SANTI PADRI E DOTTORI
163
I
18-21
BIB.NAZ.NAPOLI

BIBL. NAZ.
163
I
18-21

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SANCTI

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRINI

OPERA OMNIA

GRÆCE ET LATINE,

IN QUATUOR PARTES DISTRIBUTA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Cum inveneris aliquid ex opusculis Sancti Athanasii, nec habueris chartam ad scribendum, in vestimentis tuis scribe illud. Abbas Cosmas apud Johannem. Moschum I. iv. cap. 4.

Digitized by Google

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

OPERA OMNIA QUÆ EXTANT

VEL

QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

Ad mſs. codices Gallicanos, Vaticanos, &c. necnon ad Commelinianas lectiones caſtigata, multis aucta: nova Interpretatione, Præfationibus, Notis, variis lectionibus illuſtrata: nova Sancti Doctoris Vita, Onomaſtico, & copioſiſſimis Indicibus locupletata.

Opera & ſtudio MONACHORUM ORDINIS S. BENEDICTI
e Congregatione Sancti Mauri.

Noviſſimis nunc curis emendatiora, & Quarto Volumine aucta.

TOMI PRIMI PARS PRIMA.

B. R. NAPOLI

PATAVII, MDCCLXXVII.

EX TYPOGRAPHIA SEMINARII,

Apud JOANNEM MANFRÈ.

SUPERIORUM PERMISSU, ET PRIVILEGIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO

PIO VI.

PONTIFICI OPTIMO MAXIMO

NICOLAUS ANTONIUS JUSTINIANI

EPISCOPUS PATAVINUS

F.

CUM veriſſimum ſit, quod aſſeritur ab Ambroſio, nihil eſſe Religione majus, nihil ſublimius Fide, eorum conſilium optimum ſemper duxi, qui, quacumque ratione potuerunt, ad ejuſdem Fidei ac Religionis incrementum atque propagationem elaborarunt. Horum & ipſe imitatione ſuc-

cenſus Magni ATHANASII *Opera Seminarii mei typis edenda curavi; illius ſcilicet* ATHANASII, *cujus ardentiſſimum in Religionem ſtudium, atque doctrinam Hæretici ejus præſertim ætatis, atque adeo Ethnici ipſi pertimuerunt. In quo quidem vehementer lætor oblatum mihi in præſentia tempus, teſtandi publice officium meum, & ſummam erga* TE, BEATISSIME PATER, *venerationem, tuum illud auguſtum nomen, quo nullum in terris majus, ad hujus operis præſidium ac patrocinium uſurpans. Cui enim hæc, quæ Fidei defenſionem ſpectant, potiore jure dicanda ſunt, quam Illi, quem primum omnium ejuſdem Fidei aſſertorem ac vindicem Deus conſtituit? Accipe igitur meæ hunc ſollicitudinis fructum,* SANCTISSIME PATER, *Fidei hujus & Confeſſionis hæres legitime, qua firmiſſime Eccleſia nititur, ut contra ipſam Inferorum portæ prævalere non poſſint. Neque vero ad id audendum me impellit ſummus tantum ille dignitatis gradus, ad quem Divino afflante Spiritu evectus es, ſed etiam eximia tua illa pietas atque doctrina, unde* TIBI *novum ſplendoris decus accedit. Norunt ſiquidem omnes tuam in civilium atque ſacrarum rerum procuratione ſollertiam & integritatem, Eccleſiaſticæ diſciplinæ ſtudium, in ſumma poteſtate modum, pietatem, æquitatem, munificentiam: Norunt tuum in litteras, earumque cultores amorem ac propenſionem, & quam honorifice de* TE *ſenſerit ingeniorum æſtimator acerrimus* BENEDICTUS XIV, *qui* TE *in adjutorem ſtudiorum adſciſcendum ſibi pro ſingulari ſapientia ſua judicavit. Hæc, quæ omnes norunt, ad id mihi ſunt maximo incitamento. Quanquam ad* TE ATHANASIUS *ipſe venire geſtit, quique olim dum viveret validiſſimam Deceſſorum tuorum opem expertus eſt, idem nunc ſe* TIBI *ſiſtit, & in clientelam tuam ſe ſe confert,*

ſua

ſua TIBI *omnia in unum quaſi corpus collecta exhibens , quæ cùm antea late ſparſa , & variis fuerint inventa temporibus clariſſimorum Virorum ſedulitate recuperavit. Magnus Archiepiſcopus Pontificem maximum* TE *compellat ,* TIBI *plurimum , ubi admiſſus fuerit , profuturus. Habebis nempe ſagaciſſimum Virum in tot tantiſque curis ampliſſimiſque negotiis optimum Conſiliarium : habebis ſapientiſſimum Eccleſiæ Doctorem , qui* TE *poſſit in tanta temporum pravitate ſolari , & eos , qui contra dicunt , arguere erumpentes ex Aquilone & Mari ; habebis tandem pulcherrimum virtutum omnium exemplar , in quod oculos animumque quotidie intendas. Utinam diutiſſime Eccleſiæ vivas ! Interim* ATHANASIUS *ex procelloſis tam diuturni & ardui Epiſcopatus quaſi fluctibus in pleniſſimæ quietis & tranquillitatis portum receptus* TIBI , SANCTISSIME PATER , *in totius Eccleſiæ adminiſtratione felicitatem obtineat. Tuis ipſe tandem ſanctiſſimis pedibus provolutus a* TE *illud enixe flagito , ut mihi , Seminario meo , totique Gregi mihi concredito Apoſtolicam Benedictionem impertias. Vale.*

AD

AD LECTOREM.

DIVI ATHANASII Opera cum jampridem a multis deſiderentur, non exiguis illa laboribus & impenſis ad publicam utilitatem & commodum evulganda curavimus, eademque, benigne Lector, tibi in præſentia ſiſtimus. Minime nunc neceſſarium putamus pluribus id oſtendere , qualis nempe quantuſque Athanaſius fuerit inter veteres illos Sanctiſſimoſque Græciæ Doctores , cum unanimi conſenſu ab omnibus Ipſe & dictus , & habitus Magnus ſit . Illum certe Patres certatim laudant , ac duo præſertim ſplendidiſſima Catholicæ Eccleſiæ lumina Baſilius , & Gregorius Nazianzenus ut Fidei Magiſtrum venerantur , nec deſuit qui ipſum cæteris Patribus anteponeret . Hinc maximo ſemper in honore fuerunt ejuſdem Opera, quæ ſibi adhuc ſupereſſe ad ſui ipſius decus atque præſidium vehementer gaudet Chriſtiana Reſpublica . Meminit enim illa ſe his , veluti quibuſdam armis inſtructam inſignes victorias de ſuis hoſtibus retuliſſe . Meminit his convictam olim fuiſſe pernicioſam Arii Dialecticam , his Euſebii Cæſarienſis calliditatem deprehenſam , his Hæreticorum omnium tela depulſa . Utinam vero nullum lateret adhuc ex tanti Doctoris Scriptis adeo pretioſis , ut ſi quid novi ex iiſdem rurſus occurrat , nec alia ratione ſervari poſſit , id eruditus Vir vel in veſtimentis ipſis jubeat inſcribi . Ad hujuſmodi Operum celebritatem magis augendam , ac propagandam utilitatem plurimorum Virorum induſtria conſpiravit , qui variis temporibus eadem modo Latine tantum , modo etiam Græce ediderunt . Nondum tamen ſatisfecerant eruditis , ſed nova alia , eademque accuratior expetebatur editio , quæ errata veterum emendaret . Hanc concinnandam aggreſſus eſt P. Bernardus de Montfaucon totius Antiquitatis peritiſſimus , ac rerum hujuſmodi ſagaciſſimus explorator, eamdemque ſummo cum labore ac laude perfectam ac tribus magnis Voluminibus comprehenſam Pariſiis anno *1698*. publici juris fecit.

Multa præterea alia D. Athanaſii ſcripta detexit ſubſequentibus annis Idem P. Bernardus de Mantfaucon , quæ ab eodem Pariſiis in lucem edita anno 1707. obtinent primum locum in Volumine altero ex iis duobus , quæ ab Ipſo nova Patrum , & Græcorum Scriptorum Collectio inſcribuntur . Atque hæc Appendix quodammodo dici poſſunt & additamentum editionis primæ Operum S. Athanaſii , in quibus eruendis ac ſecernendis, digerendis , caſtigandis , illuſtrandis Ille plurimum laboravit . Neque enim ſolum Epiſtolas plurimas in varias Europæ partes ad nova detegenda tranſmiſit , ſed etiam longas peregrinationes ſuſcepit , Galliam & Italiam peragravit , Bibliothecas utrobique luſtravit, quotquot occurrerunt Codices diligentiſſime evolvit , monumenta percurrit, aliaque perſecit , ut Ipſe fatetur in Præfatione utrique editioni præmiſſa . Nos primam illam Editionem ſequuti qualem ipſe protulit , talem damus : Quæ vero poſtea edidit , ea cum pluribus aliis in tertium Tomum conjecimus , quod ex ejuſdem Præfatione cognoſces . Sic qui primam poſtulant horum Operum editionem , eamdem a nobis habent , nec aliis , quæ poſtea detecta ſunt , fraudantur . Quidquid interea ſit , hoc certe teſtari poſſumus , Editionem hanc noſtram primam eſſe poſt Pariſienſem illam a P. de Montfaucon concinnatam , eademque multo locupletiorem . Adhuc fortaſſe latent alia S. Doctoris ſcripta . Ne litterati eadem inveſtigandi laborem fugiant . Interim , amice Lector, oblatum munus ne reſpuas , ac noſtrum Tibi inſerviendi deſiderium benevolo animo fac inflammes . Vale .

EPI-

EPISTOLA PRÆFIXA EDITIONI PP. BENEDICTINORUM ANNI MDCXCVIII.

Sereniſſimo Principi Emanueli Theodoſio De Bouillon S. R. E. Cardinali Epiſcopo Albanenſi, Magno Franciæ Eleemoſynario, Ordinis Cluniacenſis Præpoſito Generali, & in Romana Curia Ludovici Magni Oratori aſſiduo.

ATHANASIUM tibi offerimus, SERENISSIME PRINCEPS, Magnum illud Eccleſiæ lumen, in obſervantiæ erga te noſtræ ſignificationem, conſpectui ſiſtimus tuo. Haud ingrato munere inſtructis aditus ad Magnificentiam tuam perſacilis ſane futurus eſt, qui, qua polles ingenii perſpicacitate pretium cuique rei ſuum adſignare noſti.

Tanti Doctoris opera, etſi a doctis & laudatis viris jamdiu expurgata fuerant, eruditorum tamen judicio, nondum ſordibus vacabant; quid quod inerant paſſim ſpuria a Græculis adornata, & ſagaci indigna viro? Jam vero ille ſuo cultu ornatus, priſco nitori, quoad facultas noſtra tulit, reſtitutus ac terſus prodit: poſitoque pudore, ſuis auctus, alienis exoneratus in publicum venit, ac priorem te ſalutatum Romam commigrat; ut ſi quid in Galliis ornamenti, ſi quid beneficii nanctus ſit; id tibi, SERENISSIME PRINCEPS, inter Galliæ Magnates conſpicuo & æquo rerum æſtimatori recenſeat.

Nec inſolens eſt quod Gallorum ſe officiis cultum teſtificetur Athanaſius, cui Gallia perfugium, dum viveret, non ſemel fuit. Nunc autem cum non minus ſcriptorum, quam geſtorum ſuorum ope, in memoria hominum vivit & perennat, ſub auſpiciis tuis in lucem prodire geſtit, EMINENTISSIME CARDINALIS, & te inſignis ille Præſul, Gallum Patronum, multis nominibus inſignem ambit. Nam ſive generis amplitudo, quæ domeſtica; ſive dignitas & ingenium, quæ tua laus eſt, ſpectetur, jure tibi nuncupatus oblatuſque tantus Doctor, eſſe cenſebitur. Quid ſi accedat LUDOVICI MAGNI, quod unum inſtar omnium eſſe poſſit, judicium; qui te ad præſtantiſſima omnium negotia gerenda delegit, & tui gratia tantam, tam inſignibus in rempublicam officiis præclaram familiam, ſingulari beneficio, ſingularis adſectus indice, auxit & exornavit? Quid ſi illa ſummi Pontificis pro tua dignitate ſtudia, qui delatum a LUDOVICO MAGNO beneficium, lubens ſanxit & confirmavit? Annon virum certatim a ſupremis orbis principibus cultum & ornatum jure ac merito Athanaſio noſtro patronum adſcribere videamur?

Tantum Doctorem, orbis ſpectaculum, Præſulum exemplar, comi haud dubie placidoque vultu excepturus es, SERENISSIME PRINCEPS. Et quæſo, ut ſi quid tibi otii ſit a quotidianis illis curis, & ampliſſimis negotiis, quæ animum diſtinent tuum, ne gravere Athanaſii ſcripta luſtrare, & tam ſagacem virum conſiliorum participem admittere. Enimvero ab illo ediſcitur quod ſit Antiſtitum munus: qui eſſe debeant in otio, qui in negotio, qui in periculis, qui in calamitatibus vitæ, qui cum æqualibus, qui plebi, qui Eccleſiæ hoſtibus. Omnia quippe caſuum, omnia calamitatum genera emenſus Athanaſius, numquam ſemel initum pietatis curſum intermiſit, omniumque virtutum ſeſe ſpecimen obtulit. Nemo eſt qui tibi ſapientius ſuadere poſſit Athanaſio; numquam labere ſi ipſum audias.

Hæc ratio tibi, SERENISSIME PRINCEPS, haud injucunda ſpero fuerit teſtificandæ obſequentiæ erga te noſtræ: Athanaſiique concinnandi laborem nos auſpicato aggreſſos arbitrabimur, ſi lucubrationes noſtras in officii ſignum oblatas tibi, grato animo acceperis, & patrocinium tuum te ſumme colentibus impenderis

Obſequentiſſimis Monachis Ord. Sancti Benedicti Congregationis Sancti Mauri.

Digitized by Google

CATALOGUS

OPERUM S. ATHANASII,

QUÆ PRIMO TOMO CONTINENTUR.

Quæ aſteriſco notantur, editioni Monachorum Benedictinorum acceſſerunt.

PRIMI TOMI PARS PRIMA.

1. ORATIO ſive liber contra Gentes, pag. 1.
2. Oratio de Incarnatione, 38.
3. Expoſitio fidei, 79.
4. In illud: *Omnia mihi tradita ſunt a Patre*, 82.
5. Encyclica ad Epiſcopos epiſtola, 87.
6. Apologia contra Arianos, 97.
* In ea accedunt duæ epiſtolæ hactenus ineditæ,
7. Epiſtola de Nicænis decretis, 164.
8. Epiſtola de ſententia Dionyſii, 191.
9. Epiſtola ad Dracontium, 207.
10. Epiſtola ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ, 213.
11. Apologia ad Imperatorem Conſtantium, 233.
12. Apologia de Fuga ſua, 253.
13. Epiſtola ad Serapionem, de morte Arii, 269.
14. Epiſtola ad Monachos, 271.
15. Hiſtoria Arianorum ad Monachos, 272.
* 16. Condemnatio Arii, 313.
* 17. Epiſtola Synodalis Alexandri Epiſc. Alex. *ibid.*
18. Oratio I. contra Arianos, 319.
19. Oratio II. contra Arianos, 369.
20. Oratio III. contra Arianos, 435.
21. Oratio IV. contra Arianos, 489.

PRIMI TOMI PARS SECUNDA.

22. EPiſtola I. ad Serapionem de Spiritu ſancto, 517.
23. Epiſtola II. ad Serapionem, 545.
24. Epiſtola III. ad Serapionem, 551.
25. Epiſtola IV. ad Serapionem, 556.
26. Epiſtola de Synodis Arimini & Seleuciæ, 572.
27. Tomus ſeu Epiſtola ad Antiochenos, 615.
28. Epiſtola Joviani ad Athanaſium, 622.
29. Epiſtola Athanaſii ad Jovianum, *ibid.*
30. Petitiones ad Jovianum Imperatorem, 624.
31. Vita ſancti Antonii, 631.
* 32. Epiſtola prima ad Orſiſium, 693.
* 33. Epiſtola ſecunda ad Orſiſium, 694.
* 34. Narratio Athanaſii ad Ammonium, 694.
35. Liber de Incarnatione Dei Verbi & contra Arianos, 696.
36. Epiſtola ad Afros, 712.
37. Epiſtola ad Epictetum, 720.
38. Epiſtola ad Adelphium, 728.
39. Epiſtola ad Maximum Philoſophum, 733.
40. Liber I. contra Apollinarium, 736.
41. Liber II. contra Apollinarium, 750.
42. Epiſtola ad Joannem & Antiochum. 763.
43. Epiſtola ad Palladium, *ibid.*
44. Epiſtola ad Amun, 765.
45. Ex epiſtola Heortaſtica, ſeu Feſtali, 767.
46. Epiſtola ad Rufinianum, 768.
47. Epiſtola prima ad Luciferum, 770.
48. Epiſtola ſecunda ad Luciferum, *ibid.*
* 49. Epiſtola ad Monachos, 771.
* 50. Fragmentum epiſtolæ S. Athanaſii, Filiis ſuis, 772.
* 51. Liber de Trinitate & Spiritu ſancto, 773.
52. Epiſtola ad Marcellinum, 784.
* 53. Expoſitiones in Pſalmos, 804.
54. Fragmenta quædam expoſitionum in Pſalmos, 985.

* 55. Excer-

* 55. Excerpta Commentarii in Job, 1003.
* 56. Fragmenta Commentarii in Cantica, 1005.
* 57. Fragmenta Commentarii in Matthæum, 1006.
* 58. Fragmenta Commentarii in Lucam, 1009.
* 59. Fragmentum Commentarii in Epiſtolam ad Hebræos, 1011.
* 60. Fragmenta ex Panoplia Euthymii, 1012.
* 61. Interpretatio in Symbolum, 1016.
* 62. Fragmentum aliud, 1017.
63. Fragmenta a Petro Felckmanno collecta, 1019.
* 64. De novem inſanabilibus morbis Herodis, 1025.
* 65. De Falſis Prophetis, 1026.
* 66. In illud: *Qui reſpicit mulierem, &c.* *ibid.*
* 67. In illud: *Laudate Dominum de terra, &c.* *ibid.*
* 68. Fragmentum ex Sermone contra omnes hæreſes, 1027.
* 69. Fragmentum in illud: *Si oculus tuus ſcandalizat te, &c.* *ibid.*
* 70. Fragmentum Græce ex epiſtola ad Eupſychium, 1028.
* 71. Fragmentum ex epiſtola ad Epiphanium, *ibid.*
* 72. Fragmentum epiſtolæ ad Antiochenos, *ibid.*
* 73. Fragmenta ex Facundo Hermianenſi, 1029.
* 74. Fragmentum epiſtolæ ad Diodorum Tarſenſem ex Facundo, *ibid.*
* 75. Fragmenta ex Concilio Hiſpalenſi, *ibid.*

SYLLABUS

LIBRORUM ET TRACTATUUM,

QUI IN PRIMO TOMO

OPERUM S. ATHANASII

EDITIONIS PARISIENSIS ANNI 1627. CONTINENTUR.

EX INTERPRETATIONE PETRI NANNII.

Numerus prior paginam Pariſienſis illius, ſecundus noſtræ ſignificat.

ORATIO contra gentes pag. 1. Tom. I. pag. 1.
Oratio de Incarnatione Verbi, 53. Tom. I. 38.
Diſputatio contra Arium in Concilio Nicæno, 111. Tom. II. 158.
In illud dictum: *Omnia tradita ſunt mihi a Patre*, &c. 149. T. I. 82.
Epiſtola ad Adelphium fratrem, 155. T. I. 728.
Epiſtola ad Maximum Philoſophum, 162. T. I. 733.
Oratio contra eos, qui dicunt Filium creaturam eſſe, 166. *Eſt Epiſtola 2. ad Serapionem*. T. I. 545.
Epiſtola ad Serapionem contra eos, qui dicunt, Spiritum ſanctum eſſe creaturam, 175. *Epiſtola 1. ad Serapionem*. T. I. 517.
Teſtimonia ex ſacra Scriptura de naturali communione ſimilis eſſentiæ inter Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, 209. T. II. 2.
Expoſitio fidei, 240. T. I. 79.
Liberii Rom. Pontificis ad Athanaſium epiſt. 243.
Athanaſii ad Liberium reſponſum, 244.
Epiſtola de fide ad Jovianum, 245. T. I. 622.
Narratio de Concilio Nicæno, 248. T. I. 164.
Contra Arianos Orationes quinque.
Prima, 283. *Eſt epiſtola ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ*. T. I. 213.
Secunda, 306. *Eſt prima*. T. I. 319.
Tertia, 371. *Eſt ſecunda*. T. I. 369.
Quarta, 453. *Eſt tertia*. T. I. 435.
Quinta, 519. *Eſt quarta*. T. I. 489.
Epiſtola de ſententia Dionyſii Alexandrini, 548. T. I. 191.
Epiſtola Catholica, 570. T. II. 22.
Refutatio hypocriſeos Meletii Euſebii & Pauli Samoſatenſis, 572. T. II. 24.
Epiſtola ad Antiochenſes, 574. T. I. 615.
Epiſtola ad Epictetum, 581. T. I. 720.
De Incarnatione Verbi Dei, 591. T. II. 25.
De natura humana ſuſcepta, 595. T. I. 696.
De Incarnatione Chriſti contra Apollinarium, 614. T. I. 736.
Oratio contra Apollinarium, 633. T. I. 750.
Oratio contra Gregales Sabellii, 650. T. II. 28.

Ora-

Oratio quod unus ſit Chriſtus, *664*. *T. II.* 38.
Epiſtola ad Serapionem de morte Arii, *670*. *T. I.* 269.
Apologia ad Imperatorem Conſtantium, *673*. *T. I.* 233.
Apologia I. de fuga ſua, *701*. *T. I.* 253.
Apologia II. *773*. *T. I.* 97.
Epiſtola ad omnes ubique ſolitariam vitam agentes, 808. *T. I.* 271.
Populi Alexandrini proteſtatio, *866. In Hiſtoria Arianorum ad Monachos*. *T. I.* 311.
Epiſtola de Synodis Arimini & Seleuciæ, *869*. *T. I.* 572.
Epiſtola ad Africanos, *931*. *T. I.* 712.
Epiſtola ad omnes ubique Orthodoxos, *942*. *Eſt epiſt. Encyclica*. *T. I.* 87.
Epiſtola ad Joannem & Antiochum, *951*. *T. I.* 763.
Epiſtola ad Palladium, *952*. *T. I. ibid.*
Epiſtola ad Dracontium, *953*. *T. I.* 207.
Epiſtola ad Marcellinum de interpretatione Pſalmorum, *959*. *T. I.* 784.
De Sabbatis & Circumciſione, *984*. *T. II.* 42.
In illud, Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, *990*. *Eſt pars epiſtolæ quartæ ad Serapionem*. *T. I.* 560.
In illud, Profecti in pagum, &c. 1000. *T. II.* 55.
De Paſſione Domini noſtri Jeſu Chriſti, 1002. *T. II.* 61.
De ſanctiſſima Deipara Virgine, 1048. *T. II.* 334.
De Virginitate, 1063. *T. II.* 84.
Homilia de Semente, 1080. *T. II.* 45.
Oratio contra omnes hæreſes, 1097. *T. II.* 181.

Numeri paginarum præpoſtere ponuntur in Editione Pariſienſi anni 1627.

QUÆ IN SECUNDO TOMO.

ORATIO in Aſcenſionem Chriſti, Joanne Lampadio Interprete, pag. 1. *T. II. pag.* 398.
Oratio de Melchiſedech, eodem Interprete, *7*. *T. II.* 189.
Ad Serapionem epiſtola de Spiritu ſancto, Eraſm. Rot. Interp. 10. *Eſt tertia ad Serapionem*. *T. I.* 551.
Ad eumdem de Spiritu ſancto, alia epiſtola, eodem Interprete, *16*. *Eſt quarta*. *T. I.* 556.
Contra Arianos oratio brevis & conciſa, incerto Interprete, 22. *Eſt lacinia epiſtolæ ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ*. *T. I.* 223.
Colloquium Arianorum primum, habitum Antiochiæ cum Joviano Imperatore, Joanne Lampadio Interprete, 27. *T. I.* 624.
Colloquium ſecundum eorumdem, eodem Interprete, ibid. *T. I. ibid.*
Colloquium eorumdem tertium, eodem Interprete, 28. *T. I.* 625.
Colloquium aliud ad veſtibulum Palatii habitum cum Lucio, eodem Interpr. *29*. *T. I. ibid.*
De Incarnatione, eodem Interprete, 30. *T. II.* 1.
Symbolum Athanaſii, incerto Interprete, 31. *T. II.* 658.
Epiſtola Joviani Imper. ad Athanaſium, Joanne Lampadio Interpr. 33. *T. I.* 624.
Athanaſii reſponſum, eodem Interprete, 34. *T. II.* 192.
Epiſtola Athanaſii ad Ammon, Joanne Curterio Interprete, 35. *T. I.* 765.
Fragmentum Epiſtolæ XXXIX. feſtalis, eodem Interpr. 38. *T. I.* 767.
Epiſtola Athanaſii ad Rufinianum, eodem Interprete, 40. *T. I.* 768.
Definitiones quædam, 42. *T. II.* 192.
Synopſis ſacræ Scripturæ, Wolf. Muſc. Interprete, 55. *T. II.* 96.
Dialogi V. de Trinitate T. B. Interpr. 158. *T. II.* 407.
Sermo forma dialogi conſcriptus, in quo colloquuntur Orthodoxus & Macedonianus, 261. *T. II.* 474.
Ejuſdem Athanaſii Colloquium aliud adverſus Macedonianum, de quæſtione: An Dei Verbum corpus animatum geſtarit, *286*. *T. II.* 488.
Ejuſdem Epiſtola cujuſdam, ut videtur, præfationis loco ſcripta, in qua motuum Eccleſiaſticorum Tragœdia, 291. *T. II.* 491.
Diſceptatio adverſus eos, qui in veritate dijudicanda ſolius judicio multitudinis feruntur, 293. *T. II.* 492.
Adverſus eos, qui nec quærendum nec loquendum ex ſcriptura præcipiunt, ſed in ſua fide acquieſcendum, 294. *T. II.* 493.
Adverſus eos, qui maligne nobis objiciunt illud: *Verbum caro factum eſt*, 296. *T. II.* 494.
Adverſus eos, qui unam in Chriſto naturam eſſe contendunt, 299. *T. II.* 496.
Adverſus eos, qui naturæ carnis confeſſores loco Trinitatis Quaternitatem dicunt docere, 300. *T. II.* 496.
Adverſus eos, qui humanæ in Chriſto Domino naturæ confeſſores ſpem ſuam in homine dicunt defigere, 302. *T. II.* 498.
Adverſus eos, qui Deum Verbum impatibiliter paſſum dicunt, 304. *T. II.* 499.
Adverſus eos, qui dicunt, paſſus eſt Deus ut voluit, 307. *T. II.* 500.
Adverſus eos, qui dicunt ſimpliciter eſſe locutiones accipiendas, nec quid illæ ſignificent conſiderandum, cum omnium hominum captum excedant. 309. *T. II.* 501.
Adverſus eos, qui dicunt, Paſſus eſt Deus ſermo carne, 311. *T. II.* 502.
Adverſus eos, qui quærunt, qualem pœnam Judæi daturi ſint, ſi non occidiſſent Deum, 314. *T. II.* 504.

Ad-

Adverſus eos, qui dicunt, Judæus eſt, qui non confitetur Deum eſſe paſſum, 316. *T. II. p.* 506.
Adverſus eos, qui dicunt Angelos, cum Abrahamo edentes, carnis naturam omnino non induiſſe, 318. *T. II.* 507.
Adverſus eos, qui nullum non miraculum imminuunt, eo quod carnem negant, 320. *T. II.* 508.
Adverſus eos, qui damno afficiunt genus noſtrum, eo quod negant ſervatorem ex natura noſtra ſumſiſſe primitias, 323. *T. II.* 509.
Adverſus eos, qui volunt ſimpliciter iis quæ dicta ſunt credendum eſſe, nec conſiderandum quid conveniat, & quid non conveniat, 325. *T. II.* 511.
Adverſus eos, qui duarum naturarum diſcrimen poſt paſſionem & aſcenſionem tollunt, 328. *T. II.* 513.
Quæſtiones ad Antiochum, Joanne Reuchlino, Valentino Ampelandro, & Joanne Lampadio Interp. 331. *T. II.* 217.
Dicta & Interpretationes parabolarum ſancti Euangelii, 394. *T. II.* 258.
Quæſtiones aliæ, Joanne Lampadio Interprete, 437. *T. II.* 280.
Vita ſancti Antonii, Davide Hoeſchelio Interprete, 450. *T. I.* 631.
In ſanctam Paraſceven Sermo, Petro Pantino Tiletano Interprete, 506. *T. II.* 385.
Fragmenta commentariorum in Pſalmos, 511. *T. I.* 985.
Alia fragmenta e variis variorum auctorum operibus depromta, 541. *T. I.* 1019.
De unita Deitate Trinitatis ad Theophilum, Lib. I. 550. *T. II.* 532.
De propriis perſonis & unito nomine Deitatis, Lib. II. 554. *T. II.* 535.
De aſſumtione hominis contra Marcellinum, Lib. III. 557. *T. II.* 538.
De ſingulis nominibus contra Potentini Urbici hæreſim, Lib. IV. 563. *T. II.* 543.
De unita ac ſempiterna ſubſtantia Trinitatis, Lib. V. 565. *T. II.* 545.
De beatitudine Filii Dei, & præſumtione ſectæ peſſimæ, Lib. VI. 569. *T. II.* 548.
De profeſſione regulæ Catholicæ & increpatione hæreticæ, Lib. VII. 572. *T. II.* 551.
De Ariana & Catholica confeſſione, Lib. VIII. 575. *T. II.* 554.
De fide ſua, Lib. IX. 585. *T. II.* 558.
De unitate fidei, Lib. X. 586. *T. II.* 552.
De fide unitatis & Trinitatis Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, Lib. XI. 587. *T. II.* 553.
Diſputatio D. Athanaſii cum Ario Laodiceæ habita, 602. *T. II.* 562.
Ad Monachos exhortatio, 619. *T. II.* 642.
Epiſtola Athanaſii & Ægyptiorum Epiſcoporum ad Marcum Papam Romanum, 623. *T. II.* 598.
Marci Papæ reſcriptum, 624. *T. II.* 599.
Segmentum in Paſſionem Salvatoris alicunde ex Athanaſio divulſum, 625. *Eſt fragmentum ex lib. de Paſſione Domini.* *T. II.* 67.
De Paſſione imaginis Domini noſtri Jeſu Chriſti duplex Græce tantum, 627. *T. II.* 289.
Cum interpretatione Latina aliquantulum variante, 633. *T. II.* 295.
Declaratio Levitici, 637. *Eſt fragmentum ex oratione 4. contra Arianos.* *T. I.* 508.
Fragmentum alicunde divulſum. Tom. II. p. 640. *Eſt cento variis fragmentis conſtans: primum habetur T. I. 166. Secundum eſt liber de Sabbatis & Circumciſione. Tom. II.* 42.
In deſcriptionem ſive cenſum Beatæ Virginis, 645. *T. II.* 344.
In illud Matth. 21. v. 2. *Ite in Caſtellum quod contra vos eſt*, &c. 654. *T. II.* 374.
In illud Lucæ 19. *Eunte autem illo ſubſternebant veſtimenta*, 663. *T. II.* 377.
In ſanctam quintam feriam, & in proditionem Judæ, 669. *T. II.* 382.
In ſanctum Paſcha, & in recens illuminatos Sabbato in albis, 673. *T. II.* 395.
In Cæcum a Nativitate, Joan. 9. 679. *T. II.* 365.
In Sanctos Patres & Prophetas, & venerandam Eccleſiam, Pſalmumque trigeſimum-quartum, 692. *T. II.* 388.
D. Gregorii Nazianzeni Oratio in ſanctum Athanaſium, Græcolatine, 3. *In Vitis Athanaſii.*
Vita & ſtatus ejuſdem ſancti Athanaſii, incerto Auctore, 26. *Ibid.*
Vita ejuſdem ex Simeone Metaphraſte, eodem Interprete, 61. *Ibid.*
Vita ejuſdem ex hiſtoria Sanctorum Aloyſii Lipomani Veronenſis, 92. *Duas poſtremas noſtra complectitur.*
Oratio de vita, certaminibus, & laudibus ſancti Athanaſii a viro quodam docto, ante aliquot annos conſcripta, 115.

INDEX OPERUM S. ATHANASII

ordine qui vulgo in antiquiſſimis codicibus circumfertur.

LIBER *contra Gentes.*
Liber de Incarnatione.
De Incarnatione, contra Paulum Samoſatenum.
De Incarnatione, contra Arium & Apollinarium.
De Incarnatione Chriſti, contra Apollinarium 1.
De Salutari adventu Chriſti, contra Apollinarium 2.
Contra omnes hæreſes.
Epiſtola ad Epictetum Corinthi.
Expoſitio fidei.
Epiſtola Liberii ad Athanaſium.

Epiſtola Athanaſii ad Liberium.
Ad Antiochenos Tomus.
De æterna exiſtentia Filii, contra Sabellianos.
Oratio, Quod unus ſit Chriſtus.
Epiſtola ad Adelphium Epiſcopum.
Epiſtola ad Maximum Philoſophum.
In illud: Euntes in vicum, *&c.*
Contra Arianos Oratio prima. eſt epiſtola Encyclica ad Epiſcopos Ægyptios.
Contra Arianos Oratio ſecunda. eſt prima.
Contra Arianos Oratio tertia. eſt ſecunda.
Contra Arianos Oratio quarta. eſt tertia.
Contra Arianos Oratio quinta. eſt quarta.
In illud: Omnia mihi tradita ſunt.
Opuſculum de Doctrina. excerptum ex aliis operibus, de quo alibi.
De Sabbatis & Circumciſione.
Epiſtola prima ad Serapionem de Spiritu ſancto.
Epiſtola ſecunda ad Serapionem de Filio.
Epiſtola tertia ad Serapionem de Spiritu ſancto.
Epiſtola quarta ad Serapionem de Spiritu ſancto.
Epiſtola de Decretis Nicænis.
Epiſtola Euſebii Cæſarienſis ad Cæſarienſes. In codice Regio 2284. hic adjiciuntur, Condemnatio Arii & epiſtola Alexandri, nec non epiſtolæ aliæ Synodi Nicænæ & Conſtantini Magni Imper. alibi cuſæ.
De ſententia Dionyſii.
Apologia de Fuga.
Apologia contra Arianos.
Epiſtola Synodi Alexandrinæ. quæ in ea ipſa Apologia habetur.
Epiſtola Encyclica. olim ad Orthodoxos inſcripta.
Epiſtola ad Serapionem de morte Arii.
Epiſtola ad Monachos ſive ad Solitarios.
Conteſtatio Alexandrinorum. habetur ad calcem Epiſtolæ ad Monachos.
Epiſtola de Synodis Arimini & Seleuciæ.
Apologia ad Conſtantium.
Epiſtola ad Joannem & Antiochum.
Epiſtola ad Palladium.
Epiſtola ad Dracontium.
Epiſtola ad Afros.
Epiſtola ſeu Tomus ad Antiochenos. nam bis deſcribitur.
Epiſtola ad Jovianum Imperatorem.
Epiſtola Joviani ad Athanaſium.
Petitiones Arianorum ad Jovianum, contra Athanaſium.
Sermo in Paſſionem Domini.

Hic ordo vulgo comparet in veteribus manuſcriptis, & mos amanuenſium eſt, ut numerum cujuſque libri ad marginem notent, ita ut in nonnullis codicibus cum Athanaſii operibus alias bene multas inſertas hic illic variorum epiſtolas enumerent. Hinc autem factum, ut ubi eædem epiſtolæ bis exſcriptæ jacebant, quod de non paucis obſervatur, quæ & in Apologia contra Arianos & in Epiſtola ad Monachos exſtabant, amanuenſes, ne actum agere viderentur, ab iis bis deſcribendis ſuperſederent, indicando ſcilicet jam ſuperius haberi hiſce verbis ἐγράφη ἄνω ἐν τῷ μϛ, vel, ἐν τῷ ξϛ, exempli gratia, numerum ſupra poſitum notantes.

PRÆFATIO
IN UNIVERSA
S. ATHANASII OPERA.

MIRARI ſubit quare cum in antiquorum libris emendandis noſtro & præterito ævo tanta ſit induſtria deſudatum, nonnullorum tamen Eccleſiæ Græcæ Patrum opera ſcateant mendis, ſordeſcant miſere ſpuriis intermixta; & dum in dies eruditorum manibus teruntur, non ſordes deponant, non ad meliorem conditionem revocentur. Hæc ſane ſunt quæ ſtimulos nobis addiderunt, ut quoad facultas ferat, Patribus Græcis manum admoveamus, quando jamdudum noſtri Latinis. Prior autem ſuapte dignitate ad hujuſmodi curam nos evocavit, qui inter Eccleſiæ Græcæ doctores primas tenet, magnus ille Athanaſius. cujus ſcripta immane quantum vitio laborent. Nemo enim eſt, qui percurſis ejus operibus, & perturbatum librorum ordinem conſpicatus, ſparſa hinc & inde ſpuria nulla νοθείας ſignificatione diſtincta, orationem paſſim vitiatam, hiulcam, laceram, Homericum illud non exclamet:

Πολλὰ δ' ἄναντα, κάταντα, πάραντά τε δόχμιά τ' ἦλθον.

Tanti Doctoris omnibus retro ſæculis celebratiſſimi ſcripta in tam miſera ſorte verſari ne pateremur, vetabat recordatio victoriæ olim de pernicioſiſſimis Eccleſiæ hoſtibus, non aliis quam hiſce telis partæ. Quis enim, ſi perpendat quantum ingenio, quantum peritia litterarum, quantum humana gratia valerent quibuſcum Athanaſius aſſidue per totam vitam congreſſus eſt, non maximi ea ſcripta ducat, quibus ii profligati, vera doctrina aſſerta fuit? His Arii dialectica, Euſebii Nicomedienſis calliditas illa, parque maximis gerendis rebus ingenium; his gentilis ejus Cæſarienſis eruditio varia, Theodori Heracleotæ ſacrarum litterarum peritia erroribus tuendis addicta, his demum hæreticorum omnium tela depulſa ſunt. Operæ igitur pretium fuerit, ut ea priſtino nitori reſtituere curemus, per quæ, numine ita providente, id nancti ſumus, ut ſana fides ad nos uſque pervenerit. Qua autem ratione, quid actum ſit, quænam hujuſmodi ſcripta complectantur, paucis expendere jubet animus, cum de manuſcriptis ac de prius editis pauca præmiſerimus.

DE MANUSCRIPTIS

& de veteribus Athanaſii operum editis.

1. RES eſt explorata, Athanaſium certa quædam opera ſua aſſervaſſe, luſtraſſe cum id otium ferret, iis quædam adjeciſſe ſicubi res poſtularet. animadverſum id fuit in Apologia contra Arianos, & in libro de Synodis, & fortaſſe aliis in libris factum, etſi haud certis notis deprehendi queat. Ordinem autem operum, qui in pleriſque manuſcriptis idem ipſe comparet, ut fuit ſuperius recenſitus, multis ſecundum Athanaſii ætatem ſæculis adornatum fuiſſe hinc liquidum eſt, quod multa ille complectatur ſpuria veris intermixta, ut ſeſe dabant, & fors ferebat, nulla ſervata temporis vel argumenti ratione. Inter codices autem Baſilienſis, cujus varias lectiones edidit Petrus Felckmannus, cæteris præſtat antiquitate & accurratione, a Doxapatre quodam exaratus, erudito viro & de Athanaſii ſcriptis bene merito. Hic explanationes hinc inde adjecit, ſagacis & periti hominis notam præferentes. Baſilienſi codici haud multum concedere putatur Regius numero 2284. ſeptingentorum circiter annorum, egregiæ notæ, qui olim fuit Monaſterii τοῦ Κυρίζου:. nam ita folio primo, ἡ βίβλος αὕτη τῆς μονῆς τοῦ κυρίζου. Poſtea vero cum in alias manus devolutus eſſet, recentiore charactere ſcriptum fuit, κτῆμα μονῆς τοῦ κυρίου Διονυσίου. De cæteris codicibus ſat alias agitur. Eſt porro manuſcriptorum ordo, qualis qualis eſt, ſummo quidem opere notandus, tum hoc nomine quod interdum ab iis ſcriptoribus ſequioris ævi, qui Athanaſii opera commemorant, hujuſce ratio habeatur; tum etiam ut nuperi ſcriptoris difficultas levetur, qui cum in amanuenſis cujuſdam verba incidiſſet, ſcilicet, ἐγράφη ὄπισθεν ἐν τῷ ξῃ λόγῳ, inauſpicate ſatis legendum putavit ἐν τῷ ξυλλόγῳ, id eſt, ut comminiſcitur ille, *in collectione monumentorum*, quam eſſe putat Apologiam contra Arianos. At τὸ ξῃ eſſe numerum 68. cuilibet laterculum manuſcriptorum a nobis editum inſpicienti palam erit.

2. Editio autem quæ prior prodiit in publicum, eſt ni fallor, Vicentina anno 1482. Leonardo Baſilenſi Typographo. Ibi perpauca Athanaſii opera Latine tantum, Omnibono Leoniceno interprete, continentur, videlicet, tres contra Arianos Orationes hinc inde diſperſæ, Oratio contra gentes & de Incarnatione, Epiſtola prima ad Serapionem, liber de Incarnatione Dei Verbi contra Arium & Apollinarium, Diſputatio contra Arium in Synodo Nicæna. Præit ejuſdem Omniboni epiſtola nuncupatoria ad Paulum II. ſummum pontificem. Neque tamen idem Omnibonus has lucubrationes ipſe prælo tradidit, ſed ejuſdem morte præoccupati operam ſuſcepit Barnabas Celſanus, ut videre eſt ex Epiſtolis Petri Bruti epiſcopi Catharenſis ad Celſanum, & Celſani ad eumdem epiſcopum, huic edito præfixis. Verſio Omniboni non mala, quæ ſatis accurate Græcorum ſententiam referat. Secundum hanc editionem publicatus eſt Hagenoæ anno 1519. liber de variis quæſtionibus, Johanne Reuchlino Capnione interprete, idipſumque opus Romæ item anno 1523.

3. Anno 1520. Lutetię apud Joannem Parvum prodiit Athanaſii nomine volumen unum, cui præfixa eſt Epiſtola Nicolai Beraldi ad Michaelem Bodetum Lingonenſium epiſcopum. Hic autem, præter duas Orationes, contra gentes & de Incarnatione, Ambroſio Camaldulenſe interprete,

te,

te, reliqua omnia ſuppoſititia ſunt; nimirum Commentarii Theophylacti in Epiſtolas Pauli, Diſputatio contra Arium Probo judice, liber de Exhortatione Monachorum, Hiſtoria Imaginis Berytenſis, Epiſtolæ ſummorum pontificum ad Ægyptios epiſcopos, Quæſtiones ad Antiochum numero pauciores quam nunc exſtent: Fragmentum item epiſtolæ ad Marcellinum de Interpretatione Pſalmorum, Vita Athanaſii per Joannem Tortelium Aretinum, cui præmittitur ejuſdem Tortelii epiſtola ad Eugenium IV. Pontificem.

4. Sub hęc, anno 1527. Deſiderius Eraſmus cum in codicem incidiſſet, Athanaſii non pauca complectentem, ea Latine dedit, nimirum binas ad Serapionem Epiſtnlas, tertiam ſcilicet & quartam, Epiſtolam de decretis Nicænis, Apologiam de Fuga, partem Apologię contra Arianos, de Paſſione & Cruce Domini: In illud, *Euntes in vicum quod contra vos eſt:* De Virginitate: In illud, *Quicumque dixerit Verbum*, &c. Epiſtolam ad Serapionem, quę prima omnium eſt, initium libri contra omnes Hęreſes. Et mireris, Lector erudite, pręjudicatam opinionem Eraſmo fucum feciſſe. Nam quia Athanaſium inter Gręcorum elegantiſſimos numerandum, nec injuria, ęſtimabant; hinc factum, ut Epiſtolam primam ad Serapionem, quę apertiſſime Athanaſii eſt, non ſine convitio auctoris Athanaſio abjudicaverit, quoniam videlicet in ea τὸ ἦθος deſideratur, non ſcriptoris vitio, ſed quia ab initio ad calcem loca Scripturę ſacrę perpetuo congeruntur. quo in genere ſcribendi eloquentiam orationiſque nervos expetere, idipſum ſit quod nodum in ſcirpo quęrere. Non hic unus comparet nęvus in his Eraſmi lucubrationibus. Cum enim in Apologeticum contra Arianos incidiſſet, ubi triginta ſex monumenta exſtant Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ opportuniſſima, hæc nihili ſecit ille, imo hæc effatus eſt: *Sequebantur hic diverſæ diverſorum epiſtolæ, Epiſcoporum, Synodorum & Principum de actis adverſus Athanaſium. quas quoniam & multæ erant & prolixæ, quædam etiam ſuppoſititiæ, piguit vertere.* Hæc ſane, quamquam pœnitet inclementius effari in tantum virum, minus peritum in Eccleſiaſticis arguant. Anno 1532. Lugduni cuſa ſunt quotquot in Pariſienſi editione anni 1520. exſtant, iis additis quæ ab Eraſmo verſa fuerant.

Hactenns igitur valde imperfectæ in lucem venerant Athanaſii operum editiones: ac ne plura publicarentur, vetabat, arbitror, codicum Athanaſii infrequentia. Verum anno 1555. Petrus Nannius Alcmarianus, vir Græce Latineque peritus, ſumma cura & ſtudio Athanaſii opera multo auctiora quam ante Latine fecit, & Baſileæ edenda tradidit; Opuſque totum ex Officina Frobeniana in lucem, ſed Latine tantum, emittitur anno 1556. Nanniana illa verſio diu inter optimas annumerata eſt: at accuratius rem expendentibus multa ſeſe vitia obtulere, de qua re inferius. Næ multa laude dignus Nannius eſt, qui prior alegantiſſima Athanaſii opera, necdum nota, publica fecit. Exinde vero aliæ quædam prodierunt editiones, quæ ne tranſverſum unguem ab illa Baſilienſi diſcrepabant. Pariſienſis tamen anno 1572. a Sebaſtiano Nivellio cuſa, vitam Antonii inſuper complectitur, necnon vitas Athanaſii per varios auctores concinnatas. Ad hæc, tria opuſcula ex collectione canonum mutuata, ſcilicet, Epiſtolas ad Amunem, Trigeſimam nonam feſtalem, & ad Rufinianum; quæ Pariſiis ſcorſim publicatæ fuerant anno 1574.

6. Huc uſque Latine tantum cuſa fuerant Athanaſii opera: verum anno 1600. Græce primum Heidelbergæ typis Hieronymi Commelini in publicum prodierunt; ex codicibuſque Bibliothecæ Palatinæ Græca deſumta ſunt. Sub hæc, confecto pene opere, Petrus Felckmannus ſumma accuratione fragmenta multa Athanaſii hinc & inde collecta, varias lectiones, notas quaſdam, Epiſtolas item duas ad Luciferum, aliamque ad Monachos edi euravit ad calcem omnium. Et fuiſſet editio illa multum præſtantior, ſi ab initio Felckmannus, vir ſane eruditus & φιλόπονος, ejus curam ſuſcepiſſet. Sed quia ut plurimum operæ, quibus non erat codicum accuratinnem & præſtantiam internoſcendi facultas, Græca non quæ magis ad veram lectionem, ſed quæ propius ad Nannii interpretationem accedebant, prælo ſubmiſerunt, hinc factum ut editio iſthæc nnn adeo accurata ſit. Secundum hæc, anno videlicet 1608. ex officina Claudii Chappletii Pariſiis prodiit nova Athanaſii editio, ſed Latine tantum, pauculis adjectis ad marginem Frontonis Ducæi Societatis Jeſu notis. Anno item 1612. Latine cuſa ſunt Athanaſii opera cum ejuſdem Frontonis Ducæi notis, addita vita Antonii Græce ex editione D. Hœſchelii Auguſtani.

7. Sed haſce omnes editiones obſcuravit Pariſienſis Græcolatina anno 1627. publicata curante Johanne Piſcatore, ubi multa ex variis Felckmanni lectionibus caſtigata, multo plura prætermiſſa, nonnulla vitiata fuerunt; quod in variis lectionibus noſtris cuique legenti animadvertere eſt. Verſio autem Nannii multis in locis mutata fuit, & plerumque inconſiderate; ita ut contra fidem manuſcriptorum editorumque, infeliciter augurando ſuoque marte, editores ſua, non Athanaſiana ſubſtituerint. Et monuiſſe juvabit, ſicubi nos verſionem Nannii memoramus, non Pariſienſem ſignificare, quæ innumeris in locis mutata fuit, ſed alias ante annum 1600. publicatas. Mirum autem in Pariſienſi iſthac editione omiſſas fuiſſe Felckmanni varias lectiones omnes, quarum pleræque magni pretii ſunt. Ut ut ſit, caſtigatior tamen in multis eſt hæc Pariſienſis editio quam Commeliniana, verum in multis etiam inferior. Adjectæ ſunt huic editioni Homiliæ ſeptem cura & ſtudio Lucæ Holſtenii, quas cum pleriſque aliis hactenus ineditis inter ſpuria ablegavimus. Poſt eas omnes editiones publicata demum eſt, Colonienſis nomine, Lipſiana anno 1681. quæ innumeris mendis ſcatet, adjecto Syntagmate Doctrinæ, ab Arnoldo Norimbergenſi edito.

8. Hæ ante noſtram prodierunt Athanaſii operum editiones bene multæ, quibus tamen, nedum id confectum ſit ut non accuratior expeteretur, ne turpiores quidem errores expuncti ſunt. Nam ſi in omnium præſtantiſſimam, Pariſienſem videlicet, oculos adjeceris; mirere ſane quam oſcitantes fuerint, qui tam conſpicua vitia ne ſenſerunt quidem. Primo enim germana & vera opera ſpuriis paſſim intermixta ſunt, tam in primo quam in ſecundo tomo, nullo delectu, nulla νοθείας vel γνησιότητος ſignificatione: quæ quidem res lectorem quantumvis eruditum in conſilii inopiam conjicit, cum non in promtu ſit internoſcere quid ſyncerum, quid alienum. Deinde perturbatio ubique tanta, ut nulla temporis, nulla argumenti ratio compareat; imo ne ea quidem, quę natu-

ra

ra ſua cohęrent, ac ſine vitio ſemoveri nequeunt, vel minimum inter ſe ordinem teneant. Sic Epiſtolę ad Serapionem de Spiritu ſancto, quarum prima ſecundę, ſecunda tertię, tertia quartę occaſio fuit, ita diſtractę, &, ut ita dicam, diſſipatę fuerunt; ut tomo primo, quę prior eſſe debuit, ſecunda legatur; quę ſecunda, primas teneat; duę autem poſteriores in ſecundum tomum ablegatę fuerint, ita tamen ut poſtremę, quę quarta eſt, fragmentum, primo tomo avulſum jaceat. Eamdem animadvertere eſt in Apologiis ἀταξίαν: nam quę poſtrema omnium ſita eſt, & Apologia ſecunda inſcribitur, primum debet occupare locum, ſecunda vero tertium. Omnia demum ut caſus tulit poſita ſunt: adeo ut ſi quis hiſtoria Eccleſiaſtica mediocriter tinctus, aut in Athanaſianis hoſpes, in hęc primum incidat, paſſim hęreat incertus; imo vero ne periti quidem his ſeſe difficultatibus, niſi manuſcriptorum ope expedire valeant. Hinc enim cum alia permulta incommoda, tum hoc omnium fortaſſe maximum conſequutum eſt: ut quę certiſſime Athanaſii ſunt, a doctis in νοθείας ſuſpicionem vocarentur. Sic Eraſmus ὁ φιλολογώτατος adverſus primam ad Serapionem epiſtolam ſententiam tulit: cui, ſi debito epiſtolę illę ordine ſitæ fuiſſent, ne minimus ſcrupulus hæſiſſet; namque alia aliam confirmat, alia aliam memorat. Vulgatum ſane eſt, quæ peregrinis in locis verſantur, peregrinum olere, & quamcumque rem nonniſi ſuo loco ſuas partes implere poſſe. Ad hæc autem, tot tantæque mendæ ubique locorum adſperſæ, tot lacunæ, tot hiatus, ut in operibus permultis vix quidpiam ſanum offendas: maxime vero in libris de Humana natura ſuſcepta, de ſententia Dionyſii, in epiſtolis ad Serapionem, & in Orationibus contra Arianos: ibi ſexcentæ lacunę, infinitę propemodum clauſulę vitiatæ, ut vix ubi pedem ſecure figas reperias. Quid ſi in epiſtolam Encyclicam, male ad Orthodoxos inſcriptam, incidas; ubi nomina virorum perpetuo alia pro aliis ſubſtituta deprehendas: annon indigne feras labefactatum ab imperitis amanuenſibus libellum, qui ad hiſtoriam Eccleſiaſticam quarti ſæculi plurimum juvet? Et incommodum accidit, ut peſſimis omnium codicibus uſi ſint qui priores eam ediderunt, duce nimirum Nanniana verſione, ex vitiato & ipſa codice axpreſſa. Hinc perſpicuum quanto ſcrupulo & religione Athanaſii editis illis uti debeatur, & una quam neceſſe fuerit novam parare editionem, & errata veterum emendare.

9. Interpretationem Nannii quod ſpectat, diu hęrebamus incerti novam ne ederemus, an eam, olim probatam, laudatamque & quidem a laudatis viris, prius emaculatam pro facultate, cuderemus iterum. Et ſane in hanc potius partem propendebamus initio, ne ſcilicet actum agere videremur. Verum contra, ne verſio illa iterum in lucem prodiret, multa ſuadebant. Primum enim cum ex manuſcripto vitiato, & infinitis prope mendis adſperſo expreſſa illa a Nannio fuerit, neceſſum erat ut ſexcentis in locis immutaretur, ut cum Gręcis quadraret. Ad hæc autem ut Eruditi viri jamdudum animadverterant, verſio illa non ea accuratione concinnata fuit, ut Athanaſii mentem probe aſſequutus ſit Nannius; qui vir apprime eruditus & multis nominibus pręclarus, pręſtantiora noſtris fortaſſe dediſſet, ſi ętatis, manuſcriptorumque conditio id tuliſſet. Verum vitiata lectione, cum quis ſemel ab auctoris ſententia excidit, in reliquis etiam pręceps fertur; & dum ad certos limites redierit, tranſverſus agitur. Innumera poſſemus adferre ex illa verſione exempla: ſed pauca ſatis ſunto, ne erudito lectori, dum aliena errata recenſemus, faſtidio ſimus.

10. Porro antequam animadverſiones illas noſtras ordiamur, non ingratum lectori fore puto, ſi hic adferatur in medium cenſura Nannianæ verſionis, olim juſſu Eminentiſſimorum Cardinalium congregationis Indicis, concinnata, & quidem ab emunctæ naris viro, cujus nomen tacetur in ſchedis noſtris. Eam vero ex codicibus mſſ. Patris Bariſſy Congregationis Vallicellanæ exſcriptam tranſmiſit nobis vir Clariſſimus Stephanotius noſter. Necdum, quod quidem norim, lucem adſpexit.

Cenſura prioris Tomi operum D. Athanaſii Græce & Latine editorum anno MDC. loco ubi excuſa ſunt non expreſſo, juſſu Illuſtriſſimorum & Reverendiſſimorum Cardinalium Congregationis Indicis facta.

Prior tomus operum D. Athanaſii ea continet, quæ Latine ſolum edita multis ab hinc annis, Petro Nannio interprete, circumferuntur. Græcus ipſe textus, qui nuper in lucem prodiit, & phraſin certe Athanaſii redolet, qualem illi fuiſſe tradit Gregorius Nazianzenus, minime Atticam & luculentam, ſed pietatis & rerum divinarum ſcientiæ plenam, & nequaquam corruptus aut adulterinum quid paſſus videtur, niſi quod fortaſſe ob incuriam Typographorum vel depravata exemplaria, verba quandoque & commata, periodi etiam alicubi deſiderantur. Interpres Nannius multa præclare reddidit, ubi præſertim hiſtorica narratia fuit illi vertenda. At vero in diſputationibus Theologicis, ubi creber & vehemens & argutus eſt Athanaſius, ſuccumbit plerumque, & multa verborum copia exprimere conatur quod non aſſequitur, atque invitus labitur: & aliquando dicta Athanaſii de ſanctiſſima Trinitate & myſterio incarnationis tam infeliciter reddit, ut vix a Theologis in ſcholis propoſitiones illæ defendi queant, quales illæ ſunt quæ infra v. g. apponentur. Certe in duabus de incarnatione Chriſti orationibus contra Apollinarium, lxx. locis totum invertit & confundit Athanaſii ſenſum, dum vel omnino contraria, vel longe diverſa, pleraque etiam non nimis ſanæ fidei conſona ſcribit. In univerſum Nannius multa ſæpe libertate utitur, & libenter vagatur, improprie loquitur, & obſcuritate multa involvit; ſolet confundere tempora, periodos intercidere, & proinde rationum vires enervare: Scripturæ loca ita vertit, ut ſua ſemper interpretatione uti velit, cum ſæpe ſi Vulgata uti voluiſſet, aptius & apertius rem declarare potuiſſet. Ea porro loca, in quibus ſenſa textuum notabiliter corrupta ſunt, per totum hunc primum tomum amplius ſunt quingenta. In his vel affirmante Athanaſio negat Nannius, vel negante affirmat, vel externa loquitur & non cohærentia; ut aliam ipſe, aliam Nannius cantilenam videantur cantare. Verum ut res facilius pateat, ex eorum numero jam ſelecta loca quædam annotata ſunt, in quibus interpres non modo diverſa loquitur, ſed etiam vitioſis utitur dicendi modis, & ſententias profert aut ambiguas, aut certe falſas, & omnino Athanaſio indignas.

Digitized by Google

T. 2. p. 32. *In oratione contra Sabellii gregales*, *inquit Athanaſius*, ὡς Θεὸς τελείας μὲν ἐν πατρὶ τῆς θεότητος νοουμένης, τελείας δὲ καὶ ἐν υἱῷ τῆς πατρικῆς θεότητος ὑπαρχούσης. *Nannius vertit:* Unus quidem Deus, eo quod perfecta Deitas in Patre intelligatur, & perfecta paternitas in Filio ſubſiſtat. *Vertendum erat ita:* Unus Deus, quia perfecta Deitas in Patre intelligitur, perfecta quoque in Filio paterna exiſtit Deitas.

T. 1. p. 439. d. *In oratione 4. contra Arianos*, *Athanaſius*: ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων· τὸ γὰρ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἐν ᾧ ἡ κτίσις πρὸς τὸν Θεὸν κατηλλάσσετο. *Nann.* Ita Deus fuit in Chriſto, mundum ſibi reconcilians; nam propria ſubſtantia Patris Filius eſt, in quo creatura Deo reconciliabatur. *Vertendum ita:* Deus erat in Chriſto, mundum ſibi reconcilians: proprium enim ſubſtantiæ Patris eſt Filius, in quo creatura Deo reconciliabatur.

T. 1. p. 608. d. *In epiſtola de ſynodis Arimini & Seleuciæ celebratis*, *Athanaſius:* λέγει δὲ ὁ υἱὸς, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα· τίς δὲ τοιαύτας τὰς φωνάς; ἢ πῶς αὐτὰς ἐκλαμβάνοντες σώσομεν τὸ ἓν εἶναι τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν. *Nannius:* Et Filius de ſe dicit, Ego & Pater unum ſumus; &, Qui vidit me, vidit & Patrem meum. Quid de iſtis vocibus ſentiendum eſt? aut in quem ſignificatum eas accipientes tueri poſſumus, ut Pater & Filius unus habeantur? *Vertendum:* Ut Pater & Filius unum habeantur.

T. 1. p. 491. b. *In oratione contra Arianos 5.* λείπεται δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγειν αὐτόν· ὁ δὲ τοῦτο ἄλλο ἂν εἴη τὸ ἔκ τινος, καὶ ἄλλο τὸ ἐξ οὗ ἐστιν. *Nannius:* Reliquum igitur eſt Verbum ex Deo exiſtere: quod ſi concedas, aliud haud dubie fuerit, quod ex aliquo naturam accepit; & aliud, quod ſui alteram naturam dedit. *Vertendum:* Alius fuerit, qui ex aliquo eſt; & alius, a quo ille eſt.

T. 1. p. 494. d. *In eadem oratione:* ἡ δὲ διδασκαλία οἶδε πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ σοφὸν, καὶ σοφίαν, καὶ Θεὸν, καὶ λόγον· καθόλου μέντοι φυλάττει ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάσπαστον, καὶ ἀμέριστον κατὰ πάντα. *Nann.* Adverſatur enim huic opinioni ſacrarum litterarum conſtitutio, quæ Patrem & Filium ſapientem, & ſapientiam, Deum, & Verbum; ubique tamen quemque in ſua natura indiviſibilem, indiremptumque, & impartibilem per omnia agnovit & ſervat. *Vertendum:* Sacra vero doctrina agnovit Patrem & Filium, ſapientem, & ſapientiam, Deum, & Verbum: omnino tamen ſervat ntrumque indiviſibilem, indiremptum & impartibilem per omnia.

T. 1. p. 490. a. *In eadem oratione:* ἐπιφέρει γοῦν, ἵνα γινώσκητε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. τὸ γὰρ ἓν ἐξηγούμενος, οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι ἐκεῖνο πρὸς ὃ ἕν ἐστιν, εἶπεν ἀλλὰ ἐν τῷ αὐτὸν ἐν τῷ πατρὶ καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ τὴν συνάφειαν καὶ τὸ ἀχώριστον. *Nannius:* Inſert ergo: Ut cognoſcatis quod ego in Patre & Pater in me; quid ſit unum eſſe interpretans, non in eo conſiſtere voluit, quaſi in eodem ſit illud, quod cum altero eſt unum, ſed quod ipſe in Patre & Pater in ipſo eſſet, coaptationem, inſeparabilitatemque demonſtrans. *Vertendum:* Inſert igitur, Ut cognoſcatis quod ego in Patre, & Pater in me; quid enim ſit unum eſſe explicans, non in eo conſiſtere voluit, ut ipſe idem ſit, qui ille ad quem refertur, ſed conjunctionem, inſeparabilitatemque ſignificare ait, eo quod ipſe in Patre, & Pater in Filio ſit.

T. 1. p. 752. c. *In epiſtola ad Adelphium:* οὕτω γὰρ καὶ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ θεότητα ἐπιγινώσκομεν. *Nann.* Ita enim & Deitatem ejus ex Patre oriundam agnoſcimus. *Vertendum*: Ita enim & paternam ipſius deitatem agnoſcimus.

T. 2. p. 28. c. *In oratione contra Sabellii gregales:* χωριζόμεθα δὲ καὶ τῶν ἰουδαϊζόντων, καὶ τὸν χριστιανισμὸν εἰς ἰουδαϊσμὸν παραφθειρόντων, οἱ τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ Θεὸν ἀρνούμενοι Θεὸν ἕνα παραπλησίως Ἰουδαίοις λέγουσιν, οὐχ ὅτι μόνος ἀγένητος, καὶ μόνος πηγὴ θεότητος, διὰ τοῦτο φάσκοντες αὐτὸν εἶναι μόνον Θεὸν, ἀλλ' ὡς ἄγονον υἱοῦ καὶ ἄκαρπον. *Nann.* Disjungimur quoque a judaizantibus, qui chriſtianiſmum in judaiſmum depravant; & ab iis, qui Deum ex Deo inficiantes Deum unum itidem, ut Judæi prædicant, quique non ideo quod ſolus ſit increatus, & ſolus ſons deitatis, ſolum Deum nominant; ſed quia inſœcundum eum exiſtimant. *Vertendum:* Disjungimur quoque a judaizantibus & chriſtianiſmum in judaiſmum depravantibus, qui Deum de Deo negantes, Deum unum eſſe ajunt, itidem ut Judæi, non quod ſolus ſit ingenitus, & ſolus ſons deitatis, ſed quia ſœcunditate filii careat.

T. 1. p. 203. c. *In epiſtola de ſententia Dionyſii contra Arianos:* μὴ γὰρ δὴ ὡς Ἀρειανός μὴ δὴ ἐν τούτῳ ὑπονοείτω κατ' αὐτοῦ, ὡς οὕτω λέγοντος· σύνεστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, ὡς τὰ μὲν ὀνόματα συνῆφθαι ἀλλήλοις, τὰ δὲ πράγματα πλεῖστον ἀλλήλων διεστάναι. *Nann.* Imo ne hic quidem quiſpiam Arianorum male de eo ſentire debet, cum dicit, ita una cum Patre Filium eſſe, ut ipſa nomina, quæ cum invicem cohæreant, re tamen inter ſe plurimum diſtant. *Vertendum*: Ne vero hic etiam quiſpiam Arianorum male de eo ſentiat ita dicente, Filius Patri coexiſtit; quaſi velit dicere, nomina quidem inter ſe invicem conjuncta eſſe, res vero ipſas plurimum inter ſe diſtare.

T. 2. p. 2. *In libello de communi eſſentia Patris, & Filii, & Spiritus ſancti:* μαρτυρίαι ἐκ τῆς γραφῆς τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας ἐκ τοῦ ὁμοίως εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα πρὸς θεωρίαν δυσεύρετον καὶ μίαν ἔχειν ἐνέργειαν. *Nannius*: Teſtimonia ex ſancta Scriptura de naturali communione ſimilis eſſe inter Patrem & Filium & Spiritum ſanctum. *Vertendum*: Teſtimonia ex ſancta Scriptura de naturali communione ex eo, quod Patris & Filii & Spiritus ſancti pari ratione difficilis contemplatio, & una ſit operatio.

T. 1. p. 464. c. Græca vitiata ſunt. *In oratione 4. contra Arianos*: εἰ γὰρ τὰ τοῦ * πρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστιν, ἀεὶ δὲ ταῦτα ἔχει ὁ πατήρ· δηλονότι ἃ ἔχει ὁ υἱὸς ταῦτα ὄντα τοῦ * πρὸς, ἀεί ἐστιν ἐν αὐτῷ, οὐ διὰ τὸ μὴ ἐσχηκέναι ὅτε ποτὲ ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' ὅτι ἔχων ἀϊδίως ὁ υἱὸς ἃ ἔχει παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχει. (* lege πατρὸς, & infra.) *Nannius:* Si enim quæ Patris ſunt ad Filium pertinent, & ſemper illa Pater habet, certum eſt Filium ſemper habere ea quæ ſunt Patris; quippe qui ſemper in eo ſit. Quocirca non ideo quod aliquando non habuerit iſtiuſmodi locutus eſt, ſed quæ poſſidet ut Deus, ea poſtulat ut Filius. *Vertendum*: Quocirca non ideo quod aliquando non habuerit iſtiuſmodi locutus eſt, ſed quia habens perpetuo Filius quæ habet, ea a Patre habet.

T. 1. p. 211. c. *Et ſecunda oratione contra Arianos:* καὶ φανερὸν ἐκ τούτου δείκνυται, ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ υἱὸς οὐδενὸς μετέχει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς μετεχόμενον τοῦτό ἐστιν ὁ υἱός. *Nannius:* Atque inde clarum ac evidens fuerit Filium nullius rei extraneæ, diverſæque a Patre participatu imbui ac tingi, ſed idipſum quod ex-

parti-

Digitized by Google

participatu Patris exiſtit Filium eſſe. *Vertendum autem:* Huic porro clarum ac evidens fuerit, ipſum quidem Filium nullam rem participare; quod autem ex Patre participatur, id eſſe Filium.

In oratione quarta contra Arianos: ὡς γὰρ ὁ κύριος ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα γέγονεν ἄνθρωπος, οὕτως ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι παρὰ τοῦ λόγου θεοποιούμεθα προσληφθέντες διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. *Nannius:* Ut enim Dominus induto corpore factus eſt homo, ita & nos homines ex Verbo Dei deficamur, eo quod illud receptum ſit in carne. *Vertendum autem:* Ut enim Deus induto corpore factus eſt homo, ita nos homines a Verbo deificamur aſſumpti per carnem ipſius. T. 1. p. 463. c.

In eadem oratione: εἰ γὰρ καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴδια τὰ πάθη. καὶ εἰ ἡ σὰρξ θεοφορεῖται ἐν τῷ λόγῳ, ἀλλ' ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις ἐστὶ τοῦ λόγου. *Nannius:* Si enim Verbum caro factum eſt, ergo carni & ſua qualitas, diverſæque a verbo affectiones ſunt. Rurſum ſi caro in Verbo Deum geſtat, gratiam inde commodaque percipit. *Vertendum autem:* Etſi enim Verbum caro factum eſt, paſſiones tamen propriæ ſunt carnis. Rurſus ſi caro a Deo geſtatur in Verbo, gratia tamen & virtus Verbi eſt. T. 1. p. 468. c.

In oratione, Quod unus ſit Chriſtus: οἱ ταῦτα κατηγοροῦντες τὴν ἑαυτῶν γνώμην φανερὰν καθιστῶσιν ὅτι δύο ὑποστάσεις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμᾶς συκοφαντοῦσι καὶ πειρῶνται ἅμα πανταχόθεν εἰς ἓν τῶν ἀτόπων περιάγειν τοὺς ἡμετέρους λόγους, συμπληρωτικὸν εἰπεῖν τῆς ὑποστάσεως τοῦ λόγου τὸ σῶμα, ἢ ὁμοούσιον τῷ θεῷ, ἢ ξένον καὶ ἀλλότριον παντάπασι τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ, ὅπερ αὐτοὶ λέγουσιν, ἄλλην ὑπόστασιν εἰσάγοντες τῆς σαρκός. *Nannius:* Cæterum qui iſta loquuntur, ſuam ipſorum mentem ſenſumque aperiunt, quod duas hypoſtaſes ſive perſonas in Chriſto conſtituant, & adverſum eos calumniis ntantur, & undequaque ſatagant noſtros ſermones ad aliquid abſurdi detorquere, quaſi corpus diceremus aliquid conſerre ad abſolvendam Verbi eſſentiam, aut illud eſſe ejuſdem cum Deo ſubſtantiæ, aut non alienum externumque omnibus modis a perſona Filii, quæ tamen ipſorum verba ſunt. *Vertendum autem:* Qui talia contentioſe ajunt, mentem ſuam aperiunt, quod duas in Chriſto bypoſtaſes eſſe velint; & conantur undecumque eo nos redigere, ut unum ex biſce abſurdis concedamus, vel corpus eſſe quid abſolvens & conſummans perſonam Verbi, vel eſſe Deo conſubſtantiale, aut certe externum quid aut alienum omnino a ſubſtantia Filii: quod ipſi concedunt & eſt illorum ſententia. T. 2. p. 40. b.

Ibidem: οὐδεὶς γὰρ τῶν φρονούντων, ἢ νῆφον ὅλως καὶ νοῦν δυνάμενος εἴποι ἂν ὅτι ὥσπερ ὁ λόγος τέλειος ὢν καὶ ἐνυπόστατος οὐ προσεδέετο σαρκός, ἵνα θεὸς τέλειος γένηται, οὕτως οὐδὲ τὸ σῶμα τοῦ λόγου ἐχρῆζεν, ἵνα τέλειος καὶ ἐνυπόστατος ἄνθρωπος γένηται. *Nannius:* Nullus enim eorum qui recte ſapinnt, aut quiſquis ſobrius eſt, aut mente non deſtituitur, de ea re dubius eſſe poteſt, quod quemadmodum Verbum perfectum eſt & ſua hypoſtaſi abſolutum, neutiquam opus habuit carne, ut Deus perfectus eſſet; ita neque corpus Verbo indiguit, ut integrum pro ſua hypoſtaſi fieret. *Vertendum autem eſt:* Nullus enim qui ſapiat, aut ſanæ mentis homo, & qui ratione uti poſſit, dixerit; quod quemadmodum Verbum, cum perfectum eſſet & ſua hypoſtaſi ſubſiſtens, non indigebat corpore, ut Deus abſolutus efficeretur; ita neque corpus Verbo indigebat, ut perfectus & ſubſiſtens homo fieret. T. 2. p. 40. c.

In oratione de ſalutari adventu Jeſu Chriſti: πῶς οὖν ἴσχυσαν οἱ Ἰουδαῖοι λῦσαι ναὸν θεοῦ καὶ τὴν ἄλυτον σύγκρασιν τῆς σαρκὸς πρὸς τὸν λόγον γενομένην, ὥσπερ οὖν καθ' ὑμᾶς ἔσχε τινὰ τὸν τρόπον ἡ τοῦ σώματος νέκρωσις; *Nannius:* Quomodo igitur poſſunt Judæi ſolvere templum Dei, & indiſſolubile temperamentum carnis cum Verbo diſſeparare, niſi inſtar noſtri, proque noſtra ratione ſeſe habuiſſet corporis mortificatio? *Vertendum autem eſt:* Quomodo igitur potuerunt Judæi ſolvere templum Dei & indiſſolubilem carnis cum Verbo conjunctionem diſſolvere, ſi mors corporis eo modo facta eſt quo vos dicitis, nimirum per ſeparationem deitatis a corpore? T. 1. p. 760. c.

In oratione, de incarnatione contra Apollinarium: καὶ τίς ἡ ἐν τούτοις εὐεργεσία ὦ μάταιοι, εἰ ταῦτα ἐν Χριστῷ οὐ γέγονεν, ἃ γέγονεν ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ Ἀδάμ. *Nannius:* At quænam iſthinc beneficentia, o ſtolidi, ſi ea in Chriſto conſtituatis, quæ in Protoplaſto? *Vertendum autem eſt:* Quænam iſthinc beneficentia, o ſtolidi, ſi ea natura in Chriſto non fuit, quæ facta eſt in protoplaſto Adam? T. 1. p. 740. a.

In epiſtola ad Epictetum epiſcopum: τὸ μὲν ἦν τὸ ἐν μνημείῳ τεθέν, ὅτε αὐτὸς ἐπορεύθη μὴ χωρισθεὶς αὐτοῦ, κηρύξαι καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν. *Nannius:* Corpus tum quippe in ſepulchro erat poſitum, cum Verbum abiit ut prædicaret ſpiritibus qui in carcere tenebantur. *Vertendum autem eſt:* Corpus hoc erat, quod fuit in ſepulchro poſitum, cum ipſum Verbum non ſeparatum a corpore, profectum eſt ut prædicaret. T. 1. p. 723. c. vide ibi.

In diſputatione in Niceno concilio contra Arium: οὐχ ὡς θεὸς λόγος ἐκοπίασεν, ἀλλ' ἵνα φανῇ ὅτι σάρκα ἣν οὐκ εἶχε πρότερον ὁ λόγος καὶ θεός, ταύτην ἀνέλαβεν· διὰ τοῦτο τῇ σαρκὶ συνεχώρησε πάσχειν. *Nannius:* Non Verbum quod Deus eſt laboravit laſſitudine, ſed ideo factum eſt, ut oſtenderet carnem, quam prius non habebat, cum Verbum & Deus eſſet, eam ſe denuo reſumpſiſſe. *Vertendum autem eſt:* Non enim qua eſt Deus Verbum, laſſitudine affectus eſt; ſed ideo factum, ut oſtenderetur, quod carnem, quam prius non habebat, Verbum divinum aſſumpſit. T. 2. p. 162. b.

In oratione de ſanctiſſima Deipara, quæ tamen neque ſtylum, neque exactum illum ſcribendi morem Athanaſii præ ſe fert: nam ibi Platonico more philoſophatur auctor de vocabulo ἰδέας, *& videtur etiam aperte docere, diſtinctum quid eſſe in divinis eſſentiam ab attributis & actionibus eſſentialibus; quæ fuit poſterorum Græcorum opinio, & multum contra divum Thomam agitata a quodam Gregorio Palama, quem fuiſſe ajunt Marci Epheſini præceptorem: cum Athanaſius ipſe pluribus in locis contrarium doceat. Dicit præterea ſicut beatam Virginem, ita ipſam animam Chriſti, non habuiſſe claram Verbi viſionem. nec non beatam Virginem hæſitaſſe ad verba Angeli, etiam cum dixit:* Ecce ancilla Domini; *optandique modo dixiſſe,* Fiat mihi ſecundum verbum tuum. *Refertur vero ibi propoſitio illa, quam Cyrillus in epiſtola ad Succeſſum epiſcopum Diocæſarienſem ait eſſe Patrum antiquorum his verbis:* διὸ καὶ τοὺς λέγοντας μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, καὶ μὴ ἐπιφέροντας ἐψυχωμένην λογικήν τε καὶ νοεράν, οὐ πάνυ ἀποδεχόμεθα. *Nannius:* Ideoque & eos qui dicunt, ſolam naturam Dei Verbi incarnatam, neque addunt eam animatam eſſe, & rationalem, & mente præditam, non admodum recipimus. *Vertendum autem eſt:* Ideoque eos qui dicunt unam eſſe Dei Verbi naturam incarnatam, T. 2. p. 340. b.

tam, neque addunt carnem aſſumptam eſſe animatam rationali & intellectiva anima, non adm odum recipimus.

Poſtremo quia in verbis Athanaſii in apologia ſecunda, auctor ille qui confecit indices tomo ſecundo affixos, deducere vult ſuam illam concluſionem, quod Julius pontifex ab Euſebio epiſcopo Ariano judex fuerit conſtitutus, notata ſunt Athanaſii verba, quibus ille oppoſitum aſſerit: inquit enim, T. 1. p. 110. c. ϗ οἱ περὶ Εὐσέβιον ϗ πρὸς Ἰούλιον ἔγραψαν, ϗ νομίζοντες ἡμᾶς ἐκφοβεῖν ἠξίωσαν σύνοδον καλέσαι, ϗ αὐτὸν Ἰούλιον, εἰ βούλοιτο, κριτὴν γενέσθαι. *Nannius:* Quin & Euſebiani ad Julium litteras miſere, & ut nos terrerent, ſynodum juſſerunt convocari, & ipſi Julio, ſi vellet, arbitrium cauſæ detulerunt. *Vertendum autem eſt:* Quin & Euſebius litteras ad Julium mittit, rogans ut ab ipſo ſynodo convocaretur, aut ſi vellet, ipſemet præberet ſe judicem, putans ſe terriculis hiſce nos commoturum.

Explicit cenſura in primum tomum operum ſancti Athanaſii Græce & Latine editorum anno 1599. ex tranſlatione Petri Nannii.

Cenſura in ſecundum tomum deeſt in manuſcripto codice.

II. Hæc probe obſervata. Verum haud felicius, ni fallor, in hiſtoricis, ut putat iſte quiſquis ſit anonymus, verſatus Nannius eſt, quam in Theologicis. Exemplis id palam fiat: Edit. Commel. pag. 362. Edit. Pariſienſ. pag. 723. Edit. noſtræ pag. 99. e. ὄντως ὅσιοί τινες, ϗ φιλάνθρωποι, καὶ τὸν τρόπον ἐπιεικεῖς· μᾶλλον δὲ, ὡς ἔστι γὰρ τ' ἀληθὲς, πονηροὶ καὶ πικροί, καὶ ἐκ φόβου καὶ ἀπειλῶν, ὃ ἐξ εὐσεβείας καὶ ἐπιεικείας, ἃ τοῖς ἐπισκόποις πρέπει, τιμώμενοι. Ubi Nannius: *Homines ſcilicet admodum manſueti, & moribus æquis, vel quod verius eſt, improbi & perquam acerbi, qui terroribus & minis potius, quam pietate & æquitate, quod epiſcopos decet, ad pœnas deproperant.* Vides quam importune illud, τιμώμενοι, *ad pœnas deproperant*, interpretetur; ubi vertendum, *honoratur*, vel, *honorari ſtudent*. Et pauloposſt, κατηγορία γὰρ ἀληθῶς, ἀγαπητοὶ, ἡ παρ' αὐτῶν γινομένη, ϗ ταύτην ἀνωτάτω κατηγορίαν· ὅπου γε ϗ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ἀνώτατα τὰ δικαστήρια· τί γὰρ ἄλλο τέλος ταύτης ἐστὶ τῆς ζητήσεως, ἢ θάνατος ἐκ βασιλικῆς κινήσεως ἐπαγόμενος; *Calumnia enim eſt, dilecti, quam tentant, eaque graviſſima & maxime omnium capitalis, idque in ſummis omnium rerum humanarum tribunalibus. Quis enim alius iſtius quæſtionis finis, niſi ut mors regio tumultu inferatur?* Illud, πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ἀνώτατα τὰ δικαστήρια, palam eſt ſignificare, *omnium humanorum ſuprema tribunalia*, ἐκ βασιλικῆς κινήσεως, quam prave, *regio tumultu*, reddit, cum luce clarius ſit vertendum eſſe, *ex Imperatoris ira*, vel, *a commoto Imperatore*. Et paucis interjectis, ut videas lector, quam frequens ruat Nannius, ἢ φονεύειν ἐπιχειροῦσιν, ἐὰν συγχωρῶνται, ϗ ποιεῖν ἐξορίστους· συνεχωρήθησαν γὰρ ὑπὸ τοῦ θεοφιλεστάτου πατρὸς τῶν βασιλέων ἀντὶ θανάτου τῇ μεταθέσει τῷ ὄντι τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐκπλήσαντος. Hic Nannius non advertens de unius Athanaſii exſilio agi, imperite vertit: *Aut necem moliuntur, ſi ipſis liceat, aut ſaltem exſules facere. Quod & impetraverunt ab religioſiſſimo Cæſarum patre, qui iras ipſorum offenſaſque, cum ſupplicium capitale poſceretur, exſilio damnatorum explevit.* Ne multa, ſi quis Græce gnarus, & Hiſtoriæ eccleſiaſticæ peritus, ſubſequentia percurrat, vix aliquam periodum Nannianis lapſibus vacuam deprehendat. Edit. Pariſienſ. p. 737. Inferius vero quam incommode illud, ϗ καθαίρεσιν ὀνειδίζειν αὐτῷ τολμᾷ, καθαιρεθεὶς αὐτὸς, ϗ μάρτυρα τῆς καθαιρέσεως ἔχων τὴν * ἀντ' αὐτοῦ κατάστασιν. πῶς ἂν ἢ αὐτὸς ἢ Θέογνις ἐδύναντο καθαιρεῖν ἄλλον, αὐτοὶ καθαιρεθέντες, ϗ τοὺς ἀντ' αὐτῶν κατασταθέντας ἐλεγχόμενοι; οἴδατε γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι Ἀμφίων μὲν ἐν Νικομηδείᾳ, Χρηστὸς δὲ ἐν Νικαίᾳ κατεστάθησαν ἀντ' αὐτῶν. Ubi Nannius: *Nec veretur ei objicere ejus dignitatis exauctorationem, ipſe interim maxime exauctoratus, ut qui ſuæ exauctorationis teſtimonium & argumentum in ipſa ſui conſtitutione oſtendat. Qui igitur vel ipſe vel Theognius potuerunt alios deponere, ipſi depoſiti & exauctorati, & vitio ſuæ creationis famoſi? Bene ſiquidem cognitum habetis, Amphionem Nicomediæ in eorum locum.... epiſcopos conſtitutos eſſe.* Ubi vertendum fuit, ut quiſque vel mediocriter peritus advertat: *Ac depoſitionem ipſi (Euſebius Athanaſio) exprobrare non veretur, cum ipſe depoſitus fuerit, ac eo ipſo teſtem depoſitionis ſuæ habeat, quod alter ejus loco ſuffectus ſit. Quomodo igitur vel ipſe vel Theognius alium deponere potuerunt, cum ipſi depoſiti ſint; ut vel hinc arguitur, quod alii eorum loco ſint conſtituti? Probe etenim noſtis, Amphionem Nicomediæ, Chreſtum Nicææ eorum loco fuiſſe ordinatos.* Eſt ubi Nannius nomina propria non advertat, & quaſi aliud quam nomen viri ſignificarent, interpretetur. Sic in epiſtola Alexandri Theſſalonicenſis hæc, ὅπως μὲν ἦν διεκείμεθα περὶ τὸν μνήμης ἄξιον Σώζοντα, οὐδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς, ita vertit: *Quo igitur nos affectu eſſe erga eum, qui ita virum memoria dignum in ſe conſervat, exiſtimas.* Edit. Pariſienſ. p. 783. Ubi hæc vera interpretatio: *Quo igitur affectu fuerimus erga Sozontem memoria dignum virum, non ignoras.* Et in epiſtola Encyclica, olim ad Orthodoxos inſcripta, Πιστὸν nomen proprium, *fidum*, perperam interpretatus eſt: Edit. Pariſienſ. pag. [illegible] quæ vox inconſulte eſt a Pariſienſibus editoribus in Γρηγόριον commutata. Innumera proferre poſſem, quibus eruditus lector luce clarius id perſpiceret, non licuiſſe nobis Nanniana uti verſione; quando tam multa immutanda oportuit, ut vix Nannii verſio exinde vocari poſſet: verum ne in re nota & pervulgata multus & inſolens ſim, libenter ingrato labore ſuperſedeo. Miretur autem acutus quilibet inter præſtantiſſimas annumeratam, & quidem a doctis viris, Nannii verſionem; ut propalam ſit iſtiuſmodi judices in conferenda cum Græcis illa interpretatione non multum otii conſumſiſſe. Nimirum decipit frons prima multos: cum enim in loca quædam feliciter reddita caſu incidiſſent, (& ſunt fatemur ejuſmodi non pauca,) de cæteris conjecturam fecerunt. Auctoribus igitur & conſuaſoribus Cll. VV. Bigotio & Cangio, quos memorantem χαλεπὸν ἐμοὶ τοῦτο ἐκεῖνο, ad novam edendam verſionem animum adpulimus; etſi rem arduam fore proſpiciebamus. Etenim quam difficile ſit ad tot eruditorum nutum ac ſententiam Græca Latine dare, hinc palam, quod quantumvis multi ſint qui librum eumdem vertere ſeorſim aggrediantur, ne duo quidem eamdem prorſus interpretationem edant. Ea porro fuit inſtituti noſtri ratio, ut interpretando mediam ceu viam teneremus inter παραφραστικὴν vertendi rationem, & ſtrigoſam illam aliam, quæ Græca e veſtigio & κατὰ πόδα conſectatur: atque ita Græca reddidimus, ut quoad facultas tulit, a conſuetudine Latinæ linguæ non deflecteremus. A vocibus tamen perpetuo uſu in Eccleſia admiſſis, etſi Latine minus uſitatis, non abſtinuimus, ut ſunt exempli cauſa, *mortificatio*, *tribulatio*, *perſequutio*, & aliæ id genus, quia potiſſimum exſtant in Vulgata noſtra, & a Patribus frequentantur. Nec morigeros eſſe viſum eſt iis, qui oblitas Latio voces tam

ſedulo

* Sic probe legit Nannius, non ἀπ' αὐτῶν, ut habet Editio Pariſienſis.

ſedulo aucupantur, ut etiam importuno ſcrupulo a ſuavi, & ab ipſis Eccleſiæ incunabulis ubique recepta SALVATORIS voce abſtineant. Contra vero religio fuit ſacrum nomen cum aliis commutare, etſi magis ad latinæ linguæ idioma accedentibus: cum maxime exploratum ſit voci σωτὴρ nullam e Latinis probe congruere. Audi Tullium: *Itaque eum non ſolum patronum iſtius inſulæ,* In Verr. 4.
ſed etiam SOTERA inſcriptum vidi Syracuſis. Hoc quantum eſt? Ita magnum, ut Latino uno verbo exprimi non poſſit. Is eſt nimirum SOTER qui ſalutem dedit. Fruſtra igitur quæras apud antiquos Latinitatis auctores vocem quæ iſti σωτὴρ reſpondeat: quapropter vulgo Salvatoris eam nomine reddimus, raro ſervatoris; a reliquis vero, nuper excogitatis, utpote inſolentioribus, abſtinemus. Sicubi porro ſublimior res agitur, ut Trinitatis, Incarnationiſque ratio, tum ſimpliciore vocum uſu omnia interpretamur; nam in hiſce, ait Julius papa, non ſpecimen eloquentiæ quærendum eſt. Si occurrunt Scripturæ ſacræ loca, Vulgatam, ubi res fert, ſequimur: ſed quando ex veteri Teſtamento ſententiæ adferuntur, quia plerumque Vulgata quæ ex Hebræo expreſſa fuit, cum Græcis Septuaginta non convenit, tum neceſſe prorſus eſt litteræ obſequi, aliamque verſionem parare: imo etiam cum Vulgata noſtra ex Græcis exprimitur, non raro ab ea nonnihil deflectere oportet; ſive lectio diverſa, ſive Athanaſii mens aliam interpretationem poſtulet: quod haud raro evenit.

Ordinem quod ſpectat, una nobis fuit temporis ratio, omnium ſcilicet opportuniſſima cum ad hiſtoriam & chronologiam, tum ad judicium νοθείας, vel γνησιότητος ferendum. Admonitiones cuique libro aut epiſtolæ; vel ſicubi plura opuſcula mutuo cohærent, pluribus, præmiſimus. Ibi tempus inveſtigamus; opus germanum eſſe, cum res poſtulat, palam facimus; quæ difficillima occurrunt explicamus, quantum in nobis ſitum eſt. Monitum porro lectorem volumus, nos ſic omnia temperaſſe, ut ne nimia notarum prolixitate ipſi nauſeam, moleſtiamve crearemus: ac multa conſulto prætermiſiſſe, quia vel in Onomaſtico explanata ſunt, ſi qua voces ſpectant; vel in Athanaſii vita, ſi qua hiſtoriam; vel in Monitis, ſi qua res diverſas & inſolentes; ut poſſit quiſque animum explere ſuum. Dubia & ſpuria in ſecundum Tomum, præmiſſis νοθείας ſignis, ablegavimus. Quanto autem labore ac ſtudio contenderimus, ut ſi qua laterent in variis Europæ Bibliothecis Athanaſii opera non edita tranſmitterentur nobis, fidem ſpero ii facient, quotquot miniſterio atque officiis ea in re uſi ſumus. Et ſane bene multa jam primum Athanaſianis accedunt ſive hactenus inedita, ſive hic illic in editis variis diſtracta. Quæ omnia obſervare licet in catalogo ſuis diſtincta notis. In ἀνεκδότοις vero mole & pretio anteit Commentarius in Pſalmos, qui ex compluribus manuſcriptis jam primum in lucem prodit, & quidem ingenti labore exſcriptus, ut pluribus ad frontem operis indicatur. Sed quanti quanti bene emitur quod neceſſe eſt. Ne quid lectoris commodis deeſſet, Onomaſticon, quoad facultas tulit, accuratiſſimum damus, ac non Athanaſii modo, ſed aliorum etiam Patrum ſcriptis intelligendis peropportunum. Varias lectiones notis intermixtas ad imum paginæ locamus: quæ ratio omnium eſt commodiſſima. Lectiones autem etiam eas, quæ parvi pretii videntur, non duximus negligendas; id licet noſtrum Gallorum genium non ſapiat, ut minutis, ſi quæ ita videntur, rebus operam demus: qui quodcumque primo adſpectu leve putatur, ſtatim cum faſtidio reſpuimus. Quorſum illæ næniæ? ajentes, Quis uſus lectionis hujuſmodi? Quin iſthæc miſſa faciunt? Verum in promptu eſt quod opponatur: nos omnium inſervire commodis, neque modo curare ut Theologi, ſed etiam Grammatici, Rhetorici, & ſi qui alii, nihil in hoc opere deſiderent. Et præterea non deſunt ex iis, qui in republica litteraria inter primarios computantur, qui id ſumme expetant a nobis. Et ni ea res nos longius ab incœpto traheret, utilitates varias diverſarum lectionum etiam minutiſſimarum commonſtrare in promtu eſſet. Nihil demum, candide lector, quod vires quidem ferrent, neglexHimus, ut opus totum ſartum & tectum, ut ajunt, tibi offerremus.

DE STYLO ATHANASII.

1. A Priscis perinde atque a nuperis ſcriptoribus admirationi habita eſt Athanaſii eloquentia. Ejus ſcripta quot quantiſque veterum teſtimoniis laudibuſque celebrentur, videre eſt in collectione locorum, quæ bene multa congeſſimus. At ut, ſemper fuere quædam peſtes hominum laude aliena dolentium, unus repertus eſt Philoſtorgius, qui Athanaſium innumeris prope maledictis in hiſtoria ſua inſectatus eſt: & nihil agebat aliud, quam ut dolorem ſuum in talem virum, ſuæ ſectæ perniciem, convitiis exoneraret. Is impudenter ait quodam loco, Athanaſium Baſilio, Gregorio & Apollinario comparatum, inſtar pueri habendum eſſe. Sane tanti facienda Philoſtorgii de Athanaſio verba, quanti hæc Eunomii de Baſilio: quem, ut ait Gregorius Nyſſenus lib. 1. contra Eunomium, vocabat πονηρὸν, κακοήθη, ψεύστην, καὶ ἐπὶ πρὸς τούτοις, θρασὺν, ἀμαθῆ, ψευδογράφον, τῶν θείων ἀμύητον. Id eſt: *Malum, improbum moribus, mendacem; & præterea audacem, indoctum, falſificum, divinarum rerum imperitum.* Miſſo itaque iniquiſſimi rabulæ judicio, ad Photium veniamus, æquum peritumque, ſi quis alius, judicem. Is ait in Bibliotheca ſua: Σαφὴς μέν ἐστι τὴν φράσιν, καὶ ἀπέριττος καὶ ἀφελὴς, δριμὺς δὲ καὶ βαθὺς, καὶ λίαν τοῖς ἐπιχειρήμασιν ἐῤῥωμένος. καὶ τῷ γονίμῳ αὐτοῦ, ἐκεῖνον ὅσον καὶ θαυμάσιον. Hoc eſt: *Clarus, nihil redundans, ſimplex; acutus tamen & altus, in argumentationibus nervoſus. Cujus tanta eſt ubertas ut admirabilis ſit.* Et cætera quæ fuſius ille proſequitur: additque in ſubſequentibus, Baſilium & Gregorium Nazianzenum ex ejus contra Arianos ſcriptis Theologiam hauſiſſe ſuam.

Variorum judicium de Athanaſii eloquentia.

Suidas in voce Βασίλειος.

2. Sublimiorem adhuc dicendi facultate Athanaſium exhibet Eraſmus, qui videtur eum Patribus ferme omnibus anteferre. Sic ille in epiſtola ad Joannem epiſcopum Lincolnienſem. *Erat vir ille ſæculo tranquilliſſimo dignus, dediſſet nobis egregios ingenii facundiæque ſuæ fructus. Habebat enim vere dotem illam, quam Paulus in Epiſcopo putat eſſe præcipuam,* τὸ διδακτικόν; *adeo dilucidus eſt, acutus, ſobrius, adtentus, breviter omnibus modis ad docendum appoſitus. Nihil habet durum, quod offendit in Tertulliano: nihil* ἐπιδεικτικὸν, *quod vidimus in Hieronymo: nihil operoſum, quod in Hilario: nihil laciniosum, quod eſt in Auguſtino, atque etiam Chryſoſtomo: nihil Iſocraticos numeros,*

aut Lyſiæ compoſitionem redolens, quod eſt in Gregorio Nazianzeno, ſed totus eſt in explicanda re.

3. Quid ſi incidiſſet Eraſmus io exquiſitiſſima illa opera tam multa quæ numquam vidit, in epiſtolas ſcilicet de ſententia Dionyſii, ad Dracontium, ad Monachos, ad Epictetum; in libros contra Arianos, contra Apollinarium? Quid ſi in librum contra Geotes, in apologiam ad Conſtantium? Annoo tantorum operum artificem, omnium eloquentiſſimum nuncupaſſet? Sed paulum libet ſpatiari: & quia tantam laudem tulit Athanaſius, & quidem a laudatis viris, ut elegantiſſimis Græciæ ſcriptoribus anteferretur, jam qua io re præſtare, qua item aliis noonihil cedere videatur expendamus; & quæ crebro Athanaſii ſcripta reguſtando comperimus, proponamus ſtudioſo lectori. Primo quidem ſi Gregorii Nazianzeni illam quadrandæ orationis ioduſtriam, ſi numeros ſpectes, ab hoc eloquentiæ genere alienus ſemper fuit Athanaſius, cujus dictio plus habet nativæ elegantiæ quam artificioſæ diligentiæ. Et ſi quando hic pluſculum artis adhibeat, ut in oratione contra Gentes, epiſtola ad Dracontium, apologia ad Conſtantium; ita tamen omnia temperat, ut lateat artificium, & oratio non adſtricte ſed remiſſe numeroſa ſit: contra vero Gregorius, ultra aliquando quam ſatis ſit, circumſcriptione & ambitu utitur, ut certis oumeris definita, tamquam orbe incluſa currat oratio. Chryſoſtomi vero,

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώττης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή,

illam expeditam & profluentem verborum copiam, coocionitatis leporiſque plenam, non adtingit Athanaſius, qui plerumque preſſus ac brevis eſt, & majore ſententiarum quam verborum ubertate. Verum longe præſtat ſalibus, oervis & τῷ ἀκώῳ redundantiam omnem reſecante. Nimirum poſſunt eſſe ſummi, qui inter ſe ſint diſſimiles: quod in eloquentia pariter & in mutis artibus obſervatur. Baſilio autem nemo propius ad Athanaſii dicendi genus accedit. Sed præit ille elaboratione; hic longe præſtat acrimonia. Et hac in parte, quæ ſcilicet nervos ſpectat, ſales, acrimoniam; omnes, mea quidem ſententia, longe antecellit Athanaſius, eſtque hoc in genere princeps. Figuris autem, ſicubi hæreticos inſectatur, frequens eſt, apte & appoſite diſtributis, etſi potius ſuopte ingenio quam elaboratione adbibitis. Hujus oratio numquam effluit, numquam longius vagatur.

4. Sunt autem Athanaſii, ut & alterius cujuſque, opera, non pari elegantia concinnata. Quæ aliis antecellunt, meo quidem judicio, ſunt, oratio contra Gentes, eximium opus; & cui, dicere liceat, par in eodem genere vix deprehendas; ſi reſpicias vim argumentorum, nervos; ſi advertas quam perſpicuus ſit, quam nitidus; quam ſalſe rideat, ubi res fert, gentilium ſuperſtitiones, quam

pag. 27. e. concinnus ſit in deſcriptionibus. Nec pœniteat quædam hic apponere. Τίς γὰρ ὁρῶν τὸν οὐρανοῦ κύκλον καὶ τὸν δρόμον ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων τὰς θέσεις καὶ τὰς περιπολήσεις, ἐναντίας μὲν καὶ διαφόρους γιγνομένας, ἐν δὲ τῇ διαφορᾷ ὁμοίαν τὴν τάξιν ἅμα πάντων ἀποσωζομένην, οὐκ ἐνθυμεῖται ὅτι οὐκ αὐτὰ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἕτερός ἐστιν ὁ διακοσμῶν αὐτὰ ποιητής; τίς δὲ ὁρῶν ἥλιον μὲν ἀνατέλλοντα καθ' ἡμέραν, σελήνην δὲ φαίνουσαν κατὰ νύκτα, καὶ φθίνουσαν, καὶ πληρουμένην ἀπαραλλάκτως, κατὰ τὸν τῶν ἡμερῶν ἴσον πάντως ἀριθμόν, καὶ τῶν ἀστέρων τὰ μὲν διατρέχοντα καὶ ποικίλους ἐναλλάττοντα τοὺς δρόμους, τὰ δὲ ἀπλανῶς κινούμενα· οὐκ ἂν ἔννοιαν λάβοι, ὅτι πάντως ἐστὶν ὁ κυβερνῶν αὐτὰ δημιουργός; τίς ὁρῶν τὰ ἐναντία τῇ φύσει συνημμένα καὶ σύμφωνον ἔχοντα τὴν ἁρμονίαν, οἷον ὡς ἰδεῖν πῦρ ψυχρῷ, καὶ ξηρὸν ὑγρῷ κεκραμένον, καὶ ταῦτα μὴ ἀντιστατοῦντα πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ἓν ἀποτελοῦντα ὡς ἐξ ἑνὸς τὸ σῶμα, οὐκ ἂν ἐνθυμηθείη ἔξωθεν εἶναι τὸν ταῦτα συνάψαντα; τίς ἰδών, &c. Id est: *Ecquis enim cæli ambitum, ſoliqne ac lunæ curſum, aliorumve ſiderum poſitiones ac circumvectiones, centrarias quidem ac diſſimiles; ſed in ipſa diſſimilitudine æqualem ordinem ab omnibus ſimul ſervatum intueatur, quin ſecum cogitet hæc non a ſemetipſis, ſed ab alio, nempe ab auctere, adminiſtrari & regi? Quis ſolem die exoriri & lunam nocte apparere, immutabilique lege per æqualem omnino dierum numerum decreſcere ac creſcere; atque ex ſideribus alia quidem diſcurrere, curſuſque varie immutare, alia vero citra errorem moveri conſpiciens, non intelligat illa neceſſarie ab opifice aliqne gubernari? Quis centrarias naturas mutuo conjungi ac conſonam efficere harmoniam cernens: quis ignem cum frigido conjunctum, & ſiccum humide commixtum, nec tamen ſecum invicem pugnare, ſed unum quaſi ex uno cerpus conficere, non colligat, alium ab his eſſe qui illa ſimul copulavit? Quis videus*, &c. Quibus quid validius, quid concinnius? Horum elegantiam Græce periti ſolum plene advertere poſſunt.

5. Miræ ſunt eloquentiæ epiſtola de ſententia Dionyſii, epiſtola ad Dracontium; itidemque orationes contra Arianos: ubi in altercando cum hæreticis, aculeis frequenter, maledictis facete utitur; creber in reperiendis, acutus in ſolvendis argumentis. Apologiæ de Fuga & ad Conſtantium elegantes, quibus plus ineſt quam reliquis diligentiæ & artis, tropis appoſite & ſobrie reſperſæ,

pag. 254. c. ſalibus frequentiſſimis. Salſum eſt illud in priore: Μόνη δὲ γνῶσις ἐν αὐτοῖς ἐστι τὸ κακονοεῖν, καὶ καθ' ἡμέραν χείρονα χείροσιν ἐπιλογίζεσθαι. καὶ γὰρ καὶ τὴν νῦν φυγὴν ἡμῶν οὐκ ἐπ' ἀρετῇ θέλοντες ἡμᾶς ἀνδραγαθίσασθαι διαβάλλουσι· πόθεν γὰρ ἄρχει τοιαύτη παρ' ἐχθροῖς, ὑπὲρ τῶν μὴ συντρεχόντων αὐτοῖς τῇ κακοφροσύνῃ; ἀλλὰ κακόηθες ὄντες χρηματίζονται τοιαῦτα πεφλυαρηκότες, νομίζοντες, ὥσπερ εἰσὶν ἀληθῶς αὐτοί, ὡς ἄρα διὰ τὰς παρ' αὐτῶν λοιδορίας προστάξομεν ἑαυτοὺς ποτε αὐτοῖς. θέλουσι γάρ, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα περιτρέχουσι, &c. Hoc eſt: *Una autem eſt illis ſcientia, maligne agere, ac quotidie pejora pejeribus comminiſci. Noſtram quippe fugam non eo criminantur quo velint nos cum virtute ac fortiter agere: nam unde inimicis votum hujuſmodi, pro viris qui non una ſecum malignitatis curſu feruntur? At improbi cum ſint, ſimulatione uſi, hæc ubique ſpargunt: rati, ita nempe ſtulti ſunt, nos metu ejuſmodi illorum convitii aliquando ipſis occurſuros. Id peroptant ſcilicet, eaque de cauſa ubique circumcurſant*, &c. Et ioſerius hæc quam

pag. 257. a pulcre quam argute dicta. Ταῦτα δρῶντες καὶ μὴ ἐντρεπόμενοι ἐφ' οἷς πρότερον καθ' ἡμῶν ἐτύρευσαν κακοῖς, ἔτι καὶ νῦν κατηγοροῦσιν, ἐκφυγεῖν δυνηθέντας αὐτῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας· μᾶλλον δὲ ὀδύρονται πικρῶς, ὅτι μὴ καὶ ἐκποδὼν τέλεον πεποιήκασι, καὶ λοιπὸν προφασίζονται δειλίαν ὀνειδίζειν, ἀγνοοῦντες ὅτι, καὶ οὕτω γογγύζοντες, εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσι μᾶλλον τὴν μέμψιν. εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεύγειν πολλῷ χεῖρον τὸ διώκειν. Id eſt: *Hæc cum illi agant, nec pudeat malorum quæ adverſum nos moliti ſunt, nos etiamnum ideo criminantur, quod ſanguinarias illorum manus effugere potuerimus; imo potius acerbe lugent, quod me non e medio prorſus ſuſtulerint: ac deinceps ſimulate timiditatem exprobrant; non intelligentes ſe, dum ita obmurmurant, in ſeſe*

magis

magis ipſam vertere criminationem. Nam ſi turpe eſt fugere, multo deterius perſequi, & cætera bene multa, præclara etiam, quæ conſulto brevitatis cauſa prætermittimus.

6. Limatior etiam apologia ad Conſtantium, quam cum lego videor mihi Ciceronianam orationem ob oculos habere. Annon Ciceroniana iſthæc, quæ, cum mentirentur Ariani, miſiſſe illum litteras ad Tyrannum Magnentium, depellendi criminis cauſa dicit? Ποίᾳ με προφάσει ἔδει γράψαι τῷ τοιούτῳ; ποῖον προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς ἔμελλον γράφειν αὐτῷ; ὅτι τὸν τιμῶντά με, οὗ τῆς εὐεργεσίας οὐκ ἄν ποτε ἐπιλαθοίμην, τοῦτον φονεύσας καλῶς ἐποίησας; καὶ ἀποδέχομαί σε τοὺς γνωρίμους ἡμῖν χριστιανοὺς καὶ πιστοτάτους ἄνδρας ἀνελόντα; καὶ ἀποδέχομαί σε σφάξαντα τοὺς ἐν Ῥώμῃ γνησίως ἡμᾶς ὑποδεξαμένους; pag. 237. c. Hoc eſt: *Quanam ductus occaſione viro hujuſmodi litteras miſiſſem? Ecquod feciſſem epiſtolæ ad talem virum mittendæ exordium? Num illud? Probe feciſti eum occidendo qui me cum honore excipere ſolebat, & cujus beneficiorum numquam oblivifcar: teque laudo quod viros nobis familiares, eoſque Chriſtianos ac fideliſſimos ſuſtuleris. Te acceptiſſimum habeo, quod eos Romæ obtruncaris a quibus perhumaniter exceptus fui.* Prorſus ſimile habes apud Tullium in Verrina 5. *Quæ porro præfatio tuæ donationis fuit? Illa ſcilicet vetus atque Imperatoria: Quando tu quidem in prælio, in bello, in re militari: cujus ne mentio quidem te Prætore ulla facta eſt? An illa: Quandoquidem tu nulla umquam mihi in cupiditate ac turpitudine defuiſti, omnibuſque in iiſdem flagitiis mecum & in legatione & in Prætura, & hic in Sicilia verſatus es*, &c.

7. Tempus me deficeret, ſi loca ſimilia congerere vellem, ſi annotare quæ notatu digna ſunt: quam ſalſe oimirum mordeat averſam eunuchorum libidinem, admixtis facetiis, quæ tamen oihil de gravitate decerpant; quam acriter inſectetur Meletianorum avaritiam, qui dignitates eccleſiaſticas vænales quibuslibet viris proponebant, &c. Acutiſſimæ ſunt etiam orationes contra Apollinarium, in iiſque iovenimus Athanaſium Athanaſio δεξιώτερον. In polemicis enim maxime ætatem contrivit, curans ſemper ne aliena dogmata Arianorumque auſus plebi catholicæ quid apportarent mali. Etſi vero aſper eſt, & ſannis maledictiſque plenus, quando res eſt illi contra hæreticos: nemo tamen eſt, qui perſpecta hæreticorum, maxime Arii ſequacium pertinacia, furore, immanitate in Chriſtianos, in Epiſcopos, proborum item hominum carnificina, in nefarios aliquid inclementius dictum arbitretur. Aſpere ſcilicet agit Arianos, quia nihil contra tantam vim ſine vi fieri poterat: & remiſſe depellere feroces homines, fateri erat diffiſum ſe cauſæ ſuæ. Etſi vero mordet acriter, cum inſoleotia criminum aut hæreſum temeritas acrem poſtulat oratorem; ubi tamen res illi eſt cum adverſariis aliquam æqui bonique rationem tenentibus, ſobrie ac prudenter verba facit, *mollitque animos & temperat iras*. Fuit autem illud ſobrii temperaotiſque animi argumentum, cum rogatus a Serapione ut Arii mortem mandaret litteris, homiois Deo juxta hominibuſque inviſi; perniciem divioitus immiſſam ægre recenſere ſe teſtificatur, ne quantumvis impio poſt obitum inſultare videatur; oimirum, pag. 669. e.

Ζῶντας κολάζειν ἢ ἀσεβεῖς·

Οὐ γὰρ ἐσθλὰ κατθανοῦσι κερτομεῖν ἐπ' ἀνδράσιν. Archilochus.

Athanaſius aſpere cum hæreticis agit.

8. Ad manſuetiores vero muſas an aliquando ſe contulerit Athanaſius, necne, haud facile dictu eſt: augurari tamen licet ſanctum Doctorem, cum quotidianæ curæ angerent animum, & pro Eccleſia ſemper ille, pro capite, pro fide decerneret, modicam hujuſmodi ſtudiis operam dediſſe, deſcriptionibus videlicet, encomiis, philoſophiæ. Carmina vero ne minimum adtigiſſe videtur. Dictio ejus pura & elegans eſt ut plurimum: nec inficior tamen nonnullis ejus operibus aliquam peregrinitatem adtuliſſe Latinæ linguæ uſum; quale illud eſt, ἐκκλησίαν ἔδωκεν εἰς πρίδαν, βετερανὸς, & alia id genus. Impetratum ſcilicet a cooſuetudine fuerat, ut ſi ex quotidiana Latinorum familiaritate aliquæ hujuſmodi dictiones in buccam venirent, ne ab iis vel Græce peritiores abſtinerent. Licet autem inſidias auribus minime paret, lectoris ſibi tamen, illacebris neſcio quibus, benevolentiam captat. Nihil moroſus in exordiis eſt, ſed ſtatim ab initio in arcem cauſæ invadit, & contra hæreticos canit quodammodo claſſicum. Platonis Homerique libros legit aſſidue, necnon aliorum veterum, ut ex Oratione contra geotes & ex aliis ejus operibus propalam eſt. Quod ſi Gregorius Nazianzenus illum hac in parte mediocriter dumtaxat eruditum fuiſſe narret, id nimirum Gregorio viſum fuit, qui magnam ætatis ſuæ partem his in ſtudiis contrivit. Aliis autem jure videatur Athanaſius φιλόλογος, & his in rebus probe eruditus.

DE AMISSIS ATHANASII OPERIBUS.

1. ETſi tam peritum dicendi opificem Athanaſium fuiſſe mox narrabamus, ut ne nos pœniteat dicti, vel id unum ſatis ſit; quod tanta vario ſcribendi genere Athanaſii ſcripta amiſſa fueriot, ut nonniſi partem debitæ laudis tuliſſe ille videatur. Quot, amabo, opera emiſit in lucem, qui ineunte adoleſcentia ejuſmodi ludum ingreſſus, mox ſpecimina dabat magiſtro digna; qui decurſa jam ætate adeo naviter & ſalſe Eccleſiæ hoſtes aggreditur, ut dicas hæc dicendi ornamenta accreviſſe viro, dum corporeæ vires deficerent? Quot, putas, tot annorum ſpatio elacubravit, ita diligens & navus, advigilans ſemper frangendis hæreticorum conſiliis? Anni certe interſuot ab edita oratione contra Geotes, ad abſolutos uſque contra Apollinarium libros, plus quatuor & quinquagiota, quibus innumera haud dubie ſcripſit, in otio, io negotio, homilias videlicet, epiſtolas, commentarios, hæreticorum confutationes. Quanta æſtimas edidiſſe in deſerto, dum calamitas, metus, ſolitudo prohiberent ab officio, & ſpatii multum eſſet ad ſcribendum; atque aliunde curis confectus animus nooniſi litterarum uſu ſeſe exonerare poſſet? Hinc propalam eſt, etſi multa ab antiquis laudantur Athanaſii opera, jam injuria temporum exſtincta, multo plura eſſe quæ a ſcriptoribus tacita relicta ſunt.

2. Pauciſſima ſane enumerat Hieronymus, ſi vel ſolum conferas cum iis quæ jam edita exſtant: & ex illis tamen ab eo memoratis quædam nuſquam comparent, liber nempe contra Urſacium & Valentem, liber de Virginitate, alius ſcilicet ab eo qui inter dubia computatur ſecundo tomo. Athanaſii opera amiſſa ex Hieronymo.

Duos

Duos contra Gentes libros idem doctor commemoravit, unus jam ſupereſt ea inſcriptione; ne tamen ſecundum amiſſum exiſtimato. Nam qui librum contra Gentes excipit, de Incarnatione nuncupatus, quoad magnam partem & ipſe contra Gentes datus eſt, & ſerie mutua cohæret cum præcedenti; ut exploratum ſit hos eſſe binos contra Gentes libros. Liber de Pſalmorum titulis ab eodem Hieronymo inter Athanaſiana connumeratus, ſi non idipſum eſt quod argumenta in expoſitionibus Pſalmorum, ad frontem cujuſque pſalmi poſita, vel quod expoſitiones ipſæ, exſtinctus pariter fuit.

3. Sed nulla, opinamur, jactura major, quam epiſtolarum ἑορταστικῶν, aut Feſtalium, ſive in cœtu eccleſiæ legendarum, quas item laudat Hieronymus. Has ingenti numero Athanaſius, cum Arianici furoris declinandi cauſa in deſerto Thebaidis latens ageret, ad plebem catholicam Alexandrinam miſit. Atque ut ex iis quæ hodieque ſuperſunt fragmentis, conjectare licet, magna pars in enarranda & deploranda Eccleſiæ calamitate verſabantur. Hic quæſtiones ab Arianis injectæ, ut plebem abſente paſtore a proba ſententia excuterent, & vacillantes animo ad deteriorem partem adplicarent, ab Athanaſio ſolvebantur. Hic quæ doctrinam, quæ diſciplinam, quæ mores ſpectabant, per otium ſolitudinis explanabat ille. Et demiror plane amanuenſium Græculorum guſtum: qui dum aniles fabulas, fœdiſſimaque commenta, Athanaſii nomine publicata, plus millies exſcriberent, quæ nemo ſanus ſine ſtomacho legere poſſit, hæc ita neglexerunt, ut incuria perierint. Hoi hei quam pungit dolor amiſſi theſauri! quantum ad hiſtoriam, ad conſuetudines Eccleſiarum, ad morum præcepta hinc lucis accederet! Et fortaſſis adhuc alicubi latent in Oriente, ubi bene multa exſtant. Nam licet complures inde ad nos perlati codices fuerint, at cum plerumque ut ſors tulit, ſine delectu & apparatu quopiam, ad eam rem tamen perquam neceſſario, codices accumularint qui curam hujuſmodi ſuſcepere; hinc factum ut ſæpe quorum jam operum multi codices exſtabant in Bibliothecis noſtris; eorumdem alios codices ſine fine compararent; & contra quorum vel rari vel nulli penes nos erant, ea prætermitterent. Ad epiſtolas Feſtales ut redeamus, exſtat ſat prolixum trigeſimæ nonæ fragmentum, qua Arianorum falſis rumoribus, de Scripturæ ſacræ libris, commotam catholicam plebem ſedat ſanctus Doctor, & verum Scripturarum ſacrarum texit catalogum. Ad hæc Colbertinum quemdam codicem antiquiſſimum evolvendo, in aliud fragmentum incidimus Latine ex Græco verſum, quod perquam gratiſſimum accidit. Hinc cernas in Occidentem uſque perlatas fuiſſe ejuſmodi feſtales epiſtolas. Hæc autem, cujus fragmentum jam primum publicamus, ab Athanaſio poſt traditas anno 356. Arianis eccleſias, conſolationis cauſa, ad plebem catholicam miſſa eſt. Haud improbabiliter conjectamus, Fragmentum item a Theodoreto allatum, ab eoque ad Virgines nuncupatum, fuiſſe in cœtu Eccleſiæ legendum: nam cœtum populorum alloquitur in maſculino genere. Et quia Virgines maxime omnium ab Arianis vexatæ fuerant; cum in illis παραμυθητικοῖς λόγοις, id eſt *Conſolatoriis ſermonibus*, frequens virginum eſſet memoria, & ſæpe fortaſſe virgines alloqueretur Athanaſius, hinc factum ut ad Virgines nuncuparetur. Feſtalium item Epiſtolarum mentio eſt inferius.

Ex Theodoreto.

Ex Athanaſio ipſo.

4. Athanaſius ipſe in ſua de Nicænis decretis epiſtola prolixiorem laudat ab ſe ad amicum datam, quæ jamdiu interiit & a nemine antiquo quod ſciamus memorata fuit. Item in Epiſtola ad Palladium, alterius meminit, ad Monachos Cæſarienſes.

Ex Baſilio. Baſil. epiſt. 75.

5. Ad hæc Baſilius, cujus epiſtolæ ad Athanaſium non paucæ ſuperſunt, cum magna ſignificatione familiaritatis, aliquas memorat ab eo ad ſe tranſmiſſas, quas ipſe aſſervabat penes ſe; iiſque velut norma quadam, ſicubi res poſtularet, utebatur. Nam ad res eccleſiaſticas componendas dabant illi operas mutuas.

Ex Epiphanio.

6. Ait Epiphanius Athanaſium contra Manichæum ſcripſiſſe, quod opus funditus periit. Ejus nomine perpauca adfert Facundus Hermianenſis libro undecimo, quæ ſunt Serapionis, non vero Athanaſii, ut annotavit Sirmondus. Dialogus enim contra Manichæos, qui inter Damaſceni opera exſtat, in manuſcripto quodam adſcribitur Athanaſio; ſed perperam: aſt enim revera ejuſdem Damaſceni. Qua de re in præfatione ſecundi tomi. Memoratur item apud Epiphanium in epiſtola Synodi Diocæſarienſis Epiſtola Athanaſii ad ejuſdem Synodi Patres. In Anchorato ejuſdem in epiſtola Tarſini, Matidii & aliorum fertur Athanaſius litteris ſuis multos, qui circumventi in errorem lapſi fuerant, ad ſanum conſilium reduxiſſe.

Hær. 73.

Ex Chronico Alexand.

7. In chronico Alexandrino epiſtolæ Athanaſii ad Epiphanium excerptum legimus, editum una cum aliis fragmentis ad calcem.

Ex Theodoreto.

8. Meminit inſuper Theodoretus ſermonis de fide majoris, ejuſque loca nonnulla adfert, quæ nos ad calcem inter fragmenta locavimus.

Ex Synodo VI.

9. Synodus VI. Œcumenica maximam partem adfert operis in hæc Scripturæ verba: *Nunc anima mea turbata eſt.*

Ex Facundo.

10. Facundus item Hermianenſis hæc Athanaſii ſcripta jam amiſſa memorat, horumque excerpta adfert quæ nos edidimus ad calcem tomi primi, epiſtolam *ad Diodorum Tarſenſem* Tyri tum agentem, Epiſtolam etiam *ad Antiochenos*: cujus item Fragmentum habetur in Actis Concilii Lateranenſis. Ambo edita ſunt ad calcem primi tomi. Aliud item Athanaſii reſcriptum in eodem Concilio memoratur.

Concil. Lateran. T. 6. Conc. p. 901. & p. 218.

Ex Leontio.

11. Leontius Byzantinus in libro adverſus Apollinariſtarum fraudes, quorumdam Athanaſii ſcriptorum meminit. Hæc ſunt ejus verba: *Sufficiunt hæc iis, qui non ſunt nimium rudes & tardi, ad oſtendendum Apollinarii eſſe epiſtolas quæ nomine Julii feruntur, præter eas epiſtolas Apollinarii, de quibus Athanaſius & hiſtorici meminerunt. Diſcipuli enim Apollinarii antiquiores ſunt omnibus qui his uſi ſunt, quas, ut veriſimile eſt, qui a Julio per ſchiſma diſceſſerunt, inſcripſere. Neque ſolum hoc: ſed ſunt ex Orthodoxis, qui inſcriptione decepti, rectas eas eſſe intelligere, & dicere perſeverabant propter perſonæ auctoritatem fide dignam. Aliaqui magis omnium Orthodoxorum eſt agnoſcere illos ſermones proprii doctoris eſſe. Ne autem ex ſolo teſtimonio diſcipulorum, ſermones ipſius Apollinarii agnoſcamus, quamvis aliqui eos Julio, quamvis Gregorio, quamvis Athanaſio falſo inſcribant; ſed etiam ex*

eodem

eodem genere ſermonis & ſtylo. In Concilio Lateranenſi T. 6. Conciliorum p. 301. exſtat fragmentum epiſtolæ cujuſdam ad Antiochenos de doctrina vera agentis, a nobis pariter cuſum ad calcem. Ex Concilio Lateranenſi.

12. Laudat Joannes Damaſcenus in Oratione de Defunctis ſub finem librum Athanaſii, *de Mortuis in Domino*: qui jam non exſtat. Item alium hac inſcriptione, εἰς τοὺς κοιμηθέντας παραμύθιος λόγος: qui fortaſſe idem. Ex Jo. Damaſceno.

13. In ſecunda Nicæna Synodo, locum ſat prolixum habes ex epiſtola Athanaſii *ad Eupſychium Cæſareæ presbyterum*, quem pariter edidimus ad calcem, una cum fragmentis ex Gelaſio deſumtis: quæ tamen excerpta videntur ex operibus Athanſii quæ jam exſtant, verbis paulum immutatia. In codice Felckmanni quodam adſertur locus ex libro Athanaſii *de Honorabili conjugio*. Ex Nicæna Synodo II.

14. Photius in Bibliotheca ſua memorat commentarium Athanaſii *in Eccleſiaſten*, jam penitus amiſſum. Item *in Cantica Canticorum*, cujus fragmenta dedimus. Alia porro fragmenta Commentariorum *in Jobum* & *in Evangelia*, quæ itidem edi curavimus ad calcem, ſuſpicamur ex variis Athanaſii operibus, cum jam exſtantibus, tum deperditis, a Catenarum collectoribus excerpta fuiſſe, non autem ex perpetuis ſancti Doctoris commentariis. Cujus rei ſat perſpicuum argumentum illud eſt, quod eorum multa in operibus jam exſtantibus compareant. Ex Photio.

15. Librum quemdam, *de Incarnatione* laudat Michael Glycas p. 208. ejuſque bina adfert fragmenta, quæ ni fallor non exſtant in editis. In Concilio Florentino hæc leguntur: τοῦτο γὰρ τὸ πνεῦμα, φησὶν ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος, πνοή ἐστι τοῦ υἱοῦ. Hoc eſt: *Hic enim ſpiritus, ut ait ſanctus Athanaſius, ſpiratio Filii eſt*. Quæ videntur ex quodam ſuppoſititio opere profecta. Ex Michaele Glyca. p. 428.

16. Diſputatio cum Zacchæo Judeorum Nomodidaſcalo, quæ exſtat in Bibliotheca Vindobonenſi, & Athanaſii nomine memoratur a Petro Lambecio Tom. V. pag. 135. Ex Petro Lambecio

17. In ſchedis quibuſdam Emerici Bigotii τοῦ μακαρίτου, quæ penes me ſunt, fertur eſſe quædam beatæ Theclæ vita in Bibliotheca Scorialenſi, quæ Athanaſii nomen præferat.

18. Exſtat item Spicilegii Tom. II. epiſtola Potamii ad Athanaſium, & quidem, ni labor opinione, ingenti ſuſpicione laborat.

19. In vitis Sanctorum Siculorum, Octavio Cajetano Syracuſano collectore, eſt nomine Athanaſii vita S. Philippi Agyrrenſis, de qua in ſpuriis.

20. Vir Clar. & nobis amiciſſimus Gabriel Grodecius linguæ Hebraicæ Lipſiæ profeſſor, in Catalogo quodam mihi tranſmiſſo, de quo alias fuſius, teſtatur ſe Mediolani in Bibliotheca Ambroſiana vidiſſe codicem, in quo exſtat Commentarius nomine Athanaſii in Canticum Moyſis & Mariæ.

21. Agmen claudat opus juſſu Athanaſii a quodam ejus familiari elucubratum, de quo hæc Lambecius ad trigeſimum ſeptimum codicem theologicum p. 58. *Valde autem notabile eſt, in ſolo hoc codice 37. ante epiſtolam ſancti Jacobi exſtare anonymi cujuſdam pervetuſti auctoris Proœmium ſive epiſtolam dedicatoriam ad ſanctum Athanaſium Archiepiſcopum Alexandrinum, qua clare atque expreſſe teſtatur, ſe hypotheſes illas & lemmata capitum epiſtolarum Catholicarum fraterno ipſius juſſa compoſuiſſe. Titulus iſtius Proœmii, una cum principio, eſt talis*. Πρόλογος τῶν καθολικῶν ἐπιστολῶν. Μικροῖς μὲν κἂν μικρὰ τολμῶσιν, οὐκ ἀδεής· ὁ δὲ ἐλάχιστος ἐγὼ τοῖς ὑπὲρ ἐμὲ πόνοις ἐγχειρῶν, οὐχ ἥκιστα πέφυκα κινδυνεύειν· ὥσπερ ἂν εἴ τις, &c. Id eſt: *Prologus in catholicas epiſtolas. Puſillis & puſilla aggredientibus, res metu non vacat. Quod autem ego perquam minimus homo laborem qui vires meas longe ſuperet aggrediar, non modici periculi res eſt. Quemadmodum ſi quis, &c. Nec multo poſt Auctor hujus Proœmii ſanctum Athanaſium appellat fratrem his verbis*: ἐφ' οἷς δὴ ἔγωγε τολμῶ συγγνώμην αἰτῶν εἴκων, ἀγάπης νόμῳ βιβιασμένος ὑπὸ ΣΟΤ ΑΔΕΛΦΕ ΑΘΑΝΑΣΙΕ ΤΙΜΙΩΤΑΤΕ. Οἷα γάρ τις ἡμιθνήτων, &c. Id eſt: *De tali auſu meo veniam rogans, vi & lege charitatis abs te compulſus* VENERABILISSIME FRATER ATHANASI. *Nam quaſi ſemimortuus. Clauditur denique idem proœmium hoc modo*: Δέξαι τοιγαροῦν, δέξαι παρ' ἡμῶν ἀσμένως τῶν σῶν ἐπιταγμάτων τὴν πραγματείαν, ἀλλὰ τῇ ὑπὲρ ἡμῶν ἡμᾶς τῶν εὐχῶν διηνεκῶς ἀμείβου. ἐγὼ δὲ συχνὸν τὰς καθολικὰς καθ' ἑξῆς ἐπιστολὰς ἀναγνώσομαι, τήν τε τῶν κεφαλαίων ἔκθεσιν ἅμα καὶ τῶν θείων μαρτυριῶν ἐνθένδε ποιήσομαι. Id eſt: *Accipe igitur, accipe libenter a nobis opus juſſu tuo editum, & aſſidue precibus tuis obſequentiam noſtram remunera. Ego vero Catholicas epiſtolas ordine perlegam, atque capitum una atque divinorum teſtimoniorum expoſitionem edam. Sequitur deinde hypotheſis epiſtolæ ſancti Jacobi his verbis*: Ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Ἰάκωβος ταύτην γράφει τοῖς ἀπὸ τῶν δώδεκα φυλῶν, &c. Id eſt: *Quoniam Jacobus hanc duodecim tribubus reſcribit*; &c.

DE DOCTRINA ATHANASII.

1. IN Chriſtianæ fidei exortu non erant ejus myſteria certarum vocum limitibus circumſcripta; ſed emergentibus demum erroribus vocabula quædam definiri neceſſum fuit, quibus ceu clauſtris continerentur temerarii homines rerum novandarum ſtudioſi. Et indicare ne pigeat, cum nihil periculi ex indicio ſit, ſalvis ſemper & integris rebus, ac fide nihil mutata, multa Athanaſii ævo ejuſque ope inducta verba fuiſſe, & ad certam formam redacta fidei capita; ut Pater hodiernæ theologiæ jure ille vocari poſſit. Quo major vir habendus eſt, ut qui eam fidei enarrandæ rationem prior induxerit, ex qua peritiſſimi quique, tamquam ex fonte, verum ſentiendi pariter & loquendi modum haurirent: inter quos Eccleſiæ lumina Baſilius & Gregorius Nazianzenus pro fidei magiſtro virum habuere. Nos ut Athanaſii doctrinæ ſpecimen demus, a Deo Optimo Maximo orſi, ad cætera progrediemur. Athanaſius pater hodiernæ Theologiæ. Athanaſii doctrina.

2. Primo ait, Deum cognoſci ex opificiis, exque harmonia rerum, quæ quidem ratio cognoſcendi Dei cuique obvia eſt, ut nulla ſit venia aut excuſatio iis, qui tantarum, tam diſparatarum rerum concentum & motum αὐτόματον & citra cujuſdam intelligentiæ moderamen regi & ſervari putent. A ſimili autem probat, animam cognoſci ex concinnis & cum ratione adornatis corporis motibus. Sed quoniam qui profligatis moribus ſunt, quo liberius vivendi ſit poteſtas, & Deum eſſe & animam eſſe immortalem inficiantur; contendit ille validis argumentis, animam non exſtingui exſtincto corpore; ſceleſtorumque perfugium amovet; qui, proh dolor! id ſummi boni loco efflagi- De Deo. p. 27. & ſeqq. p. 29. p. 25.

tant, ut aliquando exſiſtendi finem faciant. Cujus rei io propria ſalute periculum facere grave eſt. Ferreum ſane pectus, quod tanto diſcrimine non moveatur; cum vel ipſi gentiles & prophani præmia & pœnas, felicitatem & infortunia ſecundum hanc vitam eſſe arbitrati ſint, juxta illud Tragici:

Eurip. Medea: Εὐδαιμονοῖτον, ἀλλ' ἐκεῖ· τὰ δ' ἐνθάδε
πατὴρ ἀφείλετ'

Furioſæ matris dictum, quæ dum necem liberis parat, felicitatem ipſis in futura vita precatur, quam pater abſtulerat in præſenti. Deum eſſe unum, pluribus commonſtrat contra Gentiles, pugnatque
p. 30. vel unum vel nullum eſſe: ibi hanc præclaram edit ſententiam, quæ fertur io primis, ἐλέγομεν τὴν πολυθεότητα ἀθεότητα εἶναι. Hoc eſt: *Dicebamus multiplicitatem deorum, eſſe nullitatem deorum*. Cui alludere forte videatur Gregorius Nazianzenus oratione 24. cum Geotilium ſuperſtitionem vocat πολύθεον ἀθεΐαν. Lepide autem nec ſine facetiis exagitat illam Gentilium deorum turbam, quorum quiſque flagitiis ſuis nobilitabatur, ita ut nonniſi nota quadam turpitudinis alius ſecerneretur ab alio. Religionem ſane pulcre ad perniciem hominum inſtructam, cum oullus modus ſceleris eſſet, quin alicujus Dei exemplo niteretur.

De Deo uno. p. 30. p. 49. 271. p. 38. 3. Ait item ſanctus Doctor, ſi multi eſſent dii, neceſſe fore ut multi mundi eſſent, nec poſſe ἀπαραιτήτως a multis unum regi mundum. Uoum, inquit, Deum & in mundo & extra mundum ſuapte natura eſſe, quin ſpatio ullo circumſcribatur. Depellit item Epicureorum commentum, qui nugabantur mundum fortuito factum; & Platonem, qui ex prius exſtante materia cooditum adfir-
p. 46. mabat. Geneſim ſive genethlialogiam exitioſam artem, quæ ad hæc uſque tempora perſeverat, graviter exagitat.

De generatione Filii. p. 341. 4. Paſſim ac pene ubique locorum ait, Patrem Filium ſuum ab æterno gignere: generationemque illam eſſe *paſſione* vacuam. Pugnat item frequens, Filium eſſe ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, æternum, non factum, perinde atque Patrem: nec inſolentem eſſe vocem ὁμοούσιον, exemplo Dionyſii Alexandrini commonſtrat, cui vitio datum fuit, quod ea voce non uteretur cum de origine Verbi Dei ſermonem haberet. Id argumento eſt, eam vocem, licet a Patribus ante Dionyſium non memoretur, fuiſſe tamen antea frequentatam. Exſtat porro inter nugaciſſima Valeotinianorum com-
p. 274. 398. p. 32. 34. menta vox ὁμοούσιον, ſed longe alio uſu. Adfirmat cootra Arium & aſſeclas ejus Verbum a Deo unum proferri, non multa. Deus, inquit ſanctus Doctor, per Verbum ſuum omoia facit & diſpenſat; ac per id intelligi datur, quod dicitur, ipſum eſſe principium viarum Domini: per ipſum
p. 36. movet etiam inviſibiles illas poteſtates. Contendit Athanaſius adverſum Judæos, Patrem cum diceret, *Faciamus hominem ad ſimilitudinem noſtram*, Filium compellaſſe ſuum: & hæc trita fuit o-
p. 388. mnium antiquorum Patrum ſententia. Ut commonſtret autem Verbum non eſſe rem factam, ex quotidiano Eccleſiæ uſu progreditur, atque hoc utitur argumeoto: Non licet rem factam adorare: Verbum adoratur: non eſt ergo res facta.

De Spiritu S. p. 86. p. 701. 782. p. 515. p. 81. 200. 5. Spiritum ſanctum ait eſſe ἐκπόρευμα, quaſi dicas, *emiſſionem* Patris. Ex Filio quoque procedere haud obſcure prædicat, cum ait non ſemel, apud Deum Patrem Filium eſſe fontem Spiritus ſaocti: & alio loco, ideo Spiritum ſanctum a Patre procedere, qoia ex Filio effulget, atque ab eo mittitur. Res cum primis obſervatu digna eſt, nec prætermittenda, quod Dionyſius Alexandrinus, atque Athanaſius dicaot; In manibus Patris & Filii eſſe Spiritum ſanctum, & neque a mit-
p. 340. 741. p. 700. 550. 718. p. 540. 554. tente Patre, neque a ferente Filio dividi. Spiritus quoque ὁμοούσιος eſt Patri, & tota Trinitas ὁμοούσιος dicitur. Vulgare eſt & paſſim obvium, in Patre, Filio, & Spiritu ſancto unam eſſe deitatem, unam potentiam, uoam ſubſtantiam. Pater per Verbum in Spiritu omnia condidit, non quidem ita ut Verbo, vel Spiritu ſancto, ceu inſtrumentis ut adminiſtris ſpiritibus ab ſe conditis,
Tres hypoſtaſes. p. 86. 616. 701. p. 80. 182. p. 600. Pater uſus ſit: ſed tres perſonæ principii uoius rationem teouere, tenentqoe. Tres hypoſtaſes, ὑποστάσεις, in Trinitate eſſe non ſemel docet, & quidem perfectas: non tamen inter ſe diviſas; caute enim iſthæc explicaotur, ne ſuboriatur lapſus occaſio. Et advertas quam inconſulte quidam ævi noſtri ſcriptores Athanaſium dicant nuſquam hypoſtaſes memoraſſe. Ariani quoque tres hypoſtaſes profitebantur eſſe, verum ſubdolo conſilio; eo quippe nomine diverſas & diviſas ſubſtantias intelligebant: monſtrum ſcilicet erroris, quo vel unitas Dei, vel trinitas perſooarum elevatur. Etſi por-
p. 616. ro tres hypoſtaſes eſſe plerumque dicat Athanaſius, nequaquam repudiat eos qui unicam ὑπόστασιν admiſſam vellent in Trinitate, dum id de ſubſtaotia communi perſonarum intelligant, earumque di-
p. 724. ſtinctionem ſervent illæſam; imo ipſe quoque alicubi ait, ὑπόστασιν idipſum eſſe quod οὐσίαν, ſeu ſubſtantiam, ea videlicet, quam ſupra commemoravimus, ſententia. In Synodo autem Alexandrina anno 362. utraque formula, id eſt, una hypoſtaſis, & tres hypoſtaſes, catholica dicitur; dum recta ſarvetur ſententia. Et ſi quando vetat Athanaſius, ne dicatur Filius ex alia hypoſtaſi eſſe quam Pater,
p. 1016. mox interpretationem adjicit hoc pacto, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτόν, τούτους ἀναθεματίζομεν. Id eſt: *Aut qui dicunt ex alia hypoſtaſi vel ſubſtantia eſſe Filium Dei, aut Spiritum ſanctum, mutabilem aut variabilem, hos anathemate damnamus*. Et in epiſtola ad Afros ſimiliter ὑπόστασιν per οὐσίαν ſive ſubſtantiam explicat: ita ut ubi hypoſtaſin eamdem eſſe in Patre & in Filio prædicat, mox adjiciat οὐσίας ſive ſubſtantiæ explicationem. Hypoſtaſin autem ſimpliciter ac ſine addito hujuſmodi, unam in Patre atque eamdem in Filio eſſe, noo memini me legiſſe in germanis Athanaſii operibus.

Athanaſius Patrum auctoritate dogmata ſua confirmat. 6. Patrum antiquioris ævi ſcripta commemorat, ac excerpta eorum adferens, doctrinæ ſuæ auctoritatem parat. Origenem numquam ſine laude memorat, imo purgat eum a ſuſpicionibus jam contra tanti viri doctrinam obortis: aitque, quas ſententias problematis more ὁ φιλόπονος dixerat, non perinde ac ſi affirmando dictæ fuiſſent, acceptas oportere. Idipſum vero Pamphilus martyr, in apologetico pro Origene. Quare non eſt quod inclementer cum viro tanto agatur; ſi dum liberum eſſet varie myſteria ſacra enuotiare, ea dixerit, quæ ad hodiernum uſum non ſatis accedant. Duram provinciam capit, qui ad certos verborum limites vult omnia omnium ſæculorum effata revocare. Res, tempus, animus & cætera ponderanda; & ſic odia minuas. Præter Origenem, Theognoſtum item præclarum virum Origenis æqualem laudat, & ſcripta ejus adfert in teſtimonium do-

ctrinæ

ſtrinæ ſuæ. Utitur quoque Dionyſii Romani Pontificis loco eximio ad Arianorum commenta propulſanda. Æque huic rei opportunus Dionyſius Alexandrinus, cujus auctoritate *τὸ ὁμοούσιον* confirmat. Etſi enim ille in ſuſpicionem pravæ circa Filium Dei ſententiæ vocatus fuerat, cujuſdam dicti cauſa quo Filium incautius inter res ſactas connumerare videbatur, qua de cauſa in crimen vocatus a Baſilio eſt; at cum poſtea ſui purgandi gratia, & quid vere ſentiret effatus, & *τὸ ὁμοούσιον* profeſſus fuerit, adverſum Arianos in medium proſertur ab Athanaſio, qui ſuo ipſos telo confodit. Nam cum Dionyſium illi erroris ſibi auctorem eſſe clamitarent, ejus auctoritate aſſertum *ὁμοούσιον* nec ſine pudore conſpexerunt. Eximia porro Dionyſii fragmenta nobis adtulit Athanaſius, ac peroptato nobis datum eſt, ut codicum ope præclaram de Trinitate clauſulam reſtitueremus, quæ ſic habet: *οὕτω μὲν ἡμεῖς εἴς τε τὴν τριάδα τὴν μονάδα πλατύνομεν ἀδιαίρετον, καὶ τὴν τριάδα πάλιν ἀμείωτον εἰς τὴν μονάδα συγκεφαλαιούμεθα*. Id eſt: *Sic quidem nos unitatem quæ dividi nequit in Trinitatem dilatamus, & rurſum Trinitatem quæ imminui nequit in unitatem contrabimus*. Hanc ſententiam, quæ in nullis exſtat editis Græcis, ax omnibus quibus bene multis uſi ſumus codicibus jam integram damus: magni uſus ſane contra novos Arianos, qui tertii ſæculi Patres ſecum conſentire jactitant. Ob alia vero, quæ minus conſiderate dixiſſe videbatur Dionyſius, in Baſilii reprehenſionem incurrit: verum ſat ab Athanaſio purgatur ab omni adverſum ſuſpicione.

7. Ait Doctor ſanctiſſimus, carnis cum Verbo conjunctionem ex utero ſactam fuiſſe. Frequenti De Incarnatione.
autem uſu, carnis nomine teſtificatur ſe totius hominis, animæ ſcilicet & corporis, naturam com- p. 717.
plecti. Et contendit non magis rationi abſonum eſſe Verbum humanam aſſumſiſſe naturam, quam p. 762.
omnibus in rebus exiſtere. Ait autem ideo Filium hominem factum fuiſſe, quia, cum omnia p. 66.
creaſſet, omnia ſolus inſtaurare potuit. Chriſtum eſſe *τέλειον ἄνθρωπον καὶ τέλειον θεόν*, id eſt, *perfe-* p. 42. p. 747.
ctum Deum & perfectum hominem, quem cum adoramus non rem creatam aliquam adoramus, ſed p. 729.732.
omnium rerum opificem. Eſtque Athanaſii illud affatum memorabile: *Χριςὸς ἐςὶν ἡ χεὶρ αἱ χεῖρες* p. 701.
τοῦ πατρός. *Chriſtus eſt manus ipſa, & manus ipſæ Patris;* quo indicet, nihil niſi per Chriſtum a
Patre effici vel creari. Neque minus memoratu dignum eſt, aliquando vocem, *Dominus*, in vete- p. 707.
ri Teſtamento pro Filii perſona intelligi, cum ab Athanaſio, tum ab aliis pleriſque Patribus.
Multis commonſtrat, e re fuiſſe ut Chriſtus interficeretur, nec vulgari hominum morte interiret. p. 51.
Verbum ipſum natum & paſſum eſſe dicitur; quia corpus non alterius, ſed ejus ipſius erat. Quo- p. 50.
niam vero Apollinariſtæ Deum ipſum, id eſt divinitatem paſſam fuiſſe nugabantur, hæc adverſus p. 758.
lucifugas verba facit Athanaſius: *Cur ergo ſcripſiſtis Deum eſſe, qui in carne paſſus eſt & reſurrexit?*
Si enim Deus ſit, qui per carnem paſſus ſit ac reſurrexit, paſſibilem ergo dicitis & Patrem & Pa-
racletum; cum unum ſit nomen, & una divina natura. Ante Neſtorianam enim hæreſin, cum non-
dum res controverſiis implicata eſſet, nec cautione eſſet opus, bono animo, ſalvaque fide hæc lo-
cum habebant: *Deus paſſus non eſt, Deus non eſt natus*, intelligas ſcilicet, divina natura aut divi-
nitas, ut explicat Athanaſius. Hinc palam eſt, non eſſe quod Neſtorianiſmi nota adſpergatur liber
ille Anonymus ſecundo tomo, quia inter alias clauſulas iſthæc rejicitur, *Paſſum eſt Verbum carne*: p. 63.
nondum quippe res ad certum vocum uſum deducta fuerat. Et dum Dei nomine divina natura in-
telligeretur, Deum paſſum eſſe negare fas erat: hoc pacto negat Athanaſius, atque eo nomine p. 358.
Apollinariſtas inſectatur. Cum Filius exaltari dicitur, jubet Athanaſius intelligas de Chriſto ſecun- p. 47.
dum humanam naturam. Qua ſententia porro dicatur Filius hominis ignorare judicii diem, pluri-
bus explanat illa, & nos ſpero non indiligenter in notis, etſi paucis pro inſtituti ratione. Mariam
Virginem paſſim *θεοτόκον*, ſive deiparam nuncupat: ſapienter, ſi conſilio, feliciter, ſi caſu; perop-
portuna quippe contra Neſtorianos fuit Athanaſii hac in re auctoritas. Duas eſſe in Chriſto vo- p. 709.
luntates *φυσικῶς* adfirmat, & commonſtrat ex pleriſque literarum ſacrarum locis. Moriente Chriſto, p. 723.748.
deitatem corpus ejus non reliquiſſe haud ſemel ait: & ſi quid alienum dicere aliquando videatur, 758.
res eſt aliis locis explicanda.

8. Chriſti adventum, veritatemque Chriſtianæ religionis pluribus comprobat: contra Judæos qui- p. 60. 64.
dem ſexcentis veteris Teſtamenti locis, ac potiſſimum ex ſamoſa illa Danielis prophetia. Contra p. 77.
Gentiles autem Chriſtiani cultus veritatem propugnat his argumentis: Quod Græci philoſophi tan-
ta rerum peritia, tot conſcriptis libris, ne pauculos quidem vicinorum ad ſuam pellexerint opinio-
nem; cum contra Euangelica doctrina humilibus dictis, atque uſu plebejo tritis late ſerperet in
dies & totum pervaderet orbem: Quod ea ipſa doctrina, ſimulacra deorum, magicam artem, phi- p. 74.
loſophos omnes profligaverit, non opibus armiſque, ſed innata vi veritatis: Quod falſorum numi- p. 76.
num cultus ab adventu Chriſti paulatim fractus viribus ad interitum pergeret; dum homines alio
conferrent animum, confluerentque ad veram religionem.

9. Scripturæ ſacræ dignitatem haud ſemel prædicat, aitque cæteris omnibus præſtare: non quo De Scriptura ſacra & de Fide.
tollat Traditionis aut Synodorum auctoritatem; minime gentium; imo vero non uno loco ait lici-
tum Synodis eſſe voces proponere ex litteris ſacris non mutuatas. Adfirmat Euangelicam doctri- p. 575.
nam eamdem eſſe, quam antiquorum Patrum, Adami, Abelis, Enochi, Noæ, Abrahæ, Moſis. p. 166.167.
Libros Scripturæ ſacræ in canone receptos anumerat accuratiſſime. Eleganter de fide loquens ita p. 768.
fatur: *τὰ γὰρ πίστει παραδιδόμενα ἀπεριέργαστον ἔχει τὴν γνῶσιν*. Hoc eſt: *Quæ fide traduntur, notitiam* p. 559. p. 757.
habens non curioſe inveſtigandam. Memorabilia iſthæc quoque ſunt: *Οὔτε γὰρ πίστις καλοῖτο ἂν φανε-*
ρωμένη πίστις ἂν λέγοιτο· ἀλλ᾽ ἐστὶ πίστις ὅτε τὸ ἀδύνατον ἐν δυνάμει πιστεύηται, καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐν ἰσχύϊ, καὶ τὸ πα-
θητὸν ἐν ἀπαθείᾳ, καὶ τὸ φθαρτὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ τὸ θνητὸν ἐν ἀθανασίᾳ. Hoc eſt: *Neque enim fides evi-*
denter apparens, fides dici potuerit: verum fides eſt, quæ quod impoſſibile eſt in potentia, quod in-
firmum in virtute, quod corruptibile in incorruptione, quod mortale in immortalitate eſſe credis. Eam
Chriſtianæ fidei teſſeram, hunc *χαρακτῆρα* eſſe ait, quod Verbum Dei Filius, propter noſtram ſa- p. 550.
lutem, in fine ſæculorum homo factus ſit.

10. Hominem ſuapte malitia collapſum eſſe dicit: nam a Deo creatus cum libero vel boni, vel De reſtauratione humani generis. p. 5.
mali agendi arbitrio, ad deteriorem partem declinavit. Hinc ſœdata labeſactataque divina illa ab
ortu imagine, opus fuit adventu Filii Dei, qui ſarciret damnum, & recrearet collapſum humanum
genus,

Digitized by Google

p. 46. genus, inſtauraretque divinam illam imaginem : *Sufficiebas*, inquit Athanaſius, *gratia qua ad imaginem Dei facti ſumus, ad Deum Verbum, & Patrem per ipſum Verbum cognoſcendum. Verum Deus, cui hominum infirmitas probe nota erat, eorum negligentiæ proſpexit; ut nempe ſi Deum per ſeipſos* De gratia. *cognoſcere negligerent, poſſent ex naturæ opificiis creatorem non ignorare. Gratia & donum, quod a* p. 542. p. 455. *Trinitate datur, datur a Patre per Filium in ſancto Spiritu*. Gratia autem peccato amittitur, pœ- De Baptiſmo. p.403. nitentia recuperatur. Baptiſmi neceſſitatem ubique prædicat: ſed ait diſerte inutilem eſſe baptiſmum Arianorum ac quorumdam hæreticorum. Ubi meminiſſe juvabit ea tempeſtate moris fuiſſe, ut qui baptiſmum adirent, Chriſtianæ doctrinæ addiſcendæ per ætatem idonei eſſent: ἵν' ἐκ τοῦ μαθεῖν, inquit Athanaſius, ἡ πίστη ὀρθὴ γίνεται, καὶ μετὰ πίστεως ἡ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις προσθῇ. *Ut ex doctrina oriretur recta fides, & cum fide baptiſmi initiatio accederet*. Inferius autem, de hæreſibus loquens: ἀνωφελὲς, ait, ἔχουσι καὶ τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενον ὕδωρ, λειπόμενον εὐσεβείᾳ, id eſt: *Inutilis eſt aqua quam donant, quippe cui deſit pietas*. Nimirum ideo inutilis, quoniam qui illa tinguntur ſalutem conſequi non valent. Enimvero quod Athanaſius iterandum eſſe baptiſma cenſuerit, non conſtat; imo potius contrariæ ſententiæ eſſe videtur ex Antiochenæ Synodi tomo & ex Epiſtola ad Rufinianum, ubi de conditione hæretici recipiendi agitur, nec dicitur baptiſma ab Arianis
p. 403. datum de integro repetendum oportere. Et ſane, dum ait ibidem in periculum venire Arianos amittendæ baptiſmi integritatis, ſubindicat ſe non ea eſſe ſententia, iterandum eſſe eorum baptiſma. Vide notam ibi. Hæc de iteratione baptiſmi ſatis ſunto; rem enim pluribus agitare per otium non licet. Et exploratum eſt eam fuiſſe olim ſat tritam in Oriente ſententiam, hæreticorum ba-
p. 100.706. ptiſma eſſe redintegrandum. Adeantur qui hæc fuſe pertractarunt, inter quos facile princeps Auguſtinus.

De Euchariſtia. 11. Corpus & ſanguinem Chriſti in Euchariſtia eſſe diſerte neque ſemel prædicat, apertiſſime vero ubi ait: Corpus quod ſedet a dextris Dei, illud ipſum eſſe quo pontifex & apoſtolus eſt, per myſterium quod dedit nobis, dicens: *Hoc eſt corpus meum*, &c. Ubi vero dicit, corpus illud eſſe *ſpiritualem cibum*, & *ſpiritualiter dari in eſcam*; id ita intelligas, ut pluribus in notis explicatur: non more cibi corporei ſumi, nec eſſe cibum corporalem, qui per partium diviſionem comminutionemve comedatur: *Quot enim hominibus*, inquit, *corpus ſatis eſſet ad eſum, ut totius mundi fieres alimentum?* Ibi vide ſis.

De Ordine. 12. Ordinatio Presbyteri a Presbytero facta, nulla habebatur, ut propalam eſt exemplo Colluthi presbyteri, qui auſu temerario & inſolenti, presbyteros conſtituendi poteſtatem vindicabat ſibi. Verum juſſu Alexandrinæ Synodi, curante Hoſio, quotquot tali aditu Eccleſiaſticos gradus invaſerant, ad laicorum conditionem reducti ſunt. Memoratu dignum eſt, Epiſcopos, cum in litteris ſuis de presbytero aut diacono agerent, ita eos nuncupare ſolitos eſſe, συμπρεσβύτερος, συνδιάκονος ἡμῶν, *compreſbyter, condiaconus noſter*. Quod ſignum eſt, ea illos fuiſſe ſententia, ut Epiſcopi gradum presbyteri & diaconi ordinem complecti putarent. Præter epiſcopos, presbyteros, & diaconos, ſubdiaconi, ὑποδιακόνων, item meminit Athanaſius.

p. 675. 13. Animam Juſtorum ſtatim poſt obitum in cælum ferri dicitur in vita Antonii. Suſpectus autem eſt ille locus ex Damaſceno allatus p. 1024. quem hic etiam adſerre ne pigeat. ἀλλ' ὁ ἐν βίῳ καὶ λόγῳ περίβλεπτος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας θεμέλιος Ἀθανάσιος, οὕτω φησὶ περὶ τῶν ἐν κυρίῳ νεκρῶν· διόπερ διὰ τοῦτο τοῖς σωζομένοις ὁ Θεὸς κεχάρισται τὸ μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, ψυχικῶς ἀλλήλοις συνεῖναι καὶ συνευφραίνεσθαι, ἀπεκδοχὴν ἔχοντες τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἀποκληρωθῆναι θείων δωρεῶν, id eſt: *Præterea conſpicuus ille vita & moribus, atque Eccleſiæ fundamentum Athanaſius, hæc habes de mortuis in Domino: Idcirco Deum iis qui ſalutem conſequuntur conceſſiſſe, ut uſque ad communem reſurrectionem, animæ uno in loco ſimul commorantes, collætentur, cum ſpe ut futurorum tandem bonorum poſſeſſione fruantur*. Quæ cum millenariorum ſententiam oleant, & aperte repugnent cum loco Athanaſii mox memorato, jure in ſuſpicionem νοθείας vocentur.

p. 209.210. 235. Juramento perperam aut præcipitanter dato non ſtandum eſſe docet non ſemel Athanaſius.

DE HÆRETICIS AB ATHANASIO impugnatis & memoratis.

1. IMPUGNANDI hæreticos ſtudium ubique præfert Athanaſius: quod inceptum a parvo cum ætate accrevit ſimul. Arius enim unus pernicioſus Eccleſiæ & patriæ ſuæ civis, totam pene Athanaſii ætatem bellis, pugnis, controverſiis, calamitatibus contrivit: nam defuncti provinciam in eadem palæſtra exceperunt, qui Ario nihil concedebant ferocitate, aſtutia, protervia. Ac prætee iſtos, alii hæretici ex tranſverſo ſubinde inexſpectati accedentes, in diſcrimen vocabant Eccleſiæ tranquillitatem. Athanaſius vero unus pene omnium impetum excepit, unus innumeros profligavit. Annon exſtinctam apud homines veræ fidei curam dixiſſes, cum inſtante Conſtantii metu fracti omnes, aut cedere, aut diſſimulare compulſi ſunt; Athanaſiique ſolitudo tanta erat, ut ne deſertum quidem ſat tutum ipſi eſſet ab inſidiis conſceleratorum? Et tamen ille ſtrenuus veræ fidei patronus, non Arianorum modo, ſed aliorum quoque conatus fregit, eorum ſcilicet qui poſtquam exoneratus ille Ariano metu fuerat, novarum opinionum auctores fuere. E re autem fore ſperamus, ſi de hæreſibus, quas vel data opera confutavit, vel carptim tetigit Athanaſius, paucis pro more verba faciamus. Nam Epiphanius, tametſi magno labore & accuratione hæreticorum ſententias collegit: attamen, uti ſolet in hujuſmodi enumerationibus evenire, multa prætermiſit intacta, quæ ab Athanaſio aliiſque Patribus notantur. Quoniam vero Arianam hæreſim potiſſimum adortus eſt Athanaſius: & ſi quando alias inſectatur, vel occaſione Arianorum, vel ab Arianis proſeminatas exagitat, de Ariana primum agetur.

Arii & Arianorum ſententiæ. p. 314. 2. Arianiſmi in ipſo exortu hæc fundamenta, hæ teſſeræ fuerunt. Ore impio Arius, quos privatim & in angulis conſperſerat errores, in Synodo demum Alexandrina protulit audacterque propugnavit. Ajebat ergo, Dei Verbum non ſemper fuiſſe, ſed ex nihilo factum & creatum, non æter-

ternum, non Patri ſimile ſecundum ſubſtantiam, neque verum Dei Verbum, aut ſapientiam, ſed
καταχρηστικῶς ita vocari: eſſe natura mutabile, neque noſſe Patrem, imo ne ſuam quidem ipſius na-
turam. Propter nos ſactum fuiſſe, ut illo ceu inſtrumento nos conderet Deus; neque creandum
umquam fuiſſe, niſi nos Deus condere voluiſſet. Hæc vera Arii doctrina, hæc pluribus ille in Thalia,
quam vocem inter res tam ſerias ne memoratam quidem oportuit. Erat quippe illa effœminatis qui-
buſdam ac jocularibus modis adornata, exemplo ſcilicet impuriſſimi Sotadæ, nobilis hoc in genere
poetæ. Unde eſt quod a Gregorio Nyſſeno Arianæ Thaliæ dicta παρεντεθυμμένα Σωτάδου nuncupen- Gregor.
tur. Callide item Arius cum vulgi multitudo naſcenti hæreſi nomen daret, carmina & cantus popu- Nyſ. contra Eunomium.
laribus adornavit, quibus errorem propinaret ſuum: nam priſcum eſt

Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ᾽ ἄνθρωποι Odyſſ. 1.
Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται.

3. Hiſce probe ad perniciem inſtructus, multis exitio fuit. Si quando vero poſt hæc vel ipſe
Arius, vel ejus ſequaces, in fidei formulis ac controverſiis, quædam vel celaverint prorſus, vel
mitigarint: id vafre & fraudulenter, metu impendentium malorum, ut paulum tempori concederent.
Et quia ſolet adverſarius ille humani generis, litteras ſacras obtendere in velamen errorum, Arius
diaboli verſutia uſus, hæc ex Scriptura ſacra argumenta mutuabatur, his Verbi divinitatem tolli p. 405.
putabat: *Dilexiſti juſtitiam & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ
conſortibus tuis*. Et, *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua*. Item, *Omnia mihi
tradita ſunt a Patre meo*. Et, *Nunc anima mea turbata eſt*, atque aliis bene multis, quæ in in-
dice congeſta videre eſt. Ajebant item: Si Filius ſemper fuiſſet, frater Patris vocari poſſet, ut-
pote ipſi coævus. Et, Si Filius perfecta eſſet imago Patris, etiam gignendi facultatem haberet.
Eos perſpicue refellit Athanaſius, injectaſque difficultates elevat: Arianos vero hoc dilemmate op- p. 240. p. 167.
pugnat. Verbum vel eſt Filius Dei natura, vel gratia ut ſunt ii de quibus Joannes: *Quotquot au-
tem receperunt eum dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*. Si priore modo, eſt igitur ejuſdem ſubſtantiæ p. 168.
atque Pater; Si poſteriore, ut volebant Ariani, falſo unigenitus vocatur, neque a nobis in Filii
ratione differt. Reponebant Ariani. Ita intelligimus Filium rebus creatis antecellere, & ideo uni-
genitum dici, quod ipſe ſolus a ſolo Deo factus ſit; cætera vero omnia a Deo per Filium ſint
creata. Id depellit Athanaſius hiſce argumentis: ſi Pater ſolum creat Verbum, an præ laſſitudine
a cæteris condendis abſtinet? atqui impium illud eſt: an quia ſua potentia indignum putans ea o-
mnia condere, adminiſtrum ante creavit? verum nulla in Deo ſuperbia, tumor nullus; & alio-
quin pugnat illud cum ſexcentis Scripturæ locis, ubi omnia a Deo facta dicuntur, ſcilicet per Ver-
bum ſuum: an quia cætera opificia invictam Dei οἱ ἀγένητοι, id eſt, *non facti* manum ferre non
valerent, opus fuit Filio qui conderet, ut Aſterius & Arius tradidere? Verum argute Athanaſius
id propulſat: Si, quia res factæ ſunt, non-facti manum ferre non poſſunt; ſane neque Filius, qui,
ut vos dicitis, factus eſt, manum ejus ferre potuit: & alio medio erit opus, itaque erit in infi-
nitum progreſſio. Aliis item argumentis Arii inſaniam depellit: Si Filius aliquando non fuit, non
fuit ſemper Trinitas; Pater item non fuerit ſemper pater, non exiſtente Filio; inſuper Pater fue-
rit aliquando ἄλογος ſine verbo. Nam animadvertas velim, eam Arii opinionem fuiſſe, quod Pa-
ter verba multa produxerit. Quæ ſententia, ut impia ab Athanaſio rejicitur, ac merito quidem;
unum quippe in Deo Verbum eſt. Nam Deus ſapiens eſt per ſapientiam ſuam, id eſt, per Filium:
& rationalis per rationem ſuam, id eſt, λόγον, ſeu Verbum. Demum ſi ex Arii furore, aliquod
erumperet novum argumentum, omnia Athanaſio erant ad illud frangendum expedita.

4. Sentit fortaſſe lector quam procul abduceremur, ſi omnia Athanaſii argumenta, ſi Ariano-
rum ſophiſmata recenſeremus: quare miſſis aliis, videamus quo pacto depellat argumentum Aria-
norum ex hoc Proverbiorum dicto depromtum: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in o-
pera ſua*. Inſita hominum mentibus eſt opinio, Athanaſium ſi Hebraice peritus fuiſſet, ſi veram hu-
juſce dicti ſententiam tenuiſſet יהוה קנני ראשית דרכו קדם כפעליו מאז quę eſt: *Dominus poſſedit* Prov. 8. 22.
me initium viæ ſuæ ante opera ſua ex tunc; non tantum laboris ſuſcepturum fuiſſe in enervando
argumento Arianorum, qui dictum hujuſmodi: *Dominus creavit me*, ad Filium inter creatas res
connumerandum detorquebant. Verum perquam facile Athanaſio fuit ex Origenianis Hexaplis, quę
penes ipſum erant, germanam Hebraicę lectionis ſententiam mutuari. At fortaſſe id non tanti ponde-
ris futurum erat, quanti arbitrantur illi. Nam una Septuaginta virorum interpretatio in Eccleſia
Gręca obtinebat, nec ſedandę controverſię pares erant Aquilę, aliorumque interpretum verſiones.
Cujus rei id indicium eſt conſpicuum, quod Euſebius Pamphili, quo ſeſe ex hac difficultate ex- Euſeb.
pediat, non Hebraicam lectionem, non Origeniana Hexapla, quę tamen frequens ille adibat, in Pamphil.
medium adtulerit; ſed interpretationem dederit, Athanaſianę finitimam. Verum ut ut ſit, oppor- l. contra
tunam Athanaſius huic ſententię explicationem ſuppeditat, dum ait has voces; *feci*, *poſſedi*, *pepe-* Marcellum. p. 45.
ri, idipſum in Scripturis plerumque ſignificare, & ad rem perbelle hoc Geneſeos exemplo utitur:
Poſſedi hominem per Deum, ubi *poſſedi*, idem eſt quod, *genui*; quod referas item ad eam ſenten- p. 371.
tiam: *Dominus poſſedit me initio viarum ſuarum*. Nam utrobique Verbum קנה legitur. Arianorum
vero ſententia, quam paucis ſupra complexi ſumus, non una ſemper fuit: dum enim manaret in
dies latius, alii alia apprehenderunt, & in varias opiniones diſtracti ſunt; multi quippe, non qua-
lis initio prodierat, hęreſin vindicabant, ſed quodam delinitam verborum colore. Soli vero Ae-
tiani & Anomœi diſſimilitudinem ſubſtantiæ propugnabant, dum alii temporum conditioni ſeſe ad- Aetiani & Anomœi.
temperantes, ut rerum eventus ferebat, plus minuſve detraherent ex errorum perfidia. Orſo autem
diſſidio Semiariani ab Arianis, priſcum retinentibus, abſceſſerunt. Erant porro Semiariani, ii qui Semiariani.
repudiato ὁμοουσίῳ, Filium ὁμοιούσιον, ſive ſubſtantia ſimilem eſſe profitebantur. Quam ſententiam
non penitus improbat Athanaſius, nec niſi ut minus idoneam reſpuit. Erant tamen ex Semiaria-
norum grege, qui obtento verborum fuco in Arii impietatem prorſus relaberentur. Etſi enim aje-
bant Filium eſſe ſimilem Patri, at conſenſu & voluntate tantum, non autem natura.

5. Ex inauſpicata hujuſmodi radice prodierunt item Pneumatomachi, principe Macedonio Epi- Pneumatomachi.

ſcopo Conſtantinopolitano. Hi ingentes in Oriente atque in Ægypto turbas dederunt, dum dicerent Spiritum ſanctum eſſe rem creatam, unumque ex adminiſtris ſpiritibus, Patri diſſimilem, &c. Rem ut primum accepit Athanaſius, indicante Serapione Thmuitano epiſcopo; naſcentem hęreſin, miſſis ad eumdem Serapionem litteris, pluribus exagitavit. Novos autem lucifugaa Tropicorum nomine inſectatur: quia tropis figuriſque ſacras litteras adulterabant. Hi Tropici ex Ario prognati, cum Arianis maxima pars conſentiebant. Nam plurimi Arianorum pari in Filium atque in Spiritum ſanctum veſania debacchabantur. Arius igitur, qui ut novati dogmatis ſuſpicionem declinaret, in alios hęreticos declamitabat aſſidue, hæreticorum ipſe deterrimus fuit. A quo ferme ortum duxere omnes quarti & quinti ſęculi hęreſes. Ille vero, impietatem ſuam ex ſuperiorum ętatum hęreticis hauſerat, & ſimplicioribus, quibus per animi imbecillitatem, non licebat bonam a prava doctrina internoſcere, hauſtum venenum propinabat. Et vero quid ex qualibet hęreſi mutuatus Arius ſit, obiter commemorat Athanaſius. Hęc nos paucis lectori ob oculos ponemus, orſi ab iis, qui primis Eccleſię temporibus novas opiniones in Chriſtianum orbem invexerunt.

Baſilides. 6. Baſilides putabat Angelos creaviſſe mundum, cui hac in parte adſines Ariani erant, quod
p. 186. ipſi a Filio Dei, re, ut impie dicebant, condita, mundum creatum fuiſſe arbitrarentur. Idipſum
Carpocrates. docuit Carpocrates, ideoque cum Arii magiſtris connumerandus.

p. 364. 7. Valentinus non modo Angelos creaſſe mundum autumabat, verum etiam Chriſtum ejuſdem
Valentinus. atque Angelos generis eſſe, atque ea in re proxime ad Arianam hęreſin acceſſit. Duo principia in
p. 164. Deo nugabatur, qua in parte cum Arianis item conſentit: ii namque eum Filium diverſę a Patre
386. naturę eſſe comminiſcerentur, & tamen Filium ἀρχὴν principium rerum creatarum eſſe dicerent,
p. 611. duo principia genere diſcrepantia inducebant. Ad hæc Valentiniani litteras ſacras adulterabant, in
p. 101. quo iiſdem finitimi Ariani erant, qui licet ipſam Scripturarum litteram minime vitiarent, adulte-
p. 486. rabant tamen ad pravam doctrinam detorquendo. Hac in re quoque cum Ario conſonat Valentinus, quod Arius ſive ejus ſequaces Ariani duo verba prædicarent: aliud in Patre, ἐνδιάθετον ſcilicet, ſive internum; aliud extra Patrem προφορικὸν nuncupatum, ſive prolatitium aut externum, quæ tamen voces non ex Arii officina profectæ, ſed multo antiquiores ſunt; Valentinus autem Unigenitum vocat νοῦν ſeu mentem, atque ab eo λόγον procedere dicit, quæ ſententia cum Ariana pro-
p. 527. be conſonat. Cum Pneumatomachis item mira Valentino adfinitas, ait quippe: Miſſo Paracleto, una cum eo coævos ipſi Angelos fuiſſe miſſos, illi vero comminiſtrum Angelorum Spiritum ſan-
p. 581. ctum eſſe impie comminiſcebantur. Valentinum in crimen vocabant Ariani, quod docuiſſet Filium eſſe Patris προβολὴν, id eſt, rem emiſſam, quæ tamen ſententia, niſi ab hæreticis, corrupta mente præditis, ac vix quidpiam ſanum admittentibus profecta eſſet, benigne fortaſſe explicari poſſet.
p. 728. Erat item Valentinus ex eorum numero, qui dicerent Chriſtum δοκήσει tantum, id eſt, ſola ſpecie & phantaſia veniſſe in mundum; commentum Valentino antiquius, & poſt Valentinum inter Di-
p. 743. mœritarum errores connumeratum. Putabant item Valentiniani Patrem & Spiritum ſanctum geſtaſſe carnem. Et ſi nonnumquam iis pugnantia ſentire deprehendantur, id ſolemne hæreticis eſt, ut amiſſo ſemel veritatis tramite, huc illuc oberrent, & ne ſecum quidem conſiſtere poſſint: atque item contingit plerumque, ut ejuſdem ſectæ homines alii aliud apprehendant, & diverſa proferant.
Ptolemæus. Cæterum Ptolemæus Valentini diſcipulus dixit, cum ἀγεννήτῳ, ſive cum Deo, duo conjuncta eſſe,
p. 482. nimirum cogitationem & voluntatem: ac primum cogitaſſe, deinde voluiſſe, nec quæ cogitarat potuiſſe proferre, niſi poſtquam voluntatis virtus acceſſerat. Hinc ſane, ſubſequitur Athanaſius, doctrinam ſuam mutuati Ariani, voluntatem & arbitrium Verbo præire volunt. Nam impie cenſebant Ariani, voluntate & conſilio Patrem creaviſſe Verbum ſuum.

Marcion. 8. Marcion monarchiam, id eſt, unitatem principii in Deo, in tria principia ſecabat, qua in
p. 182. re cum Arianis & Pneumatomachis conſentire videtur. Is vetus Teſtamentum negabat; & cum a-
p. 215. liis ſuperius memoratis hęreticis adfirmabat Angelos creaſſe mundum. Dixit etiam, Chriſtum non
p. 186. p. 744. verum corpus, ſed ſimilitudinem corporis geſtaſſe, quod fuit item Dimœritarum commentum.

Phryges. 9. Phrygum ſeu Montaniſtarum ſententiam hanc ait eſſe, Prophetas & alios verbi miniſtros,
p. 473. cum ea quæ agunt, tum ea quæ annuntiant ignorare.

Manichæi. 10. Manichæos ſæpiſſime commemorat Athanaſius, hæreſinque illorum, ut dicebamus, peculiari quodam opere confutavit. Ii duo principia inducebant, duoque ἀγέννητα, unum bonum, alterum malum. In hoc adfines Arianis, quod ſicut Manichęi Deum alium commenti ſunt, qui omnia
p. 401. 402. ſub adſpectum cadentia condiderit; ita & Ariani pręter Verbum quod eſt in Patre, aliud ſibi verbum, Filiumque omnium conditorem excogitarunt. Ad hęc autem, hos Manichęorum errores va-
p. 215. 301. riis in locis enumerat Athanaſius. Manichęi legem & vetus Teſtamentum negabant, Scripturas ſa-
303. 360. cras adulterabant, Verbum carnem eſſe factum, corporeumque illius adventum inficiabantur; ſed
724. 717. δοκήσει ſeu ſpecie ſolum adveniſſe dictitabant. Cujus naturam, non vero πράξει, peccatum eſſe im-
p. 741. p. 475. pie adfirmabant: nam ajebant peccatum ex natura eſſe. Nugabantur inſuper, ex ignorantia quęſiſſe
p. 581. Deum, *Adam, ubi es?* &, *Ubi eſt Abel frater tuus?* Si ſit Arianis fides, putabat Manichęus,
p. 222. Patris prolem eſſe partem ejus ipſi ὁμοούσιον. Demum, ait Athanaſius, penes Manichęos nullam eſſe miſericordiam, remque peroſam ipſis eſſe pauperem miſerari.

Sabellius. 11. Sabellii hæreſis diſparata omnino ab Ariana, in eo ſita erat, quod diceret, nullam in Deo eſſe perſonarum diſtinctionem, Deumque non ὁμοούσιον, ſed μονοούσιον eſſe, id eſt non conſubſtantialem, ſed unius & ejuſdem ſubſtantiæ non diſtinctæ perſonis. Nimirum unum Deum, penes varia
p. 182. 205. officia, Patrem, Verbum ſeu Filium, & Spiritum ſanctum nuncupari. Nam vocabat Filium ἀνυπόστατον, id eſt, ſine hypoſtaſi, & Spiritum ſanctum ἀνύπαρκτον, ſcilicet, ſine exiſtentia.

Paulus Samoſatenus. 12. Paulus Samoſatenus doctrinam ſectatus eſt Artemæ cujuſdam, adfirmantis Chriſtum eſſe me-
p. 536. rum hominem. A quo Artema, ſive Artemone, ait Athanaſius poſita fuiſſe fundamenta Arianæ
p. 119. 149. hæreſeos. Paulus autem Samoſatenus ajebat, Chriſtum non fuiſſe antequam fieret, & hominem tan-
379. 473. tum eſſe perinde atque cæteros homines, atque Patri externum. Ex diſcipulis porro ejus erant qui-
380. dam magiſtro ipſo nugaciores, qui Verbum a Filio ſepararent. Ut ait autem Athanaſius, cui ac-

cinit

cinit Baſilius, ideo Patres Antiocheni vocem ὁμοούσιον repudiaverunt: *Quia Paulus argutari vellet ac diceret: Si Chriſtus non ex homine Deus factus eſt, ergo conſubſtantialis eſt Patri, atque hinc neceſſe eſt tres eſſe ſubſtantias, unam priorem, duas vero ex illa procedentes. Ideoque illud Pauli ſophiſma caventes dixere Chriſtum non eſſe conſubſtantialem: neque enim Filius ita erga Patrem ſe habet, ut ille cogitabat.* p. 606. Baſil. epiſt. 300.

13. Rhetorius Ægyptius prodigii ſimilem induxit ſententiam, quam memorat Philaſtrius. Putabat enim omnes hæreſes optimas, omnes hæreticos probe ſentire. Quę ſententia ita portentoſa Athanaſio videtur, ut ne commemorare quidem ipſam velit. Hujus ſectatorum ſummam infrequentiam fuiſſe veriſimile eſt. Nam exigua permanſit hominis memoria. Rhetorius. p. 739.

14. Hieracas item Ægyptius ajebat Filium ex Patre eſſe, ut lucernam ex lucerna, ut lampadem in duo diſtinctam. Quæ tamen tolerari forte potuiſſent, niſi inſolentia dicti in ſuſpicionem erroris vocaretur. Ad hęc eutem, ſi fides auctori libri contra omnes hęreſes, qui inter ſpuria ablegatus eſt, nuptias rejiciebat Hieracas, ac vetus Teſtamentum negabat. Hieracas. p. 521. T. 2. p. 156.

15. Meletii nullus initio error contra fidem erat: ſed hominis ambitus, ſcelus, protervia, totam Ægyptum in pernicioſum diſſidium conjecit. Verum in ordinem a Synodo Nicęna redacti Meletiani, ſtimulante dolore amiſſæ dignitatis, ſocietatem ineunt cum Arianis: & dum communis rei gerendę ſtudio mutues darent operas, demum Meletiani ex frequenti Arianorum uſu & familiaritate verę fidei jacturam fecerunt. Horum hiſtoria pluribus in Vita Athanaſii: quamobrem miſſis aliis, famoſam illam de receptis in Nicęna Synodo Meletianis quęſtionem obiter attingamus. Apud Theodoretum igitur in epiſtola Nicęnę Synodi fertur, eos qui a Meletio ordinati fuiſſent, ſanctiore manuum impoſitione confirmatos, μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας ad communionem ſtatis conditionibus admiſſos fuiſſe. Hinc controverſię, hinc pugnę: aliis collatas per Meletium ordinationes, irritas arbitrantibus; aliis veras opinantibus, ſed ritu quodam confirmatas. Nonnihil fortaſſe lucis huic controverſię afferant hęc pſeudo-Juſtini verba: Τοῦ αἱρετικοῦ ἐπὶ τὴν ὀρθοδοξίαν ἐρχομένου τὸ σφάλμα διορθοῦται· τῆς μὲν κακοδοξίας τῇ μεταθέσει τοῦ φρονήματος· τοῦ δὲ βαπτίσματος τῇ ἐπιχρίσει τοῦ ἁγίου μύρου· τῆς δὲ χειροτονίας τῇ χειροθεσίᾳ. καὶ οὐδὲν τῶν πάλαι μένει ἄλυτον. Id eſt: *Cum hæreticus ad ſanam fidem accedit, ſic erratum ejus purgatur: pravæ doctrinæ ſcilicet mutando ſententiam; baptiſmatis per unguenti ſacri unctionem; ordinationis vero per manuum impoſitionem. ita ut nihil ex prioribus abrogetur.* Quod ſi hęreticorum ordinationes inter irritas non numerabantur, multo minus ſchiſmaticorum qui nihil in fide peccarent. μυστικωτέρα autem, ſive ſanctior aut ſecretior ideo nuncupari videtur iterata illa manuum impoſitio, quia a ſanctis & catholicis Pręſulibus collata. Ingentis operæ foret rem pro dignitate egere, quę nos a curſu deſtinatę vię revocaret. Meletius. Juſtin. edit. Pariſ. p. 390.

16. Colluthiani a Collutho, qui presbyter cum eſſet tantum, eo erupit audacię, ut presbyteros conſtituendi ſibi facultatem vindicaret; ac multis ejus cupidini ſuffragantibus prǽeſſet invito Alexandro Epiſcopo. Imo etiam contra ſanam fidem peccabat, cum perſpicuum ſit non ineſſe presbytero hujuſmodi facultatem. Colluthiani perinde atque Meletiani ad Arianorum partes confluxerunt. Colluthus. p. 133. 134.

17. Marcellus Ancyranus, quicum Athanaſio diuturnus uſus & familiaritas interceſſit, Arianorum hoſtis acerrimus, in crimen novatę doctrinę ab ipſis vocatus eſt. Euſebius autem Cæſarienſis, juſſu Conſtantinopolitanæ Synodi Arianæ, ut teſtificatur ipſe, Marcelli librum περὶ ὑποταγῆς κυρίου, id eſt, *de ſubjectione Domini* inſcriptum inſigni volumine exagitavit. Atque in ipſo ſui operis exordio, livoris, odiique erga fratres Marcellum incuſat his verbis, ἡ ὑπόθεσις αὐτῷ τῆς γραφῆς μισαδελφία κατέστη· αἱ δὲ αὐτῆς αἰτίαι ζῆλος καὶ φθόνος. Hoc eſt: *Argumentum hujuſce libri ſcribendi ipſi fuit odium in fratres: cauſa vero ejus edendi livor & invidia.* Ejus porro doctrinam his de cauſis in crimen vocat: Quod adfirmet, Verbum non ante fuiſſe filium, quem carnem aſſumeret; Patrem & Filium unum eſſe ὑποστάσει; nullam eſſe Filii exſiſtentiam; Chriſtum ante adſcenſionem non fuiſſe Dei imaginem: ait etiam illum Sabellii errore imbutum eſſe; etſi non ſemel ille Sabellium oppugnet. Impie quoque in Marcellum invehitur, quod Verbum æternum eſſe dicat. Viro item vitio vertit, quod Deum dicat eſſe τετραπρόσωπον, quæ tamen ſententia ex æquo & bono accepta vera eſt & catholica. Verum hæc omnia Euſebius ex Marcelli ſcriptis hinc inde excerpta collegit, detorta perſæpe viri ſententia, atque ad pravam doctrinam vi ratiocinii deducta; Euſebius ſcilicet & ipſe ſuſpectæ fidei homo, quem inter Arianorum primipilares recenſent Athanaſius & Hilarius. Nec defuere tamen ex Eccleſiæ magiſtris, qui Marcello corruptæ fidei notam inurerent. Baſilius enim multis in locis aſpere hominem violatæ veræ doctrinæ cauſa inſectatur: ac miſſis Athanaſio ſub extremum vitæ ejus litteris, ait neceſſum videri ſibi Marcellum, diſparatam Arianæ hæreſin invehentem, perinde atque Arium damnari. Unde id certum videatur, Athanaſium, etſi ſuſpectam Marcelli fidem teſte Epiphanio aliquando habuerit, nondum tamen virum communione interdixiſſe ſua cum Baſilius hęc ſcriberet. Et vero teſtatur Epiphanius, e multis ſuo ævo in controverſiam vocatum fuiſſe, hæreticuſne an catholicus Marcellus eſſet. Marcellus Ancyranus. p. 118. 110. 494. 506. *Euſeb. lib. contra Marcellum.* Baſil. epiſt. 52.

18. Verum ſi dubia Marcelli, epertiſſima ſane fuit diſcipuli ejus Photini impietas, qui adfirmabat Chriſtum non fuiſſe ante Mariam, eaque de cauſa damnatus fuit in variis Synodis. Photinus.

19. Agmen claudat Dimœritarum ſive Apollinariſtarum hæreſis, extremis Athanaſii vitæ annis exorta; de Dimœritarum nomine non ſemel alias actum. Eorum porro ſententiæ ejuſmodi erant. 1. Verbum non adſumſiſſe carnem humanam. 2. Corpus ex Maria natum, eſſe conſubſtantiale Verbi deitati. 3. Verbum in carnem, oſſa, capillos, & in totum corpus mutatum fuiſſe: error olim Marcionis. 4. Dominum δοκήσει ſolum adventaſſe in mundum, antiquiſſima & omnibus retro ſæculis vulgatiſſima hæreſis. 5. Ipſam deitatem circumciſam & paſſam fuiſſe. *6.* Verbum nequaquam ex Maria, ſed ex ſua ſibi ſubſtantia, corpus efformaſſe. 7. Qui eit Domini corpus ex Maria eſſe, non trinitatem, ſed quaternitatem admittere. Ab argumentis autem adverſum pugnantibus referendis abſtinemus: quoniam hoſce errores dilucide & naviter Athanaſius propulſat in epiſtola ad Epictetum, & in elegantiſſimis contra Apollinarium libris. Ipſe autem Apollinarius ſuperſtite Athanaſio, ejus ceptandæ amicitiæ gratia, catholicam fidem ementiebatur; ita ut etiam Athaneſius, Apollinarius.

fraude

fraude veteratoris deceptus, Timotheum ejus diſcipulum Damaſo papæ commendaret, teſte Facun-
lib. 7. do Hermianenſi, cujus hæc verba ſunt: *Nam & ſi legere alia dignentur qui legenda conſcribunt, invenient etiam Timotheum Apollinaris diſcipulum, a beato Athanaſio per ignorantiam, temporibus beati Damaſi, ſedi Apoſtolicæ velut orthodoxum commendatum: atque ab ipſo Papa Damaſo ſine cohibentia hæreſis ſimpliciter eſſe ſuſceptum*. Verum ſi fragmentum illud in Matthæum jam primo publicatum pag. 1006. (ubi ad hæc Scripturæ verba, *Surgens accipe puerum*, dicitur his argui Apollinarium qui dixit, animam intelligentiæ capacem non ineſſe Chriſto,) Athanaſii vere ſit, ſub finem vitæ ejus conſcriptum fuerit, ac recte arguerit Athanaſium ſub extremum vitæ Apollinarii impietatem edidiciſſe. Niſi fortaſſe dicatur eum, qui haſce in Matthæum expoſitiones ex variis ejus operibus conſarcinavit, nomen Apollinarii ſuo marte adjeciſſe.

DE DISCIPLINA ECCLESIÆ ATHANASII

ævo, ex ejus ſcriptis σωωτακώς.

1. GRANDIS otii res eſſet, quarti ſæculi diſciplinam Eccleſiaſticam, tot controverſiis implicatam, minutatim ac pro rerum ſingularum dignitate commemorare: neque tamen horreret animus ab hujuſmodi ſtudio & labore, ſi aliquæ venirent feriæ. Verum in præſenti, pro inſtituti mei ratione, id mihi negotii credo ſolum dari, ut quæ de conſuetudine Eccleſiæ Athanaſius vel pluribus agit, vel tangit obiter, recenſeam accurate, iis plerumque additis, quæ ſcitu opus ſunt ad Athanaſii locorum intelligentiam.

Sacrorum celebratio. pag. 100. 264. 88. 117. p. 298.

2. Mos erat illo ævo in ſecretiore aliqua eccleſiæ parte ſacra facere, qui locus *ἱεράτειον* ſive ſacrarium dicitur. Significabatur item eo nomine cœtus miniſtrorum altaris. Exempla vide in Onomaſtico. Altare autem ſeu menſa, utroque enim nomine notatur, aut lignea erat, aut lapidea; ut innuere Athanaſius videtur cum ait: ἵνα εἰς τὸ ὅλον τὰς ἐντολὰς πληρώσωσι, τοῦτο γὰρ ἦν τὸ σπουδαζόμενον, τοῦτο καὶ ὁ Κόμης καὶ ὁ Καθολικὸς παρήγγελλον· ἁρπάσαντες τὰ συμψέλλια, καὶ τὸν θρόνον, καὶ τὴν τράπεζαν, ξυλίνη γὰρ ἦν, καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἠδυνήθησαν ἐξενέγκαντες ἔκαυσαν. Id eſt: *Hinc quo penitus mandatum exſequerentur, (hoc namque illis cordi erat, hoc item Comes Catholicuſque præcipiebant) ſubſellia, thronum, menſam, nam lignea erat, vela eccleſiæ, ac cætera quæ potuere, direpta & abſportata combuſſerunt*. Ubi illa exceptione, *nam lignea erat*, indicat ex alia materia nonnunquam exſtrui altaria, ſcilicet ex lapide. Ligneum altare memorat item Optatus

Optat. lib. 6. contra Parmenianum.

Milevitanus ubi ait: *Quis fidelium neſcit, in peragendis myſteriis ipſa ligna linteamine cooperiri? Inter ipſa ſacramenta velamen potuit tangi, non lignum. Aut ſi tactu poſſit penetrare velamen, ergo penetrantur & ligna. Si penetrari poſſunt ligna, penetratur & terra. Si a vobis lignum raditur, & terra quæ ſubter eſt fodiatur. Altam facite ſcrobem, dum pro veſtro arbitrio quæritis puritatem. Sed obſervate ne veniatis ad inferos, & illic inveniatis Core, Dathan & Abiron ſchiſmaticos, magiſtros ſcilicet veſtros. Ergo & fregiſſe vos & raſiſſe conſtat altaria. Quid eſt quod in hac re veſter quaſi languere viſus eſt furor? Videmus enim vos poſtea mutaſſe conſilium, & altaria a vobis jam non frangi, ſed radi tantummodo aut removeri*. Unde propalam fit, illa tempeſtate uſu receptum fuiſſe ut altaria lignea eſſent, non omnia quidem, ſed lapidea quoque alia deprehenderentur, ut Athanaſii exceptione exploratum videtur, & ut diſerte ait Chryſoſtomus Hom. 20. in 2. ad Corinth.

Synaxis. pag. 105. 156. p. 196. Locus plebi deputatus in eccleſia. p. 105. p. 312. Thronus epiſcopalis. p. 265. p. 309.

3. Mos item in Ægypto illa ætate fuit, ut nonniſi Dominico die ſacra adirentur: qui ſacrorum uſus *σύναξις* Græce vocabatur, varia exinde nomina conſequutus. Non licitum Catechumenis, multoque minus Gentilibus & Judæis erat, oblationi aut ſacris rebus intereſſe. Sacrum calicem populis Epiſcopi propinabant, miniſtrantibus ut vero ſimile eſt Diaconis. Erant populares omnes, excepto clericorum cœtu, ſacrarii aditu interclusi. Intra ſacrarii ambitum ſuggeſtus ligneus erat, *βῆμα* dictus; editior, quo proſpectus Epiſcopo ad plebem eſſet; atque, ut videtur, proxime populares poſitus, ut hinc clerus, inde populus Epiſcopi conſpectibus pateret. Ut epiſcopale munus decebat, erat thronus tapetibus velaminibuſque circumquaque exornatus, *ἐπισκοπικῶς ἐστολισμένος*. & quidem, ut ex Athanaſii verbis augurari licet, muro defixus, quo firmius conſiſteret. Erat eccleſia velis aut ad ornatum, aut ad uſum quemlibet inſtructa; itemque ſubſelliis atque cancellis ad populi commodum.

Cerei & candelabra. p. 90. In lib. contra Vigilantium.

Cerei & candelabra haud ſemel memorantur; & quidem, ut videtur, ad rem ſacram deputata, nec niſi cum honore tractari ſolita. Hinc queritur Athanaſius, candelabra eccleſiæ ad parietem reclinata fuiſſe, ac ſi rei ſacræ violatæ Arianos accuſaret. quem uſum cereorum ad rem ſacram in Occidente ſuo ævo fuiſſe negat Hieronymus: conceditque tamen in Oriente admiſſum fuiſſe. Frequenti ac vulgato uſu, cum metus inſtaret, aut incurſionis formidine populi agitarentur, oleum, vinum, facultates deportabant in eccleſias ceu in perfugii ac præſidii loca.

Baptiſterium. p. 90. Fidei confeſſio in baptiſmo. p. 92.

4. Baptiſterium in eccleſia erat, muro aut ſaltem ſepto ligneo clauſum. Nam queritur Athanaſius, Judæos in baptiſterium dum conflagraret ingreſſos. Qui ſacro baptiſmate tingebantur, hanc perbrevem ceu fidei formulam recitabant: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, & in Jeſum Chriſtum Filium ejus unigenitum, & in Spiritum ſanctum*. In extremo vitæ baptiſmus quamplurimis conferebatur: in quam conſuetudinem acerrime invehitur Auguſtinus. Erant tamen qui ad obitum uſque rem non extraherent, ut in loco ſuperius allato videre eſt & in Vita Athanaſii.

Delectus Epiſcopi. p. 88. 102. 117. 207. 210. p. 287.

5. Mos erat, ut Epiſcopus deligeretur a populo & a clero: & quidem ex cœtu cleri ejuſdem civitatis, in eaque baptizatus, educatus, populis notus, ipſiſque acclamantibus. Qua in re tamen non una conſuetudo, non mos ubique idem. Jam enim eo tempore homines erant honoris quam officii cupidiores, qui in epiſcopatus involarent, vi, pecunia, gratia & patrocinio. Et frequens illa tempeſtate fuit, homines videre, qui de ambitu poſtulabantur in Synodis. Nec impune erant qui non trita via gradus eccleſiaſticos adirent. Exteriore quadam nota Epiſcopi, etiam cum decumberent ac ſomnum caperent, dignoſcebantur; ſed quæ illa nota eſſet, ignoratur. Tres Epiſcopi, recepto & vulgato more, ordinabant eum qui a populis adlectus eſſet. Verum inſtante hæreticorum

Digitized by Google

ticorum formidine, cum non liberi aditus eſſent ad eam civitatem, unus poterat officio tali defungi, ut exemplo Siderii animadvertere eſt ad annum 371. Nefas erat Epiſcopum, niſi ſuprema neceſſitas urgeret, epiſcopatum deſerere: *Cum Scripturas legeris*, ait pulcre Athanaſius Conſtantium alloquens, *noſti quantum illud ſit criminis, Epiſcopum Eccleſiam deſerere ſuam, Deique ovilia non curare. Paſtorum enim abſentia gregis invadendi occaſionem lupis præbet*. Et cætera quæ bene multa adjicit ille.

6. Pro neſario & exſecrando habebatur, Epiſcopalem dignitatem pactione pecuniæ nanciſci. Res nefaria Episcopatum emere.
Malum Athanaſii ævo totam pervaſerat Ægyptum, Meletianis, corruptiſſimis viris, venales eccleſiaſticas dignitates proponentibus. Neque curabant impii homines an Catecbumenus eſſet, an Gentilis, qui tale munus poſtulatum accedebat, aurum modo daret, nam p. 309.

Quid faciant leges, ubi ſola pecunia regnat?

Ideo autem viri ne quidem Chriſtiani, ac nulla meotis ingeniique dote commendati, dignitatum eccleſiaſticarum cupidine flagrabant; quia immunes clerici, multoque magis epiſcopi, erant a publicis operibus ac vectigalibus: atque ut conjicere licet, pinguiores fundi & majores opes erant Orientalibus Epiſcopis adtributæ, quam Occidentalibus; nam horum plerique laborabant inopia rei familiaris, ut vix ad vulgarem plebejumque uſum neceſſaria ſuppeterent. p. 379.

7. Non licitum Epiſcopis erat ad aliam, maximeque ad ampliorem civitatem tranſire. Qui id ageret, priorem etiam quam occupabat eccleſiam amittebat, ἀκρωίτας αὐτῶν, utriuſque ſcilicet Eccleſiaſtico jure jacturam faciebat: ac perinde atque mœchus, qui alienæ uxori, deſpecta ſua, cupiditatis oculos adjiceret, abdicabatur. Lex tamen impune ab Euſebio violata eſt. Commutatio Episcopatuum illicita. p. 104. 114. 131.

8. Epiſcopus comitante clero, ſuæ ditionis loca, ordinis ac veræ fidei ſervandæ cauſa, frequens luſtrabat. Imo legimus in vita Pachomii, Athanaſium, utpote Ægypti totius Metropolitanum, initio epiſcopatus ſui Thebaidem perluſtraſſe, ut infirmos in vera fide atque vacillantes recrearet, atque ad meliorem applicaret partem. Noo licebat Epiſcopis citra ſententiam Metropolitani ſui decretum ullum edere, quod vel Epiſcopos, vel rem communem ſpectaret. Ait Julius Papa, id eſſe moris, ut ne de cauſis quibuſdam, (quas majores vocamus) inconſulto Romano pontifice judicetur. Hæc ejus verba ſunt querentis de Athanaſii abdicatione, ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι τοῦτο ἔθος ἦν, πρότερον γράφεσθαι ἡμῖν, καὶ οὕτως ἔνθεν ὁρίζεσθαι τὰ δίκαια; id eſt: *An ignoratis eam fuiſſe conſuetudinem, ut primum nobis ſcribatur, ac deinde quod juſtum eſt decernatur?* Et ſane hujuſce moris luculentum videmus exemplum ex tertio ſeculo petitum: ubi Dionyſius Alexandrinus, cum cujuſdam epiſtolæ cauſa in ſuſpicionem minus ſanæ doctrinę vocaretur, ad Dionyſium Romanum ab Alexandrinis fratribus delatus eſt. Perlustratio locorum per Episcopos. p. 108. 151. p. 147. pag. 121.

9. Archiepiſcopi nomen in breviario Meletii primum reperimus uſurpatum. Poſt enumeratos enim alios aliarum civitatum epiſcopos, quos auſu temerario & inſolenti, iovitoque Metropolitano, ordinarat ipſe, de Joanne hæc Meletius ait, ἐν Μέμφει Ἰωάννην κελευσθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἶναι μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, id eſt: *Memphi, Joannes juſſus ab Imperatore ut eſſet, (ſive maneret) cum Archiepiſcopo*. Dixi in notis ad eum locum, Joannem juberi cum Meletio, qui Archiepiſcopi nomen aut jure obtinebat aut uſurpabat, conſiſtere atque una manere. At vidi ſecundum hæc emunctiſſimæ naris hominem, qui his de cauſis iſthæc ad Alexandrum Alexandriæ Archiepiſcopum, cui breviarium ſuum tradidit Meletius, ſpectare exiſtimat: quia ſcilicet Archiepiſcopi nomen ad Alexandrinum quam ad Lycopolitanum præſulem potius pertinet. Itidem cum Meletius prima perſona loquens breviarium ordiatur hoc pacto, ἐγὼ Μελίτιος ἐν Λυκῷ hic dicturus erat, ὁ κελευσθεὶς εἶναι μετ' ἐμοῦ, non, μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ſi quidem hæc verba Meletii eſſent: ſin gloſſema ſit Athanaſii, numquam Athaoaſius Meletium vocaturus erat Archiepiſcopum. Ad hæc, veri ſimilius eſt Joannem petulantem virum, turbarumque auctorem, juſſum fuiſſe manere cum Alexandro, ubi oullus motuum locus, nulla turbandi via ſuiſſet, quam apud Meletium, turbulentum & ipſum procacemque hominem. Verum iſthæc, ut erudite obſervata ſunt, non tanti mihi videntur eſſe, ut animum alio conferre ſuadeaot. Nam Archiepiſcopi nomen quod ſpectat, ne ſemel quidem vel in Alexandri epiſtolis, vel in operibus Athanaſii in uſu reperimus: quo conjectura naſcitur hæc verba eſſe Meletii qui totum breviarium deſcripſit; nec antequam hæc proſerantur, loquendi finem feciſſe videtur. Quid quod certum eſt Meletium Archiepiſcopi nomen uſurpaſſe? Epiphanius enim, qui ſuam de Meletianis hiſtoriam ab aliquo illius ſectæ homine hauſiſſe videtur, ita ſcilicet laudibus celebrat vel petulantiſſimos Meletianorum, Meletium ipſum ita exornat: ὁ δευτερεύων τῷ Πέτρῳ κατὰ τὴν ἀρχιεπισκοπήν, hoc eſt: *Qui ſecundas poſt Petrum in Archiepiſcopatu obtinebat*. Et alio loco: Μελίτιος ὁ τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ Θηβαΐδος δοκῶν εἶναι καὶ αὐτὸς ἀρχιεπίσκοπος· *Meletius qui in Thebaide Ægypti regione Archiepiſcopus & ipſe erat*. Nam vox δοκεῖν, uti obſervamus in Onomaſtico, frequentiſſime nihil minuit adfirmationem. Quamobrem cum exploratum ſit Meletium ſibi Archiepiſcopi nomeo arrogaſſe, & nuſquam Alexander aut Athanaſius illud memoraverint, aut ſibi adtribuerint; annon potius hic vox Ἀρχιεπίσκοπος videatur eſſe Meletii, qui ſuperius ad hanc uſque vocem verba fecit, quam Athanaſii? Quod autem Meletius io prima perſona loquatur initio breviarii, hic vero in tertia, quid hac ἐναλλαγῇ frequentius, & quot vel ex Athanaſii ſcriptis adſerri poſſent conſimilia exempla? Unum eſto ſatis. Io hiſtoria Arianorum ad Monachos hæc ille. Archiepiscopi nomen. p. 148.
εἶτα μετὰ μῆνάς που δέκα τελευτήσαντος Γρηγορίου, μεταπέμπεται καὶ Ἀθανάσιον μετὰ πάσης τιμῆς, οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον γράψας αὐτῷ μὲν φιλικά, δι' ὧν θαῤῥεῖν καὶ ἐλθεῖν προέτρεπε· πέμπει τε πρεσβύτερον καὶ διάκονον, ἵν' ἔτι μᾶλλον θαῤῥῶν ἐπανέλθῃ. ἐνόμιζε γὰρ διὰ τὸν φόβον τῶν πρότερον γενομένων ὀλιγωρεῖν με περὶ τὴν ἐπάνοδον. γράφει δὲ τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ Κώνσταντι, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπανελθεῖν με προτρέψηται. διεβεβαιοῦτο γὰρ ἐπὶ πολὺ ὅλον ἐκδέχεσθαι τὸν Ἀθανάσιον. Id eſt: *Hinc poſt decem circiter menſes, defuncto Gregorio, Athanaſium cum ſummo honore accivit, cui non unas, aut binas, ſed ternas miſit litteras amicitiæ plenas, quibus hortabatur illum ut cum fiducia accederet. Miſit quoque presbyterum diaconumque, ut majore animi ſecuritate rediret: ratus me, ob ante geſtarum rerum formidinem, ægre reverſurum. Scripſit etiam fratri ſuo Conſtanti, ut me & ille ad remigrandum cohortaretur. Affirma-* p. 181.

bat enim ſe anno integro Athanaſium exſpectaviſſe. Hic vides paucarum linearum ſpatio a tertia ad primam, a prima rurſum ad tertiam perſonam regreſſum dari. Ad hæc autem, ſi Athanaſius hæc gloſſematis more adjeciſſet, cum ignorantibus, multo poſt datum breviarium annorum ſpatio, ſcriberet, non videtur ita perplexe loquuturus fuiſſe. Contra Meletius abſoluta Nicæna Synodo mox breviarium dedit, & de re manifeſtiſſima loquens paucis rem tetigit. His comprobatis, vix crediderim hic vocem Ἀρχιεπίσκοπος intelligi de Alexandro; ſed de Meletio putarim. Idque ſuadere videtur hiſtoria hujuſce temporis: nam tribus poſt Nicænam Synodum menſibus Joannes ab ipſo Meletio orator ad Imperatorem miſſus eſt. At ſi juſſiſſet Conſtantinus Joannem proxime Alexandrum Alexandriæ conſiſtere, an legatum a Meletio æquo animo excepiſſet? Annon potius exiſtimes Meletium Imperatori legatum talem miſiſſe, qui juſſu ipſius penes ſe degeret? Utra conjectura melior lectori erudito æſtimandum relinquitur.

Frumenti largitio. p. 109. 10. Frumentum a Conſtantino primum in uſum viduarum egenorumque erogatum, ab Epiſcopo tribui ſolebat, qui clericis hac in re adminiſtris utebatur.

Memoria epiſcoporum. 11. Mos erat defunctorum Epiſcoporum, qui cum laude vitam egerant, nomina in album reponere.

Clericorum officia. p. 33. 300. p. 301. 12. Clericorum, ſcilicet Presbyterorum, Diaconorum, & Subdiaconorum officia hæc erant: ægros inviſere, eos qui in extremo poſiti necdum baptizati eſſent ſacro lavacro tingere, quod ad presbyterosne ſolos pertineret, altum ſilentium. Clerici item erant, qui egenis & viduis in aſſignato loco, & quidem intra eccleſiæ ſeptum, ſedentibus victum erogarent.

p. 124. 13. Forenſes judices arcebantur a cauſis Eccleſiaſticis, quæ tamen conſuetudo, cum magno res
p. 237. in motu eſſent, ſæpe violata fuit. Presbyteri ac clerici, multoque magis Epiſcopi, gaudebant
p. 141. ἀλειτουργησίᾳ, id eſt, immunitate a publicis operibus. Clerici in ſacrorum officio ſticharis lineis utebantur. quod veſtis ſacræ genus pluribus deſcribitur in Euchologio Goari.

Pervigilia. p. 105. 311. 14. Ab ipſis Eccleſiæ primordiis more receptum erat pervigilia celebrare, quæ παννυχίδας vocabant. Nocte ſcilicet cum magnam ſolemnitatem, tum dominicam in qua ſynaxis habenda erat, præcedente, in eccleſias confluebant, pernoctabantque, orationibus & pſalmis vacantes. Epiſcopus in throno ſedebat: juſſu ejus Diaconus pſalmum incipiebat ad medium uſque verſus: tum populi
p. 86. Diacono reſpondebant, atque extrema verſuum proſequebantur. Inter cantica Eccleſiæ, principem obtinebat locum ἡ δοξολογία, ſcilicet hic verſus, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, *Sanctus, ſanctus, ſanctus*. Cui etiam τρισάγιον nomen fuit. Doxologia vero Jeroſolymitana hæc verba complectebatur: Ω κύριε σῶσον δή, ὦ κύριε εὐόδωσον δή, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. *O Domine ſalutem da, o Domi-*
p. 241. *ne bene proſperare, benedictus qui venit in nomine Domini*. Mos erat inter orandum manus extendere.

Cœmeteria. p. 581. 15. Cœmeteria loca ſacra erant, in quibus catholicorum tantum corpora humare licitum erat. Conſuetudo a priſcis uſque idolorum temporibus, condiendi corpora defunctorum, atque in lectis
p. 689. reclinandi, adhuc obtinebat apud Chriſtianos Ægyptios. Quem morem acerbiſſime inſectabatur ſanctus Antonius monachorum Pater, & curabat apud Epiſcopos, ut ſubditos ſuos a ſimili ritu deterrerent.

Signum crucis p. 2. 642. 16. Signum crucis paſſim uſu veniebat apud Chriſtianos, eoque ſancti viri ad mirabilia patranda dæmoneſque fugandos utebantur. Vis illius non ſemel memoratur celebraturque.

Synodorum ritus. p. 303. p. 110. p. 103. & in Vita Athanaſii. 17. Synodi pro veris ac legitimis non habebantur, ſi Epiſcoporum maxima pars ejus qui reus agebatur inimici eſſent; ſi depoſiti, vel idololatriæ crimini obnoxii; ſi vis quædam ſæcularis conventum moderaretur. In templis celebrari ſolebant: quamobrem haud immerito carpuntur Urſacius & Valens, qui in Auguſti palatium Synodum Mediolanenſem ex eccleſia tranſtulerunt. Officium Diaconorum erat, eos in Synodum intromittere, quorum cauſa agebatur. Synodorum cogendarum hæ cauſæ erant: hæreſis oborta, grandis quædam de Eccleſiaſtica diſciplina controverſia, qualis fuit illa de Paſchate in Synodo Nicæna; ingens cujuſpiam Epiſcopi flagitium; Encænia templi re-
p. 257. 386. cens excitati celebranda. In Synodis vulgo edebantur fidei formulæ. Experientia quarti maxime ſæculi compertum fuit, Synodorum nimiam frequentiam plus ad perniciem, quam ad commodum Eccleſiæ contuliſſe. In fidei formulis non temporis nota præmitti ſolebat, non Imperatoris Conſulumve nomina. Quapropter cum Valens, Urſacius, aliique Præſules, quotidiano aulæ Cæſareæ uſu ad nimiam aſſentationem eruditi, Conſtantii nomen, cum odioſa *æterni* nuncupatione, fidei formulæ præ-
p. 619. fixiſſent, in crimen ea de cauſa haud abs re vocantur ab Athanaſio. Qui Epiſcopi Synodo intereſſe non poterant, Presbyteros aut Diaconos mittebant actum quæ agenda oporteret: aliqui etiam Monachos.

p. 103. 18. Synodo reorum exſilium aut cædem decernere curareque non licitum erat. Nicæna Synodus
p. 112. conceſſit, ut acta prioris Synodi in ſubſequenti expenderentur, ut caute priores definirent, quæ poſt
Hæreticorum conſuetudo vitanda. p. 93. 110. p. 772. p. 768. 769. p. 290. examini ſubjectum iri noverant. Signum communionis erat, alicui litteras mittere, miſſaſque ab eo recipere. quare in Synodo Sardicenſi prohibetur litterarum uſus cum hæreticis. Precari cum hæreticis vetitum erat: & ſi quis id facinoris admitteret, cum illo pariter precum uſus interdictus erat. Lapſi in hæreſim hac lege recipiebantur; ut ſi qui impietatis auctores patronive fuiſſent, iis venia quidem, non locus tamen reſtitueretur aut gradus priſtinus in clero; iis vero qui vi aut neceſſitate compulſi ad hæreticos deſciviſſent, & venia reſipiſcentibus daretur & locus priſtinus. Eunuchos vetabat lex ad Eccleſiaſticum prorſus conſilium admitti.

p. 313. 19. Tria videmus iſto ævo per quidem mira atque inſolentia. Epiſtolam Alexandri ſic inſcriptam: *Alexander Preſbyteris, Diaconiſque Alexandriæ & Mareotæ, præſens præſentibus, dilectis in Domino fratribus, ſalutem:* datam ſcilicet illis qui præſentes aderant. Litteras Alexandrinæ Synodi
p. 619. anno 362. miſſas ab Euſebio & Aſterio cum aliis ea in Synodo tum verſantibus, ad ſeipſos ad Antiochenam Synodum properantes, hac forma: *Athanaſius, Euſebius, Aſterius .... Lucifero, Euſebio, Aſterio*, &c. Denique morem Ægyptiorum præſulum ſubſcribendi pro abſentibus, ſi quando
p. 718. Synodum celebrarent.

20. Quot-

20. Quotquot tyrannorum Chriſtianæ religionis furorem declinantes, profugi interirent, marty- Exſules, Martyres, p. 261.
rum loco habebantur.

21. Monachi perpauci in Ægypto, ae pene ignoti fuerant, ad initium uſque quarti ſæculi. Eo Monachi. p. 634.
namque tempore Antonius innumeros exemplo ſuo ad eam vitæ rationem deduxit. Pachomius item in extremis Thebaidos partibus cœnobia excitavit quamplurima, ac numeroſa cęnobitarum ſodalitia. Ammonius etiam in Nitria Monaſteria exſtruxit frequentiſſima, ſed paucorum ſingula Monachorum. Ex Ægypto Romam demigrare cępit inſtitutum hujuſmodi anno 341. cum Athanaſius eo *In Vita Athanaſii ad hunc annum.*
profectus, Ammonium & Iſidorum Monachos virtutis eximiæ, viæ ſibi comites adſcivit. Quorum prior tanta erat bumanarum rerum incuria; ut, etſi Romæ amplitudo omnes vel longe terrarum ſitos homines ad ſui ſpectaculum evocaret, ille tamen amphitheatra, plateas & opera publica, Romæ degens, ne conſpectum quidem ire vellet. Is ipſe Ammonius eſt, qui poſtea ad epiſcopatum evocatus, abſciſſa ſibi aure, ad eam dignitatem mutilatione corporis ſibi aditum præcluſit. Hinc vero colligas, ejuſmodi vitium corporeum impedimento fuiſſe, ne quis Epiſcopus conſtitueretur. Iſidorus autem non minore virtutis ſama & fluxarum rerum abdicatione florebat. Tum cœpit Monaſticus ordo in Occidente frequentari: ita nt paucis poſt annis Monaſteria permulta ubique locorum excitarentur, quorum frequentiam memorare videtur Athanaſius ſub initium Vitæ Antonii. Permultos circa medium quarti ſæculi cum Alexandriæ, tum in locis circum poſitis p. 90. 127. p. 263.
fuiſſe Monachos, palam videtur eſſe: nam in tumultibus per Arianos excitatis Monachi ſemper aſpere accepti feruntur. Tanta erat virtutis Monachorum fama, ut honoris cauſa Epiſcopi interdum ipſis in ſacrario eum Clericis locum darent. Ait enim Athanaſius, Monachos & Clericos, qui ſecum intus aderant quando Syrianus cum exercitu eccleſiam circumſedit, in thronum ubi ſedebat ipſe conſcendiſſe, atque vi extractum inde ferro inimicorum proripuiſſe. Ex Monachorum p. 210.
numero permulti in Epiſcopos adlecti Athanaſii ævo, tali munere cum laude perfuncti ſunt. Quorum nnus Serapion erat, is ipſe fortaſſe, quicum Athanaſius conjunctiſſime vixit, videlicet Thmuitanus. Monachi omnes Aſcetæ vocabantur: ſed an aſcetæ omnes Monachi tum eſſent, incertum. Opinor ſane multos fuiſſe, qui Antonium ἀσκήσεως, ſive exercitationis cauſa adirent, qui exinde ta- p. 102. 663.
men vitam Monachi non inibant. Taliſque fuiſſe videtur Athanaſius, aſceta ſcilicet nec modico tempore cum Antonio verſatus, qui tamen nuſquam Monachus fuiſſe memoratur.

22. Ab ipſo tertio ſæculo cœtus erant Virginum, quæ in corporis integritate conſeneſcebant. In Cœtus Virginum. p. 634. p. 90. & in vita Antonii. p. 73.
earum numero verſabatur ſoror B. Antonii, quæ demum in pręfectam cœnobio adlecta fuit. Erant item aliæ Virgines per urbes & pagos, quę a tenera juventute voto virginitatem ſuam Deo offerebant. Virgines porro maforte, ſive μαφόριν, aut velo operiebantur: & grandis injurię loco habebatur, ſi quis Virginum capita nudaret.

V A R I A E X P L I C A N T U R.

1. AD pag. 111. de Danio pauca tetigimus: & quia vulgaris opinio noſtræ penitus adverſatur, res eſt pluribus & accuratius explananda. Julius litteris Orientalium provocatus, qui Synodum ad Athanaſii cauſam expendendam poſtulabant, eoſdem Romam ad Synodum ibidem celebrandam evocat. Superbe illi Romanum iter detrectant, atque inter alias querelas, hanc futilem adferunt, Julium ſcilicet Euſebio ſoli, ſactioſorum anteſignano, litteras ſuas nuncupaſſe. Litteras ille denuo mittit hac inſcriptione: *Julius Danio*, *Flacillo*, *Narciſſo*, *Euſebio*, *Mari*, *Macedonio*, *Theodoro*, &c. Quæritur quis iſte Danius fuerit. Et primo manifeſtum eſt ab amanuenſibus vitiatum fuiſſe nomen, ac varie in manuſcriptis exſtare. Nannius enim legiſſe videtur, διακόνῳ, vertit quippe *Diacono*. Putant ferme recentiores omnes cum Baronio eſſe Dianœum Cæſareæ Cappadociæ epiſcopum. Et ſane ait Sozomenus lib. 3. c. 5. Dianœum Cæſareæ adfuiſſe Synodo Antiochenæ, quæ anno 341. habita eſt. Nuncupatur autem ille, cum a Sozomeno, tum a Baſilio in Epiſtola ad Boſporium Epiſcopum, Διάνιος, *Dianæus*. Nos autem arbitramur eſſe Diognium, ſive Theognium Nicænum inter ſactioſos inſignem & paſſim memoratum, qui prior ſemper recenſetur in legatione Mareotica, ubi ſex erant legati, Diognius, Maris, Macedonius, Theodorus, Urſacius & Valens. Quod autem Theognius ille, Diognius etiam vocaretur, planum eſt. Sic p. 106. ubi memorantur legati Mareotici, legitur: *Diognios*, Διόγνιος, *Maris*, &c. ſimiliterque p. 149. Διόγνιος Μάρις, &c. Et p. 129. Regius codex, quem ſolum in eam Apologiam legimus, habet, διακόνου Διογνίου, *Diaconi Diognii*, ut exinde conſpicuum ſit promiſcue Theognium ac Diognium dici. Certe Hilarius col. 1284. *Diognitum* ait, Theognium ſcilicet indicans. Cum igitur Julius ſeptem Arianorum primipilares hic commemoret, puto hunc Danium corrupte poſitum fuiſſe pro Diognio. Nemo eat inficias, hic Julium inter multos epiſcopos, eos conſilio non caſu enumerare, qui inter Euſebianos anteſignani erant. Quamobrem æque mirum eſſet inter illos recenſeri, ac primas tenere Dianœum Cæſarienſem, qui nuſpiam inter Euſebianos, vel ab Athanaſio, vel ab aliis memoratur; atque prætermitti Diognium vel Theognium Nicænum, qui tum in vivis erat & rem ſtrenue gerebat contra Athanaſium, facileque ſecundas poſt Euſebium hoc in negotio tenebat. Fuitque Euſebio ſuperſtes, imo etiam poſt mortem Euſebii, ejuſdem ſectæ ſtrenuus vindex. Nam is eſt qui Macedonium tunc Arianum, poſtea Pneumatomachorum ducem, Epiſcopum Conſtantinopolitanum, in Enſebii defuncti locum, ordinavit. Tam proclivi errato Danius ex Διογνίῳ, quam ex Διανίῳ, effici poteſt. Quid cauſæ igitur fuerit, quod Dianœum hic, Euſebianis peregrinum, potins ſubſtituamus quam Diognium, in quem omnes conjecturæ quadrant. Ad hæc Patres Sardicenſes in epiſtola Synodali ſic habent apud Hilarium Col. 1284. num. 2. *Olim quidem ſcribentibus Euſebio, Mario, Theodoro, Diognito, Urſacio & Valente, Julio conſacerdoti noſtro Romanæ Eccleſiæ epiſcopo adverſus prædictos coepiſcopos noſtros; (dicimus autem Athanaſium & Marcellum) ut ſcripſerunt ex aliis locis epiſcopi noſtri, quæ autem ab Euſebio facta ſunt, nihil aliud quam falſitatis & mendacii fuiſſe plena. Nam etſi ex eo quo vocati ſunt a Julio epiſcopo cariſſimo fratre noſtro, claruit noluiſſe*

eos

eos veniſſe ex ipſis litteris, quibus eorum mendacia detecta ſunt. veniſſent enim, ſi habuiſſent fiduciam, &c. His omnino conſonat Theodoretus, qui eamdem Synodi Sardicenſis epiſtolam adfert libro 2. cap. 8. Athanaſius autem, qui eamdem adfert p. 127. ſolum Euſebii nomen habet, quia brevitatis cauſa nomina propria reſecare ſolet, ut videre eſt hic & alibi. Ex ſuperioribus autem patet, literas Julii ſuperius memoratas Diognium etiam ſpectare ut & alios Euſebianos: queritur enim eos noluiſſe Romam ad Synodum accedere, quod perinde Theognio competit atque aliis. Re ſic liquido enarrata, erudito lectori judicium permittimus.

2. Pag. 112. b. Scholiaſtes quidam ad marginem Regii codicis 2284. in hæc verba διὰ τοῦτο γὰρ οἱ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν μεγάλῃ συνόδῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, οὐκ ἄνευ θεοῦ βουλήσεως συνεχώρησαν ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ τὰ τῆς προτέρας ἐξετάζεσθαι· id eſt, *Quocirca epiſcopi in magna Synodo Nicæna congregati, non citra Dei conſilium prioris Synodi acta in alia Synodo diſquiri permiſerunt*, hæc annotavit ab annis circiter trecentis, ut ex charactere conjicere licet. Σημείωσαι ὅτι οὐκ ἀπαιτεῖ τὸ ἔκκλητον ὡς πάπας καὶ ἄκρος ἀρχιερεὺς, ἀλλ' ἁπλῶς ἀξιοῖ ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ τὰ τῆς προτέρας ἐξετάζεσθαι, κατὰ τὸν κανόνα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Id eſt: *Nota eum* (ſcilicet Julium cujus ſunt ſuperius allata verba) *non exigere appellationem, utpote papam & ſummum pontificem; ſed ſimpliciter poſtulare, ut in alia Synodo quæ a priore decreta fuerint exquirantur, juxta canonem Nicænæ Synodi*. ἔκκλητον enim dici appellationem ad ſummum pontificem tritum vulgatumque eſt.

Pag. 113. Diximus in notis, epiſtolam Alexandri Epiſcopi Alexandrini ad calcem operum Athanaſii cudendam fore. At ſecundum hæc mutata ſententia, ex re magis viſum eſt eam ante quatuor cootra Arianos Orationes, utpote quæ Arianiſmi initia ſpectet collocare.

Pag. 119. Quam hic io notis vocamus epiſtolam ad Solitarios, ea eſt quæ ſuo loco a nobis Athanaſii veſtigio hærentibus, hiſtoria Arianorum ad Monachos nuncupata eſt. Nec prætermittendum eſt, abs re vocatum in controverſiam fuiſſe, utrum hoc præclarum opus Athaoaſii ſit, au alterius qui juſſu Athanaſii hæc litteris mandarit. Nam quod dicunt, hie numquam prima perſona ſed tertia ſemper loqui auctorem hujuſce operis, illud inquam, non conſiderate dictum eſt. Nam ſuperius locum adtulimus p. XXXIII. in quo Athanaſius his in prima perſona ſermonem habet. Hæc ultra quam ſatis dicta ſunt.

3. Pag. 132. In ſubſcriptionibus Sardicenſibus, qui 78. primi recenſentur ii ſuut qui Synodo interfuerunt, neque ſunt per provincias diſtributi, ut alii abſentes qui poſt ſolutam Synodum nomen adſcripſere. Palam res eſt ex Hilarii ſubſcriptiooibus, quæ eædem ferme ſunt, atque illæ in prima claſſe ab Athanaſio locatæ. Pauca tamen omiſſa nomina ſunt in ſubſcriptionibus Athanaſii, quæ apud Hilarium leguntur; multoque plura omittit Hilarius, quæ Athanaſius enumerat. Quæ apud Athanaſium omittuntur, iſthæc ſunt ex Hilario deſumta: Marcellus Ancyraous, Evagrius a Macedonia de Heraclianeo, Julius ab Acacia (*lege* Achaja) de Thebe eptapyleos, niſi ſit idem qui Julianus apud Athanaſium dicitur. Miror Labbeum hoc loco reſtitui voluiſſe, eptapoleos, cum luce clarius ſit eſſe Theben ἑπτάπυλον, id eſt, ſeptem portarum, aut Thebas ἑπτάπυλοι, quæ ita vocantur τῆς ἀντιδιαστολῆς Thebarum Ægyptiarum, quæ ἑκατόμπυλοι, ſive centum portarum eraot. de Thebis Græciæ Homerus,

(Hilar. col. 1292.) (Tom. 2. Concil. Sardic.)

(Il. 4.) Ἡμεῖς καὶ Θήβης ἕδος εἵλομεν ἑπταπύλοιο;

De Ægyptiacis vero Thebis,

(Il. 9.) οὐδ' ὅσα Θήβας,
Αἰγυπτίας, ὅθι πλεῖστα δόμοις ἐν κτήματα κεῖται,
Αἵ θ' ἑκατόμπυλοί εἰσι.

Cochras item ab Achaja, Dionyſius. Nam duo ſunt Dionyſii apud Hilarium, unus apud Athanaſium. Veriſſimus ex iis qui Synodo interfuerunt inter Gallos receoſetur ab Athanaſio. Iſtos ſex epiſcopos ab Athanaſio omiſſos, ſi jungas cum 78. quos enumeravit, erunt 84. His ſi addas Euphratam Colonienſem & Olympium, qui ſynodo Sardicenſi interſuere, & ab Athanaſio & Hilario prætermittuntur 86. reperies. Dominianus idem eſt qui Domitianus ab Hilario dicitur, Muſæus idem qui Moyſius Hilarii, Fortunatius idem qui Fortunatianus; Irenæus idem videtur eſſe qui Lerenius Hilarii, Urſicius idem qui Urſacius; Eutychius idem videtur eſſe qui Euthitius, & Eutychus fortaſſe idem qui Titius: nam apud Hilarium eorruptiora nomina ſunt quam apud Athanaſium. Aſclepius idem qui Aſclepas Gazenſis.

4. Pag. 139. b. Paulinum ſive Paulum epiſcopum, qui litteras Urſacii & Valentis ad Julium Papam Athanaſio tranſmiſit, eſſe Tiburenſem aut Tiburtinum, non Trevirenſem Aotiſtitem, vix eſt quod ambigamus. Nam omnes manuſcripti & editi, hoc loco Τιβίρων habent. Apud Photium autem ex Eulogio l. CLXXXII. Epiſcopus Tiburenſis, aut Tiburtinus, ſic vocatur Ἀγαμήμνων ἐπίσκοπος Τιβίρεως: & veri ſimilius eſt Tiburtinum vicioum Romæ epiſcopum, quam Treviren ſem tanto itineris ſpatio diſſitum litteras Julii Athanaſio miſiſſe. Paulinus autem Trevirenſis anno 349. quo datæ putantur litteræ Urſacii & Valentis ad Julium papam, nondum iniiſſe epiſcopatum videtur. In hiſtoria porro Arianorum ad Monachos miſſa legitur, Παῦλον ἐπίσκοπον τριβίρων, ubi τριβίρων videtur mendoſe poſitum pro τιβίρων ab amanuenſibus. Nam quod Paulus bic dicatur, qui Paulinus ſuperiore loco vocatus eſt, ſorte amaouenſium vitio contigit, imo ſortaſſe poſterior lectio præſtat priori. Io Italia namque ſacra Paulus epiſcopus Tiburtinus memoratur, qui Urſicium pſeudopontificem cooſecravit anno 366. Nannius vertit, *Epiſcopo Tyburis*. Eodem autem loco dele ρ, & lege Τιβίρων.

5. Pag. 157. Auguſtaliana, hoc nomen diximus ex Auguſtalibus profectum. At licet vox Auguſtalis antehac plerumque uſurpata reperiatur, noo legimus tamen præfectos Ægypti ante aonum 351. quo hæc Apologia ſcripta eſt, Auguſtales ſine addito vocatos. Quare in incerto res verſatur.

6. Pag. 288. dicitur Roma eſſe Metropolis Romaniæ, τῆς Ῥωμανίας, ubi Nannius vertit, *Metropolis Romanæ ditionis*. Eademque ſententia vox iſthæc bis uſurpatur ab Epiphanio, ſcilicet hæreſi 66. & hæreſi 69.

7. Pag. 318. Præter allata in Monito ad epiſtolam ad Monachos, quibus defenditur diverſum illud opus eſſe a quatuor Orationibus contra Arianos; aliæ ſuppetunt graviſſimæ rationes quæ idipſum ſuadeant! Nam illud ad Monachos miſſum opus vetat Athanaſius cuiquam exhiberi: hæ autem quatuor Orationes, ut cuique legenti palam erit, ita concinnatæ ſunt, ut publicis controverſiis deſtinatæ baud dubie fuerint. Ac ſecunda adornata fuit ad ea confutanda, quæ adverſus primam Ariani obtendebant. Tertia ſimiliter eſt ſecundæ defenſio. Et ſane non publicæ modo fuere; verum etiam, ut ex ordiendi ratione conſpicuum, diverſis temporibus, ut res & uſus poſtulabat, adornatæ; ita ut altera alterius occaſio fuerit.

Pag. 632. Ex quo Antonii Vita edita fuit, in codices Latinos varios incidi, in quibus legitur, *non paululum temporis cum eo feci*. Hæc porro Evagrii verſio tametſi libera admodum, & ſententias modo reſecat modo adauget, hoc in loco κατὰ πόδα conſectatur. Unde magia, magiſque adaugetur animus mihi, ut eam lectionem germanam exiſtimem.

8. In Monito ad Vitam Antonii omiſimus præclarum Juſtiniani Imperatoris locum ex tractatu adverſus Origenis errores, qui ſic habet: Εἶπε δὲ καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Ἀθανάσιος ἐπίσκοπος καὶ αὐτὸς Ἀλεξανδρείας γενόμενος ἐν τῷ λόγῳ τῷ εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Ἀντωνίου ταῦτα· τοὺς δὲ χλευάζοντας ἡμᾶς ὁπόταν λέγομεν τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον πεφανερῶσθαι· ὅτε γε ὑμεῖς ἐκ τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν ὁρίζοντες, φάσκετε πεπλανῆσθαι αὐτὴν καὶ πεπτωκέναι ἀπὸ τῆς ἁψῖδος τοῦ οὐρανοῦ εἰς σῶμα; id eſt: *Dixit autem, ſanctus Athanaſius, qui & ipſe Epiſcopus Alexandriæ fuit, in libro de Vita beati Antonii: Qui autem nos irridere audetis, quia dicimus Chriſtum hominem apparuiſſe; quando vos ex mente animam eſſe definientes, dicitis eam erraſſe, & ex cæli fornice in corpus delapſam eſſe?*

9. Quamquam res eſt fortaſſe parvi momenti, ne pigeat hic annotare, vocem Δαβίδ, ita cum β in prius editis haberi, quos etiam ſequuti ſumus. Verum comperimus exinde Δαυίδ, vulgo a Græcis ſcribi: quod tamen raro animadverti poteſt, quia ſemper in codicibus Δαδ brevitatis cauſſa ſcribitur. Semel δαυιτικῶς, *Davidice*, ſcriptum reperimus. Et in codice Regio 211. ubi minio vita Davidis depingitur in tabellis ſub initium adornatis, Δαυὶδ ſemper cum υ ſcribitur.

10. Reſtat ut erudito lectori, quorum codicibus & opera uſi ſimus ſignificemus, & in grati animi obſequium, quid & quantum officii a ſingulis acceperimus, litteratis omnibus qui in partem beneficii veniunt, palam faciamus. Præit autem hoc in munere Bibliotheca illa vere Regia LUDOVICI MAGNI omnium per orbem ampliſſima, unde ad arbitrium nobis codices omnis generis ſuppeditati ſunt humanitate Clar. Viri Abbatis DE LOUVOIS, Bibliothecarii Regii, cujus prolixam in nos voluntatem, & in fovendis ſtudiis noſtris propoſitum paſſim experti ſumus. Officia item nobis certatim impenderunt, qui ſecundum illum eam Bibtiothecam curant viri eruditiſſimi CLEMENTIUS & BOIVINIUS, toto orbe litterario notiſſimi. Haud minores ſuppetiæ acceſſere ex Bibliotheca fauſtæ memoriæ Viri Clar. *Joannis Bapt.* COLBERTI, Regii Miniſtri, qui in uſum & commodum litterarum, ingentem eodicum vim ex remotiſſimis terræ partibus advectam accumulavit. Horum nobia ad nutum copiam fecit Vir eruditiſſimus ae multis nominibus nobis conjunctiſſimus STEPHANUS BALUZIUS, quem ignorat nemo qui litteras norit. Hic non codicibus modo, verum & conſiliis ſemper adfuit rogantibus, ſicubi res poſtulavit. Grandi nobia auxilio fuit Seguerianæ Bibliothecæ codex, Illuſtriſſimi ac nobiliſſimi Epiſcopi Metenſis, qui tum Abbas COISLINIUS audiebat, opera & conſilio nobis concrediti. Qui codex quanti nobis uſus fuerit, advertet paſſim eruditus Lector. Cæteros longum eſſet commemorare, quorum vel opera vel codicibus uſi ſumus Clar. Viros Renaudotium, Toinardum, Deſmarezium, RR. PP. Jeſuitas Collegii Ludovici Magni, alioſque paſſim memoratos in Monitis noſtris.

Roma lectiones permultas, fragmenta, opuſcula ex codicibus Vaticanis, aliiſque exſcripta, nobis tranſmiſit Dominus Claudius Stephanotius Procurator Generalis Congregationis noſtræ, opera uſus & manu ut plurimum Joannia Guillotii ſodalis ſui, qui haud ita pridem obiit. In Anglia vero juvandis ſtudiia noſtria intentus ſemper fuit vir præclarua & eruditione conſpicuus Jacobus Millius Principalis Collegii S. Edmundi Oxonienſis, ut variis in locis obſervare quiſque poterit: nec non quid collatum nobis fuerit a Clar. Viris Grodecio, Muratorio, aliiſque.

Nec prætermittendi ſilentio ſunt Domeſtici, qui nobis harumce lucubrationum auctores & conſuaſores fuere, quos memorando vix a lacrymis temperamus, ſcilicet D. Claudius Martinus ὁ μακαρίτης, Vir pietate & religione inſignis, litteratorum in Sodalitio noſtro patronus, quem Patris loco venerabamur omnes. Is anno præterito cælitibus, ut ſperamus, adſcriptus fuit: cui enim niſi tam probo, tam pio, ſors illa obvenerit. Itemque D. Antonius Durban Cœnobiarcha noſter, nuperrime ſublatus, vir frugi, probus, litteratia opportunus, integris moribus *ut priſca gens mortalium*. Cujua obitu vix conſolabilem animo dolorem caperemus; niſi qui munus excepit, pari animo, æquali ſtudio & opera rei litterariæ patrocinaretur.

Ingemui ablatum mihi ſymmyſtam meum D. Jacobum Loppinum, quicum initio hujuſce editionis dabamus operas mutuas. Is, vixdum ad mediam primi tomi partem deveneramus, cum præmatura morte abreptus, mihi ſummo dolori fuit, Vir Latine & Græce probe, Hebraice μετρίως eruditus, in philoſophicis apprime verſatus: comitate & modeſtia jucundus ſodalibus. Hæc de noſtris morte ſublatis dicenda nobia erant,

Τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων.

Jam de Commelini Felckmannique lectionibus, necnon de codicibus quibus uſi ſumus hac in editione, agendum nobis eſt. Ae primum lectori Nannii, Commelini & Felckmanni hac de re monita ſubjicienda.

EXCERPTUM EX PRÆFATIONE

PETRI NANNII ALCMARIANI.

USus autem ſum tribus exemplaribus, quorum primum cœnobii Prædicatorum Baſilienſium fuit, adeo vetuſtum ut litteræ multis in locis exoleſcerent, quo plurimum uſus eſt Joannes Reuchlinus. Secundum fuit Juſtini Gobleri, juris peritia & eruditione linguarum, & quibuſdam Demoſthenicis verſis clariſſimi nominis, id quoque nullis mendis vitiatum, ſed notulis formiſque abbreviationum nuſquam alibi viſis, ita difficile, ut potius ex ſententiis verba, quam ex verbis ſententias, divinarim. Tertium Joannis Chriſtophorſoni Angli eruditiſſimi & integerrimi viri, graviorum auctorum translatione inſignis, id ſimul & emendatum & lectu facile & verbis ad plenum ſcriptis, non ita interpretem remorabatur. Hi tres clariſſimi viri ad multos annos mihi ſua exemplaria patientiſſime commodaverunt, quorum benignitatem ſilentio mihi prætermittendam non putavi. Exſtant & alia vulgo Athanaſii noſtri nomen præ ſe ferentia, a diverſis interpretibus in Latinum traducta, quæ Fobrenius & Epiſcopius chalcographi humaniſſimi, undecumque conquiſita in quartum tomum congeſſerunt, ne quid Athanaſio adſcriptum huic operi deeſſe videretur. Labores igitur noſtros tibi debitos, &c.

PRÆFATIO AD LECTOREM

IN EDITIONE COMMELINIANA.

Ut ſcias, Lector, quid in hac Athanaſii editione præſtitum ſit.

PRINCIPIO Græcum textum antea numquam editum de libris manuſcriptis jam primum nos edidimus. Et quidem ſic edidimus ut perpauca deſint, quæ nondum reperire licuit. Sed quæ & ipſa ſeparatis pagellis edituri, & ad reliquum opus adjuncturi ſumus, ſi quando nacti fuerimus, ad quam rem ut nobis adjumento ſint qui poſſunt, publici commodi cauſa, vehementer etiam atque etiam rogamus. Deinde latinam verſionem Nannii, ubicumque eam habuimus integram & nullo prorſus apice mutatam Græco contextui e regione addidimus: ut de ejus integritate integrum cuique lectori judicium relinqueretur. Habuimus autem verſionem Nannii toto tomo primo paucis lineis *716.* & 828. exceptis, quas ille, neſcimus qua de cauſa non converterat. Tomo vero ſecundo, ubi Nannii verſio plane defecit, in quibuſdam opuſculis antiquas Eraſmi Roterodami, Joannis Reuchlini, Joannis Curterii, & aliorum doctorum virorum verſiones adſcivimus: in plerisque autem hactenus nondum verſis novas verſiones ſtudioſe factas adhibuimus, & itidem omnes Græco contextui e regione appoſuimus, præterquam in uno opuſculo de paſſione imaginis Domini noſtri Jeſu Chriſti, in quo Græca exemplaria, neque inter ſeſe, neque cum Latinis congruebant, ibi duo Græca inter ſeſe conjunximus, Latinum unum ſubjunximus: rati, gratius fore lectori, ſi legat illa, qualia in bibliothecis antiquis reperiantur, quam qualia a recentibus interpolatoribus adornari poſſent.

Porro in Græcis excudendis uſi ſumus exemplaribus manuſcriptis pluſquam viginti: quorum undecim ad tomum primum pertinent, reliqui ad ſecundum. Primus codex iſque vetuſtiſſimus (ideoque lectu perdifficilis) optimus & qui plura reliquis omnibus habet, eſt Academiæ Baſilienſis, olim collegii Prædicatorum ibid. in quo præterquam quod inter media Athanaſii opera non pauca inſerta ſunt quæ ad hiſtoriam Synodi Nicænæ pertinent, multa quoque continentur Cyrilli Alexandrini, Theodoreti & Damaſceni hactenus, vel numquam, vel certe Latine tantum edita. Secundus eſt collegii S. Trinitatis in Academia Cantabrigienſi olim D. Joannis Chriſtophorſoni, quem in Italia magno pretio olim coemerat; qui ut præcedente eſt recentior, ita etiam facilior eſt, ac minus accuratus. Tertius hoc non paulo vetuſtior eſt: ſcriptus namque eſt circa annum mundi *6829.* ſecundum Græcorum Chronologiam (hoc eſt anno Chriſti *1319.*) ut hæc ipſius ſcriptoris verba in fine codicis indicant. *Χαρὶ ἁμαρτωλῷ Ῥωμανῷ ἀναγνώστῃ ἔτει ςωκθ'.* Fuit is olim Juſtini Gobleri: nunc cujus ſit nondum exploratum habemus, cum inter res Hieron. Commelini repertus ſit nullo poſſeſſoris nomine adjecto. Cæterum vere de hoc ſcribere potuit Nannius, (qui eo ut & præcedentibus duobus uſus eſt) cum notulis formiſque abbreviationum nuſquam alibi viſis ita difficilem eſſe, ut potius ex ſententiis verba quam ex verbis ſententiæ divinandæ ipſi fuerint, comperiet quiſque cui is olim in manus venerit. Ubi tamen mirari ſubit, quid tandem cauſæ fuerit, cur hunc potius ſecutus ſit, cum illorum utriuſque lectio longe ſit facilior. Obſervavimus enim in lectionibus codicum diſcrepantibus Latinam Nannii verſionem cum iſtius codicis lectione pene per omnia conſentire. Quartus vetus non eſt, nec a Græca manu exaratus, Gobleriani abſque dubio deſcriptum, cum quo (paucis locis & mendis deſcriptoris exceptis) penitus conſentit, adeo ut totidem quoque & eoſdem libros ac eodem ordine cum eo diſpoſitos habeat, incerti vero dominii. Quintus bene vetuſtus, elegans, obſcuris tamen & creberrimis abbreviationum notis refertus, ideoque difficilior: bonam quoque operum Athanaſii partem continet, ſed & ipſe *ἄσυλον κτῆμα*. textus, noſtro judicio centeſimum annum non ſuperat, eleganti ac æquabili ſcriptura, minus tamen accuratus & pauca quoque opuſcula complectens. Septimus & octavus ejuſdem ætatis a diverſa tamen manu: ille ſolam orationem tertiam contra Arianos comprehendens: hic quatuor priores & paucas quaſdam alias, ſimiliter *αἰδέσιμοι* & iſti; quemadmodum etiam nonus & decimus: qui quia admodum recentes ſunt, ac per omnia ſimiles Baſilienſi, ex eo deſcripti videntur. Undecimum, communicavit nobis ex Bibliotheca Auguſtana Vir Clar. David Hœſchelius. Continet is præter opuſcula quædam quæ in Tom. II. rejecta ſunt, diſputationem Athanaſii cum Ario Nicææ habitam. Conſcriptus vero eſt ab Andræa Dermario Epidaurio anno 1584. Venetiis, & hæc quidem de codicibus, quibus in Primo Tomo uſi ſumus. Nam ad ſecundum adornandum pene ſolis codicibus Biblioth. Palat. adjuti ſumus, excepto uno atque altero, qui ex Gallia ad nos perlati fuerunt, de quibus monuimus initio cujuſque opuſculi, & in variis lectionibus.

Cæterum, quia in tot codicibus mſſ. major erat varietas ſcriptionum, quam ut una perpetua lectio indubitata inde erui poſſet, ne vel reipublicæ Eccleſiaſticæ, vel tuis, quiſquis es pie lector, privatis ſtudiis deeſſemus; varias lectiones codicum Græcorum non tantum ſcrupuloſe, ſed pene etiam ſuperſtitioſe annotari cum elogiis Athanaſii, ac reliquiis & fragmentis ejuſdem, inter excudendum diverſo tempore repertis, conjungi, tituloque appendicis ſimul edi curavimus.

Hæc de materia ſcriptorum Athanaſianorum. Ad diſpoſitionem quod attinet, animadvertimus ex ſchedis Commelinianis voluiſſe illum ante omnia excudere ea quæ Nannius vertiſſet & antehac Latine edidiſſet. Id igitur conſilii etiam nos ſecuti ſumus, & in primum tomum omnia ea, quæ Nannius converterat, conjecimus, alio tamen ordine. Nam ab ordine Nanniano (quem poſt ipſius Nannii præfationem videre poteris ſi voles) Commelinus tempeſtive diſceſſerat. Ejus igitur veſtigiis, quantum quidem ea deprehendere licuit, inſiſtentes in Primo Tomo primum elenchtica, deinde hiſtorica, variis apologiis & epiſtolis comprehenſa, mox exegetica ſive commentationes in nonnulla

ſacræ Scripturæ dicta, deinde homilitica ſive conciones populares poſuimus. In elenchticis quidem, primo loco quæ contra Gentes, altero quæ contra Arianos & eorum complices, tertio quæ contra Apollinariſtas, Sabellianos, & Samoſatenianos, quarto & poſtremo quæ contra omnes hæreſes Athanaſius ſcripſerat collocata voluimus. Sed hunc ordinem operæ Typographicæ ſemel atque iterum interruperunt, & orationem Athanaſii contra omnes hæreſes, ac proteſtationem ſecundam populi Alexandrini a ſuis locis divulſa ad extremum primi tomi rejecerunt: in ſecundo tomo, quem ordinem ſervaverimus, ipſe librorum catalogus, altera poſt titulum pagina collocatus, ſatis ſuperque oſtendet.

Porro, ſi quos titulos in catalogo editionum Nannianarum priorum exſtantes hic non repereris, ne te id moveat. Nihil omiſimus, ſed ea tantum quæ per inſcitiam antea pro peculiaribus libris, & ſub peculiaribus titulis vendita erant, cum non niſi aliorum librorum jam antea in hoc volumine excuſorum fragmenta eſſent, ſuſtulimus: ne bis eadem fruſtra vel exprimerentur & venderentur, vel emerentur & legerentur. Hujus generis erant opuſculum de Doctrina, fragmentum de Paſſione, & declaratio Levitici, de diverſa ejuſdem rei nomenclatura; quorum tamen alia in aliis atque aliis tantummodo Athanaſii Latinis editionibus extant. Ac primum quidem eſt fragmentum epiſtolæ de Synodo Nicæna ut videre eſt p. 30. tom. 1. Alterum vero eſt fragmentum homiliæ de Paſſione, ut patet ex tom. 1. pag. 790. Tertium denique fragmentum eſt Orationis quintæ contra Arianos ut ex pag. 321. verſ. 24. tom. 1. manifeſtum evadit. Unicum λόγον σωτήριον qui itidem eſt fragmentum primæ orationis contra Arianos ut videre eſt ex tom. 1. pag. 125. E. & ſeqq. denuo excudi paſſi ſumus: tum quod verba quædam Græca hic mutata eſſent præſertim ab initio: unde daretur exiſtimandi copia quod Athanaſius ipſe hoc compendium ſuarum de deitate Chriſti demonſtrationum ſeorſum exſtare; atque ita in conſpectu eſſe voluerit: tum quod verſionem nacti eſſemus novam cujus collatio cum verſione Nanniana non videretur fore infructuoſa.

Sed & illud ſcito Lector, in exemplari mſ. Baſilienſi quod cæteris omnibus jure præferimus multa ineſſe quæ neque Athanaſii titulum præ ſe ferant, & jam antea, tam Græce, quam Latine in Hiſtoria Eccleſiaſtica exſtent, atque inde omnino in iſtum codicem tranſcripta: iſta igitur omiſimus, vel potius ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam, unde ad verbum deſcripta erant, remiſimus; idque ideo nos feciſſe indicamus, ne quis forte, qui codicem Baſilienſem aliquando viderit, noſtram hanc editionem mutilam eſſe ſuſpicari poſſit. Quam ſuſpicionem ut evitaremus, quæcumque uſquam Athanaſii nomine divulgata eſſe comperiſſemus, cum cæteris Athanaſii libris, ſine omni vel detractione vel adjectione conjunximus: etſi certum nobis eſſet multa ex illis eſſe ſuppoſititia; quod & Nannius fatetur, & cum ipſo fatebuntur omnes, quicumque ad hanc lectionem & ſcientiæ & conſcientiæ nonnihil adtulerint. Nec enim felicior hac in parte cæteris Patribus fuit Athanaſius: quorum nullus umquam claruit, cui iſta ſuppoſititiorum librorum injuria illata non eſſet. Quæ autem in his duobus voluminibus genuina Athanaſii ſcripta ſint, vel non ſint, Theologis æſtimandum relinquimus. Nos nullis partium ſtudiis impliciti noſtrum in faciendo officio noſtro Typographico candorem univerſo Chriſtianorum populo probatum eſſe cupimus, & ita fore confidimus. V.

Et

Et ad frontem variarum lectionum, hæc annotat Petrus Felckmannus Coronæus.

AD LECTOREM.

De codicibus quibus in adornanda hac operum D. Athanaſii editione uſi ſumus, ſatis ſuperque ſuperius in Præfatione Tomo I. monuimus. Hoc ſaltem nunc reſtat, ut quem codicum illorum quæque littera a tergo variæ lectionis poſita ſignet, hic exponamus. Sic igitur accipe: B. ſignat codicem Baſilienſem: A. Anglicanum, ſive Cantabrigienſem: G. Goblerianum: I. Primum anonymum & incerti dominii, in ordine alias quartum: II. Secundum anonymum, ſed in ordine quintum: III. Tertium ſive ſextum: IV. Septimum: V. Octavum, & ſic deinceps: AV. Denique ultimum ſive Auguſtanum. Ad hæc Fr. 1. Amici nomen eſt, qui quaſdam obſervationes nobis communicavit: at Fr. D. Frontonem Ducæum ſignat.

Digitized by Google

SYLLABUS CODICUM
QUIBUS AD PRIMUM TOMUM
OPERUM ATHANASII
USI SUMUS,

cum variis lectionibus omiſſis, quæ quidem alicujus pretii videntur.

Ad Orationem contra Gentes, pag. 1.
Codice Segueriano num. 133. quingentorum annorum, & Colbert. 3931. mutilo in fine optimæ notæ, & lectionibus Felckmanni Baſilienſis, Anglic. Gobler. ac I. II. & III.
Pag. 3. A. 3. ϗ deeſt in Seguer. & in tribus Felckmanni. B. 10. quinque mſſ. πᾶσαι ἐπιθυμίαι habent. Pag. 3. D. 3. aliqui codices λαμβάνοντες, ibid. ἢ deeſt in duobus. p. 8. A. 12. aliqui codices cum editis ὡρίσθη, alii ἱδρύθη. p. 8. C. 4. μᾶλλον αὐτοῖς, ita Seguer. p. 9. A. 9. aliqui cod. ἀπολυμένοις. pag. 10. C. 6. ſic optimi cod. alii Διόσκοροι. p. 11. A. 5. τοῖς παρ' αὐτοῦ. A. 10. Felckm. II. διὰ ἀφροσύνης. p. 17. lig. 3. Seguer. κατηγορήσονται. p. 22. B. 8. Felck. 2. ἀφ' ἑαυτοῦ. E. 1. Io hæc verba, ἥλιον μὲν ὑπὸ γῆν, &c. Scholiaſtes Baſilienſis codicis ad marginem notat, τὸ περιστρέφεσθαι τὸν ἥλιον, ϗ ὑπὸ γῆν γίνεσθαι, ϗ οὐκ ἄψυχον εἶναι, ϗ ὅσα τοιαῦτα, τῇ δόξῃ τῶν ἔξω ἀκολουθῶν λέγει, οὐ πάντως δογματίζων αὐτὸς ταῦτα εἶναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῖς ὁμολογουμένου ἀνατρέπων τὸ αὐτοῦ σέβασμα.

Ad Orationem de Incarnatione, p. 38.
Codice Segueriano, & ſub finem Regio 3489. ac lectionibus Felckmanni codicum Baſil. Anglic. Gobler. Anonym. I. & II. pag. 38. B. 13. συνιστάμεθα ϗ περιτομούμεθα. p. 39. B. 3. Baſil. τὰ ὅλα φρουροῦνται. pag. 44. A. 7. io hæc verba, ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων, hæc habet Scholiaſtes Baſil. ὅτι πᾶσιν ἐνεδύθη ἀνθρώποις ὁ λόγος κατὰ σχέσιν ἐπεὶ ἡμῶν ἡνώθη διὰ ἑνὸς σώματος· τὸ ἴδιον αὐτοῦ, ϗ σωματικὸν ὄργανον τὸ καθ' ὑπόστασιν αὐτοῦ ἑαυτῷ μόνον· ἁπλῶς δὲ ὅτι ἐψυχωμένον ψυχῇ λογικῇ νοερᾷ. p. 61. C. 2. Baſil. εὐθέως.

Ad Expoſitionem Fidei, p. 79.
Codicibus Segueriano. Regio num. 2502. Et lectionibus Felckmanni codicum Baſil. Gobler. Felckman. 1. & 6.

Ad tractatum in illud: Omnia mihi tradita ſunt a Patre, 82.
Codicibus Regio 1284. Egregiæ notæ Segueriano, & lectionibus Felckmanni codicum Baſilienſis, Gobleriani & primi anonymi.

Ad Encyclicam ad Epiſcopos epiſtolam, 87.
Codice Regio 1284. lectionibus codicis Vaticani, lectionibus codicum Baſilienſis, Anglicani & anonymi 1. & 5.

Ad Apologiam contra Arianos, p. 97.
Codice Regio 1284. & lectionibus Felckman. cod. Baſil. & 7. anonymi.

Ad epiſtolam de Nicænis decretis, 164.
Codice Regio 2284. & lectionibus Felckman. codd. Baſil. & 2. In lectionibus Felckman. memorat Tractatum Athanaſii, *de doctrina* περὶ διδασκαλίας, qui excerptum eſt ex Orationibus contra Arianos.

Ad epiſtolam de ſententia Dionyſii, 191.
Codice Regio 2284. Colbert. 4956. Eminent. Cardin. Bullonii, cod. Cœnobii ſancti Taurini Ebroicenſis RR. PP. Jeſuitarum Collegii Ludovici Magni. Et Felckmann. codd. Baſilienſ. 3. & Fr. 1. Laudatur opuſculum a Theodoreto. Lectiones quæ tantilli pretii ſunt accurate ad imum paginæ notantur, ut & in ſuperioribus.

Ad epiſtolam ad Dracontium, 207.
Codd. Reg. 2284. & lectionibus codd. Felck. Baſil. Anglic. 2. 7.

Ad epiſtolam ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ, 213.
Codice Segueriano, Colbert. 4956. Eminent. Card. Bullonii S. Taurini Ebroicenſis, RR. PP. Jeſuitarum, & lectionibus codd. Felckman. Baſil. Anglican. Goblerian. 1. 2. 5. & Fr. 1.
Pag. 213. B. 6. Seguer. μονὴ πάντων αὐτὸ ϗ αὐτὸ θαυμάσαι τῆς ἀγαθότητος.

Ad Apologiam ad Imperatorem Conſtantium, 233.
Codice Regio 2284. & lectionibus Felckm. Codicis Baſilienſis.

Ad Apologiam de Fuga, 253.
Codice Regio 2284. & lectionibus Felckman. codd. Baſil. Anglic. 5. 7. & Socratis atque Theodoreti editis.

Ad Epiſtolam ad Serapionem de Morte Arii 269. *Epiſt. ad Monachos*, 271. *& ad Hiſt. Arianorum ad Monachos*, 272.
Codice Regio 2284. & lectionibus Felckm. Baſil. & 7.

Ad Condemnationem Arii, *pag.* 313. *& epiſtolam Synodalem Alexandri*, *ibid.*
Codice Regio 2284. & editis Socratis & Gelaſii.

Ad Orationem 1. *contra Arianos*, 319.
Codicibus Segueriano, & Regio, num. 200. Bombycino, bonæ notæ, & variis lection. Felckm. ex Baſil. Anglic. Gobler. 1. 2. 5.
Pag. 320. B. 1. Reg. συναχθῆναι ἀποστόλοις. Paulopoſt *ibid.* Sotades auctor impuri carminis Cretenſis dicitur a Suida, ſed Athanaſius Ægyptium dicit, forte varii ſunt.

Ad Orationem 2. *contra Arianos*, 369.
Codicibus & lectionibus iiſdem & præterea Felckmanni 4.

Ad Orationem 3. *contra Arianos*, 435.
Regiis 200. 2284. Segueriano, & Felckmanni lectionibus iiſdem.

Ad Orationem 4. *contra Arianos*, 489.
Iiſdem codicibus.

IN

IN PRIMI TOMI PARTEM SECUNDAM.

AD Epiſtolam ad Serapionem de Spiritu ſancto, *pag.* 517.
Codicibus Regio 2284. & 2502. recenti manu, ſed bonæ notæ, Segueriano, Eminentiſſimi Cardinalis Ottoboni, & lectionibus Felckm. codicum Baſil. Anglic. Gobler. 1. & 2.
Ad Epiſtolam 2. ad Serapionem, 545.
Iiſdem codicibus & lectionibus.
Ad Epiſtolam 3. ad Serapionem, 551.
Codicibus Regio 2284. Segueriano, & lectionibus Felckm. codd. Baſil. Gobl. 1.
Ad Epiſtolam 4. ad Serapionem, 556.
Iiſdem codicibus & lectionibus.
Ad Epiſtolam de Synodis Arimini & Seleuciæ, 572.
Codice Regio 2284. & duobus Eminent. Cardinalis Ottoboni codicibus, & lectionibus Felckman. ex Baſil. 2. & 3. inſuperque ex ſcriptoribus Eccleſiaſticis.
Ad Tomum ad Antiochenos, 615.
Codicibus Regio 2284. & Segueriano, ac lectionibus Felckm. codicum Baſil. Gobler. 1.
Ad Epiſt. Joviani ad Athanaſium, 622.
Codice Regio 2284. & lectionibus Felckman. Baſilienſis
Ad Epiſt. Athan. ad Jovianum, *ibid.*
Codice Regio 2284. & lectionibus Felckman. ex Baſilienſi & 7. Inſuperque editis Theodoreti Hiſt. Eccleſ.
Ad Petitiones ad Jovianum Imp. 624.
Codice Regio 2284. & lectionibus Felckman. ex codice Baſilienſi.
Ad Vitam S. Antonii, 631.
Codicibus Regiis 2004. 493. Colbertinis 430. 357. 2536. Vaticano uno RR. PP. Jeſuitarum Collegii Ludovici Magni, lectionibus D. Hœſchelii. Ad verſionem Evagrii Colbertino uno. Sangerman. duobus, Gemmeticenſibus tribus, Deſmarezii uno.
Epiſtola prima ad Orſiſium, 693.
Ex Vita Pachomii. In appendice ad Acta SS. ad decimam quartàm Maii, pag. 49.
Epiſtola ſecunda ad Orſiſium, 694.
Indidem, p. 50.
Narratio Athanaſii ad Ammonium, 694.
Ex appendice eadem, pag. 71. in epiſtola Ammonii.
Ad librum de Incarnatione Dei Verbi, & contra Arianos, 696.
Codice Segueriano, & lectionibus Felckman. codicum Baſil. Angl. Gobl. 1. 2. 3. 5. Inſuper Hiſt. Eccl. Theodoreti.
Ad Epiſtolam ad. Afros, 712.
Codice Regio 2284. & lectionibus Felckman. codicibus Baſil. Anglic.
Ad Epiſtolam ad Epictetam, 720.
Codice Segueriano, RR. PP. Jeſuitarum Collegii Ludovici Magni, Epiphanii editis, Leonis edit. & lectionibus Felckm. codicum Baſil. Anglic. Gobler.
In Epiſtolam ad Adelphium, 728.
Codice Segueriano, & lectionibus Felckman. codicum Baſil. Anglic. Gobler. & 1.
Ad Epiſt. ad Maximum Philoſophum, 733.
Iiſdem codicibus & lectionibus.
Ad librum primum contra Apollinar. 736.
Codice Segueriano, & Felckman. lectionibus codicum Baſil. Anglic. Gobler. & 1.
Ad librum ſecundum contra Apollin. 750.
Iiſdem codicibus & lectionibus.
Ad tres Epiſtolas ſcilicet ad Amuaem, 765. *Heortaſtica ſeu feſtali*, 767. *& ad Rufinianam*, 768.
Codicibus Reg. 2038. 2043. 2044. 2502. 2505. 2508. 2509. 3027. & Colb. 924. 4262. 4956.
Ad Epiſtolas duas ad Luciferum, 770.
Codicibus Regio & Sangermanenſi.
Ad Epiſtolam ad Monachos. 771.
Nullum codicem nacti ſumus, ſed ex Felckm. appendice edidimus.
Fragmẽtum Epiſtolę ſancti Athanaſii Filiis ſuis, 772.
Prodit ex codice Colbertino. 1785.
Ad Librum de Trinitate, & Spiritu ſancto, 773.
Codicibus Regio & Sangermano.
Ad Epiſtolam ad Marcellianm de Interpretatione Pſalmorum, 784.
Codice Regio 228. Colbert. 4443. Eminent. Cardin. Ottoboni, catena Corderii & lect. Felckmanni.
Expoſitiones in Pſalmos, 804.
Ex quibus mſſ. prodeant fuſe in admonitione.
Fragmenta quædam expoſitionum in Pſalmos, 985.
Ex Catena Nicetæ.
Fragmenta commentarii in Job, 1003.
Quædam ex Felckmanno, magna pars ex codice Regio, 2434.
Fragmenta commentarii in Cantica, 1005.
Ex Commentariis in Cantica a Michaele Pſello editis.
Fragmenta commentarii in Matthæum, 1006.
Ex codice Colbertino 2544. & ex catena in Matthæum a Petro Poſſino edita.
Fragmenta commentarii in Lucam, 1009.
Ex codice Regio, 2440.
Fragmentum commentarii in epiſtolam ad Hebræos, 1011.
Ex codice regio, 2999.
Fragmenta ex Panoplia Euthymii, 1012.
Interpretatio in Symbolum, 1016.
Ex codice Vaticano num. 1431. & ex Regio 2502.
Fragmentum aliud, 1017.
Ex codice Vaticano, 400.
Fragmenta a Petro Felckm. collecta, 1019.
De novem inſanabilibus morbis Herodis, 1025.
Ex Schedis Cl. Jacobi Millii Principalis Collegii Oxonienſis.
De falſis Prophetis, 1026.
Ex Schedis ejuſdem.
In illud: Qui reſpicit mulierem, *&c.* *ibid.*
Ex Schedis ejuſdem.
In illud: Laudate Dominum de terra, *&c.*
Fragmentum, *ibid.*
Ex Schedis ejuſdem.
Fragmentum ex Sermone contra omnes hæreſes, 1027.
Ex codice Vaticano, num. 790.
Fragmentum in illud: Si oculus tuus ſcandalizat te, *ib.*
Ex codice Vaticano, 392.
Fragmentum Græce ex Epiſtola ad Eupſychium, 1028.
Ex Actis Synodi Nicænæ II.
Fragmentum Epiſtolæ ad Epiphanium, *ibid.*
Ex Chronico Paſchali.
Fragmentum Epiſtolæ ad Antiochenos, *ibid.*
Ex Actis Concilii Lateranenſis.
Fragmenta ex Facundo Hermianenſi inter quæ pars Epiſtolæ ad Diodorum Tarſenſem, 1029.
Fragmenta ex Concilio Hiſpalenſi, *ibid.*

In

Digitized by Google

In ſequentem Tabellam Geographicam Monitum.

GRANDIS otii & conſilii res eſſet Alexandrini patriarchatus plenam numeriſque omnibus abſolutam deſcriptionem aggredi. Cum enim centum circiter epiſcopatus in Ægypto, Libya & Pentapoli eſſe teſtificetur Athanaſius, quantæ, amabo, operæ foret, cujuſque nomen, ſitum, limites inveſtigare? Quamobrem id putamus eſſe ad præſens inſtitutum ſatis, ſi loca Ægypti cum in Vita tum in operibus Athanaſii memorata in tabella noſtra Topographica quam proxime ad verum ſitum adpingamus. Nec tamen erudito lectori diſſimulandum duximus, nos dum in his pro facultate & tempore verſaremur, nec opinantes incidiſſe in nonnullos Geographorum ævi noſtri errores, quos cautionis & accurationis cauſa ne pigeat indicare, ut ne qui poſt futuri ſunt, in Ægyptiacis rebus per imprudentiam locorum errent.

Jam annotavimus ad pag. 148. Hermopoleos parvæ epiſcopatum eumdem eſſe, qui τῆς Ἀλεξανδρέων χώρας, ſive agri Alexandrini dicitur. Hermopolis enim metropolis τῆς Ἀλεξανδρέων χώρας vocatur a Ptolemæo; & apud Athanaſium Dracontius modo Hermopoleos parvæ, modo τῆς Ἀλεξανδρέων χώρας epiſcopus nuncupatur. Non una porro Alexandrina civitas pro agro & ſuburbanis peculiarem epiſcopum habuit; ſed etiam Arſinoe, quæ & Cleopatris dicitur, apud Athanaſium, alioſque Eccleſiaſticos poſteriore ut plurimum nomine inſignitur. Strabo certe l. 17. p. 804. Καὶ πόλιν Ἀρσινόην ἣν ἔνιοι Κλεοπατρίδα καλοῦσιν. Et in ſubſcriptionibus 4. tomo Concil. p. 83. *Theophilus Cleopatridis, quæ & Arſinoe*, comparet. Præter Epiſcopatum autem Cleopatridis ſive Arſinoes, erat alius τῶν Ἀρσινοϊτῶν, id eſt nomi Arſinoitæ ſeu locorum Arſinoe circumjacentium. Sic eodem tomo Concil. p. 519. eſt quidam Caloſirius τῶν Ἀρσινοϊτῶν, id eſt locorum circa Arſinoen Epiſcopus. Hallucinantur porro qui Cleopatrida diverſam ab Arſinoe tati, eam urbem nullo Auctore propter Hermopolin parvam locant, procul ſcilicet ab Arſinoite nomo, & Arſinoitæ epiſcopatum arbitrantur eundem eſſe qui Arſinoes. Nam præter loca mox allata, in breviario Meletii p. 148. ita perſpicue hi epiſcopatus diſtinguuntur: Ἰωάννης ἐν Κλεοπατρίδι, Μίλας ἐν Ἀρσινοΐτῃ. Et in Notitia antiqua, cuſa per Carolum a ſancto Paulo Fulienſi, Cleopatridis, & Arſinoitæ diœceſes memorantur, Arſinoes vero nulla mentio; quia uti commonſtratum eſt, eadem ipſa eſt quæ Cleopatris vocatur.

Eſt illud Geographorum quorumdam nobile erratum, quod urbem Andro, ad Canobiricum Nili canalem ſitam, vocent Andromenam, errore hinc orto quod quidam editi Athanaſii ad hunc locum epiſtolæ ad Antiochenos p. 619. e. Ζώϊλος Ἄνδρων, Μηνᾶς Ἀντιφρῶν, *Zoilus Andro, Menas Antiphrorum*, una voce Andromenas legant. Et pupalam eſt *Menas* eſſe epiſcopi Antiphrorum nomen. Miror quæ cauſa ſit hujuſmodi lapſus, cum erratum ab annis fere centum in notis ſuis emendaverit Petrus Felckmannus, cujus emendationem ſequuti ſunt anno 1627. Pariſienſes editores. In notitia antiqua mox memorata errore conſimili legitur Ἀνδρωνίκιος, perperam adjuncto ſcilicet Nicius epiſcopatu cum Andropolitano. Ubi monitum lectorem volumus, haud ſatis conſulto Geographos ætatis noſtræ urbem Nicius aut Nicii procul a Canali Canobitico verſus Occidentem conſtituiſſe; ita ut longius ab Andro, quam Latopolis ipſa diſtet. Et exploratum tamen eſt urbem Nicius ſtationem eſſe publicæ viæ inter Andropolin & Latopolin; ita ut medium inter haſce urbes teneat, & propter Canobiticum Canalem locanda ſit, ut ex Itinerario Antonini planiſſime conſtat.

Ea item in re labuntur plerique omnes hujus ſæculi Coſmographi, quod Philas extremum verſus Æthiopiam Ægypti oppidum ad oram Nili Occidentalem conſtituant, etſi certum eſt ad ripam adverſam ſive Orientalem ſitum eſſe. Nam in itinerario Antonii, ubi deſcribitur iter ab extremis Ægypti partibus verſus Æthiopiam ad uſque Clyſmon locum in Arabia, procedendo ſcilicet ad oram fluminis Orientalem, ſic legimus:

Item per partem Arabicam trans Nilum.

Contra Pſelcim.
Contra Talmis.
Contra Tahis.
Philas.
Syenem.
Ombos.
Contra Apollonos.
Contra Laton.
Thebas.

Ubi vides ad eamdem Nili oram ſitas eſſe has urbes, Philas nempe, Syenem, Ombos, Thebas, quæ ut nemo neſcit in Orientale ripa jacent. Aliæ contra, nempe Pſelcis, Talmis, Tahis, Apollinis urbs, Latopolis, ad oram adverſam ſive Occidentalem, ut voce *contra* planum eſt.

Syenem Athanaſius vocat Σοήνην, quam ſic a pleriſque nuncupari commonſtravimus in noſtro de Veritate hiſtoriæ Judithæ opuſculo, & in notis ad p. 306. Vocabatur item Συήνη, & quidem frequentius.

Haud ingratum lectori fore putavimus, ſi triginta ſex illas manſiones, quæ Alexandria Antiochiam intercedunt, in tabella noſtra Geographica adpingi curaremus, quæ ſcilicet grandem controverſiæ anſam præbuerant. Nannius enim, cui vox μονὴ ſive *manſio* perpetuus ſcopulus fuit, hunc locum epiſtolæ Julii Papæ p. 117. C. ἢ οἱ ἀπὸ τριάκοντα καὶ ἓξ μονῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ψηφισάμενοι ὅτι ὡς ἐπίσκοπον ξένον, ita verterat: *An qui ſolum ad trigiata ſex ſuffragia eorum, qui Antiochiæ fuere, externum hominem epiſcopum ſalutarunt*, ubi vides triginta ſex manſiones illas, in triginta ſex epiſcopos commutatas, quod ſolenne Nannio fuit: nam alias ἀπὸ πεντήκοντα μονῶν, & ἀπὸ ὀγδοήκοντα μονῶν, *a quinquaginta*, & *ab octogiata* epiſcopis vertit. Prima poſt Alexandriam manſio fuit Cereu, vel ut Athanaſius & Gregorius Nazianzenus vocant Χαιρέου propter Canalem Alexandrinum ſita, ad oram Occidentalem: Reliquas in tabella vide.

IN VITA SANCTI ATHANASII
MONITUM.

1. Sera querimonia eſſet, æqualibus amicisque Athanaſii vitio dare, quod tanti viri geſta ſilentio prætermiſerint, neque ullus familiaris ea ſcribendi provinciam ſuſceperit, quæ jam haud ſine ingenti labore hinc & inde e monumentis veterum repeti poſſunt. Duræ partes nobis ſunt, cum haud minor ſollicitudo incumbit qui caveamus commenta & fabulas, quam quo pacto vera & germana deprehendamus. Ne nos tamen curarum nimis pœniteat divino conſilio proſpectum eſt, quando Athanaſii ſcripta bene multa a temporum injuria vindicata ſunt, quorum ope plerumque vera a falſis internoſcere ſit facultas. Quod ſi ſalva & integra omnia eſſent, facilius foret a commentis, a præpoſteris putandi rationibus, a turbato rerum ordine, quæ ut plurimum in reliquis ſcriptoribus occurrunt, ſeſe expedire.

2. Ut enim ab iis ordiamur, qui tempore Athanaſii vixerunt, Euſebius perpauca adfert Athanaſii Vitam ſpectantia; ac mutuæ cum Arianis operæ cauſa, ſuſpicioſiſſima. Quod autem per mihi mirum videtur, ne verbum quidem de Athanaſio adfert, nihil de pugnis cum Ariana hæreſi, nihil de Tyriis rebus, & quaſi per diſſimulationem ignorandi omnia præterit, puta quia geſtorum pudor ſilentium imperaret. Hilarius multa adfert opportuna Athanaſii Vitæ adornandæ: at eorum pleraque apud Athanaſium item leguntur, ita ut pauca nova & ab aliis intacta referat. Jam ad eos accedamus, qui proxime Athanaſii ætatem vixerunt, ita ut ſenem & videre & alloqui potuerint. Gregorius Nazianzenus præit ætate dignitateque, par ſane enarrandis Athanaſii geſtis, quantumvis tritum ac vulgarem rerum uſum excedant. Verum ille ut ſcite atque naviter oratoris munus explevit, ita jejune & tenuiter res, acta, tempora tetigit, ut ejus ἐγκωμίῳ perlecto haud multum doctiores abeamus, imo vero incertiores in pleriſque quam dudum fuimus, ob minus accuratam certarum rerum memoriam.

3. Æqualis huic Epiphanius, de Meletianis, Arianis, Semiaranis, Dimœritis agens, multa dixit Athanaſii hiſtoriam ſpectantia; at quæ de Meletianis ait, cum ex Meletiano quopiam hauſerit, & plerumque commentitia ſint, nedum quidpiam lucis adferant, fucum factum accedere videntur. Reliqua melioris notæ ſunt, verum implicata ſæpe & pauca pro tantarum rerum uſu. Rufinus ſuppar, negligentiæ nomine paſſim ſuſpectus, nimia facilitate hiſtoriolas multas invexit, quæ fingentis magis artificium quam rem vere geſtam oleant: hinc eſt ut caute incauti ducis veſtigia ſectari neceſſe plerumque ſit. Tam præpoſterus eſt in temporum rationibus, ut, cum Socrates illo auctore priores hiſtoriæ ſuæ libros conſcripſiſſet, ubi ſe longius abductum ſenſit, a Rufino in deviis locis actum ſe queſtus, a curſu ipſo gradum revocaverit, & aliam ingreſſus viam ſit. Sulpitius Severus importuna brevitate præterlabitur, ut vix rem quæ agitur ob oculos ponat; pauca de Athanaſii vita narrat, perplexe ſatis, neque magni ad ejus hiſtoriam eſt uſus. Auctor Vitæ Pachomii, quæ nuper in Actis Sanctorum tom. 3. Maji cuſa ſuit, non pauca ſuppeditat nova, præclara, hactenus intacta, ſimiliterque epiſtola Ammonii epiſcopi Athanaſio æqualis, ſecundum eam vitam cuſa. Socrates Rufinum, ut mox dictum eſt, auctorem & ducem ſequutus eſt in prioribus hiſtoriæ ſuæ libris, donec ſe abactum procul ſenſit, & novam hiſtoriæ viam ingreſſus eſt; neque ſeipſo feliciore duce uſus eſt, quam Rufino; plurima ex Sabino Macedoniano hauſit, vel eo nomine ſuſpecta & cavenda: quantam vero in ordine & tempore perturbationem adtulerit, pluribus eſt alias commonſtratum. So-

zomenum ajunt vulgo ex Socratis ſcriptis omnia ſere expiſcatum eſſe, & nos ſtatim tumore auctore idipſum putabamus ; verum longe alio modo rem ſe habere deprehendimus, & tractatione diuturna comperimus, multo præſtantiorem eſſe Sozomeni quam Socratis hiſtoriam. Etſi enim ut plurimum conſimili rerum ordine procedit; plurima certe adſert optimæ notæ, ab Socrate intacta, inobſervata, aut minus accurate recenſita : cujuſmodi ſunt res Tyri geſtæ, Georgii expulſio Alexandria, quam in annum circiter 356. reponimus: & ſimilia quæ vitam Athanaſii a nobis adornatam inſpicienti paſſim ſeſe offerent. Ad hæc res pluribus majorique accuratione vulgo recenſet. Id cuique Sozomeni hiſtoriam legenti, dum præjudicatam ponat opinionem, propalam erit. Theodoretus etſi vulgo ita brevis & perplexus eſt, ut res miſceat; opportunus tamen, quia acta quædam & monumenta rerum adfert quæ nuſquam alias exſtant. Gelaſius Cyzicenus nugax plerumque, quo ſine magna cautione uti non licet. Hujus tamen beneficio aliquot epiſtolis, & ſinceris quidem, aucti ſumus. His maxime ſcriptoribus antiquis in adornanda Athanaſii Vita uſi ſumus. Nam vitas Athanaſii Græcas a nobis editas quod ſpectat, quam minimi pretii illæ ſunt. Prior enim quæ eſt Anonymi cujuſdam, ex Socratis, Sozomeni, & Theodoreti ſcriptis deſumta eſt, adjectis inſuper ſexcentis fabellis: nihil ibi ſanum, omnia contaminata, ſus deque verſa ; denium magno conatu magnæ nugæ dicuntur. Exſtant ibidem quædam Præfectorum nomina, non alibi memorata, ideoque non ſine magno ſcrupulo uſurpanda. Quæ vero ex Photii Bibliotheca deſumta eſt Athanaſii vita, ipſius Photii judicio, quiſquiliæ ſunt ſine pari. Quod ſi, ut ait Tullius, omnibus in rebus ſimilitudo eſt ſatietatis mater, in his haud dubie faſtidii & nauſeæ parens erit; & fateamur neceſſe eſt nos damno auctos eſſe. Vita Athanaſii Metaphraſtæ opera concinnata melioris quidem notæ; ſed cum ex laciniis hinc & inde conſarcinatis conſtet, a ſcriptoribus qui etiamnum exſtant mutuatis, non magni uſus eſſe poteſt. Agmen claudit Vita Athanaſii ad uſum Coptorum adornata ex Arabico verſa a Clar. Viro Renaudotio, linguarum Orientalium ſcientiſſimo, qui eam nobiſcum amice ac perhumaniter communicavit. Eſt autem ea gens ſtupendæ ignorantiæ & nugacitatis, ut etiam, quod graviſſimum dictu eſt, Græcos ea in parte longe retro relinquant, quod vel ex hoc opuſculo videre eſt, nugis & ineptiis ſupra fidem pleniſſimo. Nec tamen pœnitet edidiſſe, ut videas, candide Lector, gentis acumen. Exſtant in Latinis codicibus Athanaſii vitæ nonnullæ, ex Tripartita hiſtoria & ex Rufino collectæ, nullius omnino uſus; eaſque ideo prætermiſimus.

4. Ad recentiores Vitæ Athanaſii auctores veniamus, qui decimoquinto, decimoſexto, & præſenti ſæcolo floruerunt. Non omnium porro, qui huic rei operam dederunt, lucubrationes recenſere animus eſt: res propemodum infinita foret, ſed ſatis erit illos enumerare, qui hac in parte primarii eſſe videntur. Primas inter illos obtinet Johannes Tortelius Aretinus, qui Vitam Athanaſii ex veris, dubiis, falſis Athanaſii & aliorum quæ tum Latine exſtabant operibus concinnavit, quæ in editione Pariſienſi anni 1520. exſtat, & nuncupatoriam præfixit epiſtolam ad Eugenium quartum Pontificem. Hujus conatus pro temporis conditione laudandus: & ſi quidem jam nullius uſus ſit hujuſmodi lucubratio, id ætati potius quam ſcriptori tribuas. Lipomanus multis poſt annis Vitam Athanaſii inter alias dedit; & nihil aliud egit, quam quod ex diverſis diverſorum locis hinc & inde accitis unum opus contexuit, perturbato plerumque rerum & temporum ordine. Nec plus lucis Athanaſianis rebus adtulerunt, qui ſecundum hæc Vitis Sanctorum ſcribendis operam navarunt. Aliam exhibent veteres editi Vitam Athanaſii, ab neſcio quo anonymo, non ineleganter quidem, ſed oratorio more conſcriptam, permixtis plerumque rebus, quam perinde atque cæteras mox commemoratas miſſas facere nullo diſpendio licuit. Demum anno 1671. Clar. Vir Hermantius, inſigni

ope-

opere vitam Athanaſii Gallico idiomate in lucem emiſit, probatam quidem, & omnium ore celebratam, ubi non quæ Athanaſium modo, ſed quæ æquales ejus ſpectant, pluribus complectitur vir eruditus. Et accuratius multo opus dediſſet, ſi editione Commeliniana & Felckmanni lectionibus fuiſſet uſus. Hujus lucubrationes magni facimus, ſententiam tamen haud raro impugnamus: tum quia, ut vulgo fertur, variant opiniones; tum fortaſſe, quia diuturniore uſu operum Athanaſii, codicum & cæterorum ad eam rem pertinentium, plura perſpiciuntur. Et vero is ſi tantumdem otii codicibus & editis Athanaſii conſumſiſſet, multo plura vidiſſet, & accuratiora noſtris dediſſet.

5. Jam de Athanaſii Vita a nobis adornata ſit ſermo, & quidem paucis: nam ego tuum, erudite Lector, hac de re judicium exſpecto, non tu meum. Id primum ſcitu opus eſt, in propoſito nobis minime fuiſſe, ut omnia Arium, Arianos, alioſque hæreticos illius ætatis; itidemque Alexandrum Alexandrinum, Hoſium, Marcellum, Serapionem, alioſque Athanaſii familiares aut ſynodos ſpectantia recenſere; ſed ſolummodo ea quæ vel ad Athanaſii Vitam pertinent, vel ad eam proxime accedunt. Etſi porro curarim pro facultate, ut narrationem geſtorum ne interciperem: at ubi incidunt controverſiæ, & interpellatu opus, tum paulum ſpatii ſumo, & paucis ad quæſtionem allatis deſtinatum perſequor iter. Nova non pauca, nec quod ſciam hactenus obſervata, animadvertent eruditi. Annalium more adornata omnia ſunt, opportuno ſcilicet, ac doctis viris acceptiſſimo. Tametſi verò ſi quid occurrat in geſtis difficultatis, id, ut plurimum, quoad facultas tulit, expendimus, quædam tamen, ut evenire ſolet, prætermiſſa ſunt, quæ jam explicemus oportet.

6. Diximus ad annum 322. num. 1. videri nobis Colluthum temerarium illum presbyterum, qui ſuopte arbitrio jus conſtituendi presbyteros ſibi arrogabat, eumdem ipſum eſſe qui epiſtolæ ſynodi Alexandrinæ anno 321. celebratæ prior ſubſcripſit; ſecus arbitrati ſunt alii viri docti. Rem paucis lectori expromam. Arius damnatur cum ſociis in Synodo Alexandrina anno circiter 320. vel 321. Damnationi Arii ſubſcribunt Presbyteri omnes Alexandrini & Mareotici, & Diaconi, quotquot ſcilicet ad Arium non deſciverant: inter hoſce presbyteros Colluthus unus hoc nomine fertur, qui prior dat ſuffragium contra Arianos: Colluthum vero audacem illum, infenſum Arianis fuiſſe narrat Alexander Alexandrinus in epiſtola ſua ad Alexandrum Conſtantinopolitanum. Hinc conjectamus Colluthum diſſidii auctorem eum ipſum eſſe qui Synodo Alexandrinæ primus ſubſcripſit. Nondum enim quo tempore celebrata ſynodus Alexandrina fuit, anno ſcilicet 320. vel 321. nefariam illam rem aggreſſus fuiſſe videtur Colluthus; nam ſi jam orſum & publicatum malum fuiſſet, quæ cauſa erat quod de tanto auſu nihil in ea ſynodo ageretur? Res ſane eſt ad ſynodos pertinens, & graviſſima quidem. Sin vero orſum diſſidium Colluthianum non erat cum ejuſmodi ſynodus celebrata fuit, quid vetat quin putemus Colluthum presbyterum qui ſynodo Alexandrinæ primus ſubſcripſit inter presbyteros, & ſolus hujuſce nominis ibidem memoratur, eumdem ipſum eſſe qui diſſidii paulopoſt auctor fuit; cum hic quoque & presbyter Alexandrinus, & Arianis, initio ſaltem ſectæ ſuæ, infenſus fuerit, ut teſtatur Alexander Epiſc. Alexandrinus? Ajunt autem ex adverſo, Alexandrum ita de Collutho ſchiſmatico verba facere, ut indicare videatur eodem quo Arius tempore ipſum turbas moviſſe; & Epiphanium hær. 69. dicere, Colluthum, Sarmatam, Carponem & Arium Presbyteros, quibus erant quatuor Alexandrinæ Eccleſiæ contributæ, turbarum auctores fuiſſe & populi Alexandrini multitudinem in varias diſtraxiſſe partes. Qui Epiphanius hæc dicendo videtur indicare, eodem tempore obortas fuiſſe illas Alexandrinas factiones; atque adeo Colluthum jam tum cum Arius damnaretur deſciſſe ab Eccleſia, ideoque non illum ipſum eſſe qui Alexandrinæ ſynodo prior ex presbyteris ſuffragium dedit. Verum nemo, ut ſpero, citra præjudicatam opinionem

Theod. lib. 1. cap. 4.

Ep. apud Theodoretum lib. 1. cap. 4.

Digitized by Google

nem Alexandri & Epiphanii verba leget, qui exiſtimet eos ita ſtricte tempus ſignificare voluiſſe, ut eodem omnino temporis puncto Arium, Colluthum & alios dediſſe turbas & ſchiſmatis auctores fuiſſe narrent. Et vulgatum eſt ut eodem tempore geſta dicamus, quæ modico temporis ſpatio, licet alia prius alia poſterius, evenerint. Ad hæc ex Epiphanio haud invalidum pro noſtra opinione argumentum eruitur. Cum enim in Alexandrina ſynodo ſuperius memorata, Arius, Carpones & Sarmates damnentur, ac de Colluthо nulla mentio fit niſi in ſubſcriptionibus presbyterorum Alexandrinorum ubi primas ille tenet; hinc ſane confici videtur, Colluthum nondum aperte defeciſſe, & eum ipſum eſſe qui ſuffragium adverſus alios dedit, & paulopoſt auctor diſſidii fuit. Idem autem Colluthus anno 324. ab Hoſio in ſynodo Alexandrina in ordinem redactus eſt. Totam rem eruditi lectoris arbitrio permittimus.

7. Ad annum 326. num. 1. diximus mortem Alexandri Alexandrini præſulis a quibuſdam conſignari in 26. Februarii ejuſdem anni: res jam accuratius inveſtiganda nobis eſt. Ut diu ignotus Occidentalibus fuit annus obitus Athanaſii; ſic qua die deceſſerit Alexander, ad uſque noſtram ætatem ignoratum eſt; donec ſcilicet Orientale Chronicon ab Abrahamo Eckellenſi editum fuit in Typographia Regia anno 1651. & quidem concinnata ad mentem Coptorum ſeu Jacobitarum, non Melchitarum ſeu Græco ritui addictorum; cujus Chronici non contemnenda pars eſt Chronographia patriarcharum Alexandriæ Latine tranſlata ab eodem Eckellenſi. Ibi annus obitus Athanaſii, & anni epiſcopatus ejus adprime notantur. Alexander vero ibidem obiiſſe fertur die 22. Barmudæ (ut vocant) menſis, exacto jam anno 318. currente vero 319. æræ Chriſtianæ Alexandrinæ; videlicet anno 326. Dionyſianæ, decima ſeptima Aprilis Juliani, cum eſſet littera Dominicalis B. Dominica nimirum ex antiquo Orientalis Eccleſiæ uſu, inchoata ad veſperam Sabbati, occidente ſole, ad veſperam uſque ſequentem; ita tamen ut vigeſima ſecunda Barmudæ menſis, qui Coptis pro Aprile habetur, ad mediam noctem more Romano deſineret. Obiit igitur Alexander, nocte Dominicam inter & feriam ſecundam intercedente, anno 326. decima ſeptima Aprilis. Wanſlebius in Ægyptum haud ſemel peregrinatus, ex Coptorum libris eamdem obitus Alexandri diem adſignavit ſcilicet 22. Aprilis (Coptici) quem Ægyptii vocant Barmudam, inciditque in 17. Aprilis Juliani. Eadem porro die S. Alexandri memoria celebratur a Copta & Abyſſinis. Et in antiquiſſimo eorum Kalendario ipſiſſima die mortuus fertur Alexander. Argumentum porro illud eſt, illam veram eſſe & genuinam Alexandri obitus diem, quod in Kalendario Abyſſinorum Æthiopum, qui ex Coptico catalogo exſcriptus olim fuit, ad vigeſimamſecundam menſis Barmudæ hæc legantur, *Aleskandros Lika Papas*, id eſt, *Alexander presbyterorum Patriarcha*, ac ſi dicas, ſummus ſacerdos. In quæ verba hæc notat Ludolphus: *Decimus nonus Patriarcha Alexandrinus*, Likæ Mahæbær, *Præſes Concilii Nicæni Oecumenici ab Encomiaſte vocatur, cui adſtipulantur Hiſtorici Orientales, obiit hoc ipſo die.* Si Theodoreto fides eſſet, Alexandri obitus probe in Februarium anni 326. referri poſſet: ait quippe diem obiiſſe, *μετὰ μῆνας πέντε τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, quinque menſibus poſt Nicænam ſynodum exactis*. At Theodoretus haud ſatis accurate Athanaſii ſententiam excepit. Longe namque varia narrat Athanaſius; ſed en ejus mentem. Dum turbas daret Meletius, *ταῦτα δὲ πράττοντος τοῦ Μελετίου*, hæreſim Arianam exortam eſſe, *γέγονε καὶ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις*. Deinde vero hæreſim Nicææ damnatam, Arianos vero Eccleſia ejectos fuiſſe, *ἐξεβλήθησαν*. At ſecus cum Meletianis actum, nam admiſſi in Eccleſiam fuere; additque Athanaſius non neceſſum eſſe narrare quid cauſæ fuerit quod illi admitterentur. *οὔπω γὰρ πέντε μῆνες παρῆλθον, nam quinque menſibus nondum exactis*, Alexander reverſus Alexandriam, Nicæno juſſui obſequens, perfidos in Eccleſiam admittit, *Καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν, & beatæ memoriæ Alexander obiit.*

Apud Ludolph. in Commentario.

obiit. Οἱ δὲ Μελιτιανοὶ δέον ἠρεμεῖν καὶ χάριν ἔχειν ὅτι κἂν ὅλως ἐδέχθησαν. Scilicet Meletiani quos quieſcere par erat, & gratiæ loco habere quod aliquo ſaltem modo admiſſi fuiſſent, οἱ δὲ κατὰ τὰς κύνας &c. Statim poſt mortem Alexandri, quaſi canes ad vomitum reverſi ſunt. Palam eſt Athanaſium, ut notet Meletianorum perfidiam, ſignificare pacem cum illis initam damno fuiſſe, quando vix quinque menſium ſpatio poſt datum fœdus exacto, ad ingenium rediiſſent, & pejorem quam ante intuliſſent Eccleſiæ cladem. Illud porro, *menſibus quinque nondum exactis*, non a ſoluta Nicæna ſynodo ait Athanaſius, uti diximus, ſed a receptis Meletianis: quod qua ratione peractum fuerit, Apol. contra Arian. narrat inferius n. 72. Athanaſius, ubi poſt allatum Meletii breviarium, ait Meletium epiſcopos & presbyteros, abs ſe per diverſa Ægypti loca conſtitutos, Alexandro coram abductos obtuliſſe. Ubi advertas velim, neceſſum eſſe non paulum intervenire temporis ſpatium ab adventu Alexandri Nicæa remigrantis Alexandriam, uſque dum tot Epiſcopi in tam diſſitis locis poſiti in eamdem urbem convenirent ut Alexandro coram ſiſterentur. Ideo autem Athanaſius poſt hæc verba, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ ὁπωσδήποτε ἐδέχθησαν· οὐ γὰρ ἀναγκαῖον νῦν τὴν αἰτίαν ὀνομάζειν, mox adjicit, οὔπω γὰρ πέντε μῆνες παρῆλθον, καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ δέον ἠρεμεῖν, ut palam faciat infirmam fuiſſe pacem illam cum Meletianis, cum vix elapſis quinque poſt reconciliatam gratiam menſibus denuo turbas dederint: unde perſpicuum videatur, quinque menſium exordium duci ab adventu & reconciliatione Meletianorum cum Alexandro. In antiquis Latinorum Martyrologiis, nulla S. Alexandri Alexandrini memoria erat: verum vigeſima ſexta Februarii die memorabantur Alexander, Neſtor & Theon martyres cum ſociis ſuis. Ita ſcilicet in Martyrologio Spicileg. Dacheri. Gellonenſe & in vetuſtiſſimo Lucca cuſo cum notis Florentinii. In his, inquam, Martyrologiis (Gellonianum excipe) ſecundum martyres mox memoratos, legitur: *In Alexandria Felicis & ſociorum*. Hinc vitiata interpunctione, illud, *in Alexandria*, ad ſuperius memoratos martyres, ſcilicet Alexandrum, Neſtorem, &c. adjunctum fuit. Sic turbato ſemel ordine, auctor breviſſimi Martyrologii Aquilejam Roma tranſmiſſi, & Adoni Viennenſi poſtea oblati, nimium conjecturis indulgens, Alexandrum illum præſulem eſſe ratus, ſic audacter reſtituit, *Alexandriæ Alexandri glorioſi ſenis epiſcopi*, & ad vigeſimam ſeptimam ejuſdem menſis habet, *Juliani martyris & Euni qui cum ipſo ſene in confeſſione perduravit*; ita ut martyrem & epiſcopum quoque Alexandrum fuiſſe memoret, quod utique falſum. Et vero Alexander ille quidem, ut primitus jacebat integris rebus, martyr vere fuit, ut obſervant in notis ſuis Florentinius Spicileg. & Henſchenius. Vandelbertus autem in Martyrologio ſuo metrice conſcripto, Alexandrum omittit, ſocios memorat, Theonam ſcilicet & Neſtorem martyres; Rabanus, Alexandrum & ſocios tantum. Ado autem Viennenſis duce uſus Martyrologio ſuo ſuperius memorato, Alexandrum Præſulem hic male ſitum ſuis etiam notis diſtinxit, adjiciens eum Epiſcopum Alexandriæ extitiſſe, & damnaſſe Arium, ac Nicænæ interfuiſſe ſynodo. Uſuardus, auctor Martyrologii Bedæ falſo adſcripti, Notkerus, auctor Martyrologii Romani, quaſi oves gregariæ, Adonis lapſum ſequuntur. Atque exinde erratum obtinuit, ac in vigeſimamſextam Februarii certatim omnes diem obitus Alexandri contulerunt. In decimam porro ſeptimam Aprilis ſi conſtituamus, optime quadrabunt omnia, uti eſt a nobis ſuperius commonſtratum.

Ad annum 327. ubi de itinere Athanaſii Thebaico, notandum eam clauſulam Græcam vitæ Pachomii, ἀρχόμενος τῆς ἐπισκοπῆς, non fuiſſe Latine verſam ab interprete. Ejus vera ſententia eſt, Athanaſium eo conceſſiſſe cum iniret epiſcopatum.

Ad annum 362. magnopere obſervanda hæc Ammonii in epiſtola de vita Pachomii verba: Καὶ μετὰ τὸν διωχθῆναι τὸν πάπαν Ἀθανάσιον τῷ ὀγδόῳ μηνὶ τοῦ ἕκτου ἔτους, Ἰουλιανὸς βασιλεύσας, ἀνὴρ εἰδωλολάτρης, τὸν μὲν πάπαν Ἀθανάσιον

εἰς τὴν Θηβαΐδα ἐξώρισεν, &c. id eſt: *Nono menſe ſexti anni poſt pulſum papam Athanaſium, Julianus imperio potitus, vir idololatra, papam Athanaſium in Thebaidem relegavit*. Duo hic obſervatu digniſſima deprehenduntur. Primo Athanaſium circa menſem Octobrem anni 362. ſub Juliano pulſum fuiſſe, ſcilicet nono menſe ſexti anni poſtquam profligatus a Conſtantio fuerat, quod tum accidit cum menſe Februario a Syriani & militum impetu ſe proripuit anno 356. poſtea vero ſcilicet ſub finem anni 361. vel initio 362. cum inauguratus Julianus Imperator facultatem exſulibus redeundi dediſſet, Alexandriæ novem circiter menſes commoratus eſt, donec menſe circiter Octobri, ejuſdem Juliani juſſu, Alexandria decederet. Secundo, Juliani juſſu in Thebaide exſulaſſe, quod ab aliis Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptoribus minime traditum eſt.

Ad annum 363. num. 1. Non parum negotii faceſſunt hæc verba quæ apud Ammonium Græce ita leguntur: Διὸ οὐκ ὀφείλεις ἐπὶ τὴν Θηβαΐδα σκυλλόμενος ἀπελθεῖν, ἀλλ᾽ εἰς τὸν κομιτάτον λεληθότως γενέσθαι. συντάξῃ γὰρ αὐτῷ καθ᾽ ὁδὸν, καὶ γνησίως ὑποδεχθεὶς, ἐπανήξεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν, id eſt: *Propterea ne moleſtum iter ad Thebaidem excipias; ſed ad Comitatum clam te conferas. In via namque ipſum offendes, & clementer ab eo exceptus, reverteris in Eccleſiam*. Ubi videtur Theodorus, qui hæc ex prophetico ſpiritu Athanaſio mandat, jubere ipſi ut recta Imperatoris Comitatum petat & Imperatorem adeat. Et tamen certum videtur ex iis, quæ in Vita Athanaſii ad hunc annum, & in Monito ad Epiſtolam Joviani diximus, Athanaſium non ſtatim Imperatorem adiiſſe, ſed primum petiiſſe Alexandriam, ibique aliquantiſper commoratum eſſe.

In Præfatione, inter inedita Athanaſii prætermiſimus Diſputationem cum Zacchæo Judæorum Nomodidaſcalo, quæ exſtat in Bibliotheca Vindobonenſi, & Athanaſii nomine memoratur a Petro Lambecio Tom. V. pag. 135.

Digitized by Google

VITA
S. ATHANASII
ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI.

Anno 296. Athanaſii Ortus, Patria, Parentes.

1. INcidit Athanaſii ortus in Diocletianea illa tempora, calamitatibus cædibuſque Chriſtianorum funeſtata. Parentes ejus pii, Chriſtiani, ac, ſi qua fides inferioris ævi Scriptoribus, nobilitate & opibus inſignes. Patrium ſolum Alexandriam fuiſſe cum alii plurimi tradunt, tum ipſe nec ſemel innuit, & perſpicue cum profugus miſſis ad Luciferum litteris ait, excubantes Arianos in aditus portaſque urbis, ademiſſe ſibi, ex quo ſe illorum manibus proripuerat, parentes inviſendi facultatem. De ortus anno altum ubique ſilentium. Verum, prementibus ultro citroque argumentis & conjecturis, natum opinamur Athanaſium anno circiter *296*. Ne citius ortum dicamus, vetat quod ait ille ſe a patribus accepiſſe quæ Maximiano principe anno *303*. Chriſtianis illata ſunt mala: cum ſcilicet ipſi per teneram ætatem ne domeſticas quidem calamitates ſentire liceret & obſervare. Qui autem anno *290*. natum putant, vereor ut majorem duodenne tantæ cladis immemorem ſuadeant. Et vero ſi anno *290*. natus ſit, anno *326*. quo fuit in Epiſcopum adlectus, triginta ſeptem annorum fuerit; ac ne minimus quidem Arianis fuiſſet locus criminandi, quod minore quam lex ferret ætate in epiſcopum Alexandrinum fuiſſet cooptatus: de quo tamen Athanaſium in crimen vocatum fuiſſe memorat Ammonius. Ne poſt annum *296*. referamus multa dehortantur: a Martyribus quippe Athanaſius ſe, ante annum ſcilicet 311. edidiciſſe ait ſublimem divinarum litterarum doctrinam: quod vergentem ad adoleſcentiam ætatem arguit, cum tantarum rerum tenella & infantilis capax non ſit. Ad hæc vero, ante annum *319*. nondum exorto Arianiſmo libros edidit, tanta eruditione & gravitate, ut nullis non Patrum ſcriptis ſint comparanda. At enim ſi ineunte ſæculo ortus eſſet, ut autumant nonnulli, quis putet novemdecim annorum adoleſcentem tantis edendis libris parem & maturum? Hæc jam ſatis ſunto, multa enim quæ conſequuntur, noſtram firmant opinionem.

Ep. 2. ad Luciferum. — *Hiſt. Arian. ad Monachos n. 64.* — *Epiſt. Ammonii p. 330.* — *De Incarnat. n. 56.*

Anno 301. Exortus Meletiani Schiſmatis. *Apol. contra Arian. n. 59.*

1. Dum tenera adhuc infantia eſſet, cœpit reſpublica in Ægypto Chriſtiana inteſtino & exitioſo diſſidio conflagrare. Namque Meletius Lycopolitanus epiſcopus, multorum ſcelerum, oblatique Gentilium numinibus ſacrificii reus, in judicium vocatur a ſynodo Alexandrina, cui tum præerat Petrus Alexandriæ præſul; ibique ille in promeritam flagitiis pœnam damnatus & abdicatus eſt. Meletius vero, conſcientiæ nempe ſtimulis exagitatus, non auſus aliam appellare Synodum; nec, quæ una ſupererat gratiæ ineundæ via, facti veniam precatus, abducta ſecum conſceleratorum turba, Petri in cujus ditione erat imperium detrectare; nova in dies machinari; Epiſcopos Presbyteroſque ubique locorum contra jus faſque conſtituere; alias atque alias parœcias ad defectionem ſollicitare; Mareotem ipſam nobilem Alexandrini epiſcopatus portionem tentare, quod tamen ei minime ceſſit ex voto. Fertur demum tanta fuiſſe vafritie, ut calumniis inſidiiſque non paucos a Petri, Achillæ, & Alexandri partibus abduceret. Hujus ſequaces, amiſſo Chriſtianorum nomine, Meletiani audierunt, qui Athanaſio haud minus quam deceſſoribus infeſti, virum non ſemel fictis criminibus vocarunt in capitis diſcrimen.

Anno 301.

2. Hæc ex Athanaſio verace & ut plurimum oculato teſte. Verum diverſa longe narrat Epiphanius, quibus facti invidia Petro non minus quam Meletio conferatur. Ait nimirum Petrum & Meletium fidei cauſa comprehenſos, atque in carcerem cum multis aliis recluſos, de recipiendis lapſis quæſtionem agitaſſe: Meletiumque, Gentilium ritibus pollutos, qui veram fidem negaſſent, Eccleſiæ aditu intercluſos oportere contendiſſe: ac ne facilitas veniæ multis occaſioni & offendiculo foret, deterrendos exemplo ſeveritatis: Petrum contra, & quorum melior ſententia menti, pœnitentiæ locum dandum eſſe reſipiſcentibus defendiſſe, ne præciſa ſpe veniæ, in extremum perniciei & infidelitatis ruerent qui ſemel lapſi fuiſſent. Acriter, ait Epiphanius, utrinque verſa res eſt, aliis in aliam partem, quo ſcilicet opinio ferebat, concedentibus. Tum Petrus pallium in medio carcere ſtravit, & proclamari a Diacono juſſit: *Qui mecum ſentiunt, huc accedant*. Mox pauci Epiſcopi, Monachi, Presbyteri Petrum; multo plures Meletium adeunt. Palam certe res eſt, Epiphanium Meletiani cujuſdam fraude circumventum tale commentum edidiſſe, cui reclamant cum Athanaſio omnes eccleſiaſtici Scriptores. Quamobrem miſſis cæteris, quæ ille ad Meletii laudem & commendationem attulit, nos veriora ſectemur. Annum porro orſi Meletiani diſſidii, Athanaſii veſtigiis hærentes, ſtatuimus 301. At Baronius ex male intellecto Athanaſii loco perperam inita temporis ratione in annum refert *306*. Qua de re pluribus actum eſt ad epiſtolam Ægyptiis epiſcopis datam.

Epiphan. Hæreſ. 68.

Anno 303. Maximiani furor in Chriſtianos. *Hiſt. Arian. ad Monachos n. 64.*

1. Inſignis eſt annus *303*. furore Diocletiani & Galerii Maximiani in Chriſtianos: qui Alexandriæ potiſſimum tam atrociter ſæviit, ut Gentiles ipſi miſericordia erga Chriſtianos moti quoad facultas erat cruciatibus ſubducerent, nec ſine fortunarum & capitis diſcrimine domi occultarent. Quam rem, quod prima Athanaſii pueritia evenerit, non ſua ille, ſed patrum memoria geſtam narrat.

Ab anno 303. ad 311.

1. Neque ita multo poſt, graſſante Meletiano ſchiſmate, longe gravius exitium Eccle-

ſiam

Digitized by Google

Ab anno 303. ad 311. Arii mores & geſta. Epiphan. Hær. 69. Gelaſ. Cizic. part. 2. Sozom. lib. 1. cap. 15.

ſiam Dei invadit. Arius enim ex Libya monſtrorum pareote oriundus, mutatis ſedibus, Alexandriam commigrat, Petro ſedem occupante. Procera homo ſtatura, ſubtriſti & macilento ore, cujus pallor animi tetra verſantis indicium; paſſi crines & incomti, veſtis ſquallida & ad reliquam ſpeciem compoſita. Hoc apparatu, hoc artificio populi ſpectaculorum amantis gratiam captabat. His artibus animus gloriæ appetens aditum ſibi parabat ad honores & dignitates. Ad hæc, ait Epiphanius, leni interdum officiique pleno vultu obviis occurrere ſolebat; cunctoſque comiter compellare, quo ſibi quamplurimos devinciret. Hi mores hominis. Erat porro dialecticæ artis aliarumque diſciplinarum ſcientiſſimus: &, quæ opportunior ad exiſtimationem via, præferebat pietatis religioniſque ſtudium ſingulare. Hic perſpectis factionum partibus, ſtatim in Meletii clientelam ſe cootulit. Verum mutata brevi ſententia, qua faciliorem putabat ad gradus eccleſiaſticos aditum, eo conſilia & ſtudia convertens, a Meletio deſcivit ad Petrum Alexandrinum; a quo perhumaniter exceptus, ut erat ad fraudem & ad ſimulationem natus, viri gratiam aucupatur, ac brevi in Diaconatus ordinem delectus eſt. Haud ita multo poſt, cum Meletianos Petrus ut factioſos, & reipublicæ Chriſtianæ adverſarios pelleret Eccleſia, Arium etiam, quem (ut eſt ambitio inquieta & turbulenta) geſta ſua improbare traducereque, ac nova in dies moliri deprehendit, Eccleſiæ ingreſſu & communione interdixit.

Athanaſii inſtitutio.

Inter hæc Athanaſius in juvenili ætate humanis diviniſque traditus diſciplinis, ſpecimina dabat ingenii ad ſumma nati. In humanis autem addiſcendis noo modicum operæ temporiſque conſumſiſſe ſuadeot ejus ſcripta, potiſſimum contra Gentes, varia & antiqua illa eruditione referta; ac videtur in primis fuiſſe in Homeri, Platoniſque libris verſatiſſimus.

Greg. Nazianz. ſupra.

Grammaticorum item ac Rhetorum ſcholas frequentavit: nec ignarum hoc eruditionis genere produnt ejus quæ jam ſuperſunt opera. Quid ſi ſupereſſent infinitæ prope illius Homiliæ, Epiſtolæ, Commentaria, ingenti reipublicæ cum litterariæ tum eccleſiaſticæ diſpendio amiſſa? Divinas autem litteras frequens adeo perlegit, ut univerſam pene Scripturam memoriter tenuiſſe dicas, ita frequeoter & opportune illa utitur. In Patrum item ſuperioris ævi ſcriptis evolvendis aſſidue diligenterque verſatus, ma-

Orat. de Incarn. n. 56.

giſtros in divinis ſibi fuiſſe teſtatur, theologos eruditoſque viros, pietatis doctrinæque cauſa martyrio conſummatos. Iis ille doctoribus, quæ Chriſti incarnationem Scripturamque ſacram ſpectant, edidiciſſe ſe commemorat. Et fortaſſe Martyres cum meminit, apud Petrum ipſum Alexandrinum ſe Chriſtianæ diſciplinæ tyrocinia poſuiſſe ſubindicat. Juriſconſultum appellat Sulpitius Severus. Et vero videtur, cum ex ſcientia rerum gerendarum, tum ex ſparſis per diverſa ejus opera locis, fuiſſe hoc litterarum genere egregie peritus. Sane providente numine hæc opportune tela comparavit, quibus exinde hæreticorum agmina impeteret profligaretque, quod omni ſpe maturius evenit.

Anno 311. Petri Martyrium.

1. Petri Alexandrini martyrio nobilitatus eſt annus 311. cujus ſanguine reſtincta videtur immanis illa Chriſtianorum vexatio, per Ægyptum præſertim, Maximini temporibus graſſata. Quæ fertur autem in quibuſdam Actis hiſtoria de Petro Aotiſtite, cui inſtante morte Chriſtus apparuerit, talari qua operiebatur veſte ab Ario diciſſa, monens ut ne Arium admitteret ad Eccleſiæ communionem, idipſumque præciperet Achillæ & Alexandro, qui ejus futuri ſucceſſores eſſeot. Hæc, inquam, a nemine veterum tradita, jure ac merito in ὑπόνοιαν ſuſpicionem vocatur, vel eo nomine quod Achillæ & Alexandri amicus aliquandiu fuerit Arius. Io hujuſmodi porro viros nulla contemtæ ſancti viri juſſionis ſuſpicio cadere poteſt.

Anno 311. In actis Combuſſionis.

Achillas Alex. epiſcopus. Euſeb. Hiſt. Eccl. l. 7. c. 32. Theodoret. l. 1. c. 2.

2. Petrum excipit Achillas, vir litterarum apprime gnarus, ab Theona Petri deceſſore in presbyterum cooptatus; ſi tamen is ipſe Achillas eſt quem memorat Euſebius, quod veri plane ſimillimum. Ab illo Arius delicti defectioniſque veniam precatus, reconciliata gratia, aſſuetæ ſimulationis artificio, tantam ſibi apud virum pietatis exiſtimationem peperit, ut ad presbyterii gradum promntus ſit. Quas in eo gradu poſitus ſub Alexandro Achillæ ſucceſſore turbas dederit mox occurret enarrandum.

Anno 313. Achillæ ſuccedit Alexander. Epiph. Hær. 69. Theod. lib. 1. cap. 2. n. 22.

1. Paucis Achillas menſibus ſedit; defunctoque ſubrogatur Alexander, eruditione vir omnique virtutum genere ornatus. Si Euſebii Chronico ſteterimus, anno tantum 321. pootificatum iniit Alexander. Verum aperte reclamant Epiphanius, Theodoretus & alii, qui Achillam paucos menſes epiſcopalem ſedem occupaſſe tradunt. Repugnat item Athanaſius, qui cum in epiſtola ad Ægyptios anno 356. conſcripta ait, a triginta-ſex annis Arium & ſequaces damnatos & proſcriptos fuiſſe, palam ſignificat in annum 320. vel 321. conſignandam eſſe Synodum ab Alexandro epiſcopo contra Arianos coactam, quam Synodum non modico ſpatio, & fortaſſe aliquot annis, prævertit impia illa Arii veſania, qua Alexandro jam Epiſcopo errores ſpargere ſuos aggreſſus eſt.

Anno 313. De pueris ab Athanaſio baptizatis. Ruf. l. 1. c. 14.

1. In Alexandri Pootificatus initium conferenda, quæ tradit Rufinus de pueris ad oram maris ab Athanaſio baptizatis. Hæc illius verba: *Tempore quo apud Alexandriam Petri Martyris diem Alexander epiſcopus agebat; cum poſt expleta ſolemnia conventuros ad convivium ſuum Clericos exſpectaret in loco mari vicino, videt eminus puerorum ſuper oram maris ludum, imitantium (ut fieri ſolet) Epiſcopum, atque ea quæ in Eccleſiis geri mos eſt. Sed cum intentius diutine pueros inſpectaret, videt ab iis geri quædam etiam ſecretiora & myſtica. Perturbatus, illico vocari ad ſe Clericos jubet, atque eis quid eminus ipſe videret oſtendit. Tum abire eos, & comprehenſos ad ſe perducere omnes pueros imperat. cumque adeſſent, quis eis ludus, & quid egiſſent vel quomodo, percontatur. Illi, ut talis habet ætas, pavidi negare primo: deinde rem geſtam per ordinem pandunt, & baptizatos a ſe eſſe quoſdam catechumenos confitentur per Athanaſium, qui ludi illius puerulis Epiſcopus fuerat ſimulatus. Tum ille diligenter inquirens ab his qui baptizati dicebantur, quid interrogati fuerint, quidve reſponderint, ſimul & ab eo qui interrogaverat; ubi videt ſecundum religionis noſtræ ritum cuncta conſtare, collaquutus cum concilio Clericorum, ſtatuiſſe traditur illis, quibus integris interrogationibus & reſponſionibus aqua* *ſue-*

Anno 315.

fuerat inſuſa, iterari baptiſmum non debere, ſed adimpleri ea quæ a Sacerdotibus mos eſt. Athanaſium vero atque eos quos ludus ille vel Presbyteros habere viſus fuerat, vel miniſtros, convocatis parentibus, ſub Dei obteſtatione tradidit Eccleſiæ ſuæ nutriendos. Parvo autem tempore, cum a Notario integre & a Grammatico ſufficienter Athanaſius fuiſſet inſtructus, continuo tamquam fidele Domini commendatum, a parentibus reſtituitur Sacerdoti, ac velut Samuel quidam in templo Domini nutritur, & ab eo pergente ad Patres in ſenectute bona, ad portandum poſt ſe Ephod ſacerdotale deligitur. Subdit autem Sozomenus, Alexandrum poſtea Athanaſio ſcribæ & amanuenſis loco uſum fuiſſe.

Sozom. l. 2. c. 17.

Hiſtoria ſuſpecta.

1. Verum hæc Rufini hiſtoria grandi apud eruditos laborat ſuſpicione. Et ſi enim per Athanaſii ætatem minime repugnaret ejuſmodi luſus, quod haud facile tamen concedatur de adoleſcente, cui ex memnratis ſuperius vix minus duodeviginti annorum tum adſcripſerimus; non is erat Alexander, qui tam ſeria in re ludum puerorum ratum haberet.

Anno circiter 315. Antonium adit Athanaſius. *In vita Antonii ſub initium.*

1. Sub hæc, Antonium magnum illum ſolitudinis cultorem, cujus jam fama erat ubique locorum pervagata, adiit Athanaſius. Et viri pietate, vitæ genere, innata nec ſtudio parta dicendi vi uſque eo delectatus eſt, ut profectus & inſtitutionis cauſa non modico tempore cum eo ſit verſatus, atque abluenti manus, ut olim Heliæ Heliſæus, aquam miniſtraret. Hujus, ut putamus, magiſterio Aſcetæ vitam iniit, ut teſtes locupletiſſimi ſunt Ægyptii epiſcopi in epiſtnla ſynodica. Exinde vero Antonium frequens inviſit quicum magna ipſi ſocietas & neceſſitudo intercedebat.

Athan. Apol. contra Arian. n. 6.

Ante annum 319. Scribit contra Gentes.

1. Vixdum adoleſcentiam prætergreſſus, Orationes contra Gentes edit, tanta eruditione, tanta elegantia, ut nihil ſupra. Mirere ſane in juvene ſalem, leporem, vim argumenti. In priore ſalſe ridet ac repudiat Gentilium numinum turbas, profanos obſcœnoſque ritus; in altera Chriſti Incarnationem adverſum Judæos maxime comprobat, allatis ex veteri Teſtamento opportunioribus ad eam rem locis. Necdum nborta Ariana hæreſi hæc conſcripta videntur: ne vel minima enim in hiſce ejuſmodi errorum mentio, licet poſterioris libri argumentum & materies eo Scriptorem velut e re nata deduceret. Ejuſmodi ceu præludiis, Chriſti militiam ingreſſus Athanaſius, ad periculoſiora & jam imminentia certamina adornabat ſeſe. Inter hæc etiam ad Cleri ſtatum evocatus, cunctiſque eccleſiaſticorum graduum muneribus perfunctus, in Diaconi ordinem promovetur ab Alexandro, atque inter familiares computatus, ipſi a conſiliis fuit.

Arianæ hæreſeos exordium.

2. Arianæ vero hæreſeos initia in quem ſint annum conferenda incertiſſimum. Damnatum certe conſtat Arium in Alexandrina ſynodo anno 320. vel inſequente, ipſn teſte Athanaſio, qui in epiſtola ad Ægyptios anno *356.* data, elapſos eſſe indicat triginta-ſex annos ab hujuſmodi habita Synodo. Et vero anno 321. late per Ægyptum effuſa & pervagata hæreſis illa erat: unde aliquot ante annos orſa videatur, quando præſertim exploratum eſt, Alexandrum nonniſi poſt multas Arii ad ſanam mentem reducendi tentatas vias, hominem cum ſequacibus feriiſſe anathemate.

Arius Alexandro infeſtus.

3. Arium igitur, cui erat explanandæ ſacræ Scripturæ provincia tradita, Alexandrinæ ſedis occupandæ libido inceſſerat. Quare cum delectum in antiſtitem Alexandrum inique ferret, excubat in occaſiones turbarum, & quæ crimina viro offerat meditatur. Verum iis erat moribus Alexander, ut nullus criminationi aditus, nullus eſſet calumniæ locus: ſanctimnnia quippe haud minus quam ſenectute venerabilis, eloquentia, manſuetudine, liberalitate, omnium ſibi gratiam conciliarat. Sed eo acrius invidia erupit, quo minus loci ad obtrectandum inveniebat. Aliquando enim Alexandro Filii deitatem, eamdemque Patris & Filii ſubſtantiam prædicante, ferociter Arius & impudenter eam doctrinam nec ſanam, nec Apoſtolicam, ſed Sabellianam eſſe vociferatur, Filiumque inter opificia & res creatas non æternas connumerandum, hoc uſus argumento; (nam dialecticæ peritia exitin fuit homini.) Si Pater genuit Filium, initium habet exiſtendi qui genitus eſt, & fuit tempus cum non eſſet. Quam viri proterviam & impietatem Alexander, ut erat mitis & pacis amans, primum leniter coarguit, monetque a pravis opinionibus abſiſtat: tum ſuam ipſe doctrinam ex ſacris litteris ſinceram comprobat, Arianam vero impiam & exſecrandam. Ea porro lenitas vitio verſa Antiſtiti fuit: imo, ſi fides Sozomeno eſt, ſub initium controverſiæ hærebat ille incertus cui potius opinioni accederet: quæ res tamen Scriptorum omnium teſtimonio refragatur. Addit Philoſtorgius, presbyterum quemdam cognomento Baucalim, quia in dorſo tumor excreverat inſtar vaſi teſtacei, cui baucalas nomen Alexandriæ, ſimultatis Alexandrum inter & Arium materiem ſubminiſtraſſe. Fides ſit penes auctorem.

Ante annum 319. *Theodor. lib. 1. cap. 2. Hæret. fab. p. 232.*

Arii impietas.

Sozom. l. 1. p. 426.

Philoſtorg. l. 1. c. 4.

Arius doctrinam ſpargit ſuam. *Baſil. contra Eunomium p. 6. Socr. l. 1. c. 5. Theodoret. l. 1. c. 2.*

4. Arius autem, ut rudioribus fucum faceret, ex antiquorum Patrum ſcriptis nonnihil auctoritatis dignitatiſque ſuæ ſententiæ adſerre nitebatur, novatæ doctrinæ ſuſpicinnem declinans; ut ſimplicitate verborum, queis per ingenii imbecillitatem non licebat res ſubtilius expendere, hauſtum venenum propinaret. Tum cœpit ille errores ubique ſpargere, vicatim domos adire, ex Clericis, quos novandarum rerum ſtudioſos comperit, ſibi adſciſcere, alios cujuſvis ætatis ac conditionis ab Alexandri partibus abducere. Ex Virginum choro, Epiphanio teſte, ſeptingentæ ad Arii partes deſcivere: cui prn tanto numero vix fides habeatur. Excitatum itaque ab Ario malum late per Ægyptum, Thebaidem & Libyam pervaſit. Neque vulgi ſnlum multitudo naſcenti hæreſi nomen dedit; ſed ad Arium quoque deſecere Presbyteri Carpones & Sarmates, quibus erant duæ intra Urbem eccleſiæ commiſſæ. Hi jam olim Alexandro infeſti, data occaſione, ab Alexandro pariter & a ſana fide deſciſcunt. Cum his item Achilles, Æthales & Arius alter; Diaconi vero, Euzoius, Lucius, Julius, Menas, Helladius & Gaius; imo vero Epiſcopi duo turpiter & indecore ad eorum partes defluxere, Secundus ſcilicet Ptolemaidis, & Theonas Marmarices.

Epiphan. Hæreſ. 69.

Epiſt. Alexandri n. 2.

Anno circiter 320. *In conde-mnat. Arii.* Alexander tentat Arium a cœpto revocare.

1. Ut animadvertit Alexander malum manare in dies latius, ne ulterius graſſaretur, litteras dat ad Arium & ſocios, monet a prave inceptis deſiſtant, impiam doctrinam ne ultra tueantur, ſed ſanæ catholicæque obtemperent. Tum Alexandrinos cogit & Mareoticos preſ-

Anno circiter 320.

byteros diaconoſque: rogat ſibi ſinceram fidem vindicanti ferant opem, litteriſque ſuis, ad Arium & aſſeclas datis, ſuffragia adſcribant; ſpem eſſe totius cleri monitis obtemperaturos, qui ſuis hactenus obſtitiſſent. Alexandro morem gerunt Presbyteri omnes & Diaconi, quorum ſuffragiis munitæ litteræ Arianis offeruntur. Haſce illi, feroces cupidine cœpti perficiundi, nihili fecerunt, neque minus perſtiterunt in priſtina impietate.

Anno 321. Alexander Synodum cogit. Epiſt. Alexandri n. 1. 2. Socr. l. 1. c. 6.

1. Senſit demum Alexander nullam ſupereſſe ſpem reconciliandæ pacis, Ariique ad ſanum conſilium reducendi. Quamobrem coactis ex Ægypto, Libya & Pentapoli Epiſcopis prope centum, ſynodum celebrat, in qua de Arii cauſa ageretur accuratius. Acciti impii homines, parati meditatique veniunt. De doctrina rogati, incertum majore impietate an impudentia verba fecerint: Dei namque Filium ex non exſtantibus factum adfirmavere, creatum, Patri diſſimilem, mutabilem. Sciſcitanti cuidam, an perinde mutabilis eſſet atque diabolus, reſpondent haud ſecus mutabilem. Hac data voce exhorruere Patres, tantæque impietatis auctores, nulla interpoſita mora, uno omnium calculo, damnant abdicantque.

In condemn. Arii.

2. Verum tanto vulneri curando impar fuit remedium. Arius enim multo ardentior perturbandæ rei eccleſiaſticæ cupiditate, aſſeclas confirmare, novos ſibi in dies ſua ſuorumque opera adſciſcere.

Multi ad Arium deficiunt.

Tum ingens fuit in Mareote defectio: Chares enim & Piſtus, Presbyteri: Serapion, Parammon, Zoſimus & Irenæus, Diaconi, Arianis nomen dedere. Arius autem, quo facilius geſta tueri liceret, vindicem & patronum ſibi conciliat Euſebium, quicum vetus ſibi neceſſitudo ſtudiorumque ſocietas intercedebat: qui Euſebius audax homo, honorum

Epiſt. Alexandri n. 3.

cupidine flagrans, relicto nuper Berytenſi epiſcopatu, Nicomedienſem invaſerat, quod epiſcopalem dignitatem metiretur amplitudine civitatum. Inerat vis ingenii, nec mediocris Principum gratia, cum arte & officio, tum Conſtantiæ Conſtantini ſororis affinitate parta. Parem ſtudio & conſiliis hominem eo libentius in arctiorem amicitiam recepit, quo altius in corde defixam tenebat eamdem circa Dei Filium impietatem. Quare litteris ubique miſſis, Epiſcopis per diverſa loca auctor eſt, ut Arii ſociorumque doctrinam & facta propugnent: Alexandri invidia ait immerentes pulſos Eccleſia fuiſſe.

Epiſt. de Synodis n. 17.

Exſtat apud Athanaſium epiſtolæ Euſebii ad Arium fragmentum, quo clare deprehenditur viri impietas: *Cum recte ſentias*, inquit, *precare ut omnes ita ſentiant. Palam enim omnibus eſt, quod factum eſt, non exſtitiſſe antequam fieret; quod autem factum eſt, exſiſtendi initium habet.* Litteras item frequens mittit ad Alexandrum; monens ut compreſſa hujuſmodi quæſtione, Arium admittat ad communionem. Epiſtolis autem ultro citroque ea de cauſa miſſis factum, ut controverſia Ægypti hactenus limitibus circumſcripta, per Orientem prope totum manaret. Hinc rixæ, diſceptationes, invidiæ, iræ; aliis rei inſolentia, aliis novandi ſtudio concitatis.

Alexandri litteræ de Arianiſmo. Epiſt. Alexandri n. 1. In condemn. Arii.

3. Alexander vero, qui damnatis a Synodo ſectæ principibus, fractam hæreſim, & compreſſam fore ſperabat, cæterarum regionum Epiſcopis latere cupiebat res in Ægypto geſtas, ut ne vulgatus error latius ſ..peret. Ut autem vidit ingraveſcere in dies inteſtinum malum, nec externis hoſtibus minus quam domeſticis Alexandrinam eccleſiam laborare; epiſtola data, Epiſcopis per orbem omnibus Alexandrinæ Synodi acta renuntiat, memorat Arii & ſectatorum ejus blaſphema dicta, quæ auſi fuerant in cœtu Patrum proferre ac propugnare: rogat ne magis Euſebio adverſus Chriſtum jam pridem ſentienti & eccleſiaſticas leges pro libidine violanti morem gerant, quam tot Epiſcopis, quibus ſincera mens ineſſet, ac veræ fidei ſtudium. Tum ut major litteris fides eſſet, Alexandriæ & Mareotæ Clerum rurſus evocat, laudat probum conſilium, animumque paci & concordiæ addictum, monet e re fore, ut epiſtolæ omnibus ubique locorum Epiſcopis mittendæ addant ſuffragia, necnon abdicationi Arianorum, etiam eorum, qui poſt latam ſententiam deſciviſſent. Presbyteri igitur Alexandrini ſeptemdecim, inter quos primas tenet Colluthus; Diaconi quatuor & viginti, in quorum numero duo comparent Athanaſii, eorumque alteruter is de quo agimus eſt, item ex Mareote Presbyteri novemdecim, Diaconi viginti, Antiſtiti obtemperantes epiſtolæ ſuffragia adſcribunt. Hunc porro rerum in Arianæ ſectæ exortu geſtarum ordinem ex Arii condemnatione & ex epiſtola Alexandri mutuati ſumus, quo pateat quanta ex breviſſimo opuſculo rebus ante admodum implicatis lux acceſſerit.

Alii Ario juncti. Ath. Ep. encycl. ad Epiſ. n. 7. Hieron Dialog. contra Luciferianos. Baſil. epiſt. 74.

4. Præter commemoratos ſuperius, ad Arium deficit Ammonius quidam, inter Arianorum principes exinde connumeratus: ex Libya autem Siſinnius, & Seras Presbyter, Euſtathius etiam multis poſt annis in Sebaſtenum epiſcopum cooptatus, ac Baſilio infenſiſſimus. Arii doctrina ab adoleſcentia imbuti ſunt item Urſacius & Valens: qui exinde fuere Arianæ ſectæ primipilares, Athanaſioque non ſemel perniciem machinati ſunt.

Anno circiter 319. Colluthi defectio. Theodoret. l. 1. c. 4. Athan. Apol. contra Arian n. 76.

1. Inter hæc inteſtina mala, novo diſſidio miſere diſtracta civitas Alexandrina eſt. Colluthus enim Presbyter, is ipſe, ut arbitramur, qui in Arianos prior ſuffragium ſcripſit, arrepta ex conditione temporis occaſione, auſu temerario atque inſolenti, Presbyter cum eſſet tantum, jus ſibi arrogabat conſtituendorum ſacerdotum, quod Epiſcoporum dumtaxat munus eſt. Nactus autem ſectatores non paucos, Alexandri ſeſe imperio ſubduxit, & a cœtu Catholicorum ſuopte motu & conſilio ſegregatus, deſpecto Pontificis nutu, ſuas ſibi regendas eccleſias adſcripſit. Ariani vero, qui nondum in hanc proruperant audaciam, Colluthi exemplo, eccleſiis, ſeu potius, ut ait Alexander, ſpeluncis latronum ſibi conſtructis, jam ſeparatim cœtus agere cœperunt. Tum illi nocte dieque calumniis in Eccleſiam ſpargendis advigilare, turbas dare, ſeditiones movere, mulierum virilis audaciæ opera, probos frugique viros in jus, in forum vocare, probro atque infamia univerſam conſpergere Eccleſiam. Hinc tumultus, concurſationes, diſſidia, rixæ, virorum, mulierum, juvencularum: quæ turpiter & indecore geſta cachinnorum materies fuere Gentilibus, quibus fabulæ argumentum iſthæc erant in ſcenis ludiſque publicis, ubi myſteria Chriſtianæ religionis traduci & rideri videre erat.

Arius demigrat in Palæſtinam.

2. Sub hæc Arius, Achilla comite, demigrat in Palæſtinam. Ne poſſet enim Alexan-

driæ

Anno circiter 322.

driæ diutius conſiſtere, vetabat Alexandri ſollicitudo in ſovendis rebus catholicis, & coercendis ſeditioſorum conatibus. In Palæſtina igitur aliquantum moratus, non immemor veteratoriæ artis, ementita pietatis ſpecie, Epiſcoporum regionis gratiam inire tentabat: & qua aditus eſſet obſervans, litteris & colloquiis præſulum animos experiebatur, pacem aiens & concordiam Eccleſiæ cordi ſibi ſemper fuiſſe, ſed livore Alexandri ſeque ſuoſque ſolum vertere coactos. Doctrinam vero ſuam non qua ratione Alexandriæ evulgarat, expoſuit; ſed blaſphema dicta partim ſileotio tegere, partim fucatis verbis delinire ſatagebat, quo lateret impietatis virus. His ille artibus, hac vaſritie, non paucos, nec ignobiles epiſcopos conciliat ſibi, Paulinum nempe Tyrium, Euſebium Cæſarienſem, neque ita multo poſt Theodotum Laodicenum, Athanaſium Anazarbenſem, Gregorinm Berytenſem, Aetium Dioſpolitanum. Nec deſuere tamen quibus Arius verba dare non potuit. Ii erant ſenes, viri graves, neque novatoribus opportuni: qui præcauta vi ingruentis mali, curarunt ut non modo ſibi, ſed ne notis etiam damno ſoret peſtiferorum hominum aditus. Tres hujuſcemodi memorantur ab Ario in epiſtola ad Euſebium Nicomedienſem, Philogonius Aotiochenus, Macarius Jeroſolymitanus, & Hellanicus Tripolitanus, quos ille convitiis inſectatur & maledictis: alios contra, qui operam ſibi commodarent, vel immerentes, laudibus ad cælum tollit. Eam epiſtolam per Ammooium, quem honoris cauſa patrem ille ſuum dicit, cum eodem itinere Alexandria in Bithyniam properaret, miſit Euſebio Nicomedienſi, quem compellat titulo viri Dei, & fidei defenſoris, vocatque Collucianiſtam, quia eodem magiſtro Luciano Martyre diſciplinis addiſcendis ambo dediſſent operam. Et vero ex Luciani diſcipulis non pauci ad Arianos deſcivere. Euſebius vero flagrans cupidine promovendæ ſectæ cui nomen dediſſet, par in aliis ſtudium expetebat: cunctantem & pene incertum conſilii cernens Paulinum Tyrium, miſſis litteris carpit, animos facit, ut rem ardentius aggrediatur monet. Cui geſſiſſe morem Paulinus ex iis quæ ſunt conſequuta deprehenditur.

Epiſt. Alexandri. Socrat. l. 1. c. 6.

Theodoret. l. 1. c. 6.

Geſta Alexandri contra Arium. Epiphan. Hær. 69.

3. Secundum hæc Alexander, cum rumore nuntio comperiſſet nullas non fraudes, nulla non artificia Arium adhibere; excubare in dies ad omnes erroris ſpargendi occaſiones, præſulum extraneorum fidem tentare, captare benevolentiam, jam multos eſſe aſtu & dolo hominis circumventos: ut graſſanti malo occurreret, epiſtolas miſit ad permultos ubique terrarum Epiſcopos, quas ait Epiphanius ad ſuum uſque tempus ſtudioſorum cura aſſervatas, ut iis res uti geſtæ fuiſſent aperiret, atque una Arii fraudem & impietatem. Memorantur ab Epiphanio quibus hujuſmodi epiſtolæ miſſæ ſunt, Euſebius nimirum Cæſarienſis, Macarius Jeroſolymitanus, Aſclepius ſeu Aſclepas Gazenſis, Longinus Aſcalonenſis, Macrinus Jamnienſis, Zeno quidam ſenex homo Tyrius, non quidem Epiſcopus Tyri; niſi fortaſſe ſenio confectus, fractuſque viribus, munus epiſcopale Paulino detulerit. Alexandri litteris acceptis præſules, ut cujuſque ferebat animus reſponſum dedere: alii commiſſuros ſe numquam ut reciperent Arium, alii ex rerum geſtarum ignorantia; pars ejus ad ſanam mentem revocandi ſtudio, admiſiſſe virum: demum nonnulli, quod eſſent Ario impenſius addicti, ſimulata mutati conſilii ſigna dederunt.

Epiphan. Hær. 69.

4. Non fruſtra datæ ſunt Alexandri litteræ: Arius enim, cum multos Epiſcoporum errore priſtino levatos cerneret, ac vix quidpiam loci reſiduum ſibi eſſe videret apud Palæſtinos, quorum maxima pars hominem finibus pulſum ſuis exoptabant, ad Euſebium Nicomedienſem ſe proripuit, neque dubiæ neque naſcentis fidei amicum. Et vero ille Arii reditum Alexandriam ab Alexandro, miſſis litteris, impetrare nititur; curatque inter ambos pacem & communionis ſocietatem redintegrare. At induci non potuit Alexander ut tanti artificem mali, necdum pertæſum ac pœnitentem factorum, in priſtinum locum reſtitueret. Erat eo tempore Athanaſius noſter Epiſcopo familiariſſimus; qui cum ad hujuſmodi bella conficienda divino quodam conſilio natus eſſe videretur, jam cum Epiſcopo ſuo, conſpirantibus animis, arcendo hæreticorum impetui dabat operam. Nec fugiebat Arianos Athanaſium a conſiliis Alexandro, auctoremque eſſe negandi Ario aditus. Quare acerrimo in eum odio incenſi, exſilium poſtea atque perniciem ipſi non ſemel machinati ſunt.

Arius Nicomediam petit.

Initium odii Arianorum in Athanaſium.

Athan. Apol. contra Arian. n. 6.

Anno circiter 323.

Arius & aſſeclæ mittunt ad Alexandrum litteras.

Epiphan. Hær. 69.

Athan. de Synodis n. 16.

1. Dum Nicomediæ cum Euſebio agit Arius, cum per ejus gratiam & patrocinium liceret, erroribus liberius ſpargendis vacabat; atque Alexandro epiſtolam miſit ſuo ſuorumque nomine datam, qua non modo impietatem nudam ac nullo delinitam verborum colore aperiunt, verum etiam ſe ejuſmodi verba ab ipſo Alexandro media in eccleſia loquente accepiſſe mentiuntur. Huic porro epiſtolæ ſuffragia adſcripſerunt Ariani complures, imo duo Epiſcopi apud Epiphanium, Secundus ſcilicet Ptolemaidis & Theonas Marmarices. Quos tamen vix exiſtimetur tum Nicomediæ degiſſe; ſed vero ſimilius eſt nactos illam epiſtolam, poſtquam miſſa fuit, muniiſſe ſubſcriptione ſua. Nicomediæ item Arius exſecrandum opus edidit, quod Thaliam inſcripſit, ubi Sotadem impurum poetam Ægyptium imitatus, effœminatis quibuſdam ac ridiculis modis penitiora Chriſtianæ religionis arcana verſabat, admixto errorum veneno. Nec tantæ rei dignitas ademit veſano homini jocandi libidinem. Hujus ſæpe libri apud Athanaſium mentio eſt, potiſſimum in epiſtola de Synodis, ubi nec modicam Thaliæ partem inſpectare licet. Ad hæc, cantica nautis, piſtrinariis, viatoribus conſcripſit, certis concinnata modulis, quibus vulgi animis inſidias parabat, ut per cantus ſuavitatem hauſta ſenſim impietate verborum, ad ſuas partes confluerent. Et ſane, ut levi momeoto multitudinis animi ducuntur, hujuſmodi jocularia dicta non paucis exitio fuerunt. Carpit Athanaſius Arianos quod ejuſmodi cantum inter pocula & tripudia ederent.

Thalia Arii. Athan. de Synodis.

Philoſtorg. l. 2. n. 2.

Orat. 1. contra Arian.

Arius ſibi Conſtantiam conciliat.

Hieron. ad Creſiphontem. Sozom. l. 1. c. 15.

2. Ejuſdem Euſebii Nicomedienſis opera, conſilio, artibus, Conſtantiæ favorem & gratiam ſibi conciliat Arius: quæ res origo malorum fuit, ut inferius narratur. Euſebiua autem, cui una ſovendi Arianiſmi cura erat, perinique ferens, Alexandrum noo ſuis, non ſuorum litteris a propoſito dimoveri, Synodum cum ſuis in Bithynia celebrat. Qui una con-

cti,

Anno circiter 323.

ĉti, miſſis undequaque per orbem litteris, Epiſcopis Arianos ut frugi homines, Arianam doctrinam ut piam, ut ſanam venditabant. Rogabant admitti viros ad communionis ſocietatem, agi apud Alexandrum, ut ne ultra eos intercluderet aditu eccleſiarum. Sed nihil hac via & ratione perfectum eſt: neque enim is erat Alexander, a quo crebris litteris, precibus, obſecrationibus, impetrari quid poſſet in gratiam pernicioſorum hominum, peſtium reipublicæ Chriſtianæ. Sub hæc, Arii poſtulatu, & opera Paulini Tyrii, Euſebii Cæſarienſis & Patrophili Scythopolitani, Synodus item in Palæſtina cogitur, in qua de Arianis ad communionem admittendis actum. Inopportune cecidit ut qui aliis præerant auctoritate, eruditionis fama, eloquentia, erga Arianos voluntate propenſi eſſent. Quare Arianorum petitioni Epiſcoporum ſuffragia data ſunt, juſſis tamen additis, ut parerent Alexandro, & quamprimum aliquam pacis ineundæ viam tentarent.

Epiſtola Alexandri. Theodoret. l. 1. c. 4.

3. Inter hæc Arii ſectatorum molimina, nihilo ſecius Alexander, cernens quam ſibi cum vafris & turbulentis hominibus res eſſet, advigilabat eorum frangendis conſiliis & artibus. Tomumque ſive epiſtolam, ut putamus, Synodicam ſupra memoratam, variis per orbem præſulibus miſſis litteris offerebat ſubſcribendam. Quo factum ut permulti ex Ægypto, Thebaide, Libya, Pentapoli, Syria, Pamphylia, Aſia, Cappadocia epiſcopi, pacis & concordiæ litteras mitterent Alexandro, Arium & ſocios ut motuum turbarumque auctores traductos diris devoverent. Epiſtolas certe complures dedit ſanctus ille præſul, quarum duæ ſolum ad noſtra uſque tempora devenerunt; illa ſcilicet Synodica, & altera ad Alexandrum Byzantinum multo prolixior, qua non ſemel uſi ſumus: eſt quippe rebus Colluthianorum & Arianorum ordinandis ac digerendis percommoda. Epiſtolas illas Alexandri ſeptuaginta pene numero fuiſſe auctor eſt Epiphanius. Adjicitque Socrates, quæ ab Alexandro vel Alexandri cauſa conſcriptæ fuiſſent, in volumen unum compactas eſſe, & quæ Arii cauſa, ab eodem Ario in alterum; atque hinc deinceps Arianos, Eunomianos, Macedonianos, tela, quibus errores propugnarent, eſſe mutuatos. Hiſce vertendis rebus multæ per Ægyptum Synodi coactæ fuere: quarum acta epiſtolæque ſynodicæ injuria temporum interierunt.

l. 1. c. 6.

Sozom. l. 1. c. 16.

Arianorum Principes. Athan. de Synodis n. 17.

4. Operæ autem pretium fuerit, prius quam majora ingrediamur Arianorum machinamenta, ſectæ principes enumerare. Qui ab exortu peſtiferæ doctrinæ nomen dedere, hi teſte Athanaſio ſunt, Euſebius Nicomedienſis, Euſebius Cæſarienſis, Narciſſus Neroniadis, Patrophilus Scythopolitanus, Maris Calcedonenſis, Paulinus Tyrius, Theodotus Laodicenus, Athanaſius Anazarbenſis, Georgius Presbyter. Iſti non conſiliis modo & opera ſed etiam ſcriptis ſuis, firmando ac promovendo errori advigilabant. Non eſt quod de Euſebio Nicomedienſi agatur, qui, ut jam ex ſuperius recenſitis exploratum eſt, ſi quid gratiæ, ſi quid poteſtatis, ſi quid ſcientiæ inerat, fovendis Arianis conferebat. Jam de gentili ejus Euſebio Cæſarienſi, qui poſtquam ad Arianam deſcivit opinionem, haud ſemel in ſcriptis ſuis ejus ſemina conſperſit: ad Euphrationem enim Balaneæ epiſcopum reſcribens, non timuit palam efferre, Chriſtum non eſſe verum Deum. Hujus porro epiſtolæ fragmentum exſtat in Actione quinta Synodi Nicænæ II. ubi aperte ait, non una exſiſtere cum Patre Filium, ſed eſſe Patrem & ordine & honore priorem: & in Actione ſexta habetur aliud fragmentum ex ejuſdem epiſtola ad Alexandrum Alexandrinum, ubi blaſphemam illam Arianorum vindicat opinionem, qua dicebant eſſe Filium rem a Patre creatam. Quare vereor ne aerem verberare videantur, qui ab hujuſmodi homine nituntur Arianiſmi ſuſpicionem dimovere. Athanaſius autem Anazarbenſis, clare & nihil circuitione uſus, impietatem propugnabat, cum diceret, eſſe Filium Dei unam ex centum ovibus in Euangelio memoratis, atque inter opificia numerari. Georgius vero tum presbyter Alexandrinus, poſt Laodicenus epiſcopus, ſuopte motu & conſilio, nec ad id officii evocatus, paci inter utramque partem conciliandæ ſimulate dabat operam, Arianis tamen nec obſcure deditus. Hic litteris Alexandrum carpere auſus, non oportere ajebat argui Arianos, quod dicerent Patrem ante Filium fuiſſe. Contra vero Arianis, vaſre & de induſtria ludens, dicebat: non culpandum eſſe Alexandrum quod ex Patre Filium eſſe diceret, cum omnes pariter res conditæ ex Deo ſint. Hic autem Georgius, quem Arianorum nequiſſimum vocat Athanaſius, ab Alexandro, cum ſtudii Arianarum rerum, tum obſcœnæ libidinis cauſa abdicatus damnatuſque eſt. Poſtea tamen ab Arianis in mercedem impietatis, necnon navatæ ſibi operæ, cooptatus eſt Epiſcopus Laodicenus. Hiſce annumerandus circulator ille Aſterius ſophiſta, vir flagitiis nobilitatus, oblati numinibus gentilium ſacrificii reus; qui ſibi ſua auctoritate, nullo ornatus eccleſiaſtico gradu, Chriſtianæ fidei prædicandæ partes vindicabat. Hic temeritate & audacia cæteros longe retro reliquit. Effutiebat quippe, haud ſecus Dei virtutem eſſe Filium, quam cæteras in Litteris ſacris memoratas virtutes; ut exempli gratia, bruchus & locuſta, non virtutes modo, ſed virtutes magnæ appellantur. Hi duces, hi magiſtri Arianorum.

Anno 324.

1. Sub hæc, Conſtantinus Licinio devicto pacem orbi reſtituit. At ne tantæ fructu victoriæ potiretur, factum reipublicæ Chriſtianæ diſſenſionibus. Audivit ſiquidem Orientalem Eccleſiam inteſtinis odiis & diſſidiis conflagrare. Inopportune cecidit in catholicæ rei ingens detrimentum, ut Euſebio Nicomedienſi narrante de rerum eccleſiaſticarum conditione fieret certior. Quam rem non cujuſpiam ſcriptoris teſtimonio accipimus; ſed ex eo probe conjectare licet, quod in Nicomedia, Euſebii ſede, litteras mox memorandas dederit Imperator, ad quem perfacilis erat Euſebio aditus, cum dignitatis ingeniique, tum adfinitatis cauſa. Veterator igitur homo totam obortarum quæſtionum invidiam in Alexandrum conferre nititur, & Conſtantino auctor fuiſſe putatur, ut Alexandro juxta atque Ario litteras ſcriberet, hactenus in Euſebii hiſtoria ſuperſtites, in quibus vafritiem Euſebii & probam Imperatoris mentem deprehendas. Nam in Alexandrum pariter atque in Arium acriter invehitur Conſtantinus, quod leviſſima de cauſa (ſic Euſebio doctore exiſtimabat) tantam moviſſent quæſtionem, ac in mutuum exinde odium

Conſtantinus de diſſidio Orientalium certior factus.

Euſeb. l. 2. Socrat. l. 1. c. 7. Sozom. l. 1. c. 16.

exar-

Anno 324.

exarſiſſent. Monet ut, poſitis altercationibus, finem diſſidendi faciant, pacemque inter ſe concilient; fore tum ut pateat ſibi in Orientem aditus, eorum aote jurgio interclusus. Has ille litteras Hoſio Cordubæ in Hiſpania epiſcopo, ſpectatæ fidei viro, tradidit Alexandriam deferendas.

Alexandrina Synodus. *Socrat. l. 3. c. 6.*

2. Caput mali Ariana hæreſis erat. At multa quoque alia inſtabant negotia, licet neque tanti ponderis, neque tantæ operæ futura; quibus tamen a principio occurrendum erat, ne malum neglectum latius ſerperet. Hujuſmodi erant Meletii & Colluthi factiones. Erat item per multas Orientis regiones mota de Paſchatis tempore controverſia; cujus in Alexandrina Synodo componendæ provinciam Hoſio tradit Auguſtus. His de cauſis Alexandriam demigrans Hoſius, coacta iſtic Synodo, Colluthi audaciam & temeritatem compreſſit, conſtitutos ab eo clericos presbyteroſque ad priſtinam reverti conditionem juſſit: ex quorum erat numero Iſchyras quidam Mareoticus, qui operam poſtea ſuam in Athanaſii perniciem Arianis locavit. Neque enim turbarum finem fecerunt Colluthiani: ſed pacto non ſemel cum Arianis fœdere, malis Eccleſiæ catholicæ inferendis inhiabant. Meletiani porro & Ariani, altiores poſuerant radices, quam ut Hoſii conatu & ope convelli poſſent; fruſtraque ceſſit ea in re opera Hoſii.

lib. 3. c. 6.

Auctor eſt Socrates, Hoſium Sabellii doctrinam evertere ſtuduiſſe, ac de ſubſtantia & hypoſtaſi agitaſſe quæſtionem. Pro controverſia autem de Paſchate componenda quid actum & proviſum ſit, ignoratur. Unum conſtat, rem minime ceſſiſſe ex Conſtantini voto; cum ea quæſtio inter præcipuas cogendæ Nicænæ Synodi cauſas enumeretur. Quapropter re infecta Hoſius ad Conſtantinum remigrat. Id tamen lucri Catholicis rebus ex ejus itinere acceſſit, quod Imperator, Hoſio narrante, de Arii protervia & impietate certior factus, eum poſtea oborti diſſidii habuerit auctorem & anteſignanum.

Ariani Conſtantini ſtatuas lapidibus impetunt.

3. Ariani vero & Meletiani ex rebus improſpere geſtis in furorem & deſperationem acti, Conſtantini ſtatuas ferocius aggreſſi, jactis lapidibus deformare auſi ſunt. Quæ ad Imperatorem delata, miſericordiam ejus magis movere quam iracundiam, ut nihil ille cum ſceleratis expoſtularet. Si qua fides Meletianorum criminationibus Tyri Athanaſio oblatis, delatus ab Athanaſio fuit Iſchyras apud Hyginum Ægypti præfectum, quod Imperatoris imagines ſaxis appetiiſſet, atque ea de cauſa in carcerem detruſus. Quæ res, ſi vere geſta, in hoc poſſe tempus conferri videtur, cum maxime Iſchyras a ſacrorum aditu & officio remotus ab Hoſio, rem, ut æſtimare eſt, perindigne tulerit.

Sozom. lib. 2. cap. 23.

Litteræ Arii ad Conſtantinum & Conſtantini ad Arium. *Gelaſ. l. 2.*

4. Tum Arius miſſis ad Conſtantinum litteris, & queſtus de rebus in ſe ſuoſque admiſſis, ſuam Imperatori fidem aperit, ſed ſimulatis quibuſdam & fucatis vocibus, ut ſolebat cum e re fore ſperaret. Cui Imperator reſcribens, adverſam Chriſto & Eccleſiæ doctrinam ejus coarguit, Arii depingit mores, carpit rerum novandarum cupidinem, pronum ad iracundiam & furorem animum: interminatur ultionem, ſi non reſipiſcat; nec ipſum modo, ſed & diſcipulos plectendos. Demum verſa in clementiam ſeveritate, leniter hortatur ut ſe conveniat: tumque, ſi minus ſana ſit ſeotentia, ab ſe ad veram revocatum iri; ſin vera ſinceraque, id ingenti ſibi gaudio futurum.

Anno 325. Synodus Nicæna convocatur.

1. Sed cum fruſtra cederent Conſtantini monita, nec quidpiam flecteretur Arii ſectatorumque ejus pervicacia; œcumenici tantum Concilii opera incendium ejuſmodi reſtingui poſſe ratus Imperator, Synodum convocat Nicææ in Bithynia celebrandam: cujus nos acta a multis dudum ſtudioſe recenſita, paucis narramus, quibus non vacat per otium ea pluribus perſequi.

Socrat. l. 1. c. 8. Athan. Ep. ad Afros. Euſeb. de Vita Conſtantini l. 3. c. 7.

2. Anno igitur Chriſti 325. Imperii Conſtantini decimo nono vertente, Paulino & Juliano Coſſ. Nicæam confluunt ex variis terræ partibus Epiſcopi ad 318. ut ferunt potiſſima ſcriptorum pars, alii pauciores numerant: Euſebius autem ſupra ducentos quinquaginta. Presbyteros autem, Diaconos, Acolythos & alios, ingenti numero. Ex univerſis Europæ, Africæ, atque Aſiæ eccleſiis, qui inter Dei miniſtros principem tenebant locum, una conveniunt. Eadem orationis domus, ceu Dei conſilio dilatata, Syros ſimul, Cilices, Phœnices, Arabes, Palæſtinos, itemque Ægyptios, Thebæos, Libyes, alioſque ex Meſopotamia profectos ſuo ambitu complexa eſt. Non Perſa, non Scytha defuit. Pontus item, Galatia, Pamphylia & Cappadocia, Aſia quoque & Phrygia, lectiſſimum quemque ſuorum eo miſere. Imo Thraces, Macedones, Achæi & Epirotæ, atque qui longiore diſtabant intervallo, acceſſere nec inviti. Ab Hiſpania quoque vir ille celebratiſſimus Hoſius una cum multis aliis eo iter inſtituit. Aberat quidem ſenectutis cauſa Sylveſter imperatoriæ antiſtes civitatis, ſed ejus vicem implebant presbyteri ejus Vito & Viocentius. Interfuit Alexandrinus præſul, qui pene ſolus antea Arii molimina depulerat: itineris comes fuit Athanaſius tum diaconus, conſiliorum adminiſter, qui ſtrenue rem Catholicam propugnavit. Eo pariter convenit Imperator Conſtantinus, hoc animo, ut tantam ſanctiſſimorum præſulum frequentiam oculis ipſe ſuis coactam perſpiceret, præſenſque magno conciliandæ paci momento eſſet. Quæ victum honeſtumque cultum ſpectant Auguſti ſumtibus cœtui toti ſubminiſtrata ſunt, ac viaticum abunde cuique ſuppeditatum.

Athan. Apol. contra Arian. n. 6.

3. Nicæam vixdum pervenerant Epiſcopi, cum mature in Eccleſia conveniunt. Actiſque Deo gratiis de alta pace Conſtantini victoriis parta, de converſo Conſtantini animo ad veri numinis cognitionem, cæleſti ſe lumine perfundi obnixe precantur, quo veram poſſint doctrinæ rationem aſſequi ac definire.

Qui epiſcopi Arianis faverent.

4. Etſi porro epiſcoporum maxima pars ad Synodum veræ fidei tuendæ ſtudio commeavit; non defuere tamen qui nec obſcure Arianis faverent. Horum, ut dictum eſt, princeps erat Euſebius Nicomedienſis. Alii autem, Euſebius Pamphili Cæſarienſis, Patrophilus Scythopolitanus, Theodotus Laodicenus, Paulinus Tyrius, Athanaſius Anazarbenſis, Gregorius Berytenſis, Aetius Lyddenſis; qui omnes Syri, Palæſtini, & Phœnices erant. Cæteri, Menophantus Epheſinus, Narciſſus Neronopoleos in Cilicia, Theognius ſive Diognius Nicænus, Maris Chalcedonenſis; Theonas i-

Anno 325.

tem Marmaricæ, & Secundus Ptolemaidis, ambo jam ante quinque annos in Alexandrina ſynodo abdicati.

Libelli Conſtantino oblati. *Rufin. Sozom. l. 1. c. 17. Theodoret. l. 1. c. 11.*

5. Nec defuere qui oblatis Conſtantino libellis quoſdam Epiſcoporum reos agerent. Ariani-ne an Catholici ii fuerint, nullius antiqui ſcriptoris teſtimonio compertum eſt; ſed arbitrantur poſt Baronium recentiores pene omnes, id rei nonniſi Arianis epiſcopis adſcribi poſſe, qui infeſto ſemper in reliquos animo, nullum non querimoniæ argumentum aucuparentur. Verum ſi ſe ita res habuit, quid cauſæ eſſe poſſit quod Rufinus, Theodoretus, & Sozomenus Arianorum nomen taceant? an eorum exiſtimationi conſultum voluere, qui nihil non aſperum in eccleſiaſticæ doctrinæ corruptores paſſim per ſcripta ſua conſpergunt? Unde in incerto res verſatur. Hujuſmodi libellos Conſtantinus in faſciculum colligatos, annuloque ſuo obſignatos, aſſervari juſſit. Poſteaquam vero pacem præſules inter conciliarat, in medium allatos igne abſumſit, juratus nihil eorum ſe legiſſe: nefas aiens Epiſcoporum delicta in ſecularium notitiam devenire.

Imperator Synodo intereſt.

6. Sub hæc Imperator diem dixit, quo Epiſcoporum conventus inirentur, decimam nonam ſcilicet Junii anni 325. Coacti vero condicta die in palatio Epiſcopi, Imperatorem tacite præſtolabantur mox adfuturum. Accedenti adſurrexere omnes, dum inter Epiſcopos ille ultro citroque poſitos permeans, in aurea ſella, nec niſi petita ab iis venia, ſederet. Primam ſecundum Conſtantinum ſedem occupaſſe nomine Sylveſtri papæ Hoſium, teſtatur Gelaſius. Hoſii comites fuere Vito & Vincentius presbyteri a Sylveſtro item legati. Et ſane quod primas tenuerit Hoſius, videtur Athanaſius innuere cum ait: *Cui Synodo non præfuit ſenex ille Hoſius?* Nec tamen res dubio vacat. Tum qui a dextris ſedebat, orationem ad Imperatorem habuit, quæ potiſſimum verſabatur in referendis Deo gratiis ob collatas Auguſto dotes ac victorias. Ab Euſtathio Antiocheno oratum ait Theodoretus: verum id Sozomenus Euſebio, Nicetas vero ex Theodoro Mopſueſtiæ, Alexandro adſcribit. Hinc multis Imperator præſules alloquitur; in votis eſſe ſibi, compreſſa vi tyrannorum, paceque orbi reſtituta, concordiam in Eccleſia obtinere, inteſtina deponi odia, diſſidiorumque finem eſſe: eum ſe fructum ſumme ſperare ex tot tantorumque Epiſcoporum adventu conſequuturum.

Gelaſ. l. 2. c. 5.

Apolog. de Fuga n. 5.

Theod. l. 1. c. 8. Sozom. l. 1. c. 19.

Arius ſuos propugnat errores.

7. His præmiſſis, jubent Epiſcopi Arium ſe ſiſtere in medium, de doctrina & fide ſua reſponſurum. Is non intrepide modo in jus ambulat, ſed proterve tuetur errores. Non Imperatoris dignitas, non tanti cœtus reverentia, hominis arcet impudentiam. Blaſphema Arii dicta non ſine ſtomacho horroreque audiunt Epiſcopi. At ne, ſi præmaturo ulciſcendæ veræ doctrinæ ſtudio Arius, necdum confutatus damnaretur, querelarum ipſi ſupereſſet locus, par eſſe viſum, primo controverſiam inire cum hæreſiarcha. Hic complurium Antiſtitum emicuit vis ingenii, veræ fidei amor, ſtudium eccleſiaſticæ pacis, Marcelli in primis Ancyrani, maxime tamen omnium Athanaſii: qui tametſi Diaconus ſolum erat, &, ut ait Theodoretus, juvenilis ætatis, nemini uni quantumvis grandævo ſecundus erat ſtudio Arii confutandi: qua de re audiendus Gregorius Nazianzenus. „ In ſancta ſynodo Nicæna atque „ illo trecentorum & duodeviginti lectiſſimo„ rum virorum numero, quos Spiritus ſanctus „ in unum coegerat, quoad facultas tulit, „ morbum compreſſit. Nondum ille quidem „ in Epiſcoporum numerum adlectus: verum „ primas tenuit inter eos qui una eo commi„ graſſent. Non minus enim virtute, quam „ graduum dignitate, honoris præſtantia cenſe„ batur. „ Nec modo Arii ille, ſed etiam propugnatorum ejus Euſebii, Theognii, & Maris inſidiis atque conatibus pro virili occurrit. Quo factum, ut tota vis mali in capitis ejus periculum poſtea immineret, ipſeque unus omnium impetum exciperet. De Athanaſii contra Arium diſputatione hæc accepimus, pro gravitate certe dignitateque rei pauciſſima. Nam quæ vulgo fertur Athanaſii cum Ario diſputatio, Græculi commentum eſt; uti pluribus eſt a nobis alias comprobatum.

Athanaſius contra Arium diſputat. *Theod. l. 1. c. 8. Sozom. l. 1. c. 17. Greg. Naz. infra.*

Anno 325.

Socrat. l. 1. cap. 8.

Tom. 2.

8. At Euſebius Nicomedienſis, ſtudio flagrans tuendæ impietatis, interpoſita clientium gratia & opera, Imperatori auctor erat, ut Arii patrocinium ſuſciperet; ſed contra quam ſperabat res ſe dederunt. Nam de fide ubi quæri cœptum eſt, reſcriptum Euſebii adfertur in medium, blaſphemis dictis pleniſſimum: quod palam Epiſcopis audientibus recitatum, cæteris dolori, Euſebio autem ſummo dedecori ac pudori fuit. Et jam patefacta impiorum & Arii ſequacium ſententia, impius libellus diſcerptus eſt. Verum Ariani conſpecta catholicorum & frugi hominum indignatione, mox Arium Euſebiumque cum ſociis damnatum iri proſpicientes, novam ineunt inſidiarum viam; rogantesque ſilentium, ementito pacis concordiæque nomine, priores ipſi oblatum libellum, qui omnibus offenſioni fuerat, damnant & proſcribunt; aliumque mox libellum omnium conſilio adornatum muniunt ſuffragiis ſuis. Sed iſthæc ſimulate & inſidioſe facta eſſe, exploratum poſtea fuit: damnatas enim opiniones modo clam, modo publice defendunt; & conſpicati cum peritis & ſagacibus ſibi rem eſſe, nullo non artificio utuntur ne cauſa cadant. Hæc ex Theodoreto lib. 1. c. 7. qui eadem ipſa c. 8. ex Euſtathio confirmat. Hallucinantur porro, qui libellum capite 7. memoratum, diverſum eſſe putant ab alio de quo c. 8. cum idipſum utrobique narrari, nemini accuratius legenti dubium. Hic ipſe libellus exſtat in epiſtola Euſebii Cæſarienſis; eſtque fidei formula. Præterea epiſtolam, teſte Ambroſio, obtulerunt Ariani, qua confutarent τοῦ ὁμουσίου vocem. Quod ſi ejus nemo præter Ambroſium meminit, id ex amiſſis Actis Nicænis evenit.

Euſebiani libellum fidei offerunt. *Theod. lib. 1. cap. 7. 8.*

Athan. de Decretis Nicænis.

9. Sub hæc, cum peroptarent Patres certas quaſdam, omniumque calculo & conſilio admiſſas ſacrarum Litterarum voces ſtatuere ac promulgare, queis omnis diſſidii levaretur occaſio, primo adferunt in medium eam formulam, ex Deo Filium eſſe. Verum Euſebiani id cum prava inveterataque ſua opinione convenire rati, non ægre admiſiſſent huic formulæ nomen dare, quando id juxta de conditis rebus dicatur quod ex Deo ſint. Animadverſa fraude ac ſubdolo lucifugarum conſilio, Præſules multas alias indidem mutuatas voces efferunt, Verbum ſcilicet eſſe virtutem, veramque Patris imaginem, ipſi in omnibus ſimilem,

Athan. de Decretis Nicænis n. 19.

Quid pro τοῦ ὁμουσίου voce ſtatuendum actum.

Anno 325.

lem, ac ſemper eſſe. Tum Euſebiani deprehenſi ſunt ſibi mutuo oculis annuere, ac muſſitare inter ſe, poſſe ſcilicet his vocibus ſuffragia adſcribi, cum alia præter Verbum multa virtutes appellentur, erucam enim & bruchum magnam Dei virtutem nuncupari in ſacris Litteris. Imaginem quoque Dei vocari poſſe Filium, quando nos homines imaginem & gloriam eſſe Dei ait Apoſtolus. Imo perridicule dicebant, nobis quoque id adſcribi poſſe quod ſemper ſimus, ſecundum hæc Apoſtoli verba: *Semper enim nos viventes*, &c. Verum Epiſcopi inſidias & vafritiem veteratorum conſpicati, eo demum appulere animum, ut præciſa ſubterfugii occaſione, vocem ὁμοούσιον proferrent in medium, qua poſita, circuitionibus nihil reſidui foret. Contra Euſebiani, qui ea voce ademtas erroribus ſuis latebras perſpicerent, auctoritatem opponunt ſynodi Antiochenæ, in qua vox hujuſmodi proſcripta fuiſſet. At cum non uſque adeo oblitterata eſſet ejus Synodi memoria, ante annos tantum tres ſupra quinquaginta celebratæ, non fugiebat Epiſcopos, nequaquam de conſubſtantialitate Verbi actum iſtic fuiſſe, ſed de ſententia Pauli Samoſateni prave interpretantis vocem ὁμοούσιον. Quamobrem uno omnium catholicorum Patrum conſilio hanc vocem uſurpatam oportere decretum fuit.

Joel 2. 25. — *1. Cor 11. 7.* — *2. Cor. 4. 11.*

Hoſius Nicænum Symbolum adornat. Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 42.

10. Adornandæ porro fidei formulæ provincia magno Hoſio Cordubenſi tradita. Is omnibus retro ſæculis celebratum illud Nicænum Symbolum concinnavit; quod omnium votis exceptum, cunctante nemine uno Catholicorum ſuffragium addere ſuum, promulgatum eſt. Et ſane voce ὁμοουσία omnis de natura Filii prava opinio evertitur, omnis ambiguitas reſecatur. Data eſt hujuſmodi formula anno 325. die 19. Junii.

Euſebianorum protervia. Rufin. l. 1. c. 5. Sozom lib. 1. cap. 16. Socrat. lib. 1. cap. 9.

11. Verum Euſebiani, cum non arbitratu ſuo formula concinnata, ſed inopportuna eſſet ſuis conſiliis & cogitatis, detrectare illam, negare ſuffragia, ut inſolentibus conſtructam vocibus deſpicere. Septemdecim erant numero qui adverſum pugnarent & obſiſterent; qui tamen Imperatoris minis fracti ac perterriti, exſilii declinandi cauſa ſubſcripſerunt. Reſidui tamen quinque obſtinatiore animo cœpta propugnabant, nimirum Euſebius Nicomedienſis, Theognis Nicænus, Maris Chalcedonenſis, Theonas Marmaricæ, Secundus Ptolemaidis: qui tandem, exceptis Theona & Secundo, aliorum ceſſere monitis & argumentis.

Demum ſimulate ſubſcribunt.

12. Verum ſimulate Euſebium atque ſocios Nicænæ ſynodo nomen & ſuffragium dediſſe, cum æqualium hominum teſtimoniis, tum iis quæ conſequuta ſunt conſceleratorum geſtis propalam fuit. Eos Conſtantiæ Auguſtæ conſilio ad diſſimulationem conſentiendi adductos tradit Philoſtorgius Arianus. Euſebius autem Cæſarienſis miſſa ad ſuos epiſtola cauſam adfert cur ad ſubſcribendum appulerit animum; multaque περὶ τοῦ ὁμοουσίου ediſſerit, quæ nedum Arianiſmi ab eo ſuſpicionem dimoveant, dubiam ejus de Verbi generatione fuiſſe fidem confirment.

Philoſt. l. 1. Athan. de Decretis Nicænis n. 4.

Arius damnatur. Socrat. lib. 1. cap. 8. Sozom lib. 1. cap. 21.

13. His peractis, eo demum ventum eſt, ut Arius Synodi judicio anathemate feriretur, qui pervicaci animo ad finem uſque errores propugnabat. Non ille monitis Imperatoris, non Patrum Athanaſiique argumentis ceſſit. Sed cum nulla ſpes eſſet ejus ad ſanam mentem reducendi, obſtinatiuſque ille blaſphema dicta hactenus inaudita proferret; omnium calculis damnatus & abdicatus eſt, atque a Conſtantino in Illyricum relegatus. Nec deſunt tamen qui Arium tantiſper declinandi exſilii cauſa ceſſiſſe, ac ſuffragium Nicænæ formulæ ſimulate dediſſe narrent; atque ideo, cæteris integris, ſolo Alexandriam ingreſſu interdictum fuiſſe. Sed præſtat epiſtolis Nicænæ & Alexandrinæ ſynodi habere fidem. Hiſce namque Arius damnatus abdicatuſque fertur: quod etiam teſtatur Athanaſius.

In exſilium pulſus. Socrat. lib 1. cap. 9.

Thalia damnata. Socrat. lib. 1. cap. 9.

14. Tum proſcripta & damnata eſt impia illa & perridicula Arii Thalia, cujus blaſphema dicta ne auditu quidem ferebant Nicæni patres, ita ſcilicet ſtomachum faciebat. Execrandi autem opuſculi non lectione modo interdixit Conſtantinus; verum edixit quoque, nemini licere horrendum hujuſmodi librum penes ſe adſervare. Ut autem una cum mali auctoribus, ſectatoribus etiam æternam probri & infamiæ notam inureret, juſſit in poſterum Arianos compellari Porphyrianos, Porphyrii videlicet nomine, qui fuerat olim Chriſtianæ fidei infenſiſſimus; quaſi ſcilicet ne inter Chriſtianos quidem connumerandi eſſent, qui Chriſti divinitatem, fundamentum Chriſtianæ religionis, impugnare aggrederentur.

Ariani dicti Porphyriani.

Theonas & Secundus cum Ario damnati. Theod. lib. 1. cap. 8. Philoſt. lib. 1. n. 8.

15. Damnati & depoſiti cum Ario fuere Theonas Marmaricæ & Secundus Ptolemaidis, qui Arianæ hæreſeos ab exortu propugnatores acerrimi fuerant, ac proterve ad finem uſque errori inhæſere: quare in ordinem redacti, una cum factionis principe Ario ablegantur in Illyricum. Alii item non pauci hæreſeos nomine anathemate percuſſi ſunt: inter quos principem obtinent locum Piſtus, exinde ab Arianis in epiſcopum Alexandrinum delectus, & Euzoius tum Diaconus, poſtea epiſcopus Antiochenus eorumdem lucifugarum conſilio & opera conſtitutus. Nec audiendus Baronius, qui Secundum putat demum ceſſiſſe. At enim ex ſolis Nicænis ſubſcriptionibus id mutuatur illuſtriſſimus Annalium ſcriptor: quæ ſubſcriptiones, cum aperte vitio laborent, non tanti ſunt ut ſcriptorum omnium teſtimoniis anteponantur.

Meletiani qua conditione recepti. Socrat. lib. 1. cap. 9. Sozom. lib. 1. cap. 24.

16. Unum reſtabat Alexandrinæ redintegrandæ paci perneceſſarium, videlicet ut de Meletianis quid agendum definiretur. Quæ res ſi ex regulæ eccleſiaſticæ uſu ac præſcripto decreta fuiſſet, nonniſi Meletianorum abdicatione conficienda erat. Verum ut properantius diſſidiorum finis accederet, ea lege atque omine epiſcopi per Meletium promoti in ſedibus conſtitere ſuis, ut nullo fungentes epiſcopali officio vacuum nomen retinerent, aliis ab Alexandro conſtitutis Eccleſiarum munia obeuntibus. Hujuſmodi autem Meletianis oblatam conditionem, non ex ſententia Athanaſii fuiſſe memorat ipſe, nec ſemel, nec ſine quadam indignantis animi ſignificatione.

Apol. contra Arian. n. 59.

Athan. ibid. n. 71.

17. Adimere autem Meletio fraudis occaſionem volens Alexander epiſcopus, breviarium ſeu laterculum poſtulavit eorum, quos ipſe variis in locis ad epiſcopatum promoviſſet; ut ne poſtea ad libidinem ſuam varios ſubjiceret, quos, etſi numquam conſtituerat, conſtituiſſe ſe mentiretur. Exſtat hujuſmodi laterculus in Apologia Athanaſii contra Arianos.

Ar-

Anno 325.

Archiepiſcopi nomen apud ſuos obtinuiſſe Melatium, haud improbabiliter conjectamus ex hiſce laterculi verbis: *Joannes qui juſſus fuit cum Archiepiſcopo degere*. Qua de re plura in præliminaribus.

De Paſchate decretum. *Socrat. lib. 1. cap. 9.*

17. Hæc ſcita, hæc placita Synodi fuere. Ad hæc vero actum de celebrandi Paſchatis die. Namque Eccleſiæ permultæ, veteri renovato errore, eodem quo Judæi tempore paſchalem agebant ſolemnitatem, nec ſine ingenti cæterarum offenſione. Quam præciſam volentes conſuetudinem Nicæni patres, ſanxere ut ubique terrarum una eademque dies eſſet celebrando Paſchati aſſignata, nempe æquinoctio tranſacto verno prima poſt quartamdecimam lunam Dominica; cujus diei præſignificandæ commiſſa cura fuit Alexandrino epiſcopo, quod Ægyptia gens haberetur aſtrorum curſus peritiſſima. Nec tanta res accuratione acta fuit, quin ea reformatione opus fuerit, quam invexit ſæculo præterito Gregorius XIII. Pontifex.

Canones Nicæni.

18. Quæ diſciplinam item ſpectabant eccleſiaſticam, viginti canonibus ſancita ſunt: in quibus exponendis moras extrahere noſtri non eſt inſtituti, cum res a multis viris doctis accurate & pluribus expenſa fuerit.

Epiſtola Conſtantini & Nicænæ ſynodi. *Socrat. lib. 1. cap. 9.*

19. Imperator Conſtantinus, cui una eccleſiaſticæ concordiæ cura erat, rebus ex voto & arbitrio ſuo geſtis, miſſis litteris geſtiens lætuſque acta per ſynodum ſignificat ubique. Eccleſiis maxime, quæ diſſidebant de Paſchatis celebratione, auctor fuit ut ſtarent Synodi placitis, & diſſidiorum finem facerent. Alexandrinos autem cohortatus eſt, ut ſi qui eſſent Arianæ doctrinæ ſectatores, eam quam maturrime repudiarent; præſtabilius eſſe Epiſcopis plus trecentis obtemperare, quam unico impietatis auctori; id ſe ſperare gaudii ex eorum obſequentia conſequuturum. Exſtat itidem alia ſanctorum Patrum epiſtola ad Alexandrinos, qua ſignificant impiam Arii ſententiam, præſente Conſtantino, Præſulum omnium conſilio, præmiſſo examine & diligenti perquiſitione reprobatam & proſcriptam fuiſſe, Ariumque, quod audacius blaſphema dicta propugnaret, exſilio mulctatum: impietate pares Theonam & Secundum pari ultione plexos, Meletianos in ordinem redactos, Paſchatis celebrandi diem uno omnium voto aſſignatam; ſi quid ulterius definitum fuerit, id ipſos Alexandro narrante accepturos, cui ut remigranti læti occurrerent, ipſique gererent morem ſummopere cohortabantur. Soluta demum Synodus fuit die vigeſima ſexta Auguſti anno 325. vigeſimo imperii Conſtantini.

Celebritas Nicææ magna. *Sozom. lib. 1. cap. 25. Euſeb. Hiſt. Eccl.*

20. Proſpero eventu rerum eccleſiaſticarum mire gaudens Conſtantinus, magna voluit celebritate feriari. Commodum incidit ipſa in diem illam, qua de viceſimo inito imperii ſui anno feſtum agebat. Et, quæ lætitiæ acceſſio foret, Conſtantium filium eadem die Cæſarem proclamari juſſit. Eratque ingens concurſus, ſumma frequentia Præſulum, aulicorum, optimatum. In tanto cœtu orationem habuit Euſebius ad Conſtantinum & ad reliquam primatum multitudinem. Poſt hæc Imperator ad lautas epulas totum conventum evocavit. Quæ res quo ritu & ordine geſta, non indiligenter Euſebius ibidem perſequitur.

Conſtantini pietas.

21. Inſigne illud fuit Imperatoriæ pietatis argumentum, quod Epiſcoporum quibus fuerat pro Chriſti nomine dexter oculus exſculptus, vulnerum veſtigia Conſtantinus frequens oſcularetur honoris cauſa, muneribus cumularet omnes, juberetque ſtatam frumenti menſuram quotannis in ſingulis urbibus diſtribui, in alimentum viduarum, virginum, eccleſiaſticorum. Quæ tanta largitio ad imperium uſque Juliani apoſtatæ perduravit. Inſtante Epiſcoporum digreſſu, pluribus cohortatus omnes eſt, pacem ut curarent, diſſidiorum & rixarum finem facerent, odia invidiamque ponerent, delicta mutuo condonarent, caverent ne jurgiorum & diſceptationum frequentia riſum pararent inimicis Chriſtianæ religionis, neu in contemtum res eccleſiaſticas deducerent. Tum enixe rogabat, ut fuſis precibus ſibi ſuiſque numen propitium eſſe impetrarent. Ita dimiſſus eſt ampliſſimus ille cœtus, nullius non ævi, nullius non populi laudibus celebratus. Regreſſi vero ſinguli, in ſuam quiſque civitatem, quid geſtum, quidve definitum a Synodo fuiſſet, commemorarunt.

Anno 325. *Socrat lib. 1. cap. 2.*

Ariani & Meletiani non quieſcunt. *Epiphan. Hæreſ. 68.*

22. Poſtquam ſoluta Synodo Alexandriam remigraſſet Alexander, ac decreta ſanctorum Patrum protuliſſet, optatiſſimam ſibi pacem conciliare non potuit. Flagrantem enim Meletianorum diſſidio Arianorumque furore Ægyptum, non Synodi decreta, non imperatoria edicta compeſcuerunt. Meletius quippe, contra quam ſtatutum fuerat, in epiſcopatum Lycopoleos ad ſui vices implendas promovit Joannem cognomento Archaph, hominem ſibi addictiſſimum, qui Meletio defuncto factionis princeps fuit. Neque magis Ariani Synodi placitis acquievere; namque ex damnatis erroribus ſuis in furorem & veſaniam acti, geſta Synodi traducere in dies, in contemtum atque ludibrium voces ex ſacris litteris non mutuatas paſſim vocare, redintegrare controverſias, nullum finem facere diſcordiarum. Si fides Epiphanio, Meletius miſſis ad Imperatorem oratoribus, Joanne ſcilicet ſupra memorato, Callinico Peluſii, & Paphnutio quodam Anachoreta, Alexandrum in crimen vocabat. Verum Imperator, cui perſpecta erat viri integritas & ſanctimonia, turbulentos hujuſmodi viros, nec auditos, re infecta dimiſit.

Epiph. hær. 68.

Euſebius & Theognius exſulant. *Socrat lib. 1. c. 9. & 14. Sozom. lib. 1. cap. 21.*

23. Neque tamen tantis Auguſti ſtudiis, tanta navata opera exſtinctum malum fuit. Vixdum enim trium menſium ſpatium ab celebrata Synodo elapſum erat, cum Euſebius Nicomedienſis & Theognius Nicænus, quod Arianis partibus non obſcure ſtuderent, accitos ab Imperatore Arianos adiiſſent, excepiſſent domi diverſores, iniſſent cum illis ſocietatem, relegati a Conſtantino ſunt in Galliam. Conſtantinus autem in epiſtola ad Nicomedienſes aliam exſilii cauſam, ſubobſcure tamen, indicat, reumque agit Euſebium pacti cum aliquo ſibi adverſante tyranno fœderis, cui miniſterium & opem ſuam commodaſſet ille. Hujuſce rei penes ſe luculenta eſſe argumenta teſtatur Imperator, quando Presbyteros Diaconoſque Euſebio hac in re adminiſtros deprehenderat. Hæ cauſæ exſilii cum Euſebii, tum conſiliorum ſocii Theognii: in quorum vicem Amphion Nicææ, Chreſtus Nicomediæ epiſcopus conſtitutus fuit. Qui ſit autem ille tyrannus, quicum ſocietatem iniit Euſebius, non

aper-

Anno 325. aperte ſignificat Imperator: ſed nihil dubium de Licinio hic agi.

24. Mitto cætera quæ de eorum exſilio feruntur, quod vel magna ſuſpicione, vel aperte falſitate laborent. *Sozom. lib. 1. cap. 21.* Cujuſmodi eſt illud, Euſebium ſcilicet & Theognium, poſtquam Nicænæ ſynodo ſubſcripſerant, ſubornato exinde Notario nomina abraſiſſe ſua, ac deinde ſtrenuos τῆς ἑτερουσίας præcones fuiſſe. Qua de cauſa Imperatore cum Euſebio expoſtulante, reſpondiſſe audaciſſime Euſebium, oſtenſa qua induebatur veſte: Si hæc veſtis inſpectante me diviſa eſſet, numquam dicerem utramque partem ejuſdem eſſe ſubſtantiæ. Quæ cauſa irarum & ultionis fuerit. Verum iſthæc commentum eſſe ipſe qui enarrat Sozomenus ait. Longius a ſimilitudine veri abſunt, quæ narrat Philoſtorgius ὁ φιλοψευδὴς οὗτος καὶ κακοτέργος, Euſebium nempe, Theognium & Marin, dati ſuffragii pœnitentes, ad Imperatorem adiiſſe, hiſque compellaſſe dictis: Iniqui, Imperator, ea in re fuimus, quod tui metu perculſi, impietati nomen adſcripſerimus. quo factum ut Imperator ira percitus homines in *Philoſtorg. lib. 1.* Galatias ſeu Gallias occiduas relegarit, & Arianos ſua quemque patria excedere juſſerit. Et alio loco nugaciſſimus idem ſcriptor ait, Secundum cum ſociis juſſu Imperatoris revocatum ab exſilio, litteris quaquaverſum miſſis proſcripſiſſe τὸ ὁμοούσιον, & τὸ ἑτεροούσιον propugnaſſe: quibus litteris Alexandrum ſuffragium adſcripſiſſe ait, Ariumque ad communionem admiſiſſe. ſed poſtea Alexandrum, cum ab Imperatoris metu reſpiraret, ad priſcam rediiſſe mentem; & tunc demum Arium cum ſectariis ab Alexandro & ab Eccleſia deſciviſſe. Hæc ille Arianico & impio ore mentitus eſt.

Anno 326. Alexandri Alexandrini obitus.

1. Inter hæc Alexander, ætate ac ſenio confectus, diem obiit ſupremum. Inſtante obitu Athanaſium deſignat ſibi ſucceſſorem. Cum enim ingraveſcente morbo paulatim deficerent *Sozom. lib. 2. cap. 17.* vires, derepente Athanaſium compellat. Reſpondet vocanti quidam noſtro gentilis. Quem nihil affatus ille, interpoſita mora, Athanaſium repetitis vicibus vociferatur, abſentem indicans alium ſe vocare: qui re præcauta atque prævila, ut tantum munus declinaret, ſeſe proripuerat. Prophetica autem mente demum Alexander: Effugiſſe te credis, ait, Athanaſi, nec tamen effugies: his ſignificans, graviſſimis eum certaminibus & calamitatibus deputatum. Sunt porro qui exiſtiment, ea tempeſtate Athanaſium rerum eccleſiaſticarum cauſa in Imperatoris aula verſatum fuiſſe. *Theod. lib. 1. cap. 26. Athan. Apol. contra Arian. n. 59. Vide. in monito.* Incidit Alexandri mors in diem vigeſimam ſextam Februarii menſis anno 326. quinque ſcilicet poſt ejus Alexandriam reditum menſibus. Ita quidam, quibus conſonat Theodoretus, vita functum referens quinque poſt Nicænam ſynodum menſibus. Quod autem habet Epiphanius, demortuum Alexandrum eodem quo Nicæna habita ſynodus eſt anno, intelligas nondum elapſo anno poſt Synodum celebratam.

Meletiani Theonam conſtant in epiſc. Alexandrinum. Epiphan. Hær. 68.

2. Si fides Epiphanio, excubantes Meletiani ad quaſcumque oblatas turbarum occaſiones, defuncto Alexandro, abſenteque Athanaſio, in præſulis Alexandrini munus provehunt quemdam ſuæ factionis hominem, nomine Theonam, quo tribus elapſis menſibus exſtincto, promotus exinde fuit Athanaſius. Næ ſi Meletianorum ſpectetur audax animus, & novandarum rerum percupidus, hæc fidem ſuperare non videantur. *Anno 326.* At mirum nullam de hujuſmodi homine, vel apud Athanaſium, vel apud æquales haberi mentionem, cum maxime frequentiſſimæ adfuerint illius memorandi occaſiones. Verum fortaſſe quia ſecundum promotionem nonniſi paucos menſes ſuperſtes fuit, nulla aut exigua permanſit hominis memoria.

Athanaſius deligitur. Athan. ibid. n. 6.

3. Quæ cauſa, quæ ratio Athanaſium compulerit ad redeundum ex ſeceſſus loco; ſuone ille conſilio, oblata muneris declinandi ſpe, an divino inſtinctu ad officium evocatus acceſſerit, pariter incertum. Redux autem ſumma populorum lætitia excipitur. Hinc concurſus, clamor, vota publica plebis catholicæ Athanaſium ſibi Epiſcopum efflagitantis. Hoc animo multitudo innumera confluit in Eccleſiam, ubi tum erant Ægyptii epiſcopi eadem de cauſa coacti. Tum plebs incenſa cupidine optati potiundi, edito clamore rogare, obteſtari Præſules, Athanaſium expoſcere; deinde verſis ad Chriſtum precibus obſecrare, concedi ſibi poſtulatum virum: non paſſuros ſe eccleſia Epiſcopos excedere, donec adlectus Athanaſius eſſet: virum frugi vociferantes, religioſum, vere Chriſtianum, Aſcetam, vere Epiſcopum. His permoti Ægyptii epiſcopi, Athanaſium in ſedem Alexandrinam provehunt, & quidem ingenti populorum plauſu lætitiaque. Hæc in Synodica epiſtola Ægyptii præſules, oculati teſtes, qui ſuis ipſi manibus Athanaſium in epiſcopali throno collocarant. At ſecus multum rem Euſebiani miſſis ad Imperatorem litteris ſignificarunt. *Sozom. lib. 2. cap. 17. Athan. ibid. n. 6.* Aiebant quippe Meletianos cum Catholicis inita ſocietate una confluxiſſe Alexandriam ex Thebaide & Ægypto epiſcopos quatuor & quinquaginta, qui (ſic illi) jurati ſtatuerunt omnium calculo & ſuffragiis deligendum qui Alexandrinam occuparet ſedem; verum ſex, ſeptemve Epiſcopos a cœtu digreſſos, imprudentibus invitiſque cæteris omnibus, clam conſtituiſſe Athanaſium Epiſcopum; quæ cauſa eſſet ut frequens populus, clericique permulti ejus communionem averſarentur. Hæc illi. *lib. 2. n.* Verum multo impudentius Philoſtorgius, Athanaſium narrat eccleſiam ſancti Dionyſii invaſiſſe, atque duos Epiſcopos iſtic repertos vi compuliſſe ut epiſcopale ſibi munus deferrent, cæteros autem facti indignatione permotos damnaſſe hominem, Athanaſiumque vi multitudinis ac populi præſidio ſuperiorem, litteris, ceu totius conſilio civitatis, Imperatori ſe electum fuiſſe ſignificaſſe: quo factum ut vi occupatam ſedem teneret. Hæc nimirum mendaciſſimus Philoſtorgius, qui nedum veritatem, ne veritatis quidem umbram & ſpeciem ſectatur.

4. Annum itaque cooptati in Epiſcopum Athanaſii adſignamus 326. elapſis quibuſdam ab Alexandri obitu menſibus. *Cyrill. ep. 14.* Atque ita probe conſtat quod a Cyrillo & aliis traditur, Athanaſium ſcilicet in epiſcopali ſede totum ſex ſuper quadraginta annorum ſpatium emenſum obiiſſe. At enim ſi pontificatus Athanaſii exordium ducatur ab anno 326. aut dimidio circiter aut vertente, ad 373. die ſecunda Maii, quo tempore obiiſſe inferius commonſtratur, computantur anni ſex & quadraginta cum quibuſdam menſibus.

lib. 2. cap. 17. p. 466.

5. In Athanaſii promotionem hæc habet Sozome-

Anno 326. zomenus. „ Ego ſane virum hujuſmodi non
„ citra Dei nutum ad ſacerdotium perveniſſe
„ exiſtimo, utpote eloquentia juxta atque in-
„ telligentia præditum, & ad occurrendum in-
„ ſidiis adverſariorum paratiſſimum; cujuſmo-
„ di virum illa tempora quam maxime poſtu-
„ labant. Fuit certe ad conciones eccleſiaſti-
„ cas & ad ſacerdotii munus obeundum aptiſ-
„ ſimus, atque ab ineunte ætate in ejuſmodi
„ rebus αὐτοδίδακτος. „

Infra num. 4. 6. Lubet Athanaſii præconem omnium cla-
riſſimum Gregorium Nazianzenum in hanc
rem audire. „ Sic porro educatus & inſtitu-
„ tus, ut eos nunc quoque oporteret qui ple-
„ bis antiſtites futuri, magnumque Chriſti
„ corpus tractaturi ſunt. Secundum ineffabile
„ Dei conſilium ac præſcientiam, quæ ma-
„ gnarum rerum materiam diu ante præparat,
„ in præclarum hunc ſacerdotum ordinem co-
„ optatur, atque in eorum qui appropinqusnti
„ Deo appropinquant numerum adlegitur: cun-
„ ctiſque eccleſiaſticorum graduum muneribus
„ perſunctus, Alexandrino populo, quod i-
„ dem eſt ac ſi dixiſſem univerſo terrarum
„ orbi, præficitur. Neque ſat definire poſ-
„ ſum, virtutiſne præmium, an Eccleſiæ ſon-
„ tem ac vitam hujuſmodi dignitatem accepe-
„ rit. Hanc enim oportebat veritatis ſiti lan-
„ guentem, ac prope confectam, Iſmaelis in-
„ ſtar, potu recreari, aut velut Heliam, a-
„ rente per ſiccitatem terra, ex torrente re-
„ focillari, paulumque reſpirantem ad vitam
„ revocari, ac ſemen Iſraeli relinqui: ne ut
„ Sodoma & Gomorrha efficeremur, quarum
„ celebris quidem eſt improbitas, celebrior au-
„ tem interitus; incolis nempe igne & ſul-
„ phure oppreſſis & obrutis. Propterea nobis
„ jacentibus cornu ſalutis erectum eſt. *Et*
„ *paucis interjectis*. Sic igitur & ob eas cau-
„ ſas, totius populi ſuffragiis, non autem ſe-
„ cundum pravam formam, quæ poſtea obti-
„ nuit, per vim aut cædem; ſed Apoſtolico
„ ac ſpirituali more, ad Marci thronum pro-
„ vehitur: non minus pietatis, quam ſedis
„ ſucceſſor. Ut enim ſi hanc ſpectes, remo-
„ tiſſimus ab eo futurus eſt; ita ſi illius ra-
„ tionem habeas, ſtatim illi proximus inve-
„ nietur, quæ quidem proprie ſucceſſio exiſti-
„ manda eſt. *Et quibuſdam interpoſitis hæc ha-
„ bet de illius vitæ inſtituto*. Athanaſius vita
„ quidem ſublimis erat, verum animo demiſ-
„ ſus & humilis: & tanta quidem erat virtu-
„ te, ut ad eam accedere poſſet nemo; ea
„ comitate, ut ad ejus congreſſum facilis o-
„ mnibus eſſet aditus, manſuetus, mitis, ad
„ miſerationem propenſus, ſermone jucundus,
„ moribus jucundior, facie & multo magis
„ mente Angelicus, in increpando lenis, in
„ laudando erudiendi vi præditus: ſic utrum-
„ que temperans, ut neutrum horum per im-
„ moderationem labefactaret; ſed ut increpa-
„ tio paternam caritatem, & laudatio imperii
„ gravitatem retineret: nec aut lenitas mol-
„ lior, aut ſeveritas æquo rigidior eſſet; quin
„ potius illa facilitatis & benignitatis, hæc
„ prudentiæ nomen haberet, utraque vero ſa-
„ pientiæ laudem conſequeretur. Cui id mo-
„ rum probitas præſtabat, ut minus verbo-
„ rum eſſet opus; id verba, ut parcius virga
„ uteretur; id virga, ut ſectione rarius opus
„ haberet. *Et poſt pauca*. Hic illius in jeju-
„ niis atque orationibus aſſiduitatem laudibus Anno 326.
„ ornet, ille inſuperabilem in vigiliis & pſal-
„ modiis vigorem: alius egentium curam &
„ præſidium, alius enarret ut ſuperbis reſtite-
„ rit & ad humiles ſeſe demiſerit. Virgines
„ pronubum laudent; quæ matrimonii jugo
„ conſtrictæ ſunt, moderatorem; qui ſolita-
„ riam agunt vitam, excitatorem & erecto-
„ rem; qui in ſodalitio vivunt, legiſlatorem;
„ ſimplices deductorem; ſpeculationi dediti
„ theologum; hilares frænum; calamitoſi con-
„ ſolatorem; canities baculum; juventus pæ-
„ dagogum; paupertas largitorem; divitiæ diſ-
„ penſatorem. Quin & mihi videntur & vi-
„ duæ patronum laudaturæ, & pupilli patrem,
„ & peregrini hoſpitalem, & fratres fratrum
„ amantem, ſani valetudinis cuſtodem, omnes
„ denique eum qui omnia omnibus factus eſt,
„ ut omnes vel quamplurimos lucriſaceret. „
Hoc Athanaſii inſtitutum, hæc epiſcopalis of-
ficii gerendi ratio fuit.

1. Neque ita multo poſt epiſcopatus ſui ex- Anno circiter 327. Ἀρχόμενος τῆς ἐπισκοπῆς. Athanaſii in Thebaidem iter.
ordium, Thebaidis eccleſias Meletianorum diſ-
ſidio Arianorumque moribus deflagrantes perlu-
ſtravit, quo vacillantes debileſque animo re-
crearet ac firmaret in vera fide. Uſque Sye-
nem autem, extremum verſus Æthiopiam The-
baidis oppidum, contendit adverſo flumine.
Cumque Tabenneſin navigio tranſmitteret, exit Vita Pachomii in Actis SS. 14. Maii.
obviam Pacbomius magna comitante Monacho-
rum frequentia, qui adventantem hymnis, pſal-
mis, cantu, nulla prætermiſſa gaudii ſignifica-
tione, virum excepere. Tum Sarapion Tenty-
rorum epiſcopus Athanaſium compellat. Adeſt,
inquit, in his ſedibus, meo epiſcopatui contri-
butis, Monachorum quidam pater & vere ho-
mo Dei; quem omnibus, qui in finibus meis
degunt, præficias Monachis, & Presbyterum
conſtituas pervelim. Quo Pachomius audito,
ſeſe in cœtu fratrum abdidit, donec tranſmit-
teret Athanaſius. Is tamen cum navim perlu-
ſtraſſet oculis, Dei famulum agnovit, edidi-
citque jam multa eum Euangelii cauſa ſuſti-
nuiſſe, veræque ipſum fidei ſectatorem eſſe,
cujus gratia poſtmodum in calamitates varias
incidit.

1. Vixdum elapſo poſt Nicænam ſynodum Anno circiter 328. Arius ab exſilio revocatus
triennii ſpatio, Arius redit ab exſilio ante quam
Euſebius & Theognius ſuas repetendi ſedes fa-
cultatem impetrarent. Nec ſtatim Ario copia Socrat. lib. 1. cap. 24.
facta remigrandi Alexandriam; ne de integro, Sozom. lib. 2. cap. 16.
conſpiratis factionum partibus, turbæ, ſeditio-
nes, tumultus oborirentur. Queis porro artibus,
qua ratione, cujus opera redeundi veniam im-
petrarit, ignoratur. Neque ita multo poſt Eu- Similiter Euſebius & Theognius.
ſebius ac Theognius, circumvento ſolitis frau- Philoſtorg. l. 2. cap. 7.
dibus atque dolis Imperatore, oblatoque Epi-
ſcoporum principibus fictæ pœnitentiæ libello,
acciti & in proprias ſedes reſtituti ſunt. Ex-
ſtat libelli exemplum apud Socratem, quo que-
runtur illi ſe indicta cauſa ab Epiſcopis damna-
tos in exſiliumque pulſos, ſuffragia tamen Ni-
cænæ fidei adſcripſiſſe, atque eidem mordicus
hærere, ratam illam habere, tametſi condemna-
tioni Arii non erant adſtipulati. At quando
jam Arius ab exſilio revocatus eſſet, rogant id
apud Imperatorem agatur, ut ſibi quoque re-
deundi poteſtatem faciat. Impetrata reditus fa-
cultate, Amphionem illi & Chreſtum, quorum
alter Nicææ, Nicomediæ alter, in pulſorum
vicem conſtituti fuerant, deturbant ſedibus.

Sunt

Anno circiter 328.

Sunt porro qui nullam hujuſmodi libello fidem eſſe opinantur: verum ne minimam quidem præfert libellus, niſi mea me fallit opinio, νοθείας aut ſuſpicinnis notam.

Anno circiter 329. Euſtathius Antiochenus Arianis ſtrenue oppugnat. Socrat. lib. 1. cap. 23. Sozom. lib. 2. cap. 18. Philoſtorg. l. 2. cap. 7.

1. Reverſi ad ſedes, quas turbas dederint, quæ molimina, quas machinas, quas inſidias ſtruxerint in aſſertores & vindices τοῦ ὁμοουσίου, haud facile narratu eſt. Eminebat inter veræ fidei propugnatores Euſtathius Antiochenus, vir multis nominibus inſignis, dignitate, pietate, eruditionis fama, *confeſſionis* gloria nemini ſecundus. Hic ardens ſtudio veræ doctrinæ promovendæ, infeſtus Arianis, quos interclufos ſocietate & communione ſua edixerat, in odium invidiamque Euſebii & ſociorum incurrit. Ad hæc, multa contra Arianos Opera in lucem emiſit, quorum mentio apud Hieronymum & Theodoretum. Cum Euſebio item Cæſarienſi iniit controverſiam, eumque ut Nicænæ fidei ioſenſum ſcriptis ſuis exagitavit. Ille contra Euſtathium reum agit Sabellianæ npinionis, quod Sabellianiſmi crimen ſolenne Arianis erat iis offerre, qui Arianam hæreſin infeſti adorirentur.

Euſebianorum dolo pellitur.

Neque in Euſebium dumtaxat, ſed etiam in Patrophilum Scythopolitanum & Paulinum Tyrium acerrime invehebatur. His accenſi veritatis hoſtes, quo virum patrio ſolo & Eccleſia exturbarent, inſidias parant & crimina comminiſcuotur. Quod calumniæ genus adornatum in Euſtathium fuerit, quæve occaſio illi calamitatis, non convenit inter ſcriptores.

Hiſt. Arian. ad Monachos n. 4.

Ait Athanaſius, ad Imperatorem accuſatum Euſtathium irrogatæ matri ipſius contumeliæ, nulla interpoſita mora in exſilium actum fuiſſe cum magna comitaotium Presbyterorum & Diaconorum frequentia. Socrates autem & Sozomenus narrant, odio flagrantes Euſebianos, Euſtathium in ſynodo Antiochiæ celebrata abdicaſſe, cum Sabellianiſmi, tum alius criminis non memorandi cauſa.

Theodoret. l. 1. c. 21.

Verum quod illud fuerit crimen aperit Theodoretus, Euſebium ſcilicet Nicomedienſem in veritatis vindices inſidias machinatum, deſiderio videndi Jeroſolyma magnificumque templum ab Auguſto excitatum flagrare ſe ſimulantem, Conſtantino vehiculum miniſtrante, eo profectum eſſe una cum Theogoio Nicæno conſpirationis ſocio. Quibus Antiochiam perlatis, amice & comiter Euſtathius præbet hoſpitium. Inde, ait Theodoretus, cum ad ſacra loca perveniſſent, in partem conſilii & conſpirationis vocant Euſebium Cæſarienſem, Patrophilum Scythopolitanum, Aetium Lyddenſem, Theodotum Laodicenum; qui una omnes properant Antiochiam. Ibi conducta muliercula, quæ corporis pulcritudine quæſtum faciebat, auctores ſunt ut rei ſecum habitæ ſanctum Præſulem accuſet. In Epiſcoporum cœtum intromiſſa mulier, infantem uberibus admotum oſtendens, illum ex Euſtathii coitu peperiſſe affirmat. Euſtathius vero non ignarus conflatæ in ſe conſpirationis, mulierem ſi quem haberet hujuſmodi facinoris conſcium in medium proferre jubet. Cumque neminem illa objecti criminis teſtem habere ſe diceret, ipſi jusjurandum Euſebiani detulere. Juravit illa infantem Euſtathii eſſe; ſtatimque judices iniquiſſimi virum damnant ut adulterum, reclamantibus licet cæteris Epiſcopis qui eo loci convenerant, veri tenacibus, & frugi hominibus, qui Euſtathio auctores erant ut ne iniquæ ſententiæ acquieſceret. Hanc item criminationem commemorat Hieronymus Apolog. 2. adverſus Rufinum: *Iſtæ*, inquit, *machinæ hæreticorum, id eſt, magiſtrorum tuorum ſunt, ut convicti de perfidia ad maledicta ſe conferant. Sic Euſtathius Antiochenus epiſcopus filios, dum neſcit, invenit.*

Anno circiter 329.

2. Per mihi mirum eſt tam atrocem calumniam Athanaſium præteriiſſe, ſi vere oblata fuerit. Sin reſciverit, quid cauſæ eſt quod tantum Euſebianorum facinus premat ſilentio, qui huic affinem hiſtoriam de Euphrate Colonienſi Stephani Antiocheni inſidiis per intromiſſam mulierculam tentato, accurate recenſet. Ex Athanaſii utique ſilentio nonnihil fortaſſe naſcatur ſuſpicionis, quando potiſſimum cernimus, pleroſque iſtius ævi ſcriptores libenter adſerre mulierculárum hiſtorias, quarum nonnullæ pari ſuſpicione laborant. Et quod augeat ſcrupulum, Joannes Chryſoſtomus in prolixo Euſtathii encomio, ubi permultas adfert ejus pro fide calamitates, rem iſtam præterit ſilentio. Næ Socrates poſtquam Euſtathium Sabellianiſmi cauſa abdicatum narravit, adjicit, ὡς μὲν ἔνιοι φασὶν, δι' ἄλλας οὐκ ἀγαθὰς αἰτίας· φανερῶς δὲ οὐκ εἰρήκασι, *hoc eſt*, Ut vero quidam narrant, aliis de cauſis minus honeſtis abdicatus eſt, quas tamen aperte non proferunt. Quibus verbis innuit non concordi omnium ſententia eam rem tum admiſſam fuiſſe.

Anno circiter 330. Seditio Antiochiæ. Hieronym. de Scriptoribus Eccleſiaſticis. Socrat. lib. 1. cap. 24. Sozom. lib. 2. cap. 19.

1. Abdicato igitur Euſtathio, non in eo ſtetit Euſebianorum odium flagitiumque; ſed Imperatorem convenientes, auctores ſunt ut in exſilium pellatur Antiſtes. De exſilii loco non una ſententia. Hieronymus Trajanopolin in Thracia, Theodoretus vero in quamdam Illyrici urbem relegatum narrant. Secus alii dicunt, nec noſtrum eſt rem pluribus inveſtigare. Cæterum in Euſtathii abdicatione tota pene ſeditione conflagravit Antiochena civitas. Fremebant populi perinique tanti viri caſum ferentes. Cumque de ſucceſſore deligendo ageretur, tanta flamma diſſenſionis exarſit, ut prope fuerit totius civitatis pernicies excidiumque. In duas namque partes diſtracta civitas erat, aliis Euſebium Pamphili adlegere, aliis Euſtathium retinere nitentibus. Stabant utrinque armati, hoſtilem ſpirantes animum. Militum quoque turmas vidiſſes utrique parti adjunctas. Omnia ad pugnam & horrendam cladem parata; ventumque fuiſſet ad gladios, niſi Imperatoris metus plebis impetum coercuiſſet. Sed ſupervenientes Auguſti litteræ mitigarunt animos. Euſebiani igitur Euſtathio Eulalium ſubrogant; qui cum exiguo tempore ſuperſtes fuiſſet, ejus loco deligitur Euſebius Pamphili. Verum abnuit ille ſubire munus; ex animi-ne temperantia, ut innuit Socrates, an quod proſpiceret numquam ſibi pacem fore cum Antiochenis catholicis, id ſummopere incertum. Ariano itaque alii, cui nomen Euphronio, epiſcopale munus defertur: quo poſt annum & paucos menſes vita functo, deligitur Flacillus item Arianus, & uno avulſo non deficit alter. Quæ cauſa fuit ut multi, cum populares, tum clerici, quibus religio catholica cordi, a cœtibus Arianorum abhorrentes, ſeorſum collectas agerent. Hi ex ardenti erga Euſtathium ſtudio amoreque, Euſtathiani deinceps audierunt. Hujuſmodi porro diſcordia Antiochenorum ad integrum ferme ſæculum extracta fuit.

Theodor. lib. 1. cap. 22.

2. Cæterum, ſi Theodoreto fides, meretrix quæ

Anno circiter 330.

quæ Euſtathium accuſavit, cum in graviſſimum ac diuturnum morbum incidiſſet, calumniam detexit, ac ſcenam totam aperuit: nec duobus tribuſve, ſed quamplurimis ſacerdotibus indicavit ea quæ dolo fuerant concinnata, ſaſſa ſe mercede conductam Euſtathium in crimen vocaſſe; neque tamen ſalſo juratam ſe, quando Euſtathius quidam ærarius faber infantis pater eſſet. Quod ſi vere geſtum, miror tam apertum Euſebianorum flagitium vel fugiſſe Athanaſium, vel prætermiſſum ab eo fuiſſe.

Geſta Euſebianorum in Aſclepam Gazenſem & Eutropium. *Athan. Hiſt. Arianorum ad Monachos n. 5. Theod. lib. 1. cap. 20.*

3. Per idem fere tempus Euſebiani, qui veræ fidei aſſertoribus inexpiabile bellum indixerant, Aſclepam Gazenſem epiſcopum, virum probitate & multis ingenii dotibus ornatum, adoriuntur; &, quod adornatum erat adverſum inſontes & orthodoxos telum, præpoſtere de Chriſtiana fide ſentire criminantur. Nec mora, abdicato ſubrogant Quintianum neſcio quem, ſuæ factionis hominem, Aſclepamque patrio ſolo exterminant. Hinc converſis ad Eutropium Hadrianopolitanum τὸν φιλόχειρον conatibus, virum fictis criminibus deturbare nituntur. Eutropius autem, ut nomen ſonat, ſummæ vir probitatis, in crimen ideo vocatur, quod libere Euſebium coargueret, & iſtac tranſeuntibus auctor eſſet ut ne impiis ejus dictis haberent fidem. Quod in cauſa fuiſſe creditur ut Euſebius, ulciſcendi ſui cupidine, Baſilinam Julii Conſtantii uxorem concitaret in ſanctum Præſulem, cujus opera, eadem qua Euſtathius pœna mulctatur, urbe pulſus pariter & Eccleſia. Cum porro Baſilina anno 331. paucis poſtquam Julianum pepererat menſibus, diem clauſerit extremum, Euphronii exſilium opportune conferri poteſt in annum 330.

Abyſſini Frumentio doctore Chriſti fidem ampleɛtuntur. *Socrat. lib. 1. cap. 19. Sozom. lib. 2. cap. 24. Theodor. lib. 1. cap. 23.*

4. Jam ad converſionem Abyſſinorum Æthiopum enarrandam evocant nos ſcriptores omnes Eccleſiaſtici, qui ſub initium epiſcopatus Athanaſii veniſſe Alexandriam Frumentium, atque ab Athanaſio delectum fuiſſe epiſcopum, apoſtolumque ejus regionis teſtantur. Eam hiſtoriam ad verbum ex Rufino mutuamur, qui ſe ab Ædeſio, Frumentii comite peregrinationiſque ſocio, rem accepiſſe commemorat. *In ea*, inquit Rufinus, *diviſione orbis terræ, quæ ad prædicandum verbum Dei ſorte per Apoſtolos celebrata eſt, cum aliæ aliis provinciæ obveniſſent, Thomæ Parthia, & Matthæo Æthiopia, eique adhærens citerior India Bartholomæo dicitur ſorte decreta. Inter quam Parthiamque media, ſed longo interior tractu India ulterior jacet, multis variiſque linguis & gentibus habitata, quam velut longe remotam nullus Apoſtolicæ prædicationis vomeri impreſſerat: qua tamen temporibus Conſtantini tali quadam ex cauſa ſemina fidei prima ſuſcepit. Metrodorus quidam philoſophus, inſpiciendorum locorum, & orbis perſcrutandi gratia ulteriorem dicitur Indiam penetraſſe. Cujus exemplo invitatus Meropius quidam Tyrius philoſophus, ſimili ex cauſa adire Indiam voluit, habens ſecum duos puerulos, quos liberalibus litteris, utpote propinquos, inſtituebat. Quorum unus, qui erat junior, Ædeſius, alter Frumentius vocabatur. Igitur perviſis & in notitiam captis his quibus animus paſcebatur, cum Philoſophus redire cœpiſſet, aquæ vel cæterorum neceſſariorum cauſa, ad portum quemdam navis qua vehebatur applicuit. Moris eſt inibi Barbarorum, ut ſi quando fœdus ſibi cum Romanis turbatum vicinæ nuntiaverint gentes, omnes qui apud eos ex Romanis inventi fuerint ju*A *gulentur. Invaditur navis Philoſophi, cuncti cum ipſo pariter perimuntur: puerulli reperti ſub arbore meditantes, & lectiones ſuas parantes, Barbarorum miſeratione ſervati, ducuntur ad Regem. Horum ille alterum, id eſt, Ædeſium, ſibi pincernam fecit; Frumentio vero, quem quaſi perſpicacem deprehenderat & prudentem, rationes ſuas ſcriniaque commiſit: ex quo & in honore magno apud Regem habiti, & in amore.*

Anno circiter 330.

5. *At vero moriens Rex uxorem cum parvulo filio regni reliquit hæredem; adoleſcentibus autem quid vellent agendi dedit liberam facultatem: quos* B *tamen Regina ſuppliciter exorat, tamquam quæ nihil haberet in toto regno fidelius, ut ſecum uſquequo adoleſceret filius, regendi regni ſolicitudinem partirentur; & præcipue Frumentium, cujus prudentia ad moderandum ſufficeret regnum: nam alius fidem puram & ſobriam mentem ſimpliciter exhibebat. Idque dum agerent, & regni gubernacula Frumentius haberet in manibus; Deo mentem ejus & animos inſtigante, requirere ſolicitus cœpit, ſi qui inter negotiatores Romanos Chriſtiani eſſent, & ipſis poteſtatem maximam dare, ac* C *monere ut conventicula per loca ſingula facerent, ad quæ Romano ritu orationis cauſa confluerent: ſed & ipſa multo magis eadem facere, & ita cæteros cohortari, favore & beneficiis invitare, præſtare quidquid opportunum fuiſſet, loca ædificiis aliaque neceſſaria præbere, & omnino geſtire ut Chriſtianorum ibi ſemen exſurgeret. Sed cum regius puer adoleviſſet, qui procurationem regni gerebant, expletis omnibus & ex fide traditis, multum licet detinentibus & rogantibus ut manerent Regina vel filio, ad orbem tamen noſtrum revertuntur. Ædeſio feſtinante Tyrum, parentes pro*D*pinquoſque reviſere; Frumentius Alexandriam pergit, dicens æquum non eſſe opus occultare Dominicum. Igitur rem omnem ut geſta eſt exponit Epiſcopo, ac monet ut provideat virum aliquem dignum, quem congregatis jam plurimis Chriſtianis, & eccleſiis conſtructis in barbarico loco, Epiſcopum mittat. Tum vero Athanaſius (nam is nuper ſacerdotium ſuſceperat) attentius & propenſius Frumentii dicta geſtaque conſiderans, in concilio Sacerdotum ait: Et quem alium inveniemus virum talem, in quo ſit Spiritus Dei ſicut in te, qui hæc poſſit implere? Et tradito ei ſacerdotio,* E *redire eum cum Domini gratia unde venerat jubet. Qui cum Epiſcopus perrexiſſet ad Indiam, tanta ei data eſſe a Deo virtutum gratia dicitur, ut ſigna per eum Apoſtolica fierent, & infinitus numerus Barbarorum converteretur ad fidem. Ex quo in Indiæ partibus & populi Chriſtianorum & Eccleſiæ factæ ſunt, & ſacerdotium cœpit. Quæ nos ita geſta, non opinione vulgi, ſed ipſo Ædeſio Tyri presbytero poſtmodum facto, qui Frumentii comes prius fuerat, referente, cognovimus.*

Frumentius ab Athanaſio conſtituitur Epiſcopus Abyſſinorum.

Hæc Rufinus; cui, ut audita narranti, haud licet negare fidem. At multa ſunt, in quibus vel F errore ipſe labitur, vel vulgo receptam ævo ſuo, licet falſam, ſequitur opinionem. Hæc paucis commemoranda nobis ſunt, iis additis quæ, Tellezio cæteriſque PP. Societatis Jeſu auctoribus, accepimus. quæ a clariſſimo viro Jobo Ludolpho accuratiſſime collecta, & innumeris aucta monumentis haud ita pridem, in lucem prodierunt.

6. Indiam Rufinus, quemadmodum & alii ſcriptores eccleſiaſtici, eam vocat regionem, quæ Frumentii ope Chriſti fide illuſtrata eſt. Tum enim remotiſſimis quibuſque regionibus

ver-

Anno circiter 330.

verſus orientem ac meridiem late patentibus Indiæ nomen erat. At immane quantum labitur Rufinus, cum Indiam illam ulteriorem, ut vocat, inter Indiam citeriorem & Parthiam ſitam dicit. Exploratiſſimum quippe eſt, regionem, quæ Frumentium nacta apoſtolum eſt, eam eſſe Æthiopiæ partem, quæ Abyſſinia, Habeſſinia, vel Abaſſia dicitur. Hujus regia tunc erat Auxumis, urbs perampla & opulenta, cujus hodieque rudera viſuntur, nec niſi oppidulum eſt Acſum dictum, in regno Tigræ ſitum, decimo quarto & dimidio gradu latitudinis ſeptemtrionalis. Obtruncatum ait Rufinus Meropium: id negant Habeſſini, ſed morbo ajunt exſtinctum. Frumentium autem & Ædeſium ſua voce nuncupant Fremonatum & Sydracum. Priorem Salamam quoque appellare ſolent, quo nomine his celebratur carminibus ex Æthiopico verſis a Ludolpho:

Salutem voce lætitiæ dico ei,
Magnificans & extollens eum,
Salamam, januam miſericordiæ & clementiæ:
Qui oriri fecit in Æthiopia luminis Chriſti ſplendorem,
Cum antea in ea caligo & tenebræ fuiſſent.

Fremona item exſtat oppidum in eodem Tigræ regno ſitum, ex Fremonato ſeu Frumentio ita dictum. Frumentii autem memoria apud Æthiopes celebratur die decima octava decembris. Unicum Regi obeunti filium fuiſſe memorat Rufinus; ſed Athanaſii Æthiopumque teſtimoniis compertum, duos fuiſſe fratres, qui apud Athanaſium in epiſtola Conſtantii ad eoſdem principes nuncupantur Aizana & Zazana Auxumeos tyranni, ab Æthiopibus autem Abreha & Atzbeha, quo nomine principum memoria recolitur die 4. Octobris, atque his carminibus ab Æthiope vate celebratur:

Salutem Abrehæ & Atzbehæ, qui ſederunt
In regno uno, mutuo ſe amantes.
Priſcis hominibus, qui in præceptis legis Moſaicæ ambulabant,
Ore eorum prædicatum fuit verbum Euangelii Chriſti,
Et manibus eorum quoque ædificata fuit habitatio ejus.

Ex inveterata quadam opinione ortum, quod dicitur horum Principum ævo legem Moſaicam obtinuiſſe in Habeſſinia. Nam putant Regum ſuorum originem duci a quodam Menileheco Salomonis ex regina Saba filio: quæ res ſagacibus ſabulam ſapit. Quod vero ritus Judaici non pauci apud eos ad hæc uſque tempora uſu veniant, id unde progreſſum haud difficile eſt augurari. Nam tanta Judæorum multitudo jam olim eo confluxit, ut non ſemel Neguſi ſeu Imperatoris copias adorti, in diſcrimen rem Æthiopicam adduxerint. Memoratur ſane Judæus quidam Gedeon nomine, qui cum Imperatoribus quatuor ſtrenue ſæpe congreſſus, demum anno 1624. victus captuſque pœnas dedit. Ab hiſce igitur Judæis invecta putatur circumciſio, Sabbati obſervatio, & ſimiles ritus.

7. Jam quod annum delecti ab Athanaſio Frumentii ſpectat, haud levem controverſiæ anſam adſerunt Rufini cæterorumque ſcriptorum verba; cum exemplo Metrodori philoſophi, qui in ulteriorem Indiam commigrarat, dicunt Meropium tantam ſuſcepiſſe navigationem. Metrodori autem reditus in annum ut citius 324. conferri oportere certum eſt. Nam ex illa peregrinatione reverſus, Conſtantinum Byzantii offendit, cui gemmas unioneſque ex India furtim ablatas dono dedit. Qui Conſtantinus anno tantum 324. Orientis imperio potitus, non ante potuit Byzantii conſidere. Si vero Meropius poſt Metrodori reditum profectus eſt, anno puta 325. vel 326. qui potuerit Frumentius ſub initium epiſcopatus Athanaſii Alexandriam veniſſe, qui, uti diximus ſupra, anno 326. electus eſt Epiſcopus? Nam præter illud in peregrinando elapſum temporis ſpatium, annos ſane plurimos egiſſe Frumentium neceſſe eſt, ſive cum Æthiopiæ Rege, ſive poſt defunctum regem cum Regina, uſque dum adoleviſſent filii. Sane ſi ſuſcepta peregrinatio poſt Metrodori reditum fuit, vix anno 340. poteſt Frumentii Alexandriam profectus contigiſſe. Atque ita non paulo poſt electum Athanaſium Alexandriam venerit; ſed multis poſt annis. Verum his omnibus occurritur, ſi Meropium, non exſpectato Metrodori reditu, Æthiopicum iter inſtituiſſe dicamus. Nec quidpiam in Rufini narratione comparet, quod huic ſententiæ adverſetur. In annum ergo circiter 330. vel fortaſſe maturius conferenda Frumentii ordinatio videtur. Promotus ille ab Athanaſio in Æthiopiæ epiſcopum, gentem illam Chriſti doctrina illuſtravit, ejuſque apoſtolus haberi meruit.

Anno circiter 330.

1. Euſebius porro & aſſeclæ, pulſo Euſtathio cæteriſque veri defenſoribus, ad hoc nervos omnes induſtriæ contenderunt, ut Arii Alexandriam regreſſum impetrarent; cumque occaſionem illi & anſam gerendæ rei percupide obſervarent, opportune cecidit ut tum Meletiani per Ægyptum turbas darent, ac contra quam fuerat in Nicæna ſynodo definitum, rebus ſeſe immiſcerent eccleſiaſticis. Homines Athanaſius precibus, hortamentis, comminationibus ad officium revocare, ſocietatemque communionis inire tentabat. At Meletianorum protervia fruſtra ceſſit conatus. Re comperta Euſebius tum factionis ſuæ facile princeps, mittit ad Meletianos, quos magnis ſibi pollicitationibus devincit; initaque cum illis clanculum amicitia, de Arii reditu conſtituit agendum. Poſtquam ergo prius Ariani cum Meletianis ſimultates aperte geſſerant, ubi adverterunt plebem catholicis Sacerdotibus eſſe addictam, ſtimulante livore, ejuſmodi fœdus inter ſe inierunt, communeſque inimicitias ſuſceperunt adverſus clerum Alexandrinum. Quæ res male vertit Meletianis: ex Arianorum enim conſuetudine & ſocietate veræ fidei jacturam fecerunt, hauſto ſenſim erroris veneno, ita ut & ipſi perſæpe Ariani ſint appellati. Hoc juncti fœdere, operam inter ſe diviſerunt, ut Meletiani callidiſſimi homines & ad calumnias ſemper parati, pro ſuis partibus criminum confictionem ſuſciperent, Ariani vero Euſebianorum gratia & auctoritate freti, judicii ferendi ſibi partes vindicarent.

Anno circiter 331. Euſebius conatur Arium Alexandriam remittere. Athan. Apolog. contra Arianos n. 59.
Epiphan. Hæreſ. 68.
Meletianos ſibi adſciſcit.
Sozom. l. 2. cap. 21.
Athan. ibid. n. 60.

2. Et principio quidem Euſebius Athanaſii animum tentavit, optatiſſimum ſibi putans eſſe, ac rebus Arianorum augendis commodiſſimum, ſi tantus ille vir ad eorum partes accederet; ac litteris quidem ſuis rogabat Arianis aditum, tabellarii autem opera interminabatur inſidiis appetendum fore, niſi concederet poſtulatum. Verum Athanaſius, ubi res agebatur Eccleſiaſtica labeſactanda, nec minis nec pre-

Anno circiter 331. Socrat. lib. 1. cap. 23. Sozom. lib. 2. cap. 18. Athan. Apolog. contra Arianos n. 59.

Anno circiter 331.

cibus opportunus, optatis Euſebii abnuit: nec modo Arianis non aditum conceſſit, verum etiam in eorum *hæreſi* extirpanda operæ ſemper plurimum ſtudiique conſumpſit. Quæ res Euſebii & ſectatorum ejus animum exaſperavit in *Antiſtitem*. Et conſpicati non poſſe virum ab inſtituto revocari, promotionem ejus in ſedem epiſcopalem in invidiam vocant; juniorem pro tanto munere, indignum, ab improbis delectum ementiti, cujus criminationis vanitas ex recenſita ſuperius cooptati Athanaſii ratione perſpicua eſt. Ruebat ſuapte infirmitate calumnia, teſtibus innumeris rei veritatem proclamantibus. Intellexit autem Euſebius nihil ejuſmodi machinamentis perfectum iri, niſi Imperator ſuam interponeret auctoritatem. Quamobrem alio vertit ſtudia & conatus, & qua valebat apud Conſtantiam Auguſtam auctoritate & gratia uſus, miniſterio quoque adhibito cujuſdam Presbyteri inter familiares Auguſtæ computati, muliebrem animum ad Arianorum patrocinium allicere tentabat. Et vero adminiſter ille conſiliorum Euſebii ſæpe cum Conſtantia de Ario ſermonem habuit, virum aiens injuria adfectum a Synodo, nec ita ſentire ut vulgi rumore ferebatur, ſed ſanæ fidei hærere. His Conſtantia fidem habuit; nec tamen ea de re Imperatori verba facere eſt auſa. Accidit inter hæc, ut in gravem illa morbum incideret: ægram Imperator frequens adibat. Ingraveſcente morbo, deſperataque valetudine, Conſtantino Presbyterum illum commendat, teſtata viri probitatem juxta atque religionem, necnon benevolum illius imperio animum. Neque ita multo poſt diem illa clauſit ſupremum. Presbyter exinde inter familiariſſimos Imperatoris annumeratus eſt: & majorem in dies nactus gratiam fiduciamque, demum Conſtantino ſuum de revocando Ario conſilium aperit, nihil ſentire virum aiens, quam quod in Synodo decretum fuiſſet, ſi in conſpectum ejus admittatur, adſtipulaturum Nicænis decretis; ſine cauſa reum agi & in crimen vocari. Nova res atque admiranda Imperatori viſa eſt. Reſponditque roganti: Si decretis Synodi Arius, ſi doctrinæ adſtipulatur, libenter hominem ad conſpectum admittam, & cum honore Alexandriam reverti concedam. Litteriſque confeſtim evocat Arium. Procraſtinantem ut videt, ſecundas mittit 27. Novembris datas, quibus cohortatur ut profectum maturet, nec moras ulterius trahat, ſed conſcenſo publico vehiculo ſe conveniat. His acceptis Arius, comitante Euzoio diacono impietatis, abdicationis, exſilii ſocio, Imperatorem adit. Accedentes Imperator percontatur, veramne fidem ſectentur. Sectari, amplecti eam reſpondent. Libellum fidei dare jubet. Illi protinus offerunt meditatum vaferrime, & doloſis verbis concinnatum, quæ nec aperte fidem impugnarent, neque erroris virus eliminarent. Perorabant autem ſub libelli finem, rogantes, quando ſana & ſincera eſſent opinione, aditum ſibi ad Eccleſiam non negari. Hac Arii formula offenſi multi ſectatorum ejus, priſtini erroris retinentiſſimi, quibus impietas nullis delinita verbis, ut principio fuerat publicata, cordi erat, ab eo deſciſcunt; aliamque diſparem familiam ordiuntur, cujus ſecundum hæc anteſignani fuerunt Aetius & Eunomius.

Euſebii calumniæ in Athanaſium.

Socrat. lib. 1. cap. 25. Sozom. l. 3. cap. 25.

Arius & Euzoius libellum fidei offerunt Conſtantino.

Socrat. lib. 1. cap. 25. Sozom. lib. 2. cap. 27.

Anno circiter 332.

1. Cæterum deluſus Arii caliditate Conſtantinus, eo appulit animum, ut eum Alexandriam proficiſci libens concederet. Verum Athanaſius, qui hominem priſtino ſemper errore implicatum, ſimulatamque ac dolo plenam ejus fidei confeſſionem probe norat, aditum ei ad Catholicorum communionem intercluſit. Et vero non ſine cauſa repulſam tuliſſe Arium mox propalam fuit. Errores enim ille per urbem diſſeminare de integro conatus, turbas Alexandriæ dabat, & in diſcrimen vocabat pacem reipublicæ Chriſtianæ. Ut vidit Euſebius fruſtra tentari Athanaſium, niſi Imperatoris juſſio accederet, auctor ipſi fuit ut litteras ad Antiſtitem daret minarum plenas, quarum partem adfert Athanaſius ſic habentem: „ Cum igitur „ voluntatem meam compertam habeas, omni„ bus qui in Eccleſiam admitti efflagitarint, „ liberum præbeto ingreſſum. Si quos autem „ in Eccleſiæ communionem admitti cupientes „ te prohibuiſſe, aut aditum illis intercluſiſſe „ didicero, mittam quamprimum, qui te juſ„ ſu meo abdicet, & ex ſedibus transferat „ tuis. „ His addit Sozomenus, Euſebii & Theognii criminationes in Athanaſium, quod videlicet turbarum & tumultuum auctor eſſet, multiſque in Eccleſiam ingredi cupientibus clauderet aditum, veras eſſe contendiſſe Meletianos, Joannis ſequaces; qui crebris ad Imperatorem itionibus, ementito Catholicorum nomine, Athanaſio & catholicis Epiſcopis crimina, cædes, vincula, verbera, plagas, incendia eccleſiarum adſcribebant. Athanaſius acceptis ab Imperatore litteris reſcribit ipſi: Joanni & ſociis ejus illegitimas objicit ſacerdotum promotiones, ſtudium immutandæ Nicænæ fidei, doctrinam minime ſanam, contumelias & ſeditiones adverſus orthodoxos. Inter haſce ultro citroque oblatas criminationes, animi pendens & cui crederet ignorans Conſtantinus, eam demum dedit epiſtolam, cujus ſuperius partem exaravimus, deferentibus Syncletio & Gaudentio Palatinis.

Anno circiter 332. Arius Alexandriam petit. *Socrat. l. 1. c. 27. Sozom. l. 2. c. 22.*

Conſtantinus jubet recipi Arium. *Athan. Apol. contra Arianos n. 59*

lib. 2. c. 22.

2. Ejuſmodi litteris nihil permotus Athanaſius, Imperatori renuntiat nullam eſſe hæreticis Chriſto adverſantibus cum eccleſia catholica ſocietatem, nec poſſe ſe, ſalvo officio, hujuſmodi hominibus aditum præbere. Imperator autem nihil ultra queſtus, Athanaſio liberam rei ad arbitrium gerendæ facultatem permiſit. At Euſebius, non ex voto cadente negotio, conſilium init opprimendi Athanaſii, ratus non poſſe eo incolumi impetrari quod in optatis erat. Meletianis igitur uſus inſidiarum adminiſtris, hortatur ut memores veteratoriæ artis, qua olim Petrum, Achillam & Alexandrum per calumniam vocaſſent in crimen, jam pari auſu aggrederentur Athanaſium. Illi nec impigre Euſebii juſſa exſequuntur: excubanteſque in occaſiones criminandi Athanaſii, cum nullus accuſationi locus vel aditus eſſet, demum Euſebii conſilio, opera Iſionis Athribeos, Eudæmonis Taneos, & Callinici Peluſii Meletianorum, hanc priorem fingunt criminationem; quod ſcilicet Athanaſius lege data linea ſticharia, ſeu veſtes ſacras miniſtrorum altaris ab Ægyptiis primus exegiſſet. Nec mora, crimen ad Imperatorem defertur. Sed commodum evenit ut duo Alexandrini presbyteri, quibus nomen Apis & Macarius, iſtic tum verſarentur; a quibus rei veritatem cum didiciſſet Imperator, Meletianorum deprehenſa calumnia eſt. Secundum hæc litteras mittit Conſtantinus, queis

Athanaſius negat Ario aditum. *Athan. Apol. contra Arianos n. 60.*

Meletianorum criminationes in Athanaſium.

Anno circiter 332.

Athanaſius Nicomediam petit.

queis Iſionis factum damnans, Athanaſium jubet ſe convenire. Euſebius re improſpere geſta, non finem fecit inſidiarum: ſed Iſioni & conſceleratis auctor eſt Nicomedia ne ſecedant, ſed adventantem Athanaſium novis adoriantur criminationibus. Eo cum perveniſſet ille, delatores parati meditatique accedunt; ac primo Macarium Athanaſii presbyterum de confracto calice ſacro inſimulant, ipſumque Athanaſium in capitale crimen omniumque atrociſſimum vocant; quod videlicet hoſtili erga Imperatorem animo, in ſubſidium belli ſcrinium miſiſſet auri plenum Philumeno cuidam imperium affectanti. Hæc ſane erant ferini in Athanaſium odii ſigna. Sed, providente numine, ejuſmodi hoſtium tela, quæ in ſacri illius capitis periculum imminebant, brevi depulſa ſunt. Ubi enim Athanaſium hujuſmodi crimen propulſantem in ſuburbio Nicomediæ, cui nomen Pſammathia audiviſſet Auguſtus, illi de more falſi convicti repulſam tulere. Athanaſius autem honorifice exceptus remittitur Alexandriam, litteris munitus Imperatoriis ad populum Alexandrinum; quibus Conſtantinus Meletianorum ſcelera, turbas, ambitionem acriter inſectatur, Athanaſiumque commendat ut pium & frugi virum, æqui bonique ſtudioſum.

Athan. ibid. n. 60. 61.

Iſchyræ hiſtoria.

Athan. ibid. n. 60. & 74.

3. Reverſus Athanaſius aliquantiſper in pace degit. At Meletiani in calumniis & conſpirationibus adornandis pervigiles, haud multo interpoſito ſpatio, pacti initi memores, oblatam moliendi nova in Athanaſium occaſionem arripiunt, & redintegrant de calice fracto querelam. En totam fabulæ cauſam. In Mareote, Alexandrini agri portione, viculus erat nomine Pax Secontaruri, quo loco ſedem habebat Iſchyras quidam profligatis moribus homo, peroſus plebi; qui olim a Collutho preſbyter creatus, ad laicorum conditionem Hoſii juſſu, ut dictum eſt, reductus fuerat. Is nefario auſu ſacra attingere & munus ſacerdotale obire nihil verebatur. Et cum nulla in viculo exſtaret eccleſia, in ædicula orphani cujuſdam Iſionis rem ſacram agebat; tanta tamen infamia apud accolas ruſticanos laborans, ut nonniſi ſeptem ex affinibus cœtibus ejus intereſſent. Re comperta Presbyter, cui erat ejuſmodi viculus contributus, Athanaſio Eccleſias de more perluſtranti facinus denuntiat; qui Macarium presbyterum mittit, Iſchyram accitum. Eum ægritudine laborantem ac decumbentem reperit Macarius: patrique illius jubet, ut a tali auſu filium coerceat. Morbo demum levatus Iſchyras, cum prohibente patre ſacra adire facultas non eſſet, ad Meletianos ſe proripit: qui haud illibenter ſceleſtiſſimum hominem, & conſiliis opportunum ſuis, recipiunt. Et quamprimum, ne fruſtra forent tanta acceſſione aucti, hominis ad meditatum facinus operam requirunt, inſidias aperiunt in Athanaſium ſtructas, ejus miniſterio opus eſſe ſibi ajunt. Etſi perditis moribus erat homo, initio tamen negare operam, horroreque criminis reſilire. At Meletiani vi compulſum, atque plagis oneratum, ad iniquam pactionem deducunt; ac hujuſmodi criminationem una omnes fingunt & comminiſcuntur, irruentem ſcilicet Macarium ſacrum calicem confregiſſe, menſam evertiſſe, libros combuſſiſſe, &, ut narrant alii, cathedram dejeciſſe, eccleſiamque diruiſſe a fundamentis. Si Socrati fides, Nicomediam Iſchyras, a ſacrorum officio intercluſus profugit, & cum Euſebio concinnandæ calumniæ rationem inivit. Verum cum ejuſmodi profectio ab Athanaſio juxta atque a cæteris ſcriptoribus taceatur, jure in ſuſpicionem falſi veniat; maxime quia rem ſæpiſſime tractans Athanaſius, id non prætermiſſurus erat, ſi revera geſtum fuiſſet. Meletiani igitur Iſchyram eſſe presbyterum prædicant ubique: ut ejuſmodi calumniam pervulganti habeatur fides. Is vero commentitium facinus ubique denuntiat. Verum a conſanguineis objurgatus, pertæſuſque ſceleris, ad Athanaſium adit collacrymans. Hominem ob tantum flagitium increpat Athanaſius. Ille ſubornatum ſe & circumventum a Meletianis ait ad ejuſmodi criminationem comminiſcendam, libellum tradit Antiſtiti, quo ſe teſtatur ab Iſaaco Cleopatridis, Heraclide Nicii, & Iſaaco Letopoleos, Meletianis epiſcopis, plagis & verberibus ad id facinoris compulſum. Ac Deum obteſtatus, renuntiat ſe probe ſcire, nihil ab Athanaſio vel a Macario admiſſum hujuſmodi. Rogat demum ſibi Athanaſii conventibus intereſſe liceat. Ejuſmodi libellum curavit Athanaſius a multis presbyteris, diaconiſque, cum Alexandrinis, tum Mareoticis, ſubſcribi & ſuffragiis muniri. Neque tamen ſtatim Iſchyræ conceſſus ad eccleſiam Catholicorum aditus. Cum etim jamdiu ad Colluthianos, atque exinde ad Meletianos deſciviſſet; diuturniore òpus erat experimento, ut ſincera viri pœnitentia comprobaretur.

Hilarii Fragment. p. 1311.

Anno circiter 332.

Athan. ibid. n. 63.

Ath. ibid. n. 74.

3. In epiſtola Mareotici cleri quædam præfert Nannii verſio, quæ in nullo edito vel ſcripto codice, quem quidem inſpectare licuerit, græce comparent. Hæc ſunt ejus verba: *Nam cum ille (Iſchyras) poſt defectionem ad Meletianos nobis reconciliari & conjungi vellet; quemadmodum & Piſtus, qui & ipſe quoque talia de Athanaſio in vulgus ſparſerat; neutrum tamen, quamquam propria manu teſtarentur nihil tale factum eſſe, & ſe ſubornatos a certis hominibus ut talia dicerent, recipere voluerunt.* Vix ſane credatur, de Piſto iſthæc ſine codicis cujuſpiam Græci auctoritate adjecta fuiſſe a Nannio. Quæ ſi vera ſunt, mirum ita carptim rem perſtrictam fuiſſe.

Athan. ibid. in notis.

4. Neque fuerunt iſtæc Meletianis ad perniciem Athanaſio inferendam fatis. Verum ut multiplici crimine facilius virum opprimerent, aliud comminiſcuntur portenti ſane ac prodigii ſimile. Rem altius ordiri neceſſe eſt. Erat quidam Arſenius epiſcopus Hypſeles, Meletianis neceſſitudine junctus, licet in Breviario ſupra memorato inter Meletianos epiſcopos non compareat; qui an ad Meletianos jam epiſcopus deſciverit, an, contra quam vetitum in Nicæna ſynodo fuiſſet, ab iiſdem fuerit cooptatus, pariter incertum. Eum ſibi Meletiani ad ſingularem atrocemque criminationem in Athanaſium adornandam adminiſtrum parant. Princeps conſpirationis ordiendæ fuit Joannes cognomine Archaph, Meletianorum anteſignanus. Et quia nemo ſolet ad maleficium ſine ſpe & emolumento accedere, pactione pecuniæ hominem perpulit ad ſeſe occultandum; eo nempe conſilio, ut viri non ulterius inter homines verſantis cædem aut mutilationem evulgandi facultas eſſet. Latebrarum locus Monaſterium fuit nomine Ptemencyrcis, in Anteopolite Nomo ſitum. Latente igitur Arſenio,

Athan. Apol. contra Arian. n. 63. & ſeqq.

Arſenii hiſtoria.

pri-

Anno circiter 332.

primum rumores ubique ſpargunt, enectum ab Athanaſio fuiſſe Arſenium, ac veneficii cauſa membratim obtruncatum. In ſceleris teſtimonium truncam manum circumferebant, obviis oſtentabant, ut univerſorum in auctorem iram accenderent. Demum ea ipſa crimina Iſchyram & Arſenium ſpectantia deferunt ad Conſtantinum, qui, quod permirum videatur, etſi jam ſycophantas Meletianos oculis ipſe ſuis deprehenderat, fidem nihilo minus hæc renuntiantibus habuit: ideoque litteras miſit Antiochiam ad Dalmatium cenſorem, cui homicidii cauſam audiendam committebat.

Anno 333. Synodus Cæſareæ indicitur. Sozom. lib. 2. cap. 25. Hilar. Fragm. p. 1133.

1. Et vero, ut noſtra quidem fert opinio, eodem tempore Synodum edixit Cæſareæ in Palæſtina celebrandam, triginta nimirum menſibus ante Tyriam ſynodum, ut habet Sozomenus, videlicet menſe circiter Martio anni 333. Quæ res item Philippopolitanæ ſynodi epiſtola firmatur, quæ ſic habet: *Nam propter hæc neceſſario concilium apud Cæſaream Palæſtinam primo videtur eſſe condictum: & cum minime ab ipſo vel ab ſatellitibus ad ſupradictum concilium occurreretur, poſt alterum annum in Tyro propter ejus facinora neceſſario iterum celebratur.* Cui ſynodo, ut videtur, Dalmatius Cenſor, quemadmodum Tyri Dionyſius Comes, interfuturus erat, omnia auctoritate & arbitrio ſuo moderaturus. Cenſor Athanaſio diem dixit, ut ſe adornaret ad eam depellendam criminationem. Qui litteris Dalmatii acceptis, initio futilem & a veri ſimilitudine abhorrentem calumniam nihil curabat, tutus conſcientia ne cogitati quidem, nedum admiſſi, facinoris. Attamen ubi commotum ira Imperatorem eſſe accepiſſet, ad comminiſtros Epiſcopos per Ægyptum rem ſignificat: Diaconumque mittit, qui perveſtigaret, ubi locorum eſſet Arſenius, qui a quinque vel ſex annis in Athanaſii conſpectum non venerat. Diaconus autem profectus ad Monaſterium Ptemencyrceos, quo loco latere Arſenium rumor erat, primum incidit in quoſdam, Pecyſium nempe presbyterum, Sylvanum Heliæ monachi ejuſdem Monaſterii fratrem, Tapenacerameum, & Paulum Hypſeles monachum, qui Arſenium iſtic verſari confeſſi ſunt. Re comperta, Pinnes ejuſdem Monaſterii presbyter hominem in naviculam conjici curavit, ut ſecundo flumine ad inferiores Ægypti partes una cum Helia monacho concederet. Poſt hæc, elapſis, ut putamus, quibuſdam ab Arſenii profectione diebus, Athanaſii diaconus cum comitibus nonnullis reverſus, derepente in Monaſterium quærendi Arſenii cauſa ſeſe immiſit; quem, utpote alio tranſmiſſum, cum non reperirent, Pinnem presbyterum cum Helia monacho Arſenii comite Alexandriam deportatos Duci obtulere. Et cum nulla negandi via eſſet, faſſi ſunt in vivis Arſenium ac minime obtruncatum eſſe. Ad hæc omnia jam memorata Pinnes in Monaſterium regreſſus Joanni Archapho reſcripſit, monens ut ne modo, pervulgata rei veritate, Athanaſio cædem adſcribere aggrederetur: quam epiſtolam, Paphnutii monachi manu exaratam, nobis Athanaſius integram ſervavit. Narrat item Pinnes, Arſenii enecti fabulam ita per totam Ægyptum percrebuiſſe, ut ne ultra celari poſſet. Hæc cauſa fuiſſe putatur Arſenio ut Tyrum profugeret, quo ibi procul patria & Athanaſio, tutius deliteſceret. At forte evenit Archelai conſularis famuli, ut in taberna

Athan. Apolog. contra Arian. n. 65. & ſeqq.

Arſenii fabula deprehenditur.

A latere Arſenium quibuſdam renuntiantibus acciperent, remque indicarent hero. Is mature virum perquirit, repertumque in cuſtodiam tradit aſſervandum; & ſub hæc Athanaſio ſignificat deprehenſum Arſenium. Cujus item rei oculati fuere teſtes quidam ipſius Athanaſii familiares. Arſenius vero ne deprehenſus quidem ſe Arſenium eſſe fatebatur, donec ad Pauli Tyri epiſcopi tribunal evocatus atque convictus, negandi finem faceret. Hoc autem ille pacti cum Euſebio initi cauſa agebat, ne ſe ſycophanta deprehenſo tota evaneſceret fabula. Peccat autem Socrates, qui iſtam deprehenſi B Arſenii hiſtoriam Tyriæ ſynodi tempore contigiſſe narrat. Nos Athanaſium ſequimur fide ſane digniorem.

Anno 333.

Socrat. lib. 1. cap. 29.

2. Inter hæc Euſebius Nicomedienſis, Theognius Nicænus, & Theodorus Heracleotes, poſtquam crebris itionibus poſtulationibuſque, intolerabilia, ut ajebant, Athanaſii facinora in ſynodo aliqua diſquiri oportere Imperatori ſuaſiſſent, jamque celebrandæ ſynodo deputata eſſet Cæſarea in Palæſtina; verſus Orientem properabant animo Athanaſii in ejuſmodi ſynodo abdicandi. Verum ille gnarus inſidiarum & malæ mentis adverſariorum, iter & judicium C illius ſynodi, nec injuria, detrectabat. Quare peracta de Arſenio perquiſitione, & patefactis Meletianorum conſpirationibus, Imperatori renuntiat repertum Arſenium, & totam homicidii ſcenam de medio ſublatam fuiſſe: ac quæ de Macario presbytero olim Meletiani ad ipſum detuliſſent, revocat in memoriam. Commodum item accidit, ut Meletiani in iteratis ſuis de calice fracto & de menſa ſubverſa criminationibus Athanaſium modo, modo Macarium inſimularent. Quod utique ſignum erat luculentum confictі & excogitati criminis. Hæc D miſſo Macario diacono ſignificat Imperatori: qui ſtatim judicio Cenſoris prohibito, Euſebium & ſocios in Orientem Athanaſii Eccleſia deturbandi cupidine properantes retrogredi jubet; litteriſque miſſis Athanaſium cohortatur, ut populo ſuo pacem & tranquillitatem conciliare ſtudeat, id cum primis in optatis eſſe ſibi. In Meletianos autem, quos omni exſecratione dignos appellat, invehitur acerrime. Mirari ſe ait, quos illi viros interemptos jactitabant, eos ipſos incolumes ante omnium oculos verſari; menſam everſam, calicem fractum vecordes homines modo ab Athanaſio, E mox a Macario effutire, ut illa incertitudine accuſatinnis in ſycophantiæ ſuſpicionem vocarentur. Jubet palam legi epiſtolam; ut nemo unus geſtam rem, Meletianorumque inſidias ignoret. Plectendos denuntiat, ſi quos paria auſos deprehenderet. Gratulatoriam Alexander Theſſalonicenſis Athanaſio epiſtolam miſit, acceptis per Serapionem Sozontis filium, bene moratum adoleſcentem, ejuſdem litteris; ſcelerato Joanni aiens jure infamiæ notam inuſtam, utpote turpiſſimarum rerum artifici.

Athan. ibid. Theodoret. l. 1. cap. 28.

Calumnia detecta.

Athan. ibid. n. 66.

3. Apertiſſimum autem illud fuit conſpirationis argumentum, cum Arſenius ipſe, poſt- F quam latens deprenſus fuerat, miſſis ad Athanaſium litteria, ſignificavit cordi eſſe ſibi pacem & communionem Eccleſiæ catholicæ, rogare aditum ſibi dari, polliceri nullam initurum ſe cum ſchiſmaticis ſocietatem, neque imprudente aut invito Athanaſio, ſcitum aliquod vel decretum una cum aliis Epiſcopis editurum.

Arſenius delicti veniam petit. Athan. ibid. n. 69.

Anno 331.

rum. Iſtas Arſenius dedit litteras, qui multa poſt hæc nec obſcura prætulit mutati & catholicis rebus addicti animi ſigna. Re cognita Joannes Archaph, ut vidit geſta ſua in ore omnium verſari, traduci in dies, magnam ſibi invidiam conflare, quaſi pœnitens facti, communionem Athanaſii efflagitare cœpit: ac litteris Imperatori teſtificatur ſe jam omni poſita ſimultate, pacem communionemque cum Athanaſio exoptare ac requirere. Pergratæ litteræ Conſtantino fuere, pacis ſcilicet amantiſſimo; dataque epiſtola virum evocat, publici vehiculi copiam facit, ut majore gaudio præſentem paciſque ſtudioſum exciperet. Talis tum fuit rei exitus, & aliquantum temporis ſopitum negotium fuit.

Anno circiter 334. Antonius Alexandriam venit. *In Vita Antonii n. 69.*

1. Per id circiter tempus Ariani, rumoribus ſpargendis ſemper invigilantes, temere jactitabant magni per Ægyptum nominis virum Antonium Monachorum patrem doctrinæ ſuæ favere & adſtipulari. Perlata res Antonio dolori fuit; graviterque ſuccenſens novatoribus, hortatu Epiſcoporum, & maxime Athanaſii, Alexandriam ſe confert. Tum cœpit Arianos publice coarguere, hæreticos appellare, hæreſin eorum vocare Aotichriſti prodromum, prædicare Filii æternitatem, deitatem, populum voce monitiſque in vera doctrina confirmare. Ingens fuit multitudinis lætitia, grande odium conflatum hæreſi adventu viri Dei. Accurrebant cives videndi Aotonii cupidine flagrantes. Ipſi gentiles conſpecta viri litterarum imperiti vi orationis, ſtupefacti ſignis miraculiſque ad preces ejus editis; (nam energumenos, ac mente captos bene multos curabat) tanto numero ad Chriſtianam fidem confluxere, ut plures paucis diebus, quam alias per integrum annum, veræ fidei viam ingrederentur. Et vero tanta erat opinione ſanctimoniæ & pietatis, ut univerſi, ne paganis quidem exceptis, hominem Dei, Antonium compellarent.

Curat dæmoniacam.

2. Cum autem excederet urbe, Athanaſio honoris cauſa comitante, ut ad portam pervenit, retro clamans mulier ſiſtere gradum rogabat, & ſanare filiam ſuam dæmone vexatam. Rogante etiam Athanaſio, ſubſtitit ille; & propius accedente cum filia muliere, dæmon puellam humi dejicit. Tum precatus Antonius, impurum dæmonem fugat, & incolumem matri filiam reſtituit. Cunctiſque cum gratiarum actione Antonium honorifice deduceotibus, geſtiens in amatam ſolitudinem remigravit. Quædam certe ſunt queis inducamur, ut contra quam ſeotiunt nonnulli docti viri, in annum circiter 334. Antonii Alexandriam profectionem conſignemus. Ne ultra annum 334. vel ut tardius 335. differamus, vetat quod Athanaſius in Aotonii vita, ubi apprime temporis rationem ducit, ejus Alexandriam profectum enarrat, priuſquam de Conſtantini ad eumdem Antonium miſſis litteris verba faciat. Et quia eo tempore Alexandriæ verſabatur Athanaſius, ut ipſe narrat, non poteſt ultra annum 335. differri iter Antonii; quia poſt annum illum, dum viveret Conſtantinus, Alexandriam non vidit Athanaſius. Ad hæc, poſt Athanaſii exſilium, cum frequens litteras Antonius ad Conſtantinum reditus ipſius impetrandi cauſa mitteret, nullus reſiduus fuit Ariaois locus evulgandi, ſibi ſuiſque erroribus adſtipulari Antonium; cum contra clamarent viri geſta, & Catholicis addictum proderent. Quæ ſane cauſa nobis eſt, ne profectum ejus poſt annum 335. conferamus.

Anno circiter 334.

Euſebius Cæſarienſis inimicitias ſuſcipit adverſus Ægyp. p. 108.

3. Hoc item anno Euſebius Cæſarienſis in odium inimicitiamque adverſus Ægyptios epiſcopos palam prorupit. Etſi enim a multis jam annis eſſet Arianis rebus nec obſcure deditus: at non ita ut catholicorum Præſulum palam hoſtis audiret. Quæ porro cauſa fuerit ſimultatis, ut nulli non tunc exploratum & notum fuiſſe memorant Ægyptii epiſcopi, ſic jam non in promtu fuerit augurari. Subodoramur tamen, ideo Euſebium Ægyptiis ſuccenſuiſſe, quod fortaſſis una cum Athanaſio abnuiſſent ad ſynodum Cæſareæ indictam ſe conferre, quia Euſebius jam in Arianiſmi & odii erga Athanaſium ſuſpicionem veniſſet. Sane ait Theodoretus, ſuſpectam Athanaſio Cæſaream fuiſſe ob illius urbis antiſtitem.

Athan. Apol. contra Arian. n. 78.

Theodoret. l. 1. c. 28.

Anno 335. *Athan. ibid. n. 70. 71.*

1. Meletiani vero patefactis inſidiis pudore adfecti, ſtudia & conſilia alio converterant; ac fortaſſe conſpirandi finem feciſſent, niſi acceſſiſſent Euſebianorum ſtimuli, quibus non Meletianorum fama & dignitas, ſed Arianorum res cordi & ſollicitudioi erant. Cum viderent ergo, per otium & pacem Athanaſio licere ſolitam augendæ rei Catholicæ operam navare; interturbare conſilia ejus Meletianorum ope ſatagunt, hoſque rurſum evocant ad priſtinam fingendi & calumniandi artem. Meletiani igitur inſtaurato fœdere, elapſis triginta ab indicta Cæſareæ ſynodo menſibus, Athanaſium denuo reum agunt apud Imperatorem, & inveteratas confutataſque criminationes renovant. Prodigii ſimile eſt, tam verſatilem & ſycophantis opportunum Conſtantini aoimum fuiſſe; ut quæ toties ille falſa & commentitia deprehendiſſet, ea denuo in judicium vocari concederet. Euſebiani ergo, ut ait Athanaſius, iis uſi ſcenæ quam parabant hiſtrionibus, auctores ſunt Imperatori, ut ſynodum Tyri jubeat congregari. Tum Comes Dionyſius eo mittitur, imperio ſuo omnia moderaturus. Satellitium militare Euſebianis datur, ut arbitrio ſuo peragant omnia. Eo concedunt magno numero Euſebiani; quorum primipilares Euſebius Nicomedienſis, Euſebius Cæſarienſis, Narciſſus Neronopolitanus, Placillus Antiochenus, Theognius Nicænus, Maris Chalcedonenſis, Theodorus Heracleotes, Patrophilus Scythopolitanus, Theophilus, Urſacius Singidonenſis, Valens Murſinus, Macedonius Mopſueſtenus, Georgius Laodicenus, & alii plurimi. Nec tamen deerant quibus æqui bonique ſtudium eſſet, ſed perpauci. Ioter eos Maximus Hieroſolymitanus, Marcellus Ancyranus, Alexander Theſſalonicenſis, Aſclepas Gazenſis. Sexaginta omnes numero præter Ægyptios erant, auctore Socrate. Ab hoc cœtu avertebat Athanaſii animum priſtinarum recordatio conſpirationum; nec tutum eſſe arbitrabatur hoſtibus ſe committere, quos penes tunc ſumma rerum eſſet, ubi nulla æqui ratio futura, ſed omnia Euſebianorum arbitrio agenda, jubente Comite, cogentibus militibus. At vel invitus ille, litteris compulſus Imperatoris, iniquo judicio ſecum agi paſſus, eo cum Ægyptiis epiſcopis quadragintanovem ſe contulit. Macarius item presbyter vinctus, cateniſque onuſtus, Tyrum adductus a militibus eſt, ob delatum crimen fracti calicis & everſæ menſæ. Quæ res per quidem in-

Sozom. l. 2. c. 25.

Synodus Tyria.

Athan. Apol. contra Arianos n. 72.

Socrat. l. 1. cap. 25.

Anno 335.

indigna erat, Sacerdotem necdum convictum tam aſpere excipi in præſentia Epiſcoporum.

Theodoret. l. 1. c. 29.

2. Conſtantinus reconciliandæ pacis percupidus, litteris ad Tyriam ſynodum miſſis, ſignificavit optatiſſimum eſſe ſibi, ut ſimultas omnis & altercatio in Eccleſia comprimatur; ſed quia non deeſſent, queis turbas dare & omnia miſcere animus eſſet, hortari ſe Epiſcopos ad Synodum celebrandam convocatos, ut diſſidentia membra ad concordiam revocarent, quam de medio ſuſtulerat paucorum hominum arrogantia. Mnnet ut citra odium gratiamque aliquam, juxta Eccleſiæ regulas delictorum pœnas ſumant. His acceptis litteris, Epiſcopi cauſam Athanaſii agere cœperunt. Sedebant epiſcopi Athanaſio infenſiſſimi, inter quos eminebat Euſebius Cæſarienſis. Stabat coram Athanaſius, cui ſedis ſuæ jure primas deferri oportuiſſet, una cum Ægyptiis epiſcopis, qui in viæ periculique ſocietatem venerant. Euſebium inter judices conſpicatus Potammon Heracleæ in Ægypto epiſcopus, cui fuerat ſub Maximiano pro fide Chriſti oculus exſculptus, collacrymans & dolens his hominem dictis compellat. „ Te-ne, inquit, „ Euſebi, ſedere, & inſontem Athanaſium te „ judicem ferre? Quis iſthæc toleret? Dic ſodes, „ noone mecum Tyrannorum tempore in cuſto„ dia fuiſti? Atque ego quidem oculo ſum pro „ veritate mulctatus: tu nulla carporis parte „ mutilatus es, neque in fidei teſtimonium ali„ quid paſſus, ſed iocolumis integerque ades. „ Quanam ratione ex cuſtodia elapſus es, niſi „ quia pollicitus es te nefarium quidpiam ad„ miſſurum, vel fortaſſe admiſiſti? „ His Euſebius auditis excanduit; & mox conſurgens cœtum ſolvit hæc loquutus: „ Si tanta hic „ procul finibus veſtris arrogantia eſtis: haud „ abs re in crimen petulantiæ & ſuperbiæ vo„ camini a contribulibus veſtris. „ Non deſunt tamen, qui Euſebium purgare curent a crimine vel ſuſpicione oblati diis ſacrificii: verum nobis ad ulteriora properantibus hæc non licet ſubtilius explorare. Cæterum non Euſebius tantum accuſatus eſt; ſed erant in cœtu Euſebianorum alii criminibus nbnoxii: qui cum hæreſeos, tum aliorum fœde geſtorum cauſa male audiebant; hos inter eminebat nequiſſimus ille Georgius Laodicenus, ab Alexandro olim abdicatus, qui turpiſſimæ vitæ cauſa omnibus peroſus erat.

Euſebium arguit Potammon.

Epiphan. Hær. 69.

Quæ crimina Athanaſio offeruntur.

Sozom. lib. 2. cap. 25.

3. Ventum deinde ad crimina eſt; acceduntque ex parte Joannis Archaphi delatores Meletiani, Callinicus Peluſii, & Iſchyras ſive Iſchyrion. Hic de confracto calice, de menſa & cathedra epiſcopali ſubverſis accuſationes redintegravit. Querebatur item ſe ſæpenumero Athanaſii opera in vinculis deteotum; & accuſatum ficto crimioe apud Hyginum Ægypti præfectum, quod Imperatoris imagines ſaxis appetiiſſet, in carcerem detruſum fuiſſe. Callinicus abdicatum ſe ab Athanaſio conqueſtus eſt, licet ante Alexandro communione junctus fuiſſet; cauſam irarum fuiſſe, quod Callinicus ipſe communicaturum ſe cum Athanaſio negaſſet, donec calicis confracti crimen & ſuſpicionem depelleret. Indigne ferre ſe Callinicus ajebat, quod Marcum quemdam, Presbyteri officio deturbatum, in Peluſii epiſcopatum promoviſſet; ſeque militarem cuſtodiam, tormenta ac judicia ejuſdem Athanaſii artibus, ſubire compulſum. Aderant præterea ex Meletianorum caterva Euplus, Pachomius, Iſaac, Achillas, & Hermæon epiſcopi, qui inflicta ſibi ab Athanaſio verbera mentiebantur. Omnes porro una ejuſdem farinæ accuſatores promotionem ejus in crimen vocabant. Ajebant nempe, cum omnes Epiſcopi ante decreviſſent, ut nemo eligeretur antequam oblata ſibi crimina coram dilueret; Athanaſium tamen quorumdam perjurio ad epiſcopatum perveniſſe; quæ cauſa ipſis fuerat, ut fraude circumventi ab ipſius ſocietate & communione deſciſcerent. Athanaſium autem, nedum oblata crimina propulſaret, vi illata ipſos accuſatores in carcerem conjeciſſe. Poſt hæc accuſatio de Arſenio iterum agitata. Atque ut evenire ſolet, cum ii, qui perniciem alicujus machinantur, gratia & auctoritate valent, videre erat Euſebio aſſentantes nonnullos, qui inter amicos Athanaſii ante numerabantur, jam inexpectatos accuſatores accedere. Lectus eſt quoque libellus popularium exclamationum, quaſi ſcilicet plebs Alexandrina, odio Athanaſii incenſa, conventus eccleſiaſticos detrectaret. Athanaſius autem juſſus cauſam dicere, ac frequenter in jus vocatus, ex oblatis criminibus alia depulit; pro aliis tempus & moram poſtulavit ad perquiſitionem. Hæc ex Sozoineno hauſimus; in cujus narratione veri veſtigia comparent. Meletiani namque omnes hic memorati, uno excepto Euplo, enumerantur omnes in breviario Meletii.

Anno 335.

4. Etſi porro crimina multa offerebant Antiſtiti, duo potiſſimum erant in ejus exitium comparata, in quibus comprobandis operam ponebant. Aderat Iſchyras, qui Athanaſium modo, modo Macarium confracti calicis inſimulabat. Præſens item erat Joannes, qui Arſenii necem Athanaſio imputaret perquam impudentiſſime, poſtquam, oec ſine ejus pudore & infamia, deprehenſa ac detecta calumnia fuerat.

5. Tum Athanaſius aliique Ægyptii, qui principio Euſebium & ſocios ſuperius memoratos judices in ſua cauſa recuſarant, quod probe ſcirent, neminemque fugeret, eos non Athanaſii modo, ſed orthodoxorum omnium inimicos eſſe, queis quavis data occaſione inſidias & bellum pararent; neceſſitate atque injuria compulſi, Meletianorum criminationem in Athanaſium adornatam propulſare aggrediuntur. Verum Euſebiani dicta Epiſcoporum interpellare, eorumque teſtimonia repudiare niſi ſunt. Tum verſi in judices, quibus quoddam ineſſet veri & æqui ſtudium, alios minis, alios convitiis laceſſere, ut deterrerent ab æquitate vindicanda. Neque tamen ſumma licet vi uſi, licet Comitis auctoritate ac militum manu freti, licet carnifice quodam & compulſore miniſtris uſi, licet omnia præter jus faſque agereot, comprobare potuere crimina Athanaſio oblata. Iſchyræ namque calumnia de calice fracto & de menſa ſubverſa, Epiſcoporum omnium Ægyptiorum teſtimonio depulſa eſt, nec quodpiam geſtæ hujuſce rei potuit Iſchyras argumentum proferre.

Athan. Apol. contra Arianos n. 7. & 9.

Calumniæ deteguntur.

6. Quod aliam vero ſycophantiam ſpectat de Arſenis nece, ſic illa referente Theodoreto detecta, nec ſine ingeoti Meletianorum ignominia, fuit. Deinde famoſam illam thecam & manum ſale conditam protulerunt, tum erupit ſpectantium clamor; aliis verum flagitium eſſe æſti-

Socrat. l. 1. cap. 28. Sozom. lib. 2. cap. 25. Theodor. lib. 1. cap. 30.

Digitized by Google

Anno 335.

æſtimantibus; aliis, qui latere Arſenium norant, falſum putantibus. Vix tandem compreſſis clamoribus, judices Athanaſius percontatur, num cui notus Arſenius. Cum multi reſpondiſſent eum ſe probe noſſe, adduci hominem jubet. Rurſum ille, iſne eſſet Arſenius rogabat, quem peremiſſet ipſe, quem perquirerent illi, cujus manum ipſe dexteram amputaſſet. Fatentur illi, Arſenium ipſum eſſe. Quibus Athanaſius, reducto pallio, utramque manum oſtendit, dextram ſiniſtramque. Aliam, inquit, præterea nemo requirat; duas enim ſolum manus a conditore Deo omnes accepimus. Socrates autem ita rem narrat. Athanaſius pallio in alterum latus reducto, manum hominis oſtendit. Rurſum nonnullis ſuſpicantibus altera eum manu truncatum; aliquantum moratus, ancipites illos hærere permiſit. cum alterum pallii latus reduxiſſet, alteram quoque Arſenii nudavit manum; & præſentes compellans: Arſenius quidem, ait, ut videtis, utraque manu integer eſt. Tertia hæc unde exciſa fuerit, indicent accuſatores. Utrum vero iſta ſerie calumnia mutilati Arſenii detecta ſit, an exornandæ orationis cauſa multa ſint adjuncta, incertum. Unum conſtat, Arſenium nempe ſynodo adſuiſſe, præſentemque cædis & mutilationis crimen repuliſſe, ut narrat Athanaſius.

Athan. Apol. contra Arian. n. 72.

7. His perſpectis accuſatores, ait Sozomenus, ad levandam ignominiam novo uſi crimine, ajunt Pluſianum quemdam epiſcopum Athanaſio addictum, juſſu illius incendiſſe domum Arſenii, ipſumque columnæ alligatum loris excepiſſe, & in cellulam incluſiſſe, unde elapſus Arſenius per feneſtram ſe proripuiſſet; ac exinde aliquamdiu delituiſſe, nec ſine cauſa pro mortuo & ambuſto habitum fuiſſe: qui quod præclarus vir eſſet & confeſſionis gloria inſignis, idcirco Joannem & aſſeclas, ejus perquirendi cauſa, magiſtratus adiiſſe. Ait tamen Socrates, Joannem detectæ calumniæ pudore illico fugam feciſſe.

Hiſtoria mulierculæ ſubjecta. Rufin. lib. 1. cap. 17. Sozom. lib. 2. cap. 25. Theodoret. l. 1. c. 30.

8. Aliam memorat Rufinus criminationem mulierculæ, quæ ad ſynodum intromiſſa vociferari cœpit, virginitatem ſe Deo voviſſe, ſed ab Athanaſio tum hoſpite ſuo vi compreſſam & pollutam fuiſſe: *Introduci ad hæc*, ait Rufinus, *jubetur Athanaſius. Ingreditur cum Timotheo presbytero ſuo, eumque monet ut poſteaquam mulier dicendi finem feciſſet, ſe tacente, ad ea quæ dixerat reſponderet. Cumque mulier ea quæ docta fuerat peroraſſet, Timotheus converſus ad eam: Vere, inquit, mulier, ego manſi apud te aliquando, aut vim tibi ut aſſeris feci? Tunc illa, ut mulierum ſe talium procacitas habet, objurgans Timotheum: Tu, tu, inquit, mihi vim feciſti, tu in illo loco commaculaſti caſtitatem meam. Tum omnes ridiculoſus pudor habere cœpit, quod tam facile tacente eo fictio compoſiti criminis patuiſſet.* Tunc dimiſſa mulier fuit. Athanaſius vero non dimittendam eſſe contendebat, ſed interrogandam quis horum auctor eſſet. Verum illi occlamarunt, alia ſupereſſe crimina longe graviora, quæ nullo poſſent artificio depelli. Ac tum ventum eſſe ait ad criminationem de Arſenio enecto.

9. Sed eam mulierculæ hiſtoriam multis nominibus ſuſpectam eſſe, ac fingentis magis artificium, quam rem vere geſtam olere, nemo inficias eat, qui adverterit eam non ab Athanaſio, qui res Tyri geſtas accurate bis terve recenſet, imo nec a ſynodis Alexandrina, Romana ſub Julio, & Sardicenſi memorari, in quarum ſynodicis epiſtolis pluribus enumerantur aliæ Euſebianorum in Athanaſium adornatæ criminationes. Quæ vero cauſa tanti facinoris ſilentio prætermittendi, potiſſimum in Sardicenſi ſynodo, quando e re Patrum erat id inter alia adferre, quo liquidius foret jure ac merito tantæ calumniæ artifices damnari & abdicari? Quorſum Philippopolitani præſules conſcelerati, repetitis aliis in Athanaſium criminationibus, hanc taceant? Cur Epiphanius & Socrates tam nobile flagitium Arianorum omittant, ſi vere geſtum, qui pluribus Tyrias res perſequuntur? Et ſane Sozomenus, qui ex Rufino eam hiſtoriam, ut & Theodoretus, mutuatus eſt, fatetur eam non in actis ſynodalibus comparere, ſed, utpote turpem & ridiculam, omiſſam fuiſſe. Quaſi vero id more receptum ſit, ut in judicio taceantur reorum calumniæ, cum turpes, cum ridiculæ ſunt, ubi e re judicum eſt, ut pateat omnibus jure ac merito infligi pœnas. Et alioquin non talis hæc hiſtoria eſt cui honos præfandus ſit; cum maxime quantumvis turpe factum poſſit carptim honeſteque narrari. Ad hæc, quis Euſebianos putet tam ſupinos, tam oſcitantes fuiſſe, ut adornatæ ad calumniam mulierculæ non indicarint, quem accuſatum oporteret?

Philoſtorg. l. 2. n. 11.

10. At his fortaſſe argumentis quis occurrat, dicendo Philoſtorgium, qui ſanctis & catholicis infeſtus viris, criminationes ab eorum adverſariis conflatas ipſis adſcribere ſolet, enarrare mulierculam ab Athanaſio ſubornatam fuiſſe, quæ Euſebium Nicomedienſem illati ſtupri accuſaret: cui occaſio hæc ſcribendi fuiſſe videatur illa Euſebianorum calumnia in Athanaſium parata. Sed cum ante Philoſtorgii ætatem ea, ſeu vera, ſeu falſa, ſit evulgata, nihil hinc ad eam aſſerendam erui poteſt. Philoſtorgius quippe tam ex falſa, quam ex vera hiſtoria, potuit ea ſcribendi occaſionem arripere.

Legatio Mareotica.

11. Euſebiani pateſacta deprehenſaque conſpiratione, pudore adfecti, inopeſque conſilii, uſque eo quid agerent non habebant, ut Dionyſio Comiti auctores eſſent legatos in Mareotem mittendi, perquiſitum an quidpiam criminis poſſent in Macarii geſtis deprehendere, quaſi res non ſatis agitata & expenſa fuiſſet. Verum nec obſcure id conſilii Euſebianis erat, ut quia, depulſis criminibus, intercluſam ſibi ſpem opprimendi Athanaſii cernerent, in Athanaſium abſentem pro libidine conſpirarent. Athanaſius autem & Ægyptii contra contendere ſupervacaneam fore illam in Mareotem legationem, palam perſtringere eorum ſimulationem atque vafritiem, quod rem tamdiu meditatam, tanta opera concinnatam, jam inopia argumentorum dicerent non ſatis exploratam eſſe; quia res ſecus ceſſiſſet, quam peroptarent ipſi. Tum ubi adverterunt, eo demum Euſebianorum dolo & pervicacia ventum eſſe, ut omnino ejuſmodi legatio mittenda eſſet; id rogabant, ut ne ſaltem ſuſpecti viri quæſitores darentur. Æqua res Comiti viſa eſt, viros æqui bonique ſtudioſos, nec cuipiam factioni deditos, eo mitti oportere. At illi, quibus in animo erat inſidias iterum parare in Athanaſii perniciem, miſſis quatuor ante diebus veredariis, qui Meletianos in Mareotem alienam ſibi regionem

Athan. Apol. contra Arian. n. 72.

co-

Digitized by Google

Anno 335.

cogereot, præmiſſis item Meletianis & Colluthiaois quibuſdam, qui omnia ad coospirationem adornarent, habito ſeorſim concilio, clam legatos eo delegant ſuæ ſectæ principes, Theognium ſcilicet, Marin, Theodorum, Macedonium, Urſacium & Valentem. Hioc litteræ ad Præfectum datæ, ut arbitratu legatorum omnia ageret. Hinc militare ſatellitium deputatum, ut militum ope & auxilio teſtimonia extorquerent, & documenta conſcriberent. Quodque ſuſpicione plenum ac iniquiſſimum erat, Macario presbytero ſub militum cuſtodia relicto, accuſatorem ſecum abduxere.

Conqueſtio Athanaſii & Ægyptiorum. Athan. Apol. contra Arian. n. 72.

12. His conſpectis Ægyptii epiſcopi, qui cum Athanaſio Tyri verſabantur, rei indignitatem non ferentes, data ad alios epiſcopos Tyri coactos epiſtola, conteſtantur perſpicuam ſibi eſſe Euſebianorum in Athanaſium & in ſe conflatam conſpirationem. Queruntur contra jus faſque geſta omnia, ſuſpectos ejeratoſque judices fuiſſe, ficta crimina, legatos ſibi adverſarios deſignatos, qui oihil noo arbitratu Euſebianorum agereot, pari fide geſta cætera. Monent demum, Euſebianos dolo uſos epiſtolam tradidiſſe, quaſi a Colluthianis, Meletianis, & Arianis adverſum ſe ſcriptam: cavendum eſſe ne quidpiam eorum rogatu deſignetur, utpote inimicorum ſibi; non ignorare illos quid cauſæ eſſet, quod ab anno proximo Euſebius Cæſarienſis in apertas adverſum ſe inimicitias prorupiſſet. Huic quoque ſimile reſcriptum Dionyſio tradunt Comiti.

Alexander Theſſalonicenſis improbat factam Euſebianorum. Apolog. contra Arian. n. 80.

13. Horum certior factus Alexander epiſcopus Theſſalonicenſis, cujus grandis erat apud utramque partem exiſtimatio, famaque ſanctimoniæ, litteris monet Comitem palam ſe videre conſpirationem in Athanaſianos adornari, quod ſuſpectos & recuſatos homines eo miſiſſent legatos: allatum ſibi fuiſſe ouotios præmiſſos a Joanne, periculumque eſſe ne Colluthiani, Meletiani, & Ariani per Ægyptum totam turbas moveant: neu locus criminandi Epiſcopos fuerit, ſi non ex æquo & bono judicium feratur.

14. Comes Diooyſius litteris Alexandri commotus, Euſebio atque ſociis reſcribit, jam ſe Flacillo renuntiaſſe conqueſtum Athanaſium de iniqua & præpoſtera legatione, rem nequaquam ax animo domini animæ ſuæ (ſic ille) Alexandri factam; id ſibi ſemper conſilii fuiſſe ut communi calculo & ſuffragio mitterentur legati; haud levem fore criminationi locum, ſi Alexander epiſcopus rebus geſtis non obtemperaret. Hæc ille. Neque id non intelligebant Euſebiani: ſed vetabat cupido exterminandi Athanaſii, ne quid conſilio & æquitati darent.

Ægyptii appellant Imperatorem.

Cumque animadverterent Ægyptii apiſcopi, Euſebianos nihilominus ad cœpta progredi, neque ſiſtere gradum; reſcripto ad Dionyſium Comitem dato, rogant ut quando Euſebiani pro libidine, nulla ſervata æqui bonique ratione, multa in ſuam perniciem machinarentur, judicium totum reſervaretur Imperatori. Comes autem, etſi legationis iniquitatem palam coarguebat, infeſtus tamen Athanaſio, multum adverſus illum operæ inſumebat, uſus ad arbitrium vi auctoritateque ſua. Quæ cauſa fuit ut Athanaſius, conſpicatus omnia arbitratu & impulſu adverſariorum agi, ſeque in diſcrimine verſari, ſe proriperet adiretque Imperatorem.

Anno 335.

15. Videtur porro Athanaſius profectus eſſe ſtatim atque legati ad Mareotem iter ioſtituerunt, Ægyptiis Imperatorem appellantibus. Et vero quid reliquum erat poſt hujuſmodi appellationem, quam ut adiretur Conſtantinus? Et hæc eſt item concors ſcriptorum pene omnium ſeotentia. Quæ vero quæſtio movetur, utrum crimen prius oblatum, illudne de calice fracto, an aliud de enecto Arſenio, levis omnino momenti. Fortaſſis hac ratione facile concilientur opiniones, ſi cum Athanaſio dicamus, allatam primum fuiſſe criminationem illam de calice fracto & de menſa ſubverſa; ſed cum idonea teſtimonia & argumenta ad eam comprobandam non ſuppeterent, itum ad criminationem de Arſenii nece; quæ cum ipſo præſente Arſenio ſalſa & nugatoria eſſe deprehenderetur, inopia criminum, redintegratam tum fuiſſe priſtinam illam, propter quam legatio clam decreta fuit.

Fuga Athanaſii.

Athan. Apol. contra Arian. n. 87. Rufin. lib. 1. cap. 17. Sozom. lib. 2. cap. 25. Theodor. lib. 1. cap. 30.

16. Narrant Rufinus, Sozomenus, & Theodoretus, detectis inſidiis ac deprehenſa conſpiratione, accuſatores & judices qui fraudis conſcii erant, tumultu ac ſeditione ſynodum compleviſſe, præſtigiatorem vociferantes Athanaſium, maleficum, ſacerdotio indignum, ac de medio tollendum: tum eos qui juſſu Imperatoris diſciplinæ paciſque ſervandæ cauſa ſynodo intererant, veritos oe violentas ei inferrent manus, clam judicibus virum proripuiſſe, Athanaſiumque conſcenſa navi Conſtantinopolim profectum eſſe, ut cauſam apud Imperatorem ageret.

Legatorum geſta Alexandriæ & in Mareote. Apolog. contra Arian. n. 13. 14.

17. Interea legati cum Iſchyra profecti, relicto ſub militum cuſtodia Macario, Alexandriam venerunt; datæque litteræ Philagrio ſunt Ægypti Præfecto, genere Cappadoci, transfugæ a religione Chriſtiana, qui auctoritate deinceps & opera ſua in res Euſebianorum gerendas incubuit. Alexandriæ dum verſarentur legati, domus victuſque quotidianam ſocietatem habuere cum accuſatore Iſchyra. Et ſub hæc, comitante Philagrio, militibus ſtipati in Mareotem proficiſcuntur, ſedemque ponunt in ipſius Iſchyræ domo. Hic monumenta edita, hic perquiſitiones factæ ſunt: hic dolos, machinas, cuncta veteratoriæ artis tela compararunt. Animadverſa presbyteri Alexandrini & Mareotici legatorum nequitia atque vafritie, homines coram objurgant, quod ſoli cum accuſatore, reo Tyri dimiſſo, accederent: poſtulant ſibi ſaltem eorum actis & perquiſitinni intereſſe liceat; ſe totius negotii & eorum quæ Iſchyram ſpectarent eſſe conſcios, gnaros item qui teſtes veraces, qui contra ab Iſchyra ſubornati eſſent: quorum nedum admiſſa poſtulatio fuerit, non ſine vi repulſi & eliminati ſunt. Quodque mirum, ac tali caterva digniſſimum, exactis Presbyteris, Philagrium militeſque ethnicos admiſerunt ad rerum ſacrarum quæſtionem. Intromiſſi ad teſtimonium ferendum, noo Clerici, ſed Catechumeni, qui ſacris numquam intereſſent. Imo vero Ethnici ac Judæi in teſtes admiſſi, ubi de confracto ſacro calice, de menſa ſeu altari ſubverſo res erat; quibus, utpote prophanis, nec initiatis, ne obtueri quidem res hujuſmodi licitum erat. Non ea meote, non eo conſilio interrogabantur, ut veritatem aperirent, ſed ut nutu inimicorum Athanaſii, crimina proferrent. Si quis Athanaſium illatæ contumeliæ inſimularet, is mox Catholicus audie-

Athan. Apol. contra Arian. n. 31.

Anno 335. diebat, etſi numquam Chriſtianam profeſſus religionem. Nec ſatis conſulto tamen concinnatæ res fuere; ſuiſque ipſi fraudibus, ſuis machinamentis proditi, ac ſuis, ut ita dicam, telis confoſſi ſunt. De ſacris enim quæſtionem habentes cum Judæis & Catechumenis; Ubinam, ajebant, eratis, quando irrumpens Macarius menſam evertit? Intus, inquiunt, eramus. Atqui non poterat oblatio tum fieri, ſi Catechumeni intus erant. Et cum litteris evulgaſſent ubique, ſtante Iſchyra & ſacra faciente, irruiſſe Macarium, & omnia evertiſſe; ea quoque de re percontantur, ubinam eſſet Iſchyras, quo tempore Macarius irruperit. Reſponderunt iterum illi, in cellula ægrum decubuiſſe. Non ſtabat igitur qui decumberet, nec ſacra faciebat qui in cellula ægrotus jaceret. Ad hæc, teſtificante Iſchyra a Macario ambuſtos fuiſſe Eccleſiæ libros; ipſi tamen teſtes, etiamſi ſubmiſſi & ſubornati, ſaſſi ſunt nihil hujuſmodi geſtum fuiſſe, ſed mentiri Iſchyram. Et perquam mirum ſuit conqueſtos lucifugas, occultatos fuiſſe ab Athanaſio eos qui teſtimonium ferre poſſent, eoſdem tamen palam interrogaſſe. Acta autem hujuſmodi eorum arbitrio & nutibus, Præfecti terrore, militum vi atque illatis plagis conſcripta, tanto pudori vel ipſis auctoribus fuere, ut ea ſumma ſollicitudine abderent, amanuenſibuſque juberent, ut eorum nemini copiam facerent: ſed ceſſit res contra quam rati erant. Nam Rufus eorum ſcriba, qui poſtea fuit in Anguſtaliana ſpiculator, omnium gnarus, aderat qui geſtorum *Athan. ibid.* ferret teſtimonium. Euſebiani quoque paucis poſt annis ea per oratores ſuos Romam miſerunt, Athanaſioque ſunt ea ipſa per Julium epiſcopum tranſmiſſa. Quæ res ſceleratos in furorem & veſaniam agebat, quod videlicet quæ occulta & ignota eſſe peroptarent, ea Athanaſius præ manibus haberet, ea legeret.

Athan. Apol. contra Arian. n. 71. 18. Presbyteri autem & Diaconi, cum Alexandrini, tum Mareotici, rei indignitatem non ferentes, reſcripta edunt; conteſtantur non ex æquo & bono perquiſitionem haberi. Et Alexandrini quidem, litteris ad legatos miſſis, queruntur reo non præſente habitam quæſtionem, ſibi rerum gnaris denegatum aditum; ut ſolis liceret pro libidine rem gerere. Dare ſe epiſtolam iſtam, quæ in vera ſynodo in teſtimonium adferretur. Mareotici vero, epiſtola ad ſynodum Tyriam miſſa, ſignificant Iſchyram non vere presbyterum, ficta crimina in Macarium, id ſibi in eodem agro verſantibus probe compertum eſſe, qui Athanaſio Mareotica loca perluſtranti ſemper adeſſent: accedentes ſe ut inquiſitionibus intereſſent, aditu interclusos, repulſam tuliſſe, & ſummo quidem opere exoptare, ut Tyrum accedendi facultas ſit, ſi non omnibus, ſaltem quibuſdam ab ſe legatis. Eadem ferme ipſa Mareotici, Philagrio præfecto, Palladio Curioſo & Antonio commeatuum præfecto litteris renuntiant, rogantque ut hujuſce rei notitia ad Imperatorem & ad filios ejus deferatur. Data fuit hæc epiſtola die decima menſis Thot, id eſt, ſeptima Septembris, Coſſ. Julio Conſtantio fratre Conſtantini Imperatoris & Rufino Albino, anno Domini 335.

Athan. Apolog. contra Arianos n. 15. 19. Ex Mareote profecti Alexandriam, indigna in Catholicos, in virgines, in frugi homines Athanaſii amantes perpetrarunt. Eorum A quippe juſſu milites & gentiles ſtrictis gladiis *Anno 335.* obvios, & maxime virgines impetere, earum ſacra corpora nudare, cædere, ita ut pedibus male mulctatæ claudicarent. Ethnici vero aras & ſacrificia minitari; adeo ut temerarius quidam homo, quaſi poteſtate ab impio Præfecto in Epiſcoporum gratiam accepta, virginem manu abreptam ad altare forte obvium raptaret, vim olim Chriſtianis illatam & tyrannorum violentiam æmulatus. Inter hæc facinora videre erat virgines fugere, & ethnicos Eccleſiam ridere, & quidem ante ipſas Epiſcoporum æ- B des, quæ revera erant officina nequitiæ & diverſorum flagitiorum. Ex ea quippe domo gladiis ac telis inſtructi prodibant, qui vim & mala Catholicis inferrent, qui virgines nullo non contumeliarum genere onerarent. Et hæc illæ jejunii tempore a militibus contubernalibus & compotoribus Epiſcoporum perpeſſæ ſunt. Quæ autem tantorum flagitiorum occaſio fuerit, nuſpiam traditur. Verum augurari licet eo iniquitatis & violentiæ legatos & præfectum progreſſos, quia cernerent populum Alexandrinum, maximeque virgines horrere illam peri- C niquam contra Athanaſium ſtructam conſpirationem, & fortaſſe maledictis ejus artifices inſequi, cum poſt peracta illa nefaria monumenta procederent per urbem.

Athanaſius damnatur. 20. Legati demum rebus præclare geſtis Tyrum remigrarunt, cum ſeſe jam Athanaſius Euſebianorum furori proripuiſſet. Ait vero Socrates, *Socrat. lib. 1. cap. 28.* poſt fugam Athanaſium, declinati judicii cauſa, damnatum fuiſſe; poſtquam autem acta Mareotica allata ſunt, abdicationis in eum ſententiam tuliſſe Euſebianos. Sozomenus vero, *Sozom. lib. 2. cap. 25.* D qui Tyrias res accuratius quam alii recenſet, his prope verbis rem enarrat. Synodus abſentem Athanaſium damnavit & epiſcopatu abdicavit; interdixitque aditu Alexandriæ, ne tumultuum turbarumque auctor eſſet. Joannem vero & aſſeclas, tamquam injuria pulſos & male acceptos, ad communionis ſocietatem admittit, ſingulisque ſuum in Clero gradum reſtituit. Hinc litteris Imperatori geſta ſua ſignificant Euſebiani. Epiſtolaſque omnibus ubique terrarum Præſulibus mittunt, queis hortantur ut ne ultra Athanaſii communioni ſint adjun- E cti, neu litteris ultro citroque miſſis amicitiam cum illo foveant; ſceleſtum vocantes, reum multorum criminum deprehenſum, fuga elapſum judicibus, quod novum facinorum eſſet argumentum. Hac porro de cauſa inflictas ei pœnas eſſe, quod cum anno proximo ſynodum Athanaſii cauſa celebrari edixiſſet Imperator, detrectaſſet ille iter inſtituere, tametſi adventum ipſius exſpectantes multi Præſules, diuturnum Cæſareæ tempus extraxerant: deinde quod cum plurimi Epiſcoporum Tyri conveniſſent, ille multitudine ſtipatus accedens, turbis ſedi- F tionibuſque excitandis navaſſet operam, modo oblata crimina depellere abnuens, modo ſingulos Epiſcopos convitiis & probris onerans, interdum accitus non gerens morem. Confracti autem myſtici poculi convictum fuiſſe denuntiant, cujus rei teſtes eſſent Mareotici legati. Hæc conſcelerati homines litteris mandare non erubuerunt. Presbyteri autem Mareotici, qui *Athan. Apol. contra Arian. n. 17.* confutandi Iſchyræ cauſa acceſſerunt, ne auditi quidem, repulſi ſunt. Multi tamen ex Epiſcopis qui aderant, iniquo judicio ac rebus contra jus faſque geſtis minime adſtipulati ſunt.

Anno 333.

Maximus autem Jeroſolymitanus, cum in turba ſceleratorum conſiſteret, vir tamen pius & ſanctimonia inſignis, & Chriſti confeſſor, a Paphnutio Ægyptio epiſcopo pariter confeſſore, cui effoſſus oculus pro Chriſti nomine fuerat, manu eductus eſt ex Synodo, ne pravorum judicio adſtipularetur. Sunt autem qui antea in ipſo Synodi decurſu id geſtum arbitrentur. Ait autem Socrates, Maximum damnationi Athanaſii ſuffragium adſcripſiſſe. Verum accuratius multo Sozomenus, quam Socrates, quæ Tyriam ſpectant ſynodum pertractavit. Nec plus habet firmitatis, quod ait ipſe Socrates, Arſenium ſubſcripſiſſe Athanaſii abdicationi. Nam Ægyptii epiſcopi anno 340. conteſtantur ſibi Arſenium hærere; & a vero ſimili abhorret, Arſenium, qui tempore Synodi ex partibus ſtabat Athanaſii, ut criminationem propulſaret, condemnationi poſtea ejus ſuffragium dediſſe. Ignoratur porro quinam Epiſcopi abdicationi Athanaſii ſubſcribere renuerint: unus tantum memoratur Marcellus Ancyranus, cujus perſæpe mentio inferius.

Socrat. lib. 1. cap. 8.
Sozom. l. 3. cap. 6.
Socrat. lib. 1. cap. 32.

Iſchyras epiſcopus conſtituitur.
Apolog. contra Arianos n. 85.

21. Unum reſtabat, ut ſcilicet Iſchyræ ſycophantæ pactam calumniæ mercedem Euſebiani ſolverent. Itaque ut optatis hominis fieret ſatis, eum, tametſi nondum presbyterum, in vico ipſius omnium Mareoticorum minimo epiſcopum conſtituerunt. Neque tamen non intelligebant illi rem perabſurdam perque indignam eſſe, atque eccleſiaſticæ traditioni adverſari. Sed pactione ſua id agere compulſi ſunt; ne ſi ingrate cum ſceleratiſſimo homine ageretur, fabulam ille totam denuntiaret. Imperatori igitur auctores fuere, ut litteris ad Catholicum ſeu Theſaurarium miſſis, juberet eccleſiam Iſchyræ ædificari in loco Pax Secontaruri dicto, eo quidem conſilio ut epiſcopus cum eſſet atque eccleſia potitus, fide dignus haberetur cum de calice & de menſa ferret teſtimonium. Nullum enim umquam nactus fuerat obſequentem populum, ne cognatos quidem & adfines ſuos; ſed ſycophanta audiebat apud omnes, &, ut ait Athanaſius, quaſi canis pellebatur ubique. Catholicus autem apiſtolam miſit ad exactorem Mareotæ, jubens eccleſiam in hujuſmodi vico excitari. quod tamen minime peractum fuit, ſed vacuam ille & inutilem ſervavit epiſtolam, quam ad verbum adfert Athanaſius.

Epiſcopi Tyrii, Conſtantino evocantur Jeroſolymam.
Socrat. lib. 1. cap. 33.
Sozom. l. 2. cap. 26.
Euſeb. lib. 4. de vita Conſtantini c. 41. & ſequent.

22. Euſebiani Athanaſio damnato, necdum tamen confectis rebus, (una quippe ſupererat, cujus gratia tanta molimina, tantam negotiorum vim, tantum iter ſuſceperant, nempe ut Arium, Arianoſqua in eccleſiaſticæ communionis ſocietatem admitterent) rem propediem acturi, Imperatoriis litteris evocantur Hieroſolymam, tabellario præclaro quodam viro, Imperatoris Notario, cui nomeo Marianus. Extructa namque in Calvariæ loco eccleſia, quæ magnum martyrium deinceps nuncupata eſt, Encæniis totam Synodum intereſſe celebritatis cauſa voluit Conſtantinus. Mature igitur ex Auguſti voto eo ſe contulere Epiſcopi, ut alios ex toto tarrarum orbe coactos convenirent. Tanti cœtus amplitudinem, dignitarem, pietatem magnifice deſcribit Euſebius Cæſarienſis; cui fortaſſis fidem habere religio fuerit, cum eos quoque laudibus exornet qui nec obſcure Arianis rebus dabant operam, alios itidem celebret ſexcentis ſceleribus obnoxios. Tacito autem cujuſque nomine, indicatis ſolum provinciis, de Epiſcopis verba facit. Qui Macedoniæ primas dicitur, Alexander eſt Theſſalonicenſis, vir ſane frugi, inſidiis tamen & machinamentis Arianorum circumventus, eo adductus eſt ut in eorum partibus conſiſteret. Lecta illa Pannoniæ & Mœſiæ juventus, ii ſunt Urſacius & Valens, multis flagitiis nobilitati, Arii magiſterio, ſtudioque promovendæ hæreſeos inſignes. Epiſcopus autem Perſarum memoratus ab Euſebio putatur eſſe Milles, qui poſtea Chriſti cauſa cervices dedit. Cilices epiſcopi erant Narciſſus Neroniadis & Macedonius Mopſueſtenus Arianis deditiſſimi. Longum eſſet reliquos ex Thracia, Bithynia, Syria, Phœnice, Palæſtina, cæteriſque regionibus commemorare. Ex Ægypto autem Thebaide atque Libya aderant Meletiani epiſcopi: qui poſt initam cum Euſebianis ſocietatem eorum cœtus adire non impigri erant. Penes Euſebianos ſumma rerum erat; & ſi qui fuerunt in cœtu tanto æqui bonique ſtudioſi, ii dolo atque mendaciis illorum a probo conſilio abducti & circumventi ſunt. Interfuit etiam Marcellus Arianis infeſtiſſimus, de quo mox plurima.

Synodus Jeroſolymitana.

Anno 335.

23. Non eſt inſtituti noſtri ea recenſere, quæ ineundæ cum Arianis gratiæ cauſa adfert Euſebius de Jeroſolymitanæ Synodi dignitate, ita ut auſit eam cum Nicæna, decem ante annos celebrata, conferre. Eccleſiæ igitur a Conſtantino exſtructæ ejuſque donis auctæ encænia Epiſcopi celebrant. Orationem ea die ſolemnem habuit Euſebius Cæſarienſis ad totum Epiſcoporum & aulicorum cœtum. Diem celebritati aſſignat Chronicon Alexandrinum 17. Septembris, Græci recentiores decimam tertiam ejuſdem menſis. Quæ ratio temporis vix ac ne vix quidem quadrare poteſt cum epiſtola Cleri Mareotici, quæ dicitur die decima menſis Thot conſcripta, id eſt ſeptima Septembris, quo tempore in Ægypto verſabantur Theognis cæterique legati ad Mareotem. Inde vero illi poſt peractam perquiſitionem Tyrum conceſſere, ubi perlectis eorum monumeotis, abdicatus Athanaſius eſt. Sub hæc, evocante Conſtantino, Jeroſolymam contendunt. Minus vero ſpatii & temporis eſt a decima Septembris ad decimam tertiam, vel decimam ſeptimam, quam ut a numeroſo cœtu taotum itineris ſit emenſum. Adeoque aut error ſit oportet in epiſtola Cleri Mareotici, quod minus probabile; aut Græci encænia eccleſiæ Jeroſolymitanæ non celebrant ea ipſa qua cootigerunt die.

Arius admittitur ad communionem.
Athan. Apol. contra Arian. n. 84.

24. Secundum hæc Euſebiani palam fecerunt quo ſpectarent illa tanta in Athanaſium molimina, quo illæ circuitiones, conſpirationes, calumniæ; concinnata ſcilicet hæc omnia fuiſſe, ut aditus pararetur Arianis ad Eccleſiæ communionem. Tentatæ igitur ab Ario reditus viæ, cum non ex ſuo ſuorumque voto hactenus ceſſiſſent, jam Euſebii & aſſeclarum opera apertæ munitæque fuere. Iiſdem enim, ut putatur auctoribus, litteris Conſtantinus Jeroſolymitanam ſynodum cohortatur, ut Arium & ſequaces admittat, quos nulli non bono infeſta invidia diu foris Eccleſiam detinuiſſet. Sanam eorum fidem ipſis coram loquentibus & ad interrogata reſpondentibus comperiſſe, atque eorum fidei formulam epiſtolæ ſuæ adjicere. Cujus formulæ argumentum ſuperius ad annum 329. expenſum eſt.

25. Ejuſ-

Anno 335.

25. Ejuſmodi accepta Imperatoris epiſtula Euſebiani, haud impigre ejus placitis obtemperant; &, rem ſcilicet jamdiu paratam meditatamque, Arium & Arianos admittunt ad communionem: reſque geſtas miſſis litteris ubique terrarum ſignificant, receptos Arianos evulgant; idque Imperatoris hortatu, ac Synodi decreto. Non deſunt tamen ex recentioribus, qui tempore ſynodi Jeroſolymitanæ jam mortem obiiſſe Arium arbitrentur, neque Arium ipſum, ſed ejus ſequaces admiſſos. quam ſententiam alias confutavimus.

Marcellum Ancyranum impetunt. *Socrat. lib. 1. cap. 36. Athan. de Synodis n. 18.*

26. Ut res ſeſe proſpere dabant, ad Marcellum Ancyranum inſenſum ſibi præſulem deturbandum vertunt conatum Euſebiani. qui Marcellus quoniam calamitatum, &, ut ita dicam, fortunarum Athanaſii conſors fuit, jubet animus res eum ſpectantes altius ordiri. Aſterius quidam in Cappadocia ſophiſta, ſophiſticæque artis magiſter, Chriſtianam amplexus eſt fidem. Sub hæc autem ad Arianam perfidiam deſcivit, ejuſque propugnandæ gratia libros edidit. Quæ cauſa eſt ut ab Athanaſio multiceps ſophiſta, Arianorumque orator appelletur. Verſabatur is aſſidue cum Epiſcopis, & cum primis Arii aſſeclis: frequens Synodos adibat, obſervans num quam poſſet epiſcopalem ſedem invadere, a qua tamen ſpe, ſacrificii diis oblati cauſa, lapſus eſt. Aitque Philoſtorgius lapſum Aſterium, ad pœnitentiam Luciani martyris monitis revocatum, cujus item Luciani diſcipulus fuiſſe dicitur. Is ergo Aſterius urbes Syriæ peragrans libellos in vulgus ſpargebat: imo, qua erat temeritate, in ſuggeſtu, quod unis licitum ſacerdotibus eſt, legere multitudini non verebatur, in grave audientium detrimentum. Re comperta Marcellus, librum edidit confutandi cauſa hominis, de ſubjectione Domini inſcriptum, quo ſtrenue Aſterianam juxta atque Arianam doctrinam impugnabat, invectus acriter in multos novatorum principes, Euſebium Nicomedienſem, Paulinum, & Narciſſum. Quæ res cum impotentium hominum iram inflammaſſet, excubant exinde in occaſiones viri opprimendi. Coacta porro Jeroſolymitana ſynodo, ubi quocumque inclinarent Euſebiani, eo omnium concors animus accedebat, evocant Marcellum cauſam dicturum. Ait Socrates deprehenſum in Synodo fuiſſe Marcellum Pauli Samoſateni errore implicatum eſſe, juſſumque ut a ſententia decederet; illum vero pudore adſectum pollicitum eſſe ſe flammis daturum ſcripta ſua. Evocati autem inter hæc Euſebiani a Conſtantino, cauſam Marcelli intermittere coacti ſunt.

Athanaſius Conſtantinum adit. *Athan. Apolog. contra Arian. n. 86.*

27. Interea Athanaſius Tyro Imperatoris adeundi cauſa profugus, Conſtantinopolim pervenit, atque ingredienti in urbem Conſtantino equo inſidenti, derepente media in via cum quibuſdam ſe comitantibus ita inexſpectatus occurrit, ut ſtuporem adtulerit. Et primo quidem intuitu Imperator virum non agnovit: ſed ſciſcitatus aulicos, & qui eſſet & quibus adfectus injuriis edidicit. Verum ex præjudicata opinione & occupato Euſebianorum criminationibus animo, ne quidem audire hominem volebat; proximumque erat ut amoveri præciperet. Ait Epiphanius Athanaſium, cum repulſam ab Imperatore ferret, conqueſtum hæc vociferatum eſſe: *Dominus mei tuique judex erit,*

Epiphan. Hæreſ. 69.

A *quando eorum partibus adjungeris qui me calumniis opprimunt.* Abnuente autem Conſtantino vel auditum ferre, libere inſtat Athanaſius, majoreque cum fiducia, nihil ſe poſtulare ait, quam ut evocentur Jeroſolymitani præſules, quo poſſet coram de illatis malis & injuriis conqueri. Rogabat item ut Imperator legitimam cogi Synodum curaret, aut ipſe ſeſe purganti præberet aurem. Æquum poſtulatum Conſtantinus admittit; miſſiſque mox litteris, evocat epiſcopos in Synodo coactos, jubet Conſtantinopolim accedere, maturare profectum geſta

Conſtantinus evocat Jeroſolymitanos præſules.

B defenſuros: objurgat homines ut turbarum ac tumultuum auctores & oppreſſores veri. Ejuſmodi litteris acceptis Euſebiani, perterriti ſcelerum conſcientia, cum propediem futurum eſſet ut palam eorum conſilia & ſtudia evaderent, ad veteratoriam artem de more confugiunt; cæteriſque Epiſcopis Conſtantinopolitano itinere intercluſis, ne iis teſtibus rei geſtæ veritas deprehenderetur, a ſolis factionis ſuæ principibus rem apud Imperatorem agendam decernunt. Erant ii Euſebius Nicomedienſis, C gentilis ejus Cæſarienſis, Theognius, Patrophilus, Urſacius, & Valens. Qui ſoli Conſtantinopolim advolant. Ubi Imperatorem convenerunt, nulla ulterius fuit de calice fracto, de enecto Arſenio memoria: ſed callide novum crimen comminiſcuntur, Imperatori commovendo peropportunum. Comminatus, inquiunt, Athanaſius eſt, ſe commeatum frumenti quotannis Alexandria Conſtantinopolim tranſvehi ſolitum intercluſurum. Rei inſolentia indignatus Conſtantinus, plenus iræ, vultu voceque terribilis, graviſſimas effert minas. Inexſpectata calumnia & Conſtantini furore ſtupefactus Athanaſius, quæ una ſupererat adverD ſus tantam iniquitatem defenſionis ratio, ingemiſcere, obteſtari, adfirmare falſam criminationem, nec poſſe virum, cui tenues opes & nullæ facultates eſſent, tantam aggredi rem. At Euſebius, qui quando ſemel verecundiæ fines tranſierat, bene & naviter impudens erat, juratus adfirmat divitem ac præpotentem Athanaſium, peneſque illum eſſe talia moliri, ſi vellet. Tum Conſtantinus, qui amori ſuo erga patriam, ita vocabat Conſtantinopolim, plus ſæpe largitus erat quam concederet æquitas, non exſpectata ejus defenſione, virum reE legavit in Gallias. Aderant cum Athanaſio Ægyptii epiſcopi numero quinque, qui rei teſtes fuere, Adamantius nempe, Anubion, Agathammon, Arbethion, & Petrus; erratque Socrates qui præſules iſtos putat Athanaſii accuſatores apud Imperatorem fuiſſe, deceptus ſcilicet obſcuritate ſententiæ cujuſdam in epiſtola Ægyptiorum præſulum. Narrat porro Sozomenus redintegratam coram Imperatore fuiſſe criminationem de calice fracto, quæ cauſa fuerit ut in exſilium Treviros amandaretur Athanaſius. Sed reclamant ipſe Athanaſius & F Ægyptii epiſcopi, qui diſerte ajunt, Euſebianos coram Imperatore ne minimam quidem de calice fracto & de Arſenii nece feciſſe mentionem.

Novæ calumnia Euſebianorum.

Athan. Apol. contra Arian. n. 9.

Athanaſius in Gallias relegatur.

Sozom. lib. 2. cap. 28.

28. Permirum ſane, tanta pietate & æquitate principem eo calumniis maledicorum adductum, ut ne quidem exſpectata defenſione inſontem virum pelleret in exſilium. Verum criminis opportunitate ita Imperatoris animum occupavit Euſebius, ut perquam difficilis aditus veritati relinqueretur. Id eum non ſuppli-

Athan. Apol. contra Arian. n. 9.

cii

Digitized by Google

Anno 335.

cii cauſa feciſſe adſirmat Conſtantinus junior, ſed quo virum eriperet inimicis magnopere ſævientibus. At licet Conſtantini facilitate nonnumquam Euſabius ad libidinem abuteretur, non tamen ejus animus eo uſque Euſebii placitis deditus erat, ut in ejus gratiam, quem æſtimaret inſontem, ſolum vertere juberet. Quod ſane perſpicuum ex ejus ad Epiſcopos epiſtola, ubi acriter objurgat illos quod Athanaſium abdicaſſent. Et perquam tutus fuiſſet Alexandriæ Athanaſius, ſi ex Imperatoris placito eo reverſus fuiſſet; nec quidquem ipſi formidinis hæſiſſet in patria ſua ab Euſebii potentia & malignitate. Quamobrem vero ſimilius arbitramur hæc dixiſſe Conſtantinum juniorem, ut patris memoriæ conſuleret, atqua pulſi Athanaſii iniquitatem & invidiam minuere ſaltem poſſet. Næ ita in Athanaſium exaſperatum Conſtantini animum narrant Ægyptii præſules, ut ex ſola numinis providentia factum putent, quod exſilio tantum, non capite, virum mulctaret.

Athan. Apol. contra Arian. n. 87.

Conſtantinus vetat alium eligi in locum Athanaſii.

Apolog. contra Arian. n. 29.

Athan. ibid. n. 30.

29\. In Athanaſii pulſi & ejecti locum, alium factionis ſuæ Epiſcopum deligere parabant Euſebiani & Ariani. Verum Conſtantinus ſceleratos a tali auſu coercuit, quia oblatorum Tyri criminum convictus non fuiſſet Athanaſius. Neque tamen illi, qua erant pervicacia & temeritate, finem faciebant hæc moliendi, donec intentatis minis Imperator, petulantes homines a cœpto & propoſito deterreret. Sub idem ferme tempus presbyteri quatuor Alexandrini, quod Epiſcopo ſuo conjunctiſſimi eſſent, pulſi pariter & in exſilium acti ſunt; quorum hæc nomina, Paulus, Plution, Aphtonius & Paulus Capitonis filiue.

Athan. Apol. contra Arian. n. 40.

30\. Euſebiani proſpero rerum eventu læti, jam cum poteſtas erat, adverſariis ſuis perniciem machinantur. Quamobrem Synodum Conſtantinopoli, repugnante licet Alexandro iſtius urbis epiſcopo, celebrant; & quod in votis erat, Marcelli cauſa adſertur in medium. Is librum ſuum, quod ante (ſi Socrati fides) promiſerat, flammis dare recuſat. Quamobrem abdicato illo, Baſilius in ejus deligitur locum. Vetat autem Synodorum Romanæ & Sardicenſis auctoritas, ne putemue errorem in Marcelli ſcriptis exſtitiſſe. Nam expenſis iſtic Marcelli clauſulis, quarum cauſa damnatus & ſede pulſus fuerat, deprehenſum eſt virum recte ſentire, & injuria fuiſſe abdicatum. Euſebius porro Cæſarienſis juſſu, ut teſtatur ipſe, Conſtantinopolitanæ ſynodi, Marcelli librum confutavit. quem Marcellum in ipſo ſui Operis exordio invidiæ ac livoris accuſat his verbia: ἡ ὑπόθεσις αὐτῷ τῆς γραφῆς ἡ μισαδελφία κατέστη· οἱ δὲ αὐτῆς αἴτιοι ζῆλος καὶ φθόνος. Ejus vero doctrinam multis nominibus culpat. Verum, ut alias commonſtratum eſt, detorta perſæpe viri ſententia, atque ad pravam opinionem vi ratiocinii deducta, ut etiam teſtatur Julius Papa in epiſtola ad Orientales.

Marcellus damnatur. Socrat. lib. 1. cap. 37. Sozom. lib. 2. cap. 29.

Athan. Apol. contra Arian. n. 32.

Anno 336. Athanaſius Treviros concedit. Apolog. contra Arian. n. 87.

1\. Athanaſius ſolum vertere coactus, Treviros exſilii locum contendit: eo cum perveniſſet, a beato Maximino tum epiſcopo perhumaniter exceptus eſt. Treviris verſabatur item Conſtantinus junior; a quo pariter honorifice habitus, omnibuſque ad victum honeſtumque cultum neceſſariis abunde inſtructus fuit. Ejus porro Treviros adventum cum viris doctis conferimus in exordium anni *336.* cujus temporis ratio pluribus inferius indaganda veniet.

Anno 336. Arius Alexandria pulſus Conſtantinopolim ſe confert. Socrat. lib. 1. cap. 37. Sozom. lib. 2. cap. 29.

2\. Inter hæc Euſebiani nervos omnes induſtriæ contendebant, ut tantæ molis rem, Arii videlicet in Eccleſiam admittendi propoſitum, perficerent. Is Jeroſolyma Alexandriam profectus erat, ut juſſu Synodi ad Catholicorum collectas accederet. Verum Alexandrini indigne ferentes impurum hominem Catholicorum ſeſe rebus immiſcere, efferati item nuntio antiſtitis ſui artificiis & fraudibus hæreticorum ſede & patria pulſi, in ſceleratum hominem commoti, turbas ac tumultus concitant; futurumque erat ut tota civitas ſeditione conflagraret, niſi Conſtantinus, poſtquam perverſam Arii mentem compererat, eum rurſus Conſtantinopolim evocaſſet, rationem motuum redditurum, quorum nec obſcure auctor ille fuiſſet. Euſebius tamen quodam loco ait, rogatu ſuo, repugnante licet ac invito Alexandro, accitum Arium ab Imperatore fuiſſe. Evocatum Arium Euſebius & aſſeclæ, ſolitis artibus ac pro innata vaſritie, curabant in Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ conventus admitti. Quam rem ut Imperatoris auctoritate conficere poſſent, de fidei formula Conſtantino offerenda una omnes proſpiciunt, præcaventque ne quid in illa offenſionis occurrat. Ingreſſum poſt hæc Arium interrogat Imperator, num Eccleſiæ catholicæ teneat fidem. Ille, cui perinde erat ad perjurium atque ad mendacium accedere, ſe recte ſentire juramento confirmat, ac libellum offert fidei, ubi occultato hæreſeos veneno, Scripturæ voces doloſe uſurpabat. Tum Imperator: Si ſana, inquit, eſt fides tua, probe juraſti; ſin impia, & tamen juraſti, de jurato Deus ſumat pœnas. Dimiſſo ab Imperatore Ario Euſebius & ſocii ſolita uſi petulantia in Eccleſiam aditum facere tentabant. Jacobus autem Niſibenſis epiſcopus, pietate vir ac miraculis clarus, Catholicis auctor fuit ut tantæ calamitaiia declinandæ cauſa preces ad Deum funderent. Obſiſtebat item Conſtantinopolitanus præſul, non debere aiens hæreſeos auctorem, locum in Eccleſia occupare. At Euſebiani, jactatis interminationibus, hæc impudenter ſari: Ut repugnantibus licet vobis impetravimus evocari ab Imperatore virum; ita die craſtina, te licet invito, nobiſcum Arius in hac eccleſia aderit conventui. Queis Alexander auditis, grandi mœrore perfuſus, ingreſſus eſt in eccleſiam Irene cognominatam; ſupplicesſque manus ad Deum tendens, collacrymans in vultum procidit intra ſacrarium; humique jacens, auditus a Macario presbytero eſt haſce mœſtas effundere voces. „ Si Arius craſtina die ad conventum accedet, me ſervum „ tuum ex hac luce dimittito, & ne ſinas „ cum impio pium commiſceri & una interi„ re. Sin Eccleſiam miſeraris tuam, & qui„ dem miſeraris, hoc bene novi, animadverte „ Euſebii & ſociorum verba, & ne dederis in „ exitium & in opprobrium hæreditatem tuam, „ ac tolle Arium, ne ingrediente illo in ec„ cleſiam, hæreſis una introire videatur, neu „ deinceps impietas pietatis loco habeatur. „

Athan. epiſt. de morte Arii n. 2.

Athan. epiſt. ad Serap. de morte Arii.

Mors Arii.

Socrat. lib. 1. cap. 38. Sozom. lib. 2. cap. 30.

3\. Hæc Sabbato pomeridianis horis precabatur Antiſtes, & ſub hæc multum anxius digreditur. Ea vero ipſa hora, egreſſus imperiali Palatio Arius, Euſebianis ſatellitum inſtar ſtipantibus, per civitatis medium magnifice incedens ac geſtiens gaudio, futilia loquens, omnium

Digitized by Google

Anno 336.

mnium in ſe movebat oculns. Cumque perveniſſet ad forum Conſtantini dictum, qun in loco ſtatua porphyretica poſita erat, ut ait Socrates, conſcientia ſcelerum exhorreſcens, ad alvi exnnerandæ neceſſitatem compulſus, percontatur num in proximo latrinæ. Cum pone Conſtantini forum eſſe didiciſſet, eo pergit; ac derepente animo deficit, & una cum excrementis dilabuntur inteſtina cum ſplene ac jecore; & ſi Athanaſii verba ſunt ad litteram accipienda, crepuit ille medius velut alter Iſcharintes, & ita multo vitam cum ſanguine fudit. Cumque elapſo quodam temporis ſpatin non regrederetur, qui foris hominem præſtolabantur introgreſſi, exſtinctum in ſella jacentem inveniunt. Ejuſmodi fuit Arii exitus. En Euſebiani ſpectaculo pudeſacti, ſociique exitio perterriti, defuncti corpus bumarunt. At beatæ vir memoriæ Alexander epiſcopus, lætis Catholicorum animis, accurrentibuſque beneficii accepti cauſa fratribus, Synaxio celebravit. Tum reſonare omnia laudibus & gratiarum actionibus, celebrare nmnes Dei providentiam, quæ tanta cura rebus proſpicit Eccleſiaſticis; non quo gauderent de impii hominis interitu, ſed quod ea res ex ſingulari numinis providentia præter humanum uſum accidiſſet. Latrinas porro illas ait Socrates lnngn poſt tempore ſuperfuiſſe; ſed Sozomenus ita habet: Fertur porro diuturno tempore neminem ea ſella uſum. Nam cum multi pellente neceſſitate eum in locum confluerent, alii alios monebant ut eam declinarent ſellam, in qua Arius impietatis pœnas dediſſet; atque demum exſecratinni fuit locus. Aliquanto poſt Arianus quidam prædives & opulentus locum emit: & commutata priore ædificii forma, dnmum illic excitavit, ut res paulatim in nblivinnem veniret.

Socrat. lib. 1. cap. 38. Sozom. lib. 2. cap. 30.

4. Poſtquam rumore nuntio evulgata mors Arii fuit, non una nmnium fuit, ut evenire ſolet, de re tam inſnlenti npinio. Putarunt alii repentino morbo nppreſſum, aut ingenti lætitia, quod res cecidiſſet ex voto, occupatum interiiſſe; alii ſcelerum & impietatis pœnas luiſſe. Pars ante ejus ſactioni dediti, audito ſubitaneo caſu, ab Arianis partibus deſciſcunt. Alii errorum retinentiſſimi maleficis artibus enectum clamitant. Conſtantinus accepto Arii interitu, eum ut perjurum habuit atque hæreticum, promerito ſupplicio divinitus adfectum; perniciesque hominis animos fecit, ut impenſius veram doctrinam vindicaret, quia Nicænæ fidei veritatem vi miraculi confirmatam intelligeret. Nec audiendus Rufinus, qui contra ſcriptorum omnium fidem & auctoritatem, narrat nbitum Arii ſub Conſtantio accidiſſe, aliaque immiſcet plurima vero aperte repugnantia.

Rufin. lib. 1. cap. 13.

Sozom. lib. 2. cap. 31.

5. Cæterum defuncto Ario, nequaquam ſedata controverſia fuit de dogmatibus ejus nborta, neque ſectatores ejus inſidiarum finem fecerunt, nec attritæ res eorum ducis caſu & exitio videbantur. Sane cum populus Alexandrinus precibus, clamore, conqueſtinnibus de revocando Athanaſio ageret aſſidue, magnuſque Antnnius frequens litteras mitteret ad Imperatorem, queis malam fidem, malam mentem Meletianorum aperiebat, monebatque ne crederet nebulonum criminationibus; Alexandriois Conſtantinus petulantiam & temeritatem exprnbravit, clericis & virginibus ut quieſcerent edixit, non poſſe aiens Athanaſium revocari, ſeditioſum hominem & eccleſiaſticn judicio condemnatum. Antonio autem reſcripſit, non licere ſibi ſententiam Synodi deſpicere. quamvis enim nonnulli aut odio aut gratia permoti in tali judicin fuiſſent, pari tamen modo adſectam tantam prudentum proborumque Epiſcnporum multitudinem credibile nnn eſſe: Athanaſium hominem eſſe ſuperbum, contumelioſum, ac diſcordiæ auctnrem. Tantum præjudicata Conſtantini opinin valuit, tantum Euſebianorum machinæ potuerunt. Næ illi, gnari mire abhorrere Imperatorem ab controverſiarum & motuum auctoribus, ejuſmodi crimina npportuna ſcilicet rebus ſuis nfferebant in Athanaſium. Neque tamen nmnino res ceſſit ex voto Arianorum. Nam cum Conſtantinus duas in partes diſtractam Eccleſiam Alexandrinam eſſe accepiſſet, & alios quidem Athanaſium ſnvere, alios Joannem Meletianum; in Joannem juxta atque in Athanaſium indignatus, hominem mulctavit exſilin; nec ipſi profuere Tyriæ ſynodi decreta, quibus fuerat ad ecclcſiaſticam communionem admiſſus.

Antonius pro Athanaſio ſcribit ad Conſtantinum.

Tom. I.

Anno 336.

6. Interdixit præterea Conſtantinus, ne extra eccleſiarum ſepta, aut privatim, aut palam hæretici convenirent, ſed juſſit ut ſe catholicorum jungerent cœtibus. Necdum enim Ariani in ſectam aliquam ab aliis hæreticis diſtinctam, loco ſcilicet & conventibus, abierant; ſed exceptis Nnvatianis, Phrygibus, Valentinianis, Marcinnitis & Paulianis, alinrum indiſcriminatim hæreticorum conventibus intererant. Hæc ſcilicet Sozomenus, cui in hoc reclamat Alexander Alexandrinus ſupra p. xi. ubi ait, Colluthianos atque eorum exemplo Arianos in ſeparatis locis conventus agere. Ex prædicta Imperatoris lege ſactum, ut earum hæreſum memoria magna ex parte oblitterata ſit.

Sozom. lib. 2. cap. 31.

7. Eodem ſerme tempore Euſebius Nicomedienſis & Theognius Nicænus, turbarum ac motuum percupidi, novam fidei ſormulam edidere, qua τῦ ὁμοουσίυ vocem non repudiare quidem metu Imperatoris Nicænæ fidei deditiſſimi, ſed quibuſdam ad ſuam libidinem interpretatinnibus infirmare ſunt auſi. Atque inde novarum quæſtionum & diſceptationum origo.

Euſebius & Theognius fidei formulam edunt.

8. Alexander interim epiſcnpus Conſtantinopolitanus, neque ita multo poſt relegatum io Gallias Athanaſium, totos tres ſupra viginti annos epiſcopali munere cum laude perfunctus, diem obiit extremum, annos natus nonaginta & octn. Ut ante Conſtantini nbitum ejus mortem conferamus, ſuadet Athanaſius, qui ſucceſſorem ejus Paulum eodem imperante patrio ſnlo ejectum narrat. Errat Theodoretus, ubi Euſebium dicit poſt mortem Alexandri eam ſedem invaſiſſe. Nec minus labi videntur Socrates & Sozomenus, qui nbitum ejus referunt in Conſtaotii imperium. Præſtat ſane Athanaſio habere fidem, qui dunbus poſt Alexandri deceſſum annis Conſtantinopoli agens, per moram & quietem intermiſſi itineris teſtis fuit iteratæ in Paulum criminatinnis, quam cæteris ſcriptoribus, qui poſt elapſum ſæculum hæc cooſcripſere. In Alexandri ergo locum cooptatus Paulus fuit. Qui Alexander inſtante nbitu rogantibus clericis, cuinam deferenda ſedes eſſet:

Alexandri Conſtantinopolitani mors. Socrat. lib. 2. cap. 6. Sozom. lib. 3. cap. 4. Theod. lib. 1. cap. 19.

Anno 336. ſet: Si virum, inquit, pietate & doctrina inſignem quæritis, adeſt Paulus; ſin hominem cum gerendis rebus peracrem, tum colloquendi cum judicibus peritum, mavultis, commodior Macedonius. *Paulus in ejus locum ſubrogatur.* Non intactum, neque dolis ſuis inſidiiſque expertem Paulum ſiverunt Ariani, virum ſcilicet pietatis ſibi & integræ fidei nomine peroſum; ſed, quæ expedita illis aſſuetaque erat perniciem machinandi via, crimina inſonti offerunt, ipſumque reum agunt apud Imperatorem. Conſtantinus, iterum circumventus artificio veteratorum, Paulum relegat in Pontum. At non diuturnum exſilium fuit. Defuncto namque Conſtantino, in ſedem ut alii exſules reverſus eſt.

Anno 337. Julius in Romanum Pont. deligitur. Socrat. lib. 1. cap. 30. Sozom. lib. 2. cap. 14. Mors Conſtantini.

1. Anno 337. ineunte, Julius in Romanum pontificem deligitur, cum poſt Marci pontificis ac Sylveſtri ſucceſſoris mortem ſedes apoſtolica vacaſſet quatuor menſibus. Inſignis idem annus fuit Conſtantini magni obitu; qui morbo laborans ſupremo, Nicomediæ Euſebii manibus baptiſmo tingitur, ut jam vulgata eruditorum fert opinio. Inopportune cecidit io catholicæ rei grave detrimentum, ut teſtamentum ſuum traderet Ariano presbytero, quem ſupra meminimus a Conſtantia Auguſta in fratris clientelam & gratiam evocatum; obſtrictum jurejurando, ut ſimul ac Conſtantius præ cæteris dilectus ſibi filius adventaret, teſtamentum mature ipſi traderet. Nemo enim unus filiorum obeunti patri adſuit. Re ſic conſtituta, exiguo interpoſito dierum ſpatio, vita functus eſt. Fertur in epiſtola Conſtantini junioris, id animi fuiſſe patri, ut Athanaſium revocaret in ſedem ſuam, ſed fato præoccupatum non potuiſſe optatum exſequi. Obiit ille die ſancto Pentecoſtes, vigeſima Maji Coſſ. Feliciano & Titiano.

Conſtantius cognatos trucidat.

2. Defuncto Conſtantino, imperium Conſtantius cæde conſanguineorum eſt auſpicatus. Nam ſive clam juſſi ab eo milites, ſive ſuopte motu & conſilio, ut tutior Conſtantini filiis pateret ad regnum aditus, Conſtantio interea per diſſimulationem ignorandi rem non ingratam ſibi fieri concedente, Dalmatium Cæſarem, Annihalianum Regem, Julium Conſtantium Conſtantini fratrem, cum alio item ejus fratre, cujus tacetur nomen, & quinque alios cognatos obtruncant. Cæſi etiam ſunt Optatus patricius & Ablavius prætorii præfectus. Quæ res magnam, uti par erat, invidiam ineunti imperium Conſtantio conflavit. Non perinde tamen in fratres iniquus, ambos, Conſtantinum ſcilicet & Conſtantem, in Pannooia convenit, ex æquo & bono imperium diviſit, ut non potiorem ipſe ſibi ſortem adſcriberet.

Socrat. lib. 2. cap. 2. Sozom. lib. 3. cap. 1. Theod. lib. 2. cap. 2.

3. Inter hæc Euſebius Nicomedienſis & Theognius Nicænus, aſſidui turbarum in Eccleſia auctores, opportunum, Conſtantino demortuo, tempus ſe nactos arbitrati, de voce ὁμοούσιον ableganda, inducendaque Arii doctrina ſoliciti, eo conſilia omnia referunt, rei gerendæ adminiſtro uſi presbytero, cui concreditum a Conſtantino teſtamentum fuerat. Quod cum ille, ut juſſus erat, Conſtantio obtuliſſet; hic ut optatum ſibi a patre adſignari Orientis imperium edidicit, presbyterum in pretio habuit & in honore, liberumque conceſſit ad imperatoriam domum aditum. Hac data facultate brevi ille, ut erat veterator homo, & ad conciliandam ſibi gratiam compoſitus, Imperatrici perfamiliaris fuit, eunuchis item percarus & neceſſitudine junctus, quorum ingens erat in Conſtantii palatio oumerus juxta atque auctoritas. *Anno 337. Euſebiani Conſtantium ad ſuas partes alliciunt.* Et brevi, eunuchorum principe Euſebio imperatorii cubiculi præpoſito io Arii ſententiam deducto, ejus deinceps opera tota caterva eamdem doctrinam amplexa eſt. Imo vero ipſa Auguſta, presbyteri & ſpadonum hortatu, Arii ſeſe partibus adjunxit. Ad cæteros aulicos malum pervaſit, atque ex palatio delatum in urbem, exinde per totum Orientem emanavit & late pervagatum eſt: dum interea Occidentales regiones hujuſmodi peſte vacuæ & liberæ eſſent. Conſtantium item ſæpe familiariter alloquutus Arianorum ille admioiſter, ubi ejus animum verſatilem leviſſimumque deprehendit, ad Arianorum patrocinium ſuſcipiendum pellicere tentat, deplorat tempeſtates quibus eſſent Eccleſiæ agitatæ, tantæ cladis auctores ementitur eos qui invexiſſent τὸ ὁμοούσιον: eam eſſe diſcordiarum & factionum occaſionem, eam æternum retineri anſam omnium controverſiarum. Hinc in Athanaſium reliquoſque frugi Præſules tantam iovidiam derivare conatur. Hunc nacti fautorem Euſebius, Theognius, & Theodorus Heracleotes, cum, utpote vicini, frequentes Imperatorem convenirent, Athanaſio reditum intercludere moliebantur, quo poſſent in ejus locum Arianorum aliquem intrudere. At conſilium eorum prævertit & diſturbavit Athanaſius. Cum enim tres Auguſti una conveniſſent in Pannonia, iſtic de exſulum reditu actum; unuſque fuit omnium animus, ut remigrarent omnes in ſedem patriamque ſuam.

Anno 338. Athanaſii reditus. Athan. Apol. contra Arian. n. 87.

1. Quare Conſtantinus, cui Galliæ ſorte obvenerant, eodem reverſus, cum Treviris moraretur, Athanaſium remiſit Alexandriam, datis ad populum Alexandrinum litteris, queis virum ſummis exornat laudibus: aitque ideo a Conſtantino patre ſede pulſum, quod periculum eſſet ne inimicorum inſidiis interceptus periret; in animo fuiſſe patri virum remittere in eccleſiam ſuam, ſed fato præoccupatum quod in optatis erat exſequi noo potuiſſe. Data fuit epiſtola Treviris die XVII. Junii anno, ut putamus, 338.

2. Non deſunt tamen qui ad annum 337. his de cauſis referant. Primo, quod Conſtantinus junior Cæſaris ſolum nomen in ea epiſtola uſurpet, Auguſti accepturus, ſi ad annum 338. illa pertineret. Nam Auguſtus promulgatus eſt anno 337. menſe Septembri. Ad hæc, ajunt, ſi annus erat 338. jam illi ſua imperii portio obvenerat, nec quidpiam in Alexandrinos, in Conſtantii ditione ſitos, obtinebat auctoritatis, ut exſulem Alexandriam poſſet remittere. Verum hæc argumenta non tanti ſunt, ut apertis Athanaſii, Epiphanii ac Theodoreti teſtimoniis prævalere debeant. Ajunt namque duo priores, ex trium fratrum ſententia revocatos exſules fuiſſe. Cum autem Conſtantinus Nicomediæ obierit anno 337. vigeſima die Maji, vix potuit decima ſeptima Junii ejuſdem anni mortis Conſtantini nuntius ad Treviros pervenire; multoque minus potuere tres Auguſti, tanto terrarum intervallo diſſiti, de revocandis exſulibus una egiſſe. Ad hæc, narrat Theodoretus Athanaſium duos annos & quatuor menſes Treviris moratum.

Ex

Anno 338.

Ex quo conficitur non remigraſſe Alexandriam ante annum 338. Quod autem objiciunt Conſtantinum juniorem, ſi anno 338. eam ſcripſiſſet epiſtolam, Auguſti nomen uſurpaturum, non eſt, ut arbitror, tanti ponderis. Neque enim Auguſti nomen in epiſtolis Auguſtorum ſemper comparet, neque etiam Cæſaris nomen ſemper abeſt. Sic in epiſtola Maximini Auguſti apud Euſebium hæc inſcriptio legitur, Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Μαξιμῖνος. Et Conſtantinus in epiſtola quæ apud Theodoretum exſtat l. 1. c. 17. nec Auguſti, nec Cæſaris, nec Imperatoris nomen adſumit. Reliqua nullius momenti quæ objiciuntur conſulto omittimus.

Athan. Apol. ad Conſtant. n. 5.

3. Accepta Athanaſius redeundi venia, Alexandriam contendens, Viminiaco tranſiit, ac ibi in Conſtantii conſpectum venit; & qua erat animi temperantia nihil in malam partem de Euſebio & ſociis exſilii ſui auctoribus loquutus eſt. Inde Conſtantinopolim contendit, & iſtic aliquantiſper commoratus, criminationi per Macedonium Paulo epiſcopo intentatæ interfuit. Si quidem Paulus decreti Auguſtorum beneficio poſt Conſtantini obitum ſedem repetierat: nec diu viro catholicæ opinionis licuit in pace verſari. In proximo namque erat Euſebius Nicomedienſis, impotens cupidine Conſtantinopolitanæ ſedis invadendæ, qui Macedonio presbytero uſus calumniæ artifice, virum accuſari & deferri curavit. Tacent autem eccleſiaſtici Scriptores quæ fuerit illa criminatio, atque ſolum Theodoretus Paulum ſeditionis aliorumque criminum accuſatum. Unum exploratum eſt, ex Euſebii ambitione natam fuiſſe calumniam. Attamen tum temporis intermiſſa cauſa eſt, compoſitiſque rebus, Macedonius cum Epiſcopo reconciliata gratia inter presbyteros ejus annumerabatur, donec redintegratum crimen eſſet. Qua de re alius nobis locus ad dicendum eſt conſtitutus.

Apolog. ad Conſt. n. 5.

4. Athanaſius vero, poſt aliquam ut videtur moram, Conſtantinopoli profectus, per Cappadociam pergens Alexandriam, Cæſareæ Conſtantium iterum offendit; ipſumque alloquutus, nihil durum, nihil aſperum effert in Euſebium & aſſeclas ſibi ſemper infenſiſſimos. Inde vero per Syriam, vertente, ut putamus, annò 338. Alexandriam pervenit. Reducem Athanaſium ingenti lætitia excipiunt Alexandrini, accurrere omnes, magna vis populi confluere, laudibus cuncta reſonare, geſtire univerſos ſancti Præſulis videndi cupidine. Maxima vero fuit miniſtrorum clericorumque jubilatio, qui eam exinde diem inter fauſtiſſimas computabant, Ægyptii autem epiſcopi, qui exſule Athanaſio pulſos ſe cum illo æſtimabant, regreſſo illo rebantur patrium ſibi ſolum reſtitui.

Apolog. contra Arian. n. 7.

Anno 339. Euſebiani nova moliuntur in Athanaſium. *Socrat. lib. 2. cap. 1. Sozom. lib. 3. cap. 2.*

1. Verum Euſebii & ſociorum livor, æternumque in Athanaſium odium diuturnitati pacis atque lætitiæ obfuit. Vixdum enim ſedem ſuam repetierat, cum illi nova ineunt deturbandi viri conſilia, veriti, ait Rufinus, ne ſi quando Conſtantium libere alloqueretur, veræ fidei amplectendæ, Arianæque repudiandæ ipſi auctor eſſet. Nec mora, novas illi calumnias ſtruunt, veteres redintegrant, ſolitam fingendi artem exercent. Primo criminantur ingreſſum Athanaſium Alexandriam, ſeditionum, cædium, exſiliorum auctorem fuiſſe. Monumenta publica proferebant in teſtimonium, & ſententias in reos latas. At quod ſolebat conjuratis & mala machinantibus occurrere, jam accidit imprudentibus, ut ſecum ſcilicet ipſi pugnarent. Nam quæ reverſo Athanaſio illi geſta fuiſſe jactitabant, ex ipſis actis palam erat contigiſſe nondum regreſſo Athanaſio, eum in Syria eſſet, iterque faceret in patriam. In crimen vocabant quod damnatus & dejectus a ſynodo, ſuopte nutu & ſententia ſedem repetiiſſet, non exſpectato ſynodi alterius judicio. Inveteratas illas refricabant criminationes, de calice fracto & de enecto Arſenio, etſi depulſæ & exploſæ illæ nec ſine grandi ſycophantarum infamia fuerant. Impudenter mentiebantur frumentum a Conſtantino alendis viduis erogatum, ab Athanaſio in propriam diverti rem. Et erat illud veteratorum conſilium, ut ejuſmodi frumentum in Arianorum uſum cederet. His permotus Conſtantius, ad quem perfacilis erat conſceleratis aditus, litteris Athanaſium querelarum pleniſſimis inſectatur, ita nimirum Euſebianis opportunus, ut necdum explorata rei veritate, fidem dictis eorum haberet. Hæc non Conſtantio ſolum, ſed & fratribus ejus Auguſtis denuntiabant ſeditioſi homines: queis tamen non ita facile erat verba dare, præſertim Euſebianis, quorum animus perſpectus ipſis erat. Athanaſius vero miſſis ad Conſtantium litteris oblatas ſibi criminationes propulſavit. Sed fruſtra ceſſiſſe conatus ex rebus poſtea geſtis palam eſt, Conſtantio ſcilicet ita occupato querelis aſſiduis atque criminationibus Euſebianorum, ut nullæ paterent purganti ſe viæ veri ſuadendi.

Euſebius pulſo Paulo Conſtantinopolitanam ſedem invadit. *Hiſtoria Arianorum ad Monachos n. 7.*

2. Antequam erumperet in Athanaſium Euſebianorum furor, Euſebius cupiditate ſemper flagrans imperatoriæ urbis ſedem epiſcopalem invadendi, initam proximo anno in Paulum Conſtantinopolitanum criminationem per Macedonium redintegrari curavit. Et tum quidem, ceſſante actione, Macedonius Paulo ſubditus, reconciliata gratia pacem colebat. At Euſebius, qui epiſcopalem dignitatem amplitudine civitatum metiebatur, ſperabat ſe, ſi regiæ urbis eccleſiam occuparet, magis magiſque officiis poſſe & obſequio Imperatorem demereri. Moræ igitur impatiens Paulum defert ad Imperatorem, & qua erat veteratoriæ artis peritia, ejus animum exaſperat in optimum Antiſtitem. Juſſu ergo Imperatoris acciti Epiſcopi, plerique omnes Ariani, ſynodum Conſtantinopoli celebrant. Ibi Paulus ad Euſebii libidinem & arbitrium damnatus, depoſituſque eſt; &, qui unus erat conflatæ conſpirationis ſcopus, Euſebius in ejus locum promotus. Id geſtum arbitramur anno *339.* Socrates autem perperam Alexandri Conſtantinopolitani obitum, & quæ illum ſubſequuta ſunt, poſt Conſtantini junioris mortem enarrat, ſed præpoſtere, ut nemo peritus non videat. Euſebius optatum aſſequutus, Imperatoriſque amicitia & gratia fultus, tamdiu meditatum conſilium de recipiendis in Eccleſiam Arianis palam exſequi & implere decrevit. Et cum eo tempore Antiochiam peteret Conſtantius, iſtuc cum eo Euſebius & ſocii ſunt profecti: nec jam artibus ſolitis, occultiſque inſidiis uſi ſunt in Catholicorum perniciem; ſed aperte cauſam Arianorum ut ſuam agere cœperunt.

Sozom. lib. 3. cap. 5.

Euſebiani Piſtum deligunt in Alexandrinum epiſcopum.

3. Coacti igitur Antiochiæ, Piſtum Arianum presbyterum ab Alexandro olim abdicatum,

Anno 339.

tum, in Athanaſii locum epiſcopum conſtituunt Alexandrinum. Hoc exordium fuit malorum & origo calamitatum tumultuumque, qui haud ita multo poſt eam civitatem invaſerunt. Miſſis autem Euſebiani Alexandriam ad Arianos diaconis, qui rem communem gererent, tum aperte cœperunt cum Arianis adjungi, nec puduit damnatos a ſynodo luciſugas in communionis ſocietatem admittere: diaconi autem Alexandriam miſſi cum ſolis Arianis conventus agebant. Euſebius ipſe Arii opinionem ut ſanam & orthodoxam ubique prædicabat, commendabat litteris, ſovebat pro viribus. Sub hæc idem Euſebius cum quibuſdam ſociis oratores cum litteris ad Julium papam mittit, Macarium presbyterum, Martyrium & Heſychium diaconos; erantque litteræ adverſus Athanaſium, Marcellum & Aſclepam conſcriptæ. Legatis juſſum, ut Piſti cauſam cum Julio agerent, auctoreſque illi eſſent ut litteras daret pacificas ad *ἀδιακρίτως* illum tranſmittendas. Legationis qui ſuerit exitus, mox enarrabimus.

4. Hoc circiter anno exceſſiſſe vita putamus Euſebium Cæſarienſem, virum eruditione ſcriptiſque ſuis quam fide & probitate inſigniorem: cujus in locum ſubrogatur Acacius ejus diſcipulus, qui magiſtrum impietate facile ſuperavit.

Anno 340. Synodus Alexandrina. Athan. Apol. contra Arian. n. 3.

1. Non fugiebant Athanaſium tanta Euſebii & ſociorum molimina in perniciem Eccleſiæ comparata. Et proſpiciens quod illud foret periculum, hæreticum hominem in epiſcopum cooptari, ſynodum Alexandriæ convocat. Eo confluunt ex Ægypto, Libya, & Pentapoli Epiſcopi prope centum. Actum de inſtantibus negotiis, deque periculo mox futuri Alexandrinæ eccleſiæ diſcidii. Omnium calculo & ſuffragio epiſtola ad omnes ubique terrarum Epiſcopos mittitur; qua orſi ab inveterato Euſebianorum in Athanaſium odio, oblata olim viro crimina recenſent, negant vera eſſe quæcumque eorum opera & arte evulgata fuiſſent; & tamen virum inſontem patrio ſolo & eccleſia ejectum acerbeque vexatum, vixdum repetita ſede, novis alieniſque impeti criminationibus. ajunt cædes, ſeditiones, exſilia imputari, quorum nedum auctor ipſe occaſiove fuiſſet, ne redux quidem, quando iſtiuſmodi geſta ſunt, erat; ſed adhuc procul patria in Syria verſabatur: negotiaque hujuſmodi vel Eccleſiam, vel Athanaſium nullatenus ſpectaſſe. In eorum fidem acta ipſa & ſententias judicum ſe adtexere epiſtolæ. Multa deinceps enarrant, quæ jam a nobis ſuis ſunt recenſita locis, purgantque Athanaſium a criminationibus adverſariorum, carpunt Euſebii ambitum & cupidinem magnarum occupandarum civitatum. Mirari ſe a viro, qui jamdiu & jure quidem abdicatus fuiſſet, objici Athanaſio illam portentoſam & contra jus faſque Tyri editam abdicationem. falſo jactare illos, redeuntem Athanaſium ægre & indignante populo cleroque Alexandrino admiſſum, quando contra, omnium votis, lætitia, plauſu exceptum nemini non exploratum eſſet. tanta cupidine viri perniciem expetere, ut contra quam perſpectum ſibi & Alexandrinis eſſet, illum apud Imperatorem de converſa in rem propriam annona publica detuliſſent. Monent demum univerſos, Euſebium & ſocios poſita larva cum Arianis palam ſocietate & communione junctos, iiſdem intereſſe cœtibus eccleſiaſticis, atque Arianum epiſcopum Alexandrinis dediſſe, novam hæreſim ubique commendare celebrareque. Rogant Præſules omnes, ut ne Euſebianis, ſi quid reſcriberent contra Athanaſium, fidem habeant, etiamſi litteræ Ægyptiorum complurium epiſcoporum nomen præferant: eſſe quippe ejuſmodi nomina & ſuffragia Meletianorum ſchiſmaticorum, qui viros in dies tanto gradu perquam indignos ad ſacerdotium promoverent.

2. Synodum porro Alexandrinam ideo non ante annum 340. celebratam arbitramur, quia non minore ſpatio temporis geri videntur potuiſſe, quæ ab reditu Athanaſii ad eam uſque ſynodum geſta ſunt. Athanaſius enim ſub finem Junii menſis anno 338. Treviris profectus, cum per Germaniam, Pannoniam, Mœſiam & Thraciam Conſtantinopolim; indeque per Aſiam, Bithyniam, Cappadociam, Syriam, Palæſtinam in Ægyptum reverſus ſit, nonniſi vertente eodem anno, tanto nimirum itineris emenſo ſpatio, potuit Alexandriam pervenire. Exinde vero Euſebiani nova in eum commenti crimina undique pervulgarunt, imo ad tres miſerunt Auguſtos. quo factum ut litteras Conſtantius ad Athanaſium miſerit querelarum pleniſſimas. Accedit Antiochenum Conſtantii & Euſebianorum iter, & ſynodus iſtic celebrata, in qua Piſtus deligitur, legati cum litteris mittuntur Romam. Quas litteras ſibi tranſmiſſas, & quidem, ut videtur, Roma, innuunt epiſcopi Ægyptii. Sub hæc, celebratæ ſynodi Antiochenæ accepto nuntio, Ægyptii Alexandriæ ſynodum habuere. Vix autem poſſunt iſthæc omnia intra anni 339. ſpatium circumſcribi. Ad hæc in epiſtola quadam Athanaſii anno 341. conſcripta dicitur, fratres ſive legatos ſuos *πέρυσι*, id eſt, anno proxime elapſo 340. ſynodum Romæ poſtulaſſe: probabilique conjectura poſſunt ſynodus & ejus legatio in annum eumdem conſerri.

Athan. epiſt. Encyclica.

3. Hoc igitur, ut putamus, anno, miſſi ſunt ab Athanaſio & a ſynodo Alexandrina presbyteri, qui epiſtolam illam ſynodicam Julio offerrent, ac Euſebii legatorum poſtulatis obniterentur. Macarius ſiquidem presbyter, Martyrius & Heſychius diaconi oratores ab Euſebio miſſi, Romam, ut dictum eſt, commigrarunt; traditiſque Julio litteris ſignificarunt admiſſos ab Euſebianis ad communionem fuiſſe Arianos, auctoreſque ipſi erant ut gratiæ paciſque ineundæ cauſa litteras daret ad Piſtum Arianum ab Euſebianis delectum. Julio item tradunt monumenta & acta Mareotica, quæ ad Athanaſium ille tranſmiſit. Multa certe, dum Alexandrini legati accederent, moliebantur illi in Athanaſium, nulla non mala prædicabant; nihil contra officii prætermittebant ad gratiam Arianis conciliandam. Accedentibus autem Athanaſii legatis, perterriti inopinato adventu, ac ſupra fidem animo fracti ſunt, ut etiam legationis princeps Macarius, corpore licet æger, noctu ſe proriperet, propediem futurum non ferens pudorem; quando Piſtum, cujus ille cauſam agebat, legatorum Athanaſii teſtimonio, non Arianum modo, ſed a Secundo per Nicænam ſynodum abdicato ordinatum fuiſſe, comprobandum fore proſpiciebat. Martyrius autem & Heſychius coram legatis Athana-

Athan. epiſt. Julii n. 21. 22.

Legati Athanaſii cum Euſebianis congrediuntur.

Anno 340.

naſii conſtituti, oblatis de more criminibus & maledictis, ita probe naviterque confutati & repulſi ſunt, ut inopes conſilii eo demum confugerent, ut ſynodum indici rogarent, in qua polliciti ſunt omnia ſe Athaoaſio oblata crimina comprobaturos. Id cum efflagitarent etiam Athanaſii legati, edixit Julius ut utriuſque arbitrio partis locus aſſignaretur, ubi poſſent res accuratius expendi. His perlatis ad Euſebianos, ubi ſubodorantur, Julii auctoritate celebrandam ſynodum æqui ac boni ſtudioſam fore, in qua oihil favori aut gratiæ concederetur, abnuunt Julio gerere morem. Athanaſius contra conditionem accipit. Nec tempus itaque nec locus futuræ ſynodi aſſignatus a Julio fuit, ſed res eſt partium arbitrio permiſſa. Alii porro per orbem Epiſcopi, quibus tradita eſt Alexandrinæ ſynodi epiſtola, Piſtum impietatis cauſa damnarunt anathemate, & abdicarunt ut hæreticum.

Athanaſius libros Scripturæ ſacræ mittit ad Conſtantem. *Athan. Apol. ad Conſtant. n. 4.*

4. Per idem fere tempus Conſtans Auguſtus litteris Athanaſium rogat, uti curet ſibi Litterarum ſacrarum libros in uſum commodos adornari, quia ſcilicet Ægyptia gens iis exarandis & compingendis ſolertior cæteris eſſet. Quod ille haud indiligenter exſequutus, confectos libros ad Conſtantem tranſmiſit. Neque audiendi qui arbitrantur *πυκτία* illa, ut vocat Athanaſius, eſſe ſynopſin Scripturæ ſacræ, ut pluribus alias oſtenſum eſt.

Conſtantinus junior obit.

Hoc anno diem obit Conſtantinus junior Auguſtus, qui cum bellum moveret in Conſtantem fratrem, ab hujus exercitu oppreſſus cæſuſque eſt, Coſſ. Acyndino & Proclo. Poſt hujus necem Conſtanti acceſſit Gallia & Hiſpania, cæteræque trans Alpes ſitæ regiones.

Anno 341. Synodus Antiochena. *Socrat. lib. 2. cap. 8. Sozom. lib. 3. cap. 5.*

1. Euſebiani cum conciliandi ſibi Julii pontificis præciſam ſpem intelligerent, multoſque cernerent præſules a partibus ſuis deſciſcere, ad Conſtantii patrocinium confugiunt. Commodum illis accidit ut baſilica aurea, cujus fundameota Antiochiæ poſuerat Conſtantinus pater, abſoluto demum cura Conſtantii ædificio, ſolemni ritu dedicanda foret. Ad cujus encænia majoris celebritatis cauſa evocat Conſtantius ex Oriente magnam vim Epiſcoporum. Anno igitur ineunte 341. Coſſ. Marcellino & Probino, indictione decima quarta, confluunt Antiochiam Epiſcopi *97.* vel, ut habet Athanaſius, *90.* Horum principes erant Euſebius Conſtantinopolitanus, Theognius Nicænus, Flacillus Antiochenus, Theodorus Perinthius, Narciſſus Neroniadis, Macedonius Mopſueſtenus, Maris Chalcedonenſis, Acacius Cæſarienſis, Patrophilus Scythopolitanus, Eudoxius Germaniciæ in Syria, Georgius Laodicænus, Theophronius Tyanenſis. Aderant etiam quidam frugi & catholici viri. Nec defuere tameo qui tali conventui intereſſe detrectarent; ex quorum numero Macarius Jeroſolymitanus, qui ſemel circumventus Euſebianorum fraudibus, caute jam eorum frequentiam declinabat. Sed neque Julius quemquam miſit qui vices impleret ſuas; cum tamen, ut ait Socrates, eccleſiaſtica regula vetet, ne abſque nutu Romani Pontificis quidpiam in Eccleſia decernatur.

Socr. lib. 2. cap. 18.

Aderat item Synodo Conſtantius quotidianis querimoniis in Athanaſium exaſperatus, qui vi & auctoritate ſua omnia in gratiam Euſebianorum moderaretur. Tum redintegratæ calumniæ, repetita crimina ſunt; nimirum quod abdicatus Athanaſius epiſcopalem ſedem, non exſpectata ſynodi cujuſpiam ſententia, ſuopte arbitrio repetiiſſet; quod ſub ingreſſum ejus excitato tumultu, multi in ſeditione exſtincti, alii verberibus ab eo excepti, in jus vocati alii fuiſſent. Oblatæ denuo ſunt inveteratæ illæ, nec ſine delatorum infamia olim repudiatæ criminationes, de Arſenio obtruncato & de fracto calice. Quibus allatis in medium, de ſucceſſore in Athanaſii locum deligendo confeſtim actum. Pudebat enim cooptati Piſti, omnium calculo Epiſcoporum damnati, nec a quopiam veri loco Præſulis habiti. Quamobrem alio convertunt ſtudia. Erat tum Antiochiæ vir nobilis quidem & egregie eruditus, ſed Ariana labe infectus, Euſebius cognomento Emiſenus; qui Edeſſa oriundus, & a puero ſacris litteris inſtitutus, Græcas poſtea diſciplinas a magiſtro quodam tum Edeſſæ degenti edoctus eſt, ac demum Patrophilo & Euſebio Cæſarienſi doctoribus ſacrarum interpretationem litterarum edidicit. Sub hæc Antiochiam cum veniſſet, Euſtathio tunc Arianorum inſidiis abdicato, ſocietatem iniit Euſebius cum Euphronio ejus ſucceſſore. Inde vero ſacerdotii vitandi cauſa Alexandriam ſe proripuit, atque iſtic philoſophiæ dedit operam. Hinc reverſus Antiochiam, cum Flacillo Euphronii ſucceſſore verſatur quam familiariter. Atque iſtic morabatur, quando ipſi ab Euſebio Conſtantinopolitano ſedes Alexandrina defertur. Verum ille, cui perſpectus erat Alexandrinorum erga Athanaſium amor, negat id muneris ſe ſubire poſſe: quare in epiſcopum Emeſæ in Phœnicia cooptatur. Emiſeni adventantem ut epiſcopalem occuparet ſedem conviciis onerant & maledictis, quod eſſet ille aſtrologiæ, quam apoteleſmaticen vocant, periculoſam admodum diſciplinam, deditiſſimus. Ita pulſus ad Georgium Laodicenum confugit, qui Georgius curavit a Flacillo & Narciſſo Emeſam reduci.

Anno 341. *Socrat. lib. 2. cap. 9. Sozom lib. 3. cap. 6.*

Euſebius Emiſenus epiſc. Alexandrinus conſtitutus negat ſubire munus.

Gregorio munus defertur. *Socrat lib. 2. cap. 10.*

2. Abnuente Euſebio, defertur epiſcopatus Alexandrinus Gregorio Cappadoci. Qui olim Alexandriæ litteris addiſcendis dederat operam; comiterque ab Athanaſio ac perhumaniter exceptus, atque filii & amici loco habitus, immemor officii, fabulæ cæſi Arſenii evulgandæ operam ſuam locarat. Ejuſmodi hominem, poſtquam oblatæ fidei formulæ nomen & ſuffragium dediſſet, Alexandriam mittunt epiſcopum, militari manu ſtipatum, viæ comitibus datis Philagrio Præfecto & Arſacio eunucho, qui vi Alexandrinis illata, viam ipſi munirent ad epiſcopalem ſedem.

Antonius Paulum adit. *Hieronymus in Chronico, & in vita ſancti Pauli.*

3. Ut fertur in Hieronymi chronico & hiſtoria, hoc anno, Antonius magnus Monachorum pater, divino monitus oraculo, interiorem petit eremum, inviſurus Paulum, qui ab ineunte adoleſcentia in cellula recluſus, hominibuſque ignotus ad provectam uſque ætatem, tantam coluit ſolitudinem, nemini ut notus eſſet. Inſtante obitu Paulus rogat Antonium, ut monaſterium repetat, quæſiturus pallium dono ipſi ab Athanaſio datum, quo ſui defuncti corpus obvolveret. Quod eo ille animo efflagitavit, ut abſentis mortem moderatius ferret Aotonius, & una ut ſe communione Athanaſio ad mortem uſque conjunctum profiteretur. Quæ ille omnia divino illuſtratus numine acceperat, nullum, uti diximus, a teneris annis hominum alloquutus.

Anno 341. Fidei formulæ Antiochiæ editæ. Socrat. lib. 2. cap. 10.

4. Interea Euſebius & ſocii, miſſo Alexandriam Gregorio, qui Athanaſium invictum τοῦ ὁμοουσίου vindicem, ſede, patria, vita, ſi poſſet, exueret, de eodem ὁμοουσίῳ abrogando deliberant. Quare fidei formulam edunt, qua ſe profitentur non Arii ſequaces eſſe; ſed ita ſentire, ut ſua, quam edunt, fidei formula effert. In ea autem tacetur inviſum illud τὸ ὁμοούσιον vocabulum. Sed quaſi non eſſet illa ad fidem ſuam declarandam ſatis, aliam proferunt prolixiorem, in qua pariter miſſo ὁμοουσίου vocabulo, ſuſpicioſiſſimam clauſulam adjiciunt, dum ajunt, *Filium non eſſe creaturam velut unam ex creaturis*, errorem ita ſuum ambiguitate verborum contegentes: quam fidei profeſſionem Ariani nominis & commendationis cauſa Luciano martyri adſcripſere. Verum, ut habet auctor dialogorum de Trinitate, Luciani confeſſionem multis laciniis hæretici interpolarunt. Tertiam breviorem protulit Theophronius epiſcopus Tyanenſis, in qua præter τοῦ ὁμοουσίου omiſſionem nihil culpandum occurrit. Exſtant præterea in collectionibus canonum cum editis, tum manuſcriptis 25. canones Antiochenæ ſynodi, de quibus multæ noſtro ævo controverſiæ a doctis viris editæ; quo mittimus lectorem, ne, quam inſtitutum ferat, longiores ſimus.

Athan. Tom. 2. Dialog. III. de Trinit. n. 1. Sozom. lib. 3. cap. 5.

Gregorii invaſio violenta. Athan. epiſt. Encyclica n. 2. 3.

5. Gregorius autem, Philagrio & Arſacio comitibus, cum Alexandriam adventaret, populum Alexandrinum alta pace fruentem invenit, atque conventibus Athanaſii de more vacantem. Tranquilla omnia, cum in urbe, tum in regione; ſumma pax Epiſcoporum Ægypti, Thebaidis, & Libyæ cum Athanaſio, mutuis officiis, mutuo amore culta: cum derepente Præfectus Ægypti ceu bellicum canere cœpit, edicto denuntians Gregorium Cappadocem, In locum Athanaſii epiſcopum Alexandrinum mitti, & in comitatu eſſe. His auditis, populi inſolentia rei permoti in eccleſias accurrere, atque collectas frequentare. At ubi animadvertunt novum epiſcopum cum ſolis Arianis verſari, ingenti clamore obteſtantur judices, magiſtratus, univerſam urbem, contra jus faſque rem agi, non accuſatum legitime Athanaſium deturbari; ſi quod crimen erat, oportuiſſe ſecundum leges eccleſiaſticas rem inquiri & pœnas expoſci, neque derepente vi atque patrocinio magiſtratuum, vero Epiſcopo pulſo, eccleſiam invadere. Vel ipſis ethnicis dari male ſuſpicandi cauſam ac æſtimandi, non ex legum eccleſiaſticarum præſcripto, ſed nundinatione & favore Epiſcopos creari. At fruſtra fuit populi clamor: ingrediente namque Gregorio, ut animadvertit Philagrius catholicam plebem tanto amore ac ſtudio Athanaſium amplecti, tam frequentem conventibus ejus intereſſe, coacta Ethnicorum, Judæorum, opilionum, aliorumque forenſium & petulantium juvenum caterva, multa pollicitus ſi rem ſtrenue gererent, eos conſertim in eccleſias immittit. Qui promiſſis Philagrii concitati, irrumpunt in eccleſias: atque in ea potiſſimum, quæ Cyrini vocabatur, vix enarranda perpetrant flagitia. Incenditur eccleſia, ſacrumque pariter baptiſterium. Hinc luctus, ejulatus, & clamor populi rem indigne ferentis, ac conteſtantis vim inferri ſibi ab impio Præfecto. Sceleſti autem illi, ceu furibundi & amentes, virgines ſacras nudare, cædere, obſiſtentes in periculum mortis conjicere, monachos in terram decuſſos calcantium impetu exſtinguere; alios fuſtibus ferire, vulnerare, occidere.

Anno 341.

6. In ſacram autem menſam flagitia omnium impiiſſima admiſſa. Aves enim ſtrobiloſque, ſeu pineas nuces, numinibus immolabant gentilium, laudes in deorum honorem, maledicta in Chriſtum proſcrentes. Sacri libri, ſi qui obvii fuere, in ignem conjecti & combuſti ſunt. Imo myſteria, de quibus violatis Macarium accuſarant Meletiani, ab Ethnicis rapta humique projecta ſunt. Tum Judæi atque Ethnici in baptiſterii adhuc conflagrantis ſeptum Ingreſſi, ac ſeſe nudantes, obſcœna vociferabantur in ſacri loci contumeliam. Nec deſuere in tam impia turba qui tyrannos imitati, virgines honeſtaſque matronas manibus pertractas raptataſque, cogerent blaſphema dicta in Chriſtum proferre, abnuentes vero cæderent imperentque calcibus.

7. Tum Gregorius in rerum præclare geſtarum mercedem, Judæis, Ethnicis & aliis eccleſiam tradit in prædam. Conceſſa hac inique ac petulanter agendi licentia, quæ exinde conſequuta ſunt, bello erant pejora & latrocinio crudeliora; ita ut alii obvia quæque diriperent; alii quorumdam depoſita inter ſe dividerent; grandem vini copiam illic repertam aut ebiberent, aut effunderent, aut aſportarent; oleum reconditum auferrent; januas & cancellos ceu ſpolia ſinguli raperent; candelabra eccleſiæ ad parietem reclinarent; cereos idolis ſuis accenderent. Uno verbo, nihil niſi vaſtitas in eccleſia & plurima mortis imago. Atrociora poſt hæc videre erat: carnifices enim illi Presbyteros & laicos plagis lacerare, virgines detracto maforte, ſeu ſacro velamine, ad tribunal Ducis pertrahere, & in carcerem conjicere, alios proſcribere & flagellis cædere, panes miniſtrorum ac virginum intervertere. Hæc autem in ſancta quadrageſima prope feſtum Paſchatis geſta ſunt. Sub hæc, in ipſa Paraſceve Gregorius in unam eccleſiarum cum Duce & Ethnicis ingreſſus, ut populos violentum ipſius introitum averſari animadvertit, auctor Duci fuit ut hora una trigintaquatuor cum nobiles viri, tum virgines & matronæ, flagris publice cæſi in carcerem conjicerentur. Virginem vero aliquam lectionis ſtudioſam, cui pſalterium præ manibus, palam verberari juſſit. Demum liber raptus a carnificibus, virgo autem in carcerem recluſa eſt. His peractis, in aliam eccleſiam, ubi ſolebat Athanaſius iis diebus agere, impetu feruntur, eo conſilio ut Antiſtitem nec opinantem confoderent. Verum expilatio in Cyrino facta Athanaſio ſaluti fuiſſe videtur. Nam ubi accepiſſet quanta illi & quam indigna perpetrarent, ad primum nuntium, necdum confecto in alia eccleſia latrocinio, populis ſe ſubduxit, maturavitque ab urbe proficiſci, cavens mala non ſibi ſolum, ſed plebi, virginibus, eccleſiæ mox inferenda, nec ſine cædium diſcrimine; tanto nimirum erant furore correpti. Memor itaque dominici præcepti: *Si vos perſequuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*, carnificibus ſe ſubduxit.

Athanaſius ſe proripit, populo [illegible].

Eam Alexandrinæ eccleſiæ calamitatem duobus ante annis futuram proſpexerat Antonius monachorum pater. Dum enim ſedens labori manuum vacaret, derepente extra ſe raptus contremiſcens ac gemens in genua procumbit, & diu precando perſeverat, ſtupentibus omnibus

Athan. in vita Antonii n. 82.

qui

Anno 341.

qui aderant. Surgens demum lacrymis perfuſus, rogatur a fratribus quæ cauſa tantæ commotionis, tantorum fletuum eſſet. Cunctatus ille, demum rogantibus reſpondet: Vidiſſe ſa menſam dominici ſive eccleſiæ mulis undique circumſeſſam, qui ejus interiora calcibus vehementer impeterent; audiſſeque vocam dicentem, *Altare meum polluetur*. Addidit autem Antonius, non diuturnam fore calamitatem, ſed eccleſiam ad priſtinum ſtatum ornatumque cito redituram.

8. Tanta porro erat Gregorius impietate, tanta immanitate, ut ne ipſa quidem dominica Paſchatis die abſtineret a ſceleribus & a calamitatibus inferendis: diemque ille reſurrectione Domini, & redemtione generis humani fauſtiſſimam, conjectis in carcerem catholicis viris, in luctum vertit. Eccleſias igitur Dux vi atque impetu occupavit, occupatas Arianis tradidit; ut qui jam olim fuiſſent impietatis cauſa pulſi, tunc eccleſiarum invaſione gloriarentur: ac ſi qui vel laici, vel clerici a communione hæreticorum abhorrerent, ii introitu arcebantur eccleſiarum. In naucleros uſque cæteroſque furor convertitur: nam Præfecti juſſu, cruciatibus, verberibus, vinculis, carcereque compulſi ſunt litteras Arianorum deferendas accipere. Nec inferior patronis ac vindicibus ſuis arte fingendi Gregorius erat. Ut enim elapſo manibus ſuis Athanaſio perniciem inferret, acta & monumenta conſcribi curat, tot criminibus & accuſationibus referta, ut nonniſi capitalis ſupplicii pœna lui poſſent: uſus hac in re miniſterio cujuſdam Ethnici ſcribæ numinum cultoris, transfugæque a religione Chriſtiana. Qui autem nomen & ſuffragium adſcripſere, Ethnici erant, idolorum æditui, ac cum ipſis Ariani. Ne immani quidem illa tyrannorum tempeſtate, tanta crudelitate in Chriſtianos ſævitum eſt. Tunc enim, ait Athanaſius, ſaltem qui ſe proripuerat, orare, & qui latitabat, baptizari poterat: nunc autem immaniſſimi viri Babyloniorum impietatem ſunt æmulati. Quemadmodum enim illi Danielem, ſic præclarus Gregorius eos, qui domi orant, defert ad præfectum, ac miniſtros Eccleſiæ cum ingenti contumelia obſervat; ita ut ajuſmodi violentia multi nondum baptizati in diſcrimen ſalutis veniant; alii vero quamplurimi morbo laborantes, omnium miniſtrorum aditu & obſequio intercluſi, lacrymis vicem ſua deplorent, eamque calamitatem vel morbo ipſo duriorem exiſtiment. Dum enim Eccleſiæ miniſtri contumeliis & injuriis laceſſuntur, populi, qui hæreticorum impietatem exſecrantur, malunt ita ægrotare ac periclitari, quam ut Arianorum manus capiti ſuo imponatur.

Scribit Encyclicam epiſtolam. *Athan. epiſt. Encyclica n. 2.*

9. Hæc Athanaſius; qui poſtquam ſeſe fuga proripuiſſet, quo loci ſtatim ſe receperit incertum. Conſtat illum propter urbem aliquot dierum ſpatio cum quibuſdam fratribus commoratum, ut res quorſum evaderent occultis nuntiis acciperet. Tum litteris ad omnes ubique terrarum Epiſcopos, miſſis tabellariis, ſignificat res a Gregorio & ſociis geſtas, quo ferme ordine nos ante narravimus. Communem agi rem ait, & rogat ut quiſque quaſi læſus ipſe opem ferat; periculum alias, ne res eccleſiaſticæ Arianorum dolis & inſidiis labefactentur. ſi litteras Gregorius, ſi Euſebius & ſocii mittant, ne accipiant illas, tabellarios cum repulſa ejiciant. Arinmanitarum gratia iſthæc admitti flagitla indicat, virginum ſtupra, cædes, eccleſiarum vaſtitatem, incendia, maledicta.

Anno 341.

Dictata hujuſmodi epiſtola, cum Romam evocatus a Julio fuiſſet, navim cum quibuſdam fratribus conſcendit, & Romam verſus habet iter. Eo anno incidit Paſchatis ſolemnitas in diem decimam nonam Aprilis; arbitramurque profectum Athanaſium poſtremis hujus menſis diebus, menſe Majo ad Italiæ oras appuliſſe.

Romam tranſmittit.

10. Ingreſſus Romam Athanaſius, a Julio Papa perhumaniter & honorifice excipitur. Et cum non una itineris cauſa eſſet, Arianorum ferocitas, & illatæ in patriam calamitates; ſed etiam quo, ut ſtatutum fuerat, ſynodo iſtic celebrandæ intereſſet: ideo Julius quamprimum presbyteros duos Elpidium & Philoxenum ad Euſebianos cum litteris miſit, ſignificans ut ante ſtatam certam diem Romam ſa conferrent; alioquin male ſuſpicandi anſam daturos. Quam vero diem Julius dicebat, ut Romam Orientales accederent, putamus verſus finem annl 341. incidiſſe. Legati vero Julii vel Majo vertente, vel ineunte Junio profecti ſunt, ut ex ordine geſtarum rerum licet opinari.

Oratores Julius mittit ad Euſebianos. *Athan. Apol. contra Arian. n. 20. & Hiſt. Arian. ad Monachos n. 11.*

Præter Julium, qui comi ſemper & gratioſo erga Athanaſium animo fuit, Eutropium Conſtantii matertera bene morata matrona, Abuterius item & Sperantius exſulem omnibus humanitatis ac benevolentiæ officiis proſequuti ſunt. Erant porro cum Athanaſio viæ & exſilii comites monachi duo Ægyptii, quorum exemplo, vitæ ſanctimonia, ſeceſſus ſtudio, Romana tum primum eccleſia in monaſtici inſtituti amorem accenſa fuit. Eorum nomina, Ammonius & Iſidorus: prior tanta mundanarum rerum incuria, ut Romana illa ædificia, quæ nullis non admirationi erant, ac quorum gratia Roma viſitatur frequentiſſime ab extraneis, ne inſpectare quidem dignaretur; ſolaſque Petri & Pauli baſilicas adierit. Is ipſe Ammonius eſt, qui ſub hæc, cum ad epiſcopatum raperetur, fuga elapſus, alteram ſibi abſcidit aurem, ut mutilatione corporis ſacerdotale munus declinaret. Iſidorus autem non minore pietate & fluxarum rerum abdicatione micabat. Factumque ut eorum æmulatione inflammati Romani, tum primum monaſticam colerent diſciplinam. Hinc monaſteria multa per Italiam excitata, & inſtitutum hujuſmodi exinde per Occidentem manavit in dies latius. Addidit ſtimulos Athanaſius, cum eximii monachi, monachorumque patris Antonii præclara geſta recenſuit; cujus abſtinentiæ, ſolitudinis, certaminum memoria multis abdicandi ſæculi cauſa fuit. Sunt qui putent Athanaſium Romæ verſantem, edidiſſe ſymbolum quod vulgo ejus nomine circumſertur. Verum nec ab Athanaſio, nec ejus ævo conſcriptum fuiſſe, probe alias commonſtratur.

Athan. Apol. ad Conſtant. n. 6.

Sozom. lib. 3. cap. 7. Monachorum in Occidente origo.

11. Gregorius autem ſede potitus Alexandrina, retinendæ dignitatis percupidus, optatiſſimum ſibi putans eſſe, ſi Julii Papæ ſuffragio & conſenſu poſſet in occupata ſede conſiſtere, oratores mittit Romam, Carponem quemdam presbyterum, Arianiſmi cauſa ab Alexandro antiſtite olim damnatum & officio deturbatum, cum quibuſdam aliis pari modo abdicatis. Quam ob rem & ob alia in ejus Alexandriam ingreſſu admiſſa facinora, in Julii offenſionem incurrit Gregorius.

Oratores ad Julium mittit Gregorius. *Athan. Apol. contra Arian. n. 24.*

12. In-

Anno 341. Euſebiani fidei formulam mittunt ad Conſtantem. *Socrat. lib. 2. cap. 18. Athan. de Synodis n. 25.*

12. Interpoſito poſt ſynodum Antiochenam paucorum menſium ſpatio, Euſebiani aliam perbrevem fidei formulam edunt, in qua nihil quidem contra orthodoxam fidem comparet, ſed prætermittitur vox *ὁμοούσιος*. quam formulam per legatos mittunt ad Conſtantem Auguſtum. Oratores porro fuerunt Narciſſus Neroniadis, Maris Chalcedonenſis, Theodorus Heracleotes, & Marcus Arethuſius. Iis mandatum ut Conſtanti ſignificent quæ cauſa fuerit Athanaſii abdicandi, quæ Pauli & aliorum præſulum, quo jure alii in eorum locum eſſent adlecti. Eam igitur illi formulam in præſentia clientium & aulicorum offerunt Conſtanti.

Socrat. lib. 3. cap. 18.

Quod autem ait Socrates, abnuiſſe oratores cum Athanaſio colloquia miſcere, non ita intelligas, quaſi tum Athanaſius in Conſtantis aula verſaretur; certum quippe eſt tum Romæ fuiſſe; ſed quod vel Romam cum eo congreſſuri ſe conferre noluerint, vel quod Roma cum pertranſirent, Athanaſii congreſſum declinarint. Fidei autem formulam poſtremo ab ſe conſcriptam, abditis & ſilentio miſſis prioribus, Conſtanti offerunt. Non ignota Auguſto erat innata hominum vaſrities menſque dolis plena. Quapropter re infecta oratores, ad ſuos remigrarunt.

Alii epiſcopi ab Euſebianis pulſi.

Athan. in epiſt. Julii. Sozom. lib. 3. cap. 8.

13. Nacti opportunum conſiliis ſuis & voluntatibus Principem Euſebiani, poſt pulſum Athanaſium, tantam vim hominis, jam nihil inauſum, nihil inacceſſum conſceleratis. Cæteros igitur adorti infeſtos ſibi Antiſtites, alium poſt alium deturbant ſede, pellunt patriis finibus. Quibus exactis, unum fuit perfugium Julius Romanus, quem ex multis orbis & remotiſſimis regionibus plurimi uno ferme tempore Epiſcopi adierunt. Ex eorum numero Marcellus Ancyranus, jam olim ab illis abdicatus & pulſus; quem denuo impotentes furore aggreſſi, nullis non malis adfecerunt; ut poſſent Marcello illatæ calamitates iis, quæ invadente Gregorio Alexandriam geſta ſunt, probe conferri. Is ergo Julium convenit, fidem ſuam, cujus cauſa agitabatur, ſinceram commonſtrat; rogat evocari & coram ſtatui adverſarios. Accedit item Aſclepas Gazenſis, quem paribus artificiis & calumniis deturbatum, quaſi ſeditioſum & auctorem turbarum profligarant. Hic Romæ anno uno ac tres menſes moratus, Sardicenſi poſtea ſynodo interfuit. Magna utique fuit pulſorum qui Romam ſe proripuere turma, Lucius videlicet Hadrianopolitanus non ſemel ferro & vinculis Arianorum opera conſtrictus; ex Thracia item Paulus Conſtantinopolitanus bis Arianorum vexatione ſolum vertere coactus. Alii item eo confluxerunt ex Thracia, Cœleſyria, Phœnicia, & Palæſtina. Et veri ſimile quidem eſt eos ipſos eſſe, qui alicubi memorantur ab Athanaſio; ex Thracia ſcilicet, præter Lucium & Paulum, Theodulus Trajanopolitanus, & Olympius Ænorum, de quibus plura inferius; ex Syria, Cymatius Palti, alter Cymatius Aradi, Cyrus Berœæ, Carterius Antaradi, Euphration Balaneæ; ex Phœnice, Hellanicus Tripolitanus, vir catholicæ fidei obſervantiſſimus, infeſtus Arianæ, & ea de cauſa ab Arianis exactus, qui in ejus locum Theodorum quemdam ſuæ factionis adlegerant. Hi erant epiſcopi.

Athan. Apol. contra Arian. n. 20. & Hiſt. Arian. ad Monachos n. 11.

Elpidius autem & Philoxenus presbyteri, Julii Legati, Antiochiam profecti, litteras ejus offerunt Euſebianis. Hi ubi Athanaſium veniſſe Romam intellexere, proſpicientes eccleſiaſticum illic fore judicium, quo procul abſorent Comes, milites, Imperatoria auctoritas, queis freti rem arbitratu ſuo agerent (iis namque deficientibus ne mutire quidem audebant;) exagitante facinorum conſcientia tanto ſunt terrore perculſi, ut interpellandæ ſynodi cauſa legatos ultra præfinitum a Julio tempus detinerent, nec niſi menſe Januario ſubſequentis anni abire concederent, datis ad Julium litteris querelarum pleniſſimis, oratorioque more conſcriptis. Et quidem initio fatebantur Romanam eccleſiam, eximiam omniumque Metropolin eſſe, ſed ex Oriente prodiiſſe doctores ejus; neque ſe inferiore loco haberi, quod amplitudine præſtantior illa eſſet, quando ipſi virtute, conſilio, ſententia, facile antecellerent. Nec par eſſe evocari ſe a Julio Romam ad ſynodum, cum Antiochena ab ſe edita decreta, rata, firma & legitima eſſent: neſas vilipendi Synodum a tot epiſcopis celebratam: admitti ad ſocietatem viros a ſe depoſitos & damnatos. Epiſcopos Orientis nequaquam iis repugnaſſe, quæ contra Novatianum decreta Romæ fuiſſent: neque viciſſim Romanum Pontificem obſtitiſſe abdicationi Pauli Samoſateni in Antiochena ſynodo decretæ. Querebantur item præfinitum temporis ſpatium anguſtius eſſe, quam ut valerent Orientales ante condictam diem Romam concedere; imminens quoque Perſicum bellum profectus impedimento ſibi eſſe. Non decuiſſe, Euſebio & quibuſdam ſociis ejus, epiſtolas nuncupari a Julio, ſed toti Orientalium Antiſtitum cœtui; neque Julium ſuo, ſed ſynodi nomine conſcribere oportuiſſe. Demum pacem & concordiam fore cum Julio ſibi pollicentur, ſi tamen res per ſe geſtas ratas haberet; ſecus, ſi improbaret. Cum abſurdis hujuſmodi querelis legatos remittunt. Unum tamen erat quo ſe maxime arceri itinere Romano mentiebantur, Perſarum ſcilicet bellum. Sed quid ad Epiſcopos bellum? inquit Athanaſius. Et qui Perſico bello præpediantur quo minus Romam pergant, longinquam & tranſmarinam urbem; qui per Orientis loca etiam Perſis finitima, tum temporis inſtar leonum ultro citroque curſabant, quæſitum num quis adverſaretur rebus Arianis, ut confictis criminibus pellerent in exſilium? Sed revera Romani itineris detrectandi cauſa erat admiſſorum ſcelerum conſcientia.

Anno 341.

Anno 342. Euſebianorum ad Julium litteræ. *Socrat. lib. 2. cap. 15.*

Immania Gregorii in Ægypto facinora. *Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 12.*

2. Sub hæc Euſebiani, proſpicientes non e re ſua fore Romanæ ſynodi decreta, jam ad ſolitam audaciam & ferocitatem vertuntur. Miſſis itaque litteris auctores Philagrio ſunt, ut cum Gregorio brevi Ægyptum peragrare curet. Nec mora, ſceleſti Ægyptum pervadunt. Hinc videre erat Epiſcopos Athanaſio conjunctos verberibus excipi, ac vinculis acerbe conſtringi. Non ſenum illi gravitatem, non dignitatem præſulum curabant: omnia perfregit proſtravitque furor. Sarapammonem igitur, grandævum epiſcopum & confeſſorem, pellunt in exſilium: Potammonem item epiſcopum atque confeſſorem, cui fuerat oculus pro Chriſti nomine exſculptus, tot plagis in cervicem laniarunt, ut non ante cædendi finem facerent, quam virum exſtinctum putarent. Abjectus ſenex atque humi proſtratus, curatione adhibita & flabelli ope paulum reſpiravit ac revixit;

ita

Anno 342.

ita tamen, ut haud ita multo poſt ex vulnerum dolore vita functus ſit, iterati pro Chriſto martyrii gloria inſignis. Alii item Epiſcopi grandævi, qui in epiſcopatu conſenuerant, ad lapicidinas adducti ſunt: alii item Epiſcopi, Presbyteri, clerici in exſilium tranſmiſſi. Quot Monachi flagris cæſi, idque juſſu Gregòrii & Balacii Ducis, qui ejuſmodi carnificinæ aderant? Quot Epiſcopi plagis laniati? Quot virgines verberatæ? His admiſſis ſceleribus facinoroſus homo populum cohortabatur, ut ad communionem ſuam accederent; quaſi vero id illatis verberibus & contumeliis ille, non humanitate & beneficiis conſequi poſſet.

Athan. ibid. n. 13.

In Epiſcopi autem Athanaſii materteram, quam dum ſuperſtes eſſet calamitatibus oppreſſerat, vel defunctam ita ſæviit, ut ne ejus quidem funeri juſta ſolvi concederet. Quod ſane futurum erat, abjectaque illa fuiſſet inſepulta, niſi cadaver a quibuſdam hominibus, quaſi ad familiam ſuam pertineret, exportatum fuiſſet. Juſſit præterea impius homo quæ viduis egeniſque erogari conſueverant abripi, vaſaque confringi vino atque oleo diſtribuendo deputata. Alia neſanda edidit, quæ vix enarrari poſſint, digna ſane viro qui non ex eccleſiaſticis legibus cooptatus, ſed militari manu ſtipatus in epiſcopalem ſedem quaſi in arcem invaſiſſet, ſuamque dignitatem pro civili non ſacro miniſterio & officio haberet. Quare Magnatum quam Epiſcoporum, vel Monachorum malebat gratiam inire. Patris Antonii ſanctitate conſpicui viri ſi quando litteras acciperet, nihil penſi habebat; ſi Imperatoris aut Ducis cujuſpiam, quos ille ſibi demereri efflagitabat, quaſi re præclare geſta, ingenti perfuſus erat lætitia.

Athan. in vita S. Antonii n. 86.

3. Contigit interea ut Antonius audita Balacii Ducis erga virgines monachoſque ferocitate, miſſis litteris divinam ſcelerato interminaretur ultionem, niſi finem faceret Chriſtianos excruciandi. Riſit Balacius, annuenteque Gregorio, in epiſtolam humi projectam conſpuit; tabellariiſque cum repulſa & injuria remiſſis, renuntiare jubet Antonio, quando Monachorum ipſe vicem doleret, ſe paribus eum malis impetiturum. Necdum extracto quinque dierum ſpatio, cum ad primam manſionem Cereu dictam cum Neſtorio Ægypti præfecto haberet iter, ambo equis Balacii omnium mitiſſimis vecti, dum pergerent, & equi pro more ſolito luderent, derepente manſuetior, quo vehebatur Neſtorius, morſu Balacium decuſſit in terram, irruenſque femur illius ita dentibus laniavit, ut ſtatim in urbem delatus intra triduum obiret. Quod ex divina ultione factum nemo non arbitratus eſt.

Mors Balacii.

Athan. Apolog. contra Arian. n. 20. Synodus Romana.

4. Legati interea Elpidius & Philoxenus Antiochia profecti, Romam tranſmittunt, Julioque offerunt Antiochenæ ſynodi litteras. Lectas Julius aliquamdiu penes ſe tenuit occultas, ſpem eſſe putans nonnullos ſaltem Orientalium acceſſuros, atque ita integris rebus poſſe litteras querelarum pleniſſimas patrum ſubripi notitiæ: veritus ſcilicet ne lectionem earum indigne ferrent. At ubi ſpem ſibi præciſam intellexit, epiſtolam profert: qua perlecta, ſtupor primo, hinc indignatio omnes invaſit. Coacti itaque præſules plus quinquaginta numero in eccleſia Vitoni presbytero commiſſa, Athanaſium coram conſiſtentem audiunt. Is oblata crimina propulſat, atque ex ipſis rerum geſtarum monumentis conficta, & adverſariorum conſpiratione concinnata oſtendit. Quibus illi perſpectis, virum ad eccleſiaſticam communionem admittendum decernunt, & pro irritis habenda factioſorum ſcita definiunt. Marcellum pariter, poſtquam ſeſe purgaverat, recipiunt, itemque alios Epiſcopos pari artificio & iniquitate pulſos.

Epiſtola Julii ſynodica ad Euſebianos.

Athan. Apolog. contra Arianos n. 20. 21.

5. Tum Julius conſcriptas hortatu Synodi litteras per Gabianum Comitem ad Antiochenos miſit, nuncupatas ſcilicet ad Danium, quem nos Theognium Nicænum arbitramur, Flacillum, Euſebium, Narciſſum, Marin, Macedonium, Theodorum, alioſque. Primo notat ſuperbiam & procacitatem hominum, quam litteris ipſi ſuis proderent; majus eloquentiæ ſtudium in iis præferri, quam poſtularent eccleſiaſtica negotia. Non debere ſibi vitio verti, quod ad ſynodum Romæ celebrandam diem dixiſſet, quando oratores ipſorum id poſtulaſſent; nec eſſe præter eccleſiaſticum morem, quod de qua re ipſi jam ſententiam tuliſſent, de eadem ipſa denuo Romæ ageretur: eſſe quippe iteratam de eodem negotio quæſtionem ex decreto Nicænæ ſynodi licitam. Carpit eos qui cum Arianis ſocietatem amicitiamque foverent, hominibus a Nicæna ſynodo damnatis & Eccleſia pulſis: & tacito nomine Euſebianos nec obſcure tanti flagitii reos ſignificat. Si per Novatiani & Pauli Samoſateni exemplum ſcita Synodorum vigere oporteat, nefas trecentorum Præſulum decreta vilipendi, admittendo Ariomanitas. Argute depellit illam pervicacium hominum querelam, non ex Romæ amplitudine dignitatem ejus metiri oportere. Non decuit igitur, ait, eum cui parva civitas concredita fuerat, illa deſpecta, ampliorem ex ſola inanis gloriæ cupidine invadere: queis Euſebii ambitum exagitabat. Futilem adferri itineris detrectandi cauſam, cum dicerent, ob anguſtiam definiti temporis ſe non poſſe Romam concedere. Si iter ingreſſos, inquit, dies ille prævertiſſet, æqua foret querimoniæ cauſa: at cum nedum iter inſtituerint, legatos etiam Romanos ultra præfinitum tempus detinuiſſent, negata ad Januarium uſque menſem diſcedendi facultate, fruſtra eſſe querelam. Nugatoriam aliam adferre cauſam, Perſicum ſcilicet bellum, viros utique quos tanti belli terror non coerceret ab inferendis calamitatibus. Leviſſimum eſſe quod querebantur, ſoli Euſebio litteras ſuas nuncupaſſe Julium; quando ſolus Euſebius ſibi litteras miſiſſet. Quod ſi ſolus ipſe litteras ſuo nomine mittat, id ex Italiæ epiſcoporum ſententia factum, ut nullam hinc irarum anſam arripiant. Adfert cauſas admiſſi ad communionem Athanaſii, poſtquam oblata ille crimina depuliſſet, & malum inimicorum aperuiſſet animum. reliquos item Epiſcopos, poſtquam ſeſe purgaverant, ſimiliter admiſſos. Perſtringit acerrime Gregorii invaſionem, deploratque calamitates & mala Ecclesiæ, catholicis, Presbyteris, Monachis, imo & Epiſcopis, Alexandriæ & per Ægyptum eo tempore inflicta. Queritur exinde intercluſos itinere fuiſſe Epiſcopos & Presbyteros qui voluiſſent ad Synodum accedere. Aliquos in ipſorum cœtu reperiri immanium ſcelerum reos, quibus, ſi crimina propulſandi facultas eſſet, accedendum erat, ut omnis adverſa ſuſpicio levaretur. Le-

Anno 342.

niter poſtea hortatur, ut querelarum & diſſidiorum finem faciant, & accedant quibus cordi fuerit pax Eccleſiarum; accepiſſe ſe paucos eſſe numero diſcordiæ auctores. Mirari cum de inclyta Alexandrina ſede ageretur, nihil ſibi reſcriptum; cum ea eſſet conſuetudo, ut nihil niſi conſcio Romano Antiſtite in tantis rebus definiatur. Rogat demum epiſtolam claudens, ut ſecum animo reputent geſtorum omnium reddendam æquiſſimo judici Deo rationem.

Mors Euſebii. Socrat. lib. 2. cap. 12. Sozom. lib. 3. cap. 7.

6. Synodalem Julii epiſtolam Gabianus Comes, uti diximus, detulit in Orientem, & quidem, ut narrant Socrates & Sozomenus, Euſebio interea antequam ſynodi geſta comperiſſet defuncto. Queis, ut mea quidem fert opinio, neutiquam refragatur Athanaſius, dum ait, poſtquam hæc ſcripſiſſet Julius, Euſebium & ſocios, τῶν περὶ Εὐσέβιον, cœptis inſtitiſſe, ac turbas de more dediſſe. Id enim dum Gabianus Comes tantum itineris perficeret, potuit Euſebius moliri, obiiſſeque tamen ante Comitis in Orientem adventum. Euſebii autem ſodales eo defuncto cœptis naviter inſtitere. Extremum igitur diem clauſit Euſebius menſe circiter Octobri vel Novembri anni 342.

Seditio Conſtantinopolitana. Socrat. lib. 2. cap. 13. Sozom. l. 3. cap. 7.

7. Plebs Conſtantinopolitana Nicænæ fidei ſtudioſiſſima, defuncto Euſebio, Paulum revocat in ſedem. Eodem autem tempore aſſidui turbarum auctores Theognius Nicænus, Theodorus Heracleotes, aliique ejuſdem factionis homines, qui tum Conſtantinopoli verſabantur, in alia coacti eccleſia, Macedonium, opitulante Arianorum caterva, in epiſcopum promovent. Hinc turbis & ſeditionibus urbs prope univerſa conflagravit. Ex catholicis enim nemo erat quin ardere omnia mallet, quam videre in Pauli viri optimi ſede jactantem ſe Macedonium ſycophantam. In tanto partium odio & furore, congreſſis utrimque popularibus, non pauci cæſi ac vulnerati ſunt. Re comperta Imperator, cui tum ſedes Antiochiæ, Hermogenem Magiſtrum militum in Thraciam iter habentem, jubet eodem itinere Conſtantinopolitanas res componere, Paulumque epiſcopatu deturbare. Ille Conſtantinopolim cum perveniſſet, conatus juſſa complere, turbam populi concitavit: qui adverſi militibus, inſtructi ad pugnam, irrumpunt in Hermogenem, ejuſque incenſa domo, virum pertractum, ac ultro citroque raptatum interimunt. Geſta res eſt Coſſ. Conſtantio tertium & Conſtante iterum, id eſt, anno 342. Quo perlato nuntio, Conſtantius quam maturrime Conſtantinopolim eques ſe confert, animo plebis ulciſcendæ. At ubi cives collacrymantes, ac veniam precantes obviam ſibi occurrere perſpexit, pepercit quidem multitudini; ſed media ſolitæ annonæ parte mulctavit, Paulumque juſſit pelli civitate. Sed & Macedonio quoque graviter ſuccenſuit, tum quod auctor ſeditionis cædiumque fuiſſet, tum quod ejus non exſpectato nutu in Epiſcopum fuiſſet adlectus. Et tamen nec approbata nec abrogata ejus promotione Antiochiam remigravit.

8. Sed longe aliam temporis rationem inierunt viri noſtro ævo eruditionis fama conſpicui, qui haud leviter quoque nobiſcum in rebus geſtis diſſentiunt. Nam primo octodecim menſium, quos Athanaſium verſatum Romæ narrat in epiſtola ſua Julius Papa, initium ducunt ab anno 339. 2°. Legatorum Elpidii & Philoxeni profectum Antiochiam ante Gregorii invaſionem, reclamante licet Athanaſio, conſtituunt. 3°. Januarium menſem anni 342. quo profectos Antiochia eoſdem legatos ait Julius, in Junium anni 341. commutandum arbitrantur. Nam ſi omnium mſſ. & editorum lectio ſteterit, ut Januarius legatur, ruunt omnia, & ad ſententiam accedant noſtram neceſſe eſt. Si Januarius quippe ſit, eſt anni 342. non 341. ut ex inferius poſitis propalam eſt. 4°. Romanam ſynodum & epiſtolam Julii in annum 341. conſequenter referunt. Verum hæc omnia mirum quam pugnent cum Athanaſii & Julii litteris.

9. Et ſane priorem illam Athanaſii Romam profectionem anno 339. moramque diuturnam, per totum ſcilicet annum 340. & partem ſequentis, ut octodecim menſes a Julio memorati conficiantur, nullam fuiſſe perſpicuum eſt ex iis quæ ſuperius pag. xxxvi. de ſynodo Alexandrina diximus. Non erat quippe Romæ Athanaſius cum Euſebiani Antiochiam profecti Piſtum delegerunt, ac legatos miſere Romam; quæ anno 339. geſta ſunt. Non erat Romæ cum Alexandrina ſynodus celebrata eſt, neque cum ejus legati miſſi Romam cum Euſebianis congreſſi ſunt, quæ ad annum 340. referri debere ibidem commonſtravimus. Non erat Romæ Quadrageſimæ tempore anno 341. cum Gregorius Alexandrinam invaſit eccleſiam. Qua ergo ratione illos octodecim menſes Romani otii in annum 341. deſinere ſtatuant?

10. Elpidium autem & Philoxenum, nonniſi poſt Gregorii invaſionem & Athanaſii Romam profectum, circa Majum menſem iter inſtituiſſe perſpicue ſcribit Athanaſius in hiſtoria ad Monachos, ubi poſt deſcriptam Gregorii invaſionem ſic habet: *Athanaſius porro his nondum peractis, ad primum rei auditum Romam navigavit, quod hæreticorum furorem probe perſpectum haberet, quo etiam prout ſtatutum fuerat, ſynodus iſtic celebraretur. Julius autem presbyteros Elpidium & Philoxenum cum litteris miſit.* (n. 11.) Et in Apologia contra Arianos: *Cum igitur Romam veniſſemus, Julius ut par erat litteras ſcripſit ad Euſebianos, miſitque duos ex presbyteris ſuis Elpidium & Philoxenum. Euſebiani vero ubi noſtrum adventum audierunt, conſternati, quod nullatenus æſtimarent nos eo venturos, accedere renuerunt.* (n. 20.) Ex quibus conſpicuum, legatos tunc ſolum Roma profectos, cum Athanaſius poſt Paſcha anno 341. Arianis necem molientibus ſe proripuit Romam. Cum autem menſe circiter Majo ejuſdem anni legati Julii profecti ſint; palam certe eſt germanam eſſe lectionem, qua nec ſine querela dicitur a Julio, legatos ab Euſebianis ultra condictum ad celebrandam ſynodum tempus ad menſem uſque Januarium Antiochiæ detentos fuiſſe: & perperam volunt Januarium hic poſitum eſſe pro Junio; tum quia omnes editi juxta atque manuſcripti codices Januarium habent; tum quia perabſurdum eſſet queri, legatos ultra condictum ad celebrandam Synodum tempus ad menſem uſque Juninm anni 341. detentos fuiſſe: qui legati menſe ut citius Majo ejuſdem anni Roma Antiochiam profecti fuerint.

11. Cum itaque menſe Januario anni 342. re-

Anno 342.

remiſſi fuerint Elpidius & Philoxenus, in tanto itinere adverſa hiemis tempeſtate conficiendo, aliquot menſium ſpatium decurriſſe neceſſe eſt. Romam cum veniſſent, Julius litteras Euſebianorum non modico temporis ſpatio patrum oculis ſubduxit, ſperans aliquos Orientalium venturos. Ubi nihil ſpei reſiduum, eas litteras profert: expenduntur poſt hæc negotia Athanaſium, Marcellum & reliquos ſpectantia. Soluta Synodo, epiſtolam ſynodicam ſcribit Julius menſe circiter Octobri vel Novembri. En tibi octodecim menſes quos Romæ moratus Athanaſius eſt, a Majo ſcilicet anni 341. ad Novembrem anni 342. quin vel minima ſit verbis Athanaſii vel Julii vis inferenda.

12. Unum eſt in quo fortaſſe quidpiam difficultatis hæreat, quod ſcilicet Athanaſius in historia ad Monachos (n. 11.), poſt enarrata flagitia quæ Gregorius, Alexandriam ingreſſus, in eccleſia Cyrini perpetravit, dicat ſe, iis nondum actis, ad primum rei auditum navigaſſe Romam. Ex quo perperam inferunt eum, antequam veniret Gregorius Alexandriam, confugiſſe Romam. Verum hæc difficultas ipſis juxta atque nobis eſt concoquenda. Non modo enim exploratum eſt, Athanaſium Alexandriæ fuiſſe quando irrupit Gregorius, verum etiam edidiciſſe, antequam profugeret, expilationem in Cyrino factam. Illud ipſe teſtatur his verbis: *Populis me ſubduxi; noveram enim ex iis quæ in aliam eccleſiam intulerant malis, nihil non ſceleris in hac quoque eccleſia admiſſuros*. Sed Athanaſius eſt per Athanaſium explicandus, & ne minima quidem ſupererit difficultatis ratio. Nam hæc quæ diſparata videntur loca perfacile concilientur, ſi dicamus, cum milites eccleſiæ Cyrini vaſtitatem inferrent, nuntium hujuſce rei ad Athanaſium veniſſe, qui ad primum rei auditum, necdum confecta expilatione, fuga ſe proripuerit.

Anno 343. Photinus.

1. In hoc circiter tempus confertur Photinianæ hæreſeos exortus, Photino ſcilicet Galata auctore: qui cum juvenis Marcello Ancyrano doctore litteris operam dediſſet, Sirmii in Illyrico epiſcopus creatus eſt. Hic cum facundia multum polleret, popularium gratiam & exiſtimationem conciliat ſibi. At ubi poſtea profligatis eſſe moribus deprehenſum eſt, minuſque ſanam de Trinitate & de Incarnatione doctrinam ſpargere; verſa rerum conditio eſt. Quid demum de Photino actum ſit, pluribus infra.

2. Athanaſius vero in tanta temporum iniquitate, poſt Romanam ſynodum, tribus ferme annis Romæ verſatur: qui tantum otii nactus quid geſſerit edideritve, altum ubique ſilentium. Unum ipſo auctore Athanaſio diſcimus, dum Romæ moraretur, eccleſiaſticis conventibus frequentem adfuiſſe. Non deſunt qui arbitrentur, ſanctum Præſulem per Romanum otium ſynopſin Scripturæ, quæ inter ejus Opera recenſetur, edidiſſe. Sed, uti a nobis eſt alias oſtenſum, grandi hic liber νοθείας ſuſpicione laborat, & diverſus plane eſt ab illis Scripturæ ſacræ voluminibus ab Athanaſio ad Conſtantem Auguſtum tranſmiſſis. Narrat item Julius papa litteras ipſum frequenter Alexandrinorum accepiſſe, quibus non parum exſilii moleſtia levaretur.

1. Anno circiter 344. tribus videlicet poſt A compoſitam poſtremam, de qua ſuperius, fidei formulam annis, coacti Ariani epiſcopi novam edunt, prioribus prolixiorem: in qua quidem hæc Arianica ſententia ἐξ οὐκ ὄντων, aliæque hujuſmodi confutantur, verum nihil de οὐσίᾳ & ὁμοουσίῳ effertur. Dicitur Filius Patri quidem ſimilis, ſed factus, etſi non eodem quo aliæ res creatæ modo. Miſſi in Occidentem ſunt qui deferrent, Eudoxius Germaniciæ, Martyrius quidam, Macedonius Mopſueſtenus, & alii. Oblata illi formula, vacui & re infecta remittuntur, profitentibus Occidentalibus eſſe B ſibi Nicænam fidem ſatis, neque egere ſe aliis doctrinæ formulis.

Anno 344. Ariani epiſcopi novam edunt fidei formulam. *Athan. de Synodis n. 26.* *Socrat. lib. 2. cap. 19.* *Sozom. l. 3. cap. 11.*

1. Mediolani agens Conſtans Auguſtus, ſynodum ea in urbe celebrari curat, cujus perpauca nota. Eo item proficiſcuntur legati Orientalium Demophilus, Macedonius, Eudoxius & Martyrius, ſpe ducti confirmandæ ſuæ fidei formulæ. Qui cum rogarentur Arii doctrinam proſcribere, iratis illi animis re negata diſcedunt. Et fuit illud in Synodo Mediolanenſi multorum præſulum conſilium, ut pulſorum cauſa in ſynodo Œcumenica agitaretur. Hu- C jujuſce rei apud Conſtantem Auguſtum auctores & conſuaſores erant, ut putatur, Julius Papa, Maximinus Trevirenſis & magnus Hoſius; id ipſum rogantibus Athanaſio & cæteris, qui malis Arianorum artibus patrio ſolo pulſi fuerant. Nec fugiebat Auguſtum, repulſos Euſebianorum legatos Romæ fuiſſe, cum rogarent exſulibus ab Julio communionem negari: nec imprudens erat calamitatum Alexandrinæ ac cæteris eccleſiis per fraudes & ſcelera Arianorum illatarum. His ille inductus, pacis nimirum eccleſiaſticæ percupidus, litteris fratrem D compellat & rogat, ut ad hujuſmodi negotia componenda, utriuſque nutu & arbitrio, ſynodus convocetur. Sub hæc Conſtans Athanaſium accivit. Qui cauſam evocandi ſui ignorans, ac ſtupens, ſciſcitatus quod negotium inſtaret, edidicit quæ res tum ageretur. Ille Mediolanum profectus, comite Protaſio urbis Antiſtite Conſtantem adit; a quo perhonorifice excipitur, & ipſius Auguſti ore evocandi cauſam ediſcit. Tum Athanaſius res Arianorum inſidiis actas deplorat, apoſtolicam fidem bello peti conqueritur, E patris pium animum revocat in memoriam, qui quæ in magna Synodo decreta fuiſſent, ad mortem uſque vindicaſſet. Quibus monitis pium principem inflammavit ad ſanam fidem vindicandam.

Anno 345. Synodus Mediolanenſis. *Hilar. col. 1331.*

1. Synodi tamen Sardicenſis convocatio ad annum 347. extracta fuit: quia tum Conſtantius, Perſico urgente bello, haud ita cupide & mature res curabat eccleſiaſticas. Ubi autem in proximo fuit, ut Epiſcopi eam in urbem iter inſtituerent, evocat Conſtans Athanaſium in Gallias, quo item Hoſius conceſſerat: ut F una inde ambo, cum Galliæ Præſulibus eodem proficiſcentibus, Sardicam ſecundo, ut putatur, Iſtri flumine concederent.

Anno 346.

1. Itaque Coſſ. Rufino & Euſebio, Sardicam confluunt ex Occidente Epiſcopi prope centum. Ad uſque trecentos ſcribunt Socrates & Sozomenus, decepti quodam Athanaſii loco, qui totidem ait Synodo ſuffragium & nomen adſcripſiſſe, annumerans ſcilicet præſentibus quotquot abſentes ſubſcripſere. Qua item ſententia narrat Theodoretus, ducentos quinquaginta in antiquis exſtare monumentis. Sed

Anno 347. Synodus Sardicenſis. *Athan. Apol. contra Arian. n. 36.* *Athan. ibid. n. 13.* *Socrat. lib. 2. cap. 20.* *Sozom. lib. 3. cap. 12.* *Theodor. l. 2. cap. 7.*

fide

Anno 347.

fide dignior Athanaſius, qui centum ſeptuaginta circiter cum ex Occidente, tum ex Oriente eo conveniſſe memorat. Et ſi demas 73. Orientales, qui Sardica ſe proripientes Philippopolin conceſſere, circiter centum ſupererunt. Sed erit fortaſſe rei pluribus indagandæ locus. Cum autem Julio negotiis detento non eſſet eo commigrandi facultas, legatos ille miſit qui vices implerent ſuas, Archidamum & Philoxenum presbyteros, quibuſcum erat quidam Leo diaconus. Primas obtinebat in ſynodo magnus ille Hoſius. Qui intererant cæteri, ex Hiſpaniis erant, Galliis, Italia, Campania, Calabria, Apulia, Africa, Sardinia, Pannoniis, Myſiis, Dacia, Norico, Siſcia, Dardania, altera Dacia, Macedonia, Theſſalia, Achaia, Epiro, Thracia, Rhodope, Palæſtina, Arabia, Creta, & Ægypto. Quinam ex qualibet regione adfuerint, non in promtu eſt recenſere. Aderant item Athanaſius, Marcellus, Aſclepas, nec non alii Epiſcopi Arianorum furore, dolo, inſidiis patrio exturbati ſolo. Eminebat inter alios Lucius Hadrianopolitanus, catenas circumferens queis non ſemel fuerat conſtrictus & oneratus: ventitabant & alii, plagis, fame, variis calamitatibus afflicti.

Orientales reformidant judicium Occidentalium.

2. Orientales vero, quorum principes erant, Theodorus Heracleæ, Narciſſus Neroniadis, Stephanus Antiochenus, qui non diu Flacillum defunctum exceperat, Acacius Cæſarienſis, Menophantus Epheſinus, Urſacius Singidonis, Valens Murſi, aliique numero 73. ſi tamen ſubſcriptionibus Philippopolitanis ſit fides, nimia conſcientiæ formidine tenebantur, ut accederent ſoli; ſed ſecum patronos & viæ ſocios adducebant Muſonianum Comitem & Heſychium Caſtrenſem. Nihil enim perinde reformidabant, atque honeſto & eccleſiaſtico judicio confligtari: nec niſi Magiſtratuum ope ſe rem bene geſturos ſperabant. At ubi Sardicam advenere, rem contra ac rati erant ſe habere conſpicati, eccleſiaſticumque tribunal adeſſe, ubi non Comes eſſet, non milites, non Imperatoris formido, ſed ex veritate cauſa penderetur, ingenti ſunt terrore perculſi. Præſto namque erant accuſatores ex ſingulis Eccleſiis, urbibus, regionibus, argumentis & probationibus inſtructi. Inopportune ceciderat ipſis, quod duo venerabiles Epiſcopi, Arius ſcilicet in Palæſtina epiſcopus & Aſterius Petrarum in Arabia, qui cum factioſorum caterva ex Oriente venerant, cum primum Sardicam adveniſſent, deſciſcerent ad Occidentales, ac vafritiem conſpirationemque hominum cæteris renuntiarent. commemorarent item eorum formidinem, quando conſpexerant aliter cauſam agi atque illi exiſtimarent.

Athan. Apol. contra Arian. n. 16.

3. His illi animadverſis, tametſi alacriter & promte ſeſe viæ commiſerant, rati Athanaſium pulſoſque cæteros, metu ſui, ne commigrare quidem Sardicam auſuros, ubi, verſa rerum conditione, paratos, cauſæ fidentes conſpexere, in palatio, quo domicilio utebantur, clauſis

Fuga Orientalium.

foribus conſidunt. Tum perterriti deliberant quid facto opus, quæ via expediendi ſe in tam difficili conditione rerum: nihil præſidii adeſſe, omnia ad ſui perniciem comparata; integros judices, accuſatores documentis inſtructos, rem prope deſperatam. Demum eo appellunt animum, quæ unica ſupererat tanti periculi declinandi via, ut fuga ſe ſubducerent. Synodus tamen ait, jam cum iter ingrederentur,

Hilar. Fragm. 2. n. 7.

eo conſilio fuiſſe, ut quamprimum Sardicam veniſſent, ſeſe ſtatim aliquo obtentu proriperent. Ut autem cauſam digrediendi vel commentitiam adferrent, ſe non poſſe ajunt cœtum adire Epiſcoporum, niſi Athanaſium, Marcellum, cæteroſque a ſe damnatos ejicerent. Quæ conditio periniqua erat; cum id, quo-de quæſtio tunc eſſet, ut decretum ac definitum haberi contenderent. Tum Patres una cum Athanaſio compellare homines ac provocare: par fuiſſe aut non iter ingredi, aut jam coram poſitos non ſubterfugere: id eſſe maximum argumentum eos maleficiorum conſcientia torqueri. Si poſſent quæ crimina Athanaſio obtulerant comprobare, accederent; ſin, cum non poſſent, ſe nolle ſimularent, aperte ſycophantas eſſe & damnatum iri. Quibus illi auditis ſtupefacti, uſque eo quid inirent conſilii non habebant, ut iteratam ad Mareotem legationem poſtularent, quo ipſis in locis quid vere geſtum fuiſſet deprehenderetur. Exploſa hominum petitione, alteram illi perridiculam adferunt remigrandi cauſam; ſibi ſcilicet maturandum in Orientem, quia Conſtantius Auguſtus litteris renuntiarat, magnam ſe Perſarum ſtragem edidiſſe, & victoria lætum evocare Præſules. Ante profectum Hoſius, quo illis omnem querendi cauſam levaret, homines in eccleſiam adventantes leniter & pacifice commonet: ſi quid criminis habeant Athanaſio offerendum ne cunctentur enuntiare, æquum fore ea de re judicium. His ſenex verbis alloquitur conſceleratos, ac bis hortatur, ſi nollent in conſpectu ſynodi, ſibi ſaltem indicent quid eſſet querimoniæ. Si reum peragant Athanaſium, damnandum pollicetur ab Occidentalibus; ſin inſons ille, ipſi ſycophantæ deprehendantur, & tamen nolint virum recipere, auctorem ipſi fore, ut in Hiſpanias ſecum proficiſcatur. Conditionem, diſparem licet & iniquam, accipiebat Athanaſius. Verum illi, tanto nimirum conſcientiæ timore tenebantur, rem negant, & fugam faciunt. Iter ingreſſos Synodus mittit compellatum, denuntiatumque damnandos fore ut ſycophantas, niſi ſe ſiſterent. At illi cum læſos vexatoſque a ſe viros coram conſpicerent, ne converſo quidem ad legatos vultu, properantius fugiebant.

Exſules depulſis criminibus reſtituuntur.

4. Cum igitur Orientales indecore ac turpiter ſe proripuiſſent, tum reliqui Patres exſulum & oppreſſorum cauſam agitant. Leguntur litteræ cleri & populi Alexandrini, litteræ quoque octoginta Ægyptiorum epiſcoporum, diverſæ, ut putamus, ab illis de quibus ad annum 340. dictum eſt. Erant iſtæc totidem innocentiæ teſtimonia, quibus purgabatur Athanaſius ab allatis criminibus. Vertuntur ad hæc decantatæ illæ Meletianorum accuſationes de enecto Arſenio & de calice fracto, quarum ſtatim vanitas palam fuit. Arſenius quippe, quem obtruncatum jactitarant, inter vivos comparebat integer & incolumis. Acta autem Mareotica, a factioſis edita, inter ſe pugnabant, ut eſt ſuperius enarratum. Marcellus item & Aſclepas probe & naviter crimina propulſant, ac innoxii deprehenduntur. Præſto erant alii ſceleſtorum accuſatores: comparebant viri ab exſilio reverſi, aliorum item exſulum legati, familiareſque aliorum qui ferocitate Arianica cæſi fuerant: proferebat Lucius catenas, quibus conſtrictus onuſtuſque fuerat. Vulnera alii oſten-

Digitized by Google

Anno 347.

oſtentabant: fame & inedia ſe afflictos nonnulli teſtificabantur. Oratores a diverſis miſſi eccleſiis denuntiabant, milites armatos immiſſos in eccleſias, turbaſque clavis inſtructas, litteras in perniciem epiſcoporum confictas. Lectæ ſunt litteræ a Theognio jam defuncto ad Auguſtos miſſæ, doloſe confictæ, quibus Imperatores inflammaret in Athanaſium; quas vere a Theognio datas faſſi ſunt ejus diaconi. His adjectæ virginum denudationes, eccleſiarum incendia, carceres. quæ mala in gratiam Arianorum inflicta fuerant.

5. Iis perſpectis, ac probe commonſtratis, Patres Athanaſium, Marcellum, Aſclepam, alioſque pulſos epiſcopos declarant innocentes, reſtituunt in ſedes, in eccleſias remittuot, miſſiſque litteris jubent a chriſtiana plebe recipi. In conſceleratos autem ſevere, graviter, & priſce actum.

Ariani epiſcopi damnantur.

Eos namque, qui luporum inſtar ſedes pulſorum invaſerant, Gregorium ſcilicet Alexandrinum, Baſilium Ancyranum, Quintianum Gazenſem, ne nominandos quidem epiſcopos definiunt, neque cum ipſis ullam habendam ſocietatem. Theodorum autem Heracleæ, Narciſſum Neroniadis, Acacium Cæſareæ Palæſtinæ, Stephanum Antiochiæ, Urſacium Singidonis, Valentem Murſi, Menophantum Epheſi, Georgium Laodiceæ, damnant & abdicant.

Epiſtolæ ſynodicæ. *Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 19. 20. 21.*

6. His peractis, quæ geſta io ſynodo fuiſſent litteris ubique ſignificantur. quarum exſtant etiam nunc quatuor, cæteris injuria temporum amiſſis. Prima nempe ad clerum & populum Alexandrinum, ubi ordine recenſentur res in ſynodo geſtæ; ajuntque Patres, ſe rogaſſe Auguſtos ut finis tandem eſſet vexandi epiſcopos, arcerenturque judices a cauſis clericorum: hortantur ut redeuntem Athanaſium, patrem & epiſcopum ſuum, honorifice & cum gaudio recipiant: monent, Gregorium τὸν ψευδεπίσκοπον a ſynodo damnatum & abdicatum eſſe: edicunt ut nulla cum co ineatur communionis ſocietas. Admiſſos indicant ut inſontes, Aphthonium, Athanaſium Capitonis, Paulum & Plutionem presbyteros pulſos ab Euſebianis.

Hilar. col. 1292.

His ſimilia ſcribunt ad epiſcopos Ægyptios: pluribus autem omnia in Encyclica epiſtola. Ad Julium papam ſcribentes, iiſdem ferme recenſitis, adjiciunt Patres, ſe ita credere, ut ſemper ante credidiſſent. Probant acceptumque habeot Julii conſilium, qui non ſine cauſa Sardicam una cum aliis non conceſſerit: congruentiſſimum videri ſibi *ſi ad caput, id eſt, Petri apoſtoli ſedem, de ſingulis quibuſque provinciis Domini referant ſacerdotes*. Narrant breviter quæ geſta Sardicæ ſint. Tria fuiſſe pertractanda, de fide ſcilicet, de vexatis & pulſis epiſcopis, de ſceleratis tantarum auctoribus calamitatum. Exagitant deinde impios & imperitos adoleſcentes, ſic vocant Urſacium & Valentem, quod numquam finem facerent adulterinam ſpargendi doctrinam. Valentem maxime carpunt, quod relicta eccleſia ſua, alienam, oimirum Aquilejenſem, invadere tentaſſet; quo factum ut commota civitate unus ex fratribus, Viator nomine, obrutus & oppreſſus fuiſſet. Hiſce epiſtolis nomen adſcripſere Patres Sardicenſes, atque exinde multi qui non adfuerant dedere ſuffragium, quos ad 284. recenſet Athanaſius.

Nihil de fide Sardicæ actum.

7. De fide quoque actum Sardicæ fuit; nec deerant qui novam fidei formulam in medium afferrent admittendam a ſynodo, atque promulgandam, quaſi videlicet aliquid in Nicæna deſideraretur. Quod indigne tulere Patres, decreveruntque nullam ulterius edi debere fidei formulam, eo quod eſſet Nicæna ſatis; ut ne turbulentis hominibus novas ſcribendi formulas hinc occaſio foret. Oblatum autem hujuſmodi reſcriptum idipſum putatur eſſe, quod Theodoretus τῇ ἐγκυκλίῳ epiſtolæ Concilii Sardicenſis adtexuit. Hæc Patrum Sardicenſium acta, hæc geſta fuere. Ad hæc vero, quæ diſciplinam ſpectabant eccleſiaſticam, viginti canonibus conſtituta ſunt.

Synodus Oratores ad Conſtantium mittit. *Socrat. lib. 2. cap. 23. Sozom. lib. 3. cap. 20.*

8. Oratores poſtea ſynodus mittit ad Conſtantium, Vincentium nempe Capuanum epiſcopum & Euphratam Colonienſem, qui cum Auguſto de geſtis ſynodi, deque exſulum cauſa agerent. Quibus etiam commendatitias ad fratrem litteras dedit Conſtans Auguſtus, interminatus fratri bellum, niſi pulſis præſulibus in eccleſias ſuas revertendi copiam faceret. Conſtantio nimirum auctor eſt, ut epiſcopis facilem præbeat aurem, Stephani Antiocheni & aſſeclarum ſcelera perpendat, Athanaſium, deprehenſa adverſariorum ſycophantia & malignitate, gregi ſuo reſtitui jubeat: ſi neget poſtulata, ſeſe admotis copiis, profligatiſque ſcelerum auctoribus, hominem Alexandriam deducturum. Soluta porro ſynodo Naiſſum Athanaſius in ſuperiorem Daciam ſe confert, ubi commoratus eſt donec evocaretur a Conſtante.

Orientalium facinora. *Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 18. 19.*

9. Inter hæc, Orientales profugi in Thraciam, quæ ad Conſtantii imperium pertinebat, ſeſe recipiunt. Quia autem permulti in Thracia erant epiſcopi, qui a ſeditioſorum frequentia & communione abhorrerent, delatos illi ad Conſtantium, qui Arianis omnia indulgebat, curarunt malis & calamitatibus adfici, & nonnullos etiam capitali ſententia damnari. Quæ quidem maxima pars poſt ſynodum Philippopolitanam contigerunt. Fuga tamen Olympii Ænorum, & Theoduli Trajanopolitani, prius quam ſcriberentur a ſynodo litteræ accidiſſe videtur. Hi capitis damnati fuga ſaluti proſpiciunt; ac dum ſe carnificibus proriperet Theodulus, extremum clauſit diem, nondum ſoluta ſynodo Sardicenſi.

Athan. Apol. contra Arian. n. 45.

Quæ ratio unica eſt ut duo Athanaſii loca hactenus in controverſiam vocata, ac quorum conciliatio prope deſperata, adprime conveniant; ille ſcilicet epiſtolæ Sardicenſis ſynodi locus, quo dicitur Theodulus eſſe defunctus, alterque in hiſtoria Arianorum ad Monachos, quo narratur Theodulum poſt Arianorum fugam pulſum & profligatum, quod caveſis intelligas poſt ſolutam ſynodum Sardicenſem contigiſſe.

Synodus Philippopolitana. *Hilar. col. 1307.*

10. Facinoroſi autem homines Philippopoli conſiſtunt: auſuque temerario damnant epiſcopos, Julium Romanum, Hoſium, Protogenem, Gaudentium, Maximinum, Athanaſium, Marcellum, Aſclepam, & Paulum. Epiſtolamque ſcribunt ἐγκύκλιον, quam nominis & commendationis cauſa Sardicæ datam ementiuntur, quo faciliorem ipſi apud omnes aditum munirent. Et ſane res evenit ut peroptabant illi. Nam hæc epiſtola ad uſque tempus Auguſtini pro vera Sardicenſis ſynodi epiſtola a multis habita eſt. Ordiuntur autem ab ementito quod præferunt pacis concordiæque ſervandæ ſtudio.

Anno 347.

Marcellum exinde ut facinoroſum exagitant, admiſſum ad communionem queruntur. Athanaſium ſacrilegum, profanum, multis implicatum ſceleribus denuntiant. Redintegrant priſtinas adverſus eum criminationes de calice fracto, de diruto altari, de ſede ſacerdotali everſa, eccleſiaque ſolo æquata, de presbytero Iſchyra tradito cuſtodiæ militari. Addebant ne ipſis quidem ſacratiſſimis Paſchæ diebus abſtinuiſſe a ſcelere, ſed nonnullos injuriis, verberibus, imo etiam morte mulctaſſe. Juſſum Cæſaream ad ſynodum ſe conferre renuiſſe, ideoque poſt annum alterum Tyri damnatum abdicatumque fuiſſe & ab Imperatore ablegatum in exſilium. In reditu priſtinis graviora edidiſſe facinora, damnatos epiſcopos in priorem reſtituiſſe gradum, indignos aliquos imo Ethnicos promoviſſe. Adlecto in epiſcopum Alexandrinum Gregorio, Athanaſium concitata & abducta Gentilium manu templum incendiſſe, altare comminuiſſe, & clam aufugiſſe. In Paulum exinde atque in Marcellum & Aſclepam acerrime invehuntur, & neſaria de more comminiſcuntur. Moxque Athanaſium denuo maledictis & calumniis onerant, fallaciis ſcilicet, precibus, dolis, multos epiſcoporum ad ſuas pellexiſſe partes, & fraude impetraſſe ut a Julio admitteretur. Queruntur, Occidentales defenſorum, non judicum animo acceſſiſſe, & novis ſtudere legibus, ut ſcilicet Orientales epiſcopi judicio ſubeſſent Occidentalium. Qui jam inita pace mutuam concordiam foverent, acribus olim inimicitiis conflictatos eſſe, ab Athanaſio ſcilicet damnatum fuiſſe Aſclepam, Paulum Athanaſii abdicationi interfuiſſe, ſuffragium damnationi dediſſe. Multis additis in cæteros adverſæ partis epiſcopos, in Julium nempe, Hoſium & Protogenem, & conficta immani ſcelerum multitudine, quibus diſcordiæ invidiam in Occidentales derivarent, vetant demum ne quis cum Hoſio, Protogene, Athanaſio, Marcello, Aſclepa, Paulo, Julio, Gaudentio & aliis quos damnant anathemate ipſi, atque abdicant, communionis ſocietate jungatur. His editis, ſycophantæ fidei formulam adſcribunt, & 73. epiſcoporum nomina ac ſuffragia, ſive vera, ſive forte conficta, ad calcem adjiciunt.

11. Neque hic conſtitit ſcelus. Eos enim, qui ſe perfidiæ & timiditatis fugæque nomine averſarentur, nullis non inſectantur malis. Hadrianopolitanos, qui ab eorum communione abhorrebant, deferunt ad Conſtantium; ipſiſque hortatoribus, ex Fabrica Hadrianopolitana, ut vocabant, decem laici ſunt capite truncati: miniſtro hujus rei uſi ſunt famoſo illo Philagrio, tum iis in locis comite. Horum tumulos propter urbem ſitos conſpexit illac tranſeundo Athanaſius. Duos presbyteros, diaconoſque tres, quos ſibi infenſos deprehenderant, curant in Armeniam ablegari. Arium autem & Aſterium epiſcopos, quos a cœtu eorum deſciviſſe ſupra memoravimus, non modo extorres in ſuperiorem Libyam amandant, ſed etiam ulciſcendæ defectionis cauſa contumeliis & probris onerant. In Lucium autem Hadrianopolis Antiſtitem, qui grandi loquendi fiducia lucifugas inſectabatur, acrius ſævitum eſt. Curant enim ferreis catenis ut ante collo & manibus conſtringi, atque ferro oneratum deportari in exſilium; ubi paucis poſt annis ſanctus Præſul, tot calamitatibus perfunctus, diem obiit extremum. Diodorum item epiſcopum patrium vertere ſolum coegerunt. Quid ſit de Theodulo & Olympio actum, jam enarravimus, quia rem ante clauſam Sardicenſem ſynodum contigiſſe arbitramur; & fortaſſe nonnulla ex iis, quæ proxime recenſuimus, ante finem ſynodi Sardicenſis obvenere. Non ordine quippe res enarrat Athanaſius.

Decem laici capite truncati, alii venati.

12. Eorumdem opera & gratia ad Alexandrinos uſque & Ægyptios calamitas & vexatio pervaſit. Litteris namque juſſum, ut portus aditusque urbium cuſtodiis intercludantur, ne quibus id conceſſum ab ſynodo Sardicenſi fuerat, ad eccleſias remigrarent ſuas; præſcribiturque judicibus, ut ſive Athanaſius, ſive alius quiſpiam exſul epiſcopus aut presbyter, vel in urbem, vel in fines ejus ingreſſus deprehendatur, liceat iſtic repertos capite truncare. Accepta autem illi publici curriculi facultate, ſi quos, ultro citroque curſando, offenderent qui fugam ſibi exprobrarent, Arianamque averſarentur hæreſim, hos flagris, vinculis, exſilio mulctabant. Tantuſque terror carnificum erat, ut multi ad ſimulandum metu compulſi ſint, multi contra in ſolitudinem ſe proripere mallent, quam cum hujuſmodi viris communicare.

Anno 347.

Alexandrinis & Ægyptiis illata mala.

13. Eodem anno celebratur Mediolani ſynodus adverſus Photinum epiſcopum Sirmienſem. Qui quotve fuerint Præſules ibi coacti, pariter ignoratur. Unum conſtat, Photinum damnatum abdicatumque fuiſſe. Verum Sirmienſis populi amor & benevolentia præſidio ipſi fuit, ne ſede pelleretur. Sunt qui arbitrentur, ea in ſynodo Urſacium & Valentem libellum pœnitentiæ dediſſe. Sed, ut probe adverterunt fratres noſtri in poſtrema Hilarii operum editione, non adeo deſperatæ res eorum tum fuiſſe videntur, ut homines protervi ac propoſiti retinentiſſimi eo inopia conſilii devenirent. Quamquam fortaſſe exiſtimari queat, non pari tum conditione fuiſſe Valentem & Urſacium, ac cæteros Arianos, utpote qui in Conſtantis, catholicæ parti deditiſſimi, imperio verſarentur.

Mediolanenſis ſynodus.

Photinus damnatur.

1. Inſequente anno contigiſſe putatur Stephani Antiocheni Arianorum anteſignani conſpiratio in Sardicenſis ſynodi oratores, quam Athanaſio ac Theodoreto his pene verbis acceptam referimus. Antiochiam cum perveniſſent legati Sardicenſes, litteras Conſtantis fratri Conſtantio offerunt, cui tum temporis ſedes Antiochiæ; polliceturque ille nihil non fratris nutu & arbitrio facturum. At cum rem perindigne ferrent veritatis hoſtes, in Epiſcopos qui juxta clivum diverterant, Magiſtro militum non eodem loco diverſante, exſecrandum opus aggrediuntur. Princeps autem conſpirationis fuit urbis Antiſtes, qui alio incredibili ſcelere priora ſcelera cumulavit.

Anno 348.

Stephani Antiocheni factum in legatos.

Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 20.

Theodoret. l. 2. cap. 8, & 9.

2. Stephano igitur præſuli Antiocheno varii audaciæ ſuæ adminiſtri erant, quorum ille opera veræ fidei ſectatores opprimeret. Horum facile princeps erat quidam projectæ temeritatis adoleſcens, multis flagitiis nobilitatus; qui non ſolum homines ex foro abducere, ac contumeliis verberibuſque excipere ſoleret, verum etiam domos invadens, probos viros matronaſque honeſtiſſimas deturbaret laceſſendi cauſa. Quia vero non manibus tantum, ſed & cal-

Digitized by Google

Anno 348. calcibus obvios impeteret, Onager nuncupabatur. Is heri juſſu ipſis ſanctiſſimi Paſchatis diebus meretricem adiens, peregrinos adveniſſe ait qui ejus cupidine flagrarent, noctemque cum ipſa agere percuperent. Aſſumptos deinde quindecim ſocios locat in inſidiis; datoque conveniendi ſigno, properat ad fores diverſorii. Tum ſcorto auctor fuit, ut ſeſe in id conclave immitteret. Contigit porro ut in exteriore cubiculo ſomnum caperet Euphratas Coloniæ Agrippinæ epiſcopus, Vincentius autem Capuanus in interiore. Ingreſſa alacriter muliercula, quod ſe a juvene advocari putaret, deinde ſenem hominem dormientem, epiſcopi forma, ignarumque facti conſpicata, ſe deluſam æſtimavit, rata non hominem id ætatis ſcortum arceſſere. Senſit Euphratas in cubiculo gradientem; expergefactuſque, quis eſſet percontatur. Illa edito clamore vim inferri ſibi conqueritur. Conturbatus Euphratas, dæmonem ſuſpicatur muliebri forma adventantem, Dominique Chriſti implorat auxilium: Onager vero rogat ſcortum ut taceat, atque epiſcopum criminetur; ſtatimque ſe cum agmine in conclave intromiſit, vociferans homines iniquos adventaſſe, qui ſe ſperarent iniquitatis fore judices. Tum ingenti oborto clamore, ſervi omnes accurrere, quid eſſet ſciſcitari, maturare ad fores diverſorii occludendas. Onager fugam facit, relictis intro ſeptem ſociis, qui una cum ſcorto deprehenſi in cuſtodiam traditi ſunt. Primo diluculo, cum Salianum magiſtrum militum excitaſſent a ſomno, ſimul ad Palatium properant: ac de Stephano conqueſti, ad quem ſuſpicio maleficii pertinebat, non judicio opus eſſe contendebant, vel perquiſitione. Magiſter vero militum rogabat, ut juberet Imperator, non eccleſiaſtico, ſed forenſi judicio rem inquiri: clericos Euphratæ & Vincentii ſe quæſtionis habendæ cauſa traditurum, dum pari modo traderentur Stephani clerici. Contra Stephanus, quem conſcientia ſceleris exagitabat, non licere ajebat clericos tormentis ſubjici, vetitum ſcilicet id eſſe eccleſiaſtica regula. Interrogata primum mulier fuit, quis acciviſſet: adoleſcentem illa indicavit, qui comitante juvenum turma ſe deductam intromiſiſſet in cubiculum. Commemoravit item interrogationem, metum & precationem Epiſcopi, impetumque petulantis catervæ. His cognitis judices natu minimum adduci jubent; qui non exſpectata verberum quæſtione, compoſiti facinoris ſcenam detexit, & rei auctorem Onagrum eſſe faſſus eſt. Accitus Onager id ſe juſſu Stephani admiſiſſe teſtificatur. Quis pudor, quæ infamia hinc conſequuta! Antiochenum epiſcopum tanti in Oriente nominis, tantæ in Eccleſia dignitatis turpiſſimæ rei artificem deprehenſum! In ſceleris igitur pœnam abdicatur Stephanus, Ariani autem, tali amiſſo patrono, operam dederunt ut alius ſuæ factionis in ejus locum cooptaretur, Leontius ſcilicet caſtratus. Is cum Euſtolium quamdam adamaret, quæ virgo audiebat, licet Leontii conſuetudine a virginum conditione & integritate lapſa, ea de re accuſatus, qun facultas ſibi foret cum illa habitandi, ſeſe caſtraverat; atque adeo, ſi ex eccleſiaſticæ regulæ præſcripto cum illo actum eſſet, numquam fuerat in epiſcopum promovendus. At enim Arianiſmi ſtudium aditum facinoroſo homini præbuit ad ſedem Antiochenam. Ab epiſcopis itaque Arianis promotus ille fuit, atque deinceps Arianas res pro virili auxit; ementitaque manſuetudinis ſpecie, catholicos, præſertimque Athanaſium, quoad licuit, dire vexavit; vel hinc omnibus deinde ſæculis pro nefario & exſecrando habendus, quod Aetium τὸν ἄθεον in amicis habuerit, & diaconum ordinarit. Nimirum κακὸς κακὸν ἠγκάλιζε.

Stephanus abdicatur, cui ſubrogatur Leontius.

3. Imperator autem Conſtantius rem in Euphratam geſtam ſecum reputans, & crimine ab uno id genus eſſe alia Arianorum in cæteros epiſcopos molimina ſuſpicatus, de ſolita in probos catholicoſque homines ſævitie paulum remiſit. Quamobrem quos Alexandria in Armeniam relegarat presbyteros, diaconoſque, liberos quamprimum dimitti jubet; publiceque litteras mittit Alexandriam, ac vetat ullam ulterius clero & populo Alexandrino infligi calamitatem. Aliiſque pariter exſulibus liberum ad ſuas ſedes & eccleſias reditum conceſſit. Tum Athanaſio fuit Alexandriam commigrandi facultas. Nec mirum tamen, ſi perſpecta adverſariorum fraude, Conſtantiique levitate, inſidias cavens, non continuo ſeſe viæ commiſerit.

Conſtantius revocat exſules. Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 21. 22.

Anno 349. 1. Secundum hæc, elapſis nempe decem poſt Stephani abdicationem menſibus, Alexandrini nefariis Gregorii τὰ ἀλεξανδρεινά ſceleribus commoti, mitioribuſque poſtremo datis Conſtantii juſſis animo audaciores, ut mos eſt multitudinis, afflictis rebus frangi, ſecundis ultra modum efferri, impetu facto, ſceleſtum præſulem trucidant. Quæ cauſa, quæve ratio cædis, omnium pariter ſcriptorum ſilentio premitur. Verum fortaſſe, quia ſuperſtite Gregorio plebs Alexandrina optatiſſimo ſibi Athanaſio præciſam eſſe remigrandi ſpem intelligeret, in id facinoris prorupit. Ejus obitu levatum Athanaſio fuit omne reditus impedimentum.

Gregorius ab Alexandrinis obtruncatur. Theodoret. l. 2. cap. 12.

2. Inter hæc ipſe Athanaſius, qui ſoluta Sardicenſi ſynodo Naiſſum conceſſerat, litteris a Conſtante Auguſto acceptis, inde profectus Aquilejam eſt, ubi Imperatorem comite Fortunatiano illius urbis epiſcopo eſt alloquutus. Memoratque idem Athanaſius nequaquam ſe Conſtantem ſolum remotiſque arbitris conveniſſe, ſed comite ſemper Epiſcopo urbis in qua degeret Imperator. Nimirum Patavii cum Criſpino ipſum adiit, Veronæ cum Lucillo, in * Laude Pompeja cum Dionyſio, aliis in locis cum Vincentio Capuano, Maximino Trevirenſi, Protaſio Mediolanenſi, Eugenio item magiſtro. Quod divino conſilio præcautum fuiſſe videatur: nam poſtmodum Ariani, quod Athanaſius Conſtantem frequens adiiſſet, inde criminandi eum anſam arripuere; quod ſcilicet ſimultatis inter fratres movendæ cauſa cum Conſtante frequens colloquia miſceret. Cui propulſandæ calumniæ commodum opportunumque fuit, quod numquam ſolum Conſtantem ſolus conveniſſet.

Athanaſius Conſtantem convenit. Athan. Apol. ad Conſtant. n. 3.

** Lodi vecchio.*

3. Aquilejæ cum degeret, eccleſiaſticiſque conventibus operam daret, in templo quod tum excitabatur, necdum tamen abſoluto, collectam haberi conſpexit, cui etiam aderat Conſtans Auguſtus. Quæ res pariter ipſi utilis fuit ad aliam depellendam criminationem, ut inferius dicetur. In eadem urbe litteras accipit Conſtantii Imperatoris, qui deprehenſa Arianorum in legatos Sardicenſes conjuratione, leniore erga

Athan. Apol. ad Conſtant. n. 15.

Conſtantius Athanaſium hortatur ad reditum. Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 21.

Athan. Apol. contra Arian. n. 54. 55.

Digitized by Google

Anno 347. Socrat. lib. 2. cap. 21. Sozom. lib. 3. cap. 20. Theod. lib. 2. cap. 11.

ga Athanaſium erat animo: & tunc deſævire tempeſtas cœpit. Sanctum ille Præſulem hortabatur, ut iter in patriam & eccleſiam ſuam ſuſciperet, diu eſſe quod exſpectaret venturum ultro ac redeundi facultatem poſtulaturum. Ne metus ulterioris moræ cauſa eſſet, jubere ſe ut omni poſita formidine iter ingrederetur; ſcripſiſſe ſe fratri Conſtanti ut veniendi copiam faceret. At cum Athanaſius, tot ante malis afflictus, vix a priſtino metu reſpiraret, comperendinatus eſt donec altera accederet Imperatoris Conſtantii epiſtola, qua virum jubebat conſenſo publico vehiculo ſe convenire, ut optatis frueretur. Tertiam item epiſtolam Conſtantius per Achitam diaconum miſit ad ſanctum Præſulem, quem diuturniores trahere moras ægre ferebat; conqueſtus ſe jamdiu illum exſpectare, quem patriæ reſtituere peroptaret & eccleſiæ ſuæ. Scripſit item Conſtanti fratri, rogans ut eum ad reditum cohortaretur. At enim adfirmabat ſe annum integrum exſpectaſſe, neque conceſſiſſe novas dari turbas, aliumque Gregorii loco deligi epiſcopum. Nimirum id ſatagebant Ariani Imperatori ſuadere. Ut autem omnem formidinis cauſam levaret, comites quoque ſuos, quibus maxime habenda fides erat, Polemium ſcilicet, Datianum, Bardionem, Thalaſſum, Taurum & Florentium, Athanaſii, ut videtur, neceſſarios, juſſit epiſtolas ad Athanaſium dimovendæ ſuſpicionis cauſa mittere.

Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 22.

Athanaſii reditus. Athan. Apol. contra Arian. n. 55.

4. Imperator ergo Conſtans iteratis fratris ſui litteris permotus, Athanaſium accivit in Gallias. Qui mox Aquileja, ubi tum verſabatur, profectus, Romam venit, epiſcopo Julio & eccleſiæ vale dicturus. Tum eccleſia Romana ingenti gaudio perfuſa, Juliuſque Pontifex redeunti gratulatus, litteras dedit ad Clerum & populum Alexandrinum, quibus ſe teſtificabatur ſummopere lætari de reditu tanti tamdiuque expetiti Præſulis, laudare propoſiti eorum perſeverantiam, quam condigno & optatiſſimo Deus exitu donaſſet. Laudat exinde Athanaſii virtutem, fortitudinem animi, patientiam in adverſis: virum tot periculis perfunctum jam clariorem reverti quam ante fuerat, ex animo ſe gaudere proſpicientem in adventu Athanaſii lætitiam populis futuram: ſic præterita mala læto exitu oblitterari. Tum decedit Roma in Gallias, Auguſtumque convenit Athanaſius.

5. Hæſimus nos aliquando incerti Aquilejane in Gallias, acceptis Auguſti litteris, confeſtim recta properarit, ac deinde ex Galliis conceſſerit Romam; an Aquileja profectus Romam venerit, antequam de Italia, Auguſtum aditurus, decederet. Verum jam nobis pene conſtat, quia Athanaſius Hadrianopoli Alexandriam remigrans pertranſiit, Aquileja Romam veniſſe antequam ad Conſtantem properaret, inde vero per Germaniam ſecundo, ut putatur, Iſtri flumine magnam itineris partem confeciſſe. Hadrianopolin cum perveniſſet, decem laicorum, qui Arianorum præſulum juſſu cæſi fuerant, tumulos conſpexit propter urbem ſitos. Inde vero Antiochiam concedens Conſtantium adiit; qui virum perhumaniter excepit, comi placidoque vultu intuitus. Cum autem Athanaſius de ſibi illatis malis conquereretur, ac beneficii & gratiæ loco peteret, ut ne criminationes adverſariorum poſt diſceſſum ſuum

Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 25.

Conſtantium convenit Athanaſius.

Athan. Hiſt. ad Monachos. Socrat. lib. 2. cap. 23.

audiret; ſed, ſi luberet, jam maledicos evocaret, ut coram objicerent crimina; id denegavit Imperator. At enim quidquid adverſus eum ex calumniis inimicorum, litteris & publicis tabulis mandatum eſſet, abradi & oblitterari juſſit, pollicitus juratuſque nullas ulterius admiſſurum ſe criminationes.

Anno 349. Sozom. lib. 3. cap. 20. Theodor. l. 2. cap. 12.

6. Antiochiæ dum degeret Athanaſius, a Leontii cæterorumque Arianorum conventu & communione ſemper abſtinuit, ſed ad collectas Euſtathianorum frequens ventitabat. Erant tum ex Arianis, qui cum gratia plurimum valerent apud Imperatorem, auctores ipſi erant ut curaret provideretque, eccleſiam aliquam Alexandriæ Arianis ad collectas concedi. Quibus morem gerens Conſtantius, rogat Athanaſium, quandoquidem ipſe ex ejus voto omnia egeret, ſibi etiam ille quod in optatis erat non denegaret, ut ſcilicet eccleſiarum, quæ bene multæ erant Alexandriæ, unam Arianis tradi concederet pro conventibus agendis. Ad hæc Athanaſius, æquum quidem eſſe reſpondit Imperatoris placito ea in re obtemperare; ſed quia multi etiam Antiochiæ catholici degerent, qui ab Arianorum communione abhorrerent, poſtulare ſe mutuo iiſdem ad collectas celebrandas eccleſiam concedi. Et vero non iniqua Imperatori viſa fuit ejuſmodi ab Athanaſio oblata conditio. Verum Ariani ſecus exiſtimabant. Nam cum grandis Athanaſii eſſet Alexandriæ auctoritas, non magni intereſſe putabant ſodalibus ſuis Alexandrinis quod eccleſiam obtinerent, cum tanti viri monitis atque adhortationibus futurum proſpicerent, ut exigua aut nulla foret Arianicis rebus acceſſio, etiamſi eccleſiam illi poſſiderent. Contra vero Antiochiæ Euſtathianos cernebant magno eſſe numero; qui, ſi eccleſia ſibi concederetur, rebus ſuis augendis ſtuderent in Arianæ factionis ingens detrimentum. Nam tum etiam cum nullam haberent, ſibi tamen formidini erant. Quamobrem Imperatori auctores fuere, ut ab ejuſmodi poſtulatis abſiſteret.

7. Conſtantius autem vi & ingenio hominis obſtupeſcens, miſſis ad varios per diverſa loca judices litteris, quibus ante juſſerat aditus intercludere omnes, tum ſignificavit ut liberum præberent tranſitum. Data item epiſtola epiſcopis ac presbyteris renuntiavit, ſe Athanaſium patriæ & eccleſiæ ſuæ reſtituere, omnia quæ adverſus eum ſcripta vel geſta fuerant abrogare, decernereque ut clerici ejus eadem qua ante gauderent immunitate: dari epiſcopis, dari clericis eidem adhærendi facultatem; eam fore exinde notam argumentumque recti propoſiti, ſi quis Athanaſii communionem ſequeretur. Aliam item dedit ad Alexandrinam plebem; ubi poſtquam ſummis Athanaſium laudibus exornavit, populi carpit animum inquietum ac tumultuoſum, hortatur ad pacem & concordiam, monet ſemel iterumque ut turbas movendi finem faciant, ſe judicibus præcepiſſe ut quotquot ſeditioſos eſſe comperirent, legum ſubjicerent ultioni. Fortaſſe Gregorii nece commotus Imperator, animum appulit ad minas hujuſmodi proferendas. Juſſit præterea, quæcumque Euſebii Nicomedienſis conſilio adverſus Athanaſium in commentarios eſſent relata, oblitterari & abrogari: miſſuſque Euſebius decurio ea abſtulit ex tabulis. Cujus rei cauſa litteras miſit Conſtantius ad Neſtorium Ægypti

Epiſtolæ Conſtantii in gratiam Athanaſii. Athan. Apol. contra Arian. n. 54. & Hiſtoria ad Monachos n. 21.

Anno 349.

gypti præfectum, itemque ad præfectos Auguſtamnicæ, Thebaidis, & Libyarum; mandavitque ut abolerentur quæcumque in damnum & contumeliam Athanaſii decreta & conſcripta eſſent, ejuſque clericis priſtina reſtitueretur immunitas.

Athan. Apol. contra Arian. n. 57. & Hiſtoria ad Monachos n. 23.

8. His ita geſtis, poſtquam familiaribus vale dixiſſet Athanaſius, ſeſe viæ commiſit. Dumque Syriam peragraret, amici amicum videntes, lætari; alii ex geſtorum conſcientia cum pudore occurrere; pars ſe coram ſiſtere non auſi, ſeſe occultare; alii pœnitentia ducti ſcripta adverſus epiſcopum ſua repudiare. In Palæſtinam autem cum perveniſſet, omnes illius provinciæ epiſcopi, duobus vel tribus exceptis, Patrophilo ſcilicet & Acacio, ut amicum excepere; litteriſque nonnulli apud eum ſe factorum pœnitere teſtificati ſunt, nec ſuopte motu ac conſilio, ſed metu ac terrore compulſos litteras adverſus eum dediſſe. Synodus autem in adventu illius Jeroſolymis convocatur: ubi comiter exceptus Athanaſius, cum litteris ad epiſcopos Ægypti gratulatoriis dimittitur. Epiſcoporum nomina, qui ſynodali epiſtolæ ſubſcripſere, hæc memorantur ab Athanaſio: Maximus Jeroſolymitanus, Aetius, Arius, Theodorus, Germanus, Sylvanus, Paulus, Patricius, Elpidius, Germanus, Euſebius, Zenobius, Paulus, Macrinus, Petrus, & Claudius.

Excipitur Athanaſius a ſynodo Jeroſolymitana.

Gaudium Alexandrinorum in adventu Athanaſii. *Athan. ibid.*

9. Quanta porro fuerit & quam effuſa in reditu Athanaſii Alexandrinorum ac epiſcoporum per Ægyptum & Thebaidem lætitia, libet ex ipſo Athanaſio ediſcere: quamquam, ut eſt ille temperans & a laude propria alienus, non ſui, ſed pacis conciliatæ cauſa, gaudio perfuſos enarret. „ Quod ſpectat, inquit, Ægypti & Libyarum epiſcopos, necnon earumdem regionum Alexandriæque populos, enarrare forte ſupervacaneum fuerit. Accurrere enim omnes ingenti gaudio perfuſi, non ſolum quod præter ſpem ſuos reciperent incolumes, ſed etiam quod ab hæreticis eriperentur, ceu a tyrannis rabidiſque canibus. Grandis itaque fuit lætitia populorum ſe mutuo in ſynaxibus ad virtutem cohortantium. Quot innuptæ, nubendi ante cupidæ, virgines Chriſto addictæ permanſerunt? Quot adoleſcentes, aliorum exemplo concitati, vitam amplexi ſunt monaſticam? Quot parentes filiis ſuis auctores erant arctioris ineundæ vitæ? Quot filii parentes obſecrabant, ut ne ſuam pro Chriſti amore exercitationem interpellarent? Quot uxores viris, quot viri uxoribus ſuaſere, ut ſecundum Apoſtoli juſſum orationi incumberent? Quot viduæ, quot orphani, ſame prius ac nuditate afflicti, ex ardenti populorum affectu, alimento & veſtitu abunde ſunt inſtructi? Tanta demum erat de virtute contentio, ut ſingulas familias, ſingulas domos, ex probitate inhabitantium & precandi fervore, tot eccleſias exiſtimaſſes. Altam pacem videre erat in eccleſiis, Epiſcopis undique ad Athanaſium litteras mittentibus, ab eoque recipientibus.

Gregor. Naz. infra.

10. Athanaſii Alexandriam ingreſſum, magnifice ſuo more deſcribit Gregorius Nazianzenus. „ Tum nobis, inquit, ille athleta ex præclara peregrinatione, ſic enim ejus pro Trinitate & cum Trinitate ſuſceptam fugam appello, remigrat in urbem; atque eo modo lætis civibus accedit, imo vero tota prope Ægypto undequaque in unum concurrente. In tumulis quibuſque turba conſiſtere, ut alii vel ſola Athanaſii voce, alii forma & adſpectu fruerentur; alii, quod de Apoſtolis accepimus, vel ex umbra ſaltem, vacuo corporis ſimulacro, ſanctitatem contraherent: ita ut cum multi ſæpenumero honore occurſuque populorum ornati fuerint, nec modo Præfecti & Epiſcopi, verum etiam viri quique ampliſſimi in familiam ſuam reverſi; nullus tamen occurſus frequentia, nullus ſplendore major memoretur. Unus dumtaxat Athanaſius Athanaſio comparandus, unus ingreſſus ingreſſui: cum ſcilicet ex priore fuga, ſimili de cauſa ſuſcepta, ſummo cum honore in urbem rediret ſuam. *Et paucis de Philagrio interjectis*. Tum e vulgo quiſpiam, cui infinita eſſe tanta multitudo videbatur, ceu pelagus quoddam cujus non eſſet finem oculis attingere, familiarem, ut ſolet in ejuſmodi rebus, ita compellaſſe fertur: Dic mihi, vir optime, tantamne umquam multitudinem vidiſti, tamque concordibus animis ad unum ornandum hominem effuſam? Minime, ait ille, ne Conſtantium quidem ipſum pari honorificentia exceptum iri arbitror, quaſi ſcilicet Imperatorem memorando honoris cumulum indicaret. Tum ille perquam ſuaviter arridens, quid ais? inquit; imo ipſum quoque Athanaſium pari honore exceptum vix crediderim, quod patrio ille juramento adfirmavit. Eo autem hic ſermo ſpectabat, quemadmodum cuique perſpectum arbitror, ut ipſi Imperatori Athanaſium anteferret. Tanta apud omnes erat viri veneratio! tanto ſtupore ingreſſus ejus memoria homines etiamnum adficit! Nam per ſexus, ætates atque artes ſinguli diviſi, quo pacto ſolet civitas illa inſtrui, cum publico aliquem excipit honore, (ecqua enim alia ratione poſſim magnificum hoc ſpectaculum declarare?) fluvius omnes unus erant. Nilum etiam quivis poeta dixerit, illum inquam vere auriſluum & ſpicis uberem, ab urbe ad Chereù retroacto curſu fluentem, diurno, imo longiore itinere. Liceat mihi per vos, quæſo, paulum adhuc in hac narratione luxuriari; eo namque fertur animus, nec ſermonem ab ea celebritate revocare facile poſſum. Pullus vehebat, (abſit quæſo inſaniæ ſuſpicio) haud ſecus fere ac Jeſum meum pullus ille famoſus, ſive gentilis populus, quem conſcenſu benefico, ignorantiæ vinculis abſolvit, ſive quid aliud hiſce verbis deſignetur. Hoc unum interfuit diſcriminis, quod Chriſtum rami exceperunt, & varia indumenta, multiplici florum genere conſtrata; excelſus autem & magnificus vir Athanaſius id honoris minime conſequutus eſt, Chriſti ſcilicet adventui impar. Hac quoque in re adventus Chriſti expreſſam imaginem cernere licet, quod erant etiam qui præeundo clamarent, ac chorum agerent: niſi quod non puerilis ſolum turba fauſtis virum acclamationibus exciperet, verum etiam omnis lingua concors & adverſaria, hominum ſeſe mutuo ſuperare contendentium. Nam quid publicos plauſus commemorem, & aromatum profuſiones, pervigilia & totam urbem lumine

Anno 349.

Anno 349. „ coruſcantem, cæteraque omnia lætitiæ argu„ menta, quæ Athanaſio ampliſſime, imo ſu„ pra fidem conferebantur? Sic vir eximius, „ ac cum tali pompa & celebritate civitatem „ ſuam ingreditur,

11. Etſi porro Gregorius Nazianzenus Athanaſii reditum, qui anno 362. poſt Georgii necem contigit, narrare ſe profiteatur, certiſſimum tamen, exque ipſius verbis exploratum videtur, complura hic recenſita ad reditum & ingreſſum Athanaſii Alexandriam pertinere anni 349. imo vero utrumque ingreſſum promiſcue ſuperiori narratione deſcribi exiſtimatur. Nam quæ de Conſtantio commemorantur, ſuadent iſtum, quem narrat ingreſſum, ſuperſtite adhuc Conſtantio contigiſſe; qui cum anno 361. vitam clauſerit, hinc ſane conſequitur non poſſe iſthæc ad annum 362. referri, ſed eſſe in annum 349. conferenda. Inferius item Gregorius Nazianzenus orat. 21. poſtquam de Athanaſii vexatione & fuga ſub Juliano Apoſtata verba fecerat, hæc adjicit: ἔδει γὰρ τρισὶ παλαίσμασι τὸν γενναῖον νικήσαντα τελείας τυχεῖν τῆς ἀναῤῥήσεως, id eſt: „ fortiſſimum enim vi„ rum triplici certamine vincere oportebat, „ ut perfectum inde præconium conſequeretur. Quo liquidum eſt, bina cum ſub Conſtantio exſilia & certamina miſcere, atque ut unum enarrare; ita ut quod ſub Juliano contigit, quartum numero, ut tertium ipſe recenſeat. Primo namque Treviris exſulavit Athanaſius ſub Conſtantino; ſecundo Romæ & in Occidente regnante Conſtantio; tertio in deſerto Ægypti & Thebaidos eodem Imperatore, quo defuncto, Alexandriam reverſus eſt; quarto ſub Juliano Apoſtata. Cæterum quæ de Philagrio habentur apud Gregorium, quæque nos brevitatis cauſa prætermiſimus, ἀνόητα ſunt. Neque enim ad ſecundum vel ad tertium Athanaſii reditum pertinere poſſunt. Nam anno 349. non Philagrius, ut innuit Gregorius Nazianzenus, ſed Neſtorius erat Ægypti præfectus. Anno autem 362. non potuit Philagrius eam gerere præfecturam, cum teſte Nazianzeno & ipſo Athanaſio bis ſolum præfecturam obierit; primum anno 335. ut liquet ex Tyriæ ſynodi epiſtolis; ſecundum anno 341. in Gregorii ingreſſu Alexandriam, ut enarrat Athanaſius. Quem Philagrium, hominem ſane ſceleratiſſimum, non probe norat Gregorius, qui tot laudibus exornavit.

In vita S. Pachomii, Acta SS. Maji die 14. p. 324. 326. Mors Pachomii.

12. Quo tempore Athanaſius a comitatu in Eccleſiam ſuam revertebatur, monachi quidam Pachomii, ex quorum numero Abbas Zacchæus erat, Antonium magnum in exteriori monte tum verſantem adeuntes, renuntiarunt obiiſſe Pachomium; quos ille multis conſolatus ſciſcitabatur, quis jam ejus vices impleret. Reſponderunt, Orſiſium eſſe. Quibus ille: Ne Orſiſium, inquit, ſed Iſraelitam nuncupetis. Si vero ad epiſcopum Athanaſium, virum eo gradu digniſſimum, vobis eſt iter, ſic ipſum meo nomine compellate: Hæc tibi commendat Antonius: Curam habe filiorum Iſraelitæ. Quo dicto, fauſta illis precatus, non ſine commendatitiis ad Athanaſium litteris dimiſit. Qui ut Alexandriam pervenerunt, a ſanctiſſimo Pontifice ob Antonii commendationem magna benevolentiæ ſignificatione excepti ſunt. Hæc in vita Pachomii. Nec prætermittenda quæ inferius eadem de re feruntur. Pachomius cum di- A diciſſet Athanaſium fidei cauſa exſulare, non diu ante prædixerat eum cito rediturum ad eccleſiam ſuam. Qui ſanctiſſimus Monachorum pater ſub ipſum Athanaſii reditum, ſignis & virtutibus clarus, diem clauſit extremum. Diu ante obitum his fratres ſuos, Theodoro monacho præſente, ſermonibus eſt alloquutus. Futurum eſt ut noſtris quoque temporibus tria in Ægypto præclara Dei beneficio lumina intueamur, in laborantium omnium commodum atque utilitatem, Athanaſium videlicet Epiſcopum, Chriſtianæ fidei fortiſſimum vindicem; B Abbatem Antonium ſolitariæ vitæ perfectiſſimum exemplar; fratrumque Tabenneſiotarum cœtum, qui omnibus ſalutem conſequi cupientibus in præclariſſimum exemplum ac normam propoſiti ſunt. Anno 349.

Pachomii ſententia de Athanaſio.

13. Cum cernerent porro Urſacius & Valens tantam in Athanaſii rebus inclinationem, ſua ſe damnante conſcientia Mediolanum ſunt profecti; ubi proſcripta atque condemnata Ariana hæreſi, conficta eſſe declarant crimina a ſe pridem Athanaſio oblata. Miſeruntque ipſi C Athanaſio conciliandæ gratiæ cauſa litteras, tametſi nullas ab eo acceperant. Verum, ut ex poſtremis hominum geſtis exploratum fuit, non ex vera illi maleficiorum pœnitentia Athanaſii amicitiam & communionem expetebant: ſed quia ut res ſeſe dabant, ad quaſcumque tranſire partes promti paratique erant; tum labefactatis ac prope deſperatis Arianorum rebus, æſtimabant haud ſine magno periculo poſſe ſe cœptis inſiſtere. Animo autem ita fracti, ira proſtrati erant, qui nec diu antea peſtem catholicæ reipublicæ moliebantur, ut ſup- D plices Romam concederent: ubi maledicta atque crimina a ſe hactenus in Athanaſium congeſta immerenti oblata fuiſſe confeſſi, veniam a Julio papa & communionis ſocietatem poſtulant. Pontifex, ut pronior erat ad condonanda, quam ſceleſti illi ad perpetranda facinora, homines admiſit ad eccleſiaſticam communionem. Reverſi ad ſuas ſedes, necdum poſita formidine, litteras pœnitentiæ ſuæ teſtes mittunt ad Julium papam: quarum exemplar Athanaſio per Paulinum Tiburenſem epiſcopum tranſmiſſum fuit. Tiburenſem enim, non Tre- E virenſem hic legi oportere propalam eſt; quando in mſſ. Τιβίρων legitur, & epiſcopus Tiburenſis apud Photium vocatur ἐπίσκοπος Τιβερίων. Sane veri ſimilius eſt Tiburenſem epiſcopum Italum, quam Trevirenſem, litteras Valentis & Urſacii ad Julium Athanaſio miſiſſe. Initio fatebantur, fictitias ſe criminationes in Athanaſium protuliſſe; Julium tamen pro inſita humanitate veniam facti tribuiſſe. Polliceri ſe, ſi ab Orientalibus vel ab Athanaſio in jus vocentur, citra conſcientiam Julii non adſuturos. Hæreticum Arium damnare ſe, ac ſem- F per damnaſſe. Quod jam in priore libello ſuo Mediolani profeſſi fuerant. Ut autem Athanaſii quoque gratiam inirent, pacificas ipſi litteras per Muſæum presbyterum miſerunt, rogantes ut ſe ad communionem admitteret, litteraſque mutuo daret ipſe in concordiæ ſocietatiſque teſtimonium. Secundum hæc Urſacius & Valens oblatis ſibi Athanaſii nomine per Petrum & Irenæum presbyteros & per Ammonium laicum litteris, libenter ſubſcripſerunt.

Urſacii & Valentis pœnitentia. *Athan. Apol. contra Arian. n. 57. Hiſtoria ad Monachos n. 26. Socrat. lib. 2. cap. 24. Sozom. lib. 3. cap. 23. & 24.*

14. Tam fauſto rerum exitu, quæ jubilatio, quæ lætitia omnium ſubierit animos, Atha-

Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 27.

Anno 349.

thanaſio narrante comperimus. „ Quis, inquit, „ his animadverſis, tantaque eccleſiarum pace „ conſpecta rem non miratus eſt ? Quis non „ gaudio perfuſus eſt, tantam cernens tot E„ piſcoporum concordiam ? Quis non laudibus „ Deum celebravit, perſpecta in Synaxibus tan„ ta populi lætitia ? Quantus eorum numerus, „ qui cum inimicis ante computati, reſipiſcen„ tiæ ſigna dederunt ? Quam multi qui prius „ crimina objecerant, veniam ſunt precati ? „ Quam multi ex inimicis inter amicos, ver„ ſa rerum conditione, annumerati ſunt ? Quam „ multi litteris ante virum criminati, palino„ diam cecinerunt ? Quot alii, qui non pro„ prio conſilio, ſed vi atque neceſſitate com„ pulſi ad Arianos deſciverant, noctu veniam „ precaturi accedebant: hæreſinque ferientes a„ nathemate, rogabant non ſibi vitio verti, „ quod metu inſidiarum criminationumque, eo„ rum conventibus intereſſent, cum tamen cor„ de & propenſione voluntatis cum Athanaſio „ convenirent? „ Quorum tamen poſtulationi vix credatur Athanaſium obtemperaſſe, cum nullatenus licitum ſit vel formidinis, vel humanæ gratiæ cauſa a catholicorum cœtibus ad hæreticos deſciſcere.

Damnatur Photinus. *Hilar. col. 1306. Sozom. lib. 4. cap. 6.*

15. Eodem anno Sirmii contra Photinum hæreticum ſynodus ſententiam tulit. Qui damnatus cum fuiſſet, interpellante turba populi, cui adhuc erat eloquentiæ gratia acceptiſſimus, abdicatus, uti decretum fuerat, ſedeque pulſus non eſt. Photini damnationem epiſcopi Sirmienſes miſſis undequaque litteris publicarunt. In Oriente vero, præſules erant promti ſemper paratique ad captandas belli turbarumque occaſiones; qui data ad Occidentales epiſtola Marcellum Ancyranum Photini conſcium & *ὁμόφρονα* eſſe criminabantur, eo nempe conſilio ut Sardicenſis ſynodi, quæ Marcellum innoxium declarabat, acta abrogare & evertere poſſent, exindeque facultas foret Athanaſii denuo criminandi.

Anno 350. Athanaſii reducis geſta in Arianos. *Socrat. lib. 2. cap. 20. Sozom. lib. 3. cap. 21.*

1. Athanaſius interea ſedi ſuæ reſtitutus, Arianoſque nec indiligenter adortus, reſcriptis, orationibus, litteris undequaque miſſis exagitabat. Si fides eſt Socrati Sozomenoque, ejus ſectæ præſules, quos pravi conſilii erroriſque tenaces conſpiceret, abdicabat, ut eorum ſedes probis catholiciſque viris contraderet, ac Nicænæ fidei hærentibus. Et vero Epiſcopi Alexandrini, cujus ſumma erat in Ægypto & Libya auctoritas, hoc munus hoc officium erat, ut hæreticos antiſtites, qui in popularium perniciem ſpargendis erroribus advigilarent, ſede pelleret atque profligaret. Verum quod iidem narrant, ſanctum nempe Præſulem, cum in reditu varias peragraret provincias, ſi quos deprehenderet epiſcopos Ariana labe conſperſos, in ordinem redegiſſe, aliiſque contuliſſe dignitatem, haud facile credatur: ſi quidem & magnæ invidiæ res fuiſſet in alienis regionibus Epiſcopos abdicare, & ingentis operæ, tranſeunti maxime atque ad Imperatorem properanti, invitos deturbare, quibus haud dubie non ſpernenda civitatum pars hæreret. Mirum profecto, ſi ſic res acta ſit, Arianos epiſcopos non acrius expoſtulaſſe cum illo, qui quavis minima occaſione ingentes excitare turbas ſoliti erant. Quid cauſæ igitur eſt, quod hujuſmodi querela inter accuſationes infra memorandas, non compareat ? Nimirum de abdicatione Præſulum non in crimen vocaſſent, qui quod Iſchyram, qui vacuum presbyteri nomen uſurpabat, ſacrorum officio & aditu interdixiſſet Athanaſius; eum infinitis prope calamitatibus, vexationibus, exſilio demum mulctari curaverant?

Anno 350.

Conſtans occiditur. *Eutropius Zoſimus. Socrat. lib. 2. cap. 25. Sozom. lib. 4. cap. 1. & ſeq.*

2. Ineunte anno 350. conſpiratione Marcellini, Chreſti & Magnentii cæſus ſublatuſque eſt Conſtans Auguſtus, ſervens Athanaſii patronus. Magnentius autem occupato Occidentis imperio bellum parabat adverſus Conſtantium. Audita Conſtantis nece, Vetranio quidam in Pannonia legatus, curavit a militibus imperium deferri ſibi. Ut autem permixtis rebus, turbatoque imperii ordine, ſolent multi in ejus potiundi ſpem venire, Nepotianus Eutropii ſororis Conſtantini filius Romæ inauguratur; ſed vixdum elapſis 28. diebus a Magnentii legato Marcellino victus perimitur. Tum Roma Nepotiani cognatorum, familiariumque ſanguine cruentata. Eutropium ejus mater obtruncata eſt: cæſi item Abuterius & Sperantius de Athanaſio bene meriti, qui eum, cum Romæ degeret, beneficiis doniſque cumularant. Quorum omnium caſum deploravit, fuſiſque lacrymis proſequutus eſt Athanaſius.

Cædes Romæ. *Athan. Apol. ad Conſtant. n. 6.*

Conſtantius bello Perſico expeditus. *Victor. Eutrop. Zoſim.*

3. Dum ſeditionibus Occidens conflagraret, in Oriente Perſæ redintegrato bello ſub Sapore Rege, Niſibin Orientalium partium præſidium jam tertio obſidebant. Cumque contra tantas difficultates Conſtantius conſilio ſatis providere non poſſet, opportune acceſſit Dei ſubſidium. Precibus namque Jacobi Niſibenſis tum ſanctitate ſigniſque præclari, Perſæ variis divinitus immiſſis cladibus calamitatibuſque afflicti, fugati tandem ſunt. Conſtantius vero ea parte ſolicitudinis levatus, diligenter undique in Vetranionem & Magnentium copias cogebat; ingentique comparato exercitu, milites quoſque hortatus eſt, qui nondum ſacro baptiſmatis fonte abluti eſſent, ut quamprimum ſacramenti hujus beneficio peccatorum ſordes deponerent. Inter hæc Magnentius oratores ad Conſtantium miſit Servatium Tungrenſem epiſcopum, & Maximum item epiſcopum, aulicoſque duos, Clementium & Valentem. Valens in Libyam contendit, ejus, ut videtur, ad defectionem ſollicitandæ ſtudio. Athanaſius porro cum accepiſſet Valentem per Libyam iter habere, vehementer extimuit, veritus ne quidpiam ille facinoris aggrederetur; neu Conſtantis amicis, quibus ipſe cum primis annumerabatur, violentas inferret manus. Quorſum autem abierint ejuſmodi Valentis molimina, quive rei fuerit exitus, non fertur apud illius ævi ſcriptores. Clementius alter legatus, Alexandriam profectus, Athanaſium convenit; cumque de Conſtante ſuorum perfidia trucidato verba faceret, in lacrymas ſanctus Præſul erupit, gemitibuſque viri cædem lamentabatur. Tum pro Conſtantii incolumitate Domini opem imploravit; præſentibuſque Feliciſſimo Ægypti duce, Rufino Theſaurario, Stephano Magiſtro, Aſterio Comite, Palladio Palatii Magiſtro, qui ambo miſſi fuerant, ut mox dicetur, a Conſtantio; Antiocho & Evagrio Agentibus in rebus, haſce ſupplices emittebat voces: *Oremus pro ſalute piiſſimi Auguſti Conſtantii*. Populuſque una voce ſtatim acclamavit: *Chriſte auxiliare Conſtantio*. Et hæc precando aliquandiu perſeveravit.

Magnentius oratores mittit ad Conſtantium.

4. Con-

Anno 350. Apolog. contra Arian. ſub initium. Ariani crimina redintegrant in Athanaſium.

4. Conſtantis metu & auctnritate perterriti Athanaſii adverſarii, nihil auſi ſunt, illo ſuperſtite, in ſanctum Præſulem movere. Ejus autem evulgata nece, rumores denun ſpargere cœperunt, atque occulte maledictis ſerpere, crimina jam olim oblata, totieſque depulſa amentiri vera aſſa, Arſenii necem, menſam averſam, fractum poculum denuo opponere, eo nempe conſilio, ut verſa rerum conditinne, liberi matu, Athanaſium alioſque infeſtos ſibi præſulas aſtu inſidiiſque circumvenirent. Quibus perſpectis Athanaſius prolixam illam edidit apologiam, antequam, ut ex compluribus ejus locis animadvertere eſt, Urſacius & Valens, qui ficta pœnitentia deſecerant ab Arianis, mutatæ iterum ſantentiæ ſigna darent, ac nova molirentur in Athanaſii perniciem. In aa igitur apologia vir ſanctus ex ipſis rerum actis & mnnumentis ſalſa ſibi comprobat, & jam multoties repulſa objici crimina: malam mentem, malum animum inimicorum patefacit. Supervacaneum ait, de quibus toties judicatum fuerat, eadem denuo in judicium vocari. Eſſa Urſacii & Valentis pœnitentiam ad innocentiæ ſuæ teſtimonium ſatis; ſuo ipſos nutu, nulloque cogente, ſacti veniam poſtulaſſe. Cætera autem quæ ille perſequitur, ſuis jam in locis deſcripta & enarrata ſunt.

Socrat. lib. 2. cap. 20.

5. Ait porro Socrates, eoſdem Athanaſii adverſarios nomen ejus apud Imperatnrem detuliſſe, quod per Ægyptum atqua Libyam turbas ſeditioneſque concitaret, atque præter Eccleſiæ regulam in alienis provinciis Epiſcnpos cnnſtitueret. Verum Conſtantius Magnentiano tum belln occupatus, ac propediem pugnam commiſſurus, veritus, ut credibile eſt, ne ſi quam Athanaſio inferret moleſtiam aut calamitatem, hinc cauſæ irarum ſuborirentur ac ſeditionum apud Alexandrinam plebem Athanaſii amantiſſiniam, Aſterium Comitem, olim Armeniæ Ducem, & Palladium Palatii Magiſtrum miſit cum litteris ad Feliciſſimum Ægypti Ducem & ad Neſtnrium Præſectum, arceri jubens Philippum quemdam ac quemvis alium ab inſidiis Athanaſin parandis. Iiſdemque litteras dedit latine ſcriptas ad Athanaſium deſerendas; quibus deplnrata Conſtantis fratris nece, Athanaſium fidere jubet, nec adverſariorum machinamentis perterreri, ſed populum edocere veram pietatem ac religionem, valle ſe ac peroptare ut in ſede Alexandrina imperturbatus ſemper conſiſtat. Haſce litteras Athanaſius ceu inducias belli, haud ita multn poſt futuri, accepiſſe videtur: non ignarum quippe ſuiſſa arbitramur, exaſperatum Conſtantii animum ſimulato beneficio occultari.

Conſtantii littera ad Athanaſium. Apolog. ad Conſtantium n. 22. 23. Hiſtoria ad Monachos n. 24.

Vetranio abdicatur. Socrat. lib. 2. cap. 28. Sozom. lib. 4. cap. 4. Zoſim. lib. 2.

6. Conſtantius porro cum grandi itinere multiſque peragratis nationibus in Daciam pervaniſſet, Vetranionem numeroſn inſtructum exercitu nffendit; avantumque pugnæ reformidans, ut aſtu declinaret, de pacis cnnditinnibus agere velle ſimulat. Tum ubi ſenex ille, Conſtantii arte deluſus, in conſpectum ejus veniſſet, in ſuggeſtum ambo conſcendunt, circumſiſtentibus undique militibus. Conſtantius autem, qui occulta largitinne militum ſibi animos devinxerat, pluribus commemorare Conſtantini beneficia, ſacramenta militum nb oculos ponere, rem indignam dicens, tyrannum cæſo Conſtantini filio imperium invaſiſſe. Tum milites uno ore clamare, nonniſi Conſtantini filin deferendum imperium eſſe, ipſum ſolum inaugurari oportere. Vetranio autem tanta rerum inclinatione perterritus, protinus ex ſuggeſtu deſcendens, inſignia imperii ad pedes Conſtantii depoſuit; quem perhumaniter Conſtantius exceptum, Pruſiamqua in Bithynia miſſum, omnibus ad victum honeſtumque cultum neceſſariis inſtruxit. Senex vero piis hinc operibus deditus, reliquum vitæ ſuæ tempus probe & ut Chriſtianum decebat exegit. Contigit Vetranionis abdicatio anno Domini 350. die vigeſima quinta Decembris.

Anno 350.

Anno 351. Sirmienſis ſynodus. Socrat. lib. 2. cap. 29. Sozom. lib. 4. cap. 8.

1. Anno ſequente celebratur ſecunda Sirmienſis ſynodus adverſus Photinum, verſante tum Sirmii Conſtantin. Qui aderant Epiſcopi, maxima pars Orientales erant. Photinus porro, cum obſtinato animo ad extremum uſque errores propugnaret ſuos, impiæ doctrinæ cauſa damnatus depoſituſque ſuit. Quo peracto, aliam fidei formulam adjectis duodetriginta anathematiſmis ediderunt Orientales, quam tranſmiſare nobis Athanaſius & Hilarius. In ea tametſi nihil comparet ab eccleſiaſtica fide abſnnum, id ſuſpicioſum tamen eſt quod τὸ ὁμουσίου nomen tacetur, nec excluditur hæreſeos venenum. Photino oblata fidei formula eſt, ut ſi eam vellet ſubſcriptione ſua munire, intagris rebus ſuam repeteret ſedem. Reſpuit ille conditionem; adienſque Conſtantium, ſe immerentem vexari & abdicari querebatur; ſi copia foret ſibi congrediendi cum adverſariis, ax Scripturarum ſe teſtimoniis ſententiam ſuam confirmaturum. Conſtantius autem Photini conqueſtione permotus, ſeptem aulicis deſignatis, jubet coram ipſis iniri controverſiam. Quamquam turpis conditio, quia tamen id Imperatori in nptatis erat, deligitur a ſynodo Baſilius Ancyranus, qui Photinum ipſn præſenta Conſtantin confutavit, atque ex ſacris Scripturis coarguit hæreticum eſſe. Hic deinda in axſilium deportatus, multis poſt annis in impietate perſeveravit. Et quia rebus ſuis augendis ſtrenue Ariani invigilabant, Germinium quemdam ſuæ ſactinnis hominem curarunt in Photini locum cooptari.

Athan. l. de ſynodis. Hilar. de ſynodis.

Photinus aolegatur in exſilium.

Murſina clade acciſæ res Magnentii.

2. Eodem anno, commiſſn ad Murſam prælio, diu ancipiti marte pugnatum eſt. Victus demum Magnentius in Italiam ſa recepit, ut pro ſacultate copias inſtauraret. Accidit autem, ut tempore pugnæ, dolo ac ſimulatione Valentis ejus civitatis epiſcopi, Conſtantius, qui jam nimium in Arianas res animo propendebat, totus demum ad hæreticorum partes accederet. Quod qua ratione geſtum ſit, ita narrat Sulpitius Severus. *Nacti ergo Arriani iſtiuſmodi occaſionem, conſpirant penitus Sardicenſis ſynodi decreta ſubvertere. Etenim eis color quidam ſuppetere videbatur: quod tam injuſte fuiſſet pro Athanaſio judicatum, quam Marcellus fuerat abſolutus, qui nunc etiam Athanaſii judicio hæreticus eſſe probaretur. Namque Marcellus Sabellianæ hæreſis aſſertor exſtiterat: Photinus vero novam hæreſim jam ante protulerat, a Sabellio quidem in unione diſſentiens; ſed initium Chriſti ex Maria prædicabat. Igitur Arriani aſtuto conſilio miſcent innoxium criminoſis, damnationemque Photini & Marcelli & Athanaſii eadem ſententia comprehendunt: illud nimirum apud Imperatorum animos præſtruentes, ut non putarentur de Athanaſio perperam judicaſſe, qui de Marcello & Photino vera ſenſiſſent. Ve-*

rum-

Anno 351. *rumtamen ea tempeſtate Arriani perfidiam ſuam occultabant, non auſi palam erroris ſui dogmata prædicare; catholicos ſe gerebant, nihil ſibi prius agendum rati, quam ut Athanaſium Eccleſiæ ſubmoverent, qui ſemper eis velut murus obſtiterat, quo remoto reliquos in libidinem ſuam ceſſuros ſperabant. Sed pars Epiſcoporum, quæ Arrium ſequebatur, damnationem Athanaſii cupitam accepit, pars coacti metu & factione in ſtudia partium conceſſerant. Pauci, quibus fides chara, & veritas potior erat, injuſtum judicium non receperunt; inter quos Paulinus epiſcopus Treverorum, oblata ſibi epiſtola ita ſubſcripſiſſe traditur, ſe in Photini atque Marcelli damnationem præbere conſenſum, de Athanaſio non præbere. Tum vero Arriani, ubi doli parum proceſſerant, vi agere decernunt. Namque quodlibet audere atque agere facile erat, Regis amicitia ſubnixis, quem ſibi pravis adulationibus devinxerant: quinetiam ex conſenſione multorum inexpugnabiles erant. Nam omnes fere duarum Pannoniarum epiſcopi, multique Orientalium ac tota Aſia in perfidia eorum conjuraverant. Sed principes mali iſtius habebantur a Singiduno Urſacius, Valens a Murſa, ab Heraclia Theodorus, Stephanus Antiochenus, Acacius a Cæſarea, Menophanes ab Epheſo, Georgius a Laodicea, Narciſſus a Neropoli. Hi ita palatium occupaverant, ut nihil ſine eorum nutu ageret Imperator: obnoxius quidem omnibus, ſed præcipue Valenti deditus.* *Valentis dolus.* *Nam eo tempore, quo apud Murſam contra Magnentium armis certatum, Conſtantius deſcendere in conſpectum pugnæ non auſus, in Baſilica Martyrum extra oppidum ſita, Valente tum ejus loci epiſcopo in ſolatium aſſumto, diverſatus eſt. Cæterum Valens callide per ſuos diſpoſuerat, ut quis prælii fuiſſet eventus, primus cognoſceret: vel gratiam Regis captans, ſi prior bonum nuntium detuliſſet; vel vitæ conſulens, ante capturus fugiendi ſpatium, ſi quid contra accidiſſet. Itaque paucis qui circa Regem erant metu trepidis, Imperatore anxio, primus nuntiat hoſtes fugere. Cum ille indicem ipſum intromitti poſceret, Valens ut reverentiam ſui adderet, Angelum ſibi fuiſſe nuntium reſpondit. Facilis ad credendum Imperator, palam poſtea dicere eſt ſolitus, ſe Valentis meritis, non virtute exercitus, viciſſe. Ab hoc initio illecti Principis extulere animos Arriani, poteſtate Regis uſuri, ubi auctoritate ſua parum valuiſſent.* Hæc Sulpitius Severus; cui in eo haud libenter adſtipulamur, quod ait Marcellum eo tempore hæretici loco habitum ab Athanaſio, quippe cum in hiſtoria Arianorum anno 358. ad Monachos miſſa, inter Præſules qui rectæ fidei ac pietatis cauſa ab Arianis exagitati vexatique fuiſſent, annumeraretur Marcellus.

Hiſtoria Arianorum ad Monachos ſub initium.

Anno 352. 1. Etſi vero omnia ad perniciem Athanaſio inferendam parata, Arianumque bellum tot Præſulum hæreticorum opera mox redintegratum iri formido erat, in pace tamen Alexandriæ verſabatur Athanaſius, veræ fidei tuendæ augendæque plurimum intentus. Populus autem Alexandrinus, ſancti viri monitis & exemplis inſtitutus, florebat pietate, vera fide morumque probitate ornatus. Quæ res Euſebii ſodalium invidiam inflammabat. Quæritare illi ſemper ſpatium occaſionemque turbarum, nova machinamenta comminiſci, quibus tantum pietatis ſtudium interturbarent. Aliquot tamen annis Athanaſio licuit in ſua eccleſia conſidere, donec ſcilicet Arianorum furor, ope Principis, quo erumperet haberet locum. *Anno 352.* Nec deerant interea quædam ceu velificationes, in dieſque controverſias agitari videre erat, ut ſolet fieri cum contraria ſtudia multitudinem in varias diſtrahunt partes. *Athan. epiſt. de Nicænis decretis ſub initium.* Erat tum quidam ex Athanaſii familiaribus, qui de fide frequens cum Arianis diſceptabat, litteriſque monebat Athanaſium quid utrimque dictum allatumque eſſet, qua quiſque ratione ſententiam aſſerere ſuam ſatageret. In quadam vero diſputatione, cui nonnulli intererant Euſebii familiares, cum fracti Ariani planeque ab hujuſmodi viro confutati, eo tandem argumentorum inopia confugerent, ut Nicænam ſynodum, quia vocibus ex Scriptura ſacra non mutuatis uſa fuiſſet, repudiarent; rem ille Athanaſio ſignificat. *Librum ſcribit Athanaſius de Nicænis decretis.* Quapropter Athanaſius hunc circiter, ut putamus, annum epiſtolam dedit de Nicænis decretis inſcriptam; ubi quæ geſta ſint in ſacra illa Synodo, cui ipſe præſens interfuerat, recenſet, quæve cauſa fuerit vocis ὁμοουσίου uſurpandæ, quo pacto Euſebius ipſe Pamphili vocem illam cenſuerit admittendam in ſua ad Cæſarienſes epiſtola, neque deeſſe ex antiquis Patribus qui ea ipſa aut ſimilibus ſint vocibus uſi. Theognoſtum dicit, Dionyſium Alexandrinum, & gentilem ejus Romanum, Origenemque. Memorat autem fuſiorem epiſtolam, quam eidem familiari reſcripſerat, jamque injuria temporum amiſſam. Vocem etiam ἀγέννητον, in cujus uſu ludebant Ariani, quoad varias quibus accipi ſolet ſignificationes erudite explanat. *Et de ſententia Dionyſii.* Occaſione, ut quidem æſtimamus, hujus epiſtolæ, Ariani cum eodem Athanaſii amico congreſſi, *Athan epiſt. de ſententia Dionyſii.* Dionyſium Alexandrinum ſibi ſuæque ſententiæ adſtipulari contendebant. Et ſane Baſilius non obſcure innuit, minus probe de ortu Filii Dei verba feciſſe Dionyſium. Verum Athanaſius, data iterum epiſtola, ſanam ſancti viri fuiſſe fidem comprobat ex aliis ejuſdem ſcriptis & operibus. Quæ res, quia pluribus jam a nobis pertractata eſt, ne hiſtoriæ fines prætergreſſi extra metam excurramus, non ulterius hic indagabitur.

Julii mors, & Liberii exordium pontificatus. 2. Hoc anno, duodecima menſis Aprilis, Julius, invictus ille Athanaſii patronus, diem obiit extremum, cum ſedem apoſtolicam rexiſſet annos quindecim, menſes duos, treſque dies. In ejus vero locum die vigeſima ſecunda Maji deligitur Liberius Romanus. Is, ſi quid fidei vel auctoritatis ineſſet epiſtolæ, quæ illius nomine inter Hilarii Fragmenta circumfertur, *Hilar. col. 1327.* mox ab inito pontificatu Athanaſio infeſtus, virum a ſocietate & communione ſua repulit. Enimvero cum litteras, ut fertur ibidem, adverſus Athanaſium ab Orientalibus Julio miſſas, ipſo interea demortuo, Liberius excepiſſet, presbyteros Lucium, Paulum & Helianum cum litteris Alexandriam legavit, Athanaſio jubens ut maturaret Romam, ex eccleſiaſticæ regulæ præſcripto oblatorum criminum redditurus rationem; ſi non properaret, eccleſiæ Romanæ communione interdictum iri. Reverſis autem legatis, renuntiantibuſque Athanaſium detrectare iter Romanum, Liberius miſſa ad Orientales epiſtola indicavit, cum illis ſibi, minimeque cum Athanaſio pacem & communionem eſſe. Verum, ut probe commonſtratum a noſtris fuit in poſtrema Hilarii editione, hæc epiſtola aperte νοθείᾳ laborat. Athanaſius enim,

Anno 352.

qui illatam ſui damnandi cauſa Liberio vim variis in locis commemorat, nihil uſpiam horum innuit; quodque plurimum urgeat, ipſe Liberius, cum patrii ſoli repetendi deſiderio flagrans, Orientalibus reſcriberet, ait ſe virum ideo admiſiſſe ad communionem, quia ſuſcepiſſet eum deceſſor ejus Julius, ne in quorumdam offenſionem, deſpectis defuncti placitis, incurreret: at ubi deprehendiſſet jure damnatum fuiſſe, tum ejus abdicationi eſſe adſtipulatum. Quibus verbis palam innuit, ſe tum ſolum condemnaſſe Athanaſium, cum Berœam relegatus, tædio diuturnioris exſilii fractus, ſedis ſuæ recipiendæ cauſa Arianorum, quos penes tunc ſumma rerum erat, gratiam efflagitaret. Quod ex aliis item Liberii apud Hilarium locis advertere eſt. Compertum itaque exploratumque nobis eſt, Liberium, donec in exſilium pulſus ab Athanaſio deficeret, ejus ſemper fuiſſe partibus addictum.

Hilar. Fragm. col. 1336.

Livor Arianorum præſulum in Athanaſium. Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 28.

3. Hoc circiter tempus Arianorum principes, Leontius Antiochenus, Georgius Laodicenus, Acacius Cæſarienſis, Theodorus Heracleotes, & Narciſſus Neroniadis, qui omnes, Leontio excepto, abdicati fuerant in ſynodo Sardicenſi, invidia juxta atque metu agitati, magnis rurſum excitandis tumultibus atque turbis intenti ſollicitique erant. Et quidem invidia illi ſumma flagrabant, quod tantam cernerent Epiſcoporum cum Athanaſio concordiam: nam plus quadringentis erant, qui cum illo pacem & ſocietatem foverent. Metu item laborabant, ne epiſcopi nuper fraude ac inſidiis ſuis circumventi, ad tantam multitudinem paulatim defluerent, neu deſerti illi, hæreſiſque eorum infamata, in triumphum, ait Athanaſius, una ducerentur. Tantæ ergo calamitatis declinandæ cauſa, primum Urſacio & Valenti auctores ſunt, ut mutata iterum ſententia, ad ſuas denuo partes deficiant, idque excuſationis obtendant, ſe nimirum Conſtantis Auguſti formidine compulſos fuiſſe ad pœnitentiam ſimulandam. Quæ res tamen, ait Athanaſius, prorſus commentitia erat. Nullo ſiquidem compellente, nullo cogente, nullo accerſente, ipſi ultro Romam profecti, in cœtu Eccleſiæ, ubi nulla extranea formido erat, facti veniam precati ſunt. Id vero, mea quidem ſententia, ſic intelligatur; non quod illi nullo Imperatoris Conſtantis urgente timore ad ſimulandam pœnitentiam deducti ſint, (ad quid enim illa tanta terroris, tanta fracti animi ſigna pertinerent, niſi Imperatoris metus acceſſiſſet?) ſed quod nulla Conſtantis juſſione, nullis intentatis minis, ipſi ultro ejus mandata prævertentes, factorum ſe pœnitere ſimulaverint. Ad hæreticorum itaque catervam reverſi Urſacius & Valens, una cum aliis Imperatorem adeunt; cui ea commemorarunt, quæ jam prænuntiaſſent ante Athanaſii reditum, nimirum ſi exſuli foret ad eccleſiam Alexandrinam regreſſus liber, exitium ſectæ ſuæ parari; omnes ab hujuſmodi viro Arianis infeſtiſſimo, a ſuis partibus abductum iri; periculumque fore ne ipſi mox ſoli, deficientibus omnibus, deſerantur, atque cum Manichæis annumerentur hæreticorum nequiſſimis.

Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 10.

4. Conſtantius autem, qui tum Magnentii debellandi cauſa properabat, conſpecta tot tantorumque Epiſcoporum cum Athanaſio ſocietate, atque iis & ſimilibus Arianorum verbis inflammatus, cum rem concoquere non poſſet, exinde viro adverſari calamitateſque parare cœpit, juramentorum juxta ac litterarum, fraternique officii immemor: quæ quidem tertio poſt anno in apertum bellum eruperunt. Athanaſius porro cum exacerbatum Imperatoris animum eſſe cognoſceret, perſuaſumque haberet inſidias ſibi in palatio adornari; ipſe quidem ad Imperatoris comitatum proficiſci nec auſus, nec e re fore ſua ratus, delectos quinque Epiſcopos, ex quorum erat numero Serapion Thmuitanus, admirabili vir ſanctimonia & eloquentia, parque tali negotio gerendo, ad Imperatorem in Occidentis partibus tum degentem miſit, datis legationis comitibus tribus presbyteris, qui omnes una a ſe averſum Conſtantii animum mitigarent, & adverſariorum criminationes depellerent, cuncta denique agerent, quæ cum ſibi tum Eccleſiæ conducere exiſtimarent: qui, ut ex ſubſequentibus geſtis licet augurari, re infecta reverſi ſunt.

Athanaſius Conſtantium mitigare fruſtra tentat. Sozom. lib. 4. cap. 9.

Anno 353.

1. Magnentius autem, qui poſt Murſinam cladem ſeſe Aquilejam receperat, victus in Italia anno 352. cum ad Alpes præſidii cauſa conceſſiſſet, demum acciſis rebus anno 353. Lugduni manus intulit ſibi, cum tres annos ac dimidium tyrannidem occupaſſet. His proſpere geſtis, Conſtantius victoria elatus, ſuperbiaque tumens, eo inſaniæ progreſſus eſt, ut æternum ſe dominumque totius orbis, nec ſine riſu Gentilium, appellari juberet. Tum videre erat aſſentantium Arianorum impudentiam, qui Filio Dei æternitatem denegare auſi, leviuſculi ingenii hominem, æternum compellare non verebantur. In cujus appellationis inſolentiam acriter invehuntur Athanaſius, Hilarius, & Lucifer Calaritanus.

Magnentii mors. Athan. lib. de ſynodis, ſub initium. Ammianus Marcel. l. 15.

Fraus Arianorum inſignis. Athan. Apolog. ad Conſtantium.

2. Hoc item anno Ariani epiſcopi ſua contra Athanaſium molimina orſi, fictitias litteras Conſtantio obtulerunt, quaſi ab Athanaſio conſcriptas, quibus rogaret, ipſius Auguſti adeundi gratia, facultatem ſibi in Italiam properandi concedi, ut una de eccleſiaſticis inſtaurandis rebus agere liceret. Eo autem, ut videtur, conſilio his inſidiis uſi ſunt Ariani, ut quia ſancto Præſuli Alexandrini populi amor præſidio erat, facilius eſſet peregrinanti perniciem machinari. Et fortaſſis ipſe Conſtantius in partem fabulæ venerat. Vix namque credatur, imprudente Imperatore, Athanaſii nomine litteras exarare auſos fuiſſe Arianos; cum mox Athanaſio reclamante, fraudemque aperiente, exploratum foret, inſcio Epiſcopo, inimicorum dolo datas fuiſſe. Epiſtolam porro Conſtantii, qua quod fraudulentis litteris poſtulatum fuerat concedebat, Athanaſio detulit Montanus Palatinus; atque ut ex Athanaſii verbis conjectare licet, publici vehiculi copiam faciebat Imperator ad Italicum iter inſtituendum. His acceptis litteris Athanaſius, animadverſaque inimicorum conſpiratione, ſcripto verboque ſignificavit ſe iter minime detrectare, ſi Imperator accerſeret: at cum non ſuo ille nutu, ſed dolo Arianorum litteras dediſſet, quaſi ipſe proficiſcendi facultatem petiiſſet, qui ne id cogitarat quidem, nequaquam iter ingreſſurum, niſi ſincera & Imperatoris conſilio data epiſtola accederet. Et hoc in capitale crimen Athanaſio vertere Ariani ſunt conati, ut narratur inferius.

3. Hæc circiter tempora, annum quippe aſſigna-

Anno 353. Alexandrinæ eccleſiæ anguſtæ pro populi multitudine. *Athan. Apol. ad Conſtantium n. 14.*

ſignare in promtu non eſt, aliud contigit, ex A quo item criminandi Athanaſii materiam nacti ſunt ejus adverſarii. Erant Alexandriæ eccleſiæ permultæ, ſed pro populi frequentia ita anguſtæ, ut haud ſine præfocationis periculo poſſet Chriſtianorum turba conventus celebrare. Quæ cauſa fuerat, ut Gregorius ὁ ψευδεπίσκοπος, impetrata ab Imperatore Conſtantio facultate, Hadrianeum, ſive templum ab Hadriano excitatum, in eccleſiam convertere aggreſſus, ædificium opibus Conſtantii exſtrueret, ita tamen ut nondum confecto opere obtruncatus illa fuerit. In quadrageſimæ igitur ſynaxibus, ob lo- B corum anguſtiam ingentemque populi frequentiam, multi infantes, mulieres, aniculæ, adoleſcentes, compreſſi ac pene exanimati domum delati ſunt, ita tamen ut nullus, Deo concedente, exſtingueretur. Sed univerſa multitudo, conqueri, obmurmurare, poſtulareque ut in magna eccleſia, licet nondum abſoluto opere, conveniretur. Accedente autem Paſchatis ſolemnitate, ingens Chriſtianorum frequeotia cogitur, & grandi edito tumultu rogare omnes ut in eam eccleſiam conventus cauſa concederetur, C ne cæterarum anguſtia eccleſiarum multos in periculum conjiceret; Athanaſius contra hortari, turbamque obſecrare, ut nihil properantius ageretur, remque tantiſper differreot, & donec completum opus eſſet, in aliis eccleſiis collectas celebrarent. At, quod fere fit in populi turba, ut quod ſemel apprehenderunt, exuere ac repudiare vix poſſint, nequaquam illi obtemperarunt; imo parati erant ex urbe egredi, & ad deſerta loca orandi cauſa proficiſci. Malebant quippe itineris perferre laborem, quam cum mœrore feſtum peragere. Tum Athanaſius D populo morem geſſit, veritus & ipſe ne cum diſcrimine vitæ conventus ageretur. Qua de re item vir ſanctus in capitis crimen vocatus eſt. Ita nimirum, ut ipſe nec ſemel conqueritur, erat opportunus inſidiis atque criminationibus hæreticorum.

4. His machinamentis Ariani Athanaſio exitium parabant, quod videlicet putarent perniciem ejus cum magna catholicæ rei calamitate eſſe conjunctam. Næ illi jam ioveterata priorum criminum invidia, Arſenii necem, menſam ſubverſam, aliaque id genus miſſa faciunt: E gravioraque commenti, Athanaſium reum agunt apud Imperatorem. Etſi porro quædam crimina jam meminimus ab Arianis Athanaſio oblata, non ingratum lectori erit, ſi cum memoriæ cauſa, tum ut liceat hujuſmodi criminationes omnes quo nrdine in medium allatæ ſunt paucis intelligere, omnia denuo breviter perſtringamus. Hæc itaque deferunt illi ad Imperatorem. Primo, quod crebris itionibus atque colloquiis Conſtantem Auguſtum in Conſtantium exaſperare, odiaque & inimicitias inter fratres movere conatus eſſet. Secundo, quod F Magnentio gratiæ ejus ineundæ cauſa miſiſſet litteras. Tertio, quod in eccleſia Cæſareæ dicta, necdum abſoluto ædificio, conventus habuiſſet. Quarto, quod juſſus a Conſtantio in Italiam ipſius adeundi cauſa proficiſci, non nbtemperaſſet. Si quid loci æquitati reliquum fuiſſet, hiſce calumniis nonniſi poſt accuratam rerum perquiſitionem fidem habiturus erat Conſtantius. At ille inſidiis nbſequiiſque Arianorum circumventus, eunuchorum agmine obſeſſus, quorum audacia ipſo imperante nihil non

Athan. Apol. ad Conſtantium.

Calumniæ Arianorum in Athanaſium.

Anno 353.

moliebatur, horum conſilio & opera nullam æqui bonique rationem habuit, ſed exinde Athanaſio necem quavis data occaſione machinatus eſt.

Synodus Arelatenſis. *Ammian. Marcellin. lib. 14. Hilar. in Fragment. Hilar contra Arianos.*

5. Conſtantius poſt debellatum exſtinctumque Magnentium in Gallias venit, Arelateque a die decima Octobris menſis ad annum ineuntem 354. conſedit. Eo in loco adverſus Athanaſium ſigna canere cœperunt ejus adverſarii, cum ſancti Præſulis abdicandi gratia auctores ſunt Imperatori convocandæ in iſta urbe ſynodi. Sperabant ſcilicet, præſente ac patrocinante Auguſto, inimici arbitrin ſuo ulciſcendi facultatem fore ſibi. Eo miſſi a Liberio ſunt Viocentius Capuanus & Marcellus in Campania epiſcopus, datis quibuſdam aliis viæ legationiſque ſociis. Quia vero decretum jam fuerat, ut Aquilejæ ſynodus celebraretur, non autem Arelate, poſtulatum accedebant, ut in illa prius aſſignata urbe evocarentur omnes. Detulit item Vincentius Orientalium litteras, necnon alias ab Ægyptiis epiſcopis octoginta in gratiam Athanaſii conſcriptas. Rogabat porro per oratores ſuos Liberius, ut de fide deque Athanaſii cauſa ſincera mente ageretur, quo vera nulliſque obnoxia fraudibus inſidiiſve pax poſſet conciliari. Hanc Liberii poſtulationem perinique tulit Conſtantius, ut nullis poſtea ejus dictis excuſationibuſque mitigari potuerit; tam feroci nimirum ex proſperis fortunæ caſibus erat animn. Grandem io Vincentio Capuano ſpem repoſitam habebat Liberius, quod is rem quæ tractabatur apprime cognoſceret, & judex in eadem cauſa inter Epiſcopos frequens ſediſſet. Interfuerat quippe Rnmanæ ſynodo ann. 342. Sardicenſi ann. 347. &, ut veri quidem ſimile eſt, ipſe Vincentius tum presbyter Nicænæ ſynodn interfuit cum Vitone item presbytero, legati ambo a Sylveſtro Pnotifice. Verum ceſſit res cootra quam ratus erat. Ardens enim furore ac ſcelere io Athanaſium Conſtantius, terrore omnia & formidine complet, exſilium ioterminatur Epiſcopis, qui bene multi ex Italia eo concurreraot, niſi Athanaſium proſcribereot. Minis hujuſmodi fractus perterrituſque Vincentius, eo appulit animum, ut quem inſnntem toties declaraſſet, jam reum ageret atque damnaret. Et principio quidem ille integris rebus poſtulabat agi de fide. Id negabant Ariani epiſcopi, veriti ne ſi in medium adferretur hæreſis Ariana, Occidentalibus ſtomachum faceret, ac deinde peroptatam ipſi Athanaſii damnationem impetrare non poſſeot. Rem pauln ſecus narrat Liberius, Legatos videlicet, ubi urgeri ſe ad Athanaſium damnandum conſpexere, ſpopondiſſe virum ſe demnaturos, dum damnarentur item Ariani. Hi vero re ſecum deliberata reſpondent, non præſentis eſſe inſtituti Arii doctrinam proſcribere, ſed de ſnla Athanaſii damnatinne agi. Tum denique Vincentius tanta Imperatoris formidine perculſus eſt, ut contra quam vere ſentiebat, ſimularet Athanaſium ſe damnare, ejuſque communionem reſpuere. Eam tamen poſtea maculam diluit Vincentius, ubi ſtrenue Arianorum conatibus obſtitit, abnuitque actis Ariminenſibus ſuffragari.

Sulpicius Severus.

Hilar. Fragm. col. 1332.

Lapſus Vincentii Capuani.

6. Eadem in ſynodo Arelatenſi fortitudine atque conſtantia emicuit Paulinus epiſcopus Trevirenſis, qui Maximino ſucceſſerat Athanaſii neceſſario. Is, cum pari violentia, in-

Paulini Trevirenſis conſtantia & exſilium. *Marcellin. & Fauſtin. in libello.*

ten-

Digitized by Google

Anno 353. Hiſtoria ad Monachos.

tentatis minis, epiſcopi Ariani inſtarent, jubérentque ut cum Arianis amicitiam communioniſque ſocietatem iniret, Athanaſiumque damnaret, maluit ſceleratorum vindictæ ſubjacere, quam ad indecoram ſimulationem deduci, ſe Photinum ajens & Marcellum damnaturum, non adduci tamen poſſe ut Athanaſium, quem inſontem æſtimaret. Cum autem e re fore ſua putarent iniqui homines, ſi a tanto viro Athanaſii damnatio extorqueretur, blandimentis atque promiſſis, quando vi nil impetrarent, id obtinere niſi ſunt. Sed cum fruſtra ſe invi-

Hil. m. col. 1282.

ctum Paulini animum tentare animadverterent, ut Eccleſia indignum atque neſarium in exſilium deportari curant. Sic autem vir ille fortiſſimus exſulavit, ut non diu eodem loco conſiſtere liceret, ſed ex alia in aliam urbem raptatus, varias peragraret regiones; eo nimirum conſilio, ut fractus tædio diuturnioris itineris animo conciderет, moremque gereret Arianis. Dum vi compulſus ſedes ſubinde commutat, in ea demum loca appulit, ubi Jeſu Chriſti nomen non colebatur, in Phrygiam ſcilicet Montaniſtarum erroribus refertam. Erat ſiquidem impia mens neſariumque conſilium Arianorum, ut vel fame iſtic interiret, vel pollutos exſecrandis Montani & Maximillæ ritibus cibos penuria cogente comederet; qui demum, non fractus animo, ſed inedia ærumniſque debilitatus, confeſſor & exſul occubuit anno 358.

Anno 354.

1. Poſt Arelatenſem ſynodum, pacis conciliandæ ſpecie, mandatum per Italiam totam prodiit, ut Epiſcopi omnes Orientalium ſententiis adſtipularentur, gravibus in eos qui non

Liberii geſta Athanaſii cauſa. Hilarii Fragment. col. 1314.

obtemperarent jactatis interminationibus. Liberius autem, cui tum cordi erat æquitatis veræque fidei cauſa, accepto legatorum ſuorum lapſu, tanto punctus eſt dolore, ut præoptandam ſibi fuiſſe mortem teſtaretur Hoſio reſcribens, quam ut in legatis ſuis noviſſimus omnium Athanaſii delator videretur eſſe, aut ſententiis Euangelio adverſantibus adſtipulari. Ac ne permultis Vincentii lapſus exemplo vel offendiculo foret, litteras mittit ad Cæcilianum Spoletanum epiſcopum, hominem cohortans, ut ne a probo conſilio Vincentii tranſgreſſione evocaretur; firmuſque perſiſteret in æquitatis veræque doctrinæ ſolicitudine ac ſtudio. Et vero ad magnum item Hoſium dat litteras, deplorans legatorum lapſum. Quem Hoſium, ceu quamdam Eccleſiæ columnam ſuſpiciebant tum

Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 41.

univerſi. Præter hæc autem de integro oratores ad Conſtantium mittendos cenſuit, Luciferum nempe Calaritanum, qui Liberium adiens, ſeſe ultro legationi ad Conſtantium obeundæ obtulerat, Pancratium (Eutropium vocat Athanaſius) presbyterum, & Hilarium diaconum cum epiſtola ad Auguſtum, datis item litteris, Euſebio Vercellenſi eodem itinere, antequam Conſtantium adirent, tradendis: cujus

Baron. ann. 353. n. 2.

hoc erat argumentum, ſolatio eſſe ſibi invictam ejus fidem, quod ſane commodum opportunumque accedebat. Nam poſt Vincentii caſum, Orientalibus obtemperaturos fuiſſe reliquos per Italiam epiſcopos, niſi ſuperveniens Lucifer ex Sardinia, qui probe norat eorum in Athanaſium invidiam atque implacabilem iram, ſeſe obtuliſſet ad legationem apud Auguſtum obeundam, poſtulaturus celebrandæ ſynodi facultatem. Rogat ſua ſuorumve opera

Anno 354.

A Lucifero ad id impetrandum ferat opem. Rem pluribus legatos ipſi narraturos. Conſtantio autem Auguſto litteris ſignificabat, ſpem fuiſſe ſibi a Chriſtiano Imperatore & Conſtantini filio poſtulata concedenda fore, niſi exaſperatum ejus erga ſe animum arguerent, quæ ad ſe lacerandum populo miſiſſet. Miraculo eſſe ſibi a tam elemente principe profectam rem ejuſmodi. Veram ſe cum Imperatore pacem requirere, non fictam & ſimulatam. Non Athanaſii modo cauſa haberi ſynodum oportere; ſed alia quoque multa inſtare negotia, atque in primis

B de vera fide eſſe agendum. Rem ejus imperio dignam eſſe, ut tot diſceptationes finem inveniant. Multos eſſe diſcidiorum percupidos, qui ſe litteras quaſdam occultaſſe mentirentur, quo poſſent latere crimina damnati viri, nempe Athanaſii. Se illas quidem evulgaſſe litteras, legiſſe Eccleſiæ, legiſſe Concilio; minime tamen iis habuiſſe fidem, quod putaret octoginta Epiſcoporum de Athanaſio ſententiam iis eſſe anteferendam. Ea ſcripta detuliſſe Euſebium quemdam, qui iter in Africam haberet, eadem Arelatem pertuliſſe Vincentium Capua-

C num. Exinde vero, ut crimina propulſet apud Conſtantium ſibi oblata, ſe teſtificatur nihil ex temerario quodam furore, nihil per jactantiam aut gloriæ cupiditatem hactenus admiſiſſe. Invitum ſe ad delatam ſedem pontificiumque munus acceſſiſſe, ſuum jam eſſe cum timore Dei omnia peragere, ac curare non ſua ſed apoſtolica ſtatuta ſervari; ſe nihil jura Romani epiſcopatus minui, nihil augeri eſſe paſſum, ſidemque veram illibatam cuſtodiri ſe ſemper exoptare. Significare quidem Orientales, pacem ſe cum Liberio & cum Occidentalibus

D habere velle; ſed nullam eſſe poſſe cum hominibus, quorum oratores ante annos octo Mediolani abnuiſſent Arii ſententiam proſcribere. Erantque ii legati quatuor epiſcopi Ariani Demophilus, Macedonius, Eudoxius, & Martyrius. Non eſſe novum quod jam occaſione nominis Athanaſii moliebantur Ariani. Exſtare quippe litteras Alexandri Alexandriæ epiſcopi ad Sylveſtrum olim conſcriptas, quibus ſignificabat undecim tam presbyteros quam diaconos, quod eſſent Arii erroribus conſperſi, ab ſe ec-

E cleſia ejectos fuiſſe; ex quorum numero quidam ſupereſſent, qui privata extra eccleſiam conciliabula haberent, quibus erat ſocietate ac communione junctus Georgius epiſcopus, ut videtur Laodicenus. Nullam eſſe pacem poſſe, ſi talibus hominibus cogantur obſequi Itali epiſcopi. Ex Vincentii & ſociorum litteris propalam eſſe, terrore ipſos animique perturbatione, non proprio conſilio deſciviſſe ad ſententiam Orientalium: propoſuiſſe tamen ut alii Epiſcopi Arianam hæreſim proſcriberent, ſed repulſam tuliſſe. Obſecrat demum Liberius Im-

F peratorem, ut iſtæc negotia curet provideatque in Synodo agitari: legatos ſuos Luciferum, Pancratium & Hilarium perbenigne recipiat, concedatque celebrandæ ſynodi facultatem.

2. Profectis autem legatis, litteras Liberius, Calepodio quodam deferente, ad Euſebium miſit; rogatuſque tabellarius, ut Euſebio auctor eſſet cum legatis ad Conſtantium proficiſcendi. Legatos autem Euſebius Vercellis honorifice comiterque excipit, viæ juxta atque legationis comitem offert ſeſe. Liberio ſignifi-

cat,

Anno 354.

cat, libentiſſime ſe huic negotio dare operam, nec defuturum officio, Eccleſiæ, Lucifero. Cui mox reſcribit Liberius, gaudere ſe ex animo quod ejus negotii curam ſuſciperet, ſperare multum rem ejus ſolicitudine feliciter gerendam: ſcripſiſſe Fortunatiano Aquilejenſi, ex cujus item conſilio atque opera impetrandæ ſynodi ſpes accederet.

Synodus Mediolanenſis indicitur.

3. Neque tamen tantæ fuit operæ ſynodum impetrare, quantæ rebatur Liberius: nam eo Arianorum quoque præſulum vota concurrebant; qui Conſtantii ope & auctoritate freti, ſe nihil non in ſynodo pro libidine & arbitrio ſuo conſequuturos ſperabant. Reſque ſane contigit ut peroptabant ipſi. In annum itaque proxime ſequentem Imperator ſynodum indicit Mediolani celebrandam.

Galli mors.

4. Hoc anno Gallus Cæſar de cædibus aliiſque maleficiis delatus ad Conſtantium, juſſu ejus capite truncatus pœnas luit. Julianus vero frater ejus in ſummum capitis diſcrimen venit, vix impetrata a Conſtantio incolumitate. Is ipſe Julianus eſt, qui ad Imperium poſtea evectus, a chriſtiana religione ad gentilitios ritus deficiens, ingentes intulit Eccleſiæ calamitates.

Miſſus qui Athanaſium deturbaret, pellitur a plebe. *Sozom. lib. 4. cap. 9.*

5. Si fides eſt Sozomeno, anno poſt delatas a Montano Alexandriam litteras ſubſequente, ſcilicet hoc anno 354. æſtate, alter ab Imperatore eadem de cauſa miſſus Alexandriam, una cum Magiſtratibus urbis, Athanaſium urgebat ut civitate decederet, graviſſimumque clericis ejus bellum indixerat. At cum populares ejus appulſu atque impetu perterriti reſpiraſſent a metu priſtino, adverſique & ad pugnam inſtructi conſiſterent, Imperatoris legatus metuens ſeditionem ac cædem, re infecta diſceſſit. Eo loci apud Sozomenum perſpicuo vitio laborat Valeſii interpretatio. Hæc quippe verba, τῷ δὲ ἐπιγενομένῳ θέρει παραγενόμενος ἕτερος ἐκ βασιλέως, σὺν τοῖς ἐν τῷ ἔθνει ἄρχουσι, κατήπειγεν αὐτὸν ἐξιέναι τῆς πόλεως, ita interpretatur ille: *Sequente æſtate alter ab Imperatore miſſus cum provinciæ rectoribus Alexandriam veniens, eum ex urbe diſcedere compulit*. In qua verſione duplicem nævum ſtatim advertas. Illud enim, σὺν τοῖς ἐν τῷ ἔθνει ἄρχουσι, nequaquam copulandum cum præcedente voce παραγενόμενος; neque enim putandum magiſtratus Ægypti vel civitatis Alexandrinæ, ex comitatu Imperatoris, qui tum in Galliis verſabatur, in Ægyptum veniſſe; ſed jungas velim cum voce κατήπειγεν, ut ſententia ſit: cum magiſtratibus Ægypti legatus ille compellebat Athanaſium urbe excedere. Illud enim Valeſii *compulit* vitioſum item eſt; neque enim Alexandria tunc deceſſit Athanaſius, & ſane verbum κατήπειγεν in imperfecto jacet.

Anno 355. Synodus Mediolanenſis. *Socrat. lib. 2. cap. 36. Sozom. lib. 4. cap. 9. Sulpicius Severus. Baron. ann. 355. n. 22.*

1. Annus 355. rei catholicæ exitioſus fuit; in quo vi & tyrannica Conſtantii poteſtate religionis jura violata, hæreticis ſumma rei eccleſiaſticæ adminiſtrandæ permiſſa, catholicis Præſulibus vis illata, oblata exſilii capitiſque pericula, niſi Athanaſium ferirent anathemate. Mediolanum igitur, ut ſtatutum anno proximo fuerat, convenerunt Epiſcopi, ex Oriente quidem pauci, reliquis aut morbi, aut ſenectutis, aut longinqui itineris cauſa eo concedere detrectantibus: Occidentales autem ingenti numero, ad trecentos enim adfuere. Et, uti ſupra tetigimus, ſuſpicari quidem erat, ex

Anno 355.

Conſtantii animo diuturnis Arianorum fallaciis circumvento, exque rebus Arelate geſtis, Arianorum præſulum arbitratu gerenda omnia fore. Quamobrem quibus cordi erat eccleſiaſticæ doctrinæ integritas, cujus ſtrenuus vindex a multis annis audiebat Athanaſius, vix induci poterant ut Mediolanum concederent, ubi damnandum proſpiciebant inſontem virum. Euſebius in primis, qui proximo anno orator Mediolanum venerat, in iſtam urbem, etſi propinquam, accedere abnuebat. Verum Ariani e re fore ſua arbitrati ſi vir ille tantus Synodi actis adſtipularetur, curarunt litteris Synodi nomine conſcriptis evocari. Et ſane litteræ maximum pacis charitatiſque ſtudium præferebant; miſſique duo ſunt qui inter Arianorum principes computabantur, Euſtomius ſcilicet, ſeu, ut putatur, Eudoxius, & Germinius, qui litteras adferrent, & Mediolanum accedendi auctores eſſent. Se ajebant æquitatis concordiæque amore adventum ejus expetere, rogare legatis gereret morem, nec cunctaretur contra Marcellum & Photinum hæreticos, Athanaſiumque ſacrilegum definire, quæ jam prope totus definiiſſet orbis; plura dicturos legatos. Si non obtemperaret, ea ſe præſtituros quæ poſtularet eccleſiaſtica regula, nec ipſi querelarum locum ſuperfore, quando miſſis legatis rogatus fuerat. Cui epiſtolæ permulti Epiſcopi ſubſcripſerunt. Exſtant hodieque in ſubſcriptionibus triginta præſulum nomina; ex quorum numero Valens, Leontius, Acacius, Germinius, Arianorum primipilares. Euſebio reſcripſit etiam Imperator, urgens profectum, ac commonens ut cum cæteris Epiſcopis paci Eccleſiæ conciliandæ navaret operam. Acceſſerunt item litteræ Luciferi, Pancratii & Hilarii legatorum, vehementiore ac mordaci, ut ſolebat Lucifer, ſtylo conſcriptæ, quibus auctores Euſebio ſunt, ut quam maturrime proficiſcatur, ſpem eſſe ut ejus adventu propediem Valens profligetur, Arianorumque machinæ obruantur: ſe ſummopere ejus præſentiam & operam expetere. His amicorum inimicorumque litteris inductus Euſebius, miſſa ad Conſtantium adventus ſui prænuntia epiſtola, Mediolanum ſe contulit. Quo vixdum pervenerat, cum eccleſiæ aditu intercluditur: ac deinde totum decem dierum extrahitur ſpatium, antequam miſcendi colloquii facultas eſſet. Quo toto tempore conſpirationis adornandæ rationem inibant Ariani. Cum porro eſſent omnia ad fraudem compoſita, & machinamenta in Athanaſii perniciem comparata, tum evocatur Euſebius cum comitibus legatis, a quibus coram conſtitutis poſtulatum ut Athanaſii damnationi adſtipularentur. At Euſebius contra primum de fide tractandum contendebat, adeſſe quippe viros hæretica labe pollutos; oblatoque Nicæno ſymbolo, ſe, ſi vellent ipſi, ejuſmodi fidei formulæ ſubſcribere, damnaturum hominem pollicetur. Quam ille conditionem, iniquam licet, tuto offerebat: numquam enim Arianorum principes Nicænæ fidei, cui ab annis triginta implacabile bellum indixerant, adſtipulaturi erant. Tum accepta charta Dionyſius Mediolanenſis, veræ fidei propugnator, prior ſuffragium Nicænæ formulæ adſcribere cœpit. Valens autem calamum & chartam violenter extorſit, vociferatus id nihil ad rem quæ tum agebatur pertinere, nec quidpiam ea ratione perfectum iri.

Hilar. col. 1331.

Anno 355.

Suborto exinde clamore res in vulgus emanat, graviſque omnium animos dolor occupavit, quod ab ipſis ſacerdotibus impugnari fidem cernerent. Valens autem, Urſacius, & reliqui Ariani, judicium populi reformidantes, ex Dominico ſeu eccleſia ad Palatium tranſeunt, quaſi ſcilicet aulicorum comitia, non Epiſcoporum, convocareotur.

Edictum Conſtantii offertur ſubſcribendum.

2. *Intra palatium congregati*, ait Sulpitius Severus, *illinc epiſtolam ſub Imperatoris nomine mittunt, omni pravitate refertam: eo nimirum conſilio, ut ſi eam æquis auribus populus recepiſſet, publica auctoritate cupita proferrent. Sin aliter fuiſſet excepta, omnis invidia eſſet in Rege, & ipſa venialis: quia etiam tum catechumenus ſacramentum fidei merito videretur potuiſſe neſcire*. Erat quidem edictum magnificis deſcriptum verbis: affectabat quippe Conſtantius eruditionis & eloquentiæ famam. Arianis auctoribus & magiſtris hæreſeos veſtigia in ejuſmodi litteris videre erat; & quod fuit male feriati capitis argumentum, ſe per ſomnum Conſtantius quæ diceret a Deo accepiſſe mentiebatur. Primo igitur Epiſcopis edictum ſubſcribendum offertur per aulicos & palatinos, omnibus io eodem quo Imperator conclavi conſiſtentibus, ſed velo intermedio, qui mos erat ea tempeſtate, ut perfacile Conſtantius colloquium audiret. Commemorabant aulici Imperatoris ſolicitudinem in conciliianda Eccleſiæ pace, ejus eſſe votum ac in eo totum verſari, ut Dei voluntatem impleret; etſi vero Lucifer Arianæ illum doctrinæ addictum criminaretur, ſanam ejus eſſe fidem ex collatis ipſi a Deo beneficiis ac victoriis comprobari. Ad hæc Lucifer, vehementi de more ſtudio incenſus, reclamat, Nicænam fidem Arianæ oppoſitam ſolam piam, ſolam ſanam, nec ſi adeſſent univerſæ Conſtantii copiæ militareſque turmæ, poſſe ſe edictum ſacrilegum non deſpicere, & maledicta in Deum non exſecrari. Tum Conſtantius ea legatorum loquendi fiducia offenſus, homines eſſe petulantes exclamare, nec ipſorum munus eſſe Imperatorem ab Arii doctrina revocare; ac derepente mutato coofilio, precibus viros, quando interminatione nihil conficiebat, tentare cœpit. Sed fruſtra eorum animos cum minis, tum blanditiis impetebat. In petra namque fundati, ut decumanos fluctus imperterriti exceperant, ita neque blandimentis a propoſito dimoventur.

Lucifer lib. mor. pro Dei Filio.

3. Populus autem lectam in cœtu Eccleſiæ Conſtantii epiſtolam perindigne tulit. Plebs namque Mediolanenſis veræ fidei ſtudioſiſſima, quidquid peregrinam Arii doctrinam oleret, præſulis ſui veſtigiis inſiſtens, ſumme averſabatur. De Dionyſio tamen fertur, in ſermone Maximi Taurinenſis de natali die ſancti Euſebii, hujuſmodi hiſtoria. Cum Arianorum dolis circumventus Dionyſius, ſuffragium ſuum adverſus Athanaſium ſcripto dediſſet; ſuperveniens Euſebius, rogatus ut pari modo & ipſe ſubſcriberet, ſe velle quidem idipſum præſtare ſimulavit, ſed quod ſibi filium ſuum (ſic nuncupabat Dionyſium) in ſubſcriptione antepoſuiſſent, perindigne ferre. *Vos enim*, inquit, *qui dicitis Filium Dei Patri Deo æqualem eſſe non poſſe, cur mihi filium prepoſuiſtis?* Quibus illi dictis permoti, confeſtim Dionyſii chirographum deleverunt, primas Euſebio deferentes. Quos ille objurgans atque irridens ait:

Dionyſii ſuffragium aſtu delet Euſebius.

A *Neque ego me veſtris ſceleribus polluo, neque filium meum vobiſcum participare concedo*. Unde cum dicat Euangelium in hac generatione prudentiores filios tenebrarum eſſe quam lucis, tum ipſis tenebrarum filiis prudentior lucis filius compertus eſt. Sic deluſa Arianorum exſpectatio fuit. Jam quod colloquium invicti confeſſores cum Conſtantio habuerint, Athanaſio narrante ediſcimus. „ Accitis, inquit ille; Epi-
„ ſcopis, nempe Lucifero, Euſebio & Diony-
„ ſio, juſſit Imperator, ut contra Athanaſium
„ ſuffragia darent. Ipſi vero id cum fiducia
B „ negare, commemorare Urſacii & Valentis
„ pœnitentiam, quæ Athanaſii adverſarios fal-
„ ſi argueret. Non ultra fidem Valeoti ſocio-
„ que habendam, qui jamdiu ea ejuraſſent quæ
„ nunc contra Athanaſium adferreot. Ille con-
„ feſtim exſurgens: Ego, ego, inquit, Atha-
„ naſii accuſator adſum, vel mei gratia eorum
„ dictis habete fidem. Illi contra: Qui accu-
„ ſator eſſe potes abſente reo? nam etſi tute
„ ſis accuſator, de abſente ſane judicari ne-
„ quit. Non judicium quippe Romanum inſti-
„ tuitur, ut tibi quamvis Imperator ſis fides
C „ habeatur; ſed cum de Epiſcopo ſit controver-
„ ſia, pari jure cum accuſatore & cum reo
„ agier oportet. Qui autem accuſare potes ho-
„ minem, eo tempore procul verſantem & tan-
„ to itineris intervallo diſſitum? Quod ſi illis
„ narrantibus fidem habes, quid eſt quod A-
„ thanaſio noo æque habeas? Sin illis, non
„ huic habes, ſane hinc propalam eſt ipſos ad
„ tui gratiam ineundam Athanaſium accuſare.
Alio autem loco hæc habet Athanaſius:
„ Cum juberet Imperator viros contra Atha-
D „ naſium ſuffragia ſcribere, ac cum hæreticis
„ communicare; illis rei inſolentia ſtupenti-
„ bus, pugnantibuſque id eccleſiaſtici non eſſe
„ juris, ſtatim ille: At quod mihi libitum
„ eſt, id eccleſiaſtici juris loco habeatur: mi-
„ hi quippe ita loquenti annuunt Syri epiſco-
„ pi: aut igitur obtemperate, aut ipſi quoque
„ extorres futuri eſtis. His auditis Epiſcopi,
„ remque ſummopere mirati, ſupplices ad Deum
„ manus tendere, cum fiducia compellare vi-
„ rum, docereque non ſuum eſſe imperium,
„ ſed Dei qui trauidiſſet: rogare ut eum ti-
E „ meret, ne derepente datum adimeret; inter-
„ minari judicii diem, ſuadereque ne eccleſia-
„ ſticas res peſſum daret, neu Romanum Im-
„ perium cum eccleſiaſticis ſtatutis commiſce-
„ ret, nec Arianam hæreſim introduceret in
„ Eccleſiam Dei. Verum ille neque aurem
„ præbuit, neque plura dicere conceſſit; quin
„ & acrius ſtricto adverſum illos gladio com-
„ minabatur: imo nonnullos ad ſupplicium ra-
„ pi abducique juſſerat; ſed poſtea mutato con-
„ ſilio vitam nec rogantibus conceſſit. „ Iis
Lucifer adjicit, eam epiſcopos obtuliſſe condi-
F tionem, præſto eſſe ſe ſuis ſumtibus Alexandriam properare, ut auditis dumtaxat catholicis accuſatoribus, ſi qui forent, æquum de Athanaſii cauſa ferre poſſeot judicium. Hac vero repudiata conditione, habitiſque ut ſupra colloquiis, (quæ tamen omnia ordine uti geſta ſunt non in promtu eſt enarrare: nam hinc & inde ex variis collecta ſcriptoribus conſequenter recenſere facultas non eſt,) tres Epiſcopos Conſtantius in exſilium miſit, Pancratium item presbyterum, (quem Eutropium vocat Athanaſius) una cum Lucifero a Libe-

Anno 355.

Conſtantius fruſtra tentat Epiſcopos.

Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 76.

Athan. ibid. n. 33. 34.

Epiſcopi mutti in exſilium ablegati.

rio

Anno 355.

rio legatum pariter extorrem fecit. Hilarium autem diaconum, ejuſdem legationis comitem Urſacius & Valens una cum ſpadonum caterva ubi nudaſſent, atque dorſo flagellis cæcidiſſent, in exſilium item deportari curarunt. Inter flagellandum autem hæc ſcelerati homines vociferabantur: Quare Liberio non obſtitiſti? cur ejus detuliſti litteras? Diaconus vero inter verbera gratias Domino rependere atque dicere: *Dorſum meum flagellis obtuli*. Illi autem irridere ac cachinnos effundere, nec erubeſcere quod Levitam contumeliis & plagis onerarent. In exſilium itaque acti ſancti Confeſſores, excuſſo pulvere pedum, erectiſque ad Deum oculis, cujus amore neque Imperatoris iras reformidaverant, neque ſtricti gladii metu veritatem prodiderant, exſilium pro miniſterii ſui officio habuerunt. Dum enim loca civitateſque peragrarent, etſi vinculis conſtricti, ſanæ fidei prædicationem nihil intermittebant, Arianam hæreſim impiam ubique renuntiabant, traducebantque Urſacii & Valentis pœnitentiam. Quod contra quam rati erant, ceſſit inſidiatoribus. Nam quanto longiore ſpatio & intercapedine diſtabat exſilii locus, tanto gravius in impios homines concitabatur odium, latiuſque ſerpebat invidia facti. Sanctorum itaque Præſulum demigratio, vere prædicatio fuit, qua eorum impietatis fama ubique manaret. Quis enim dum peragrantes cerneret, non laudibus ut confeſſores exornavit? quis non Arianos maledictis & probris inſectatus eſt ut impios, carnifices & homicidas, & non quovis potius quam Chriſtianorum nomine compellavit? Cæterum exſules, ait Sulpitius Severus, ſatis conſtat totius orbis ſtudiis celebratos, pecuniaſque eis in ſumtum affatim congeſtas, legationibus quoque eos plebis catholicæ ex omnibus fere provinciis frequentatos.

Athan. ibid. n. 41.

Liberii litteræ ad Confeſſores.

4. Accepto Liberius rerum Mediolani geſtarum nuntio, gratulatorias exſulibus miſit litteras, quamvis, ajens, malis adfici videantur, ipſos tamen ſingularis ſuæ fidei cauſa acceptiſſimos eſſe Deo, & jam ad futuram martyrii gloriam deſignatos. Optaſſe ut ſibi priori id boni contingeret; ſed quia illi prævertiſſent, rogare ut ſe ſtudio amoreque præſentem æſtimarent: & cum per hujuſmodi ærumnas atque calamitates propius ad Deum acceſſiſſent, precibus jam ſuis ipſi opitularentur. Poſtulat demum, miſſis litteris ſibi quid geſtum ſit accurate ſignificent, ne ipſe inter incertos vulgi rumores animi pendeat.

5. Quo autem acerbiorem exſilii pœnam ſancti Præſules experirentur, (quod erat hæreticorum conſilium ſtudiumque;) non unum in locum relegati ſunt, ſed in varias & multo intervallo diſſitas tranſmiſſi regiones, ne mutui conſpectus ſolatio ſupplicii dolor levaretur. Verum, ut cæca res eſt malitia, non advertebant ſcelerati, in grave rerum ſuarum detrimentum veritatis præcones ac hæreſeos hoſtes varia loca peragrare, quo latius manarent illa perfidiæ Arianæ argumenta. Nemo enim conſpectis ſanctis viris tantam pro veritate calamitatem ferentibus, ſceleratorum iniquitatem non eſt exſecratus. Euſebius igitur Scythopolin exſilii locum pervenit; cujus urbis epiſcopus erat Patrophilus Arianus, qui tanta cura, Epiphanio teſte, catholicos a ſua parœcia exegerat, ut nonniſi unus Joſeph Comes iſthic ſupereſſet, qui Arianum non ſectaretur errorem. Erit fortaſſe narrandi locus quid ejus cura & opera perpeſſus ſit Euſebius. Fuit autem Euſebio peregrinationis laborumque ſocius Exuperantius, qui poſtea fuit in Tortonenſem epiſcopum cooptatus. Lucifer Germaniciam mittitur; cujus tum epiſcopus erat Eudoxius Arianus. Quo in loco quibus ſit ærumnis adfectus, deſcribit ipſe in ſua ad Conſtantium epiſtola. In carcere quippe recluſus ac luce privatus, in tenebris aſſervabatur, ut ne cuipiam ejus inviſendi copia eſſet. Dionyſius autem Mediolanenſis in Cappadociam deportatus, illic exſilii juxta ac vitæ finem invenit; Dominum precatus ſcilicet, ut ex hac vita demigrare liceret, ne reverſus, parœciam ſuam Ariana labe infectam deprehenderet. Et ſane res ut augurabatur accidiſſet, ſi diutius extraxiſſet vitam. In ejus quippe locum ſuffectus eſt Auxentius Arianorum deterrimus, a Gregorio Alexandrino presbyter ordinatus, qui Arianæ rei augendæ atque promovendæ ſtrenue operam dedit.

6. Præter memoratos autem Epiſcopos, alii perpauci exſilii pœnam ſubire maluerunt, quam vel Athanaſium damnare, vel cum Arianis inire ſocietatem. Maxima pars minis, terrori, ac fraudibus Conſtantii conceſſere; ex quorum numero Fortunatianus Aquilejenſis, & Eremius Theſſalonicenſis, quorum lapſum deplorat Athanaſius.

Maximus ſede pellitur.

7. Eminuit autem inter veritatis confeſſores Maximus Neapolitanus; qui cum ægritudine ſtomachi laboraret, ab Arianis ſubſcriptionem ſuam extorquere conantibus multis eſt adflictus malis. At cum ille in ægro corpore invictum gereret animum, nullis cedens cruciatibus, in exſilium tandem pulſus eſt. In cujus locum cooptatur Zoſimus quidam. Is cum hactenus catholicam fidem conſtanter propugnaſſet, tum Arianis rebus emolumenti cauſa ſtudere cœpit. Quo audito Maximus diras homini imprecatus, prænuntiat eum non diu in epiſcopali ſede permanſurum. Accidit res, ut præfatus ille fuerat. Cum enim Zoſimus epiſcopali munere in populi cœtu fungeretur, derepente lingua horrendum in modum foras erupit, ut neque reducendi facultas eſſet. Quod cum repetitis vicibus accidiſſet, ſenſit ille divinitus immiſſum malum, novitque non fruſtra vaticinatum fuiſſe Maximum, ac ſponte dignitatem exuit epiſcopalem. Maximus autem in exſilii loco poſtremum obiit diem, confeſſionis exinde gloria clarus.

Martyrium Rufiniani.

8. Iiſdem annumeratur item Rufinianus quidam vitæ ſanctimonia conſpicuus; qui fidei cauſa ab impiiſſimo Epicteto Centum-cellarum epiſcopo immanem in modum vexatus, ante currum ejus concitato curſu procedere compulſus eſt: quo factum, ut erumpentem ſanguinem ore evomens, exſtinctus ſit.

Vexatio catholicis per orbem illata.

9. Nec ſolum autem Mediolani ac per Italiam Ariana lues graſſabatur; ſed per totum Romanum imperium horrore omnia plena: minæ, mulctæ, exſilia, quodvis ærumnarum genus iis qui nollent Athanaſii damnationi ſubſcribere. Qua de re Athanaſium libet audire loquentem. Statim litteræ ad Præfectum miſſæ, juſſumque eſt Athanaſium ſolita frumenti annona privari, totamque in uſum Arii ſectatorum conferri. Data cuique volenti facultas

eſt,

Digitized by Google

Anno 355.

eſt, contumeliam iis inferendi qui Athanaſii conventibus intereſſent. Hinc minæ quoque judicibus intentatæ, niſi cum Arianis communionis ſocietatem inirent. Paria in aliis regionibus juſſa prodiere: videreque erat per urbes ſingulas miſſos Notarios & Palatinos, qui judices concitarent in Athanaſium, & Epiſcopos vel ad ferendum ſuffragium inducerent, vel pellerent in axſilium, populiſque graves interminarentur calamitates. Legatis dabantur itineris comites Urſacii & Valentis clerici: qui ſi judices viderent non ſtrenue rem agere, deferrent ad Imperatorem. Et quod ſtupendum plane erat, cum cæteras hæreſes intactas ſinerent, ſolis catholicis bellum inferebant. Tum Epiſcopi, ut ſcriptum eſt, ad reges & præſides ducti, a judicibuſque hæc audiebant: Aut ſubſcribite, aut decedite ab accleſiis; nam juſſit Imperator ut abdicemini. Alii a præfectis exturbati; quod tamen primarii viri non odio quodam inſenſoque animo præſtabant, ſed ut ne ipſi inter Epiſcoporum amicos computarentur, atque hinc foret ſui criminandi occaſio. Nam ipſis magiſtratibus miſſæ litteræ ſunt, miniſque adhibitis, mulcta pecuniaria indicta, niſi ſinguli ſuæ civitatis Epiſcopum compelleret ad ſubſcribendum. Omnis denique locus, omnis civitas terrore erat ac tumultu plena, dum raptati Epiſcopi pellerentur, populi omnia luctu gemitibuſque complerent.

10. Hæc erant miſſorum Palatinorum geſta. Admirandi autem homines iis quæ nacti ſunt patrociniis freti, in eo toti erant ut alios Epiſcopos accirent ad Imperatorem, alios litteris fictiſque criminationibus circumvenirent, ut illi Conſtantii vultum conſpectumque, hi legatos, minas, conficta crimina pertimeſcentes, pariter a recto pioque conſilio evocarentur. Iis artibus Imperator tam multos Epiſcopos compulit ad hæc proferenda verba: *Non ultra cum Athanaſio communicamus*. Nam eos qui ſe adirent non ante ad conſpectum admittebat ſuum, neque domo egredi facultatem dabat, quam vel ſubſcriberent, vel abnuentes pellerentur in axſilium. Id agebat autem, gnarus inviſam omnibus hæreſim eſſe: quæ potiſſima cauſa fuit quod tam multos vi compelleret, ut paucis annumerarentur. Cura ſumma atque ſolicitudo ipſi erat vim nominum una cogere, cum ut invidiam Athanaſio conflaret, tum ut Arianæ hæreſi, cujus fervens ipſe vindex erat, aliquam adferret dignitatis ſpeciem, ratus veritatem ſe perinde atque homines circumvenire poſſe.

Sylvani defectio.

11. Inter hæc in Galliis contigit Sylvani defectio, qui ab exercitu Imperator eſt inauguratus. Ea res Conſtantium in ſummam conſilii inopiam perturbationemque conjecit. At cum ille interpoſitis viginti octo poſt defectionem diebus ab Urſicino obtruncatus eſſet, ingenti Conſtantius metu liberatus eſt.

12. Dum hi per totum orbem motus, hæ turbæ dantur, Athanaſius Alexandriæ haud ſine metu impendentis periculi verſabatur, populi præſidio & amore tutus ab inſidiis Arianorum: qui ſemper machinis erant & calumniis ſtruendis intenti, quo virum urbe pellerent & axterminarent.

Dracontius in Epiſcopum adlectus fugit.

13. Accidit autem paucis ante Paſchalem ſolemnitatem diebus hujus, ut opinamur, anni, ut vacante ſede Hermopolis parvæ, quæ parœcia maximam Alexandrini agri partem complectebatur, Dracontius quidam Monachus & Monachorum ἡγούμενος in Epiſcopum ejus loci promoveretur. Et quidem tantis erat ille populorum votis expetitus, ut Gentiles etiam ſe Chriſtianos fore pollicerentur, dum Dracontius eſſet Epiſcopus. Is vero ſive imminentis Chriſtiano populo calamitatis declinandæ cauſa, ſive quod monachali inſtituto addictus animus epiſcopalem adire dignitatem pertimeſceret, cum de eligendo Antiſtite agebatur, ubi advertit inclinatas in ſe omnium voluntates, juramento edixit ſe, ſi deligeretur, nequaquam obtemperaturum. Cum autem communi calculo electus fuiſſet, auctoribus & conſuaſoribus Monachis quibuſdam fugam fecit, ſeſeque occultavit. Re comperta Athanaſius, de fuga ſumme doluit, elegantemque ad Dracontium miſit epiſtolam per tabellarios Hieracem presbyterum & Maximum lectorem, juſſos ut & ipſi cohortarentur ad remigrandum. Multis ajebat Athanaſius, ſibi in primis offenſioni eſſe, quod propter impendentes Eccleſiæ calamitates fugam feciſſet; hinc futurum ut epiſcopalis ſedes a multis iiſque improbis hominibus invaderetur, utque Ethnici, qui ſe Chriſtianos fore ſpopondiſſent, in idolorum cultu perſeverarent. Minabatur judicii diem, niſi vocanti Domino obſequeretur. Si enim, inquit, eadem omnes ſemper mente fuiſſent, qua ratione Chriſtianus tu eſſes, non exſtantibus Epiſcopis? Et ſi qui poſt futuri ſunt, eodem animo fuerint, qua ratione conſtare valebunt eccleſiæ? Deinde exemplo Moſis, Heliæ, Heliſæi, & Apoſtolorum, qui graviſſima olim pro populo Dei ſubire certamina, & capitis periculum adire non recuſaverant, Dracontium ille ad delatum munus revocare nititur, & ad calamitates Chriſti gregiſque ſui cauſa perferendas cohortatur. Monachos item recenſet, qui ad epiſcopatum promoti, id oneris cum laude populorumque emolumento perferrent. Erant ii Apollos, Agathon, Ariſton, Ammonius, Muis, Paulus. Non tam conditionem ipſam, quam inſtitutum veri Monachi amplexandum eſſe; quod præſtare etiam Epiſcopo liceret. Carpit autem Monachos, qui Dracontio ejuſmodi fugæ auctores fuiſſent. Hortatur ut maturet parœciam adire ſuam, cum maxime inſtet Paſchatis ſolemnitas: ne populi in lætiſſimo reſurrectionis feſto abſentem doleant paſtorem ſuum. His Athanaſii hortamentis ceſſit Dracontius, nec diu poſtea pro catholica fide in exſilium ab Arianis pulſus eſt.

Anno 355.

Revocatur ab Athanaſio.

14. Conſtantius, tot pulſis Epiſcopis, Arianorum conſilio Liberium aggreditur. Cum adverterent enim eum ſanæ doctrinæ cultorem eſſe, Athanaſio patrocinari, erroribus adverſari ſuis, ſeque ut hæreticos ubique locorum traducere; rati impii homines ſe, ſi Liberium ſubornare poſſent, omnes illico ſuperaturos, virum apud Imperatorem crimininantur. Ille vero ſperans ſa Liberii opera quamprimum omnes ſibi conciliaturum, cum litteris ſpadonem quemdam Romam mittit Euſebium nomine, qui principem inter eunuchos obtinebat locum; dona ferentem, ut Liberium muneribus tentaret, ac ſi minus dona poſſent, additis litterarum minis optatum finem aſſequeretur. Profectus Romam ſpado, principio auctor erat Pontifici ut adverſus Athanaſium ſuffragium ſcriberet

Conſtantius Liberium a propoſito dimovere tentat.

cum

Anno 355.

cum Arianiſque communicaret: id exoptare, id jubere Imperatorem. Hinc oblatis muneribus hortabatur, manuſque Liberii contrectans ajebat: *Imperatori obtempera, & hæc accipe*. Epiſcopus contra compellare hominem, & hæc adverſum dicere: Non poſſe damnari Athanaſium, quem non una dumtaxat, ſed & altera Synodus purum innoxiumque promulgaſſet; quem Romana ſynodus cum pace dimiſiſſet, æquum non eſſe a ſe Romano Pontifice condemnari. Si Imperatori tamen placeret abrogari quæ fuerant pro Athanaſio conſcripta, irrita quoque forent quæ adverſus eum geſta, atque litteris mandata eſſent, ac de integro res in ſynodo ageretur, procul palatio, ubi non Imperator, non forenſis judex, non Comes, nulla demum extranea formido adeſſet, ſed ex ſolo Dei timore ederentur omnia: ac primo exigerentur Ariani, utpote a Nicæna ſynodo anathemate percuſſi, aditus omnis ad hujuſmodi ſynodum eſſet hæreticis intercluſus. poſtea de reis ageretur, ut ſontes pœnas luerent, inſontes liberi dimiſſi tuto conſiſterent in ſedibus ſuis. Hæc Imperatori renuntiaret, moneretque ut ne aurem ultra præberet Urſacio & Valenti, qui cum de rebus ante geſtis pœnitentiam egiſſent, jam nulla eſſent fide digni.

Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 17.

15. Hæc Liberii dicta indigne ferens ſpado, non tam quod io Athanaſium ſubſcribere detrectaret, quam quod illum hæreſi adverſarium comperiſſet, nihil reveritus Epiſcopum, acriter interminatus, cum donis abſcedit; nefariamque rem aggreditur, Chriſtiano homine indignam, & majoris audaciæ quam quæ ſpadonem deceat. Profectus enim ad Martyrium Petri apoſtoli, dona illic appoſuit. Re comperta Liberius, in loci cuſtodem graviter ſuccenſet quod non prohibuiſſet hominem: ipſaque dona, quaſi illicitum ſacrificium, abjicit. Quæ res caſtratum vehementius ad iram concitavit. Quare profectus ad Imperatorem de Liberii in Arianam hæreſim odio conqueſtus, juvantibus cæteris eunuchis, penes quos tum ſumma rerum erat, quorum vis & audacia multa in Arianorum gratiam moliebatur, hominem impotentem in furorem agit. Litteras igitur Romam quamprimum mittit: rurſumque Palatini, Notarii & Comites ad id negotii iter ſuſcipiunt. Litteris Præfectus urbis jubetur, aut Liberium dolo Roma ſubductum in caſtra tranſmittat, aut vi aperta comprehenſum ad ſe pertrahat. Ejuſmodi miſſis litteris exorta formido eſt, inſidiæ per totam urbem paratæ, promiſſa dona iis qui ſtrenue adverſus Liberium rem gererent. Tum Epiſcopi his perſpectis rebus ſeſe abdere, matronæ calumniarum metu per pagos ſecedere, Aſcetæ inſidiis appeti, homines Romæ commorantes expelli, portus exituſque portarum iotercludi, ut ne quis ingreſſus Orthodoxorum Liberium viſeret. Tunc Roma quoque Chriſti hoſtium immanitatem experta, re ipſa novit quæ vix ante crediderat, cum rumore nuntio audiret quantam cæteris Eccleſiis ſinguliſque urbibus impii illi intuliſſent vaſtitatem.

Liberius ad Imperatorem trahitur. Athan. ibid. n. 30. Ammian. Marc. lib. 15.

16. Cum itaque Conſtantius litteris, iοterminationibus, juſſis inſtaret urgeretque profectum, Liberius tandem curante Leontio Romæ præfecto ad Imperatorem trahitur; multaque uſus loquendi fiducia, Deſine, inquit, Chriſtianos vexare, ne noſtra opera cures impietatem introducere in Eccleſiam. Sumus ſane ad omoia toleranda parati potius quam cum Ariomanitis annumeremur. Ne nos Chriſtianos cogas chriſtomachos evadere. Auctores tibi ſumus, ne bellum moveas in eum qui hoc tibi imperium tradidit, neu gratiarum actionis loco impietatem ipſi referas. Ne calamitatem iis inſeras qui in Chriſtum credunt, ne ipſe quoque audias: *Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare*. Sed utinam aurem præbeas, ac tu quoque quemadmodum beatus Paulus morem geras. Ecce adſumus, acceſſimus, vel antequam crimen illi comminiſcantur. Ideo properavimus, gnari licet a te nobis exſpectandum exſilium eſſe, ut ante confictam criminationem damnemur, cunctiſque propalam ſit pari ratione cum aliis actum eſſe, oblataque ipſis crimina ſimiliter conficta ab inimicis fuiſſe; quorum omnia dicta nihil oiſi calumniæ, nihil niſi mendacia fuere.

Act. 9. 5.

Colloquium Liberii cum Conſtantio. Theod. l. 2. cap. 16.

17. Hæc de colloquio Liberii cum Conſtantio Athanaſius. Rem pluribus adfert Theodoretus, cujus dialogum adſcribere ne pigeat; ex eo quippe cum Liberii conſtantia & fortitudo, tum Imperatoris in Athanaſium infenſus animus palam perſpicitur. Conſtantius Imperator dixit: „ Nos, quoniam & Chriſtianus es &
„ noſtræ urbis Epiſcopus, te evocandum duxi-
„ mus, ac monemus ut nefariæ dementiæ im-
„ pii Athanaſii communionem abjicias. Id e-
„ nim æquum eſſe orbis terrarum cenſuit,
„ eumque ab eccleſiaſtica communione alienum
„ fore ſynodali ſententia decretum eſt. Reſpon-
„ dit Liberius: Judicia eccleſiaſtica, o Impe-
„ rator, ſumma cum æquitate ferri oportet:
„ quare ſi pietati tuæ libeat, judicium inſtitui
„ jubeto; & ſi quidem Athanaſius damnatione
„ dignus videatur, tum juxta eccleſiaſticæ re-
„ gulæ formam ſententia io illum feretur. Ne-
„ que enim vir a nobis condemnari poteſt de
„ quo non judicavimus. Cui Conſtantius: To-
„ tus terrarum orbis de ejus impietate tulit
„ ſententiam, eo quod jam inde ab initio de-
„ ludendo tempus trahat. Ad hæc Liberius e-
„ piſcopus: Quotquot ſubſcripſerunt, res ge-
„ ſtas ipſi non viderant; ſed ex inani gloria,
„ tui metu, ignominiæ a te inurendæ formi-
„ dine ſubſcripſeruot. Tum Imperator: Quæ
„ gloria, qui metus, quæ ignominia? Infit
„ Liberius: Quotquot Dei gloriam non a-
„ mant, ii tua munera anteponentes, eum
„ quem non viderant, de quo ne judicarant
„ quidem, damnaverunt: quod alienum a Chri-
„ ſtianis eſt. Hic Imperator: Atqui de præ-
„ ſente judicatum eſt in ſynodo Tyria, uni-
„ verſique orbis Epiſcopi in ea ſynodo homi-
„ nem damnavere. Cui Liberius: Numquam
„ ille præſens judicio fuit. Quotquot enim eo
„ tempore coacti in eum ſententiam tulere,
„ poſt Athanaſii diſceſſum inique de abſente
„ judicarunt. Tum Euſebius eunuchus: In ſyn-
„ odo Nicæna alienus a catholica fide demon-
„ ſtratus eſt. Liberius Imperatori (deſpecta
„ eunuchi futilitate:) Ex iis qui cum Iſchy-
„ ra navi in Mareoten tranſmiſerunt quinque
„ ſolum fuere judices, quos illi quidem miſe-
„ rant ut adverſus reum acta conficerent. Ex
„ iis qui tunc eo legati ſunt, duo ex hac vi-
„ ta migrarunt, Theognius ſcilicet & Theo-
„ dorus, reliqui tres adhuc ſuperſtites ſunt,

Anno 355.

„ Maris, Valens, & Urſacius. Contra hoſce in Mareoten miſſos Sardicæ ea ipſa de cauſa lata ſententia eſt. Qui poſtea veniam precati libellos obtulerunt, ob acta ſcilicet quæ per calumniam, altera dumtaxat præſente parte, in Mareote confecerant. Quos quidem libellos nunc in manibus habemus. Utris horum aſſentiri & communicare debemus, Imperator; hiſne qui cum Athanaſium ante damnaſſent, veniam poſtea rogarunt, an illis qui nuper iſtos condemnarunt? Tum Epictetus epiſcopus; Non fidei cauſa, nec pro defenſione judiciorum eccleſiaſticorum Liberius jam verba facit, o Imperator; ſed ut apud Romanæ civitatis Senatores glorietur Imperatorem a ſe fuiſſe ſuperatum. Imperator Liberio: Quota pars es orbis terrarum, ut tu ſolus impio homini ſuffragari velis, & orbis Romani totiuſque mundi pacem perturbes? Cui Liberius: Etiamſi ſolus ſim, fidei ratio non ideo minuitur. Nam & olim tres tantum reperti ſunt qui Regis mandato obſiſterent. Euſebius eunuchus ait: Imperatoremne noſtrum Nabuchodonoſori confers? Tum Liberius: Nequaquam. Sed tu inique hominem damnas, de quo non judicavimus. Ego vero poſtulo, ut primum quidem omnium præcedat ſubſcriptio, quæ fidem Nicææ editam confirmet, deinde ut revocatis ab exſilio fratribus noſtris & in ſedes ſuas reſtitutis, ſi ii, qui jam tumultus in eccleſiis auctores ſunt, apoſtolicæ fidei conſentire viſi fuerint, tunc univerſi Alexandriam convenientes, ubi & accuſatus & accuſatores ſunt, necnon eorum patronus, eorum examinata cauſa ſententiam proferamus. Tum Epictetus epiſcopus: Verum curſus publicus vehendis Epiſcopis nequaquam erit ſatis. Cui Liberius: Eccleſiaſtica negotia non egent curſu publico: Eccleſiæ enim ſingulæ epiſcopos ſuos ad mare uſque perducere ſuis ſumtibus facile poſſunt. Imperator dixit: Quæ jam rite ſtatuta ſunt, non ultra abrogari poſſunt: valere debet plurimorum epiſcoporum ſententia. Tune ſolus es qui impii hominis amicitiam foveas? Liberius; Numquam audivimus, Imperator, abſenti reo judicem impietatis notam inurere, quaſi privatas cum eo inimicitias gerat. Imperator autem: Univerſos quidem ille adfecit injuria, ſed nullum perinde atque me. Qui non contentus exitio fratris mei majoris natu, felicis memoriæ Conſtantem ad ſuſcipiendas mecum inimicitias numquam deſtitit; & id ſane contigiſſet, niſi nos majore manſuetudine & incitantis & incitati impetum pertuliſſemus. Nullam itaque victoriam tanti facio, ne illam quidem quam de Magnentio retuli ac de Sylvano, quanti ut hunc ſceleratum ab Eccleſiæ adminiſtratione ſubmoveam. Cui Liberius: Noli, Imperator, inimicitias tuas per Epiſcopos vindicare. Eccleſiaſticorum enim manus ad ſanctificandum vacare debent. Jube igitur, ſi placet, ut Epiſcopi ad proprias ſedes revocentur; ac ſi quidem videantur cum illo conſentire, qui rectam fidem Nicææ editam jam tuetur, in unum coacti paci orbis terrarum proſpiciant, ne inſontem virum infamia notatum eſſe comprobetur. Tum Imperator: Unum eſt quod quæritur. Te namque, ubi eccleſiarum communionem fueris amplexatus, Romam remittere volo. Aſſentire igitur paci, & ſuffragium ſcribe, atque ita Romam revertere. Ad hæc Liberius: Fratribus qui Romæ ſunt jam vale dixi. Romano quippe domicilio anteferendæ eccleſiaſticæ leges. Imperator autem: Triduum ergo tibi ad deliberandum conceditur, utrum poſtquam ſuffragium dederis Romam velis commigrare, aut ad deligendum quem in locum cupias deportari. Cui Liberius: Trium dierum aut trium menſium interpoſita mora non mutabit ſententiam. Itaque mitte quo libet. „ Biduo poſt Imperator, cum Liberium accíviſſet, atque is de ſententia non decederet, eum Beroeam in Thraciam relegari juſſit. Egreſſo Liberio, Imperator quingentos ſolidos offerri jubet ad viaticum. Deferenti Liberius ait: Abſcede, & hæc redde Imperatori, qui iis ſane in ſtipendium militum opus habet. Similiter Auguſta tantumdem ipſi pecuniæ miſit. Remiſitque Liberius: Redde, ajens, iſthæc Imperatori; iis enim habet opus in militum annonam. Quod ſi his non egeat, dentur Auxentio & Epicteto, qui opus habent. His rejectis, aliam pecuniæ ſummam adtulit Euſebius eunuchus. Cui Liberius: Eccleſias orbis terrarum expilaſti, & mihi tamquam reo eleemoſynam adfers? Abſcede, & prius Chriſtianus efficiare. Elapſo autem triduo relegatus Beroeam eſt Liberius. Felix ſane, ſi tanta invictæ mentis argumenta fœdis exinde fracti & emolliti animi notis non labefactaſſet.

Anno 355.

Exſilium Liberii.

18. Nec prætermittenda quæ de Liberii exſilio habet Ammianus Marcellinus. *Hoc adminiſtrante Leontio*, ait, *Liberius Chriſtianæ legis antiſtes, a Conſtantio ad comitatum mitti præceptus eſt, tamquam Imperatoris juſſis & plurimorum ſui conſortium decretis obſiſtens in re quam brevi textu percurram. Athanaſium epiſcopum eo tempore apud Alexandriam, ultra profeſſionem altius ſe efferentem, ſciſcitarique conatum externa, ut prodidere rumores aſſidui; cœtus in unum quæſitus ejuſdem loci multorum (ſynodus ut appellant) removit a ſacramento quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum ſortium fidem, quæve augurales portenderent alites ſcientiſſime callens, aliquoties prædixiſſe futura. Super his intendebantur ei alia quoque a propoſito legis abhorrentia cui præſidebat. Hunc per ſubſcriptionem abjicere ſede ſacerdotali paria ſentiens cæteris, jubente principe, Liberius monitus perſeveranter renitebatur: nec viſum hominem, nec auditum damnare nefas ultimum ſæpe exclamans; aperte ſcilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio. Id enim ille, Athanaſio ſemper infeſtus, licet ſciret impletum, tamen auctoritate quoque qua potiores æternæ Urbis epiſcopi firmari, deſideria nitebatur ardenti. Quo non impetrato Liberius ægre, populi metu, qui ejus amore flagrabat, cum magna difficultate, noctis media potuit abſportari.* Quod Ethnici hominis teſtimonium, Romanæ ſedis auctoritate comprobandæ peridoneum, iniquum ſane Athanaſio eſt, quod augurali arti tribuat eam divinitus inditam Athanaſio facultatem futura proſpiciendi, quam ſancto viro adſcribit Sozomenus, ubi illum a Deo monitum pericula ſæpe prævidiſſe declinaſſeque commemorat. Illam futura proſpiciendi vim in crimen vocabant Gentiles & hæretici, quaſi ſcilicet id ille magicis artibus conſequeretur.

Ammianus Marcell. l. 15. p. 91.

Sozom. lib. 4. cap. 5.

Ut

Anno 355. Athanaſius futura proſpiciendi vi pollet.

Ut fertur autem, quodam tempore, Athanaſio per urbem incedente, forte ſupervolitans cornix crocitavit. Turba vero Gentilium, quæ tum aderat, quaſi præſtigiatorem deridens, rogabat quidnam cornix illa prænuntiaret. At ille ſuaviter ridens: Cras, inquit, clamat. Id autem vociferans, injucundam vobis fore craſtinam diem denuntiat. Significat enim vobis ab Imperatore prohibitum iri, ne cras feſtum diem de more celebretis. Quæ Athanaſii prædictio, etſi ridicula viſa illis eſt, vera tamen fuit. Inſequente enim die magiſtratibus redditæ ſunt Imperatoris litteræ, vetantes ne Paganis templa adire ſua, neve ſolemnes ſacrorum ritus ac publicos conventus celebrare liceret.

Felix in Liberii locum adlegitur. Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 75.

19. Pulſo Liberio, de ſucceſſore deligendo actum fuit. Quod quam indigne, quam contra eccleſiaſticum morem peractum ſit, ita narrat Athanaſius. Imperator Epictetum quemdam, audacem adoleſcentem, qui etſi neophytus in Epiſcopum adlectus fuerat, quod ad nulla non ſcelera paratum promtumque cognoſceret in amicis habebat, ejuſque opera inviſis ſibi Epiſcopis arbitratu ſuo parabat inſidias. Hujuſmodi itaque uſus adminiſtro rem plane ſtupendam Romæ aggreditur, quæ Antichriſti malignitatem præ ſe ferat. Adornato namque in eccleſiæ vicem palatio, populi Chriſtianique cœtus loco, tres ſibi ſpadones adeſſe jubet. Demumque improbos tres Cataſcopos, id eſt, exploratores, (haud enim epiſcopi nuncupandi,) compulit ut Felicem quemdam moribus ſibi conſimilem virum in ipſo palatio ordinarent Epiſcopum. Populi namque, animadverſa hæreticorum prævaricatione, aditus illis ad eccleſias intercluſerunt, & procul abſceſſere. Qui Felix catholicis-ne poſtea, an Arianis rebus ſtuduerit, jam quæſtio eſt inter ſcriptores.

Conſtantius hortatu Arianorum Hoſium tentat. Athan. ibid. n. 42. 44.

20. Unum reſtabat Arianis quod maxime cordi erat, ut ſcilicet Hoſium illum venerandum & nobilem ſenem in ſuam ſententiam perducerent. Qua de re Conſtantium conveniunt, monent nihildum actum eſſe, niſi ſibi ſuiſque factis magnus ille Hoſius confeſſionis gloria conſpicuus adſtipuletur. Rogant ut virum perinde atque cæteros vi compellat, ut ſecum communicet Athanaſiumque damnet. His inductus Imperator ſenem accivit, qui centenario major annos jam plus ſexaginta epiſcopalem occupabat ſedem. Accedentem Hoſium rogabat Conſtantius, lenibuſque dictis hortabatur ut contra Athanaſium ſententiam daret, Arianiſque communione jungeretur atque amicitia. Senex, qui rei hujuſmodi vel auditum ægre ferret, indignatus, quod talem Imperator obtuliſſet conditionem, virum acriter compellat, monet ut finem faciat hujuſmodi verba proferendi, clamare ait facti inſolentiam: demum dictis ſuis perſuaſum ac perterritum deducit e ſententia; atque ita integris rebus redit in patriam & in eccleſiam ſuam. Sed cum abſente eo hæretici haud ſine querimoniis & lamentis denuo inſtigarent, urgerent, & ſua eunuchorumque opera nullis non machinis leviſſimum Conſtantii animum tentarent; acquievit demum ille poſtulatis aſſentantium, litteraſque minarum plenas ad Hoſium miſit. Hinc Hoſius contumeliis, periculorum denuntiatione exagitatur: neque tamen inſidiarum metu de ſententia dimovetur; ſed fidenter hæreſim ut impiam noxiamque traducit ubique locorum. His auditis Conſtantius cœpit ſenis animum iteratis litteris ſollicitare, modo adulari quaſi patrem, mox interminari exſilium. Necdum tamen ille vel minarum & impendentium malorum formidine, vel blandimentorum illecebris, ceſſit e ſententia. Imo epiſtolam conſtantiæ & firmitatis pleniſſimam reſcripſit Imperatori, ſignificans ſe jam pridem ſub Maximiano pro Chriſti nomine paſſum, paratum eſſe ad ærumnas quaslibet, ſi ſit opus, pro veritate perferendas. Monet, Arianorum doctrinam ne tueatur, neu Urſacio & Valenti habeat fidem. Non tam illos Athanaſii perniciem machinari, quam impietati Arianæ augendæ atque promovendæ ſtudere. Commemorat quæ in Sardicenſi ſynodo geſta eſſent, Arianorum metum, conſcientiam ſcelerum, turpem in conſpectu ſynodi fugam. In mentem revocat Urſacii atque Valentis pœnitentiam, qua palam eſſet inſonti Athanaſio fuiſſe crimina oblata. Hortatur ne ſe rebus immiſceat eccleſiaſticis: „ Tibi, inquit, Deus „ imperium, nobis eccleſiaſtica concredidit. Ac „ quemadmodum qui tibi imperium eriperet, „ Deo providenti repugnaret; ita metue ne ſi „ tibi eccleſiaſtica vindices, magni criminis „ reus evadas. „ Se nedum cum Arianis conſentiat, eorum hæreſim anathemate ferire; Athanaſium vero minime damnare, quem Romana Eccleſia, univerſalis Synodus, ipſeque Imperator pro inſonte habuiſſet. Hæc tum Hoſius, qui haud diu, ut infra memoratur, in probo hujuſmodi propoſito perſeveravit. Namque Conſtantius nec inſidiarum finem fecit, neque deſiit occaſiones aucupari, minaſque in ſenem intentare. Acceſſerunt Arianorum criminationes, querimoniæ, maledicta. Ajebant eum, nedum Athanaſium damnaret, hæreſim Arianam diris vovere atque proſcribere, omnibuſque auctorem eſſe ut fidem catholicam integram intactamque ſervent. Inſuper monent Conſtantium, plurimos in Hiſpania eadem eſſe atque Hoſium ſententia, quorum Imperator ſuffragia adverſus Athanaſium poſtulabat. Hi cum non metu Imperatoris, non minis, non pollicitationibus eo adduci poſſent, in Hoſium ducem vertitur Conſtantii furor. Accitus itaque ſenex anno integro Sirmii detinetur. Res quorſum evaſerit, infra memoratur.

Anno 355. Hoſii epiſtola ad Conſtantium.

Profligatis aliis Conſtantius Athanaſium aggreditur. Athan. ibid. n. 47. 48. 50.

21. Conſtantius igitur, poſtquam terrore, minis, exſilio, malis artibus Epiſcopos pene omnes aut profligaſſet, aut ad ſimulationem compuliſſet, jam in Athanaſium machinas intendit; promiſſorum ſcilicet oblitus, immemor juramenti. Nam qui ſemel a veritate deflexit, hic non majore religione ad perjurium quam ad mendacium perduci conſuevit. Hoc autem callide Arianis auctoribus, poſtquam Præſulum turbam in ſuas allexiſſet partes, aggreſſus eſt, eo nimirum conſilio, ut multorum Antiſtitum ſuffragia oſtentare poſſet; Athanaſioque non modo retinendæ dignitatis, ſed etiam deplorandæ calamitatis adimeret poteſtatem. Itaque concitatus Imperator ab Arianis, primum litteras mittit ad Ducem & ad milites, interminatus iram ſuam, niſi probe contra Athanaſium rem gererent. Legantur item Notarii Diogenes & Hilarius, & una cum illis Palatini quidam. Horum conſilium erat ut Athanaſium dolo Alexandria extraherent, & quidem,

Anno 355.

dem, ut ex Imperatoris litteris poſtea memorandis liquidum eſt, nullis non malis, imo & morte mulctandum. Si namque palam & intra urbis mœnia manus in Athanaſium violentas intuliſſent, non deerat turbarum tumultuumque formido. Quare aſtu providerant virum pellere, populique præſidio ſubducere. Inter hæc, imminente Arianorum furore, obiit magnus ille deſerti incola Antonius, annos quinque ſupra centum natus, qui inſtante morte, diſcipulos hortatus multis ad veræ fidei virtutiſque cultum, demum perorans his commonet dictis: „ Mea inter vos veſtimenta dividite: Athanaſioque epiſcopo melotem da„ ta unam, palliumque quo utebar olim: ab „ eo novum acceperam, jam detritum uſu eſt. „ Melotem alteram Sarapioni epiſcopo tradi„ te; vos habete cilicinum indumentum. Et „ quod reliquum eſt, ſalveta filii: Antonius „ quippe hinc migrat, nec ultra vobiſcum e„ rit. His ille dictis, placido vultu, lætuſque „ animam efflavit. Qui autem, ſubſequitur „ Athanaſius, melotes & pallium accepere, „ perinde aſſervant ac ſi magni res pretii eſ„ ſent; iiſque conſpectis Antonium ſe videre „ putant, iis amicti Antonii monita geſtare „ ſe arbitrantur. „ Ita nimirum Athanaſius dum inſidiis eunuchorum Arianorumque impeteretur, viris Dei percarus erat & in amicis. Interea Notarii adventantes Alexandriam juſſa Conſtantii nec impigre exſequi conantur.

Athan. in vita Antonii n. 91. 92.

Anno 356. Diogenes, Hilarius & Syrianus contra Athanaſium rem gerunt. *Athan. Apol. ad Conſtant. n. 22. & ſeqq. & Hiſt. Arian. ad Monachos n. 58.*

1. Diogenes porro nullas ab Imperatore datas litteras tradidit Athanaſio, nec in ejus umquam conſpectum venit. Syrianus autem Dux Ægypti, vel ſub idem quo Diogenes tempus, vel paucis poſt diebus, Alexandriam ingreſſus, inſtare jubereque ut Athanaſius Alexandria decederet. Ariani autem ubique ſpargere, id litteris, id juſſis imperatoriis ferri. Sciſcitabatur porro ex Syriano Athanaſius, num eas quas jactitabant Ariani litteras penes ſe haberet. Cum autem non habere ſe dixiſſet, rogare Athanaſius, ut vel ipſe Syrianus, vel præfectus Ægypti Maximus hoc ſibi juſſum ſcripto traderent. Nam, uti ſupra memoratum, Athanaſium Conſtantius juſſerat nullis inimicorum fraude ſparſis rumoribus moveri, ſed cum pace populum edocere veram religionem: velle namque ſe ut tranquille degeret in ſua parœcia. Hæc cauſa erat, ut nonniſi Conſtantii juſſu civitate decedere vellet. Id ipſum ad Syrianum adeuntes populares, presbyteri, clerici, parſque maxima civitatis poſtulabant, præſente Maximo Ægypti præfecto: nimirum vel litteras tradi, ſi quæ tandem eſſent; vel eccleſiam non turbari, donec ea de re miſſis oratoribus cum Imperatore ageretur. Populo acriter inſtante, Syrianus, ſive quod perſpectum haberet quam æqua poſtulatio eſſet, ſive quod motum ſeditionemque, concitata plebe, metueret; præſente tunc Hilario, inſpectantibuſque multis, per ſalutem Conſtantii pollicetur ſe nihil mali Athanaſio vel eccleſiæ illaturum, antequam rem detuliſſet ad Conſtantium. Cujus rei teſtes erant cohortes Ducis, Præfectique Maximi, qui ejuſmodi reſcriptum penes ſe retinuit. Quæ porro cauſa eſſet, quod cum Athanaſius, tum plebs Alexandrina, Ducis fidem interponi curarent, ipſe aperit Athanaſius. Aderat ſcilicet ingens ſuſpicio inſidiarum, non tantum quia nullo oblato Imperatoris reſcripto juſſum eſſe jactitarent ut Athanaſius Alexandria excederet, ſed etiam quia permulti cum Syriano eſſent Ariani comites, quibuſcum ille quotidie epulabatur ac conſilia inibat, ut niſi eorum arbitratu nihil ageret. Quæ omnia certam mala ſuſpicandi cauſam Athanaſio adferrent. Cum Syrianus itaque decima ſeptima Januarii fidem ita dediſſet, populus lætus, ac bene ſecum actum eſſe putans, conventibus eccleſiaſticis vacabat, omni poſito metu ac ſuſpicione. Sed inſidioſa promiſſa fuiſſe exitus comprobavit.

Syrianus noctu eccleſiam invadit. *Athan. Apol. ad Conſtant. n. 25. & Apol. de fuga ſua n. 24. & Hiſt. Arian. ad Monachos n. 81.*

2. Nam elapſis viginti tribus a data fide diebus, ineunte nona Februarii, dum pervigilium agitur ſubſequentis in Paraſceve ſynaxeos, media circiter nocte, Dux exercitus Syrianus derepente cum militibus irrupit plus quinque millibus, qui armis, ſtrictis gladiis, arcubus, telis, ſuſtibus, galeis inſtructi erant. Atque concitantibus comitibuſque Arianis, eccleſiam denſis collocatis militibus, ceu arcem quamdam hoſtiumve caſtra circumſedit, ne quis poſſet evadere. Tum Athanaſius, ratus non probi palloris eſſe gregem in tanto tumultu deſerere, ac ſe ſolum ſubducere periculo, in throno ſedens diacono juſſit ut Pſalmum legeret, populoque ut reſponderet, *Quoniam in æternum miſericordia ejus*, ac omnes deinceps ſe reciperent, abirentque domum. Verum peracta lectione, populoque precante, a militibus januæ confractæ ſunt. Foribus autem vi multitudinis patefactis, Syriani juſſu alii ſagittas emittere, alii bellicum canere; hinc armorum ſtrepitus inſonare, enſes ad lampadum fulgorem micare. Poſt hæc virgines occiſæ, multi irrumpentibus militibus corruere, alii ſagittis confoſſi cadere. Militum pars ad prædam verſi virgines nudabant, quibus vel minimus virorum contactus ipſa morte acerbior erat. Tum Epiſcopus qui in throno ſedebat, conſpecta clade & calamitate, ſurgit & ad preces cohortatur. Dux autem, qui loci ſanctitatem tantidem quanti fidem ſuam fecit, agmen agebat comite Hilario Notario, qui ea machinabatur quæ rerum exitus palam fecit. Nam Arianorum, quorum furoris adminiſter fuit ille, hoc conſilium erat, ut Athanaſium nec opinantem confoderent, rati non poſſe diu ſe, vero Epiſcopo incolumi, alienam eccleſiam obtinere. Milites porro Sacrario circumfuſi, corona facta, locum obſident, ut Athanaſio adimant evadendi facultatem. Tum quotquot e clero & populo iſtic aderant, clamare & obſecrare ut ſe ſubduceret. Ille contra negare receſſurum ſe, niſi ſingulis egreſſis; ſatius eſſe periclitari ſe, quam lædi quempiam e plebe. Excedentibus ergo quam plurimis, cæteriſque ſubſequentibus, qui cum Athanaſio intus erant Monachi & ex Clericis quidam, in thronum aſcendentes ſanctum Præſulem pertraxere. Raptatus autem ille, ac Deo duce Monachorumque & Clericorum ope via facta inter ſtrictos gladios & carnifices, qui ei necem parabant, pene exanimatus vi trahentium & compreſſione turbæ, clam militibus numine providente diſceſſit; licet pars ſacrarium circumſiſterent, pars eccleſiam obſiderent. Ac in tuto cum fuit, dignas divinæ miſericordiæ gratias retulit, quod, nec populo deſerto, inimicorum manus evadere licuiſſet. Exinde vero Syrianus & Hilarius ubi ſtra-

Cædes perpetratæ.

Athanaſius ſe ſubducit.

Digitized by Google

[Anno 356.] ſtragem conſpexere, militibus imperarunt ut defunctorum corpora amolirentur, in abditiſque locis deponerent. Sanctiſſimæ porro virgines, quæ cæſæ relictæ fuerant, in monumentis ſepultæ ſunt, martyrii gloriam ipſis Conſtantii, qui ſe Chriſtianum profitebatur, temporibus adeptæ. Diaconi autem in ipſa eccleſia plagis conciſi ac recluſi ſunt.

[Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 81.] 3. Neque tamen hic conſtitit ſcelus. Nam poſt ea geſta, quivis arbitratu ſuo quam poſſet januam confringebat, ut obvia quæque diriperet. Imo ad ea loca penetrarunt, quo ne Chriſtianis quidem omnibus liceat ingredi. His locis tam ſanctis manus impias ac ſacrilegas adferre auſi ſunt ſcelerati homines, a quibus etiam oculos cohibere religionis jura cogebant. Hæc autem præſente ipſo Alexandriæ Duce Gorgonio geſta ſunt. Abſcedentibus porro re adeo præclare geſta militibus, arma, tela, enſes in eccleſia relicta ſunt, quæ populus ibidem ſuſpendit in facti memoriam. Nam poſtquam fracti ac perterriti improviſa irruptione animi confirmati ſunt, tum catholicorum multitudo coacta reſcriptum edidere, quo rerum indigne geſtarum ferrent teſtimonium, commemorarentque confractas fores, invaſionem in eccleſiam, cædes, expilationem, aliaque id genus. Quod ubi comperit Dux Syrianus, obvios vi compellebat ad teſtificandum, nullum exſtitiſſe tumultum, nullam cædem factam. Quod ſane argumentum erat, injuſſum illum id facinoris perpetraſſe. Alexandrini autem, conſpecta Ducis iniquitate, hominem adeunt, rogant nulli vim inferat, neu geſta neget. Ille plebem fuſtibus cædi ac profligari jubet, nihil reveritus Chriſtianorum cœtum. Ac eum edidiciſſet, arma & tela a militibus relicta in templo fuiſſe ſuſpenſa in rei geſtæ memoriam, exercitus ut vocabant Dynamium cum Tribuno miſit, qui abſportarent. At catholicorum cœtus id minime conceſſit, nec ſivit auferri tam conſpicua violatæ eccleſiæ veſtigia. Exinde vero plebs catholica aliud edunt reſcriptum ad Imperatorem tranſmittendum, quo teſtificantur, cum ex priore reſcripto occaſionem arripuerit Syrianus contraria geſtis rebus teſtimonia extorquendi, rogare & obteſtari ſe Maximum Ægypti præfectum & Curioſos, ut facti veritatem Conſtantio deferant; obteſtari item & obſecrare nautas omnes, ut Imperatori iſthæc omnibuſque per diverſa loca Præfectis ac judicibus renuntient. Exinde narrant ordine quæ ad v. idus Februarii geſta eſſent, uti nos ſupra recenſuimus. Si ſit illud ab Imperatore edictum, paratos eſſe ſe ad martyrium ſubeundum; ſin hoc Auguſti placitum non ſit, rogare Maximum reliquoſque magiſtratus id apud Conſtantium agant, ut ne in poſterum ejuſmodi res eveniat. Obſecrare item, ut reſcriptum a ſe editum Imperatori offeratur, nec quis alius epiſcopus intrudatur in locum Athanaſii, quem ſibi Deus ab initio dediſſet ſecundum ſucceſſionem Patrum ſuorum, quem ipſe Conſtantius juratus cum litteris tranſmiſiſſet Alexandriam. Datum fuit hujuſmodi reſcriptum poſt conſulatum Arbethionis & Lolliani, Mechir 17. quæ eſt 12. Februarii.

[Conteſtatio Alexandrinorum. Athan. ibid.]

[Georgius Antiochiæ deligitur. Sozom. lib. 4. cap. 8.] 4. Interea de ſucceſſore in vicem Athanaſii deligendo agebant Ariani. Et ſane veri ſatis ſimile eſt quod habet Sozomenus, ordinatum ſcilicet Georgium fuiſſe in ſynodo Antiochiæ coacta; cujus principes erant Arianorum ea tempeſtate anteſignani. In menſem Februarium hujuſce anni opportune poteſt Georgii ordinatio conferri. Cætera porro, quæ ibidem narrat Sozomenus, ἀσύστατα ſunt, potiſſimumque quod ait, ſuperſtite adhuc Conſtante cooptatum fuiſſe Georgium. De cujus moribus & ingreſſu Alexandriam pluribus inferius. [Anno 356.]

5. Accepta Imperator Alexandrina clade a Syriano geſta, ut erat feroci in Athanaſium ejuſque ſequaces animo, factum probavit. Non ille funeſtatam cædibus eccleſiam, non ſacrorum expilationem, non denudatas virgines, non omnia ſacra profanaque violata graviter tulit. Tanto nimirum Arianiſmi ſtudio tenebatur, ut quantumvis atrox immaneque facinus, in rem modo illius cederet, probe factum optimeque conſultum exiſtimaret. Neque hic tamen fuit calamitatum finis. Litteris quippe ad Senatum & populum Alexandrinum miſſis juvenes cohortabatur, ut una coacti Athanaſium inſequerentur, ac ubi locorum eſſet perveſtigarent, interminatus indignationem ſuam ſi non gererent morem. Litteras ejuſmodi detulit Heraclius quidam Comes, præcurſor Georgii mox Alexandrinam ſedem invaſuri. Litteræ autem publice lectæ ſunt. Ajebatque Conſtantius ſe in gratiam fratris ſui Conſtantis, non ſuopte motu vel conſilio, dediſſe Athanaſio Alexandriam revertendi facultatem. Comes juſſu Imperatoris denuntiavit Alexandrinis, maximeque Gentilibus, ſi non obtemperarent, auferendum panem; evertenda idola, ac plurimis optimatibus popularibuſque exſpectandam fore captivitatem. Deinde his denuntiatis minis, non puduit hominem, hæc palam altaque voce proferre: Athanaſium Imperator non vult Epiſcopum eſſe, eccleſias Arianis tradi jubet. Hinc mirari omnes, nutus dare ac dicere: Num Conſtantius hæreticus effectus eſt? Ille autem nullo turpiſſimæ rei pudore, nullo rubore affectus, contra inſtare, urgere, poſtulare a Senatoribus Ethnicorum optimatibus, æditius idolorum, ut imperatorio reſcripto nomen & ſuffragium darent, profiterenturque illum ſe recipere epiſcopum, quem mitteret Conſtantius. In hoc certe agendo, ait Athanaſius, Conſtantius Eccleſiæ canones egregie vindicabat. namque pro Eccleſiæ litteris, fori litteras; pro Chriſtiani populi ſuffragiis, ædituorum ſuffragia repoſcebat; gnarus ſcilicet ſe non Epiſcopum Chriſtianis, ſed iis qui talia ſcriberent litigatorem mittere. Ethnici itaque, qui tali ſubſcriptione redimebant idolis ſuis immunitatem, & nonnulli ex agricolis, ac ſi de Duce aut de alio quopiam miſſo judice ageretur, licet inviti, minas tamen pertimeſcentes, ſuffragium dederunt. Nam Ethnici cum eſſent, quid acturi erant, quam quod Imperatori placeret?

[Conſtantius nefaria Syriani geſta probat, & alia adjicit. Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 48. & ſeqq.]

6. Heraclius porro Comes cum comperiſſet Chriſtianum populum quarta Sabbati coactum in eccleſia eſſe; inſequente die, aſſumto ſecum Cataphronio Ægypti præfecto, Fauſtino catholico ſive rationali, Bithynoque hæretico homine, juniores quoſdam forenſes idolorum cultores concitat, & ab Imperatore juſſum denuntiat, ut in eccleſiam irruant, populumque lapidibus obruant. Cum itaque jam plurimi poſt dimiſſionem catholici digreſſi eſſent, remanentibus paucis mulieribus, tum uti juſſum fuerat

[Alia Chriſtianorum calamitas. Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 55.]

Digitized by Google

Anno 356. geſta res eſt. Eratque miſerabile ſpectaculum. Nam cum paucæ completa oratione mulieres ſederent, derepente petulans caterva cum lapidibus & fuſtibus nudi irruentes alias cædere, alias lapidare, ſacra virginum corpora plagis concidere, detractis velaminibus earum capita nudare, ex adverſo trahentes illas pedibus impetere. Virginum vero modeſtiam, auriumque caſtimoniam cum perſpectam haberent, gnari graviorem obſcœnis dictis, quam gladiis & lapidibus, injuriam inferri, turpia quæque vociferari, inſtigantibus Arianis, qui ad ejuſmodi ſermones erumpebant in cachinnos. Jubentibus autem & cohortantibus Comite atque Catholico, ſubſellia, thronum, menſam, quæ lignea erat, vela eccleſiæ & cætera quæcumque potuere, direpta & abſportata in magna platea ante oſtium combuſſerunt, thuſque injecerunt in ignem. Heu! quis hæc audiens, inquit Athanaſius, temperet a lacrymis? imo aures non obſtruat, ne alium narrantem ferat, ratus ejuſmodi rerum vel auditum damno ſibi fore? Tum Ethnici in idolorum deorumque ſuorum laudes erumpunt, palamque clamant ad ſuam Conſtantium acceſſiſſe religionem, Arianoſque ſuum nec horrere nec improbare cultum, imo vero ſeſe ethnicos ſimulare, ut ſua ſtabiliatur & confirmetur hæreſis. Exinde buculam irrigandis hortis deputatam immolare aggreſſi ſunt; & ſane immolaſſent, niſi femina ea fuiſſet, quas in ſacrificium offerre religio ipſis erat.

Ultio divina in petulantes Ethnicos. *Athan. ibid. n. 57.*

7. Ejuſmodi facinora impii Ariani cum Ethnicis admiſere, rati ea in catholicorum vertere contumeliam. At divinum numen inultum ſcelus non prætermiſit, graveſque facinoroſis immiſit pœnas, quibus ſeſe læſum injuriaque adfectum oſtenderet. Nam ut juvenis quidam ex petulantioribus in ſacrarium irruens auſus eſſet in epiſcopali throno ſedere, ſedenſque temerarius ille meretricium neſcio quid naribus perſonaret, inde cum ſurrexiſſet, thronum convellere ad ſeque trahere conatus, ignorans ſe ſibi divinam attrahere vindictam, avulſo ligno ventrem ipſe ſuum percuſſit, atque ictu inteſtina foras emiſit. Collapſus itaque abſportatus eſt; & poſtridie interiit. Ingreſſus item alius, qui thallos manu geſtabat, cum more Ethnicorum manu illos agitaret, cachinnoſque profunderet, repente tenebris offuſus oculiſque captus, non ultra ſciebat ubi terrarum eſſet; qui jamjam collapſurus, a comitibus ſuis manu adductus, & ſuſtentatus exivit, vixque poſtridie mentis compos effectus eſt, facinoris juxta ac caſus ſui immemor.

8. His conſpectis Ethnici perterriti ſunt, nihilque ultra aggredi ſunt auſi: Arianos vero ne tum quidem geſtorum puduit, ſed ejuſmodi facinora a petulantibus hominibus admiſſa libentes ac læti conſpiciebant. Aderat ipſis, opemque ferebat Fauſtinus quidam Rationalis ſive theſaurarius, circumforaneus & arrogans homo. Neque ſane ſpectatores illi ſcelerum tantum fuerunt, ſed nefariis ipſi manibus graviora perpetrarunt. „ Quam enim, ait Athanaſius, non diripuere domum? quas ædes per-

Ibid. n. 55. & ſeqq.

„ veſtigandi cauſa non expilarunt? Quem hortum nimiis concurſationibus non devaſtarunt? „ Quod ſepulcrum non aperuere, ſpecie quidem Athanaſii perquirendi, cum nihil tamen aliud curarent, quam diripere & obvios quoſque ſpoliare? Quam multorum domus obſignatæ ſunt! Quam multa, quæ in hoſpitalibus erant, adminiſtris ſuis militibus tradiderunt! Quis eorum improbitatem expertus non eſt? Quis illis obvius non ſeſe in foro occultavit? Quis non, relicta domo, in deſerto pernoctavit? Quis, dum ſua intacta ſervare curat, non multorum jacturam fecit? Quis maris imperitus non maluit adire periculum navigandi, quam minitantes illos conſpicere? Multi ſane in diſcrimen ne vocarentur, domicilia permutarunt, & a vico in vicum, ab urbe in ſuburbia tranſmearunt. Quam multi, cum inſidiis Arianorum mulcta ſibi eſſet irrogata, cum nihil ſuppeteret, ab aliis mutuari coacti ſunt, gravioris ſcilicet jacturæ vitandæ cauſa! „ Nemo ſcilicet Arianorum manus effugere poterat in calamitatibus infligendis exercitatas. Hæc autem variis acta temporibus acervatim uno loco recenſet Athanaſius.

Virgines vexatæ. *Athan. ibid. n. 59.*

9. Præfectorum itaque & Comitum patrocinio freti Ariani omnibus terrori erant, Imperatoriſque formidinem opponentes, apud omnes venditabant ſeſe, comminantes illius iram. Virginibus autem Chriſti implacabile bellum indixerant impuri homines, quia eas impietatem deteſtari compererant. Quamobrem alias ex ædibus dejecerunt, alias adfecere contumeliis; earumque capita, quæ potiſſima tunc erat ignominiæ nota, nudari juſſerunt a petulanti illa juvenum caterva. Mulieribus quoque ſuis facultatem dederunt contumelias arbitrio ſuo cuivis illarum inferendi. Honeſtæ igitur ac fideles matronæ, his conſpectis, declinabant occurſum hujuſmodi. Illæ autem quaſi bacchæ & furiæ circumcurſantes, detrimentum putabant, ſi quam non offenderent cui inferrent injuriam.

Quo ſe proripuit Athanaſius.

10. Jam ad Athanaſium redeamus, a quo nos paulum abduxit illa tanta ab Arianis concitata tempeſtas. Poſtquam ergo furori Syriani militumque ſe proripuiſſet, hoc unum curavit, ut vitam ſuam ſicariorum manibus ereptam fugæ ſolitudinique mandaret. Nec tamen in promtu eſt dicere quo ſtatim loco ſe receperit. Nam vulgata illa Palladii de Athanaſii ſeceſſu hiſtoria multis nominibus ſuſpecta nobis eſt. Apud virginem quamdam, inquit Palladius, ſpecioſiſſimam, vigintique annos natam aufugit, ſtichario tantum ſeu tunica & birro inſtructus. Obſtupuit virgo rei inſolentia. Cui Epiſcopus: Me Ariani nefariis ſceleribus accuſatum perquirunt: ne ergo in malam incidam famam, neve peccati cauſa ſim iis, qui me volunt ſupplicio adficere, fuga mihi conſulere decrevi; mihique Dominus revelavit hac nocte nonniſi apud te poſſe me ſalutem conſequi. Illa vero ex animo gaudens, totos ſex annos, donec ſcilicet ſuperſtes fuit Imperator Conſtantius, ſanctiſſimum Epiſcopum occultavit, pedes abluens, neceſſaria ſuppeditans, libroſque mutuata legendos ipſi tradens. Accepta porro Conſtantii morte, ſolus noctu in eccleſiam concedit, honeſto indutus habitu. Mirantibus autem amicis, quod quem virum defunctum putarent, vivum conſpicerent, rogantibuſque qui ſibi fuiſſet latebrarum locus, reſpondit Athanaſius: Ea de cauſa ad vos non confugi, cum ut ſciſcitantibus jurare vobis liceitum

Pallad. lib. S. cap. 136.

Anno 356.

citum eſſet, tum ut nemini ſuſpectum locum nemo mei quærendi cauſa adiret. Scribit porro Palladius, eam ſe vidiſſe virginem ſeptuaginta tum annos natam. Verum in hujuſmodi hiſtoria nonnulla aperte falſa, reliqua ſuſpecta videntur. Quod narratur enim divinitus præmonitum, vix dato ad veſtimenta induenda ſpatio, aufugiſſe; toto ſexennio delituiſſe apud virginem; amicos ejus virum per tantumdem temporis pro mortuo habuiſſe; hæc inquam plane repugnant ſexcentis Athanaſii & aliorum teſtimoniis. Unde nec immerito hiſtoria iſthæc tota ingenti ſuſpicione laborare videtur. Vel ſi omnino ad virginem profugerit, paucis ſane diebus iſthic commoratus eſt; cum ante ipſum Georgii ingreſſum, ex deſerto, ut teſtatur ipſe, litteras quaſdam dederit, quæ hodieque ſuperſunt.

Athanaſius in deſerto litteras ad plebem Alexandrinam mittit. Athan. Fragmento epiſt. ſtius ſuis.

11. In remotiora igitur Ægypti loca conceſſit; nec umquam tamen ab eo, licet abſente, debitum Eccleſiæ ſuæ officium requiſitum eſt. Accepto namque rerum poſt diſceſſum ſuum geſtarum nuntio, conſolatoriam plebi catholicæ Alexandrinæ epiſtolam miſit; qua deplorabat inflictam calamitatem, cædem, expilationem. Hortabatur ne conciderent animo, ſed in Deo ſpem reponerent res ipſorum proſpiciente. Et quia de ablatis Arianorumque cœtui traditis eccleſiis dolebant maxime Catholici: *Illi*, inquit, *loca, vos fidem apoſtolicam habetis. Illi in locis exſiſtentes a vera fide ſunt foris; vos vero a locis quidem foris eſtis, ſed fides intus eſt. Diſcutiamus quid ſit majus, locus, an fides? clarum eſt utique quia vera fides. Quis ergo plus amiſit, vel quis plus habet, qui locum tenet, an qui fidem? Bonus quidem locus eſt quando illic apoſtolica fides prædicatur; ſanctus eſt, ſi ibi ſanctus habitat.* Exinde vero ſe didiciſſe ait, Arianos eccleſiam convertiſſe in ſpeluncam latronum, in domum negotiationis, & in domum veli. Quid ſit autem domus veli, vide in Onomaſtico ad vocem βῆλον. Hanc porro epiſtolam ex numero earum arbitramur eſſe, quæ ἑορταστικαί ſeu Feſtales vocantur, & ab Athanaſio dum, inimicorum furorem declinans, in deſertis Ægypti & Thebaidos ſubinde mutans locum verſaretur, ad gregem ipſius miſſæ ſunt; ut in cœtu Catholicorum legerentur. Alterius item numero XXXIX. fragmentum exſtat Græce, nec non aliud cujuſdam epiſtolæ ex Feſtalium numero infra commemoratur ex Theodoreto.

Martyrium Eutychii. Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 60.

12. Inter hæc Ariani Alexandriæ eccleſiarum rerumque omnium potiti, nihil ſemel initam intermittebant Catholicorum vexationem, cædem, vaſtitatem. Enimvero Scytharum barbarorumque more, Eutychium Subdiaconum, virum probe Eccleſiæ miniſtrantem; ubi taurinis ſcuticis dorſo ad necem ferme cædi curaſſent, rogarunt ad metalla tranſmitti; ad metalla ſane omnium aſperrima, Phæno appellata, ubi reus vix paucis diebus vitam agere poſſet. Et quod erat prorſus inhumanum, ac ferini odii indicium, ne paucis quidem horis ejus curari vulnera conceſſerunt; ſed continuo lacerum viæ commiſerunt. Tum ſuperbe impii homines hæc effutire: Si ita res agatur, reformidabunt omnes, ac deinceps noſtris erunt partibus addicti. At ille non multum progreſſus, cum ex vulnerum dolore iter ad metalla conficere non poſſet, inter eundum exſtinctus eſt. Ac lætus quidem ille obiit, martyrii gloriam adeptus. Impii autem homines, qui ſenſum omnem humanitatis amiſerant, atrociora ſtatim admiſere ſcelera. Nam cum ſupplices populi pro Eutychii ſalute precarentur; juſſerunt illi ut quatuor ex turba probi liberique viri, interque eos Hermias, qui mendicorum pedes abluebat, mox corriperentur, quos gravibus ante plagis conciſos Dux conjecit in carcerem. Hos ubi Ariani plagarum vi non interire perſpexerunt, efferatis animis in Ducem fremere, expoſtulare, comminari: Eunuchis, ajebant, renuntiabimus. Ducem non arbitrio noſtro verbera infligere. Dux autem non ignarus ſummam rerum penes eunuchos tunc eſſe, perterritus homines denuo comprehenſos concidi verberibus mandat. Illi vero cum probe noſſent quid cauſæ eſſet quod ita vapularent, hæc inter verbera effari: *Propter veritatem vapulamus, nec tamen communicamus cum hæreticis. Verbera pro libidine, a Deo hac de re in judicium vocandus es.* Impii vero Ariani ſummopere optabant, ut illi in carcere vi vulnerum interirent. Sed Catholica plebs nacta opportunitatem, ſeptem interpoſitis diebus, impetrarunt probis viris libertatem.

Anno 356.

Ferina Arianorum immanitas.

Eleemoſynam erogare Ariani vetant. Athan. ibid. n. 61.

13. Ariani autem, quaſi rem indigne ferrent, immane facinus aggrediuntur. Cum enim egenos conſpicerent & viduas ſedere in aſſignato ſibi loco a Clericis, quibus viduarum cura concredita fuerat; (namque cum Dux Arianis eccleſias tradidiſſet, interclusus Catholicis erat earum aditus;) cum cernerent item prompto & alacri animo viduis victum neceſſariaque præberi, tum cœperunt calcibus eas impetere, fugare, territare; eos autem qui victum eis erogarent deferebant ad Ducem, miniſtro uſi Dynamio quodam milite. Eratque illud Sebaſtiano Manichæo pergratum perque jucundum. Apud Manichæos namque nulla commiſeratio: peroſa ſane res ipſis erat pauperem miſerari. Inſolens itaque accuſationis genus, novum tribunal ab illis jam primum excogitatum eſt. Ob beneficium namque collatum in jus ambulabant homines. Qui beneficium tribuerent, deferebantur; qui reciperent, vapulabant. Neque tamen ſceleſti Ariani his præclare actis ea nacti ſunt, quæ aſſequi peroptabant: imo vero in graviſſimum inciderunt univerſorum odium. In ſpem venerant, terrore, inſidiis, periculorum denuntiatione, multos ad hæreſim amplectendam abductum iri, atque ita magnam conventibus ſuis parari frequentiam: verum ceſſit res contra quam rati erant. Ærumnas enim & vaſtitatem Catholici fortiter ferebant; ac nedum veritatem proderent & negarent, fortiore in dies animo pericula & calamitates adibant, rati ea ſibi martyrii loco eſſe. Amentes autem Ariani grandem ſibi vel apud Gentiles parabant invidiam; qui conſpecta barbarorum hominum carnificina, nullis non maledictis, nullis non conviciis ſceleſtos inceſſebant. Eſt quippe ab ortu inſita hominibus erga pauperes & egenos miſericordia.

Preſbyteri & Diaconi fugati. Athan. ibid. n. 63.

14. Sub hæc autem in Preſbyteros & Diaconos graſſatur Ariana rabies; qui Ducum & judicum auctoritate profligati, fuga ſibi ſalutem providere coacti ſunt. Tum in affines eorum ſævitum eſt; qui ſtatim pulſi domibus ac

ſedi-

Anno 356. ſedibus ſuis, fugatique ſunt. Si qui vero in Ducis manus inciderent, hi plagis & verberibus ad necem ferme lancinati ſunt. Quodque indigniſſimum juxta ac fœdiſſimum erat, cum vivorum, tum mortuorum panes petulanter diripiebant. Neque vero audiendi, qui vocem *ἄρτους*, *artus*, non *panes*, verti volunt. Res eſt ſane apertiſſima, panes hic ab Athanaſio, ut & alias ſimilibus in locis, intelligi. Neque exemplo quopiam nititur prior interpretatio.

15. Ea porro erant animi vafritie Ariani & calliditate, ut patrocinii ſui pollicitatione ac pecuniarum largitione, multos ſibi allicere tentarent; ut quandoquidem non ex æquo & bono in pretio erant, vel hinc ſaltem apud rudiores aliquam præferrent ſpeciem dignitatis. Si quos autem frugi homines infenſos ſibi noſſent, apud quos nullus ad pecuniam, ad blandimenta, ad munera aditus eſſet, hos nullis non malis, nullis non calumniis onerabant. Videre erat homines per urbem, perque varia Ægypti loca circumcurſare, ut ſi quos offenderent hujuſmodi, flagris, verberibus, exſilio, imo morte, ſi poſſent, adficerent. Non illis nocturna invaſio, non cædes atque expilatio, non ab Heraclio illata vexatio erant ſatis; ſed leviſſimum ſuiſque conſiliis addictum Conſtantii animum ad graviora inſerenda compellebant, necemque piorum hominum omni arte & ſtudio moliebantur. Nam ſummæ viri audaciæ, Secundus Pentapolitanus ſtrenuus rei Arianæ propugnator, & Stephanus ſcelerum ſocius, gnari ſe hæreſeos gratia & patrocinio nulla non crimina impune admiſſuros, cum in Barca presbyterum ſibi non obſequentem deprehenderent Secundum nomine, ita calcibus virum impetierunt, ut ictuum vi & frequentia
Martyrium Secundi. *Athan. ibid. n. 65.* interiret. Ille dum necaretur has emiſit voces: Nemo me apud judices ulciſcatur, ultor aderit Dominus, cujus cauſa hæc patior. Illi vero nulla ejus miſeratione commoti, nulla ducti ſanctæ Quadrageſimæ, qua hæc agebantur, reverentia, eum calcitrando interemerunt.

Athan. n. 58. & ſeqq. 15. Hæc porro quæ ſuperius enarrata ſunt, ante Georgii ingreſſum Alexandriam geſta opinamur: tum quod ea ipſa Athanaſius poſt Syriani & Heraclii geſta conſequenter enarret in hiſtoria Arianorum ad Monachos, antequam ad ingreſſum Georgii Alexandriam veniat;
n. 6. & ſeqq. tum quod in apologia de fuga, inter ea quæ poſt Georgii adventum geſta commemorat, nihil ex ſupra recenſitis compareat. Et vero ex
n. 22. epiſtola ejus encyclica ad epiſcopos Ægypti palam eſt, jam multa ante Georgii ingreſſum, Alexandriæ & per totam Ægyptum in catholicæ rei perniciem machinatos fuiſſe Arianos, imo Epiſcopos & Presbyteros quamplurimos miſiſſe in exſilium. Nam ad omnia quæ jam admiſerant facinora, novum hoc inſidiarum genus adjecere: coacti ſcilicet Ariani formu-
Ariani formulam fidei edunt. lam fidei edunt ad epiſcopos Ægypti tranſmittendam, ab ipſiſque ſubſcribendam, denuntiantes exſilium iis qui nollent ſuffragium dare.
Epiſtola Athanaſii. Quo comperto Athanaſius epiſtolam miſit encyclicam ad univerſos Ægypti & Libyæ epiſcopos; in qua, præmiſſis multis de diaboli verſutia, inſidiis, machinationibus, de inani hæreticorum ſollicitudine ut teſtimoniis ex Scriptura mutuatis errores ſuos confirment, ait accepiſſe ſe illos multam in eo navare operam, Anno 356.
ut epiſcopos Ægypti & Libyæ cogant ſuæ ſententiæ adſtipulari; ſi abnuant, pellant ſedibus; eo ſcilicet conſilio, ut ſua confirmata ſententia, Nicænam abrogent fidem. Nec mirum, non eſſe illis Nicænam doctrinam ſatis, quando ne ſuis quidem contenti formulis, novas ſingulis annis edunt, priores oblitterant: quod ſane perſpicuum ſit Arianæ impietatis atque inſtabilitatis argumentum. Queritur viros ad epiſcopale munus, tanto gradu indignos, ac ne catholicos quidem, promoveri ab impiis hominibus. Adjectis exinde multis, narrat Arii interitum, ut commonſtret Deo inviſum fuiſſe hominem tam inſolenti mortis genere ſublatum. Meletianos ait cum Arianis non primitus & ab origine conſentire, ſed cum ante mutuo odio conflagraſſent, jam in unum veritatis opprimendæ conſilium concurriſſe. Utroſque autem ab Eccleſiæ communione jamdiu proſcriptos fuiſſe, Meletianos nempe ut ſchiſmaticos ante quinquaginta quinque annos, Arianos vero ut hæreticos ab annis triginta ſex, in Alexandrina nempe ſynodo anno 320. & in Nicæna anno 325. Jam multa molitos & machinatos eſſe Arianos, eccleſias invaſiſſe, Epiſcopos miſiſſe in exſilium; ſed ſpem eſſe ſibi, fore ut Imperator, ſi quando hæc comperiat, eorum conſilia diſturbet ac prævertat. Hortatur demum fortiter impiis obſiſtant, nec veritatis cauſa mortis adire periculum reformident.

16. Erant ea quæ ſupra memoravimus mala, præludia ingreſſus Georgii Alexandriam. Ingreſſus Georgii Alexandriam.
Is demum magna militum manu ſtipatus, qui *Athan. Ep. ad Epiſc. Ægypti, & Libyæ n. 7. & Apol. de fuga ſua n. 6. & Hiſt. Arian. ad Monachos n. 75. Greg. Naz. Orat. 21. Ammian. Marcel. l. 22. Sozom. lib. 4. cap. 10.*
mos erat Arianorum præſulum, ſedem invaſit Alexandrinam. Erat Georgius genere Cappadox, Tharbaſtenites dictus a vico, ut putatur, unde traxit originem, (alii Cilicem dicunt,) homo illiberalis & ineruditus, nulla mentis dote commendatus. Fullonis filium fuiſſe, ait Ammianus Marcellinus; qui paraſiti ſtatim & gnathonis conditionem ſectatus, nihil non ventris gulæque cauſa agere paratus erat. Poſtmodum autem auctus in damnum complurium, penuariorum exceptor effectus, Conſtantinopoli ſuillis carnibus recipiendis ac diſtribuendis operam dabat; cumque pecunias omnes depeculatus eſſet, repetundarum reus aufugerat. His vir præclarus gradibus ad Epiſcopi dignitatem aſcendit. Ne quidem Chriſtianum fuiſſe, quando fuit ad ſacerdotale miniſterium vocatus, teſtatur Athanaſius. Hujuſmodi hominem quærebant Ariani, venalem ſcilicet, cujus vita omnibus flagitiis inquinata eſſet, ſumtus effuſi cum probro atque dedecore, prorupta audacia, tantaque avaritia, ut nihil non ipſi quæſtui eſſet opportunum. Ut talem igitur hominem decebat, adfuit ingredienti militare ſatellitium, quaſi ſcilicet arcem ille non eccleſiam regendam ſuſciperet. Quadrageſimæ *Athan. de fuga ſua n. 6.*
tempus erat cum ille advenit. Neque ita multo poſt, quid ab hujuſmodi paſtore dominico gregi exſpectandum eſſet palam fuit. Etenim poſt hebdomadam Paſchatis videre erat virgines in carcerem conjici, Epiſcopos a militibus vinctos abduci, orphanorum viduarumque domos & panes diripi, irruptiones in domos fieri, multa nocte Chriſtianos ædibus deturbari, domicilia obſignari, fratres clericorum pro fratribus periclitari. Hæc quidem atrocia, ſed

atro-

Digitized by Google

Anno 356. Athan. Apol. ad Conſt. n. 27. Nova in Catholicos irruptio.

atrociora deinde conſequuta ſunt facinora. Nam hebdomade ſacram Pentecoſten ſubſequente, cum populus expleto jejunio orandi cauſa ad cœmeterium, vel ut alio loco ait Athanaſius, ad deſertum locum prope cœmeterium egreſſus eſſet: (Nam quod omnes a Georgii ſocietate & communione abhorrerent, eccleſias Arianis traditas frequentare nolebant,) re comperta ſceleratiſſimus ille Sebaſtianum Ducem concitat, auctorque eſt ut populum infeſtus adoriatur. Qui nec mora, cum manu militum plus trium millium, armis, ſtrictis gladiis, arcubus & telis inſtructorum ipſa die dominica in populum irrupit. Tum perſtrepere & horrere omnia, tumultu, clamore, plagis, gemitu dolentium, quod ſolet in hujuſmodi incurſionibus evenire. Commodum tamen accidit, ut cum adveniente hora turba populi digreſſa domum ſe recepiſſet, pauci eo in loco reſidui eſſent, qui nullis non malis contumeliiſque ſunt adfecti. Non mulieres, non parvuli intacti fuere; qui tamen mali nihil admiſeraot, precibuſque vacabant. Exinde vero in virgines ſævitum eſt. Accenſo quippe rogo, admotas igni Dux compellebat ad Arianam fidem amplectendam. Ubi autem eas vim tormenti ſuperare ignemque nihil curare animadvertit, nudas tot plagis in vultum impactis dehoneſtavit, ut per aliquantum temporis ſpatium ne a familiaribus quidem internoſci poſſent. Dum autem illæ inter verbera Chriſti Domini auxilium implorant, dentibus illi ſtridere ceu læſi & injuria adfecti. Viros quadraginta comprehenſos, Dux inſolenti ac immani ſupplicii genere mulctavit. Nam virgis palmarum recens amputatis, quibus adhuc aculei hærebant, ſic eorum terga laceravit, ut nonnulli ob infixos aculeos medicorum ſubinde manu opus haberent, imo quidam vim plagarum non ferentes interirent. Reliquos autem omnes apprehenſos una cum virginibus in magnam Oaſin deportari curarunt.

Athan. de fuga ſua n. 7.

17. Corpora porro eorum, qui vi plagarum exſtincti ſunt, non continuo ad funeris juſta ſolvenda tradiderunt; ſed ipſa abjecerunt inſepulta, canibuſque diſcerpenda, donec cum ingenti periculo cognati ſuorum corpora clam ſubducerent; qui haud ſine magno labore curarunt, ut ne cuipiam res nota eſſet. Ariani hiſce efferati animi indiciis ſummæ ſibi crudelitatis famam conciliarunt, ut nemo non eos quaſi facinoroſos & exſecrandos ubique traduceret. Hac de re porro conſolatoriam epiſtolam miſit Athanaſius, cujus fragmeotum adfert Theodoretus. „ Horum, inquit, cauſa nemo „ veſtrum dolore crucietur, licet impii ſepulturam invideant, & funeralia prohibeant. „ Eo enim uſque progreſſa eſt Arianorum impietas. Portas occludunt, ad ſepulcra ſedent „ quaſi dæmones, ne quis defunctus eo inferatur. „ Ad virgines miſſam epiſtolam ait Theodoretus. Viros tamen una cum virginibus alloqui videtur Athanaſius, cum ait, ἐ θαυμασίως ὑμῖν κέκρικεν. Unde coojectare liceat ad cœtum Catholicorum miſſam epiſtolam fuiſſe, & aliquam eſſe ex iis quæ ἐγκυκλικαὶ ſive in cœtu Chriſtianorum legendæ dicuntur.

Conſolatoria Athanaſii epiſtola. Theodoret. Fragment. ad calcem operum Athan.

18. In ſacras autem virgines hæc etiam geſta fuiſſe commemorat Athanaſius. Admirandi, inquit, Ariani, judicibus ipſis ſibi hac in re miniſtrantibus obtemperautibuſque, nudatas virgines in Hermetariis, ut vocant, ſuſpendi juſſerunt, & ſic illarum latera ternis uſque vicibus lancinarunt, ut ne viri quidem ſceleſtiſſimi talia umquam ſint experti. Sed jam ad iſta omnia Ariani obduruerant, & humanitatem omnem amiſerant.

Athan. Apol. ad Conſtant. n. 11.

19. Eo ipſo tempore edicto mandavit Conſtantius, ut omnes Epiſcopi catholici Ægypti & Libyæ ſedibus pellerentur, eccleſiæque traderentur Arianis. Qua data juſſione, confeſtim una omnes Epiſcopi vexati, profligati, pulſi, vel ad ſimulandam cum Arianis communionem coacti ſunt. Ad nonaginta numero erant qui cum Athanaſio communionem & ſocietatem colerent, in quos omnes Arianus furor graſſatus eſt. Nam miſit Sebaſtianus Dux litteras ad omnes ubique locorum Præpoſitos militareſque Tribunos; quorum opera veri ac probi Epiſcopi exacti; ii vero, qui impie ſentirent, in eorum ſedes intruſi ſunt. Grandævos igitur Epiſcopos, qui ab Alexandro ordinati in Sacerdotio conſenuerant, in exſilium deportari curarunt, Ammonium ſcilicet, Hermem, Anagamphum & Marcum in ſuperiorem Oaſin; Muim, Pſenoſirim, Nilammonem, Plenem, Marcum & Athenodorum in Ammoniacam, non alia mente, quam ut per deſerta loca peragrantes interirent. Nam ne infirmos quidem miſerati, dum ægre illi conficerent iter, compellere tamen illi, urgere; & ſi qui non poſſent incedere, ne puncto quidem temporis intermiſſa via ſellis deferebantur. Tam ardui itineris laborem non ferens unus e turma Præſul, cujus tacetur nomen, exſtinctus eſt. Illius cadaver ſuis aſportandum non conceſſerunt. Tam feroci nimirum erant animo, ut ne morte quidem adverſariorum mitigari poſſent. Eadem de cauſa Dracontium epiſcopum ad deſerta loca circa Clyſma in Arabia relegarunt: Philonem, Babylonem, Adelphium in Pſinabla Thebaidis, Hieracem & Dioſcorum presbyteros Syenem exſules miſerunt. Alios ad fugam capeſſendam compulerunt, nempe Ammonium, Agathum, Agathodæmonem, Apollonium, Eulogium, Apollon, Paphnutium, Gajum & Flavium antiquos epiſcopos: Dioſcorum, Ammonium, Heraclidem & Pſaim item epiſcopos profligarunt; quorum alios ad lapicidinas, rem prorſus indignam, abduxerunt, alios ad necem inſequuti ſunt, aliorum multorum facultates diripuerunt. Demum ad triginta numero, ut fertur apud Athanaſium, vexati & in fugam verſi ſunt, præter exſules, qui ad ſedecim erant. Eratque miſerabile ſpectaculum, epiſcopos vinculis conſtringi, Presbyteros & Monachos ferreis catenis ligari, ad necemque laniatos mitti in exſilium. Tum mixta ubique omnia, atque in periculo verſabatur Ægyptus tota. Dum enim populi edictum hujuſmodi perindigne ferrent, viderentque bona ſua & fortunas devaſtari & in Arianam rem converti, in motuum ſeditionumque diſcrimen reſpublica vocabatur.

Eccleſiæ juſſu Conſtantii Arianis traduntur. Athan. ibid. n. 27. & Apol. de fuga ſua n. 7. & Hiſt. Arian. ad Monachos n. 72.

Epiſcopi vexati & pulſi.

20. Tum Monachi cum primis Arianorum furorem experti ſunt. Enimvero non erat improbis hominibus ſatis quod Monaſteria everterent & ſolo æquarent; ſed etiam Monachos in ignem conjicere, vivoſque concremare conabantur. Dum Catholicorum domos devaſtarent, depoſita etiam ab Athanaſio in honeſto-

Monaſteria everſa. Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 72.

Anno 356. Lucifer pro Athanaſio 2.

rum civium ædibus collocata irrumpentes abſtulerunt. Interea tamen clerus plebſque catholica tot ærumnis tot calamitatibus adflicti, de conſtantia ac de veræ fidei ſtudio nihil intermittebant. Duo certe tantum presbyteri, Machetes & Didymus, vexationis declinandæ cauſa ad Arianorum ſe partes proripuere. Nec defuere inter epiſcopos Ægypti, qui fracti terrore atque impendentium periculorum metu ad Arianos deficerent; inter quos annumeratur Theodorus Oxyrinchi, qui poſtquam inter Arianos computatus eſt, denuo ordinatus ab Georgio fuit.

Marcellin. & Fauſtin. in libello.

Qui fuerint Epiſcopi ab Arianis conſtituti. Athan. ibid. n. 73. 78.

21. Periniqua perque indigna res populis viſa fuit, cum tot tamque gravibus ac grandævis Epiſcopis profligatis, Ethnici nondum initiati, catechumeni, ſenatores, juniores petulanteſque homines, idololatræ, bigami, magniſque criminibus obnoxii viri ad eorum implendas vices delecti ſunt, poſtquam ab Arianis Chriſtianam fidem didiciſſent. qui Ariani ad ſuos quæſtus Eccleſiæ dignitatibus abuſi, venalia cuncta proponebant. Hoc ſane cæteris eorum ſceleribus velut cumulus acceſſit. Non quærebatur ex Apoſtolico præcepto, inculpatuſne quis ac integris moribus eſſet; ſed qui plus auri penderet, is epiſcopus renuntiabatur. Nihil curabant impii quod vel gentilis eſſet qui accederet, aurum modo daret. Hinc populis gravior emerſit calamitas: cum enim mercenarios illos alienoſque ſibi viros averſarentur, tunc verberati, proſcripti, carcerique a Duce mancipati ſunt. Quod ille, utpote Manichæus & Catholicis infenſus, libenter exſequebatur. Qui porro ejuſmodi epiſcopos ordinarent, Meletiani erant: qui plerique omnes non religioſa inſtitutione educati, non ſanam fidem, non quid chriſtianiſmus, non quibus Chriſtiani ſcripturis uterentur noverant. Nam quidam eorum ex gentilitate, alii ex ſenatu & ex ſupremis magiſtratibus ad Chriſtianos acceſſerant, ut miſeram immunitatem ac patrocinium nanciſcerentur; antiquioribuſque Meletianis pecunia corruptis, ad eam pervenere dignitatem, priuſquam catechumeni eſſent. At etiamſi fuiſſent, qualis, quæſo, inſtitutio apud Meletianos? Nullatenus ergo inſtituti derepente accedunt, ſtatimque accepto quaſi infantes nomine, epiſcopi ſunt appellati: ignari ſane homines quid eſſet pietatem inter & impietatem diſcriminis. Hi igitur jubente Imperatore ne minimum quidem cunctati, ex Meletianis Ariani ſunt effecti, parati certe ad quemvis Conſtantii nutum religionem mutare. Næ illi, cum ita moribus & cultu verſatiles eſſent, rati Eccleſiam civilem eſſe ſenatum, cum adhuc idolorum impietatem utpote Ethnici ſaperent, uſurpato tamen præclaro Chriſti nomine, Ariana peſte totam infecerunt Ægyptum; Ægyptum ſcilicet, in qua ſola Orientis regione libera hactenus ubique fuerat ſanæ fidei prædicatio.

Athan. Apolog. ad Conſtant. n. 30.

De violatis Eccleſiæ ſacerdotibus graviſſime conqueritur Athanaſius: tantæque auctorem calamitatis Sauli & Achabo, Pharaoni cæteriſque hujuſmodi tyrannis comparat. Imo Achabum in ea re Conſtantio anteferendum, quod viſo Helia pœnitens pertæſuſque ſceleris aliquando fuerit: verum Conſtantius in malis inferendis exercitatus, calamitatibus calamitates adjiciebat, atque pulſis graviores ærumnas parabat, ἀθάνατον κακὸν γεγονὼς εἰς αὐτὰς, ait Athanaſius, alludens ad Homeri carmen de Scylla:

Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 67. 68.

Anno 356. Ibid. n. 69.

Ἡ δέ τοι οὐ θνητή, ἀλλ' ἀθάνατον κακόν ἐστι.

Non mirum autem, ſubſequitur ille, ſi ita in Epiſcopos ſæviat, qui ne cognatis quidem ſuis pepercit. Patruos enim occidit, patrueles ſuſtulit, ſocerum cognatoſque nihil miſeratus eſt. Omnibus perjurus: erga fratrem, cujus ſepulcrum excitare ſe ſimulat, impius & inhumanus: nam deſponſam ejus Olympiadem barbaris tradidit, quam ille ad obitum uſque apud ſe ſervavit, educavitque quaſi propriam ſibi uxorem. Eam Conſtantius ſcilicet Arſaci Armeniæ regi locavit conjugem, neque multo elapſo tempore poſt Conſtantis mortem.

Pia populi Chriſtiani ſtudia. Athan. Hiſt. Arian. ad Monachos n. 79.

22. Inter innumeras iſtiuſmodi calamitates, verbera, exſilia, cædes, eminebat Chriſtiani populi alacritas ad martyrium ſubeundum, gravioríque in impiam hæreſim odio conflagrabant Catholici. Hinc luctus, lacrymæ, gemitus, univerſis uno ore ad Dominum clamantibus: *Parce, Domine, populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in opprobrium inimicis tuis: ſed feſtina ut eripias nos de manu iniquorum. Nam famulis ecce tuis non pepercerunt, ſed viam præmuniunt Antichriſto.*

Oxyrinchi ſtatus. Marcellin. & Fauſtin. in libello.

23. Senſit ſancta Oxyrinchi civitas hæreticorum furorem. Erat ea urbs perampla & populoſiſſima, in qua tum uno tempore viginti millia virginum, & monachi ad decem millia degebant. Ejus, uti diximus, epiſcopus Theodorus, cum ad Arianas partes deſciviſſet, denuo ordinatus a Georgio fuit. Quam rem indigne ferentes populi, ab ejus communione receſſerunt, quemadmodum & monachi; quorum tum anteſignanus erat Paulus quidam, vir ſanctitate conſpicuus. Eccleſiam vero deinde interpoſito quodam temporis ſpatio regebant presbyteri & diaconi. Si Fauſtino & Marcellino ſit fides, in Theodori locum cooptatus eſt Heraclides, qui poſtea ad Luciferianos defecit. Erat item, ut in aliis permultis Ægypti eccleſiis, epiſcopus quidam Oxyrinchi Meletianus, nomine Apollonius, qui Seleucienſi poſtea ſynodo interfuit. Ita tres in partes diſtracta tum erat civitas. Tantam ſcilicet hæreticorum furor Conſtantiique levitas reipublicæ chriſtianæ intulerant perturbationem atque perniciem.

Athanaſius Apologiam ad Conſtantium edit. Athan. Apol. ad Conſtantium.

24. Inter hæc Athanaſius in ſecretioribus eremi locis per ſumma corporis incommoda deliteſcebat, ac cum feris, ut ipſe ait, latendi cauſa verſabatur. Cum autem Conſtantii Imperatoris animum non probe perſpectum haberet, ratus imprudente illo tanta admitti facinora, orationem in ejus conſpectu ad propulſanda crimina habendam adornabat. Et primo quidem ille Imperatorem, utpote Chriſtianum ac religioſum, cum fiducia ſe adire ſignificabat. Statimque a principio ex viſceribus cauſæ orſus, grande ſe ait adferre in ſycophantas argumentum, quia ſcilicet Urſacius & Valens, qui a multis retro annis ficta ſibi crimina obtulerant, libellum poſtea pœnitentiæ dediſſent, quo ſe mentitos eſſe & calumnias protuliſſe aperte faterentur. Magnam hujuſmodi argumento acceſſionem eſſe, quod ſe abſente, arbitratu ſuo ipſi rem geſſiſſent; cujuſmodi acta non valere nemini compertum non eſſet. Ex hiſce palam eſſe, nullam fidem

men-

Anno 356.

mendacibus habendam, ſi quas poſt hæc criminationes offerrent. Et primo quidem quod jactitabant illi, Athanaſium Conſtanti Auguſto in malam partem de Conſtantio fratre verba feciſſe, id nedum veri ſimile eſſet, ne fieri quidem potuiſſe, quando numquam ille Conſtantem ſolum ſolus eſſet alloquutus, ſed ſemper comitibus permultis, qui geſtæ rei teſtimonium ferre poſſent. Rogat ut ne patiatur iſtam manere ſuſpicionem, ſed reminiſcatur ſe ipſum Auguſtum Conſtantium ter conveniſſe, ac inter alloquendum ne verbum quidem feciſſe contra Euſebium & ſocios tantarum ſibi calamitatum auctores. Quod ſi ne illos quidem accuſaverit, quos criminandi cauſa aderat, qua ductus inſania Imperatorem apud Imperatorem accuſaſſet, fratremque concitaſſet in fratrem? Aliam exinde adverſariorum calumniam depellere aggreditur. Ajebant enim, eum litteras gratiæ conciliandæ cauſa miſiſſe ad Magnentium, cujus exemplar in ſuas incidiſſe manus jactitabant. Gemit quidem Athanaſius ſibi tam atrocis rei vel ſuſpicionem fuiſſe injectam, cum ignotus plane ſibi fuerit parricida Magnentius, qui Conſtanti ſibi patrono aliiſque permultis de ſe bene meritis necem intulerit. Sibi multum ab hujuſmodi viro amicorum Conſtantis interſectore pertimeſcendum fuiſſe, cum nemini ipſe hac in parte ſecundus eſſet. Aliis vero permultis ad eam levandam ſuſpicionem allatis, ad tertiam criminationem progreditur. In crimen quippe vertebant, quod in magna eccleſia, nondum abſoluto ædificio, nec exſpectato Conſtantii juſſu, ſynaxin habuiſſet. Ille vero non negat quidem factum, verum ait ſe non dedicationem eccleſiæ celebraſſe, quod injuſſu Conſtantii nefas fuiſſet, ſed cum ob ingentem populi frequentiam non poſſent Catholici omnes in aliis eccleſiis abſque periculoſa compreſſione convenire, rogantibus, imo obmurmurantibus populis, ac in deſertum locum anguſtiæ vitandæ cauſa proficiſci parantibus, compulſum ſe fuiſſe eorum optatui gerere morem, atque in eccleſia in Cæſareo dicta conventum habere, quam rem & ex aliorum uſu, & ex recta ratione licitam eſſe commonſtrat. Quartam exinde criminationem ut propulſet Athanaſius, qua mentiebantur eum Imperatori, jubenti ut ſe adiret, non obtemperaſſe: negat litteris Conſtantium ſuis Athanaſio juſſiſſe ut ſe conveniret, ſed quaſi rogatum conceſſiſſe facultatem ſe adeundi, quam tamen ipſe numquam poſtulaſſet; hincque palam eſſe, eas litteras ex adverſariorum ſuorum conſpiratione fuiſſe datas. Deinde vero cætera S. Præſul proſequitur quæ nos ſuperius enarravimus. Hac poſtrema confutata criminatione apologiam clauſerat Athanaſius, ejuſque coram Imperatore recitandæ gratia ad eum properabat. At iter ingreſſus, rumore vulgi edidicit quas ſui cauſa Occidentis epiſcopis Conſtantius intuliſſet calamitates. Quo comperto, cum obſtupeſceret Athanaſius ac ſecum hæſitaret, altera ecce fama vagatur, eccleſias Ægypti Arianis traditas, Epiſcopos pulſos, viros Chriſtianos, virgineſque ad necem lancinatos, Ethnicos in epiſcoporum ſedes intruſos fuiſſe. Hæc quamvis accepiſſet Athanaſius, pergebat tamen ad Imperatorem, ratus imprudente illo iſta peragi; cum tertium ecce nuntium accipit, epiſtolam a Conſtantio miſſam Alexandrinis fuiſſe, qua Athanaſium ſceleſtum, nefarium, omni ſupplicio dignum ſignificaret, Georgium vero præſtantiſſimum virum in rebus eccleſiaſticis exercitatiſſimum. Epiſtolam item datam ad tyrannos Auxumenos Æzanam & Sazanam, qua jubebat ut Frumentium Auxumeos epiſcopum tranſmitterent Alexandriam, ut a Georgio veram fidem ſanamque religionem ediſceret. Hæ profecto litteræ, quas ad verbum refert Athanaſius, animum præferunt maledicorum criminationibus vehementer exaſperatum. His acceptis Athanaſius intellexit quanto in diſcrimine verſaretur. Cumque omnes aditus arduos ſeu potius interclusos videret, in eremum pedem retulit, atque apologiæ ſuæ ea quæ poſterius enarravimus adjecit, ubi & legitimam ſibi adfuiſſe fugæ cauſam, nec ſe officio ſuo defuiſſe commonſtrat. De virginum in Eccleſia dignitate & ſanctimonia multa commemorat, & quantum ſit criminis Chriſti ſponſas a Chriſtianis tam indigne exceptas, quas ipſi Gentiles ſummo honori & admirationi haberent. Cæterum Conſtantius ea feritate erat, ut juberet aut adduci Athanaſium, aut adferri caput ejus, magna promiſſa ei qui id ageret mercede.

Ut Conſtantium adeat iter ingreditur.

Anno 356.

Remigrat in ſolitudinem.

Theod. lib. 2. cap. 14.

25. Interea Georgius fretus Conſtantii gratia, cum ſine injuria poteſtatem levem atque inopem arbitraretur, exactoris ac tyranni magis quam epiſcopi munus agebat, vimque toti civitati ac populo inferebat, ut etiam civibus erepta paterna bona in rem ſuam converteret. Ad hæc nitrum ſibi omnem adtribuit, cujus magna vis quotannis colligebatur ad lacum Mariam, atque una papyri calamique paludes, necnon ſalinaria ſtagna. Imo tam ſordida avaritia laborabat, ut quantumvis viliſſimæ res eſſent ipſi quæſtui opportunæ. Nulla turpitudo, nulla infamia hujus umquam cupiditatem retardabat. Nam inter cætera, lecticarum ad efferenda mortuorum corpora certum numerum aſſignavit; nec cuiquam, præter eos, quos ipſe conſtituiſſet, mortuorum maximeque peregrinorum corpora efferre licitum erat. Quod non ille hoſpitalitatis amore, ſed lucri pecuniæque cauſa faciebat. Nemo impune & citra periculum corpus humabat, quia ex ſingulis cadaveribus nonnihil ipſi quæſtus obveniret. Si quis autem ſibi indigna molienti obſiſteret, eum quamprimum ad Conſtantium deferebat, profeſſionis ſuæ oblitus, ait Ammianus Marcellinus, quæ nihil niſi juſtum ſuadet & lene. Memoratur a Juliano Apoſtata quidam Zeno medicus, Georgii opera in exſilium pulſus: qui poſtea revocatus, ac cum honore reſtitutus ab eodem Juliano fuit. „ Et inter cætera „ (hæc Ammianus) dicebatur id quoque maligne docuiſſe Conſtantium, quod in urbe „ prædicta, ædificia cuncta ſolo cohærentia, a „ conditore Alexandro magnitudine publicarum impenſarum exſtructa, emolumentis ærarii proficere debent ex jure. „ Non cogitabat ſcilicet homo pecuniæ ſemper quam officii cupidior, quam turpia illa, quam aliena a paſtoris munere. Non ſecum reputabat in civitate verſari ſe, quæ ſuopte motu, & ubi cauſæ non ſuppeterent, ſeditionibus crebris agitabatur. Quæ ſane inconſiderantia virum tandem conjecit in perniciem.

Georgii avaritia & immanitas.
Rufin. lib. 1. cap. 22. Greg. Naz. Orat. 21. Ammian. Marcellin. l. 22.

Julian. Epiſt. 45.

26. Cum itaque his de cauſis in Catholi-

corum

Anno 356. Georgius a plebe pulſus in ſedem reſtituitur. *Athan. de Synodis n. 37. Sozom. l. 4. cap. 10.*

corum juxta & Gentilium odium incurriſſet, concitata plebs, ardenſque furore, eum in eccleſia agentem adorta eſt, parumque abfuit quin hominem trucidaret. Vix itaque elapſus, ad Imperatorem profugus adiit. Hinc autem data Athanaſianis occaſione, eccleſias ipſi, exactis Arianis, denuo obtinuerunt; quibus tamen non diu licitum fuit conventus in illis celebrare. Alexandriam enim concedens Dux Ægypti, Catholicis ereptas iterum tradit Arianis. Poſt hæc miſſus ab Imperatore Notarius, qui de ſeditioſis pœnas expoſceret, multos Alexandrinorum excruciandos verberibuſque cædendos tradidit. Pulſum Georgium memorat cum Sozomeno Athanaſius in libro de Synodis. Neque ita multo poſt ipſe Georgius regreſſus Alexandriam, memor ejus quo perfunctus erat periculi, ardens vindictæ cupiditate, multo plura quam ante mala infert populis. Quibus ipſi calamitatibus magis magiſque ad iram accenſi, hominem ceu peſtem quamdam peroſum & exſecrabilem habuere. Præterea perfidiæ & arrogantiæ incuſabatur a Monachis, quorum ingens tunc erat per Ægyptum numerus. Hoc autem genus hominum multitudini erat pietatis virtutiſque cauſa acceptiſſimum. Ut autem narrat Gregorius Nazianzenus, & inferius dicitur in colloquiis Joviani, non in Ægypto dumtaxat, ſed & in Syria & per totum Orientem, parem quoad facultas fuit intulit vaſtitatem. „ Exque proceribus, ait Gregorius, „ eos ſibi pecunia conciliabat, qui auri amo„ rem Chriſti amori anteferrent; ac potiſſi„ mum muliebres homines, (id eſt, eunu„ chos) inter viros minime viros, ſexu qui„ dem dubios, impietate autem perſpicuos: „ quibus cum feminarum cura committatur, „ haud ſcio qui fiat ut eos Romani Impera„ tores virorum officiis muneribuſque præfi„ ciant. Tantum valuit ille diaboli admini„ ſter, ille ſator zizaniorum, ille Antichriſti „ præcurſor, qui tum Epiſcopo quodam ea „ tempeſtate omnium diſertiſſimo linguæ vice „ utebatur (ſi cui tamen diſertum eum ap„ pellare lubeat, qui non tam impius ſecta„ rius fuerit, quam inimicus & contentionis „ ſtudio flagrans: nomen ejus conſulto præter„ ibo:) ipſe manus ſibi officium apud ſuæ „ factionis turbam retinuit, qui veritatem au„ ro evertere conabatur. quod quidem ad pios „ uſus corrogatum, impietatis inſtrumentum „ improbis curantibus evaſit. „ Quis autem eſſet Epiſcopus ille, quo vice linguæ uteretur Georgius, haud facile dictu eſt. Augurantur nonnulli Acacium fuiſſe Cæſarienſem. Sed qui potuit, tanto intercedente inter utrumque ſpatio, ejus hac in re miniſterio uti? Annon potius Meletianum quempiam Arianumve epiſcopum hic ſubindicari putandum? Res eſto penes eruditi lectoris arbitrium.

27. Georgium porro Alexandriæ ſedentem convenit Aetius, τῷ ἀθέῳ nomine infamatus apud ſui ævi & ſequentium temporum homines. Si Epiphanio creditur, a Georgio Aetius diaconi gradum accepit; verum alii a Leontio dicunt. Aetii vero adeundi cauſa Alexandriam item conceſſit Eunomius ejus diſcipulus æmuluſque impietatis. Cujuſmodi homines Georgius amice comiterque excipiebat, dum Catholicis piiſque viris aſperrimum bellum indiceret.

Anno 357. Epiſcopi pulſi alii animo fracti cedunt, alii manent invicti.

1. Inter hæc, ex Epiſcoporum numero, qui veræ fidei & Athanaſii cauſa exſulabant, alii invicto ſemper animo ærumnas, ſolitudinem, inediamque ferebant; alii vero diuturnitate calamitatum fracti ceſſere demum, atque ad ſimulandam cum Arianis concordiam deducti ſunt. Eminuit quidem Euſebii Vercellenſis fortitudo animique firmitas: qui Scythopolin relegatus, principio quidem blande perhumaniterque exceptus fuit, a Patrophilo autem deinceps & ab Arianis, nullis non malis & contumeliis eſt adfectus. Quæ quidem minutatim enarrare prolixius eſſet, quam inſtituti noſtri ratio ferat. Adeatur Ferrerius, qui rem fuſe deſcribit. Scythopoli poſtea in Cappadociam, inde in Ægyptum deportatus, Synodo demum Alexandrinæ anni 362. interfuit, ut narramus inferius. Emicabat item inter confeſſores lumen Galliæ Hilarius epiſcopus Pictavienſis de cujus vita, certaminibus, operibuſque fuſe noſtri in poſtrema Hilarii operum editione.

Joan. Stephan. Ferrerius de vita S. Euſebii Vercell.

Liberii reditum Romanæ ſenatoriæ impetrant.

2. Verum inter ea firmitatis & conſtantiæ exempla, quibus Chriſtiani quique ad veram fidem tuendam & propugnandam concitabantur, ſummus ex Liberii Hoſiique lapſu mœror piis hominibus coortus eſt. Nam ad Liberium quod ſpectat, dum Berœæ ille verſaretur, Romam Conſtantius venit, atque triumphantis more urbem ingreſſus eſt 28. Aprilis anno 357. Tum matronæ Romanæ honorabiliores & ſenatoriæ, detrectantibus officium viris, Conſtantium ſupplices adeunt, reditumque Liberii præſulis ſui obnixe poſtulant. Ille reſpondet adeſſe Felicem urbis epiſcopum, virum tanto munere dignum. Cui illæ, inviſum omnibus Felicem eſſe, nec umquam ſe poſſe eo deduci, ut cum ejuſmodi viro ſocietatis vel communionis quippiam habeant. Conſtantius autem ut rem pergratam Romanis ediceret, jubet revocari Liberium, & una cum Felice eccleſiam moderari. Qua conditione cum riſu excepta, & contra clamante populo, unus Deus, unus Chriſtus, unus Epiſcopus, poſtulatum ille plebi conceſſit. Ut autem habet Sozomenus, nonniſi re cum Epiſcopis deliberata evocandum ſtatuit Liberium, & quidem ea lege & conditione, ut Orienralium ante ſententiam amplexaretur. Cui non ſtatim fuit Romam commigrandi facultas, ut infra narramus.

Blaſphema fidei formula Sirmii edita.

3. Hoc anno Sirmii coacti Arianæ factionis præſules eam edidere fidei formulam, quæ ſeptima numero recenſetur ab Athanaſio, tanta refertam impietate, ut blaſphemiæ nomine inſignita fuerit. Nam in lib. de Synodis apud Hilarium hæc inſcriptio legitur: *Exemplum blaſphemiæ apud Sirmium per Hoſium & Potamium conſcriptæ*. Sed ut conjectare licitum eſt, dolo Arianorum Hoſius hic præmittitur, quo major formulæ auctoritas tam præclari viri nomine accederet; quia ſcilicet Hoſius, uti mox narrabitur, eidem formulæ vi & plagarum dolore compulſus, ſuffragium adſcripſit. In ea tacetur nomen ſubſtantiæ & conſubſtantialis, Filius minor Patre prædicatur, honore, dignitate, claritate, majeſtate, Patrique ſubditus. Dicitur Pater ſolus initio carere, immortalis, inviſibilis, impatibilis eſſe. Quamobrem jure ab Hilario hæc fidei profeſſio, blaſphemia & hæreſis Sirmiana nuncupatur. Potamius vero illius, ut vulgo exiſtimatur, artifex,

Ulyſſi-

Anno 357.

Ulyſſiponenſis epiſcopus, qui olim Catholicæ fidei ſtrenuus vindex fuerat, Imperatoris gratiæ aucupandæ cauſa illam prodidit, Arianiſque ſeſe ſocietate junxit. In cujus prævaricationis præmium fundo fiſcali, cui cupiditatis oculos adjecerat, donatus eſt. Quo factum, ut Hoſius Potamium ut impium & hæreticum traduceret ubique. Neque bonis tanta impietate partis frui Potamio licuit. Dum enim fundi recipiendi cauſa properat, divina percuſſus ultione, ulcere linguam corrodente, necdum conſpecto prædio, diem obiit extremum.

Hoſii lapſus.

4. Tot proſtratis ſubornatiſque veritatis vindicibus Conſtantius, ad Hoſium a priſtino conſilio deturbandum ſemper intentus, ſenem anno integro Sirmii patria extorrem detinuit. Non ille viri canitiem, non dignitatem, neque paternum ergam Hoſium amorem eſt reveritus vir inhumanus; ſed majorem centenario, non exſilio tantum, ſed contumeliis, verberibus, plagis adficere eſt auſus. In cognatos autem ejus crimina fingunt Ariani, ſtrenui calumniarum artifices, ut ſuis ſuorumque malis jam ſenio confectus homo frangeretur, ad ſuaſque partes deficeret. Quibus tandem calamitatibus oppreſſus Hoſius eo adductus eſt, ut cum Urſacio & Valente iniret communionis ſocietatem, Sirmienſi fidei ſubſcriberet, nec tamen umquam calculum ferret in Athanaſium, quod peroptabant Ariani. De cujus lapſu a multis hoc ſæculo diſputatum eſt. Sunt qui dicant, virum id ætatis non ſat mentis compotem tum fuiſſe, ſed calamitate & ſenio debilitatum ad Imperatoris conditiones veniſſe. Ait porro Athanaſius, Hoſium inſtante morte vim ſibi illatam quaſi teſtamento declaraſſe, Arianam hæreſim feriiſſe anathemate, vetuiſſeque ne quis illam reciperet. Non deſunt tamen qui de Hoſii pœnitentia controverſias moveant. Nos a re multum implicata conſulto brevitatis cauſa abſtinemus. Adeantur ii quibus rei fuſius tractandæ otium fuit.

Liberii lapſus.

5. Hoſii prævaricationem haud ita multo poſt ſubſequutus eſt Liberii lapſus: qui cum priorem vexationis tempeſtatem fortiter tuliſſet, fractus demum diuturnitate ac tædio exſilii, minis Arianorum, ſuis ſuorumque ærumnis, remotione familiarium, æmuli item ſui felicitate ſtomachatus, jam ad ſimulandum declinabat, cum accedens Fortunatianus Aquilejenſis dubium Liberii animum, ad ineundam cum Arianis ſocietatem & denegandam Athanaſio communionem deduxit. Moxque ille a Demophilo Berœenſi oblatam Sirmienſem fidem, ſive potius perfidiam, ſuffragio ſuo munivit, pollicitus nullam ſe cum Athanaſio ſocietatem communionemve admiſſurum. Exinde litteras dat ad Conſtantium mittendas, cui teſtatur ſe jam dicto audientem eſſe, damnare Athanaſium, precari legatis ſuis, ſibi, aliis exſulibus Epiſcopis remigrandi ab exſilio facultatem. Nec tamen ille tantis animi emolliti ſignificationibus poſtulatum ſtatim eſt aſſequutus. Quare diuturnioris moræ impatiens, litteras Orientalibus Epiſcopis reſcripſit, itemque Urſacio, Valenti ac Germinio Arianorum in Occidente anteſignanis: cum probro atque dedecore fractum abjectumque ſeſe indicans, damnatoque Athanaſio, ſupplex poſtulans eis amicitia & communione adjungi. Uſque eo plus apud illum potuit amor patriæ & ſedis recuperandæ libido, quam officii ac præteritæ laudis & exiſtimationis recordatio. Urſacio autem & ſociis pro Liberio Imperatorem rogantibus, demum ipſi in eccleſiam revertendi copia facta eſt.

Anno 358. Athanaſius apologiam de fuga edit.

1. Inter hæc Athanaſius in ſecretioribus Ægypti locis degens, monachorumque tantum cœtus frequentans, comperit Leontium Antiochenum, Narciſſum Neroniadis, Georgium Laodicenum, cæteroſque Arianos probra & convitia multa ſpargere in fugam ipſius, ac timiditatis ipſum accuſare, quod formidine mortis perculſus ſe proripuiſſet. Quorum ille maledicta ut propulſaret, elegantem edidit apologiam; ubi ſalſe ab exordio irridet hominum amentiam, qui eo conſilio, ea ſpe ſibi fugam formidinemque exprobrarent, ut pudore ejuſmodi convitii, ultro ipſis occurreret. Narrat vero quantis eos malis adſecerint, quos ſecum non conſentire deprehendiſſent, Liberium ſcilicet, Hoſium, alioſque permultos. Contendit per euangelicam regulam cuique licere capiti & ſaluti ſuæ proſpicere. Exemplum adfert veterum Patrum, Prophetarum, Apoſtolorum, immo ipſius Chriſti, qui non ſolum docuit eſſe perſequutionis tempore fugiendum ab alia in aliam civitatem, ſed & ipſe ad necem conquiſitus, haud ſemel ſe proripuit inſidiantibus. Demum apologiam claudens enarrat quo pacto obſeſſa a Syriano Duce eccleſia, in qua ille tum verſabatur, portenti ac prodigii ſimile fuerit quod Deo opitulante tantum declinaret periculum.

Epiſtolam item & hiſtoriam ad Monachos.

2. A Monachis autem frequenter rogatus Athanaſius ut rerum ſibi ab Arianis geſtarum Eccleſiæque hiſtoriam tranſmitteret, necnon Arianorum dogmatum confutationem, eorum ille optatis obſequutus, Arianiſmi ad illud uſque tempus hiſtoriam ſcripto mandavit, unde nos eorum quæ hactenus enarrata ſunt maximam partem hauſimus. Miſit item librum, quo paucis impugnabat hæreſeos Arianæ commenta. Et rogabat, qua erat animi temperantia, ut poſtquam legiſſent opuſculum, ſibi remitterent, nec cuipiam legendum commodarent. Non enim, inquit, tutum eſt noſtrum balbutientium & indoctorum litteras ad poſteros pervenire. Eam vero Arianiſmi confutationem penitus interiiſſe arbitramur. Diverſa enim prorſus erat ab orationibus contra Arianos & ab epiſtola ſecunda ad Serapionem, ut pluribus alibi commonſtratur.

Epiſtolam ad Serapionem de morte Arii. Vide ibid.

3. Neque ita multo poſt accidit, ut cum Serapion & alii quidam diſputationem iniſſent, ibi controverſiæ finem facerent, an Eccleſiæ communione junctus obiiſſet Arius, quæ res in proximo congreſſu vertenda erat. Interpoſitis ad quæſtionem diebus, Athanaſium Serapion rogavit, Arianorum hiſtoriam & Arianiſmi confutationem mitteret ſibi, ac una percontatus eſt, quæ ratio mortis Arii, quid ea de re ipſe comperiſſet. Duo quidem poſtulata libenter exſequitur Athanaſius, tranſmiſſis iis quæ ad Monachos ante conſcripſiſſet. Tertium vero ægre ſe atque ingrato animo concedere fatetur, veritus ne mortuo inſultare ac in pernicie hominis enarranda geſtire videatur. Vetat ſimiliter ullum libelli contra Arianos apographum edi. Tutum non eſt, inquit, imperiti ſcripta edere; ne ſi quid per imbecillitatem obſcuritatemque ſermonis minus perfecte

Anno 358.

dictum ſit, noxam id lectoribus adferat. Quæ animi temperantia elucet item in toto operum ejus decurſu.

Libros contra Arianos.

4. Idem circiter tempus, ut putamus, quatuor edidit libros contra Arianos, famoſos quidem illos & nullis non ſæculis poſtea celebratos; ex quibus ceu fontibus argumenta deinceps mutuati ſunt quotquot pro divinitate Verbi aſſerenda ſcripſerunt. Non uno quidem & eodem tempore illos evulgavit; ſed ubi priorem ediderat, gnarus Arianos contra inſurgere, & adverſus veritatem eo libro vindicatam dimicare, alterum edidit. Nec quieſcentibus Arianis, tertium & poſtea quartum exaravit. Libros autem hujuſmodi amicorum neſcio cui mittit. Et fortaſſis quia innuit ſe eadem ſcripta viro nuncupare, qui controverſiis adverſus Arianos operam dare ſolitus erat, hinc ſuſpicio oriatur eſſe Serapionem Thmuitanum, qui multus erat in confutandis coarguendiſque Arianis, & ſubinde controverſias coram inibat.

Athan. Orat. I. contra Arian. n. 22.

In prima vero ait Athanaſius, Arianos circumcirca concurſare ſolitos pueris in foro occurrere, atque ut argutiis a fide dimoverent interrogare: Qui eſt, eum-ne qui nondum eſſet fecit ex nihilo, an qui jam eſſet? Et rurſus, Unum ne eſt *ἀγέννητον* an duo? Num Filius libero præditus eſt arbitrio, propriaque voluntate non mutatur, cum naturæ ſit mutabilis? Non enim inſtar lapidis immobilis eſt. Mulierculas itidem ſciſcitatos eſſe: Num filium, ajebant, habuiſti priuſquam pareres? Atqui quemadmodum non prius habuiſti, ita nec Dei Filius fuit antequam naſceretur. Hæc Arianorum ſophiſmata invictus Verbi defenſor, nec ſine Arianorum convitio confutat, & vaniſſima oſtendit.

Epiſtolas ad Serapionem de Spiritu ſancto.

5. In deſerto item, cum ardentibus inſtantibuſque adverſariis ſuis ad necem ubique locorum perquireretur, quatuor illas ad Serapionem epiſtolas etiamnum ſuperſtites conſcripſit; quarum hujuſmodi data occaſio eſt. Litteris Athanaſio ſignificabat Serapion, nonnullos eſſe qui Arianam quidem hæreſim proſcriberent, ſed de Spiritu ſancto ita præpoſtere ſentirent, ut non modo rem creatam eſſe pugnarent, ſed etiam unum ex adminiſtris ſpiritibus eſſe, ſoloque gradu ab angelis differre. Re comperta Athanaſius impios homines prolixa illa priore ad Serapionem miſſa epiſtola, innumeris pene ex Scriptura ſacra mutuatis teſtimoniis confutavit. Quam epiſtolam cum Serapion familiaribus neceſſariiſque ſuis obtuliſſet, rogabant illi ut rem fuſius iſtic agitatam in compendium redigeret ipſe Athanaſius; quo facilius ipſi poſſent veræ fidei hoſtes paucis coercere. Id quoque libenter Athanaſius, Catholicorum ſemper commodis intentus, præſtitit; alteraque miſſa ad Serapionem epiſtola de divinitate Filii, tertiam reſcripſit, quæ erat prioris epitome. In quarta quoque idipſum argumentum perſequitur, atque ceu appendicis loco explanat illud:

Matth. 12. 32.

Quicumque dixerit verbum contra filium hominis &c. Qui plura de epiſtolis ad Serapionem deſiderarit, conſulat monitum in earum fronte adornatum.

Liberius Romam redit.

Sozom. lib. 4. cap. 15. Theod. l. 2. cap. 17. Philoſtorg. l. 4. cap. 3.

6. Hoc ipſo anno Romam cum perveniſſet Liberius, juſſus, contra quam conceſſum fuiſſet, una cum Felice Romanæ eccleſiæ gubernacula tenere, ingenti omnium plauſu & lætitia exceptus eſt. Felix vero peroſus multitudini, haud ita multo poſt pulſus profligatuſque, procul urbe poſtremum clauſit diem. Non deſunt qui eum quaſi martyrem haberi atque celebrari oportere contendant. Alii vix æſtimant hominem in locum viri pro vera fide pulſi conſtitutum, martyris nomine ornandum eſſe; cum maxima ab æqualibus ferme omnibus traducatur ut tyrannus & Catholicis invitis ordinatus, nec niſi a viris qui multis poſtea ſæculis ſcripſere pro vera fide paſſus tradatur.

7. Quid autem toto ſeptem annorum ſpatio exſul Athanaſius egerit, cum incertis ſedibus remotiora deſerti loca peragraret, mirum ubique ſilentium: quo gravior oriatur dolor ex illa vel lacrymis deploranda jactura epiſtolarum feſtalium, quas magno numero ſanctus Præſul Alexandrinæ plebi in cœtu Catholicorum legendas tranſmiſit; ubi de malis & calamitatibus Eccleſiæ illatis, deque geſtis Arianorum perſæpe mentio erat, atque dubio procul de ratione & inſtituto vitæ ſuæ apud Monachos, quorum cœtus frequens adibat. „ Cum Monachis, ait Gregorius Nazianzenus, conſuetudinem habens magnus ille vir, ut aliorum omnium arbiter & conciliator erat, cum ſcilicet imitatus, qui ſanguine ſuo ea quæ diſſidebant in pacem deduxit; ita ſolitariam quoque vitam cum communi conciliavit: oſtendens ſacerdotium non eſſe philoſophiæ expers, & philoſophiam ſacerdotio egere. Sic enim hæc duo copulavit conſociavitque, & tranquillam actionem, & actuoſam tranquillitatem: ut perſuaſum omnibus redderet, monaſticæ vitæ profeſſionem morum potius gravitate & conſtantia, quam corporis ſeceſſione exprimi atque inſigniri. Quo pacto David ſimul & rerum gerendarum facultate præſtabat, & in ſumma tamen ſolitudine degebat; ſi cui tamen illud, *Singulariter ſum ego donec tranſeam*, ad hujus dicti confirmationem adferri poſſe videatur. *Pſal. 140. 10.* Ita ut qui alios virtute anteibant, iidem ab illius conſilio & mente longiore intervallo abeſſent, quam reliquos antecederent: atque ad ſacerdotii munus numeris omnibus abſolvendum pauca conferentes, multo plura ad monaſticæ vitæ rationem partibus omnibus explendam reciperent. Tantumque ei tribuebant, ut quidquid ipſi viſum eſſet pro lege haberent; ac rurſus vetitum ſibi & interdictum quidquid ille ſententia ſua improbaſſet exiſtimarent, illiuſque decreta pro Moſaicis tabulis ducerent, ac majore quam quæ ſanctis viris deberi videatur ipſius veneratione adficerentur.

Athanaſius ad deſertum uſque perquiritur.

8. Tanta porro veſania, tanto furore & odio erant ejus adverſarii correpti, ut ne deſertum quidem ſat tutum illi a perquiſitionibus adverſariorum eſſet, ſed in quotidianis adhuc inſidiis verſaretur. „ Nam cum quidam, „ proſequitur Gregorius, eo ſe contuliſſent, ut pium virum perinde ac feram quamdam inveſtigarent, nec eum undequaque perquiſitum invenirent, ne miſcere quidem cum iis qui miſſi fuerant colloquia voluere: verum cervices gladiis objiciebant, velut pro Chriſto periclitantes, atque ita animo comparati, ut ſi acerbiſſimi quidpiam pro eo perferrent, id magni ad philoſophiam momenti ducerent, diuturniſque jejuniis, chameuniis, cæ-

„ teriſ-

Digitized by Google

Anno 338.

„ teriſque corporis ærumnis, quas pro perpetuis deliciis haberent, multo ſublimius ac „ divinius. „ Hæc Gregorius Nazianzenus.

In vita Pachomii Acta SS. 14 Maji.

Quid autem in ejuſmodi perquiſitione eadem, ut videtur, quam narrat Gregorius, geſtum ſit, pluribus recenſetur in vita Pachomii ad hunc ferme modum.

Artemius Dux ad Monaſteria venit.

Poſt hæc, cum Athanaſius ab Imperatore Conſtantio perquireretur, atque ex inſidiis Arianorum, ejus veſtigandi provincia cuidam duci data eſſet Artemio nomine, is ubique perſcrutatus eſt. Cum rumor autem eſſet eum fortaſſe latere apud Tabenneſiotas monachos ſibi dilectiſſimos, ſolvit Dux ut illuc navigaret. Cui adverſo flumine contendenti occurrit Theodorus; qui ſecundo flumine ferebatur, perluſtraturus Mnnaſteria circa Hermopolin. Cum autem Monaſterio cui Cajo nomen erat appropinquaret, vidit retro navigantem Ducem. Domino autem revelante quid futurum eſſet intellexit, ac fratribus renuntiavit. Cum percuperent autem fratres retrogredi ipſumque antevenire, ne forte fratres in Pabau agentes perturbarentur, ait illis: Is cujus gratia tantum itineris ſpatium ſervorum ipſius inviſendi cauſa emenſi ſumus, poteſt eam rem citra triſtem caſum aut eventum diſpenſare, atque cœptum ad Monaſteria iter proſequutus eſt. Poſteaquam itaque ad Monaſterium Pabau propius acceſſit Artemius, haud ſecus ac ſi bellum gereretur, diſpoſitis circumquaque militibus, juſſit Monaſterium obſervari. Ingreſſus ibi conſidebat. Extra locum tamen conventus cum præpoſitis agebat, conſtitutis ultro citroque ſagittaris. Quo conſpecto fratres perterriti ſunt. Erat tum iſtic vir ſanctitate conſpicuus nomine Pecyſius, qui fratrum animos confirmabat. Dux autem interprete uſus, Quo, inquit, in loco pater omnium veſtrum verſatur? Reſpondit Abbas Pecyſius: Abſceſſit ad Monaſteria. Cui Dux: Qui ſecundum ab eo locum obtinet ubinam eſt? Tum indicant Abbatem Pſarphium magnum Œconomum. Quem ſeorſim Dux alloquitur. Eſt penes me, inquit, Imperatoris juſſum contra Athanaſium, quem apud vos deliteſcere fama eſt. Cui Abbas Pſarphius: Ipſe quidem omnium noſtrum pater eſt, necdum viri faciem aſpexi; ecce Monaſterium. Diligenter perſcrutatus Dux, cum Athanaſium non inveniſſet, ad conventum accedens: Orate, inquit, pro me. Reponunt illi: Non licet nobis. Vetitum quippe nobis eſt a patre noſtro, ne cum aliquo oremus qui cum Arianis communicet. Cum Duce namque Arianum quemdam verſari conſpexerant epiſcopi formam præferentem. Abſcedentibus autem illis, ſolus Dux precatus eſt. Ac cum interdiu in Synaxi obdormiſſet, expergefactus ſanguinem naribus emittebat. Cumque ignorarent Monachi quid accidiſſet ipſi: perterritus Artemius, Oblata mihi, inquit, viſione, ex miſeratione divina vix mortem effugi; atque ita diſceſſit. Quæ cum reverſus audiſſet Theodorus, Deo gratias retulit.

Athanaſii iter ad Monaſteria Thebaidis. *In vita Pachomii.*

9. Haud multo poſt ipſe Theodorus, cum accepiſſet Athanaſium in Thebaidem accedere, obviam cum antiquioribus patrum fratrumque Monaſterii progreditur; virumque offendunt ante quam in Hermopoliten nomum perveniſſet. Quo procul conſpecto, fratres maturantes accurrunt. Utramque autem fluminis ripam innumerabilis multitudo occupabat Epiſcoporum, Clericorum, Monachorum. Quos ubi primum vidit Athanaſius, hæc ex Scripturis vociſeratur: *Qui ſunt iſti qui ut nubes volant; & quaſi columbæ cum pullis ſuis ad me feruntur?* Tantam exinde frequentiam ſalutavit Athanaſius, ignarus quis Abbas Theodorus eſſet. Neque enim ille ita proxime ad Pontificem acceſſerat, ſed Monachorum ſeniores ad turmæ frontem incedere juſſit. Primo tamen adſpectu virum agnovit Athanaſius; cujus apprehenſa manu: Et quomodo, inquit, fratres ſe habent? Cui Theodorus: Sanctiſſimis tuis precibus bene, Pater, valemus. Tum fratres circiter centum numero Pſalmos canere, in tanta frequentia ut nemo proximum ſibi cognoſceret. Abbas interea Theodorus aſinum, quo Pontiſex vehebatur, manu tenens præibat cum fratribus pſallentibus. Lucernæ & faces ultro citroque micabant. Athanaſius autem Theodorum cernens animo ferventem, non in promiſcua ſolum turba pedibus incedere, ſed ab accenſis utrinque facibus ferme comburi, tantamque alacritatem, tantum virtutis ſtudium præferre, alios Epiſcopos ſic affatur: Videte quanto nos ſpatio antecedat ille tantæ Monachorum frequentiæ pater. Nobis haud vere patrum nomen convenit. Illi ſane patres, qui humilitati & obſequentiæ ex Dei amore dant operam. Beati profecto & nulla non laude digni, qui ſemper crucem Domini geſtant: quorum ignominia vere eſt gloria, quorum labor vere requies. Pauciſque diebus Antinoopoli & Hermopoli commoratus, utilibus eos ac divinis cohortatus ſermonibus, ad Monaſteria profectus eſt. Conſpecta ibi fratrum probitate ſinceraque mente ſumme lætus, laudes Domino retulit. Ac cum Monaſterium circumquaque perluſtraret, attenteque diſpiceret collectarum locum, menſæ conclave, ſingularum domorum cellulas, & ipſa uſque ſedilia, admiratione captus ait: Magnum, o Theodore, opus peregiſtis, curantes requiem animarum. Monachales veſtras regulas audivi, præclara omnia. Hinc ſubjungit: Patris veſtri opera vobis ineſt gratia Dei. Cum te conſpicimus nos, Chriſtum conſpicere putamus. Pauciſque ibi diebus commoratus, dicit Abbati Theodoro: Quoniam prope eſt Paſcha, fratres de more convoca; ego vero ut Dominus diſpenſaverit agam. Ipſoque ſalutato, iſtinc profectus eſt. Litteraſque per eum miſit ad Orſiſium ejuſque fratres; quibus ſe ad conſpectum Theodori fratrumque ejus ſummopere lætatum fuiſſe ſignificabat, nec unquam fore ſanctiſſimi hujuſmodi cœtus immemorem.

Eſai. 60. 8.

10. Alia item exſtat epiſtola Athanaſii ad Monachos per Ægyptum; quæ quo tempore ſcripta ſit ignoratur. Cum accepiſſet nimirum Athanaſius, nonnullos Arianorum eſſe, qui Monaſteria peragrantes ſanam & orthodoxam fidem ſimularent, ut fratrum ex hinc animos, ſenſim & occulte ſerpentes, dolo abducerent a recta fide; admonet illos ne cum Arianis ullam habeant vel ad precandum ſocietatem, ne quibuſdam rudioribus offenſionis ac perniciei hinc occaſio oriatur: nec modo ab Arianorum congreſſu & colloquio abſtineant, imo ne iis quidem jungantur qui cum Arianis foveant communionis ſocietatem. potuiſſe ſe hujuſmodi hortamentum innumeris ex Scriptura mutuatis locis confirmare; ſuperſedere ta-

Digitized by Google

Anno 358. tamen, quia cum callentibus Scripturas ageret.

Ariani in varias diviſi ſectas. *Sulpicius Severus lib.* 2. *Rufin. lib.* 1. *cap.* 25. *Socrat. lib.* 2. *cap.* 35. *Sozom. lib.* 4. *cap.* 12.

II. Ariani ubi omnia ex ſententia & arbitratu ſuo, profligatis iis qui catholicam fidem tuerentur, procedere videbantur, obortis jam multis factionibus, mutuis diſcidiis, mutuo bello conflagrabant. Hinc proſeminatæ ſunt quaſi familiæ diſſentientes inter ſe ac multum disjunctæ & diſpares. Macedonius quippe, inter Arianorum principes hucuſque computatus, novam de Spiritu ſancto ſententiam induxit, aperteque docuit eſſe creaturam & unum ex adminiſtris ſpiritibus, licet aliis longe præſtantiorem. Alii veri ac puri Ariani erant, duce Aetio, adminiſtris vero Eudoxio, qui Antiochenam hoc circiter tempus invaſit ſedem, ejuſque diſcipulo Eunomio, qui haud ita multum poſtea hujuſmodi ſectæ nomen indidit. Maxima tamen pars Semiariani erant, anteſignano & doctore Baſilio Ancyræ epiſcopo. Ii autem hac una in re a Catholicis diſſentiebant, quod conſubſtantialitatem repudiarent. Filium namque adfirmabant in omnibus Patri ſimilem. Et vero, ipſo fatente Athanaſio, non erant ii prorſus ab eccleſiaſtica communione abjiciendi, cum ea tantum repudiata voce, cum Catholicis reipſa concordarent. At non una, ut in ſimilibus ſectis ſolet, erat omnium Semiarianorum opinio. Non deerant enim ex illis, qui Filium quidem Patri ſimilem dicerent, ſed per gratiam tantum, omni repudiata naturæ ſimilitudine. Baſilius vero cum gratia & auctoritete apud Conſtantium multum valeret, Anomœis erat doctrinæ cauſa infeſtiſſimus; auctorque fuiſſe Conſtantio fertur, ut Aetius, Eudoxius, & alii permulti ejuſdem ſectæ homines, pellerentur in exſilium. In eo ſitæ res erant anno 358. cum Anomœi, qui paulum a calamitate reſpirabant, ſynodum celebrari rogant; eaque in re concurrentibus item Semiarianorum votis, amborum optatui ut fieret ſatis, ſynodum Conſtantius Nicomediæ indixit; in qua erat de fide maxime ſtatuendum. Sed jam multis Epiſcopis eo concedendi cauſa iter ingreſſis, accidit ut horrendo terræ motu urbs everteretur, quodque intactum ab hujuſmodi pernicie ſuperfuerat, incendio periret.: Quæ cauſa fuit, ut ad cogendam ſynodum Nicæa, celebris illa ac magna Synodo anno 325. nobilitata urbs, iterum deputaretur.. Ut autem inſtabilea erant Ariani, ut ſua quiſque intereſſe putabat, mutato conſilio, auctores & ſuaſores Conſtantio ſunt, ut diviſis Epiſcopis Occidentales Ariminum, Orientales Seleuciam in Iſauria convenire jubeat.

Anno 359. Synodus Sirmienſis. *Socrat. lib.* 2. *cap.* 17.

1. Anno 359. cum Sirmii Conſtantius ageret, præſentibus Arianis epiſcopis haud parvo numero, qui aulicorum more principis comitatui hærere ſolebant, quos inter videre erat Georgium Alexandriæ κακίτακτον & Baſilium Semiarianorum anteſignanum. Inita ibi controverſia, eo demum ventum eſt, ut novæ cudendæ formulæ fidei Marco Arethuſio provincia daretur; qui ut erat τῷ ὁμοουσίῳ infeſtus, diſerte nomen ſubſtantiæ & conſubſtantialis proſcribendum in ipſa formula ſtatuebat. Cui, nec tamen ſine controverſia, ſuffragium dederunt quotquot aderant Epiſcopi. Non noſtrum eſt ea omnia recenſere, quæ tum Sirmii ejuſdem formulæ occaſione deſignata ſunt. Sed non ſilendum, cum magna Catholicorum omniumque frugi hominum offenſa, fidei profeſſioni præmiſſum hujuſmodi titulum fuiſſe: *Edita eſt catholica fides, præſente Domino noſtro piiſſimo & victoriis eximio Conſtantio Auguſto, æterno, venerando. Coſſ. Fl. Euſebio, & Fl. Hypatio clariſſimis. Sirmii undecimo Kalendas Junias.* Anno 359.

2. Diſplicebat iis quibus eccleſiaſtica diſciplina & traditio cordi, quod in fronte formulæ temporum adſcriberetur memoria, quando in iis quæ fidem ſpectant nulla temporis ratio conditioque obſervanda ſit. Nec minoris erat invidiæ, quod ubi Filii Dei æternitas ab impiis hominibus in controverſiam vocabatur, æternus tamen impudentiſſima aſſentatione Conſtantius appellaretur. Hæc maxime omnium carpit Athanaſius. Cui item illud rationi & chriſtianæ religioni abſonum videtur, quod nulla urgente cauſa, nullo poſtulante negotio, tantum iter capeſſendum Epiſcopis eſſet: quaſi vero non eſſet Nicæna ſynodus ad ſinceram firmandam fidem ſatis, ut in dies novæ de integro formulæ ac fidei profeſſiones prodirent in publicum. *Lib. de Synodis n.* 4. & 5. 14.

Synodus Ariminenſis. *Socrat. lib.* 2. *cap.* 37. *Sozom lib.* 4. *cap.* 17. & *ſequent. Theod. lib.* 2. *cap.* 17.

3. Ariminum itaque cum conveniſſent Epiſcopi circiter quadringenti, Ariani, qui octoginta numero acceſſerant, Sirmienſem fidem, de qua mox actum, totius Synodi calculis & ſuffragiis conſignandam offerunt. His Patres conſpectis, ſtatim inſidias ſuſpicari, ſoliteſque Urſacii & Valentis artes & machinas ad Nicænam evertendam fidem comparatas ſubodorari. Quamobrem in hujuſmodi conſpirationis artifices converſi, acriter compellant & alloquuntur, non fidei formulæ promulgandæ cauſa a ſe tantum iter ſuſceptum fuiſſe, quibus eſſet Nicæna fides ſatis; ſed eo conſilio acceſſiſſe, ut quotquot huic adverſarentur ferirent anathemate. Urſacio autem Valente & ſociis contra obnitentibus, & facta fidemque ſuam propugnantibus, nulla interpoſita mora, Patres Urſacium, Valentem, Germinium, Auxentium, Gajum, & Demophilum damnant ut hæreticos: miſſiſque per viginti oratores ad Conſtantium litteris, quid geſtum ſit ſignificant. Juſſi ſunt autem legati, qui Epiſcopi erant, apud Principem cauſam Epiſcoporum agere. Obnixe quippe rogabant, ut ſibi ad parœcias ſuas revertendi copia eſſet: eſſe quippe multos paupertate ac ſenio laborantes, quibus diuturnior eo loci commoratio ærumnæ ac tædio eſſet. Verum auctoribus & conſuaſoribus Arianis Conſtantius, trahere moras, nec legatis ſui conſpectus copiam facere; idque dolo ac verſutia, ut rerum imperitos ac ætate juniores Epiſcopos tædio moræ, præciſa ſpe perficiundi negotii, frangeret demum, & ad ineundam cum Arianis ſocietatem adduceret. Nec modico poſt acceſſum legatorum interpoſito ſpatio, Ariminenſibus patribus reſcribit Imperator, ſe negotiorum mole obrutum nondum potuiſſe legatos alloqui. Illi contra obſecrare per litteras Imperatorem, ut ſibi eccleſias ſuas ante ineuntem hyemem repetendi facultas eſſet, numquam ſe a propoſito receſſuros, quantumvis moræ diuturnitate ærumniſque preſſos. Interea Ariani inſtare, urgere ac ſolicitare legatos, qui tum Nice in Thracia verſabantur, ut latam in ſynodo Ariminenſi in Urſacium Valentem & ſocios ſententiam abrogarent. Qui

de-

Anno 359. demum tædio ac deſperatione bene gerendæ rei fracti ac devicti, optata concedunt Arianis, dato ad eorum libidinem reſcripto. Quodque maxime deplorandum fuit, contumeliis & calamitatibus Arianorum opera inflictis, demum & ipſi Ariminenſes Epiſcopi, pauciſſimis exceptis, ceſſerunt; ac quæ jure ante decreverant, irrita ac reſciſſa fuere, non ſine magna proborum offenſione. Nam ingemiſcens, ait Hieronymus, orbis terrarum ſe Arianum eſſe miratus eſt.

Hieron. dialog. contra Lucif.

Synodus Seleuciana. Socrat. lib. 2. cap. 39. Sozom. lib. 4. cap. 22. Theod. lib. 2. cap. 26. Athan. lib. de Synodis ſub initium.

4. Dum hæc in Occidente geruntur, Orientales Epiſcopi ad 160. numero Seleuciam convenerunt; ibique decima ſeptima Septembris de fide agere cœptum eſt. Interfuit Synodo Hilarius. Athanaſiumque ipſum opinantur adfuiſſe quidam recentiores: quia nimirum ipſe Athanaſius librum de Synodis orſus, teſtatur ea ſe ſcribere quæ vidit, quæque accurate novit, ἅπερ ἑώρακα ϗ ἔγνων ἀκριβῶς. At vix credatur, Athanaſium per totam Ægyptum ea tempeſtate ad necem perquiſitum, ut locum ubi conſiſteret reperire vix poſſet, Seleuciam conceſſiſſe, ubi nulla ſubterfugiendi via erat ab inſidiis inimicorum. Itaque quod ait ipſe ea ſe ſcripto tradere quæ vidiſſet, non ita intelligendum putamus, quod præſens ea coram aſpexerit; ſed quod non rumore vulgi ea acceperit, verum litteras & acta ſynodorum ſuis ipſe oculis intuitus ſit. Et ſane verba iſthæc, ἅπερ ἑώρακα ϗ ἔγνων ἀκριβῶς, non unam ſynodum Seleucienſem ſpectant, ſed Ariminenſem quoque, cujus hiſtoriam priore loco enarrat Athanaſius, poſtea vero Seleucienſis ſynodi ad hunc fere modum: *Athan. lib. de Synodis.* Erant iſtic, inquit, Epiſcopi circiter centum ſexaginta. Cum autem multorum nomina de variis criminibus deferentur, accuſatoreſque edito clamore ſcelera objicerent, Acacius, Patrophilus, Uranius Tyri, Eudoxius, qui Antiochenam invaſit eccleſiam, Leontius, Theodorus, Evagrius, Theodulus & Georgius ille Laodicenus facinorum fama nobilitatus, veteratores homines, ac præteritarum fraudum non immemores, futuram damnationem aſtu declinare conantur. Veriti quippe cum argumenta adverſariorum in ſe comparata, tum ſolitudinem ſuam, pauci enim admodum erant, & ingens illorum frequentia; alios ſibi Arianæ factionis adſcivere, mercenarios homines, a Secundo Pentapolitano ordinatos, ex Libya ſcilicet Stephanum, Seram & Pollucem, ſceleſtos & reos homines, inſuperque Pancratium & Ptolemæum quemdam Meletianum. Tum ut accuſationes adverſariorum ſubterfugerent, de fide agere velle ſimulant. Quorum vafritiem conſpicati cæteri Epiſcopi eorum exinde geſta obſervabant. Illi autem non obſcure Arianam ſe hæreſim propugnaturos ſignificabant. Quæ cauſa fuit ut duas in partes propalam Synodus abiret. Pars minima, quæ ceu colluvies erat hominum, qui aut rei, aut ſuſpecti, aut ſceleribus inſigniti erant, hærebant Acacio Cæſarienſi; alii longe majori numero ab iis ſegregati Baſilium Ancyranum ducem ſequebantur. Acaciani igitur temerarii homines, quibus nihil inauſum, Nicænam ſynodum aperte criminari, negare fidem ejus ſinceram, abroganda ejus decreta contendere, atque de integro ſtatuendum de fide prædicare. Cæteri autem qui magno, ut dictum eſt, numero erant, ſummo quidem opere obnitebantur impiis hominibus, unam tamen, cæteris *Anno 359.* integris, conſubſtantialis vocem præcidi optabant ex Nicænis decretis, eo ſcilicet obtentu, quod obſcuritatis cauſa ſuſpecta quampluribus & formidoloſa videretur. Cum igitur longiores iſtic moræ traherentur, inſtantibus accuſatoribus, reis autem ſolita calliditate judicium refugientibus, Epiſcoporum cœtus, cum negotii diuturnitatem, tum excogitatas in dies ab impiis hominibus ad ſubterfugiendum machinas indigniſſime ferentes, damnatos Acacium, Patrophilum, Uranium, Eudoxium, Georgium olim exactorem, & alios ex Aſia, Leontium, Evagrium & Theodulum abdicarunt. Communione autem ſua interdixerunt Aſterium, Euſebium, Augarum, Baſilicum, Phœbum, Fidelium, Eutychium, Euſtathium, & Magnum, quod in jus vocati, ut oblatas criminationes depellerent, comparere detrectaſſent: decretumque fuit ut ea conditione perſtarent, donec ſe ab hujuſmodi criminationibus purgarent. Confeſſionem autem novam fidei ediderunt, qua voces ὁμοούσιος & ὁμοιούσιος, quod motuum & querelarum occaſio fuiſſent, abjiciebant, ἀνόμοιον autem damnabant anathemate, in reliquis nihil alienum a catholica doctrina. Cæterum poſtquam ad ſingulas eccleſias judicium in Acacianos latum miſerant Semiariani, Conſtantium adeunt Auguſtum, actaque illi ſua renuntiant. Hujuſmodi fuit Seleucienſis ſynodi exitus.

Acaciani damnantur.

5. Hæc maxima pars hauſta ex epiſtola Athanaſii de Synodis, conſcripta poſt celebratas Synodos Ariminenſem & Seleucienſem, antequam legatorum & patrum Ariminenſium lapſum didiciſſet. In cujus prima parte paucis narrat quid in iſtiuſmodi Synodis ſit actum. In ſecunda recenſet blaſphemias ab Arianorum primipilaribus in Filium Dei prolatas. Ut autem eorum inſtabilem animum inconſtantiamque palam faciat, recenſet undecim diverſas fidei formulas per eos variis locis & temporibus conſcriptas. In tertia, vocum οὐσία & ὁμοούσιον ſinceritatem propugnat contra Semiarianos, quos tamen non inimicorum habere loco profitetur, in primiſque Baſilium Ancyranum, cum vocem tantum ὁμοούσιον, non rem ipſa ſignificatam, reſpuant. Quibus autem litteras miſerit Athanaſius, haud plane conſtat. Socrates ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς γνωρίμους nuncupat, Sozomenus vero πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους. Sunt qui putent ad Monachos miſſas. Sed crederem potius ad catholicum cœtum Alexandrinum, ne inter incertos vulgi rumores de ejuſmodi ſynodis ubique pervagantes animi penderent: & ſane initio & fine epiſtolæ cœtum, ut videtur, alloquitur.

Athanaſius epiſtolam ſcribit de Synodis.

1. Semiariani autem Conſtantinopolim profecti, cum multa alia peregerunt, quæ nos conſulto enarrare ſuperſedemus, tum celebrata ea in urbe Synodo, Aetium cum aſſeclis perculſerunt anathemate. Et de more, quaſi non eſſent tot jam pridem editæ fidei formulæ ſatis, qua erant animi volubilitate mentiſque incertitudine, eam quæ numero decima fertur apud Athanaſium de integro promulgant; qua ſimilem quidem Patri Filium declarant, ſed voces ὁμοούσιος & ὑπόστασις repudiant: quia ſcilicet populis offenſioni juxta ac ſuſpicioni eſſent, nec exſtarent in divinis litteris.

Anno 360. Synodus Conſtantinopolitana.

2. Hoc, ut putatur, anno, vel fortaſſis ſuperio-

Anno 360. Lucifer pro Athanaſii defenſione libros edit.

periore, Lucifer Calaritanus libros pro Athanaſio neceſſitudine ſibi aliiſque nominibus conjunctiſſimo, itemque alia quæ adhuc exſtant opuſcula concinnavit; ubi acerrime in Imperatorem invehitur, quod Athanaſium bonum virum, æqui ac veri ſtudioſum, de medio rerum tollere, quantum in ipſo ſitum erat, ſatageret, univerſorum ſubſcriptiones & ſuffragia extorqueret in perniciem innoxii. Ideo autem iſtæc in annum conferimus 360. quia Lucifer ait bellum eo tempore Conſtantio fuiſſe cum Soporino ſive Sapore Perſarum Rege. Quod bellum cum anno proximo 359. cœperit, opportune in annum 360. Luciferi ſcripta conferri poſſe arbitramur. Cum rumore nuntio hæc a Lucifero conſcripta fuiſſe accepiſſat Athanaſius, miſſo Eutychete Diacono litteris rogat Luciferum, ut ſibi hujuſmodi ſcriptorum copiam faciat, quem eximio Confeſſoris nomine compellat. Optatum et Lucifer quamprimum libens concedit. Id vero conſequutus Athanaſius, ex animo gaudens, libros accurate perlectos Græce, ſi fides Marcellino, tranſtulit. ἐγκωμιαστικὰς eidem Lucifero litteras remiſit Athanaſius; ubi deploratis Eccleſiæ calamitatibus, ait Arianos tanto furore in Catholicos agi, ut non modo Clericos militum opera verterent in fugam, verum etiam neſarias in Monazontas & Eremitas inſerrent manus; quo factum ut ipſe ſalutis cauſa in remotiora Ægypti loca ſecederet. Grandi labore & periculo ejus accepiſſe lucubrationes, mirari opus, hortamenta ejus ad ſubeundum pro Chriſto martyrium magni facere: auctorem tanti operis ſuſpicere, Heliæque ſimilem habere. Rogat ut Deum ſupplex oret, tum in ſui gratiam, tum eorum qui præ formidine lapſi eſſent. Queritur ex quo Arianis auctoribus ad ſugam compulſus eſſet, non modo fratres videre ſibi non licuiſſe, ſed ne parentes quidem ſuos. Tanta ſcilicet Ariani cura urbis aditus obſervabant. „ Naves, ait, quærunt, Eremias gyrant, domos perturbant, concutiunt fratres, ſingulis negotia concinnant: quibus tamen rebus magis magiſque univerſorum odium incurrerent. „ Sed ſceleratos tandem facinorum pœnas daturos. Hæc erat, cum Athanaſius hæc ſcripſit, eccleſiaſticarum rerum conditio. Ubi parentes autem meminit, non de patre matreque acceptum velim; grandævus quippe jam erat Athanaſius: verum fortaſſis interpres vocem συγγενῶν per parentes expreſſit. Et ſane, in eccleſiaſticis maxime, haud infrequens hujus vocabuli *parens* uſus ad cognatos deſignandos.

In libello precum Marcellini & Fauſtini. Epiſtola Athanaſii ad Luciferum.

Anno 361. Meletius in epiſc. Antiochenum allectus ob Arianis.

1. Anno 361. ineunte, Meletius vir pietate, ſanctimonia, eruditione inſignis, ſtudio & opera Arianorum, qui non ſat explorato ejus animo inter ſuos hominem connumerabant, in epiſcopum Antiochenum, defuncto Eudoxio, delectus eſt. Verum ut in tanto munere vix latere poteſt quid quiſque ſentiat, cum potiſſimum ille nec obſcure τὸ ὁμοούσιον prædicaret propugnaretque, Ariani deprehenſa ejus doctrina deturbatum ex epiſcopatu curarunt in exſilium ablegari, cum vix triginta ſediſſet dies, in ejuſque locum Euzoium cooptarunt, nequaquam ſuſpectum ſibi nec dubiæ fidei hominem, ſed Arianum Arianæque hæreſeos vindicem acerrimum. Hinc tres in partes diſtracta civitas. Prima numero potior Arianorum, Euzoio epiſcopo. Secunda Meletianorum, qui in Palæa ſeu veteri urbe collectas agebant, a Meletio ſanam edocti fidem. Tertia Euſtathianorum a ſancto Euſtathio olim epiſcopo. Hi a reliquis omnibus ſegregati, Paulini presbyteri conventibus intereſſe ſolebant. Hæ factiones, hæc diſcidia, etſi levi motu, ac temerario prorſus auſu exorta ſunt, ad multum tamen annorum ſpatium furore & pervicacia partium ſunt extracta.

Anno 361.

Ariani novam edunt fidei formulam.

2. Porro ut ſolemne erat Arianis & Semiarianis numquam in unum coire, quin novam aliquam fidei formulam publicarent, quia ſcilicet a veritatis tramite deflexi, atque errorum caligine obvoluti, multiplici tentato itinere, nullum ſat tutum, nullum pervium reperire poterant, novum jam fidei reſcriptum ediderunt, quod cæteras fidei formulas impietate longe ſuperaret. Filium ſcilicet in omnibus Patri diſſimilem prædicabant. Et tanto quidem opere a priſtina ſententia, quam Conſtantinopoli evulgarant, deſcivere, ut ipſis Arianæ doctrinæ vindicibus in communionis ſocietatem admiſſis eccleſias traderent. Hinc orſæ Anomœorum & Exucontiorum nomenclaturæ. Horum principes Eunomius, Acacius, ac reliqui conſcelerati, nullo metu, nulla adverſa formidine impetum retardante, blaſphema quæque & maledicta in Chriſtum proferre auſi ſunt, Conſtantium nacti impietatis vindicem; qui cum in hæreſi confirmanda ad uſque finem perſeveraſſet, diem obiit extremum. Cum properaret enim adverſus Julianum, qui ab exercitu in Galliis inauguratus Imperator in Orientem agebat iter, morbo correptus, Mopſucrenis in Cilicia defunctus eſt 4. Octobris, vel ut alii 3. Novembris: atque inſtante obitu ab Euzoio Ariano baptiſmate tingi voluit. Cujus corpus ingenti pompa in eccleſia Apoſtolorum Conſtantinopoli depoſitum fuit, populis ultro citroque adcurrentibus ad exſequias cohoneſtandas.

Conſtantii obitus.

Anno 362. Julianus inauguratur Imperator.

1. Etſi vero videbatur Eccleſiæ licitum fore, exſtincto Conſtantio, a calamitate ac terrore priſtino reſpirare, occulto divinæ providentiæ conſilio ſecus res cecidit. Julianus enim repugnante nemine imperium integrum adeptus, a chriſtiana fide, quam nomine tenus ſpecieque tantum colebat, aperte deſcivit, impiiſque prophanorum ritibus impenſe addictus, turbam gentilium deorum invexit in orbem. Chriſtianis porro etſi bellum palam non indiceret, quavis data occaſione ſæviebat in eos qui eo deferrentur nomine. Unde infami apoſtatæ titulo appellari cœpit. Attamen, ut philoſophiæ humanitatiſque famam affectabat, cum imperium iniret, exſules omnes edicto publico revocavit. Quo factum, ut quotquot a Conſtantio pulſi in exſilium fuerant Epiſcopi, redirent ſedes ſuas. Antiochiam autem profectus Artemium ex duce Ægypti, de quo haud multo ante actum fuit, de templorum expilatione ab Alexandrinis gentilibus delatum, capitali ſupplicio mulctavit. Qui exinde Artemius pro martyre cum a Græcis, tum a Latinis eſt habitus. Et ſane quamquam eum paulo ante vidimus Imperatoris juſſu ad Monaſteria, Athanaſii perquirendi cauſa, profectum; attamen immiſſa divinitus caſtigatione, pœnitentem facti fuiſſe ex ipſius ſupra memoratis verbis liquidum eſt. Pius autem eo nomine

Artemii Ducis martyrium.

exiſti-

Anno 362.

exiſtimandus, quod Monachos obnixe rogaret in ſuum ad fundendas Deo preces conventum admitti: Deo item carus, quia caſtigatus, divina tamen miſerante providentia mortem effugerit.

Georgii & multorum Chriſtianorum cædes.

2. Allato Alexandriam necis Artemii nuntio, Gentilium turba inſolenti de inaugurato ſuæ religionis homine gaudio effuſi, impetu Georgium & Chriſtianos omnes adoriuntur. Erant quippe tum Georgio offenſi Pagani omnes ob hujuſmodi cauſam a Socrate memoratam. Locus erat in urbe jam inde a priſcis temporibus vacuus & neglectus, multa ſordium colluvione refertus, in quo Gentiles Mithræ myſteria peragentes immolare homines conſueverant. Hunc utpote vacuum ac deſertum Conſtantius eccleſiæ Alexandrinorum jam ante attribuerat. Georgius vero cum eccleſiam eo loco excitare vellet, repurgari adytum præcepit. In peramplo hujuſmodi loco myſteria Gentilium erant recondita; complures ſcilicet hominum calvariæ, juvenum pariter ac ſeniorum: qui olim mactati ferebantur, quando extorum inſpectione divinarent, ac magica ſacrificia ad incantandas animas peragerent. Hæc in Mithræ adyto reperta Chriſtiani ad Gentilium ludibrium foras omnium oculis expoſuere, eadem geſtantes traduxere per civitatem. Quæ res paganorum turbam inflammavit. Tum furore arma miniſtrante, in obvios quoſque Chriſtianos impetum faciunt; quorum permultos vario mortis genere enecarunt, ferro, fuſtibus, lapidibus. Nec deerant qui funibus homines ſtrangularent, nonnulloſque ad ludibrium crucis in crucem agerent, alios vulnerarent. Nnn familiaribus illi, non cognatis pepercere; ſed amicus amicum, frater fratrem, parentes filios confodere, ac in mutuam ruere cædem. Quæ cauſa fuit ut Chriſtiani a repurgando Mithræ adyto abſiſterent. Gentiles vero Georgium abſtractum ab eccleſia, & ad camelum alligatum, per urbem totam raptatum, fuſtibus percuſſum, variiſque cruciatibus adfectum & enecatum, cum aliis pariter cæſis, qui camelis impoſiti erant, combuſſerunt; cineresque in mare projecti ſunt, ne a Chriſtianis collecti, in honore deinceps ut martyrum reliquiæ haberentur. Cum iis autem obtruncati ſunt Dracontius mnnetæ præpoſitus & Diodorus quidam veluti Comes; qui fune cruribus alligati, pertracti ultro citroque raptati, eo in ſupplicio exſtincti ſunt: ille quod aram in moneta cui præerat recens locatam evertiſſet; alter quod dum ædificandæ præeſſet eccleſiæ, cirros puerorum, quos ad deorum cultum pertinere æſtimabat, licentius detonderet. Nec prætermittendum quod adjicit Ammianus, potuiſſe ſcilicet homines ad crudele ſupplicium ductos Chriſtianorum auxilio defendi, niſi Georgii odio omnes indiſcrete flagraſſent: qui Georgius facinorum gravitate & frequentia ſibi omnem miſericordiæ aditum præcluſerat.

Socrat. lib. 3. cap. 2. Sozom. lib. 4. cap. 30. Ammian. l. 15. cap. 7.

3. Præter ſuperius memoratam, aliam enecati Georgii cauſam adfert Ammianus: quod ſcilicet cum tranſiret per ſpecioſum genii templum, multitudine ſtipatus ex more, oculis in delubrum ipſum conjectis dixiſſet: *Quamdiu ſepulcrum hoc ſtabit?* Quo audito Pagani reformidantes ne illud quoque tentaret evertere, quantum poterant in ejus perniciem inſidias parabant, donec inaugurato Juliano, oblatam illi occaſionem arripuere. Hic exitus Georgii fuit. Felix ſane, ſi fidei cauſa, & non in ſcelerum pœnam, homo Gentilibus juxta atque Chriſtianis inviſus, tam male mulctatus eſſet. Enecti porro Georgii invidiam in Catholicos conjicere conati ſunt Ariani. Verum ex Epiphanio & Ammiano Marcellino conſtat a ſolis Gentilibus id facinoris perpetratum, & quidem, ut ait mendaciſſimus Philoſtorgius, concitatis ab Athanaſio. Quæ calumnia vel hinc confutatur, quod per id tempus Athanaſius in ſecretioribus eremi locis profugus & occultus verſaretur.

Anno 362.

Philoſtorg. l. 2. cap. 7.

Julianus Alexandrinam cædem ſe indigne ferre ſimulat.

Socrat. lib. 3. cap. 3. Jul. epiſt. 10.

4. Accepto Julianus rerum Alexandriæ geſtarum nuntio, ſe quidem tantum tumultum, tam immanem carnificinam damnare ſimulat; quamquam negligentia ulciſcendi facinoris, non ingratam accidiſſe rem ſignificaret. Litteris itaque miſſis, carpit animum Alexandrinorum turbulentum atque ſeditioſum: parcere tamen ait multitudini, rebus a Georgio ſcelerate geſtis in furorem actæ. Oportuiſſe Alexandrinos Alexandri conditoris, magni Sarapidis, ſui etiam Imperatoris reverentia a tanto ſcelere cohiberi. Et ſi quidem atrocibus Georgii flagitiis accenſi concitatique fuere, par fuiſſe judicibus hominem pro merito plectendum tradi, non ipſi temerariam turbam violentas inferre manus. Præclare cum eis actum eſſe, quod ſe imperante tantum facinus ſit admiſſum; qui partim verecundia in Deum, partim reverentia avi & avunculi ſui veniam concederet civitati. Vetat ne in ſimile crimen prorumpere deinceps audeant.

Georgii bibliothecam tranſmitti ſibi curat.

Jul. epiſt. 9.

5. Secundum hæc, Ægypti præfectn Ecdicio juſſit, ut Georgii biblinthecam multis philoſophiæ & rhetoricæ codicibus, necnon aliis Chriſtianam religionem ſpectantibus inſtructam, diligenter perquiſitam, Antiochiam curaret tranſmitti ſibi. A quo Georgio quoſdam ſe libros olim, cum in Cappadocia degeret, mutuatum eſſe commemorat. Et tamen Georgium illiberalem & ineruditum, præſertim in rebus eccleſiaſticis, fuiſſe tradunt Athanaſius aliique Patres.

Athanaſius Alexandriam regreditur.

Socrat. lib. 3. cap. 4.

6. Poſt publicatum Juliani edictum, quo exſulibus redeundi poteſtas erat, Athanaſius Alexandriam reverſus, ingenti de more plebis catholicæ gaudio exceptus eſt. In hunc reditum Gregorius Nazianzenus ea omnia confert, quæ jam ſuperius commonſtratum eſt ad reditum anni 349. pertinere. Alexandrinus autem populus, Arianis ejectis, eccleſias conventibus eccleſiaſticis frequentandas tradit Athanaſio. Pulſi porro Ariani ab eccleſiis, clam privatiſque in ædibus collectas agebant. In defuncti vero Georgii locum Arianos Lucium ſuæ factionis hominem cooptaſſe narrat Socrates. Verum reclamare videntur acta, Jnviano principe, edita. Non dicitur enim eo loci Arianos epiſcopum ſibi Lucium conſtituiſſe, ſed conſtituere voluiſſe. Et fortaſſe cum in Georgii ſedem Lucium ſubrogare vellent, coerciti a Catholicis fuerant, quorum ingens erat Alexandriæ multitudo.

7. „ Simul atque ad Eccleſiam pervenit Athanaſius, inquit infra Gregorius Nazianzenus, tanta lenitate atque humanitate res eorum a qnibus læſus fuiſſet adminiſtravit, ut ne iis quidem ipſis reditus ejus moleſtus fuerit. Ac templum quidem ſacrilegis nundi-

„ nato-

Digitized by Google

Anno 362.

„ natoribus, qui Chriſto ad quæſtum abutebantur, repurgat perinde atque ipſe Chriſtus; niſi quod non texto flagello, ſed argumentis ad perſuadendum accommodatis id efficit. Tum eos, qui inter ſe & cum ipſo ſimultates gerebant, in mutuam concordiam reducit: & quidem ita, ut nullius pacificatoris opera ad eam rem opus haberet. Ad hæc, injuria adſectos tyrannide liberat, nullo poſito inter ſectatores ſuos & alienos diſcrimine. Prolapſam inſuper fidei doctrinam erigit: ac libere rurſus Trinitas prædicatur, ſuper candelabrum poſita, ſplendidoque unius divinitatis lumine animas omnes colluſtrans. Leges etiam rurſus orbi terrarum præſcribit, atque omnium mentes ad ſe convertit; aliis epiſtolas mittens, alios accerſens, nonnullos etiam ultro accedentes erudiens, omnibuſque liberam voluntatem pro lege proponens, quam ſolam ut iter ad Deum recta inſtituatur, ſatis eſſe putabat. „ Hæc Nazianzenus

Alexandrina Synodus. *Socrat. lib. 3. cap. 5. & 7. Sozom. l. 5. cap. 12.*

8. Neque ita multo poſt reditum Athanaſius Synodum Alexandriæ celebravit, ad quam convenit Euſebius Vercellenſis; qui cum Lucifero in Thebaide exſul, promulgato Juliani de pulſorum revocatione edicto, Alexandriam rogante Athanaſio conceſſit. Rogatus item Lucifer maluit Antiochiam, ad ejus Eccleſiæ factionum partibus laborantis negotia componenda, iter habere. Interfuit etiam Alexandrinæ ſynodo Aſterius Petrarum Arabiæ, qui olim Sardicæ ab Arianis ad Catholicos deſciverat. Ex Ægypto autem quamplurimi Epiſcopi ad Synodum convenere, quorum ſeptemdecim tantum nomina in Synodali epiſtola comparent, ferme omnes ab Arianis antea pulſi, variiſque calamitatibus afflicti. Eo item conceſſerunt Diaconi duo a Lucifero legati, Herennius & Agapetus; a Paulino autem Antiocheno, Maximus & Calemerus item Diaconi. Aderant etiam quidam Monachi ab Apollinario epiſcopo miſſi.

Acta Synodi de lapſis. *Athan. tom. ad Antiochenos & epiſt. ad Rufinianum.*

9. Actum eſt ea in ſynodo de iis qui tempore vexationis in hæreſim eſſent delapſi. Eratque nonnullorum ſententia, ejuſmodi homines ſi Epiſcopi eſſent aut clerici, officio ſacrorumque aditu interdicendos atque in laicorum conditionem dejiciendos. At cæteris præſulibus, quorum mitior ſententia, re accuratius expenſa, placuit ut lapſis, ſi quidem erroris aut impietatis cujuſpiam artifices auctoreſque fuiſſent, venia quidem rogantibus concederetur, ſed ab officiis deturbati, inter laicos computarentur; ſin neceſſitate ſolum ac vi illata eo deducti eſſent, ut cum hæreticis communionem & ſocietatem ſimularent, & veniam & de integro ſedem eſſe concedendam; cum potiſſimum ii non abſurdam cauſam & excuſationem adferrent: ſe nimirum œconomia quadam & probo conſilio id præſtitiſſe, nec in impietatem lapſos eſſe, ſed maluiſſe aliquantum vi illatæ concedere, quam ut ab impiiſſimis hominibus catholicæ plebis perniciem machinantibus occupatas viderent eccleſias. Ea tamen lege atque conditione admittendos cenſuerunt, ut Arianam hæreſim damnarent, Nicænam fidem amplecterentur; damnarent item eos qui dicerent Spiritum ſanctum eſſe creatum, necnon cæteras hæreſes, Sabellii videlicet, Pauli Samoſateni, Valentini, Baſilidis & Manichæi, ac nominatim Euzoii & Eudoxii. Cæterum tabellam Sardicenſem, illam in Sardicenſi ſynodo oblatam & propoſitam (de qua ad annum 347.) proſcripſerunt Alexandrini patres, quia non fuerat in Synodo admiſſa.

Anno 362.

De Hypoſtaſibus.

10. Actum præterea de hypoſtaſibus, quas jam cœperant nonnulli in controverſiam vocare. Erant nimirum qui tres hypoſtaſes in Trinitate eſſe dicerent, aliis unam eſſe pugnantibus. Re autem quæſita & deliberata, expenſiſque ſingulorum ſententiis, utrorumque fidem ſanam & orthodoxam eſſe deprehenſum eſt. Nam qui tres hypoſtaſes dicerent, ſe ita profiteri ajebant, quod Trinitatem non nomine tenus crederent, ſed ſingulas perſonas vere exſiſtentes & ſubſiſtentes; ita tamen admiſſa diſtinctione, ut neque tres deos, neque totidem principia vellent prædicari, ſed Filium Patri conſubſtantialem, Spiritumque ſanctum non creatam rem, ſed a ſubſtantia Patris & Filii indiviſum. Qui autem unam hypoſtaſin eſſe defendebant, non ea mente ita enuntiabant, ut quemadmodum Sabellius, Filium ac Spiritum ſanctum de medio tollerent, ſed quia exiſtimarent idem eſſe hypoſtaſin atque *οὐσίαν* ſive ſubſtantiam, quam unam eamdemque in Patre, Filio ac Spiritu ſancto eſſe propugnabant. Re ſic utrinque explanata, eamdem omnium ſententiam eſſe exploratum fuit. Atque uno omnium ore, uno conſenſu, hæretici omnes proſcripti, Nicæna fides, ut omnium præſtantiſſima, admiſſa eſt. Ea porro in diſputatione & controverſia, Orientalium Aſterius, Occidentalium Euſebius Vercellenſis cauſam & partes egerunt.

De Apollinarii ſententia.

11. Ventum deinde eſt ad Apollinarii doctrinam expendendam. Tum Monachi ab eo legati doctoris ſui opinionem, occultato tamen hæreſeos veneno, aperuerunt: nempe, non qua ratione in Prophetas advenit Verbum Domini, eadem in ſanctum hominem, ſcilicet Chriſtum, veniſſe; ſed ipſum Verbum carnem eſſe factum, & cum in forma Dei eſſet, formam ſervi accepiſſe, exque Maria virgine ſecundum carnem pro nobis hominem eſſe factum. Profitebantur item, non corpus inanimatum aut ſenſus expers, aut mente carens Chriſtum habuiſſe. Neque enim, ajebant, poſſibile erat, Domino noſtri gratia homine facto, corpus ejus ſine mente exſiſtere: ſiquidem non corporis dumtaxat, ſed animæ quoque in ipſo Verbo ſalus facta eſt. Hæc ſcilicet illi jubente Apollinario, qui Athanaſii gratiam & amicitiam affectabat, profeſſi ſunt. Verum vafre ac ſubdole. Neque enim ea germana erat Apollinarii ſententia. In epiſtola enim ſua ad patres Diocæſarienſis ſynodi, cætera quidem ut a Monachis Alexandriæ allata fuerant profitetur, adjicit tamen ipſum Verbum carnem eſſe factum, non aſſumta mente humana, mente mutabili, quæ turpibus cogitationibus captiva ducitur, ſed divina mente immutabili & cæleſti. In ſynodo igitur Alexandrina Apollinarii doctrina, ut a Monachis expoſita eſt, utpote catholica, admiſſa fuit. Et vero licet Athanaſius haud ſemel poſtea in Apollinariſtarum errores invectus ſit, numquam tamen Apollinarium ipſum nominatim eſt adortus: quoniam videlicet, ut quidem opinamur, dum vixit Athanaſius, Apollinarius occulte ſerpens,

erro-

Anno 362.

errores ſpargebat quidem quantum in ipſn ſitum fuit, apud Athanaſium autem catholicæ & ſinceræ fidei ſtudium ementiebatur. Quo defuncto, palam apertiſque verbis in ipſa Diocæſarienſi ſynodo virus hæreſeos ore impio evomuit.

De rebus Antiochenis.

12. De rebus item Antiochenæ eccleſiæ componendis actum Alexandriæ fuit. In ea quippe civitate tanta vis diſſidii & contentionis nbtinuerat, ut non ab Arianis modo, ſed inter ſeſe Catholici disjuncti eſſent, nec mutua communionis ſocietate fruerentur; aliis Meletio præſule eccleſiam in veteri urbe ſitam, aliis Paulino presbytero rectore aliam in urbe nova occupantibus. Optatiſſimum Patribus erat, ut non modo Catholicorum illæ factiones in unum coirent, verum etiam ſi qui ex Arianis ad veram fidem accedere vellent, iis facilis pateret aditus, dum Arianam proſcriberent, Nicænam amplexarentur fidem. Quamobrem duos ex Epiſcopis, qui Alexandrinæ ſynodo intererant, cum tomo ſeu ſynodali epiſtola legarunt Antiochiam, qui pacem inter diſſidentes conciliarent. Quodque inſnlens & fortaſſe hactenus inauditum, non ad eos tantum, qui tum abſentes Antiochiæ verſabantur, epiſtola nuncupata eſt, ſed etiam ad eos qui deferrent, atque inter mittentes annumerarentur, hac forma: *Euſebio, Lucifero, Aſterio*, &c. *Athanaſius.... Euſebius, Aſterius*, &c. Hiſce litteris Alexandrini Patres pacis conciliandæ auctores erant. Rogabant ut liberum facilemque aditum præberent iis, qui ſecum conjungi ac communicare cuperent, dum Arianam damnarent impietatem, maximeque nmnium iis, qui in veteri conventus agerent, ſcilicet Meletianis. Exinde vero res a ſe in Synodo geſtas enarrant, quo ferme ordine nos recenſuimus. Huic epiſtnlæ ſubſcripſere præſules omnes Alexandrini, eorumque ſubſcriptinnes etiamnum exſtant. Ait porro Socrates Athanaſium, quod fugæ ac ſeceſſus cauſa inſimulatus fuiſſet, apologiam de fuga ſua in Synodo legiſſe.

Socrat. lib. 3. cap. 8.

Lucifer Paulini promotione res Antiochenas labefactat. *Socrat. lib. 2. cap. 9. Sozom. lib. 5. cap. 13. Theod. l. 3. cap. 5.*

13. Cum hujuſmodi litteris profecti Euſebius & Aſterius, res Antiochenas deprehendunt præpoſtera Luciferi feſtinatinne labefactatas. Is enim Paulinum Antiochenum Euſtathianis rogantibus ordinarat Epiſcopum. Factum improbavit Euſebius Vercellenſis, & cæteri quibus pax eccleſiarum cordi. Qua enim in urbe jam duo Epiſcopi erant, quorum alter hæreticus, catholicus alter eſſet, in eadem novum ex Catholicis deligere, quid id erat aliud, quam æterni prope diſſidii auctorem eſſe? Et ſane multis poſt annis diſcordia hujuſmodi perſeveravit. At nbdurato Lucifer nbſtinatoque animo, iis inſuper qui lapſi fuiſſent ad communionem Eccleſiæ aditum negabat. Quæ cauſa fuit ut in proborum Præſulum, qui leniore ac moderatiore erant mente, offenſam incurreret. Atque hinc nrtum ſchiſma Luciferianum. Nec prætermittendum, Philonem epiſcopum Ægyptium, qui ab Arianis veræ fidei cauſa Babylonem in Ægypto relegatus fuerat, Luciferi ſententiam in denegan da lapſis communione ſequutum, ad Alexandrinam ſynodum non conveniſſe, quod Patrum, ut putatur, erga lapſos lenitatem, quam futuram proſpiciebat, improbaret. Quæ item cauſa fuiſſe videtur, quod Lucifer, rogante licet Euſebio exſilii ſocio, Alexandriam iter habere noluerit.

Anno 362.

Athanaſius partem reliquiarum ſancti Joannis Baptiſtæ recipit. *Rufin. lib. 2. cap. 28.*

14. Dum poſt reditum Athanaſius Alexandriæ conſideret, partem reliquiarum ſancti Joannis Baptiſtæ ad ſe tranſmiſſam accepit. *Nam Juliani temporibus*, ait Rufinus, *velut relaxatis frænis efferbuit in omnem ſævitiam feritas Paganorum. Ex quo accidit, ut apud Sebaſten Palæſtinæ urbem, ſepulcrum Johannis Baptiſtæ mente turbida & funeſtis manibus invaderent, oſſa diſpergerent, atque ea rurſus collecta igne cremarent, ſanctos cineres pulveri immixtos per agros & rura diſpergerent. Sed Dei providentia factum eſt, quoſdam de Jeroſolymis ex Monaſterio Philippi hominis Dei, orationis illuc cauſa per idem tempus veniſſe. Qui cum tantum nefas humanis quidem manibus, ſed ferina mente fieri viderent, mori gratius habentes quam hujuſmodi piaculo funeſtari, inter eos qui oſſa ad exurendum legebant mixti, diligentius in quantum res patiebatur, ac religioſius congregantes, furtim ſe vel ſtupentibus, vel inſanientibus pertraxere, & ad religioſum patrem Philippum venerandas reliquias pertulere. Ille ſupra ſe ducens tantum theſaurum propriis ſervare vigiliis, ad Pontificem maximum tunc Athanaſium hoſtiæ immaculatæ reliquias per Julianum diaconum ſuum, poſt etiam Palæſtinæ urbis Epiſcopum, mittit. Quas ille ſuſceptas, paucis arbitris, ſub cavato ſacrarii pariete incluſas, prophetico ſpiritu profuturas generationi poſteræ conſervavit: quibus nunc, dejectis & proſtratis idololatriæ veſtigiis, in ædibus quondam profanis aurea tecta conſurgerent*. Hæc Rufinus.

Ethnici Julianum concitant in Athanaſium. *Socrat lib. 2. cap. 13. & 14. Sozom. lib. 3. cap. 15.*

15. Haud diu Athanaſio licuit Alexandriæ poſt reditum conſiſtere. Gentiles namque ſuæ addictum impietati Imperatorem nacti, metuenteſque cultui numinum ſunrum, qui Athanaſii doctrina, ſermone, precibus decreſcebat in dies: velut tetros ſerpentes e cavernis egreſſos una ſecum aſſumſere magos, aruſpices & augures, qui ſimul conteſtarentur, nihil e re gentilitatis proſpere ceſſurum, niſi Athanaſius pelleretur. Præterea dæmnnes, ait Theodoretus, cum vim ſermnnum precationumque Athanaſii ferre non poſſent, miniſtros ſuos ad maledicta in eum congerenda incitarunt, ac multis expoſcebant exturbari Athanaſium; addebantque: Si Athanaſius remanſerit, nullus ſupererit deorum cultor, cunctos enim ille ad ſuas partes alliciet. Litteris ergn Ethnici ad Imperatorem miſſis monent, Athanaſium conventus in eccleſia agere, libere populum docere, multoſque Gentilium illo conſuaſnre chriſtianæ fidei nomen dediſſe, nobiles matronas ejuſdem fidei rudimentis imbutas baptiſmate donatas. Re comperta Julianus factum perindigne tulit, ac hujuſmodi litteras dedit ad Alexandrinos. „ Æquum erat eum, qui Imperatoris edictis compluribus ejectus fuerat, „ unum ſaltem Imperatoris edictum præſtolari „ ad repetendam domum: nec ſingulari temeritate atque amentia legibus tamquam prorſus exſtinctis illudere. Enimvero nos haud „ ita pridem Galilæis a Conſtantio ejectis, „ non reditum ad eccleſias, ſed ad patriam „ cuique ſuam conceſſimus. Audin Athanaſium hominem audaciſſimum, ſnlita audacia „ elatum, Epiſcopatus, ut ipſi vocant, ſedem „ uſurpare. Quæ res non mediocriter Alexandrino populo diſplicet. Quare eum jubemus

Theod. lib. 1. cap. 9.

Epiſtola Juliani contra Athanaſium. *Julian epiſt. 28.*

Tom. I. x „ urbe

Anno 362.

„ urbe excedere, quo die humanitatis noſtræ A litteras acceperit. Quod ſi in urbe remanſerit, longe majores gravioreſque pœnas ei denuntiamus. „ Chriſtianorum vero perampla multitudo, cum litteris Julianum rogaſſet, ut omnium votis expetitum optatiſſimumque ſibi Athanaſium in pace Alexandriæ conſiſtere liceret, prolixiorem ille ad eoſdem Alexandrinos dedit epiſtolam, futilibus dictis & facetiis pleniſſimam, qua deorum turbam laudibus celebrans, in Galilæos invehitur; pudori eſſe inquiens, ſi vel unus eorum ſe Galilæum eſſe fateatur. „ Vos igitur, ait, ſi monenti mihi B obtemperare vultis, majorem lætitiam adferetis: ſin illa in ſuperſtitione & vaſrorum hominum inſtitutione perſeverare mavultis; at mutuam inter vos concordiam retinete, neque Athanaſium deſiderate. Sunt enim ex ejus diſcipulis utique complures, qui prurientibus ac ſermonibus impiis expleri cupientibus auribus veſtris ſaciant ſatis. Utinam enim Athanaſio ſolo ſacrilegæ ipſius ſcholæ circumſcripta eſſet improbitas: ſed eſt in vobis hujuſmodi non ignobilis multitudo. C Ac nullius ſane negotii res eſt: nam quicumque tandem e populo delectus erit a vobis, quod ad Scripturarum enarrationem pertinet, nihilo eſt eo qui optatur a vobis deterior. Sin quod vos Athanaſii ſolertiam exoptatis: veteratorem enim eſſe hominem audio, ſcitote hac ipſa de cauſa urbe illum ejectum fuiſſe. Etenim noxia per ſe res eſt, vir populi præfectus, ac rerum novandarum cupidus. Quod ſi ne vir quidem eſt ille, ſed contemtus homuncio: qualis revera eſt præclarus ille vir, qui jam in capitis diſcri- D men venit. Hoc ſane publicæ perturbationis initium eſt. Quamobrem ne quid ſimile apud vos contingat, cedere illum pridem urbe juſſimus: nunc autem Ægypto etiam univerſa. „ Ut urgeret autem Athanaſii exſilium, aliam miſit epiſtolam ad Fcdicium Ægypti præfectum, his verbis conſcriptam. „ Etſi nihil nobis de cæteris reſcribis, attamen de illo deorum hoſte Athanaſio reſcribere debuiſti; potiſſimum quia quod præclare a nobis decretum fuit ante audiveras. Teſtor magnum Sarapin, niſi ante Calendas decem- E bres inimicus deorum Athanaſius ex ea urbe, vel potius ex univerſa Ægypto deceſſerit, centum auri pondo cohortem quæ tibi paret mulctatum iri. Scis autem quam ſim lentus ad condemnandum, & quanto lentior poſtquam condemnavi ad ignoſcendum. Per mihi moleſtum eſt ejus opera deos omnes contemni. Equidem nihil a te factum libentius videam audiamque, quam Athanaſium illum ſceleſtum ex omnibus Ægypti locis pulſum eſſe, qui auſus eſt in meo Imperio matronas Græcorum nobiles baptizare. „ F

Julian. epiſt. 51.

Julian. epiſt. 6.

16. Quamobrem cum ſe denuo in diſcrimen & periculum vocari animadverteret magnus Athanaſius, quarto jam ſolum vertere coactus, cum circum ſe collacrymantes Chriſtianos videret: Bono, inquit, animo eſtote; nebula eſt, quæ brevi evaneſcet. Quæ cum dixiſſet, profectum parat; & Eccleſia amicis quibuſcum arctiore caritatis vinculo junctus erat commendata, excedit urbe. Litteris porro Juliani ſecretioribus non pelli modo Athanaſium, ſed etiam obtruncari juſſum erat. A Subduxit ſe tamen Athanaſius, inquit Theodoretus, comperto quærendum ſe acceſſu; nactuſque ad ripam fluminis navigium, ad Thebaidem contendebat. Is vero, cui Athanaſium confodere juſſum fuerat, audita ejus fuga, quam celerrime virum inſequitur. Præcurrens autem quidam Athanaſii familiaris, maturare nuntiavit, qui ipſum ad necem perquirerent. Tum nonnulli ex comitibus rogabant, ut in ſolitudinem ſecederet. Ipſe re ſecum deliberata, gubernatori præcepit ut converſo curſu, ſecundo flumine navigium dirigeret Alexan- B driam. Cum ergo obvii perquirentibus navigarent, occurrit ſicarius, & quantum abeſſet Athanaſius ſciſcitatur. Ille haud procul abeſſe reſpondit; ac prævertens Alexandriam repetiit, ubi latens degebat, reliquo Imperii Juliani tempore. Hæc Socrates & Theodoretus. Verum quod poſtremo ajunt Athanaſium ad necem uſque Juliani delituiſſe Alexandriæ, aperte repugnat hiſtoriæ mox enarrandæ; cui, utpote ab Ammonio Athanaſii æquali traditæ, fidem negare nefas. In deſertum igitur, teſte C Ammonio, Juliani furorem declinans, profugit. Et ad ejus uſque obitum, nec ſatis tutus ab inſidiis inimicorum, incertis ſedibus apud Monachos diverſabatur.

Athanaſius ſe ſubducit. Sozom. lib. 5. cap. 14. Theod. lib. 3. cap. 9.

Anno 362.

In deſertum ſe recipit. In epiſtola Ammonii. Acta SS. 14. Maji.

Anno 363. Quid Athanaſio contigit qua die cæſus Julianus eſt.

1. Quid autem ipſi, qua die cæſus Julianus eſt, nempe 26. Junii, acciderit, ipſo apud Ammonium narrante Athanaſio comperimus. „ Cæterum, ait Ammonius, quia beatus Papa Athanaſius, me omnium minimo, aliiſque eccleſiæ Alexandrinæ clericis præſentibus, beatæ memoriæ viro Ammonio, qui fuit epiſcopus Elearchiæ, & Hermoni Bu- D baſticorum in magna Eccleſia de Theodoro aliquid enarravit, quod tuam exiſtimo ſanctitatem tum præſentem audiviſſe; operæ pretium duxi, ad renovandam tuæ pietati eorum memoriam, ea conſcribere quæ ille loquutus eſt. Cum memorati Epiſcopi de beato Antonio nec ſine admiratione verba facerent: qui vir ſæpe cum Athanaſio verſabatur, eos ſic affatur Athanaſius: Vidi etiam ea tempeſtate magnos Dei viros, Theodorum Tabenneſiotarum Monachorum Præfectum, aliumque Monachorum Patrem pro- E pter Antinoum, cui nomen Abbas Pammo, qui haud ita pridem obdormierunt. Cum enim me illo tempore Julianus ad necem perquireret, exſpectaremque in dies interitum, amicis neceſſariiſque meis periculum renuntiantibus; duo memorati viri me quadam die Antinoum convenerunt. Cum mecum ego reputarem, qua ratione apud Theodorum poſſem latere, ejus naviculam undique opertam atque clauſam conſcendi, Abbate Pammone nos honoris cauſa comitante. Vento autem minus ſecundo afflan- F te, equidem corde anxius Dominum precabar: qui vero Theodorum comitabantur Monachi, egreſſi naviculam trahebant. Cumque mœrenti mihi Abbas Pammo conſolandi gratia verba faceret, reſpondi: Crede adfirmanti mihi, non tanta tempore pacis cordi meo fiducia ineſt, quanta tempore perſequutionis. Confido quippe me pro Chriſto patientem, atque ejus miſericordia roboratum, etiamſi occidar, multo majorem ab eo miſericordiam conſequuturum. Hæc verba necdum compleveram, cum Theodorus Ab-

„ batem

Digitized by Google

Anno 363.

„ batem Pammonem intuitus ſubriſit: & cum „ pene arrideret Abbas Pammo. Quid, inquam, me iſta loquentem ridetis? An me „ timiditatis arguitis? Tum ad Pammonem „ Theodorus: Dic illi, ait, quæ ſit nobis cauſa ridendi. Cui Pammo: Tuum illud eſt. „ Ait Theodorus: Hac ipſa hora in Perſide „ Julianus occiſus eſt, ut de illo Deus prænuntiarat: *Arrogans vir, contemtor & ſuperbus, nihil perficiet*. Surget autem Chriſtianus Imperator, qui præclarus quidem, ſed „ brevioris vitæ futurus eſt. Quare ne in „ Thebaidem aſcendas, nec tanti itineris laborem feras: ſed in comitatum clam te conſer. Quem in itinere nffendes, atque ille „ (Jovianus) citius a Deo ex hac auferetur „ vita. „ Hæc apud Ammonium Athanaſius; in cujus poſtremis verbis quædam hæret difficultas alio loco excutienda.

Habac. 2. 5.

2. Nec tamen Athanaſius Theodori conſilio obſequutus, ad Imperatorem ſtatim, ſed interpoſita quadam mora ſpatioque, adiit. Ad hæc vero narrat Sozomenus, cuidam ex Juliani familiaribus revelatum divinitus futurum ejus interitum: Didymumque Alexandrinum Chriſtianum philnſnphum, graviſſimo de Auguſti impietate animoque falſis numinibus addictn adſectum mœrore, cum deplorandis ac jejuniis precibuſque avertendis futuris Eccleſiæ cladibus daret operam, ſnmno nppreſſum vidiſſe equites candidis equis cælo diſcurrentes, tum eam accepiſſe vocem: Nuntiate Didymo, hodie Julianum hac ipſa hora peremtum eſſe, idque ille Athanaſio epiſcopo ſignificet, & exſurgens comedat.

Sozom. lib. 6. cap. 2.

Redit Alexandriam.

3. Athanaſius ergo accepta Juliani nece, nec exſpectata, ut arbitramur, a ſucceſſore remigrandi venia, ſedes quamprimum ſuas repetiit. Jnvianus autem Chriſtianus, mira vir pietate animique lenitate, unn cohortium vnto poſt Juliani interitum inauguratus, exſulum Epiſcoporum revocatione imperium eſt auſpicatus. Moxque ab Athanaſio, qui cæteris multum pietate anteibat, orſus, litteras miſit benevolentiæ & obſervantiæ pleniſſimas, ſancti Præſulis virtutem, in ferendis calamitatibus fortitudinem, adſectum erga Chriſtum mirifice exornans. Revocat ad ſalutis doctrinam prædicandam, jubet remeare in Eccleſiam, populumque verbo Dei paſcere. Teſtificatur magnam ſe ſpem in precibus ejus repoſitam habere. Εὐχαριστήριον porro litteras Imperatori reſcripſiſſe Athanaſium nihil dubium, injuria ſcilicet temporum amiſſas. Neque ita multo poſt aliam dedit Jnvianus ad Athanaſium epiſtolam, rogans fidei veritatem, in ſexcentas opiniones parteſque diſtractam, tranſmittat ſibi. Tum Auguſto ille alteram miſit tanto doctore, qui cumulus eſt laudis, digniſſimam nomine ſynodi Epiſcoporum Ægypti, Thebaidis & Libyæ conſcriptam: qua ſe Principis erga res cæleſtes amorem diſcendique ſtudium ſuſpicere acceptumque habere teſtificatur: Nicænam fidem commendat, Arianoſque carpit quod iſtius ſynodi decretis ſtare renuiſſent; unde ortæ tantæ turbæ, tanta per Eccleſiam diſſidia. Enumerat exinde provincias & regiones in quibus nbtineret ejuſmodi doctrina, paucis admodum Arianis temerarin atque impio auſu adverſus eam dimicantibus, excubantibuſque ad quaſvis turbarum occaſiones. Adfert poſtea Nicænum ſymbolum, cui nonnulla perſpicuitatis cauſa ſubjungit; iiſdemque cum alia perneceſſaria, tum maxime Spiritus ſancti deitatem declarat. Quæ Athanaſii litteræ Joviano pergratæ perque jucundæ fuere, ut eas deinceps ceu veræ doctrinæ teſſeram cenſuerit. Iſtam item Athanaſii epiſtolam celebrat Gregorius Nazianzenus, quod trium perſonarum unam eſſentiam, unam divinitatem eſſe propalam & nullis ambagibus profiteatur. Æſtimavit porro vir cl. Henr. Valeſius Antiochiæ datam ejuſmodi epiſtolam fuiſſe, iſthuc cum Athanaſin profectis Ægyptiis præſulibus. Sed eam ſententiam, utpote Theodoreto aliiſque ſcriptoribus adverſam, pluribus in Monito confutamus.

Jovianus Imperator inauguratus litteras dat ad Athanaſium.

Epiſt. Joviani ad Athan.

Athanaſius ad ipſum.

Monit. in Ep. & Petit. Athan. ad Jovian.

Anno 363.

4. Accepta Jovianus Athanaſii epiſtola, ejus videndi deſiderio flagrans, eum rogat Antiochiam proficiſcatur. Quo cum ille conceſſiſſet, comiter exceptus ab Auguſto, a conſiliis, ut licet augurari, ipſi fuit, & machinamenta hæreticorum aperuit, commodum ſane in tali rerum conditione. Enimvero Arianorum principes, inter quos Lucius ad Georgii implendas vices pridem ab Arianis deſtinatus, necnon Bernicianus neſcio quis, Antiochiam conceſſerant, Athanaſium Auguſto de multis ſceleribus delaturi, quod perpetuum erat eorum ſtudium. Quadam ergo die Jnviano per Romanenſem portam in agrum concedente, inexſpectati accedentes Ariani Ægyptii Auguſtum compellant his verbis: Rogamus potentiam, imperium, pietatem tuam, nos audias. Quibus ille: Quinam, & unde eſtis? Cui illi: Chriſtiani, Domine. Unde, ait Imperator, & ex qua civitate? Reſpondent: Alexandrina. Imperator: Quid poſtulatis? Tum Ariani: Rogamus potentiam tuani & imperium tuum, ut des nobis Epiſcopum. Hic Imperator: Juſſi Athanaſium, quem prius habuiſtis, in throno collocari. Tum Ariani: Jam multis annis exſul & reus eſt. Statimque miles ira commotus: Obſecro, inquit, imperium tuum, ipſe inquiras quinam & unde ſint. Sunt enim abjectæ reliquiæ Cappadociæ, reſidua turba improbi illius Georgii, qui civitatem & mundum univerſum devaſtarunt. Quibus Imperatnr auditis, admntis calcaribus equum concitavit, & abiit in campum.

Ad Jovianum adit Antiochiam.

Arianorum querelæ in Athanaſium, & reſponſa Joviani.

Athan. Petit. ad Jovianum Imperat.

5. Nec ejuſmodi repulſa ſtupefacti Ariani, ſecundo Imperatorem ita alloquuntur: En adſunt criminatinnes & argumenta in Athanaſium, qui ante decem & viginti annos a Conſtantino & Conſtantio in exſilium relegatus eſt, itemque ſub beatiſſimo philoſopho Juliano exſulavit. Quibus Auguſtus: Jam obſoleverunt quæ ante decimum, viceſimum & trigeſimum annum inſtitutæ ſunt accuſatinnes. Ne mihi de Athanaſio verba ſaciatis. Neque enim ignoro qua de cauſa accuſatus & proſcriptus ſit.

6. Nec iſta quoque reſponſio audaces homines compeſcuit. Tertio namque ad Jovianum adeuntes ajunt: Aliæ quoque ſuppetunt accuſationes contra Athanaſium. Quibus Imperator: Non ex tumultu & loquacitate, quid jus, quid æquum ſit deprehendetur. Sed deligite ex vobis duos, ek plebe totidem. Nequeo enim ad ſingulos veſtrum reſpondere. Tum qui ex plebe aderant: Hi ſunt reliquiæ imprnbi Georgii, qui provinciæ noſtræ intulere

vaſti-

Anno 363.
* Hæc ipſiſſima ſunt verba. Athan. Petit. ad Jovianum Imperat.

vaſtitatem, * & in civitatibus nullum permiſere conſiliarium habitare..... Inſtabant Ariani: Quemcumque volueris præter Athanaſium. Dixi vobis, ait Imperator, quæ Athanaſium ſpectant jam conſtituta eſſe; & ira commotus, Feri, feri, clamabat. Nihilo Ariani minus: Si mittas, inquiunt, Athanaſium, perit civitas noſtra; nemo cum illo conſentit. Contra Imperator: Atqui diligenter ſciſcitatus, novi illum recte ſentire ac docere, orthodoxumque eſſe. Illi impudenter: Ore quidem recte loquitur, animo autem doloſe ſentit. Tum argute Imperator: Satis eſt teſtificari vos eum recte loqui ac docere. Quod ſi lingua quidem recte loquitur, animo autem prave ſentit, res illi cum Deo eſt. Nos quippe homines ſermonem tantum audimus; quæ autem in corde latent novit unus Deus. Ariani vero: Jube nos conventus celebrare. Imperator: Quis vos prohibet? Illi contra: Hæreticos & dogmatiſtas nos appellat. Quibus Auguſtus: Hoc ejus eſt officium, necnon eorum qui recte docent. Iterum Ariani: Hunc ferre non poſſumus; nam & agros Eccleſiarum in rem propriam divertit. Imperator autem: Pecuniarum igitur, & non fidei cauſa, huc acceſſiſtis. Subdiditque: Recedite, in Eccleſiam concedite. Cras conventus vobis erit, & poſt dimiſſionem, adſunt hic Epiſcopi, itemque Nemeſinus. Quiſque veſtrum ſecundum fidem ſuam ſubſcriptionem dabit. Adeſt etiam Athanaſius. Qui fidei doctrinam ignorat, ediſcat ab illo. Erit vobis craſtinum & perendinum. Egredior enim in campum.

7. Quidam autem ſcholaſticus ex Cynicorum numero conqueſtus apud Imperatorem eſt, catholicum ſive rationalem ædes ſibi eripuiſſe. Cui Imperator: Si catholicus ædes tibi eripuit, quid hoc ad Athanaſium? Alius item ſcholaſticus, cui nomen Patalas, dixit accuſationem habere ſe in Athanaſium proferendam. Tum Jovianus: Ecquid tibi cum Chriſtianis, cum ſis Gentilis? Quidam autem ex plebe Antiochena comprehenſum Lucium Imperatori offerentes, Vide quæſo, ajunt, quem voluerunt Epiſcopum conſtituere.

Lucius alloquitur Imperatorem.

8. Ipſe quoque Lucius Imperatorem convenit ad atrium Palatii, aitque: Obſecro potentiam tuam, me audias. Tum Imperator ſubſtitit, & ait: Tibi Lucio dico, quo pacto huc veniſti? navi-ne, an pedes? Cui Lucius, navi. Statimque Jovianus, & facete quidem: Deus mundi & comatus ſol atque luna iis ſuccenſeat, qui tecum navigarunt, quod non te in mare abjecerint; & navis illa numquam in poſterum ſecundis fruatur ventis, nec cum jactata fluctibus erit, cum navigantibus umquam ad portum appellat.

9. Cum autem Ariani eunuchos ſibi, Probatium ſcilicet & ſocios Euſebii & Bardionis ſucceſſores, Euzoii opera conciliaſſent; rati fortaſſe ut apud Conſtantium, ita & apud Jovianum ſpadones vi & gratia valere, re cognita Imperator, eunuchos excruciandos tradit, ita loquutus: Hæc patiatur quiſquis auſus fuerit Chriſtianos deferre. Atque ita dimiſit eos Jovianus.

Baſil. ep. 325. Athanaſius quærit gratiam inire Meletii Antiocheni.

10. Athanaſii animus erat, cum Antiochiam proficiſceretur, nihil non agere conciliandæ cum Meletio Antiocheno gratiæ cauſa. Sed veteratorum hominum conſilio factum, ut ad aliud tempus extracta res fuerit. Et magno quidem opere ille nitebatur pacem communioniſque ſocietatem inire cum Meletianis, communemque operam rebus eccleſiaſticis conferre. Verum illi, ſive Paulini amico diffiſi, ſive alio interpellante negotio, promiſſis quidem Athanaſio ſpem fecere perficiundæ rei, optatiſſimamque ipſi pacem diſtulerunt in opportuniorem tempeſtatem. Et tamen multis poſt annis, cum Baſilius ſcilicet jam epiſcopus eſſet, excubante licet Athanaſio ad omnem concordiæ reducendæ occaſionem, nondum confecta res fuerat. Quæ cauſa fuit ut Baſilius hæc in quadam epiſtola Meletio verba fecerit.

Anno 363. Baſil. ep. 273. Baſil. ep. 349.

„ Athanaſium quod ſpectat, prudentiam tuam, „ gnaram licet hujuſce rei, commonefacimus, „ nihil poſſe litteris meis hoc in negotio con„fici vel promoveri; niſi a vobis quoque, „ qui olim tempus extrahebatis, quando de „ communione cum ipſo ineunda ageretur, lit„teras accipiat. Certe ajunt illum ſummo „ ſtudio veſtram gratiam mutuique officii ſo„cietatem efflagitaviſſe, & jam ſummopere „ dolere, tum quod eo tempore rem conſe„quutus non ſit, tum quod jam vacua & in„fructuoſa promiſſa veſtra experiatur. „ Cum itaque repulſam hujuſmodi a Meletianis tuliſſet Athanaſius, pacificis exinde mutuiſque litteris ſocietatem fovit cum Paulino, alio catholicarum partium epiſcopo.

Anno 364. Mors Joviani. Socrat. lib. 4. cap. 1.

1. Grandis ſane ſpes Catholicis erat, ſi ad multum temporis ſuperſtes & incolumis Jovianus fuiſſet, Arianam hæreſim funditus evertendam fore. At occulto providentis Dei conſilio, necdum octo ab inito imperio menſibus elapſis, Dadaſtane ad Bithyniæ fines ſubito exſtinctus eſt, die decimaſeptima Februarii anno 364. Cujus loco, ſeptem interpoſitis diebus, inauguratur ab exercitu Valentinianus vir chriſtianus & pius; qui ſub Juliano Chriſti nomen confeſſus, pulſus in exſilium fuerat. Et ſane ſi ſolus, non admiſſo conſorte imperii, clavum tenuiſſet, redintegrata ſpes, & ſat proſpectum reipublicæ chriſtianæ commodo & utilitati erat. Verum in gravem Eccleſiæ perniciem 28. Martii hujus anni Valentem fratrem pronuntiat Imperatorem: diviſoque imperio, Occidentem ſibi, fratri Orientem adſignat. Qui Valens quantis Catholicos malis adfecerit, a nullis non illius ævi ſcriptoribus narratur.

In cujus locum deligitur Valentinianus.

Qui ſibi Valentem adſciſcit imperii conſortem.

Anno 365. Mors Theodori Abbatis. In vita Pachomii Acta SS. 14. Maji.

1. Prioribus tamen ab ineunte Valentis imperio annis pax Athanaſio fuit a vexationibus & ærumnis, atque facultas edocendi libere populi. Anno autem circiter 365. Theodorus ille Abbas, quicum Athanaſius exſul & profugus haud ſemel verſatus eſt, diem obiit extremum. Quo perlato ad Athanaſium nuntio, litteras ille conſolatorias Orſiſio Abbati miſit & Monachis ei ſubditis, quibus teſtificatur ſe ſumme de obitu tam præclari viri dolere, in uſum ac ſalutem fratrum nati; multis lacrymis mortem ejus proſequuturum, niſi ſummam nactum felicitatem crederet. Rogat Monachos, precibus ſuis de pace Eccleſiæ confirmanda cum Deo agant. Licuiſſe ſibi ait per inducias belli & vexationis iſto etiam anno ſanctum Paſcha & Pentecoſten cum lætitia celebrare.

Athanaſius ſcribit vitam Antonii.

2. Hoc item circiter tempus, rogantibus tranſmarinis Monachis in peregrina regione ver-

Anno 365.

verſantibus, & quidem, ut arbitramur, Occidentalibus, (jam enim per Occidentem frequentari cœperat monaſticum inſtitutum) Antonii præclari illius deſerti incolæ vitam, geſta, & miracula ſcripto mandavit, ex iis quæ frequens adeundo virum, nec modico temporis intervallo cum eo verſatus, oculis ipſe conſpexiſſet ſuis; necnon ſodalium Monachorum teſtimoniis texens hiſtoriam. Opus ſane ſingulare, cujus dignitas omnibus retro ſæculis commendata. Quod mox in Occidentem perlatum, non, ut quorumdam fert opinio, ab Evagrio, qui jam antea anno ſcilicet 362. cum Euſebio Vercellenſi in Italiam iter habuerat, ſed a tabellariis ad ſe tranſmiſſis, ut ipſe indicat Athanaſius. Eam autem Antonii vitam in Occidente degens Evagrius latine fecit ante annum 369. ſuperſtite adhuc Athanaſio: quod vel ſolum eſt ad eorum ſententiam, qui id operis Athanaſio abjudicant, refellendam ſatis. Quam celebris autem illa in Occidente, quam ſtudioſe excepta fuerit, fidem faciunt, cum ſexcentorum pene ſcriptorum teſtimonia, quorum nonnulli æquales, ac neceſſarii Evagrio fuere, tum manuſcriptorum copia & antiquitas. Qua de re pluribus in Monito ad vitam Antonii.

Librum ſcribit de Trinitate.

3. Cum per otium Alexandrinum & pacem liceret, nihil intermittebat Athanaſius Luciſugarum confutationem, quorum potiſſima tum pars erant Anomœi & Pneumatomachi ſive Macedoniani. Iſtos inſigni opera adortus, æqualem in Trinitate perſonarum dignitatem commonſtravit, non aliunde quam ex Scripturæ teſtimoniis petens argumenta. Titulus operis aperto in editis vitio laborans ejuſmodi eſt in manuſcriptis: *De Incarnatione Dei Verbi contra Arianos*. Ab antiquiſſimis etiam ſcriptoribus hoc nomine laudatur: *De Trinitate & Incarnatione*. inſcriptio ſane accommodatior ad libri materiem & argumentum. Mirum quam præclara hoc unum opuſculum complectatur, de Trinitate & æqualitate trium perſonarum, de proceſſione Spiritus ſancti a Patre & Filio, de euchariſtia, & de aliis permultis. Huic perſimilem lucubrationem, quæ Latine tantum exſtat, Athanaſio vindicamus adverſus quorumdam hujus ævi ſcriptorum ſententiam. Utrumque porro opuſculum in nullum iſto 365. commodiorem annum conſerri poſſe putamus.

Alium item de Trinitate & Spiritu ſancto.

Anno 366. Mors Liberii; in cujus locum ſubrogatur Damaſus.

1. Anno 366. menſe Septembri diem obiit Liberius Papa. Qui poſt lapſum patriæ, & Eccleſiæ ſuæ reſtitutus, munere exinde epiſcopali inculpate ac diligenter ad obitum uſque perfunctus eſt. Paucis interpoſitis poſt ejus exitum diebus in Pontificem deligitur Damaſus, eruditione, ſanctimonia, fortitudine in oppugnandis hæreticis præclarus. Sub idem tempus, ut erat tum factionum partibus diſtracta Romana civitas, ſeditioſorum conſpiratione in epiſcopum cooptatur Urſicinus quidam. Hinc turbæ, hinc cædes, cæteraque mala permixtis & perturbatis rebus oboriri ſolita. Verum Damaſi partibus a principio acceſſerunt, cum Athanaſius, tum quotquot pacem curabant eccleſiaſticam.

Epiſtola Athanaſii ad Rufinianum.

2. In hunc circiter annum conferre licet epiſtolam Athanaſii ad Rufinianum. Is inter varias de recipiendis iis qui in hæreſim lapſi eſſent opiniones animi dubius, ab Athanaſio,

Anno 366.

A quem patris compellat nomine, quæ forma, quæ conditio lapſis offerenda, ediſcere efflagitabat. Cui Athanaſius pro innata ſapientia hanc a diverſis ſynodis definitam formam miſſis litteris indicavit; ut qui hæreſis ſeu auctores ſeu patroni fuerint, ſi quidem reſipiſcant, ad communionem tantum admittantur, nec priſtinam in clero dignitatem occupent; ſin infirmitate atque formidine fuerint ad hæreſim ſimulandam compulſi; integris rebus, gradum & officium retineant. Quæ quidem regula una catholicis omnibus erat, ſolis Luciferianis aditum B pœnitenti negantibus. Hi namque, ut geſta clamant, nihili ducebant Alexandrinæ ſynodi placita.

Anno 367. Valens Catholicos vexat, edicit ut pellantur Epiſcopi. *Socrat. lib. 4. cap. 13. Sozom. lib. 6. cap. 12.*

1. Annus 367. ut cum viris doctis opinamur, immani Valentis Ariani in Catholicos vexatione inſignis fuit, qui Eudoxio auctore & conſuaſore ſingulis per urbes & regiones magiſtratibus, denuntiato in repugnantes ac non obſequentes fortunarum periculo, mandavit ut Epiſcopi Conſtantii temporibus abdicati, atque imperante Juliano reſtituti, ſedibus C pellerentur, & eccleſiis ſuis. Edicti gravitate compulſi Ægyptii magiſtratus, Athanaſium rurſus eccleſia deturbare & pellere urbe parabant. Non levis enim pœna omnibus per Orientem magiſtratibus, atque militibus indicta; nec modo mulctam pecuniæ ingentem, ſed etiam corporis cruciatum interminabatur Auguſtus, ſi non ſtrenue juſſa exſequerentur. Tum Epiſcopo metuens Chriſtiana plebs, quæ haud ſemel periculum & ferrum a cervicibus Athanaſii depulerat, coacta ad Tatianum Ægypti præfectum adit, rogat ut ne temere & D inconſulto Athanaſium ejiciat, ſed perpendat accuratius quid eſſet Imperatoris litteris definitum. Ad eos enim tantum pertinere, qui, temporibus Conſtantii pulſi in exſilium, imperante Juliano remigraſſent. At enim Athanaſium, tametſi ſub Conſtantio pulſum, eodem tamen revocante ſedem aliquando repetiiſſe ſuam, Julianum autem, cæteris reſtitutis, ipſum ſolum patrio ſolo exturbaſſe, quem denuo Jovianus Eccleſiæ reſtituerat. Hac habita oratione, cum nihil præfecti animum mitigaſſent, tum ejus conatibus obſiſtere, & violentiam ab Epiſcopo E propulſare. Cum multitudo vulgi conflueret, ingenſque tumultus ac perturbatio totam urbem occuparet, omniaque eſſent ad ſeditionem & bellum parata, rem Imperatori præfectus denuntiat, paſſus interim Athanaſium in urbe manere. Interpoſito multorum dierum ſpatio, cum ſedatus tumultus videretur, clam urbe digreſſus Athanaſius, in occultum ſe locum proripuit, & jam quinto vir prope acta & decurſa ætate patrium vertere ſolum coactus eſt. Multa nocte Præfectus Ægypti, comitante duce militibus ſtipato, eccleſiam in qua do F micilium habebat Athanaſius invadit, ratus ſcilicet compreſſa ſeditione, populiſque ſomnum capientibus, ſe nullo negotio, nullo concitato tumultu irrumpentem, Valentis imperata facturum. Et cum ubique Athanaſium in ipſis uſque tabulatis perquiſiviſſent, ſpe falſi, reque infecta abſcedunt. Ingens tum admiratio cunctos ſubiit, quod Athanaſius ſive cæleſti monitu, ſive ingenii perſpicacitate, re præcauta atque præviſa, ſe ſubduxiſſet. Tamen, ait Sozomenus, ut quis tam opportuno tempore ſibi proſpicere inſidiaſque cavere poſſit, id majoris

Plebs Alexandrina pelli Athanaſium non ſinit.

Athanaſius ſe clam ſubducit.

Anno 367.

videtur eſſe providentiæ quam quæ in hominem cadat. Sunt qui dicant, Athanaſium, cum inconſideratum populi tumultum prævideret, veritum ne turbarum ipſe auctor haberetur, haud modico tempore in ſepulcro patrio delituiſſe.

2. Sub hæc Ariani, queis animi ex Valentis edicto multum creverant, ab eo poſtulant, ut Alexandriam Lucius mitteretur, qui epi-

Valens Athanaſium revocat.

ſcopalem ſedem occuparet. Quod tamen illis Athanaſio ſuperſtite minime conceſſum. Imo vero Valens popularem ſeditionem reformidans, litteris ſuis Athanaſio fecit repetendæ ſedis poteſtatem. Suſpicor, ait Sozomenus, Valentem non ſuopte conſilio has litteras dediſſe; ſed, vel quod inſitam omnium animis de Athanaſii virtute opinionem ſecum reputaret, remque ideo Valentiniano, qui Nicænæ fidei hærebat, fore permoleſtam; vel quod Athanaſii ſectatorum multitudinem reformidaret, ne ſcilicet erumperent in turbas atque ſeditiones. Ad hæc vero Arianæ factionis Epiſcopi non tanta ſolicitudine excubabant ad eum epiſcopali ſede deturbandum; futurum proſpicientes, ſi pelleretur denuo, Imperatores interpellaturum; nactaque ipſos adeundi occaſione, periculum fore ne Valentem ad ſuam deduceret opinionem, Valentinianumque, veræ ſectatorem fidei, querelis, oratione, dignitate inflammaret in adverſarios. Næ viri ingenium & ſagacitas ex iis, quæ Conſtantio Imperatore contigerant, ſat perſpecta, ſat explorata erat: prudentia quippe ac proſpiciendi vi inſidias & conſpirationes ſæpe declinaverat. Quæ cauſa fuiſſe videtur ut Ariani a conſilio exturbandi Athanaſii tum deſciſcerent, atque in pace ſinerent Alexandriæ conſiſtere, dum cætera circum loca, Orientaleſque provinciæ omnes Valentis in Catholicos immanitate, cædibus, exſiliis, proſcriptionibus, nullo non calamitatis genere conflagrarent.

3. Fugam autem Athanaſii poſtremam, cum erudito viro Antonio Pagio in annum rejicimus circiter 367. Quia ſcilicet ait Theophanes Athanaſium quadraginta ſex annis epiſcopali perſunctum munere, totos quadraginta in periculis calamitatibuſque verſatum, ita ut ſex poſtremis ſolum vitæ ſuæ annis ei licuerit alta & imperturbata frui pace. Quæ ſane temporis ratio conſtabit, ſi ad annum 367. ejus fugam reditumque conferamus. Et vero cum Theophane conſentire videtur Sozomenus, qui poſt allatam ab Euſtathio & ſodalibus ſuam fidei confeſſionem, ait eoſdem acceptis Liberii litteris in Siciliam tranſmittentes iſtic ſynodum habuiſſe, & eodem tempore lectis in ſynodo Tyanenſi iiſdem litteris, cum alia permulta, tum id etiam decretum fuiſſe, ut proximo vere Tarſi in Cilicia Synodus celebraretur. Quæ tamen prohibitu Valentis habita non fuit. Is eodem tempore edixit, exturbandos fore Catholicos præſules. Cum porro ut tardius anno 366. data ſit epiſtola Liberii, qui eo ipſo anno defunctus eſt, anno ſubſequente Imperatoris edictum promulgatum fuerit. Non videtur enim ante datum, cum ad annum 367. Valens bello occupatus Gotthico, tantæ inferendæ per totum Imperium vexationi, vix ſpatium & occaſionem habuiſſe potuerit.

1. Anno, ut opinamur, 368. Damaſus Papa celebratum Romæ pro confirmanda Nicæna fide Concilio, Valentem & Urſacium famoſos illos Occidentalium Arianorum anteſignanos damnatos abdicavit, atque lapſos tempore vexationis Epiſcopos ad officium revocare conatus eſt, detectis iis qui defectionis auctores fuiſſent. Litteris autem Synodus acta & decreta ſua ubique ſignificavit.

Anno 368. Synodus Romana prior ſub Damaſo.

Anno 369. Synodus Alexandrina.

1. His acceptis litteris Athanaſius, ſynodum convocat Alexandriæ; cujus ſynodalis ad Afros epiſtola exſtat inter opera Athanaſii. Is quanta ſolicitudine non ſuorum modo, ſed etiam externorum ſaluti invigilaret, hiſce litteris deprehenditur. Cum enim accepiſſet, nonnullos eſſe oppugnandæ Nicænæ fidei cupidos, qui ſynodi Ariminenſis acta, illa nempe Conſtantii auctoritate, minis, formidine ad ſuam libidinem conſcripta, adferrent in medium, ac omni ope ſtudioque contenderent Nicænis decretis anteferenda, Afros Athanaſius rei veritatem edocet; Arianorum ſcilicet hæc molimina, hæc nova machinamenta eſſe; Nicæ-

Epiſt. Athanaſii ad Afros.

nam fidem a 318. Epiſcopis editam, firmam, ſanam, & omnium pietatis amantium calculo apud Indos uſque & Barbaros receptam. Arianam vero, nedum probis eſſet accepta, ne ab Arianis quidem ſat firmam haberi, qui in ſynodis plus decem totidem formulas, mutata ſubinde ſententia, varias inter ſe, nec ſatis ſibi conſtantes edidiſſent. Nec eſſe quod de Ariminenſi ſynodo ſibi gratularentur: quæ dum libera, dum extranea formidine vacua eſſet, & arbitratu ſuo rem ageret, Arianorum principes abdicaſſet, Urſacium nempe, Valentem, Eudoxium, & Auxentium. Si qua Ariminenſibus actis eſſet fides, huic habendam decreto, quod ex libero Patrum arbitrio datum ignoraret nemo; ſecus autem aliis Conſtantii opera terroreque extortis ſuffragiis. Teſtimoniis exinde antiquorum Patrum vocis ὁμοούσιον uſum, dignitatem, ſinceritatem commonſtrat, & pluribus defendit adverſum hæreticos. Ait eſſe nonaginta circiter per Ægyptum epiſcopos, qui ſecum iſta ſcriberent; qui tam concordi, tam unanimi ſententia eſſent, ut ex recepto more, qui adeſſent pro abſentibus ſubſcriberent. His ſimiles Alexandrina ſynodus litteras ad Damaſum papam dedit, quibus permirum ſibi eſſe ajunt, Auxentium, non Arianum modo, ſed etiam ſexcentis flagitiis nobilitatum, Gregorio Alexandrino olim in amicis, ac ſcelere parem, non damnatum, non abdicatum in Romana ſynodo fuiſſe. Gratias Damaſo & ſynodo referunt, quod pacis & eccleſiaſticæ concordiæ cauſa factioſos & turbarum auctores Urſacium, Valentem, & aſſeclas damnaverint.

Anno 370. Synodus Romana altera. Theod. lib. 2, cap. 22.

1. Athanaſii aliorumque Præſulum monitis morem geſſit Damaſus. Coacta quippe anno 370. vel ſequente Romæ ſynodo, de Auxentii cauſa actum, qui omnium ſuffragio Epiſcoporum condemnatus eſt, & munere dignitateque abdicatus. Quæ hactenus ſupereſt ſynodica Damaſi epiſtola, videtur compendium eſſe epiſtolæ ad Afros, ſeu potius ei conſimilis, quam ad Damaſum miſerant Ægyptii præſules, ejuſque occaſione conſcripta. In ea quippe Auxentius damnatus, Ariminenſis proſcripta formula, Nicæna fides confirmata eſt. Quas res omnes complectitur epiſtola ad Afros. Vulgo arbitrantur, Baſilium, qui anno

370.

Anno 370. 370. in epiſcopum delectus eſt, legatos Romam ad eam ipſam ſynodum cum epiſtola miſiſſe. Quod ſi exploratum eſſet, palam hinc foret, Romanam ſynodum vel anno 370. vel ſequente fuiſſe celebratam. Sed cum ea Baſilii epiſtola ad Epiſcopos Italiæ & Galliæ nuncupata ſit, nulla facta ſynodi cujuſpiam mentione, nullius, mea quidem ſententia, eſt momenti ad temporis rationem ineundam. Conjectando ſolum in hoc circiter tempus Romanam ſynodum conſignamus. Nam priorem ſub Damaſo ſynodum in annum reponimus circiter 368. Alexandrinam vero in ſequentem. Qui autem illam in annum 366. hanc in 371. conferunt, minus certe probabilem ineunt chronologiæ rationem. An Athanaſius & Ægyptii epiſcopi totum quinque vel ſex annorum ſpatium effluere permiſerunt, ut inveteratis rebus geſtis, gratias Damaſo & ſynodo Romanæ referrent? Ad hæc, non videtur Damaſo ſub finem anni 366. in Pontificem cooptato, & ineunte epiſcopatu Urſicini æmuli factione exagitato, ſpatium fuiſſe ad ſynodum eodem anno celebrandam; ſed rebus demum compoſitis anno 368. de ſynodo cogitaſſe probabilius eſt, anno autem inſequente litteras accepiſſe Athanaſii & Ægyptiorum, iiſque obtemperaſſe, ac ſynodum poſtea coegiſſe ad Auxentii cauſam excutiendam.

Anno 371. Athanaſius præfectum Libyæ Catholicorum communione interdicit. Baſil. epiſt. 47.

1. Hac circiter tempeſtate, Baſilio jam epiſcopo, in Libya monſtrorum ſemper parente præfectus erat crudelitate & laſcivia inſignis, cui mos erat in alienos thoros inhiare. Impuri hominis ſceleribus permotus Athanaſius, ut infamem, Eccleſiæ communione interdixit, miſſiſque litteris, cum obſcœnam hominis vitam, tum illatas merenti pœnas ſignificavit. Iis acceptis Baſilius litteris factum laudat, pronuntiat hominem eſſe Athanaſii ſententia exſecrandum, nemini cum illo ignis, aquæ vel tecti communionem ineundam; e re Eccleſiæ fore, ut violenti hujuſmodi tyranni communi omni omnium calculo proſcribantur.

Epiſtolæ Baſilii ad Athanaſium 47. 48. 49. 50. 51. 52.

2. Aliæ item exſtant ejuſdem Baſilii ad Athanaſium epiſtolæ. In ea vero, quæ ſecundo fertur loco, deplorat calamitates Orientalis Eccleſiæ: & rogat Athanaſium, apud Occidentales id agat, ut quam ſolicitudinem adverſus unum duoſve qui prave ſentirent prætulerant, eamdem ipſam verterent ad res Orientales componendas. Neminem eſſe ad eam rem impetrandam ipſo opportuniorem, ſive ingenium, ſive prudentia, ſeu virtus, ſeu venerabilis canities ſpectaretur: id epiſtolis, id legatis, id precibus obtinere contenderet. Ac cum primis res eccleſiæ Antiochenæ, tum luctuoſo diſcidio, ac triplici factione conflagrantes componi curaret: ſi caput totius Orientis ad concordiam revocaretur, ſpem fore gratiæ inter reliqua membra reconciliandæ. Sunt autem qui putent, eam epiſtolam Athanaſio miſſam antequam celebraretur Alexandrina ſynodus de qua ſuperius. Verum ut eorum ſententiæ palam non repugnamus, cum tamen paulo poſt Urſacii & Valentis abdicationem, quæ nec obſcure in hac Baſilii epiſtola memoratur, ea ſynodus ſubſequuta ſit, hioc ſane firmatur conjectura noſtra.

3. In alia epiſtola rogat, ut in tanta Eccleſiæ perturbatione precibus ſe, conſilio, peritia rerum gerendarum adjuvet, nec aliquam elabi ſinat litterarum ſibi mittendarum occaſionem; grandi quippe ſubſidio & conſolationi ſibi eſſe ejus epiſtolas. In ſequente de Meletio agit, Athanaſioque innuit optatiſſimum quibuſque eſſe, ut ipſe ſolus Antiochenam regat Eccleſiam, reliquæ vero partiunculæ in corpus unum coaptentur. Hanc excipit alia epiſtola, qua deploratis de more Eccleſiæ calamitatibus, poſtulat Athanaſii epiſtolas ad varios Epiſcopos datas ſibi tranſmitti. Claudit agmen alia, qua ſe teſtificatur ingenti gaudio Petrum ab Athanaſio miſſum excepiſſe, ſe omnibus in negotiis ipſum quaſi ducem ac rerum gerendarum principem habere: Dorotheum Meletii diaconum ad ipſum mittere. Videri ſibi conſentaneum, ſi litteris apud Romanum epiſcopum agatur, ut rebus Orientalibus conſtituendis curam operamque navet. Nec ſynodo opus eſſe, ſed ipſe auctoritate propria viros deligat cum ferendis viæ moleſtiis, tum rebus gerendis idoneos, qui manſuetudine & facilitate ingenii male adfectos valeant ad ſanam reducere mentem: & quidem clam taciteque accederent, ut qui adverſæ partis erant, ne præſentiſcerent quidem adventuros. Eſſe qui Marcellum contenderent abjici ab Eccleſia oportere, qui Verbi Dei ante incarnationem & poſt reſurrectionem exſiſtentiam tolleret.

Athanaſius cum Meletio reconciliatur.

4. Ex hac poſtrema epiſtola confici videtur, Baſilii opera Athanaſium Meletio reconciliatum fuiſſe. Nam quod Meletii diaconus ad Athanaſium conveniendum properaret, id ea tempeſtate inter ſigna initæ aut ſaltem ineundæ pacis computabatur. In hiſce omnibus epiſtolis magnam cernere eſt Baſilii erga Athanaſium obſervantiam. Virum ut patrem, ut doctorem, ut arbitrum ſemper alloquitur: & totius ferme Eccleſiæ ſortem ex ipſius maxime pendere conſilio teſtificatur. Athanaſius viciſſim Baſilium filii loco ſemper habuit, ejuſque doctrinam, vim ingenii, pietatem quanti faciat, haud ſemel ſignificat in litteris Baſilii cauſa conſcriptis. Nam quæ ad ipſum Baſilium datæ ſunt, injuria temporum interierunt.

Epiſtolæ Athanaſii ad Joannem & Antiochum & ad Palladium.

5. Hoc circiter tempore excitatis de Spiritus ſancti divinitate quæſtionibus, Baſilius temporum ſeſe conditioni attemperans, etſi Spiritui ſancto ea omnia quæ Deo competunt adſcriberet, & Deum vere ipſum crederet eſſe, a Dei tamen nomine abſtinebat, ne res auditoribus appellationis hujuſmodi inſuetis offenſioni foret. Id cum indigne ferrent Monachi nonnulli, ſanctum virum ubique traducere atque inſectari cœperunt. Re litteris Joannis cujuſdam & Antiochi presbyterorum comperta, Athanaſius miſſa ad eoſdem epiſtola, Monachorum carpit audaciam & temeritatem, necnon eorum qui quæſtionibus movendis intenti turbarum & diſſidiorum eſſent auctores. Rem pluribus agitat in epiſtola ad Palladium, quem rogat ut pacem Baſilium inter & Monachos componere curet. Probari ſibi ait, acceptamque eſſe piam illam Baſilii ſimulationem, qui pro infirmorum utilitate infirmitatem & ipſe præferret. Virum hujuſmodi, Eccleſiæ gloriam eſſe contendit. Et hæc quidem de Athanaſii cum Baſilio ſocietate & amicitia dicta ſunto, non quidem temporibus diſtincta ſuis, cum non ſat conſpicua ferant ejuſmodi litteræ temporum ſigna. Hoc unum certum exploratumque,

Anno 371.

que, trium annorum ſpatio hæc omnia circumſcribi oportere, ab anno ſcilicet 370. quo ordinatus fuit Baſilius, ad 373. in quem, ut mox comprobatur, mors Athanaſii conſerenda eſt. Nec prætermittenda alia quædam Baſilii dicta grandem Athanaſii exiſtimationem præſerentia. In epiſtola ad Neocæſarienſes hæc habet. „ Cum accepiſſem a beatiſſimo patre „ Athanaſio Alexandriæ epiſcopo litteras, quæ „ etiam nunc penes me ſunt, & flagitantibus „ offero legendas, quibus ille aperte edixit „ eos, qui ex Arianorum hæreſi ad nos tranſ„ ire voluerint, admittendos eſſe, dum Nicæ„ næ ſynodi fidem profiteantur, nec vel mi„ nimum eſſe ea in re hæſitandum: & cum „ ſententiæ bujus conſortes ille mihi cum Ma„ cedoniæ tum Achaiæ epiſcopos allegaſſet, „ neceſſe duxi tanto viro propter graviſſimam „ eorum auctoritatem qui id decreverant ob„ ſequi: ſimulque præmium pacificis deſtina„ tum nanciſci cupiens, eos qui fidem iſtam „ confiterentur communicantium parti adſcri„ pſi. „ In epiſtola autem ad Euphemium hæc habet: „ Studium tuum erga Athanaſium „ evidentiſſimum erat argumentum, te in ma„ ximis fidei capitibus recte ſentire. „

Baſilii de Athanaſio teſtimonia. *Baſil. ep. 75.*

Siderii Hiſtoria.

6. Hæc item circiter tempora res evenit, quam Syneſio auctore ediſcimus. Erant in quadam Pentapoleos diœceſi, cui nomen Erythrum, vici duo, Palæbiſca & Hydrax. Epiſcopo autem Erythri Orioni, jamdiu gravi & provecta ætate cum eſſet, ſumma facilitas ex ingenii mentiſque imbecillitate advecta vitio vertebatur. Cum diutius autem vitam extraheret, longioris moræ impatientes vicorum incolæ, juveoem quemdam gerendis rebus ſtrenuum, Siderium nomine, ab exercitu Valentis adveotantem delegerunt, ut vicos adminiſtraret, ejuſmodi virum ſcilicet, qui & inimicis nocere, & amicis prodeſſe poſſet. Per id enim tempus hæreſis multitudine & auctoritate valebat, opportunaque tum dexteritas in agendo quæ eſt adminiſtra prudentiæ. Is primus fuit Palæbiſcæ creatus epiſcopus; ſed neque legitime, cum nec Alexandriæ, nec a tribus, ut mos erat, Epiſcopis fuerit ordinatus. Solus namque Philo Siderium ordinavit. Is Philo fortaſſe idem eſt, qui fidei cauſa ſub Conſtantio relegatus, Luciferianis poſtea nomen dedit, homo patria Cyrenenſis, junioris cujuſdam Philonis patruus: in cæteris quidem ex præſcripto Chriſtianæ diſciplinæ vitam agens, quod autem ad regendum & parendum attinet audacior, quam legum obſervantior. Verumtamen hoc ad Philonis veniam adferri poterat, quod ſormidoloſis temporibus accuratiorem diſciplinam prætermitti neceſſe fuerit. Quæ cauſa fuit ut Athanaſius id tempori dederit, nec vel cum ordinante, vel cum ordinato expoſtularit. Imo vero cum exiguam adhuc fidei ſcintillam quæ Ptolemaide reſidua erat ſovere, & magis magiſque vellet accendere, Siderium majoribus gerendis idoneum eo commigrare præcepit, ut metropolitanam regeret eccleſiam. At ubi ſenex demum exſtinctus eſſet, Palæbiſca & Hydrax in antiquam redactæ formam ſuot, atque Erythro contributæ. Inſequentibus autem annis turbæ rurſum eadem de cauſa datæ ſunt.

Syneſius. ep. 77. *Siderium confirmat Athanaſius.*

Apollinarii errores late ſerpunt.

7. Interea Apollinarii errores, qui poſt ſynodum Alexandrinam anni 362. ex ſimulata ejuſdem confeſſione compreſſi & exſtincti videbantur, late ſerpere & in multas ſpargi regiones cœperant, ut non per Syriam, Palæſtinam, & Ægyptum modo, ſed per Græciam & Achaiam emanarent. Et uti ſolet nova quæque opinio in varias diſtrahi partes, cum, ut putamus, ex variis & in omnem partem effuſis Apollinarii ſcriptis, alius aliud apprehendiſſet, hinc variæ obortæ ſententiæ, quas uno Dimœritarum nomine complectitur Epiphanius. Ejuſmodi ergo pravæ & adulteræ opiniones cum Corinthi propoſitæ agitatæque fuiſſent, Epictetus iſtius urbis epiſcopus commentarios edidit, ad Athanaſiumque traſmiſit, rogans ſibi quid agendum, quidve ſentiendum, qua ratione confutandi ejuſmodi errores eſſent, indicaret. Hæc autem erant iſtiuſmodi ſententiarum capita. 1°, Conſubſtantiale Verbi divioitati eſſe corpus ex Maria genitum. 2°, Verbum in carnem, oſſa, nervos, capillos fuiſſe mutatum. Qui error Marcionitis adſcribitur in dialogo Origenis nomine publicato. 3°, Dominum fictione, non natura, geſtaſſe corpus. Perantiqua hæreſis ab Ignatio & ab omnibus ferme Patribus deinceps memorata. 4°, Ipſam divinitatem circumciſam & cruci adfixam fuiſſe. 5°, Verbum nequaquam ex Maria, ſed ex ſua ſibi ſubſtantia corpus efformaſſe. 6°, Eum qui ait Domini corpus ex Maria ortum, nnn trinitatem ſed quaternitatem admittere. Iſthæc erant, teſtibus Epiphanio & Gregorio Nazianzeno, Apollinariſtarum commenta. Tacebatur tamen in commentariis Epicteti error ille, qui ab initio fuerat Apollinariſtarum ceu teſſera, quo negabant ſcilicet mentem humanam ineſſe Chriſto. Acceptis Athanaſius Epicteri commentariis, lirteris ad eumdem miſſis erronum opiniones acriter inſectatur, validiſque confutat argumentis. Mirere ſane in homine prope decurſa jam ætate tantum acrimoniæ, ſalis, eloquentiæ, quantum vix deprehendas in cæteris effloreſcente ætate conſcriptis. Nec omittendum, initio iſtius epiſtolæ errores hujuſcemodi tamquam inſolentiores, ac ſibi hactenus inauditos exagitare Athanaſium. Unde pateat, reliqua opuſcula adverſum Dimœritas & Apollinariſtas a ſancto Doctore adornata, ſecundum eam ad Epictetum epiſtolam fuiſſe conſcripta; quæ ad quinque ſexve adhuc ſuperſunt. Epiſtolam ad Epictetum, conſequenter ad eam quam ſuperius augurando ſtatuimus chronologiæ ratiooem, in annum conſignamus circiter 371. Memorat quippe iſtic Athanaſius ſynodum Romanam anno 370. a Damaſo adverſus Auxentium celebratam.

Anno 371. *Epiphan. Hær. 77.* *Epiſt: Athan. ad Epictetum.* *Epiſt. Athan. ad Epictetum.*

Ad Adelphium.

8. In eamdem circiter tempeſtatem referimus epiſtolam ad Adelphium confeſſorem. Qui litteris Athanaſium, totius orbis eo tempore arbitrum & ceu oraculum, monuerat, eſſe ex Arianis nonnullos, qui negarent Chriſti corpus eſſe adorandum; ſed ajebant tamen Verbum hominem factum, quod animæ vicem in humano corpore impleret, adorandum eſſe. Ejuſmodi homines datis ad Adelphium litteris ſolita vi ingenii refellit & coarguit: exprobratque Arianis, quod rem quam creatam putarent, Verbum ſcilicet, adorarent. Alios item oppugnat, qui carnem Chriſti ex conjunctione cum Verbo increatam evaſiſſe adfirmarent. Quæ ſane opinio recidit

in

Digitized by Google

Anno 371.

in proxime commemoratos Apollinarii errores.

Ad Maximum.

9. Inter hæc Maximus quidam philoſophus; is ipſe, ut videtur, qui ementita poſt hæc Gregorio Nazianzeno amicitiæ neceſſitudine junctus, eumdem ſede pellere aggreſſus eſt, litteris Athanaſio ſignificavit, eſſe qui adverſus Dei Verbum ſententias efferrent erroneas, & quidem, ut inibi cernitur, Apollinariſtarum hæreſi finitimas. Athanaſius vero; qui impigre ſemper obortis erroribus convellendis excubabat, eoſdem integra mentis acie confutavit in epiſtola ad Maximum, quæ etiam nunc ſupereſt.

Anno 372. Athanaſii libri contra Apollinarium & alia opuſcula.

1. Ejuſdem elegantiæ ſunt duo libri contra Apollinarium, quos incunctanter poſt epiſtolam ad Epictetum reponendos cenſemus, quibus errores hominis & ſectatorum ejus inſectatur, tacito ſemper Apollinarii nomine. Nam quod in inſcriptione comparet, id videtur librariorum auctoritate inductum, quando in quibuſdam exemplaribus non exſtat. Et vero ea re firmatur noſtra ſæpe memorata opinio, Apollinarium, dum viveret Athanaſius, ejus ſemper gratiam affectaſſe, atque ſtuduiſſe imprudente illo errores ſpargere ſuos. Sane gloriabatur ille, multas ſe ab Athanaſio accepiſſe litteras. quæ nota eſſet ſervatæ ſemper ejus gratiæ amicitiæque. Athanaſio autem defuncto, poſita larva, palam cœpit errores evulgare; ut auſus ſit etiam miſſis ad Diocæſarienſem ſynodum litteris virus hæreſeos detegere & publicare. Præter memorata opuſcula exſtat alia perbrevis oratio contra Apollinarii errores, omiſſo de more illius nomine, quam antehac ineditam nunc primum publici juris facimus. Itemque fidei confeſſio haud multum diverſa ab ea quam Joviano roganti tranſmiſit Athanaſius, inſertis ſolum clauſulis adverſum Apollinariſtas & Pneumatomachos; quæ ab Athanaſio ſub finem vitæ concinnata jam primum lucem adſpicit.

Melaniæ iter Alexandriam.

2. Hoc item anno Alexandriam proficiſcitur Melania matrona Romana, & quidem, ut ex Rufini & Palladii teſtimoniis commonſtrari videtur, Athanaſio ſuperſtite; etenim donatam ajunt ab Athanaſio ovina pelle, dono ante ſibi oblata a Macario Abbate: qui Macarius eam a leone in beneficii præmium acceperat & mercedem reſtituti catulis ſuis luminum uſus.

Anno 373. Mors Athanaſii. *Sozom. lib. 10. cap. 19. Theod. lib. 4. cap. 20.*

1. Demum Athanaſius cum totos quadraginta ſex annos in epiſcopatu conſediſſet, & quadrageſimum ſeptimum ageret, ætate ac ſenio confectus, prope octogenarius, promeritum tantis officiis, tantis laboribus præmium accepturus, ſexto nonas Maji diem obiit. Moriturus ſucceſſorem ſibi deſignavit Petrum, virum jam plurimis fidei cauſa una cum Athanaſio ſuſceptis laboribus præclarum, populorumque votis expetitum, dignum ſcilicet, quæ ſumma laus, qui Athanaſium exciperet.

2. Non una eſt de anno obitus Athanaſii ſententia. Ex Socratis enim teſtimonio, qui Coſſ. Gratiano ſecundum & Probo defunctum ait, multi nec ignobiles viri, mortem ejus conferunt in annum 371. ſed hanc chronologiæ rationem ſat firmitatis non habere ſuadent, cum ea quæ ſuperius dicta ſunt, tum aperta antiquiorum & fide digniorum ſcriptorum teſtimonia. Baſilius namque anno 370. Anno 373.
menſe Junio, ut firmior fert ſententia; in epiſcopum cooptatus eſt. Atque exinde multas quæ hactenus exſtant miſit, multas itidem accepit ab Athanaſio litteras. Unde jam videatur anguſtius temporis intervallum, viris tanto terra marique ſpatio disjunctis, ad tot epiſtolas ultro citroque mittendas. Minus enim undecim menſibus ab ordinatione Baſilii ad Athanaſii obitum intereſſent. Et quod magis urget, ait Baſiliua in una epiſtolarum ad Athanaſium, unum duoſve ex Arianis Romæ damnatos, ſcilicet Urſacium & Valentem, in priore ſcilicet Romana ſynodo. Ex quo colligitur, necdum ſecundam ſub Damaſo Romanam ſynodum, ubi damnatus Auxentius Arianorum nequiſſimus fuerat, celebratam fuiſſe. Unde conficitur, eam vel ſub finem anni 370. quo delectus Baſilius eſt, vel ſequente habitam fuiſſe. Huic autem Synodo diu ſuperſtes Athanaſius erat, qui illam in epiſtola ad Epictetum laudat, quique multa alia, ut proxime oſtendebamus, ſecundum eam datam epiſtolam edidit. Ad hæc, in vivis erat Athanaſius anno 372. cum Melania in Ægypto peregrinaretur. Quamobrem Hieronymi & Proterii epiſcopi Alexandrini & martyris teſtimoniis hærere præſtat. Hieronymus enim ad annum Domini 374. ait Petrum Athanaſii ſedem excepiſſe, qui annus eſt æræ noſtræ 373. Proterius vero in epiſtola Paſchali ſic habet: „ In octogeſimo nono anno ab imperio Diocletiani, ſuperſtite patre noſtro & epiſcopo „ Athanaſio, cum XIV. luna Paſchalis, XXVIII. „ die menſis Phaminoth, id eſt, nono Kalendarum Aprilium die proveniſſet, die Dominico, in ſubſequentem tranſlatum eſt hebdomadem, ita ut quinta die menſis Pharmuthi, hoc eſt, pridie Kalendarum Aprilium, „ celebraretur Paſcha Dominicum. „ Quæ notæ omnes in annum quadrant 373. Hiſce aliud adjicit argumentum vir eruditus Pagiua mutuatum ex hiſtoria Patriarcharum Coptitarum, Latine verſa & evulgata per Abrahamum Eckellenſem, ubi dicitur obiiſſe ſanctus Patriarcha, ſeptimo Beſcinas die Jovis, cujus dies ſeptimus cum die ſecunda Maji concurrit. Quare cum anno 373. dies ſecunda Maji in feriam quintam inciderit, in eumdem annum optime confertur mors Athanaſii.

3. Eo igitur anno ad cæleſtem vitam demigravit vir ille tantus, tot laboribus periculiſque perfunctus, tot emenſis declinandæ vexationis cauſa terrarum ſpatiis, tot pro Chriſti fide ærumnia & calamitatibus adfectus, quinquies exſul, inſidiis ſemper Arianorum appetitus. Quot annos vitæ, tot fere annos calamitatis enumeres. Annos ferme ſeptem ſupra quadragenos ſedem tenuit, annos prope totidem hæreticorum impetu, conſpirationibus, fraudibus agitatus; qui exſuli necem, reduci exſilium parabant aſſidue. Non ille minis, non terroribus, non capitalis periculi denuntiationibus fractus umquam fuit, aut ceſſit adverſariis. Imperatores quatuor, Duces, Præfectos exercitus, mala perniciemque ſibi parantes vidit: & qua erat animi fortitudine, imperterritus ſemper, numquam deflexit a veritatis via. Ad hæc, quantum conſilio, quantum dicendi copia valeret, cum ex rebus negotiiſque per totum vitæ curriculum,

Anno 373. quantumvis ardua & periculoſa eſſent, felici- A ter juxta atque prudenter adminiſtratis, tum adverſariorum teſtimonio comprobatur; qui cum tam acri, tam ſagaci viro rem eſſe ſibi inique ferentes, haud ſemel ira feroces in maledicta erupere. Sed ut acer cum hæreticis & novatoribus, ita mitis & modeſtus cum iis qui, ex imbecillitate lapſi, reſipiſcerent: in bello pacis ſtudioſiſſimus, faciles ſemper aditus præbens ad reconciliandam gratiam, quantum ſalvo officio poterat: quod ex rebus cum Baſilio Ancyrano & Meletio Antiocheno geſtis perſpicuum. Qui vero fuerit in re domeſtica & familiari, ne ſciamus, vetat omnium antiquorum ea de re ſilentium, vetat epiſtolarum ejus jactura. Sed amor populi Alexandrini, famaque ſanctitatis apud Ægyptios juxta, & alios extrema uſque orbis incolentes, omnium genere virtutum præclarum fuiſſe teſtificantur: quarum præmium obtinuit, æternumque habiturus eſt. Anno 373.

Abſoluta Vita Sancti Athanaſii Archiepiſcopi Alexandrini, non abs re viſum fuit duos laterculos hic adjicere. Primum Epiſcoporum Alexandriæ Græce ex codice Colbertino num. 3558. *recenti manu exarato, ſed ex antiquiore deſcripto. Alterum Romanorum Alexandrinorumque Pontificum ex Bibliothecæ mſſ. S. Joannis Laudunenſis ab annis plus mille deſcripto.*

EX CODICE COLBERTINO 3558. XVI. SÆCULI.

Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας.

α'. Μάρκος ὁ εὐαγγελιστής,	ἔτη β'.	κγ'. Κύριλλος,	λβ'.
β'. Ἀνιανός,	κβ'.	κδ'. Διόσκορος,	ζ' ἥμισυ.
γ'. Αἰμίλιος,	ιγ'.	κε'. Προτέριος,	ς' ἥμισυ.
δ'. Κίρδων,	α'.	κς'. Τιμόθεος,	γ'.
ε'. Πρίμος,	ιβ'.	κζ'. Πέτρος, ς' ἥμισυ, ἐξεβλήθη.	
ς'. Ἰοῦστος,	ια'.	κη'. Ἰωάννης,	η'.
ζ'. Εὐμένιος,	ιγ'.	κθ'. Ἀθανάσιος,	ζ' ἥμισυ.
η'. Μάρκος,	ι'.	λ'. Ἰωάννης,	ια'.
θ'. Κελαδίων,	ιδ'.	λα'. Διόσκορος,	γ'.
ι'. Ἀγριππῖνος,	ιβ'.	λβ'. Τιμόθεος,	ιζ'.
ια'. Ἰουλιανός,	ι'.	λγ'. Γαϊανός,	α'.
ιβ'. Δημήτριος,	μγ'.	λδ'. Θεοδόσιος,	β'.
ιγ'. Ἡρακλᾶς,	ις'.	λε'. Παῦλος,	β'.
ιδ'. Διονύσιος,	ιζ'.	λς'. Ζωΐλος,	ζ' ἥμισυ.
ιε'. Μάξιμος,	ιη'.	λζ'. Ἀπολινάριος,	κβ'.
ις'. Θεωνᾶς,	ιθ'.	λη'. Ἰωάννης,	ια'.
ιζ'. Πέτρος ὁ μάρτυς,	ι'.	λθ'. Εὐλόγιος,	ιζ'.
ιη'. Ἀχιλλᾶς,	α'.	μ'. Θεόδωρος,	ε'.
ιθ'. Ἀλέξανδρος,	ιζ'.	μα'. Ἰωάννης,	ι'.
* l. μς'. κ'. Ἀθανάσιος,	* ις'.	μβ'. Γεώργιος,	θ'.
(* Πέτρος abeſt) κα'. Θιμόθεος,	ι'.	μγ'. Κύριλλος,	ι'.
κβ'. Θεόφιλος,	κη'.	μδ'. Πέτρος,	η'.

Incipiunt Romanorum nomina Sacerdotum.

* ſic mſſ. 1. Petrus Apoſtolus,	ann. 25. * menſis 2.	24. Stefanus,	ann. 11. menſis 5.
2. Julius,	ann. 13. menſis 6.	25. Xiſtus,	ann. 7.
3. Cletus,	ann. 12. menſis 1.	26. Maximus,	ann. 8. menſis 5.
4. Clemens,	ann. 9. menſi uno.	27. Felix,	ann. 4. menſis 2.
5. Evareſtus,	ann. 9. menſis 10.	28. Euticianus, (ſic) Dionyſius,	ann. 9. menſis 9.
6. Alexander,	ann. 12. menſis 7.		
7. Xiſtus,	ann. 10. menſis 3.	29. Gaius,	ann. 11. menſis 4.
* ſic 8. * Taleſphorus,	ann. 11. menſis 1.	30. Marcellinus,	ann. 9.
9. Iginus,	ann. 4. menſis 3.	31. Euſebius,	
10. Pius,	ann. 19.	32. * Miltiades,	ann. 4. menſis 7. * ſic
11. Niceta,	ann. 11. menſis 4.	33. Silveſter,	ann. 33. (lege 23.) menſis 8.
12. Soter,	ann. 8. menſis 2.	34. Marcus,	
13. Eleuterius,	ann. 15. menſis 3.	35. Julius,	ann. 17. menſis 4.
14. Victor,	ann. 15. menſis 4.	36. Liberius,	ann. 6. menſis 4.
15. Zepherinus,	ann. 18. menſis 6.	37. Damaſus,	ann. 18.
16. Caliſtus,	ann. 5. menſis 10.	38. Muſonius,	ann.
17. Urbanus,	ann. 9. menſis 1.	39. Siricius,	ann. 15.
18. Pontianus,	ann. 7. menſis 10.	40. Anaſtaſius,	ann. 3. menſis 1.
19. Anterus,	menſis 2.	41. Innocentius,	ann. 15. menſis 3.
20. Fabianus,	ann. 14. menſis 4.	42. Zoſimus,	ann. 7. menſis 9.
21. Victor,	ann. 15. menſis 3.	43. Bonifacius,	ann. 3. menſis 8.
22. Cornelius,	ann. 2. menſis 3.	44. Cæleſtinus,	ann. 9. menſis 10.
23. Lucius,	ann. 3. menſis 7.	45. Xiſtus,	ann. 3.
		46. Leo,	

Digitized by Google

46. Leo,	ann. 21. menſis 1.	57. Joannes,	ann. 2. menſis 4.
47. Hilarius,	ann. 6. menſis 2.	58. Agapius,	ann. 1.
48. Simplicius,	ann. 15.	59. Vigilius,	menſis 12.
49. Felix,	ann. 9.	60. Silverius,	menſis 10.
50. Gelaſius,	ann. 4. menſis 8.	61. Vigilius,	ann. 19. menſis 3.
51. Anaſtaſius,	ann. 1. menſis 11.	62. Gelaſius,	ann. 4.
52. Simmachus,	ann. 15. menſis 6.	63. * Catellus, qui & Johannis,	* ſic
53. Ormiſdas,	ann. 9.	64. Benedictus,	
54. Johannes,	ann. 2. menſis 9.	65. Pelagius, uſque præſens, tempore Mauritii Imperat. Auguſti.	
55. Felix,	ann. 2. menſis 2.		
56. Bonifacius,	ann. 2.	66. Gregorius,	

Item Alexandrinorum nomina Sacerdotum & Anteſtitum.

	1. Marcus,		21. Petrus,	ann. 2.	
	2. Anianus,	ann. 22.	22. Thimoteus,	ann. 5.	
	3. Avillius,	ann. 12.	23. Theuphilus,	ann. 29.	
	4. Cerdon,	ann. 11.	24. Cyrillus,	ann. 33.	
	5. Primus,	ann. 12.	25. Dioſcorus hæreticus,		
	6. Juſtus,	ann. 11.	26. Proterius martur,	ann. 5. menſis 5.	
	7. Eumenes,	ann. 13.	27. Timotheus * illarus,	ann. 3.	* ælurus
	8. Marcus,	ann. 10.	28. Timotheus alius,		
	9. Calendio,	ann. 14.	29. Petrus Mongos,		
	10. Agripinus,	ann. 12.	30. Inannis Tavenenſis, (Joannis.)		
	11. Julianus,	ann. 10.	31. Athanaſius,		
	12. Demetrius,	ann. 43.	32. Joannis alius, Niceta,		
* l. Heraclas	13. * Herachas,	ann. 16.	33. Dioſcorus alius,		
	14. Dioniſius,	ann. 17.	34. Timotheus,		
	15. Maximus,	ann. 8.	35. Theudoſius Hereſiarchus,		
	16. Themas, (Theonas,)	ann. 18.	36. Gaianus Hereſiarchus.		
	17. Petrus martyr,	ann. 10.	37. Paulus.		
* forte, menſes	18. Afillas, (Achillas,)	* ann. 6.	38. Zoilus.		
	19. Alexander,	ann. 15.	39. Apollinarius.		
	20. Athanaſius,	ann. 46.			

Digitized by Google

Digitized by Google

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ.

(1) ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ

Ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας.

(1) ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ἐπαινῶν, ἀρετὴν ἐπαινέσομαι. ταὐτὸν γὰρ ἐκεῖνόν τε εἰπεῖν, καὶ ἀρετὴν ἐπαινέσαι, ὅτι πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν εἶχε τὴν ἀρετὴν, ἢ τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἔχει. Θεῷ γὰρ ζῶσι πάντες οἱ κατὰ Θεὸν ζήσαντες, κἂν ἐνθένδε ἀπαλλαγῶσι. καθ' ὃ καὶ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ εἰκὼν Θεὸς ὁ Θεὸς, (2) ὡς οὐ νεκρῶν Θεὸς, ἀλλὰ ζώντων. ἀρετὴν δὲ ἐπαινῶν, Θεὸν ἐπαινέσομαι, παρ' οὗ τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἀρετὴ, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν ἀνάγεσθαι ἢ ἐπανάγεσθαι, διὰ τῆς συγγενοῦς (3) ἐλλάμψεως. πολλῶν γὰρ ὄντων ἡμῖν καὶ μεγάλων, ἃ μὲν ἂν εἴποι τις ἂν ἡλίκων καὶ ὅσων, ὧν ἐκ Θεοῦ ἔχομέν τε καὶ ἕξομεν, τοῦτο μέγιστον καὶ φιλανθρωπότατον, ἡ πρὸς αὐτὸν νεῦσίς τε καὶ οἰκείωσις. ὅπερ γάρ ἐστι τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο τοῖς νοητοῖς Θεός. ὁ μὲν γὰρ τὸν ὁρώμενον φωτίζει κόσμον, ὁ δὲ τὸν ἀόρατον· καὶ ὁ μὲν τὰς σωματικὰς ὄψεις ἡλιοειδεῖς· ὁ δὲ τὰς νοερὰς φύσεις θεοειδεῖς ἀπεργάζεται. καὶ ὥσπερ οὗτος τοῖς τε ὁρῶσι καὶ τοῖς ὁρωμένοις, τοῖς μὲν τὴν τοῦ ὁρᾷν, τοῖς δὲ τὴν τοῦ ὁρᾶσθαι παρέχων δύναμιν, αὐτὸς τῶν ὁρωμένων ἐστὶ τὸ κάλλιστον· οὕτω Θεὸς τοῖς νοοῦσι καὶ τοῖς νοουμένοις, τοῖς μὲν τὸ νοεῖν, τοῖς δὲ τὸ νοεῖσθαι δημιουργῶν, αὐτὸς τῶν νοουμένων ἐστὶ τὸ ἀκρότατον, εἰς ὃν πᾶσα ὄρεξις ἵσταται, καὶ ὑπὲρ ὃν οὐδαμοῦ φέρεται. οὐδὲ γὰρ ἔχει τι ὑψηλότερον ἢ ὅλως ἕξει, οὐδὲ ὁ φιλοσοφώτατος νοῦς καὶ διαβατικώτατος, ἢ πολυπραγμονέστατος. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ τῶν ὀρεκτῶν ἔσχατον, καὶ οὗ γενομένοις πάσης θεωρίας ἀνάπαυσις. ᾧ τινι μὲν οὖν ἐξεγένετο διὰ λόγου καὶ θεωρίας διασχόντι τὴν ὕλην καὶ τὸ σαρκικὸν τοῦτο, εἴτε νέφος χρὴ λέγειν, εἴτε προκάλυμμα (4) διαπτύξαντι Θεῷ συγγενέσθαι, καὶ τῷ ἀκραιφνεστάτῳ φωτὶ κραθῆναι, καθόσον ἐφικτὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει, μακάριος οὗτος, τῆς τε ἐντεῦθεν ἀναβάσεως, καὶ τῆς (5) ἐκεῖσε θεώσεως, ἣν τὸ γνησίως φιλοσοφῆσαι χαρίζεται, καὶ τὸ ὑπὲρ τὴν ὑλικὴν δυάδα γενέσθαι, διὰ τὴν ἐν τῇ Τριάδι νοουμένην ἑνότητα. ὅτῳ δὲ ὑπὸ τῆς συζυγίας χεῖρον ἐγένετο, καὶ τοσοῦτον τῷ πηλῷ συνεχέθη, ὡς μὴ δύνασθαι ἐμβλέψαι πρὸς τὰς τῆς ἀληθείας αὐγὰς, μηδὲ ὑπὲρ τὰ κάτω

Tom. I.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII

THEOLOGI

ORATIO.

IN MAGNUM ATHANASIUM

Archiepiſcopum Alexandrinum.

Jacobo Billio Prunæo interprete.

A 1. ATHANASIUM laudans, virtutem laudabo. Idem enim eſt illum dicere, quod virtutem laudibus efferre: quoniam virtutes omnes in unum collectas tenebat: vel, ut verius loquar, tenet. Deo quippe omnes vivunt, qui ſecundum Deum vixerunt, etiamſi ex hac vita migrarint. Unde & Deus, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Jacob dicitur, ut viventium Deus, non mortuorum. Virtutem autem laudans, Deum laudabo, a quo virtus hominibus eſt, illudque, ut per cognatam illuminationem ad eum evehantur, vel potius reducantur. Nam cum multa nobis & magna ſint, atque adeo tot & tanta, ut nemo ea ſermone B complecti poſſit, quæ nos a Deo partim habemus, partim habituri ſumus: maximum tamen & humaniſſimum eſt, propenſio ad eum atque conjunctio. Nam quod rebus in ſenſum cadentibus eſt ſol, hoc iis, quæ animo & ratione intelliguntur, eſt Deus. Ille enim mundum hunc aſpectabilem colluſtrat: hic inviſibilem. Ille corporis oculos ita afficit, ut lumeo ipſius intueri poſſiot: hic naturas intelligentes, divinas reddit. Atque ut ille, cum & iis quæ oculorum ſenſu prædita ſunt, & iis, quæ videntur, hanc vim tribuat, ut & illa videre, & hæc viſu percipi poſſint, ioterim tameo ipſe omnia, quæ o- C culis ſubjecta ſunt, pulchritudine antecellit; eodem modo Deus, cum tam iis, quæ intelligentia utuntur, quam quæ mente & intellectu comprehenduntur, hoc afferat, ut & iſta intelligant, & hæc intelligentia percipiantur, ipſe tamen intelligibilium omnium ſummus eſt vertex, in quo deſiderium omne conſiſtit, nec ſupra eum uſquam fertur. Nec enim quicquam ſublimius habet, aut omnino habebit mens ulla, quantumvis philoſophica, & altiſſime tendens, ac ſumme curioſa. Hoc etenim rerum omnium expetendarum extremum eſt: quo cum pervenerimus, conquieſcit omnis ſpeculatio. Cuicunque igitur terrena mole per rationem & con- D templationem perrupta, ſolutaque hac carnali, ſive nubes ſive obvelatio dicenda eſt, cum Deo commercium habere, ac puriſſimæ luci, quantum humanæ naturæ datum eſt, commiſceri licuerit, is duplici nomine beatus prædicari debet: tum quod hinc ſurſum aſcenderit, tum quod deificationem illam ſit conſecutus, quam verum & ſincerum philoſophiæ ſtudium conciliat, ac mentis ſupra terrenum binarium ſubvectio, propter eam, quam io Trinitate intelligimus, unitatem. Qui autem ob animæ cum corpore conjunctionem deterior factus eſt, ac luto uſque adeo hæſit, ut E nec in veritatis radios mentis aciem intendere, nec ſupra inferiora hæc aſſurgere queat, idque cum deſuper

ori-

(1) Palatin. λόγος εἰς Ἀθανάσιον. Colb. 3. λόγος ἐπιτάφιος, alii, ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον.
(2) Hæc, ὡς οὐ νεκρῶν Θεὸς, deſunt in editis Greg. habentur in omnibus fere mſſ.
(3) Poſt συγγενοῦς in editis legitur ἡμῖν, ſed abeſt a Palatin. & ab aliis manuſcriptis.
(4) διαπτύξαντι deeſt in Palatin.
(5) Duo Colb. ἐκεῖθεν. Mox, edit. Commel. τῆς γνησίας. Infra quidam habent ἀπὸ συζυγίας.

originem traxerit, & ad ſuperna vocetur, hunc cæcitatis ergo miſerum exiſtimo, etiamſi res hujuſce vitæ illi ex animi ſententia fluant: tantoque etiam miſeriorem, quanto magis a ſecundo ac felici fluxu deluſus fuerit, ſibique aliud quodpiam bonum vero bono præſtabilius eſſe perſuaſerit, malum utique malæ opinionis fructum decerpens, nimirum ut vel tenebris mulctetur, vel eum tamquam ignem videat, quem ut lucem minime cognovit.

2. Hæc paucis, tam noſtræ tempeſtatis, quam priſcis hominibus curæ ac ſtudio fuerunt: (pauci enim Dei ſunt, quamvis omnes ipſius figmenta ſint) legislatoribus, bellicis ducibus, ſacerdotibus, Prophetis, Euangeliſtis, Apoſtolis, paſtoribus, doctoribus, omnique ſpirituali cœtui atque agmini, inter omnes autem eos huic quoque, in cujus laudem hæc a nobis habetur oratio. Quos tandem hos dico? Enoch illum, Noe, Abraham, Iſaac, Jacob, duodecim Patriarchas, Moſem, Aaronem, Joſue, Judices, Samuelem, Davidem, Salomonem aliquantiſper, Heliam, Heliſæum, Prophetas, qui vel captivitatem anteceſſerunt, vel poſt eam extiterunt, atque hæc, ordine quidem poſtrema, cæterum revera prima, quæ circa Chriſti incarnationem ſeu humanitatis aſſumtionem contigerunt, nimirum lucernam illam ante lucem, vocem ante ſermonem, mediatorem ante mediatorem, hoc eſt eximium illum Joannem, mediatorem, inquam, veteris & novi Teſtamenti, Chriſti diſcipulos, eos denique, qui poſt Chriſtum vel plebi præfuerunt, vel per ſermonem ac doctrinam in conſpicuum venerunt, vel per miracula nobilitati ſunt, vel per ſanguinem conſummati. Ex his Athanaſius alios exæquavit, ab aliis paulum abſuit, nonnullos etiam, niſi hoc audacius a me dictum videatur, anteceſſit: atque aliorum ſermonem & eruditionem, aliorum actionem, aliorum manſuetudinem, aliorum zelum, aliorum dimicationes, aliorum multa, aliorum omnia imitando conſecutus, atque aliud ab alio mutuatus, quemadmodum qui formas ſingulari ſtudio & elegantia pingunt, atque in unam ſui ipſius animam complexus, unum ex omnibus virtutis ſimulacrum numeris omnibus abſolutum edidit: ſic videlicet ſe comparans, ut & diſertos actione, & rerum gerendarum ſacultate præditos eruditione atque eloquentia vinceret; aut ſi mavis, & doctrinæ gloria florentes, doctrina, & rebus gerendis aptiſſimos actione ſuperaret: atque & iis, qui mediocrem in utroque genere laudem habebant, eo ſuperior eſſet, quod in altero horum ſumme excelleret, & rurſus, iis, qui altero dumtaxat genere ſummopere eminebant, hoc nomine præſtaret, quod utraque virtute polleret.

3. Quod ſi his, qui ipſum ætate præceſſerunt, virtutis exemplum ipſi præbuiſſe magnum atque honorificum eſt, non minus certe huic noſtro præclarum cenſeri debet, quod poſteris exemplum ipſe fuerit. Atque omnem quidem illius vitam ſermone proſequi ac laudibus efferre longius fortaſſe fuerit, quam hujus orationis inſtitutum ferat, ac non tam encomii opus, quam hiſtoriæ: quam etiam ut poſteris documento atque oblectationi futuram peculiari ſcripto mandare cum primis optarem, quemadmodum ipſe divi Antonii vitam conſcripſit, monaſticæ nempe vitæ præcepta ſub narrationis ſpecie tanquam lata lege promulgans. Verum cum pauca ex multis illius rebus, quæque nunc nobis, ut notiora & inſigniora, ultro memoria ſuppeditat, commemoraverimus (ut ſimul & cupiditati noſtræ ſatisfacia-

A γενέσθαι, γεγονὼς αὐτόθεν, καὶ πρὸς τὸ σκότος καλούμενος, ἄθλιος ὄντως ἔμοιγε τῆς τυφλώσεως, κἂν ἀρκῇ τοῖς ἐνταῦθα, καὶ τοσούτῳ πλέον, ὅσῳ περ ἂν μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἀῤῥοίας παίζηται, καὶ πείθηται ἄλλο τι καλὸν (1) εἶναι νομίζειν πρὸ τοῦ ὄντος καλοῦ, πονηρὸν πονηρᾶς δόξης καρπὸν δρεπόμενος, ἢ ζόφον κατακριθῆναι, ἢ ὡς πῦρ ἰδεῖν, ὃν ὡς φῶς οὐκ ἐγνώρισε.

2. Τούτων ὀλίγοις μὲν ἐφιλοσοφήθη καὶ τῶν νῦν καὶ τῶν πάλαι· ὀλίγοι γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ πάντες πλάσματα· νομοθέταις, στρα- B τηγοῖς, ἱερεῦσι, προφήταις, εὐαγγελισταῖς, ἀποστόλοις, ποιμέσι, καὶ διδασκάλοις, παντὶ τῷ πνευματικῷ πληρώματι καὶ συστήματι. ἐν δὲ τοῖς πᾶσι, καὶ τῷ νῦν ἐπαινουμένῳ. τίνας δὲ λέγω τούτους; οἷον τὸν Ἐνὼχ ἐκεῖνον, τὸν Νῶε, τὸν Ἀβραὰμ, τὸν Ἰσαὰκ, τὸν Ἰακὼβ, τοὺς δώδεκα πατριάρχας, τὸν Μωσέα, τὸν Ἀαρὼν, τὸν Ἰησοῦν, τοὺς Κριτὰς, τὸν Σαμουὴλ, τὸν Δαυὶδ, τὸν Σολομῶντα μέχρι τινὸς, τὸν Ἡλίαν, τὸν Ἐ- C λισσαῖον, τοὺς πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας προφήτας, τοὺς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν. καὶ τοὺς τελευταίους δὲ ταύτῃ τῇ τάξει, καὶ πρώτους τῇ ἀληθείᾳ, ὅσα περὶ τὴν Χριστοῦ σάρκωσιν, ὅσοις πρόσληψιν, τὸν πρὸ τοῦ φωτὸς λύχνον, τὴν πρὸ τοῦ λόγου φωνὴν, τὸν πρὸ τοῦ μεσίτου μεσίτην, μεσίτην παλαιᾶς διαθήκης καὶ νέας, Ἰωάννην τὸν πάνυ, τοὺς Χριστοῦ μαθητὰς, τοὺς μετὰ Χριστὸν ἢ λαοῦ προκαθεσθέντας, ἢ διὰ λόγου φανερωθέντας, ἢ διὰ σημείων γνωρισθέντας, ἢ τελειωθέντας δι' αἵματος. τούτων D Ἀθανάσιος, τοῖς μὲν (2) ἡμιλλήθη, τῶν δὲ μικρὸν ἀπελείφθη, ἐνίων δὲ ὡς καὶ ὑπερέσχεν, εἰ μὴ τολμηρὸν εἰπεῖν. καὶ τῶν μὲν τὸν λόγον, τῶν δὲ τὴν πρᾶξιν, τῶν δὲ τὸ πρᾶον, τῶν δὲ τὸν ζῆλον, τῶν δὲ τοὺς κινδύνους, τῶν δὲ τὰ πλείω, τῶν δὲ ἅπαντα μιμησάμενος, καὶ ἄλλο ἀπ' ἄλλου (3) κάλλος λαβὼν, ὥσπερ οἱ τὰς μορφὰς μεθ' ὑπερβολῆς γράφοντες, καὶ εἰς μίαν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν συναγαγὼν, ἓν ἀρετῆς εἶδος ἐκ πάντων ἀπηκριβώσατο, τοὺς μὲν ἐν λόγῳ δεινοὺς τῇ πράξει, τοὺς πρακτικοὺς δὲ τῷ λόγῳ νικήσας. εἰ βούλει δὲ λόγῳ μὲν τοὺς εὐ- E δοκίμους ἐν λόγῳ, πράξει δὲ τοὺς πρακτικωτάτους ὑπερβαλὼν· καὶ τοὺς μὲν κατ' ἀμφότερα μέσως ἔχοντας τῷ περὶ τὸ ἕτερον ὑπερβάλλειν, τοὺς δὲ καθ' ἕτερον ἄκρους, τοῖς ἀμφοτέροις ὑπερδραμών.

3. Καὶ εἰ μέγα τοῖς προλαβοῦσι τὸ παράδειγμα τούτῳ γενέσθαι τῆς ἀρετῆς· οὐχ ἧττον εἰς ἀφορμὴν τῷ ἡμετέρῳ καλῷ, τὸ τοῖς μετ' αὐτὸν γενέσθαι παράδειγμα. τούτου μὲν δὴ τὰ ἐκείνου λέγειν τι καὶ θαυμάζειν μακρότερον ἂν ἦν τυχὸν, ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν ὁρμὴν τοῦ λόγου, καὶ ἱστορίας ἔργον, οὐκ εὐ- F φημίας, ὃ καὶ ἰδίᾳ παραδοῦναι γραφῇ παίδευμά τε καὶ ἥδυσμα (4) τοῖς εἰς ὕστερον, εὐχῆς ἔργον ἐμοί. ὥσπερ ἂν ἐκεῖνος Ἀντωνίου τοῦ θείου βίον συνέγραψε, τοῦ μοναδικοῦ βίου νομοθεσίαν, ἐν πλάσματι διηγήσεως. ὀλίγα δὲ ἐκ πολλῶν τῶν ἐκείνου διεξελθόντες, καὶ ὅσα σχεδιάζει νῦν ἡμῖν ἡ μνήμη ὡς γνωριμώτερα, ἵνα τόν τε (5) ὑμέτερον ἀφοσιωσώμεθα πόθον, καὶ τῇ

(1) Ita edit. Greg. cum multis codicibus. In aliis ὄντος deeſt.
(2) Ita edit. Greg. & mſſ. antehac legebatur ἠμιλλήθη.

(3) κάλλος deeſt in Palatin.
(4) Unus codex, τοῖς ὕστερον.
(5) Ita omnes ferme mſſ. Editi vero, ἡμέτερον.

τῇ πανηγύρει τὸ εἰκὸς ἐκπληρώσωμεν, τὰ πλείω τοῖς εἰδόσι παρήσομεν. οὐδὲ γὰρ ἄλλως ὅσιον, οὐδὲ ἀσφαλὲς, ἀσεβῶν μὲν βίους σεμνῦναι ταῖς μνήμαις· τοὺς δὲ (1) παρ' ἡμῖν εὐσεβεῖς διαγνόντας σιωπῇ παραπέμψασθαι. καὶ ταῦτα ἐν πόλει, ἣν μόλις ἂν καὶ πολλὰ τῆς ἀρετῆς ὑποδείγματα σώσειεν, ὥσπερ τὰς ἱππικὰς, καὶ τὰ θέατρα, οὕτω δὴ καὶ τὰ θεῖα παιζούσῃ. ἐκεῖνος ἐτράφη μὲν εὐθὺς ἐν τοῖς θείοις ἤθεσι καὶ παιδεύμασιν, ὀλίγα δὲ ἐγκυκλίων φιλοσοφήσας, τοῦ μὴ δοκεῖν παντάπασι τῶν τοιούτων ἀπείρως ἔχειν, μηδὲ ἀγνοεῖν, ἃ ὑπεριδεῖν ἐδοκίμασεν. (2) οὐδὲ γὰρ ἠνέσχετο τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθὸν καὶ φιλότιμον ἐν τοῖς ματαίοις ἀσχοληθῆναι, οὐδὲ ταὐτὸν παθεῖν τῶν ἀθλητῶν τοῖς ἀπείροις· οἳ τὸν ἀέρα πλείω παίοντες ἢ τὰ σώματα, τῶν ἄθλων ἀποτυγχάνουσι· καὶ πᾶσαν μὲν παλαιὰν βίβλον, πᾶσαν δὲ νέαν ἐκμελετήσας, ὡς οὐδεὶς ἕτερος, πλουτεῖ μὲν θεωρίαν, πλουτεῖ δὲ βίου λαμπρότητα, καὶ πλέκει θαυμασίως ἀμφότερα, τὴν χρυσῆν ὄντως σειρὰν, καὶ τοῖς πολλοῖς ἄπλοκον, βίῳ μὲν ὁδηγῷ θεωρίας· θεωρίᾳ δὲ σφραγῖδι βίου χρησάμενος. ἀρχὴ μὲν γὰρ τῆς σοφίας φόβος κυρίου, οἷόν τι πρῶτον σπάργανον· καὶ σοφία τὸν φόβον ὑπερβᾶσα, καὶ εἰς τὴν ἀγάπην ἀναβιβάσασα, θεοῦ φίλους ἡμᾶς, καὶ υἱοὺς ἀντὶ δούλων ἐργάζεται.

4. Τραφεὶς δὲ οὕτω, καὶ παιδευθεὶς, ὡς ἔδει γε καὶ νῦν τοὺς λαοῦ προστήσεσθαι μέλλοντας, καὶ τὸ μέγα Χριστοῦ σῶμα μεταχειρίζεσθαι, κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ θεοῦ βουλήν τε καὶ πρόγνωσιν, ἣ πόῤῥωθεν καταβάλλεται τῶν μεγάλων πραγμάτων τὰς ὑποθέσεις, τῷ μεγάλῳ βήματι τούτῳ ἐγκαταλέγεται, καὶ τῶν ἐγγιζόντων εἷς τῷ ἐγγίζοντι θεῷ γίνεται, καὶ τῆς ἱερᾶς ἀξιοῦται στάσεώς τε καὶ τάξεως, καὶ πᾶσαν τὴν τῶν βαθμῶν ἀκολουθίαν διεξελθών· ἵνα τὰ ἐν μέσῳ σιωπήσω· τὴν τοῦ λαοῦ προεδρίαν πιστεύεται. ταὐτὸν δὲ εἰπεῖν, τῆς οἰκουμένης πάσης ἐπιστασίαν. καὶ οὐκ ἔχω λέγειν, πότερον ἀρετῆς ἆθλον, ἢ τῆς ἐκκλησίας πηγὴν καὶ ζωὴν τὴν ἱερωσύνην λαμβάνει. ἔδει γὰρ ἐκλείπουσαν ταύτην τῇ δίψῃ τῆς ἀληθείας, ὥσπερ τὸν Ἰσμαὴλ ποτισθῆναι, ἢ ὥσπερ τὸν Ἠλίαν ἐκ τοῦ χειμάῤῥου κατεψυγμένης ἀνομβρίᾳ τῆς γῆς ἀναψῦξαι, καὶ μικρὰ (3) ἀναπνέουσαν ἀναζωοποιηθῆναι, καὶ σπέρμα τῷ Ἰσραὴλ ὑπολειφθῆναι· ἵνα μὴ γενοίμεθα ὡς Σόδομα καὶ Γόμοῤῥα, ὧν περιβόητος μὲν ἡ κακία, περιβοητοτέρα δὲ ἡ ἀπώλεια, πυρὶ καὶ θείῳ (4) κατακαυθεισῶν. διὰ τοῦτο ἠγέρθη κέρας σωτηρίας ἡμῖν ἤδη κειμένοις, καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος, συνδέων ἑαυτῷ τε καὶ ἀλλήλοις ἡμᾶς, ἐμβληθεὶς κατὰ καιρόν· ἢ πῦρ καθαρτήριον τῆς φαύλης ὕλης καὶ μοχθηρᾶς· ἢ πτύον γεωργικὸν, ᾧ τὸ κοῦφον τῶν δογμάτων καὶ τὸ βαρὺ διακρίνεται· ἢ μάχαιρα τὰς τῆς κακίας ῥίζας ἐκτέμνουσα. καὶ ὁ λόγος εὑρίσκει τὸν οἰκεῖον σύμμαχον, καὶ τὸ πνεῦμα καταλαμβάνει τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πνεύσοντα. οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα, ψήφῳ τοῦ λαοῦ παντὸς, οὐ κατὰ τὸν ὕστερον νικήσαντα πονηρὸν τύπον, (5) οὐδὲ φονικῶς τε καὶ τυραννικῶς, ἀλλ' ἀποστολικῶς τε καὶ πνευματικῶς, ἐπὶ τὸν Μάρκου θρόνον ἀνάγεται, οὐχ ἧττον τῆς εὐσεβείας, ἢ προεδρίας (6) διάδοχος· τῇ μὲν γὰρ πολλοστὸς ἀπ' ἐκείνου, τῇ δὲ εὐθὺς μετ' ἐκεῖνον εὑρίσκεται, ἣν δὴ καὶ κυρίως ὑποληπτέον διαδοχήν. ὁ μὲν γὰρ

A mus, & officium huic * ſeſto debitum perſolvamus) plura iis, quibus ea cognita ſunt, relinquemus. Neque enim alioqui apud nos pium nec tutum eſt, cum impinrum hominum vita memoriæ prodatur, noſtros pietate præſtantes viros ſilentin tranſmittere: idque in ea civitate, quam vix etiam multa virtutis exempla ſervare poſſint, quippe quæ, ut Circos & theatra, ita res quoque divinas pro ludo habeat. Ille igitur in divinis mnribus ac diſciplinis ſtatim educatus eſt, cum liberalibus artibus perexiguum temporis tribuiſſet, ne videlicet hujuſmodi rerum omnino rudis & ignarus videretur, eaque neſcire, quæ ſibi con-
B temnenda duxerat. Neque enim nobilem & egregiam animi indolem vanis ſtudiis occupari ſuſtinuit, eodemque modo affici, quo imperiti athletæ, qui dum aerem plus quam corpora feriunt, præmiorum ſpe fruſtrantur. Atque & vetus & novum Teſtamentum ita permeditatus, ut neutrum quidem quiſquam alius. Non modo contemplatione, ſed etiam morum ac vitæ ſplendore ditatur, mirificeque utramque connectit, catenam vere auream, & quæ a pleriſque minime necti queat: hanc nimirum rationem iniens, ut & vita duce ad contemplatinnem
C uteretur, & contemplatione vitam nbſignaret. Nam & timor Domini principium eſt ſapientiæ, velut primum quoddam incunabulum: & ſapientia, cum timorem exceſſerit, atque ad Dei amorem nos ſubvexerit, ex ſervis jam amicos ac filios efficit.

* cantat.

Alexandrinorum pravi mores.

4. Sic porro educatus & inſtitutus, ut nunc quoque eos oporteret, qui plebis Antiſtites futuri, magnumque Chriſti corpus tractaturi ſunt, ſecundum magnum Dei conſilium ac præſcientiam, quæ magnarum rerum materiam lnnge ante præſtruit, in magoum hunc ſacerdotum ordinem cooptatur, atque in eorum, qui appropinquanti Deo appropin-
D quant, numerum adſcribitur, ac ſacroſanctæ ſtationis & ordinis honore afficitur, cunctiſque Eccleſiaſticorum graduum muneribus deinceps perſunctus, (ut quæ media ſunt reſecem) Alexandrino populo, quod idem eſt, ac ſi dixiſſem, univerſo terrarum orbi præficitur. Neque ſatis conſtituere poſſum, virtutiſne præmium, an Eccleſiæ fontem ac vitam hujuſmodi dignitatem acceperit. Hanc enim oportebat, veritatis ſiti languentem ac prope confectam, Iſmaelis inſtar potione refici, aut velut Heliam, refrigerata per ſiccitatem terra, e torrente refocillari, paulumque ſpirantem ad vitam revocari, ac ſemen Iſrae-
E li relinqui: ne ut Sodoma & Gnmorrha efficeremur, quarum celebris quidem eſt improbitas, celebrior autem interitus, incolis nempe igne & ſulphure oppreſſis atq e obrutis. Propterea nobis jam jacentibus cornu ſalutis erectum eſt, lapiſque angularis, nos, & ſibi, & inter nos conſtringens, npportune injectus eſt, aut ignis, malæ & vitinſæ materiæ purgator, aut ruſticum ventilabrum, quo a gravibus dogmatis levia diſcernuntur, aut gladius vitii radices exſcindens: ac verbum belli ſocium invenit, & Spiritus hominem, qui pro ſe ſpiret, nanciſcitur. Sic igitur, atque ob eas cauſas, totius populi ſuffragiis, non au-
F tem ſecundum pravum exemplum, quod poſtea inolevit, neque per vim ac cædem, ſed Apoſtolico & ſpirituali modo ad Marci thronum evehitur, non minus pietatis, quam principatus ſucceſſor. Ut enim ſi hunc ſpectes, remntiſſimus ab eo futurus eſt: ita, ſi illius rationem habeas, ſtatim illi proximus invenietur. Quæ quidem proprie ſucceſſin exiſtimanda eſt. Nam qui eamdem fidei doctrinam profite-

Pſalm. 110.

Levit. 10.

(1) παρ' ἡμῖν deeſt in quibuſdam mſſ. ſed habetur in aliis. Mox quidam mſſ. παραπέμπεσθαι.

(2) Ita omnes ferme mſſ. edit. ὁ γάρ. Mox Palat. cum aliis habet, τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθόν. Editi, τὸ τῆς φύσεως ἀγαθόν.

(3) Mſſ. μικρὰ πνέουσαν. Edit. μικρὰ ἀναπνέουσαν.

(4) Duo mſſ. κατακαυθεῖσαν. Alii cum edit. Greg. κατακαυθέντων. Mox mſſ. fere omnes, ἤδη κειμένοις recte. Edit. vero Greg. ἐληλυθόσι.

(5) Palat. ὅτε φονικῶς.

(6) Editi, ἐκείνῳ διάδοχος. Sed vox ἐκείνῳ deeſt in mſſ. & in edit. Greg.

Digitized by Google

tur; ejuſdem quoque throni ſocius eſt: qui autem contrariam ſententiam tuetur, adverſarius quoque in throno cenſeri debet, atque hæc quidem nomen, illa vero rem ipſam & veritatem habet ſucceſſionis. Neque enim qui per vim irrupit ſucceſſor habendus aſt, ſed qui vim perpeſſus eſt: nec qui leges violavit, ſed qui modo legibus conſentaneo electus eſt: nec qui contraria dogmata tenet, ſed qui eadem fide præditus eſt. Niſi quis fortaſſe ita ſucceſſorem dicat, quemadmodum morbum ſanitati & tenebras luci, & tempeſtatem tranquillitati, & menti alienationem prudentiæ ſuccedere dicimus.

A ὁμόγνωμον καὶ ὁμόθρονον· τὸν δὲ ἀντίδοξον καὶ ἀντίθρονον. καὶ ὁ μὲν προσηγορίαν, ὁ δὲ ἀλήθειαν ἔχει διαδοχῆς. οὐ γὰρ ὁ βιασάμενος, ἀλλ' ὁ βιασθεὶς διάδοχος, οὐδὲ ὁ παρανομήσας, ἀλλ' ὁ προβληθεὶς (1) ἐννόμως· οὐδὲ ὁ τἀναντία δοξάζων, ἀλλ' ὁ τῆς αὐτῆς πίστεως. εἰ μὴ οὕτω τις λέγοι διάδοχον, ὡς νόσον ὑγιείας, καὶ φωτὸς σκότος, καὶ ζάλην γαλήνης, καὶ σωφροσύνης ἔκστασιν.

5. Poſteaquam autem ad hunc modum præſul deſignatus eſt, ad hunc quoque protinus modum imperium adminiſtrat. Non enim ſimul atque ad thronum pervenit, velut qui tyrannidem quamdam aut hæreditatem præter ſpem arripuerunt, ſtatim ob ſaturitatem in petulantiam prorupit. Hoc enim adulterinorum & adſcriptitiorum præſulum aſt, eoque munere, quod profitentur, indignorum: qui cum nihil prius ad ſacerdotium attulerint, nullas ærumnas virtutis cauſa pertulerint, diſcipuli ſimul magiſtrique pietatis creantur, alioſque ante purgant, quam ipſi purgati fuerint: heri ſacrorum expilatores, hodie ſacerdotes: heri prophani, hodie ſacrorum antiſtites, veteres vitio, pietate rudes & recentes, (quod gratiæ ac favoris humani, non Spiritus opus eſt.) qui cum cætera omnia violenter pervaſerint, ad extremum ipſam quoque pietatem tyrannide premunt: quorum non mores dignitati, ſed dignitas moribus fidem adſtruit, ordine admodum præpoſtero: qui denique plura pro ſuis, quam pro populi ignorantiis, ſacrificia debent, ac
Hebr. 9. prorſus duorum alterum peccant, vel quia venia ipſi opus habent, ultra modum aliis ignoſcentes, ut ſic vitium non modo non reprimatur, ſed etiam doceatur: vel quia imperii acerbitate peccata ſua obtegunt. Quorum utrumque fugiens Athanaſius, vita quidem ſublimis erat, verum animo humilis: atque ea quidem virtute, ut nemo ad eam accedere poſſet: cæterum ea comitate, ut ad ejus congreſſum facilis omnibus aditus pateret, manſuetus, ab ira alienus, ad miſerationem propenſus, ſermone jucundus, moribus jucundior, facie Angelicus, animo magis Angelicus, in increpando placidus, in laudando erudiendi vim habens; ſic utrumque temperans, ut neutrum horum per immoderationem labefactaret, verum & increpatio paternam charitatem, & laudatio imperio dignam gravitatem obtineret: nec aut mollities diſſoluta, aut ſeveritas rigida & tetrica eſſet, quin potius illa facilitatis & benignitatis, hæc prudentiæ nomen haberet, utraque vero ſapientiæ laudem conſequeretur: ita denique ſe comparans, ut nec ſermone, propter mores abunde ad inſtitutionem ſufficientes magnopere opus haberet, nec rurſus propter vim facultatemque dicendi, virga admodum egeret, ſectione porro multo minus, ob virgam moderate ſarientem.

B 5. Ἐπεὶ δὲ οὕτω προβάλλεται, οὕτω καὶ τὴν ἀρχὴν διατίθεται. οὐ γὰρ ὁμοῦ τε καταλαμβάνει τὸν θρόνον, ὥσπερ οἱ τυραννίδα τινὰ, ἢ κληρονομίαν (2) παρὰ δόξαν ἁρπάσαντες, καὶ ὑβρίζει διὰ τὸν κόρον· τοῦτο γὰρ τῶν νόθων καὶ παρεγγράπτων ἱερέων ἐστὶ, καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος ἀναξίων, οἱ μηδὲν τῇ ἱερωσύνῃ προσαπενεγκόντες, μηδὲ τοῦ καλοῦ προταλαιπωρήσαντες, ὁμοῦ τε μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς εὐσεβείας ἀναδείκνυνται, καὶ πρὶν καθαρθῆναι καθαίρουσι, χθὲς ἱερόσυλοι, καὶ σήμερον ἱερεῖς· χθὲς τῶν ἁγίων ἔξω, καὶ C μυσταγωγοὶ σήμερον, παλαιοὶ τὴν κακίαν, (3) καὶ νέοι τὴν εὐσέβειαν, ὃ ἔργον χάριτος ἀνθρωπίνης, οὐ τῆς τοῦ Πνεύματος. οἳ ὅταν πάντα διεξέλθωσι βιαζόμενοι, τελευταῖον τυραννοῦσι καὶ τὴν εὐσέβειαν· ὧν οὐχ ὁ τρόπος τὸν βαθμὸν, ὁ βαθμὸς δὲ τὸν τρόπον πιστοῦται, παράλογον τῆς τάξεως ἐναλλαττομένης, οἱ πλείους ὑπὲρ ἑαυτῶν ἢ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων τὰς θυσίας ὀφείλουσι, καὶ πάντως τῶν δύο τὸ ἕτερον ἁμαρτάνουσιν, ἢ τῷ δεῖσθαι συγγνώμης, ἄμετρα συγγινώσκοντες, ὡς ἂν μὴ τε ἀνακόπτοιτο κακία, ἀλλὰ καὶ D διδάσκοιτο· ἢ τῇ τραχύτητι τῆς ἀρχῆς, τὰ οἰκεῖα συγκαλύπτοντες. ὧν οὐδέτερον ἐκεῖνος, ἀλλ' ἦν ὑψηλὸς μὲν τοῖς ἔργοις, ταπεινὸς δὲ τῷ φρονήματι. καὶ τὴν μὲν ἀρετὴν ἀπρόσιτος· τὴν ἐντυχίαν δὲ καὶ λίαν εὐπρόσιτος, πρᾶος, ἀόργητος, συμπαθὴς, ἡδὺς τὸν λόγον, ἡδίων τὸν τρόπον, ἀγγελικὸς τὸ εἶδος, ἀγγελικώτερος τὴν διάνοιαν, ἐπιτιμῆσαι (4) γαληνὸς, ἐπαινέσαι παιδευτικὸς, καὶ μηδέτερον τῶν καλῶν τῇ ἀμετρίᾳ λυμαίνεσθαι, ἀλλὰ ποιῆσαι καὶ τὴν ἐπιτίμησιν πατρικὴν, E καὶ τὸν ἔπαινον ἀρχικὸν, μήτε τὸ ἁπαλὸν ἔκλυτον, μήτε τὸ στερρὸν αὐστηρόν· ἀλλὰ τὸ μὲν ἐπιείκειαν, τὸ δὲ φρόνησιν, καὶ φιλοσοφίαν ἀμφότερα. ἐλάχιστα μὲν λόγου διὰ τὸν τρόπον δεόμενος, ἀρκοῦντα πρὸς παιδαγωγίαν· ἐλάχιστα δὲ ῥάβδου διὰ τὸν λόγον. ἔτι δὲ ἐλάττω τομῆς, διὰ τὴν ῥάβδον μετρίως πλήττουσαν.

6. Quid autem vobis hominem deſcribere attinet, quem Paulus antevertens depinxit, partim cum Pontificem illum magnum, qui cælos penetravit, deprædicat? (huc enim uſque progredi non dubitat oratio, cum Scriptura eos, qui ſecundum Chriſtum vivunt, pro Chriſtis agnoſcat) partim cum Timotheo in epiſtola, quam ad eum ſcribit, leges im-

6. Τί ἂν ὑμῖν ἀναζωγραφοίην τὸν ἄνδρα; F Παῦλος προλαβὼν ἔγραψε, τοῦτο μὲν ἐν οἷς τὸν ἀρχιερέα τὸν μέγαν τὸν διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς ἀνυμνεῖ· τολμάτω γάρ μοι καὶ μέχρι τούτου ὁ λόγος, ἐπειδὴ Χριστοὺς οἶδε (5) καλεῖν ἡ γραφὴ, τοὺς ζῶντας κατὰ Χριστόν· τοῦτο δὲ ἐν οἷς Τιμοθέῳ πρὸς αὐτὸν γράφων νομοθετεῖ τοῦ

τῶν

(1) Ita mſſ. editi vero, ἔννομος.
(2) Ita mſſ. & edit. Greg. editi Athan. παράδοξον. Infra, duo mſſ. habent, προσενεγκόντες.
(3) Mſſ. alii, καὶ σχολαῖοι, alii, καὶ αὐτοσχέδιοι, habent.
(4) Multi codices habent, γαληνῶς..... παιδευτικῶς. Alii vero ut in textu. Palatin. παραινέσαι. Editi παραινῶσαι.
(5) Ita quidam mſſ. cum edit. Greg. In edit. vero Athan. hæc καλεῖν ἡ γραφὴ, deſunt. Quidam mſſ. habent Χριστούς.

τὸν τῷ λόγῳ τὸν ἐπίσκοπον προστησάμενος. εἰ γὰρ ὡς κανόνα τὸν νόμον παραθείης (1) τῷ οὕτως ἐπαινουμένῳ, γνώσῃ σαφῶς τὴν εὐθύτητα. Δεῦρο δή, συμπανηγυρίσατέ μοι περὶ τὸν λόγον κάμνοντι, καὶ τὰ μὲν πλείω παρατρέχειν ἐθέλοντι, ἄλλο τι δὲ ὑπ' ἄλλου κατεχομένῳ, καὶ οὐκ ἔχοντι τὸ νικῶν εὑρεῖν, ὥσπερ ἐν σώματι πάντοθεν ἴσῳ τε καὶ καλῷ. ἀεὶ γάρ μοι τὸ προσπεσὸν κάλλιον φαίνεται, καὶ οὕτω συναρπάζει τὸν λόγον. Δεῦρο δή μοι διέλεσθε τὰ ἐκείνου καλά, ὅσοι τῶν ἐκείνου ἐπαινεταὶ καὶ μάρτυρες, καὶ ἀγῶνα καλὸν ἀγωνίσασθε πρὸς ἀλλήλους, ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, (2) πρεσβῦται μετὰ νεωτέρων, ἱερεῖς καὶ λαός, οἱ μοναδικοὶ καὶ μιγάδες, οἱ τῆς ἁπλότητος καὶ τῆς ἀκριβείας, ὅσοι τῆς θεωρίας, καὶ ὅσοι τῆς πράξεως. ὁ μὲν ἐπαινείτω τὸ ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς, οἷον ἀσώματόν τε καὶ ἄϋλον· ὁ δὲ τὸ ἐν ἀγρυπνίαις τε καὶ ψαλμῳδίαις ἄτονόν τε καὶ ἄτρυτον· ἄλλος τὸ ἐν προστασίᾳ τῶν δεομένων· ἄλλος τὴν πρὸς τὸ ὑπερέχον ἀντιτυπίαν, ἢ πρὸς τὸ ταπεινὸν συγκατάβασιν. αἱ παρθένοι τὸν νυμφαγωγόν· αἱ ὑπὸ ζυγὸν τὸν σωφρονιστήν· οἱ τῆς ἐρημίας, τὸν πτερωτήν· οἱ τῆς ἐπιμιξίας, τὸν νομοθέτην· οἱ τῆς ἁπλότητος, τὸν ὁδηγόν· οἱ τῆς θεωρίας, τὸν θεολόγον· οἱ ἐν εὐθυμίαις, τὸν χαλινόν· οἱ ἐν συμφοραῖς, τὴν παράκλησιν· τὴν βακτηρίαν ἡ πολιά· τὴν παιδαγωγίαν ἡ νεότης· ἡ πενία, τὸν τροφέα· ἡ εὐπορία τὸν οἰκονόμον. δοκοῦσί μοι καὶ χῆραι τὸν προστάτην ἐπαινέσεσθαι, καὶ ὀρφανοὶ τὸν πατέρα, καὶ πτωχοὶ τὸν φιλόπτωχον, καὶ τὸν φιλόξενον οἱ ξένοι, καὶ ἀδελφοὶ τὸν φιλάδελφον, οἱ νοσοῦντες τὸν ἰατρόν, ἣν βούλει νόσον καὶ ἰατρείαν· οἱ ὑγιαίνοντες τὸν φύλακα τῆς ὑγείας, οἱ πάντες τὸν τοῖς πᾶσι πάντα γενόμενον, ἵνα (3) κερδάνῃ τοὺς πάντας, ἢ πλείονας. ταῦτα μὲν οὖν, ὥσπερ εἶπον, ἄλλοι θαυμαζέτωσάν τε καὶ ἀνυμνείτωσαν, οἷς σχολὴ τὰ μικρὰ τῶν ἐκείνου θαυμάζειν· μικρὰ δὲ ὅταν εἴπω, αὐτὸν ἑαυτῷ συγκρίνων λέγω, καὶ τὰ ἐκείνου τοῖς ἐκείνου παρεξετάζων. οὐ γὰρ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον, κἂν ᾖ λίαν λαμπρόν, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης, ὥσπερ ἐκάσομεν. ἐπεὶ καὶ ὀλίγα τῶν τούτου ἑτέροις αὐτάρκη πρὸς εὐδοκίμησιν. ἡμῖν δέ· (4) οὐδὲ γὰρ ἀνεκτὸν καταλιπόντα τὸν λόγον διακονεῖν τοῖς ἐλάττοσιν· ἐπ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τῶν ἐκείνου τρεπτέον. Θεοῦ δὲ ἔργον, ὑπὲρ οὗ καὶ ὁ λόγος, εἰπεῖν τι τῆς ἐκείνου μεγαληγορίας καὶ ψυχῆς ἄξιον.

7. Ἦν ὅτε ἤκμαζε τὰ ἡμέτερα, καὶ καλῶς εἶχεν, ἡνίκα τὸ μὲν περιττὸν τοῦτο καὶ κατεγλωττισμένον τῆς θεολογίας καὶ ἔντεχνον, οὐδὲ πάροδον εἶχεν εἰς τὰς θείας αὐλάς, ἀλλὰ ταὐτὸν ἦν, ψήφοις τε παίζειν τὴν ὄψιν κλεπτούσαις τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως, ἢ κατορχεῖσθαι τῶν θεατῶν ποικίλοις καὶ ἀνδρογύνοις λογίσμασι, καὶ περὶ Θεοῦ λέγειν τι καὶ ἀκούειν (5) καινότερον καὶ περίεργον. τὸ δὲ ἁπλοῦν τε καὶ εὐγενὲς τοῦ λόγου εὐσέβειαν ἐνομίζετο. ἀφ' οὗ δὲ Σέξτοι καὶ Πύρρωνες, καὶ ἡ ἀντίθετος γλῶσσα, ὥσπερ τι νόσημα

A ponit, eum, qui Eccleſiæ antiſtes futurus eſt, ſermone fingens atque informans. Nam ſi legem eam, velut regulam quamdam ei qui ab his rebus laudatur admoveris, quam recta ea ſit liquido perſpicies. Agite igitur, ac mecum laudationis munus ſuſcipite. Nam circa orationem laboro, ac multa quidem prætermittere cupio: verum alias ab alio detineor, neque, quod præcellit, reperire queo, velut in corpore undique æquali atque eleganti. Mihi enim, ut quidque occurrit, ita pulchrius ac præſtantius videtur, orationemque ad ſe rapit. Facite igitur, quicunque laudum illius præcones ac B teſtes eſtis, ut virtutes illius inter vos partiamini, ac præclarum certamen inter vos ineatis, viri ſimul & fœminæ, adoleſcentes & virgines, ſenes & juvenes, ſacerdotes & populus, monachi & in ſodalitio viventes, qui ſimplicitatis alumni eſtis & qui exactioris vitæ ſtudioſi, omnes denique, quorum vita, vel in contemplatione, vel in rebus gerendis verſatur. Hic illius, velut corpore vacantis ac materiæ expertis, jejuniis atque orationibus aſſiduitatem laudibus vehat; ille inſuperabilem in vigiliis ac pſalmodiis vigorem: alius egentium curam & præſidium: alius ut vel ſuperbis & elatis reſtiterit, C vel ad humiles ſe demiſerit, narret. Virgines pronubum laudent: quæ matrimonii jugo conſtrictæ ſunt, moderatorem: qui ſolitariam vitam agunt, excitatorem & erectorem: qui in ſodalitio vivunt, legislatorem: ſimplices deductorem, ſpeculationi dediti theologum, hilares frænum, calamitoſi conſolatorem, canities baculum, juventus pædagogum, paupertas largitorem, divitiæ diſpenſatorem. Quin mihi videntur & viduæ patronum laudaturæ, pupilli patrem, & pauperes pauperum ſtudioſum, & peregrini hoſpitalem, & fratres fratrum amantem, ægrotantes medicum, idque cujuſcunque morbi ac medica- D menti volueris: ſani valetudinis cuſtodem, omnes denique eum, qui omnia omnibus factus eſt, ut omnes, vel quamplurimos lucriſaceret. Atque hæc, ut diximus, alii mirentur & prædicent, quibus tantum otii ſuppetit, ut exiguas illius virtutes laudibus proſequantur. Exiguas porro cum dico, ipſum ſecum comparans, dico, ipſiuſque virtutes cum ipſius virtutibus conferens. Neque enim id quod glorificatum eſt, glorificatum eſt, etiamſi valde ſit ſplendidum, propter exuberantem gloriam, velut litteris ſacris proditum eſt: alioqui pauca etiam illius ornamenta ejuſmodi E ſunt, ut ad nominis celebritatem aliis abunde eſſe queant. Nobis autem (nec enim ferendum eſt, nos relicto verbo rebus levioris momenti adminiſtrare) ad id, quod laudum ipſius caput eſt, convertenda eſt oratio. Deo vero, cujus cauſa hunc quoque ſermonem inſtituimus, acceptum referendum erit, ſi quidpiam dixerimus, quod illius grandiloquentiæ animique virtuti reſpondeat.

1. Cor. 9.

2. Cor. 3.

7. Fuit quondam tempus, cum res noſtræ florerent ac præclare ſe haberent, cum nimirum ſuperflua hæc & verborum lepore atque arte fucata tractandæ Theologiæ ratio ad divinas caulas ne adi- F tum quidem habet: verum idem erat calculis ludere, inverſionis celeritate oculorum obtutum fallentibus, aut omnigenis & laſcivis corporis flexibus ſpectatores ludificari, quod novi quidpiam ac curioſi de Deo vel dicere vel audire: ſimplex contra ingenuaque oratio atque doctrina, pietas exiſtimabatur. At poſtea quamquam Sexti & Pyrrhones, & contradicendi libidine incitata lingua, velut gravia

qui-

(1) Unus Colb. τῷ νῦν ὄντι.
(2) Tres codices, πρεσβύτεροι.
(3) Quidam mſſ. κερδήσῃ. Mox unus ἄνευ αὐτοῦ male.
(4) Sic multi mſſ. editi vero, οὐ γάρ.
(5) Quidam mſſ. non habent, καινότερον καί.

quidam ac malignus morbus in Eccleſias noſtras magno noſtro malo irrepſerunt, ac nugacitas doctrinæ atque eruditionis opinionem tulit, quodque Actorum liber de Athenienſibus narrat, ad nihil aliud vacamus, quam ut novi aliquid dicamus vel audiamus. O quis Hieremias confuſionem noſtram caliginemque deplorabit, qui ſolus lamentationes calamitatibus axæquare novit: huic furori Arius quidem ille, a furore nomen habens, initium dedit: qui etiam petulantis & effrenatæ linguæ pœnas expendit, in obſcœnis & impuris locis exſtinctus, atque orationis, non morbi, viribus oppreſſus, ac Judæ inſtar ob eandem Varbi proditionem diſruptus. Varum alii hunc morbum axcipientes, impietatis artem condiderunt, nimirum qui divinitatem Ingenito circumſcribentes, non modo Genitum, ſed atiam Procedentem, divinæ naturæ finibus exturbarunt, nominis tantum ſocietate Trinitatem honorantes, imo ne hoc quidem ipſi integrum relinquentes. At non eodem modo beatus ille, & vere homo Dei, ac magna veritatis tuba. Quin potius cum illud perſpectum haberet, & tria hæc in numerum unum contrahere, impii arroris eſſe, novitiaque dogmatis Sabellii, qui primus divinitatis contractionem excogitavit; & rurſus tria, quantum ad naturam, diſtrahere, nihil aliud eſſa, quam portentoſam divinitatis ſectionem introducere; hanc rationem tenuit, ut & unum, quantum ad divinitatem, pulchre ſervaret, & tria, quantum ad proprietates, pie doceret: nec aut per unum deitatem confunderet, aut per tria diſtraheret, ſed intra pietatis metas conſiſteret, immodicam in utramque partem inclinationem & oppoſitionem vitans.

Actor. 17.

8. Atque idcirco primum in ſancto Concilio Nicææ habito, atque illo trecentorum & duodeviginti lectiſſimorum virorum numero, quos Spiritus ſanctus in unum coegerat, quantum in ipſo fuit, morbum compreſſit, nondum ille quidem in Epiſcoporum numarum allectus, verum primi inter eos, qui ſimul cum ipſis eo perrexerant ordinis. Nam iis tum rerum ſtatus arat, ut non minus virtute, quam graduum dignitate, honoris præſtantia cenſeretur. Deinde cum hoc malum pravi illius ſollibus excitatum jam atque inflammatum aſſet, majoremque orbis partem invaderet (hic enimvero tragœdiæ illæ initium capiunt, quarum ſama tarram pene ac mare implevit) varium illi quidem ac multiplex, ut ſtrenuo fidei defenſori bellum infertur: (adverſus eum enim, qui obſiſtit, ac contra nititur, infeſtiſſima eſſe acies hoſtilis ſolet) atque aliunde aliud quoddam periculum influit (ſolers quippe & ingenioſa ad excogitanda mala eſt impiatas, atque ad aliquid aggrediendum mire audax: quonam autem modo hominibus parcerent, qui divinitati non pepercerant?) unus tamen hic impetus atrociſſimus fuit. Nam ipſe quoque ad hanc tragœdiam nonnihil coofero. Atque hic mihi chariſſimum ſolum, patriam, inquam, meam, omni crimine ſolutam velim: improbitas enim, non patriæ, ſed iis, qui animi inductione ipſam elegerunt, aſſignanda eſt. Illa anim quippe ſacra & apud omnes pietatis laude clara & illuſtris eſt: hi autem Eccleſia matre indigni. Porro in vinea quoque ſpinam naſci audiſtis; ac Judas, qui in diſcipulorum numero arat, proditor fuit. Nec vero deſunt, qui ne maum quidem cognominem culpa liberent, qui doctrinæ more ac ſtudio tum temporis

δεινὸν καὶ κακόηθες ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν εἰσεφθάρη, καὶ ἡ φλυαρία παίδευσις ἔδοξε, καὶ, ὅ φησι περὶ Ἀθηναίων ἡ βίβλος τῶν πράξεων, εἰς οὐδὲν ἄλλο εὐκαιροῦμεν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. ὢ τίς Ἱερεμίας (1) ὀδύρεται τὴν ἡμετέραν σύγχυσιν καὶ σκοτόμαιναν, ὁ μόνος εἰδὼς ἐξισῶσαι θρήνους πάθεσι; ταύτης τῆς λύσσης ἤρξατο μὲν Ἄρειος ὁ τῆς μανίας ἐπώνυμος, ὃς καὶ δίκην ἔδωκεν ἀκολάστου γλώσσης, τὴν ἐν βεβήλοις τόποις κατάλυσιν, εὐχῆς ἔργον, οὐ νόσου, γενόμενος, καὶ τὴν Ἰούδα ῥῆξιν ὑποστὰς, ἐπ' ἴσῃ προδοσίᾳ τοῦ λόγου. διαδεξάμενοι δὲ ἄλλοι τὴν νόσον, τέχνην ἀσεβείας ἐδημιούργησαν, οἳ τῷ ἀγεννήτῳ τὴν θεότητα περιγράψαντες, τὸ γεννητὸν, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκπορευτὸν ἐξώρισαν τῆς θεότητος, ὀνόματος κοινωνίᾳ μόνον τὴν τριάδα τιμήσαντες, ἢ μηδὲ τοῦτο αὐτῇ τηρήσαντες. ἀλλ' οὐχ ὁ μακάριος ἐκεῖνος καὶ ὄντως ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, καὶ μεγάλη σάλπιγξ τῆς ἀληθείας. ἀλλ' εἰδὼς τὸ μὲν εἰς ἀριθμὸν ἕνα τὰ τρία συστέλλειν ἀθεότητος ὂν, καὶ τῆς Σαβελλίου καινοτομίας, (2) ὃς καὶ πρῶτος θεότητος συναλοιφὴν ἐπενόησε· τὸ δὲ τὰ τρία διαιρεῖν φύσει, κατατομὴν θεότητος ἔκφυλον· καὶ τὸ ἓν καλῶς ἐτήρησε. θεότητι γὰρ καὶ τὰ τρία εὐσεβῶς ἐδίδαξεν· ἰδιότησι γὰρ οὔτε τῷ ἑνὶ συγχέας, οὔτε τοῖς τρισὶ διατεμὼν, ἀλλ' ἐν ὅροις μείνας τῆς εὐσεβείας, τῷ φυγεῖν τὴν ἄμετρον ἐπὶ θάτερα κλίσιν τε καὶ ἀντίθεσιν.

8. Καὶ διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν (3) ἁγίᾳ ταύτῃ συνόδῳ, καὶ τῷ ἀριθμῷ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ λογάδων, οὓς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς ἓν ἤγαγεν, ὅσον ἦν ἐπ' αὐτῷ τὴν νόσον ἵστησιν, οὔπω μὲν συνειλεγμένος ἐν ἐπισκόποις, τὰ πρῶτα δὲ φέρων τῶν συνεληλυθότων. καὶ γὰρ ἦν ἀρετῆς οὐχ ἧττον, ἢ βαθμῶν ἡ προτίμησις. ἔπειτα τοῦ κακοῦ ῥιπιζομένου ἤδη ταῖς αὔραις τοῦ πονηροῦ, καὶ τοῦ πλείονος ἐπιλαμβανομένου· ἐντεῦθέν μοι καὶ τὰ δράματα, ὧν πᾶσα μικροῦ πλήρης γῆ τε καὶ θάλασσα· πολὺς μὲν περὶ αὐτὸν ὁ πόλεμος, ὡς γενναῖον προστάτην τοῦ λόγου· πρὸς γὰρ τὸ ἀντιπῖπτον μάλιστα ἡ παράταξις, καὶ ἄλλοθεν ἄλλο τῶν δεινῶν ἐπιρρέον. (4) εὕρεσις γὰρ κακῶν ἡ ἀσέβεια, καὶ λίαν τολμηρὸν εἰς ἐγχείρησιν. πῶς δὲ ἀνθρώπων ἔμελλον φείσεσθαι, οἱ θεότητος μὴ φεισάμενοι; μία δὲ προσβολὴ, καὶ χαλεπωτάτη. συνεισφέρω τι καὶ αὐτὸς τῷ δράματι. ἀλλά μοι παρῃτήσθω τὸ φίλον ἔδαφος ἡ πατρίς. οὐ γὰρ τῆς ἐνεγκούσης, ἀλλὰ τῶν (5) προελομένων ἡ πονηρία. ἡ μὲν γὰρ ἱερά τε καὶ πᾶσιν ἐπ' εὐσεβείᾳ γνώριμος· οἱ δὲ ἀνάξιοι τῆς τεκούσης αὐτοὺς ἐκκλησίας. φύεσθαι δὲ καὶ ἐν ἀμπέλῳ βάτον ἠκούσατε, καὶ Ἰούδας τῶν μαθητῶν εἷς ὁ προδότης. εἰσὶ μὲν δὴ, οἳ μηδὲ τὸν ὁμώνυμον ἐμοὶ τῆς αἰτίας ἀφιᾶσιν, ὃς κατὰ παιδεύσεως ἔρωτα τῇ Ἀλεξανδρέων ἐπεδήμει τότε πόλει, καὶ πάσης

(1) Duo mſſ. ὀδύρεται.
(2) Unus Colb. poſt καινοτομίας addit ἴδιον. Mox καὶ deeſt in multis mſſ.
(3) ἁγίᾳ deeſt in multis mſſ. Et mox, ἀριθμῷ deeſt in uno. Ibidem hæc τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ deſunt in edit. Greg. & in multis mſſ.
(4) Edit. Greg. ἐπιῤῥέον. Mox edit. Greg. & omnes mſſ. εὕρεσις editi vero εὑρετικόν.
(5) Edit. Greg. προσελομένων.

τύσης παρ' αὐτῷ τυχὼν δεξιώσεως, ἴσα A καὶ παίδων ὁ τιμιώτατος, καὶ τῶν τὰ μέγιστα πεπιστευμένων εἷς ὤν, ἐπανάστασιν, ὥς φασι, βουλεύεται τῷ πατρὶ καὶ προστάτῃ. καὶ ἦν τὸ μὲν δρᾶμα ἑτέρων, ἡ δὲ χεὶρ Ἀβεσσαλὼμ μετ' αὐτῶν, ὡς ὁ λόγος. εἴ τις ὑμῶν οἶδε τὴν χεῖρα, ἣν ὁ ἅγιος κατεψεύδετο, καὶ τὸν ζῶντα νεκρόν, καὶ τὴν ἄδικον ἐξορίαν, οἶδεν ὃ λέγω. πλὴν αὐτὴν μὲν ἑκὼν ἐπιλήσομαι. καὶ γὰρ οὕτως ἔχω, ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις, ῥᾷον χρῆναι πρὸς τὸ φιλάνθρωπον, καὶ ἀπογινώσκειν μᾶλλον, ἢ καταγινώσκειν τῶν ὑπαιτίων. ὁ μὲν B γὰρ κακὸς τάχιστα ἂν καταγνοίη καὶ τοῦ ἀγαθοῦ· ὁ ἀγαθὸς δὲ οὐδὲ τοῦ κακοῦ ῥᾳδίως. τὸ γὰρ εἰς κακίαν οὐχ ἕτοιμον, οὐδ' εἰς ὑπόνοιαν εὔχερές.

9. Ὁ δὲ οὐκ ἔτι λόγος, ἀλλ' ἔργον ἐστίν, οὐδὲ ὑπόνοιά τις ἀνεξέταστος, ἀλλὰ πίστις κεκηρυγμένη· τέρας τι Καππαδόκιον ἐκ τῶν ἐσχάτων τῶν ἡμετέρων ὁρμώμενον, πονηρὸν τὸ γένος, πονηρότερον τὴν διάνοιαν, οὐ- C δὲ παντελῶς ἐλεύθερον, ἀλλ' ἐπίμικτον, οἷον τὸ τῶν ἡμιόνων γινώσκομεν, τὰ μὲν πρῶτα τραπέζης ἀλλοτρίας δοῦλον, καὶ μάζης ὤνιον, πάντα καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ἐπὶ τῇ γαστρὶ μεμαθηκός, τὰ τελευταῖα δὲ καὶ πολιτείας παρασφθαρὲν, καὶ πιστευθὲν τούτοις τὰ ἔσχατα, ὅσον ὑείων κρεῶν ὑποδοχεὺς γενέσθαι, οἷς τὸ στρατιωτικὸν τρέφεται, εἶτα κακὸς περὶ τὴν πίστιν γενόμενος, καὶ τῇ γαστρὶ παρασκευασάμενος. ἐπειδὴ τὸ σῶμα ὑπελείπετο μόνον, δραστικὸς ἐννοεῖ, καὶ ἄλλην ἐξ ἄλλης ἀμείβων χώ- D ραν καὶ πόλιν, οἷα τὰ τῶν φυγάδων. τέλος ἐπὶ κακῷ τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας, οἷόν τις Αἰγυπτιακὴ πληγή, τὴν Ἀλεξανδρέων καταλαμβάνει, ἐνταῦθα τῆς ἄλης ἵσταται, καὶ τῆς κακουργίας ἄρχεται. καὶ ἦν τἄλλα μὲν οὐδενὸς ἄξιος, οὐ λόγων ἐλευθερίων μετεσχηκώς, οὐ τῆς συνουσίας στωμύλος, οὐκ εὐλαβείας σχῆμα γοῦν τι καὶ πλάσμα (1) κενὸν πεποιημένος, κακουργῆσαι δὲ καὶ συγχέαι πράγματα πάντων δεινότατος. ἴστε καὶ διηγεῖσθε πάντες, οἷα κατὰ τοῦ ἁγίου παρῳνήσατο. παραδίδονται γὰρ καὶ δίκαιοι πολ- E λάκις εἰς χεῖρας ἀσεβῶν· οὐχ ἵνα ἐκεῖνοι τιμηθῶσιν, ἀλλ' ἵνα οὗτοι δοκιμασθῶσι. καὶ φαῦλοι μὲν ἐν θανάτῳ ἐξαισίῳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· καταγελῶνται δὲ ὅμως πρὸς τὸ παρὸν οἱ εὐσεβεῖς, ἕως ἡ χρηστότης τοῦ Θεοῦ κρύπτεται, καὶ τὰ μεγάλα ταμιεῖα (2) τῶν εἰς ὕστερον ἑκατέροις ἀποκειμένων, ὅτε καὶ λόγος, καὶ πρᾶξις, καὶ διανόημα τοῖς δικαίοις σταθμοῖς τοῦ Θεοῦ ταλαντεύονται, ὅταν ἀναστῇ κρῖναι τὴν γῆν, τὴν βουλὴν, καὶ τὰ ἔργα συνάγων, καὶ γυμνῶν τὰ ἐσφραγισμένα παρ' αὐ- F τῷ καὶ σωζόμενα.

10. Ταῦτά σε πειθέτω καὶ λόγος καὶ πάσχων Ἰώβ, ὃς ἦν (3) μὲν ἄνθρωπος ἀληθινός, ἄμεμπτος, δίκαιος, θεοσεβής, καὶ ὅσα μεμαρτύρηται· τοσαύταις δὲ πλήσσεται παρὰ τοῦ ἐξῃτηκότος ταῖς προσβολαῖς, καὶ οὕτως ἀλεπαλλήλοις καὶ φιλοτίμοις, ὥστε πολλῶν πολλάκις

A Alexandriæ peregre agens, cum ab ipſo humaniſſime, non ſecus ac filiorum chariſſimus, acceptus eſſet, tantamque apud eum gratiam & auctoritatem obtinuiſſet, ut res ei maximi ponderis committerentur, conſilium, ut hominum ſermo eſt, capit, adverſus patrem & patronum inſurgendi. Et quamquam alii tragœdiæ hujus actores eſſent: manus tamen Abſalonis, ut dicitur, cum illis erat. Si quis veſtrum eſt, qui manum illam, ex qua ſancto viro falſum crimen conflatum eſt, & mortuum illum viventem, & injuſtum exilium norit, quid dicam, intelligit. Verum hoc lubens obliviſcar. Sic enim exiB ſtimo, in dubiis & incertis rebus faciendum nobis eſſe, ut ad benignitatem & humanitatem propenſiores ſimus, eoſque, qui in culpa ſunt, abſolvamus potius, quam condemnemus. Malus enim celerrime adducitur, ut bonum etiam virum condemnet: contra vir probus ne malum quidem facile condemnaverit. Qui enim ad vitium minime proclivis eſt, is nec facile ad male de alio ſuſpicandum movetur.

9. Quod autem jam non ſermo, ſed res eſt, nec inexplorata quædam ſuſpicio, ſed certiſſimis argumentis nixa perſuaſio, id vero narrabo. Cappadox quoddam monſtrum, ex ultimis terræ noſtræ finiC bus oriundum, malum genere, animo pejus, ne omni quidem ex parte liberum, ſed dubium ac permixtum, cujuſmodi mularum genus eſſe conſtat, primum aliæ menſæ mancipium, atque offa venale, ſicque comparatum & edoctum, ut omnia ad ventris gratiam tum faceret, tum loqueretur: tandem cum ad rempublicam gerendam peſtifere ſe contuliſſet, atque extremo & ſordidiſſimo illius muneri, hoc eſt ſuillis carnibus, quibus turba militaris alitur, ſuſcipiendis præfectus fuiſſet, atque in commiſſo ſibi negotio infidum ſe præbuiſſet, totamque muneris ſui adminiſtrationem ad venD trem retuliſſet, poſteaquam nihil illi præter corpus reliqui fuit, profugiendi conſilium capit, atque aliam ex alia regionem ac civitatem, ut fugitivorum mos eſt, ſubinde permutans, poſtremo ad communem Eccleſiæ perniciem inſtar cujuſdam Ægyptiacæ plagæ Alexandriam invadit. Hic vagari deſinit, improbitatem autem & verſutiam auſpicatur. Ac cætera quidem nullius pretii erat, non liberalibus diſciplinis imbutus, non in congreſſu & colloquio facetus, non pietatis larvam ſaltem & inanem ſpeciem præferens, verum ad ſuſcipienda E facinora, reſque perturbandas appoſitiſſimus. Noſtis omnes, ac commemoratis, qualia adverſus ſanctum virum perpetrarit. Perſæpe enim impiorum manibus ac poteſtati viri juſti deduntur, non ut illis honor habeatur, ſed ut horum virtus exploretur: & quamquam mali in morte atrociſſima ſint, quemadmodum Scriptura teſtatur, deridentur tamen interim in hac vita pietatis cultores, tantiſper dum Dei benignitas occultatur, ac magna earum rerum promtuaria, quæ in poſterum utriſque reconduntur: tum cum, & ſermo, & actio, & cogitatio juſta Dei trutina expenderentur, cum ſcilicet ipſe ad F judicandam terram ſurrexerit, conſilium & opera colligens, atque ea, quæ apud ipſum condita & obſignata ſunt, detegens, atque in medium proferens.

10. Hæc tibi, tum ſermone ſuo, tum cruciatu Job perſuadeat, qui cum homo eſſet veritatis cultor, a reprehenſione alienus, juſtus, pius, & quæcumque illi Scripturæ teſtimonio tribuuntur, ab eo tamen, qui ipſum depopoſcerat, tot tamque denſis & copioſis aſſultibus quatitur, ut cum multi ſæpe

ex

(1) Mſſ. permulti habent κενόν.... Mox multi item κακουργῆσαι δὲ, ſed δὲ deeſt in editis.
(2) In edit. Gregor. τῶν deeſt. Ibidem εἰς ante ὕστερον deeſt in omnibus ferme manuſcriptis.
(3) Ita mſſ. quam plurimi. In editis μὲν deeſt.

ex omni hominum memoria in ærumnas & calamitates inciderint, nonnulli enim, ut probabile eſt, vexati & afflicti fuerint, nemo tamen cum illius miſeriis comparari queat. Non enim pecunias tantum & prædia, & ſplendidam ac numeroſam prolem, quæ res ab omnibus hominibus vehementer expetuntur, non hæc, inquam, dumtaxat amittit; & quidem ita, ut nec luctibus ipſis ob malorum connexionem locus eſſet: ſed poſtremo in ipſo quoque corpore incurabili, ac viſu etiam tetra & horribili plaga affectus, pro calamitatis cumulo uxorem habebat, pejoribus & gravioribus eum conſolantem. Id enim obnixe agebat, ut ad corporis plagam animæ vulnus accederet. Quin ſinceriſſimos etiam amicos ſuos, malorum, ut ipſius verbis utar, conſolatores habebat, non depulſores: qui cum ipſius dolorem perſpicerent, nec doloris arcanum intelligerent, in ea opinione verſabantur, ut non virtutis explorandæ, ſed vindicandi ſceleris cauſa hanc illi plagam inflictam eſſe exiſtimarent. Quid dico exiſtimarent? Imo nec calamitatem ei exprobrare verebantur: idque eo tempore, cum, etiamſi peccati pœnam lueret, ejus tamen angorem conſolatoria oratione fallere ac mitigare conveniebat. Atque hoc ſtatu Job erat: ac divinæ circa eum actionis principia hoc modo ſe habebant. Virtus enim cum invido ſpiritu decertabat. Hic ut virtutem ſuperaret, omni ope contendebat: illa, ut invicta permaneret, omnia perferebat. Atque hic, ut per juſtorum cruciatum vitio facilem viam ſtrueret, laborabat: hæc contra, ut bonos retineret, etiam in calamitatibus ſuperiores. Quid vero is, qui ad eum per turbinem & nubes oracula edebat, qui ad inferendam pœnam tardus eſt, & ad opem ferendam celer, qui virgam peccatorum in ſortem juſtorum non omnino immittit, ne juſti improbitatem addiſcant? in fine certaminis illuſtri præconio athletam ſuum victorem pronuntiat, atque afflictionis arcanum aperit. Num tu cenſes, inquit, me aliam ob cauſam hæc in te decreviſſe, quam ut juſtitia tua eluceſcat? Hæc vulnerum medicina, hæc certaminis corona, hoc patientiæ præmium. Nam quæ deinde ſecuta ſunt, parva fortaſſe, (quantumvis nonnullis magna videntur) & pravorum hominum cauſa conſtituta, tametſi alioqui duplo majora, quam quæ ipſi ademta fuerant, receperit.

Job. 42.

11. Proinde ne hic quidem mirum videri debet, quod Georgius meliori, quam Athanaſius, conditione fuerit: ſed illud mirabilius videri debuiſſet, ſi injuriarum & calumniarum ignibus vir juſtus minime exploratus fuiſſet. Imo ne hoc quidem valde mirandum, verum illud potius admirationem habuiſſet, ſi longa his flammis mora producta fuiſſet. Hinc ille ſolum vertit, ac de exilio quam præclariſſime ſtatuit. Nam ad ſacra illa & divina Ægypti monaſteria ſe confert: in quibus homines a mundo ſe diſtrahentes, ac ſolitudinem amplectentes, Deo vivunt magis, quam cæteri omnes, qui in corpore verſantur. Quorum alii vitam prorſus ſolitariam, & ab hominum ſocietate remotam agunt, ſui ipſorum tantum & Dei colloquio fruentes, atque hanc dumtaxat terræ partem pro mundo habentes, quam in ſolitudine cognitam habent. Alii autem charitatis legem per communionem & ſocietatem colentes, ſolitarii ſimul & cœnobitæ ſunt, ac cæteris quidem hominibus negotiiſque, iis omnibus, quæ in medio volvuntur, verſantque ſimul & verſantur, ac nobis per repentinas & crebras mutationes impoſturam faciunt, mortui & exſtincti: ſibi ipſis autem invicem

A ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος κακοπαθησάντων, ὧν δὲ πολλοὶ, ὡς εἰκὸς, καὶ πολυπαθησάντων, μηδένα εἶναι τοῖς ἐκείνου παραβαλεῖν συμφοραῖς. οὐ γὰρ μόνον χρήμασι, κτήμασιν, εὐτεκνίᾳ, πολυτεκνίᾳ, ἃ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐστὶ περισπούδαστα, ὁ τοιοῦτος ζημιοῦται μόνον, ὡς μηδὲ θρηνοῦσι γινέσθαι χώραν, διὰ τὸ συνεχὲς τῶν κακῶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τελευταῖον πληγαῖς πληγὴν αἰκισθεὶς ἀνίατόν τε καὶ δυσθεώρητον, εἶχε μὲν παραμυθίαν τῆς συμφορᾶς, τὴν γυναῖκα παραμυθουμένην τοῖς χείροσι. πληγῆναι γὰρ ἐφιλονείκει καὶ τὴν ψυχὴν πρὸς τῷ σώματι. εἶχε δὲ καὶ B τῶν φίλων τοὺς γνησιωτάτους, ἀδεκλήτους κακῶν, ὡς αὐτός φησιν, οὐ θεραπευτάς, οἳ τὸ μὲν πάθος ἑώρων, τὸ δὲ τοῦ πάθους ἀγνοοῦντες μυστήριον, οὐ βάσανον ἀρετῆς, ἀλλὰ κακίας εἴσπραξιν, τὴν πληγὴν ὑπελάμβανον. καὶ οὐκ ἐνόμιζον μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἔχουσιν τὸ δεινὸν ὀνειδίζοντες, ὁπότε καὶ εἰ διὰ κακίαν ἔπασχε, σοφίζεσθαι τὸ λυποῦν ἔδει παραμυθίας ῥήμασιν. οὕτω μὲν δὴ ὁ Ἰὼβ, καὶ τοιαῦται τῆς περὶ αὐτὸν πραγματείας. ἀγὼν γὰρ ἀρετῆς ἦν καὶ φθόνου· τοῦ μὲν ὅπως τὸ C καλὸν κρατήσῃ φιλονεικοῦντος· τῆς δὲ ὅπως ἀήττητος διαμείνῃ, πάντα φερούσης. καὶ τοῦ μὲν, ὅπως ἐφοδίαν κακίαν ἀγωνιζομένου διὰ τῆς κατὰ τῶν δικαίων κολάσεως· τῆς δὲ, ὅπως κατέχῃ τοὺς ἀγαθοὺς, κἂν ταῖς συμφοραῖς τὸ πλέον ἔχοντας. ὁ δὲ ὁ πρὸς αὐτὸν χρηματίζων διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν, ὁ βραδὺς εἰς κόλασιν, καὶ ταχὺς εἰς ἀντίληψιν, ὁ μὴ παντελῶς ἐπαφιεὶς ῥάβδον ἁμαρτωλῶν ἐπὶ τὸν κλῆρον τῶν δικαίων, ἵνα μὴ κακίαν δίκαιοι μάθωσιν· ἐπὶ τέλει τῶν ἄθλων ἀνακηρύσσει τὸν ἀθλητὴν, D λαμπρῷ τῷ κηρύγματι, καὶ γυμνοῖ τῆς πληγῆς τὸ ἀπόρρητον· οἴει με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι λόγον, ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος; τοῦτο τῶν τραυμάτων τὸ φάρμακον, τοῦτο τῆς ἀγωνίας ὁ στέφανος, αὕτη τῆς ὑπομονῆς ἡ ἀντίδοσις. τὰ γὰρ ἑξῆς ἴσως καὶ μικρὰ, κἂν μεγάλα τισὶ δοκῇ, καὶ μικρῶν ἕνεκα οἰκονομηθέντα, καὶ εἰ διπλάσιον τῶν ἀφῃρημένων ἀναλαμβάνει.

11. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐνταῦθα θαυμαστὸν (1) E εἰ Ἀθανασίου πλείονα ἔσχε Γεώργιος. ἀλλ' ἐκεῖνο θαυμασιώτερον, εἰ μὴ ἐνοχλεῖσθαι ταῖς ἐπηρείαις ὁ δίκαιος. οὐδὲ τοῦτο θαυμαστὸν ἄγαν, ἀλλ' εἰ ἐπὶ πλεῖον αἱ φλόγες ὥρμησαν. ἐντεῦθεν ὁ μὲν δὴ ἐκπίπτει, καὶ τὴν φυγαδείαν ὡς κάλλιστα διατίθεται. τοῖς γὰρ ἱεροῖς καὶ θείοις τῶν κατ' Αἴγυπτον φροντιστηρίοις φέρων ἑαυτὸν δίδωσιν, οἳ κόσμου χωρίζοντες ἑαυτοὺς, καὶ (2) τὴν ἔρημον ἀσπαζόμενοι, ζῶσι Θεῷ, πάντων μᾶλλον τῶν στρεφομένων ἐν σώματι. οἱ μὲν τὸν πάντη μοναδικόν τε καὶ ἄμικτόν τε F ἀθλοῦντες βίον, ἑαυτοῖς μόνοις προσλαλοῦντες καὶ τῷ Θεῷ, καὶ τοῦτο μόνον κόσμον εἰδότες, ὅσον ἐν τῇ ἐρημίᾳ γνωρίζουσι· οἱ δὲ νόμον ἀγάπης τῇ κοινωνίᾳ στέργοντες, ἐρημικοί τε ὁμοῦ καὶ μιγάδες, τοῖς μὲν ἄλλοις τεθνηκότες ἀνθρώποις καὶ πράγμασιν, ὅσα ἐν μέσῳ περιφέρεται στροβοῦντά τε καὶ στροβούμενα καὶ παίζοντα ἡμᾶς ταῖς ἀγχιστρόφοις μεταβολαῖς, ἀλλήλοις δὲ

δὲ

(1) Sic omnes fere manuſcripti. In editis Gregor. εἰ deeſt.

(2) Ita manuſcripti fere omnes. In editis, vero τὴν ἐρημίαν.

A δὲ κόσμῳ ὄντες, καὶ τῷ παραδείσῳ τὴν ἀρετὴν θήγοντες. τούτους ὁμαλίσας ὁ μέγας, ὥσπερ τῶν ἄλλων ἁπάντων μεσίτης καὶ διαλλακτὴς ἦν, τὸν εἰρηνοποιήσαντα τῷ αἵματι τὰ διεστῶτα μιμούμενος, οὕτω καὶ τὸν (1) ἐρημικὸν βίον τῷ κοινωνικῷ καταλλάττει, δεικνὺς, ὅτι ἐστὶ καὶ ἱερωσύνη φιλόσοφος, καὶ φιλοσοφία δεομένη μυσταγωγίας. οὕτω γὰρ ἀμφότερα συνηρμόσατο, καὶ εἰς ἓν ἤγαγε πρᾶξιν ἡσύχιον, καὶ ἡσυχίαν ἔμπρακτον· ὥστε πεῖσαι τὸ μονάζειν ἐν τῷ εὐσταθεῖ τοῦ τρόπου μᾶλλον, ἢ τῇ τοῦ σώματος ἀναχωρήσει χαρακτηρίζεσθαι. καθ' B ὃ καὶ Δαβὶδ ὁ μέγας πρακτικώτατός τε ἦν ὁ αὐτὸς καὶ μονώτατος, εἴ τῳ τό, Κατὰ μόνας εἰμὶ ἐγὼ, ἕως ἂν παρέλθω, (2) τοῦτο σημαίνειν δοκεῖ, καὶ μέγα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ λόγου καὶ ἀξιόπιστον. διὰ τοῦτο τῶν ἄλλων ἀρετῇ κρατοῦντες, τῆς ἐκείνου διανοίας πλέον ἡττῶντο, ἢ ὅσον ἐκράτουν τῶν ἄλλων, καὶ ὀλίγα πρὸς ἱερωσύνης τελείωσιν συνεισφέροντες, πλείω πρὸς φιλοσοφίας συντέλειαν ἀντελάμβανον. καὶ τοῦτο ἦν νόμος αὐτοῖς ὅ τι ἐκείνῳ ἐδόκει· C καὶ τῶν ἀπαγορευθέντων (3) πάλιν, ὃ μὴ ἐδόκει, καὶ πλάκες Μωσέως αὐτοῖς τὰ ἐκείνου δόγματα, καὶ πλέον τὸ σέβας, ἢ παρὰ ἀνθρώπων τοῖς ἁγίοις ὀφείλεται. οἵ γε καὶ ἡνίκα παρῆσάν τινες, ὥσπερ θῆρα τὸν ἅγιον ἀνιχνεύοντες, ἐπειδὴ πανταχοῦ τοῦτον ἀναζητοῦντες οὐχ εὕρισκον, λόγου μὲν οὐδενὸς τοὺς πεμφθέντας ἠξίωσαν· προὔτεινον δὲ τοῖς ξίφεσι τοὺς αὐχένας, ὡς ὑπὲρ Χριστοῦ κινδυνεύοντες, καὶ τὸ παθεῖν τι τῶν ἀνιαροτάτων ὑπὲρ ἐκείνου, μεγίστην μοῖραν εἰς φιλοσοφίαν νομίζοντες, D καὶ πολὺ τῶν μακρῶν νηστειῶν καὶ χαμευνιῶν, καὶ τῆς ἄλλης κακοπαθείας, ᾗ ἐκεῖνοι τρυφῶσιν ἀεὶ, ἐνθεώτερόν τε καὶ ὑψηλότερον.

12. Ὁ μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦν, καὶ τὸ τοῦ Σολομῶντος ἐτήρει, καιρὸν εἶναι παντὶ πράγματι φιλοσοφήσαντος. καὶ διὰ τοῦτο ἀποκρύπτεται μικρὸν ὅσον τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν (4) διαφεύγων, ἵνα συναναφανῇ τῷ τῆς εἰρήνης ἥκοντι. ὅπερ οὖν καὶ γίνεται μικρὸν ὕστερον· ὁ δὲ κατὰ πολλὴν ἄδειαν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν, κατατρέχει μὲν E Αἴγυπτον, λῄζεται δὲ Συρίαν τῷ κράτει τῆς ἀσεβείας· ἐπιλαμβάνεται δὲ τῆς ἑῴας, ὅσον ἐδύνατο, τὸ ἀρρωστοῦν ἀεὶ προσλαμβάνων· ὥσπερ οἱ χείμαρροι τὰ συρρέοντα, καὶ τοῖς κουφοτέροις ἢ δειλοτέροις ἐπιχεόμενος. οἰκειοῦται δὲ τὴν βασιλέως ἁπλότητα· οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὴν κουφότητα, αἰδούμενος τὴν εὐλάβειαν. καὶ γὰρ ἦν οὗτος, τἀληθὲς εἰπεῖν, ζῆλον μὲν ἔχων, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν· ἐξωνεῖται δὲ τῶν ἐν τέλει τοὺς φιλοχρύσους μᾶλλον, ἢ φιλοχρίστους. F εὐπορία γὰρ ἦν αὐτῷ τὰ τῶν πενήτων κακῶς δαπανώμενα. καὶ τούτων μάλιστα τοὺς γυναικώδεις τε καὶ ἐν ἀνδράσιν ἀνάνδρους, καὶ ἀμφιβόλους μὲν τὸ γένος, προδήλους δὲ τὴν ἀσέβειαν, οἷς οὐκ οἶδ', ὅπως καὶ ὅθεν οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς τὰ τῶν γυναικῶν πιστευομένοις, τὰ τῶν ἀνδρῶν ἐγχειρίζουσι. καὶ τοσοῦτον ἴσχυσεν ὁ τοῦ πονηροῦ θεράπων, ὁ τῶν ζιζανίων σπορεὺς, ὁ τοῦ Ἀντιχρίστου πρόδρομος, χρώμενος μὲν ἕνα γλώσσῃ τῶν τότε λογίων τῷ ἐπι-

A mundi loco ſunt, ac per comparationem mutuo inter ſe virtutem acuunt & exſtimulant. Cum his conſuetudinam habens magnus ille vir, ut omnium aliarum rerum ſequeſter, & conciliator erat, nimirum illius exemplum ſequens, qui per ſanguinem ſuum ea, quæ inter ſe diſſidebant, pacificavit: ita ſolitariam quoque vitam cum commuoi in gratiam reducit: illud nimirum oſtendens & Epiſcopatum philoſophiæ minime expertem eſſe, & philoſophiam ſacri Antiſtitis inſtitutione opus habere. Sic enim hæc duo, hoc eſt tranquillam actionem & actuoſam tranquillitatem conſociavit & copulavit, ut perſua- B ſum omnibus redderet, monaſticæ vitæ profeſſionem morum potius gravitate & conſtantia, quam corporis ſeceſſione exprimi atque inſigniri. In quam etiam ſeotentiam David, ſimul & rerum gerendarum facultate præſtabat, & maxime ſolus erat: ſi cui tamen illud, *Singulariter ſum ego, donec tranſeam*, ad hujus dicti comprobationem confirmationemque pondus magnum habere videtur. Ita fiebat, ut qui alios virtute anteibant, iidem ab illius conſilio & mente longiori intervallo abeſſeot, quam quo reliquos antecedebant: atque ad ſacerdotii munus numeris omnibus abſolvendum pauca conferentes, C multo plura ad monaſticæ vitæ rationem partibus omnibus explendam reciperent. Tantumque ei tribuebant, ut quidquid ipſi placuiſſet, pro lege haberent: ac rurſus vetitum ſibi atque interdictum, quicquid ille ſententia ſua improbaſſet, exiſtimarent, illiuſque decreta pro Moſaicis tabulis ducerent, ac majori, quam quæ ſanctis viris deberi videatur, ipſius veneratione afficerentur. Nam cum quidam eo ſe contuliſſeot, ut pium virum, perinde ac feram quamdam veſtigarent, nec eum paſſim quæſitum invenirent, ne alloquendos quidem eos, qui miſſi D fuerant, duxerunt; verum cervices gladiis objiciebant, velut pro Chriſto periclitantes, atque ita animo comparati, ut ſi acerbiſſimi aliquid pro eo perferreot, magni id ad philoſophiam momenti eſſe judicarent, diuturniſque jejuniis, & chameuniis, cæteriſque corporis ærumnis, quas pro perpetuis delitiis habent, multo ſublimius ac divinius.

12. Atque hic io his ſtudiis verſabatur, illud Salomonis comprobans, quo ſuum cuique rei tempus eſſe docuit. Ac proinde aliquantiſper belli tempus fugiens latitabat, ut cum adventante pacis tempore colluceret: quemadmodum & paulo poſt cootigit. E At Georgius, nemine jam ipſius impetum propellente, Ægyptum incurſionibus vaſtat, atque impietatis robore Syriam populatur: Orientem etiam, quantum poteſt, invadit, ægros & infirmos quotidie, quemadmodum torreotes, ea quæ ſimul volvuntur, aſſumens, ac leviores aut ignaviores adoriens. Quin etiam Imperatoris ſimplicitatem ſibi conciliat: pietate enim ipſius dimoveor, ne levitatem dicam. Nam ſi vere dicendum eſt, zelum habebat, verum non ſecundum ſcientiam. Tum ex proceribus eos ſibi pecunia comparat, qui auri amorem Chriſti amori præferebant (ipſi etenim opes & copiæ, bona F pauperum erant, in flagitioſos uſus inſumta) atque ut ex his potiſſimum muliebres homines & inter viros minime viros, ſexu quidem dubios, impietate autem apertos & perſpicuos, quibus cum fœminarum cura committatur, haud ſcio, qui fiat, ut Imperatores Romani eoſdem virorum officiis muneribuſque præficiant. Tantum valuit ille diaboli adminiſter, ille zizaniorum ſator, ille Antichriſti præcurſor; ita negotium partiens, ut Epiſcopo quodam,

Coloſſ. 1.

Pſal. 140. ſec.

Eccl. 3.

Rom. 10.

Matth. 13. & Jo. 2.

c c ea

(1) Sic mſſ. omnes. Edit. Greg. τὸν ἐρημίας.
(2) Hæc, τοῦτο σημαίνειν δοκεῖ, deſunt in Palat.
(3) Edit. Com. habet, τοῦτον pro πάλιν.
(4) Tres mſſ. διαφέρων.

ea tempeſtate diſertiſſimo, linguæ vice uteretur (ſi cui tamen diſertum eum appellare libeat, qui non tam impius ſectarius fuit, quam inimicus & contentionis ſtudio flagrans: nomen ejus conſulto præteribo) ipſe autem manus inſtar cohorti ſuæ eſſet, ac veritatem auro convelleret, quod quidem ob pios uſus collectum, impietatis inſtrumentum pravi homines effecerunt.

13. Hujus potentiæ opus Concilium illud fuit, quod Seleuciæ primum, ubi fanum eſt ſanctæ & egregiæ virginis Theclæ, deinde in hac ampliſſima civitate coactum eſt: quas urbes pulcherrimis antea nominibus claras, turpiſſimarum rerum notis celebres illuſtreſque reddidit: ſive Chalanæ turrim, quæ linguas pulchre diviſit (quemadmodum utinam illas quoque, in malum nempe concordes) ſive Caiphæ concilium, quo Chriſtus condemnatur, ſiva quocumque tandem alio nomine conventus hic appellandus eſt, qui omnia evertit, ac perturbavit. Piam enim & veterem doctrinam, ac Trinitatis patronam, jacto vallo, ac machinis impulſa & labefactata Conſubſtantialis voce, ſuſtulit: impietati autem, per ſcripti dogmatis ambiguitatem, feneſtram aperuit: hoc quidem prætextu, quaſi Scripturam revereretur, ac probatiſſimarum vocum uſum amplecteretur, re autem vera Arianiſmum nullo Scripturæ loco proditum in ipſius locum ſubſtituens. Hæc enim verba: *Simile ſecundum Scripturas*, ſimplicioribus hominibus illecebra erant, impietatis hamo circumjecta, ſtatua ad omnes pertranſeuntes ſeſe obvertens, communis utriuſque pedis cothurnus, cribratio ad omnem ventum ex recens ſcripta fraude, conſilioque adverſus veritatem excogitato, licentiam atque au-
Eccl. 5. ctoritatem aſſecuta. Sapientes enim erant ad male agendum: at benefacere non norant. Hinc ſubdola illa & captioſa hæreticorum condemnatio: quos, ut plauſibilior eorum conatus eſſet, verbis quidem ab Eccleſia proſcripſerunt, reipſa autem in medium produxerunt: ſic videlicet cum illis agentes, ut non immanis cujuſdam impietatis, ſed ſcriptionis immodicæ crimen ipſis impingerent. Hinc prophani ſanctorum judices, & nova atque inuſitata mixtio, myſticæ nempe quæſtiones ſpectante vulgo tractatæ, atque iniqua rerum geſtarum inquiſitio, & pretio conducti ſycophantæ, & ſententiæ ſtata mercede pronuntiatæ. Hinc alii ab Eccleſiarum thronis injuſte pellebantur: alii in eorum locum ſubrogabantur: ſic tamen, ut ab iis impietatis chirographa, non ſecus atque aliud quidpiam neceſſarium, exigerent. Atque in promtu atramentum erat, & calumniator a tergo. Ea res per multos e nobis, invictos alioqui viros, in fraudem impulit, qui quamvis mente haudquaquam prolapſi fuerint, ſubſcriptione tamen tranſverſi acti ſunt, atque cum illis, utroque nomine improbis, conſenſerunt: ac, ſi non flammæ, fumi certe participes fuerunt. Quod quidem ipſe multis ſæpe lacrymis proſecutus ſum, impietatem eam, quæ tunc longe lateque manabat, & perſecutionem, quæ nunc ab ipſis Verbi patronis adverſus orthodoxam doctrinam excitata eſt, conſpiciens.
Hier. 12. Nam proculdubio ſtulte egerunt paſtores, (ut cum Scriptura loquar) & paſtores multi vineam meam pervaſtaverunt, ac deſiderabilem partem, hoc eſt Dei Eccleſiam multis ſudoribus & victimis, tam ante Chriſtum, quam poſt Chriſtum cæſis, ac denique magnis ipſius Dei pro ſalute noſtra cruciatibus relictam, probro ac dedecore affecerunt.

A σκότους τῷ φωτὶ, εἰ τῷ λόγιον φίλον καλεῖν, τὸν οὐχ οὕτως ἀσεβῆ δογματιστὴν, ὅσον ἐχθρὸν καὶ φιλόνεικον. τὸ γὰρ ὄνομα ἑκὼν ὑπερβήσομαι. αὐτὸς δὲ ἀντὶ χειρὸς ὢν τοῦ συντάγματος, καὶ παρασύρων τῷ χρυσῷ τὴν ἀλήθειαν· ὃν δὴ εὐσεβείας συναγόμενον, ὄργανον ἀσεβείας οἱ πονηροὶ πεποίηνται.

13. Ταύτης ἀποτέλεσμα τῆς δυναστείας, ἡ θέατρον μὲν τὴν τῆς ἁγίας καὶ καλλιπαρθένου (1) Θέκλης Σελεύκειαν, μετὰ δὲ τοῦτο τὴν μεγαλόπολιν ταύτην καταλαβοῦσα σύνοδος, ἐπὶ τοῖς καλλίστοις. τέως γνω-
B ριζομένας, ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις ὀνομαστὰς πεποίηκεν, εἴτε τὸν Χαλάνης πύργον, ὃς καλῶς τὰς γλώσσας ἐμέρισεν, εἰ ὤφελόν γε κἀκείνας· ἐπὶ κακῷ γὰρ ἡ συμφωνία· εἴτε τὸ Καϊάφα συνέδριον, ᾧ Χριστὸς κατακρίνεται, εἴτε τι ἄλλο τοιοῦτον τὴν σύνοδον ἐκείνην ὀνομαστέον, ἣ πάντα ἀνέτρεψε καὶ συνέχεε· τὸ μὲν εὐσεβὲς δόγμα καὶ παλαιὸν, καὶ τῆς Τριάδος συνήγορον καταλύσασα, τῷ βαλεῖν χάρακα καὶ μηχανήμασι κατασεῖσαι τὸ ὁμοούσιον· τῇ δὲ ἀ-
C σεβείᾳ θύραν ἀνοίξασα, διὰ τῆς τῶν γεγραμμένων μασοντης, (2) πρόφασιν μὲν αἰδοῖ τῆς γραφῆς καὶ τῆς τῶν ἐγκρίτων ὀνομάτων χρήσεως· τὸ δὲ ἀληθὲς, τὸν ἄγραφον Ἀρειανισμὸν ἀντεισάγουσα. τὸ γὰρ ὅμοιον κατὰ τὰς γραφὰς τοῖς ἁπλουστέροις δέλεαρ ἦν τὸ τῆς ἀσεβείας χαλκῷ περικείμενον· ὁ πρὸς πάντας ἱδρῦσθαι τοὺς παριόντας εἰκὼν, ὁ κοινὸς ἀμφοτέρων τῶν ποδῶν κόθορνος, ὁ κατὰ παντὸς ἀνέμου λικμὸς, ἐξουσίαν λαβοῦσα τὴν (3) νεόγραφον κακουργίαν, καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐ-
D πίνοιαν. σοφοὶ γὰρ ἐγένοντο εἰς τὸ κακοποιῆσαι· τὸ δὲ καλοποιῆσαι οὐκ ἔγνωσαν. ἐντεῦθεν ἡ σοφιστικὴ τῶν αἱρετικῶν κατάκρισις, οὓς λόγῳ μὲν ἀπεκήρυξαν, ἵν' ᾖ πιθανὸν αὐτοῖς τὸ ἐπιχείρημα, ἔργῳ δὲ προήγαγον εἰς τὸ ἔμπροσθεν, οὐδὲ ἀσεβείας ἀμετρον, ἀλλὰ συγγραφὴν ἄπειρον ἐγκαλέσαντες, ἐντεῦθεν οἱ βέβηλοι τῶν ὁσίων κριταὶ, καὶ ἡ καινὴ μῖξις, θέας δημοσία, καὶ μυστικὰ προβλήματα, καὶ ἡ παράνομος τῶν βεβιωμένων ἐξέτασις, καὶ οἱ μισθούμενοι συκοφάνται, ἡ ἐπὶ μισθοῖς κρί-
E σις. καὶ οἱ μὲν ἐξωθούμενοι τῶν θρόνων ἀδίκως, οἱ δὲ ἀντεισαγόμενοι, καὶ τὰ χειρόγραφα τῆς ἀσεβείας ἀπαιτούμενοι, ὥσπερ τι ἄλλο τῶν ἀναγκαίων, καὶ τὸ μέλαν ἕτοιμον, καὶ ὁ συκοφάντης ἐγγύς. ὃ δὴ καὶ ἡμῶν τῶν ἀηττήτων οἱ πλεῖστοι πεπόνθασι, διανοίᾳ μὲν οὐ πεσόντες, γράμμασι δὲ παραχθέντες καὶ εἰς ἓν ἐλθόντες τοῖς πονηροῖς κατ' ἀμφότερα, καὶ τοῦ καπνοῦ γε, εἰ καὶ μὴ τοῦ πυρὸς (4) μετασχόντες. ἃ πολλάκις ἐδάκρυσα, ὁρῶν τὴν τότε χύσιν τῆς ἀσεβείας, καὶ τὸν νῦν ἐπαναστάν-
F τα διωγμὸν τῷ ὀρθῷ λόγῳ παρὰ τῶν προστατῶν τοῦ λόγου. τῷ ὄντι γὰρ ποιμένες ἠφρονεύσαντο κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου, ἐμόλυναν μερίδα ἐπιθυμητήν· τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ λέγω· πολλοῖς ἱδρῶσι, καὶ σφαγίοις συνειλεγμένην, τοῖς πρὸ Χριστοῦ τε καὶ μετὰ Χριστὸν, καὶ αὐτοῖς μεγάλοις τοῦ θεοῦ περὶ ἡμῶν πάθεσι.

14. Πλὴν

(1) Palat. Θέκλης.
(2) Duo Colbert. πρόφασιν.

(3) Edit. Comm. ἔγγραφον.
(4) Unus Colb. μετασχόντες γὰρ πολλ.

14. Πλὴν γὰρ ὀλίγων ἄγαν, καὶ τούτων, ὅσοι διὰ σμικρότητα παρεῤῥίφησαν, ἢ δι' ἀρετὴν ἀντέβησαν, οὓς ἔδει σπέρμα καὶ ῥίζαν ὑπολειφθῆναι τῷ Ἰσραὴλ, ἵνα ἀναθάλλῃ πάλιν, καὶ ἀναβιώσῃ ταῖς (1) ἐπιῤῥοίαις τοῦ πνεύματος, πάντες τῷ καιρῷ γεγόνασι, τοσοῦτον ἀλλήλων διενεγκόντες, ὅσον τοὺς μὲν πρότερον, τοὺς δὲ ὕστερον τοῦτο παθεῖν. καὶ τοὺς μὲν πρωταγωνιστὰς καὶ προστάτας γενέσθαι τῆς ἀσεβείας· τοὺς δὲ ταχθῆναι τοῖς δευτέροις, ἢ φόβῳ καταπλαγέντας, ἢ χρείᾳ δουλωθέντας, ἢ κολακείᾳ δελεασθέντας, ἢ ἀγνοίᾳ κλαπέντας, ὃ μετριώτερον, εἴ τῳ καὶ τοῦτο αὔταρκες εἰς ἀπολογίαν τῶν λαοῦ προεστάναι πεπιστευμένων. ὥσπερ γὰρ οὐχ αἱ αὐταὶ λεόντων τε καὶ τῶν ἄλλων ζώων ὁρμαὶ, οὐδὲ ἀνδρῶν, ἢ γυναικῶν, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ νεωτέρων· ἀλλ' ἔστι καὶ ἡλικιῶν καὶ γενῶν οὐ μικρὸν τὸ διάφορον· οὕτως οὐδὲ ἀρχόντων ἢ ἀρχομένων. τοῖς μὲν γὰρ τοῦ λαοῦ τάχα που καὶ συγγινώσκομεν τοῦτο πάσχουσιν, οὓς σώζει πολλάκις τὸ ἀβασάνιστον· διδασκάλῳ δὲ πῶς τοῦτο δώσομεν, ὃς καὶ τὰς τῶν ἄλλων ἀγνοίας ἐπανορθοῖ, εἴπερ ᾗ μὴ ψευδώνυμος; πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον Ῥωμαίων μὲν νόμον μηδενὶ ἀγνοεῖν ἐξεῖναι, μηδ' ἂν σφόδρα ᾖ τις ἀγροικίας καὶ ἀμαθείας, μηδὲ εἶναι νόμον τὸν βοηθοῦντα τοῖς πραττομένοις (2) δι' ἄγνοιαν· τοὺς δὲ τῆς σωτηρίας ἀγνοεῖν μυσταγωγοὺς, τὰς τῆς σωτηρίας ἀρχὰς, κἂν τἄλλα τυγχάνωσι τῶν ἁπλουστέρων ὄντες καὶ μὴ βαθεῖς τὴν διάνοιαν; πλὴν ἔστω συγγνώμη τοῖς δι' ἄγνοιαν κατακολουθήσασι. (3) τί δ' ἂν εἴποι τις περὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι καὶ ἀγχινοίας μεταποιούμενοι, δι' ἃς εἶπον αἰτίας τῶν κρατούντων ἡττήθησαν, καὶ τὴν τῆς εὐσεβείας σκηνὴν ἐπὶ πολὺ παίξαντες, ὡς ἐφάνη τι τῶν ἐλεγχόντων, καὶ κατεδείχθησαν;

15. Ἔτι μὲν ἅπαξ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν συσσεισθήσεσθαι τῆς γραφῆς ἀκούω λεγούσης, ὡς δὲ τοῦτο παθόντων καὶ πρότερον, ὅπου δηλουμένης οἶμαι τῆς ἐπιφανοῦς τῶν πραγμάτων καινοτομίας. καὶ τὸν τελευταῖον σεισμὸν Παύλῳ πιστευτέον, λέγοντι μὴ ἄλλον εἶναι, ἢ τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ τὴν τοῦδε τοῦ παντὸς μετάπτωσιν καὶ μετάθεσιν εἰς τὸ ἀκίνητον καὶ ἀσάλευτον. τὸν δὲ νῦν τοῦτον σεισμὸν οὐδενὸς ἐλάττω τῶν προγεγενημένων ὑπολαμβάνω, καθ' ὃν κινεῖται μὲν ἀφ' ἡμῶν, ὅσον φιλόσοφον καὶ φιλόθεον, καὶ πρὸ καιροῦ τοῖς ἄνω πολιτευόμενον. οἳ κἂν τἄλλα ὦσιν εἰρηνικοί τε καὶ μέτριοι, τοῦτό γε οὐ φέρουσιν ἐπιεικεῖς εἶναι, Θεὸν προδιδόναι, διὰ τῆς ἡσυχίας, ἀλλὰ καὶ λίαν εἰσὶν ἐνταῦθα πολεμικοί τε καὶ δύσμαχοι. τοιοῦτον γὰρ ἡ τοῦ ζήλου θερμότης. καὶ θᾶττον ἄν τι μὴ δέον παρακινήσαιεν, ἢ δέον παραλείποιεν. συναποῤῥήγνυται δὲ καὶ τῶν λαῶν οὐκ ἐλάχιστον, ὥσπερ τι ὀρνίθων ἀγέλη τοῖς προαναπτᾶσι συναναπτᾶσα, καὶ οὐδὲ νῦν ἔτι λήγει (4) συνεκπετόμενον τοῦτο. Ἀθανάσιος ἡμῖν, ἕως παρῆν ὁ στῦλος τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦτο ἐπειδή γε ταῖς ἐπηρείαις τῶν πονηρῶν ὑπεχώρησεν;

14. Nam ſi perpaucos exceperis, qui, vel ob nimis obſcuritatem contemtui habiti fuerunt, vel ob virtutem reſtiterunt: (quos Iſraeli ſeminis & radicis loco relinqui oportebat, ut per Spiritus influxiones rurſum efflorefceret, atque ad vitam revocaretur) omnes tempori obſecuti ſunt: hoc tantum inter eos diſcriminis fuit, quod alii citius, alii ſerius in eam fraudem inciderunt, atque, alii impietatis duces antiſtiteſque ſe præbuerunt, alii autem in ſecundo ordine locati ſunt, nempe vel timore perculſi, vel quæſtu atque utilitate ſubacti, vel blanditiis inefcati, vel denique ignorantia circumventi, ac circumſcripti, quod omnium leviſſimum eſt: ſi cui tamen id quoque ad eorum, quibus populi cura commiſſa eſt, purgationem ſufficere videtur. Nam quemadmodum leonum cæterorumque animantium non iidem ſunt motus atque impetus, nec virorum & mulierum, nec ſenum ac juvenum, verum & ætatum & generum haud exiguum diſcrimen eſt: ſic nec præfectorum & ſubditorum. Nam plebeiis hominibus, qui per errorem id admiſerint, ignoſcendum fortaſſe fuerit, quibus illud plerumque ſaluti eſt, quod animum a curioſa exploratione alienum habent. At doctori quo tandem modo idem concedemus, qui aliorum etiam inſcitias emendat, niſi id falſo ſibi nomen arroget? Nam cum Romanorum legem nemini, quamlibet ruſtico & indocto, ignorare liceat, nec lex ulla exſtet, quæ criminibus per ignorantiam commiſſis opem ferat: nonne abſurdum eſt, ſalutis doctores & antiſtites ſalutis principia neſcire, etiamſi alioqui ſimpliciores ſint, hebetiorique animo? Verum iis ſane ignoſcatur, qui impiis dogmatibus per ignorationem aſſenſum præbuerunt. Quid autem de aliis dixeris, qui etiam ingenii laudem ſibi vendicantes, ob eas tamen, quas commemoravimus, cauſas, hæreticis rerum potientibus manus dederunt, & cum pietatis perſonam diuturno tempore tanquam per ludum geſſiſſent, ſimul ut aliquid apparuit, quo convinci atque coargui poſſent, protinus corruerunt?

15. Semel quidem adhuc futurum Scriptura pronuntiat, ut cælum ac terra moveantur, tamquam id quoque ipſis antea jam contigerit. Quibus verbis mea quidem ſententia, illuſtris rerum mutatio ſignificatur. Atque etiam Paulo fides habenda eſt, poſterum terræ motum nihil aliud fore affirmanti, quam ſecundum Chriſti adventum, mundique hujus immutationem, atque in tranquillum ſtatum, & ab omni motu & agitatione liberum, tranſlationem. Ego vero terræ motum hunc noſtra tempeſtate coortum nullo eorum, qui jam extiterunt, inferiorem eſſe exiſtimo, per quem omnes philoſophiæ dediti ac Dei amore prædite, atque ante tempus in cælis civium munere fungentes, a nobis dimoventur. Qui tametſi alioqui pacati ac moderati ſint, hoc tamen in re lenes & faciles eſſe non ſuſtinent, cum per ſilentium & quietem Dei cauſa proditur: verum hic admodum bellaces ſunt, atque in confligendo acres & feroces (hujuſmodi enim zeli æſtus eſt) citiuſque aliquid, quod non oporteat, emoverint, quam, quod ex officio ſit, prætermiſerint. Eodem motu non minima quoque populi pars abrumpitur, velut in avium grege, cum his, qui prius avolarant, avolans, ac ne nunc quidem ſimul avolandi finem faciens. Tantum nobis in Athanaſio, illo inquam Eccleſiæ columine, præſidii erat, quamdiu nobiſcum verſabatur! Tantam rurſum a nobis ejuſdem abſentia cala-

Agg. 2. 7. Heb. 12. 26

(1) Palat. ad marg. ἐπιῤῥοαῖς.
(2) Mſſ. omnes Colb. δι' ἄγνοιαν. Edit. Greg. δι' ἀγνοίας.
(3) Mſſ. quidam τί δ' ἂν εἴποις περὶ. Edit. τί δ' ἂν εἴποι τις περί.
(4) Sic omnes fere mſſ. atque ita legit Billius. Editi συναναπτάμενον.

calamitatem importavit, poſtquam improborum hominum conatibus ceſſit! Quemadmodum enim qui firmam quamdam arcem expugnare in animum induxerunt, ſi eam acceſſu alioqui captuque difficilem eſſe perſpexerint; ad artem ſe conferunt, atque arcis præfecto pecuniis aut frauda ad ſuas partes pertracto, ita jam nullo negotio & labore arcem quoque ipſam in ditionem redigunt: aut ſi mavis, quemadmodum qui Samſoni inſidias ſtruxerant, crinem prius, in quo vires poſitas habebat, abſtulerunt, atque ita demum Judicem in poteſtatem acceperunt, poſteaque ipſi arbitratu ſuo inſultarunt priſtinæque ipſius potentiæ parem ex adverſo poteſtatem adepti ſunt: ſic quoque alienigenæ noſtri, ſummoto atque e medio ſublato noſtro robore, ac detonſa Eccleſiæ gloria, ita jam in impietatis dogmatibus & actionibus incredibili quadam cum voluptate verſabantur. Hic vitam cum morte commutat adverſarii paſtoris confirmator & patronus, malum haud malo imperio finem imponens, atque inutili, ut ferunt, pœnitentia in extremo vitæ ſpiritu affectus, cum nimirum, ob alterius ſeculi tribunal, æquus rerum ſuarum unuſquiſque judex eſt. Tria enim hæc eſſe ajunt, ob quæ tanquam imperio ſuo indigna pœnitentia ductus fuerit, primum, quod propinquis ſuis necem intuliſſet: alterum, quod Julianum apoſtatam Imperatorem nominaſſet: poſtremum, quod novis fidei dogmatibus ſtuduiſſet: ſimulque cum his vocibus e vita diſceſſiſſet.

16. Itaque veritatis doctrina poteſtatem ac licentiam rurſum accipit, atque ii qui vexati atque oppreſſi fuerant, ſolutam libertatem, zelo nempe iracundiam acuente. Quod etiam ipſum Alexandrinis accidit, qui, ut in eos, a quibus contumeliam acceperunt, acerbiſſimi eſſe ſolent, importunam hominis audaciam indigniſſimis animis ferentes, tum novo mortis genere improbitatem, tum novo dedecore mortem notandam atqua infamandam duxerunt. Notus eſt vobis camelus ille, atque inſueta ſarcina, & nova magnitudo, primaque illa, ac niſi me opinio fallit, ſola circumductio, quæ etiamnum contumelioſis hominibus minaciter denuntiatur. Poſteaquam autem ille injuſtitiæ turbo, illa pietatis labes & corruptela, ille pravi illius præcurſor, hujuſmodi ſupplicio mulctatus eſt, meo quidem judicio haud recte (nec enim quid eum pati, ſed quid nos facere decebat, ſpectandum fuit) ſed mulctatus eſt tamen, totiuſque populi impetum atque iracundiam ſubiit: tum vero nobilis ille athleta ex præclara peregrinatione; (ſic enim ipſius fugam pro Trinitate, & cum Trinitate ſuſceptam appello) in urbem redit, atque ita lætos & alacres cives offeadit, imo etiam univerſam prope Ægyptum undiquaque in unum concurrentem, atque ab editis omnibus locis, ut alii ſola Athanaſii voce, alii forma & aſpectu ſaturarentur, alii, (quod de Apoſtolis prædicatur,) ax umbra ſaltem ipſa, novoque corporis ſimulacro ſanctitatem contraherent: ut, cum multis jam ſæpenumero ex omni hominum memoria honores habiti ſint, multis etiam obviam proditum ſit, idque non præfectis tantum publicis & Epiſcopis, ſed familiarum quoque ampliſſimis quibuſque & clariſſimis, nullius tamen occurſionis major frequentia & ſplendor fuiſſe memoretur: unum duntaxat Athanaſium, eumque honorem, quoad priorem urbis ingreſſum ornatus fuerat, cum ex eadem fuga, & ob eaſdem

ὥσπερ γὰρ οἱ φρούριόν τι τῶν καρτερῶν ἑλεῖν (1) βουληθέντες, ἐπειδὰν ἴδωσι δυσπρόσιτον καὶ δυσάλωτον, ἐπὶ τὴν τέχνην χωροῦσιν, εἶτα τῷ χρήμασιν ἢ δόλῳ τὸν φρούραρχον ὑποποιήσαντες, οὕτως ἤδη σὺν οὐδενὶ πόνῳ καὶ τὸ φρούριον ἐκράτησαν. εἰ βούλει δὲ, ὥσπερ οἱ τῷ Σαμψὼν ἐπιβουλεύσαντες, τὴν κόμην πρότερον, ἐν (2) ᾗ τὴν ἰσχὺν εἶχε, περιελόντες, οὕτως ὑπὸ χεῖρα τὸν κριτὴν ἔλαβον, εἶτ' ἐνέπαιζον, ὅσα βουλόμενοι, τῆς πρὶν τοῦ ἀνδρὸς δυναστείας ἀντίρροπα. οὕτω καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς ἀλλόφυλοι, τὸ ἡμέτερον κράτος ἐκποδὼν ποιησάμενοι, καὶ τὴν δόξαν τῆς ἐκκλησίας ἀποκείραντες, ἀδεῶς ἤδη τοῖς τῆς ἀσεβείας ἐντρυφῶσι δόγμασί τε καὶ πράγμασι. ταύτῃ καὶ μεταλλάττει μὲν τὸν βίον ὁ τοῦ ἀντιθέτου ποιμένος βεβαιωτὴς καὶ προστάτης, κακὸν ἐ κακῇ βασιλείᾳ τὸ κεφάλαιον ἐπιθεὶς, καὶ ἀνόνητα μεταγνοὺς, ὥς φασιν, ἐπὶ ταῖς τελευταίαις ἀναπνοαῖς, ἡνίκα ἀγνώμων ἕκαστος τῆς ἑαυτοῦ κρίσεως, διὰ τὸ ἐκεῖ δικαστήριον. τρία γὰρ ταῦτα οἱ συνεγνωκέναι κακὰ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ἀνάξια, τόν τε τοῦ γένους φόνον, καὶ τὴν ἀνάῤῥησιν τοῦ ἀποστάτου, καὶ τὴν καινοτομίαν τῆς πίστεως, καὶ ταύταις συναπελθεῖν λέγεται ταῖς φωναῖς.

16. Ἐξουσίαν δὲ αὖθις ὁ τῆς ἀληθείας λόγος λαμβάνει, καὶ παῤῥησίαν οἱ βεβιασμένοι αὐτόνομον, τοῦ ζήλου τὸν θυμὸν ἀκονοῦντος, ὃ δὴ καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων ἔπαθε δῆμος. οἷος ἐκεῖνος περὶ τὰς ὕβρεις, οὐκ ἐνεγκόντες τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀμετρίαν, καὶ διὰ καινῷ ξένῳ μὲν θανάτῳ τὴν πονηρίαν, ξένῃ δὲ ὕβρει τὸν θάνατον στηλιτεύσαντες. ἴστε τὴν κάμηλον ἐκείνην καὶ τὸν ξένον φόρτον, καὶ τὸ καινὸν ὕψος, καὶ τὴν πρώτην περίοδον, οἶμαι δὲ καὶ μόνην, ἣ μέχρι καὶ νῦν τοῖς ὑβρισταῖς ἀπειλεῖται. ἐπειδὴ ὁ τυφὼν τῆς ἀδικίας, ὁ τῆς ἀσεβείας φθορεὺς, ὁ τοῦ πονηροῦ πρόδρομος ταύτην εἰσπράττεται τὴν δίκην, ἐμοὶ μὲν οὐκ ἐπαινετήν, (οὐ γὰρ ἃ παθεῖν ἐκεῖνον ἐχρῆν, ἀλλ' ἃ ποιεῖν ἡμᾶς ἔδει σκοπεῖν.) εἰσπράττεται δ' οὖν ὀργῆς πανδήμου καὶ (3) φορᾶς ἔργον γενόμενος, ἐπάνεισι μὲν ἐκ τῆς καλῆς ἐκδημίας ὁ ἀθλητής. οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὴν ὑπὲρ τὴν τριάδα καὶ μετὰ τριάδος φυγήν. ὅπου δὲ (4) ἀσμένως προσπίπτει τοῖς ἐν τῇ πόλει, καὶ μικροῦ τῇ Αἰγύπτῳ πάσῃ, καὶ πανταχόθεν εἰς ταυτὸ συνδραμούσῃ, καὶ ἀπ' ἄκρων πανταχοῦ, ἵν' οἱ μὲν φωνῆς Ἀθανασίου μόνης, οἱ δὲ τοῦ εἴδους ἐμφορηθῶσιν· οἱ δὲ, ὃ περὶ τῶν ἀποστόλων ἠκούσαμεν, τῇ σκιᾷ γοῦν ἁγιασθῶσι μόνῃ, καὶ τῷ * καινῷ τύπῳ τοῦ σώματος· ὥστε πολλῶν πολλάκις καὶ πολλῶν ἤδη γεγενημένων ἐκ τοῦ παντὸς χρόνου τιμῶν τε καὶ (5) ὑπαντήσεων, οὐκ ἄρχουσι μόνον δημοσίοις καὶ ἱερεῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκείων τοῖς ἐπιφανεστάτοις, μηδεμίαν τοιαύτην μνημονεύεσθαι πολυανθρωποτέραν, ἢ λαμπροτέραν. ἓν δὲ εἶναι ταύτῃ μόνον συμβάλλειν, αὐτὸν Ἀθανάσιον καὶ τὴν αὐτοῦ προτέραν συντεθεῖσαν (6) ἐπὶ τῇ προτέρᾳ ταύτης εἰσό-

* f. κενῷ.

(1) Mſſ. omnes Colb. βουληθέντες.
(2) Complures mſſ. ᾗ τὰ ἰσχυρά.
(3) Tres mſſ. ὀδυνᾶς male.
(4) Quidam mſſ. ἀσμένως. Paulopoſt, edit. Greg. καὶ πανταχόθεν.

(5) Sic mſſ. quidam. Alii cum edit. ἀπαντήσεων.
(6) Colb. duo ἐπὶ τῇ πρεσβυτέρᾳ ταύτης. quam lectionem notat item in margine alius Colb. Edit. Greg. & alii mſſ. ἐπὶ τῇ προτέρᾳ ταύτης. Edit. Athan. ἐπὶ τῇ προτέρᾳ ταύτῃ.

αὐτόθι τιμῶν, ἡνίκα ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπανῄει φυγῆς.

17. Φερέσθω δέ τις καὶ ὁ ἐπ' ἐκείνῃ τῇ τιμῇ λόγος· λεγέσθω γάρ, εἰ καὶ περισσότερος, οἷον ἥδυσμά τι τῷ λόγῳ, καὶ ἄνθος εἰσόδιον. Εἰσήλαυνέ τις τὴν (1) δισυπάρχων μετ' ἐκείνην τὴν εἴσοδον· ἡμέτερος ὅτος ἦν, Καππαδόκης γὰρ καὶ τῶν ἐπιφανῶν, τὸν Φιλάγριον ἐκεῖνον, οἶδ' ὅτι πάντες ἀκούετε· καὶ τὸ φίλτρον οἷον οὐκ ἄλλο καὶ περὶ ἄλλον, καὶ ἡ τιμὴ κατὰ τὸ φίλτρον· ἵνα μικρῷ λόγῳ παραστήσω τὸ πᾶν γνώρισμα, ᾧ καὶ ἡ ἀρχὴ πρεσβείᾳ τε τῆς πόλεως καὶ ψήφῳ τοῦ βασιλέως, αὖθις ἐγχειρισθεῖσα. Τότε οὖν ἐκ τοῦ δήμου τις, ᾧ φαινόμενον τὸ πλῆθος ἄπειρον, καὶ οἷόν τι πέλαγος, οὐχ ὁριζόμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς, πρός τινα λέγεται τῶν ἑαυτοῦ συνήθων καὶ φίλων, ὃ φιλεῖ συμβαίνειν ἐν τοῖς τοιούτοις, εἰπεῖν· εἰπέ μοι, ὦ βέλτιστε, ἤδη ποτὲ τεθέασαι δῆμον τοσοῦτον, καὶ οὕτως ὁμόψυχον, ἐφ' ἑνὸς ἀνθρώπου τιμῇ χυθέντα; οὐ φάναι τὸν νεανίαν· ἀλλ' ἐμοὶ μὲν δόξαν, (2) μηδ' ἂν αὐτὸς ταύτης τυχεῖν Κωνστάντιος, ὡς τῆς ἀκροτάτης τιμῆς δηλουμένης διὰ τοῦ βασιλέως. Καὶ τὸν γελάσαντα μάλα χαρίεν καὶ ἡδύ, τί τοῦτο ἔφη εἰπεῖν, ὡς δή τι λέγων μέγα καὶ θαυμαστόν; μόλις αὐτὸ οἶμαι, καὶ Ἀθανάσιον οὕτως εἰσαχθῆναι τὸν μέγαν, καὶ ἅμα ὅρκον τινὰ προσθεῖναι τῶν ἐπιχωρίων εἰς πίστιν τοῦ λόγου βεβαίωσιν. Ἐβούλετο δὲ ὁ λόγος αὐτῷ, ὃ καὶ ὑμῖν οἶμαι δῆλον, καὶ βασιλέως αὐτοῦ ἔμπροσθεν ἄγειν τὸν νῦν ἐγκωμιαζόμενον. Τοσοῦτον ἦν παρὰ πᾶσι τὸ τοῦ ἀνδρὸς τούτου σέβας, καὶ τοσαύτην τοὺς μνημονευομένους εἴσοδος νῦν ἐν καταπλήξει. Κατὰ γὰρ γένη, καὶ ἡλικίας, καὶ τέχνας διαιρεθέντες· φιλεῖ γὰρ μάλιστα ἡ πόλις αὕτη οὕτω διασχηματίζεσθαι, ὅταν τινὶ πλέκουσι τιμὴν δημοσίαν· πῶς ἂν παραστήσαιμι τῷ λόγῳ τὸ μέγα ἐκεῖνο θέαμα; ποταμὸς ἦσαν εἷς. Ποιητοῦ δὲ ἦν ἄρα καὶ τὸν Νεῖλον εἰπεῖν, τὸν χρυσορρόαν ὄντως καὶ εὔσταχυν, ἔμπαλιν ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ τὴν Χαιρέου ῥέοντα, ἡμερησίαν ὁδὸν οἶμαι καὶ περαιτέρω. Δότε μοι μικρὸν ἔτι ἐντρυφῆσαι τῷ διηγήματι· ἐκεῖσε γάρ εἰμι, καὶ οὐδὲ ἀπαχθῆναι τὸν λόγον τῆς πανηγύρεως ἐκείνης ῥᾴδιον. Πῶλος μὲν ἦγεν αὐτόν· καὶ μή με τῆς ἀνοίας (3) μέμψησθε· ὡς μικροῦ τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν ὁ πῶλος ἐκεῖνος, εἴτ' οὖν ὁ ἐξ ἐθνῶν λαός, ὃν εὖ ποιῶν ἐπιβαίνει τῆς ἀγνοίας δεσμῶν λυόμενος· εἴτε τι ἄλλο βούλεται παραδηλοῦν ὁ λόγος· κλάδοι δὲ αὐτὸν ὑπεδέχοντο, καὶ στρώσεις ἱματίων πολυανθῶν καὶ ποικίλων προρριπτουμένων καὶ ὑπορριπτουμένων, ἐνταῦθα μόνον ἀτιμασθέντος τοῦ ὑψηλοῦ καὶ πολυτελοῦς, καὶ τὸ ἴσον μὴ ἔχοντος, εἰκὼν καὶ αὕτη τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ, καὶ οἱ προβοῶντες καὶ (4) προχορεύοντες. Πλὴν ὅσον οὐ παίδων ὅμιλος μόνον ὁ εὐφημοῦν ἦν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γλῶσσα σύμφωνος καὶ ἀντίθετος νικᾶν ἀλλήλους ἀγωνιζομένων. Ἐῶ γὰρ λέγειν κρότους πανδήμους, καὶ μύρων ἐκχύσεις, καὶ παννυχίδας, καὶ πᾶσαν φωτὶ καταστραπτομένην

A cauſas inita, Alexandriam repeteret, cum ea comparari poſſe.

17. Quin & de honore illo hujuſmodi quiſpiam ſermo circumfertur: dicam enim, ſupervacaneus licet videri poſſit, ac velut condimentum, adventitiumque florem orationi adjungam. Poſt illius adventum quidam in urbem vehebatur, alteram jam præfecturam gerens (noſter hic erat, quippe Cappadox, vir in primis clarus: nec mihi dubium eſt, quin Philagrium illum a me nominari ſentiatis) ea porro civium erga illum amoris flamma, ut nec ulla alia par, nec erga alium: honor autem, ut rem totam B paucis verbis ob oculos ponam, amoris magnitudini reſpondens: cui etiam urbis adminiſtratio tum civium deprecatione, tum Imperatoris calculo & ſententia rurſus mandata fuerat. Tum igitur e vulgo quiſpiam, cui infinita multitudo videbatur, ac velut pelagus quoddam oculis haudquaquam circumſcriptum, ad amicum quemdam & familiarem, ut in hujuſmodi rebus accidere ſolet, ita locutus eſſe fertur: dic mihi, vir optime, tantamne unquam populi C multitudinem vidiſti, tamque concordibus animis ad unum hominem ornandum effuſam? Minime, inquit juvenis. Ac ne Conſtantium quidem ipſum pari honorificentia exceptum fuiſſe opinor: tamquam videlicet per Imperatoris nomen ſummus honoris vertex ſignificaretur. Tum ille perquam ſuaviter arridens, quid ais, inquit, quaſi magnum aliquid & admirandum dicens? Imo magnum quoque illum Athanaſium pari honore introductum fuiſſe, vix adduci poſſum, ut credam: ſimulque patrium quoddam jusjurandum ad id, quod dixerat, confirmandum adjunxit. Eo autem hic ſermo ſpectabat, D quemadmodum etiam vobis perſpicuum eſſe arbitror, ut Imperatori quoque ipſi Athanaſium anteferret. Tanta erat apud omnes viri hujus veneratio! Tanto ſtupore ingreſſus cjus memoria hominum mentes etiamnum defixas tenet! Nam per ſexus & ætates atque artes diviſi (ſolet enim maxime civitas illa ad hunc modum inſtrui, cum publico honore afficiendum aliquem ſuſcipit. Quonam vero mődo ſpectaculi illius magnitudinem oratione referre queam?) Fluvius unus omnes erant. Nilum etiam Poeta quiſpiam diceret, illum inquam vere auriſluum, & ſpicis uberem, ab urbe ad Chæreum re- E troacto curſu fluentem, diei unius itinere, atque eo amplius. Liceat mihi per vos quæſo paulum adhuc in hac narratione laſcivire. Illic enim animus verſatur, nec ſermonem ab ea ſolemnitate revocare facile poſſum. Pullus ipſum vehebat (ac peto a vobis, ne me audaciæ accuſetis) non ſecus fere, ac Jeſum meum pullus ille: ſive Gentilis populus, quem ignorantiæ vinculis ſolutum percommode conſcendit, ſive quid aliud nobis hoc ſermone deſignetur. Hoc unum interfuit, quod Chriſtum rami ſuſceperunt, & varia indumenta, multiplicique florum genere conſtrata, ante ipſum projecta ſunt: excelſo autem & F magnifico viro Athanaſio nihil tale factum eſt. In eoque uno impares honoris partes habuit. Jam hic quoque adventus Chriſti expreſſam imaginem videre licet, quod erant etiam, qui præeundo clamarent, ac chorum agerent: niſi quod non puerilis dumtaxat turba fauſtis illum acclamationibus excipiebat, verum etiam omnis lingua concors & adverſaria hominum ſeſe mutuo ſuperare contendentium. Nam quid publicos plauſus commemorem, & unguentorum profuſiones, pervigilia & totam urbem lumine

(1) Ita cum edit. Greg. multi mſſ. Alii cum Edd. Athan. δυσυπάρχων.

(2) Ita omnes ferme mſſ. Editi vero, μηδ' ἂν αὐτὸν ταύτης τυχεῖν Κωνστάντιον. Edit. Greg. μηδ' ἂν αὐτὸς ταύτης τυχεῖν Κωνστάντιος male.

(3) Palat. μέμψησθε.

(4) Sic mſſ. & edit. Greg. Edit. Athan. καὶ χορεύοντες.

coruſcantem, publica item & privata convivia, cæteraque, per quæ urbes lætitiæ atque hilaritatis argumenta edunt, quæ tum illi ampliſſime, & ſupra quam credi queant, conferebantur.

18. Sic vir eximius, ac tum tali pompa & celebritate civitatem ſuam ingreditur. Sed enim fortaſſe vitæ rationes ita inſtituit, ut eos decet, qui tantæ hominum multitudini præfuturi ſunt, verum nequaquam parem vitæ doctrinam attulit: aut non ita decertavit, ut docuit; aut minus quam quivis eorum, qui pro recta doctrina certamen adierunt, periclitatus eſt: aut minores, quam pro certaminum merito honores conſecutus eſt: aut denique honoribus illis, quibus in ingreſſu ornatus eſt, poſt ingreſſum decori atque ignominiæ fuit? Minime gentium. Verum omnia, non ſecus atque in cithara, inter ſe, apta & connexa erant, pulchreque congruebant, tum vita & doctrina, tum certamina & pericula, tum reditus, & quæ reditum ſunt conſecuta. Nam ſimul atque ad Eccleſiam pervenit, non eodem modo affectus eſt, quo ii ſolent, qui per iræ impotentiam cæcutiunt, &, ut quidque primum occurrit, ita illud, quamlibet etiam dignum, a quo manus abſtineantur, protrudunt aut feriunt, ira nimirum animi principatum tenente. Verum hoc potiſſimum tempus ad nominis celebritatem & gloriam idoneum ſibi eſſe arbitratur, (quandoquidem fere fit, ut qui in calamitate verſatur, moderatiorem ſe præbeat, qui autem referendæ injuriæ poteſtatem nactus eſt, inſolentius ſe gerat) tanta lenitate atque humanitate res eorum, a quibus læſus fuerat adminiſtravit, ut ne iis quidem ipſis, ſi hoc dici poteſt, ipſius reditus moleſtus fuerit. Ac templum quidem ſacrilegis nundinatoribus, iiſque qui Chriſto ad quæſtum abutebantur, repurgat, in hoc quoque ſcilicet Chriſtum referens: niſi quod non texto flagello, ſed probabilibus argumentis atque ad perſuadendum accommodatis id efficit. Tum eos, qui inter ſe, & cum ipſo ſimultates gerebant, in concordiam reducit: & quidem ita, ut nullius pacificatoris opera ad eam rem opus haberet. Adhæc injuria affectos tyrannide liberat, nullum eorum, qui ipſius cauſæ ſtudebant, & eorum, qui adverſas partes ſequebantur, delectum habens. Prolapſam inſuper fidei doctrinam erigit: ac libere rurſus Trinitas prædicatur, ſuper candelabrum poſita, ſplendidoque unius divinitatis lumine animas omnes colluſtrans. Leges etiam rurſus orbi terrarum præſcribit, atque omnium mentes ad ſe convertit, aliis epiſtolas mittens, alios accerſens, nonnullos etiam ultro accedentes erudiens, omnibuſque liberam voluntatem pro lege proponens. Hoc enim ſolum ad præmonſtratum virtutis iter ſufficere cenſebat. Ut in ſumma dicam, duorum laudabilium lapidum naturam imitatur. Nam & percutientibus adamas efficitur, & diſſidentibus magnes, arcana naturæ vi ferrum trahens, ac duriſſimam omnium materiam ſibi adſciſcens.

19. Sed ſcilicet fieri non poterat, ut invidia hæc ferret, atque Eccleſiam, priſtinæ gloriæ ſuæ veterique ſanitati reſtitutam, videre ſuſtineret, diſſectis nimirum partibus celerrima cicatrice, velut in corpore, obductis. Ac proinde Imperatorem adverſus eum excitat, in eodem, quo ipſe, defectionis crimine verſantem, atque improbitate parem, tempore ſolo poſteriorem, qui primus Chriſtianorum Imperatorum adverſus Chriſtum furore percitus, atque impietatis baſiliſcum, quem multo ante parturiebat, oblata occaſione, ſubito preſundens, ſimul atque

τὴν πόλιν, καὶ δημοσίας ἑστιάσεις, καὶ οἰκιδίας, καὶ ὅσοις αἱ πόλεις τὸ φαιδρὸν ἐπισημαίνουσιν, ἃ τότε μεθ' ὑπερβολῆς ἐκείνῳ καὶ ὑπὲρ τὸ εἰκὸς ἐχαρίζετο.

18. Οὕτω τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος, καὶ μετὰ τοιαύτης κατελάμβανε τῆς πανηγύρεως. ἆρ' οὖν ἰδίᾳ μὲν, ὥσπερ εἰκὸς τοὺς λαοῦ τοσούτου προστησομένους; ἐδίδαξε δὲ οὐχ ὡς ἐβίωσεν; ἠγωνίσατο δὲ οὐχ ὡς ἐδίδαξεν; ἐκινδύνευσε δὲ τῶν ὑπὲρ τοῦ λόγου τινὸς ἠγωνισμένων ἔλαττον; ἐτίμηται δὲ ἢ ἠγώνισται μεῖον; κατῄσχυνε δέ τι τῶν τῆς εἰσόδου μετὰ τὴν εἴσοδον; οὐδαμῶς. πάντα δὲ ἀλλήλων ἐχόμενα, ὥσπερ ἐν λύρᾳ μιᾷ, καὶ τῆς αὐτῆς ἁρμονίας, ὁ βίος, ὁ λόγος, οἱ ἀγῶνες, οἱ κίνδυνοι, αἱ τῆς ἐπανόδου, τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον· ὁμοῦ τε γὰρ τὴν ἐκκλησίαν καταλαμβάνει, καὶ ὃ πάσχουσι πολλοὶ τῶν δι' ἀμετρίαν ὀργῆς τυφλωττόντων, καὶ ὅ, τι ἂν ἐμπέσῃ, τοῦτο πρῶτον (1) περιωθοῦσι, κἂν τι τῆς φειδοῦς ἄξιον ὂν τύχοι, τοῦ θυμοῦ δυναστεύοντος. ἀλλὰ τοῦτον μάλιστα εὐδοκιμήσεως αὐτῷ καιρὸν εἶναι νομίσας, ἐπειδὴ τὸ μὲν πάσχον κακῶς ἀεὶ μετριώτερον, τὸ δὲ ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ ἀντιδρᾷν ἀκρατέστερον. οὕτω πρᾴως καὶ ἠπίως τὰ τῶν λελυπηκότων μεταχειρίζεται, ὡς μηδὲ αὐτοῖς ἐκείνοις οἷόν τι εἶναι εἰπεῖν, ἀηδῆ γενέσθαι τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἐπάνοδον. καθαρεῖ μὲν γὰρ τὸ ἱερὸν τῶν θεοκαπήλων καὶ χριστεμπόρων, ἵνα καὶ τοῦτο τῶν Χριστοῦ μιμήσηται. πλὴν ὅσον οὐ φραγελλίῳ πλεκτῷ· λόγῳ δὲ πιθανῷ τοῦτο ἐργάζεται, καταλλάττει δὲ τὸ στασιάζον, πρός τε αὐτὸ καὶ ἑαυτὸν, οὐδενὸς τῶν συναγόντων προσδεηθείς· λύει δὲ τοὺς ἠδικημένους τῆς τυραννίδος, οὐδὲν διελὼν τοὺς τῆς (2) αὐτοῦ μερίδος καὶ τῆς ἐναντίας· ἀνίστησι δὲ πεπτωκότα λόγον. παῤῥησιάζεται δὲ ἡ Τριὰς πάλιν ἐπὶ τὴν λυχνίαν τεθεῖσα, καὶ λαμπρῷ τῷ φωτὶ τῆς μιᾶς θεότητος τὰς πάντων ψυχὰς ἀναστράπτουσα. νομοθετεῖ δὲ τῇ οἰκουμένῃ πάλιν· ἐπιστρέφει δὲ πρὸς ἑαυτὸν πᾶσαν διάνοιαν, τοῖς μὲν ἐπιστέλλων, τοὺς δὲ διδάσκων. ἔστι δὲ οὓς καὶ ἀκλήτους προσιόντας στηρίζων, πᾶσι δὲ νόμον ἕνα προθεὶς τὸ βούλεσθαι. καὶ γὰρ τοῦτο μόνον ἐξήρκει πρὸς ὁδηγίαν τοῦ κρείττονος. ἐν κεφαλαίῳ δὲ εἰπεῖν, δύο λίθων μιμεῖται φύσεις ἐπαινουμένων. γίνεται γὰρ τοῖς μὲν παίουσιν ἀδάμας· τοῖς δὲ στασιάζουσι μαγνῆτις, ἀῤῥήτῳ φύσεως βίᾳ τὸν σίδηρον ἕλκουσα, καὶ (3) τὸ στεῤῥότατον ἐν ὕλαις οἰκειουμένη.

19. Ἀλλ' οὐ γὰρ ἔμελλε ταῦτα οἴσειν ὁ φθόνος· οὐδὲ τὴν ἐκκλησίαν ὁρῶν ἀνέξεσθαι πάλιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς δόξης, καὶ τῆς παλαιᾶς ὑγιείας, τάχιστα τοῦ διεστῶτος συμπλασθέντος, ὥσπερ ἐν σώματι. διὰ τοῦτο ἐπανίστησιν αὐτῷ τὸν συναποστάτην ἑαυτῷ βασιλέα, καὶ τὴν κακίαν ὁμότιμον, χρόνῳ μόνῳ λειπόμενον· ὃς πρῶτος Χριστιανῶν βασιλέων κατὰ Χριστοῦ μανεὶς, καὶ ὃν ὤδινε πόῤῥωθεν ἐν ἑαυτῷ βασιλίσκον τῆς ἀσεβείας ἀναῤῥήξας ἀθρόως, ἐπειδὴ καιρὸν ἔλαβεν, ὁμοῦ τε αὐτοκράτωρ ἀναδείκνυται· καὶ κακὸς μὲν περὶ τὸν πι-

τῶν-

(1) Unus Colb. περιωθῶσι. Mox duo, τύχῃ.
(2) Quidam mss. αὐτοῦ.

(3) Multi mss. τὸ στεῤῥότατον.

ἐκδόσαντι βασιλεία (1) ὁ βασιλεὺς γίνεται· κακίων δὲ περὶ τὸν σεσωκότα Θεὸν, καὶ δυσχερὴς ἐπειδὴ τῶν πάντοτε γενομένων ἀπανθρωπότατος, ὅσῳ τὸ πιθανὸν τῇ τυραννίδι μίξας. φθονῶν γὰρ τοῖς πάθεσι, καὶ τὰς ἐπὶ τοῖς ἄθλοις τιμὰς ἀμφίβολον ἐποίει, ἢ τὸ τῆς ἀνδρείας φιλότιμον ταῖς ἐν τοῖς λόγοις στροφαῖς καὶ πλοκαῖς, ἐπὶ τὸν τρόπον μετενέγκων· ἢ, τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ τρόπου καὶ περὶ ἐκεῖνα συνδήσας, καὶ τὸ ἔνοικον αὐτῷ πονηρὸν τῆς πολυτεχνίας μιμούμενος. οὗτος μικρὸν μὲν ἔργον ἐνόμισεν εἶναι τὸ πάντων Χριστιανῶν (2) ὑποχειρώσασθαι γένος, μέγα δὲ τὸ Ἀθανασίου κρατῆσαι, καὶ τῆς ἐκείνου περὶ τὸν λόγον ἡμῶν δυνάμεως. καὶ γὰρ ἑώρα μηδὲν ὂν αὐτῷ πλέον τῆς καθ' ἡμῶν ἐννοίας, διὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀντιπαράταξιν καὶ ἀντίθεσιν, ἀλλὰ τοῦ κινουμένου Χριστιανῶν ἀναπληρουμένου διὰ τῆς Ἑλληνικῆς προσθήκης, καὶ τῆς ἐκείνου συνέσεως, ὃ καὶ παράδοξον. ταῦτ' οὖν ἐννοῶν καὶ ὁρῶν ὁ δεινὸς ἐκεῖνος παραλογιστὴς καὶ διώκτης, οὐδὲ ἐπὶ τοῦ πλάσματος ἔτι μένει καὶ τῆς σοφιστικῆς ἀνελευθερίας· ἀλλὰ τὴν πονηρίαν γυμνώσας, φανερῶς ὑπερορίζει τὸν ἄνδρα τῆς πόλεως. ἔδει γὰρ τρισὶ παλαίσμασι τὸν γενναῖον νικήσαντα, τελείως τυχεῖν καὶ τῆς ἀναρρήσεως.

20. Μικρὸν τὸ ἐν μέσῳ, καὶ Πέρσαις μὲν ὁ δίκην δίδωσι τὸν ἀλιτήριον, ἐκεῖ δικάζει, καὶ βασιλέα φιλόδοξον ἐκπέμψασα, νεκρὸν ἐπανάγει, μηδ' ἐλεούμενον. ὡς δὲ ἐγὼ (3) τινος ἤκουσα, μηδὲ τῆς ταφῆς προσλαμβανόμενον, ἀλλ' ὑπὸ τῆς σεισθείσης δι' αὐτὸν γῆς ἀποσειόμενον καὶ ἀναβρασσόμενον, προοίμιον οἶμαι τῆς ἐκεῖθεν κολάσεως. ἀνίσταται δὲ βασιλεὺς ἕτερος, οὐκ ἀναιδὴς τῷ προσώπῳ κατὰ τὸν προειρημένον, οὐδὲ τοῖς πονηροῖς ἔργοις καὶ ἐπιστάταις ἐκθλίβων τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ λίαν εὐσεβής τε καὶ ἥμερος. ὃς ἵνα ἄριστον (4) ἑαυτῷ προκαταστήσηται τὴν τῆς βασιλείας κρηπῖδα, καὶ ὅθεν δὴ τῆς εὐνομίας ἄρξηται, λύει μὲν τοῖς ἐπισκόποις τὴν ἐξορίαν, τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι, καὶ πρὸ πάντων τῷ πρὸ πάντων τὴν ἀρετὴν, καὶ προδήλως ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πολεμηθέντι. ζητεῖ δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως τὴν ἀλήθειαν ὑπὸ πολλῶν διασπασθεῖσαν, καὶ συγχυθεῖσαν, καὶ εἰς πολλὰς δόξας καὶ μοίρας νενεμημένην· ὥστε μάλιστα μὲν τὸν κόσμον ὅλον (5) εἰ οἷόν τε συμφωνῆσαι, καὶ εἰς ἓν ἐλθεῖν τῇ συνεργίᾳ τοῦ πνεύματος. εἰ δ' οὖν, ἀλλ' αὐτόν γε μετὰ τῆς βελτίστης γενέσθαι κἀκείνῃ παρασχεῖν τὸ κράτος, καὶ παρ' ἐκείνης ἀναλαβεῖν, λίαν ὑψηλός τε καὶ μεγαλοπρεπὴς περὶ τῶν μεγίστων διανοούμενος. ἔνθα δὴ καὶ μάλιστα διεδείχθη τοῦ ἀνδρὸς ὁ καθαρότης, καὶ τὸ ἔρεισμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. τῶν γὰρ ἄλλων ἁπάντων ὅσοι τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου τριχῇ νενεμημένων, καὶ πολλῶν μὲν ὄντων τῶν περὶ τὸν υἱὸν ἀρρωστούντων· πλειόνων δὲ τῶν περὶ τὸ πνεῦμα ἅγιον, ἔνθα καὶ (6) τὸ ἧττον ἀσεβεῖν, εὐσέβεια ἐνομίσθη, ὀλίγων δὲ τῶν κατ' ἀμφότερα

A Imperator declaratus eſt, ſtatim & erga Imperatorem, qui ipſius fidei imperium commiſerat, improbe, & erga Deum, cui ſalutem debebat, improbius ſe gerit. Ac perſecutionem omnium, quæ umquam fuerunt, teterrimam excogitat: quatenus perſuaſionem & ſermonis blanditias tyrannidi adjungens: (nam eos etiam honores, qui ob certamina tribui ſolent, Martyribus iovidebat) fortitudinis laudem in dubium revocabat, verborum nempe captiones & argutias ad mores ſuos transferens, aut, ut verius loquar, a moribus & ingenii vaſritie ad ea ſcelera ſtudium conferens, dæmoniſque, qui in ipſius pe- B ctore domicilium habebat, artem multiplicemque verſutiam imitans. Hic parum amplum atque præclarum eſſe arbitratus eſt, univerſam Chriſtianorum nationem imperio ſuo ſubjicere: magnum autem & glorioſum fore, ſi Athanaſium ejuſque in Chriſtiana doctrina vim & facultatem ſuperaret. Perſpiciebat enim, nihil ſibi ex ſuis in nos conſiliis accedere, quod adverſus eum in acie ſtaret Athanaſius, ejuſque conatibus obſiſteret. Id enim, quod ex Chriſtianis decedebat, Gentilium acceſſione, ipſiuſque prudentia quotidie ſupplebatur: id quod ſane mirandum erat. Quæ cum callidus ille impoſtor & perſecutor ani- C madverteret & cerneret, ne perſonam quidem diutius ferre, ac ſophiſtica & ſervili diſſimulatione uti ſuſtinuit, verum animi perverſitate detecta palam apertеque hominem e civitate præcipitem exturbat. Egregium enim virum triplici certamine vincere oportebat, ut perfectum etiam præconium conſequeretur.

20. Non multum temporis interceſſerat, cum impium illum & ſacrilegum ad Perſas vis numinis ultrix ablegat, illicque cauſam diſceptat: & quem magnificum & honoris cupiditate flagrantem tranſmiſerat, eumdem mortuum reducit, ne miſeratione qui- D dem quemquam permoventem: imo, ut mihi quiſpiam narravit, nec ad ſepulturam aſſumtum, ſed a terra, quæ propter ipſius ſcelus tremore affecta fuerat, excuſſum, æſtuque vehementi projectum: inſequentis, ut opinor, ſupplicii præludium. Surgit autem alter Imperator, facie minime impudens, quemadmodum is, de quo ante verba fecimus, nec pravis operibus, & operum præfectis Iſraelem opprimens, ſed mira pietate animique lenitate præditus. Qui, ut pulcherrimum imperii ſui fundamentum jaceret, rectamque legum ſanctionem, unde conveniebat, auſpicaretur, cum omnes alios Epiſco- E pos, tum eum ante omnes, qui omnibus virtute præſtabat, ac citra dubitationem ullam pietatis cauſa oppugnatus fuerat, ab exilio revocat. Quin etiam fidei noſtræ veritatem a multis laceratam & perturbatam, atque in ſexcentas opiniones parteſque diſtractam ſibi tradi poſtulavit: ut maxime quidem univerſus orbis, ſi fieri poſſet, in fidei negotio conſentiret, Spirituſque auxilio in unum coiret: ſin minus, ipſe certe optimæ parti ſeſe adjungeret, ſimulque & ei robur afferret, & ab ea viciſſim acciperet, excelſe ſimul & magnifice de rebus maximis cogitans. Atque hic potiſſimum Athanaſius puritatis ſuæ F fideique in Chriſtum firmæ & conſtantis ſpecimen edidit. Nam cum cæteri omnes, qui doctrinam noſtram profitebantur, trifariam diviſi eſſent, ac multi circa Filium, plures etiam circa Spiritum ſanctum ægram fidem haberent, (ubi levior impietas pietatis opinionem ferebat) pauci autem utrinque ſani & in-

(1) In quibuſdam mſſ. hæc, ὁ βασιλεὺς deſunt.
(2) Quidam, παρασπάσασθαι.
(3) Sic omnes mſſ. Edit. Greg. τινός σοι.
(4) Omnes fere mſſ. Colb. ἑαυτῷ καταστήσηται.
(5) Multi mſſ. Colb. εἰ οἷός τε συμφωνῆσαι. In uno hæc deſunt εἰ & τε. Edit. Gregor. εἰ οἷόν τε συμφωνῆσαι. Mox duo Colb. habent εἰ δ' οὖ, non incommode. Ibid. complures Colb. ἀλλ' αὐτός.
(6) In edit. Greg. & in quibuſdam mſſ. τὸ deeſt, in aliis habetur. Mox magna pars mſſ. cum edit. Greg. ὀλίγοι δὲ τῇ κατ' ἀμφότερα ὑγιαίνοντες.

incolumes eſſent, primus ille & ſolus, aut cum admodum paucis, veritatem palam apertiſque verbis promulgare non dubitavit, unam trium perſonarum divinitatem & eſſentiam ſcripto confeſſus: & quod multis illis Patribus circa Filium prius conceſſum fuerat, idem ipſe poſtea in afferenda Spiritus ſancti divinitate ſuperno afflatu conſecutus. Atque Imperatori donum vere regium & magnificum offert, ſcriptam nimirum fidei confeſſionem adverſus novum dogma nuſquam in Scriptura expreſſum: ut ſic & Imperatorem Imperator, & doctrinam doctrina, & libellum libellus frangeret atque opprimeret.

21. Hujus confeſſionis, ut mihi videtur, auctoritate permoti, tum Occidentales, tum quidquid in Oriente vitale eſt, partim animo tenus pietatem colunt, ſi quid ipſorum verbis fidei habendum eſt, ulterius autem eam non proferunt, velut mortuum quemdam fœtum, in materno utero extinctum: partim eam, igniculi cujuſdam inſtar, nonnihil accendunt, haſtenus ſcilicet, ut tempori, atque acrioribus & ferventioribus orthodoxis, aut piæ plebi utcumque ſatisfaciant: partim denique omni verborum libertate veritatem prædicant: a qua parte utinam ipſe ſtem (nec enim majus quiddam jactare audeo) non jam timiditati meæ ignaviæque conſulens, eique aliorum tarditatem & mentis imbecillitatem prætexens, (ſatis enim ſuperque diſpenſavimus, non modo alienos nobis non adjungentes, ſed noſtros etiam corrumpentes: quod ſane malorum diſpenſatorum eſt) verum partum in lucem efferens, & accurate nutriens, atque omnibus ob oculos proponens, quotidie augeſcentem. Sed hoc in illo minus admirationis mereri videtur. Nam qui re ipſa pro veritatis defenſione periculis ſe objecerat, quid mirum, ſi eamdem ſcripto confeſſus ſit? Quod vero mihi in ipſo maxime mirari ſubit, quodque non citra damnum ſilentio præteriri poteſt, hac præſertim tempeſtate, qua multæ contentiones diſſidiaque gignuntur, hoc adhuc ſuperioribus adjiciam. Nam his quoque, qui nunc vivunt, hæc actio doctrina eſſe queat, ſi ipſum nobis imitandum proponamus. Quemadmodum enim ab una & eadem aqua non tantum ea pars disjungitur, quam manus inter hauriendum reliquit, verum id etiam, quod manu comprehenſum per digitos effluit: eodem modo a nobis non impiæ ſolum doctrinæ cultores, verum etiam qui pietatis laude in primis excellunt, præciduntur, idque non in parvis dumtaxat & contemnendis dogmatis (minus enim hoc grave eſſet) verum etiam in verbis, quæ ad eumdem omnino ſenſum tendebant. Nam cum eſſentia una, & tres hypoſtaſes a nobis pie dicerentur, (quod alterum divinitatis naturam, alterum trium Perſonarum proprietates declaret,) atque eodem quidem modo apud Romanos intelligerentur, cæterum ob linguæ illius anguſtiam & verborum inopiam hypoſtaſin ab eſſentia diſtinguere non poſſent, eoque factum eſſet, ut pro ea, ne tres ſubſtantias admittere viderentur, Perſonarum vocabulum inducerent, quid tandem contigit? Res profecto ridicula, vel potius miſeranda. Diverſæ fidei ſpeciem præbuit levis illa & jejuna de vocum ſono altercatio. Hic deinde & Sabelliſmus ob tres Perſonas excogitatus eſt, & Arianiſmus ob tres hypoſtaſes, quorum utrumque perti-

ὑγιαινόντων, πρῶτος καὶ μόνος ἢ κομιδῇ σὺν ὀλίγοις ἀποτολμᾷ τὴν ἀλήθειαν σαφῶς ἐποσὶ καὶ διαῤῥήδην τῶν τριῶν μίαν θεότητα καὶ οὐσίαν ἐγγράφως ὁμολογήσας· καὶ ὃ τῷ πολλῷ τῶν πατέρων ἀριθμῷ περὶ τὸν υἱὸν ἐχαρίσθη πρότερον, τοῦτο περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος αὐτὸς ἐμπνευσθεὶς ὕστερον, καὶ δῶρον βασιλικὸν ὄντως καὶ μεγαλοπρεπὲς τῷ βασιλεῖ προσενεγκὼν, ἔγγραφον τὴν εὐσέβειαν κατὰ τῆς ἀγράφου καινοτομίας, ἵνα βασιλεῖ μὲν βασιλεὺς, λόγῳ δὲ λόγος, γράμματι δὲ γράμμα καταπαλαίηται.

21. Ταύτην μοι δοκοῦσιν αἰδόμενοι τὴν ὁμολογίαν οἱ, τι τῆς ἑσπερίας, καὶ τῆς ἑῴας ὅσον βιώσιμον, οἱ μὲν μέχρι διανοίας ἄγειν τὸ εὐσεβὲς, εἴ τι λέγουσιν αὐτοῖς πιστευτέον, παραιτεῖσθαι δὲ μὴ (1) προάγειν, ὥσπερ τι νεκρὸν κύημα ταῖς μήτραις ἐναποθνῆσκον· οἱ δὲ μικρὸν ἐξάπτειν ὥσπερ σπινθῆρα, ὅσον ἀφοσιοῦσθαι τὸν καιρὸν, ἢ τῶν ὀρθοδόξων τοὺς θερμοτέρους, (2) ἢ τῶν λαῶν τὸ φιλόθεον. οἱ δὲ καὶ παῤῥησιάζεσθαι τὴν ἀλήθειαν, ὧν αὖ εἴην ἐγὼ μερίδος· οὐ γὰρ τολμῶ τι πλέον καυχήσασθαι· μηκέτι τὴν ἐμὴν δειλίαν οἰκονομῶν. ὡς δὴ τὴν τῶν σαθροτέρων διάνοιαν· ἱκανῶς γὰρ ᾠκονομήσαμεν, μήτε τὰ ἀλλότρια προσλαμβάνοντες, καὶ τὰ ἡμέτερα φθείροντες, ὃ κακῶν ὄντως ἐστὶν οἰκονόμων· ἀλλ' εἰς φῶς ἄγειν τὸν τόκον, καὶ μασὶ ἀσφαλῶς ἐκτρέφειν, καὶ ταῖς ἁπάντων ὄψεσι προστιθεὶς ἀεὶ τελειούμενον. τοῦτο μὲν οὖν ἧττον ἐκείνου θαυμάζω ἄξιον. ὁ γὰρ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας προκινδυνεύσας, τί θαυμαστὸν εἰ γράμματι ταύτην καθωμολόγησεν; ὃ δέ μοι μάλιστα τοῦ ἀνδρὸς θαυμάζειν ἔπεισι, καὶ ζημία τὸ σιωπᾷν διὰ τὸν καιρὸν μάλιστα (3) πολλὰς φύοντα τὰς διαστάσεις, τοῦτο ἔτι προσθήσω τοῖς εἰρημένοις. γένοιτο γὰρ ἂν τι παίδευμα καὶ τοῖς νῦν ἡ πρᾶξις, εἰ πρὸς ἐκεῖνον βλέποιμεν. ὡς γὰρ ὕδατος ἑνὸς τέμνεται, οὐ τοῦτο μόνον, ὅσον ἡ χεὶρ ἀφῆκεν ἀρυομένη, ἀλλὰ καὶ ὅσον τῇ χειρὶ περιληφθὲν τῶν δακτύλων ἐξέῤῥει· οὕτω καὶ ἡμῶν, οὐχ ὅσον ἀσεβὲς χωρίζεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσον εὐσεβέστερον, οὐ περὶ δογμάτων μόνον μικρῶν καὶ παροραθῆναι ἀξίων· ἧττον γὰρ ἂν ἦν τοῦτο δεινόν· ἀλλ' ἤδη καὶ περὶ ῥημάτων εἰς τὴν αὐτὴν φερόντων διάνοιαν. τῆς γὰρ μιᾶς οὐσίας, καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων λεγομένων μὲν ὑφ' ἡμῶν εὐσεβῶς· τὸ μὲν γὰρ τὴν φύσιν δηλοῖ τῆς θεότητος, τὸ δὲ τὰς τῶν τριῶν ἰδιότητας· νοουμένων δὲ καὶ παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς ὁμοίως, ἀλλ' οὐ δυναμένοις διὰ στενότητα τῆς παρ' αὐτοῖς γλώττης καὶ ὀνομάτων πενίαν, διελεῖν ἀπὸ τῆς οὐσίας τὴν ὑπόστασιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀντεισαγούσης τὰ πρόσωπα, ἵνα μὴ τρεῖς οὐσίαι παραδεχθῶσι, τί γίνεται; ὡς λίαν (4) γελοῖον καὶ ἐλεεινόν· πίστεως ἔδοξε διαφορὰ ἡ περὶ τὸν ἦχον σμικρολογία· εἶτα Σαβελλισμὸς ἐνταῦθα ὑπενοεῖτο τοῖς τρισὶ προσώποις, καὶ Ἀρειανισμὸς ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσι, τὰ τῆς φιλονεικίας

(1) Alii mſſ. μὴ προάγειν, alii μὴ προσάγειν. Paulopoſt mſſ. quidam, μικρόν τι. Mox quidam σπινθῆρα, alii σπινθῆρας.
(2) Hæc ἢ τῶν λαῶν τὸ φιλόθεον deſunt in Palat.
(3) Sic omnes mſſ. Colb. edit. vero, πολλὰς ποιοῦντα.
(4) Palat. γελοῖον ἢ ἐλεεινόν.

νίας ἀναπλάσματα. εἶτα τί; προστιθεμένου μικροῦ τινος ἀεὶ τῷ λυποῦντι, ὃ λυπηρὸν φιλονεικία ποιεῖ, κινδυνεύει συναπορραγῆναι ταῖς συλλαβαῖς τὰ πέρατα. ταῦτ' οὖν ὁρῶν καὶ ἀκούων ὁ μακάριος ἐκεῖνος, καὶ ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καὶ μέγας τῶν ψυχῶν οἰκονόμος, οὐκ ᾠήθη δεῖν παριδεῖν τὴν ἄτοπον οὕτω καὶ ἄλογον τοῦ λόγου κατατομήν. τὸ δὲ παρ' ἑαυτοῦ φάρμακον ἐπάγει τῷ ἀρρωστήματι. πῶς οὖν τοῦτο ποιεῖ; προσκαλεσάμενος ἀμφότερα τὰ μέρη ἠπίως καὶ φιλανθρώπως, καὶ τὸν νοῦν τῶν λεγομένων ἀκριβῶς ἐξετάσας, ἐπειδὴ συμφρονοῦντας εὗρε, καὶ οὐδὲν διεστῶτας κατὰ τὸν λόγον, τὰ ὀνόματα συγχωρήσας, συνδεῖ τοῖς πράγμασι.

22. Τοῦτο τῶν μακρῶν πόνων καὶ λόγων λυσιτελέστερον, οὓς πάντες ἤδη λογογραφοῦσιν, οἷς τι (1) καὶ φιλοτιμίας συνίζάνεται, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως τι καὶ καινοτομεῖται περὶ τὸν λόγον. τοῦτο τῶν πολλῶν ἀγρυπνιῶν καὶ χαμευνιῶν προτιμότερον, ὧν μέχρι τῶν κατορθούντων τὸ κέρδος. τοῦτο τῶν ἀοιδίμων ἐξορισμῶν καὶ φυγῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐπάξιον· ὑπὲρ γὰρ ὧν ἄλλοτε πάσχειν ἐκεῖνα, (2) ταῦτα μετὰ τὸ παθεῖν ἐσπούδαζεν. τὸ δὲ αὐτὸ κἀν τοῖς ἄλλοις ποιῶν διετέλει, τοὺς μὲν ἐπαινῶν, τοὺς δὲ πλήττων μετρίως. καὶ τῶν μὲν τὸ νωθρὸν διεγείρων· τῶν δὲ τὸ θερμὸν κατέχων. καὶ τῶν μὲν ὅπως μὴ πταίσωσι προμηθούμενος· τοὺς δὲ, ὅπως διορθωθεῖεν πταίσαντες μηχανώμενος· ἁπλοῦς τὸν τρόπον, πολυειδὴς τὴν κυβέρνησιν, σοφὸς τὸν λόγον, σοφώτερος τὴν διάνοιαν, πεζὸς τοῖς ταπεινοτέροις, ὑψηλότερος τοῖς μετεωροτέροις, (3) φιλόξενος, ἱκέσιος, ἀποτρόπαιος, πάντα ὡς ἀληθῶς, ὅσα μεμερισμένως τοῖς ἑαυτῶν θεοῖς Ἑλλήνων παῖδες ἐπιφημίζουσι. προσθήσω δὲ καὶ ζύγιον, καὶ παρθένιον, καὶ εἰρηναῖον, καὶ διαλλακτήριον, καὶ πομπαῖον τοῖς ἐντεῦθεν ἐπειγομένοις. ὢ πόσας μοι ποιεῖ κλήσεις ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴ, πανταχόθεν καλῶν ἐθέλοντι. ζήσας δὲ οὕτω, καὶ παιδευθεὶς καὶ παιδεύσας, ὥστε ὅρον μὲν ἐπισκοπῆς εἶναι τὸν ἐκείνου βίον καὶ τρόπον, νόμον δὲ ὀρθοδοξίας τὰ ἐκείνου δόγματα, τίνα μισθὸν τῆς εὐσεβείας κομίζεται; οὐδὲ γὰρ τοῦτο παριδεῖν ἄξιον. ἐν γήρᾳ καλῷ καταλύει τὸν βίον, καὶ προστίθεται τοῖς πατράσιν αὐτοῦ πατριάρχαις, καὶ προφήταις, καὶ ἀποστόλοις, καὶ μάρτυσι, τοῖς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἠγωνισμένοις. καὶ ἵνα εἴπω τι καὶ βραχὺ ἐπιτάφιον, τιμᾶται τῆς εἰσοδίου τιμῶν τὴν ἐξόδιον πολυτελεστέραν· πολλὰ μὲν κινήσας δάκρυα, μείζονα δὲ τῶν ὁρωμένων τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ταῖς ἁπάντων διανοίαις ἐναποθέμενος. ἀλλ' ὦ φίλη καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, ὦ καὶ λόγου καὶ σιωπῆς μέτρα, (4) καὶ μετὰ τῶν ἄλλων σου καλῶν διαφερόντως τιμήσας, ἡμῖν μὲν ἐνταῦθα παύσαις τὸν λόγον, εἰ καὶ τῆς ἀληθείας ἐνδεέστερον, ἀλλὰ τῆς γε πρὸς δύναμιν οὐ λειπόμενον· αὐτὸς δὲ ἄνωθεν ἡμᾶς ἐποπτεύοις ἵλεως, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον διεξάγοις τέλειον, τελείας τῆς Τριάδος προσκυνητὴν, τῆς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι θεωρουμένης καὶ σεβομένης. καὶ ἡμᾶς εἰ μὲν εἰρηνικῶς, κατέχοις καὶ

A nax contendendi ſtudium effinxerat. Quid poſtea? Cum exigua res aliqua quotidie accederet, quæ moleſtiam afferret (moleſta autem, ut videretur, contentio faciebat) eo tandem res adducta eſt, ut periculum eſſet, ne orbis terrarum fines una cum ſyllabis abrumperentur. Quæ cum beatus ille vir, & vere homo Dei, magnuſque animarum diſpenſator, oculis auribuſque uſurparet, tam abſurdam & a ratione alienam Verbi ſectionem diſſimulandam ac negligendam ſibi non putavit: verum medicinam morbo quamprimum adhibet. Quonam autem modo id facit? Utraque parte leniter benigne accita, verborumque ſententia B diligenter & accurate perpenſa, poſteaquam concordes reperit, nec, quantum ad doctrinam, ullo modo inter ſe diſſidentes, ita negotium tranſegit, ut nominum uſum concedens, rebus eos conſtringeret.

22. Hoc diuturnis illis laboribus & ſermonibus, quos omnes litteris mandant, longe utilius eſt: utpote qui ambitione non vacant, ob eamque fortaſſe cauſam circa fidei doctrinam quiddam innovatur. Hoc multis vigiliis & chameuniis præſtantius, quarum utilitas in his, qui hæc præſtant, deſigitur, nec latius manat. Hoc pervulgatis atque omni fama celebratis ipſius exiliis & fugis nihilo inferius exi- C ſtimandum eſt. In eadem quippe ſtudia, ob quæ calamitates illas ſibi perferendas duxerat, poſt calamitates ipſas incumbebat. Quin id etiam ipſum in aliis facere non deſinebat, alios laudibus vehens, alios parce leviterque feriens: aliorum ſocordiam excitans, aliorum fervorem reprimens: aliis, ne laberentur, providens, aliis ut lapſi erigerentur, rationem iniens: moribus ſimplex, gubernandi arte multiplex, verbis ſapiens, animo ſapientior: ſi cum humilioribus ipſi res eſſet, ad eorum captum ſe demittens, ſi cum ſublimiori mente præditis, altius aſſur- D gens, hoſpitum præſes, ſupplex, malorum depulſor, unus univerſa ea vere complexus, quæ ſingulatim Diis ſuis Gentiles tribuunt. Addam & connubialem, & virginum patronum, & pacificum, & reconciliatorem, & eorum, qui ex hac vita ad alteram properant, deductorem. O quantam nominum copiam mihi virtus ipſius ſuppeditat, undecunque cognomentum ipſi captanti! Cum autem eum vitæ curſum tenuiſſet, atque ita inſtitutus fuiſſet, alioſque inſtituiſſet, ut & vita ipſius morumque ratio Epiſcopatus norma eſſet, & ipſius dogmata pro fidei orthodoxæ lege haberentur, quod tandem pietatis præmium E capit? (neque enim hoc neglectim tranſmittendum eſt.) In bona ſenectute vitam claudit, patribuſque ſuis, Patriarchis, & Prophetis, & Apoſtolis, ac Martyribus, qui pro veritate dimicaverant, adjungitur. Geneſ. 15. 15. Atque, ut epitaphium quoddam paucis complectar, excellentiori honore in diſceſſu afficitur, quam quo in civitatis ingreſſibus ornatus fuerat: ſic videlicet e vita migrans, ut multas lacrymas excitaret, majoremque iis rebus, quæ in aſpectum cadunt, nominis ſui gloriam in omnium animis reconderet. At, o charum & ſacrum caput, tu inquam, qui præter cæteras tuas laudes ſermonis & ſilentii modum eximie colui- F ſti, orationi quidem noſtræ finem hic conſtitue, ſi virtutum tuarum præſtantiam haudquaquam aſſecutæ at viribus certe noſtris minime inferiori. Nos autem utinam ipſe benignus deſuper & placidus aſpicias, atque hunc populum gubernes, perfectum perfectæ Trinitatis, quæ in Patris & Filii & Spiritus ſancti contemplatione intelligitur & colitur, adoratorem: meque, ſi quidem res pacatæ futuræ ſint, in vita teneas,

e e gre-

(1) Sic quidam codices, recte. Editi vero, καὶ φιλοτιμία.
(2) Duo mſſ. ταῦτα καὶ μετὰ.
(3) Duo mſſ. φίλιος, ξένιος non male.
(4) Καὶ deeſt in quibuſdam mſſ.

gregemque mecum paſcas: ſin autem Eccleſia bellis flagratura eſt, reducas, aut aſſumas, tecumque, & cum tui ſimilibus colloces, tametſi magnum ſit, quod poſtulo: In ipſo Chriſto Domino noſtro, cui omnis gloria, honor, & imperium in ſæcula. Amen.

A συμποιμαίνοις· εἰ δὲ πολεμικῶς, ἐπανάγοις ἢ προσλαμβάνοις, καὶ τάξαις μετὰ σεαυτοῦ καὶ τῶν οἵων σὺ, κἂν μέγα ᾖ τὸ αἰτούμενον, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πᾶσα δόξα, τιμὴ, κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

VITA

ET CONVERSATIO

SANCTI PATRIS NOSTRI

ET CONFESSORIS ATHANASII,

Archiepiſcopi Alexandrini.

Incerto Auctore.

1. ALII quidem alia beatorum virorum ſcripta exempli & imitationis cauſa commemorent, auribuſque tradant hominum Dei amantium: ex frequenti enim eorum qui virtute clari fuere memoria, ad virtutis ſtudium & exercitium inflammamur. Ego vero quam puto omnium optimam ſecundum Deum vivendi rationem, alioqui licet ad perfecte imitandum difficilem, & inacceſſam eam ſi vel aliquatenus aſſequamur, non minimum nobis arbitror adſerre fructum. De Athanaſii loquor vita, quam ceu quamdam virtutis columnam, omnibus conſpicuam notamque exhibere conabor. Hujuſmodi namque viri vita, tot propter Deum calamitatibus perfuncti, tot tantaſque mutationes experti, tam frequentes, tam varias: non talis modo eſt, quæ probis animis admirationem una cum voluptate adſerat; ſed quæ illos ad Philoſophiæ ſtudium, ad quamcumque aliam virtutem, ſpem, magnanimitatem, patientiam opportuniſſime inſtituat. Haud facile profecto illius geſta omnia percenſere: non modo enim ob magnitudinem imitatu difficilia, ſed etiam ob multitudinem vix ſunt enumeranda: verum quæ audire utiliſſimum erit: quæ quidem, una cum aliis, explorata multis ſunt.

2. Athanaſio igitur patria fuit urbs in Ægypto celeberrima Alexandria. Parentes aliis virtute præſtantiores; ſed filio tamen uni inferiores, ut ex fructu arbor, ex germine radix, majorem conſequeretur laudem. Cujus animi ingenuitas liberalitaſque, ſanum ac conſtans ingenium, pietas erga Deum, propenſio ad ſpiritualia, ſtatim a pueritia emicuit. Vixdum enim exceſſerat ab infantia; quando (ut ſolet illa ætas ludis, & æqualium conſortio gaudere, ob animi ſimplicitatem) ad quoddam maris littus cum æqualibus ille acceſſit, viſuſque eſt ibi jocari cum illis. At res ſeria luſus ille erat, atque futurorum ſignum, necnon occaſio fuit & principium, quo ad Dei famulatum acceſſit. In ludo namque pueri ſacerdotum miniſteria imitati, Athanaſium ordinant Epiſcopum; ac qui in presbyteros & diaconos deputati erant, admovebant ipſi pueros baptiſmo nondum obſignatos, ut ab eo tingerentur. Tum ille

ΒΙΟΣ

ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

B ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

(1) ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ἀρχιεπισκόπου γενομένου Ἀλεξανδρείας.

1. ΑΛΛΟΙ μὲν ἄλλα τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ὑπομνήματα πρὸς ἀρετῆς ὑπόδειγμα καὶ ζῆλον διεξιέτωσαν, καὶ ἀκοαῖς φιλοθέων παίδων ἐνδιδότωσαν· ἀπὸ γὰρ τοῦ συνεχῶς μεμνῆσθαι
C τῶν (2) ἀρετῶν μετιόντων, τὸ καὶ μετιέναι καὶ ζηλοῦν ἀρετὴν παραγίνεσθαι πέφυκεν· ἐγὼ δὲ, ἣν τινά μοι δοκῶ πασῶν ἀρίστην κατὰ Θεὸν πολιτείαν, δυσχερῆ μὲν ἄλλως οὖσαν καὶ ἐκ περιουσίας τελείως πρὸς μίμησιν· κἂν ἐπὶ πόσον δὲ ὅμως κατορθωθείη, οὐκ ἐλάχιστον ἡμῖν κέρδος παρεχομένην, Ἀθανασίου φημὶ τοῦ μεγάλου, ταύτην ὥσπερ τινὰ στήλην ἀρετῆς ἔμψυχον καὶ ἀθάνατον, διαφανῆ πᾶσι καὶ γνώριμον καταστῆσαι πειράσομαι. ἀνδρὸς γὰρ τοιούτου βίος, καὶ τοσαύταις μὲν διὰ Θεὸν πληγέντος ταῖς συμφο-
D ραῖς, τοσαύτας δὲ καὶ μεταβολὰς ὑποστάντος, καὶ ὅπως αὐτὰς ἀλλεπαλλήλους καὶ ἀγχιστρόφους· οὐ μόνον ἱκανός ἐστι καὶ ἁπλῶς ἀκουόμενος θαῦμα μεθ᾽ ἡδονῆς ἐνθεῖναι ταῖς φιλαγάθοις ψυχαῖς, ἀλλὰ καὶ φιλοσοφίαν αὐταῖς μετὰ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, ἐλπίδα, μεγαλοψυχίαν, ὑπομονὴν, παιδεῦσαι (3) καιριώτατος. πάντα μὲν οὖν οὐ ῥᾴδιον τὰ ἐκείνου διεξιέναι· οὐ γὰρ οὐ μιμεῖσθαι μόνον διὰ τὸ μέγεθος χαλεπὰ, ἀλλὰ καὶ τῷ πλήθει διελθεῖν δυσχερῆ· ἀλλ᾽ ὅσα γε καὶ ἀκούειν ὠφελιμώτερα, καὶ τοῖς πολλοῖς ἅμα τῶν ἄλλων ἐστὶ γνωριμώτερα.

E 2. Ἀθανασίῳ τοίνυν πατρὶς μὲν ἡ κατ᾽ Αἴγυπτον ὀνομαστοτάτη πόλεων Ἀλεξάνδρεια. πατέρες δὲ, τῶν μὲν ἄλλων διενεγκόντες τὴν ἀρετὴν· μόνῳ δὲ τῷ παιδὶ λειπόμενοι, ὡς ἐκ τοῦ καρποῦ μᾶλλον τὸ φυτὸν, καὶ τὴν ῥίζαν ἐκ τοῦ βλαστοῦ μακαρίζεσθαι. ὁ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἀγενές τε καὶ ἐλευθέριον, καὶ τὸ ὑγιὲς τοῦ ἤθους καὶ στάσιμον, ἥ τε πρὸς Θεὸν νεῦσις, καὶ ἡ περὶ τὰ πνευματικὰ ῥοπὴ, ἐκ παιδὸς εὐθὺς διεφαίνετο. ἄρτι γὰρ τὴν τῶν νηπίων ἀμείβων ἡλικίαν, καὶ οἷα πέφυκεν αὕτη παιδιαῖς ἀεὶ χαίρειν, καὶ ὁμηλίκων συνουσίαις δι᾽ ἁπλότητα, ἔρχεται καὶ οὗτός ποτε μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν, ἐπί τινα τῆς θαλάσσης ἀκ-
F τήν. καὶ συμπαίζειν μὲν αὐτοῖς ἐκεῖ τοῖς ὄχλοις ἐδόκει, σπουδὴ δὲ ἦν ἀληθῶς ἡ παιδιά· καὶ τῶν μελλόντων οὐ τύπος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρόφασις Ἀθανασίῳ, καὶ ἀπαρχὴ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειώσεως. ὑποκρινάμενοι γὰρ ἐν τῇ παιδιᾷ τὰ τῶν ἱερέων οἱ παῖδες, Ἀθανάσιον μὲν, ἐπίσκοπον δῆθεν χειροτονοῦσιν· αὐτοὶ δὲ εἰς πρεσβυτέρους ὥσπερ καὶ διακόνους ἀφορισθέντες, προσῆγον αὐτῷ παῖδας ἑτέρους ἀσφραγίστους ἔτι τῷ θείῳ βαπτίσματι, ὥς τε ὑπ᾽ αὐτοῦ βαπτισθῆναι·

κἀκεῖ-

(1) Hæc, καὶ ὁμολογητοῦ & mox γενομένου deſunt in quibuſdam mſſ.

(2) Sic Colbert. 2. & Reg. Edit. vero male, τῆς ἀρετῆς.
(3) Colbert. 2. κυριώτατος.

κήρυκος τάξιν πάντα καλῶς (1) ὑπ' αὐτοῖς τὰ νενομισμένα, καὶ θαλαττίῳ τοὺς παῖδας βαπτίζων ὕδατι, ἐῴκει βούλεσθαί τινα πρὸς αὐτοὺς καὶ παραινέσαι εἰπεῖν. ὁ γοῦν τῆς Ἀλεξανδρέων τηνικαῦτα προεστὼς θεῖος Ἀλέξανδρος, σχολὴν τῆς ἐν χερσὶν ἄγων, καὶ τοι μετρίαν διὰ ἑαυτὸν ἀνεὶς, τὴν ὄψιν τε τοῖς ἡδίστοις ἐπιβαλὼν τῆς θαλάσσης θεάμασι, καὶ παιδιᾷ τοιαύτῃ χρώμενον ἰδὼν Ἀθανάσιον, ἱκανῶς τε τῇ θέᾳ προσδιατρίψας, καὶ πάνυ σφόδρα θαυμάσας καθ' ἑαυτὸν, ἄγει τοὺς παῖδας εὐθὺς, καὶ τούτων, ὅσοις μὲν αἱ καθαραὶ χεῖρες Ἀθανασίου, καὶ θείων ἐντολῶν ἐκ νηπίου διάκονοι, καθάπερ τινὰ τύπον τῆς ἐν Χριστῷ σφραγῖδος ἐπέβαλον, τούτους προθύμῳ χειρὶ καὶ αὐτὸς ἐπιχρίει, οἷα τὴν τῶν καλῶν ἐκείνων Ἀθανασίου χειρῶν ἐπίθεσιν (2) καὶ πρὸ τῆς ἡλικίας δυσωπηθεὶς καὶ ματαίαν δοῦναι μὴ δικαιώσας, ἐπιχρίει τε τούτους αὐτοὺς καὶ τελειοῖ διὰ τοῦ βαπτίσματος· ἔτι γὰρ αὐτοὺς ἀμυήτους εἶναι προλαβὼν ὁ λόγος ἐδήλωσεν· αὐτὸν δὲ Ἀθανάσιον, τὸ γλυκὺ τῆς ἀρετῆς ἄνθος, τὸ τερπνὸν ἐκεῖνο φυτὸν, ἤδη τε ὠρίμοις βρύον καρποῖς τοῦ πνεύματος καὶ πρὸ τῆς ὥρας, παραδίδωσι τοῖς τεκοῦσιν, ὡς τε γράμμασι τέως αὐτὸν ἐκπονεῖν, εἰς ἡλικίαν δὲ ἥκοντα, πάλιν αὐτῷ τὸν παῖδα προσαγαγεῖν· τῇ ἐκκλησίᾳ δὲ μᾶλλον καὶ τῷ θεῷ, καθὰ, φησί, καὶ ἡ Ἄννα τὸν Σαμουήλ.

3. Οὕτω τοιγαροῦν Ἀθανάσιος τοῖς θείοις ἐμμελετήσας μαθήμασι καὶ τινα τῶν ἐγκυκλίων ἀσκήσας, ἤδη δὲ καὶ τὴν ἡλικίαν πρόσηβος ὢν, τῷ ἀρχιερεῖ (3) πάλιν ὑπὸ τῶν τεκόντων προσάγεται· ὁ δὲ τοῦτον ἀσμένως δεξάμενος· ᾔδει γὰρ οἷον ἔσται ταῖς ἐκκλησίαις ἀγαθὸν Ἀθανάσιος· τὴν ἱερατικὴν αὐτῷ στολὴν περιτίθησι, καὶ τῷ κλήρῳ συγκαταλέγει, τὸν σύμμαχον τοῖς ἀγωνισταῖς, τὸν ἀριστέα τῇ παρατάξει. πολλὰ μὲν οὖν Ἀθανασίῳ τῶν τρόπων πλεονεκτήματα, πολλὰ δὲ καὶ λόγων θαύματος ἄξια κατορθώματα, ὧν οὐδὲν ἧττον τὸν ἄνδρα γνωρίζει, ὡς οἱ περὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἀγῶνες, καὶ τὰ κατὰ τῆς ἀσεβείας πονήματα· ἅπερ ἀριθμεῖν πάντα ἐξῆς, ἐπίσης ἐστὶ καὶ κοτύλαις ὕδωρ θαλάσσης ἀναμετρεῖν. ἀλλ' ἡμῖν γε ὀλίγα τούτων τῶν ἐκείνου ἀφηγητέον. ὥσπερ γὰρ τὸ πάντα διελθεῖν ἀδύνατον· οὕτω πάλιν τὸ πάντα καταλιπεῖν προφανῶς ἄδικον, καὶ φθονούντων. μᾶλλον ἢ χαιρόντων τοῖς ἀγαθοῖς ἴδιον. ἐλύσσα μὲν Ἄρειος ὁ πολὺς τὴν μανίαν καὶ πᾶσαν ἐκλόνει τὴν ἐκκλησίαν· ἤδη δὲ καὶ τὴν οἰκουμένην αὐτὴν, καὶ διὰ πάντων ἡ κακία ἐχώρει, καὶ ὅρον αὐτῆς οὐκ εἶχεν οὐδένα, οὐδὲ καιρὸν ἐποιεῖτο. ἀλλὰ καὶ ὑπερορίαν κατακριθεὶς, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ μερίδος ἐκκηρυχθεὶς, καὶ σχεδὸν (4) ἡμιθανὴς ὁ δράκων γενόμενος, ἔσπαιρε τῇ οὐρᾷ, καὶ τοὺς ὁμόφρονας ἀνεκίνει μαθητάς. διὰ τούτων οὖν καὶ τὸν μέγαν τῆς εὐσεβείας Κωνσταντῖνον τὸ μέγα φρόνημα συναρπάσας· οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς ἐλευθέρα ψυχὴ πρὸς δόλον ἀνύποπτον. τὸν βασιλέα τοιγαροῦν ὅρκοις καὶ γράμμασι πολὺ τὸ ἐπαγωγόν τε καὶ πιθανὸν ἔχουσι διὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ἢ διδασκάλων μᾶλλον τῆς ἀσεβείας καὶ νομοθετῶν ὑποθέμενος, καὶ τὸ οἰκεῖον δόγμα ἐκθέμενος, ῥήμασι μὲν ψιλοῖς, καὶ αὐτῷ τῷ ἀκοῦσαι ὁμοίως ἔχον δοκεῖν τῷ ἡμετέρῳ· πράγματι δὲ, καὶ γνώμῃ καὶ ταῖς ἐν βάθει διανοίαις ὅσον πολὺ διεστώς. ταύτῃ τὴν ἀπὸ τῆς ὑπερορίας ἀνάκλησιν πραγματεύεται.

A omnia conſtituta rite perficiens; pueros aqua marina baptizatos, videbatur velle aliqua admonitione cohortari. Qui vero Alexandrinæ tum præerat Eccleſiæ divus Alexander, nactus aliquam negotiorum intermiſſionem, aliquantumque vacans a rebus ſuis, cum recreandi animi cauſa jucundum maris adſpectum oculis contemplaretur: videns huic ludo vacantem Athanaſium, poſtquam non modicum temporis ſpectaculo intentus conſtitiſſet, valde rem B admiratus, pueros ſtatim accivit: ac quibuſcumque cum Athanaſii puræ manus, tum illi divinorum præceptorum ab infantia diaconi ſive miniſtri, ceu quamdam in Chriſto ſigilli formam impoſuerant; eos ille promta manu inungit, quaſi honeſtarum Athanaſii præmaturam manuum impoſitionem revereretur; neque irritam faciendam eſſe judicaret. Illos, inquam, inungit ac baptiſmate initiat. Necdum enim initiatos fuiſſe jam ſupra dictum eſt. Ipſum autem Athanaſium, dulcem illum virtutis florem: amœniſſimam plantam, jam tem- C peſtivis imo præmaturis ſpiritus fructibus pullulantem, parentibus tradit, quo litteris ſtatim addiſcendis daret operam, atque adultus ſibi iterum offerretur, vel potius Eccleſiæ atque Deo, quemadmodum, ajebat, Anna Samuelem.

3. Atque ita Athanaſius in divinis inſtitutus litteris; liberalium quoque diſciplinarum aliquantum edoctus, quum adoleſcens jam eſſet, Archiepiſcopo iterum adducitur a parentibus. Quem ille libenter exceptum, (norat enim D quale quantumque bonum eccleſiis foret Athanaſius) ſacra induit ſtola, atque Clero annumerat, pugnantibus ſcilicet commilitonem, in caſtris ſtrenuum hominem. Multa itaque Athanaſii erant bene morati hominis recte geſta: multa verborum, mirabiliaque documenta: quorum nullo ita præclarus efficitur, ut iis quæ ſanæ cauſa doctrinæ ſubiit certaminibus: atque arduis contra impietatem pugnis. Quæ omnia ordine recenſere perinde fuerit atque cotylis aquam maris metiri. Sed nobis tamen pauca ſunt enarranda. Quemadmodum enim omnia E recenſeri nequeunt; ſic rurſum omnia prætermittere plane eſſet iniquum; invidorumque magis quam bonis alienis gaudentium. Furebat tum Arius ingentis inſaniæ homo, totamque agitabat Eccleſiam, imo vero ipſum orbem, ac ubique malitia permeabat, nec ullus erat ejus terminus, temporis ratio nulla. Sed exſilio damnatus, atque ex Chriſti partibus proſcriptus, ac pene ſemimortuus ille draco, cauda palpitabat, ac ſectatores diſcipuloſque concitabat. Horum igitur opera pietatis prudentiæque inſignis virum Conſtantinum ſibi F conciliavit. Nihil enim æque, ac liberalis anima, dolis eſt incautum. Imperatorem, inquam, juramentis litteriſque multum probabilitatis veriſimilitudiniſque habentibus per diſcipulos ſuos, aut potius magiſtros, vel legiſlatores circumvenit: ſuaque expoſita doctrina, verbis utique ſimplicibus, quæ primo quidem auditu noſtræ doctrinæ affinia apparerent; re tamen atque latente intellectu ac ſententia quam maxime differrent. Hac ille arte ſibi ab exſilio reverſionem parat.

4. Cum

(1) Sic tres mſſ. recte. Editi vero, ὑπ' αὐτοῖς.
(2) Colb. 2. πρό.

(3) Sic codices omnes mſſ. Editi vero, male, Παύλῳ.
(4) Reg. & Colb. 2. ἡμιθνής. Mox 3. mſſ. ὄφις.

4. Cum ſcelerato itaque illo in magnum reipublicæ & Eccleſiæ malum Alexandriam invadente, ſtrenuus Chriſti miles, ſanæ doctrinæ ac pietatis defenſor, magnus Athanaſius ſtatim congreditur: multuſque erat in concitando Archiepiſcopum, ac ipſum ducem ad bellum inferendum movebat, ceu quidam generoſiſſimus anteſignanus. Jam enim Archidiaconi gradum erat, & ordinem conſequutus. Iis perturbabatur Ægyptus, tumultuabantur Euſebiani, contentioſi pravæque doctrinæ homines, qui tum Imperatoris ſimplicitatem litteris circumvenere ſuis. Athanaſius porro non otio vacabat; ſed lingua manuque ſtrenue utebatur, ac una cum Alexandro, non ceſſabat epiſtolas ad Imperatorem mittere, quibus ſane aſperius argueret ejus in audiendis pravis hominibus ſimplicitatem: quod ſcilicet eum qui ſemel rectam Chriſtianorum fidem abjeciſſet, ac ea de cauſa a Deo & a cunctis patribus proſcriptus eſſet, ejus figmentis fabuliſque circumventus, admitteret: patrumque terminos, uti ſcriptum eſt, immotos ipſe moveret. Tum Imperator talem objurgationem non moderate ferens, ſed ab Euſebio & ſociis accenſus, aſpere dureque reſpondet, comminatus depoſitionem niſi eorum doctrinæ acquieſcerent. Hæc autem non agebat ille, quod ira commotus eſſet, aut quidpiam circa fidem innovaret, & Arianiſmum amplecteretur; ſed zelo permotus, qui tamen non erat ſecundum ſcientiam: utque videretur operam dare, ne Eccleſia diſcinderetur.

Prov. 22. 28.

5. Alexander una cum Athanaſio, ejuſmodi ab Imperatore acceptis litteris, brevi poſt tempore ſuperſtes, optimo exitu vitam obiit. Tum Athanaſius ut morum, ſic ſtatim ejus throni ſucceſſor fuit: totiuſque populi calculo epiſcopatus illi concreditur, dignum ſane talis unguenti vaſculum, eamque ſedem, non ut humanæ gratiæ opus, ſed ut Spiritus donum, & virtutis certamen habuit. Tum graves impietatis patroni, occultique zizaniorum ſatores, ardenteſque malitiæ miniſtri, paulum quidem temporis latuere, nihil moventes, nihil tumultuantes, ſed impetum reprimebant, bellumque Athanaſio indicere cunctabantur. Deinde velut accepta a maligno qui cor eorum alloquebatur teſſera, partuque animæ ſuæ erumpente, latentem antea aperire malitiam, inſidias illi parare graviſſimas: virumque illi cæleſtibus dignum tabernaculis, non throno tantum, ſed urbe etiam pellere conantur. Ille imperterritus cum Davide pſallere: *Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum.* Princeps ponendarum inſidiarum erat, qui ſolo nomine pietate præditus fuit, cujus ſane mores tali appellationi oppoſiti erant, Euſebius, inquam, impietatis inſtrumentum. Ille enim cum aſſeclis captans Imperatoris ſimplicitatem, atque opportunum tempus ſe nactum eſſe ratus, omnia movere, omnia miſcere, quo Athanaſium throno amoveret. Ea enim ratione ſperabat ſe & alia conſequi poſſe & Arii firmare ſententiam. Conflata itaque adverſus eum conſpiratione, inſidias, ratione ad perſuadendum, ut ſibi videbatur, aptiſſima, pa-

Pſal. 26. 3

A 4. Οὕτω δὲ τῷ μιαρῷ ἐκείνῳ τὴν Ἀλεξανδρέων ἐπὶ κακῷ τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας καταλαβόντι, ὁ γεῤῥὸς ὁπλίτης Χριστοῦ, ὁ τῶν ὀρθῶν δογμάτων καὶ τῆς εὐσεβείας προμαχιστὴς, ὁ μέγας εὐθὺς προσέβαλλεν Ἀθανάσιος, καὶ πολὺς ἦν ὑποκινῶν τὸν ἀρχιερέα, καὶ πρὸς τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον (1) διεγείρων στρατηγὸν, καθάπερ τις ὑπερασπιστὴς γενναιότατος· ἠξίωτο γὰρ ἤδη καὶ τοῦ τῶν ἀρχιδιακόνων βαθμοῦ καὶ τῆς τάξεως· ἐφ' οἷς, ἐταράττετο μὲν Αἴγυπτος, ἐταράττοντο δὲ καὶ ὅσοι περὶ Εὐσέβιον ἦν, φιλόνεικόν τι καὶ ἑτερόδοξον, γράμμασί B τε πρὸς βασιλέα, καὶ ὑποποιούμενοι αὐτοῦ τὴν ἁπλότητα. Ἀθανασίῳ δὲ οὐκ ἦν ἠρεμεῖν, ἀλλὰ καὶ γλῶσσα ἦν αὐτῷ, καὶ χεὶρ ἐνεργός. καὶ σὺν Ἀλεξάνδρῳ καὶ αὐτὸς οὐκ (2) ἔληγε τῷ βασιλεῖ ἐπιστέλλων, καὶ γράμμασιν αὐτοῦ πλείστοις αὐστηροτέροις τὴν περὶ τοὺς σκολιωτέρους ἀκεραιότητα· ὅτι τὸν ἅπαξ τὴν ὀρθῶς ἔχουσαν τῶν Χριστιανῶν ἀθετήσαντα πίστιν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ Θεοῦ καὶ πάντων τῶν πατέρων ἐκκηρυχθέντα· πλάσμασιν αὖθις καὶ μύθοις ἀπατηθεὶς, προσεδέχετο, καὶ ὅρια πατέρων κινεῖν κατὰ τὸ γεγραμμένον ἀκίνητα. ὅτε δὲ καὶ βασιλεὺς οὐκ ἐνεγκὼν μετρίως C τὴν ἐπιτίμησιν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐξαφθεὶς, αὐστηρὰς δίδωσι καὶ τραχείας τὰς ἀποκρίσεις, ἀπειλήσας αὐτοῖς καὶ καθαίρεσιν, εἰ μὴ τοῖς (3) ἐκείνῳ δεδογμένοις ἐφησυχάσοιεν. ταῦτα δὲ οὐ θυμῷ δουλεύων ἐποίει, οὐδὲ καινοτομῶν τι περὶ τὴν πίστιν, καὶ τὸν Ἀρειανισμὸν ἀσπαζόμενος· ἀλλὰ ζήλῳ χρώμενος μᾶλλον, εἰ καὶ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν· καὶ τῷ δοκεῖν, τὸ μὴ τὴν ἐκκλησίαν διεσπάσθαι πραγματευόμενος.

5. Ὁ μὲν οὖν Ἀλέξανδρος τοιαῦτα σὺν Ἀθανασίῳ παρὰ τοῦ βασιλέως (4) δεξάμενος γράμματα, D χρόνον ὀλίγον ἐπιβιοὺς αὐτοῖς μετ' εὖ τέλει καλῷ κατέλυσε τὸν βίον· ὁ δὲ τοῦ τρόπου διάδοχος Ἀθανάσιος εὐθὺς καὶ τοῦ θρόνου γίνεται, καὶ ψήφῳ τοῦ λαοῦ παντὸς τὴν ἱερωσύνην πιστεύεται, μύρου τινὸς δοχεῖον ἀποδειχθεὶς ἄξιον, οὐ χάριτος ἀνθρωπίνης ἔργον, ἀλλὰ πνεύματος δῶρον, καὶ ἀρετῆς ἆθλον ταύτην πεποιημένος. οἱ δεινοὶ μέντοι τῆς ἀσεβείας προστάται, οἱ κρυπτοὶ τῶν ζιζανίων σπορεῖς, οἱ θερμοὶ τῆς κακίας διάκονοι, ἐπεῖχον μὲν ἄχρι τινὸς [illegible] οὐδὲν ὅλως οὐδὲ [illegible], ἀλλ' ἡσύχαζον αὐτοῖς αἱ ὁρμαὶ, καὶ Ἀθανασίῳ πόλεμον ἐπικηρύξαι φανερῶς ἀνεβάλλοντο. ἔπειτα ὥσπερ E ὑπὸ τοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς εἰς καρδίαν πονηροῦ λαβόντες τὸ σύνθημα, καὶ τὴν ὠδῖνα τῆς ψυχῆς ἀναῤῥήξαντες, καὶ τὴν κρυπτομένην τέως γυμνώσαντες πονηρίαν, ἐπιβουλὰς αὐτῷ πάντοθεν ἐπῆγον χαλεπωτάτας· οὐ τοῦ θρόνου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς ἐκβαλεῖν τὸν ἄξιον ὄντως τῶν οὐρανίων σκηνῶν σπουδάζοντες. ἀλλ' ἐκεῖνος ἄφοβος ἦν μετὰ τοῦ Δαβὶδ ψάλλων· ἐὰν παρατάξηται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολὴ, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου. ἀρχὴ δὲ τῆς πονηρᾶς ταύτης ἐπιβουλῆς ὁ (5) μόνος κοινωνῶν εὐσεβείας τῆς κλήσεως, ὡς ὅ γε τρόπος, ἐναντίος ἄντικρυς τοῦ ὀνόματος, τὸ τῆς ἀσεβείας ὄργανον, φημὶ, ὁ Εὐσέβιος. ὑπελθὼν F γὰρ σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ὢν τὴν βασιλέως ἀκεραιότητα, καὶ καιρὸν οἰκεῖον ἔχειν νομίσας, πάντα κινῶν καὶ ταράσσων ἦν, ὥστε καὶ Ἀθανάσιον τοῦ θρόνου μετακινῆσαι. ταύτῃ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων περιγενέσθαι, καὶ τὴν Ἀρείου κρατῦναι δόξαν ἐνόμιζε. συσκευάζονται γοῦν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν ἐπιβουλὴν εὐαλώτως ἄγαν, ὡς αὐτοῖς ἐδόκει, καὶ πιθανῶς διατίθενται. μισθοῦνται δὲ

καὶ

(1) Omnes codd. διεγείρων καθάπερ τι στρατηγὸς ὑπερασπιστής. Paulopoſt mſſ. omnes ἐφ' οἷς. Editi, ἐφ' ἧς, male. Mox Reg. περὶ Εὐσέβειαν.
(2) Sic duo mſſ. recte. Editi male ἔλεγε.
(3) Ita mſſ. recte, Editi [illegible].
(4) Omnes mſſ. [illegible].
(5) Sic duo mſſ. Editi μόνος.

καὶ τὸν (1) Μελιτίου αἱρέσεως, Ἰσίωνά τε καὶ τὸν πλοῦτον ἐν πονηρίαις Εὐδαίμονα, καὶ τὸν ἐν κακίᾳ νικῶντα Καλλίνικον. ἐγκλήματα δὲ (2) Ἀθανασίου· τὸ μὲν, ὅτι λινῆς ἐσθῆτος τοὺς Αἰγυπτίους τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ τελεῖν ἀναγκάσειε· τὸ δὲ, ὅτι μὴ περὶ τὸν κρατοῦντα (3) ἔχει εὐνοϊκῶς, ἀλλὰ καὶ βασιλικοῖς ἐπιβουλεύσειε γράμμασι. τρίτον ἡ φιλοχρηματία, ὅτι καὶ λάρνακά τινα χρυσίου μεστὴν πρός τινα τῶν αὐτοῦ φίλων ἐκπέμψαι. τέταρτον ἐπὶ τούτοις, ὁ Ἰσχύρας παρήγετο, ἀνὴρ αἴσχιστα μὲν καὶ δεινότατα εἰργασμένος, καὶ οὐχ ὅπως κατηγορεῖσθαι, ἀλλ' οὐδὲ ἐλεεῖσθαι ἄξιος· πολύτροπος δὲ καὶ ποικίλος τὸ ἦθος, καὶ περιτρέψαι μᾶλλον τὰς αἰτίας τοῖς ἐγκαλοῦσι δυνάμενος. ὃς ἱερωσύνην τινὰ πλασάμενος καὶ ὄνομα (4) πρεσβυτέρου ἑαυτῷ περιθεὶς, καὶ μυσταγωγὸς ἐξ ἀμυήτου, καὶ σοφὸς τὰ θεῖα καὶ συνετὸς ἐξ ἀσυνέτου καὶ ἄφρονος ἀνδρῶν ἀναφανεὶς, ὅσα καὶ ἱερέως πράττειν ἠξίου. καὶ ταῦτα μηδὲ ὄναρ ἱερωσύνῃ τετιμημένος. πόθεν ὁ παντάπασιν ἀπευκταίως ἱερωσύνῃ βεβιωκώς;

6. Μαθὼν δὲ τὰ κατ' αὐτὸν Ἀθανάσιος, οἷος ἐκεῖνος ἀκριβὴς ἀεὶ τῶν τοιούτων ἐξεταστὴς, Λυδία τις ὡς τοῦ λόγου λίθος, τὸν πρεσβύτερον Μακάριον εἰς Μαρεώτην ἐκπέμπει· τῇ δὲ γὰρ Ἰσχύρας ἐτύγχανε διατρίβων· τὴν τοῦ πράγματος ἔρευναν αὐτῷ ἐπιτρέψας. ἐπεὶ δὲ φωραθεὶς ὁ Ἰσχύρας ἔγνω, καὶ οὐκ εἶχεν ὅ τι καὶ δράσειεν, ἀποδρὰς ἐκεῖθεν, τὴν Νικομήδειαν καταλαμβάνει, καὶ τοῖς περὶ Εὐσέβιον πρόσεισι καταβοῶν ἀναισχύντως Ἀθανασίου καὶ τὰ ἐκείνου πάντα διασύρων, καὶ πικρῶς αὐτῷ λοιδορούμενος. τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία, εὐπροσώπου ἀφορμῆς ἀποκρύσασα, ὅτι τὸ ψεῦδος ὀξέως χωρεῖ, καὶ φανερῶς κατὰ τῆς ἀληθείας ὁπλίζεται. οἱ δὲ τιμῶσιν αὐτὸν ὡς καὶ ἱερέα, καὶ γνησίαν ἄγαν τὸν ἀποστάτην καὶ Θεοῦ καὶ νόμων καὶ κανόνων ἱερῶν ὑποδέχονται. φύσει γὰρ ἡδόμεθα τοῖς ὁμοίοις, (5) ὅπως ἂν ἡμῶν ἕκαστος ἢ φαυλότητος ἢ ἀρετῆς ἔχομεν. ἐκεῖνοι τοίνυν τῇ πρὸς Ἀθανάσιον διαφορᾷ τὰς ψυχὰς φλεγμαίνοντες, μετὰ πόσης, οἴει, τὸν Ἰσχύραν εἶδον περιχαρείας, καὶ τὴν μεστὴν αὐθαδείας ἐκείνην καὶ θράσους ψυχὴν, ἀγαθῶν ἐλπίσι παρέθηγον, καὶ τῷ μεγάλῳ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξιώματι τιμήσειν αὐτὸν ἐπηγγέλλοντο, μόνον εἰ κατηγορίαν τινὰ, φησὶ, κατὰ τοῦ δικαίου ῥίψαι δυνηθείη. τοιούτων ἔργων τοιαύτας ἀντιδόσεις παρέχοντες, καὶ τοσούτων ψυχῶν προστασίαν μισθὸν συκοφαντίας ποιούμενοι. ὁ δὲ· καὶ γὰρ ἦν οὐ (6) σκευάσαι πράγματα μόνον, ἀλλὰ καὶ συγχέαι ταῦτα καὶ περιτρέψαι δεινότατος, ὡς ὁ λόγος ἤδη φθάσας ἐδήλωσεν· Ἀθανασίῳ μᾶλλον ἀνατάττει τὸ ἔγκλημα, ὡς ἄρα γνώμῃ τῇ ἐκείνου Μακάριος ὁ πρεσβύτερος κατὰ τῆς ἐκκλησίας λῃστρικῶς ἐπελθὼν, (7) καθάλλοιτο μὲν ὅλῳ θυμῷ τοῦ θυσιαστηρίου· τράπεζαν δὲ ἐκείνην ἀνατρέψαι τὴν ἱεράν· ποτήριόν τε συντρίψαι τὸ μυστικὸν, καὶ τὰς ἱερὰς δὲ βίβλους πυρὶ κατακαῦσαι. καὶ τοιαύτη μὲν τοῦ δράματος ἡ διασκευὴ τοῦ Ἰσχύρα. ἤδη δὲ καὶ διὰ τῶν ἄλλων αὐτοῖς τελείως τῆς ἐπιβουλῆς κατασκευασθείσης, προσίασι τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ ταῦτα περὶ Ἀθανασίου λέγοντες, καὶ ὅλως εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ ὀργὴν, τὸν τοῦ βασιλέως θυμὸν ἐξάπτοντες· ὃ δὲ τὸ μάλιστα παροξῦναι (8) αὐτόν· τοῦτο γὰρ ἐξεῦρεν ἡ πονηρία ἐπισταμένη, ὅπως φύσει τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τὸ φιλότιμον· ἐπεὶ μηδὲ τὸ ὑμέτερον, φασὶ,

Tom. I.

A ravere. Ex Meletianis vero hæreticis, Iſionem conduxere, itemque malitia divitem Eudæmonem, & pravitate omnes ſuperantem Callinicum. Accuſationes porro in Athanaſium hujuſmodi fuere: quod lineam veſtem Ægyptios Alexandrinæ eccleſiæ penſitare coegiſſet: quod ſe probe erga principem adfectum non exhiberet: ſed Imperatoriis litteris inſidiatus eſſet. Tertio avaritiæ accuſabatur, nempe quod arcam auri plenam ad quemdam miſiſſet amicum. Quarto producebatur Iſchyras, vir turpiſſimis graviſſimiſque facinoribus obnoxius: B qui non modo indignus qui accuſaret; ſed indignus miſericordia erat. Vafer autem verſutuſque, qui poſſet cauſas accuſantibus evertere. Qui cum ſibi ſacerdotium confingeret, nomenque presbyteri uſurparet: qui, non initiatus licet, myſtagogus in diviniſque ſapiens: imprudens licet & inſanus, prudens videri conabatur: & ea quæ ſacerdotis ſunt agere volebat, cum ne per ſomnum quidem ſacerdos ordinatus fuiſſet. Unde illi talis honor, qui modo ſacerdote indigniſſimo vitam egiſſet?

6. Ea cum didiciſſet Athanaſius, qua fuit C ſemper diligentia in hujuſmodi rebus explorandis, & ceu Lydius, ut ajunt, lapis, Presbyterum Macarium in Mareotem mittit: (ibi enim degebat Iſchyras) eique rei perquiſitionem committit. Poſtquam autem novit Iſchyras ſe deprehenſum eſſe, cum quid ageret non haberet, fuga ſe proripiens, Nicomediam petit: ibique Euſebio & ſociis ſe ſiſtit, impudenter clamans contra Athanaſium, omniaque ipſum ſpectantia traducens, acerbeque homini maledicens. Sic enim ſe habet mali- D tia, opportuna ſiquidem data occaſione, ad mendacium cito concedit, atque palam contra veritatem arma ſumit. Illi eum quaſi Sacerdotem, honorant, atque apoſtatam transfugamque a Deo, a legibus & a ſacris canonibus, perhumaniter recipiunt. Natura enim ſimilibus delectamur, prout quiſque noſtrum aut vitio aut virtute præditus eſt. Illi igitur ſua cum Athanaſio diſcordia animo æſtuantes, quanta putas lætitia Iſchyram videre, & illam arrogantia audaciaque plenam animam, præmiorum ſpe concitarunt. Magna autem Epiſcopa- E tus dignitate eum ſe honoraturos promiſere, ſi modo quamdam adverſus juſtum accuſationem confingeret. Talia nimirum talibus factis munera deſtinarunt. Ac tot animarum curam mercedem fecerunt ſycophantiæ. Tum ille qui non modo negotia ordiri, verum etiam confundere ac perturbare probe norat, uti jam ſuperius dictum eſt; hanc Athanaſio dicam impingit, quod ſcilicet juſſu illius Macarius presbyter, in Eccleſiam latronum more irrupiſſet, inque altare animoſe inſiliiſſet, ſacram menſam evertiſſet: myſticum calicem confregiſſet, F ſacros libros combuſſiſſet. Talis Iſchyræ apparatus ad ſcenam fuit. Porro ab aliis quoque inſidiæ inſtructæ cum eſſent, ea deferunt Imperatori Conſtantino, concitantque illum atque iram ejus commovent in Athanaſium. Quod autem magis accendebat illum, (idque malitiæ inventum fuit, gnaræ, quam ſint homines natura ſua honoris cupidi) ajebant illi: Ne ve-

f f ſtris

(1) Colb. 2. Μελιτίου.
(2) Sic mſſ. omnes. Editi vero Ἀθανασίῳ.
(3) Omnes mſſ. noſtri, ἔχει.
(4) Ita mſſ. Editi vero πρεσβυτέρων.
(5) Editi, ὅπως ἂν μέν. Sed μὲν deeſt in omnibus mſſ.
(6) Reg. συσκευάσαι.
(7) Sic mſſ. Editi vero, καθάλλοντα.
(8) Sic mſſ. Editi vero, αὐτῷ.

Digitized by Google

ſtris quidem litteris obtemperavit, neque Arium ad communionem admiſit. Quæ cum audiret Conſtantinus, primo quidem paulum conturbatus, rem deinde apud ſe conſiderabat, nec ſciebat quid conſilii caperet, quo ſe verteret, aut cui parti accederet. Virtutem Athanaſii, omni ſuſpicione ſuperiorem norat: eorum tamen calumnia multum ſane probabilitatis habebat atque coloris. Cum ita ſe haberet, mediam elegit viam, neque Athanaſium damnans, neque inquiſitionem fieri recuſans; ſed quoniam eo tempore Encænia Jeroſolymis celebrabantur, eoque conveniebant fere omnes Epiſcopi: jubet ille ut paulum a via deflectentes, Tyri ea quæ Athanaſium magnum ſpectabant examinarent, neque minus de Arii rebus conſtituerent: ut ſi, quemadmodum ajebat ipſe, in recta doctrina cum conſiſteret, per invidiam proſcriptus fuiſſet, rurſum in Clerum atque in ſynodum admitteretur, & jungeretur membrum reliquo corpori. Quod ſi eloquentia ille uteretur ad ſubripiendam veritatem, juxta ſacras leges judicaretur: atque dignam ſubverſionis dogmatum ſubiret pœnam.

7. Trigeſimus ille annus erat imperii Conſtantini: aderantque ex variis urbibus Epiſcopi. Ducebatur etiam a militibus Macarius preſbyter vinctis manibus. Aderat præfectus ipſe una cum Epiſcopis judicem agens; imo etiam quidam ex magiſtratu: intererant ſycophantæ. Tribunal judiciarium aperiebatur: accuſabatur Athanaſius: ac primo quidem illa de linea veſte, & de avaritia propoſita eſt aliena calumnia; ſed ſtatim criminis ſolutio conſequebatur, manifeſtum ſane inhumanitatis eorum argumentum. Nam ea ipſa hora litteræ ab Imperatore ad judicii locum advenere, quibus non mediocriter carperentur accuſatores, crimine ſolveretur Athanaſius, accerſereturque perhumaniter ad ipſum Imperatorem. Quoniam Apis & Macarius, non is de quo jamjam ſermo habitus eſt.: ille namque pro reo ab Euſebianis habebatur: ſed alius ipſi cognominis, ambo Alexandrini presbyteri, Nicomediam non de induſtria, ſed alio caſu adierant, Imperatoremque convenientes, omnia uti vere ſe habebant enarravere, falſamque adverſus ſanctum hominem accuſationem, necnon iniquas illas inſidias reſolvunt. Quibus cum fidem haberet Imperator, atque perſuaſus, immo potius veris argumentis pudefactus, ac convictus, nihil credibile, nihil congruens eſſe cum veritate in calumnia hujuſmodi, ſed invidiæ fœtum illam eſſe: hujuſmodi ille dedit litteras: quibus in ipſa accuſationis productione ad tribunal lectis, angor mox & formido Euſebianos invaſit; nec quorſum evaderent ſciebant. At non hic eorum furor conſtitit; nec ſemel convicti quievere. Sed accuſatione ſic in contrarium converſa, & inſanos illos Imperatoriis expoſtulationibus ſubjiciente: ad alias illi accuſationes ſe ſe vertunt. Ac tum criminatio adverſus Macarium adfertur. Et adducebatur accuſator Iſchyras: teſtes autem Euſebiani erant. Quos primum utpote inimicos recuſarat Athanaſius, ipſiſque legibus, legumque neceſſitate, arcebat a teſtimonio adverſum ſa dicendo. Poſtulabat deinde, ut an Sacerdos Iſ-

A γράμμασι προσέσχε, μηδὲ τὸν Ἀρείου κοινωνίας ἀνέχοιτο. ὧν ἀκούσαντα Κωνσταντῖνον, πρῶτα μὲν μικρὰ διαταραχθῆναι, ἔπειτα δὲ, καθ' ἑαυτὸν ἀνασκοποῦντα τὸ πρᾶγμα, καὶ εἰς ἀμηχανίαν παθεῖν περιστῆναι, μὴ ἔχοντα ὅποι νεύσῃ, καὶ προσθήσεται· τὴν μὲν Ἀθανασίου ἀρετὴν κρείττονα ὄντως ὑπονοίας ἁπάσης· τῆς ἐκείνων δὲ πάλιν διαβολῆς πολὺ τὸ πιθανὸν καὶ παρόμοιον ταῖς ἀληθείαις ἐχούσης. ὅθεν δὴ ἔχων τὴν μέσην ἐχώρει, μήτ' Ἀθανασίου (1) καταγινώσκων, μήτε πάλιν ἀπογινώσκων τὴν ἔρευναν, ἀλλ' ἐπεὶ τηνικαῦτα τοῖς Ἱεροσολύμοις τὰ Ἐγκαίνια B ἐτελεῖτο, καὶ εἰς ταὐτὸ σχεδὸν ἐπίσκοποι πάντες συνῄεσαν, κελεύει κατὰ τὴν Τύρον ὁδοῦ πάρεργον γενομένους, καὶ τὰ κατὰ τὸν μέγαν, Ἀθανάσιον ἐξετάσαι, οὐδὲ δὲ ἧττον ἐπισκέψασθαι καὶ τὰ Ἀρείου· ἵν' εἰ μὲν, ὡς αὐτός φησιν, εὖ ὅμως (2) μένων τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς ἀληθείας, διὰ φθόνον ὑπέστη τὴν ἀποκήρυξιν, ἀποδεχθῇ πάλιν τῷ κλήρῳ καὶ τῇ συνόδῳ, καὶ συναφθῇ τὸ μέλος τῷ λοιπῷ σώματι· εἰ δὲ τὸ δεινὸν ῥημάτων ἐπὶ πειθοῖ κλέπτουσα τὴν ἀλήθειαν, κατὰ τοὺς ἱεροὺς κρίνοιτο νόμους, καὶ δίκην ἀξίαν ὑπόσχοι τῆς τῶν δογμάτων διαστροφῆς.

C 7. Τριακοστὸν οὗτο τῆς βασιλείας ἔτος ἐτύγχανε τῷ Κωνσταντίνῳ, καὶ παρῆσαν μὲν ἐκ διαφόρων πόλεων οἱ ἐπίσκοποι· παρήγετο δὲ καὶ ὁ πρεσβύτερος Μακάριος ὑπὸ στρατιωτῶν χερσὶ δέσμιος· παρῆν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἄρχων συνδικάσων τοῖς ἐπισκόποις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τέλει τινές· παρῆσαν δὲ καὶ οἱ συκοφάνται. καὶ τὸ μὲν δικαστικὸν ἀνεπετάννυτο βῆμα· ἐκαλεῖτο δὲ Ἀθανάσιος. (3) καὶ πρῶτον μὲν τὰ περὶ τῆς λινῆς ἐσθῆτος, καὶ ἡ τῆς φιλοχρηματίας ἀντεχθῇ ἀλλότριος διαβολή· ἀλλ' εὐθὺς καὶ τοῦ ἐγκλήματος ἡ λύσις ἐπηκολούθει, σαφὴς ἔλεγχος ὢν τῆς D ἐκείνων ἀπανθρωπίας. γράμματα γὰρ ἐκ τοῦ βασιλέως κατ' ἐκεῖνο τῆς ὥρας ἐπιφοιτᾷ τῷ δικαστηρίῳ, ἐπιτιμῶντα μὲν, (4) οὐ μετρίως, τῶν κατηγόρων· αἰτίας δὲ Ἀθανάσιον ἀφιέντα, καὶ πρὸς αὐτὸν ἡμέρως πάνυ καὶ γνησίως μετακαλούμενα. ἐπειδὴ Ἄπις τε καὶ Μακάριος· οὐχ ὃν ἤδη φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, ἐκεῖνος γὰρ ἐν ὑπευθύνου μοίρᾳ τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἐνομίζετο· ἀλλ' ἕτερος μᾶλλον ὁμωνύμως αὐτῷ καλούμενος, τῆς Ἀλεξανδρέων ἄμφω πρεσβύτεροι, Νικομηδεῦσιν οὐκ ἐκ προνοίας, ἀλλ' οὕτω συμβὰν ἐπιστάντες, καὶ βασιλεῖ συγγενόμενοι, πάντα καταλέγουσι μετὰ τῆς ἀλη- E θείας, καὶ τὸ ψευδὲς ἔγκλημα κατὰ τοῦ ἁγίου, καὶ τὴν ἄδικον ταύτην ἐπιβουλὴν διαλύονται. οἷς καὶ πιστεύσας ὁ βασιλεὺς, καὶ πεισθεὶς, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκ τῆς ἀληθείας ἐλέγχοις δυσωπηθεὶς, ὡς μηδὲν ἔχει πιστὸν, μηδὲ τῆς τοῦ πράγματος ἀκολουθίας ἐχόμενον, ἀλλὰ φθόνου γέννημα μόνον ἀτεχνῶς ἡ διαβολὴ, τὰ τοιαῦτα ἐξέδοτο γράμματα, ὧν ἐν αὐτῇ τῇ τῆς κατηγορίας εἰσαγωγῇ ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου ἀναγνωσθέντων, ἀγωνία τοὺς περὶ Εὐσέβιον εὐθὺς καὶ δέος κατεῖχε, καὶ οὐκ εἶχον, ὅ, τι καὶ γένωνται. πλὴν ἀλλ' οὐδ' ἐνταῦθα ἔστησαν τῆς μανίας, οὐδὲ ἠγάπων F ἅπαξ ἐληλεγμένοι, ἀλλὰ καὶ τῆς κατηγορίας (5) αὐτοῖς εἰς τοὐναντίον περιτραπείσης, καὶ βασιλικοῖς μᾶλλον ἐγκλήμασι τοὺς ἀνοίας ὑποβαλούσης, ἐκεῖνοι καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ἐτρέποντο καὶ τὰ κατὰ τὸν πρεσβύτερον Μακάριον ἐκίνουν, καὶ παρήγετο κατήγορος μὲν ὁ Ἰσχύρας· μάρτυρες δὲ, οἱ περὶ Εὐσέβιον, οὓς πρῶτον μὲν Ἀθανάσιος ὡς ἐχθροὺς παρεγράφετο· καὶ νόμοις αὐτοῖς, καὶ ταῖς ἐκ τῶν νόμων ἀνάγκαις εἶργε τῆς κατ' αὐτοῦ μαρτυρίας. ἔπειτα δὲ καὶ (6) εἰ ὁ κατήγορος Ἰσχύρας ἱερεὺς.

(1) Sic mſſ vere. Editi vero male, γινώσκων.
(2) Ita duo mſſ. Editi vero μέν.
(3) Omnes mſſ. καὶ πρῶτον.
(4) Ita omnes mſſ. noſtri. Editi vero ὅτι.
(5) Sic omnes mſſ. Editi vero, αὖθις.
(6) Ita mſſ. εἰ deeſt in editis.

ὑπῆρξεν, ταῖς ἀληθείαις δείκνυσθαι ἠξίου, ἢ τοῖς λόγοις ὑπέσχετο ἔλεγε ἢ αὐτὸς τοῦ ἐγκλήματος. ταῦτα ἐκεῖνος μὲν ἔλεγεν. οἱ δικασταὶ δὲ οὐκ ἐπεχώρουν· ἀλλ' εἰσήγετο μὲν ἡ κατὰ τοῦ Μακαρίου δίκη καὶ ἐκροτεῖτο, καὶ πρὸς ἀγῶνας ἤδη καὶ ἀποδείξεις ἐχώρει. ἀπορησάντων δὲ τῶν ἐλέγχων, ἀναβολὴν ἐλάμβανεν ἡ ἀκρόασις· ὥστε καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ τόπου δεηθῆναι ζητήσεως. ἐπεὶ δὲ εἶδεν Ἀθανάσιος παραγραφέντας, οὓς ἑώρα πεμπομένους πρὸς τὴν ἐξέτασιν, τότε οὐδὲ σιωπᾷν ἔκρινεν, οὐδὲ φέρειν, ἀλλ' ἀπέσβη τὸ δίκαιον, ἐβόα· (1) πεπάτηται ἡ ἀλήθεια, νόμων ἀκρίβεια καὶ δικαστῶν οἴχεται. πῶς γάρ, φησίν, οὐκ ἂν εἴη τῶν ἀτόπων, τὸν μὲν ἀπολογησόμενον ὑπὸ δεσμοῖς ἀσφαλῶς τηρεῖσθαι, τὸν κατηγορήσοντα δὲ καὶ τοὺς ἐχθροὺς τὴν ὅλην τῆς δίκης πεπιστεῦσθαι ψῆφον; οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μάρτυρας αὐτῷ τούτους εἶναι τῶν ἐγκλημάτων, ἐφ' οἷς αὐτοὶ (2) δικάσαι μέλλουσι. ταῦτα τοῦ μεγάλου φανερῶς ἐπιβοῶντος, κοινῇ δὲ καὶ τῇ συνόδῳ πάσῃ διαμαρτυρομένου, ὡς οὐδένα λόγον αὐτοῖς τοῦ τε δικαίου καὶ τῶν αὐτοῦ λόγων τιθεμένους ἑώρα· ὁ μὲν, ἀναχώρησιν ἐνοεῖ, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα λαθὼν ὑπάγεται, ἡ σύνοδος δὲ αὐτίκα, ἢ τὸ πονηρὸν φάναι συνέδριον, δρασμὸν αὐτοῦ καταψηφίζεται· ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ πεπραγμένα πέρας εἶχε, καὶ πάντα κατὰ γνώμην τοῖς ἐχθροῖς ἐκεῖτο, καθαίρεσιν Ἀθανασίου παντελῆ ψηφίζονται, οἱ ταύτης ἄξιοι μᾶλλον, ἀληθείας κρινούσης, τοῦ μηδένα μῶμον ἐν τῷ κάλλει τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἔχοντος, κατηγορίαις ἐν τοῖς καθαιρετικοῖς, καὶ ὕβρεσι καὶ διασυρμοῖς πλεονάσαντες, καὶ περιττοτάτῃ τῇ καταφορᾷ χρησάμενοι.

8. Τούτων οὕτω τελεσθέντων, ὡς εἶχον, εὐθὺς ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἔτρεχον· ἔνθα καὶ τὸν θεομανῆ δέχονται Ἄρειον, ὅσοι γλώσσῃ μόνον εὐσεβεῖν ἔδοξαν, ἀλλ' ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ προσποιητῶς τῷ ὁμοουσίῳ ὑπογεγράφασιν. οἱ δὲ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ αὐτῇ καρδίᾳ καὶ χείλεσιν ὑγιῶς ἔχοντες, ὁρίσαντες ἐπὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου τὸν Ἄρειον ἐξετάζεσθαι, καὶ τοῖς τε ῥήμασι καὶ ταῖς διανοίαις προσχόντες τὸν νοῦν καὶ πολλὴν εἰσενεγκάμενοι τὴν ἀκρίβειαν, φωρῶσι τὸν δόλον ὑπὸ πολλοῖς τοῖς περιπετάσμασι· τοῖς ἐκ τῶν ἐννοιῶν φημι καὶ τῶν λέξεων, ὑποδεδυκότα, καὶ τὸν ἐχθρὸν αἱροῦσι τῆς ἀληθείας, καὶ (3) πιλοῦσι τὴν ἀλώπεκα. εἶτα γράμματα καὶ πάλιν ὕστερα τοῦ βασιλέως ἐπικαταλαμβάνει, Ἀθανάσιον μὲν ὡς αὐτὸν ἥκειν, καὶ αὐτοὺς καὶ ὡς τάχιστα παρεῖναι διακελεύοντα. τοῦτο φόβον οὐ μικρὸν ἐνέσεισε τῇ συνόδῳ, μήποτε καὶ ἁλῶσιν ἐπὶ τοῦ βασιλέως, τὰ μὲν πρὸς χάριν, τὰ δὲ καὶ (4) πρὸς ἀπέχθειαν κρίναντες, συνήγοροί τε τοῦ ψεύδους, καὶ προδόται τῆς ἀληθοῦς πίστεως περιφανῶς γεγενημένοι. ὅθεν ἐκεῖνοι οἱ πλείους μὲν ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος (5) ἀνεχώρει· οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον Θέογνίν τε καὶ τοὺς λοιπούς, πιθανὰς προφάσεις, ὥστε κατὰ χώραν μένειν πλασάμενοι, οὐκ ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ διατριβὴν ἐποιοῦντο, καὶ βασιλεῖ μεταξὺ διὰ γραμμάτων ἀπολογοῦντο. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, κατὰ πρόσωπον τῷ βασιλεῖ πάλιν ἐν τῇ Νικομηδείᾳ παρεστὰς Ἀθανάσιος καὶ τὸ περὶ τοῦ χρυσίου ἔγκλημα νομίμως καὶ φανερῶς ἀπολύεται. ὡς δὲ καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀνεβάλλοντο, γράμμασιν ὁ βασιλεὺς Ἀθανάσιον ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν προπέμπει, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτῷ ἐγχειρίζει, σαθρὰ φανῆναι σημαίνων τὰ τῶν διαβολῶν ἅπαντα καὶ ἀνίσχυρα. οὕτως οὖν Ἀθανασίου

chyras eſſet vere comprobaretur: tumque ea lege pollicebatur ſe cauſam dicturum. Hæc ille dicebat: at judices id non conceſſere. Sed tum in medium adducta eſt Macarii cauſa; jamque ad concertationes & probationes veniebant: ſed cum infirma eſſent argumenta, intermiſſio erat actionis; ita ut etiam in ipſo loco perquiſitio facienda neceſſario eſſet. At videns Athanaſius eo ad perquiſitionem mitti viros a ſe recuſatos; tunc non ultra ſilendum neque illud ferendum ratus; Exſtincta eſt, exclamavit, juſtitia, conculcataque veritas: legum atque judicum æquitas abſcedit. Qui enim abſurdum non fuerit, cum qui cauſam defendit vinculis conſtrictum teneri, accuſatorem vero & inimicos, totum judicii calculum penes ſe habere: imo teſtes ea proferre crimina, de quibus ipſi judices ſint? Hæc cum palam exclamaſſet vir magnus, conteſtatuſque coram univerſa Synodo, ſe nullam ibi æqui bonique rationem cernere; de diſceſſu cogitavit, & clam Imperatorem adiit. Statim autem Synodus, aut potius ſceleratus ille cœtus, fugæ illum inſimulat. Cum res in Mareote geſtæ ad finem deductæ eſſent, omniaque inimicis ex ſententia ceſſiſſent, condemnationem Athanaſii plenam decernunt, ipſi potius veritate judice condemnatione digni, quam ille qui nullam in pulchritudine animæ ſuæ maculam admittebat: qui accuſationibus, abdicandi cauſa viri, contumeliis, deriſionibus eum ſupra modum adficientes, extremo uſi ſunt furoris impetu.

8. His ita completis, ſtatim quam maturrime Jeroſolymam adcurrunt: ubi etiam illum contra Deum furioſum Arium, ad communionem admiſerunt, quotquot ſcilicet lingua ſolum pii eſſe decreverant, & in Nicæna Synodo ſimulate tantum conſubſtantiali ſubſcripſerant. Qui autem ſana erant fide, & tam corde quam labiis recte ſentiebant, ac decreverant ut Arius in Alexandrina Synodo examinaretur: qui item cum verbis tum ſententiis animum adhibuerant, multaque accuratione expenderant; deprehenderunt dolum multis opertum involucris, tam ſententiarum, inquam, quam verborum, veritatiſque inimicum capiunt ac vulpem comprehendunt. Exinde litteræ rurſum Imperatoriæ prodeunt, quibus juſſum erat ut Athanaſius quidem ſe conveniret, & ipſi quoque quam celerrime adforent. Hinc haud modicus timor Synodo incuſſus. Verebantur quippe ne apud ipſum etiam Imperatorem deprehenderentur, partim gratia, partim odio ſententiam tuliſſe, patroni ſcilicet mendacii & manifeſti proditores veræ fidei. Quamobrem maxima pars eorum domum remigrarunt. At Euſebius, Theognis & cæteri, veriſimili conficta in iis locis remanendi occaſione, non parvam fecere moram, atque ſeſe apud Imperatorem litteris ſuis excuſarunt. Interea dum hæc fierent Imperatori rurſum Nicomediæ coram ſe ſiſtit Athanaſius, atque accuſationem de pecunia intentatam legitime aperteque diluit. Cum autem magis magiſque Euſebiani comperendinarent, litteris ſuis Imperator Athanaſium remittit Alexandriam, epiſcopatumque tradit ipſi, ſignificans accuſationes illas omnes ſceleratas futileſque videri ſibi. Athanaſio igitur

(1) Sic mſſ. Editi πεπάγηται.
(2) Ita omnes mſſ. Editi, δικάζεσθαι. Mox omnes mſſ. ἐκβοῶντος.
(3) Reg. πιλοῦσι.
(4) πρὸς deeſt in omnibus mſſ.
(5) Omnes mſſ. noſtri, ἀνεχώρουν. Mox Reg. & Colb. τ. Θεόγνιν.

tur ita reverſo Alexaodriam, congregatiſque A- A rianis, magna confuſio atque tumultus populum occupavit; ita ut multi indigne ferrent, cum ea quæ a tot Epiſcopis jam examinata eſſent iterum viderent in judicium vocari. Iratus ergo Athanaſius, quod non modo Alexandriam, ſed totam quoque Ægyptum tumultuantem videret, omnia indicat Imperatori, eumque ad pœnas de Ario ſumendas cohortatur, aliquam cupiens hujuſce rei haberi ultionem. Statimque litteræ Alexandriam veocrunt, quibus Arius arceſſebatur, ut immoderatæ linguæ ſententiæque ſuæ ſupplicium ſubiret. B

9. Cum ergo Alexandria ad Imperatorem adduceretur Arius, Cæſaream pervenit, convenitque Euſebium, Theognin & Marin. Hic mihi, quæſo, perſpice facinorum graviſſimum, ut undenam tanta Athanaſio tentationum procella orta ſit. Conſors illis Arius ſermonis, conſors morum; menſæ particeps, qui pugnæ contra Deum particeps item erat: omnia recenſet quæ ipſum ſpectabant, tum conſilia ineunt mutua, ut neque Deo, proh furorem! neque Athanaſio parcerent. Alias itaque adverſus illum conſuunt calumnias; homines qui C ſecundum maximum Eſaiam, parturiunt laborem & pariunt iniquitatem, qui poſuerunt mendacium ſpem ſuam, & dixerunt: Mendacio obtegemur: omnemque verborum funem movant, ut throno ſanctum virum dejiciant, & belli contra Chriſtianos Alexandriam veluti tutam arcem conſtituant. Imperatorem itaque adierunt: Arius quidem ſeſe defenſurus. Euſebius autem & ſocii mendacio patrocinaturi, teſtimoniumque contra Athanaſium & contra veritatem dicturi. Poſtquam autem Imperatori D adſtantes, de rebus in Synodo geſtis interrogati eſſent; ſtatim aliis de rebus verba facientes: non ita, ajunt, Imperator, ægre ferimus, quod ſacram menſam everterit, calicemque confractum in minutiſſimas partes redegerit; quam quod comminatus ſit, ſe frumenti commeatum, Alexandria in urbem tranſmitti ſolitum ſe impediturum; hæc dolorem faciunt, hæc mordent, hæc cujus animum vel adamantinum non moveant? Horum teſtes ſunt Adamantinus, Anubion, Arbethion, & Petrus Epiſcopi: a quibus horumce omnium geſtorum E convictus, ſupplicium quidem effugit, abdicationem tamen effugere non valuit; ſed ab univerſa Synodo, ut nefandorum atque impiorum ejuſmodi facinorum auctor abdicatus & depoſitus eſt. Dum hæc ita dicerentur Imperator primum ſilebat animoque turbabatur: ac demum tali auditu ſuſpenſus; in iram prorupit, juſtique viri exſilium in Gallias decernit; in hoc ſolum & animo & ſententia corruptus; ac utramque Euſebianis aurem ſubjiciens. Revera enim, circumveniunt & corrumpunt bonos mores, ut ait ſapiens, colloquia prava. F Sane ſemper antea alteram aurem integram & incorruptam accuſato reſervarat: at tunc hæc ipſi macula & labes inhæſit, qui ſe antea incorruptum purumque conſervarat. Sunt qui dicant, & forte accuratius ſcopum ejus atque judicium compertum habentes, eum non pœnæ & damnationis cauſa exſilio mulctaſſe Atha-

A κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν γενομένου, καὶ τῶν Ἀρείου συγκροτουμένων, πολλή τις ἄχρι τοῦ πλήθους σύγχυσίς τε καὶ ταραχή, οἷα μηδὲ φέρειν τῶν πολλῶν δυναμένων τὰ ὑπὸ τοσούτοις ἐπισκόποις ἤδη δοκιμασθέντα, πάλιν ὁρᾷν ἀναδικαζόμενα. ἀγανακτῶν οὖν Ἀθανάσιος, ὅτι μὴ μόνην τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν Αἴγυπτον πᾶσαν κλονουμένην ἑώρα, μηνύει πάντα τῷ βασιλεῖ, καὶ πρὸς ἄμυναν αὐτὸν τὴν Ἀρείου παρακαλεῖ, λαβεῖν τινα παρ' ἐκείνου τιμωρίαν βουλόμενος. καὶ παραχρῆμα γράμματα τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατελάμβανε, μεταπεμπόμενα ἀχθῆναι Ἄρειον, δίκην ἀκολάστου γλώσσης B καὶ γνώμης ὑφέξοντα.

9. Ὡς δὲ ἤγετο παρὰ βασιλέα τῆς Ἀλεξανδρείας Ἄρειος, γίνεταί τε κατὰ Καισάρειαν, καὶ τοῖς περὶ Εὐσέβιον, (1) Θέογνίν τε καὶ Μάριν συγγίνεται· ἐνταῦθά μοι σκόπει τῶν προσβολῶν τὴν χαλεπωτάτην, καὶ ὅθεν τῷ μεγίστῳ Ἀθανασίῳ κλύδων ἐπανέστη τῶν πειρασμῶν· κοινωνὸς μὲν λόγων αὐτοῖς ὁ κοινωνὸς καὶ τῶν τρόπων· κοινωνὸς δὲ καὶ τραπέζης, ὁ κοινωνὸς καὶ τῆς πρὸς θεὸν μάχης. πάντα τε διηγεῖται τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ συμβουλὰς ἀλλήλοις ποιοῦνται, C τοῦ μήτε θεοῦ (φεῦ τῆς μανίας) μήτ' οὖν Ἀθανασίου φείσασθαι· ῥάπτουσι τοιγαροῦν ἑτέρας κατ' αὐτοῦ καὶ πάλιν συκοφαντίας ἐκεῖνοι, οἳ, κατὰ τὸν παμμέγαν Ἡσαΐαν, κύουσι πόνον, καὶ τίκτουσιν ἀνομίαν, οἳ ψεῦδος ἔθεντο τὴν ἐλπίδα, καὶ τῷ ψεύδει, εἶπον, σκεπασθησόμεθα. καὶ πάντα κάλων, τὸ τοῦ λόγου, κινοῦσιν, ὥστε τοῦ θρόνου τὸν ἅγιον καθελεῖν, καὶ τοῦ κατὰ Χριστιανῶν πολέμου τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁρμητήριον ἀσφαλὲς ποιήσασθαι· ἧκον οὖν παρὰ βασιλέα, Ἄρειος μὲν ἀπολογησόμενος, Εὐσέβιος δὲ καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν, D τῷ ψεύδει συνηγορήσοντες, Ἀθανασίου δὲ καὶ τῆς ἀληθείας φανερῶς καταμαρτυρήσοντες. ἐπεὶ δὲ τῷ βασιλεῖ παραστάντες τὰ εἰκότα περὶ τῶν τῇ συνόδῳ πεπραγμένων ἠρωτήθησαν, αὐτίκα περὶ μὲν τῶν ἄλλων οὐχ οὕτως, ἔφασαν, ὦ βασιλεῦ, ἀνιώμεθα· τὸ μὲν τῆς ἱερᾶς τραπέζης, τὸ δὲ τοῦ μυστικοῦ ποτηρίου, ὅπως ἀνέτρεψε μὲν ἐκείνην, κατέαξε δὲ τοῦτο, καὶ εἰς λεπτὰ διεῖλεν, ὅπως δὲ καὶ τὸν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας τῇ πόλει συνήθως ἐκπεμπόμενον σῖτον διακωλύσειν ἠπείλησε. ταῦτα λυπεῖ, ταῦτα δάκνει· ταῦτα τίνος οὐ ψυχῆς ἅπτεται, καὶ ἀδαμαντίνης; τούτων μάρτυρες Ἀδα- E μάντιός τε καὶ (2) Ἀνουβίων, Ἀρβεθίων τε καὶ Πέτρος ἐπίσκοποι, παρ' ὧν ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐξελεγχθεὶς, δίκην μὲν τὴν ἀξίαν ἀπέδρα, διαδρᾶναι δὲ καὶ τὴν ἀποκήρυξιν ὅμως οὐκ ἠδυνήθη, ἀλλὰ κοινῶς ὑπὸ τῆς συνόδου πάσης, ὡς τοιούτων ἀθέσμων ἔργων καὶ ἀνοσίων τολμητὴς ἐκκεκήρυκται. τούτων (3) δὴ λεγομένων, ὁ βασιλεὺς τὸ πρῶτον ἡσυχῇ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐταράττετο, καὶ τέλος τῆς ἀκοῆς ἀναρτηθεὶς, εἰς ὀργὴν ἐκπίπτει, καὶ τὴν εἰς Γαλλίας ὑπερορίαν τοῦ δικαίου καταψηφίζεται, ἐνταῦθα μόνον καὶ ἦθος καὶ γνώμην διαφθαρεὶς, καὶ ἀμφοτέρας τοῖς περὶ Εὐσέβιον τὰς F ἀκοὰς ὑπέχων· κλέπτουσι γὰρ τῷ ὄντι, καὶ διαφθείρουσιν ἤθη χρηστὰ, κατὰ τὸν εἰπόντα σοφὸν, ὁμιλίαι κακαί· καὶ τοιγε τὴν ἑτέραν ἀκεραίαν ἀεὶ τῷ κατηγορουμένῳ (4) φυλάττων, ὅπερ οἶμαί τι αὐτῷ μῶμον ἐγένετο καὶ σπίλος, ἄῤῥυπτον ἑαυτὸν, τοίγε ἀεὶ καὶ καθαρὸν συντηρήσαντα. εἰσὶ δὲ οἵ φασιν, ἀκριβέστερον καὶ σκοπὸν τάχα καὶ κρίσεως λογισμὸν ἔχοντες, ὡς οὐδὲ καταγνώσει τινὶ τῇ πρὸς Ἀθανάσιον ταύ-

(1) Reg. Θέογνιν. Paulo poſt Editi, ὅθεν ὁ μέγιστος Ἀθανάσιος κλύδωνα ἀνέστη. Manuſcripti ut in textu.
(2) Ita mſſ. Editi vero male, αἰθρίας βίον.

(3) Ita mſſ. Editi vero, διαλεγομένων.
(4) Sic mſſ. Editi vero φυλάττοντα οἴεσθαι. Infra, καὶ deeſt in tribus manuſcriptis.

ταύτην αὐτῷ κατέκρινε τὴν ὑπερορίαν, ἀλλ' ἑνώσει τῶν ἐκκλησιῶν μᾶλλον καὶ συμφωνίᾳ, ὥς τε καταστεῖλαι τὴν ζάλην αὐταῖς, καὶ κοιμῆσαι τὸν θόρυβον. ἐπειδὴ γὰρ στάσις οὐχ ἡ τυχοῦσα τήν τε Ἀλεξανδρέων, ὁπόση ἦν, καὶ τῆς Αἰγύπτου δὲ κατειλήφει τὸ πλεῖον, κατάστασιν ἐκεῖνος τοῖς πράγμασι μηχανώμενος, ἐκποδὼν ἔγνω τέως τοῦ ἔχειν ποιήσασθαι Ἀθανάσιον. ταύτῃ γὰρ τὰς τῶν ἄλλων ἐπισκόπων θεραπεῦσαι γνώμας, καὶ εἰς ταυτὸ συναγαγεῖν πάντας ἐσκέψατο, εἰ φανερῶς ὑπερορίσει τὸν ἄνδρα τῆς πόλεως.

10. Ἀλλ' ὁ μὲν ἐν τούτοις καταλύει τὸν βίον, τριακοστῷ μὲν τῆς βασιλείας ἔτει· πέμπτῳ δὲ καὶ ἑξηκοστῷ τῆς ἡλικίας, διαδόχους τῆς βασιλείας τοὺς υἱοὺς χρησάμενος, καὶ ταύτην εἰς αὐτοὺς καταδιελών. Κωνσταντίνῳ μὲν γὰρ τῷ μείζονι τῶν υἱῶν, μείζονα καὶ τὴν ἀρχὴν καταλείπει· τὰς δὲ διαθήκας πρεσβυτέρῳ τινὶ παρατίθησι, κρύφα τὴν Ἀρείου νόσον ἐν τῷ μυχῷ τῆς ψυχῆς νοσοῦντι, ὃς τάς τε ἐκόμισε καὶ ταύτην μετὰ τῆς νόσου. καὶ παρὰ πολλῶν ἐρωτώμενος, εἰ ἐπὶ διαθήκαις ὁ βασιλεὺς τελευτήσειεν, αὐτὸν ἀνεβάλλετο· κοινωνοὺς οὕτω πράγματος ἀπορρήτου, καὶ τοὺς οἰκειοτάτους τῶν βασιλέως Εὐνούχους πεποιημένος. ἐπεὶ δὲ βραδύναντος Κωνσταντίου περὶ τὴν ἄφιξιν, ὁ τρίτος τῶν υἱῶν Κωνστάντιος πρῶτος παραγίνεται ἐξ Ἀντιοχείας, ἐγχειρίζει λαθραίως αὐτῷ τὴν τοῦ πατρὸς διαθήκην, καὶ μισθὸν παρ' αὐτοῦ καὶ μίαν αἰτεῖ χάριν, ὥς τε τοῖς Ἀρείου κἀκεῖνον συναπαχθῆναι, καὶ ταύτην ἀμοιβὴν τῆς βασιλείας τῷ ἀθανάτῳ βασιλεῖ Χριστῷ δίδωσι, τὸ μὴ θεὸν αὐτὸν, ὢ τῆς ἀπονοίας, μηδὲ τὸν πάντων (1) εἶναι δεσπότην. συνεμπίπτει δὲ αὐτοῖς τοῦ τολμήματος καὶ ὁ προρρηθεὶς Εὐσέβιος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δὲ πάντες, καιροῦ τῶν ἐπιτηδείων λαβέσθαι δόξαντες. μία δὲ αὐτοῖς Ἀρείου τε σύστασις, καὶ τῆς ἀληθείας ἐδόκει κατάλυσις, εἰ τὴν Ἀθανασίου καὶ ὄντως ὑπερορίαν ἐπισφραγίσαιντο, ὡς ἂν μᾶλλον καὶ τῷ δικαίῳ γεγενημένην. πρὸς δ' ἡ χεὶρ αὐτοῖς ἀνυσιμωτάτη καὶ ὁ μιαρὸς ἐκεῖνος ἱερεὺς γέγονεν, ὃς μετὰ τὸν ἄλλον, καὶ τὸν ἐν τοῖς βασιλείοις πραιπόσιτον ὑποφθείρας, μέρος οὐ τὸ ἐλάχιστον καὶ αὐτὸν τῆς Ἀρείου κακοδοξίας (2) ὑπέδειξεν. ἐκ τούτου γὰρ διέβαινε καὶ ἐς τοὺς λοιποὺς τῶν Εὐνούχων ὁ νόσος, εὐχερεῖς ὄντας φύσει καὶ μεταλαβεῖν κακίας, καὶ μεταδοῦναι λίαν ἐπιτηδείους. καὶ ἡ τοῦ βασιλέως δὲ γαμετὴ, ταῖς βλασφήμοις κατὰ μικρὸν ὁμιλίαις διαφθαρεῖσα, τῆς ὁμοίας καὶ αὐτὴ λύμης ἐμπέπληστο. μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς, οἴμοι, τὸ τῶν πονηρῶν ἔδρα δούλων, τοῦ ἰδίου δεσπότου φημὶ καταξαναστὰς, καὶ εἰς τὸν αὐτοῦ κακῶς ἐξυβρίσας βασιλέα, καὶ τῷ Ἀρείου συναπαχθεὶς φρονήματι, ὡς καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ τοῦ θείου πεπληρῶσθαι Ἱερεμίου, ὅτι καὶ οἱ ποιμένες ἠσέβουν εἰς ἐμέ. κελεύει τοιγαροῦν τὸ ἐκείνου κρατεῖν, καὶ ὥσπερ (3) ἐξ ἐπιτάγματος τοὺς ἐπισκόπους φρονεῖν κακῶς. καὶ μὴ πεισθέντας, ἀλλὰ πτήξαντας μᾶλλον, ἀσπάσασθαι τὴν ἀσέβειαν. κυβερνῆται δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ἐν οὕτω χειμῶνι μεγάλῳ καὶ κλύδωνι, Μάξιμος μὲν Ἱεροσολύμων, Ἀθανάσιος δὲ Ἀλεξανδρείας, ὃς κἂν τῇ ὑπερορίᾳ ὢν, οὐ μεθίετο τῶν οἰάκων· καὶ Ἀλέξανδρος δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὄντως ἐτύγχανεν.

11. Εὐσέβιος δὲ θερμός τε ὢν καὶ πάντολμος ὑπὲρ ἀσεβείας, καὶ καιροὺς καὶ τόπους, ὥσπερ ἐν μάχαις κατὰ τοὺς ἀμηχάνους τῶν στρατηγῶν εἰς ἐπίθεσιν τῆς ἀληθείας, ἐπιτηρῶν, τοῖον δέ τι ἐπινοεῖται· εἰσάγει τὸν Ἄρειον εἰς τὴν Κωνσταντίνου, μετὰ πολλῆς πάνυ τῆς αὐθεντίας, ὥς τε τὴν ζήτησιν ἐν ἀλλοδαπῇ γενέσθαι, ὄντος μὲν ἐπὶ τῆς ὑπερορίας Ἀθανασίου, μηδενὸς δὲ παρόντος (4) τοῦ ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν

A naſum; ſed ut Eccleſiarum tranquillitati & concordiæ provideret, tempeſtatem ſedaret, ac tumultum compeſceret. Quia enim ſeditio non parva Alexandriam totam, atque Ægypti maximam partem invaſerat, tranquillitatem ille rebus adferre conatus, decrevit pro eo ſcilicet tempore Athanaſium ablegare. Hac enim ratione, ſe aliorum Epiſcoporum animos emolliturum putabat, atque in unam omnes ſententiam adacturum, ſi palam hominem urbe pelleret in exſilium.

10. Sed interea ille vitam obiit, imperii anno trigeſimo, ætatis ſexageſimo quinto: B Imperiique ſucceſſores habuit filios, quibus illud ipſum diviſerat. Porro Conſtantino filiorum majori, majus reliquit imperium: teſtamentumque presbytero cuidam committit, clam & in occulto animæ ſuæ Arii morbo laboranti, qui una teſtamentum & morbum ſuum celabat: a multiſque interrogatus, an Imperator teſtato deceſſiſſet, reſponſum diſtulit, atque occulti negotii Eunuchos Imperatori familiariſſimos conſcios effecit. Cum autem cunctaretur Conſtantinus accedere; tertio filiorum C Conſtantio qui Antiochia prior advenit, teſtamentum tradidit, atque unam ab illo poſtulat gratiam, ut ad Arianas & ipſe transiret partes: atque eam ille immortali Imperatori Chriſto, collati imperii gratiam retulit; ut ipſum nec Deum eſſe, o amentiam! neque dominum agnoſceret. Sociuſque illis audaciæ accedebat ſupra dictus Euſebius, & qui cum eo erant, rati ſe temporis opportunitatem eſſe nactos. Hæc autem una illis via eſſe videbatur Arii confirmandi, & veritatis evertendæ, ſi Athanaſii & ipſe exſilium obſignaſſet: quaſi probe & jure D decretum eſſet. Ad quam rem manus illis promtiſſima execrandus iſte ſacerdos fuit, qui cum aliis domus etiam imperatoriæ præpoſitum ubi corrupiſſet, eum partem Arianæ impietatis nec minimam eſſe commonſtravit. Ab eo namque ad reliquos etiam eunuchos morbus pervaſit, qui perfaciles erant ad improbitatem admittendam, & apti ad eam aliis communicandam. Immo ipſa Imperatoris uxor, blaſphemis paulatim colloquiis corrupta, eadem ipſa quoque labe infecta eſt. Nec multum poſtea ipſe quoque Imperator, heu mihi, ſervorum facinora eſt i- E mitatus, ubi, inquam, contra Dominum ſuum inſurrexit, atque improbe Imperatorem ſuum affecit contumelia: ad Arii item ſententiam abreptus; ita ut in illo impleretur illud Jeremiæ: *Etiam ipſi paſtores impie egerunt in me*. Jubet *Jere. 2. 8.* itaque ille ut ejus doctrina vim obtineret, & ut quaſi illius juſſu Epiſcopi improbe ſentirent, & impietatem amplecterentur; non obtemperantes quidem, ſed potius reformidantes. In tam gravi tempeſtate, & tanta procella, gubernatores Eccleſiarum erant, Maximus Jeroſolymorum, Athanaſius Alexandriæ, qui tametſi in exſilio F degebat, gubernacula non dimiſerat, & Alexander Conſtantinopolitanus.

11. Euſebius porro pro impietate ardens audaciſſimuſque, opportunitatem & loca, ut in pugnis ſolent optimi imperatores, ad veritatis ſubverſionem obſervans: hujuſmodi quippiam cogitat. Arium introducit Conſtantinopolim, cum maxima pompa, ita ut quæſtio in aliena regione haberetur, cum Athanaſius quidem in exſilio verſaretur, nullusque adeſſet, qui ſanam

(1) Codices duo ὄντα. Alii cum editis, οὐδένα.
(2) Quidam mſſ. ὑπέδειξε.
(3) Sic codices omnes. Editi vero ἐπὶ τάγματος.
(4) Ita quidam codices. Editi vero, τὸ ὑπέ.

nam doctrinam vindicaret; imo Imperator & magiſtratus omnes ad aliam partem tranſiſſent, propter oppugnatoris abſentiam. Hæc ille ſecum reputabat. At ſupernus ille ſapiens œconomus alio modo rem diſpenſavit, parvoque caſu improbitatis impetum repreſſit, & quanto magis Arii adverſus pietatem lingua vigebat, tanto plus ejus inteſtina paulo poſtea diffluebant. Ac vacuus quidem inteſtinis, vacuus viſceribus in impuris locis Arius projectus eſt. Juſta pœna effrænati oris, ac putredine pleni pravique vaſis digna evacuatio. Illo igitur ita anima ita corpore miſerabiliter diſrupto, Euſebius atque ſocii omne ſubire bellum, omnes conturbare niſi ſunt, utpote quibus inſtar manuum in hiſce agendis erant Imperatorum Eunuchi: ſceleſta illa, violenta ac rerum mutationibus ſemper ac confuſioni gaudentia mancipia. Ac illi quidem priori ſuo ſcopo inſiſtebant, ut ſcilicet Athanaſium, throno ſimul & verbo, & doctrina & fiducia intercluderent. At diverſa plane ſapiens illa providentia apparabat, quæ animum movit Conſtantini, & ætate & imperio, inter magni Conſtantini filios maximi: nam veteris tum ille Romæ imperium obtinebat, ut eum exſilio liberaret: litteraſque Alexandrinis mitteret, ac ipſum mitteret Athanaſium cum litteris ſic habentibus.

A δογμάτων ἀνθεξομένη, ἀλλὰ καὶ βασιλέως αὐτῷ καὶ τῶν ἐν τέλει προστεθησομένων ἁπάντων διὰ τὴν τοῦ ἀντιστάντος ἐρημίαν. ταῦτα ὁ μὲν ἐσκόπει καθ' ἑαυτόν· ἑτέρως δὲ πάλιν ὁ σοφὸς ἄνωθεν οἰκονόμος μετεσκεύαζε τὰ τοιαῦτα, (1) μικράν τινα ἐγκοπὴν διδοὺς τῇ θερμῇ φορᾷ τῆς κακίας· καὶ (2) ὅσῳ περ Ἀρείου μᾶλλον ἔρρει κατὰ τῆς εὐσεβείας ἡ γλῶσσα, τοσούτῳ πλέον αὐτῷ καὶ τὰ ἔνδον μετὰ βραχὺ συνερρύη. καὶ κενὸς μὲν ἐγκάτων, κενὸς δὲ σπλάγχνων ἐν βεβήλοις τόποις (3) Ἄρειος ἔρριπτο· δίκη δικαία στόματος ἀκολάστου, καὶ σαπρίας γέμοντος πονηροῦ σκεύους ἀξία κένωσις. οὕ-
B τω πικρῶς αὐτῷ καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἐλεεινῶς ἀπορρήξαντος, Εὐσέβιός τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, τὸν πάντα πόλεμον ὑπῆρχον καὶ τὴν μάχην, καὶ πράττειν ἅπαντα ἐπεχείρουν, ὅσα καὶ χεῖρας ἐν τοῖς τοιούτοις, τοὺς τῶν βασιλέων Εὐνούχους ἔχοντες, τὰ μοχθηρὰ δὲ ταῦτα καὶ θερμουργὰ, καὶ πραγμάτων μεταβολαῖς ἀεὶ καὶ συγχύσεσι χαίροντα. καὶ οἱ μὲν εἴχοντο τοῦ πάλαι σκοποῦ καὶ θρόνων ὁμοῦ καὶ λόγων, καὶ διδασκαλίας καὶ παρρησίας Ἀθανάσιον ἀποκλεῖσθαι πάσης ἐσπούδαζον· ἑτέρα δὲ πάλιν ἡ σοφὴ πρόνοια ποικίλλουσα ἦν, καὶ κινοῦσα τὴν Κωνσταντίνου ψυχὴν, ὃς τῶν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου υἱῶν, καὶ ἡλικίᾳ καὶ βασιλείᾳ πρῶτος ἐτύγ-
C χανε· Ῥώμης γὰρ τηνικαῦτα τῆς πρεσβυτέρας εἶχε τὸ κράτος· λῦσαι μὲν αὐτῷ παρασκευάζει τὴν ἐξορίαν· ἐπιστεῖλαι δὲ Ἀλεξανδρεῦσι, καὶ αὐτὸν δὲ Ἀθανάσιον συμπέμψαι τοῖς γράμμασιν οὕτως ἔχουσι.

Victor Conſtantinus Alexandrinis
Eccleſiæ & populo.

Neminem veſtrum ignorare arbitror, quæ pridem acciderunt magno pietatis præconi, & venerandæ legis interpreti Athanaſio, quomodo adverſus illum a veritatis inimicis bellum ſit concitatum, & qua ratione mecum in Galliis verſari juſſus ſit, ut ita imminens capiti ſuo periculum declinare poſſet. Neque tamen perpetuum ipſi exſilium indictum fuit. Sed etiam illo ipſo exſilii tempore, multa nobis ejus cura fuit, ita ut nihil ei præter voluntatem acciderit. Tametſi ærumnarum, ſi quis alius, & laborum patiens pro veritate eſt: atque ex zelo ſecundum Deum quamvis anguſtiam ferre valet. Sane beatæ memoriæ Conſtantinus Pater meus brevi eum in proprium reſtituere volebat: qui cum vitæ finis immineret, nec poſſet ſcopum implere ſuum, rem mihi hanc agendam per ſucceſſionem reliquit: datis pro viro illo ſupremæ hac de re voluntatis juſſionibus. Mandamus igitur vobis, ut jam eum cum omni reverentia, cum ſplendido occurſu & honore excipiatis: & poſtea ad nos eum iterum remittatis qui poſtquam in conſpectum venerit noſtrum, cum quanta a nobis excipiendus ſit reverentia, vobis compertum erit.

12. His confiſus litteris Athanaſius, Alexandriam petit, ac libentiſſime quidem illum recipit orthodoxus populus. Quotquot autem Ariani erant una convenientes, bella rurſus & turbas movere, Euſebianiſque alias ſancti calumniandi occaſiones ſuppeditare, quod ſcilicet nullo Synodi decreto regreſſum ab exſilio concedente, ipſe ſua ſententia remigrans occupaſſet Eccleſiam. Deinde mortuam quamdam manum adſerentes, falſo jactitabant illam cum

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Ἀλεξανδρέων
τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ λαῷ.

Οἶμαι μηδένα ὑμῶν ἀγνοεῖν τὰ κατὰ τὸν μέγαν κήρυκα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὸν προσκυνητὸν νόμου ὑποφήτην Ἀθανάσιον πρώην συμβεβηκότα, ὅ-
D πως τε κατ' αὐτοῦ, κινηθεὶς ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ἀνερρίπισθη πόλεμος, καὶ ὅπως ἐν ταῖς Γαλλίαις σὺν ἐμοὶ διάγειν κεκέλευστο. ὥστε μετεωρισθέντα τὸν ἐπηρτημένον κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐκκλῖναι κίνδυνον. οὐ μὴν παντάπασιν (4) ἀειφυγίᾳ καταδεδίκαστο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν δὲ τὸν μεταξὺ χρόνον, πολλῆς αὐτὸς ἀπέλαυε παρ' ἡμῶν θεραπείας· ὥς τε μηδὲν αὐτῷ γενέσθαι τῶν ἀβουλήτων, εἰ καὶ καρτερικὸς, εἴπερ τις ἄλλος, ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐστὶ καὶ φερέπονος, καὶ τῷ κατὰ Θεὸν ζήλῳ, πᾶν ὁτιοῦν ἄχθος ῥᾳστα φέρειν δυνάμενος. καὶ ὁ μακαρίτης δὲ Κωνσταντῖνος ὁ ἐμὸς πατὴρ, ἀποκαταστῆσαι
E τοῦτον ὅσον οὐδέπω τῷ ἰδίῳ θρόνῳ ἐβούλετο. ὃς ἐπὶ τέλει τοῦ βίου ὢν, καὶ μὴ φθάσας ἐκπληρῶσαι τὰ τοῦ σκοποῦ, ἐμοὶ κατὰ διαδοχὴν τὸ πρᾶγμα κατέλιπε, τελευταίας περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐντολὰς ἐπισκήψας. κελεύομεν οὖν ὑμῖν, νῦν μὲν αἰδοῖ τε αὐτὸν τῇ πάσῃ, καὶ λαμπραῖς ὑπαντήσεσι καὶ τιμαῖς ὑποδέξασθαι· μετὰ ταῦτα δὲ πάλιν πρὸς ἡμᾶς παραπέμψαι. ὃς ἐπειδὰν εἰς ὄψιν καὶ αὖθις ἡμῖν καταστῇ, ὅσης τεύξεται παρ' ἡμῶν τῆς θεραπείας καὶ τῆς αἰδοῦς, καὶ ὑμεῖς εἴσεσθε.

12. Τούτοις θαῤῥῶν τοῖς γράμμασιν Ἀθανάσιος, τὴν Ἀλεξανδρέων (5) καταλαμβάνει, καὶ
F ἥδιστα μὲν αὐτὸν ὁ τῶν ὀρθοδόξων ὑποδέχεται δῆμος· ὅσοι δὲ καὶ ἀρειανίζοντες ἦσαν καθ' ἑταιρείας συνιόντες, πολέμους αὖθις κατ' αὐτοῦ καὶ ταραχὰς ἀνεῤῥίπιζον. καὶ τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἄλλας τε κατὰ τοῦ ἁγίου παρεῖχον διαβολῶν ἀφορμάς· καὶ ὅτι μὴ ψηφισαμένης αὐτῷ τῆς συνόδου τὴν ἀπὸ τῆς ὑπερορίας (6) ἐπάνοδον, οἴκοθεν ἑαυτῷ ταύτην ἐπιτρέψας κατειλήφει τὴν ἐκκλησίαν· ἔπειτα δὲ καὶ νεκράν τινα τοῦ

ἁγίου

(1) Editi & quidam mſſ. ματαίαν.
(2) Ita mſſ. quidam. Editi vero, ὅσῳ περ.
(3) Tres manuſcripti, ὁ ἄθλιος ἔῤῥιπτο.

(4) Duo mſſ. ἀειφυγίᾳ. Alii cum editis ἀειφυγίαν.
(5) Ita mſſ. omnes. Editi vero, λαμβάνει.
(6) Unus, ἐπάνοδον. Alii, κάθοδον.

Digitized by Google

ἄγια (1) κατεψεύσαντο χεῖρα, συλλαμβάνεσθαι φάσκοντες αὐτῷ ταύτην ἕνεκεν τῆς θαυμάτων καὶ γοητείας, ὡς μιαροὶ ἐκεῖνοι καὶ διεφθαρμένοι, καὶ φαρμακοὶ γόητες. τὴν δὲ χεῖρα εἶναί τινος Ἀρσενίου τῶν Ἀλεξανδρέων ἑνὸς, ἔκ τινος μηχανῆς φασὶν, Ἀθανασίῳ ἐκκεκομμένην. οἷς ὁ βασιλεὺς τὰ ὦτα κλαπεὶς, ἐπεὶ καὶ πέφυκεν ἀκοὴ τῶν καινότητας τοιαύτας ἐχόντων, καὶ τερατείας πιθανὰς μάλιστα συγκειμένας ψυχὰς ἁπλοῦς ἐπάγεσθαι, ἀειφυγίαν μὲν ἐκ πρώτης εὐθὺς οὐ κατακρίνει (2) Ἀθανασίῳ· τοῦτο γὰρ τοῖς ἐχθροῖς ἐκ παντὸς ἐσπουδάζετο. ἀλλ' ὥστε νόμοις τῶν πραγμάτων καὶ δικασταῖς ἐγχειριζομένων, νόμιμον αὐτὸν ὑποσχεῖν καὶ τιμωρίαν, ἐὰν ἐπὶ τοιούτοις ἁλῷ ἡμαρτηκώς. Ἀρχέλαον τινα γνήσιον ἄνδρα τῶν αὐτῷ συνήθων καὶ ὁμοτρόπων, ἅμα (3) καὶ Νόννῳ τότε Φοινίκης ἄρχοντι, κατὰ ζήτησιν τῶν τοιούτων ἐκπέμπει. ἐπεὶ δὲ ἤδη περὶ τῇ Τύρῳ γεγόνασιν· ἐν αὐτῇ γὰρ Ἀθανάσιος τοὺς περὶ τῆς γοητείας ἔμενεν ἐλέγχους· ὑπερτέθειτο μικρὸν ἡ ἐξέτασις, τῷ μὲν δοκεῖν τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας κατηγόρους τοὺς αὐτοῖς ἔνθεν ὀφθαλμοῖς τὸ μύσος ἰδόντας ἐκδεχομένη· ὡς δὲ τὸ τέλος ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς ἐδείκνυτο, ὅτι Θεὸς ἄνωθεν ἦν ἐφορῶν τὰ τοιαῦτα, καὶ τὴν ἀναβολὴν φιλανθρώπως οἰκονομούμενος, ὡς ἂν καὶ αὐτὸν Ἀρσένιον ἐπιστῆναι, οὗ ἡ νεκρὰ χεὶρ καὶ ἡ ἄδικος ἐκτομὴ, καὶ ἡ τοιαύτη τραγῳδία τοῦ δράματος. Ἀρσένιος γὰρ οὗτος ὡς μὲν ἐτύγχανε τοῦ βαθμοῦ τῶν ἀναγνωστῶν, διά τινα δὲ πρᾶξιν τῶν (4) ἀπορρήτων, δίκας ἢ μεμπτὰς ἀποτίσειν μέλλων, δρασμὸν ἐννοεῖ, καὶ φυγὰς Ἀθανασίου καὶ τῆς ἐκκλησίας καθίσταται. οἱ γοῦν σοφοὶ τὴν κακίαν ἐκεῖνοι, ἢ πονηρᾶς τοῦ ἀντικειμένου μερίδος, μηδέποτε τολμήσαι Ἀρσένιον, οὐχ ὅπως εἰς μέσον τὸ δικαστήριον παρελθεῖν, ἀλλὰ μηδὲ αὐτῆς προκύψαι μικρὰ τῆς οἰκίας οἰόμενοι, διὰ τὸ τῆς πράξεως ἐναγὲς καὶ ἀπόπτυστον. διὰ τοῦτο γοῦν αὐτῷ τε τὴν χεῖρα ἐπέγραφον, καὶ τὸ τοσοῦτον ἀσέβημα, καὶ τὸ μύσος, αὐτὸν ὑποσχεῖν διετείνοντο μόνον, καὶ τὸ ὄνομα συνεχῶς Ἀρσενίου προτείνοντες.

13 Πανταχοῦ τοίνυν τῆς φήμης διαῤῥυείσης, ὡς ἄρα μέλλοι δι' Ἀρσένιον Ἀθανάσιος κρίνεσθαι γοητείας· ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς αὐτὸν Ἀρσένιον ἤδη παρελθοῦσαι, οἶκτον ἐκεῖνος Ἀθανασίου λαβὼν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐλεήσας· καὶ γὰρ ἔμελλεν αὕτη προαπόλλυσθαι τῆς γενναίας ψυχῆς· καλῷ τὸ κακὸν ἰᾶται, καὶ τὴν λαθραίαν ἐκείνην φυγὴν, παῤῥησίᾳ φανερᾷ θεραπεύει. καὶ πάντα τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐν οὐδενὶ θέμενος τὴν Τύρον ἐν ὀλίγῳ καταλαμβάνει, καὶ μόνῳ πρόσεισι μόνος Ἀθανασίῳ, καὶ κατ' ἰδίαν αὐτῷ συγγίνεται. ὁ δὲ τοῦτο μόνον Ἀρσενίῳ συμβάλλει, καὶ ὑποτίθησιν, ὥστε μὴ πρὸ τῆς δίκης ἐμφανισθῆναι, μηδὲ δῆλον ἑαυτὸν ὀφθαλμοῖς τισι τὸ παράπαν ἐνδεῖναι· ὅπως μή τι καὶ κακὸν ἴσως αὐτὸν οἱ κακοὶ δράσειαν· ἤγουν, εἰ μὴ τοῦτο, ἀλλὰ τὴν δίκην τέως ἐκκλίνωσιν. Ἀρσένιος μὲν οὖν οὕτως ἐποίει, καὶ ἀσφαλέστατα ἦν κρυπτόμενος. ὁ φθόνος δὲ οὐκ ἠρέμει, οὐδέ τινα κόρον ᾔδει τῶν Ἀθανασίου κακῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑτέρας ἐχώρουν ἐπιβουλάς. καὶ τοῦ βήματος αὖθις συγκροτηθέντος, μοιχείας ἔγκλημα ἐπῆγον τῷ ἀπαθεῖ. καὶ τὸ δρᾶμα τοιοῦτο. γυναῖκά τινα εἰσάγουσιν, ἀναιδῆ τὴν ὄψιν, βδελυρὰν τὴν διάνοιαν, ἀκριβῶς τὰ συκοφαντῶν ἠσκημένην. αὕτη γοῦν ἡ συκοφάντις, χρημάτων ὠνίου γενομένη, ἔλεγεν ὡς ὑποδέξαιτο μὲν τῇ οἰκίᾳ τὸν Ἀθανάσιον ἀπολαβοῦσα χάριν καὶ ἀρετῆς· ἐπεὶ δὲ περὶ μέσας

reſecuiſſe mirabilium patrandorum atque præſtigiarum cauſa. Hæc, inquam, ajebant illi, exſecrandi, corrupti, ac aperte venefici homines. Manum autem dicebant eſſe Arſenii cujuſdam Alexandrini, arte quadam, ab Athanaſio reſectam. Quibus verbis Imperator captus auribus: (nam ſolet auditus ad tales novitates reſque portentoſas credendas propenſus ſimplices animas ſecum trahere) nequaquam perpetuo exſilio Athanaſium ab alio exſilio jam jam reverſum mulctavit id licet inimici obtinere totis viribus niterentur; ſed jubet ut ſecundum leges hæc negotia pertractentur, ut ſic legitimum ille ſubeat ſupplicium, ſi in talibus deprehendatur delictis. Archelaum itaque virum ſibi familiarem & domeſticum, una cum Nonno tum Phœnices præfecto, ad earum perquiſitionem rerum mittit. Illi ubi Tyrum adveniſſent: in illa quippe Athanaſius probationes de præſtigiis illis expectabat, paulum dilatum eſt examen, ac ideo quemadmodum videbatur, quod accuſatores expectarentur qui ipſis oculis exſecrandum facinus perſpexerant. Ut autem vere eventus rei docuit, quia Deus ſuperne rem hujuſmodi perſpiciebat, atque clementer eam intermiſſionem fieri diſpenſavit, quo ipſe tandem Arſenius adeſſet, cujus erat manus demortua, injuſta præciſio, taliſque tragœdia. Arſenius namque unus erat ex gradu lectorum, qui ob ſecretum quoddam facinus haud leves daturus pœnas, fugam cogitat, atque Athanaſio & Eccleſiæ ſe proripit. Illi itaque malitia ſapientes, maligna adverſarii portio, rati numquam auſurum Arſenium, non modo ad medium judicium procedere, ſed ne ipſam quidem domum obtueri, ob nefarium ſcilicet & deteſtandum illud flagitium; ideo ſcilicet abſciſſam manum illi adſcribebant, atque id contendebant, ut tantæ impietatis tanti flagitii crimen ipſe ſubiret. Quare frequenter nomen Arſenii proferebant.

13. Fama ergo undique perlata, Arſenii cauſa Athanaſium de veneficio judicandum iri, deindeque re ad ipſum Arſenium perveniente, commiſeratione motus ille erga Athanaſium, ac veritatem miſeratus, namque ipſa ante generoſam illam animam interitura erat. Per bonum malo medetur, & clandeſtinam fugam aperta loquendi libertate corrigit. Omniaque ſua nihili ducens, brevi Tyrum pervenit, ſolus ſoli Athanaſio ſe ſiſtit, atque privatim eum convenit. Qui Arſenio id ſolum dat conſilii, id ſuggerit, ut ne ante judicium appareret, neque ſe quorumpiam oculis aperte proderet: ne fortaſſis quid illi mali ſceleſti inferrent: qui ſi nihil aliud, ſaltem judicium declinarent. Arſenius ergo ita ſe geſſit, ac in tutiſſimo latebat loco. Inter hæc minime quieſcebat invidia, neque Athanaſii malis exſatiata erat; ſed ad alias procedebat inſidias, ac cœtu ad tribunal iterum convocato adulterii crimen intentant pravis adſectibus carenti homini. Fuitque drama hujuſmodi: mulierem quamdam introducunt impudenti vultu, abominanda mente, quæ egregie calumniis aſſueverat. Igitur illa calumniatrix, pecunia emta ajebat ſe domi excepiſſe Athanaſium, & pietatis & virtutis cauſa. Cum autem ad mediam circiter no-

(1) Sic omnes mſſ. recte. Editi, κατεψεύσαντο.
(2) Ita mſſ. Editi vero, Ἀθανάσιον.
(3) Omnes mſſ. Νόννῳ. Editi, Νόνῳ.
(4) Tres mſſ. ἐπιῤῥήτων.

noctem ventum eſſet, contraria omnino iis quæ exiſtimaſſet, vidiſſe paſſamque ab illo eſſe. Sic illa accuſante, aderat Athanaſius hæc audiens, cum illoque intererat Timotheus presbyter foris ad januam ſtantes: qui adverſus eam calumniam aliquid excogitat ſapiens & valde generoſum. Repente enim cum Athanaſio ingreſſus, eumque probe repræſentans Timotheus: mulier, ait, ego tibi noctu vim intuli, ut ipſa ais, Egone? Tum illa ad judices converſa quam citiſſime, proterve valde, ac impudenter: hic, ait, eſt corruptor meus, hic caſtitatis meæ inſidiator. Hic, non alius, eſt qui ad me diverſatus, vim pro gratia retulit. Igitur impudente illa ſic ſuis ipſius verbis convicta, & in ſeipſam teſte, ut ita dicam, apparente: quippe quæ neſciret quidem quem illorum accuſaret. Reque ita palam facta; judices, quid poſtea facerent ignorantes, quiete atque tranquille ſubriſere, ut ſolet fieri ubi quiſpiam in conſilii inopia, vultus ruborem obtegere conatur. Ipſi namque omnia erant Athanaſio, judices, teſtes, accuſatores. Quare legis ſententiam contra calumniatores omittentes, ad veneficii crimen convertuntur, inſanique in ſecunda accuſatione, requirunt priſtini pudoris levamen: quod potius erat apertior mendacii reprehenſio. Manum itaque producunt, rem exſecrandam miſericordibus oculis, neque vel ſolo viſui ferendam. Hanc crudeliter illi & impudenter ſancto viro agitantes. Hæc te, ajunt, Athanaſi, vel ſilens accuſat: hæc te firmiter ac ſine effugio urget: hanc nec verbis, nec artificio, nec alia quavis machina effugies. Norunt omnes Arſenium: cui tu, inique & impuriſſime homo, manum hanc amputaſti. Dic ergo jam, quam ad rem illa es uſus, & ad quem uſum abſcideris illam. Tum ille placida voce, ut decebat talem animam, quæ omnia ſtudioſe exſequebatur Chriſtum ſpectantia, qui cum inique a Judæis judicaretur, non contendebat, neque clamabat; ſed tamquam ovis ad cædem ducebatur, partim omnino ſilens, partim manſuete reſpondens. Quis veſtrum, ait ille, Arſenium novit? aut quis accurate ſcit, hanc ejus eſſe manum? ad hæc autem non paucis cathedra ſurgentibus, & Arſenium ipſum ejuſque manum ſe probe noſſe contendentibus; ſolvens ſtatim ſcenam Athanaſius, jubet in medium prodire Arſenium. Cum autem ille vivus ambabuſque manibus ſanus inductus eſſet: Tum beatus ille vir accuſatores & judices intuitus, torveque homines adſpiciens: nonne, ait, hic eſt Arſenius? nonne hic eſt, qui ſecundum vos mortuus eſt, & manum amiſit? nonne hic omnibus Alexandrinis eſt notus? & ſimul ad medium tribunal adducens illum, ut omnium pateret oculis, primo dexteram educit: hinc jubet illum attollere ſiniſtram, atque magna altaque voce exclamans, quaſi eos qui longe erant a veritate revocaret. Hic, o viri, inquit, Arſenius: hæ manus illius ſunt, amputationis neſciæ. * Tum Arſenio relicto, ad accuſatores converſus: o mirabiles, inquit, judices, rogo, quinam is ſit oſtendite, & cujuſnam hæc abſciſſa manus, quæ nos amputationis accuſat?

* Forte vitioſa lectio.

A γείσεω νύκτωρ, τἀναντία παντάπασιν ὧν ὑπέλαβε, παρ' αὐτοῦ καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν. οὕτω τῆς κατηγόρου διεξιούσης, παρῆν ἀκούων καὶ Ἀθανάσιος· συμπαρῆν δὲ αὐτῷ καὶ Τιμόθεος ὁ πρεσβύτερος ἔξω, παρὰ τῇ πύλῃ ἑστῶτες. ὅστις ἐπινοεῖταί τι πρὸς τὴν διαβολὴν, σοφὸν ἄγαν καὶ γενναῖον. ἄρτι γὰρ εἴσω Ἀθανασίου (1) εἰσιόντος, κἀκεῖνον δὴ μάλα ὑποκρινόμενος ὁ Τιμόθεος, γύναι, φησὶν, ἐγώ σοι νύκτωρ ἐπήγαγον τὴν βίαν, ὡς αὐτὴ λέγεις, ἐγώ; ἡ δὲ πρὸς τοὺς δικαστὰς, ὡς εἶχεν εὐθὺς ἰταμῶς ἄγαν καὶ ἀναισχύντως ἐπιστραφεῖσα· οὗτός μοι, φησὶν, ὁ φθορεύς· B οὗτος ὁ τῆς ἁγνείας ἐπίβουλος· οὗτος, οὐκ ἄλλος, ὁ παρ' ἐμοὶ καταλύσας, καὶ ἀντιδοὺς τὴν βίαν τῆς χάριτος. τῆς ἀκολάστου τοίνυν ἐκείνης οὕτως ὑπὸ τῶν ἑαυτῆς ῥημάτων ἐλεγχθείσης, καὶ οἴκοθεν ὁ μάρτυς, τὸ τοῦ λόγου, φανείσης, αὐτὸν οὐδὲ αὐτὴν ᾔδει τὸν ὑπ' ἐκείνης κατηγορούμενον, ὅς τις ἦν, καὶ τοῦ πλάσματος εὖ φανερῷ γυμνωθέντος, οἱ δικασταὶ πρὸς ὅ, τι καὶ χρήσονται λοιπὸν ἑαυτοῖς οὐκ εἰδότες, ἥσυχόν τι καὶ γαλήνιον ὑπεμειδίασαν· ὅπερ εἴωθεν ἀμηχανία ποιεῖν, ἐντροπὴν ὄψεως ἐπικρύψαι μηχανωμένη. οἱ γὰρ αὐτοὶ πάντα ἦσαν Ἀθανασίῳ, C καὶ κριταὶ, καὶ μάρτυρες, καὶ κατήγοροι. διὸ καὶ τὴν κατὰ τῆς συκοφαντίας ἀπόφασιν τοῦ νόμου παραλιπόντες, ἐπὶ τὸ τῆς γοητείας ἔγκλημα τρέπονται, τοῖς δευτέροις οἱ ἀνόητοι παραμυθεῖν τι τῆς προτέρας αἰσχύνης ἐφελκεῖν σπουδάζοντες. τὸ δὲ ἦν ἔλεγχος μᾶλλον τοῦ ψεύδους ἐπιφανέστερος· (2) προσάγουσι τοίνυν τὴν χεῖρα, μύσος οἰκτίρμοσιν ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ ψιλῶς μόνον ἰδεῖν ἀνεκτόν. ταύτην ἀπηνῶς ἐκεῖνοι καὶ ἀναιδῶς ἐπισείοντες τῷ ἁγίῳ· αὕτη σε, φασὶν, Ἀθανάσιε, καὶ σιγῶσα κατηγορεῖ· αὕτη σε D ἀφύκτως ἔχεται καὶ στερρῶς. ταύτην οὐ λόγοις, οὐ τέχνῃ, οὐκ ἄλλῃ τινὶ μηχανῇ δυνήσῃ διαφυγεῖν. ἴσασι πάντες Ἀρσένιον, οὗ, σὺ ἄδικε καὶ ἀνόσιε, τὴν χεῖρα ταύτην ἐκκόψας. λέγοις ἂν οὖν λοιπὸν, ἐφ' ᾧ κέχρησαι ταύτῃ, καὶ πρὸς τί ἄρα τὴν (3) ἐκκοπὴν ἔδρασας; ὁ δὲ πραείᾳ φωνῇ, καὶ ὡς ἂν εἴποι ψυχὴ τοιαύτη, καὶ τὰ Χριστοῦ πάντα ζηλοῦν μαθοῦσα, ὃς ἀνόμως ὑπὸ Ἰουδαίων κρινόμενος, οὐκ ἤριζεν οὐδὲ ἐκραύγαζεν· ἀλλ' ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤγετο, τὰ μὲν ὅλως σιγῶν, τὰ δὲ πρᾴως ἀποκρινόμενος. τίς οὖν ἐξ ὑμῶν, φησὶν, Ἀρσένιον ἐγνωκώς; ἢ τίς ὁ ταύτην αὐτοῦ E τὴν δεξιὰν ἀκριβῶς εἶναι εἰδώς; οὐκ ὀλίγων δὲ πρὸς ταῦτα τῆς καθέδρας διαναστάντων, καὶ Ἀρσένιον αὐτὸν, καὶ τὴν χεῖρα, καὶ πάντα εἰδέναι σαφῶς διατεινομένων, λύσας αὐτίκα τὴν σκηνὴν Ἀθανάσιος, κελεύει παρελθεῖν εἰς μέσους Ἀρσένιον. ἐπεὶ δὲ οὗτος εἰσήχθη ζῶν τε καὶ ὑγιὴς ἄμφω τὼ χεῖρε, τραχὺ τοῖς τε κατηγόροις καὶ τοῖς κριταῖς ὁ μακάριος, καὶ δριμύτερον ἐμβλέψας αὐτοῖς, οὐχ οὗτος, ἔφη, Ἀρσένιος; οὐχ οὗτος ὁ παρ' ὑμῖν νεκρὸς καὶ τὴν χεῖρα καθ' ὑμᾶς ἀποβεβληκώς; οὐχ οὗτος ὁ πᾶσιν Ἀλεξανδρεῦσι γνώριμος; καὶ ἅμα πρὸς τὸ μεσαίτατον αὐτὸν ἐπισπασάμενος τοῦ δικαστηρίου, ὡς ἂν καὶ δῆλος ὀφθαλμοῖς F ᾖν τοῖς πᾶσιν, ἐκκαλύπτει πρῶτα τὴν δεξιάν· εἶτα κελεύει πρὸς ὕψος ἀνατεῖναι καὶ τὴν λαιὰν, καὶ μέγα τι καὶ (4) γεγωνὸν ἀνακράξας, οἷα τοὺς μακρὰν τῆς ἀληθείας ὄντας ἀνακαλούμενος· οὗτος μὲν, ὦ ἄνδρες, Ἀρσένιος, ἔφη· αὗται δὲ χεῖρες ἐκείνου, αἱ τὴν ἐκκοπὴν ἀγνοήσασαι. τὸν δὲ παρ' αὐτοῖς Ἀρσένιον, ἀπιδὼν πρὸς τοὺς κατηγόρους, ὦ θαυμάσιοι, φησὶ, δικασταὶ, ἀξιῶ σε τίς ἐστι δεῖξαι, καὶ τίνος ἡ ἐκτμηθεῖσα χεὶρ αὕτη, καὶ ὑμῖν ὡς τὴν ἐκτομὴν ἐργασαμένοις ταύτης ἐγκαλουμένη;

14. Τό-

(1) Tres mſſ. εἰσιόντος.
(2) Quidam mſſ. προάγουσι.
(3) Alii ἐκτομήν.

(4) Sic quidam codices recte. Alii vero γεγωνὸς, cum editis.

14. Τότε οὐκ ἔτι ἦν ἀνεκτὴ τοῖς δικασταῖς (1) ἀνεκτὸς ἡ καθέδρα, ἀλλὰ καὶ ταύτην μετὰ τῶν δορυφόρων ἀπολιπόντες, σκυθρωποὶ λίαν καὶ κατηφεῖς, σαφῆ τὰ σύμβολα τῆς αἰσχύνης ἐπὶ τῶν ὄψεων φέροντες ἀνεχώρουν. τὸ γοῦν πλῆθος οὕτως αὐτοὺς ἰδόντες συντεταραγμένους, καὶ σὺν αἰσχύνῃ καὶ ἀθυμίᾳ τοῦ δικαστηρίου ἀποφοιτῶντας, καὶ ὥσπερ ὑπὲρ ἐκείνων καὶ τῆς κοινῆς ἀσεβείας ζηλώσαντες, ἤδη γὰρ τῆς Ἀρείου λύμης ἱκανῶς ὑπεπίμπλαντο, ἄλλως τε δὲ καὶ τοῖς ἐπισκόποις καὶ βασιλεῖ χαριζόμενοι, βλάπτειν Ἀθανάσιον ἐπεχείρουν, καὶ περιστάντες πανταχόθεν αὐτὸν, ῥήματα βάλλοντες, χεῖρας ἐπάγοντες, ὁ λῆρος, ὁ γόης, ὁ κακῶς ἀπολούμενος, καὶ πολλὰ ἕτερα χείρω τούτων ἀποκαλοῦντες, ἃ πρὸς μὲν ἐκεῖνον, οὐδὲν ὅλως κοινὸν εἶχον· πρὸς αὐτοὺς δὲ τοὺς λέγοντας, καὶ πολλῷ τοῦ δέοντος ἦσαν φιλανθρωπότερα, καὶ ὧν αὐτοὶ ὑπῆρχον ἀκούειν ἄξιοι, αὐτοί τε τοῖς δικασταῖς διαλοιδορούμενοι, ὅτι μὴ ποιναῖς μᾶλλον καὶ τιμωρίαις, ἀλλὰ τοῖς ἐκ τῶν νόμων ἐλέγχοις τὴν ψῆφον ἐπέτρεψαν, καὶ θάνατον οἴκοθεν αὐτοὶ πάλιν ἀπειλοῦντες τῷ δικαίῳ. τοσαύτης δὲ ὅμως τῆς στάσεως ἀναρριπισθείσης, καὶ τηλικαύτης ἀταξίας ἐπισχούσης τὸν δῆμον, οὐδὲν ὅλως ἐμέλησε τῷ Γαλλίωνι, ὃς ἦρχε τότε τῆς πόλεως· ὥστε κἂν προῆβη τὸ κακὸν περαιτέρω, εἰ μὴ Ἀρχέλαος καταβὰς, πειθοῖ τε λόγων καὶ ἡμερότητι λεαίνει τὸ πλῆθος, καὶ μέλλοντα διασπᾶσθαι τὸν Ἀθανάσιον, ἐκ μέσων τῶν τοῦ δήμου χειρῶν, αὐτὸν ἁρπάζει, καὶ λαθραίως ὑπεξάγει τῆς πόλεως. ἦν δ' Ἀρχέλαος οὗτος, τοῦ κριτηρίου μὲν προεστώς· ἄλλα δὲ καὶ σωφρονέστατος καὶ ἐπιεικέστατος, καὶ εἰπεῖν ἱκανώτατος, εἰ δέ τι καὶ δεινὸν δέοι καταφρονεῖν ἑτοιμότατος. οὗτος ἔξω εὔξας μαινομένῳ τῷ δήμῳ, πείθει τὸν Ἀθανάσιον ἐν κρυπταῖς τῆς πόλεως ἐξόδοις ὑπεξελθεῖν. τοῦ δὲ διὰ ταύτην τὴν πόλιν ἀπολιπόντος, οἱ (2) ἀδικώτατοι δικασταὶ συνελθόντες, βουλεύονται κατὰ τοῦ ἁγίου, ψηφίζονται, ἀποφαίνονται, ὑπάγουσιν τοῖς ἐγκεκλημένοις ποινῶσται· γράφουσιν ὑπομνήματα, πανταχοῦ διαπέμπουσιν, ἐκκλείουσιν αὐτὸν πάσης χώρας, πόλεως, ἐκκλησίας, παντὶ τρόπῳ δεικνύουσιν οἱ τοῦ σκότους υἱοὶ, (3) μακρὰν εἶναι βούλεσθαι τοιούτου φωτός. ἐξοργίζουσι δὲ καὶ Κωνστάντιον κατ' αὐτοῦ, τοσοῦτον, ὥστε καὶ χρήματα καὶ τιμὰς ὑποτείνειν, τοῖς ἢ ζῶντα τὸν ἄνδρα μηνύσουσιν, ἢ ἀναιρεθέντος τὴν κεφαλὴν οἴσουσιν· ὁ δὲ καθάπερ οὐκ ἐν ὅροις τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, ἀλλ' ἔξω καὶ αὐτῆς τῆς οἰκουμένης τὴν φυγαδείαν καταδικασθεὶς, ὅπου μὲν ἦν ἐν λάκκῳ τινὶ ξηρῷ παντάπασι καὶ ἀνύδρῳ λανθάνων ἐκρύπτετο. ἐπεὶ δὲ μηδὲ οὕτω λαθεῖν ἦν διὰ τέλους, ἀλλ' ἔμελλε τῆς ἐπιούσης ἁλίσκεσθαι· πανταχοῦ γὰρ ἀκριβῶς ἐξητεῖτο καὶ ἀνιχνεύετο· θείᾳ τινὶ προνοίᾳ καὶ ὄψει τοῦ λάκκου ὑπεξελθὼν, ἀλλαχοῦ μεταβαίνει. ἔπειτα δείσας μὴ καὶ ἐκεῖσε πάλιν ἀλοὺς κινδύνου τοῖς ὑποδεξαμένοις αἴτιος καταστῇ, πρὸς τὴν ἑσπέραν ἀπὸ τῆς ἑῴας μεταφοιτᾷ.

15. Ἦρχε δὲ αὐτῆς τηνικαῦτα Κώνστας ὁ Κωνσταντίνου ἀδελφὸς, ἄρτι τὸν ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον διαδεξάμενος, ὃς ἔπειτα τὴν ἀρχὴν διαθεὶς, ὥσπερ καὶ λέγεται, δέχεται πρὸς τῇ Ἀκυληΐᾳ παρὰ τῷ ποταμῷ Ἄλσῳ τὴν τελευτὴν, ἐπιθέσει τῆς στρατιᾶς. τῇ Εὐρώπῃ τοιγαροῦν Ἀθανάσιος ἐπιστὰς, Ἰουλίῳ τε Ῥώμης ἐπισκόπῳ, πρὸς δὲ καὶ αὐτῷ βασιλεῖ Κώνσταντι συμβαλὼν τὰ κατ' αὐτὸν διηγεῖται. μαθὼν δὲ τὴν ἐπὶ καταστροφῇ μὲν ἑαυτῶν, διεσπο-

Tom. I.

14. Tunc non ultra judicibus tolerabilis cathedra fuit, ſed una cum ſatellitibus, ea relicta, triſtes admodum ac demiſſa facie evidentia pudoris ſigna in vultu ferentes, abſceſſere. Itaque populus cum illos ſic perturbatos cerneret, ac cum pudore & triſtitia a tribunali recedere, quaſi eorum & ſuæ pariter impietatis ſtudio effervesceret, jam enim Arii lue pene repletus erat: & alioquin, ut & Epiſcopis & Imperatori gratum faceret, Athanaſium lædere tentabant, ac undique virum circumſiſtunt, verbis perſtringentes, manus inferentes: Garrulus, veneficus, qui male pereat, ajentes, multaque alia iis pejora: quæ nihil ſane ad illum adtinebant: ſed ad eos qui hæc proferrent, quæ etiam clementiora erant iis quæ ipſi audire merebantur: tum judicibus conviciabantur, quod non pœnis atque ſuppliciis, potius quam legitimis argumentis, ſententiam tuliſſent: ac mortem ipſi, ſuopte nutu, juſto comminabantur. Cum tanta tamen ſeditio excitata fuiſſet, & tantus tumultus in populo coortus, nihil eam rem Gallio curavit, qui tum Præfectus erat civitatis; ita malum ulterius pervaſurum feciſſet, niſi Archelaus deſcendens, verborum ſuaſione & lenitate plebem ſedaſſet, Athanaſiumque ab iis mox dilaniandum, ex mediis populi manibus eripuiſſet, clamque urbe ſubduxiſſet. Erat porro Archelaus tribunalis quidem Præfectus: virque alias prudentiſſimus, manſuetiſſimus, ac dicendi peritiſſimus, paratuſque ad mortis periculum adeundum, ſi id opus fuiſſet. Hic populo furenti minime cedens, ſuadet Athanaſio ut per ſecretos urbis exitus evadat. Cum itaque ille ea de cauſa urbe exceſſiſſet, coacti injuſtiſſimi illi judices deliberant contra ſanctum; reumque allatorum criminum pronuntiant. Scribunt acta, quæ ubique divulgant: intercludunt eum aditu omnium reginnum, urbium, Eccleſiarum: omnique ratione oſtendunt tenebrarum filii, ſe longe abeſſe velle a tanta luce. Ira item incendunt Conſtantium adverſus illum; ita ut etiam pecunias & honores decerneret iis, qui aut vivum indicarent, aut mortui caput adferrent. Ille vero ac ſi non intra Romani fines imperii, ſed etiam extra orbem exſulare juſſus & damnatus, ſexennium in lacu ſicco & inaquoſo latens peregit. Cum autem ei ne ita quidem ad finem uſque latere liceret, ſed futurum eſſet ut inſequente die caperetur. Ubique enim accurate perquirebatur, & inveſtigabatur; divina quadam providentia & viſione lacu egreſſus, alium in locum procedit. Poſt metuens ne illic quoque comprehenſus periculum iis crearet qui ſe recepiſſent, ex Orientalibus diſcedens partibus, ad Occidentales concedit.

15. Imperabat tum in Occidente Conſtans Conſtantini frater, qui nuper fratri Conſtantino ſucceſſerat, qui cum ita de Imperio ſtatuiſſet, ut dicitur, exercitus ſui ſeditione ad Aquileiam prope Alſum fluvium finem vitæ accepit. In Europam cum advenſſet Athanaſius, Julium adiit Romæ Epiſcopum, itemque Conſtantem Imperatorem, quibus ſuas res commemorat. Cum audiſſet autem de Synodo, quam ad ſuam ipſorum perniciem, & ad fi-

h h dei

(1) Tres mſſ. ἀνεκτόν.
(2) Ita mſſ. Editi vero δικαιότατοι, ironice.
(3) Ita mſſ. Editi vero, μακρὸν εἶναι βούλεσθαι .... Κωνσταντῖνον, male.

dei orthodoxæ ruinam, Antiochiæ nullo jure coegerant: & quod Georgius quidam, pravum adverſarii, ſeu diaboli, Γεώργιον, id eſt, agricultura, in thronum ſuum brevi conſtituendus eſſet, rem non tulit; ſed ubique per Ægyptum litteras miſit, Clero, magiſtratibus, populo, rogans, comminans, admonens, omnes vias litteris terens ſuis; ut nullatenus Arianica zizania reciperent, ſeminaque rectæ doctrinæ blaſphemiis nullo modo commiſcerent. Euſebiani porro graves ad perſuadendum, & ad ſimulandum, ubi viderunt procul abeſſe qui cauſam defenderet, effrænata lingua apud Imperatorem criminantes Athanaſium, atque perfacilem illum & ſimplicem Conſtantium ſubornantes, ad ſententiamque ſuam pertrahentes, Athanaſii licet abſentis depoſitionem decernunt: Gregorium vero quemdam, Arianico plenum furore, Alexandriam intrudunt in Athanaſii locum. Ut autem arbitratu ſuo hæc ita diſpenſarunt: magna jam cum poteſtate, ſuam inferunt doctrinam. Gregorius autem, nondum Alexandriam ingreſſus, quaſi jam Eccleſiæ præſul eſſet, & thronum occupaſſet; & quaſi jam ſibi ea obvenire cerneret, quæ ne per ſomnum quidem ſperaſſet, litteris propria manu conſcriptis decreta ipſe confirmabat. Talis enim eſt impudentia & levitas, in manu ſemper illa habere ſe putat quæ expectantur. Euſebius autem, dignus ſane impietatis anteſignanus, ubi ex ſententia ſua res conſtitutæ fuere, legatos mittit ad Julium, Athanaſium in epiſtolis ſuis vehementer accuſans; miſit item eas quas contra virum ſtruxerat calumnias & ſycophantias, judicem ſimul & correptorem conſtituens Julium. At ille: (neque enim talis erat qui commentis & dolis facile circumveniretur; imo potius perſpicaciſſimus, ad hujuſmodi res intelligendas ac deprehendendas) cum Euſebii litteras accepiſſet, ac diligenter & attente perlegiſſet, intellecta earum futilitate, contrariam ipſe tulit ſententiam, Athanaſium litteris munitum ſuis remittit Alexandriam, nec parum perſtrinxit eos qui depoſuiſſent.

16. Cum autem ille Alexandriam perveniſſet, haud modicus tumultus ac tremor invaſit eos qui Antiochiæ congregati erant; veriti, ne ſi Athanaſius Eccleſiam occuparet, aditus ſibi Alexandriam intercluderetur. Quamobrem ipſum capere (immo potius occidere) quæritabant, in ejuſque locum Gregorium intrudere. Quare quam celerrime ipſum Alexandriam deduxerunt. Gregorium vero comitabatur Syrianus Dux, cum ſua militum manu, ita jubente Imperatore, ut Athanaſio necem, Gregorio Epiſcopatum conferret. Qua porro via ex media eorum ſagena effugere potuerit Athanaſius, mox dicemus. Cum jam ſol ad occaſum vergeret, urbs tota feſtum celebrabat ac pervigilium agebat. Tum quaſi in pugna irruit Dux inſtructaque acie cinxit Eccleſiam. Hæc ubi caſtra conſpexit Athanaſius, curis plenus, non quo ipſe non caperetur, ſed quomodo potius nullum ſui cauſa populo damnum inferretur, præcipit Diacono ut orationem incipiat. Orationem porro canticum totius populi quoddam excepit. Hinc exorto magno clamore atque concentu, uti fieri ſolet, a magno viro

A φῇ δὲ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐν Ἀντιοχείᾳ συγκροτηθεῖσαν, ὡς μὴ ὤφελε, σύνοδον, καὶ ὅτι Γεώργιός τις πονηρὸς τοῦ ἀντικειμένου γεώργιον, εἰς τὸν αὐτοῦ θρόνον ὅσον οὐδέπω μέλλει ἀντικαθίστασθαι, φέρειν οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἔγραφεν ἁπανταχοῦ τῆς Αἰγύπτου, τῷ κλήρῳ, τοῖς ἐν τέλει, τῷ δήμῳ, παρακαλῶν, ἀπειλῶν, νουθετῶν, παντοδαποῖς ὁδοῖς ἐν τοῖς γράμμασιν, ὥστε ἀπαραδέκτους μεῖναι παντάπασι τῶν Ἀρείου ζιζανίων καὶ πάσης ἄμικτα βλασφημίας αὐτῷ τῆς ὀρθοδοξίας τηρῆσαι τὰ σπέρματα. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον, δεινοὶ καὶ πιθανεῦσαι τινὰ, καὶ ὑποποιήσασθαι ὄντες, B ὡς ἤδη πολλὴν εὗρον τοῦ ἀπολογησομένου τὴν ἐρημίαν, ὅλῃ γλώσσῃ πρὸς τὸν βασιλέα κατειπόντες Ἀθανασίου, καὶ τὸν ἁπλοῦν ἐκεῖνον καὶ εὐήθη Κωνστάντιον ὅλον (1) ὑποποιησάμενοι, καὶ ὁμόψηφον αὐτοῖς θέμενοι, Ἀθανασίου μὲν καθαίρεσιν, καὶ μὴ παρόντος καταψηφίζονται· Γρηγόριον δέ τινα τῇ Ἀλεξανδρείων, λύσσης ἀναπεπλησμένον ἀρειανικῆς, ἀντεισάγουσιν. οὕτω δὲ πρὸς τὸ δοκοῦν ταῦτα διοικησάμενοι, κατὰ πολλὴν ἤδη τὴν ἐξουσίαν καὶ δόγμα οἰκεῖον εἰσφέρουσι. Γρηγόριος δὲ μήπω τῆς Ἀλεξανδρείων ἐπιβὰς, ὡς ἤδη τῆς ἐκ- C κλησίας προστὰς, καὶ τοῦ θρόνου ἀντιποιούμενος, καὶ ὥσπερ ἔχων παρ' ἑαυτῷ προσδοκῶν, ὅπερ οὐδ' ὄναρ ἔσχεν ἐλπίζειν, γράμμασι χειρὸς ἰδίας καὶ αὐτὸς ἐπικυροῖ τὰ δεδογμένα. τοσαύτη γὰρ ἀναίδεια καὶ κουφότης, ἐν χερσὶν ἔχειν ἀεὶ δοκοῦντα τὰ προσδοκώμενα. Εὐσέβιος μέντοι, ὃς καὶ ἀξιόμαχος ἦν τῆς ἀσεβείας προστάτης, ἐπεὶ κατὰ γνώμην αὐτῷ τὰ παρόντα διέθετο, πρεσβεύεται πρὸς Ἰούλιον, πολλὴν μὲν Ἀθανασίου κατηγορίαν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ποιησάμενος· πέμψας δὲ καὶ ἃς ἔρραψε κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλὰς καὶ συκοφαντίας, καὶ δικαστὴν ἅμα καθίζων τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἐ- D πιτιμητὴν τὸν Ἰούλιον. ὁ δέ· ἦν γὰρ οὐχ οἷος πλάσμασι καὶ δόλοις εὐκόλως ὑποσυρῆναι, ἀλλὰ καὶ φωρᾶσαι ταῦτα καὶ συνεῖναι μᾶλλον ὀξύτατος· τὰ Εὐσεβίου γράμματα κομισάμενος, καὶ σπουδαίως ἄγαν καὶ προσεχόντως αὐτὰ διελθὼν, καὶ σαφῆ φλυαρίαν ὄντα κατανοήσας, τὴν ἐναντίαν αὐτὸς ἀποψηφισάμενος, καὶ γράμμασιν Ἀθανάσιον ὀχυρώσας, ἐκπέμπει πρὸς Ἀλεξάνδρειαν, οὐκ ὀλίγα καὶ τῶν πρότερον αὐτὸν καθελόντων ἁψάμενος.

16. Τοῦ δὲ πρὸς τὴν οἰκείαν κατηγμένου, τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνειλεγμένοις θόρυβος οὐ μικρὸς εἶ- E χε καὶ δέος, μὴ προληφθείσης Ἀθανασίῳ τῆς ἐκκλησίας, ἀποτειχισθῇ λοιπὸν αὐτοῖς ἡ πρὸς Ἀλεξάνδρειαν πάροδος. ταῦτά τοι καὶ τὸν μὲν ἑλεῖν (μᾶλλον δὲ ἀνελεῖν) ἐσπούδαζον, τῷ θρόνῳ δὲ Γρηγόριον ἀντεισαγαγεῖν. διὸ δὴ καὶ τὴν ταχίστην αὐτὸν κατῆγον εἰς Ἀλεξάνδρειαν· συνείπετο δὲ Γρηγορίῳ τὴν κάθοδον καὶ Συριανὸς ὁ στρατηγὸς, μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν χειρὸς προηγούμενος, οὕτω κελεύσαντος βασιλέως, ἵν' Ἀθανασίῳ μὲν θάνατον, ἐκείνῳ δὲ τὴν ἐπισκοπὴν πραγματεύσηται. ὅπως δὲ καὶ διαφυγὼν ἐκ μέσης αὐτῶν τῆς σαγήνης Ἀθανάσιος ἴσχυσεν, ὁ λόγος δηλώ- F σει. ἤδη περὶ δύσιν ὄντος ἡλίου, ἡ μὲν πόλις ἑορτάζοντές τε καὶ παννυχίζοντες ἦσαν, ὁ δὲ ὥσπερ ἐν μάχαις ὁ στρατηγὸς, τὴν στρατιὰν διατάξας, καὶ κύκλῳ τὴν ἐκκλησίαν διαλαβών. ταύτην ὅλην τὴν παρεμβολὴν ὁρῶν Ἀθανάσιος, καὶ φροντίδος πληρούμενος, οὐχ ὅπως ἂν αὐτὸς μὴ ἁλῷ, ἀλλ' ὅπως ἂν μᾶλλον τῷ λαῷ μηδεμία δι' αὐτὸν γένοιτο βλάβη, σημαίνει μὲν εὐχὴν κηρύξαι τῷ διακόνῳ· τὴν εὐχὴν δὲ ᾠδή τις τοῦ πλήθους κοινῇ διαδέχεται. εἶτα βοῆς τε πολλῆς καὶ συμφωνίας, ὡς εἰκὸς, γενομένης, διὰ τῆς αὐ-

τῆς

(1) Sic mss. Editi vero, ὑποποιησάμενοι καὶ ὑπαγόμενοι.

τὰς ἅπαντας ἐξιέναι πύλης ὑπὸ τοῦ μεγάλου προτέτακτο. A τῷ μὲν δὴ στρατηγῷ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν (1) φίλαυτον πρὸς τὸ πλῆθος, καὶ οὐδενὶ τούτων χεῖρας ἐπῆγον· ἀλλὰ πρὸς μόνον τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶχον τὸν Ἀθανάσιον, ὅπου ποτ' ἂν αὐτὸν ἰδόντες ἀνέλωσιν. ὁ δὲ τοῦ λαοῦ μέρος γενόμενος, καὶ οἷα τῶν πολλῶν εἷς, διὰ μέσου τοῦ θορύβου καὶ τοῦ πλήθους διελθὼν, καὶ ταύτῃ στρατιωτῶν ὄμματα λαθὼν ᾤχετο. ἐκεῖνος μὲν οὖν εἰς τὴν Ῥώμην οὕτω διαφυγὼν ἐπανῆκε. Γρηγόριος δὲ τῆς ἐκκλησίας ἤδη κρατήσας, κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀδεῶς ὡπλίζετο, ὃ μηδὲ φέρων ὅλως τε ὢν ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων δῆμος, στάσιν τε χαλεπὴν ἀνῆψαν, καὶ τὸν καλούμενον Διονυσίου B ναὸν ἐνέπρησαν. ἀπήλαυσε δὲ τῆς συγχύσεως ταύτης διὰ Χριστὸν καὶ ὁ μέγας ἐν ἁγίοις Παῦλος ὁ τῆς Κωνσταντίνου (2) τηνικαῦτα προεστὼς ἐκκλησίας, τοῦ θρόνου καὶ αὐτὸς καθαιρεθεὶς, καὶ εἰς Ῥώμην φοιτήσας, καὶ κοινωνὸς Ἀθανασίῳ τῆς εὐσεβείας, καὶ τῶν κινδύνων γενόμενος. Κώνσταντα τοίνυν ἐκεῖ καὶ Ἰουλίῳ συντυχόντες, ὅσα τε αὐτοὶ πάθοιεν, καὶ ὅσα κατ' αὐτῶν καὶ τῆς ἀληθείας, οἱ περὶ Εὐσέβιον δράσειαν, ἅπαντα διηγοῦνται. αὐτίκα καὶ βασιλεὺς μὲν Κώνστας περὶ τούτων εὐθὺς τῷ ἀδελφῷ ἐπιστέλλει. ἐπεὶ δὲ C οὐδὲν πλέον ἤνυεν, σύνοδον ἑτέραν κοινὴν οἱ περὶ τὸν Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον γενέσθαι ἠξίουν. τὰς γὰρ καθαιρέσεις αὐτῶν, μὴ δι' ἄλλο τι, φασὶν, ἐπινοηθῆναι, ἢ ὥστε καὶ τὰ τῆς ὑγιοῦς πίστεως αὐτοῖς συγκαθαιρεθῆναι.

17. Γνώμῃ τοιγαροῦν τῶν βασιλέων ἀμφοῖν, κοινή τε ἅμα καὶ οἰκουμενικὴ κατὰ τὴν Σαρδικὴν αὖθις ἀθροίζεται σύνοδος. καὶ τῶν μὲν ἑσπερίων, καθά φησι καὶ αὐτὸς Ἀθανάσιος, συνέτρεχον ἐπίσκοποι πλείους, ἢ τριακόσιοι· τῆς ἑῴας δὲ μόνοι, Σαβῖνός φησιν, ἑβδομήκοντα, ὧν καὶ αὐτὸς Ἰσχύρας ὁ τοῦ Μαρεώτου ἠρίθμητο. οἱ μὲν οὖν Ἀσίαθεν συνεῤῥυηκότες, οὐδὲ εἰς ὄψιν τῶν ἑσπερίων ἐλθεῖν ὑπέμενον, D ἰσχυριζόμενοι, μὴ ἂν ἄλλως αὐτοῖς εἰς λόγον κοινωνίας ἐλθεῖν, εἰ μὴ τοὺς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον ἐκβάλλοιεν πρότερον τοῦ συλλόγου. τῶν δὲ μηδ' ὅλως ἄχρι ἀκοῆς ἐνεγκεῖν τὸν λόγον ἀνεχομένων, ἐκεῖνοι ὡς εἶχον τάχους ἀνέστρεφον, καὶ φθάσαντες εἰς πόλιν Φιλίππου τῆς Θρᾴκης, ὡς ὄφελον ἐν ᾅδῃ πρότερον, ἐκεῖ λοιπὸν ἰδιάζον ποιοῦνται συνέδριον. καὶ τὸ μὲν ὁμοούσιον οἱ ἀσύνετοι τοῦ ἀσεβοῦν· τῆς σῆς ἀνοχῆς Χριστὲ βασιλεῦ, φανερῶς ἀναθεματίζουσιν· ἐν ἐπιστολαῖς δὲ τὴν τοῦ ἑτερουσίου δόξαν ἐκτίθενται, καὶ τὰ χειρόγραφα τῆς ἀσεβείας πανταχοῦ τοῖς ὑπ' E αὐτοὺς διαπέμπονται. ταῦτα μαθόντες οἱ ἐν τῇ Σαρδικῇ, πρῶτα μὲν αὐτοὺς ἐρήμην δικαίως καταψηφίζονται· ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς κατηγόρους Ἀθανασίου, τῶν οἰκείων ἐξωθοῦσι βαθμῶν· τόν τε ὅρον τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ κρατύναντες, καὶ τὸ ἀνόμοιον ἀναθεματίσαντες, κηρύττουσι τρανοτέρᾳ γλώσσῃ τὸ ὁμοούσιον· καὶ γράψαντες ἐν ὑπομνήμασι καὶ αὐτοὶ, πᾶσαν μικροῦ δεῖν τὴν οἰκουμένην διαλαμβάνουσι. ἃ δὴ καὶ βασιλεὺς Κώνστας ἀναμαθὼν, καὶ τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίῳ γνωρίσας, ἀποκαταστῆναι Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον τοῖς οἰκείοις παρ' αὐτοῦ θρόνοις ἠξίου. τοῦ δὲ ἀναδυομένου πρὸς τοῦτο καὶ διαμέλλοντος, αὐστηροτέροις αὖθις ἐκεῖνος ἐχρῆτο τοῖς F γράμμασι, καὶ ὡς εἰ μὴ ἑκὼν εἴξειεν ἀλλὰ καὶ ἄκοντος οὐ αὐτὸς ἐπάξει ἑκάτερον ἀποδοῦναι τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ. Κωνστάντιος τοίνυν, οὐ πρὸς ἀναβολὰς ἔτι καὶ χρόνον, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἔνστασιν ὑποδείσας, οἰκείοις εὐθὺς μετακαλεῖται γράμμασιν Ἀθανάσιον. τοῦ δὲ ὑπόπτως ἔχοντος πρὸς τὴν κλῆσιν· οὐδὲ γὰρ θαῤῥεῖν αὐτὸν εἴα τὰ προλαβόντα· δευτέροις αὖθις ἐκεῖνος ὑπέρχεται γράμμασι, πολὺ τὸ θεραπευτικὸν καὶ ἤπιον ἔχουσιν. ὡς δὲ μηδὲ πρὸς ταῦτα

A juſſi ſunt per eamdem omnes exire januam. Duci vero & militibus ſtudium erat populi, neque ulli manus conjecerunt. Sed erant omnium oculi in Athanaſium intenti, ut quocumque eum in loco viderent interimerent. At ille in turba populi, quaſi eorum unus, per medium tumultum & plebem evadens, ſic militum oculos latens effugit. Et ſic fugiens Romam remigravit. Gregorius vero occupata jam Eccleſia, adverſus ſanam fidem arma audacter arripuit. Quod cum non ferret Alexandrinus populus, magnam concitavit ſeditionem, ac B templum Dionyſii dictum incendit. Hujuſmodi tumultu propter Chriſtum læſus fuit etiam magnus vir S. Paulus Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ tum præſul, thronoque exactus ipſe quoque, Romamque fugiens, Athanaſii ſocius fuit pietatis pariter ac periculorum. Conſtantem igitur ibi atque Julium convenientes, tum quæ paſſi eſſent ipſi, tum quæcumque alia contra veritatem Euſebiani deſignaſſent, enarrarunt. Statim ergo Imperator Conſtans fratri ſuper hac re litteras mit- C tit. Cum autem nihil proficeret, Synodum aliam univerſam Athanaſius atque Paulus poſtularunt. Depoſitionem quippe ſuam, non alia de cauſa factam ajebant, quam ut ſecum una ſana fides damnaretur.

17. Amborum igitur juſſu Imperatorum, univerſalis rurſum & œcumenica Synodus Sardicæ congregatur. Occidentales autem, ut ipſe refert Athanaſius, coacti ſunt Epiſcopi plus quam trecenti: Orientales vero, ut ait Sabinus, ſolum ſeptuaginta, inter quos Iſchyras Mareoticus recenſebatur. Qui igitur ex Aſia confluxere, ne ad conſpectum quidem Occi- D dentalium ſe ſiſtere auſi ſunt: affirmantes, ſe numquam colloquium inſtituturos, niſi Paulum & Athanaſium ex Concilio pellerent. Cum autem illi ne audire quidem rem ejuſmodi vellent, quam celerrime Euſebiani regreſſi ſunt, & cum Philippopolin perveniſſent in Thracia, utinam in infernum potius, ibi demum peculiarem ineunt conventum: atque conſubſtantialem (quæ tua fuit patientia Rex Chriſte!) aperte anathemate condemnant: in Epiſtolis autem, alterius ſubſtantiæ ſententiam edunt. E Exemplariaque impietatis ſuæ apud ſuos ubique promulgant. His compertis ii qui Sardicæ erant, primum quidem deſertæ cauſæ illos jure condemnant. Hinc Athanaſii accuſatores ſuis pellunt gradibus. Confirmatoque Nicænæ fidei decreto, ac anathemate percuſſa τῷ ἀνομοίῳ, id eſt, diſſimilis voce, clarius conſubſtantialitatem prædicant: ſcriptis ea de re libellis, hiſce totum pene pervadunt orbem. Quæ cum didiciſſet Imperator Conſtans, atque Imperatori Conſtantio indicaſſet, rogat ut Paulus & Athanaſius ſuis thronis reſtituantur. Tum illo tergiverſante atque moras trahente: du- F rioribus ille uſus litteris, minatur, niſi cedat, vel invitum ſe cogendum fore ad utrumque Eccleſiæ ſuæ reddendum. Conſtantius ergo non ultra rem diſtulit nec comperendinavit. Sed fratris contentionem veritus, ſuis ſtatim litteris accivit Athanaſium. Illo autem de hujuſmodi accitu male ſuſpicante: neque enim eum quæ prius geſta fuerant fidenter agere permittebant: ſecundis Imperator litteris invitavit officioſius ac mitius conſcriptis. Cum autem nec illæ ſuſpi-

(1) Sic mſſ. Editi vero, φίλαυτο, mendoſe.

(2) Ita mſſ. Editi vero τηνικαῦτα & αὐτὸς τῆς.

ſpicionem levarent: ne tum quidem ejus profectum adventumque neglexit Conſtantius; ſed rurſum viro ſcribit, litteriſque denuo magnam exhibet clementiam & humanitatem, imo de prius geſtis excuſationem, ſe voluiſſe ajens, ſacerdotum aliquos in ejus occurſum mittere: ſed nullum ad ſe ejus profectus nuntium veniſſe. Jam vero cum Epiſtola ſe mittere Diaconum Aletan, qui ei ſuum affectum patefaceret, & de cætero fiduciam habere præciperet.

18. Athanaſius his acceptis litteris, quidquid timoris ſupererat animo ejicit, necnon quidquid malæ ſpei in futurum eſſet. Cum eas Conſtanti ac Julio oſtendiſſet, ingenti eos, & quidquid Romanis ſuberat, lætitia implet & gaudio. Tum ſinguli feſtum celebrabant, ob Athanaſii reditum ad thronum ſuum. Tum Imperator Conſtans, & Julius Papa, ille militibus & ſatellitibus, hic clericis laicisque qui in Ægypto & Alexandriæ erant pene omnibus, juſſere ut debito cum honore & apparatu reciperetur. Venientem porro placide admodum recipit illum Conſtantius, ac libentiſſime Alexandrinorum reſtituit urbi, clero, populo: manſueto tamen exprobrat, & amice arguit fugam, clandeſtinumque ex tribunali ſeceſſum. Attamen, ait, hanc a te, Athanaſi, gratiam poſtulo, ut unam ſaltem ex Alexandrinis eccleſiis Arii ſequacibus concedas. Ille ſe libenter conceſſurum poſtulatam rem promittit; dum ille unam item Eccleſiam Conſtantinopoli orthodoxis concederet, in modicum fermentum totius veræ fidei. Cum Imperator petitioni facile annueret, dolor adverſarios intolerandus invaſit, quod acceſſus quidam foret Athanaſio & iis qui cum eo communicarent Conſtantinopoli. Conſtantio autem tum mirabiliore prudentia Athanaſius eſſe videbatur. Ferturque dixiſſe Imperatorem ſtupore plenum: haud fruſtra qui Arianæ ſunt hæreſis, adverſus virum hujuſmodi omnes movere machinas. Sic illius prudentiam admiratus, reductionem illi gratiſſimam adornat: ſcribitque Alexandrino populo, atque Epiſcopis & magiſtratibus per Ægyptum. Itemque Neſtorio Auguſtalio, ac Thebaidis & Libyæ præfectis, ut eum magno honore & reverentia exciperent: ac non ſolum ipſi thronus, ſed etiam omnibus, qui cum eo communicarent proprius gradus & miniſterium reſtitueretur. His ille munitus Epiſtolis, & quaſi reſumta fiducia, per Syriam & Palæſtinam iter habens Jeroſolymam pervenit, atque Maximum Epiſcopum & Confeſſorem convenit, didicitque quanta & ipſe pro Chriſto paſſus eſſet. Enarrat item viciſſim Athanaſius quæ contra ſe ante, quæ pro ſe nuper acta decretaque eſſent cum a Synodo tum ab Imperatore. Quibus auditis Maximus, nihil cunctatus, accerſit omnes Orientis Epiſcopos, & una omnes Athanaſio communionem & dignitatem reddiderunt.

19. Illo itaque cum tali honore & celebritate jam tertium urbem ſuam recuperanti, atque ab innumeris pene illis laboribus & calamitatibus paulum reſpiranti, videbatur reliquum vitæ cum tranquillitate & quiete tranſigendum fore: at revera tunc maximum illi calamitatum mare intumeſcebat. Cum enim Conſtans nuper a Magnentio factioſo oppreſſus &

A καθαρὸς ἦν ὑποψίας. οὐδ᾽ οὕτως ὁ τοῦ ἀνδρὸς παρουσίας τῷ Κωνσταντίῳ παρημελεῖτο, ἀλλὰ καὶ πάλιν αὐτῷ ἐπέστελλε, προσθεὶς ἐν τοῖς γράμμασιν ἔτι τὸ ἥμερον, καὶ προσηνές· ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν προτέρων ἀπολογίαν, ὡς ἄρα βούλοιτο μέν φησι πέμψαι καὶ τῶν ἱερέων τινὰς πρὸς ὑπάντησιν τοῦ ἀνδρὸς ἀποστεῖλαι· ἀλλ᾽ οὐδεὶς αὐτῷ μηνυτὴς ἐγένετο τῆς ἐπιδημίας. νῦν δέ φησι, καὶ τὸν διάκονον μετὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐκπέμψαι Ἀλέταν, ὅστις σοι καὶ τὴν ἡμετέραν εὔνοιαν διαδείξει γνωρίμως καὶ περὶ τῶν λοιπῶν θαρρεῖν ἐγγυήσεται.

B 18. Ταύτας Ἀθανάσιος δεξάμενος τὰς ἐπιστολὰς, ἐκβάλλει μὲν τῆς ψυχῆς, εἴ τι περιδεὲς ἦν, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐλπίδα πονηρὰν αὐτῷ (1) ἐνιστᾶσαν. ὑποδείξας δὲ καὶ αὐτῷ Κώνσταντι καὶ Ἰουλίῳ, πολλῆς αὐτούς τε καὶ τὴν ὑπὸ Ῥωμαίοις πᾶσαν ἡδονῆς πληροῖ καὶ φαιδρότητος, καὶ ἰδίαν ἕκαστος ἑορτὴν ἐποιεῖτο τὴν Ἀθανασίου πρὸς τὸν θρόνον τὸν ἑαυτοῦ ἐπάνοδον. βασιλεὺς μέντοι παραχρῆμα Κώνστας, καὶ αὐτὸς δὲ Ἰούλιος, ὁ μὲν βασιλικοῖς ὑπασπισταῖς καὶ δορυφόροις· ὁ δὲ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ πᾶσι σχεδὸν κληρικοῖς τε καὶ λαϊκοῖς, (2) Ἀθανασίῳ τὴν προπομπὴν ἐφιλοτιμοῦντο. ἐλθόντα δὲ, ἀσμένως ἄγαν αὐτὸν Κωνστάντιος ὑποδέχεται, καὶ ἀποδίδωσι τῇ

C Ἀλεξανδρέων ἀποκαθιστᾷ πόλει, καὶ τῷ κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ· ὀνειδίζει καὶ πρᾴως, καὶ τὸν δρασμὸν ἐκεῖνον φιλίως αὐτῷ ἐγκαλεῖ, καὶ τὴν ἐκ τοῦ δικαστηρίου λαθραίαν καὶ ἄδηλον ὑποχώρησιν. ὅμως αὐτὸν ἀπαιτῶν μίαν, Ἀθανάσιε, χάριν αἰτῶ, ἔφη, σὲ καὶ μίαν τῶν ἐκκλησιῶν τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ φοιτηταῖς Ἀρείου παραχωρῆσαι. ὁ δὲ καὶ προθύμως ἐκπληρῶσαι τὸ αἰτηθὲν ἐπηγγείλατο, εἴπερ ἑτέραν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ αὐτὸς ἀπονείμοι τοῖς ὀρθοδόξοις εἰς βραχεῖάν τινα ζύμην ὅλης τῆς ἀληθοῦς πίστεως. τοῦ δὲ ῥᾷον

D ἐπινεύσαντος τῇ αἰτήσει, λύπη κατεῖχε τοὺς ἐναντίους φορητὴ, ὅτι καὶ βάσιμα ὅλως τὰ Κωνσταντινουπόλεως Ἀθανασίῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ κοινωνοῖς· Κωνσταντίῳ δὲ καὶ ἐπὶ θαυμαστὸς μᾶλλον τὴν σύνεσιν Ἀθανάσιος· καὶ λέγεταί ποτε θαυμάσαντα φάναι τὸν βασιλέα μετ᾽ ἐκπλήξεως· ὡς μάτην οἱ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως ἁπάσας κεκινήκασι μηχανὰς πρὸς ἄνδρα τοιοῦτον ἔχοντες. οὕτως ἂν αὐτὸν ἀγάμενος τοῦ φρονήματος, προπομπήν τε αὐτῷ χαριεστάτην ποιεῖται, γράφει τε τῷ δήμῳ Ἀλεξανδρέων, καὶ τοῖς κατ᾽ Αἴγυπτον ἐπισκόποις καὶ ἄρχουσι· πρὸς δὲ καὶ Νεστορίῳ Αὐγουσταλίῳ, καὶ τοῖς κατὰ Θηβαΐδα καὶ Λιβύην

E ἡγεμόσι, μετὰ πλείστης αὐτὸν τῆς θεραπείας καὶ τῆς αἰδοῦς ὑποδέξασθαι· καὶ τὸ μὴ μόνον αὐτῷ τὸν οἰκεῖον θρόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς αὐτῷ κεκοινωνηκόσι τὴν ἰδίαν ἑκάστῳ τάξιν, καὶ λειτουργίαν ἀποδοθῆναι. τούτοις ἐκεῖνος ἰσχυρωθεὶς ταῖς ἐπιστολαῖς, καὶ ὥσπερ ἀναθαρσήσας, διὰ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης ἔρχεται, τήν Ἱεροσολύμων τε καταλαμβάνει, καὶ Μαξίμῳ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ὁμολογητῇ συγγίνεται, ἀκούει τε, ὅσα κἀκεῖνος πεπόνθοι διὰ Χριστὸν, καὶ διηγεῖται πάλιν αὐτὸς, ὅσα κατ᾽ αὐτοῦ πρότερον, ὅσα ὑπὲρ αὐτοῦ νῦν πραχθείη καὶ ψηφισθείη, καὶ αὐτῇ συνόδῳ κυρωθέντα

F καὶ βασιλεῖ. ἃ ἐπειδὴ ἀκούσας Μάξιμος, μηδὲν αὐτίκα μελλήσας μεταπέμπεται πάντας τοὺς τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους, καὶ κοινῇ πάντες Ἀθανασίῳ τήν τε κοινωνίαν καὶ τὴν ἀξίαν ἀπέδοσαν.

19. Οὕτως ἂν τὸ τρίτον αὐτῷ καὶ μετὰ τοιαύτης τιμῆς τε καὶ πανηγύρεως τὴν ἑαυτοῦ πόλιν καταλαβόντα, καὶ τῶν μυρίων ὥσπερ ἐκείνων καμάτων καὶ πόνων μικρὸν ἀναπνεύσαντα, τὸ μὲν δοκεῖν γαλήνης αὐτῷ τὰ ἑξῆς τοῦ βίου καὶ ἀνέσεως ἄρχειν· τὸ δὲ ἀληθὲς, ὁ μέγιστος τῶν συμφορῶν αὐτῷ τότε μᾶλλον ἐπεκύμαινε θάλασσα. Κώνσταντα γὰρ ἄρα Μαγνεντίου ἐπαναστάντος,

καὶ

(1) Ita mſſ. Editi vero, ἐνιστάντων.

(2) Ita mſſ. Editi vero, Ἀθανασίε.

καὶ τελευτὴν αὐτῷ τοῦ βίου ἐπαγαγόντος, δεινὸς ὑπὸ τῶν Ἀρειανιτῶν αὖθις (1) ἀνήπτετο πόλεμος, καὶ πάλιν Ἀθανασίῳ ἐπιβουλαὶ, καὶ πρὸς βασιλέα διαβολαί. καὶ τὸ μέγα καὶ παλαιὸν αὐτῷ κακὸν, ὁ Κωνστάντιος, πάλιν ἦν διατάγματα, πάλιν ἀπειλαὶ, φυγαὶ, φόβοι, καὶ ἡ διὰ πάσης θαλάσσης καὶ γῆς ἀναζήτησις. ὁ τῶν ζιζανίων πάλιν σπορεὺς Γεώργιος Ἀλεξάνδρειαν καταλαμβάνων, Αἴγυπτον κατασύρων, τοὺς Παλαιστινοὺς ληϊζόμενος, ταραχῆς πᾶσαν τὴν ἑῴαν ἀναπιμπλῶν, καὶ μηδαμοῦ χωρητὸς ὢν τὴν μανίαν, καὶ τὴν ἀσέβειαν. πάλιν Ἀκάκιος ὁ πολὺς τὴν κακίαν, καὶ Πατρόφιλος ὁ τῆς ἀσεβείας (2) πατρὸς Ἀρείου φίλος, Ἱεροσολύμοις ἐπιφοιτῶντες, καὶ Μάξιμον ἐξωθοῦντες, καὶ ἀντικαθιστῶντες Κύριλλον, ἄνδρα ὅσον γε ὁ μέγας εὐσεβείᾳ, τοσοῦτον τῷ τῆς ἀσεβείας ζήλῳ ἀνάθεον. τίς ἂν τὰς ἐκτραγῳδήσειε πάντα ἑξῆς τὰ Γεωργίῳ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον γεγενημένα; πλὴν ὅσα καὶ ὁ μακάριος περὶ τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς ἀπολογούμενος διεξῆλθε· ταῦτα καὶ ἡμῖν ἄρα μνημονευτέον, μᾶλλον δὲ αὐτῇ ἐκείνῃ τῇ ὄντως γλυκείᾳ γλώσσῃ τοῦ ἀνδρὸς παραχωρητέον, ὑφαμένους αὐτὰ * δὲ μετρίως, ὁποῖον αὐτῷ τὸ ἦθος, ἐν πᾶσι διηγουμένου.

* e.

20. Καὶ γὰρ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πάλιν, φησὶν, ἐπεφοίτησάν τινες ζητοῦντες ἡμᾶς ἀποκτεῖναι. καὶ γέγονε τὰ νῦν χείρονα τῶν πρώτων. στρατιῶται γὰρ ἐξαίφνης τὴν ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν, καὶ τὰ τῶν πολέμων ἀντὶ εὐχῶν ἐγίνετο. εἶτα εἰσελθὼν τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ ὁ παρὰ Μακεδονίου καὶ τῶν Ἀρειανιζόντων ἀποσταλεὶς ἐκ Καππαδοκίας Γεώργιος, ηὔξησεν, ἃ παρ' αὐτῶν μεμάθηκε κακά. μετὰ γὰρ (3) τὴν ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα, παρθένοι εἰς τὰ δεσμωτήρια ἐνεβάλλοντο, ἐπίσκοποι ὑπὸ στρατιωτῶν ἤγοντο δεδεμένοι, ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἡρπάζοντο οἰκίαι, καὶ ἄρτοι, ἔφοδοι κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐγίνοντο, καὶ νυκτὸς οἱ Χριστιανοὶ κατεφέροντο. ἐπεσφραγίζοντο οἰκίαι, καὶ ἀδελφοὶ κληρικῶν ὑπὲρ ἀδελφῶν ἐκινδύνευον. καὶ δεινὰ μὲν ταῦτα, δεινότερα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα γενόμενα. τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν ὁ λαὸς νηστεύσας, ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον, εὔξασθαι τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος, διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφεσθαι τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωνίαν· ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ παμπόνηρος ἐκεῖνος, παροξύνει τὸν στρατηλάτην Σεβαστιανὸν, Μανιχαῖον ὄντα, ὃς μετὰ πλήθους στρατιωτῶν ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ, καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων, ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ κυριακῇ κατὰ τοῦ λαοῦ. καὶ ὀλίγους εὑρὼν εὐχομένους· οἱ γὰρ πλείους πάλαι διὰ τὴν ὥραν ἀναχωρήσαντες ἦσαν· τὰ τούτων δεινότατα κατεπράξατο. πυρκαϊὰν γὰρ ἀνάψας, καὶ στήσας παρθένους παρὰ τὸ πῦρ, ἠνάγκαζε λέγειν ἑαυτὰς τῆς Ἀρείου πίστεως εἶναι. ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς ἔβλεπε, καὶ μηδ' ὅλως τοῦ πυρὸς φροντιζούσας, γυμνώσας αὐτὰς, οὕτως αὐτῶν τὰ πρόσωπα κατέκοψε ταῖς πληγαῖς, ὥστε μετὰ πολλὴν μακροῦ χρόνου μόλις παρὰ τῶν οἰκείων ἐπιγινώσκεσθαι. ἄνδρας τε κατασχὼν τὸν ἀριθμὸν τεσσαράκοντα καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε. ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων αὐτίκα τεμὼν, ἐν αὐταῖς ἔτι ἐχούσαις τοὺς σκόλοπας, τὰ νῶτα τούτων οὕτως ἐξέδειρεν, ὡς τινὰς μὲν πολλάκις χειρουργηθῆναι διὰ τοὺς ἀποπαγέντας ἐν αὐτοῖς σκόλοπας· τινὰς δὲ καὶ μὴ φέροντας οὕτως ἐναποθανεῖν ταῖς πληγαῖς. πάντας μὲν οὖν τοὺς περιλειφθέντας, πρὸς δὲ καὶ τὰς ῥυσθείσας παρθένους, ἐξορίζει, περὶ τὴν μεγάλην Ὄασιν ἀποστέλλει. τὰ δὲ σώματα τῶν τεθνηκότων, οὐδὲ τοῖς προσήκουσι, κατὰ τὴν ἀρχὴν, ἀποδοθῆναι πεποίηκεν, ἀλλ' ἔκρυψαν, ὡς ἠθέλησαν αὐτοὶ, ἄταφα, ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν

A occiſus fuiſſet: grave tum ab Arianis incendebatur bellum. Rurſum Athanaſio inſidiæ, ad Imperatorem calumniæ deferuntur. Et magnum vetuſque illi malum aderat Conſtantius. Rurſum decreta, rurſum minæ, fugæ, formidines, perquiſitio per totum mare perque univerſam terram. Iterum ſator ille zizaniorum Georgius Alexandriam occupans, Palæſtinam deprædans, tumultu totum implens orientem, neque ob inſaniam impietatemque tolerandus, rurſum Acacius, malitia præclarus, & Patrophilus Ario impietatis patri amicus; Jeroſolymam concedentes, pulB ſoque Maximo, Cyrillum conſtituunt, virum qui tanto impietatis, quanto magnus ille vir pietatis ſtudio tenebatur. Ecqua ratione jam quis digne deploraret illa omnia quæ eo tempore a Georgio Alexandriæ geſta ſunt? niſi qua ipſe vir beatus in Apologia de fuga ſua rem enarravit. Hæc jam nobis memoranda, verum potius ipſi dulciſſimæ viri linguæ committenda, quæ illa modeſte moderateque, ut mos erat ipſi, recenſuit.

20. Quidam, inquit, Alexandriam rurſus invadunt, noſque ad necem perquirunt, faC ctaque ſunt præſeotia pejora prioribus. Milites quippe derepente Eccleſiam obſedere: bellicuſque tumultus vice precum exortus eſt. Hinc in ſancta Quadrageſima ingreſſus, qui a Macedonio & Arianis ex Cappadocia miſſus fuerat Georgius, mala quæ ab illis edoctus fuerat adauxit. Etenim poſt hebdomadam Paſchatis, vidiſſes Virgines in carcerem conjici, Epiſcopos a militibus vinctos abduci, orphanorum, viduarumque domos & panes diripi, irruptiones io domos fieri, noctu Chriſtianos dejici, domos obſignari, fratres Clericorum D pro fratribus periclitari. Hæc quidem atrocia, ſed atrociora deinde conſequuta ſunt facinora. Etenim hebdomade poſt ſanctam Pentecoſten, cum populus, expleto jejunio, ad cœmeterium ſancti Petri Epiſcopi & Martyris orandi cauſa egreſſus eſſet, eo quod omnes a Georgii communione abhorrerent: re comperta ſceleratiſſimus ille, Sebaſtianum Ducem Manichæum hominem concitat: qui mox cum turma militum, arma, ſtrictos gladios, arcus & tela ferentium, in ipſum Dominicum E impetum fecit adverſus populum. Et cum paucos inveniſſet orantes, plurimi namque adveniente hora receſſerant, omnium atrociſſima commiſit facinora. Nam accenſo rogo Virgines igni admotas adigebat ut dicerent, ſe Arianæ eſſe fidei: ut autem eas vim ſuperare, ignemque nihil curare animadvertit, nudatas iterum ita in faciem cædit, ut poſt multum temporis vix a ſuis dignoſci poſſent. Viros autem quadraginta comprehenſos inſolentiore modo verberavit: nam virgis palmarum recens amputatis quibus adhuc aculei hæF rebant, ſic eorum terga laceravit, ut nonnulli ob infixos aculeos medici opera ſæpius eguerint; immo quidam vim plagarum non ferentes extincti ſint. Porro omnes quotquot apprehenderant una cum Virginibus in magnam Oaſin relegarunt. Neque initio conceſſerunt ut defunctorum corpora cognatis tradereotur ſuis; ſed ipſa arbitratu ſuo occultarunt abjeceruntque inſepulta; rati ſic ſuam

ii late-

(1) Tres mſſ. ἐξήπτετο.
(2) Sic mſſ. Editi πρὸς Ἀρείου. Errore ex abbreviatione orto. Similes ſæpe mendas annotavimus.
(3) Sic omnes mſſ. Editi vero, τὴν ἑβδομάδα.

latere poſſe crudelitatem. Qua in re vecordes illi magno mentis errore tenebantur. Nam cum defunctorum cognati de ſuorum quidem confeſſione gauderent, lugerentque tamen ob ſubducta corpora, hæc ſane cauſa fuit ut magis magiſque vulgarentur eorum impietatis crudelitatiſque argumenta. Verum illi mox ex Ægypto & ex Libyis in exſilium miſerunt Epiſcopos, Ammonium, Moin, Gaium, Philonem, Hermen, Paulinum, Pſenoſirin, Nilammonem, Agathonem, Anagamphum, Marcum, alterum Ammonium & Marcum, Dracontium, Adelphium, Athenodorum, ac Presbyteros Hieracem & Dioſcorum. Quos tanta acerbitate expulerunt, ut illorum quidam in itinere, quidam in exſilii loco interirent. Epiſcopos vero plus triginta ad perpetuum exſilium condemnarunt: ea enim illis quemadmodum Achabo cura fuit, ut ſi modo fieri poſſet, veritatem de medio tollerent.

21. Hæc magna illa Eccleſiæ tuba, ardens veritatis patronus, de malis Alexandriæ admiſſis, propria voce recenſet. Nobis vero reliqua addere in animo eſt. Conſtantius ergo mortuo fratre Imperator declaratus, cum ſolus poteſtate frueretur, nulluſque ſupereſſet qui ſententiæ ac voluntati ſuæ impedimento eſſet, non ultra malignitatem occultavit ſuam; ſed magna cum auctoritate in medium illam protulit: & cum Orientem totum graviſſima impietate repleviſſet, quieſcere nec ſciebat nec volebat, niſi una Occidentem corrumperet: alioquin putaſſet exiguum ſibi eſſe Imperium, & id in contumeliam fore gloriæ ſuæ. Quocirca etiam Occidentales Epiſcopos, ad communionem cum Arii doctrina diligenter invitabat, monebatque unam ſibi ſecuritatis viam eſſe, ſi nempe Athanaſium condemnarent. Qua de cauſa Synodum coegit Mediolanum, Italiæ urbem: ac multos, hei mihi! etiam fortes ac generoſos viros, alios metu, alios adulatione, neceſſitate alios, nonnullos fraude ſubornans, ad ſuam trajecit, imo potius dejecit voluntatem, & quam ipſe foveam miſerorum animabus effodit, eam ipſam Euſebius, Dionyſius, Rhodanus, Paulinus & Lucifer, placide declinarunt. Athanaſii namque condemnationem, rectæ fidei condemnationem, ut vere erat, arbitrati; una fraudem quam citius potuerunt effugere, ac jure eos condemnarunt qui condemnarant. Sed illos quidem Arimino excedere vetat Conſtantius. Athanaſius vero gnarus dolis circumventum Imperatorem, judiceſque corruptos eſſe, jamque inſtare præfectos qui ſe comprehenderent, ex divina iterum viſione, media nocte epiſcopali domo egreſſus ad juvenculam quamdam virginem ſe proripit, quæ viceſimum circiter agebat annum. Specioſa porro ac jucunda erat virgo illa, cui domicilii cum viris ſocietas, numquam expers foret ſuſpicione. Hæc tam inexpectata re ſtupefacta, ejus cauſam ſciſcitabatur, cui ille rem totam enarravit. Cum, ait, multam ubique de me perquiſitionem faciant qui Arianæ communionis ſunt, metuens ego ne captus & occiſus ab eis, immortalis ſupplicii cauſa ipſis eſſem, fugam cogito ac Deo ſoli negotia mea commendo, qui mihi hac nocte revelavit, quod apud te ſolam in-

A αὐτοῖς λανθάνειν τὴν τοσαύτην ὠμότητα. φρονοῦσί τε ταῦτα πεπλανημένοι τῇ διανοίᾳ, παράφρονες ὄντες· τῶν γὰρ οἰκείων τῶν τετελευτηκότων, χαιρόντων μὲν διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνούντων δὲ διὰ τὰ σώματα, μείζων ἐξηχεῖτο κατ' αὐτῶν ὁ τῆς ἀσεβείας καὶ ὠμότητος ἔλεγχος. καὶ γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιβύων, ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους, Ἀμμώνιον, Μοῦιν, Γάϊον, Φίλωνα, Ἑρμῆν, Παυλῖνον, Ψινόσιριν, (1) Νειλάμμωνα, Ἀγάθωνα, * Ἄγαμφον, Μάρκον, ἕτερον Ἀμμώνιον, καὶ Μάρκον, Δρακόντιον, Ἀδέλφιον, Ἀθηνόδωρον, καὶ πρεσβυτέρους Ἱέρακα καὶ Διόσκορον, καὶ οὕτω πικρῶς ἤλασαν, ὡς τινὰς μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τινὰς δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὑπερορίᾳ ἀποθανεῖν. ἀειφυγίᾳ δὲ κατεδίκασαν ἐπισκόπους πλείους τῶν τριάκοντα. σπουδὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἀχαάβ, εἰ δυνατὸν, ἐξᾶραι πάσης τῆς γῆς τὴν ἀλήθειαν.

* l. Ἀνάγαμφον.

21. Ταῦτα ἡ μεγάλη σάλπιγξ τῆς ἐκκλησίας, ὁ θερμὸς τῆς ἀληθείας προστάτης, περὶ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κακῶν, φωναῖς οἰκείαις διέξεισιν. ἡμῖν δὲ βούλεται τοῖς εἰρημένοις ὁ λόγος προσθεῖναι, καὶ τὰ λειπόμενα. Κωνστάντιος τοίνυν τοῦ ἀδελφοῦ τελευτήσαντος, αὐτοκράτωρ ἀναδειχθεὶς καὶ καθαρῶς ἀπολαύσας τῆς ἐξουσίας, ἐπεὶ μηδένα εἶχε τὸν ἐμποδὼν αὐτοῦ τῇ γνώμῃ καὶ τοῖς θελήμασιν ὄντα, οὐκέτι τὴν κακίαν κρύπτειν ἠνείχετο, ἀλλὰ κατὰ πολλὴν αὐτὴν εἰς μέσον προῆγε τὴν αὐθεντίαν, καὶ τὰ πρὸς ἕω πάντα δυσσεβείας ἀναπλήσας χαλεπωτάτης, ἠρεμεῖν οὐκ ἐγίνωσκεν, οὐδ' ἠγάπα, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ τὴν ἑσπέραν συνδιαφθείροι, μικρὰν αὐτῷ εἶναι τὴν βασιλείαν, καὶ ὕβριν αὐτὸ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἐνόμιζε. ταύτῃ τοι καὶ τοὺς κατὰ δύσιν ἐπισκόπους, ἐπὶ κοινωνίᾳ τῶν Ἀρείου δογμάτων σπουδαίως μετεκαλεῖτο, καὶ μόνην ἐκείνοις ἀσφάλειαν εἶναι τὴν Ἀθανασίου καθαίρεσιν ὑπετίθει. ἐφ' ᾧ καὶ σύνοδον συγκροτεῖ κατὰ Μεδιόλανα πόλιν τῆς Ἰταλίας, καὶ πολλοὺς, οἴμοι, καὶ τῶν γενναίων καὶ τεῤῥῶν, τοὺς μὲν φόβῳ, τοὺς δὲ κολακείᾳ, τοὺς δὲ χρείᾳ, τοὺς δὲ ἀπάτῃ, καὶ ἄλλον ἄλλως δημαγωγῶν, πρὸς τὸ οἰκεῖον μετήνεγκε, μᾶλλον δὲ κατήνεγκε βούλημα, καὶ ὃν ἐκεῖνος ὤρυξε βόθρον ταῖς τῶν ἀθλίων ψυχαῖς, ταύτην τὴν προσβολὴν, Εὐσέβιός τε καὶ Διονύσιος, καὶ Ῥοδανὸς Παυλῖνός τε καὶ Λουκίφερ, εὐδόκως ἐξέκλιναν. τὴν γὰρ Ἀθανασίου καθαίρεσιν, καθαίρεσιν, ὥσπερ ἦν, τῆς ὀρθῆς νομίσαντες πίστεως, ὁμοῦ τε τὴν ἀπάτην, ἣ πολλῶν ἦρχεν, ἔφυγον, καὶ σὺν δίκῃ τῶν ψηφισαμένων κατεψηφίσαντο. ἀλλὰ τούτους μὲν ἐν Ἀριμίνῳ περιορίζει Κωνστάντιος· Ἀθανάσιος δὲ τὸν βασιλέα μαθὼν ὅπως συσκευαζόμενον, διεφθορός τε τοὺς δικαστήρας, ἐπιόντας δὲ ἤδη καὶ τοὺς ἐπαρχικοὺς, ὥς τε συλλαβεῖν αὐτὸν, κατὰ θείαν καὶ πάλιν ὄψιν, μέσης νυκτὸς τοῦ ἐπισκοπείου ὑπεξελθὼν, ἐπί τινα νέαν καταφεύγει παρθένον, εἰκοστόν που ἤδη τῆς ἡλικίας ἄγουσαν ἔτος· ὡραία δὲ ἄρα χρῆμα καὶ περιπόθητος ἡ παρθένος, καὶ καθαρὰν ὑπονοίας τὴν κατὰ τῶν ἀῤῥένων συνοίκησιν παρέχειν οὐ δυναμένη. ἧς τῷ ἀδοκήτῳ τοῦ πράγματος ἐκπλαγείσης, τὴν αἰτίαν ἐζήτει. κἀκεῖνος ὑπολαβὼν, διηγεῖτο, ὡς ἐπειδὴ, φησί, πολλὴν πανταχοῦ περὶ ἐμοῦ τὴν ἔρευναν οἱ τῆς Ἀρείου κοινωνίας πεποίηνται, δείσας ἐγὼ μὴ συλληφθεὶς ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀναιρεθεὶς, ὅπως τιμωρίας αὐτοῖς ἀθανάτου γένωμαι πρόξενος, φυγὴν ἐννοῶ, καὶ θεῷ μόνῳ τὰ κατ' ἐμαυτὸν ἐπιτρέπω. τῆς νυκτὸς δέ μοι ταύτης ἐκεῖνος, παρὰ σοὶ μόνῃ τὴν σωτηρίαν

εὑρεῖν

(1) MS. Ἀνάμωνα. Infra editi Ἀγαθήμερον. Editi vero, Ἀθανόδωρον.

Digitized by Google

ἀρῶν ἀπορρήτως ἀνεκαλύπτετο. τοῦτον ὡς ἤκουσεν ἡ παρθένος, πᾶσαν εὐθὺς ἀπὸ τῆς ψυχῆς ὑπόνοιαν ἐκβαλοῦσα, μεστή τε ἡδονῆς γενομένη, καὶ ὅλας Ἀθανασίῳ πύλας ἀναπετάσασα, ἢ καὶ τὰς τῆς καρδίας μᾶλλον εἰπεῖν, ὑπτίαις αὐτὸν, ὃ δὴ λέγεται, δέχεται ταῖς χερσίν. ὃν ἅπαν δὴ καὶ εἰς ἕκτον ἐξ ἐκείνου χρόνον, ἐφ᾿ ὅσον δηλονότι καὶ Κωνστάντιος τὰ τῆς ζωῆς παρετείνετο, ἐν οἴκου μυχοῖς ἐν κατακρύψασα, καινοὺς καθ᾿ ἑκάστην ἅλας παραθεῖσα, βίβλους τε ἀλλαχόθεν ἀνασπωμένη, καὶ αὐτῷ πρὸς ἄσκησιν καὶ μελέτην παρέχουσα. καὶ οὕτως αὐτοῦ φιλοθέως καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἐσιτοῦσα· τὴν μὲν λόγοις, οὓς δὴ καὶ ἄρτον Ἀγγέλων εἶναι πιστεύομεν· τὸ δὲ, καθημερινῇ τραπέζῃ καὶ ἑστιάσει, καὶ ὅσοις ἄλλοις ὁ φιλότιμος ἐκείνη χεὶρ δεξιοῦσθαι τὸν ξένον εἰώθει. νίπτουσά τε χερσὶν οἰκείαις τοὺς πόδας, μᾶλλον δὲ τὰς χεῖρας αὐτῇ τῇ προσψαύσει τῶν ἐκείνου ποδῶν ἁγιάζουσα, σπουδαίως τε καὶ θερμῶς πάσαις αὐτῷ ταῖς χρείαις διακονοῦσα, κἀκείνου μᾶλλον, ἢ ἑαυτῆς τά τε ὄντα καὶ τὴν οἰκίαν εἶναι παρασκευάζουσα.

22. Ἐν τοσούτῳ δὲ Ἀλεξανδρέων ἥ τε πόλις καὶ ὁ δῆμος κατὰ ζήτησιν Ἀθανασίου πανταχοῦ περιῄεσαν, οὕτω τι λίαν ἐπιμελῶς· ὥστε καὶ ψυχῆς ἂν αὐτὸς ἕκαστος τὴν τοῦ ἀνδρὸς εὕρεσιν ἡδέως ἐπρίατο. ἀλλ᾿ ἦν ἄπολις, ἄοικος· (1) ἄγνωστος, τῇ παρθένῳ δὲ μόνῃ καὶ Θεῷ γνώριμος· ὥς τε καὶ πολὺ κατ᾿ ἐκεῖνο καιροῦ τὴν ἐκκλησίαν κατεῖχε κατήφεια, καὶ ἦν τὸ κάλλος ἰδεῖν τῆς θυγατρὸς Σιὼν ἀπανθοῦν ἀθρόως καὶ μαραινόμενον. πλὴν γὰρ ὀλίγων ἄγαν, οἱ μὲν, καὶ πράγματι καὶ ὀνόματι, οἷα καὶ (2) τέχνην μετῄεσαν τὴν ἀσέβειαν· οἱ δὲ ὀνόματι μόνον τὸν Χριστιανισμὸν τιμῶντες, ἔργῳ δὲ τοὺς φανεροὺς πολὺ μᾶλλον ἐν κακίᾳ νικήσαντες, ὅσον οἱ φανεροὶ, ὡς εὔκολον ὅσα καὶ πολεμίους φυλάξασθαι, ἀλλ᾿ ἀφανῶς ἐν προσχήματι Χριστιανισμοῦ, τὸ βλάσφημον Ἀρείου δόγμα κρατύνειν ἐσπούδαζον. μέρος μὲν τι τῆς τοιαύτης ἀσεβείας οὐκ ἐλάχιστον ὁ Κωνστάντιος, ὅσῳ καὶ τὴν ἐξουσίαν εἶχεν ἀπὸ τῆς βασιλείας συμπαρομένην, καὶ πάντας εἴκοντας εὗρεν αὐτοῦ καὶ μόνῳ τῷ νεύματι. παρακελεύεται οὖν, πρός τε τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐπισκόπους, καὶ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ γῆς διαβαίνειν τὴν νόσον· εἰ μὴ ὑπογράφειν τῷ ἑτερουσίῳ προῃρημένους, ἐξωθεῖσθαι μὲν αὐτοὺς τῶν ἐκκλησιῶν, ἑτέρους δὲ τοῖς θρόνοις ἀντικαθίστασθαι. ὅτε καὶ ὁ πολὺς ἐν ὁσίοις καὶ μέγας Λιβέριος μετὰ Ἰούλιον τὸν τοῦ μακαρίου Σιλβέστρου διάδοχον κληρονόμος τοῦ κατὰ Ῥώμην θρόνου γενόμενος, ὑπερορίαν καταδικάζεται. (3) Φῆλιξ δέ τις ἀντ᾿ αὐτοῦ παρὰ τῶν αἱρετικῶν ἀναρρηθεὶς, θεηλάτῳ παραχρῆμα ποινῇ τὴν δίκην δίδωσι· τοῦ μὲν, τῶν ὄψεων ἐλεεινῶς ἀποστερηθείς· τοῦ δὲ, λοιμικῇ νόσῳ, χρόνον ἐπὶ συχνὸν διαφθαρείς, καὶ κακὸς ἄγαν κακῶς ἀπολλύμενος, τῆς θείας οὕτω δίκης τοὺς ὑβριστὰς μετιούσης. Γεώργιος δὲ, ἡ τῶν Ἀλεξανδρέων ἐριννύς, εἴποι ἄν τις, τὰ συνήθη πάλιν περὶ τὴν πόλιν ἐποίει. θερμότερος αὐτὸς ἑαυτοῦ φανεὶς καὶ πλείονι τῇ κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας ὁρμῇ καὶ τῷ θυμῷ χρώμενος. ἐν τούτῳ δὲ καὶ Μελέτιος ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, τῷ ὁμοουσίῳ διαρρήδην συνηγορῶν, τοῦ θρόνου καθαιρεῖται, καὶ ὑπερορίαν καταψηφίζεται, ᾧ πολύ τι πλῆθος τῶν ὀρθοδόξων ἑπόμενον ἦν, τὴν τῶν ἐναντίων κοινωνίαν οὐκ ἀνεχόμενον· Εὐζώϊος δὲ ὁ τῆς ἀληθείας κακόβιος, εἰς τὴν Ἀντιοχείαν καθίσταται. ταύτης γὰρ προεστήκει Μελέτιος, Εὐδόξιός τε ὁ λίαν κακόδοξος

columitatem repertus ſim. Hæc ubi audivit Virgo, omni remota animi ſuſpicione, gaudio plena totas Athanaſio portas aperuit, ſeu potius cordis januam reſeravit, ac ſupinis eum, ut ajunt, manibus excepit. Eumque illa per ſex annos, quot ſcilicet Conſtantius vitam produxit, in receſſibus domus occultavit, communes quotidie ſales apponens, libroſque aliunde acceptos, ipſi ad exercitium & meditationem adſerens. Atque ita illius corpori & animæ convivia pie parabat: hanc ſermonibus quos panem Angelorum eſſe credimus, illud vero quotidiana menſa atque convivio, necnon quibuſcumque aliis officioſa illa manus hoſpitem excipere valebat. Propriis item manibus ejus pedes abluebat; imo potius, ipſo pedum ejus contactu manus ſanctificabat ſuas, & quidquid ipſi opus erat diligenter ac ſtudioſe ſubminiſtrans, quaſi illi potius quam ſibi & facultates & domus propriæ eſſent.

22. Tantopere autem Alexandrinorum civitas & populus, ad perquirendum Athanaſium tum ubique circumcurſabat, atque cum tanta cura; ut quiſque vel animæ ſuæ pretio virum reperire peroptaret. Sed erat ille ſine civitate, ſine domo, ignotuſque niſi ſoli virgini atque Deo. Ita ut ingens eo tempore triſtitia Eccleſiam occuparet, videreque erat decorem filiæ Sion flacceſcentem in dies & emarceſcentem. Pauciſſimis enim exceptis, alii quidem & re & nomine impietatem veluti artem profitebantur: alii vero ſolo nomine Chriſtianiſmum colentes, ſed reipſa vel malitia præſtantiſſimos longe ſuperabant, latenter licet, non ut ii qui utpote inimici, caveri facile poterant; ſed occulte ac Chriſtianiſmi ſub ſpecie, blaſphemam Arii doctrinam confirmare ſatagebant. Non minima ſane hujuſmodi impietatis portio Conſtantius erat: quod ineſſet illi imperatoria poteſtas, quodque nutui illius omnes ſtatim cederent. Juſſit ergo ut ad omnes Italiæ epiſcopos & ad omnes alios ubique terrarum morbus ille pervaderet, & ſi qui τῷ ἑτερουσίῳ, id eſt, alterius ſubſtantiæ, ſubſcribere recuſarent, ii exigerentur Eccleſiis ſuis, aliique eorum loco in thronos conſtituerentur. Quando etiam eximius ille inter ſanctos, atque magnus Liberius, qui poſt Julium beati Sylveſtri ſucceſſorem, Romanum occupavit thronum, exſilio damnatus fuit. Felix autem quidam in ejus locum ab hæreticis cooptatus, divina ſtatim ultione pœnas dedit, tum oculis miſerabiliter privatus, tum peſtilenti morbo longo tempore conſumtus, admodumque malus male perit, ſic divina vindicta contumelioſos inſequente. Georgius autem Alexandrinorum furia, ut quis dixerit, de more in urbe ſeſe gerebat, ſeipſo vehementior effectus, ac magno contra ſanam doctrinam impetu atque animo utens. Eodem quoque tempore Meletius Antiochenus Epiſcopus, conſubſtantialem aperte defendens throno dejicitur, & exſilio mulctatur, quem multa orthodoxorum turba ſequuta eſt, quod adverſariorum communionem ferre non poſſent. Euzoius vero, improbæ ſane vitæ homo, in Antiochenam ſedem ordinatus intruditur, cujus præſul erat Meletius. Eudoxius vero, pravæ doctrinæ homo,

(1) Ita mſſ. In editis vero ἄγνωστος deeſt.
(2) Ita mſſ. recte. Editi, τεχνὴν.
(3) Duo mſſ. Φίληξ. Unus φῆλιξ.

mo, Conſtantinopolitanam invadit eccleſiam. Ita improbitas, ita invidia, ubique Eccleſiam perturbans & confundens, etiam ad rem civilem procedere incepit, ac Julianum in Galliis Cæſarem declarat ab ipſo Conſtantio promotum.

23. Conſtantius ergo cum Conſtantinopolim petiiſſet, Eudoxium, uti prius dictum eſt conſtituit epiſcopum : ac templi Sophiæ dicti, a ſeque tunc renovati celebrat Encænia, decimo Imperii ſui anno, Juliano tertium Conſule, decima quinta Februarii. Ille vero praviſſimæ ſane doctrinæ homo Eudoxius, jam completis Encæniis in thronum conſcendens, hanc primam emiſit vocem, utinam cum voce animam : Pater non pius, Filius pius. Cum igitur ea de cauſa tumultus atque ſeditio eccleſiam occupaſſet, reſumens ille, quaſi volens ſedare tumultum. Nulla, inquit, vos ob tale dictum perturbatio invadat. Nam Pater quidem non pius eſt, quod neminem pie colat ; Filius vero pius eſt, quia Patrem pie colit. Inde riſus auditoribus ortus ; ita ut multi ejus improbantes ineptias eccleſia exceſſerint. Futurumque erat ut Conſtantius male exciperetur, & illatæ in Deum contumeliæ condignas lueret pœnas. Deinde namque impius Julianus cupiditate imperii totius occupandi, magnum exercitum in Gallia conſcribens, purpuram induit, & Auguſtus ab exercitu proclamatur. Conſtantius tum bello detinebatur Perſico. Nec modicum ad famam geſtorum Juliani commotus : inſuperque ab impio Euzoio ad bellum ipſi inferendum concitatus, exercitum adverſus patruelem comparat, aperte inteſtinum concitat bellum. Cum autem Mopſucrenis inter Cappadociam & Ciliciam verſaretur, apoplexia correptus, vitam iſthic cum imperio amiſit, cum annos vixiſſet quadraginta quinque, poſt patrem autem viginti quinque.

24. Sed hunc quidem ita divina ultio abſtulit. Quomodo autem contumelioſum Georgium invaſerit, ac impium, ſibi ſimilibus, ut ſcriptum eſt, manibus abſtulerit, nequaquam prætereundum eſt. Erat quidam Alexandriæ locus, Mithræ olim Græcorum Deo, ejuſque ſacrificiis & initiationibus deſtinatus, tum vero temporis, fimo & putredine plenus, neque ad ullam rem civitati aut populo utilis. Hunc igitur Conſtantius, utpote omnino vacuum & deſertum, Eccleſiæ adtribuit. Georgius porro cum templum iſthic excitare vellet, fimum & ſordes aſportari jubet. Expurgato loco, reperitur adytum quoddam in receſſibus terræ, ubi Græcorum myſteria occultabantur. Hæc autem erant calvariæ carnibus nudatæ, virorum & puerorum, quos fama erat Mithræ immolatos fuiſſe, quando Græci divinationibus ab extis, ſectionibus, animarumque præſtigiis utebantur. In hæc itaque cum Chriſtiani quidam incidiſſent, palam ea ut riſum populo moverent expoſuerunt : atque omnium oculis triumphantium more obtulerunt. Quod Græci non ferentes, atque impio pro diis & ſacris ſuis ſtudio commoti, in Chriſtianos irrupere, hi gladiis, lapidibus illi impetentes ; ita ut Chriſtianorum multi cæſi, alii crucifixi, quos ſcilicet vivos comprehendere potuerunt, alii aliis ſupplicii variiſque cruciatuum generibus necati fuerint. Impium ſane Georgium

A τὸν Κωνσταντινουπολιτῶν ἐπιβαίνει. οὕτως ἡ κακία, οὕτως ὁ φθόνος, πανταχοῦ τὰ τῆς ἐκκλησίας συνταράξας τε καὶ συγχέας, καὶ πρὸς τὰ πολιτικὰ χωρεῖν ἄρχεται, καὶ Ἰουλιανὸν ἀναδείκνυσι Καίσαρα ἐν Γαλλίαις, ὑπ' αὐτοῦ Κωνσταντίου προχειρισθέντα.

23. Τὴν Κωνσταντίνου τοίνυν καταλαβὼν ὁ Κωνστάντιος, Εὐδόξιόν τε, ὡς ἤδη φθάσαντες εἴπομεν, χειροτονεῖ, καὶ τῷ τῆς σοφίας ἐπωνύμῳ ναῷ τῷ παρ' αὐτοῦ τότε καινουργηθέντι τελεῖ τὰ Ἐγκαίνια, δεκάτῳ μὲν τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἔτει, τρίτῳ δὲ τῆς Ἰουλιανοῦ ὑπατείας, πέμπτῃ καὶ δεκάτῃ Φεβρουαρίου. ὁ μέν τοι κακοδοξότατος ἐκεῖνος τῆς ἀληθείας Εὐδόξιος, τῷ B θρόνῳ, τελουμένων ἤδη τῶν Ἐγκαινίων, ἐπιβὰς, πρώτην ταύτην ἀφῆκε φωνήν. ὡς ὤφελον ἅμα ταύτῃ καὶ τὴν ψυχήν· ὁ πατὴρ ἀσεβὴς, ὁ υἱὸς εὐσεβής. θορύβου τοίνυν ὡς εἰκὸς ἐπὶ τούτῳ καὶ στάσεως καταχυθείσης τὴν ἐκκλησίαν, αὖθις ἐκεῖνος ἀναλαβὼν, καὶ ὥσπερ κοιμῆσαι τὸν σάλον βουλόμενος, μηδεὶς, φησὶν, ὑμᾶς, ὦ οὗτοι, πρὸς τὸ λεχθὲν τάραχος κατεχέτω. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ ἀσεβὴς, ὅτι μηδένα σέβει· ὁ δὲ υἱὸς εὐσεβὴς, ὅτι σέβει καλῶς τὸν πατέρα. πρὸς ταῦτα γέλως ἐλάμβανε τοὺς παρόντας, ὥστε καὶ λῆρον αὐτοῦ σαφῆ τοὺς πολλοὺς καταγνόντας, ὑποχωρῆσαι τῆς C ἐκκλησίας. ἔμελλε δὲ ἄρα καὶ Κωνστάντιος γενέσθαι κακῶς, καὶ δίκας αὐτῷ ἀξίας τῆς εἰς τὸ θεῖον ὑποσχεῖν ὕβρεως. ἔνθεν τοι καὶ ὁ δυσσεβὴς Ἰουλιανὸς, ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ παντὸς ἐξουσίας, χεῖρα σύχνην ἐν Γαλλίαις ἐπαγειρόμενος, περιτίθησιν ἑαυτῷ τὴν ἁλουργίδα, καὶ Αὔγουστος ὑπὸ τοῦ στρατοπέδου ἀναγορεύεται. Κωνστάντιον δὲ κατεῖχε μὲν ὁ Περσικὸς ἔτι πόλεμος· οὐ μετρίως δὲ καὶ πρὸς τὰς Ἰουλιανοῦ φήμας διακείμενος, ἄλλως τε καὶ ὑπὸ θεομάχου Εὐζωΐου πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ μάχην ἐρεθιζόμενος, στράτευμα κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ (1) συγκροτεῖ, καὶ σαφῶς ἐμφύλιον ἐξεγείρει μάχην. μεταξὺ δὲ Καππα- D δοκῶν τε καὶ Κιλίκων ἐν Μόψου κρήναις τῷ χωρίῳ γενόμενος, καταλύει μετὰ τῆς ἀρχῆς καὶ τὸν βίον, νόσον ὑπομείνας ἀποπληξίαν. πέντε μὲν καὶ τεσσαράκοντα τῆς ἡλικίας ἔτη βιούς· πέντε δὲ πάλιν ἐπὶ τοῖς εἴκοσι μετὰ τὸν πατέρα ἐπιβιούς.

24. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν οὕτως ἡ δίκη μετῆλθεν· ὅπως δὲ καὶ τὸν ὑβριστὴν μετῆλθε Γεώργιον, καὶ τὸν ἀσεβῆ κατὰ τὸ γεγραμμένον διὰ χειρῶν ὁμοίων, οὐκ ἄξιον παρελθεῖν. ἦν τις ἐν τῇ τῶν Ἀλεξανδρέων τόπος, πάλαι μὲν Μίθρᾳ τῷ τῶν Ἑλλήνων θεῷ, καὶ ταῖς ἐκείνου θυσίαις καὶ τελεταῖς ἀνειμένος· νῦν δὲ κόπρου καὶ σαπρίας κατάπλεως, καὶ E πρὸς οὐδ' ὁτιοῦν τῇ τε πόλει καὶ τῷ κοινῷ χρήσιμος. τοῦτον χαρίζεται ὁ Κωνστάντιος, ὡς ἀργὸν ὄντα παντάπασι καὶ ἀχρεῖον, ἀπονέμει τῇ ἐκκλησίᾳ. Γεώργιος δὲ ναὸν ἐν αὐτῷ δείμασθαι βουληθεὶς, τήν τε κόπρον ἐκείνην καὶ τὸν πολὺν συρφετὸν ἐκφορηθῆναι προστάττει. ἤδη δὲ ἀνακαθαιρομένου τοῦ τόπου, ἀνευρίσκεταί τι τῶν ἀδύτων ὡς μυχαῖς γῆς, ἐν ᾧ τὰ τῶν Ἑλλήνων μυστήρια κέκρυπτο. τὰ δὲ, ἦν ἄρα κρανία γυμνὰ τῶν σαρκῶν, τὰ μὲν ἀνδρῶν, τὰ δὲ παίδων. οὓς μῦθος εἶχε τῷ Μίθρᾳ διατεθῦσθαι, ὅτε ταῖς διὰ σπλάγχνων μαντείαις ἐκεῖνοι Ἕλληνες καὶ ταῖς ἀνατομαῖς, καὶ ταῖς κατὰ F ψυχῶν μαγγανείαις ἐκέχρηντο. τούτοις οὖν τινες τῶν Χριστιανῶν ἐντυχόντες, γέλωτα τῷ δήμῳ ταῦτα φανερὸν ἐποιήσαντο, καὶ ὑπὸ τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς ἐθριάμβευον. ὅπερ Ἑλλήνων παῖδες οὐκ ἐνεγκόντες, ἀλλ' ὑπέρ τε θεῶν καὶ ἱερῶν τῶν σφετέρων ἀθλίως ζηλώσαντες, ὥρμων ἐπ' αὐτοὺς, οἱ μὲν ξίφει παίοντες, οἱ δὲ λίθοις· ὥς τε καὶ πολλοὺς ἀναιρεθῆναι τῶν Χριστιανῶν· τοὺς δὲ καὶ ἀνασταυρωθῆναι, ὅσους ἔτι ζῶντας κατασχεῖν ἐδυνήθησαν, καὶ ἄλλους ἄλλοις ἐκδοθῆναι θανάτου τρόποις, καὶ ποικίλαις ἰδέαις κολάσεων. τὸν μέν τοι δυσσεβῆ Γεώργιον

τὸν

(1) Duo codices συγκινεῖ. Unus συγκροτεῖ recte. Editi συγκρίνει.

τῆς ἐκκλησίας εἰς τεῖχον ἐξαγαγόντες, καὶ τινι καμήλῳ ἐνδήσαντες, ἐπειδὴ σφοδρῶς αὐτὸν ὁ κάμηλος (1) σπαράξειέ τε καὶ διεσπάσατο, εἶτα καὶ ξύλα ἱκανὰ συμφορήσαντες, καὶ πῦρ ἐν κοινῇ θέᾳ ὑφάψαντες αὐτῷ καμήλῳ, σὺν αὐτῷ κατέκαυσαν. οὕτως ὑφ᾽ ἑνὶ μὲν τῷ τρόπῳ, διαφόροις δὲ ταῖς αἰτίαις, οἱ μὲν μακάριοι τὸ τέλος ὁ δὲ ἄθλιος τοῦ θανάτου τὸν βίον μετήλλαξαν. καὶ τὰ μὲν κατ᾽ αὐτοὺς εἰς τοῦτο ἐχώρει.

25. Ἰουλιανὸς δὲ τοῦ παντὸς ὅπως κύριος καταστάς, καὶ ἀνατρέπων τὰς Κωνσταντίου πράξεις ἔργον ποιούμενος, ἔγνω καὶ τοὺς ἐν ὑπερορίαις ἀνακαλέσασθαι. ὅπερ ὅτε μαθὼν Ἀθανάσιος, καὶ δείσας μὴ καὶ Ἰουλιανὸν οἱ τῆς Ἀρείου μοίρας φθάσαντες ὑπαγάγωνται· ἠγνόει γὰρ ἔτι τὸ δυσσεβὲς τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἄπιστόν τε καὶ φιλομόχθηρον· ὑπὸ νύκτα τῆς οἰκίας βαθείας ἀπάρας, ἐφ᾽ ἣν περιεγένετο, ἐν ἐκκλησίᾳ μέσῃ τῇ τῆς Ἀλεξανδρέων εὑρίσκεται. τί ἄν τις δείξειε τὰ ἐπὶ τούτοις; ὅπως μὲν ἰδόντες αὐτὸν ἐθεάσαντο, ὅπως δὲ κοινῇ θέαν ἐκείνου πανταχόθεν ἠθροίζοντο, ὁ κλῆρος, ἡ πόλις, ὁ δῆμος, οἱ μὲν θερμῶς εὐχαριστοῦντες τῆς ἐπανόδου· οἱ δὲ τὸν μεταξὺ χρόνον διεγκαλοῦντες, καὶ τὴν ζημίαν αὐτῷ καὶ τὴν στέρησιν ὀνειδίζοντες: εἶτα ὥσπερ ἱκανήν τινα πίστιν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας παρέχοντες, ἄλλως τε δὲ, καὶ ἀπὸ μόνης τῆς τοῦ καλοῦ ποιμένος ἐκείνου παρουσίας θάρσους ἐμπλέοι, τὰς ψυχὰς καταστάντες ἐξωθοῦσιν αὐτίκα μάλα τοὺς Ἀρειανιστάς, καὶ τὴν πόλιν Ἀθανασίῳ, καὶ ἑαυτοὺς ἐγχειρίζουσιν. οἱ δὲ καὶ οὕτως αἰσχρῶς ἐλαυνόμενοι, καὶ εἰς ἐρήμους τόπους τινὰς καὶ ἀσήμους κατακρυπτόμενοι, οὐ δὲ ὑπὸ τῆς μανίας ἐκείνης καὶ τῆς λύττης ἀπέληγον, ἀλλὰ καὶ Γεωργίου δίκας, ὡς ἤδη φθάσαντες εἴπομεν, ὑπέχοντος ἀξίας, Λούκιον ἑαυτοῖς ἀντικαθιστῶσι, καὶ πᾶσαν ὑπ᾽ αὐτῷ πάλιν τὴν περὶ τῆς αἱρέσεως σπουδὴν ἐπανάγουσι, (2) τοιούτου αὐτοῖς προσόντος ἐπισκόπου, τῇ ἀσεβείᾳ καὶ ὠμότητι παρ᾽ ἐκεῖνον μηδαμῶς ἐνδεοῦντος. νῦν μὲν οὖν τὰ τοῦ ἀσεβοῦς Ἰουλιανοῦ κακά, καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐν παρόδῳ ὁ λόγος δηλώσει, προσθεὶς καὶ τὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου, πῶς τε αὐτοῦ οὐδὲν μέρος τοῦ βίου κινδύνων καὶ ἀγώνων ἔξω ὑπῆρχεν· τοῦ γὰρ ἀσεβοῦς Ἰουλιανοῦ ἐπὶ τὴν βασιλείαν φθάσαντος, καὶ τοῖς δαίμοσιν, οἷος ἦν καὶ αὐτός, καὶ τῶν θεῶν ὀνόμασι μᾶλλον, ἢ τοῖς θεοῖς θύοντος, πᾶσα μὲν τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησία ἐταράττετο· οἱ δὲ τῶν Ἑλλήνων ναοί, οἱ μὲν ἀνεῴγνυντο, οἱ δὲ ἐκαινοῦντο· ἀλλὰ μὴν καὶ νέοι ᾠκοδομοῦντο, καὶ πάλιν κνίσσα καὶ καπνὸς πανταχοῦ, καὶ θυσίαι, καὶ τομαὶ ζῴων, καὶ αἷμα, καὶ ἐν αὐτῇ, οἴ μοι, τῇ Κωνσταντίνου πόλει Τύχης τὸ ἄγαλμα, καὶ σπονδαὶ δημόσιαι, καὶ θύματα, καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα, τοῦ βασιλέως πᾶσαν σπουδὴν καὶ τῆς βασιλείας τὸ κράτος κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐπιτείνοντος.

26. Τότε δὴ καὶ Μάρις, ὁ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος ἐπίσκοπος, πολλὰ τὸν βασιλέα προσελθὼν προφανῶς περιύβρισε, τὸν ἀσεβῆ, καὶ ἀποστάτην, καὶ ἄθεον, καὶ τὰ ὅμοια καλῶν. ἦν δὲ ὁ Μάρις πρὸς τῷ γήρᾳ ὑπόχυσιν ὀφθαλμῶν ὑπομείνας· ὁ δὲ Ἰουλιανὸς τὰς δικαίας ὕβρεις ἀδίκως ἀμειβόμενος σπερμολόγον τε καὶ τυφλὸν καλέσας, ὃν οὐδὲ ὁ τῶν Γαλιλαίων θεὸς θεραπεύσειε. ὁ δὲ ὥσπερ οἴστρῳ τινὶ ἐπιληφθείς, καὶ παρρησιαστέρον τῷ βασιλεῖ ἀποκρινόμενος, εὐχαριστῶ, φησίν, τῷ θεῷ, τῷ τυφλώσαντί με λυσιτελῶς, ἵνα μὴ ἴδω τὸ ἀναιδές πρόσωπόν σου, τὸ οὕτως ἰταμῶς πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἐκπεπτωκός. ἀπὸ ταύτης τῆς παρρησίας κινούμενοι Ἰοβιανὸς καὶ Οὐαλεντινιανὸς

extemplo Eccleſia extractum, cum camelo cuidam alligaſſent, & camelus illum vehementer dilaniaſſet & diſtraxiſſet, comportatis lignis multis, omniumque ſub conſpectu ſuccenſo igne, eum una cum camelo combuſſere. Atque ita uno utique modo, variis tamen de cauſis, beati quidem illi felici exitu, hic vero miſer infelici, vitam cum morte commutarunt. Et hæc quidem illis accidere.

25. Julianus porro omnium Dominus eo pacto conſtitutus: cum ſtatuiſſet omnia Conſtantii abolere acta, decrevit ut ii qui exſularent ab exſilio revocarentur. Quod cum didiciſſet Athanaſius, veritus ne etiam Julianum Ariani abriperent (ignorabat enim adhuc animæ illius impietatem, infidelitatem, malitiam) obſcura nocte profectus domo ad quam confugerat, in media Alexandrinorum Eccleſia reperitur. Quis porro enarraverit, quæ tum geſta ſunt? quam libenter ſcilicet eum conſpexerint; quomodo ad conſpectum ejus undique coacti ſint, Clerus, civitas, populus: alii ex animo gratias agentes de reditu: alii de tanta mora arguentes, & damnum ex ejus abſentia ſubortum exprobrantes. Deinde quaſi ſuæ erga illum benevolentiæ ſatis fidem feciſſent, aliaſque ex ſola boni illius paſtoris præſentia fiducia repleti, confirmatis animis quamprimum Arianos urbe pellunt, Athanaſioque civitatem ac ſeipſos tradunt. Illi vero etſi ita turpiter exacti, & ad deſerta quædam obſcuraque loca occultati, nequaquam tamen deſtiterunt a furore illo atque inſania, ſed etiamſi Georgius, uti ſupra diximus, condignas luiſſet pœnas, Lucium ſibi ejus loco conſtituunt: & rurſus ſub illo omnem operam hæreſi navant, talem nacti præſulem, nec malitia nec impietate illi inferiorem. Jam impii Juliani mala obiter adtingamus, adjiciamuſque ea quibus vir ille magnus adflictus eſt, cujus ſcilicet vita, numquam vel tantillum periculis laboribuſque vacua fuit. Cum enim impius Julianus imperium occupaſſet; ac dæmonibus qualis ipſe erat, potiuſque deorum nominibus, quam diis immolaret, tota quidem Eccleſia Chriſtianorum perturbata fuit, Græcorum vero templa, alia aperta, alia inſtaurata ſunt, imo nova exſtructa. Ac rurſum nidor ubique & fumus, ſacrificia, ſectiones animalium: & in ipſa, hei mihi! Conſtantini urbe, Fortunæ ſtatua & libationes publice, hoſtiæ & alia hujuſmodi; Imperatore curam omnem imperiique poteſtatem contra pietatem adhibente.

26. Tum etiam Maris Chalcedonis in Bithynia epiſcopus, Imperatorem adiens palam conviciabatur illi, impium, apoſtatam, atheum & ſimilia proferens. Erat porro Maris præ ſenectute laborans cæcitate. Julianus vero contumelias juſte illatas injuſte depellebat, garrulum eum & cæcum vocans, quem neque Deus Galilæorum ſanaſſet. Ille quaſi ſtimulo concitatus, cum fiducia Imperatori reſpondit: Gratias ago, inquit, Deo, qui me ad utilitatem meam excæcavit, ne impudentem vultum tuum conſpicerem, qui tam proterve in impietatem delapſus es. Hujus libertatis exemplo commoti Jovinianus & Valentinianus,

(1) Mſſ. omnes σπαράξας.
(2) Ab hiſce verbis contextus in Colb. 1. 2. & in Reg. ita diſcrepat ab editis, vix ut una ſententia inter ſe quadrent.

nus, ſoluta cingula Tyranno projecerunt. Nos, inquiunt, præſto ſumus propter Chriſtum vitam ipſam tradere. Imperator itaque, & qui cum eo ſentiebant, adverſus piam religionem tum conſpirabant: & ſapientes quidam qui eum illo verſabantur, magos, veneficos, & divinatores coegerunt, rogaruntque ſententiam, quo pacto Chriſtianos de medio tollerent. Omnium una ſententia fuit ut Athanaſius occideretur. Sublato namque fundamento, facile fore reliquas fidei partes diſſolvere. Rurſum itaque judicia, rurſum judices qui condemnarent, rurſum miſſus exercitus: turbatur populus, Alexandria circumſidetur, Eccleſia deprædatur, Athanaſio ad necem perquiſito. Sed cum etiam tunc ille per medium illorum evaderet, nullus eum cognovit: imo qui videbant ignorabant eum eſſe, cujus cauſa Eccleſiam, hei mihi! tanta militum manus obſederat, cujus item cauſa vias omnes armis intercluſerant. Sic igitur, ſuperna munitus manu Athanaſius, inimicorum manibus elapſus, vix ullo prohibente, omni cum fiducia, ſeceſſit urbe. Tunc iterum fletus gemituſque occupavit Alexandriam. Ille noctu ad Nilum progreſſus, conſcenſa navicula, in Thebaidem rurſum adverſo flumine concedebat. Inſtabat autem quidam a tergo Satrapes, a Tyranno juſſus eum necare ubicumque illum comprehenderet. Cum autem vectorum quidam qui cum Athanaſio erat, procul noviſſet, conſpexiſſetque inſequentem, remiges urgebat. Tum Athanaſius ubi paulum ſubſtitiſſet, ſecum oculis interius quiddam proſpiciens, uti ſolebat, jubet remiges curſum vertere, & navigationem Alexandriam verſus dirigere. Illis perturbatis, ut par erat, veritiſque ne inciderent in Satrapam; Athanaſius jubet confidere, & divinum id opus eſſe inquiens, perſuaſit. Tum converſa prora, & nave adverſa fronte, recta Alexandriam navigarunt, perſequentes eos, res mira! qui perſequebantur. Cum autem jam prope Satrapam acceſſiſſent, barbari quaſi caligine quadam eorum oculis offuſa, ac ſi nihil eorum quæ ſub oculis erant vidiſſent, præternavigabant. Percontatur Athanaſius, ut olim Eliſæus, quem inquirant: Athanaſium reſpondent: tum ille, paulum vos præcedit, quaſi navigando quoſdam ſe inſequentes fugiat. Ita decepti illi animis excæcati homines, inſequebantur eum quem ſe in manibus habere non animadvertebant. Ille vero celerrime Alexandriam delatus, ſtatimque urbem ingreſſus, ingenti illam voluptate replevit: uti ſolet fieri cum inſperato conſpicitur quod deſideratur. Hinc quieti ſeſe tradens, toto imperantis Juliani tempore degit occultus.

27. Poſtea Julianus deceſſorum omnium impietate celeberrimus, quos omnes oſtendit malitia ſibi longe inferiores, poſt ſexcenta adverſus pios certamina, improborum operum invenit finem, nec tamen condignum, quaſi in illo tribunali ſibi iram & ſupplicium reconderet: cæterum declaravit ille peccatorum viam non eſſe plane felicem; præſtigiis enim, portentis & magicis incantationibus cum ſeſe dediſſet, atque deceptus ſpe ejus, quod Alexandri fuiſſet olim, imperii potiundi: ut erat ſemper vehementi gloriæ cupidine captus, imo ratus ſe in alio corpore Macedonem eſſe, illato Perſis bello, cum ſpe initio

A λύσαντες τὰς ζώνας, προσέῤῥιψαν τῷ τυράννῳ· ἡμεῖς, φασὶν, ἕτοιμοί ἐσμεν διὰ Χριστὸν καὶ τὴν ζωὴν προδοῦναι. ὁ γοῦν βασιλεὺς καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτῷ συνεσκέπτοντο περὶ τῆς ἀσεβείας, καὶ τῶν σοφῶν τινὰς τῶν σὺν αὐτῷ μάγους καὶ φαρμακοὺς καὶ μάντεις συνῆγον, καὶ πῶς τοὺς Χριστιανοὺς περιέλοιεν γνώμην παρ' αὐτῶν ᾔτησαν. ἐδόκει δὲ πᾶσιν ἡ τοῦ Ἀθανασίου ἀναίρεσις. τοῦ γὰρ θεμελίου ἀφαιρεθέντος, ῥᾴδιον εἶναι καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς πίστεως καταλύειν. πάλιν μὲν οὖν κριτήρια, καὶ δικασταὶ καταδικάζοντες, καὶ στρατὸς ἀποστελλόμενος· καὶ ὁ μὲν λαὸς ταράττεται, ἡ δὲ B Ἀλεξάνδρεια περιέχεται, καὶ ἡ ἐκκλησία λῃΐζεται, τοῦ Ἀθανασίου πρὸς θάνατον ζητουμένου. ἀλλὰ τούτου μὲν καὶ νῦν διὰ μέσων αὐτῶν ἐκβαίνοντος, οὐδενὸς δὲ αὐτὸν ἐπιγινώσκοντος· ἀλλὰ καὶ ἰδόντες ἠγνόουν αὐτὸν εἶναι, οὗ ἕνεκεν τὴν ἐκκλησίαν, οἴμοι, τοσαύτη χεὶρ στρατιωτῶν περιεκύκλωσαν, καὶ δι' ὃν πάσας τὰς ἐξόδους ὅπλοις συνέκλειον. οὕτως οὖν παρὰ τῆς ἄνωθεν χειρὸς ὀχυρωθεὶς Ἀθανάσιος, ἀκραιφνὴς ἐκ τῶν τῶν ἐχθρῶν χειρῶν, καὶ σχεδὸν οὐδενὸς κωλύοντος παντὶ θαρσήσας, τῆς πόλεως ἀναχωρεῖ. εἶτα πάλιν C κλαυθμὸς καὶ οἰμωγὴ τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατέλαβεν. ἐκεῖνος δὲ νύκτωρ τῷ Νείλῳ προσερχόμενος, ἐπιβὰς ὁλκάδος εἰς Θηβαΐδα πάλιν ἀντίφορος ἀνήγετο. ἐπῄει δέ τις ὄπισθεν αὐτοῦ καὶ Σατράπης, ἀναιλεῖν, ὅπου καὶ καταλάβοι τοῦτον ὑπὸ τοῦ τυράννου προστεταγμένος. ἐπεὶ δέ τις τῶν Ἀθανασίῳ συμπλεόντων ἔγνω πόῤῥωθεν, ἰδὼν τὸν διώκοντα, καὶ τοὺς ἐρέττοντας ἐπεῖχεν· μικρὸν Ἀθανάσιος ἐπισχὼν, καί τι κεκρυμμένον, ὡς ἔοικε, τοῖς ἔσω ἰδὼν ὀφθαλμοῖς, ἀναστρέφειν ἐκέλευε τοὺς ἐρέττας, καὶ τὸν πλοῦν αὖθις ποιεῖσθαι πρὸς Ἀλεξάν- D δρειαν. τῶν δὲ θορυβηθέντων, οἷα εἰκὸς, καὶ ὅπως μὴ τῷ Σατράπῃ περιπέσωσι δεδιότων, πολλὰ παραθαῤῥύνας ἐκεῖνος, καὶ θεῖόν τι τὸ πραττόμενον εἰπὼν, ἔπεισεν. εἶτα στρέψαντες τὴν κεραίαν, καὶ τὴν ναῦν εἰς τὸ πρόσω ἀνακρουσάμενοι, ἔπλεον εὐθὺς τῆς Ἀλεξανδρείας, μεταδιώκοντες τοὺς διώκοντας, ὢ καινοτέρων. ὡς δὲ πλησίον ἤδη καὶ ἐγγὺς τοῦ Σατράπου ἐγένοντο, οἱ βάρβαροι μὲν ὥσπερ πρὸς αὐτοῖς ἀχλύος ἐπιχυθείσης τοῖς ὀφθαλμοῖς, οἷον μηδένα τῶν ὁρωμένων ὁρῶντες παρέπλεον. Ἀθανάσιος δὲ τίνα ζητοῖεν, καθάπερ ἐπὶ Ἐλισσαίου πυνθάνεται. τῶν E δὲ, Ἀθανάσιον ὑποκρινομένων, μικρὸν προάγει ὑμῶν, ἔφη, κατὰ τὸν πλοῦν, ὡσπερεί τινας αὐτὸν διώκοντας φεύγων. οὕτως ἀπατηθέντες οἱ τὰς φρένας τυφλοὶ, μετεδίωκον, ὃν ἐν χερσὶν ἔχοντες οὐκ ᾐσθάνοντο. ὁ δὲ τάχος εἰς Ἀλεξάνδρειαν κατηχθεὶς, τῇ πόλει τε ἀθρόον ἐπιδημήσας, ἡδονῆς ὅσης αὐτὴν ἐμπέπληκεν. τοῦτο γὰρ ποθουμένη ὄψις ἀδοκήτως ἐπιφανεῖσα. ἐντεῦθεν ἡσυχίᾳ δοὺς ἑαυτὸν, λαθὼν ἐξῆν ὁ μεταξὺ χρόνος τῆς Ἰουλιανοῦ βασιλείας ἐκρύπτετο.

27. Μετὰ δὲ ταῦτα Ἰουλιανὸς μὲν ὀνομαστότατος τῶν πρὸ αὐτοῦ γενομένων εἰς ἀσέβειαν, καὶ μετρίους F πρὸς κακίαν πάντας αὐτοὺς ἀποδείξας, μετὰ μυρίους τοὺς κατὰ τῶν εὐσεβῶν πολέμους, ἀξίως καὶ τέλος τῶν πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀκριβῶς μὲν οὐκ ἄξιον, ὡς τοῖς ἐκεῖθεν δικαστηρίοις ταμιευόμενος, πλὴν ἔδειξεν ὡς ἄρα τὴν τρίβον ἁμαρτωλῶν δυσκόλως εὐθυνομένην. γοητείαις γάρ ποτε καὶ τερατείαις καὶ μάγων τέχναις ἑαυτὸν ἐπιτρέψας, καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου κτήσασθαι δυναστείαν ἀπατηθεὶς, οἷα ἐκεῖνος τὸ ἦθος ἀεὶ δόξης ἔρωτι σφοδρῷ κατεχόμενος, ἑαυτὸν δὲ εἶναι μᾶλλον ἐν ἑτέρῳ σώματι τὸν Μακεδόνα πεισθεὶς, καὶ Πέρσαις ἐπιστρατεύσας, αὐθωρόν τε ταῖς πρώταις

ἐλπί-

Digitized by Google

ελπίσαν, ὡς ἄν τι μέγα καὶ λαμπρὸν κατορθώσειν ἐνόμιζε, τότε καὶ ἣν εἶχεν ἀρχὴν αἰσχρῶς ἀπέβαλε, καὶ σὺν αὐτῇ τὴν ζωήν. δόλῳ γὰρ τινος αὐτομόλου, τὰς σιτηγούσας διὰ τοῦ ποταμοῦ πλοίας, καὶ ὅσας ἄλλας τῇ στρατιᾷ τὰ πολλὰ τῶν ἀναλωμάτων μετακομίζειν, ἐνδοὺς τῷ ποταμῷ πυρπολούμενος, γῆς τε ξηρᾶς ἐπιβὰς καὶ ἀνύδρου καὶ διακαυμένης, λιμῷ τε καὶ δίψῃ τοὺς ὑπ' αὐτὸν, καὶ τὸ πολὺ σχεδὸν ἀπολωλεκὼς τοῦ στρατεύματος, ἐπειδὴ πάντων ἀγανακτούντων, καὶ πολλῇ βλασφημίᾳ καὶ γλώσσῃ λοιδόρῳ κατ' αὐτοῦ κεχρημένων, παρῆν αὐτὸς ἱππότης. τοὺς ἀθυμοῦντας παραμυθούμενος, καὶ τὸ κείμενον τῆς στρατιᾶς ἀνακτώμενος· οἷον σου τὸ ἔργον, ὦ δίκη. ἀκόντιον, οὐκ οἶδ' ὅθεν, διὰ μέσου δραμὸν τοῦ βραχίονος, εἰς τὴν δεξιὰν ἐκείνου πίπτει πλευράν. καὶ ὁ μὲν ἄθλιος ἔκειτο εἴτε παρὰ τοῦ αὐτομόλου βληθεὶς εἴτε τινὸς καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα· ἑκάτερα γὰρ περὶ αὐτοῦ παραδίδοται· εἴτε καὶ θεηλάτῳ πληγῇ, ὃ δὴ καὶ μᾶλλον οἱ πλείους ἔχουσι· τελευτᾷ δὲ ὅμως τὸν βίον τελευτῶν μετὰ ἐνιαυτὸν ἕνα τῆς βασιλείας καὶ μῆνας ὀκτὼ δεξάμενος. ἐντεῦθεν ψήφῳ τοῦ στρατοῦ παντὸς, Ἰοβιανὸς τὴν βασιλείαν περιάπτεται. ὁ μῆνας ἑπτὰ μόνους ἄρξας, τῷ ὀγδόῳ γενόμενος κατὰ τὴν Γαλατίαν, ἄφνω τελευτᾷ τὸν βίον, ὕπνῳ κεράσας θάνατον. Οὐαλεντινιανὸς μὲν τοίνυν μετὰ τοῦτον ἀναγορεύεται. ὃς τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα κοινωνὸν ποιεῖται τῆς βασιλείας, καὶ τὰ πρὸς ἕω σύμπαντα παραδοὺς ἔχειν ἐκείνῳ, αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἑσπέραν μεθ' ἡμέρας τριάκοντα, καὶ τὰς Γαλλίας ἀνέδραμε.

28. Παραλαβὼν δὲ ὁ Οὐάλης τὴν βασιλείαν, οὐκ ἐφρόντισε θησαυρῶν, οὐκ ἐπεμελήθη χρημάτων, οὐδ' ὅπως ἂν σχοίη αὐτῷ καλῶς τὰ τῆς στρατιωτικῆς τάξεώς τε καὶ ἁρμονίας· ἀλλ' ὅπως ἂν τὰ μὲν Ἀρειανῶν αὐξήσοι, τὰ δὲ τῶν ὀρθοδόξων εἰς ἔλαττον ἄγοι, καὶ τρόπῳ τῷ παντὶ καταλύσαι, ἡ πᾶσα ἦν αὐτῷ τῆς βασιλείας φροντίς. καὶ τοῦτο μόνον εἰς λαμπρότητα καὶ δόξαν ἀρκοῦν ᾤετο εἶναι. ταύτῃ τοι καὶ μικροῦ πάντας ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς διακονουμένους τε, καὶ ὅσοι τὸν μοναδικὸν ἐτύγχανον βίον, ἐσχάτοις κακοῖς περιέβαλε. καὶ οὕτω μὲν Μελέτιον ἄνδρα τὴν ἀρετὴν ἀπαράμιλλον, τοῦ θρόνου τῆς Ἀντιοχέων καθῄρει, οὕτω δὲ καὶ τὸν μέγαν αὐτὸν ἐν ἀθληταῖς Ἀθανάσιον λαβὼν ἐπεζήτει. καὶ Μελέτιος μὲν ὑπερορίαν κατεδικάζετο· ὁ δὲ σὺν αὐτῷ κλῆρος ἅπας τῆς ἐκκλησίας ἐλαύνετο, καὶ πολλοὶ δὲ τῶν ἀρχιερέων ἕτεροι, καὶ πάντες ἁπλῶς, ὅσοι γε μὴ τῆς Ἀρείου λύμης μετεῖχον τῆς κοινωνίας, ἐξωθοῦντο μὲν τῶν ἐκκλησιῶν ἠλαύνοντο δὲ πατρίδων, τοὺς δὲ καὶ οἰκείων καὶ συγγενῶν, ζημίαις τε καὶ τιμωρίαις χαλεπωτάταις ἐξεδίδοντο. ὡς δὲ ὁ μέγας οὗτος καὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἦκε πόλεμος, καὶ προστάγματι τῶν ἐπάρχων σπουδῇ τῇ Εὐδοξίου πανταχοῦ κατεσπείρετο, ἐδιώκετο δὲ πάλιν ὁ μέγας οὗτος τῆς εὐσεβείας Ἀθανάσιος. ἤδη δὲ καὶ ὅσον οὔπω ἁλώσιμος ἦν, ὑπεξελθὼν μὲν λάθρα τὴν πόλιν, εἰς τὸν δὲ πατρῷον καταδὺς τάφον, καὶ μῆνας τέσσαρας ὅλους ἐν αὐτῷ διαμείνας, οὕτω τὴν ἄλογον ὁρμὴν καὶ μανίαν ἐξέκλινε. Τατιανὸς γὰρ τηνικαῦτα τῆς Αἰγύπτου ἡγεμονεύοντος, δεινὰ Χριστιανοὺς ἅπαντας, δεινὰς καὶ βαρείας κολάσεις ἐλάμβανον, καὶ πολλοὶ δὲ αὐτοῦ τὸ τοῦ μαρτυρίου τέλος ἐδέχοντο. ἀλλ' ὁ μὲν τὴν ἀξίαν εὐθὺς ἔτισε δίκην. τῆς τε γὰρ ἰδίας ἅμα καὶ τῆς ἀξίας ἀφαιρεθεὶς πρὶν δὲ καὶ νόσῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποτυφλωθεὶς, καὶ ἐλεεινῶς σφόδρα δημοσίᾳ προσαιτῶν, οὕτω τὸν βίον κατέστρεψε, μηδὲ νεκρῷ φεισαμένων αὐτῷ τῶν Ἀλεξανδρέων, ἀλλὰ καὶ πολλὰ κατὰ τῆς αὐτοῦ εἰκόνος, καὶ τὸν τύπον τῆς μορφῆς παροινησάντων, καὶ τὰς ὄψεις ἀσβόλῳ διακεχρισάντων, ὡς μόνης ἐκεῖνος ἀληθῶς ἄξιος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἤδη τῆς ἀπάτης μαραινομένης καὶ ἀπανθούσης.

floruiſſet, ac putaret ſe magni quidpiam ac præclari editurum, tum id quod tenebat imperium turpiter amiſit, & una vitam. Dolo namque transfugæ cujuſdam, oneraria importandis per fluvium frumentis navigia, & reliquos pro caſtrorum uſu commeatus, in fluvium conjecit: in aridamque & exuſtam terram egreſſus eſt, ubi deerat aqua, tum fame ſitique ſui afflicti ſunt; ita ut maxima pars exercitus interiret. Deinde cum rem omnes indigne ferrent, & maledictis multis ac conviciis eum inſectarentur, eques ipſe aderat, ut cohortaretur eos qui deſponderent animum, defeſſoſque recrearet. Quale tuum opus, o ultio! Sagitta, neſcio unde, per medium volans brachium, in dextrum cadit latus. Tum proſtratus eſt miſer ille, ſive a transfuga illo confoſſus: ſive a ſuorum aliquo; utrumque enim de illo traditum eſt; ſive etiam, quod plurium fert ſententia, divinitus inflicto vulnere. Hunc exitum vitæ invenit poſt annum imperii unum menſeſque octo. Deinde totius exercitus calculo, Joviano Imperium traditur. Qui cum menſes duntaxat ſeptem imperaſſet, cum octavo in Galatia degeret, derepente vitam clauſit, ſomno miſcens mortem. Poſt illum inauguratur Valentinianus, qui cum fratre Valente ſocietatem iniit imperii, Orienteque ipſi tradito, in Occidentam ipſe poſt triginta dies, in Galliaſque properavit.

28. Accepto igitur Valens imperio, non theſauros curavit, non de pecuniis ſollicitus fuit; non de exercitus ordine diſciplinaque, ſed omnis illi cura fuit quo pacto Arianorum rem augeret, orthodoxorumque imminueret, ac quibulvis modis perderet. Quod ipſum ſibi ſatis eſſe æſtimabat ad gloriam ac ſplendorem. Quare brevi, Epiſcopos, ſacerdotes, diaconos, eoſque qui monaſticam agerent vitam extremis adſecit malis. Tum Meletium pietate incomparabilem hominem, Antiocheno dejecit throno, Athanaſium item magnum inter athletas virum comprehendere ſategebat. Meletius porro exſilii damnatus eſt, & una cum eo pulſus totus Eccleſiæ clerus: necnon multi alii præſules, uno verbo, quotquot cum Arii corruptela communicare nollent, eccleſiis exacti, patria pulſi ſunt, familiaribus & cognatis privati, calamitatibus item & cruciatibus graviſſimis traditi. Cum autem ingens illud Alexandriam illatum bellum fuit, Præfectorumque juſſa, curante Eudoxio, ubique miſſa ſunt, tum maximus ille athleta Athanaſius perſequutionem paſſus eſt, moxque capiendus erat, cum clam egreſſus urbe in paternumque ingreſſus ſepulcrum, quatuor ibi menſes tranſegit, atque ita brutum impetum & furorem vitavit. Tatiano tum Ægypti præſide, horrendi Chriſtianos omnes & graviſſimi cruciatus exceperunt: ac per eum multi martyrii finem adepti ſunt. At condignas ſtatim ille pœnas luit, fortunis una & dignitate privatus, & ad hæc, oculorum morbo excæcatus, valdeque miſerabiliter palam mendicans, vita ſic functus eſt: neque mortuo quiſpiam Alexandrinorum libavit; imo etiam in ejus ſtatuam & imaginem debacchati ſunt, ut etiam fuligine faciem ejus inungerent, qua ſola ille vere dignus erat. Sed hæc quidem geſta ſunt, fraude jam marceſcente & efflorеſcente.

29. Quæ vero Conſtantinopoli adverſus orthodoxos Eudoxius deſignarit, quæ lingua enarrare, aut ſolum memorare ſuſtinuerit? Cum tot igitur tantaque mala primo Valentiniani & Valentis Conſulatu totum orbem occuparent, jure merito homines ſupernis etiam caſtigabantur plagis. Tantus enim fuit terræ motus, quantus numquam fuerit, nec, ut videtur, futurus ſit. Quo cum urbes aliæ dirutæ; tum in Creta plus centum ingenti ruina everſæ ſunt. Mare item ſuis egreſſum limitibus quædam loca ita inundavit, ut fundos permultos prius arabiles, tum navigabiles efficeret, rem inſolentiſſimam: aliis in locis tantum diſceſſit, ut medio curſu navigantes in ſicco ſolo reperti ſint. Sed ne ita quidem improbi homines, communibus orbis calamitatibus, elementorumque mutationibus emendabantur; imo potius ad malitiam ſerventiores poſtea erant: vehementiuſque deinde & atrocius in Chriſtianos concitabatur bellum. Cum autem Athanaſii deſiderio, adverſus Imperatores Alexandrinus populus exaſperaretur, & jam ad arma ac ſeditionem verteretur; re audita Valens, eorum veritus tumultum & audaciam; neceſſitate compulſus eſt Eccleſiarum regimen rurſum Athanaſio tradere. Quod ille non illius gratia agebat; ſed quod nullus ex ſubditis eſſet, ut par erat, qui ſibi obtemperaret. Quo factum eſt, ut ab aſſiduis illis perſequutionibus & bellis, quieſceret Athanaſius. Gravis quippe calamitas totum occupabat Orientem, & Chriſtiani mutuo ſeſe ſanguine polluebant. Valente porro Antiochiam profecto, vitam clauſit Eudoxius ardens Arii doctrinæ aſſertor & patronus, cum annum perſequutionis ſanæ doctrinæ ageret decimum nonum. Cujus loco ſubſtituunt Arianæ ſectæ homines, Demophilum: qui vero ſanæ & orthodoxæ partis erant, Evagrium, virum vita, ſermone & moribus inſignem, quem initiarant ſacræ Euſtathii manus, præclari viri, qui olim in Antiochenum conſtitutus thronum, poſtea exſilio fuerat damnatus; ac rurſum (per Jovianum revocatus) tum temporis Conſtantinopoli degebat cum orthodoxis, nec ipſi latebat ingens illa Valentis immanitas in orthodoxos. Sed manus illum non parva militum, brevi poſt Evagrii ordinationem exſulem Bizyen deduxit. Neque Evagrium quiete frui paſſa eſt, ſed alium adduxit in ejus locum, ob parem utriuſque fidei enarrandæ libertatem. Valens porro Antiochiam ubi veniſſet, conſubſtantialis aſſertores oppugnabat pellebatque, non Eccleſiis tantum, vel conventibus & communione; ſed etiam gradibus, domibus, urbe ferme tota exigebat, imo toto Oriente. Ad hæc graviſſimi cruciatus ingruebant, atroxque mors excipiebat. Vidit iſthæc Orontes fluvius, & Antiochiæ vici, fora, viæ, ſuburbia: ille ſacerdotum ſanguine tincto alveo; hæc cadaveribus repleta. In tanta igitur tempeſtate, tam gravi tam vehementi, præclarus ille & magnus vitæ ſecundum Deum inſtituto & virtute Athanaſius, poſt tam diuturnos illos propter Chriſtum ſudores, poſt illa pro orthodoxa fide certamina, poſt celebres fugas & exſilia, & inſignia trophæa permulta, cum ſucceſſori Petro futura prænuntiaſſet, ſexto & quadrageſimo Sacerdotii anno, decimo-octavo die menſis Januarii, Gratiano & Probo ſecundum

29. Ἃ δὲ καὶ κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπὶ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν Εὐδόξιος ἐνεδείκνυτο, ποία τις αὐτὰ ἢ διηγήσασθαι γλῶσσα ἢ μνημονεῦσαι μόνον ἀνάσχοιτο; τοσούτων δὲ κατὰ πᾶσαν ἐπὶ τῆς πρώτης Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος ὑπατείας, καὶ τηλικούτων γενομένων κακῶν, εἰκότως ἄνθρωποι καὶ ταῖς ἄνωθεν πληγαῖς ἐπαιδεύοντο. οὕτω μὲν γὰρ σεισμὸς ἐπισκήψας, οἷον οὔτε ὁ παρελθὼν ἤνεγκε χρόνος, οὔτε ὁ μέλλων οἴσειν ἐλπίζεται, πολλάς τε ἄλλας ἀνέτρεψε τῶν πόλεων, καὶ ἐν Κρήτῃ, πλείους τῶν ἑκατὸν, ἢ ἑκατὸν, χαλεπὸν εἶδε πτῶμα κατενεχθῆναι. οὕτω δὲ καὶ ἡ θάλασσα τοὺς οἰκείους ὅρους ἀπολιποῦσα, τινὰς μὲν τόπους οὕτως ἐπέκλυσεν, ὥς τε πολλοὺς καὶ τῶν ἀγρῶν ἀροσίμων πλωίμους θεῖναι πρᾶγμα καινότατον· ἑτέρωθι δὲ τοσοῦτον ἀπέστη πάλιν, ὡς καὶ κατὰ μέσον τὸν πλοῦν ἐπὶ ξηροῦ τοῦ ἐδάφους εὑρεθῆναι τοὺς πλέοντας. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως οἱ κακοὶ ταῖς κοιναῖς μάστιξι τῆς γῆς, καὶ ταῖς μεταβολαῖς τῶν στοιχείων ἐσωφρονίζοντο· ἀλλὰ καὶ θερμότεροι μᾶλλον πρὸς κακίαν ἐγίνοντο, καὶ σφοδρότερος ἔτι καὶ χαλεπώτερος ὁ κατὰ Χριστιανῶν ἤρετο πόλεμος. ἐπειδὴ δὲ πόθῳ τῷ πρὸς Ἀθανάσιον ἅπας ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων δῆμος ἐτραχύνετό τε πρὸς τοὺς κρατοῦντας, καὶ ἤδη πρὸς ὅπλα καὶ στάσιν ὁρῶν δῆλος ἦν, μαθὼν ὁ βασιλεὺς Οὐάλης καὶ δείσας τὴν ἀναρχίαν αὐτῶν καὶ τὸ θράσος, ἠναγκάσθη καὶ αὖθις Ἀθανασίῳ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιτρέψαι. τοῦτο δὲ οὐ θεραπεύων ἐκεῖνον ἐποίει, ἀλλ' ὅτι μηδένα εἶχεν, ὅσα δέον, βασιλεῖ πειθαρχοῦντα τῶν ὑπηκόων. ὅπερ οὖν ἀναπνεῦσαι τοὺς περὶ τὸν Ἀθανάσιον τέως τῶν συνεχῶν διωγμῶν ἐκείνων καὶ τῶν πολέμων πεποίηκεν. ἐκράτει γὰρ πανταχοῦ τῆς ἀνατολῆς τὰ δεινά, καὶ ὁμοφύλοις αἵμασι Χριστιανοὶ κατεχραίνοντο. Οὐάλεντος δὲ πρὸς τὴν Ἀντιοχέων ἐπειγομένου μεθίσταται μὲν Εὐδόξιος τὸν βίον ὁ τῶν Ἀρείου δογμάτων ζηλωτὴς, καὶ βεβαιωτὴς, καὶ προστάτης, ἔννατον ἐπὶ δεκάτῳ τοῦ διωγμοῦ τῆς ὀρθοδοξίας ἄγων ἐνιαυτόν. ἀντικαθιστῶσι δὲ, οἱ μὲν τῆς χαλεπῆς Ἀρείου κοινωνίας, Δημόφιλον· οἱ δὲ τῆς ὑγιοῦς καὶ ὀρθοδόξου μοίρας Εὐάγριον, ἄνδρα καὶ βίον, καὶ λόγον, καὶ τρόπους ἐπίσημον. τοῦτον μὲν οὖν αἱ ἱεραὶ χεῖρες ἐτελείωσαν Εὐσταθίου, ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς, καὶ πάλαι μὲν εἰς τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ θρόνον ἀναχθέντος, ὑπερορίαν δὲ μετὰ ταῦτα καταδικασθέντος, ὑπὸ Ἰοβιανοῦ τε αὖθις ἀνακληθέντος καὶ τῇ Κωνσταντινουπόλει τηνικαῦτα τοῖς ὀρθοδόξοις ἐπιδημοῦντος, ὃν οὐδὲ λαθεῖν ἦν τὴν πολλὴν ἐκείνην Οὐάλεντος κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀπόνοιαν· ἀλλὰ χεὶρ αὐτὸν οὐκ ὀλίγη στρατιωτῶν, μετὰ βραχύν τινα χρόνον τῆς Εὐαγρίου χειροτονίας ὑπερόριον πάλιν εἰς Βιζύην καθίστη· οὐδὲ τὸν Εὐάγριον ἀδείας ἀπολαβεῖν εἴασεν, ἀλλ' ἕτερον ἐκείνου ἀντεπάγουσα, ἐπ' ἴσῃ ἀμφοτέρους τῇ παῤῥησίᾳ τῆς πίστεως. Οὐάλης δὲ τὴν Ἀντιόχου καταλαβὼν, τοὺς τοῦ ὁμοουσίου πρεσβευτὰς ἀνέδην ἐπολιόρκει τε καὶ ἀπήλαυνεν, οὐκ ἐκκλησιῶν μόνον, οὐδὲ συνάξεως οὐδὲ κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ βαθμῶν καὶ οἰκιῶν, καὶ πόλεως ἁπάσης σχεδὸν, ἤδη δὲ καὶ τῆς ἑῴας αὐτῆς. πρὸς δὲ καὶ σφοδραὶ κολάσεις ἐπήρτηντο, καὶ θάνατος αὐτοὺς χαλεπὸς ἐξεδέχετο. εἶδε ποταμὸς Ὀρόντης ταῦτα, καὶ στενωποὶ τῆς Ἀντιόχου, καὶ ἀγοραὶ, καὶ ὁδοὶ, καὶ προάστεια· ὁ μὲν αἵμασιν ἱερέων βάψας τὰ ῥεῖθρα, τὰ δὲ μεστὰ σωμάτων νεκρῶν γεγενημένα. ἐν τοσούτῳ τοίνυν χειμῶνι, καὶ οὕτω μεγίστῳ καὶ σφοδροτάτῳ, καὶ ὁ λαμπρὸς οὗτος καὶ μέγας τὴν κατὰ θεὸν πολιτείαν καὶ τὴν ἀρετὴν Ἀθανάσιος, μετὰ τοὺς μακροὺς ἐκείνους διὰ Χριστὸν ἱδρῶτας, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἄθλους, καὶ τὰς ἀοιδίμους φυγάς τε καὶ ἐξορίας, καὶ τὰ περιφανῆ τρόπαια πολλὰ, τῷ τοῦ θρόνου Πέτρῳ διαδόχῳ προειπὼν τὰ μέλλοντα, ἕκτῳ καὶ τεσσαρακοστῷ τῆς ἱερωσύνης ἔτει, ὀγδόῃ ἐπὶ δέκα μηνὸς Ἰανουαρίου, ἐπὶ τῆς Γρατιανοῦ καὶ Πρόβου ὑπατείας τὸ δεύτε-

δεύτερον, κατέλυσε τὸν βίον, καθάπερ ἱκανὸς αὐτῷ ἤδη πόνων καὶ τῶν καμάτων ἐχόντων, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἑαυτὸν ἄνωθεν ὁ ἀγωνοθέτης μετακαλεσαμένου τὸν ἀθλητήν. ἵνα ταῖς παρ' ἑαυτοῦ πάλιν ἐκεῖνον λαμπρότησι καὶ τοῖς στεφάνοις, καὶ ταῖς τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἀνταποδόσεσι, ἀξίως αὐτὸν ἀμείψηται. ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A Conſulibus, vitam clauſit, utpote qui jam ſat laborum & ærumnarum percepiſſet, ideoque athletam agonotheta ſurſum ad ſe vocabat; ut eum ille ſplendoribus & coronis, arcanorumque bonorum retributione, condigne remuneraret. Quæ faxit Deus ut & nos conſequamur; in Chriſto Jeſu Domino noſtro, cui gloria & imperium nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Amen.

EX PHOTIO:

Ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ λόγου ὃς ἐπιγράφεται·

ΒΙΟΣ
ΗΤΟΙ ΑΘΛΗΣΙΣ
ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

τὸν ἴσον διατετυπωμένος τρόπον.

1. Ὅτι τῆς ἑορτῆς καιρὸς τοῦ ἀρχιερέως Θεοῦ καὶ μάρτυρος ἐνειστήκει Πέτρου καὶ Ἀλεξάνδρεια πᾶσα τὴν μνήμην ἐγέραιρε καὶ ὁ τούτου διάδοχος ὁ ἱερὸς Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν θείας τελετῆς καὶ τραπέζῃ τοὺς ἐν τῷ κλήρῳ λογάδας ἐδεξιοῦτο. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα εὐτρεπίζετο· ὁρᾷ τινος ἐξ ἀπόπτου παρὰ τὰς ὄχθας τῆς θαλάσσης παῖδας ἁπλόῳ γνώμῃ παίζοντας καὶ τὸ παίγνιον μίμησιν ἦν ἱερατικῶν καὶ φρικτῶν μυστηρίων, οὐκ εἰς ὕβριν αὐτοῖς περιτρέπουσα, τῷ πόθῳ δὲ τοῦ θεάματος τολμῶσι καὶ τὰ ἀτόλμητα. ἀλλὰ γὰρ τὸν μὲν Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον ἐποίει ἡ μίμησις· τοὺς δὲ λοιποὺς ὥς τε κατηχουμένους καὶ βαπτιζομένους καὶ δὴ εἰς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἐσχημάτιζεν. ἐκπλαγεὶς ἐν τοῖς τελουμένοις ὁ Ἀλέξανδρος, ἄγει πρὸς ἑαυτὸν τοὺς παῖδας, καὶ γνοὺς οὐ χλεύῃ ταῦτα γινόμενα, ἀλλ', ὡς ἄν τις ἐκ τῶν ἐκβεβηκότων φαίη ἐπιπνοίᾳ τινὶ καὶ ψυχῆς ἁπλότητι εἰς ἔρωτα προδιανισταμένους τοῦ κρείττονος· ὅσοι μὲν αὐτῶν ἐβαπτίσθησαν, τούτους ἐπιχρίσας διὰ τῆς ἐν Χριστῷ σφραγῖδος ἐτελείωσεν. Ἀθανάσιον δὲ τοῖς γονεῦσι παραδίδωσιν ἐντολὰς διδοὺς παιδεύειν μὲν τοῖς μαθήμασιν, ἡβῶντα δὲ ἀποδοῦναι αὐτῷ, μᾶλλον δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἄλλον τινὰ Σαμουὴλ παρ' αὐτῶν Θεῷ προσαγόμενον. πράττουσιν οὖν οἱ γονεῖς ὡς αὐτοῖς τὸ ἀρχιερατικὸν ἐκέλευε πρόσταγμα· καὶ τοῦ καιροῦ καλοῦντος, τὸν παῖδα προσφέρουσι. ὁ δὲ δέχεται καὶ ὁμωρόφιον ἔχει, καὶ κοινωνὸν βουλῆς καὶ τῆς εὐσεβείας συλλήπτορα.

2. Τῆς δὲ Ἀρείου λύσσης μικροῦ τὴν οἰκουμένην λυμαινομένης· πολλοὺς ἀγῶνας ἀρχομένης μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ θεσπεσίου, ὕστερον δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας διήθλησε. καὶ γὰρ Ἄρειον μετὰ τὴν καθαίρεσιν καὶ τὸ ἀνάθεμα ὑποκρινόμενον τὰ τῆς εὐσεβείας κρατύνειν δὲ τῇ πρὸς ὀλίγον ὑποκρίσει μηχανώμενον τὰ τῆς ἀσεβείας· ἐφώρασέ τε ὁ σοφὸς Ἀθανάσιος καὶ ἀποσταλέντα πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν Ἀλεξανδρείας παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου· οἶδεν γὰρ πολλάκις μεμηχανημένος δόλος, καὶ τοὺς σοφοὺς ἐκκλέπτειν· μὴ παραδέξασθαι συνηγωνίσατο. ἐπεὶ τοῦ ἐν ἁγίοις τελευτήσαντος Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς

Lectus eſt liber cui titulus:

VITA
SEU CERTAMINA
SANCTI PATRIS NOSTRI
MAGNI ATHANASII
EPISCOPI ALEXANDRINI,

pari modo conſcriptus.

B 1. ADERAT feſtum ſacerdotis Dei & Martyris Petri, cujus memoriam venerabatur Alexandria tota. At ſucceſſor illius ſanctus Alexander poſt divina myſteria, inſigniores e clero, convivio excepit. Dum pararentur omnia, cernit ex quodam inaſpecto loco ad oram maris, pueros ſimplici animo ludentes, quorum jocus erat imitatio ſacrorum terribiliumque myſteriorum: non quod ad contumeliam hæc fierent, ſed ſolo ſpectaculi deſiderio, auſi ſunt ea quæ audere non oportuit. Tum eadem rituum imitatione Athanaſium e- C piſcopum conſtituere, reliquos autem in catechumenos, baptizatos, presbyteros item & diaconos deputarunt. Stupefactus hiſce geſtis Alexander, pueros ad ſe duci jubet, cumque compeRiſſet, non riſus & ludi cauſa hæc acta fuiſſe; ſed, ut ex ſubſequentibus æſtimatur, afflatu quodam, atque ſimplicitate mentis, in amorem Dei excitatæ; quotquot igitur illorum baptizati fuerant, eos unxit, atque Chriſti ſignaculo initiavit. Athanaſium autem parentibus commendat mandata tradens ut eum diſciplinis erudirent, & cum ad adoleſcentiam perveniret, D ſibi, imo potius Eccleſiæ traderent, quaſi ſcilicet alterum e ſe oblatum Samuelem. Præſtant igitur parentes quod juſſum ſibi fuerat ab Epiſcopo, ac tempore id poſtulante puerum offerunt. Quem accipit ille domi, habuitque illum conſiliorum participem, ac pietatis conſortem.

2. Cum porro Arii rabies orbem fere labefactaret, ſub initium ille cum divino Alexandro; ac poſtremum per ſe ipſe pro veritate decertavit. Nam cum Arius poſt depoſitionem & anathema, pietatem ſimularet quidem; ſed illa ad breve tempus ſimulatione, ſtabilire moliretur impie- E tatem; id deprehendit ſapiens Athanaſius, Ariumque miſſum ad Alexandriæ Epiſcopum Alexandrum a pio Imperatore Conſtantino, (ſolet enim ſæpe dolus & vafrities etiam ſapientes circumvenire) ne reciperetur contendit. Deinde defuncto beato Alexandro, ipſe ſuc-

ceſſor deſignatus ad majora ſeſe inſtruxit certamina. Quamobrem totus hæreticorum cœtus, cum quaſi ſcopum poſuit loquacitatis & calumniarum ſuarum. Seſe itaque adverſus illum adornant Euſebius Nicomedienſis & ſocii, conductiſque quibuſdam Meletianis hæreticis, eorum miniſterio crimina confingunt. Quorum primum fuit: quod ex Athanaſii avaritia lineam veſtem Ægyptii eccleſiæ Alexandrinæ penſitarent. Secundum: quod Imperatori inſidiatus, Philumeno cuidam, qui tyrannidem affectaſſe ferebatur, ſeſe adjunxiſſet, illique crumenam miſiſſet auri plenam. Tertium: Iſchyram ſpectabat, necnon menſam ſubverſam, & confractum calicem myſticum, Mareotem etiam, & Macarium presbyterum, ejuſque violentam latronum inſtar irruptionem, quæ omnia quaſi in ſcena repræſentabantur.

3. Hæc & ſimilia dramata commenti Euſebius & ſocii, ad aures ea deferunt Imperatorias, ad iramque concitarunt Imperatorem, accuſantes Athanaſium, quod Arium Imperatoriis litteris & juſſionibus munitum, licet recte ſentientem, recipere noluiſſet. Eodem porro tempore ad Jeroſolymorum encænia Epiſcopi prope omnes convenere. Scripſit Conſtantinus pius Imperator, ut iterum Synodus celebraretur, in qua examinarentur, quæ ad Athanaſii accuſationem & ad Arii commendationem dicta eſſent. Quod ſi Arium invidia ab Eccleſia disjunxiſſet, ad pacem illum admitterent; ſin dolo ipſe uſus eſſet, Alexandriam mitteretur, atque illic accurate diſquireretur de illo. Examen autem negotiorum Athanaſiii & Arii, juſſit, ut Jeroſolymam profecti Epiſcopi, paulum a via deflectentes Tyri perficerent. Trigeſimus tum abſolvebatur Imperii Conſtantini annus. Sexaginta autem Epiſcopi Tyri aderant, cogente illos Dionyſio conſulari, qui cum & provinciæ præfectus, & aliqui magiſtratuum in Concilio ſedebant. Aderat & Athanaſius, atque etiam Macarius presbyter Alexandria vinctus catenis ferreis a militari manu abductus. Primum itaque ſycophantæ illi accuſationem proferunt de linea veſte, ſed illam accuſationem jam ante Nicomediæ Imperatoriis auribus allatam, Apis & Macarius Alexandrini presbyteri, qui tum illuc caſu advenerant facile confutarunt. Quapropter ſycophantas Imperator litteris ſuis perſtrinxit; Athanaſiumque ut ſe adiret hortatus eſt. Litteræ porro ad Synodum venerunt Tyriam, ac dolore Euſebium & ſocios affecere; qui jam in unum multi confluxerant adverſus Athanaſium: quod Imperator illos graviter culparet, & quod calumnia de linea veſte, confutationem ipſis adtuliſſet.

4. Cum porro ab hujuſmodi ſycophantia lapſi eſſent, quæ Iſchyram & Macarium ſpectabant in medium adferunt. Sapiens autem Athanaſius, juxta leges agens, apertos recuſabat hoſtes, Euſebium ſcilicet, & ſectatores illius. In primis autem demonſtrari volebat an Iſchyras vere presbyter eſſet; quo ſcilicet liturgiam celebrante, falſo accuſabant irruiſſe Macarium, ab Athanaſio miſſum, cum impetu latronum inſtar violento, atque ſacram evertiſſe menſam, poculum ſacrum confregiſſe, noſtros divinæ Scripturæ libros in ignem conjeciſſe. Hæc duo ex communi lege opponebat ille & objiciebat. At judices non ad judicandum de calumnia, ſed ad firmandam eam toto animo contendebant. Quamobrem eorum quæ juſte dicta fuerant ra-

καταστὰς διάδοχος πρὸς πολλῷ μείζονας ἀγῶνας ἀνεπαδεύετο. διὸ καὶ ἅπαν τὸ αἱρετικὸν σύνταγμα σκοπὸν αὐτὸν τῆς οἰκείας προὔθεσαν γλωσσαλγίας τε καὶ συκοφαντίας. συμφράττονται δὲ μάλιστα κατ᾽ αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας, καὶ μισθοῦνταί τινας τῆς Μελετίου αἱρέσεως καὶ δι᾽ αὐτῶν κατηγορίας συῤῥάπτουσιν. ὧν ἡ μὲν πρώτη, λινοῦ ἐσθῆτα τοὺς Αἰγυπτίους τελεῖν τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκ τῆς Ἀθανασίου πλεονεξίας, συνέπλαττον. ἡ δευτέρα δὲ, ὡς τοῖς βασιλέως ἐνεδρεύει πράγμασι, Φιλουμένῳ, γάρ τινι ἐπιθέσθαι τυραννίδι φήμην λαβόντι, χρυσίου πλῆρες ἐξαποστεῖλαι γλωσσόκομον. ὑπεθέσθη, καὶ ἡ τρίτη Ἰσχύραν καὶ τὴν ἀνατραπεῖσαν τράπεζαν, καὶ τὸ κατεαγὸς μυστικὸν ποτήριον καὶ τὸν Μαρεώτην καὶ Μακάριον πρεσβύτερον, καὶ τὴν λῃστρικὴν αὐτοῦ ἔφοδον καὶ τὸ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην θεατρισθὲν δρᾶμα σκηνοποιεῖ.

3. Ταῦτα καὶ τοιαῦθ᾽ ἕτερα οἱ περὶ Εὐσέβιον δραματουργήσαντες, εἰς ἀκοὰς ἐνηχοῦσι τὰς βασιλικάς, καὶ κινοῦσιν εἰς ὀργήν· αἰτιασάμενοι ὅτι καὶ Ἄρειον βασιλικοῖς καὶ γράμμασι καὶ προστάγμασι πεποιθότα, καίτοι τὰ ὀρθὰ φρονοῦντα, οὐκ ἠνέσχετο δέξασθαι. κατ᾽ ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ ἐπὶ τὰ τῶν Ἱεροσολύμων ἐγκαίνια σχεδὸν πάντες συνῄεσαν οἱ ἐπίσκοποι· καὶ γράφει Κωνσταντῖνος ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς πάλιν συλλεγῆναι σύνοδον ἐπιζητουμένην ἃ διέβαλλόν τε Ἀθανάσιον καὶ ἃ συνίστων τὸν Ἄρειον. καὶ εἰ μὲν φθόνος ὀρθοδοξοῦντα τὸν Ἄρειον τῆς ἐκκλησίας διέστησεν, εἰς εἰρήνην συμβιβάσαι τὴν διάστασιν· εἰ δὲ αὐτὸς ἀπάτῃ κέχρηται, εἰς Ἀλεξάνδρειάν τε διαπεμφθῆναι κἀκεῖ σὺν ἀκριβείᾳ ὑπ᾽ ἐξέτασιν ἄγεσθαι. τὴν δὲ διάσκεψιν τῶν περὶ Ἀθανάσιον καὶ Ἄρειον πορευομένους ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ὁδοῦ πάρεργον ἐν Τύρῳ ποιήσασθαι. τριακοστὸς δὲ τότε ἠνύετο ἔτος τῆς Κωνσταντίνου βασιλείας, ἑξήκοντα δὲ ἐπίσκοποι τὴν ἐν Τύρῳ σύνοδον ἐπλήρουν Διονυσίου τοῦ ὑπατικοῦ συνάγοντος αὐτούς, μεθ᾽ οὗ καὶ ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων καί τινες τῶν ἐν τέλει τῇ συνόδῳ συνίδρευον. παρῆν δὲ καὶ Ἀθανάσιος, ἀλλὰ καὶ Μακάριος ὁ πρεσβύτερος στρατιωτικῆς χειρὸς ἀπὸ Ἀλεξανδρείας σιδηροδέσμιον αὐτὸν ἀγούσης. πρώτην οὖν κατηγορίαν οἱ συκοφάνται τὴν περὶ τῆς λινῆς ἐσθῆτος προβάλλονται· ἀλλὰ ταύτην τὴν διαβολὴν οὐκ ἐν Τύρῳ μόνον κινηθεῖσαν, ἀλλὰ καὶ πρότερον ἐν Νικομηδείᾳ ταῖς τοῦ βασιλέως ἐνηχηθεῖσαν ἀκοαῖς, Ἄπις τε καὶ Μακάριος οἱ τῆς Ἀλεξανδρείας πρεσβύτεροι ἐκεῖσε παρατυχόντες, ῥᾳδίως διήλεγξαν· διὸ τοὺς μὲν συκοφάντας ὁ βασιλεὺς καθήψατο γράμμασι· Ἀθανάσιον δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἐλθεῖν προετρέψατο. καὶ τὰ γράμματα ἧκε πρὸς τὴν ἐν Τύρῳ σύνοδον καὶ εἰς κατήφειαν τὴν περὶ τὸν Εὐσέβιον φατρίαν συνέστελλον, ὅσην πολλὴν ῥεῦσαν κατ᾽ Ἀθανασίου· ὅτι τε αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ᾐτιάσατο, καὶ ὅτι ἡ κατὰ τὴν λινῶν ἐσθῆτα συκοφαντία προέφθασε δοῦναι τὸν ἔλεγχον.

4. Τῆς δὲ διαβολῆς ταύτης ἐκπεσόντες, τὰ περὶ Ἰσχύραν καὶ Μακάριον τὸν πρεσβύτερον προτείνουσιν. ὁ δὲ σοφὸς Ἀθανάσιος παρεγράφετο μὲν κατὰ νόμους κρίνειν τοὺς προφανεῖς ἐχθρούς, Εὐσέβιόν φημι καὶ τοὺς ὁμόφρονας. ἠξίου δὲ πρὸ πάντων Ἰσχύραν ἀποδειχθῆναι πρεσβύτερον, οὗ λειτουργοῦντος ἐπεισπεσεῖν ἔπλαττεν ἡ κατηγορία τὸν Μακάριον κατὰ λῃστρικὴν ἔφοδον ἐξ ἀποστολῆς Ἀθανασίου καὶ ἀνατρέψαι τὴν ἱερὰν τράπεζαν καὶ τὸ μυστικὸν κατεάξαι ποτήριον, καὶ τὰ τῆς θείας γραφῆς ἡμῶν βιβλία πυρὶ παραδοῦναι· ἀλλ᾽ ὁ μὲν τὰ δύο ταῦτα νόμῳ κοινῷ ἀντεπαρετίθει καὶ ἀντεπροβάλλετο· οἱ δὲ κριταὶ οὐχὶ κρίνειν, ἀλλ᾽ εἰς τὸ κρατύνειν τὴν συκοφαντίαν, ὅλον ἔτεινον τὸν λογισμόν. διὸ λόγον μὲν τῶν δικαίως λεγομένων

οὐδένα

οὐδένα εἶχον. εἰσάγεται δὲ ἡ περὶ τὸν Μακάριον καὶ Ἰσχύραν κατηγορία, καὶ τὸ μὲν πρόθυμον ἦν τῶν συκοφαντῶν, ἀφόρητον. τὸ δὲ τῆς ἀποδείξεως ἄπορον, τὴν προθυμίαν ἐδείκνυ δυσσεβείας καὶ φθόνου κατήγορημα· ὑπερθέσει δὲ καὶ τέχνῃ τὴν τῆς ἀτυχίας αἰσχύνην συσκιάζοντες πρὸς τὴν Μαρεώτην τῆς αὐτῶν συμμορίας ἀποστέλλουσιν, ἐπείπερ τὴν δίκην ἐν ᾧ ἡ πρᾶξις προῆλθε δεῖν γενέσθαι προφασισάμενοι· ὡς δ' εἶδεν ὁ Ἀθανάσιος οὓς παρεγράψατο κριτὰς στελλομένους, Θεογνίος γὰρ ἦν καὶ Μάρις, καὶ Θεόδωρος, καὶ Μακεδόνιος, καὶ Οὐρσάκιος· διαμαρτύρεται πᾶσι τὸ περιφανὲς τοῦ ἀδικήματος καὶ ὅτι Μακάριος μὲν ὁ πρῶτος τὴν γραφὴν ὑφιστάμενος ἐν σιδήροις ἦν, Ἰσχύρας δὲ ὁ κατήγορος τοῖς ἐκ θέσμου κριταῖς συνετέτακτο· ὡς δὲ οὐ προσεῖχεν ἡ σύνοδος οἷς ἐβόα καὶ διεμαρτύρατο· διαλαθὼν πρὸς βασιλέα, ἔπει δὴ καὶ μετακληθεὶς, ἀνεχώρησεν. οἱ δὲ τοῦ Μαρεώτου κριταὶ, ἐκ μονομερείας ὡς αὐτοῖς τὸ ψεῦδος καὶ ὁ φθόνος ὑπέτασσεν ὑπομνήματα συνταξάμενοι, πρὸς τὴν σύνοδον ἐπανήκασιν. αὕτη δὲ, πρὶν ἢ παραγενέσθαι τούτους, ἐρήμην Ἀθανασίου καταδικάσασα. παραγεγονότων τὴν τε καθαίρεσιν ἐπεκύρωσαν, καὶ λοιδορίαις ἐπηύξησαν. καὶ παραυτίκα πρὸς τὴν καθιέρωσιν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας οἱ τὰ ἱερουργικὰ ἐξ ὧν ἔπραξαν ἀνοσιουργήσαντες, σπουδῇ παραγίνονται· καὶ τὸν Ἄρειον ἐπιστάντα, οἱ μὲν περὶ Εὐσέβιον ἀσμένως προσδέχονται, οἱ δὲ τῆς ὀρθῆς ἀπεστράφησαν πίστεως ὁρίσαντες ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸν λόγον ὑπέχειν ὧν ἐν αἰτίᾳ καθίσταται ἐν ᾗ καὶ παραγεγονὼς ἑάλω. ἐν τούτοις δὲ τῶν πραττομένων κινουμένων, φθάνει γράμματα τοῦ βασιλέως· καὶ Ἀθανάσιον πρὸς αὐτὸν ἀπαγγέλλοντα ἥκειν καὶ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν βασιλίδα παραγενέσθαι καὶ εἰς ἀγωνίαν ἐμβάλλει τὴν σύνοδον.

5. Διὸ οἱ πλείους μὲν αὐτῶν εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπανήκεσαν· οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον καὶ Θεογνίον τέως αὐτόθι χρονίζειν, ἐγίνωσκον τῇ παρολκῇ τοῦ καιροῦ τὴν ἀγωνίαν λύειν μηχανώμενοι. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ καὶ τὸ ἕτερον τῶν ἐγκλημάτων, ὃ τῷ Φιλουμένῳ χρυσίον ἔλεγεν Ἀθανάσιον διαπέμψαι, κατὰ πρόσωπον διαλύεται τοῦ βασιλέως ἐν προαστείῳ τῆς Νικομηδείας Ψαμαθίῳ καλουμένῳ διατρίβοντος. καὶ ἀποστέλλεται εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τιμῆς Ἀθανάσιος, γραμμάτων βασιλικῶν τὴν ἀθῳότητα αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐκεῖσε ἀνακηρυττόντων· παρῆν δὲ καὶ Ἄρειος ἀποσταλεὶς ὥς μοι προείρηται ὑπὸ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις· καὶ τάραχον ὁ Αἴγυπτος δέχεται πάλιν· καὶ γράφει ταῦτα τῷ βασιλεῖ ὁ Ἀθανάσιος, καὶ μεταπέμπεται βασιλεὺς ἄγειν τὸν Ἄρειον. ὁ δὲ τοῖς περὶ Εὐσέβιον κατὰ τὴν ὁδὸν ἐν Καισαρείᾳ συμβαλὼν, καὶ ἄλλα πάλιν κατὰ Ἀθανασίου συκοφαντήματα ῥάπτεται. ὡς δ' ὀψὲ καὶ μόλις οἱ περὶ Εὐσέβιον τῇ βασιλίδι παραγίνονται τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἐγκλημάτων ἔλεγον ὑπ' ἐξέτασιν μὴ ἀγαγεῖν, τὰ δὲ περὶ Ἰσχύραν, καὶ ἐξετάσαι, καὶ σαφῶς εἰδέναι ὑπ' Ἀθανασίου τετολμῆσθαι. αἰτιῶνται καὶ ὡς τὴν σιτοπομπίαν τὴν ἐξ ἔθους δι' Ἀλεξανδρείας τῇ Κωνσταντινουπόλει φερομένην, κωλύσειεν. ἐν οἷς καὶ φωραθεὶς ἔνοχος Ἀθανάσιος, λαθραίως ἀναχωρήσας, τὴν δίκην ἔφυγε· συναρπαγεὶς ὅλως τοῖς πλάσμασιν ὁ βασιλεὺς, εἰς τὰς * Γαλλίας οἰκῶν ἐν Τριβεριάδι ὑπερορίαν ἐκπέμπει τὸν πολύαθλον Ἀθανάσιον· θορύβου δὲ καὶ ζάλης τὴν Αἴγυπτον ἐκταραττόντων καὶ λοιμοῦ δίκην τῆς αἱρέσεως τὰς τῶν ἐκκλησιῶν

* In Editis Γαλλίας.

A tionem habuere nullam. Inducitur ergo accuſatio de Macario & Iſchyra, eratque ſycophantarum animoſitas intolerabilis, nec ſuppetebant argumenta quod ſane indicium erat impietatis invidiæque illorum. Ut autem mora & arte quadam, pudorem repulſæ tegerent, legatos ſuæ factionis mittunt in Mareoten, eo ſcilicet obtentu, quod ibi examen fore oporteret, ubi facinus admiſſum fuiſſet. Ut autem vidit Athanaſius eos mitti legatos, quos recuſaſſet ipſe, Theogonium ſcilicet, Marin, Theodorum, Macedonium & Urſacium, conteſtatus
B eſt omnibus, manifeſtam eſſe injuſtitiam: & quod Macarius qui prior accuſationem ſubiiſſet, in vinculis eſſet, dum Iſchyras accuſator illegitimis judicibus adjungeretur. Cum autem Synodus nullam ejus querelæ & conteſtationis rationem haberet, clam Imperatorem, utpote accitus, adiit. Judices porro in Mareoten miſſi, altera abſente parte, ut ipſis mendacium & invidia imperabant, commentarios cum edidiſſent, ad ſynodum remigrarunt; quæ priuſquam illi adveniſſent, Athanaſium deſertæ cauſæ damnarat. Cum
C adveniſſent autem depoſitionem ejus confirmarunt, multis additis contumeliis. Statimque ad conſecrationem Eccleſiæ Jeroſolymitanæ, qui geſtis ſuis ſacerdotium prophanaverant feſtinanter perrexerunt, Ariumque inſtantem, libenter Euſebiani admiſerunt: qui vero rectæ fidei erant, illum averſati ſunt, ſtatueruntque, ut Alexandriæ, quo in loco crimen illi intentabatur, rationem redderet, quo illum jam adveniſſe deprehenſum eſt. cum res in tali motu eſſent adveniunt Imperatoris litte-
D ræ: quæ una Athanaſium ſe adire, & ipſos in Imperatoriam ſe conferre civitatem præcipiebant: quæ res Synodum conjecit in animi anxietatem.

5. Quamobrem maxima illorum pars domum reverſi ſunt. Euſebius autem Theogonius & ſocii illic moram trahere decreverunt, illa temporis extractione ſeſe ex anguſtiis extricare conati. Interea vero alia accuſatio, qua dicebatur Athanaſius aurum miſiſſe Philumeno, eoram Imperatore confutata fuit in ſuburbio Nicomediæ cui nomen Pſammathia. Mittiturque cum honore Alexandriam Atha-
E naſius, Imperatoriis litteris ejus innocentiam populo declarantibus. Aderat item Arius miſſus ut ſuperius dixi ab Jeroſolymitanis Epiſcopis. Rurſumque tumultus in Ægypto obortus eſt. Hæc autem Imperatori reſcripſit Athanaſius, qui Imperator Arium revocavit. Hic vero cum Euſebianis iter faciendo Cæſarea congreſſus, alias rurſus contra Athanaſium conflavit ſycophantias. Ut autem vix ſero tandem Euſebiani in Imperatoriam urbem acceſſerunt, dicebant: ſe non alias quidem accuſationes in examen adducturos: quæ
F vero Iſchyram ſpectabant ſe jam diſquiſiiſſe, & probe ſcire ab Athanaſio facta eſſe. Similiterque quod frumenti commeatum quotannis Alexandriam Conſtantinopolim vehi ſolitum, ipſe prohiberet. Quorum criminum cum reus Athanaſius deprehenſus eſſet, clam ſecedens judicium effugiſſet. His Imperator commentis perſuaſus, Athanaſium certaminibus aſſuetum in exſilium mittit in Gallias ad civitatem Treverorum, ut illic degeret. Tumultu autem ac tempeſtate Ægyptum commovente, & hæreſi ſeu quadam peſte eccleſiis labe-

labefactatis, Imperator Conſtantinus in quodam Nicomediæ ſuburbio, cum unum & triginta annos in Imperio conſumſiſſet, hinc translatus eſt, anno a nativitate ſexageſimoquinto. Teſtamentum autem commiſit cuidam presbytero, qui Ariano furore laborabat, jubens ut cognomini ſibi Conſtantino traderet. Quo ipſi patris Imperium loco Occidentalis imperii tradebatur. At miſer ille ſciſcitantibus plurimis, an Imperator teſtamentum feciſſet, non feciſſe adfirmabat, nactus mendacii adjutores androgynos Eunuchos. Paulopoſt autem advenienti ante alios Conſtantio clam teſtamentum tradidit Imperatoris, ac in proditionis ſuæ mercedem, gratiam poſtulat, paternæ ſcilicet ſanæque fidei proditionem. Euſebiani porro Presbyteri opera perfugium apud Conſtantium adepti, Euſebium præpoſitum, ac per eum alios Eunuchos, immo ipſam Imperatricem ad hæreſeos trahunt amorem atque patrocinium. Tum Arianæ res firmitatem accepere.

6. Archiepiſcopales autem thronos tum hi occupabant, Maximus Jeroſolymitanum, Alexander Imperatoriæ urbis, Athanaſius vero exſul erat. Arius vero cum Conſtantinopolim veniſſet, deſiderio infremebat labefactandæ Dei Eccleſiæ. Sed divina ultio rem non ultra toleravit: precibuſque ſancti Alexandri commota, hæreſin Ario privat, qui viſceribus effuſis exſtinctus eſt. Cum autem poſt hæc parum conquieviſſent Ariani, omnia denuo commoverunt, rati magno ſibi fore telo Athanaſii exſilium ad omnia pro libidine peragenda. Verum divina providentia conatum præoccupavit eorum, Athanaſiumque ab exſilio reduxit, litteris munitum Imperatoriis: quibus eum Conſtans Occidentalium partium Imperator, ceu viatico quodam inſtructum, remiſit Alexandriam. Tum paſtorem ſuum, quotquot ſanæ fidei erant, libentiſſime receperunt. Hæretici autem ſeditiones excitarunt, ac Euſebio occaſionem dederunt, ut Athanaſium rurſus apud Conſtantium calumniaretur, atque calumniis ſuis leviſſimum hominem ita in iram concitarunt, ut Sanctum iterum exſilio damnaret. Hi mortui cujuſdam manu abſciſſa, eam quaſi telum adverſus ſanctum virum ad calumniam protulere, quam manum dicebant Arſenii eſſe. Et ab Athanaſio abſciſſam, ajebant eſſe magicæ artis inſtrumentum. Decretum porro exſilii nequaquam ſolutum fuit: ſed juſſu Imperatoris concilium Tyri cogitur. Mandatumque Imperatorium traditur, ut Archelaus, qui eadem in domo habitabat, ac cum ipſis ſentiebat, una cum Phœnices præfecto Euſebianis aſſiderent, & una examinarent ea quæ adverſus Athanaſium conficta fuerant. Moram itaque trahebant qui Tyri ſedebant, quaſi Alexandria venturos accuſatores exſpectarent, quos oculatos eſſe ſceleris teſtes, atque Arſenium probe noſſe nuntiabant: ut autem ex eventu palam fuit, divina providentia ita diſpenſante. Erat enim Arſenius Alexandrinæ eccleſiæ lector, qui cum turpis ſceleris pœnas daturus eſſet, ab Athanaſio ereptus fuerat & fuga quæſierat ſibi ſalutem. Cumque perfuga ille lateret, hinc calumniandi audacia impiis acceſſit. Sed commiſeratione ductus Arſenius erga liberatorem ſuum (in illa enim Concilii cunctatione ſy-

A λυμαινομένους· ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κατά τι προάστειον τῆς Νικομηδείας ἓν καὶ τριακοστὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ διανύσας ἔτος, μεθίσταται τῶν ἐνθένδε, ἄγων ἀπὸ γενέσεως πέμπτον καὶ ἑξηκοστόν· καταλείπει δὲ τὴν διαθήκην πρεσβυτέρῳ τινὶ τὴν Ἀρείου λύσσαν νοσοῦντι προστάξας τῷ ὁμωνύμῳ ταύτην ἐγχειρίσαι Κωνσταντίνῳ. δι' αὐτῆς γὰρ αὐτῷ καὶ ἡ τοῦ πατρὸς βασίλειος ἀρχὴ εἰς κλῆρον ἀντὶ τῆς ἑσπερίας ἀφωρίζετο· ἀλλ' ὁ δείλαιος πολλῶν πυνθανομένων εἰ βασιλεὺς διαθήκην προελήλυθε, μὴ γενέσθαι διετείνετο· συνεργοὺς ἔχων τοῦ ψεύδους τοὺς ἀνδρογύνους εὐνούχους. B μετ' ὀλίγον δὲ πρὸ τῶν ἄλλων παραγεγονότι Κωνσταντίῳ τὴν τοῦ βασιλέως ἐγχειρίζει διαθήκην λάθρα· καὶ χάριν ἀντὶ τῆς προδοσίας αἰτεῖ τῆς πατρικῆς αὐτοῦ καὶ ὀρθῆς πίστεως τὴν προδοσίαν. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον παρείσδυσιν διὰ τοῦ πρεσβυτέρου πρὸς Κωνστάντιον λαβόντες, Εὐσέβιόν τε τὸν πραιπόσιτον, καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς ἄλλους εὐνούχους, καὶ δὴ καὶ τὴν βασιλίδα, τῆς αἱρέσεως παρασκευάζουσιν ἐραστάς. καὶ τὰ Ἀρείου πάλιν ἐκρατύνετο.

6. Τῶν ἀρχιερατικῶν θρόνων κατ' ἐκεῖνο C καιροῦ Μάξιμος μὲν τῆς Ἱεροσολύμων εἶχε τὴν ἱερωσύνην, Ἀλέξανδρος δὲ τῆς βασιλίδος, Ἀθανάσιος δ' ἦν ὑπερόριος. Ἄρειος δὲ παραγεγονὼς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὴν τοῦ Θεοῦ διαφθείρειν ἐφρυάττετο ἐκκλησίαν. ἀλλ' ἡ φιλάνθρωπος οὐκ ἐμακροθύμησε δίκη· ταῖς δὲ τοῦ ἱεροῦ Ἀλεξάνδρου παροξυνθεῖσα προσευχαῖς αὐτῇ αἱρέσει ἐκκόπτει τὸν Ἄρειον καὶ τῶν σπλάγχνων αὐτοῦ ἀθρόον διαπεσόντων κάτωθεν, τῆς ζωῆς ἀπελαύνεται. μικρὸν δὲ τῶν ἐξ Ἀρείου ἐφησυχασάντων αὖθις ἅπαντα κινοῦσι· τὸ ὑπερόριον Ἀθανασίου μέγα ὅπλον αὐτοῖς εἰς τὸ κατεργάσασθαι D ἃ διενοοῦντο, νομίζοντες. ἀλλ' ἡ θεία πρόνοια τὴν αὐτῶν σπουδὴν προφθάνουσα Ἀθανάσιον ἐπανάγει τῆς ὑπερορίας γράμμασιν ὀχυρούμενον βασιλικοῖς· οἷς αὐτὸν ὁ τῆς δύσεως ἔχων τὰ σκῆπτρα Κώνστας ἐφοδιάζων εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐξαπέστειλε· καὶ ἥδιστα μὲν τὸν ποιμένα ὅσοι τῆς ὀρθοδοξίας ἦσαν ἐδέχοντο· τὸ δ' αἱρετίζον στάσεις ἀνεκίνει, καὶ τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἀφορμὰς παρεῖχον ἐνδιαβάλλειν πάλιν τὸν Ἀθανάσιον πρὸς Κωνστάντιον, καὶ πείθουσι ταῖς διαβολαῖς εἰς ὀργὴν τὸν κουφότατον ἀνερρίπισαν, ὡς αὐτίκα πάλιν ὑπερορίαν κατὰ τοῦ ἁγίου ψηφίσασθαι· οἳ καὶ νεκροῦ τινος E χεῖρας ὡς ὅπλον συκοφαντίας κατὰ τοῦ ὁσίου ἐκκόψαντες καθωπλίσαντο. Ἀρσενίου δὲ ταύτην ἐφήμιζον· καὶ ἀπὸ Ἀθανασίου μὲν ἐκκόφθαι, εἶναι δὲ αὐτῷ ταύτην μαγικῆς τέχνης ὄργανον· καὶ ἡ μὲν τῆς ὑπερορίας ψῆφος οὐ λύεται. συνέδριον δὲ ἐν Τύρῳ βασιλέως προστάγματι, συναθροίζεται· καὶ προχειρίζεται τὸ βασιλικὸν βούλημα ἄνδρα συνέστιον καὶ ὁμόφρονα Ἀρχέλαον ὄνομα, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν Φοινίκης ἄρχοντα συνεδρεῦσαί τε τοῖς περὶ Εὐσέβιον. καὶ συνδιασκέψασθαι ἃ κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, συνεσκεύαστο. ἐχρόνιζον οὖν οἱ ἐν Τύρῳ, ὡς μὲν οἱ F δυσσεβεῖς ἔπλαττον, τοὺς ἀπὸ Ἀλεξανδρείας κατηγόρους ἀναμένοντες· οὓς καὶ τοῦ μύσους αὐτόπτας, καὶ τὸν Ἀρσένιον καλῶς ἐπιγινώσκειν διήγγελλον· ὡς δὲ τὸ ἐκβεβηκὸς ἔδειξε κατὰ θείαν πρόνοιαν. ἦν μὲν γὰρ ὁ Ἀρσένιος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας ἀναγνώστης καὶ ποτε δίκην αἰσχρᾶς αἰτίας μέλλων ὑπέχειν· ἐξαρπάζεται μὲν ὑπὸ Ἀθανασίου, δρασμῷ δὲ τὴν σωτηρίαν καρποῦται. καὶ τὸ ἀφανὲς τοῦ φυγάδος θάρρος τῷ πλάσματι τῆς δυσσεβοῦς ὑπέθηκε. ἀλλ' οἶκτον λαβὼν τοῦ σωτῆρος ὁ Ἀρσένιος· ἐν γὰρ τῷ βραδύνειν τὸ συνέδριον ἡ τῆς συχ-

συκοφαντίας φήμη πανταχοῦ διέδραμε, πρὸς τὴν Τύρον ἀφικνεῖται, κρεῖττον λογιζόμενος εἰ δέοι αὐτὸν καὶ τεθνάναι, ἢ δι' αὐτὸν τὴν οἰκουμένην περὶ τηλικοῦτον ἄνδρα σκανδαλίζεσθαι. ἐμφανίζεται δὲ κατὰ μυστικὴν ὁμιλίαν τῷ σεβασμίῳ Ἀθανασίῳ, καὶ δέχεται βουλὴν λανθάνειν πάντας πρὸ τῆς δίκης· ἵνα μή τι κακὸν αὐτὸς ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν πάθοι, ἢ τὸν ἔλεγχον ἀφυκτον τοῦ δράματος πανδόντες εἰς ὑπέρθεσιν τὸ ἔγκλημα διαλύσωσιν.

7. Ἀθροίζεται οὖν τὸ συνέδριον· καὶ πρώτην συκοφαντίαν, γύναιον αὐτῷ ἐπαφιᾶσι μοιχείαν ἀνακαλούμενον. ἐβόα δὲ τὸ ἀναιδὲς ἐκεῖνο καὶ μεμισθωμένον γύναιον νύκτωρ ἄκουσα φθορὰν ὑποστῆναι ἐπεισιόντος αὐτῇ Ἀθανασίου. συνῆν τῷ τῆς παρθενίας ἐραστῇ καὶ Τιμόθεος ὁ αὐτοῦ πρεσβύτερος καὶ βουλὴν σοφίας, μᾶλλον δὲ θείας ἐπιπνοίας βουλεύονται, δι' ἧς τὸ κακομήχανον τῶν δυσσεβῶν ῥᾳδίως ἔμελλεν ἐπαντᾶσθαι τὸν ἔλεγχον. ἐπεὶ γὰρ εἰς πρόσωπον ἤχθησαν τῷ γυναίῳ· ὁ μὲν κατηγορούμενος, ἡσυχῇ θεὸν ἐδυσώπει. Τιμόθεος δ' ἀναιδευομένης τῆς μαινάδος, καὶ τὸν Ἀθανάσιον, ὡς ἐδιδάχθη, φθορέα καλούσης· ὁ πρεσβύτερος, ὡς δῆθεν Ἀθανάσιος, εἰπέ μοι ὦ γύναι, φησίν, ἐγὼ παρὰ σοὶ ἔμεινα ἢ σύ με ἐν οἴκῳ τῷ σῷ ὑπεδέξω, ἢ νύκτωρ σὲ ἐβιασάμην. ἡ δέ, οἷα γύναιον ἐκδημοσίου στέγης, ἀναιδεῖ προσώπῳ καὶ ἀτενέσιν ὀφθαλμοῖς πρὸς τὸν Τιμόθεον ἀποβλέψασα, σὺ εἶ ὁ τὴν βίαν μοι ἐπενεγκών· καὶ τὴν φθορὰν νύκτωρ ἀνεβόα· καὶ πρὸς τοὺς κριτὰς ἐπιστραφεῖσα τοὺς φρικωδεστάτους ὅρκους ταῖς διαβολαῖς συνῆπτεν· ὡς οὗτος, τὸν Τιμόθεον πάλιν δακτυλοδεικτοῦσα καὶ ἕλκουσα· οὗτός ἐστι καὶ οὐκ ἄλλος ὁ ἐμὸς φθορεύς. οἱ δὲ κριταὶ σὺν τοῖς δορυφόροις τῆς μαχλάδος μὲν κατεγέλων, Ἀθανάσιον δὲ τῆς συνέσεως ἐθαύμαζον, ὅτι σιγῶν τὸ κατ' αὐτοῦ ἔγκλημα εἰς τὴν κατηγόρων περιστρέψας, ἀναιδεστάτους συκοφάντας ἀπέδειξεν. αὐτοὶ δὲ ἑαυτῶν οὐδὲν ἀμείνους εἰς τὸ φροντίσαι τοῦ δικαίου γεγόνασιν. οἱ δὲ κατήγοροι, δέον στένειν καὶ χάριν εἰδέναι ὅτι αὐτοὺς μὴ ἐπαιτιᾶται τὴν τῆς συκοφαντίας δίκην, οἱ δὲ καὶ πρὸς τὴν Ἀρσενίου δεξιὰν τὴν γλῶσσαν ὁπλίζουσι, καὶ φόνον ἅμα καὶ γοητείαν τῷ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῇ περιάπτουσιν. ἀλλ' ἐκεῖνος ἐν τῷ ἀτρέμῳ καὶ τῆς φωνῆς καὶ τῆς γνώμης, καὶ τίς γάρ ἐστι, φησίν, ἐξ ὑμῶν ὁ γινώσκων τὸν Ἀρσένιον, ἢ τὴν αὐτοῦ δεξιάν; φαμένων δ' οὐκ ὀλίγων ὅσοι εἶχε τὸ συνέδριον σὺν τοῖς κατηγόροις ὡς σαφῶς εἰδεῖεν τὸν Ἀρσένιον· καὶ ἐπεὶ βεβαίως καὶ ἀκριβῶς, ὁ Ἀθανάσιος ἔφησε, γινώσκειν ὅτι συνομολογεῖτε τὸν Ἀρσένιον, ὁ δὲ πάρεστιν, εἰσίτω. εἰσελθόντος δὲ πάλιν ἐπηρώτα εἰ τὸν εἰσαχθέντα ἴσασιν ὡς εἴη Ἀρσένιος· τῶν δὲ οὐκ ἐχόντων ἀρνήσασθαι, ἕλκει τε αὐτὸν μᾶλλον τῷ βήματι ἐγγύτερον. καὶ πρώτην τὴν δεξιὰν ἀνατεῖναι κελεύσας χεῖρα, εἶτα καὶ τὴν ἀριστεράν, ἀνέκραγεν· ἰδοὺ Ἀρσένιος ἄνδρες πολῖται· ἰδοὺ καὶ αἱ τούτου δύο χεῖρες, ὦ θαυμάσιοι δικασταί. εἰπάτωσαν οὖν οἱ κατήγοροι τίνος ἐστὶν ἡ χεὶρ καὶ τίνος αὐτὴν ἐξέκοψαν; ἐφ' ᾧ γὰρ ταύτῃ ἐχρήσαντο, οὐκ ἔτι λοιπὸν οὐδενὶ ἀμφισβήτησις· ἐχειροκόπησαν γὰρ ἄνθρωπον ὡς ἂν ἡμᾶς θανατώσωσιν. ἀλλ' ὁ μὲν οὕτω τὰ τῶν συκοφαντῶν πάντα διέλυε μηχανήματα· οἱ δὲ κριταὶ τυφλοὶ καὶ κωφοὶ ὄντες τῷ ζητεῖν ἀρέσκειν Κωνσταντίῳ γεγονότες, καὶ ἐξ ὧν ἀπέκλινον τοῖς αἱρετίζουσι· ἀπολιπόντες τὸ βῆμα καὶ σιγῇ δεδόναι τὰ ἐληλεγμένα ἐπεχείρουν. ὑποχωρησάντων δὲ αὐτῶν· κινοῦσιν οὐκ ἔτι συκοφαντιῶν, ἀλλ' ἀναιδῶν μιαιφονίας κατὰ τοῦ τρισαριστέως ἀναρρήγνυνται· καὶ οἱ μὲν λόγοις οἱ δὲ καὶ χερσὶ τὸν νικητὴν ἐρραπίζον. οἱ δὲ καὶ τὸν

A cophantiæ fama ubique pervagata eſt) Tyrum concedit ; ratus ſibi potius moriendum eſſe, quam ſui cauſa circa tantum virum totum orbem ſcandalizari ; Athanaſio autem ſecreto ſe ſiſtit , ac conſilium ab eo accipit ut ante judicium omnibus lateret , ne quid ipſe mali a ſycophantis pateretur , & ut conſpecta calumniæ confictæ manifeſta confutatione , accuſationem adverſarii deſererent .

7. Convocato itaque concilio , primam illi calumniam intentant mulieris de ſtupro oblato accuſantis . Clamabat porro impudens B muliercula , ſibi noctu ab irrumpente Athanaſio vitium oblatum fuiſſe . Aderat porro illi virginitatis amatori & Timotheus ejus preſbyter , unaque conſilium ineunt ſapientiſſimum , imo a Deo ipſo inſpiratum , quo malæ impiorum artes , facile confutatæ forent . Cum enim coram muliere adducti eſſent , qui accuſatus fuerat quiete Deum precabatur . Timotheus autem , furioſa illa muliere impudenter agente , & Athanaſium , uti edocta fuerat , corruptorem vocante ; ille , inquam , preſbyter , quaſi Athanaſius ipſe fuiſſet , C Dic mihi , inquit mulier , Egone apud te manſi ? aut tu me domi excepiſti , an noctu te violavi ? Illa , utpote ex publico lupanari mulier , impudente vultu , oculiſque ad Timotheum intentis . Tu es , exclamat , qui vim mihi intuliſti , meque noctu corrupiſti . Et ad judices converſa , calumniis ſuis horrenda adjecit juramenta , Timotheumque digito oſtendens , illumque trahens dicebat : Is eſt , & non alius , corruptor meus . Judices porro cum ſatellitibus ridere , Athanaſiique prudentiam D mirari , quod vel ſilans , accuſationem contra ſe intentatam in accuſatores vertens , impudentiſſimos eſſe ſycophantas palam feciſſet . At illi nequaquam reſipuere nec majorem æqui bonique habuere curam . Accuſatores igitur , quos ingemere oportebat , & gratiæ loco habere , quod ſycophantiæ pœnas non luerent , linguam adornant ſuam ad calumniam de Arſenii manu , crimenque cædis & veneficii viro adſcribunt pietatis propugnatori . Ille voce ac mente imperterritus ; quis , inquit , ex vobis Arſenium novit vel dexteram E ejus ? Reſpondentibus ex conſeſſu non paucis qui erant cum accuſatoribus , ſe probe noſſe Arſenium . Tum Athanaſius : quandoquidem , ait , ſe probe & accurate noſſe Arſenium confitentur ; adeſt ille , ingrediatur . Quo ingreſſo , rurſum interrogavit , an illum introductum , noſſent eſſe Arſenium . Cum id negare non poſſent illi , pertrahit illum propius ad tribunal , jubetque primum ut dexteram erigat manum , deindeque ſiniſtram . Et exclamavit : Ecce Arſenium , viri cives , ecce ambas ejus manus , o admirandi judices . Dicant ergo F accuſatores , cujus eſt manus iſthæc , & a quo illam reſecuerint : quo autem animo ea ſint uſi , nemini ambiguum ; reſecuerunt enim ab homine , ut nos interficerent . Sie iterum ille ſycophantarum machinas evertit omnea . At judices , cæci atque ſurdi , tum ſtudio placendi Conſtantio , tum ex animo ad hæreticos propenſo , tribunale relicto , rem geſtam ſilentio premere moliti ſunt . Diſcedentibus illis , non jam inimici in calumnias , ſed in cædem ſtrenuiſſimi viri erumpunt . Et alii verbis alii vocibus pulſant victorem ; alii mor-

m m tem

A tem ab Imperatore illatum iri comminantur. Archelaus porro ſanctum virum, jamjam ab impiis diſcerpendum, cum vix domo deſcendiſſet (tametſi enim ad juſtum judicium non reſpiceret, naturali tamen verecundia tenebatur) cum ſatellitibus eripuit illum, occultamque ut fugam faceret monuit & curavit. Impii autem cum rurſus conſeſſum veniſſent, nefaria crimina a ſe confiſta inſonti adſcribunt, cumque in variis libellis mendacia ſua exaraſſent, Conſtantio atque univerſo tranſmittunt orbi.

8. Tumque de alia in aliam regionem fu-B giebat vir ſanctus, ærumnis confectus, acriter perquiſitus; adeo ut qui ſciret ubinam eſſet, nec indicaret, capitali plecteretur pœna; iis vero qui indicarent ubi degeret, vel caput ejus adſerrent, magna proponerentur præmia. Quorum gnarus patientiæ adamas, in fovea aqua carente totos ſex annos patienter latuit. Pridie vero ejus diei qua prodendus locus erat, divina quadam viſione admonitus ſervus Dei, inde aufugit, inque Occidentem contendit: cum jam Conſtans imperium, non modo ſuum, ſed etiam fratris Conſtantini C obtineret; nam illum exercitus tyrannidem adſectantem interfecerat. Docet igitur, opitulante Julio Romano, Imperatorem, quas paſſus eſſet conſpirationes ab Arianis, necnon Synodum Antiochiæ ad everſionem fidei convocatam eſſe: qua ratione item Georgium illegitime in eamdem ſedem ordinatum conſtituiſſent; nec illum dumtaxat, ſed prius etiam Gregorium. Euſebius porro cum quæ in animo erant perfeciſſet, ad ſanctum Julium legationem mittit, hoc agens ut Athanaſium ille una D damnaret. Ille vero ex Euſebii litteris, Athanaſium non damnandum, ſed potius abſolvendum judicavit; litteriſque munitum ſuis mittit Alexandriam. Quibus litteris eos qui damnaſſent jure merito acriterque culpabat. Sed Ariani furentes, cum magis magiſque Conſtantium corrupiſſent, ordinatum a ſe Gregorium Alexandriam cum militari manu tranſmitti curant (Syrianus copiarum dux erat) eratque exercitus quinque millium hominum. Fugit ergo ſapiens Athanaſius ducem atque milites, ſibi necem inferre peroptantes; ite-E rumque Romam concedit. Impius porro Gregorius Alexandriam occupavit. Populuſque rem non ferendam ratus, Eccleſiam incendit Dionyſii nuncupatam. Romæ igitur una erant exſules venerandus Athanaſius & Paulus, æqualibus ornati certaminibus & palmis.

9. Scripſit autem Conſtans, incitante Julio Pontifice, fratri ſuo Conſtantio, monens ut qui injuſte læſi eſſent ſuis Epiſcopatibus reſtituerentur. Cum autem nihil impetraſſet, rogant eum Athanaſius & ſocii, ut in œcumenica Synodo, cum de rebus ſuis, tum de læ-F ſa fide judicaretur. Conſenſu itaque amborum Imperatorum Sardicæ indicitur œcumenica Synodus, undecimo anno a morte Conſtantini Imperatorum patris. Ex Occidente autem Epiſcopi convenere plus trecentis: ex Oriente tantum ſex & ſeptuaginta, quibus annumerabatur Iſchyras ut epiſcopus. Cum igitur Sardicæ conveniſſent omnes, Orientales in conſpectum venire Occidentalium recuſabant, niſi prius Athanaſium & Paulum ex Concilio pellerent. Tum Protogenes Sardicæ epiſcopus, Hoſius Cordubæ, & reliqui

ἐκ τοῦ βασιλέως ἐσχάτην θάνατον· ὁ δὲ Ἀρχέλαος μέλλοντα διασπᾶσθαι τὸν ὅσιον ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν, μόλις τῆς οἰκίας καταβὰς (εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον οὐχ ἑώρα, ἀλλ' οὖν εἶχέ τινα τῆς φύσεως αἰδῶ) μετὰ καὶ τῶν δορυφόρων ἐξαρπάζει, καὶ δρασμὸν κρύφιον αὐτῷ συμβουλεύει, καὶ ὑποτίθεται· οἱ δὲ δυσσεβεῖς συνεδριάσαντες αὖθις γράφουσι τὸν ἀναίτιον αἰτίαις ἀτόποις, ἃς αὐτοὶ συνέπλασαν ἀνελεῖν· καὶ διαφόροις βιβλιδίοις ἐγκαταθέμενοι τὰ ψεύδη, τῷ τε Κωνσταντίῳ καὶ πάσῃ διαπέμπουσι τῇ οἰκουμένῃ.

8. Καὶ γίνεται τῷ πολυάθλῳ πᾶσα χώρα φυγὴ σφόδρα ζητουμένῳ. καὶ ἡ ζήτησις τοῖς μὲν συνειδόσι καὶ μὴ καταμηνύουσι ζωῆς ἀφαίρεσιν ἐπέβαλλε τὴν ζημίαν· τοῖς δὲ κομίζουσιν ἢ ζῶντα ἢ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν, δωρεαὶ προτείνονται μεγάλαι. ἃ συνιδὼν ὁ τῆς ὑπομονῆς ἀδάμας, ἐν λάκκῳ ὕδωρ μὴ ἔχοντι ἐπὶ ἓξ ὅλους λαθὼν ἐκαρτέρει. ὡς δὲ καὶ τὸ χωρίον ἐκεῖνο προδίδοσθαι ἔμελλε· θείας ὄψεως τὴν πρόδοσιν τῷ θεράποντι πρὸ μιᾶς ἡμέρας μηνυσάσης, κἀκεῖθεν ἀποδιδράσκει, καὶ πρὸς τὴν δύσιν ἀπαίρει· τοῦ Κώνσταντος ἤδη τὴν ἀρχὴν ἔχοντος, οὐ τὴν ἑαυτοῦ ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου. καὶ γὰρ αὐτὸν τὸ στρατιωτικὸν τυραννίδι * ἐπιθέμενον, ἀνεῖλον. διδάσκει τοιγαροῦν διὰ συνδρομῆς Ἰουλίου τοῦ Ῥώμης τὸν βασιλέα Κώνσταντα τὰς συσκευὰς ἃς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ὑπέστη· καὶ τὴν σύνοδον τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπὶ διαστροφῇ τῆς πίστεως συγκροτηθεῖσαν· καὶ ὡς Γεώργιον εἰς τὸν αὐτοῦ θρόνον ἐκθέσμως χειροτονήσαντες ἐγκαθίδρυσαν· καὶ οὐκ ἐκεῖνον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐκείνου, Γρηγόριον. Εὐσέβιος μὲν οὖν διαπραξάμενος ἃ ἐσπούδαζε διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν ὅσιον Ἰούλιον κοινωνὸν λαβεῖν τῆς Ἀθανασίου καταψηφίσεως μηχανώμενος. ὁ δὲ ἐξ ὧν ἐκεῖνος ἔγραφεν, οὐ κατέκρινεν, ἀθῶον δὲ μᾶλλον Ἀθανάσιον συνορῶν, γράμμασι τὸν ἠδικημένον ἐπιρρώσας, εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποστέλλει. ἐν οἷς καὶ τοὺς αὐτοῦ καθελόντας δικαίως καὶ οὐ μικρὰ μέμψει μετῄρχετο. ἀλλ' οἱ τῆς Ἀρείου λύσσης ὑποφθείραντες ἐπὶ πλεῖον τὸν Κωνστάντιον, ὃν αὐτοὶ κεχειροτονήκασι Γρηγόριον, ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν στρατιωτικῇ χειρὶ ἐκπεμφθῆναι κατεπράττοντο. (Συριανὸς ἦν στρατηγὸς τῆς τοιαύτης ἀθροίσεως) καὶ ὁ στρατὸς εἰς πέντε χιλιάδας ἀπηρτίζετο. διαφεύγει δ' οὖν ὁ σοφὸς Ἀθανάσιος τόν τε στρατηγὸν καὶ τοὺς στρατιώτας πνέοντας κατ' αὐτοῦ τὸν φόνον· καὶ τὸ δεύτερον ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνατρέχει. ὁ δὲ δυσσεβὴς Γρηγόριος τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκράτησε· καὶ ἡ πόλις τὸ συμβὰν οὐκ ἐν τῷ ἀνεκτῷ θεμένη τὴν καλουμένην Διονυσίου ἐκκλησίαν ἐνέπρησε. συνῆσαν οὖν ἀλλήλοις φυγάδες ὄντες ὅ, τε σεβάσμιος Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος τοῖς ἴσοις ἀριστείοις κοσμούμενοι.

9. Γράφει δὲ Κώνστας τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίῳ συμπαρορμῶντος αὐτὸν καὶ τοῦ ἀρχιερέως Ἰουλίου, ὥστε τὰς ἰδίας ἐπισκοπὰς ἀπολαβεῖν τοὺς ἠδικημένους. ὡς δὲ οὐδὲν ἤνυεν, ἀξιοῦσιν αὐτὸν οἱ περὶ Ἀθανάσιον οἰκουμενικῇ συνόδῳ τὰ περὶ αὐτούς τε καὶ τῆς καινοτομουμένης πίστεως ἐπικριθῆναι· καὶ κυρώσαντος γνώμῃ τῶν δύο βασιλέων κατὰ Σαρδικὴν οἰκουμενικὴ σύνοδος. ἐνδέκατον δ' ἦν ἔτος ἀπὸ τῆς τελευτῆς Κωνσταντίνου τοῦ πατρὸς τῶν βασιλέων. ἐκ μὲν δὴ τῆς ἑσπέρας ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους συνῆλθον ἐπίσκοποι. ἐκ δὲ τῆς ἀνατολῆς ἓξ μόνοι καὶ ἑβδομήκοντα. ἐν οἷς καὶ ὁ τοῦ Μαρεώτου Ἰσχύρας ἠριθμεῖτο ὡς ἐπίσκοπος. ὡς δ' οὖν ἐν τῇ Σαρδικῇ συνῆλθον ἅπαντες, οἱ τῆς ἀνατολῆς εἰς ὄψιν τῶν ἑσπερίων ἐλθεῖν ἀπηρνήσαντο, εἰ μὴ πρότερον τοὺς περὶ Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον τοῦ συλλόγου ἀπελάσωσι. Πρωτογένης δὲ ὁ Σαρδικῆς ἐπίσκοπος καὶ Ὅσιος Κορδύβης, καὶ οἱ λοιποὶ

ἐπί-

* l. ὑποθέμενον.

ἐπίσκοποι οὐδ' εἰς ἀκοὴν τὴν ἔκδοσιν αὐτῶν ἀξίωσιν παρεδέξαντο, ἄνδρας δὲ συνελθόντες κρίναι, ἀκρίτως καταδικάσαι, καὶ ἀπελάσαι. ἐξ ὧν οἱ μὲν τῆς ἀνατολῆς χωρισθέντες τῆς ἐν Σαρδικῇ, ἐν τῇ Φιλίππου πόλει συναθροίζονται καὶ τὸ ὁμοούσιον οὐκ ἔτι γνώμῃ κρυφίᾳ, ἀλλ' ἐμφανεστάτῃ καὶ γλώσσῃ θρασυτάτῃ ἀναθεματίζουσι, καὶ τὸ ἀνόμοιον δογματίζουσι καὶ τὰ δυσσεβῆ ψηφίσματα πανταχοῦ διαπέμπονται. οἱ δὲ ἐν Σαρδικῇ πρῶτον μὲν τῶν ἀποχωρησάντων ἐρήμην κατεψηφίσαντο, εἶτα τοὺς Ἀθανασίου κατηγόρους συκοφαντίας ἁλόντας, καθαιροῦσι τοῦ ἀξιώματος. καὶ τρίτον τὸν ἐν Νικαίᾳ συνόδου τὸν ὅρον κρατύνουσι καὶ ἀνακηρύττουσι, τὸ ὁμοούσιον ἐπὶ πᾶσι, τὸ ἀνόμοιον δὲ ἀποκηρύττουσι. καὶ γράμματα πρὸς πάσας τὰς οἰκουμένας ἐκκλησίας διαπέμπονται. γνοὺς δ' ὁ τῆς ἑσπερίας βασιλεὺς τὰ κατὰ τὴν Σαρδικὴν συνενεχθέντα, διδάσκει μὲν αὐτίκα τὸν ἀδελφὸν ἀποδοθῆναι δὲ Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτοὺς, τοὺς οἰκείους θρόνους. ἅμα μὲν παραινῶν, ἅμα δὲ καὶ παρακελεύων. καὶ Ἀθανάσιος μὲν ὑπεστέλλετο τὰς τῶν Ἀρειανῶν ἐπιβουλὰς καὶ τῇ Ῥώμῃ προσεδρεύων. ὁ δὲ τῆς δύσεως βασιλεὺς πάλιν γράφει τῷ ἀδελφῷ, ὡς εἰ μὲν προθύμως προσδέχοιτο τὸν ἄνδρα, καὶ τὸν ἀρχιερατικὸν ἀποδιδοίη θρόνον, ἕτοιμός ἐστιν ἐκπέμπειν τὸν Ἀθανάσιον· εἰ δὲ μὴ βούλοιτο, αὐτὸς δὲ ἑαυτῷ τοῦ δικαίου γενήσοιτο τιμωρός.

10. Καθίσταται δὲ ὁ Κωνστάντιος εἰς δέος καὶ διὰ γραμμάτων οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ τρὶς καλέσας, ὑπαγαγών τε καὶ θωπεύσας, καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν τὸν πολύαθλον Ἀθανάσιον. καὶ μετὰ πολλῆς δορυφορίας ἀποστέλλει αὐτὸν ὁ τῆς ἑσπέρας βασιλεὺς, καὶ Ἰουλίου τοῦ Ἀρχιερέως γράμμασιν αὐτὸν διαφόροις ἐφοδιάζοντος· Κωνστάντιος δὲ παραγεγονότα εἰς τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀποκαθίστησι, ὑφειμένῳ πρότερον ὀνειδισμῷ καθυποβαλών· ἀποδρὰς γὰρ, ἔλεγε, μεγάλῃ ἐμὲ λοιδορίᾳ κατέχεις, καίτοι γε περὶ σοῦ φιλάνθρωπα μελετῶντος· πλὴν ἀλλά γε νῦν μίαν μοι δὸς χάριν. ὁ δὲ τὴν κατὰ δύναμιν ἕτοιμος εἶναι διωμολόγει χαρίζεσθαι. καὶ ὁ Κωνστάντιος μίαν ἐκκλησίαν τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπιζητεῖ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐκδοθῆναι συνακτήριον· ὁ δὲ οὐκ ἀπώκνει· συναιτεῖται δὲ τῇ καταθέσει εἰ καὶ Κωνστάντιος ἐν Κωνσταντινουπόλει μίαν τοῖς ὁμοδόξοις ἐκεῖ ὅπου οὐκ ἦρχον ἐγχειρίσοι. Κωνστάντιος δὲ προθύμως τε καὶ σὺν ἡδονῇ ὑπεσχέσατο, ἀγνοῶν δὲ ἄρα λυπῶν τὰ μέγιστα τοὺς ὁμόφρονας. πλὴν καταπλαγεὶς τὴν τοῦ Ἀθανασίου σύνεσίν τε καὶ ἀγχίνοιαν, ὡς προείρηται, μετὰ πάσης δόξης καὶ τιμῆς ἐκπέμπει, γράφων καὶ πρὸς τὸν Αὐγουστάλιον εἶναι διὰ σεβασμιότητος ἄγειν αὐτὸν, καὶ πάντα ὅσα αὐτός τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν κατεψηφίσαντο, τὸ ἄκυρον καὶ ἀνενέργητον ἔχειν. ἀλλά γε δὴ καὶ τὸν ὑπ' αὐτῷ κλῆρον τὴν προτέραν τιμὴν καὶ πάσης δημοσίας ὑπηρεσίας ἀναλαβεῖν τὴν ἐλευθερίαν. καταλαβὼν δὲ ὁ Ἀθανάσιος τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ Μαξίμῳ τῷ Ἀρχιερεῖ τοῦ θεοῦ καὶ ὁμολογητῇ συνελθὼν εἰς λόγους τε καὶ ὁμιλίαν, τά τε ἐν Σαρδικῇ διαπεπραγμένα· καὶ ὡς πρὸς αὐτὸν Κωνστάντιος διετέθη ἀναδιδαξάμενος, σύνοδον ἀθροῖσαι τὸν ὁμολογητὴν κατεπράττεται. καὶ ἡ σύνοδος τῷ θαυμαστῷ Ἀθανασίῳ καὶ τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα ἐπιψηφίζεται. καὶ γράφει τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ πάσῃ τῇ τε Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ ἃ περὶ Ἀθανασίου ἔγνω τε καὶ διέπραξεν· ὁ δὲ γενναῖος οὗτος ἀθλητὴς τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, ἐπιστάς,

epiſcopi, ne audire quidem injuſtam eorum poſtulationem voluerunt, ut ſcilicet viros pro quibus judicandis convenerant, abſque prævio judicio condemnarent & expellerent. Hinc Orientales ſeſe a Sardicenſibus ſegregantes, Philippopoli congregantur: ibique conſubſtantialitatem, non jam clandeſtina ſententia, ſed propalam audaci lingua condemnarunt, diſſimilitudinemque ſubſtantiæ declararunt. Tum impia ſua decreta tranſmiſerunt ubique. Sardicenſes autem primum quidem eos qui abſceſſiſſent desertæ cauſæ condemnarunt: deinde accuſatores Athanaſii ſycophantas eſſe cum deprehendiſſent, dignitate ſua ſpoliarunt, ac tertium jam Nicænæ Synodi decretum confirmant, conſubſtantialitatem promulgant, diſſimilitudinem ſubſtantiæ reprobant. Tum litteras ad univerſas orbis Eccleſias mittunt: compertis vero Occidentis Imperator rebus Sardicæ geſtis, de iis ſtatim fratrem certiorem facit, reſtituique Paulo, Athanaſio & aliis thronos ſuos partim hortatur partim jubet, cumque Athanaſius rurſum Arianorum inſidiis peteretur, ac Romæ degeret, Occidentis Imperator rurſum fratri litteris ſignificavit, ſe ſi ipſe bono animo Athanaſium recipere vellet, ipſique Epiſcopalem thronum reſtituere, paratum eſſe ad Athanaſium eo mittendum; ſi nollet, ſe ſuo marte juris ac juſtitiæ vindicem fore.

10. Metuens itaque Conſtantius, litteris ſuis non ſemel, neque bis tantum, ſed uſque tertio, perhumaniter atque blande ad ſe vocat ſtrenuiſſimum Athanaſium. Quem Occidentis Imperator cum multis ſatellitibus mittit. Julius item Pontifex variis eum Epiſtolis quaſi viatico communivit. Advenientem porro Conſtantius in proprium reſtituit thronum, comiter prius increpatum: cum aufugiſti, ait, magnam mihi irrogaſti contumeliam, tametſi te humaniter tractare cogitarem. Verum unam jam mihi conferto gratiam. Ille ſe dixit pro viribus Imperatori facturum ſatis. Tum Conſtantius poſtulat unam ex Alexandrinis Eccleſiis Arianis pro conventibus celebrandis tradi. Nec abnuit Athanaſius, adjecitque, dummodo unam Conſtantius Conſtantinopoli, iis qui ſecum ſentirent Eccleſiam traderet, ubi nulla potiebantur. Quod Conſtantius libenter ac promte promiſit ignarus ſe eos qui ſecum ſentirent ſummo afficere dolore. Cæterum ſummam Athanaſii prudentiam, ingeniique acrimoniam miratus, eum, uti diximus, ſumma cum gloria & honore dimiſit. Litteris Auguſtalio jubens, eum cum veneratione tractari, atque omnia quæ vel ipſe Conſtantius, vel ſui adverſus eum promulgaſſent irrita forent, ac clerum illius priſtino reſtitui honori, publicique miniſterii immunitatem recipere. Cum itaque Athanaſius Jeroſolymam perveniſſet, Maximumque Dei Pontificem & Confeſſorem adiiſſet, colloquutus cum eo eſt de rebus Sardicæ geſtis, deque Conſtantii erga ſe affectu, ac Confeſſori auctor fuit cogendæ Synodi. Quæ Synodus admirando viro Athanaſio & communionem & pontificalem dignitatem reſtitui decrevit. Scripſit item Alexandrinis omnibuſque per Ægyptum & Libyam, res a ſe Athanaſii cauſa geſtas & ſtatutas. Generoſus autem athleta, Alexandriam cum veniſſet. Synodum

& ipſe

Digitized by Google

& ipſe convocat Epiſcoporum Ægypti & Libyæ. Quæ ſimilia omnino decreta tulit, iis quæ Sardicæ & Jeroſolymis ſtatuta fuerant. Verum cum Magnentius tyrannidem occuparet, ac interfeciſſet Imperatorem Occidentis, rurſum Ariani pulverem movent, Conſtantium ſcilicet, adverſus generoſum Athanaſium concitant. Hinc rurſum impia decreta, rurſum fuga, iterum perquiſitio, & inveſtigatio. Interea Georgius thronum invadens Alexandrinum, una cum Acacio & Patrophilo Arianis hominibus, Jeroſolymis pulſo Confeſſore Maximo, in ejus locum Cyrillum conſtituunt. Impius vero Georgius tot tantiſque Alexandriam replevit malis, ut commiſſa a Gentilibus in Chriſtianos facinora, humana viderentur iis comparata. Novæ enim plagæ recens excogitatæ corporibus infliguntur, quæ intolerandum adferrent dolorem. Ignis nudis virginibus admotus. Mors vero multos, vitæ & ſupplicis eripuit. Tum in exſilio pulſi ſunt ſacerdotes & Epiſcopi in Ægypto triginta duo.

11. Conſtantius vero ſuſcepto fratris imperio, Epiſcopos Occidentales, cum ad Athanaſii condemnationem, tum ad ſuam hæreſin pertrahere ſatagebat. Quare Synodum in Italiæ civitate Mediolano congregat. Ac quoſdam ibi ad ſuam abduxit voluntatem. Dionyſius vero, Euſebius, Rhodanus, Paulinus & Lucifer, qui ſuam piamque religionem nequaquam contumelia adſecere, neque Athanaſium condemnare voluerunt, (ſciebant enim Athanaſii condemnationem eſſe fidei condemnationis quaſi procemium,) Ariminum mittuntur in exſilium. Cum noſſet porro Dei ſervus Athanaſius, hæreticam turmam iterum adverſum ſe acerbius ac crudelius commoveri, clam omnibus qui in urbe erant ad virginem quamdam fugit, ut ad locum nullatenus ſuſpectum non perquireretur. Erat enim ſpecioſiſſima puella, ut omnes certum putarent virum nullum, nedum Archiepiſcopum apud illam diverſatum iri. Eratque annos nata viginti. Commemorat autem ipſi veritatis ille magiſter & cuſtos quæ ſe ſpectarent, quod ſcilicet ad ſui cædem ſeſe inſtruerent hæretici. Et quod omnia quæ extra urbem eſſent veſtigarentur: quodque ex revelatione Dei ſaluti ſuæ conſulentis ad ipſam veniſſet. Illa cum ineffabili gaudio virum recipit & per ſex annos occultat, donec Conſtantii mors finem adferret latebris. In omnibus autem alacriter virgo, & cum reverentia ſancto viro miniſtrabat, quod in civitate parvi & magni, amici & perſequutores juxta ignorabant. Juſſit porro Conſtantius ut quotquot in Italia Epiſcopi nollent Arianæ hæreſi ſubſcribere, ſuis exigerentur Eccleſiis, eorumque loco ordinarentur impii homines. Exſulavit tunc etiam Liberius, qui poſt Julium Romanum occupabat thronum, cujus loco ordinatur Felix, qui confeſtim divinitus immiſſa cæcitate pœnas luit, ac deinceps peſtilenti morbo ſublatus eſt. Ea ipſa Meletius Antiochiæ Epiſcopus patitur, ejuſque loco hæreſis Euzoium conſtituit; Conſtantinopoli vero Eudoxium, viros impios dignamque hæreſi ſua vitam agentes.

12. Eodem tempore Julianum Conſtantius Cæſarem proclamat, & in Gallias mittit. Novam autem Eccleſiam a ſe Conſtantinopoli conſtructam, ipſi Dei ſapientiæ cognominem

A καθίζει καὶ αὐτὸς ἀρχιερέων ἐξ Αἰγύπτου τε καὶ Λιβύης σύλλογον· καὶ αὐτὸ τὰ ὅμοια καὶ ἀπαραλλάκτως ψήφοις τοῖς ἐν Σαρδικῇ καὶ Ἱεροσολύμοις σύνοδος ψηφίζεται. ἀλλὰ γὰρ Μαγνεντίου τυραννίδι ἐπιθεμένου, καὶ τὸν βασιλεύοντα τῆς δύσεως διαφθείραντος, οἱ ἐξ Ἀρείου πάλιν τὸν κονιορτὸν Κωνστάντιον κατὰ τοῦ πολυάθλου ἀναῤῥιπίζουσι· καὶ πάλιν τὰ τῆς ἀσεβείας ψηφίσματα, καὶ πάλιν φυγὴ καὶ πάλιν ἔρευνα, καὶ πάλιν ἀναζήτησις, καὶ δὴ καὶ Γεώργιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας πόλεως ἁρπάσας τὸν θρόνον ἅμα τοῖς περὶ Ἀκάκιον καὶ Πατρόφιλον, οἱ τῆς Ἀρείου φατρίας ἐξωθήσαντες Ἱεροσολύμων τὸν ὁμολογητὴν Μάξιμον, B ἀντεισάγουσι Κύριλλον. ὁ δὲ δυσσεβὴς Γεώργιος, τοσούτων τὴν Ἀλεξανδρέων ἐνέπλησε κακῶν, ὡς τὰ τοῖς Ἕλλησι κατὰ Χριστιανῶν τολμηθέντα φιλανθρωπίαν νομίζεσθαι. αἰκισμοί τε γὰρ σωμάτων καιναῖς ἐπινοίαις ἀφορήτους φέροντες τὰς ἀλγηδόνας κατέξαινον, καὶ πῦρ γυμναῖς ταῖς παρθένοις προσεφέρετο· καὶ θάνατος πολλοὺς ἄλλων καὶ τοῦ ζῆν καὶ τῆς τιμωρίας ἐξήρπαζε. γεγόνασι καὶ ὑπερόριοι τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἱερέων τε καὶ ἀρχιερέων δύο καὶ τριάκοντα.

11. Ὁ δὲ Κωνστάντιος προσλαβὼν καὶ τὴν τοῦ C ἀδελφοῦ ἀρχὴν καὶ τοὺς ἑσπερίους ἐπισκόπους μεθέλκειν εἴς τε τὴν Ἀθανασίου κατάκρισιν, καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἐσπούδαζεν αἵρεσιν. διὸ καὶ σύνοδον διὰ ταῦτα κατὰ Μεδιόλανον πόλιν τῆς Ἰταλίας ἀθροίζει. καὶ τινὰς μὲν πρὸς οἰκεῖον διαστρέφει βούλημα. Διονύσιος δὲ καὶ Εὐσέβιος καὶ Ῥοδανὸς, Παυλῖνός τε καὶ Λουκίφερ τὸ οἰκεῖον καὶ τῆς εὐσεβείας μὴ καθυβρίσαντες φρόνημα, καὶ οὐδ' Ἀθανασίου καταψηφίσασθαι ἀνασχόμενοι· (ᾔδεσαν γὰρ τὴν Ἀθανασίου κατάκρισιν τὴν τῆς πίστεως προοιμιάζεσθαι καθαίρεσιν·) εἰς Ἀρίμινον ὑπερορίζονται. γνοὺς δὲ ὁ τοῦ θεοῦ θεράπων Ἀθανάσιος ὡς πάλιν D κατ' αὐτοῦ πικρότερόν τε καὶ φονικώτερον τὸ αἱρετικὸν παροξύνεται στῖφος· λαθὼν ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ πόλει, παρθένῳ τινὶ καταφεύγει τῷ ἀνυποπτῳ τῆς κόρης κλέπτων τὴν δρᾶσιν· ἦν γὰρ ἡ παῖς, καὶ τὴν ὄψιν ὡραία, καὶ σωστικὸν αὐτῇ μηδὲ τὸν τυχόντα ἄνδρα μήτιγε ἀρχιερέα πολλὴν καὶ βεβαίαν τὴν πληροφορίαν παρέχουσα. ἔτος δὲ τῆς ἡλικίας εἰκοστὸν ἰούσῃ αὐτῇ ἀπὸ γενέσεως. ἀνατίθησιν δ' οὖν αὐτῇ ὁ τῆς παρθενίας καὶ διδάσκαλος καὶ φύλαξ τὰ καθ' ἑαυτὸν, ὅσα πρὸς μιαιφονίαν αὐτοῦ ἐξοπλίζειεν τὸ αἱρετικόν. καὶ ὡς πάντα τὰ ἔξω τῆς πόλεως [illegible]ται E ἐμάνθανε καὶ ὡς ἐκ θείας ὄψεως τὴν σωτηρίαν αὐτῷ προσταχθεῖσαν πρὸς αὐτὴν ἥκει. ἡ δὲ μετὰ χαρᾶς ἀνεκλαλήτου καὶ ὑποδέχεται καὶ ἐπὶ ἓξ ἔτη κατακρύπτει. καὶ ἡ Κωνσταντίου τελευτὴ, λύσις γίνεται τῆς ἀποκρυβῆς. τῷ τοι δὲ προθύμως καὶ σεβασμίως ἡ παρθένος ἐξυπηρέτει τὸν ὅσιον, πάντες οἱ ἐν τῇ πόλει μικροί τε καὶ μεγάλοι, καὶ οἱ φιλοῦντες καὶ οἱ διώκοντες διελάνθανον. προστάττει δ' οὖν ὁ Κωνστάντιος τοὺς μὴ βουλομένους τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀρχιερέων τῷ Ἀρείῳ καθυπογράφειν, ἐξωθεῖσθαι τῶν ἐκκλησιῶν, ἀντ' ἐκείνων τοὺς δυσσεβεῖς ἐγκαθί- F στασθαι. ὑπερορίζεται καὶ Λιβέριος ὁ τὸν μετὰ Ἰούλιον τὸν θρόνον Ῥώμης ἰθύνων· καὶ ἀντιχειροτονεῖται Φίληξ ὃς παραχρῆμα μὲν πονηρῷ θεηλάτῳ τῇ τῶν ὀφθαλμῶν πηρώσει ὑποβάλλεται, ὕστερον δὲ καὶ λοιμικῇ νόσῳ κατασχεθεὶς διαφθείρεται. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ Μελέτιος ὁ Ἀντιοχείας ὑφίσταται καὶ ἀντικαθιστᾷ ἡ αἵρεσις τὸν Εὐζώϊον, ἐν Κωνσταντίνου πόλει δὲ τὸν Εὐδόξιον, ἄνδρας δυσσεβεῖς καὶ τὸν βίον ἐπαξίους τῆς αἱρέσεως.

12. Κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ Ἰουλιανὸν ὁ Κωνστάντιος ἀναγορεύει Καίσαρα. καὶ πρὸς τὰς Γαλλίας ἐκπέμπει. ἐγκαινίζει δὲ καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρ' αὐτοῦ δημιουργηθεῖσαν ἐκκλησίαν, ἐπώνυμον αὐτῇ ἡ τοῦ θεοῦ σοφία,

σοφία. καὶ ὁ δυσσεβὴς Εὐδόξιος κατὰ τὰ ἐγκαίνια ἐνθρονισθεὶς, πρώτην ἐκείνην τὴν πολυθρύλητον καὶ ἀφρονεστάτην ἀφῆκε φωνήν. ὁ πατὴρ ἀσεβὴς, ὁ υἱὸς εὐσεβής. θορύβου δὲ δικαίου τὸ πλῆθος περιλαβόντος, κακῷ τὸ κακὸν ἐπινοεῖ καταλύειν· καὶ μηδὲν, φησὶ, ταραττέσθω· ὁ μὲν γὰρ ἀσεβὴς πατὴρ ὅτι οὐδένα σέβει, ὁ δὲ υἱὸς εὐσεβὴς ὅτι σέβει τὸν πατέρα. ταῦτα τοῦ δυσσεβοῦς αὐτοῦ ἐπιμανέντος ὁ θόρυβος εἰς χλεύην καὶ μυκτηρισμὸν ἐκλυθεὶς τοὺς πολλοὺς τῶν συνειλεγμένων διεσκέδασε τῆς ἐκκλησίας. ὁ μέν γε Ἰουλιανὸς κατὰ τὰς Γαλλίας διατρίβων καὶ νίκας ἀναδησάμενος κατὰ βαρβάρων ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀνακηρύττεται βασιλεύς. καὶ Κωνστάντιος μαθὼν τὴν ἀνάῤῥησιν, βαπτίζεται μὲν τῇ θεομάχῳ χειρὶ Εὐζωΐου, ἐξοπλίζεται δὲ κατὰ τοῦ ἐπαναστάντος. γενόμενος δὲ ἐν Μόψου κρήνῃ (πολίχνιον δὲ τοῦτο τῆς Κιλικίας) ὑπὸ φροντίδων ὡς αὐτὸν ὁ πόλεμος συνεῖχεν ἀποπληξίᾳ ληφθεὶς, τελευτᾷ· ἔτος μὲν ἄγων ἀπὸ γενέσεως πέμπτον καὶ τεσσαρακοστὸν, βασιλεύσας δὲ μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν, ἔτη πέντε καὶ εἴκοσι. Γεώργιος δὲ ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ναὸν Ἑλληνικὸν δὴ κατεστραμμένον (ἐν ᾧ τὸ παλαιὸν οἱ Ἕλληνες τελετὰς ἐτέλουν τῷ Μίθρᾳ θύοντές τε ἄνδρας, καὶ παῖδας, καὶ γυναῖκας, καὶ τοῖς σπλάγχνοις αὐτῶν μαντευόμενοι) τοῦτον ἀνακαθαίρειν ἐπεμελεῖτο ἐπὶ τὸ ἀνοικοδομῆσαι ἐκκλησίαν. ἀνακαθαιρομένου δὲ, εὕρηται πολλὰ κρανία τῶν ἀνῃρημένων· καὶ τῶν Χριστιανῶν οἱ ζηλωταὶ ἐκπομπεύοντες τὰ τῶν Ἑλλήνων μυστήρια εἰς γέλωτα τῷ δήμῳ καὶ χλεύην τὰ κρανία προάγουσι. τὸ δὲ Ἑλληνικὸν τὴν ὕβριν οὐκ ἐνεγκόντες, ὀργῆς αὐτοῖς ἀθέου στρατηγούσης ὁρμῶσι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ τοὺς μὲν ξίφεσι, τοὺς δὲ ῥοπάλοις, ἄλλους δὲ λίθοις· ἄλλους δὲ τοῖς ἐντυχοῦσιν ἀνεῖλον, ἐνίους δὲ αὐτῶν καὶ ἀνεσταύρωσαν· τὸν δὲ Γεώργιον τῆς ἐκκλησίας ἐξελκύσαντες καμήλῳ τε προσδήσαντες, καὶ διασπαραχθέντα σὺν αὐτῷ πυρὶ παρέδοσαν.

13. Ἰουλιανός γε μὴν τὸ τῆς βασιλείας κράτος λαβὼν τὰ μὲν Ἑλλήνων ἐσπούδαζεν· ἃ δὲ Κωνσταντίῳ κατὰ τῶν τοῦ θεοῦ ἀρχιερέων πεπαρῴνητο, εἴργειν οὐ προῃρεῖτο, διὸ τοὺς ἐν ὑπερορίαις πάντας φωναῖς φιλανθρώποις ἀνεκαλέσατο. ἐξ οὗ καὶ Ἀθανάσιος θαῤῥήσας ἔξεισι μὲν τῆς οἰκίας ἐν ᾗ κατεκρύπτετο τῆς παρθένου. κατὰ νύκτα δὲ ἔνδον ὤφθη τῆς ἐκκλησίας· καὶ ὁ Ἀλεξανδρέων δῆμος ἀσμένως αὐτὸν, καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντα, κατὰ ἑορτῆς φαιδρότητα ὑπεδέξαντο. ὅσοι δὲ ἀρειανίζοντες ἐν τῇ πόλει ὑπελείποντο εἰς τὸν Γεωργίου τόπον Λούκιον προχειρίζονται. Ἰουλιανὸς δὲ πανταχοῦ ἔσεβε τὰ Ἑλλήνων· ἔθυε δὲ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν δημοσίᾳ τῷ τῆς τύχης ἀγάλματι· ἡνίκα καὶ Μάρις ὁ Χαλκηδόνος χειραγωγούμενος (ἦν γὰρ ὑπὸ τοῦ γήρως ὑπόχυσιν ἔχων ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς) πολλὰ τὸν ἀποστάτην ἐκάκιζεν. ὁ δὲ τυφλὸν καὶ πονηρὸν ἀντελοιδορεῖτο, καὶ ὡς ὁ Γαλιλαῖος αὐτοῦ θεὸς οὐκ ἐθεράπευσεν αὐτὸν, κατωνείδιζεν. ὁ δὲ Μάρις· τοῦτό μοι πρὸς τὴν μεγίστην εὐχαριστίαν κινεῖ τὸν θεὸν, ὅτι με τυφλὸν ἔθετο, ἵνα τὸ σὸν ἀναιδὲς ὅπερ δι᾽ ἀσεβείας ἀμαυρωθὲν μὴ θεάσωμαι πρόσωπον. τότε δὲ οὗτοι καὶ Ἰοβιανὸς καὶ Οὐαλεντινιανὸς οἱ μετὰ ταῦτα κατὰ διαδοχὴν βασιλεύσαντες, λύσαντες αὐτῶν τὰς ζώνας, τῷ τυράννῳ προσέῤῥιψαν, ἔχε, λέγοντες, καὶ τὰς ζώνας καὶ τὰς τιμάς· εἰ βούλει δὲ καὶ κολάζειν, προθύμως σοι παρέχομεν καὶ τὰ σώματα. ὁ μέν τοι ἀποστάτης σὺν τοῖς ὁμόφροσι, βουλὴν βουλεύεται Ἀθανάσιον ἐκ ποδῶν ποιῆσαι, ἐννοούμενος ὡς, εἴπερ ἡ Ἀλεξάνδρου πόλις ἐκείνου ἀπαλλαγείη, ῥᾳδίως τοὺς ἐν αὐτῇ Χριστιανοὺς εἰς τὸ οἰκεῖον μεθελκύσει δυσσέβημα. διὸ πάλιν

A dedicavit. Tum impius Eudoxius in feſto Encæniorum in throno conſtitutus, primam illam audacem ſtultiſſimamque protulit vocem: *Pater impius, Filius pius.* Tumultu autem jure inde oborto, malo malum ſedare conatus eſt: nihil id vos, inquit, conturbet, nam Pater impius, quia neminem pie colit; Filius vero pius, quia Patrem pie colit. Hoc furioſe dictum in cachinnos & riſus tumultum vertit, ita ut multi ab Eccleſia diſcederent. Porro Julianus in Galliis agens, victoriis contra Barbaros reportatis, a militibus Im- B perator declaratur. Comperta Conſtantius ejus inauguratione, baptizatur, impia Euzoii manu, armaturque contra adverſarium. Cumque Mopſucrenem perveniſſet, Ciliciæ oppidulum, belli ſolicitudinibus ita laboravit, ut apoplexia correptus obiret, annum agens a nativitate quadrageſimum quintum, Imperii a morte Patris vigeſimum quintum. Georgius autem Alexandriæ templum Græcorum dirutum in quo olim Græci Mithræ myſteria agebant, viros ſacrificantes, pueros item & mulieres, ut eorum extis divinarent; hoc, in- C quam, templum emundare aggreſſus eſt, ut illic Oratorium excitaret. Dum expurgaretur, multæ reperiuntur calvariæ occiſorum, quas Chriſtiani zelo permoti aduxerunt, ut Græcorum myſteria traducerent & riſum populo moverent. Hanc Gentiles non ferentes contumeliam, impia ducente ira in Chriſtianos irrumpunt: & alios gladiis, alios fuſtibus; quoſdam lapidibus, ac quovis paſſim occurrente trucidarunt, nonnullos etiam crucifixere. Georgium autem Eccleſia extractum, cameloque illiga- D tum, cum eo pacto diſcerpſiſſent, conjecerunt in ignem.

13. Julianus autem accepto Imperio, Gentilium quidem religionem coluit; quas autem Conſtantius Dei Pontificibus calamitates intulerat, noluit approbare. Quare quotquot in exſilio degebant, humaniter revocavit, quo factum ut Athanaſius, accepta fiducia domo egrederetur Virginis in qua degebat. Noctu autem in Eccleſia comparuit, Alexandrinuſque populus libenter illum, quaſi viventem ex mortuis feſtum agens excepit. Quotquot E autem Ariani in urbe reſidui erant, in Georgii locum Lucium conſtituerunt. Julianus vero ubique locorum Gentilium myſteria colebat: Conſtantinopolique palam fortunæ idolo ſacrificavit: quo tempore Maris Chalcedonis epiſcopus manu ductus, (laborabat enim præ ſenectute oculorum hebetudine) multis apoſtatam convitiis laceſſivit. Ille cæcum improbumque contra nuncupabat, exprobrabatque quod Galilæus Deus non ipſum curaret. Cui Maris: & ideo maximas ago Deo gratias, qui me excæcavit ne impuden- F tem tuum, & impietate obſcuratum vultum conſpicerem. Tum vero temporis Jovianus & Valentinianus, qui poſtea imperarunt, ſoluta cingula ſua tyranno projecerunt, habeto tibi, dicentes, cingula & honores; quod ſi velis pœnas de nobis ſumere, libenter tibi, (ajunt, Juliano appropinquantes) corpora noſtra offerimus. Apoſtata vero cum viris ſecum ſentientibus deliberat Athanaſium de medio tollere, ratus, ſi Alexandrina civitas illo liberaretur, facile Chriſtianos cives in ſuam pertrahendos impietatem. Quamobrem iterum

ſycophantæ, iterum dux, iterum exercitus, A iterum Athanaſius quæritur & fugit. Furtim itaque ex urbe fugiens conſcendit in naviculam, & ad Thebaidem curſum convertit. Satrapes illum a tergo ſequutus eſt, quod ille cum didiciſſet divina viſione jubetur curſum convertere & retro navigare. Quod cum prohiberent qui cum illo erant, non modo verbis, ſed etiam lacrymis monentes, ne ſe ſuoſque in apertum conjiceret interitum. Confidere juſſit homines, nec reformidare, docuitque Deum ſibi opitulari. Revertentibus Alexandriam occurrunt perſequutores, rogant B num fugientem Athanaſium vidiſſent. Reſpondent illi & ſe vidiſſe, & ſi maturarent cito comprehendi poſſe. Sic itaque errantes illos dimiſerunt. Illi autem cito Alexandriam appulerunt. Ac cum brevi tempore latitaſſet Athanaſius, poſtquam Julianus apoſtata epud Perſas pœnas dediſſet, tum ille libere ac confidenter egit, ac Salvatoris ſui fidem docuit & prædicavit. Julianus porro in Perſide interfectus eſt; aliis necem ad transfugam Perſam referentibus, aliis ad aliquem ex militibus. Quæ vero plurimorum eſt, & veriſi- C milior opinio, docet eum divinitus illata nece ſublatum fuiſſe. Vitam igitur obiit cum annos vixiſſet triginta & unum, vigeſimo initi Imperii menſe; Romanumque imperium totius exercitus calculo excipit Jovianus, cujus paulo ante meminimus. Sed ille cum octo tantum menſes imperium tenuiſſet in Bithynia obiit. Poſt illum autem Valentinianus, vir, ut deceſſor illius veritatis propugnetor, Romanique ſceptri conſortem (quod utinam numquam factum) admittit Velentem fratrem. Cumque D menſem unum Conſtantinopoli degiſſet, Valenti Orientem, ſibique Occidentis imperium reſervavit.

14. Cum in Occidentem profectus eſſet, qui frater ejus erat uterinus; ſed minime frater, imo adverſarius, fidem quod ſpectabat, bellum implacabile adverſus Eccleſiam, ſeu adverſus orthodoxam fidem concitavit. Ac primo quidem admirandum Meletium a Juliano revocatum, ac proprio throno reſtitutum, in exſilium ablegavit cum multis aliis Epiſcopis & ex Clero præcipuis. Deinde E etiam Ægyptum perturbat, ac ſeditiones tumultuſque præcedentibus graviores Alexandriam invaſerunt. Metuens porro vir Dei, ne in cauſa ipſe eſſet populeris tumultus, totos quatuor menſes in paterno delituit ſepulcro. Tatianus eutem Præfectus qui cædibus Ægyptum adflixerat, divinitus cædium & impietetis pœnas dedit. Nam dignitate juxta & multis divitiis excidit, ita ut ſtipem ipſe cogeret, & amiſſis oculis, vita miſerrime & turpiter functus eſt. Cum autem tantis motibus omnia fluctuarent, terræ motus superve- F nit omnium qui retro fuerant longe maximus, qui multas evertit urbes: totaſque decem in Creta urbes ſolo æquavit. Tum mare proprios excedens terminos, multam continentem reddidit novum mare, multam item terram ante aqua coopertam aratro ſubjecit. Sed nihil enim Valentem ad bonam frugem reduxit. Cum porro Alexandrinus populus, deſiderio Paſtoris ſui tumultuaretur, nihilque non ea de cauſa ſe facturum minaretur, ſe ſcilicet naves vehendo frumento deputatas,

συκοφάνται καὶ πάλιν στρατηγὸς, καὶ πάλιν στρατὸς, καὶ πάλιν Ἀθανάσιος ἐκζητούμενος, καὶ πάλιν φυγή. καὶ τῆς ἐκκλησίας διαδρὰς ὁλκάδος ἐπιβαίνει, καὶ ἐπὶ τὴν Θηβαΐδα ἰθύνεται. καὶ ὁ Σατράπης ὄπισθεν καταδιώκει· καὶ μανθάνεται τοῦτο ὁ διωκόμενος. καὶ ὄψις αὐτὸν θεία παρακελεύεται ἀποστρέψαι τὸ πλοῖον, καὶ τὴν ἐναντίαν πλωΐζεσθαι. τῶν δὲ συνόντων κωλυόντων οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ δάκρυσι μεθ' εἰς ὄλεθρον ὑπὸ προφανῆ ἑαυτόν τε κἀκείνους ἐκδῦναι· ἐθάρρυνέ τε μὴ δεδιέναι καὶ συνεδίδασκεν ὡς τὸ Θεῖον αὐτοῖς ἂν σύμμαχον. ἐξ ὑποστροφῆς δὲ ἤδη πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀναγομένοις, συναντῶσιν οἱ διώκοντες, καὶ ἐπερωτῶσιν, εἴ τι ἴδοιεν Ἀθανάσιον φεύγοντα, οἱ δὲ ἠμείβοντο καὶ ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ ὡς εἰ ἐπιταχύνειαν, τοῦτον καταλήψεσθαι· καὶ οἱ μὲν πλανώμενοι ἀπέτρεπον, αὐτοὶ δὲ θᾶττον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατήχθησαν. καὶ βραχὺν χρόνον ἀποκρυβεὶς ὁ θεσπέσιος, Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀποστάτου τὴν δίκην ἐν Πέρσαις ἀποτισθέντος, ἐπαρρησιάσατό τε, καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος πίστιν ἐδογμάτιζε καὶ ἀνεκήρυττεν. ἀλλὰ γὰρ Ἰουλιανὸς μὲν ἐν Περσίδι ἀνῃρέθη, τῶν μὲν εἰς Πέρσην τινὰ τῶν αὐτομόλων τὴν ἀναίρεσιν ἀναφερόντων, τῶν δὲ, ὡς τινὰ τῶν ὑπὸ τὸν στρατιωτῶν· ὁ δὲ πολὺς καὶ τῆς ἀληθείας ἐγγύτερος λόγος, θεήλατον αὐτὸν ὑποστῆναι τὴν σφαγὴν, ἐκδιδάσκει. κατέστρεψε γοῦν τὸν βίον ἓν καὶ τριακοστὸν διαβιοὺς ἔτος, ἐν δὲ τῇ βασιλείᾳ μῆνας εἴκοσι. καὶ διαδέχεται τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν ψήφῳ τοῦ παντὸς στρατεύματος, Ἰοβιανὸς· οὗ καὶ μνήμην ὁ λόγος ἔσχεν ἔμπροσθεν. ἀλλ' οὗτος ὀκτὼ μῆνας μόνους ἐν τῇ βασιλείᾳ διαρκέσας κατὰ Βιθυνίαν ἀπολείπει τὰ ἀνθρώπινα. μετ' ἐκεῖνον δὲ Οὐαλεντινιανὸς, ἀνὴρ, ὥσπερ ὁ πρὸ αὐτοῦ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχος· καὶ λαμβάνει κοινωνὸν (ὡς εἴθε μὴ ὤφελε) τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων, Οὐάλεντα τὸν ἀδελφόν. καὶ μῆνα ἡμερῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίψας, ἀφορίζει μὲν Οὐάλεντι τὴν ἀνατολήν. αὐτῷ δὲ λείπει τῆς δύσεως τὴν ἀρχήν.

14. Ἐπεὶ δὲ οὗτος εἰς δύσιν ἀπῆρεν ὁ ἀδελφὸς μὲν ταῖς μητρικαῖς ὠδῖσιν, οὐκ ἀδελφὸς δὲ, ἀλλὰ καὶ ἀντίπαλος τὴν πίστιν, πόλεμον ἄσπονδον κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἤγουν τῆς ὀρθοδοξίας κινεῖ. καὶ πρῶτον μὲν τὸν θαυμαστὸν Μελέτιον ὑπὸ Ἰουλιανοῦ ἀνακληθέντα, καὶ τὸν οἰκεῖον ἀπολαβόντα θρόνον ὑπερορίζει μετὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἀρχιερέων τε καὶ τῶν ἐν κλήρῳ λογάδων. ἔπειτα δὲ καὶ τὴν Αἴγυπτον ἐκταράσσει. καὶ στάσεις καὶ θόρυβοι χαλεπώτεροι τῶν φθασάντων δονοῦσι τὴν Ἀλεξανδρέων πόλιν. δεδιὼς δὲ ὁ θεόληπτος, μὴ ἄρα τῆς ἐν τῷ πλήθει στάσεως αὐτὸς τὴν αἰτίαν λάβοι· τέσσαρας ὅλους μῆνας ἑαυτὸν ἐν πατρῴῳ τάφῳ κατακρύπτει. ὁ δὲ τοῖς κατὰ τὴν Αἴγυπτον φόνοις παλαμώμενος, Τατιανὸς ἦν, ὁ ταύτης ἔπαρχος, ὃν ἡ θεία δίκη καὶ τῆς μιαιφονίας καὶ τῆς δυσσεβείας θᾶττον μετῆλθε· οὔ τε γὰρ ἀξιώματος, καὶ τῶν πολλῶν ἐκπίπτει χρημάτων, καὶ τῆς τροφῆς αὐτῆς ἐπαίτης ἦν. ἀλλὰ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποβαλὼν, τὸν βίον ἀλγεινῶς τε καὶ αἰσχρῶς καταστρέφει. ἐν τούτοις δὲ, κυμαινομένων τῶν ὅλων, σεισμὸς ἐπισκήπτει τῶν πώποτε γεγενημένων ὁ μέγιστος, ὃς πολλὰς ἐδάφιζε τῶν πόλεων· εἴπερ δὴ καὶ τῆς Κρήτης τὰς δέκα πόλεις κατηρείπωσε· καὶ ἡ θάλασσα τῶν ἰδίων ὅρων ὑπερχυθεῖσα πολλὴν μὲν τῆς ἠπείρου ἀποτεμομένη θάλασσαν νέαν ἔδειξε· πολλὴν δὲ τῆς ὑποβρυχίου ἀρότρῳ ὑπέθηκεν. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐσωφρόνισε τὸν Οὐάλεντα. ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀλεξανδρέων δῆμος πόθῳ καὶ πίστει τοῦ ποιμένος ἐστασίαζέ τε καὶ πάντα πράξειν ἠπείλει, καὶ αἵ τε σιτηγοὶ τῶν πλοίων,

ϗ

καὶ αὐτὰς τὰς δημοσίους ἀποθήκας, εἰ μὴ τὸν διδάσκαλον ἀπολήψοιντο, πυρὶ παραδοῦναι διενοῦντο. γνοὺς ταῦτα ὁ δυσσεβὴς Οὐάλης, διὰ γραμμάτων δίδωσιν Ἀθανασίῳ πᾶσαν ἄδειαν τὰς ἐκκλησίας ἰθύνειν. ἐξορμῶν δὲ μέλλων εἰς Ἀντιόχειαν, ἐπεὶ Εὐδόξιος ὁ μισόχριστος * δώδεκα καὶ ἐννέα ἔτη κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἄσπονδον πόλεμον ἀναλαβὼν, ἀπεφθάρη τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τὴν Νικομήδειαν ἐπεσχέθη. καὶ οἱ μὲν ἐξ Ἀρείου Δημόφιλον χειροτονοῦσιν· οἱ δὲ τὸ ὁμοούσιον πρεσβεύοντες Εὐάγριόν τινα τοῦ μακαρίου Εὐσταθίου τὴν τελεσιουργίαν χρηματισαμένου, ὃς πρὸ Μελετίου τὴν Ἀντιοχέων ἐκκλησίαν * ποιμαίνων ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν συκοφαντηθεὶς καὶ τῆς ὑπερορίας ψηφίσματι τοῦ εὐσεβοῦς Ἰοβιανοῦ ἀνακληθεὶς, ἐν Κωνσταντινουπόλει διέτριβεν. ὁ δὲ δυσσεβὴς Οὐάλης μαθὼν τὰ πραχθέντα, οἷς μὲν οἱ ἐξ Ἀρείου ἔπραξαν συνῄδετό τε καὶ ἠγάπησε· τῶν δὲ κηρύκων τῆς εὐσεβείας Εὐστάθιον μὲν τὸν χειροτονήσαντα διὰ στρατιωτικῆς χειρὸς ἐν Βιζύῃ πόλει τῆς Θρᾴκης περιορίζει· Εὐάγριον δὲ τὸν χειροτονηθέντα ἄλλῃ συνεῖχεν ὑπερορίᾳ, καὶ ταῦτα πράξας ὁ δυσσεβὴς, ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ἀφικνεῖται, τὰ αὐτὰ κατὰ τῶν εὐσεβούντων καὶ πράττων καὶ διανοούμενος· μᾶλλον δὲ πολλῷ χείρονα· καὶ γὰρ διαφόρους θανάτους τοῖς εὐσεβοῦσιν ἐπῆγε· μάλιστα δὲ τῶν φόνων αὐτῷ ὁ προχειρότατος ποταμὸς ὁ Ὀρόντης. τῆς συγχύσεως οὖν καὶ ταραχῆς ταύτης τὴν οἰκουμένην ἀναστατούσης μετὰ τοὺς πολλοὺς καὶ μακροὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἄθλους καὶ καμάτους εἰς τὸν κοινὸν δεσπότην, ὃν ἐφίλει, καὶ ὑπὲρ οὗ ἔπασχε, χαίρων ὁ ἀθλητὴς ἵνα τύχῃ τῶν ἐπάθλων, ἀπεδήμησεν, ἔτη διαρκέσας ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ τελετῇ, μᾶλλον δὲ ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνίσμασι, τεσσαράκοντα.

Ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐξ οὗ ὁ πρακτικὸς προῆλθεν ἐκλογῇ μᾶλλον ἐπὶ τὸ ἠμελημένον ἢ τὸ διηκριβωμένον ἔχει τὴν ῥοπήν· μάλιστα δ' ἐν τῇ τῶν νοημάτων οἰκονομίᾳ ἐν πολλοῖς κεφαλαίοις καὶ καινότερα παρὰ τοὺς ἄλλους ἱστορεῖ.

* l. δέκα.

* In editis ποιμαίνων.

publica item horrea combuſturos, niſi Doctorem reciperent ſuum. His auditis impius Valens, litteris ſuis Athanaſio integram dat libertatem, ut Eccleſias adminiſtraret. Cum autem Antiochiam profecturus eſſet, quia Eudoxius Chriſti inimicus, poſtquam novemdecim annis adverſus orthodoxos implacabile bellum geſſiſſet, exſtinctus fuerat, Nicomediæ ſubſtitit. Arianique Demophilum ordinant: qui autem conſubſtantialitatem propugnarant, Evagrium quemdam, cui beatus Euſtathius manus impoſuerat. Qui Euſtathius cum ante Meletium Antiochenam regeret Eccleſiam, ab Arianis inſimulatus fuerat, atque exſilio revocatus ex decreto pii Joviani, Conſtantinopoli degebat. Impius igitur Valens compertis iis quæ geſta fuerant, Arianorum quidem facta cum gaudio probavit. Ex preconibus autem piæ religionis Euſtathium, qui ordinaſſet, cum militari manu miſit Bizyen Thraciæ urbem, Evagrium autem ordinatum in aliud egit exſilium. Et his geſtis impius ille, Antiochiam concedit, ubi eadem ipſa adverſus orthodoxos perpetravit & machinatus eſt; imo multo pejora: variis enim ſuppliciorum generibus ipſos interfecit, quod magis autem in promptu erat illi ad homines de medio tollendos, Orontes erat fluvius. Dum itaque tanta confuſio, tantus tumultus univerſum orbem miſceret, poſt tot tanta tamque diuturna pro pia religione certamina, poſt tot labores, ad communem quem dilexerat Dominum cujus cauſa paſſus fuerat, gaudens athleta migravit præmia conſequuturus, cum annos in Epiſcopatu, imo potius in certaminibus egiſſet quadraginta.

Liber unde hæc excerpſimus negligentiam potius redolet quam diligentiam; maxime autem quod pertinet ad œconomiam orationis & ſententiarum in multis capitibus, multa item nova enarrat quæ apud alios non reperiuntur. Verba Photii.

ΒΙΟΣ

ΗΤΟΙ ΑΘΛΗΣΙΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ,

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.

Ex Simeone Metaphraſte.

1. ΠΟΛΛΟΙ μὲν τῶν ἁγίων τῷ οὐρανίῳ πόθῳ τρωθέντες, καὶ ταῖς μαρμαρυγαῖς τοῦ φαιδροτάτου (?) Χριστοῦ ἐνατενίσαντες ἀκριβῶς, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀληθινοῦ καταυγασθέντες φωτὸς, μέχρι θανάτου ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελικοῦ, καὶ τῆς εὐσεβείας ἀθλήσαντες, τὸν οὐράνιον στέφανον ἀνεδήσαντο, προτιμήσαντες τῶν ὁρατῶν τὰ ἀόρατα, καὶ τῆς παρούσης ζωῆς τὴν μέλλουσαν, καὶ τῶν ἐν χερσὶν ὄντων τὰ μὴ βλεπόμενα· ἐξαιρέτως δὲ ὁ τῆς ἀποστολικῆς χάριτος μέτοχος ὑπάρχων ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὁ ἐν τοῖς ἐπισκόποις τῆς μεγαλωνύμου Ἀλεξανδρείας ὥσπερ μαργαρίτης διαφανὴς, καὶ ζέων τῷ πνεύματι, καὶ πτερωθεὶς τῷ οὐρανίῳ πόθῳ, ἐν πολλοῖς σφόδρα χρόνοις, καὶ βασιλεῦσι πολεμοῦσι τῇ εὐσεβείᾳ μαχόμενος, καὶ τῷ ἑσμῷ τῶν αἱρετικῶν ἐν πάσῃ τῇ ὑφηλίῳ [illegible] τῷ οὐρανίῳ θεί-

VITA

SEU CERTAMINA

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII

OLIM EPISCOPI ALEXANDRINI.

1. MULTI ſanctorum cæleſti deſiderio vulnerati, & ſplendoribus Chriſti, certantium remuneratoris, ſtudioſe intenti, atque a vera luce illuſtrati, ad mortem uſque pro Euangelii prædicatione, & pro vera religione concertantes, cæleſti corona donati fuere, quod inviſibilia viſibilibus, præſenti vitæ futuram, præſentibus ea quæ in conſpectu non erant antetuliſſent. In primis vero Apoſtolicæ gratiæ particeps, magnus ille Athanaſius, qui inter Epiſcopos celeberrimæ Alexandriæ veluti margarita conſpicuus, fervens ſpiritu, alatus deſiderio cæleſti, multis annis contra Imperatores piæ religioni adverſantes, necnon contra cœtum hæreticorum in toto orbe dimicans, virtute cæleſti victoriam retulit

lit de toto prave ſentientium conventu. Cujus certamina variamque ejus in ſacrorum eloquiorum doctrina ſapientiam, quæ ex ſcriptis ab eo relictis, omnibus perſpicue nota eſt, enarrare nemo digne poterit, etiamſi fuerit dicendi peritiſſimus. Nos vero, quoad ferret facultas, geſta ejus recenſebimus. Oportet autem primum, pauca de viri a puero inſtitutione enarrare. Nuper igitur ſancto Alexandro Alexandriæ Epiſcopo ad epiſcopatum promoto, poſt ſancti Petri conventum qui antea martyrio adfectus fuerat, cum ille ad convivium invitaſſet clerum, exſpectaretque donec cogeretur, cum in loco ſtaret inaſpecto, vidit pueros Eccleſiaſticam juxta normam, ludum quempiam agitantes. Erat enim domus ad mare converſa, ad cujus littus ludebant ſacratiſſimi pueri, quorum epiſcopus erat Athanaſius, & alii convenæ presbyteri & diaconi, qui adducebant ipſi pueros catechumenos, ut baptizaret illos. Quos juxta Eccleſiaſticum ritum baptizatos alloqui volebat. Rem itaque miratus Alexander, pueros ad ſe duci jubet, compertiſque iis omnibus quæ geſta fuiſſent, ex clericorum ſententia pueros baptizatos unxit, ſigilloque in Domino confirmavit: vocatiſque Athanaſii parentibus, commendat puerum, litteris inſtitui jubens, & in Domino proficere; adultum vero reddi ſibi, ſeu potius Eccleſiæ, ut Anna, ait, Samuelem obtulit. Cum adveniſſet ergo tempus, parentes offerunt ipſi Athanaſium, ſtatimque Alexander ſacerdotale ipſi Ephod imponit; novum Samuelem in Eccleſia promovens, ad ultionem alienigenarum. Etenim multa ab hæreſibus paſſus eſt certamina; ita ut de illo dixerit Dominus noſter:

Act. 9. 16. *Ego enim oſtendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Siquidem in illum conſpirarunt, non quadraginta viri, ſed totus hæreſeos cœtus per univerſum orbem, Athanaſio cum Davide pſallente:

Pſal. 26. 3. *Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum: ſi exſurgat adverſum me prælium, in hoc ego ſperabo*, me ſcilicet coronam gloriæ conſequuturum. Quoniam igitur multa quæ illi acciderunt commemorare conſtitui, infinita namque in perſequutione perpeſſus eſt, inſignioribus geſtis ejus contenti erimus, quæ apud omnes viro familiares nota ſunt. Impius itaque Arius minime quieſcebat, ſed in exſilio cum eſſet potuit piiſſimum Imperatorem Conſtantinum circumvenire; cumque id arte ſua effeciſſet ut arceſſeretur ad ipſum Imperatorem, fidemque ſuam adhibito juramento deſcriptam exhibuiſſet, verbo quidem tenus noſtræ fidei ſimilem, revera autem, multum ab ea diſcrepantem, in admirationem cadit Imperator, ſtatimque eum Alexandriam remiſit. Cum veniret igitur Alexandriam, ſanctus Alexander Alexandrinus Epiſcopus, eum minime recepit: inſtigante atque incitante ſancto Athanaſio, tum Archidiacono: eum namque quaſi rem abominandam exſecrabatur, quod iterum vellet hæreſim concitare. Ex hoc igitur iterum Ægyptus turbabatur. Tum Euſebius

A ναι, κατὰ πάσης τῆς κακοδόξων ὁμηγύρεως. Οὗτινος τοὺς ἀγῶνας μὲν ἐκθέσθαι, καὶ τὴν ποικίλην αὐτοῦ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν θείων λογίων σοφίαν, ἣν καὶ διὰ τῶν καταλειφθέντων παρ' αὐτοῦ συγγραμμάτων τηλαυγῶς πᾶσι γνωρίζεται, ἀξίως οὐκ ἄν τις δυνήσεται, εἰ καὶ ἱκανὸς περὶ τὸ λέγειν ὑπάρχοι. ἡμεῖς δὲ ὡς ἂν οἷόν τε ἐστὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἆθλα ποιήσομεν διὰ τῆς ὑφηγήσεως. χρὴ δὲ πρῶτον βραχέα περὶ τῆς ἐκ παιδὸς ἀναγωγῆς τοῦ ἀνδρὸς διελθεῖν. ἄρτι τοίνυν τοῦ τε ἁγίου Ἀλεξάνδρου, τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τὴν ἱερωσύνην ἐγχειρισθέντος μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πέτρου σύνα-
B ξιν, τοῦ πρὸ αὐτοῦ μαρτυρήσαντος, καὶ τὸν κλῆρον εἰς ἑστίασιν προτρεψαμένου, καὶ περιμένοντος, ἕως ἂν συναθροισθῶσιν, ἐξ ἀπόπτου εἶδεν ὡς παῖδας ἐκκλησιαστικῷ κανόνι παίγνιον ὑπελθόντας. ἦν γὰρ οἶκος πρὸς θάλασσαν τετραμμένος, οὗ παρὰ τὴν ὄχθην ἔπαιζον οἱ ἱερώτατοι παῖδες, ἐν οἷς ἦν ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος, καὶ ἄλλοι συνήλυδες πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, οἳ καὶ προσῆγον αὐτῷ παῖδας κατηχουμένους εἰς τὸ βαπτίζειν, οὓς κατὰ * τύπον ἐκκλησιαστικὸν βαπτίσας, ἐβούλετο λόγον αὐτοῖς παρελθεῖν. ἐκπλαγεὶς οὖν ἐπὶ τοῖς γινομένοις ὁ Ἀλέξανδρος, ἀχθῆναι πρὸς αὐτὸν κελεύει τοὺς παῖδας· καὶ ἐπιγνοὺς ἅ-
C παντα ὅσα ἐγένετο, γνώμῃ τῶν συγκληρικῶν τοὺς μὲν παῖδας τοὺς βαπτισθέντας ἐπιχρίσας τῇ ἐν κυρίῳ σφραγῖδι ἐτελείωσε· τοὺς δὲ (1) γεννήσαντας τὸν Ἀθανάσιον συγκαλέσας, παρέθετο αὐτὸν αὐτοῖς, κελεύσας παιδεῦσαι γράμμασιν αὐτόν, καὶ ἐν κυρίῳ προβιβάζειν· ἡβῶντα δὲ αὐτῷ ἀποδοῦναι, μᾶλλον δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἡ Ἄννα, φησίν, τὸν Σαμουὴλ ἐποίησεν. προβάντος οὖν τοῦ καιροῦ οἱ γονεῖς προσφέρουσιν αὐτῷ τὸν Ἀθανάσιον, καὶ εὐθὺς ὁ Ἀλέξανδρος τὸ ἱερατικὸν αὐτῷ ἐφοὺδ περιτίθησιν, νέον Σαμουὴλ τῇ ἐκκλησίᾳ προβιβάζων εἰς ἄμυναν τῶν ἀλλοφύλων.
D καὶ γὰρ πολλοὺς ἀγῶνας ὑπέμεινεν ἀπὸ τῶν αἱρέσεων· ὥστε καὶ ὡς αὐτὸν εἰπεῖν τὸν κύριον ἡμῶν· ἐγὼ γὰρ αὐτῷ ὑποδείξω, ὅσα δεῖ αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός μου παθεῖν. ὅτι οὐ (2) συνωμόσαντο οἱ τεσσαράκοντα ἄνδρες κατ' αὐτοῦ ἐποίουν, ἀλλὰ πᾶν τὸ πλῆθος τῆς αἱρέσεως τὸ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, τὰ Ἀθανασίου μετὰ τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος· ἐὰν παρατάξηται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολή, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου· καὶ ἐὰν ἐπαναστῇ ἐπ' ἐμὲ πόλεμος, ἐν ταύτῃ ἐγὼ ἐλπίζω, στέφανον νίκης περιθέσθαι δηλαδή. ἐπειδὴ οὖν τὰ πολλὰ τῶν συμβάντων αὐτῷ διελθεῖν διεταξάμην· ἄπειρα γὰρ ὑπέστη διω-
E κόμενος· ταῖς ἐπισημοτέραις αὐτοῦ πράξεσιν (3) ἀρκεσθησόμεθα, αἳ καὶ παρὰ πᾶσιν τοῖς γνωρίμοις τοῦ ἀνδρὸς ᾄδονται. Ἀρείου τοίνυν τοῦ δυσσεβοῦς μὴ ἡσυχάζοντος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐξορίᾳ ὄντος, καὶ δυνηθέντος διὰ τῆς ὁμοφρόνου αὐτοῦ συναρπάσαι τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα Κωνσταντῖνον, καὶ ἀνακληθῆναι πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐξορίας παρασκευάσαντος, καὶ ἐνόρκως καὶ ἐγγράφως αὐτοῦ ἐκθεμένου τὴν πίστιν, λόγοις μὲν ἐοικυῖαν (4) τῇ ἡμετέρᾳ πίστει, ταῖς δὲ ἀληθείαις παρὰ πολὺ διεστῶσαν, εἰς θαυμασμὸν τὸν βασιλέα περιστῆσαι, ὥστε εὐθέως καὶ παραχρῆμα εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τιμῆς αὐτὸν ἐκπέμ-
F ψαι. καταλαβόντα οὖν αὐτὸν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅσιος Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπος, οὐκ ἐδέξατο, παρορμῶντος αὐτὸν καὶ διεγείροντος πρὸς τοῦτο τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τότε ὄντος ἀρχιδιακόνου· ὡς μύσος γὰρ αὐτὸν ἐξετρέπετο αὖθις ἀνακαινὰ ἐπιχειροῦντα τὴν αἵρεσιν. ἐκ τούτου οὖν πάλιν ἡ Αἴγυπτος ἐταράττετο, τότε δὴ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικο-

* ὁρίαν.

(1) Palat. γονεῖς μὲν τοῦ Ἀθανασίου ... παιδεῦσαι γράμμασι, καὶ ἐν.
(2) Palat. συνωμόσαντο.
(3) Palat. ἀρκεσθησόμεθα. Infra idem τοῦ ἀνδρὸς μή.
(4) Sic Palat. recte. Editi vero, τὴν ἡμετέραν πίστιν.

Νικομηδείᾳ αὐτοί τε ἔγραφον, καὶ τὸν βασιλέα γράφειν παρεσκεύαζον.

2. Ἀθανάσιος μὲν οὖν ταύτῃ τὸ δέξασθαι αὐτοὺς ἀπηγόρευεν, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα γράφων, σὺν τῷ ἐπισκόπῳ Ἀλεξάνδρῳ, ἐδίδασκεν εἶναι τοὺς ἅπαξ τὴν πίστιν ἀθετήσαντας, καὶ ἀναθεματισθέντας αὖθις ἐξ ὑποστροφῆς μὴ προσλαμβάνεσθαι. τότε ὁ βασιλεὺς βαρέως ὑπενεγκὼν, ὑπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον πρὸς ὀργὴν κινηθεὶς, ταῦτα τῷ ἁγίῳ Ἀθανασίῳ γράφων ἐπέστειλεν.

Μέρος ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον. B

Ἔχων τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλῆς τὸ γνώρισμα, πᾶσι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν, ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἴσοδον. ἐὰν γὰρ γνῶ κεκωλυκότα τινὰς αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας μεταποιουμένους, ἢ ἀπείρξαντα τῆς εἰσόδου, ἀποστελῶ παραχρῆμα τὸν καὶ καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως, καὶ τῶν τόπων σε μεταστήσοντα.

Ὁμοίως δὲ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Ἀλεξάνδρῳ ἴσα περὶ Ἀρείου ἔγραψεν. ταῦτα μὲν ἔγραφεν ὁ βασιλεὺς τοῦ λυσιτελοῦς γενόμενος, καὶ μὴ βουλόμενος τὴν ἐκκλησίαν διασπᾶσθαι, τοὺς γὰρ πάντας εἰς τὴν ὁμόνοιαν ἄγειν ἐσπούδαζεν. C δεξάμενος δὲ ὁ Ἀλέξανδρος παρὰ τοῦ βασιλέως τὰ γράμματα, καὶ ὀλίγον ἐπιβιώσας χρόνον, μακαρίῳ τέλει μεταλλάττει τὸν βίον. Ἀθανάσιος δὲ τῆς ἱερωσύνης τὴν λειτουργίαν ὑπεδέξατο. οἷος δὲ ἦν συνέσει, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν διοικήσει, τὰ ἑξῆς δηλώσει. παρ' οὗ καὶ αἱρετικοὶ ἐπιγνόντες, ὅτι ἐξάρχει τῆς ἐκκλησίας, τὰ μὲν πρῶτα συνέπεσον, αὖθις δὲ ὥσπερ αὐτῷ μιᾷ γνώμῃ συμβάλλουσιν, ὅτι εἰ χρὴ λέγειν, τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἐκ τῆς γῆς περιελεῖν, καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ κυρίου ἐλογίσαντο. D παρ' αὐτὰ γὰρ ἅμα τε προέστη αὐτὸς τῆς ἐκκλησίας, οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀπεχθῶς πρὸς Ἀθανάσιον ἔχοντες, (1) οὐκ ἠρέμουν, ὥστε δὲ καιρὸν εὑρηκότες τὴν τοῦ βασιλέως λύπην ὑπουργὸν ἐλάμβανον τοῦ ἰδίου σκοποῦ. καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἐκίνουν, ἀποκινῆσαι αὐτὸν τῆς ἐπισκοπῆς σπουδάζοντες, ὡς ἀναξίως, φασὶν, ὑπελθόντα αὐτὸν τὴν ἱερωσύνην. οὕτω γὰρ μόνως ἤλπιζον τὴν Ἀρειανὴν δόξαν κρατήσειν, Ἀθανασίου ἐκ ποδῶν γενομένου. συρράπτονται οὖν κατ' αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας, καὶ μισθοῦνται τινας τῆς Μελετίου αἱρέσεως, Ἰσίωνα, Εὐδαίμονα, Καλλίνικον, E καὶ διαφόρους κατὰ Ἀθανασίου κατηγορίας ἐπινοοῦσι. καὶ πρῶτον μὲν, ὅτι Ἀθανάσιος, φασὶν, ὑπεισελθὼν τῇ ἐπισκοπῇ λινᾶς ἐσθῆτας τελεῖν τοὺς Αἰγυπτίους τῇ Ἀλεξανδρείας ἐκκλησίᾳ ἐκέλευσε. δευτέραν ἐπισυρράπτουσι διαβολὴν πολὺ τῆς προτέρας χείρονα, ὡς ἄρα Ἀθανάσιος ἐπιβουλεύων τοῖς τοῦ βασιλέως πράγμασι, Φιλουμένῳ τινὶ πέμψας γλωσσόκομον πλῆρες χρυσίου. τρίτον, (2) Ἰσχυρᾶς ὅστις καλούμενος, πρᾶγμα ὑπέδυ πολλῶν θανάτων ἄξιον. οὐδέ ποτε γὰρ ἱερωσύνης τυχὼν, τὸ τοῦ πρεσβυτέρου ὄνομα ἑαυτῷ περιθέμενος, τὰ ἱερὰ πράττειν F ἐτόλμησεν ἐν ταῖς κώμαις τοῦ λεγομένου Μαρεώτου. ἐν τούτῳ δὴ καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος καταλαβὼν τὸν Μαρεώτην, τῆς ἐκεῖ παροικίας ἐπισκεψόμενος, καὶ μαθὼν τὰ περὶ τοῦ Ἰσχυρᾶ, ἀποστέλλει Μακάριον τὸν πρεσβύτερον ἐξετάσοντα, εἰ ἀληθῆ εἴη τὰ λεγόμενα. ὅθεν φοβηθεὶς ὁ Ἰσχυρᾶς, ἀποδρὰς ἐκεῖθεν, καὶ καταλαβὼν τὴν Νικομήδειαν, προσφεύγει τοῖς περὶ Εὐσέβιον. οἱ δὲ μίσει τῷ πρὸς Ἀθανάσιον, δέχονται μὲν αὐτὸν ὡς πρεσβύτερον· ἐπαγγέλλονται

A Nicomedienſis litteras miſit, Imperatoremque ad ſcribendum concitavit.

2. Athanaſius porro, ne reciperentur prohibebat, miſſiſque cum Epiſcopo Alexandro ad Imperatorem litteris, docuit illum, eos qui ſemel fidem negaſſent, & anathemate percuſſi eſſent, redeuntes minime eſſe recipiendos. Tum Imperator, rem indigne ferens, ab Euſebio commotus ad iram, hæc ſancto Athanaſio ſcribens minatus eſt.

Pars Epiſtolæ Imperatoris ad ſanctum Athanaſium.

Cum itaque voluntatem meam compertam habeas, omnibus qui in Eccleſiam ingredi voluerint, liberum permittito aditum. Quod ſi quoſpiam Eccleſiæ adjungi volentes cohibueris, aditumque illis intercluſeris; mittam quamprimum qui te juſſu meo deponat, & ex ſedibus transferat tuis.

Epiſcopo item Alexandro paria de Ario ſcripſit. Et hujuſmodi quidem Imperator ſcripſit ex utili propoſito, quod nollet Eccleſiam diſtrahi: omnes quippe ad concordiam agere peroptabat. Cum accepiſſet Alexander ab Imperatore litteras, pauco tempore ſuperſtes beato fine vitam clauſit. Athanaſius vero ſacerdotii miniſterium excepit. Qualis porro fuerit, prudentia, pietate, Eccleſiæ adminiſtratione, ſequentia declarabunt. Hæretici porro cum cognoſcerent Eccleſiæ illum præeſſe, primum animo conciderunt. Deinde vero illum uno animo aggreſſi ſunt; quaſi, ut ita dicam, memoriam illius de terra tollere curarent, quemadmodum Judæi contra Dominum moliti ſunt. Statim namque ille Eccleſiæ præpoſitus fuit, Euſebius & ſocii, inviſum habentes Athanaſium, nequaquam quieſcebant, ſed tempus nacti opportunum Imperatoris iram conſilii ſui adminiſtram adhibuerunt, omniaque movere ut eum Epiſcopatu pellerent, quaſi indigne, ut ajebant, talem occupaſſet dignitatem; ita enim dumtaxat prævalere poſſe putabant Arianicam doctrinam, ſi Athanaſius tolleretur de medio. Deliberant itaque Euſebius Nicomedienſis & ſocii adverſus illum; ac mercede conducunt nonnullos Meletianæ hæreſeos, Iſionem, Eudæmonem, Callinicum, variaſque in Athanaſium accuſationes comminiſcuntur. Ac primo quidem Athanaſium cum irrepſiſſet in Epiſcopatum, Ægyptiis mandaſſe, ut lineam veſtem Alexandrinæ Eccleſiæ penſitarent. Secundam item ſtruunt calumniam, priori multo graviorem: Athanaſium ſcilicet Imperatoris rebus inſidiantem, Philumeno cuidam miſiſſe marſupium auri plenum. Tertiam, Iſchyras ſuſcipit, negotium multiplici nece dignum. Cum enim numquam ſacerdotium accepiſſet; nomen ſibi presbyteri adtribuens, in vicis Mareotæ auſus eſt ſacerdotis munia obire: interea vero ſanctus Athanaſius in Mareoten venit; ut parœciam illam viſitaret. Ac de Iſchyræ geſtis certior factus, miſit Macarium presbyterum, exploraturum, an ea vere dicerentur. Quare deprehenſus Iſchyras, iſthinc ſe fuga proripuit Nicomediam, & ad Euſebianos confugit. Qui odio Athanaſii, illum quidem recipiunt ut presbyterum, promit-

tun-

(1) οὐκ ἠρέμουν deeſt in Palat.

(2) Palat. Ἰσχύρας cum accentu in penult. hic & infra.

tuntque Epiſcopalem illi dignitatem, ſi velit accuſationem in beatum Athanaſium ſuſcipere. Ille porro hæc commentus eſt: Macarius, ajebat, presbyter, miſſus ab Athanaſio, irruptione facta in Eccleſiam noſtram, in altare inſiliit, ſacram ſubvertit menſam, myſticum confregit calicem; ſacros libros combuſſit.

3. Hæc & talia Euſebiani Imperatorem edocent, iramque illius accendunt in Athanaſium: addentes item, illum divinis acceptis litteris nihil curaſſe, neque admiſiſſe Arium. Adeo ut Imperator auditis iis contra Athanaſium criminationibus, in furorem actus, juberet, ut Synodus iterum cogeretur. Licet enim ille firmum pro pia religione ſtudium foveret; & cum putaret lædi adverſarios, utpote juſtus judex illam denuo tulit moleſtiam. Cum autem ad Encænia Jeroſolymorum omnes ferme conveniſſent Epiſcopi, ſcripto juſſit, ut examinarentur accuſationes in Athanaſium allatæ: ſimiliter monet de Ario, ut accurate expendant, num, quemadmodum ajebat Arius, cum in recta ſtaret fide, invidia ſeparatus & ejectus fuiſſet. Et ſi quidem invidia in cauſa eſſet, curarent inter utrumque pacem conciliare. Quod ſi conficta pœnitentia uſus eſſet Arius, Alexandriam concederet, atque iſthic de ea cauſa judicaretur. Epiſcopos itaque paulum a via deflectentes, jubet Imperator, Tyri coactos, cauſam Athanaſii & Arii expendere, ut e medio ſublata omni ſimultate, pacatius Eccleſiæ dedicationem celebrarent, conſecrantes eam Deo. Trigeſimus is erat annus Imperii Conſtantini. Tyri aderant ex variis urbibus Epiſcopi ſexaginta, Dionyſio conſulari congregante illos. Ducebatur autem Macarius presbyter Alexandria a militari manu, vinctus catenis, ſimul aſſidente illius provinciæ præfecto, aliiſque compluribus magiſtratibus. Pauloposſt accitum Athanaſium a Synodo, præſentes ſycophantæ, primum de linea veſte accuſarunt. Sed eam calumniam Apis & Macarius presbyteri Alexandrini, qui Nicomediæ erant, exſtinxere Imperatorem docentes falſa illa eſſe quæ contra Athanaſium dicerentur. Quare accuſatores Imperator litteris ſuis perſtrinxit, juſſitque Athanaſium ſe adire. Statim ergo ſub initium diſquiſitionis, traditis imperialibus litteris, Deo rem ita diſpenſante, in anxietatem Euſebius & ſocii redacti ſunt. Cum igitur hac in parte excidiſſent accuſatores, ad accuſationes contra Macarium vertuntur.

4. Et primum quidem Athanaſius ille magnus Euſebium & ſocios, utpote ſibi inimicos, jure recuſabat. Hinc poſtulabat comprobari, num accuſator Iſchyras presbyter eſſet. Ita enim accuſatione ſcriptum erat: ſed Macarii cauſa in medium adducta eſt. Cum autem infirma argumenta eſſent, intermiſſa fuit interrogatio, ut quidam in Mareotem concederent, ut ipſo in loco ambigua diſquirerent. Ut vidit autem Athanaſius illos mitti, quos recuſaret ipſe, Theognium, Marin, Theodorum, Macedonium, Urſacium, exclamavit, dolo fraudeque res peragi, nec æquum eſſe, in vinculis manere Macarium presbyterum, dum accuſator cum inimicis abiret, rem &

A διὰ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίᾳ τιμῆσαι, εἰ κατηγορίαν ἐνστήσασθαι κατὰ τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου ἀναδέξηται. ὁ δὲ (1) κοινοῖ ταῦτα, ὅτι Μακάριος ὁ πρεσβύτερος ἀποσταλεὶς, φησὶν, παρὰ Ἀθανασίου, ἔφοδον ποιήσας τῇ ἐκκλησίᾳ ἡμῶν, καὶ εἰσπηδήσας εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἀνατρέψας μὲν τὴν τράπεζαν τὴν ἁγίαν, καὶ ποτήριον δὲ κατεάξας μυστικόν· καὶ ὅτι τὰ ἱερὰ βιβλία κατέκαυσεν.

3. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν βασιλέα ἀναδιδάσκουσιν οἱ περὶ Εὐσέβιον, εἰς ὀργὴν κινοῦντες αὐτὸν κατὰ Ἀθανασίου, καὶ ὅτι τὸ θεῖον γράμμα λαβὼν ὠλιγώρησε, καὶ Ἄρειον οὐκ ἐδέξατο. ὡς ἀκούσαντα τὸν βασιλέα τὰ κατὰ Ἀθανασίου λεγόμενα εἰς ὀργὴν τραπῆναι, ὥ- B στε προστάξαι πάλιν σύνοδον συγκροτηθῆναι. ὁ γὰρ, εἰ καὶ τὸν τῆς εὐσεβείας τόνον εἶχεν ἀχαλίνωτον, ἀλλὰ διὰ τὸ νομίζειν ἀδικεῖσθαι τοὺς ἐναντίους, ὡς κριτὴς δίκαιος ἠνέσχετο πάλιν ταύτης τῆς ἐνοχλήσεως· ὡς δὲ ἐπὶ τὰ ἐγκαίνια Ἱεροσολύμων σχεδὸν πάντες συνῆσαν οἱ ἐπίσκοποι, γράφει καὶ περὶ τοῦ γυμνασθῆναι τὰ κατὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου λεγόμενα· (2) ὁμοίως δὲ περὶ Ἀρείου ὑπομιμνήσκων, ἵνα ἀκριβῶς ἐπισκέψωνται, εἰ ἄρα, καθὼς λέγει, ὁ Ἄρειος τῆς ὀρθῆς ὢν πίστεως, φθόνῳ τῆς διαιρέσεως ὑπέστη· καὶ εἰ μὲν ὁ φθόνος αἴτιος ᾖ, ἵνα σπουδάσωσιν αὐτοὺς ἑκατέρους πρὸς ἀλλήλους συνάψαι. C εἰ δὲ πλαστῇ τινι μεταμελείᾳ κέχρηται ὁ Ἄρειος, καταλάβοι τὴν Ἀλεξάνδρειαν, κἀκεῖ περὶ τούτου κρίνοιτο. ᾤετο δεῖν πάρεργον πρότερον ἐν τῇ Τύρῳ συναχθέντας τοὺς ἐπισκόπους, τὰ κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον γυμνασθῆναι, καὶ τὰ κατὰ Ἄρειον προσέταξεν, ὅπως ἂν ἐκ ποδῶν γενομένης πάσης ἀπεχθείας, εἰρηνικώτερον τὰ ἐπιβατήρια τῆς ἐκκλησίας ἐπιτελέσωσιν, καθιεροῦντες αὐτὴν τῷ θεῷ. τριακοστὸν δὲ ἦν τοῦτο ἔτος τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου. παρῆσαν δὲ ἐπὶ τὴν Τύρον ἐκ διαφόρων πόλεων ἐπίσκοποι ἑξήκοντα, Διονυσίου τοῦ ὑπατικοῦ συναγαγόντος αὐτούς. ἤγετο δὲ D Μακάριος ὁ πρεσβύτερος ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας σιδηροδέσμιος διὰ στρατιωτικῆς χειρός. συνεδρεύσαντος καὶ τοῦ ἄρχοντος τῆς ἐπαρχίας, καὶ ἑτέρων πλειόνων ἐν τέλει ὄντων, μετ' οὐ πολὺ ἐκαλεῖτο πρὸς τὴν σύνοδον Ἀθανάσιος, καὶ παρόντες οἱ συκοφάνται, πρῶτον μὲν τὰ περὶ τοῦ λινοῦ ἐσθῆτος διέβαλλον. ἀλλὰ ταύτην μὲν τὴν διαβολὴν, Ἄπις καὶ Μακάριος πρεσβύτεροι τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως τῇ Νικομηδείᾳ τότε τυχόντες ἐπιδημοῦντες, ἀπέσβεσαν, ψευδῆ τὰ λεχθέντα κατὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου εἶναι τὸν βασιλέα διδάξαντες. διὸ τοὺς μὲν κατηγόρους ὁ βασιλεὺς διὰ γραμμάτων καθήψατο. Ἀθανάσιον δὲ (3) πρὸς αὐ- E τὸν ἐλθεῖν προσέταξεν. εὐθέως οὖν ἐν ἀρχῇ τῆς ἀκροάσεως, τῶν βασιλικῶν γραμμάτων ἀποδοθέντων, τοῦ θεοῦ ταῦτα προδιατρεψάντος, εἰς ἀγωνίαν οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ οἱ σὺν αὐτῷ φατριάσαντες κατέστησαν. τούτου οὖν τοῦ μέρους ἐκπεσόντες οἱ κατήγοροι, ἐπὶ τὰς κατὰ τοῦ Μακαρίου κατηγορίας ἐτράποντο.

4. Καὶ πρῶτον μὲν Ἀθανάσιος ὁ μέγας νομίμως τοὺς περὶ Εὐσέβιον ὡς ἐχθροὺς παρεγράφετο. ἔπειτα δείκνυσθαι, εἰ ὁ κατήγορος Ἰσχυρᾶς ἀληθῶς πρεσβύτερος εἴη. οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατηγορίᾳ ἐνεγέγραπτο. τούτου δὲ οὐδένα λόγον οἱ κριταὶ ἐποιοῦντο, ἀλλ' εἰσήχθη μὲν ἡ κατὰ Μακαρίου δίκη· ἀπορησάντων F δὲ τῶν ἐλέγχων, ὑπέρθεσιν ἐλάμβανεν ἡ ἀκρόασις, ἐφ' ᾧ τινας ἀπαγαγεῖν ἐπὶ τὸν Μαρεώτην, ἵνα ἐπὶ τῶν τόπων ζητηθείη τὰ ἀμφίβολα. ὡς δὲ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος πεμπομένους εἶδεν, οὓς παρεγράψατο, Θέογνιν, Μάριν, Θεόδωρον, Μακεδόνιον, Οὐρσάκιον, ἐβόα συναρπαγὴν εἶναι καὶ δόλον τὰ γινόμενα. οὐδὲ γὰρ δίκαιον εἶναι, Μακάριον μὲν τὸν πρεσβύτερον ἐν δεσμοῖς εἶναι· τὸν δὲ κατήγορον ἅμα τοῖς ἐχθροῖς ἀπιέναι· ἐφ' ᾧ τε ὁ

(1) Palat. κοινοῖ.
(2) Palat. ὁμοίως καί. Infra idem, τῆς ὀρθῆς ὄντος πίστεως ὤν.
(3) Sic Palat. Editi vero, παρ' ἑαυτόν.

τε ἐκ μονομεροῦς (1) πρᾶξιν ὑπομνημάτων ποιήσασθαι. ταῦτα βοῶντος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, καὶ διαμαρτυρομένου τὸ κοινὸν τῆς συνόδου, καὶ Διονύσιον τὸν ὑπατικόν, ὡς ἄλλον μηδένα λόγον αὐτὸν ποιεῖσθαι, αὐτόθι διαλιπὼν ἀναχωρεῖ, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἀνέδραμεν. οἱ μὲν οὖν ἀποσταλέντες εἰς τὸν Μαρεώτην, ποιήσαντες ἐκ μονομεροῦς ὑπομνήματα, καθὼς ἐβούλοντο, ἧκον· ἡ δὲ σύνοδος πρῶτον μὲν ἐρήμην τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καταδικάζουσιν· ὡς δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ πεπραγμένα συνέφθασε, καθαίρεσιν ἐψηφίσαντο Ἀθανασίου, πολλὰ ἐν τοῖς καθαιρετικοῖς (2) αὐτὸν λοιδορήσαντες. εὐθύς τε ὡς εἶχον ἐκ τοῦ Τύρου σπουδαίως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύοντο, ἐπὶ τῇ καθιερώσει τῆς νέας Ἱερουσαλήμ· ἐλθόντες τε ἐκεῖσε δέχονται τὸν Ἄρειον, οἱ καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ Νίκαιαν συνόδου, προσποιητῶς εἰς τὸ ὁμοούσιον ὑπογράψαντες, φημὶ δὲ οἱ περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον. οἱ δὲ τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀπεστράφησαν τὸν Ἄρειον, ὁρίσαντες ἐπὶ τῇ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν συνόδῳ (3) αὐτὸν ἀπολογεῖσθαι, ἐν ᾗ καὶ ἀφηγούμενος ἑάλω. αὐτῶν δὲ ὄντων ἐν τούτοις, ἐπικαταλαμβάνει ἕτερα γράμματα τοῦ βασιλέως, σημαίνοντα Ἀθανάσιον μὲν ἥκειν πρὸς αὐτόν· αὐτοὺς δὲ παρεῖναι ὡς τάχιστα εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν.

Ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως. Νικητὴς Κωνσταντῖνος, σεβαστός, τοῖς ἐν Τύρῳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις.

Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας συνόδου μετὰ θορύβου καὶ χειμῶνος κριθέντα· δοκεῖ δέ πως ὑπό τινος ταραχώδους ἀταξίας ἡ ἀλήθεια διεστράφθαι ὑφ' ὑμῶν, δηλαδὴ διὰ τὴν πρὸς τοὺς πλησίον ἐρεσχελίαν, (4) ἣν ἀήττητον εἶναι βούλεσθε, τὰ τῷ θεῷ ἀρέσκοντα μὴ συνορῶντες. ἀλλ' ἔσται τῆς θείας προνοίας ἔργον, καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης, καὶ τὰ φανερῶς ἁλόντα διασκεδάσαι, καὶ ἡμῖν διαρρήδην ἐνδεῖξαι, εἴ τινα τῆς ἀληθείας αὐτόθι συνελθόντες ἐποιήσασθε φροντίδα, καὶ εἰ τὰ κεκριμένα χωρίς τινος χάριτος καὶ ἀπεχθείας ἐκρίνατε. τοιγαροῦν ἐπειγομένως πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐμὴν ἐλθεῖν εὐλάβειαν βούλομαι, ἵνα τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκρίβειαν δι' ὑμῶν αὐτῶν παραστήσητε· καὶ τὰ ἑξῆς.

5. Ταῦτα τὰ γράμματα εἰς ἀγῶνα τοὺς ἐν τῇ συνόδῳ κατέστησε. διὸ οἱ μὲν πλείους ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν· οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον καὶ Θεόγνιον, καὶ τοὺς λοιποὺς (5) τέως ἐχρόνιζον αὐτόθι, παρέλκοντες ἀκαίρως τὸν καιρόν, ἔγραφον δὲ τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ, ἄκοντας ἐπέχεσθαι ἐπειγομένους ἐξορμᾶν πρὸς αὐτόν. ἐν δὲ τῷ μεταξύ, ἀποδύονται καὶ τὸ ἕτερον ἔγκλημα τὸ περὶ τοῦ χρυσίου τοῦ πρὸς Φιλούμενον. ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, συνίστησιν ἑαυτὸν κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως ἐν Ψαμαθίῳ προαστείῳ τῆς Νικομηδείας. * διὸ καὶ βραδυνόντων τῶν περὶ Εὐσέβιον μετὰ τιμῆς αὐτὸν ἀπέστειλεν ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, γράψας τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος αὐτῶν Ἀθανάσιος ψευδῶς διεβέβληται. ἐν δὲ τῷ (6) ἐπανάγεσθαι τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ συγκροτεῖσθαι τοὺς κατὰ τὸν Ἄρειον, πολλὴ ἦν καὶ τοῦ πλήθους συνέλευσις καὶ ἐλπίς, ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ ἐκβάσει συμπεπηγμένη· μάλιστα πάλιν ὁρώντων τὰ τοσούτων ἐπισκόπων κριθέντα διασαλευόμενα. ὁρῶν δὲ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος αὖθις ταραττομένην τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ πᾶσαν Αἴγυπτον, οὐ παρεσιώπησεν· ἀλλὰ φανερὸν ταῖς βασιλικαῖς ἀκοαῖς

* τούτοις ἀρεσθείς.

commentarios altera abſente parte edituris. Hæc clemente ſancto Athanaſio, ac communem Synodum, & Dionyſium conſulem in teſtes compellante; ut advertit, nullam eos geſtorum rationem habere, illis relictis abſceſſit, & ed Imperatorem properavit. Qui porro miſſi in Mareoten fuerant, cum altera abſente parte, arbitratu ſuo rem geſſiſſent, remigrarunt: Synodus vero primum Athanaſium deſertæ cauſæ damnavit. Ubi eutem ceceſſere quæ in Mareote geſta fuerant; tum Athanaſii depoſitionem decernunt, multis eum convitiis in ſcriptis ſuis onerantes. Tum quam celerrime Jeroſolymam conceſſere, ad novæ Jeroſolymæ dedicationem. Iſthuc porro occurrentem Arium admittunt, qui in Nicæna Synodo, conſubſtantiali ſimulate ſubſcripſerant; Euſebius videlicet Nicomedienſis & ſocii. Qui vero orthodoxæ fidei erant, Arium averſati ſtatuere, audiendum illum eſſe in Alexandrina Synodo, quo illum conceſſiſſe deprehenſum fuerat. Cum hæc ita ſe haberent, eccedunt aliæ litteræ Imperatoris, jubentes Athanaſium accedere, ipſoſque Conſtantinopolim quam maturrime ſe conferre.

Epiſtola Imperatoris. Victor Conſtantinus Auguſtus Epiſcopis Tyri congregatis.

Equidem ignoro quænam ſint a veſtra Synodo turbulenter ac tumultuoſe judicata: veritas quippe tumultu ac confuſione quadam oppreſſa videtur a vobis, ſcilicet ob mutuam veſtram contentionem, quam invictam vultis, quæ Deo placent minime ſpectantibus. Sed erit illud divinæ providentiæ opus, iſtiuſmodi diſcordiæ mala, manifeſto deprehenſa diſſipare, nobiſque palam facere ſi qua vobis fuerit iſthic congregatis veriteris cura, & ſi judicia veſtra citra gratiam ullam vel odium lata fuerint. Quocirca vos omnes quamprimum pietatem noſtram convenire volo, rerum a vobis geſtarum accurate rationem coram reddituros, &c.

5. Hæ litteræ, homines in Synodo coactos ad anguſtias redegere. Quamobrem plures domum regreſſi ſunt: Euſebius, vero, Theognis & reliqui, aliquantum ibi cunctati ſtudio extrahebant tempus; litteris autem ſuis piiſſimo Imperatori ſignificarunt, invitos ſe detineri quominus ipſum edirent. Interea eutem, aliud proferſtur crimen de auro ad Philumenum miſſo. Sanctus Athanaſius ſiſtit ſe in conſpectum Imperatoris in Pſammathie ſuburbano Nicomediæ. Quare cunctantibus Euſebienis cum honore illum Alexandriam remiſit, ſcribens Alexandrinæ Eccleſiæ Epiſcopum eorum Athanaſium falſo fuiſſe accuſatum. Cum autem adveniſſet Alexandriem ſanctus Athanaſius, congregatique eſſent qui Ario faverent, frequens erat populi concurſus, & ſpes, circa hujus negotii exitum: cum maxime viderent ea quæ a tot Epiſcopis decreta eſſent divexari. Cum porro adverteret Athanaſius iterum tumultu repleri Alexandriam Ægyptumque totam, non reticuit, ſed ad Imperatoris aures retulit. Cum autem Imperator audiviſſet,

(1) Palat. πρᾶξιν ἐκ μονομερῶν. Infra idem τὸ κοινὸν τῆς συνόδου.
(2) Sic Palat. Editi vero, αὐτόν.
(3) Palat. αὐτῷ.

(4) Hæc, ἣν ἀήττητον, deſunt in Palat.
(5) Τέως deeſt in Palat. Infra idem, τῷ εὐσεβεστάτῳ βασ.
(6) Palat. περαιοῦσθαι.

ſet, Arii ſententiam iterum prave detortam fuiſſe, accitum denuo illum Conſtantinopolim venire juſſit, rationem redditurum de iis quæ commovere aggreſſus eſſet. Arius vero cum Alexandria ad comitatum duceretur, congreſſus Cæſareæ cum Euſebio, Theognio, Mari & reliquis aſſeclis, cum narraſſet ea quæ ſeſe ſpectarent, plurimiſque diebus verſatus cum illis, eorum uſus conſiliis; alias una cum illis in Athanaſium conſuere calumnias in animum induxit. Tum præmiſſus ab illis ad Imperatorem Arius, profectus eſt cauſam propugnaturus. Euſebiani vero Conſtantinopolim iterum profecti, ut pacti erant contra Athanaſium, omnem lapidem moventes, quod dicitur, ut epiſcopatu eum pellerent. Acciti namque ab Imperatore, & interrogati ab eo de actis in Synodo; reſpondent: Non tanta nobis, Imperator, de prioribus Athanaſio illatis cura eſt; quanta de ſacra menſa ſubverſa & de myſtico poculo confracto; inſuperque quod interminatus ſit ſe impediturum frumenti commeatum Alexandria Conſtantinopolim vehi ſolitum. Ajebantque hæc Athanaſii dicta audiviſſe, Adamantium, Anubionem, Arbethionem & Petrum Epiſcopos, a quibus convictus, in omnibus reus deprehenſus, judicium ſubterfugiſſet Athanaſius. Sic igitur circumventus Imperator, atque in iram verſus, exſilio mulctat Athanaſium, Treviros in Gallias abire juſſum. Ajunt autem quidam, id egiſſe Imperatorem animo pacis Eccleſiaſticæ conciliandæ; quandoquidem Athanaſius communionem cum Arianis prorſus averſaretur. Tumultu itaque ac ſeditione non minima concitata, non ſolum Alexandriæ ſed etiam per univerſam Ægyptum, hominum ſcilicet lugentium Epiſcopum ſuum; rurſum quaſi ex receſſibus emergentes Ariani, totam commovere civitatem, evomentes peſtifera illa & exitioſa Arii dogmata, atque peſtis inſtar ingruentes hominibus a ſe deceptis.

6. Dum autem humanæ cogitationes in hiſce rebus incumberent, finem vivendi facit Conſtantinus in quodam Nicomediæ ſuburbio, cum annos unum ſupra triginta Imperium tenuiſſet, totumque ejus vitæ tempus ſexaginta quinque annis abſolutum eſt. Succeſſores filios reliquit, tradito teſtamento atque in manibus depoſito cuidam presbytero cum Ario ſentienti, mandans ut Conſtantino cognomini traderet illud. Multis igitur quærentibus an edidiſſet teſtamentum: cunctabatur presbyter, nactus conſilii ſocios Eunuchos ſacri cubiculi. Paulopoſt advenit Conſtantius, clamque ipſi presbyter teſtamentum tradit, unam ſtatim ab eo rogans gratiam, ut cum Ario ſentiret. Defuncto itaque Imperatore Conſtantino, Euſebius Nicomedienſis & ſocii, tempus ſe nactos opportunum rati, Arii hæreſin firmare ſtudebant. Quod ex voto ceſſurum ſperabant, dum ab exſilio Athanaſius non remigraret. Hæc autem moliebantur opera uſi presbyteri illius. Qui teſtamenti traditi beneficio, ſeſe ingerens in Palatium, Imperatoris præpoſitum, nomine Euſebium induxit,

A κατέσχηκεν. ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς (1) ἐπύθετο διεστράφθαι πάλιν τὴν Ἀρείου γνώμην, μεταπέμπεται αὖθις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἥκειν αὐτὸν ἐκέλευσε, λόγον δώσοντα ὧν ἀνακινεῖν (2) ἐπεχείρει. ὡς δὲ ἤγετο πάλιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τὸν κομιτᾶτον ὁ Ἄρειος, συμβαλὼν ἐν Καισαρείᾳ τοῖς περὶ Εὐσέβιον, καὶ Θεόγνιον, Μάριν, καὶ τοὺς λοιποὺς (3) συνεργοὺς, διηγησάμενος τὰ καθ' ἑαυτὸν, ἐπὶ πλείους τε ἡμέρας συμφατριάσας αὐτοῖς, καὶ συμβούλοις χρησάμενος (4) αὐτοῖς, ἑτέρας πάλιν συκοφαντίας κατὰ Ἀθανασίου ῥάπτειν προεθυμήσατο. καὶ προπεμφθεὶς ὑπ' αὐτῶν ὁ Ἄρειος πρὸς τὸν βασιλέα, ᾤχετο
B ἀπολογησόμενος. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον αὖθις ἐπανελθόντες ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἷα συνέθεντο κατὰ Ἀθανασίου· τὸ δὴ λεγόμενον, πάντα λίθον κινοῦσι, (5) τοῦ ἐξωθῆσαι αὐτὸν τῆς ἐπισκοπῆς. μετακληθέντες γὰρ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ ἐρωτώμενοι ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῶν πεπραγμένων ἐν τῇ συνόδῳ, ἔφασαν· οὐχ οὕτω, βασιλεῦ, σπουδὴν πεποιήμεθα περὶ τῶν προτέρων, ὧν εἰσήγετο Ἀθανάσιος, ὅσον περὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τῆς ἀνατραπείσης, καὶ περὶ τοῦ μυστικοῦ ποτηρίου τοῦ κατεαγότος, ἔτι τε καὶ ὡς ἀπειλεῖ κωλύσειν παραπεμφθῆναι τὸν σῖτον τὸν ἐξ ἔθους ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν
C κομιζόμενον. καὶ τούτων λεγομένων ἀκηκοέναι Ἀθανασίου Ἀδαμάντιον, Ἀνουβίωνα, Ἀρβεθίωνα, Πέτρον, τοὺς ἐπισκόπους, ὑφ' ὧν ἐλεγχθεὶς, (6) φωραθείς τε ἐπὶ πᾶσιν, ἀπέδρα τὴν κρίσιν ὁ Ἀθανάσιος. οὕτω γοῦν συναρπαγεὶς ὁ βασιλεὺς, καὶ εἰς ὀργὴν ἐκ τούτων, ἐξορίᾳ ὑποβάλλει τὸν Ἀθανάσιον, εἰς Γαλλίας αὐτὸν (7) ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ διακελεύσας. φασὶ δέ τινες τοῦτο πεποιηκέναι τὸν βασιλέα, σκοπῷ τοῦ ἑνωθῆναι τὴν ἐκκλησίαν. ἐπειδὴ Ἀθανάσιος παντὶ κοινωνῆσαι τοῖς περὶ τὸν Ἄρειον ἐξετρέπετο. θορύβου οὖν καὶ στάσεως οὐ τῆς τυχούσης κατειληφυίας, οὐ μόνον τοὺς Ἀλεξανδρεῖς, ἀλλὰ καὶ
D πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον· ὀδυρομένων δὲ περὶ τοῦ σφῶν ἐπισκόπου, ἀνεφύοντο πάλιν, ὥσπερ ἐκ μυχῶν τινων, οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, καὶ διεσπείροντο πᾶσαν τὴν πόλιν, ἐξερευγόμενοι τὰ φθοροποιὰ καὶ θανατηφόρα Ἀρείου δόγματα, καὶ λοιμοῦ δίκην ἐνσκήπτοντες τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀπατωμένοις.

6. Ἀλλὰ τούτοις ἐνασχολουμένων (8) τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν, ὁ Κωνσταντῖνος τέλος ὑπομένει τοῦ βίου ἔν τινι προαστείῳ Νικομηδείας, ἓν καὶ τριακοστὸν ἔτος διαρκέσας ἐπὶ τῆς βασιλείας. ὁ δὲ πᾶς τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνος, ἐν ἑξηκονταπέντε ἔτεσιν
E διαλλάξας διαδόχους τοὺς υἱοὺς καταλιπὼν, παραδοὺς τὴν διαθήκην πρεσβυτέρῳ τινὶ ἐνδιαθέτῳ τὰ Ἀρείου φρονοῦντι, εἰπὼν Κωνσταντίνῳ τῷ ὁμωνύμῳ ἀποδοθῆναι αὐτήν. πολλῶν γοῦν διαπυνθανομένων εἰ πεποίηται διαθήκην, διαμελλήσας ὁ πρεσβύτερος, ἔχων συμμύστας (9) τοὺς εὐνούχους τοῦ ἱεροῦ κοιτῶνος· παραγίνεται δὲ μικρὸν ὕστερον ὁ Κωνστάντιος, καὶ κρύβδην αὐτῷ δίδωσι τοῦ πατρὸς τὴν διαθήκην ὁ πρεσβύτερος, μίαν εὐθὺς χάριν αὐτῷ αἰτῶν τὰ Ἀρείου φρονεῖν. τελευτήσαντος τοίνυν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας ἅμα τοῖς σὺν
F αὐτῷ, καιροῦ δεδράχθαι εὐκαίρου νομίσαντες, τὰ Ἀρείου (10) συνιστᾶν ἐσπούδαζον. περιέσεσθαι δὲ τούτου ἤλπιζον, ἐὰν μὴ ἀναχωρήσῃ τῆς ἐξορίας ὁ Ἀθανάσιος. ταῦτα δὲ κατεσκεύαζον συνεργῷ χρώμενοι τῷ πρεσβυτέρῳ, ὃς χάριν τῆς διαθήκης ὑποδὺς πάλιν, ἐν τοῖς βασιλείοις τὸν πραιπόσιτον τοῦ βασιλέως, τοὔνομα Εὐσέβιον,

σαν-

(1) Sic Palat. & ſic legit vetus interpres. Editi vero, ἐπείθετο.
(2) Palat. ἐπεχείρει.
(3) συνεργοὺς deeſt in Palat.
(4) Ita Palat. Editi vero, αὖθις.
(5) Palat. τὸ ἐξωθῆσαι.
(6) φωραθεὶς deeſt in Pal.
(7) Palat. ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ pro ἐν Τριβέροις.
(8) Hæc, τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν, deſunt in Pal.
(9) τοὺς εὐνούχους deeſt in Pal.
(10) συνιστᾶν ἐσπούδαζον Palat.

συνδιδόναι τῇ Ἀρείου δόξῃ συνέπεισεν. ἐκ δὲ τούτου καὶ οἱ λοιποὶ τῶν εὐνούχων τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἐπείσθησαν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γαμετὴ διὰ τῶν εὐνούχων καὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἀποπλανηθεῖσα, τῇ αὐτῇ δόξῃ προστίθεται. μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ὑπήχθη τῷ αὐτῷ φρονήματι, παραχρῆμά τε κελεύει τὰ Ἀρείου συστῆναι, καὶ πάντας τὰ δόγματα αὐτοῦ τοὺς ἐπισκόπους ἡμῶν καταδέξασθαι. κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον τὸν νοητὸν, ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐπίσκοπος τῆς Ἱεροσολύμων ἐκκλησίας ἡγεῖτο, καὶ Ἀλεξανδρείας ὁ μέγας Ἀθανάσιος· (1) ἐν δὲ τῇ ἐξορίᾳ διῆγεν· τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλέξανδρος καθὼς ἐν τοῖς Ἀθανασίου γράμμασιν ἀνέγνωμεν. Εὐσέβιος δὲ ὁ Νικομηδείας ἔχων συνεργὸν τὸν εἰρημένον πρεσβύτερον, μηχανᾶται τὸν Ἄρειον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀκούεσθαι, οἰόμενος ῥᾷστα περιέσεσθαι Ἀθανασίου, ἐπ' ἀλλοδαπῆς γενομένης τῆς ζητήσεως, τῇ αὐθεντίᾳ τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν ἐκεῖσε συνερχομένων, τὰ Ἀρείου δῆτα (2) φρονούντων. ἀλλ' ὁ μὲν Ἄρειος ὄργανον ὢν τοῦ διαβόλου καὶ σκεῦος αὐτοῦ κατηρτισμένον, φανταζόμενος τὰς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας διαρπάζειν, τέλος ἄξιον ἀπηνέγκατο τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ, ταῖς εὐχαῖς τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐν (3) ἀφεδρῶνι τῆς βασιλίδος πόλεως τῶν σπλάγχνων αὐτοῦ κατασπασθέντων. ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον Ἀρείου, χρόνου βραχέος διελθόντος, Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας πάλιν, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, διὰ τῶν συνεργούντων αὐτοῖς εὐνούχων, ταράττειν τοὺς τῇ ὀρθοδοξίᾳ προσκειμένους ἐπεχείρουν, ἕρμαιον ἡγούμενοι τὴν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἀπουσίαν, καὶ σπουδάζοντες τῆς αὐτῶν δόξης ὁμόφρονα ἐπίσκοπον ἐγκαθιστᾷν τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις προέτρεχε βραβεύουσα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. ταῦτα γὰρ αὐτῶν διανοουμένων, ἔφθασεν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐπανελθεῖν ἀπὸ τῆς ἐξορίας ὠχυρωμένος βασιλικοῖς γράμμασι παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ υἱοῦ τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου ἀπὸ τῆς δύσεως γραφεῖσι τῷ λαῷ Ἀλεξανδρείας, ἅπερ ἔχει οὕτως.

A ut Arii doctrinam tueretur. Hinc alii Eunuchi ad eamdem ſentiendam inducebantur. Quin immo ipſa Imperatoris uxor per Eunuchos ac presbyterum decepta, eidem doctrinæ adjungitur. Nec multum poſtea ipſe Imperator in eamdem ſententiam deductus eſt: ac ſtatim mandat, ut Arii hæreſis firmaretur, omneſque Epiſcopi noſtri ejus doctrinam vel inviti cogerentur amplecti. Dum hæc ſpiritalis tempeſtas agitaretur præerat Jeroſnlymitanæ Eccleſiæ Maximus epiſcopus, Alexandrinæ magnus Athanaſius, qui in exſilin age-
B bat; Conſtantinopolitanæ vero Alexander, ut in quibuſdam Athanaſii ſcriptis legimus. Euſebius autem Nicnmedienſis, ſocium habens ſupra dictum presbyterum, nperam dat ut Arius Conſtantinnpoli andiatur, ratus facile ſuperatum iri Athanaſium, ſi in peregrina urbe quæſtio haberetur, auctoritate ſcilicet Imperatoris, aliiſque eo convenientibus Arianice ſentientibus. Sed Arius cum eſſet inſtrumentum diaboli: & vas ejus paratum, cum cngitaret Dei Eccleſias diripere, condignum
C retulit facinorum finem. Precibus namque ſancti Alexandri Epiſcopi Conſtantinopolitani, in latrinis Imperatoriæ urbis, viſcera ejus avulſa ſunt. Sed etiam poſt Arii mortem, parvo elapſo tempore, Euſebius Nicomedienſis & ſocii ejus, Eunuchorum ſibi addictnrum opera, quotquot rectæ doctrinæ adhæreſcerent perturbare aggreſſi ſunt, lucrum ſibi exiſtimantes ſancti Athanaſii abſentiam, ac ſtudentes ſuæ ſententiæ Epiſcopum
D in Alexandrina Eccleſia conſtituere. Sed Dei gratia præoccupavit eos, veritati præmium adjudicans. Hæc enim illis cogitantibus, magnus Athanaſius ab exſilio regreſſus eſt, Imperatoriis munitus litteris ex Occidente ſcriptis a Conſtante filin beatæ memoriæ Conſtantini, ad populum Alexandrinum, hiſce verbis.

Νικητὴς (4) Κωνσταντῖνος, τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ λαῷ πόλεως Ἀλεξανδρείας.

Victor Conſtantinus, Catholicæ Eccleſiæ & populo urbis Alexandriæ.

Οὐδὲν τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποπεφευγέναι γνῶσιν οἶμαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην, πρὸς καιρὸν εἰς τὰς Γαλλίας ἀπεστάλθαι· ἵνα ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῶν αἱμοβόρων αὐτοῦ καὶ πολεμίων ἐχθρῶν, εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμενε, ἀνήκεστα ὑποστῇ. πρὸς τὸ διαπαῖξαι τοίνυν ταύτην, ἀφῃρέθη τῆς φάρυγγος τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν. διὰ τοῦτο ὑπ' ἐμοὶ μὲν διάγειν κεκέλευσται, ὥστε μηδὲν αὐτῷ τῶν ἀναγκαίων ἐλλεῖψαι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἡ ἀοίδιμος αὐτοῦ ἀρετὴ, ταῖς θείαις πεποιθυῖα βοηθείαις, καὶ τὰ τραχύτερα ἄχθη φέρει ἀλύπως. καὶ ὁ δεσπότης ἡμῶν ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντῖνος ὁ σεβαστὸς ὁ ἐμὸς πατὴρ, τὸν αὐτὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ παρασχεῖν ἐβούλετο. ὅμως ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ προληφθεὶς πρὸ τοῦ τὴν εὐχὴν πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγησάμην τὴν προαίρεσιν τοῦ τῆς θείας μνήμης βασιλέως διαδεξάμενος πληρῶσαι. ὅσης ἐπειδὰν τῆς ὑμετέρας τύχῃ προσόψεως, ἴσως παρ' ἐμοῦ αἰδοῦς τετύχηκε γνώσεσθε. καὶ οὐ θαυμαστὸν, εἴ τι δ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ (5) πεποίηκα. καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἦγε τοῦ ὑμετέρου πόθου

Nec ſacræ mentis veſtræ notitiam præteri-
E iſſe arbitror, ideo Athanaſium adorandæ legis interpretem, in Gallias ad quoddam tempus miſſum fuiſſe, ut ne immanium ejus hoſtium feritas, quæ in periculum ſacri illius capitis imminebat, eorumdemque improborum perverſitas ad nefaria ſuſtinenda eum cogeret. Ad eam igitur eludendam, ex faucibus adorientium ſe virorum eſt ereptus. Quamobrem ſub me degere juſſus eſt, ut in nullo ſibi neceſſario deficeret. Tametſi ejus præclara virtus divinis freta auxiliis, graviores calamitates fert libentiſſime. Dominus porro
F noſter beatæ memoriæ Conſtantinus Auguſtus pater meus, eumdem religioſiſſimum Epiſcopum ſuis ſedibus reſtituere parabat. Quia tamen humana ſorte præoccupatus, antequam votum impleſſet ſuum ex hac vita migravit, conſentaneum exiſtimavi divæ memoriæ Imperatoris propoſitum hæreditate acceptum exſequi. Pnrro Athanaſius quantæ mihi venerationi fuerit cum ad conſpectum venerit veſtrum agnoſcetis. Nec mirum eſt ſi quid ejus gratia fecerim: ad hoc enim deſiderii veſtri

(1) Palat. ὢν ἐν τῇ ἐξορ.
(2) Palat. φρονῶν. Editi, φρονούντων.
(3) Palat. ἀφεδρῶνι.
(4) Sic Palat. Editi vero Κόνστας, male.
(5) Palat. πεποίηκα.

imago & tanti viri dignitas animam meam concitavit atque commovit. Divina vos providentia conſervet, fratres dilecti.

7. His confiſus litteris Athanaſius, Alexandriam venit, eumque libentiſſime excepit populus Alexandrinus. Quotquot autem iſthic Ariani erant, conventicula cogebant adverſus illum; unde frequentes ortæ ſeditiones anſam Euſebianis dedere, virum apud Imperatorem calumniandi: quod nullo Epiſcoporum conventu id decernente, ſuo ipſe motu remigrans occupaſſet Eccleſiam: eo uſque calumnias illi ferebant. Ac rurſum memorati homines Imperatoris aures obtundentes, inconſiderato furore concitant illum, ut exſilium decernat in Athanaſium; veriti, ne ſi patris propoſitum ſequeretur, vellet de fide edoceri, ipſique in periculum venirent. In tantum itaque furorem improbitate ſua deducti ſunt, ut mortui cujuſdam manum nacti, dicerent, eam ab Athanaſio ad veneficia fuiſſe uſurpatam: ſeque noſſe cujus eſſet: affirmabant quippe eam Arſenio cuidam viro, ab Athanaſio fuiſſe abſciſſam. Qua de cauſa Imperator, nequaquam decrevit exſilium contra ſanctum Athanaſium; ut ſperabant Ariani, rati ſe humanius quidpiam poſtulare, quam ſi capitis accuſationem ſcriberent, clerici cum eſſent; ſed juſſit perquiſitionem haberi, qua Athanaſio liceret ſeſe defendere. Mandat ergo Archelaum familiarem ſibi & domeſticum virum, mittitque Tyrum, ut una cum Phœnices præfecto cauſam cognoſceret. Tyri ergo degebat ſanctus Athanaſius, exſpectans illos de veneficio accuſatores. Mora autem & cunctatio fuit, ut cauſabantur illi, quo Alexandria accedere poſſent ii, qui flagitii teſtes oculati fuiſſent, & ipſum noſſent Arſenium: at ut ex conſequentibus cogitare licet, id divina providentia factum eſt. Erat enim Arſenius Alexandrinæ eccleſiæ lector, quem ob turpe facinus pœnas daturum beatus Athanaſius, ut liberaret, ad fugam hortatus fuerat. Rati ergo nequaquam compariturum Arſenium, utpote reum; ad fidem auditoribus faciendam, pronuntiato Arſenii nomine, crimen intentabant in Athanaſium. Pervenit ad Arſenium fama, quod ejus cauſa Athanaſius Epiſcopus, Tyri in ſuſpicionem magiæ veniret, beatumque miſeratus virum Arſenius, atque accepti beneficii gratiam referre peroptans, nihilque ſuum curans periculum, Tyriorum in civitatem venit e fuga reverſus; potius eſſe ducens mori ſe, quam totum orbem terrarum ob tantum virum offendi. Cum veniſſet Tyrum, Athanaſio clam ſe ſiſtit, qui conſilium dat illi, ut ne ante judicium ſeſe multis exhiberet; ne quod illi malum inferrent adverſarii, neve ſi per tempus liceret, ſtuderent ſolvere iſtam contra ſanctum Athanaſium accuſationem de veneficio. Manet igitur ibi Arſenius, qui uno die acceſſerat antequam cauſa diceretur. Inſequenti igitur die, ſedentes pro tribunali judices, jubent adduci accuſatores & Athanaſium. Primam igitur accuſationem de adulterio intentant, adducta impudente muliere, quæ apprime callebat calumniandi modum. Dixit illa, cum pietatis cauſa Athanaſium domi ſuſce-

A εἰκὼν, ἢ τὸ τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς σχῆμα, ὡς ἐμὲ ἐκίνησέ τε καὶ προέτρεψεν, ἡ θεία πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

7. Τούτοις θαῤῥῶν τοῖς γράμμασιν ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, καταλαμβάνει τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἥδιστα αὐτὸν ἐδέξατο ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων λαός. ὅσοι δὲ ἐτύγχανον Ἀρειανίζοντες ἐν αὐτῇ, (1) φατρίας συνιστῶσαι κατ' αὐτοῦ, δι' ὧν συνεχεῖς στάσεις ἐγίνοντο, αἵτινες ὑπόθεσιν παρεῖχον τοῖς περὶ Εὐσέβιον, τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν τῷ βασιλεῖ· ὅτι μὴ κρίναντος τοῦ κοινοῦ συνεδρίου τῶν ἐπισκόπων, ἑαυτῷ ἐπιτρέψας τὴν ἐκκλησίαν κατείληφεν. ἐπὶ B τούτοις δὲ τὰς διαβολὰς ἐξέτεινον, αὖθις τε τοῦ βασιλέως τὰ ὦτα οἱ προειρημένοι χραίνοντες, ἀπερισκέπτως μαίνονται, ἐξορίαν ψηφίσασθαι αὐτὸν κατὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, δεδιότες μὴ τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ χρησάμενος ἐθελήσῃ τὰ περὶ τῆς πίστεως ἐκμαθεῖν, καὶ περιπέσωσι κινδύνῳ. ἐπὶ τοσοῦτον τοίνυν ἐνεμάνησαν τῇ φαυλότητι, ὥστε καὶ νεκροῦ τινος χεῖρα εὑρεῖν, ἣν ἔλεγον Ἀθανασίῳ εἰς γοητείαν εἶναι ἐπιτηδείαν, καὶ αὐτοὶ εἶναι ἔφασκον εἰδέναι. Ἀρσενίου γάρ τινος ἀνδρὸς ἔλεγον τῶν κατὰ Ἀλεξάνδρειαν ταύτην ἐκκεκόφθαι παρὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. δι' ἣν αἰτίαν ὁ C βασιλεὺς, τὴν μὲν ἐξορίαν οὐ ψηφίζεται κατὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὡς ἐδόκουν οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες φιλανθρωπότερον ἐξετάσεσθαι, ὡς ἀπαίδευτον αὐτοῖς εἰς αἷμα γράψασθαι κατηγορίαν, ὄντι κληρικοῖς· διάγνωσιν δὲ προστάττει γενέσθαι, δι' ἧς θέμιν τοίνυν δοῦναι τὸν Ἀθανάσιον. προχειρίζεται γοῦν τὸν Ἀρχέλαον, ἄνδρα τῶν συνήθων καὶ ὁμοφρόνων αὐτῷ, ἐκπέμψας ἐν Τύρῳ, ἅμα τῷ τῆς Φοινίκης ἄρχοντι διακοῦσαι τῆς ὑποθέσεως. διῆγεν οὖν ἐν τῇ Τύρῳ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, τοὺς περὶ D τῆς γοητείας κατηγόρους ἐκδεχόμενος. ὑπέρθεσις δὲ ἐγίνετο· ὡς μὲν ἐκεῖνοι ἔλεγον, ἵνα ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας παραγένωνται οἱ ὑπ' ὄψιν τὸ μύσος γινώσκοντες, καὶ αὐτὸν τὸν Ἀρσένιον ἐπιστάμενοι· ὡς δὲ ἡ ἀκολουθία δίδωσιν ἐννοεῖν, κατὰ Θεοῦ οἰκονομίαν. ἦν γὰρ αὐτὸς ὁ Ἀρσένιος ἀναγνώστης τῆς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησίας, ὃν διά τινα αἰσχρουργίαν μέλλοντα δίκας διδόναι ὁ μακάριος Ἀθανάσιος περιποιησάμενος δρασμὸν ὑποδείξας ὑποτίθεται. ἀμφιγνοοῦντες ὅπως μὴ φανήσεσθαι τὸν Ἀρσένιον, ὡς ὑπόδικον· ὀνομαστὶ πρὸς πίστωσιν τῶν ἀκουόντων, λέγοντες τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρ- E σενίου, ἐνῆγον τῷ ἁγίῳ Ἀθανασίῳ. διαδίδοται γοῦν ἡ φήμη τῷ Ἀρσενίῳ, ὅτι δι' αὐτὸν Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ὑπονοίᾳ μαγείας ἐν Τύρῳ πάρεστιν, καὶ οἶκτον λαβὼν τοῦ μακαρίου ἀνδρὸς ὁ Ἀρσένιος, ἀμείψασθαί τε θέλων αὐτὸν τῆς εὐποιίας τῆς εἰς αὐτὸν, ἀναπτὰς ἑαυτοῦ φθάνει τὴν Τυρίων πόλιν, τὸν δρασμὸν ἐκλελοιπώς· κρεῖσσον λέγων ἑαυτὸν θανεῖν, ἢ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περὶ τηλικούτου ἀνδρὸς σκανδαλίζεσθαι. καὶ ἐλθὼν ἐν Τύρῳ, τῷ ἁγίῳ Ἀθανασίῳ ἐμφανίζεται ἐν μυστηρίῳ, ὃ καὶ συμβουλεύεται, μὴ πρὸ τῆς δίκης ἐμφανισθῆναι πολλοῖς, ἵνα μήτι δράσωσιν αὐτὸν οἱ ὑπεναντίοι F φαῦλον· ἢ διαφθορὰν ἔχοντες σκέψωνται δὲ ὑποθέσεως λῦσαι τὴν δίκην τὴν κατὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τὴν περὶ τῆς γοητείας. μένει γοῦν ἐκεῖσε ὁ Ἀρσένιος πρὸ μιᾶς τῆς δικασίμου παραγενόμενος. τῇ ἑξῆς οὖν πρὸ βήματος οἱ κριταὶ καθεσθέντες, ἄγεσθαι κελεύουσι τοὺς κατηγόρους καὶ Ἀθανάσιον. πρὸ πάντων δὲ κατηγορίαν περὶ μοιχείας αὐτῷ ἐπάγοντες, παράγουσι γυναῖκά τινα ἀναιδῆ, ἀκριβῶς τὸν συκοφαντίας ἐπισταμένην· ἥτις ἔλεγεν, ὅτι ὑποδεξαμένη τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον οἴκοι εὐλαβείας χάριν

(1) Palat. φατρίας συνιστῶν κατ' αὐτοῦ,

χάζειν, ὑπεῖνο φθορὰν ὑπ' αὐτοῦ νύκτωρ αὐτῇ ἐπιπεσόντος. αὖθις τοίνυν τὸν Ἀθανάσιον εἰσαχθῆναι κελεύουσιν, ἑστῶτα παρὰ τὸν πύλωνα τοῦ ἀκροατηρίου. ἰδοὺ δὲ σὺν αὐτῷ καὶ Τιμόθεος ὁ πρεσβύτερος, ὅστις καὶ συνελθὼν τῷ ἁγίῳ Ἀθανασίῳ, αὐτὸς πρὸς τὸ γύναιον ἀντὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου λέγει· εἰπέ μοι, γύναι, ἐγὼ παρὰ σοὶ ἔμεινα; ἢ σύ με ὑπεδέξω ἐν τῷ οἴκῳ τῷ σῷ; ἢ νύκτωρ σε ἐβιασάμην, καθώς με κατηγορεῖς; ἡ δὲ, οἷα γύναιον ἐκ δημοσίου τέγους ἀργυρωθὲν, ἀσελγῶς τὴν ὄψιν περιστρέψασα, καὶ τὸ χελύνιον μαστροπικῶς ἀνατείνασα, ἀνεβόησε πρὸς τὸν Τιμόθεον· (1) σὺ εἶ ὁ τὴν βίαν μοι πρὸς τὴν φθορὰν ἐργασάμενος· σὺ εἶ ὁ νύκτωρ ἄκουσάν με βιασάμενος, καὶ τὴν ἁγνείαν μου κηλιδώσας. καὶ πρὸς τοὺς κριτὰς ἐπομόσασα ἀνέκραγεν, ὅτι οὗτός ἐστίν μου ὁ φθορεύς· οὗτος δὲ, οὐκ ἄλλος ὁ τὴν ἔφοδόν μοι ἐπὶ τῇ φθορᾷ διαπραξάμενος. καὶ ἐπιγνόντες τὴν παροινίαν τῆς μαινάδος οἱ κριταὶ σὺν τοῖς δορυφόροις ἐμειδίων, καὶ τὸ φρόνημα ἐθαύμαζον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὅτι σιωπῶν τὸ ἔγκλημα συκοφαντίαν εἶναι ἀπέδειξεν, περιτρίψας τοὺς ἐναντίους. σκηνῆς γὰρ οὐδὲν διέφερε τὸ γεγονός, ὅτι ἐν Τιμοθέῳ Ἀθανάσιος τὸ δρᾶμα τῶν πολεμίων διήλεγξε δόλου πεπληρωμένον. Ἀθανάσιος κατηγορεῖτο, καὶ Τιμόθεος ἐνεκαλεῖτο ἀπολογούμενος, καὶ ῥιψάσπιδες γεγόνασιν οἱ πολέμιοι. γέγονε γὰρ αὐτοῖς ἡ γυνὴ, ἣν πολλοῖς κεφαλαίοις ἐξηγοράσαντο, ὅπλον σαθρότατον, οὐκ ἀντισχὸν πρὸς ἔνστασιν, ὑπὸ ἀγνοίας δὲ τοῖς ἰδίοις ἀντιπαραταξάμενον. διὰ τοι τοῦτο καὶ φεύγουσι τὴν ἐκ τῶν νόμων ἀπόφασιν. αὐτοὶ γὰρ ἦσαν οἱ κριταὶ καὶ οἱ κατήγοροι.

8. Διὰ τοῦτο τὸ τῆς γυναικὸς συστείλαντες ἔγκλημα, ἐπὶ τὸ τῆς γοητείας χωροῦσι, καὶ δοκοῦντες ἐκ τοῦ δευτέρου τὸ πρῶτον διαβάλλειν, μᾶλλον ἐνειλοῦνται ἁλισκόμενοι τῇ ἀσεβείᾳ. προσάγουσι γοῦν τὴν χεῖρα, μῦσος ἀνύποιστον κοσμικοῖς ἄρχουσιν ἐπιδεικνύμενοι, καί φασιν· ἄνδρες δικασταί, ἰδοὺ ὁ βραχίων, ὃν ἐντέχνοις λόγοις οὐ δύναται παραγράψασθαι ὁ Ἀθανάσιος. αὐτή σε, φασίν, ἡ χεὶρ σιγῶσα κατηγορεῖ, ὦ Ἀθανάσιε, ἣν Ἀρσενίῳ περιέκοψας. περὶ ἧς ὀφείλεις ἀπολογήσασθαι, εἰς ποίαν σοι χρείαν ἀπέτμηται. ὁ δὲ Ἀθανάσιος πρὸς αὐτούς· τίς γάρ ἐστιν ἐξ ὑμῶν, φησίν, ὁ ἐπιγινώσκων Ἀρσένιον; ἢ τίς ἐστιν ὁ ταύτην αὐτοῦ τὴν δεξιὰν γνωρίζων; καὶ ἀναστάντες τινὲς σὺν τοῖς κατηγόροις, σαφῶς εἰδέναι τὸν Ἀρσένιον ἔλεγον. καὶ ὁ Ἀθανάσιος πρὸς τοὺς κριτάς· ἐπειδὴ, φησίν, ὡμολόγησαν εἰδέναι τὸν Ἀρσένιον, (2) ἀξιῶ εἰσαχθῆναι τὸν Ἀρσένιον· πάρεστι γάρ. ὡς δὲ εἰσήχθη ὁ Ἀρσένιος ἄνω προσέχων τοῖς ἐναντίοις, εἶπεν τοῖς κριταῖς καὶ τοῖς κατηγόροις ὁ μακάριος Ἀθανάσιος· οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ Ἀρσένιος; ὁ περὶ τούτου μοι ἐνάγων; ἰδοὺ πάρεστιν ὁ Ἀρσένιος, ὁ καὶ πᾶσι γνώριμος τοῖς κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. καὶ ἐπισπασάμενος αὐτὸν πρὸ τοῦ βήματος, ὑπεγείρει πρῶτον τὴν δεξιὰν καὶ πάλιν καὶ τὴν ἄλλην ἀνατεῖναι εἰς ὕψος κελεύσας, ἐβόα ἐπὶ τοῦ συνεδρίου· ἰδὲ Ἀρσένιος, ὦ ἄνδρες πολῖται, ἰδὲ καὶ τοῦ ἀνθρώπου αἱ χεῖρες. ὦ θαυμάσιοι δικασταί, ἀξιῶ διερευνῆσαι, ποία ἐστὶν ἡ χεὶρ, ἣν ἔχουσιν οἱ ἀντίδικοι· καὶ πόθεν αὐτὴν κόψαντες ἥκασιν. τότε νὺξ αὐτοῖς καὶ σκότος ἐν τῇ ὄψει περιεχύθη, οὐ μόνον διὰ τὴν ἀποφυγὴν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου· ἀλλ' ὅτι ἐν ταῖς κατηγορίαις αὐτῶν, γόητες ἀπεδείκνυντο, πολλῷ γε εἰπεῖν, συκοφάνται. εἰς τόνδε γοῦν τὸν χορὸν ἐναρμόδιον τὸ λόγιον, τὸ φάσκον· „λάκκον ὤρυξε καὶ ἀνέσκαψεν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο.„ ἀλλ' ἐπειδὴ συνῆλθον οἱ κριταί, οὐ διαγνῶναι περὶ τοῦ

A pisset, ab ipſo noctu irruente vitium ſibi oblatum ſuiſſe. Deinceps jubent introduci Athanaſium, qui tum ſtabat ad limen ſecum habens Timotheum presbyterum, qui una ingreſſus cum ſancto Athanaſio, dicit: Ain tu mulier, Egone apud te manſi? Tune me domi ſuſcepiſti? an te noctu violavi, uti me accuſas? Tum illa, utpote mulier ex publico proſtibulo pecunia conducta, petulanter converſo vultu, & labello veluti lenocinium extenſo, ad Timotheum clamavit: Tu es qui mihi vim atque vitium obtuliſti: Tu
B ipſe es qui noctu me violaſti invitam, & caſtitatem fœdaſti meam. Hinc ad judices cum juramento clamat: Hic eſt corruptor meus: hic, non alius eſt, qui mei corrumpendę cauſa ad me venit. Cognita furioſę mulieris inſania, judices cum ſatellitibus ridere, atque mirari ſancti Athanaſii prudentiam, qui vel ſilens, accuſationem illam eſſe calumniam comprobarat, confuſis adverſariis ſuis. Scenę haud diſſimile negotium fuit: nam in Timotheo Athanaſius, actum adverſariorum, dolo plenum eſſe monſtravit. Athanaſius accuſatus eſt,
C Timotheus inſimulatus ſeſe defendit, atque ita clypeos ſuos amiſerunt adverſarii. Fuit enim ipſis mulier quam multa mercede conduxerant, telum pernicioſum, conflictum non ſuſtinens, imo præ ignorantia contra ſuos dimicans. Qua de cauſa etiam pœnas effugiunt a lege præſcriptas: ipſi namque una judices erant & accuſatores.

8. Quamobrem ſuppreſſa mulieris accuſatione, ad veneficii crimen concedunt: & cum ſe putarent ex ſecundo crimine priori
D calumniæ fidem facturos, ipſi ſeſe potius illaqueant, capti ſua impietate. Itaque manum proferunt, deteſtandam rem Magiſtratibus oſtendentes, ajuntque: Viri judices, ecce brachium, quod artificioſis verbis non valet Athanaſius declinare. Ipſa te manu ſilendo accuſat, o Athanaſi, quam Arſenio abſcidiſti. De qua defenſionem pares oportet, in quem illam uſum amputaris. Tum Athanaſius ad illos: Quis ex vobis novit Arſenium? Aut quis hanc ejus eſſe dexteram agnoſcit? Et ſurgentes quidam cum accuſatoribus, ſe Arſenium probe
E noſſe dicebant. Tum Athanaſius ad judices: Quandoquidem, ait, ſe Arſenium noſſe confeſſi ſunt, rogo adduci Arſenium: adeſt namque. Ut autem adductus eſt Arſenius, adverſarios obtuitus beatus Athanaſius, ait accuſatoribus ac judicibus: Annon hic eſt Arſenius, de quo mihi crimen offertur? Ecce adeſt Arſenius omnibus Alexandrinis notus. Et pertracto illo ante tribunal, dexteram ejus manum primo erigit, ac jubens rurſum ut ſurſum aliam elevaret ad conſeſſum exclamavit: Ecce Arſenium, o cives, ecce hominis manus, o mirabiles judices!
F Rogo perquiratur, cujus ſit manus illa quam tenent adverſarii, & unde illam reſecuerint. Tum nox & caligo eorum oculis offuſa eſt, non modo ob ſancti Athanaſii purgationem; ſed quod ſuis ipſi accuſationibus venefici, & quod grave dictu eſt, ſycophantæ deprehenſi eſſent. In illum ſane cœtum quadrat illud quod dicitur: *Lacum aperuit & effodit eum, & incidet in foveam quam fecit*. Sed quoniam judices ideo convenerant, non ut de Pſal. 7. 16.
jure

(1) Hæc clauſula deeſt in Palat.

(2) Hæc, ἀξιῶ ... Ἀρσένιον, deſunt in Palat.

jure & juſtitia diſquirerent, ſed ut Athanaſium condemoarent, compreſſa legum auctoritate, & poteſtatis aſcia. Quamprimum igitur ſatellitibus tribunal reliquerunt, ſilentio ſtudentes veritatem oblitterare, ne Imperatorem offenderent. Itaque videre erat diſcedentibus judicibus ſeditionem, adverſariorum cootra ſanctum Athanaſium, qualem nemo noſtro ævo vidiſſet umquam. Hi quidem verbis, illi manibus eum pulſabant, garrulum appellantes, veneficum, & graviſſima quæque mala. Imo & comminabantur, non multo poſt mortem illi ab Imperatore illatum iri: alii dolo occidendum denuntiabant, effuſis in judices contumeliis convitiiſque multis: aliqui vero clanculum machinabantur ipſi necem. O violentiam! quare, ajebant, non quievit ut veneficus deprehenſus occideretur; ſed curavit per manifeſtiſſimam refutationem, pietatem comprobari ſuam, ac compreſſit accuſatores ſuos? Et cum tanta ſeditio eſſet, nihil rem curavit Gallio Præfectus urbis. Clamantibus autem illis, atque pulverem in aerem projicientibus, unaque omnibus vociferantibus: Tolle, tolle Athanaſium, non enim convenit illum vivere; Archelaus deſcendens Athanaſium jamjam dilacerandum eripit; erat quippe Præfectus judicii, alioqul manſuetiſſimus, qui poſſet eum purgare apud Imperatorem, etiam mortem contemnere paratus; cumque ille occultis meatibus dimittens ex civitate, fugam illi aperuit, auctorque illi fuit ut curaret neminem noſſe, quo in terræ loco ille verſaretur. Rurſum adverſarii coacto concilio, deliberant de confingendis adverſus ſanctum Athanaſium commentariis; quibus ſignificabant, omnium criminum Athanaſium reum fuiſſe deprehenſum: multaque eorum exempla in totum orbem terrarum emiſere. Rem annuotiant autem Conſtantio. Itaque Athanaſio de loco in locum fugere neceſſe fuit, cum vehementer ubique perquireretur; adeo ut magna iis præmia proponerentur, qui ubicumque inventum illum indicarent. Civitates ſimul omnes movebantur, & magiſtratus, aliquando præmia decernentes iis, qui pacis ergo conſtituti eſſent; aliquando capitis pœnam io perſequutores, niſi Athanaſium vivum exhiberent; aut ſi id noo poſſent, caput ejus adferrent, cum certis evideotibuſque indiciis. Poſtquam ergo ſex annos io puteo aquam non habente delituiſſet; pridie quam locus deprehenderetur ex divina quadam revelatione in alium profugit locum. At metuens ne etiam aliis periculum crearet, qui tum ſibi auxilio eſſent; relictis Orientalibus partibus, lo Occidentem ſe confert, cui imperabat Conſtans Conſtantii frater, qui nuper imperium Conſtantini fratris acceperat, peremti ab exercitu Aquileiæ ad Alſum fluvium.

9. Athanaſius ergo profectus ad Julium Romæ Epiſcopum, commemorat ipſi omnia quæ accidiſſent: ambo una Imperatori Conſtanti renuntiant, quæ ſcelera, quas fraudes in eum machinati eſſent. Cum itaque Romæ degeret ſanctus Athanaſius, edidiciſſetque coactam eſſe Antiochiæ ſynodum, ad orthodoxam fidem evertendam, Georgiumque conſtituendum, qui in ejus locum mittendus eſſet, reſcripſit ad Ægyptios epiſcopos & ad Clerum ac populum Alexandrinum,

A δικαίου, ἀλλὰ Ἀθανάσιον καταψηφίσασθαι, συστείλαντες τὴν αὐθεντίαν τῶν νόμων, καὶ τῆς ἐξουσίας τὸν πέλεκυν. ὡς τάχιστα οὖν τοῖς δορυφόροις τὸ βῆμα ἀπέλιπον, σιγῇ τὴν ἀλήθειαν πειρώμενοι περιγράψαι, ἵνα μὴ τῷ κρατοῦντι προσκρούσωσιν. ἦν γοῦν ἰδεῖν ὑποχωρησάντων τῶν δικαστῶν, στάσιν κατὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τῶν ἐναντίων, οἵαν οὐδεὶς τῶν καθ' ἡμᾶς ἐθεάσατό ποτε. οἱ μὲν γὰρ λόγοις, οἱ δὲ χερσὶν αὐτὸν προὐπηλάκιζον, λῆρον, γόητα ἀποκαλοῦντες, καὶ τὰ πάνδεινα κακὰ διατιθέμενοι· ἀλλὰ δὲ καὶ ἠπείλουν οὐ πολλῷ ὕστερον τὸν μόρον αὐτῷ B ἐπαχθῆναι πρὸς τοῦ κρατοῦντος· οἱ δὲ καὶ δολοφονήσειν αὐτὸν ἐπηγγέλλοντο, καταχέοντες τῶν δικαστῶν ὕβρεις, καὶ λοιδορούμενοι τὰ μάλιστα. ἕτεροι δὲ ὑπόγυιον ἐμελέτων αὐτὸν διαχειρίσασθαι. ὢ τῆς βίας. διὰ τί, φασίν, οὐχ ἡσύχασεν, ἵνα μὴ ζήσῃ ὡς ἁλοὺς τῇ γοητείᾳ, ἀλλ' ἐσπούδασεν ἐνστῆναι τῇ εὐσεβείᾳ διὰ σαφεστάτης παραγραφῆς, τῶν ἐπιφυέντων αὐτῷ περιγενόμενος, καὶ τοσαύτης οὔσης στάσεως, οὐδέν, φασί, τῷ Γαλλίωνι ἔμελεν· φημὶ τῷ ἄρχοντι τῆς πόλεως. κραζόντων τε καὶ κόνιν εἰς τὸν ἀέρα ῥιπτούντων, C παμπληθεί τε βοώντων. αἶρε, αἶρε Ἀθανάσιον· οὐ γὰρ καθήκει αὐτὸν ζῆν. ὁ οὖν Ἀρχέλαος καταβὰς μέλλοντα διασπᾶσθαι τὸν Ἀθανάσιον ἁρπάζει· ἦν γὰρ καὶ τοῦ κριτηρίου ἔξαρχος, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιεικέστατος, καὶ δυνατὸς τῷ κρατοῦντι ἀπολογήσασθαι, ὅτι δὲ καὶ θανάτου περιφρονῆσαι ἕτοιμος· καὶ κρυπταῖς ἐξόδοις αὐτὸν ὑπεξελθεῖν ποιεῖ τῆς πόλεως, δρασμὸν αὐτῷ δούς, καὶ πείσας αὐτόν, ὅπου δήποτε γῆς ἀφεθείη μὴ γνωρισθῆναι. πάλιν δὲ οἱ δι' ἐναντίας συνέδριον ποιήσαντες, πλάττειν ὑπομνήματα κατὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου βουλεύονται, ἐν οἷς ἐσαφήνισαν D ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐγκλήμασιν Ἀθανάσιον καταφωραθῆναι, καὶ πολλὰ ἀντίγραφα ποιήσαντες ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ἐξέπεμψαν. ἀπαγγέλλουσι δὲ τῷ Κωνσταντίῳ. ὅτε δὴ τῷ ἁγίῳ Ἀθανασίῳ πᾶς τόπος φυγὴ ἐγένετο σφοδρῶς ζητουμένῳ, ὥστε καὶ ἐπαγγελίας πολλὰς προτεθῆναι τοῖς ὅπου γῆς εὑρισκόμενον αὐτὸν καταμηνύουσιν. πόλεις ὁμοῦ τε πᾶσαι ἐκινοῦντο, καὶ ἄρχοντες, ποτὲ μὲν γέρα ὁρίζοντες τοῖς ἐπὶ τῆς εἰρήνης τεταγμένοις, ποτὲ δὲ ζημίας ζωῆς ὑφέξειν τοὺς διώκτας, εἰ μὴ τὸν Ἀθανάσιον ζῶντα παραστήσωσιν· εἰ μὴ τοῦτο, κἂν γοῦν τὴν κε- E φαλὴν αὐτοῦ μεθ' ὑπομνημάτων δηλούντων τὴν ἀκρίβειαν διακομίσωσιν. ἐπειδὴ οὖν ἐν λάκκῳ ὕδωρ μὴ ἔχοντι, ἐν ἓξ ἔτεσι διατρίψας λανθάνων, τῇ πρὸ μιᾶς, ἐν ᾗ ἔμελλεν ὁ τόπος παραδίδοσθαι, ἐκ θείας ἐπιφανείας εἰς ἕτερον τόπον ἀποδιδράσκει. λογιζόμενος δὲ μὴ καὶ ἄλλοις κινδύνων παραίτιος γένηται τοῖς τότε αὐτῷ ἐπικουροῦσιν, ἀπολιπὼν τὰ ἀνατολικὰ μέρη, ἐπὶ τὴν δύσιν ἔρχεται, ἧς ἦρχε Κώνστας, ὁ Κωνσταντίου ἀδελφός, ἄρτι τότε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ διαδεξάμενος Κωνσταντίνου ἀποθανόντος, ἀναιρεθέντος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ πρὸς τῇ Ἀκυληΐᾳ παρὰ Ἄλσον F ποταμῷ.

9. Ὁ μέν τοι Ἀθανάσιος ἐλθὼν πρὸς ἐπίσκοπον Ῥώμης Ἰούλιον, καὶ πάντα τὰ συμβάντα αὐτῷ διηγησάμενος, σὺν αὐτῷ γνωρίζουσι καὶ τῷ βασιλεῖ Κώνσταντι τὰς κατ' αὐτοῦ σκευωρίας γεγενημένας. διάγων τοίνυν ἐν τῇ Ῥώμῃ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, καὶ μαθὼν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ συγκροτηθεῖσαν σύνοδον, ἐπὶ διαστροφῇ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ τὴν Γεωργίου κατάστασιν, ὃν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔμελλε πέμπεσθαι, ἔγραψε πρός τε τοὺς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου, καὶ τὸν κλῆρον, καὶ λαὸν τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως,

ἐπιστο-

Digitized by Google

ἐκτρέπεσθαι αὐτοὺς τὰ ὑπὸ Αρείου τοῦ ἀσεβοῦς ἐπισπαρέντα ζιζάνια. τοῦ διωγμοῦ τοίνυν ἐπικρατοῦντος, καὶ τῆς ἐπιβουλῆς τῆς κατὰ τοῦ ἁγίου Αθανασίου, ἐπὶ τὰ ἑσπέρια δὴ μέρη ἀναχωρήσαντος αὐτοῦ, οἱ περὶ Εὐσέβιον ἔργον τίθενται διαβάλλειν πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον τὸν μέγαν Αθανάσιον· πρῶτον μὲν ὡς παρὰ κανόνα πράξαντα, ὃν αὐτοὶ ὥρισαν τότε, ὅτι μὴ γνώμῃ τοῦ κοινοῦ τῶν ἐπισκόπων τὴν τάξιν τῆς ἱερωσύνης ἔλαβεν. ἐπανελθὼν γάρ, φασίν, ἀπὸ τῆς ἐξορίας, ἑαυτῷ ἐπιτρέψας εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσεπήδησεν, καὶ ὅτι ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ στάσεως γενομένης πολλοὶ ἀπέθανον. ἀλλὰ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν Τύρῳ πεπραγμένα κατὰ Αθανασίου εἰς μέσον ἦγον. τοῦτον τοίνυν τὸν τρόπον καταψηφισάμενοι αὐτοῦ, προχειρίζονται Γρηγόριόν τινα Αρειανίζοντα εἰς τὴν Αλεξανδρείων ἐπισκοπήν, καὶ τοῦτο κατεργασάμενοι μεταποιοῦσι τὴν πίστιν, ἐν ᾗ καὶ Γρηγόριος ὁ Αρειανός, μήπω τῆς Αλεξανδρείας ἐπιβάς, ὡς ἐπίσκοπος αὐτῆς καθυπέγραψεν· Εὐσέβιος δὲ κατεργασάμενος ὅσα ἐβούλετο, διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν ὅσιον Ιούλιον τὸν Αρχιεπίσκοπον Ρώμης, ἀποστείλας καὶ τὰς καττυθείσας κατὰ τοῦ ἁγίου Αθανασίου συκοφαντίας, αὐτόν τε κριτὴν τῶν κατὰ Αθανασίου γενέσθαι παρακαλῶν, πρὸς ἑαυτὸν καλοῦντα τὴν δίκην. δεξάμενος δὴ Ιούλιος τὰ παρ' Εὐσεβίου γράμματα, καὶ διεγνωκὼς τὰ κατὰ τὸν ἅγιον Αθανάσιον, καὶ μαθὼν συκοφαντίαν εἶναι τὸ πρᾶγμα, παρρησιαστικοῖς τε γράμμασιν ὀχυρώσας αὐτόν, ἀποστέλλει ἐπὶ τὴν Αλεξάνδρειαν, ἀποδιδοὺς αὐτῷ καὶ τὸν θρόνον, καθαπτόμενος οὐ μικρῶς τῶν προπετῶς αὐτὸν καθελόντων. Αθανασίου τοίνυν καταλαβόντος τὴν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν, μαθόντες οἱ ἐν τῇ κατὰ Αντιόχειαν συνελθόντες συνόδῳ, καὶ οὐ μικρῶς τυφθέντες ἐκ τῶν παρὰ Ιουλίου γραμμάτων οἱ Αρειανίζοντες, διὰ τάχους ἐκπέμπουσι Γρηγόριον, ὃν ἦσαν ἀντὶ τοῦ ἁγίου Αθανασίου χειροτονήσαντες. (1) κατῆγεν δὴ τὸν Γρηγόριον τὴν Αρείου μανίαν πνέοντα ἐπὶ τὴν Αλεξάνδρειαν Συριανός τε ὁ στρατηγὸς κελεύσει βασιλικῇ, καὶ ὁ σὺν αὐτῷ ὁπλίτης στρατὸς ἀριθμῷ ὄντες πεντακισχίλιοι. συνελαμβάνοντο δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ ἐκεῖ τὰ Αρείου φρονοῦντες. ὅπως δὲ ὁ ἅγιος Αθανάσιος τῆς ἐκκλησίας ἐξωθούμενος τοὺς συλλαβεῖν αὐτὸν ἐσπουδακότας διέφυγεν, λεκτέον. ἑσπέρα γὰρ ἦν· ὁ δὲ λαὸς ἐπαννύχιζεν προσδοκωμένης συνάξεως. ἔνθα δὲ ὁ στρατηγὸς κατὰ φάλαγγα τάξας τοὺς στρατιώτας πανταχόθεν κύκλῳ τῆς ἐκκλησίας.. ὁ δὲ μέγας Αθανάσιος ἑωρακὼς τὰ γινόμενα, φροντίδα τίθεται, ὅπως ἂν μηδεμία τῷ λαῷ βλάβη γένηται δι' αὐτόν, καὶ προστάξας διακόνῳ κηρύξαι εὐχήν, αὖθις ψαλμὸν λέγεσθαι παρεκέλευσεν. συμφωνίας τε ἐκ τοῦ ψαλμοῦ γενομένης, διὰ μιᾶς τῶν πυλῶν τῆς ἐκκλησίας πάντες ἐξῄεσαν. τούτου γινομένου, οἱ μὲν στρατιῶται ἀπόμαχοι ἔμενον. ὁ δὲ ἅγιος Αθανάσιος ἐν μέσῳ τῶν ψαλμῳδούντων ἀβλαβὴς διεσώζετο. τοῦτον τὸν τρόπον διαφυγών, πάλιν ἐπὶ τὴν Ρώμην ἀνέδραμεν. καὶ Γρηγόριος μὲν τότε ὁ ἀσεβὴς τῆς ἐκκλησίας ἐκράτησεν. ὁ δὲ Αλεξανδρέων λαὸς οὐκ ἐνεγκόντες τὸ γεγονός, τὴν καλουμένην Διονυσίου ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν. τοιαύτης δὲ οὔσης συγχύσεως κατὰ τὴν Αλεξάνδρειαν, καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος ἐξωθεὶς τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπολιπὼν τὰ ἀνατολικὰ μέρη, ἐπὶ τὴν δύσιν ἔρχεται, ἧς ἦρχε Κώνστας ὁ Κωνσταντίου ἀδελφός. καὶ εὑρὼν ἐκεῖσε τὸν μέγαν Αθανάσιον διάγοντα, (2) ἔρχεται πρὸς Ιούλιον τὸν Αρχιεπίσκοπον Ρώμης. καὶ διηγησάμενος ἅπαντα αὐτῷ τε Ιουλίῳ καὶ τῷ ἐκεῖ-

A ut averſarentur illa ab impio Ario diſſeminata zizania. Cum itaque perſequutio prævaleret, necnon inſidiæ adverſus ſanctum Athanaſium conflatæ, cumque ad Occidentales partes ſe contuliſſet ille; Euſebiani ſtatuunt magnum Athanaſium apud Imperatorem Conſtantium calumniari: Primum quidem, quod contra canonem egiſſet a ſe olim decretum, quia ſcilicet non communi Epiſcoporum calculo ordinem epiſcopatus accepiſſet. Reverſus enim, ajebant, ab exſilio, ſuopte arbitrio Eccleſiam invaſit, at-
B que in ejus ingreſſu, mota ſeditione, multi interiere. Imo res quoque Tyri contra Athanaſium geſtas, in medium adducebant. Hoc itaque modo virum condemnantes, in Alexandrinum epiſcopatum ſubſtituunt ordinantque Gregorium quemdam Arianum: quo peracto fidem immutant, cui ipſe Gregorius Arianus, Alexandriam nondum ingreſſus, ſubſcribit tamquam illius urbis Epiſcopus. Euſebius porro, cunctis arbitratu ſuo peractis, legationem miſit ad ſanctum Julium Romæ Archiepiſcopum, miſ-
C ſis etiam calumniis adverſus ſanctum Athanaſium conflatis, rogabatque, ut ipſe judex foret eorum quæ contra Athanaſium geſta eſſent, lite ad ſe vocata. Julius ergo, acceptis ab Euſebio litteris, expenſiſque iis quæ Athanaſium ſpectarent; cum deprehendiſſet id negotii nihil niſi calumniam eſſe; ipſum commendatitiis munitum litteris mittit Alexandriam, ſedem illi reſtituit, nec leviter reprehendit eos qui temere illum depoſuiſſent. Cum igitur Athanaſius recuperaſſet Eccleſiam, & id illis, qui ad Antiochenam Synodum conve-
D nerant, delatum eſſet; Ariani non modico Julii litteris exaſperati, mittunt quamprimum Gregorium quem in locum Athanaſii ordinarant. Deduxit igitur Alexandriam Gregorium Arii furorem ſpirantem Syrianus dux, & cum illo armatus exercitus quinque millium hominum. Acceſſerunt autem ad illos qui iſthic cum Ario ſentiebant. Quo pacto autem ſanctus Athanaſius, inquirentium ſe manus effugerit, enarrandum. Veſpera erat, populuſque ſequentis ſynaxeos pervigilium celebrabat. Venit autem, inſtructiſque undique
E militibus, circumſedit Eccleſiam. Magnus autem Athanaſius, iis perſpectis, curam habuit, ne quod ſui cauſa populo detrimentum foret, præcipienſque Diacono, ut orationem indiceret, rurſus pſalmum canendum curavit. Concentu autem pſalmi facto, per unam Eccleſiæ januam omnes exierunt. Quod cum fieret, milites omnes immoti neque pugnantes manebant: ſanctus autem Athanaſius in medio pſallentium præterivit illæſus incolumiſque. Hoc modo rurſum elapſus Romam fugit. Tumque impius Gregorius Eccleſiæ
F potitus eſt. Cæterum populus Alexandrinus rerum geſtarum impatiens, Eccleſiam Dionyſii nuncupatam incenderunt. Cum tantus Alexandriæ eſſet tumultus, ſanctus Paulus Conſtantinopolitanus Epiſcopus, Eccleſia exactus, partibus relictis Orientalibus, in Occidentem conceſſit, ubi Conſtans frater Conſtantii imperabat, ac cum magnum Athanaſium ibi reperiſſet, Julium adit Archiepiſcopum Romanum: omnibuſque Julio & Imperatori com-

(1) Palat. κατῆγον.

(2) ἔρχεται σὺν αὐτῷ πρὸς τὸν Μακάριον Ιούλιον.

commemoratis, iſthic cum Athanaſio degebat. Conſtans itaque cum comperiſſet ea quæ Athanaſium & Paulum ſpectarent, miſſis fratri litteris jubet recipi homines. At cum litteris Imperatoris Conſtantis, quibus mandabat, ut Paulo Athanaſioque ſuæ ſedes reſtituerentur, nihil amplius effectum eſſet; aliam cogi Synodum rogant Athanaſius & Paulus, ut in Œcumenica Synodo; cum negotia ſua, tum quæ fidem ſpectarent, finem acciperent, docentes, ſuam condemnationem ad fidei everſionem conflatam fuiſſe.

10. Indicitur ergo rurſum, ex ſententia duorum Imperatorum, Sardicæ Synodus œcumenica, anno a morte patris Auguſtorum undecimo. Ex Occidentalibus itaque partibus Epiſcopi plus trecentis coacti ſunt, ut ait ipſe ſanctus Athanaſius, ex Orientalibus, autem tantum ſeptuaginta ſex, ut Sabinus ait; in quibus annumeratus eſt Iſchyras tamquam Mareotæ epiſcopus. Igitur cum Sardicæ conveniſſent, Orientales in conſpectu Occidentalium accedere recuſarunt, dicentes non aliter ſe ad colloquendum venturos, niſi Paulum & Athanaſium pellerent ex Synodo. Cum autem Protogenes Sardices & Hoſius Cordubæ non paterentur abeſſe ſanctos Paulum & Athanaſium, ſtatim Orientales abſceſſere. Cumque Philippopolin in Thracia perveniſſent, peculiare habuerunt Concilium. Ac palam deinde conſubſtantiale anathemate feriunt; ac diſſimilis-ſubſtantiæ ſententiam Epiſtolis conſcriptam, ubique tranſmiſere. Qui porro Sardicæ erant, primum quidem Synodum illam deſertæ cauſæ damnarunt, deinde vero Athanaſii accuſatores dignitate ſua privarunt. Confirmata vero fidei definitione Nicææ facta, ac diſſimilis-ſubſtantiæ voce anathemate damnata atque rejecta, conſubſtantiale explicant evidentius, ac ubique tranſmittunt litteris ſuis. Poſt hæc cum noſſet Occidentalium partium Imperator res in Sardicenſi Synodo geſtas, eas ſtatim fratri Conſtantio ſignificat, jubetque Paulo & Athanaſio ſedes reſtitui ſuas. Cum porro Athanaſius adhuc peteretur inſidiis Arianorum, re comperta Imperator, hæc fratri reſcribit.

Hic quidem apud me degit Athanaſius; ſed ſciſcitatus novi pietatis eum cauſa perſequutionem ſuſtinere. Si quidem promittas illi ſedem reſtituere, ultus eos qui ſine cauſa vexant ipſum, mittam ad te virum; ſin abnueris hæc agere; certo ſcias meipſum iſthuc eſſe venturum, & vel te invito virum propriæ ſedi eſſe reſtiturum.

Cum noſſet igitur Conſtantius fratris propoſitum, formidine illius, ſanctum Athanaſium propriis arceſſit litteris, non ſemel neque bis tantum, ſed uſque tertio reſcribens Athanaſio hiſce verbis.

A βασιλῶ, ἅμα Ἀθανασίῳ διῆγεν ἐκεῖσε. ἐπιγνοὺς οὖν ὁ Κώνστας τὰ κατὰ Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον, γράφει (1) τῷ ἀδελφῷ, προστάττων τούτους δεχθῆναι. καὶ ἐπείπερ γράψαντος τοῦ βασιλέως Κώνσταντος, ὥστε ἀποδοθῆναι Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ τοὺς ἰδίους θρόνους, οὐδὲν πλέον ἀνύετο· σύνοδον ἄλλην οἰκουμενικὴν γενέσθαι οἱ περὶ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον, ὥστε καὶ τὰ κατ᾽ αὐτοὺς καὶ τὰ τῆς πίστεως ἐπὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ πέρας λαβεῖν, διδάσκοντες τὰς (2) καθαιρέσεις αὐτῶν ἐπινενοῆσθαι ἐπὶ καταλύσει τῆς πίστεως.

B 10. Κηρύττεται οὖν αὖθις οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἡ ἐπὶ τῆς Σαρδικῆς, γνώμῃ τοῖν δυοῖν βασιλέων ἐν ἑνδεκάτῳ ἔτει τῆς τελευτῆς τοῦ πατρὸς τῶν Αὐγούστων. ἐκ μὲν οὖν τῶν ἑσπερίων μερῶν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους συνῆλθον ἐπίσκοποι, ὥς φησιν ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος αὐτός· ἐκ δὲ τῶν ἑῴων ἑβδομήκοντα ἓξ μόνον, ὡς ὁ Σαβῖνός φησιν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς κατηριθμεῖτο καὶ Ἰσχυρᾶς, (3) ὡς τοῦ Μαρεώτου ἐπίσκοπος ὤν. ὡς οὖν συνῆλθον ἐν τῇ Σαρδικῇ, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἑσπερίων ἐλθεῖν οὐκ ἐβούλοντο, φάσκοντες μὴ ἄλλως εἰς λόγους ἐλθεῖν, εἰ μὴ τοὺς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον ἐξελάσωσι τοῦ συλλόγου. ὡς C δὲ Πρωτογένης ὁ Σαρδικῆς ἐπίσκοπος, καὶ ὁ Ὅσιος (4) Κορδύβης οὐκ ἠνείχοντο μὴ παρεῖναι τοὺς περὶ τὸν ἅγιον Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον, ἀπεχώρησαν εὐθέως οἱ ἀνατολικοί, καὶ γενόμενοι ἐν Φιλίππου πόλει τῆς Θρᾴκης, ἰδιάζον ποιοῦνται συνέδριον. καὶ φανερῶς λοιπὸν, τὸ μὲν ὁμοούσιον ἀναθεματίζουσι· τὴν δὲ τοῦ ἀνομοίου δόξαν ἐπιστολαῖς ἐγγράψαντες, πανταχοῦ διαπέμπονται. οἱ δὲ ἐν τῇ Σαρδικῇ, πρῶτον μὲν, ἐρήμην κατεψηφίσαντο τὴν σύνοδον· ἔπειτα τοὺς κατηγόρους τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τῆς ἀξίας ἀφεί- D λοντο· ὅρους τῆς πίστεως τῶν ἐν Νικαίᾳ (5) κρατύναντες, καὶ τὸ ἀνόμοιον ἀναθεματίσαντες καὶ ἐκβαλόντες, φανερώτερον τὸ ὁμοούσιον ἐκδιδάσκουσι, (6) ἐγγράψαντες καὶ αὐτοὶ πανταχοῦ διαπέμπονται. μετὰ ταῦτα δὲ γνοὺς ὁ τῶν ἑσπερίων μερῶν βασιλεὺς τὰ ἐν τῇ Σαρδικῇ συνόδῳ γενόμενα, γνώρισμα εὐθὺς τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίῳ καθίστησιν, ἀποδοθῆναί τε τῷ Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ τοὺς οἰκείους θρόνους παρακελεύεται. τοῦ δὲ ἁγίου Ἀθανασίου ἔτι ὑποτεμνομένου ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἀρειανιζόντων, (7) ὡς ἔμαθεν ὁ βασιλεὺς, γράφει τῷ ἀδελφῷ.

E Ὧδε μὲν ἔστιν παρ᾽ ἐμοὶ Ἀθανάσιος. ἀλλὰ πυνθανόμενος δείγνυν εὐσεβείας αὐτοῦ, χρῄζει διώκεσθαι. εἰ μὲν οὖν (8) ἐπαγγέλλει ἀποδιδόναι αὐτῷ τὸν θρόνον, ἀμυνόμενος τοὺς μάτην αὐτὸν ἐπηρεάζοντας, ἀποστελῶ πρὸς σὲ τὸν ἄνδρα· εἰ δὲ ἀνανεύσεις ταῦτα οὕτως ποιεῖν, ἴσθι, ὅτι αὐτὸς ἐγὼ αὐτόθι γενόμενος, καὶ ἄκοντός σου τὸν ἄνδρα, τῷ οἰκείῳ ἀποδίδωμι θρόνῳ.

Γνοὺς οὖν ὁ Κωνστάντιος τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἔνστασιν, (9) καὶ δειλιάσας αὐτὸν, καλεῖ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, δι᾽ οἰκείων γραμμάτων ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν, οὐχ ἅπαξ οὔτε δίς, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ τρίτον γράψαι τῷ Ἀθα- F νασίῳ ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασιν.

(1) Palat. τῷ ἀδελφῷ τὰ κατὰ Ἀθανασίου ἐνδειχθέντα. Idem, ἐγένετο ἔνθεν σύνοδος.
(2) Palat. τὰς καθαιρέσεις αὐτοὺς γεγενῆσθαι (ſic) ἐπὶ καταλ.
(3) Ita Palat. Editi vero, ὁ τοῦ.
(4) Sic Palat. Editi vero, Κορδύβης. Mox Palat. ἀποχωρῶσιν.
(5) Palat. κρατύναντες.
(6) Palat. γράψαντες δὲ ἐπιστολὰς καί.
(7) Palat. ὡς ἔμαθε Κώνστας ὁ βασ.
(8) Palat. ἐπαγγέλλῃ. Paulopoſt idem, μάτην αὐτῷ ἐπιβουλεύοντας ἀποστέλλω.
(9) Palat. Καὶ δείσας αὐτόν, καλεῖ Ἀθ...... ἐλθεῖν παρ᾽ ἑαυτῷ...... τῷ ἁγίῳ Ἀθαν.

A

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ Α'.

Κωνστάντιος Νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ.

Ἐπὶ πολὺ σε κλυδωνίζεσθαι καὶ χειμάζεσθαι τοῖς τῆς θαλάσσης ἀγρίοις κύμασιν, οὐκ εἴασεν ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία, γυμνωθέντα σε τῆς πατρῴας ἑστίας, καὶ στερηθέντα τῶν ἰδίων, καὶ πλανώμενον ἐν θηριώδεσιν ἀνοδίαις, ἡ παρεῖδεν ἡ ἡμετέρα εὐσέβεια. ὃ καὶ μάλιστα ἐπὶ πολὺ ὑπερθέμενοι γράψαι τὴν πρόθεσιν τῆς ἐμῆς διανοίας, (1) προσδοκῶν αὐθαίρετόν σε παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῶν καμάτων αἰτεῖν σε τὴν θεραπείαν. ὅμως ἐπειδὴ ἴσως ὁ φόβος τὴν προαίρεσιν τῆς σῆς προθέσεως ἐνεπόδιζε, διὰ τοῦτο δαψιλεῖς πληρεστάτοις γράμμασι πρὸς τὴν σὴν στερρότητα διεπεμψάμεθα, ἵνα ἀφόβως ταῖς ἡμετέραις προσόψεσι ταχεῖαν τὴν αὐτοῦ παρουσίαν παρασχεῖν σπουδάσῃς, ἐπὶ τὸ τῆς ἑαυτοῦ ἐπιθυμίας ἀπολαῦσαι, (2) καὶ πειραθεὶς ἡμῶν τῆς φιλανθρωπίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκατασταθῇς. τούτου γὰρ ἕνεκεν καὶ τὸν δεσπότην καὶ ἀδελφόν μου Κώνσταντα τὸν νικητὴν Αὔγουστον ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα, ἵνα σοι ἐλθεῖν ἐξουσίαν σοι δῷ (3) ἵνα ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐπινευόντων τῇ πατρίδι ἀποκατασταθῇς, ἔχων τοῦτο τῆς ἡμῶν χάριτος ἐνέχυρον.

INTERPRETATIO EPISTOLÆ I.

Conſtantius Victor Auguſtus Athanaſio.

Diutius te immanibus maris fluctibus procellisque jactari, noſtræ clementiæ humanitas non permiſit; te ſcilicet patriis penatibus nudatum, tuiſque ſpoliatum, in inviis ferarum locis errantem non neglexit indefeſſa noſtra pietas. Nam etſi diu diſtuli mentis meæ propoſitum litteris tibi ſignificare, te ultro acceſ- B ſurum, laboribuſque tuis remedium rogaturum exſpecto; tamen quia fortaſſe metus impedimento fuit ne propoſitum exſequerere tuum, ideo litteras munificentiæ noſtræ pleniſſimas ad tuam conſtantiam miſimus; ut abſque metu quamprimum conſpectui noſtro te præſentem ſiſtere cures, quo voti tui compos effectus, noſtramque humanitatem expertus, tuis reſtituaris. Hac enim de cauſa Dominum meum & fratrem Conſtantem, victorem Auguſtum pro te rogavi, ut tibi veniendi daret facultatem, quo utriuſque noſtrum nu- C tu patriæ reſtituaris, hocque gratiæ pignus affequare.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ Β'.

Κωνστάντιος Νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ.

Εἰ καὶ μάλιστα διὰ προτέρων ἐδηλώσαμεν γραμμάτων, ὥστε ἀμερίμνως εἰς τὸ ἡμέτερον (4) κομιτάτον παραγένῃ, διὰ τὸ μάλιστα βούλεσθαι ἡμᾶς ἀποστεῖλαί σε εἰς τὰ ἴδια· ὅμως καὶ νῦν ταῦτα αὐτὰ τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα δεδώκαμεν, δι' ὧν προτρεπόμεθα, χωρὶς τινὸς ἀπιστίας καὶ φόβου ἐπιβῆναί σε δημοσίοις ὀχήμασιν, καὶ σπουδάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὧν ἐπιθυμεῖς, ἀπολαῦσαι δυνηθῇς.

INTERPRETATIO EPISTOLÆ II.

Conſtantius Victor Auguſtus Athanaſio.

Etſi id in primis ſuperioribus litteris ſignificavimus, ut abſque metu ad noſtrum comitatum te conferres; quod ſummopere cupiamus te ad propria remittere, tamen etiam nunc haſce lit- D teras ad tuam conſtantiam miſimus: quibus adhortamur, ut citra diffidentiam aut metum publica vehicula inſcendas, & ad nos properes, ut optatis frui valeas.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ Γ'.

Κωνστάντιος Νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ.

Ἡνίκα (5) ἐν τῇ Ἐδέσσῃ διετρίβομεν, παρόντων τῶν σῶν πρεσβυτέρων, ἤρεσεν ὥστε ἀποσταλέντος πρεσβυτέρου πρὸς σέ, σπουδάσῃς ἐλθεῖν εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον, ἐπὶ τὸ (6) ἰδόντα σε τὴν ἡμετέραν πρόσοψιν, εὐθέως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁδεῦσαι. ἀλλ' ἐπειδὴ χρόνος παρῆλθεν, ἀφ' οὗ γράμματα δεξάμενος παρ' ἡμῶν οὐκ ἀπήντησας, διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνῆσαί σε ἐσπουδάσαμεν, ἵνα καὶ νῦν τὴν σὴν παρουσίαν ταχεῖαν (7) ἀποδῷς, καὶ οὕτω δυνηθείης τῇ πατρίδι σου ἀποκατασταθῆναι, καὶ τῆς εὐχῆς σου ἐπιτυχεῖν. πρὸς δὲ πληρεστέραν διήγησιν, Ἀλήταν τὸν διάκονον ἀπεστείλαμεν, παρ' οὗ δυνήσῃ μαθεῖν τήν τε ἡμετέρας ψυχῆς τὴν προαίρεσιν, καὶ ὅτι τεύξῃ, ὧν εὔχῃ, τυχεῖν δυνήσῃ.

11. Ταύτας τὰς ἐπιστολὰς δεξάμενος ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, ἐπιδείξας τε τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ, ἐν μεγίστῃ χαρᾷ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν κατέστησεν. παραχρῆμα δὲ ὁ βασιλεὺς μετὰ πολλῆς δορυφορίας ἐκπέμπει τὸν μέγαν Ἀθανάσιον πρὸς Κωνστάντιον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφόν. καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰούλιος τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (8) καὶ πάσης Αἰγύπτου καὶ Λιβύης κληρικοῖς τε καὶ λαοῖς χαίρων περὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου (9) ἐπέστειλεν. ἐλθόντα γοῦν παραδέχεται

INTERPRETATIO EPISTOLÆ III.

Conſtantius Victor Auguſtus Athanaſio.

Cum Edeſſæ degeremus, præſentibus tuis presbyteris, placuit ut miſſo ad te presbytero, ad noſtrum comitatum properares, ut E ubi vultum noſtrum conſpexiſſes, quamprimum Alexandriam proficiſcerere: ſed quia multum temporis effluxit ex quo litteris noſtris acceptis non veniſti, eapropter te jam quoque impenſe hortamur, ut vel nunc ſaltem quam celerrime nobis te ſiſtas, quo & patriæ reſtitui, & voti compos effici queas. Ut autem res tibi fuſius & plenius enarretur, Aletam diaconum miſimus, ex quo tibi ediſcere licebit, & mentis noſtræ propoſitum, & te quæ optas aſſequi poſſe.

11. Has epiſtulas cum accepiſſet ſanctus F Athanaſius, & monſtraſſet Imperatori & Epiſcopo Julio, maxima lætitia Romanam affecit eccleſiam. Confeſtim autem Imperator cum multis ſatellitibus, mittit magnum Athanaſium ad Conſtantium fratrem ſuum. Et beatus Julius Alexandriæ ac univerſæ Ægypti & Libyæ clericis & populis gratulans de ſancto Athanaſio litteras miſit. Venientem igitur Atha-

(1) Sic Palat. Editi vero, προσδοκῶν ἦν. Mox Palat. παραγίνεσθαι. Ibid. editi, ἀνέλαβεν, ubi Palat. αἰτεῖν. Mox Palat. ἐνεπόδιζε, pro ἐνεπόδισε.
(2) Sic mſſ. Editi vero, τῇ πειραθέντι ... ἀποκατασταθείς.
(3) Ita Palat. Editi vero, ἐπὶ τῶν ἐμῶν.
(4) Sic Palat. Editi vero, κομιτάτον, hic & infra.
(5) Palat. ἐν τῇ Ἐδεσσηνῶν.
(6) Sic Palat. Editi vero, εἰδότα. Infra Palat. ἐπειδὴ πλεῖστος χρόνος.
(7) Sic Palat. Editi vero, ἀποδώσεις.
(8) Palat. καὶ πάσῃ Αἰγύπτῳ Λιβ. Mox idem, καὶ λαοῖς.
(9) Sic Palat. Editi vero, ἐπέστειλεν.

Athanaſium excipit Imperator Conſtantius, A Alexandrinæque reſtituit Eccleſiæ, cum leniter objurgaſſet virum. Nam in contumeliam, ait, meam, ejuſmodi fuga uſus es, cum paratus ego eſſem ad te perhumaniter amplectendum. Ac ſuggerentibus adverſariis dicit Conſtantius Athanaſio: Unam mihi petenti concede gratiam. Tum ille: Libenter, inquit, Imperator, pro facultate optatum præſtabo. Imperator autem: Unam, inquit, Alexandrinarum Eccleſiarum Arianis in uſum concedito. Reponit ille: Faciam, o Imperator, quod jubes; ſi tu mihi hic Eccleſiam conce- B das, ad conventum eorum qui recte in Chriſtum credunt. Conſtantius id repente promiſit: ſed hoc pungebat adverſarios. Ita igitur Imperator viri prudentiam admiratus, intellexit Arianos cum ſtrenuo viro negotium habere, ac cum magno dimiſit honore, litteriſque ſuis juſſit Epiſcopis, clericis & populis ut libenter eum reciperent, itemque populo Alexandrino. Scripſit etiam ad Auguſtalem, & ad præfectos per Ægyptum. Litteræ porro ad Auguſtalium, ſic habent. C

τὸν Ἀθανάσιον ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος, καὶ τῇ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησίᾳ ἀποκαθίστησιν, ἐπιτιμήσας αὐτῷ ὑφειμένως. πρὸς γὰρ λοιδορίαν μου, φησὶ, ταύτῃ (1) ἐχρήσω δρασμῷ, ἐμοῦ ἑτοίμως ἔχοντος φιλανθρωπότερον πρὸς σὲ διατεθῆναι. καὶ δὴ κατὰ ὑπόθεσιν τῶν ἐναντίων ὁ Κωνστάντιος λέγει πρὸς τὸν Ἀθανάσιον· μίαν μοι δὸς χάριν αἰτοῦντί σοι. ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν, ἀσμένως παρέξομαι, βασιλεῦ, κατὰ δύναμιν (2) αἰτηθεὶς. ὁ δὲ βασιλεὺς ἔφη· μίαν ἐκκλησίαν ἐκ τῶν κατὰ Ἀλεξάνδρειαν τοῖς Ἀρείου φρονοῦσι πρὸς τὸ κατ' ἔθος συγχώρησον. ὁ δὲ λέγει, ποιήσω, βασιλεῦ, καθὼς ἐκέλευσας, ἐὰν καὶ σύ μοι παράσχῃς ἐνθάδε ἐκκλησίαν εἰς σύνελευσιν τῶν ὀρθῶς εἰς Χριστὸν πιστευόντων. ὁ δὲ Κωνστάντιος προχείρως ἐπηγγείλατο. ἐλύπει δὲ τοῦτο τοὺς ἐναντίους. ὅπως δὲ ὁ βασιλεὺς κατεπλάγη τοῦ ἀνδρὸς τὸ φρόνιμον, ὡς καὶ νοῆσαι, ὅτι πρὸς ἄνδρα ἔχουσιν οἱ ἐκ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως. καὶ ἀπολύει αὐτὸν μετὰ πάσης τιμῆς, γράψας ἐπισκόποις τε κληρικοῖς καὶ (3) λαοῖς περὶ τοῦ ἀσμένως αὐτὸν ὑποδέξασθαι, καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ἀλεξανδρέων. γράφει δὲ καὶ πρὸς τὸν Αὐγουστάλιον (4) καὶ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἄρχοντας. ἔχει δὲ τὰ πρὸς τὸν Αὐγουστάλιον γράμματα οὕτως.

Textus deficere videtur.

Conſtantius Victor Auguſtus Neſtorio Auguſtali.

Κωνστάντιος Νικητὴς Αὔγουστος, Νεστορίῳ Αὐγουσταλίῳ.

Si quid hactenus ad damnum contumeliamve eorum qui cum Athanaſio epiſcopo communicaverunt, decretum repertum fuerit, id jam volumus deleri. Placet enim quam immunitatem antehac ejus Clerici habuerunt, ut eadem iterum fruantur. Hoc autem noſtrum decretum D obſervari jubemus; ut Athanaſio Eccleſiæ ſuæ reſtituto, qui cum eo communicant eadem gaudeant immunitate quam ſemper habuere, & qua ceteri fruuntur Clerici; ut idipſum conſequuti gaudeant.

Εἰ τί δή ποτε πρὸ τούτου ἐπὶ βλάβῃ καὶ ὕβρει τῶν κοινωνούντων Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ προσταχθὲν εὑρίσκεται, τοῦτο νῦν (5) ἀπαλειφθῆναι βουλόμεθα· καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν, ἣν εἶχον οἱ αὐτοῦ κληρικοὶ, τοὺς αὐτοὺς πάλιν τὴν αὐτὴν θέλομεν ἔχειν. ταύτην δὲ τὴν ἡμετέραν πρόσταξιν φυλαχθῆναι βουλόμεθα, (6) ὥστε ἀποδοθέντος Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ ἐκκλησίᾳ, τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ ἔχειν τὴν ἀλειτουργησίαν, ἣν ἀεὶ ἔχον· ἵν' ὅπως καὶ αὐτοὶ χαίρωσιν.

Eadem forma iis qui in Tamnice, Thebaide, & Libya erant reſcripſit. Ejuſmodi epiſtolis munitus ſanctus Athanaſius, per Syriam profectus, Palæſtinam pervenit; cumque perveniſſet Jeroſolymam, Epiſcopo Maximo magno & Confeſſori, qui & ipſe multa propter Dominum Jeſum Chriſtum paſſus erat, nota facit acta Sardicenſis Synodi; & quod Imperator Conſtantius eorum judicio E adſtipulatus eſſet, curatque Synodum cogi Epiſcoporum iſtius regionis. Maximus quippe nihil cunctatus, cum convocaſſet omnes Orientis Epiſcopos, & Synodum celebraſſet, ſancto Athanaſio ſuam reſtituit communionem & dignitatem. Scripſit & ipſa Synodus Alexandrinis, omnibuſque per Ægyptum & Libyam Epiſcopis Clericis & populis, quæcumque de Athanaſio decreta eſſent. Athanaſius autem magnus ita Alexandriam cum perveniſſet Ægyptiorum epiſcoporum Synodos coegit, quæ conſimilia decreverunt iis quæ ab F Epiſcopis Sardicæ coactis ſtatuta fuerant, necnon a Maximo in Synodo Jeroſolymitana. At cum Magnentius Imperium invaſiſſet, & occidiſſet Conſtantem, rurſum Arii ſectato-

Τῷ αὐτῷ τύπῳ καὶ (7) τοῖς ἐν * Ταμνικῇ, καὶ Θηβαΐδι, καὶ Λιβύῃ ἡγεμόσι, ταῖς τοιαύταις ἐπιστολαῖς ὀχυρωθεὶς ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, διὰ τῆς Συρίας ὁρμήσας τῆς Παλαιστίνης ἐπέβη. καταλαβών τε τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Μαξίμῳ τῷ μεγάλῳ καὶ ὁμολογητῇ, καὶ αὐτῷ διὰ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πολλὰ πεπονθότι, καταφανῆ ποιήσας τά τε ὑπὸ τῆς Σαρδικῆς συνόδου πραχθέντα, καὶ ὡς ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος τῇ ἐκείνων κρίσει ἐγένετο σύμψηφος, παρασκευάζει σύνοδον τῶν (8) ἐκεῖ ἐπισκόπων γενέσθαι. ὁ γὰρ ἅγιος Μάξιμος μηδὲν μελλήσας μεταπέμπεται πάντας τοὺς τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους, καὶ (9) καθίσας σύνεδρον, ἀποδιδόασιν καὶ αὐτοὶ τῷ ἁγίῳ Ἀθανασίῳ τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ἀξίαν. ἔγραψέ τε καὶ αὐτὴ ἡ σύνοδος, τοῖς τε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ πᾶσι τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ ἐπισκόποις τε, καὶ κληρικοῖς, (10) καὶ λαοῖς τὰ ἐγνωσμένα περὶ Ἀθανασίου. Ἀθανάσιος δὲ ὁ μέγας ἐν τοσούτῳ καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, σύνοδον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπισκόπων συναθροίσας, (11) τὰ ὁμόφωνα ἐψηφίσαντο τοῖς τότε ἐν Σαρδικῇ συνελθοῦσι, καὶ τῇ παρὰ τῷ ἁγίῳ Μαξίμῳ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις γενομένῃ συνόδῳ. ἀλλὰ Μαγνεντίου τῇ βασιλείᾳ ἐπιθεμένου, καὶ ἀνελόντος Κώνσταντα, πάλιν οἱ Ἀρείου φρονοῦντες

πρὸς

* Αὐγουσταμνικῇ.

(1) Palat. ἐδέχησο. Mox editi, κατὰ ὑπόθεσιν. Palat. ut in textu.
(2) Palat. αἰτοῦντι .... ὁ δὲ εἶπε· ποιήσω βασ.
(3) Palat. λαϊκοῖς .... ὅπως ὑποδέξασθαι δὲ καὶ τῷ δήμῳ.
(4) Palat. καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας.
(5) Palat. ἀπαλειφθῆναι.
(6) Palat. ὥστε ἀποδοθέντος Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς πόλεως.
(7) Palat. καὶ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Θηβαΐδι καὶ Λιβύῃ ἡγεμόσιν ἐνέτειλεν, καὶ ποιεῖ.
(8) ἐκεῖ deeſt in Palat. Mox idem, ὁ δὲ ἅγιος.
(9) Palat. καθίσας. Editi, καθέσας. Mox Palat. ἀποδίδωσι τὴν ἀξίαν. γράφει τε.
(10) Palat. καὶ λαϊκοῖς τὰ ἐψηφισμένα περί.
(11) Palat. καὶ ὁμόφωνα. Paulopoſt idem, τῷ ὁσίῳ Μαξ.

Digitized by Google

πρὸς Ἀθανάσιον (1) ἐξυφαινοῦσι τὸν Κωνστάντιον· πάλιν διατάγματα· πάλιν ἀπειλαί· πάλιν φυγὴ ἐκεῖνος· πάλιν ἀναζήτησις διὰ πάσης γῆς καὶ θαλάττης, καὶ ἐκλελοιπότος τὴν ἐκκλησίαν τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου, Γεώργιον ἐκπέμπουσι τῆς φρατρίας Ἀρείου, καθὼς καὶ ἔμπροσθέν τινα Γρηγόριον. Ἀκάκιος δὲ καὶ Πατρόφιλος φοιτηταὶ ὄντες Ἀρείου, τὸν ἅγιον Μάξιμον (2) τὸν Ἱεροσολύμων ἐξωθήσαντες, Κύριλλον ἀντικαθίστησαν. οἷα δὲ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Γεώργιος ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰργάζετο, τῆς φωνῆς αὐτοῦ τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου, ὡς πεπονθότος καὶ παρόντος τοῖς γενομένοις, ἐπάκουσον. ἐν γὰρ τῷ ἀπολογητικῷ αὐτοῦ τῷ περὶ τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς λόγῳ, τάδε κατὰ λέξιν περὶ τῶν ἐκεῖ γεγενημένων φησίν.

A res doloſe adverſus Athanaſium incitant Conſtantium. Rurſum edicta, rurſum minæ, rurſum fuga, rurſum perquiſitio ubique terrarum & marium. Cumque Athanaſius Eccleſiam deſeruiſſet, Georgium mittunt, Arianæ ſectæ hominem, quemadmodum & ante Gregorium quemdam. Acacius autem & Patrophilus ſectatores Arii, ſanctum Maximum Jeroſolymis cum expuliſſent, Cyrillum ei ſubſtituerunt. Qualia autem Alexandriæ Georgius eodem tempore perpetrarit, ex ipſa beati Athanaſii voce qui iſthæc paſſus eſt, quique

B præſens tum erat, audi. Nam in Apologetico de fuga ſua, hæc ad verbum de actis ibidem ait.

12. (3) *Ἴσον ἐπιστολῆς Ἀθανασίου.*

Καὶ γὰρ ὡς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πάλιν ὑπεφοίτησαν ζητοῦντες πάλιν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι, καὶ γέγονε χείρονα τὰ νῦν τῶν προτέρων. στρατιῶται γὰρ ἐξαίφνης τὴν ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν, καὶ (4) τὰ πολέμων ἀντὶ τῶν εὐχῶν ἐγίνετο. εἶτα εἰσελθὼν τῇ τεσσαρακοστῇ ὁ παρὰ Μακεδονίου καὶ τῶν Ἀρειανιζόντων ἀποσταλεὶς ἐκ Καππαδοκίας Γεώργιος ηὔξησεν ἃ παρ' αὐτῶν μεμάθηκε κακά. μετὰ γὰρ τὴν ἑβδομάδα τοῦ πάσχα παρθένοι εἰς δεσμωτήρια ἐβάλλοντο, ἐπίσκοποι ἤγοντο ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι· ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἡρπάζοντο οἰκίαι, καὶ ἁρπαγαὶ καὶ ἔφοδοι κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐγίνοντο, καὶ νυκτὸς οἱ Χριστιανοὶ κατεφέροντο, ἀπεσφραγίζοντο οἰκίαι, καὶ ἀδελφοὶ κληρικῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐκινδύνευον. καὶ δεινὰ μὲν ταῦτα, δεινότερα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα τολμήματα. τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν, ὁ λαὸς νηστεύσας, ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον, εὔξασθαι τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος, διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφεσθαι τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωνίαν. ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ παμπόνηρος οὗτος, παροξύνει τὸν στρατηλάτην Σεβαστιανὸν Μανιχαῖον ὄντα, ὃς μετὰ πλήθους στρατιωτῶν ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ, καὶ τόξα, καὶ βέλη φερόντων, ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ κυριακῇ κατὰ τὸν λαὸν, καὶ ὀλίγους εὑρὼν εὐχομένους· οἱ γὰρ πλεῖστοι πάλιν διὰ τὴν ὥραν ἀναχωρήσαντες ἦσαν· τοιαῦτα γὰρ εἰργάσατο, οἷα ἔπρεπε παρ' αὐτοῦ ἀκούσαντας πρᾶξαι. πυρκαϊὰν γὰρ ἀνάψας, καὶ στήσας παρθένους παρὰ τὸ πῦρ, ἠνάγκαζεν λέγειν ἑαυτὰς τῆς Ἀρείου πίστεως εἶναι. ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς ἔβλεπεν, καὶ μὴ φροντιζούσας τοῦ πυρὸς, γυμνώσας αὐτὰς, οὕτως κατέκοψεν καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὡς μετὰ χρόνον μόλις αὐτὰς ἐπιγνωσθῆναι, ἄνδρας τε κρατήσας τεσσαράκοντα, καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψεν. ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων (5) εὐθὺς τεμὼν, ἐν ἑαυταῖς ἐχούσας ἔτι τοὺς σκόλοπας, τὰ νῶτα τούτων οὕτως ἐξέδειρεν, ὡς τινὰς μὲν πολλάκις χειρουργηθῆναι, διὰ τοὺς ἀποπαγέντας ἐν αὐτοῖς σκόλοπας· τινὰς δὲ καὶ μὴ φέροντας ἀποθανεῖν. πάντας μὲν οὖν τοὺς περιλειφθέντας ἀθρόους, καὶ τὰς παρθένους ἐξώρισεν εἰς τὴν μεγάλην Ὄασιν. τὰ δὲ σώματα τῶν τεθνηκότων οὐδὲ τοῖς ἰδίοις κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποδοθῆναι πεποίηκεν· ἀλλ' ἔκρυψεν, ὡς ἠθέλησαν, ἄταφα, ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν αὐτοὺς λανθάνειν τὴν (6) τοσαύτην ὠμότητα. φρονοῦσι δὲ πεπλανημένοι τῇ διανοίᾳ, παράφρονες. τῶν γὰρ οἰκείων τῶν τετελευτηκότων, χαιρόντων μὲν διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνούντων δὲ διὰ

12. *Exemplum Epiſtolæ Athanaſii.*

Nam, inquit, Alexandriam rurſus invadunt, noſque ad necem denuo perquirunt, factaque ſunt præſentia pejora prioribus. Milites quippe derepente Eccleſiam obſedere: bellicuſque tumultus vice precum exortus eſt. Hinc in ſancta Quadrageſima ingreſſus, qui

C a Macedonio & Arianis miſſus fuerat, Georgius, mala quæ ab illis edoctus fuerat adauxit. Etenim poſt hebdomadam Paſchatis videre erat Virgines in carcerem conjici, Epiſcopos a militibus vinctos abduci, orphanorum viduarumque domos diripi, irruptiones in domos fieri, noctu Chriſtianos dejici, domos obſignari, fratres Clericorum pro fratribus periclitari. Hæc quidem atrocia, ſed atrociora deinde conſequuta ſunt facinora. Etenim hebdomade poſt ſanctam Pentecoſten, cum po-

D pulus, expleto jejunio, ad cœmeterium ſancti Petri Epiſcopi & Martyris, orandi cauſa egreſſus eſſet, quod omnes a Georgii communione abhorrerent; re comperta ſceleratiſſimus ille, Sebaſtianum ducem, Manichæum hominem, concitat: qui cum turma militum, arma, ſtrictos gladios, arcus & tela ferentium, in ipſa Dominica impetum fecit in populum. Et cum paucos inveniſſet orantes (plurimi namque adveniente hora receſſerant) ea admiſit facinora, quæ decebat facere viros ab illo edoctos. Nam accenſo rogo, Virgines igni

E admotas adigebat dicere, ſe Arianæ eſſe fidei: ut autem eas vim ſuperare, ignemque nihil curare animadvertit, nudatas iterum ita in faciem cædit, ut poſt multum temporis vix a ſuis dignoſci poſſent. Viros autem quadraginta comprehenſos inſolentiore modo verberavit: nam virgis palmarum recens amputatis, quibus adhuc aculei hærebant, ſic eorum terga laceravit, ut nonnulli, ob infixos aculeos medici opera ſæpius eguerint; imo quidam, vim plagarum non ferentes, exſtincti ſint. Porro omnes quotquot reſidui

F erant una cum Virginibus in magnam relegavit Oaſin. Neque initio conceſſit, ut defunctorum corpora cognatis ſuis traderentur; ſed ea arbitratu ſuo occultarunt, abjeceruntque inſepulta; rati ſic ſuam latere poſſe crudelitatem. Qua in re vecordes illi magno mentis errore tenebantur. Nam cum defunctorum cognati de ſuorum quidem confeſſione gauderent, lugerentque tamen ob ſubdu-

(1) Palat. ἐξυφαίνουσι.
(2) Palat. ἐκ τῶν Ἱεροσολ. Editi, τὸν Ἱεροσολ.
(3) Hic titulus abeſt a Palat.

(4) Palat. τὰ τῶν πολέμων.
(5) Palat. εὐθὺς, habet pro ἀπὸ.
(6) Palat. τοσαύτην.

ſta corpora ; hæc ſane cauſa fuit , ut magis magiſque vulgarentur eorum impietatis crudelitatiſque argumenta . Verum illi mox ex Ægypto & ex Libyis in exſilium miſerunt Epiſcopos, Ammonium , Muim , Gaium , Philonem, Hermen, Plenium , Pſenoſirin , Nilammonem, Agathonem , Agamphum , Marcum , alium Ammonium & Marcum , Dracontium , Adelphium , Athenodorum , ut presbyteros Hieracem , & Dioſcorum . Quos tanta acerbitate expulerunt , ut illorum quidam in itinere , quidam in exſilii loco interirent . Epiſcopos vero plus triginta in fugam verterunt . Ea enim illis , quemadmodum Achabo , cura fuit, ut, ſi modo fieri poſſet, veritatem de medio tollerent .

13. Hæc ſanctus Athanaſius , de iis quæ Alexandriæ a Georgio geſta fuerant propriis commemorat verbis . Conſtantius vero cum ſe jam videret totius orbis Imperatorem eſſe , in ſuperbiam elatus , Occidentales quoque apiſcopos conabatur ad Arii hæreſin trahere ; mandans in primis ut Athanaſii damnationem proferrent , idque ſuggerentibus Orientalibus Epiſcopis . Propterea enim Synodum coegit in urbe Italiæ Mediolano , multoſque in ſuam traduxit ſententiam. At Dionyſius , Euſebius , Rhodanus, Paulinus & Lucifer, imminente vi ſuperati non ſunt . Cum noſſent enim ad condemnationem fidei ſententiam contra Athanaſium fuiſſe pronuntiatam , dicebant , ad everſionem fidei , non Athanaſii gratia eos iſthæc moliri ; quos ille Arimini detineri juſſit . Sanctus autem Athanaſius cum ſciret Conſtantium Arianorum tueri ſententiam , Arianoſque in eum conſpiraſſe , ac conari per calumniam eum accuſare ; in corrupto tribunali nemini confidebat , non amico , non clerico , non cuiquam alii ; ſed præfecti ſatellitibus derepente epiſcopalem domum invadentibus ac quærentibus eum occidere , ſumto ſibi Sticario & Birrhio , aufugit ad puellam virginem , annorum circiter viginti , forma pulcherrimam , & ob pulchritudinem fugiendam . Illa porro rei inſolentia ſtupefacta eſt . Ait ergo illi Athanaſius : Conquiror ab Arianis & calumniis impetor . Ac ne inconſideratam mihi gloriam conciliem , & in peccatum conjiciam eos qui me pœnas dare volunt , ad fugam animum appuli . Revelavitque mihi Deus hac nocte dicens : Apud neminem niſi apud illam evadere potes . Tum illa præ gaudio , omni abjecta ſuſpicione , totam ſe contulit ad Dominum , atque ſanctiſſimum virum ſex annos occultavit , uſque ad Conſtantii mortem . Ipſa pedes ejus abluens , ac purgamenta auferens , neceſſaria omnia ſubminiſtrans, ac libros mutuata præbebat illi, nec quiſquam norat hominum in tota urbe Alexandria , quo loco degeret ſanctus Athanaſius . Eodem tempore pulchritudo faciei Eccleſiæ in ſordes & triſtitiam mutata eſt . Commixti namque erant Eccleſiarum præſules , ac nomine quidem Chriſtiani, communione autem promiſcua , nihil ab hæreticis differebant . Non utique illi uſque ad libationem idolorum prævaricabantur ;

τὰ σώματα, μεῖζον ἐξεῖχε τὰ κατ᾽ αὐτῶν ὁ τῆς ἀσεβείας καὶ ὠμότητος ἔλεγχος. καὶ γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβύων, ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους, Ἀμμώνιον, (1) Μοῦϊν, Γάϊον, Φίλωνα, Ἑρμῆν, Πλήνιον, Ψενόσιριν, Νιλάμμωνα, Ἀγάθωνα, Ἀγαμφον, Μάρκον, ἕτερον Ἀμμώνιον καὶ Μάρκον, Δρακόντιον, Ἀδέλφιον, Ἀθηνόδωρον, καὶ πρεσβυτέρους Ἱέρακα καὶ Διόσκορον, καὶ οὕτως πικρῶς ἤλασαν αὐτοὺς, ὡς τινες αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς· τινὲς δὲ ἐν (2.) αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν. ἐφυγάδευσε δὲ ἐπισκόπους πλείους τριάκοντα. σπουδὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἀχαὰβ εἰ δυνατὸν ἐξᾶραι τὴν ἀλήθειαν.

13. Τοιαῦτα μὲν ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος περὶ τῶν ὑπὸ Γεωργίου κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν γενομένων, οἰκείαις διεξῆλθε φωναῖς. ὁ δὲ Κωνστάντιος, ὡς ἑώρα ἑαυτὸν κοσμοκράτορα, ἀρθεὶς εἰς ὑπεροψίαν, καὶ τοὺς ἐν τῇ δύσει ἐπισκόπους ἐπεχείρησεν εἰς τὴν Ἀρείου αἵρεσιν (3) ἕλκειν, ἐν πρώτοις τὴν Ἀθανασίου καταψῆφισιν ἐρεῖσθαι παρεγγυῶν, ὑποβολῇ τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων. καὶ δὴ περὶ τούτου σύνοδον ἐπεκρότησε, κατὰ Μεδιολάνον πόλιν τῆς Ιταλίας, καὶ πολλοὺς ἔτρεψεν εἰς τὸ οἰκεῖον θέλημα. Διονύσιος δὲ καὶ Εὐσέβιος, καὶ Ῥόδανος, Παυλῖνός τε καὶ Λουκίφερ, ὑπὸ τῆς ἐπικειμένης ἀνάγκης οὐχ ἡττήθησαν. οὗτοι γὰρ εἶδον ἐπὶ καθαιρέσει τῆς πίστεως τὸ κατὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ψήφισμα κυρωθὲν, ἔλεγον ἐπὶ ἀνατροπῇ τῆς πίστεως, καὶ οὐ χάριν Ἀθανασίου ταῦτα αὐτοὺς ἐπισπεύδειν· οὓς τινας περιορισθῆναι ἐκέλευσεν ἐν Ἀριμήνῳ. ὁ δὲ ἅγιος Ἀθανάσιος γνοὺς πάλιν καὶ τὸν βασιλέα Κωνστάντιον τὰ τῶν Ἀρειανῶν κρατύνειν, καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς συσκευαζομένους (4) αὐτῷ, καὶ σπουδάζοντας κατὰ συκοφαντίαν, ἀθέμιτα αὐτοῦ κατηγορεῖν, ἐπὶ διεφθαρμένου δικαστηρίου, οὐκ ἐθάῤῥησεν οὐδενὶ, οὐ φίλῳ, οὐ κληρικῷ, οὐκ ἄλλῳ τινί· ἀλλ᾽ αἰφνίδιον εἰσελθόντων τῶν ἐπαρχικῶν εἰς τὸ ἐπισκοπεῖον, καὶ ζητούντων αὐτὸν συλλαβεῖν, λαβὼν αὐτοῦ (5) τὸ στιχάριον καὶ τὸ βίῤῥιν ἐν μεσονύκτῳ νυκτὶ, κατέφυγε πρὸς παρθένον νέαν, ὡς ἐτῶν εἴκοσι, σφόδρα ὡραιοτάτην, φευκτὴν διὰ τὸ κάλλος. ἡ δὲ ξενωθεῖσα ἐπὶ τῷ πράγματι, ἐπτοήθη· λέγει οὖν (6) αὐτῇ, ὅτι ἐπιζητοῦμαι παρὰ τῶν Ἀρειανῶν, καὶ ἀθέμιτα συκοφαντοῦμαι. καὶ ἵνα μὴ κἀγὼ ἄλογον ἀπενέγκωμαι δόξαν, καὶ εἰς ἁμαρτίαν ἐμβάλω τοὺς τιμωρήσασθαί με βουλομένους, ἐνεθυμήθην φυγεῖν. ἀπεκάλυψεν οὖν μοι ὁ Θεὸς ταύτῃ τῇ νυκτὶ, ὅτι παρ᾽ οὐδενὶ ἔχεις σωθῆναι, εἰ μὴ (7) παρ᾽ ἐκείνῃ. ἀπὸ πολλῆς οὖν χαρᾶς ἐκείνη ῥίψασα πάντα διαλογισμὸν, ὅλη γεγένηται τοῦ κυρίου, καὶ κατέκρυψε τὸν ἁγιώτατον ἐκεῖνον ἐπὶ ἓξ ἔτη μέχρι τῆς ζωῆς Κωνσταντίου. αὕτη καὶ περινίπτουσα τοὺς πόδας, καὶ τὰ περιττώματα διακονοῦσα, καὶ (8) τὰς χρείας αὐτοῦ πάσας εὐτρεπίζουσα καὶ βιβλία κιχραμένη καὶ παρέχουσα αὐτῷ, καὶ οὐδεὶς ἀνθρώπων πάσης Ἀλεξανδρείας ἔγνω ἐν τοῖς ἓξ ἔτεσι, ποῦ διῆγεν ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος. κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τὸ κάλλος τοῦ προσώπου τῆς ἐκκλησίας ῥύπους καὶ κατηφείας ἀνεπλήσθη. μιγάδες γὰρ ἦσαν οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἔξαρχοι, ὀνόματι μὲν Χριστιανοὶ καλούμενοι· τῇ δὲ ἐπιμιξίᾳ τῆς κοινωνίας τῶν αἱρετικῶν μηδὲν διαφέροντες. οὐ σπονδαῖς γὰρ εἰδώλων τὴν παράβασιν ἔπραττον, ἀλλ᾽

(1) Palat. Μοῦϊν. Infra idem Νιλάμμωνα. Editi male Ἀντίβιον.

(2) αὐτῷ deeſt in Palat.

(3) Sic Palat. In editis ἕλκειν deeſt. Mox Palat. αἱρεῖσθαι. Ubi editi, ἐρεῖσθαι, habent.

(4) Palat. κρατύνοντα.

(5) Palat. τὸ στιχάριον καὶ τὸ βίῤῥιν ἐν μεσονύκτῃ.

(6) Palat. αὐτῇ ὁ μέγας Ἀθανάσιος.

(7) Palat. παρ᾽ ἐκείνῃ τῇ παρθένῳ.

(8) Sic Palat. Editi vero διακονοῦσα, καὶ βιβλία κεχρημένη.

ἀλλ' ἐν προσχήματι Χριστιανισμοῦ τὸ βλάσφημον Ἀρείου δόγμα κρατύνειν ἐσπούδαζον. ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνστάντιος καὶ ἄλλο μὲν πρότερον συνεκρότει τὴν Ἀρειανῶν δόξαν· πολλῷ δὲ πλέον αὐτοκράτωρ γενόμενος. διὸ ἐκέλευσε τὴν τῶν Ἀρειανῶν πίστιν καὶ εἰς τὰς περὶ Ἰταλίαν ἐκκλησίας πέμπεσθαι, προστάξας τοὺς μὴ βουλομένους ὑπογράφειν αὐτῇ ἐξωθεῖσθαι τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν ἑτέρους ἀντικαθίστασθαι. ὡς δὲ καὶ ὁ ὅσιος Λιβέριος μετὰ Ἰούλιον τὸν μακάριον τὸν Μάρκου καὶ Σιλβέστρου διάδοχον τῆς Ῥώμης ὢν ἐπίσκοπος ἐξορίαν ὑφίσταται, ἡ τῶν αἱρετικῶν μανία ἀντ' αὐτοῦ (1) Φήλικά τινα καθίστησι τῆς ἐκκλησίας Ῥωμαίων ἐπίσκοπον, ὃν ἐγχείρημα τοῦτο θεήλατον ἐξένισεν. τοῦ μὲν γὰρ τῆς ὄψεως ἀποστερηθεὶς ἐξωμολογεῖτο τὴν θείαν δίκην εἰκότως αὐτῷ μετελθεῖν· τοῦ δὲ λοιμικῇ νόσῳ ἐπὶ χρόνον διαφθαρεὶς ἀπέθανεν. ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ λόγος εὐδοξότερος ἐγίνετο, τοῦ ἁγίου Λιβερίου πάσχοντος ὑπὲρ τῆς πίστεως. ὁ δὲ Γεώργιος, καθὰ προείρηται, κατὰ τὴν Ἀλεξανδρείαν (2) ὑπεροψίᾳ ἀρθεὶς, οὐδὲ ἐπὶ σχήματος ἐπεῖχεν ἑαυτὸν, ἐξηλλαγμένος παντάπασι πρὸς ὠμότητα, ὡς δοκεῖν αὐτὸν ῥάβδοις καὶ πελέκει τὴν ἡγεμονίαν (3) δεῖσθαι, ἢ ἱερωσύνῃ προΐστασθαι. ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ ἅγιος Μελέτιος ὁ τῆς Ἀντιοχέων ἐπίσκοπος τὸ ὁμοούσιον σαφῶς ἐκήρυττεν, καὶ τοῦτον οἱ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως περιορίζουσιν· ᾧ πολὺ πλῆθος συνηκολούθησε, τῆς κοινωνίας τῶν ἐναντίων ὀλιγωρήσαντες. Εὐζώϊον δὲ ἀντὶ τοῦ ἁγίου Μελετίου εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ἀντιοχείας προχειρίζονται, τὸν ἀσεβῆ Εὐδόξιον τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐκκλησίας ἐπίσκοπον προστησάμενοι.

14. Τούτων δὲ κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ μισοκάλου ἐξανάψαντος πόλεμον, Κωνστάντιος ὁ βασιλεὺς ἀναδείκνυσιν Ἰουλιανὸν Καίσαρα ἐν Γαλλίαις, καὶ καταλαβὼν τὴν Κωνσταντίνου πόλιν, Εὐδόξιον τὸν Ἀντιοχείας τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐκκλησίας ἐπίσκοπον καὶ ἱερέα ἀναδείκνυσιν. ἐν αὐτῷ τῷ χρόνῳ καὶ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ᾗ ὄνομα Σοφία, ἐγκαινίζει, ἐν ὑπατείᾳ Κωνσταντίου τὸ δέκατον, καὶ Ἰουλιανοῦ Καίσαρος τὸ τρίτον, (4) μηνὸς Φεβρουαρίου πεντεκαιδεκάτῃ. ὁ γὰρ ἀσεβὴς Εὐδόξιος καθεσθεὶς ἐν τῷ θρόνῳ αὐτῆς τοῖς ἐγκαινίοις, (5) πρώτην ἀφῆκεν φωνὴν φήσας, ὁ πατὴρ ἀσεβὴς, ὁ υἱὸς εὐσεβής. θορύβου δὲ πολλοῦ καὶ στάσεως ἐπὶ τούτῳ γενομένης, μηδὲν, φησὶ, ταράσσεσθε πρὸς τὸ λεχθὲν παρ' ἐμοῦ. ὁ γὰρ πατὴρ ἀσεβὴς, ὅτι οὐδένα σέβει· ὁ δὲ υἱὸς εὐσεβής, ὅτι σέβει τὸν πατέρα. ταῦτα εἰπόντος τοῦ Εὐδοξίου, ὁ μὲν θόρυβος κατεστάλη· γέλως δὲ πολὺς ἀντὶ τοῦ θορύβου κατεῖχε τὴν ἐκκλησίαν, ὥστε τοὺς πλείστους αὐτῶν καταγελάσαντας αὐτοῦ ἐξελθεῖν τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ὀλίγους τοῖς περὶ αὐτὸν καταλειφθῆναι. καὶ μένει (6) τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Εὐδοξίου ἄχρι τῆς δεῦρο γελώμενον. τοιαῦτα γὰρ δὴ οἱ αἱρεσιάρχαι σοφιζόμενοι, καὶ περὶ τοιαύτας ἀσχολούμενοι λέξεις, τὴν ἐκκλησίαν διέσπασαν· ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἐν ταῖς Γαλλίαις πολλοῖς Βαρβάροις συμπλακεὶς, καὶ νικήσας, ὑπ' αὐτῶν ἀναγορεύεται βασιλεύς. μαθὼν δὲ ὁ Κωνστάντιος, βαπτισθεὶς ὑπὸ τοῦ θεομάχου Εὐζωΐου, ἐπὶ τὸν (7) πρὸς αὐτὸν ἐχώρει πόλεμον. γενόμενος δὲ ἐν πολίχνῃ τῆς Κιλικίας, Μόψου κρήνη ὄνομα, ὑπὸ φροντίδος ἀποπληξίᾳ ληφθεὶς τελευτᾷ, ἐν ὑπατείᾳ Ταύρου καὶ Φλωρεντίου,

A ſed ſpecie Chriſtianiſmi blaſphemam Arii doctrinam tueri conabantur. Conſtantius autem Imperator qui jam antea Arianam ſententiam tuebatur, multo magis id tum præſtabat; cum penes illum ſumma rerum eſſet: quare juſſit fidem Arianorum ad Italiæ Eccleſias mitti, jubens expelli ab Eccleſiis eos qui nollent ei ſubſcribere, & alios in eorum vicem ſubrogari. Ut autem etiam ſanctus Liberius poſt beatum Julium Marci & Sylveſtri ſucceſſorem, Romæ Epiſcopus, in exſilium pulſus eſſet; Hæreticorum furor in ejus locum B Felicem quemdam conſtituit Eccleſiæ Romanæ Epiſcopum. Quem ſtatim divinitus immiſſa pœna excepit. Nam viſu privatus, divinam confitebatur vindictam ſa impetiiſſe; hinc vero peſtilenti morbo aliquanto poſt tempore conſumtus, periit. Sermo autem Chriſti clarior evaſit, ſancto Liberio pro fide patiente. Georgius autem, uti ſupra dictum eſt, Alexandriæ elatus in ſuperbiam; ne in ſpecie quidem ſeſe cohibuit, converſus plane ad crudelitatem, ita ut videretur faſcibus & ſecuri imperium obtinere, magis quam ſacer- C dotio præeſſe. Cum autem ſanctus Meletius Epiſcopus Antiochenus, conſubſtantialitatem manifeſte prædicaret, illum etiam hæretici Ariani circumvenere: quem multa ſequebatur turba, adverſariorum communione deſpecta; Euzoium vero loco ſancti Meletii in Antiochenum Epiſcopatum ordinarunt: ac impium Eudoxium Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ præficiunt.

14. Cum porro tantum bellum boni omnis inimicus adverſus Eccleſiam accendiſſet, Conſtantius Imperator Julianum in Gallia, Cæ- D ſarem promulgavit, ac Conſtantinopolim concedens, Eudoxium Antiochenum Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopum & ſacerdotem declaravit. In eodemque tempore magnam Eccleſiam, cui nomen Σοφία, ſeu ſapientia, dedicavit Coſſ. Conſtantio decimum, & Juliano Cæſare tertium, Februarii decimaquinta. Igitur impius Eudoxius cum ſederet in throno ipſius in dedicatione, eam primam edidit vocem: Pater impius, Filius pius. Multo hinc exorto tumultu atque ſeditione: E Ne, inquit, hoc dicto meo turbemini. Pater namque impius, quia neminem pie colit; Filius vero pius, quia pie colit Patrem. Hæc cum dixiſſet Eudoxius, tumultus quidem ſedatus eſt, at riſus magnus pro tumultu eccleſiam occupavit: ita ut plurimi, deridentes eum, eccleſia excederent, illeque cum paucis affeclis ſuis remaneret. Et hactenus Eudoxii dictum riſui habetur. His argutiis hæreſiarchæ, talibuſque circa voculas cavillationibus, eccleſiam diſtraxere. Julianus porro in Galliis contra multos barbaros collatis ſignis, cum vi- F ciſſet, Imperator ab eis proclamatus eſt. Re comperta Conſtantius, baptizatus ab Euzoio Dei adverſario, ad bellum ipſi inferendum profectus eſt. Cum perveniſſet autem ad quamdam Ciliciæ urbem, nomine Mopſucrenem, ex nimia ſollicitudine apoplexia correptus, interiit, Conſulibus Tauro & Florentio,

ter-

(1) Sic Palat. Editi φίλικα. Ibid. Palat. ἀποστερηθεὶς τῆς ὄψ. Mox idem, ἐξένισεν, recte. Editi, ἐξήτησεν.
(2) Ita Palat. recte. Editi, ὑπεροψίαν.
(3) Sic Palat. Editi vero λέγων.
(4) Sic Palat. μηνὸς deest in editis. Infra Palat. αὐτῆς τοῖς ἐγκαινίοις αὐτῆς.
(5) Palat. πρώτην ταύτην τὴν πολυθρύλητον ἀφῆκε. Infra idem, πρὸς τὰ λεχθέντα. Mox idem, διότι οὐδένα.
(6) Palat. τὸ λεχθέν.
(7) Palat. πρὸς αὐτὸν πόλεμον ὁρμ. γεν.

tertia menſis Novembris, cum vixiſſet viginti quinque poſt mortem Patris annos, eſſetque annorum quadraginta quinque. Neque par eſt hic ſilentio præterire Græcorum qui Alexandriæ erant furorem & levitatem, neque Georgii perniciem, quæ in magna civitate Alexandria contigit. Hæc porro tumultus cauſa fuit: locus erat in civitate jamdiu deſertus, incultus, ſordeque multa refertus, in quo Græci olim Mithræ, in ſacrificia, immolabant homines. Eum locum Conſtantius jam antea, utpote vacuum, Alexandrinæ adjunxerat eccleſiæ. Georgius vero cum vellet in eo oratorium conſtruere, locum jubet emundari, dumque id præſtaretur, adytum inventum eſt valde profundum, in quo Græcorum myſteria occultabantur. Erantque illa hominum & puerorum calvariæ, quos fama erat occiſos olim fuiſſe, quando extis ad vaticinia Græci utebantur, ac divinatoria immolabat ſacrificia, animas incantationibus revocantes. Chriſtiani igitur cum talia in Mithræ adyto reperiſſent, curarunt ut omnibus riſum moverent, oſtendentes Græcorum myſteria, educebantque nudas calvarias ut exhiberent populo. Hæc cum viderent Græci Alexandrini, nec ferrent opprobrium facti, ira accenduntur, & quavis re obvia uſi pro telo, irruunt in Chriſtianos, eorumque multos omnibus mortis generibus trucidant. Hos enim gladiis, hos lapidibus aut lignis occidere, quoſdam in crucem egerunt. Georgium vero eccleſia extractum, cameloque alligatum, cum diſcerpſiſſent, una cum camelo combuſſere.

15. Julianus porro imperio potitus, ut dictum eſt, cum curaret omnia Conſtantii facta abrogare, exſules omnes revocavit. Ut novit illud ſanctus Athanaſius, honeſte veſtitus egreſſus domo Virginis, quam ſuperius memoravi, rurſus nocte inventus eſt in eccleſia: quem Alexandrinus populus libenter excepit, quaſi redivivum. Excuſationem porro iſtam amicis adtulit: Ea de cauſa ad vos non confugi; cum ut tute jurare poſſetis (*me apud vos non latere*) tum propter perquiſitionem apud vos faciendam. Ad illam porro confugi, in quam nulla cadere poterat ſuſpicio, ſcilicet, ob ſpeciem & juventutem. Alexandrinus vero populus, pulſis ab eccleſiis Arianis, oratoria Athanaſio tradidit. Tum Ariani in vulgaribus domibus conventus agentes, in locum Georgii Lucium conſtituunt ſibi ducem. Julianus porro qui idolis delectabatur, iterum eccleſias turbabat, templa Græcorum aperiebat, ſacrificia Fortunæ Conſtantinopolitanæ offerebat palam in Imperatoria, ubi ſtabat Fortunæ ſtatua. Quo tempore Maris Chalcedonis in Bithynia Epiſcopus, manu adductus, præ ſenectute namque oculorum hebetudine laborabat, Imperatorem adiens, multa in eum convitia protulit, impium vocans, apoſtatam, atheum. Ille verbis convitia depellebat, cæcum appellans & oculis captum, ajenſque, non poſſe Galilæum medelam ferre. Tum beatus ille confidenter reponit: Gratias

A τρίτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, εἰκοσιπέντε ἔτη μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρὸς ζήσας, τὰ (1) δὲ πάντα ἔτη τεσσαράκοντα καὶ πέντε. καλὸν δὲ σιωπῇ μὴ παραδραμεῖν ἐνταῦθα, μήτε τὴν τῶν Ἑλλήνων, τῶν κατὰ Ἀλεξάνδρειαν μανίαν τε καὶ κουφότητα· μήτε τὴν Γεωργίου (2) ἀπώλειαν, τὴν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου μεγάλην πόλιν. συνέβη ταραχὴν γενέσθαι ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. τόπος ἦν ἐν τῇ πόλει ἐκ παλαιῶν ἔρημος καὶ ἠμελημένος, συρφετοῦ γέμων πολλοῦ, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες τὸ παλαιὸν (3) τῷ Μίθρᾳ τελετὰς ποιοῦντες ἀνθρώπους κατέθυον. τοῦτον Κωνστάντιος ἤδη πρότερον ὡς σχολαῖον τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ προσκε- B κυρώκει. Γεώργιος δὲ βουλόμενος ἐν αὐτῷ ἐκκλησίαν οἶκον κατασκευάσαι, ἀνακαθαρθῆναι ἐκέλευε τὸν τόπον. καὶ δὴ ἀνακαθαιρομένου (4) αὐτοῦ, ἄδυτον εὑρέθη κατὰ βάθους πολλοῦ, ἐν ᾧ τὰ μυστήρια τῶν Ἑλλήνων ἐκέκρυπτο. ταῦτα δὲ ἦν κρανία ἀνθρώπων πολλῶν τε καὶ παιδίων, ὡς λόγος κατεῖχε πάλαι ἀνῃρῆσθαι, ὅτε ταῖς διὰ σπλάγχνων μαντείαις (5) ἐχρῶντο Ἕλληνες, καὶ μαγικὰς ἐποίουν θυσίας, καταμαγγανεύοντες τὰς ψυχάς. οἱ οὖν Χριστιανοὶ ταῦτα εὑρόντες ἐν τῷ ἀδύτῳ (6) τοῦ Μίθρου, σπουδὴν ἔθεντο πᾶσιν ἐν τῷ φανερῷ γέλωτα δεῖξαι τῶν Ἑλλήνων τὰ μυστήρια, ἐξεπόμπευόν τε αὐθις γυμνὰ τῷ δήμῳ τὰ κρανία δεικνύντες. ταῦ- C τα ὁρῶντες οἱ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἕλληνες, καὶ μὴ φέροντες τὸ τοῦ πράγματος ἐπονείδιστον, εἰς ὀργὴν ἐξάπτονται, καὶ τὸ παρατυχὸν ὅπλον ποιούμενοι, ὁρμῶσι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ διὰ πάσης ἰδέας θανάτου ἀπώλλυον πολλοὺς ἐξ αὐτῶν. τοὺς μὲν γὰρ ξίφεσι, τοὺς δὲ λίθοις ἢ ξύλοις ἀπέκτειναν· τινὰς δὲ αὐτῶν καὶ ἐσταύρωσαν, τὸν δὲ Γεώργιον τῆς ἐκκλησίας ἐκσύραντες, καμήλῳ δὲ προσδήσαντες, καὶ σπαράξαντες σὺν αὐτῇ κατέκαυσαν.

15. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς τὸ κράτος περιθέμενος, ὡς εἴρηται, καὶ σπουδάζων πάντα τὰ ὑπὸ Κωνσταντίου πραχθέντα ἀνατρέπειν, τοὺς περιορισθέντας ἅπαν- D τας ἀνεκαλέσατο. ὡς οὖν ἔγνω τοῦτο ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, καλῶς ἐνδυσάμενος, ἐξελθὼν ἐκ τοῦ οἴκου τῆς παρθένου, περὶ ἧς ἐν τοῖς ἄνω εἴρηκα, πάλιν ἐν τῇ νυκτὶ ὤφθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, (7) ὃν ὁ Ἀλεξανδρέων λαὸς ἄσμενος ἐδέξατο, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντα. ἀπελογεῖτο οὖν τοῖς γνησίοις αὐτοῦ φίλοις, ὅτι τούτου χάριν πρὸς ὑμᾶς οὐ κατέφυγεν, ἵνα ἄορκον ὑμῖν ᾖ· ἅμα τε δὲ καὶ διὰ τὰ ἐρεύνα. κατέφυγεν δὲ πρὸς ἐκείνην, πρὸς ἣν ὑπόνοιαν οὐδεὶς ἠδύνατο ἔχειν, ὡς ὡραίαν καὶ νεωτέραν. ὁ δὲ Ἀλεξανδρέων λαὸς ἐξωθήσαντες τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς τοῦ Ἀρείου δόγματος, παραδιδόασιν Ἀθανασίῳ τοὺς εὐκτηρίους οἴκους. οἱ δὲ Ἀρειανίζοντες ἐν οἰκίσκοις ἀτίμοις συναγόμενοι ἀν- E τὶ τοῦ Γεωργίου Λούκιον (8) προχειρίζονται ἡγεῖσθαι αὐτῶν. ὁ δὲ Ἰουλιανὸς τοῖς εἰδώλοις ἐπιτερπόμενος, αὖθις τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττεν, τὰ ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων ἀνοίγων, καὶ θυσίας ἐπιτελῶν τῇ Κωνσταντινουπόλεως Τύχῃ δημοσίᾳ, ἐν τῇ βασιλικῇ, ἔνθα τὸ τῆς Τύχης (9) ἵδρυτο ἄγαλμα. ὅτε καὶ Μάρις ὁ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος ἐπίσκοπος χειραγωγούμενος· ἦν γὰρ ἤδη πρὸς τῷ γήρᾳ ὑπόχυσιν ὀφθαλμῶν ὑπομείνας· πολλὰ τὸν βασιλέα εἰσελθὼν ὕβριζεν, ἀσεβῆ καλῶν τὸν ἀποστάτην, τὸν ἄθεον. ὁ δὲ λόγοις τὰς ὕβρεις ἠμείβετο, τυφλὸν καὶ (10) πηρὸν ἀποκαλῶν, καὶ μηδὲ τὸν Γαλιλαῖον F αὐτοῦ δυνάμενον αὐτὸν θεραπεῦσαι. ὁ δὲ Μάρις παῤῥησιέστερον πρὸς τὸν βασιλέα ἔφη· Εὐχαριστῶ, φησὶ,

(1) δὲ deest in Palat. Infra idem, παραδραμεῖν τὰ τότε συμβάντα μή τε τ.
(2) Palat. ἀπώλειαν. κατὰ γὰρ τὴν Ἀλεξ.
(3) Palat. τῷ Μίθρᾳ θυσίας τελοῦντες ἀνθρ. Infra idem, ὡς σχολάζοντα τῇ.
(4) Ita Palat. In editis αὐτοῦ deest.
(5) Palat. ἐχρῶντο οἱ Ἕλληνες, καὶ μαγικάς.
(6) Palat. τοῦ Μίθρου, σπουδὴν ἐποιοῦν.
(7) Palat. ὃν ὁ Ἀλεξ. . . . ἐδέξατο ἰδὼν αὐτὸν ὡς ἐκ.
(8) Ita Palat. In editis ἡγεῖσθαι αὐτῶν deest.
(9) Palat. ἵδρυται. Infra Palat. ἦν πρὸς τὸ γῆρας. Paulopost, idem προσελθὼν ὕβριζεν, τόν.
(10) Palat. πηρόν . . . τὸν Γαλιλαῖον αὐτοῦ . . . παῤῥησιαστικώτερον.

φησὶν, τῷ Θεῷ τῷ τυφλώσαντί με, ἵνα σὸ μὴ ἴδω τὸ ἀναιδὲς πρόσωπον οὕτως ἐκπεπτωκὸς πρὸς τὴν ἀσέβειαν. τότε δὲ καὶ Ἰοβιανὸς καὶ Οὐαλεντινιανὸς λύσαντες τὰς ζώνας προσέῤῥιψαν τῷ τυράννῳ εἰπόντες· δέχου τὰς ζώνας, ἔχε σου καὶ τὰς τιμάς. πρόκειται δέ σοι, εἰ βούλῃ, καὶ τὰ σώματα ἡμῶν· ὧν καὶ τὴν ἔνστασιν ἐδείσεν. (1) ὅ, τε βασιλεὺς καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτοῦ, καὶ ὥσπερ ἐκ μυχῶν σκότους ἑρπετὰ προϊόντα, τῶν φιλοσόφων καὶ μαθηματικῶν πλῆθος, τῶν τε μάγων καὶ μαντείων φρατριάσαντες, ἐβουλεύσαντο οὐκ ἄλλως περιέσεσθαι τῶν Χριστιανῶν, εἰ μὴ Ἀθανάσιον ἀπαλλάξοιεν· ἅτε δὴ θεμελίου ὄντος αὐτοῦ ἐκκλησίας. διὰ τοῦτο γοῦν, πάλιν δικαστῶν κίνησις, (2) πάλιν σπουδὲς, πάλιν βουλὴ καὶ δῆμοι ἐταράσσοντο, Ἀθανάσιον ἀπαιτούμενοι· (3) ὃς καὶ τῆς ἐκκλησίας ταραττομένης διέδρα σπουδῇ τῶν εὐσεβούντων. ὁ δὲ λαὸς λύπῃ καὶ δάκρυσι συνείχετο, νύκτωρ περὶ τὸν Νεῖλον αὐτοῦ ὁρμῶντος περιστάντες ἔλεγον. ποῖ πάλιν (4) ἀποδιδράσκεις, ὁ ποιμὴν ὁ καλός; τίνι δὲ ἡμᾶς καταλείπεις ὡς ναῦν ἀκυβέρνητον, τρικυμίαις καὶ σπιλάσιν περιαγομένην; ὁ δὲ πρὸς αὐτούς· μὴ ὀλοφύρεσθε, τέκνα· νέφος φθινοπωρινόν ἐστιν οὗτος ὁ τάραχος, πρὸς ὀλίγον φαινόμενος, ὀξέως δὲ ἀφανιζόμενος· θᾶττον ἐπανελεύσομαι πρὸς ὑμᾶς, Θεοῦ συνεργοῦντος, μικρὸν χρόνον ὑμῶν χωρισθήσομαι. ὡς δὲ ἐπέβη ὁλκάδι τοῖς Νείλου ῥείθροις ἐπὶ τὴν Θηβαΐδα (5) ἀναγόμενος, ὁ τὴν ἀπόφασιν ἔχων κατ' αὐτοῦ Σατράπης (6) αὐτὸς ἡγεῖτο, κατ' ὄπισθεν θάνατον ἀπειλῶν. ὡς δὲ ἀπήγγειλέ τις τῷ Ἀθανασίῳ, ὡς τάχος λύειν ἐπαίρειν, μὴ καταληφθείη πρὸς τοῦ διώκοντος, βραχὺ σιγήσας, λέγει, ὁράματι θείῳ πεισθείς· ἀναστρέψωμεν τὸν πλοῦν, ὦ ἄνδρες, τοῦ Θεοῦ οὕτω θέλοντος, ὡς τάχιστά με Ἀλεξανδρεῦσιν ἀποδοθῆναι· τῶν δὲ διακωλυόντων, (7) καὶ δι' ὀλίγον θρηνούντων, καὶ τὸν οἰκεῖον κίνδυνον ὑφορωμένων, ἔφη ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος· μὴ οὕτως, ἀδελφοὶ, συγκόπτετε ἑαυτούς. πιστεύσατε, ὅτι πλείους οἱ μεθ' ἡμῶν, ὑπὲρ τοὺς μετ' αὐτῶν, καὶ ἀνίκητός ἐστιν ὁ ἡμέτερος σύμμαχος. οὕτως κατ' ὄπισθεν (8) γενόμενοι, παλίνορσοι φέρονται τὴν ὁλκάδα ἀναστρέψαντες. ἀλλὰ συνήντησαν τῷ ἁγίῳ Ἀθανασίῳ τῶν προδοτῶν τινες ἄνδρες Ἑλληνισταὶ, οἳ καὶ τὸν διώκτην πείσαντες κατόπιν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἔρχεσθαι. ἐγγὺς δὲ γενομένων αὐτῶν καὶ ἀορασίᾳ κρατηθέντων, ὁ Ἀθανάσιος, οἷα ἐπὶ Ἐλισσαίου ἐγεγόνει, πυθόμενος, τίνα ζητοῖεν· τῶν δὲ λεγόντων, Ἀθανάσιον· αὐτὸς ἀποκρίνεται, σπουδάζειν αὐτὸν ἔγνων ὀλίγον πρότερον καὶ προδεδραμηκότα ὑμᾶς· καὶ παρελθόντες ἐδίωκον, ὃν ἔχοντες, (9) οὐκ ἐθεάσαντο.

16. Ὁ δὲ ἅγιος Ἀθανάσιος θᾶττον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατήχθη πλείστης χαρᾶς τὴν ἐκκλησίαν ἐμπλήσας· ὅπου βραχὺ χρόνον ἀποκρυβεὶς, μικρὸν ὕστερον μετὰ παῤῥησίας τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἐπαῤῥησιάζετο. ὁ γὰρ Ἰουλιανὸς πολλὰ κακὰ τῶν Χριστιανῶν διαπραξάμενος, τέλος ἄξιον ἀπηνέγκατο. κατὰ Περσῶν γὰρ στρατεύσας, καὶ πειθαρχῶν μαντείαις τισὶ καὶ ὀνειροπολήσας τὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος πόλιν λαβεῖν· ἢ καὶ μᾶλλον αὐτὸν Ἀλέξανδρον εἶναι

ago Deo, qui me excæcavit, ne tuam impudentem faciem viderem, quæ ita collapſa eſt in impietatem. Tum porro Jovianus & Valentinianus ſolutas zonas ad Tyrannum projecere dicentes: Accipe zonas, habeto tibi honores tuos. Expoſita tibi etiam ad libitum ſunt corpora noſtra. Quorum ille conſtantiam pertimuit. Tum Imperator, & qui cum illo ſentiebant, veluti ex tenebroſis adytis prorepentes, Philoſophi & Mathematici magno numero, magi item atque divini, una convenientes conſilium dedere, noo aliter poſſe opprimi Chriſtianos, niſi Athanaſius tolleretur de medio, quippe qui fundamentum eſſet Eccleſiæ. Quamobrem rurſum motus judicum, rurſum exercitus, rurſus coofilium, populique perturbati ſunt dum Athanaſium expoſcerent. Ille vero in tanto eccleſiæ tumultu, piorum opera aufugit. Tum populus mœrore lacrymiſque conficiebatur, noctuque prope Nilum eum abeuntem circumſtantes ſic compellabaot. Quo rurſum profugis, Paſtor booe? Cui nos relinquis, ut navem gubernatore carentem fluctibus, & piratarum navibus circumdatam? Ille vero. Ne flete, ait, filii, autumnalis eſt nubes iſte tumultus, quæ ad taatillum temporis apparet, ac mox evaneſcet. Brevi ad vos remigrabo, Deo juvante, modico tempore a vobis ſegregabor. Ut autem conſcendit naviculam, ut per Nilum adverſo flumine concederet in Thebaidem; qui ſeotentiam contra illum ferebat Satrapes, inſequutus eſt mortem comminans. Ut autem quidam id Athanaſio renuntiavit, ſuadens ut quamprimum ſolveret, ne comprehenderetur a perſequente, cum pauliſper conticuiſſet ait, divina viſione perſuaſus: Navigationem, o viri, convertamus, Deo ita voleote, ut quam primum reſtituar Alexandrinis. Illis vero prohibentibus, ac tantum non plorantibus, propriumque periculum proſpicientibus, ait ſanctus Athanaſius: Ne ita dolore vos afficiatis, Fratres, credite, plures nobiſcum eſſe quam cum illis, invictumque noſtrum auxiliatorem eſſe. Ita converſo curſu retro feruntur nave. Sed occurrerunt ſancto Athanaſio proditorum quidam viri Græci, qui perſequutori perſuaſerant jamjam ſe in conſpectum ſancti Athanaſii venturos. Cum jam propius acceſſiſſeot, oculiſque capti eſſeot, Athanaſius, uti ab Eliſæo geſtum fuit, interrogat quem quærerent: Illis dicentibus, Athanaſium: reſpondet ille: Scio illum paulo ante properaſſe ut vos anteverteret. Eumque illi prætermittentes eum perſequuti ſunt, quem habentes coram noo viderunt.

16. Sanctus autem Athanaſius cito Alexandriam reductus, ſummo gaudio replevit eccleſiam. Ubi pauliſper occultatus, pauloposſt cum libertate verbum Dei palam prædicabat. Nam Julianus multa contra Chriſtianos machinatus, dignum interitum conſequutus eſt. Nam cum Perſis bellum intuliſſet & divinationibus quibuſdam perſuaſus ac ſomniis deceptus, quod Alexandri Macedonis urbem capturus eſſet; aut potius Alexander ipſe eſſet in

(1) Sic Palat. Editi vero, ὁ δὲ βασιλεὺς.
(2) πάλιν σπουδὲς abeſt a Palat.
(3) Palat. ὁ δὲ τῆς ἐκκλησίας χαρακτήρ.
(4) Palat. διδράσκεις. Infra idem, περιαγομένῃ τῇδε κυμάτων; ὁ δέ.
(5) Palat. ἀγόμενος.
(6) Sic Palat. Editi vero αὐτὸς ἦγε τὸν ὄπισθεν, θάνατον ἀπειλῶν. Infra idem, ὡς τάχος. Editi, ὥσπερ τάχος.
(7) Palat. καὶ δι' ὀλίγον θρηνούντων, καὶ τὸν οἰκεῖον θάνατον ὁρῶν.
(8) Sic Palat. Editi vero γενόμενος. Mox Palat. ἀναστρέψαντες.
(9) Palat. οὐκ ἐθεάσαντο, οὐδὲ ἐκράτησαν.

in alio corpore, multos vicos & præſidia Perſarum populatus, urbeſque quaſdam cum cepiſſet, & Cteſiphontem magnam urbem circumſediſſet, ſuppliceſque Perſas adeſſe, atque legatos ad ſe mittere coegiſſet, eorum tamen ſupplicationes non admiſit; quod in imminentem a Deo ſibi vindictam reſervatus eſſet. Accuſabant autem illum Romani, quod oblato ſibi lucro, pugnam non vitaret: attamen contra præſentem hoſtem ad pugnam ſe inſtruxere: rurſumque adverſarios vertunt in fugam. Sciendum porro Julianum a Perſa transfuga deceptum, onerarias naves quæ annonæ per fluvium vehendæ deputatæ erant, combuſſiſſe; quæ cauſa fuit ut exercitus fame laboraret. Nam cum Perſa transfuga promiſiſſet illi, intra triduum traditurum ſe Babylonem, nec tum ulterius annona advecta opus fore: his perſuaſus ille frumentum cum navigiis & lardum, cum igne conſumſiſſet, necnon & alia pro exercitus victu comportata in fluvium demerſiſſet; tum eſca fallaciæ devorata, hamo trahebatur credulus, dignamque factorum pœnam luebat. Cum enim ad tertium quartumve diem, imo plures etiam, ſpiritus erroris circumduceret eum cum exercitu per deſerta loca. Ingens erat anxietas animi per totum exercitum, in ſiccis & aqua carentibus locis, penuria omnium neceſſariorum circumcluſum. Omnibus autem conclamantibus, præſens aderat eques ipſe Julianus, atque inermis exercitum confirmabat. Ex occulto autem ſagitta in eum volat, & per brachium tranſiens, in dextrum latus infixa eſt, quo ex vulnere vitam cum morte commutavit, ut incertum eſſet a quo fuiſſet occiſus: alii enim ajunt a transfuga Perſa: alii ab aliquo e ſuis militibus. Ut autem plurium ſermone fertur, divinitus inflictum vulnus fuit. Ita igitur cum viginti menſes Imperio potitus eſſet Julianus, in quarto ſuo conſulatu quem cum Saluſtio gerebat vita functus eſt, menſis Junii vigeſimo ſexto die, cum vixiſſet unum & triginta annos.

17. Poſt mortem itaque Juliani, totius exercitus calculo, imperium excipit Jovianus: qui cum octo menſes imperaſſet * in Dedeſtanis Galatiæ & Bithyniæ finibus mortuus eſt. Poſt Joviani mortem, Imperium ſuſcipit Valentinianus ab exercitu proclamatus Auguſtus. Valentinianus porro Germanum fratrem Valentem imperii ſocium declarat, qui Valentinianus cum triginta ſolum dies Conſtantinopoli remanſiſſet, & Valenti fratri ſuo Orientales partes tradidiſſet, ipſe abiit in Occidentem. Sed Valens nullam curam ſuæ adminiſtrationis ad utilitatem agebat, a turba autem hæreticorum evocatus & abductus, in via impietatis illorum abiit. Quæ cauſa fuit ut orthodoxæ fidei multos, epiſcopos, presbyteros, diaconos, monachoſque in exſilium ejiceret. Bellumque implacabile concitavit adverſus eccleſias orthodoxæ fidei addictas. Ac primum quidem ſanctum Meletium Antiochiæ epiſcopum exſilio mulctavit, multoſque cum illo alios, ut dictum eſt, epiſcopos & clericos. Cæteros autem omnes qui noluere cum hære-

ἐν ἑτέρῳ σώματι, πολλὰς κώμας καὶ φρούρια τῶν Περσῶν πορθήσας, καὶ πόλεις λαβών, (1) περιτειχίσας δὲ καὶ Κτησιφῶντα τὴν μεγάλην πόλιν, ἱκέτας τοὺς Πέρσας αὐτοῦ κατέστησεν, καὶ πρεσβεύειν αὐτοὺς πρὸς αὐτὸν ἠνάγκασεν· ὁ δὲ τὰς ἱκετηρίας τῶν Περσῶν οὐκ ἐδέξατο, τηρηθεὶς εἰς τὴν ἐπερχομένην αὐτῷ θεήλατον ὀργὴν αὐτοῦ φυλαττόμενος. διεμέμφοντο δὲ αὐτὸν Ῥωμαῖοι, διότι μὴ ἐπὶ κέρδος ὑφῆκε τὰς μάχας· ὅμως δὲ τοῖς παροῦσιν ἀντιπαρετάξαντο, καὶ αὖθις τοὺς πολεμίους τρέπουσιν εἰς φυγήν. ἰστέον δέ, ὡς ὑπὸ αὐτομόλου Πέρσου ἀπατηθεὶς ὁ Ἰουλιανός, τὰ σιτηγοῦντα διὰ τῶν ποταμῶν πλοῖα κατέκαυσεν, δι' ὃ καὶ λιμῷ περιέπεσεν ὁ στρατός. ὁ γὰρ αὐτόμολος Πέρσης ὑποσχόμενος αὐτῷ ἐν τρισὶν ἡμέραις παραδοῦναι τὴν Βαβυλῶνα, καὶ μὴ χρήζειν πλείονος σίτου ἀναλώματος, κατέπεισεν αὐτὸν μὲν σῖτον σὺν τοῖς πλοίοις καὶ τὸ λάρδον πυρὶ καταφλέξαι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα πρὸς διατροφὴν τοῦ στρατοῦ κεκόμιστο, ἀφανίσας ταῦτα, καὶ τῷ ποταμῷ ἐκδοῦναι· (2) αὐτός τε τῷ δελέατι τῆς ἀπάτης καταπιών, εἵλκετο τῷ ἀγκίστρῳ πειθόμενος, ἀξίαν ποινὴν ἀποτίσων, ὧν ἔδρασεν. εἰς γὰρ τρίτην καὶ τετάρτην ἡμέραν, καὶ ἐπὶ πλείους ἦγεν καὶ περιῆγεν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης κατὰ τὴν ἔρημον σὺν τῷ στρατῷ, πολλῆς ἀμηχανίας οὔσης ἐν τῷ στρατῷ, ἐν ἀνύδροις καὶ αὐχμηροῖς τόποις συγκλεισθέντος ἀπορίᾳ τῶν ἐπιτηδείων, καὶ πάντων καταβοώντων, παρῆν ἱππότης αὐτὸς ὁ Ἰουλιανὸς καὶ ἐπερρώννυε τὸν στρατὸν (3) ἄοπλος. ἐξ ἀφανοῦς δὲ ἀκόντιον φέρεσθαι κατ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦ βραχίονος διαδραμὸν εἰς τὴν πλευρὰν τὴν δεξιὰν ἐνέδυ, καὶ ἐκ ταύτης τῆς πληγῆς τὸν βίον κατέστρεψεν, ἀδήλου γενομένου τοῦ ἀνελόντος αὐτόν. οἱ μὲν γάρ ὑπὸ τοῦ αὐτομόλου Πέρσου φασίν· οἱ δὲ ὑπὸ οἰκείου στρατιώτου. ὡς δὲ ὁ πολὺς λόγος κρατεῖ, θεήλατον εἶναι τὴν πληγήν. οὕτω μὲν οὖν εἴκοσι μῆνας ἐπὶ τῷ διαδήματι ἐπαρθεὶς ὁ Ἰουλιανός, τὸν βίον κατέστρεψεν ἐν τῇ τετάρτῃ αὐτοῦ ὑπατείᾳ, ἣν ἅμα Σαλουστίῳ ἔδωκεν, μηνὸς Ἰουνίου εἰκάδι ἕκτῃ, ζήσας ἓν καὶ τριακοστὸν ἔτος.

17. Μετὰ δὴ οὖν τὴν τελευτὴν Ἰουλιανοῦ, ψήφῳ παντὸς τοῦ στρατοῦ, (4) Ἰοβιανὸς τὴν βασιλείαν παραλαμβάνει. ὃς ὀκτὼ βασιλεύσας μῆνας ἐν Δαδαστάνοις μεθορίοις Γαλατίας καὶ Βιθυνίας ἐτελεύτησεν. μετὰ δὴ οὖν τὴν τελευτὴν Ἰοβιανοῦ τοῦ βασιλέως, Οὐαλεντινιανὸς τὴν βασιλείαν ὑποδέχεται ἀπὸ στρατοπέδου δειχθεὶς Αὔγουστος. ὁ δὲ Οὐαλεντινιανὸς τὸν αὐτοῦ γνήσιον ἀδελφὸν Οὐάλεντα τῆς βασιλείας (5) κοινωνὸν ἐποίει. ὅστις Οὐαλεντινιανὸς τριάκοντα ἡμέρας μόνας ἐν Κωνσταντινουπόλει ποιήσας, παραδοὺς τε τῷ οἰκείῳ ἀδελφῷ Οὐάλεντι τὰ πρὸς ἀνατολὴν μέρη, αὐτὸς ἀπῆλθεν ἐπὶ τὰ τῆς δύσεως. ἀλλ' ὁ Οὐάλης οὐδεμίαν μὲν φροντίδα (6) λυσιτελείας τῆς διοικήσεως ἐποιεῖτο· τῷ πλήθει δὲ τῶν αἱρετικῶν ἐπακολουθείς, ἐπορεύθη τῇ ὁδῷ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς τῶν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους τε καὶ μονάζοντας εἰς ἐξορίαν ἐποιήσατο· πόλεμον δὲ ἄσπονδον κατὰ τῶν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐκκλησιῶν ἐκίνει. καὶ πρῶτον μὲν τὸν ἅγιον Μελέτιον, τὸν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ἐξορίᾳ ἐζημίωσεν, καὶ πολλοὺς ἑτέρους μετ' αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἐκ τοῦ κλήρου· τοὺς δὲ ἄλλους ἅπαντας ὅσοι μὴ ἐβούλοντο κοινω-

νεῖν

(1) Palat. περιτειχίσας δὲ Κτησ. Mox Palat. αὐτοῦ. Editi, αὐτῷ.
(2) Sic Palat. Editi, αὐτὸς δέ.
(3) Sic Palat. Editi, ἔνοπλος.

(4) Palat. Ἰοβιανός, & infra Ἰοβιανοῦ.
(5) Palat. κοινωνὸν εἶναι ποιεῖ.
(6) Palat. λυσιτέλειαν τῆς κοινῆς ἐποιεῖτο.

νῶν (1) τοῖς αἱρετικοῖς, τῶν μὲν ἐκκλησιῶν ἐξήλασεν· ζημίαις δὲ καὶ τιμωρίαις ὑπέβαλεν. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ Αἴγυπτον, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνερριπίσθη διωγμός. (2) πρόσταγμα γὰρ ἐπάρχων σπουδῇ τῇ Εὐδοξίου καὶ νεύματι βασιλέως ἔχοντι, παρὰ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπάρχου, εὐθὺς τὴν ἐκκλησίαν ἐτάραξεν· ὁ δὲ ἅγιος Ἀθανάσιος τὴν ἐκ τοῦ πλήθους ἄλογον ὁρμὴν ὑφορώμενος, δεδοικώς τε μή ποτε ἄρα τῶν γινομένων ἀτόπων αὐτὸς τὴν αἰτίαν λάβοι, τέσσαρας ὅλους μῆνας ἐν μνημείῳ πατρῴῳ ἑαυτὸν (3) ἀπέκρυψεν. κατὰ γὰρ τὴν Αἴγυπτον τηνικαῦτα Τατιανοῦ ἡγουμένου, πολλοὶ οὐ μόνον διαφόρους αἰκίας ὑπέμειναν, ἀλλὰ καὶ ἐμαρτύρησαν, πολλά τι κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπινοήσαντος· ὅνπερ Τατιανὸν ἡ θεία δίκη ποικίλαις (4) τισὶν ἐτιμωρήσατο. ὁμοῦ γὰρ τοῦ ἀξιώματος καὶ τῶν χρημάτων ἀποστερηθεὶς ἔρανον ᾔτησεν, καὶ τυφλὸς ἄτιμος ἀποθνήσκει κατὰ πᾶσαν πόλιν τῶν εἰκόνων αὐτοῦ (5) αἰθάλῃ περικεχυμένων εἰς γέλωτα καὶ ἐμπαιγμὸν πᾶσι τοῖς θεωμένοις. οὐχ ἧττον δὲ καὶ Εὐδόξιος ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν εὐσεβῶς φρονούντων τολμηρῶς (6) ἐνεχείρει. τούτων δὴ οὖν κακῶν πανταχόσε δρωμένων, σεισμὸς ἐπιγινόμενος οἰκουμενικὸς πολλάς τε τῶν πόλεων ἔβλαψεν, τῆς τε Κρήτης τὰς ἑκατὸν πόλεις κατέρριψεν. (7) ἡ θάλασσα δὲ τοὺς ἰδίους ὅρους ἐνήλλαξεν. τοὺς μὲν γὰρ τόπους τοσαύτην ἐπέκλυσεν, ὥστε τοὺς πρώην βασίμους τόπους καὶ σπορίμους, πλεῖσθαι· ἑτέρων δὲ τόπων τοσοῦτον ἀπέστη, ὡς ἐν ξηρᾷ εὑρεθῆναι τὰς πλεούσας. καὶ τοῦτο γέγονε κατὰ τὴν πρώτην ὑπατείαν τῶν δύο βασιλέων, Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος. καὶ τούτων δὲ γενομένων, οὐχ ἡσύχαζεν ὁ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμός. ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου πᾶς ὁ δῆμος (8) Ἀλεξανδρείας ἐστασίαζε πόθῳ τῷ πρὸς αὐτόν, ἀπειλῶν τε οὐ μόνον τὰς σκάφας καὶ τὰ σιτηγὰ πλοῖα, (9) ἀλλὰ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ τῶν δημοσίων ἐχόμενα πυρὶ καταναλίσκειν, εἰ μὴ Ἀθανάσιον ἀπολάβοιεν. γνοὺς ὁ βασιλεὺς Οὐάλης, διὰ γραμμάτων ἐσήμανεν ἀδεῶς κρατεῖν τῶν ἐκκλησιῶν Ἀθανάσιον. καὶ τοῦτο αἴτιον γέγονε τοῦ τινος ἀνακωχὴν γενέσθαι τοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας διωγμοῦ· πλὴν ὅτι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὁ ἐμφύλιος κατὰ τῶν Χριστιανῶν (10) ἐκράτει πόλεμος. ὁ μέν τοι βασιλεὺς Οὐάλης ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὁδεύων ἀπῆρεν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ γενόμενος ἐν Νικομηδείᾳ, ἐπεσχέθη κατ' αὐτὴν δι' αἰτίαν (11) τοιαύτην. Εὐδόξιος γὰρ ὁ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως ἐπίσκοπος, ὁ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων θερμὸς διώκτης, εὐθὺς μετὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἔξοδον τελευτᾷ ἐν ὑπατείᾳ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος τὸ τρίτον, δέκα καὶ ἐννέα ἔτη κατὰ τῶν ὀρθοδόξων διωγμὸν ποιήσας. διὸ οἱ μὲν Ἀρειανοὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ καθιστῶσι Δημόφιλον. καιρὸν δὲ νομίσαντες δεδράχθαι οἱ τοῦ ὁμοουσίου, τῆς ἑαυτῶν πίστεως ἐπίσκοπον Εὐάγριόν τινα προβάλλονται· χειροτονεῖ δὲ τοῦτον ὁ μακάριος Εὐστάθιος ὁ πάλαι ποτὲ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος γεγονώς, ὃς ἀνακέκλητο μὲν ὑπὸ Ἰοβιανοῦ τῆς ἐξορίας, τότε δὲ παρῆν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, σκοπῷ τοῦ στηρίξαι τοὺς τῆς ὁμοουσίου πίστεως, καὶ κατὰ ταύτην λανθάνων διῆγεν. ταῦτα μαθὼν ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσε διὰ στρατιωτικῆς χειρὸς συλληφθέντας τόν τε χειροτονήσαντα

A ticis communicare, eccleſiis expulit, pœniſque ac cruciatibus afflixit. Similiter Alexandriæ & per Ægyptum, non vulgaris excitata eſt perſequutio. Mandatum enim præfectorum, Eudoxii ſtudio & nutu Imperatoris dabatur a Præfecto Alexandrino, qui ſtatim eccleſiam conturbavit. Sanctus autem Athanaſius, brutum multitudinis impetum proſpiciens & metuens, ne ſi qua nefaria patrarentur culpa in ſe transferretur, totos ſe quatuor menſes occultavit in paterno ſepulcro. Nam cum illo tempore Præfecturam in Ægy-
B pto gereret Tatianus, multi non modo diverſis plagis adflicti ſunt, ſed etiam martyrio affecti, multa illo contra Eccleſiam moliente. Quem Tatianum ultio divina pœnis afflixit. Nam una dignitate & divitiis privatus, ſtipem cogebat ac cæcus ignominioſe mortuus eſt, per omnem urbem ſuligine conſperſis ejus ſtatuis ad riſum & ludibrium omnium intuentium. Nec minus & Eudoxius Conſtantinopolitanus, contra pie ſentientes auſus eſt. Tantis igitur malis ubique graſſan-
C tibus, terræ motus ubique terrarum superveniens, multas læſit urbes, Cretæ centum urbes dejecit. Mare autem ſuos mutavit limites. Quædam enim loca uſque adeo inundavit, ut quæ trita olim & conſita fuerant, jam navigarentur: ab aliis contra locis ita receſſit, ut in ſicco eſſent quæ olim navigabantur. Quod contigit duobus Imperatoribus Valentiniano & Valente primum Conſulibus. His porro geſtis, nequaquam ceſſavit perſequutio adverſum Chriſtianos. Quoniam autem propter abſentiam ſancti Athanaſii, totus
D Alexandrinus populus tumultuabatur præ illius deſiderio, minatus etiam, ſe non modo navalia & naves, frumento comportando deputatas, imo etiam omnia publice aſſervata incenſuros, niſi ſibi Athanaſius reſtitueretur. Quo cognito Imperator Valens, litteris ſignificavit ut abſque timore Athanaſius eccleſias occuparet. Et hæc cauſa fuit, ut intermiſſio quædam fieret perſequutionis adverſus Eccleſiam concitatæ, niſi quod per totum orbem inteſtinum contra Chriſtianos vigebat bellum. Imperator itaque Valens Conſtantinopoli An-
E tiochiam profectus eſt, cumque Nicomediam perveniſſet, ibi ſubſtitit, ob cauſam ejuſmodi. Eudoxius ille Arianorum epiſcopus, acer Chriſti fidelium perſequutor, ſtatim ab egreſſu Imperatoris, obiit, Valentiniano & Valente tertium Conſulibus, cum novemdecim annos orthodoxos perſequutus fuiſſet. Quapropter in ejus locum Ariani Demophilum conſtituunt. At qui conſubſtantialitatem tuebantur, rati ſe temporis opportunitatem nactos eſſe, fidei ſuæ epiſcopum conſtituunt Evagrium quemdam: quem ordinat beatus ille Eu-
F ſtathius, qui cum olim Antiochenus epiſcopus fuiſſet, revocatus fuerat ab exſilio per Jovianum, tumque aderat Conſtantinopoli, illudque egit, animo confirmandæ fidei conſubſtantialitatis, & ibi clam ille verſabatur. Hæc cum didiciſſet Imperator, juſſit per militarem manum comprehenſos ordinantem

&

(1) Palat. τοῖς Ἀρειανοῖς.
(2) Palat. προστάγματα.
(3) Palat. ἀπέκρυψεν. Editi, ἀπέκρυψε.
(4) Sic Palat. Editi, τι τῷ.
(5) Sic Palat. Editi vero, αἰθάλῃ.
(6) Palat. ἐνεχείρει βλασφημῶν. Infra idem πολλάς τε. Editi πολλαί τε.

(7) Palat. καὶ ἡ θάλασσα τοὺς ἰδίους ὅρους.
(8) Ἀλεξανδρείας deeſt in Palat.
(9) Palat. ἀλλ' ἤδη καὶ αὐτὰ τὰ τοῦ σίτου ἐχόμενα ὡρεῖα (id eſt, horrea) πυρὶ καταναλ.
(10) Palat. ἐκράτησε.
(11) Palat. τοιάνδε. Infra idem, εἰς τὸν Χριστὸν πιστευόντων.

& ordinatum, alium alio in loco exſulare. Euſtathius in urbem Thraciæ Byzam relegatus eſt, Evagrius vero alium in locum abductus eſt. His ita geſtis Valens venit Antiochiam, ac omnes qui conſubſtantialitatem ſentirent, nec Ariani eſſe vellent dire vexavit, quos non modo Alexandria, ſed omnibus etiam orientalibus urbibus expulit: nec his contentus variis etiam addixit ſuppliciis: multoque plures quam ante vario mortis genere interficiebat: quorum multos in Orontem præcipitavit. Illa autem ſpirituali ſub Valente tempeſtate; ſanctus Athanaſius poſt tanta ab illo, pro pia religione ſuſcepta certamina, quorum, ut ſupra dixi, quam plurima prætermiſi, inſignioraque tantum recenſui, cum ſex & quadraginta annos in epiſcopatu conſummaſſet, cum multa ſucceſſori ſibi epiſcopo Petro mandaſſet quo pacto hæreſibus obſiſtendum foret, vitam obiit, Gratiano ſecundum & Probo Conſulibus: cæleſtibuſque coronis ac æterno gaudio donatus eſt, cujus nos etiam participes fore contingat, in Chriſto Jeſu Domino noſtro, cui gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

A καὶ τὸν χειροτονηθέντα, ἄλλον ἀλλαχοῦ περιορίζεσθαι. Εὐστάθιος μὲν ὅσον ὁ ὅσιος τῇ Βίζῃ πόλει τῆς Θρᾴκης περιωρίζετο. Εὐάγριος δὲ εἰς ἄλλον τόπον ἀπήχθη. τούτων ὅπως κατεπραχθέντων, Οὐάλης ἐπὶ Ἀντιόχειαν παραγίνεται, ἐπόρθησε ἅπαντας τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας, καὶ μὴ θέλοντας Ἀρειανίζειν· ἐξήλασέ τε οὐ μόνον ἐκ τῆς Ἀντιοχείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ πασῶν σχεδὸν τῶν ἀνατολικῶν πόλεων. καὶ οὐκ ἠρκεῖτο τούτοις, ἀλλὰ γὰρ καὶ διαφόροις κολαστηρίοις ἐπέβαλλεν. ἀπώλλυε δὲ πολλῷ πλείους τῶν προτέρων, διαφόροις μὲν θανάτοις παραδιδούς· ἐξαιρέτως δὲ τῷ ποταμῷ Ὀρόντῃ. κατὰ
B δὲ τὸν χειμῶνα τοῦτον τὸν νοητὸν ἐπὶ Οὐάλεντος, ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, μετὰ πολλοὺς ἐκείνους τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας, ὧν, ὡς εἶπον, τοὺς πλείονας παρέλειψα, (1) τοὺς ἐπισημοτέρους αὐτῶν ἐπισημηνάμενος, ἓξ καὶ τεσσαράκοντα ἔτη διαπρέψας ἐπὶ τῆς ἱερωσύνης, πολλὰ προστεταχὼς Πέτρῳ τῷ μετ' αὐτὸν ἐπισκόπῳ, ὅπως πρὸς τὰς αἱρέσεις ὑποστήσεται, τὸν βίον ὑπεξέρχεται (2) ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ τὸ δεύτερον καὶ Πρόβου, τῶν οὐρανίων ἀξιωθεὶς στεφάνων καὶ τῆς αἰωνίου χαρᾶς, ἧς γένοιτο καὶ ἡμᾶς μετασχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ
C Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(1) Palat. τοὺς μεγάλους ἐνίους.

(2) Sic Palat. Editi vero, ἐν ὑπατείᾳ Θρασοῦ. Hic deſinunt in Edit. Commel. variæ lectiones Felckmanni viri ſtudioſi & de Athanaſio bene meriti, qui ſuum ita claudit opus. *Et hæc ſunt, Lector benevole, quæ hoc tempore dare feſtinatis operis potuimus, in quibus ſi quæ forte ſunt, quæ parum adguſtum, ut nobis ignoſcat etiam atque etiam oramus. Quod ſi quando otcaſio fuerit hæc recognoſcendi, meditatiora & plura (ſpero) dabimus. Tu nunc hæc æqui bonique conſule, ac fruere. Vale ſimul etiam atque ſalve.*

ATHANASIUS APOSTOLICUS

INTER PATRIARCHAS VICESIMUS.

Sive Vita Athanaſii ex Arabica verſa, Interprete Viro clariſſimo D. Renaudotio.

CUM obiiſſet piæ memoriæ Pater Alexander, viduata eſt paucis admodum diebus Eccleſia; congregata enim plebe conſilium inierunt, elegeruntque Patrem Athanaſium & in ſolio Euangelico collocaverunt. Scripſit ille Tractatus eximios & orationes multas, vocatuſque eſt in Patriarchatu ſuo Apoſtolicus ob rerum geſtarum excellentiam, propter quæ Apoſtolicis erant ſimiles.

Ejus tempore habita eſt Synodus in Galatia, cui interfuit Baſilius Magnus auctor Liturgiæ, ubi depoſuerunt tempore Juliani Imperatoris apoſtatæ. Julianus Patricius huic Synodo præſidebat. Porro cum Julianus Imperator occiſus fuiſſet manu inclyti martyris Mercurii, ſucceſſor ejus in Imperio Jovianus Patricius fuit, ſub quo Ecclaſia quietem obtinuit. Athanaſius quidem Patriarcha calamitates multas ſuſtinuit, & in exilium ejectus eſt, maligni laqueis circumventus, adeo ut a ſede ſua abeſſe coactus fuerit, malorum quæ perpeſſus erat multitudine. Itaque in Sahid, ſeu ſuperiorem Ægyptum profectus, manſit illic per annos multos, ſimulans ſe eſſe operarium, ſeque mercenarium efficiens, neque maniſeſtans ſa eſſe Patriarcham. Imperatores infideles, Valens ſcilicet & per annos undecim imperium obtinuerunt. Quando autem Deo viſum eſt, ut ſedi ſuæ reſtitueretur, ſecundum orationes ejus ſanctas & acceptas, perdidit Imperatores illos, morte funeſta, ob illa quæ contra orthodoxam fidem perpetraverant. Dominus autem Imperatorem conſtituit fidelem nomine Theodoſium, cujus tempore recreata Eccleſia, tranquillitatem, ſecuritatem & pacem obtinuit. Ita rediit Athanaſius ad ſedem ſuam, maxima totius Ægypti lætitia; quod Deus dignatus eſſet concedere illis reditum paſtoris ſui. Hic paſtor bonus ſpiritualis obtinuit ſedem D. Marci Euangeliſtæ annis quadraginta ſeptem, mortuuſque eſt ſeptima menſis Baſchnes. Is autem Eccleſiam defendens victor fuit adverſariorum veritatis, oppugnantium fidem orthodoxam, indutus gloriam a Chriſto Domino, magnum plebi ſuæ deſiderium ſui reliquit, cum privata eſt paſtore tali apoſtolico.

Quæ de vita ejus habemus hæc fere ſunt. Ter coactus eſt ſedem ſuam deſerere oppreſſus perſecutionibus, & tunc illam hæretici obtinuerunt. Ultima ejus abſentia undecim annorum fuit. Scripſit interea ab axilio, ad Virgines quæ erant Alexandriæ dicens inter alia. Sponſus veſter eſt Chriſtus inviſibilis & immortalis, quandiu autem perſeveraveritis in ejus caritate, numquam eritis viduæ. Dicebat etiam ſcitote me fuiſſe ſecretarium Patris mei Alexandri, ipſe numquam ſive in cella ſua ſive alibi legebat Euangelium, ſedens ſed ſtans, Deuſque ſingularem illi in legendis ſcripturis gratiam conceſſerat. Quadam nocte cum ſtans oraret, & Euangelii lectioni incumberet, venerunt ad eum Moniales, petitaque adeundi licentia, acceſſerunt, & eum venerantes dixerunt ei: ſunt apud nos Virgines quæ ſex diebus jejunant, nihil quidquam interea manibus operantes, unde ſuperſit aliquid quod in Solitariorum cibos impendi queat. Rogamus ergo te, Pater, præcipias illis ut laborent & ut jejunio ſuo modum adhibeant. Tum ille, Scitote ſorores meæ me numquam biduo jejunaſſe, neque in die jejunium ſolviſſe, neque manducaſſe niſi ex præſcripta menſura, neque me ipſum labore afflixiſſe aut corpus vehementius vexaſſe: quia optimum eſt

A ut jejunium cum moderatione fiat, quod etiam in potu & ſomno ſimiliter obſervari debet. Cum enim quiſque comederit quantum opus eſt, firmius in oratione perſeverat, ita etiam cum cibo, potu & ſomno utitur moderate. Dicite illis itaque ut jejunium ſolvant, cum moderatione cibum capientes, & omnia quantum in ſe eſt recte agant.

Atque ne ſermonem diutius protrahamus, hac Epiſtola primum ſcribit Athanaſius de ſancto Alexandro patre ſpirituali ſuo, cujus oratio mellis inſtar ſuavis erat, omnibus qui illum audiebant, multiplicabatque gratiam Chriſto Domino.

B Dicitur autem Arium aliquando ad Alexandrum veniſſe, petentique ut admitteretur, juſſiſſe reſponderi in hunc modum. Præcepit mihi pater meus, ut te non ſuſciperem, neque ad me intrares, aut tecum ego ſermonem miſcerem. Ille quippe pater meus, martyr Chriſti Domini, vidit illum per ſomnium, veſtemque ejus a ſe laceratam, præcepitque mihi ut te non ſuſciperem. An ignoras linguam tuam ipſam eſſe quæ te ab illo alienum fecit per illa quæ de ipſo dixiſti? Roga ergo Chriſtum Dominum ſalvatorem, & confitere peccatum tuum, cumque te ille ſuſceperit, præcipiet quoque mihi ut te ſuſcipiam, ſicut Petro patri meo ut te non ſuſciperet præcepit, quamvis C ab ipſo Chriſto Domino præceptum fuerit, ut ne quiſquam credentium in eum aditu Eccleſiæ prohiberetur: ſed quando quis peccatum aliquod commiſit, ſeparamus eum a communione, ut reſipiſcat & pœnitentiam agat: poſtquam vero illum ſuſcepit Chriſtus, nos quoque illum ſuſcipimus. Cum hæc Arius audiviſſet, iratus magnopere, abiit & collegit magnam hominum multitudinem, propoſuitque ſententias blaſphemas & impios ſermones protulit linguæ abſciſſione dignos; aſſerebat enim filium Dei creatum eſſe. D Habitum eſt itaque illius cauſa Concilium Nicææ, ad quod convenerunt Antiſtites quatuor ſedium, nempe Patriarchæ Romæ, Alexandrię, Epheſi & Antiochię. Conſedit pariter cum illis Conſtantinus Imperator fidelis, cumque abſolviſſent quæcumque pertinebant ad ſtabiliendam fidem orthodoxam, jejuniique & Paſchæ diſciplinam, dixit illis Imperator: Rogo vos ut conſtituatis urbem Conſtantinopolin, Patriarchalem, quia eſt civitas Imperatoris: & ſimili Hieroſolymam honore afficiatis, quia civitas eſt Imperatoris veri cæleſtis, illi obſervata ejus modeſtia, hoc fecerunt: & Arium impium depoſuerunt: cujus anathemati Conſtan- E tinus Imperator propria manu ſubſcripſit: de eo dicens, quod perdidiſſet illos quos Chriſtus ſanguine ſuo ſancto redemerat. Fugit autem Arius in Africam neque requiem ullam conſecutus eſt tempore Conſtantini Imperatoris & Alexandri Patriarchæ.

Is porro Alexander Athanaſium optime educaverat; erat nempe filius mulieris primariæ & divitis, ſed idolorum cultui addictæ, apud quam pupillus relictus fuerat. Cum vero ad juſtam ætatem perveniſſet, volebat illa ut ille uxorem duceret, ille renuebat: itaque dolis eum aggreſſa, ſubmiſit meretricem cum qua rem haberet, ac ita facilius matrimonio animum F adjungeret. Ille nihil tale commiſit, Deo illum conſervante ad res maximas. Immiſit ergo mulier puellas formæ eximiæ quæ ornatæ & unguentatæ, ad eum dormientem accederent, & ibi pernoctantes prope ipſum, ſe illi objicerent. At ille expergefactus il-

las verberatas a ſe ejecit. Hæc omnia mulier deſignabat quo illum ad connubium contrahendum compelleret, boniſque & divitiis paternis illi pleno jure cederet, ſed nihil perfecit. Accerſivit ergo mulier magum quemdam Alexandrinum ex illorum ſapientum numero qui Sabæorum philoſophiam profitebantur, atque illi quid ſibi negotii cum filio intercederet expoſuit. Voca me, inquit ille, hodie, ut cum eo panem manducem. Illa gaudens apparato magnifico convivio illum invitavit, ſimulque comederunt & biberunt. Poſtridie Philoſophus ad eam veniens, Ne, inquit, fruſtra labores, neque enim poteris filio tuo prævalere quandoquidem Galilæus factus eſt, & Galilæorum ſententiam amplexus, futurumque eſt ut vir maximus evadat. Quinam inquit mulier, ſunt iſti Galilæi? Tum ille ſodales, inquit, Eccleſiæ qui templa deſtruxerunt & idola everterunt. His auditis illa apud ſe dixit, ſi ego illi moleſtiam exhibeo, abibit a me & ſola manebo: mox ſurrexit, & adſumto ſecum Athanaſio venit ad Alexandrum cui totam Athanaſii filii ſui biſtoriam & vitam narravit, ſimulque cum eo baptizata eſt. Aliquo tempore interjecto defuncta cum eſſet, manſit ille apud Alexandrum, qui eum tanquam filium habens, inſtituit io omni doctrinarum genere, Euangelia memoriter didicit, libroſque divinos legit: cumque ætatem provectiorem attigiſſet, Alexander ordinavit illum Diaconum,& ſecretarium ſuum conſtituit, factuſque eſt tanquam interpres Patris illius, ſermoniſque ejus adminiſter quandocumque loqui vellet.

Cum vero mortuus eſſet Conſtantinus Imperator fidelis in ſenectute bona, ſucceſſit illi Conſtantius ejus filius, qui in recta fide non perſeveravit, timore & vitioſo hominum pudore victus. Eam occaſionem nactus Arius ad Imperatorem ſe applicuit, ejuſque ſibi amorem concilians, cor ejus corrupit, & ad ſenteotiam ſuam inclinavit: adeoque illum decepit, ut Alexandrum Conſtantinopolin Alexandria venire juberet. Neſciebat Imperator quanta eſſet Alexandri dignitas, quam ob cauſam Arium anathemati ſubjeciſſet & ab Eccleſia expuliſſet. Erat Alexander licet annis & ſenio gravis, ſenſibus tamen integris: Athanaſius erat ajus ioterpres, & ſcriba, & ejus nomine verba faciebat per virtutem Spiritus ſancti, quia fidei orthodoxæ ſummam ſcientiam babebat. Conſedit Alexander coram Imperatore; adſuitque Arius, qui multa ſecundum ſuam ſententiam imprudenter locutus eſt. Athanaſius cootra eum diſputavit reſellens oratione ſua quæcumque ab illo dicta fuerant: unde turbatus Arius eſt, ſolutuſque conſeſſus, & mox alius, inquit, nobis conſeſſus dabitur. Cum porro intelligeret Arius vires ſe adverſum Athanaſium habere nullas, data pecunia illis qui januæ regiæ præpoſiti erant, pepigit cum eis ut in proxima collatione prohiberent ingreſſu Athanaſium. Poſtridie Imperator cum eos adeſſe juſſiſſet, intraſſetque Alexander, janitores Athanaſium ingredi non paſſi ſunt. Imperatore conſidente, & præſente Alexandro, Arius multis ſermonibus diſputare cœpit. Alexander ad dextram & ſiniſtram oculos convertens, nec videns Athanaſium ſecretarium ſuum obticuit. Tum Imperator, Cur, inquit, non loqueris? Reſpondit Alexander, Quomodo loquerer abſque lingua? Intellexit Imperator ſignificare Athanaſium, quem ſtatim venire juſſit. Illum ut vidit Arius ingreſſum, protinus egreſſus conſiſtere non auſus eſt. Tunc Alexander Imperatori dixit, Scias velim, o Princeps, Arii iſtius depoſitionem factam fuiſſe in Concilio. Neque ego illum depoſui ſolus: ſed parens tuus piæ memoriæ Imperator, & omnes qui Concilio intervenerunt, depoſuerunt eum. Ipſe etiam Imperator ſententia anathematis in Arium pronuntiatam ſua manu ſubſcripſit; cumque oculis obſervaveris ſcripturam Patris tui, ejus

A manum agnoſces. Ita autem dico: an quem depoſuit Conſtantinus Imperator, & totum Concilium, ego abſolvam? Hoc ſi faxim ſchiſma induterem: nam pater tuus vere ſcripſit contra eum ſententiam anathematis, & ejus depoſitionem manus ſuæ ſubſcriptione firmavit io Concilio Nicæno. Hæc cum audiiſſet Imperator, ſimulque fratrem metuens, noluit irritum facere mandatum patris ſui Imperatoris. Hujus enim rei gratia frater ejus legationem ad eum miſerat, ad eum dimovendum.

Itaque Alexandrum dimiſſum ad ſedem ſuam redire permiſit: manſitque Arius excommunicatus & anathemate ligatus, quamvis antea exiſtimaſſet ſe & B auctoritate principis, & pecuniarum erga ejus domeſticos largitione ſuperiorem futurum. Mortuus eſt deinde Pater Alexander & quietem accepit cum patribus ſuis, poſtquam ſacerdotibus & plebi moriens præcepiſſet, ut Athanaſium in ſede Patriarchali ſe defuncto collocarent. Illi magnam inde lætitiam perceperunt ob propenſam omnium erga illum voluntatem. Poſtquam vero ſedit in ſede apoſtolica, ejecit ſequaces Arii ab Eccleſia, productaque anathematis ſententia quam Conſtantinus Imperator, & qui ſancto Concilio interfuerant, ſubſcriptionibus ſuis firmaverant, legit eam in Eccleſia coram frequente populo. Hæc Arius cum audiiſſet C valde iratus & furore incenſus, venit ad Imperatorem & dixit ei: Si Alexander Patriarcha Conſtantinopolitanus me ſuſceperit juſſu tuo, cauſam obtinui. Accerſito ad ſe Imperator dixit: Iſte Alexandrinus Patriarcha recuſavit Arium ſuſcipere, & mandata mea inſuper habuit, ſcis autem quod te conſtituerimus Patriarcham & in ſede Conſtantinopolitana collocaverimus. Oportet igitur te alterius exemplo nobis non contradicere, vir enim mitis es: atque adeo ut Arium tecum adſumas eumque ſuſcipias, rogamus. Tum Patriarcha dixit ei, quod Eccleſia Arium non ſuſciperet, ſed neque oportere quemquam ab illa ſuſcipi, niſi qui ejuſ- D dem cum Eccleſia fidei foret. Hunc vero qui Trinitatem creatam eſſe conſtituat, jure merito ab Eccleſia rejectum. Dixit illi Imperator, Non ita eſt, inquit, ſed Trinitatem confitetur. Tum Patriarcha, det, inquit, mihi profeſſionem fidei ſuæ ſua manu ſubſignatam, ut qualis illa ſit certo ſciam. Arceſſiri jubet Arium Imperator, & hoc divinitus fiebat, ille antem profeſſionem fidei manu ſua ſubſignavit, licet in animo contraria ſeotiens. Mox Patriarcha petiit ut juraret, nullum ſibi in animo dubium circa fidem ſupereſſe; quod Arius juravit. Tum Imperator ad Patriarcham. Quid inquit jam ſuſpicionis adverſus illum habere potes? Reſpondit ille: E Nempe quod Pater Athanaſius Patriarcha Alexandrinus, renovavit Alexandriæ ſententiam anathematis adverſus Arium firmatam ſubſcriptionibus; tum Patris tui piæ memoriæ Conſtantini Imperatoris, & Nicæni Concilii legi iterum fecit, ejuſque ſectatores ab Eccleſia ejecit. Quod ſi nihil mali acciderit Ario iſti ab hac die uſque ad proximam diem Dominicam, ego illum ſuſcipiam, & ad communionem cum ſacerdotibus admittam. Exivit Arius expectans diem Dominicam: quæ cum adveniſſet, ingreſſus eſt in Eccleſiam indutus veſte ſplendida, unguentiſque delibutus, ſeditque ad portam F ſanctuarii ſacerdotum ordine. Patriarcha autem & qui ei conſentiebant, totam hebdomadem perſeveraverant jejunantes, & orantes coram Chriſto Domino, poſtulantes ut non imputaretur illis peccatum Arii, quia Imperator juraverat ei quod ſi Dominica die ante horam octavam non ſuſciperet Arium, Eccleſia magnam pecuniæ ſummam mulctæ nomine pendere cogeretur. Cum igitur conveniſſent ſacerdotes & plebs eo die in Eccleſiam, adeſſetque Arius, Patriarcha valde mœſtus, liturgiæ celebrationem inchoavit: & jam lector cœperat legere cum Ario inteſtina commota ſunt, adeo ut foras in angulum ad exonerandam alvum ſeceſſerit:

rit: atque ibi viſcera omnia ſua ejecit. Cum igitur ille ex conſpectu ſe ſubtraxiſſet, quæſiverunt eum nec invenerunt, tandemque poſtquam diligenter quæſiviſſent repererunt eum, ſedentem, frigidum, artubus ſolutis, ventre projecto, ſiccum, & omnia viſcera ejus effuſa coram eo. Significarunt hæc ſtatim Patriarchæ, qui ſtupens & ſilens gratias egit Domino Jeſu Chriſto, & laudavit eum qui Arium judicaſſet, eumque ſubitaneo exitio perdidiſſet, propter perjurium ejus & fidem pernicioſam. Imperatori quoque & univerſæ multitudini maniſeſta apparuit veritas eorum quæ Petrus Martyr Patriarcha Alexandrinus prædixerat. Itaque Alexander Conſtantinopolitanus Patriarcha, liturgiam eo die abſolvit cum lætitia, laudibus & hymnis: miſitque ad Athanaſium Patriarcham Alexandrinum qui hæc ſuo nomine ountiarent. Nos glorificamus Deum tibique, Frater, notum facimus, Arium morte ſtupenda extinctum eſſe: hæreſin ejus exciſam, ſectatores diſperſos. Imperatori hęc omnino diſplicuerunt, propter amicos Arii ..... Georgium, & illorum ſequaces, qui Eccleſiam Alexandrinam invaſerant. Si quidem Georgio dedit Imperator equites ex copiis ſuis quingentos, quos miſit cum illo ut eum Patriarcham Alexandriæ conſtituerent. Scripſit etiam litteras in omnes provincias, doctrinam Arii in illis publicans, nempe quod Deus creatura eſſet. Eum tamen nullus ſuſcepit in terra Ægypti: ſed communionem accipiebant a ſacerdotibus quos Athanaſius ordinaverat. Is porro Georgius ingreſſus eſt in Eccleſiam Alexandriæ per dolum, aut ut alii dicunt introductus per milites qui cum illo veneraot, a quibus occiſi ſunt ex Chriſtiana plebe plurimi qui cum Athanaſio ſeotiebant, ita ut ſanguis inundaret Eccleſiam, & ad genua pertingeret. Vaſa etiam ſacra prædati ſunt, & virginibus quæ erant in Eccleſia vitium obtulerunt. Athanaſius latebat interea, & per longum tempus Chriſtiani io ſpeluncis, deſertis, & latibulis per univerſas uſque ad Thebaidem Ægypti provincias ſacra myſteria percipiebant. Ariani vero, ſavente Imperatore cui adhærebant, ubique primas obtinuerunt.

Serapion tunc erat Epiſcopus Tmueos. Is ad Athanaſium & univerſum populum litteras ſcripſit, monens ut ab Arianis caverent. Elapſis annis ſex Athanaſius prodiens io publicum, adiit Imperatorem judicans ab illo ſe morti addicendum, atque adeo martyrii coronam percepturum.

Juſſit Imperator ut naviculæ imponeretur, abſque pane aut aqua, nautis aut gubernatore, ſed ipſe ſolus in eam iojiceretur & in mare deduceretur, quod factum eſt. Fluctus vero, Deo cuſtodiente illum & gubernante, deduxerunt eum, ita ut Alexandriam tertio ipſo die pervenerit. Clerus & plebs ad eum profecti occurrerunt ipſi cum gaudio, & honorifice exceperunt, uſque dum in Eccleſiam Ingreſſus eſt, ex qua Georgium ejecit & eos qui perverſam ejus fidem ſequebantur. Eo die Athanaſius feſtum Deo celebravit, omniſque populus per totam Ægyptum in ſumma lætitia fuit. Poſt annos ſeptem venit in Ægyptum vir quidam Gregorius nomine, cum duobus militum millibus qui Eccleſiam ſpoliavit: & Athanaſium comprehendit, quem Imperator tradidit impio cuidam viro nomine Salis, idolorum cultori. Illum etiam occidere deſignavit ut & Liberium Romanum Patriarcham, & Dionyſium Antiochenum qui Patres erant orthodoxæ fidei, ſed illos Deus ex manibus ejus liberavit, ſalvoſque præſtitit: venitque Athanaſius cum Liberio Romam, & apud eum manſit, donec mortuus eſt Conſtantius, & ſucceſſit illi filius ejus Conſtans. Is orthodoxus cum eſſet ſtatim atque thronum obtinuit, imperavit ut Athanaſius in ſedem ſuam reſtitueretur.

Erat eo tempore Hieroſolymorum Patriarcha Cyrillus, per quem miracula magna edita ſunt: inter alia apparuit columna ignea ſuper ſepulcrum Ghriſti Domini A Salvatoris noſtri, quam Ethnici omnes, & quicumque tunc io urbe aut vicinis locis erant obſervaverunt: durabatque ab ora tertia uſque ad nonam: porro ad eam videndam ingens undique concurſus hominum fiebat. Scripſit itaque Cyrillus ad Conſtantinum Imperatorem litteras, quibus de hoc miraculo ſignificabat. Imperator Athanaſium diligebat, qui poſtea quam ſedi ſuæ reſtitutus eſſet, viginti quinque annos in pace & tranquillitate vixit, cum antea annos duos & viginti ex quo eam obtinuerat in exilio, certaminibus & perſecutionibus tranſegiſſet. Mortuus cum eſſet Conſtans, Imperium ejus loco ſuſcepit Julianus apoſtata Ethnicæ religioni & idolorum cultui addictus: filius ſororis Conſtantini maB gni. Is Julianus ſtatim Gentilium templa aperiri juſſit. Antiochiæ permanſit, neque enim dignus erat qui domum magni Conſtantini habitaret. Venit aliquando in templum idolorum, & acceptum Gallum gallinaceum tradidit Idolorum ſacerdoti, quem cum diabolo obtuliſſet, accepit cor victimæ & comedit.

Erat Juliano nepos ex ſorore, Julianus quoque appellatus, impius avunculi ſui exemplo. Is ſacerdotem Theodorum comprehendens occidit, quod cum feciſſet, avunculo ſignificavit: qui contra eum magnopere indignatus: Noluiſſem, inquit, ut illum occidiſſes, ſiquidem Chriſtiani gloriari ſolent cum occiduntur, dicentes ſe fieri martyres. Verum ego ita apud me conſtitui, ut C cum rediero ex Perſica expeditione, accipiantur pro quocumque Chriſtiano tres unciæ Naſtæ, volens ſcilicet infundi ſuper Chriſtianos donec idola ejus adorarent exiſtimans eos Naſtam ardentem ſuſtinere non poſſe.

Erat tunc Eccleſia dives, quatuor columnis ſuffulta, nempe Athanaſio Patriarcha, Antonio & Pachomio Monachis Ægyptiis & Baſilio Epiſcopo Cæſareæ in Cappadocia. Is & Liberius Patriarcha Romanus, amici fuerunt Juliani Imperatoris, in eadem cum illo ſchola inſtituti. Cum audiiſſent vero pravas opiniones quas profitebatur, aſſumtis Epiſcopis ad eum profecti ſunt, qui contemplatus aliquandiu veſtitum eorum & barD bam, dixit eis, Quid quæritis? Quærimus, inquit, paſtorem bonum qui nos paſcat. Tum ille ad Baſilium. Ubi, inquit, reliquiſti fabri filium, dum huc ad me veniſti? Reliqui illum, inquit Baſilius, occupatum in compingendo tibi feretro, ut te io illud collocaret: ad quæ Imperator. Niſi, inquit, amicus meus eſſes, & eſſet in me voluntatis erga te propenſio, hoc momento caput tibi præcidi juberem. Tunc Baſilius: Annon, inquit, doctrinæ quondam amore flagrabas, cur igitur ſapientiam deſeruiſti? Reſpondit Imperator: legi, inquit, quæ ad eam pertinent, memoriæ commendavi & abjeci. Verum, inquit, Baſilius neque eam legendo bene didiciſti aut memoriæ mandaſti, ſi enim eam cognoviſſes, aut animo E complexus eſſes, numquam abjeciſſes. Imperator dixit, oportet ut vos detineri in vinculis jubeam, donec ab expeditione Perſica redivero, & expectabitis quodcumque deinceps futurum. Dixit ei Baſilius: Si proficiſcaris, & rediveris, Deus in me locutus non eſt. Tandem Julianus: Quid, inquit, faciam adverſus Galilæum iſtum mendacem, qui dixit: Deſtruam templum quod Judæi ædificaverunt, ædificabo ſcilicet illud regia magnificentia, atque ita unicuique manifeſta erit falſitas ejus: dixit enim non amplius ædificandum fore? Poſteà conjecit in carcerem Baſilium & duos qui cum eo venerant, & in Perſarum regionem profectus, tranſivit per Hieroſolymam. Ibi cum vidiſſet templum deſtructum, F adeo ut nullus paries in eo ſupereſſet ex quo Veſpaſianus Imperator illud deſtruxit, Judæoſque perdidit & in ſervitutem adduxit. Julianus vero juſſit, ut loco mundato novum ædificium conſtrueretur. Et profectus eſt, relicto qui operi præeſſet; ille cœpit eodem in loco ædificium inſtaurare: nam ruina templi talis erat ut ne quidem relictus eſſet lapis ſuper lapidem, ſicut dicit

Euan-

Euangelium ſanctum. Præcepit itaque novum ex iotegro ædificium excitari, cogitans templum idolorum illud facere. Operarii toto die uſque ad noctem ædificabant: poſtridie cum reverterentur, inveniebant quodcumque ædificaverant, deſtructum manu alia quam hominis: ſed reperiebant pariates iotegros everſos a fundamentis, & in terram dejectos. Perſeveraverunt nihilominus menſibus duobus, neque quidquam ædificare potuerunt. Dixeruntque ad eos Judæi, ignem injicite ſepulcris iſtis io quibus Chriſtiani jacent, & ſolida erit ædificatio quam molimini. Ignem igitur injecerunt ſepulcris, incipientes a duobus, in quibus erant corpora Eliſæi Prophetæ & Joannis Baptiſtæ: ſed ignis nullo modo illa abſumere potuit, unde majorem in modum obſtupefacti ſunt: cum per dies multos ignis ardens ad ea non accederet. Fideles porro quidam ad præfectum adeuntes, oblata pecunia, petierunt ut ſibi liceret corpora duo ex ſepulcris transferre, quod ille conceſſit. Illi levata ſancta corpora miſerunt ad Athanaſium Patriarcham Alexandrinum. Illa cum ea recepiſſet, parem inde lætitiam cœpit, ac ſi illos viventes eſſet iotuitus: acceptaque corpora in quodam loco depoſuit donec ædificandæ illis Eccleſiæ copiam nanciſceretur. Quodam die cum Athanaſius domi ſaderet, ſimulque fideles multi ad audiendum ſermonem ejus, in quo vita erat aoimarum illorum, levavit oculos, videnſque colles duos e regione loci in quo erat, dixit. Tempus jam reperi, quo ſuper illos colles ædificem Eccleſiam Joanni Baptiſtæ & Eliſæo Prophetæ. Theophilus ejus ſcriba ſedebat ad menſam prope illum, cum aliis fidelibus multis, & hæc verba cum audiiſſet, ſervavit apud ſe. Ioterea Julianum Imperatorem apoſtatam, cum in Perſas profectus eſſet, tradidit Deus in hoſtium ſuorum manus, ſanctorum cauſa quos in vincula conjecerat ante profectionem, & eorum quæ illis comminatus fuerat. Mortis ejus talis ratio fuit. Nocte vidit quoſdam milites deſuper ex aere in eum irruentes, quorum unus lancea percuſſit eum in capite, eamque adegit uſque in ventrem ejus. Intellexit illum eſſe aliquem ex martyribus: implevitque manum ſuam ſanguine quem ſurſum jaciens dixit: Accipe hoc Jeſu, nempe locum integrum capis. Ita cum blaſphemaſſet, corruit mortuus, liberavitque Deus populum ſuum, Romaniqua ad proprias ſedes reverſi ſunt. Triduo autem ante mortem Juliani, Baſilius cum eſſet in carcere, evigilans a ſomno dixit duobus qui ſecum erant: Vidi hac nocte S. Martyrem Mercurium, intrantem in Eccleſiam ſuam, ibi accepit haſtam ſuam, & dixit, certe non ſinam impium hunc blaſphemare adverſus Deum meum: hæc cum dixiſſet diſparuit ab oculis meis neque amplius illum aſpexi. Uterque illorum dixit ad aum: Equidem vidi quoque illud ipſum. Tum inter ſe dixerunt: Credimus profecto vere, quod res iſta fiet. Miſerunt igitur ad Eccleſiam Martyris Mercurii, qui inſpicerent lanceam ejus quæ illic erat, utrum illic eſſet aut non: aa noo inventa, cartam habuerunt ſomnii veritatem. Elapſo triduo litteræ & nuntii de morte Juliani Antiochiam pervenerunt. Principeſque Imperii congregati virum nomine Jovianum ad Imperium evexerunt. Erat ille fidelis, ſanctus, timens Deum a juventute ſua: & ſtatim atque capeſſivit Imperium, Patres, e carcere liberare juſſit. Ita comprobata eſt verltas ſermonis quem Baſilius columna veritatis ad Julianum apoſtatam habuerat, quod rediturus non eſſet, æque ac quod Michæas Propheta Achabo impio Iſraelitarum Regi prædixerat. Deus enim qui ſacit mirabilia, ipſe amborum prophetæ ſcilicet iſtius, & ſancti illius Patris Deus erat, qui utriuſque verba accepta habuit. Jovianus deinde tres illos Patres venire ad ſe juſſos, honore affecit, multaque illis largitus munera eos ad ſedes ſuas dimiſit. Orationes quæ in Eccleſiis fieri ſolent frequentabat. Dedit quoque ad Athanaſium Patriarcham Alexandrinum litteras, in quibus ita eum alloquebatur: O Pater, paſtor vere & fidelis Athanaſi Martyr Chriſti, qui Deus eſt Imperii mei; ipſa te foveat & majorem in modum conſoletur. Conforta cor tuum & apprehende virgam ſacerdotalem & cum ea depelle lupos rapaces a grege ſpirituali: illos, inquam, quorum ora plena ſunt maledictione & amaritudine veneni aſpidum, quique animas occidunt. Lectæ ſunt illæ litteræ in Eccleſia Alexandrina, miſitque eas Athanaſius Patriarcha in Provincias Ægypti, ubi lectæ ſunt in Eccleſiis ad confirmandos & confortandos fideles. Expulſi etiam fuerunt ſectatores Arii, Vincentius, &c.....

Poſtea quidam illorum Jovianum Imperatorem adeuntes, querelas contra Athanaſium detulerunt, quarum ille nullam rationem habuit, perſpectam habens illorum malitiam. Jam vero Athanaſius ſenuerat cum multos antea Tractatus & Orationes ſcripſiſſet. Scripſit ioter alia de Melchiſedeco: & de Patre Aotonio, cujus vitam deſcripſit. Præterea quadragiota ſeptem Eortaſticas ſeu Paſchales Epiſtolas, de Cruce, de Chriſto Domino, quod erga eum diabolus nihil viderit, exiſtimans illum eſſe purum hominem, & cum ad eum acceſſit anathema dixit ipſi in faciem Dominus, digito uno qui euriculari proximus eſt: & eum deſtruxit quando (apoſtolos) vicarios ſuos conſtituit. Nempe poteſtatem ejus diſſipavit & abolevit infirmamque reddidit: oſtenditque nobis ſe per infirmitatem viciſſe potentiam diaboli: eo enim digito qui eſt ab auriculari ſecundus, homo nihil agit cum ſit digitorum imbecillior: ſed neque ſubito illud adgreſſus eſt, ſed poteſtatem ejus inanem reddidit, ſicut in Pſalmo 67. ſcriptum eſt: *Exurgat Deus & diſperdat inimicos ſuos*. Scripſit etiam Athanaſius alia multa quæ ad doctrinam Chriſtianam ſpectant & alia innumera. Ad Baſilium quoque litteras ſemel, iterum ſcripſit, ad quas ille reſpondit. Item ad Arſenium de morte Theodori conſolatorias, in quibus ſcripſit inter alia: Utinam quiſque noſtrum, eum quem Theodorus frater tuus locum conſequatur, & navis noſtra ad eum in quo receptus eſt portum perveniat. Scripſit præterea opus, quo demonſtrat, malum eſſe a diabolo, quodque io Deo locum non habeat omoino. De eodem Patre Athanaſio Patriarcha dicitur, quod Angelus Domini eum ſuſtulerit dum per longa itinera fugere cogeretur ab impiis Imperatoribus, cumque quo volebat detulerit, ſicut olim Habacuc Propheta Hieroſolymis Babylonem delatus eſt: & Ezechiel Babylone Hieroſolyma: neque enim hoc Deo difficile eſt. Erat Alexandriæ Idolum nomine *Rarail*: cum vero Athanaſii jam febre correpti quies appropinquaret dixit: Si invenio miſericordiam apud Chriſtum Dominum meum, procidam coram eo neque faciem meam levabo, donec claudantur fores templi Idoli iſtius. Teſtati vero ſunt ſacerdotes Alexandrini, quod ſeptem diebus elapſis ab ejus obitu, miſit Jovianus Imperator fidelis mandata, ſecundum que templum illud occluſum eſt.

Epiſtolæ Eortaſticæ ſive Paſchales ſuperius memoratæ, videntur eſſe eædem quæ illæ ab Hieronymo inter Athanaſii Opera recenſitæ. Cur autem hic Paſchales dicantur, haud facile eſt conjectare; cum nihil in fragmentis earum quæ ſuperſunt Paſchalem ſolemnitatem ſpectet,

E L O G I A
A QUIBUSDAM VETERUM ATHANASIO TRIBUTA.

Greg. Naz. Orat. de S. Athan. in Edit. Græco-Latina ſuorum operum, pag. 373. vel in appendice Encomiorum, quæ poſteriori tomo operum D. Athanaſii ſubjecta eſt.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ἐπαινῶν, ἀρετὴν ἐπαινέσομαι. ταὐτὸν γὰρ ἐκεῖνόν τε εἰπεῖν, καὶ ἀρετὴν ἐπαινέσαι· ὅτι πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν εἶχε τὴν ἀρετὴν, ἢ, τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἔχει.

Et paulopoſt.

Ἀθανάσιος ἡμῖν ἕως παρῆν, ὁ στῦλος τῆς ἐκκλησίας.

Et ſub finem.

Ζήσας δ' οὖν, καὶ παιδεύσας καὶ παιδευθεὶς, ὥστε ὅρον μὲν ἐπισκοπῆς εἶναι τὸν ἐκείνου βίον καὶ τρόπον, νόμον δὲ ὀρθοδοξίας τὰ ἐκείνου δόγματα, τίνα μισθὸν τῆς εὐσεβείας κομίζεται; *Plena eſt inſignium encomiorum tota illa Oratio*.

ATHANASIUM laudans virtutem laudabo, idem enim eſt illum dicere, quod virtutem laudibus efferre, quoniam omnes virtutes collectas tenebat, vel, ut verius loquar, tenet.

Athanaſius quamdiu nobiſcum verſatus eſt, vera Eccleſiæ columna fuit.

Cum autem eum vitæ curſum tenuiſſet, atque ita inſtitutus fuiſſet, ipſeque alios inſtituiſſet, adeo ut vita ipſius morumque integritas Epiſcoporum norma eſſet, & ipſius dogmata fidei orthodoxæ leges haberentur, quodnam tandem pietatis ſuæ bravium reportat?

Baſilius magnus in Epiſt. ad Athanaſium, quæ eſt inter Epiſtolas Baſilii in ordine 48. edit. Pariſ.

Τίς οὖν τοιαῦτα διαπράξασθαι τῆς σῆς συνέσεως δυνατώτερος; τίς συνιδεῖν τὸ δέον ὀξύτερος; τίς ἐνεργῆσαι τὰ χρήσιμα πρακτικώτερος; τίς πρὸς τὸ κάμνον τῶν ἀδελφῶν συμπαθέστερος; τίς τῆς σεμνοτάτης σου πολιᾶς πάσῃ τῇ δύσει αἰδεσιμώτερος; κατάλιπέ τι μνημόσυνον τῷ βίῳ τῆς σῆς ἀξίον πολιτείας, τιμιώτατε πάτερ, τοὺς μυρίους ἐκείνους ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἄθλους ἑνὶ τούτῳ κατακόσμησον ἔργῳ.

Quis autem ad ea perficienda prudentia tua valentior eſt? Quis acutius, quid faciendum ſit, expendet? quis ad ea, quæ utilia ſunt, agenda efficacior? Quis ad conſiderandam fratrum neceſſitatem condolentis affectu magis præditus? Quis univerſo occidenti honorabili canitie tua venerabilior? Relinque monumentum aliquod iſta tuæ converſationis vita dignum, colendiſſime pater, innumeros illos, quos pro pietate tuliſti labores, uno iſto opere confirma.

Et in ſequenti ad eundem.

Ὅσον τῶν ἐκκλησιῶν τὰ ἀῤῥωστήματα ἐπὶ τὸ μεῖζον πρόεισι, τοσοῦτον πάντες ἐπὶ τὴν σὴν ἐπιστρεφόμεθα τελειότητα, μίαν ἑαυτοῖς ὑπολείπεσθαι τῶν δεινῶν παραμυθίαν τὴν σὴν προστασίαν πεπιστευκότες. ὃς καὶ τῇ δυνάμει τῶν προσευχῶν, καὶ τῷ εἰδέναι τὰ βέλτιστα τοῖς πράγμασιν ὑποτίθεσθαι, διασώσασθαι ἡμᾶς ἐκ τοῦ φοβεροῦ χειμῶνος παρὰ πάντων ὁμοίως τῶν καὶ κατὰ μικρὸν, ἢ ἀκοῇ, ἢ πείρᾳ γνωριζόντων τὴν τελειότητά σου, πεπίστευσαι.

Quantum Eccleſiarum languores auctiores evadunt, tantum univerſi ad tuam convertimur integritatem, unam nobis malorum conſolationem in tua tutela relictam eſſe credentes, qui & precum virtute & ſcientia rerum gerendarum, qua quid optimum factu ſit admonere potes, ex horribili iſta tempeſtate conſervare nos ab omnibus, qui aliquantulum integritatem tuam vel auditu vel experientia cognoverunt, crederis.

Item in alia Epiſtola ad eundem.

Ὅταν μὲν πρὸς τὰ πράγματα ὑποβλέψωμεν, καὶ τὰς δυσκολίας καθορῶμεν, ὑφ' ὧν πᾶσα ἀγαθοῦ ἐνέργεια, οἷον ὑπό τινος δεσμοῦ ἐμποδιζομένη κατέχεται, εἰς ἀπόγνωσιν ἑαυτῶν ἐρχόμεθα παντελῆ. ὅταν δὲ πάλιν πρὸς τὴν σὴν ἐπίδωμεν σεμνοπρέπειαν, καὶ λογισώμεθα, ὅτι σε ἰατρὸν τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀῤῥωστημάτων ὁ κύριος ἡμῶν ἐταμιεύσατο, ἀναλαμβάνομεν ἑαυτῶν τοὺς λογισμούς· καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἀπόγνωσιν πτώματος πρὸς τὴν ἐλπίδα τῶν χρηστοτέρων διανιστάμεθα.

Et paulopoſt.

Πρὸς ταῦτα τίς ἱκανὸς κυβερνήτης; τίς ἀξιόπιστος διαναστῆσαι τὸν κύριον ἐπιτιμῆσαι τῷ ἀνέμῳ καὶ θαλάσσῃ; τίς ἕτερος, ἢ ὁ ἐκ παιδὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐναθλήσας ἀγῶνας;

Quando ad res ipſas quidem reſpicimus, & difficultates expendimus, a quibus omnis boni efficax operatio, quaſi quodam retinaculo impedita detinetur, eo relabimur, ut prorſus de nobis ipſis deſperemus. Quando vero ad honeſtam illam gravitatem tuam convertimur ac cogitamus, quod te Eccleſiaſticarum infirmitatum Dominus noſter medicum conſtituerit, animos reſumimus, & ex deſperationis lapſu ad ſpem rerum meliorum erigimur.

Et ad iſta quis ſufficiens gubernator? quis tantæ fidei, ut credatur excitaturus Dominum, qui & ventum increpet & mare? quis alius quam qui a puero in pietatis agonibus decertavit?

Rurſum in Epiſtola ſequenti.

Quoniam aliorum plurimis hoc ſatis eſt, ſi ſibi quiſque circumſpiciat, at tibi iſtud haud ſatisfacit, ſed tantam geris omnium Eccleſiarum curam, quantam ejus, quæ tibi peculiariter a Domino concredita eſt, ita ut nullo non tempore de ſacris ediſſeras, admoneas, ſcribas, frequenterque mittas aliquos, qui undelibet quid optimum ſit, admoneant.

Τῶν ἄλλων τοῖς πλείοσιν ἐξαρκεῖ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστον περισκοπεῖν· σοὶ δὲ οὐχ ἱκανὸν τοῦτο, ἀλλ' ἡ μέριμνά σοι πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τοσαύτη, ὅση τῆς ἰδίας παρὰ τοῦ κοινοῦ δεσπότου ἡμῶν ἐμπιστευθείσης ἐπίσκοπε, ὥς γε οὐδένα χρόνον διαλείπειν διαλεγόμενος, νουθετῶν, ἐπιστέλλων, ἐκπέμπων τινὰς ὅθεν ὑποθήσοιεν τὰ βέλτιστα. *Videantur iiſdem in Epiſtolis plura.*

Julius Romanus in Epiſtola ad Alexandrinos apud Socratem lib. II. Hiſt. Eccleſ. cap. 23. Gr. edit. inter alia.

Atque res omnes adverſas, quas expertus eſt, fratres chariſſimi, ſua laude minime carere arbitror. Etenim hoc modo cum veſtra, tum ipſius fides apud omnes perſpecta exploràtaque eſt. Nam ſi tam gravis caſus illum non afflixiſſet, quis unquam credidiſſet vel tam ſtabile judicium in veſtris animis inſediſſe, tantumque charitatis ardorem erga tam egregium Epiſcopum incenſum eſſe, vel illum tam præclaris virtutibus præditum, ob quas ſpei, quæ eſt nobis in cælis repoſita, particeps fiet? Quamobrem cum in præſenti tum in futuro ſæculo eximium confeſſionis teſtimonium eſt conſecutus. Nam multas calamitates variis modis terra marique expertus, omnes Arianæ factionis inſidias quaſi pedibus conculcavit. Ac ſæpenumero invidiæ cauſa in vitæ periculum per adverſarios inſidioſe conjectus, mortem contemſit ille quidem: ſed tamen Dei omnipotentis & Domini noſtri Jeſu Chriſti auxilio evaſit incolumis. Unde ſpem animo concepit, ſe tum hoſtium inſidias devitaturum, tum vobis ad veſtrorum animorum ſolatium tandem reſtitutum iri, quo ex veſtra recte factorum conſcientia una vobiſcum illuſtriſſima tropæa reportaret, quibus ſane ad extremas univerſæ terræ oras eximie nobilitatus eſt, certiſſimaque vitæ præclare anteactæ indicia omnium oculis ſubjecit, quippe qui non modo fidei ſuæ profeſſionem & doctrinam cæleſtem ſit libere tutatus, verum etiam judicio certo & quaſi immortali veſtrum erga ipſum ſingularem amorem perſpicue declaraverit.

Καὶ ἔγωγε, ἀγαπητοί, ὧν γεγένηται κατ' αὐτοῦ πάντων πειρασμὸν οὐκ ἄδοξον ὑπονοῶ γεγενῆσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑμετέρα καὶ ἡ τούτου πίστις ἐγνώσθη παρὰ πᾶσι καὶ δεδοκίμασται. εἰ γὰρ μὴ τοιαῦτα συμβεβήκει, τίς ἂν ἐπίστευεν, ἢ ὑμᾶς τοσαύτην κρίσιν, καὶ τοσαύτην ἀγάπην περὶ τὸν τηλικοῦτον ἐπίσκοπον ἔχειν· ἢ ἐκεῖνον τοιαύταις ἀρεταῖς περιβεβλῆσθαι, δι' ἃς καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδος οὐκ ἀλλότριος γένοιτο; ἐπέτυχε τοίνυν οὐδὲν τοῦτο πρότερον, καὶ ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὁμολογίας ἔνδοξον μαρτυρίαν. διαφόρως γὰρ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν πολλὰ παρατλὰς, τὴν σκευωρίαν πᾶσαν τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως κατεπάτησε, καὶ πολλάκις διὰ φθόνον καὶ εἰς κίνδυνον ἐπιβουλευθεὶς κατεφρόνησε θανάτου, φρουρούμενος ὑπὸ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ, καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐλπίζων ἅμα καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλίνειν καὶ ἀποκατασταθήσεσθαι πρὸς ὑμετέραν παράκλησιν, φέρων ὑμῖν ἅμα ἐκ τῆς ὑμετέρας συνειδήσεως μείζονα τὰ τρόπαια· ἐν οἷς καὶ ἄχρι περάτων πάσης τῆς γῆς ἔνδοξος ἐγνώσθη, δοκιμασθεὶς ἐκ τοῦ βίου, παῤῥησιασάμενος μὲν τῇ προθέσει καὶ τῇ οὐρανίῳ διδασκαλίᾳ, ἀποδειχθεὶς δὲ ἀθανάτῳ κρίσει παρ' ὑμῶν ἀγαπώμενος.

Et paulopoſt.

Quid autem tanto viro dignum proferri poſſit, qui tot & tantis periculorum exantlatis laboribus, redditur tandem vobis incolumis, non beneficio noſtri tantummodo, verum etiam totius Concilii judicio talis declaratus? Si quidem hoc ſibi divinitus conceſſum eſſe decrevit, quod nimirum in tanti viri cognitionem venire potuerit.

Τί ἂν τις εἴποι κατ' ἀξίαν τοῦ τοιούτου ἀνδρὸς, ὃς κινδύνους τοσούτων θλίψεων ὑπέστη, ἀποδίδοται ὑμῖν ἀθῶος, ὁ παρ' ἡμῶν (*ſic enim cum Interprete malim legere*) μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάσης τῆς συνόδου ἀποδειχθείς. *Ubi ſimul etiam ſibi ipſi de hoc gratulatur*, ὅτι θεόθεν καὶ αὐτῷ συγκεχωρῆσθαι συνίησιν, ὅπως εἰς γνῶσιν τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς ἐλθεῖν δεδύνηται.

Conſtantius junior Conſtantini M. F. Imp. in Epiſtola ad Alexandrinos.

Ego Epiſcopum veſtrum Athanaſium libenti animo complexus ſum, & ita cum illo collocutus ſum, ut vere Dei hominem eſſe mihi perſuaſerim.

Ἐγὼ τὸν ὑμέτερον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον ἀσμένως προσειπάμην, οὕτως τε προσεφθεγξάμην, ὡς ἄνθρωπον αὐτὸν θεοῦ ὄντα πεπεισμένος.

Joviani Imperatoris Epiſtola, Athanaſii laudes continens, extat infra Tom. II.

D. Hieronymus in ſcriptoribus Eccleſiaſticis.

Athanaſius Alexandriæ urbis Epiſcopus multas Arianorum perpeſſus inſidias, ad Conſtantem Galliarum principem fugit: unde reverſus cum litteris, poſt mortem ejus rurſum fugatus uſque ad Joviani Imperium la-

Sophronius Interpres Hieronymi.

Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος πολλὰς παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ὑπομείνας ἐπιβουλὰς, πρὸς Κώνσταντα τῶν Γαλλιῶν βασιλέα προσέφυγεν. ὅθεν ὑποστρέψας μετὰ γραμμάτων, καὶ αὖθις μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν διωχθεὶς, ἕως τῆς βασιλείας Ἰοβιανοῦ διέλαθε,

λαῶν, καὶ ἀνέλαβεν τὴν ἐκκλησίαν, ἐπὶ Οὐάλεντος τελευτῇ. φέρονται αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐθνῶν λόγοι δύο, κατὰ Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου εἷς, περὶ παρθενίας, περὶ διωγμῶν Ἀρειανῶν πλεῖστοι, περὶ ἐπιγραφῶν ψαλμῶν, καὶ ἱστορία Ἀντωνίου ἀναχωρητοῦ τὸν βίον περιέχουσα, καὶ ἑορταστικαὶ ἐπιστολαί, καὶ πλεῖστα ἄλλα αὐτοῦ, ἅπερ ἐπαριθμεῖσθαι ὀκνῶ.

tuit, a quo recepta Eccleſia, ſub Valente moritur. Feruntur ejus adverſus Gentes libri duo, & contra Valentem & Urſacium unus, & de Virginitate, & de perſecutionibus Arianorum plurimi, & de Pſalmorum titulis, & hiſtoria Antonii Anachoretæ vitam continens, & ἑορταστικαὶ epiſtolæ, & multa alia, quæ numerare longum eſt.

Ruffinus Eccleſiaſticæ Hiſt. lib. I. cap. XIV.

Igitur apud Alexandriam defuncto Alexandro Athanaſius ſuſceperat ſedem. Quod vero eſſet vir acris ingenii, & in Eccleſiaſticis negotiis apprime vigilans, ſatis jam tunc hæreticis innotuerat, cum ad Concilium Nicænum cum Epiſcopo ſuo ſene Alexandro venerat, cujus ſuggeſtionibus hæreticorum ludi ac fallaciæ vigilanter detegebantur.

Joannes Caſſianus lib. VII. de Incarnat. cap. ult.

Athanaſius Alexandriæ urbis ſacerdos, eximium conſtantiæ & virtutis exemplum; quem hæreticæ perſecutionis procella non contrivit, ſed probavit: qui ſimilem ſemper ſplendenti ſpeculo vitam habens, prius pene indeptus eſt martyris meritum, quam confeſſoris caperet dignitatem.

Vincentius Lirinenſis, in Commonitorio contra profanas hæreſum novationes, cap. 42.

Sunt ergo hi viri, quorum in illo (*Epheſino I.*) Concilio, vel tanquam judicum, vel tanquam teſtium ſcripta recitata ſunt. S. Petrus Alexandrinus Epiſcopus doctor præſtantiſſimus, & Martyr beatiſſimus, Sanctus Athanaſius ejuſdem civitatis antiſtes, magiſter fideliſſimus, & Confeſſor eminentiſſimus.

Cyrillus Alexandrinus in Epiſt. ad Presbyteros, Diaconos, & Patres Monachorum, quæ exſtat in Actis Synod. Epheſ. I. cap. 1.

Καὶ γοῦν ὁ τῆς ἀοιδίμου μνήμης πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας κατακοσμήσας τὸν θρόνον ἐφ' ὅλοις ἔτεσι τεσσαράκοντα καὶ ἓξ τὸν ἀριθμόν, καὶ ταῖς τῶν ἀνοσίων αἱρετικῶν εὑρεσιλογίαις ἄμαχόν τινα καὶ ἀποστολικὴν ἀντιστήσας σύνεσιν, καὶ οἷον ἀρωματίτῃ μύρῳ τοῖς ἰδίοις συγγράμμασι κατευφραίνων τὴν ὑπ' οὐρανόν, ἐπ' ὀρθότητι καὶ ἀκριβείᾳ δόξης παρὰ πάντων μαρτυρεῖται.

Enimvero percelebris memoriæ pater Athanaſius, qui totos quadraginta ſex annos Alexandrinæ Eccleſiæ pontificatum egregia cum laude geſſit, loquacibuſque impurorum hæreticorum commentis invicta planeque Apoſtolicæ ſapientia reſtitit, quippe ſcriptis ſuis veluti fragrantiſſimo quodam unguento totum hunc orbem mirifice recreavit, & ob dogmatum abſolutam integritatem fideique rectitudinem magna apud omnes exiſtimatione & auctoritate fuit.

Et paulopoſt ibidem.

Ἀξιόχρεως μὲν οὖν ὁ ἀνὴρ καὶ θαρρεῖσθαι πρέπων, ὃς οὐκ ἂν ὤφθη τι τῶν ὅσα μὴ ἔστι τοῖς ἱεροῖς συμβαίνοντα λόγοις. πῶς γὰρ ἂν ἁμάρτοι ἀληθοῦς ὁ λαμπρὸς οὕτως καὶ διαβόητος, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, τῇ ἐν Νικαίᾳ φημὶ συναγηγερμένῃ, πρὸς ἁπάντων τεθαυμασμένος, ὅτε μὲν γὰρ οὐ τὸν τῆς ἐπισκοπῆς δεύτερο θρόνον· ἐτέλει δὲ μᾶλλον ἐν κληρικοῖς, πλὴν ἀγχινοίας ἕνεκα, καὶ τῆς ἄλλης ἐπιεικείας καὶ ἰσχύος ἄγαν καὶ ἀσυγκρίτου φρενός, παρελήφθη μὲν τὸ συνοικεῖν παρὰ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου· συνῆν δὲ τῷ πρεσβύτῃ, οἷά περ υἱὸς πατρί, ποδηγῶν εἰς ἕκαστα τῶν χρησίμων, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πρακτέων ὁδὸν εὖ μάλα παραδεικνύς.

Sane idoneus eſt hic vir apprimeque dignus, cui intrepide fidem adjungere, quemque tuto ſequi liceat, ut qui nihil quicquam aliquando dixerit, quod a ſacris litteris alienum eſſet. Quo enim pacto illuſtris ille celebratuſque pater qui in ſacra illa magnaque Synodo Nicæna in tanta omnium admiratione habitus eſt, a veritatis tramite aberraret? Nam etſi per id tempus Epiſcopi munus nondum ſuſtineret, ſed inter inferioris ordinis clericos etiamnum degeret, ettamen propter præclaram indolem inſignemque vitæ probitatem, & incredibilem peneque incomparabilem mentis perſpicaciam, a beatæ memoriæ Epiſcopo Alexandro ad Epiſcopalis provinciæ conſortium adſcitus fuit. Verſabatur autem cum ſene, tanquam filius cum patre, ad quidvis utiliter conficiendum ſeſe ducem præbens, necnon in omnibus, quæ obeunda forent, commodum iter oſtendens.

Martianus Imperator in ſacra contra Hæreticos Act. ultima Synodi Chalcedonenſis, & in L. Quicumque C. de Hæreticis & Manichæis.

Quicumque ergo vel in hac ſacra urbe, vel in Alexandrina civitate, vel in omni Ægyptiaca diœceſi, & diverſis aliis provinciis Eutychetis profanam perverſitatem ſequuntur, & ita non credunt, ut tre-

trecenti decem & octo ſancti Patres tradiderunt, Catholicam ſanctam fidem in Nicæna civitate fundantes: vel ita ut centum quinquaginta alii venerabiles Epiſcopi, in hac alma urbe convenerunt: & ſicut Athanaſius & Theophilus, & Cyrillus ſanctæ recordationis Epiſcopi Alexandrinæ civitatis crediderunt, quos etiam Epheſina Synodus (cui beatæ memoriæ Cyrillus præfuit, in qua Neſtorii error expulſus eſt,) univerſos ſecuta eſt quos & nuper venerabilis Chalcedonenſis Synodus eſt ſecuta, prioribus Conciliis ſacerdotum ex omni parte conſentiens, nihilque adimens ſacro-ſancto Symbolo, neque adjiciens, ſed Eutychetis funeſta dogmata condemnans, ſciant ſe eſſe hæreticos Apollinariſtas, &c.

Synodus Chalcedonenſis, quarta Œcumenica, Act. XVI. in relatione ad Imp. Martianum.

Sic Athanaſii ad Epictetum amplectimur litteras, ſic tanquam propriam Gregorii ad Chelidonium epiſtolam ubique proferimus.

Theodoretus Cyrenſis Epiſcopus in Dialogo primo τῷ ἀτρέπτῳ.

ORTH. Numquid videtur idoneus eſſe Athanaſius ille, celeberrimum & lucidiſſimum Alexandrinæ Eccleſiæ lumen? ERA. Omnino. ORTH. Utpote qui variis perturbata motibus veritate doctrinam ſuam auctoritate propria comprobavit.

Hæc inter cætera, duo illa magna Alexandrinorum Eccleſiæ columina Alexander & Athanaſius, ab omnibus numquam ſatis decantata pericula unanimiter tolerarunt.

ΟΡΘ. Ἀξιόχρεως εἶναί σοι δοκεῖ Ἀθανάσιος ἐκεῖνος, ὁ πολυθρύλητος, ὁ φαεινότατος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας φωστήρ; ΕΡΑ. πάνυ γε. ΟΡΘ. τοῖς γὰρ τῆς ἀληθείας παθήμασι τὴν διδασκαλίαν ἐκύρωσεν. *Idem in tractatu MS. quod poſt incarnationem unus ſit Chriſtus:* ταύτης τῆς Ἀλεξανδρέων οἱ μεγάλοι φωστῆρες Ἀλέξανδρος καὶ Ἀθανάσιος, καὶ ὁμοφρονοῦντες, ὡς οὐδ᾽ εἷς τούτων ᾀδομένους κινδύνους ὑπομείναντας.

Vigilius Epiſcopus Tridentinus & Martyr lib. 2. contra Eutychen cap. 4.

Cur formidas duas dicere naturas, quod Athanaſius omnium Eccleſiaſticorum virorum judicio probatiſſimus dixit? In qua fidei profeſſione cuncti Græcæ linguæ tractatores, quos ſuperiore libello commemoravi, & omnes Latini ſermonis Apoſtolici viri, id eſt, Hilarius, Euſebius, Ambroſius, Auguſtinus, & Hieronymus, cæleſtibus imbuti doctrinis, ſimul pariterque conſentiunt.

Maxentius Joannes in libello Fidei cap. II.

Has igitur duas naturas Dei Verbi Domini noſtri Jeſu Chriſti, hoc eſt, divinitatis & humanitatis naturaliter ſive ſubſtantialiter, ſecundum traditionem ſanctorum Patrum, credimus & confitemur unitas, eo quod natura inviolabilis Dei Verbi, naturæ unita eſt paſſibili: beatiſſimo ſimul atque doctiſſimo Athanaſio dicente: Verbum caro, non caro Verbum factum eſt, &c.

Juſtinianus Imperat. in edicto. De Fide cap. IV.

Propter hæc igitur oportebat eos, ſi factum conſilium recte ſuſciperent, non tales blaſphemias ei applicare, ſed ſequi doctores Catholicæ Eccleſiæ, & maxime ſanctum Athanaſium, qui fuit Alexandriæ Epiſcopus, & plurimos & magnos labores ſuſcepit pro recta Chriſtianorum fide adverſus omnem hæreſin, & maxime contra impiiſſimos Arianos. Ipſis enim Arianis ad decipiendos populos ſuos errori conjungentibus Dionyſium, qui multis annis ante Athanaſium fuit Alexandriæ Epiſcopus dicentibus, quod & ipſe Dionyſius ſimilia eis ſapuit: Athanaſius magnus Eccleſiæ doctor multis modis oſtendit in ſcriptis certam fidem Dionyſium ab initio prædicaſſe, nulloque modo participem Arianæ impietatis fuiſſe.

Conſtantinus Imp. in Epiſt. ad Occidentales Act. XVIII. Synodi VI. Œcumenicæ.

Et teſtis horum irreprehenſibilis athleta Dei cultor Pater noſter Athanaſius.

Καὶ μάρτυς τούτων ἀμώμητος ἀθλητὴς καὶ θεοσεβὴς ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος.

Damaſcenus Orat. de Defunctis ſub finem.

Vita & moribus admirabilis, & Dei Eccleſiæ fundamentum Athanaſius.

Ὁ ἐν βίῳ καὶ λόγῳ περίβλεπτος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας θεμέλιος Ἀθανάσιος.

Photius in Bibliotheca ſua cujus hoc fragmentum optimo illo vetuſtiſſimoque Athanaſiano Codice, qui eſt Academiæ Baſileenſis, præfixum eſt totidem verbis: illudque jam olim a Petro Nannio, qui eodem codice uſus eſt, ſic Latine redditum eſt.

Photius Archiepiſcopus Conſtantinopolitanus, ad fratrem ſuum Taraſium, de ſermonibus magni inter ſanctos Athanaſii Alexandriæ Archiepiſcopi.

Hic, inquit, & in ſermonibus ubique locutione clarus eſt, brevis & ſimplex: acutus tamen & altus, & argumentationibus omni-

Φωτίου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Ταράσιον, περὶ τῶν λόγων τοῦ ἐν ἁγίοις μεγάλου Ἀθανασίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Ἐν οἷς, φησίν, ὡς σαφὴς μέν ἐστι τὴν φράσιν, ὥσπερ ἁπανταχοῦ τῶν λόγων αὐτοῦ, καὶ ἀπέριττος καὶ ἀφελής· δριμὺς δὲ καὶ βαθύς, καὶ λίαν τοῖς ἐπι-

ἐπιχειρήμασιν ἄκαιρος· καὶ τὸ γόνιμον δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις ἡλίκον ὅσον· φησὶ θαυμάσιον. λογικοῖς τε (*ſic MS. interpres videtur legiſſe* δὲ) μεθόδοις, οὔ τι γυμνῶς καὶ μειρακιωδῶς, ὥσπερ οἱ παῖδες καὶ ἀρχιμαθεῖς, ἀλλὰ φιλοσόφως τε καὶ μεγαλοπρεπῶς ἀποκέχρηνται. γραφικαῖς τε μαρτυρίαις καὶ ἀποδείξεσιν εἰς τὸ καρτερὸν κατωχύρωνται· καὶ μάλιστά γε ὁ κατὰ Ἑλλήνων, ὅ τε περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ θεοῦ λόγου εἰρημένος, καὶ ἡ κατὰ Ἀρείου πεντάβιβλος, τρόπαιον ὄντα κατὰ πάσης μὲν αἱρέσεως, ἐξαιρέτως δὲ τῆς Ἀρειανῆς. καὶ εἴ τις τὸν θεολόγον Γρηγόριον, καὶ τὸν θεῖον Βασίλειον, ἐκ ταύτης ὥσπερ ἀπὸ πηγῆς ἀρυσαμένους φαίη τῆς βίβλου τοὺς καλοὺς ἐκείνους καὶ διαυγεῖς τῶν οἰκείων λόγων κατὰ τῆς πλάνης ῥεῦσαι ποταμούς, οὐκ ἂν οἶμαι σφαλείη τοῦ παραδείγματος. τετύχηται δὲ αὐτῷ, φησί, καὶ εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν, καὶ εἰς τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων ὑπομνήματα, ὥσπερ καὶ εἰς τὸν ψαλτῆρα, καὶ ἐν ἑτέροις πολλοῖς. εἰς μὲν τὴν χάριν καὶ τὸ κάλλος, ἀτεχνῶς διαφέρουσιν οἱ κατὰ Ἀπολιναρίου λόγοι, καὶ τῶν ἐπιστολῶν, ὅσαι τὴν ἀπολογίαν αὐτῷ τῆς φυγῆς περιέχουσι.

no vehemens, & in his tanta ubertas, ut admirabilis ſit. Logicis autem methodis nihil tenuiter, nihil juveniliter, ut pueri & rudes, ſed philoſophice, ſed magnifice utitur. Scripturarum teſtimoniis ac demonſtrationibus ad confirmationem communitus eſt, & in primis ſermo ille contra Gentiles & qui de humanitate Verbi Dei habitus eſt, quinque in Arium libri, qui revera ſunt omnis hæreſeos tropæum, ſed Arianæ potiſſimum. Et ſi quis Theologum Gregorium, & divinum Baſilium diceret ex hoc libro tamquam fonte quodam haurientes, orationis ſuæ pulchros ac perlucidos contra errorem fundere fluvios, non erit, ut arbitror, procul a veriſimilitudine. Scripta ſunt autem ab eo, & in Eccleſiaſten Commentaria, & in Cantica Canticorum, ſic & in Pſalterium, & in alia multa. Gratia tamen & ornatu vere excellunt, Sermones contra Apollinarium, & Epiſtolæ, quotquot ejus excuſationem continent.

Τοῦ Δοξαπάτρου, *qui manu ſua codicem Baſ. cujus meminimus, ſcripſit,* ἔπος *in Arium de laudibus Athanaſii, in limine ejuſdem codicis. Editum a Felckmanno qui hæc elogia collegit.*

Ἄρειε, σίγα, τὴν σιγὴν κατακριθείς,
Ἀθανασίου τοῦ σοφοῦ κεκραγότος.
Φλύαρε, παμβέβηλε κακίας πίθε,
Γέρον σοφιστὰ τῶν σατανοῦ σοφισμάτων,
Κρύφθητι λοιπὸν αἰσχύνης πολλῆς γέμων.
Φαίνουσι καὶ γὰρ Ἀθανασίου λόγοι,
Καὶ πανταχοῦ φθάνουσιν ἀστραπηβόλοι,
Τοὺς σοὺς φίλους φλέγοντες, ἢ σὴν καρδίαν·
Ἐξ ἧς τὰ σαθρὰ τῶν διδαγμάτων, πλάνε,
Ἀρχὴν λαβόντα τὴν φθορὰν παρεισάγει.
Ἐσφενδονίσθης πνεύματος τῇ σφενδόνῃ
Ὄντως ἐπλήγης τοῖς ἰοῖς τοῖς θείοις,
Ὄντως ἐθλάσθης ταῖς βολαῖς ταῖς καιρίαις·
Ἅσπερ κατηκόντισεν ἐνθεοπνόως
Ἡ γλῶττα τοῦ μάκαρος Ἀθανασίου.
Αἴσχιστε καὶ δύσχηστε τῆς πανουργίας,
Οἴκτιστε καὶ δύστηνε τῆς βδελυρίας,
Ὄντως δέδωκας ἀξίαν τιμωρίαν,
Τῶν σῶν λυθέντων ἐγκάτων. ἀλλ' ἐνδίκως
Τοιοῦτον ἔσχες καὶ τέλος σοῦ τοῦ βίου,
Μέσον κοπρωδῶν ἐκλιπὼν ψυχὴν τόπων,
Ὅποι περ ἦς βαδίζων. ὦ θεία δίκη
Ἡ πᾶσιν ἴσα πάνσοφος ζυγοστάτις.
Ἀλλ' ὦ θεράπον θεῖε τοῦ θεοῦ θύτα,
Ἀθανάσιε, τῶν σοφῶν πηγὴ λόγων,
Ἔγχευσον ἡμῖν ῥεῖθρον ἀθανασίας,
Τὸν ψυχικὸν δίωξον ἐξ ἡμῶν μόρον.
Ἔνσταξον ἡμῖν μικρὸν εἰς σωτηρίαν
Καὶ σύμμαχος φάνηθι, καὶ σεμνὸς πρόμος.
Ὁρᾷς τὰ δεινὰ συρρέουσί μοι πόσα;
Ὁρᾷς τὸ ῥεῦμα τῶν ἐναντίων μέγα,
Ὑψούμενον μὲν οὐ μικρῶς καθ' ἡμέραν
Ἡμῖν δ' ἀπειλοῦν τὴν ἀπώλειαν τάχα;
Ἔνσταθι μάκαρ, παῦσον αὐτῶν τὴν ῥύμην
Μὴ δὴ καταιγὶς ποντίσειεν ὑδάτων.
Οἱ φθονοῦντες δηρόν μοι παγίδας,
Ἀεὶ τιθοῦσιν ἀφανῶς κεκρυμμένας,
Κατηγοροῦντες καθ' ἑκάστην μυρία
Διαστρέφειν λέγοντες ἡμᾶς τὰς κρίσεις,
Ὅταν τι καινὸν εἰσάγωμεν ἐν μέσῳ.
Καὶ τἄλλα μοι πλέκοντες εἰς ἀδικίαν.
Αἲ αἲ· πολυστένακτον ἄγομεν βίον·
Ἄνωθεν ἐλπίζοντες εὑρεῖν τὴν λύσιν
Τῶν κακοποιῶν καὶ φθορᾶς δημιουργῶν,
Ὅθεν παραμύθιον ἐγγένοιτό μοι,

Ari, tace, qui ſilentio damnatus es,
Athanaſio docto loquente.
Inepte blatero, putide, nequitia ſcatens,
Sophiſta vetule ſatanicorum dogmatum,
Deliteſce tandem multo pudore confuſus,
Emicant etenim Athanaſii ſermones.
Et ubique volitant fulguris in modum,
Tuos amicos urentes vel pectus tuum;
Ex quo putreda dogmatum tuorum, o impoſtor,
Ortum ſortita tibi exitium parat.
Tu percuſſus es ſpirituali funda:
Vere vulneratus es divinis telis:
Vere fauciatus es jaculis lethiferis,
Quæ jaculata eſt divinitus inſpirata
Lingua beati Athanaſii.
Putide, vane & inutilis malitia,
Miſerrime, infelix tua impudentia:
Vere dediſti meritas pœnas
Tuorum diſſolutione inteſtinorum, ſed merito jure
Talem habuiſti vitæ tuæ exitum,
In mediis ſtercorum animam relinquens locis,
Quo tu ſeceſſeras. O divina juſtitia
Quam omnibus es ſapiens ſtatera!
Sed o famule divine Dei ſacerdos,
Athanaſi, ſapientum fons orationum,
Effunde in nos fluxum immortalitatis:
Spiritualem expelle a nobis mortem:
Inſtilla nobis modicum quid ad ſalutem,
Et commilito appareas & promus inſignis.
Vides, quantæ in me confluunt moleſtiæ?
Vides magnos adverſariorum fluctus,
Qui quotidie non leviter inſurgunt,
Nobiſque perniciem minitantur repentinam?
Inſiſte beate, & eorum impetum comprime,
Ne fluctuum procella nos ſubmergat.
Sunt invidi qui mihi laqueos
Semper tendunt latenter occultos.
Proferentes ſingulis diebus in me ſexcenta
Pervertere nos dicentes judicia
Quando novum aliquid in medium producimus.
Et alia mihi confingentes ad injuſtitiam.
Hei hei! valde luctuoſam ducimus vitam,
Superius ſperantes invenire diſſolutionem
Malefactorum & interitum molientium.
Unde ſolatium adſit mibi

Miſerrimam infeliciter ducenti vitam.
Quot contra nos acuunt ut gladios
Linguas ſuas, & fraudes confingunt,
Accuſantes & convitiis intolerabilibus infeſtantes?
Sed utinam, o Chriſte Dei patris Verbum,
Sine principio omnium principium & opifex,
Qui hæc omnia ſapientiſſime compoſuiſti,
Terram, cœlum, mare & aſtrorum lumina,
Montes, ſaxa, convalles, antra, latices;
Rogo te infirmus & miſer famulus,
Ne nos ulla tentatio præcipites deturbet,
Fias cuſtos meæ ſpiritualis naviculæ,
Conſerva eam ſolam mihi inconcuſſam,
Cætera vero mea præ hiſce, ſunt poſterioris cenſus
*Quæ non durant, * & vitæ tenus expediunt.*
Dignitas illuſtris, quæ faſtum præbet,
Cauſa maxime perniciei ſolet eſſe.
Divitiæ fluunt, David exclamat valde:
Ne aſſentiamini cordi veſtro, diſerte loquens;
Nobilitatem generis peſſundatam
Temporum mutationes reddunt inſtabilem.
Alienum tamen obtinens negotium
Inutile extitit poſſidentibus.
Mihi ergo hujus vitæ fortuita
Sic judicantur & æſtimantur, o Verbum,
Ut ipſe noſti judex univerſi generis.
Alii vero gaudeant in gloria vitæ
Nos videntes in malis ſordeſcentes,
Tantum abſtineamus a blaſphemia.
Et pie imperantis coronati
Auditum inveniamus inimicorum ſermonibus
Aditum claudentem, ut ſcriptura loquitur.
Δοξαπατρῆς *iſta cum lamentis ſcribit,*
Cum gemitibus monodiam texens.
Mitte vero novam viſionem ex alto, o Verbum,
Pacifico Regi Romanorum
Occulta docentem ipſum in judicio,
Qualiter plura tuorum ſapientum judiciorum
Multis præſtitere notitiam occultorum
Jamjamque morituris nullo merito
Impertierunt ſalutem quaſi præter ſpem.
Si enim docere digneris, o Domine,
Abſcondita imperantem univerſæ Romæ,
Ad tuam bonitatem ſuſpicientem,
Ad tuam humanitatem tendentem,
Compatibilem animum gerentem,
Omnino profert tibi ſacrificium luculentius,
Proficiendo, creſcendo, & augendo
Incrementum divinum & efficax ſupernæ dominationis.

Οἴκτιστον ἀνύοντι δυστυχῶς βίον·
Πόσοι καθ' ὑμῶν ἀκονῶσιν ὡς ξίφη
Γλώσσας ἑαυτῶν, καὶ πλέκουσι τοὺς δόλους,
Κατηγοροῦντες, λοιδοροῦντες αἰσχίστως;
Ἀλλ' εἴθε Χριστὲ τοῦ Θεοῦ πατρὸς λόγε,
Ἄναρχε καὶ πάνταρχε, καὶ πανεργέτα,
Ὁ πάντα ταῦτα συστησάμενος πανσόφως,
Γῆν, οὐρανόν, θάλασσαν, ἀστέρων φῶς,
Ὄρη, πέτρας, φάραγγας, ἄντρα, καὶ νάπας·
Αἰτῶ σε τῷ λυπρὸς οἰκτρὸς οἰκέτης,
Πειρασμὸς ὑμᾶς μηδαμῶς με βυθίσῃ,
Φύλαξ γίνου μοι τῆς ψυχικῆς ὁλκάδος,
Τήρησον ἀκλόνητον αὐτήν μοι μόνην,
Τὰ δ' ἄλλα μου πρὸς τοῖσδε, δευτέρου λόγου,
Ἃ μὴ μένουσιν, * ἄχρι τοῦ βίου.
Τὸ λαμπρὸν ἀξίωμα κόμπον παρέχον
Παραίτιον μάλιστα τῆς βλάβης ὄν.
Ὁ πλοῦτος ἂν ῥέῃ, Δαβὶδ ἐκβοᾷ μέγα,
Μὴ προσέχετε καρδίᾳ, τρανῶς λέγων,
Τὴν εὐγένειαν τὴν κάτω πεπτωμένην,
Χρόνων φοραὶ φθείρουσιν ἀστατουμένην.
Ἀλλότριον τὸ πρᾶγμα τυγχάνει δ' ὅμως,
Ἀσυντελὲς πέφυκε τοῖς κεκτημένοις.
Ἐμοὶ δ' οὖν τὰ τῶνδε τοῦ βίου
Οὕτω κρίνονται καὶ λογίζονται, λόγε,
Ὡς οἶδας αὐτὸς ὁ κριτὴς παντὸς γένους.
Ἄλλοι δὲ χαιρέτωσαν ἐν δόξῃ βίου,
Ἡμᾶς ὁρῶντες ἐν κακοῖς πεφυρμένους·
Μόνον φυλαχθείημεν ἐκ βλασφημίας.
Καὶ τοῦ κρατοῦντος εὐσεβῶς στεφηφόρου
Τὴν ἀκοὴν εὕροιμεν εἰς ἐχθρῶν λόγους
Τὴν εἴσοδον κλείουσαν, ὡς γραφὴ λέγει.
Ὁ Δοξαπατρῆς ταῦτα σὺν γόοις γράφει,
Μετὰ στεναγμῶν τὴν μονῳδίαν πλέκων·
Πέμψον δὲ καινὴν ὄψιν ἐξ ὕψους, λόγε,
Τῷ παγγαλήνῳ βασιλεῖ τῶν Αὐσόνων,
Τὰ κρυπτὰ διδάσκουσαν αὐτὸν ἐν κρίσει,
Ὁποῖα πολλὰ τῶν σοφῶν σου κριμάτων
Πολλοῖς παρέσχε γνῶσιν ἀγνοουμένων·
Θνήσκειν δὲ καὶ μέλλουσιν ἀδικωτάτως
Δέδωκε τὴν λύτρωσιν ὡς παρ' ἐλπίδα.
Εἰ γὰρ διδάσκειν ἀξιοῖς ὁ δεσπότης
Τὰ κρυπτὰ τὸν κρατοῦντα τῆς Ῥώμης ὅλης,
Πρὸς σὴν ἀγαθότητα τὸν δεδορκότα,
* Καὶ πρὸς τὸ φιλάνθρωπον * ὡρμηκότα,
Καὶ συμπαθῆ φέροντα καλῶς καρδίαν·
Πάντως προσάγει θυσίαν σοι καλλίω,
Ἀεὶ προκόπτων, ἀναβαίνων, αὐξάνων
Αὔξην θεουργὸν τῆς ἄνω σκηπτουχίας,

IN DUOS CONTRA GENTES

ET DE INCARNATIONE LIBROS

MONITUM.

I. ATHANASII *duos contra Gentes libros commemoravit Hieronymus in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis, hoc pacto* : Feruntur ejus adverſus Gentes libri duo, &c. *Photius vero loco ſuperius allato, priorem librum contra Gentes nuncupat, poſteriorem vero de Incarnatione. Et tamen exploratum eſt hoſce libros qualibet tandem ferantur inſcriptione eoſdem ipſos eſſe qui memorantur ab Hieronymo. Nam ex modo ordiendi poſterior liber nativa ſerie cohæret cum priore ; & magna pars initio, contra Gentes ac fœdiſſima confictorum numinum ſimulacra, conſcripta fuit : reliqua vero de Incarnatione ; ita ut jure ac merito illum utroque nomine inſcribere facultas fuerit. Editi tamen ac codices omnes, poſtremum de Incarnatione inſcribunt.*

II. Quo autem anno iſthæc Athanaſius emiſerit in lucem nuſquam fertur. Haud leves tamen conjecturæ ſunt quibus proxime ad veri temporis fines deducamur. Nam quod obſervatu digniſſimum, in poſteriore, licet ad Chriſti deitatem commonſtrandam multa adferantur, nihil comparet, quod vel Arianam hæreſin jam ſubortam indicet, vel pugnas oleat cum Arianis initas : ac licet idipſum hic contra Judæos comprobandum veniat, quod poſtea contra Arianos aſſertum fuit, videlicet deitas Chriſti, varia prorſus argumenta ſunt, diverſumque pugnandi genus. Etenim ſi jam cum Arianis dimicatum fuiſſet, etiamſi de induſtria Arii nomen tacere voluiſſet Athanaſius, quod haud veri ſimile eſt, aliqua tamen jam initæ pugnæ ſigna ſupereſſent, ut fere fit in hujuſmodi rebus. Unde arbitramur ante exortas Arianicas turbas hæc conſcripta fuiſſe anno circiter 318. Sic igitur Chriſti militiam ingreſſus Athanaſius cum per ætatem vixdum ejuſmodi militiæ patiens eſſet, ſtatim ferociſſimos Chriſtianæ fidei hoſtes profligat, Gentiles nimirum & Judæos. Neque tamen alios veræ fidei adverſarios Manichæos nimirum, quorum tum temporis hæreſis graſſabatur, Marcionitas, Valentinianos cæteroſque intactos prætermittit, imo validiſſime, ſicubi res fert, aggreditur : nullo ſane minus ab Arianis abſtinuiſſet, ſi jam infeſti veram doctrinam adorti fuiſſent : vehementiore namque impetu, quam aliæ omnes ſuperiorum ætatum hæreſes, divinitatem Chriſti oppugnavit Ariana. Quæ ſi jam ſigna adverſum canere cœpiſſet, putaſne athletam noſtrum pugnam detrectaturum fuiſſe? Eſt aliud unde fortaſſe quædam temporis ratio duci valeat : poſtquam enim Athanaſius gentilium ἀποθέωσιν exagitavit, his verbis ita proſequitur: Καὶ μή τοι θαυμάσῃς, μηδὲ μακρὰν πίστεως εἶναι τὸ λεγόμενον νομίσῃς, ὅτι γε καὶ οὐ πολὺ πρότερον, ἢ τάχα καὶ μέχρι νῦν ἡ Ῥωμαίων σύγκλητος οὓς πώποτε αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς ἦρξαν βασιλέας, ἢ πάντας ἢ οὓς ἂν αὐτοὶ βούλονται καὶ κρίνωσι, δογματίζουσιν ἐν θεοῖς εἶναι, καὶ θρησκεύεσθαι θεοὺς γράφουσι. *id eſt*: Quod quidem ne mireris, neque procul a fide eſſe exiſtimes velim, quando non ita pridem, ſed fortaſſis etiam hoc tempore Senatus Romanus, quos ab initio habuit Imperatores, vel omnes, vel ſaltem quos ipſi placet, & ejuſmodi honore dignos cenſet, inter deos eſſe decernit, ac tamquam deos coli jubet. *Unde forte quis inferat, tum ſcriptos fuiſſe libros hoſce, cum Conſtantinus quidem acceſſiſſet ad fidem : nam anno 313. is Chriſtianum cultum amplexus eſt : neque tamen protinus Romanorum Senatus inveteratam illam & impiam Imperatores conſecrandi conſuetudinem poſuiſſet : quia non ſtatim ab initio exſecrandos ritus potuit Conſtantinus antiquare. Hunc porro locum erudito lectori ſiſtendum duximus, non quo putemus validum quoddam hinc erui argumentum, ſed ut illius judicio rem permittamus.*

III. Styli porro genus quod ſpectat, fateare neceſſe eſt, vix quidpiam eo in genere tanta concinnitate adornatum fuiſſe, mirere ſane elegantiam, ſales, vim argumenti, eruditionem variam, maxime vero in prima Oratione quæ inter primarios tanti viri fetus locum habet. Vides Athanaſium, nihil eorum quæ Gentilium theologiam, ſive potius μυθολογίαν *ſpectant ignorare, inque libris Homeri, Platonis aliorumque ſcriptorum verſatiſſimum eſſe, ut decebat eum qui hujuſmodi operam ſuſcepit. In Oratione porro de Incarnatione, validis argumentis commonſtrat veritatem religionis Chriſtianæ & Incarnationis Jeſu Chriſti. Laudatur Oratio contra Gentes in Synodo Nicæna II. loco inferius allato. De Oratione vero quæ de Incarnatione inſcribitur hæc habet Felckmannus.* Titulus hujus Orationis in omnibus noſtris exemplaribus eſt, περὶ ἐνανθρωπήσεως· & ſic citatur etiam a Theodoreto Dialog. 3. τῷ ἀπαθεῖ, ubi aliquot ejus loca adducit quæ vide infra. Adrianus I. Papa in epiſt. ad Con-

ſtan-

ſtantinum & Irenen Impp. quæ exſtat in Actis Syn. VII. Œcum. ſive Nicæn. II. Act. 2. hanc citans, ſic etiam deſcribit, *De eo quod Dominus carnem humanam aſſumſit*. Locum quem excerpſit vide infra. Photius in Bibliotheca (*loco infra adferendo*) appellat λόγον hunc περὶ ἐνσωματώσεως τοῦ θεοῦ λόγου. De hoc enim, non vero de illo infra, ejuſdem argumenti contra Apollinarium, eum loqui exiſtimo. MSS. codices, quorum quinque habuimus, Baſilienſem nimirum, Anglicanum, Goblerianum, I. & II. hos anonymos & incerti dominii, an λόγος ſermo, aut oratio, ſive liber, vel epiſtola, vel aliud quid hic tractatus ſit non conſentiunt. Baſ. enim vocat λόγον, reliqui omnes tacent ac in incerto relinquunt. Præterea illud θεοῦ, in inſcriptione non eſt niſi in ſolo II. quo operæ in colligendis litteris uſæ ſunt. *Hæc Feickmannus*,

TOT

Digitized by Google

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ἈΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

(1) ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΗΝΩΝ.

ἩΜΕΝ περὶ τῆς θεοσεβείας καὶ A τῆς τῶν ὅλων ἀληθείας γνῶσις, οὐ τοσοῦτον τῆς (2) παρὰ τῶν ἀνθρώπων διδασκαλίας δεῖται, ὅσον ἀφ' ἑαυτῆς ἔχει τὸ γνώριμον· μόνον γὰρ οὐχὶ καθ' ἡμέραν τοῖς ἔργοις κέκραγε, καὶ ἡλίου (3) λαμπρότερον ἑαυτὴν διὰ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας ἐπιδείκνυται. ποθοῦντι δέ σοι ὅμως τὰ περὶ ταύτης ἀκοῦσαι, φέρε, ὦ μακάριε, ὡς ἂν οἷοί τε ὦμεν, ὀλίγα τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως ἐκθώμεθα, δυναμένῳ μέν σοι καὶ ἀπὸ τῶν θείων λογίων ταύτην εὑρεῖν, φιλοκάλως δὲ ὅμως καὶ παρ' ἑτέρων ἀκούοντι. αὐτάρκεις B μὲν γάρ εἰσιν αἱ ἅγιαι καὶ θεόπνευστοι γραφαὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας (4) ἀπαγγελίαν· εἰσὶ δὲ καὶ πολλοὶ τῶν μακαρίων ἡμῶν διδασκάλων εἰς ταῦτα συνταχθέντες λόγοι· οἷς ἐάν τις ἐντύχοι, εἴσεται μέν πως τὴν τῶν γραφῶν ἑρμηνείαν, ἧς δὲ ὀρέγεται γνώσεως τυχεῖν δυνήσεται. ἀλλ' ἐπειδὴ τὰς τῶν διδασκάλων συντάξεις ἐν χερσὶ νῦν οὐκ ἔχομεν, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἃ παρ' ἐκείνων ἐμάθομεν, ταῦτα καὶ ἀπαγγέλλειν καὶ γράφειν σοι· λέγω δὲ τὴν κατὰ τὸν σωτῆρα Χριστὸν πίστιν· ἵνα μήτε εὐτελῆ τις τὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου διδασκαλίαν ἡγήσηται, μήτε ἄλογον τὴν εἰς Χριστὸν πί- C στιν (5) ὑπολάβῃ. ὁποῖα διαβάλλοντες Ἕλληνες χλευάζουσι, καὶ πλατὺ γελῶσι καθ' ἡμῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ (6) προφέροντες· ἐφ' ᾧ μάλιστα καὶ τὴν ἀναισθησίαν αὐτῶν οἰκτειρήσειεν ἄν τις, ὅτι τὸν σταυρὸν διαβάλλοντες, οὐχ ὁρῶσι τὴν τούτου δύναμιν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πεπληρωκυῖαν, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ τῆς θεογνωσίας ἔργα πᾶσι πεφανέρωται. οὐκ ἂν γὰρ, εἴπερ ἦσαν καὶ αὐτοὶ γνησίως ἐπιστήσαντες αὐτοῦ τῇ θειότητι τὸν νοῦν, ἐχλεύαζον τὸ τηλικοῦτον· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ αὐτοὶ τοῦτον ἐπεγίνωσκον σωτῆρα τοῦ παντὸς, καὶ τὸν σταυρὸν μὴ βλάβην ἀλλὰ θεραπείαν τῆς κτίσεως γεγονέ- D ναι. εἰ γὰρ τοῦ σταυροῦ (7) γενομένου, πᾶσα μὲν εἰδωλολατρεία καθῃρέθη, πᾶσα δὲ δαιμόνων φαντα-

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRIÆ

ORATIO CONTRA GENTES.

DEI quidem cultus rerumque omnium veritatis cognitio non tam hominum doctrina indiget, quam ex ſeipſa haberi poteſt, quippe quæ quotidie operibus prope clamet, & ſeſe per Chriſti doctrinam ſole clarius commonſtret. Quia tamen ea de re doceri deſideras, o vir beate: age, pauca de fide Chriſti pro viribus noſtris exponamus. Nam tametſi illam ex divinis litteris tibi ipſe comparare potes, ex aliis tamen etiam diſcere exoptas. Et vero ſanctæ ac divinæ ſcripturæ ipſæ per ſe ſatis ſunt ad veritatem indicandam. Exſtant quoque plurimi ea de re a beatis noſtris magiſtris conſcripti libri, quos ſi quis legerit, Scripturarum interpretationem quodam modo intelliget, & eam quam expetit cognitionem conſequi poterit. Verumtamen cum magiſtrorum libros in manibus nunc non habeamus: neceſſe eſt ea quæ ab illis didicimus tibi patefacere & ſcribere: (loquor autem de noſtra in Chriſtum Salvatorem fide,) ut ne quis vel doctrinam qua informamur parvi pendat, vel fidem qua in Chriſtum credimus, nulla ratione innixam eſſe ſuſpicetur; ut immerito certe ſentiunt Gentiles, qui variis calumniis nos vellicant & profuſis cachinnis irrident, nihil aliud nobis quam Chriſti crucem objicientes. Qua quidem in re illorum ſtupiditatem maxime miſerari convenit, quod ſcilicet dum cruci inſultant, ejuſdem virtute totum orbem terrarum repleri, & per eam divinæ cognitionis opera omnibus patefacta fuiſſe non videant. Neque enim, ſi ipſi ſincero attentoque animo ejus divinitatem inſpexiſſent, rem tantam riderent; ſed illum potius mundi ſalvatorem eſſe agnoſcerent, ejuſque crucem non perniciem rerum ſed medicinam fuiſſe faterentur. Namque ſi erecta cruce, univerſa idololatria everſa eſt: ſi hoc

Tom. I. A ſigno

(1) Mſ. Colbertinus hunc habet titulum: Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας κατὰ Ἑλλήνων. Seguerianus, κατὰ εἰδώλων. Vox λόγος deeſt in utroque. Baſilienſis & Felckmanni ſecundus & tertius anonymus, ut ipſe vocat, habent κατὰ εἰδώλων. Goblerianus & Felckmanni 1. anonymus, κατὰ Ἑλλήνων.

(2) παρὰ deeſt in mſ. Colb.

(3) Felckmanni 3. anonymus, λαμπροτέραν.

(4) Colb. & Anglicanus ἐπαγγελίαν. Paulo poſt pro συνταχθέντες, Colb. habet συντεθέντες.

(5) Sic Seguer. alii vero cum editis ὑπολάβοι.

(6) Sic Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. Felckmanni 1. & 2. anon. Alii vero cum editis προσφέροντες.

(7) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anonymus, γινομένου.

Mirabiles crucis Christi effectus ejus divinitatem probant.

ſigno omnes dæmonum præſtigiæ fugantur, ſoluſque Chriſtus adoratur, & per ipſum Pater cognoſcitur: ſi denique hi quidem qui contradicunt, erubeſcere coguntur, ipſe vero contradicentium animos quotidie latenter immutat; qui fit (merito enim quis eos ita aggrediatur) ut humanum opus id adhuc opinentur, ac non potius fateantur Dei Verbum & ſalvatorem mundi illum eſſe, qui in crucem adſcendit? Sane idem iſtis accidere mihi videtur, ac ſi quis ſolem nubibus obſcuratum reprehendat, ejuſque nihilominus lucem admiretur, quippe qui totum terrarum orbem ab ea illuminatum cernat. Ut enim pulcra lux eſt, & ipſe ſol lucis auctor luce pulcrior eſt: ita cum res ſit plane divina univerſum mundum Dei cognitione repletum eſſe, neceſſe eſt ducem & auctorem tanti operis Deum ipſum & Dei Verbum eſſe. Itaque pro virili parte de re tam admirabili diſſeremus, priuſque Infidelium inſcitiant refellemus, ut falſis confutatis, veritas per ſeipſam deinceps illuceſcat, tuque ipſe, cariſſime, certum perſuaſumque habeas te veritati credidiſſe, Chriſtumque cognoſcendo deceptum non fuiſſe. Tecum porro, qui Chriſtum amas, de Chriſto diſſerere maxime convenire arbitror, quando quidem te ejus cognitionem & fidem rebus omnibus pretioſiorem ducere autumo.

Diviſio hujus operis in duas partes.

Prima pars, in qua Gentilium errores refutantur. Malitiæ origo undenam ſit.

2. Principio quidem malitia non fuit, quoniam ne nunc quidem in ſanctis reperitur, nec prorſus in illis exſiſtit: ſed eam poſtea homines excogitare atque adverſus ſeipſos effingere cœperunt; unde etiam idolorum commenta effinxere, ea quæ non ſunt, perinde ac ſi eſſent, animo concipientes. Nempe mundi opifex & omnium moderator Deus, qui univerſa natura & humana intelligentia longe ſuperior eſt, ut vere bonus ac ſumme benignus, per proprium Verbum & ſalvatorem noſtrum Jeſum Chriſtum, humanum genus ad propriam imaginem fecit, qua illa ſecum ſimilitudine hominem ad rerum naturam cognoſcendam & contemplandam aptum reddidit. Hinc propriæ etiam æternitatis cogitationem & cognitionem eidem impertivit, ut videlicet hac conſervata ſimilitudine, numquam cogitationem a Deo averteret, neque a ſanctorum convictu diſcederet: ſed datam Dei gratiam & propriam ex paterno Verbo vim infuſam retinens exſultaret, & cum Deo familiariter viveret, ſecuramque ac vere beatam immortalem vitam duceret. Nam ſi ulla re a Dei cognitione impediatur: animæ munditia, Patris imaginem, Deum Verbum, ad cujus quoque imaginem factus eſt, ſemper contemplatur, maximaque admiratione afficitur, cum providentiam, qua mundus per ipſum adminiſtratur, intelligit. Ita rebus quidem quæ ſub ſenſus cadunt & corporeæ ſunt excelſior efficitur, cum his vero vi mentis conjungitur, quæ cæleſtes ac divinæ ſunt ſolaque intelligentia comprehenduntur. Cum enim corporibus mens humana non adhæreſcit, neque aliquid ex eorum cupiditate extrinſecus admixtum habet, ſed tota ipſa ſurſum ſecum eſt, ſicuti initio facta eſt; tunc ea quæ ſenſus movent omniaque humana tranſcendens, in ſublime fertur, Verbumque, & in Verbo Verbi Patrem videt, cujus contemplatione delectata, ſuo erga illum amore & deſiderio renovatur: quemadmodum utique primum hominem, qui hebræa lingua Adam dictus eſt, ſacræ ſcripturæ narrant initio ſumma cum libertate & fiducia mente

Homo ſuſmma munditia Deum Verbum contemplatur.

οἷα τῷ σημείῳ τούτῳ ἀπελαύνονται, καὶ μόνος ὁ Χριστὸς προσκυνεῖται, καὶ δι' αὐτοῦ γινώσκεται ὁ πατήρ, καὶ οἱ μὲν ἀντιλέγοντες καταισχύνονται, ὁ δὲ τῶν ἀντιλεγόντων ἀφανῶς τὰς ψυχὰς μεταπείθει· πῶς· εἰκότως γὰρ ἄν τις εἴποι πρὸς αὐτούς. (1) ἔτι ἀνθρώπινόν ἐστιν ἐπινοεῖν τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐ μᾶλλον ὁμολογεῖν (2) Θεοῦ λόγον καὶ σωτῆρα εἶναι τοῦ παντὸς τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀναβάντα. πάσχειν δὲ καὶ οὗτοί μοι δοκοῦσιν ὅμοιον, ὡς εἴ τις τὸν μὲν ἥλιον ὑπὸ νεφῶν σκεπόμενον διαβάλλοι, τὸ δὲ τούτου φῶς θαυμάζοι, βλέπων ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις ὑπὸ τούτου καταλάμπεται. ὡς γὰρ καλὸν τὸ φῶς, καὶ κάλλιον ὁ τοῦ φωτὸς ἀρχηγὸς ἥλιος· (3) οὕτω θείου πράγματος ὄντος τοῦ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν τῆς αὐτοῦ γνώσεως πεπληρῶσθαι, ἀνάγκη τὸν ἀρχηγὸν καὶ ἡγεμόνα τοῦ τοιούτου κατορθώματος εἶναι Θεὸν καὶ Θεοῦ λόγον. (4) λέγομεν οὖν ὡς ἐφικτὸν ἡμῖν, πρότερον διελέγξαντες τὴν τῶν ἀπίστων ἀμαθίαν· ἵνα τῶν ψευδῶν διελεγχθέντων, λοιπὸν ἡ ἀλήθεια δι' ἑαυτῆς ἐκλάμψῃ, καὶ θαρρῇς καὶ αὐτὸς, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι ἀληθείᾳ πεπίστευκας, καὶ τὸν Χριστὸν γνωρίσας οὐκ ἠπατήθης. πρέπειν δέ σοι ἡγοῦμαι φιλοχρίστῳ ὄντι, τὰ περὶ Χριστοῦ διαλέγεσθαι, ἐπεὶ καὶ πάντων τιμιωτέραν τὴν περὶ τούτου γνῶσιν καὶ πίστιν ἡγῆσθαί σε πεπίστευκα.

2. Ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐκ ἦν κακία· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ νῦν ἐν τοῖς ἁγίοις ἐστὶν, οὐδ' ὅλως κατ' αὐτοὺς ὑπάρχει αὕτη· ἄνθρωποι δὲ ὕστερον ταύτην ἐπινοεῖν ἤρξαντο, καὶ (5) καθ' ἑαυτῶν ἀνατυποῦσθαι. ὅθεν δὴ καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἐπίνοιαν ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο, τὰ οὐκ ὄντα ὡς ὄντα λογιζόμενοι. ὁ μὲν γὰρ τοῦ παντὸς δημιουργὸς καὶ παμβασιλεὺς Θεὸς, ὁ ὑπερέκεινα πάσης οὐσίας καὶ ἀνθρωπίνης ἐπινοίας ὑπάρχων, ἅτε δὴ ἀγαθὸς καὶ ὑπέρκαλος ὢν, διὰ τοῦ ἰδίου λόγου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἀνθρώπινον γένος κατ' ἰδίαν εἰκόνα πεποίηκε· καὶ τῶν ὄντων αὐτὸν θεωρητὴν καὶ ἐπιστήμονα, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν (6) ὁμοιώσεως κατεσκεύασε, δοὺς αὐτῷ καὶ τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἔννοιαν καὶ γνῶσιν, ἵνα τὴν ταυτότητα σώζων, μήτε τῆς περὶ Θεοῦ φαντασίας ποτὲ ἀποστῇ, μήτε τῆς τῶν ἁγίων (7) συζήσεως ἀποπηδήσῃ· ἀλλ' ἔχων τὴν τοῦ δεδωκότος χάριν, ἔχων καὶ τὴν ἰδίαν ἐκ τοῦ πατρικοῦ λόγου δύναμιν, ἀγάλληται καὶ συνομιλῇ τῷ Θείῳ, ζῶν τὸν ἀπήμονα καὶ μακάριον ὄντως ἀθάνατον βίον. οὐδὲν γὰρ ἔχων ἐμπόδιον εἰς τὴν περὶ τοῦ Θείου γνῶσιν, θεωρεῖ μὲν ἀεὶ διὰ τῆς αὐτοῦ καθαρότητος τὴν τοῦ πατρὸς εἰκόνα, τὸν Θεὸν λόγον, οὗ καὶ κατ' εἰκόνα γέγονεν. ὑπερεκπλήττεται δὲ κατανοῶν τὴν δι' αὐτοῦ εἰς τὸ πᾶν πρόνοιαν, ὑπεράνω μὲν τῶν αἰσθητῶν καὶ πάσης σωματικῆς φαντασίας γινόμενος, πρὸς δὲ τὰ ἐν οὐρανοῖς θεῖα καὶ νοητὰ τῇ δυνάμει τοῦ νοῦ συναπτόμενος. ὅτε γὰρ οὐ συνομιλεῖ τοῖς σώμασιν ὁ νοῦς ὁ τῶν ἀνθρώπων, οὐδέ τι τῆς ἐκ τούτων ἐπιθυμίας μεμιγμένον ἔξωθεν ἔχει, ἀλλ' (8) ὅλος ἐστὶν ἄνω ἑαυτῷ συνὼν ὡς γέγονεν ἐξ ἀρχῆς· τότε δὴ τὰ αἰσθητὰ καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα διαβὰς, ἄνω μετάρσιος γίνεται, καὶ τὸν λόγον ἰδὼν, ὁρᾷ ἐν αὐτῷ καὶ τὸν τοῦ λόγου πατέρα, ἡδόμενος ἐπὶ τῇ τούτου θεωρίᾳ, καὶ ἀνακαινούμενος ἐπὶ τῷ πρὸς τοῦτον πόθῳ· ὥσπερ οὖν τὸν πρῶτον τῶν ἀνθρώπων γενόμενον, ὃς καὶ κατὰ τὴν Ἑβραίων γλῶτταν Ἀδὰμ ὠνομάσθη, λέγουσιν αἱ ἱεραὶ γραφαὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀνεπαισχύντῳ παῤῥησίᾳ τὸν νοῦν ἐσχηκέναι

πρὸς

(1) Ἔτι deest in Baſil. Gobler. & Felckm. 1. an.
(2) Seguer. & Colb. Θεόν.
(3) Seguer. ὄντως, & ita deinceps ſæpius. Ibid. Colb. habet κατορθώματος pro πράγματος.
(4) Omnibonus videtur legiſſe λέγωμεν, vertit enim, *dicamus*.
(5) Felckm. 3. anon. καθ' ἑαυτούς. Sic etiam legiſſe videtur Omnibonus qui vertit, *per ſeipſos fingere*. Alii cum editis καθ' ἑαυτῶν.
(6) Sic Seguer. Gobler. & Felck. 1. anon. Alii cum editis ὁμοιότητος.
(7) Edit. Commel. συζητήσεως.
(8) Sic Seguer. Angl. & Felckm. 2. an. Alii cum editis ὅλως vel ὅλος ἐστὶν ἑαυτῷ.

πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ συνδιαιτᾶσθαι τοῖς ἁγίοις ἐν τῇ τῶν νοητῶν θεωρίᾳ, ἣν εἶχεν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ὃν καὶ (1) ὁ ἅγιος Μωϋσῆς τροπικῶς παράδεισον ὠνόμασεν. ἱκανὴ δὲ ἡ τῆς ψυχῆς καθαρότης ἐστὶ, τὸν Θεὸν δι' ἑαυτῆς (2) κατοπτρίζεσθαι, καθάπερ καὶ ὁ Κύριός φησι· „ μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ „ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.

3. Οὕτω μὲν οὖν ὁ δημιουργὸς, ὥσπερ εἴρηται, τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος κατεσκεύασε, καὶ μένειν ἠθέλησεν· οἱ δὲ ἄνθρωποι κατολιγωρήσαντες τῶν κρειττόνων, καὶ ὀκνήσαντες περὶ τὴν τούτων κατάληψιν, τὰ (3) ἐγγυτέρω μᾶλλον ἑαυτῶν ἐζήτησαν. ἐγγύτερα δὲ αὐτοῖς ἦν τὸ σῶμα, καὶ αἱ τούτου αἰσθήσεις· ὅθεν τῶν μὲν νοητῶν ἀπέστησαν ἑαυτῶν τὸν νοῦν, (4) ἑαυτοὺς δὲ κατανοεῖν ἤρξαντο. ἑαυτοὺς δὲ κατανοοῦντες, καὶ τοῦ τε σώματος καὶ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν ἀντιλαμβανόμενοι, καὶ ὡς ἐν ἰδίοις ἀπατώμενοι, εἰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίαν (5) ἔπεσαν, τὰ ἴδια προτιμήσαντες τῆς πρὸς τὰ θεῖα θεωρίας· ἐνδιατρίψαντες δὲ τούτοις, καὶ τῶν ἐγγυτέρω μὴ ἀποστῆναι θέλοντες, ταῖς μὲν τοῦ σώματος ἡδοναῖς συνέκλεισαν ἑαυτῶν τὴν ψυχὴν, τεταραγμένην καὶ πεφυρμένην πάσαις ἐπιθυμίαις· τέλεον δὲ ἐπελάθοντο τῆς ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν παρὰ Θεοῦ δυνάμεως. τοῦτο δ' ἄν τις ἴδοι καὶ ἐν τῷ πρώτῳ πλασθέντι ἀνθρώπῳ ἀληθὲς, ὡς αἱ ἱεραὶ περὶ αὐτοῦ λέγουσι γραφαί. κἀκεῖνος γὰρ ἕως μὲν τὸν νοῦν εἶχε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν τούτου θεωρίαν, ἀπεστρέφετο τὴν πρὸς τὸ σῶμα (6) θεωρίαν· ὅτε δὲ συμβουλίᾳ τοῦ ὄφεως ἀπέστη μὲν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν διανοίας, ἑαυτὸν δὲ κατανοεῖν ἤρξατο, τηνικαῦτα καὶ εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ σώματος ἔπεσαν, καὶ ἔγνωσαν, ὅτι γυμνοὶ ἦσαν, καὶ γνόντες ᾐσχύνθησαν. ἔγνωσαν δὲ ἑαυτοὺς γυμνοὺς, οὐ τοσοῦτον ἀπὸ (7) ἐνδυμάτων, ἀλλ' ὅτι γυμνοὶ τῆς τῶν θείων θεωρίας γεγόνασι, καὶ πρὸς τὰ ἐναντία τὴν διάνοιαν μετέθηκαν. ἀποστάντες γὰρ τῆς πρὸς τὸν ἕνα καὶ ὄντα, Θεὸν λέγω, κατανοήσεως καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν πόθου, λοιπὸν εἰς διαφόρους καὶ εἰς τὰς κατὰ μέρος ἐπιθυμίας (8) ἐνέβησαν τοῦ σώματος. εἶτα, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, ἑκάστου καὶ πολλῶν ἐπιθυμίαν λαβόντες, ἤρξαντο καὶ τὴν πρὸς αὐτὰς σχέσιν ἔχειν· ὥστε καὶ φοβεῖσθαι ταύτας καταλεῖψαι. ὅθεν δὴ καὶ δειλίαι, καὶ φόβοι, καὶ ἡδοναὶ, καὶ θνητὰ φρονεῖν τῇ ψυχῇ προσγέγονεν. οὐ θέλουσα γὰρ ἀποστῆναι τῶν ἐπιθυμιῶν, φοβεῖται τὸν θάνατον καὶ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος. ἐπιθυμοῦσα δὲ πάλιν, καὶ μὴ τυγχάνουσα τῶν ὁμοίων, ἔμαθε φονεύειν καὶ ἀδικεῖν. πῶς δὲ καὶ ταῦτα ποιεῖ, εὔλογον κατὰ δύναμιν σημᾶναι.

4. Ἀποστᾶσα τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας, καὶ ταῖς κατὰ μέρος τοῦ σώματος ἐνεργείαις καταχρωμένη, καὶ ἡσθεῖσα τῇ τοῦ σώματος θεωρίᾳ, καὶ ἰδοῦσα καλὸν ἑαυτῇ εἶναι τὴν ἡδονὴν, πλανηθεῖσα κατεχρήσατο τῷ τοῦ καλοῦ ὀνόματι, καὶ ἐνόμισεν εἶναι τὴν ἡδονὴν αὐτὸ τὸ ὄντως καλόν. ὥσπερ εἴ τις τὴν διάνοιαν παραπληγεὶς, καὶ αἰτῶν ξίφος κατὰ τῶν ἀπαντώντων, (9) νομίζοι τοῦτο εἶναι τὸ σωφρονεῖν. ἐρασθεῖσα δὲ τῆς ἡδονῆς, ποικίλως αὐτὴν ἐνεργεῖν ἤρξατο. οὖσα γὰρ τὴν φύσιν εὐκίνητος, εἰ καὶ τῶν καλῶν ἀπεστράφη, ἀλλὰ τοῦ κινεῖσθαι οὐ παύεται. κινεῖται οὖν οὐκ ἔτι μὲν κατὰ ἀρετὴν, οὐδὲ ὥστε τὸν Θεὸν ὁρᾷν· ἀλλὰ τὰ μὴ ὄντα λογιζομένη, τὸ ἑαυτῆς δυνατὸν μεταποιεῖ, καταχρωμένη τούτῳ εἰς ἃς ἐπινοεῖ-

Deo adhæſiſſe, ſanctorumque ſocietate & conſuetudine potitum fuiſſe in illa rerum cæleſtium contemplatione, qua illo in loco fruebatur, quem ſanctus Moyſes tropo quodam paradiſum appellavit. Animæ enim munditia eam ad Deum per ſeipſam contuendum idoneam reddit, uti ipſe Dominus ait: *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.*

Primi hominis ante peccatum felicitas.

Matth. 5. 8.

3. Sic ergo Creator, ut dictum eſt, hominum genus condidit, quos etiam in eo ſtatu perſeverare voluit. At illi rebus potioribus neglectis, ignavique & inertes ad illas intelligendas effecti, ſeſe ad ea quæ ſibi propiora erant convertere. Hæc autem corpus & ſenſus corporis erant. Itaque homines, mentem & cogitationem a rebus cæleſtibus avocaverunt, & ſeipſos contemplari cœperunt. Seipſos autem contemplando, corporique aliiſve rebus, quæ ſenſus movent, inhærendo, ac velut in propriis decepti, in ſui cupiditatem delapſi ſunt, propriis rebus rerum divinarum contemplationi antepoſitis. In his porro commorantes, nolenteſque a proximis ſibi rebus diſcedere, ſuam animam omni cupiditatum genere turbatam & inquinatam, corporis voluptatibus conſtrinxere, ac vim quam ab initio a Deo acceperant, penitus obliti ſunt. Id vero ita ſe habere vel ex primo homine videre licet, ut ex ſacris ſcripturis diſcimus. Siquidem quamdiu ille mentem ad Deum & Dei contemplationem applicavit, corporis contemplationem reſpuit: cum vero ſerpentis perſuaſu cogitationem a Deo avertit, ſeque contemplari cœpit; tunc illi in corporis cupiditatem miſere inciderunt, & ſe nudos eſſe cognoverunt, quæ ipſis cauſa fuit erubeſcendi. Seipſos porro non tam veſtibus nudos eſſe deprehenderunt, quam quod rerum divinarum contemplatione nudi facti ſunt, atque animum ad contraria traduxerunt. Deſciſcentes enim ab illius qui & unus & vere eſt (Deum intelligo) cognitione & amore, in diverſas poſthac & ſingulas corporis cupiditates ſeſe projecere. Deinde, ut fieri ſolet, cum ſingularum & multarum rerum cupiditatibus flagrarent, in illas ferri habitu cœperunt, adeo ut eas relinquere etiam reformidarent. Hinc factum eſt ut timiditates, metus ac libidines in anima orirentur, nihilque illa niſi mortale ſaperet. Siquidem nolens cupiditates dimittere, mortem corporiſque disjunctionem pertimeſcit. Cum item ea quæ concupiſcebat non aſſequeretur, occidere & injuſte agere didicit. Quanam autem ratione iſta omnia agat, operæ pretium eſt pro facultate exponere.

Caſus primi hominis cauſa fuit, quod mentem a Dei contemplatione ad ſui contemplationem averterit. Quot inde poſtea mala profluxerint.

4. Poſtquam a rerum cæleſtium contemplatione receſſit anima, ſinguliſque corporis facultatibus prave uſa, & corporis contemplatione delectata eſt, ut vidit bonum ſibi eſſe voluptatem, boni nomine, errando abuſa eſt, atque voluptatem ipſum verum bonum eſſe exiſtimavit, non ſecus ac ſi quis mente perculſus, gladium in obvium quemque diſtringendum poſtulaverit, idque ſapientis eſſe arbitretur. Amore porro voluptatis irretita, eam varie exercere cœpit. Cum enim ex natura ſua ſit facile mobilis, tametſi ab his quæ bona ſunt ſeſe avertit, moveri tamen non deſinit. Movetur itaque jam non ſecundum virtutem, neque ut Deum videat; ſed inania cogitans ſuas facultates alio transfert, iiſque ad explendas ſuas cu-

(1) ὁ ἅγιος deeſt in Gobler. & Felckm. 1. anon.
(2) Colb. & Felck. 2. an. ἐνοπτρίζεσθαι. Ibid. ante hanc vocem editi & plures mſſ. Com. habent αὐτῆς. Seg. Colb. Gobl. & Felck. 1. an. ἑαυτῆς.
(3) Colb. ἐγγύτερα.
(4) Hæc verba ἑαυτοὺς δὲ κατανοεῖν ἤρξαντο quæ legerant & verterant interpretes, deſiderabantur in editis, quæ ex mſſ. Seguer. Colb. Goblær. Felckm. 2. & 3. anon. reſtituimus.
(5) Sic Seguer. & infra. At Colb. ἐνέπεσον. Alii cum editis ἔπεσον.
(6) Colb. & Felckm. 2. anonymus, φιλίαν.
(7) Seguer. ἐνδυμάτων. Ibid. hæc verba: οὐ τοσοῦτον ἀπὸ ἐνδυμάτων deſunt in Felckm. 3. anon.
(8) Sic Seguer. At Colb. & Felchm. 2. anon. ἐνέβησαν. Alii cum editis, ἐπέβησαν.
(9) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii cum editis, νομίζει.

Animæ libertas.

cupiditates abutitur, ut pote quæ libera facta ſit. Ut enim ſe ad bona convertere, ſic ab iiſdem ſe avertere poteſt. A bono autem averſa, contraria omnino cogitat. Nam a motu plane quieſcere non poteſt, quippe quæ ex natura ſua, ut ſuperius dixi, ſit mobiliſſima. Illa ergo propriæ libertatis conſcia, videt ſe membris in utramque partem uti poſſe, tum ad ea quæ ſunt, tum ad ea quæ non ſunt. Ea autem ſunt, quæ bona ſunt: ea vero non ſunt, quæ mala ſunt. Porro ea eſſe dico quæ bona ſunt, quatenus eorum exemplaria ſunt in Deo qui vere eſt. Ea vero non eſſe dico quæ mala ſunt, quatenus, cum nihil ſint, ſolis hominum commentis conficta ſunt. Nam cum corpus habeat oculos ad res creatas videndas, & ad creatorem per aptiſſimam earumdem rerum compoſitionem cognoſcendum: cum aures habeat ad divina oracula & Dei leges audiendum: cum manus habeat cum ad neceſſaria peragenda, tum ad eas in precibus extendendas: anima, bonorum contemplatione dimiſſa, ubi in his motum exercere deſiit, in contraria jam errans moveri cœpit. Deinde ſuis facultatibus, ut dixi, perſpectis, hiſque abutens, intellexit ſe corporis membra poſſe etiam in contraria movere. Hinc loco contemplationis naturæ, oculos ad cupiditates convertit, ſe id quoque poſſe oſtendens, atque exiſtimans, dummodo moveatur, ſe ſuam dignitatem ſervare, nec peccare, faciendo quod poteſt. Verum ignorabat ſe creatam eſſe, non ut ſimpliciter moveretur, ſed ut ad ea quæ oportet moveretur, ut hæc vox Apoſtoli optime monet: *Omnia licent, ſed non omnia expediunt.*

Sola ea ſunt quæ bona ſunt: quæ autem mala ſunt, prope non ſunt.

1. Cor. 6. 12.

5. At hominum audacia non ad id quod expediebat & decebat, ſed ad id quod poterat attendens, contraria agere cœpit: unde & manus in contrarium movens cædes perpetrare juſſit: aures ad non obediendum convertit: membra alia ad liberos legitime procreandos data, ſtupris & adulteriis inſervire permiſit: linguam nobis ad benedicendum conceſſam, ad calumniandum maledicendumque & pejerandum adhibuit: manibus ad ſurandum & ſimiles homines verberandos, odoratu ad varios amatorios odores indagandos, pedum celeritate ad ſanguinem effundendum abuſa eſt: ventrem denique ebrietati & inexplebili ſatietati dedit; quæ quidem omnia, vitia & peccata ſunt animæ, quorum nulla alia cauſa eſt, quam quod ſe a rebus præſtantioribus avertit. Enimvero idem illi contigiſſe videtur ac ſi auriga, qui equos in ſtadio aſcendit, meta quo currendum eſt neglecta, ab eaque averſus, equum, ut poteſt, tantum agitare curet, (poteſt autem ut ſibi videtur) hincque modo in obvium quemque impetum faciat, modo in abrupta loca tendat & quocumque equorum pernicitas eum abripuerit, ratus ſe, dum ita currit, a meta non aberrare, quippe qui ſolum curſum habeat ante oculos, nec proinde ſe extra metam ferri animadvertat. Ita ſane anima a via quæ ad Deum ducit averſa, & præter id quod decet corporis membra impellens, imo vero ipſa quoque una cum illis a ſeipſa impulſa, peccat & malum ſibimet fingit, nec animadvertit ſe a via aberraſſe, & extra veritatis metam vagari, quam beatus Paulus, qui Chriſtum in ſe ſerebat, præ oculis habens, ita loquebatur: *Ad deſtinatum perſequor, ad bravium ſuperne vocationis Jeſu Chriſti.* Itaque ſanctus Apoſtolus cum ipſum bonum, ſcopum & finem haberet, nihil unquam mali agebat.

Philip. 3. 14.

σιν ἐπιθυμίαις, ἐπεὶ καὶ αὐτεξούσιος γέγονε. δύναται γὰρ ὥσπερ πρὸς τὰ καλὰ νεύειν, οὕτω καὶ τὰ καλὰ ἀποστρέφεσθαι· ἀποστρεφομένη δὲ τὸ καλὸν, πάντως τὰ ἐναντία λογίζεται· παύσασθαι γὰρ καθόλου τοῦ κινεῖσθαι οὐ δύναται, τὴν φύσιν οὖσα, ὡς προεῖπον, εὐκίνητος. καὶ γινώσκουσα τὸ αὐτεξούσιον ἑαυτῆς, ὁρᾷ ἑαυτὴν δύνασθαι κατ' ἀμφότερα τοῖς τοῦ σώματος (1) μέλεσι χρῆσθαι, εἴς τε τὰ ὄντα, καὶ τὰ μὴ ὄντα· ὄντα δέ ἐστι τὰ καλὰ, (2) οὐκ ὄντα δὲ τὰ φαῦλα. ὄντα δέ φημι τὰ καλὰ, καθότι ἐκ τοῦ ὄντος Θεοῦ τὰ παραδείγματα ἔχει. οὐκ ὄντα δὲ τὰ κακὰ λέγω, καθότι ἐπινοίαις ἀνθρώπων οὐκ ὄντα ἀναπέπλασται. ἔχοντος γὰρ τοῦ σώματος ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ τὴν κτίσιν ὁρᾶν, καὶ διὰ τῆς παναρμονίου ταύτης συντάξεως γινώσκειν τὸν δημιουργόν· ἔχοντος δὲ καὶ ἀκοὴν εἰς ἐπακρόασιν τῶν θείων λογίων καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων· ἔχοντος δὲ καὶ χεῖρας, εἴς τε τὴν τῶν ἀναγκαίων ἐνέργειαν καὶ ἔκτασιν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχῆς, ἡ ψυχὴ ἀποστᾶσα τῆς πρὸς τὰ καλὰ θεωρίας, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς κινήσεως, λοιπὸν πλανωμένη κινεῖται εἰς τὰ ἐναντία. εἶτα τὸ δυνατὸν ἑαυτῆς, ὡς προεῖπον, ὁρῶσα, καὶ τούτῳ καταχρωμένη, ἐνενόησεν ὅτι καὶ εἰς τὰ ἐναντία δύναται κινεῖν τὰ τοῦ σώματος μέλη· καὶ διὰ τοῦτο ἀντὶ τοῦ τὴν κτίσιν ὁρᾶν, εἰς (3) ἐπιθυμίας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποστρέφει, δεικνῦσα ὅτι καὶ τοῦτο δύναται· καὶ νομίζουσα ὅτι ἅπαξ κινουμένη, σώζει τὴν ἑαυτῆς ἀξίαν, καὶ οὐχ ἁμαρτάνει ποιοῦσα ὃ δύναται· (4) καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι οὐχ ἁπλῶς κινεῖσθαι, ἀλλ' εἰς ἃ δεῖ κινεῖσθαι γέγονε· τοῦτο γὰρ χάριν καὶ ἀποστολικὴ παρεγγυᾷ φωνὴ, „ πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. „

5. Ἀλλ' ἡ τῶν ἀνθρώπων ἡ τόλμα οὐκ εἰς τὸ συμφέρον καὶ πρέπον, ἀλλ' εἰς τὸ (5) δυνατὸν σκοπήσασα, τὰ ἐναντία ποιεῖν ἤρξατο, ὅθεν καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸ ἐναντίον κινήσασα, φονεύειν πεποίηκε, καὶ τὴν ἀκοὴν εἰς παρακοὴν παρήγαγε, καὶ τὰ ἄλλα μέλη εἰς τὸ μοιχεύειν ἀντὶ (6) νομίμου τεκνογονίας· καὶ τὴν μὲν γλῶτταν ἀντὶ εὐφημίας, εἰς βλασφημίας καὶ λοιδορίας καὶ ἐπιορκίας· τὰς δὲ χεῖρας αὖ πάλιν εἰς τὸ κλέπτειν καὶ τύπτειν τοὺς ὁμοίους ἀνθρώπους. καὶ τὴν μὲν ὄσφρησιν, εἰς ὀσμῶν ἐρωτικῶν ποικιλίας· τοὺς δὲ πόδας εἰς ὀξύτητα τοῦ ἐκχέαι αἷμα· καὶ τὴν μὲν γαστέρα εἰς μέθην καὶ κόρον ἀπλήρωτον. ἅπερ πάντα, κακία καὶ ἁμαρτία ψυχῆς ἐστιν. αἰτία δὲ τούτων οὐδεμία, ἀλλ' ἡ τῶν κρειττόνων ἀποστροφή. ὡς γὰρ εἰ ἡνίοχος ἐπιβὰς ἵπποις ἐν σταδίῳ, (7) καταφρονήσῃ μὲν τοῦ σκοποῦ, εἰς ὃν ἐλαύνειν αὐτὸν προσήκει· ἀποστραφεὶς δὲ τοῦτον, ἁπλῶς ἐλαύνῃ τὸν ἵππον ὡς ἂν δύναται· δύναται δὲ, ὡς βούλεται· καὶ πολλάκις μὲν εἰς τοὺς ἀπαντῶντας ὁρμᾷ, πολλάκις δὲ καὶ κατὰ κρημνῶν (8) ἐλαύνῃ, φερόμενος ὅπου δ' ἂν ἑαυτὸν τῇ ὀξύτητι τῶν ἵππων φέροι, νομίζων ὅτι οὕτω τρέχων, οὐκ ἐσφάλη τοῦ σκοποῦ· πρὸς γὰρ μόνον τὸν δρόμον ἀποβλέπει, καὶ οὐχ ὁρᾷ ὅτι ἔξω τοῦ σκοποῦ γέγονεν. οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἀποστραφεῖσα τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὁδὸν, καὶ ἐλαύνουσα παρὰ τὸ πρέπον τὰ τοῦ σώματος μέλη, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴ μετ' αὐτῶν ὑφ' ἑαυτῆς ἐλαυνομένη, ἁμαρτάνει καὶ τὸ κακὸν ἑαυτῇ πλάττει, οὐχ ὁρῶσα ὅτι πεπλάνηται τῆς ὁδοῦ, καὶ ἔξω γέγονε τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ, εἰς ὃν ὁ χριστοφόρος ἀνὴρ ὁ μακάριος Παῦλος ἀποβλέπων ἔλεγε· „ κατὰ σκοπὸν „ διώκω εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως Ἰησοῦ „ Χριστοῦ· „ σκοπὸν γοῦν τὸ καλὸν ὁ ἅγιος, οὐδέποτε τὸ κακὸν ἐποίει.

6. Ελ-

(1) Sic Seg. Colb. Baſil. Anglic. Gobler. Felckm. 1. & 2. anonymus. Alii cum editis [illegible].

(2) οὐκ ὄντα δὲ τὰ φαῦλα. ὄντα δέ φημι τὰ καλὰ deſunt in Baſil. & Angl.

(3) Felckm. 3. anon. ἐπιθυμίας.

(4) Particula καὶ deeſt in Seguer. nec eam legerunt Omnibonus & Ambroſius Camald. in aliis vero legitur.

(5) Seguer. ἀδύνατον.

(6) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. alii cum editis νομικῆς.

(7) Colbert. Gobler. & Felckm. 1. anon. καταφρονήσει.

(8) Seguer. Colbert. Baſil. & Felckm. 2. anon. ἐλαύνει.

Digitized by Google

6. Ἑλλήνων μὲν (1) ἔν τινες πλανηθέντες τῆς ὁδοῦ, καὶ τὸν Χριστὸν οὐκ ἐγνωκότες, ἐν ὑποστάσει καὶ καθ' ἑαυτὴν εἶναι τὴν κακίαν ἀπεφήναντο, ἁμαρτάνοντες κατὰ δύο ταῦτα· ἢ τὸν δημιουργὸν ἀποστεροῦντες τοῦ εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων, οὐκ ἂν γὰρ εἴη τῶν ὄντων κύριος, εἴ γε κατ' αὐτοὺς ἡ κακία ὑπόστασιν ἔχει καθ' ἑαυτὴν καὶ οὐσίαν. ἢ πάλιν θέλοντες αὐτὸν ποιητὴν εἶναι τῶν ὅλων, ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῦ κακοῦ δώσουσιν εἶναι. ἐν γὰρ τοῖς οὖσι καὶ τὸ κακὸν κατ' αὐτούς ἐστι· τοῦτο δὲ ἄτοπον καὶ ἀδύνατον ἂν φανείη· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ καλοῦ τὸ κακὸν, οὐδὲ ἐν αὐτῷ ἐστιν, οὐδὲ δι' αὐτοῦ, ἐπεὶ οὐκέτι καλὸν ἂν εἴη μεμιγμένην ἔχον τὴν φύσιν, ἢ αἴτιον (2) γινόμενον κακοῦ. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων ἐκπεσόντες τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, καὶ περὶ τὴν πίστιν ναυαγήσαντες, καὶ οὗτοι μὲν ὑπόστασιν τοῦ κακοῦ παραφρονοῦσιν εἶναι. ἀναπλάττονται δὲ ἑαυτοῖς παρὰ τὸν ἀληθινὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα θεὸν ἕτερον, καὶ τοῦτον ἀγέννητον τοῦ κακοῦ ποιητὴν καὶ τῆς κακίας ἀρχηγὸν, τὸν καὶ τῆς κτίσεως δημιουργόν. τούτους δὲ ῥᾳδίως ἄν τις ἐλέγξειεν, ἔκ τε τῶν (3) θείων γραφῶν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν ἀνθρώποις διανοίας, ἀφ' ἧς καὶ ταῦτα ἀναπλασάμενοι μαίνονται. ὁ μὲν γὰρ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ εὐαγγελίοις φησὶ βεβαιῶν τὰ Μωϋσέως ῥήματα, „ ὅτι κύριος ὁ θεὸς „ εἷς ἐστι. καὶ, ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ, κύριε „ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. „ εἰ δὲ εἷς ἐστιν ὁ θεὸς, καὶ οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος, πῶς ἄλλος ἂν εἴη θεὸς παρὰ τοῦτον; ποῦ δὲ καὶ ἔσται ὁ κατ' αὐτοὺς θεὸς, τὰ πάντα τοῦ μόνου καὶ ἀληθινοῦ (4) πληροῦντος κατὰ τὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς περιοχήν; πῶς δὲ καὶ ἄλλος ἂν εἴη ποιητὴς, ὧν αὐτὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ ἐστι κύριος κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνήν; εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν ἰσοστασίῳ, καὶ τὸν τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ τὸν φαῦλον δύνασθαι γενέσθαι (5) κύριον εἴποιεν. ἀλλ' ἐὰν τοῦτο λέγωσιν, ὅρα εἰς ὅσην ἀσέβειαν ἐκπίπτουσιν. ἐν γὰρ τοῖς τὰ ἴσα δυναμένοις, τὸ ὑπερέχον καὶ κρεῖττον οὐκ ἂν εὑρεθείη. καὶ γὰρ εἰ μὴ θέλοντος τοῦ ἑτέρου, τὸ ἕτερόν ἐστιν· ἴση ἀμφοτέρων ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀσθένεια ἴση. ἴση μὲν, ὅτι νικῶσιν ἀλλήλων τὴν βούλησιν ἐν τῷ εἶναι. ἀσθένεια δὲ ἀμφοτέρων ἴση, ὅτι μὴ βουλομένοις αὐτοῖς παρὰ γνώμην ἀποβαίνει τὰ πράγματα· ἔστι γὰρ καὶ ὁ ἀγαθὸς παρὰ γνώμην τοῦ φαύλου, ἔστι καὶ ὁ φαῦλος παρὰ βούλησιν τοῦ ἀγαθοῦ.

7. Ἄλλως τε· καὶ τοῦτο γὰρ ἄν τις αὐτοῖς εἴποι· εἰ τὰ φαινόμενα ἔργα τοῦ φαύλου ἐστὶ, τί τὸ ἔργον τοῦ ἀγαθοῦ; φαίνεται γὰρ οὐδὲν πλὴν μόνης τῆς τοῦ δημιουργοῦ κτίσεως. τί δὲ καὶ τοῦ εἶναι (6) τὸν ἀγαθὸν γνώρισμα, οὐκ ὄντων αὐτοῦ ἔργων δι' ὧν ἂν γνωσθείη; ἐκ γὰρ τῶν ἔργων ὁ δημιουργὸς γινώσκεται. πῶς δὲ ὅλως καὶ δύο ἂν εἶεν ἐναντία ἀλλήλων, ἢ τί τὸ διαιροῦν ἐστι ταῦτα, ἵνα χωρὶς ἀλλήλων γένωνται; εἶναι γὰρ αὐτὰ ἅμα ἀδύνατον, διὰ τὸ ἀναιρετικὰ ἀλλήλων εἶναι. ἀλλ' οὐδὲ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ δυνηθείη ἂν εἶναι, διὰ τὸ ἄμικτον καὶ ἀνόμοιον αὐτῶν τῆς φύσεως. οὐκοῦν ἐκ τρίτου τὸ διαιροῦν φανήσεται, καὶ αὐτὸ θεός. ἀλλὰ ποίας ἂν εἴη καὶ τὸ τρίτον φύσεως; πότερον τῆς τοῦ καλοῦ, ἢ τοῦ φαύλου; ἄδηλον φανήσεται. τῆς γὰρ ἀμφοτέρων εἶναι αὐτὸ, ἀδύνατον. σαθρᾶς δὲ οὔσης τῆς τοιαύτης αὐτῶν διανοίας φαινομένης, ἀνάγκη τὴν ἀλήθειαν διαλάμπειν τῆς ἐκκλησιαστικῆς γνώσεως· ὅτι τὸ κακὸν οὐ παρὰ θεοῦ οὐδὲ ἐν θεῷ οὔτε ἐξ ἀρχῆς γέγονεν, οὔτε οὐσία

6. Nonnulli quidem Gentilium a veri via aberrantes, nec Christum cognoſcentes, malitiæ ſubſtantiam aliquam eſſe ac per ſeipſam exiſtere affirmavere, qua profecto in opinione, duplici ratione peccabant. Vel enim negabant Creatorem rerum omnium effectorem eſſe; nec enim omnium rerum Dominus foret, ſi, uti cenſent, malitia ſubſtantiam & naturam per ſeipſam haberet. Vel rurſus, ſi illum volunt rerum omnium effectorem eſſe, mali quoque auctorem eſſe concedant neceſſe eſt, quandoquidem juxta illos, malum res aliqua eſt. Verum id fieri non poſſe & abſurdum eſſe valde perſpicuum eſt: nam malum ex bono non oritur, neque in ipſo, neque per ipſum eſt; alioquin jam bonum non aſſet, quod mixtam naturam haberet, vel mali cauſa exiſteret. Hæretici quoque qui ex eccleſiaſtica doctrina exciderunt ac in fide naufragium fecerunt, mali aliquam ſubſtantiam eſſe ſtulte & ipſi exiſtimant, ſibique præter verum Chriſti Patrem alium Deum effingunt, quem etiam non genitum, mali effectorem & malitiæ auctorem atque naturæ creatæ opificem volunt eſſe. Verum illi facile refutari poſſunt cum ex divinis ſcripturis, tum ex ipſa quæ in hominibus ineſt intelligentia, qua etiam iſta dementer commenti ſunt. Itaque, ut ab auctoritate ſcripturæ exordiar, Dominus & ſervator noſter Jeſus Chriſtus verba Moyſis in ſuo euangelio confirmans, ait: *Dominus Deus unus eſt*. Et: *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ*. Si ergo unus eſt Deus, & ipſe cæli & terræ dominus eſt, quomodo alius præter ipſum erit? Ubinam vero illorum Deus futurus eſt, cum omnia quæ cæli & terræ ambitu continentur unus & verus Deus impleat? Quomodo etiam alius opifex earum rerum fuerit, quarum ipſe Deus & Pater Chriſti eſt dominus, ut ſuo ipſe ore teſtatur Salvator? Niſi forte ut in parium conditione accidit, boni Dei malum poſſe eſſe dominum dixerint. Sed ſi ita ſentiunt, vide in quantam impietatem incidant. Inter illos enim qui paria poſſunt, neminem qui excellat & fortior ſit inveneris. Etenim ſi nolente altero, alter exiſtit, æqualis certe amborum vis & imbecillitas eſt; æqualis quidem vis, quia alter alterius voluntatem, exiſtendo, vincit: imbecillitas vero, quia ipſis nolentibus res præter mentem eveniunt; ſiquidem bonus invito malo, & viciſſim malus bono nolente exiſtit.

Malitiæ nullam eſſe ſubſtantiam contra quoſdam Gentiles & hæreticos oſtenditur.

Marc. 12. 29.

Mat. 11. 25.

7. Aliter etiam eos hoc modo refellere poſſumus. Si ea quæ apparent, ſunt mali opera; quodnam, quæſo, eſt boni opus? nam nihil apparet præter naturam quam Creator condidit. Quodnam porro indicium eſt bonum exiſtere, cum nulla extent opera quibus cognoſcatur? ex operibus enim opifex cognoſcitur. Qui vero fieri poteſt ut ambo ſibi invicem ſint contrarii? vel quidnam eſt quod illos dividit, ut ſimul invicem non ſint? Namque ſimul eſſe non poſſunt, cum ſeſe invicem deſtruant. Alter quoque in altero eſſe non poteſt, cum diverſæ & diſſimilis ſint naturæ. Ergo tertium quoddam erit, quod illos dirimat, quodque ipſum ſit Deus. At cujuſnam, quæſo, naturæ tertium iſtud futurum eſt? bonine an mali? incertum utique videbitur; nec enim poteſt amborum naturæ eſſe. Itaque cum futilem hanc illorum ſententiam eſſe liqueat, neceſſe eſt eccleſiaſticæ doctrinæ veritatem elucere, ſcilicet malum nec a Deo nec in Deo eſſe, neque ab initio fuiſſe, nec naturam ali-

Malum nec a Deo nec in Deo eſt:

(1) Particula ἐν deeſt in Colb. Quos autem hic notet S. Athanaſius, nobis plane non liquet. Certe Araſpas quidam apud Xenophontem Cyropæd. lib. 6. ſatis indicat hanc aliquorum Philoſophorum fuiſſe ſententiam, duas in homine eſſe animas, bonam alteram, alteram malam.
(2) Colbert. γενόμενον.
(3) Vox θείων deeſt in Seguer. Gobler. & Felckm. [illegible] anon.
(4) Vox θεοῦ additur in Colb. & particula [illegible] post [illegible] mox ſequens.
(5) Vox κύριον deeſt in Colbert. ibid. additur particula ὡς.
(6) Sic Colbert. Alii cum editis, τό.

ſed rerum eſt hominum commentum.

aliquam ejus eſſe: ſed homines, boni contemplatione remota, ea quæ noo erant, prout volebant, ſibi ipſi excogitare & effingere cœpiſſe. Quemadmodum enim ſi quis, ſole collucente ſuiſque radiis univerſum terrorum orbem illuſtrante, oculos clauſerit, & tenebras, quæ tamen nullæ ſunt, ſibi ipſe finxerit, ac deinde ille mediis velut in tenebris errans incedat, quæ cauſa illi ſit ſæpius cadendi atque in aſpera & prærupta loca incurrendi, dum interim ipſe arbitratur non lucem, ſed tenebras eſſe, quippe qui cum videre putat, nihil prorſus videat: ita humana anima, clauſis oculis quibus Deum videre poteſt, ſibi ipſi mala effingit, io quibus dum ipſa movetur, neſcit ſeſe nihil agere, cum aliquid agere exiſtimat. quæ enim illa effingit, nullo modo exiſtunt. Nec vero qualis creata eſt, talis etiam perſeveravit: ſed qualem contaminavit ſeipſam, talis & comparet. Namque creata eſt ut Deum videat, & ab eo illuminetur: ipſa autem pro Deo res caducas & tenebras quæſivit, ut alicubi Spiritus his verbis teſtatur: *Deus hominem rectum fecit: ipſi autem ratiocinationes multas quæſierunt.* Itaque malitiæ inventio & excogitatio ſic hominibus initio exorta & conficta eſt. Quanam vero ratione etiam ad idolorum inſaniam devoluti fuerint, jam dicere neceſſe eſt, ut cognoſcas idolorum inventionem nullo modo a bono ſed a malitia ortum habere. Quod porro principium malum habet, nulla unquam in re bonum judicandum eſt, cum malum ſit totum.

Eccleſ. 7. 30.

Idololatriæ origo.

8. Malitiam excogitaſſe non contenta hominum anima, paulatim ſeſe ad deteriora cœpit impellere. Poſtquam enim varias voluptatum ſpecies didicit, & rerum divinarum oblita eſt, corporeis affectibus delectata, atque ad ſola præſentia & vanas quæ de his habentur opiniones attendens, nihil præter aſpectabilia axiſtere, ſolaque temporalia & corporea, bona eſſe arbitrata eſt. Sic autem a vero averſa, & ſe ad imaginem boni Dei ſactam eſſe oblita, non amplius Deum verbum, ad cujus ſimilitudinem creata eſt, ſua facultate videt: ſed extra ſeipſam poſita, ea quæ noo ſunt cogitat & effingit. Obſtructo quippe corporearum cupiditatum involucris illo quod in ipſa eſt quaſi ſpeculo, per quod unum Patris imaginem contueri poterat, jam non cernit quæ animam intelligere oportet, ſed in omnem partem circumfertur, ſolaque illa videt quæ in ſenſum cadunt. Hinc ſane illa omnibus carnis cupiditatibus plena, falſiſque opinionibus quas de illis imbibit conturbata, demum quem mente oblita eſt Deum, huoc ipſum in corporeis & ſenſibilibus rebus commenta eſt: unde Dei nomine rebus aſpectabilibus attributo, ſola ea amplectitur & cogitat quæ ſibi placent, & ut jucunda ſuſpicit. Prima ergo idololatriæ cauſa eſt malitia. Ut eoim homines malitiam, quæ nulla res eſt, ſibi ipſis confingere didicerunt, ſic & Deos, qui nulli ſunt, ſibi quoque commeoti ſuot. Idem profecto eſt ac ſi quis in profundum demerſus nec lucem nec quæ luce conſpiciuntur videret, (quippe cum ejus oculi deorſum aſpicereot, & ipſe aquarum mole obrueretur:) ille autem idcirco ſola ea quæ in profundo ſunt ſenſu percipiens, nihil præter ipſa exiſtere eaque rerum omnium præcipua eſſe arbitraretur. Ita enim priſci inſipientes homines ubi io carnis cupiditates & fallaces illecebras demerſi ſunt, Deique notitiam & cognitionem oblivione deleverunt, obtuſa ratione, vel potius

A ὡς οὐσίαν αὐτῆς. ἀλλ' ἄνθρωποι κατὰ στέρησιν τῆς τοῦ καλοῦ φαντασίας, ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν ἤρξαντο καὶ ἀναπλάττειν τὰ οὐκ ὄντα, καὶ ἅπερ βούλονται. ὡς γὰρ ἄν τις ἡλίου φαίνοντος, καὶ πάσης τῆς γῆς τῷ φωτὶ τούτου καταλαμπομένης, (1) καμμύων τοὺς ὀφθαλμοὺς, σκότος ἑαυτῷ (2) ἐπινοῇ οὐκ ὄντος σκότους, καὶ λοιπὸν ὡς ἐν σκότει πλανώμενος περιπατῇ, πολλάκις πίπτων καὶ κατὰ κρημνῶν ὑπάγων, (3) νομίζων οὐκ εἶναι φῶς, ἀλλὰ σκότος· δοκῶν γὰρ βλέπειν, οὐδ' ὅλως ὁρᾷ. οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων καμμύσασα τὸν ὀφθαλμὸν, δι' οὗ τὸν Θεὸν ὁρᾷν δύναται, ἑαυτῇ τὰ κακὰ ἐπενόησεν, ἐν οἷς κινου-
B μένη οὐκ οἶδεν ὅτι δοκοῦσά τι ποιεῖν, οὐδὲν ποιεῖ· τὰ οὐκ ὄντα γὰρ ἀναπλάττεται. καὶ οὐχ ὁποία γέγονε τοιαύτη καὶ ἔμεινεν· ἀλλ' ὁποίαν ἑαυτὴν ἐνέφυρε, τοιαύτη καὶ φαίνεται. γέγονε μὲν γὰρ εἰς τὸ ὁρᾷν τὸν Θεὸν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ φωτίζεσθαι· αὐτὴ δὲ ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, τὰ φθαρτὰ καὶ τὸ σκότος ἐζήτησεν, ὥς που καὶ τὸ πνεῦμα ἐγγράφως φησίν· „ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν εὐθῆ, αὐτοὶ δὲ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς.„ κακίας μὲν οὖν εὕρεσις καὶ ἐπίνοια τοῖς ἀνθρώποις ἐξ ἀρχῆς οὕτω γέγονε καὶ πέπλασται. πῶς δὲ καὶ εἰς τὴν τῶν εἰδώλων μανίαν καταβεβήκασιν, ἤδη λέγειν ἀναγκαῖον, ἵνα
C γινώσκῃς, ὅτι ὅλως ἡ τῶν εἰδώλων εὕρεσις, οὐκ ἀπὸ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἀπὸ κακίας γέγονε. τὸ δὲ τὴν ἀρχὴν ἔχον κακὴν, ἐν οὐδενί ποτε καλὸν κριθείη, ὅλον ὂν φαῦλον.

8. Οὐκ ἠρκέσθη (4) τῇ τῆς κακίας ἐπινοίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἡ ψυχὴ, κατ' ὀλίγον καὶ εἰς τὰ χείρονα ἑαυτὴν ἐξάγειν ἤρξατο. μαθοῦσα γὰρ διαφορὰς ἡδονῶν, καὶ ζωσαμένη τὴν τῶν θείων λήθην, ἡδομένη δὲ καὶ πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη καὶ πρὸς μόνα τὰ παρόντα, καὶ τὰς τούτων δόξας ἀποβλέψασα, ἐνόμισε μηδὲν ἐπὶ πλέον εἶναι τῶν βλεπομένων, ἀλλὰ μόνα τὰ
D πρόσκαιρα καὶ τὰ σωματικὰ εἶναι τὰ καλά. ἀποστραφεῖσα δὲ καὶ ἐπιλαθομένη ἑαυτὴν εἶναι κατ' εἰκόνα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔτι μὲν διὰ τῆς ἐν αὐτῇ δυνάμεως τὸν Θεὸν λόγον, καθ' ὃν καὶ γέγονεν, ὁρᾷ· ἔξω δὲ ἑαυτῆς γενομένη, τὰ οὐκ ὄντα λογίζεται καὶ ἀνατυποῦται. ἐπικρύψασα γὰρ ταῖς ἐπιπλοκαῖς τῶν σωματικῶν ἐπιθυμιῶν τὸ ὡς ἐν αὐτῇ κάτοπτρον, δι' οὗ (5) μόνου ὁρᾷν ἐδύνατο τὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς, οὐκέτι μὲν ὁρᾷ ἃ δεῖ ψυχὴν νοεῖν· πανταχοῦ δὲ περιφέρεται, καὶ μόνα ἐκεῖνα ὁρᾷ τὰ τῇ αἰσθήσει προσπίπτοντα. ὅθεν δὲ πάσης σαρκικῆς ἐπιθυμίας γέμουσα, καὶ ἐν ταῖς τούτων δόξαις ταραττομένη, λοι-
E πὸν, ὃν ἐπελάθετο τῇ διανοίᾳ Θεὸν, τοῦτον ἐν σωματικοῖς καὶ αἰσθητοῖς ἀναπλάττεται, τοῖς φαινομένοις τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν ἀναθεῖσα, καὶ μόνα ταῦτα δοξάζουσα, ἅπερ αὐτὴ (6) βούλεται, καὶ ὡς ἡδέα ὁρᾷ. προηγεῖται τοίνυν αἰτία τῆς εἰδωλολατρείας ἡ κακία. μαθόντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὴν οὐκ οὖσαν κακίαν ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν, οὕτω καὶ τοὺς οὐκ ὄντας θεοὺς ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο. οἷον δέ τις εἰς βυθὸν καταδὺς, μηκέτι μὲν (7) βλέποι τὸ φῶς, μηδὲ τὰ ἐν τῷ φωτὶ φαινόμενα, διὰ τὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ πρὸς τὸ κάτω νεῦμα, καὶ τὴν τοῦ ὕδατος ἐπικειμένην ἐπίχυσιν αὐτῷ· μόνα δὲ
F τὰ ἐν τῷ βυθῷ αἰσθόμενος, νομίζοι πλέον μηδὲν ἕτερον εἶναι, ἀλλ' αὐτὰ τὰ φαινόμενα αὐτῷ τῶν ὄντων εἶναι τὰ κύρια. οὕτω καὶ οἱ πάλαι τῶν ἀνθρώπων παράφρονες καταδύντες εἰς τὰς τῶν (8) σαρκικῶν ἐπιθυμίας καὶ φαντασίας, καὶ ἐπιλαθόμενοι τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας καὶ δόξης, ἀμυδρῷ τῷ λογισμῷ, μᾶλ-

(1) Seguer. Colb. Baſil. Anglic. Gobler. Felckm. 1. & 2. anon. hic καμμύων, & paulo poſt καμμύσασα habent. Alii cum editis καμύων & καμύσασα.

(2) Sic Seguer. alii vero cum editis ἐπινοεῖ, & paulo poſt περιπατεῖ, ubi Seguer. περιπατῇ.

(3) Felckm. 2. νομίζων οὐκ εἶναι φῶς. ἀλλ' ὁ σκότος, ſed corrupte ut liquet.

(4) Particula δὲ, quæ deeſt in Seguer. Gobler. & Felckm. 1. in aliis hic legitur.

(5) Seguer. & Felckm. 2. anon. μόνον.

(6) Sic Seguer. Colb. Baſili. Anglic. Gobl. Felckm. 1. 2. anon. Alii cum editis βούληται. ibid. Seguer. & Colb. habent ἃ pro ἅπερ.

(7) Seguer. Colbert. βλέπει.

(8) Sic Seguer. Alii cum editis σαρκῶν.

μᾶλλον δὲ ἀλογίᾳ χρησάμενοι, τὰ φαινόμενα θεοὺς ἀνετυπώσαντο, τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα δοξάζοντες, καὶ τὰ ἔργα μᾶλλον ἐκθειάζοντες, ἤπερ τὸν τούτων αἴτιον καὶ δημιουργὸν δεσπότην Θεόν. ὥσπερ δὲ κατὰ τὸ προλεχθὲν παράδειγμα, οἱ εἰς τὸν βυθὸν καταδυόμενοι, ὅσῳ μᾶλλον ἐπικαταβαίνουσι, (1) τοσοῦτον εἰς τὰ σκοτεινότερα καὶ βαθύτερα ὁρμῶσιν· οὕτω καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων πέπονθε γένος. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔσχον τὴν εἰδωλολατρείαν, οὐδὲ ἀφ' ὧν ἤρξαντο, ἐν τούτοις καὶ διέμειναν· ἀλλ' ὅσον τοῖς πρώτοις ἐνεχρόνιζον, τοσοῦτον ἑαυτοῖς (2) καινοτέρους ἐφεύρισκον δεισιδαιμονίας· καὶ κόρον οὐ λαμβάνοντες τῶν πρώτων, ἄλλοις πάλιν ἐνεπίμπλαντο κακοῖς, προκόπτοντες ἐν τοῖς αἰσχίστοις, καὶ πλείονα ἑαυτῶν ἐπεκτείνοντες τὴν ἀσέβειαν. τοῦτο δὲ καὶ ἡ θεία γραφὴ μαρτύρεται λέγουσα· „ ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βυθὸν „ κακῶν, καταφρονεῖ. „

9. Ἄρτι γὰρ ἀποπηδήσασα ἡ διάνοια τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ Θεοῦ, καὶ καταβαίνοντες ταῖς ἐννοίαις καὶ τοῖς λογισμοῖς οἱ ἄνθρωποι, πρώτοις οὐρανῷ καὶ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τοῖς ἄστροις τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν ἀνέθηκαν, ἐκείνους οὐ μόνον θεοὺς εἶναι νομίζοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τῶν μετ' αὐτοὺς αἰτίους τυγχάνειν. εἶτ' ἐπικαταβαίνοντες τοῖς σκοτεινοῖς λογισμοῖς, αἰθέρα καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι προσηγόρευσαν θεούς. προβαίνοντες δὲ τοῖς κακοῖς, ἤδη καὶ τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τῶν σωμάτων συστάσεως, τὴν θερμὴν καὶ τὴν ψυχρὰν, καὶ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν ὑγρὰν οὐσίαν θεοὺς ἀνύμνησαν. ὡς δὲ οἱ τέλεον πεσόντες περὶ τὴν γῆν ἰλυσπῶνται δίκην τῶν ἐν τῇ χέρσῳ κοχλιῶν· οὕτως οἱ ἀσεβέστατοι τῶν ἀνθρώπων, πεσόντες καὶ καταπεσόντες ἀπὸ τῆς περὶ Θεοῦ φαντασίας, λοιπὸν καὶ ἀνθρώπους καὶ ἀνθρώπων μορφὰς, τῶν μὲν ἔτι ζώντων, τῶν δὲ καὶ μετὰ θάνατον εἰς θεοὺς ἀνέθηκαν. ἔτι δὲ καὶ χείρονα (3) βουλόμενοι καὶ λογιζόμενοι, ἤδη δὲ καὶ εἰς λίθους, καὶ ξύλα καὶ ἑρπετὰ, ἔνυδρά τε καὶ χερσαῖα, καὶ εἰς τὰ τῶν ἀλόγων ἀνήμερα ζῷα, τὴν θείαν καὶ ὑπερκόσμιον τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν μετενηνόχασι, πᾶσαν τιμὴν αὐτοῖς Θεοῦ ἀπονέμοντες, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως (4) ὄντα Θεὸν τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα ἀποστρεφόμενοι. εἴθε δὲ κἂν μέχρι τούτων εἱστήκει τῶν ἀφρόνων ἡ τόλμα, καὶ μὴ περαιτέρω βαίνοντες ἑαυτοὺς ταῖς ἀσεβείαις ἐνέφυρον. τοσοῦτον γάρ τινες καταπεπτώκασι τῇ διανοίᾳ καὶ ἐσκοτίσθησαν τὸν νοῦν, ὥστε καὶ τὰ μηδ' ὅλως μηδαμοῦ ὑπάρχοντα, μηδὲ ἐν τοῖς γενομένοις φαινόμενα, ὅμως ἑαυτοῖς ἐπινοῆσαι καὶ θεοποιῆσαι. λογικὰ γὰρ ἀλόγοις ἐπιμίξαντες, καὶ ἀνόμοια τῇ φύσει (5) ἐνείραντες, ὡς θεοὺς θρησκεύουσιν· οἷοί εἰσιν οἱ παρ' Αἰγυπτίοις κυνοκέφαλοι καὶ ὀφιοκέφαλοι καὶ ὀνοκέφαλοι, καὶ ὁ παρὰ Λίβυσι κριοκέφαλος Ἄμμων. ἄλλοι δὲ τὰ μέρη τῶν σωμάτων, κεφαλὴν, καὶ ὦμον, καὶ χεῖρα, καὶ πόδα καθ' ἑαυτὰ διελόντες, ἕκαστον εἰς θεοὺς ἀνέθηκαν, καὶ ἐξεθείασαν, ὥσπερ οὐκ ἀρκούμενοι ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ ὅλου σώματος ἔχειν τὴν θρησκείαν. ἐπιτείνοντες δὲ τὴν ἀσέβειαν ἕτεροι, τὴν πρόφασιν τῆς τούτων εὑρέσεως καὶ τῆς ἑαυτῶν κακίας τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν θεοποιήσαντες προσκυνοῦσιν· ὡς ἔστιν ὁ παρ' αὐτοῖς Ἔρως, καὶ ἡ ἐν Πάφῳ Ἀφροδίτη. οἱ δὲ αὐτῶν ὥσπερ φιλοτιμούμενοι τοῖς χείροσιν, ἐτόλμησαν τοὺς παρ' αὐτῶν ἄρχοντας ἢ καὶ τοὺς τούτων παῖδας εἰς θεοὺς ἀναθεῖναι, ἢ διὰ τιμὴν τῶν ἀρξάντων, ἢ διὰ φόβον τῆς αὐτῶν τυραννίδος, ὡς ὁ ἐν Κρήτῃ παρ' αὐτοῖς περιβόητος Ζεὺς, καὶ (6) ὁ

A rationis expertes facti res aſpectabiles deos eſſe finxerunt, ipſamque creatam naturam præ Deo honorarunt, ac opera potius quam operum auctorem & opificem Dominum Deum Dei titulo divinisque honoribus decorarunt. Ut vero illi qui ſecundum ſuperius exemplum, in profundum demerſi ſunt, quanto magis progrediuntur, eo in obſcuriora & profundiora loca abripiuntur: ita quoque ſimile quoddam humano generi accidit. Non enim in ſimplici hæſerunt idololatria, neque unde cœperunt, ibi etiam perſtiterunt: ſed quo plus temporis in primis ſuis erroribus conſumſere, eo recentiores identidem excogitavere ſuperſtitio- B nes. hinc prioribus nondum ſatiati, rurſus ſeſe in alia flagitia ingurgitarunt. Sic illi profecere in rebus turpiſſimis, ſuamque impietatem magis magiſque auxere. Id ſane divina ſcriptura his verbis teſtatur: *Cum venerit impius in profundum malorum, contemnit.*

Quomodo homines in idololatria profecerunt.

9. Ut enim mens humana a Deo receſſit, homines vanis ſuis cogitationibus ac ratiocinationibus deorſum vergentes, primum cælo, ſoli, lunæ, & aſtris, Dei honorem adſcripſerunt, illoſque non tantum deos, ſed etiam rerum aliarum auctores eſſe cenſuerunt: poſtea vero tenebricoſis ſuis cogitationibus deorſum rurſus progreſſi, æthera, aerem, & ea quæ C in aere ſunt, deos appellavere. Iidem rurſus in malis procedentes, elementa quoque & principia compoſitionis corporum, nempe calidam & frigidam, ſiccam & humidam naturam deos agnovere. Ut vero qui penitus in profundum ceciderunt, in terra & cœno, terreſtrium cochlearum inſtar, repunt: ita impiiſſimi mortales, poſtquam cogitationem a vera Dei notione removerunt, homines hominumque formas, cum viventium tum mortuorum inter deos referre cœperunt. Quin etiam pejora meditati, in lapides & ligna, in reptilia aquatilia & D terrena atque in feras & brutas animantes divinum & cæleſte Dei nomen traſtulerunt, omneſque ſoli Deo debitos honores illis attribuerunt: verum autem Deum Chriſti patrem rejecerunt. Utinam vero hic ſaltem ſtetiſſet inſanorum mortalium audacia, nec ultra progreſſi ſeſe gravieri impietatis genere contaminaſſent. Siquidem nonnulli adeo mente conciderunt, & eorum animus fuit obſcuratus, ut etiam ea, quæ nullo modo eſſent, nec inter res creatas exiſterent, ipſi comminiſcerentur & deos facerent. Humanam enim formam cum brutis animantibus permiſcen- E tes, naturaſque diſſimiles ſimul connectentes, tanquam deos venerari non erubuerunt. Hujuſmodi utique ſunt dii illi qui apud Ægyptios canis, ſerpentis & aſini caput habent, & apud Libyæ populos Ammon arietis capite inſignis. Alii vero corporis partes, ut caput, humeros, manum, pedem ſeorſim diviſas, ſingulas inter deos collocavere, & divinis honoribus ſunt proſecuti, quaſi non contenti religione erga totum & integrum corpus adhibita. Alii impietate latius diffuſa voluptatem & cupiditatem, quæ ipſorum malitiæ & tantæ impie- F tatis occaſio fuit, deos fecere & adoravere, qualis eſt apud eos Amor & Venus in Papho inſula. Alii velut pejora ambitioſe æmulati, ſuos principes, aut etiam illorum liberos vel pro ſua erga eos obſervantia, vel eorumdem tyrannidis metu inter deos numerare auſi ſunt. Talis eſt in Creta celeberrimus apud ipſos Jupiter, in

(1) Sic Seguer. & Colb. Alii cum editis τοσοῦτον.
(2) Omnibonus & Ambroſ. Camald. καινοτέρας legerunt: nam hic recentiores, ille inaniores vertit.
(3) Sic Seguer. & Colb. Alii cum editis βουλόμενοι.
(4) Vox ὄντα deeſt in Seguer.

(5) Sic Seguer. Colb. & Anglic. Editi ἐγείραντες. Felckm. 2. anon. ἐνγείραντες. Paulopoſt deſinit mſ. Colb.
(6) Articul. ὁ deeſt in Seguer. Colb. Baſil. Gobler. & Felckm. 1. & 2. anon.

in Arcadis Mercurius, apud Indos Dionyſius ſive Bacchus, & apud Ægyptios Iſis, Oſiris & Orus. Talis his etiam temporibus Antinous Adriani Romanorum Imperatoris amaſius, quem tametſi hominem fuiſſe & quidem hominem minime gravem & honeſtum, ſed impuriſſimum non ignorant, eum tamen ob metum imperantis venerantur. Cum enim, Adriano in Ægypti regione diverſente, Antinous illius voluptatis miniſter e vita migraſſet, eum Imperator coli juſſit: quo utique facto & ſe adoleſcentis etiem poſt ejus mortem amore flagrare eſt teſtatus, & juſtæ reprehenſionis argumentum in ſeipſum præbuit, ac denique inſigne adverſus univerſam idololatriam ſtatuit monumentum, quo nempe peteret illam non aliter ab hominibus inventam fuiſſe quam vana comminiſcentium cupiditate: quod & Dei ſapientia his verbis declarat: *Initium fornicationis eſt exquiſitio idolorum*. Quod quidem ne mireris, neque procul a fide eſſe exiſtimes velim, quando non ita pridem, ſed fortaſſis etiam hoc tempore Senetus Romanus quos ab initio habuit Imperatores, vel omnes, vel ſaltem quos ipſi placet & ejuſmodi honore dignos cenſet, inter deos eſſe decernit, ac tanquam deos coli jubet. Nemque illorum quidem quibus illi infenſi ſunt, naturam agnoſcunt, eoſque utpote inimicos, homines appellent: at vero quos diligunt & caros habent, eos ob virtutem coli præcipiunt, quaſi deos faciendi poteſtatem ipſi haberent, qui utique homines ſunt, & ſe mortales eſſe non inficiantur. Hi enim profecto potius qui deos faciunt dii eſſe cenſendi ſunt, quam quos ipſi feciunt deos. Siquidem res quæ facit ee quæ fit præſtantior eſſe dehet; & qui aliquem judicat, ejus qui judicatur dominus ſit neceſſe eſt: is item qui eliquid donat, omnino id quod habet largitur; quemadmodum certe & omnis Imperator, id quod ipſe habet, donat, iiſque qui accipiunt potentior & major eſt. Quapropter ſi quos ipſi voluerint, deos eſſe decernunt: eos ſane primum deos quoque eſſe oporteret. Verum hoc inter cetere admiratione dignum videtur, quod ipſi tenquam homines morientes, ſuum de his, quos deos fecerunt, falſum eſſe ſuffragium aperte arguant.

10. Nec vero recens eſt iſtiuſmodi conſuetudo, neque a Romano Senatu initium duxit, ſed diu ante ad fingenda idola inventa & inſtituta eſt. Illi enim qui a tanto tempore dii apud Græcos celebrantur, Jupiter, Neptunus, Apollo, Vulcanus, Mercurius, & e feminis Juno, Ceres, Pallas, Diana, edictis Theſei, quem Græcorum hiſtoriæ præcipue commendant, divinitatem ſunt conſecuti. Hinc illi qui id ſancivere, ut homines, mortui lugentur: hi autem quos deos eſſe ſtetuerunt, tanquam dii adorantur. O incredibilem repugnantiam atque inſaniam! Notus ipſis eſt qui deos illos eſſe ſanxit, & quos ille ſanxit, eidem anteponunt! Verum utinam ſaltem in maribus ſtetiſſet eorum idololetria, neque feminis divinum nomen detuliſſent! Siquidem etiam mulieres, quas neque ad publica concilia edmittere tutum eſt, divinis honoribus colunt & venerantur, quales ſunt, quæ, ut ſupra diximus, Theſei præſcripto inter numina ſunt relatæ, & apud Ægyptios Iſis, Puelle & Adoleſcentula, atque apud alios Venus. Nam aliarum ridicule nomina proferre fas eſſe non reor. Multi enim non priſcis tantum, ſed noſtris etiam temporibus, poſt amiſſos quos habebant cariſſimos,

ἐν Ἀρκαδίᾳ Ἑρμῆς· καὶ παρὰ μὲν Ἰνδοῖς Διόνυσος, παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις (1) Ἶσις, καὶ Ὄσιρις, καὶ Ὧρος, καὶ ὁ νῦν Ἀδριανοῦ τοῦ Ῥωμαίων Βασιλέως παιδικὰ Ἀντίνοος, ὃν καίπερ εἰδότες ἄνθρωπον, καὶ ἄνθρωπον οὐ σεμνὸν, ἀλλ' ἀσελγείας ἔμπλεων, διὰ φόβον τοῦ προστάξαντος σέβουσιν. ἐπιδημήσας γὰρ Ἀδριανὸς τῇ χώρᾳ τῶν Αἰγυπτίων, τελευτήσαντα τὸν τῆς ἡδονῆς αὐτοῦ ὑπηρέτην Ἀντίνοον ἐκέλευσε θρησκεύεσθαι, αὐτὸς μὲν καὶ μετὰ θάνατον ἐρῶν τοῦ παιδὸς, ἔλεγχον δὲ ὅμως καθ' ἑαυτοῦ, καὶ γνώρισμα κατὰ πάσης εἰδωλολατρείας παρέχων, ὅτι οὐκ ἄλλως εὑρέθη παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αὕτη, ἢ δι' ἐπιθυμίαν τῶν πλασαμένων, καθὼς καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ προμαρτύρεται λέγουσα· „ἀρχὴ πορνείας, „ἐπίνοια εἰδώλων. „ καὶ (2) μὴ θαυμάσῃς, μηδὲ μακρὰν πίστεως εἶναι τὸ λεγόμενον νομίσῃς, ὅτε γε καὶ οὐ πολὺ πρότερον, ἢ τάχα καὶ μέχρι νῦν ἡ Ῥωμαίων σύγκλητος τοὺς πώποτε αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς ἄρξαντας βασιλέας, ἢ πάντας, ἢ οὓς ἂν αὐτοὶ βούλωνται καὶ κρίνωσι, δογματίζουσιν ἐν θεοῖς εἶναι, καὶ θρησκεύεσθαι θεοὺς γράφουσι. τοῖς μὲν γὰρ ἀπεχθάνονται, τούτους ὡς πολεμίους τὴν φύσιν ὁμολογοῦσι, καὶ ἀνθρώπους ὀνομάζουσιν· οὓς δὲ καταθυμίους ἔχουσι, τούτους δι' ἀνδραγαθίαν θρησκεύεσθαι προστάττουσιν, ὥσπερ (3) ἐπ' ἐξουσίας ἔχοντες τὸ θεοποιεῖν, αὐτοὶ ἄνθρωποι τυγχάνοντες, καὶ εἶναι θνητοὶ μὴ ἀρνούμενοι. ἔδει δὲ θεοποιοῦντας αὐτοὺς μᾶλλον αὐτοὺς εἶναι θεούς· τὸ γὰρ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου κρεῖττον εἶναι δεῖ, καὶ ὁ κρίνων τοῦ κρινομένου ἐξ ἀνάγκης ἄρχει, καὶ ὁ διδοὺς πάντως ὃ ἔχει, χαρίζεται· ὥσπερ ἀμέλει καὶ πᾶς βασιλεὺς ὃ μὲν ἔχει χαρίζεται, τῶν δὲ λαμβανόντων κρείττων καὶ μείζων ἐστίν. εἴπερ οὖν οὓς θέλουσιν αὐτοὶ, τούτους θεοὺς δογματίζουσιν εἶναι, ἔδει καὶ αὐτοὺς πρώτους εἶναι θεούς. ἀλλὰ τὸ θαυμαστόν ἐστι τοῦτο, ὅτι αὐτοὶ ἀποθνήσκοντες ὡς ἄνθρωποι, ἐλέγχουσι τὴν ἑαυτῶν περὶ τῶν θεοποιηθέντων ὑπ' αὐτῶν ψῆφον εἶναι ψευδῆ.

10. Τοῦτο δὲ τὸ ἔθος, οὐ καινὸν, οὐδὲ ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων ἤρξατο βουλῆς, ἀλλ' ἐκ ἄνωθεν προγενόμενον καὶ προμελετώμενον ἐπὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἐπίνοιαν. καὶ γὰρ οἱ πάλαι παρ' Ἕλλησι διαβεβοημένοι θεοὶ Ζεὺς, καὶ Ποσειδῶν, καὶ Ἀπόλλων, καὶ Ἥφαιστος, καὶ Ἑρμῆς, καὶ ἐν θηλείαις Ἥρα, καὶ (4) Δήμητρα, καὶ Ἀθηνᾶ, καὶ Ἄρτεμις, τοῖς Θησέως τοῦ παρ' Ἕλλησιν ἱστορουμένου διατάγμασιν ἐκρίθησαν λέγεσθαι θεοί· καὶ οἱ μὲν διατάξαμενοι, ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκοντες, θρηνοῦνται· οἱ δὲ διαταχθέντες, ὡς θεοὶ προσκυνοῦνται. ὢ πολλῆς ἐναντιότητος καὶ μανίας. τὸν διαταξάμενον εἰδότες, οὓς (5) διετάξατο, προτιμῶσι. καὶ εἴθε μέχρις ἀρρένων ἐστάσε τούτων ἡ (6) εἰδωλομανία, καὶ μὴ εἰς θηλείας κατέφερον τὴν θείαν προσηγορίαν. καὶ γὰρ καὶ γυναῖκας, ἃς οὐδὲ εἰς κοινὴν περὶ πραγμάτων συμβουλίαν λαμβάνειν ἀσφαλὲς, ταύτας τῇ τοῦ θεοῦ τιμῇ θρησκεύουσι καὶ σέβουσιν, ὡς αἱ μὲν παρὰ Θησέως διαταγεῖσαι, (7) ὡς προειρήκαμεν, παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις Ἶσις καὶ Κόρη καὶ (8) Νεωτέρα, καὶ παρ' ἄλλοις Ἀφροδίτη. τὰ γὰρ τῶν ἄλλων ὀνόματα οὐδὲ λέγειν ὅσιον ἡγοῦμαι, πάσης χλεύης ὄντα μεστά. πολλοὶ γὰρ οὐ μόνον ἐν τοῖς πάλαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀποβαλόντες φίλτατα καὶ ἀδελφοὺς

(1) Iſis Græcis eſt Δημήτηρ id eſt, Ceres: Oſiris, Διόνυσος, id eſt Bacchus: & Orus, Apollo, teſte Herodoto in Euterpe.
(2) Seguer. alii μηδὲ.
(3) Sic Baſil. & Anglic. Editio Commel. & alii mſſ. generica voce habent ἐνεξουσίας, ſed mendoſe.
(4) Seguer. Δημήτρα & Ἀθηνᾶ.
(5) Seguer. διετάξατο.
(6) Sic Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. Felckm. 1. & 2. an. Alii cum editis εἰδωλολατρεία.
(7) Seguer. Gobler. Felckm. 1. & 2. anon. ὡς.
(8) Ambroſ. Camaldul. *Puellam & Adoleſcentulam* hic vertit: Omnibonus, *Proſerpinam & Neoteram*: Nannius, *Proſerpinam minorem* quaſi νεωτέρα ad κόρη refertetur. Κόρη Latinis Proſerpinam eſſe nemo neſcit. Quid autem ſit νεωτέρα, nihil certi dicere habemus. Forte Junonis filiam Ἥβην Deam juventutis ſignificat. Verum quicquid hic ſit κόρη & νεωτέρα, Ambroſii interpretationem quæ græcis verbis ſimpliciter reſpondet viſum eſt amplecti.

Adrianus Imperator Antinoum inter Deos referri jubet.

Sap. 14. 12.

ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς καὶ γυναῖκας· πολλαὶ δὲ καὶ ἄνδρας ἀποβαλοῦσαι, οὓς πάντας ἡ φύσις ἤλεγξεν ἀνθρώπους εἶναι θνητούς, τούτους καὶ ταύτας διὰ τὸ πολὺ περὶ αὐτῶν πένθος ἀναζωγραφήσαντες, καὶ θυσίας ἀναπλάσαντες, ἀνέθηκαν, οὓς οἱ μετὰ ταῦτα διὰ τὴν πλάσιν, καὶ τὴν τοῦ τεχνίτου φιλοτιμίαν θεοὺς ἐθρήσκευσαν, πρᾶγμα πάσχοντες ὃ κατὰ φύσιν. Οὓς γὰρ οἱ γονεῖς ὡς μὴ ὄντας θεοὺς ἐθρήνησαν· (οὐκ ἂν γὰρ εἴπερ ᾔδεισαν αὐτοὺς θεούς, ὡς ἀπολομένους ἐκόψαντο· τούτου γὰρ χάριν οὐ μόνον (1) οὐ νομίζοντες αὐτοὺς εἶναι θεούς, ἀλλὰ μηδ' ὅλως ὑπάρχειν, ἐν εἰκόνι τούτους ἐτυπώσαντο· ἵνα τῷ μηκέτι εἶναι, τὴν διὰ τῆς εἰκόνος ὄψιν ὁρῶντες, παραμυθῶνται.) τούτοις ὅμως οἱ ἄφρονες ὡς θεοῖς εὔχονται, καὶ τὴν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τιμὴν τούτοις περιτιθέασιν. Ἐν γοῦν Αἰγύπτῳ ἔτι καὶ νῦν ὁ περὶ Ὀσίριδος, καὶ Ὥρου, καὶ Τύφωνος, καὶ τῶν ἄλλων θρῆνος τῆς ἀπωλείας ἐπιτελεῖται· καὶ τὰ ἐν Δωδώνῃ χαλκεῖα, καὶ οἱ ἐν Κρήτῃ Κορύβαντες, τὸν Δία μὴ εἶναι θεὸν ἐλέγχουσιν, ἀλλ' ἄνθρωπον, καὶ τοῦτον ἐκ πατρὸς ὠμοβόρου γενόμενον. Καὶ τό γε θαυμαστόν, ὅτι καὶ ὁ πάνυ παρ' Ἕλλησι σοφὸς καὶ πολλὰ καυχησάμενος, ὡς περὶ Θεοῦ διανοηθεὶς ὁ Πλάτων, εἰς τὸν (2) Πειραιᾶ μετὰ Σωκράτους κατέρχεται, τὴν ἀνθρώπου τέχνῃ πλασθεῖσαν Ἄρτεμιν προσκυνήσων.

11. Ταύτας δὲ καὶ τὰς τοιαύτας τῆς εἰδωλομανίας εὑρέσεις, ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ προεδίδασκεν ἡ γραφὴ λέγουσα· „ἀρχὴ πορνείας, ἐπίνοια εἰδώλων· εὕρεσις δὲ αὐτῶν, φθορὰ ζωῆς. Οὔτε γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται. Κενοδοξίᾳ γὰρ ἀνθρώπων ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τοῦτο σύντομον αὐτῶν τέλος ἐπενοήθη. Ἀώρῳ γὰρ πένθει τρυχόμενος πατήρ, τοῦ ταχέως ἀφαιρεθέντος τέκνου εἰκόνα ποιήσας, τὸν τότε νεκρὸν ἄνθρωπον, νῦν ὡς ζῶντα ἐτίμησε, καὶ παρέδωκε τοῖς ὑποχειρίοις μυστήρια καὶ τελετάς. Εἶτ' ἐν χρόνῳ (3) κρατυνθὲν τὸ ἀσεβὲς ἔθος, ὡς νόμος ἐφυλάχθη. Καὶ τυράννων ἐπιταγαῖς ἐθρησκεύετο (4) τὰ γλυπτά, ὃν ἐν ὄψει μὴ δυνάμενοι τιμᾶν ἄνθρωποι, διὰ τὸ μακρὰν οἰκεῖν, τὴν πόῤῥωθεν ὄψιν ἀνατυπωσάμενοι, ἐμφανῆ εἰκόνα τοῦ τιμωμένου βασιλέως ἐποίησαν, ἵνα τὸν ἀπόντα ὡς παρόντα κολακεύωσι διὰ τῆς σπουδῆς. Εἰς ἐπίτασιν δὲ θρησκείας καὶ τοὺς ἀγνοοῦντας ἡ τοῦ τεχνίτου προετρέψατο φιλοτιμία· ὁ μὲν γὰρ ἴσως τῷ κρατοῦντι βουλόμενος ἀρέσαι, ἐξεβιάσατο τῇ τέχνῃ τὴν ὁμοιότητα ἐπὶ τὸ κάλλιον· τὸ δὲ πλῆθος ἐφελκόμενον διὰ τὸ (5) εὔχαρι τῆς ἐργασίας, τὸν πρὸ ὀλίγου τιμηθέντα ἄνθρωπον, νῦν (6) σέβασμα ἐλογίσαντο· καὶ τοῦτο ἐγένετο τῷ βίῳ (7) εἰς ἔνεδρον. Ὅτι ἢ συμφορᾷ ἢ τυραννίδι δουλεύσαντες ἄνθρωποι, τὸ ἀκοινώνητον ὄνομα λίθοις καὶ ξύλοις περιέθηκαν." Τοιαύτης τοίνυν (8) τῆς τῶν εἰδώλων εὑρέσεως ἐπὶ μάρτυρι τῇ γραφῇ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀρξαμένης καὶ ἀναπλασθείσης, ὥρα λοιπόν σοι καὶ τὸν κατ' αὐτῆς ἔλεγχον ἀποδεῖξαι, οὐ τοσοῦτον ἔξωθεν, ὅσον ἀφ' ὧν ἔστι περὶ αὐτῶν φρονοῦσι, τὰ τεκμήρια (9) λαμβάνοντας. Εἰ γάρ τις τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων θεῶν, ἵνα πρῶτον ἀπὸ τούτων τῶν κάτωθεν ἄρξωμαι, λάβοι τὰς πράξεις, εὑρήσει μὴ μόνον οὐκ εἶναι αὐτοὺς θεούς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς αἰσχίστους γεγονότας. Οἷον γάρ, οἷόν ἐστιν ἰδεῖν τοὺς παρὰ ποιηταῖς τοῦ Διὸς ἔρωτας καὶ τὰς ἀσελγείας; οἷόν ἐστιν (10) αὐτὸν ἀκούειν ἁρπάζοντα μὲν τὸν Γανυμήδην, καὶ τὰς

A tum fratres tum cognatos ac uxores: multæ item mulieres extinctis viris, (quos ſane omnes, mortales homines fuiſſe natura convincit) illos & illas, cogente luctus acerbitate, pictura expreſſerunt & confictis ſacrificiis conſecrarunt, quos deinde poſteri ob pictum ſimulacrum & artificis induſtriam tanquam deos venerati ſunt, idque præter omnem naturæ rationem. Quos enim ipſi parentes luxere ut qui dii non eſſent (namque ſi deos illos eſſe perſuaſum habuiſſent, minime ut perditos & mortuos defleviſſent. Quia vero non tantum non eſſe deos, ſed nec exiſtere quidem putabant, idcirco illorúm formam imagine exprimebant, ut eo-
B rum effigiem præ oculis habentes, dolorem mitigarent quem ex eo quod illi amplius non exiſterent acceperant) iſtos nihilominus ſtultiſſimi tanquam deos precantur, & veri Dei honore proſequuntur. Certe etiam hodie in Ægypto, Luctus Oſiris, Ori, Typhoniſque & aliorum interitus celebratur. Dodonæa item æra & Cretæ Corybantes argumento ſunt Jovem non fuiſſe Deum, ſed hominem, eumque ex Patre carnivoro procreatum eſſe. Verum præ ceteris per mihi mirum videtur, Platonem magnum illum virum ſapientia apud Græcos adeo celebrem,
C qui de Dei cognitione plurimum gloriabatur, in Piræum cum Socrate acceſſiſſe, ut Dianam hominis arte effictam adoraret.

11. Hæc autem & ſimilia idololatriæ inventa jam olim Scriptura his verbis complexa eſt: *Initium fornicationis eſt exquiſitio idolorum: & adinventio illorum,* Sap. 14. 12. *corruptio vitæ eſt. Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Vana enim hominum gloria in mundum ingreſſa ſunt, & idcirco brevis illorum finis eſt inventus. Acerbo enim luctu dolens pater, cito ſibi rapti filii fecit imaginem, & illum qui tunc tanquam homo mortuus fuerat, nunc tanquam viventem colere cœpit,*
D *ſubditiſque ſuis ſacra & cerimonias tradidit. Deinde impia conſuetudo tempore invaleſcens, tanquam lex cuſtodita eſt, & Tyrannorum imperio colebantur ſculpta ſimulacra, quoe cum coram honorare homines non poſſent, eo quod procul habitarent, forma quæ longe aberat expreſſa, evidentem imaginem regis quem honorare volebant, fecerunt, ut abſentem tanquam præſentem ſtudio adularentur. Ad religionis autem & venerationis amplificationem, etiam ignaros inſtigavit artificis eximia diligentia. Ille enim volens fortaſſe placere principi,*
E *omnem artem & induſtriam ſuam adbibuit, ut ſimilitudinem quam optime exprimeret. Vulgus porro elegantia operis illectum, eum qui paulo ante ut homo colebatur, nunc numen eſſe reputavit; idque vitæ in inſidias factum eſt, quoniam aut miſeriæ aut tyrannidi deſervientes homines, incommunicabile nomen lapidibus & lignis impoſuerunt.* Cum igitur idolorum inventio hoc pacto, teſte ſcriptura, ab hominibus initium habuerit & efficta ſit, jam tempus eſt, ut ad ejus confutationem aggrediamur: quod ut præſtemus, non tam extrinſecus colligemus argumenta quam ex his ipſis quæ illi de ſuis numinibus ſentiunt. Si quis
F enim illorum, quos deos prædicant, ut inde primum exordiar, res geſtas velit perpendere, eos non ſolum non eſſe deos, ſed etiam hominum turpiſſimos fuiſſe reperiet. Quid enim, quæſo turpius quam illi Jovis amores & impudicitiæ quas apud Poetas legere licet? Quid fœdius dici poteſt quam cum eum audis rapere Ganymedem,

(1) Particulam οὐ reſtituimus ex Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. anon.
(2) Seguer. Baſil. & Felckm. 2. anon. Πειραιᾶ: Anglic. Gobler. & Felckm. 1. anon. Πειραιῆ.
(3) Sic Seguer. & Baſil. ut & Græcus Scripturæ textus. Alii cum editis κρατυνθὲν.
(4) Art. τὰ deeſt in Seguer.
(5) Felckm. 2. anon. ἄμορφον.
(6) Felckm. 2. anon. ὡς θεὸς. Ibid. Baſil. & Anglic. ἐλογίσατο.
(7) Baſil. ὡς.
(8) Art. τῆς deeſt in Felckm. 2. anon. Ibid. τῶν deeſt in Seguer. & Anglic.
(9) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 2. anon. Alii cum editis λαμβάνοντας.
(10) Anglic. & Felckm. 2. anon. αὐτῶν.

furtiva adulteria patrare, timere & pavere ne contra ipſius mentem Trojanorum mœnia diruantur? Quid indignius cogitaveris quam cum ipſum vides mortem filii ſui Sarpedonis graviter ferre, eique opitulari velle nec poſſe? Quid, inquam, miſerius poteſt eſſe quam cum cernis ei inſidias ab aliis, qui dicuntur dii, fieri, Minerva nempe, Junone & Neptuno, opemque ferri a Thetide muliere & a centimano Ægeone: cum item voluptate victum mulieribus ſervire vides, illarumque cauſa brutorum animantium, quadrupedum & volucrum formas non ſine ſui periculo induere: cum rurſum eumdem ut patris inſidias fugiat, latebras quærere perſpicis, ac deinde Saturnum ſuum patrem ab illo vinciri & caſtrari? An ergo æquum eſt illum cenſeri deum, qui ea flagitia commiſit, & tantorum ſcelerum reus eſt, quæ neque communes Romanorum leges vel ipſis hominibus facere permittunt?

Indigna falſorum deorum facta deos illos non eſſe luculenter probant.

12. Ut enim præ multitudine pauca ex multis commemorem, quis cognitis flagitiis & ſtupris, quibus Semelem, Ledam, Alcmenam, Dianam, Latonam, Maiam, Europam, Danaen & Antiopam vitiavit, vel quis perſpecta ejus in propriam ſororem impudica audacia, quam nimirum ſimul & ſororem & uxorem habuit, illum non deſpiciat & morte dignum æſtimet? Enim vero non ſtupra tantum commiſit, ſed etiam quos ex ſtupris procreavit liberos, inter deos retulit, divinitatis ſpecie ad ſuam pravitatem tegendam abuſus. Horum ex numero ſunt Bacchus, Hercules, Dioſcuri, Mercurius, Perſeus & Soſpita. Quis implacabili contentione audita, qua dii illi, Græcorum & Trojanorum cauſa, apud Ilium inter ſe pugnabant, eorum imbecillitatem non condemnet, qui nempe mutua inter ſe rixa etiam homines irritaverint? Quis ſi viderit Martem & Venerem a Diomede vulnerari, Junonem vero & Infernum quem vocant Deum Aidoneum ſive Plutonem ab Hercule, Bacchumque a Perſeo, & Minervam ab Arcade, Vulcanum autem e cælo projici eoque caſu claudum fieri; quis, inquam, hæc intueri poſſit quin ſtatim hujuſmodi deorum naturam ſpernat ac vituperet, vehementerque deinceps abhorreat quominus deos illos eſſe dicat, ſed potius cum corruptioni ſubjectos & patibilis naturæ eſſe intellexerit, nihil profecto aliud eos quam homines, atque imbecilles homines eſſe agnoſcet, magiſque illos qui vulnerant, quam qui vulnerantur, jure & merito admirabitur? Quis item Martis cum Venere adulterium & utrique paratas a Vulcano inſidias, alioſque, quos vocant deos ad ſtupri ſpectaculum ab eodem Vulcano accerſitos adventare, & illorum impudicitiam contueri conſpiciens, riſum tenere queat, eoſque non valde aſpernetur? Quis non rideat, ſi Herculem viderit præ ebrietate libidinoſe in Omphalem inſanire? Nam libidinoſa illorum geſta turpiſſimoſque amores, ac eorum imagines auro, argento, ære, ferro, lapidibus & lignis expreſſas, nihil eſt cur accurate reprehendam, cum res ipſæ ex ſeſe execrandæ ſint, & manifeſtam erroris notam habeant. Qua ſane in re, eorum, qui his fallaciis ſeducuntur, maxime miſereri convenit. Hi enim qui adulterum qui ad ipſorum uxorem auderet accedere, maximo odio proſequerentur, adulterii magiſtros deos facere non verentur: cumque ipſi cum ſoro-

A κλοπιμαίας ἐργαζόμενον μοιχείας, δεδιότα δὲ καὶ δειλιῶντα μὴ παρὰ γνώμην αὐτοῦ τὰ τῶν Τρώων (1) ἀπόληται τείχη; οἷον ἔστιν ἰδεῖν αὐτὸν ἀχθόμενον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (2) Σαρπηδόνος, καὶ βουλόμενον αὐτῷ βοηθῆσαι καὶ μὴ δυνάμενον· καὶ ἐπιβουλευόμενον (3) μὲν ὑπὸ τῶν ἄλλων λεγομένων θεῶν, Ἀθηνᾶς δὲ λέγω καὶ Ἥρας καὶ Ποσειδῶνος, βοηθούμενον δὲ ὑπὸ Θέτιδος γυναικὸς καὶ τοῦ ἑκατοντάχειρος Αἰγαίωνος· καὶ νικώμενον ὑπὸ ἡδονῶν, δουλεύοντα δὲ γυναιξὶ, καὶ δι' αὐτὰς ἐν ἀλόγοις ζώοις τετράποσί τε καὶ πτηνοῖς ταῖς φαντασίαις παρακινδυνεύοντα· καὶ πάλιν αὐτὸν μὲν κρυπτόμενον B διὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἐπιβουλὴν, τὸν δὲ Κρόνον ὑπ' αὐτοῦ (4) δεσμούμενον, κἀκεῖνον ἀποτέμνοντα τὸν πατέρα; ἆρ' οὖν ἄξιον τοῦτον ὑπονοεῖν θεὸν, τοιαῦτα δράσαντα, καὶ διαβληθέντα, ἃ μηδὲ οἱ κοινοὶ Ῥωμαίων νόμοι καὶ τοὺς ἁπλῶς ἀνθρώπους ἐπιτρέπουσι ποιεῖν;

12. Ἵνα γὰρ ἐκ πολλῶν ὀλίγα μνημονεύσω διὰ τὸ πλῆθος, τίς ἰδὼν αὐτοῦ τὴν εἰς Σεμέλην, καὶ Λήδαν, καὶ Ἀλκμήνην, καὶ Ἄρτεμιν, καὶ Λητὼ, καὶ Μαῖαν, καὶ Εὐρώπην, καὶ Δανάην, καὶ Ἀντιόπην παρανομίαν καὶ φθορὰν· ἢ τίς ἰδὼν τὴν εἰς τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν αὐτοῦ ἐπιχείρησιν καὶ τόλμαν, ὅτι τὴν αὐτὴν C ἀδελφὴν εἶχε καὶ γυναῖκα, οὐκ ἂν χλευάσειε, καὶ ζημιώσει θανάτῳ; ὅτι μὴ μόνον ἐμοίχευσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τῆς μοιχείας γενομένους αὐτῷ παῖδας θεοποιήσας ἀνέθηκεν, ἐπικάλυμμα τῆς παρανομίας αὐτοῦ, τὴν τῆς θεοποιίας φαντασίαν κατασκευάζων· ὧν εἰσι Διόνυσος, καὶ Ἡρακλῆς, καὶ Διόσκουροι, καὶ Ἑρμῆς, καὶ Περσεὺς, καὶ (5) Σώτειρα. Τίς ἰδὼν τὴν τῶν λεγομένων θεῶν ἀκατάλλακτον πρὸς ἑαυτοὺς ἔριν ἐν Ἰλίῳ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τρώων χάριν, οὐ καταγνώσεται τῆς ἀσθενείας αὐτῶν; ὅτι διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους παρώξυναν. Τίς ἰδὼν ὑπὸ D μὲν Διομήδους τιτρωσκομένους Ἄρεα καὶ Ἀφροδίτην, ὑπὸ δὲ Ἡρακλέους τὴν Ἥραν καὶ τὸν Ὑποχθόνιον, ὃν καλοῦσι θεὸν, Ἀϊδωνέα, καὶ Διόνυσον μὲν ὑπὸ Περσέως, Ἀθηνᾶν δὲ ὑπὸ Ἀρκάδος, καὶ τὸν Ἥφαιστον ῥιπτούμενον καὶ χωλαινόμενον, οὐ καταγνώσεται τῆς φύσεως, καὶ ἀποκηρύξεται μὲν τὸ λέγειν αὐτοὺς εἶναι θεούς; φθαρτοὺς δὲ καὶ παθητοὺς αὐτοὺς ἀκούων, οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀνθρώπους (6) αὐτοὺς, καὶ ἀνθρώπους ἀσθενεῖς ἐπιγνώσεται, καὶ μᾶλλον τοὺς τρώσαντας, ἢ τοὺς τρωθέντας θαυμάσειεν. Ἢ τίς ἰδὼν τὴν Ἄρεος πρὸς Ἀφροδίτην μοιχείαν, καὶ τὸν Ἥφαιστον κατ' ἀμφοτέρων κατασκευαζόμενον δόλον, καὶ τοὺς ἄλλους E λεγομένους θεοὺς ἐπὶ θέαν τῆς μοιχείας ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου καλουμένους, καὶ αὐτοὺς ἐρχομένους, καὶ ὁρῶντας αὐτῶν τὴν ἀσέλγειαν, οὐκ ἂν γελάσειε καὶ καταγνώσεται τῆς φαυλότητος αὐτῶν; Ἢ τίς οὐκ ἂν γελάσειεν, ὁρῶν τὴν Ἡρακλέους πρὸς τὴν Ὀμφάλην ἐκ μέθης παραφροσύνην καὶ ἀσωτίαν; τὰς γὰρ καθ' ἡδονὴν αὐτῶν πράξεις, καὶ τοὺς παραλόγους αὐτῶν ἔρωτας, καὶ τὰς ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ, καὶ χαλκῷ καὶ σιδήρῳ, καὶ λίθοις καὶ ξύλοις θεοπλαστίας, οὐ δεῖ διελέγχειν μετὰ σπουδῆς, τῶν πραγμάτων καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἐχόντων τὸ (7) μύσος, καὶ δι' ἑαυτῶν ἐπιδεικνυμένων τὸ τῆς πλάνης γνώρισμα· ἐφ' οἷς μά- F λιστα καὶ οἰκτειρήσειεν ἄν τις τοὺς ἀπατωμένους ἐν αὐτοῖς. Τῇ γὰρ ἑαυτῶν γυναικὶ μισοῦντες τὸν ἐπιβαίνοντα μοιχὸν, τοὺς τῆς μοιχείας διδασκάλους θεοποιοῦντες οὐκ αἰσχύνονται· καὶ ταῖς ἀδελφαῖς αὐτοὶ

μὴ

(1) Sic Seguer. & Baſil. Gobler. & Felckm. 1. anon. at Angl. & Felck. 2. anon. ἀπόλληται: ceteri cum editis, ἀπόληται.

(2) Sic Seguer. & Baſil. Anglic. & Felckm. 2. anon. Alii cum editis Σαρπήδονος mendoſe. Vide Homeri Iliad. 16.

(3) Particula μὲν deeſt in Felckm. 3. anon. Ibid. vox λεγομένων deeſt in Baſil. & Anglic. ibid. particula δὲ deeſt in Seguer.

(4) Sic Seguer. Alii cum editis δεσμεύοντα.

(5) Dianam hic ſignificari veriſimile eſt, quam Soſpitam appellatam eſſe obſervat Natalis Comes Mytholo. lib. 3. c. 18. nempe quod parientibus auxiliari crederetur. Juno quoque Soſpita dicebatur, ut patet ex Cicerone lib. 1. de nat. Deor. & alibi. At hic Junonem non intelligi manifeſtum eſt, quia Juno ſoror & uxor Jovis erat, non filia, qualis erat quæ hic Σώτειρα appellatur.

(6) Hæ voces αὐτοὺς, καὶ ἀνθρώπους deſunt in Felckm. 3. anon. & Aglic. In Gobler. autem & Felckm. 1. anon. deſunt tantum καὶ ἀνθρώπους.

(7) Anglic. μῖσος.

ὡς (1) ἐπιμιγνυμένους τοὺς τῶν ποιήσαντας προσκυνοῦσι· καὶ ὁμολογοῦντες εἶναι κακὸν τὴν παιδοφθορίαν, τοὺς ἐπὶ ταύτῃ διαβεβοημένους θρησκεύουσι· καὶ ἃ μηδὲ ἐν ἀνθρώποις εἶναι ἐπιτρέπουσιν οἱ νόμοι, ταῦτα τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὀνομαζομένοις (2) θεοῖς περιθέντες οὐκ ἐρυθριῶσι.

13. Εἶτα προσκυνοῦντες λίθοις (3) καὶ ξύλοις, οὐχ ὁρῶσιν, ὅτι τὰ μὲν ὅμοια τοῖς ποσὶ πατοῦσι καὶ καίουσι, τὰ δὲ τούτων μέρη θεοὺς προσαγορεύουσι· καὶ ἃ πρὸ ὀλίγου εἰς χρῆσιν εἶχον, ταῦτα διὰ ἀφροσύνην γλύψαντες σέβουσιν· οὐχ ὁρῶντες, οὐδὲ λογιζόμενοι τὸ σύνολον, ὅτι οὐ θεούς, ἀλλὰ τὴν τέχνην τοῦ γλύψαντος προσκυνοῦσιν. ἕως μὲν γὰρ ἄξεστός ἐστιν ὁ λίθος, καὶ ἡ ὕλη ἀργή, ἐπὶ τούτων αὐτοὶ πατοῦσι, καὶ τούτοις εἰς ὑπηρεσίας τὰς ἑαυτῶν πολλάκις καὶ τὰς ἀτιμοτέρας χρῶνται. ἐπειδὰν δὲ ὁ τεχνίτης εἰς αὐτὰ τῆς ἰδίας ἐπιστήμης ἐπιβάλῃ τὰς συμμετρίας, καὶ ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς εἰς τὴν ὕλην σχῆμα τυπώσῃ, τότε δὴ χάριν ὁμολογήσαντες τῷ τεχνίτῃ, λοιπὸν ὡς θεοὺς προσκυνοῦσι, μισθοῦ παρὰ τοῦ γλύψαντος αὐτοὺς ἀγοράσαντες. πολλάκις δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀγαλματοποιός, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος ὧν αὐτὸς εἰργάσατο, τοῖς ἰδίοις ἔργοις προσεύχεται· καὶ ἃ πρὸ ὀλίγου κατέξεε καὶ κατέκοπτε, ταῦτα μετὰ τὴν τέχνην θεοὺς προσαγορεύει. ἔδει δέ, εἴπερ ἔδει θαυμάζειν ταῦτα, τὴν τοῦ ἐπισταμένου τέχνην ἀποδέχεσθαι, καὶ μὴ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πλασθέντα τοῦ πεποιηκότος προτιμᾶν. οὐ γὰρ ἡ ὕλη τὴν τέχνην, ἀλλ' ἡ τέχνη τὴν ὕλην ἐκόσμησε καὶ ἐθεοποίησε. πολὺ δ' ἂν μᾶλλον δικαιότερον ἦν τὸν τεχνίτην αὐτοὺς προσκυνεῖν, ἤπερ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένα, ὅτι τε καὶ προϋπῆρχε τῶν ἐκ τέχνης θεῶν, καὶ ὅτι ὡς ἠβουλήθη, οὕτω καὶ γεγόνασι. νῦν δὲ παραγκωνισάμενοι τὸ δίκαιον, καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην ἀτιμάσαντες, τὰ μετ' ἐπιστήμης καὶ τέχνης γεγονότα προσκυνοῦσι· καὶ τοῦ ποιήσαντος ἀνθρώπου ἀποθνήσκοντος, τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα, ὡς ἀθάνατα τιμῶσιν· ἃ εἰ μὴ τύχοιεν τῆς καθ' ἡμέραν ἐπιμελείας, πάντως τῷ χρόνῳ διὰ τὴν φύσιν ἀφανίζονται. πῶς δὲ οὐκ ἄν τις αὐτοὺς οἰκτειρήσειε καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι βλέποντες αὐτοὶ τοῖς μὴ (4) βλέπουσι προσκυνοῦσι, καὶ ἀκούοντες αὐτοὶ τοῖς μὴ ἀκούουσι προσεύχονται. καὶ ἔμψυχοι καὶ λογικοὶ κατὰ φύσιν ὄντες οἱ ἄνθρωποι, τοὺς μηδ' ὅλως κινουμένους, ἀλλὰ (5) καὶ ἀψύχους ὄντας, ὡς θεοὺς προσαγορεύουσι· καὶ τό γε θαυμαστόν, ὅτι οὓς αὐτοὶ φυλάττουσιν ὑπ' ἐξουσίαν ἔχοντες, τούτοις ὡς δεσπόταις δουλεύουσι; καὶ μήτοι νομίσῃ ταῦτά με λέγειν ἁπλῶς, ἢ ψεύδεσθαι κατ' αὐτῶν· ἔστι μὲν γὰρ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡ πίστις ἀπαντῶσα τούτων, καὶ πάρεστι τοῖς βουλομένοις ὁρᾶν τὰ τοιαῦτα.

14. Κρείττων δὲ μαρτυρία περὶ τούτων ἐστὶ καὶ παρὰ τῆς θείας γραφῆς προδιδασκούσης ἄνωθεν καὶ λεγούσης· „ τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον, καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· (6) ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐκ ὄψονται· στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσιν. ὦτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούσονται· ῥῖνας ἔχουσι, καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται. χεῖρας ἔχουσι, καὶ οὐ ψηλαφήσουσι· πόδας ἔχουσι, καὶ οὐ περιπατήσουσιν· οὐ φωνήσουσιν ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν. ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο (7) οἱ ποιοῦντες αὐτά. „ οὐδὲ προφητικὴ δὲ τούτων ἄπεστι μέμψις, ἀλλ' ἔστι καὶ ἐν τούτοις ὁ κατ' αὐτῶν ἔλεγχος, λέγοντος τοῦ πνεύματος· „ (8) Αἰσχυνθήσονται οἱ πλάσσοντες θεόν, καὶ γλύφοντες πάντες μάταια· καὶ πάντες ὅθεν ἐγένοντο, ἐξηράνθη-

ribus commiſceri reformidant, eos qui idipſum faciunt, venerantur: qui iidem pueros corrumpere crimen eſſe fatentur, illos nihilominus colunt qui hujuſce flagitii rei eſſe prædicantur: ac denique ea, quæ leges hominibus prohibent, ſuis, ut appellant, diis non erubeſcunt adſcribere.

13. Præterea cum lapides & ligna adorant, non attendunt ſe res prorſus ſimiles pedibus conculcare & comburere, quarum partes deos nuncupant, & quæ paulo ante in uſum aſſumebant, hæc eadem ſculpta inſipienter venerari: quæ dum faciunt, non certe advertunt nec omnino cogitant ſe non deos ſed cælatoris artem adorare. Siquidem quamdiu impolitus eſt lapis & materia rudis, tamdiu iſta calcant & ad ſuos ſæpe uſus etiam viliores adhibent. Cum vero fictor artem ſuam in illis exercuerit, & viri vel mulieris forma materiam figurarit, tunc gratias agunt artifici, jamque ut deos colunt quos mercede a cælatore emerunt. Quin etiam fictor, quaſi oblitus quæ ipſe fabricavit, propriis operibus ſupplicat, & quæ paulo ante ſcalpebat & incidebat, hæc eadem, perfecto opere, deos ſalutat. Atqui ſi illa admiratione digna erant, cælatoris ſane artem laudare & admirari, non autem quæ ficta erant fictori præferre decebat. Siquidem non materia artem, ſed ars materiam ornavit & deum fecit. Multo igitur æquius erat ab illis coli artificem quam ea quæ ipſe fecerat, tum quia ipſe diis illis arte factis tempore prior eſt, tum quia, ut voluit, ſic illi effecti ſunt. Nunc vero rejecta æquitate, ſcientiaque & arte poſthabitis, ea adorant quæ ſcientia & arte effecta ſunt: cumque ipſe homo illorum auctor moriatur, ea quæ ab illo facta ſunt, tanquam immortalia colunt, quibus utique niſi aſſiduam curam adhibuerint ex ſua certe natura tempore interitura ſunt. Qui porro miſerandi non ſunt vel ea de cauſa, quod ipſi videntes, res quæ non vident adorent: ipſi audientes, rebus quæ non audiunt ſupplicent: ipſi denique cum ſint homines anima & ratione ex ſua natura præditi, illos qui nullo plane modo moventur, ſed inanimati ſunt, tanquam deos honorent: & quod ſtupendum eſt, quos ipſi in ſua poteſtate habent & cuſtodiunt, iis ut dominis ſerviant? Nec vero putes hæc a me temere vel falſo dicta fuiſſe: nam horum omnium fides etiam oculis obvia & expoſita eſt, volentique licet hujuſmodi ſpectacula cernere.

Cæcitas hominum qui lapideos & ligneos Deos colunt.

14. Gravius autem de his teſtimonium ſuppeditat divina Scriptura, quæ id nos jampridem his verbis edocuit: *Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Oculos habent, & non videbunt: os habent, & non loquentur. Aures habent & non audient; nares habent, & non odorabunt. Manus habent & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture ſuo. Similes illis fiant, qui faciunt ea.* Neque vero hic etiam deſideratur Prophetæ incuſatio, ſed illos Spiritus ſanctus hoc modo coarguit & refellit: *Erubeſcent qui Deum fingunt, & quicumque vana ſculpunt: & omnes unde facti ſunt, aruerunt, & mu-*

Pſal. 113. 19. vel 115. v. 4. ſecundum textum Græcum.

Iſaiæ 44. v. 10.

(1) Seguer. ἐπιμιγνύμενοι. Gobler. ἐπιμιγνυμένους. Paulo poſt Felckm. 3. anon. κακῶν habet, ubi alii κακόν.

(2) Omnes hic addunt εἶναι præter mſ. Felckm. 3. anon.

(3) καὶ ξύλοις deſunt in Seguer. Idem paulopoſt πρὸ ὀλίγου habet, ubi alii, πρὸς ὀλίγον. Item, pro καίουσι, Gobler. & Felckm. 1. anon. ξέουσι habent.

(4) Seguer. Gobler. Felckm. 1. & 2. anon. τοὺς μὴ βλέποντας. & paulopoſt, τοὺς μὴ ἀκούοντας, ubi alii cum editis τοῖς μὴ βλέπουσι, & τοῖς μὴ ἀκούουσι, ut & legitur in Concil. VII. Act. VI. ubi hic locus quoad ſenſum, verbis paulum immutatis, ut Athanaſii citatus & explicatur.

(5) Solus mſ. Seguer. particulam καὶ habet. Paulopoſt idem mſ. ut & Baſil. & Ang. μήτοι habent, ubi alii cum editis μή.

(6) ὀφθαλμοὺς ἔχουσι καὶ οὐκ ὄψονται deſunt in Gobler. Felck. 1. & 2. anon.

(7) Seguer. hic addit πάντες. Idem paulopoſt ἄπεστι habet, ubi alii cum editis ἄνεστι.

(8) Anglic. αἰσχύνθητε. Ibid. πλάσσοντες Seguer. Anglic. ut & Græcus Scripturæ textus. Alii cum editis πλάττοντες. Paulopoſt Seg. & Græc. Script. textus πάντες habent, ubi alii cum editis πάντα.

A *& muti ab hominibus congregentur univerſi, & ſtent ſimul, pudore & rubore ſuffuſi; quia faber ferrum acuit, & ſecuri illud elaboravit terebroque concinnavit, ac ſtatuit illud brachio fortitudinis ſuæ: & eſuriet & infirmabitur, neque aquam bibet. Lignum enim elegit faber, quod in menſura ſtatuit, & glutine aptavit, ipſumque fecit tanquam viri formam, & ut pulcritudinem hominis, ſtatuit illud in ædibus, quod ex ſylva lignum cecidit, quod plantavit Dominus, & pluvia crevit, ut ſit hominibus ad comburendum, & ex eo ſumens calefactus eſt, & comburentes, panes eo coxerunt, reliquum vero in Deos figurarunt, quos & venerati ſunt, cujus mediam partem igne combuſſerant.* B *Media autem ejus parte carnem coxit, & comedit, eaque ſatiatus eſt, & calefactus dixit: Dulce mihi eſt, quod calefactus fuerim, & ignem viderim: reliquam vero partem adoravit dicens: Eripe me, quia Deus meus es tu. Neſcierunt ſapere, quia obſcurati ſunt, ne oculis viderent, & corde intelligerent: neque ſecum homo cogitavit in corde ſuo, vel in anima ſua, neque novit prudentia, quia mediam ejus partem igne combuſſit, & panes in illius carbonibus coxit, aſſatamque carnem manducavit, & quod reliquum ex eo fuit, in abominandum ſimulacrum formavit, quod & ipſi adorant. Scitote quia cinis cor* C *eorum eſt, & errant, & nemo poteſt eripere animam eorum. Videte, nec dicetis, quia mendacium in dextra mea.* Quomodo itaque non ab omnibus impii eſſe judicandi ſunt, quos impietatis aperte condemnat divina Scriptura? vel quomodo infelices & miſeri non ſunt, qui tam manifeſte convincuntur res inanimas præ veritate colere? Quænam vero illis ſpes ſupereſt, quam, quæſo, veniam ſperare poſſunt, qui rebus ratione & motu deſtitutis confidunt, quas loco veri Dei venerari non dubitant?

15. Utinam enim, utinam ſaltem ſine figura deos D illis finxiſſet artiſex, ne evidens propriæ ſtupiditatis argumentum haberent. Simplicium ſiquidem animos adducere potuiſſent, ut ſenſum idolis eſſe crederent, niſi ſigna ſenſuum uti oculos, nares, aures, manus & os immobilia haberent ad ſentiendum. Nunc autem habentes non habent, ſtantes non ſtant, & ſedentes non ſedent. Neque enim hæc agendi vim habent, ſed ut fictori placuit, ita manent & jacent, nullumque divinitatis indicium exhibent, ſed inanima prorſus ſunt ſolaque hominum arte exiſtunt. Utinam quoque hujuſmodi falſorum deorum prædicatores & vates, (poetas & hiſtoricos dico) deos illos eſſe ſa- E tis habuiſſent ſcribere, nec eorum geſta litteris mandaſſent, quæ nempe illos minime eſſe deos, ſed turpem vitam duxiſſe eſſent argumento. Namque vel ſolo divinitatis nomine veritatem ſurripere aut potius plurimos ab ea avertere potuiſſent. Jam vero cum Jovis amores & impuritates, cum corruptos ab aliis pueros, cum aliorum, præ ſua in feminas libidine, ſuſpiciones & ſollicitudines, metus pavoreſque ac alia vitia recenſent, nihil aliud certe efficiunt quam ut videantur de diis ſe non ſolum non loqui, imo nec de probis hominibus, ſed de turpibus omnis honeſtatis alienis commentitia narrare. F

Varias Infidelium rationes, quibus ſuos deos defendunt, futiles eſſe oſtenditur.

16. At vero hic fortaſſe impii ad ingenium Poetarum confugient, ac contendent proprium Poetarum eſſe, ut ea quæ non exiſtunt, comminiſcantur & fabulas ad audientium voluptatem excogitent, quam

„ ἄν· καὶ κωφοὶ ἀπὸ ἀνθρώπων συναχθήτωσαν πάντες, καὶ στήτωσαν ἅμα, (1) καὶ ἐντραπήτωσαν καὶ αἰσχυνθήτωσαν ἅμα· ὅτι ὤξυνε τέκτων σίδηρον, καὶ σκεπάρνῳ εἰργάσατο αὐτὸ (2) καὶ ἐν τερέτρῳ ἐῤῥύθμισεν αὐτὸ, καὶ ἔστησεν αὐτὸ τῷ βραχίονι τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· καὶ πεινάσει, καὶ ἀσθενήσει καὶ οὐ μὴ πίῃ ὕδωρ. ξύλον γὰρ ἐκλεξάμενος τέκτων, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέτρῳ, καὶ ἐν κόλλῃ ἐῤῥύθμισεν αὐτὸ, καὶ ἐποίησεν αὐτὸ ὡς μορφὴν ἀνδρὸς, καὶ ὡς ὡραιότητα ἀνθρώπου, στῆσαι αὐτὸ ἐν οἴκῳ (3) ὃ ἔκοψε ξύλον ἐκ τοῦ δρυμοῦ, ὃ ἐφύτευσεν ὁ κύριος, καὶ ὑετὸς ἐμήκυνεν, ἵνα ᾖ ἀνθρώποις εἰς καῦσιν, καὶ λαβὼν ἀπ' αὐτοῦ ἐθερμάνθη, B καὶ καύσαντες ἔπεψαν ἄρτους ἐπ' αὐτῷ, τὸ δὲ λοιπὸν εἰργάσαντο εἰς θεοὺς, καὶ προσεκύνησαν αὐτοῖς, οὗ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ κατέκαυσαν πυρί. καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμίσους αὐτοῦ κρέας ὀπτήσας, ἔφαγε καὶ ἐνεπλήσθη· καὶ θερμανθεὶς εἶπεν· ἡδύ μοι ὅτι ἐθερμάνθην καὶ εἶδον πῦρ. τὸ δὲ λοιπὸν προσεκύνει λέγων, ἐξελοῦ με, ὅτι (4) θεός μου εἶ σύ. οὐκ ἔγνωσαν φρονῆσαι, ὅτι ἀπημαυρώθησαν τοῦ βλέπειν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ τοῦ νοῆσαι τῇ καρδίᾳ· καὶ οὐκ ἀνελογίσατο ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐδὲ ἀνελογίσατο τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, οὐδὲ ἔγνω τῇ φρονήσει ὅτι τὸ ἥμισυ αὐτοῦ κατέκαυσεν ἐν πυρὶ καὶ ἔπεψεν ἐπὶ τῶν ἀνθράκων αὐτοῦ ἄρτους· καὶ ὀπτήσας κρέ- C ας ἔφαγε, καὶ τὸ λοιπὸν αὐτοῦ εἰς βδέλυγμα ἐποίησε, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτό. (5) γνῶτε ὅτι σποδὸς ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ πλανῶνται, καὶ οὐδεὶς δύναται ἐξελέσθαι τὴν ψυχὴν αὐτῶν. ἴδετε καὶ οὐκ ἐρεῖτε, ὅτι ψεῦδος ἐν τῇ δεξιᾷ μου." πῶς οὖν οὐκ ἄθεοι παρὰ πᾶσι κριθεῖεν, οἱ καὶ παρὰ τῆς θείας γραφῆς ἀσεβείας κατηγορούμενοι; ἢ πῶς οὐκ ἂν εἶεν κακοδαίμονες, οἱ οὕτω φανερῶς ἐλεγχόμενοι τὰ ἄψυχα θρησκεύοντες ἀντὶ τῆς ἀληθείας; ποία δὲ τούτοις ἐλπὶς, ἢ τίς ἂν αὐτοῖς γένοιτο συγγνώμη, πεποιθόσιν ἐπὶ τὰ ἄλογα καὶ ἀκίνητα, ἃ ἀντὶ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ σέβουσιν;

15. Εἴθε γὰρ, εἴθε κἂν χωρὶς σχήματος αὐτοῖς τοὺς D θεοὺς ἔπλαττεν ὁ τεχνίτης, ἵνα μὴ τῆς ἀναισθησίας φανερὸν ἔχωσι τὸν ἔλεγχον. ὑπέκλεψαν γὰρ ἂν τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκεραίων, ὡς αἰσθανομένων τῶν εἰδώλων, εἰ μὴ τὰ σύμβολα τῶν αἰσθήσεων, οἷον ὀφθαλμοὺς, καὶ ῥῖνας, καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας, καὶ στόμα εἶχον ἀκινήτως κείμενα πρὸς τὴν τῶν αἰσθήσεων χρῆσιν, καὶ τὴν τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψιν. νῦν δὲ ἔχοντες οὐκ ἔχουσι, καὶ ἑστῶτες οὐχ ἑστήκασι, καὶ καθεζόμενοι οὐ καθέζονται, οὐ γὰρ ἔχουσι τούτων τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' ὡς ὁ πλάσας ἠθέλησεν, οὕτω καὶ μένουσι κείμενοι, θεοῦ μὲν γνώρισμα μηδὲν παρέχοντες, ἄψυχοι δὲ καθόλου μόνον ἀνθρώπων τέχνῃ φαινόμενοι τεθέντες. εἴθε δὲ καὶ οἱ τῶν τοιούτων ψευδοθέων κήρυκες καὶ E μάντεις, ποιηταὶ λέγω καὶ συγγραφεῖς, ἁπλῶς θεοὺς αὐτοὺς εἶναι γεγραφήκεισαν. ἀλλὰ μὴ καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν πρὸς ἔλεγχον ἀθεότητος καὶ αἰσχροτάτης πολιτείας ἀναγεγραφήκεισαν. ἠδύναντο γὰρ καὶ μόνῳ τῷ τῆς θεότητος ὀνόματι τὴν ἀλήθειαν ὑφαρπάσαι, μᾶλλον δὲ τοὺς πολλοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας πλανῆσαι. νῦν δὲ ἔρωτας καὶ ἀσελγείας διηγούμενοι τοῦ Διὸς, καὶ παιδοφθορίας τῶν ἄλλων, καὶ ζηλοτυπίας πρὸς ἡδονὴν τῶν θηλειῶν, καὶ φόβους καὶ δειλίας, καὶ τὰς ἄλλας κακίας, οὐδὲν ἄλλο ἢ ἑαυτοὺς ἐλέγχουσιν, ὅτι οὐ μόνον οὐ περὶ θεῶν διηγοῦνται, ἀλλ' οὐδὲ περὶ ἀνθρώπων σεμνῶν, περὶ δὲ αἰ- F σχρῶν καὶ τοῦ καλοῦ μακρὰν ὄντων μυθολογοῦσιν.

16. Ἀλλ' ἴσως περὶ τούτων οἱ δυσσεβεῖς ἐπὶ τὴν ἰδιότητα τῶν ποιητῶν καταφεύξονται, λέγοντες τῶν ποιητῶν ἴδιον εἶναι (6) χαρακτῆρα, τὰ μὴ ὄντα πλάττεσθαι καὶ ψεύδεσθαι περὶ μύθων εἰς ἡδονὴν τῶν ἀκουόντων, καὶ

χάριν

(1) καὶ ἐντραπήτωσαν καὶ αἰσχυνθήτωσαν deſunt in Gobler. Felckm. 1. 2. & 3. anon.

(2) καὶ ἐν τερέτρῳ ἐῤῥύθμισεν αὐτὸ habent Seguer. Gobler. Felck. 1. anon. Alii omittunt. In Græco Scripturæ textu loco ἐῤῥύθμισεν eſt ἔστησεν, deinde pro ἔστησεν quod ſequitur, eſt εἰργάσατο αὐτὸ ἐν τῷ βραχίονι, &c. Paulopoſt loco ἐῤῥύθμισεν Gobler. & Felck. 1. anon. habent ἐρύθμισεν.

(3) Particula καὶ hic & paulopoſt ante ὃ deeſt in Seguer. & Græco Scripturæ textu: in Gobler. & Felckm. 1. anon. in primo tantum loco. In aliis eſt in utroque.

(4) Art. ὁ, hic nullus eſt in Seguer. Felckm. 1. anon. & Græco Scripturæ textu: in aliis autem legitur.

(5) Græcus ſcripturæ textus γνῶθι. Paulopoſt Felckm. 3. anon. ἔφαγον habet, ubi alii ἔφαγε. Paulopoſt art. ἡ poſt καρδία deeſt in Seguer.

(6) Art. τὸν, qui deeſt in Seguer. Baſil. Gobler. Felckm. 1. & 2. anon. hic legitur in aliis.

χεῖν καὶ τὰ περὶ θεῶν αὐτοὺς πεποιημένας φύσεις, ἀλλ' αὕτη καὶ πάντων μᾶλλον ἡ πρόφασις αὐτοῖς ἐλεγχθήσεται, ἀφ' ὧν αὐτοὶ περὶ τούτων ἔχουσι δόξαν, καὶ προτιθέασιν. εἰ γὰρ τὰ παρὰ ποιητῶν ἐστι πλάσματα καὶ ψευδῆ, ψευδὴς ἂν εἴη καὶ αὐτὴ ἡ περὶ τοῦ Διὸς, καὶ Κρόνου, καὶ Ἥρας, καὶ Ἄρεος, καὶ τῶν ἄλλων ὀνομασία. ἴσως γὰρ, ὡς αὐτοί φασι, καὶ τὰ ὀνόματα πέπλασται, καὶ οὐκ ἔστι μὲν ὅλως Ζεὺς, οὐδὲ Κρόνος, οὐδὲ Ἄρης· πλάττουσι δὲ τούτους ὡς ὄντας οἱ ποιηταὶ πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκουόντων. πλαττόντων δὲ τῶν ποιητῶν τὰ μὴ ὄντα, πῶς (1) ὡς ὄντας αὐτοὺς θρησκεύουσιν; ἢ ἴσως γὰρ ἂν πάλιν φῶσιν, τὰ μὲν ὀνόματα οὐ πλάττουσι, τὰς δὲ πράξεις ψεύδονται κατ' αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐδὲν ἧττον πρὸς ἀπολογίαν αὐτῶν οὐκ ἀσφαλές. εἰ γὰρ τὰς πράξεις ἐψεύσαντο, (2) ἐψεύσαντο πάντως καὶ τὰ ὀνόματα, ὧν καὶ τὰς πράξεις εἶναι διηγήσαντο. ἢ εἰ ἀληθεύουσι περὶ τὰ ὀνόματα, ἀληθεύουσι καὶ περὶ τὰς πράξεις ἐξ ἀνάγκης. ἄλλως τε οἱ εἶναι τούτους θεοὺς μυθολογήσαντες, ἴσασιν ἀληθῶς, καὶ ἃ δεῖ θεοὺς πράττειν, καὶ οὐκ ἄν ποτε τὰς ἀνθρώπων θεοῖς προσῆψαν ἐννοίας· ὥσπερ οὐδὲ τὰ τοῦ πυρὸς ἔργα τῷ ὕδατί τις ἀναθείη. τὸ μὲν γὰρ καίει, τὸ δὲ ἔμπαλιν τὴν οὐσίαν ἔχει ψυχρόν. εἰ μὲν οὖν αἱ πράξεις αὐτοὶ θεῶν ἄξιαι, θεοὶ ἂν εἶεν καὶ οἱ τούτων ἐργάται. εἰ δὲ ἀνθρώπων (3) εἰσὶ καὶ ἀνθρώπων οὐ καλῶν τὸ μοιχεύειν, καὶ τὰ προειρημένα ἔργα· ἄνθρωποι ἂν εἶεν οἱ ταῦτα πράξαντες καὶ οὐ θεοί. κατ' ἀλλήλας γὰρ τὴν οὐσίας καὶ τὰς πράξεις εἶναι χρὴ, ἵνα καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας ὁ πράξας μαρτυρηθῇ, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας πρᾶξιν γνωσθῆναι δυνηθῇ. ὥσπερ οὖν εἴ τις διαλεγόμενος περὶ ὕδατος καὶ πυρὸς, καὶ τὰς τούτων ἐνεργείας ἀπαγγέλλων, οὐκ ἂν εἴποι, τὸ μὲν ὕδωρ καίειν, τὸ δὲ πῦρ ψύχειν· οὐδ' εἴ τις περὶ ἡλίου καὶ γῆς διηγοῖτο, ἔλεγεν ἂν τὴν μὲν γῆν φωτίζειν, τὸν δὲ ἥλιον (4) βοτάνας καὶ καρποὺς ἀναφύειν, ἀλλὰ καὶ λέγων, πᾶσαν παραπληξίαν ὑπερέβαλεν. οὕτως οὐκ ἂν οἱ παρ' αὐτοῖς συγγραφεῖς, καὶ μάλιστα ὁ πάντων ἐξοχώτατος ποιητὴς, εἴπερ ᾔδεσαν θεοὺς εἶναι τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους, τοιαύτας αὐτοῖς περιέθηκαν πράξεις, αἳ μὴ εἶναι θεοὺς αὐτοὺς ἐλέγχουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνθρώπους εἶναι, καὶ ἀνθρώπους οὐ σώφρονας. ἢ εἰ ἐψεύσαντο ὡς ποιηταὶ, καὶ σὺ τούτων καταψεύδῃ. διατί μὴ (5) καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας τῶν ἡρώων ἐψεύσαντο, καὶ ἀντὶ μὲν ἀνδρείας ἀσθένειαν, ἀντὶ δὲ ἀσθενείας, ἀνδρείαν ἐπλάσαντο; ἔδει γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, οὕτω καὶ τοῦ μὲν Ἀχιλλέως ἀνανδρίαν καταψεύσασθαι, τοῦ δὲ Θερσίτου δύναμιν θαυμάσαι· καὶ τοῦ μὲν Ὀδυσσέως ἀσυνεσίαν διαβαλεῖν, τοῦ δὲ Νέστορος ἀφροσύνην πλάσασθαι· καὶ τοῦ μὲν Διομήδους καὶ Ἕκτορος γυναικείας πράξεις, τῆς δὲ Ἑκάβης ἀνδρείαν μυθολογῆσαι. ἐπὶ πάντων γὰρ ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἔδει τοὺς ποιητὰς πλάττεσθαι καὶ ψεύδεσθαι, νῦν δὲ τοῖς μὲν ἀνθρώποις τὴν ἀλήθειαν ἐφύλαξαν, τῶν δὲ λεγομένων θεῶν οὐκ ἐφοβήθησαν (6) καταψεύδεσθαι. καὶ τοῦτο γὰρ ἄν τις αὐτῶν εἴποι, ὅτι μὲν τὰς περὶ ἀσελγείας αὐτῶν πράξεσι ψεύδονται· ὅτι δὲ τοὺς ἐπαίνους, ὅταν πατέρα θεῶν καὶ ὕπατον καὶ ὀλύμπιον καὶ ἐν οὐρανῷ βασιλεύοντα (7) λέγουσι τὸν Δία, οὐ πλάττουσι, ἀλλ' ἀληθεύοντες λέγουσι. τοῦτο δὲ οὐ μόνος ἐγὼ, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἔστιν ἐλέγξαι κατ' αὐτῶν εἶναι τὸν λόγον. πάλιν γὰρ ταῖς πρόσθεν ἀποδείξεσιν ἡ ἀλήθεια κατ' αὐτῶν φανήσεται. αἱ μὲν γὰρ πράξεις, ἀνθρώπους αὐ-

A ob cauſam eos iſta de diis finxiſſe. Verum hancce illorum excuſationem omnibus etiam aliis obſoletiorem & futiliorem eſſe ex his ipſis demonſtrare licet, quæ ipſi de diis illis opinantur & prædicant. Si enim quæ poetæ narrant, commentitia & falſa ſunt: falſa quoque Jovis, Saturni, Junonis, Martis aliorumque nomina fuerint. Siquidem, ut ipſi fatentur, forte ipſa etiam nomina ficta fuerunt, nec ullus omnino exiſtit Jupiter vel Saturnus vel Mars: ſed eos quaſi exiſtentes ad auditores decipiendos finB xerunt poetæ. Atqui ſi poetæ res quæ non exiſtant fingunt, quare deos illos velut exiſtentes colunt? An enim forte reſponſuri ſunt nomina quidem non fingi, ſed facta falſo illis adſcribi? At id etiam ad illorum defenſionem nihilo tutius eſt. Nam ſi facta commenti ſunt, plane & eorum nomina quorum facta eſſe ſcripſere, etiam ſunt commenti. Vel ſi in vulgandis nominibus veraces ſunt, eos quoque in factis enarrandis veraces eſſe neceſſe eſt. Præterea qui illos deos eſſe finxere, noverant utique quæ deos agere decet, neque unquam hominum notas diis afC finxiſſent: uti nemo ignis effectum aquæ attribuerit, cum ignis vim comburendi habeat, aquæ autem frigida ſit natura. Quapropter ſi facta digna ſunt deorum, dii ſane fuerint qui iſta egerunt. Sin autem hominum & quidem non honeſtorum ſit adulterari, aliaque quæ ſupra memoravimus ſcelera committere: homines proculdubio fuerint, non dii, qui illa patravere. Actus enim naturis congruere debent, ut & effectus auctorem teſtetur, & ex natura actus poſſit cognoſci. Quemadmodum ergo ſi quis de aqua & igne diſputare, eorumque effectus afferre vellet, numquam profecto dicere auderet aquam comburere, & ignem D refrigerare. Similiter ſi quis de ſole & terra diſſerere aggrederetur, neutiquem certe affirmaret terram illuminare, ſolem autem herbas & fructus producere: alioquin ſtupiditatem amentiamque omnem ſuperaret. Ita ſi deos eſſe Jovem ceteroſque alios certum habuiſſent illorum ſcriptores, ac præcipue omnium præſtantiſſimus poeta, hujuſmodi actus illis non adſcripſiſſent, quibus eos non deos ſed potius homines, homines inquam non ſapientes, fuiſſe manifeſtum fieret. Vel ſi mentiti ſunt poetæ, tuque illos falſi arguis, E quare de Heroum ſortitudine ſalſa dixiſſe non vis, nec pro fortitudine imbecillitatem, aut pro imbecillitate fortitudinem commentos eſſe? Nempe debuiſſent, uti de Jove & Junone commenti ſunt, ita etiam Achillem ignaviæ inſimulare & Therſitæ vires admirari, Ulyſſis imprudentiam & ſtupiditatem inſectari, Neſtori inſipientiam tribuere, Diomedi & Hectori muliebres actiones, Hecubæ vero fortitudinem affingere. Siquidem, ut ipſi volunt, proprium Poetarum erat in omnibus fingere & mentiri. Atqui cum de hominibus quidem ſcripſerunt, veritatem ſervavere: cum autem de iis, quos deos vocant, ſermonem haF buerunt, mendaces eſſe non ſunt veriti. Nam id etiam forte aliquis illorum dixerit, ſalſa Poetas ſcribere, cum impudica deorum facta narrant: at cum eos laudant, cum Jovem patrem deorum ſupremumque ac Olympium & in cælis imperantem prædicant, illos nihil comminiſci, ſed vera dicere. Verum id reſponſi contra illos eſſe, non mihi ſoli, ſed cuivis facile eſt oſtendere, iterumque veritas iiſdem argumentis, quæ jam ſupra attulimus, ſeſe adverſus eos tuebitur. Facta enim illos

(1) ὡς deeſt in Baſil. Anglic. & Felckm. 2. anon. Paulopoſt Seguer. & Anglic. φῶσι habent, alii autem cum editis φάσιν.
(2) ἐψεύσαντο deeſt in Felckm. 2. anon. Paulopoſt particulam εἰ poſt ἢ reſtituimus ex mſſ. Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. & 2. anon.
(3) Sic Seguer. & Gobler. Alii cum editis, εἰσί. Vox ἔργα, quæ mox ſequitur, deeſt in Felckm. 2. anon.
(4) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. & 2. anon. Alii cum editis βοτάνας καὶ καρπούς.
(5) Particulam καὶ Seguer. habet: alii cum editis omittunt.
(6) Sic Seguer. Alii cum editis καταψεύσασθαι.
(7) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. & 2. anon. Alii cum editis λέγων. Paulopoſt Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. μόνος habent, alii μόνον. Particula καὶ, quæ mox ſequitur, deeſt in Gobler. & Felck. 2. an.

fuiſſe homines palam convincunt; ſed laudes quibus eos efferunt, hominum naturam longe ſuperant. Atqui utrumque horum ſecum pugnat: nam neque proprium eſt cæleſtium iſta agere, neque qui hæc agunt, deos ſuſpicari quis recte poſſit.

17. Quid igitur reſtat, quam ut intelligamus falſas quidem & adulationis ergo fictas fuiſſe laudes, facta autem vera eſſe? Idque ita eſſe ex vulgari more licet cognoſcere. Nemo enim qui aliquem laudare aggreditur, ejus vitam vituperat: ſed contra, quorum vita turpis eſt, ad vituperationem quæ inde ſequi ſolet removendam, illos laudibus ſupra modum extollunt, ut & laudum magnitudine auditores decipiant, & illorum, quos laudant, nequitiam occultent. Itaque quemadmodum qui aliquem laudare inſtituit, ſi nullam vel in factis vel in moribus laudis materiam repererit, quippe cum nihil niſi turpe in his occurrat, alio commendandi genere uti cogitur, illique, quem laudat, ea quæ propriis meritis majora ſunt attribuit: ita cum egregios illos Poetas deorum ſuorum turpitudinis puderet, nomen humana natura majus eis affinxere. Verum non intellexerunt ſe commentis, quæ io mortalium conditionem minime quadrant, humana illorum facta non obſcurare vel abſcondere, ſed potius humanis eorum vitiis aperte demonſtrare Dei notiones illis nequaquam congruere. Ego ſane arbitror eos contra propriam mentem illorum vitia & facta enarraſſe, ſed cum incommunicabile, ut loquitur ſcriptura, Dei nomen & honorem, iis, qui non dii ſed mortales homines fuere, adſcribere ſtudereot, quod magnum & graviſſimum fuit flagitium: idcirco inviti illorum vitia compellente veritate exponere coacti ſunt, ut ea ſcriptis exarata, poſteris omnibus evidens argumentum eſſeot, illos non eſſe deos.

Sap. 14. 21.

18. Quid igitur ſuperſtitioſi reſpondebunt: quo argumento illos deos eſſe oſtendent? Nam ex his, quæ paulo ſuperius diximus, homines eos, & quidem turpes homines, fuiſſe probatum eſt. At eoim eo forte poſtremum ſe vertent, ut, quæ illi vitæ hominum utilia iovenere, magoifice jacteot, aſſeverentque eam ob rem deos haberi, quia hominibus fuere utiles. Jupiter enim plaſtices ſive artis figlinæ auctor fuiſſe dicitur: Neptunus, nauticæ: Vulcanus, fabrilis: Minerva, textrinæ: Apollo, muſicæ: Diana item venandi artem, veſtes ſive corporis oroatum Juno, Ceres agriculturam, aliique alias artes invenere, ut apud hiſtoricos legitur. Verum hæ & ſimiles artes non illis ſolis ſed communi hominum oaturæ erant adſcribendæ. Siquidem homines, diligenti naturæ contemplatione & obſervatione, artes inveniunt: hinc in omnium ore eſt artem naturæ eſſe imitationem. Si ergo illi io his artibus, quibus navarunt operam, periti evaſerunt, non idcirco dii ſed potius homines exiſtimandi ſunt. Nec enim artes ab illis ſunt profectæ: ſed ipſi in artibus naturam imitati ſunt. Nam cum homines, uti ex hominis definitiooe conſtat, natura ſint ſcientiæ capaces: nil mirum, ſi illi humano ingenio in ſuam ipſorum naturam intuentes, ejuſque percepta cognitione, artes excogitaverint. Porro ſi ob inventas artes

Immerito falſi dii ob inventas a ſe artes dii habiti ſunt.

Artes, naturæ obſervatione, inveniuntur.

τὰς εἶναι ἐλέγχουσι· τὰ δὲ ἐγκώμια ὑπὲρ τὴν ἀνθρώπων ἐστὶ φύσιν· ἑκάτερον δὲ τούτων ἀκατάλληλόν ἐστι πρὸς ἑαυτό· οὔτε γὰρ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἴδιόν ἐστι τοιαῦτα πράττειν, οὔτε τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας ὑπονοεῖν τις δύναιτο θεούς.

17. Τί οὖν (1) ὑπολείπεται νοεῖν, ἢ ὅτι τὰ μὲν ἐγκώμια ψευδῆ καὶ κεχαρισμένα τυγχάνει, αἱ δὲ πράξεις (2) ἀληθεύουσι κατ' αὐτῶν; καὶ τοῦτο ἀληθὲς ἐκ τῆς συνηθείας ἄν τις ἐπιγνοίη. οὐδεὶς γὰρ ἐγκωμιάζων (3) τινά, καὶ κατηγορεῖ τῆς τούτου πολιτείας· ἀλλὰ μᾶλλον οἷς εἰσιν αἱ πράξεις αἰσχραί, τούτους διὰ τὸν ἐκ τούτων ψόγον ἐπαίρουσι τοῖς ἐγκωμίοις, ἵνα τῇ τούτων ὑπερβολῇ τοὺς ἀκούοντας ἀπατήσαντες, ἐπικρύψωσι τὴν ἐκείνων ἀσχημοσύνην. ὥσπερ οὖν εἴ τις ἐγκωμιάσαι τινὰ προθέμενος, μὴ ἔχοι μὲν ἐκ πολιτείας μηδὲ ἐξ ἀρετῆς τῆς ψυχῆς τὴν πρόφασιν τοῦ ἐγκωμίου, διὰ τὴν ἐν τούτοις αἰσχύνην, ἄλλως δὲ αὐτοὺς ἐπαίροι, τὰ ὑπὲρ αὐτὸν αὐτοῖς χαριζόμενος· οὕτω καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς θαυμαστοὶ ποιηταί, δυσωπούμενοι ἐπὶ ταῖς αἰσχραῖς πράξεσι τῶν λεγομένων παρ' αὐτοῖς θεῶν, τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον αὐτοῖς προσῆψαν ὄνομα, οὐκ εἰδότες ὅτι ὁ ταῖς ὑπὲρ ἄνθρωπον ὑπονοίαις ἐπισκιάσουσιν αὐτῶν τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἀνθρωπίνοις αὐτῶν ἐλαττώμασι τὰς θεοῦ ἐννοίας μὴ ἁρμόζειν αὐτοῖς διελέγξουσι. καὶ ἔγωγε νομίζω καὶ ἄκοντας αὐτοὺς εἰρῆσθαι τὰ τούτων πάθη καὶ τὰς τούτων πράξεις. ἐπειδὴ γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ ἀκοινώνητον, ὡς εἶπεν ἡ γραφή, προσηγορίαν καὶ τιμὴν τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς, ἀλλ' ἀνθρώποις θνητοῖς ἐσπούδαζον ἀναθεῖναι, καὶ μέγα καὶ δυσσεβὲς ἦν τὸ ὑπ' αὐτῶν τολμώμενον, τούτου ἕνεκεν καὶ ἄκοντες ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἠναγκάσθησαν τὰ τούτων ἐκθέσθαι πάθη· ἵνα τοῖς μετὰ ταῦτα, (4) τὰ τούτων πάθη πρὸς ἔλεγχον τοῦ μὴ εἶναι τούτους θεοὺς ἐν ταῖς περὶ αὐτῶν γραφαῖς κείμενα, πᾶσι φαίνηται.

18. Τίς οὖν ἀπολογία, ἢ ἀπόδειξις περὶ τοῦ εἶναι τούτους θεοὺς γένοιτ' ἂν τοῖς ἐν τούτοις δεισιδαιμονοῦσιν; ἐκ μὲν γὰρ τῶν λεχθέντων μικρῷ πρότερον, ἀνθρώπους αὐτούς, καὶ ἀνθρώπους (5) οὐ σεμνοὺς ὄντας, ὁ λόγος ἀπέδειξεν. εἰς ἐκεῖνο δὲ ἴσως τρέψονται, καὶ μέγα φρονήσουσιν, ἐπὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν εὑρεθεῖσι τῷ βίῳ χρησίμοις, λέγοντες διὰ ταῦτα αὐτοὺς καὶ θεοὺς ἡγεῖσθαι, ὅτι τοῖς ἀνθρώποις χρήσιμοι γεγόνασι. Ζεὺς μὲν γὰρ λέγεται πλαστικὴν τέχνην ἐσχηκέναι, Ποσειδῶν δὲ τὴν τοῦ κυβερνήτου· καὶ Ἥφαιστος μὲν χαλκευτικήν, Ἀθηνᾶ δὲ τὴν ὑφαντικήν· καὶ Ἀπόλλων μὲν τὴν μουσικήν, Ἄρτεμις δὲ τὴν κυνηγετικήν, καὶ (6) Ἥρα στολισμόν, Δήμητρα γεωργίαν, καὶ ἄλλοι ἄλλας, ὡς οἱ ἱστοροῦντες περὶ αὐτῶν ἐξηγήσαντο. ἀλλὰ ταύτας καὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστήμας, οὐκ αὐτοῖς μόνοις ἔδει τοὺς ἀνθρώπους ἀναθεῖναι, ἀλλὰ τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, εἰς ἣν ἀτενίζοντες ἄνθρωποι, τὰς τέχνας ἐφευρίσκουσι. τὴν γὰρ τέχνην καὶ οἱ πολλοὶ λέγουσι φύσεως (7) αὐτὴν εἶναι μίμημα. εἰ τοίνυν ἐπιστήμονες περὶ ἃς ἐσπούδασαν τέχνας γεγόνασιν, οὐ διὰ τοῦτο καὶ θεοὺς αὐτοὺς νομίζειν ἀνάγκη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνθρώπους. οὐ γὰρ ἐξ αὐτῶν αἱ τέχναι, ἀλλ' ἐν ταύταις καὶ αὐτοὶ τὴν φύσιν ἐμιμήσαντο. ὄντες γὰρ ἄνθρωποι κατὰ φύσιν δεκτικοὶ ἐπιστήμης, κατὰ τὸν περὶ αὐτῶν τεθέντα ὅρον, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ, καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἀποβλέποντες, (8) καὶ ταύτης ἐπιστήμην λαβόντες, τὰς τέχνας ἐπενόησαν. εἰ δὲ διὰ τὰς τῶν τεχ-

νῶν

(1) Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. ἀπολείπεται.
(2) Sic Seg. Gobler. Felck. 1. an. Alii & editi, ἀληθεύουσι.
(3) Sic Seguer. & poſtea τοῦ. Alii cum editis τινὰς & τούτων. Particula καὶ ibid deeſt in Baſil.
(4) Hæ voces τὰ τούτων πάθη reſtituimus ex mſſ. Seguer, Baſil. Gobler. Felckm. 1. & 2. anon.
(5) Sic Seguer. Baſil. Gobler. Felckm. 1. & 2. anon Alii cum editis ἀτίμους.
(6) Καὶ deeſt in Gobler. & Felckm. 1. anon. iidemque poſt Ἥρα addunt τὸν, & poſt Δήμητρα, addunt δὲ τὴν. iidem & Seg. ante ἄλλοι addunt οἱ, in aliis deeſt. οἱ autem mox ſequens deeſt in Baſil. & Felckm. 2. anon.
(7) αὐτὴν habent Seguer. Gobler. Felckm. 1. & 2. anon. Alii non habent.
(8) Hæc verba καὶ ταύτης ἐπιστήμην λαβόντες deſunt in Felckm. 3. anon.

τῶν ἀρετῶν, θεοὺς αὐτοὺς ἄξιον ἀναγορεύεσθαι λέγουσιν· ὥρα καὶ τοὺς τῶν ἄλλων τεχνῶν εὑρετὰς θεοὺς ἀναγορεύειν, καὶ δι᾽ ὃν λόγον ἐκεῖνοι τῆς τοιαύτης ὀνομασίας ἠξιώθησαν. γράμματα μὲν γὰρ ἐφεῦρον Φοίνικες, ποίησιν δὲ ἡρωϊκὴν Ὅμηρος· καὶ διαλεκτικὴν μὲν Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, ῥητορικὴν δὲ τέχνην Κόραξ ὁ Συρακούσιος· καὶ καρπὸν μὲν μελισσῶν Ἀρισταῖος, σίτου δὲ σπορὰν Τριπτόλεμος· καὶ νόμους μὲν Λυκοῦργος ὁ Σπαρτιάτης καὶ Σόλων ὁ Ἀθηναῖος· τῶν δὲ γραμμάτων τὴν σύνταξιν καὶ ἀριθμοὺς, καὶ μέτρα καὶ σταθμὰ Παλαμήδης ἐφεῦρε· καὶ ἄλλοι ἄλλα καὶ διάφορα τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἀπήγγειλαν χρήσιμα, κατὰ τὴν τῶν (1) ἱστορησάντων μαρτυρίαν. εἴπερ οὖν αἱ ἐπιστῆμαι θεοποιοῦσι, καὶ διὰ ταύτας εἰσὶ θεοὶ γλυπτοὶ, ἀνάγκη καὶ τοὺς ὕστερον ἐκείνων εὑρετὰς τῶν ἄλλων γενομένους, εἶναι κατ᾽ αὐτοὺς θεούς. ἢ εἰ μὴ τούτους ἀξιοῦσι τῆς (2) τοῦ θεοῦ τιμῆς, ἀλλ᾽ ἀνθρώπους ἐπιγινώσκουσιν· ἀκόλουθον καὶ τὸν Δία καὶ τὴν Ἥραν, καὶ τοὺς ἄλλους μηδὲ ὀνομάζεσθαι θεοὺς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἀνθρώπους γεγενῆσθαι πιστεύειν, καὶ κατὰ πλεῖστον, ὅτι μηδὲ σεμνοὶ γεγόνασιν, ὡς καὶ ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς (3) τῶν ἀγαλμάτων γλυφῆς, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἀνθρώπους αὐτοὺς ἐλέγχουσι.

19. Τίνα γὰρ ἄλλην αὐτοῖς γλύφοντες ἐπιβάλλουσι μορφὴν, ἢ τὴν ἀρρένων καὶ γυναικῶν, καὶ τῶν ἔτι κατωτέρων τούτων καὶ ἀλόγων ὄντων τὴν φύσιν πετεινῶν παντοίων, τετραπόδων ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, καὶ ἑρπετῶν, ὅσα γῆ καὶ θάλασσα καὶ πᾶσα τῶν ὑδάτων ἡ φύσις φέρει; εἰς γὰρ τὴν τῶν παθῶν καὶ ἡδονῶν ἀλογίαν πεσόντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ πλέον οὐδὲν ὁρῶντες ἢ ἡδονὰς καὶ σαρκὸς ἐπιθυμίας, ὡς ἐν τούτοις τοῖς ἀλόγοις τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἐν ἀλόγοις καὶ τὸ θεῖον ἀνέπλαττον κατὰ τὴν ποικιλίαν τῶν παθῶν ἑαυτῶν, καὶ θεοὺς τοσούτους γλύψαντες. τετραπόδων (4) τε γὰρ εἰκόνες καὶ ἑρπετῶν καὶ πετεινῶν εἰσι παρ᾽ αὐτοῖς, καθὼς καὶ ὁ τῆς θείας καὶ ἀληθοῦς εὐσεβείας ἑρμηνεὺς φησιν· „ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν „καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. φάσκοντες „εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν „τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀν„θρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπε„τῶν· διὸ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς (5) ὁ θεὸς εἰς „πάθη ἀτιμίας. „προπαθόντες γὰρ τὴν ψυχὴν ταῖς τῶν ἡδονῶν ἀλογίαις, ὡς προεῖπον, ἐπὶ τὴν τοιαύτην θεοπλαστίαν κατέπεσον· καὶ πεσόντες, λοιπὸν ὡς (6) ἐγκαταλειφθέντες ἐν τῷ ἀποστραφῆναι τὸν θεὸν αὐτοὶ οὕτως ἐν αὐτοῖς κυλίονται, καὶ ἐν ἀλόγοις τὸν τοῦ λόγου πατέρα θεὸν ἀπεικάζουσιν. ὅθεν δὴ οἱ παρ᾽ Ἕλλησι λεγόμενοι φιλόσοφοι καὶ ἐπιστήμονες, ἐλεγχόμενοι μὲν οὐκ ἀρνοῦνται ἀνθρώπων εἶναι καὶ ἀλόγων μορφὰς καὶ τύπους τοὺς φαινομένους αὐτῶν θεούς· ἀπολογούμενοι δὲ λέγουσι, διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἔχειν, ἵνα διὰ τούτων ὁ θεὸς αὐτοῖς ἀποκρίνηται καὶ φαίνηται· οὐκ ἄλλως γὰρ αὐτὸν τὸν ἀόρατον δύνασθαι γνῶναι, ἢ διὰ τῶν τοιούτων ἀγαλμάτων καὶ τελετῶν. οἱ δὲ ἔτι τούτων φιλοσοφώτεροι καὶ βαθύτερα λέγειν νομίζοντες, φασὶ διὰ τοῦτο αὐτὰ (7) κατεσκευάσθαι καὶ τετυπῶσθαι πρὸς ἐπίκλησιν καὶ ἐπιφάνειαν θείων ἀγγέλων καὶ δυνάμεων, ἵνα διὰ τούτων ἐπιφαινόμενοι γνωρίζωσιν αὐτοῖς περὶ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως· καὶ εἶναι ταῦτα ὥσπερ γράμματα τοῖς ἀνθρώποις, οἷς ἐντυγχάνοντες, δύνανται γινώσκειν περὶ τῆς τοῦ θεοῦ καταλήψεως, ἀπὸ τῆς δι᾽ αὐτῶν γινομένης τῶν θείων ἀγγέλων ἐπιφανείας. ταῦτα μὲν οὕτως ἐκεῖνοι μυθολογοῦσιν· οὐ γὰρ θεολογοῦσι, μὴ γένοιτο. ἐὰν δέ τις ἐξετάσῃ τὸν λόγον μετ᾽ ἐπιμελείας, εὑρήσει τούτων οὐκ ἐλατ-

(1) Sic Seguer. Alii cum editis ἀνθρώπων.
(2) τοῦ deest in Seguer. Paulopost Seg. Gobler. Felck. 1. anon. habent ἀκόλουθον καί. Basil. Anglic. Felck. 2. ἀκολουθεῖ καί. Alii cum editis, ἀκόλουθον ἂν εἴη. mox quoque Seguer. Gobler. Felck. 1. & 2. anon. μηδὲ habent, ubi alii cum editis μή.
(3) Hic omnes præter Seguer. διὰ inutiliter interjectum habent.

A deos eos merito nuncupandos eſſe contendant, reſtat ut & alii artium inventores eodem quo illi jure dii appellentur. Etenim litteras Phœnices invenere: Poeſim heroicam, Homerus: Dialecticam, Zeno Eleates: Rhetoricam, Corax Syracuſius: apum opera, Ariſtæus: frumenti ſementem, Triptolemus: leges, Lycurgus Spartiates & Solon Athenienſis: litterarum ordinem & numerum menſuraſque & pondera, Palamedes. Alii denique alias & varias res hominum vitæ perutiles, ut teſtantur hiſtorici, protulerunt. Igitur ſi ſcientia deos facit, atque ideo B dii ſculpti exiſtunt: neceſſe omnino eſt illos quoque, qui poſtea aliorum artium auctores fuere, inter deos numerari. Vel certe ſi eos divinis honoribus dignos non judicant, ſed homines eſſe agnoſcunt: conſequens eſt, ut nec Jupiter, nec Juno, nec alii, dii appellentur, ſed vere homines fuiſſe credantur, eoque magis, quod probi non fuerint. Certe ipſi etiam idololatræ ſculptis deorum ſimulacris nihil aliud eos quam homines eſſe declarant.

19. Quam enim, quæſo, formam cælatores diis illis affingunt, niſi marium & fœminarum, imo rerum C etiam longe viliorum, & quæ natura ſua rationis ſunt expertes, ut volucrum variarum, quadrupedum cicurum & ferocium, ac reptilium, quæcumque terra & mare ac univeſa aquarum natura producit? Nimirum cum homines belluarum inſanos impetus ac libidines præcipiti lapſu ſecuti; nihil præter voluptates & carnis cupiditates ob oculos haberent: ut mentem in hiſce pecudum vitiis defixam & occupatam tenebant, ſic etiam in belluis pro affectuum varietate numen expreſſerunt, atque tot deos ſunt fabricati. Hinc enim quadrupedum, reptilium & avium ſimu-D lacra apud illos exſtant, quemadmodum divinæ & veræ pietatis interpres his verbis docet: *Evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum & ſerpentium, propterea tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ.* Poſtquam enim animam, ut modo memini, voluptatibus belluarum propriis inquinarunt, ad hujuſcemodi deos effingendos ſunt inducti; hincque factum eſt ut Deo derelicto, jam veluti traditi, ſeſe in illis flagitiis volutarint, & in rebus quæ E rationis expertes ſunt, Deum Rationis ſive Verbi patrem exprimere auſi fuerint. Sane his de rebus convicti Ethnicorum philoſophi & doctores, non eunt inficias hominum & belluarum formas ac figuras eſſe ſuos illos deos qui palam ſunt expoſiti. Verum reſpondent ideo ita eſſe, ut Deus per has figuras ipſis det reſponſa atque appareat: nec enim eum, qui oculis videri non poteſt, aliter poſſe cognoſci quam per hujuſmodi ſimulacra & ceremonias. Alii vero præſtantiores philoſophi, altiora ſati dicere, ajunt hæc facta & expreſſa fuiſſe ad divinos Angelos & Poteſtates invocandum & accerſendum, ut per hæc ſimulacra apparentes, Dei F cognitionem ipſos docerent; eſſeque hominibus inſtar litterarum, quarum lectione, divinis Angelis per illa advenientibus, Dei ſcientiam percipere poſſint. Sic illi inſcite nugantur, non ut theologi loquuntur: abſit enim ut iſta theologorum dicantur. Verum ſi quis id reſponſi diligenter velit expendere, facile reperiet non minus

Homines belluarum vitiis dediti illas idcirco deos fecerunt.

Rom. 1. 21.

(4) Particulam τε habent Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii cum editis omittunt.
(5) ὁ θεὸς legitur in Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. & Rom. 1. 24. In aliis omittitur. Paulopost art. τῶν ante ἡδονῶν deeſt in Seguer.
(6) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. Alii cum editis, ἐμφυρθέντες.
(7) Sic Seg. Alii cum editis κατεσκευάσθαι, ſed mendoſe.

minus falſam iſtorum opinionem eſſe, quam quæ ſupra a nobis refutata ſunt.

20. Ita enim eos aliquis velim, veritate judice, fidens interroget: Quonam modo Deus per hæc ſimulacra reſpondet & cognoſcitur? An ob materiam ex qua conſtant, an ob formam quam habent? ſi ob materiam: quis ergo formæ uſus, & cur, antequam hæc efficta eſſent, per quamlibet materiam ſe videndum Deus non præbebat? Fruſtra quoque templa muris muniunt; lapidemque unum, aut lignum, aut aliquam auri partem in his includunt, cum univerſa terra hujuſmodi rebus ſit plena. Si vero impoſita forma divini adventus cauſa eſt, quis uſus materiæ auri aliarumve rerum? cur non potius per ipſa vera animalia, quorum effigies ſunt ſimulacra, Deus apparet? Dignior ſiquidem de Deo opinio eadem de cauſa haberetur, ſi per animalia viventia ſive ratione prædita ſive rationis expertia appareret, neque in inanimis & immobilibus conſpiciendus exſpectaretur. Summam enim impietatem adverſus ſeipſos committunt, qui cum vera animalia, quadrupedes, aves & ſerpentes ſeu ob feritatem ſeu ob fœditatem fugiant & abhorreant, horum tamen formas lapidibus, lignis & auro inſculptas deos faciant. Convenientius ſane erat ipſa viventia quam eorum formas coli. At forte neutrum horum, nempe neque forma, neque materia Dei adventus cauſa eſt: ſed ſola ars cum ſcientia conjuncta divinum numen evocat, quippe cum ipſa ſit naturæ imitatio. Sed ſi propter ſcientiam & artem Deus ad ſimulacra accedit, quis rurſus materiæ uſus, cum ars & ſcientia in hominibus reſideant? ſi enim prorſus propter artem apparet Deus, & idcirco ſimulacra tanquam dii coluntur: ipſi profecto homines artis auctores multo magis venerandi & colendi erant, quod ratione ſint præditi ſcientiamque & artem in ſeipſis habeant.

21. Ad alteram autem & ſublimiorem eorum reſponſionem hæc reponenda arbitror: ſi non ut ipſe Deus, ſed ut Angeli illic appareant, iſta, o Gentiles, fabricati eſtis: cur ſimulacra per quæ Poteſtates invocatis, iiſdem quas invocatis Poteſtatibus pluris facitis? Vos enim qui Dei cognoſcendi gratia has figuras ſcalpere dicitis, ipſius Dei honorem & nomen his ipſis ſimulacris imponitis, quod profecto impium & ſacrilegum eſt. Nam vos ipſi qui divinam Poteſtatem ſimulacrorum tenuitate longe præſtare fatamini, eamque ob cauſam per illa non audetis ipſum Deum, ſed inferiores tantum Poteſtates invocare: vos, inquam, ipſi, illis prætermiſſis, cujus præſentiam formidabatis, hujus nomen lapidibus & lignis impoſuiſtis, quæ Deos nominare diviniſque honoribus afficere non veremini, cum vere nihil niſi lapides & artificium hominum debeant appellari. Enimvero, ſi ut mentimini, hæc vobis inſtar litterarum ſunt ad Deum contemplandum: æquum certe non eſt res ſignificantes his quas ſignificant anteferre. Neque enim ſi quis ſcriptum Imperatoris nomen ipſi Imperatori prætulerit, id impune facturus eſt: ſed ille quidem morte mulctabitur; ſcriptum autem nomen nihil utique aliud niſi ſcribentis opus erit. Ita, ſi vobis ſana mens eſſet, tam auguſtum divinitatis inſigne numquam materiæ attribuiſſetis, neque ſcalptum ſimulacrum ſcalpenti homini anteponere auſi fuiſſetis. Tametſi enim inſtar litterarum Dei præſentiam ſignificant, atque idcirco ut

A τῶν τῶν πρότερον δειχθέντων, τὴν δόξαν εἶναι ψευδῆ.

20. Εἴποι γὰρ ἄν τις πρὸς αὐτοὺς παρελθὼν ἐπ' ἀληθείᾳ κρινούσῃ· πῶς ἀποκρίνεται ἢ γνωρίζεται Θεὸς διὰ τούτων; πότερον διὰ τὴν ὑποκειμένην αὐτοῖς ὕλην, ἢ διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς μορφήν; εἰ μὲν γὰρ διὰ τὴν ὕλην, τίς ἡ χρεία τῆς μορφῆς, καὶ μὴ πρὶν πλασθῆναι ταῦτα, διὰ πάσης ἁπλῶς ὕλης ἐπιφαίνεσθαι τὸν Θεόν; μάτην δὲ καὶ τοὺς ναοὺς ὅτι περιτειχίζουσι συγκλείοντες ἕνα λίθον, ἢ ξύλον, ἢ χρυσοῦ μέρος, πάσης τῆς γῆς πεπληρωμένης τῆς τοιαύτης οὐσίας. εἰ δὲ ἡ ἐπικειμένη μορφὴ αἰτία γίνεται τῆς θείας B ἐπιφανείας, τίς ἡ χρεία τῆς ὕλης τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἄλλων, καὶ μὴ μᾶλλον δι' αὐτῶν τῶν φύσει ζώων, ὧν εἰσι μορφαὶ τὰ γλύμματα, τὸν Θεὸν ἐπιφαίνεσθαι; καλλίων γὰρ ἂν ἡ περὶ (1) τοῦ Θεοῦ δόξα κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐγεγόνει, εἰ διὰ ζώων ἐμψύχων λογικῶν τε καὶ ἀλόγων ἐπεφαίνετο, καὶ μὴ ἐν ἀψύχοις καὶ ἀκινήτοις προσεδοκᾶτο· ἐφ' οἷς μάλιστα καθ' ἑαυτῶν ἀσέβειαν ἐργάζονται. τὰ γὰρ φύσει ζῶα, τετράποδά τε καὶ πετεινὰ καὶ ἑρπετὰ βδελυττόμενοι καὶ ἀποστρεφόμενοι, ἢ διὰ τὴν ἀγριότητα, ἢ διὰ τὴν ῥυπαρίαν· ὅμως τοὺς τούτων τύπους ἐν λίθοις καὶ ξύλοις καὶ χρυσῷ γλύψαντες θεοποιοῦσιν. ἔδει δὲ αὐτὰ μᾶλλον τὰ C ζῶντα θρησκεύειν (2) αὐτοὺς, ἢ τοὺς τούτων τύπους ἐν τούτοις προσκυνεῖσθαι. ἢ τάχα τούτων μὲν οὐδὲν, οὔτε ἡ μορφὴ οὔτε ἡ ὕλη αἰτία τῆς θεοῦ παρουσίας ἐστί· μόνη δὲ ἡ μετ' ἐπιστήμης τέχνη τὸ θεῖον ἐπικαλεῖται, ὅτι δὴ μίμημα τῆς φύσεως αὐτὴ τυγχάνουσα. ἀλλ' εἰ διὰ τὴν ἐπιστήμην ἐπιφοιτᾷ τὸ θεῖον τοῖς γλύμμασι, τίς πάλιν ἡ χρεία τῆς ὕλης, οὔσης τῆς ἐπιστήμης ἐν τοῖς ἀνθρώποις; εἰ γὰρ ὅλως διὰ τὴν τέχνην ἐπιφαίνεται ὁ Θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο θρησκεύονται ὡς θεοὶ τὰ γλύμματα· ἔδει τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τέχνης ὄντας ἀρχηγοὺς προσκυνεῖσθαι καὶ θρησκεύεσθαι, (3) ὅσῳ καὶ λογικοὶ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς.

21. Περὶ δὲ τῆς δευτέρας αὐτῶν καὶ βαθυτέρας δῆθεν D ἀπολογίας, καὶ ταῦτα ἄν τις ἀκολούθως εἴποι· εἰ οὐ διὰ τὴν (4) αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐπιφάνειαν ταῦτα ὑμῖν πεποίηται, ὦ Ἕλληνες, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀγγέλων ἐκεῖ παρουσίαν· διατί τὰ ἀγάλματα, δι' ὧν ἐπικαλεῖσθε τὰς δυνάμεις, κρείττονα καὶ ὑπὲρ αὐτὰς τὰς ἐπικληθείσας δυνάμεις ποιεῖτε; χάριν γὰρ τῆς περὶ Θεοῦ κατανοήσεως γλύφοντες τὰς μορφὰς, ὥς φατε, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν τιμὴν καὶ προσηγορίαν (5) αὐτοῖς τοῖς γλύμμασι περιτίθετε, πρᾶγμα τυγχάνοντες ἐκ ἀσεβές. ὁμολογοῦντες γὰρ ὑπεραίρειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν τῆς τῶν ἀγαλμάτων σμικρότητος, καὶ διὰ τοῦτο μὴ τολμῶντες τὸν Θεὸν δι' αὐτῶν, τὰς δὲ ἐλάττους E δυνάμεις ἐπικαλεῖσθαι, αὐτοὶ ταύτας ὑπερβάντες, ἧς τὴν παρουσίαν ἐφοβεῖσθε, τούτου τὴν προσηγορίαν τοῖς λίθοις καὶ (6) ξύλοις ἀνατεθείκατε· καὶ θεοὺς ἀντὶ λίθων καὶ τέχνης ἀνθρώπων ὀνομάζετε καὶ προσκυνεῖτε. εἰ γὰρ καὶ ὡς γράμματα εἶεν ὑμῖν ταῦτα, ὡς ψεύδεσθε, τῆς ἐπὶ Θεὸν θεωρίας· οὐ δίκαιον τὰ σημαίνοντα τῶν σημαινομένων προτιμᾷν. οὐδὲ γὰρ εἰ γράφοι τις (7) τὸ βασιλέως ὄνομα, ἀκινδύνως ἔχει τὸ γράμμα προτιμῶν τοῦ βασιλέως· ἀλλ' ὁ μὲν τοιοῦτος θάνατον μὲν ἔχει τὴν ζημίαν, τὸ δὲ γράμμα τῇ τοῦ γράψαντος ἐπινοίᾳ τετύπωται. οὕτω καὶ ὑμεῖς, εἴπερ ἐῤῥωμένον (8) εἴχετε τὸν λογισμὸν, οὐκ ἂν τὸ τηλι- F κοῦτον τῆς θειότητος γνώρισμα εἰς ὕλην κατεφέρετε· ἀλλ' οὐδὲ τὸ γλύμμα οὐκ ἂν προετιμήσατε τοῦ γλύψαντος ἀνθρώπου. εἰ γὰρ καὶ ὅλως ὡς γράμματα σημαίνουσι τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπιφάνειαν, καὶ διὰ τοῦτο ὡς

Θεὸν

(1) Art. τῆ quem non habent Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. in aliis ut & in editis hic legitur. Mox ibid. pro αὐτὸν, Baſil. Anglic. Felckm. 2. anon. habent αὐτῶν.
(2) αὐτοὺς deeſt in Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon.
(3) Sic Seguer. Baſil. Anglic. Gobl. Felckm. 1. & 2. anon. Alii autem cum editis ὅτι.
(4) Gobler. Felckm. 3. anon. αὐτὴν.
(5) αὐτοῖς deeſt in Gobler. Felckm. 1. anon. Pauloposτ ſequens ☩ deeſt in Felckm. 3. anon.
(6) Art. τοῖς, qui in Seguer. Gobler. Anglic. Felckm. 1. & 2. anon. deeſt, in aliis ut & in editis hic legitur.
(7) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. Alii cum editis τῷ βασιλεῖ.
(8) Sic Seguer. Alii cum editis ἔχετε. Idem Seguer. paulopoſt θειότητος habet.

θεὸν σημαίνοντα, θεοποιίας εἰσὶν ἄξια· ἀλλὰ γοῦν τοὺς ταῦτα γλύψαντας καὶ χαράξαντας, φημὶ δὲ πάλιν τοὺς τεχνίτας, πολλῷ πλέον ἔδει θεοποιηθῆναι, ὡς μᾶλλον ἐκείνων δυνατωτέρους καὶ θειοτέρους ὑπάρχοντας, ὅσῳ ἠγμένα κατὰ τὴν αὐτῶν βούλησιν ἐξέσθη καὶ τετύπωται. εἰ τοίνυν τὰ γράμματα θαυμαστῆς (1) εἰσὶν ἄξια· πολλῷ πλέον ὁ γράψας ὑπεραίρει τῷ θαύματι, διὰ τὴν τέχνην καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιστήμην. ἐπεὶ εἰ μὴ διὰ τοῦτο θεοὺς (2) αὐτοὺς ἄξιον νομίζειν, πάλιν αὐτοὺς ἄν τις ἔροιτο περὶ τῆς τῶν εἰδώλων μανίας, τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης αὐτῶν μορφῆς παρ' αὐτῶν ἀξιῶν μαθεῖν.

22. Εἰ μὲν γὰρ ὅτι ἀνθρωπόμορφόν ἐστι τὸ θεῖον, διὰ τοῦτο οὕτω τετύπωται· διατί καὶ ἀλόγων αὐτῷ τύπους περιτιθέασιν; εἰ δὲ ζώων ἀλόγων ἐστὶν ὁ τούτου τύπος· διατί καὶ λογικῶν αὐτῷ περιτιθέασι γλυφάς; εἰ δὲ τὸ συναμφότερόν ἐστι καὶ ἐξ ἀμφοτέρων καταλέγουσι τὸν θεὸν, ὅτι τε ἀλόγων καὶ λογικῶν ἔχει τοὺς τύπους· τί διαιροῦσι τὰ συνημμένα, καὶ χωρίζουσι τὴν ἀλόγων καὶ ἀνθρώπων γλυφὴν, καὶ οὐ πάντοτε ἐξ ἀμφοτέρων αὐτὸν γλύφουσιν, ὁποῖα τὰ παρὰ τοῖς μύθοις ἐστὶ πλάσματα, ἡ Σκύλλα, καὶ ἡ Χάρυβδις, καὶ ὁ Ἱπποκένταυρος, καὶ ὁ παρ' Αἰγυπτίοις κυνοκέφαλος Ἄνουβις; ἔδει γὰρ ἢ μόνως αὐτοὺς οὕτω γράφεσθαι διφυεῖς, ἢ μίαν αὐτῶν ἐχόντων μορφὴν, μὴ καὶ τὴν ἄλλην ἀναπλάττεσθαι κατ' αὐτῶν. καὶ πάλιν εἰ ἀῤῥενικαὶ τούτων εἰσὶν αἱ μορφαί· διὰ τί καὶ θηλειῶν αὐτοῖς περιτιθέασι τύπους; εἰ δὲ (3) θηλυκῶν εἰσι· διὰ τί καὶ ἀῤῥενικῶν κατ' αὐτῶν ψεύδονται τὰς μορφάς; εἰ δὲ πάλιν τὸ συναμφότερόν εἰσιν· ἔδει μὴ διαιρεῖσθαι, ἀλλὰ ἀμφότερα συνάπτεσθαι, καὶ γίνεσθαι κατὰ τοὺς λεγομένους ἑρμαφροδίτους· ἵνα μὴ μόνον ἀσεβείας καὶ συκοφαντίας, ἀλλὰ καὶ γέλωτος αὐτῶν ἡ δεισιδαιμονία τοῖς ὁρῶσι παράσχῃ· καὶ ὅλως εἰ σωματοειδὲς τὸ θεῖον ὑπολαμβάνουσιν, ὥστε καὶ γαστέρα καὶ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ πάλιν αὐχένα καὶ στήθη καὶ τὰ ἄλλα τὰ πρὸς γένεσιν ἀνθρώπων μέλη ἐπινοεῖν αὐτῷ καὶ ἀναπλάττειν· ὅρα εἰς ὅσην ἀσέβειαν καὶ ἀθεότητα καταπέπτωκε τούτων ὁ νοῦς, ὥστε τοιαῦτα (4) ὑπονοεῖν περὶ τοῦ θεοῦ. ἀκολουθεῖ γὰρ αὐτῷ καὶ τὰ ἄλλα τοῦ σώματος πάντως πάσχειν, ὥστε καὶ τέμνεσθαι, καὶ διαιρεῖσθαι, καὶ πάλιν ἐξ ὅλου φθείρεσθαι· ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἴδια θεοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν ἐπὶ γῆς σωμάτων ἐστίν· ὁ μὲν γὰρ θεὸς ἀσώματός ἐστι καὶ ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος, οὐδενὸς εἰς οὐδὲν δεόμενος. ταῦτα δὲ καὶ φθαρτὰ καὶ σωμάτων εἰσὶ τύποι, καὶ τῆς παρ' αὐτῶν ἐπιδεόμενα χρείας, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται. πολλάκις (5) γὰρ ὁρῶμεν ἀνακαινιζομένους τοὺς παλαιωθέντας, καὶ οὓς ὁ χρόνος, ἢ ὑετὸς, ἢ ἄλλο τι τῶν ἐπὶ γῆς ζώων ἠφάνισε, τούτους ἀναπλαττομένους. ἐφ' ᾧ ἄν τις αὐτῶν καταγνοίη τῆς ἀφροσύνης· ὅτι ὧν αὐτοὶ ποιηταὶ τυγχάνουσι, τούτους θεοὺς ἀναγορεύουσι· καὶ ὧν αὐτοὶ ταῖς τέχναις περικοσμοῦσιν ἕνεκα τοῦ μὴ φθαρῆναι, παρὰ τούτων αὐτοὶ σωτηρίαν αἰτοῦσι· καὶ οὓς οὐκ ἀγνοοῦσι δεομένους τῆς αὐτῶν ἐπιμελείας, παρὰ τούτων αὐτοὶ τὰς ἑαυτῶν χρείας ἀξιοῦσιν (6) ἀποπληροῦσθαι· καὶ οὓς ἐν μικροῖς οἰκίσκοις κατακλείουσι, τούτους οὐρανοῦ καὶ γῆς ἁπάσης δεσπότας οὐκ αἰσχύνονται καλοῦντες.

23. Οὐ μόνον δὲ ἐκ τούτων ἄν τις αὐτῶν τὴν ἀθεότητα καταμάθοι, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ἐν αὐτοῖς τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν ἐστιν ἀσύμφωνος ἡ δόξα. εἰ γὰρ αὐτοὶ θεοί εἰσιν, ὡς λέγουσι καὶ περὶ αὐτῶν φιλοσοφοῦσι· τίνι τις πρόσθηται τούτων καὶ ποίους ἂν αὐτῶν κρίνῃ κυριωτέρους, ἵνα ἢ τὸν θεὸν θαῤῥήσῃ προσκυνῶν, ἢ, ὥς φασιν, ἐν αὐτοῖς μὴ διστάζῃ γινώσκων τὸ θεῖον; οὐ γὰρ οἱ αὐτοὶ παρὰ πᾶσιν ὀνομάζονται θεοί· ἀλλ' ὅσα κατὰ τὸ πλεῖστόν ἐστιν ἔθνη, τοσοῦτοι καὶ θεοὶ ἀναπλάττονται. ἔστι

A Dei ſigna divinitate digna judicantur: nihilominus artificem qui illa cælavit & inſculpſit, Deum fieri longe erat convenientius, utpote qui illis ſit potentior & divinior, cum illa ad ejus arbitrium edita & inſculpta fuerint. Si igitur litteræ ſunt admiratione dignæ, multo ſane magis ipſe ſcriptor propter ſuam artem & animæ ſcientiam eſt admirandus. Quocirca ſi ea cauſa nulla eſt cur dii exiſtimentur, eos iterum de Idolorum inſania percunctari placet, ut cauſam hujuſmodi illorum figuræ nos tandem docere ne graventur.

B 22. Nam ſi idcirco numen cum humana effigie expreſſum eſt, quia hominis formam habet: quare belluarum ſpeciem eidem affingunt? ſin autem animalium rationis expertium formam habet: cur figuram animalium ratione præditorum ipſi tribuunt? ſi vero utrumque ſimul eſt, & Deum ex utraque ſpecie compoſitum hominumque & belluarum formis indutum concipiunt: cur conjuncta disjungunt, belluarumque & hominum formas ſeparant, neque illum ſemper cum utraque forma cælant, cujuſmodi plurima ſunt fabularum commenta, ut Scylla, Charybdis, Hippocentaurus, & apud Ægyptios canino capite Anubis? ſi- C quidem vel cum duplici tantum natura pingendi erant: vel ſi formam unicam habent, alia ipſis affingenda non erat. Rurſus ſi marium formas habent, cur fœminarum lineamenta illis attribuunt? ſi autem fœminarum habent formas, cur marium figuras eis affingunt? ſi porro utrumque ſimul ſunt, non dividere ſed utrumque conjungere oportebat, ſimileſque fingendi erant his, quos hermaphroditos appellant, ut nempe tam ſtulta ſuperſtitio non ſolum impietatem & infamiam præ ſe ferret, ſed etiam riſum ſpectatoribus moveret. Quod ſi demum numen corporeum eſſe ſuſpicantur, ventremque & manus, pedes, cer- D vicem, pectus aliaque ad generandum neceſſaria membra habere fingunt & comminiſcuntur: vide in quantam impietatem mens illorum ceciderit, ut hæc de Deo cogitent. Inde enim ſequitur cetera etiam, quæ corporis propria ſunt, hujuſmodi numen omnino pati, adeo ut ſecari, dividi prorſuſque corrumpi poſſit. Certe hæc & alia ſimilia non propria Dei ſunt, ſed potius terreſtrium corporum. Deus enim nec corporeus eſt, nec corrumpi vel mori poteſt, nullaque re ad ullum uſum indiget. Hæc autem & corrumpuntur, & corporum ſunt effigies, hominumque cura & induſtria, ut ſupra diximus, opus habent. Hinc non raro E cernimus illa ob vetuſtatem renovari: vel ſi tempore, pluvia, aut alicujus terreſtris animalis injuria labefactata fuerint, iterum effingi. Quare merito ſtultitiæ ſunt condemnandi, qui illos, quorum ipſi effectores ſunt, deos eſſe prædicare audent: qui quos ſua arte curant ne corrumpantur, ab his ſalutem efflagitare non dubitent: qui quos ſua opera egere non ignorant, ab illis ſuam indigentiam expleri precentur: qui denique quos in parvis ædiculis concludunt, illos cælorum & terræ univerſæ dominos appellare non erubeſcant.

Deus corporeus eſſe non poteſt.

23. Verum non ex his tantum illorum impietatem diſcere poſſumus, ſed etiam ex opinionum diſcordia, F quas ipſi quoque de idolis habent. Si enim ut prædicant & philoſophantur, illi vere dii ſunt, cuinam quæſo, horum ſe addicet homo, quoſnamve potentiores judicabit, ut vel Deum cum fiducia adoret, vel nihil, ut ajunt, in cognoſcendo numine hæſitet? Nec enim iidem apud omnes nominantur dii: ſed quot fere ſunt gentes, tot etiam dii confinguntur. Quin etiam videre

Variæ & contrariæ infidelium de falſis diis opiniones, eos deos non eſſe argumento ſunt.

(1) Sic Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. Felckm. 1. anon. Alii cum editis θεῖο.
(2) αὐτοὺς deeſt in Gobler. Felckm. 1. anon.
(3) Baſil. hic addit καὶ. Ibidem poſt εἰσὶ, Gobler. & Felckm. 1. anon. addunt αἱ μορφαί.
(4) Sic Seguer. alii cum editis, ἐννοεῖν. Paulopoſt πάντως deeſt in Baſil.
(5) Seguer. γάρ.
(6) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. Alii cum editis ἀναπληροῦσθαι.

licet unam eamdemque regionem & civitatem cum ſeipſa circa idolorum ſuperſtitionem diſſidere. Hinc Phœnices deos, quos Ægyptii colunt, ignorant: & contra Ægyptii non eadem idola ac Phœnices venerantur. Nec Scythæ Perſarum, nec Perſæ Syrorum numina admittunt. Pelaſgi quoque Thraciæ deos reprobant, & Thraces Thebanorum. Indi cum Arabibus, Arabes cum Æthiopibus, & Æthiopes cum illis de idolis diſſentiunt. Syri Cilicum deos non colunt: Cappadoces item alios deos præter iſtos agnoſcunt. Bithyni ſimiliter alios, aliſque Armeni deos ſibi finxere. Quid multa? Qui in continenti habitant alios deos, quam hi qui inſulas colunt, venerantur; & viciſſim, qui in inſulis manent, alios quam qui in continente, deos admittunt. Denique ſingulæ civitates & vici, deos vicinorum neſciunt, ſuoſque aliis anteponunt, atque hos ſolos deos eſſe arbitrantur. Nam quod ad abominandos Ægyptiorum ritus pertinet, dicere nihil neceſſe eſt, cum omnium oculis pateat diverſas ac inter ſe pugnantes religiones civitatum eſſe, viciſoſque contraria vicinis ſemper colere ſtuduiſſe. Hinc crocodilus, quem alii tanquam deum adorant, apud vicinos execrationi eſt. Leo etiam quem alii ut deum colunt, a finitimis non ſolum non colitur, ſed inventus tanquam fera occiditur. * Piſcis item quem alii inter numina referunt, ab aliis idem in cibum capitur. Inde ſane bella, ſeditiones, crebræque cædium occaſiones inter eos exoriuntur: hinc omnes libidines apud illos vigent. Ceterum illud in primis admirationem movere debet, quod cum Pelaſgi, ut hiſtorici narrant, deorum nomina ab Ægyptiis didicerint, Ægyptiorum deos iidem non agnoſcant, ſed alios plane venerentur. Tandem, ut ſummatim dicam, omnium gentium quæ ſtulte idola colunt, multiplex opinio & religio eſt, neque eadem apud omnes reperiuntur: quod utique non immerito illis contigit. Quia enim ab unius Dei contemplatione receſſere, ea cauſa fuit cur in multa & diverſa præcipites abierint; mentemque in varia diſtractam ii juſtiſſime habent, qui ſe a vero Patris Verbo, omnium ſervatore Chriſto removerunt. Nam quemadmodum qui ſolem fugiant & in tenebricoſis locis verſantur, multas incultas vias circumeunt, præſenteſque non vident, & abſentes adeſſe arbitrantur: uno verbo, videntes non vident; ita certe qui ſe a Deo averterunt atque animo obcæcati ſunt, mentem agitatam ac vacillantem habent, & res quæ nullæ ſunt, tanquam qui ſunt ebrii & nihil vident, cogitatione fingunt.

In tam diverſos & pugnantes de diis errores homines merito lapſi ſunt, quia ab unius Dei contemplatione receſſerunt.

24. Hæc porro non levi ſunt argumento nullos vere deos ab illis agnoſci. Nam cum per urbes ac regiones plurimi diverſique ſint dii, alterque alterius deum tollat & repudiet: efficitur profecto ut omnes ab omnibus rejiciantur. Etenim qui apud alios putantur dii, deorum quos alii colunt ſiunt victimæ, & hoſtiæ: & viciſſim aliorum victimæ, dii aliorum ſunt. Ægyptii quippe bovem

Aliorum dii diis aliorum immolantur.

θ' ὅτε καὶ μία χώρα καὶ μία πόλις (1) πρὸς ἑαυτὴν στασιάζει περὶ τῆς τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίας. Φοίνικες γοῦν οὐκ ἴσασι τοὺς παρ' Αἰγυπτίοις λεγομένους θεοὺς, οὐδὲ Αἰγύπτιοι τὰ αὐτὰ τοῖς παρὰ Φοίνιξι προσκυνοῦσιν εἴδωλα. καὶ Σκύθαι μὲν τοὺς Περσῶν, Πέρσαι δὲ τοὺς Σύρων οὐ παραδέχονται θεούς. ἀλλὰ καὶ Πελασγοὶ μὲν τοὺς ἐν Θρᾴκῃ θεοὺς διαβάλλουσι· (2) Θρᾷκες δὲ τοὺς παρὰ Θηβαίοις οὐ γινώσκουσιν. Ἰνδοὶ δὲ κατὰ Ἀράβων, καὶ Ἄραβες κατ' Αἰθιόπων, καὶ Αἰθίοπες κατ' αὐτῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις διαφέρονται· καὶ Σύροι μὲν τὰ Κιλίκων οὐ σέβουσι· Καππαδοκῶν δὲ τὸ γένος ἄλλους παρὰ τούτους ὀνομάζουσι θεούς. καὶ Βιθυνοὶ μὲν ἑτέρους, Ἀρμένιοι δὲ ἄλλους ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο. καὶ τί μοι (3) δεῖ πολλῶν; ἠπειρῶται παρὰ τοὺς ἐν ταῖς νήσοις, ἄλλους θεοὺς προσκυνοῦσι· καὶ νησιῶται παρὰ τοὺς ἐν ταῖς ἠπείροις θρησκεύουσι. καὶ ὅλως ἑκάστη πόλις καὶ κώμη τοὺς ἐκ γειτόνων οὐκ εἰδυῖα θεοὺς τοὺς ἑαυτῆς προκρίνει, καὶ μόνους εἶναι τούτους νομίζει θεούς. περὶ γὰρ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μυσαρῶν, οὐδὲ λέγειν ἐστί, πάντων (4) ὑπ' ὀφθαλμῶν ὄντων, ὅτι ἐναντίας καὶ μαχομένας ἀλλήλαις ἔχουσι τὰς θρησκείας αἱ πόλεις, καὶ οἱ ἐκ γειτόνων ἀεὶ σπουδάζουσι κατὰ τῶν πλησίον τὰ ἐναντία σέβειν· ὁ γοῦν παρ' ἑτέροις προσκυνούμενος ὡς θεὸς κροκόδειλος, οὗτος παρὰ τοῖς πλησίον βδέλυγμα νομίζεται· καὶ ὁ παρ' ἑτέροις λέων ὡς θεὸς θρησκευόμενος, τοῦτον οἱ ἀστυγείτονες οὐ μόνον οὐ θρησκεύουσιν, ἀλλὰ καὶ εὑρόντες ἀποκτείνουσιν ὡς θηρίον· καὶ ὁ παρ' ἄλλοις ἀνατεθεὶς ἰχθὺς, οὗτος ἐν ἄλλῃ ἁλίσκεται (5) τροφή. ὅθεν δὴ πόλεμοι καὶ στάσεις καὶ πάσης (6) φόνων πρόφασις, καὶ πᾶσα τῶν παθῶν ἡδονὴ παρ' αὐτοῖς ἐστι. καὶ τό γε θαυμαστόν ἐστι, ὡς οἱ ἱστορήσαντες ἐξηγοῦνται, παρ' Αἰγυπτίων οἱ Πελασγοὶ μαθόντες τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν, οὐκ ἴσασιν οὗτοι τοὺς παρ' (7) Αἰγυπτίοις θεούς, ἀλλὰ ἄλλους παρ' ἐκείνους θρησκεύουσι. καὶ ὅλως πάντων τῶν ἐν εἰδώλοις μανέντων ἐθνῶν, διάφορός ἐστιν ἡ δόξα καὶ ἡ θρησκεία, καὶ οὐ τὰ αὐτὰ παρὰ τοῖς αὐτοῖς εὑρίσκεται, καὶ εἰκότως γε τοῦτο πάσχουσιν. ἐκπεσόντες γὰρ ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ἕνα Θεὸν κατανοήσεως, εἰς πολλὰ καὶ διάφορα καταπεπτώκασι· καὶ ἀποστραφέντες τὸν ἀληθῶς τοῦ πατρὸς λόγον, τὸν πάντων σωτῆρα Χριστόν, (8) εἰκότως ὡς πολλαχοῦ τὴν διάνοιαν ἔχουσι ῥεμβομένην. καὶ ὥσπερ οἱ τὸν ἥλιον ἀποστραφέντες καὶ ἐν σκοτεινοῖς γενόμενοι τόποις, πολλὰς ἀνόδους κυκλεύουσιν ὁδούς· καὶ τοὺς μὲν παρόντας οὐχ ὁρῶσι, τοὺς δὲ μὴ ὄντας φαντάζονται ὡς παρόντας, καὶ βλέποντες οὐ βλέπουσι. τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ τὸν Θεὸν ἀποστραφέντες καὶ σκοτισθέντες τὴν ψυχὴν ῥεμβόμενον ἔχουσι τὸν νοῦν, καὶ τὰ οὐκ ὄντα ὡς μεθύοντες καὶ μὴ ὁρῶντες φαντάζονται.

24. Ταῦτα δὲ οὐ μικρὸς ἔλεγχός ἐστι τῆς (9) ἀληθοῦς ἀθεότητος αὐτῶν. διαφόρων γὰρ ὄντων καὶ πολλῶν κατὰ πόλιν καὶ χώραν θεῶν, καὶ τοῦ ἑτέρου τὸν τοῦ ἑτέρου ἀναιροῦντος θεὸν, οἱ πάντες παρὰ πάντων ἀναιροῦνται. καὶ γὰρ οἱ παρ' ἄλλοις νομιζόμενοι θεοί, οὗτοι παρ' ἄλλοις λεγομένων θεῶν γίνονται θυσίαι καὶ σπονδαί· καὶ ἄλλων αἱ θυσίαι, ἄλλων ἔμπαλιν εἰσὶ θεοί. Αἰγύπτιοι δὲ τὸν βοῦν καὶ τὸν

(1) Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. παρ' αὐτῆς. Paulopoſt Seguer. οὐκ ἴσασι habet poſt παρ' αἰγυπτίοις.
(2) Sic Seguer. Alii cum editis Θρᾷκες. Mox idem mſ. ut & Gobler. Felck. 1. anon. habet, Θηβαίων, Αἰθιόπων & Ἄραβες.
(3) δεῖ deeſt in Felckm. 3. anon. Ibid. mox pro παρὰ Gobler. & Felckm. 1. anon. περὶ habent, & Seguer. τοῖς pro ταῖς. τοῖς ſeq. deeſt in Baſil. Hæc item verba ſequentia, & νησιῶται παρὰ τοὺς ἐν ταῖς ἠπείροις θρησκεύουσι deſunt in Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. Eſt in Baſil. & Angl. ſcribit Felckmannus. Ea item legerunt Omnibonus, Ambroſ. Camaldul. & Nannius.
(4) Felckm. 3. anon. ἐν ὀφθαλμοῖς. Idem paulopoſt ἀλλήλαις non habet. Item infra pro πλησίον Gobler. Felckm. 1. & 2. anon. habent πλησίων.
(5) Vox τροφή deeſt in Seguer. nec eam legiſſe videtur Nannius. In editis habetur, eamque legerunt Omnibonus & Ambroſ. Camald. In editione Commel. hic locus ſic jacet: οὗτος ἄλλων ἁλίσκεται τροφή. id eſt, ille aliorum mulitur cibus. Sed noſtram lectionem habent Editio Pariſienſis & Colon. ut & mſ. Seguer. omiſſa ſola voce τροφή, uti notavimus. Ita quoque legerunt Omnibonus, Ambroſ. Camald. & Nannius, qui ſolus vocem τροφή non exprimit, alii autem exprimunt.
(6) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. quo item modo legerunt Omnibonus & Nannius: Alii cum editis φθόνων, ut etiam legit Ambroſ. Camald. qui invidiæ vertit.
(7) Sic Seguer. Baſil. Felckm. 2. anon. Alii cum editis, Αἰγυπτίων. Mox Gob. & Felck. 2. anon. ἐκείνοις habent, ubi alii ἐκείνους.
(8) εἰκότως deeſt in Baſil. & Anglic.
(9) Gobler. & Felckm. 1. anon. ἀληθῶς. Paulopoſt Felckm. 3. anon. habet κατὰ πόλεις καὶ χώρας.
* Haud ab re erit hic referre quod habet Xenophon Cyri Anabaſ. lib. 1. ſcilicet Cyrum veniſſe ἐπὶ τὸν Χάλον ποταμὸν, ὄντα τὸ εὖρος πλέθρου, πλήρη δ' ἰχθύων μεγάλων καὶ πρᾳέων, οὓς οἱ Σύροι θεοὺς ἐνόμιζον, καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἴων, οὐδὲ τὰς περιστεράς. id eſt, Cyrum veniſſe ad fluvium Chalum, cujus latitudo jugeri eſt, quique magnis & cicuribus piſcibus plenus eſt, quos Syri deos eſſe exiſtimabant, nec eis ullam injuriam fieri patiebantur, uti nec columbis.

καὶ τὸν Ἆπιν μόσχον ὄντα σέβουσι· καὶ τοῦτον ἄλλοι τῷ Διῒ θύουσι. κἂν γὰρ μὴ αὐτοὺς ἐκείνους ὡς ἀποτεθείκασι, θύσωσιν· ἀλλὰ τὰ ὅμοια θύοντες, τὰ αὐτὰ προσάγειν δοκοῦσι. Λίβυες πρόβατον, ὃ καλοῦσιν Ἄμμωνα, θεὸν ἔχουσι· καὶ τοῦτο πολλοῖς παρ' ἑτέροις εἰς θυσίαν σφάζεται. Ἰνδοὶ τὸν Διόνυσον θρησκεύουσι, συμβολικῶς οἶνον αὐτὸν ὀνομάζοντες· καὶ τοῦτον τοῖς ἄλλοις σπένδουσιν ἕτεροι. ἄλλοι ποταμοὺς καὶ κρήνας, καὶ πάντων μάλιστα Αἰγύπτιοι τὸ ὕδωρ προτετιμήκασι, καὶ θεοὺς ἀναγορεύουσι· καὶ ὅμως ἄλλοι, καὶ αὐτοί δὲ οἱ ταῦτα θρησκεύοντες Αἰγύπτιοι, τοὺς τῶν ἄλλων ῥύπους, καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀπονίπτονται τοῖς ὕδασι, καὶ τὸ λείψανον μετὰ ἀτιμίας ἐκρίπτουσι. σχεδὸν δὲ πᾶσα ἡ τῶν Αἰγυπτίων εἰδωλοποιΐα, τῶν παρ' ἄλλοις θεῶν ἐστι θυσία· ὥστ' ἂν αὐτοὺς καὶ παρ' αὐτῶν ἐκείνων χλευάζεσθαι, ὅτι μὴ θεούς, ἀλλὰ τὰ τῶν ἄλλων ἔτι τε καὶ παρ' αὐτοῖς ἀποτροπιάσματα καὶ θυσίας ὄντα θεοποιοῦσιν.

25. Ἤδη δέ τινες εἰς τοσαύτην ἀσέβειαν καὶ παραφροσύνην ἐξωκείλησαν, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ὧν εἰσι τύποι καὶ μορφαί, τοῖς παρ' αὐτοῖς ψευδοθέοις κατασφάττειν καὶ θυσίας προσάγειν. καὶ οὐχ ὁρῶσιν οἱ κακοδαίμονες, ὅτι τὰ σφαγιαζόμενα θύματα, ἀρχέτυπά εἰσι τῶν ὑπ' αὐτῶν πλασθέντων καὶ προσκυνουμένων θεῶν, καὶ οἷς προσάγουσι τοὺς ἀνθρώπους. σχεδὸν γὰρ τὰ ὅμοια τοῖς ὁμοίοις ἢ μᾶλλον τὰ κρείττονα τοῖς ἐλάττοσι προσάγουσιν. ἔμψυχα γὰρ ἀψύχοις θύουσι, καὶ λογικὰ τοῖς ἀκινήτοις προσάγουσι. Σκύθαι γὰρ οἱ καλούμενοι (1) Ταῦροι τῇ παρ' αὐτοῖς παρθένῳ καλουμένῃ τοὺς ἀπὸ ναυαγίων καὶ ὅσους ἂν λάβωσι τῶν Ἑλλήνων, εἰς θυσίας ἀναφέρουσι, τοσοῦτον ἀσεβοῦντες κατὰ τῶν ὁμογενῶν ἀνθρώπων, καὶ οὕτως ἐλέγχοντες τῶν θεῶν αὐτῶν τὴν ὠμότητα· ὅτι οὓς ἡ πρόνοια ἀπὸ θαλάσσης ἐκ κινδύνων διέσωσε, τούτους αὐτοὶ κατασφάττουσι, μονονουχὶ κατὰ τῆς προνοίας γινόμενοι· ὅτι τὴν ἐκείνης εὐεργεσίαν τῇ ἑαυτῶν θηριώδει ψυχῇ κατακρύπτουσιν. ἄλλοι δὲ τῷ Ἄρει, ἐπειδὰν ἐκ πολέμου ἐπανέλθωσι καὶ νίκας φέρωσι, (2) τὸ τηνικαῦτα εἰς ἑκατοντάδας διελόντες τοὺς ληφθέντας, καὶ ἀφ' ἑκάστης ἕνα λαμβάνοντες, τοσούτους κατασφάττουσιν, ὅσους ἂν κατὰ μίαν ἑκατοντάδα ἐκλέξωνται. οὐ μόνοι δὲ Σκύθαι διὰ τὴν ἐν βαρβάροις ἔμφυτον αὐτοῖς ἀγριότητα τὰ τοιαῦτα μυσαρὰ δρῶσιν, ἀλλ' ἴδιόν ἐστι τοῦ τῶν εἰδώλων καὶ δαιμόνων κακίας τοῦτο τὸ δρᾶμα. καὶ γὰρ (3) καὶ Αἰγύπτιοι ἔθυον μὲν πάλαι τῇ Ἥρᾳ τοιαῦτα σφάγια· Φοίνικες δὲ καὶ Κρῆτες τὸν Κρόνον ἐν ταῖς τεκνοθυσίαις ἑαυτῶν ἱλάσκοντο. καὶ οἱ πάλαι δὲ Ῥωμαῖοι τὸν καλούμενον Λατιάριον Δία ἀνθρωποθυσίαις ἐθρήσκευον· καὶ ἄλλοι ἄλλως, καὶ πάντες ἁπλῶς ἐμίαινον καὶ ἐμιαίνοντο. ἐμιαίνοντο μὲν αὐτοὶ δρῶντες τὰ φονικά· ἐμίαινον δὲ τοὺς ἑαυτῶν ναοὺς τοιαύτας καπνίζοντες θυσίας. ἀπὸ δὲ τούτων τὰ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις εἰς πλῆθος ἔφθασεν· ὁρῶντες γὰρ ἐν τούτοις τοὺς παρ' αὐτοῖς ἡδομένους δαίμονας, εὐθέως καὶ αὐτοὶ τοῖς τοιούτοις πλημμελήμασι τοὺς ἑαυτῶν θεοὺς ἐμιμήσαντο, ἴδιον ἡγούμενοι κατόρθωμα τὴν πρὸς τὰ κρείττονα, ὡς αὐτοὶ νομίζουσι, μίμησιν. ἔνθεν ἀνδροφονίαις καὶ παιδοκτονίαις καὶ πάσαις ἀσελγείαις ἐνετέθησαν οἱ ἄνθρωποι. καὶ γὰρ σχεδὸν πᾶσα πόλις πάσης ἀσελγείας ἐστὶ μεστὴ διὰ (4) ὁμοιότητα τρόπων τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν γινομένην· καὶ οὐκ ἔστι σώφρων ἐν τοῖς εἰδώλοις, εἰ μὴ μόνος ὁ παρ' αὐτοῖς ἐπ' ἀσελγείᾳ μαρτυρούμενος.

A & Apim qui vitulus eſt, venerantur: at alii iſtos Jovi immolant. Nam quamvis illos ipſos, quos Ægyptii inter deos referunt, non immolent: tamen cum horum ſimiles ſacrificent, eoſdem offerre videntur. Libyæ quoque populi ovem ſive arietem, quem Ammonem vocant, deum habent: at idem ab aliis, ut victima, multis immolatur. Indi Bacchum colunt, quem vinum ænigmatice appellant, quod ipſum aliis alii libant. Alii fluvios & fontes, & maxime Ægyptii, aquam ceteris rebus præferunt deoſque agnoſcunt. Alii nihilominus, atque ipſi etiam Ægyptii qui hæc colunt, B ſuas aliorumque ſordes aquis abluunt, & quod inde reliquum eſt cum contemptu projiciunt. Denique univerſa fere Ægyptiorum idololatria, aliorum diis fit victima, adeo ut ipſi non parum ab illis rideantur, quod res, quæ dii non ſunt, ſed quæ apud alios atque etiam apud ipſos piacula & victimæ habentur, inter deos numerent.

25. Quin etiam nonnulli eo impietatis & inſaniæ venere, ut ipſos quoque homines, quorum illi dii ſimulacra & imagines ſunt, ſuis falſis diis immolent & tamquam hoſtias offerant. Nec advertunt miſeri victimas quas jugulant, deorum quos effinxere ac C venerantur, & quibus homines immolant, archetypa ſive exemplaria eſſe. Propemodum enim ſimilia ſimilibus, vel potius præſtantiora deterioribus immolanda offerunt. Nam animata inanimis, & ratione prædita, motu & ſenſu carentibus ſacrificant. Siquidem Scythæ qui Tauri dicuntur, illi quam * Virginem appellant, naufragos & quotquot ex Græcis cœperint in ſacrificium offerunt; qua adeo immani impietate in homines ſui ſimiles commiſſa, ſuorum deorum crudelitatem palam produnt, qui nempe quos providentia ex maris periculis eripuit, D hos ipſi jugulant, atque ita providentiæ videntur obſiſtere, cujus beneficium ſua crudelitate occultant & irritum faciunt. Rurſus alii ex bello, victoria reportata reverſi, captivos in centurias diſtribuunt, e quibus ſingulis unum ſeligunt, totque Marti immolant, quot ex qualibet centuria delegerint. Verum non ſoli Scythæ pro innata barbaris feritate, res hujuſmodi execrandas peragunt: ſed idolorum & dæmonum propria hæc ſunt facinora. Nam Ægyptii etiam ſimiles victimas Junoni quondam immolabant. Phœnices quoque & Cretenſes liberorum cædibus Saturnum ſibi propitium reddere E conabantur. Priſci item Romani Latialem, ut vocant, Jovem humanis hoſtiis colebant. Denique alii aliter omneſque prorſus polluebant & polluebantur. Ipſi, inquam, propriis polluebantur homicidiis, ſua autem templa talium ſacrificiorum fumo & ſuffimentis polluebant. Ex his ſine dubio quam plurima mala hominibus ſunt exorta. Nam cum ſuos deos illis rebus oblectari cernerent, eos ſtatim ſimilibus peccatis & flagitiis ſunt imitati, rem egregiam ſe facturos confidentes, ſi, ut putabant, potiora, ſive deorum, exempla ſequerentur. Inde nec homicidia, nec liberorum cædes horF ruere: inde ſe totos omnibus libidinibus dedere. Siquidem nulla fere eſt civitas, quæ ob morum ſimilitudinem, quam cum ſuis diis habere geſtit, omni luxuriæ genere non redundet: nec apud idololatras ullus probus eſt, niſi cujus libidines teſtatæ & manifeſtæ ſunt.

En inſaniæ devenere infideles ut etiam homines diis ſuis immolarent.

Flagitioſa ſtultorum deorum exempla homines ad ſimilia agendum induxere.

26. Sa-

(1) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. Alii cum editis ταύροις. Iidem paulopoſt εἰς θυσίας habent, alii εἰς θυσίαν.
(2) τό deeſt in Gobler. Felckm. 2. anon. Paulopoſt τοὺς ληφθέντας καὶ ἀφ' ἑκάστης ἕνα λαμβάνοντες deſunt in Felckm. 3. anon. Ibid. pro ἀφ' legitur ἐφ' in Gobl. Felckm. 3. anon. Ibid. Seguer. κατασφάζουσι. Gobler. & Felckm. 1. anon. κατασφάζουσι, & paulopoſt ἐκλέξονται. Mox ibid. ante Σκύθαι art. οἱ qui erat in editis, abeſt ab omnibus mſſ.

(3) καί Seguer. habet, alii omittunt. Paulopoſt ἑαυτῶν ante ἱλάσκοντο habent Seguer. Baſil. Aug. Alii & editi αὐτῶν.
(4) Sic Seguer. & Edit. Commel. aliique mſſ. præter Gobl. & Felckm. 1. anon. qui ὁμοιότητα habent.
* Diana hoc nomine indicatur, quam Tauricam quoque vocat Clemens Alexandrinus admonit. ad Gentes. Vide item Euſeb. præpar. Euang. lib. 4. c. 16.

26. Sane olim Phœniciæ mulieres in idolorum templis prius proſtabant, ſuique meretricii quæſtus primordia diis, qui illic colebantur, conſecrabant; ſuam deam ſtupris propitiam reddi, benevolamque hoc pacto effici ratæ. Viri quoque propriam ementiti naturam, nec amplius mares ſe eſſe patientes, in feminas ſe converterunt, pergratam & honorificam matri deorum ſe ita facturos arbitrati. Omnes denique una cum perditiſſimis vivunt, & ſecum ipſi pugnant ut pejores quotidie evadant, atque ut dixit ſanctus Chriſti miniſter Paulus, *Feminæ eorum immutaverunt naturalem uſum, in eum uſum qui eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi, relicto naturali uſu feminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis in invicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes*. Hæc autem & ſimilia agendo, fatentur certe & arguunt deos, quos ipſi colunt, hujuſmodi vitam duxiſſe. ſcilicet ex Jove puerorum corruptiones atque adulteria, ex Venere meretriciam vitam, ex Rhea luxuriam, ex Marte cædes, ex aliis alia ſimilia didicere, quæ quidem cum leges puniunt, tum probi homines abhorrent. Num igitur dii haberi digni ſunt qui iſta agant? An non potius præ morum perverſitate ac luxuria beſtiis deteriores ſunt cenſendi? Num qui illos colunt, digni ſunt qui homines exiſtimentur? An non potius, ut belluis ſtupidiores & ut inanimis rebus magis inanimi, miſeratione ſunt digni? Si enim ſuæ ipſorum * animæ mentem tantiſper conſideraſſent, in hæc toti præcipites non ruiſſent, nec verum Chriſti patrem Deum negarent.

Rom. 1, 26.

27. At forte qui inter eos ſapientiores videri volunt, & rerum creatarum admiratione tenentur, noſtris argumentis multo cum pudore evicti, non ibunt inficias hæc ab omnibus facile confutari & redargui poſſe: ſed tutam & invictam ſibi illam eſſe opinionem autumabunt, qua adducuntur ut mundum mundique partes colant; atque in eo gloriabuntur, quod non lapides, ligna, hominumque & animantium, volatilium reptiliumve ſeu quadrupedum formas venerentur, ſed ſolem, lunam, cunctumque cæleſtem mundum, nec non terram & univerſam aquarum naturam. Imo nec contendere dubitabunt neminem oſtendere poſſe res illas non eſſe natura deos: cum omnibus manifeſtum ſit, ea neque inanima neque ratione vacua, ſed etiam hominum natura ſuperiora eſſe, eo quod ipſa in cælis, hi in terris habitent. Itaque hæc a nobis diſcuti & examinari par eſt. Nec enim dubito quin in his quoque firmiſſimum contra illos argumentum reperturi ſimus. Prius vero quam id diſpicere & demonſtrare ordiamur, ſatis profecto fuerit ipſam rerum naturam adverſus illos propemodum clamare, ſuumque effectorem & auctorem Deum, ſui ac totius univerſi rectorem Domini noſtri Jeſu Chriſti patrem aperte teſtari: quem injuſte admodum rejiciunt falſi ſapientes, qui naturam ab ipſo conditam adorant & Deum habent: quamvis ipſa quoque adoret & Dominum confiteatur, quem illi ejus cauſa reſpuunt. Sa-

Illi refelluntur qui ſolem, lunam, ceteraſque mundi partes deos eſſe putaverunt.

26. Γυναῖκες γοῦν ἐν (1) εἰδωλείοις τῆς Φοινίκης πάλαι προεκαθέζοντο, ἀπαρχόμεναι τοῖς ἐκεῖ θεοῖς ἑαυτῶν (2) τὴν τοῦ σώματος αὐτῶν μισθαρνίαν, νομίζουσαι τῇ πορνείᾳ (3) τὴν θεὸν ἑαυτῶν ἱλάσκεσθαι, καὶ εἰς εὐμένειαν ἄγειν αὐτὴν διὰ τούτων. Ἄνδρες δὲ τὴν φύσιν ἀρνούμενοι, καὶ μηκέτι εἶναι θέλοντες ἄῤῥενες, τὴν γυναικῶν πλάττονται φύσιν, ὡς ἐκ τούτων εὐφραίνοντες καὶ τιμῶντες τὴν μητέρα τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων θεῶν. Πάντες δὲ ὁμοῦ τοῖς αἰσχίστοις βιοῦσι, καὶ τοῖς χείροσιν ἑαυτοὺς ἁμιλλῶνται· καὶ ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος τοῦ Χριστοῦ διάκονος Παῦλος· „ Αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν (4) μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν „ χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄῤῥενες „ ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθη„σαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄῤῥενες ἐν ἄρ„ῥεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι. „ τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, ὁμολογοῦσι καὶ ἐλέγχουσι καὶ τοὺς λεγομένους αὐτῶν θεοὺς τοιοῦτον ἐσχηκέναι τὸν βίον. ἐκ μὲν γὰρ Διὸς τὴν παιδοφθορίαν καὶ τὴν μοιχείαν, ἐκ δὲ Ἀφροδίτης τὴν πορνείαν, καὶ ἐκ μὲν Ῥέας τὴν ἀσέλγειαν, ἐκ δὲ Ἄρεος τοὺς φόνους, καὶ ἐξ ἄλλων ἄλλα τοιαῦτα μεμαθήκασιν, ἃ οἱ νόμοι μὲν κολάζουσι, πᾶς δὲ σώφρων ἀνὴρ ἀποστρέφεται. ἆρ' οὖν ἄξιον (5) ἔτι τούτους νομίζειν εἶναι θεοὺς, τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας, καὶ μὴ μᾶλλον τῶν ἀλόγων ἀλογωτέρους ἡγεῖσθαι τούτους διὰ τὴν ἀσέλγειαν τῶν τρόπων; ἆρα ἄξιον τοὺς θρησκεύοντας αὐτοὺς, νομίζειν ἀνθρώπους, καὶ μὴ μᾶλλον ὡς ἀλόγων ἀλογωτέρους, καὶ τῶν ἀψύχων ἀψυχοτέρους οἰκτείρειν; εἰ γὰρ ἐλογίζοντο τὸν ἑαυτῶν ψυχῆς τὸν νοῦν, οὐκ ἂν ἐν τούτοις κατεπεπτώκεισαν ὅλοι τρόποις, καὶ τὸν ἀληθινὸν ἠρνοῦντο τοῦ Χριστοῦ πατέρα θεόν.

27. Ἀλλ' ἴσως οἱ ὑπεραναβεβηκότες τούτους καὶ περὶ τὴν κτίσιν ἐκπληττόμενοι, δυσωπούμενοι τὸν περὶ τῶν βδελυγμάτων ἔλεγχον, καταθήσονται μὲν καὶ ἐλέγχεσθαι ταῦτα παρὰ πάντων ὄντα εὐχερῶς, οὐκ ἀρνήσονται καὶ αὐτοί· ἐκείνην δὲ αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν δόξαν καὶ ἀναντίῤῥητον εἶναι οἰήσονται τὴν πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὰ τοῦ κόσμου μέρη θρησκείαν· καυχήσονται γὰρ οὐχ ὡς λίθους, καὶ ξύλα, καὶ μορφὰς ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων πτηνῶν τε καὶ ἑρπετῶν καὶ τετραπόδων σέβειν, ἀλλ' ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ πάντα τὸν κατ' οὐρανὸν κόσμον, καὶ γῆν αὖ πάλιν καὶ σύμπασαν τὴν ὑγρὰν φύσιν σεβόντες καὶ θρησκεύοντες· καὶ φήσουσι μὴ δύνασθαί τινα ἀποδεῖξαι καὶ ταῦτα μὴ εἶναι φύσει θεοὺς, πᾶσι ὄντος φανεροῦ ὅτι οὔτε ἄψυχα, οὔτε ἄλογα τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνθρώπων ὑπεραίρει φύσιν, (6) τῷ τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ, τὰ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς κατοικεῖν. ἄξιον οὖν καὶ περὶ τούτων ἰδεῖν καὶ διελθεῖν. πάντως γὰρ καὶ ἐν τούτοις εὑρεθήσεται ὁ λόγος τὸν ἔλεγχον ἀληθῆ κατ' αὐτῶν. (7) πρὶν δὲ ἡμᾶς ἰδεῖν καὶ τῆς ἀποδείξεως ἄρξασθαι, ἱκανὴ τὴν κτίσιν αὐτὴν κατ' αὐτῶν μονονουχὶ βοῆσαι, καὶ δεῖξαι τὸν αὐτῆς ποιητὴν καὶ δημιουργὸν θεὸν, (8) τὸν καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ παντὸς βασιλεύοντα τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃν ἀποστρέφονται μὲν οἱ (9) δοκησίσοφοι, τὴν δὲ παρ' αὐτοῦ γενομένην κτίσιν προσκυνοῦσι καὶ θεοποιοῦσι, καίτοι προσκυνούσης καὶ αὐτῆς καὶ ὁμολογούσης ὃν ἐκεῖνοι δι' αὐτὴν ἀρνοῦνται κύριον. ὅσα γὰρ τὶς

(1) Sic Anglic. Ceteri εἰδωλείοις. Idem Anglic. γυναῖκες pro γυναῖκας habet. Paulopoſt pro ἀπαρχόμεναι, Gobler. & Felckm. 1. anon. habent ἐπαρχόμεναι. Baſil. παρεχόμεναι & in margine γρ. ἀπαρχόμεναι.

(2) τὴν τοῦ σώματος αὐτῶν non ſunt in Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. In aliis vero habentur, eaque legerunt Omnibon. & Ambroſ. Camaldul. Ibid. pro ἑαυτῶν, Anglic. αὐτῶν habet, & contra Felckm. 2. anon. pro αὐτῶν ſeq. habet ἑαυτῶν.

(3) Anglic. & Editio Commel. τὸν θεόν. Ibid. Gobler. & Felckm. 1. anon. ἑαυτοῖς. & paulopoſt iidem Gobler. & Felckm. 1. anon. ἄγειν pro ἄγειν habent. Ibid. Anglic. αὐτῶν habet pro αὐτήν.

(4) Baſil. μετήλλαξαν. Infra poſt locum Apoſtoli καί, ante τὰ τοιαῦτα, non legitur in Felckm. 2. anon.

(5) Felck. 2. anon. δεῖ. Baſil. ἐπὶ τούτοις. Ibid. οὖν deeſt in Gobler. & Felck. 1. an. τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας non leguntur in Felck. 2. an.

(6) Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. Anglic. τό. Paulopoſt poſt ἄξιον Seguer. Gobler. Felck. 1. anon. habent οὖν. alii cum editis δέ.

(7) Gobler. & Felckm. 1. anon. πλὴν δὲ ἡμᾶς ἰδεῖν, & ead. manu in Gobler. γρ. πρίν.

(8) Sic omnes mſſ. Editi autem, καὶ τοῦ παντός.

(9) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. δοκισίσοφοι, ut & infra. Sed mendum eſt ex pronunciatione ortum. Gobler. & Felckm. 1. anon. mox habent γινομένην.

* Sic, uti in Græco eſt, vertimus, quia S. Athanaſius, ut complures alii, mentem ab anima diſtinguebat.

τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰ αὐτῆς μέρη κεχηνότας καὶ θεοὺς νομίζοντας αὐτὰ, δυσωπήσῃ ἂν καλῶς αὐτοὺς ἡ τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα χρεία· γνωρίζει δὲ καὶ σημαίνει τὸν καὶ αὐτῶν ὄντα κύριον καὶ ποιητὴν τὸν τοῦ λόγου πατέρα, τῇ ἀνανταῤῥήτῳ προστάξει τῆς εἰς αὐτὸν ὑπακοῆς, ἥ φησι (1) καὶ ἡ θεία νομοθεσία· „ οἱ οὐρανοὶ διη-„ γοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλ-„ λει τὸ στερέωμα. „ πίστις δὲ τούτων οὐκ ἀφανὴς, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐναργὴς ἐστι τοῖς τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας μὴ πάντη πεπηρωμένον ἔχουσιν. εἰ γάρ τις καθ' ἑαυτὸ τὰ μέρη τῆς κτίσεως λάβοι, καὶ ἕκαστον ἰδίᾳ νοήσει, οἷον ἥλιον καθ' ἑαυτὸν μόνον, καὶ σελήνην χωρὶς, καὶ γῆν αὖ καὶ ἀέρα, καὶ τὴν θερμὴν καὶ ψυχρὰν, (2) καὶ ξηρὰν καὶ ὑγρὰν οὐσίαν διελὼν ἀπὸ τῆς πρὸς ἄλληλα συναφῆς, ἕκαστον ἐκ λάβοι καθ' ἑαυτὸ καὶ ἰδίᾳ θεωρήσειεν εὑρήσει πάντως μηδὲν ἱκανούμενον ἑαυτῷ, ἀλλὰ πάντα τῆς ἀλλήλων χρείας δεόμενα, καὶ (3) ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικουρίαις συνιστάμενα. ἥλιος μὲν γὰρ τῷ σύμπαντι οὐρανῷ συμπεριφέρεται καὶ ἐμπεριέχεται, καὶ ἐκτὸς τῆς ἐκείνου κυκλοφορίας οὐκ ἄν ποτε γένοιτο· σελήνη δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα μαρτυροῦσι τὴν παρὰ ἡλίου (4) γεγενημένην αὐτοῖς ἐπικουρίαν· γῆ δὲ πάλιν οὐκ ἄνευ ὑετῶν τοὺς καρποὺς ἀποδιδοῦσα φαίνεται· (5) οἱ δὲ ὑετοὶ χωρὶς τῆς τῶν νεφελῶν χρείας οὐκ ἂν καταβαῖεν ἐπὶ γῆς· ἀλλ' οὐδὲ νέφη χωρὶς τοῦ ἀέρος, καθ' ἑαυτὰ ἂν φανείη καὶ συσταίη ποτέ. ὅ, τε ἀὴρ, οὐχ ὑφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ (6) μὲν τοῦ αἰθέρος διακαίεται· ὑπὸ δὲ τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενος λαμπρύνεται. καὶ πηγαὶ μὲν καὶ ποταμοὶ οὐκ ἄνευ τῆς γῆς συσταῖεν ποτε. γῆ δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτῆς (7) ἐρήρεισται, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τὴν τῶν ὑδάτων οὐσίαν συνέστηκεν· ἐμπεριέχεται δὲ καὶ αὕτη κατὰ τὸ μέσον συνδεθεῖσα τοῦ παντός. ἥ τε θάλασσα καὶ ὁ ἔξωθεν περιῤῥέων τὴν σύμπασαν γῆν μέγας ὠκεανὸς ὑπὸ ἀνέμων κινεῖται καὶ φέρεται ὅπη δ' ἂν αὐτὸν ἡ τῶν ἀνέμων (8) προστρέψῃ βία. καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἄνεμοι, οὐκ ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ κατὰ τοὺς περὶ τούτων εἰπόντας ἐκ τῆς πρὸς τὸν ἀέρα τοῦ αἰθέρος διακαύσεως καὶ θερμότητος, ἐν αὐτῷ τῷ ἀέρι συνίστανται, καὶ δι' αὐτοῦ πανταχοῦ πνέουσι. περὶ γὰρ τῶν τεσσάρων στοιχείων, ἐξ ὧν καὶ συνέστηκεν ἡ τῶν σωμάτων φύσις, (9) τὴν θερμὴν λέγω καὶ τὴν ψυχρὰν, ξηράν τε καὶ ὑγρὰν οὐσίαν· τίς οὕτως ἀπέστραπται τὴν διάνοιαν, ὥστε μὴ εἰδέναι, ὅτι ὁμοῦ μὲν συμπεπλεγμένα ταῦτα (10) συνίστανται, διαιρούμενα δὲ καὶ καθ' ἑαυτὰ γινόμενα, λοιπὸν καὶ ἀλλήλων εἰσὶν ἀναιρετικὰ ταῦτα κατὰ τὴν τοῦ πλεονάζοντος ἐν αὐτοῖς ἐπικράτειαν; θερμόν τε γὰρ ὑπὸ ψυχροῦ πλεονάσαντος ἀναιρεῖται. καὶ ψυχρὸν πάλιν ὑπὸ τῆς θερμῆς ἀφανίζεται δυνάμεως· ξηρόν τε αὖ ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ διυγραίνεται, καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἑτέρου ξηραίνεται.

28. Πῶς ἂν οὖν (11) ἂν εἶεν θεοὶ δεόμενα τῆς παρ' ἑτέρων ἐπικουρίας; ἢ πῶς παρὰ τούτων αἰτεῖσθαί τι προσῆκε, καὶ αὐτῶν ἀπαιτούντων παρ' ἀλλήλων τὴν εἰς ἑαυτὰ χρείαν; εἰ γὰρ περὶ Θεοῦ λόγος ἐστὶ, μηδενὸς αὐτὸν ἐνδεᾶ εἶναι, ἀλλ' αὐτάρκη καὶ πλήρη ἑαυτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα (12) συνεστάναι, καὶ μᾶλλον αὐτὸν τοῖς πᾶσιν ἐπιδιδόναι· πῶς ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς κτίσεως οὐκ ὄντα τοιαῦτα, ἀλλὰ (13) καὶ τὰ λειπόμενα τῆς ἀλλήλων χρείας, ἀναγορεύειν ἄξιον θεούς; ἀλλ' ἴσως διῃρημένα μὲν καὶ καθ' ἑαυτὰ λαμβανόμενα, ἐνδεῆ εἶναι αὐτὰ καὶ αὐτοὶ συνομολογοῦσι, τῆς ἀποδείξεως ἐπ' ὀφθαλμῶν οὔσης· ὁμοῦ δὲ τὰ πάντα συνάπτοντες, καὶ (14) ὡς ἓν ἀποτελοῦντες μέγα σῶμα, τὸ ὅλον Θεὸν εἶναι φά-

Tom. I.

ne quotquot partes univerſi admirantur, eaſque totidem deos eſſe exiſtimant, ex mutua ipſarum inter ſe neceſſaria ope præclare poſſunt coargui. Id enim illarum dominum & effectorem Verbi patrem, invicto imperio & præſcripto, quo ei obediunt, egregie ſignificat & indicat, ut etiam lex divina his verbis docet: *Cæli enarrant gloriam Dei & opera manuum ejus annuntiat firmamentum*. Nec vero occulta & abſtruſa eſt hujus rei fides, ſed admodum clara & perſpicua his qui mentis oculum non omnino obcæcatum habent. Si quis enim naturæ partes ſigillatim circumſpiciat, & ſingulas ſeorſum conſideret, ut ſolem ſolum, vel ſolam lunam, itemque terram & aerem, nec non calidam ac frigidam, ſiccamque & humidam naturam; ſi quis, inquam, mutuam rerum illarum inter ſe conjunctionem diſſolvat, ſingulaſque ſeparatim accipiat & contempletur: nullam omnino ſibi ipſi ſatis eſſe, ſed omnes mutua ope indigere, hocque mutuo auxilio conſiſtere inveniet. Sol enim una cum univerſo cælo circumfertur eoque continetur, nec unquam extra proprium circulum egreditur. Luna vero aliaque aſtra quantum ex ſole pendeant, palam teſtantur. Terram quoque ſine pluviis fructus nullos edere cernimus. Rurſus pluviæ ſine nubium ſubſidio in terram decidere non queunt. Nubes autem ſine aere per ſe conſiſtere nunquam videas. Aer item non a ſeipſo ſed ab æthere calorem, & lumen a ſole mutuatur. Nec etiam fontes nec fluvii remota terra per ſeipſos conſtant. Nec terra ſe ſua vi ſulcit, ſed aquarum natura ſuſtinetur, atque in medio univerſi conſtricta tenetur ac circumſidetur. Mare ſimiliter, quique univerſam terram extrinſecus undique alluit magnus oceanus, a ventis movetur & fertur quocumque vis illorum impulerit. Ipſi porro venti non per ſeipſos, ſed, ut docent qui hæc tractant, ex ardore & calore orti quem ab æthere aer recipit, in ipſo aere conſiſtunt, ac per eum flant ubique. Nam quod ad quatuor elementa pertinet, nempe calidum & frigidum, ſiccum & humidum, ex quibus corporum natura componitur, quis adeo mente captus eſt, ut neſciat hæc ſimul quidem conjuncta conſiſtere, diviſa vero & ſeparata jam ſeſe invicem, prout quodque ſuperius fuerit, deſtruere. Calor enim redundante frigore extinguitur: frigus viciſſim vi caloris evaneſcit. Siccitas rurſus humore madeſit: & humor ſiccitate exhauritur.

Pſal. 18. 1

Neceſſaria eſt partium mundi inter ſe conjunctio, nullaque eſt quæ alterius non indigeat.

28. Qui igitur fieri poteſt ut res illæ dii fuerint, quæ mutua ope indigent? vel quo pacto aliquid ab eis petere poſſumus, quæ mutuam ipſæ exigunt operam? Namque ſi omnium conſenſu conſtat Deum nulla re indigere, ſed ſolum ſibi ſatis eſſe ſeque ipſo plenum eſſe, omniaque in illo conſiſtere, immo ipſum omnibus dare ut conſiſtant: qua, quæſo, ratione ſolem & lunam aliaſque creatæ naturæ partes, quæ tales utique non ſunt, ſed mutuo auxilio opus habent, deos appellare æquum eſt? At forte diviſa illa & ſeorſim ſumta aliis indigere fatebuntur, quod id omnium oculis pateat: verum omnia ſimul conjungentes ac velut unum ingens corpus ex his componentes, totum illud Deum eſſe re-

Deus nulla re indiget, ſed ſolus ſibi ſatis eſt, & ſeipſo plenus.

(1) καὶ abeſt a Baſil. Anglic. & Felckm. 2. anon.
(2) τὴν ξηρὰν abeſt a Felckm. 3. anon.
(3) ταῖς παρ' ἀλλήλων deſunt in Gobler. & Felckm. 1. anon. Paulopoſt pro συμπεριφέρεται, Felckm. 2. anon. habet συμπεριφαίνεται Baſil. & Anglic. περιφέρεται.
(4) Sic Seg. Gobl. Fel. 1. an. Alii cum editis γενομένην.
(5) Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. οὐδέ.
(6) μὲν deeſt in Baſil.
(7) Gobler. Felckm. 1. anon. ἐρείσεται. forte pro ἐρείδεται. Paulopoſt Felckm. 3. anon. αὐτὴ pro αὕτη habet.
(8) Seguer. Baſil. προτρέψῃ.
(9) τὴν hic & mox deeſt in Gobler. & Felckm. 1.
anon.
(10) Seg. & Fel. 2. anon. συνίσταται. Paulopoſt Seg. καθ' αὑτά.
(11) ἂν deeſt in Baſil. Angl. Paulopoſt Gobler. & Fel. 1. anon. προσήκει habent: Seguer. προσῆκεν. Alii cum editis πρέπει.
(12) Felckm. 3. anon. συνεστηκέναι. Paulopoſt pro ἐπιδιδόναι Gobler. & Felckm. 1. anon. habent ἐνδιδόναι.
(13) καὶ deeſt in Gobler. & Felckm. 1. anon. Poſt τῆς, art. τὰ quem non habent Seguer. Gobler. Felckm. 1. 2. anon. & Anglic. legitur in aliis. Ibidem pro λειπόμενα, Felckm. 2. anon. habet λεγόμενα & in margine δεόμενα.
(14) Gobler. & Felckm. 1. anon. εἰς.

ſpondebunt. Toto quippe conſtituto, nulla amplius re externa illis opus erit, ſed totum ſibi ad omnia ſatis erit & ſufficiet. Hæc, inquam, effutient falſi ſapientes, ut nempe hac etiam ex parte poſſint redargui. Nam ex hoc reſponſo non minus quam ex his quæ ſupra dicta ſunt, ſummam eorum impietatem atque inſcitiam demonſtrare licet. Si enim ſingulæ partes ſimul conjunctæ totum efficiunt, totumque ipſum ex ſingulis partibus componitur; igitur totum ex ſingulis partibus conſtat, quæ ſingulæ, totius partes ſunt. Atqui id Dei notionibus maxime eſt alienum; Deus enim totum, non partes eſt: neque ex diverſis rebus conſtat; ſed ipſe conſtitutionis rerum omnium auctor eſt. Adverte autem quam impia proferant, qui ita de Deo loquuntur. Enimvero ſi Deus ex partibus conſtat, ſane ſibi ipſe diſſimilis, atque ex diſſimilibus completus videbitur. Nam ſi ſol eſt, luna non eſt, Si luna eſt, terra non eſt: ſi terra eſt, non eſt mare; denique ſi ſingulas mundi partes percurramus, quam hæc illorum ratio abſurda & inepta ſit, ſtatim patebit. Idem autem ex humani quoque corporis conſideratione poteſt refelli. Ut enim oculus non eſt auris: nec auris, manus: nec venter, pectus: nec cervix, pes: ſed ſingula illa propriam habent efficientiam, ex quibus diverſis unum corpus conſtituitur, quod uſu quidem conjunctas habet partes, ſed quæ tunc disjungentur, cum natura, quæ illas copulavit, eaſdem Dei juſſu ſeparabit. Ita (ſed ipſe Deus dicenti ignoſcat) ſi creatæ naturæ partes in unum corpus coagmentatas, Deum appellant; neceſſario ſequitur eum in ſeipſo ſui eſſe diſſimilem, ut oſtenſum eſt, ac præterea dividi, quandoquidem partes ex natura dividuæ ſunt.

29. Verum alia quoque ratione, ſi veritatem conſulamus, illorum impietatem haud difficile erit convincere, Nam ſi Deus incorporeus eſt, ſi nec videri nec tangi natura poteſt: cur ergo Deum corpus eſſe excogitant, reſque, quas oculis videmus & manibus contrectamus, divino cultu proſequuntur? Rurſus, ſi verum eſt Deum omnipotentem eſſe, eumque a nulla re ſuperari ſed omnia vincere & tanquam Dominum regere: quare qui creatam naturam Deum faciunt, hanc Dei definitionem illi minime convenire non attendunt? namque cum ſol ſubter terram eſt, quominus ejus lumen videatur, terræ umbra impedit. Lunam autem ſol ipſe lucis ſuæ fulgore per diem abſcondit. Terræ item fructus non raro grando lædit: ignis vero aqua inundante extinguitur. Hyemem ſimiliter ver propellit: æſtas ver tranſgredi terminos non ſinit, & viciſſim autumnus æſtatem intra proprios limites ſiſtere cogit. Itaque ſi dii eſſent, nequaquam ſe invicem vincerent & abſconderent, ſed potius ſemper ſimul invicem eſſe, communeſque effectus una producere par eſſet. Oporteret ergo per dies & noctes ſolem ſimul & lunam ceteraque ſidera par lumen habere, idque omnibus lucere, ac res univerſas ab illis colluſtrari. Oporteret æſtatem ſimul & hyemem, ver atque autumnum, abſque viciſſitudine, una perſiſtere. Oporteret mare cum fontibus commiſceri & communem hominibus potum præbere. Oporteret aerem ſi-

σωσι. συνεστῶτος γὰρ τοῦ ὅλου, οὐκ ἔτι μὲν ἔξωθεν αὐτοῖς χρεία γενήσεται· (1) ἑαυτῷ δὲ τὸ ὅλον ἱκανὸν καὶ αὐτάρκες γενήσεται πρὸς πάντα, λέξουσιν οἱ δοκησίσοφοι, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν ἐλεγχθῶσιν· ὅσης δὲ ὁ λόγος καὶ μᾶλλον αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν μετὰ μεγάλης ἀπαιδευσίας οὐκ ἔλαττον τῆς πρόσθεν ἀποδείξει. εἰ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον συναφθὲν, τὸ ὅλον ἀναπληροῖ, καὶ τὸ ὅλον ἐκ τῶν καθ' ἓν συνίσταται· τὸ ὅλον ἄρα ἐκ μερῶν συνέστη, καὶ ἕκαστον τοῦ ὅλου (2) μέρος τυγχάνει. τοῦτο δὲ τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας πολὺ πόῤῥωθεν καθέστηκεν. ὁ γὰρ Θεὸς ὅλον ἐστὶ καὶ οὐ μέρη, καὶ οὐκ ἐκ διαφόρων συνέστηκεν, ἀλλ' αὐτὸς τῆς πάντων συστάσεώς ἐστι ποιητής. ὅρα γὰρ ὅσην ἀσέβειαν κατὰ τοῦ Θείου ταῦτα λέγοντες ἐξηγοῦνται. εἰ γὰρ ἐκ μερῶν συνέστηκε· πάντως αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀνόμοιος φανήσεται, (3) καὶ ἐξ ἀνομοίων ἔχων τὴν συμπλήρωσιν. εἰ γὰρ ἥλιός ἐστιν, οὐκ ἔστι σελήνη. καὶ εἰ σελήνη ἐστὶν, οὐκ ἔστι γῆ· καὶ εἰ γῆ τυγχάνει, οὐκ ἂν εἴη θάλασσα, καὶ οὕτως ἐφ' ἑκάστου λαμβάνων ἄν τις εὕροι τὴν ἀτοπίαν τοῦ τοιούτου αὐτῶν λόγου. τοῦτο δ' ἄν τις καὶ ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπείου σώματος ἰδὼν καταγνοίη τούτων. ὡς γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ ἔστιν ἀκοὴ, οὐδὲ ἡ ἀκοὴ, χείρ· οὐδὲ ἡ γαστήρ ἐστι στέρνα, οὐδ' αὖ πάλιν ὁ αὐχὴν ἐστὶ ποῦς· ἀλλ' ἕκαστον τούτων ἰδίαν ἔχει τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἐκ τούτων διαφόρων ὄντων ἓν συνίσταται σῶμα, συνημμένα μὲν (4) ἔχον τὰ μέρη κατὰ τὴν χρείαν, διαιρούμενα δὲ κατὰ τὴν τοῦ χρόνου παρουσίαν, ὅταν ἡ φύσις ἡ συνάξασα ταῦτα διέλῃ, ὡς ὁ προστάξας Θεὸς βούλεται· οὕτω· (5) συγγνώμην δὲ ὁ λόγος ἐχέτω παρ' αὐτοῦ τοῦ κρείττονος· εἰ τὰ μέρη τῆς κτίσεως συνάψαντες εἰς ἓν σῶμα, Θεὸν ἀναγορεύουσιν· ἀνάγκη αὐτὸν μὲν καθ' ἑαυτὸν ἀνόμοιον ἑαυτῷ εἶναι, ὥσπερ ἐδείχθη, διαιρεῖσθαι δὲ πάλιν κατὰ τὴν τῶν μερῶν εἰς τὸ μερίζεσθαι γενομένην φύσιν.

29. Καὶ ἄλλως δὲ ἄν τις αὐτῶν ἐλέγξειε τὴν ἀθεότητα κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας θεωρίαν. εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἀσώματός ἐστι, καὶ ἀόρατος, καὶ ἄψαυστος τῇ φύσει· πῶς σῶμα τὸν Θεὸν ἐπινοοῦσι, καὶ τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ὧν ψαύομεν τῇ χειρὶ, θρησκεύουσι τῇ (6) τοῦ Θεοῦ τιμῇ; καὶ πάλιν, εἰ ὁ περὶ Θεοῦ κρατεῖ λόγος, δυνατὸν αὐτὸν εἶναι κατὰ πάντα, καὶ μηδὲν μὲν αὐτοῦ κρατεῖν, αὐτὸν δὲ τῶν πάντων κρατεῖν, καὶ δεσπόζειν· πῶς οἱ τὴν κτίσιν θεοποιοῦντες, οὐχ ὁρῶσιν αὐτὴν ἐκτὸς οὖσαν τοῦ τοιούτου περὶ Θεοῦ ὅρου; ἡλίου μὲν γὰρ ὑπὸ γῆν γενομένου, τὸ φῶς ἡ γῆ σκιάζει μὴ ὁρᾶσθαι· σελήνην δὲ μεθ' ἡμέραν ὁ ἥλιος ἐπικρύπτει τῇ τοῦ φωτὸς λαμπηδόνι. καὶ γῆς μὲν τοὺς καρποὺς πολλάκις χάλαζα βλάπτει· τὸ πῦρ δὲ, εἰ γένοιτό τις ὑδάτων πλημμύρα, σβέννυται. καὶ χειμῶνα μὲν ἔαρ ἐξαγκωνίζεται, θέρος δὲ τὸ ἔαρ ὑπερβῆναι τοὺς ὅρους οὐκ ἐπιτρέπει, καὶ αὐτὸ πάλιν ὑπὸ τοῦ μετοπώρου κωλυόμενον τοὺς ἰδίους ὅρους ἐξέρχεσθαι. εἴπερ οὖν ἦσαν θεοὶ, ἔδει τούτους μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἡττᾶσθαι καὶ (7) ἐπικρύπτεσθαι, ἀλλὰ πάντοτε ἀλλήλοις συνεῖναι, καὶ κοινὰς ἅμα τὰς ἐνεργείας (8) ἀποτελεῖν. ἔδει μεθ' ἡμέραν καὶ κατὰ νύκτα ἥλιον ὁμοῦ καὶ σελήνην καὶ τὸν ἄλλον τῶν ἀστέρων χορὸν (9) ἴσον ἔχειν τὸ φῶς, καὶ τοῦτο πᾶσι λάμπειν, καὶ πάντα παρ' αὐτῶν καταυγάζεσθαι. ἔδει θέρος ὁμοῦ καὶ χειμῶνα καὶ ἔαρ καὶ μετόπωρον ἀπαραλλάκτως καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ συνίστασθαι. ἔδει τὴν θάλασσαν ταῖς πηγαῖς (10) ἀναμίγνυσθαι καὶ κοινὸν ἀνθρώποις τὸ πόμα παρέχειν. ἔδει νηνεμίαν καὶ

τῆς

(1) ἑαυτῷ δὲ τὸ ὅλον ἱκανὸν καὶ αὐτάρκες γενήσεται deſunt in Felckm. 2. anon.
(2) Seguer. μέρη. Idem paulopoſt pro μέρη, μέρος habet.
(3) καὶ abeſt a Felckm. 3. anon.
(4) Sic Seguer. Baſil. Gobler. Felckm. 1. & 2. anon. Editi vero ἔχοντα. Anglic. ἔχων τὰ.
(5) Baſil. Gobler. & Felckm. 1. & 2. anon. συγγνώμη. Paulopoſt Felckm. 3. anon. συνάγοντας habet pro συνάψαντες. Item mox Baſil. ἀναγορεύοντες.
(6) τῇ deeſt in Felckm. 3. anon. & Seguer. Paulopoſt μὲν deeſt in Felckm. 3. anon.
(7) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. At Anglic. παρακρύπτεσθαι. Alii cum editis ὑποκρύπτεσθαι.
(8) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. Alii cum editis ἐπιτελεῖν. Ibid. Felckm. 3. anon. habet τὰς ἐνεργείας.
(9) Sic Seguer. Alii cum editis ἴσως. Idem mox & Gobler. & Felck. 1. an. poſt καὶ addunt πάντα, quæ vox in aliis non eſt.
(10) Seguer. ἐπιμίγνυσθαι. Gobler. Felckm. 1. anon. ἀναμίγνυσθαι. Ibid. κοινὸν habent omnes mſſ. præter Felckm. 3. anon. qui ut editi κοινωνὸν mendoſe habet.

Digitized by Google

τῶν ἀνέμων τὴν τροπὴν ἐν ἑαυτῷ γίνεσθαι. ἔδει τὸ πῦρ ὁμοῦ καὶ τὸ ὕδωρ κοινὴν καὶ μίαν ἀνθρώποις τὴν χρείαν παρέχειν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βλάβην ἄν τις ἐξ αὐτῶν ὑπέμεινε, θεῶν ὄντων κατ' αὐτούς, καὶ μηδὲν ἐπὶ βλάβῃ, ἐπ' ὠφελείᾳ δὲ μᾶλλον πάντα ποιούντων. εἰ δὲ ταῦτα γίνεσθαι ἀδύνατον, διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα ἐναντιότητα· πῶς οἷόν τε τὰ οὕτως ἀλλήλοις ἐναντία καὶ μαχόμενα, καὶ μὴ δυνάμενα ἀλλήλοις συνεῖναι, ἔτι θεοὺς ὀνομάζειν, ἢ θεοῦ θρησκεύεσθαι τιμαῖς; τὰ δὲ πρὸς ἑαυτὰ ἀσύμφωνον τὴν φύσιν ἔχοντα, πῶς ἂν ἄλλοις εὐχομένοις εἰρήνην παρέχοιεν, καὶ ὁμονοίας αὐτοῖς γένοιντο (1) πρυτάνεις; οὔτε οὖν ἥλιος εἰκότως, οὔτε σελήνη, οὔτε ἄλλο τι μέρος τῆς κτίσεως, πολλῷ δὲ πλέον οὐδὲ τὰ ἐν λίθοις καὶ χρυσῷ καὶ ταῖς ἄλλαις ὕλαις ἀγάλματα, οὐδὲ οἱ παρὰ ποιηταῖς (2) μυθολογούμενοι Ζεὺς καὶ Ἀπόλλων καὶ οἱ ἄλλοι εἶεν ἀληθῶς θεοί, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξεν. ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτῶν μέρη τῆς κτίσεώς ἐστι, τὰ δὲ αὐτῶν ἄψυχα τυγχάνει, τὰ δὲ μόνον ἄνθρωποι θνητοὶ γεγόνασι. διὸ καὶ ἡ περὶ αὐτῶν θρησκεία καὶ θεοποιΐα οὐκ εὐσεβείας, ἀλλ' ἀθεότητος καὶ πάσης ἀσεβείας ἐστὶν εἰσήγησις, καὶ μεγάλης πλάνης ἔλεγχος, ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν θεὸν γνώσεως, λέγω δὴ τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα. ὅτε (3) τοίνυν αὕτη οὕτως ἐλέγχεται καὶ δέδεικται ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εἰδωλολατρεία πάσης ἀθεότητος οὖσα μεστή, καὶ οὐκ ἐπ' ὠφελείᾳ, ἀλλ' ἐπ' ἀπωλείᾳ τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων εἰσαχθεῖσα· φέρε λοιπόν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ λόγος ἐπηγγείλατο, τῆς πλάνης διελεγχθείσης, τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν ὁδεύσωμεν, καὶ θεωρήσωμεν τὸν ἡγεμόνα καὶ δημιουργὸν (4) τοῦ παντὸς τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἵνα δι' αὐτοῦ καὶ τὸν τούτου πατέρα θεὸν κατανοήσωμεν, καὶ γνῶσιν Ἕλληνες ὅσον τῆς ἀληθείας ἑαυτοὺς ἀπεσχοίνισαν.

30. Τὰ μὲν (5) προειρημένα οὐδὲν ἕτερον, ἢ πλάνη τῷ βίῳ διηλέγχθη· ἡ δὲ τῆς ἀληθείας ὁδός, πρὸς τὸν ὄντως ὄντα θεὸν ἕξει τὸν σκοπόν. πρὸς δὲ τὴν ταύτης γνῶσιν καὶ (6) ἀκριβῆ κατάληψιν, οὐκ ἄλλων ἐστὶν ἡμῖν χρεία, ἀλλ' ἡμῶν αὐτῶν. οὐδ' ὥσπερ ἐστὶν αὐτὸς ὁ θεὸς ὑπεράνω πάντων, οὕτω καὶ ἡ πρὸς τοῦτον ὁδὸς πόρρωθεν, ἢ ἔξωθεν ἡμῶν ἐστιν· ἀλλ' ἐν ἡμῖν ἐστι, καὶ ἀφ' ἡμῶν εὑρεῖν τὴν ἀρχὴν δυνατόν, καθὼς καὶ Μωϋσῆς ἐδίδασκε λέγων· * „ τὸ ῥῆμα τῆς „ πίστεως, ἐντὸς τῆς καρδίας σού ἐστιν. ὅπερ καὶ ὁ σωτὴρ σημαίνων καὶ βεβαιῶν ἔλεγεν· „ ἡ βασιλεία τοῦ „ θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν. „ ἔνδον γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες τὴν πίστιν, καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, δυνάμεθα ταχέως θεωρῆσαι καὶ νοῆσαι τὸν τοῦ παντὸς βασιλέα, τὸν τοῦ πατρὸς σωτήριον λόγον. καὶ μὴ προφασιζέσθωσαν Ἕλληνες οἱ τοῖς εἰδώλοις θρησκεύοντες· μηδὲ ἄλλος τις (7) ἁπλῶς ἑαυτὸν ἀπατάτω, ὡς τὴν τοιαύτην ὁδὸν οὐκ ἔχων, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἀθεότητος ἑαυτοῦ πρόφασιν εὑρίσκων. πάντες γὰρ ἐπ' αὐτὴν ἐπιβεβήκαμεν καὶ ἔχομεν, εἰ καὶ μὴ πάντες αὐτὴν ὁδεύειν, ἀλλὰ παροδεύειν ἐκβαίνοντες θέλουσι, διὰ τὰς ἔξωθεν αὐτοὺς ἑλκούσας ἡδονὰς τοῦ βίου. καὶ εἰ τις ἂν ἐρωτῷ, τίς ἂν εἴη αὕτη· φημὶ δὴ τὴν ἑκάστου ψυχὴν εἶναι, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ νοῦν. δι' αὐτοῦ γὰρ μόνου δύναται θεὸς θεωρεῖσθαι καὶ νοεῖσθαι. ἐκτὸς εἰ μὴ ὥσπερ τὸν θεὸν ἠρνήσαντο· οὕτω καὶ ψυχὴν ἔχειν ἀρνήσονται οἱ ἀσεβεῖς, εἰκότως τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων λέγοντες. οὐ γὰρ ἐχόντων (8) ἐστὶ νοῦν, ἀρνεῖσθαι τὸν τούτου ποιητὴν καὶ δημιουργὸν θεόν. διὰ

mul tranquillum eſſe & ventis agitari. Oporteret denique ignem ſimul & aquam unius ejuſdemique uſus eſſe hominibus. Nullum ſiquidem ex his detrimentum oriretur, ſi, ut putant, dii eſſent, qui proinde nihil nocendi cauſa ſed potius nihil niſi quod utile foret agerent. Si vero hæc ob mutuam inter ſe oppoſitionem ſimul jungi non queunt: qui fieri poteſt ut res illæ, quæ inter ſe contrariæ ſunt & pugnant, nec invicem conſiſtere poſſunt, dii adhuc nominentur, vel eis divini honores tribuantur? Quæ item diſcordi inter ſe ſunt natura, quomodo aliis precantibus, pacem præbere concordiæque auctores eſſe queunt? Merito igitur neque ſol, neque luna, neque alia pars naturæ creatæ, ac proinde multo magis neque ex lapide aurove ſeu ex alia materie conflata ſimulacra, neque etiam qui poetarum fabulis celebrantur Jupiter, Apollo ceterique ſimiles, dii eſſe cenſendi ſunt, uti demonſtravimus: ſed alii ex hujuſmodi diis partes ſunt naturæ creatæ, alii res ſunt inanimæ, alii homines mortales duntaxat fuere. Unde qui illos colunt & inter Deos collocant, non pietatem, ſed ſummam impietatem profitentur, maximique erroris, quo ab unius & ſolius veri Dei, Chriſti ſcilicet patris cognitione receſſere, certiſſima dant indicia. Quapropter quoniam hæc ita a nobis refutata ſunt, oſtendimuſque infidelium idololatriam omni impietatis genere repleri, neque ad bonum ſed ad perniciem humanæ vitæ introductam fuiſſe: age, ut initio promiſimus, repulſo errore, viam veritatis jam ineamus, & ducem atque opificem mundi, Patris Verbum contemplemur, ut per ipſum, ejus quoque patrem Deum cognoſcamus, intelligantque Gentiles quam procul ſeipſos a veritate removerint.

30. Omnia quidem illa quæ ſupra refellimus, nihil aliud eſſe oſtenſum eſt quam erroris tenebras vitæ hominum offuſas. At via veritatis ad Deum verum tendit: ad quam cognoſcendam & certo perſpiciendam non aliis quam nobis ipſis opus habemus: neque, ut eſt ipſe Deus ſupra omnia, ita via, quæ ad illum ducit, foris & procul a nobis eſt: verum in nobis ipſis eſt, ejuſque initium haud eſt difficile a nobis reperire, ut & Moyſes his verbis docuit: * *Verbum fidei intra cor tuum eſt*. Quod idem Salvator declaravit & confirmavit dicens: *Regnum Dei intra vos eſt*. Quia enim intus in nobiſmet ipſis fidem regnumque Dei habemus, facile poſſumus univerſitatis rectorem, Patris ſalutare Verbum intelligere & contemplari. Nec vero hic excuſatione utantur Gentiles idololatræ, nec quivis alius ſeipſum perperam decipiat, quaſi hujuſmodi via caruerit, ac proinde juſtam impietatis cauſam habuerit. Siquidem omnes in eam viam ſumus ingreſſi, omnes eam habemus, licet non omnes illam ſequi & pergere, ſed plerique, externis vitæ voluptatibus allicientibus deſerere velint. Si quis vero interrogaverit, quænam tandem illa ſit via: unius cujuſque animam & animæ mentem eſſe reſpondeo. Sola enim mente Deum contemplari & intelligere valemus: niſi forte, quemadmodum Deum eſſe negant impii, ita animam quoque ſe habere inficientur: quod quidem veriſimilius quam cetera dixerint. Nec enim mentem habentium eſt, mentis auctorem & opificem Deum negare. Itaque ru-

Pars altera hujus operis in qua ſolum Deum, quem Chriſtiana religio colit, verum eſſe oſtenditur.

Deutero. 30. 14.

Luc. 17. 21.

Via per quam veri Dei cognitionem conſequi poſſumus, non procul a nobis, ſed in nobis ipſis eſt. hæc enim uniuſcujuſque animo & mens animæ eſt.

(1) Seguer. Gobler. Felckm. 1. an. πρύτανις. Sed Gobler. & Fel. 1. anon. ſoli habent γένοιντο. mox ante εἰκότως Felck. 3. an. addit καί.

(2) Seguer. μυθολογούμενοι.

(3) τοίνυν abeſt a Baſil. Ib. ἐλέγχεται abeſt a Baſil. & Anglic. Item mox Gobler. & Fel. 1. anon. pro παρὰ habent περί. In iiſdem paulopoſt deſunt ἀλλ' ἐπ' ἀπωλείᾳ. At in Baſil. ἐπ' tantum deeſt.

(4) Sic Seguer. Gobl. & Felck. 1. anon. Alii cum editis omittunt τοῦ παντός. Eamdem quoque vocem exprimunt Amb. Cam. & Nannius: non vero Omnibonus. Paulopoſt vox θεὸν abeſt a Felckm. 3. anon.

(5) Poſt μὲν Anglic. addit γοῦν, Gobl. & Fel. 1. anon. οὖν.

(6) Seg. Gobl. Fel. 1. an. ἀκριβῆ. Interpretes ἀκριβῶς legerunt.

(7) Anglic. omittit ἁπλῶς.

(8) Sic omnes mſſ. præter Felckm. 3. anon. qui, ut & editi, ὅσιον habet, ſed mendoſe.

* Hic locus eſt ex Deuter. 30. 14. ubi legitur ἐγγύς σου ἐστὶ τὸ ῥῆμα σφόδρα ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. *Juxta te eſt ſermo valde in ore tuo & in corde tuo*. Et Rom. 10. 8. ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τοῦτ' ἔστι, τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν. *Prope eſt Verbum in ore tuo & in corde tuo, hoc eſt, Verbum fidei quod prædicamus*.

rudium hominum gratia paucis oſtendere neceſſe eſt ſingulis hominibus eſſe animam ratione præditam, præſertim cum id negent nonnulli hæretici, qui hominem nihil amplius eſſe arbitrantur quam corporis externam ſpeciem: ut nimirum ea re a nobis demonſtrata, ipſi evidentius adverſus idola argumentum per ſeipſos habere poſſint.

Humanam animam rationis eſſe participem, & a corporis ſenſibus diſtingui, variis argumentis probatur.

31. Primum ergo nec parvum indicium eſt, hominum animam ratione præditam eſſe, quod a belluis, quæ rationis ſunt expertes, differat. Siquidem idcirco belluas animalia irrationalia appellare natura conſuevit, quia hominum genus rationale eſt. Deinde, nec illud etiam ad id probandum levi eſt momento, quod ſolus homo res abſentes & extra ſe poſitas animo & cogitatione comprehendat, quod eadem ſecum ſæpius examinet ac perpendat, idque quod inter ea, quæ cogitat, ſibi melius viſum fuerit, judicio eligat. Nam belluæ ſola præſentia cernunt, & ad ea tantum, quæ ante oculos ſunt poſita, impetu feruntur, etiamſi poſtea damnum aliquod ſequatur. At homo non ita ad ea quæ videt, cum impetu rapitur: ſed ratione & cogitatione ea, quæ oculis cernit, dijudicat. Itaque ſæpe incitatus, ratione retinetur: & ea, quæ cogitavit, iterum recogitat. Denique quiſquis veritatis amator eſt, hominum mentem aliam omnino eſſe a corporis ſenſibus ſe in ſeipſo ſentire fatebitur. Quia ergo mens alia eſt a ſenſibus, ſenſuum ipſa judex eſt, & quæ illi apprehenderint, ipſa diſcernit & reminiſcitur, quidque melius fuerit, illis commonſtrat. Namque oculorum eſt tantum videre: aurium, audire: oris, guſtare: narium, olfacere: manuum, tangere; ſed quæ videre, audire, tangere, guſtare & olfacere conveniat, non ſenſuum ſed animæ ejuſque mentis eſt dijudicare. Manus quidem gladium accipere, & os venenum guſtare poteſt: ſed hæc nocere neſcit, niſi mens diſcernat. Ut autem rem aliqua comparatione & imagine illuſtremus, id nobis ſimile videtur lyræ apte diſpoſitæ, & muſico qui ea cum arte utitur. Nam ut in lyra nervi ſinguli proprium ſonum habent, alius gravem, acutum alius, alius medium, alius acutiſſimum, alius denique alium, quorum omnium concentus & compoſitio niſi a viro hujus artis perito diſtingui & diſcerni non poteſt; tunc enim ſuavem harmoniam & gratiſſimum concentum efficiunt, cum is, qui lyram tenet, nervos pulſat, & ſingulos apte tangit. Eodem modo, ſenſibus in corpore inſtar lyræ diſpoſitis, cum perita mens illis præiverit, tunc diſcernit & novit anima, quid faciat, quidve agat. Id autem hominum dumtaxat eſt proprium, ipſaque eſt animæ facultas ratiocinandi, qua utendo differt illa a belluis, & ſe diverſam eſſe ab exteriore corporis ſpecie manifeſte teſtatur. Hinc homo ſæpe jacente in terra corpore, cæleſtia cogitat & contemplatur. Sæpe item nihil agente, quieſcente & dormiente corpore, intus homo movetur resque extra ſe poſitas intuetur, remotas regiones

Mens animæ, ejus eſt facultas ratiocinandi.

A μὲν οὖν ἕκαστος ἀνθρώπων ψυχὴν ἔχει καὶ ταύτην λογικὴν, καὶ τοῦτο ἀναγκαῖόν ἐστι δεῖξαι δι' ὀλίγων διὰ τοὺς ἀκεραίους, ἐπεὶ μάλιστά τινες ὑπὸ τῶν αἱρέσεων ἀρνοῦνται καὶ τοῦτο, οἰόμενοι μηδὲν (1) πλεῖον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἢ τὸ φαινόμενον εἶδος τοῦ σώματος· ἵνα ταύτης δειχθείσης, φανερώτερον δι' ἑαυτῶν τὸν κατὰ τῶν εἰδώλων ἔλεγχον ἔχειν δυνηθῶσι.

31. Πρῶτον μὲν οὖν οὐ μικρὸν γνώρισμα τοῦ λογικὴν εἶναι τὴν τῶν ἀνθρώπων ψυχὴν, ἐκ τοῦ πρὸς τὰ ἄλογα διαλλάττειν αὐτήν. διὰ τοῦτο γὰρ ἐκεῖνα μὲν καλεῖν ἄλογα ἡ φύσις εἴωθεν, ἐπειδὴ τῶν ἀνθρώπων B τὸ γένος ἐστὶ λογικόν. ἔπειτα δὲ (2) καὶ τοῦτο πρὸς ἀπόδειξιν οὐ τὸ τυχὸν ἂν εἴη, ἐκ τοῦ μόνον τὸν ἄνθρωπον τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ λογίζεσθαι, καὶ ἐνθυμεῖσθαι τὰ μὴ παρόντα, καὶ πάλιν ἐπιλογίζεσθαι καὶ κρίσει τὰ κρείττονα τῶν λογισμῶν αἱρεῖσθαι. τὰ μὲν γὰρ ἄλογα, μόνα τὰ παρόντα βλέπει, καὶ πρὸς μόνα τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρμᾷ, κἂν μετὰ ταῦτα τὴν βλάβην ἔχῃ. ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐ πρὸς τὰ βλεπόμενα ὁρμᾷ, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ τὰ (3) διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὁρώμενα κρίνει. πολλάκις γοῦν ὁρμήσας (4) κεκράτηται τῷ λογισμῷ· καὶ λογισάμενος, πάλιν ἐπιλογίζεται. καὶ αἰσθάνεται ἕκαστος, εἰ τῆς ἀληθείας γένοιτο φίλος, ὅτι ἄλλος C παρὰ τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις ἐστὶν ὁ τῶν ἀνθρώπων νοῦς. διὰ τοῦτο γοῦν ὡς ἄλλος ὢν, αὐτῶν τῶν αἰσθήσεων γίνεται κριτής· καὶ ὧν (5) ἐκεῖναι ἀντιλαμβάνονται, ταῦτα οὗτος διακρίνει, καὶ ἀναμιμνήσκει, καὶ δείκνυσιν αὐταῖς τὰ κρείττονα. ὀφθαλμοῦ μὲν γάρ ἐστι μόνον τὸ ὁρᾷν, καὶ ὤτων τὸ ἀκούειν, καὶ στόματος (6) τὸ γεύεσθαι, καὶ ῥινὸς ὀσμῶν ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ χειρῶν τὸ ἅπτεσθαι· ἀλλ' ἃ δεῖ ὁρᾷν καὶ ἀκούειν, καὶ ὧν ἅπτεσθαι δεῖ, καὶ γεύεσθαι, καὶ ὀσμᾶσθαι, οὐκέτι τῶν αἰσθήσεών ἐστιν, ἀλλὰ (7) ψυχῆς καὶ τοῦ ταύτης νοῦ διακρίνειν. ἀμέλει καὶ ξίφος λαβέσθαι δύναται ἡ χεὶρ, D καὶ δηλητηρίου γεύσασθαι τὸ στόμα· ἀλλ' οὐκ οἶδεν, ὅτι βλάπτει ταῦτα, εἰ μὴ ὁ νοῦς διακρίνῃ. καὶ ἔοικέ γε τὸ τοιοῦτον, ἵνα ἐπὶ εἰκόνος αὐτὸ θεωρήσωμεν, λύρᾳ καλῶς κατεσκευασμένῃ, καὶ τῷ ταύτην κρατοῦντι μουσικῷ μετ' ἐπιστήμης. ὡς γὰρ αἱ ἐν τῇ λύρᾳ νευραὶ (8) ἑκάστη μὲν ἔχουσι τὸν ἴδιον φθόγγον, ἡ μὲν βαρὺν, ἡ δὲ ὀξὺν, ἡ δὲ μέσον, ἡ δὲ ὀξύτονον, ἡ δὲ ἄλλον, ἀδιάκριτος δέ ἐστιν αὐτῶν ἡ ἁρμονία καὶ ἀδιάγνωστος ἡ σύνθεσις χωρὶς τοῦ ἐπιστήμονος. τότε γὰρ καὶ ἡ ἁρμονία αὐτῶν δείκνυται καὶ ἡ σύνταξις ὀρθὴ, (9) ὅταν ὁ κατέχων τὴν λύραν πλήξῃ τὰς νευρὰς, καὶ (10) ἁρμοδίως ἑκάστης ἅψηται. τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τῶν E αἰσθήσεων ἐν τῷ σώματι ὡς λύρας ἡρμοσμένων, ὅταν ὁ ἐπιστήμων νοῦς αὐτῶν ἡγεμονεύῃ· τότε καὶ διακρίνει ἡ ψυχὴ, καὶ οἶδεν ὃ ποιεῖ καὶ πράττει. τοῦτο δὲ (11) μόνον ἴδιον ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων, ᾧ χρωμένη διαλλάττει τῶν ἀλόγων, καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἀληθῶς ἄλλη παρὰ (12) τὰ φαινόμενά ἐστιν ἐν σώματι. πολλάκις γοῦν κειμένου τοῦ σώματος ἐπὶ γῆς, τὰ ἐν οὐρανοῖς φαντάζεται καὶ θεωρεῖ ὁ ἄνθρωπος· καὶ πολλάκις τοῦ σώματος ἠρεμοῦντος καὶ ἡσυχάζοντος καὶ καθεύδοντος, κινεῖται ἔνδον ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ θεωρεῖ, χώρας ἀποδημῶν

(1) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1. an. Alii cum editis πλέον.
(2) Felckm. 3. anon. ut & editi, ϗ omittit.
(3) Sic Seguer. Gobler. Baſil. Anglic. Felckm. 1. & 2. anon. Alii, ut & editi, τὰ omittunt. Felckm. 3. anon. habet ἐν ὀφθαλμοῖς.
(4) Sic Seguer. Gobler. Felck. 1. anon. At alii cum editis κεκράτηται.
(5) Sic omnes mſſ. Editi autem ἐκεῖνα.
(6) τὸ in Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. legitur: in aliis & editis deeſt. ibid. ante στόματος, ϗ deeſt in Gobl. Felckm. 1. anon. Paulopoſt ἀλλ' ἃ habent omnes mſſ. Editi vero ἂν pro ἃ habent: quod additum fuiſſe videtur, eo quod in aliquot mſſ. ex ἀλλ' ἃ factum ſit ἀλλὰ, ut forte in Felckm. 3. anon. in quo ἂν deeſſe notat Felckmannus, & in reliquis mſſ. leg. ἃ. Seguer. vero habet ἀλλ' ἃ.
(7) Particula ϗ quæ in Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. non eſt, in aliis ut & editis hic legitur. τῆς etiam addit editio Commel. quæ vox ſimiliter deeſt in Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon.
(8) Seguer. ἑκάστη μὲν ἔχει.
(9) Sic Seguer. Baſil. Gobler. Felckm. 1. & 2. anon. Alii & editi ὅτε. Ibid. τὴν λύραν non legitur in Anglic.
(10) Sic Seg. Baſil. autem & Felckm. 2. an. ἁρμονίως. Editi & alii mſſ. ἁρμονίως.
(11) Seguer. μόνον.
(12) Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. τὰ φαινόμενα. In iiſdem ἐν σώματι non legitur. Omnibonus & Ambroſ. Camaldol. ita legerunt ut hic habetur. Nannius legiſſe videtur ut in Seg. Gobl. Felckm. 1. anon. nam ita hunc locum reddit, *præter ea quæ oculis apparent*.

Digitized by Google

δημῶν καὶ περιπατεῖ, καὶ ἀπαντᾷ τοῖς γνωρίμοις, καὶ πολλάκις διὰ τούτων τὰς μεθ' ἡμέραν πράξεις ἑαυτοῦ μαντευόμενος καὶ (1) προγινώσκων. τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη ἕτερον, ἢ ψυχὴ λογική, ἐν ᾗ λογίζεται καὶ νοεῖ τὰ ὑπὲρ ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος;

32. Καὶ τοῦτο δ' ἂν εἴη πρὸς ἀπόδειξιν ἀκριβῆ τοῖς ἔτι πρὸς ἀναίδειαν τῆς ἀλογίας τετραμμένοις· πῶς τοῦ σώματος θνητοῦ κατὰ φύσιν ὄντος, λογίζεται ἄνθρωπος τὰ περὶ ἀθανασίας, καὶ πολλάκις ἑαυτῷ τὸν θάνατον ὑπὲρ ἀρετῆς (2) προκαλεῖται; ἢ πῶς πρόσκαιρον τοῦ σώματος ὄντος, τὰ αἰώνια φαντάζεται ἄνθρωπος, ὥστε τῶν μὲν ἐμποδὼν καταφρονεῖν, εἰς ἐκεῖνα δὲ τὸν πόθον ἔχειν; τὸ μὲν οὖν σῶμα οὐκ ἂν (3) ἑαυτῷ περὶ ἑαυτοῦ τοιαῦτα λογίσαιτο, καὶ οὐκ ἂν τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ λογίζοιτο. θνητὸν γὰρ καὶ πρόσκαιρόν ἐστιν. ἀνάγκη δὲ ἕτερον εἶναι τὸ τὰ ἐναντία καὶ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ σώματος λογιζόμενον. τί οὖν ἂν εἴη τοῦτο πάλιν, ἢ ψυχὴ λογικὴ καὶ ἀθάνατος; καὶ γὰρ οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἔνδοθεν αὕτη (4) τῷ σώματι, ὡς ὁ μουσικὸς τῇ λύρᾳ ἐνηχεῖ τὰ κρείττονα. πῶς δὲ πάλιν κατὰ φύσιν ὢν ὁ ὀφθαλμὸς εἰς τὸ ὁρᾶν, καὶ ἡ ἀκοὴ εἰς τὸ ἀκούειν, τὰ μὲν ἀποστρέφονται, τὰ δὲ αἱροῦνται; τίς γὰρ ὁ τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ὁρᾶν ἀποστρέφων; ἢ τίς τὴν ἀκοὴν κατὰ φύσιν οὖσαν ἀκουστικὴν ἀποκλείει τοῦ ἀκούειν; ὁ τίς τὴν γεῦσιν κατὰ φύσιν οὖσαν γευστικὴν, κωλύει πολλάκις τῆς φυσικῆς ὁρμῆς; τίς δὲ τὴν χεῖρα κατὰ φύσιν οὖσαν εἰς τὸ ἐνεργεῖν, (5) ἐπέχει τοῦ ψαύειν τινός; τίς δὲ τὴν ὄσφρησιν καὶ αὐτὴν εἰς τὸ ὀσμᾶσθαι γενομένην ἀποστρέφει τοῦ μὴ ἀντιλαμβάνεσθαι; τίς ὁ ταῦτα κατὰ τῶν φυσικῶν τοῦ σώματος (6) ἐνεργῶν; ἢ πῶς τὸ σῶμα τὴν φύσιν ἀποστραφὲν, ἐπιστρέφεται πρὸς τὰς ἑτέρου συμβουλίας, καὶ πρὸς τὸ ἐκείνου νεῦμα ἡνιοχεῖται; ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἕτερον, ἢ ψυχὴν λογικὴν ἀποδείκνυσιν ἡγεμονεύουσαν τοῦ σώματος. οὐδὲ γὰρ ἑαυτὸ τὸ σῶμα πέφυκεν ἐλαύνειν, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου ἄγεται καὶ φέρεται, ὥσπερ οὐδὲ ἵππος ἑαυτὸν ὑποζεύγνυσιν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος ἐλαύνεται. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ νόμοι μὲν ἀνθρώποις τὰ καλὰ μὲν πράττειν, τὴν δὲ κακίαν ἀποστρέφεσθαι. τοῖς δὲ ἀλόγοις ἀλόγιστα τὰ κακὰ καὶ ἄκριτα μένει, ἅτε δὴ τῆς (7) λογικότητος καὶ τῆς κατὰ λόγον διανοίας ἐκτὸς τυγχάνουσιν. ὥστε μὲν οὖν ψυχὴν λογικὴν ἐν ἀνθρώποις ἐκ τῶν προειρημένων νομίζω δεδεῖχθαι.

33. Ὅτι δὲ καὶ ἀθάνατος γέγονεν ἡ ψυχὴ, καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἰδέναι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διδασκαλίᾳ, πρὸς ἔλεγχον τῆς τῶν εἰδώλων ἀναιρέσεως. γένοιτο δ' ἂν οὖν ἡ περὶ τούτου γνῶσις ἐγγυτέρα μᾶλλον ἐκ τῆς περὶ τοῦ σώματος γνώσεως, καὶ ἐκ τοῦ πρὸς τὸ σῶμα διαλλάττειν αὐτήν. εἰ γὰρ ἄλλην (8) αὐτὴν ὁ λόγος ἀπέδειξε παρὰ τὸ σῶμα, ἔστι δὲ τὸ σῶμα φύσει θνητόν· ἀνάγκη τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι, τῷ μὴ εἶναι κατὰ τὸ σῶμα. * καὶ πάλιν εἰ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα κινεῖ, ὡς δέδεικται, καὶ οὐχ ὑπὸ ἄλλων αὐτὴ κινεῖται, ἀκόλουθόν ἐστιν ὑφ' ἑαυτῆς κινουμένην τὴν ψυχὴν, καὶ μετὰ τὴν εἰς γῆν ἀπόθεσιν τοῦ σώματος κινεῖσθαι πάλιν αὐτὴν (9) ὑφ' ἑαυτῆς. οὐ γάρ ἐστιν ἡ ψυχὴ ἡ ἀποθνήσκουσα· ἀλλὰ διὰ τὴν ταύτης ἀναχώρησιν, ἀποθνήσκει τὸ σῶμα. εἰ μὲν οὖν καὶ (10) αὕτη ὑπὸ τοῦ σώματος ἐκινεῖτο, ἀκόλουθον ἦν ἀναχωροῦντος τοῦ κινοῦντος ἀποθνήσκειν αὐτήν. εἰ δὲ

A petit & peragrat, amicis notiſque occurrit, nec raro per hæc, quid per diem acturus ſit prænoſcit & præſagit. Quid vero aliud id eſſe poteſt, quam anima rationis particeps, qua homo ea quæ ſupra ſe ſunt cogitat & intelligit?

32. Sed & illud quoque ad penitus coercendam eorum impudentiam, qui animam ratione privant, addere juvat: Qui fit ut cum corpus natura mortale ſit, homo de immortalitate cogitet, ſæpeque mortem virtutis amore expetat? Qui fit ut, cum corpus per aliquod tantum temporis ſpatium duret, æterna homo meditetur, atque idcirco præſentia con-
B temnat, & ad bona illa futura tendat deſiderio? Certe ipſum corpus nihil tale de ſeipſo, nec res extra ſe poſitas poteſt cogitare. Namque mortale eſt, nec niſi per aliquod tempus durat. Neceſſe eſt autem illud quod contraria naturæ corporis cogitet, aliud eſſe a corpore. Quidnam porro illud fuerit, niſi anima rationalis & immortalis? Nec enim foris ſed intus ipſa corpori, ut muſicus lyræ, quod melius congruerit, ſonat. Enimvero quare cum oculus ad videndum natura aptus ſit & auris ad audiendum, alia tamen refugiunt, alia e-
C ligunt? Quis enim oculum a videndo avertit? vel quis aurem, cui naturalis eſt audiendi facultas, ab audiendo arcet? Quis guſtatum ad guſtandum ex natura idoneum ſæpe a naturali appetitu refrænat? Quis item manum ex natura ad agendum aptam ab aliquibus rebus tangendis cohibet? Quis odoratum ad odorandum factum ab odorando continet? Quis, inquam, iſta omnia contra naturam corporis efficit? Qui fit ut corpus ab eo quod ſibi naturale eſt abhorreat, & alius conſilium ſequatur atque ad ejuſdem nutum regatur? hæc ſane omnia nihil aliud probant quam
D animam rationalem corpori præſidere. Nec enim ſeipſum corpus poteſt impellere, ſed ab alio agitur & fertur, uti neque equus ſeipſum regit, ſed ab equite regitur & agitatur. Eam ob rem leges boni agendi & mali fugiendi hominibus datæ ſunt. At belluæ nec expendere nec diſcernere mala queunt, utpote quæ ratiocinandi & cogitandi facultatis ſint expertes. Itaque ex his quæ ſupra dicta ſunt probatum fuiſſe arbitror homines anima rationali eſſe præditos.

33. Eamdem vero immortalem quoque fuiſſe factam neceſſe eſt in eccleſiaſtica ſchola non
E ignorari, quo evidentius appareat idola plane eſſe deturbanda. Id porro facilius & propius, ex corporis cognitione, ejuſque & animæ differentia percipere licebit. Enimvero ſi ut noſtra oratione oſtendimus, diverſa illa eſt a corpore; cum corpus natura mortale ſit, neceſſe eſt animam immortalem eſſe utpote quæ corpori non ſit ſimilis. * Præterea, ſi anima corpus movet, ut oſtenſum eſt, nec ipſa ab aliis movetur, ſequitur a ſeipſa moveri animam, atque etiam poſt corporis interitum eam iterum a ſeipſa moveri. Nec enim ani-
F ma moritur, ſed ejus diſceſſu corpus moritur. Itaque ſi ipſa a corpore moveretur, recedente movente, neceſſario moreretur. Sed ſi anima

Animam rationalem immortalem eſſe oſtenditur.

(1) Gobler. Felckm. 2. anon. γινώσκει.
(2) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. Alii cum editis προσκαλεῖται. Paulopoſt ἐμποδὼν quod ita in Baſil. ſcribitur, ultimam circumflectis. in Seguer. Gobler. & Felckm. 1. 2. & 3. anonym. Anglic. autem ἐμποδὼν habet.
(3) Gobler. Felckm. 2. anon. ἑαυτῷ, atque ita legit Omnibonus qui vertit, *ſibi*. Mox ibid. Gobler. Felckm. 1. anonymus, αὐτῷ pro ἑαυτῷ.
(4) Baſil. τῷ σώματος.
(5) Sic omnes mſſ. Editi vero ἀνέχει.
(6) Sic Seguer. Baſil. Anglic. Felckm. 2. anon. Alii cum editis ἐνεργεῖν.
(7) Felckm. 3. anon. λογιότητος.
(8) Hanc vocem αὐτὴν habent Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. Ceteri omittunt.
(9) Gobler. Felckm. 1. anon. ὑφ' ἑαυτῆς, male.
(10) Gobler. Felckm. 1. anon. αὐτή. Paulopoſt iidem poſt κινεῖ, καὶ omittunt. Iidem poſt κινεῖ ſeq. habent αὐτῇ. At Baſil. Angl. Felck. 2. anon. αὐτῇ. Seguer. ἑαυτῇ. Editi ἑαυτῇ.
* Totum id argumentum ex Platone ſumtum eſt, quo multi poſt illum uſi ſunt ad probandum animum eſſe immortalem. Videſis ipſum Platonem in Phædro, & lib. X. de legibus, ubi animam definit, τὴν δυναμένην αὐτὴν αὑτὴν κινεῖν κίνησιν, id eſt, *id quod ſeipſum movere poteſt*.

movet corpus, ipſam a ſeipſa moveri prorſus neceſſe eſt. Quia ergo ipſa ſeipſam movet, neceſſario ſequitur eam etiam poſt corporis mortem vivere. Siquidem animæ motus nihil aliud eſt quam ejuſdem vita: quemadmodum quoque corpus tunc vivere dicimus, cum movetur: & mortuum eſſe, cum moveri caſſat. Id autem ex his, quæ in corpore ipſa agit, clarius perſpicitur. Namque ſi in corpore incluſa ac cum eo colligata, non pro corporis parvitate contrahitur & circumſcribitur, ſed ſæpe in lecto jacente corpore, ſine motu, ac veluti mortuo, ipſa propria ſua facultate vigilat, naturamque corporis tranſcendit, & quaſi ab eo digreſſa, quanquam in ipſo manens, ea quæ ſupra terram exiſtunt cogitat & contemplatur: quin etiam ſanctos a terreno corpore ſejunctos, atque Angelos non raro convenit, & ad illos mentis munditia fidens advolat: an non, quæſo, multo magis ſoluta a corpore, cum placuerit Deo, qui eam colligavit, evidentiorem immortalitatis cognitionem eſt habitura? Si enim in corpore adhuc vincta, vitam, quæ extra corpus eſt, vivit: multo magis poſt mortem corporis vivet, nec vivere deſinet Dei beneficio, qui eam per ſuum Verbum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum talem utique fecit. Idcirco enim immortalia & æterna cogitat & ſapit, quia immortalis eſt. Namque ut mortalis corporis ſenſus nihil niſi mortale percipiunt: ſic animam res immortales contemplantem & meditantem, immortalem quoque eſſe & ſemper vivere neceſſe eſt. Siquidem nunquam illam deſerunt immortalitatis notiones & cogitationes, ſed in ea ad immortalitatis ſecuritatem inſtar ſomitis conſtanter reſident. Hinc ergo contemplationis Dei notionem & cogitationem habet, ſibique ipſi fit via, neque extrinſecus, ſed ex ſeipſa Dei Verbi cognitionem & comprehenſionem accipit.

Animæ motus, ejus vita eſt.

34. Itaque quod antea dictum fuit iterum dicimus, illos ſcilicet, quemadmodum Deum negaverunt, & res inanimas colunt, ſic etiam animam rationis participem ſe non habere exiſtimantes, hanc ſuæ inſipientiæ pœnam ſponte ſua luere, ut inter pecudes numerentur. Quare veluti inanimi religionem in rebus inanimis ſuperſtitioſe conſtituentes, miſeratione profecto digni ſunt & ductore opus habent. Si vero animam ſe habere putant, & de ratiocinandi facultate multum gloriantur, idque jure merito: cur tanquam anima carentes, contra rationem agere non verentur, nec ea quæ ſapere oportet ſapiunt, ſed ſeipſos Numine etiam præſtantiores faciunt? Siquidem ipſi immortali anima, quam nec oculis videre poſſunt, præditi, Deum in rebus, quæ oculis videntur & caducæ ſunt, figurant. Cur item quemadmodum a Deo receſſerunt, ita rurſus ad eumdem non confugiunt? Namque ut Deum mente deſeruere, & res quæ nullæ ſunt deos effinxere, ſic eadem ſuæ animæ mente aſcendere & ſe iterum ad Deum poſſunt convertere. Poſſunt, inquam, ſi quas omnium cupiditatum ſordes induerint, deponant, & tamdiu abluant, donec quicquid alienum animæ acceſſerit abjecerint, eamque ſolam, qualis creata eſt, exhibuerint: ut hoc pacto Patris Verbum, ad cujus ſimilitudinem ab initio facti ſunt, in illa intueri valeant. Ad imaginem ſiquidem & ſimilitudinem Dei ſacta & creata eſt anima, ut

A ἡ ψυχὴ κινεῖ καὶ τὸ σῶμα, ἀνάγκη μᾶλλον αὐτὴν ἑαυτὴν κινεῖν. ἑαυτὴν δὲ κινοῦσα, ἐξ ἀνάγκης καὶ μετὰ τὸν τοῦ σώματος θάνατον ζῇ. ἡ γὰρ κίνησις τῆς ψυχῆς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ἡ ζωὴ αὐτῆς. ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὸ σῶμα τότε ζῆν λέγομεν, ὅτε κινεῖται, καὶ τότε θάνατον αὐτοῦ εἶναι, ὅτε τῆς κινήσεως παύσεται. τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἐν σώματι καθάπαξ ἐνεργείας αὐτῆς φανερώτερον ἄν τις ἴδοι. εἰ γὰρ καὶ ὅτε (1) τὸ σῶμα ἐπιβέβηκε καὶ (2) συνδέδεται τούτῳ, οὐ κατὰ τὴν τοῦ σώματος σμικρότητα συστέλλεται καὶ συμμετρεῖται, ἀλλὰ πολλάκις ἐπὶ κλίνης τούτου κειμένου (3) καὶ μὴ κινουμένου, ἀλλ' ὡς ἐν θανάτῳ κοιμωμένου, αὕτη κατὰ τὴν ἑαυτῆς
B δύναμιν γρηγορεῖ, καὶ ὑπερεκβαίνει τὴν τοῦ σώματος φύσιν· καὶ ὥσπερ ἀποδημοῦσα τούτου, μένουσα ἐν τῷ σώματι, τὰ ὑπὲρ γῆν φαντάζεται καὶ θεωρεῖ, πολλάκις δὲ καὶ τοῖς ἔξω τῶν γηΐνων σωμάτων ἁγίοις (4) καὶ ἀγγέλοις συναντᾷ, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖται τῇ τοῦ νοῦ θαῤῥοῦσα καθαρότητι· πῶς οὐχὶ μᾶλλον καὶ πολλῷ πλέον, ἀπολυθεῖσα τοῦ σώματος, ὅτε ὁ συνδήσας αὐτὴν βούλεται θεός, φανερωτέραν ἕξει τὴν τῆς ἀθανασίας γνῶσιν; εἰ γὰρ καὶ συνδεθεῖσα σώματι τὴν ἐκτὸς τοῦ σώματος ζωὴν ἔζη, πολλῷ πλέον καὶ μετὰ θάνατον τοῦ σώματος ζήσεται, καὶ οὐ παύσεται τοῦ ζῆν διὰ τὸν οὕτως αὐτὴν ποιήσαντα θεὸν διὰ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου, τοῦ
C κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀθάνατα καὶ αἰώνια λογίζεται καὶ φρονεῖ, ἐπειδὴ καὶ ἀθάνατός ἐστι. καὶ ὥσπερ τοῦ σώματος θνητοῦ τυγχάνοντος, θνητὰ καὶ αἱ τούτου θεωροῦσιν αἰσθήσεις· οὕτως ἀθάνατα θεωροῦσαν καὶ λογιζομένην τὴν ψυχήν, ἀνάγκη καὶ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι καὶ ἀεὶ ζῆν. αἱ γὰρ περὶ τῆς ἀθανασίας ἔννοιαι καὶ θεωρίαι οὐδέ ποτε αὐτὴν ἀφιᾶσι, μένουσαι ἐν αὐτῇ, καὶ ὥσπερ ἔκκαυμα ἐν αὐτῇ γινόμεναι πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἀθανασίας. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ τῆς περὶ θεοῦ θεωρίας ἔχει τὴν ἔννοιαν, καὶ αὐτὴ ἑαυτῆς γίνεται ὁδός, οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ ἑαυτῆς λαμβάνουσα τὴν
D (5) τοῦ θεοῦ λόγου γνῶσιν καὶ κατάληψιν.

34. Λέγομεν οὖν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὥσπερ τὸν θεὸν ἠρνήσαντο, καὶ ἄψυχα (6) θρησκεύουσιν, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν οὐκ ἔχειν λογικὴν νομίζοντες, αὐτόθεν ἔχουσι τῆς ἀφροσύνης τὴν (7) ἐπιτιμίαν ἐν ἀλόγοις καταριθμούμενοι· καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄψυχοι ἐν ἀψύχοις ἔχοντες τὴν δεισιδαιμονίαν, ἐλέους καὶ χειραγωγίας εἰσὶν ἄξιοι. εἰ δὲ ψυχὴν (8) αὐχοῦσιν ἔχειν, καὶ ἐπὶ τῷ λογικῷ μέγα φρονοῦσιν, εἰκότως τοῦτο ποιοῦντες· διατί ὡς μὴ ἔχοντες ψυχὴν παρὰ λόγον τολμῶσι, καὶ οὐχ ἃ δεῖ φρονεῖν φρονοῦσιν, ἀλλὰ κρείττονας (9) ἑαυτοὺς καὶ τοῦ θείου
E ποιοῦσι. ψυχὴν γὰρ ἀθάνατον ἔχοντες καὶ μὴ βλεπομένην αὐτοῖς, τὸν θεὸν ἐν τοῖς βλεπομένοις καὶ θνητοῖς ἀπεικάζουσιν. οὐ διατί, ὥσπερ ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, οὕτως οὐ καταφεύγουσι πάλιν πρὸς αὐτόν; δύνανται γάρ, ὥσπερ ἀπεστράφησαν τῇ διανοίᾳ τὸν θεόν, καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἀνεπλάσαντο εἰς θεούς, οὕτως ἀναβῆναι τῷ νῷ τῆς ψυχῆς, καὶ πάλιν ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν θεόν. ἐπιστρέψαι δὲ δύνανται, ἐὰν ὃν ἐνεδύσαντο ῥύπον πάσης ἐπιθυμίας, ἀπόθωνται, καὶ τοσοῦτον ἀπονίψωνται, ἕως ἂν ἀπόθωνται πᾶν τὸ συμβεβηκὸς ἀλλότριον τῇ ψυχῇ, καὶ μόνην (10)
F αὐτὴν, ὥσπερ γέγονεν, ἀποδείξωσιν, ἵν' οὕτως ἐν αὐτῇ θεωρῆσαι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, καθ' ὃν καὶ γεγόνασιν ἐξ ἀρχῆς, δυνηθῶσι. κατ' εἰκόνα γὰρ θεοῦ πεποίηται, καὶ καθ' ὁμοίωσιν γέγονεν, ὡς

καὶ

(1) Seguer. Baſil. Anglic. τῷ σώματι.
(2) Sic Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Felck. 1. & 2. an. Alii & Ed. Commel. συνδέχεται.
(3) καὶ μὴ κινουμένου deſunt in Felckm. 3. anon. & in Baſil. Recenti manu addita fuere. Ibid. ſic αὐτὴ ſcribitur in Segueriano.
(4) καὶ ἀγγέλοις Anglic. omittit.
(5) Baſil. Anglic. περὶ τοῦ θεοῦ.
(6) Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. σέβουσι. Iidem τὰ ſeq. non habent.
(7) Gobler. & Felckm. 1. anon. ἐπιμισθίαν. quo etiam modo legiſſe videntur Nannius & Omnibonus, qui hanc vocem vertunt, *mercedem*.
(8) Felckm. 2. anon. αὐχῶσιν. Idem paulopoſt φρονοῦντες habet, ubi alii ποιοῦντες.
(9) ἑαυτοὺς non eſt in Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. Ibid. καὶ deeſt in Baſil. & Anglic.
(10) αὐτὴν abeſt a Felckm. 3. anonymo.

καὶ ἡ θεία σημαίνει γραφὴ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγουσα· „ ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν. „ ὅθεν καὶ ὅτε πάντα τὸν ἐπιχυθέντα ῥύπον τῆς ἁμαρτίας ἀφ' ἑαυτῆς ἀποθῆται, καὶ μόνον τὸ κατ' εἰκόνα καθαρὸν φυλάττει, εἰκότως διαλαμπρυνθέντος τούτου, ὡς ἐν κατόπτρῳ θεωρεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς τὸν λόγον, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα, οὗ καὶ ἔστιν εἰκὼν ὁ σωτὴρ, λογίζεται. (1) ἢ εἰ μὴ αὐτάρκης ἐστὶν ἡ παρὰ τῆς ψυχῆς διδασκαλία, διὰ τὰ ἐπιθολοῦντα αὐτῆς ἔξωθεν τὸν νοῦν, καὶ μὴ ὁρᾶν αὐτὴν τὸ κρεῖττον· ἀλλ' ἔστι πάλιν καὶ ἀπὸ τῶν φαινομένων τὴν περὶ τοῦ Θεοῦ γνῶσιν καταλαβεῖν, τῆς κτίσεως ὥσπερ γράμμασι διὰ τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας τὸν ἑαυτῆς δεσπότην καὶ ποιητὴν σημαινούσης καὶ βοώσης.

35. Ἀγαθὸς γὰρ ὢν καὶ φιλάνθρωπος ὁ Θεὸς, καὶ κηδόμενος τῶν ὑπ' αὐτοῦ (2) γενομένων ψυχῶν, ἐπειδὴ ἀόρατος καὶ ἀκατάληπτός ἐστι τὴν φύσιν, ἐπέκεινα πάσης γενητῆς οὐσίας ὑπάρχων, καὶ διὰ τοῦτο ἔμελλε τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀστοχεῖν τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως, (3) τῷ τὰ μὲν ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι, τὸν δὲ ἀγένητον· τούτου ἕνεκεν τὴν κτίσιν οὕτω διεκόσμησε τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ ὁ Θεὸς, ἵν' ἐπειδὴ τὴν φύσιν ἐστὶν ἀόρατος, κἂν ἐκ τῶν ἔργων γινώσκεσθαι δυνηθῇ τοῖς ἀνθρώποις. ἐκ γὰρ τῶν ἔργων πολλάκις ὁ τεχνίτης καὶ μὴ ὁρώμενος γινώσκεται. καὶ οἷόν τι λέγουσι περὶ τοῦ ἀγαλματοποιοῦ Φειδίου, ὡς τὰ τούτου δημιουργήματα ἐκ τῆς συμμετρίας καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τῶν (4) μερῶν ἀναλογίας ἐμφαίνει καὶ μὴ παρόντα Φειδίαν τοῖς ὁρῶσιν· οὕτω δεῖ νοεῖν ἐκ τῆς τοῦ κόσμου τάξεως τὸν τούτου ποιητὴν καὶ δημιουργὸν Θεὸν, κἂν τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς μὴ (5) θεωρεῖται. ὁ γὰρ κατακεχρήσατο τῇ ἀοράτῳ φύσει αὐτοῦ ὁ Θεὸς· μή τις τοῦτο προφασιζέσθω· καὶ παντελῶς ἑαυτὸν ἄγνωστον τοῖς ἀνθρώποις ἀφῆκεν· ἀλλ' ὡς προεῖπον, οὕτω διεκόσμησε τὴν κτίσιν, ὥστε καὶ μὴ ὁρώμενον αὐτὸν τῇ φύσει, ὅμως ἐκ τῶν ἔργων γινώσκεσθαι. καὶ τοῦτο οὐ παρ' ἐμαυτοῦ φημι, ἀλλ' ἀφ' ὧν (6) ἀπὸ τῶν θεολόγων ἀνδρῶν ἔμαθον, ὧν εἷς ἐστιν ὁ Παῦλος, Ῥωμαίοις μὲν γράφων οὕτω· „ τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. Λυκάοσι δὲ παρρησιαζόμενος καὶ λέγων· „ καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ Θεὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ὃς ἐν ταῖς παρῳχημέναις γενεαῖς εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. (7) καίτοι γε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν ἀγαθουργῶν, οὐρανόθεν (8) ἡμῖν διδοὺς ὑετοὺς, καὶ καιροὺς καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας (9) ἡμῶν. „ τίς γὰρ ὁρῶν τὸν οὐρανοῦ κύκλον καὶ τὸν δρόμον ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων τὰς θέσεις καὶ τὰς περιπολήσεις, ἐναντίας μὲν καὶ διαφόρους γιγνομένας, ἐν δὲ τῇ διαφορᾷ ὁμοίως τὴν τάξιν παρὰ πάντων ὁμοῦ (10) σωζομένην, οὐκ ἐνθυμεῖται ὅτι οὐκ αὐτὰ ἑαυτὰ, ἀλλ' ἕτερός ἐστιν ὁ διακοσμῶν (11) αὐτὰ ποιητής; τίς δὲ ὁρῶν ἥλιον μὲν ἀνατέλλοντα καθ' ἡμέραν, σελήνην δὲ φαίνουσαν κατὰ νύκτα, καὶ φθίνουσαν, καὶ πληρουμένην ἀπαραλλάκτως

& divina ſcriptura indicat, quæ ex perſona Dei ita loquitur: *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*. Quocirca cum omnes peccati maculas, quibus aſperſa fuerit, abſterſerit, & ſolam illam ſimilitudinem puram etque integram ſervaverit, merito in ea perpurgata ac ſplendeſcente, tanquam in ſpeculo, Verbum imaginem Patris contemplabitur; & in Verbo Petrem, cujus & Salvator imago eſt, cogitatione comprehendet. Vel ſi ipſa per ſe anime hæc præſtare jam non queat, cum ob ea quæ mentem extrinſecus turbant & inquinant, tum quia ipſa quid potius eligendum ſit non videat: certe ex rebus eſpectabilibus Dei cognitionem haurire poteſt, quandoquidem res creatæ, admirabili ordine & concentu quo compoſitæ ſunt, quibuſdam veluti litteris, Dominum & Creatorem indicant & quaſi voce prædicant. Genes. 1. 26.

35. Bonus enim & clemens Deus, animarum quas creavit curam gerens, quia ejus naturæ eſt quæ videri & comprehendi nequeat, omnemque creatam ſubſtantiam tranſcendat, atque idcirco futurum erat ut humanum genus illius cognitionem non aſſequeretur, eo quod homo ſit ex nihilo factus, & Deus ſine ullo ſit principio: eam ob rem naturam creatam ſuo Verbo tam apte compoſuit, ut quia ipſe ex ſui natura videri non poteſt, ſaltem ex operibus ab hominibus cognoſci poſſet. Sæpe enim ex operibus artifex, etiamſi non videatur, cognoſcitur: atque ut de ſtatuario Phidia narrant, ejus nempe opera ex mutua partium inter ſe proportione & diſpoſitione Phidiam licet abſentem ſpectantibus exhibuiſſe; ita ex mundi conſtructione illius effector & opifex Deus intelligendus eſt, tametſi oculis corporis non aſpicitur. Nec enim ſua inviſibili natura abuſus eſt Deus, (nemo id cauſetur) nec ſe hominibus plane ignotum reliquit: verum, ut modo dicebam, ſic naturam creatam compoſuit, ut quamvis ipſe ex natura ſua videri non queat, ex operibus tamen cognoſcatur. Nec vero hæc a me ipſo loquor, ſed a viris theologis didici, inter quos eſt Paulus qui ad Romanos ita ſcribit: *Inviſibilia enim ipſius a creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur*. Idem quoque Lycaonios his verbis audacter docebat: *Et nos ſimiles ſumus vobis homines, annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum viventem, qui fecit cælum & terram, & mare & omnia quæ in eis ſunt: qui in præteritis generationibus dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas. Et quidem non ſine teſtimoniis ſemetipſum reliquit, benefaciens: de cælo nobis dans pluvias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda noſtra*. Ecquis enim cæli ambitum ſoliſque & lunæ curſum, aliorumve ſiderum poſitiones & circumvectiones, contrarias quidem ac diſſimiles, ſed in ipſa diſſimilitudine æqualem ordinem ab omnibus ſimul ſervatum intueri poteſt, quin ſecum cogitet hæc non a ſemetipſis ſed ab alio, nempe ab auctore, adminiſtrari & regi? Quis ſolem die exoriri & lunam nocte apparere, immutabilique lege per æqualem omnino die-

Deus univerſi mundi partes ita compoſuit, ut ex illis facile cognoſci poſſit.

Rom. 1. 20.

Act. 14. 14.

(1) Anglicanus, ἢ δὲ, forte pro εἰ δέ. Idem paulopoſt περὶ habet pro παρά.
(2) Seguer. γινομένων. Paulopoſt idem & Baſil. & Anglic. habent γεννητῆς. Alii γενητῆς.
(3) Baſil. & Anglis. τῷ τὸν Anglic. ibid. habet ἀγένητον. Alii & editi, ἀγέννητον. Mox poſt λόγῳ, ὁ Θεὸς non legitur in Gobler. & Felckm. 1. anonymo.
(4) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii & editio Commel. μελῶν. Ibid. mox Anglic. ἐμφαίνειν.
(5) Sic Seguer. Alii autem cum editis θεωρῆται.
(6) Seguer. Baſil. Angl. & Fel. 2. anon. παρὰ. Gobler. Felckm. 1. anon. περὶ. Paulopoſt ante Παῦλος, ὁ abeſt a Gobler. Felckm. 1. anon. & μὲν ſeq. a Felckm. 2. anon.
(7) Sic Seguer. Gobler. & Fel. 1. anon. ut & legitur Act. 14. 17. Alii cum editis particulam γε omittunt.
(8) Sic Seguer. Gobler. Fel. 1. & 2. anon. ut & habetur eodem loco Act. Alii & Ed. Commel. nec non mſ. 2. Oxonienſis novi Teſt. Edit. Oxon. 1675. ὑμῖν. Paulopoſt Gobler. & Felckm. 1. anon. ζωῆς habent, ubi alii τροφῆς.
(9) Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. αὐτῶν, alii vero ἡμῶν forte pro ὑμῶν. Duo mſſ. novi Teſt. Ed. Oxon. 1675. habent item ἡμῶν, ceteri & editi, ὑμῶν.
(10) Gobler. & Felckm. 1. anonymus, σωζομένων.
(11) αὐτὰ deeſt in Felckm. 3. anon. Paulopoſt Seguer. Gobl. & Felckm. 1. anon. μὲν addunt poſt ἥλιον, alii omittunt: iidem mox μεθ' ἡμέραν habent, alii καθ' ἡμέραν.

dierum numerum decreſcere & creſcere, atque ex ſideribus alia quidem diſcurrere curſuſque varie immutare, alia vero inerrantia conſtanter moveri aſpiciens, non intelligat illa neceſſario ab opifice aliquo gubernari?

36. Quis contrarias naturas ſecum conjungi & conſonam efficere harmoniam cernens, exempli gratia: quis ignem cum frigida natura conjunctum, & naturam ſiccam cum humida commixtam videns, nec tamen ſibi invicem reſiſtere, ſed unum quaſi ex uno corpus conficere, non inde colligat alium ab his eſſe qui illa ſimul copulavit? Quis hyemem veri, ver æſtati, æſtatem autumno ſuccedere obſervans, eaque quamvis contraria inter ſe ſint naturâ, (nam aliud refrigerat, aliud urit, aliud alit, aliud corrumpit & deſtruit) tamen omnia æqualem & ſecurum ſui uſum hominibus præſtare; quis, inquam, hinc non agnoſcat aliquem eſſe his præſtantiorem, qui æqualitatem omnibus præbeat, omniaque adminiſtret, etiamſi ille a nobis non videatur? Quis nubes per aerem ferri, & in nubibus pondus aquarum colligari conſiderans, non illum cogitet qui iſta conjunxit & fieri juſſit? Quis ipſam terram, quæ natura graviſſima eſt, aquis fundatam & immobilem ſuper elementum natura mobile permanere conſpiciens, non intelligat aliquem deum eſſe qui hanc ita conſtituerit & fecerit? Quis annuos terræ fructus, pluvias e cælo delapſas, amnium fluxiones, fontium ſcaturigines, animalium ex diſſimilibus procreationes, hæcque non ſemper ſed ſtatutis temporibus fieri animadvertens: quis denique in tam diſſimilibus & contrariis rebus æqualem & ſimilem ab iiſdem abſolvi perficique ordinem attendens, non ſtatim percipiat aliquam eſſe vim, quæ ipſa immobilis manens, illa ut ſibi videtur diſponat & regat? Siquidem nunquam illa propter naturarum diſcordiam per ſeipſa conſiſtere vel etiam exiſtere poſſent. Aqua enim natura gravis eſt & deorſum fluit: nubes contra leves & tenues ſurſum feruntur: & tamen nihilominus aquam graviorem in nubibus ferri videmus. Terra item graviſſima eſt, & aqua levior eſt quam terra: attamen id quod gravius eſt ab eo quod levius eſt fertur, nec demergitur, ſed ſtat terra immobilis. Similiter mas non idem eſt ac femina, ſimul tamen conjunguntur, ut una ſimilis animalis procreatio ab utroque perficiatur. Denique ut uno verbo dicam, frigus calori contrarium eſt, humor ſiccitati; at nihilominus ſimul juncta non inter ſe diſſident, ſed ex concordia unum corpus atque omnium rerum procreationem abſolvunt.

37. Non ergo res illæ, quæ inter ſe pugnant & contrariæ ſunt, ſeipſas ſimul copularent, niſi aliquis ſuperior & dominus eas colligaret, cui & ipſa elementa, tanquam ſervi hero, tam prompte parent, cedunt & obtemperant, ut nullum eorum propriam naturam ſpectans alteri adverſetur: ſed ſingula Dominum colligantem agnoſcentia, concordiam erga ſe ſervent, & quantumvis contraria ſint natura, gubernantis voluntate ineant amicitiam. Ceteroquin niſi potentiore imperio ſimul invicem commiſcerentur, quomodo gravia cum levibus, ſicca cum humidis, rotunda cum rectis, ignis cum frigore, vel mare cum terra, ſol cum luna, aſtra cum cælo, aer cum nubibus ſociari & coire poſſent, cum unumquodque diſſimilem

κατὰ τὸν τῶν ἡμερῶν ἴσον πάντας ἀριθμὸν, καὶ τῶν ἄστρων τὰ μὲν διατρέχοντα καὶ ποικίλας (1) ἐναλλάττοντα τοὺς δρόμους, τὰ δὲ ἀπλανῶς κινούμενα· οὐκ ἂν ἔννοιαν λάβοι, ὅτι πάντως ἐστὶν ὁ κυβερνῶν αὐτὰ δημιουργός;

36. Τίς ὁρῶν τὰ ἐναντία τῇ φύσει συμπεπλεγμένα, καὶ σύμφωνον ἔχοντα τὴν ἁρμονίαν, οἷον τίς ἰδὼν πῦρ ψυχρῷ, καὶ ξηρὸν ὑγρῷ κεκραμένον, καὶ ταῦτα μὴ ἀντιστατοῦντα πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ἓν ἀποτελοῦντα ὡς ἐξ ἑνὸς τὸ σῶμα, οὐκ ἂν ἐνθυμηθείη ἔξωθεν εἶναι τούτων τὸν ταῦτα (2) συνάψαντα; τίς ἰδὼν χειμῶνα παραχωροῦντα ἔαρι, καὶ ἔαρ θέρει, καὶ θέρος μετοπώρῳ, καὶ ὅτι ἐναντία ὄντα ταῦτα τῇ φύσει· τὸ μὲν γὰρ ψύχει, τὸ δὲ καίει, τὸ δὲ τρέφει, τὸ δὲ φθίνει· ὅμως τὰ πάντα ἴσην καὶ ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις ἀποτελοῦντα τὴν χρῆσιν· οὐκ ἂν ἐννοήσειεν ὅτι ἐστί τις κρείττων τούτων, ὁ τὴν ἰσότητα παρέχων πᾶσι καὶ κυβερνῶν τὰ πάντα, κἂν μὴ βλέπῃ τοῦτον; τίς ὁρῶν ἐν ἀέρι τὰς νεφέλας ὑποβασταζομένας, καὶ ἐν νεφέλαις τὴν τῶν ὑδάτων δεθεῖσαν βαρύτητα, οὐκ ἔννοιαν λαμβάνει τοῦ ταῦτα δήσαντος καὶ προστάξαντος γενέσθαι; ἢ τίς ὁρῶν αὐτὴν τὴν γῆν βαρυτάτην οὖσαν τῇ φύσει, ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἡδρασμένην, καὶ ἀκίνητον μένουσαν ἐπὶ τὸ φύσει κινούμενον, οὐ διανοηθήσεται εἶναί τινα τὸν (3) ταύτην διατεταχότα καὶ ποιήσαντα Θεόν; τίς ἰδὼν τὴν κατὰ καιρὸν τῆς γῆς καρποφορίαν, καὶ οὐρανόθεν ὑετοὺς, καὶ ποταμῶν ἐπιρροίας, καὶ πηγῶν ἀναβλύσεις, καὶ ζώων ἐξ ἀνομοίων γονὰς, καὶ ταῦτα οὐκ ἀεὶ ἀλλὰ κατὰ καιροὺς ὡρισμένους γινόμενα· καὶ ὅλως τίς κατανοήσας ἐν ἀνομοίοις καὶ ἐναντίοις τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν παρ' αὐτῶν ἀποτελουμένην τάξιν, οὐκ ἂν ἐνθυμηθείη, ὅτι ἐστὶ μία δύναμις ἡ ταῦτα (4) διακοσμήσασα καὶ διέπουσα, ὡς ἂν αὐτῇ δοκῇ, μένοντα καλῶς; αὐτὰ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτὰ, οὐκ ἂν συσταίη καὶ φανείη ποτὲ διατεθὲν, διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τῆς φύσεως ἐναντιότητα. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ φύσει βαρὺ καὶ κάτω ῥέον ἐστίν, αἱ δὲ νεφέλαι κοῦφαι καὶ τῶν ἐλαφρῶν καὶ τῶν ἀναφερομένων τυγχάνουσι· καὶ ὅμως τὸ βαρύτερον ὕδωρ ὁρῶμεν ἐν ταῖς νεφέλαις βασταζόμενον. καὶ πάλιν ἡ μὲν γῆ βαρυτάτη ἐστὶ, τὸ δ' αὖ πάλιν ὕδωρ κουφότερόν ἐστι ταύτης· καὶ ὅμως ὑπὸ τῶν ἐλαφροτέρων τὸ βαρύτερον βαστάζεται, καὶ οὐ καταφέρεται, ἀλλ' ἕστηκεν ἀκίνητος ἡ γῆ. καὶ τὸ μὲν ἄρρεν οὐ ταυτόν ἐστι τῷ θήλει, καὶ ὅμως εἰς ἓν συνάγεται, καὶ μία παρ' ἀμφοτέρων ἀποτελεῖται γέννησις τοῦ ὁμοίου ζώου. καὶ συνελόντα φάναι, τὸ ψυχρὸν τῷ θερμῷ ἐναντίον ἐστὶ, καὶ τὸ ὑγρὸν τῷ ξηρῷ μάχεται· καὶ ὅμως (5) συνελθόντα οὐ στασιάζει πρὸς ἑαυτὰ, ἀλλ' ἐξ ὁμονοίας ἓν σῶμα καὶ τὴν πάντων γένεσιν ἀποτελοῦσιν.

37. Οὐκ ἂν οὖν μαχόμενα καὶ ἐναντία ὄντα τῇ φύσει ἑαυτὰ συνήγαγον, εἰ μὴ κρείττων ἦν καὶ κύριος ὁ συνδήσας αὐτὰ, ᾧ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ὥσπερ δοῦλα (6) δεσπότῃ ὑπακούοντα, εἴκει καὶ πείθεται. καὶ οὐκ εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἕκαστον σκοποῦν, ἀνταμάχεται πρὸς τὸ ἕτερον· ἀλλὰ τὸν συνδήσαντα κύριον γινώσκοντα, ὁμόνοιαν ἔχουσι πρὸς ἑαυτὰ, φύσει μὲν ὄντα ἐναντία, τῇ δὲ τοῦ κυβερνῶντος βουλήσει φιλιάζοντα. ἐπεὶ εἰ μὴ κρείττονι προστάξει ἐγεγόνει τούτων μία κρᾶσις, πῶς ἂν τὸ βαρὺ τῷ ἐλαφρῷ, ἢ τὸ ξηρὸν τῷ ὑγρῷ, ἢ τὸ περιφερὲς τῷ ὀρθῷ, ἢ τὸ πῦρ τῷ ψυχρῷ, ἢ ὅλως ἡ θάλασσα τῇ γῇ, ἢ ὁ ἥλιος τῇ σελήνῃ, ἢ τὰ ἄστρα τῷ οὐρανῷ, καὶ ὁ ἀὴρ ταῖς νεφέλαις ἐμίγη καὶ συνῆλθεν, ἀνομοίου ὄντος τῆς· ἑκάστου

πρὸς

(1) Felckm. 3. anonymus ἐναλλάττοντα.
(2) Gobler. Felckm. 1. anon. γράψαντα. Mox ibid. Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. παραχωροῦντα. Paulopoſt, ὄντα deeſt in Baſil. & Angl.
(3) Seguer. ταύτῃ.
(4) Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. διακοσμήσασα. Paulopoſt, Gobler. Felckm. 1. anon. δοκεῖ pro δοκῇ.
(5) συνελθόντα non eſt in Gobler. & Felckm. 1. anon. Baſil. habet, συνεισελθόντα.
(6) Sic Seguer. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii cum editis, δεσπότου.

πρὸς τὸ ἕτερον φύσεως, ἔμελλε γὰρ καὶ μεγάλη στάσις γίγνεσθαι πρὸς αὐτά, τοῦ μὲν καίοντος, τοῦ δὲ ψύχοντος, καὶ τοῦ μὲν βαρέως κάτω, τοῦ δὲ κούφου ἐκ τῶν ἐναντίων ἄνω ἕλκοντος, καὶ τοῦ μὲν ἥλιον φωτίζοντος, τοῦ δὲ ἀέρος σκοτίζοντος· καὶ γὰρ καὶ (1) τὰ ἄστρα ἐστασίασαν ἂν πρὸς ἑαυτά, ὅτι τὰ μὲν ἀνωτέρω, τὰ δὲ κατωτέρω τὴν θέσιν ἔχει· καὶ ἡ νὺξ δὲ οὐκ ἂν παρεχώρησε τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλ' ὅμως ἂν πάντως μαχομένη πρὸς αὐτὴν καὶ στασιάζουσα. τούτων δὲ γιγνομένων, λοιπὸν ἦν ἰδεῖν οὐκέτι κόσμον ἀλλ' ἀκοσμίαν, οὐκέτι τάξιν ἀλλ' ἀταξίαν, οὐκέτι σύστασιν ἀλλ' ἀσύστατον (2) τὸ ὅλον, οὐκέτι μέτρον ἀλλ' ἀμετρίαν. τῇ γὰρ ἑκάστου στάσει καὶ μάχῃ, ἢ πάντα ἀνῃροῦντο, ἢ τὸ (3) κρατοῦν μόνον ἐφαίνετο. καὶ τοῦτο πάλιν τὴν τοῦ παντὸς ἀκοσμίαν ἐδείκνυε. μόνον γὰρ γενόμενον καὶ λειπόμενον τῇ τῶν ἄλλων χρείᾳ, ἀνάρμοστον τὸ ὅλον ἐποίει· ὥσπερ εἰ καὶ μόνος πούς, καὶ μόνη χεὶρ ἀπομείνασα, οὐκ ἂν ἔσωσεν (4) ὁλόκληρον τὸ σῶμα. ποῖος γὰρ κόσμος ἦν, εἰ μόνος ἥλιος ἐφαινεν, ἢ σελήνη μόνη περιεπόλει, ἢ νὺξ μόνη ἦν, ἢ ἡμέρα ἀεὶ ἐτύγχανε; ποία δὲ πάλιν ἦν ἁρμονία, εἰ μόνος ἦν ὁ οὐρανὸς χωρὶς τῶν ἄστρων, ἢ τὰ ἄστρα χωρὶς τοῦ οὐρανοῦ; τί δὲ καὶ χρήσιμον, εἰ μόνη θάλασσα ἦν, (5) καὶ εἰ μόνη γῆ χωρὶς ὑδάτων καὶ τῶν ἄλλων τοῦ κόσμου μερῶν ἔκειτο; πῶς δ' ἂν καὶ ἄνθρωπος ἐφάνη ἢ ὅλως ζῶον ἐπὶ γῆς, τῶν στοιχείων πρὸς ἑαυτὰ στασιαζόντων, καὶ ἑνὸς ὄντος τοῦ κρατοῦντος καὶ μὴ δυναμένου πρὸς τὴν τῶν σωμάτων σύστασιν ἀρκεῖν; οὐκ ἂν γὰρ ἐκ μόνου θερμοῦ, ἢ μόνου ψυχροῦ, ἢ μόνου ὑγροῦ, ἢ ξηροῦ συνέστη τι τῶν (6) ὅλων, ἀλλ' ἦν ἄτακτα πάντα καὶ ἀσύνθετα καθόλου. ἀλλ' οὐδ' ἂν αὐτὸ τὸ δοκοῦν κρατεῖν, ἠδυνήθη ἂν συστῆναι χωρὶς τῆς τῶν ἄλλων ἐπικουρίας· οὕτω γὰρ καὶ νῦν συνέστηκεν.

38. Ἐπεὶ τοίνυν οὐκ ἀταξία ἀλλὰ τάξις ἐστὶν ἐν τῷ παντί, καὶ οὐκ ἀμετρία ἀλλὰ συμμετρία, καὶ οὐκ ἀκοσμία ἀλλὰ κόσμος καὶ κόσμου παναρμόνιος σύνταξις· ἀνάγκη λογίζεσθαι καὶ λαμβάνειν ἔννοιαν τοῦ ταῦτα συναγαγόντος καὶ συσφίγξαντος, καὶ συμφωνίαν ἐργαζομένου πρὸς αὐτὰ δεσπότου. κἂν γὰρ μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾶται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τάξεως καὶ συμφωνίας τῶν ἐναντίων, ἐννοεῖν ἔστι τὸν τούτων ἄρχοντα καὶ κοσμήτορα καὶ βασιλέα. ὥσπερ γὰρ πόλιν ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἀνθρώπων συνεστῶσαν, μικρῶν καὶ μεγάλων, καὶ πλουσίων (7) αὖ καὶ πενήτων, καὶ πάλιν γερόντων καὶ νεωτέρων, καὶ ἀρρένων καὶ θηλέων, εἰ θεωρήσαιμεν ἀπταίστως οἰκουμένην, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ διαφόρους μὲν ὄντας, ὁμονοοῦντας δὲ πρὸς ἑαυτούς, καὶ μήτε τοὺς πλουσίους κατὰ τῶν πενήτων, μήτε τοὺς μεγάλους κατὰ τῶν μικρῶν, μήτε τοὺς νέους κατὰ τῶν γερόντων γιγνομένους, ἀλλὰ πάντας κατὰ τὴν ἰσονομίαν εἰρηνεύοντας· εἰ ταῦτα βλέπομεν, πάντως * ἐννοοῦμεν, ὅτι ἄρχοντος παρουσία τὴν ὁμόνοιαν πρυτανεύει, κἂν μὴ ὁρῶμεν αὐτόν. ἡ μὲν γὰρ ἀταξία ἀναρχίας ἐστὶ γνώρισμα· ἡ δὲ τάξις τὸν ἡγεμονεύοντα δείκνυσι. καὶ (8) γὰρ καὶ τὴν ἐν τῷ σώματι τῶν μελῶν πρὸς ἑαυτὰ συμφωνίαν ὁρῶντες, ὅτι οὐ μάχεται ὁ ὀφθαλμὸς τῇ ἀκοῇ, οὐδὲ ἡ χεὶρ τῷ ποδὶ στασιάζει, ἀλλ' ἕκαστον τὴν ἰδίαν ἀποτελεῖ χρείαν ἀστασιάστως, ἐννοοῦμεν ἐκ τούτου πάντως εἶναι

* Forte ἐννοοῦμεν vel ἐννοήσομεν.

Tom. I.

A ab alio naturam habeat? Graviſſimam ſiquidem ſeditionem inter illa concitari neceſſe eſſet, alio urente, refrigerante alio, quod grave eſt deorſum, illo quod leve eſt contra ſurſum contendeote, ſole illuminante, aere obſcurante. Aſtra ſimiliter inter ſe diſſiderent, quippe quorum alia ſuperius, alia inferius poſita ſint. Nox quoque diei non cederet, ſed profecto cum illo aſſidue pugnaret & certaret. His autem ita ſe habentibus, jam nullus ordo ſed nihil niſi confuſio io mundo videretur: nihil locum B ſuum ſervaret, ſed omnia perturbata forent: nihil conſiſteret, ſed cuncta eſſeot inſtabilia. Nullus denique modus vel menſura rerum poſſet eſſe. Vel enim ſingulorum ſeditione & pugna omnia deſtruerentur, vel fortius dumtaxat remaneret; quod ſane non minimam mundo deformitatem afferret. Namque iſtud unum relictum, aliorum utilitatibus deſtitutum, inconcinnam rerum univerſitatem redderet: quemadmodum ſi ſolus pes vel ſola manus ſupereſſet, noo ſervaretur corporis integritas. Qualis enim mundus eſſet, ſi vel ſol tantum appareret, vel ſola luna circumferretur, aut ſola nox eſſet, aut dies C perpetuo duraret? Qualis eſſet harmonia, ſi vel cæli ſine ſtellis vel ſtellæ ſine cælis eſſent? Quænam vero utilitas, ſi mare ſolum eſſet, vel ſi ſola terra ſine aquis aliiſve naturæ partibus exiſteret? Quomodo, quæſo, vel homo vel ullum animal in terris naſci poſſet, elementis inter ſe diſſideotibus, quorum etſi unum ſuperaret, tamen ad corpora cooſtituenda ſatis eſſe non poſſet? Nihil eoim vel ex ſolo calido elemento, vel ex ſolo frigido, vel ex ſolo humido aut ſicco componi potuiſſet: ſed omnia univerſe inordinata & incondita eſſent. Verum ne- D que etiam illud quod dominari videretur, ſine aliorum adminiculo poſſet exiſtere, quippe quod nunc nonniſi hoc pacto exiſtat.

38. Quapropter cum non confuſio ſed ordo ſit in univerſo: cum nihil in eo incondite & turbide, ſed omnia concinne compoſiteque & quam aptiſſime cohæreant, neceſſe eſt dominum qui illa una congregavit, conſtrinxit, & conciliavit, mente & cogitatione attingamus. Nam tametſi oculis non conſpicitur, ex ordine tamen & concordia rerum contrariarum, earum E moderator, rector & imperator intelligi facile poteſt. Eteoim quemadmodum ſi civitatem ex multis & diverſis hominibus, puſillis & magnis, divitibus & pauperibus, ſenibus & adoleſcentibus, viris & mulieribus compoſitam, præclare adminiſtrari & regi cerneremus, illoſque qui eam componunt, tametſi diverſos, concordes tamen inter ſe eſſe, neque divites adverſus pauperes, neque majores contra minores, aut juniores cootra ſenes pugnare, ſed omnes æqualiter pacem habere: ſi hæc, inquam, videremus, plaoe intelligeremus principis præſentiam hujus concordiæ cauſam eſſe, etiamſi eum oculis non intueremur. Enimvero ubi F ordo non eſt ſed confuſio, argumento eſt nullum ibi moderatorem eſſe: at ordo, ducis & rectoris evidens ſignum eſt. Similiter cum in corpore membrorum inter ſe concordiam obſervamus, nec oculum auri adverſari, nec manum cum pede diſſidere, ſed ſingula membra proprium officium abſque ſeditione perſolvere, inde concludimus neceſſario

H ani-

(1) Gobler. & Felckm. 1. anon. οἱ ἀστέρες, & paulopoſt ἑαυτούς, & ὅτι οἱ μὲν ἀνωτέρω, οἱ δὲ, &c, ἔχει.

(2) τὸ ante ὅλον addunt Seguer. & Anglic. Alii vero ut & editi omittunt.

(3) Sic Seguer. Anglic. At Gobl. & Felck. 1. anon. κρατῶν. Alii cum editis κρατούμενον.

(4) Pro ὁλόκληρον τὸ σῶμα, Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. habent τὴν ὅλην τοῦ σώματος δόξαν. Interpretes noſtram lectionem ſecuti ſunt. Paulopoſt iidem Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. μόνον pro μόνος ante ἥλιος habent.

(5) Pro ἦ εἰ, Gobler. & Felckm. 1. anon. habent ἤ.

(6) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anonymus. Alii cum editis ἄλλων.

(7) Seguer. ſolus hic addit αὖ. Paulopoſt Gobler. & Felckm. 1. anon. poſt ἀῤῥένων, τε addunt. Ibid. Seguer. Gobler. & Felck. 1. anon. θηλειῶν habent; cujus penultimam Gobler. & Felckm. 1. anon. acuunt.

(8) Seguer. ſolus poſt γὰρ, καὶ iterum addit. Idem & Goblerianus, ac Felckmanni 1. an. poſt μελῶν, πρὸς ἑαυτὰ addunt; alii cum editis, omittunt.

animam in corpore eſſe quæ illa regat, quamvis illam non videamus: ita ergo ex ordine & harmonia univerſitatis, Deum mundi gubernatorem cogitemus neceſſe eſt, cumque unum noo multos eſſe. Siquidem ipſe diſpoſitionis ordo, omniumque partium concors conſpiratio non multos ſed unum mundi ducem & moderatorem Verbum eſſe manifeſte oſtendit. Nam ſi plures mundo præeſſent, ordo ille ſervari non poſſet, ſed omnia confuſione & perturbatione plena eſſent, dum unuſquiſque omnia ad ſuum arbitrium traheret, & adverſus alium pugnaret. Namque ut multos deos, nullos deos eſſe dicebamus: ſic multos rectores, nullos rectores eſſe dicendum eſt. Cum enim alter alterius imperium everteret, nullus certe eſſet qui imperaret & dominaretur, nemo qui regeret & gubernaret. Ubi autem nullus rector eſt, illic neceſſario nullus ordo eſt, ſed tantum confuſio. Contra vero multorum & diverſorum unus ordo & cooſenſus, unius rectoris certum indicium eſt. Quemadmodum enim ſi quis lyram ex multis & variis chordis compoſitam procul audierit, quarum concentum & harmoniam admiretur, quod ſcilicet non ſola gravis, nec ſola acuta aut ſola media ſonum efficiat, ſed omnes pari velut contentione inter ſe conſonent: ex his plane intelligit lyram non quidem a ſeipſa moveri, neque a multis pulſari, ſed unum eſſe muſicum qui ſingularum chordarum ſonum ad concordem & perfectum concentum ſua arte accommodet, quamvis illum minime videat. Ita cum in univerſo mundo quam aptiſſimus ſit ordo, neque ſuperiora adverſus inferiora, vel inferiora adverſus ſuperiora diſſideant, ſed unum ordinem omnia efficiant, conſequens ſane fuerit ut non multos ſed unum totius univerſi imperatorem & moderatorem, qui omnia ſuo lumine colluſtret & moveat, eſſe intelligamus.

Variarum mundi partium ordo & conſenſus Deum unum eſſe argumento eſt.

Multi dii, dii nulli.

39. Nec enim putandum eſt multos eſſe naturæ rectores & effectores: ſed unum illius opificem credere, germanæ pietatis & veritatis eſt, idque vel ipſa natura aperte declarat. Siquidem firmiſſimum illud argumentum eſt unum univerſi eſſe auctorem, quod ſcilicet non multi ſed unus ſit mundus. Nam ſi multi eſſent dii, multos & diverſos mundos eſſe oporteret. Neque enim decet vel multos unum mundum conſtruere, vel unum a multis ædificari: hinc enim non pauca abſurda ſequerentur. Primum ſi unus mundus a multis factus eſſet, id auctorum imbecillitatem argueret, utpote cum a multis unum opus fuiſſet confectum: nec leve profecto id eſſet ſignum imperfectæ ſingulorum ad faciendum ſcientiæ. Enimvero ſi unus ſufficiebat, non multi mutuam inopiam explerent. Atqui in Deo aliquid deeſſe, non ſolum dictu impium eſt, ſed omne nefas ſuperat. Quippe nec etiam inter homines perfectum artificem ſed imbecillem appellaverimus, qui noo ſolus ſed cum multis unum opus abſolverit. Quod ſi ſingulos mundum univerſum condere potuiſſe, ſed omnes propter operis communitatem, mutuam operam contuliſſe dicatur: illud ſane perridiculum fuerit, ſi gloriæ comparandæ cauſa ſinguli laboraverint, ne

A ψυχὴν (1) ἐν τῷ σώματι τὴν τούτου ἡγεμονεύουσαν, κἂν μὴ βλέπωμεν αὐτήν. οὕτως ἐν τῇ τοῦ παντὸς τάξει καὶ ἁρμονίᾳ, τὸν τοῦ παντὸς ἡγεμόνα νοεῖν ἀνάγκη Θεὸν, καὶ τοῦτον ἕνα καὶ οὐ πολλούς. καὶ ἡ τάξις δὲ αὕτη τῆς διακοσμήσεως, καὶ ἡ τῶν πάντων μεθ' ὁμονοίας ἁρμονία, οὐ πολλοὺς, ἀλλ' ἕνα τὸν αὐτῆς ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα δείκνυσι λόγον. οὐκ ἂν γὰρ εἴπερ ἦσαν πολλοὶ τῆς κτίσεως ἄρχοντες, ἐσώζετο τοιαύτη τάξις τῶν πάντων· ἀλλ' ἦν πάλιν ἄτακτα πάντα διὰ τοὺς πολλοὺς, ἕλκοντος ἑκάστου πρὸς τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν (2) τὰ πάντα, καὶ μαχομένου πρὸς τὸν ἕτερον. ὥσπερ γὰρ B ἐλέγομεν τὴν πολυθεότητα ἀθεότητα εἶναι, οὕτως ἀνάγκη τὴν πολυαρχίαν ἀναρχίαν εἶναι. ἑκάστου γὰρ τὴν τοῦ ἑτέρου ἀρχὴν ἀναιροῦντος, οὐδεὶς ἐφαίνετο λοιπὸν ὁ ἄρχων, ἀλλ' ἦν ἀναρχία παρὰ πᾶσιν. ἔνθα δὲ μή ἐστιν ἄρχων, ἐκεῖ πάντως ἀταξία γίνεται. καὶ ἔμπαλιν ἡ τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων μία τάξις καὶ ὁμόνοια, ἕνα καὶ τὸν ἄρχοντα δείκνυσι. καθάπερ (3) γὰρ εἴ τις πόῤῥωθεν ἀκούοι λύρας ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων (4) νευρῶν συγκειμένης, καὶ θαυμάζοι τούτων τὴν ἁρμονίαν τῆς συμφωνίας, ὅτι μὴ (5) μόνη ἡ βαρεῖα τὸν ἦχον ἀποτελεῖ, μηδὲ μόνη ἡ ὀξεῖα, μηδὲ μόνη ἡ μέC ση, ἀλλὰ πᾶσαι κατὰ τὴν ἴσην ἀντίστασιν ἀλλήλαις συνηχοῦσι· καὶ πάντως ἐκ τούτων ἐννοεῖ οὐχ ἑαυτὴν κινεῖν τὴν λύραν, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ πολλῶν αὐτὴν τύπτεσθαι· ἕνα δὲ εἶναι μουσικὸν, τὸν ἑκάστης νευρᾶς ἦχον πρὸς τὴν ἐναρμόνιον συμφωνίαν κεράσαντα τῇ ἐπιστήμῃ κἂν μὴ τοῦτον βλέπῃ. οὕτω παναρμονίου οὔσης τῆς τάξεως ἐν τῷ κόσμῳ παντὶ, καὶ μήτε τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω, μήτε τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω στασιαζόντων, ἀλλὰ μιᾶς τῶν πάντων ἀποτελουμένης τάξεως, ἕνα καὶ μὴ πολλοὺς νοεῖν ἀκόλουθόν ἐστι τὸν ἄρχοντα καὶ βασιλέα (6) τῆς πάσης κτίσεως, τὸν τῷ ἑαυτοῦ φωτὶ τὰ πάντα καταλάμποντα καὶ κι-D νοῦντα.

39. Οὐδὲ γὰρ πολλοὺς εἶναι δεῖ νομίζειν τοὺς τῆς κτίσεως ἄρχοντας καὶ ποιητάς· ἀλλὰ πρὸς εὐσέβειαν ἀκριβῆ καὶ ἀλήθειαν, ἕνα τὸν ταύτης δημιουργὸν πιστεύειν προσήκει· καὶ τοῦτο τῆς κτίσεως αὐτῆς ἐμφανῶς δεικνυούσης. γνώρισμα γὰρ ἀσφαλὲς τοῦ ἕνα τὸν ποιητὴν εἶναι τοῦ παντός ἐστι τοῦτο, τὸ μὴ πολλοὺς ἀλλ' ἕνα εἶναι τὸν κόσμον. ἔδει γὰρ, εἴπερ ἦσαν πολλοὶ θεοὶ, πολλοὺς εἶναι καὶ διαφόρους τοὺς κόσμους. οὔτε γὰρ ἔπρεπε τοὺς πολλοὺς ἕνα κόσμον κατασκευάζειν, οὔτε τὸν ἕνα ὑπὸ πολλῶν ποιεῖσθαι, διὰ τὰ ἐκ τούτου δεικνύμενα ἄτοπα. πρῶE τον μὲν ὅτι εἰ ὑπὸ πολλῶν ὁ εἷς ἐγεγόνει κόσμος, ἀσθένεια τῶν πεποιηκότων ἦν· ὅτι ἐκ πολλῶν ἓν ἔργον ἀπετελεῖτο· καὶ ἐκ τούτου γνώρισμα οὐ τὸ τυχὸν ἦν τῆς ἀτελοῦς ἑκάστου πρὸς τὸ ποιεῖν ἐπιστήμης. εἰ γὰρ ἤρκει εἷς, οὐκ ἂν οἱ πολλοὶ τὴν ἀλλήλων ἀνεπλήρουν ἔλλειψιν. ἐν Θεῷ δὲ λέγειν εἶναί τι ἐλλιπὲς, οὐ μόνον ἀσεβὲς, ἀλλὰ καὶ πέρα τῶν ἀθεμίτων ἐστί. καὶ γὰρ καὶ τεχνίτην ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἄν τις εἴποι τέλειον, ἀλλ' ἀσθενῆ, εἰ μὴ μόνος, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν ἓν ἀποτελοίη (7) τὸ ἔργον. εἰ δὲ ἱκανὸς μὲν ἐδύνατο τὸ ὅλον ἀποτελέσαι, οἱ πάντες δὲ εἰργάσαντο διὰ τὴν τοῦ F (8) γιγνομένου κοινωνίαν· γελοῖον μὲν ἂν εἴη τὸ τοιοῦτον, εἰ (9) διὰ δόξαν ἕκαστος εἰργάσατο, ἵνα μὴ

(1) Hæc verba, ἐν τῷ σώματι τὴν τούτου ἡγεμονεύουσαν, κἂν μὴ βλέπωμεν αὐτήν, deſunt in Felckm. 3. anon. Ibid. Gobler. & Felckm. 1. anon. βλέπομεν habent.
(2) τὰ deeſt in Baſilienſi.
(3) γὰρ hic adduxi Seg. Gobl. & Felck. 1. anon. Alii cum editis omittunt. Ibid Felckm. 3. anon. ἀκούει pro ἀκούοι.
(4) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. χορδῶν.
(5) Sic Seguer. Alii cum editis μόνον. Paulopoſt pro μηδὲ μόνη, in Gobler. & Felckm. 1. anon. legitur tantum ἢ.
(6) τῆς abeſt a Baſil. Ibid. τὰ ante πάντα habent Seguer. Angl. Gobl. & Felckm. 1. anon. Alii cum editis omittunt.
(7) τὸ ante ἔργον habent Seguer. Anglic. Gobler. & Felck. 1. anon. Sed alii & editi omittunt.
(8) Gobler. Felckm. 1. anon. & Anglic. γενομένου.
(9) Particulam δὲ editi hic habebant, quæ abeſt a Seguer. Gobler. Anglic. Baſil. Felckm. 1. & 2. anon. nec eam legit Omnibonus. In aliis mſſ legitur, eamque exprimunt Ambroſ. Camald. & Nannius. Sed omitti debere ex ſenſu patet.

μὴ ὡς ἀδυνάτως ὑπονοηθῇ. κενοδοξίαν δὲ πάλιν ἐν θεοῖς λέγειν τῶν ἀτοπωτάτων ἐστίν. ἔπειτα εἰ ἕκαστος (1) ἱκανὸς ἦν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου δημιουργίαν· τίς ἡ χρεία τῶν πολλῶν, ἑνὸς αὐτάρκως γιγνομένου πρὸς τὸ πᾶν; ἄλλως τε ἀσεβὲς καὶ ἄτοπον ἂν φανείη, εἰ τὸ μὲν ποίημα ἓν τυγχάνει, οἱ δὲ ποιήσαντες διάφοροι καὶ πολλοί, λόγου ὄντος φυσικοῦ τὸ ἓν καὶ τέλειον τῶν διαφόρων κρεῖττον εἶναι. καὶ τοῦτο δὲ ἰστέον, ὅτι εἰ ὑπὸ πολλῶν ὁ κόσμος ἐγεγόνει, (2) διαφόρους εἶχε καὶ τὰς κινήσεις καὶ ἀνομοίους ἑαυτῷ. πρὸς ἕκαστον γὰρ τῶν πεποιηκότων ἀποβλέπων, διαφόρους εἶχε καὶ τὰς κινήσεις. (3) ἐν δὲ τῇ διαφορᾷ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, πάλιν ἦν ἀκοσμία καὶ τοῦ παντὸς ἀταξία· ἐπειδὴ οὐδὲ ναῦς ὑπὸ πολλῶν κυβερνωμένη κατ' ὀρθὸν πλεύσειεν, εἰ μὴ εἷς ταύτης τοὺς οἴακας κρατοίη κυβερνήτης· οὐδὲ λύρα ὑπὸ πολλῶν κρουομένη, σύμφωνον ἀποτελέσει τὸν ἦχον, εἰ μὴ εἷς ὁ ταύτην πλήττων εἴη τεχνίτης. οὐκοῦν μιᾶς οὔσης τῆς κτίσεως, καὶ ἑνὸς ὄντος κόσμου, καὶ μιᾶς τῆς τούτου τάξεως, ἕνα δεῖ νοεῖν (4) καὶ τὸν ταύτης βασιλέα καὶ δημιουργὸν Κύριον. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ δημιουργὸς ἕνα τὸν σύμπαντα κόσμον πεποίηκεν, ἵνα μὴ τῇ τῶν πολλῶν συστάσει, πολλοὶ καὶ οἱ δημιουργοὶ νομίζοιντο· ἀλλ' ἑνὸς ὄντος τοῦ ποιήματος, εἷς καὶ ὁ τούτου ποιητὴς πιστεύηται. καὶ οὐχ ὅτι εἷς ἐστιν ὁ δημιουργός, διὰ τοῦτο καὶ εἷς ἐστιν ὁ κόσμος· ἐδύνατο γὰρ καὶ ἄλλους κόσμους ποιῆσαι ὁ Θεός, ἀλλ' ὅτι εἷς ἐστιν ὁ κόσμος ὁ γενόμενος, ἀνάγκη καὶ τὸν τούτου δημιουργὸν ἕνα πιστεύειν εἶναι.

40. Τίς (5) οὖν ἂν εἴη οὗτος; καὶ τοῦτο γὰρ ἀναγκαῖον μάλιστα δηλῶσαι καὶ λέγειν, ἵνα μὴ τῇ περὶ (6) τούτου ἀγνοίᾳ πλανηθείς τις, ἕτερον ὑπολάβῃ, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν πάλιν τοῖς πρότερον ἀθεότητα ἐμπέσῃ. νομίζω δὲ μηδένα περὶ τούτου τὴν διάνοιαν ἀμφίβολον ἔχειν. εἰ γὰρ δὴ τοὺς παρὰ ποιηταῖς λεγομένους θεοὺς, οὐκ εἶναι θεοὺς ὁ λόγος ἔδειξε, καὶ τοὺς τὴν κτίσιν θεοποιοῦντας ἤλεγξε πλανωμένους, καὶ καθόλου τὴν τῶν ἐθνῶν εἰδωλολατρείαν, ἀθεότητα καὶ ἀσέβειαν οὖσαν ἀπέδειξεν· ἀνάγκη πάσα τούτων ἀναιρουμένων, λοιπὸν παρ' ἡμῖν εἶναι τὴν εὐσεβῆ θρησκείαν, καὶ τὸν παρ' ἡμῶν προσκυνούμενον, καὶ κηρυττόμενον, τοῦτον μόνον εἶναι Θεὸν ἀληθῆ, τὸν (7) καὶ τῆς κτίσεως κύριον καὶ πάσης ὑποστάσεως δημιουργόν. τίς δὴ οὖν ἐστιν οὗτος, ἀλλ' ἢ ὁ πανάγιος καὶ (8) ὑπερέκεινα πάσης γενητῆς οὐσίας, ὁ τοῦ Χριστοῦ πατήρ, ὅστις καθάπερ ἄριστος κυβερνήτης, τῇ ἰδίᾳ σοφίᾳ καὶ τῷ ἰδίῳ λόγῳ τῷ κυρίῳ ἡμῶν (9) καὶ σωτῆρι Χριστῷ, τὰ πανταχοῦ διακυβερνᾷ σωτηρίως καὶ διακοσμεῖ, καὶ ποιεῖ, ὡς ἂν αὐτῷ καλῶς ἔχειν δοκῇ; ἔχει δὲ καλῶς, ὡς γέγονε καὶ ὁρῶμεν γινόμενα, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο βούλεται· καὶ τοῦτο οὐκ ἄν τις ἀπιστήσειεν. εἰ μὲν γὰρ ἄλογος ἦν ἡ τῆς κτίσεως κίνησις, καὶ ἁπλῶς ἐφέρετο τὸ πᾶν· καλῶς ἄν τις καὶ τοῖς λεγομένοις ἠπίστησεν. εἰ δὲ λόγῳ καὶ σοφίᾳ καὶ ἐπιστήμῃ συνέστηκε, καὶ παντὶ κόσμῳ διακεκόσμηται· ἀνάγκη τὸν ἐπικείμενον καὶ διακοσμήσαντα, τοῦτον οὐκ ἄλλον τινά, ἢ λόγον εἶναι τοῦ Θεοῦ. λόγον δέ φημι, οὐ τὸν ἐν ἑκάστῳ τῶν (10) γενομένων συμπεπλεγμένον καὶ συμπεφυκότα, ὃν δὴ καὶ σπερματικόν τινες εἰώθασι καλεῖν, ἄψυχον ὄντα καὶ μηδὲν λογιζόμενον μήτε νοοῦντα, ἀλλὰ τῇ ἔξωθεν τέχνῃ μόνον ἐνεργοῦντα κα-

A ſcilicet quis eorum impotens & infirmus haberetur. Inanem enim & vanam gloriam diis adſcribere nonniſi perabſurdum videri poteſt. Deinde, ſi ſinguli ad univerſi creationem idonei erant, quid multis opus fuit, cum unus ad omnia ſufficeret? quod quidem præcipue impium & abſurdum videbitur, ſi opus unum fuerit, auctores autem varii & multi; quippe cum ratio naturalis doceat unum & perfectum diverſis multum præſtare. Id etiam ſciendum non eſt, ſi a multis factus eſt mundus, diverſos & ſibi ipſi diſſimiles motus habuiſſe. Nam fieri non potuit quin ad ſingulos auctores reſpiciens varios motus B habuerit. In illa autem varietate, ut ſupra dictum eſt, nullus rurſus ordo in mundo ſervari poſſet, ſed confuſa & perturbata omnia forent. Nam nec navis a multis gubernata recto curſu ferri poteſt, niſi ejus clavum unus gubernator tenuerit: nec lyra a multis pulſata perfectum concentum efficiet, niſi muſicus unus eam percuſſerit. Quare cum una ſit creata natura, & mundus unus ac unus illius ordo: unum quoque ejus rectorem & opificem Dominum eſſe intelligendum eſt. Siquidem ea etiam de cauſa ipſe opifex univerſum mundum unum fecit, ut ne C multis conſtructis multi quoque opifices putarentur, ſed ut opere uno exiſtente, unus quoque ejus auctor eſſe crederetur. Nec tamen quia unus eſt effector, unus quoque eſt mundus. Nam alios etiam mundos Deus fabricari poterat. Sed quia unus eſt mundus qui creatus eſt, ejus quoque fabricatorem unum eſſe credere neceſſe eſt.

Unum mundus unum Deum indicat.

40. Verum quiſnam tandem ille eſt? Id enim in primis declarare & dicere operæ pretium fuerit, ne quis hujus ignoratione ſeductus, alium eſſe ſuſpicetur, & in eamdem denuo impietatem, quam ſupra reprehendimus, delabatur. Arbitror autem neminem hac D de re jam ambigere. Etenim ſi quos poetæ deos eſſe dicunt, non eſſe deos noſtra oratione probavimus, oſtendimuſque illos errare qui rem creatam deum faciunt, & univerſim gentium idololatriam, ſummam impietatem eſſe convicimus: diis illis ſublatis, neceſſe eſt omnino apud nos tantum piam eſſe religionem, illumque quem colimus & prædicamus, ſolum verum Deum eſſe, qui idem & rerum creatarum dominus & totius naturæ opifex ſit. Quis ergo alius ille fuerit quam ſanctiſſimus & rebus omnibus creatis longe excellentior Chriſti pater, qui tanquam optimus gubernator propria ſapientia & proprio Verbo, E Domino noſtro & ſervatore Chriſto, omnia ubique ſalutariter gubernat, diſpenſat & facit, prout rectum eſſe viderit? Rectum eſt autem illa eſſe ut facta ſunt & fieri conſpicimus, quoniam id ita ipſe vult, quod ſane nemo negaverit. Nam ſi rerum creatarum motus abſque ratione fieret, temereque mundus volveretur, jure merito nulla fides dictis eſſet adhibenda. Sed ſi ratione, ſapientia & ſcientia conditus atque omni ornatu inſtructus eſt; neceſſe eſt ejus auctorem & exornatorem non alium eſſe quam Verbum ſeu Rationem Dei. Rationem autem intelligo, non quæ in ſingulis rebus creatis implicita, inſita atque innata F eſt, quam etiam nonnulli ſeminalem vocare ſolent, quæ quidem inanimata eſt, nec cogitandi vel intelligendi vi eſt prædita, ſed externa tantum arte

pro

(1) Felckm. 3. anon. ἱκανός. Paulopoſt Seguer. αὐτάρκους pro αὐτάρκως habet.
(2) Seguer. ἀνόμοιος.
(3) Hic Gobler. & Felckm. 1. anon. iterum addunt καὶ ἀνομοίους ἑαυτῷ. Idem paulopoſt ὡς pro ἐπειδή.
(4) Seguer. hic addit οὖν. Ibid. poſt δημιουργὸν, Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. addunt κύριον, alii vero cum editione Commel. omittunt.
(5) ἂν deeſt in Seguer. Ibid. Felckm. 3. anon. οὗτος ὁ ποιητής.
(6) Sic Seguer. At Baſil. τούτου. Alii cum editis τοῦτον.
(7) καὶ deeſt in Felckm. 3. anon.
(8) Seguer. Anglic. & Felckm. 3. anon ὑπερέκεινα, Ibid. Seguer. Baſil. & Anglic. γενητῆς. Alii & editi γεννητῆς.
(9) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii cum editis, ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. Ibid. pro τὰ, quod habent Seguer. Baſil. Gobler. & Felckm. 1. anon. alii cum editione Commel. habent τῷ, mendoſe. Item ibid. Seguer. Gobler. & Felck. 1. & 2. anon. διακυβερνᾷ, alii cum editis κυβερνᾷ. Paulopoſt pro δοκῇ, Goblerian. & Felckm. 1. & 2. anon. δοκεῖ habent.
(10) Gobl. & Felck. 1. an. γενομένων. Felck. 3. anon. γινομένων.

pro inſerentis ſcientia agit. Neque etiam Verbum intelligo, quale eſt hominum, quod nempe ex ſyllabis conſtat, & in aere exprimitur: ſed ipſius boni & Dei rerum univerſarum viventem & efficacem Deum dico qui per ſe eſt Verbum, qui idem ab omnibus rebus creatis diverſus eſt, propriumque & ſolum boni patris eſt verbum, cujus providentia totus hic mundus, quem & condidit, illuminatur. Ipſe enim qui boni patris bonum verbum eſt, rerum omnium ordinem diſpoſuit, cootraria cum contrariis conjunxit, unumque concentum ex his compoſuit. Idem ipſe qui Dei virtus & ſapientia eſt, cælum volvit, terramque ſuſpenſam ac nulla re innixam, proprio nutu ſundavit & firmavit. Ab illo ſol collucens univerſum orbem illuſtrat, & luna lumen dimenſum habet. Ejus numine aqua in nubibus ſuſpenditur, pluviæ terram irrigant, mare limitibus circumſcribitur, terra variis plantis ſrondeſcit & viret. Denique ſi quis infidelis ea quæ diximus In quæſtionem vocare voluerit, an omnino ſit Verbum ſeu Ratio Dei, is certe ſana mente non eſſe cenſendus ſit, qui de Dei Verbo ſeu Ratione audeat dubitare. Verumtamen ex his rebus, quæ aſpectabiles ſunt, diſcere ei licet omnia Verbo & Sapientia Dei facta fuiſſe, nec rem ullam conſiſtere potuiſſe, niſi Verbo & quidem Verbo divino, ut dictum eſt, fuiſſet facta.

41. Hoc autem Verbum, non ut hominum verbum, quemadmodum dixi, ex ſyllabis conſtat, ſed ſui ipſius patris quam ſimillima eſt imago. Homines enim quia ex partibus compoſiti & ex nihilo ſunt creati, compoſitum quoque & diſſipabile verbum habent. Deus autem quia vere eſt, nec compoſitus eſt, ejus quoque Verbum vere eſt, neque compoſitum eſt, ſed unus & unigenitus Deus eſt, qui ex patre velut ex bono ſonte bonus procedens, omnia ornat, diſponit & continet. Cauſa porro cur Verbum, Verbum, inquam, Dei ad res creatas venerit, admirabilis ſane eſt, eaque clare oſtendit res non aliter, quam uti nunc ſunt, fieri decuiſſe. Nempe rerum creatarum natura, utpote ex nihilo facta, fluxa, infirma & mortalis per ſe eſt: at univerſorum Deus natura bonus, imo optimus eſt, ac proinde benignus & humanus. Bonus enim nemini ullam rem invidet. Quapropter neque etiam ulli quod ſit invidet, ſed contra, omnes vult eſſe ut humanitatem exercere poſſit. Hinc ergo cum res omnes creatas pro ſua conditione fluxas videret eſſe & diſſolubiles, ne id accideret, iterumque in nihilum rediret mundus, ille qui ſuo & æterno Verbo omnia fecit, & rebus creatis naturam dedit, eas ſuapte natura ferri & agitari ſinere noluit, ne forte in nihilum reverterentur: ſed ut bonus ſuo Verbo, quod ipſum quoque Deus eſt, univerſam naturam gubernat & ſuſtentat, ut Verbi ductu providentiaque & adminiſtratione illuminata, firma conſiſtere & manere poſſit, quippe quæ Verbi patris, quod vere eſt, fiat ipſa particeps, & ab eo ut ſit adjuvetur, ne ſcilicet eſſe deſinat, quod utique fie-

Res creatæ, niſi a Verbo conſervarentur, eſſe deſinerent.

A τὴν τοῦ ἐπιβάλλοντος αὐτὴν ἐπιστήμην. οὐδὲ οἷον ἔχει τὸ λογικὸν γένος λόγον τὸν ἐκ συλλαβῶν συγκείμενον, καὶ ἐν ἀέρι σημαινόμενον· ἀλλὰ τὸν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ Θεοῦ τῶν ὅλων ζῶντα καὶ ἐνεργῆ Θεὸν (1) αὐτολόγον λέγω, ὃς ἄλλος μέν ἐστι τῶν γενητῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως, ἴδιος δὲ καὶ μόνος τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς ὑπάρχει λόγος, ὃς τόδε τὸ πᾶν διεκόσμησε καὶ φωτίζει τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ. ἀγαθοῦ (2) γὰρ πατρὸς ἀγαθὸς λόγος ὑπάρχων, αὐτὸς τὴν τῶν πάντων διακόσμησιν διέταξεν, τὰ μὲν ἐναντία τοῖς ἐναντίοις συνάπτων, ἐκ τούτων δὲ μίαν διακοσμῶν ἁρμονίαν. οὗτος Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία ὢν, οὐ-B ρανὸν μὲν περιστρέφει, γῆν δὲ (3) ἀναρτήσας, καὶ ἐπὶ μηδενὸς κειμένην τῷ ἰδίῳ νεύματι ἥδρασε. τούτῳ φωτιζόμενος ἥλιος τὴν οἰκουμένην καταυγάζει, καὶ σελήνη μεμετρημένον ἔχει τὸ φῶς. διὰ (4) τοῦτον καὶ τὸ ὕδωρ ἐπὶ νεφελῶν κρεμᾶται, καὶ ὑετοὶ τὴν γῆν ἐπικλύζουσι, καὶ ἡ μὲν θάλασσα περιορίζεται, ἡ δὲ γῆ παντοίοις φυτοῖς (5) καὶ κομᾷ καὶ χλοηφορεῖ. καὶ εἴ τις ἄπιστος ζητοίη περὶ τῶν λεγομένων, εἰ ὅλως ἐστὶ λόγος Θεοῦ· μαίνοιτο μὲν ὁ τοιοῦτος ἀμφιβάλλων περὶ λόγου Θεοῦ· ἔχει δὲ ὅμως ἐκ τῶν ὁρωμένων τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι τὰ πάντα (6) C λόγῳ Θεοῦ καὶ σοφίᾳ συνέστηκε, καὶ οὐκ ἂν ἑδράσθη τι τῶν γενομένων, εἰ μὴ λόγῳ ἐγεγόνει καὶ λόγῳ τῷ θείῳ, καθάπερ ἐλέχθη.

41. Λόγος δὲ ὢν, οὐ κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ὁμοιότητα, ὥσπερ εἶπον, ἐστὶ συγκείμενος ἐκ συλλαβῶν· ἀλλὰ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς εἰκών ἐστιν ἀπαράλλακτος. ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἐκ μερῶν συγκείμενοι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γενόμενοι, συγκείμενον ἔχουσι καὶ διαλυόμενον (7) τὸν ἑαυτῶν λόγον· ὁ δὲ Θεὸς ὤν ἐστι, καὶ οὐ σύνθετος· διὸ καὶ ὁ τούτου λόγος ὤν ἐστι, καὶ οὐ σύνθετος, ἀλλ' εἷς καὶ μονογενὴς Θεὸς, ὁ καὶ ἐκ πατρὸς οἷα πηγῆς ἀγαθῆς ἀγαθὸς προελθὼν, τὰ πάντα δια-D κοσμεῖ καὶ συνέχει. ἡ δὲ αἰτία, δι' ἣν (8) ὁ λόγος, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος τοῖς γενομένοις ἐπιβέβηκεν, ἐστὶν ἀληθῶς θαυμαστὴ καὶ γνωρίζουσα, ὅτι οὐκ ἄλλως ἔπρεπεν, ἢ οὕτω γενέσθαι ὥσπερ καὶ ἐστί. τῶν μὲν γὰρ (9) γενητῶν ἡ φύσις, ἅτε δὴ ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστᾶσα, ῥευστή τις καὶ ἀσθενὴς καὶ θνητὴ καθ' ἑαυτὴν συγκρινομένη τυγχάνει. ὁ δὲ τῶν ὅλων Θεὸς ἀγαθὸς καὶ ὑπέρκαλος τὴν φύσιν ἐστί. διὸ καὶ φιλάνθρωπός ἐστιν. ἀγαθῷ γὰρ περὶ οὐδενὸς ἂν γένοιτο φθόνος· ὅθεν οὐδὲ τὸ εἶναί τινι φθονεῖ, ἀλλὰ πάντας εἶναι βούλεται, ἵνα καὶ φιλανθρωπεύεσθαι δύνηται. ὁρῶν οὖν τὴν γενητὴν πᾶσαν φύσιν, ὅσον κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῆς λό-E γους, ῥευστὴν οὖσαν καὶ διαλυομένην· ἵνα μὴ τοῦτο πάθῃ, καὶ πάλιν εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀναλυθῇ τὸ ὅλον, τούτου ἕνεκεν τῷ ἑαυτοῦ καὶ ἀϊδίῳ λόγῳ ποιήσας τὰ πάντα, καὶ οὐσιώσας τὴν κτίσιν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὴν τῇ ἑαυτῆς φύσει φέρεσθαι καὶ χειμάζεσθαι· ἵνα μὴ κινδυνεύσῃ πάλιν εἰς τὸ μὴ εἶναι. ἀλλ' (10) ὡς ἀγαθὸς τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ καὶ αὐτῷ ὄντι Θεῷ τὴν σύμπασαν διακυβερνᾷ καὶ καθίστησιν, ἵνα τῇ τοῦ λόγου ἡγεμονίᾳ καὶ προνοίᾳ καὶ διακοσμήσει φωτιζομένη ἡ κτίσις, βεβαίως διαμένειν δυνηθῇ, ἅτε δὴ τοῦ ὄντως ὄντος ἐκ πατρὸς λόγου μεταλαμβάνουσα καὶ βοηθουμένη δι' F αὐτοῦ εἰς τὸ εἶναι· μὴ ἄρα πάθῃ ὅπερ (11) ἂν ἔπαθεν,

(1) Gobler. & Falck. 1. an. αὐτολόγον. Falckm. 3. anon. αὐτὸν λόγον. Mox ibid. Baſil. & Angl. γεννητῶν. Alii & editi γενητῶν. τῆς ſeq. abeſt a Gobl. & Falckm. 1. anon.

(2) γὰρ abeſt a Gobl. & Falck. 1. an. Paulopoſt Falck. 3. an. τάξιν habet: alii cum editis διέταξεν.

(3) Gobler. & Falckm. 1. anon. ἀναρτήσας.

(4) Seg. Gobl. & Falck. 1. an. τοῦτο. Iidem mox κρεμᾶται.

(5) Particula καὶ, quæ in Seguer. Gobl. & Falckm. 1. an. nulla eſt, in aliis & editis hic legitur.

(6) Seguer. λόγῳ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ. Paulopoſt pro γενομένων, Anglic. Gobler. & Falckm. 1. anon. γινομένων. Falckm. 3. anon λεγομένων.

(7) Sic Seguer. At alii cum editis τῶν.

(8) Falckm. 2. & 3. anon. ἄλλος pro ὁ λόγος.

(9) Sic Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Falckm. 1. anon. At Falckm. 3. anon. γεννητῶν. Editio Commel. γεννητῶν. Ibid. ἐστι abeſt a Gobler. & Falckm. 1. anon. poſt γενητῶν. In aliis vero & editis legitur.

(10) Pro ὡς ἀγαθὸς, Falck. 2. an. habet ὡς ἐξ ἀρχῆς τῷ αὐτοῦ λόγῳ. Et mox, σύμπασαν διακυβερνῶσα κτίσιν καθίστησι. Et pro διακοσμήσει ſeq. idem habet διακυβερνήσει. Id. paulopoſt pro ἅτε δὴ habet ἅτε ἐκ, & pro βοηθουμένη, παραμένουσα.

(11) ἂν abeſt a Falck. 3. an. Paulopoſt Seguer. ante ὄντως addit γάρ.

παθεῖν, εἰ μὴ ὁ λόγος αὐτὴν ἐτήρει, λέγω δὲ τὸ μὴ εἶναι, ὃς „ ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρω- „ τότοκος πάσης κτίσεως· „ ὅτι δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ συνίσταται τά τε πάντα τά τε ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, (1) ὡς τῆς ἀληθείας διάκονοι διδάσκουσιν ἐν ἁγίοις γράμμασιν.

42. Αὐτὸς γοῦν ὁ πανδύναμος ϗ παντέλειος ἅγιος ὁ τοῦ πατρὸς λόγος, ἐπιβὰς τοῖς πᾶσι ϗ πανταχοῦ τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ἐφαπλώσας, ϗ φωτίσας τά τε φαινόμενα ϗ τὰ ἀόρατα πάντα, εἰς ἑαυτὸν συνέχει ϗ συσφίγγει, μηδὲν ἔρημον τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἀπολελοιπὼς, ἀλλὰ πάντα καὶ διὰ πάντων, ϗ ἕκαστον ἰδίᾳ, ϗ ἀθρόως ὁμοῦ τὰ ὅλα ζωοποιῶν ϗ διαφυλάττων· τάς τε ἀρχὰς πάσης αἰσθητῆς οὐσίας, ἅπερ εἰσὶ θερμὰ ϗ ψυχρὰ ϗ ὑγρὰ ϗ ξηρὰ, εἰς ἓν συγκεράσας, ποιεῖ μὴ ἀντιστατεῖν, ἀλλὰ μίαν ϗ σύμφωνον ἀποτελεῖν ἁρμονίαν. δι' αὐτὸν ϗ τὴν αὐτοῦ δύναμιν, οὔτε τὸ πῦρ τῷ ψυχρῷ μάχεται, οὔτε τὸ ὑγρὸν τῷ ξηρῷ· ἀλλ' ὡς φίλα ϗ ἀδελφὰ (2) τὰ καθ' ἑαυτὰ ὄντα ἐναντία, συνελθόντα ὁμοῦ, τά τε φαινόμενα ζωογονοῦσι, ϗ τοῦ εἶναι τοῖς σώμασιν ἀρχαὶ γίνονται. (3) τούτῳ τῷ θεῷ λόγῳ πειθόμενα τὰ μὲν ἐπὶ γῆς ζωογονεῖται, τὰ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς συνίσταται. ϗ διὰ τοῦτον θάλασσα μὲν πᾶσα ϗ ὁ μέγας ὠκεανὸς, ὅροις τοῖς ἰδίοις ἔχουσι τὴν ἑαυτῶν κίνησιν. ἡ δὲ ξηρὰ πᾶσα χλοηφορεῖ ϗ κομᾷ παντοίοις ϗ διαφόροις φυτοῖς ὡς προείρηται. ϗ ἵνα μὴ τὸ καθέκαστον ἐπὶ φανεροῖς ὀνομάζων ἐνδιατρίβω, οὐδέν ἐστι τῶν ὄντων ϗ γινομένων, ὃ μὴ ἐν αὐτῷ ϗ δι' αὐτοῦ γέγονε ϗ ἕστηκεν, (4) ἥ φησι ϗ ὁ θεολόγος ἀνήρ· „ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ϗ ὁ „ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, ϗ θεὸς ἦν ὁ λόγος· „ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ϗ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο „ οὐδὲ ἕν. „ (5) οἷον γὰρ εἴ τις λύραν μουσικὸς ἁρμοσάμενος ϗ τὰ βαρέα τοῖς ὀξέσι, ϗ τὰ μέσα τοῖς (6) ἄλλοις τῇ τέχνῃ συναγαγὼν, ἓν τὸ σημαινόμενον μέλος (7) ἀποτελοίη· οὕτω ϗ ἡ τοῦ θεοῦ σοφία, τὸ ὅλον ὡς λύραν ἐπέχων, ϗ τὰ ἐν ἀέρι τοῖς ἐπὶ γῆς συναγαγὼν, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ τοῖς ἐν ἀέρι, ϗ τὰ ὅλα τοῖς κατὰ μέρος συνάπτων ϗ περιάγων τῷ ἑαυτοῦ νεύματι καὶ θελήματι, ἕνα τὸν κόσμον ϗ μίαν τὴν τούτου τάξιν ἀποτελεῖ καλῶς ϗ ἡρμοσμένως, αὐτὸς μὲν ἀκίνητος μένων παρὰ τῷ πατρὶ, πάντα δὲ κινῶν τῇ ἑαυτοῦ συστάσει, ὡς ἂν ἑκάστῳ τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ δοκῇ. τὸ γὰρ παράδοξον αὐτοῦ τῆς θεότητος τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἑνὶ ϗ τῷ (8) αὐτῷ νεύματι πάντα ὁμοῦ ϗ οὐκ ἐν διαστήμασιν, ἀλλ' ἀθρόως ὅλα τά τε ὀρθὰ, ϗ τὰ περιφερῆ, τὰ ἄνω, τὰ (9) μέσα, τὰ κάτω, τὰ ὑγρὰ, τὰ ψυχρὰ, τὰ θερμὰ, τὰ φαινόμενα ϗ τὰ ἀόρατα περιάγει ϗ διακοσμεῖ κατὰ τὴν ἑκάστου φύσιν. ὁμοῦ γὰρ τῷ αὐτῷ νεύματι αὐτοῦ, τὸ μὲν ὀρθὸν ὡς ὀρθὸν, τὸ δὲ περιφερὲς περιάγεται· τὸ δὲ μέσον, ὥς ἐστι κινεῖται· τὸ θερμὸν θερμαίνεται, ϗ τὸ ξηρὸν ξηραίνεται· ϗ τὰ ὅλα ὡς ἔχει φύσεως ζωοποιεῖται ϗ συνίσταται παρ' αὐτοῦ· ϗ θαυμαστή τις ϗ θεία ἀληθῶς ἁρμονία ἀποτελεῖται δι' αὐτοῦ.

43. Καὶ ἵνα ἐν παραδείγματι τὸ τηλικοῦτον νοηθείη, ἔστω τὸ λεγόμενον ὡς ἐν εἰκόνι χοροῦ μεγάλου. ὡς τοίνυν τοῦ χοροῦ συνεστῶτος ἐκ διαφόρων (10) ἀνθρώπων, παίδων, γυναικῶν αὖ ϗ γερόντων, ϗ τῶν ἔτι νέων· ϗ ἑνὸς

ret, niſi a Verbo conſervaretur, quod ipſum *eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ*: quoniam per ipſum & in ipſo conſiſtunt omnia cum ea quæ videntur, tum quæ non videntur, idemque eſt caput Eccleſiæ, ut in ſanctis litteris veritatis miniſtri docent.

Coloſſ. 1. 15.

Ibid. v. 18.

42. Hoc ergo omnipotens & ſanctiſſimum Patris Verbum res univerſas pervadens, ac ſuas vires ubique explicans, omniaque viſibilia & inviſibilia illuminans, ea in ſeipſo continet & conſtringit, ita ut nihil ſua potentia vacuum relinquat, ſed omnibus & per omnia, ſingulisque ſpeciatim, & generatim cunctis ſimul vitam impertiatur & conſervet. Hinc naturæ corporeæ principia, quæ ſunt calidum & frigidum, humidum & ſiccum elementum, ſimul commiſcet, nec inter ſe diſſidere ſinit, ſed unam & conſonam harmoniam cogit efficere. Per ipſum ejuſque virtutem neque ignis cum frigore pugnat, neque humidum elementum cum ſicco: ſed res illæ, quæ per ſeipſas ſunt contrariæ, quaſi amicæ & cognatæ, una coeundo, rebus aſpectabilibus vitam tribuunt, & corporibus cauſæ ſunt exiſtendi. Huic eidem Deo Verbo obtemperantes res terrenæ vitam habent, & cæleſtes conſiſtunt. Ejuſdem imperio mare univerſum magnuſque oceanus propriis terminis ſuos motus coercet, & terra tota herbis diverſiſque plantis, ut jam dixi, exornatur. Denique ut non in re manifeſta ſingulis recenſendis inſiſtam, nihil eſt rerum omnium quæ ſunt & fiunt, quod non in ipſo & per ipſum factum ſit & conſiſtat, uti etiam vir Theologus his verbis docet: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Quemadmodum enim muſicus lyra ad concentum accommodata, gravibuſque cum acutis, & mediis cum aliis arte temperatis, unum efficit concentum: ita quoque Dei ſapientia univerſum mundum veluti lyram tenens, reſque aerias cum terrenis & cæleſtes cum aeriis conjungens, omniaque cum ſingulis connectens, & ſuo nutu ac voluntate circumducens, unum mundum unumque mundi ordinem pulcre & concinne admodum efficit, ipſumque interim Dei Verbum apud Patrem manet immobile, dum omnia prout Patri viſum fuerit, ſuæ naturæ conſtantia movet. Illud enim in ejus divinitate admirabile eſt, quod uno eodemque nutu omnia ſimul, nullis temporum intervallis, ſed omnia, inquam, ſimul, recta & globoſa, ſuperiora, media & infima, humida, frigida, calida, viſibilia & inviſibilia circumducat, & pro uniuſcujuſque natura gubernet & adminiſtret. Nam ſimul eodem illius nutu, rectum recte, & rotundum rotunde fertur; medium, ſicuti eſt, movetur; calidum caleſcit, ſiccum areſcit; omnia denique pro ſua natura illo dante vivunt & conſiſtunt, admirabilemque ac vere divinum concentum per ipſum componunt.

Joan. 1. 1.

Res univerſæ uno & eodem Verbi nutu moventur & adminiſtrantur.

43. Ut vero res tanta imagine aliqua intelligi poſſit, age: numeroſi alicujus chori exemplum adducamus. Itaque quemadmodum in choro ex variis hominibus, pueris, mulieribus, ſenibus & adoleſcentibus compo-

ſito,

(1) Pro ὡς Seguer. Baſil. Gobler. & Felckm. 1. 2. & 3. anon. οἱ habent: Anglic. ὃ, & in marg. *forte* ὡς. Interpretes ὡς legerunt. Ibid. pro ἀληθείας Felckm. 3. anon. ἐκκλησίας.

(2) τὰ Seguer. habet: alii cum editis omittunt. Idem paulopoſt & Gobler. ac Felck. 1. anon. ζωογονεῖται habent; alii cum editis, ζωογονεῖ.

(3) Particula ϗ quæ non eſt in Seg. Gobler. Felck. 1. & 2. anon. in aliis & editis hic legitur. Felckm. 1. & 2. anon. pro τούτῳ, τοῦτο habet.

(4) Pro ἣ Gobler. & Felckm. 1. anon. ὃ habent. Ibid. Baſil. & Felckm. 1. anon. θεολογίας ἀνήρ.

(5) ὃ γέγονεν hic addit Felckm. 3. anon.

(6) Felckm. 2. anon. ἄκροις. Idem προσαγαγών.

(7) Gobler. & Felckm. 1. anon. ἀποτελέσῃ. Iidem paulopoſt pro συναγαγὼν, [illegible]. Item paulopoſt ante νεύματι, Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. αὐτοῦ habent pro ἑαυτοῦ.

(8) Baſil. & Felckm. 3. anon. αὐτοῦ.

(9) Baſil. μέσῳ. Idem paulopoſt, τὰ θερμὰ omittit.

(10) Seguer. ἀνδρῶν. Paulopoſt, αὖ poſt μὲν, παῖς & γέρον poſt δὲ deſunt in Gobler. & Felckm. 1. anon. qui iidem ibid. habent ὁ δὲ ὡς νέος.

ſito, uno præſide moderante, ſinguli pro ſua natura & facultate cantant, vir ut vir, puer ut puer, ſenex ut ſenex, adoleſcens ut adoleſcens, omnes tamen unum concentum efficiunt: vel quemadmodum noſtra anima eodem tempore noſtros ſenſus pro cujuſque efficacitate movet, adeo ut præſente re aliqua omnes ſimul moveantur, oculuſque videat, auris audiat, manus tangat, odoratus olfaciat, guſtet guſtatus, aliaque corporis membra ſæpe etiam agant, verbi gratia, pedes ambulent: vel ut tertio exemplo rem illuſtremus, id maxime ſimile eſſe videtur magnæ alicui urbi conditæ, quæ præſente principe & imperatore, qui eam condidit, adminiſtretur. Siquidem illo præſente & jubente, atque oculum ad omnia intendente, omnes obtemperant, hi properant ad colendos agros, illi ad aquæductus ad hauriendam aquam feſtinant: hic ad cibum comparandum progreditur, ſenatum petit ille, alter in eccleſiam intrat: judex ad judicandum, princeps ad jus dicendum ſe parat: artifex ſimiliter ſtatim in opus incumbit, nauta ad mare excurrit, faber ad fabricandum, medicus ad curandum, & architectus ad ædificandum ſe confert: alter in agrum exit, ex agro redit alter: alii circum urbem verſantur, alii ex urbe egrediuntur, iterumque in eam revertuntur. Hæc porro omnia unius principis præſentia & imperio geruntur & fiunt. Ita profecto rem quoque ſe habere in univerſa rerum natura, licet tenue admodum ſit exemplum, altiori tamen intelligentia eſt percipiendum. Nimirum uno ictu Dei Verbi nutus omnia ſimul adminiſtrantur, adeo ut, quæ rerum ſingularum propria ſunt, ea a ſingulis fiant, & ab omnibus ſimul unus ordo perficiatur.

44. Namque nutu & virtute rectoris & moderatoris omnium, divini & paterni Verbi, cælum vertitur, moventur aſtra, ſol lucet, vagatur luna, aer a ſole illuminatur, æther caleſit, flant venti, ſtant montes alte elati, mare fluctuat, & quotquot in eo ſunt animantes aluntur, terra immobilis manens fert fructus, homo formatur, vivit, ac deinde moritur: uno verbo, omnia animantur & moventur: ignis urit, aqua refrigerat, fontes ſcaturiunt, inundant flumina, tempora & tempeſtates ſuccedunt, decidunt imbres, nubes implentur, fit grando, nix & glacies compingitur, aves volant, progrediuntur ſerpentes, aquatilia natant, mare navigatur, terra ſeritur & propriis temporibus germina emittit, plantæ & arbores creſcunt, quarum aliæ teneræ & recentes ſunt, aliæ maturæ: aliæ poſtquam creverint, ſeneſcunt atque deficiunt, dumque aliæ pereunt, aliæ rurſus producuntur & e terra erumpunt. Hæc autem omnia & plura alia, quæ præ numero commemorare non valemus, admirabile Dei Verbum, lucem & vitam infundendo, ſuo nutu movet & gubernat, atque unum mundum efficit. Nec vero inviſibiles poteſtates virtutis ſuæ expertes dimittit: ſed eas quoque, utpote quarum creator ſit, inter res univerſas complectitur, ſuoque nutu & providentia continet & vita donat: nec quidquam proponi poteſt quo iſtud incredibile fiat. Nam ut ejus providentia creſcunt corpora & rationalis anima movetur, atque vitam ac vim cogitandi habet, ut facile probatu eſt, cum rem ipſam oculis intueamur: ſic idem Dei Verbum uno & ſimplici

Verbum Dei inviſibiles quoque poteſtates quas & creavit, ſuo nutu ac providentia movet, conſervat & regit.

τοῦ καθηγεμόνος σημαίνοντος, ἕκαστος μὲν κατὰ τὴν φύσιν ἑαυτοῦ καὶ δύναμιν φωνεῖ, ὁ μὲν ἀνὴρ ὡς ἀνήρ, ὁ δὲ παῖς ὡς παῖς, ὁ δὲ γέρων ὡς γέρων, καὶ ὁ νέος ὡς νέος, πάντες δὲ μίαν ἀποτελοῦσιν ἁρμονίαν. ἢ ὡς ἡ καθ' ἡμᾶς ψυχὴ ἐν ταὐτῷ τὰς ἐν ἡμῖν αἰσθήσεις κατὰ τὴν ἑκάστης ἐνέργειαν κινεῖ, ὥστε παρόντος πράγματος ἑνὸς τὰς πάσας ὁμοῦ κινεῖσθαι, καὶ τὸν μὲν ὀφθαλμὸν ὁρᾶν, τὴν δὲ ἀκοὴν ἀκούειν, τὴν δὲ χεῖρα ἅπτεσθαι, καὶ τὴν ὄσφρησιν ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ τὴν γεῦσιν γεύεσθαι· πολλάκις δὲ καὶ τὰ ἄλλα (1) μέλη τοῦ σώματος, ὥστε καὶ τοὺς πόδας περιπατεῖν. ἢ ἵνα καὶ τρίτῳ παραδείγματι τὸ λεγόμενον σημανθῇ, ἔοικεν οἰκοδομηθείσῃ μάλιστα μεγάλῃ πόλει, καὶ οἰκονομουμένῃ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ καὶ ταύτην οἰκοδομήσαντος ἄρχοντος καὶ βασιλέως. ἐκείνου γὰρ παρόντος, καὶ προστάττοντος, καὶ πρὸς πάντα τὸν ὀφθαλμὸν τείνοντος, ἐπείθονται πάντες, οἱ μὲν ἐπὶ τὴν γεωργίαν, οἱ δὲ ἐπὶ τὰς ὑδραγωγίας ὑδρευσόμενοι σπεύδουσιν. ἄλλος δὲ ἐπισιτισόμενος προέρχεται· καὶ ὁ μὲν ἐπὶ τὴν βουλὴν βαδίζει, ὁ δὲ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχεται· καὶ ὁ μὲν δικαστὴς ἐπὶ τὸ δικάζειν, ὁ δὲ ἄρχων ἐπὶ τὸ θεσμοθετεῖν· καθίσταται δὲ ὁμοίως ὁ μὲν τεχνίτης ἐπὶ τὴν ἐργασίαν, ὁ δὲ ναύτης ἐπὶ τὴν θάλασσαν κατέρχεται, ὁ τέκτων ἐπὶ τὸ τεκτονεύειν, ὁ ἰατρὸς ἐπὶ τὴν θεραπείαν, ὁ οἰκοδόμος ἐπὶ τὴν οἰκοδομήν. καὶ ὁ μὲν εἰς τὸν ἀγρὸν βαδίζει, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ ἀνέρχεται· καὶ οἱ μὲν περὶ τὴν πόλιν ἀναστρέφονται, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐξέρχονται, καὶ πάλιν εἰς αὐτὴν ἐπανέρχονται. πάντα (2) δὲ ταῦτα τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἑνὸς ἄρχοντος, καὶ τῇ τούτου διατάξει γίνονται, καὶ συνίστανται. οὕτω τοίνυν δὴ καὶ ἐπὶ τῆς συμπάσης κτίσεως, κἂν μικρὸν ᾖ τὸ παράδειγμα, ὅμως μείζονι διανοίᾳ χρὴ νοεῖν· ὑπὸ γὰρ μιᾶς (3) ῥιπῆς νεύματος τοῦ τοῦ Θεοῦ λόγου ὁμοῦ τὰ πάντα διακοσμεῖται, καὶ τὰ οἰκεῖα παρ' ἑκάστου γίνεται, καὶ ὑπὸ πάντων ὁμοῦ μία τάξις ἀποτελεῖται.

44. Νεύματι γὰρ καὶ ταῖς δυνάμεσι τοῦ ἐπιστατοῦντος καὶ ἡγεμονεύοντος τῶν πάντων θείου καὶ πατρικοῦ λόγου, οὐρανὸς μὲν περιστρέφεται, τὰ δὲ ἄστρα κινεῖται, καὶ ὁ μὲν ἥλιος φαίνει, ἡ δὲ σελήνη περιπολεῖ, καὶ (4) ὁ ἀὴρ μὲν ὑπ' αὐτοῦ φωτίζεται, αἰθὴρ δὲ θερμαίνεται καὶ ἄνεμοι πνέουσι· τὰ ὄρη εἰς ὕψος ἀνατεταμένα ἵσταται, ἡ θάλασσα κυμαίνεται, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ζῶα τρέφεται, ἡ γῆ ἀκίνητος μένουσα καρποφορεῖ, καὶ ὁ ἄνθρωπος πλάττεται, καὶ (5) ζῇ, καὶ ἀποθνήσκει πάλιν· καὶ ἁπλῶς πάντα ψυχοῦται καὶ κινεῖται· τὸ πῦρ καίει, τὸ ὕδωρ ψύχει, πηγαὶ ἀναβλύζουσι, ποταμοὶ πλημμυροῦσι, καιροὶ καὶ ὧραι παραγίνονται, ὑετοὶ κατέρχονται, (6) τὰ νέφη πληροῦται, χάλαζα γίνεται, χιὼν καὶ κρύσταλλος πήγνυται, πετεινὰ ἵπταται, ἑρπετὰ πορεύεται, ἔνυδρα νήχεται, θάλασσα πλεῖται, γῆ σπείρεται καὶ κατὰ τοὺς ἰδίους καιροὺς χλοηφορεῖ, φυτὰ αὔξει, καὶ τὰ μὲν νεάζει, τὰ δὲ τελειοῦται, τὰ δὲ αὐξανόμενα γηράσκει καὶ φθίνει, καὶ τὰ μὲν ἀφανίζεται, τὰ δὲ γεννᾶται καὶ φαίνεται. ταῦτα δὲ πάντα, καὶ ἔτι πλείω τούτων, ἃ διὰ τὸ πλῆθος οὐκ ἰσχύομεν ἡμεῖς λέγειν, ὁ παραδοξοποιὸς καὶ (7) θαυματοποιὸς τοῦ Θεοῦ λόγος φωτίζων καὶ ζωοποιῶν, τῷ ἑαυτοῦ νεύματι κινεῖ, καὶ διακοσμεῖ, ἕνα τὸν κόσμον ἀποτελῶν, οὐκ ἔξωθεν ἑαυτοῦ καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις ἀφείς· καὶ γὰρ (8) καὶ ταύτας, ὡς δὴ καὶ αὐτῶν ποιητὴς ὑπάρχων, συμπεριλαβὼν ἐν τοῖς ὅλοις, συνέχει καὶ ζωοποιεῖ πάλιν τῷ ἑαυτοῦ νεύματι, καὶ τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ· καὶ τούτου οὐκ ἂν γένοιτο πρὸς ἀπιστίαν ἐφόδιον. ὡς γὰρ τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ καὶ σώματα μὲν αὔξει, ψυχὴ δὲ ἡ λογικὴ κινεῖται, καὶ τὸ λογίζεσθαι καὶ τὸ ζῆν ἔχει, καὶ τοῦτο οὐ πολλῆς ἀποδείξεως δεῖται· ὁρῶμεν γὰρ τὰ γινόμενα· οὕτω δὴ πάλιν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἑνὶ καὶ ἁπλῷ

νεύ-

(1) Sic Seguer. Alii cum editis μέλη.
(2) Seg. δὲ addit post πάντα, alii cum editis omittunt.
(3) Felckm. 3. anon. ῥοπῆς.
(4) ὁ deest in Seguer. Ibid. hæc verba, αἰθὴρ δὲ θερμαίνεται desunt in editione Commel. post quæ Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. καὶ etiam addunt.

(5) Seguer. Angl. Gobl. & Felckm. 1. anon. καὶ ζῇ πάλιν καὶ θνήσκει.
(6) τὰ νέφη πληροῦται deſunt in Gobler. & Fel. 1. anon.
(7) καὶ θαυματοποιὸς deeſt in Seguer. Gobler. & Felck. 1. & 3. anon.
(8) καὶ hic deeſt in Goblet. & Felckm. 1. anon.

νεύματι, τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει τόν τε ὁρατὸν κόσμον καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις κινεῖ καὶ συνέχει, ἑκάστῳ τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν ἀποδιδούς· ὥστε τὰς μὲν θείας θειοτέρως κινεῖσθαι, τὰ δὲ ὁρατὰ ὥσπερ καὶ ὁρᾶται. αὐτὸς δὲ ἐπὶ πάντων ἡγεμών τε καὶ βασιλεὺς καὶ (1) σύνεσις γινόμενος τῶν πάντων, τὰ πάντα πρὸς δόξαν καὶ γνῶσιν τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς ἐργάζεται, μονονουχὶ διὰ τῶν (2) γιγνομένων ἔργων αὐτοῦ διδάσκων καὶ λέγων· „ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται.

45. Ὥσπερ γὰρ ἀναβλέψαντες εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδόντες τὸν κόσμον αὐτοῦ, καὶ τὸ τῶν ἄστρων φῶς, ἔστιν ἐνθυμεῖσθαι τὸν ταῦτα διακοσμοῦντα λόγον· οὕτω νοοῦντας λόγον Θεοῦ, νοεῖν ἐστιν ἀνάγκη καὶ τὸν τούτου πατέρα Θεὸν, ἐξ οὗ προϊὼν, εἰκότως τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς ἑρμηνεὺς καὶ ἄγγελος λέγεται. καὶ τοῦτο ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς (3) τις ἂν ἴδοι. ὁ γὰρ δὴ λόγου προϊόντος παρ' ἀνθρώπων, ἐνθυμούμεθα τὴν τούτου πηγὴν εἶναι τὸν νοῦν, καὶ τῷ λόγῳ ἐπιβάλλοντες, τὸν νοῦν σημαινόμενον ὁρῶμεν τῷ λογισμῷ· πολλῷ πλέον μείζονι φαντασίᾳ καὶ ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ τοῦ λόγου τὴν δύναμιν ὁρῶντες, ἔννοιαν λαμβάνομεν καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς ὁ σωτήρ φησιν· „ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα (4) μου. „ταῦτα δὲ καὶ πᾶσα θεόπνευστος γραφὴ φανερώτερον καὶ κατὰ μεῖζον κηρύττει, ἀφ' ὧν δὴ καὶ ἡμεῖς τεθαῤῥηκότες ταῦτά σοι γράφομεν, καὶ σὺ ταύταις ἐντυγχάνων, δυνήσῃ τῶν λεγομένων ἔχειν τὴν πίστιν. λόγος γὰρ ἐν μειζόνων βεβαιούμενος, ἀναντίῤῥητον ἔχει τὴν ἀπόδειξιν. ἄνωθεν τοίνυν περὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀναιρέσεως προησφαλίζετο τὸν (5) Ἰουδαίων λαὸν ὁ θεῖος λόγος λέγων· „οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. τὴν δὲ αἰτίαν τῆς τούτων καθαιρέσεως, ἑτέρως σημαίνει λέγων· τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσιν· ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐκ ὄψονται. ὦτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούσονται· (6) ῥῖνας ἔχουσι, καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται· χεῖρας ἔχουσι, καὶ οὐ ψηλαφήσουσι. πόδας ἔχουσι, καὶ οὐ περιπατήσουσιν. „οὐ σεσιώπηκε δὲ τὴν περὶ τῆς κτίσεως διδασκαλίαν. ἀλλὰ καὶ (7) μάλα εἰδὼς αὐτῶν τὸ κάλλος· ἵνα μή τινες τῷ κάλλει τούτων ἐναποβλέψαντες, οὐχ ὡς ἔργα Θεοῦ, ἀλλ' ὡς θεοὺς θρησκεύσωσι· προησφαλίζεται τοὺς ἀνθρώπους λέγων· „καὶ μὴ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ πλανηθεὶς, προσκυνήσῃς αὐτοῖς, ἃ ἀπένειμε κύριος ὁ Θεός σου πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ. „ἀπένειμε δὲ οὐκ εἰς τὸ εἶναι θεοὺς αὐτοῖς αὐτὰ, ἀλλ' ἵνα τῇ τούτων ἐνεργείᾳ γινώσκωσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τὸν τῶν πάντων δημιουργὸν (8) Θεὸν ὥσπερ εἴρηται. ὁ γὰρ Ἰουδαίων πάλαι λαὸς κατὰ πλεῖον εἶχε τὴν διδασκαλίαν, ὅτι μὴ μόνον ἐκ τῶν τῆς κτίσεως ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θείων γραφῶν εἶχον τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν. καὶ καθόλου δὲ (9) τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς περὶ τὰ εἴδωλα πλάνης καὶ ἀλόγου φαντασίας ἀφέλκων, φησίν· „οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. „οὐχ ὡς ὄντων δὲ θεῶν ἄλλων κωλύει τούτους αὐτοὺς ἔχειν, ἀλλ' ἵνα μή τις τὸν ἀληθινὸν ἀποστραφεὶς Θεὸν, ἑαυτῷ τοὺς μὴ ὄντας θεοποιεῖν ἄρξηται, ὁποῖοί εἰσιν οἱ παρὰ ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσιν ὀνομασθέντες καὶ δειχθέντες οὐκ ὄντες θεοί. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ λέξις τὸ μὴ εἶναι αὐτοὺς θεοὺς δείκνυσι, δι' ἧς φησιν, „οὐκ ἔ-

nutu, ſua virtute mundum viſibilem inviſibileſque poteſtates movet & complectitur, ſingulisque propriam efficientiam impertitur, ita ut res quidem divinæ modo diviniori moveantur, viſibiles vero, eo quo cernimus modo. Ipſe autem qui omnium præſes, imperator, & conſtantia eſt, omnia ad cognitionem & gloriam ſui patris promovendam ita agit, ut per ea quæ fiunt opera docere & dicere videatur: *Ex magnitudine & pulcritudine rerum creatarum, convenienter creator conſpicitur.* Sap. 13. 5.

45. Ut enim cælum intuendo, ejuſque ornatum & aſtrorum lumen contemplando, Verbum quod illa tam miro ordine diſpoſuit intelligere facile eſt: ita qui Verbum Dei cognoſcit, ejus quoque patrem Deum cognoſcat neceſſe eſt, ex quo quia oriatur, jure merito ſui patris interpres & nuncius appellatur, idque ex his quæ in nobis fiunt licet percipere. Namque ſi mentem fontem eſſe intelligimus, verbi ſive ſermonis qui ab homine profluit, ſermonemque attendentes, mentem quæ illo ſignificatur, cogitatione cernimus: multo certe majori & infinite præſtantiori ratione cum Verbi virtutem intuemur, bonum ejus patrem animo concipere debemus, ut ipſe Salvator ait: *Qui videt me, videt & Patrem.* Verum hæc Joan. 14. 9. eadem clarius & uberius docent ſcripturæ divinitus inſpiratæ, quibus nos fidentes, iſta tibi ſcribimus. Tu vero ſi in illarum lectionem incumbes hæc quæ diſputamus vera eſſe poteris perſpicere. Siquidem ſermo majorum auctoritate confirmatus non poteſt quin fidem faciat. Itaque jam olim Verbum divinum Judæorum populum adverſus idola his verbis præmuniebat: *Non facies tibi idolum, neque ullius* Exod. 20. 4. *rei ſimilitudinem, ſive rerum quæ ſurſum in cælo ſunt, ſive quæ deorſum in terra.* Cauſam autem cur rejicienda ſint, aliter ita declarat: *Simulacra gentium ar-* Pſal. 113. v. 4. *gentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt. Aures habent, & non audient: nares habent & non odorabunt. Manus habent, & non palpabunt: pedes habent & non ambulabunt.* Nec etiam quid de rebus creatis ſentire debeamus, nos docere omiſit: ſed cum illarum pulcritudo optime ipſi perſpecta eſſet, ne aliqui earum ſpeciem admirati, non ut Dei opera, ſed ut deos colerent, homines ab hoc errore avertit, dicens: *Ne-* Deuter. 4. 19. *que oculis reſpiciens & videns ſolem & lunam & omnem ornatum cæli, deceptus illa adoraveris, quæ dedit Dominus Deus tuus omnibus gentibus, quæ ſub cælo ſunt.* Dedit porro non ut ipſis dii eſſent, ſed ut gentes Deum omnium opificem rerum illarum effectibus agnoſcerent. Judæi enim pleniori doctrina olim imbuti fuere, quippe qui non ſolum ex rerum creatarum operibus, ſed etiam ex divinis ſcripturis Dei cognitionem haberent. Univerſim quoque homines ab errore & ſtulta cogitatione idololatriæ revocans, ait: *Non erunt tibi dii alii præter me.* Non Exod. 20. 3. porro quaſi alii dii vere eſſent, illos prohibet colere: ſed ne quis vero Deo repudiato, res quæ nullæ ſunt deos ſibi fingere inciperet, quales ſcilicet qui apud Poetas & ſcriptores memorantur, quinſque deos non eſſe a nobis oſtenſum eſt. Hæc autem verba, *non*

erunt

(1) Ita omnes mſſ. At in margine mſ. Anglic. ſic legitur: forte συστάτης, atque ita videtur legiſſe Nannius, qui hic vertit *conditor*. Omnibonus & Ambroſ. Camald. σύστασιν legerunt: nam ille *conſtitutio*, hic *conſtantia* vertit.

(2) Gobler. γενομένων. Anglic. & Felckmanni 3. anonymus φαινομένων.

(3) τίς ἂν deeſt in Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. Paulopoſt pro ἀνθρώπων, Seguer. habet ἀνθρώπου. Mox ibid. τὴν τούτου deeſt in Baſil. & Anglic.

(4) μου deeſt in Seguer. nec legitur in Euangelio ſancti Joannis.

(5) Felckm. 3. anon. τῶν hic addit.

(6) ῥῖνας ἔχουσι, καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται non leguntur in Segueriano.

(7) Felckm. 3. anon. & editi μᾶλλον. Id. Felckm. 3. anon. paulopoſt habet ἐναποβλέψαντες: alii vero cum editis, ἀποβλέψαντες.

(8) Θεὸν deeſt in Seguer.

(9) Baſil. τοῖς ἀνθρώποις.

erunt ſibi dii alii, illos deos non eſſe manifeſte probant, quatenus nempe rem futuram ſignificant. Quod enim futurum eſt, tunc ſane non exiſtit, cum futurum dicitur.

46. Num igitur poſt ſublatam impiam Gentium ſuperſtitionem & idolorum cultum, ſiluit divina doctrina, hominumque genus ſine ulla Dei cognitione præceps ferri permiſit? Minime certe, ſed illos hujuſmodi verbis præmonuit *Deuter. 6. 4.* *Audi, Iſrael, Dominus Deus tuus, Dominus unus eſt*. *Ibid. v. 5.* Et rurſus: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota fortitudine tua*. *Ibid. v. 13. ex verſ. LXX.* Et: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies, illique adhæreſces*. Quod autem tota divinitus inſpirata ſcriptura Verbi quoque providentia & adminiſtratione res plane univerſas regi teſtificetur, ſatis probant hæc quæ a theologis viris ſubjiciuntur: *Pſal. 118. 90.* *Fundaſti terram & permanet: ordinatione tua perſeverat dies*. *Pſal. 146. 7.* Et iterum: *Pſallite Deo noſtro in cithara, qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluviam: qui producit in montibus fœnum, & herbam ſervituti hominum, & qui dat jumentis eſcam*. Per quem vero alium dat quam per illum per quem omnia facta ſunt? Conſequens enim eſt ut per ejus providentiam adminiſtrentur, per quem facta fuere. Quis igitur ille eſt præter Dei Verbum, de quo *Pſal. 32. 6.* & in alio pſalmo dicitur: *Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Omnia quippe in ipſo & per ipſum facta eſſe aſſerit & nobis *Ibid. 9.* his verbis perſuadet Scriptura: *Ipſe dixit & facta ſunt: ipſe mandavit & creata ſunt*. Quemadmodum etiam Moyſes vir in omnibus magnus initio hiſtoriæ creationis mundi teſtatur, qui eadem illa verba hoc *Geneſ. 1. 26.* modo exponit: *Et dixit Deus: faciamus hominem ad imaginem noſtram & ad ſimilitudinem*. Abſoluta item cæli, terræ rerumque omnium procreatione, eidem dixit Pater: *Fiat cælum, & congregentur aquæ, & appareat arida, & producat terra herbam & omne animal*. Quibus utique verbis Judæos, qui ſcripturas non legitime ſcrutantur, coarguere quis poſſit. Cum quo enim, quæſo, Deus loquebatur, ut etiam imperando loqueretur? Nam ſi rebus procreandis imperabat & loquebatur, ſupervacaneus erat ſermo: nondum quippe exiſtebant, ſed dumtaxat futuræ erant. Nemo autem cum re quæ non eſt ſermonem habet: neque etiam rei quæ nondum facta eſt imperat & dicit ut fiat. Nam ſi rebus quæ futuræ erant imperabat Deus, illum oportuerat dicere: fias cælum, fias terra, prodi herba, fias homo. At ita non egit, ſed jubet & dicit: *Faciamus hominem, & producatur herba*. quibus perſpicue oſtenditur Deum cum aliquo ſibi proximo hic loqui. Neceſſe eſt igitur aliquem cum illo fuiſſe quicum etiam loquens omnia faceret. Quis ergo ille fuerit niſi ipſius Verbum? cum quo enim Deus videri poſſit loqui quam cum ſuo Verbo? Vel quis cum ipſo univerſam creatam naturam faciente aderat, quam e*Prov. 8. 27.*juſdem ſapientia, quæ ipſa, ait: *Quando faciebat cælum & terram, cum eo aderam*. Cæli porro & terræ nomine omnia quæ in cælo & terra facta ſunt complectitur. Cæterum ut ſapientia & ut Verbum cum illo aderat, Patremque aſpiciens, res univerſas

A „ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι· ὅπερ ἐπὶ μέλλοντος σημαίνεται. „ τὸ δὲ ἐπὶ μέλλοντι γινόμενον, οὐκ ἔστιν ὅτε ταῦτα λέγεται.

46. Ἆρ' οὖν ἀπειπὼν τὴν τῶν ἐθνῶν ἢ εἰδώλων ἀθεότητα σεσιώπηκεν ἡ ἔνθεος διδασκαλία, καὶ ἁπλῶς ἀφῆκε τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἄμοιρον πάσης τῆς τοῦ (1) Θεοῦ γνώσεως φέρεσθαι; οὐχί γε, ἀλλὰ καὶ προαπαντᾷ τῇ διανοίᾳ λέγουσα· „ ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ Θεός σου, κύριος εἷς ἐστι. καὶ πάλιν· ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν σου „ ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἰσχύϊ σου· καὶ (2) „ πάλιν· κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ „ λατρεύσεις, καὶ πρὸς αὐτὸν κολληθήσῃ. „ Ὅτι δὲ καὶ ἡ διὰ B πάντων καὶ εἰς τὰ πάντα τοῦ λόγου πρόνοια καὶ διακόσμησις ἀπὸ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς μαρτυρεῖται, ἀρκεῖ τὰ νῦν λεγόμενα δεῖξαι τοῦ λόγου τὴν πίστιν, ἅ φασιν οἱ θεολόγοι ἄνδρες· „ ἐθεμελίωσας τὴν γῆν καὶ „ διαμένει· τῇ διατάξει σου διαμένει ἡ ἡμέρα. καὶ „ πάλιν· ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν ἐν κιθάρᾳ, τῷ περι„ βάλλοντι τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις, τῷ ἑτοιμάζοντι τῇ γῇ (3) ὑετὸν, τῷ ἐξαγαγόντι ἐν ὄρεσι χόρτον „ καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων, καὶ διδόντι „ τοῖς κτήνεσι τροφήν. „ Διὰ τίνος δὲ δίδωσιν ἢ δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονε; (4) δι' οὗ γὰρ γέγονε, δι' αὐτοῦ καὶ ἡ τῶν πάντων ἀκόλουθός ἐστι πρόνοια· τίς C ἂν οὖν εἴη οὗτος ἢ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, περὶ οὗ καὶ ἐν ἑτέρῳ (5) ψαλμῷ λέγει· „ τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος „ αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. „ καὶ γὰρ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ (6) γενόμενα διαλέγεται, ἀφ' ὧν καὶ ἡμᾶς πείθει λέγουσα· „ αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν· „ (7) καθὼς καὶ ὁ πάνυ μέγας Μωϋσῆς ἐν ἀρχῇ τῆς κοσμοποιΐας βεβαιοῖ τὸ λεγόμενον ἐξηγούμενος καὶ λέγων· „ καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' „ εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. „ ἐπειδὴ καὶ τὴν D οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων ὑφιστὰς γένεσιν, αὐτῷ εἶπεν ὁ πατήρ· „ γενηθήτω (8) οὐρανὸς, καὶ συναχθήτω τὰ ὕδατα, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά· καὶ ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην, καὶ πᾶν ζῶον· „ ἀφ' ὧν καὶ Ἰουδαίους ἄν τις ἐλέγξειεν οὐ γνησίως ἐφιστάνοντας ταῖς γραφαῖς. τίνι γὰρ, ἄν τις εἴποι πρὸς αὐτοὺς, ὡμίλει ὁ Θεὸς, ἵνα καὶ προστάττων λαλῇ; εἰ μὲν οὖν τοῖς (9) γιγνομένοις προσέταττε καὶ ὡμίλει, περιττὸς ἦν ὁ λόγος· οὔπω γὰρ ἦν, ἀλλ' ἔμελλε γίνεσθαι· οὐδεὶς δὲ τῷ μὴ ὄντι λαλεῖ, οὐδὲ ὂν τὸ γενέσθαι τῷ μηδέπω γενομένῳ προστάττει καὶ λαλεῖ. εἰ γὰρ τοῖς ἐσομένοις προσέταττεν ὁ Θεὸς, ἔδει λέγειν αὐτόν· γενοῦ οὐρανὲ, καὶ γενοῦ γῆ, καὶ ἐξελθὲ E βοτάνη, καὶ ποιήθητι ἄνθρωπε· νυνὶ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε· προστάττει δὲ λέγων· „ ποιήσωμεν ἄνθρωπον, „ καὶ ἐξελθέτω βοτάνη. „ ἀφ' ὧν δείκνυται (10) ὁ Θεὸς ὥς πλησίον τινὶ διαλεγόμενος περὶ τούτων· οὐκοῦν ἀνάγκη συνεῖναί τινα τούτῳ, ᾧ καὶ ὁμιλῶν ἐποίει τὰ ὅλα. τίς οὖν ἂν εἴη εἰ μὴ ὁ τούτου λόγος; τίνι γὰρ ἄν τις φαίη Θεὸν ὁμιλεῖν, ἢ τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ; ἢ τίς τούτῳ συνῆν ποιοῦντι (11) τὴν γενητὴν πᾶσαν οὐσίαν, ἢ ἡ τούτου σοφία, ἡ λέγουσα· „ ἡνίκα ἐποίει τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, συμπαρήμην αὐτῷ. „ ἐν δὲ (12) τῇ οὐρανοῦ καὶ γῆς ὀνομασίᾳ, πάντα F τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ γῇ γενητὰ συμπεριλαμβάνει. συνὼν δὲ ὡς σοφία, καὶ ὡς λόγος τὸν πατέρα βλέπων, ἐδημιούργει τὸ

πᾶν

(1) Seguer. Baſil. & Anglic. Θεός.

(2) πάλιν deeſt in Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. Paulopoſt Gob. & Felck. 1. anon. πρὸς αὐτῷ habent, ubi alii cum editis & S. Script. πρὸς αὐτόν. Mox ib. Seg. Baſil. Angl. & Felck. 1. an. habent καὶ ὁ διὰ, alii cum editis omittunt ὁ. at ἡ ſeq. in ſolo Felckm. 3. an. deeſt. τῆς ſeq. deeſt in Seguer. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. & 2. anon.

(3) Gobler. & Felckm. 1. anon. ὑετόν. Idem & Seg. pro ἐξαγαγόντι, habent ἐξανατέλλοντι, ut & legitur in verſ. Græca Scripturæ.

(4) δι' οὗ γὰρ γέγονε abeſt a Gobler. & Felckm. 1. anon.

(5) ψαλμῷ deeſt in Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon.

(6) Sic Seguer. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii cum editis, γινόμενα. Ibid. διαλέγεται habent Seguer. Gobler. Felckm. 1. & 3. anon. alii vero cum editis, διηγεῖται.

(7) Gobler. & Felckm. 1. anon. ὡς. Ibid. ὁ πάνυ μέγας deeſt in iiſdem, ut & duo ſeq.

(8) Seguer. ὁ addit ante οὐρανός, alii cum editis omittunt. Mox poſt βοτάνην, Gobler. & Felckm. 1. anon. χόρτου addunt, ut & legitur Geneſ. 1. 11.

(9) Anglic. Gobler. & Felckm. 1. anon. τοῖς γενομένοις.

(10) Seguer. omittit ὁ ante Θεός. Idem ibid. pro ὡς, ὃν habet.

(11) Felckm. 2. anon. γεννητήν. In eod. ἡ ſeq. deeſt.

(12) Seguer. poſt δὲ addit τῇ, alii cum editis omittunt.

Digitized by Google

τὰ δὲ ταύτῃ δὲ διακοσμεῖ· καὶ δύναμις δὲ ὢν τοῦ πατρὸς, τὰ ὅλα εἰς τὸ εἶναι ἰσχυροποιεῖ, ᾗ φησι καὶ ὁ σωτήρ· „ πάντα ὅσα βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, κἀγὼ ὁμοίως ποιῶ. „ καὶ δι᾽ αὐτοῦ (1) δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα γεγονέναι οἱ ἱεροὶ τούτου διδάσκουσι μαθηταί, καὶ ὅτι ἀγαθὸν ἐξ ἀγαθοῦ γέννημα, καὶ ἀληθινὸς υἱὸς ὑπάρχων, δύναμίς ἐστι τοῦ πατρὸς, καὶ σοφία, καὶ λόγος, οὐ κατὰ μετοχὴν ταῦτα ὢν, οὐδὲ ἔξωθεν (2) ἐπιγινομένων τούτων αὐτῷ κατὰ τοὺς αὐτοῦ μετέχοντας καὶ σοφιζομένους δι᾽ αὐτοῦ, καὶ δυνατοὺς καὶ λογικοὺς ἐν αὐτῷ γινομένους, ἀλλ᾽ αὐτοσοφία, αὐτολόγος, αὐτοδύναμις (3) ἰδία τοῦ πατρός ἐστιν, αὐτοφῶς, αὐτοαλήθεια, αὐτοδικαιοσύνη, αὐτοαρετὴ, καὶ μὴν καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα καὶ εἰκών. καὶ συνελόντα φράσαι, καρπὸς παντέλειος τοῦ πατρὸς ὑπάρχει, καὶ μόνος ἐστὶν υἱὸς, εἰκὼν ἀπαράλλακτος τοῦ πατρός.

47. Τίς οὖν ἂν τις ἐξαριθμήσαι τὸν πατέρα, ἵνα καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ τὰς δυνάμεις ἐξεύροι; ἔστι γὰρ ὥσπερ τοῦ πατρὸς λόγος καὶ σοφία, οὕτω καὶ τοῖς γενητοῖς συγκαταβαίνων, γίνεται πρὸς τὴν τοῦ γεννήτορος γνῶσιν καὶ ἔννοιαν αὐτοαγιασμὸς καὶ αὐτοζωὴ, (4) καὶ θύρα, καὶ ποιμὴν, καὶ ὁδὸς, καὶ βασιλεὺς, καὶ ἡγεμὼν, καὶ ἐπὶ πᾶσι σωτὴρ, καὶ ζωοποιὸς καὶ φῶς, καὶ πρόνοια τῶν πάντων. τοιοῦτον ἄρα ἀγαθὸν καὶ δημιουργὸν υἱὸν ἔχων ἐξ ἑαυτοῦ ὁ πατὴρ, οὐκ ἀφανῆ αὐτὸν τοῖς γενητοῖς ἀπέκρυψεν· ἀλλὰ καὶ ὁσημέραι τοῦτον ἀποκαλύπτει τοῖς πᾶσι διὰ τῆς τῶν πάντων δι᾽ αὐτοῦ συστάσεως καὶ ζωῆς. ἐν αὐτῷ δὲ καὶ δι᾽ αὐτοῦ, καὶ ἑαυτὸν ἐμφαίνει, καθὼς ὁ σωτήρ φησιν· „ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. „ ὥστε ἐξ ἀνάγκης εἶναι τὸν λόγον ἐν τῷ γεννήσαντι, καὶ τὸν γεννηθέντα σὺν τῷ πατρὶ διαιωνίζειν. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ οὐδενὸς ἔξωθεν αὐτοῦ τυγχάνοντος, ἀλλὰ καὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς ἐξηρτημένων αὐτοῦ, ὅμως ἄνθρωποι παράφρονες παραγκωνισάμενοι τὴν πρὸς τοῦτον γνῶσιν καὶ εὐσέβειαν, τὰ οὐκ ὄντα πρὸ τῶν ὄντων ἐτίμησαν· καὶ ἀντὶ τοῦ (5) ὄντως ὄντος θεοῦ, τὰ μὴ ὄντα ἐθεοποίησαν, „ τῇ κτίσει „ παρὰ τὸν κτίσαντα λατρεύοντες, „ πρᾶγμα πάσχοντες ἀνόητον καὶ δυσσεβές. ὅμοιον γὰρ εἴ τις τὰ ἔργα πρὸ τοῦ τεχνίτου θαυμάσειε, καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει δημιουργήματα καταπλαγεὶς, τὸν τούτων δημιουργὸν (6) καταπατοίη· ἢ ὡς εἴ τις τὸ μὲν μουσικὸν ὄργανον ἐπαινοίη, τὸν δὲ συνθέντα καὶ ἁρμοσάμενον ἐκβάλλοι· ἄφρονες καὶ πολὺ τὸν ὀφθαλμὸν πεπηρωμένοι. πῶς γὰρ ἂν ἔγνωσαν (7) ἄλλως οἰκοδομὴν, ἢ ναῦν, ἢ λύραν, μὴ οὐχὶ τοῦ ναυπηγοῦ ἐργασαμένου, καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος οἰκοδομήσαντος, καὶ τοῦ μουσικοῦ συνθέντος. (8) ὥσπερ οὖν ὁ ταῦτα λογιζόμενος μαίνεται καὶ ὑπερπέκεινα πάσης μανίας ἐστίν· οὕτως οὐ μοι δοκοῦσιν ὑγιαίνειν τὴν διάνοιαν οἱ τὸν θεὸν μὴ ἐπιγινώσκοντες, καὶ τὸν τούτου λόγον μὴ θρησκεύοντες, τὸν σωτῆρα τῶν πάντων τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ὁ πατὴρ διακοσμεῖ, καὶ συνέχει, καὶ προνοεῖται τῶν ὅλων, οὗ ἂν σὺ τὴν πίστιν ἔχων καὶ τὸ (9) θεοσεβὲς, ὦ φιλόχριστε, χαῖρε καὶ εὔελπις γίνου, ὅτι τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως καὶ εὐσεβείας ἀθανασία καὶ βασιλεία οὐρανῶν ἐστιν ὁ καρπὸς, μόνον ἐὰν κατὰ τοὺς αὐτοῦ νόμους ἡ ψυχὴ κεκοσμημένη γένηται. ὥσπερ γὰρ τοῖς κατ᾽ αὐτὸν πολιτευομένοις ἐστὶ τὸ ἔπαθλον ζωὴ αἰώνιος· οὕτω τοῖς τὴν ἐναντίαν καὶ

procreabat, componebatque ac convenienti ordine diſponebat. Ut potentia item Patris, vim ad exiſtendum & permanendum illis impertiebat, uti ipſe Salvator ait: *Omnia quæcumque video patrem facientem, & ego ſimiliter facio*. Joan. 5. 19. Sane per ipſum & in ipſo omnia facta fuiſſe ſacri ejus diſcipuli docent, eumque Rom. 11. 36. quia bona boni proles ac verus filius ſit, Patris potentiam, ſapientiam, Verbum & rationem eſſe, neque communicatione hæc illum eſſe, aut extrinſecus habere, ut illis contingit qui ipſius fiunt participes & ſapientiam per eum accipiunt, quique potentiam & rationem in illo habent, ſed illum ipſam per ſe ſapientiam, ipſam per ſe rationem, ipſam per ſe potentiam propriam Patris, ipſum per ſe lumen, ipſam per ſe veritatem, ipſam per ſe juſtitiam, ipſam per ſe virtutem, nec non characterem ſive figuram, ſplendoremque & imaginem eſſe. Denique ut breviter dicam, perfectiſſimus Patris fructus, ſoluſque filius & quam ſimillima imago eſt.

47. Quis ergo, quis omnia quæ in Patre ſunt enumeraverit, ut ejus Verbi vim & potentiam aſſequi & percipere queat? Ut enim Patris Verbum & ſapientia eſt, ita quoque ſe ad res creatas benigne accommodans, fit illis ad patrem cognoſcendum & intelligendum ipſa per ſe ſanctimonia, ipſa per ſe vita, nec non janua, paſtor, via, imperator, dux, ac denique ſervator, vitæ auctor, lux & providentia omnium. Itaque talem bonum & opificem filium ex ſeipſo habens Pater, illum rebus creatis occultum eſſe noluit, ſed eum quotidie per res omnes, quæ per ipſum conſiſtunt & vivunt, cunctis patefacit. In ipſo autem & per ipſum ſe quoque ipſe oſtendit, ſicuti Salvator teſtatur: *Ego in patre, & pater in me*, adeo Joan. 14. 10. ut neceſſe ſit Verbum in genitore, & genitum cum Patre perpetuo permanere. Quæ cum ita ſint, nihilque extra ipſum exſiſtat, ſed cælum & terra atque omnia quæ his continentur ex illo pendeant: nihilominus ſtulti homines ejus cognitione & cultu repudiatis, ea quæ non exiſtebant, iis quæ exiſtebant prætulerunt, & loco Dei vere exiſtentis, res quæ nullo modo erant deos fecerunt, *Servieruntque creaturæ potius quam creatori*: Rom. 1. 25. quod certe ſtultum admodum & impium fuit. Idem enim eſt ac ſi quis opus non opificem dignum admiratione putaret, & ædificia civitatis alicujus admiratus, architectum ſperneret: vel ſi quis muſicum aliquod inſtrumentum laudandum exiſtimans, ejus contemneret artificem. Inſani profecto & valde cæci! Qui enim prorſus ædificium, vel navem, aut lyram poſſent cognoſcere, niſi faber navem, & architectus domos ædificaſſet, & lyram muſicus conſtruxiſſet? Ut ergo ille, qui ita ſentiret, dementiſſimus haberetur: ſic mihi ſana mente eſſe non videntur, qui Deum ignorant, nec ejus Verbum, ſervatorem omnium, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum colunt, per quem omnia Pater adminiſtrat ac continet, & rebus univerſis providet: in quem quandoquidem tu fidem habes & pius es, o Chriſti amator, gaude & certo ſpera tuæ pietatis & fidei fructum, fore immortalitatem & regnum cælorum, ſi modo anima, ut ejus leges præſcribunt, adornata fuerit. Ut enim illorum qui ſecundum ejus præcepta vivunt, merces eſt vita æterna: ita qui contrariam

(1) δὲ deeſt in Felckm. 3. anon. Mox οἱ ἱεροὶ τούτου διδάσκουσι μαθηταί, deſunt in Felckm. 2. anon. Item pro τούτου, Gobler. & Felckm. 1. anon. αὐτοῦ. Ibid. Seguer. Angl. & Felckm. 2. anon. ἀγαθὸς, ubi alii, ἀγαθόν. Item mox, pro υἱὸς, ut legitur in Seg. Gobl. & Felckm. 1. an. alii θεὸς habent.

(2) Seguer. ἐπιγινομένων. Gobl. Felckm. 1. & 2. anon. ἐπιγενομένων.

(3) ἰδία abeſt ab Anglic.

(4) καὶ ante θύρα & ante βασιλεὺς & ante φῶς omittunt Gobler. & Felckm. 1. anon. Ibid. Felckm. 3. anon. pro καὶ ante πρόνοια, habet ὡς.

(5) ὄντως deeſt in Anglic. & Felckm. 2. anon. Mox Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. λατρεύσαντες, alii cum editis λατρεύοντες.

(6) Goblerianus & Felckmanni 1. anon. καταπατοίη, & paulopoſt, ἐπαινοίη.

(7) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. ὅλως.

(8) Seguer. & Felckm. 2. anon. ὑπερέκεινα.

(9) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anonymus, θεοφιλές.

ſemitam elegerint nec viam virtutis fuerint ſecuti, probrum ingens & inevitabile periculum in die judicii ſubituri ſunt, quia etiamſi veritatis viam non ignoraverint; his tamen quæ noverant contraria egere.

A μὴ τὴν τῆς ἀρετῆς ἀτραπὸν ὁδεύσαντες, αἰσχύνην μεγάλην καὶ κίνδυνον ἀσύγγνωστον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅτι καίτοι γνόντες τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν, ἐναντία ὧν ἔγνωσαν ἔπραξαν.

SANCTI PATRIS NOSTRI

Athanaſii Alexandriæ Archiepiſcopi Oratio de humana natura a Verbo aſſumta, & de ejus per corpus ad nos adventu.

(1) ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

Ἀθανασίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου, καὶ τῆς διὰ σώματος πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας αὐτοῦ.

1. QUANDOQUIDEM ſuperiori Oratione, licet pauca ex multis delibantes, ſatis tamen B abunde de Gentium in idolis colendis errore & ſuperſtitione diximus, quæque prima idolorum origo fuerit, & quonam modo homines propriis vitiis impulſi eorum cultum excogitaverint: quoniam item, Dei gratia, nonnulla de Verbi Patris divinitate & ejus in res omnes providentia & potentia indicavimus, oſtendimuſque bonum Patrem omnia per illum adminiſtrare, omniaque ab ipſo moveri, & in ipſo vitam habere; age, o vir beate & vere Chriſti amans: jam deinceps, ut piæ noſtræ fidei ordo poſtulat, dicere pergamus de humana natura quam Verbum aſſumſit, ac de divino ejuſdem C ad nos adventu, quem Judæi quidem calumniis inſectantur & Gentiles irrident, nos vero veneramur, quo ſcilicet etiam ex externa Verbi humilitate tua in eum pietas creſcat. Nam quo magis apud infideles irridetur, eo majus ſuæ divinitatis teſtimonium exhibet. Quæ enim homines, quaſi quæ fieri non poſſint minime comprehendunt, hæc ipſe Dei filius poſſe eſſe oſtendit: quæ illi ut indecora irrident, hæc ipſe ſuæ bonitati conſentanea effecit: denique quæ illi, philoſophando, tanquam humana ludibrio habent, hæc ipſe D ſua virtute & potentia divina eſſe demonſtrat, ut etiam idolorum ſpeciem & pompam ſua, ut putant, humilitate & abjectione per crucem evertat, & irriſores atque incredulos ab errore occulte abducat, ſuamque divinitatem & potentiam cogat agnoſcere. Verum ad iſta exponenda, operæ pretium fuerit ea quæ ſupra diximus memoria repetere, ut & cauſam cur tale ac tantum Patris Verbum in corpore apparuerit, poſſis cognoſcere, nec arbitreris naturæ conditione Salvatorem corpus habuiſſe, ſed eum qui ex propria natura expers eſt corporis, & Verbum eſt, Patris ſui cle- E mentia & bonitate exigente, noſtræ ſalutis cauſa, nobis in humano corpore apparuiſſe. Porro convenit nos his de rebus diſſerentes, prius de mundi creatione, ejuſque opifice Deo dicere, ut hac ratione, ejus renovationem a Verbo, a quo idem initio conditus eſt, factam fuiſſe, digne queat intelligi. Siquidem nihil contrarium videbitur, ſi per quem naturam creavit Pater, eamdem in ipſo ſanaverit.

Diviſio in duas partes.

2. De mundi fabrica & rerum omnium creatione multi varie diſputavere, ac ſinguli, prout ſibi placuit, rem definiere. Siquidem alii ſponte & fortui- F to omnia facta fuiſſe ajunt, ut Epicurei, qui etiam nullam rerum providentiam eſſe falſe & adverſus ſeipſos contendunt, quod profecto contra

Pars prima, in qua de mundi creatione diſſeritur.

1. ΑΥΤΑΡΚΩΣ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐκ πολλῶν ὀλίγα (2) διαλαβόντες, περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν περὶ τὰ εἴδωλα πλάνης, καὶ τῆς τούτων δεισιδαιμονίας, πῶς ἐξ ἀρχῆς ταῦτα γέγονεν ἡ εὕρεσις, ὅτι ἐκ κακίας οἱ ἄνθρωποι ἑαυτοῖς τὴν πρὸς τὰ εἴδωλα θρησκείαν ἐπενόησαν· ἀλλὰ γὰρ χάριτι θεοῦ σημάναντες ὀλίγα καὶ περὶ τῆς θειότητος τοῦ λόγου τοῦ πατρὸς, καὶ τῆς εἰς τὰ πάντα προνοίας καὶ δυνάμεως αὐτοῦ· καὶ ὅτι ὁ ἀγαθὸς πατὴρ τούτῳ τὰ πάντα διακοσμεῖ, καὶ τὰ πάντα ὑπ' αὐτοῦ κινεῖται, καὶ ἐν αὐτῷ ζωοποιεῖται· φέρε κατὰ ἀκολουθίαν, μακάριε καὶ ἀληθῶς φιλόχριστε, τῇ περὶ τῆς εὐσεβείας πίστει καὶ τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου διηγησώμεθα, καὶ περὶ τῆς θείας αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας (3) δηλώσωμεν· ἣν Ἰουδαῖοι μὲν διαβάλλουσιν, Ἕλληνες δὲ χλευάζουσιν, ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν· ἵν' ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς δοκούσης εὐτελείας τοῦ λόγου, μείζονα καὶ πλείονα τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν ἔχῃς. ὅσῳ (4) γὰρ παρὰ τοῖς ἀπίστοις χλευάζεται, τοσούτῳ μείζονα τὴν περὶ τῆς θειότητος αὐτοῦ μαρτυρίαν παρέχει· ὅτι τε ἃ μὴ καταλαμβάνουσιν ἄνθρωποι ὡς ἀδύνατα, ταῦτα αὐτὸς ἐπιδείκνυσι δυνατά· καὶ ἃ ὡς ἀπρεπῆ χλευάζουσιν ἄνθρωποι, (5) ταῦτα αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ ἀγαθότητι εὐπρεπῆ κατασκευάζει· καὶ ἃ σοφιζόμενοι (6) οἱ ἄνθρωποι ὡς ἀνθρώπινα γελῶσι, ταῦτα αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει θεῖα ἐπιδείκνυσι, τὴν μὲν τῶν εἰδώλων φαντασίαν τῇ νομιζομένῃ ἑαυτοῦ εὐτελείᾳ διὰ τοῦ σταυροῦ καταστρέφων, τοὺς δὲ χλευάζοντας καὶ ἀπιστοῦντας μεταπείθων ἀφανῶς, ὥστε τὴν θειότητα αὐτοῦ καὶ δύναμιν ἐπιγινώσκειν· ὡς δὲ τὴν περὶ τούτων διήγησιν, χρεία τῆς τῶν προειρημένων μνήμης· ἵνα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐν σώματι φανερώσεως τοῦ τοσούτου καὶ τηλικούτου πατρικοῦ λόγου γνῶναι δυνηθῇς, καὶ μὴ νομίσῃς, ὅτι φύσεως ἀκολουθίᾳ σῶμα πεφόρηκεν ὁ σωτήρ· ἀλλ' ὅτι ἀσώματος ὢν τῇ φύσει, καὶ λόγος ὑπάρχων, ὅμως κατὰ φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς, διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἡμῖν πεφανέρωται. πρέπει δὲ ποιουμένους ἡμᾶς τὴν περὶ τούτου διήγησιν, πρότερον περὶ τῆς τῶν ὅλων κτίσεως, καὶ τοῦ ταύτης δημιουργοῦ θεοῦ εἰπεῖν, ἵνα οὕτως καὶ τὴν ταύτης ἀνακαίνισιν ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν δημιουργήσαντος λόγου γεγενῆσθαι, ἀξίως ἄν τις θεωρήσειεν. οὐδὲν γὰρ ἐναντίον φανήσεται, εἰ δι' οὗ ταύτην ἐδημιούργησεν ὁ πατὴρ, ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ταύτης σωτηρίαν εἰργάσατο.

2. (7) Τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ τὴν τῶν πάντων κτίσιν, πολλοὶ διαφόρως ἐξειλήφασι, καὶ ὡς ἕκαστος ἠθέλησεν, οὕτω καὶ ὡρίσατο. οἱ μὲν γὰρ αὐτομάτως, καὶ ὡς ἔτυχε, τὰ πάντα γεγενῆσθαι λέγουσιν, ὡς οἱ Ἐπικούρειοι, οἳ καὶ τὴν τῶν ὅλων πρόνοιαν καθ' ἑαυτῶν ἐκ εἶναι (8) μυθολογοῦσιν, ἄντικρυς παρὰ τὰ ἐναρ-

(1) In Seguer. mſ. is eſt titulus, τοῦ αὐτοῦ λόγος &c. Ibid. ante λόγου ſolus mſ. Felckm. 2. anonymus Θεοῦ habet.

(2) Goblerianus & Felckmanni 1. anonymus, διαληφθέντες.

(3) Sic Seguer. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii autem cum editis, δηλωσώμεθα.

(4) Hæc verba: γὰρ παρὰ τοῖς ἀπίστοις χλευάζεται, τοσούτῳ deſunt in Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. At alii cum editis habent, eaque legerunt Interpretes.

(5) ταῦτ' ἂν legebatur in editis: at omnes mſſ. ταῦτα tantum habent.

(6) οἱ ἄνθρωποι habent omnes mſſ. at editi omittunt. In Gobleriano & Felckmanni 1. anonymo, articulus οἱ deeſt. Mox ibid. Seguerianus, αὐτοῦ habet, ubi alii cum editis, ἑαυτοῦ.

(7) τὴν δημιουργίαν, &c. uſque ad ὡρίσατο deſunt in Gobleriano & Felckm. 1. anon.

(8) Seguerianus μυθολογοῦντες.

ἐναργῆ καὶ φαινομένην λέγοντες. εἰ γὰρ αὐτομάτως τὰ πάντα χωρὶς προνοίας κατ' αὐτοὺς γέγονεν, ἔδει τὰ πάντα ἁπλῶς γεγενῆσθαι, καὶ ὅμοια εἶναι, καὶ μὴ διάφορα. ὡς γὰρ ἐπὶ σώματος (1) ἑνὸς ἔδει τὰ πάντα εἶναι ἥλιον ἢ σελήνην· καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἔδει τὸ ὅλον εἶναι χεῖρα, ἢ ὀφθαλμὸν, ἢ πόδα. νῦν δὲ οὐκ ἔστι μὲν οὕτως. ὁρῶμεν δὲ τὸ μὲν, ἥλιον· τὸ δὲ, σελήνην· τὸ δὲ, γῆν. καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων, τὸ μὲν, πόδα· τὸ δὲ, χεῖρα· τὸ δὲ κεφαλήν. ἡ δὲ τοιαύτη διάταξις οὐκ αὐτομάτως αὐτὰ γεγενῆσθαι γνωρίζει, ἀλλ' αἰτίαν τούτων προηγεῖσθαι δείκνυσιν· ἀφ' ἧς καὶ τὸν διαταξάμενον καὶ πάντα ποιήσαντα θεὸν ἔστι νοεῖν. ἄλλοι δὲ, ὧν ἐστι καὶ (2) ὁ μέγας παρ' Ἕλλησι Πλάτων, ἐκ προϋποκειμένης καὶ ἀγενήτου ὕλης πεποιηκέναι τὸν θεὸν τὰ ὅλα διηγοῦνται· μὴ ἂν γὰρ δύνασθαί τι ποιῆσαι τὸν θεὸν, εἰ μὴ προϋπέκειτο ἡ ὕλη· ὥσπερ καὶ τῷ τέκτονι προϋποκεῖσθαι δεῖ τὸ ξύλον, ἵνα καὶ ἐργάσασθαι δυνηθῇ. οὐκ ἴσασι δὲ τοῦτο λέγοντες, ὅτι ἀσθένειαν περιτιθέασι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ οὐκ ἔστι τῆς ὕλης αὐτὸς αἴτιος, ἀλλ' (3) ὅλως ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ποιεῖ τὰ ὄντα, ἀσθενὴς εὑρίσκεται, μὴ δυνάμενος ἄνευ τῆς ὕλης ἐργάσασθαί τι τῶν γινομένων· ὥσπερ ἀμέλει καὶ τοῦ τέκτονος ἀσθένεια ἐστὶ, τὸ μὴ δύνασθαι χωρὶς τῶν ξύλων ἐργάσασθαί τι τῶν ἀναγκαίων. καθ' ὑπόθεσιν (4) γὰρ εἰ μὴ ἦν ἡ ὕλη, οὐκ ἂν εἰργάσατό τι ὁ θεός. καὶ πῶς ἔτι ποιητὴς καὶ δημιουργὸς ἂν λεχθείη ἐξ ἑτέρου τὸ ποιεῖν ἐσχηκὼς, λέγω δὲ ἐκ τῆς ὕλης; ἔσται δὲ, εἰ οὕτως ἔχει, κατ' αὐτοὺς ὁ θεὸς τεχνίτης μόνον καὶ οὐ κτίστης εἰς τὸ εἶναι, (5) εἴ γε τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζεται, τῆς δὲ ὕλης οὐκ ἔστιν αὐτὸς αἴτιος. καθόλου γὰρ οὐδὲ κτίστης ἂν λεχθείη, εἰ μὴ κτίζει τὴν ὕλην, ἐξ ἧς καὶ τὰ κτιζόμενα γέγονεν. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων, ἄλλον ἑαυτοῖς ἀναπλάττονται δημιουργὸν τῶν πάντων παρὰ τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τυφλώττοντες μέγα καὶ περὶ ἃ φθέγγονται. τοῦ (6) γὰρ κυρίου λέγοντος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· „οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ κτίσας, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς, καὶ εἶπεν· ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. εἶτα σημαίνων τὸν κτίσαντά φησιν· ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω·„ πῶς οὗτοι ξένην τοῦ πατρὸς τὴν κτίσιν εἰσάγουσιν; εἰ δὲ κατὰ τὸν Ἰωάννην τὰ πάντα περιλαβόντα καὶ λέγοντα· „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν·„ πῶς ἂν ἄλλος εἴη ὁ δημιουργὸς παρὰ τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ;

3. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι μυθολογοῦσιν· ἡ δὲ ἔνθεος διδασκαλία καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις τὴν μὲν τούτων ματαιολογίαν ὡς ἀθεότητα διαβάλλει. οὔτε γὰρ αὐτομάτως, διὰ τὸ μὴ ἀπρονόητα εἶναι· οὔτε ἐκ προϋποκειμένης ὕλης, διὰ τὸ μὴ ἀσθενῆ εἶναι τὸν θεόν· ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων καὶ (7) μηδαμῶς ὑπάρχοντα τὰ ὅλα εἰς τὸ εἶναι πεποιηκέναι τὸν θεὸν διὰ τοῦ λόγου οἶδεν, ᾗ φησι διὰ μὲν Μωϋσέως· „ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· διὰ δὲ τῆς ὠφελιμωτάτης βίβλου τοῦ Ποιμένος· πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι.

A apertam & evidentem veritatem affirmant. Nam ſi ut volunt, omnia ſua ſponte ſine providentia exorta eſſent: omnia temere fieri, & ſimilia, non diſſimilia eſſe debuiſſent: omnia enim ut in uno corpore vel ſolem vel lunam eſſe neceſſe fuiſſet: & in hominibus totum debuiſſet eſſe vel manus vel oculus vel pes. Atqui hæc ita non ſe habent: namque videmus aliud quidem ſolem eſſe, aliud vero lunam, & aliud terram: ſimiliter in humanis corporibus, aliud pes eſt, aliud manus, aliud caput. Hic autem ordo & rerum diſpoſitio certum argumentum eſt iſta non ſua ſponte facta fuiſſe, ſed aliquam cau- B ſam illis præfuiſſe: ex qua Deum, qui omnia fecit & in ſuo quidque ordine collocavit, licet intelligere. Alii, inter quos etiam magnus apud Gentiles * Plato numeratur, aſſeverant Deum omnia feciſſe ex materia prius exiſtente & non facta: neque enim Deum aliquid facere potuiſſe, niſi prius materia extitiſſet: quemadmodum opus eſt ut lignum, quo faber utitur, prius exiſtat, ut ex eo aliquid facere poſſit. Verum qui ita philoſophantur, non vident ſe imbecillitatem Deo adſcribere. Si enim ipſe non eſt materiæ effector, ſed res ex ſubjecta materia facit, imbecillis ſane eſt, cum nihil ſine materia fa- C bricari queat: quemadmodum utique fabri imbecillitatem indicat, nihil eum ſine ligno poſſe facere. Siquidem, ut illi ſentiunt, niſi materia fuiſſet, nihil effeciſſet Deus. Quod ſi ita eſt, qui effector & creator dici queat, qui ex alia re nempe ex materia habuit hoc ipſum quod faceret? Certe ſi ita ſe res habet, faber tantum ſecundum illos erit Deus, non vero ut creator rebus dabit ut ſint, ſi nimirum in ſubjecta materia agat, nec ipſe ſit materiæ auctor. Nam, ut uno verbo dicam, creator dici non poteſt, niſi materiam creet, ex qua res creatæ factæ ſunt. Hæ- D retici autem alium ſibi fingunt rerum opificem præter Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti: ſed illi ſummam cæcitatem vel in his ipſis quæ loquuntur oſtendunt. Cum enim Dominus ad Judæos dicat: *Non legiſtis quia qui ab initio creavit, maſculum & feminam fecit eos, & dixit: propter hoc dimittet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una:* & deinde Creatorem indicans: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non ſeparet:* quomodo illi creationem Patri externam inducere audent? Quod ſi ſecundum Joannem qui omnia plane complectitur nihilque excipit, *O-* E *mnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil:* quis, quæſo, alius creator eſſe poſſit præter Chriſti patrem?

Refellitur Epicureorum ſententia, qui mundum fortuito factum fuiſſe & nullam providentiam eſſe ſentiebant.

Platonis & aliorum, qui Deum ex materia prius exiſtente mundum condidiſſe putabant, error refutatur.

Marcionitæ & Manichæi aliique hæretici redarguuntur, qui alium rerum Creatorem præter Patrem D. N. Jeſu Chriſti agnoſcunt.

Mat. 19. 4.

Joan. 1. 3.

3. En ergo quæ illi quidem effutiunt: at divina doctrina & Chriſti fides procul has illorum ineptias tanquam deteſtandam impietatem rejicit. Novit enim res non fortuito factas eſſe, quia providentia gubernantur: neque ex materia prius exiſtente, quia Deus imbecillis non eſt: ſed Deum omnia, neutiquam prius exiſtentia ex nihilo per Verbum feciſſe ut eſſent, uti per Moyſem ait: *In principio fecit Deus cælum &* F *terram:* & in utiliſſimo Paſtoris libro: *Primum omnium crede unum Deum eſſe, qui omnia creavit & perfecit, eaque quæ non erant ut eſſent fecit.* Idem

Geneſ. 1.

Lib. 2. mandato 1.

(1) In Baſil. ex ἑνὸς factum eſt ἕν. Utrumque deeſt in Anglic. Ibid. τὰ πάντα omnes mſſ. habent: τὰ in editis deerat. Item ibid. poſt ἥλιον, Seguer. Gobler. & Felckmanni 1. anonym. ἢ habent: alii cum editis, καί.

(2) ὁ μέγας παρ' Ἕλλησι deſunt in Goblerian. & Felckm. 1. anon. Pauloposſt pro πεποιηκέναι, iidem ποιῆσαι habent: utrumque autem deeſt in Baſil. Anglic. Infra ἡ ante ὕλη abeſt ab Anglicano.

(3) Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. anon. ὅλως habent: alii cum editis omittunt.

(4) Sic Seguer. Baſil. & Angl. At in Gobler. & Felck. 1. anon. γὰρ deeſt, ut & γοῦν quod in aliis & editis pro γὰρ legitur.

(5) Seguer. εἴ τε. Gobler. & Felckm. 1. an. εἴ γε, qui iidem Seguer. & Gobler. paulopoſt habent, εἰ γε μὴ κτίζει.

(6) Gobler. & Felckm. 1. anon. particulam γὰρ non habent. Mox ibid. ἀπ' ἀρχῆς abeſt a Baſil. Item ἄρσεν habent omnes mſſ. ut & legitur Matth. 19. 4. Editi, ἄῤῥεν.

(7) Seguer. μηδαμοῦ μηδαμῶς.

* Ita docet Plato in utroque Timæo, ſed clarius initio Timæi Locri.

Hebr. 11. 3. Idem etiam Paulus his verbis declarat: *Fide intelligimus perfecta eſſe ſæcula Verbo Dei, * ut res quæ cernuntur non ex rebus apparentibus fierent.* Scilicet Deus bonus eſt, vel potius ſons ipſe eſt bonitatis: bonus autem nulli invidet: quapropter nulli rei quominus ſit invidens, omnia per proprium Verbum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum ex nihilo fecit, e quibus cum hominum genus præ ceteris omnibus, quæ in terra exiſtunt, miſeraretur, cerneretque illos ex propriæ naturæ conditione non ſibi ſatis eſſe ad ſemper permanendum, aliquid amplius illis donavit, nec ſimpliciter, ut omnes brutas & terreſtres animantes, homines creavit, ſed eos ad ſuam imaginem fecit propriique Verbi virtutis participes reddidit, ut quaſdam velut umbras Verbi habentes, & rationales facti, in beatitudine perſeverare, veramque & ſanctorum vere vitam in paradiſo vivere poſſent. Præterea cum videret hominum voluntatem in utramque partem poſſe inflecti, datam eis gratiam lege & loco providentiſſime præmunivit. Siquidem illis in ſuum paradiſum introductis legem dedit, ut ſi gratiam conceſſam conſervarent & boni permanerent, præter promiſſam in cælis immortalitatem, vita mœroris, doloris & ſolicitudinis vacua in paradiſo fruerentur. Sin vero datam legem tranſgreſſi, mali fierent, certo ſcirent ſe mortis corruptionem ſecundum naturam ſubituros, nec jam amplius in paradiſo victuros, ſed extra illum morientes, in morte & corruptione permanſuros. Id porro teſtatur quoque divina ſcriptura, quæ ex Dei perſona ſic

Geneſ. 2. 16. loquitur: *Ex omni ligno paradiſi comedes: de ligno autem ſcientiæ boni & mali, non comedetis ex illo. quacumque autem die comederitis, morte moriemini.* Quid aliud, quæſo, his verbis, *morte moriemini*, ſignificatur, quam illos non tantum morituros eſſe, ſed etiam in mortis corruptione permanſuros?

Pars ſecunda, in qua de hominis renovatione a divino Verbo facta agitur.

4. Miraris fortaſſe, quid tandem nos, cum de humana natura a Verbo aſſumta dicere inſtituerimus, nunc de prima hominum origine diſputemus? Atqui id a fine noſtræ orationis minime alienum eſt. Quia enim ſermonem habemus de Salvatoris noſtri ad nos adventu, neceſſe eſt etiam de hominum primordiis loqui, quo plane perſpicias noſtram cauſam ejus adventus fuiſſe occaſionem, noſtroque peccato Verbi benignitatem excitatam fuiſſe, ut ad nos accederet & inter homines Dominus appareret. Nos enim cauſa ſumus cur corpus aſſumſerit, noſtramque ob ſalutem in humano corpore naſci & apparere benigniſſime voluit. Hoc igitur modo Deus hominem fecit, atque immortalem manere voluit. At homines neglecta ac rejecta Dei contemplatione, ſibi ipſis malitiam excogitaverunt, uti ſuperiore oratione dictum eſt, atque ita in denunciatam mortis damnationem miſere inciderunt, Nec vero poſt hæc quales creati ſunt, permanſere; ſed ſuis cogitationibus in dies magis corrupti, in mortis ditionem & poteſtatem ſunt redacti. Nam præcepti tranſgreſſio illos ad propriæ naturæ conditionem revocavit; ut quemadmodum cum non eſſent, facti ſunt, ſic in eo

ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος σημαίνων φησί· „ πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ „ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι. „ ὁ Θεὸς γὰρ ἀγαθός ἐστι, μᾶλλον δὲ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος ὑπάρχει· ἀγαθῷ δὲ περὶ οὐδενὸς ἂν γένοιτο φθόνος· ὅθεν οὐδενὶ (1) τοῦ εἶναι φθονήσας, ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα πεποίηκε διὰ τοῦ ἰδίου λόγου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐν οἷς (2) πρὸ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς τὸ ἀνθρώπων γένος ἐλεήσας, καὶ θεωρήσας ὡς οὐχ ἱκανὸν εἴη κατὰ τὸν τῆς ἰδίας γενέσεως λόγον διαμένειν ἀεί, πλέον τι χαριζόμενος αὐτοῖς οὐχ ἁπλῶς, ὥσπερ πάντα τὰ ἐπὶ γῆς ἄλογα ζῶα, (3) ἔκτισε τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ἐποίησεν αὐτούς, μεταδοὺς αὐτοῖς καὶ τῆς τοῦ ἰδίου λόγου δυνάμεως, ἵνα ὥσπερ σκιάς τινας ἔχοντες τοῦ λόγου, καὶ γενόμενοι λογικοί, διαμένειν ἐν μακαριότητι δυνηθῶσι, ζῶντες τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως (4) τῶν ἁγίων ἐν παραδείσῳ βίον. εἰδὼς δὲ πάλιν τὴν ἀνθρώπων εἰς ἀμφότερα νεύειν δυναμένην προαίρεσιν, προλαβὼν ἠσφαλίσατο νόμῳ καὶ τόπῳ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς χάριν. εἰς τὸν ἑαυτοῦ γὰρ παράδεισον αὐτοὺς εἰσαγαγών, ἔδωκεν αὐτοῖς νόμον· ἵνα εἰ μὲν (5) φυλάξαιεν τὴν χάριν, καὶ μένοιεν καλοί, ἔχωσι τὴν ἐν παραδείσῳ ἄλυπον καὶ ἀνώδυνον καὶ ἀμέριμνον ζωήν, πρὸς τῷ καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἀφθαρσίας αὐτοὺς τὴν ἐπαγγελίαν ἔχειν· εἰ δὲ παραβαῖεν καὶ στραφέντες γένοιντο φαῦλοι, γινώσκοιεν ἑαυτοὺς τὴν ἐν θανάτῳ κατὰ φύσιν φθορὰν ὑπομένειν, καὶ μηκέτι μὲν ἐν παραδείσῳ ζῆν, ἔξω δὲ τούτου λοιπὸν ἀποθνήσκοντας μένειν ἐν τῷ θανάτῳ καὶ ἐν τῇ φθορᾷ. τοῦτο δὲ καὶ ἡ θεία γραφὴ (6) προσημαίνει λέγουσα ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· „ ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ „ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῇ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου „ τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ (7) φάγεσθε ἀπ' „ αὐτοῦ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγησθε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. „ τὸ δὲ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, τί ἂν ἄλλο εἴη ἢ τὸ μὴ μόνον ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ θανάτου φθορᾷ διαμένειν;

4. (8) Ἴσως θαυμάζεις τί δή ποτε περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου προθέμενοι λέγειν, νῦν περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἀνθρώπων διηγούμεθα; ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοῦ σκοποῦ τῆς διηγήσεως. ἀνάγκη γὰρ ἡμᾶς λέγοντας περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος, λέγειν καὶ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀρχῆς, ἵνα (9) γινώσκῃς ὅτι ἡ ἡμῶν αἰτία ἐκείνῳ γέγονε πρόφασις τῆς καθόδου, καὶ ἡ ἡμῶν παράβασις τοῦ λόγου τὴν φιλανθρωπίαν ἐξεκαλέσατο, ὥστε καὶ εἰς ἡμᾶς φθάσαι καὶ φανῆναι τὸν κύριον ἐν ἀνθρώποις. τῆς γὰρ ἐκείνου ἐνσωματώσεως ἡμεῖς γεγόναμεν ὑπόθεσις, καὶ διὰ (10) τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἐφιλανθρωπεύσατο καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ γενέσθαι καὶ φανῆναι σώματι. οὕτως μὲν οὖν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον (12) πεποίηκε, καὶ μένειν ἠθέλησεν ἐν ἀφθαρσίᾳ. ἄνθρωποι δὲ κατολιγωρήσαντες καὶ ἀποστραφέντες τὴν πρὸς τὸν Θεὸν κατανόησιν, λογισάμενοι δὲ καὶ ἐπινοήσαντες ἑαυτοῖς τὴν κακίαν, ὥσπερ ἐν τοῖς πρώτοις (13) ἐλέχθη, ἔσχον τὴν προαπειληθεῖσαν τοῦ θανάτου κατάκρισιν, καὶ λοιπὸν οὐκ ἔτι, ὡς γεγόνασι, διέμενον· ἀλλ' ὡς ἐλογίζοντο, διεφθείροντο, καὶ ὁ θάνατος αὐτῶν ἐκράτει βασιλεύων. ἡ γὰρ παράβασις τῆς ἐντολῆς, εἰς τὸ κατὰ φύσιν αὐτοὺς ἐπέστρεφεν, ἵνα ὥσπερ οὐκ ὄντες γεγόνασιν, οὕτως καὶ τὴν εἰς

τὸ

(1) Gobler. & Felckm. 1. anon. τὸ.
(2) πρὸ deeſt in Seguer. Baſil. & Anglic. Ibid. Anglic. ἀνθρώπινον pro ἀνθρώπων. Item mox in eod. εἴη deeſt, cujus loco manu recenti, ἦν.
(3) Pro ἔκτισε quod habent Seguer. Gobl. & Felck. 1. anon. alii cum editione Commel. habent ἐποίησε.
(4) τῶν deeſt in Felckm. 2. anon.
(5) Seguer. φυλάξωσι. Paulopoſt καὶ ἀνώδυνον abeſt a Baſil. Mox ibid. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. anon. τὸ ubi alii cum editis τῷ.
(6) Gobler. & Felckm. 1. anon. προσημαίνει.
(7) Sic Gobler. & Felckm. 1. anon. atque ita legitur Gen. 2. 17. Alii autem cum editis, φάγησθε. Mox ibid. hæc verba: τὸ δὲ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, deſunt in Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. nec ea exprimit Nannius: at alii cum editis habent, & exprimunt Omnibonus & Ambroſius Camald.
(8) Gob. & Fel 1. anon. ἀλλ' ἴσως. Alii ἴσως tantum habent, & ita legerunt Omnibonus & Ambroſius Camald.
(9) Gobler. & Felckm. 1. anon. γινώσκεις. Mox Seguer. ἐκείνῳ habet, ubi editi ἐκεῖνον, mendoſe. Item paulopoſt pro παράβασις, Gobl. & Felckm. 1. anon. παράδοσις male habent.
(10) Editio Commel. αὐτὴν.
(11) Gobler. & Felckm. 1. anon. ἐποίησε.
(12) Felckm. 2. anon. ἐλέγχθη.
* Ita habet textus Græcus: at in Vulgata ſic legitur, *ut ex inviſibilibus viſibilia fierent.*

τὸ εἶναι φθορὰν ὑπομείνωσι τῷ χρόνῳ διαμένοντες. εἰ γὰρ φύσιν ἔχοντες τὸ μὴ εἶναί ποτε, τῇ τοῦ λόγου παρουσίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ εἰς τὸ εἶναι ἐκλήθησαν· ἀκόλουθον ἦν κενωθέντας τοὺς ἀνθρώπους τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας καὶ εἰς τὰ οὐκ ὄντα (1) ἀποστραφέντας· οὐκ ὄντα γάρ ἐστι τὰ κακά, ὄντα δὲ τὰ καλά, ἐπειδήπερ ἀπὸ τοῦ ὄντος Θεοῦ γεγόνασι· κενωθῆναι καὶ τοῦ εἶναι ἀεί. τοῦτο δέ ἐστι, τὸ διαλυθέντας μένειν ἐν τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ. ἔστι (2) μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ἄνθρωπος θνητός, ἅτε δὴ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονώς· διὰ δὲ τὴν πρὸς (3) τὸν ὄντα ὁμοιότητα, ἣν εἰ ἐφύλαττε διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κατανοήσεως, ἤμβλυνεν ἂν τὴν κατὰ φύσιν φθοράν, καὶ ἔμεινεν ἄφθαρτος, καθάπερ ἡ σοφία φησί· „προσοχὴ νόμων, βεβαίωσις ἀφθαρσίας.„ ἄφθαρτος δὲ ὤν, ἔζη λοιπὸν ὡς Θεός, ὥς που (4) καὶ ἡ θεία γραφὴ τοῦτο σημαίνει λέγουσα· „ἐγὼ εἶπα „θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄν-„θρωποι ἀποθνήσκετε καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πί-„πτετε.„

5. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς οὐ μόνον ἐξ οὐκ ὄντων ἡμᾶς πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ Θεὸν ζῆν ἡμῖν ἐχαρίσατο τῇ τοῦ λόγου χάριτι. οἱ δὲ ἄνθρωποι (5) ἀποστραφέντες τὰ αἰώνια, καὶ συμβουλίᾳ τοῦ διαβόλου εἰς τὰ τῆς φθορᾶς ἐπιστραφέντες, ἑαυτοῖς αἴτιοι τῆς ἐν τῷ θανάτῳ φθορᾶς γεγόνασιν, ὄντες μέν, ὡς προεῖπον, κατὰ φύσιν φθαρτοί, χάριτι δὲ τῆς τοῦ λόγου μετουσίας τὸ κατὰ φύσιν ἐκφυγόντες, εἰ μεμενήκασι καλοί. διὰ γὰρ τὸν συνόντα τούτοις λόγον καὶ ἡ κατὰ φύσιν φθορὰ τούτων οὐκ (6) ἤγγιζε, καθὼς καὶ ἡ σοφία φησίν· „ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον „ἐπ' ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας (7) ἀϊδιότη-„τος· φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν „κόσμον·„ τούτου δὲ γενομένου οἱ μὲν ἄνθρωποι ἀπέθνησκον, ἡ δὲ φθορὰ λοιπὸν κατ' αὐτῶν ἤκμαζεν, καὶ πλεῖον τοῦ κατὰ φύσιν ἰσχύουσα καθ' ὅλου τοῦ γένους, ὅσῳ καὶ τὴν ἀπειλὴν τοῦ θείου διὰ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς κατ' αὐτῶν προειλήφει. καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πλημμελήμασιν οἱ ἄνθρωποι οὐκ ἄχρις ὅρων ὡρισμένων εἱστήκεισαν· ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἐπεκτεινόμενοι, λοιπὸν καὶ εἰς ἄμετρον (8) ἐληλύθασιν, ἐξ ἀρχῆς μὲν εὑρεταὶ τῆς κακίας γενόμενοι, καὶ καθ' ἑαυτῶν τὸν θάνατον προκαλεσάμενοι καὶ τὴν φθοράν· ὕστερον δὲ εἰς ἀδικίαν ἐκτραπέντες, καὶ παρανομίαν πᾶσαν ὑπερβάλλοντες, καὶ μὴ ἐπὶ κακῷ ἱστάμενοι, ἀλλὰ πάντα κακὰ καινοῖς ἐπινοοῦντες, ἀκόρεστοι περὶ τὸ ἁμαρτάνειν γεγόνασι. μοιχεῖαι μὲν γὰρ ὅσαι καὶ κλοπαὶ πανταχοῦ, φόνων δὲ καὶ ἁρπαγῶν πλήρης ἦν ἡ σύμπασα γῆ. καὶ νόμος μὲν οὐκ ἦν φροντὶς περὶ φθορᾶς καὶ ἀδικίας· πάντα δὲ τὰ κακὰ καθ' ἕνα καὶ κοινῇ παρὰ πάντων ἐπράττετο. πόλεις μὲν κατὰ πόλεων ἐπολέμουν· καὶ ἔθνη κατὰ ἐθνῶν (9) ἠγείροντο. διῄρητο δὲ πᾶσα ἡ οἰκουμένη στάσεσι καὶ μάχαις, ἑκάστου φιλονεικοῦντος ἐν τῷ ἀνομεῖν. οὐκ ἦν δὲ τούτων μακρὰν οὐδὲ τὰ παρὰ φύσιν, ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς ἀπόστολος· „αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐ-„τῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν πα-„ρὰ φύσιν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες ἀφέντες τὴν „φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ „ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν ἀ-„σχημοσύνην κατεργαζόμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν „ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν, ἐν ἑαυτοῖς (10) ἀ-„πολαμβάνοντες.„

A quod ſunt, corruptionem, labente tempore, paterentur, idque meritiſſimo. Namque ſi Verbi præſentia & beneficentia vocati ſunt ut eſſent, qui ex naturæ conditione aliquando non erant; conſequens fuit, ut homines Dei contemplatione nudati & ad res quæ nullo modo exiſtunt converſi, (ſiquidem mala non exiſtunt, bona vero exiſtunt, utpote quæ a Deo exiſtente facta ſint) beneficio quoque ſemper exiſtendi ſpoliarentur: hoc eſt, ut diſſoluti, in morte & corruptione manerent. Homo enim ex ſua natura mortalis eſt, quippe qui ex nihilo factus ſit. Attamen propter ſuam cum illo qui eſt ſimilitudinem, ſi eam con-
B ſtanti ejus contemplatione conſervaſſet, naturalem corruptionem retudiſſet manſiſſetque incorruptus, ſicuti ſapientia ait: *Obſervatio legum, confirmatio eſt incorruptionis*. (Sap. 6. 19.) Factus autem incorruptus, jam ut Deus vixiſſet, quod quidem divina ſcriptura alicubi his verbis ſignificat: *Ego dixi, dii eſtis, & filii Altiſſimi omnes: vos autem ſicut homines morimini, & ſicut unus de principibus caditis*. (Pſal. 81. 6.)

5. Nam Deus non ſolum nos ex nihilo fecit, ſed etiam divini Verbi gratia ſecundum Deum vivere conceſſit. At homines ab æternis rebus averſi & ad res corruptioni ſubjectas conſilio diaboli converſi, ſi-
C bi ipſis corruptionis mortis auctores facti ſunt: qui, ut dixi, ex natura quidem mortales erant, ſed gratia, qua Verbi erant participes, naturæ conditionem haud dubie effugiſſent, ſi boni utique permanſiſſent. Siquidem propter Verbum, quod cum illis fuiſſet, ad eos naturalis corruptio non acceſſiſſet, ut & ſapientia his verbis teſtatur: *Deus creavit hominem ut incorruptus eſſet, & imaginem propriæ æternitatis: invidia autem diaboli mors introivit in mundum*. (Sap. 2. 23.) Quo quidem facto homines mori ceperunt, deincepſque contra illos viguit corruptio, quæ eo majores vi-
D res quam ipſa etiam naturæ conditio in univerſum genus habuit, quod Numinis comminationem ob violatam legem antea contra homines acceperat. Neque enim illi in peccatis intra certos terminos conſtitere, ſed paulatim progredientes, omnem modum tranſcendere. Initio quidem facti malitiæ inventores, mortem & corruptionem adverſus ſeipſos provocaverunt: deinde vero in injuſtitiam delapſi, omnemque iniquitatem prætergreſſi, nullo in malo ſtantes ſed novis nova omnia addentes, inſatiabiles ad peccandum facti ſunt. Hinc ubique ſtupra & furta erant: cædi-
E bus & rapinis plenus erat univerſus terrarum orbis, nullaque lex corruptelas & injuſtitiam cohibebat: ſed omnia mala privatim & publice cuncti committebant. Civitates adverſus civitates bella gerebant: gentes contra gentes inſurgebant: totus denique orbis pugnis & ſeditionibus diſcindebatur, dum ſinguli in patrandis flagitiis contenderent. Nec vero illa etiam quæ contra naturam ſunt ſcelera procul ab his erant: ſed, ut dixit Chriſti teſtis Apoſtolus: *Feminæ eorum immutaverunt naturalem uſum in eum uſum qui eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi, relicto* (Rom. 1. 26.)
F *naturali uſu feminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis in invicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris ſui in ſemetipſis recipientes.*

L 6. Eam

(1) Gobler. & Fel. 1. anon. ἀποστραφέντες, mendoſe.
(2) μὲν abeſt a Baſil. & Anglic.
(3) Sic Seguer. Editi τοῦ. Omnibonus quoque & Ambroſ. Camald. legerunt τὸν ὄντα, nec non Nannius qui hanc vocem vertit *Deo*. Mox ibidem, poſt ἣν, Seguer. Anglic. Gobler. & Felckm. 2. anon. addunt εἰ, editi omittunt. Felckm. 1. anon. ἣν mendoſe habet abſque particula εἰ.
(4) καὶ & Θεὸς deſunt in Gobler. & Felckm. 1. anon. Ibid. vulgata habet, *moriemini* & *cadetis*.
(5) Gobler. & Felckm. 2. anon. ἀποστρέφοντες.
(6) Baſil. ἤγγισε.
(7) Græcus ſcripturæ textus habet, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν, *imaginem propriæ proprietatis fecit eum*. Vulgata, *Ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum*.
(8) Anglicanus ἐξεληλύθασιν. καὶ ſeq. abeſt ab eodem.
(9) Sic Seguer. Alii vero cum editis, ἐγείροντο.
(10) Sic Seguer. Baſil. Gobler. & Felckm. 1. anon. atque ita legitur in Græco S. Scripturæ textu: alii vero cum editis, ἀπολαβόντες.

6. Eam ob rem morte magis magiſque invaleſcente, & corruptione contra homines perſiſtente, peribat hominum genus, ipſeque homo rationis particeps & ad imaginem factus interibat, ac opus a Deo conſtructum deſtruebatur. Jam enim, ut ſupra docui, mors vi legis contra nos maxime valebat, nec vitari poterat lex illa quippe quæ a Deo prævaricationis cauſa fuerat impoſita. Quæ res ſane abſurda ſimul & indecora fuit. Nam abſurdum erat Deum loquentem mentiri, ſi nempe Deo hominem ſi mandatum violaret mori ſtatuente, violato mandato non moreretur, ſed irritus fieret ejus ſermo. Siquidem verax Deus non fuiſſet, ſi illo nos morituros dicente, homo non moreretur. Alia autem ex parte indecorum erat res rationis compotes, & Verbi Dei ſemel factas participes interire rurſuſque io nihilum corruptione reverti. Divina enim bonitate indignum prorſus erat res a Deo factas, ob fraudem, qua homines diabolus circumvenit, deſtrui. In primis vero dedecebat, Dei artem in homioibus vel propter illorum incuriam vel propter dæmooum dolum deleri. Itaque hominibus pereuntibus talibuſque operibus in exitium labentibus, quid Deum, qui bonus eſt, facere oportebat? An ſinere ut corruptio adverſus illos valeret & mors eis dominaretur? At quid profuiſſet illos ab initio factos eſſe? Satius enim erat eos omnino non fieri, quam factos negligi & interire. Siquidem hujuſmodi negligentia infirmitatis Dei non bonitatis majus fuiſſet argumentum, ſi nimirum opus quod fecerat deſtrui permiſiſſet, quam ſi hominem ab initio penitus non feciſſet. Si enim non feciſſet, nullus eſſet qui de infirmitate cogitaret: at poſtquam illum fecit & ut eſſet creavit, opus perire præſertim io ipſius auctoris conſpectu res fuiſſet perabſurda. Itaque par Deo non erat ſinere homines in corruptionem labi, quia id indecorum & indignum divinæ bonitatis erat.

Deum dedecebat & homines ob peccatum necargere ac perire ſinere, & legem quam de morte ob peccatum incurrenda tulerat, irritam eſſe permittere.

7. Verum quemadmodum ita rem eſſe decebat: ſic rurſus e contrario, Deo quoque conveniebat in lege quam de morte tulerat veracem videri. Abſurdum enim fuiſſet Deum veritatis patrem, noſtræ utilitatis & conſervationis cauſa mendacem videri. Quid igitur hac in re fieri oportuit, vel quid hic agere Deus debuit? Legis perfractæ pœnitentiam ab hominibus exigere? Id enim Deo dignum eſſe non immerito quis dixerit, ut quemadmodum ex tranſgreſſione corruptioni ſubjecti fuerunt, ſic ex pœnitentia incorrupti iterum fierent. Atqui neque pœnitentia id quod Deo decorum eſt ſervabat, quandoquidem ſi mortem homioes effugiſſent, Deus noo verax nihilominus manſiſſet. Neque etiam pœnitentia naturæ conditionem ſolvit: ſed tantum a peccatis coercet. Unde ſi ſolum fuiſſet peccatum, nec corruptio ſubſecuta fuiſſet: recte hic locum habuiſſet pœnitentia. Sed ubi præeunte tranſgreſſione, homines in corruptionem naturæ debitam incurrerunt, & divinæ ſimilitudinis gratia ſpoliati ſunt, quid aliud, quæſo, fieri oportuit? vel cujuſnam opera ad hujuſmodi gratiam & inſtaurationem præſtandam neceſſaria fuit, niſi Dei Verbi, a quo omnia ex nihilo initio facta ſunt?

Solum Dei Verbum hominum genus peccatis

6. Διὰ δὴ τοῦτο πλέον τοῦ θανάτου κρατήσαντος, καὶ τῆς φθορᾶς παραμενούσης κατὰ τῶν ἀνθρώπων, τὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων γένος ἐφθείρετο· ὁ δὲ λογικὸς καὶ κατ' εἰκόνα γενόμενος ἄνθρωπος ἠφανίζετο· καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενόμενον ἔργον (1) παραπόλλυτο. Καὶ γὰρ καὶ ὁ θάνατος, ὡς προεῖπον, νόμῳ λοιπὸν ἴσχυε καθ' ἡμῶν· καὶ οὐχ οἷόν τε ἦν τὸν νόμον ἐκφυγεῖν, διὰ τὸ ὑπὸ Θεοῦ τεθεῖσθαι τοῦτον τῆς παραβάσεως χάριν. Καὶ ἦν ἄτοπον ὁμοῦ καὶ ἀπρεπὲς τὸ γινόμενον ἀληθῶς. (2) Ἄτοπον μὲν γὰρ ἦν εἰπόντα τὸν Θεὸν ψεύσασθαι, ὥστε νομοθετήσαντος αὐτοῦ θανάτῳ ἀποθνήσκειν τὸν ἄνθρωπον, εἰ παραβαίη τὴν ἐντολὴν, μετὰ τὴν παράβασιν μὴ ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ λύεσθαι τὸν τούτου λόγον. Οὐκ ἀληθὴς γὰρ ἦν ὁ Θεὸς, εἰ εἰπόντος αὐτοῦ ἀποθνήσκειν ἡμᾶς, μὴ ἀπέθνησκεν ὁ ἄνθρωπος. Ἀπρεπὲς δὲ ἦν πάλιν τὰ ἅπαξ γενόμενα λογικὰ καὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ μετασχόντα παραπόλλυσθαι, καὶ πάλιν εἰς τὸ μὴ εἶναι διὰ τῆς φθορᾶς ἐπιστρέφειν. Οὐκ ἄξιον γὰρ ἦν τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα διαφθείρεσθαι, διὰ τὴν παρὰ τοῦ διαβόλου γενομένην τοῖς ἀνθρώποις ἀπάτην. Ἄλλως τε καὶ τῶν ἀπρεπεστάτων ἦν τὴν τοῦ Θεοῦ τέχνην ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀφανίζεσθαι, ἢ διὰ τὴν αὐτῶν ἀμέλειαν, ἢ διὰ τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην. Φθειρομένων τοίνυν τῶν λογικῶν καὶ παραπολλυμένων τῶν τοιούτων ἔργων, τί τὸν Θεὸν ἔδει ποιεῖν ἀγαθὸν ὄντα; ἀφεῖναι τὴν φθορὰν κατ' αὐτῶν ἰσχύειν, καὶ τὸν θάνατον αὐτῶν κρατεῖν; καὶ (3) τίς ἡ χρεία τοῦ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ γενέσθαι; ἔδει γὰρ μὴ γενέσθαι, ἢ (4) γενόμενα παραμεληθῆναι καὶ ἀπολέσθαι. Ἀσθένεια γὰρ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀγαθότης ἐκ τῆς ἀμελείας γινώσκεται τοῦ Θεοῦ, εἰ ποιήσας παρορᾷ φθαρῆναι τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, ἤπερ εἰ μὴ (5) πεποιήκει κατὰ τὴν ἀρχὴν τὸν ἄνθρωπον. Μὴ ποιήσαντος μὲν γὰρ οὐκ ἦν ὁ λογιζόμενος τὴν ἀσθένειαν· ποιήσαντος δὲ καὶ εἰς τὸ εἶναι κτίσαντος, ἀτοπώτατον ἦν ἀπόλλυσθαι τὰ ἔργα, καὶ μάλιστα ἐπ' ὄψει τοῦ πεποιηκότος. Οὐκ ἔδει οὖν τοὺς ἀνθρώπους ἀφιέναι φέρεσθαι τῇ φθορᾷ, διὰ τὸ ἀπρεπὲς καὶ ἀνάξιον εἶναι τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος.

7. Ἀλλ' ὥσπερ ἔδει τοῦτο γενέσθαι, οὕτω καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων πάλιν ἀντίκειται τὸ πρὸς τὸν Θεὸν εὔλογον, (6) ὥστε ἀληθῆ φανῆναι τὸν Θεὸν ἐν τῇ περὶ τοῦ θανάτου νομοθεσίᾳ. Ἄτοπον γὰρ ἦν διὰ τὴν ἡμῶν ὠφέλειαν καὶ διαμονὴν ψεύστην φανῆναι τὸν τῆς ἀληθείας πατέρα Θεόν. Τί οὖν ἔδει καὶ περὶ τούτου γενέσθαι ἢ ποιῆσαι τὸν Θεόν; μετάνοιαν ἐπὶ τῇ παραβάσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπαιτῆσαι; τοῦτο γὰρ ἄν τις ἄξιον φήσειε Θεοῦ, λέγων, ὅτι ὥσπερ ἐκ τῆς παραβάσεως εἰς φθορὰν γεγόνασιν, οὕτως ἐκ τῆς μετανοίας (7) γένοιντο πάλιν ἂν εἰς ἀφθαρσίαν. Ἀλλ' ἡ μετάνοια οὔτε τὸ εὔλογον τὸ πρὸς τὸν Θεὸν ἐφύλαττεν· ἔμενε γὰρ πάλιν οὐκ ἀληθὴς, μὴ κρατουμένων ἐν τῷ θανάτῳ τῶν ἀνθρώπων· οὔτε δὲ ἡ μετάνοια ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ἀνακαλεῖται, ἀλλὰ μόνον παύει τῶν ἁμαρτημάτων. Εἰ μὲν οὖν μόνον ἦν πλημμέλημα καὶ μὴ φθορᾶς ἐπακολούθησις, καλῶς ἂν ἦν ἡ μετάνοια· εἰ δὲ ἅπαξ προλαβούσης τῆς παραβάσεως, εἰς τὴν (8) κατὰ φύσιν φθορὰν ἐκρατοῦντο οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὴν τοῦ κατ' εἰκόνα χάριν ἀφαιρεθέντες ἦσαν, τί ἄλλο ἔδει γενέσθαι; ἢ τίνος ἦν χρεία πρὸς τὴν τοιαύτην χάριν καὶ ἀνάκλησιν, ἢ τοῦ (9) καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποιηκότος τὰ ὅλα τοῦ Θεοῦ Λόγου;

αὐτοῦ

(1) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. παραπώλλυτο. Ibid. Gobler. & Felckm. 1. anon. omittunt καὶ γὰρ, quæ nec exprimit Nannius: alii autem cum editis habent, & legerunt Omnibonus & Ambroſius Camald.

(2) Anglicanus ἄτοπον γὰρ ἦν ὄν.

(3) Sic omnes mſſ. Editi autem ἡ χρεία τίς.

(4) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. γενόμενον.

(5) Seguer. & Anglic. πεποιήκε.

(6) ὥστε ἀληθῆ φανῆναι τὸν Θεὸν deſunt in Gobler. & Felckm. 1. anon. nec ea expreſſit Nannius: alii cum editis habent, & verterunt Omnibonus & Ambroſius Camald.

(7) Ita omnes mſſ. Editi vero γένοιντο.

(8) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii cum editis, παρὰ φύσιν, atque ita legit Nannius. Omnibonus & Ambroſius Camald. κατὰ φύσιν legerunt, idque melius & ex mente Sancti Athanaſii, ut patet.

(9) Seguer. Baſil. & Felckm. 2. anon. καὶ poſt τοῦ addunt & poſt ἀρχὴν tollunt: editi contra poſt τοῦ omittunt & poſt ἀρχὴν addunt. alii mſſ. utrobique omittunt. Mox poſt ὅλα, art. τοῦ deeſt in Anglic.

αὐτοῦ γὰρ ἦν πάλιν καὶ τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν ἐνεγκεῖν, καὶ τὸ ὑπὲρ πάντων εὔλογον ἀποσῶσαι πρὸς τὸν πατέρα. λόγος γὰρ ὢν τοῦ πατρὸς καὶ ὑπὲρ πάντας ὢν, ἀκολούθως καὶ ἀνακτίσαι τὰ (1) ὅλα μόνος ἦν δυνατὸς καὶ ὑπὲρ πάντων παθεῖν, καὶ πρεσβεῦσαι περὶ πάντων ἱκανὸς πρὸς τὸν πατέρα.

8. Τούτου δὴ ἕνεκεν ὁ ἀσώματος καὶ ἄφθαρτος καὶ ἄϋλος τοῦ Θεοῦ λόγος παραγίνεται εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν, οὔτι γε μακρὰν ὢν πρότερον. οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ κενὸν ὑπολέλειπται τῆς κτίσεως μέρος· πάντα δὲ διὰ πάντων πεπλήρωκεν αὐτὸς συνὼν τῷ ἑαυτοῦ πατρί. ἀλλὰ παραγίνεται συγκαταβαίνων τῇ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐπιφανείᾳ. καὶ ἰδὼν τὸ λογικὸν ἀπολλύμενον γένος, καὶ τὸν θάνατον κατ' αὐτῶν βασιλεύοντα τῇ φθορᾷ· ὁρῶν δὲ καὶ τὴν ἀπειλὴν τῆς παραβάσεως διακρατοῦσαν τὴν καθ' ἡμῶν φθοράν· καὶ ὅτι ἄτοπον ἦν πρὸ τοῦ πληρωθῆναι τὸν νόμον λυθῆναι. ὁρῶν δὲ καὶ τὸ ἀπρεπὲς ἐν τῷ συμβεβηκότι, ὅτι ὧν αὐτὸς ἦν δημιουργὸς, ταῦτα παρηφανίζετο· ὁρῶν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλουσαν κακίαν, ὅτι κατ' ὀλίγον καὶ ἀφόρητον αὐτὴν ηὔξησαν καθ' ἑαυτῶν· ὁρῶν δὲ καὶ τὸ ὑπεύθυνον πάντων (2) τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θάνατον· ἐλεήσας τὸ γένος ἡμῶν, καὶ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν οἰκτειρήσας, καὶ τῇ φθορᾷ ἡμῶν συγκαταβὰς, καὶ τὴν τοῦ θανάτου κράτησιν οὐκ (3) ἐνεγκὼν, ἵνα μὴ τὸ γενόμενον ἀπόληται, καὶ εἰς ἀργὸν τοῦ πατρὸς τὸ εἰς ἀνθρώπους ἔργον αὐτοῦ γένηται, λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα, καὶ τοῦτο οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἡμετέρου. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἠθέλησεν ἐν σώματι γενέσθαι, οὐδὲ μόνον ἤθελε φανῆναι· ἐδύνατο γὰρ, εἰ μόνον ἤθελε φανῆναι, καὶ δι' ἑτέρου κρείττονος τὴν θεοφάνειαν αὐτοῦ ποιήσασθαι· ἀλλὰ λαμβάνει τὸ ἡμέτερον, καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐξ (4) ἀχράντου καὶ ἀμιάντου, ἀνδρὸς ἀπείρου παρθένου, καθαρὸν καὶ ὄντως ἀμιγὲς τῆς ἀνδρῶν συνουσίας. αὐτὸς γὰρ δυνατὸς ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, ἐν τῇ παρθένῳ κατασκευάζει ἑαυτῷ ναὸν τὸ σῶμα, καὶ ἰδιοποιεῖται τοῦτο ὥσπερ ὄργανον, ἐν αὐτῷ γνωριζόμενος καὶ ἐνοικῶν. καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν ἡμετέρων τὸ ὅμοιον λαβὼν, διὰ τὸ πάντας ὑπευθύνους εἶναι τῇ τοῦ θανάτου φθορᾷ, ἀντὶ πάντων αὐτὸ θανάτῳ παραδιδοὺς προσῆγε τῷ πατρὶ, καὶ τοῦτο φιλανθρώπως ποιῶν, ἵνα ὡς μὲν πάντων ἀποθανόντων ἐν αὐτῷ, λυθῇ ὁ κατὰ τῆς φθορᾶς τῶν ἀνθρώπων νόμος, ἅτε δὴ πληρωθείσης τῆς ἐξουσίας ἐν τῷ κυριακῷ σώματι, καὶ μηκέτι χώραν ἔχοντος κατὰ τῶν ὁμοίων ἀνθρώπων· ὡς δὲ εἰς φθορὰν ἀναστρέψαντας τοὺς ἀνθρώπους πάλιν εἰς τὴν ἀφθαρσίαν ἐπιστρέψῃ καὶ ζωοποιήσῃ τούτους ἀπὸ τοῦ θανάτου, τῷ τοῦ σώματος ἰδιοποιήσει, καὶ τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι, τὸν θάνατον (5) ἀπ' αὐτῶν ὡς καλάμην ἀπὸ πυρὸς ἐξαφανίζων.

9. (6) Συνιδὼν γὰρ ὁ λόγος, ὅτι ἄλλως (7) οὐκ ἂν λυθείη τῶν ἀνθρώπων ἡ φθορὰ, εἰ μὴ διὰ τοῦ πάντως ἀποθανεῖν· οὐχ οἷόν τε δὲ ἦν τὸν λόγον ἀποθανεῖν ἀθάνατον ὄντα καὶ τοῦ πατρὸς υἱόν· τούτου ἕνεκεν τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν ἑαυτῷ λαμβάνει σῶμα, ἵνα (8) τοῦτο τοῦ ἐπὶ πάντων λόγου μεταλαβὸν, ἀντὶ πάντων ἱκανὸν γένηται τῷ θανάτῳ, καὶ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα λόγον, ἄφθαρτον διαμείνῃ, καὶ λοιπὸν ἀπὸ

Ipſius ſiquidem erat id, quod corruptum erat, incorruptum iterum reddere & pro omnibus id quod Patrem decebat ſervare. Cum enim Patris ſit Verbum, & omnibus longe antecellat, ſolus quoque ipſe idcirco univerſa inſtaurare poterat: ſolus idoneus fuit qui pro omnibus pateretur, & pro cunctis apud Patrem intercederet. *corruptum reficere & reparare potuit.*

8. Itaque hujus rei gratia incorporeum & corruptionis ac materiæ expers Dei Verbum, in noſtram regionem advenit, quamquam antea non procul aberat: nulla enim pars mundi illo unquam vacua fuit, ſed una cum ſuo Patre exiſtens omnia ubique implebat. Venit vero ſua erga nos benignitate, & quatenus ſeſe palam nobis exhibuit. Nempe cum hominum genus interire, & mortem contra illos corruptione dominari cerneret: cum Dei comminatione & ſententia in tranſgreſſionem lata, noſtri corruptionem corroborari videret, abſurdumque eſſe legem ſolvi antequam impleretur: cum item attenderet non decere ea deleri quorum ipſe opifex eſſet: cumque aliunde conſpiceret hominum malitiam ſupra modum creſcere, illamque paulatim contra ſeipſos adeo auxiſſe, ut jam amplius tolerari non poſſet: cum denique omnes homines mortis reos eſſe videret, noſtri ipſe generis & infirmitatis miſertus, noſtraque motus corruptione, nec mortem in nobis dominari ferens, ne ſcilicet quod factum fuerat periret, ſuique Patris in homine formando opus vanum fieret, ſibi ipſi corpus accepit, idque noſtri non diſſimile. Nec enim eſſe tantum in corpore, vel ſolum apparere voluit. Nam ſi tantum apparere voluiſſet, potuiſſet ſane aliud præſtantius corpus aſſumere. Verum noſtrum corpus accepit, idque non quoquomodo: ſed ex inviolata & incorrupta ac viri experte Virgine purum vereque nullius viri conjunctione inquinatum accepit. Nam cum ipſe potens & rerum omnium ſit effector, ſibi in virgine templum, corpus ſcilicet, extruxit, illudque tanquam inſtrumentum ſibi proprium fecit, in quo ſe notum faceret & habitaret: ſic ergo ſimili corpore e noſtris accepto, quia omnes mortis corruptioni ſubjecti erant, illud pro omnibus morti traditum Patri ſumma cum benignitate obtulit, cum ut omnibus in ipſo morientibus lex de corruptione contra homines lata ſolveretur, utpote quæ in Dominico corpore ſuam vim complevisset, nec proinde locum amplius adverſus ſimiles homines haberet; tum ut homines in corruptionem reverſos, iterum incorruptos redderet, atque a morte ad vitam revocaret, corpore quod ſibi aſſumſerat & reſurrectionis gratia mortem ab eis, non ſecus ac ſtipula ab igne conſumitur, penitus amovens.

9. Nam cum Verbum intelligeret non poſſe aliter hominum corruptionem ſolvi, niſi omnino morerentur: cum item fieri non poterat ut Verbum, utpote immortale & Patris filius, moreretur: idcirco corpus quod mori poſſet ſibi aſſumſit, ut illud Verbi omnium præſidis factum particeps, morti pro omnibus ſatis eſſet, atque propter Verbum in ſe habitans, incorruptum permaneret, ac denique in poſterum corru-

(1) Sic omnes mſſ. atque ita omnes interpretes legerunt. Editio Commel. ὅλον. Ibidem pro ἀνακτίσαι, Ambroſius Camaldul. & Nannius legiſſe videntur ἀνακτῆσαι. Nam hic vertunt *recuperare*.

(2) Art. τῶν deeſt in Seguer. Gobler. & Felckm. 2. anon. Paulopoſt, ἡμῶν ante οἰκτειρήσας deeſt in Anglic.

(3) Seguerianus, Goblerianus, & Felckmanni 2. anonymus, ἤνεγκεν.

(4) Felckm. 2. anon. & editio Commel. ἀχράντου. Ibid. ante ὄντως, particulam & expungunt Nannius & Ambroſius Camald. Item ibid. pro ἀνδρὸς ἀπείρου, Anglic. μητρὸς habet. Idem ibid. pro ἀμιγὲς, [illegible] habet.

(5) Seguer. ἀπ' αὐτῶν poſt θάνατον habet: alii cum editis poſt ὡς. In Anglic. utrobique deeſt.

(6) Hic locus ab hac voce Συνιδὼν ad hæc verba διὰ τῆς τοῦ σώματος integer refertur a Theodoreto, dialogo 3. qui ἀπαθὴς inſcribitur.

(7) Sic mſſ. & Theod. Editio autem Commel. οὐ καί. Mox pro πάντως ut editi habent, Seguer. Gobl. Felck. 2. anon. & Theod. πάντας habent; Anglic. πάντες mendoſe pro πάντας.

(8) Sic Seguer. Baſil. & Theod. At alii cum editis ταῦτα conſtruunt. Ibid. pro πάντων, Theod. πάντας habet.

corruptio reſurrectionis gratia ab omnibus diſcederet. Hinc corpus quod ſibi ipſe accepit, velut hoſtiam & victimam omni puram macula morti offerendo, mortem ſtatim ab omnibus ſimilibus, ſuo pro aliis oblato, propulſavit. Sic enim Dei Verbum ſuperius omnibus exiſtens, ſuum templum & corporeum inſtrumentum pro omnibus, uti decebat, devovendo & offerendo, id quod debebatur in morte ſolvit, atque ita omnibus per ſimile corpus conjunctus incorruptus Dei filius, omnes reſurrectioois promiſſione incorruptos jure & merito reddidit. Ipſa ſiquidem mortis corruptio nullam jam vim adverſus homines babet ob Verbum quod in illis per unum corpus habitat. Nempe quemadmodum ſi magnus aliquis imperator in inſignem aliquam urbem ingreſſus, in una ejus domo maneret, id maximo honori illi civitati eſſet, nec eam tunc vel hoſtis vel latro auderet divexare: ſed potius ob imperatorem in una ejus domo commorantem diligeotiſſime cuſtodiretur: ita quoque idem in omnium moderatore licet obſervare. Nam ubi ille io noſtram regionem introivit, & ſibi domicilium in uno corpore ex noſtris elegit, mox omnes hoſtium adverſus homines inſidiæ finem habuere, & mortis corruptio, cujus vires adverſus illos tantæ antea erant, penitus evanuit. Periiſſet enim hominum genus, niſi omnium Dominus & ſervator Dei filius mortem conſumturus adveniſſet.

10. Ceterum vere magnum hoc opus divinæ bonitati in primis congruebat. Namque ſi imperator domum ſive urbem a ſe ædificatam, ac deinde civium incuria a latronibus impugnatam nequaquam deſerit, ſed ut proprium opus defendit & tuetur, neque ad civium inertiam ſed ad id quod ſibi decorum eſt reſpicit: multo magis optimi Patris Deus Verbum in corruptionem abeuntem hominum naturam noo dereliquit: ſed mortem, in quam illi incurrerant, proprio oblato corpore, delevit, illorumque negligentiam ſua doctrina emendavit, & omnia, quæ hominum erant, ſua virtute ac potentia inſtauravit. Hæc autem theologorum Salvatoris diſcipulorum auctoritate confirmare poterit quiſquis illorum ſcripta legerit, ubi a-
2. Cor. 5. 14. junt: *Charitas enim Chriſti urget nos, æſtimantes hoc, quoniam ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt: & pro omnibus mortuus eſt, ut nos non amplius nobis vivamus, ſed ei qui pro nobis mortuus eſt & e mortuis reſurrexit, domino noſtro Jeſu Chriſto.* Et
Heb. 2. 9. rurſum: *Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus eſt, videmus Jeſum, propter paſſionem mortis, gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus guſtaret mortem.* Poſtea idem rationem affert cur non oportuerit alium, quam Deum Verbum, hominem
Ib. v. 10. fieri: *Decebat enim eum*, inquit, *propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem ſalutis eorum per paſſionem conſummare.* Quibus quidem verbis ſignificat non altarius fuiſſe, homines ab exorta corruptione revocare, quam Dei Verbi, a quo ab initio creati erant. Quod autem idcirco ipſum Verbum ſibi corpus accepit, ut victima pro ſimilibus corporibus fieret, iidem quoque
Ib. v. 14. hoc modo declarant: *Quia ergo pueri communicaverunt carni & ſanguini, & ipſe ſimiliter*

πάντων ἡ φθορὰ παύσηται τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι· ὅθεν ὡς ἱερεῖον καὶ θῦμα παντὸς ἐλεύθερον σπίλου, ὃ αὐτὸς ἑαυτῷ ἔλαβε σῶμα προσάγων εἰς θάνατον, ἀπὸ πάντων εὐθὺς τῶν ὁμοίων ἠφάνιζε τὸν θάνατον τῇ προσφορᾷ (1) τοῦ καταλλήλου. ὑπὲρ πάντας γὰρ ὢν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, εἰκότως τὸν ἑαυτοῦ ναὸν καὶ τὸ σωματικὸν ὄργανον προσάγων ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων, ἐπλήρου τὸ ὀφειλόμενον (2) ἐν τῷ θανάτῳ· καὶ οὕτως συνὼν διὰ τοῦ ὁμοίου τοῖς πᾶσιν ὁ ἄφθαρτος τοῦ θεοῦ υἱὸς, εἰκότως τοὺς πάντας ἐνέδυσεν (3) ἀφθαρσίαν ἐν τῇ περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπαγγελίᾳ. καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ ἐν τῷ θανάτῳ φθορὰ κατὰ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἔτι χώραν ἔχει διὰ τὸν ἐνοικήσαντα λόγον ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἑνὸς σώματος· καὶ ὥσπερ μεγάλου βασιλέως εἰσελθόντος εἴς τινα πόλιν μεγάλην, καὶ οἰκήσαντος εἰς μίαν τῶν ἐν αὐτῇ οἰκιῶν, πάντως ἡ τοιαύτη πόλις τιμῆς πολλῆς καταξιοῦται, καὶ οὐκέτι τις ἐχθρὸς αὐτὴν οὔτε λῃστὴς ἐπιβαίνων καταστρέφει, πάσης δὲ μᾶλλον ἐπιμελείας ἀξιοῦται διὰ τὸν εἰς μίαν αὐτῆς οἰκίαν οἰκήσαντα βασιλέα· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ πάντων βασιλέως γέγονεν. ἐλθόντος γὰρ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἡμετέραν χώραν, καὶ οἰκήσαντος εἰς ἓν τῶν ὁμοίων σῶμα, λοιπὸν πᾶσα ἡ κατὰ τῶν ἀνθρώπων παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλὴ πέπαυται, καὶ ἡ τοῦ θανάτου ἠφάνισται φθορὰ ἡ πάλαι κατ' αὐτῶν ἰσχύουσα. ἀπωλώλει γὰρ ἂν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, εἰ μὴ ὁ πάντων δεσπότης καὶ σωτὴρ τοῦ θεοῦ υἱὸς παραγεγόνει πρὸς τὸ τοῦ θανάτου τέλος.

10. (4) Πρέπον δὲ καὶ μάλιστα τῇ ἀγαθότητι τοῦ θεοῦ ἀληθῶς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. εἰ γὰρ βασιλεὺς κατασκευάσας οἰκίαν ἢ πόλιν, καὶ ταύτην ἐξ ἀμελείας τῶν ἐνοικούντων πολεμουμένην ὑπὸ λῃστῶν οὐδόλως ὑπερορᾷ, ἀλλ' ὡς ἴδιον ἔργον ἐκδικεῖ καὶ περισώζει, οὐκ εἰς τὴν τῶν ἐνοικούντων ἀμέλειαν ἀφορῶν, ἀλλ' εἰς τὸ ἑαυτοῦ πρέπον· πολλῷ πλέον ὁ τοῦ παναγάθου θεὸς λόγος πατρὸς εἰς φθορὰν κατερχόμενον τὸ δι' αὐτοῦ γενόμενον τῶν ἀνθρώπων γένος οὐ παρεῖδεν· ἀλλὰ τὸν μὲν συμβεβηκότα θάνατον ἀπήλειψε διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ ἰδίου σώματος, τὴν δὲ ἀμέλειαν αὐτῶν διορθώσατο τῇ ἑαυτοῦ διδασκαλίᾳ, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως κατορθώσας. ταῦτα δὲ καὶ παρὰ τῶν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος θεολόγων ἀνδρῶν πιστώσαιτό τις δύναται ἐντυγχάνων τοῖς ἐκείνων γράμμασιν, (5) ἔνθα φασίν· „ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς κρίναντας τοῦτο, ὅτι εἰ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα ἡμεῖς μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶμεν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. καὶ πάλιν· τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους (6) ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου. εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ ἄλλον δεῖν ἢ αὐτὸν τὸν θεὸν λόγον ἐνανθρωπῆσαι σημαίνει λέγων· ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι.“ τοῦτο δὲ σημαίνει λέγων, ὡς οὐκ ἄλλου ἦν ἀπὸ τῆς γενομένης φθορᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἀνενεγκεῖν, ἢ τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ (7) καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν πεποιηκότος αὐτούς. ὅτι δὲ διὰ τὴν περὶ τῶν ὁμοίων σωμάτων θυσίαν, σῶμα καὶ αὐτὸς ὁ λόγος ἔλαβεν ἑαυτῷ, καὶ τοῦτο σημαίνουσι λέγοντες· „ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέ-

(1) Gobler. Felckm. 1. anon. & Theod. τῷ καταλλήλῳ. Alii cum editis καταλλήλου, ut & Interpretes legerunt.
(2) ἐν abeſt a Theod. At mſſ. & editi habent, & legerunt Omnibonus & Ambroſ. Camald. Ibid. poſt θανάτῳ, Theodor. habet καὶ οὕτως συνών. Angl. vero, καὶ ὡς συνών. Alii cum editis, [illegible]. Ambroſius Camald. videtur legiſſe ut Theod. Nam hic vertit, eoque commercio. Theodoreti lectionem ſequi viſum eſt, ut quæ meliorem ſenſum efficiat.
(3) Goblerianus & Felckmanni 1. anonymus ἀφθαρσίας.
(4) Editio Commel. πρέπει.
(5) Gobler. & Felckm. 1. anon. εἰς. Paulopoſt εἰ poſt ὅτι, omittunt editi, habent vero mſſ.
(6) ἠλαττωμένον abeſt a Gobler. & Felckm. 3. anon. Iidem poſt Ἰησοῦν, addunt Χριστόν.
(7) καὶ deeſt in Gobler. & Felckm. 1. anon.

„ μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ „ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον, „ καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παν„τὸς τοῦ ζῇν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. „ τῇ γὰρ τοῦ ἰδίου σώματος θυσίᾳ, καὶ τέλος ἐπέθηκε τῷ καθ' ἡμᾶς νόμῳ, καὶ ἀρχὴν ζωῆς ἡμῖν ἐκαίνισεν, ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως δεδωκώς. ἐπειδὴ γὰρ ἐξ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους ὁ θάνατος ἐκράτησε, διὰ τοῦτο πάλιν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ λόγου ἡ τοῦ θανάτου κατάλυσις γέγονε, καὶ ἡ τῆς ζωῆς ἀνάστασις, λέγοντος τοῦ χριστοφόρου ἀνδρός· „ ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώ„που θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. „ ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, B „ οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. „ καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. οὐκέτι γὰρ νῦν ὡς κατακρινόμενοι ἀποθνήσκομεν, ἀλλ' ὡς ἐγειρόμενοι περιμένομεν τὴν κοινὴν πάντων ἀνάστασιν, ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ καὶ ταύτην ἐργασάμενος καὶ χαρισάμενος Θεός. αἰτία μὲν δὴ (1) πρώτη τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ σωτῆρος αὕτη. γνοίη δ' ἄν τις αὐτοῦ τὴν ἀγαθὴν εἰς ἡμᾶς παρουσίαν εὐλόγως γεγενῆσθαι, καὶ ἐκ τούτων.

11. Ὁ Θεὸς ὁ πάντων ἔχων τὸ κράτος, ὅτε τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ἐποίει, C κατιδὼν πάλιν τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως αὐτῶν, ὡς οὐχ ἱκανὴ εἴη ἐξ ἑαυτῆς γνῶναι τὸν δημιουργὸν, οὐδ' ὅλως ἔννοιαν λαβεῖν Θεοῦ, τῷ (2) τὸν μὲν εἶναι ἀγένητον, τὰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι, καὶ τὸν μὲν ἀσώματον εἶναι, τοὺς δὲ ἀνθρώπους κάτω (3) που σώματι πεπλάσθαι, καὶ ὅλως πολλὴν εἶναι τὴν τῶν γενητῶν ἔλλειψιν πρὸς τὴν τοῦ πεποιηκότος κατάληψιν καὶ γνῶσιν· ἐλεήσας πάλιν τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, ἅτε δὴ ἀγαθὸς ὤν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐρήμους τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως, ἵνα μὴ ἀνόνητον ἔχωσι καὶ (4) τὸ εἶναι. ποία γὰρ ὄνησις τοῖς πεποιημένοις μὴ γινώσκουσι τὸν ἑαυτῶν ποιητήν; ἢ πῶς ἂν εἶεν λογι- D κοὶ μὴ γινώσκοντες τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἐν ᾧ καὶ γεγόνασιν; (5) οὐδὲν γὰρ οὐδὲ ἀλόγων διαφέρειν ἔμελλον, εἰ πλέον οὐδὲν τῶν περιγείων ἐπεγίνωσκον. τί δὲ καὶ ὁ Θεὸς ἐποίει τούτους, ἀφ' ὧν οὐκ ἠθέλησεν γινώσκεσθαι; ὅθεν ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, ἀγαθὸς ὤν, τῆς ἰδίας εἰκόνος αὐτοῖς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεταδίδωσι, καὶ ποιεῖ τούτους κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν· ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης χάριτος τὴν εἰκόνα νοοῦντες, λέγω δὴ τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, δυνηθῶσιν ἔννοιαν δι' αὐτοῦ τοῦ πατρὸς λαβεῖν, καὶ γινώσκοντες τὸν ποιητὴν ζῶσι τὸν εὐδαίμονα καὶ μακάριον ὄντως βίον. ἀλλ' ἄνθρωποι πάλιν παράφρονες, καταλιγωρήσαντες E καὶ οὕτω τῆς δοθείσης αὐτοῖς χάριτος, τοσοῦτον ἀπεστράφησαν τὸν Θεὸν, καὶ τοσοῦτον ἐθόλωσαν ἑαυτῶν τὴν ψυχὴν, ὡς μὴ μόνον ἐπιλαθέσθαι τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας, ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ἑαυτοῖς ἀναπλάσασθαι. εἴδωλά τε γὰρ ἀντὶ τῆς ἀληθείας ἑαυτοῖς ἀνετυπώσαντο, καὶ τὰ οὐκ ὄντα τοῦ ὄντος Θεοῦ προετίμησαν, τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα λατρεύοντες, καὶ τό γε χείριστον, ὅτι καὶ εἰς ξύλα, καὶ εἰς λίθους, καὶ εἰς πᾶσαν ὕλην καὶ ἀνθρώπους τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν μετετίθεσαν, καὶ πλείονα τούτων ποιοῦντες, ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται. τοσοῦτον δὲ ἠσέβουν, ὅτι καὶ δαίμονας ἐθρήσκευον λοιπὸν καὶ θεοὺς ἀνη- F γόρευον, τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν ἀποπληροῦντες. θυσίας τε γὰρ ζώων ἀλόγων, καὶ ἀνθρώπων σφαγὰς, ὥσπερ εἴρηται πρότερον, ὡς τὸ ἐκείνων καθῆκον ἐπετέλουν, πλέον ἑαυτοὺς τοῖς ἐκείνων οἰστρήμασι καταδεσμεύοντες. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ μαγεῖαι

A *participavit eiſdem, ut per mortem deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant ſervituti.* Siquidem proprium corpus immolando, legi adverſum nos latæ finem impoſuit, & vitæ principium, ſpe reſurgendi data, nobis innovavit. Quia enim mors ex hominibus vires in homines acceperat, hinc per Deum Verbum hominem factum, mortis ſolutio & vitæ reſurrectio facta eſt, uti vir Chriſto plenus ait: *Quoniam enim per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Nam ſicut in Adam omnes mori-* 1. Cor. 15. 21.
B *untur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.* Et cetera quæ ſequuntur. Non enim jam ut damnandi morimur: ſed tanquam a mortuis excitandi communem omnium reſurrectionem expectamus, quam nimirum propriis temporibus ejus auctor & largitor Deus exhibiturus eſt. Itaque hæc prima eſt cauſa, cur Salvator homo factus eſt. Præterea eum convenienter admodum ad nos adveniſſe, ex his quoque licet percipere.

II. Deus, qui rerum omnium Dominus eſt, C cum hominum genus per proprium Verbum creavit, ejus naturæ imbecillitate perſpecta, quæ ſcilicet tanta eſt ut ex ſeipſa nec Creatorem cognoſcere nec de Deo cogitare poſſit, quod ille quidem non factus, hæc autem ex nihilo ſit facta: ille corporis expers ſit, homines vero corporei ſint creati: ac denique quod valde multa rebus creatis deſint ad Creatoris cognitionem aſſequendam; idcirco humani generis ille, utpote bonus, miſertus, ſui cognitione vacuos eos noluit dimittere, ut ne fruſtra exiſterent. Quid enim utilitatis rebus factis poſſet eſſe, ſi ſuum opificem D ignorarent? Vel quomodo homines rationis eſſent participes, ſi Patris Rationem ſive Verbum in quo facti ſunt neſcirent? Certe nulla in re differrent a brutis animantibus, ſi nihil præter terrena cognoſcerent. Et vero quid Deus illos creaviſſet, ſi ab illis noluiſſet cognoſci? Quapropter cum bonus ſit, ne id fieret, propriæ imaginis Domini noſtri Jeſu Chriſti illos participes reddidit, & ad ſuam imaginem ac ſimilitudinem fecit, ut hujuſmodi gratiæ ope imaginem, Patris videlicet Verbum, animo concipientes, Patris cognitionem per ipſum aſſequi poſſent, & E Creatorem cognoſcendo, felicem ac vere beatam vitam viverent. Verum inſani rurſus homines hanc etiam ſibi impertitam gratiam parvi pendentes, ita ſeſe a Deo averterunt & animam inquinaverunt, ut non ſolum Dei notionem oblivione deleverint, ſed etiam alia pro aliis ſibi effinxerint. Nempe ſimulacra pro veritate ſibi formavere, & ea quæ nihil erant Deo qui vere eſt prætulere, potiuſque creaturæ quam Creatori ſervierunt. Sed quod nequiſſimum eſt, etiam ad ligna, ad lapides, & ad omnem materiam atque ad homines Dei honorem traduxerunt, hiſque plura, uti ſupra dictum eſt, patravere. F Siquidem tanta illorum fuit impietas, ut etiam dæmones venerari, & deos appellare, atque illorum parere cupiditati ac libidini non dubitaverint. Namque illis, quemadmodum diximus, & belluas & homines, ut eos colerent, immolabant, ſeque in dies, iiſdem ſtimulantibus, fortioribus vinculis

Tanta eſt humanæ naturæ infirmitas, ut ex ſeipſa nec Creatorem cognoſcere, nec de Deo cogitare queat.

 aſtrin-

(1) πρώτη abeſt a Gobl. & Felck. 1. an. Iidem ante αὕτη addunt, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Seg. addit tantum τοῦ σωτῆρος, ut & legit Omnibonus. Alii cum editis has voces omittunt.

(2) Gobler. & Felckm. 1. an. τὸ μὲν εἶναι. Iidem & Anglic. ἀγένητον. Alii vero cum editis, ἀγέννητον minus bene.

(3) Sic Seguer. Baſil. & Anglic. Alii cum editione Commel. που omittunt. Mox ibid. Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. habent ὅλως, ut & legit Omnibonus: alii cum editis, ὅλων.

(4) τὸ hic habent Seg. Baſil. Gob. & Felck. 1. an. Alii cum ed. omittunt.

(5) Seguer. οὐδέ. Anglic. paulopoſt, ἐγίνωσκον.

aſtringebant. Hinc ergo artes magicæ apud eos edocebantur, & oracula variis in locis edita miſeros homines decipiebant, cunctique ſibi & naſcendi & exiſtendi cauſas aſtra & cetera corpora cæleſtia eſſe arbitrabantur, nihilque præter ea, quæ videbant, cogitabant. In ſumma, omnia impietate & nequitia erant plena, ſoluſque Deus & ejus Verbum ignorabatur, quamvis ſeipſum hominibus minime occultaverit, nec ſimplicem ſui cognitionem illis impertiverit, ſed variis multiſque modis eam eis explicaverit.

12. Sufficiebat equidem gratia, qua ad imaginem Dei facti ſumus, ad Deum Verbum & Patrem per ipſum Verbum cognoſcendum. Verum Deus, cui hominum infirmitas optime erat perſpecta, illorum negligentiæ providit, ut nempe ſi Deum per ſeipſos cognoſcere negligerent, poſſent ex naturæ operibus Creatorem non ignorare. Quia vero hominum malitia in pejus ſenſim prolabitur, huic quoque illorum infirmitati proſpexit, cum legem & prophetas iiſdem notos miſit, ut ſi in cælum ſuſpicere & rerum omnium effectorem agnoſcere gravarentur, doceri a proximis poſſent. Homines enim id, quod melius & præſtantius eſt, ex hominibus propius poſſunt ediſcere. Licebat ergo oculis ad cæli immenſitatem erectis, & creatarum rerum ordine & concentu perſpecto, ejus ducem & moderatorem, Patris Verbum intelligere, quod ſua in res omnes providentia Patrem omnibus indicat, atque idcirco omnia movet, ut Deum omnes per ipſum agnoſcant. Si autem id illis erat moleſtum, ſaltem ſanctos viros audire, ac per eos rerum omnium creatorem Deum, Chriſti patrem diſcere poterant, ut & idolorum cultum ſumma impietate plenum eſſe. Licebat quoque, lege cognita, omnem coercere nequitiam, rectamque ac honeſtam vitam ducere. Neque enim propter Judæos ſolos lex data fuit, aut prophetæ miſſi ſunt: ad Judæos quidem mittebantur, & a Judæis vexabantur: ſed totius orbis erant veluti ſacrum magiſterium cum ad Dei cognitionem docendam, tum ad animam recte inſtituendam. Quamvis ergo tanta Dei fuerit benignitas & humanitas: attamen homines præſentibus voluptatibus dæmonumque præſtigiis ac fallaciis victi, oculos ad veritatem cognoſcendam non aperuerunt, ſed ſeipſos in plura ac majora vitia & ſcelera ingurgitarunt, ut jam rationis participes non viderentur, ſed ex moribus rationis eſſe expertes cenſerentur.

Gratia, qua homo ad Dei imaginem factus eſt, illi ad Deum cognoſcendum ſatis erat.

13. Sic igitur hominibus ad belluarum ſortem redactis, & dæmonica fraude ubique inſtar umbræ incumbente & veri Dei cognitionem obſcurante, quid Deum agere oportebat? Remne tam nefandam ſilere, ſinereque homines a dæmonibus decipi, nec Deum agnoſcere? Sed quid profuiſſet hominem ad Dei imaginem ab initio factum fuiſſe? Vel enim ille rationis expers, ut brutæ animantes, creandus erat, vel certe factus rationis particeps belluarum vitam vivere non debuit. Quid item illi prorſus profuiſſet Dei notionem ab initio accepiſſe? Si enim nunc indignus eſt qui eam accipiat, certe neque illi ab initio dari oportuit. Quæ porro inde utilitas Deo creatori, quæ gloria redundaret, ſi homines

Non propter ſolos Judæos, ſed aliarum etiam gentium gratia lex olim data eſt & Prophetæ miſſi ſunt.

παρ' αὐτοῖς ἐδιδάσκοντο, καὶ (1) μαντεῖα κατὰ τόπον τοὺς ἀνθρώπους ἐπλάνα, καὶ πάντες τὰ γενέσεως καὶ τοῦ εἶναι ἑαυτῶν τὰ αἴτια τοῖς ἄστροις καὶ τοῖς κατ' οὐρανὸν πᾶσιν ἀνεπείθοντο, μηδὲν πλέον τῶν φαινομένων λογιζόμενοι. καὶ ὅλως πάντα ἦν ἀσεβείας καὶ παρανομίας μεστά, καὶ (2) μόνος ὁ Θεὸς οὐδὲ ὁ τούτου Λόγος ἐπεγινώσκετο, καίτοι οὐκ ἀφανῆ ἑαυτὸν τοῖς ἀνθρώποις ἐπικρύψας, οὐδὲ ἁπλῆν τὴν περὶ ἑαυτοῦ γνῶσιν αὐτοῖς δεδωκώς, ἀλλὰ καὶ ποικίλως καὶ διὰ πολλῶν αὐτὴν αὐτοῖς ἐφαπλώσας.

12. Αὐτάρκης μὲν γὰρ ἦν ἡ κατ' εἰκόνα χάρις γνωρίζειν τὸν (3) Θεὸν λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα· εἰδὼς δὲ ὁ Θεὸς τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων, προενοήσατο καὶ τῆς ἀμελείας τούτων. ἵν' ἐὰν ἀμελήσωσι δι' ἑαυτῶν τὸν Θεὸν ἐπιγνῶναι, ἔχωσι διὰ τῶν τῆς κτίσεως ἔργων τὸν δημιουργὸν μὴ ἀγνοεῖν. ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνθρώπων ἀμέλεια ἐπὶ τὰ χείρονα κατ' ὀλίγον ὑποκαταβαίνει· προενοήσατο πάλιν ὁ Θεὸς καὶ τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἀσθενείας (4) νόμον καὶ προφήτας τοὺς αὐτοῖς γνωρίμους ἀποστείλας, ἵνα ἐὰν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ὀκνήσωσιν ἀναβλέψαι καὶ γνῶναι τὸν ποιητήν, ἔχωσιν ἐκ τῶν ἐγγὺς τὴν διδασκαλίαν. ἄνθρωποι γὰρ παρὰ ἀνθρώπων ἐγγυτέρω δύνανται μαθεῖν περὶ τῶν κρειττόνων. ἐξῆν οὖν ἦν ἀναβλέψαντας αὐτοὺς εἰς τὸ μέγεθος τοῦ οὐρανοῦ, (5) καὶ κατανοήσαντας τὴν τῆς κτίσεως ἁρμονίαν, γνῶναι τὸν ταύτης ἡγεμόνα τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, τὸν τῇ ἑαυτοῦ εἰς πάντα προνοίᾳ γνωρίζοντα πᾶσι τὸν πατέρα, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ὅλα (6) κινοῦντα, ἵνα δι' αὐτοῦ πάντες γινώσκωσι τὸν Θεόν. ἢ εἰ τοῦτο αὐτοῖς ἦν ὀκνηρόν, κἂν τοῖς ἁγίοις ἀνδράσιν ἦν αὐτοὺς συντυγχάνειν, καὶ δι' αὐτῶν μαθεῖν τὸν τῶν πάντων δημιουργὸν Θεόν, τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα· καὶ ὅτι τῶν εἰδώλων ἡ θρησκεία ἀθεότης ἐστὶ καὶ πάσης ἀσεβείας μεστά. ἐξῆν δὲ ἦν αὐτοὺς καὶ τὸν νόμον ἐγνωκότας, παύσασθαι πάσης παρανομίας, καὶ τὸν κατ' ἀρετὴν ζῆσαι βίον. οὐδὲ γὰρ διὰ Ἰουδαίους μόνους ὁ νόμος ἦν, οὐδὲ δι' αὐτοὺς μόνους οἱ προφῆται ἐπέμποντο, ἀλλὰ πρὸς Ἰουδαίους μὲν ἐπέμποντο, καὶ παρὰ Ἰουδαίων ἐδιώκοντο· πάσης δὲ τῆς οἰκουμένης ἦσαν διδασκαλεῖον ἱερὸν τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν πολιτείας· τοσαύτης οὖν οὔσης τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας· ὅμως οἱ ἄνθρωποι νικώμενοι ταῖς παραυτίκα ἡδοναῖς, καὶ ταῖς παρὰ δαιμόνων φαντασίαις καὶ ἀπάταις, οὐκ ἀνένευσαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' ἑαυτοὺς πλείοσι κακοῖς καὶ ἁμαρτήμασιν ἐνεφόρησαν, ὡς μηκέτι δοκεῖν αὐτοὺς λογικούς, ἀλλ' ἀλόγους ἐκ τῶν τρόπων νομίζεσθαι.

13. Οὕτω τοίνυν ἀλογωθέντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὕτω τῆς δαιμονικῆς πλάνης ἐπισκιαζούσης τὰ πανταχοῦ, καὶ κρυπτούσης τὴν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ γνῶσιν, τί τὸν Θεὸν ἔδει ποιεῖν; σιωπῆσαι τὸ τηλικοῦτον, καὶ ἀφεῖναι τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ δαιμόνων πλανᾶσθαι, καὶ μὴ γινώσκειν αὐτοὺς τὸν Θεόν; (7) καὶ τίς ἡ χρεία τοῦ ἐξ ἀρχῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον; ἔδει γὰρ αὐτὸν ἁπλῶς ὡς ἄλογον γενέσθαι, ἢ γενόμενον λογικὸν τὴν τῶν ἀλόγων ζωὴν (8) μὴ βιοῦν. τίς δὲ ὅλως ἦν χρεία ἐννοίας αὐτὸν λαβεῖν περὶ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς; εἰ γὰρ οὐδὲ νῦν ἄξιός ἐστι λαβεῖν, ἔδει μηδὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ δοθῆναι. τί δὲ καὶ ὄφελος τῷ πεποιηκότι Θεῷ, ἢ ποία δόξα αὐτῷ ἂν εἴη, εἰ οἱ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενοι ἀνθρω-

(1) Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. habent μαντεῖα. Alii cum editione Commel. μαντεῖαι, atque ita legerunt Interpretes.

(2) Editio Commel. ὁ μόνος.

(3) Gobler. & Felckm. 1. anon. Θεοῦ λόγον habent: alii cum editione Commel. Θεὸν λόγον, atque ita legerunt Omnibonus & Ambroſius Camaldulenſis.

(4) Sic Baſil. & Seguer. ut & legiſſe videntur Interpretes, qui hic legem habent: alii cum editis, νόμος.

(5) Seguer. hic habet conjunctionem καὶ, quam & Interpretes exprimunt: alii autem cum editis omittunt.

(6) Seguer. κινοῦνται, quod & legiſſe videtur Omnib. qui hic vertit, *moventur*. Ibid. τὰ deeſt in Gobl. & Felck. 1. anon.

(7) Seguer. Baſil. & Anglic. καὶ hic habent, quam particulam item exprimunt Omnibonus & Ambroſius Camald. Alii autem cum editis omittunt.

(8) μὴ abeſt a Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii cum editis habent, atque ita legit Omnibonus. Ambroſius autem Camald. & Nannius non videntur legiſſe: nam eam particulam non exprimunt, ſed hoc ſenſu locum iſtum reddunt: *Præſtare enim videbatur irrationalem fieri, quam rationalem conditum brutorum vivere vitam*. Ita Ambroſ. Similia habet Nannius.

ἄνθρωποι οὐ προσκυνοῦσιν αὐτῷ, ἀλλ' ἑτέρους εἶναι τοὺς πεποιηκότας αὐτοὺς νομίζουσιν; δείκνυται γὰρ ὁ θεὸς, ἑτέροις καὶ οὐχ ἑαυτῷ τούτους δημιουργήσας. εἶτα βασιλεὺς μὲν, ἄνθρωπος ὢν, τὰς ὑπ' αὐτοῦ κτισθείσας χώρας οὐκ ἀφίησιν ἐκδότους ἑτέροις δουλεύειν, οὐδὲ πρὸς ἄλλους καταφεύγειν· ἀλλὰ γράμμασιν αὐτοὺς ὑπομιμνήσκει, πολλάκις δὲ καὶ διὰ φίλων αὐτοῖς ἐπιστέλλει, εἰ δὲ καὶ χρεία γένοιτο, αὐτὸς παραγίνεται, τῇ παρουσίᾳ λοιπὸν αὐτοὺς δυσωπῶν· μόνον ἵνα μὴ ἑτέροις δουλεύσωσι, καὶ ἀργὸν αὐτοῦ τὸ ἔργον γένηται. οὐ πολλῷ πλέον ὁ θεὸς τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων φείσεται πρὸς τὸ μὴ πλανηθῆναι ἀπ' αὐτοῦ, καὶ τοῖς οὐκ οὖσι δουλεύειν, μάλιστα ὅτι ἡ τοιαύτη πλάνη ἀπωλείας αὐτοῖς (1) αἰτία καὶ ἀφανισμοῦ γίνεται; οὐκ ἔδει δὲ τὰ ἅπαξ κοινωνήσαντα τῆς τοῦ θεοῦ εἰκόνος ἀπολέσθαι. τί οὖν ἔδει ποιεῖν τὸν θεόν; ἢ τί ἔδει γενέσθαι, ἀλλ' ἢ τὸ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνανεῶσαι, ἵνα δι' αὐτοῦ πάλιν αὐτὸν γνῶναι δυνηθῶσιν οἱ ἄνθρωποι; τοῦτο δὲ πῶς ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ αὐτῆς τῆς τοῦ θεοῦ εἰκόνος παραγενομένης τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; δι' ἀνθρώπων μὲν γὰρ οὐκ ἦν δυνατὸν, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ κατ' εἰκόνα γεγόνασιν· ἀλλ' οὐδὲ δι' (2) ἀγγέλων· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ αὐτοὶ εἰσιν εἰκόνες. ὅθεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος δι' ἑαυτοῦ παρεγένετο, ἵν' ὡς εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον ἀνακτίσαι δυνηθῇ. ἄλλως δὲ πάλιν οὐκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ ὁ θάνατος ἦν καὶ ἡ φθορὰ ἐξαφανισθεῖσα. ὅθεν εἰκότως ἔλαβε σῶμα θνητὸν, ἵνα καὶ ὁ θάνατος ἐν αὐτῷ λοιπὸν ἐξαφανισθῆναι δυνηθῇ, καὶ οἱ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνακαινισθῶσιν ἄνθρωποι. οὐκ ἦν οὖν ἑτέρου πρὸς ταύτην τὴν χρείαν ἀλλ', εἰ μὴ τῆς εἰκόνος τοῦ πατρός.

14. (3) Ὡς γὰρ τῆς γραφείσης ἐν ξύλῳ μορφῆς παραφανισθείσης ἐκ τῶν ἔξωθεν ῥύπων, πάλιν χρεία (4) τοῦτον παραγενέσθαι, οὗ καὶ ἐστιν ἡ μορφὴ, ἵνα ἀνακαινισθῆναι ἡ εἰκὼν δυνηθῇ ἐν τῇ αὐτῇ ὕλῃ· διὰ γὰρ τὴν ἐκείνου γραφὴν ἡ αὐτὴ καὶ ὕλη ἐν ᾗ καὶ γέγραπται, οὐκ ἐκβάλλεται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ἀνατυποῦται· κατὰ τοῦτο καὶ ὁ πανάγιος τοῦ πατρὸς υἱὸς, εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς, παρεγένετο ἐπὶ τοὺς (5) ἡμετέρους τόπους, ἵνα τὸν κατ' αὐτὸν πεποιημένον ἄνθρωπον ἀνακαινίσῃ, καὶ ὡς ἀπολόμενον εὕρῃ διὰ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, ᾗ φησι καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· „ἦλθον τὸ ἀπολόμενον εὑρεῖν καὶ σῶσαι. ὅθεν καὶ πρὸς „τοὺς (6) Ἰουδαίους ἔλεγεν, ἐὰν μή τις ἀναγεννη„θῇ·„ οὐ τὴν ἐκ γυναικῶν γέννησιν σημαίνων, ὥσπερ ὑπενόουν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τὴν ἀναγεννωμένην καὶ ἀνακτιζομένην ψυχὴν ἐν τῷ κατ' εἰκόνα δηλῶν. ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰδωλομανία καὶ ἀθεότης κατεῖχε τὴν οἰκουμένην, καὶ ἡ περὶ θεοῦ γνῶσις ἐκέκρυπτο· τίνος ἦν διδάξαι τὴν οἰκουμένην (7) περὶ πατρός; ἀνθρώπου φαίη τις ἄν; ἀλλ' οὐκ ἦν ἀνθρώπων ἐστὶν τὴν ὑφήλιον πᾶσαν ὑπελθεῖν, οὔτε τῇ φύσει τοσοῦτον ἰσχυόντων δραμεῖν, οὔτε ἀξιοπίστων περὶ τούτου δυναμένων γενέσθαι, οὔτε πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην καὶ φαντασίαν ἱκανῶν δι' ἑαυτῶν ἀντιστῆναι. πάντων γὰρ κατὰ ψυχὴν πληγέντων καὶ ταραχθέντων παρὰ τῆς δαιμονικῆς ἀπάτης, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων ματαιότητος, πῶς οἷόν τε ἦν ἀνθρώπου ψυχὴν καὶ ἀνθρώπων νοῦν μεταπεῖσαι, ὅπου γε οὐδὲ ὁρᾷν αὐτοὺς δύνανται; ὃ δὲ μὴ ὁρᾷ τις, πῶς δύναται μεταπαιδεῦσαι; ἀλλ' ἴσως ἄν τις εἴποι τὴν κτίσιν ἀρκεῖσθαι. ἀλλ' εἰ ἡ κτίσις ἤρκει, οὐκ ἂν ἐγεγόνει τὰ τηλικαῦτα κακά. ἦν γὰρ καὶ ἡ κτίσις· καὶ οὐδὲν ἧττον οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ αὐ-

quos creavit, cum non colerent, ſed alios ſui effectores eſſe arbitrarentur? Ita eoim videretur Deus non ſibi ſed aliis homines creaſſe. Inſuper, Imperator, tametſi homo, oppida a ſe conſtructa in aliorum ditionem & ſervitutem veoire, neque ad alios deficere ſinit: ſed cives litteris monet, ſæpe etiam per amicos illis ſcribit, ipſeque, ſi exigit neceſſitas, eos convenit, ut ſua præſentia flectat, ea tantum de cauſa ne aliis ſerviaot, vel irritum opus ſuum fiat. Ao non ergo multo magis Deus rerum, quarum creator eſt, milarebitur, ne a ſe aberrent, & rebus quæ nullæ ſunt ſerviant, cum præſertim hujuſmodi error illis exitii & interitus ſit cauſa? ſane perire non decebat res imaginis Dei ſemel factas participes. Quid igitur Deum agere conveniebat? Quid aliud fieri oportuit, quam illam ſimilitudinem, qua ad Dei imaginem facti ſunt, renovari, ut Deum per illam denuo poſſent homines cognoſcere? Qui vero iſtud fieret, oiſi ipſa Dei imago Salvator noſter Jeſus Chriſtus adveniſſet? Namque per homines id fieri non poterat, quandoquidem ipſi quoque ad imaginem Dei facti ſunt: neque etiam per Angelos, neque enim ipſi imagines ſunt. Quapropter Dei Verbum per ſeipſum adveoit, quo, ut imago Patris, hominem ad imaginem factum reficere poſſet. Præterea, id quoque fieri non potuiſſet, niſi morte & corruptione deletis; unde valde congrueoter mortale corpus accepit, ut & mors in ipſo deleri, & homines ad imaginem facti refici poſſent. Nemo igitur alius ad id negotii fuit idoneus, niſi ſola imago Patris.

Homo refici non potuit, niſi renovata ſimilitudine qua ad Dei imaginem factus eſt, quod ab alio fieri non potuit, niſi a ſolo Dei filio, qui eſt imago Patris.

14. Nam quemadmodum ſiqua alicujus effigies io tabula aliqua depicta, injectis ſordibus fuerit deleta, neceſſe eſt eum, cujus illa eſt effigies, iterum adeſſe, ut ejus imago in eadem materia poſſit reſtitui. Ipſa enim materia propter expreſſam in ſe imaginem non projicitur, ſed deleta effigies in ea renovatur. Ita ſanctiſſimus Patris filius, qui Patris imago eſt, ad nos advenit, ut hominem ad ſui ſimilitudinem factum reficeret, & tanquam perditum, conceſſa peccatorum venia, recuperaret, uti ipſe in Euangeliis ait: *Veni ut quod perierat invenirem & ſalvum facerem*. Unde etiam ad Judæos dixit: *Niſi quis renatus fuerit*. Quibus verbis non procreationem ex mulieribus ſignificabat, ut illi quidem ſuſpicabantur; ſed animam, quatenus ad imaginem Dei renaſcitur & reficitur, denotabat. Itaque idololatria & impietate univerſum terrarum orbem occupante, & Dei cognitione ubique latente, cujus, amabo, erat homioibus Patris cognitionem impartire? Hominis ne? Verum non humanæ potentiæ erat univerſum terrarum orbem peragrare, nec tantum ſpatii percurrere hominum natura ferebat: nec vero illi ea auctoritate fuiſſent, ut ſibi hac de re fides haberetur, nec denique dæmonum fallaciis & præſtigiis per ſeipſos reſiſtere valebant. Omnium enim animis dæmonica fraude ac idolorum vanitate circumventis & conturbatis, qui fieri poterat, ut hominis animam & hominum mentem cogerent ſententiam mutare, cum ab illis ne videri quidem poſſent? Quod vero non videt quis, quomodo ex ſenteotia deducere poteſt? Sed forte dixerit aliquis res creatas id præſtare potuiſſe. Verum ſi potuiſſent, non tanta profecto mala eveniſſent. Exiſtebant ſiquidem res creatæ; at homines oihilominus in

Luc. 19. 10.

Joan. 3. 5.

(1) αὐτοῖς abeſt a Gobler. & Felckm. 1. anonymo: quod recenti manu additum eſt in Anglicano.

(2) Ad hunc locum, in Baſil. Cod. hæc nota legitur: νόμιζων ὅτι οἱ ἄγγελοι οὐκ εἰσὶν εἰκόνες θεοῦ. Sed fallitur ille ſcriptor. Nam hic tantum docet S. Athanaſius Angelos non eſſe imagines ad quas homo factus eſt, non autem non eſſe Dei imagines.

(3) Hic locus refertus ab Adriano Papa epiſt. ad Conſtantinum & Irenem, Synod. VII. Œcumen. Act. II. ſed verbis paulum diverſis, quod ex Latina lingua in Græcam verſa fuerint.

(4) Baſil. τότε. Mox ibid. omnes mſſ. artic. ὁ ante εἰκὼν addunt: editi omittunt.

(5) Sic Seguer. Editi, ὑστέρους.

(6) Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. ἰδίως. Interpretes Judæos legerunt. Gobler. & Felckm. 1. anon. ibid. γεννηθῇ.

(7) περὶ πατρὸς deeſt in Anglic. & Baſil.

in eodem circa Deum errore volutabantur. Cujus ergo alius opus fuit, quam Dei Verbi quod animam & mentem intuetur, omniaque in natura movet, & per illa Patrem notum facit. Ejus enim certe erat, qui propria providentia & rerum univerſarum diſpoſitione Patris cognitionem docet, eamdem doctrinam renovare. Quomodo igitur id fieri potuiſſet? Reſponderit forte aliquis, per eadem potuiſſe fieri, ita ut ſcilicet ex creatæ naturæ operibus Pater iterum cognoſceretur. Atqui id minime ſecurum erat. Non, inquam, ſecurum erat: idipſum enim prius neglexerant homines; nec jam amplius ſurſum, ſed deorſum defixos habebant oculos: unde congruenter hominibus prodeſſe volens, ut homo advenit, ſibique ſimile corpus accepit & ex rebus inferioribus, hoc eſt, per corporis opera, nt qui Deum ex ſuo imperio & providentia in res univerſas intelligere noluerant, ſaltem ex operibus per corpus editis, Dei Verbum in corpore exiſtens, ac per ipſum, Patrem agnoſcerent.

15. Namque ut optimus magiſter, qui diſcipulorum curam habet, illos, quos difficiliora præcepta adjuvare nequeunt, facilioribus erudire non gravatur: ita ſane ſe quoque Verbum geſſit, ut & Paulus docet: *Nam*, inquit, *quia in Dei ſapientia non cognovit mundus per ſapientiam Deum: placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes*. Quia enim homines Dei contemplatione repudiata, ac velut in profundo demerſi, depreſſiſque in terram oculis, in natura & rebus quæ ſentiuntur Deum conquirebant, mortaleſque homines nec non dæmones ſibi deos effingebant: idcirco humaniſſimus & communis omnium ſervator, Dei Verbum ſibi corpus accepit, & tanquam homo inter homines verſatus eſt, omniumque hominum ſenſus aſſumſit, ut qui in rebus corporeis Deum eſſe putabant, ex his, quæ Dominus, corporis miniſterio, agebat, agnoſcerent veritatem, & Patrem per eumdem ipſum intelligerent. Hinc illi, qui & homines erant & humana omnia cogitabant, quocumque converterent ſenſus, ſeipſos ibi ſuſcipi & veritatem undique edoceri cernebant. Sive enim creatam naturam admirarentur: eam ipſam Chriſtum Dominum confiteri videbant. Sive illorum menti digni viderentur homines quos Deos exiſtimarent: ſane ſi Salvatoris opera vellent cum aliorum factis conferre, ex his perſpicuum eſſet ſolum eum inter omnes homines Filium Dei eſſe, cum nihil apud illos ſit his ſimile, quæ a Deo Verbo facta fuerunt. Sin autem dæmonibus addicti erant: cum illos a Domino pelli cernerent, ſolum illum Dei Verbum eſſe & dæmones deos non eſſe agnoſcere facile poterant. Sin porro ſuperſtitioſus mortuorum cultus illorum animos occupaſſet, ut & heroas, & quos Poetæ celebrant deos venerarentur: certe ubi Chriſtum reſurrexiſſe viderent, illos mendaces eſſe, ſolumque Dominum verum Patris Verbum & mortis Dominum eſſe fateri cogerentur. Idcirco igitur natus eſt, & homo viſus eſt, mortuus eſt & reſurrexit, ſuiſque propriis factis omnia hominum, qui unquam floruerunt, geſta obſcuravit, ut quacumque ex parte præoccupati fuiſſent homines, inde illos reduceret, & verum ſui patrem doceret, uti ipſe ait: *Veni ſalvum facere & invenire quod perierat*. *Luc. 19. 10.*

16. Poſtea enim quam ad res corporeas delapſa eſt mens hominum, eo ſe demiſit Verbum, ut corpore indutum appareret, quo nempe, ut homo, ad ſe traduceret

A τῇ περὶ Θεοῦ πλάνῃ ἐκυλίοντο. τίνος οὖν ἔδει πάλιν χρεία, ἢ τοῦ Θεοῦ λόγου τοῦ καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν ὁρῶντος, τοῦ καὶ τὰ ὅλα ἐν τῇ κτίσει κινοῦντος, καὶ δι' αὐτῶν γνωρίζοντος τὸν πατέρα; τοῦ γὰρ διὰ τῆς ἰδίας προνοίας καὶ διακοσμήσεως τῶν ὅλων διδάσκοντος περὶ τοῦ πατρὸς, αὐτοῦ ἦν καὶ τὴν αὐτὴν διδασκαλίαν ἀνανεῶσαι. πῶς οὖν ἂν ἐγεγόνει τοῦτο; ἴσως ἄν τις εἴποι, ὅτι ἐξὸν ἦν διὰ τῶν αὐτῶν, ὥστε πάλιν διὰ τῶν τῆς κτίσεως ἔργων τὰ περὶ αὐτοῦ δεῖξαι. ἀλλ' οὐκ ἦν ἀσφαλὲς ἔτι τοῦτο. οὐχ ἧγε. παρεῖδον γὰρ τοῦτο πρότερον οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐκ ἔτι μὲν ἄνω, κάτω δὲ τοὺς B ὀφθαλμοὺς ἐσχήκασιν. ὅθεν εἰκότως ἀνθρώπους θέλων ὠφελῆσαι, ὡς ἄνθρωπος ἐπιδημεῖ, λαμβάνων ἑαυτῷ σῶμα ὅμοιον ἐκείνοις, καὶ ἐκ τῶν κάτω· λέγω δὲ διὰ τῶν τοῦ σώματος ἔργων· ἵνα οἱ μὴ θελήσαντες αὐτὸν γνῶναι ἐκ τῆς εἰς τὰ ὅλα προνοίας καὶ ἡγεμονίας αὐτοῦ, κἂν ἐκ τῶν δι' αὐτοῦ τοῦ σώματος ἔργων γνώσωνται τὸν ἐν τῷ σώματι τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα.

15. Ὡς γὰρ ἀγαθὸς διδάσκαλος κηδόμενος τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν, τοὺς μὴ δυναμένους ἐκ τῶν μειζόνων ὠφεληθῆναι, πάντως διὰ τῶν εὐτελεστέρων συγκαταβαίνων αὐτοὺς παιδεύει· οὕτω καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λό- C γος, καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησι· „ ἐπειδὴ γὰρ ἐν „ τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σο„ φίας τὸν θεόν· εὐδόκησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς μωρί„ ας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. „ ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἀποστραφέντες τὴν πρὸς τὸν θεὸν θεωρίαν, καὶ ὡς ἐν βυθῷ βυθισθέντες κάτω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, ἐν γενέσει καὶ τοῖς αἰσθητοῖς τὸν θεὸν ἀνεζήτουν, ἀνθρώπους θνητοὺς καὶ δαίμονας ἑαυτοῖς θεοὺς ἀνατυπούμενοι. τούτου ἕνεκα ὁ φιλάνθρωπος καὶ κοινὸς πάντων σωτὴρ, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐν ἀνθρώποις ἀναστρέφε- D ται, καὶ τὰς αἰσθήσεις πάντων ἀνθρώπων προσλαμβάνει, ἵνα οἱ ἐν σωματικοῖς νοοῦντες εἶναι τὸν θεὸν; ἀφ' ὧν ὁ κύριος ἐργάζεται διὰ τῶν τοῦ σώματος ἔργων, ἀπ' αὐτῶν νοήσωσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα λογίσωνται. ἄνθρωποι δὲ ὄντες καὶ ἀνθρώπινα πάντα νοοῦντες, οἷς ἐὰν ἐπέβαλον τὰς ἑαυτῶν αἰσθήσεις, ἐν τούτοις προσλαμβανομένους ἑαυτοὺς ἑώρων, καὶ πανταχόθεν διδασκομένους τὴν ἀλήθειαν. εἴτε γὰρ εἰς τὴν κτίσιν ἐπτόηντο, ἀλλ' ἑώρων αὐτὴν ὁμολογοῦσαν τὸν Χριστὸν κύριον. εἴτε εἰς ἀνθρώπους ἦν αὐτῶν ἡ διάνοια προληφθεῖσα, ὥστε τούτους θεοὺς νομίζειν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔργων τοῦ σω- E τῆρος, συγκρινομένων τε ἐκείνων, ἐφαίνετο ἐν ἀνθρώποις μόνος ὁ σωτὴρ θεοῦ υἱός· οὐκ ὄντων παρ' ἐκείνοις τοιούτων οἵων παρὰ τοῦ θεοῦ λόγου γέγονεν. εἰ δὲ καὶ εἰς δαίμονας ἦσαν προληφθέντες· ἀλλ' ὁρῶντες αὐτοὺς διωκομένους ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἐγίνωσκον μόνον εἶναι τοῦτον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ οὐκ εἶναι θεοὺς τοὺς δαίμονας. εἰ δὲ καὶ εἰς νεκροὺς ἤδη τούτων ἦν ὁ νοῦς κατεσχηκὼς, ὥστε θρησκεύειν ἥρωας, καὶ τοὺς παρὰ ποιηταῖς λεγομένους θεούς· ἀλλ' ὁρῶντες τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάστασιν, ὡμολόγουν ἐκείνους εἶναι ψευδεῖς, καὶ μόνον τὸν κύριον ἀληθινὸν τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, τὸν καὶ τοῦ θανάτου κυριεύοντα. διὰ τοῦ- F το καὶ (1) γεγέννηται, καὶ ἄνθρωπος ἐφάνη, καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, ἀμβλύνας καὶ ἐπισκιάσας τὰ τῶν πώποτε γενομένων ἀνθρώπων διὰ τῶν ἰδίων ἔργων, ἵνα ὅπου δ' ἂν ὦσι προληφθέντες οἱ ἄνθρωποι, ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀναγάγῃ, καὶ διδάξῃ τὸν ἀληθινὸν ἑαυτοῦ πατέρα, καθάπερ καὶ αὐτός φησιν, „ ἦλθον σῶσαι καὶ εὑρεῖν „ τὸ ἀπολωλός. „

16. Ἅπαξ γὰρ εἰς αἰσθητὰ πεσούσης τῆς διανοίας (2) τῶν ἀνθρώπων, ὑπέβαλεν ἑαυτὸν διὰ σώματος φανῆναι ὁ λόγος, ἵνα μετενέγκῃ εἰς ἑαυτὸν ὡς ἄνθρωπος τοὺς ἀνθρώ-

(1) Seguerianus, γεγένηται.
(2) Seguer. τῆς διανοίας hic habet, & exprimunt Interpretes; alii cum editis omittunt.

Digitized by Google

ἀνθρώπων, καὶ τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέψῃ, καὶ λοιπὸν ἐκείνους εἰς (1) ἄνθρωπον αὐτὸν ὁρῶντας, δι' ὧν ἐργάζεται ἔργων, πείσῃ μὴ εἶναι ἑαυτὸν ἄνθρωπον μόνον, ἀλλὰ καὶ Θεὸν καὶ Θεοῦ ἀληθινοῦ λόγον καὶ σοφίαν. τοῦτο (2) δὲ καὶ ὁ Παῦλος βουλόμενος σημαίνειν, φησίν· „ἐν ἀγάπῃ ἐῤῥιζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος, καὶ ὕψος καὶ βάθος, γνῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ·„ πανταχοῦ γὰρ τοῦ λόγου ἑαυτὸν ἁπλώσαντος, καὶ ἄνω, καὶ κάτω, καὶ εἰς τὸ βάθος, καὶ εἰς τὸ πλάτος· ἄνω μὲν εἰς τὴν κτίσιν, κάτω δὲ εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν, (3) εἰς βάθος δὲ εἰς τὸν ᾅδην, εἰς πλάτος δὲ εἰς τὸν κόσμον· τὰ πάντα τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως πεπλήρωται. διὰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ παρ' αὐτὰ παραγινόμενος τὴν θυσίαν τὴν ὑπὲρ πάντων ἐπετέλει, παραδιδοὺς τὸ σῶμα τῷ θανάτῳ, καὶ ἀνιστῶν αὐτὸ, ἀφανῆ ἑαυτὸν διὰ τούτου ποιῶν. ἀλλὰ (4) καὶ ἐμφανῆ ἑαυτὸν διὰ τούτου καθίστη διαμένων ἐν αὐτῷ, καὶ τοιαῦτα τελῶν ἔργα καὶ σημεῖα διδοὺς, ἃ μηκέτι ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεὸν λόγον αὐτὸν ἐγνώριζον. ἀμφότερα γὰρ ἐφιλανθρωπεύετο ὁ σωτὴρ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ὅτι καὶ τὸν θάνατον ἐξ ἡμῶν ἠφάνιζε, καὶ ἀνεκαίνιζεν ἡμᾶς· καὶ ὅτι ἀφανὴς ὢν καὶ ἀόρατος, διὰ τῶν ἔργων ἐνέφαινε, καὶ ἐγνώριζεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν λόγον τοῦ πατρὸς, τὸν τοῦ παντὸς ἡγεμόνα καὶ βασιλέα.

17. Οὐ γὰρ δὴ περικεκλεισμένος ἦν ἐν τῷ σώματι· οὐδὲ ἐν σώματι μὲν ἦν, ἀλλαχόσε δὲ οὐκ ἦν. οὐδὲ ἐκεῖνο μὲν ἐκίνει, τὰ (5) ὅλα δὲ τῆς τούτου ἐνεργείας καὶ προνοίας κεκένωτο· ἀλλὰ τὸ παραδοξότατον, λόγος ὢν, οὐ συνείχετο μὲν ὑπό τινος· συνεῖχε δὲ τὰ πάντα μᾶλλον αὐτός· καὶ ὥσπερ ἐν πάσῃ τῇ κτίσει ὢν, ἐκτὸς μέν ἐστι τοῦ παντὸς κατ' οὐσίαν, ἐν πᾶσι δέ ἐστι ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσι, τὰ πάντα διακοσμῶν, καὶ εἰς πάντα ἐν πᾶσι τὴν ἑαυτοῦ πρόνοιαν ἐφαπλῶν, καὶ ἕκαστον καὶ πάντα (6) ὁμοῦ ζωοποιῶν, περιέχων τὰ ὅλα καὶ μὴ περιεχόμενος, ἀλλ' ἐν μόνῳ τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ (7) ὅλος ὢν κατὰ πάντα. οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι ὢν, καὶ αὐτὸς αὐτὸ ζωοποιῶν, εἰκότως ἐζωοποίει καὶ τὰ ὅλα. καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐγίνετο, καὶ ἔξω τῶν ὅλων ἦν. καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος δὲ διὰ τῶν ἔργων γνωριζόμενος, οὐκ ἀφανὴς ἦν καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ὅλων ἐνεργείας. ψυχῆς μὲν οὖν ἔργον ἐστὶ, θεωρεῖν μὲν καὶ τὰ ἔξω τοῦ ἰδίου σώματος τοῖς λογισμοῖς, οὐ μὴν καὶ ἔξωθεν τοῦ ἰδίου σώματος ἐνεργεῖν, ἢ τὰ τούτου μακρὰν τῇ παρουσίᾳ κινεῖν. οὐδέποτε γοῦν ἄνθρωπος διανοούμενος τὰ μακρὰν, ἤδη καὶ ταῦτα κινεῖ καὶ μεταφέρει· οὐδὲ εἴ τις ἐπὶ τῆς ἰδίας οἰκίας καθίζοιτό τις καὶ λογίζοιτο τὰ ἐν οὐρανῷ, ἤδη καὶ τὸν ἥλιον κινεῖ, καὶ τὸν οὐρανὸν περιστρέφει. ἀλλ' ὁρᾷ μὲν αὐτὰ κινούμενα καὶ γεγονότα, οὐ μὴν ὥστε ἐργάζεσθαι αὐτὰ δυνατὸς τυγχάνει. ὁ δὲ τοιοῦτος ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. οὐ γὰρ συνεδέδετο τῷ σώματι, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐκράτει τοῦτο, ὥστε καὶ ἐν τούτῳ ἦν καὶ ἐν τοῖς πᾶσιν ἐτύγχανε, καὶ ἔξω τῶν ὄντων ἦν, καὶ ἐν μόνῳ τῷ πατρὶ ἀνεπαύετο. καὶ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ἦν, ὅτι καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐπολιτεύετο, καὶ ὡς λόγος τὰ πάντα ἐζωογόνει, καὶ ὡς υἱὸς τῷ πατρὶ συνῆν. ὅθεν οὐδὲ τῆς παρθένου τικτούσης ἔπασχεν αὐτὸς, οὐδὲ ἐν σώματι ὢν ἐμολύνετο· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ σῶμα ἡγίαζεν. οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς πᾶσιν ὢν, τῶν

A homines, illorumque ſenſus ad ſe converteret; atque ut iidem homines eum tanquam hominem intuentes, ex his quæ ageret operibus crederent ipſum non tantum hominem eſſe, ſed etiam Deum & Dei veri Verbum ac ſapientiam. Idipſum ſane Paulus voluit his verbis indicare: *In caritate radicati & fundati, ut poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, & longitudo, & ſublimitas & profundum: ſcire etiam ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei*. Cum enim Verbum ubique ſeſe explicaverit: ſurſum & deorſum, in profundum & in latum: ſur- E*ph.* 3. 17.
B ſum quidem, rerum creatione; deorſum vero, humana natura aſſumta; in profundum autem cum in inferos deſcendit; in latum denique quatenus univerſum mundum ſuo adventu illuſtravit; omnia profecto Dei cognitione repleta ſunt. Eam utique ob rem neque ſtatim atque advenit, victimam pro omnibus obtulit, corpus morti tradendo, ac illud deinde excitando a mortuis; ita enim potius ſe nobis occultaſſet: verum ſe per illud videndum exhibuit, quatenus in eo permanſit, ac ejuſmodi opera egit, & ſigna edidit, quæ illum non hominem ſed Deum Ver-
C bum eſſe certiſſimo eſſent indicio. Duo enim iſta, humana natura ſuſcepta, Salvator benigne præſtitit, nempe & mortem a nobis depulit ac nos renovavit: & ipſe, qui ex ſui natura nec apparere nec videri poterat, per opera apparuit, palamque oſtendit ſe Verbum Patris, mundi ducem & moderatorem eſſe.

17. Nec enim in corpore circumcluſus erat Dei filius, nec ſic in corpore erat, ut alibi non eſſet, aut ita illud movebat, ut res univerſæ ejus efficientia & providentia vacuæ manerent: ſed quod valde admirabile eſt, ut Verbum, a nulla omnino re continebatur, ſed omnia potius ipſe continebat. Ut enim Deus ſecundum ſubſtantiam, extra univerſum mundum eſt.
D ipſe in omnibus creatis rebus exiſtens, extra univerſum mundum fecundum ſubſtantiam, & in omnibus rebus eſt ſua potentia, omniaque adminiſtrat, ac ſuam providentiam erga omnia in omnibus expandit, ſingulisque & omnibus ſimul vitam tribuit; omnia denique continens a nullo continetur, ſed in ſolo ſuo Patre totus per omnia exiſtit. Sic etiam in humano corpore exiſtens, eique vitam tribuens, rebus quoque univerſis cauſa vivendi erat, ac proinde in omnibus rebus aderat, & extra res omnes erat: cumque ex his quæ corporis miniſterio agebat notus fieret, ex naturæ quoque effecti-
E bus nequaquam latitabat. Itaque animæ quidem proprium munus eſt ea quæ extra proprium corpus ſunt cogitatione contemplari, non tamen agere extra proprium corpus, vel quæ ab illo remota ſunt, ſua præſentia movere. Nullus ſiquidem homo res remotas cogitando movet & transfert: neque qui domi ſedens cæleſtia animo conſiderat, ſolem idcirco movet, aut cælum volvit: ſed illa quidem moveri & facta eſſe cernit, non tamen ea ipſe poteſt efficere. At non ſimili modo Dei Verbum in homine erat. Nec enim corpore conſtringebatur, ſed illud potius continebat, ita ut & in illo, & in omni-
F bus, & extra res omnes eſſet, atque in ſolo Patre requieſceret. Hinc, quod quidem per quam mirum erat, ut homo ipſe agebat, & ut Verbum vitam omnibus dabat, atque ut Filius una cum Patre erat. Unde neque Virgine pariente ipſe patiebatur, neque corpore, in quo erat, inquinabatur, ſed potius corpus ſanctum efficiebat. Neque enim cum in omnibus exiſtit,

(1) Seguerianus ἄνθρωπον. Alii cum editis ἄνθρωπος, ut & Interpretes legerunt.
(2) Seguer. δὲ hic addit: alii vero cum editis omittunt.
(3) In Gobleriano & Felckmanni 1. anonymo, deeſt præpoſitio εἰς ante βάθος & πλάτος.
(4) Editi καὶ omittunt.
(5) Gobler. & Felckm. 1. anon. ὅλα.
(6) ὁμοῦ abeſt ab Anglic.
(7) Sic Seg. & alii mſſ. præter Baſil. qui ὅλως habet. Editi ὅλον.

omnium ſit particeps, ſed potius omnia ejus beneficio vivunt & nutriuntur. Nam ſi ſol, quem ille fecit & nos contuemur, dum in cælo volvitur, terreſtria corpora attingendo non maculatur, nec tenebris obſcuratur, ſed potius cuncta ipſe illuminat & purgat: multo magis ſanctiſſimum Dei Verbum, ſolis effector & dominus, cum ſe in corpore cognoſcendum præbebat, inde non inquinabatur: ſed potius ipſe corruptionis expers, corpori mortali vitam & munditiam conferebat,
1. Petr. 2. 22. *qui peccatum*, inquit, *non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus*.

18. Cum igitur illum manducaſſe, bibiſſe & natum eſſe docent qui hæc tractant Theologi, obſerva quod corpus quidem ut corpus naſcebatur & congruentibus nutriebatur alimentis: ipſe vero qui corpori conjunctus erat Deus Verbum, omnium gubernator, per ea, quæ in corpore agebat, non hominem, ſed Deum Verbum ſe eſſe aperte indicabat. Iſta nihilominus de eo dicuntur, quia corpus comedens, naſcens & patiens non alterius, ſed Domini erat, qui quandoquidem homo factus fuerat, hæc quoque de illo tanquam de homine decebat dici, ut verum non autem fictum ſive phantaſticum corpus habere videretur. Verum quemadmodum ex his corpus eum habere conſtabat, ſic ex operibus quæ corpore agebat, ſe filium Dei eſſe manifeſte oſtendebat. Unde & ad Judæos qui
Joan. 10. 37. credere renuebant ita ipſe clamabat: *Si non facio opera patris mei, non credite mihi: ſin autem facio, & ſi mihi non credatis, operibus meis credite, ut cognoſcatis & ſciatis quia Pater in me eſt & ego in Patre*. Ut enim, quatenus inviſibilis eſt, ex naturæ effectibus cognoſcitur: ita homo factus & in corpore deliteſcens, operibus oſtendebat eum, qui illa faciebat, non hominem, ſed Dei virtutem & Verbum eſſe. Nam illum dæmonibus imperare eoſque fugare, non humanum ſane ſed divinum opus eſt. Ecquis vero morbos, quibus humanum genus obnoxium eſt, ab illo ſanari cernens, hominem eum non Deum putaverit? Leproſos enim mundos reddebat, claudis reſtituebat greſſum, ſurdorum aures aperiebat, viſum tribuebat cæcis: denique omnes morbos & ægritudines ab hominibus abigebat, ex quibus ejus divinitatem perſpicere cuivis profecto erat facile. Ecquis enim illum ea quæ natura in ortu negaverat reddere, & ejus, qui cæcus natus fuerat, oculos aperire videns, non cogitet ei ſubdi hominis procreationem, ejuſque auctorem illum eſſe? Nam dubitari non poteſt quin ille originis hominum ſit Dominus qui id, quo homo in ortu caruit, eidem reſtituit. Hinc cum initio ad nos advenit, ex virgine ſibi ipſi corpus formavit, ut omnibus non parvum ſuæ divinitatis argumentum exhiberet, ut ſcilicet inde pateret, eum, qui corpus illud formaverat, aliorum quoque corporum opificem eſſe. Nam quis corpus ſine viro ex virgine ſola prodire attendens non intelligat eum, qui in illo apparet, aliorum etiam corporum effectorem & Dominum eſſe? Quis aquarum naturam mutatam atque in vinum converſam conſiderans, non credat hujuſce rei auctorem, omnium quoque aquarum eſſe creatorem? Hinc ergo etiam, ut Dominus, in mare aſcendit ibique velut in terra ambulavit, ut hoc facto

Ipſum Dei Verbum natum & paſſum eſſe, comediſſe ac bibiſſe dicitur, quia corpus quod aſſumſit, non alterius, ſed ipſius, nec fictum ſed verum fuit.

πάντων μεταλαμβάνει· ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ὑπ᾽ αὐτοῦ ζωογονεῖται καὶ τρέφεται. εἰ γὰρ καὶ ἥλιος ὁ ὑπ᾽ αὐτοῦ γενόμενος καὶ ὑφ᾽ ἡμῶν ὁρώμενος, περιπολῶν ἐν οὐρανῷ, οὐ μιαίνεται τῶν ἐπὶ γῆς σωμάτων ἁπτόμενος, οὐδὲ ὑπὸ σκότους ἀφανίζεται, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς καὶ ταῦτα φωτίζει καὶ καθαρίζει. πολλῷ πλέον ὁ πανάγιος τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ καὶ τοῦ ἡλίου ποιητὴς καὶ κύριος ἐν σώματι γνωριζόμενος οὐκ ἐρρυπαίνετο. ἀλλὰ μᾶλλον ἄφθαρτος ὤν, καὶ τὸ σῶμα θνητὸν τυγχάνον ἐζωοποίει καὶ ἐκαθάριζεν. „ὃς ἁμαρτίαν γάρ, φησιν, οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.„

18. Ὅταν τοίνυν ἐσθίοντα καὶ πίνοντα καὶ τικτόμενον αὐτὸν λέγωσιν οἱ περὶ τούτου θεολόγοι, γίνωσκε ὅτι τὸ μὲν σῶμα, ὡς σῶμα, ἐτίκτετο καὶ καταλλήλοις ἐτρέφετο τροφαῖς, αὐτὸς δὲ ὁ συνὼν τῷ σώματι θεὸς λόγος τὰ πάντα διακοσμῶν, καὶ δι᾽ ὧν εἰργάζετο ἐν τῷ σώματι, οὐκ ἄνθρωπον ἑαυτὸν, ἀλλὰ θεὸν λόγον ἐγνώριζε. λέγεται δὲ περὶ αὐτοῦ ταῦτα, ἐπειδὴ καὶ τὸ σῶμα ἐσθίον καὶ τικτόμενον καὶ πάσχον, οὐχ ἑτέρου τινὸς, ἀλλὰ τοῦ κυρίου ἦν· καὶ ὅτι ἀνθρώπου γενομένου, ἔπρεπε καὶ ταῦτα ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγεσθαι, ἵνα ἀληθείᾳ καὶ μὴ φαντασίᾳ σῶμα ἔχων φαίνηται. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐκ τούτων ἐγινώσκετο σωματικῶς παρὼν, οὕτως ἐκ τῶν ἔργων ὧν ἐποίει διὰ τοῦ σώματος, υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ἐγνώριζεν. ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς ἀπίστους Ἰουδαίους ἐβόα λέγων· „εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ πιστεύετέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε· ἵνα γνῶτε καὶ γινώσκητε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ κἀγὼ ἐν τῷ πατρί.„ ὡς γὰρ ἀόρατος ὤν, ἀπὸ τῶν τῆς κτίσεως ἔργων γινώσκεται· οὕτως ἄνθρωπος γενόμενος καὶ ἐν σώματι (1) μὴ ὁρώμενος, ἐκ τῶν ἔργων ἂν γνωσθείη, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ἀλλὰ θεοῦ δύναμις καὶ λόγος ἐστὶν ὁ ταῦτα ἐργαζόμενος. τὸ γὰρ ἐπιτάσσειν αὐτὸν τοῖς δαίμοσι, κἀκείνους ἀπελαύνεσθαι, οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ θεῖόν ἐστι τὸ ἔργον. ἢ τίς ἰδὼν αὐτὸν τὰς νόσους ἰώμενον, ὧν ὑπόκειται τὸ (2) ἀνθρώπινον γένος, ἔτι ἄνθρωπον καὶ οὐ θεὸν ἡγεῖτο; λεπροὺς γὰρ ἐκαθάριζε, χωλοὺς περιπατεῖν ἐποίει, κωφῶν τὴν ἀκοὴν ἤνοιγε, τυφλοὺς ἀναβλέπειν ἐποίει, καὶ πάσας ἁπλῶς νόσους καὶ (3) μαλακίας πάσας ἀπήλαυνεν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀφ᾽ ὧν ἦν αὐτοῦ καὶ τὸν τυχόντα τὴν θεότητα θεωρεῖν. τίς γὰρ ἰδὼν αὐτὸν ἀποδιδόντα τὰ λεῖπον, οἷς ἡ γένεσις ἐνέλειψε, καὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοίγοντα, οὐκ ἂν ἐνενόησε τὴν ἀνθρώπων ὑποκειμένην αὐτῷ γένεσιν, καὶ τοῦτον εἶναι δημιουργὸν ταύτης καὶ ποιητήν; ὁ γὰρ τὸ μὴ ὃ ἐκ γενέσεως ἔσχεν ὁ ἄνθρωπος, ἀποδιδοὺς, δῆλος ἂν εἴη πάντως, ὅτι κύριος οὗτος ἐστὶ καὶ τῆς γενέσεως τῶν ἀνθρώπων. διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἀρχῇ κατερχόμενος πρὸς ἡμᾶς, ἐκ παρθένου πλάττει ἑαυτῷ τὸ σῶμα, ἵνα (4) μὴ μικρὸν τῆς θεότητος αὐτοῦ γνώρισμα πᾶσι παράσχῃ· ὅτι ὁ τοῦτο πλάσας, αὐτός ἐστι καὶ τῶν ἄλλων ποιητής. τίς γὰρ ἰδὼν χωρὶς ἀνδρὸς ἐκ παρθένου μόνης προερχόμενον σῶμα, οὐκ ἐνθυμεῖται τὸν ἐν τούτῳ φαινόμενον εἶναι καὶ τῶν ἄλλων σωμάτων ποιητὴν καὶ κύριον; τίς δὲ ἰδὼν καὶ τὴν τῶν ὑδάτων ἀλλοιουμένην οὐσίαν, καὶ εἰς οἶνον μεταβαλοῦσαν, οὐκ ἐννοεῖ τὸν τοῦτο ποιήσαντα κύριον εἶναι καὶ κτίστην τῆς τῶν ὅλων ὑδάτων οὐσίας; διὰ τοῦτο γὰρ ὡς δεσπότης ἐπέβαινε καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ περιεπάτει ὡς ἐπὶ γῆς, γνώρισμα τοῖς ἐπὶ πᾶσι

(1) Sic Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. atque ita legit Nannius. Alii cum editis, χωριζόμενος, ut & legerunt Omnibonus & Ambroſius Camald.

(2) Gobler. & Felckm. 1. anon. τῶν ἀνθρώπων. Paulopoſt Baſil. Anglic. & editio Commel. λεπρὰς habent, ubi alii λεπρούς.

(3) Seguer. πᾶσαν μαλακίαν. Gobler. & Felck. 1. anon. πάσας omittunt. Paulopoſt καὶ ſequens deeſt in Gobleriano & Felckmanni 1. anonymo.

(4) Sic Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. Alii autem cum editis μὴ omittunt, nec legit Omnibonus; at Ambroſ. Camaldul. & Nannius legerunt.

πάσης δεσποτείας αὐτοῦ τοῖς ὁρῶσι παρέχων. τρέφων δὲ καὶ ἐξ ὀλίγων ποιῶν πλῆθος, καὶ ἐξ ἀπόρων εὔπορον αὐτὸς, ὥστε ἀπὸ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους χορτάσαι, καὶ ἄλλο τοσοῦτον καταλεῖψαι, οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸν εἶναι τὸν καὶ τῆς (1) ὅλων προνοίας κύριον ἐγνώριζεν;

19. Ταῦτα δὲ πάντα ποιεῖν τῷ σωτῆρι καλῶς εἶχεν ἰδοὺ· ἵν' ἐπειδὴ τὴν ἐν τοῖς πᾶσιν αὐτοῦ πρόνοιαν ἠγνόησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐ κατενόησαν τὴν διὰ τῆς κτίσεως αὐτοῦ θειότητα, κἂν ἐκ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔργων αὐτοῦ ἀναβλέψωσι, καὶ ἔννοιαν λάβωσι δι' αὐτοῦ τῆς εἰς τὸν πατέρα γνώσεως, ἐκ τῶν κατὰ μέρος τὴν εἰς τὰ ὅλα αὐτοῦ πρόνοιαν, ὡς προεῖπον, ἀναλογιζόμενοι. τίς γὰρ ἰδὼν αὐτοῦ τὴν κατὰ δαιμόνων ἐξουσίαν, ἢ τίς ἰδὼν τοὺς δαίμονας ὁμολογοῦντας εἶναι τοῦτον αὐτῶν κύριον, ἔτι τὴν διάνοιαν ἀμφίβολον ἕξει, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις; οὐδὲ γὰρ τὴν κτίσιν αὐτὴν σιωπῆσαι πεποίηκεν, ἀλλὰ τό γε θαυμαστὸν, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ, μᾶλλον δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κατὰ τοῦ θανάτου τροπαίῳ, λέγω δὲ τῷ σταυρῷ, πᾶσα ἡ κτίσις ὡμολόγει τὸν ἐν τῷ σώματι γνωριζόμενον καὶ πάσχοντα, οὐχ ἁπλῶς εἶναι ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεοῦ υἱὸν καὶ σωτῆρα πάντων. ὅτε γὰρ ἥλιος ἀπεστράφη, καὶ ἡ γῆ ἐσείετο, καὶ τὰ ὄρη ἐρρήγνυντο, πάντες κατεπτήσσον· ταῦτα δὲ τὸν μὲν ἐν τῷ σταυρῷ Χριστὸν, θεὸν ἐδείκνυε· τὴν δὲ κτίσιν πᾶσαν, αὐτοῦ δούλην εἶναι, καὶ μαρτυροῦσαν τῷ φόβῳ τὴν τοῦ δεσπότου παρουσίαν. οὕτω μὲν οὖν ὁ θεὸς λόγος διὰ τῶν ἔργων ἑαυτὸν ἐνεφάνιζε τοῖς ἀνθρώποις. ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη καὶ τὸ τέλος τοῦ ἐν σώματι διαγωγῆς καὶ περιπολήσεως αὐτοῦ διηγήσασθαι καὶ εἰπεῖν, καὶ (3) ὁποῖος γέγονεν ὁ τοῦ σώματος θάνατος· μάλιστα ὅτι τὸ κεφάλαιον τῆς πίστεως ἡμῶν ἐστι τοῦτο, καὶ πάντες ἁπλῶς ἄνθρωποι περὶ τούτου θρυλλοῦσιν· ἵνα γνῷς ὅτι καὶ ἐκ τούτου μᾶλλον οὐδὲν ἧττον γινώσκεται θεὸς ὁ Χριστὸς καὶ τοῦ θεοῦ υἱός.

20. Τὴν μὲν οὖν αἰτίαν τῆς σωματικῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, ὡς οἷόν τε ἦν, ἐκ μέρους, καὶ ὡς ἡμεῖς ἠδυνήθημεν νοῆσαι, προείπομεν, ὅτι οὐκ ἄλλου ἦν τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν μεταβαλεῖν, εἰ μὴ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος τοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐξ οὐκ ὄντων πεποιηκότος τὰ ὅλα· καὶ οὐκ ἄλλου ἦν τὸ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνακτίσαι τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ τῆς εἰκόνος τοῦ πατρός· καὶ οὐκ ἄλλου ἦν τὸ θνητὸν ἀθάνατον (2) ἀναστῆσαι, εἰ μὴ τῆς αὐτοζωῆς οὔσης τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ οὐκ ἄλλου ἦν περὶ πατρὸς διδάξαι, καὶ τὴν εἰδώλων καθαιρῆσαι θρησκείαν, εἰ μὴ τοῦ τὰ πάντα διακοσμοῦντος λόγου καὶ μόνου τοῦ πατρὸς ὄντος υἱοῦ μονογενοῦς ἀληθινοῦ. ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ὀφειλόμενον παρὰ πάντων ἔδει λοιπὸν ἀποδοθῆναι· ὀφείλετο γὰρ πάντας, ὡς προεῖπον, ἀποθανεῖν, δι' ὃ μάλιστα καὶ ἐπεδήμησεν· (4) τούτου ἕνεκεν μετὰ τὰς περὶ τῆς θειότητος αὐτοῦ ἐκ τῶν ἔργων ἀποδείξεις, ἤδη (5) λοιπὸν καὶ ὑπὲρ πάντων τὴν θυσίαν ἀνέφερεν, ἀντὶ πάντων τὸν ἑαυτοῦ ναὸν εἰς θάνατον παραδιδοὺς, ἵνα τοὺς μὲν πάντας ἀνυπευθύνους καὶ ἐλευθέρους τῆς ἀρχαίας παραβάσεως ποιήσῃ· δείξῃ δὲ ἑαυτὸν καὶ θανάτου κρείττονα, ἀπαρχὴν τῆς τῶν ὅλων ἀναστάσεως τὸ ἴδιον σῶμα ἄφθαρτον ἐπιδεικνύμενος. καὶ (6) μὴ θαυμάσῃς εἰ πολλάκις τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγομεν.

ſui in res omnes dominatus indicium daret. Cum ſimiliter paucis ex rebus tantam multitudinem aluit, & ex inopia tantam ipſe copiam ſuppeditavit, ut ex quinque panibus quinque millia hominum ſatiarentur, & tot reliquiæ ſupereſſent, nihil profecto aliud docere nos voluit, quam ſe rerum univerſarum providentiæ Dominum eſſe.

19. Hæc autem omnia facere, Salvatori maxime conveniens videbatur, ut quoniam homines providentiam, qua ipſe univerſa adminiſtrat, ignoraverant, nec ejus divinitatem per res creatas intellexerant, ſaltem ex his, quæ per corpus agebat, oculos erigerent, ac per ipſum ad Patris cognitionem pervenirent, ſuam in res omnes providentiam ex rebus ſingularibus, ut dixi, percipientes. Quis enim ejus adverſus dæmones poteſtatem, ipſoſque dæmones ſuum illum eſſe Dominum fateri videns, adhuc dubitabit, an ipſe ſit Dei filius & ſapientia & virtus? Neque vero ipſas res creatas ſilere permiſit, ſed, quod ſingulari admiratione dignum eſt, etiam in morte, vel potius in ipſo de morte erecto trophæo (crucem intelligo) univerſus mundus eum illum, qui in corpore comparebat & patiebatur, non purum hominem, ſed Dei filium & ſervatorem omnium eſſe palam prædicabat. Cum enim ſe ſol ab indigno illo ſpectaculo averteret, cum terra quateretur, montes diſrumperentur, & omnes paverent: quid hæc aliud indicabant quam Chriſtum, qui cruci affixus erat, vere Deum eſſe, univerſamque naturam illi eſſe ſubjectam & ſuo timore Dominum præſentem teſtari? Sic itaque ex operibus ſeſe Deus Verbum hominibus notum effecit. Jam vero conſequens videtur ut finem ejus curſus & vitæ, quam in corpore egit, qualiſque fuerit ejus corporis interitus referamus & ſcribamus, præſertim cum id fidei noſtræ ſit caput, & in omnium hominum ore circumferatur, quo nimirum perſpicias, ex his quoque nihilominus probari Chriſtum, Deum & Dei filium eſſe.

20. Itaque quænam corporei ejus adventus cauſa fuerit, quoad fieri potuit, ex parte & quantum valuimus capere, ſupra expoſuimus. Scilicet nullius alius erat id quod corruptum fuerat incorruptum reddere, quam ſolius Salvatoris qui idem ab initio omnia ex nihilo fecerat: nec alius erat ſimilitudinem imaginis ad quam homines facti ſunt, reſtituere, niſi imaginis Patris: alius item non erat mortale immortalitate donare, niſi Domini noſtri Jeſu Chriſti qui ſcilicet ipſa eſt vita: denique alius non erat Patris cognitione homines informare & idolorum cultum evertere præterquam Verbi quod & omnia adminiſtrat, & ſolus verus unigenitus eſt Patris filius. Quia vero quod ab omnibus debebatur ſolvi oportebat: nam omnes, ut jam dixi, mori debebant, quæ præcipua ejus adventus cauſa fuit: idcirco ille, poſtquam ſuam divinitatem operibus comprobavit, ſacrificium pro omnibus tunc obtulit, cum pro omnibus ſuum templum morti tradidit, ut omnes a veteri tranſgreſſione liberos ac immunes redderet, ſeque morte fortiorem oſtenderet, primitias reſurrectionis omnium ſuum corpus incorruptum exhibens. Nec vero mireris ſi ſæpe eadem repetamus.

Nam

(1) Sic Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. anon. ut & legit Omnibonus. Alii mſſ. cum editis, ὅλως, quo etiam modo legit Ambroſius Camald.
(2) Gobler. & Felckm. 1. anon. τὸ omittunt.
(3) Sic Seguer. Alii cum editis, ὁποῖον.
(4) Gobler. & Felckm. 1. anon. τοῦ. Paulopoſt Seguer. πάντας habet ut & legiſſe videntur Ambroſ. Camaldul. & Nannius: alii vero mſſ. & editi habent, πάντως, quod & legit Omnibonus.

(5) Hic locus citatur a Theodoreto dial. 3. ubi pro περὶ τῆς θειότητος legitur, θεοσημείας.
(6) Λοιπὸν abeſt a Theodor. qui idem paulopoſt pro ἑαυτοῦ, habet αὐτοῦ.
(7) Sic. Seg. Baſil. & Angl. At Gobl. & Felck. 1. anon. μὴ. Editi μήν. Iſta autem uſque ad τὸ μὲν ἐν σῶμα, utpote quæ nihil ad propoſitum pertinent, omittit Theodoretus, qui & pro τὸ μὲν ἐν, habet τὸ μὲν γὰρ, conjunctionis ſcilicet gratia. Idem quoque ibid. τοῖς νῦν omittit.

Nam cum de benigna Dei erga nos voluntate loquimur, idcirco idem verbis multis interpretamur, ne aliquid videamur omiſiſſe, nobiſque detur crimini quaſi minus quam par erat de re tanta dixerimus. Præſtat liquidem eadem ſæpius cum vituperationis periculo repetere, quam aliquid eorum quæ litteris mandari debent prætermittere. Itaque corpus quod & ipſum communem cum omnibus naturam habebat, (nam humanum corpus erat) tametſi novo miraculo ex ſola virgine procreatum eſt, tamen, quia mortale erat, uti alia corpora mortuum eſt. Quia vero Verbum illud idem ſibi aſſumſerat, non ſecundum propriam naturam corruptum eſt, ſed ob Verbum in ſe habitans, corruptionis immune eſt factum. Quocirca duo in re eadem miracula contigerunt; ut ſcilicet mors omnium in Dominico corpore impleretur, & ut mors ac corruptio propter Verbi conjunctionem deſtruerentur. Namque morte opus erat, & pro omnibus mors erat obeunda, ut quod omnes debebant ſolveretur. Quapropter, ut dixi, cum Verbum mori non poſſet, (nam immortale erat) corpus quod poſſet mori ſibi accepit, quo illud ut proprium pro omnibus offerret; & ut idem ipſe, pro omnibus patiendo, ob ſuum in corpus ingreſſum,
Hebr. 2. 14. ejus qui imperium mortis habebat, nempe diaboli, irritos conatus redderet, eoſque liberaret qui mortis formidine per totam vitam obnoxii erant ſervituti.

Post Salvatoris mortem qui in Christi fideles ſunt, non jam ut olim ex legis comminatione moriuntur.

21. Certe poſtquam communis omnium ſervator pro nobis mortuus eſt, nos qui in Chriſto fideles ſumus non jam ut olim ex legis comminatione mortem ſubimus: (ſiquidem finem accepit hujuſmodi damnatio.) Sed corruptione deſinente & evaneſcente in reſurrectionis gratia, jam nunc pro mortalis corporis conditione tantummodo tempore illo diſſolvimur, quod unicuique Deus definivit, ut præſtantiorem reſurrectionem conſequi poſſimus. Siquidem inſtar ſeminum, quæ terræ mandantur, nequaquam perimus cum diſſolvimur, ſed velut ſati morte per gratiam Chriſti deſtructa, reſurgemus. Hinc ergo beatus quoque Paulus ſponſor reſurrectionis omnibus
1. Cor. 15. 53. factus ait: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, & corruptibile hoc induerit incorruptionem, tunc fiet ſermo, qui ſcriptus eſt: abſorpta eſt mors in victoria: ubi eſt, mors, ſtimulus tuus? ubi tua, inferne, victoria?* Sed dixerit aliquis: Si igitur neceſſe erat illum pro omnibus corpus ſuum morti tradere, cur non ut homo illud privatim depoſuit, ſed cruci affixus eſt? Magis enim eum decebat corpus cum honore deponere, quam hujuſmodi mortem cum ignominia pati. Verum hic, quæſo, conſidera an non hæc objectio mere ſit humana? Quod autem a Salvatore factum eſt, vere divinum eſt ejuſque divinitate multis de cauſis dignum. Primo, mors, qua homines intereunt, illis ex eorum naturæ infirmitate advenit: ſiquidem idcirco tempore diſpereunt, quod diu perſiſtere non queant. Hinc in morbos incidunt, factique infirmi moriuntur. At Dominus non infirmus, ſed Dei virtus, & Dei Verbum ipſaque vita eſt. Si ergo privatim & conſueto more corpus in lecto depoſuiſſet, id illi ex naturæ infirmitate accidiſſe, nihilque amplius aliis hominibus habuiſſe putaretur. Quia vero & vita & Verbum Dei erat, & mortem pro

A ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῆς εὐδοκίας τοῦ θεοῦ λαλοῦμεν, διὰ τοῦτο τὸν αὐτὸν νοῦν διὰ πλειόνων ἑρμηνεύομεν, μὴ ἄρα παραλιμπάνειν δόξωμεν, καὶ ἔγκλημα γένηται ὡς ἐνδεῶς εἰρηκόσι. καὶ γὰρ βέλτιον ταυτολογίας μέμψιν ὑποστῆναι, ἢ παραλεῖψαί τι τῶν ὀφειλόντων γραφῆναι. τὸ μὲν οὖν σῶμα, ὡς καὶ αὐτὸ κοινὴν ἔχον τοῖς πᾶσι τὴν οὐσίαν· σῶμα γὰρ ἦν ἀνθρώπινον· εἰ καὶ καινοτέρῳ θαύματι συνέστη ἐκ παρθένου μόνης· ὅμως θνητὸν ὂν, κατὰ ἀκολουθίαν τῶν ὁμοίων (1) καὶ ἀπέθνησκε· τῇ δὲ τοῦ λόγου εἰς αὐτὸ ἐπιβάσει, οὐκέτι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐφθείρετο· ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα τοῦ θεοῦ B λόγον, ἐκτὸς ἐγίνετο φθορᾶς. καὶ συνέβαινεν ἀμφότερα ἐν ταὐτῷ γενέσθαι παραδόξως· ὅτι τε ὁ πάντων θάνατος ἐν τῷ κυριακῷ σώματι ἐπληροῦτο, καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ φθορὰ διὰ τὸν συνόντα λόγον ἐξηφανίζετο. θανάτου γὰρ ἦν χρεία, καὶ θάνατον ὑπὲρ πάντων ἔδει γενέσθαι, ἵνα τὸ παρὰ πάντων ὀφειλόμενον γένηται. (2) ὅθεν, ὡς προεῖπον, ὁ λόγος, ἐπεὶ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἀποθανεῖν· ἀθάνατος γὰρ ἦν· ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν, ἵνα ὡς ἴδιον ἀντὶ πάντων αὐτὸ προσενέγκῃ, καὶ ὡς αὐτὸς ὑπὲρ πάντων πάσχων, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸ (3) ἐπίβασιν, καταργήσῃ τὸν τὸ C κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον· καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου (4) διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας.

21. Ἀμέλει τοῦ κοινοῦ πάντων σωτῆρος ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκέτι νῦν ὥσπερ πάλαι κατὰ τὴν τοῦ νόμου ἀπειλὴν θανάτῳ ἀποθνήσκομεν οἱ ἐν Χριστῷ πιστοί· πέπαυται γὰρ ἡ τοιαύτη καταδίκη· ἀλλὰ τῆς φθορᾶς παυομένης καὶ ἀφανιζομένης ἐν τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι, λοιπὸν κατὰ τὸ τοῦ σώματος θνητὸν διαλυόμεθα μόνον τῷ χρόνῳ, ὃν ἑκάστῳ ὁ θεὸς ὥρισεν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τυχεῖν δυνηθῶμεν. δίκην γὰρ τῶν ἐν τῇ D γῇ καταβαλλομένων σπερμάτων, οὐκ ἀπολλύμεθα διαλυόμενοι, ἀλλ' ὡς σπειρόμενοι ἀναστησόμεθα, καταργηθέντος τοῦ θανάτου κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος χάριν. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐγγυητὴς τῆς ἀναστάσεως πᾶσι γενόμενός φησι· „δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι „ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανα„σίαν. ὅταν δὲ (5) τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφ„θαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τό„τε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ „θάνατος εἰς νῖκος· ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ „σου, ᾅδη, τὸ νῖκος;„ διὰ τί οὖν, ἄν τις εἴποι, εἴπερ ἀναγκαῖον ἦν ἀντὶ πάντων αὐτὸν παραδοῦναι τὸ σῶμα E θανάτῳ, (6) οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἰδίως ἀπέθετο τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ σταυρωθῆναι παρῆλθεν; ἐντίμως γὰρ μᾶλλον ἔπρεπεν ἀποθέσθαι τὸ σῶμα, ὅπερ μεθ' ὕβρεως τὸν τοιοῦτον θάνατον ὑπομεῖναι. θέα δὴ πάλιν εἰ μὴ ἡ τοιαύτη ἀντίθεσίς ἐστιν ἀνθρωπίνη· τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος γενόμενον, θεῖον ἀληθῶς καὶ ἄξιον τῆς αὐτοῦ θεότητος διὰ πολλά. πρῶτον μὲν, ὅτι ὁ συμβαίνων τοῖς ἀνθρώποις θάνατος, κατὰ ἀσθένειαν τῆς αὐτῶν φύσεως αὐτοῖς παραγίνεται· οὐ δυνάμενοι γὰρ ἐπὶ πολὺ διαμένειν, τῷ χρόνῳ διαλύονται. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ νόσοι τούτοις συμβαίνουσι, καὶ ἐξασθενήσαντες ἀποθνήσκουσιν. ὁ δὲ κύριος οὐκ ἀσθενής, ἀλλὰ θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ F λόγος ἐστὶ, καὶ αὐτοζωή. εἰ μὲν οὖν ἦν ἰδίᾳ που, καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἀνθρώπων ἀποθέμενος τὸ σῶμα ἐν κλίνῃ, ἐνομίσθη ἂν καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν τοῦτο παθὼν, καὶ μηδὲν ἔχων πλέον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. ἐπειδὴ δὲ καὶ ζωὴ ἦν καὶ θεοῦ λόγος, καὶ ἔδει τὸν ὑπὲρ

πάν-

(1) καὶ non habent Gobler. & Felckm. 1. anon. nec Theodoretus.
(2) Hæc item a Theodoreto eodem loco citantur.
(3) Theodoretus τὸ σῶμα addit.
(4) διὰ παντὸς τοῦ ζῆν habet Seguer. & exprimunt Ambroſ. Camald. & Nannius: alii vero cum editis omittunt.
(5) Baſil. Gobler. Felck. 1. an. & Seguer. omittunt τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ, nec legerunt Ambroſ. Camald. nec item habet Vulgata verſio: alii vero habent, ut & Græcus Scripturæ textus. Ibidem, τὸ σου, ᾅδη, τὸ νῖκος; deſunt in Seguertano, Baſileenſi, & Anglicano, nec legerunt iidem Interpretes.
(6) Anglicanus, ὡς αὐτὸς. Paulopoſt ὑπὲρ habent Anglic. Baſil. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. Alii cum editione Commel. omittunt.

πάντων γενέσθαι θάνατον. διὰ τοῦτο ὡς μὲν ζωὴ καὶ δύναμις ὢν συνίσχυεν ἐν αὐτῷ τὸ σῶμα· ὡς δὲ ὀφείλοντος γενέσθαι τοῦ θανάτου, οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλὰ παρ' ἑτέρων ἐλάμβανε τὴν πρόφασιν τοῦ τελειῶσαι τὴν θυσίαν, ἐπεὶ μηδὲ νοσεῖν ἔδει τὸν κύριον, τὸν τῶν ἄλλων τὰς νόσους θεραπεύοντα. ἀλλ' οὐδὲ ἐξασθενῆσαι ἔδει πάλιν τὸ σῶμα, ἐν ᾧ καὶ τὰς τῶν ἄλλων ἀσθενείας ἰσχυροποιεῖ. διὰ τί οὖν καὶ τὸν θάνατον ὥσπερ καὶ τὸ νοσεῖν οὐκ ἐκώλυσεν; ὅτι διὰ (1) τοῦτο ἔσχε τὸ σῶμα, καὶ ἀπρεπὲς ἦν κωλῦσαι, ἵνα μὴ καὶ ἡ ἀνάστασις ἐμποδισθῇ. προηγεῖσθαι μέντοι τοῦ θανάτου νόσον, ἀπρεπὲς πάλιν ἦν, ἵνα μὴ ἀσθένεια τοῦ ἐν τῷ σώματι νομισθῇ. οὐκ ἐπείνασεν οὖν; καὶ ἐπείνασε διὰ τὸ ἴδιον τοῦ σώματος· ἀλλ' οὐ λιμῷ διεφθάρη, διὰ τὸν φοροῦντα αὐτὸ κύριον. διὰ τοῦτο εἰ καὶ ἀπέθανε διὰ τὸ ὑπὲρ πάντων λύτρον, ἀλλ' οὐκ εἶδε διαφθοράν. ὁλόκληρον γὰρ ἀνέστη· ἐπεὶ μηδὲ ἄλλου τινὸς, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ζωῆς ἦν τὸ σῶμα.

22. Ἀλλ' ἔδει, φήσειεν ἄν τις, κρυβῆναι τὴν ἐπιβουλὴν τῶν Ἰουδαίων, ἵνα καθόλου τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἀθάνατον διαφυλάξῃ. ἀκουέτω δὴ ὁ τοιοῦτος, ὅτι καὶ τοῦτο ἀπρεπὲς ἦν τῷ κυρίῳ. ὡς γὰρ οὐκ ἔπρεπε (2) τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ ζωῇ ὄντι, τῷ σώματι ἑαυτοῦ θάνατον παρ' ἑαυτοῦ διδόναι· οὕτως οὐχ ἡρμόζεν οὐδὲ τὸν παρ' ἑτέρων διδόμενον φεύγειν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον διώκειν αὐτὸν εἰς ἀναίρεσιν. ὅθεν εἰκότως οὔτε ἑαυτῷ ἀπέθετο τὸ σῶμα, οὔτε πάλιν ἐπιβουλεύοντας τοὺς Ἰουδαίους ἔφυγε. τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ ἀσθένειαν ἐδείκνυε τοῦ λόγου· ἀλλὰ μᾶλλον σωτῆρα καὶ ζωὴν αὐτὸν ἐγνώριζεν· ὅτι καὶ τὸν θάνατον εἰς ἀναίρεσιν περιέμενε, καὶ τὸν διδόμενον θάνατον ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ἔσπευδε τελειῶσαι. καὶ ἄλλως δὲ, οὐ τὸν ἑαυτοῦ θάνατον, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἦλθε τελειῶσαι ὁ σωτήρ· ὅθεν οὐκ ἰδίῳ θανάτῳ· οὐκ εἶχε γὰρ ζωὴ ὤν· ἀπετίθετο τὸ σῶμα· ἀλλὰ τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐδέχετο, ἵνα καὶ τοῦτον ἐν τῷ ἑαυτοῦ σώματι προσελθόντα τέλεον ἐξαφανίσῃ. ἔπειτα καὶ ἐκ τούτων ἄν τις εὐλόγως ἴδοι τὸ τοιοῦτον τέλος ἐσχηκέναι τὸ κυριακὸν σῶμα. ἔμελε τῷ κυρίῳ μάλιστα περὶ ἧς ἔμελλε ποιεῖν ἀναστάσεως τοῦ σώματος· τοῦτο γὰρ ἦν κατὰ τοῦ θανάτου τρόπαιον ταύτην ἐπιδείξασθαι πᾶσι, καὶ πάντας πιστώσασθαι τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην τῆς φθορᾶς (3) ἀπάλειψιν, καὶ λοιπὸν τὴν τῶν σωμάτων ἀφθαρσίαν, ἧς τοῖς πᾶσιν ὥσπερ ἐνέχυρον καὶ γνώρισμα τῆς ἐπὶ (4) πάντας ἐσομένης ἀναστάσεως τετήρηκεν ἄφθαρτον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα. εἰ μὲν οὖν ἦν πάλιν νοσῆσαν τὸ σῶμα, καὶ ἐπ' ὄψει πάντων διελύθη ἀπ' αὐτοῦ ὁ λόγος· ἀπρεπὲς μὲν ἦν τὸν τῶν ἄλλων τὰς νόσους θεραπεύοντα, παρορᾶν τὸ ἴδιον ὄργανον ἐν νόσοις τηκόμενον. πῶς γὰρ ἂν ἐπιστεύθη τὰς τῶν ἄλλων ἀπελάσαι ἀσθενείας, ἀσθενοῦντος ἐν αὐτῷ τοῦ ἰδίου ναοῦ; ἢ γὰρ ὡς οὐ δυνάμενος ἀπελάσαι νόσους ἐγελᾶτο· ἢ δυνάμενος, καὶ μὴ ποιῶν, ἀφιλάνθρωπος καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐνομίζετο.

23. Εἰ δὲ καὶ χωρὶς τινὸς (5) νόσου, καὶ χωρὶς τινὸς ἀλγηδόνος, ἰδίᾳ τε καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐν γωνίᾳ, ἢ ἐν ἐρήμῳ τόπῳ, ἢ κατ' οἰκίαν, ἢ ὅπου δήποτε τὸ σῶμα κρύψας ἦν, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἐξαίφνης φανεὶς, ἔλεγεν ἑαυτὸν ἐκ νεκρῶν ἐγηγέρθαι· μῦθος μὲν ἂν ἔδοξε λέγειν παρὰ πᾶσι, καὶ ἠπιστεῖτο δὲ πολλῷ πλέον καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως λέγων, οὐκ ὄντος ὅλως τοῦ μαρτυροῦντος περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. τῆς δὲ ἀναστάσεως προηγεῖσθαι δεῖ θάνατον, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη ἀνάστασις μὴ προηγουμένου θανάτου. ὅθεν εἰ κρύφα που ἐγεγόνει τοῦ σω-

omnibus ſuſcipi neceſſe erat: ea de cauſa quatenus vita & virtus eſt, in ſeipſo corpus roborabat: quatenus vero mors ſubeunda erat, non a ſeipſo ſed ab aliis ſacrificium perficiendi cepit occaſionem. Neque enim par erat Dominum, qui aliorum morbos curabat, morbo ipſum corripi. Nec etiam infirmari debuit corpus, in quo aliorum ſanabat infirmitates. Quare igitur non mortem ut morbum impedivit? Quia nempe propter mortem corpus habuit, nec eam illum a ſe arcere decuit, ne id reſurrectioni eſſet impedimentum. Similiter morbum morti præire indecorum erat, ne iſtud illius qui in corpore erat infirmitati adſcriberetur. An non ergo eſurivit? Ita ſane eſt: pro corporis proprietate eſurivit: at illud propter Dominum, ad quem pertinebat, fame non interiit. Quapropter tametſi mortuus eſt ut pretium pro omnibus ſolveret, tamen corruptionem non vidit, ſed integer reſurrexit, quia non alius cujuſquam ſed ipſius vitæ corpus erat.

Chriſtum morbo interire non decuit.

22. At, dixerit aliquis, Judæorum certe inſidias vitare debebat, ut ſcilicet ſuum corpus penitus immortale ſervaret. Verum is, qui hæc objicit, audiat id Domino indecorum fuiſſe. Ut enim non decebat Dei Verbum, quod ipſum vita erat, mortem ſuo corpori per ſe inferre: ita nec conveniebat ab aliis illatam fugere, ſed illam potius deſtruendam perſequi. Unde valde congruenter neque per ſeipſum corpus depoſuit, neque rurſus, inſidiantes Judæos fugit. Id porro non ſignum erat infirmitatis Verbi, ſed potius & ſervatorem & vitam eſſe indicio erat, quod & mortem ad ejuſdem exitium exſpectari, & eam oblatam pro omnium ſalute conficere & explere feſtinarit. Præterea non ut ſuæ ſed ut hominum morti finem imponeret venit Salvator. Quocirca non propria morte, quam nullam habuit, utpote qui vita ipſe erat, corpus depoſuit, ſed illatam ab hominibus ſuſcepit, ut eam ad ſuum corpus accedentem penitus interimeret. Inſuper, hæc etiam quæ ſequuntur probant, dominicum corpus convenienti admodum ratione talem mortem ſubiiſſe. Maximæ enim curæ erat Domino de corporis reſurrectione quam erat effecturus. Id quippe inſigne de morte trophæum fuit, eam omnibus videndam exhibere, omneſque certiores facere a ſe deletam fuiſſe corruptionem, & immortalitatem corporibus eſſe reſtitutam, cujus veluti pignus nec non futuræ omnium reſurrectionis ſignum, ſuum corpus incorruptum conſervavit. Quod ſi corpus morbo affectum fuiſſet, & Verbum in omnium conſpectu ab eo diſceſſiſſet, indecorum profecto fuiſſet eum, qui aliorum morbos curaverat, proprium inſtrumentum morbis attritum negligere. Qui enim aliorum infirmitates depuliſſe crederetur, ſi in eo proprium templum infirmum fuiſſet? Vel enim aliis irriſionis anſam dediſſet, tanquam qui morbum non poſſet repellere: vel ſi potuiſſet nec id feciſſet, erga alios quoque inhumanus haberetur.

Chriſtus non debuit Judæorum mortem ſibi inferentium inſidias vitare, nec corpus ex morte eximere.

23. Si porro abſque morbo vel dolore, privatim, ſeorſumque & in angulo aliquo, vel in ſolitudine, aut domi, ſive ubivis corpus abdidiſſet, ac poſt hæc iterum ſubito comparens ſeipſum ex mortuis reſurrexiſſe aſſeveraſſet, fabulas narrare omnibus certe viſus fuiſſet, multoque magis nulla ipſi de reſurrectione loquenti fides fuiſſet habita, quando nemo prorſus ejus mortis teſtis adfuiſſet. Atqui reſurrectioni mors præire debet, cum morte non præeunte nulla ſequatur reſurrectio. Unde ſi occultus fuiſſet cor-

Mors Chriſti occulta eſſe non debuit.

O

(1) Seguerianus, τοῦτο.
(2) Sic Anglic. Baſil. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. Alii vero & editio Commel. omittunt τῷ.
(3) Sic mſſ. Editi vero, ἀπόληψιν.
(4) Seguerianus, πάντων.
(5) Sic Seguer. & omnes Interpretes. Editi, καὶ mendoſe.

corporis interitus, ſane quia mors latuiſſet, neque coram teſtibus obita fuiſſet, occulta quoque ac ſine teſtibus fuiſſet ejus reſurrectio. Verum enimvero quam ob cauſam mortem occulte voluiſſet obire, qui poſtquam reſurrexit, ſuam reſurrectionem palam prædicavit? Vel cur ille qui dæmones coram omnibus expulit, & cæco nato viſum reſtituit, aquamque in vinum mutavit, ut per hæc ſe Verbum Dei eſſe fidem faceret, id quod mortale erat non in omnium conſpectu incorruptum exhibuiſſet, quo ipſe vita eſſe crederetur? Quomodo vero ejus diſcipuli de reſurrectione libere loqui auſi fuiſſent, qui illum prius mortuum fuiſſe affirmare non poſſent? Aut quomodo illis eum prius mortuum eſſe, deinde reſurrexiſſe dicentibus creditum fuiſſet, niſi eos ipſos, apud quos fidenter loquebantur, ejus mortis teſtes habuiſſent? Etenim ſi morte & reſurrectione coram omnibus peractis, Phariſæi credere non ſolum noluerunt, ſed etiam illos, qui reſurrectionem viderant, eam negare coegerunt; profecto ſi occulte hæc acta fuiſſent, quot, quæſo, cauſas non credendi excogitaſſent? Quomodo porro mortis interitus aut victoria de eadem reportata nota fuiſſet, niſi illam in omnium conſpectu provocatam, mortuam & ſui corporis incorruptione exinanitam oſtendiſſet?

24. Ceterum ea, quæ ab aliis forte objici poſſent, neceſſe eſt quoque noſtra defenſione anteoccupare. Id ergo forte quis propoſuerit: Si in omnium conſpectu ac coram teſtibus eum mori oportuit, ut ſcilicet prædicatio reſurrectionis fidem habere poſſet, ſaltem honorificam mortem ſibi eligere debuit, ut vel crucis ignominiam effugeret. Atqui ſi id feciſſet, ſuſpicioni locum adverſus ſeipſum dediſſet, quaſi qui non qualibet morte eſſet fortior, ſed illa dumtaxat quam elegiſſet: ac proinde non minor fuiſſet occaſio fidem reſurrectioni derogandi. Unde non ex ſeipſo, ſed ex inſidiis corpus mori voluit, ut nimirum quam illi mortem Salvatori inferrent, eam ipſe deſtrueret. Ac veluti generoſus pugil prudentia & fortitudine æque inſignis, non ipſe ſibi adverſarios eligit, ne cui timiditatis erga aliquos ſuſpicionem moveat: ſed id ſpectatorum, maximeque ſi illos adverſarios patiatur, arbitrio permittit, ut proſtrato ac devicto quemcumque illi objecerint, omnibus fortior habeatur; ita quoque omnium vita, Dominus & Salvator noſter Chriſtus non per ſe mortem corporis delegit, ne aliam reformidare videretur, ſed ab aliis & præcipue ab hoſtibus injectam, quam aſperam illi & ignominioſam fugiendamque arbitrabantur, ipſe in cruce ſubire non renuit, ut morte diſſoluta, ipſe quidem vita eſſe crederetur, & mortis imperium funditus everteretur. Mirum ergo quiddam & inexpectatum accidit, ut quam illi ignominioſam mortem inferre putabant, ea adverſus ipſam mortem trophæum eſſet. Hinc neque Joannis mortem capitis amputatione paſſus eſt, neque ſicuti Eſaias ſectus eſt, ut & in morte corpus ſine diviſione integrum ſervaret, & nulla cauſa his ſuppeteret qui Eccleſiam vellent diſcindere.

Chriſtus non honorificam mortem eligere, nec crucis ignominiam refugere debuit.

25. Et hæc quidem ad externos qui ſibi ipſis argumenta ſolent accumulare: ſi quis vero ex noſtris non

Idcirco cruce mortem Dominus

A μενος ὁ θάνατος, ὡς φαινομένου τοῦ θανάτου, ὡς ἐπὶ μαρτύρων γενομένου, ἀφανὴς ἦν καὶ ἡ τούτου ἀνάστασις. ἢ διατί τὴν μὲν ἀνάστασιν ἐκήρυττεν ἀναστάς, τὸν δὲ θάνατον ἀφανῶς ἐποίει γενέσθαι; ἢ διὰ τί τοὺς μὲν δαίμονας ἐπ' ὄψει πάντων ἀπήλαυνε, καὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν ἀναβλέπειν ἐποίει, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλεν, ἵνα δι' αὐτῶν πιστευθῇ λόγος Θεοῦ· τὸ δὲ θνητὸν ἐπ' ὄψει πάντων ἄφθαρτον οὐκ ἐδείκνυεν, ἵνα πιστευθῇ αὐτὸς ὢν ἡ ζωή; πῶς (1) δὲ καὶ οἱ τούτου μαθηταὶ παρρησίαν εἶχον περὶ τῆς ἀναστάσεως λέγειν, οὐκ ἔχοντες εἰπεῖν, ὅτι πρότερον ἀπέθανε; ἢ πῶς B ἂν ἐπιστεύθησαν λέγοντες γεγονέναι πρῶτον θάνατον, εἶτα τὴν ἀνάστασιν, εἰ μὴ παρ' οἷς ἐπαρρησιάζοντο, εἶχον τούτους μάρτυρας τοῦ θανάτου; εἰ γὰρ καὶ οὕτως ἐπ' ὄψει πάντων γενομένων τότε θανάτου καὶ ἀναστάσεως, οὐκ ἠθέλησαν οἱ τότε Φαρισαῖοι πιστεῦσαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑωρακότας τὴν ἀνάστασιν ἠνάγκαζον ἀρνήσασθαι αὐτήν· πάντως εἰ κεκρυμμένως ἐγεγόνει ταῦτα, πόσας ἂν προφάσεις ἀπιστίας (2) ἐπενόουν; πῶς δὲ ἄρα τὸ τοῦ θανάτου τέλος ἐδείκνυτο, καὶ ἡ κατὰ τούτου νίκη, εἰ μὴ ἐπ' ὄψει πάντων προκαλεσάμενος αὐτὸν ἤλεγξε νεκρὸν (3) κατηργημένον λοιπὸν τῇ τοῦ σώματος ἀφθαρσίᾳ;

C 24. Τὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων ἂν λεχθέντα, ταῦτα (4) προλαβόντας ἡμᾶς ἀναγκαῖον ἀπολογήσασθαι. τάχα γὰρ ἄν τις εἴποι καὶ τοῦτο· εἰ ἐπ' ὄψει πάντων καὶ ἐμμάρτυρον ἔδει γενέσθαι τὸν θάνατον, ἵνα καὶ ὁ τῆς ἀναστάσεως πιστευθῇ λόγος· ἔδει κἂν αὐτὸν (5) ἑαυτῷ ἔνδοξον ἐπινοῆσαι θάνατον, ἵνα μόνον τὴν ἀτιμίαν τοῦ σταυροῦ φύγῃ· ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο πεποιήκει ἦν, ὑπόνοιαν καθ' ἑαυτοῦ παρεῖχεν, ὡς οὐ κατὰ παντὸς θανάτου δυνάμενος, ἀλλὰ μόνου τοῦ περὶ αὐτοῦ ἐπινοηθέντος· καὶ οὐδὲν ἧττον πάλιν ἦν ἡ πρόφασις τῆς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστίας. ὅθεν οὐ παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἐπιβουλῆς D (6) ἐγίνετο τῷ σώματι ὁ θάνατος, ἵνα ὃν ἂν οὗτοι προσενέγκωσι τῷ Σωτῆρι θάνατον, τοῦτον αὐτὸς ἐξαφανίσῃ. καὶ ὥσπερ γενναῖος παλαιστής, μέγας ὢν τῇ συνέσει καὶ τῇ ἀνδρείᾳ, οὐκ αὐτὸς ἑαυτῷ τοὺς ἀντιπάλους ἐκλέγεται, ἵνα μὴ ὑπόνοιαν τὴν πρός τινας δειλίας παράσχῃ· ἀλλ' ἐπὶ τῇ τῶν θεωμένων δίδωσιν ἐξουσίᾳ, καὶ μάλιστα ἐὰν ἐχθροὶ τυγχάνωσιν, ἵνα πρὸς ὃν ἂν ἐκεῖνοι συμβάλωσι, τοῦτον αὐτὸς καταῤῥήξας, κρείττων πάντων πιστευθῇ· οὕτω καὶ ἡ πάντων ζωὴ (7) ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν ὁ Χριστός, οὐχ ἑαυτῷ θάνατον ἐπενόει τῷ σώματι, ἵνα μὴ ὡς ἕτερον δεδιὼς E φανῇ· ἀλλ' ὃν παρ' ἑτέρων, καὶ μάλιστα τῶν ἐχθρῶν, ὃν ἐνόμιζον εἶναι δεινὸν καὶ ἄτιμον καὶ φευκτόν, τοῦτον αὐτὸς ἐν σταυρῷ δεχόμενος ὑπέμεινεν· ἵνα καὶ τούτου καταλυθέντος, αὐτὸς μὲν ὢν ἡ ζωὴ πιστευθῇ, (8) τοῦ δὲ θανάτου τὸ κράτος τέλεον καταργηθῇ. γέγονε γοῦν τι θαυμαστὸν καὶ παράδοξον· ὃν γὰρ ἐνόμιζον ἄτιμον ἐπιφέρειν θάνατον, οὗτος ἦν τρόπαιον κατ' αὐτοῦ τοῦ θανάτου. διὸ οὐδὲ ὡς Ἰωάννης θάνατον ὑπέμεινε, διαιρουμένης τῆς κεφαλῆς, οὐδὲ ὡς Ἡσαΐας ἐπρίσθη, ἵνα καὶ τῷ θανάτῳ ἀδιαίρετον καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα φυλάξῃ, καὶ F μὴ πρόφασις τοῖς βουλομένοις διαιρεῖν τὴν ἐκκλησίαν γένηται.

25. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἑαυτοῖς λογισμοὺς ἐπισωρεύοντας· εἰ δὲ καὶ τῶν ἐξ ἡμῶν τις μὴ

(1) Seguer. δὲ hic inſerit: alii & editi omittunt.
(2) Gobler. & Felckm. 1. anon. ἐπενόουν.
(3) Sic Seguer. atque ita etiam legiſſe videntur Interpretes, quorum Omnibonus & Ambroſ. hanc vocem vertunt, exinanitam. Nannius, inanem eam exhauſtamque. Alii mſſ. & editi habent, κατηργημένον. Ibid. & mox ſeq. omittunt Gobler. & Felckm. 1. anon.
(4) Sic Auglic. Ita quoque emendatum eſt in Baſil. Alii & editio Commel. προλαβὼν.
(5) Seguer. habet ἑαυτῷ, quod & exprimunt omnes Interpretes: alii vero mſſ. & editi omittunt. Id. Seguer. & Auglic. Gobler. & Felckm. 1. anon. mox, ἐπινοῆσαι.
(6) Sic Seguer. editi, ἐγίνετο.
(7) Sic Seguer. Baſil. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii cum editis art. ὁ omittunt. ὁ ſeq. abeſt a Gobl. & Felck. 1. an.
(8) τοῦ δὲ θανάτου τὸ κράτος τέλεον καταργηθῇ deſunt in Gobler. & Felckm. 1. anon.

ὡς φιλόνεικος, ἀλλ' ὡς φιλομαθὴς (1) ζητῶν, διὰ τί μὴ ἑτέρως, ἀλλὰ σταυρὸν ὑπέμεινεν· ἀκουέτω (2) καὶ οὗτος ὅτι οὐκ ἄλλως ἢ οὕτως ἡμῖν συνέφερε, καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καλῶς ὑπέμεινεν ὁ Κύριος. Εἰ γὰρ τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην κατάραν ἦλθεν αὐτὸς βαστάσαι, πῶς ἂν ἄλλως ἐγένετο κατάρα, εἰ μὴ τὸν ἐπὶ κατάρᾳ γενόμενον θάνατον ἐδέξατο; ὅτι δὲ οὗτος, ὁ (3) σταυρός. οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται· „ἐπικατάρατος ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου.“ ἔπειτα, εἰ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου λύτρον ἐστὶ πάντων, καὶ τῷ θανάτῳ τούτῳ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύεται, καὶ γίνεται τῶν ἐθνῶν ἡ κλῆσις· πῶς ἂν ἡμᾶς προσεκαλέσατο, εἰ μὴ ἐσταύρωτο; ἐν μόνῳ γὰρ τῷ σταυρῷ ἐκτεταμέναις χερσί τις ἀποθνήσκει. διὸ καὶ τοῦτο ἔπρεπεν ὑπομεῖναι τὸν Κύριον, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτεῖναι, ἵνα τῇ μὲν τὸν παλαιὸν λαὸν, τῇ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἑλκύσῃ, καὶ ἀμφοτέρους ἐν ἑαυτῷ συνάψῃ. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς εἴρηκε, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ (4) ἔμελλε λυτροῦσθαι τοὺς πάντας. „ὅταν ὑψωθῶ, φησι, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν.“ καὶ πάλιν, εἰ ὁ ἐχθρὸς τοῦ γένους ἡμῶν διάβολος ἐκπεσὼν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, περὶ τὸν ἀέρα τὸν ὧδε κάτω πλανᾶται, κἀκεῖ τῶν συναὐτῷ δαιμόνων τῶν ὁμοίων ἐν τῇ ἀπειθείᾳ ἐξουσιάζων, φαντασίας μὲν δι' αὐτῶν ἐνεργεῖ τοῖς ἀπατωμένοις, ἐπιχειρεῖ δὲ τοὺς ἀναβαίνοντας ἐμποδίζειν· καὶ περὶ τούτου φησὶν ὁ ἀπόστολος· „κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, (5) τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας.“ (6) ἦλθε δὲ ὁ Κύριος, ἵνα τὸν μὲν διάβολον καταβάλῃ, τὸν δὲ ἀέρα καθαρίσῃ, καὶ ὁδοποιήσῃ ἡμῖν τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, „διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοῦτ' ἔστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ·“ τοῦτο δὲ ἔδει γενέσθαι διὰ τοῦ θανάτου· ποίῳ δ' ἂν ἄλλῳ θανάτῳ ἐγεγόνει ταῦτα, ἢ τῷ ἐν ἀέρι γενομένῳ, (7) φημὶ δὴ τῷ σταυρῷ; μόνος γὰρ ἐν τῷ ἀέρι τις ἀποθνήσκει, ὁ σταυρῷ τελειούμενος. διὸ καὶ εἰκότως τοῦτον ὑπέμεινεν ὁ Κύριος. οὕτω γὰρ ὑψωθεὶς, τὸν μὲν ἀέρα ἐκαθάριζεν ἀπό τε τῆς διαβολικῆς καὶ πάσης τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῆς λέγων· „ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν, ὡς ἀστραπὴν πεσόντα·“ τὴν δὲ εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον ὁδοποιῶν ἀνεκαίνιζε λέγων πάλιν· „ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι.“ οὐ γὰρ αὐτὸς ὁ λόγος ἦν ὁ χρῄζων ἀνοίξεως τῶν πυλῶν, Κύριος τῶν πάντων ὤν· οὐδὲ κεκλεισμένον ἦν τι τῶν ποιημάτων τῷ ποιητῇ· ἀλλ' ἡμεῖς ἦμεν οἱ χρῄζοντες, οὓς ἀνέφερεν αὐτὸς διὰ τοῦ ἰδίου σώματος αὐτοῦ. ὡς γὰρ ὑπὲρ πάντων αὐτὸ προσήνεγκε τῷ θανάτῳ· οὕτω δι' αὐτοῦ πάλιν ὡδοποίησε τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον.

26. Πρέπων ἄρα καὶ ἁρμόζων ὁ ἐν τῷ σταυρῷ γέγονε θάνατος ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ ἡ αἰτία τούτου (8) εὔλογος ἐφάνη κατὰ πάντα, καὶ δικαίους ἔχει τοὺς λογισμοὺς, ὅτι μὴ ἄλλως, ἀλλὰ διὰ τοῦ σταυροῦ ἔδει γενέσθαι τὴν σωτηρίαν τῶν πάντων. καὶ γὰρ οὐδ' οὕτως ἀφανῆ ἑαυτὸν οὐδὲ ἐν τῷ σταυρῷ ἀφῆκεν· ἀλλὰ κατὰ πολὺ τὴν μὲν κτίσιν ἐποίει μαρτυρεῖν τὴν τοῦ ἑαυτῆς δημιουργοῦ παρουσίαν· τὸν δὲ ἑαυτοῦ ναὸν (9) τὸ σῶμα οὐκ ἐπὶ πολὺ μένειν ἀνασχόμενος, ἀλλὰ μόνον δείξας νεκρὸν τῇ τοῦ θανάτου πρὸς αὐτὸ συμπλοκῇ, τριταῖον εὐθέως ἀνέστησε, τρόπαια καὶ νίκας κατὰ τοῦ θανάτου φέρων τὴν ἐν τῷ σώματι γενομένην ἀφθαρσίαν καὶ ἀπάθειαν. ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ παρ' αὐτὸν τὸν θάνατον τὸ σῶμα διεγεῖραι καὶ πάλιν δεῖξαι ζῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο καλῶς προϊδὼν ὁ σωτὴρ οὐ πεποίηκεν. εἶπε γὰρ ἄν τις μηδὲ ὅλως αὐτὸ τεθνηκέναι, ἢ μηδὲ τέλειον αὐτοῦ τὸν θάνατον ἐψαυκέναι, ἢ

contendendi ſed diſcendi ſtudio quærat, cur non aliam quam crucis mortem toleraverit: audiat etiam iſte, idcirco hoc mortis genus Dominum pertuliſſe, quia nulla alia nobis conducebat. Nam ſi ideo venit ut maledictionem, in quam incideramus, portaret: quomodo aliter factus fuiſſet maledictio, niſi maledictionis mortem ſuſcepiſſet? Ea autem crux eſt: nam ſcriptum eſt: *maledictus qui pendet in ligno*. Deinde, ſi mors Domini pretium eſt omnium, ejuſque morte medius paries maceriæ ſolvitur, ac fit vocatio gentium: quomodo nos convocaſſet, niſi fuiſſet crucifixus? ſiquidem in ſola cruce extenſis manibus mori quis poteſt. Quocirca id mortis genus Dominum pati & manus extendere decuit, ut altera veterem populum, altera gentes attraheret, ac utroſque in ſeipſo conjungeret. Id quippe & ipſe dixit ſignificans qua morte omnes eſſet redemturus: *Cum exaltatus fuero, omnes traham ad meipſum*. Præterea, ſi diabolus noſtri generis hoſtis, e cælo delapſus, circa hunc infimum aerem vagatur, ubi aliis dæmonibus utpote in contumacia ſui ſimilibus imperans, eorum opera homines præſtigiis ſeducit, & his qui ſurſum tendunt obſtare nititur; qua de re Apoſtolus: *Secundum principem poteſtatis aeris, ſpiritus qui nunc operatur in filiis contumaciæ*: ſi inſuper venit Dominus ut diabolum proſternat, aerem purget, ac nobis viam in cælum *per velamen, id eſt, carnem ſuam*, ut ait Apoſtolus, aperiat: denique ſi id morte faciendum fuit, quanam, amabo, alia morte hæc potuiſſent peragi, niſi ea quam in aere in cruce pertulit Dominus? Solus enim ille in aere moritur qui in cruce vitam ponit. Quapropter hujuſmodi mortem convenienter ſubiit Dominus. Hoc enim modo ſurſum elatus, aerem a diabolicis omnibuſque dæmonum inſidiis purgavit, uti his verbis teſtatus eſt: *Videbam ſatanam ſicut fulgur cadentem*. Iter autem ad cælum nobis inſtauravit dicens: *Attollite portas, Principes, veſtras, & elevamini, portæ æternales*. Nec enim Verbum opus habuit ut januæ reſerarentur, cum ſit Dominus omnium, nec quicquam ex rebus creatis Creatori clauſum erat: ſed nos ipſi, quos proprio ſuo corpore ſurſum efferebat, opus his habebamus. Nam quemadmodum corpus pro omnibus morti tradidit: ſic etiam per idem illud, iter in cælum aperuit.

pertulit, quia nulla alia nobis conducebat.

Galat. 3. 13.

Mors Christi pretium eſt omnium.

Eph. 2. 14.

Joan. 12. 32.

Diabolus circa infimum aerem vagatur, ibique aliis dæmonibus imperat.

Epheſ. 2. 2.

Hebr. 10. 20.

Luc. 10. 18.

Pſal. 23. 7.

26. Recte ergo & convenienter admodum mortem pro nobis in cruce toleravit: cujus quidem rei cauſa omni ex parte rectæ rationi valde eſt conſentanea, cui nempe ſit evidens ac perſpicuum ſalutem omnium non potuiſſe aliter quam per crucem reſtitui. Namque ne ſic quidem ille vel in cruce ignotus eſſe paſſus eſt, ſed imo creatam naturam Creatoris præſentiam mirum in modum voluit teſtificari. Templum quoque ſuum nempe corpus non diu exanime jacere ſivit, ſed cum illud mortis congreſſu mortuum oſtendiſſet, tertia die ſtatim a mortuis excitavit, corporis incorruptionem & indolentiam, veluti trophæa & palmas, morte victa reportans. Poterat quidem ſtatim poſt mortem corpus exſuſcitare & vivum iterum oſtendere. Verum id non ſine magna providentia facere noluit Salvator. Siquidem inde potuiſſet aliquis ſuſpicari illud nequaquam mortuum eſſe, vel non omni-

Non diutius vel brevius quam triduum corpus Chriſti mortuum jacere debuit.

no a

(1) Sic Seguer. Baſil. & Anglic. Alii & editi, ζητεῖ.
(2) καὶ non habent Gobler. & Felckm. 1. anon.
(3) Gobler. & Felckm. 1. anon. σταυρός. καθὼς γέγραπται. Anglic. item γὰρ non habet.
(4) Gobler. Felckm. 2. anon. & Seguer. ἔμελλε. Mox ἐστὶν deeſt in Seguer. & art. ὁ ante ἐχθρός.
(5) τοῦ πνεύματος deeſt in Seguer.
(6) Sic Gobler. Felck. 1. anon. & Seguer. Alii & editi δὲ omittunt.
(7) Sic Gob. Fel. 1. an. & Seg. Alii & ed. Commel. τουτέστι.
(8) Gobler. & Felckm. 1. anon. ἄλογον.
(9) Seguer. τὸ habet, quod alii & editi omittunt.

Digitized by Google

no a morte tactum fuiſſe, ſi illico reſurrexiſſet. Fortaſſis etiam ſi eodem temporis ſpatio mors & reſurrectio eveniſſeot, incorruptioois decus incertum & ignotum fuiſſet. Quocirca, ut corpus mortuum fuiſſe conſtaret, media una die paſſum eſt Verbum, & corpus tertia die omnibus iocorruptum oſtendit. Itaque ut corpus vere mortuum fuiſſe manifeſtum eſſet, illud tertia die exſuſcitavit. Ne autem id incredibile videretur, aliudque eum habere corpus putareot homines, ſi nimirum non niſi poſt multum temporis, cum jam penitus fuiſſet corruptum, illud vitæ reddidiſſet: (nec enim defuiſſent qui propter longiorem moram fidem non adhiberent, & quæ acta eſſent obliviſcerentur.) idcirco noo amplius quam tres dies expectavit, oeque illos qui ſe de reſurrectione dicentem audierant in longius diſtulit: ſed cum ejus verbis illorum aures adhuc perſonarent: cum eum adhuc attentis expectarent oculis, & animo eſſent ſuſpeoſi: cum adhuc in terra viverent & iiſdem in locis verſarentur qui illum occiderant & mortis domioici corporis teſtes erant: ipſe Dei Filius corpus, quod trium dierum ſpatio mortuum fuerat, immortale & incorruptum exhibuit, palamque factum eſt non imbecillitate naturæ Verbi inhabitantis mortuum eſſe corpus, ſed ut mors virtute Salvatoris in ipſo deſtrueretur.

Mors quæ etiam ſanctis ante quam legis viris terribilis videbatur, a Christi diſcipulis, utpote a Chriſto victa & proſtrata contemnitur ac calcatur.

27. Mortem enim diſſolutam eſſe & cruce devictam, nec eam amplius vim ullam habere, ſed vere mortuam eſſe, non tenue argumentum ſed certiſſimum indicium eſt, quod ab omnibus Chriſti diſcipulis illa contemnatur, omneſque eidem inſultent, nec jam ab illis timeatur, ſed ſigno crucis & fide Chriſti tamquam mortua conculcetur. Olim ſiquidem ante divinum Salvatoris adventum, ipſis etiam ſanctis mors erat terribilis, cunctique eos qui moriebantur tamquam pereuntes deflebant. Jam autem poſtquam Salvator corpus ſuum a mortuis excitavit, mors non amplius terribilis eſt, ſed omnes, qui Chriſto creduot, eam tamquam quæ nihil ſit calcant, potiuſque mori eligunt quam fidem Chriſti negare. Nimirum certo ſciunt ſe moriendo non perire, ſed vivere & incorruptos per reſurrectionem fieri. Ille autem qui nobis antea morte improbe inſultabat diabolus, ſolutis mortis doloribus, ſolus vere mortuus manſit; cujus quidem rei ſignum eſt, quod homines antequam Chriſto credant mortem ut terribilem intueantur & refugiant: poſtea vero quam ad illius fidem & doctrinam tranſierint, adeo fortiter mortem ſpernunt, ut & mira alacritate ad eam properent & teſtes fiant reſurrectionis quam Salvator contra illam produxit. Hinc ipſi etiam infantes mori feſtinant, ſeſeque contra mortem non viri tantum ſed & mulieres exercent. Ita ſcilicet infirma facta eſt ut & mulieres, quas prius deceperat, nunc illi velut mortuæ & diſſolutæ illudant. Quemadmodum enim ſi tyrannus aliquis a vero rege ſuperatus, manibus ac pedibus vinciatur, nemo jam illac tranſierit, quin eum irrideat, verberet ac diſtrahat, ejus furorem & ſævitiam ob victoriam a rege de illo reportatam non amplius extimeſcens: ita devicta morte & a Salvatore in cruce velut in cippo pedibus manibuſque ligatis expoſita, omnes, qui in Chriſto tranſeunt, eam

Act. 2. 24.

παρ' αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν ἐπεδείξατο. τάχα δὲ καὶ ἐν ἴσῳ τοῦ διαστήματος ὄντος τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἄδηλον ἐγίνετο τὸ περὶ τῆς ἀφθαρσίας κλέος. ὅθεν ἵνα δειχθῇ νεκρὸν τὸ σῶμα, καὶ μίαν ὑπέμεινε μέσην ὁ λόγος, καὶ τριταῖον τοῦτο πᾶσιν ἔδειξεν ἄφθαρτον. ἕνεκα μὲν οὖν τοῦ δειχθῆναι τὸν θάνατον ἐν τῷ σώματι, τριταῖον ἀνέστησε τοῦτο. ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ πολὺ διαμεῖναν καὶ φθαρὲν τέλεον ὕστερον ἀναστήσας ἀπιστηθῇ, ὡς οὐκ αὐτὸ, ἀλλ' ἕτερον σῶμα φέρων· ἔμελλε γὰρ ἄν τις καὶ διὰ (1) τὸν χρόνον ἀπιστεῖν τῷ φαινομένῳ, καὶ ἐπιλανθάνεσθαι τῶν γενομένων· διὰ τοῦτο οὐ πλεῖον τῶν τριῶν ἡμερῶν ἀνέσχετο, οὐδὲ ἐπὶ πολὺ τοὺς ἀκούσαντας αὐτοῦ περὶ τῆς ἀναστάσεως παρείλκυσεν· ἀλλ' ἔτι τῶν ἀκοῶν αὐτῶν ἔναυλον * ἐχόντων τὸν λόγον, καὶ ἔτι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἐκδεχομένων, καὶ τῆς διανοίας αὐτῶν ἠρτημένης, καὶ ζώντων ἐπὶ γῆς ἔτι, καὶ ἐπὶ (2) τόπου ὄντων τῶν θανατωσάντων, καὶ μαρτυρούντων περὶ τοῦ θανάτου τοῦ κυριακοῦ σώματος, αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἐν τριταίῳ διαστήματι τὸ γενόμενον νεκρὸν σῶμα ἔδειξεν ἀθάνατον καὶ ἄφθαρτον· καὶ ἀπεδείχθη πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀσθενείᾳ φύσεως τοῦ ἐνοικοῦντος λόγου τέθνηκε τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τὸν θάνατον ἐξαφανισθῆναι ἐν αὐτῷ τῇ δυνάμει τοῦ σωτῆρος.

* ἴσως ἐχουσῶν.

27. Τοῦ μὲν γὰρ καταλελύσθαι τὸν θάνατον, καὶ νίκην κατ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὸν σταυρὸν, καὶ μηκέτι λοιπὸν ἰσχύειν, ἀλλ' εἶναι νεκρὸν αὐτὸν ἀληθῶς, γνώρισμα οὐκ ὀλίγον καὶ πίστις ἐναργὴς, τὸ παρὰ πάντων τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν αὐτὸν καταφρονεῖσθαι, καὶ πάντας ἐπιβαίνειν κατ' αὐτοῦ, καὶ μηκέτι φοβεῖσθαι τοῦτον, ἀλλὰ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καὶ τῇ εἰς Χριστὸν πίστει καταπατεῖν αὐτὸν ὡς νεκρόν. πάλαι μὲν γὰρ πρὶν τὴν θείαν ἐπιδημίαν γενέσθαι τοῦ σωτῆρος, (3) φοβερὸς ἦν καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ὁ θάνατος, καὶ πάντες τοὺς ἀποθνήσκοντας ὡς φθειρομένους ἐθρήνουν. ἄρτι δὲ τοῦ σωτῆρος ἀναστήσαντος τὸ σῶμα, οὐκέτι μὲν ὁ θάνατός ἐστι φοβερὸς, πάντες δὲ οἱ τῷ Χριστῷ πιστεύοντες, ὡς οὐδὲν αὐτὸν ὄντα πατοῦσι καὶ μᾶλλον ἀποθνήσκειν αἱροῦνται, ἢ ἀρνήσασθαι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. ἴσασι γὰρ ὄντως, ὅτι ἀποθνήσκοντες οὐκ ἀπόλλυνται, ἀλλὰ καὶ ζῶσι, καὶ ἄφθαρτοι διὰ τῆς ἀναστάσεως γίνονται. ἐκεῖνος δὲ ὁ πάλαι τῷ θανάτῳ (4) πονηρῶς ἐναλλόμενος διάβολος, λυθεισῶν αὐτοῦ τῶν ὠδίνων, ἔμεινε μόνος ἀληθῶς νεκρός. καὶ τούτου τεκμήριον, ὅτι πρὶν (5) πιστεύσωσιν οἱ ἄνθρωποι τῷ Χριστῷ, φοβερὸν τὸν θάνατον ὁρῶσι καὶ δειλιῶσιν αὐτόν· ἐπειδὰν δὲ εἰς τὴν ἐκείνου πίστιν καὶ διδασκαλίαν μετέλθωσι, τοσοῦτον καταφρονοῦσι τοῦ θανάτου, ὡς καὶ προθύμως ἐπ' αὐτὸν ὁρμᾶν, καὶ μάρτυρας γίνεσθαι τῆς κατ' αὐτοῦ παρὰ τοῦ σωτῆρος (6) γενομένης ἀναστάσεως. καὶ γὰρ ἔτι νήπιοι ὄντες τὴν ἡλικίαν, σπεύδουσιν ἀποθνήσκειν, καὶ μελετῶσι κατ' αὐτοῦ τὰς ἀσκήσεις οὐ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. οὕτως ἀσθενὴς γέγονεν, ὡς καὶ γυναῖκας τὰς ἀπατηθείσας τὸ πρὶν παρ' αὐτοῦ, νῦν παίζειν (7) αὐτὸν ὡς νεκρὸν καὶ παρειμένον. ὡς γὰρ τυράννου καταπολεμηθέντος ὑπὸ γνησίου βασιλέως, καὶ δεθέντος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, πάντες λοιπὸν οἱ διαβαίνοντες καταπαίζουσιν αὐτοῦ, τύπτοντες καὶ διασύροντες, οὐκ ἔτι φοβούμενοι τὴν μανίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγριότητα, διὰ τὸν νικήσαντα βασιλέα· οὕτω καὶ τοῦ θανάτου νικηθέντος καὶ στηλιτευθέντος ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ δεδεμένου τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, πάντες οἱ ἐν Χριστῷ διαβαίνοντες αὐτὸν κατα-

(1) Sic Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguerianus. Alii & editi, αὐτοῦ. Iidem paulo ante δειχθῆναι habent, ubi alii & editi, δειχθῇ.
(2) Sic Gobler. & Felckm. 1. anon. At alii & editi τόπον. Mox ibid. Seguer. μαρτύρων τοῦ θανάτου.
(3) Hæc verba, φοβερὸς ἦν καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ὁ θάνατος, καὶ absunt a Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer.
(4) Sic Gob. Fel. 1. an. & Seg. Alii & editi, πονηρός.
(5) Seguerianus, πιστεύωσι.
(6) Seguer. γεγενημένης.
(7) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii vero & ed. Commel. αὐτῷ ὡς νεκρῷ καὶ παρειμένῳ.

καταπατοῦσι, καὶ μαρτυροῦντες τῷ Χριστῷ χλευάζουσι τὸν θάνατον, ἐπικερτομοῦντες αὐτῷ καὶ τὰ ἄνωθεν (1) κατ' αὐτοῦ γεγραμμένα λέγοντες, „ ποῦ σου, θάνατε, τὸ νῖκος; ποῦ σου ᾅδη τὸ κέντρον; „

28. Ἆρ' οὖν τοῦτο μικρὸς ἔλεγχός ἐστι τῆς τοῦ θανάτου ἀσθενείας; ἢ μικρά ἐστιν ἀπόδειξις τῆς κατ' αὐτοῦ γενομένης νίκης παρὰ τοῦ σωτῆρος, ὅταν οἱ ἐν Χριστῷ παῖδες καὶ νέαι κόραι παρορῶσι τὸν ἐνταῦθα βίον καὶ ἀποθανεῖν μελετῶσιν; ἔστι μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ὁ ἄνθρωπος δειλιῶν τὸν θάνατον καὶ τὴν τοῦ σώματος διάλυσιν· τὸ δὲ παραδοξότατον τοῦτό ἐστιν, ὅτι (2) ὁ τὴν τοῦ σταυροῦ πίστιν ἐνδυσάμενος καταφρονεῖ καὶ τῶν κατὰ φύσιν, καὶ τὸν θάνατον οὐ δειλιᾷ διὰ τὸν Χριστόν. καὶ ὥσπερ τοῦ πυρὸς ἔχοντος κατὰ φύσιν τὸ καίειν, εἰ λέγοι τις εἶναί τι τὸ μὴ δειλιῶν αὐτοῦ τὴν καῦσιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀσθενὲς αὐτὸ δεικνύον, οἷον δὴ λέγεται τὸ παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς (3) ἀμίαντον· εἶτα ὁ τῷ λεγομένῳ μὴ πιστεύων, εἰ πεῖραν θελήσειε λαβεῖν τοῦ λεγομένου, πάντως τὸ ἄκαυστον ἐνδυσάμενος καὶ προσβαλὼν πυρί, πιστοῦται λοιπὸν τὴν κατὰ * τοῦ πυρὸς ἀσθένειαν. ἢ ὡς εἴ τις τὸν τύραννον δεδεμένον ἰδεῖν θελήσειεν, πάντως εἰς τὴν τοῦ νικήσαντος χώραν καὶ ἀρχὴν παρελθών, ὁρᾷ τὸν ἄλλοις φοβερὸν ἀσθενῆ γενόμενον. οὕτως εἴ τις ἐστὶν ἄπιστος, (4) καὶ ἀκμὴν μετὰ τοσαῦτα, καὶ μετὰ τοὺς τοσούτους ἐν Χριστῷ γενομένους μάρτυρας, καὶ μετὰ τὴν καθ' ἡμέραν γινομένην κατὰ τοῦ θανάτου χλεύην παρὰ τῶν ἐν Χριστῷ διαπρεπόντων, ὅμως εἰ ἔτι τὴν διάνοιαν ἀμφίβολον ἔχει περὶ τοῦ κατηργῆσθαι τὸν θάνατον, καὶ τέλος ἐσχηκέναι, καλῶς μὲν ποιεῖ θαυμάζων περὶ τοῦ τηλικούτου· πλὴν μὴ σκληρὸς εἰς ἀπιστίαν, μηδὲ ἀναιδὴς πρὸς τὸ οὕτως ἐναργὲς γινέσθω. ἀλλ' ὥσπερ ὁ τὸν ἀμίαντον λαβὼν γινώσκει τὸ (5) ἄκαυστον τοῦ πυρὸς πρὸς αὐτό. καὶ ὁ τὸν τύραννον δεδεμένον θέλων ὁρᾶν, εἰς τὴν τοῦ νικήσαντος ἀρχὴν παρέρχεται· οὕτω καὶ ὁ ἀπιστῶν περὶ τῆς τοῦ θανάτου νίκης, λαμβανέτω τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὴν τούτου διδασκαλίαν παρερχέσθω· καὶ ὄψεται τοῦ θανάτου τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ νίκην. πολλοὶ γὰρ πρότερον ἀπιστοῦντες καὶ χλευάζοντες, ὕστερον πιστεύσαντες, οὕτω κατεφρόνησαν τοῦ θανάτου, ὡς καὶ μάρτυρας (6) αὐτοὺς γενέσθαι τοῦ Χριστοῦ.

* ἴσως τήν.

29. Εἰ δὲ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ, καὶ τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν καταπατεῖται ὁ θάνατος, δῆλον ἂν εἴη παρὰ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, μὴ ἄλλον εἶναι, ἀλλ' ἢ αὐτὸν τὸν Χριστόν, τὸν κατὰ τοῦ θανάτου τρόπαια καὶ νίκας ἐπιδειξάμενον, κἀκεῖνον ἐξασθενῆσαι ποιήσαντα. καὶ εἰ πρότερον μὲν ἴσχυεν ὁ θάνατος, καὶ διὰ τοῦτο φοβερὸς ἦν, ἄρτι δὲ μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σωτῆρος καὶ τὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν καταφρονεῖται, φανερὸν ἂν εἴη παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀναβάντος Χριστοῦ κατηργῆσθαι καὶ νενικῆσθαι τὸν θάνατον. ὡς γὰρ ἐὰν μετὰ νύκτα γένηται ἥλιος, καὶ πᾶς ὁ περίγειος τόπος καταλάμπηται ὑπ' αὐτοῦ· πάντως οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον, ὅτι ὁ τὸ φῶς ἐφαπλώσας ἥλιος πανταχοῦ αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ σκότος ἀπελάσας, καὶ τὰ πάντα φωτίσας· οὕτω τοῦ θανάτου καταφρονηθέντος καὶ καταπατηθέντος, ἀφ' οὗ γέγονεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἐν σώματι σωτήριος ἐπιφάνεια καὶ τὸ τέλος τοῦ σταυροῦ, πρόδηλον ἂν εἴη, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ σωτὴρ ὁ καὶ ἐν σώματι φανείς, ὁ τὸν θάνατον καταργήσας, καὶ κατ' αὐτοῦ τρόπαια καθ' ἡμέραν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐπιδεικνύμενος. ὅταν γὰρ ἴδῃ τις ἀνθρώπους ἀσθενεῖς ὄντας τῇ φύσει, προπηδῶντας εἰς τὸν θάνατον, καὶ μὴ καταπτήσσοντας αὐ-

intrepide calcant, & Chriſto dantes teſtimonium, mortem derident & acriter objurgant ea quæ ſupra ſcripta ſunt dicentes: *Ubi eſt, mors, victoria tua? Ubi tuus, inferne, ſtimulus?* 1. Cor. 15. 55. Oſee 13. 14.

28. Num igitur tenue & exile iſtud eſt mortis imbecillitatis indicium? Num leve eſt victoriæ de ea a Salvatore reportatæ argumentum, quod Chriſtiani pueri & puellæ præſentem vitam deſpiciant, & mortem meditentur? Homo quidem ex natura mortem coporiſque diſſolutionem reformidat: unde id ſummopere admirandum eſt, quod qui crucis fidem induit, ea quæ ſunt ſecundum naturam reſpuat, nec mortem propter Chriſtum pertimeſcat. Nimirum quemadmodum ſi quis, cum ignis vim naturalem comburendi habeat, aliquid eſſe diceret quod flammam ejus non metueret, ſed potius ejus argueret infirmitatem, quale ſcilicet de Indorum amianto refertur: cui iſta aſſeveranti ſi quis credere nolens, rem ipſam per ſe vellet experiri, is amiantum induens, eumque igni objiciens, ita profecto ipſius ignis contra amiantum imbecillitatem exploratam per ſe ipſe haberet: vel quemadmodum ſi quis vinctum tyrannum videndi deſiderio teneretur, neceſſe eſt ſe in regionem & imperium victoris conferat, illicque eum, qui aliis formidandus erat, factum imbecillum intuetur. Ita ſi quis poſt res tantas, poſt tot in Chriſto effectos martyres, poſt quotidie irriſam mortem ab inſignioribus Chriſti athletis; ſi quis, inquam, poſt hæc omnia non credat, adhucque dubitet utrum mors deſtructa ſit & finem habuerit: recte quidem aget ſi rem tantam admiretur. Verumtamen ne difficilis fiat ad credendum, nec impudens ſit in rebus adeo evidentibus; ſed ut ille qui amiantum accepit, eum ab igne non comburi cognoſcit, ut item ille qui vinctum tyrannum videre cupit, in victoris imperium tranſit: ita ſi quis de morte victa dubitet, Chriſti fidem accipiat, & ad ejus ſcholam tranſeat, tuncque mortis imbecillitatem, ac de ea reportatam victoriam videbit. Siquidem multi qui prius credere renuerant ac nos irriſerant, poſtquam crediderunt, adeo fortiter mortem contemſere, ut etiam ipſi martyres Chriſti fierent.

29. Porro ſi ſigno crucis & Chriſti fide mors conculcatur: judice veritate, concludendum eſt neminem alium præter ipſum Chriſtum eſſe, qui palmas & triumphos de morte retulerit eamque debilitaverit: ſi item mors, quæ antea multum valebat, & hanc ob cauſam terribilis erat, jam poſt Salvatoris adventum & ejus corporis mortem ac reſurrectionem contemnitur; ſane inde manifeſtum fuerit mortem ab ipſo Chriſto, qui in crucem aſcendit, deletam & devictam eſſe. Namque non ſecus ac poſt noctem oriente ſole totumque terrarum orbem ſuis radiis illuminante; nemini dubium eſt, quin ſol, qui ſuam lucem ubique diffundit, ipſe etiam ſit qui tenebras repulerit & cuncta illuſtrarit: ita cum mors contemni & calcari cœperit ex quo Salvator corpore indutus ad nos ſalutariter advenit ac in cruce mortuus eſt; inde ſane evidens eſt ipſum Salvatorem, qui in corpore apparuit, mortem deſtruxiſſe, quotidieque in ſuis diſcipulis trophæa de illa excitare. Si quis enim viderit homines natura imbecilles ad mortem fidenter convolare, nec ejus corruptionem for-

(1) κατ' αὐτοῦ deeſt in Gobler. & Felckm. 1. anon.
(2) Art. ὁ deeſt in Gobler. Felckm. 1. an. & Seguer.
(3) Amiantus, teſte Plinio Natur. Hiſtor. lib. 36. lapis eſt alumini ſimilis. Ex eo telas texi ait Dioſc. lib. 5. c. 915. quæ in ignem injectæ ardent quidem, non autem comburuntur, ſed ſplendidiores evadunt.
(4) καὶ ἀκμὴν non habent Gob. Fel. 1. an. & Seg. Mox καὶ μετὰ τὸν, &c. habet Anglic. Alii & editio Commel. omittunt.
(5) Anglic. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. ἄψαυστον.
(6) Seguer. αὐτοί.

formidare, aut deſcenſum ad inferos refugere, ſed alacri animo illam provocare; nec tormenta timere, ſed potius Chriſti amore mortem præſenti vitæ præferre: ſi quis item ſpectator fuerit virorum, mulierum tenerorumque puerorum qui, ſua in Chriſtum pietate impulſi, ad mortem concurrunt & properant; quis ita ſtolidus, vel incredulus aut mente obcæcatus fuerit, ut non intelligat & cogitet Chriſtum, cui teſtes eſſe merentur homines, ſingulis victoriam adverſus mortem tribuere & concedere, illamque in omnibus, qui ejus fidem habent, & crucis ſignum gerunt, infirmare? Enimvero qui ſerpentem proteri cernit, maxime ſi ejus feritatem antea noo ignoraverit, nihil jam dubitat quin ille mortuus penituſque extinctus ſit, oiſi forte is mente captus fuerit, nec ſanos corporis habuerit ſenſus. Quis enim leonem pueris ludibrio eſſe videns ignoret vel illum mortuum eſſe, vel ſaltem vim ſuam omnem amiſiſſe? Itaque quemadmodum hæc vera eſſe ipſis etiam oculis patet: ſic, quandoquidem mors a Chriſti fidelibus irridetur & contemnitur, nemo jam credere refugiat, nemo jam dubitet quin mors a Chriſto deſtructa ejuſque corruptio diſſoluta & deleta fuerit.

30. Itaque mortem a Chriſto eſſe extinctam, & crucem dominicam trophæi inſtar adverſus illam fuiſſe collocatam non levi argumento ſunt ea, quæ diximus. Quod autem immortalis corporis reſurrectio a communi omnium ſervatore Chriſto, qui vera vita eſt, effecta fuerit, res ipſæ multo evidentius quam verba probant his ſcilicet qui ſanum habent mentis oculum. Si enim, ut oſtendimus, mors deſtructa eſt, eamque omnes propter Chriſtum conculcant: multo magis ipſe illam proprio corpore primus conculcavit & deſtruxit. Morte porro ab illo interemta quid reſtabat niſi ut corpus reſurgeret, & trophæum adverſus mortem fieret? Quomodo enim mors deſtructa eſſe videretur, niſi dominicum corpus reſurrexiſſet? Si cui autem hæc ad ejus reſurrectionem probandam ſatis non fuerint, ſaltem ex his quæ oculis obvia ſunt fidem dictis habeat. Nam ſi mortuus nihil prorſus agere poteſt, ſed ejus memoria uſque ad ſepulcrum dumtaxat viget, ac deinceps deſinit: ſi vero ſoli viventes agunt, ſolique apud homines aliquid poſſunt efficere; videat certe qui velit & ex his quæ viderit veritatem ſeipſo judice fateatur.

Chriſtus occulte hominum mentes movet.

Cum enim tot & tanta Salvator in homioibus efficiat; cum tot undique Græcis & Barbaris occulte quotidie perſuadeat ut ſuam fidem amplectantur, & ſuæ doctrinæ omnes obediant: num adhuc dubitabit aliquis utrum a Salvatore facta ſit reſurrectio & vivat Chriſtus, imo vero ipſe ſit vita? An ergo mortui eſt mentes hominum ita compungere, ut patriis legibus repudiatis, Chriſti doctrinam ſequantur? Aut ſi oihil agit (nam id mortui proprium eſt) quomodo ipſe ageotes & viventes ab agendo coercet, ita ut adulter jam non adulteret, homicida noo interficiat, injuſtus neminem fraudet, & ex impio pius quis evadat? Qui fieri poteſt, ſi non reſurrexit, ſed mortuus eſt, ut dæmones, quos deos falſe appellant & venerantur infideles, ipſe expellat, perſequatur & profliget? Ubi enim Chriſtus Chriſtique fides nominatur, inde omnis idololatria exturbatur, omnes ſtatim dæmonum fraudes ac fallaciæ

τὴν φθορὰν, μηδὲ τὴν ἐν ᾅδου κάθοδον δειλιῶντας, ἀλλὰ προθύμῳ ψυχῇ προκαλουμένους αὐτὸν, καὶ μὴ πτήσσοντας βασάνους, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν ἐνταῦθα ζωὴν προκρίνοντας διὰ τὸν Χριστὸν τὴν εἰς τὸν θάνατον ὁρμήν. ἢ καὶ ἐὰν θεωρός τις γένηται ἀνδρῶν καὶ θηλειῶν καὶ παίδων νέων ὁρμώντων καὶ ἐπιπηδώντων εἰς τὸν θάνατον, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, τίς οὕτως ἐστὶν ἠλίθιος ἢ τίς οὕτως ἐστὶν ἄπιστος, ἢ τίς δὲ οὕτω τὴν διάνοιαν πεπήρωται, ὡς μὴ νοεῖν καὶ λογίζεσθαι, ὅτι ὁ Χριστὸς, εἰς ὃν μαρτυροῦσιν οἱ ἄνθρωποι, αὐτὸς τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην ἑκάστῳ παρέχει καὶ δίδωσιν, ἐξασθενεῖν αὐτὸν ποιῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν αὐτοῦ τὴν πίστιν ἐχόντων, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ φορούντων; καὶ γὰρ ὁ τὸν ὄφιν βλέπων καταπατούμενον, εἰδὼς αὐτοῦ μάλιστα τὴν προτέραν ἀγριότητα, οὐκ ἀμφιβάλλει λοιπὸν ὅτι νεκρός ἐστι καὶ τέλεον ἐξησθένησεν, ἐκτὸς εἰ μὴ τὴν διάνοιαν (1) ἀνετράπη, καὶ οὐδὲ τὰς τοῦ σώματος αἰσθήσεις ὑγιαινούσας ἔχει. τίς γὰρ καὶ λέοντα παιζόμενον ὑπὸ παιδίων ὁρῶν, ἀγνοεῖ τοῦτον ἢ νεκρὸν γενόμενον ἢ πᾶσαν ἀπολέσαντα (2) τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν. ὥσπερ οὖν ταῦτα ἀληθῆ εἶναι τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔξεστιν ὁρᾶν, οὕτω παιζομένου καὶ καταφρονουμένου τοῦ θανάτου ὑπὸ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, μηκέτι μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω, μηδὲ γινέσθω τις ἄπιστος, ὅτι ὑπὸ Χριστοῦ κατήργηται ὁ θάνατος, καὶ ἡ τούτου φθορὰ διαλέλυται καὶ πέπαυται.

30. Τὸ μὲν οὖν κατηργῆσθαι τὸν θάνατον, καὶ τρόπαιον εἶναι κατ' αὐτοῦ τὸν κυριακὸν σταυρὸν, οὐ μικρὸς ἔλεγχος τὰ προειρημένα. τῆς δὲ γενομένης λοιπὸν ἀθανάτου ἀναστάσεως τοῦ σώματος παρὰ τοῦ κοινοῦ πάντων σωτῆρος καὶ ζωῆς ὄντως Χριστοῦ, ἐναργεστέρα τῶν λόγων ἡ διὰ τῶν φαινομένων ἀπόδειξίς ἐστι τοῖς τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας ἔχουσιν ὑγιαίνοντα. εἰ γὰρ κατήργηται ὁ θάνατος, ὡς ὁ λόγος ἔδειξε, καὶ διὰ τὸν Χριστὸν πάντες αὐτὸν καταπατοῦσι, πολλῷ πλέον αὐτὸς αὐτὸν πρῶτος κατεπάτησε τῷ ἰδίῳ σώματι καὶ κατήργησεν αὐτόν. τοῦ δὲ θανάτου νεκρωθέντος ὑπ' αὐτοῦ, τί ἔδει γενέσθαι ἢ τὸ σῶμα ἀναστῆναι, καὶ τοῦτο δειχθῆναι κατ' αὐτοῦ τρόπαιον; ἢ πῶς γὰρ ἂν ἐφάνη κατηργηθεὶς ὁ θάνατος, εἰ μὴ καὶ τὸ σῶμα τὸ κυριακὸν ἦν ἀναστάν; (3) εἰ δέ τῳ μὴ αὐτάρκης ἡ ἀπόδειξις αὕτη περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, κἂν ἐκ τῶν ὄψει γενομένων πιστούσθω τὸ λεγόμενον. εἰ γὰρ δὴ νεκρός τις γενόμενος οὐδὲν ἐνεργεῖν δύναται, ἀλλὰ μέχρι τοῦ μνήματός ἐστιν αὐτῷ ἡ χάρις, καὶ πέπαυται λοιπόν· μόνων δὲ τῶν ζώντων εἰσὶν αἱ πράξεις καὶ αἱ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐνέργειαι· ὁράτω δὴ ὁ βουλόμενος καὶ γινέσθω δικαστὴς ἐκ τῶν ὁρωμένων τὴν ἀλήθειαν ὁμολογῶν. τοσαῦτα γὰρ τοῦ σωτῆρος ἐνεργοῦντος ἐν ἀνθρώποις, καὶ καθ' ἡμέραν πανταχόθεν ἀπό τε τῶν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον οἰκούντων τοσοῦτον πλῆθος ἀοράτως πείθοντος εἰς τὴν (4) ἑαυτοῦ πίστιν παρελθεῖν, καὶ πάντας ὑπακούειν τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ· ἆρ' ἔτι τις τὴν διάνοιαν ἀμφίβολον ἔχει εἰ γέγονεν ἀνάστασις ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, καὶ ζῇ ὁ Χριστὸς, μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν ἡ ζωή; ἆρα δὲ νεκροῦ ἐστι τὰς μὲν διανοίας τῶν ἀνθρώπων (5) κατανύττειν, ὥστε τοὺς πατρικοὺς ἀρνεῖσθαι νόμους, τὴν δὲ Χριστοῦ διδασκαλίαν προσκυνεῖν; ἢ πῶς εἴπερ οὐκ ἔστιν ἐνεργῶν· νεκροῦ γὰρ ἴδιόν ἐστι τοῦτο· αὐτὸς τοὺς ἐνεργοῦντας καὶ ζῶντας τῆς ἐνεργείας παύει, ὥστε τὸν μὲν μοιχὸν μηκέτι μοιχεύειν, τὸν δὲ ἀνδροφόνον μηκέτι φονεύειν, τὸν δὲ ἀδικοῦντα μηκέτι πλεονεκτεῖν, καὶ τὸν ἀσεβῆ λοιπὸν εὐσεβεῖν; πῶς δὲ εἰ μὴ ἀνέστη, ἀλλὰ νεκρός ἐστι, τοὺς λεγομένους ὑπὸ τῶν ἀπίστων ζῆν ψευδοθεοὺς καὶ θρησκευομένους δαίμονας αὐτὸς ἀπελαύνει, καὶ διώκει, καὶ καταβάλλει; ἔνθα γὰρ ὀνομάζεται Χριστὸς καὶ ἡ τούτου πίστις, ἐκεῖθεν πᾶσα μὲν εἰδωλολατρεία καθαιρεῖται, πᾶσα δὲ δαιμόνων ἀπάτη

ἐλέγχε-

(1) Sic Seguer. Baſil. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii & editi, ἀνατρέπῃ. Ibid. mox Seguer. ἔχει.
(2) Sic Seguer. ἑαυτοῦ item habent Anglic. & Baſil. Alii vero & editi, αὐτοῦ τήν.
(3) Sic Seguer. Baſil. & Anglic. qui poſtremus αὐτάρκης habet. Gobl. & Felckm. 1. anon. εἰ δὲ ἔτι μὴ αὐτάρκης. Alii & editi, εἰ δὲ μόνη αὐτάρκης.
(4) Sic Seg. Gob. Fel. 1. an. & Ang. Alii & editi, αὐτοῦ.
(5) Sic Seguer. Gobl. Felck. 1. an. & Angl. Alii & editi, κατανοίγειν.

ἐλέγχεται, πᾶς δὲ δαίμων οὐδὲ τὸ ὄνομα (1) ὑποφέρει· ἀλλὰ καὶ μόνον ἀκούσας, φυγὰς οἴχεται. τοῦτο δὲ οὐ νεκροῦ τὸ ἔργον, ἀλλὰ ζῶντος καὶ μάλιστα Θεοῦ. ἄλλως τε καὶ γελοῖον ἂν εἴη, τοὺς μὲν διωκομένους ὑπ' αὐτοῦ δαίμονας, καὶ τὰ καταργούμενα εἴδωλα λέγειν ζῶντα εἶναι, τὸν δὲ ἀπελαύνοντα, καὶ τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει μηδὲ φαίνεσθαι ποιοῦντα αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ὁμολογούμενον ὑπὸ πάντων εἶναι Θεοῦ Υἱὸν, τοῦτον λέγειν εἶναι νεκρόν.

31. Μέγαν δὲ (2) καὶ καθ' ἑαυτῶν τὸν ἔλεγχον οἱ ἀπιστοῦντες τῇ ἀναστάσει προβάλλονται, εἰ τὸν λεγόμενον παρ' αὐτῶν νεκρὸν τὸν Χριστὸν ἅπαντες δαίμονες καὶ οἱ προσκυνούμενοι παρ' αὐτῶν θεοὶ οὐ διώκουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον ὁ Χριστὸς τοὺς πάντας ἐλέγχει νεκρούς. εἰ γὰρ ἀληθὲς τὸν νεκρὸν μηδὲν ἐνεργεῖν, ἐργάζεται δὲ τοσαῦτα καθ' ἡμέραν ὁ Σωτὴρ, ἕλκων εἰς εὐσέβειαν, πείθων εἰς ἀρετὴν, διδάσκων περὶ ἀθανασίας, εἰς πόθον τῶν οὐρανίων (3) ἐνάγων, ἀποκαλύπτων τὴν περὶ Πατρὸς γνῶσιν, τὴν κατὰ τοῦ θανάτου δύναμιν ἐμπνέων, ἑκάστῳ δεικνύων ἑαυτὸν, καὶ τὴν εἰδώλων ἀθεότητα καθαιρῶν· τούτων δὲ οὐδὲν δύνανται οἱ τῶν ἀπίστων θεοὶ καὶ δαίμονες· ἀλλὰ μᾶλλον τῇ Χριστοῦ παρουσίᾳ νεκροὶ γίνονται, ἀργὴν ἔχοντες καὶ κενὴν τὴν φαντασίαν· τῷ δὲ σημείῳ τοῦ σταυροῦ πᾶσα μὲν μαγεία παύεται, πᾶσα δὲ φαρμακεία καταργεῖται, καὶ πάντα μὲν τὰ εἴδωλα ἐρημοῦται καὶ καταλιμπάνεται, πᾶσα δὲ ἄλογος ἡδονὴ παύεται, καὶ (4) πᾶς τις εἰς οὐρανὸν ἀπὸ γῆς ἀναβλέπει· τίνα ἄν τις εἴποι νεκρόν; τὸν τοσαῦτα ἐργαζόμενον Χριστόν; ἀλλ' οὐκ ἴδιον νεκροῦ τὸ ἐργάζεσθαι. ἢ τὸν μηδὲν ὅλως ἐνεργοῦντα, ἀλλ' ὡς ἄψυχον κείμενον, ὅπερ ἴδιον ὑπάρχει τῶν δαιμόνων καὶ εἰδώλων ὡς νεκρῶν. ὁ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ζῶν καὶ ἐνεργὴς ὢν καθ' ἡμέραν ἐργάζεται, καὶ ἐνεργεῖ τὴν πάντων σωτηρίαν. ὁ δὲ θάνατος ἐλέγχεται καθ' ἡμέραν αὐτὸς ἐξασθενήσας, καὶ τὰ εἴδωλα καὶ οἱ δαίμονες μᾶλλον νεκροὶ τυγχάνοντες, ὡς ἐκ τούτου μηδένα διστάζειν ἔτι περὶ τῆς τοῦ σώματος ἀναστάσεως αὐτοῦ. ἔοικε δὲ ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυριακοῦ σώματος ἀπιστῶν, ἀγνοεῖν δύναμιν Θεοῦ Λόγου καὶ (5) σοφίας. εἰ γὰρ ὅλως ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα, καὶ τοῦτο ἰδιοποιήσατο κατὰ τὴν εὔλογον ἀκολουθίαν, ὡς ὁ λόγος ἔδειξε· τί ἔδει τὸν Κύριον ποιεῖν περὶ τούτου; ἢ ποῖον ἔδει τέλος γενέσθαι τοῦ σώματος, ἅπαξ ἐπιβάντος αὐτῷ τοῦ Λόγου; μὴ ἀποθανεῖν μὲν γὰρ οὐκ ἐδύνατο, (6) ἅτε δὴ θνητὸν ὂν, καὶ ὑπὲρ πάντων προσφερόμενον εἰς τὸν θάνατον· ὃ χάριν καὶ ὁ Σωτὴρ αὐτὸ κατεσκεύασεν ἑαυτῷ. μένειν δὲ νεκρὸν οὐχ οἷόν τε ἦν, διὰ τὸ ζωῆς αὐτὸ ναὸν γεγενῆσθαι. ὅθεν ἀπέθανε μὲν ὡς θνητόν· ἀνέζησε δὲ διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν, καὶ τῆς ἀναστάσεώς ἐστι γνώρισμα τὰ ἔργα.

32. Εἰ δ' ὅτι μὴ ὁρᾶται, ἀπιστεῖται καὶ ἐγηγέρθαι· ὥρα καὶ τὸ κατὰ φύσιν ἀρνεῖσθαι τοὺς ἀπιστοῦντας. Θεοῦ γὰρ ἴδιον μὴ ὁρᾶσθαι μὲν, ἐκ δὲ τῶν ἔργων γινώσκεσθαι, καθάπερ καὶ ἐπάνω λέλεκται. εἰ μὲν οὖν τὰ ἔργα μή ἐστι, καλῶς τῷ μὴ φαινομένῳ ἀπιστοῦσιν· εἰ δὲ τὰ ἔργα βοᾷ καὶ δείκνυσιν ἐναργῶς, διὰ τί ἑκόντες ἀρνοῦνται τὴν τῆς ἀναστάσεως οὕτω φανερὰν ζωήν; εἰ γὰρ καὶ τὴν διάνοιαν ἐπηρώθησαν· ἀλλὰ κἂν ταῖς ἔξωθεν αἰσθήσεσιν ὁρᾶν ἔστι τὴν ἀναντίρρητον τοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ θειότητα· ἐπεὶ καὶ τυφλὸς ἐὰν μὴ βλέπῃ τὸν ἥλιον, ἀλλὰ (7) κἂν τῆς ὑπ' αὐτοῦ γινομένης θέρμης ἀντιλαμβανόμενος, οἶδεν ὅτι ἥλιος ὑπὲρ γῆς ἐστιν.

A patefiunt, nullusque dæmon vel ipſum ſolum nomen ferre poteſt, ſed eo vel audito mox aufugit & abit. Hoc profectò mortui non opus eſt, ſed viventis maximeque Dei. Præterea ridiculum fuerit viventes putare dæmones quos ille pellit, & idola quæ deſtruit, eum vero mortuum dicere qui illos pellit, & ſua virtute efficit ut ne appareant quidem, quem etiam ipſi omnes fatentur eſſe Filium Dei.

31. Grave autem in eos, qui de reſurrectione dubitant, iſtud fuerit argumentum, ſi nempe Chriſtum, quem mortuum ipſi putant, univerſi dæmones ac B dii, quos colunt, non perſequantur, ſed potius ipſe Chriſtus omnes illos mortuos eſſe convincat. Si enim verum ſit mortuum nihil agere, tot autem & tanta quotidie agat Chriſtus, qui nempe homines ad pietatem attrahit, qui illis ut virtutem ſectentur perſuadet, qui eos immortalitatem docet, & rerum cæleſtium deſiderio inflammat, qui ſui patris cognitionem iiſdem impertit, vimque contra mortem infundit, qui denique ſingulis ſeipſum patefacit & impiam idolorum evertit ſuperſtitionem: cum contra nihil ſimile efficere poſſint infidelium dii & dæmones, ſed potius Chriſti præſentiam mortui fiant, C eorumque præſtigiæ irritæ reddantur: ſiquidem ſigno crucis omnis ars magica deficit, incantamenta omnia evaneſcunt, idola deſeruntur & relinquuntur, fœdaturque inſana & turpis voluptas, ac quilibet jam e terris in cælum ſuſpicit; quis, quæſo, mortuus dicendus eſt? Chriſtus ne qui res tantas efficit? Atqui non proprium eſt mortui agere. An non potius is qui nihil prorſus agit, ſed velut inanimus jacet, quod jam dæmonibus & idolis utpote mortuis convenit. At Filius Dei vivus & efficax quotidie agit & omnium ſalutem efficit: contra vero mortem magis in D dies infirmari idolaque & dæmones magis ac magis mortuos fieri ita clarum eſt, ut nemo jam amplius de Chriſti corporis reſurrectione dubitare poſſit. Si quis autem adhuc fuerit qui Domini corpus reſurrexiſſe credere renuat, is ſane Dei Verbi & Sapientiæ vim ignorare videtur. Si enim vere corpus accepit, illudque convenienti ratione ſibi proprium reddidit, ut noſtra oratione expoſuimus: quid, quæſo, de illo Dominum facere oportebat, vel quis corporis finis eſſe debuit, poſtquam ſemel ad illud acceſſit Verbum? Nec enim poterat non mori, cum mortale eſſet & pro omnibus morti offerretur, quæ qui- E dem cauſa fuit cur ſibi illud Salvator aptaverit: mortuum quoque manere non potuit, quia vitæ templum factum fuerat. Quapropter mortuum quidem eſt, ut mortale: revixit vero, quia vitam in ſe continebat, cujus ſane reſurrectionis indicia ipſa ſunt opera.

Signi crucis effectus.

32. Quod ſi ideo reſurrexiſſe non creditur, quia non videtur; quid aliud ſupereſt quam ut ea quæ naturæ propria ſunt negent hujuſmodi homines? Siquidem Dei proprium eſt, non quidem videri, ſed ex operibus cognoſci, uti ſupra diximus. Itaque ſi deſunt opera, recte ei non apparenti credere recuſant. Sin autem ipſa clamant opera & rem ma- F niſeſte probant; cur ultro tam claram reſurrectionis vitam negant? Etſi enim mente ſint obcæcati, externis tamen ſenſibus invictam Chriſti potentiam & divinitatem licet illis aſpicere. Ut enim cæcus tametſi ſolem non videt, attamen calore quem producit percepto, ſolem ſuper terram eſſe intel-

(1) Anglic. ὑποφέρειν δύναται. Mox ante οἴχεται, Seguer. φυγὰς addit: alii & editi omittunt.

(2) καὶ deeſt in Gobler. & Felckm. v. anon. Paulopoſt Seguer. habet εἰ τὸν Χριστὸν τὸν λεγόμενον παρ' αὐτῶν νεκρὸν οἱ πάντες, &c.

(3) Seguerianus, ἀνάγων.

(4) Seguer. Gobler. & Felckm. v. anon. πᾶς τις λοιπὸν γῆς εἰς οὐρανόν. Ibid. Seguer. ἀναβλέπει. Iidem Seguer Gobler. & Felckm. v. anon. mox Χριστὸν habent, ubi alii Θεόν.

(5) Anglicanus, σοφίαν.

(6) ἅτε δὴ deeſt in Gobler. & Felckm. v. anon.

(7) Seguer. καί. Gobler. & Felckm. & anon. ἀλλὰ & καὶ omittunt. Ibid. Seguer. γινομένης.

intelligit: ita qui contradicunt, quamvis nondum credant, quippe qui adhuc circa veritatem cæci ſint, aliorum ſaltem qui credunt fortitudine cognita, Chriſti divinitatem & factam ab illo reſurrectionem negare non debent. Nam ſi Chriſtus mortuus jaceret, certe dæmones non fugaret, nec idola exſpoliaret; nec enim mortuo obtemperarent dæmones. Sed ſi ejus nomine prolato palam fugantur: mortuum illum non permanere certiſſimum hoc indicium fuerit, præſertim cum dæmones qui ea, quæ ab homine non videntur, ipſi vident, cognoſcere facile poſſent, an vere Chriſtus mortuus jaceret, nec proinde illi morem gererent. Nunc autem illum ipſum, cui impii non credunt, vident dæmones Deum eſſe, eamque ob cauſam fugiunt ac coram eo procidunt, eadem quæ olim, cum in corpore eſſet, Luc. 4. 34. dicentes: *Novimus te quis ſis, tu es Sanctus Dei.* Marc. 5. 7. Et, *Sine, quid tibi & nobis, Fili Dei? Obſecro te, ne me torqueas.* Fatentibus itaque dæmonibus, factiſque quotidie teſtantibus, nullus jam veritati impudenter reſiſtat, ſed omnes pro certo habeant Salvatorem corpus ſuum exſuſcitaſſe, & verum eſſe filium Dei, ex quo videlicet tanquam ex patre proprium Verbum, ſapientia & virtus exiſtit, qui poſtea ſalutis omnium cauſa corpore aſſumto, Patris cognitione mundum univerſum illuſtravit, mortem deſtruxit, atque omnibus, reſurrectionis promiſſione, ut incorrupti eſſent donavit, cujus primitias proprium corpus e mortuis excitavit, quod & trophæum de morte & ejus corruptione, ſigno crucis, exhibuit.

33. Cum porro res ita ſe habeant, manifeſtumque ſit corpus Domini reſurrexiſſe & mortem a Salvatore fuiſſe devictam, age, Judæorum quoque infidelitatem & Gentium cachinnos retundamus. *Judæi & Gentiles refelluntur.* Hic enim pariter Judæi non credunt & Gentiles rident, qui & crucis ac Dei Verbi hominis facti dedecus, ut ipſis quidem videtur, vehementius inſectantur. Verum utriſque mea oratione occurrere nihil gravabor, maxime cum adverſus illos evidentia ſuppetunt argumenta. Siquidem Judæi non credentes habent unde convincantur, ſcripturas nimirum ſacras, quas & ipſi legunt. Namque libri Deo afflante ſcripti hæc paſſim variis in locis docent, uti ipſis verbis liquet. Prophetæ quidem jam olim Virginis & prolis ex ea naſcituræ miraculum his verbis prædixere: *Ecce virgo in utero* Matth. 1. 23. Eſa. 7. 14. *habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod eſt interpretatum, nobiſcum Deus.* Similiter Moyſes vir vere magnus, quem & ipſi veracem credunt, quod dictum erat de humana natura a Salvatore aſſumenda, tanquam rem magni momenti expendit, ejuſque cognitam veritatem ita litte- Num. 24. 17. ris conſignavit: *Orietur ſtella ex Jacob, & homo ex Iſrael & percutiet duces Moab.* Ibid. v. 5. Et rurſus: *Quam pulcræ tuæ domus, Jacob, tabernacula tua, Iſrael! Ut valles umbroſæ, & ut horti juxta fluvios, & ut tabernacula, quæ fixit Dominus, quaſi cedri ſecus aquas. Egredietur homo ex ſemine ejus, & dominabitur in multis gentibus.* Et iterum Eſaias: Eſa. 8. 4. *Antequam ſciat puer vocare patrem vel matrem, auferet fortitudinem Damaſci, & ſpolia Samariæ coram rege Aſſyriorum.* Quod ergo homo futurus ſit, his prænunciatur: quod autem is qui venit Dominus ſit omnium, ſequentia præmonſtrant ver- Ib. 19. 1. ba: *Ecce Dominus ſedet in nube levi, & veniet in Ægyptum, & concutientur ſimulacra Ægypti.* Nam Oſee 11. 1. & inde illum Pater revocat dicens: *Ex Ægypto vocavi filium meum.*

ὅτω καὶ οἱ ἀντιλέγοντες, εἰ καὶ μήπω πιστεύουσιν, ἀμβλυώττοντες περὶ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ κἂν ἑτέρων πιστευόντων γινώσκοντες τὴν δύναμιν, μὴ ἀρνείσθωσαν τὴν τοῦ Χριστοῦ θεότητα, καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἀνάστασιν. Δῆλον γὰρ ὅτι εἰ νεκρός ἐστιν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν τοὺς δαίμονας ἐδίωκε, καὶ τὰ εἴδωλα ἐσκύλευεν· νεκρῷ γὰρ οὐκ ἂν ὑπήκουσαν οἱ δαίμονες. Εἰ δὲ διώκονται φανερῶς τῇ τούτου ὀνομασίᾳ· δῆλον ἂν εἴη μὴ εἶναι τοῦτον νεκρὸν, μάλιστα ὅτι δαίμονες καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα τοῖς ἀνθρώποις ὁρῶντες, (1) ἐδύναντο γινώσκειν εἰ νεκρός ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ μηδόλως ὑπακούειν αὐτῷ. Νῦν δὲ ὃ μὴ πιστεύουσιν ἀσεβεῖς, ὁρῶσιν οἱ δαίμονες, ὅτι θεός ἐστι, καὶ (2) διὰ τοῦτο φεύγουσι καὶ προσπίπτουσιν αὐτῷ λέγοντες, ἃ καὶ ὅτε ἦν ἐν σώματι ἐφθέγξαντο· „οἴδαμέν σε τίς εἶ· σὺ εἶ „ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. Καὶ, ἔα, τί σοι καὶ ἡμῖν, υἱὲ τοῦ „θεοῦ; δέομαί σου, μή με βασανίσῃς.„ Δαιμόνων τοίνυν ὁμολογούντων καὶ τῶν ἔργων ἑκάστης ἡμέρας μαρτυρούντων, φανερὸν ἂν εἴη, καὶ μηδεὶς ἀναισχυντείτω πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅτι τε ἀνέστησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ὁ σωτὴρ, καὶ ὅτι θεοῦ υἱός ἐστιν ἀληθινὸς, ἐξ αὐτοῦ ὡς ἐκ πατρὸς ἴδιος λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις ὑπάρχων, ὃς χρόνοις ὕστερον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν πάντων ἔλαβε σῶμα, καὶ τὴν μὲν οἰκουμένην περὶ πατρὸς ἐδίδαξε, τὸν δὲ θάνατον κατήργησε, πᾶσι δὲ τὴν ἀφθαρσίαν ἐχαρίσατο διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῆς ἀναστάσεως, ἀπαρχὴν ταύτης τὸ ἴδιον ἐγείρας σῶμα, καὶ τρόπαιον (3) αὐτὸ κατὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς τούτου φθορᾶς ἐπιδειξάμενος τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ.

33. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ φανερᾶς οὔσης τῆς ἀποδείξεως περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματος, καὶ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου γενομένης ὑπὸ τοῦ σωτῆρος νίκης· φέρε, καὶ τὴν ἀπιστίαν τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων χλεύην διελέγξωμεν. Ἐπὶ τούτοις γὰρ ἴσως Ἰουδαῖοι μὲν ἀπιστοῦσιν, Ἕλληνες δὲ γελῶσι, τὸ ἀπρεπὲς τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ θεοῦ λόγου διασύροντες· ἀλλὰ κατὰ ἀμφοτέρων ὁ λόγος οὐκ ὀκνήσει χωρῆσαι, μάλιστα κατ' αὐτῶν τὰς ἀποδείξεις ἐναργεῖς ἔχων. Ἰουδαῖοι μὲν ἀπιστοῦντες ἔχουσιν ἀφ' ὧν ἀναγινώσκουσι καὶ αὐτοὶ γραφῶν τὸν ἔλεγχον· ἄνω καὶ κάτω, καὶ πάσης ἁπλῶς θεοπνεύστου βίβλου περὶ τούτων (4) βοώσης, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα πρόδηλα. Προφῆται μὲν γὰρ ἄνωθεν περὶ τοῦ κατὰ τὴν παρθένον θαύματος, καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς γενομένης γεννήσεως προεμήνυον, λέγοντες· „ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν. καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός.„ Μωσῆς δὲ ὁ τῷ ὄντι μέγας, καὶ παρ' αὐτοῖς πιστευόμενος ἀληθὴς, περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ σωτῆρος ἀεὶ μεγάλα τὸ ῥητὸν δοκιμάσας καὶ ἀληθὲς ἐπεγνοὺς ἔθηκε λέγων· „ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακὼβ, καὶ ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ θραύσει τοὺς ἀρχηγοὺς Μωάβ. Καὶ πάλιν· ὡς καλοί σου οἱ οἶκοι Ἰακὼβ, αἱ σκηναί σου Ἰσραὴλ, ὡσεὶ νάπαι σκιάζουσαι, καὶ ὡσεὶ παράδεισοι ἐπὶ ποταμῶν, καὶ ὡσεὶ σκηναὶ, ἃς ἔπηξεν ὁ κύριος, ὡσεὶ κέδροι παρ' ὕδατα. ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ κυριεύσει ἐθνῶν πολλῶν. Καὶ πάλιν Ἡσαΐας· πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι τοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων.„ Ὅτι μὲν οὖν ἄνθρωπος φανήσεται, διὰ τούτων προκαταγγέλλεται. Ὅτι δὲ κύριος τῶν πάντων ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος, πάλιν προμηνύουσι λέγοντες· „ἰδοὺ κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης, καὶ ἥξει εἰς Αἴγυπτον, καὶ σεισθήσεται τὰ χειροποίητα Αἰγύπτου.„ Καὶ γὰρ κἀκεῖθεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ἀνακαλεῖ λέγων· „ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου.„

34. Οἱ

(1) Sic Seg. Alii & editi hæc verba ἐδύναντο γινώσκειν poſt Χριστὸς habent. Ibid. Seg. αὐτῷ, & ᾧ, ubi alii & editi, αὐτῷ & ὅ.
(2) Gobl. & Fel. s. an. διὰ τοῦτο φεύγουσι καὶ προσπίπτοντες λέγοντες … ἐφθέγξαντο τό. ibid. τὸ σὺ deeſt in edit. Commel. nec legitur Luc. 4. 34. εἶ ſemel tantum eſt in Gobl. & Felckm. s. anon. At Seguer. habet ut hic legitur.
(3) Gobler. Felckm. s. anon. & Seguer. αὐτῷ.
(4) Seguer. Gobler. & Felckm. s. anon. διδάσκουσι.
(5) Goblerianus & Felckmann: s. anonymus, Μωσῆς δὲ φησιν, ceteris omiſſis.

34. Οὐ σεσιώπηται δὲ οὐδὲ ὁ τούτου θάνατος· ἀλλὰ καὶ λίαν τηλαυγῶς ἐν ταῖς θείαις σημαίνεται γραφαῖς. καὶ γὰρ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου, ὅτι μὴ δι' ἑαυτὸν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς πάντων ἀθανασίας καὶ σωτηρίας ὑπομένει, καὶ τὴν Ἰουδαίων ἐπιβουλὴν, καὶ τὰς εἰς αὐτὸν γινομένας παρ' αὐτῶν ὕβρεις οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, πρὸς τὸ μηδένα τῶν γινομένων ἀνήκοον εἶναι καὶ πλανηθῆναι. φασὶ τοίνυν· „ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν, καὶ εἰδὼς φέρειν „μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· ἠτι„μάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη. (1) οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡ„μῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται· καὶ ἡμεῖς ἐλογι„σάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κα„κώσει· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡ„μῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. παι„δεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς „ἰάθημεν.„ Θαύμαζε τὴν τοῦ λόγου φιλανθρωπίαν, ὅτι δι' ἡμᾶς ἀτιμάζεται, (2) ἵνα ἡμεῖς ἔντιμοι γενώμεθα. „πάντες γὰρ, φησὶν, ὡς πρόβατα ἐπλανή„θημεν· ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη· καὶ κύ„ριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν· καὶ αὐ„τὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι, οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα. ὡς „πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον „τοῦ (3) κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ „στόμα αὐτοῦ. ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη.„ εἶτα, ἵνα μή τις αὐτὸν κοινὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ πάθους (4) ὑπολάβῃ, προλαμβάνουσα τὰς ὑπονοίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀνόμοιον τῆς φύσεως διηγεῖται ἡ γραφὴ λέγουσα· „τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ „τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. „ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ ἤχθη εἰς θάνατον. καὶ δώ„σω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους „ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι (5) ἀνομίαν οὐκ ἐποίη„σεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. καὶ κύ„ριος βούλεται καθαρίσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς πληγῆς.„

35. Ἀλλ' ἴσως περὶ μὲν τῆς τοῦ θανάτου προφητείας ἀκούσας, ζητεῖς καὶ τὰ περὶ τοῦ σταυροῦ σημαινόμενα μαθεῖν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο σεσιώπηται· δεδήλωται δὲ καὶ λίαν τηλαυγῶς ἀπὸ τῶν ἁγίων. Μωϋσῆς γὰρ πρῶτος καὶ μεγάλῃ τῇ φωνῇ προκαταγγέλλει λέγων· „ὄψεσθε τὴν „ζωὴν (6) ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλ„μῶν ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πιστεύσητε.„ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν δὲ (7) προφῆται πάλιν περὶ τούτου μαρτυροῦσι λέγοντες. „ἐγὼ δὲ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύε„σθαι, οὐκ ἔγνων· ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρὸν (8) „λογισμὸν λέγοντες· δεῦτε, καὶ ἐμβάλωμεν ξύ„λον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἀ„πὸ γῆς ζώντων. καὶ πάλιν· ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πό„δας μου· ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου, διεμερί„σαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν „μου ἔβαλον κλῆρον.„ θάνατος δὲ μετέωρος καὶ ἐν ξύλῳ γινόμενος, οὐκ ἄλλος ἂν εἴη, εἰ μὴ ὁ σταυρός. καὶ ἐν οὐδενὶ δὲ πάλιν θανάτῳ διορύσσονται πόδες καὶ χεῖρες, εἰ μὴ ἐν μόνῳ τῷ σταυρῷ. ἐπειδὴ δὲ τῇ τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίᾳ καὶ πάντα τὰ ἔθνη πανταχόθεν ἐπιγινώσκειν τὸν θεὸν ἤρξαντο, οὐδὲ τοῦτο ἀπαρασήμαντον καταλελοίπασιν· ἀλλ' ἔστι καὶ περὶ τούτου μνήμη (9) ἐν τοῖς ἁγίοις γράμμασιν. „ἔσται γὰρ, φησὶν, ἡ ῥίζα τοῦ „Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη „ἐλπιοῦσι.„ ταῦτα μὲν ὀλίγα πρὸς ἀπόδειξιν τῶν γενομένων, πᾶσα δὲ γραφὴ πεπλήρωται διελέγχουσα τὴν Ἰουδαίων ἀπιστίαν. τίς γὰρ πώποτε τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἱστορηθέντων δικαίων, καὶ ἁγίων προφητῶν, καὶ πατριαρχῶν, ἐκ παρθένου μόνης ἔσχε τὴν τοῦ σώματος γένεσιν;

34. Neque etiam mors ejus fuit ſilentio prætermiſſa, ſed valde aperte in divinis ſcripturis indicata eſt. Namque & cauſam mortis, quod ſcilicet non propter ſeipſum ſed pro omnium immortalitate & ſalute eam ſuſtinuerit, & Judæorum inſidias nec non injurias, quibus eum affecere, narrare non reformidarunt, ut videlicet nemo his non auditis erraret: ſic ergo ajunt: *Homo qui in vulnere eſt, & ſcit ferre infirmitatem, quia averſus eſt vultus ejus, deſpectus eſt, nec reputatus eſt: ipſe fert peccata noſtra, & pro nobis dolore afficitur, & nos putavimus eum eſſe in labore, & in vulnere, & in afflictione. Ipſe vulneratus eſt propter peccata noſtra, & languidus factus eſt propter iniquitates noſtras: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum. Cicatrice ejus nos ſanati ſumus.* Admirare Verbi erga homines amorem, qui ignominia, noſtri gratia, affectus eſt, ut nobis gloriam compararet. *Omnes enim*, inquit, *quaſi oves erravimus, homo in via ſua erravit: & Dominus tradidit ipſum peccatis noſtris, & ipſe quia affligitur non aperit os ſuum. Tanquam ovis ad occiſionem ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe ſine voce: ſic non aperit os ſuum; in ejus humilitate judicium ejus ſublatum eſt.* Deinde, ne quis eum vulgarem hominem, ex his quæ patitur, ſuſpicetur, hominum opiniones præoccupat, ejuſque potentiam ac naturæ differentiam his verbis Scriptura explicat: *Generationem ejus quis enarrabit? quia tollitur e terra vita ejus, ab iniquitatibus populi ductus eſt in mortem: & dabo malos pro ſepultura ejus & divites pro morte ipſius, quia iniquitatem non fecit, neque inventus eſt dolus in ore ejus: & Dominus vult mundare eum a plaga.*

Eſa. 53. 3. — Ibid. v. 6. — Act. 8. 32. — Eſa. 53. 8.

35. Sed forte auditis de ejus morte vaticinationibus, cupis quoque diſcere quænam crucem præſignificaverint? neque enim id omiſſum eſt, ſed clariſſime a viris ſanctis eſt expreſſum. Nam primus id Moyſes magna voce prænunciavit dicens: *Videbitis vitam veſtram pendentem ante oculos veſtros, nec credideritis.* Alii quoque qui Moyſem ſecuti ſunt Prophetæ idem ita teſtificantur: *Ego vero quaſi agnus innocens qui immolandus ducitur, non cognovi. Super me cogitaverunt malam cogitationem, dicentes: Venite & injiciamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium.* Et rurſus: *Foderunt manus meas & pedes meos: dinumeraverunt omnia oſſa mea. Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Mors porro in aere & in ligno tolerata, non alia certe fuerit quam ipſa crux, nullaque in morte pedes & manus perforantur, niſi in ſola cruce. Quia vero Salvatoris adventu omnes ubique gentes Deum cognoſcere cœperint, neque etiam id ſine ſigno reliquerunt, ſed luculenta hac de re mentio fit in ſacris litteris. *Erit enim*, inquit, *radix Jeſſe, & qui exurgit regere gentes: in eum gentes ſperabunt.* Et hæc quidem pauca ad eorum quæ facta ſunt confirmationem ſint dicta. Omnis autem Scriptura plena eſt teſtimoniis quibus Judæorum infidelitas confutatur. Quis enim unquam juſtorum ſanctorumque Prophetarum & Patriarcharum, qui in divinis litteris commendantur, ex ſola virgine ortus eſt?

Deut. 28. 66. — Jerem. 11. 19. — Pſal. 21. 17. — Eſa. 11. 10. — Rom. 15. 12. — Nemini Prophetarum vel Patriarcharum ea, quæ

(1) Seguer. αὐτός. Anglic. Baſil. Gobler. & Felckm. 1. anon. αὐτοῖς. Mox Baſil. & Angl. ὑπὲρ ἡμῶν. Ibid. καὶ ἡμῶν abeſt ab Anglic. & a Baſil. ſola vox ἡμῶν.

(2) Baſilienſis, ἵνα καὶ ἡμεῖς. Idem pro ἐπλανήθημεν habet, ἐλογίσθημεν.

(3) Sic Seguer. ut & legitur apud Eſaiam. Alii cum editis, κείραντος. Ibid. editio Commel. αὐτός.

(4) αὐτὸν adducunt omnes præter Seguer. qui & Gobl. & Fel. 1. anon. ibidem habent, ὑπολάβοι. Mox pro ἀνθρώπων, Gobler. & Felckm. 1. anon. αὐτῶν habent. Mox item τῆς φύσεως omittit Anglic.

(5) Sic Seguerianus, Goblerianus, Felckmanni 1. anonymus, & Baſilienſis, & ita legitur apud Eſaiam. Alii cum editione Commel. ἁμαρτίαν.

(6) Seguerianus, ἡμῶν.

(7) Vox προφῆται deeſt in Gobler. & Felckm. 1. anon.

(8) λογισμὸν abeſt a Segueriano, Gobleriano, Felckman. 1. anonymo, Baſilienſi, & Anglicano.

(9) Has voces, ἐν τοῖς ἁγίοις γράμμασιν, omittunt Gobler. & Felck. 1. anon. Baſil. habet, συγγράμμασιν.

de Christo Scripturæ prædixerunt, convenire possunt, sed soli Christo.

vel quæ mulier ſine viro hominem generare potuit? An non Abel ex Adam natus eſt, Enoch ex Jared, Noe ex Lamech, Abraham ex Tharra, Jacob ex Iſaac? An non Judas ex Jacob, Mnyſes & Aaron ex Amram, Samuel ex Elcana? An non David ex Jeſſe, Salomon ex David, Ezechias ex Achaz, Joſias ex Amos, Eſaias ex Amos, Jeremias ex Helcia, Ezechiel ex Buzi genitus eſt? An non ſinguli ſui nrtus auctorem patrem habuere? Quis ergo ex ſola virgine natus eſt? Namque hujus rei ſignum magnæ curæ fuit Prophetæ. Cujus item partui ſidus in cælis præcucurrit, & natum mundo indicavit? Nam Moyſis ortum parentes celaverunt. David autem ne vicinis quidem notus erat, quippe quem nec magnus Samuel cognoſceret, ſed ſciſcitabatur an alius eſſet filius Jeſſe? Abraham vero grandis tantum factus proximis agnitus eſt. At Chriſti naſcentis non homo teſtis fuit, ſed ſtella quæ in cælo unde & ipſe deſcenderat apparuit.

36. Quis unquam regum, antequam patrem vel matrem appellare poſſent, regnavit & palmas de hoſtibus retulit? An non David triginta annos na-

4. Reg. 11. & 22.

tus, & Salomon adoleſcens factus regnaverunt? An non Joas ſeptimo ætatis anno, & poſterior item Joſias circa ſeptimum annum imperium ſuſceperunt? Atqui qui iſta erant ætate, patrem utique vel matrem vocare valebant. Quis itaque ille qui fere antequam naſceretur regnavit & hoſtes expoliavit? Quis talis rex extitit in Iſrael & in Juda in quo nmnes gentes ſpem ſuam collocarint & pacem habuerint? Inquirant & dicant Judæi. An non potius ipſis undique gentes adverſabantur? Nam quamdiu ſtetit Jeruſalem, fuit illis cum ea bellum implacabile, cunctique adverſus Iſraelitas pugnabant, quippe quos Aſſyrii premerent, Ægyptii perſequerentur, Babylonii incurſionibus vexarent: & quod mirum eſt, vicinos Syros hoſtes quoque habuere. An non enim David bellum adverſus Moabitas geſſit, & Syros profligavit? An non Jnſias ſibi a proximis cavebat, & Ezechias arrogantiam Sennacherib formidabat? An nnn contra Moyſem Amalec duxit exercitum, eique Amorrhæi reſiſtebant? An non cives Jericho cum Jeſu filio Nave dimicabant? Denique nulla erant inter gentes & Iſrael amicitiæ fœdera. Quis itaque ille ſit in quo gentes ſpem ponant, diſquirere operæ pretium fuerit. Nam eſſe aliquem neceſſe eſt, quandoquidem fieri non poteſt ut Propheta mentitus ſit. Quis item ſanctorum Prophetarum & veterum Patriarcharum in cruce pro omnium ſalute obiit? Vel quis pro nmnium ſanitate vulneratus & occiſus eſt? Quis juſtorum aut regum in Ægyptum deſcendit, ejuſque adventu Ægyptiorum idola corruerunt? Abraham quidem illuc deſcendit: at nihilominus idololatria ibidem viguit. Illic & Mnyſes natus eſt: ſed eadem quæ antea permanſit errantium ſuperſtitio.

37. Quis inter eos, quos Scriptura commemorat, manibus & pedibus perfoſſus vel in ligno ſuſpenſus atque in cruce pro nmnium ſalute mortuus eſt? Namque Abraham in cubili obiit: ſimiliter Iſaac & Jacob pedibus in lecto extentis mortui ſunt. Moyſes & Aaron in

A ἢ τίς γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς αὐτάρκης γέγονε πρὸς σύστασιν ἀνθρώπου; οὐκ Ἄβελ μὲν ἐξ Ἀδὰμ γέγονεν, Ἐνὼχ δὲ ἐκ τοῦ Ἰαρέδ, Νῶε ἐκ Λαμέχ, καὶ Ἀβραὰμ μὲν ἐκ Θάῤῥα, Ἰσαὰκ δὲ ἐξ Ἀβραάμ, καὶ Ἰακὼβ ἐξ Ἰσαάκ; οὐχὶ Ἰούδας ἐξ Ἰακώβ, καὶ Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐξ (1) Ἀμβράμ; οὐ Σαμουὴλ τοῦ Ἐλκανᾶ γέγονεν, οὐ Δαβὶδ τοῦ Ἰεσσαί, οὐ Σολομὼν τοῦ Δαβίδ, οὐκ Ἐζεκίας τοῦ Ἄχαζ, οὐκ Ἰωσίας τοῦ Ἀμώς, (2) οὐχ Ἡσαΐας τοῦ Ἀμώς, οὐχὶ Ἱερεμίας τοῦ Χελκίου, οὐκ Ἰεζεκιὴλ τοῦ Βουζί; οὐχ ἕκαστος ἔσχε τὸν πατέρα τῆς γενέσεως ἀρχηγόν; τίς οὖν ὁ ἐκ παρθένου μόνης γεγονώς; ὅπερ καὶ λίαν ἐμέλησε τῷ προφήτῃ περὶ τοῦ ση-
B μείου. τίνος δὲ τῆς γενέσεως προέδραμεν ἀστὴρ ἐν οὐρανῷ, καὶ τὸν γεννηθέντα ἐσήμανε τῇ οἰκουμένῃ; Μωϋσῆς μὲν γὰρ γενόμενος, ἐκρύπτετο ὑπὸ τῶν γονέων· Δαβὶδ δὲ οὐδὲ τοῖς ἐκ γειτόνων ἠκούσθη, ὅπου γε οὐδὲ ὁ μέγας Σαμουὴλ αὐτὸν ἐγίνωσκεν· ἀλλ' ἐπυνθάνετο, εἰ ἔτι ἄλλος ἐστὶν υἱὸς τῷ Ἰεσσαί; Ἀβραὰμ δὲ λοιπὸν γεγονὼς μέγας ἐγνώσθη τοῖς ἐγγύς. τῆς δὲ τοῦ Χριστοῦ γενέσεως μάρτυς οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀστὴρ φαινόμενος ἦν ἐν οὐρανῷ, ὅθεν καὶ κατέβαινεν.

36. Τίς δὲ πώποτε τῶν γενομένων βασιλέων πρὶν ἰσχύσαι καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα ἐβασίλευσεν, καὶ τρόπαια κατὰ τῶν ἐχθρῶν εἴληφεν; ὁ Δαβὶδ τριακον-
C ταετὴς ἐβασίλευσε καὶ Σολομὼν νέος γεγονὼς ἐβασίλευσεν; οὐκ Ἰωὰς τῶν ἑπτὰ γενόμενος ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρῆλθε, καὶ ὁ ἔτι κατωτέρω Ἰωσίας (3) περὶ ἔτη γεγονὼς ἑπτὰ τὴν ἀρχὴν ἀνελάβετο; ἀλλὰ καὶ ὅμως οὗτοι κατ' ἐκείνην ἄγοντες τὴν ἡλικίαν, (4) ἴσχυον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα. τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ σχεδὸν πρὶν γενέσθαι βασιλεύων, καὶ σκυλεύων τοὺς ἐχθρούς; τίς δὲ τοιοῦτος γέγονε βασιλεὺς ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν τῷ Ἰούδᾳ, λεγέτωσαν Ἰουδαῖοι οἱ διερευνήσαντες, ἐφ' ὃν τὰ ἔθνη πάντα τὴν ἐλπίδα τίθενται καὶ εἰρήνην ἔχει; καὶ οὐ μᾶλλον ὑπεναντίοι πανταχόθεν αὐτοῖς; ἕως
D γὰρ συνειστήκει ἡ Ἱερουσαλήμ, πόλεμος ἦν ἄσπονδος αὐτοῖς, καὶ ἐμάχοντο πάντες πρὸς τὸν Ἰσραήλ, Ἀσσύριοι μὲν θλίβοντες, Αἰγύπτιοι δὲ διώκοντες, Βαβυλώνιοι δὲ ἐπιβαίνοντες· καὶ τό γε θαυμαστὸν, ὅτι καὶ Σύρους τοὺς ἐκ γειτόνων ἀντιπολεμοῦντας εἶχον αὐτοῖς. ἢ οὐχὶ Δαβὶδ τοὺς ἐν Μωὰβ ἐπολέμει, καὶ τοὺς Σύρους ἐξέκοπτεν, Ἰωσίας τοὺς πλησίον ἐφυλάττετο, καὶ Ἐζεκίας ἐδειλία τὴν ἀλαζονείαν τοῦ Σενναχηρείμ, καὶ Μωϋσεῖ ὁ Ἀμαλὴκ ἐστράτευεν, καὶ οἱ Ἀμοῤῥαῖοι ὑπηναντιοῦντο, Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ οἱ τὴν Ἱεριχὼ κατοικοῦντες ἀντιπαρετάσσοντο; καὶ ὅλως ἄσπονδα ἦν τοῖς ἔθνεσι πρὸς τὸν Ἰσραὴλ τὰ τῆς φιλίας; τίς οὖν ἐστιν,
E εἰς ὃν τὰ ἔθνη τὴν ἐλπίδα θήσουσι, ἄξιον ἰδεῖν· εἶναι γὰρ δεῖ, ἐπεὶ καὶ τὸν προφήτην ἀδύνατον ψεύσασθαι. τίνος δὲ τῶν ἁγίων προφητῶν, ἢ τῶν ἄνωθεν πατριαρχῶν ὁ θάνατος, ἐν σταυρῷ γέγονεν ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας; ἢ τίς ἐτραυματίσθη καὶ ἀνῃρέθη ὑπὲρ τῆς πάντων ὑγείας; τίς δὲ τῶν δικαίων ἢ τῶν βασιλέων κατῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, καὶ τῇ τούτου καθόδῳ τὰ τῶν (5) Αἰγυπτίων εἴδωλα πέπτωκεν; Ἀβραὰμ μὲν γὰρ (6) κατῆλθεν, ἀλλὰ πάλιν ἡ εἰδωλολατρεία κατὰ πάντων ἐπεκράτησε. Μωϋσῆς ἐκεῖ γεγέννηται, καὶ οὐδὲν ἧττον ἦν ἐκεῖ ἡ τῶν πεπλανημένων θρησκεία.

F 37. Τίς δὲ τῶν ἐν τῇ γραφῇ μαρτυρουμένων διωρύχθη τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἢ ὅλως ἐπὶ ξύλου κεκρέμαται, καὶ σταυρῷ τετελείωται ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας; Ἀβραὰμ μὲν γὰρ ἐπὶ κλίνης ἐκλείπων ἀπέθανεν· Ἰσαὰκ δὲ καὶ Ἰακὼβ καὶ αὐτοὶ ἐξάραντες τοὺς πόδας ἐπὶ κλίνης ἀπέθανον. Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τῷ

ὄρει,

(1) Sic mss. Anglic. Alii vero & editi Ἀβραάμ. Sed Ἀμβράμ apud Septuaginta Interpretes legitur.

(2) Hæ voces οὐχ Ἡσαΐας τοῦ Ἀμώς, quæ leguntur in Baſil. Gobl. Felckm. 1. anon. & Seguer. in aliis & editis deſiderantur. Mox ibid. Gobler. & Felck. 1. anon. Ἐλκίου.

(3) Sic Seguer. Baſil. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii vero cum editis περὶ omittunt.

(4) Goblerianus, & Felckmanni 1. anonymus, ἴσχυσαν. Ibid. Anglic. Baſil. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. πατέρα ἢ. Alii autem & editi πατέρα καί.

(5) τῶν Αἰγυπτίων abeſt a Baſil. Ibid. Seguer. & Baſil. πέπτωκε.

(6) Anglicanus, Baſilienſis, Goblerianus, Felckmanni 1. anonymus, & Seguerianus, κατῆλθε καὶ πάλιν. Ibid. vox ἐπεκράτησε deeſt in iiſdem.

ὄρει, Δαβὶδ ἐν τῷ οἴκῳ τετελεύτηκεν, οὐδεμίαν ἐπιβουλὴν ὑπὸ τῶν λαῶν παθών. εἰ δὲ καὶ ἐζητήθη ὑπὸ (1) τοῦ Σαοὺλ, ἀλλ' ἀβλαβὴς ἐσώζετο. Ἡσαΐας ἐπρίσθη μὲν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ ξύλου κεκρέμασται· Ἱερεμίας ὑβρίσθη, ἀλλ' οὐ κατακριθεὶς ἀπέθανεν· Ἰεζεκιὴλ ἔπαθεν, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ τὰ ἐσόμενα κατὰ τοῦ λαοῦ σημαίνων. ἔπειτα οὗτοι καὶ πάσχοντες, ἄνθρωποι ἦσαν, ὅμοιοι καὶ πάντες κατὰ τὴν τῆς φύσεως ὁμοιότητα. ὁ δὲ σημαινόμενος ἐκ τῶν γραφῶν ὑπὲρ πάντων πάσχειν οὐχ ἁπλῶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ ζωὴ πάντων λέγεται, κἂν ὅμοιος κατὰ τὴν φύσιν τοῖς ἀνθρώποις (2) ἐτύγχανεν. ,, ὄψεσθε γὰρ, φησὶ, τὴν ζωὴν ,, ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν. καὶ, τὴν ,, γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ,, πάντων μὲν γὰρ τῶν ἁγίων τὴν γενεάν τις μαθὼν, δύναται ἄνωθεν διηγήσασθαι τίς καὶ πόθεν ἕκαστος γέγονε· τοῦ δὲ τυγχάνοντος ζωῆς ἀδιήγητον τὴν γενεὰν οἱ θεῖοι σημαίνουσι λόγοι. τίς οὖν ἐστι, περὶ οὗ ταῦτα λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαί; ἢ τίς τηλικοῦτος, ὡς καὶ τοὺς προφήτας περὶ αὐτοῦ τοσαῦτα προκαταγγέλλειν; ἀλλὰ (3) γὰρ οὐδεὶς ἄλλος ἐν ταῖς γραφαῖς εὑρίσκεται, πλὴν τοῦ κοινοῦ πάντων σωτῆρος τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ἐκ παρθένου προελθὼν καὶ ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς φανεὶς, καὶ (4) ἀδιήγητον ἔχων τὴν κατὰ σάρκα γενεάν. οὐ γάρ ἐστιν ὃς δύναται τὸν κατὰ σάρκα πατέρα τούτου λέγειν, οὐκ ὄντος τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐξ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ παρθένου μόνης. ὥσπερ οὖν τοῦ Δαβὶδ, καὶ Μωϋσέως, καὶ πάντων τῶν πατριαρχῶν τοὺς πατέρας τις γενεαλογεῖν δύναται· οὕτως οὐδεὶς δύναται τὴν κατὰ σάρκα γενεὰν τοῦ σωτῆρος ἐξ ἀνδρὸς διηγήσασθαι. οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν ἀστέρα σημαίνειν τὴν τοῦ σώματος γένεσιν ποιήσας· ἔδει γὰρ ἀπὸ οὐρανοῦ κατερχόμενον τὸν λόγον, ἐξ οὐρανοῦ καὶ τὴν σημασίαν ἔχειν· καὶ ἔδει τὸν τῆς κτίσεως βασιλέα προερχόμενον, ἐμφανῶς ὑπὸ πάσης τῆς (5) κτίσεως γινώσκεσθαι. ἀμέλει ἐν Ἰουδαίᾳ ἐγεννᾶτο, καὶ οἱ ἀπὸ Περσίδος ἔρχονται προσκυνῆσαι αὐτῷ. οὗτός ἐστιν ὁ καὶ πρὶν τῆς σωματικῆς ἐπιφανείας λαβὼν τὴν κατὰ τῶν (6) ἀντικειμένων δαιμόνων νίκην, καὶ κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας τρόπαια. πάντες γοῦν πανταχόθεν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐξομνύμενοι τὴν πάτριον συνήθειαν καὶ τὴν εἰδώλων ἀθεότητα, πρὸς τὸν Χριστὸν λοιπὸν τὴν ἐλπίδα τιθέασι, καὶ αὐτῷ καταγράφουσιν ἑαυτοὺς, ὡς καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔξεστιν ἰδεῖν τὸ τοιοῦτο. οὐδὲ γὰρ ἄλλοτε ἡ τῶν Αἰγυπτίων ἀθεότης πέπαυται, εἰ μὴ ὅτε ὁ κύριος τοῦ παντὸς, ὡς ἐπὶ νεφέλης ἐποχούμενος, τῷ σώματι κατῆλθεν ἐκεῖ, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων κατήργησε πλάνην, πάντας δὲ εἰς ἑαυτὸν καὶ δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν πατέρα μετήνεγκεν. οὗτός ἐστιν ὁ σταυρωθεὶς ἐπὶ μάρτυσι τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ κτίσει καὶ τοῖς αὐτῷ τὸν θάνατον προσαγαγοῦσι· καὶ τῷ τούτου θανάτῳ ἡ σωτηρία πᾶσι γέγονε, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα λελύτρωται. οὗτός ἐστιν ἡ πάντων ζωὴ καὶ ὁ ὡς πρόβατον ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ἀντίψυχον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα εἰς θάνατον παραδοὺς, κἂν Ἰουδαῖοι μὴ πιστεύωσιν.

38. Εἰ γὰρ μὴ αὐτάρκη νομίζουσι ταῦτα, κἂν ἐξ ἑτέρων πειθέσθωσαν ἀφ' ὧν αὐτοὶ πάλιν ἔχουσι λογίων. ,, περὶ τίνος γὰρ λέγουσιν οἱ προφῆται, ἐμφανὴς ἐγενό- ,, μην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ,, ἐπερωτῶσιν· εἶπα, ἰδοὺ εἰμι τῷ ἔθνει οἳ οὐκ ἐκά- ,, λεσάν μου τὸ ὄνομα· ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς ,, λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. ,, τίς ἂν ἐστιν ὁ ἐμφανὴς γενόμενος; εἴποι τις πρὸς Ἰουδαίους. εἰ μὲν γὰρ ὁ προφήτης ἐστὶ, λεγέτωσαν πότε ἐκρύπτετο, ἵνα καὶ ὕστερον φανῇ; ποῖος δὲ οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης ὁ καὶ ἐμφανὴς ἐξ ἀφανοῦς γενόμενος, καὶ τὰς χεῖρας

A monte, David domi nullas populorum inſidias paſſus ioteriit; licet enim a Saule ad necem conquiſitus fuerit, tamen ſine damno evaſit. Sectus eſt quidem Eſaias, at in ligno non fuit ſuſpenſus. Jeremias cootumeliis affectus eſt, ſed non condemnatus periit. Ezechiel paſſus eſt, at non pro populo, ſed quia adverſa populo eventura prædicebat. Præterea hi, qui iſta patiebantur, homines erant, quales ſunt omnes naturæ ſimilitudine. Quem vero Scripturæ pro omnibus paſſurum prænuntiant, non ſimpliciter homo, ſed omnium vita dicitur, etiamſi ſecundum naturam hominibus ſimilis fuerit. *Videbitis enim*, inquit, *vitam veſtram pendentem ante oculos veſtros*. (Deuteron. 28. 66.) B Et, *Generationem ejus quis enarrabit?* (Esa. 53. 8.) Siquidem omnium Sanctorum generationem ſi quis didicerit, eam ab origine repetere, & unde quiſque ortus ſit enarrare facile poterit. At ejus qui vita eſt generationem narrari non poſſe divina declarant oracula. Quis igitur ille eſt, de quo hæc loquuntur divinæ ſcripturæ? Quis tantus ille eſt, ut & Prophetæ de illo tanta prænuntiaverint? Certe nullus alius in Scripturis reperitur præter communem omnium ſervatorem Dei Verbum, dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. C Hic enim ille eſt, qui ex virgine prodiit, & homo in terris viſus eſt, & cujus corporea generatio enarrari nequit: ſiquidem nemo eſt, qui ejus patrem ſecundum carnem indicare poſſit, cum ejus corpus non ex viro ſed ex ſola ſit virgine. Quemadmodum ergo Davidis & Moyſis omniumque Patriarcharum patres numerari poſſunt: ita nemo eſt qui corpoream Salvatoris ex viro generationem narrare queat. Hic ille eſt qui ſui corporis ortum ſtella commonſtrari voluit. Decebat enim Verbum e cælo deſcendens, e cælo quoque indicari: decebat naturæ regem prodeuntem, palam ab univerſa natura agnoſci. D In Judæa naſcebatur, & Perſæ eum adoraturi veniebant. Hic ille eſt qui, priuſquam in corpore appareret, victoriam de adverſantibus dæmonibus reportavit ac de idololatria triumphavit. Hinc ergo omnes undique gentes patrium morem & idolorum impietatem deteſtati, ſuam jam ſpem in Chriſto collocant. ſeque ei adſciſcunt, uti vel oculis licet aſpicere. Neque enim unquam alias Ægyptiorum impietas diſſoluta eſt, niſi cum Dominus omnium velut in nube vectus, corpore illuc ivit, idolorumque errorem evertit, & omnes ad ſeipſum, & per ſeiE pſum ad Patrem convertit. Hic ille eſt, qui ſole, natura, atque his ipſis, qui eum interfecere, teſtibus, crucifixus eſt: cujus morte ſalus omnibus exorta eſt, & omnis natura liberata eſt. Hic ille eſt omnium vita, qui & tanquam ovis pro omnium ſalute, ſuum corpus pro aliis morti tradidit, licet nolint credere Judæi.

38. Enimvero ſi hæc ad faciendam fidem ſatis eſſe non arbitrantur, ſaltem ex aliis, quæ ipſi habent, oraculis id ſibi perſuaderi velint. De quo enim dicunt Prophetæ: *Palam apparui his qui me non quærebant: inventus ſum a non interrogantibus me. Dixi, Ecce ſum,* (Esa. 65. 1.) F *genti quæ non invocavit nomen meum: expandi manus meas ad populum non obedientem & contradicentem.* Quis, quæſo, ille eſt qui palam apparuit? dixerit quis ad Judæos. Nam ſi Prophetam volunt eſſe, dicant quandonam abſcondebatur ut poſtea appareret? Qualis vero ille eſt Propheta qui ex occulto manifeſtus factus

(1) τοῦ Seguer. habet; alii & editi omittunt.
(2) ἐτύγχανεν abeſt ab Anglicano, Gobleriano, Felckmanni 2. anonymo, & Segueriano.
(3) γὰρ omittunt Gobler. & Felckm. 1. anon. Mox iidem & Baſil. & Seguer. habent, κοινοῦ πάντων. Alii & editi πάντων omittunt.
(4) Sic Seguer. Baſil. & Anglic. ut & legerunt Interpretes. Alii & editio Commel. ἀδιήγητον, mendoſe.
(5) Gobler. Felckm. 1 anon. & Seguer. οἰκουμένης.
(6) Vox ἀντικειμένων deeſt in Anglic. Mox Seguer. καὶ κατὰ habet, ubi alii & editi, καὶ τὰ tantum.
(7) Sic Anglic. Baſil. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. Alii vero & editi, τῷ τούτου τοῦ θανάτου τρόπῳ ἡ σωτηρία.

factus eſt, & manus in cruce extendit? Nullus certe juſtorum, ſed ſolum fuit Dei Verbum, quod cum ex ſua natura expers eſſet corporis, propter nos corpore apparuit, & pro omnibus pati voluit. Verum ſi neque id illis ſatis fuerit, ex aliis ſaltem convincantur, qui tam evidens argumentum ob oculos
Eſa. 35. 3. habent, ubi nempe dicit Scriptura: *Roboramini manus remiſſæ & genua diſſoluta: conſolamini, qui puſillo animo eſtis: roboramini, non timete. Ecce Deus noſter judicium retribuit: ipſe veniet & ſalvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient. Tunc ſaliet, ſicut cervus, claudus, & expedita erit lingua balborum.* Quid ergo illi de hujuſmodi teſtimonio poſſunt dicere, aut quomodo vel oculos contra erigere auſint? Siquidem Prophetia Dei adventum prænunciat, cujus adventus tempus ſigna declarant. Nempe divino illo adventu cæcos videre, claudos ambulare, ſurdos audire, & balborum linguam expediri docent. Quando igitur hujuſmodi ſigna in Iſrael viſa ſunt? vel ubi tale quid in Judæa factum ſit, nobis dicant. Leproſus quidem Naaman mundus factus eſt, ſed ſurdus non audivit nec claudus ambulavit. Mortuum excitavit Helias & Eliſæus, ſed non vidit cæcus natus. Magnum quidem revera eſt, mortuum excitare: ſed non tale fuit miraculum, quale Salvator edidit. Nam ſi de leproſo & viduæ defuncto filio non tacuit Scriptura, ſi utique accidiſſet ut & claudus ambularet & cæcus videret, hæc quoque commemorare non omiſiſſet. Quia vero de his ſilent ſacri codices, non prius facta fuiſſe manifeſtum inde eſt. Quando itaque hæc evenerunt, niſi cum ipſum Dei Verbum in corpore apparuit? Quando porro apparuit, niſi cum claudi ambulavere, balbi clare locuti ſunt, ſurdi audierunt, cæci nati viderunt? Ideo enim his tunc conſpectis Judæi, ut qui ea nunquam alias facta audiviſſent,
Joan. 9. 32. ajebant: *A ſæculo non eſt auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Niſi eſſet hic a Deo, non poſſet facere quidquam.*

Refutantur Judæi, qui ea, quæ de Chriſto venturo paſſim in Scripturis prædicta ſunt, et quidem convenire fatentur, ſed illa nondum advéniſſe uti neque ipſum Chriſtum concedunt.

39. Verum forte ipſi rebus tam apertis repugnare non valentes, iſta quidem ſcripta eſſe non ibunt inficias, ſed ea ſe expectare, nondumque adveniſſe Deum Verbum reſpondebunt. Id ipſum enim perperam illi dictitant, nec eos pudet rebus adeo manifeſtis impudenter adverſari. Verum hic etiam potiſſimum confutabuntur, non a nobis quidem, ſed a ſapientiſſimo Daniele, qui & præſens tempus & divinum Salvatoris adventum his verbis præſignificavit: *Septuaginta hebdomades contractæ ſunt ſuper populum tuum & ſuper ur-*
Dan. 9. 24. *bem ſanctam, ut conſummetur peccatum, & obſignentur peccata, & deleantur iniquitates, & remittantur injuſtitiæ, & adducatur juſtitia ſempiterna, & obſignetur viſio & Propheta, & ungatur Sanctus Sanctorum, & cognoſces & intelliges ab exitu ſermonis ut reſpondeatur & ædificetur Jeruſalem uſque ad Chriſtum ducem.* Equidem in aliis forſitan teſtimoniis, ſaltem effugia reperire, & ea quæ ſcripta ſunt in futurum tempus differre poſſint. Quid autem ad hæc dicere vel opponere habent, ubi nempe & Chriſtus ſignificatus, & is, qui ungitur, non homo ſimpliciter, ſed Sanctus Sanctorum eſſe

A ἐκτείνας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ; Οὐδεὶς μὲν ἦν δικαίων οὐδείς· μόνος δὲ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ ἀσώματος ὢν τὴν φύσιν καὶ δι' ἡμᾶς τῷ σώματι φανεὶς, καὶ ὑπὲρ (1) πάντων παθών. εἰ δὲ μηδὲ τοῦτο αὔταρκες αὐτοῖς, κἂν ἐξ ἑτέρων δυσωπείσθωσαν, οὕτως ἐναργῆ τὸν ἔλεγχον ὁρῶντες. φησὶ γὰρ ἡ γραφή· „ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι καὶ „γόνατα παραλελυμένα· παρακαλέσατε οἱ (2) ὀλιγό„ψυχοι τῇ διανοίᾳ· ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε· ἰδοὺ ὁ „θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσιν, αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει „ἡμᾶς. τότε ἀνοιχθήσονται οἱ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ „ὦτα κωφῶν ἀκούσονται· τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ „χωλὸς, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων.„ τί τοίνυν
B καὶ περὶ τούτου δύνανται λέγειν, ἢ πῶς ὅλως καὶ πρὸς τοῦτο τολμῶσιν (3) ἀντιβλέπειν; ἡ μὲν γὰρ προφητεία θεοῦ ἐπιδημίαν σημαίνει· τὰ δὲ σημεῖα καὶ τὸν χρόνον τῆς παρουσίας γνωρίζει. (4) τὸ, τε γὰρ τυφλοὺς ἀναβλέπειν, καὶ χωλοὺς περιπατεῖν, καὶ κωφοὺς ἀκούειν, καὶ τρανοῦσθαι μογιλάλων τὴν γλῶσσαν, ἐπὶ τῇ (5) γενομένῃ θείᾳ παρουσίᾳ λέγουσι. πότε τοίνυν γέγονε τοιαῦτα σημεῖα ἐν τῷ Ἰσραήλ; ἢ ποῦ τοιοῦτόν τι γέγονεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ λεγέτωσαν. λεπρὸς ἐκαθαρίσθη Νεεμάν· ἀλλ' οὐ κωφὸς ἤκουσεν, οὐδὲ χωλὸς περιεπάτησε. νεκρὸν ἤγειρεν Ηλίας καὶ Ελισσαῖος· ἀλλ' οὐκ ἐκ
C γενετῆς ἀνέβλεψε τυφλός. μέγα μὲν γὰρ καὶ τὸ ἐγεῖραι νεκρὸν ἀληθῶς, ἀλλ' οὐ τοιοῦτον, ὁποῖον τὸ παρὰ τοῦ σωτῆρος θαῦμα. πλὴν εἰ τὸ περὶ τοῦ λεπροῦ καὶ τοῦ νεκροῦ τῆς χήρας οὐ σεσιώπηκεν ἡ γραφή· πάντως εἰ ἐγεγόνει καὶ χωλὸν περιπατεῖν καὶ τυφλὸν ἀναβλέπειν, οὐκ ἂν παρῆκε καὶ τοῦτο δηλῶσαι ὁ λόγος. ἐπειδὴ δὲ σεσιώπηται ἐν ταῖς γραφαῖς, δῆλόν ἐστι μὴ γεγενῆσθαι ταῦτα πρότερον. πότε οὖν γέγονε ταῦτα, εἰ μὴ ὅτε αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐν σώματι παραγέγονε; πότε δὲ παραγέγονεν, εἰ μὴ ὅτε χωλοὶ περιεπάτησαν, καὶ μογιλάλοι
D ἐτρανώθησαν, καὶ κωφοὶ ἤκουσαν, καὶ τυφλοὶ ἐκ γενετῆς ἀνέβλεψαν; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἱ τότε θεωροῦντες Ἰουδαῖοι ἔλεγον, (6) ὡς οὐκ ἄλλοτε ταῦτα γενόμενα ἀκούσαντες· „ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἤνοιξέ τις ὀφθαλμοὺς „τυφλοῦ γεγεννημένου· εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ (7) τοῦ „θεοῦ, οὐκ ἐδύνατο ποιεῖν οὐδέν.

39. Ἀλλ' ἴσως μὴ δυνάμενοι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὰ φανερὰ διαμάχεσθαι, οὐκ ἀρνήσονται μὲν τὰ γεγραμμένα· προσδοκᾶν δὲ ταῦτα καὶ μηδέπω παραγεγενῆσθαι τὸν θεὸν λόγον διαβεβαιώσονται. τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω θρυλλοῦντες, οὐκ ἐρυθριῶσιν ἀναιδιζόμενοι πρὸς τὰ (8) φανερά. ἀλλὰ περὶ τούτου καὶ πρὸ πάντων μᾶλλον ἐλεγχθήσονται, οὐ παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ σοφωτάτου Δανιὴλ σημαίνοντος καὶ τὸν παρόντα καιρὸν, καὶ τὴν θείαν τοῦ σωτῆρος ἐπιδη-
E μίαν, (9) καὶ λέγοντος· „ἑβδομήκοντα ἑβδομάδες συν„ετμήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁ„γίαν, τοῦ συντελεσθῆναι ἁμαρτίαν, καὶ τοῦ σφραγισθῆναι ἁ„μαρτίας, καὶ (10) ἀπαλεῖψαι τὰς ἀδικίας, καὶ τοῦ ἐξιλά„σασθαι τὰς ἀδικίας, καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον, καὶ τοῦ „σφραγίσαι ὅρασιν καὶ προφήτην, καὶ τοῦ χρῖσαι ἅγιον ἁγίων, καὶ „(11) γνώσῃ καὶ συνήσεις ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆ„ναι, καὶ τοῦ οἰκοδομῆσαι Ἱερουσαλήμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμέ„νου.„ ἴσως ἐπὶ τῶν ἄλλων κἂν προφάσεις εὑρίσκειν δύνανται, καὶ εἰς μέλλοντα χρόνον ἀναβάλλεσθαι τὰ γεγραμμένα. τί δὲ πρὸς ταῦτα λέγειν ἢ ὅλως ἀντωπῆσαι δύνανται, ὅπου γε καὶ ὁ Χριστὸς σημαίνεται, καὶ ὁ χριόμενος οὐκ ἄν-
F θρωπος ἁπλῶς, ἀλλ' ἅγιος ἁγίων εἶναι καταγγέλλεται, καὶ ἕως

(1) Seguerianus, πάντως.
(2) Seguerianus, ὀλιγόψυχοι.
(3) Sic Anglicanus, Baſilienſis, Seguerianus: at Goblerianus, & Felckmanni 1. anonymus, ἀντιλέγειν. Alii & ed. Commel. ἀποβλέπειν.
(4) Sic Seguer. qui ibid. & Anglic. Verbum γνωρίζει omittunt, quod hic iterum habent alii & editi hoc modo; τότε γὰρ γνωρίζει.
(5) Seguerianus, γενομένῃ.
(6) Gobler. & Felckm. 2. anon. ἔλεγον· οὐδέποτε ἐγένετο τοιοῦτος ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐκ τοῦ αἰῶνος. Alii & editi præter mſ. Seguer. poſt ἀκούσαντες addunt item οὐδέποτε, &c. quæ Seguer. non habet, nec leguntur apud Evangeliſtam, uti nec legerunt Omnibonus & Ambroſ. Camald.
(7) τοῦ deeſt in Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. Ibid. particulam οὐκ quam habent Anglic. Baſil. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. alii & editi omittunt.
(7) Seguerianus, & Baſilienſis, φαινόμενα.
(9) καὶ Seguerianus habet, alii & editi omittunt.
(10) Sic Gobler. Felckm. 1. anon. Seguer. & apud Daniel. Alii vero & editi ἀπολῆψαι. Ibid. Gobler. & Felckman. 1. anon. non habent, ἐξιλάσασθαι τὰς ἀδικίας. Item ibid. particulam καὶ, quæ in Seguer. & apud Danielem legitur, alii & editi omittunt.
(11) Sic Seguer. ut & legitur apud Daniel. Baſil. Felckm. 2. anon. γνώσῃ. Alii & editi, γνώσεις.

καὶ ἕως τῆς παρουσίας αὐτοῦ Ἱερουσαλὴμ (1) συνίσταται, καὶ λοιπὸν παύεται προφήτης καὶ ὅρασις ἐν τῷ Ἰσραήλ. ἐχρίσθη πάλαι Δαβὶδ, καὶ Σολομὼν, καὶ Ἐζεκίας· ἀλλὰ καὶ πάλιν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὁ τόπος συνειστήκει, καὶ προφῆται προεφήτευον, Γὰδ, καὶ Ἀσὰφ, καὶ Νάθαν, καὶ (2) ὁ μετ' αὐτοὺς Ἡσαΐας, καὶ Ὠσηὲ, καὶ Ἀμὼς, καὶ ἄλλοι. ὅσοι καὶ αὐτοὶ οἱ χρισθέντες, ἄνθρωποι ἅγιοι, καὶ οὐχ ἅγιοι ἁγίων ἐκλήθησαν. ἀλλ' ἐὰν τὴν αἰχμαλωσίαν προβάλλωνται, καὶ δι' αὐτὴν μὴ εἶναι λέγωσι τὴν Ἱερουσαλὴμ· τί καὶ περὶ τῶν προφητῶν ἂν εἴποιεν; καὶ γὰρ πάλαι καταβαίνοντος τοῦ λαοῦ εἰς Βαβυλῶνα, ἦσαν ἐκεῖ Δανιὴλ καὶ Ἱερεμίας· προεφήτευον δὲ Ἰεζεκιὴλ καὶ Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας.

40. Οὐκοῦν μυθολογοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ παρόντα τὸν νῦν καιρὸν ὑπερτίθενται. πότε γὰρ (3) προφήτης ἢ ὅρασις ἐπαύσατο ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ, εἰ μὴ ὅτε ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων Χριστὸς παραγέγονε; σημεῖον γὰρ καὶ μέγα γνώρισμα τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου παρουσίας, τὸ μηκέτι μήτε τὴν Ἱερουσαλὴμ ἑστάναι, μήτε προφήτην ἐγείρεσθαι, μήτε ὅρασιν ἀποκαλύπτεσθαι τούτοις, καὶ μάλα εἰκότως. ἐλθόντος γὰρ τοῦ σημαινομένου, (4) τίς ἔτι χρεία τῶν σημαινόντων ἦν; καὶ παρούσης τῆς ἀληθείας, τίς ἔτι χρεία τῆς σκιᾶς ἦν; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προεφήτευον ἕως ἂν ἔλθῃ ἡ αὐτοδικαιοσύνη, καὶ ὁ λυτρούμενος τὰς ἁπάντων ἁμαρτίας. διὰ τοῦτο καὶ Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τοσοῦτον συνειστήκει, ἵν' ἐκεῖ προμελετῶσι τῆς ἀληθείας τοὺς τύπους. παρόντος τοίνυν τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων, εἰκότως ἐσφραγίσθη καὶ ὅρασις καὶ προφητεία, καὶ ἡ τῆς Ἱερουσαλὴμ βασιλεία πέπαυται. ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἐχρίοντο παρ' αὐτοῖς βασιλεῖς, ἕως ἂν ἐχρίσθη ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων. καὶ (5) Ἰακὼβ δὲ ἕως αὐτοῦ τὴν Ἰουδαίων ἵστασθαι βασιλείαν προφητεύει λέγων· „οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ „ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν (6) ἔλθῃ „τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν.„ ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐβόα λέγων· „ὁ νόμος καὶ „οἱ προφῆται (7) ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν.„ εἰ μὲν οὖν ἔστι παρὰ Ἰουδαίοις νῦν βασιλεὺς, ἢ προφήτης, ἢ ὅρασις, καλῶς ἀρνοῦνται τὸν ἐλθόντα Χριστόν. εἰ δὲ μήτε βασιλεὺς, μήτε ὅρασις, ἀλλ' ἐσφράγισται (8) λοιπὸν καὶ πᾶσα προφητεία, καὶ ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς εἴληπται· τί τοσοῦτον ἀσεβοῦσι, καὶ παραβαίνουσιν, ὥστε τὰ μὲν γενόμενα ὁρᾷν, τὸν δὲ ταῦτα πεποιηκότα Χριστὸν ἀρνεῖσθαι; τί δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν θεωροῦντες καταλιμπάνοντας τὰ εἴδωλα, καὶ ἐπὶ τὸν Θεὸν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἔχοντας τὴν ἐλπίδα, ἀρνοῦνται τὸν ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ κατὰ σάρκα γενόμενον Χριστὸν καὶ βασιλεύοντα λοιπόν; εἰ μὲν γὰρ ἄλλον ἐθρήσκευον τὰ ἔθνη θεὸν, ἀλλὰ μὴ τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ καὶ Μωϋσέως ὡμολόγουν· καλῶς ἂν πάλιν προεφασίζοντο μὴ ἐληλυθέναι τὸν Θεόν. εἰ δὲ τὸν (9) Μωϋσῇ δεδωκότα τὸν νόμον, καὶ τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενον Θεὸν, καὶ οὗ τὸν λόγον ἠτίμασαν οἱ Ἰουδαῖοι, τοῦτον τὰ ἔθνη σέβουσιν, διὰ τί μὴ γινώσκουσι, μᾶλλον δὲ διὰ τί ἑκόντες παρορῶσιν, ὅτι ὁ προφητευόμενος ὑπὸ τῶν γραφῶν κύριος ἐπέλαμψε τῇ οἰκουμένῃ, καὶ ἐπεφάνη σωματικῶς αὐτῇ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφή· „κύριος ὁ Θεὸς ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ πά„λιν, ἐξαπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτούς. „καὶ πάλιν, οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ „κύριος ἔσωσεν αὐτούς.„ ὅμοιον δὲ πάσχουσιν, ὡς εἴ τις παραπληγεὶς τὴν διάνοιαν, τὴν μὲν γῆν φω-

A declaratur, & uſque ad ejus adventum ſtat Jeruſalem, ac poſtea deſinit Propheta & viſio in Iſrael. Olim quidem David, Salomon, & Ezechias uncti ſunt, ſed tamen & Jeruſalem & locus ſtetit, Prophetæque vaticinati ſunt, ſcilicet Gad, Aſaph, Nathan, & poſt illos Eſaias, Oſee, Amos & alii. Præterea, ii qui uncti fuerunt, homines quidem ſancti vocati ſunt, non vero Sancti Sanctorum. Quod ſi captivitatem objiciant, & propter eam, Jeruſalem non ſtetiſſe contendant, quid de Prophetis dixerint? Etenim poſtquam olim populus Babylnnem deductus B eſt, illic Daniel & Jeremias aderant, vaticinabanturque Ezechiel, Aggæus & Zacharias.

40. Nugantur ergn Judæi cum præſens tempus differunt. Quando enim Propheta vel viſin ab Iſrael defecit, niſi cum Sanctus Sanctnrum Chriſtus advenit? Magnum ſiquidem ſignum & indicium eſt Dei Verbi adventus, quod nec jam ſtet Jeruſalem, nec Propheta exurgat, nec illis viſio appareat, idque admodum convenienter. Poſtqnam enim is, qui ſignificabatur, advenit, quid adhuc ſignorum opus eſſet? Similiter præſente veritate, quid pro- C deſſet umbra? Namque idcirco vaticinabantur, uſque dum veniret ille, qui ipſa juſtitia eſt & omnium peccata redimit. Unde tamdiu ſtetit Jeruſalem, ut illic veritatis figuras præmeditarentur. Quapropter præſente Sancto Sanctorum, congruenter viſio & prophetia obſignatæ ſunt, ac finem habuit Jeroſnlymorum regnum. Tamdiu enim reges apud illos uncti ſunt, quoad Sanctus Sanctorum ungeretur. Jacob quoque uſque ad ipſum permanſurum eſſe Judæorum regnum his verbis prænunciat: *Non deficiet princeps ex Juda, & dux ex femoribus ejus, donec venerint quæ repoſita ſunt ei, & ipſe eſt expectatio Gentium.* Geneſ. 49. 10. Hinc & ipſe Salvator clamabat: *Lex & Prophetæ uſque ad Joannem prophetaverunt.* Matth. 11. 13. Quocirca ſi nunc apud Judæos D vel rex vel propheta vel viſio ſit, recte Chriſtum veniſſe negant. Sed ſi neque regem neque viſionem habent, ſed & omnis prophetia jam obſignata eſt, captaque eſt urbs & templum: quid adeo impii ſunt & tam grave peccatum committunt, ut facta quidem videant, Chriſtum vero qui hæc ipſa fecit negare audeant? Quid cum ipſos etiam Gentiles relictis idolis ſpem ſuam per Chriſtum in Deo Iſrael ponere aſpiciant, ipſi nihilnminus Chriſtum ex radice Jeſſe E ſecundum carnem natum ac modo regnantem repudiare non verentur? Namque ſi alium Deum Gentes cnlerent, nec ipſum Deum Abraham, Iſaac, Jacob & Mnyſis confiterentur, juſtam ſane de Dei adventu dubitandi occaſionem haberent. Si vero illum ipſum Gentes colunt, qui Moyſi legem & Abrahæ promiſſiones dedit, & cujus Verbum Judæi indigniſſime tractaverunt: quare non agnoſcunt, vel potius cur ultro negligunt videre Dominum, quem Scripturæ prædixerunt, orbi terrarum illuxiſſe, & corpore indutum F apparuiſſe, quemadmodum ait Scriptura: *Dominus Deus apparuit nobis.* Pſal. 117. 27. Et, *Miſit Verbum ſuum & ſanavit eos.* Pſal. 117. 20. Et rurſus, *Non legatus, non angelus, ſed ipſe Dominus ſalvos illos fecit.* Eſa. 63. 9. Certe ſimile illi agere mihi videntur, ac ſi quis mente perculſus terram a ſole

R illu-

(1) Sic Ang. Baſil. Gobler. Felc. 1. anon. & Seguer. Alii & editio Com. συνίσταθαι. Ibid. mox Anglic. προφητεία.
(2) ὁ μετ' αὐτοὺς abeſt a Gobler. & Felckm. 1. anon. ὁ ab Seguer. μετ' αὐτοὺς ab Anglic. & Baſil.
(3) Sic Seguer. ut & legerunt Omnibonus & Ambroſ. Camald. Ita quoque legitur in mſ. Angl. ſed loco προφήτης, habet προφηταί. Alii & editio Commel. πότε γὰρ ἐπαύσατο προφήτης ἢ ὅρασις ἐν τῷ Ἰσραήλ. Ibidem Seguer. εἰ μὴ νῦν.
(4) Hæc integra ſententia ad τίς ſequens deeſt in Seguerianο, Gobleriano, & Felckmanni 1. anonymo, & recenti manu addita in Baſilienſi: nec item legerunt Omnibonus & Ambroſ.
(5) Sic Gobl. & Felck. 1. anon. Alii vero & editi, Μωϋσῆς.
(6) Anglic. ἔλθοι & paulopoſt, τῶν ἐθνῶν.
(7) Sic Anglicanus, Baſilienſis, Goblerianus, Felckmanni 1. anon. & Seguer. Alii & editi, μέχρι. Mox ibid. νῦν abeſt a Gobler. & Felckm. 1. anon. & paulopoſt in Anglic. loco προφήτης, legitur προφητεία.
(8) λοιπὸν καὶ deeſt in Gobler. & Felckm. 1. anon.
(9) Sic Seguerianus, Baſilienſis, & Anglicanus. Alii & editi Μωϋσῆ.

illuminatam aſpiciens, ſolem a quo illuminata eſt negaverit. Ecquid enim amplius ei quem illi exſpectant faciendum reſtat? An ut Gentes vocet? ſed jam vocatæ ſunt. An ut Prophetam, regem & viſionem auferat? Sed hoc item jam factum eſt. An ut idolorum impietatem convincat? Convicta & proſcripta eſt. An ut mortem deſtruat? Deſtructa eſt. Quid ergo non factum eſt quod Chriſtum facere oportuit, vel quid tandem ſupereſt, quod nondum impletum fuit, ut modo gaudeant Judæi, & cauſam non credendi habeant? Profecto ſi, quemadmodum utique videmus, nec regem nec prophetam jam habent, ſi nec Jeruſalem, nec ſacrificium, nec viſio apud illos manet, ſed omnis terra Dei cognitione repleta eſt, & Gentes impietate rejecta, jam ad Deum Abraham per Verbum, qui eſt Dominus noſter Jeſus Chriſtus, confugiunt: certe vel impudentiſſimis perſpicuum inde fuerit, Chriſtum veniſſe, eumque omnes omnino ſua luce illuſtraſſe, & vera ac divina de ſuo patre doctrina informaſſe. Ex his itaque pluribuſque aliis, quæ ex divinis litteris licet excerpere, Judæos non inepte poſſumus confutare.

Nihil eorum quæ a Chriſto facienda prædixit ſcriptura implendum reſtat.

41. Jam quod Gentiles ſpectat, ſatis mirari non queo, quod ea quæ minime ridenda ſunt rideant, ipſique interim in ſua turpitudine obcæcati perſeverent, quam ſcilicet ſe in lignis & lapidibus conſtituere nequaquam attendunt. Verum quandoquidem firmæ nobis non deſunt rationes quibus noſtræ doctrinæ veritatem tueamur, age, ſi placet, illos quoque aptis argumentis refellamus, maxime vero ex his ipſis quæ noſmetipſi conſpicimus. Quid enim aliud abſurdum & ridiculum apud nos reperiunt, quam quod Verbum in corpore apparuiſſe dicimus? Atqui hoc ipſum non abſurde factum fuiſſe ipſi etiam conſentient, ſi modo veritatis amatores eſſe volent. Enimvero ſi Verbum Dei eſſe plane inficiantur, inſcite nugantur, dum de his quæ neſciunt rident. Sed ſi Verbum Dei eſſe concedunt, ipſumque univerſi rectorem eſſe, & in illo Patrem mundum creaſſe, omnia denique ejus providentia illuminari, vivere & eſſe, ac ejus imperio ſubjici, ita ut ex providentiæ effectibus & ipſum Verbum cognoſcatur, & per Verbum Pater: vide, quæſo, an non potius ipſi riſum adverſus ſeipſos imprudenter concitent? Mundum, magnum quoddam corpus eſſe docent Gentiles philoſophi, nec hic a vero aberrant. Mundum enim ejuſque partes ſenſibus ſubjici videmus. Si igitur in mundo, qui corpus eſt, Dei Verbum eſt, ſi in omnibus & ſingulis rebus exiſtit; quid incredibile vel quid abſurdum videtur, ſi ipſum quoque in homine eſſe aſſerimus? Nam ſi Verbum in corpore exiſtere generatim abſurdum eſt: abſurdum quoque fuerit ipſum in univerſo mundo exiſtere omniaque ſua providentia illuſtrare & movere; ſiquidem corpus eſt rerum univerſitas. Sin autem Verbum in mundo exiſtere & in univerſo notum fieri maxime convenit: nec etiam inconveniens erit ipſum in humano corpore apparere, illudque ab eo illuminari & vim agendi habere: pars enim univerſi eſt hominum genus. Unde ſi partem, ejus inſtrumentum ad divinitatis patefactionem fieri dedecet, certe perabſurdum ſimiliter fuerit ipſum per univerſum mundum cognoſci.

Præcipuus Gentilium adverſus Chriſtianam Religionem argumentis ſit ſatis.

Non magis abſurdum videri debet Verbum divinum humanam naturam aſſumpſiſſe, quam ipſum in rebus omnibus exiſtere.

42. Ut enim inſulſus ille non immerito haberetur qui, cum totum corpus ab homine moveatur & illumi-

φωτιζομένην ὑπὸ τοῦ ἡλίου (1) βλέπει, τὸν δὲ ταύτην φωτίζοντα ἥλιον ἀρνεῖται. τί γὰρ καὶ πλέον ἐλθὼν ὁ προσδοκώμενος παρ' αὐτοῖς ἔχει ποιῆσαι; καλέσαι τὰ ἔθνη; (2) ἀλλ' ἔφθασαν κληθέντα, ἀλλὰ παῦσαι προφήτην, καὶ βασιλέα, καὶ ὅρασιν; γέγονεν ἤδη καὶ τοῦτο. τὴν εἰδώλων ἀθεότητα διελέγξαι; διηλέγχθη ἤδη καὶ κατεγνώσθη. ἀλλὰ τὸν θάνατον καταργῆσαι; κατήργηται ἤδη. τί τοίνυν οὐ γέγονεν, ὃ δεῖ τὸν Χριστὸν ποιῆσαι; ἢ τί περιλείπεται, ὃ μὴ πεπλήρωται, ἵνα νῦν χαίρωσιν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἀπιστῶσιν; εἰ γὰρ δή, ὥσπερ (3) ἂν καὶ ὁρῶμεν, οὔτε βασιλεύς, οὔτε προφήτης, οὔτε Ἱερουσαλήμ, οὔτε θυσία, οὔτε ὅρασίς ἐστι παρ' αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ πᾶσα πεπλήρωται ἡ γῆ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καταλιμπάνοντες τὴν ἀθεότητα, λοιπὸν πρὸς τὸν Θεὸν Ἀβραὰμ καταφεύγουσι διὰ τοῦ λόγου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δῆλον ἂν εἴη καὶ τοῖς λίαν ἀναισχυντοῦσιν ἐληλυθέναι τὸν Χριστόν, καὶ αὐτὸν πάντας ἁπλῶς τῷ ἑαυτοῦ φωτὶ καταλελαμπρυκέναι, καὶ διδάξαντα περὶ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ (4) θείαν διδασκαλίαν. Ἰουδαίους μὲν οὖν ἐκ τούτων καὶ τῶν πλειόνων, παρὰ τῶν θείων γραφῶν οὕτως ἄν τις ἐλέγξειε.

41. Ἕλληνας δὲ καὶ πάνυ τις θαυμάσειε γελῶντας μὲν τὰ ἀχλεύαστα, πεπηρωμένους δὲ (5) αὐτοὺς ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ, ἣν ἐν ξύλοις καὶ λίθοις ἀναθέντες οὐχ ὁρῶσι. πλὴν οὐκ ἀπορουμένου ἐν ἀποδείξεσι τοῦ παρ' ἡμῖν λόγου, φέρε καὶ τούτους ἐκ τῶν εὐλόγων δυσωπήσωμεν, μάλιστα ἀφ' ὧν καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς ὁρῶμεν. τί γὰρ ἄτοπον, ἢ τί χλεύης παρ' ἡμῖν ἄξιον, ἢ πάντως ὅτι τὸν λόγον ἐν σώματι πεφανερῶσθαι λέγομεν; ἀλλὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ συνομολογήσουσι μὴ ἀτόπως γεγενῆσθαι, ἐάνπερ τῆς ἀληθείας γένωνται φίλοι. εἰ μὲν οὖν ὅλως ἀρνοῦνται λόγον εἶναι Θεοῦ, περιττῶς ποιοῦσι, περὶ οὗ μὴ ἴσασι χλευάζοντες. εἰ δὲ ὁμολογοῦσι λόγον εἶναι Θεοῦ, καὶ τοῦτον ἡγεμόνα τοῦ παντός, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα δεδημιουργηκέναι τὴν κτίσιν, καὶ τῇ τούτου προνοίᾳ τὰ ὅλα φωτίζεσθαι, καὶ ζωογονεῖσθαι, καὶ εἶναι, καὶ ἐπὶ πάντων αὐτὸν βασιλεύειν, ὡς ἐκ τῶν ἔργων τῆς προνοίας γινώσκεσθαι αὐτόν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα· σκέψαι, παρακαλῶ, εἰ μὴ τὴν χλεύην καθ' ἑαυτῶν κινοῦντες ἀγνοοῦσι; τὸν κόσμον σῶμα μέγα φασὶν εἶναι οἱ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι, καὶ ἀληθεύουσι λέγοντες. ὁρῶμεν γὰρ αὐτὸν καὶ τὰ τούτου μέρη ταῖς αἰσθήσεσιν ὑποπίπτοντα. εἰ τοίνυν ἐν τῷ κόσμῳ σώματι ὄντι ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐστί, καὶ ἐν ὅλοις καὶ τοῖς κατὰ μέρος αὐτοῦ πᾶσιν ἐπιβέβηκε· τί θαυμαστὸν ἢ τί ἄτοπον, εἰ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ φαμὲν αὐτὸν ἐπιβεβηκέναι; εἰ γὰρ ἄτοπον ὅλως ἐν σώματι αὐτὸν γενέσθαι· ἄτοπον ἂν εἴη καὶ ἐν τῷ παντὶ τοῦτον ἐπιβεβηκέναι, καὶ τὰ πάντα τῇ προνοίᾳ ἑαυτοῦ φωτίζειν καὶ κινεῖν· σῶμα γάρ ἐστι καὶ τὸ ὅλον. εἰ δὲ τῷ κόσμῳ τοῦτον ἐπιβαίνειν καὶ ἐν ὅλῳ αὐτὸν γνωρίζεσθαι πρέπει· πρέπον ἂν καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι αὐτὸν ἐπιφαίνεσθαι, καὶ ὑπὸ αὐτοῦ τοῦτο φωτίζεσθαι καὶ ἐνεργεῖν. μέρος γὰρ τοῦ παντὸς καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ γένος. καὶ εἰ τὸ μέρος ἀπρεπὲς εἶναι ὄργανον αὐτοῦ γίνεσθαι πρὸς τὴν τῆς θεότητος γνῶσιν· ἀτοπώτατον ἂν εἴη καὶ δι' ὅλου τοῦ κόσμου γνωρίζεσθαι (6) τοῦτον.

42. Ὥσπερ γὰρ ὅλου τοῦ σώματος ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργουμένου καὶ φωτιζομένου, εἴ τις λέ-

γοι

(1) Sic Anglicanus, Goblerianus, & Felckmanni 1. anonymus. Alii & editio Commel. βλέπει. Mox iidem & Baſilienſis habent ἀρνεῖται, ubi alii & editio Commel. ὁ βλέπων. Omnibonus & Ambroſius Camaldulenſis legerunt ἀρνεῖται.

(2) ἀλλὰ deeſt in Gobleriano & Felckmanni 1. anonymo. Ibidem Seguerianus habet, ἔφθασεν.

(3) ἂν hic habent Seguerianus, Baſilienſis, & Anglicanus; omittunt vero alii & editi. Paulopoſt pro θυσία, Goblerianus & Felckmanni 1. anonymus habent θυσίαι.

(4) Anglicanus, ἀθείαν.

(5) αὐτοὺς deeſt in Seguer. & Anglic. Baſil. vero habet αὐτοῖς.

(6) Sic Seguerianus, Goblerianus & Felckmanni 1. anonymus. At Baſilienſis & Anglicanus, πάντων τοῦτον. Alii vero & editi, τοῦτον tantum.

τι ἄτοπον εἶναι, καὶ ἐν τῷ δακτύλῳ τοῦ ποδὸς τὴν A δύναμιν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, ἀρνοῖτο ἂν νομισθείη, ὅτι διδοὺς ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν διήκειν καὶ ἐνεργεῖν, καὶ ἐν τῷ μέρει αὐτὸν εἶναι· ὅπως ὁ διδοὺς, καὶ πιστεύων θεοῦ (1) λόγον ἐν τῷ παντὶ εἶναι, καὶ τὰ πάντα ὑπ' αὐτοῦ φωτίζεσθαι καὶ κινεῖσθαι, οὐκ ἄτοπον ἂν ἡγήσαιτο, καὶ σῶμα (2) ἓν ἀνθρώπινον ὑπ' αὐτοῦ κινεῖσθαι καὶ φωτίζεσθαι. εἰ δὲ ὅτι γενητόν ἐστι, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε τὸ ἀνθρώπινον γένος, διὰ τοῦτο οὐχ ἁρμόττειν νομίζουσιν ἡμᾶς λέγειν τὴν ἐν ἀνθρώπῳ τοῦ σωτῆρος ἐπιφάνειαν· ὥρα καὶ τῆς κτίσεως αὐτὸν ἐκβάλλειν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἐκ τοῦ μὴ B ὄντος εἰς τὸ εἶναι διὰ τοῦ λόγου γέγονεν. εἰ δὲ καὶ γενητῆς οὔσης τῆς κτίσεως, οὐκ ἄτοπον ἐν αὐτῇ τὸν λόγον εἶναι· οὐκ ἄρα οὐδὲ ἐν ἀνθρώπῳ αὐτὸν εἶναι ἄτοπον. ὅσα γὰρ αὖ περὶ τοῦ ὅλου νοήσουσι, τοιαῦτα ἀνάγκη (3) καὶ περὶ τοῦ μέρους αὐτοὺς ἐνθυμεῖσθαι. μέρος γὰρ, ὡς προεῖπον, τοῦ ὅλου καὶ ὁ ἄνθρωπός ἐστιν. οὐκοῦν οὐκ ἀπρεπὲς τὸ ἐν ἀνθρώπῳ εἶναι τὸν λόγον, καὶ τὰ πάντα ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φωτίζεσθαι, καὶ κινεῖσθαι, καὶ ζῇν, καθὼς καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς συγγραφεῖς φασιν· „ ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. „ τί οὖν τοῦτον χλεύης ἄξιον λέγομεν εἰ ἐν ᾧ ἐστιν ὁ λόγος, τούτῳ πρὸς φανέρωσιν ὡς ὀργάνῳ κέχρηται ὁ λόγος; εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ, οὐδὲ C χρήσασθαι ἂν ἐδυνήθη τούτῳ. εἰ δὲ προαποδεδείκαμεν ἐν τῷ παντὶ καὶ ἐν τοῖς κατὰ μέρος εἶναι τὸν λόγον· τί ἄπιστον εἰ ἐν οἷς ἐστιν, ἐν τούτοις ἑαυτὸν ἐπιφαίνει; ὥσπερ γὰρ τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει (4) ὅλος ἐν ἑκάστῳ καὶ πᾶσιν ἐπιβαίνων, καὶ πάντα διακοσμῶν ἀφθόνως, (5) εἰ ἤθελε, διὰ ἡλίου, ἢ σελήνης, ἢ οὐρανοῦ, ἢ γῆς, ἢ ὑδάτων, ἢ πυρὸς, οὐκ ἄν τις ἄτοπον αὐτὸν φησὶ χρήσασθαι καὶ γνωρίσαι ἑαυτὸν καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἅτε ἅπαξ ἅπαντα αὐτοῦ συνέχοντος, καὶ μιᾷ πάντων καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μέρει τυγ- D χάνοντος καὶ ἀοράτως ἑαυτὸν δεικνύοντος· οὕτως οὐκ ἂν ἄτοπον εἴη διακοσμοῦντα αὐτὸν τὰ πάντα καὶ τὰ ὅλα (6) ζωοποιοῦντα, καὶ θελήσαντα δι' ἀνθρώπων γνωρίσαι, εἰ ὀργάνῳ κέχρηται ἀνθρωπίνῳ σώματι πρὸς φανέρωσιν ἀληθείας καὶ γνῶσιν τοῦ πατρός. μέρος γὰρ τοῦ ὅλου καὶ ἡ ἀνθρωπότης τυγχάνει. καὶ ὥσπερ ὁ νοῦς δι' ὅλου τοῦ ἀνθρώπου ὢν, ἀπὸ μέρους τοῦ σώματος, τῆς γλώττης λέγω, σημαίνεται, καὶ οὐ δήπου τις ἐλαττοῦσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ νοῦ διὰ τοῦτο λέγει· οὕτως ὁ λόγος διὰ πάντων ὢν, εἰ ἀνθρωπίνῳ κέχρηται ὀργάνῳ, οὐκ ἀπρεπὲς ἂν φαίνοιτο. E εἰ γὰρ, ὡς προεῖπον, ἀπρεπὲς ὀργάνῳ χρήσασθαι σώματι, ἀπρεπὲς καὶ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν εἶναι.

43. Διὰ τί οὖν, ἐὰν λέγωσιν, οὐχὶ δι' ἄλλων μερῶν καλλιόνων τῆς κτίσεως ἐφάνη, καὶ καλλίονι ὀργάνῳ, οἷον ἡλίῳ, ἢ σελήνῃ, ἢ ἄστροις, ἢ πυρὶ, ἢ αἰθέρι κέχρηται, ἀλλ' ἀνθρώπῳ μόνῳ; γινωσκέτωσαν ὅτι οὐκ ἐπιδείξασθαι ἦλθεν ὁ κύριος, ἀλλὰ θεραπεῦσαι καὶ διδάξαι τοὺς πάσχοντας. ἐπιδεικνυμένου μὲν γὰρ ἦν, μόνον ἐπιφανῆναι καὶ καταπλῆξαι τοὺς ὁρῶντας· θεραπεύοντος δὲ καὶ διδάσκοντος ἦν, μὴ ἁπλῶς ἐπιδημῆσαι, ἀλλ' ἐπ' F ὠφελείᾳ τῶν δεομένων γενέσθαι, καὶ, ὡς χωροῦσι (7) φέρειν, ἐπιφανῆναι, ἵνα μὴ τῷ ὑπερβάλλοντι τὴν χρείαν τῶν πασχόντων, αὐτοὺς τοὺς δεομένους

A netur, absurdum esse diceret in pedis digito virtutem hominis existere, quia scilicet cum concedit ipsum in toto corpore esse & agere, eum tamen in parte esse non vult: ita qui fatetur & credit Dei Verbum in universo esse totumque mundum ab eo illuminari & moveri, huic sane absurdum videri non debet, si unum corpus humanum ab eodem moveatur & illuminetur. Quod si quia factum & ex nihilo creatum fuit humanum genus, idcirco nos ab eo quod decorum est recedere existimant, cum Salvatorem in humano corpore apparuisse dicimus: eum quoque pari ratione ex mundo B excludere debent, quippe qui, ut esset, ex nihilo per Verbum factus sit. Sed si quamvis mundus factus sit, Verbum in eo esse non est absurdum: nec ergo etiam absurdum est ipsum in homine esse. Quiequid enim de toto mundo cogitaverint, necesse est idem de parte intelligere: siquidem homo, ut antea dixi, pars est totius mundi. Nullo igitur modo dedecet Verbum in homine esse, cunctaque ab illo & in illo illuminari, moveri & vivere, sicuti ipsorum quoque scriptores testantur: *In ipso vivimus, & movemur, & sumus.* Quid itaque risu di- *Act. 17. 28.*
C gnum dicimus, si Verbum corpore, in quo est, tamquam instrumento ad sui patefactionem usum fuerit. Nisi enim in illo fuisset, eo utique uti non potuisset. Porro si supra concessum est Verbum in universo & singulis ejus partibus esse: quid incredibile videtur, si in quibus existit, in his se videndum præbeat? Quemadmodum enim ille idem qui propria virtute in singulis & omnibus rebus est, cunctaque splendide administrat, si solis aut lunæ, cæli vel terræ, aquarum aut ignis ministerio uti vellet, ad vocem edendam ac se & suum patrem notum faciendum, nemo eum absurde & inepte egisse dicere auderet, quippe D cum universa jam ipse antea contineret, & cum omnibus ac in ipsa illa parte existeret, seque occulte ostenderet. Ita sine dubio absurdum videri non debet, si ille qui res universas gubernat & vita donat, per homines, se notum facere cupiens, humano corpore velut instrumento usus sit, quo nobis & veritatem patefaceret, & Patris cognitionem impertiret. Humana siquidem natura pars est totius universi. Unde quemadmodum mens humana, quæ in toto homine est, aliqua parte corporis, lingua videlicet, tamquam sui signo utitur, nec tamen mentis naturam idcirco imminui quispiam dixerit: ita si Verbum in omnibus E rebus existens humano instrumento usum est, indecorum nemini debet videri. Alioquin si, uti jam dixi, ipsum corpore velut instrumento uti non decuit, nec etiam in toto universo idem ipsum esse decuit.

43. Quod si inquirant, cur igitur non per alias pulcriores mundi partes apparuerit, nec splendidiori instrumento, verbi gratia, sole, luna, astris, igne vel æthere, sed homine tantum usum fuerit? discant illi Dominum non venisse ut se ostentaret, sed ut nos infirmos simul & ignaros curaret & doceret. Ostentantis enim fuisset, solummodo apparere, & spectantes stupore percellere: at sa- F nantis & docentis erat non tantum advenire, sed indigentium commodo prospicere, atque ut illi ferre possent apparere; ne si modus ipse laborantium necessitatem excederet, illos potius per-

Verbum in homine solo, non in alia aliqua splendidiore mundi parte apparere debuit.

(1) Seguerianus, θεοῦ θεὸν λόγον.
(2) Sic omnes mss. Editi vero, καί.
(3) Seguerianus hic addit καί. Alii & editi omittunt. Paulopost Gobler. & Felckm. 1. anon. post vocem ἄνθρωπος, omittunt ἐστί.
(4) Seguerianus, ὅλως.
(5) Seguer. εἰ omittit. Hic autem ordo verborum videtur paulo esse perturbatus, talisque constitui debere, uti nostra versione expressimus; εἰ ἤθελε διὰ ἡλίου, &c. φωνῇ χρήσασθαι καὶ γνωρίσαι ἑαυτὸν καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, οὐκ ἄν τις αὐτὸν ἄτοπον ποιεῖν τοιαῦτα, ἅπαξ, &c. Ibid. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. αὐτῷ pro ἑαυτῷ, & πάντα pro ἅπαντα.
(6) Gobler. & Felckm. 1. anon. ζωοποιοῦντος & θελήσαντος.
(7) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. & Basil. Alii vero & editi, χωροῦσι. Mox pro τὴν χρείαν & πασχόντων, Anglic. habet τὰς χρείας & πταίσαντας.

perturbaret, atque ita Numinis adventus ipſis fie- A rei inutilis. Nulla profecto alia rerum creatarum præter ſolum hominem circa Dei cognitionem errabat. Siquidem non ſol, non luna, non cælum, non aſtra, non aqua, non æther ſuum ordinem perturbarunt, ſed ſuum opificem ac imperatorem Verbum agnoſcentes, manent uti initio factæ ſunt. Soli autem homines bonum averſati, ea poſtmodum, quæ non ſunt, pro veritate ſunt commenti, ac Dei cultum & notionem dæmonibus & hominibus in lapideis ſimulacris attribuerunt. Hinc cum tantam perverſitatem negligere divinæ bonitatis indignum eſſet: B cum item eum omnia in univerſo adminiſtrantem ac regentem homines non potuiſſent cognoſcere, merito idcirco partem univerſi, corpus videlicet humanum tamquam inſtrumentum ſibi ipſi aſſumit, illudque ingreditur, ut, quoniam eum in toto univerſo agnoſcere non potuerant, ſaltem in parte reſidentem non ignorarent, & qui vim ejus inviſibilem non potuerant conſpicere, ſaltem ex ſimilitudine eum intelligere & contemplari poſſent. Cum enim ſint homines, hinc per ſimile corpus ac divina, quæ per eum eduntur opera, citius & propius ejus patrem poſſunt cognoſcere, ſi ſcilicet perpendere voluerint non hominis ſed Dei eſſe opera quæ ab illo fiunt. C Quod ſi abſurdum eſſe putant ex iis corporis operibus Verbum notum fieri: certe abſurdum quoque fuerit ipſum ex his quæ in univerſo agit cognoſci. Et vero quemadmodum in rebus creatis exiſtens, nihil earum fit particeps, ſed potius res cunctas ſuæ virtutis participes efficit: ita etiam corpore non ſecus ac organo utens, nulla in re ejus efficitur particeps, ſed illud potius ſanctum reddit. Si enim Plato, quem tantopere admirantur Gentiles, ait: *Mundi auctorem, cum eum male agitatum & in periculo locum diſſimilitudinis ſubeundi conſtitutum cerneret, animæ gubernaculis* D *inſidentem ſuccurrere, omniaque errata emendare:* quid incredibile apud nos dicitur, ſi errante humana natura, ei inſederit Verbum & homo apparuerit, ut vexatam ac periclitantem, ſua gubernatione & bonitate ſervaret?

Non ſolo nutu Deus hominum genus debuit reparare: ſed ad id præſtandum, Verbum divinum corpus aſſumere & mori oportuit.

44. Verum fortaſſe pudore victi his tandem aſſentientur. At reponent Deum homines erudire & ſervare cupientem ſolo nutu id debuiſſe agere, non autem ejus Verbum ſibi corpus aſſumere, quemadmodum utique olim factum eſt, cum res ex nihilo ſunt productæ. Quibus non inepte reſponderi poteſt, olim quidem, quando nulla omnino res exiſteret, ſolo E nutu ac voluntate opus fuiſſe ad mundum condendum. Poſtquam vero factus eſt homo, exegitque neceſſitas ut non ea quæ non erant, ſed quæ facta erant, curarentur: conſentaneum erat medicum & ſervatorem ad res jam factas accedere ut ea quæ erant curaret. Atqui factus erat homo: quapropter humano inſtrumento corpore nimirum uti debuit. Alioqui ſi non ita fieri oportuit, quonam modo, quæſo, Verbum inſtrumento uti volens, ſe gerere debuit? Vel unde illud accipere conveniebat, niſi ex

A παρέξῃ, καὶ ἀνωφελὴς αὐτοῖς ἡ ἐπιφάνεια τοῦ (1) Θεοῦ γένηται. Οὐδὲν τοίνυν τῶν ἐν τῇ κτίσει πεπλανημένον ἦν εἰς τὰς περὶ Θεοῦ ἐννοίας, εἰ μὴ μόνος ὁ ἄνθρωπος. Ἀμέλει οὐχ ἥλιος, οὐ σελήνη, οὐκ οὐρανὸς, οὐ τὰ ἄστρα, οὐχ ὕδωρ, οὐκ αἰθὴρ παρήλλαξαν τὴν τάξιν, ἀλλ' εἰδότες τὸν ἑαυτῶν δημιουργὸν καὶ βασιλέα Λόγον, μένουσιν ὡς γεγόνασιν· ἄνθρωποι (2) δὲ μόνοι ἀποστραφέντες τὸ καλὸν, λοιπὸν τὰ οὐκ ὄντα ἀντὶ τῆς ἀληθείας ἐπλάσαντο, καὶ τὴν εἰς Θεὸν τιμὴν καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν δαίμοσι καὶ ἀνθρώποις ἐν λίθοις ἀνατεθείκασιν. Ὅθεν εἰκότως ἐπειδὴ παριδεῖν τὸ τηλικοῦτον οὐκ ἄξιον ἦν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος, B ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν διέποντα καὶ ἡγεμονεύοντα οὐκ ἠδυνήθησαν γνῶναι οἱ ἄνθρωποι, μέρος τοῦ ὅλου λαμβάνει ἑαυτῷ ὄργανον τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ ἐπιβαίνει αὐτῷ, ἵν' ἐπειδὴ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν οὐκ ἠδυνήθησαν γνῶναι, κἂν ἐν τῷ μέρει μὴ ἀγνοήσωσιν αὐτόν· καὶ ἐπειδὴ (3) ἀναβλέψαι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰς τὴν ἀόρατον αὐτοῦ δύναμιν, κἂν ἐκ τῶν ὁμοίων λογίσασθαι καὶ θεωρῆσαι δυνηθῶσιν αὐτόν. Ἄνθρωποι γὰρ ὄντες, διὰ τοῦ καταλλήλου σώματος καὶ τῶν δι' αὐτοῦ θείων ἔργων, ταχύτερον καὶ ἐγγύτερον τὸν τούτου πατέρα γινώσκειν δυνήσονται, συγκρίνοντες ὡς οὐκ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ Θεοῦ ἔργα ἐστὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινό- C μενα. Καὶ ἐὰν ἄτοπον ἦν κατ' αὐτοὺς, διὰ τῶν τοῦ σώματος ἔργων τὸν Λόγον γνωρίζεσθαι· πάλιν ἄτοπον ἂν εἴη ἐκ τῶν ἔργων τοῦ παντὸς γινώσκεσθαι τοῦτον. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ κτίσει ὢν, οὐδ' ὅλως τῆς κτίσεως μεταλαμβάνει, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάντα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως (4) μετέχει· οὕτω καὶ τῷ σώματι ὀργάνῳ χρώμενος, οὐδενὸς τῶν τοῦ σώματος μετεῖχεν, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἡγίαζε τὸ σῶμα. „Εἰ γὰρ δὴ καὶ (5) „ὁ παρὰ τοῖς Ἕλλησι θαυμαζόμενος Πλάτων φησὶν, „ὅτι ὁρῶν τὸν κόσμον ὁ γεννήσας αὐτὸν χειμαζόμενον, „καὶ κινδυνεύοντα εἰς τὸν τῆς ἀνομοιότητος δύνειν D „τόπον, καθίσας ἐπὶ τοὺς οἴακας τῆς ψυχῆς βοη„θεῖ, καὶ πάντα τὰ πταίσματα διορθοῦται·" τί ἄπιστον λέγεται παρ' ἡμῖν, εἰ πλανωμένης τῆς ἀνθρωπότητος ἐκάθισεν ὁ Λόγος ἐπὶ ταύτην, καὶ ἄνθρωπος ἐπεφάνη, ἵνα χειμαζομένην αὐτὴν περισώσῃ διὰ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ καὶ ἀγαθότητος;

44. Ἀλλ' ἴσως συγκαταθήσονται μὲν τούτοις αἰσχυνόμενοι, θελήσουσι δὲ λέγειν, ὅτι ἔδει τὸν Θεὸν παιδεῦσαι καὶ σῶσαι θέλοντα τοὺς ἀνθρώπους, νεύματι (6) μόνῳ ποιῆσαι καὶ μὴ σώματος ἅψασθαι τὸν τούτου Λόγον, ὥσπερ δὴ καὶ πάλαι πεποίηκεν, ὅτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος αὐτὰ συνίστη. Πρὸς δὲ ταύτην αὐτῶν ἀντίθεσιν E εἰκότως ἂν λεχθείη ταῦτα, ὅτι πάλαι μὲν οὐδενὸς (7) οὐδαμοῦ ὑπάρχοντος, νεύματος γέγονε χρεία καὶ βουλήσεως μόνης εἰς τὴν τοῦ παντὸς δημιουργίαν· ὅτε δὲ γέγονεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ χρεία ἀπῄτησεν οὐ τὰ μὴ ὄντα, ἀλλὰ τὰ γενόμενα θεραπεῦσαι, ἀκόλουθον ἦν ἐν τοῖς ἤδη γενομένοις τὸν ἰατρὸν καὶ σωτῆρα παραγενέσθαι, ἵνα καὶ τὰ ὄντα θεραπεύσῃ. Γέγονε δὲ ἄνθρωπος· διὰ τοῦτο καὶ ἀνθρωπίνῳ ὀργάνῳ κέχρηται τῷ σώματι. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον ἔδει γενέσθαι τὸν τρόπον, πῶς ἔδει τὸν Λόγον ὀργάνῳ θέλοντα χρήσασθαι, παραγενέσθαι; ἢ πόθεν ἔδει τοῦτο λαβεῖν αὐτὸν, εἰ μὴ ἐκ

τῶν

(1) Seguer. Θεοῦ. Idem paulopoſt & Anglic. Gobler. & Felckm. 1. anon. pro Θεοῦ, κυρίου habent.

(2) Seguerianus, μόνον.

(3) Gobler. & Felckm. 1. anon. addunt particulam δέ.

(4) Sic Anglic. Baſil. & Seguer. Alii vero & editi, μεταλαμβάνει. Ibidem articulus τὰ ante πάντα deeſt in Gobleriano & Felckmanni 1. anonymo.

(5) Hæ voces, ὁ παρὰ τοῖς Ἕλλησι θαυμαζόμενος deſiderantur in Gobler. & Felckm. 1. anon. Mox ibid. Anglic. Gobler. Felckm. 1 anon. & Seguer. habent, γεννήσας: alii & editi, γενέτης. Hic autem locus ex Platonis Politico excerptus eſt, ubi ita paulo aliter legitur: διὸ δὴ καὶ τότ' ἤδη θεὸς ὁ κοσμήσας αὐτὸν, καθορῶν ἐν ἀπορίαις ὄντα, κηδόμενος ἵνα μὴ χειμασθεὶς ὑπὸ ταραχῆς διαλυθεὶς, εἰς τὸν τῆς ἀνομοιότητος ἄπειρον ὄντα πόντον δύῃ, πάλιν ἔφεδρος αὐτοῦ τῶν πηδαλίων γιγνόμενος, τὰ νοσήσαντα καὶ λυθέντα ἐν τῇ καθ' αὑτὸν προτέρᾳ περιόδῳ στρέψας, κοσμεῖ τε, καὶ ἐπανορθῶν, ἀθάνατον αὐτὸν καὶ ἀγήρω ἀπεργάζεται. Id eſt: *Itaque tunc Deus qui mundum ornaverat, eum in anguſtias conjectum videns, ſolicitus ne ita male agitatus, præ tumultu diſſolveretur, & in infinitum diſſimilitudinis locum mergeretur: ad ejus gubernacula rurſus ſedet, parteſque laborantes ac ſolutas ad priſtinum ſibi conformem ſtatum revocans ornanſque & emendans, immortalem eum & ſenii expertem reddit.* Hæc ibid. Nimirum docet Plato Deum poſt exactam auream Saturni ætatem, per quam mundum ipſe regebat, ejus gubernacula dimiſiſſe: quo facto, mundum poſt multum temporis, variaſque converſiones ita defeciſſe, ut pene periiſſet, niſi ſtatim ſuccurriſſet Deus, ejuſque iterum gubernacula prehendiſſet.

(6) Seguer. Gobl. & Felckm. 1. anon. νεύει.

(7) Seguer. οὐδαμῶς. Paulopoſt poſt vocem ἄνθρωπος, deeſt particula καὶ in Gobler. & Felckm. 1. anon.

τῶν ἤδη γενομένων καὶ χρῃζόντων τῆς αὐτοῦ θεότητος διὰ τοῦ ὁμοίου; οὐδὲ γὰρ τὰ οὐκ ὄντα ἔχρῃζε σωτηρίας, ἵνα καὶ προστάξει μόνον ἀρκεσθῇ· ἀλλ' ὁ ἤδη γενόμενος ἄνθρωπος ἐφθείρετο καὶ ἀπώλλυτο. ὅθεν εἰκότως ἀνθρωπίνῳ κέχρηται καλῶς ὀργάνῳ, καὶ εἰς πάντα ἑαυτὸν ἥπλωσεν ὁ λόγος. ἔπειτα καὶ τοῦτο ἰστέον, ὅτι ἡ γενομένη φθορὰ οὐκ ἔξωθεν ἦν τοῦ σώματος, ἀλλ' αὐτῷ προσγεγόνει, καὶ ἀνάγκη ἦν ἀντὶ τῆς φθορᾶς ζωὴν αὐτῷ (1) προσπλακῆναι, ἵνα ὥσπερ ἐν τῷ σώματι γέγονεν ὁ θάνατος, οὕτως ἐν αὐτῷ γένηται καὶ ἡ ζωή. εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν ἦν ὁ θάνατος τοῦ σώματος· ἔξωθεν ἔδει καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ γεγονέναι. εἰ δὲ ἐν σώματι συνεπλάκη ὁ θάνατος, καὶ ὡς συνὼν αὐτῷ κατεκράτει τούτου· ἀνάγκη καὶ τὴν ζωὴν συμπλακῆναι τῷ σώματι, ἵνα ἀντενδυθὲν τὸ σῶμα τὴν ζωήν, ἀποβάλῃ τὴν φθοράν. ἄλλως τε εἰ καὶ ἐγεγόνει ἔξω τοῦ σώματος ὁ λόγος, καὶ μὴ ἐν αὐτῷ· ὁ μὲν θάνατος ἡττᾶτο ὑπ' αὐτοῦ φυσικώτατα, ἅτε δὴ μὴ ἰσχύοντος τοῦ θανάτου κατὰ τῆς ζωῆς· οὐδὲν ἧττον (2) δὲ ἔμενεν ἐν τῷ σώματι ἡ προσγενομένη φθορά· διὰ τοῦτο εἰκότως ἐνεδύσατο σῶμα ὁ σωτήρ, ἵνα συμπλακέντος τοῦ σώματος τῇ ζωῇ, μηκέτι ὡς θνητὸν ἀπομείνῃ ἐν τῷ θανάτῳ· ἀλλ' ὡς ἐνδυσάμενον τὴν ἀθανασίαν, λοιπὸν ἀναστὰν ἀθάνατον διαμείνῃ. ἅπαξ γὰρ (3) ἐνδυσάμενον φθορὰν οὐκ ἂν ἀνέστη, εἰ μὴ ἐνεδύσατο τὴν ζωήν· καὶ πάλιν θάνατος καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἂν φανείη, εἰ μὴ ἐν τῷ σώματι· διὰ τοῦτο ἐνεδύσατο σῶμα, ἵνα τὸν θάνατον ἐν τῷ σώματι εὑρὼν ἀπαλείψῃ. πῶς γὰρ ἂν ὅλως ὁ κύριος ἐδείχθη ζωή, εἰ μὴ τὸ θνητὸν ἐζωοποίησε; καὶ ὥσπερ τῆς καλάμης ὑπὸ πυρὸς φύσει φθειρομένης, εἰ κωλύοι τις τὸ πῦρ ἀπὸ τῆς καλάμης· οὐ καίεται μὲν ἡ καλάμη, μένει δὲ ὅλως πάλιν καλάμη ἡ καλάμη ὑποπτεύουσα τὴν τοῦ πυρὸς ἀπειλήν· φύσει γὰρ ἀναλωτικὸν (4) ἐστιν αὐτῆς τὸ πῦρ. εἰ δέ τις ἐνδιδύσκοι τὴν καλάμην ἀμιάντῳ πολλῷ, (5) ὃ δὴ λέγεται ἀντιπαθὲς εἶναι τοῦ πυρός, οὐκ ἔτι τὸ πῦρ φοβεῖται ἡ καλάμη, ἔχουσα τὴν ἀσφάλειαν ἐκ τοῦ ἐνδύματος τοῦ ἀκαύστου. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου ἄν τις εἴποι· ὅτι εἰ προστάξει μόνον κωλυθεὶς ἦν ὁ θάνατος ὑπ' αὐτοῦ, οὐδὲν ἧττον πάλιν ἦν θνητὸν καὶ φθαρτὸν κατὰ τὸν τῶν σωμάτων λόγον. ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, ἐνεδύσατο τὸν ἀσώματον τοῦ θεοῦ λόγον· καὶ οὕτως οὐκ ἔτι τὸν θάνατον οὐδὲ τὴν φθορὰν φοβεῖται, ἔχον ἔνδυμα τὴν ζωήν, καὶ ἐν αὐτῷ ἀφανιζομένης τῆς φθορᾶς.

45. Οὐκοῦν ἀκολούθως ὁ τοῦ θεοῦ λόγος σῶμα ἀνέλαβε, καὶ ἀνθρωπίνῳ ὀργάνῳ κέχρηται, ἵνα καὶ ζωοποιήσῃ τὸ σῶμα, καὶ ἵν' ὥσπερ ἐν τῇ κτίσει διὰ τῶν ἔργων (6) γνωρίζεται, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ἐργάσηται, καὶ δείξῃ ἑαυτὸν πανταχοῦ, μηδὲν ἔρημον τῆς ἑαυτοῦ θειότητος καὶ γνώσεως καταλιμπάνων. πάλιν γὰρ τὸ αὐτό φημι τοῖς (7) πρότερον ἐπαναλαμβάνων· ὅτι τοῦτο πεποίηκεν ὁ σωτήρ, ἵνα ὥσπερ τὰ πάντα πανταχόθεν πληροῖ παρών, οὕτω καὶ τὰ πάντα τῆς περὶ αὐτοῦ (8) γνώσεως πληρώσῃ, ἥ φησι καὶ ἡ θεία γραφή· „ἐπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι „τὸν κύριον·„ εἴτε γάρ τις ἀναβλέψαι εἰς τὸν οὐρανὸν βούλεται, ὁρᾷ τὴν τούτου διακόσμησιν. εἴτε μὴ δυνάμενος μὲν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς ἀνθρώπους δὲ μόνους ἀνακύπτει, ὁρᾷ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀσύγκριτον αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους δύναμιν, καὶ γινώσκει τοῦτον ἐν ἀνθρώποις μόνον (9) θεὸν λόγον. εἴ τε ἐν δαίμοσί τις ἐπτοημένος, καὶ

A his quæ jam facta erant ejuſque divinitate per ſimile corpus indigebat. Nec enim ea, quæ non erant, egebant ſalute, ut & tantum jubere ſatis eſſe poſſet: ſed homo jam factus corrumpebatur ac peribat; quapropter convenienter admodum Verbum humano uſum eſt inſtrumento, ac ſe ipſum in omnia expandit. Deinde illud quoque ſciendum eſt quod orta corruptio non extra corpus erat, ſed ei penitus inhæſerat: unde neceſſe quoque fuit vitam ipſi pro corruptione inhærere, ut quemadmodum mors in corpore producta fuerat, ita & vita in eodem produceretur. Itaque ſi mors extra corpus fuiſſet, extra ipſum quoque B vita eſſe debuiſſet. Sed ſi mors in corpore inhærebat, eoque idcirco fortior erat: profecto neceſſe quoque fuit vitam corpori inhærere, ut corpus vita loco mortis indutum, corruptionem abjiceret. Cæteroqui ſi Verbum extra corpus & non in ipſo corpore eſſe voluiſſet: mors quidem valde naturaliter ab eo fuiſſet victa, quippe quæ vitæ reſiſtere non queat: at nihilominus exorta corruptio in corpore permanſiſſet. Quocirca valde congruenter corpus induit Salvator, ut corpus vitæ inhærens non amplius in morte tamquam mortale permaneret: ſed ut immortalitatem veluti induens, poſtmodum reſurgens C immortale perſtaret. Semel enim indutum corruptione, reſurgere nunquam potuiſſet, niſi ſimiliter vitam induiſſet. Præterea mors per ſeipſam non niſi in corpore apparere poteſt: unde idcirco corpus induit, ut mortem quam in corpore invenerat deleret. Enimvero quonam pacto perſpicuum fuiſſet Dominum vitam eſſe, niſi quod mortale erat vita donaſſet? Scilicet quemadmodum ſi quis a ſtipula, quæ ab igne pro natura ſua conſumitur, ignem removerit, minime quidem illa comburitur, ſed tamen ſemper ſtipula manet, vimque ignis extimeſcit, a quo nempe na- D turaliter abſumitur. Sed ſi quis plurimo amianto, qui igni reſiſtere dicitur, ſtipulam munierit, illa hujuſmodi præſidio ſecura nihil amplius ab igne timendum habet: idem ſane de corpore & de morte licet dicere. Nimirum ſi mors ſolo juſſu a corpore fuiſſet prohibita, nihilominus mortale & corruptioni obnoxium pro natura corporum manſiſſet; quod ne accideret, incorporeum Dei Verbum induit, atque ita nec mortem nec corruptionem deinceps metuet, quippe cum vitam indumentum habeat, & corruptio in eo evaneſcat.

45. Valde igitur convenienter Dei Verbum corpus E aſſumſit & humano uſum eſt inſtrumento, ut & corpori vitam impertiret, & quemadmodum in mundo ex operibus cognoſcitur, ita etiam in homine ageret & ſeipſum ubique patefaceret, nihilque ſua divinitate & cognitione vacuum relinqueret. Hic enim eadem quæ ſupra tractavi repeto, ſcilicet Salvatorem ita egiſſe, ut quemadmodum omnia ubique præſens implet, ita quoque omnia ſui cognitione repleret, uti divina Scriptura teſtatur: *Repleta eſt univerſa terra cognitione Domini*. Sive enim in cælum ſuſpicere quis velit, ejus ornatum & pulcritudinem intuetur. Sin autem cælum contemplari non queat, F dummodo oculos ad homines convertat, ex operibus infinitam ejus præ hominibus potentiam agnoſcet, ſolumque illum inter homines Deum Verbum eſſe fatebitur. Quod ſi a dæmonibus deluſus,

Eſai. 11. 9.

(1) Anglicanus, προσλαβεῖν. Mox idem pro γέγονεν, habet γεγένηται.
(2) Particulam δὲ ex mſ. Segueriano reſtituimus. In aliis & editis deeſt.
(3) Ita ex mſſ. Baſil. Anglic. & Seguer. emendavimus. Nam alii & editi habent ἐνδυσάμενος.
(4) Vox ἐστὶν abeſt a Gobler. & Felckm. 1. anon.
(5) Sic Seguer. Baſil. & Anglic. Alii autem & editi ὃν, quamquam vocem ἀντιπαθὲς retineant.

(6) Ita mſ. Seguer. Alii vero & editi, γνωρίζεται.
(7) Anglic. & Baſil. πρότερον. Ibid. Seguer. ἐπαναλαβεῖν.
(8) Gobler. & Felckm. 1. anon. habent, [illegible]. Iidem mox pro ἥ, habent, φησὶ γὰρ ἡ γραφή. Ibid. vox γῆ abeſt ab Anglic. Baſil. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer.
(9) Sic Anglic. Baſil. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. Alii vero & editi θεοῦ λόγου. Mox pro [illegible], Gobler. & Felckm. 1. anon. habent [illegible]. Iidem Gobler. & Felckm. 1. anon. art. τῶν ante ἔργων paulopoſt omittunt.

eorum vim admiretur, eos ab illo pelli videt, ac proinde illorum eſſe dominum noo difficiliter credit. Si vero in aquarum naturam immerſus, eas deum eſſe exiſtimet, ut Ægyptii qui aquam venerantur; eam ab illo mutatam cernens, Dominum aquarum creatorem eſſe ſtatim concludit. Quin etiam ſi ad ipſos uſque inferos pervenerit, & heroas, qui illuc deſcenderunt, totidem veluti deos eſſe attonitus arbitretur; illum reſurrexiſſe & mortem debellaſſe aſpiciens, non dubitat quio ſolus Chriſtus inter illos verus Dominus & Deus habendus ſit. Siquidem omoes mundi partes attigit Dominus, oec non ab omni errore eripuit, & coarguit, uti Paulus ait: *Exſpoliatis principatibus ac poteſtatibus, triumphavit in cruce*; ne quis deinceps poſſet decipi, ſed ubique verum Dei Verbum ioveniret. Ita enim homo undique conſtrictus, & ubique, hoc eſt, io cælis, io inferis, in homine atque in terris explicatam cernens Verbi divinitatem, noo amplius in cognoſceodo Deo decipitur, ſed ſolum Verbum adorat, & per Verbum cognitionem Patris præclare aſſequitur. His igitur conſentaneis rationibus Gentiles non male refellemus, quas ſi ſufficere non putant ut pudore ipſi afficiantur: ſaltem ex his, quæ in omnium conſpectu apparent, vera ea eſſe quæ diximus perſuaſum habeant.

Coloſſ. 2. 15.

46. Enimvero quandonam homines idolorum ſuperſtitionem deſerere cœperunt, niſi a quo verus Deus Dei Verbum homo factum eſt? Quandonam Græcorum & totius orbis oracula ceſſavere & evanuere, niſi poſtquam Salvator ſe in terris patefecit? Quandonam poetarum dii & heroes, homines tantum eſſe deprehendi ac contemni cœperunt, oiſi ubi Dominus trophæum de morte confecit, & corpus quod acceperat a mortuis excitans, incorruptum ſervavit? Quandonam fraus & furor dæmonum cœpit deſpici, oiſi cum Verbum, Dei virtus, omnium nec non illorum Dominus, hominum infirmitatem miſeratus, in terra apparuit? Quandonam ars & ſcholæ magicæ conculcatæ ſuot, niſi poſt divinum Verbi apud homines adventum? Deoique quandonam Gentilium ſapientia ſtulta facta eſt, niſi cum vera Dei ſapieotia ſeipſam in terris notam reddidit? Olim ſiquidem homioes per totum terrarum orbem ac per omnes regiones idolorum ſuperſtitione illigati errabant, oulloſque alios deos præter idola agnoſcebant: nunc vero per univerſam terram vano idolorum cultu relicto, ad Chriſtum confugiunt, quem & Deum venerantes, per eum ad Patris quem non noverant cognitionem perveniunt. Quodque io primis mirum eſt, cum variæ & prope infinitæ ſint religiones, propriumque idolum ſingulæ regiones habeant, nec poſſit is, quem Deum appellant, proximum tranſgredi locum, ut vicinos ad ſe colendum alliciat, quippe qui vix intra proprios fines colatur: (nemo enim vicini Deum colebat, ſed proprium ſinguli ſervabant idolum, quod & omnium eſſe Dominum exiſtimabant.) ſolus Chriſtus & unus & ubique idem apud omnes adoratur, atque ita quod idolorum infirmitas efficere nequiverat ut ſaltem proximos accolas ad ſe adducerent; Chriſtus id ipſe effecit, qui non vicinis tantum ſed univerſo plane orbi perſuaſit ut ſe

περὶ τούτους ἐπτόηται, ὁρᾷ τούτων ἐλαυνομένων τούτους, καὶ κρίνει τοῦτον αὐτῶν εἶναι δεσπότην. εἴ τε εἰς τὴν τῶν ὑδάτων βεβύθισται φύσιν, καὶ νομίζει ταῦτα θεὸν εἶναι· ὥσπερ Αἰγύπτιοι σέβουσι τὸ ὕδωρ· ὁρᾷ ταύτην μεταβαλλομένην ὑπ' αὐτοῦ, καὶ γινώσκει αὐτὸν εἶναι κτίστην τὸν κύριον. εἰ δὲ καὶ εἰς ᾅδην τις κατέβη, καὶ πρὸς τοὺς ἐκεῖ κατελθόντας ἥρωας ἐπτόηται ὡς θεούς. ἀλλ' ὁρᾷ τὴν τούτου γενομένην ἀνάστασιν καὶ τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην, καὶ λογίζεται (1) καὶ ἐν ἐκείνοις μόνον εἶναι τὸν Χριστὸν ἀληθινὸν κύριον καὶ Θεόν. πάντων γὰρ τῶν τῆς κτίσεως μερῶν ἥψατο ὁ κύριος, καὶ (2) τὰ πάντα πάσης ἀπάτης ἠλευθέρωσε καὶ ἤλεγξεν, ὥς Παῦλός φησιν· „ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐθριάμβευσεν ἐν τῷ σταυρῷ,„ ἵνα μηκέτι τις ἀπατηθῆναι δυνηθῇ, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ λόγον εὕρῃ. οὕτω γὰρ (3) πανταχόθεν συγκλειόμενος ὁ ἄνθρωπος, καὶ πανταχοῦ, τουτέστιν, ἐν οὐρανῷ, ἐν ᾅδῃ, ἐν ἀνθρώπῳ, ἐπὶ γῆς ἡπλωμένην τὴν τοῦ λόγου θεότητα βλέπων, οὐκ ἔτι μὲν ἀπατᾶται περὶ Θεοῦ, μόνον δὲ τοῦτον προσκυνεῖ, καὶ δι' αὐτοῦ καλῶς τὸν πατέρα γινώσκει. τούτοις μὲν οὖν καὶ Ἕλληνες εἰκότως δυσωπηθήσονται παρ' ἡμῶν ἐκ τῶν ἐλέγχων. εἰ δὲ μὴ αὐτάρκεις εἶναι τοὺς λόγους ἡγοῦνται πρὸς αἰσχύνην αὐτῶν, κἂν ἐκ τῶν ἐν ὄψει πάντων φαινομένων πιστούσθωσαν τὰ λεγόμενα.

46. Πότε τὴν τῶν εἰδώλων θρησκείαν ἤρξαντο καταλιμπάνειν οἱ ἄνθρωποι, εἰ μὴ ἀφ' οὗ γέγονεν ὁ ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ (4) Θεὸς λόγος ἐν ἀνθρώποις; πότε δὲ τὰ παρ' Ἕλλησι καὶ πανταχοῦ μαντεῖα πέπαυται καὶ κεκένωται, εἰ μὴ ὅτε μέχρι γῆς πεφανέρωκεν ἑαυτὸν ὁ σωτήρ; πότε δὲ καταγινώσκεσθαι ἤρξαντο οἱ παρὰ ποιηταῖς λεγόμενοι θεοὶ καὶ ἥρωες, ὡς μόνον ὄντες ἄνθρωποι θνητοί, εἰ μὴ ἀφ' οὗ ὁ κύριος τὸ κατὰ τοῦ θανάτου τρόπαιον εἰργάσατο, καὶ ὅπερ ἔλαβε σῶμα τετήρηκεν ἄφθαρτον, ἀναστήσας αὐτὸ ἐκ τῶν νεκρῶν; πότε δὲ ἡ δαιμόνων ἀπάτη καὶ (5) μανία κατεφρονήθη, εἰ μὴ ὅτε ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις ὁ λόγος ὁ πάντων καὶ τούτων δεσπότης διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν συγκαταβὰς, ἐπὶ γῆς ἐφάνη; πότε δὲ τῆς μαγείας ἡ τέχνη καὶ τὰ διδασκαλεῖα ἤρξαντο καταπατεῖσθαι, εἰ μὴ ὅτε ἡ θεοφάνεια τοῦ λόγου γέγονεν ἐν ἀνθρώποις; (6) καὶ ὅλως, πότε τῶν Ἑλλήνων ἡ σοφία μεμώρανται, εἰ μὴ ὅτε ἡ ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ σοφία ἐπὶ γῆς ἑαυτὴν ἐφανέρωσε; πάλαι μὲν γὰρ πᾶσα ἡ οἰκουμένη καὶ πᾶς τόπος τῇ θρησκείᾳ τῶν εἰδώλων ἐπλανᾶτο. καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ εἴδωλα θεοὺς ἐνόμιζον οἱ ἄνθρωποι. νῦν δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, τὴν μὲν τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίαν καταλιμπάνουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἐπὶ δὲ τὸν Χριστὸν καταφεύγουσι. καὶ Θεὸν αὐτὸν προσκυνοῦντες, δι' αὐτοῦ καὶ ὃν οὐκ ᾔδεισαν πατέρα γινώσκουσι. καὶ τό γε θαυμαστὸν, διαφόρων ὄντων καὶ μυρίων σεβασμάτων, καὶ ἑκάστου τόπου τὸ ἴδιον ἔχοντος εἴδωλον, καὶ μὴ ἰσχύοντος τοῦ παρ' αὐτοῖς λεγομένου θεοῦ τὸν πλησίον ὑπερβῆναι τόπον, ὥστε καὶ τοὺς ἐκ γειτόνων πεῖσαι σέβειν αὐτὸν, ἀλλὰ μόλις καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις θρησκευομένου· οὐδεὶς γὰρ ἄλλος τὸν τοῦ γείτονος ἐσέβετο θεὸν, ἀλλ' ἕκαστος τὸ ἴδιον ἐφύλαττεν εἴδωλον, νομίζων τῶν πάντων αὐτὸ (7) κύριον εἶναι· μόνος ὁ Χριστὸς παρὰ πᾶσιν εἷς καὶ πανταχοῦ ὁ αὐτὸς προσκυνεῖται· καὶ ὃ μὴ δεδύνηται τῶν εἰδώλων ἡ ἀσθένεια ποιῆσαι, (8) ὥστε κἂν τοὺς πλησίον οἰκοῦντας πεῖσαι, τοῦτο ὁ Χριστὸς πεποίηκεν, οὐ μόνον τοὺς πλησίον ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν οἰκουμένην πείσας

ἕνα

(1) Particula καὶ deeſt in Seguer.
(2) Artic. τὰ abeſt a Gobler. & Felckm. 1. anon.
(3) Anglic. Baſil. & Seguer. vocem λογικὸς hic addunt. Mox & πανταχοῦ omittunt Gobler. Felckm. 1. anon.
(4) Vocem Θεὸς non habet mſ. Seguer. nec eam exprimunt Interpretes. Paulopoſt Seguer. Baſilienſis, Anglic. & Felckm. 2. anon. [illegible] habent: alii & editio Commel. [illegible].
(5) Sic Seguer. Anglic. Baſil. & Felckm. 2. anon. & ita legerunt Omnibonus & Ambroſius: alii vero & editio Commel. μαγεία.
(6) καὶ ὅλως non habent Gobler. & Felckm. 1. anon.
(7) Sic ex mſ. Seguer. correximus. Alii enim & editi αὐτὸν habent.
(8) Hæc verba, ὥστε κἂν τοὺς πλησίον οἰκοῦντας πεῖσαι, deſiderantur in Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon.

ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κύριον σέβειν, καὶ δι' αὐτοῦ (1) θεὸν τὸν αὐτοῦ πατέρα.

47. Καὶ πάλαι μὲν τὰ πανταχοῦ τῆς ἀπάτης τῶν μαντείων ἐπεπλήρωτο, καὶ τὰ ἐν Δελφοῖς καὶ Δωδώνῃ καὶ Βοιωτίᾳ καὶ Λυκίᾳ καὶ Λιβύῃ καὶ Αἰγύπτῳ καὶ Καβείροις μαντεῖα καὶ ἡ Πυθία ἐθαυμάζοντο τῇ φαντασίᾳ τῶν ἀνθρώπων. νῦν δὲ ἀφ' οὗ Χριστὸς καταγγέλλεται πανταχοῦ, πέπαυται καὶ τούτων ἡ μανία, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι λοιπὸν (2) ἐν αὐτοῖς ὁ μαντευόμενος, καὶ πάλαι μὲν δαίμονες ἐφαντασιοκόπουν τοὺς ἀνθρώπους, προκαταλαμβάνοντες πηγὰς ἢ ποταμοὺς ἢ ξύλα ἢ λίθους, καὶ οὕτω ταῖς μαγγανείαις ἐξέπληττον τοὺς ἄφρονας. νῦν δὲ τῆς θείας ἐπιφανείας τοῦ λόγου γεγενημένης πέπαυται τούτων ἡ φαντασία. τῷ γὰρ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καὶ μόνον ὁ ἄνθρωπος χρώμενος, ἀπελαύνει τούτων τὰς ἀπάτας. καὶ πάλαι μὲν τοὺς παρὰ τοῖς ποιηταῖς λεγομένους Δία καὶ Κρόνον καὶ Ἀπόλλωνα (3) καὶ ἥρωας ἐνόμιζον οἱ ἄνθρωποι θεούς, καὶ τούτους πλανώμενοι ἔσεβον. ἄρτι δὲ τοῦ σωτῆρος ἐν ἀνθρώποις φανέντος, ἐκεῖνοι μὲν (4) ἐγυμνώθησαν ὄντες ἄνθρωποι θνητοί, μόνος δὲ ὁ Χριστὸς ἐν ἀνθρώποις ἐγνωρίσθη θεὸς ἀληθινὸς θεοῦ θεὸς λόγος. τί δὲ περὶ τῆς θαυμαζομένης παρ' αὐτοῖς μαγείας ἄν τις εἴποι; ὅτι πρὶν μὲν ἐπιδημῆσαι τὸν λόγον, ἴσχυε καὶ ἐνήργει παρ' Αἰγυπτίοις καὶ Χαλδαίοις καὶ Ἰνδοῖς αὕτη καὶ ἐξέπληττε τοὺς ὁρῶντας· τῇ (5) δὲ παρουσίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ λόγου διηλέγχθη καὶ αὕτη, καὶ κατηργήθη παντελῶς. περὶ δὲ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τῆς τῶν φιλοσόφων μεγαλοφωνίας, νομίζω μηδένα τοῦ παρ' ἡμῶν δεῖσθαι λόγου, ἐπ' ὄψει πάντων ὄντος τοῦ θαύματος, ὅτι τοσαῦτα γραψάντων τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν καὶ μὴ δυνηθέντων πεῖσαι κἂν ὀλίγους ἐκ τῶν (6) πλησίον τόπων περὶ ἀθανασίας καὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου, μόνος ὁ Χριστὸς δι' εὐτελῶν ῥημάτων, καὶ δι' ἀνθρώπων οὐ κατὰ τὴν γλῶσσαν σοφῶν, κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην παμπληθεῖς ἐκκλησίας ἔπεισεν ἀνθρώπων, καταφρονεῖν μὲν θανάτου, φρονεῖν δὲ ἀθάνατα, καὶ τὰ μὲν πρόσκαιρα παρορᾶν, εἰς δὲ τὰ αἰώνια ἀποβλέπειν, καὶ μηδὲν (7) μὲν ἡγεῖσθαι τὴν ἐπὶ γῆς δόξαν, μόνης δὲ τῆς ἐπουρανίου ἀντιποιεῖσθαι.

48. Ταῦτα δὲ τὰ λεγόμενα παρ' ἡμῶν οὐκ ἄχρι λόγων ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας ἔχει τὴν τῆς ἀληθείας μαρτυρίαν. παρίτω γὰρ ὁ βουλόμενος καὶ θεωρείτω τῆς μὲν ἀρετῆς τὸ γνώρισμα ἐν ταῖς Χριστοῦ παρθένοις καὶ ἐν τοῖς σωφρονοῦσι τὴν ἁγνείαν νεωτέροις, τῆς δὲ ἀθανασίας τὴν πίστιν ἐν τῷ τοσούτῳ τῶν μαρτύρων αὐτοῦ χορῷ. ἡκέτω δὲ ὁ πεῖραν τῶν προλεχθέντων βουλόμενος λαβεῖν, καὶ (8) ἐπ' αὐτῆς τῆς φαντασίας τῶν δαιμόνων, καὶ τῆς τῶν μαντειῶν ἀπάτης, καὶ τῶν τῆς μαγείας θαυμάτων, (9) χρησάσθω τῷ σημείῳ τοῦ γελωμένου παρ' αὐτοῖς σταυροῦ, τὸν Χριστὸν ὀνομάσας μόνον, καὶ ὄψεται πῶς δι' αὐτοῦ δαίμονες μὲν φεύγουσι, (10) μαντεῖα δὲ παύεται, μαγεία δὲ πᾶσα καὶ φαρμακεία καταργεῖται. τίς οὖν ἄρα καὶ πηλίκος ἐστὶν οὗτος ὁ Χριστός, ὁ τῇ ἑαυτοῦ ὀνομασίᾳ καὶ παρουσίᾳ τὰ πάντα πανταχόθεν ἐπισκιάσας καὶ καταργήσας, καὶ μόνος κατὰ πάντων ἰσχύων, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας πληρώσας; λεγέτωσαν οἱ πάνυ γελῶντες καὶ οὐκ ἐρυθριῶντες Ἕλληνες. εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπός ἐστι· καὶ πῶς εἷς ἄνθρωπος τὴν πάντων

unum ac eumdem Dominum, & per ipſum, Deum ſuum patrem colerent.

47. Et vero olim quidem omnia dolis oraculorum plena erant, falſaque hominum opinione, Delphorum, Dodonæ, Bœotiæ, Lyciæ, Libyæ, Ægypti & Cabirorum oracula, nec non Pythiæ omnibus admiratiooi eraot: nunc autem ex quo Chriſtus ubique prædicari cœpit, penitus defecit illorum inſania, nec ullus amplius inter eos vates reperitur. Olim dæmones variis ſpectris hominum mentes decipiebant, fontibuſque & fluviis, lignis aut lapidibus inſidentes, ſtultos mortales præſtigiis percellebant: jam vero poſt divinum Verbi adventum, evanuerunt hujuſmodi ſallaciæ. Siquidem ſolo crucis ſigno adhibito omnes illæ dæmonum fraudes repelluntur. Olim cæci homines, Jovem, Saturnum, Apollinem & heroas apud poetas adeo celebratos deos eſſe arbitrabantur, eoſque miſerando errore colebaot: at ubi Salvator inter homines apparuit, illos mortales homines eſſe amotis involucris manifeſte patuit, & ſolus Chriſtus ex cunctis hominibus Deus verus, Dei Deus Verbum agnitus eſt. Quid vero de arte magica, quam illi taotopere demirantur, dicemus? Nempe illa quidem ante Verbi adventum, apud Ægyptios, Chaldæos & Indos maxime valebat & vigebat, ſpectanteſque miro afficiebat ſtupore: verum veritatis præſentia & Verbi adventu ipſa quoque convicta ac prorſus deſtructa eſt. Quod autem ad Gentilem ſapientiam & philoſophorum magniloquentiam attinet, oeminem eſſe reor, qui nos hac de re verba facere exoptet, quippe cum ante omnium oculos res ipſa admiranda ſane obverſetur, quod cum Gentilium ſapientes tot ſcriptis voluminibus nec paucos ſaltem ex vicinis regionibus adducere potuerint, ut ſuam de immortalitate doctrinam amplecterentur ac virtutem ſequerentur, ſolus Chriſtus, humili ac vulgari ſermone, nec diſertis homioibus uſus, per univerſum terrarum orbem plurimis hominum cœtibus perſuaſit, ut morte contemta, immortalia ſaperent, & rebus caducis neglectis ſola æterna bona ſuſpicerent, ac denique ut terrenam gloriam nihili ducentes, ad ſolam cæleſtem aſpirarent.

48. Hæc autem, quæ dicimus, non in ſolis verbis conſiſtunt, ſed ipſa etiam experientia præclarum veritati dat teſtimonium. Accedat itaque quiſquis voluerit, ac virtutis inſignia in Chriſti virginibus nec non in adoleſcentibus qui caſtimoniam profitentur, immortalitatiſque fidem in tanto Chriſti martyrum choro contempletur. Veniat & quiſquis ea qoæ diximus experiri cupit, atque in mediis ipſis dæmonum præſtigiis & oraculorum fallaciis ac magiæ prodigiis, ſigno crucis, quæ apud ipſos ludibrio eſt, utatur, ſolumque Chriſtum nominet: mox videbit quam cito per ipſum fugentur dæmones, ceſſent oracula, ars omnis magica veneficiaque evaneſcant. Quis itaque quantuſque ille eſt Chriſtus qui ſuo nomine ac ſua præſentia omnia uſquequaque obſcurat & delet, ſoluſque ceteris omnibus fortior eſt, atque univerſum orbem ſua doctrina replet? Reſpondeant Gentiles qui tam effrenate impudentiſſimeque rideot. Eoimvero, ſi homo ille eſt: qui fieri poteſt ut unus homo omnium

Signo crucis & Chriſti nomine fugantur dæmones, ceſſant oracula, omneſque præſtigiæ evaneſcunt.

quos

(1) Seguer. hic addit art. τόν.
(2) Gobler. Felckm. 1. anon. omittunt ἐν αὐτοῖς.
(3) καὶ ἥρωας habent Anglic. Baſil. Gobler. Felckm. 1. anon. Seguer. & legerunt Interpretes: alii omittunt.
(4) Sic Seguer. Gobler. & Felck. 1. anon. Alii vero & editi ἐγνώσθησαν. Pauloport iidem & Anglic. habent, ἐγνωρίσθη, ubi alii ἐγνώσθη. Ibid. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. habent, θεὸς ἀληθινὸς θεοῦ θεὸς λόγος. Anglic. θεὸς ἀληθινοῦ θεοῦ θεὸς λόγος. Alii & editi, θεὸς ἀληθινοῦ θεοῦ λόγος. Omnibonus vertit, *Deus veri Dei Deus filius*. Ambroſius Camald. *Deus verus, Deique filius*.
(5) Sic Seguer. ut & legiſſe videtur Omnibonus & Ambroſ. Alii vero & editi pro particula δὲ, articulum τῇ mendoſe habent.
(6) Sic Baſil. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii vero, πλησίων.
(7) Particula μὲν abeſt a mſ. Anglic. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. Iidem ibid. τὴν habent ante ἐπὶ γῆς: quod ab aliis & editis omittitur. Iidem item loco ἐπουρανίου, habent ἀθανασίας.
(8) Sic Anglic. Baſil. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. Alii vero & editi, ἐπ' αὐτὴν τὴν φαντασίαν.
(9) Mſ. Seguer. auctoritate, particulam καὶ quæ in editis & aliis inepte legitur, delevimus. Mox Anglic. Baſil. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. παρ' αὐτοῖς habent: alii & editi, παρ' αὐτῷ.
(10) Sic mſ. Seguer. Alii & editi, μαντεῖαι. Mox Gobler. & Felckm. 1. anon. habent, φαρμακεία καταργεῖται.

Digitized by Google

Christus nec purus homo, nec magus fuit.

quos ipſi colunt deorum potentiam ſuperet, nihilque prorſus illos eſſe ſua propria virtute convincat? Quod ſi magum eum eſſe dicant: qui fit ut a mago ars omnis magica deſtruatur & non potius confirmetur? Namque ſi dumtaxat homines magos viciſſet, vel uno tantum fuiſſet ſuperior, non immerito ſuſpicarentur eum arte quadam præſtantiori aliorum fuiſſe victorem. Si vero de univerſa plane arte magica ejuſquè nomine crux Chriſti triumphavit: perſpicuum ſane inde fuerit Salvatorem magum non fuiſſe, utpote quem dæmones, quos alii magi invocant, tamquam Dominum fugiunt. Quis itaque ille ſit dicant Gentiles, quibus nulla alia cura videtur eſſe, quam ut cachinnentur. An dæmonem eum, atque idcirco aliis valentiorem fuiſſe contendent? Sed ſi id dixerint, riſum haud dubie concitabunt, prioribuſque rationibus poterunt confutari. Qui enim fieri poteſt ut ille ſit dæmon, qui ipſe dæmones expellit? Namque ſi aliquos tantum dæmones abigeret, recte eum in principe dæmoniorum ceteris inferioribus fortiorem fuiſſe arbitrarentur, quod & eidem olim Judæi contumelioſe exprobrabant. Verum ſi omnis dæmonum furor ejus nomine retunditur ac repellitur: nemo certe non videt hic illos etiam errare, nec Dominum noſtrum & Salvatorem Chriſtum aliquam, ut putant, dæmonicam virtutem eſſe? Quocirca ſi Salvator nec merus homo, nec magus, nec aliquis dæmon eſt, ſed tamen & poetarum commenta & dæmonum fallacias, ac Gentilium ſapientiam ſua divinitate evertit & obſcuravit: an non evidens eſt atque inter omnes conſtare debet, vere illum Dei filium, & Verbum, ſapientiamque ac virtutem Patris eſſe. Hinc enim non humana ſed ſupra hominum conditionem ejus ſunt opera, vereque Dei illa eſſe liquet cum ex rebus ipſis, tum ſi cum factis hominum comparentur.

Christus dæmon non fuit.

Cum Christus nec purus homo, nec magus, nec dæmon dici poſſit, illum Dei filium eſſe neceſſe eſt.

Nihil ſimile his, quæ a Chriſto facta ſunt, alii unquam homines egerunt: ac proinde non homo tantum ſed etiam Deus exiſtimandus eſt.

49. Quis enim omnium unquam hominum corpus ex ſola virgine ſibi ipſi compoſuit? Quis ex hominibus tales unquam ſanavit morbos, quales communis omnium Dominus? Quis naturæ defectum explevit, & cæco nato viſum reſtituit? Æſculapius quidem inter deos ab illis relatus eſt, quod medicinam exercuerit, herbaſque ægris corporibus perutiles invenerit; nec enim eas ipſe ex terra formaverat, ſed naturali ſcientia tantum repererat. Verum quid iſtud ſi cum Salvatoris facto conferatur, qui nempe non vulnus curaverit, ſed naturam formaverit, & corpus reſtituerit? Herculem quoque tamquam deum Gentiles adorant, quia cum paribus hominibus pugnaverit & feras dolo occiderit, ſed quid hæc ſi ea cum Verbi miraculis compares, cujus ſcilicet virtus morbos, dæmones, ipſamque mortem ab hominibus repulit? Dionyſius item ſive Bacchus apud eos colitur, quia hominibus factus eſt ebrietatis magiſter: cum interim omnium revera ſervator & Dominus ab iiſdem derideatur. Verum hæc ita ſint per me licet. Quid autem habent quod aliis ejus divinitatis miraculis opponant? Quonam homine moriente ſol obſcuratus eſt & concuſſa eſt terra? Certe ad hoc uſque tempus moriuntur homines olimque mortui ſunt: quibuſnam igitur tale quid unquam contigit prodigium? Vel, ut ea quæ corpore egit prætermittam,

A καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς θεῶν δύναμιν ὑπερβῇ, καὶ οὐδὲν ἐκείνους ὄντας τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει διελέγξῃ; εἰ δὲ μάγον αὐτὸν λέγουσι· πῶς οἷόν τέ ἐστιν ὑπὸ μάγου καταργεῖσθαι πᾶσαν τὴν μαγείαν καὶ μὴ μᾶλλον συνίστασθαι; εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπους μάγους ἐνίκα, ἢ καθ' ἑνὸς ἴσχυε μόνου, καλῶς ἂν ἐνομίσθη (1) παρ' αὐτῶν κρείττονι τέχνῃ τὸν τῶν ἄλλων ὑπερβάλλειν. εἰ δὲ κατὰ πάσης ἁπλῶς μαγείας καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς ἤρατο τὴν νίκην ὁ τούτου σταυρός· δῆλον ἂν εἴη μὴ εἶναι μάγον τὸν σωτῆρα, ὃν καὶ οἱ παρὰ τῶν ἄλλων μάγων ἐπικαλούμενοι δαίμονες ὡς δεσπότην φεύγουσι. τίς οὖν ἄρα ἐστὶ λεγέτωσαν οἱ μόνον ἐν B τῷ χλευάζειν ἔχοντες τὴν σπουδὴν Ἕλληνες. ἴσως ἂν φήσαιεν δαίμονα καὶ αὐτὸν γεγενῆσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἰσχύειν. τοῦτο δὲ (2) καὶ πάνυ λέγοντες ὀφλήσουσι χλεύην, πάλιν ταῖς προτέραις ἀποδείξεσι δυσωπεῖσθαι δυνάμενοι. πῶς γὰρ οἷόν τέ ἐστι δαίμονα εἶναι, τὸν τοὺς δαίμονας ἀπελαύνοντα; εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς δαίμονας ἤλαυνε, καλῶς ἂν ἐνομίσθη τῷ ἄρχοντι τῶν (3) δαιμόνων ἰσχύειν αὐτὸν κατὰ τῶν ἐλαττόνων, ὁποῖα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι θέλοντες ὑβρίζειν ἔλεγον αὐτῷ. εἰ δὲ πᾶσα τῶν δαιμόνων μανία ἐξίσταται τῷ τούτου ὀνόματι καὶ διώκεται· φανερὸν ἂν εἴη καὶ ἐν τούτῳ πλανᾶσθαι αὐτοὺς, καὶ μὴ C εἶναι ὡς νομίζουσι δαιμονικήν τινα δύναμιν τὸν κύριον ἡμῶν (4) καὶ σωτῆρα Χριστόν. οὐκ οὖν εἰ μήτε ἄνθρωπος ἁπλῶς, μήτε μάγος, μήτε δαίμων τίς ἐστιν ὁ σωτὴρ, ἀλλὰ καὶ τὴν παρὰ ποιηταῖς ὑπόνοιαν καὶ δαιμόνων φαντασίαν καὶ Ἑλλήνων σοφίαν τῇ ἑαυτοῦ θειότητι κατήργησε καὶ ἐπεσκίασε· φανερὸν ἂν εἴη καὶ παρὰ πᾶσιν ὁμολογηθήσεται, ὅτι ὄντως ἀληθῶς θεοῦ υἱός ἐστι, λόγος καὶ σοφία, καὶ δύναμις τοῦ πατρὸς ὑπάρχων. διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἀνθρώπινά ἐστιν αὐτοῦ τὰ ἔργα, ἀλλ' ὑπὲρ ἄνθρωπον· καὶ θεοῦ τῷ ὄντι γινώσκεται ταῦτα, καὶ ἐξ αὐτῶν D τῶν φαινομένων, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς ἀνθρώπους συγκρίσεως.

49. Τίς γὰρ τῶν πώποτε γενομένων ἀνθρώπων, ἐκ παρθένου μόνης ἑαυτῷ συνεστήσατο σῶμα; ἢ τίς πώποτε ἀνθρώπων τοιαύτας νόσους ἐθεράπευσεν, οἵας ὁ κοινὸς πάντων κύριος; τίς δὲ τὸ τῇ γενέσει ἐλλεῖπον ἀποδέδωκε, καὶ ἐκ (5) γενετῆς τυφλὸν ἐποίησε βλέπειν; Ἀσκληπιὸς ἐθεοποιήθη παρ' αὐτοῖς, ὅτι τὴν ἰατρικὴν ἤσκησε, καὶ βοτάνας πρὸς τὰ πάσχοντα τῶν σωμάτων ἐπινοεῖ, οὐκ αὐτὸς ταύτας πλάττων ἀπὸ γῆς, ἀλλὰ τῇ ἐκ φύσεως ἐπιστήμῃ ταύτας ἐφευρίσκων, E τί δὲ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος γενόμενα. ὅτι οὐ τραῦμα ἐθεράπευσεν, ἀλλὰ γένεσιν ἔπλασε καὶ ἀποκατέστησε τὸ (6) σῶμα. Ἡρακλῆς ὡς θεὸς προσκυνεῖται παρ' Ἕλλησιν, ὅτι πρὸς ἴσους ἀνθρώπους ἀντεμαχέσατο, καὶ θηρία δόλοις ἀνεῖλε. τί πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ λόγου γενόμενα, ὅτι νόσους καὶ (7) δαίμονας καὶ τὸν θάνατον αὐτὸν ἀπήλαυνε τῶν ἀνθρώπων; Διόνυσος θρησκεύεται παρ' αὐτοῖς, ὅτι μέθης γέγονε διδάσκαλος τοῖς ἀνθρώποις. ὁ δὲ σωτὴρ τῷ ὄντι καὶ κύριος τοῦ παντὸς, σωφροσύνην διδάξας, χλευάζεται παρ' ἐκείνων. ἀλλ' F ἔστω ταῦτα. τί καὶ πρὸς τὰ ἕτερα θαύματα τῆς θειότητος αὐτοῦ; ποίου ἀποθνήσκοντος ἀνθρώπου, ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἐσείσθη; ἰδοὺ μέχρι νῦν ἀποθνήσκουσιν ἄνθρωποι, καὶ ἀπέθανον ὅτε (8) ἄνωθεν· πότε τοιοῦτον ἐπ' αὐτοῖς γέγονε θαῦμα; ἢ, ἵνα τὰς διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ πράξεις παραλείπω,

καὶ

(1) Anglicanus, Baſilienſis, Goblerianus, & Felckmanni 1. anonymus, παρ' αὐτοῖς.

(2) Gobler. & Felckm. 1. anon. καὶ πάνυ, quod hic alii & editi habent, omittunt. Mox ex Gobler. Felckm. 1. anon. Seguer. Anglic. & Baſil. vocem ἀποδείξεσι, quæ in aliis & editis deeſt, reſtituimus.

(3) Seguerianus, δαιμονίων.

(4) Baſil. καὶ σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστόν. At ea omnia abſunt a Gobleriano & Felck. 1. anonymo, ut & mox voces ὁ σωτήρ.

(5) Sic Seguerianus, Goblerianus & Felckmanni 1. anonymus. Alii autem & editi, γενεῆς.

(6) Seguerianus, πλάσμα.

(7) καὶ δαίμονας addunt mſſ. omnes, & legerunt Interpretes: quæ voces in editione Commel. deſunt.

(8) ἄνωθεν omittunt Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer.

καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος αὐτοῦ μνημονεύσω· τίνος πώποτε τῶν γενομένων ἀνθρώπων ἡ διδασκαλία ἀπὸ περάτων ἕως περάτων γῆς μία καὶ ἡ αὐτὴ δι᾽ ὅλων ἴσχυσεν, ὥστε διὰ πάσης γῆς τὸ σέβας αὐτοῦ διαπτῆναι; ἢ διὰ τί, εἴπερ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ (1) οὐ Θεὸς λόγος κατ᾽ αὐτούς, οὐ κωλύεται ὑπὸ τῶν παρ᾽ αὐτοῖς θεῶν, εἰς τὴν αὐτὴν χώραν, ἔνθα εἰσί, τὸ τούτου σέβας διαβῆναι· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ὁ λόγος ἐπιδημῶν, τῇ διδασκαλίᾳ ἑαυτοῦ τὴν ἐκείνων θρησκείαν παύει, καὶ τὴν φαντασίαν αὐτῶν καταισχύνει;

solaque illa quæ ejus corporis reſurrectionem ſecuta ſunt commemorem: cujuſnam omnium qui hactenus fuerunt hominum doctrina una eademque per totum terrarum orbem tantum valuit, ut ejus cultus in omnem regionem pervolaverit? Vel quare ſi ſecundum illos Chriſtus homo eſt, & non Deus Verbum, a diis quos colunt non impeditur quominus ejus religio in eamdem regionem quam occupant perveniat: ſed potius ipſum Verbum ſuo adventu ac doctrina, illorum cultum antiquat, & ſallacias diſpellit?

50. Πολλοὶ πρὸ τούτου γεγόνασι βασιλεῖς καὶ τύραννοι γῆς, πολλοὶ παρὰ Χαλδαίοις ἱστοροῦνται καὶ παρ᾽ Αἰγυπτίοις καὶ Ἰνδοῖς γενόμενοι σοφοὶ καὶ μάγοι· τίς τούτων ποτέ, οὐ λέγω μετὰ θάνατον, ἀλλὰ καὶ ἔτι ζῶν ἠδυνήθη τοσοῦτον ἰσχῦσαι, ὥστε τὴν σύμπασαν αὐτὴν γῆν πληρῶσαι τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, καὶ τοσοῦτον πλῆθος παιδεῦσαι ἀπὸ τῆς τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίας, ὅσους ὁ ἡμέτερος σωτὴρ εἰς ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων μετήνεγκεν; Ἑλλήνων οἱ (2) φιλόσοφοι μετὰ πιθανότητος καὶ τέχνης λόγων πολλὰ συνέγραψαν· τί δὲ ἂν τοσοῦτον ὅσον ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς ἐπεδείξαντο; ἄχρι γὰρ τελευτῆς αὐτῶν (3) τὰ παρ᾽ αὐτῶν σοφίσματα τὸ πιθανὸν ἴσχυεν· ἀλλὰ καὶ ἃ ἐδόκουν ζῶντες ἰσχύειν, ἐν ἀλλήλοις ἔσχεν τὴν ἅμιλλαν, καὶ κατ᾽ ἀλλήλων μελετῶντες ἐφιλονείκουν. ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος, τὸ παραδοξότατον, πτωχοτέραις ταῖς λέξεσι διδάξας, τοὺς πάνυ σοφιστὰς ἐπεσκίασε, καὶ τὰς μὲν ἐκείνων διδασκαλίας κατήργησε, πάντας ἕλκων πρὸς ἑαυτόν, τὰς δὲ ἑαυτοῦ ἐκκλησίας πεπλήρωκε· καὶ τό γε θαυμαστόν, ὅτι ὡς ἄνθρωπος εἰς τὸν θάνατον καταβάς, τὴν τῶν σοφῶν μεγαλοφωνίαν περὶ εἰδώλων κατήργησε. τίνος γάρ ποτε θάνατος ἀπήλασε δαίμονας; ἢ τίνος ποτὲ θάνατον ἐφοβήθησαν δαίμονες ὡς τὸν Χριστοῦ; ἔνθα γὰρ ὀνομάζεται τὸ ὄνομα τοῦ σωτῆρος, ἐκεῖθεν πᾶς δαίμων ἀπελαύνεται. τίς δὲ οὕτω τὰ ψυχικὰ πάθη περιεῖλε τῶν ἀνθρώπων, ὥστε τοὺς μὲν πόρνους σωφρονεῖν, τοὺς δὲ ἀνδροφόνους μηκέτι (4) ξίφος κρατεῖν, τοὺς δὲ δειλίᾳ προκατεχομένους ἀνδρίζεσθαι; καὶ ὅλως, τίς τοὺς παρὰ βαρβάροις καὶ τοὺς κατὰ τόπον τῶν ἐθνῶν ἔπεισεν ἀνθρώπους, ἀποθέσθαι μὲν τὴν μανίαν, εἰρήνην δὲ φρονεῖν, εἰ μὴ ἡ τοῦ Χριστοῦ πίστις καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον; τίς δὲ ἄλλος περὶ ἀθανασίας οὕτως ἐπιστώσατο τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρός, καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀνάστασις αὐτοῦ; καίτοι γὰρ τὰ πάντα ψευσάμενοι Ἕλληνες, ὅμως οὐκ ἠδυνήθησαν ἀνάστασιν τῶν ἑαυτῶν εἰδώλων πλάσασθαι, οὐκ ἐνθυμούμενοι τὸ σύνολον, εἰ ὅλως δυνατὸν μετὰ θάνατον εἶναι πάλιν τὸ σῶμα· ἐφ᾽ ᾧ καὶ μάλιστα ἄν τις αὐτοὺς (5) ἀποδέξηται, ὅτι τοιαῦτα λογισάμενοι, τὴν μὲν ἀσθένειαν τῆς ἑαυτῶν εἰδωλολατρείας ἤλεγξαν, τὸ δὲ δυνατὸν τῷ Χριστῷ παρεχώρησαν, ἵνα καὶ ἐκ τούτου γνωρισθῇ παρὰ πᾶσι τοῦ Θεοῦ υἱός.

50. Multi quidem ante Chriſtum terræ reges & tyranni extitere: multi apud Chaldæos, Ægyptios & Indos ſapientes & magi commemorantur: quis ergo illorum, non poſt mortem dico, ſed etiam in vita tantum potuit, ut univerſam terram ſua doctrina impleret, tantamque hominum multitudinem ab idolorum ſuperſtitione revocaret, quantam Salvator noſter ab idolis ad ſeipſum convertit? Gentiles philoſophi plurimos libros multa cum eloquentia & arte conſcripſere: verum quid ſimile his quæ crux Chriſti peregit effecerunt? Illorum quidem ſophiſmata, quamdiu vixerunt, valuerunt: imo dum etiam viverent, id quod illis auctoritatem conciliare videbatur, mutuas inter eos concertationes ſuſcitavit, ipſiſque inter ſe digladiandi fuit occaſio. At Dei Verbum, quod ſane per quam mirum eſt, humiliori ſtylo utens, vel acutiſſimos ſophiſtas obſcuravit, cunctoſque ad ſeipſum alliciens, illorum doctrinam evertit, & ſuas eccleſias complevit. Illud quoque admiratione dignum eſt, quod mortem ut homo perſerens, vanam ſapientum de idolis magniloquentiam dejecerit. Nam cujus unquam mors dæmones ſugavit? Cujus unquam alius quam Chriſti mortem reformidarunt dæmones? Ubi enim Chriſti nomen profertur, inde quivis dæmon expellitur. Quis vero pravas hominum affectiones ita abſcidit, ut impudici pudicitiam ſectentur, gladios abjiciant homicidæ, & timidi forti ſint animo? Denique, quis fecit ut barbaræ & diverſæ nationes furore depoſito pacem amplecterentur, niſi Chriſti fides & crucis ſignum? Quis alius homines ita certos de immortalitate reddidit, ut Chriſti crux ejuſque corporis reſurrectio? Nam etſi Gentiles omnia ſunt commenti, tamen idolorum reſurrectionem fingere non potuerunt, quippe qui ne cogitaverint quidem, utrum corpus poſt mortem poſſit denuo exiſtere. Sed in eo mihi maxime approbandi videntur; hoc enim ſibi ita perſuadentes, ſuæ quidem idololatriæ imbecillitatem arguerunt, hanc autem poteſtatem Chriſto conceſſerunt, quo Dei filius apud omnes notus fieri poſſet.

51. Τίς ὅλως ἀνθρώπων μετὰ θάνατον ἢ ἄλλως ζῶν περὶ παρθενίας ἐδίδαξε, καὶ οὐκ ἀδύνατον εἶναι τὴν ἀρετὴν ταύτην ἐν ἀνθρώποις; ἀλλ᾽ ὁ ἡμέτερος σωτὴρ καὶ τῶν πάντων βασιλεὺς Χριστὸς τοσαύτην (6) ἴσχυεν ἐν τῇ περὶ ταύτης διδασκαλίᾳ, ὡς καὶ παιδία μήπω τῆς νομίμης ἡλικίας ἐπιβάντα τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον ἐπαγγέλλεσθαι παρθενίαν. τίς πώποτε ἀνθρώπων ἠδυνήθη διαβῆναι τοσοῦτον, καὶ εἰς Σκύθας (7), καὶ Αἰθίοπας, ἢ Πέρσας, ἢ Ἀρμενίους, ἢ Γότθους, ἢ τοὺς ἐπέκεινα τοῦ ὠκεανοῦ λεγομένους, ἢ τοὺς ὑπὲρ Ὑρκανίαν ὄντας, ἢ ὅλως τοὺς

51. Quis igitur hominum poſt mortem vel etiam per vitam virginitatem docuit, ac non potius hanc virtutem acquiri ab hominbus non poſſe? At Salvator noſter omniumque imperator Chriſtus in illa ſuadenda virtute tantum pondus habuit, ut etiam pueri legitimam ætatem nondum adepti, virginitatem, quæ quidem ſupra legem eſt, profiteri non vereantur? Quis unquam homo tantum terræ ſpatium peragrare potuit, ut ad Scythas uſque & Æthiopas, Perſas, Armenios, Gothos, & qui ultra oceanum commorari dicuntur, nec non qui ultra Hyrcaniam habitant perveniret: vel

Chriſtus primus virginitatem docuit, ut etiam pueri nondum legitimam adepti ætatem, virtutem illam profiteantur.

(1) Sic Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. ut & Omnibonus legit. Baſilienſis, Anglicanus, & Felckm. 2. anonymus, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, quod etiam exprimunt Ambroſius & Nannius. In Felckm. 2. anon. art. τοῦ deeſt. Mox καὶ ὅλως Baſilienſis, Goblerianus, Felckmanni 1. anonymus omittunt. Paulopoſt pro εἰρήνην, Goblerianus, Felckm. 1. anon. & Seguer. habent εἰρηνεῖν.

(2) Goblerianus, & Felckm. 1. anonymus, σοφοί.

(3) Sic Seguerianus: alii vero & editi, artic. τὰ omittunt. Idem mox pro ἴσχυεν, ἴσχυον habet utroque in loco. Ibidem pro ἀλλήλοις, Baſil. & Anglic. habent ἄλλοις.

(4) Baſil. Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. ξίφος.

(5) Anglicanus, Goblerianus, Felckmanni 1. anonymus, & Seguerianus, ἀποδέξαιτο.

(6) Anglic. Baſil. & Seguer. ἴσχυσεν.

(7) Gobler. & Felckm. 1. anon. conjunctiones omittunt, ut & ibid. vocem ὅλως mox ſequentem. Iidem ibid. pro τοὺς τρόπους, habent τόπους.

etiam ut ad Ægyptios & Chaldæos adiret, homines magicæ arti deditos, ac ultra modum ſuperſtitioſos agreſteſque moribus, ut apud eos de virtute & pudicitia amplectenda, nec non de abjiciendis idolis diſſereret, ſicuti fecit omnium Dominus, Dei virtus, Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui non ſolum per ſuos diſcipulos prædicavit, ſed etiam ipſe interiori ſuaſione eorum animos induxit ut morum immanitate abjecta, patrios deos non amplius colerent, ſed ſeipſum agnoſcerent, & Patrem per eum venerarentur. Siquidem olim idololatræ Gentiles & Barbari bellum inter ſe gerebant, & crudeles etiam in propinquos erant. Hinc propter implacabiles quas in ſe invicem exercebant inimicitias, nemini, niſi armata gladiis manu, nec per terram nec per mare iter facere licebat: totamque adeo vitam in armis tranſigebant, ac illis pro baculo & omni adminiculo enſis ſolus erat. Qui tametſi, ut dixi, idolis ſerviebant, & victimas dæmonibus immolabant, nihil tamen illis ſuperſtitioſus dæmonum cultus contulit ad mores tam agreſtes exuendos. At poſtquam Chriſti doctrinam ſuſceperunt, tunc utique, quod revera valde admirandum eſt, mente compuncti, cædium ſævitiam reliquerunt, nec jam bella amplius amant: ſed nihil illis cordi eſt niſi perpetua pax & amicitia.

Chriſtus externa diſcipulorum miniſteria ad ſuam doctrinam barbaris hominibus prædicandum utens, ipſe in illis interius agit, quo eam amplectantur.

52. Quis igitur tantarum rerum auctor eſt, vel quis pacem inter illos, qui ſe invicem odio proſequebantur, conciliavit, niſi dilectus Patris filius, communis omnium ſervator, Jeſus Chriſtus, qui ſua erga nos caritate omnia pro nobis ſuſtinuit? Et vero hujuſmodi pacem, quam nobis allaturus erat, olim divinæ Scripturæ his verbis prædixerant: *Concident gladios ſuos in aratra, & lanceas ſuas in falces, nec gens in gentem gladium accipiet, nec bellum gerere amplius diſcent.* Nec vero iſtud incredibile eſt, quandoquidem nunc quoque Barbari, quibus innata eſt morum ferocitas, dum idolis adhuc immolant, mutuo in ſe invicem furore exardeſcunt, nec ullam horam ſine enſe eſſe patiuntur: at ubi Chriſti doctrinam audierint, ſtatim e bello ad agriculturam ſe convertunt, nec jam manus gladiis armant, ſed eas ad precandum extendunt. Denique inter ſe quidem pugnare deſinunt, ſed contra diabolum & dæmones armantur, quos & pudicitia virtuteque animæ debellant. Id certe divinitatis Salvatoris non minimum eſt argumentum, illos ab eo didiciſſe quod apud idola doceri non potuerant: iidemque certiſſimum idem eſt dæmonum & idolorum imbecillitatis vilitatiſque indicium. Siquidem dæmones ſuæ infirmitatis non ignari, olim idcirco homines ad bella inter ſe exercenda inflammabant, ne ſi adverſus invicem congredi ceſſarent, bellum dæmonibus indicerent. Enimvero Chriſti diſcipuli, qui inter ſe nihil contentionis habent, contra dæmones morum integritate & bonis actibus pugnant, quos & animoſe inſequuntur, eorumque ducem diabolum vilipendunt, adeo ut in adoleſcentia caſti ac pudici ſint, in tentationibus patientes, in laboribus fortes, in tolerandis injuriis mites, in bonorum direptionibus tranquilli. Quinetiam, quod ſingulari admiratione dignum

Solus Chriſtus barbaras gentes innata ferocitate exuit, & pace ac mutua inter ſe caritate conjunxit.

Eſai. 2. 4.

Αἰγυπτίους καὶ Χαλδαίους παρελθὼν, τοὺς φρονοῦντας μὲν μαγικὰ, δεισιδαίμονας δὲ ὑπὲρ τὴν φύσιν καὶ ἀγρίους τοὺς τρόπους, καὶ ὅλως κηρύξαι περὶ ἀρετῆς καὶ σωφροσύνης καὶ τῆς κατὰ εἰδώλων θρησκείας, ὡς ὁ τῶν πάντων κύριος, ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὃς οὐ μόνον ἐκήρυξε διὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν, ἀλλὰ (1) καὶ ἔπεισεν αὐτοὺς κατὰ διάνοιαν, τὴν μὲν τῶν τρόπων ἀγριότητα μεταθέσθαι, μηκέτι δὲ τοὺς πατρῴους σέβειν θεοὺς, ἀλλ' αὐτὸν ἐπιγινώσκειν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα θρησκεύειν. πάλαι μὲν γὰρ εἰδωλολατροῦντες Ἕλληνες καὶ βάρβαροι κατ' ἀλλήλων ἐπολέμουν, καὶ ὠμοὶ πρὸς τοὺς συγγενεῖς ἐτύγχανον. οὐκ ἦν γάρ τινα τὸ σύνολον οὔτε τὴν γῆν οὔτε τὴν θάλασσαν διαβῆναι χωρὶς τοῦ τὴν χεῖρα ξίφεσιν ὁπλίσαι, ἕνεκα τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀκαταλλάκτου μάχης. καὶ γὰρ καὶ ἡ πᾶσα τοῦ ζῆν αὐτοῖς διαγωγὴ δι' ὅπλων ἐγίνετο, καὶ ξίφος ἦν αὐτοῖς ἀντὶ βακτηρίας, καὶ πάσης βοηθείας ἔρεισμα· καίτοι, ὡς προεῖπον, εἰδώλοις ἐλάτρευον, (2) καὶ δαίμοσιν ἔσπενδον θυσίας, καὶ ὅμως οὐδὲν ἐκ τῆς εἰδώλων δεισιδαιμονίας ἠδυνήθησαν οἱ τοιαῦτα φρονοῦντες μεταπαιδευθῆναι. ὅτε δὲ εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν μεταβεβήκασι· τότε δὴ παραδόξως ὡς τῷ ὄντι κατὰ διάνοιαν κατανυγέντες, τὴν μὲν ὠμότητα τῶν φόνων ἀπέθεντο, καὶ οὐκ ἔτι πολέμια φρονοῦσι· πάντα δὲ αὐτοῖς εἰρηνικὰ, καὶ τὰ πρὸς φιλίαν καταθύμια λοιπόν ἐστι.

52. Τίς οὖν ὁ ταῦτα ποιήσας, ἢ τίς ὁ τοὺς μισοῦντας ἀλλήλους εἰς εἰρήνην συνάψας, εἰ μὴ ὁ ἀγαπητὸς τοῦ πατρὸς υἱὸς, ὁ κοινὸς πάντων (3) σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὃς τῇ ἑαυτοῦ ἀγάπῃ πάντα ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ὑπέστη; καὶ γὰρ καὶ ἄνωθεν ἦν προφητευόμενον περὶ τῆς παρ' αὐτοῦ πρυτανευομένης εἰρήνης, (4) λεγούσης τῆς γραφῆς· „ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν „ εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, „ καὶ οὐ λήψεται ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ „ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. „ καὶ οὐκ ἄπιστόν γε τὸ τοιοῦτον, ὅπου καὶ νῦν οἱ τὸ ἄγριον τῶν τρόπων βάρβαροι (5) ἔμφυτον ἔχοντες, ἔτι μὲν θύοντες παρ' αὐτοῖς εἰδώλοις, μαίνονται κατ' ἀλλήλων, καὶ χωρὶς ξιφῶν οὐδεμίαν ὥραν ἀνέχονται μένειν. ὅταν δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἀκούσωσιν, εὐθέως ἀντὶ μὲν πολέμου, εἰς γεωργίαν τρέπονται· ἀντὶ δὲ τοῦ ξίφεσι τὰς χεῖρας ὁπλίζειν, εἰς εὐχὰς ἐκτείνουσι. καὶ ὅλως, ἀντὶ τοῦ πολεμεῖν πρὸς ἑαυτοὺς, (6) λοιπὸν κατὰ διαβόλου καὶ κατὰ δαιμόνων ὁπλίζονται, σωφροσύνῃ καὶ ψυχῆς ἀρετῇ τούτους καταπολεμοῦντες. τοῦτο δὲ τὸ μὲν θεότητος τοῦ σωτῆρός ἐστι γνώρισμα· ὃ γὰρ μὴ δεδυνήνται ἐν εἰδώλοις μαθεῖν οἱ ἄνθρωποι, τοῦτο παρ' αὐτοῦ μεμαθήκασι· τῆς δὲ δαιμόνων καὶ εἰδώλων ἀσθενείας καὶ οὐδενείας ἔλεγχος οὐκ ὀλίγος ἐστὶν οὗτος. εἰδότες γὰρ ἑαυτῶν δαίμονες τὴν ἀσθένειαν, διὰ τοῦτο συνέβαλλον πάλαι τοὺς ἀνθρώπους καθ' ἑαυτῶν πολεμεῖν, ἵνα μὴ παυσάμενοι τῆς κατ' ἀλλήλων ἔριδος, εἰς τὴν κατὰ δαιμόνων μάχην ἐπιστρέψωσι. ἀμέλει μὴ πολεμοῦντες πρὸς ἑαυτοὺς οἱ Χριστῷ μαθητευόμενοι, κατὰ δαιμόνων τοῖς τρόποις καὶ ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσιν ἀντιπαρατάσσονται, καὶ τούτους μὲν διώκουσι, τὸν δὲ τούτων ἀρχηγὸν διάβολον καταπαίζουσιν, ὥστε ἐν νεότητι μὲν σωφρονεῖν, ἐν πειρασμοῖς δὲ ὑπομένειν, ἐν πόνοις δὲ καρτερεῖν, καὶ ὑβριζομένους μὲν ἀνέχεσθαι, (7) ἀποστερουμένους δὲ καταφρονεῖν· καὶ τό γε θαυμαστὸν,

ὅτι

(1) Poſt ἀλλὰ, particulam γὰρ addunt editi & mſſ. præter Goblerianum, & Felckmanni 1. anonymum, qui hanc omittunt. Mox Anglic. τοὺς πατρῴους θεοὺς σέβειν, ut & legit Omnibonus. Seguerianus, τὰς πατρῴας σέβειν θεάς. Editio Commel. τὰς πατρῴους θεοὺς θεάς, mendoſe. Goblerianus, & Felckm. 1. anon. τὰς πατρῴας σέβειν θεάς.

(2) Goblerianus, & Felckmanni 1. anonymus, conjunctionem καὶ non habent: qui iidem pro καὶ ſequenti, ἀλλὰ habent. Paulopoſt particula δὲ ab iiſdem abeſt poſt ὅτε.

(3) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. ut & legerunt Interpretes: alii & editi, πατήρ.

(4) Hæ voces, λεγούσης τῆς γραφῆς abſunt a Gobler. & Felckm. 1. anon. qui ibidem poſt αὐτῶν, φησὶ habent.

(5) Gobler. Felckm. 1. anon. & Anglic. omittunt ἔμφυτον ἔχοντες. Paulopoſt pro ξιφῶν, Anglic. Baſil. & Seguer. habent ξίφους.

(6) Hæ voces, λοιπὸν κατὰ διαβόλου καὶ deſunt in Gobleriano, & Felckmanni 1. anonymo.

(7) Goblerianus, & Felckm. 1. anonymus, στερουμένους ὑπερορᾶν, καὶ θλίψεων καταφρονεῖν. Iidem καὶ ante ὅτι mox omittunt.

ὅτι καὶ θανάτου καταφρονοῦσι, καὶ γίνονται μάρτυρες Χριστοῦ.

53. Καὶ ἵνα ἓν ὃ καὶ πάνυ θαυμαστόν ἐστι γνώρισμα τῆς θειότητος τοῦ σωτῆρος εἴπω· τίς πώποτε ἄνθρωπος ἁπλῶς ἢ μάγος, ἢ τύραννος, ἢ βασιλεὺς, ἐφ' ἑαυτοῦ (1) τοσούτοις ἠδυνήθη συμβαλεῖν, καὶ καθ' ὅλης τῆς εἰδωλολατρείας καὶ πάσης δαιμονικῆς στρατιᾶς, καὶ πάσης μαγείας, καὶ πάσης σοφίας Ἑλλήνων τοσοῦτον ἰσχυόντων καὶ ἔτι ἀκμαζόντων καὶ ἐκπληττόντων πάντας, ἀντιμάχεσθαι καὶ μιᾷ ῥοπῇ κατὰ πάντων ἀντιστῆναι, ὡς ὁ ἡμέτερος κύριος ὁ τοῦ θεοῦ ἀληθὴς λόγος, ὃς ἀοράτως ἑκάστου τὴν πλάνην ἐλέγχων, μόνος αὐτὸς πάντας τοὺς πάντας ἀνθρώπους συλᾷ, ὥστε τοὺς μὲν τὰ εἴδωλα προσκυνοῦντας, λοιπὸν αὐτὰ καταπατεῖν· τοὺς δὲ μαγείαις θαυμαζομένους, τὰς βίβλους κατακαίειν· τοὺς δὲ σοφοὺς, τὴν τῶν εὐαγγελίων προκρίνειν πάντων ἑρμηνείαν. Οὓς μὲν γὰρ προσεκύνουν, τούτους καταλιμπάνουσιν· (2) ὃν δὲ ἐχλεύαζον ἐσταυρωμένον, τοῦτον προσκυνοῦσι Χριστὸν, θεὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντες. Καὶ οἱ μὲν παρ' αὐτοῖς λεγόμενοι θεοὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ διώκονται· ὁ δὲ σταυρωθεὶς σωτὴρ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ θεὸς ἀναγορεύεται καὶ θεοῦ υἱός. Καὶ οἱ μὲν παρ' Ἕλλησι προσκυνούμενοι θεοὶ, ὡς αἰσχροὶ διαβάλλονται παρ' αὐτῶν· οἱ δὲ τὴν Χριστοῦ λαμβάνοντες διδασκαλίαν, σωφρονέστερον ἐκείνων ἔχουσι τὸν βίον. Ταῦτα οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα, εἰ μὲν ἀνθρώπινά ἐστι, δεικνύτω τις ὁ βουλόμενος καὶ τῶν προτέρων τοιαῦτα, καὶ πειθέτω. Εἰ δὲ μὴ ἀνθρώπων ἀλλὰ θεοῦ ἔργα ταῦτα φαίνεται καὶ ἔστι· διὰ τί τοσοῦτον ἀσεβοῦσιν οἱ ἄπιστοι, μὴ ἐπιγινώσκοντες τὸν ταῦτ' ἐργασάμενον δεσπότην. Ὅμοιον γὰρ πάσχουσιν, ὡς εἴ τις ἐκ τῶν ἔργων τῆς κτίσεως μὴ γινώσκοι τὸν τούτων δημιουργὸν θεόν. Εἰ γὰρ ἐκ τῆς εἰς τὰ ὅλα αὐτοῦ δυνάμεως ἐγίνωσκον αὐτοῦ τὴν θειότητα, ἔγνωσαν ἂν ὅτι καὶ τὰ διὰ τοῦ σώματος ἔργα τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τοῦ πάντων σωτῆρός ἐστι τοῦ θεοῦ λόγου. Γινώσκοντες δὲ ἦσαν, καθάπερ εἶπεν ὁ Παῦλος, „ οὐκ ἂν τὸν κύριον „ τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. „

54. Ὥσπερ οὖν εἴ τις ἀόρατον ὄντα τῇ φύσει τὸν θεὸν καὶ μηδόλως ὁρώμενον ἐθέλοι ὁρᾷν, ἐκ τῶν ἔργων αὐτὸν γινώσκει καὶ καταλαμβάνει· οὕτως ὁ μὴ ὁρῶν τῇ διανοίᾳ τὸν Χριστὸν, (3) κἂν ἐκ τῶν ἔργων τοῦ σώματος καταλαμβανέτω τοῦτον, καὶ δοκιμαζέτω εἰ ἀνθρώπινά ἐστιν ἢ θεοῦ; καὶ ἐὰν μὲν ἀνθρώπινα ᾖ, χλευαζέτω· (4) εἰ δὲ μὴ ἀνθρώπινά ἐστιν ἀλλὰ θεοῦ, γινωσκέτω καὶ μὴ γελάτω τὰ ἀχλεύαστα· ἀλλὰ μᾶλλον θαυμαζέτω, ὅτι διὰ τοιούτου πράγματος εὐτελοῦς, τὰ θεῖα ἡμῖν πεφανέρωται, καὶ διὰ τοῦ θανάτου ἡ ἀθανασία εἰς πάντας ἔφθασε, καὶ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου ἡ τῶν πάντων ἐγνώσθη πρόνοια, καὶ ὁ ταύτης χορηγὸς καὶ δημιουργὸς αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος. Αὐτὸς γὰρ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν· καὶ αὐτὸς ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν διὰ σώματος, ἵνα ἡμεῖς τοῦ ἀοράτου πατρὸς ἔννοιαν λάβωμεν· καὶ αὐτὸς ὑπέμεινε τὴν (5) παρ' ἀνθρώπων ὕβριν, ἵνα ἡμεῖς ἀθανασίαν κληρονομήσωμεν. Ἐβλάπτετο μὲν γὰρ αὐτὸς οὐδὲν, ἀπαθὴς καὶ ἄφθαρτος καὶ αὐτολόγος ὢν καὶ θεός· τοὺς δὲ πάσχοντας ἀνθρώπους, δι' οὓς καὶ ταῦτα ὑπέμενεν, ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀπαθείᾳ

est, mortem contemnunt, & Chriſti martyres fiunt.

53. Ne autem unum, quod io primis inſigne eſt divinitatis Salvatoris indicium, prætermittam: quis unquam vel homo tantum, vel magus, vel tyrannus, vel rex per ſe ipſum cum tanta gentium multitudine congredi potuit, atque contra univerſam idololatriam, contra omnium dæmonum exercitum, contra omnem magicam artem, contra totam Gentilium ſapientiam, quorum tanta adhuc auctoritas & pondus erat, ut omnes io admirationem raperent; quis, inquam, contra omnes illos contendere & uno eodemque impetu reſiſtere potuit, ſicuti Dominus noſter, verum Dei Verbum, qui occulte ſingulorum errores convincens, omnes homines ab omnibus abduxit, ita ut qui prius idola adorabant, ea jam conculcent: & qui magicas præſtigias admirabantur, ſcriptos de illa arte libros comburant: ac denique ipſi ſapientes & philoſophi Euangeliorum interpretationem omnibus anteponant. Namque quos antea adorabant, ab his diſceduot: Chriſtum vero quem crucifixum deridebant, adorant & Deum eſſe confitentur. Inſuper iidem illi, ut appellant, dii, ſigno crucis fugantur: at crucifixus Salvator, & Deus & Dei filius ubique terrarum prædicatur. Denique dii, quos Gentiles colunt, ut turpes ab iiſdem reprehenduntur: qui autem ſe in Chriſti diſciplinam tradidere, caſtiorem illis vitam ducunt. Itaque ſi hæc & ſimilia humana ſint: oſtendat qui voluerit & probet homines ſuperioris ætatis eadem feciſſe. Sin autem noo hominum ſed Dei & videntur & revera ſuot opera: quid adeo impii ſunt infideles, ut illorum auctorem Dominum non agnoſcant? Idem enim prorſus eſt ac ſi quis ex mundi operibus Deum ejus opificem non cognoſceret. Etenim ſi ex virtute. qua omnia regit, ejus divinitatem agnoſcerent, profecto non ignorarent ea, quæ Chriſtus per corpus efficit, non humana, ſed Dei Verbi omnium ſervatoris eſſe. Quod ſi cognoviſſent, quemadmodum Paulus ait, *nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*. 1. Cor. 2. 8.

54. Quemadmodum igitur ſi quis Deum, qui ex natura inviſibilis eſt, nec ullo modo videri poteſt, intueri velit, cum ex operibus intelligit & comprehendit: ita qui Chriſtum mente non videt, ſaltem ex his quæ per corpus agit eum intelligat, expendatque utrum illa humana ſint, an Dei opera: eaque, ſi quidem humana ſint, irrideat per me licet: ſi vero noo humana ſed Dei ſint, aſſentiatur igitur, nec quæ ridenda noo ſunt ridere audeat: ſed potius admiretur, quod per rem adeo vilem res divinæ nobis pateſactæ fuerint, & per mortem immortalitas ad omnes pervenerit, ac denique per Verbum hominem factum, rerum omnium providentia ejuſque adminiſtrator & auctor Dei Verbum cognitum ſit. Ipſe ſiquidem homo factus eſt, ut nos dii efficeremur: ipſe ſeipſum per corpus videndum exhibuit, ut nos inviſibilis Patris cognitionem acciperemus: ipſe injurias ſibi ab hominibus illatas ſuſtinuit, ut nos immortalitatis heredes inſtitueremur. Nam ille quidem nihil lædebatur, quippe qui nec pati aliquid nec corrumpi poſſet, ſed ipſum Verbum & Deus eſſet: at male affectos homines propter quos & iſta perferebat, in ſua, ut ita dicam, impaſſi-

Ut ex mundi operibus Deus cognoſcitur: ita Chriſtum ex his, quæ corporis miniſterio efficit, Deum eſſe intelligendum eſt.

(1) Seguer. & Anglic. πάντων. Ibid. iidem & Gobler. Felck. 1. anon. βασιλεύς. & ibid. abeſt ὁ Gobl. Felck. 1. anon.

(2) Gobl. & Felck. 1. anon. ea quæ hic leguntur ab ὃν uſque ad Χριστὸν omittunt. Paulopoſt ex mſſ. Angl. Baſil. Gobler. Felck. 1. an. & Seguer. nec non ex verſione Omniboni & Ambroſii Camald. reſtituimus ea quæ ſequuntur a voce τῷ σημείῳ ad προσκυνούμενοι θεοί. Ibid. Anglic. pro αἰσχροί, habet, ἐχθροί.

(3) Sic Baſil. & Seguer. atque ita etiam legerunt Omnibonus & Ambroſius Camald. Alii vero & editi καί. Mox ibid. pro καταλαμβανέτω, Seguer. habet καταμανθανέτω.

(4) Goblerianus, & Felckmanni 1. anonymus, εἰ δὲ ᾖ, ἀλλὰ θεοῦ γινωσκέτω, μὴ γελάτω &c. Ibidem ἀλλὰ ante μᾶλλον reſtituimus ex mſſ. Anglicano, Baſilienſi, Gobleriano, Felckmanni 1. anonymo, & Seguriano.

(5) Sic Seguerianus, Goblerianus, & Felckmanni 1. anonymus. Alii vero & editio Commel. habent τὴν πάντων, ut & legerunt Omnibonus & Ambroſius. Mox pro ἀθανασίαν Seguerianus habet ἀφθαρσίαν.

paſſibilitate cuſtodiebat & conſervabat. Demum tot & tanta ſunt, quæ Salvator, humana natura aſſumta, præclare geſſit, ut ſi quis ea enarrare vellet, idem profecto ageret ac ſi quis maris immenſitatem contuens, ejus fluctus vellet numerare. Ut enim omnes maris fluctus oculis non poſſunt comprehendi, quod novi ſibi ſemper ſuccedentes ſenſum ejus qui illos numerare conaretur fugiant: ita qui omnia quæ Chriſtus in corpore fecit percipere contenderet, ne cogitatione quidem ea poſſet complecti, cum plura mentem ejus præterirent quam quæ intellexiſſe arbitraretur. Satius eſt igitur non de omnibus velle dicere quorum ne pars quidem digne poteſt exprimi. Quapropter unius adhuc meminiſſe tibique cuncta cetera admiranda relinquere contentus ero. Siquidem omnia pari admiratione digna ſunt, & quocumque quis ſe converterit, Verbi divinitatem ibi perſpiciens non poteſt quin obſtupeſcat.

Poſt Salvatoris adventum non crevit amplius idololatria, ſed cœpit decreſcere.

55. Iſtud igitur poſt ea quæ expoſuimus te diſcere convenit, atque ut caput omnium quæ hactenus dicta ſunt habere, ac vehementer mirari, quod poſt Salvatoris adventum non amplius creverit idololatria: ſed quæ erat, imminui cœperit ac paulatim deficiat. Nullos item amplius progreſſus habet Gentilium ſapientia: ſed potius, quæ antea erat, ſenſim evaneſcit. Neminem quoque jam dæmones præſtigiis, oraculis aut incantamentis decipiunt: ſed vel id ſolum tentantes & aggredientes, ſigno crucis confunduntur. Et, ut ſummatim dicam, attende quomodo Salvatoris quidem doctrina per totum terrarum orbem diffundatur: contra autem, univerſa idololatria & quicquid Chriſti fidei adverſatur, quotidie decreſcat debiliteturque & cadat. Quæ cum vides, Salvatorem omnium Dominum & potentiſſimum Dei Verbum adora: eos autem quos ille deficere & evaneſcere cogit ſperne ac rejice. Ut enim ſole præſente, nulla amplius vis eſt tenebris, ſed ſi quæ ſuperfuerint expelluntur: ita divino Dei Verbi adventu vim nullam retinent idolorum tenebræ, ſed omnes omnino totius orbis terrarum partes ejus doctrina illuminantur. Quemadmodum item ſi in illis regionibus, ubi rex ſe palam videndum non præbet, ſed domi occultus manet, quidam turbulenti ejus abſentia abutentes, ſeipſos reges eſſe prædicent, ſingulique mentito habitu ſimpliciores, quaſi veri reges eſſent, circumveniant: accidit quidem ut regis nomine ſubditi in errorem inducantur, cum regem eſſe audiunt, quem tamen non vident, maxime quia in ejus aulam non licet ingredi. Verum ubi rex verus prodierit ac comparuerit, ſtatim perturbati illi improbi, ejus præſentia facile internoſcuntur & convincuntur; unde quotquot deceperant, vero rege conſpecto, eos abſque mora deſerunt. Sic olim dæmones divinis honoribus uſurpatis miſeros homines deludebant: at ubi Dei Verbum in corpore apparuit, & ſuum patrem notum nobis fecit, tunc dæmonum quidem fallaciæ evaneſcere & deſinere cœperunt, homines autem verum Patris Deum Verbum intuentes, idola relinquunt, ac verum Deum agnoſcunt. Id porro certo indicio eſt Chriſtum

A ἐτήρει καὶ διέσωζε. καὶ ὅλως τὰ κατορθώματα τοῦ σωτῆρος τὰ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ γενόμενα, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστιν, ἃ εἰ διηγήσασθαί τις ἐθελήσειεν, ἔοικεν τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὸ πέλαγος τῆς θαλάσσης, καὶ θέλουσιν ἀριθμεῖν τὰ κύματα αὐτῆς. ὡς γὰρ οὐ δύναται τοῖς ὀφθαλμοῖς περιλαβεῖν τὰ ὅλα κύματα, τῶν ἐπερχομένων (1) παρελκόντων τὴν αἴσθησιν τοῦ πειράζοντος· οὕτω καὶ τῷ βουλομένῳ πάντα τὰ ἐν σώματι τοῦ Χριστοῦ κατορθώματα περιλαβεῖν, ἀδύνατον τὰ ὅλα κἂν τῷ λογισμῷ δέξασθαι. πλειόνων ὄντων τῶν παρελθόντων (2) αὐτοῦ τὴν ἐνθύμησιν, ὧν αὐτὸς νομίζει B περιειληφέναι. κάλλιον οὖν μὴ πρὸς τὰ (3) ὅλα ἀφορῶντα λέγειν, ὧν οὐδὲ μέρος ἐξειπεῖν τις δύναται, ἀλλ' ἔτι ἑνὸς μνησθῆναι καὶ σοὶ καταλιπεῖν τὰ ὅλα θαυμάζειν. πάντα γὰρ ἐπίσης ἔχει τὸ θαῦμα, καὶ ὅποι δ' ἂν τις ἀποβλέψῃ, ἐκεῖθεν τοῦ λόγου τὴν (4) θειότητα βλέπων ὑπερεκπλήττεται.

55. Τοῦτο οὖν μετὰ τὰ προειρημένα (5) καταμαθεῖν σε ἄξιόν ἐστι καὶ ὡς ἀρχὴν τῶν ἤδη λεχθέντων θέσθαι, καὶ θαυμάσαι λίαν, ὅτι τοῦ σωτῆρος ἐπιδημήσαντος, οὐκ ἔτι μὲν ηὔξησεν ἡ εἰδωλολατρεία, C καὶ ἡ οὖσα δὲ (6) ἐλαττοῦται, καὶ κατ' ὀλίγον παύεται· καὶ οὐκ ἔτι μὲν ἡ Ἑλλήνων σοφία προκόπτει, καὶ ἡ οὖσα δὲ λοιπὸν ἀφανίζεται· καὶ δαίμονες μὲν οὐκ ἔτι φαντασίαις καὶ μαντείαις καὶ μαγείαις ἀπατῶσι, μόνον δὲ τολμῶντες καὶ ἐπιχειροῦντες καταισχύνονται τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ. καὶ συνελόντα εἰπεῖν, θεώρει πῶς ἡ μὲν τοῦ σωτῆρος διδασκαλία πανταχοῦ αὔξει· πᾶσα δὲ εἰδωλολατρεία καὶ πάντα τὰ ἐναντιούμενα τῇ Χριστοῦ πίστει καθ' ἡμέραν ἐλαττοῦται καὶ ἐξασθενεῖ καὶ πίπτει. οὕτω δὲ θεωρῶν προσκύνει μὲν τὸν ἐπὶ πάντων σωτῆρα καὶ δυνατὸν θεὸν λόγον· καταγίνωσκε δὲ τῶν ἐλαττουμένων καὶ ἀφανιζομένων ὑπ' αὐτοῦ. ὡς γὰρ ἡλίου παρόντος οὐκ ἔτι τὸ σκότος ἰσχύει, ἀλλὰ καὶ εἴ πού ἐστι περι-D λειπόμενον ἀπελαύνεται· οὕτως ἐλθούσης τῆς θείας ἐπιφανείας τοῦ θεοῦ λόγου, οὐκ ἔτι μὲν ἰσχύει τὸ τῶν εἰδώλων σκότος, πάντα δὲ τὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης μέρη τῇ τούτου διδασκαλίᾳ καταλάμπεται. καὶ ὥσπερ βασιλέως ὄντος καὶ μὴ φαινομένου ἔν τινι χώρᾳ, ἀλλ' ἔνδον ὄντος ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ, πολλάκις τινὲς ἄτακτοι καταχρώμενοι τῇ τούτου ἀναχωρήσει, ἑαυτοὺς ἀναγορεύουσι, καὶ ἕκαστος κατασχηματισάμενος τοὺς ἀκεραίους (7) φαντασιοσκοπεῖ ὡς βασιλεύς, καὶ οὕτω πλανῶνται οἱ ἄνθρωποι τῷ ὀνόματι, ἀκούοντες μὲν εἶναι βασιλέα, οὐχ ὁρῶντες δὲ αὐτόν, διὰ τὸ μάλιστα μηδὲ δύνασθαι αὐτοὺς ἔ-E σω τοῦ οἴκου χωρῆσαι. ἐπειδὰν δὲ ὁ (8) ἀληθὴς βασιλεὺς προέλθῃ καὶ φανῇ, τότε οἱ μὲν ἀπατῶντες ἄτακτοι ἐλέγχονται τῇ τούτου παρουσίᾳ, οἱ δὲ ἄνθρωποι ὁρῶντες τὸν ἀληθῆ βασιλέα, καταλιμπάνουσι τοὺς πάλαι πλανῶντας αὐτούς. οὕτω καὶ πάλαι μὲν ἠπάτων οἱ (9) δαίμονες τοὺς ἀνθρώπους, θεοῦ τιμὴν ἑαυτοῖς περιθέντες· ὅτε δὲ ἐφάνη ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐν σώματι, καὶ ἐγνώρισεν ἡμῖν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· τότε δὴ ἡ μὲν τῶν δαιμόνων ἀπάτη ἀφανίζεται καὶ παύεται· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀφορῶντες εἰς τὸν ἀληθινὸν τοῦ πατρὸς θεὸν λόγον, καταλιμπάνουσι τὰ εἴδωλα, καὶ λοιπὸν ἐπιγινώσκουσι τὸν ἀληθινὸν θεόν. τοῦτο δὲ γνώρισμα τοῦ εἶναι τὸν Χριστὸν θεὸν

(1) Anglicanus, πλανώντων.
(2) Sic Anglicanus, Baſilienſis & Seguerianus. Alii vero & editi, αὐτῷ.
(3) Sic Gobler. Falck. 1. anon. & Seguer. Alii vero & editi, ὄντα. Iidem mſſ. Gobler. Falckm. 1. anon. & Seguer. paulo poſt pro μνησθῆναι, habent μνημονεῦσαι.
(4) Anglic. Gobler. Falckm. 1. anon. θεότητα. Iidem ibid. & Seg. addunt, βλέπων, quod in aliis & editis deeſt.
(5) Gobl. & Falck. 1. anon. μαθεῖν. Ibid. pro σε, ut habent Gobler. & Falck. 1. anon. Seguer. habet σοι. Item ibid. particulam καὶ in editis omiſſam reſtituimus ex mſſ. Gobler. Falck. 1. anon. & Seguer. Ibid. pro ἤδη, Seguer. οἱ habet.
(6) Gobler. & Falckm. 1. anon. ἐλαττοῦται δὲ καὶ, &c. καὶ ſeq. in iiſdem deeſt.
(7) Seguer. φαντασιοσκοπεῖ.
(8) Gobler. & Falckm. 1. anon. ἀληθής.
(9) Anglic. Gobler. Falck. 1. anon. & Seguer. θεοποιοῦντες καὶ ἀνθρώπους. Mox Gobler. Falckm. 1. anon. & Seguer. ἐφάνη. Paulopoſt τότε δὴ habent Anglic. Gobler. Falck. 1. anon. & Seguer. Alii & editi, τότε δέ.

θεὸν λόγον καὶ θεοῦ δύναμιν ἐστι. τῶν γὰρ ἀνθρωπίνων παυομένων, καὶ μένοντος τοῦ ῥήματος τοῦ Χριστοῦ, δῆλόν ἐστι πᾶσιν, ὅτι τὰ μὲν παυόμενα εἶναι πρόσκαιρα, ὁ δὲ μένοντα εἶναι θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν ἀληθινὸν μονογενῆ λόγον.

56. Ταῦτα μέν σοι παρ' ἡμῶν δι' ὀλίγων, ὅσον πρὸς στοιχείωσιν καὶ χαρακτῆρα τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως καὶ τῆς θείας αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας ἀναπεθείσθω, ὦ φιλόχριστε ἄνθρωπε. σὺ δὲ τὴν πρόφασιν ἐκ τούτων λαβών, εἰ ἐντυγχάνοις (1) τοῖς τῶν γραφῶν γράμμασι, γνησίως αὐτοῖς ἐφιστάνων τὸν νοῦν, γνώσῃ παρ' αὐτῶν τὰ λεγόμενα, τελειότερον μὲν καὶ τρανότερον τῶν λεχθέντων τὴν ἀκρίβειαν. ἐκεῖναι μὲν γὰρ διὰ θεολόγων ἀνδρῶν παρὰ θεοῦ ἐλαλήθησαν καὶ ἐγράφησαν. ἡμεῖς δὲ παρὰ τῶν αὐτοῖς ἐντυγχανόντων (2) θεοπνεύστων διδασκάλων, οἳ καὶ μάρτυρες τῆς Χριστοῦ θεότητος γεγόνασι, μαθόντες μεταδίδομεν καὶ τῇ σῇ φιλομαθείᾳ. γνώσῃ (3) δὲ καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ πάλιν πρὸς ἡμᾶς ἔνδοξον καὶ θείαν ἀληθῶς ἐπιφάνειαν, ὅτε οὐκ ἔτι (4) μετ' ἀτελείας, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ· οὐκ ἔτι μετὰ ταπεινότητος, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ μεγαλειότητι· οὐκ ἔτι παθῶν, ἀλλὰ λοιπὸν τοῦ ἰδίου σταυροῦ τὸν καρπὸν ἀποδιδοὺς πᾶσιν ἔρχεται· φημὶ δὴ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν· καὶ οὐκ ἔτι μὲν κρινόμενος, κρίνων δὲ τοὺς πάντας, πρὸς ἃ ἕκαστος ἔπραξε διὰ τοῦ σώματος, εἴτε ἀγαθά, εἴτε φαῦλα· ἔνθα τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἀπόκειται βασιλεία οὐρανῶν, τοῖς δὲ φαῦλα πράξασι, πῦρ αἰώνιον καὶ σκότος ἐξώτερον. οὕτω γὰρ (5) καὶ αὐτὸς ὁ κύριός φησι· „λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρός.„ διὸ δὲ καὶ σωτήριός ἐστι λόγος εὐτρεπίζων ἡμᾶς εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ λέγων· „γίνεσθε ἕτοιμοι καὶ γρηγορεῖτε, ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐκ οἴδατε ἔρχεται.„ κατὰ γὰρ τὸν μακάριον Παῦλον, „τοὺς πάντας ἡμᾶς παραστῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος ἃ διὰ τοῦ σώματος ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον.„

57. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκ τῶν γραφῶν ἔρευναν καὶ γνῶσιν ἀληθῆ, χρεία βίου καλοῦ καὶ ψυχῆς καθαρᾶς καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀρετῆς, ἵνα δι' αὐτῆς ὁδεύσας ὁ νοῦς, τυχεῖν ὧν ὀρέγεται καὶ καταλαβεῖν δυνηθῇ, καθ' ὅσον ἐφικτόν ἐστι τῇ (6) ἀνθρώπων φύσει περὶ τοῦ θεοῦ λόγου μανθάνειν. ἄνευ γὰρ καθαρᾶς διανοίας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους τοῦ βίου μιμήσεως, οὐκ ἄν τις καταλαβεῖν δυνηθείη τοὺς τῶν ἁγίων λόγους. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐθελήσειεν ἰδεῖν τὸ τοῦ ἡλίου φῶς, πάντως τὸν ὀφθαλμὸν ἀποσμήχει καὶ λαμπρύνει, σχεδὸν ὅμοιον τῷ ποθουμένῳ ἑαυτὸν διακαθαίρων, ἵνα φῶς γενόμενος ὁ ὀφθαλμός, τὸ ἡλίου φῶς ἴδῃ· ἢ ὡς εἴ τις θελήσειεν ἰδεῖν πόλιν ἢ χώραν, πάντως ἐπὶ τὸν τόπον ἀφικνεῖται τῆς θέας ἕνεκεν· οὕτως ὁ θέλων τῶν θεολόγων τὴν διάνοιαν καταλαβεῖν, προαπονίψασθαι καὶ προαποπλῦναι τῷ βίῳ τὴν ψυχὴν ὀφείλει, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀφικέσθαι τῇ ὁμοιώσει τῶν πράξεων αὐτῶν, ἵνα σὺν αὐτοῖς τῇ ἀγωγῇ τοῦ συζῆν γενόμενος, τὰ καὶ αὐτοῖς ἀποκαλυφθέντα παρὰ θεοῦ κατανοήσῃ, καὶ λοιπὸν ὡς ἐκείνοις συναφθείς, ἐκφύγῃ μὲν τὸν τῶν ἁμαρτωλῶν κίνδυνον καὶ τὸ τούτων πῦρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ἀπολάβῃ δὲ τὰ τοῖς ἁγίοις ἀποκείμενα ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὐδὲ οὖς ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν (7) ἀνθρώπου ἀνέβη, ὅσα ἡτοίμασται τοῖς κατ' ἀρετὴν βιοῦσι, καὶ ἀγαπῶσι τὸν θεὸν καὶ πατέρα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ

A Deum Verbum & Dei virtutem eſſe. Cum enim ceſſent quæ humana ſunt, & Chriſti verbum conſtanter perſeveret, nemo non videt ea quæ finem habent temporalia eſſe, eum autem qui perpetuo permanet Deum Deique filium verum unigenitum Verbum eſſe.

56. Hæc quidem quæ paucis tractavimus, quantum ad Chriſtianæ fidei nec non divini Verbi apud nos adventus elementa & formam exprimendam ſatis eſſe videtur, tibi o vir Chriſti amans, ultro offerimus. Tu vero occaſione inde B accepta, ſi in ſtudium ſacrarum litterarum ſincere & diligenter incumbere voles, accuratius & clarius, quam vera ſint ea quæ expoſuimus, intelliges. Illæ enim theologorum hominum miniſterio a Deo prolatæ & ſcriptæ ſunt: quas cum a magiſtris divino ſpiritu afflatis & divinitatis Chriſti martyribus effectis didicerimus, eaſdem tuæ ſedulitati peramanter tradimus. Secundum quoque & glorioſum vereque divinum ejus ad nos adventum ex iiſdem perdiſcere poteris cum ſcilicet non in vili forma, ſed in propria gloria, non in humili C ſtatu, ſed in ſua majeſtate, nec iterum paſſurus, ſed ſuæ crucis fructum, reſurrectionem nempe & incorruptionem, omnibus redditurus veniet. Veniet, inquam, non ut rurſus judicetur ſed ut omnes judicet, prout quiſque per corpus egerit, ſive bona, ſive mala; ac bonis quidem regnum cælorum concedetur: mali vero in ignem æternum & tenebras exteriores projicientur. Id nos ipſe dominus his verbis docet: *Dico vobis, amodo videbitis filium hominis ſedentem a dextris virtutis & venientem in nubibus cæli, in gloria Patris.* Quocirca ſalutare profecto eſt Verbum, quod nos D in illam diem præmunit, ita monens: *Eſtote parati & vigilate, quia qua neſcitis hora venit.* Nam, ut ait beatus Paulus: *Omnes nos ſiſti oportet ante tribunal Chriſti, ut referat unuſquiſque juxta ea quæ per corpus geſſit, ſive bonum ſive malum.*

2. Cor. 5. 10.

Matth. 26. 64.

Matth. 24. 42.

2. Cor. 5. 10.

57. Verumtamen præter ſtudium & veram cognitionem Scripturarum, vitæ quoque integritas & munditia animæ nec non Chriſtiana virtus neceſſaria eſt, ut per eam mens incedens, ea, quæ expetit, aſſequi, & Dei Verbum, quantum humanæ naturæ licet, comprehendere queat. Siquidem E nemo ſanctorum verba ſine pura mente & illorum vitæ imitatione intelligere poteſt. Nam quemadmodum qui ſolis lucem videre cupit, oculum abſtergeat & expurget ac ſeipſum quodammodo ſoli ſimilem reddat neceſſe eſt, ut oculus lux ita effectus, ſolis lucem videre poſſit: vel quemadmodum ſi quis urbem vel regionem aliquam intueri velit, ſe in ipſum locum ſpectandi cauſa confert: ita qui theologorum mentem & ſenſum percipere exoptat, animam vitæ ſanctitate prius abluere & purgare, atque ad ipſos ſanctos morum ſimilitudine debet accedere, ut vitæ inſtituto cum illis veluti conſociatus, ea quæ ipſis Deus pa- F tefecit intelligat, ac deinceps illis junctus, peccatoribus impendens periculum & paratum in die judicii ignem effugiat, & quæ ſanctis in regno cælorum deſtinata ſunt præmia recipiat, quæ quidem nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparata ſunt his qui virtutem ſectantur, ac Deum & Patrem diligunt, in Chriſto Jeſu

Qui Sanctorum doctorum ſcripta intelligere cupit, eos vitæ ſanctitate imitari debet.

1. Cor. 2. 9.

Domino

(1) Sic Gobler. Felckm. 1. anon. & Seguer. qui & mox poſt παρ' αὐτῶν, has voces τὰ λεγόμενα, ut in aliis & editis legitur, omittunt.

(2) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii & editi, θεολόγων.

(3) Sic Seguer. Alii & editi δέ omittunt.

(4) Seguer. pro μετ' ἀτελείας hic habet μετὰ ταπεινότητος: & infra pro μετὰ ταπεινότητος, habet μετ' ἀτελείας. Mox λοιπόν abeſt a Gobl. & Felckm. 1. anon.

(5) Gobl. & Felck. 1. anon. καὶ αὐτός, & mox λέγω ὑμῖν omittunt.

(6) Regius codex, ἀνθρωπίνῃ, & mox, πρὸς τὸν ἁγίων βίον. Gobler. & Felckm. 1. anonym. πρὸς τοὺς τῶν ἁγίων βίους.

(7) Sic Reg. ut & habetur 1. Cor. 2. 9. Alii & editi, εἰσῆλθεν.

Domino noſtro per quem & quocum ipſi Patri una cum ipſo Filio in Spiritu ſancto ſit honor, poteſtas & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

τῷ κυρίῳ ἡμῶν, (1) δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ αὐτῷ τῷ πατρὶ σὺν αὐτῷ τῷ υἱῷ ἐν ἁγίῳ πνεύματι, τιμὴ καὶ κράτος καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Finis libri de humana natura a Verbo aſſumta.

(2) Τέλος τοῦ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγου.

(1) Gobler. & Felck. 1. anon. ᾧ ἡ δόξα &c. aliis omiſſis. Ibid. τῷ υἱῷ Seguer. habet. Anglic. vero Baſil. & Felck. 2. anon. υἱῷ ſine articulo. Male υἱῶ in edit. Commel. legitur. Poſt δόξα, Angl. addit, μεγαλοσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ &c. Item ibid. τοὺς Seguer. Anglic. & Baſil. habent pro αὐτοὺς, quod mendoſe in editis legitur.

(2) Hæc in mſ. Seguer. adduntur.

A D M O N I T I O

IN SEQUENTEM FIDEI EXPOSITIONEM.

Cum incertum ſit tempus quo ſequentem fidei expoſitionem ediderit S. Athanaſius, eam aptiore loco non putamus poſſe collocari, quam in fronte operum quæ S. Doctor adverſus Arianos conſcripſit. Hæc autem duplicis ſunt generis: in aliis enim fidem catholicam adverſus Arianam impietatem ſtrenue propugnat invictus Verbi defenſor: in aliis vero varios graviſſimoſque recenſet caſus, quos ipſe pro ejuſdem fidei defenſione, Arianis auctoribus, conſtanter pertulit; ac proinde valde conſentaneum videtur illam fidem primum exponi, pro cujus cauſa his perfunctus eſt laboribus quos ipſe enarrat, & pleraque quæ deinceps ſequuntur opera compoſuit. Quid hæc expoſitio contineat, ipſe docet titulus: nempe brevis eſt explicatio fidei catholicæ adverſus Arianos, quam quidem Facundus Hermianenſis lib. XI. pro defenſione trium capitul. c. 2. Symboli expoſitionem appellat, quæ forte tunc fuit hujus operis inſcriptio. Quin is verus ſit S. Athanaſii fetus nulla ſane eſt dubitandi ratio; neque porro id probare ullo modo opus fuerit: ſiquidem ipſe ſtylus, ipſa doctrina magnum Athanaſium ſatis per ſe indicat. Nec enim ex eo quod hic tantum humanam Chriſti naturam dominicum hominem *appellet S. Pater, hanc expoſitionem ejus non eſſe licet ſuſpicari, ut nonnullis quidem viſum eſt: quin potius idem, contrarium validiſſime probat, cum veteres quidam ſcriptores hæc ipſa verba vere S. Athanaſii eſſe aperte teſtentur, ut paucis referre operæ pretium videtur. Rufinus apologia pro Origene inter opera S. Hieronymi editionis Pariſienſis anni 1643. tom. IX. p. 131. meminit libelli S. Athanaſii, ubi hæ voces* dominicus homo *exſtabant; quem quidem locum abraſiſſe ac deinde reſcripſiſſe idem objicit S. Hieronymo, qui hanc a ſe depellendo calumniam, minime negat id ita ſcriptum exſtitiſſe in illo S. Athanaſii libello. Verum an iſte libellus ſit hæc fidei expoſitio, an vero alia major ex qua aliquot fragmenta affert Theodoretus dialogo 3. ubi eædem voces habentur, certo affirmari non poteſt: niſi forte fuſior illa fidei expoſitio, quam Theodoretus* majorem de fide orationem *appellat, libellus dici non poſſe, aliquibus videatur. Ut ut ſit, inde tamen perſpicuum eſt hanc fidei expoſitionem minime ob illas voces Athanaſio eſſe abjudicandam, cum teſte Rufino eum bis aliquando fuiſſe uſum conſtet. Ceterum major illa de fide oratio, de qua Theodoretus, nihil aliud videtur eſſe, quam fuſior & prolixior explicatio hujuſce expoſitionis, nec major inſcribi, niſi quia alia etiam, nempe hæc, exſtabat, quæ brevior & contractior eſſet, quod ut clarius pateat, haud ab re fuerit locum ipſum afferre, ubi Chriſtus, ut homo,* dominicus homo *dicitur. En igitur verba ἐν τῷ περὶ πίστεως λόγῳ τῷ μείζονι, ut appellat Theodoretus:* ἐγένετο Λάζαρον ἀσθενήσαντα ἀποθανεῖν· ὁ δὲ κυριακὸς ἄνθρωπος οὐκ ἀσθενήσας, οὐδὲ ἄκων ἀπέθανεν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ ἦλθεν ἐπὶ τὴν τοῦ θανάτου οἰκονομίαν, τετονωμένος ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ οἰκήσαντος θεοῦ λόγου τοῦ εἰπόντος· „ οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' „ ἐμαυτοῦ αὐτὴν τίθημι· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν. „ *Id eſt, Accidit ut Lazarus morbo confectus moreretur: at* dominicus homo *non vi morbi nec invitus eſt mortuus, ſed ſua ſponte venit ad mortis diſpenſationem, corroboratus a Deo Verbo in ipſo manente, qui dixit:*
„ Nemo tollit animam meam a me, ſed ego pono eam: poteſtatem habeo ponendi eam, & rur-
„ ſus poteſtatem habeo ſumendi eam. „ *Hæc ibi, quæ nonniſi paulo major eſt explicatio eorum quæ in ſequenti expoſitione numero 1. leguntur. Ex hac quoque fidei expoſitione excerpſiſſe videtur Auguſtinus hæc quæ lib. 2. de Sermone Domini in monte habet c. 6. n. 20. „ Nulli licebit ignorare Dei „ regnum cum ejus unigenitus non ſolum intelligibiliter ſed etiam viſibiliter in* homine dominico *de „ cælo venerit judicaturus vivos & mortuos. „ Hæc enim poſtrema verba,* in homine dominico judicaturus vivos & mortuos *habentur in eadem expoſitione num. 1. quibus vocibus ſe uſum eſſe ait Auguſtinus, quia eas legerat apud catholicos auctores: ſic enim ſcribit lib. 1. Retract. c. 19. n. 8. „ Hoc „ quidem ut dicerem, apud quoſdam legi tractatores catholicos divinorum eloquiorum. Deinde addit: „ ſed ubicumque hoc dixi, dixiſſe me nollem: poſtea quippe vidi non eſſe dicendum, quamvis non„ nulla poſſit ratione defendi. Ratio autem cur hæc verba reprehendat, hanc ipſe ibidem affert: Non „ video utrum recte dicatur* homo dominicus *qui eſt mediator Dei & hominum homo Chriſtus Je„ ſus, cum ſit utique Dominus. Dominicus autem homo quis in ejus ſancta familia non poteſt dici? „ Denique Facundus Hermianenſis libro XI. pro defenſione trium capitulorum c. 2. tria loca ex hac fidei expoſitione S. Athanaſii profert, inter quæ unus locus eſt, ubi hæ ipſæ voces* homo dominicus *leguntur. Verba ipſa infra ad propria loca in notis afferemus. Ex his igitur evidens eſt nullo modo poſſe in dubium revocari, utrum S. Athanaſius ſit auctor hujus expoſitionis fidei. Nec vero hæc locutio in Athanaſio culpanda eſt, quam nempe ipſe, ac poſt eum Epiphanius in Ancorato §. 95. & Caſſianus Collat. XI. c. 13. & de incarnatione lib. V. c. 5. & lib. VI. c. 22. forteque alii catholice uſurparunt: unde ipſe Auguſtinus, qui eam redarguit, ut vidimus, nonnulla tamen poſſe ratione defendi fatetur. Hi ſcilicet quos modo memoravimus, per* hominem dominicum *nihil aliud intelligunt, quam humanam Chriſti naturam, quemadmodum certe cum iidem & alii e Patribus* hominem *a Verbo aſſumtum tam crebro dicunt, humanam tantum naturam indicant, non diſtinctam perſonam. Hinc Caſſianus in his ipſis locis, ubi Neſtorium duas in Chriſto perſonas inducentem refellit, iiſdem illis vocibus uti minime refugit.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

(1) ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΙΣΤΕΩΣ.

1. ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ εἰς ἕνα ἀγέννητον Θεόν, [A] πατέρα παντοκράτορα, πάντων ποιητὴν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, τὸν ἔχοντα ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ εἶναι· καὶ εἰς ἕνα μονογενῆ λόγον, σοφίαν, υἱόν, ἐκ τοῦ πατρὸς ἀνάρχως καὶ ἀϊδίως (2) γεγεννημένον, λόγον δὲ οὐ προφορικόν, οὐκ ἐνδιάθετον, * οὐκ ἀπόῤῥοιαν τοῦ τελείου, οὐ τμῆσιν τῆς ἀπαθοῦς φύσεως, οὔτε προβολήν, ἀλλ' υἱὸν αὐτοτελῆ, ζῶντά τε καὶ ἐνεργοῦντα, τὴν ἀληθινὴν (3) εἰκόνα τοῦ πατρός, ἰσότιμον καὶ ἰσόδοξον. τοῦτο γάρ ἐστι, φησί, τὸ θέλημα τοῦ πατρός, „ ἵνα καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα, οὕτως τιμῶσι καὶ τὸν υἱόν. „ Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὥς φησιν Ἰωάννης ἐν (4) καθολικαῖς· „ καὶ [B] ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος· „ παντοκράτορα ἐκ παντοκράτορος· πάντων γάρ, ὧν ἄρχει ὁ πατὴρ καὶ κρατεῖ, (5) ἄρχει καὶ κρατεῖ καὶ ὁ υἱός· ὅλος ἐξ ὅλου, ὅμοιος τῷ πατρὶ ὤν, ὥς φησιν ὁ κύριος· „ ὁ ἐμὲ ἑωρακώς, ἑώρακε τὸν πατέρα. „ ἐγεννήθη δὲ ἀνεκφράστως καὶ ἀπερινοήτως· „ τὴν γὰρ γενεὰν (6) αὐτοῦ τίς διηγήσεται; „ ἀντὶ τοῦ, οὐδείς· ὃς ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων κατελθὼν ἐκ τῶν κόλπων τοῦ πατρός, ἐκ τῆς ἀχράντου παρθένου Μαρίας τὸν ἡμέτερον ἀνείληφεν ἄνθρωπον, Χριστὸν Ἰησοῦν. [C] ὃν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν παρέδωκεν ἰδίᾳ προαιρέσει, ὥς φησιν ὁ κύριος· „ οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. „ ἐν ᾧ ἀνθρώπῳ σταυρωθείς, καὶ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, (7) καὶ ἀνελήφθη εἰς οὐρανούς· ἀρχὴ ὁδῶν κτισθεὶς ἡμῖν, ἐν τῇ γῇ ὤν, ἡμῖν ἔδειξεν ἐκ σκότους φῶς, σωτηρίαν ἐκ πλάνης, ζωὴν ἐκ νεκρῶν, εἴσοδον ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐξ οὗ (8) ἐκβέβληται Ἀδάμ, εἰς ὃν πάλιν εἰσῆλθε διὰ τοῦ λῃστοῦ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, „ σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ [D] „ παραδείσῳ· „ εἰς ὃν καὶ ὁ Παῦλος εἰσῄει· ἄνοδόν τε εἰς οὐρανούς, ὅπου πρόδρομος εἰσῆλθεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος, ἐν ᾧ μέλλει κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς.

SANCTI PATRIS NOSTRI ATHANASII ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ.

EXPOSITIO FIDEI.

1. CREDIMUS in unum non-genitum Deum, Patrem omnipotentem, omnium effectorem viſibilium & iovisibilium, qui a ſe ipſo habet ut ſit: & in unum unigenitum Verbum, Sapientiam, Filium, ex Patre ſioe initio & ab æternitate genitum, Verbum vero non prolatum vel internum, * noo aliquid ex perfecto effluens, aut ex impatibili natura ſectum vel projectum, ſed Filium per ſe perfectum, viventem & ageotem, veram Patris imaginem, honore & gloria parem: hæc eſt enim, inquit, voluntas Patris, *Ut quemadmodum Patrem honorant, ita & Filium honorent:* Joan. 5. 23. Deum verum ex Deo vero; uti dicit Joannes in Catholicis epiſtolis, *Et ſumus in vero, in Filio ejus Jeſu Chriſto. Hic eſt verus Deus & vita æterna:* 1. Joan. 5. 20. omnipoteotem ex omnipotente; omnibus enim, quibus imperat & dominatur Pater, imperat & dominatur ſimiliter Filius, qui totus ex toto & ſimilis Patri exiſtit, ut ipſe ait Dominus, *Qui me videt, videt Patrem.* Joan. 14. 9. Genitus autem eſt modo inexplicabili & qui comprehendi nequeat. Nam *generationem ejus quis enarrabit?* Esa. 53. 8. quod idem eſt ac ſi diceretur, nullus. Qui idem cum in fine ſæculorum ex Patris ſinu deſcendiſſet, ex inviolata Virgine Maria noſtrum aſſumſit hominem, Jeſum Chriſtum, cujus propriæ voluntati reliquit, ut pro nobis pateretur, quemadmodum ipſe ait Dominus: *Nemo tollit animam meam a me: poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam.* Joan. 10. 18. Io quo homine crucifixus & mortuus pro nobis, reſurrexit a mortuis, & in cælos aſſumtus eſt. Idem principium viarum nobis creatus, Prov. 8. 22. cum in terra verſaretur, nobis ex tenebris lumen exhibuit, ſalutem ex errore, vitam ex mortuis, nec non ingreſſum in paradiſum, ex quo Adam ejectus fuerat, & in quem idem rurſus per latronem ingreſſus eſt, quemadmodum ait Dominus, *Hodie mecum eris in paradiſo,* Luc. 23. 43. in quem etiam introivit ipſe Paulus. Aſcenſum quoque in cælum nobis paravit, quo præcurſor pro nobis intravit Dominicus homo, in quo vivos & mortuos eſt judicaturus.

Dei Filius, hominis a ſe aſſumti voluntati liberum reliquit ut pro nobis pateretur.

2. Cre-

(1) Seguer. τοῦ αὐτοῦ ἐκθέσεως πίστεως. Regius τοῦ αὐτοῦ ἐκθέσεως μεγάλου Ἀθανασίου πίστεως.

(2) Seguerianus, γεγενημένον.

(3) Gobler. & Felckm. 1. anon. poſt εἰκόνα τοῦ πατρός, omiſſis interjectis, ſtatim ſubdunt, ἵνα καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα, &c. Ibid. Reg. poſt καθὼς, addit οὖν.

(4) Gobler. & Felckm. 1. anon. ἐν τῇ καθολικῇ. Mox Reg. ἐν τῷ ἀληθινῷ αὐτοῦ υἱῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, ut & habent aliqui mſſ. novi teſtamenti edit. Oxon. 1675. qui tamen ἐν ante αὐτοῦ præmittunt. Paulopoſt art. ἡ poſt ζωὴ deeſt in Seguer.

(5) Sic Reg. Gobler. & Felckm. 1. anon. qui tamen duo ultimi, καὶ ὁ υἱός, inter ἄρχει & καὶ κρατεῖ interponunt. Alii mſſ. & editio Commel. καὶ ὁ υἱὸς omittunt.

(6) Sic Seguer. & verſio Græca Iſaiæ. Editi αὐτῷ. Quæ mox ſequuntur, refert Facundus Hermianenſis lib. XI. pro defenſione trium capitulor. cap. 2. his verbis: *Dicit itaque idem beatus Athanaſius in expoſitionem ſymboli: Qui in fine ſæculorum deſcendens de ſinu Patris, ex immaculata Virgine Maria noſtrum adſumpſit hominem Jeſum Chriſtum, quem pro nobis paſſioni tradidit.*

(7) Sic Regius mſ. In aliis vero & editis καὶ deeſt. Quæ ſequuntur, habet Facundus eodem loco his verbis: *Principium viarum conditus nobis eſt in terra, quas* (forte, *in qua*) *nobis oſtendit de tenebris lumen, ſalutem ex errore, vitam ex mortuis, introitum ad paradiſum, de quo excluſus eſt Adam, in quem iterum introivit per latronem, ſicut dixit Dominus, hodie mecum eris in paradiſo, quo & Paulus introivit, aſcenſum in cælum quo præcurſor pro nobis ingreſſus eſt dominicus homo, in quo judicaturus eſt vivos & mortuos.*

(8) Seguer. ἐκβέβληται. Mox Gobler. & Felckm. 1. anon. ὡς εἶπεν ὁ κύριος.

* Hæc in Euſebianos dicta eſſe videntur, qui fidei Nicænæ ob vocem ὁμοούσιος ſubſcribere renuebant. ἔφη γὰρ, ut ſcribit Socrates hiſtor. Eccleſ. lib. 1. c. 8. ὁμοούσιον εἶναι ὃ ἔκ τινός ἐστιν ἢ κατὰ μερισμὸν ἢ κατὰ ῥεῦσιν ἢ κατὰ προβολήν· κατὰ προβολὴν μὲν ὡς ἐκ ῥιζῶν βλάστημα, κατὰ δὲ ῥεῦσιν ὡς οἱ πατρικοὶ παῖδες, κατὰ μερισμὸν δὲ ὡς βώλου χρυσίδες δύο ἢ τρεῖς· κατ' οὐδὲν δὲ τούτων ἐστὶν ὁ υἱός, διὰ τοῦτο οὐ συγκατατίθεσθαι τῇ πίστει ἔλεγον. Id eſt. *Nam quoniam conſubſtantiale illud eſſe aiebant quod ex alio eſt vel partitione, vel fluxu, vel projectu: projectu quidem ut ex radicibus germina: fluxu ut ex parentibus liberi: partitione vero ut ex auri maſſa duæ vel tres phialæ: nullo porro horum modo Filium Dei eſſe, idcirco in eam fidem ſe conſentire non poſſe aſſeverabant.* Notandum tamen auctorum mediæ & infimæ ætatis voce προβολὴ uſos ad ſignificandam proceſſionem Spiritus ſancti, ipſumque Joannem Damaſcenum, Patrem appellare προβολέα τοῦ ἁγίου πνεύματος, ut videre eſt lib. 1. Orthod. fid. c. 9. & 13.

1. Cor. 2. 10. 2. Credimus ſimiliter in Spiritum Sanctum, qui omnia ſcrutatur etiam profunda Dei. Dogmatis autem omnibus quæ his contraria fuerint, anathema dicimus. Neque enim Filio-patrem agnoſcimus, qui unius ſit ſubſtantiæ, non vero conſubſtantialis, ut volunt Sabelliani, qui hoc pacto Filium penitus tollunt. Neque etiam patibile corpus, quod propter totius mundi ſalutem geſtavit, attribuimus Patri: neque tres hypoſtaſes per ſeipſas diviſas, ut in hominibus pro natura corporum accidit, fas eſt in Deo cogitare, ne, ut gentes, deorum multitudinem inducamus; ſed ſicut fluvius, qui ex fonte genitus, ab eodem non ſeparatur, quamvis duæ ſint illorum figuræ duove nomina. Siquidem neque Pater eſt Filius, neque Filius eſt Pater; nam Pater, Filii Pater eſt, & Filius, Patris eſt Filius. Ut enim fons non eſt fluvius, neque fluvius eſt fons, ſed uterque una & eadem eſt aqua, quæ ex fonte permanat in fluvium; ſic divinitas ex Patre in Filium abſque fluxione & diviſione diffunditur. Hinc dicit Dominus: *Ex Patre exivi & venio*. Apud Patrem autem ſemper is eſt, qui eſt in ſinu Patris: nec umquam ſinus Patris Filii divinitate eſt exinanitus. Namque ait: *Ego eram apud eum componens*. Nec vero ſentimus creatum aut factum, aut ex nihilo eſſe rerum omnium creatorem Deum, Dei Filium, ex exiſtente exiſtentem, ex ſolo ſolum, cui ab æternitate ex Patre par gloria & virtus ſimul ingenita eſt: nam qui videt Filium, videt & Patrem. Nempe omnia per Filium creata ſunt: at non ipſe res eſt creata, uti his verbis docet Paulus: *Quia in ipſo creata ſunt omnia, & ipſe eſt ante omnia*. Non autem dicit eum ante omnia creatum eſſe, ſed eſſe ante omnia. Hoc igitur verbum, creatum eſſe, de omnibus quidem dicitur: ſed eſſe ante omnia ſoli utique Filio congruit.

Tres hypoſtaſes ſanctiſſimæ Trinitatis non diviſæ ſed diſtinctæ ſunt.

Joann. 16. 28. *Prov. 8. 30.* *Joann. 14. 9.* *Coloſſ. 1. 16.*

3. Ille itaque fetus eſt natura perfectus ex perfecto, ante omnes colles genitus, hoc eſt, ante omnem naturam ratione & intelligentia præditam quemadmodum alibi Paulus eum vocat *primogenitum omnis creaturæ*. Verum cum primogenitum dixit, illum non creatum eſſe, ſed fetum eſſe Patris ſignificavit. Siquidem alienum eſt ab ejus divinitate, rem creatam ipſum dici. Omnia enim a Patre per Filium creata ſunt: ſolus autem Filius ab æternitate ex Patre genitus eſt, unde Deus Verbum primogenitus eſt omnis creaturæ, immutabilis ex immutabili. Itaque corpus quod quidem propter nos aſſumſit, res creata eſt, de quo dicit Jeremias juxta Septuaginta Interpretum editionem: *Dominus creavit nobis in plantationem ſalutem novam, in qua ſalute homines circumibunt*. Interprete autem Aquila: *Creavit Dominus novum in femina*. Creata porro nobis in plantationem ſalus nova & non antiqua, nobis & non ante nos, Jeſus eſt, qui, quatenus Salvator, fa-

Coloſſ. 1. 15. *Jerem. 31. 22.*

A 2. Πιστεύομεν ὁμοίως (1) καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ πάντα ἐρευνῶν καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, ἀναθεματίζοντες τὰ παρὰ (2) τοῦτο φρονοῦντα δόγματα. οὔτε γὰρ υἱοπάτορα φρονοῦμεν, ὡς οἱ Σαβέλλιοι λέγοντες μονοούσιον καὶ οὐχ ὁμοούσιον, καὶ ἐν τούτῳ ἀναιροῦντες τὸ εἶναι υἱόν. οὔτε τὸ παθητὸν σῶμα, ὃ ἐφόρεσε διὰ τὴν τοῦ παντὸς κόσμου σωτηρίαν, ἀνατίθεμεν τῷ πατρί· οὔτε τρεῖς ὑποστάσεις μεμερισμένας καθ' ἑαυτὰς, ὥσπερ σωματοφυῶς ἐπ' ἀνθρώπων, ἐστὶ λογίσασθαι, ἵνα μὴ (3) πολυθεΐαν ὡς τὰ ἔθνη φρονήσωμεν· ἀλλ' ὥσπερ ἐκ πηγῆς ποταμὸς γεγεννημένος οὐ διαιρεῖται, καίτοι δύο B σχήματα καὶ δύο ὀνόματα τυγχάνοντα. οὔτε γὰρ ὁ πατὴρ, υἱός ἐστιν· οὔτε ὁ υἱὸς, πατήρ ἐστιν. ὁ γὰρ πατὴρ, υἱοῦ πατὴρ (4) ἐστι· καὶ ὁ υἱὸς, πατρὸς υἱός ἐστιν. ὡς γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ πηγὴ ποταμὸς, οὐδὲ ὁ ποταμὸς πηγὴ, ἀμφότερα δὲ ἓν καὶ ταὐτόν ἐστιν ὕδωρ τὸ ἐκ τῆς πηγῆς εἰς τὸν ποταμὸν μετοχετευόμενον· οὕτως ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱὸν θεότης ἀῤῥεύστως καὶ ἀδιαιρέτως (5) τυγχάνει. φησὶ γὰρ ὁ κύριος· „ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω.„ σὺν δὲ τῷ πατρί ἐστιν ἀεὶ, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός· οὐδέποτε δὲ ἐκενώθη ὁ κόλπος τοῦ πατρὸς τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος· φησὶ γάρ· „ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμό- C „ζουσα.„ οὐ φρονοῦμεν δὲ (6) κτίσμα ἢ ποίημα ἢ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν τοῦ παντὸς κτίστην θεὸν τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν, τὸν ἐκ τοῦ ὄντος ὄντα, τὸν ἐκ τοῦ μόνου μόνον, (7) ὡς συναπεγεννήθη ἐκ τοῦ πατρὸς ἀϊδίως ἡ ὁμοία δόξα καὶ δύναμις· ὁ γὰρ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, καὶ τὸν πατέρα ἑώρακε. τὰ πάντα δηλονότι διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκτίσθησαν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὐτὸς κτίσμα, ὥς φησιν ὁ Παῦλος περὶ τοῦ κυρίου, „ὅτι ἐν αὐ„τῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάν„των.„ οὐ λέγει δὲ ὅτι πρὸ πάντων ἐκτίσθη, ἀλλ' ὅτι πρὸ πάντων ἐστί· τὸ γοῦν ἐκτίσθαι, ἐπὶ πάντων κεῖται· τὸ δὲ, ἐστὶ πρὸ πάντων, μόνῳ τῷ υἱῷ ἁρμόττει.

D 3. Γέννημα τοίνυν κατὰ φύσιν ἐκ τελείου τέλειόν ἐστι, πρὸ πάντων βουνῶν γεννηθὲν, τουτ' ἐστὶ πρὸ πάσης λογικῆς καὶ νοερᾶς οὐσίας, ὡς καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶν (8) αὐτὸν ὁ Παῦλος „πρωτότοκον πάσης „κτίσεως.„ ἀλλὰ πρωτότοκον (9) εἰπὼν, δηλοῖ μὴ εἶναι αὐτὸν κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα τοῦ πατρός· ξένον γὰρ ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὸ λέγεσθαι κτίσμα. τὰ γὰρ πάντα ἐκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ, ὁ δὲ υἱὸς μόνος ἐκ τοῦ πατρὸς ἀϊδίως ἐγεννήθη· διὸ πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως ὁ θεὸς λόγος, ἄτρεπτος ἐξ ἀτρέπτου. ἔστι τοίνυν (10) τὸ ὃ δι' ἡμᾶς ἐ- E φόρεσε σῶμα, κτίσμα, περὶ οὗ λέγει Ἱερεμίας κατὰ τὴν τῶν ἑβδομήκοντα (11) ἑρμηνευτῶν ἔκδοσιν· „κύριος „ἡμῖν ἔκτισεν εἰς καταφύτευμα σωτηρίαν καινὴν, ἐν „ᾗ σωτηρίᾳ περιελεύσονται ἄνθρωποι. κατὰ δὲ τὸν „Ἀκύλαν, περὶ τοῦ αὐτοῦ ῥητοῦ κεῖται· ἔκτισε κύριος „καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ.„ ἡ δὲ κτισθεῖσα ἡμῖν εἰς καταφύτευμα (12) σωτηρία, καινὴ καὶ οὐ παλαιὰ, ἡμῖν τε καὶ οὐ πρὸ ἡμῶν, (13) Ἰησοῦς ἐστιν, ὁ κατὰ τὸν σωτῆρα γενόμενος

(1) καὶ abeſt a Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon.
(2) Gobler. & Felckman. ταῦτα. Mox Reg. & Seguer. υἱοπάτορα habent: Alii vero & editi, υἱοπατόρα.
(3) Seguer. πολυθεΐαν. Id. Mox γεγεννημένος.
(4) ἐστι hic & mox abeſt a Gobleriano & Felckmanni 1. anonymo.
(5) Reg. τυχεῖν, mendoſe.
(6) In mſſ. Reg. & Seguer. particula ἢ, quam hic alii & editi addunt, nulla eſt.
(7) Sic mſſ. Seguer. & Reg. quos ipſi vidimus, atque etiam editi. Nullam quoque hic mſſ. diſcrepantiam affert Felckmanus. Nannius ſic hunc locum reddit: *cui ut ab æterno ex Patre genito par gloria & poteſtas*. An forte ᾧ pro ὡς legerit? Nos ita vertimus quaſi ᾧ legendum eſſet: nam ex particula ὡς nullus rectus ſenſus, ut nobis quidem videtur, elici poteſt. Noſtram autem conjecturam non parum confirmant quæ ſubjiciuntur verba, ὁ γὰρ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, &c. *Nam qui videt Filium, videt & Patrem*. Inde enim clarum eſt hic ſignificari, Filio ex Patre ſimilem adeo gloriam & virtutem eſſe ab æternitate genitam, ut qui viderit Filium, viderit ſimul & Patrem.
(8) αὐτὸν ὁ Παῦλος abeſt a Gobler. & Felckm. 1. anon.

(9) Seguer. omittit εἶναι. Gobler. & Felckm. 1. anon. omiſſo εἶναι, δηλῶν habent. In Reg. pro δηλοῖ, δηλῶν legitur.
(10) Sic Regius, Seguer. Goblet. & Felckm. 1. anon. At alii cum editis τὸ omittunt: editique præterea δι' ὑμᾶς poſt ἐφόρεσεν habent.
(11) ἑρμηνευτῶν deeſt in Gobler. & Felckm. 1. anon. Hic porro locus ſic in Hebræo legitur:

בָּרָא יְהוָה חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ נְקֵבָה תְּסֹבֵב גָּבֶר׃

id eſt, *Creavit Deus novum in terra, femina circumdabit virum*.
(12) Sic Seguer. Ceteri vero & editi, σωτηρίας καινὸν, mendoſe.
(13) יְשׁוּעָה unde nomen Jeſus a Verbo ישע, proprie quidem eſt ſalus: at nomen proprium inde deductum recte *Salvator* vertitur. Hinc Hieronymus lib. 1. commentarior. in Matth. *Jeſus Hebræo ſermone Salvator dicitur*. Hunc locum Facundus Hermian. loco ſupra laudato his verbis refert: *Ea vero ſalus quæ nobis condita eſt ad plantationem noſtram, nova eſt & non vetus, nobis & non his, qui ante nos. Jeſus qui juxta Salvatorem factus eſt homo, qui interpretatus poſſet, ſalus, interdum etiam Salvator*. Hæc ibi perperam e Græco reddita.

μενος ἄνθρωπος, ὃ ἑρμηνεύεται τῇ μὲν σωτηρία, τῇ δὲ σωτήρ. ἔστι δὲ ἐκ τοῦ σωτῆρος ἡ σωτηρία, ὃν τρόπον ἐκ τοῦ φωτὸς ὁ φωτισμός. ἡ οὖν ἐκ τοῦ σωτῆρος σωτηρία κτισθεῖσα καινὴ, καθὼς λέγει Ἱερεμίας, ἔκτισεν ἡμῖν σωτηρίαν καινὴν, καὶ ὡς Ἀκύλας φησὶν, „ ἔκτισε κύριος καινὸν ἐν τῇ θη- „ λείᾳ, „ τουτέστιν ἐν τῇ Μαρίᾳ. οὐδὲν γὰρ ἐκτίσθη καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ, εἰ μὴ τὸ ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας τεχθὲν ἄνευ συνουσίας κυριακὸν σῶμα, ὡς καὶ ἐν παροιμίαις ἐκ προσώπου τοῦ (1) Ἰησοῦ λέγει, „ κύ- „ ριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. „ οὐ λέγει δὲ, πρὸ ἔργων ἔκτισέ με, ἵνα μή τις εἰς τὴν θεότητα τοῦ λόγου ἐκλάβοι τὸ ῥητόν.

4. Ἑκάτερα τοίνυν τὰ περὶ τὸ κτίσμα ῥητὰ, σωματικῶς εἰς τὸν Ἰησοῦν γέγραπται· ἀρχὴ γὰρ ὁδῶν ἐκτίσθη ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος, (2) ὃν εἰς σωτηρίαν ἡμῖν ἐφανέρωσε. διὰ τούτου γὰρ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἔχομεν προσαγωγήν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ὁδὸς, (3) ἡ πρὸς τὸν πατέρα ἀνάγουσα ἡμᾶς. ὁδὸς δὲ σωματικόν τί ἐστι θέαμα, ὅπερ ἐστὶν ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος. τὰ πάντα γοῦν ἔκτισεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος οὐκ ὢν κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα. οὐδὲν γὰρ τῶν κτισμάτων ἔκτισέ τι ἴσον ἢ ὅμοιον ἑαυτῷ· πατρὸς δὲ ἴδιον τὸ γεννᾷν, τεχνίτου δὲ τὸ κτίζειν. ποίημα (4) γοῦν ἐστι καὶ κτίσμα, τὸ ὃ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε σῶμα ὁ κύριος, ὃ ἐγεννήθη ἡμῖν, ὥς φησιν ὁ Παῦλος, „ ἀπὸ θεοῦ σοφία καὶ ἁγιασμὸς καὶ δικαιοσύνη καὶ „ ἀπολύτρωσις. „ καίτοι πρὸ ἡμῶν καὶ πάσης κτίσεως σοφία τοῦ πατρὸς ἦν ὁ λόγος καὶ ἔστι. τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα ἐκπόρευμα ὂν τοῦ πατρὸς, ἀεί ἐστιν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ πέμποντος πατρὸς καὶ τοῦ φέροντος υἱοῦ, δι' οὗ ἐπλήρωσε τὰ πάντα. ὁ πατὴρ (5) συνέχων ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι, ἐγέννησε τὸν υἱὸν, ὡς ἔφαμεν, καὶ οὐκ ἔκτισεν, ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς, καὶ ὡς βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης, καὶ ὡς ἀπαύγασμα ἀπὸ φωτὸς, ἃ οἶδεν ἡ φύσις ἀδιαίρετα· δι' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, (6) κράτος, μεγαλωσύνη πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A ctus eſt homo, quæ quidem vox, *Jeſus*, aliquando ſalus, aliquando ſalvator redditur. Eſt autem ex Salvatore ſalus, ut ex lumine illuminatio. Itaque nova ex Salvatore creata ſalus, ut loquitur Jeremias, nobis ſalutem novam creavit, Vel, ut vertit Aquila, *Creavit Dominus novum in femina*, id eſt, in Maria. Nihil enim novum in femina creatum eſt, niſi dominicum corpus, quod Maria virgo abſque concubitu peperit, ut ex perſona Jeſu in Proverbiis legitur: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua*. Non dicit, ante opera creavit me, ne quis B id ad divinitatem Filii referret. Prov. 8. 22.

4. Utrumque ergo illud de re creata dictum, de Jeſu ſecundum corpus ſcriptum eſt. Siquidem principium viarum creatus eſt dominicus homo, quem nobis noſtræ ſalutis procurandæ cauſa exhibuit. Nam per ipſum habemus acceſſum ad Patrem: ipſe enim eſt via quæ nos ad Patrem ducit. Via autem corporeum quiddam eſt quod oculis cernitur, eſtque ipſe dominicus homo. Omnia ergo creavit Verbum Dei, quod ipſum non creatum eſt, ſed genitum. Namque C nulla res creata aliquid æquale vel ſimile ſibi ipſi poteſt creare: ſed Patris eſt generare, & artificis creare. Itaque res facta & creata eſt corpus, quod propter nos geſtavit Dominus, *quod genitum nobis eſt*, ut ait Paulus, *a Deo ſapientia & ſanctificatio & juſtitia & redemptio*; quamvis ante nos atque rem quamlibet creatam & fuerit & ſit Verbum, Patris ſapientia. Sanctus autem Spiritus qui a Patre procedit, ſemper eſt in manibus Patris mittentis, & ferentis Filii, per quem ſcilicet omnia replevit. Pater igitur qui ex ſeipſo eſſe, ut ita loquar, continet, Filium, uti diximus, genuit, non creavit, non ſecus ac fluD vium ex fonte, germen ex radice, & ſplendorem ex luce, quæ individua eſſe, natura ipſa agnoſcit. Per ipſum autem ſit Patri gloria, poteſtas & majeſtas ante omnia ſæcula, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

Epheſ. 2. 18

1. Cor. 1. 30.

Similia habentur in epiſtola de ſententia Dionyſii.

(1) Goblerianus & Felckm. primus anonymus, τοῦ υἱοῦ.
(2) Baſilienſis mſ. ὡς.
(3) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. Ceteri vero & editi poſt ὁδὸς addunt, καθὼς λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, & præterea Reg. ante καθὼς habet, καὶ ἡ ἀλήθεια. Ibid. Seguer. ἡμᾶς habet: ceteri & editi ὑμᾶς, nec obſervat Felckmannus an ὑμᾶς legatur in Gobler. & 1. ut vocat, anonymo, quemadmodum utique legi debet.
(4) Regius, ὂν, omiſſo καὶ ſequente. Ibidem Seguerianus, Goblerianus, & Felckmanni 1. anonymus, habent τὸ ὃ δι' ἡμᾶς. Ceteri & editi τὸ omittunt. Mox hæc verba, ὁ κύριος, ὃ ἐγεννήθη ἡμῖν, deſunt in Regio mſ. Ibidem Baſilienſe habet ἐγενήθη.
(5) Reg. ὁ συνέχων. Editio Commel. & 6. mſ. Felckm. mendoſe habent, συνεχων. Mox Seguer. ὡς ἔφαμεν.
(6) Gobl. & Felckm. 1. anonym. κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. In fine τῶν αἰώνων deeſt in Regio mſ.

ADMONITIO

IN SEQUENTEM TRACTATUM.

IN Tractatu ſequenti pravam Euſebii Euſebianorumque interpretationem in hæc Chriſti Domini verba, Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo, *refellit ſanctus Athanaſius. Illi enim ex his verbis Filium Dei nec æternum nec ex Patre eſſe concludebant: ſed falſam hæreticorum commentationem eſſe oſtendit ſanctus Doctor, nec hæc verba poſſe intelligi, niſi de Verbi divini incarnatione, in qua ſcilicet humanum genus peccato primi parentis ſauciatum & corruptum, illi ut medico, ut vitæ, ut luci, ut rationi ſanandum traditum eſt, ut nimirum quemadmodum omnia per ipſum facta fuerant, ſic in ipſo inſtaurarentur ac reficerentur. Poſtea ejuſdem Verbi cum Patre unitatem probat ex his verbis Joannis* 16. 15. Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt: *inde enim ſequi omnia, quæ ſunt in Patre, eſſe quoque in Filio: ac proinde cum æternus ſit Pater, æternum quoque eſſe Filium: & ut de Patre non poteſt dici, fuit aliquando tempus cum non eſſet, vel ex nihilo, ita nec hæc de Filio fas eſſe ſuſpicari. Addit Dominum caute dixiſſe*, quæcumque habet Pater, *ne videlicet ipſe, Pater eſſe crederetur, atque adeo his etiam verbis Sabellii errorem manifeſte everti. Poſtremo aliud Arianorum commentum diſſolvit Athanaſius. Illi nempe ut ſuam hæreſim ſtabilirent, fingebant Cherubim & Seraphim ter vocem* Sanctus *diverſe proferre, prima ſcilicet vice, magna voce, ut Dominum indicarent; ſecunda minus clara, ut ſubjectionem aliquam ſignificarent; denique tertia vice, voce ſummiſſa, ut inferiorem adhuc ordinem denotarent. Verum hanc interpretationem commentitiam eſſe convincit ſanctus Doctor, docetque trina illa vocis* Sanctus *iteratione tres perfectas Sanctiſſimæ Trinitatis hypoſtaſes ſignificari, una autem vocis* Dominus *pronuntiatione unam ejuſdem deſignari ſubſtantiam. Porro hæc eadem loca*, Omnia mihi tra-

dita ſunt a Patre, &, omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt, *eodem ſenſu iiſdemque fere verbis explicat Oratione tertia, alias quarta, contra Arianos.*

De tempore quo ſcriptus ſit iſte Tractatus, hoc unum certum habemus ante obitum Euſebii Nicomedienſis, id eſt ante annum CCCXLIII. *fuiſſe compoſitum: ſiquidem eo adhuc vivente eſſe editum conſtat ex ipſo exordio. An item integer ſit, forte poſſit quis in dubium vocare ex his primis verbis,* καὶ τοῦτο οὐ νοήσαντες, &c. *quæ nimirum, alia quædam jam præmiſſa videntur ſupponere. Præterea prima tantum pars loci propoſiti hic explicatur, nihilque omnino dicitur de alia ejuſdem parte, quamvis totus locus in titulo veluti explicandus proponatur. Verum adhæc reſponderi poteſt ipſum ex Evangelio Matthæi locum, quem exponendum ſuſcipit ſanctus Athanaſius, inſtar exordii eſſe, ac proinde eum recte exordiri ut hic habetur: deinde integrum licet in titulo locum retulerit, quia nempe totum id erat capitulum, non inde tamen ſequi totum quoque debuiſſe explicare. Hinc ipſe in exordio ſolam primam partem ſibi contra Arianos explicandam aſſumit.*

IN ILLUD;

Matth. 11. 22.

Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo, & nemo novit quis ſit Filius, niſi Pater, & quis ſit Pater, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare.

1. ID quoque non intelligentes Arii hæreſis ſectatores Euſebius ejuſque gregales, impie in Dominum agunt. Siquidem illi hac voce *omnia* rerum creatarum dominatum comprehendentes, ad hunc modum argumentantur: Si omnia ei tradita ſunt: fuit ergo aliquando tempus, cum illa non habuerit. Quod ſi aliquando non habuit, non eſt ex Patre. Nam ſi ex Patre eſſet, illa profecto ſemper habuiſſet, quippe qui eſſet ex Patre, nec proinde ea accipere illi fuiſſet neceſſe. Verum inde etiam facilius eorum inſipientiam convincere licebit. Nec enim rerum creatarum ſive factarum dominatum & principatum denotat vox illa, ſed quemdam diſpenſationis ſenſum includit. Si enim cum verba illa protulit, omnia tunc ei ſunt tradita: manifeſtum eſt Verbi inutilem fuiſſe creationem, antequam ea acciperet. Quod ſi ita eſt: qui verum poteſt eſſe, quod de illo dicitur: *Omnia in ipſo conſtant?* (Coloſſ. 1. 17.) ſi vero tunc cum fiebant res creatæ, omnes illi traditas fuiſſe dicatur: id ſane non neceſſe fuit: ſiquidem omnia per ipſum facta ſunt; ac proinde ſupervacaneum fuit illa Domino tradi, quorum ipſe erat opifex. Nam vere rerum, quæ fiebant, dominus erat cum eas ipſe faceret. Quod ſi illas poſtquam factæ ſunt traditas ei eſſe contendant; vide quam id ſit abſurdum. Si enim illi traditæ ſunt, eoque accipiente receſſit Pater: periculum ſane eſt ne in quorumdam fabulas incidamus, ut ſcilicet putemus Patrem poſtquam omnia Verbo tradidit, ab iiſdem ipſum diſceſſiſſe. Vel ſi habente Filio, habet quoque Pater: non dicendum erat, *Tradita ſunt:* ſed quod Filium ſocium aſſumſit, uti Paulus Silvanum. Verum hoc etiam magis abſurdum eſt, nec enim ulla re indiget Deus, nec inopiæ cauſa Filium ſocium ſibi & adjutorem adjunxit: ſed quia Pater Verbi eſt, omnia per ipſum facit; neque illi res creatas tradit, ſed per ipſum & in ipſo rebus creatis providet, ita ut nec paſſerculus ſine Patre cadat ſuper terram, nec fenum ſine Deo veſtiatur, & Patre operante Filius quoque uſque modo operetur. Vana itaque & futilis eſt impiorum interpretatio. Nec enim verba de quibus agitur, perinde ut ipſi explicant, debent intelligi, ſed humanam Verbi diſpenſationem ſignificant.

(Pater per Verbum & in Verbo rebus omnibus providet. — Matth. 10. 29. Ibid. 6. 30. Joan. 5. 17.)

2. Poſtea enim quam peccavit & cecidit homo, eoque cadente omnia ſunt perturbata, mors ab Adam uſque ad Moyſem invaluit, (Rom. 5. 14.) maledicta eſt terra, inferi aperti ſunt, clauſus eſt paradiſus, cæli infenſi nobis ſunt facti, ac denique corruptus eſt homo & jumentis ſimi- (Pſal. 48. 13.)

ΕΙΣ ΤΟ,

Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ οὐδεὶς (1) γινώσκει, τίς ἐστιν ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τίς ἐστιν ὁ πατὴρ, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

A 1. ΚΑΙ τοῦτο οὐ νοήσαντες οἱ τῆς αἱρέσεως Ἀρείου Εὐσέβιός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν κύριον· φασὶ γὰρ, εἰ τὰ πάντα παρεδόθη· πάντα λέγοντες τὴν κυριότητα τῆς κτίσεως· ἦν ποτε, ὅτε οὐκ εἶχεν αὐτά. εἰ δὲ οὐκ εἶχεν, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρός· εἰ γὰρ ἦν, εἶχεν ἂν αὐτὰ ἀεὶ ἐξ αὐτοῦ ὢν, καὶ χρείαν οὐκ εἶχε τοῦ λαβεῖν αὐτά. (2) ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτου μᾶλλον ἡ ἄνοια αὐτῶν ἐλεγχθήσεται. οὐ γὰρ τοῦ ἄρχειν τῆς κτίσεως, ἢ τοῦ ἐπιστατεῖν τῶν ποιημάτων, σημαντικόν ἐστι τὸ ῥητὸν, ἀλλά τινα νοῦν τῆς οἰκονομίας δηλῶσαι θέλει. B εἰ γὰρ ὅτε ἔλεγε, παρεδόθη αὐτῷ· (3) δῆλον ὅτι πρὸ τοῦ λάβῃ, κενὴ ἦν ἡ κτίσις τοῦ λόγου. καὶ πῶς τὸ, „ τὰ πάντα ἐπ' αὐτῷ συνέστηκεν; „ εἰ δὲ ἅμα τῷ γενέσθαι τὴν κτίσιν, παρεδόθη αὐτῷ (5) πᾶσα· χρεία οὐκ ἦν παραδόσεως· τὰ πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ περιττὸν τὸ παραδίδοσθαι τῷ κυρίῳ ταῦτα, ὧν αὐτός ἐστι δημιουργός. κύριος γὰρ ἦν τῶν γινομένων ἐν τῷ ποιεῖν αὐτά. ἀλλὰ καὶ εἰ (6) μετὰ τὸ γενέσθαι παρεδόθη αὐτῷ, σκόπει τὸ ἄτοπον. εἰ γὰρ παρεδόθη, καὶ ἀνεχώρησεν ὁ πατὴρ λαβόντος τούτου· καὶ κινδυνεύομεν εἰς τὰς τινων μυθολογίας ἐμπεσεῖν, C ὅτι τούτῳ παραδοὺς, αὐτὸς ἀπέστη. ἢ εἰ τοῦ υἱοῦ ἔχοντος ἔχει καὶ ὁ πατὴρ, ἔδει μὴ εἰπεῖν, παρεδόθη, ἀλλ' ὅτι προσελάβετο κοινωνὸν, ὡς Παῦλος τὸν Σιλουανόν. ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἄτοπον τοῦτο· οὐ γὰρ ἐνδεὴς ὁ θεὸς, οὐδὲ διὰ χρείαν προσελάβετο τὸν υἱὸν εἰς βοήθειαν· ἀλλὰ πατὴρ ὢν τοῦ λόγου, πάντα δι' αὐτοῦ ποιεῖ, καὶ οὐ παραδίδωσιν αὐτῷ κτίσιν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τῆς κτίσεως προνοεῖ, ὥστε μηδὲ στρουθίον ἄνευ τοῦ πατρὸς πεσεῖν εἰς τὴν γῆν, μηδὲ τὸν χόρτον ἀμφιέννυσθαι ἄνευ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐργαζομένου τοῦ πατρὸς, ἐργάζεσθαι καὶ D τὸν υἱὸν ἕως ἄρτι. οὐκοῦν τῶν ἀσεβῶν τὸ φρόνημα μάταιον. οὐ γὰρ, ὡς νοοῦσιν, ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ ῥητόν.

2. Ἐπειδὴ γὰρ ἥμαρτε καὶ πέπτωκεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ πεσόντος αὐτοῦ τὰ πάντα τετάρακται, ὁ θάνατος ἴσχυεν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι (7) Μωσέως, ἡ γῆ κεκατήρατο, ὁ ᾅδης ἠνοίγη, ὁ παράδεισος ἐκλείσθη, ὁ οὐρανὸς ἐθυμώθη, καὶ τέλος ἐφθάρη ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀπεκτηνώθη, (8) ὁ

δὲ

(1) Sic Reg. Seguer. & Baſil. Alii & editi, ἐπιγινώσκει. Iid. mox τὶς habent; alii vero & editi ὁ. Præterea in editis conſuetus præfigitur titulus. τοῦ ἐν ἁγίοις &c. quæ abſunt a Reg. & Seguer.
(2) Sic Reg. & Seguer. In aliis & editis ἡ deeſt.
(3) Sic Seguer. Alii autem & editi, δηλοῦν. Paulopoſt pro ἐπ' αὐτῷ, Baſil. habet ἐν αὐτῷ.
(4) Sic Reg. Seguer. & Baſil. Alii vero & editi, πάντα.
(5) Baſil. ἡ poſt εἰ addit: Reg. & Seguer. ante εἰ.
(6) Sic Reg. Seguer. & Baſil. ut & habetur Rom. 5. 14. Alii & editi habent Χριστοῦ. Iidem mſſ. ἴσχυεν ibidem habent: alii & editi ἴσχυσε.
(6) Reg. Seguer. & Baſil. ἔτι. Alii & editi; ὁ δὲ.

δι' ὃ διάβολος ἐνύβριζε καθ' ἡμῶν· τότε δὴ ὁ θεὸς φιλάνθρωπος ὢν καὶ μὴ θέλων ἀπολέσθαι τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον, ἔλεγε· „ τίνα ἀποστείλω, καὶ „ τίς πορεύσεται; „ πάντων τε σιωπώντων, ὁ υἱὸς ἔλεγεν· „ ἰδοὺ ἐγώ, ἀπόστειλόν με· „ καὶ δὴ τότε λέγων, βάδιζε, παρέδωκεν αὐτῷ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα γένηται αὐτὸς ὁ λόγος σὰρξ, καὶ παραλαβὼν τὴν σάρκα κατὰ πάντα διορθώσηται. παρεδόθη γὰρ αὐτῷ, ὡς ἰατρῷ, θεραπεῦσαι τὸ δῆγμα τοῦ ὄφεως· ὡς ζωῇ, ἀνεγεῖραι (1) τὸ νεκρόν· ὡς φωτί, καταυγάσαι τὸ σκότος· καὶ λόγῳ ὄντι, ἀνακαινίσαι τὸ λογικόν. ὡς γοῦν παρεδόθη αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, εὐθὺς διωρθώθη καὶ ἐτελειώθη τὰ ὅλα· ἡ γῆ ἀντὶ κατάρας εὐλογεῖται, ὁ παράδεισος ἠνοίγη (2) τῷ λῃστῇ, ὁ ᾅδης ἔπτηξε, καὶ τὰ μνημεῖα ἠνοίγη ἐγειρομένων τῶν νεκρῶν, καὶ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ ἐπήρθησαν, ἵν' ὁ ἐξ Ἐδὼμ παραγίνηται. ἀμέλει τὸ πῶς παρεδόθη αὐτῷ πάντα, σημαίνων δῆλον αὐτὸς ὁ σωτήρ, ἐπήγαγεν (3) εὐθύς, ὡς ὁ Ματθαῖός φησιν, „ δεῦ- „ τε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμέ- „ νοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. „ παρεδόθησαν γάρ μοι, ἵνα (4) κοπιάσαντας ἀναπαύσω, καὶ νεκρωθέντας ζωοποιήσω. συνᾴδει δὲ τούτῳ καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ κείμενον, „ ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν, καὶ πάντα „ δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. „ δέδωκε γάρ, ἵν' ὥσπερ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν, οὕτως ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἀνακαινισθῆναι δυνηθῇ. οὐ γάρ, ἵνα ἐκ πτωχοῦ πλούσιος γένηται, (5) παρεδόθη αὐτῷ, οὐδ' ἵνα ὡς μὴ ἔχων ἐξουσίαν, λάβῃ ἐξουσίαν, παρέλαβε τὰ πάντα· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἵνα μᾶλλον, ὡς σωτήρ, τὰ πάντα (6) διορθώσηται. ἔπρεπε μὲν γάρ, τὴν μὲν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας δι' αὐτοῦ γενέσθαι εἰς τὸ εἶναι αὐτά· τὴν δὲ διόρθωσιν ἐν αὐτῷ, ἐχουσῶν διαφορὰν τῶν λέξεων. ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ δι' αὐτοῦ γέγονεν εἰς τὸ εἶναι· ὕστερον δὲ πεσόντων πάντων, γέγονεν ὁ λόγος σάρξ, καὶ ἐνεδύσατο αὐτήν, ἵνα ἐν αὐτῷ τὰ ὅλα κατορθωθῇ. πάσχων γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς (7) ἀνέπαυσε, καὶ πεινῶν αὐτὸς ἡμᾶς ἔτρεφε, καὶ εἰς τὸν ᾅδην καταβαίνων ἡμᾶς ἀνέφερε. τότε γοῦν γινομένων πάντων πρόσταγμα ἦν τὸ γενέσθαι, οἷον τό, ἐξαγαγέτω, καί, γενέσθω· ἐπὶ δὲ τῇ διορθώσει παραδοθῆναι πάντα ἔπρεπεν, ἵνα αὐτὸς γένηται ἄνθρωπος, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἀνακαινισθῇ. ἐν αὐτῷ γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, ἐζωοποιεῖτο· διὰ τοῦτο γὰρ συνεπλάκη ὁ λόγος τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα ἡ κατάρα μηκέτι ἰσχύσῃ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ τὰς ἀξιώσεις (8) φασὶ τὸν θεὸν περὶ τοῦ ἀνθρωπείου γένους, „ ὁ θεὸς τὸ κρίμα σου τῷ βα- „ σιλεῖ δός, „ ἵνα καὶ τὸ καθ' ἡμῶν κρίμα τοῦ θανάτου, ὅπερ ἦν καθ' ἡμῶν, παραδοθῇ τῷ υἱῷ, καὶ λοιπὸν αὐτὸς ἐν αὐτῷ αὐτὸ ἐξαφανίσῃ, ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν. τοῦτο γὰρ σημαίνων καὶ αὐτὸς ἔλεγεν ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, „ ἐπ' ἐμὲ ἐπε- „ στηρίχθη ὁ θυμός σου. „ τὸν γὰρ καθ' ἡμῶν θυμὸν αὐτὸς ἐβάσταζεν, (9) ὡς καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἑβδόμῳ φησί, „ κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἐ- „ μοῦ. „

3. Οὕτω μὲν οὖν πάντα παραδίδοσθαι τῷ σωτῆρι νοεῖν ἔξεστι, καὶ εἰ δεῖ τοῦτο πάλιν (10) εἰπεῖν, παραδέδοται αὐτῷ ἅπερ οὐκ εἶχεν. ὁ γὰρ ἦν ἄνθρωπος πρὸ τούτου, ἀλλὰ γέ-

A lis effectus eſt, quæ quidem diabolo cauſa fuit, cur nobis deinceps inſultaret. Tunc ergo benignus Deus hominem ad ſui imaginem creatum perire nolens dixit: *Quem mittam, & quis ibit?* Esa. 6. 8. Cunctis autem tacentibus dixit Filius: *Ecce ego, mitte me.* Tum Pater, *vade*, dicens, hominem Filio tradidit, ut ſcilicet ipſe caro fieret, & aſſumtam carnem, totam penitus renovaret. Illi, inquam, homo traditus eſt tamquam medico, ut morſum quem ipſi ſerpens inflixerat, curaret: tamquam vitæ, ut mortuum excitaret: tamquam luci, ut ejus tenebras illuminaret: tamquam rationi, B ut ejuſdem rationem reſtitueret. Ut igitur cuncta ei ſunt tradita & factus eſt homo, omnia ſtatim emendata & perfecta ſunt. Terra pro maledictione benedictionem accepit, latroni reſeratus eſt paradiſus, inferi tremuerunt, & his qui mortui erant excitatis, aperta ſunt monumenta: denique portæ cæli elevatæ ſunt, ut ille qui eſt ex Edom adveniret. Certe ipſe Salvator explicans quonam modo omnia ſibi tradita fuerint, mox, ut apud Matthæum legitur, ſubjecit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos:* C mihi enim traditi eſtis, ut labore defeſſos reficiam & mortuos revocem ad vitam. Cui & illud concinit quod habet Joannes: *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu ejus.* Dedit enim ut quemadmodum omnia per ipſum facta ſunt, ſic in ipſo omnia poſſent inſtaurari. Siquidem non idcirco omnia ei tradita ſunt, ut ex paupere dives fieret, neque omnia accepit, ut poteſtatem quam non habebat acciperet, abſit: ſed potius ut omnia, tamquam Salvator, inſtauraret. Nempe decebat creationis quidem exordium *per ipſum* fieri, ut res D exſiſterent: earum autem inſtaurationem, *in ipſo*; quæ ſane verba inter ſe differunt. Nam initio quidem omnia per ipſum facta ſunt ut eſſent: poſtea vero, ubi omnia defecerunt, Verbum caro factum eſt, quam ſcilicet induit, ut in ipſo omnia reficerentur. Siquidem ipſe patiendo, nos recreavit, eſuriendo nutrivit, & ad inferos deſcendendo, ſurſum extulit. Tunc ergo cum omnia fierent, jubentis fiebant imperio, ut hæc verba indicant, *producant, fiat.* At in rerum inſtauratione omnia ei tradi decuit, ut ipſe homo fieret, & omnia in eo renovarentur. homo enim quatenus E in illo erat, vivificabatur. Nam Verbum ideo ſe homini conjunxit, ut nihil amplius contra hominem valeret maledictio. Hinc qui Pſalmo ſeptuageſimo primo, Deo pro humano genere ſupplicant, hæc ajunt: *Deus judicium tuum regi da*, ut & judicium mortis contra nos prolatum Filio detur & ipſe pro nobis moriens, illud in ſeipſo deleat. Hoc enim ipſe ſignificans, in octogeſimo ſeptimo Pſalmo ait: *Super me confirmatus eſt furor tuus.* Siquidem ipſe furorem portavit, quo Deus in nos inflammatus erat, ut & in Pſalmo centeſimo trigeſimo ſeptimo dicit: *Dominus retribuet pro me.*

F 3. Itaque eo ſenſu omnia Salvatori tradita eſſe licet intelligere, quæ ſi rurſus explicare opus ſit, vere ea quæ non habebat, ipſi ſunt tradita. Nec enim antea homo erat, ſed homo ipſe factus eſt,

Esa. 6. 8.

Homo renovandus Filio traditus eſt ut medico, ut vitæ, ut luci, ut rationi.

Pſal. 23. 7.

Eſai. 63. 1.

Matth. 11. 28.

Joan. 3. 35.

Joan. 1. 3.

Ephes. 1. 10.

Geneſ. 1.

Pſal. 71.

Pſal. 87. 8.

Pſal. 137. 8.

(1) Goblerianus, τὸν νεκρόν.
(2) τῷ λῃστῇ habent Reg. Seguer. & Baſil. editi vero & alii omittunt.
(3) εὐθὺς addunt Reg. & Seguer. ſed alii & editi omittunt. Mox iidem & Baſil. habent φησί. Editi, ὅτι.
(4) Sic Reg. & Seguer. Alii & editi, κοπιῶντας. Paulopoſt pro τούτῳ. Gobler. & Felckm. 1. anon. habent τοῦτο. Ibidem hæc verba, παρὰ τῷ Ἰωάννῃ κείμενον habent Reg. Seguer. & Baſil. quæ alii & editi omittunt.
(5) Reg. Seguer. & Baſil. poſt γένηται, addunt, παρεδόθη αὐτῷ, quæ alii & editi omittunt. Ibid. Reg. & Seguer. ὡς μὴ ἔχων ἐξουσίαν, λάβῃ ἐξουσίαν. Alii & editi, ὡς μὴ ἔχων, ἐξουσίαν λάβῃ.
(6) Sic Reg. Seguer. Baſil. & Gobler. Alii vero & editi, διορθώσῃ.
(7) Sic Seguer. & Gobler. At Reg. ἀνέπαυσε. Editi & alii ἀνέπαυσε.
(8) Reg. & Seguer. φασί. editi, ἔφη.
(9) Reg. & Seg. poſt ὡς, addunt καὶ, quod alii omittunt. Ibid. iidem & Gobler. φησί. editi, ὅτε.
(10) εἰπεῖν deeſt in Reg. & Seguer. Iidem & Baſil. ac Gobler. παρεδίδοται.

eſt, ut hominem ſalvum faceret. Nec in prineipio Verbum in carne erat, ſed poſtea caro factum eſt, in *Epheſ. 2.15.* qua Dei in nos inimicitias, juxta Apoſtolum reconciliavit, & legem mandatorum decretis evacuavit, ut duos conderet in unum novum hominem, faciens pacem, & ambos Patri in uno corpore reconciliaret. Quæ igitur Pater habet, hæc quoque ad Filium pertinent, ut ipſe apud Joannem teſtatur: *Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt:* quæ quidem appoſite admodum ſunt dicta. Namque cum factus eſt quod antea non erat, tunc illi quidem omnia ſunt tradita: cum autem ſuam cum Patre unitatem indicat, non *Joan. 16. 15.* obſcure ſed aperte ait: *Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt*. Quæ quam accurate ſint dicta paulum perpendere nec non admirari operæ pretium fuerit. Non enim dixit: *Omnia quæcumque habet Pater*, mihi dedit, ne videretur ea aliquando non habuiſſe: ſed *mea ſunt*. Nam ut illa ſunt in poteſtate Patris, ita & in Filii. Quid autem habeat Pater, neceſſe eſt rurſus perquirere. Nam ſi his verbis rerum creationem ſignificat: nihil ergo habuit ante creationem, & quicquid habet, accepit a creatione. Verum abſit ut ita intelligamus. Siquidem ut ante creationem ipſe exiſtit, ita & quæcumque habet, ante creationem habet, quæ eadem Filii quoque eſſe credimus. Si enim in Patre eſt Filius: omnia igitur quæcumque habet Pater, Filii quoque ſunt. Certe hoc dictum pervicaciam & improbitatem evertit hæreticorum, quorum nempe hæc ſunt verba: „ Si omnia Filio tradita ſunt: igitur „ Pater, eorum, quæ Filio tradidit, poteſtate ceſſit, *Joan. 5. 22.* „ quippe qui Filium in ſui locum conſtituerit. *Etenim neminem Pater judicat, ſed omne judicium dedit* *Pſalm. 62, 12.* „ *Filio*. „ Verum obſtruantur ora loquentium iniqua. Nec enim omnium dominatu ſpoliatus eſt Pater, quia omne judicium dedit Filio: neque quod dictum eſt omnia Filio tradita eſſe a Patre, ipſum idcirco non omnibus præſidere putandum eſt. Obſtruantur, inquam, illorum ora, qui unigenitum Dei filium, qui quidem ex natura individuus eſt, audent dividere: quamquam inſani verbis tantum dividant. Nimirum impii non intelligunt lucem ſolis a ſole nunquam poſſe ſeparari, ſed ſemper naturaliter in ſole eſſe. Liceat enim tenui vulgarium rerum imagine id quod intelligimus exprimere, quandoquidem nimiæ temeritatis eſſet naturam, quam nemo cogitatione poteſt comprehendere, curioſius perſcrutari.

4. Quemadmodum ergo lux ſolis, quæ univerſum orbem illuminat, ſine ſole lucere intelligi non poteſt ab his nempe qui ſana ſunt mente, quia lux ſolis, ejuſdem naturæ unita eſt: ac proinde ſi lux ipſa diceret: Accepi a ſole ut omnia illuminarem, meoque calore augerem & roborarem: nemo adeo ſtultus eſſet ut ſolem a natura quæ ex ipſo exoritur, quæ nimirum lux ipſa eſt, his verbis ſeparari arbitraretur: ita ſimiliter divinam Verbi ſubſtantiam ſuo patri ex natura unitam eſſe vera pietas jubet intelligere, uti ex hoc ipſo loco quem modo tractamus clariſſimum eſt. Siquidem hæc Salvatoris verba, *Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt*, eum cum Patre ſemper eſſe ſignificant. Nam hæ quidem voces, *quæcumque habet*, Patris dominatum oſtendunt: iſtæ vero, *mea ſunt*, individuam utriuſque unionem indicant. Neceſſe eſt igitur nos intelligere æternitatem & immortalitatem in Patre eſſe: eſſe, inquam, non tamquam aliena, ſed in ipſo & in Filio velut in fonte reſidere. Cum ergo de Filio cogitare volueris, diſce prius quænam ſint in

A γονε διὰ τὸ σῶσαι τοῦτον. Καὶ οὐκ ἦν ἐν ἀρχῇ σὰρξ ὁ λόγος, ἀλλ' ὕστερον γέγονε σάρξ, ἐν ᾗ καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔχθραν διήλλαξε κατὰ τὸν ἀπόστολον, καὶ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι κατήργησεν, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν πατέρα. ἃ μέντοι ἔχει ὁ πατήρ, (1) ταῦτα καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστιν, ὡς ἐν τῷ Ἰωάννῃ φησί, „ πάντα ὅσα „ ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστι, „ πάνυ γε καλῶς ἐχόντων τῶν ῥημάτων. ὅτε μὲν γὰρ ὅπερ οὐκ ἦν ἐγίνετο, παραδίδοται αὐτῷ τὰ πάντα· ὅτε δὲ τὴν B πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα σημᾶναι βούλεται, οὐ κρύπτει, ἀλλὰ διδάσκει λέγων, „ πάντα, ὅ„σα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστι. „ Καὶ τὴν ἀκρίβειαν χρὴ θαυμάζειν τοῦ λόγου. οὐ γὰρ εἴρηκε, πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, (2) δέδωκέ μοι, ἵνα μὴ, ὡς ποτε μὴ ἔχων, δειχθῇ· ἀλλ' ὅτι ἐμά ἐστιν. ὄντων γὰρ ἐν τῇ τοῦ πατρὸς ἐξουσίᾳ τούτων, ὄντων ὁμοίως ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ. τί δὲ ἔχει ὁ πατήρ, ἐξεταστέον πάλιν. εἰ μὲν γὰρ τὴν κτίσιν σημαίνει, οὐδὲν ἄρα εἶχε πρὸ τῆς κτίσεως, καὶ φαίνεται προσλαμβάνων ἀπὸ τῆς κτίσεως. ἀλλὰ μὴ γένοιτο τοῦτο νοεῖν. ὡς γάρ ἐστιν αὐτὸς πρὸ C τῆς κτίσεως, οὕτω καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἔχει ἅπερ ἔχει, ἅτινα καὶ τοῦ υἱοῦ εἶναι πιστεύομεν. εἰ γὰρ ἐν τῷ πατρὶ ὁ υἱός· ἄρα ἂν τὰ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, τοῦ υἱοῦ ἐστιν. ἀνατρεπτικὸν δὲ τὸ ῥητόν ἐστι τούτων τὴν τῶν κακοδόξων πονηρίαν λεγόντων· „ εἰ πάντα παραδέδοται τῷ υἱῷ, ἄρα πέπαυ„ται ὁ πατὴρ τῆς τῶν παραδοθέντων ἐξουσίας, ἐ„πειδὴ κατέστησεν ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν υἱόν· καὶ γὰρ ὁ „ πατὴρ οὐδένα κρίνει, πᾶσαν δὲ τὴν κρίσιν δέδω„κε τῷ υἱῷ. „ ἀλλ' ἐμφραττέσθω τὰ στόματα τῶν λαλούντων τὰ ἄδικα· οὐ γὰρ ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ, αὐτὸς τῆς δεσποτείας ἐψίλω D ται· οὐδ' ὅτι πάντα παραδίδοσθαι τῷ υἱῷ παρὰ τοῦ πατρὸς εἴρηται, αὐτὸς οὐκ ἔστιν ἐπὶ πάντων· χωριζόντων δὲ σαφῶς τὸν μονογενῆ (3) τοῦ θεοῦ τὸν ἀχώριστον τῇ φύσει, εἰ καὶ τοῖς λόγοις ὡς μεμηνότες χωρίζουσιν, οὐ νοοῦντες οἱ δυσσεβεῖς, ὡς οὐκ ἂν χωρισθείη ποτὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἔστιν ἐν αὐτῷ φυσικῶς. ἀπὸ γὰρ τῶν ἐν χερσὶ (4) καὶ συνήθων εἰκόνι παχεῖ χρησαμένους, τὸ νοούμενον παραστῆσαι τῷ λόγῳ δεῖ, ἐπειδὴ τολμηρὸν ἐμβατεύειν τὴν ἀπερινόητον φύσιν.

E 4. Ὡς οὐκ ἂν οὖν ποτε τὸ ἐξ ἡλίου φῶς τὴν οἰκουμένην καταλάμπον χωρὶς αὐτοῦ περιλάμπειν δυνατὸν νοηθείη παρὰ τοῖς ἐῤῥωμένοις τὸν νοῦν, ἐπειδὴ ἥνωται τῇ φύσει τοῦ ἡλίου τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, καὶ ὡς εἰ λέγοι τὸ φῶς· πάντα καταλάμπειν παρείληφα παρὰ τοῦ ἡλίου, καὶ πάντα αὔξειν καὶ ἐνισχύειν διὰ τῆς ἐν ἐμοὶ θερμότητος· οὐ χωρίζειν τις μεμηνὼς νοήσει τὸν τοῦ ἡλίου ἑνωμένον τῆς αὐτοῦ φύσεως, ὅ ἐστι τὸ φῶς· οὕτω νοεῖν εὐσεβεῖ καὶ τὴν θείαν οὐσίαν τοῦ λόγου ἡνωμένην φύσει τῷ ἑαυτοῦ πατρί. καὶ γὰρ τὸ ἐν χερσὶ ῥητὸν τὴν ἀσφάλειαν παρέξει τοῦ ζητουμένου σαφεστάτην, εἰ F πόντος τοῦ σωτῆρος, „ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, „ ἐμά ἐστιν, „ ὃ δηλοῖ αὐτὸν ἀεὶ εἶναι σὺν τῷ πατρί. τὸ γὰρ, ὅσα ἔχει, τὴν δεσποτείαν κρατοῦν δείκνυσι τὸν πατέρα· τὸ δὲ, ἐμά ἐστι, τὴν ἀχώριστον ἕνωσιν. ἀνάγκη τοίνυν νοεῖν ἡμᾶς, ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ πατρὶ τὸ ἀΐδιον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀθάνατον. ἔστι δὲ ἐν αὐτῷ, οὐχ ὡς ἀλλότρια αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν πηγῇ ἐστιν ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενα καὶ ἐν τῷ υἱῷ. ὅταν τοίνυν περὶ υἱοῦ νοεῖν (5) ἐθέλῃς· μαθὼν τινά ἐστι τὰ ἐν

τῷ

(1) Hæc verba, ταῦτα uſque ad ἐμά ἐστι, leguntur in Regio, Seguerianο & Baſilienſi. Sed deſunt in aliis & editis. Mox Regius & Seguerianus ἐγένετο. Alii & editi ἐγίνετο.
(2) Regius & Seguerianus παρεδόθη.

(3) Baſil. τοῦ πατρὸς τὸν ἀχώριστον.
(4) καὶ deeſt in Seguerianο.
(5) Gobler. & Felckm. 1. anonym. ἐθέλεις.

τῷ πατρὶ, ταῦτα καὶ ἐν τῷ υἱῷ εἶναι πίστευε. εἰ μὲν οὖν κτίσμα ἐστὶν ὁ πατὴρ ἢ ποίημα, ἔστω ταῦτα καὶ ἐν τῷ υἱῷ· καὶ εἰ θεμιτὸν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ πατρὸς, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων· λεγέσθω ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ. εἰ δὲ ἀσεβές ἐστι ταῦτα λέγειν ἐν τῷ πατρὶ εἶναι· ἀσεβὲς ἔστω καὶ ἐν τῷ υἱῷ ταῦτα νοεῖν. τὰ γὰρ τοῦ πατρὸς, ταῦτα τοῦ υἱοῦ ἐστιν. ὁ γὰρ τιμῶν τὸν υἱὸν, τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτὸν, καὶ ὁ δεχόμενος τὸν υἱὸν, δέχεται σὺν αὐτῷ τὸν πατέρα· ὁ γὰρ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα. ὡς οὖν οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ πατὴρ, (1) οὕτως οὐδὲ ὁ υἱός· καὶ ὡς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐπ' αὐτοῦ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων· οὕτως οὐχ ἁρμόζει οὐδ' ἐπὶ τοῦ υἱοῦ λέγειν τὸ αὐτό. ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐν τῷ πατρὶ τὸ ἀΐδιον, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀεὶ, τὸ μὴ κτίσμα· οὕτως καὶ περὶ υἱοῦ φρονεῖν ἀκόλουθον. κατὰ γὰρ τὸ γεγραμμένον, „ καθὼς ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. „ δέδωκε δὲ εἴρηκεν, ἵνα τὸν διδόντα πατέρα δείξῃ. ὡς δὲ ἐν τῷ πατρὶ, οὕτως καὶ ἐν τῷ υἱῷ ἐστιν ἡ ζωὴ, ἵνα τὸ ἀδιαίρετον καὶ ἀΐδιον διδάξῃ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀκριβῶς εἴρηκεν, „ ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, „ ἵνα καὶ ὧδε λέγων τὸν πατέρα, μὴ καὶ αὐτὸς πατὴρ νομισθῇ. οὐ γὰρ εἴρηκεν, ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ, ἀλλ' „ ὅσα ἔχει ὁ πατήρ. „

5. Πατὴρ μὲν γὰρ, ὦ Ἀρειανοὶ, παρὰ τοῦ πατρὸς χρηματίζει ὁ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ, οὐ μὴν ὡς ὑμεῖς πλανώμενοι ἴσως ἂν ὑπολάβοιτε, ἀλλ' υἱὸς μὲν τοῦ γεννήσαντος πατρὸς, πατὴρ δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. δεῖ γὰρ ὑμῶν πάσας τὰς ὑπονοίας περιελεῖν. φησὶ γοῦν διὰ τοῦ προφήτου, „ ἐγεννήθη ἡμῖν υἱὸς, καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. „ οὐκοῦν καὶ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ὁ μονογενὴς, καὶ θεὸς ἰσχυρὸς, καὶ ἐξουσιαστὴς ὁ υἱὸς ὑπάρχει τοῦ θεοῦ· καὶ σαφῶς δέδεικται ὅτι πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, αὐτοῦ ἐστι, καὶ καθὼς ζωὴν δίδωσιν ὁ πατὴρ, καὶ τῷ υἱῷ ὁμοίως πάρεστιν οὓς θέλει (2) ζωοποιεῖν. „ ἀκούσονται γὰρ, φησι, τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ οἱ νεκροὶ, καὶ ζήσονται· „ καὶ ἓν θέλημα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ βούλημα, ἐπεὶ καὶ ἡ φύσις μία καὶ ἀδιαίρετος. καὶ περιττῶς οἱ Ἀρειανοὶ κόπτουσιν ἑαυτοὺς, μὴ νοοῦντες τὸ εἰρημένον (3) πρὸς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, τὸ, „ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν. „ ἐκ γὰρ τούτου καὶ ἡ Σαβελλίου ἀνατρέπεται ἀφροσύνη, καὶ τὴν τῶν νῦν Ἰουδαίων ἐλέγξει τὴν ἄνοιαν. διὰ γὰρ τοῦτο ζωὴν ἔχων ἐν ἑαυτῷ ὁ μονογενὴς, ὡς ὁ πατὴρ ἔχει, καὶ μόνος οἶδε τίς ἐστιν ὁ πατὴρ, ἐν τῷ πατρὶ ὢν καὶ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα. εἰκὼν γάρ ἐστι, καὶ ἀκολούθως, ὡς ἐν εἰκόνι, πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἐν (4) αὐτῷ ἐστι. σφραγὶς γάρ ἐστιν ἰσότυπος ἐν αὐτῷ δεικνὺς τὸν πατέρα, λόγος ζῶν, ἀληθινὸς, δύναμις, σοφία, ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις ἡμῶν. „ ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. „ καὶ, „ οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστιν ὁ πατὴρ, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ τίς ἐστιν ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ. „

6. Καὶ πῶς τολμῶσιν οἱ δυσσεβεῖς φλυαρεῖν, ἃ μὴ θέμις, ἄνθρωποι ὄντες, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς οὐχ εὑρίσκοντες διηγήσασθαι; τί δὲ λέγω τὰ ἐπὶ γῆς; τὰ ἑαυτῶν ἡμῖν εἰπάτωσαν, εἰ ἄρα εὑρεῖν δυνήσονται τὴν ἑαυτῶν ἐξιχνιάσαι φύσιν. τολμηροὶ ὄντες καὶ αὐθάδεις, δόξας οὐ τρέμοντες ἔνθα ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι, καὶ τοσούτῳ καὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν τάξιν ἀνώτεροι.

Patre, eaque in Filio etiam eſſe credere ne dubites. Itaque ſi Pater res eſt creata vel facta: hæc quoque Filio adſcribe. Si item de Patre licet dicere, fuit aliquando tempus cum non eſſet, vel eſt ex nihilo: id etiam de Filio dicatur. Sin autem hæc in Patre eſſe abſque impietate dici non poteſt, ea quoque Filio affingere impium ſane fuerit. Quæ enim Patris ſunt, hæc & ad Filium pertinent. *Matth. 10. 40.* Nam qui Filium honorat, Patrem qui eum miſit honorat: & qui Filium recipit, *Joan. 14. 9.* Patrem cum eodem recipit. Siquidem qui videt Filium, videt & Patrem. Quocirca ut Pater non eſt res creata, ita nec Filius; atque ut de illo dici nequit, fuit aliquando, cum non eſſet, vel eſt ex nihilo; ſic nec ea de Filio dicere convenit. Sed potius ut in Patre eſt æternitas & immortalitas, ut idem ſemper eſt, nec res eſt creata; ſic eadem de Filio ſentire neceſſe eſt. Nam, uti ſcriptum eſt: *Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo; ſic dedit & Filio habere vitam in ſemetipſo.* *Joan. 5. 26.* Porro verbo, *dedit*, uſus eſt Chriſtus, ut dantem Patrem oſtenderet. Ut autem in Patre eſt vita, ita & in Filio vitam eſſe dixit, quo individuam utriuſque naturam & æternitatem indicaret. Hinc enim caute dixit, *Omnia quæcumque habet Pater*, ut hic Patrem nominans, idem ipſe non eſſe Pater crederetur. Namque non dixit, Ego ſum Pater, ſed, *Quæcumque habet Pater*.

5. Equidem ipſe unigenitus Dei filius, o Ariani, pater quoque a Patre appelletur, ſed non eo ſenſu quem vos errantes forte ſuſpicamini: at pater futuri ſæculi dicitur. Neceſſe eſt enim veſtras omnes falſas ſuſpiciones præcidere. En igitur prophetæ verba: *Genitus eſt nobis filius & datus eſt nobis, cujus imperium ſuper humerum ejus, & vocatur nomen ejus, magni conſilii angelus, Deus fortis, poteſtatem habens, pater futuri ſæculi.* *Eſai. 9. 6.* Pater ergo futuri ſæculi eſt unigenitus Dei filius ut & Deus fortis & ſumma poteſtate præditus: atque dilucide oſtenſum eſt omnia quæcumque Pater habet Filii quoque eſſe, & quemadmodum Pater vitam impertit, ita & Filium quibus voluerit vitam tribuere. Nam, ut Scriptura præmonet, *Mortui audient vocem Filii & vivent.* *Joan. 5. 25.* Una quoque Patris & Filii eſt voluntas ac ſententia, quia unam & individuam habent naturam. Fruſtra igitur ſeipſos excruciant Ariani, dum hæc noſtri ſervatoris verba minime intelligunt, *Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt*. Siquidem ex his quoque penitus evertitur inſanus Sabellii error, & invicte coarguitur hodiernorum Judæorum inſipientia. Hinc enim vitam in ſemetipſo habens Unigenitus, quemadmodum Pater habet, ſolus novit quis ſit Pater, utpote cum ipſe ſit in Patre, & Patrem habeat in ſeipſo. Namque imago eſt, atque adeo omnia quæ Patris ſunt, in ipſo quoque ſunt ſicut in imagine. Etenim ſigillum eſt eamdem formam referens, & Patrem in ſeipſo repræſentans, Verbum vivens & verum, virtus, ſapientia, ſanctificatio & redemtio noſtra. *In ipſo enim vivimus, & movemur, & ſumus.* *Act. 17. 28.* Et, *Nemo cognoſcit quis ſit Pater, niſi Filius; & quis ſit Filius, niſi Pater.* *Matth. 11. 27.*

6. Quid igitur impii his de rebus, quas ſcrutari nefas eſt, effutire non verentur; illi, inquam, qui & homines ſunt, nec vel ipſam rerum terreſtrium naturam poſſunt evolvere? Imo, quæ vel ipſos ſpectant, ipſi explicent nobis, num videlicet ſuam ipſorum naturam percipere queant? Temerarii certe illi nimiumque confidentes, qui divinæ majeſtatis gloriam abſque ullo tremore ſcrutantur, in quam angeli cum natura tum ordine ipſis adeo ſuperiores deſiderant proſpicere. *1. Petr. 1. 12.*

(1) Regius, Seguerianus, & Baſilienſis οὕτως οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ υἱός. & paulopoſt iidem pro τὸ αὐτὸ, habent, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. & præterea Reg. & Seg. addunt, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων.

(2) Sic Reg. Seg. & Baſil. Alii vero & editi, ζωοποιεῖ.

(3) Sic Regius & Seguer. Alii vero, περί.

(4) Regius, Seguerianus, Goblerianus & Baſilienſis ἐν ἑαυτῷ, ut & paulopoſt, Baſil. excepto.

Quid enim Deo propinquius quam Cherubim & Seraphim? & tamen non audent aſpicere vel pedibus ſtare, imo non nuda ſed obtecta veluti facie divinas laudes labiis nunquam deficientibus celebrant, nihil aliud quam divinæ & inexplicabilis naturæ gloriam triplici ſanctitatis titulo prædicantes. Nec vero ullus e ſanctis prophetis, qui hujuſmodi viſione maxime ſunt digni habiti, nobis renunciavit illos magna voce uſos eſſe cum *ſanctus* prima vice proferrent; minus clara, ſecunda vice; ſummiſſa denique, tertia vice: deindeque prima ſanctitate Dominum ſignificari, ſecunda ſubjectionem indicari, tertia demum inferiorem deſignari ordinem. B Verum apage hominum Deo inviſorum inſaniam. Nam laudanda colendaque & adoranda Trinitas, una & individua eſt, nec ullam figuram habet, ſed abſque confuſione conjungitur, quemadmodum ejuſdem unitas diſtinguitur abſque diviſione. Nimirum veneranda illa animalia, trina iſta *Sanctus, Sanctus, Sanctus* iteratione tres perfectas denotant hypoſtaſes; quemadmodum cum ſemel vocem *Dominus* proferunt, unam indicant ſubſtantiam. Qui ergo unigenitum Dei filium minorem faciunt, hi ipſum Deum ſuis blaſphemiis laceſſunt, quippe qui C prave de ejus perfectione ſentiant, eumque imperfectum arguant: ſeipſos autem graviſſimi profecto ſupplicii reos conſtituunt. Quiſquis enim blaſphemiam in quamlibet hypoſtaſim audebit proferre, is veniam neque in hoc ſæculo neque in futuro poterit obtinere. Verum poteſt Deus oculos cordis ipſorum aperire ad ſolem juſtitiæ perſpiciendum, ut illo cognito, eumdem, quem olim repudiabant, conſtanti animi pietate nobiſcum laudent, quoniam ipſius eſt imperium, Patris videlicet & Filii & Spiritus ſancti, nunc & in ſæcula. Amen.

Angeli trina precis *Sanctus* iteratione tres perfectas in Deo hypoſtaſes ſignificant, una autem vocis *Dominus* pronunciatione, unam ejus indicant ſubſtantiam.

A τί γὰρ ἐγγύτερον τῶν Χερουβὶμ ἢ τῶν Σεραφίμ; καὶ ὅμως οὐδὲ ὁρῶντες, οὐδὲ ποσὶν ἱστῶντες, ἀλλ' οὐδὲ γυμνοῖς, κεκαλυμμένοις δὲ ὥσπερ καὶ τοῖς προσώποις τὴν δοξολογίαν προσφέρουσιν, ἀκαμάτοις τοῖς χείλεσιν οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν θείαν καὶ ἄφραστον φύσιν τῷ τρισαγίῳ δοξάζοντες. καὶ οὐδαμοῦ τις τῶν θεσπεσίων προφητῶν, τῶν μάλιστα καταξιωθέντων τῆς τοιαύτης θέας, ἀπήγγειλεν ἡμῖν, ὅτι ἐν μὲν τῷ ἅπαξ εἰπεῖν τὸ, ἅγιος, μεγάλῃ τῇ φωνῇ, ἐν δὲ τῷ δευτερῶσαι, ἧσσον, ἐν δὲ τῷ τριπλῶσαι, ὑποβεβηκότως· καὶ μετὰ τοῦτο τὸν πρῶτον ἡγεμονικὸν κυριολογοῦντα, τὸν δὲ δεύτερον ὑποτάσσοντα, καὶ τὸν τρίτον B κατώτερον τιθέντα, ἀλλ' ἄπαγε τῆς ἀνοίας τῶν θεοστυγῶν (1) καὶ ἀφρόνων. ἡ γὰρ πανύμνητος καὶ σεβάσμιος καὶ προσκυνητὴ τριὰς, μία καὶ ἀδιαίρετος καὶ ἀσχημάτιστος. συνάπτεται δὲ ἀσυγχύτως, ὥσπερ καὶ ἀτμήτως ἡ μονὰς χωρίζεται. τὸ γὰρ τρίτον τὰ τίμια ζῶα ταύτην προσφέρειν τὴν δοξολογίαν ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος λέγοντα, τὰς (2) τρεῖς ὑποστάσεις τελείας δεικνύντα ἐστὶν, ὡς καὶ ἐν τῷ λέγειν (3) τὸ, κύριος, τὴν μίαν οὐσίαν δηλοῦσιν. οἱ τοίνυν ἐλαττοῦντες τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ υἱὸν, αὐτὸν Θεὸν βλασφημοῦσι, τὴν τελειότητα κακοδοξοῦντες, καὶ C ἀτελῆ διαβάλλοντες, καὶ κολάσεως μεγίστης ἑαυτοὺς ὑπευθύνους καθιστῶσιν. ὁ γὰρ εἰς ὁποτέραν τῶν ὑποστάσεων βλασφημῶν, οὐχ ἕξει ἄφεσιν, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. δυνατὸς δέ ἐστιν ὁ Θεὸς ἀνοῖξαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν, πρὸς κατανόησιν τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης· ἵν' ἐπιγνόντες ὃν πάλαι ἠθέτουν, συμφώνῳ τῷ τῆς εὐσεβείας λογισμῷ σὺν ἡμῖν αὐτὸν δοξάσωσιν, ὅτι αὐτοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, (4) τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

(1) Regius & Seguerianus poſt θεοστυγῶν, addunt καὶ ἀφρόνων, quæ alii & editi omittunt.
(2) τὰς deeſt in Regio & Seguer.
(3) Reg. Seg. & Baſil. art. τὸ addunt, quem alii & editi omittunt. Mox iidem vocem μίαν omittunt, quam alii & editi habent.
(4) Regius, Seguerianus, & Baſil. art. τοῦ hic & in ſequentibus omittunt. Ibid. Seguerianus νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. Regius & Baſilienſis νῦν καὶ omittunt. Regius addit quoque in fine, ἀμήν.

IN ENCYCLICAM AD EPISCOPOS EPISTOLAM

MONITUM.

I. *Poſt Tractatum in illud:* Omnia mihi tradita ſunt a Patre *&c. opportune ſubſequitur Encyclica ad Epiſcopos Epiſtola, anno* CCCXLI. *conſcripta, quæ graviſſimarum cauſa diſceptationum hactenus extitit. Nonnulli enim vitium in editis jure ſuſpicati, Gregorium ſemper pro Georgio qui paſſim illic occurrebat, Piſtum ſemel pro Gregorio ſubſtituendum putarunt: alii veterem pro viribus vindicarunt lectionem. Nos vero perantiqui Regii codicis ope egregium hoc Athanaſii opus ſuæ integritati reddidiſſe, ac uni huic tantæ quæſtioni finem impoſuiſſe putamus. Verum ut intelligatur quid operæ in hac Epiſtola inſtauranda contulerimus, res eſt altius repetenda.*

II. *Poſtquam ex Galliis reverſus fuerat Athanaſius, Conſtantii Imperatoris auctoritate freti Euſebiani, Piſtum Alexandriæ Arianorum Epiſcopum conſtituerunt. Sed rei indignitate commoti cum ipſe Athanaſius, tum alii Ægyptii præſules, Euſebianorum audaciam ubique pervulgarunt, deque tanta injuria apud omnes Epiſcopos conqueſti ſunt. Euſebiani vero cum comperiſſent male ubique audire Piſti ordinationem, eamque velut intruſum communi omnium calculo damnari, coacta Antiochiæ Synodo anno* CCCXLI. *Gregorium item Arianum Piſto ſubrogant, Philagriique Ducis præſidio fultum Alexandriam mittunt: in cujus ingreſſu illa commiſſa ſunt flagitia quæ per totam hanc Epiſtolam recenſentur. Athanaſius enim cum ſeſe ex urbe exque tanto tumultu proripuiſſet, de rebus Alexandriæ geſtis Epiſtolam ſcripſit, non ad omnes Orthodoxos, ut veteres ferunt editiones, ſed ad univerſos orbis Epiſcopos. Neque vero hic unus error amanuenſium vitio irrepſit, nam omnes tam editi quam manuſcripti, unico regio excepto, Gregorii loco Georgium ſemper habent, errore ſcilicet ex nominum ſimilitudine orto: omnes item editi & quidam manuſcripti, Piſti loco Gregorium habent. quæ res denſiſſimas huic hiſtoriæ tenebras offudit. At genuinam eſſe codicis Regii lectionem hacque Epiſtola Gregorii, non vero Georgii, intruſionem enarrari, certum habemus. 1. Namque Regius codex ceteris præſtat cum antiquitate tum fide, quod alibi paſſim obſervatur. 2. Præter Regium, Anglicanus codex numero 6. Piſtum, non Gregorium habet, quo item modo legiſſe Nannium infra dicemus. At ſi hoc loco Piſtus legatur, conſentiunt omnes Gregorium alias ubique legendum eſſe: nam eodem numero Piſtus deceſſor dicitur ejus ad quem hæc hiſtoria pertinet, Piſtum autem apud Arianos Gregorii deceſſorem*

Digitized by Google

rem habitum fuiſſe nemo ignorat. 3. Epiſcopus de quo hic agitur, Philagrio Ægypti præfecto opitulante, Alexandrinam ſedem invaſiſſe dicitur: quod recte quidem Gregorio convenit, at non item Georgio, qui Cataphronii Ægypti præfecti ope Alexandrinam occupavit ſedem. 4. Epiſcopus de quo hæc agit Epiſtola ideo ordinatus eſt quod ejus deceſſorem omnes Eccleſiæ Præſules damnaſſent, & Epiſcopatu abdicaſſent. At qui, quæſo, hoc ad Georgium referas, qui ſeptem tantum annos post Gregorii deceſſoris ſui obitum ab Arianis ordinatus eſt? 5. Athanaſius calamitates ab Euſebianis ſibi illatas recenſens, de ſolo in Gallias exilio mentionem facit, cur vero tacuiſſet illud gravius longiuſque exilium quo ante Georgii intruſionem octo circiter annos, iiſdem Euſebianis auctoribus afflictus eſt? 6. Inter ea quæ a Julio Romano Pontifice de Gregorii Alexandriam ingreſſu infra in Apologia narrantur num. 30. & ea quæ in præſenti Epiſtola recenſet Athanaſius, tanta intercedit ſimilitudo, ut vel hinc Gregorii intruſionem hoc loco enarrari nemo eat inficias. Ecce Julii verba: καθὼς οἱ ἐπίσκοποι ἔγραψαν, ἡ ἐκκλησία ἐμπρησμὸν ὑπέμεινε, παρθένοι ἐγυμνώθησαν, μονάζοντες κατεπατήθησαν, πρεσβύτεροι καὶ πολλοὶ τοῦ λαοῦ ᾐκίσθησαν. Prout Epiſcopi ſcripſere, incendium paſſa eſt Eccleſia, virgines denudatæ, monachi conculcati, presbyteri & ex populo multi plagis lacerati. *His quam ſimillima in hac Epiſtola num. 3. leguntur:* ἡ μὲν ἐκκλησία, καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον πυρπολεῖται..... παρθένοι ἅγιαι καὶ ἀμίαντοι ἐγυμνοῦντο..... μονάζοντες κατεπατοῦντο καὶ ἀπέθνησκον. Eccleſia & ſacrum baptiſterium incenduntur..... ſanctæ & immaculatæ virgines nudabantur..... monachi conculcati expirabant. *Et num. 4.* πρεσβύτεροι καὶ λαϊκοὶ ᾐκίζοντο, presbyteri & laici plagis lacerabantur. *Utrinque vides Eccleſiam incenſam, utrinque virginum denudationes, monachos conculcatos, preſbyteros & laicos plagis laniatos, ut nihil ambigas eundem ingreſſum utrobique narrari. Nec tamen diffiteor in ingreſſu Georgii quædam his ſimilia geſta eſſe: at de incenſa Eccleſia, vel de monachis conculcatis nihil in illius intruſione legitur. Demum Epiſcopus, de quo hic agitur, ab Euſebio & ſociis ejus miſſus eſt, qui Euſebius cum quatuordecim annis ante Georgii intruſionem vita functus ſit, quomodo potuit Georgium illo mittere? Illud autem* οἱ περὶ Εὐσέβιον, *quod paſſim in hac Epiſtola occurrit, ſemper Euſebium ſignificat, nonnumquam ſolum, ſed ſæpius cum ſectatoribus ſuis. Neque enim ſequaces Euſebii jam defuncti, uſquam apud Athanaſium,* οἱ περὶ Εὐσέβιον *vocantur: ſed* κοινωνοὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον, Euſebii ſocii, *ut infra in Apologia, vel* κληρονόμοι τῆς ἀσεβείας τοῦ Εὐσεβίου, hæredes impietatis Euſebii, *ſæpe in Epiſt. ad Solitarios. Sed quid plura? Si cui rem alioqui ſat exploratam ultra indagare placuerit, is conferat hiſtoriam ingreſſus Georgii Alexandriam cum hac Epiſtola, eaſque in plurimis aliis præcipuiſque rebus inter ſe diſcrepare comperiet. Hæc de germano hujus Epiſtolæ contextu dicta ſint.*

III. *At quædam diſquirenda ſupereſſent. An ſcilicet, a tota Synodo Antiochena miſſus ſit Gregorius, an ſolum ab Euſebianis poſt ſolutam Synodum illic remanentibus, quod in libro de Synodis commodius expendemus. Num Athanaſius poſt ſuum ex Galliis reditum bis Alexandria Romam petierit, & an duplex Synodus a Julio Romano pro cauſa Athanaſii ſit celebrata, quod utrumque in ſequenti Monito ad Apologiam diſquirendum veniet.*

(1) ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Τοῖς κατὰ τόπον συλλειτουργοῖς, κυρίοις ἀγαπητοῖς, Ἀθανάσιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

1. AMEN πεπόνθαμεν, δεινὰ καὶ ἀφόρητά (2) ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπαξίως αὐτῶν μνημονεῦσαι· ἵνα δὲ ταχύτερον τὸ δεινὸν (3) τῶν συμβεβηκότων γνωσθῆναι δυνηθῇ, καλὸν ἡγησάμην ἱστορίαν ἀπὸ τῶν γραφῶν μνημονεῦσαι. ἀνήρ ποτε Λευίτης, ἀδικηθεὶς εἰς τὴν γυναῖκα, καὶ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μύσους ἑωρακώς· Ἑβραία γὰρ (4) ἦν ἡ γυνὴ, καὶ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐτύγχανε· καὶ καταπλαγεὶς ἐπὶ τοῖς τολμηθεῖσιν εἰς αὐτὸν παρανομήμασιν· ὡς ἡ θεία τῶν Κριτῶν διηγορεύει γραφή, διελὼν τὴν γυναῖκα ἀπέστειλε κατὰ πᾶσαν φυλὴν τοῦ Ἰσραήλ· ἵνα μὴ εἰς αὐτὸν μόνον,

EPISTOLA ENCYCLICA

Beati Athanaſii Epiſcopi Alexandriæ.

Ad omnes ubique Comminiſtros, Dominos dilectos, Athanaſius in Domino ſalutem.

A 1. USQUE adeo atrocia & intoleranda ſunt quæ ſuſtinuimus mala, ut pro rei gravitate enarrari nequeant. Ut autem rerum in nos geſtarum indignitas citius dignoſcatur, operæ pretium duxi hiſtoriam ex Scripturis petitam recitare. Vir olim Levita, commiſſi in uxorem ſceleris injuriam paſſus, exſecrandi facinoris atrocitatem ſecum perpendens, (Hebræa quippe & ex tribu Juda mulier erat,) tantique flagitii gravitate perculſus; divina Judicum ſcriptura narrante uxorem in fruſta conciſam miſit ad omnes tribus Iſrael, ut non ſibi peculiarem, ſed

Scripta anno CCCXLI.

Judic. c. 19.

(1) Sic in Regio mſ. At in omnibus aliis cum editis tum Manuſcriptis, ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς πανταχοῦ ὀρθοδόξους, ὅτε ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν διωγμὸς ἐγένετο, *Epiſtola ad omnes ubique Orthodoxos, cum per Arianos perſecutio fieret*. Sed perperam, ubique enim ſolos Epiſcopos alloquitur, & nuſquam populares: quamobrem Regii mſ. omnium optimi lectionem ſequi viſum eſt. Ibidem, ὅτε ὁ παρὰ τῶν habent Baſil. Anglic. & Felckm. 5. anonym. Baſil. ante titulum hæc habet: οὗτος ὁ λόγος ἀναγινώσκεται εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου τῇ κατὰ τὸν δεύτερον τοῦ Μαΐου μηνός. *Hic ſermo in memoriam hujus Sancti legitur ſecunda menſis Maii.*

(2) Sic Regius, Baſilienſis, Anglicanus, & Felckmanni anonymus 5. Editi vero ἐστι, ἐν ὅσαις ἐπαξίως.
(3) Sic Regius, Anglicanus, Felckmanni 2. anonymus, Baſilienſis, & Felckmanni 5. anonymus, ſed duo ultimi, γνωσθῆναι. Edit. Com. τῶν συμβεβηκότων ἐννοηθῇ. Edit. Pariſ. perperam correxit ſic, τῶν συμβεβηκέναι δυνηθῇ.
(4) In Edit. Com. & Pariſ. & in quibuſdam mſſ. ἦν deeſt. In Reg. Baſil. & Felckm. 5. anon. legitur. Mox Baſil. παρανομήμασιν.

ſed omnibus communem injuriam reputarent: & A
ut ſi vicem ſuam dolerent, ſe ulciſcerentur; ſin
negligerent, quaſi ipſi tanti criminis auctores eſ-
ſent pudore ſuffunderentur. Nuntii igitur rem ge-
ſtam enarrarunt. Illi vero iis auditis atque per-
ſpectis, dicebant nunquam talia facta eſſe, ex qua
die filii Iſrael ex Ægypto aſcenderant. Univerſæ
igitur tribus Iſrael concitatæ ſunt: omneſque quaſi
ſingulis illata fuiſſet injuria, adverſus tanti flagitii
auctores in unum coierunt. Ac demum ſcelesti illi
bello devicti, & ab omnibus exſecrationi ſunt habi-
ti: etenim qui convenerant non cognationem, ſed
facinoris indignitatem præ oculis habuere. Scitis hi- B
ſtoriam, fratres, & quæ ea de re in Scripturis accu-
rate recenſentur: pluribus enim eam proſequi non
juvat, apud eos maxime quibus res probe nota eſt:
cum neceſſitate compellar ea quæ nunc geſta ſunt,
illis multo graviora, veſtræ pietati ſignificare. Id-
eo enim hujus hiſtoriæ memini, ut ea quæ tunc
geſta ſunt præſentibus comparantes, & ſcientes, hæc
illis crudeliora eſſe, magis indignemini, quam illi
tunc adverſus ſceleſtos illos indignati ſunt. Ete-
nim adverſus nos perpetrata facinora, ipſam perſe-
quutionum acerbitatem longe excedunt; ita ut exi- C
gua videatur Levitæ calamitas iis collata quæ nunc
adverſus Eccleſiam commiſſa ſunt: vel potius ejuſ-
modi illa ſunt, ut numquam aliquid ſimile auditum,
nec quiſquam iſtiuſmodi mala expertus ſit. Tunc e-
nim mulier una contumeliis affecta, unicus item
Levita læſus, nunc autem univerſæ Eccleſiæ injuria
illata eſt, & ſacerdotalis ordo contumeliis eſt affe-
ctus: quodque gravius videatur, pietas ab impietate
perſequutionem patitur. Et tunc quidem ſingulæ tri-
bus ſingula unius mulieris fruſta cernentes exhorrue-
re: nunc autem univerſæ Eccleſiæ membra diſcer-
pta conſpiciuntur. Legati certe tum ad vos, tum D
ad alios miſſi, quibus contumeliis injuriiſque ſint
affecti, renunciant. Concitemini igitur & vos, ob-
ſecro, quaſi non nos tantum, ſed & vos injuria af-
fecti eſſetis: & quiſque, quaſi ipſe læſus opem fe-
rat, ne brevi Eccleſiaſtici canones & Eccleſiæ fides
peſſum eant. Utrumque enim periclitatur, niſi ve-
ſtra opera Deus facinora illa cito corrigat, & Ec-
cleſia vindicetur. Non enim nunc primum canones
& ſtatuta Eccleſiæ data ſunt, ſed a Patribus nobis
recte firmiterque ſunt tradita: neque nunc fides in-
cœpit, ſed a Domino per diſcipulos ad nos uſque
pervenit. Ne igitur ea quæ ab antiquis hactenus E
ſervata ſunt in Eccleſiis, iſtis jam diebus peſſum abe-
ant, neve de iis quæ nobis concredita ſunt rationes
repetantur; incitemini, Fratres, utpote diſpenſatores
myſteriorum Dei, dum illa ab aliis diripi cernitis.
Plura a tabellariis ediſcetis, feſtinavi tamen pau-
cis ea ſignificare, quo plane vobis conſtaret nun-
quam talia adverſus Eccleſiam perpetrata eſſe, ex
qua die Salvator in cælum aſſumtus diſcipulis
Matth. 28. 19. præcepit, dicens: *Euntes docete omnes gentes, bapti-*
zantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus
ſancti.

Gregorius Philagrii ope Alexandrinam ſedem invadit.

2. Quæ igitur ſcelera adverſum nos & adverſus Ec- F
cleſiam commiſſa ſunt, ſic ſe habent. Cum nos de mo-
re in pace conveniremus, populique in conventibus

A ἀλλὰ καὶ ὡς εἰς πάντας κοινὸν τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα τε-
τολμῆσθαι· καὶ ἵνα ἐὰν μὲν συμπαθήσωσιν, ἐκδικήσωσιν.
ἐὰν δὲ παρίδωσιν, ὡς αὐτοὶ λοιπὸν ἀδικήσαντες αἰ-
σχυνθῶσι. καὶ οἱ μὲν ἀποσταλέντες τὸ γεγονὸς (1)
ἀπήγγελλον· οἱ δὲ ἀκούοντες καὶ ὁρῶντες, ἔλεγον μηδέ-
ποτε τὰ τοιαῦτα γεγενῆσθαι, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν
οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου. πᾶσα γοῦν φυλὴ τοῦ Ἰ-
σραὴλ (2) κεκίνηται, καὶ πάντες ὡς αὐτοὶ παθόντες
κατὰ τῶν πλημμελησάντων συνῆλθον· καὶ τέλος κατε-
πολεμήθησαν οἱ τὰ παράνομα δράσαντες, καὶ ἀνάθε-
μα παρὰ πάντων γεγόνασιν. οὐ γὰρ εἰς τὴν συγγένει-
αν οἱ συνελθόντες ἐσκόπουν, ἀλλ' εἰς τὸ (3) πλημ-
B μεληθὲν ἀπέβλεπον. οἴδατε τὴν ἱστορίαν, ἀδελφοὶ,
καὶ τὰ ἐκ τῆς γραφῆς ἀκριβῶς περὶ τούτου σημαινό-
μενα. ἐπεξεργάσασθαι γὰρ πλείονα περὶ αὐτῶν οὐ βού-
λομαι, πρὸς (4) εἰδότας γράφων, καὶ ἐπειγόμενος
τὰ νῦν ἐκείνων πλείονα σημᾶναι τῇ ὑμετέρᾳ εὐλα-
βείᾳ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐμνήσθην,
ἵνα τὰ τότε τοῖς νῦν γινομένοις (5) συμβάλλον-
τες, καὶ γνόντες, ὡς ταῦτα νενίκηκε τὴν ἐκείνων ὠ-
μότητα, πλέον ὑμεῖς ἀγανακτήσητε, ἢ οἱ κατὰ τῶν
τότε παρανομησάντων. καὶ γὰρ καὶ τὴν πικρίαν τῶν διω-
γμῶν τὰ γενόμενα καθ' ἡμῶν (6) ὑπερβέβηκε·
C καὶ μικρὰ ἡ τοῦ Λευΐτου συμφορὰ, πρὸς τὰ νῦν κα-
τὰ τῆς ἐκκλησίας τολμηθέντα· καὶ μᾶλλον (7) τοιαῦ-
τα οὔτε ἠκούσθη ποτὲ ἐν τῇ οἰκουμένῃ, οὔτε τοιοῦτόν τις
πεπείραται κακόν. τότε μὲν γὰρ γυνὴ μία ἦν ἡ ἀ-
δικηθεῖσα, καὶ εἷς Λευΐτης ὁ τὴν βίαν παθών. νῦν
δὲ ὅλη ἡ ἐκκλησία ἠδίκηται, καὶ τὸ ἱερατεῖον ὑβρί-
σθη, καὶ τό γε μεῖζον, ἀσέβεια (8) ὑπὸ ἀσεβείας
διώκεται. καὶ τότε μὲν μιᾶς γυναικὸς ἑκάστη φυλὴ
μέρος ὁρῶσα κατεπλήττετο, ἄρτι δὲ ὅλης ἐκκλησίας
ὁρᾶται μέλη διῃρημένα. καὶ τοὺς μὲν πρὸς ὑμᾶς,
τοὺς δὲ πρὸς ἄλλους ἀποσταλέντας, τὴν ὕβριν καὶ
τὴν ἀδικίαν, ἣν πεπόνθασιν, ἀπαγγέλλοντας. κινή-
D θητε δὴ οὖν καὶ ὑμεῖς ἀδελφοὶ, (9) μὴ ὡς ἡ-
μῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑμῶν ἀδικηθέντων, καὶ ἕ-
καστος ὡς αὐτὸς παθὼν βοηθησάτω, ἵνα μὴ δι' ὀλί-
γου ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες, καὶ ἡ τῆς ἐκκλησίας πίστις
διαφθαρῇ. κινδυνεύει γὰρ ἀμφότερα, ἐὰν μὴ τα-
χέως ὁ Θεὸς δι' ὑμῶν τὰ πλημμεληθέντα διορθώση-
ται, καὶ ἐκδικίας ἡ ἐκκλησία τύχῃ. οὐ γὰρ νῦν κα-
νόνες καὶ τύποι ταῖς ἐκκλησίαις ἐδόθησαν, ἀλλ' ἐκ
τῶν πατέρων (10) ἡμῶν καλῶς καὶ βεβαίως πα-
ρεδόθησαν. οὐδὲ νῦν ἡ πίστις ἤρξατο, ἀλλ' ἐκ τοῦ
κυρίου διὰ τῶν μαθητῶν εἰς ἡμᾶς διαβέβηκεν.
ἵν' οὖν μὴ τὰ ἐξ ἀρχαίων μέχρις ἡμῶν τηρη-
E θέντα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις πα-
ραπόληται, καὶ τὰ πιστευθέντα ἡμῖν ζητηθῇ παρ'
ἡμῶν· κινήθητε, ἀδελφοὶ, ὡς οἰκονόμοι μυστηρίων
Θεοῦ τυγχάνοντες, καὶ (11) ταῦτα ὑφ' ἑτέρων
ἁρπαζόμενα θεωροῦντες. τὰ μὲν οὖν πλείονα, πα-
ρὰ τῶν γραμματηφόρων ἀκούσεσθε· συντόμως δὲ
καὶ αὐτὸς σημᾶναι ἠπείχθην, ἵνα τῷ ὄντι γνῶτε, ὅτι
οὐδέποτε τοιαῦτα γέγονε κατὰ τῆς ἐκκλησίας, (12)
ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀναληφθεὶς ὁ σωτὴρ ἐνετείλατο τοῖς μα-
θηταῖς λέγων· „ πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα
„ τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πα-
„ τρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. „
F 2. Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ τῆς ἐκκλησίας πα-
ρανομηθέντα, οὕτω γέγονε. (13) συναγόντων ἡμῶν
συνήθως ἐν εἰρήνῃ, τῶν τε λαῶν εὐφραινομένων ἐπὶ
ταῖς

(1) Baſilienſis, Anglicanus ἀνήγγελλον. Mox Regius ἀ-
νέβαινον. Paulopoſt, editi & quidam mſſ. τὰ τοιαῦτα. In Reg.
& Baſil. deeſt τά.
(2) Ita Reg. At editi, ἐκινήθη. Baſil. Anglic. &
Felckm. 5. anonym. κεκίνητο. Regii lectio anteponenda
videtur. Mox Reg. παθόντες κατὰ τῶν πλημμελησάν-
των.
(3) Reg. πλημμεληθέν. Mox idem, οἴδατε δὲ τὴν, &c.
(4) Reg. εἰδόμενος.
(5) Sic Regius, Anglicanus & Felckmanni 5. anony-
mus. Editi vero, συμβαλόντες. Mox Baſilienſis ὡς αὐτά.
Paulopoſt Reg. πλέον ὑμεῖς.

(6) Sic Reg. & Anglic. Editi vero ὑπερβέβληκε.
(7) Reg. τὰ τοιαῦτα οὐδέ. Paulo infra idem οὐδὲ τοιοῦ-
τον τίς ποτε.
(8) Reg. ὑπό.
(9) Reg. ὦ ante μή. Ibidem μόνων Reg. & Anglic.
(10) Reg. ὑμῶν.
(11) Ita Reg. ſolus. Alii cum editi tum mſſ. & τὰ
ὑφ' ἑτέρων. lectio Regii ſanior videtur.
(12) Reg. οὐδείς.
(13) Hæc item recenſentur in Apolog. contra Aria-
nos, & in epiſt. ad Solitarios. Reg. συναγηγόντων.

Digitized by Google

φιλοσοφεῖσθαι(?), ϗ προκοπτόντων τῇ κατὰ (1) θεὸν πολιτείᾳ, τῶν τε συλλειτουργῶν τῶν κατ' Αἴγυπτον, ϗ Θηβαΐδα, ϗ Λιβύην, ἀγάπην ϗ εἰρήνην ἐχόντων πρὸς ἀλλήλους ϗ πρὸς ἡμᾶς, ἐξαίφνης ὁ ἔπαρχος τῆς Αἰγύπτου γράμματα προτίθησι δημοσίᾳ, διατάγματος ἔχοντα τύπον, ὡς (2) Γρηγορίου τινὸς ἐκ Καππαδοκίας ἀπερχομένου διαδόχου μου ἀπὸ τοῦ (3) κομιτάτου. ϗ ἡ μὲν τοιαύτη ἀκοὴ τοὺς πάντας ἐξέπληξε· καινὸν γὰρ ἦν ϗ ἄρτι πρῶτον ἀκουσθὲν τὸ τοιοῦτο. οἱ δὲ λαοὶ ϗ μᾶλλον εἰς τὰς ἐκκλησίας συνήρχοντο· ὅτι μάλιστα συνεώρων, μήτε ἑαυτοὺς, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε ὅλως (4) τινὰς μεμψαμένους ἡμᾶς ποτέ. μόνους δὲ Ἀρειανοὺς ἑώρων σὺν αὐτῷ, ϗ Ἀρειανὸν αὐτὸν ἐπεγίνωσκον ὑπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς ἀποσταλέντα. οἴδατε (5) δὲ, ἀδελφοὶ, ἀεὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον προστάτας ϗ κοινωνοὺς τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως τῶν Ἀρειομανιτῶν γενομένους, ϗ δι' αὐτῶν ἀεὶ ἡμῖν ἐπιβουλεύσαντας, ϗ τῆς εἰς τὰς Γαλλίας ἀποδημίας αἰτίους (6) ἡμῖν γενομένους. διὰ τοῦτο γὰρ εἰκότως ϗ οἱ λαοὶ ἠγανάκτουν, ϗ κατεβόων, μαρτυρόμενοι τοὺς ἄλλους δικαστὰς ϗ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὅτι μηδεμιᾶς μέμψεως ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν γενομένης, (7) ἀλλὰ τῶν αἱρετικῶν Ἀρειανῶν αὐτὰ καθ' ἡμῶν πραξάντων, καινοτομία τε ϗ παρανομία τοιαύτη κατὰ τῆς ἐκκλησίας γεγένηται. εἰ γὰρ (8) ϗ ὅλως ἦν τις καθ' ἡμῶν μέμψις πραττόμενον(?), ἔδει μὴ (9) Ἀρειανὸν, μηδὲ τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, κατὰ δὲ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, ϗ κατὰ τὸ τοῦ Παύλου ῥῆμα, „συναχθέντων τῶν λαῶν, „ ϗ τοῦ πνεύματος τῶν καθιστάντων, σὺν τῇ δυνάμει „ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ „ πάντα κανονικῶς ἐξετασθῆναί τε καὶ πραχθῆναι, παρόντων τῶν αἰτουμένων λαῶν καὶ κληρικῶν, καὶ μὴ ἔξωθεν ὑπὸ Ἀρειανῶν, (10) ὥσπερ ἐμπορευόμενον τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου, παρὰ τοῖς μὴ αἰτήσασιν μηδὲ βουλομένοις, μηδὲ ὅλως γινώσκουσι τὸ γεγονὸς, (11) μετὰ προστασίας καὶ βίας τῶν ἔξωθεν δικαστῶν ἐπιρρῖψαι ἑαυτόν. τοῦτο δὲ, τοὺς μὲν ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας παραλύει· τὰ δὲ ἔθνη ἀναγκάζει βλασφημεῖν καὶ ὑπονοεῖν, ὅτι μὴ κατὰ θεῖον θεσμόν, (12) ἀλλ' ἐξ ἐμπορίας καὶ προστασίας αἱ καταστάσεις γίγνονται.

3. Ἡ μὲν οὖν κατάστασις ἡ θαυμαστὴ Γρηγορίου ὑπὸ Ἀρειανῶν γέγονε, καὶ τοιαύτην ἔσχε τὴν ἀρχήν· ἡ δὲ εἴσοδος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἷα παράνομα κατειργάσατο, ϗ ἡλίκων κακῶν αἰτία γέγονεν, ἔξεστιν (13) ὑμῖν ἐκ τῶν γραφομένων ϗ παρὰ τῶν ἐπιδημούντων ἐπερωτήσασι ϗ μαθεῖν. τῶν λαῶν δυσαναχετούντων, ϗ διὰ τοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συναχθέντων ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ καινοτομίᾳ, ἵνα μὴ ἡ τῶν Ἀρειανῶν ἀσέβεια καταμιγῇ τῇ τῆς ἐκκλησίας πίστει, Φιλάγριος ὁ ϗ πάλαι τὴν ἐκκλησίαν ϗ τὰς ἐν αὐτῇ παρθένους ἀδικήσας ϗ νῦν ἔπαρχος Αἰγύπτου τυγχάνων, παραβάτης μὲν γενόμενος, (14) πατριώτης δὲ ὢν τοῦ Γρηγορίου, ϗ ὁ σεμνὸν ἔχων οὐ τρόπον, ἀλλὰ ϗ προστάτας ἔχων τοὺς περὶ Εὐσέβιον, ϗ διὰ τοῦτο σπουδάζων κατὰ τῆς ἐκκλησίας, (15) πείθει τοὺς ἐθνικοὺς δήμους, τούς τε Ἰουδαίους ϗ τοὺς ἀτάκτους ἐπαγγελίαις, ἃς ϗ ὕστερον ἀπέδωκε, ϗ παροξύνει, ϗ

A lætarentur, ac vitæ inſtituto ſecundum Deum proficerent: comminiſtris quoque noſtris per Ægyptum, Thebaidem & Libyam, caritatem & pacem inter ſe ac nobiſcum ſervantibus; derepente præfectus Ægypti literas publice profert, ſub formam edicti, quibus declarabat Gregorium quemdam ex Cappadocia mihi ſucceſſorem ex comitatu inductum eſſe. Quibus auditis conſternati ſunt omnes: novum quippe illud erat, & hactenus inauditum. Populi autem eo frequentius in Eccleſias conveniebant, quod ſecum reputarent nec ſe, nec Epiſcopum, aut Preſbyterum, aut alium quempiam, de nobis unquam B conqueſtum eſſe, ſoloſque Arianos cernerent cum illo, quem etiam Arianum & Arianis ab Euſebio ſociiſque ejus miſſum agnoſcebant. Scitis autem, Fratres, ſemper Euſebianos impiæ Ariomanitarum hæreſis patronos, ipſique communione junctos fuiſſe, eorumque opera nobis ſemper inſidiatos, noſtri etiam in Gallias exilii auctores fuiſſe. Hæc cauſa fuit ut populi jure indignati, ingenti clamore obteſtarentur cum alios judices, tum univerſam urbem: quod nulla accuſatione ab Eccleſiaſticis facta; ſed hæreticis Arianis illud contra nos molientibus, res adeo nova & iniqua adver- C ſus Eccleſiam perpetraretur. Si qua enim adverſum nos criminatio vim haberet, oportuit nec Arianum, nec Arianæ ſententiæ hominem ordinari, ſed ſecundum Eccleſiaſticos canones, & ſecundum verba Pauli, *Congregatis* populis, *& ſpiritu* ordinantium, *cum virtute Domini noſtri Jeſu Chriſti*, omnia juxta Eccleſiaſticas leges diſquiri ac peragi, præſentibus populis & clericis qui illum poſtularent. Nec decuit eum ex alia regione ab Arianis adductum, Epiſcopi nomen quaſi mercatum apud eos qui eum nec peterent, nec vellent, & rem geſtam prorſus ignorarent, ſæcularium judicum patrocinio ac vi ſeſe intrudere. Illud enim vera Eccleſiaſticorum canonum ab- D rogatio eſt, Ethnicoſque ad blaſphemandum inducit & ad ſuſpicandum: quod non ſecundum divinam legem, ſed nundinatione & patrocinio ordinationes fiant. 1. Cor. 5. 4.

3. Admiranda igitur illa Gregorii ordinatio, ab Arianis facta eſt, & hoc ejus fuit exordium. Ingreſſus autem ejus Alexandriam, quot facinorum quantorumque malorum cauſa fuerit, ex litteris noſtris, & ab iis qui ad vos iter inſtituent, quærere & ediſcere licebit. Populis ægre ferentibus, & ob rei novitatem in Eccleſias convenientibus ut ne Ariana impietas Eccleſiæ fidei commiſceretur, Phi- E lagrius qui jam olim Eccleſiam ejuſque virgines injuriis affecerat, & qui nunc Ægypti præfectus eſt, ipſeque ex religione transfuga, ejuſdem patriæ ac Gregorius, homo nequaquam ſpectatis moribus, ſed patronum habens Euſebium, quocirca adverſus Eccleſiam navat operam: ille, inquam, cum pollicitationibus, quas poſtmodum implevit, Ethnicos, Judæos, & alios petulantes viros ſibi conciliaſſet, eoſdem prius concitatos conſertim

cum

(1) Sic omnes mſſ. Editi κατὰ θεόν. minus recte. Mox τῶν. ante κατ' Αἴγυπτον deeſt in Baſil.

(2) Editi & omnes mſſ. Regio excepto ubique Γεωργίου habent. At Regii lectionem genuinam eſſe monuimus. Mox Reg. ἐπίφαντο.

(3) κομιτάτου, ut ceteras hujus vocis omittamus ſignificationes, de quibus Cangii gloſſarium conſule, κομιτάτος apud Athanaſium, uſu venit pro turma militum clientiumque, Imperatorem, aut comitem quemdam, aut præfectum comitante.

(4) Reg. τινά.

(5) δὲ deeſt in Baſil. & Felckm. 5. anon.

(6) Reg. αἰτίας γεγενημένους omiſſo ἡμῖν.

(7) Sic Reg. Angl. & Felck. 5. an. Editi ἀλλ' ἐκ τῶν.

(8) Reg. ϗ ὅλως.

(9) Ἀρειανῶν Anglic. Mox Reg. κατὰ τὰς ἐκκ. omiſſo δὲ. Mox idem, κατὰ τὰ τοῦ Παύλου ῥήματα. Anglic. κατὰ τὸ Παύλου.

(10) Reg. ὡς παρεμπορευόμενον.

(11) In Reg. ante μετὰ legitur ἀλλά. Paulopoſt idem, τοῦτο μὲν τοὺς ἐκ. Mox omnes mſſ. παραλύει, præter Felckm. 2. anon. qui cum editis habet παραλύειν.

(12) Reg. ἀλλ' ἐμπορίας ἕνεκεν, & &c. Paulopoſt Γεωργίου, loco Γρηγορίου habent omnes ed. & mſſ. præter Reg. & ita ſemper in hac Epiſt.

(13) ὑμῖν deeſt in Baſil. & Felckm. 5. anon. Mox Reg. παρὰ πάντων τῶν. Paulopoſt editi ἐπερωτῶσι. Reg. ἐρωτῶσι. Baſil. Anglic. & Felckm. 5. anon. ἐπερωτήσασι, quos ſequi placuit. Poſt pauca Reg. τῶν γὰρ λαῶν. Mox Reg. διὰ τοῦτο αὐτό.

(14) Reg. συμπατριώτης. Mox idem, Γρηγορίου. alii cum editis Γεωργίου.

(15) Reg. πείθει μὲν ἔχων τοὺς ἐθνικούς. Paulopoſt editi, ἐπὶ ἐπαγγελίαις. Sed ἐπὶ, quod deſit in Reg. Baſil. & Felck. 5. anon. & alioqui ſupereſſluat, expunctum eſt. Mox Reg., ἀπεδίδου, παροξύνει, omiſſo καί.

cum gladiis & fuſtibus contra populos in Eccleſias immittit. Quid autem hinc evenerit haud facile dictu eſt, neque enim pro facti gravitate enarrari poteſt, nec abſque lacrymis & fletibus, vel minimam eorum partem recenſere quis valeat. Quænam enim apud antiquos talis tragœdia? Aut quid ejuſmodi in perſequutione & bello umquam commiſſum eſt? Siquidem Eccleſia & ſacrum baptiſterium incenduntur. Statim autem luctus, ejulatus & planctus per totam urbem, civibus hæc facinora indigne ferentibus, & clamore adverſus Ducem edito, vim ſibi illatam obteſtantibus. Virgines enim ſanctæ & incontaminatæ nudari, ac nefaria pati: ſi reſiſterent, periclitari. Monachi conculcati expirare: alii diſcis impeti: alii gladiis fuſtibuſque interfici: alii vulnerari, & vapulare. In ſacram autem menſam quanta impietas iniquitaſque commiſſa! aves ſtrobiloſque ſacrificabant, idola quidem ſua laudibus efferentes; Dominum autem & Salvatorem noſtrum Jeſum Chriſtum, Filium Dei viventis, in ipſis Eccleſiis, maledictis inſectantes. Divinos Scripturarum libros, quos in Eccleſia invenerunt, combuſſere. In ſacrum autem baptiſterium, proh ſacinus! dominicidæ Judæi, & athei ethnici temere ingreſſi, res adeo turpes perpetrarunt, ac ſeipſos nudantes tam obſcœna protulere verba, ut ea pudeat referre. Imo quidam impii viri perſequutionum acerbitatem imitati, virgines & continentes mulieres, manibus pertractas raptataſque, cogebant blaſphemare & Dominum abnegare: quas id facere recuſantes cædebant pedibuſque calcabant.

Quænam flagitia adverſus Eccleſiam, virgines, presbyteros & laicos geſta ſint.

4. Ad hæc mirabilis ille ac præclarus Gregorii Ariani ingreſſus, qui hujuſmodi malis gaudebat, ut pro hac iniqua victoria, Ethnicis, Judæis, iiſque qui hæc flagitia contra nos commiſerant, quaſi præmium tribueret ac mercedem, Eccleſiam in prædam ipſis tradidit. Porro conceſſa hac inique ac petulanter agendi libertate, quæ dehinc geſta ſunt, bello ſunt pejora, & latrocinio crudeliora; ita ut alii obvia quæque diriperent: alii quorumdam depoſita dividerent: magnam vini copiam illic repertam aut ebiberent, aut effunderent, aut aſportarent: oleum reconditum auferrent: januas & cancellos quaſi ſpolia ſinguli raperent: candelabra ad parietem ſtatim reponerent: Eccleſiæ cereos idolis accenderent. Demum direptio & mors Eccleſiam occuparat: nec quidquam impios Arianos pudebat horum facinorum. Quin etiam his graviora & crudeliora addiderunt: presbyteri enim & laici plagis lacerari, virgines detracto maforte,

Eccleſia, Ethnicis & Judæis diripienda traditur.

Nova flagitia immania.

A ἀθρόως αὐτοὺς μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων ἀφίησι κατὰ τῶν λαῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας. καὶ τὰ γέγονεν ἐκ τούτων ἐκεῖθεν (1) λοιπὸν ἁπλῶς εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἀξίως σημᾶναι δυνατὸν, οὔτε χωρὶς δακρύων καὶ θρήνων, μνημονεῦσαι ἄν τι μέρος τῶν ὀλίγων. ποῖα γὰρ οὕτως ἐν τοῖς ἀρχαίοις τετραγῴδηται τοιαῦτα; ἢ τί τοιοῦτον ἐν διωγμῷ καὶ πολέμῳ γέγονέ ποτε; ἡ μὲν ἐκκλησία καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον πυρπολεῖται. εὐθέως δὲ οἰμωγαὶ καὶ ὀλολυγαὶ, καὶ θρῆνος ἦν κατὰ τὴν πόλιν, ἀγανακτούντων καὶ τῶν πολιτῶν ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις καὶ καταβοώντων (2) τὸ ἡγεμόνος, καὶ τὴν βίαν μαρτυρομένων. παρθένοι γὰρ ἅγιαι καὶ ἀμίαντοι ἐγυμνοῦντο, καὶ ἔπασχον ἃ μὴ θέμις· μὴ ἀνεχόμεναι δὲ, ἐκινδύνευον· μονάζοντες κατεπατοῦντο, καὶ ἀπέθνησκον· καὶ οἱ μὲν B (3) ἐδισκεύοντο, οἱ δὲ ξίφεσι καὶ ῥοπάλοις ἀνῃροῦντο· ἄλλοι ἐτραυματίζοντο καὶ ἐτύπτοντο. ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας τραπέζης, ὁποία ἀσέβεια καὶ παρανομία γέγονεν· ὄρνεα καὶ (4) στροβίλους ἐθυσίαζον· ἐξυμνοῦντες μὲν αὐτῶν τὰ εἴδωλα· δυσφημοῦντες δὲ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις τὸν κύριον καὶ σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. τὰς θείας τῶν γραφῶν βίβλους, ἃς εὕρισκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, κατέκαιον. εἰς δὲ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον· φεῦ τῆς τόλμης. οἱ κυριοκτόνοι Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ ἄθεοι ἐθνικοὶ ἀφυλάκτως εἰσερχόμενοι, τοιαῦτα (5) αἰσχρὰ διεπράττοντο καὶ ἐκεῖσε γυμνοῦντες ἑαυτοὺς, ὡς αἰσχύνεσθαι καὶ λέγειν αὐτά. καί τινες ἀσεβεῖς ἄνδρες C τὰ πικρὰ τῶν διωγμῶν μιμούμενοι, παρθένους καὶ ἐγκρατεῖς κρατοῦντες (6) τὰς χεῖρας εἷλκον· καὶ διασύροντες, ἐβιάζοντο βλασφημεῖν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν κύριον, καὶ μὴ ἀρνουμένας κατέκοπτον καὶ κατεπάτουν.

4. Καὶ πρὸς τούτοις ὁ θαυμαστὸς καὶ λαμπρὸς εἴσοδος Γρηγορίου τοῦ Ἀρειανοῦ (7) ἡδομένου τοῖς τοιούτοις κακοῖς, ὥσπερ ἔπαθλον καὶ μισθὸν τῆς τοιαύτης παρανόμου νίκης παρέχουσα τοῖς ἐθνικοῖς καὶ τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ τοῖς (8) τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ἐργασαμένοις D εἰς πραίδαν δέδωκε τὴν ἐκκλησίαν. καὶ τῆς τοιαύτης παρανομίας καὶ ἀσελγείας συγχωρηθείσης, τὰ πολέμου λοιπὸν χείρονα, καὶ λῃστῶν ὠμότερα ἐγίνετο. οἱ μὲν γὰρ, τὰ (9) ἀπαντῶντα διήρπαζον· οἱ δὲ τὰς ἀποκειμένας τινῶν παραθήκας διῃροῦντο· τὸν οἶνον πολὺν ὄντα ἢ ἔπινον ἢ ἐξεκένουν ἢ ἀπέφερον· τὸ ἀποκείμενον ἔλαιον ἥρπαζον, τὰς θύρας καὶ τὰς (10) κιγκλίδας ὡς σκῦλα ἕκαστος ἐλάμβανον· τὰς λυχνίας παρ' αὐτὰ ἐν τῷ τοίχῳ ἀπετίθεσαν, τὰς κηρίδας τῆς ἐκκλησίας τοῖς εἰδώλοις ἅπτοντες· καὶ ὅλως, ἁρπαγὴ καὶ θάνατος ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ οὐκ ᾐδοῦντο οἱ (11) δυσσεβεῖς Ἀρειανοὶ τούτων γεγενημένων· ἀλλ' ἔτι χείρονα καὶ ὠμότερα E προστιθέασι· πρεσβύτεροι γὰρ καὶ λαϊκοὶ (12) ἐξέσθησαν, παρθένοι ἀπομαφοριζόμεναι ἀπήγοντο

εἰς

(1) Reg. λοιπὸν ἐστιν εἰπεῖν. οὔτε γὰρ ἀναξίως. Poſt pauca μέρος τῶν ὀλίγων. Sic Reg. & Anglic. alii cum editis, ἢ τῶν ὀλίγων.

(2) Sic Reg. & ita legit Nannius. In editis vero & aliis manuſcriptis, τοῦ ἡγεμόνος deeſt. Paulopoſt Reg. αἱ ἅγιαι. Infra idem Reg. ἀνεχόμεναι. Editi ἀνασχόμεναι.

(3) Regius ἐδισκεύοντο. Anglicanus, & Felckmanni quintus anonymus ἐδιστάζοντο mendoſe. Alii cum editis, ἐδερμένοντο. Infra Regius codex ἄλλοι δὲ ἔτι. In eodem hæc, καὶ ἐτύπτοντο deſunt.

(4) στροβίλους. Hujus vocis complura ſunt ſignificata. 1. στρόβιλος, ſignificat Pinum vel nucem pineam: quam in quadam Italiæ regione Strobilum vocari ait Plinius, cujus hæc videtur vera lectio; nam in quibuſdam editis, mendoſe, Stipulos, in ultima vero editione, Tabulas legitur. 2. Significat genus quoddam cochleæ. Alia ſignificata, quæ nihil ad noſtrum inſtitutum ſpectant, vide ſis in Lexicis. Incertum eſt utram ex allatis interpretationem poſtulet hic στροβίλους. In editis στρόβιλος legebatur. Mox Reg. ἑαυτῶν τὰ εἴδ.

(5) Reg. αἰσχρῶς. Mox Baſil. & Felckmanni 5. anonym. γυμνώσαντες αὐτούς.

(6) τὰς χεῖρας in Reg. & Anglis. leguntur. In aliis cum editis tum mſſ. deſunt. Paulopoſt Reg. ἀρνεῖσθαι τὸν Χριστόν. Infra Reg. Γρηγορίου. alii omnes ed. & mſſ. Γεωργίου.

(7) Baſil. ὁ ἡδόμενος. Reg. quem ſequimur, ὁ ἡδομένου. In aliis ὁ deeſt.

(8) In Reg. τὰ deeſt. Mox Baſil. πραῖδαν ſolus. Eccleſia vero de qua hic agit, Cyrini vocabatur, ut ait Athanaſius ad Solitarios, ubi hæc ipſa recenſentur. Porro in Epiſtola Julii, quam integram Athanaſius refert Apol. contra Arianos, ſacra Myſteria ab Ethnicis direpta & conculcata feruntur; quod cur in hac Epiſtola omittatur, haud difficile eſt augurari, nempe, Athanaſio, qui paulopoſt fugam ſuam hæc ſcripſit, nondum omnia illic geſta, explorata fuiſſe poterant.

(9) Reg. ἀπαντῶντα. Mox Anglic. τινῶν ἀποθήκας.

(10) Hoc loco mire variat Regius mſſ. ſic enim habet, & τὰς κιγκλίδας τῆς ἐκκλησίας ὡς σκῦλα ἕκαστος ἐλάμβανε, τὰς λυχνίας παραυτὰ ἐν τῷ τοίχῳ ἀπετίθεντο, τὰς κηρίδας, &c. ex quibus hæc ὡς σκῦλα ἕκαστος ἐλάμβανον, ſaniora videntur iis quæ in editis legebantur, ὡς σκῦβαλα ἕκαστος ἐβάσταζεν, quare in hoc Regii lectionem ſequimur. Κιγκλίδας. ſic Reg. & Anglis. Editi cum aliis mſſ. κηρίωνας. Mox Reg. ſolus ἅπτοντες pro ἅπτοντες.

(11) Reg. ἀσεβεῖς Ἀρειανοὶ ἀλλὰ τῶν.

(12) Reg. Baſil. Anglic. ἐξέσθησαν. Editi male ἐξέσθησαν. Hæc ipſa ſic leguntur in Epiſtola Julii infra, Πρεσβύτεροι & πολλοὶ τοῦ λαοῦ ἐξέσθησαν, Preſbyteri & ex populo multi plagis lacerati ſunt; ex quo patet veram eſſe lectionem ἐξέσθησαν. Mox Regius ἀπομαφοριζόμεναι, quæ lectio non ſpernenda. Nam hoc genus veſtis, ut apud Græcos μαφόριον, apud Latinos mavors, mafors, mafortes, & mafortium vocatur; unde exiſtimant nonnulli μαφόριον Græcum, ἀπὸ τοῦ μαφορτίου factum eſſe. Eratque μαφόριον capitis velamen, quo non Moniales tantum, ſed & Monachi utebantur. In libro de Virginitate, qui falſo adſcribitur Athanaſio; & τὸ μαφόριον ἀκροσσωτον, ſit mafortium non fimbriatum. ἀπομαφοριζόμεναι inepte vetus Interpres, a veſtu ſuo divulſas verterat.

εἰς τὸ βῆμα τοῦ ἡγεμόνος, (1) καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἐβάλλοντο· ἄλλοι ἐδημεύθησαν, ἐμαστίχθησαν· οἱ ἄρτοι τῶν λειτουργῶν καὶ τῶν παρθένων ἐκωλύθησαν. ταῦτα δὲ ἐγίνετο ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ (2) τεσσαρακοστῇ περὶ τὸ πάσχα, ὅτε οἱ μὲν ἀδελφοὶ ἐνήστευον, ὁ δὲ θαυμαστὸς Γρηγόριος τὸν Καϊάφα τρόπον ἀναλαβών, μετὰ Πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος, κατὰ τῶν εἰς Χριστὸν εὐσεβούντων ἐνεπαροίνει. ἐν παρασκευῇ γοῦν (3) εἰσερχόμενος εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος, καὶ τῶν ἐθνικῶν δήμων, ὡς ἀποστρεφομένους εἶδε τοὺς λαοὺς τὴν (4) βιαίαν εἴσοδον αὐτοῦ, ἐποίησε τὸν ὠμότατον ἡγεμόνα, ἐν μιᾷ ὥρᾳ τριάκοντα καὶ τέσσαρας παρθένους, καὶ ὑπάνδρους, καὶ εὐγενεῖς ἄνδρας μαστίξαι δημοσίᾳ, καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμβαλεῖν· ἐν οἷς μίαν παρθένον φιλολογοῦσαν, καὶ τὸ ψαλτήριον ἔτι κατέχουσαν ἐν ταῖς χερσί, μαστιχθῆναι πεποίηκε δημοσίᾳ. καὶ τὸ μὲν βιβλίον ὑπὸ τῶν δημίων διεσπάσθη, αὐτὴ (5) δὲ ἡ παρθένος εἰς τὴν φυλακὴν κατείρχθη.

5. Τούτων γινομένων, οὐχ ἡσύχαζον, οὐδὲ ἐπὶ τὸ ἑξῆς. ἀλλ' ἐβουλεύοντο καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα μάλιστα ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ᾤκουν, τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις ποιῆσαι· ἐσπούδαζον δὲ τὴν μανίαν ἑαυτῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν ἐκτεῖναι, ἵνα με θηρεύσαντες ἀνέλωσιν. ὃ καὶ ἔπαθον ἄν, εἰ μὴ ἡ τοῦ (6) Χριστοῦ χάρις ἐβοήθησεν· ἵνα μόνον ἐκφυγὼν ὑπαγορεύσω κἂν τὰ ὀλίγα ταῦτα· ἐγὼ γὰρ θεωρῶν αὐτοὺς ἔχοντας λυττῶντας, λογισάμενος ἵνα μήτε ἡ ἐκκλησία βλαβῇ, καὶ αἱ ἐν αὐτῇ παρθένοι πάθωσι· καὶ θάνατοι πάλιν γένωνται, καὶ δεύτερον οἱ λαοὶ ὑβρισθῶσιν, ὑπεξέλαβα ἐμαυτὸν τῶν λαῶν μνησθεὶς τοῦ σωτῆρος λέγοντος· „ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν εἰς τήνδε „τὴν πόλιν, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν. „ᾔδειν γὰρ αὐτοὺς ἀφ' ὧν ἔπραξαν εἰς τὴν ἑτέραν ἐκκλησίαν κακῶν, μηδὲ τῶν δεινῶν καὶ κατὰ τῆς ἄλλης ἀφεξομένους· ὅπου γε οὐδὲ αὐτὴν τὴν κυριακὴν τῆς (7) ἁγίας ἑορτῆς ᾐδέσθησαν. ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπους εἰς φυλακὴν κατήγαγον· ὅτε ὁ μὲν Κύριος τοὺς πάντας ἐκ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν ἠλευθέρωσεν, ὁ δὲ Γρηγόριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ὥσπερ ἀντιμαχόμενοι τῷ σωτῆρι, καὶ θαρρήσαντες τῇ τοῦ ἡγεμόνος προστασίᾳ, τὴν ἐλευθέριον ἡμέραν τοῖς τοῦ Χριστοῦ δούλοις πένθος (8) πεποιήκασιν. οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες εὐφραίνοντο δυσωπούμενοι τὴν ἡμέραν· ὁ δὲ Γρηγόριος ἴσως ἐντολὰς πληρῶν τῶν περὶ Εὐσέβιον, πενθεῖν ἠνάγκαζε (9) τοὺς Χριστιανοὺς τῇ κακώσει τῶν δεσμῶν. διὰ ταύτης οὖν τῆς βίας ὁ ἡγεμὼν ἥρπασε τὰς ἐκκλησίας· καὶ ἁρπάσας Γρηγορίῳ καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις παραδέδωκε. καὶ οἱ μὲν ἐκκηρυχθέντες παρ' ἡμῶν διὰ τὴν ἀσέβειαν γενόμενοι (10), ἐγκαυχῶνται τῇ ἁρπαγῇ τῶν ἐκκλησιῶν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λαός, καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας βιάζονται, ἢ κοινωνεῖν τῇ ἀσεβείᾳ τῶν αἱρετικῶν Ἀρειανῶν, ἢ μὴ εἰσέρχεσθαι εἰς τὰς ἐκκλησίας. καὶ γὰρ καὶ τοῖς ναυκλήροις καὶ τοῖς (11) ἄλλοις τοῖς τὴν θάλατταν πλέουσιν, οὐκ ὀλίγην βίαν καὶ ἀνάγκην ἐπέθηκεν ὁ Γρηγόριος διὰ τοῦ ἡγεμόνος βασανίζων (12) καὶ μαστίζων, ἄλλους δὲ καὶ δεσμεύων καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμβάλλων· ἵνα μηδὲ ἀντιλέγωσι τῇ παρανομίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ γράμματα παρ' αὐτοῦ λαμβάνωσι. καὶ ἵνα μὴ ἄχρι τούτων ἀρκεσθῇ, ἀλλὰ καὶ τῷ αἵματι ἡμῶν ἐμφορηθῇ, πεποίηκε τὸν ὠμότατον καὶ σὺν γὰρ αὐτῷ ἡγεμόνα, ψήφισμα ὡς ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ κατ'

ad tribunal ducis pertrahi, & in carcerem conjici: illi proſcribi, flagelliſque cædi: panes miniſtrorum ac virginum interverti. Hæc autem in ipſa ſancta quadrageſima circa feſtum Paſchæ geſta ſunt; quo tempore fratres quidem jejunabant; præclarus autem ille Gregorius Caiphæ mores imitatus, cum Pilato duce adverſus pios Chriſti cultores debacchabatur. Certe in Paraſceve in unam Eccleſiarum cum Duce & cum Ethnicis viris ingreſſus, ut populos violentum ejus introitum averſari animadvertit: auctorem ſe crudeliſſimo Duci præbuit ut in hora una triginta quatuor tum virgines tum conjugatæ, ſive nobiles viri flagris publice cæderentur, & carceri manciparentur: inter quas virginem aliquam lectionis ſtudioſam, & adhuc pſalterium præ manibus tenentem, publice flagellari juſſit: ejuſque liber raptus a carnificibus, virgo autem ipſa in carcerem recluſa eſt.

5. His peractis nondum quieverunt: ſed conſilium iniere ut in alia Eccleſia, ubi maxime illis diebus ego degere conſueveram, eadem quæ prius egerant perpetrarent: ideoque furorem ſuum ad hanc quoque Eccleſiam extendere ſtuduerunt, ut me illic quaſi venatu captum interficerent. quod ſane mihi accidiſſet, niſi Chriſti gratia opem tuliſſet, ut vix effugerem & ſaltem hæc pauca dictare liceret. Cum enim eos ingenti furore correptos animadverterem, cavens ne Eccleſia læderetur, & ne virgines quæ illic erant indigna paterentur, neu cædes iterum perpetrarentur, ac rurſum populi contumelia afficerentur, me populis ſubduxi, memor Salvatoris dicentis: *Si vos perſequuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam.* Noveram enim ex iis malis quæ in alia Eccleſia commiſerant, nihil ſceleris eos in iſtam Eccleſiam omiſſuros: ubi ne ipſam quidem dominicam ſanctæ feſtivitatis ulla in reverentia habuerant, ſed & illius Eccleſiæ homines in carcerem truſerant. Et quo tempore Dominus univerſos ex mortis vinculis liberavit, Gregorius cum ſuis velut bello in Salvatorem ſuſcepto, Ducis patrocinio freti, diem illam libertatis, Chriſti ſervis in luctum verterunt. Nam ethnici quidem qui hanc diem perhorrent lætabantur: Gregorius vero, Euſebianorum fortaſſe juſſa complens, vinculorum acerbitate Chriſtianos ad luctum compulit. Hoc igitur violentiæ impetu Dux eccleſias occupavit, occupatas Gregorio & Ariomanitis tradidit. Et qui ob impietatem a nobis ejecti fuerant, Eccleſiarum invaſione gloriantur. Populus autem Dei & Catholicæ Eccleſiæ Clerici, aut hæreticorum Arianorum impietati communicare coguntur, aut Eccleſiarum introitu arcentur. Imo & naucleris, & aliis qui in mari navigabant, non modicam vim & neceſſitatem intulit Gregorius, dum opera Ducis alios excruciat, flagriſque cædit, alios vinculis conſtringit, & in carcerem conjicit; ut ejus iniquitati non contradicerent, imo literas a ſe acciperent. Verum ne his quidem contentus, quo ſe noſtro ſanguine ſatiaret, crudeliſſimo facinorum ſocio Duci auctor fuit, ut quaſi populi ſuffragio, acta adverſum me

Athanaſius Arianorum furori ſe ſubducit.

Matth. 10. 23.

Eccleſiæ Alexandrinæ, Gregorio & Arianis traduntur.

(1) Reg. pro καὶ εἰς τὴν φυλακὴν habet εἰ δὲ εἰς τὴν φυλ. Infra idem, ἄλλοι δὲ ἐδημεύθησαν.
(2) Reg. ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ. Mox editi de more, Γεώργιος. Reg. Γρηγόριος.
(3) Sic Reg. & Anglic. editi εἰσερχόμενοι. Baſil. & Felckm. ε. anon. εἰσερχόμενον.
(4) Pro βιαίαν, Reg. ἄτοπον.
(5) Sic ex Reg. reſtituendum putavimus. Alii cum editis, ὡς εἴη. Infra Baſil. οὐχ ἡσύχαζον.
(6) Reg. Θεοῦ. Mox idem ἵνα μάλιστα ἐκφυγὼν & ὑπαγορεύσω κἂν ὀλίγα. Infra idem & λογισάμενος. Paulopoſt in Baſil. αἱ deeſt ante ἐν αὐτῇ. Mox Regius, & ὅτι ... θάνατοι γένωνται.
(7) ἁγίας deeſt in Reg. Infra editi Γεώργιος, Reg. vero Γρηγόριος.
(8) Sic Reg. Alii cum editis πεποιήκασι. Paulopoſt editi, Γεώργιος. Reg. Γρηγόριος.
(9) In editis οὗτος ante τῆς κακώσεως. Nos Regium codicem ſequuti expunximus. Mox omnes editi & mſſ. præter Reg. παρὰ πάντας ποιοῦσι τὴν βίαν. Regii mſ. lectionem amplectendam duximus. Mox editi, Γεωργίῳ, Reg. Γρηγορίῳ.
(10) Reg. καυχῶνται.
(11) Reg. τοῖς λαοῖς.
(12) Sic Reg. Alii vero cum editis, Γεώργιος διὰ τοῦ ἡγεμόνος. βασανίζων, ἄλλους δεσμεύων, omiſſis interpoſitis.

me odioſis verbis concepta piiſſimo Imperatori Conſtantio ſcriberet, unde non ſolum effugere non liceret, ſed ſexcentæ mortes exſpectandæ eſſent. Porro qui acta conſcripſit transfuga eſt ex chriſtianis, qui idola turpiter adorat: qui autem ſubſcripſere ſunt ethnici & idolorum æditui, ac cum ipſis Ariani. Et ne multus ſim in ſcribendo, perſequutio iſthic adeſt, imo qualis numquam adverſus Eccleſiam exſtitit. Nam in ſuperiori quidem perſequutione, ſaltem qui effugerat orare, & qui latitabat, baptizari poterat: B nunc autem ingens illa crudelitas etiam Babyloniorum impietatem eſt æmulata. Ut enim illi Danielem, ſic præclarus Gregorius eos qui domi orant ad Ducem defert: & miniſtros cum ingenti contumelia obſervat, ita ut ex hac violentia multi nondum baptizati periclitentur. Plurimi vero quod dum ægrotant a nullo inviſantur (quod illi haud ſine lacrymis tolerarint) ejuſmodi calamitatem ipſo morbo acerbiorem exiſtimant. Dum enim Eccleſiæ miniſtri perſequutionem patiuntur, populi qui hæreticorum Arianorum impietatem exſecrantur, malunt ita ægrotare ac periclitari, quam ut Arianorum C manus capiti ſuo imponatur.

6. Arianus igitur eſt Gregorius & Arianis miſſus: nam illis ſolis exceptis, nemo illum poſtulavit. Quapropter quaſi mercenarius & extraneus, gravia & acerba in Catholicæ Eccleſiæ populos, utpote ſibi non proprios, Ducis opera perpetrat. Cum enim jam pridem Piſtum Arianis Epiſcopum conſtituiſſent Euſebius cum ſequacibus: ubi de illo nos ſcripſiſſemus, vos omnes Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopi, illum ob impietatem jure anathemate damnaſtis, & abdicaſtis. Qua de cauſa jam Gregorium ipſiſmet Arianis miſerunt. Deinde ne nobis rurſum adverſus D ipſos ſcribentibus, denuo illi pudore ſuffunderentur, externa vi contra nos uſi ſunt, ut cum Eccleſias occupaverint Arianiſmi ſuſpicionem effugiſſe videantur. Verum hic quoque ſpe falſi ſunt, nemo enim Eccleſiaſticorum cum illis verſatur, niſi ſoli hæretici, quique ob crimina ejecti ſunt, & quotquot metu Ducis ſimulatione utuntur. hæc eſt Euſebianorum ſcena: hæc Euſebiani cum jam pridem moliti eſſent ac faciendum conſtituiſſent, nunc per calumnias efficere valuerunt, quibus nos apud Imperatorem criminati ſunt. Sed ne ita quidem quieſcunt, ſed etiamnum nos interficere quæ- E runt, notiſque noſtris ſeſe terribiles exhibent; ita ut omnes ſe in fugam vertant, & ab illis mortem exſpectent. Sed non ideo vos eorum malitiam reformidare oportet, ſed potius ulciſci, reſque novas quas adverſum nos moliti ſunt indigne ferre. Si enim uno membro patiente, reliqua membra condoleſcunt; & ſi juxta beatum Apoſtolum, flere oportet cum flentibus; cum tanta Eccleſia lædatur unuſquiſque, ac ſi ipſe læſus, facinus illud ulciſcatur.

A ἐμὲ γράψαι τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ (1) Κωνσταντίῳ, ἐπίφθονα ῥήματα περιέχον, ἀφ' οὗ μὴ μόνον οὐκ ἔστι φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μυρίους θανάτους προσδοκᾷν. Καὶ ὁ μὲν τὰ ψηφίσματα γράψας ἐστὶν ἀποστάτης ἐκ Χριστιανῶν, (2) καὶ εἴδωλα ἀναισχύντως προσκυνῶν· οἱ δὲ ὑπογράψαντες, εἰσὶν ἐθνικοὶ καὶ νεωκόροι τῶν εἰδώλων, καὶ σὺν αὐτοῖς Ἀρειανοί. Καὶ ἵνα μὴ πολὺς ἐν τῷ γράφειν γένωμαι· διωγμός ἐστιν ἐνταῦθα, καὶ διωγμὸς, οἷος οὐδέποτε γέγονε κατὰ τῆς ἐκκλησίας· ἄλλοι μὲν γὰρ ἐν τῷ πρὸ τούτου διωγμῷ, (3) κἂν φεύγων τις προσηύχετο, καὶ B κρυπτόμενος ἐβαπτίζετο· ἄρτι δὲ ἡ πολλὴ ὠμότης, καὶ τὴν Βαβυλωνίων ἀθεότητα μεμίμηται. Ὡς γὰρ οἱ τότε κατὰ τοῦ Δανιὴλ, οὕτω καὶ ὁ θαυμαστὸς Γρηγόριος νῦν τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις προσευχομένους διαβάλλει τῷ ἡγεμόνι· καὶ τοὺς λειτουργοὺς μετὰ πάσης ὕβρεως παρατηρεῖται, ὡς ἐκ τῆς (4) τοιαύτης βίας, πολλοὺς μὲν ἀβαπτίστους κινδυνεύειν· πολλοὺς δὲ χωρὶς τῶν ἐπισκεπτομένων νοσεῖν καὶ ὀδύρεσθαι, πικροτέραν τῆς νόσου τὴν τοιαύτην συμφορὰν ἡγουμένους. Τῶν γὰρ λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας διωκομένων, οἱ λαοὶ καταγινώσκοντες τῆς ἀσεβείας τῶν αἱρετικῶν Ἀρειανῶν, αἱροῦν- C ται (5) μᾶλλον οὕτω νοσεῖν καὶ κινδυνεύειν, ἢ χεῖρα τῶν Ἀρειανῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν.

6. Ἀρειανὸς οὖν ἐστιν ὁ Γρηγόριος καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς ἀπεστάλη· οὐ γάρ τις αὐτὸν ᾐτήσατο, πλὴν μόνων αὐτῶν· καὶ διὰ τοῦτο ὡς μισθωτὸς καὶ ὡς ἀλλότριος δεινὰ καὶ πικρὰ τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας λαοῖς, ὡς οὐκ οὖσιν ἰδίοις, διὰ τοῦ ἡγεμόνος κατεργάζεται. Ἐπειδὴ γὰρ (6) Πιστὸν ὅνπερ πρότερον οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς κατέστησαν, μετὰ τὸ γράψαι ἡμᾶς περὶ αὐτοῦ, πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς (7) καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοποι ἐπίστασθε, ὡς διὰ τὴν ἀσέβειαν, εἰκότως αὐτὸν ἀναθεματίσατε καὶ ἀπεκηρύξατε· D τούτου ἕνεκα (8) Γρηγόριον νῦν τὸν αὐτὸν τοῖς Ἀρειανοῖς ἀπέστειλαν. Ὥστε ἵνα μὴ καὶ δεύτερον αἰσχύνην ὀφλήσωσι, γραφόντων ἡμῶν πάλιν κατ' αὐτῶν, διὰ τοῦτο τῇ ἔξωθεν βίᾳ καθ' ἡμῶν ἐχρήσαντο, ἵνα τῶν ἐκκλησιῶν περικρατήσαντες, δόξωσιν (9) ἐκφεύγειν τὴν τῶν Ἀρειανῶν ὑπόνοιαν. Ἀλλ' ἐσφάλησαν καὶ ἐν τούτῳ· οὐδεὶς γὰρ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπων ἐστὶ μετ' αὐτῶν, εἰ μὴ μόνοι οἱ αἱρετικοὶ, καὶ οἱ δι' αἰτίας ἐκβληθέντες, καὶ ὅσοι διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἡγεμόνος ὑποκρίνονται. Τοῦτο δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιόν ἐστι τὸ δραματούργημα, ταῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐκπαλαι μὲν ἐμελέτων καὶ συνετίθουν· νῦν δὲ καὶ ἴσχυσαν πρᾶξαι διὰ τὰς διαβολὰς, ἃς (10) διέβαλον ἡμᾶς βασιλεῖ. E ἀμέλει οὐδὲ οὕτως ἡσυχάζουσιν, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἡμᾶς ἀποκτείνωσι ζητοῦσι, καὶ τοῖς γνωρίμοις ἡμῶν φοβεροὺς ἑαυτοὺς δεικνύουσιν, (11) ὥστε πάντας φυγαδεύεσθαι, καὶ θάνατον παρ' αὐτῶν προσδοκᾷν. Ἀλλ' οὐ διὰ ταῦτα καὶ ὑμᾶς αὐτῶν τὴν παρανομίαν καταπτῆξαι χρὴ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκδικῆσαι, καὶ ἀγανακτῆσαι κατὰ τῶν οὕτω καινοτομηθέντων καθ' ἡμῶν. Εἰ γὰρ πάσχοντος μέλους ἑνὸς, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, καὶ κατὰ τὸν μακάριον Ἀπόστολον, κλαίειν μετὰ κλαιόντων δεῖ, πασχούσης τηλικαύτης Ἐκκλησίας, ἕκαστος, ὡς αὐτὸς πάσχων, ἐκδικείτω τὸ πρᾶγμα.

κοινὸς

Piſtus ab Euſebianis ordinatus, ab aliis epiſcopis depoſitus fuerat.

(1) Reg. Κωνσταντίῳ mendoſe.
(2) Καὶ, & paulo infra εἰσὶν, deſunt in editis. Nos ex Reg. ſumſimus.
(3) Reg. καὶ. Infra idem Reg. Βαβυλωνίων, & mox ἀνήκεσεν pro μεμίμηται. Paulopoſt idem Γρηγόριος νῦν τούς. Editi vero Γρηγόριος τούς.
(4) Ita Reg. Editi τοσαύτης. Mox idem Reg. poſt κινδυνεύειν, ſic habet, πολλοὺς τε τοὺς ποιμένας ὑπεκπέμπεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἀβαπτίστους τελευτᾶν αὐτούς, πικροτέραν τῆς νόσου καὶ τοῦ θανάτου τὴν τοιαύτην, quæ ſane ἄτοπα ſunt, & cum præcedentibus parum cohærent.
(5) Reg. μᾶλλον νοσεῖν καὶ κινδυνεύειν, ἢ τῶν ἀσεβῶν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἑαυτῶν ἐπιτεθῆναι. Idem Ἀρειανὸς δὲ ἐστιν ὁ Γρηγόριος &c. Ubi editi de more Γρηγόριος. Mox idem Reg. ᾐτήσατο. Editi vero ᾔτησε. Paulopoſt ὡς ante ἀλλότριος in Reg. legitur, in editis deſideratur.
(6) ἐπειδὴ γὰρ πιστόν. Sic Reg. Anglic. & ita legerat Nannius qui vertit: ut fidum ſibi in Epiſcopum, ſed perperam πιστὸν, fidum tranſtulit, cum ſit nomen proprium de quo in admonitione vide ſis. pro ὅνπερ, Reg. & Anglic. αὐτὸς minus recte.
(7) Reg. ſolus καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοποι διὰ γε τὴν ἀσέβειαν. In editis ἐκκλησίας deeſt.
(8) Reg. Γρηγόριον νῦν τὸν αὐτὸν τοῖς Ἀρ. Editi vero, Γρηγόριον νῦν τοῖς αὐτοῖς Ἀρειανοῖς.
(9) Reg. ἐκφεύγειν. Infra οὐδεὶς γὰρ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπων ἐστὶ μετ' αὐτῶν, hæc, quæ in editis deerant, ex Reg. & Anglic. ſumſimus, quæ etiam a Nannio lecta ſunt.
(10) Sic Anglic. & Edit. Pariſ. alii διέβαλλον. Mox Anglic. ἡσύχαζον.
(11) ὥστε Reg. & Baſil. Alii vero cum Editis ὡς. Mox θάνατον. Sic Reg. quem ſequimur, editi θανάτους. Infra Reg. ſolus ὑμᾶς αὐτῶν τὴν παρανομίαν. Poſt pauca καθ' ἡμῶν ex Reg. & Baſil. deſumtum, in editis & in aliis mſſ. deerat. Mox Editi, μέλους ἑνός, at Reg. quem ſequimur μέλους ἑνὸς, & ita legiſſe videtur Nannius qui vertit, uno membro. Paulopoſt καὶ ante κατὰ deeſt in Reg. Mox Reg. [illegible], pro δεῖ mendoſe.

κοινὸς γάρ ἐστιν ὁ σωτὴρ, ὁ ὑπ' αὐτῶν βλασφημούμενος· καὶ (1) πάντων εἰσὶν οἱ κανόνες, οἱ ὑπ' αὐτῶν παραλυόμενοι· ἆρα γὰρ ἐκκαθεζομένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ συναγομένων τῶν λαῶν χωρὶς τινὸς μέμψεως, εἴ τις ἐξαίφνης διὰ προστάγματος διάδοχος ἐληλύθει καθ' ἑνὸς ὑμῶν, καὶ τοιαῦτα ἐγεγόνει καθ' ὑμῶν, οὐκ ἂν ἠγανακτήσατε; οὐκ (2) ἂν ἠξιώσατε ἐκδικηθῆναι; διὰ τοῦτο ἀγανακτῆσαι ὑμᾶς δίκαιόν ἐστιν· ἵνα μὴ τούτων σιωπωμένων, κατ' ὀλίγον καὶ εἰς ἑκάστην ἐκκλησίαν, τὸ τοιοῦτον κακὸν (3) διαβῇ, καὶ λοιπὸν ἐμπόριον καὶ ἀγοραῖον τὸ καθ' ἡμᾶς διδασκαλεῖον γένηται.

Communis enim eſt Salvator quem illi maledictis inceſſunt, & omnium ſunt canones qui ab illis violantur. Si vobis in Eccleſia ſedentibus, & populis abſque ulla querendi cauſa congregatis, aliquis derepente decretum proferens, alicujus veſtrum ſucceſſor accederet, nonne illud indigne ferretis? nonne rogaretis qui vos ulciſcerentur? Quocirca æquum eſt vos indignari, ne ſi hæc taceantur paulatim per ſingulas Eccleſias hujuſmodi malum propagetur, & tandem gymnaſium noſtrum in emporium ſorumve convertatur.

7. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τοὺς Ἀρειομανίτας οἴδατε, ἀγαπητοί· πολλάκις γὰρ αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πάντες ἀπεκηρύξατε· οἴδατε δὲ καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον, ὡς προεῖπον, τῆς αὐτῆς ἐκείνοις ὄντας αἱρέσεως, δι' ἣν καὶ (4) πάλαι ἡμῖν ἐπεβουλεύσαν. τὰ δὲ νῦν δι' αὐτοὺς καὶ ὑπ' αὐτῶν γενόμενα, πικρότερα πολέμων, ἐδήλωσα ὑμῖν, ἵνα κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἱστορίαν μισοπόνηρον ζῆλον ἀναλαβόντες, ἐξάρητε τοὺς τὰ τοιαῦτα πονηρὰ ἐργασαμένους κατὰ τῆς ἐκκλησίας. εἰ γὰρ καὶ (5) πέρυσιν οἱ κατὰ Ῥώμην ἀδελφοὶ μήπω τούτων γενομένων, ἀλλ' ἕνεκα τῶν πρώτων, σύνοδον ἔγραψαν γενέσθαι ἵνα κἀκεῖνα ἐκδικηθῇ· ὅπερ εὐλαβούμενοι οἱ περὶ Εὐσέβιον, προέλαβον διαταράξαι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἠθέλησαν ἡμᾶς ἀνελεῖν· ἵνα λοιπὸν ἐπ' ἀδείας πράττωσιν ἃ βούλονται, καὶ μὴ ἔχωσι τὸν ἐλέγχοντα· πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς τηλικούτοις παρανομήμασιν ἀγανακτῆσαι ὀφείλετε, καὶ καταψηφίσασθαι αὐτῶν, ὅσῳ καὶ ταῦτα τοῖς προτέροις προσέθηκαν; παρακαλῶ, μὴ παρίδητε τὰ τηλικαῦτα, μηδὲ ἐπιτρέψητε τὴν περιβόητον Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν ὑπὸ αἱρετικῶν καταπατηθῆναι. διὰ ταῦτα γὰρ εἰκότως καὶ οἱ λαοὶ, καὶ οἱ λειτουργοὶ καθ' ἑαυτούς εἰσι, διὰ μὲν τὴν τοῦ ἐπάρχου (6) βίαν σιωπῶντες, διὰ δὲ τὴν ἀσέβειαν τῶν Ἀρειομανιτῶν ἐκτρεπόμενοι. ἐὰν τοίνυν γράφῃ πρὸς ὑμᾶς Γρηγόριος, ἢ ἄλλος τις περὶ αὐτοῦ, μὴ δέξησθε, ἀδελφοὶ, τὰ γράμματα αὐτοῦ· ἀλλὰ σχίσατε, καὶ δυσωπήσατε τοὺς κομίζοντας, ὡς (7) ἀσεβείας καὶ πονηρίας ὄντας διακόνους· ἐὰν δὲ καὶ τύπον εἰρηνικὸν τολμήσῃ γράφειν, μηδὲ ταῦτα δέχησθε· τῷ γὰρ φόβῳ τοῦ ἡγεμόνος οἱ δεχόμενοι κομίζουσι διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ βίαν. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον γράφειν ὑμῖν περὶ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο προτρέψασθαι ὑμᾶς ἐσπούδασα, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἀπροσωπόληπτον τοῦ Θεοῦ μιμησάμενοι, ἐκδιώξητε τοὺς παρ' αὐτῶν· ὅτι ἐν τοιούτῳ καιρῷ διωγμοὺς καὶ φθορὰς παρθένων καὶ θανάτους, καὶ ἁρπαγὰς τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, καὶ πυρκαϊὰν, καὶ βλασφημίας (8) ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἕνεκεν τῶν Ἀρειομανιτῶν κατεσκεύασαν ὑπὸ ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων γενέσθαι. οὐκ ἂν δὲ ὁ ἀσεβὴς καὶ μεμηνὼς Γρηγόριος ἀρνήσηται ἑαυτὸν εἶναι Ἀρειανὸν, ἔχων ἔλεγχον τὸν ὑπογράφοντα αὐτοῦ τὰ γράμματα. Ἀμμὼν γὰρ ἐστιν ὁ ὑπογράφων, ὃς πάλαι μὲν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τοῦ πρὸ ἐμοῦ ἐπισκόπου, ἐπὶ πολλοῖς κακοῖς (9) καὶ ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας. τούτων οὖν ἕνεκεν, καὶ ἀντιγράψαι ἡμῖν θελήσατε, καὶ καταγνῶναι τῶν ἀσεβῶν· ἵνα καὶ νῦν, οἱ μὲν λειτουργοὶ, οἱ ἐνταῦθα, καὶ οἱ (10) λαοὶ, τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ μισοπονηρίαν ὑμῶν ὁρῶντες, εὐφραίνωνται τῇ εἰς Χριστὸν ὁμοψύχῳ ὑμῶν πίστει· οἱ δὲ τοιαῦτα κατὰ τῆς ἐκκλησίας παρανομήσαντες, μεταπαιδευθέντες ἐκ τῶν ὑμῶν γραμμάτων, κἂν ὀψέ ποτε δυνηθῶσι μετανοῆσαι·

7. Porro quæ ad Ariomanitas ſpectant noſtis, fratres, (ſæpe enim eorum impietatem & ſinguli privatim & publice omnes condemnaſtis.) Nec ignoratis, ut ſupra dixi, Euſebium ejuſque ſocios ejuſdem eſſe hæreſeos, cujus gratia nobis iterum inſidias ſtruxere. Quæ vero nunc illorum cauſa, imo illis auctoribus geſta ſunt, bellis ſane acerbiora vobis ſignificavi; ut, ſecundum hiſtoriam initio enarratam, ſtudio iniquitatis ulciſcendæ inſtructi, talium in Eccleſiam ſcelerum auctores deponatis. Si enim anno præterito fratres noſtri qui Romæ ſunt, his nondum actis, ſed propter alia quæ prius contigerant, ſynodum cogendam eſſe ſcripſerunt, ut illa ſcelera ulciſcerentur: quam reformidantes Euſebius & ſocii, Eccleſiam conturbare præverterunt, noſque interficere voluerunt, ut pro libidine deinceps agere liceret, nec haberent qui ſe redargueret; quanto magis hæc tanta ſcelera indigne ferre illoſque damnare debetis, cum maxime iſta ſuperioribus addiderint? Obſecro ne hæc tam gravia negligatis, neve inclytam Alexandrinorum Eccleſiam, ab hæreticis conculcari ſinatis. Siquidem populi ac miniſtri, jure merito ſeorſim degunt, ob Præfecti formidinem taciti quidem, Ariomanitarum tamen impietatem execrantes. Si igitur aut ipſe Gregorius, aut alius quiſpiam illius cauſa ad vos ſcripſerit, ne recipiatis, fratres, ejus literas. Sed ipſas lacerate, tabellarioſque pudore ſuffundite, utpote impietatis & malitiæ miniſtros. Sed etiamſi ſub pacifica forma ſcribere auſit, ne ſic quoque recipiatis: metu enim Ducis eas deferunt qui ad vitandam ejus violentiam ipſas ſuſceperunt. Quoniam autem veriſimile eſt Euſebianos vobis in ejus gratiam ſcripturos, ideo præmonere vos ſtudui, ut Deum imitati ſine ulla perſonarum acceptione, homines ab illis miſſos expellatis. Hoc enim tempore Ariomanitarum cauſa, perſequutiones, virginum ſtupra, cædes, Eccleſiarum populationes, incendium, blaſphemias in ipſis Eccleſiis ab Ethnicis & Judæis fieri curarunt. Neque enim impius ille & furioſus Gregorius ſe Arianum eſſe inficias ire poterit, cum is qui literis ejus ſubſcribit, argumentum in contrarium præbeat. Ammon enim iſte qui ſubſcribit jamdiu a beatæ memoriæ Alexandro ante me Epiſcopo, ob multa ſcelera & ob impietatem, ab Eccleſia ejectus eſt. Horum igitur omnium cauſa, & nobis quæſo reſcribite, & impios condemnate. Ut miniſtri quidem qui iſtic degunt populique, veſtram & orthodoxam doctrinam veſtrumque erga malitiam odium cernentes, de veſtra gaudeant concordi in Chriſtum fide; illi autem ejuſmodi ſcelerum in Eccleſiam auctores, veſtris literis ad meliorem frugem revocati, vel ſero tandem reſipiſcant. Salutate eam,

Euſebium cum ſociis Arianæ hæreſeos ſectatores erant.

(1) Reg. πάντων ὑμῶν εἰσὶν οἱ κανόνες. Mox in eodem ὁ poſt γὰρ deeſt.
(2) In Reg. ἂν deeſt ante ἠξιώσατε.
(3) Reg. διαδοθῇ. Mox διδασκαλεῖον idem. Paulopoſt idem Reg. ἀδελφοὶ pro ἀγαπητοί. Infra idem τὴν ἀσέβειαν & ὄντας, ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ.
(4) Reg. πάλιν, pro πάλαι. Mox Anglic. δι' αὐτούς. Paulopoſt Reg. πολέμων, & διὰ τοῦτο ἐδήλωσα.
(5) Vox πέρυσιν deeſt, in Reg. ſed cum in omnibus aliis cum editis tum mſſ. legatur, & alioqui veræ hujus temporis hiſtoriæ congruat, retinendum videtur. Nam ut mox dicetur in monito ad Apologiam, anno 340. legati Athanaſii, ac etiam Euſebiani Synodum a Julio poſtularunt.
(6) Reg. pro βίαν, habet βοηθείας. Poſt pauca idem [illegible]. Mox idem Γρηγόριος. Editi vero Γεώργιος.
(7) Sic Reg. alii cum Editis, ἀσεβῶν. præſtat Regii lectio. Paulopoſt idem, τολμήσει.
(8) ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, hæc abſunt a Baſil. & Anglic. Infra Reg. Γρηγόριος. Editi Γεώργιος.
(9) Vox κακοῖς in Reg. habetur, eamque videtur legiſſe Nannius, interpretatur enim, *multis malis*. ab aliis abeſt.
(10) Reg. οἱ ἄλλοι. mox idem, & τὴν πίστιν. Paulopoſt idem Reg. τῇ εἰς Θεὸν ὁμοψύχῳ.

quæ apud vos eſt, fraternitatem. Fratres omnes qui mecum ſunt vos ſalutant. Dominus vos incolumes, noſtrique memores conſervet, Domini vere deſideratiſſimi.

προσείπατε τὴν παρ᾽ ὑμῖν ἀδελφότητα. οἱ (1) σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ προσαγορεύουσιν ὑμᾶς. ἐῤῥωμένους καὶ μνημονεύοντας ἡμῶν, ὁ κύριος ὑμᾶς διαφυλάξειεν, κύριοι ἀληθῶς ποθεινότατοι.

(1) Reg. σὺν ἐμοί.

IN APOLOGIAM CONTRA ARIANOS

ADMONITIO.

I. *Apologia contra Arianos, quæ quod pleraque complectatur monumenta, collectio monumentorum a nonnullis recentioribus vocatur, in omnibus cum editis tum manuſcriptis Apologia ſecunda inſcribitur, quia nimirum poſt Apologiam de fuga collocatur; tametſi eam ante alias Athanaſii Apologias conſcriptam fuiſſe certum eſt. Siquidem Apologiam ad Conſtantium, & Apologiam de fuga ad annum* CCCLVI. *pertinere ſuo loco dicturi ſumus. At Apologia contra Arianos non diu poſt Athanaſii ex ſecundo exſilio reditum, qui anno* CCCXLIX. *contigit, ſcribi potuit. Ex compluribus enim hujus Apologiæ locis, ac ex ipſo potiſſimum initio, liquet editam fuiſſe antequam Urſatius & Valens, qui ab Arianis partibus reſilierant & ſuam adverſus Athanaſium Sycophantiam confeſſi fuerant, in impietatem reciderent, & adverſus Athanaſium Arianis denuo ſeſe jungerent, quod ut tardius anno* CCCLII. *contigiſſe alias demonſtrabitur. Huc accedit ipſius Athanaſii teſtimonium num.* 59. *hujus Apologiæ, ubi de poſtremo ſuo agens exilio ait* ἃ νῦν πέπονθα, quæ jam paſſus ſum, *quo indicat ſe paulopoſt reditum ſuum hanc Apologiam conſcripſiſſe. Nihilque noſtræ ſententiæ officiunt quæ de Liberii & Hoſii exſilio ſub finem leguntur, ea quippe diu poſt conſcriptam Apologiam addita fuiſſe ibidem probaturi ſumus.*

II. Hujus ſcribendæ hæc cauſa fuit. Athanaſius ex Sardicenſis Synodi decreto, ac Imperatorum Conſtantis & Conſtantii juſſu patriæ & Eccleſiæ ſuæ reſtitutus, cum comperiſſet illas tamdiu jactatas totieſque confutatas criminationes, de Arſenii nece, de calice fracto, deque menſa ſubverſa &c. rurſum ab Arianis pervulgari, qui etiam niterentur hæc ipſa denuo in judicium vocare, Apologiam edidit, ubi varia monumenta & epiſtolas hac de re conſcriptas in unum collegit; ratus nihil æque ad ſui purgationem conducere, ac ſi ex ipſis rerum geſtarum actis cauſæ ſuæ ſinceritas eluceret. Horum monumentorum duæ ſunt partes præpoſtero ordine ab ipſo Athanaſio digeſtæ. Prima complectitur Epiſtolas Synodicas aliaſque de cauſa Athanaſii conſcriptas, ab anno CCCXL. *ad annum* CCCL. *quarum commune argumentum eſt, confutatio calumniarum ab Euſebianis in Synodo Tyria, in Mareote & alibi adverſus Athanaſium ſtructarum. Secunda pars, hiſtoriam Meletii, rerumque ab Iſchyra, Arſenio & Euſebianis contra Athanaſium geſtarum, ac una earumdem monumenta comprehendit ab anno* CCC. *ad* CCCXXXVIII. *De ſingulis in utraque parte collectis monumentis quædam pertractanda ſunt.*

III. In priori parte primo occurrit Epiſtola encyclica Alexandrinæ Synodi ad omnes Epiſcopos & ad Julium Papam miſſa qua Athanaſius a calumniis Euſebianorum vindicatur. Eum nempe accuſabant hæretici quod poſt ſuum ex Galliis reditum multarum cædium auctor fuiſſet: quod Epiſcopatum Alexandrinum invaſiſſet, furtimque ordinatus fuiſſet: quod frumentum alendis viduis deſtinatum, in proprium lucrum divertiſſet. Has omnes criminationes, necnon veteres illas, de Arſenii nece, &c. validiſſimis argumentis confutant Ægyptii Epiſcopi, & una Piſti Ariani Epiſcopi ordinationem paucis perſtringunt. Hæc cauſa fuit hujus Synodi cogendæ; quo autem anno ea celebrata & hæc epiſtola conſcripta ſit, non convenit inter Auctores, quidam enim ad annum CCCXXXIX. *referunt, alii vero ad* CCCXL. *quibus libentius aſſentimur. Siquidem ex ipſa Julii epiſtola conſtat Athanaſii & Alexandrinæ Synodi legatos eo ipſo anno* CCCXL. *Romam conceſſiſſe, ac cum Euſebianis congreſſos, Synodum una cum illis poſtulaſſe: quod in præcedenti Encyclica Epiſtola anno* CCCXLI. *ſcripta diſerte teſtatur Athanaſius; ait enim* πέρυσιν *ideſt anno præterito, fratres Romæ Synodum poſtulaſſe. Porro veriſimile omnino eſt Synodum & ejus legationem in eumdem annum cadere. Hæc ſententia, alioqui probabiliſſima, extra dubium erit, ſi Socrati fides habeatur, qui Euſebii in ſedem Conſtantinopolitanam intruſionem refert ad annum* CCCXL. *poſt necem ſcilicet Conſtantini junioris. Cum enim hæc Epiſtola illam Euſebii invaſionem memoret, eam non ante annum* CCCXL. *ſcriptam fuiſſe conſpicuum erit.*

IV. Sequitur poſtea Epiſtola Julii ad Euſebianos præſules qui Antiochiæ Synodum celebrarant, quos objurgat quod ſibi proterve reſcripſiſſent, & quod ad Synodum quam ipſimet poſtulaſſent accedere renuiſſent: purgatque Athanaſium a jamdiu objectis criminationibus, necnon Marcellum Ancyranum, Aſclepam Gazenſem, alioſque epiſcopos ab Euſebianis dire vexatos: quos a tota Synodo ad communionem jure receptos ait. Sed complura in hac epiſtola habentur, quæ ingentes controverſias apud noſtri ævi ſcriptores excitarunt. Quæritur enim: quo anno Romana Synodus ſit celebrata, & hæc epiſtola conſcripta: an Synodi duæ Athanaſii cauſa Romæ coactæ ſint: an Athanaſius poſt ſuum ex Galliis reditum bis Romam petierit, & an octodecim menſes, quos eum Romæ commoratum Julius teſtatur, ab ejus primo Romam adventu ducendi ſint: quonam tempore Elpidius & Philoxenus Presbyteri ab Julio Pontifice ad Euſebianos Antiochiam miſſi ſint. Omiſſis variis recentiorum ſententiis, ex Athanaſio ipſo, a quo ſolo lux in tantis tenebris oriri queat, rectam hiſtoriæ ſeriem & temporum rationem ſtatuere conabimur.

V. Presbyteros ab Athanaſio & a Synodo Alexandrina Romam miſſos cum Euſebii legatis coram Julio Pontifice anno CCCLX. *congreſſos eſſe jam diximus, neque res in dubium verti poſſe videtur. Utriſque autem legatis id petentibus, Synodus Romæ a Summo Pontifice indicitur, ut teſtatur Julius in hac epiſtola num.* 33. *Euſebiani vero rerum a ſe improbe geſtarum conſcientia*

exagi-

exagitati, ut Romanæ Syuodi decretum prævertereut, Antiochiæ conveniunt initio anni CCCXLI. ibique Synodum celebrant, de qua pluribus in libro de Synodis agemus: binc Gregorium Ariauum militari mauu ſtipatum Alexandriam Epiſcopum mittunt, cujus furorem ut vitaret Athanaſius, Romam ſe contulit, poſt ſeſtum Paſchæ ejuſdem anni CCCXLI. De duplici autem ejus Romam profectione ne verbum quidem apud Athanaſium reperias, licet pluries ille de ſuo Romam adventu mentionem faciat & maxime in Apologia ad Conſtantium, ubi res a ſe tunc temporis geſtas ordine recenſet; ut mirum ſit eruditos viros, eum bis Romam veniſſe nulla cogente neceſſitate exiſtimaſſe. Nec eſt quod Socratis teſtimonio moveamur, qui duplicem Athanaſii Romam profectionem memorat: is euim tantam rebus hujuſce temporis adfert perturbationem, ut vix quidquam certi ex ejus hiſtoria ſtatui poſſit, quod iufra pluribus demonſtratur. Octodecim autem menſium, quos Athanaſium Romæ verſatum memorat Julius, iuitium rectiſſime ducitur ab ejus poſt Gregorii invaſionem Romam adventu, ut ex ſequentibus palam erit.

VI. Cum Romam adveniſſet Athanaſius, Julius Papa legatos miſit Elpidium & Philoxenum Preſbyteros, ad Euſebianos Antiochiæ coactos, quibus diem dicebat ut ſeſe ad Synodum Romæ celebraudam conferrent, de rebus contra Athanaſium geſtis rationem redditu̇ri. Porro legationem Elpidii & Philoxeni, poſt Gregorii iutruſionem & poſt Athanaſii Romam adventum factam eſſe, teſtatur ipſe Athanaſius in Epiſtola ad Solitarios uon longe ab iuitio. Legati Julii, qui circa meuſem Majum anui CCCXLI. Roma profecti ſunt, ultra condictum diem ab Euſebianis detenti, menſe tantum Januario anui CCCXLII. ſunt dimiſſi. Quos media hyeme profectos veriſimile eſt diutius iu itinere fuiſſe. Romam cum adveuiſſent & Euſebiauorum litteras arrogautiæ & querelarum plenas Julio obtuliſſent, Romanus Pontifex, ne Patres ibi numero 50. coacti Euſebianorum proterviam ægre ferrent, litteras aliquautum temporis apud ſe ſervavit, ut ipſe iu Epiſtola ſua teſtatur, ſperans ex Euſebianis quoſdam tandem venturos eſſe & ad meliorem frugem ſe recepturos. Sed cum uullus accederet, litteras tandem Patribus eo congregatis aperuit. Hinc Synodus, examinatis Athanaſii, Marcelli, Aſclepæ, aliorumque Epiſcoporum cauſis, eos nulli ex objectis crimiuibus obnoxios declaravit, & ad communionem admiſit, Julioque Epiſcopo curam reliquit Euſebiauis reſcribendi. Porro legatorum mora in tanto itinere adverſa tempeſtate conficiendo: haud modicum illud tempus quo litteras a legatis oblatas apud ſe Julius retinuit: tempus item a Synodo Romana iuſumtum iu examinandis Athanaſii aliorumque multorum cauſis, nos facile deducent a meuſe Jauuario anni CCCXLII. quo legati Antiochia profecti ſunt, ad Octobrem vel Novembrem ejuſdem anni. Eoque pacto conficiuutur octodecim ueuſes quos Athanaſius Romæ commoratus eſt, nempe a menſe circiter Majo anni CCCXLI. quo tempore eum illuc adveniſſe certum eſt, ad Octobrem vel Novembrem anni CCCXLII. quo Julius Euſebiauis reſcribens Athanaſium per annum & dimidium Romæ commoratum teſtatur. Quæ item fuit Valeſii ſeutentia.

VII. Neque minus certum videtur unicam tantum pro Athanaſii cauſa Synodum Romæ coactam fuiſſe. Quam euim celebratam uonnulli volunt auno CCCXL. poſtquam Macarius, Martyrius, & Heſychius ab Euſebio legati Romam veniſſent, uullam fuiſſe ex ipſis Julii verbis palam eſt. Objurgat enim Julius Euſebianos, quod ad Synodum Romanam accedere renuiſſeut, quam ipſimet ſui legati poſtulaſſent. De qua, quæſo, Synodo hic agit Julius, niſi de ea quam Euſebianis poſtulantibus, ipſe per legatos ſuos ad auuum CCCXLI. indixerat, quæ ob Euſebiauorum contumaciam ad CCCXLII. dilata eſt? quod ex Julii verbis num. 30. liquido conſtat; conqueritur enim ille quod Euſebiani judicium a ſe iudictæ Synodi prævertiſſent; præverterunt autem, ut in confeſſo apud omnes eſt, in Synodo Autiochena iuitio anni CCCXLI. quando Gregorium Alexandriam Epiſcopum miſerunt. Hinc palam eſt, Synodum quam Julius anno CCCXL. iudixerat non eodem, ſed ſequenti anno celebrandam fuiſſe, quæ tamen ob Euſebianorum proterviam ad annum CCCXLII. dilata eſt. Certe ne verbum quidem vel iu Epiſtola Julii vel apud Athanaſium de illa priori Synodo habetur. Ex prædictis autem liquet Synodum Romanam bis indictam fuiſſe: primum anno CCCXL. poſt Macarii & ſociorum Euſebianorum legationem. Sed cum Euſebiani judicium Romanæ Synodi Antiochiæ autevertiſſent, ea ipſa tunc dilata fuit, dehinc poſt Gregorii intruſionem iterum indicta, ac demum anno CCCXLII. celebrata, uti ſupra diximus.

VIII. Poſt Julii epiſtolam ſubſequitur Sardicenſis Synodi hiſtoria paucis enarrata: dehinc tres ejuſdem Synodi epiſtolæ. Prima ad clerum & populum Alexandrinum, quem de Athanaſii innocentia in Synodo comprobata certiorem facit, monetque ut Athanaſium ceteroſque qui ejus cauſa exularant redeuntes libenter recipiant. Secunda hactenus inedita, ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ, quæ cum eſſet præcedenti ſimillima, ex mauuſcriptis pæne omnibus exciderat, amanuenſium nempe negligentia, qui etiam clauſulas nonnullas quæ ad hanc pertinebant præcedenti adjeceraut. Tertia eſt Encyclica ad omnes Epiſcopos, iu qua narrantur calumniæ ab Euſebianis Athanaſio, Marcello, & Aſclepæ impoſitæ: horum vero iunocentia declaratur, Arianique Epiſcopi damnantur & deponuntur. Tum ſequuntur nomina Epiſcoporum qui Sardicenſi Synodo ſubſcripſere.

IX. Occurrunt deiude tres Conſtantii Auguſti epiſtolæ ad Athanaſium, quem hortatur ut ſe adeat, quo cum pace ad patriam & eccleſiam ſuam tranſmittatur. Tum Epiſtola Julii ad clerum & ad populum Alexandriuum, quibus de Athanaſii reditu gratulatur. Hinc Epiſtola Encyclica Conſtantii Auguſti ad omnes epiſcopos & preſbyteros, qua declarat Athanaſium patriæ & Eccleſiæ ſuæ reſtitutum & priſtina qua olim cum clero ſuo fruebatur immunitate fuiſſe donatum. Altera item ejuſdem Conſtautii ad populum Alexandrinum, quem hortatur ut redeuntem Athanaſium libenti animo ſuſcipiat. Tertia ejuſdem ad Neſtorium Ægypti præfectum, qua jubet omnia hactenus adverſus Athanaſium ſcripta deleri, ipſique ac clero ejus priſtinam immunitatem reſtitui. Has excipit Epiſtola Synodi Hieroſolymitanæ ipſi Athanaſio tranſeunti tradita, ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ & ad clerum ac populum Alexandrinum, quibus de reditu Athanaſii ſummopere gratulantur præſules illuc coacti. Demum Epiſtola Urſacii & Valentis ad Julium Papam, qua fatentur, quæcumque hactenus de Athanaſio dixiſſent meras fuiſſe calumnias, rogantque ut ad ejus communionem admit-

admittantur. Tum altera eorumdem ad Athanaſium, quem rogant ut ſe ad pacem & ad communionem admittat. Et ſic terminatur prima hujus Apologiæ pars.

X. In ſecunda parte, quo ſe jure merito abſolutum & Eccleſiæ ſuæ reſtitutum demonſtret, rem altius repetit & ab ipſo Meletii ſchiſmate hiſtoriam orditur. Hinc ad Arianæ hæreſeos ortum progreſſus, de Nicæna Synodo breviter agit, deque Euſebii cura ut Arius damnatus in Eccleſiam admitteretur. Quare Conſtantini ab ipſo Euſebio circumventi Epiſtolæ fragmentum adfert, qua Athanaſio exſilium interminatur ni Arium cum ſuis recipiat. Poſtea calumnias enarrat ab Arianis & Meletianis adverſum ſe ſtructas, ac refert Epiſtolam a Conſtantino Alexandrinis ſcriptam, qua ejuſmodi criminationum auctores vehementer exagitat. Sequitur deinde hiſtoria Iſchyræ & Arſenii, tum reſcriptum Iſchyræ, qui ſe fatetur a Meletianis coactum, ut menſam ſubverſam & calicem confractum mentiretur.

XI. Subſequuntur quædam Epiſtolæ. Prima, Pinnis Monaſterii Ptemencyrceos presbyteri ad Joannem Meletianum, cui refert Arſenium apud ſe latentem ab Athanaſii Diacono deprehenſum & Alexandriam deductum fuiſſe: monetque ut ne ultra Athanaſium de Arſenio interemto audeat inſimulare. Secunda, Conſtantini ad Athanaſium, qua tantarum calumniarum auctores vehementer exagitantur. Tertia, Arſenii ad Athanaſium, quem rogat ut ſe ad communionem recipiat, ſeque nunquam cum ſchiſmaticis communicaturum pollicetur. Quarta, Conſtantini ad Joannem Meletianum, quem hortatur ut ſe adeat, laudatque quod depoſitis altercationibus cum Athanaſio jam communicaret. Has omnes in ſecunda parte relatas epiſtolas ab anno CCCXXV. ad CCCXXXV. ſcriptas fuiſſe certum eſt; ſed unicuique ſuum tempus aſſignare non valemus.

XII. Narrat poſtea res in Tyrienſi Synodo geſtas, ubi calumniæ de calice fracto deque Arſenii nece denuo objectæ ſunt. Ut probet autem Athanaſius Iſchyram nunquam presbyterum fuiſſe, atque adeo non potuiſſe, eo ſacrificium offerente, menſam ſubverti calicemque confringi, ait eum ne a Meletio quidem ſchiſmatico, nedum a legitimo epiſcopo, ordinatum fuiſſe. Profert deinde Breviarium Meletii, ſeu Catalogum, quem poſt Nicænam Synodum Alexandro præſuli Alexandrino obtulit Meletius, in quo epiſcopos, presbyteros, diaconoſque a ſe ordinatos recenſet, ubi nuſquam comparet Iſchyras. Poſt hæc agit Athanaſius de legatione ad Mareoten, epiſtolaſque profert hac de re conſcriptas. Prima, Cleri Alexandrini ad Theognium, Marim, Macedonium, Theodorum, Urſacium & Valentem legatos, apud quos de rebus contra jus faſque geſtis conqueruntur. Secunda, Cleri Mareotici ad Synodum Tyriam, quæ eadem ipſa continet. Tertia, ejuſdem Mareotici Cleri ad Philagrium, ejuſdem argumenti. Quarta, Epiſcoporum Ægypti qui Tyrienſi Synodo intererant ad reliquos in eadem Synodo Epiſcopos, ejuſdem item argumenti. Quinta hactenus inedita, eorumdem ad Dionyſium Comitem, quæ quod præcedenti ſimillima eſſet ex compluribus mſſ. exciderat. Sexta, eorumdem eadem de re ad Dionyſium Comitem. Septima, Alexandri Theſſalonicenſis ad eumdem Dionyſium, qua teſtatur ſe conſpirationem adverſus Athanaſium ſtructam deprehendiſſe. Octava Dionyſii Comitis ad Euſebianos, quos de litteris ab Alexandro Theſſalonicenſi ad ſe miſſis certiores facit.

XIII. Deinde ubi ſuam Tyro fugam enarravit, refert epiſtolam pſeudoſynodi Hieroſolymitanæ, qua Arium a ſe ad communionem receptum teſtantur epiſcopi Euſebiani: utrum autem Arius Hæreſiarcha, vel alter Arius tunc ad communionem ſit admiſſus, ibidem diſputamus. Exinde, cum in mercedem ſycophantiæ Euſebiani epiſcopatum Iſchyræ in quodam vico conſtituiſſent, epiſtolam ſubjicit Flavii Himerii Catholici ad exactorem Mareotes, cui curam Eccleſiæ pro Iſchyra ædificandæ demandat. Hanc excipit Epiſtola Conſtantini magni ad epiſcopos Tyrienſes Synodi, quos accerſit rerum a ſe contra Athanaſium geſtarum rationem reddituros. Hinc, paucis de ſuo in Gallias exſilio enarratis, refert ultimo epiſtolam Conſtantini junioris, quam is in gratiam Athanaſii ab exilio redeuntis ad Alexandrinos miſit. Demum paucis Apologiam ſuam claudit, quæ 36. vel epiſtolas vel alia monumenta complectitur.

XIV. Ex hac igitur Apologia velut ex puriſſimo fonte vera ſæculi quarti hiſtoria eccleſiaſtica ab anno CCC. uſque ad CCCL. eſt haurienda. Siquidem Athanaſius omnibus aliis hujus hiſtoriæ ſcriptoribus longe præcellit; tum quod ipſe oculatus plerumque teſtis fuerit, tum quod accuratiſſime res geſtas enarret, & ipſa monumenta, quibus nihil tutius, ſæpe adferat. E contra vero alii auctores, Rufinus nempe, Socrates, Sozomenus & Theodoretus, cautiſſime ſunt adhibendi, niſi cum ipſi quoque rerum geſtarum monumenta adferunt, quod rarius contingit. Nam præterquam quod interdum hiſtorias minus certas enarrant, res geſtas ſæpiſſime confundunt, tempora autem præpoſtere ordinant: exemplum hujus rei luculentiſſimum ſuppeditat Socrates, qui res in prima hujus Apologiæ parte comprehenſas ita refert.

XV. Ait, Gregorium ab Euſebianis Syriani Ducis & quinque millium militum præſidio fultum Alexandriam miſſum fuiſſe, eodemque Syriano Eccleſiam obſidente, Athanaſium in media pſallentium turba evaſiſſe. Euſebium poſtea legationem Romam miſiſſe, qua totum negotium Julio committeret, Euſebio tamen morte præoccupato haud licuiſſe tanti negotii finem videre. Dehinc Arianos Gregorio ab Alexandrina ſede amoto, ejus loco Georgium ſubſtituiſſe. Interim vero Athanaſium cum poſt multos labores Romam perveniſſet, a Julio Pontifice fuiſſe reſtitutum. Dehinc Athanaſio Alexandriam ingrediente, Georgii Ariani ſequaces ſeditionem excitaſſe. Poſt hæc Athanaſium ab Arianis accuſatum quod frumentum alendis pauperibus deſtinatum in ſuam rem divertiſſet, minas Imperatoris veritum Romam aufugiſſe. Tum epiſcopos Ægypti pro Athanaſio litteras Romam miſiſſe. His ita narratis, vix tandem ad Sardicenſis Synodi hiſtoriam advenit, cui etiam multa præpoſuit decem poſt annis geſta.

XVI. In hac certe Socratis hiſtoria vix quidquam ſanum reperire eſt: nam quæ de Syriano, de quinque militum millibus, deque Eccleſia obſeſſa dicuntur, Georgii non autem Gregorii intruſionem ſpectant. Euſebii legationem perperam poſt Gregorii Alexandriam ingreſſum refert, cum eam antea contigiſſe teſtetur ipſe Athanaſius. Hinc Athanaſii in ſedem reſtitutionem quæ a Julio Pontifice nunquam reapſe facta eſt, ipſe perperam enarrat. Nec magis vera ſunt quæ de ingreſſu Athanaſii Alexandriam, Georgio ſedente, poſt hæc occurrunt. Quæ ſequuntur autem de calumnia Arianorum, deque epiſtola Ægyptiorum præſulum ad Julium Papam præpoſtere omnino recenſentur. Hinc animadvertas quam caute ſcriptor ille ſit adhibendus. Neque vero ſolus Socrates, ſed etiam Theodoretus, multoque magis Rufinus & Sozomenus, res frequentiſſime vel ſecus quam

geſtæ

geſtæ ſunt, vel præpoſtere enarrant. Quod tamen abſit ut ad bonum auctorum contumeliam vergat. Vitium namque ætati potius quam ſcriptoribus eſt adſcribendum: quippe non ſolebant illo ævo res tam intricatas tanto ſtudio indagare, ac in primis temporum rationes negligebant.

XVII. Reſtat ut de hiſtoria a Rufino primum, dehinc ab aliis quibuſdam relata aliquid diſputemus: de muliercula ſcilicet ad Tyrienſem Synodum ab Arianis producta, quæ de illato ſtupro Athanaſium accuſarit. quæ calumnia Timothei presbyteri ſe Athanaſium eſſe ſimulantis ſolertia, eluſa ſit. Hanc inquam hiſtoriam admodum ſuſpectam eſſe nemo eat inficias, quippe quæ nec apud Athanaſium, qui plerumque res in Synodo Tyrienſi geſtas, calumniaſque adverſum ſe ſtructas memorat: nec in Epiſtola Synodi Alexandrinæ: nec in Julii Papæ epiſtola: nec in Sardicenſis Synodi epiſtolis, in quibus tamen res Tyri geſtæ fuſe expenduntur, & quod maxime urgeat, ne in encyclica quidem Sardicenſis Synodi epiſtola, qua Ariani epiſcopi damnati & depoſiti nunciantur, afferunturque hujus damnationis cauſæ; calumniæ ſcilicet adverſus Athanaſium ſtructæ, cum aliis Arianorum ſceleribus. Enimvero in mentem venire nequit, cur tam atrox ſycophantia illic ſit omiſſa. Nec dici poteſt eam ex actis Sardicenſibus excidiſſe, cum teſtetur Sozomenus, illam ſuo ævo uuſquam ibi comparuiſſe. Neque valet quod ipſe ait, rem utpote turpem & ridiculam ſilentio prætermiſſam fuiſſe: quo turpior enim, eo magis ad Synodi in deponendis ejus auctoribus æquitatem commonſtrandam contuliſſet. Exſtant ſane permultæ apud Rufinum ejuſmodi hiſtoriæ, admodum dubiæ fidei. Hæc autem ipſi Socrati qui Rufinum alias fere ſequitur, ſuſpecta fuiſſe videtur, quippe qui de illa ne verbum quidem fecerit. Hac de re etiam in Athanaſii vita actum eſt.

XVIII. Quædam de Marcelli cauſa dicenda ſupererant, ſed res commodius in epiſtola ad Solitarios expendetur: ubi etiam de Paulo Conſtantinopolitano, & de Lucio Hadrianopolitano multa diſputanda erunt.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
Α Θ Α Ν Α Σ Ι Ο Υ
Α Ρ Χ Ι Ε Π Ι Σ Κ Ο Π Ο Υ
Α Λ Ε Ξ Α Ν Δ Ρ Ε Ι Α Σ
ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ (1) ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ.

1. ΕΓΩ μὲν ᾤμην μετὰ τὰς τοσαύτας ὑπὲρ ἐμοῦ γενομένας ἀποδείξεις, καταδύεσθαι λοιπὸν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ μᾶλλον ἐκ τούτων * καταγινώσκειν ἑαυτῶν, ἐφ' οἷς καὶ τοὺς ἄλλους ἐσυκοφάντησαν, ἐπειδὴ δὲ οὐδ' οὕτω καταγνωσθέντες ἐρυθριῶσιν, ἀλλ' ὑπ' ἀναισθησίας ἔρχονται ταῖς καταλαλιαῖς, νομίζοντες ἀνάδικα πάντα γίνεσθαι, οὐχ ἵνα κριθῶσι· φεύγουσι γάρ· ἀλλ' ἵν' ἡμᾶς καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκεραίων σκύλλωσιν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑμῖν ἀπολογήσασθαι, ἵνα μηκέτι μὲν αὐτῶν (2) ἀνέχησθε γογγυζόντων, καταγνῶτε δὲ τῆς πονηρίας καὶ συκοφαντίας αὐτῶν. ὑμῖν μὲν γὰρ τοῖς γνησίοις ἀπολογοῦμαι, πρὸς δὲ τοὺς φιλονεικοῦντας, παῤῥησιάζομαι τοῖς κατ' αὐτῶν ἐλέγχοις. οὐκέτι γὰρ κρίσεως δεῖται τὰ καθ' ἡμᾶς· κέκριται γὰρ οὐχ ἅπαξ, (3) οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις. πρῶτον μὲν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ συναγομένῃ ὑπὸ ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατόν. δεύτερον δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ γράψαντος Εὐσεβίου, καὶ κληθέντων αὐτῶν τε καὶ ἐμοῦ, καὶ συναχθέντων ἐπισκόπων ἐκεῖ πλέον πεντήκοντα. καὶ τρίτον ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ τῇ ἐν Σαρδικῇ συναχθείσῃ κατὰ πρόσταξιν τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων Κωνσταντίου καὶ Κώνσταντος· ἐν ᾗ καὶ οἱ καθ' ἡμῶν γενόμενοι καθῃρέθησαν ὡς συκοφάνται, τοῖς τε κριθεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν συνεψηφίσαντο μὲν ἐπίσκοποι πλέον (4) τριακοσίων, ἐξ ἐπαρχιῶν Αἰγύπτου, Λιβύης, καὶ Πενταπόλεως, Παλαιστίνης, Ἀραβίας, Ἰσαυρίας, Κύπρου, Παμφυλίας, Λυκίας, Γαλατίας, Δακίας, Μυσίας, Θρᾴκης, Δαρδανίας,

Tom. I.

SANCTI PATRIS NOSTRI
A T H A N A S I I
A R C H I E P I S C O P I
A L E X A N D R I Æ
APOLOGIA CONTRA ARIANOS.

A I. ARBITRABAR equidem poſt tot argumenta pro noſtra defenſione allata, adverſarios noſtros præ verecundia ſeſe abdituros, atque ex calumniarum ſuarum conſcientia ſeſe * damnaturos. At quando ne ita convicti quidem erubeſcunt: ſed ob mentis ſtuporem obtrectationibus nos impetunt, rati omnia denuo in judicium vocanda fore: non ut ipſi judicentur, illud enim refugiunt; ſed ut nos & ſincerorum animas moleſtia afficiant; neceſſarium exiſtimavi apud vos meipſum purgare, ne ultra illos obmurmurantes toleretis, imo potius eorum malignitatem & calumnias di- B gnoſcatis. Vobis ſiquidem ſinceris hominibus rationem reddo: adverſus litigioſos autem loquendi fiduciam mihi præbent argumenta quibus illi convincuntur. Enimvero quod ad nos ſpectat, judicio nullo opus eſt; judicatum enim jam eſt, non ſemel, neque bis, ſed ſæpenumero. Primum quidem in noſtra provincia in unum coacta, ab Epiſcopis prope centum. Secundo Romæ, cum poſt miſſas illuc ab Euſebio litteras, cum ipſi tum nos etiam in judicium vocati ſumus, congregatique ſunt ibi Epiſcopi plus quinquaginta. Tertio in Magna Synodo Sardice coacta, juſſu religioſiſſimorum Imperatorum Conſtantii C & Conſtantis: ubi adverſarii noſtri quaſi ſycophantæ damnati depoſitique ſunt. Iis vero quæ noſtri gratia decreta fuerunt ſuffragati ſunt pluſquam trecenti Epiſcopi, ex Provinciis, Ægypti, Libyæ, Pentapoleos, Palæſtinæ, Arabiæ, Iſauriæ, Cypri, Pamphyliæ, Lyciæ, Galatiæ, Daciæ, Myſiæ, Thraciæ, Dardaniæ,

Scripta anno circiter 350.

Athanaſius in tribus Synodis innoxius declaratus.

B b Ma-

(1) In titulo illud κατὰ Ἀρειανῶν deeſt in Regin. qui cum omnibus aliis tum editis tum mſſ. ἀπολογητικὸς δεύτερος habet, ſed perperam, cum nulla, ante hanc, apologia ſcripta ſit, ut jam monuimus. Sed ideo vocatur ſecunda quia poſt Apologiam de fuga in editis & in manuſcriptis collocatur, quæ tamen non eſt ejus propria ſedes, uti ſupra dictum eſt.

(2) Reg. ἀνέχησθε. Infra idem, τῆς συκοφαντίας.

(3) Reg. οὐδὲ δεύτερον.

(4) Ducenti octoginta quinque Epiſcopi huic Synodo ſubſcripſiſſe dicuntur infra poſt ſubſcriptiones Sardicenſes; ubi res fuſius expendetur. Paulopoſt, Ἀραβίας deerat in Editis, ſed legitur in Reg. Baſil. & Felckm. 7. anon.

* Vox καταγινώσκειν apud Athanaſium, deprehendere, convincere, falſi arguere, imo damnare ſignificat, ſed pro condemnatione juridica vix apud eumdem uſuvenit, ſed prout damnare idem ſignificat ac improbare.

Macedoniæ, Epirorum, Theſſaliæ, Achaiæ, Cretæ, Dalmatiæ, Siſciæ, Pannoniarum, Norici, Italiæ, Piceni, Tuſciæ, Campaniæ, Calabriæ, Apuliæ, Bruttiæ, Siciliæ, totius Africæ, Sardiniæ, Hiſpaniarum, Galliarum, Britanniarum. Horum ſententiam teſtimonio ſuo comprobarunt Urſacius, & Valens, qui antea quidem me calumniati fuerant, ſed poſtea reſipuere, Non ſolum enim quæ pro nobis decreta fuerant approbarunt; ſed etiam ſe ceteroſque qui nobis adverſarii fuerant ſycophantas fuiſſe confeſſi ſunt, Nam ii quos ita factorum pœnituit, & qui eo modo ſcripſere, Euſebium cum ſuis aperte arguunt; quibuſcum conſpirationem contra nos moliti fuerant. Quæ igitur a tot talibuſque episcopis explorata, decreta, ac liquido declarata ſunt, ſupervacaneum eſſe in judicium revocare nemo non fatebitur; ne ſi nunc quoque examinetur, rurſum poſtea judicetur, ac res denuo in diſquiſitionem vocetur, & ſic in infinitum inaniter inquirendo procedatur.

2. Sat quidem eſſent tot epiſcoporum ſuffragia, ad confundendos eos qui etiamnum aliquid contra nos comminiſci exoptant. Ubi vero ipſi adverſarii pro nobis & contra ſeipſos teſtimonium ferunt, fatenturque quæ contra nos delata ſunt eſſe conſpirationem, quis poſtea hac de re vel ambigere non erubuerit? Lege enim jubente in ore duorum vel trium teſtium judicia conſtituenda eſſe, ecce tanta teſtium pro nobis adeſt multitudo, cui ipſa inimicorum declaratio additamento eſt; ita ut reliqui ex adverſariis nihil ultra attendant iis quæ ipſimet pro libidine judicavere, ſed eo demum compellantur ut, vice conſentanearum rationum, eos qui ſe convincunt injuriis afficiant. Illud enim ipſis maxime moleſtum eſt, quod quæ a ſe clam geſta & in angulo ſtructa ſunt, hæc Valens & Urſacius palam fecerint ac revelarint: & apprime norunt ſe quidem illorum pœnitentia damnari, eos autem qui a ſe injuria affecti fuerant innoxios declarari. Idcirco in Sardicenſi Synodo depoſiti ſunt, uti ſuperius dixi, & jure quidem: nam ſic olim Phariſæi, dum Paulum defenderent, ſuam Judæorumque adverſus illum conjurationem patefecerunt. Ita beatum David injuſte perſequutionem paſſum eſſe palam fuit, ubi ipſe perſequutor veritatem his verbis confeſſus
1. Reg. 26. 21.
eſt: *peccavi, fili mi David*. Sic & iſti ab ipſa veritate devicti, veniam rogarunt, ac reſcriptum hac de re Julio Romæ Epiſcopo tradiderunt. Scripſerunt autem & nobis poſtulantes, ut pacem nobiſcum haberent; qui tot tantaque de nobis pervulgarant. Et quidem fortaſſis jam erubeſcunt, quia quos de medio tollere ſtuduerant, hos Domini gratia ſuperſtites cernunt. Arium autem ejuſque hæreſim anathemate damnarunt, id conſequenter agentes: cum enim ſcirent, ob nullam aliam cauſam nobis Euſebium cum ſuis inſidias paraviſſe, quam ob ſuam impietatem; cum tandem ſtatuiſſent calumniam adverſum nos ſtructam confiteri, ſtatim Chriſto inimicam hæreſim, cujus gratia ficta nobis crimina impoſuerant, abnegarunt. Quæ autem ab Epiſcopis pro nobis in diverſis Synodis ſcripta ſunt: & primo quæ ab Ægyptiis, hæc ſunt.

Μακεδονίας, Ἠπείρου, Θεσσαλίας, Ἀχαΐας, Κρήτης, Δαλματίας, Σισκίας, Παννονιῶν, Νωρικοῦ, Ἰταλίας, Πικηνοῦ, Τουσκίας, Καμπανίας, Καλαβρίας, Ἀπουλίας, (1) Βρουττίας, Σικελίας, Ἀφρικῆς πάσης, Σαρδανίας, Σπανιῶν, Γαλλιῶν, Βρεττανιῶν. ἐπεμαρτύρησαν δὲ τούτοις Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, οἱ πρότερον μὲν διαβάλλοντες, ὕστερον δὲ μετανοήσαντες· οὐ γὰρ μόνον ἀπεδέξαντο τὰ κριθέντα ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ (2) καὶ συκοφάντας ἑαυτούς τε καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς καθ' ἡμῶν γενομένους ὡμολόγησαν. οἱ γὰρ οὕτως μετανοήσαντες καὶ οὕτως γράψαντες, δῆλοί εἰσι καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον ἐλέγχοντες, μετὰ γὰρ αὐτῶν κοινῇ τὴν καθ' ἡμῶν ἐμηχανήσαντο συσκευήν. (3) τὰ τοίνυν ὑπὸ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐπισκόπων δοκιμασθέντα καὶ κριθέντα ἀποδειχθέντα τε λαμπρῶς, περιττὸν εἶναι πάλιν ἀνακρίνεσθαι πᾶς ὁστισοῦν ὁμολογήσειεν, ἵνα μὴ κἂν νῦν ἐξετασθῇ, πάλιν ἀνακριθῇ καὶ αὖθις (4) ἐξετασθῇ, καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον αἱ τῶν περιεργαζομένων γίνωνται.

2. Ἤρκει μὲν γὰρ καὶ ἡ τῶν τοσούτων ἐπισκόπων ψῆφος δυσωπῆσαι τοὺς ἔτι νῦν προσποιεῖσθαι καθ' ἡμῶν βουλομένους· ὅτε δὲ καὶ ἐχθροὶ μαρτυροῦσιν ὑπὲρ ἡμῶν τε καὶ καθ' ἑαυτῶν, φάσκοντες τὰ καθ' ἡμῶν εἶναι συσκευὴν, τίς ἔτι λοιπὸν ἀμφιβάλλειν οὐκ αἰσχύνεται; τοῦ γὰρ νόμου κελεύοντος ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων ἵστασθαι τὰς κρίσεις, ἰδοὺ τοσοῦτον πλῆθος ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι μαρτύρων, ἔχον προσθήκην καὶ τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἀπόδειξιν· ὥστε καὶ τοὺς ὑπολειπομένους μηκέτι προσέχειν οἷς, ὡς ἠθέλησαν, ἐδίκασαν, ἀλλὰ βιάζεσθαι λοιπὸν, καὶ ἀντὶ τῶν εὐλόγων ἀδικεῖν τοὺς ἐλέγχοντας αὐτούς. τοῦτο γὰρ αὐτοὺς μάλιστα λυπεῖ, ἐπειδήπερ ἅπερ ἔκρυψαν αὐτοὶ πράξαντες, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐν γωνίᾳ συνέθεντο, ταῦτα (5) Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος ἐξήγαγον, καὶ ἀπεκάλυψαν. καὶ ἴσασιν ἀκριβῶς ὡς ἡ τούτων μετάνοια, κατακρίνει μὲν ἐκείνους, δικαιοῖ δὲ τοὺς ἀδικηθέντας παρ' αὐτῶν. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν Συνόδῳ καθῃρέθησαν, ὥσπερ ἔμπροσθεν εἶπον, καὶ εἰκότως γε. οὕτω γὰρ καὶ οἱ ποτὲ Φαρισαῖοι ἀπολογούμενοι ὑπὲρ τοῦ Παύλου, διέλεγχον τὴν ἑαυτῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων κατ' αὐτοῦ γενομένην συνωμοσίαν· οὕτως ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐδείχθη μάτην διωκόμενος, ὁπηνίκα ὁ διώκων ὡμολόγησε λέγων, „ Ἥμαρτον τέκνον „ Δαβίδ. „ οὕτως καὶ οὗτοι νικηθέντες ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἠξίωσαν, καὶ γράψαντες ἐπιδεδώκασιν Ἰουλίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Ῥώμης. ἔγραψαν δὲ καὶ ἡμῖν ἀξιοῦντες ἔχειν τὴν πρὸς ἡμᾶς εἰρήνην, εἰ καὶ τοσαῦτα θρυλήσαντες, καὶ τάχα καὶ νῦν ἐρυθριῶντες, διότι οὓς ἐζήτησαν ἀνελεῖν, τούτους τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου ζῶντας ὁρῶσι. καὶ Ἄρειον δὲ καὶ τὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτισαν ἀκολούθως τοῦτο ποιοῦντες· εἰδότες γὰρ ὡς δι' οὐδὲν ἕτερον οἱ περὶ Εὐσέβιον ἡμῖν ἐπεβούλευον, ἢ διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀσέβειαν, ἅπαξ κρίναντες ὁμολογῆσαι τὴν καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν, εὐθὺς ἠρνήσαντο καὶ τὴν χριστομάχον αἵρεσιν, δι' ἣν καὶ τὰ καθ' ἡμῶν ὑπεκρίναντο. τὰ μὲν οὖν γραφέντα παρὰ τῶν Ἐπισκόπων ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ διαφόρους Συνόδους, καὶ πρῶτα τὰ τῶν Αἰγυπτίων, ἐστὶ ταῦτα. (6)

Η ΑΓΙΑ

(1) Reg. Βρεττίας. Paulo infra Reg. & Baſil. ἐπεμαρτύρησαν, alii cum editis ἐμαρτύρησαν.
(2) In editis καὶ deeſt, nos ex Reg. ſupplevimus.
(3) Τὰ τοίνυν ὑπὸ τοσούτων. Sic Reg. & ita legit Nan. Baſil. τὰ οὖν ὑπὸ τοσούτων. Editi vero τὰ νῦν περὶ τούτων. Quæ lectio τὰ νῦν, ſi genuina eſſet, novum argumentum ſuppeditaret ad probandum hanc Apologiam paulopoſt Sardicenſem Synodum fuiſſe conſcriptam, ſed magis arridet Regii lectio.
(4) ἐξετασθῇ, καὶ οὕτως. Hæc quæ in editis deerant ex mſſ. Reg. & Baſil. mutuati ſumus. In Baſil. legitur αὖθις pro οὕτως.
(5) Reg. Οὐάλης.
(6) Eraſmus cum hujus Apologiæ initium huc uſque vertiſſet, hæc ait: *Sequebantur hic diverſæ diverſorum epiſtolæ, epiſcoporum, ſynodorum, & principum, de actis adverſus Athanaſium, quas quoniam & multæ erant & prolixæ, quædam etiam ſuppoſititiæ, piguit vertere*. Hinc cernas quam oſcitanter illa pertractarit vir alioqui eruditiſſimus, qui egregia hæc & nunquam ſat æſtimanda monumenta eo uſque neglexerit.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

Ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συναχθεῖσα. ἀπό τε τῆς Αἰγύπτου, καὶ τῆς Θηβαΐδος, καὶ Λιβύης, καὶ Πενταπόλεως τοῖς ἁπανταχοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόποις, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

3. Ἠδυνάμεθα μὲν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἅμα τῷ συσκευασθῆναι τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον, ὃ καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀπολογήσασθαι περὶ ὧν συνεσκευάσαντο αὐτῷ οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ αἰτιάσασθαι περὶ ὧν πεπόνθει παρ' αὐτῶν, καὶ δεῖξαι πάσας τὰς (1) γεγενημένας κατ' αὐτοῦ συκοφαντίας. ἐπειδὴ δὲ τότε μὲν οὐκ ἐπέτρεπε τὰ πράγματα, ὡς ἴστε καὶ ὑμεῖς· νῦν δὲ νομίζομεν μετὰ τὴν ἐπάνοδον Ἀθανασίου τοῦ Ἐπισκόπου, δυσωπεῖσθαι καὶ ἐρυθριᾷν αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς οὕτω φανεροῖς αὐτῶν ἀδικήμασι, τούτου ἕνεκεν σιγᾷν ἑαυτοὺς ἐπείσαμεν. (2) ἐπεὶ δὲ μετὰ τὸ παθεῖν τοσαῦτα τὸν ἄνδρα, μετὰ τὴν εἰς Γαλλίας ἀποδημίαν, μετὰ τὴν ἐπὶ ξένης ἀντὶ τῆς οἰκείας καὶ πορρωτάτω διατριβὴν, μετὰ τὸ ὀλίγου δεῖν αὐτὸν ἀποθανεῖν ἐκ τῆς διαβολῆς αὐτῶν, εἰ μὴ βασιλέως ἔτυχε φιλανθρώπου. ἐφ' οἷς ἂν καὶ τὸν ἐχθρὸν ἐκορέσθη πάντα τὸν θυμὸν ὠμότατον, οὐκ ἐρυθριῶσιν, ἀλλὰ πάλιν ἐπιμαίνονται κατά τε τῆς ἐκκλησίας καὶ (3) τοῦ ἀνδρὸς, καὶ πρὸς τὴν ἄφεσιν ἀγανακτοῦντες αὐτοῦ χείρονα ἐπιτολμῶσι δεύτερα, καὶ κατηγορεῖν μὲν ἐγχειροῦσι, οὐ φοβοῦνται δὲ τὸ ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς γεγραμμένον, μάρτυς ψευδὴς οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται, καὶ στόμα καταψευδόμενον ἀναιρεῖ ψυχήν. διὰ τοῦτο οὐκέτι μὲν δυνάμεθα σιγᾷν, θαυμάζομεν δὲ τὴν πονηρίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἀκόρεστον ἐπὶ συκοφαντίαις φιλονεικίαν. ἰδοὺ γὰρ οὐ παύονται πάλιν βασιλικὰς ἀκοὰς κινοῦντες καθ' ἡμῶν, οὐ παύονται γράφοντες ὀλέθρου γράμματα, πρὸς ἀναίρεσιν ἐπισκόπου τοῦ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐχθροῦ, πάλιν γὰρ ἔγραψαν τοῖς βασιλεῦσι κατ' αὐτοῦ, πάλιν αὐτὸν συσκευάσασθαι βούλονται, σφαγὰς αἰτιώμενοι μὴ γενομένας, πάλιν αὐτὸν φονεῦσαι (4) βούλονται, φόνους αἰτιώμενοι μὴ γενομένους. καὶ τότε γὰρ ἂν ἐφόνευσαν διαβάλλοντες, εἰ μὴ φιλανθρώπου βασιλέως ἐτύχομεν, πάλιν αὐτὸν, ἵνα τὸ ἔλαττον εἴπωμεν, (5) ἐπ' ἐξορίαν ἀπελθεῖν ἐπείγονται, συμφορὰς ἐξορίστων ὡς παρ' αὐτοῦ γενομένων προσποιούμενοι θρηνεῖν, καὶ θρηνοῦσι μὲν παρ' ἡμῖν τὰ μὴ γενόμενα, οὐκ ἀρκοῦνται δὲ τοῖς γενομένοις κατ' αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ δεύτερα (6) καὶ χείρονα προστάξαι βούλονται, οὕτως εἰσὶ πρᾶοι καὶ φιλάνθρωποι, καὶ τὸν τρόπον ἐπιεικεῖς. μᾶλλον δὲ, εἰρήσεται γὰρ τ' ἀληθὲς, πονηροὶ καὶ πικροί. καὶ ἐκ φόβων καὶ ἀπειλῶν, οὐκ ἐξ εὐσεβείας καὶ ἐπιεικείας, ἃ τοῖς ἐπισκόποις πρέπει, τιμώμενοι. οἷα γὰρ μηδεὶς τῶν ἔξω τις φιλοπραγμόνων φθέγξαιτο, τοιαῦτα ῥήματα κατεχέαι τετολμήκασιν, ὧν πρὸς τοὺς βασιλέας ἔγραψαν. καὶ τοσούτων φόνων καὶ σφαγῶν κατηγόρησαν οὐκ ἐπὶ ἡγεμόνος, οὐκ ἐπ' ἄλλου τινὸς μείζονος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς Αὐγούστων τῶν τριῶν. οὐδὲ πρὸς τὰ διαστήματα τῶν ὁδῶν ἀποκνήσαντες, μόνον ἵνα πάντα μείζονα δικαστήρια τῆς κατηγορίας αὐτῶν ἐμπλησθῇ. κατηγορία γὰρ ἀληθῶς, ἀγαπητοὶ, τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα, καὶ πασῶν ἀνωτάτω κατηγορία. ὅτι γε καὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ἀνωτάτω τὰ δικαστήρια. τί γὰρ ἄλλο τέλος τῆς ἐπὶ τούτοις ἐξετάσεως, ἢ θάνατος ἐκ βασιλικῆς κινήσεως ἐπαγόμενος.

(1) Sic Reg. & Baſil. Editi vero γεγενημένας.
(2) Reg. τοῦτο δὲ μετὰ, perperam.
(4) Sic Reg. & Baſil. Editi autem τοῦ Ἀθανασίου.

SANCTA SYNODUS

Alexandriæ congregata ex Ægypto, Thebaide, Libya & Pentapoli, omnibus ubique Eccleſiæ Catholicæ Epiſcopis, dilectis ac deſideratiſſimis fratribus in Domino, Salutem.

3. POTERAMUS quidem, dilecti fratres, etiam ſtatim ab initio conflatæ in Athanaſium comminiſtrum noſtrum conſpiratinnis, eut poſt ejus Alexandriam ingreſſum, crimina diluere quæ Euſebiani in illum malitioſe confinxerant: ac cum illis de calamitatibus quas ipſi intulerant expoſtulare, necnon calumnias omnes adverſus eum ſtructas patefacere. Sed quia tunc temporis id negotia non permittebant, ut vos ipſi ſcitis: nunc vero poſt reditum Athanaſii Epiſcopi exiſtimamus illos de tam apertis ſuis injuſtitiis pudore ſuffundi ac erubeſcere, idcirco ſilendum rati ſumus. Cum vero poſt tantas Viri calamitates, poſt ejus in Gallias profectionem, poſt vitam, relicta patria, apud extraneos ac peregre actam: poſtquam ob ipſorum calumnias vix mortem effugiſſet, niſi humanum nactus fuiſſet Imperatorem; quibus ſane inimicus quilibet quantumvis crudeliſſimus exſatietus eſſet: illi tamen non erubeſcant, ſed rurſum in Eccleſiam & in Athanaſium ſæviant, ac illius liberationem ægre ferentes, atrociora denuo moliantur: promtique ſint ad illum accuſandum, nec timeant illud quod in ſacris litteris ſcriptum eſt: *teſtis falſus non erit impunitus*, & , *os, quod mentitur, occidit animam*. Ideo ſilere ultra nequimus, admiramurque illorum malignitatem, ac inſatiabilem in calumniis ſtruendis contentionem. Ecce enim nullatenus ceſſant denuo Imperatoris aures adverſum nos exaſperare: nec deſinunt ſanguinarias litteras ſcribere, ut Epiſcopum impietatis ſuæ inimicum de medio tollant. Nam rurſus litteras adverſus illum, ad Imperatores miſere, rurſus in illum conſpirare volunt, homicidia ei objicientes nunquam perpetrata: rurſum illum occidere ſatagunt, cædes illi imputantes, quæ nunquam factæ ſunt. Tunc enim illum calumniis ſuis interfeciſſent, niſi humanum Imperatorem nacti fuiſſemus: rurſus illum, ut quod minus eſt referamus, in exilium agere ſtudent: exulum calamitates, quaſi ipſe earum auctor eſſet, ſe deflere ſimulantes. Et ea quidem deplorant, quæ a nobis numquam patrata ſunt: nec tamen ipſis ſatis ſunt, quas viro intulere celamitates. Sed nova & atrociora iis addere exoptant, eouſque manſueti ſunt, humani, & æquis moribus: imo potius, ut vere dicatur, improbi & immanes. qui terroribus & minis, magis quam pietate, & æquitate, quæ Epiſcopos decent, ſtudent honorari. Talia quippe verba in ſuis ad Imperatores epiſtolis effari auſi ſunt, qualia ne exterorum quiſpiam litigator, loquutus fuerit. Et tot cædium, homicidiorumque eum accuſarunt, non apud Præſidem, nec apud aliquem illo ſuperiorem; ſed apud tres Auguſtos. Nec illos deterruere viarum longitudines, eo ſolum ut omnia majora tribunalia criminationibus ſuis implerent. Criminationes enim revera ſunt, dilecti noſtri, quæ ipſi proferunt: imo graviſſima omnium criminatio: quippe omnium humanorum ſupreme ſunt illa tribunalia. quorſum enim ejuſmodi diſquiſitiones, niſi ut quis a commoto Imperatore morte multectur?

Scripta anno 340.

Prov. 19. 5.
Sap. 1. 11.

4. Ita-

(4) Reg. βουλεύονται. Editi βούλονται.
(5) Sic Reg. & Baſil. Editi vero, ἐπ' ἐξορίαν.
(6) In Reg. & deeſt ante χείρονα.

4. Itaque non Athanaſii, ſed illorum facta, luctu ac gemitu digna ſunt. Quapropter illos potius jure quis deplorarit; ipſos quippe deflere convenit, cum ſcriptum ſit: *Nolite flere mortuum, neque lugeatis eum; ſed plangite eum qui egreditur, quia non revertetur ultra.* Tota enim illorum epiſtola, nihil aliud quam necem ſpectat; ac ſi liceat, interficere, aut ſaltem exules facere conantur, quod & a religioſiſſimo Imperatorum patre impetrarunt, qui pro nece quam poſtulabant, ejus exſilio eorum iram ſatiavit. Hæc vel ſimpliciter Chriſtianorum non eſſe, raro gentilium, nedum Epiſcoporum, quibus incumbit juſtitiam alios edocere; veſtram in Chriſto conſcientiam perſpicere arbitramur. Quomodo enim qui alios ab obtrectando deterrent, ipſi obtrectatores, etiam apud Imperatores ſeſe exhibeant? quomodo qui alienarum calamitatum miſereri docent, ne poſt noſtrum quidem exſilium quieſcunt? Nam commune omnium noſtrum Epiſcoporum plane fuit exſilium: noſque univerſos quaſi exſules reputavimus, & nunc nos cum Athanaſio quaſi patriæ reſtitutos arbitramur; ac loco priorum lacrymarum gemituumque quibus eum proſequebamur, magnam animi lætitiam gratiamque accepimus, quam Dominus conſervarit, nec ſinat eam ab Euſebianis everti. Ac licet quidem vera fuiſſent quæ illi objecere crimina, illud tamen culpa non vacaret, quod contra Chriſtianorum ſtatuta, etiam poſt exſilii ærumnas, rurſum eumdem aggreſſi, illum, de cædibus, homicidiis aliiſque criminibus accuſent: & hæc ad Imperatorias aures adverſus Epiſcopos obloquantur. Jam cum nihil niſi mendacia, nihil niſi calumnias afferant, nec quidquam veri vel ore proferant, vel ſcripto tradant, quonam malitiæ illi devenere? aut quales illos eſſe exiſtimatis? Ipſas itaque res modo aggrediamur, ipſorumque calumniis, jamjam objectis, occurramus. Hinc enim evincetur, priora quæ illi in ſynodo & in judicio jactitarunt, nec recte geſta, nec vere dicta fuiſſe: & in his quoque quæ nunc objiciunt mendacii convincentur.

Hierem. 22. 10.

5. Pudet nos certe ad hanc defenſionem adductos eſſe; verum quia temerarii noſtri obtrectatores ad omnia ſeſe ingerunt; & poſt Athanaſii reditum, cædes & homicidia facta eſſe inſimulant, rogamus ut noſtram apologiam, longiuſculam licet, nam ita exigunt negotia, patienter audiatis. Cædes nulla nec ab Athanaſio, nec Athanaſii cauſa perpetrata eſt (quandoquidem nos ad hanc turpem apologiam, uti ſupra diximus, accuſatores impellunt) cædes vero & vincula ab eccleſiis noſtris ſunt aliena. Carnifici nullum Athanaſius tradidit: & carcer, quantum in ipſo fuit, nunquam commotus eſt. Sacraria noſtra, ut ſemper fuere, ſic in præſenti pura ſunt, ſolo Chriſti ſanguine ejuſque cultu ornata. Nullus Presbyter, vel Diaconus ab Athanaſio interfectus eſt: nec cædem vir ille perpetravit, nec exſilio quemquam mulctavit. Sed utinam illi nihil hujuſmodi adverſus eum perpetraſſent, nec eum coegiſſent ad talia experiunda. Nullus enim hic ejus cauſa exulavit: præter ipſum Athanaſium Alexandriæ Epiſcopum qui ab illis pulſus eſt. quem patriæ reſtitutum, iiſdem, imo gravioribus criminibus implicare conantur, dum ad omnia vana & mortifera verba linguam ſuam concitant. Nam en illi deinceps judicum acta adſcribunt: & cum in epiſtola ſua palam fateantur, Præfectum Ægypti contra quoſdam

Nulla cædes in Athanaſii ex Galliis reditu commiſſa eſt, ut mentiebantur Ariani.

4. Οὐκοῦν οὐ τὰ παρὰ Ἀθανασίου, ἀλλὰ τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα θρήνων καὶ οἰμωγῆς ἄξια. ἐκείνους αὐτοὺς μᾶλλον ἄν τις δικαίως θρηνήσειεν, ἐπὶ τούτοις γὰρ ὀδύρεσθαι χρή. ἐπεὶ καὶ γέγραπται· „ μὴ κλαίετε τὸν τεθνηκότα, μηδὲ θρηνεῖτε αὐτόν. „ κλαύσατε κλαυθμῷ τὸν ἐκπορευόμενον, ὅτι οὐκ ἐπι„ στρέψει ἔτι. „ πᾶσα γὰρ αὐτῶν ἡ ἐπιστολὴ οὐδὲν ἄλλο ἢ πρὸς θάνατον ὁρᾷ, καὶ φονεύειν ἐπιχειροῦσιν ἐὰν συγχωρῶνται, καὶ ποιεῖν ἐξορίστους. συνεχωρήθησαν γὰρ τοῦ θεοφιλεστάτου πατρὸς τῶν βασιλέων, ἀντὶ θανάτου τῇ μεταθέσει τοῦ τόπου, τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐκπληρώσαντος. ταῦτα (1) γὰρ ὅτι μηδὲ ψιλῶν Χριστιανῶν ἔργα, σπανίως δὲ καὶ ἐθνικῶν, μήτιγε ἐπισκόπων, διδασκόντων καὶ τοὺς ἄλλους τὰ δίκαια διδάσκειν, συνορᾷν ὑμῶν τὴν ἐν Χριστῷ συνείδησιν ἡγούμεθα· πῶς γὰρ οἱ τοὺς ἄλλους κωλύοντες κατηγορεῖν, αὐτοὶ κατήγοροι καὶ μέχρι βασιλέων γίνονται; πῶς οἱ συμφορὰς ἐλεεῖν διδάσκοντες, οὐδὲ (2) μετὰ τὴν ἐξορίαν ἡμῶν ἡσυχάζουσι; κοινὸς γὰρ γέγονεν ἡμῶν τῶν ἐπισκόπων ὁμολογουμένως ἐξορισμός. καὶ πάντες ἑαυτοὺς ἐξορίστους ἡγοῦμεν. καὶ νῦν ὡς σὺν Ἀθανασίῳ ταῖς πατρίσιν ἀποδοθέντες, πάλιν ἀντὶ τῶν προτέρων ὀδυρμῶν ἐπ' αὐτῷ καὶ θρήνων (3) μεγίστην εὐθυμίαν ἀπολαμβάνομεν καὶ χάριν, ἣν ὁ Κύριος διαφυλάξειε, καὶ ἀνατρέψαι τοῖς περὶ Εὐσέβιον μὴ ἐπιτρέψῃ. ταῦτα μέν, εἰ καὶ ἀληθῆ ἦν ἃ κατηγόρουν αὐτοῦ, ἦν τινα κατηγορήματα, ὅτι παρὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ μετὰ τὸν (4) τοῦ πειρασμοῦ ἐξορισμὸν ἐπεμβαίνοντες πάλιν, φόνων καὶ σφαγῶν καὶ ἄλλων ἐγκλημάτων κατηγοροῦσι, καὶ βασιλικαῖς ἀκοαῖς ταῦτα κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπηχοῦσιν. ὅτε δὲ πάντα ψεύδονται, καὶ πάντα συκοφαντοῦσι, καὶ μὴ πρόσεστιν αὐτῶν ἀλήθεια τοῖς στόμασι, μηδὲ τοῖς γράμμασι, ποσαπλοῦν τὸ κακὸν παρ' αὐτοῖς; ἢ ποταποὺς εἶναι τοὺς ἀνθρώπους ὑπολαμβάνετε; ἤδη τοίνυν (5) ἐπ' αὐτὰ χωρήσωμεν, καὶ πρὸς τὰς κατηγορίας αὐτῶν τὰς νῦν γινομένας ἀπαντήσωμεν. καὶ γὰρ ἀπὸ τούτων, οὐδὲ τὰ πρότερα παρ' αὐτῶν ἐπὶ συνόδῳ καὶ κρίσει θρυλλούμενα, καλῶς πεπραγμένα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀληθῆ λεγόμενα ἐλεγχθήσεται, καὶ πάλιν ἐπὶ τούτοις κατηγορηθήσονται.

5. Δυσωπούμεθα μὲν ὄντως περὶ τοιούτων ἀπολογούμενοι. πλὴν ἐπειδήπερ πρὸς πάντα ἑαυτοὺς οἱ προπετεῖς ἐπάγουσι κατήγοροι, καὶ μετὰ τὴν εἴσοδον Ἀθανασίου, φόνους καὶ σφαγὰς αἰτιῶνται γεγενῆσθαι, παρακαλοῦμεν ἀνασχέσθαι τῆς ἀπολογίας, κἂν διὰ πλειόνων ᾖ, τὰ γὰρ πράγματα ἀναγκάζει. φόνος μὲν οὔτε παρὰ Ἀθανασίου γέγονεν, οὔτε δι' αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ εἰς ταύτην ἡμᾶς τὴν ἄδοξον ἀπολογίαν, ὡς προείπομεν, ἐμβιβάζουσιν οἱ κατήγοροι· σφαγαὶ δὲ καὶ δεσμοὶ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ἀλλότρια· δημίῳ παραδέδωκεν Ἀθανάσιος οὐδένα· καὶ τὸ δεσμωτήριον, ὅσον ἐπ' αὐτῷ, οὐδὲ πώποτε ἐνοχλήθη παρ' αὐτοῦ. τὰ παρ' ἡμῖν ἱερατεῖα, ὥσπερ ἀεὶ καὶ νῦν καθαρά, μόνῳ σεμνυνόμενα τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ εἰς αὐτὸν εὐσεβείᾳ. οὐ πρεσβύτερος, οὐ διάκονος ἀνῃρέθη παρὰ Ἀθανασίου, οὐ φόνον, οὐκ ἐξορίαν ἔδρασεν ὁ ἄνθρωπος. ἀλλ' εἴθε μηδὲ ἐκεῖνοι κατ' αὐτοῦ τοῦτ' ἔδρασαν, ἀληθείᾳ τὴν πεῖραν ἐπαγαγόντες. οὐδεὶς γὰρ ἐξόριστος ἐνταῦθα γέγονε δι' αὐτόν· πλὴν αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου (6) τῆς Ἀλεξανδρείας παρ' αὐτῶν, ὃν ἀφεθέντα, καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ χείροσι περιβάλλειν ἐπιζητοῦσι, πάντα περὶ ψευδῆ καὶ θανατηφόρα ῥήματα τὴν γλῶτταν ἑαυτῶν ὀτρύνοντες. ἰδοὺ γὰρ λοιπὸν καὶ τὰς τῶν δικαστῶν πράξεις ἐπ' αὐτὸν μαρτυροῦσι, καὶ τὸν μὲν ὕπαρχον τῆς Αἰγύπτου φανερῶς ὁμολογοῦσιν

ἐν

(1) Reg. ἃ pro γάρ.
(2) μετὰ τὴν. Sic Reg. & Baſil. & ita legendum, non ut editi κατὰ τὴν.
(3) Ita Reg. Editi vero, καὶ θρήνων ἐπ' αὐτῷ μεγίστην.

(4) Τοῦ deeſt in editis, ſed in Reg. & Baſil. legitur.
(5) Sic Reg. & Baſil. Editi vero, ἐπ' αὐτό.
(6) Τῆς Ἀλεξ. Reg. τῆς in editis deſideratur. Paulo infra idem Reg. ζητοῦσι. ubi editi ἐπιζητοῦσι.

Digitized by Google

ἐν τῇ ἐπιστολῇ κατά τινων ἀπεφήναντο· πάλιν δὲ οὐ δυσωποῦνται καὶ ταύτας τὰς ἀποφάσεις Ἀθανασίῳ προσάπτοντες. καὶ ταῦτα μηδέπω τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπιβάντος, ἀλλ' ἔτι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπὸ τῆς ἐξορίας ἐχομένου, καὶ κατὰ τὴν Συρίαν ὄντος. ἀγε δὴ καὶ μακρὰν ἀποδημίαν εἰς ἀπολογίαν φέρειν, ὑπὲρ τοῦ μηδὲ ὑπεύθυνον εἶναί τινα, εἰς ἐὰν ἡγεμὼν ἢ ἔπαρχος Αἰγύπτου πράξῃ. εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἦν, τί πρὸς Ἀθανάσιον αἱ τοῦ ἐπάρχου (1) πράξεις; ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐπεδήμει τοῖς τόποις, καὶ τὰ πραχθέντα οὐ διὰ προφάσεις Ἐκκλησιαστικὰς πέπρακται παρὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ διά τινας ἃς (2) ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἔστιν ἰδεῖν· ἅπερ, μετὰ τὸ γνῶναι τὰ παρὰ τούτων γραφέντα, πολυπραγμονήσαντες ἀπεστείλαμεν ὑμῖν. ἐπεὶ οὖν ὅτι καὶ νῦν τὰ μὴ γενόμενα, μήτε παρ' αὐτοῦ μήτε δι' αὐτόν, βοῶσιν ὡς γενόμενα, καὶ τοσούτοις μαρτυροῦσιν ὡς πληροφορηθέντες κακοῖς, εἰπάτωσαν ἐκ ποίας Συνόδου καὶ ταῦτα ἔγνωσαν; ἐκ ποίων ἀποδείξεων; ἐκ ποίας κρίσεως; εἰ δὲ μηδὲν ἔχοντες τοιοῦτον ἁπλῶς διαβεβαιοῦνται, καὶ τὰ πρότερα πῶς γέγονεν, ἢ πῶς λέγουσιν, ὑμῖν καταλίπομεν συνορᾷν. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶν, ἢ συκοφαντία καὶ ἐχθρῶν ἐπιβουλὴ, καὶ θυμὸς ἄσχετα φρονῶν, καὶ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἡ ὑπὲρ τῶν Ἀρειομανιτῶν ἀσέβεια λυττῶσα, ἵν' ἐκ ποδῶν μὲν οἱ ὀρθόδοξοι γένωνται, μετ' ἀδείας δὲ λοιπὸν, ἃ βούλονται, (3) κηρύττωσιν οἱ προστάται τῆς ἀσεβείας. καὶ γὰρ οὕτως ἔχει.

6. Ἀρείου τοῦ ἀσεβήσαντος, ἀφ' οὗ καὶ ἡ Ἀρειομανιτῶν δι' αὐτὸν αἵρεσις κέκληται, τῆς ἐκκλησίας ἐκβληθέντος ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου, οἱ περὶ Εὐσέβιον μαθηταὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ καὶ κοινωνοὶ τυγχάνοντες, ἑαυτοὺς ἐκβεβλῆσθαι νομίζοντες, ἔγραφον πολλὰ παρακαλοῦντες Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον μὴ ἀφεῖναι τὸν αἱρετικὸν Ἄρειον ἔξω τῆς ἐκκλησίας· Ἀλεξάνδρου δὲ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν μὴ δεχομένου τὸν ἀσεβῆ, εἰς Ἀθανάσιον τότε διάκονον ὄντα, ἐλυποῦντο. ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα συνόντα Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ, πολυπραγμονοῦντες αὐτὸν ἤκουον, καὶ τιμώμενον παρ' αὐτοῦ. πεῖραν δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας τῆς εἰς Χριστὸν λαβόντες ἐκ τῆς Συνόδου τῆς κατὰ (4) Νίκαιαν συγκροτηθείσης, ἐν ᾗ ἐπαρρησιάζετο κατὰ τῆς ἀσεβείας τῶν Ἀρειομανιτῶν, μειζόνως τὸ μῖσος ηὖξανον. ὡς δὲ ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀνήγαγε, τὴν ἐκ παλαιοῦ τρεφομένην αὐτοῖς κακίαν ἀναζωπυρήσαντες, καὶ φοβούμενοι τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀσεβείας παράστασιν, Εὐσέβιος (5) δὲ πλέον καὶ ἀπὸ τῆς συνειδήσεως ὧν οἶδε πληττόμενος, πάντα τρόπον ἐπεβούλευον καὶ συνεσκευάζοντο τῷ ἀνδρί. ἐκίνουν βασιλέα κατ' αὐτοῦ, συνόδους ἠπείλουν πολλάκις· καὶ τέλος ἐν Τύρῳ συνῆλθον, καὶ μέχρι νῦν οὐκ ἀφίστανται κατ' αὐτοῦ γράφοντες, καὶ οὕτως εἰσὶν ἀπαραίτητοι, (6) ὡς καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ μέμφεσθαι, πανταχοῦ δεικνύοντες ἑαυτοὺς ἐχθροὺς, καὶ μισοῦντες τὸν ἄνδρα, καὶ ψευδῆ λέγοντες, μόνον ἵνα ἐκφαυλίσωσιν αὐτὸν ἐν ταῖς ψευδολογίαις. ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τούτων ὧν ψεύδονται, τὰ πρότερα διελέγχουσι ψευδῆ καὶ συσκευῆς μεστά. μετὰ γὰρ τὴν τελευτήν, (7) φασίν, „ Ἀλεξάνδρου τοῦ „ ἐπισκόπου, ὀλίγων τινῶν Ἀθανασίου μνήμην ποιουμένων, „ ἓξ ἢ ἑπτὰ ἐπισκόπων λάθρα καὶ ἐν παραβύστῳ „ χειροτονοῦσιν αὐτόν. „ ταῦτα ἔγραψαν καὶ βασιλεῦσιν, οἱ μηδὲν ψευδὲς γράφειν παραιτούμενοι. ὅτι δὲ πᾶν τὸ πλῆθος, καὶ πᾶς ὁ λαὸς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς καὶ σώματος

ſententiam tuliſſe, nihil tamen erubeſcunt eaſdem ſententias Athanaſio imputare: tametſi cum hæc agerentur, nondum ille Alexandriam ingreſſus eſſet, ſed adhuc ab exſilio revertens, in Syria eſſet: ſi tamen opus ſit longinquam peregrinationem pro defenſione afferre, ut ne quis eorum rationes reddere debeat, quæ vel Dux, vel Præfectus Ægypti perpetrarint. Nam licet Alexandriæ fuiſſet Athanaſius, quid ad eum, quæſo, Præfecti geſta? Attamen in his locis non degebat: neque res Eccleſiaſticæ occaſionem dederunt iis quæ ab Ægypti Præfecto acta ſunt; ſed aliæ quædam quas edidicet is ex monumentis, quæ nos, cognitis eorum ſcriptis, diligenter perquiſita ad vos miſimus. Cum igitur, quæ nec eo auctore, nec ejus cauſa geſta ſunt, quaſi geſta proclament; & cum, ac ſi de tot tantiſque malis certiores facti eſſent, teſtimonium ferant; dicant a quanam Synodo hæc didicere? ex quibuſnam argumentis? ex quonam judicio? Quod ſi nihil ejuſmodi habentes, hoc temere affirment; certe priora quomodo geſta ſint, aut cur ſic loquantur, vobis ſane conſiderandum relinquimus. Nihil enim aliud illud eſt quam calumnia, & inimicorum inſidiæ, animuſque intoleranda ſentiens, ac impietas contra pietatem pro Ariomanitis furens; ut Orthodoxi quidem de medio tollantur, impietatis vero patroni, quod libuerit cum ſecuritate prædicent. Etenim res ita ſe habet.

6. Cum Arius impietatis auctor, a quo Ariomanitarum hæreſis nuncupata eſt, ab Eccleſia ejectus fuiſſet a beatæ memoriæ Alexandro Epiſcopo, Euſebius cum ſuis qui ejus impietatis diſcipuli & participes erant, ſe ejectos fuiſſe arbitrantes, multa ſcripſere, quibus Alexandrum Epiſcopum rogarent, ne hæreticum Arium extra Eccleſiam relinqueret. Alexandro autem, ob ſuam in Chriſtum pietatem, impium illum non recipiente, Athanaſio tunc Diacono ſuccenſebant: quod curioſe ſciſcitantes ipſum frequentiſſime cum Alexandro verſari, & ab ipſo in pretio haberi audiviſſent. Cum autem ex iis quę in Synodo Nicæna contra Ariomanitarum impietatem confidenter loquutus eſt, ejus in Chriſtum pietatem eſſent experti, in majus odium exarſerunt. Ubi vero ad Epiſcopatum illum Dominus evexit, quam jamdiu fovebant malitiam denuo accendentes, rectam ejus doctrinam, necnon ejus adverſus impietatem reſiſtendi animum veriti (maximeque Euſebius a conſcientia rerum quas noverat perculſus) omnibus modis viro inſidiati ſunt, & adverſus illum conſpirarunt: Imperatorem quoque in illum concitarunt, ac ſynodos plerumque ſe coacturos interminati, demum Tyri convenere, & hactenus adverſus eum ſcribere non deſinunt. Atque ita implacabiles ſunt, ut ejus etiam in Epiſcopatum promotionem reprehendant: ac ſeſe undique viro inimicos & infenſos exhibeant; eo ſolum mendacia loquentes, ut eum ſuis calumniis infamem reddant. Sed ex his ipſis ſuis mendaciis, priora illa falſa atque conſpirationem eſſe deprehenduntur. Ajunt enim: *poſt obitum Alexandri Epiſcopi, cum pauci quidam Athanaſii mentionem facerent, ſex aut ſeptem Epiſcopi, clam & in obſcuro loco ipſum ordinarunt.* Hæc illi Imperatoribus ipſis reſcripſere, qui nullum mendacii genus ſcribere recuſant. Nos autem cum tota civitate, & univerſa provincia teſtes ſumus, totam multitudinem omnemque Catholicæ Eccleſiæ populum, quaſi uno corpore,

Qua de cauſa Athanaſius Euſebianis invíſus fuit.

Euſebiani legitimam Athanaſii ordinationem criminabantur.

(1) Reg. ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου.
(2) In grave hiſtoriæ Eccleſiaſticæ detrimentum, monumenta hic memorata excidere.
(3) Sic Reg. & Baſil. editi vero, κηρύττουσι.
(4) Νίκαιαν ſic accentu in prima Reg. & Baſil. Editi vero, Νικαίαν.
(5) Reg. δὲ ὁ κατὰ πλέον ὑπό. Baſil. δὲ ὁ πλέον ἀπό. Mox in Baſil. ὡς οἶδε deeſt. Ibid. Reg. & Baſil. quos ſequimur, πληττόμενος editi πληττομένως.
(6) Hæc item apud Socratem, l. 1. c. 23.
(7) Sic Reg. Editi vero φησί.

uno animo congregatum, exclamaſſe, vociferatum eſſe, ac Athanaſium ſuæ eccleſiæ Epiſcopum petiiſſe. Hoc publicis votis Chriſtum rogabant: hoc nos diebus noctibuſque plurimis facere adjurabant, nec ipſi eccleſia diſcedentes, nec nos abire permittentes. Ac nihil quidem mali, (ut iſti ſcripſere) de illo proferebant: ſed optima quæque prædicantes, probum, pium, chriſtianum, ex aſcetis unum, ac verum epiſcopum nuncupabant. Quod autem ex nobis quamplurimi ſub omnium conſpectu & omnibus præ gaudio acclamantibus ipſum ordinarint; nos teſtes ſumus, qui ordinavimus, & fide quidem digniores iis qui tunc aberant, & jam talia mentiuntur. Verumtamen Euſebius Athanaſii ordinationem reprehendit, homo qui numquam forte ipſe ordinatus eſt: quod ſi unquam fuerit, ipſe ordinationem ſuam irritam fecit. Beryti enim ab initio epiſcopus fuit: relictaque Beryto Nicomediam ſe tranſtulit: illam quidem contra legem dimittens, iſtam item contra legem invadens: & cum ſuam, quam nullatenus amavit, reliquerit, alienam nullo jure occupat: ac prioris quidem amorem præ alienæ deſiderio contemſit: nec tamen ſecundam quam tanta aviditate invaſerat, retinuit. Ecce enim illinc quoque diſcedens, alienam rurſus occupat. Ubique enim alienis urbibus cupiditatis oculos adjicit, ratus in opibus, & amplitudine urbium, pietatem eſſe ſitam, Deique ſortem in qua quiſpiam conſtitutus eſt, nihili facit: ignorans illud, ubi duo vel tres congregati ſunt in nomine Domini, illic eſſe Dominum in medio eorum. Nec ſecum reputat quod ab Apoſtolo dictum eſt, *non in alienis laboribus gloriabor*: neque animadvertit ejus præceptum: *alligatus es uxori, noli quærere ſolutionem*. Quod ſi hoc de uxore dictum eſt, quanto magis de Eccleſia, & de ipſo Epiſcopatu, cui alligatus quiſpiam, alium quærere non debet, ne adulter ex ſacris litteris deprehendatur.

Euſebius Beryti primum Epiſcopus Nicomedienſem ac deinde Conſtantinopolitanam ſedem invaſit.

2. Cor. 10. 15.

1. Cor. 7. 27.

7. Horum ſibi conſcius cum eſſet, nihilominus auſus eſt Athanaſii promotionem, quæ bono omnium teſtimonio comprobatur, calumniari: ac depoſitionem ipſi exprobrare non veretur, cum ipſe depoſitus fuerit, ac eo ipſo teſtem depoſitionis ſuæ habeat, quod alter ejus loco ſuffectus ſit. Quomodo igitur vel ipſe, vel Theognius, alium deponere potuerunt, cum ipſi depoſiti ſint: ut vel hinc arguitur, quod alii eorum loco ſint conſtituti? Probe etenim noſtis, Amphionem Nicomediæ, Chreſtum Nicææ ipſorum loco fuiſſe ordinatos, propter eorum impietatem, & communionem cum Ariomanitis, ab Œcumenica Synodo reprobatis. Hanc veram Synodum dum delere cupiunt, iniquum ſuum conventum ſynodum vocare conantur: & dum ejus decreta irrita eſſe volunt, ſua obtinere cupiunt; & ſynodi vocabulo utuntur, qui tantæ Synodo nolunt obtemperare. Sic illi Synodum non curant, licet ſe curare ſimulent; ut orthodoxis de medio ſublatis, quæ a magna & vera ſynodo contra Arianos ſtatuta ſunt, ipſi irrita faciant: quibus Arianis cum illi & ſemper, ac in præſenti patrocinentur, contra Athanaſium Epiſcopum mentiri nihil verentur. Nam quæ jam olim illi mentiti ſunt, præſenti eorum mendacio ſunt conſimilia,

Euſebius & Theognius in Nicæna Synodo depoſiti.

συνεληλυθότες, ἀνεβόων, ἔκραζον, αἰτοῦντες Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον τῇ ἐκκλησίᾳ. τοῦτο ηὔχοντο δημοσίᾳ τῷ Χριστῷ, καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὥρκιζον ποιεῖν ἐπὶ πλείστας ἡμέρας καὶ νύκτας, μήτε αὐτοὶ τῆς ἐκκλησίας ἀφιστάμενοι, μήτε ἡμᾶς ἐπιτρέποντες ἀφίστασθαι τούτου. καὶ ἡμεῖς μάρτυρες τούτου, καὶ ἡ πόλις πᾶσα, καὶ ἡ ἐπαρχία. οὐδὲν μὲν ἐναντίον, ὡς ἔγραψαν ἐκεῖνοι, κατ' αὐτοῦ λέγοντες· πάντα δὲ τὰ βέλτιστα, σπουδαῖον, εὐλαβῆ, Χριστιανόν, (1) ἕνα τῶν ἀσκητῶν, ἀληθῶς ἐπίσκοπον ὀνομάζοντες. ὅτι δὲ οἱ πλείονες ἡμῶν αὐτὸν ἐχειροτόνησαν ὑπὸ ταῖς τῶν πάντων ὄψεσι καὶ βοαῖς, μάρτυρες πάλιν ἡμεῖς ἀξιοπιστότεροι τῶν ἀπόντων καὶ ψευδομένων, οἱ χειροτονήσαντες. ἀλλ' ὅμως Εὐσέβιος τὴν κατάστασιν Ἀθανασίου μέμφεται, ἄνθρωπος τυχὸν μηδὲ κατάστασιν ὅλως ἐσχηκώς· εἰ δ' ἄρα καὶ ἔσχεν, αὐτὸς ἀκυρώσας αὐτήν· ἐν Βηρυτῷ μὲν ἦν ἀπ' ἀρχῆς, Βηρυτὸν δὲ ἀφεὶς, εἰς Νικομήδειαν ἦλθε. τὴν μὲν παρὰ νόμον ἀφεὶς, εἰς ἣν δὲ παρὰ νόμον ἐπιβαίνων. καὶ τὴν μὲν οἰκείαν ἀστόργως καταλελοιπώς, τὴν δὲ ἀλλοτρίαν ἀλόγως κατέχων· καὶ τὴν μὲν πρώτην τὴν στοργὴν ὑπὸ τῆς ἀλλοτρίας ἐπιθυμίας προδοὺς, (2) τὴν δὲ δευτέραν, μηδὲ ἣν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἔσχε τηρήσας. ἰδοὺ γὰρ κἀκεῖθεν ἀποστὰς ἀλλοτρίαν πάλιν κατέχει· πανταχοῦ ταῖς ἀλλοτρίαις ἐποφθαλμιῶν πόλεσι, καὶ ἐν πλούτῳ καὶ ἐν μεγέθει πόλεως νομίζων εἶναι τὴν εὐσέβειαν· καὶ τὸν κλῆρον τοῦ Θεοῦ, καθ' ὃν ἐτάχθη τις, μηδὲν ἡγούμενος. οὐκ εἰδὼς, ὅτι καὶ ὅπου δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰσὶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ ἐστιν ἐν μέσῳ αὐτῶν ὁ Κύριος. οὐκ ἐνθυμούμενος τὸ παρὰ τοῦ ἀποστόλου λεχθὲν, ὅτι οὐκ (3) ἐν ἀλλοτρίοις κόποις καυχήσομαι. οὐ συνορῶν τὸ παρ' αὐτοῦ παράγγελμα, δέδεσαι γυναικί, μὴ ζήτει λύσιν. εἰ δὲ ἐπὶ γυναικὸς τὸ ῥητὸν, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ ἐκκλησίας (4) καὶ τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς, ᾗ ὁ συνδεθεὶς ἄλλην οὐκ ὀφείλει ζητεῖν, ἵνα μὴ καὶ μοιχὸς παρὰ ταῖς θείαις εὑρίσκηται γραφαῖς.

7. Ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα ἑαυτῷ συνειδὼς, τετόλμηκε τὴν κατάστασιν Ἀθανασίου, τὴν ὑπὸ πάντων ἐπὶ καλοῖς μαρτυρουμένην, διαβάλλειν. καὶ καθαίρεσιν ὀνειδίζειν αὐτῷ τολμᾷ, καθαιρεθεὶς αὐτὸς, καὶ μάρτυρα τῆς καθαιρέσεως ἔχων τὴν ἀντ' (5) αὐτοῦ κατάστασιν. πῶς δὲ ἢ αὐτὸς ἢ Θεόγνιος ἠδύναντο καθαιρεῖν ἄλλον, αὐτοὶ καθαιρεθέντες, καὶ ταῖς ἀντ' αὐτῶν καταστάσεσιν ἐλεγχόμενοι; οἴδατε γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι Ἀμφίων μὲν ἐν Νικομηδείᾳ, (6) Χρηστὸς δὲ ἐν Νικαίᾳ κατεστάθησαν ἀντ' αὐτῶν, διὰ τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν, καὶ τὴν πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας κοινωνίαν, τοὺς ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς οἰκουμενικῆς ἀποδοκιμασθέντας. ἀλλ' ἐκείνην τὴν τῷ ὄντι σύνοδον ἀναιρεῖν θέλοντες, τὴν ἑαυτῶν ἄδικον σύστασιν ὀνομάζειν σύνοδον ἐπιχειροῦσι, καὶ τὰ παρ' (7) ἐκείνῃ κρατεῖν μὴ θέλοντες, τὰ παρ' αὐτοῖς κρατεῖν βούλονται. καὶ σύνοδον ὀνομάζουσιν, οἱ συνόδῳ τηλικαύτῃ μὴ πειθόμενοι. οὕτως οὐ (8) συνόδου πεφροντίκασιν, ἀλλὰ σχηματίζονται φροντίζειν, ἵνα ἀνελόντες τοὺς ὀρθοδόξους, τὰ δόξαντα τῇ ἀληθεῖ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ (9) κατὰ τῶν Ἀρειανῶν, λύσωσιν· ὧν προϊστάμενοι καὶ ἀεὶ καὶ νῦν, ψεύδεσθαι τολμῶσι κατὰ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου. ὅμοια γὰρ ἐκεῖνα τοῖς νῦν, ἃ ψεύδονται,

(1) Eo forte Athanaſ. vocabant, ἕνα τῶν ἀσκητῶν, quod is in eremo cum Antonio haud modicum temporis ſpatium commoratus eſſet. quod ex teſtituto in vita Antonii loco palam erit.

(2) Paulo, ob ſtructas ab Euſebianis calumnias, Conſtantii juſſu, ſolum vertere coacto, ſedem ejus invaſit Euſebius Nicomedienſis. De qua re fuſius in epiſtola ad Solitarios agemus.

(3) οὐ, deeſt in editis, ſed in Reg. & Baſil. legitur. Locum ſic habet. 2. Cor. 10. 15. οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμενοι ἐν ἀλλοτρίοις κόποις, *non in immenſum glorîantes in alienis laboribus*.

(4) Sic Baſil. & Reg. Editi vero mendoſe, ἐν τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς.

(5) Sic Reg. Editi vero ἀντ' αὐτοῦ. Præſtare videtur Regii lectio. Hunc locum perperam intellexit Nannius qui vertit, *ut qui ſuæ exauctorationis teſtimonium & argumentum, in ipſo ſui conſtitutione oſtendat*. Nec melius infra.

(6) Ita Reg. Editi, Χρεσὸς. Reliqui mſſ. Χρηστός.

(7) Ita Regius, & recte quidem. Alii cum editi tum mſſ. παρ' ἐκείνων.

(8) Sic Regius. Reliqui vero, ἡ σύνοδον, minus bene.

(9) In Editis κατὰ deeſt. Nos ſumus ex Regio mutuati.

δοντες, ὅτι πρὸς τὴν εἴσοδον αὐτοῦ στάσεις καὶ θρῆνοι καὶ ὀδυρμοὶ γεγόνασι, τῶν λαῶν πρὸς τὴν ὑποδοχὴν αὐτοῦ δυσχεραινόντων. οὐδὲν γὰρ τοιοῦτον γέγονεν, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον, χαρὰ καὶ εὐθυμία, καὶ δρόμος τῶν λαῶν, πρὸς τὴν ἐκταίαν αὐτοῦ (1) θέαν ἐπειγομένων. εὐφροσύνης δὲ αἱ ἐκκλησίαι μεσταί, καὶ εὐχαριστίαι πρὸς τὸν Κύριον ἀναφερόμεναι πανταχοῦ. λειτουργοὶ δὲ καὶ κληρικοὶ πάντες οὕτως αὐτὸν ἑωράκασιν, ὡς εὐφρανθῆναι τὰς ψυχάς, κρίνειν τὴν ἡμέραν, πασῶν εὐθυμοτέραν ἐσχηκέναι πιστεύειν. τὴν γὰρ ἡμῶν τῶν ἐπισκόπων ἀνεκλάλητον χαράν, τί χρὴ γράφειν; προλαβόντες γὰρ εἰρήκαμεν, ὡς σὺν αὐτῷ πάσχειν ἐνομίζομεν.

8. Τούτων τοίνυν οὕτως ὁμολογουμένων, καὶ παρ' αὐτῶν ἐναντίως προφερομένων, ποίαν ἔχει πίστιν ἡ παρ' αὐτῶν θρυλουμένη σύνοδος ἢ κρίσις; οἱ γὰρ οὕτως ἐπιβαίνειν τολμῶντες, οἷς οὐκ εἶδον, οἷς οὐκ ἐδίκασαν, (2) ἐφ' οἷς οὐ συνῆλθον, καὶ γράφειν ὡς πληροφορηθέντες, πῶς ἐφ' οἷς συνεληλυθέναι λέγουσι, πιστευθῆναι δύνανται; ἀλλ' οὐ κατ' ἔχθραν κἀκεῖνα πεποιηκέναι καὶ ταῦτα πιστευθήσονται; ποία γὰρ καὶ σύνοδος ἐπισκόπων ἦν τότε; ποῖον συνέδριον ἀληθείας ἐχόμενον; τίς τῶν πλειόνων ἐν αὐτοῖς οὐκ ἐχθρὸς ἡμέτερος ἦν; οὐ διὰ τὴν Ἀρείου μανίαν οἱ περὶ Εὐσέβιον καθ' ἡμῶν ὥρμησαν; οὐ τοὺς ἄλλους συμφρονοῦντας αὐτοῖς ἐπήγαγον; οὐκ ἀεὶ κατ' αὐτῶν ἐγράφομεν ὡς τὰ Ἀρείου φρονούντων; * οὐκ Εὐσέβιος ὁ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ἐπὶ θυσίᾳ κατηγορεῖτο ὑπὸ τῶν σὺν ἡμῖν ὁμολογητῶν; οὐ Γεώργιος, ὡς καθαιρεθεὶς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ μακαρίου ἠλέγχετο; οὐκ ἐπ' ἄλλοις ἄλλοι καὶ διαφόροις ηὐθύνοντο; πῶς οὖν οὗτοι συνιέναι καθ' ἡμῶν ἤθελον; πῶς δὲ Σύνοδον ὀνομάζειν τολμῶσιν, ἐν ᾗ κόμης προεκάθητο, καὶ παρῆν (3) σπεκουλάτωρ· καὶ Κομενταρήσιος ἡμᾶς εἰσῆγεν ἀντὶ διακόνων τῆς ἐκκλησίας, ἐκεῖνος ἐφθέγγετο, καὶ οἱ παρόντες ἐσιώπων, μᾶλλον δὲ ὑπήκουον τῷ κόμητι. καὶ τὸ κωλῦον τοὺς δοκοῦντας ἐπισκόπους, ὑπὸ τῆς ἐκείνου βουλῆς ἐνεποδίζετο. ἐκεῖνος ἐκέλευεν, ἡμεῖς ὑπὸ στρατιωτῶν ἠγόμεθα, μᾶλλον δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιον κελευόντων ἐκεῖνος τῆς τούτων ἐξυπηρετεῖτο γνώμης. τὸ δὲ ὅλον, ἀγαπητοί, ποία σύνοδος ἔνθα τὸ τέλος ἐξορία καὶ φόνος, ὡς δόξαν ἦν βασιλεῖ; ποῖα δὲ καὶ τὰ ἐγκλήματα; μεῖζον γὰρ ἐπὶ τούτοις τὸ κατ' αὐτῶν θαῦμα. Ἀρσένιός τις ἦν, ὃν πεφονεῦσθαι ἐμέμφοντο, καὶ ποτήριον διέβαλλον κεκλάσθαι μυστικόν. ἀλλ' Ἀρσένιος μὲν ζῇ, καὶ μεθ' ἡμῶν εὔχεται συνάγεσθαι, καὶ οὐκ ἄλλας ἀναμένει μαρτυρίας, ἵνα ζῶν φανῇ, ἀλλ' αὐτὸς ὁμολογεῖ ζῆν, (4) οἰκείοις γράμμασι πρὸς τὸν συνεπίσκοπον ἡμῶν Ἀθανάσιον γράφων, ὃν αὐτοῦ φονέα διεβεβαιοῦντο· καὶ οὐκ ᾐδοῦντο οἱ ἀσεβεῖς, ἄνδρα πρὸ τοσούτου διαστήματος, καὶ πλῷ καὶ πεζῇ πάμπολυ μῆκος ἀπέχοντα, παρ' αὐτοῦ πεφονεῦσθαι κατηγοροῦντες, ὃ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, μηδὲ τὴν χώραν εἶδεν ἄνθρωπος. ἀλλὰ καὶ κρύψαι τετολμήκασι, καὶ ἀφανῆ κατασκευάσαι μηδὲν παθόντα, καὶ εἰ δυνατὸν ἦν, εἰς ἄλλην οἰκουμένην ἂν μετετίθεσαν, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ ζῆν ἀληθῶς ἂν ἐξήγαγον, ἵνα εἴτε ἀληθεύοντες, εἴτε πλασάμενοι φόνον, ἀληθῶς Ἀθανάσιον ἀποκτείνωσιν. ἀλλὰ τῇ θείᾳ προνοίᾳ καὶ ἐν τούτῳ χάρις, τῇ μηδὲν ἄδικον ἰσχύειν

A quo dicunt ad ejus ingreſſum ſeditiones, luctus, & lamentationes, populis ejus receptionem ægre ferentibus, extitiſſe. Nihil enim contigit ejuſmodi; ſed e contra, gaudium, lætitia & concurſus populorum ejus videndi deſiderio feſtinantium. Eccleſiæ lætitia plenæ ac ubique gratiarum actiones ad Dominum referebantur. Miniſtri autem & Clerici omnes, ita eum videre, ut animis oblectarentur, ac diem illam omnium ſuarum lætiſſimam exiſtimarent. Noſtrum autem Epiſcoporum ineffabile gaudium, quid opus eſt deſcribere, cum ſuperius dixerimus,
B nos omnes, ejus calamitates perpeſſos exiſtimaſſe?

Athanaſius ex Galliis rediens ab Alexandrinis cum gaudio exceptus.

8. Hæc igitur in confeſſo cum ſint, ac ipſi tamen oppoſito modo enarrent, quæ fides habenda concilio, & decreto quod ipſi jactitant? Qui enim ita ſeſe ingerere audent, iis quæ nec viderunt nec judicarunt, quibus neque interfuerunt, ac ſcribere non verentur quaſi rem certiſſime comperiſſent: quomodo in rebus quarum cauſa ſe conveniſſe dicunt, fide digni erunt? An non potius cum illa tum hæc per inimicitiam egiſſe exiſtimabuntur? Quænam enim tunc Epiſcoporum ſynodus? quiſnam conſeſſus veri ſtudioſus?
C quis ex pleriſque ſaltem eorum inimicus noſter non erat? nonne Arii furoris cauſa Euſebiani contra nos impetum fecere? Nonne item alios qui ſuæ ſententiæ erant ad idipſum agendum induxere? Nonne ſemper adverſum illos, ut cum Ario ſentientes, ſcripſimus? Nonne *Euſebius Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopus a Confeſſoribus qui nobiſcum erant accuſatus eſt quod idolis ſacrificaſſet? Nonne Georgius, a beato Alexandro depoſitus fuiſſe, convictus eſt? Nonne alii de aliis, & diverſis criminibus deferebantur? Quo ergo jure adverſum nos convenire voluerunt? Quomodo ſynodum vocare audent, in qua Comes præſidebat, & cui
D Speculator aderat, ac in quam Comentarius, vice diaconorum eccleſiæ, nos introduxit? Ille loquebatur, & qui aderant ſilebant, imo potius Comiti obtemperabant. Tum ne amoverentur qui amovendi videbantur Epiſcopi, ab ejus conſilio impediebatur. Ille jubebat: nos a militibus trahebamur; imo potius jubentibus Euſebio cum ſociis, ille eorum ſententiis obſequebatur. In ſumma, dilecti, cujuſmodi illa Synodus, cujus exitus erat exilium & cædes, ſi Imperatori placeret? Quales accuſationes? In hoc enim illi majore admiratione digni
E ſunt. Arſenium quemdam occiſum criminabantur, & poculum myſticum fractum eſſe calumniabantur. Sed Arſenius quidem vivit, ac nobiſcum communione jungi exoptat, nec aliunde teſtimonia exſpectat, ut vivus exhibeatur, ſed ipſe ſe vivere fatetur in ſuis literis, quas ſcripſit ad coepiſcopum noſtrum Athanaſium: quem ejus interfectorem eſſe affirmabant. Nec pudebat impios, virum tanta diſtantia itineris ſive pedeſtris ſive navigabilis disjunctum, ab illo interfectum inſimulare, qui per hæc tempora, ubi locorum ageret, nemo noverat. Quin & eum occultare auſi ſunt, ac evanidum reddere, cum
F nihil ille mali paſſus eſſet. Et ſi fieri potuiſſet, in alium orbem illum tranſtuliſſent, imo potius eum occidiſſent, ut ſive veram, ſive fictam cædem falſo objicientes, Athanaſium vere occiderent. Sed divinæ providentiæ in hoc quoque gratiæ agendæ ſunt, quæ nihil injuſtum prævalere per-

Res in Tyrenſi Synodo geſta anno 335.

Athanaſius de Arſenii nece accuſatur.

(1) Editi θεῖαν mendoſe. Reg. & Baſil. θέαν.
(2) Sic Reg. quem ſequimur. In aliis & in editis ἐφ' deeſt.
(3) σπεκουλάτωρ, ubique cum in Gloſſis, tum alias apud Auctores, ὑποκεφαλιστής, & δήμιος, *Carnifex*, de quo fuſius Cangii Gloſſarium. Ibid. Κομενταρήσιος in Gloſſis tam editis quam manuſcriptis Κομενταρίσιος vocatur. Huic incumbebat delationum & accuſationum monumenta apud ſe in commentariis ſervare.
(4) Arſenii ad Athanaſium epiſtolam vide ſis infra.
(*) Epiphanius hæreſi 69. ait Euſebium Cæſarienſem a Potamone Ægyptio objurgatum fuiſſe, quod ſtante Athanaſio ipſe Euſebius, qui idolis immolaret, quaſi judex ſedere nihil vereretur. quæ fuſius in Athanaſii vita egimus.

permiſit, ſed ſub omnium oculos viventem Arſenium produxit, eorumque conſpirationem atque calumniam tum palam convicit. neque enim ille nos ut interfectores averſetur, neque ut ſibi injurioſos odit; nihil enim prorſus mali paſſus eſt. Sed nobiſcum communione jungi poſtulat, optatque noſtro cœtui aggregari, ut ejus literæ teſtantur.

9. Attamen Athanaſius quidem eorum calumniis impetebatur, quaſi qui eum qui tum vivebat occidiſſet: ab ipſis vero in exilium miſſus eſt. Non enim Imperatorum pater illum extorrem fecit, ſed illud eorum calumniis eſt adſcribendum. Animadvertite enim num res ite non ſe habeat: cum nihil criminis contra Athanaſium comminiſtrum noſtrum inveniretur, Comes vero ſummam vim inferens, ſtudioſe adverſus eum rem gereret: Epiſcopus quidem Athanaſius ut vim ſibi illatam effugeret, religioſiſſimum Imperatorem adiit, une Comitem, & illorum conſpirationem deprecans, rogansque ut legitima epiſcoporum ſynodus cogeretur, aut ipſe Imperator de objectis criminibus ſeſe purgantem audiret. Imperator autem rem indigne ferens litteras ſcripſit quibus illos citavit, ſeſe rem auditurum promittens, quippe qui Synodum illam congregari juſſiſſet. Euſebiani autem ubi adveniſſent, Athanaſium calumniantur, non ultra de objectis a ſe Tyri criminibus; ſed de frumenti naviumque detentione, quaſi ſcilicet Athanaſius minatus fuiſſet, ſe commeatum Alexandria Conſtantinopolim euntem impedire poſſe. Hæc quidam ex noſtris qui intus cum Athanaſio erant Imperatore minitante audierunt. Deinde cum Athanaſius de tanta calumnia ingemiſceret, & falſam illam eſſe affirmaret: qui enim vir privatus & inops tanta facere potuiſſet? Euſebius ne palam quidem calumniari recuſans, juravit Athanaſium divitem, potentem, & ad nmnia idoneum eſſe; ut hinc Athanaſius illa dixiſſe putaretur. Sic venerandi illi Epiſcopi virum accuſabant: ſed Dei gratia in hoc negotio plus valuit quam illorum malignitas: Imperatoris enim pietatem ad clementiam inclinavit, ut pro morte exilium irrogaret. Hæc igitur ſolis eorum calumniis adſcribenda ſunt. Imperator ſiquidem prioribus ſcriptis ſuis eorum calumnias redarguit, inſidias criminatus eſt, Meletianoſque damnavit, quos nefarios, execrandos, & graviſſimis illis nominibus, litreris ſuis appellabat. indigne quippe tulit viri necem objectam fuiſſe, qui in vivis eſſet, commotuſque eſt homicidium audiens ejus qui viveret, & ſuperſtes eſſet: cujus epiſtolam ad vos miſimus.

Athanaſius cur in exilium actus.

10. Euſebiani autem admirandi illi viri ut & veritatem, & litteras abolere videantur, nomen Synodi prætexunt, ejuſque acta ab Imperatore mutuantur. Ad hoc negotii Comes aderat, militeſque Epiſcoporum ſatellites, & imperatoriæ litteræ, quæ quos ipſi poſtularant illuc conveoire compellerent. Jam mihi, quæſo, incredibiles eorum inſidias, facinorumque inæquabilitatem animadvertite; ut quavis ratione nobis hominem prorſus abripiant. Si enim ſibi dumtaxat, utpote epiſcopis judicium permiſiſſent, quid opus Comite & militibus? aut cur imperatoriis diplomatibus in unum coacti ſunt? Quod ſi Imperatore indigebant, & ab illo auctoritatem accipere cupiebant, cur ejus judicium irritum fecere?

A ἐπιτρεπούσῃ, ἀλλ' ὑπὸ τὰς πάντων ὄψεις, Ἀρσένιον ὑπαγούσῃ ζῶντα, καὶ φανερῶς τὴν τότε (1) συσκευὴν καὶ συκοφαντίαν ἐλέγχοντα· οὐ γὰρ ὡς φονέας ἀποστρέφεται, οὐδὲ ὡς ἠδικηκότας μισεῖ. πέπονθε γὰρ ὅλως οὐδέν, ἀλλὰ κοινωνεῖν ἡμῖν ἀξιοῖ, καὶ συναριθμεῖσθαι βούλεται, δι' ὧν ἔγραψε.

9. Καὶ ὅμως Ἀθανάσιος μὲν, συνεσκευάζετο παρ' αὐτῶν, ὡς τὸν ζῶντα πεφονευκώς, ἐξωρίζετο δὲ παρὰ (2) τῶν αὐτῶν. οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ τῶν βασιλέων τοῦτον ἐξώρισεν, ἀλλ' αἱ τούτων διαβολαί. σκοπεῖτε γάρ, εἰ μὴ οὕτως ἔχει, ὡς B οὐδὲν μὲν εὑρίσκετο κατὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, ὁ δὲ κόμης ἐβιάζετο, καὶ πολὺς ἦν σπουδάζων κατ' αὐτοῦ, ὁ μὲν ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος φυγὼν τὴν γενομένην βίαν, ἀνῆλθε πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα, κατηγορούμενος ἅμα καὶ τὸν κόμητα καὶ τὰς ἐκείνων συσκευάς, ἀξιῶν δὲ νόμιμον ἐπισκόπων σύνοδον συγκροτηθῆναι, ἢ καὶ αὐτὸν δέξασθαι τὴν ἀπολογίαν, ὧν ἐπήγαγον αὐτῷ. καὶ γράφει μὲν βασιλεὺς ἀγανακτῶν, καὶ προσκαλεσάμενος αὐτούς, ἐπαγγελλόμενός τε αὐτὸς ἀκροάσασθαι, ὁ καὶ τὴν σύνοδον κελεύσας γενέσθαι. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον ἀνελ- C θόντες, διαβάλλουσιν Ἀθανάσιον, οὐκέτι μὲν τὰ ἐν Τύρῳ θρυλλούμενα παρ' αὐτῶν, περὶ σίτου δὲ καὶ πλοίων ἐποχῆς, ὡς Ἀθανασίου ἐπαγγειλαμένου δύνασθαι κωλύειν, τὸν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τοῦ σίτου μετακομιδήν· (3) ταῦτά τινες τῶν ἐξ ἡμῶν ἔνδον ὄντες μετὰ Ἀθανασίου ἀκηκόασι τοῦ βασιλέως ἀπειλοῦντος. εἶτα τοῦ Ἀθανασίου ὀδυρομένου ἐπὶ τῇ διαβολῇ, καὶ διαβεβαιουμένου, μὴ εἶναι ταύτην ἀληθῆ. πῶς γὰρ ἂν ἰδιώτης ἄνθρωπος καὶ πένης τηλικαῦτα δύναιτο; Εὐσέβιος οὐδὲ δημοσίᾳ παραιτησάμενος τὴν δια- D βολὴν, ὤμνυε τὸν Ἀθανάσιον εἶναι πλούσιον, καὶ δυνατὸν, καὶ ἱκανὸν πρὸς πάντα, ἵνα ἐκ τούτου κἀκεῖνα εἰρηκὼς Ἀθανάσιος νομισθῇ· ταῦτα μὲν οἱ σεμνοὶ κατηγόρουν ἐπίσκοποι. ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις κρείττων τῆς πονηρίας αὐτῶν (4) γεγένηται· τὸν γὰρ εὐσεβῆ τὸν βασιλέα, εἰς φιλανθρωπίαν κεκίνηκε, καὶ ἀντὶ θανάτου, τὴν ἐξορίαν παρέχειν. ἐκείνων αἱ διαβολαί, καὶ οὐδὲν ἄλλο, τούτων αἴτιαι. (5) ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς πρὸ τούτου γράφων, τὴν συσκευὴν ἐμέμψατο, τὴν ἐπιβουλὴν ᾐτιάσατο, τῶν Μελιτιανῶν κατεψηφίσατο, ἀθεμίτους, ἀρᾶς ἀξίους, τῇ δεινότητι αὐτοὺς ἐγγράψας εἰπών. κεκίνηται γὰρ E νεκρὸν ἀκηκοὼς ἄνθρωπον, ὃς ἐν τοῖς ζῶσιν ἦν· κεκίνηται φόνον ἀκούσας ἐπὶ ζῶντι, καὶ τοῦ βίου μὴ στερηθέντι, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀπεστείλαμεν.

10. Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οἱ θαυμαστοὶ, ἵνα καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ γραφέντα λύειν δόξωσιν, ὄνομα συνόδου χρηματίζονται, καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς παρὰ βασιλέως λαμβάνουσι. καὶ κόμης ἐπὶ τούτῳ καὶ στρατιῶται δορυφόροι τῶν ἐπισκόπων, καὶ βασιλικὰ γράμματα συνελθεῖν, οὓς ᾔτουν ἐπαναγκάζοντα. ἐνταῦθα τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν ἐνθυμήθητε, καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν τολμωμένων αὐτοῖς, ἵνα δυνηθῶσι παντὶ F τρόπῳ τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἡμῶν ἁρπάσωσιν. εἰ μὲν γὰρ ἐπέτρεπον ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν μόνοις ὡς ἐπίσκοποι, τίς κόμητος καὶ στρατιωτῶν χρεία; ἢ πῶς ὑπὸ βασιλικοῖς συνήγοντο γράμμασιν; εἰ δὲ βασιλέως ἐδέοντο, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ κῦρος ἔχειν ἤθελον, διὰ τί τὴν κρίσιν αὐτοῦ παρέλυον;

ἢ πῶς

(1) Reg. συσκευὴν, & ita legendum. Alii cum editis σκευὴν.

(2) Ita Reg. quem ſequimur. Alii & editi, ὑπ' αὐτῶν. Mox idem Reg. ὁ γὰρ, & pauloposſt idem αὐτὸς ἐξῶρ. Alii τοῦτον ἐξώρισεν.

(3) Epiſcopi numero quinque infra nominantur, qui Conſtantini in Athanaſium iræ teſtes fuere. Adamantius, Anubion, Agathammon, Arbethion, & Petrus.

(4) Sic Reg. & Baſil. Editi vero γεγόνεται.

(5) Ita Reg. quem ſequimur. Alii cum Editis, ὁ μὲν οὖν. Epiſtola vero Conſtantini ad Athanaſium, qua ſe, de calumniis quibus Athanaſium Euſebiani cum Meletianis impetiverant, certiorem factum teſtatur, infra habetur: ubi etiam confictam Arſenii necem vehementer exagitat Imperator.

ἢ πῶς ἐκεῖνος τοὺς μὲν Μελιτιανοὺς, συκοφάντας ἀθεμίτους, Ἀθανάσιον δὲ καθαρώτατον δι' ὧν ἔγραψε κρίνας, καὶ τὸν φόνον ἐκτραγῳδήσας ὡς ἐπὶ τῷ ζῶντι πεπλασμένον, οὗτοι καὶ Μελιτιανοὺς ἀληθεύειν, κἀκεῖνον ὑπεύθυνον εἶναι διορίζουσι; καὶ μὴ αἰδούμενοι, τὸν ζῶντα νεκρὸν ἐποίουν; ζῶντα καὶ μετὰ τὴν κρίσιν τοῦ βασιλέως, καὶ ὅτε συνήεσαν, καὶ ἄχρι νῦν σὺν ἡμῖν ὄντα. ταῦτα μὲν περὶ Ἀρσενίου.

11. Ποτήριον δὲ μυστικὸν, ποῖον, ἢ ποῦ κατεαγὲν παρὰ Μακαρίου; τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω περιιόντες θρυλοῦσι. καίτοι Ἀθανάσιον μὲν, οὐδὲ οἱ κατήγοροι τετολμήκασιν αἰτιάσασθαι, εἰ μὴ παρ' αὐτῶν ὑπεβλήθησαν. ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ τὸ τέλος τῆς μέμψεως (1) ἐπ' αὐτὸν ἄγουσιν· ὃ μηδὲ ἐπὶ Μακάριον ἔδει χωρεῖν, ὡς ἐλεγχθέντα. καὶ οὐκ αἰσχύνονται ταῦτα ἐπὶ κατηχουμένων, καὶ τό γε χεῖρον, ἐπὶ Ἑλλήνων τραγῳδοῦντες τὰ μυστήρια. δέον, ὡς γέγραπται, „μυστήριον βασιλέως καλὸν κρύπτειν· καὶ ὡς ὁ κύριος „παρήγγειλε, μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, μηδὲ βά„λητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. οὐ χρὴ γὰρ τὰ μυστήρια ἀμυήτοις τραγῳδεῖν, ἵνα μὴ Ἕλληνες μὲν ἀγνοοῦντες γελῶσι. κατηχούμενοι δὲ περίεργοι γενόμενοι, σκανδαλίζωνται. ἀλλὰ καὶ ὅμως ποῖον ἢ ποῦ, ἢ παρὰ τίσι κατεαγὲν ποτήριον; Μελιτιανοὶ μὲν γάρ εἰσιν οἱ κατηγοροῦντες καθόλου πιστεύεσθαι μὴ ὀφείλοντες. σχισματικοὶ γὰρ καὶ ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν, οὐ νῦν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου, ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος γενομένου· οἳ καὶ αὐτῷ Πέτρῳ ἐπιβουλεύσαντες, καὶ (2) Ἀχιλλᾶν τὸν μετ' ἐκεῖνον διαβαλόντες, καὶ Ἀλέξανδρον κατηγορήσαντες μέχρις αὐτοῦ τοῦ βασιλέως. οὕτω γὰρ δὴ μελετήσαντες, λοιπὸν καὶ εἰς Ἀθανάσιον διέβησαν· οὐδὲν ξένον τῆς πονηρίας ἑαυτῶν ποιοῦντες. καὶ γὰρ ὥσπερ τοὺς πρὸ αὐτοῦ, οὕτω καὶ τοῦτον ἐσυκοφάντησαν, ἀλλὰ νῦν αὐτῶν καὶ οὐ πρότερον ἡ συκοφαντία καὶ αἱ διαβολαὶ κεκρατήκασιν, ὅτι τοὺς περὶ Εὐσέβιον ἔχουσι συνεργοὺς καὶ προστάτας, διὰ τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν τῆς Ἀρειομανίας, δι' ἣν ὥσπερ πολλοῖς ἐπισκόποις, οὕτω καὶ Ἀθανασίῳ συνεσκευάσαντο. καὶ γὰρ ὁ τόπος ἐκεῖνος ἐν ᾧ κεκλάσθαι τὸ ποτήριόν φασιν, οὐκ ἦν ἐκκλησία, πρεσβύτερος οὐκ ἦν ὁ τὸν τόπον (3) παροικῶν, ἡμέρα, καθ' ἣν Μακάριον αὐτὸ πεποιηκέναι φασὶν, οὐκ ἦν κυριακή. μήτε τοίνυν ἐκκλησίας οὔσης ἐκεῖ, μήτε τοῦ ἱερουργοῦντος, μήτε τῆς ἡμέρας ἀπαιτούσης, ποῖον ἢ πότε, ἢ ποῦ τὸ ποτήριον κέκλασται μυστικόν; ποτήρια (4) μὲν γὰρ εἶναι πολλὰ καὶ κατὰ τὰς οἰκίας, καὶ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ, δῆλον, καὶ τούτων οὐδὲν ὁ θραύων ἀσεβεῖ. τὸ δὲ μυστικὸν ποτήριον, (5) ὃ κἂν θραυσθῇ παρ' ἑκόντος, ἀσεβῆ ποιεῖ τὸν ἐπικεχειρηκότα, παρὰ μόνοις τοῖς νομίμως προεστῶσιν εὑρίσκεται· οὗτος ὁ τρόπος αὐτοῦ τοῦ ποτηρίου μόνος, ἄλλος οὐδείς· τοῦτο ὑμεῖς νομίμως προπίνετε τοῖς λαοῖς· τοῦτο ὑμεῖς ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος παρελάβετε. τοῦτο μόνων ἐστὶ τῶν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προεστώτων. μόνων γὰρ ὑμῶν ἐστι προπίνειν τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ· τῶν δὲ ἄλλων, οὐδενός. ἀλλ' ὅσον τὸ μυστικὸν ὁ (6) θλάσας ἀσεβὴς, τοσοῦτον ἀσεβέστερος ὁ ἐνυβρίζων τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ· ἐνυβρίζει γὰρ ὁ παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν αὐτὸ ποιῶν. καὶ ταῦτα (7) φαμὲν οὐχ ὅτι κἂν σχισματικῶν ποτήριον κέκλασται ὑπὸ Μακαρίου, ἀλλ' ὅτι μηδὲν ἦν ὅλως ἐκεῖ· πῶς γάρ; ὅπου μήτε τόπος κυριακὸς, μήτε ὁ

Tom. I.

A Aut cur cum ille litteris ſuis Meletianos, ſycophantas, nefarios, Athanaſium vero innocentiſſimum judicarit, & confictam cædem viri etiamnum viventis, vehementer fuerit inſectatus; iſti Meletianos vera dicere, Athanaſiumque reum eſſe definiere? ac nihil reveriti, viventem hominem mortuum ſimularunt: qui & poſt Imperatoris decretum, & quo tempore illi conveniebant, & hactenus nobiſcum in vivis eſt. Hæc quidem de Arſenio.

11. Poculum autem myſticum, quale, aut ubinam a Macario confractum eſt? hoc enim ſurſum deorſum circumeuntes jactitant. Licet Athanaſi-B um, ne accuſatores quidem, inſimulare auſi eſſent, niſi ab illis ſubmiſſi fuiſſent. Attamen criminis hujus ſummam in Athanaſium referunt, quod ne quidem Macario, quippe qui convictus non eſt, fuit imputandum. Nec pudet eos coram catechumenis, & quod pejus eſt, coram ethnicis myſteria hæc traducere. Cum oporteat, ut ſcriptum eſt, *Sacramentum Regis abſcondere*: & ut Dominus præcepit: *nolite ſancta dare canibus, neque projiciatis margaritas ante porcos*. Nefas enim eſt myſteria apud non initiatos traducere, ne Ethnici quidem C horum ignari, irrideant; cathecumeni vero ad curioſitatem deducti ſcandalizentur. Sed tamen quodnam poculum, ubinam, & apud quoſnam confractum eſt? Meletiani enim ſunt qui accuſant, quibus nulla fides habenda, utpote qui non jam ſolum, ſed a tempore beati Petri Epiſcopi & Martyris, ſchiſmatici fuerint & Eccleſiæ inimici. qui ipſi Petro inſidiati, Achillam ejus ſucceſſorem calumniati ſunt, & Alexandrum apud ipſum Imperatorem accuſarunt. Poſtquam enim talia moliti ſunt, Athanaſium tandem adorti, nihil agunt a ſua improbitate alienum: ut enim in deceſſores ejus, ſic & in D illum calumnias ſtruxerunt. Sed in præſenti, & non antehac, eorum calumniæ & obtrectationes invaluere: quia Euſebium & ſocios ſcelerum conſcios & patronos nacti ſunt. Qui ut Arianæ impietatis gratia alias contra multos Epiſcopos ſic jam contra Athanaſium inſidias ſtruxere. Etenim locus ille in quo fractum eſſe poculum ajunt, non erat Eccleſia: presbyter non erat qui in illo loco habitabat: dies qua id feciſſe Macarium volunt, non erat Dominica. Cum igitur neque ibi Eccleſia eſſet, neque qui ſacra faceret, neque dies hoc ipſum requireret, E quale, aut quando, aut ubinam myſticum poculum fractum eſt? Nam pocula eſſe multa per domos, & in medio foro, patet; quæ ſi quis frangat nullatenus impie agit. Myſticum vero poculum, quod ſi quis ſponte fregerit pro tali auſu impius efficitur, apud ſolos legitimos Eccleſiæ præſides invenitur: hic enim ſolus hujus poculi uſus & non alius eſt. Hoc vos legitime populo propinatis: hoc vos ab Eccleſiaſtico canone accepiſtis: hoc ad eos ſolum ſpectat, qui Catholicæ Eccleſiæ præſunt. Veſtrum F enim duntaxat eſt ſanguinem Chriſti propinare; aliorum vero nullius. Sed ut impius eſt qui myſticum poculum frangit, ita multo magis impius eſt, qui ſanguinem Chriſti contumelia afficit. Contumelia enim afficit, qui præter Eccleſiaſticam legem illud agit. (Hæc autem eo dicimus, non quod vel Schiſmaticorum poculum a Macario confractum ſit, ſed quod ibi nullum omnino fuerit: quomodo enim adfuiſſet, cum neque locus eſſet Dominicus, nec quis

Tob. 12. 7.
Matth. 7. 6.

Athanaſius de ſacro calice confracto accuſatur.

D d illic

(1) Ita & Reg. & ſic legendum, ut patet. Editi & alii mſſ. ὑπ' αὐτὸν, mendoſe.
(2) Reg. Ἀχιλλᾶν. Mox idem διαβάλλοντας. Paulopoſt idem quem in hoc ſequimur, αὐτοῦ τοῦ βασιλ. in editis τοῦ deeſt.
(3) Reg. ἐκεῖ.
(4) μὲν deerat in editis, nos ex Reg. & Baſil. ſumus mutuati. Mox ante κατὰ Reg. ſolus τὰς habet.
(5) Ita Reg. & quidem recte. Baſil. vero, ὃ κἂν θραυσθῇ ὑφ' ἑκόντος, ἀσεβῆ. Editi, ὅτι ἂν θραύσας ὑφ' ἑκὼν τις, ἀσεβεῖ.
(6) Reg. θλάσας.
(7) Ita Reg. ceteri vero cum editi tum mſſ. pro φαμὲν, μὲν tantum habent.

illic eccleſiaſticus, ſed neque tempus myſteriorum eſſet?) Is autem eſt famoſus ille Iſchyras, qui nec ab Eccleſia ordinatus eſt, neque, cum presbyterorum a Meletio ordinatorum Alexander catalogum recepit, iis ille annumeratus eſt; & ſic neque hinc ordinationem habuiſſe potuit.

12. Unde igitur presbyter Iſchyras? quo ordinante? num Collutho? id enim ſolum reſtat. Atqui Colluthum, presbyterum obiiſſe, amboſque ejus manus ſine auctoritate fuiſſe, ac omnes qui ab eo ſchiſmatis tempore ordinati ſunt, ad laicorum ſtatum redactos ita conventibus intereſſe, omnibus notum, ac nulli dubium eſt. Quomodo igitur privatus homo, in privata domo habitans, poculum myſticum habere credatur? Sed tunc illi privatum hominem, presbyterum appellabant, & hoc vocabulum, ut hinc injuſte nos vexarent, ipſi tribuebant, & nunc in accuſationis mercedem, eidem ipſi Eccleſiæ conſtructionem concedunt. Ergo Eccleſiam vir ille non habuit; ſed jam in mercedem malignitetis, ac ſuæ in accuſando obſequentiæ quam non habebat accipit, & fortaſſe illi etiam Epiſcopatus præmium contulere: id enim ille circumquaque jactitat, & ita adverſum nos arroganter agit. Tenta nimirum præmia obtrectatoribus & ſycophantis ab Epiſcopis deſeruntur, & merito quidem; quem enim illi edjutorem ſui propoſiti nacti ſunt, eum utpote negotiorum ſocium, conſimili epiſcopatu donavere. Sed non eo res deſinit; aurem adhuc præbete iis quæ ab illis tunc geſta ſunt.

13. Cum igitur in veritatem prævalere non poſſent, quamquam adverſus illam ſeſe adornarant: & cum Tyri nihil Iſchyras probare potuiſſet, ſed ſycophanta deprehenderetur, ec ipſamet ejus calumnia eorum conſpirationem everteret; ut nova argumenta comparent, negotium ſuſpendunt, ac pollicentur ſe ex ſuis aliquot qui rem diligentius explorarent in Mareotem miſſuros. Quos autem nos multis de cauſis palam recuſavimus. & quod cum Ario ſentirent, ac proinde inimici noſtri eſſent, hos illi, tyrannica uſi poteſtate, clam miſere Diognium, Marin, Theodorum, Macedonium, duoſque ætate & moribus juniores Urſacium & Valentem in Pannonia epiſcopos, qui poſt tanti itineris labores, inimici ſui judicandi cauſa ſuſceptos, rurſum Tyro Alexandriam ſunt profecti. Nec recuſarunt, licet judices eſſent, teſtes fieri, ſed omnem inſidiarum rationem aperte amplexi, quoſvis labores itineraque ſubiere, ut conflatam conſpirationem ad effectum deducerent. Et Epiſcopum quidem Athanaſium in extranea regione detentum reliquere: ipſi vero in adverſarii ſui urbem ingreſſi ſunt, quaſi in Eccleſiam & in populum debaccharentur. Imo, quod ebſurdius eſt, cum Iſchyram eccuſatorem ſecum adducerent, Macarium qui accuſabatur ſequi non permiſere, ſed eum

Legatio Tyriæ Synodi ad Mareotem.

A ἐκεῖ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ μήτε ὁ καιρὸς μυστηρίων ἦν. Οὗτος δέ ἐστιν ὁ (1) πολυθρύλητος Ἰσχύρας, ὁ μήτε ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας χειροτονηθείς, καὶ ὅτε τοὺς ὑπὸ Μελιτίου κατασταθέντας πρεσβυτέρους Ἀλέξανδρος ἐδέχετο· μηδὲ ἐκείνοις συναριθμηθείς, οὕτως οὐδὲ ἐκεῖθεν κατεστάθη.

12. Πόθεν οὖν πρεσβύτερος Ἰσχύρας; τίνος καταστήσαντος; ἆρα (2) Κολλούθου; τοῦτο γὰρ λοιπόν. ἀλλ' ὅτι Κόλλουθος πρεσβύτερος ὢν ἐτελεύτησε, καὶ πᾶσα χεὶρ αὐτοῦ γέγονεν ἄκυρος, καὶ πάντες οἱ παρ' αὐτοῦ κατασταθέντες ἐν τῷ (3) σχί-
B σματι λαϊκοὶ γεγόνασι, καὶ οὕτω συνάγονται, δῆλον, καὶ οὐδενὶ καθέστηκεν ἀμφίβολον. πῶς οὖν ἰδιώτης ἄνθρωπος, καὶ οἰκίσκον οἰκῶν ἰδιωτικόν, ποτήριον ἔχειν μυστικὸν πιστευθείη; ἀλλὰ τότε τὸν ἰδιώτην πρεσβύτερον ὀνομάζοντες, καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτῷ ταύτην διὰ τὴν καθ' ἡμῶν ἀδικίαν ἐχαρίζοντο, καὶ νῦν μισθὸν τῆς κατηγορίας, ἐκκλησίας οἰκοδομὴν προξενοῦσιν· ὥστε οὐκ εἶχεν ἐκκλησίαν ἄνθρωπος, ἀλλὰ μισθὸν τῆς κακονοίας, καὶ τῆς πρὸς τὴν κατηγορίαν ὑπακοῆς, ὃ μὴ ἦν οὐκ εἶχε λαμβάνει, καὶ τάχα καὶ (4) ἐπισκοπὴν ἀντιδέδωκαν αὐτῷ, τοῦτο γὰρ θρυλεῖ περιιών, καὶ
C οὕτω καθ' ἡμῶν βρενθύεται, οὕτω λοιπὸν τηλικαῦτα ἔπαθλα παρὰ τῶν ἐπισκόπων τοῖς κατηγόροις καὶ συκοφάνταις προτίθενται· εἰκότως, οἱ γὰρ συνεργὸν εἰς ἃ ἤθελον αὐτὸν ἐσχηκότες, ὡς τῶν πραγμάτων κοινωνόν, οὕτω καὶ τῆς ὁμοίας ἐπισκοπῆς ἠξίωσαν. ἀλλὰ μέχρι τούτων, ὅτι δὲ τὰς ἀκοὰς τοῖς τότε πραχθεῖσι παρ' αὐτῶν ἐνδότε.

13. Μὴ δυνηθέντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καίτοι κατ' αὐτῆς παρεσκευασμένοι, καὶ ἐν Τύρῳ μηδὲν ἀποδείξαντος Ἰσχύρα, ἀλλὰ συκοφάντου δεικνυμένου, καὶ τὴν σκευὴν αὐτῶν τῆς συκοφαντίας λυούσης,
D (5) εἰς ἀποδείξεις ὑπερτίθενται, καὶ ἐπαγγέλλονται πέμψαι ἐξ ἑαυτῶν τοὺς κατὰ Μαρεώτην πολυπραγμονήσοντας, καὶ ὡς ἡμεῖς παρῃτούμεθα φανερῶς διὰ πολλά, καὶ ὡς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, καὶ διὰ τὸ εἶναι ἡμῶν ἐχθρούς, ἀπέστειλαν αὐτοὶ κρύφα, χρώμενοι τῇ δυναστείᾳ, (6) Διόγνιον, Μάριν, Θεόδωρον, Μακεδόνιον, δύο νεωτέρους τὴν ἡλικίαν καὶ τὸν τρόπον, Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ἀπὸ Παννονίας, καὶ οὗτοι μετὰ τὴν τοσαύτην ὁδόν, ἣν ὑπέμειναν, ἵνα δικάσωσι τῷ ἐχθρῷ, πάλιν ἀπὸ Τύρου καὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀπῄεσαν. μηδ' ὡς μάρτυρες οἱ δικασταὶ γε-
E νέσθαι παραιτησάμενοι, ἀλλὰ πάντα τρόπον ἐπιβουλῆς ἀναδεξάμενοι φανερῶς, καὶ πάντα κάματον καὶ πᾶσαν ὁδὸν ὑποστάντες· ἵνα τὴν κατασκευαζομένην συσκευὴν πληρώσωσι, καὶ τὸν μὲν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον κατεχόμενον (7) ἐπὶ ξένης ἀφῆκαν, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν τοῦ ἐχθροῦ πόλιν εἰσῄεσαν, ὥσπερ ἐπικωμάζοντες καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ λαῷ καὶ τὸ παραλογώτερον, Ἰσχύραν τὸν κατήγορον μεθ' ἑαυτῶν ἐπαγόμενοι, Μακάριον τὸν κατηγορούμενον οὐκ ἐπέτρεψαν ἀκολουθῆσαι, ἀλλ' ἔμφρουρον ἀφῆκαν ἐν Τύρῳ.

(1) Reg. πολυθρύλλητος, & ita paſſim θρυλλῶ cum derivatis cum unico λ in eodem codice ſcribuntur. Exiſtimat Felckmannus hæc cum præcedentibus non cohærere, atque adeo contextum eſſe mutilum, ſed immerito; hæc enim: οὗτος δὲ ἐστιν ὁ πολυθρύλλητος, ſuperioribus ſunt referenda. [illegible] [illegible] τοῦτο ποιεῖν, intermedia vero parentheſi claudenda.

Paulopoſt Μελετίου, ita mſſ. omnes & edit. Commel. Editio autem Pariſienſis, Μελιτίου habet: putarunt nempe editores cum alias fere Μελίτιος legatur, ita hic quoque legendum eſſe. Nos vero lectionem manuſcriptorum retinemus, & *Meletium* ſemper latine ſcribimus, in hoc Auctores Latinos Athanaſio coævos imitati. Evagrius certe qui Antonii vitam ab Athanaſio conſcriptam latine vertit, ſemper *Meletius*, non *Melitius*, habet. Et ſane cum aliquando Μελίτιος cum ε ſcribatur, incertum an λεῖ τοῦ Μελετίου, Μελιτίου ſenſim factum ſit, an vero indiſcriminatim ab antiquis, Μελίτιος, & Μελέτιος dictum ſit.

(2) Κολλούθου & infra Κόλλουθος. Sic omnes mſſ. cod. & edit. Commel. Edit. autem Pariſ. male Κολούθου & Κόλουθος habet. Erat is Colluthus Presbyter Alexandrinus, qui tanta fuit ſuperbia, ut adverſus Alexandrum Epiſcopum inſurgere auſus, Presbyteros ordinandi auctoritatem ſibi adrogarit, de quo fuſius alias.

(3) Reg. ἐν τῷ σχίσματι: alii omnes editi & manuſcripti, ἐν τῷ σχίσματι, quam lectionem ſequi viſum eſt.

(4) De collato Iſchyræ epiſcopatu in mercedem calumniæ ſuæ, infra agit Athanaſius.

(5) Ita Reg. & Baſil. Editi vero, εἰς ἀπόδειξιν.

(6) De Diognio, ſive Theognio vide quæ dicimus paulo infra ad initium Epiſtolæ Julii.

(7) Ita Reg. & Baſil. At editi παρὰ ξένης. Mox Reg. τοῦ ἐχθροῦ. Reliqui omnes cum editi tum mſſ. τοῦ ἐχθροῦ mendoſe. Paulopoſt editi ὥσπερ ἐπικωμάζοντες τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῷ λαῷ. Nos Regium ſequimur.

Τύρῳ. ἄνω γὰρ καὶ κάτω Μακάριος ὁ πρεσβύτερος τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπήγετο παρ' αὐτῶν τῷ ἐγκλήματι.

14. Μόνοι τοίνυν μετὰ τοῦ κατηγόρου (1) τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθόντες, συνοῖκον αὐτὸν, καὶ συσσίτιον, καὶ συμπότην ἔχοντες, καὶ τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Φιλάγριον παραλαβόντες, ἐπὶ τὸν Μαρεώτην ἀπῆλθον, κἀκεῖ δι' ἑαυτῶν ἐποιοῦντο τὴν ἐξέτασιν μόνοι ὡς ἤθελον, μετὰ τοῦ προειρημένου· πολλὰ τοὺς πρεσβυτέρους παρεῖναι παρακαλέσαντας, οὐκ ἐπέτρεψαν. ἠξίουν δὲ παρεῖναι, εἴτε τοὺς πόλεως καὶ τῆς χώρας πάσης πρεσβυτέρους, ἵνα τοὺς ὑποβαλλομένους (2) ὑπὸ Ἰσχύρα διελέγξωσι τίνες καὶ πόθεν εἰσί. καὶ τοὺς μὲν λειτουργοὺς ἐκώλυον παρεῖναι, ἐπὶ δὲ τῶν ἐθνικῶν ἐξήταζον περὶ ἐκκλησίας, περὶ ποτηρίου, περὶ τραπέζης, καὶ τῶν ἁγίων· καὶ τὸ δεινότερον, ἐθνικοὺς ἐκάλουν μάρτυρας περὶ ποτηρίου μυστικοῦ ζητοῦντες, καὶ οὓς (3) ἡρπάσθαι παρὰ Ἀθανασίου διεφήμιζον, ἐκ μετακλήσεως τοῦ Καθολικοῦ, καὶ μηδὲ ὅπου γῆς εἰσι γινώσκειν, τούτους εἰσῆγον ἐφ' ἑαυτῶν καὶ τοῦ ἐπάρχου μόνου, καὶ οὐκ ᾐδέσθησαν τούτους ἠφανίσθαι παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου λέγοντες, ὧν ταῖς μαρτυρίαις συγχρῆσθαι δοκοῦσιν. ἀλλὰ κἀνταῦθα μόνον ἀνελεῖν βουλόμενοι, πάλιν τοὺς ζῶντας, ὡς ἀποθανόντας, τὸν ἐπὶ Ἀρσενίῳ τρόπον μεμιμημένοι πλάττονται. (4) ὄντας γὰρ τοὺς ἀνθρώπους καὶ φαινομένους ἐπὶ τῆς ἰδίας, ὑμῖν τοῖς μακρὰν ὡς ἀφανεῖς ἐκτραγῳδοῦσιν, ἵνα μακρὰν ὄντων τῶν ἐλέγχων, τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν διαβάλωσιν, ὡς βίᾳ καὶ δυναστείᾳ χρώμενον, καίτοι πάντα αὐτοὶ μετὰ δυναστείας καὶ προστασίας πράττοντες. καὶ γὰρ ὅμοια πάλιν τὰ κατὰ Μαρεώτην τοῖς κατὰ Τύρον ἐγένετο· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ Κόμης ἦν μετὰ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, οὐδενὶ ἐπιτρέπων παρὰ τὰ ἐκείνων δοκοῦντα, ἢ λέγεσθαι, ἢ πράττεσθαι· οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ τῆς Αἰγύπτου ἔπαρχος μετὰ τῆς τάξεως ἦν, πάντας μὲν τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἐκφοβῶν, μηδένα δὲ μετὰ ἀληθείας ἐπιτρέπων μαρτυρεῖν. καὶ τὸ παραδοξότερον ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ καὶ τῷ οἰκίῳ τοῦ κατηγόρου, καὶ ᾤκουν, καὶ ἐξέταζον ἰδόντες ἃ ἐβούλοντο, οἱ εἴτε δικασταὶ, εἴτε μάρτυρες, εἴτε τῆς ἑαυτῶν καὶ Εὐσεβίου σπουδῆς, ὅπερ ἀληθέστερον, ὑπηρέται παραγενόμενοι.

15. Καὶ τὰ μὲν παρ' αὐτῶν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τολμηθέντα, νομίζομεν ὑμᾶς μὴ ἀγνοεῖν· πανταχοῦ γὰρ διαδίδοται. ξίφη γυμνὰ κατὰ (5) τῶν ἁγίων παρθένων, καὶ τῶν ἀδελφῶν ὑπῆρχε, καὶ μάστιγες κατὰ τῶν ἐντίμων παρὰ Θεῷ σωμάτων, καὶ τοὺς πόδας ἐχώλευον ὑπὸ τῶν πληγῶν, αἱ τὴν ψυχὴν ἐν ἁγνείᾳ καὶ πᾶσιν ὁλόκληροι τοῖς καλοῖς. ἐργασίαι τε κατ' αὐτὰς ἐπηγείροντο· καὶ ἐθνικοὶ δῆμοι πρὸς τὸ γυμνοῦν, τύπτειν, ἀσελγαίνειν κατ' αὐτῶν, βωμούς τε καὶ θυσίας ἐπαπειλεῖν αὐταῖς. καί τις ἀσελγὴς ἀνὴρ ὡς ἐξουσίαν λοιπὸν δεδομένος ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου πρὸς χάριν τῶν ἐπισκόπων, χεῖρα παρθένου κατέχει, καὶ πρὸς (6) τυχόντα βωμὸν εἷλκεν, ἀνάγκην θυσίας καὶ διωγμὸν μιμούμενος, καὶ ταῦτα ἐπράττετο, καὶ φυγὴ τῶν παρθένων ἦν, καὶ γέλως τῶν ἐθνικῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας, τῶν ἐπισκόπων ἔνδον ὄντων, καὶ ταύτην τὴν οἰκίαν οἰκούντων, ἐν ᾗ ταῦτα ἐπράττετο, καὶ ἀφ' ἧς διὰ τὴν εἰς αὐτοὺς χάριν, ξιφῶν αἱ παρθένοι γυμνῶν,

Tyri in cuſtodia reliquere; ipſe enim Macarius presbyter Alexandrinus ſurſum deorſum ab ipſis in crimen vocabatur.

14. Soli igitur cum accuſatore Alexandriam ingreſſi, ipſum domus ejuſdem menſæque conſortem, ac compotorem habuere, aſſumtoque una Philagrio Ægypti Præfecto, in Mareotem ſe contulere: atque illic ſcilicet ſoli pro ſua libidine cum prædicto viro inquiſitionem fecere. Neque permiſere, ut presbyteri illic intereſſent, licet id illi impenſe rogarent. Ideo autem presbyteri Urbis & totius regionis, ut ſibi illi adeſſe liceret, poſtulabant, ut ſubmiſſos ab Iſchyra teſtes convincerent, quinam & undenam eſſent. At illi ſacros quidem miniſtros adeſſe non conceſſere; ſed coram ethnicis de eccleſia, de calice, de menſa, de ſacris rebus inquiſitionem fecerunt. Et quod gravius eſt, ethnicos in teſtes, cum de myſtico poculo diſquirerent, advocarunt: imo quos ab Athanaſio Catholici accitu raptos eſſe affirmaverant, quoſque ubinam terrarum eſſent, ſe neſcire profitebantur, ipſos ad ſe & ad præfectum privatim introduxere. Nec puduit, ab Athanaſio Epiſcopo de medio ſublatos dicere eos, quorum cernebantur teſtimoniis uti. Sed cum eo ſolum ſpectent ut eum occidant, eos qui adhuc in vivis ſunt mortuos rurſum ſimulant, uti de Arſenio fecere. Nam homines qui adhuc ſuperſunt, & qui palam degunt in ſua regione, apud vos longe ſemotos quaſi de medio ſublatos miſerabiliter deplorant; ut cum procul petendæ ſint probationes, comminiſtrum noſtrum valeant calumniari, quaſi vi & poteſtate uſus ſit; cum tamen omnia ipſi, vi & aliorum patrocinio freti, agant. Enimvero quæ in Mareote perpetrarunt, rebus Tyri geſtis ſunt conſimillima: ut enim illic Comes aderat cum militari manu, nulli permittens præter eorum ſententiam aliquid dicere vel agere; ita quoque & hic Ægypti præfectus cum militari manu aderat, qui omnes Eccleſiaſticos terreret, nec ullum de veritate teſtimonium ferre permitteret: & quod abſurdius eſt, eodem in loco & in ipſis accuſatoris ædibus habitabant & rem diſquirebant pro ſua libidine, qui ſive judices, ſive teſtes, ſive, quod verius eſt, ſuæ Euſebiique voluntatis miniſtri huc ſe contulerant.

15. Quæ vero Alexandriæ facinora commiſerint vobis non ignota eſſe arbitramur, nam ea ubique ſunt pervulgata. Gladii adverſus ſacras virgines & fratres diſtricti: flagella honorabilibus apud Deum corporibus incuſſa, ita ut vi plagarum pedibus claudicarent, quæ mente ſua caſtitati tantum piiſque operibus incumbebant. Hinc flagitia adverſus illas commiſſa, populi nempe ethnici, ipſas nudare, verberare, petulanter adverſum illas agere, idolorum aras & ſacrificia minitari: adeo ut petulans quidam vir, quaſi poteſtatem a Præfecto in gratiam epiſcoporum accepiſſet, Virginem manu arreptam ad altare, quod forte obvium erat, pertraxerit, vim olim ad ſacrificandum allatam, ac perſequutionis furorem imitatus. Inter hæc facinora, Virgines fugiebant, Ethnici eccleſiam irridebant, cum interim epiſcopi intus eſſent, & in illa ipſa domo in qua hæc perpetrabantur habitarent. Ex ea ipſa domo, ut cum epiſcopis gratia iniretur, Virgines, ſtrictos gladios omne-

Flagitia a legatis Alexandriæ commiſſa anno 335.

(1) Reg. κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.
(2) Sic Reg. & Baſil. Editi autem παρὰ Ἰσχύρα.
(3) Edit. Commel. mendoſe ἀνπάσθαι. Reg. ἡρπάσθαι cum acuto. Alii omnes ἥρπαζον. Mox τοῦ Καθολικοῦ. Καθολικοὶ in ſingulis diœceſibus officiales erant, qui negotia, rationeſque nomine Imperatoris tractabant, unde iidem λογοθέται, id eſt Rationales & Procuratores dicti ſunt. Hæc vox frequenter apud Athanaſium occurrit. Vide Cangii & Sinceri Lexica. Mox Reg. quem ſequimur, ὅπου γῆς εἰσι, alii & editi ὄσι.
(4) Sic Reg. & Baſil. Alii vero cum editis ὄντας γὰρ τούς. Infra Reg. διαβάλωσι.
(5) τῶν deeſt in editis & mſſ. Regio excepto.
(6) Reg. & Baſil. παρατυχόντα.

omneque periculorum, injuriarum, & contumeliarum genus expertæ ſunt. Et hæc illæ jejunii tempore ab iis qui cum Epiſcopis intus epulabantur, ſunt perpeſſæ.

16. Hæc cum prævidiſſemus, quod ſcilicet ab hoſtili incurſu haud leve nocumentum emergeret, ejuſmodi legatos recuſavimus. Hæc, Alexander quoque Theſſalonicæ Epiſcopus cum aoimadverteret, ad eos qui illic commorabantur litteras miſit, quibus conſpirationem argueret, ac de eorum inſidiis teſtimooium ferret: quem tametſi inter ſuos annumerant, ſuæque conſpirationis ſocium jactitant, nihil aliud demonſtrant, quam ſe illi vim intuliſſe. Etenim nec Iſchyras ille ſceleratiſſimus, abſque metu & illata vi ad hanc rem animum appulit, ſed coactus accuſandi Athanaſii munus ſuſcepit. Cujus rei argumentum illud eſt quod ipſe Iſchyras coepiſcopo Athanaſio litteris ſuis declaravit nihil ejuſmodi ibi geſtum fuiſſe; ſed ſe ſubornatum iſta confinxiſſe. Et hæc ſcripſit, cum oec ab ipſo velut presbyter receptus eſſet, nec ejuſmodi appellationis munus conſecutus, neque eccleſiæ conſtructionem in præmium nactus eſſet, nec pro mercede epiſcopatum exſpectaret. quæ tamen omnia ab illis io accuſationis præmium obtinuit. Quin & omnes ejus cognati nobiſcum conveniebant, quod ſane non facturi fuiſſent, ſi vel tantillum injuriæ a nobis accepiſſent.

17. Quod autem hæc non mera verba ſint, ſed res geſtæ, teſtes ſunt omnes Mareotæ presbyteri, qui Epiſcopum circumeuntem ſemper comitantur, quique tunc adverſus Iſchyram ſcripſere. Qui vero ex illis Tyrum venerunt, veritatem dicere permiſſi non ſunt: neque iis qui in Mareote remanſere, Iſchyram ſycophantam arguere conceſſum eſt. Huic item rei teſtimonio ſunt exemplaria ipſa litterarum Alexandri, Presbyterorum, & Iſchyræ. Miſimus quoque epiſtolam Patris Imperatorum, in qua teſtatur ſe non ſolum indigne ferre, quod de Arſenii, qui in vivis eſſet, nece, eum accuſarent; ſed mirari quoque varietatem inconſtantiamque accuſationis de poculo factæ; quod nempe modo Macarium presbyterum, modo Athanaſium epiſcopum, de poculo manibus confracto iofimularent. Ac Meletianos quidem ſycophantas, e contra vero Athanaſium innocentiſſimum pronunciat. Qui enim non ſycophantæ Meletiani, ac præ omnibus Joannes, qui cum in eccleſiam ingreſſus eſſet, nobiſcum communicaſſet, ſua geſta improbaſſet, cum nondum quicquam de calice fracto moviſſet; ubi vidit Euſebianos Ariomanitarum res curare, non audere tamen palam illis opem ferre, ſed alias perſonas quibus uterentur quærere; ſeipſum, ut fit in ſæcularibus theatris, hiſtrionem ſubmiſit. Argumentum autem erat, Arianorum certamen; primæ partes, ut illi rem bene gerant; ſubmiſſa perſona & appendix, Joannes cum ſociis. Ut Arianorum fautores, horum obtentu, ſub judicum habitu impietatis ioimicos profligent, ipſamque impietatem ſtabiliant, & Arianos in Eccleſiam introducant: & qui pietatem eliminare volebant, per impietatem ſuperare nituntur: qui vero impietatem in Chriſtum amplexi ſunt, impietatis hoſtes velut impios e medio tollere ſunt aggreſſi. Ac poculum nobis confractum proferunt, ut una cum ipſis Athanaſius impie in Chriſtum agere videatur. At quorſum illa apud eos myſtici poculi mentio? undenam impietatis in Chriſtum patronis mens illa erga poculum

Euſebianorum & Meletianorum conſpiratio comœdiæ comparatur.

καὶ παντὸς κινδύνου, καὶ ὕβρεων, καὶ παροινίας πεπείρανται. καὶ ταῦτα ἔπαθον ἐν νηστείᾳ παρὰ τῶν τοῖς ἐπισκόποις ἔνδον συνεστιωμένων.

16. Ταῦτα προειδότες, ὡς ἐχθρῶν ἐφόδου οὐχ ἡ τυχοῦσα βλάβη, τὴν παραίτησιν ἐποιησάμεθα. (1) ταῦτα καὶ Ἀλέξανδρος ἐν νῷ λαβὼν ὁ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπίσκοπος, γράφει πρὸς τοὺς ἐκεῖ μείναντας τὴν συσκευὴν ἐλέγχων, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν μαρτυρόμενος. ὃν γὰρ συναριθμοῦσιν ἑαυτοῖς, καὶ τῆς ἐπιβουλῆς μετέχειν ἔφασαν, οὐδὲν ἄλλο ἢ κατ' ἐκείνου τὴν βίαν δεικνύουσι. καὶ γὰρ καὶ ὁ παμπόνηρος Ἰσχύρας, οὐδὲ αὐτὸς ἄνευ φόβου καὶ βίας ἐπ' (3) αὐτὸ ὥρμησεν, ἀλλ' ἀνάγκῃ τὴν κατηγορίαν ὑπέδυ. τούτου τεκμήριον, αὐτὸς ἔγραψεν Ἰσχύρας πρὸς τὸν συνεπίσκοπον Ἀθανάσιον, ὅτι μηδὲν ἐκεῖ πέπρακται τοιοῦτον, ἀλλ' ὑποβληθεὶς πλάσασθαι. καὶ ταῦτα ἔγραψεν, ὁ δεχθεὶς παρ' αὐτοῦ ὡς πρεσβύτερος, ὁ τοιαύτης χάριτος προσηγορίαν λαβὼν, οὐκ οἰκοδομὴν ἐκκλησίας εἰς ἀμοιβὴν τυχὼν, οὐ μισθὸν ἐπισκοπὴν προσδοκήσας. ὧν πάντων ἔτυχε παρ' αὐτῶν, διὰ τὴν κατηγορίαν. ἀλλὰ καὶ τὸ γένος αὐτοῦ πᾶν μεθ' ἡμῶν συνήγετο· (4) οὐκ ἂν συναχθέντες, εἴγε οὗτοι τυχὸν ἠδίκηντο.

17. Ταῦτα μὲν οὖν ὅτι μὴ λόγος, ἀλλ' ἔργον, μάρτυρες μὲν οἱ τοῦ Μαρεώτου πρεσβύτεροι πάντες, οἱ ἀεὶ συνόντες ἐν ταῖς περιόδοις τῷ ἐπισκόπῳ. οἱ καὶ τότε γράψαντες κατὰ Ἰσχύρα. καὶ μήτε ἐν Τύρῳ, οἱ ἐλθόντες ἐξ αὐτῶν ἐπιτραπέντες εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν, μήτε ἐν τῷ Μαρεώτῃ ἀπομείναντες, συγχωρηθέντες ἐλέγξαι τὸν Ἰσχύραν συκοφάντην. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἀντίγραφα τῶν Ἀλεξάνδρου γραμμάτων, καὶ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ (5) τοῦ Ἰσχύρα. ἀπεστάλκαμεν δὲ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς τῶν βασιλέων ἐπιστολὴν. ἔνθα οὐ μόνον ἐπ' Ἀρσενίῳ δυσχεραίνει, ὅτι ζῶντος ἀνθρώπου φόνον ἐνεκάλουν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ ποτηρίῳ (6) ἐθαύμαζε τὸ ποικίλον τῆς κατηγορίας καὶ πεπλανημένον, ὅτι τοῦ μὲν Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ δὲ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου κατηγόρουν, ὡς κλάσαντος ταῖς χερσὶ τὸ ποτήριον· καὶ πάλιν συκοφάντας τοὺς Μελιτιανοὺς, καὶ πάλιν Ἀθανάσιον καθαρώτατον ἀποφαίνεται. πῶς γὰρ οὐ συκοφάνται Μελιτιανοὶ, καὶ πρό γε πάντων Ἰωάννης; ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, κοινωνήσας ἡμῖν, καταγνοὺς ἑαυτοῦ, μηδὲν ἔτι περὶ τοῦ ποτηρίου κινήσας, ἐπειδὴ τοὺς περὶ Εὐσέβιον εἶδε σπουδάζοντας τοῖς Ἀρειομανίταις, οὐκ ἐπιτολμῶντας δὲ φανερῶς αὐτοῖς συνεργεῖν, ἀλλὰ ζητοῦντας ἄλλοις χρῆσθαι προσώποις· ἑαυτὸν ὑποβέβληκεν, ὥσπερ τῶν ἔξω θεάτροις ὑποκριτὴν, καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις ἦν Ἀρειανῶν ἀγών· καὶ τὸ πρωτότυπον, ἐκείνους κατορθοῦν, ὑποβολὴ δὲ καὶ παράρτημα αὐτῶν, Ἰωάννης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. ἵνα οἱ τῶν Ἀρειανῶν σπουδασταὶ διὰ τῆς τούτων προφάσεως, δικαστῶν σχήματι, τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀσεβείας ἀπώσωνται, καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐγκαταπήξωσι, καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς εἰσαγάγωσι τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ οἱ τὴν (7) εὐσέβειαν ἐξωθῆσαι θέλοντες, δι' ἀσεβείας νικῆσαι βιάζονται. καὶ οἱ τὴν ἀσέβειαν τὴν κατὰ Χριστοῦ προελόμενοι, τοὺς τῆς ἀσεβείας ἐχθροὺς, ὡς ἀσεβεῖς ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν· καὶ ποτήριον ἡμῖν προφέρουσι κεκλασμένον, ἵνα δόξῃ καὶ Ἀθανάσιος κατὰ Χριστοῦ συνασεβεῖν αὐτοῖς. ποία γὰρ καὶ μνήμη παρ' αὐτοῖς ὀφείλεται ποτηρίου μυστικοῦ; πόθεν ἀσεβείας τοῖς εἰς Χριστὸν προστάταις περὶ ποτηρίου

νοῦς

(1) Epiſtolam Alexandri hac de re conſcriptam ad Dionyſium comitem infra vide ſis. Paulopoſt Reg. μαρτυρόμενος. Alii cum editis μαρτυράμενος.

(2) Reg. ἐπὶ τούτῳ.

(3) Ante ἐπ' ὃ, in editis ὃ legitur. Sed cum a Reg. & Baſil. abſit, & alioqui ſupereſſluat, expunctum eſt. Epiſtola vero cleri Mareotæ, de qua poſt hæc agitur, infra habetur.

(4) Baſil. καὶ τὸ Ἰσχύρα. Editi vero καὶ τοῦ Ἰσχύρα.

(5) Reg. ante ἐθαύμαζε, habet πάλιν.

(6) Reg. τὴν ἀσέβειαν, perperam. Ceteri cum editis τὴν εὐσέβειαν. Mox Reg. quem ſequimur δι' ἀσεβείας νικῆσαι. Baſil. δι' ἀσέβειαν νικῆσαι. Editi δι' ἀσέβειαν κινῆσαι.

τῆς εὐσεβοῦς; πόθεν τοῖς τὸν Χριστὸν μὴ γνωρίζουσι ποτήριον Χριστοῦ γνώριμον; πῶς οἱ ποτήριον τιμᾷν προσποιούμενοι, τὸν τοῦ ποτηρίου Θεὸν ἀτιμάζουσιν; ἢ πῶς οἱ ποτήριον ὀδυρόμενοι, τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐν αὐτῷ μυσταγωγοῦντα φονεῦσαι ζητοῦσι; καὶ ἐφόνευσαν ἂν τὸ ὅσον ἐν ἑαυτοῖς. πῶς δὲ οἱ τὸν θρόνον τὸν κεκοσμημένον ἐπισκοπικῶς ὀδυρόμενοι, τὸν ἐν αὐτῷ καθήμενον ἐπίσκοπον ἀνελεῖν ζητοῦσιν; ἵνα καὶ ὁ θρόνος τὸν ἐπίσκοπον ζητῇ, καὶ οἱ λαοὶ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας τηρηθῶσιν. οὔτε οὖν ποτήριον, οὔτε φόνος, οὔτε τι τῶν ὑπ' αὐτῶν τερατολογηθέντων εἰς τοῦτο αὐτοὺς προήγαγεν, ἀλλ' ἡ προειρημένη τῶν Ἀρειανῶν ἀσέβεια. δι' ἣν καὶ Ἀθανασίῳ καὶ ἄλλοις ἐπισκόποις ἐπιβουλεύσαντες, ἔτι καὶ νῦν τῇ ἐκκλησίᾳ πολεμοῦσιν. ἄρα γάρ, τίνες οἱ φόνων καὶ ἐξοριῶν (1) ἀληθῶς ποιήσαντες, οὐχ οὗτοι; ἄρα τίνες ταῖς ἔξωθεν προστασίαις χρώμενοι, τοῖς ἐπισκόποις ἐπιβουλεύουσιν· οὐχ οἱ περὶ Εὐσέβιον μᾶλλον, καὶ οὐκ Ἀθανάσιος, ὡς αὐτοὶ γράφουσι; παρ' αὐτῶν γὰρ αὐτὸς καὶ ἄλλοι πεπόνθασι, * καὶ γὰρ καὶ πρεσβύτεροι τῆς Ἀλεξανδρείας τέσσαρες κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν, καίτοι μηδὲ εἰς Τύρον ἐξελθόντες, ὑπερόριοι παρ' αὐτῶν γεγόνασιν. ἄρα τίνες οἱ θρήνων καὶ δακρύων ἄξιοι; οὐχ οἱ καὶ τὰ πρῶτα ποιήσαντες, καὶ δεύτερα συνάπτειν μὴ παραιτούμενοι, καὶ πάντα συκοφαντοῦντες, ἵνα ἐπίσκοπον ἀπολέσωσι μὴ ὑπείκοντα τῇ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν αἱρέσει; διὰ τοῦτο ἡ ἔχθρα τῶν περὶ Εὐσέβιον· διὰ τοῦτο τὰ ἐν Τύρῳ κινηθέντα· διὰ τοῦτο αἱ προσποιητοὶ κρίσεις· διὰ τοῦτο νῦν καὶ χωρὶς κρίσεως παρ' αὐτῶν, ὡς πεπληροφορημένων, γράμματα. διὰ τοῦτο αἱ πρὸς τὸν πατέρα τῶν βασιλέων, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς εὐσεβεστάτους βασιλεῖς, διαβολαί.

18. Οἷα γὰρ καὶ νῦν κατείρηται ὁ συλλειτουργὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος, ἀναγκαῖον ὑμᾶς εἰδέναι, ἵνα καὶ ἐκ τούτου καταγνῶτε τῆς πονηρίας αὐτῶν, καὶ γινώσκητε, ὅτι μηδὲν ἄλλο, ἢ φονεῦσαι ζητοῦσι τὸν ἄνδρα. σῖτος παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν βασιλέων (2) ἐδίδοτο πρὸς τὰς τῶν χηρῶν διατροφάς, ἰδίᾳ μὲν Λιβύης, ἰδίᾳ δὲ τισὶν ἐξ Αἰγύπτου. τοῦτον πάντες λαμβάνουσιν ἄχρι νῦν, Ἀθανασίου μηδὲν ἐξ αὐτοῦ κομιζομένου πλὴν μόνου τὸ συγκάμνειν αὐτοῖς. ἀλλὰ νῦν ἐκείνων λαμβανόντων μὴ μεμψαμένων, ὁμολογούντων λαμβάνειν, διαβέβληται Ἀθανάσιος ὡς ὅλον τὸν σῖτον πεπρακώς, καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἀποφερόμενος. καὶ τοῦτο ἔγραψε βασιλεύς, αἰτιώμενος ἐκ τῶν γεγενημένων διαβολῶν. τίνες τοίνυν οἱ διαβεβληκότες; οὐχ οἱ καὶ τὰ πρῶτα ποιήσαντες, καὶ τὰ δεύτερα κινεῖν μὴ παραιτούμενοι; τίνες οἱ τῶν γραμμάτων τούτων αἴτιοι (3) τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως λεγομένων; οὐχ οἱ Ἀρειανοὶ σπουδάζοντες, καὶ μηδὲν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς παραιτησάμενοι μήτε λέγειν, μήτε γράφειν; οὐδεὶς γὰρ τοὺς τοσαῦτα ποιήσαντας ἀφεὶς, ἄλλους ὑποπτεύσει. καὶ γὰρ ἐναργέστερον αὐτῶν τὸ δεῖγμα τῆς διαβολῆς φαίνεται, σπουδάζουσι γὰρ τῆς ἐκκλησίας ἀφελέσθαι τὸν σῖτον, τῇ προφάσει τῆς διαβολῆς, καὶ Ἀρειανοῖς παρασχεῖν. ὃ πάντων μάλιστα, εἰς τὴν αἰτίαν τῆς σπουδῆς καὶ τοὺς ἐξάρχους αὐτῶν ἀνατρέχει, τοὺς μήτε φόνον κατὰ τοῦ ἀνδρὸς κινῆσαι παραιτησαμένους, δι' ὧν ψευδῶς διαβεβλήκασι βασιλεῖ, μήτε τῶν (4) κλήρων τῆς ἐκκλησίας ἀφελέσθαι τὰς τροφάς, ἵνα τῷ ὄντι κέρδος αἱρετικοῖς παράσχωνται.

19. Ἀπεστείλαμεν δὲ καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν κατὰ Λιβύην, καὶ Πεντάπολιν, καὶ τῶν ἐξ Αἰγύπτου συλλειτουργῶν ἡμῶν, ἵνα καὶ ἐκ τούτου, γνῶτε τὴν κατὰ Ἀθανασίου γε-

A religioſa? undenam Chriſtum ignorantibus Chriſti poculum notum eſt? cur qui ſe poculum venerari ſimulant, poculi Deum dedecore afficiunt? aut cur qui poculum lugent, epiſcopum qui in illo myſteria celebrat occidere ſatagunt, imo quantum in ipſis fuit occiderunt? quare qui throni epiſcopali modo ornati vicem lamentantur, epiſcopum in illo ſedentem interficere conantur, ut & thronus epiſcopum quærat, & populi pia doctrina priventur? Itaque nec poculum confractum, nec cædes, nec quidpiam inauditorum facinorum quæ ipſi objecere ad hæc agendum illos B compulit; ſed prædicta Arianorum impietas. Cujus gratia poſtquam Athanaſio aliiſque epiſcopis inſidiati ſunt, etiamnum Eccleſiæ bellum inferunt. Etenim quinam cædium exiliorumque auctores? nonne iſti? Quinam ſæcularium patrocinio uſi, epiſcopis inſidiantur? nonne Euſebiani, & nequaquam, ut ipſi ſcribunt, Athanaſius? quin potius ab ipſis ille & alii quoque vexati ſunt. Nam eo tempore quatuor Alexandrini presbyteri, C quamquam Tyrum non venerant, ab ipſis in exſilium acti ſunt. Quinam ergo luctu & lacrymis digni? nonne qui & priora illa perpetrarunt, & ſecunda addere non recuſant, quique omni calumniarum genere utuntur, ut epiſcopum de medio tollant, quod impiæ hæreſi ſuæ non ceſſerit? Hæc cauſa odii Euſebianorum: hæc eorum quæ Tyri acta ſunt origo: hinc ſimulata illa judicia: hinc illæ eorum litteræ, quas, citra prævium judicium, quaſi qui de rebus certiores ſint, perſcribunt; hinc illæ eorum apud Imperatorum patrem & apud ipſos piiſſimos Imperatores calumniæ.

D 18. Qualia enim nunc quoque adverſus comminiſtrum noſtrum Athanaſium delata ſint, vos non ignorare par eſt; ut hinc etiam eorum malitiam deprehendatis: & agnoſcatis, nihil aliud illos niſi cædem viri quærere. Frumentum ab Imperatorum patre erogabatur pro viduis partim Libyis, partim Ægyptiis quibuſdam alendis. quod omnes hactenus perceperunt, Athanaſio nihil præter laborem & operam hinc referente. At nunc licet qui illud recipere ſolent non conquerantur, imo ſe percipere fateantur, Athanaſium tamen illi calumniati ſunt, quaſi qui frumentum totum E vendat, & in propriam rem divertat: & hac de re Imperator, ipſorum calumniis inductus, litteris ſuis eum criminatus eſt. Quinam igitur iſti calumniatores? Nonne qui & prima illa perpetrarunt, & ſecunda movere non abnuerunt? Quinam litterarum quæ ab Imperatore miſſæ dicuntur, auctores fuere? nonne Ariani qui iis maxime ſtudent, & nihil contra Virum, vel dicere vel ſcribere recuſant? Nemo enim omiſſis tot tantorumque ſcelerum auctoribus, alios ſuſpectos habuerit. Etenim manifeſtiſſimum illud eſt eorum calumniæ argumentum, quod per ſycophantiam ſuam Ec- F cleſiam frumento privare, ad Arianoſque illud transferre ſatagant. Quod maxime hujus conſilii auctoribus, & eorum principibus adſcribendum eſt. qui nec veriti ſunt perpetratas cædes in odium Viri publicare, quarum cauſa falſa illi crimina apud Imperatorem impoſuere: nec metuerunt Clerum eccleſiæ alimentis privare, ut illa reapſe in hæreticorum lucrum cederent.

Alia Euſebianorum calumnia.

19. Miſimus quoque ad vos teſtimonia comminiſtrorum noſtrorum Libyæ, Pentapolis & Ægypti; ut hinc eorum in Athanaſium ca-

(1) Sic Reg. In aliis, & in editis ἀληθῶς deſideratur.
(2) Reg. ἐδίδοτο.
(3) In editis τῶν deeſt, nos ſumus ex Baſil. & Reg. mutuati. Infra Reg. οὐδεὶς γὰρ ἂν.
(4) Vix dubitarim legendum eſſe τῶν χηρῶν, licet omnes tum editi, tum mſſ. τῶν κλήρων habeant. At τῶν χηρῶν legendum eſſe præcedentia quoque ſuadent.
* Hi quatuor presbyteri nominantur in epiſtola ſynodi Sardicenſis ad Ægyptios epiſcopos; ſuntque Aphthonius, Athanaſius, Paulus, Plution.

A lumnia vobis innoteſcat. Hæc autem ideo faciunt, ut iis qui pie ſentiunt præ metu deinceps quieſcentibus, impiorum Arianorum hæreſis, veræ fidei loco introducatur. Sed veſtræ pietati gratiæ agendæ, dilecti, quod ſæpius Arianos ſcriptis veſtris anathemate damnaveritis, & locum ipſis in Eccleſia non dederitis. Euſebii autem & ſuorum malitia facile coarguitur: nam poſt priores illas ſuas pro Arianis litteras, quarum vobis exemplaria miſimus, aperte jam Ariomanitas, ab univerſa Eccleſia catholica damnatos, adverſus Eccleſiam concitant; quibus etiam epiſcopum conſtituere, ac minis terroribuſque eccleſias B dividunt, ut ubique impietatis ſuæ adjutores habeant. Siquidem & diaconos ad Ariomanitas mittunt, qui palam eorum conventibus interſunt: litteraſque ſcribunt, ac exemplaria ab illis recipiunt, ſicque Eccleſiam in ſchiſma conjiciunt: cum illis quoque communicant, ac eorum hæreſim ubique litteris ſuis commendant: Eccleſiam autem repudiant, ut ex litteris quas ipſi Romano Epiſcopo, fortaſſe & vobis ſcripſere, ediſcere poteritis. Quod autem hæc inulta eſſe non debeant, etiam vos dilectiſſimi, animadvertitis; C atrocia enim ſunt & a Chriſti doctrina aliena. Hac igitur de cauſa in unum coacti, has ad vos litteras miſimus, rogantes veſtram in Chriſto prudentiam, ut hanc quidem confeſſionem recipiatis, Athanaſii vero coepiſcopi noſtri vicem doleatis; ac Euſebianis talia molientibus ſuccenſeatis; ut ne amplius iſtiuſmodi pravitas & malitia, adverſus Eccleſiam vim obtineat. Vos enim ejuſmodi injuſtitiæ vindices imploramus, illud Apoſtoli vobis commemorantes: *auferte malum ex vobis ipſis*. Mala enim revera ſunt, & communione noſtra indigna, quæ illi perpetrarunt. Ne i- D gitur illis aurem præbeatis, ſi denuo ad vos ſcribant contra epiſcopum Athanaſium. (quidquid enim ab illis proficiſcitur falſum eſt) imo etiamſi Ægyptiorum epiſcoporum nomina in litteris ſuis exararent. Palam enim eſt non nos talia ſcribere, ſed Meletianos ſemper ſchiſmaticos, qui huc uſque eccleſias perturbant, & ſeditiones commovent. Ordinationes enim abſurdas faciunt, ac virorum qui propemodum ethnici ſunt: & ejuſmodi facinora perpetrant, quæ ſcribere quidem erubeſcimus, ſed vobis id a legatis noſtris, qui epiſtolam vobis tradent, diſcere licebit. E

1. Cor. 5. 13.

Hæc ab anno 340. ad 341. geſta ſunt.

20. Hæc quidem Ægyptii, ad omnes epiſcopos, & ad Julium Romanum epiſcopum. Porro Euſebiani quoque ad Julium ſcripſere: ac ſperantes ſe nobis terrorem incuſſuros, rogabant ut ſynodus cogeretur, & ipſe Julius, ſi vellet, judex foret. Cum igitur Romam adveniſſemus, Julius, ut conſentaneum erat, litteras ſcripſit ad Euſebianos, miſitque duos e presbyteris ſuis Elpidium & Philoxenum. Illi vero ut de noſtro adventu audiere, conſternati, quod nullatenus expectarent nos illuc venturos, accedere F renuerent, abſurdas cauſas commenti: ſed revera timentes, ne de iis illi convincerentur, quæ Valens & Urſacius poſtea confeſſi ſunt. Congregati demum epiſcopi plus quinquaginta,

A γενομένην συκοφαντίαν. ταῦτα δὲ ποιοῦσιν, ἵνα φόβῳ λοιπὸν ἡσυχαζόντων τῶν τὰ τῆς εὐσεβείας φρονούντων, ἡ τῶν ἀσεβῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις ἀντεισαχθῇ. ἀλλὰ καὶ τῇ μὲν ὑμῶν ἀληθείᾳ χάρις, ἀγαπητοί, ὅτι πολλάκις τοὺς Ἀρειανοὺς ἀναθεματίζοντες ἐγράψατε, καὶ χώραν αὐτοῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐ δεδώκατε· τῶν δὲ περὶ Εὐσέβιον ὁ ἔλεγχος ἐγγύς. ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὰ πρότερα παρ' αὐτῶν περὶ τῶν Ἀρειανῶν γράμματα, ὧν καὶ ἀπεστείλαμεν τὰ ἀντίγραφα, φανερῶς λοιπὸν τοὺς παρὰ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀναθεματισθέντας Ἀρειομανίτας ἐπεγείρουσι κατὰ τῆς ἐκκλησίας, (1) καὶ ἐπίσκοπον B αὐτοῖς κατέστησαν, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τοῖς φόβοις διαιροῦσι τὰς ἐκκλησίας, ἵνα πανταχοῦ συνεργοὺς ἔχωσι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. καὶ γὰρ καὶ διακόνους πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας ἀποστέλλουσιν, οἳ φανερῶς συνάγονται παρ' αὐτοῖς, καὶ γράφουσιν αὐτοῖς, καὶ ἀντίγραφα παρ' αὐτῶν κομίζονται, τὴν ἐκκλησίαν κατασχίζοντες, καὶ κοινωνοῦντες αὐτοῖς, καὶ γράμματα ἀποστέλλοντες πανταχοῦ, τὴν αἵρεσιν αὐτῶν συνιστῶσι, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀποκηρύττουσιν, ὡς δυνήσεσθε μαθεῖν, ἀφ' ὧν αὐτοὶ (2) τῷ Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ, καὶ τάχα καὶ πρὸς ὑμᾶς ἔγραψαν. ὡς C οὖν οὐκ ἀνεκδίκητα ταῦτά ἐστι, συνορᾶτε καὶ ὑμεῖς ἀγαπητοί. δεινὰ γὰρ καὶ ἀλλότρια τῆς κατὰ Χριστὸν διδασκαλίας ἐστί. τούτου γοῦν ἕνεκεν κοινῇ συνελθόντες ἐγράψαμεν ὑμῖν, ἀξιοῦντες ὑμῶν τὴν ἐν Χριστῷ σύνεσιν, ἀποδέξασθαι μὲν τὴν ὁμολογίαν ταύτην, καὶ συναλγῆσαι τῷ συνεπισκόπῳ ἡμῶν Ἀθανασίῳ, ἀγανακτῆσαι δὲ κατὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, πρὸς τὸ μηκέτι τοιαύτην κακίαν καὶ πονηρίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἰσχύειν· ὑμᾶς γὰρ ἐκδίκους κατὰ τῆς τοιαύτης ἀδικίας ἐπικαλούμεθα, ὑπομιμνήσκοντες τὸ Ἀποστολικόν, ἐξάρατε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. πονηρὰ γὰρ ἀλη- D θῶς καὶ οὐκ ἄξια κοινωνίας τὰ παρ' αὐτῶν πραχθέντα. οὐκοῦν μηκέτι προσέχετε, κἂν πάλιν ὑμῖν γράφωσι κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου. πάντα γὰρ ψευδῆ τὰ παρ' αὐτῶν. (3) μηδ' ἂν ὀνόματα δὲ ἐπισκόπων Αἰγυπτίων ἐγχαράττωσιν ἐπιστολαῖς. δῆλον γὰρ ὅτι οὐχ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ γράφοντες, ἀλλὰ Μελιτιανοί, οἱ ἀεὶ σχισματικοί, οἳ καὶ μέχρι νῦν τὰς ἐκκλησίας ταράττοντες, καὶ στάσεις κινοῦντες. καταστάσεις γὰρ ἀλόγους καὶ σχεδὸν ἐθνικῶν ποιοῦνται, καὶ τοιαῦτα πράττουσιν, ἃ δυσωπούμεθα μὲν γράφειν, δύνασθε δὲ μαθεῖν παρὰ τῶν ἀποσταλέντων παρ' ἡμῶν, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ὑμῖν (4) E ἀποδιδόντων.

20. Ταῦτα μὲν οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου πρὸς πάντας, καὶ πρὸς Ἰούλιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ῥώμης· καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον δὲ πρὸς Ἰούλιον ἔγραψαν, καὶ νομίζοντες ἡμᾶς ἐκφοβεῖν, ἠξίωσαν σύνοδον καλέσαι, καὶ αὐτὸν Ἰούλιον, εἰ βούλοιτο, κριτὴν γενέσθαι. ἡμῶν τοίνυν ἀνελθόντων εἰς τὴν Ῥώμην, ἔγραψεν εἰκότως Ἰούλιος καὶ ἐπὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον, ἀποστείλας καὶ δύο πρεσβυτέρους ἑαυτοῦ, Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον. ἐκεῖνοι δὲ ἀκούσαντες περὶ ἡμῶν, ἐταράχθησαν, ὡς μὴ προσδοκήσαντες ἡμᾶς ἀνέρχεσθαι· καὶ παρῃτήσαντο, προφάσεις ἀπι- F θάνους σοφισάμενοι, μᾶλλον δὲ φοβηθέντες, (5) μὴ ἅπερ οἱ περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον ὡμολόγησαν, ταῦτα κατ' αὐτῶν ἐλεγχθῇ. λοιπὸν οὖν συνελθόντες ἐπίσκοποι πλείους πεντήκοντα,

(1)

(1) Piſtum ſcilicet Arianum presbyterum, a Secundo Pentapolita Euſebianorum juſſu, Alexandriæ Epiſcopum ordinatum. Quod in Philippopolitanis apud Hilarium ſubſcriptionibus animadvertas.

(2) Indicant Epiſc. Ægypti litteras ab Euſeb. ad Julium miſſas, de quibus ſæpe in hac Apologia. Mox in Regio ὡς δυνῆς prima manu poſitum videtur, ſed eadem manu correctum ὡς δυνήσεσθε legitur, & hæc eſt vera lectio; licet omnes alii tum editi tum mſſ. ὡς δυνῆς habeant. Mox οὐκ poſt οὖν deerat in editis. Sed in Regio & Baſil. habetur, Nanniuſque expreſſit.

(3) Meletianorum Epiſcoporum nomina adhibere mos erat Euſebianis, ut Ægyptum ſecum conſentire mentirentur.

(4) Ita Reg. Editi vero & alii mſſ. ἀποδιδόντων. Mox οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου. Ita Reg. In editis autem & aliis mſſ. τῆς deeſt.

(5) Romanæ ſynodi tempore nondum Urſacius & Valens calumnias ſuas confeſſi fuerant: ſed Athanaſii hæc eſt ſententia: *ne de his Euſebiani convincerentur, quæ Urſacius & Valens poſtea confeſſi ſunt*. Hoc non intellexit vetus interpres, qui vertit, *confeſſi erant*.

(1) ἔνθα Βίτων ὁ πρεσβύτερος συνῆγεν, ἡμᾶς μὲν ἀπολογουμένους ἀπεδέξαντο, καὶ ἐκύρωσαν εἰς ἡμᾶς, τήν τε κοινωνίαν καὶ τὴν ἀγάπην. ἠγανάκτησαν δὲ κατ' ἐκείνων, καὶ ἠξίωσαν Ἰούλιον γράψαι τοῖς περὶ Εὐσέβιον ταῦτα, τοῖς καὶ γράψασιν αὐτῷ· (2) καὶ ἔγραψεν αὐτοῖς, καὶ ἀπέστειλε διὰ Γαβιανοῦ τοῦ κόμητος.

quo loco Vito presbyter conventus agebat, nos, cum noſtram defenſionem audiviſſent, ad communionem & agapen admittendos ſtatuerunt. tum adverſus illos vehementer indignati, Julium rogarunt ut hæc quæ ſequuntur, Euſebianis, qui ad ſe litteras miſerant, reſcriberet. Scripſit igitur Julius, & epiſtolam per Gabianum comitem miſit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΟΥΛΙΟΥ.

Ἰούλιος (3) Δανίῳ, καὶ Φλακίλλῳ, Ναρκίσσῳ, Εὐσεβίῳ, Μάρι, Μακεδονίῳ, Θεοδώρῳ, καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀπὸ Ἀντιοχείας γράψασιν ἡμῖν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

21. ΑΝΕΓΝΩΝ τὰ γράμματα τὰ διὰ τῶν πρεσβυτέρων μου Ἐλπιδίου καὶ Φιλοξένου (4) ἀποκομισθέντα, καὶ ἐθαύμασα, πῶς ἡμεῖς μὲν ἀγάπῃ καὶ συνειδήσει ἀληθείας ἐγράψαμεν, ὑμεῖς δὲ μετὰ φιλονεικίας, καὶ οὐχ ὡς ἔπρεπεν, ἐπεστείλατε. ὑπεροψία γὰρ καὶ ἀλαζονεία τῶν γραψάντων διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐδείκνυτο. ταῦτα δὲ ἀλλότρια τῆς ἐν Χριστῷ πίστεώς ἐστιν. ἔδει γὰρ τὰ μετὰ ἀγάπης γραφέντα, ἀμοιβῆς τῆς ἴσης μετὰ ἀγάπης τυχεῖν, καὶ μὴ μετὰ φιλονεικίας. ἢ οὐχὶ ἀγάπης ἐστὶ γνώρισμα πρεσβυτέρους ἀποστεῖλαι συμπαθεῖν τοῖς πάσχουσι; προτρέψασθαι τοὺς γράψαντας ἐλθεῖν, ἵνα πάντα θᾶττον λύσιν λαβόντα διορθωθῆναι δυνηθῇ, καὶ μηκέτι μήτε οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν πάσχωσι, μήτε ὑμᾶς τινες διαβάλλωσιν; ἀλλ' οὐκ οἶδα, τί τὸ δόξαν οὕτως ὑμᾶς διατεθῆναι, ὥστε καὶ ἡμᾶς ποιῆσαι λογίζεσθαι, ὅτι καὶ ἐν οἷς ἐδόξατε ῥήμασιν ἡμᾶς τιμᾶν, ταῦτα (5) μετασχηματιζόμενοι μετὰ εἰρωνείας τινὸς εἰρήκατε. καὶ γὰρ καὶ οἱ πρεσβύτεροι οἱ ἀποσταλέντες, οὓς ἔδει μετὰ χαρᾶς ἐπανελθεῖν, τοὐναντίον λυπούμενοι ἐπανῆλθον, ἐφ' οἷς ἑωράκασιν ἐκεῖ γινομένοις. καὶ ἔγωγε τοῖς γράμμασιν ἐντυχών, πολλὰ λογισάμενος, κατέσχον παρ' ἐμαυτῷ τὴν ἐπιστολήν, νομίζων ὅμως ἥξειν τινὰς καὶ μὴ χρείαν εἶναι τῆς ἐπιστολῆς, ἵνα μὴ καὶ εἰς φανερὸν ἐλθοῦσα, πολλοὺς τῶν ἐνταῦθα λυπήσῃ. ἐπειδὴ δὲ μηδενὸς ἐλθόντος, ἀνάγκη γέγονεν αὐτὴν προκομισθῆναι, ὁμολογῶ ὑμῖν, πάντες ἐθαύμασαν, καὶ ἐγγὺς ἀπιστίας γεγόνασιν, εἰ ὅλως παρ' ὑμῶν τοιαῦτα ἐγράφη. φιλονεικίας γὰρ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀγάπης ἦν ἡ ἐπιστολή. εἰ μὲν οὖν φιλοτιμίας λόγων ἕνεκεν ὁ ὑπαγορεύσας ἔγραψεν, ἄλλοις τὸ τοιοῦτον ἐπιτήδευμα. ἐν γὰρ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, οὐ λόγων ἐπίδειξίς ἐστιν, ἀλλὰ κανόνες Ἀποστολικοί, καὶ σπουδὴ τοῦ μὴ σκανδαλίζειν ἕνα τῶν μικρῶν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. συμφέρει γὰρ κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν λόγον, μύλον ὀνι-

EPISTOLA JULII.

Julius Danio, Flacillo, Narciſſo, Euſebio, Mari, Macedonio, Theodoro, & ſociis eorum, qui Antiochia nobis ſcripſere, dilectis fratribus, in Domino ſalutem.

21. LEGI litteras a presbyteris meis Elpidio, & Philoxeno mihi allatas, miratuſque ſum, cum nos ex dilectione & veritatis conſcientia ſcripſiſſemus, a vobis contentioſe, & citra decorum, reſcriptum eſſe. Superbia enim & arrogantia ſcribentium per epiſtolam ſeſe prodebat: hæc autem a chriſtiana fide aliena ſunt. Decebat enim quæ cum dilectione ſcripta erant, parem cum dilectione, & non cum contentione, reſponſionem obtinere. Annon caritatis indicium eſt presbyteros miſiſſe, qui afflictos conſolarentur, & eos qui ſcripſerant adhortarentur ut venirent; quo quam primum omnibus tandem compoſitis, nec diutius fratres noſtri vexarentur, nec vos quidam calumniarentur? Sed neſcio quid vos ita affectos exhibuit, ut nos induxeritis ad ſuſpicandum, quæ vos verba nos honorandi cauſa dicere videbamini, hæc ipſa cum quadam diſſimulatione dixiſſe. Presbyteri namque qui miſſi ſunt, quos cum gaudio rediiſſe decuit, econtra mœſti rediere ob ea quæ illic geri conſpexerant. Ego vero poſt quam litteras legi, cum multa mecum reputaſſem, epiſtolam apud me retinui, ſperans veſtrum ſaltem aliquos eſſe venturos, nec epiſtola opus fore; ne ſi illa palam prodiret, multos hic dolore afficeret. Quandoquidem autem nullo adveniente neceſſe fuit illam proferre, fateor vobis, omnes admiratione captos vix induci potuiſſe ut crederent res hujuſmodi a vobis eſſe ſcriptas: contentio enim magis quam caritas in illa epiſtola ſeſe prodebat. Quod ſi eloquentiæ oſtentandæ cauſa, qui epiſtolam dictavit ita ſcripſerit, hujuſmodi ſane ſtudium ad alios ſpectat. In rebus enim eccleſiaſticis, non ſpecimen eloquentiæ quærendum eſt, ſed canones Apoſtolici; ac ſtudendum, ut ne unus quidem ex puſillis qui in Eccleſia ſunt ſcandalizetur. Expedit enim juxta eccleſiaſticam ſententiam, mo-

Scripta anno 342. menſe circiter Octobri vel Novembri.

In rebus Eccleſiaſticis ſpecimen eloquentiæ quærendum non eſt.

Matth. 18.6.

(1) ἔνθα Βίτων ὁ πρεσβύτερος συνῆγεν, *quo loco Vito presbyter conventus agebat*. Hic uſus vocis συνάγειν, alias ſæpe occurrit apud Athanaſium. Sic epiſtola Encyclica, olim ad Orthodoxos inſcripta, num. 2. συναγόντων ἡμῶν συνήθως ἐν εἰρήνῃ, *nobis de more in pace conventus agentibus*. & alibi paſſim. Euſebius item hiſt. Eccleſ. lib. 7. cap. 11. pag. 257. Αἰμιλιανὸς, ἐν ἀρχῇ μοι προηγουμένως, μὴ σύναγε, *Æmilianus nequaquam dixit mihi prima fronte ne conventus agas*. Quæ vox συνάξεις ſæpe apud Euſebium & alios Eccleſiaſticos auctores eadem ſententia uſurpatur. Hæc ideo annotamus, quod nonnulli eruditi viri dubitarint, an hic locus Athanaſii ſic intelligatur: *quo loco Vito presbyter eos* (ſcilicet Epiſcopos) *congregabat*, quo fere modo Nannius verteret. At extra dubium eſt ſic vertendum eſſe: *quo loco Vito presbyter conventus agere ſolebat*. Is ipſe Vito presbyter eſſe creditur qui cum Vincentio Nicænæ ſynodo vice Sylveſtri Romani Pont. interfuerat. quem etiam tunc in vivis fuiſſe teſtatur infra Julius.

(2) Reg. & Baſil. αὐτοῦ. Editi vero αὐτῷ male. Paulo poſt Reg. κόμητος. qui ſic fere ſemper habet in caſibus obliquis.

(3) Δανίῳ. Nannius legit Διακόνῳ, *Diacono*, ut habent omnes Latinæ editiones. ſed perperam utrobique legi videtur. Hunc Danium eſſe Διανίον, Dianœum Cæſareæ Epiſcopum, exiſtimant omnes ferme recentiores; cum ob nominum ſimilitudinem, tum quod ex Sozomeno, l. 4. c. 5. Dianœus hic Antiochenæ ſynodo adfuerit. At ne iis aſſentiar multa me dehortantur: nam Dianœus ille ne ſemel quidem inter Arianos vel Euſebianos apud Athanaſium vel apud alios Eccl. hiſtoriæ auctores computatur. Quid cauſæ igitur eſt, ut hic inter ſeptem præcipuos Arianorum patronos primas teneat? Non enim quicunque Antiochenæ ſynodo adfuere inter Euſebianos recenſiti ſunt, cum ex iis multi catholici viri & ſanctiſſimi memorentur. Ad hæc, Baſilius Epiſt. ad Boſporium epiſcopum, cum hujus Dianœi virtutes prædicaſſet, hoc unum tamen in ejus vita reprehenſione dignum affert, quod fidei confeſſioni novemdecim ante annos Conſtantinopoli editæ ſubſcripſerit: quam tamen maculam eum jamjam moriturum diluiſſe teſtatur. At nonne illud magis vituperandum fuiſſet, ſi ſeſe adverſus Julium Papam & Athanaſium Euſebianis ſociaſſet? quod hunc Danium feciſſe nemo eat inficias. Exiſtimo igitur illum qui corrupte in editis vel Danius, vel Diaconus dicitur, eum eſſe qui paſſim apud Athanaſium Διόγνιος, quandoque apud Hilarium Diognius, communius apud utrumque Θέογνις, & Theognis vocatur, id eſt Theognidem Nicænum. qui cum ſecundas ubique inter Arianorum patronos tenuiſſet, primas hic habet, quia cum epiſcopi Antiochiæ coacti apud Julium conqueſti eſſent quod ſoli Euſebio epiſtolam direxiſſet, ut omnem querelæ cauſam levaret, non ſolum ad hanc epiſtolam ſoli non ſcripſit, ſed ne primum quidem eum nuncupavit, ſed Diognium, qui ſecundas fere ſemper inter Euſebianos tenuit. Et quidem abſente Euſebio primas fere habet Theognius, vel Diognius, quod maxime in Mareoticis monumentis infra animadvertas. Porro Theognidem in vivis etiamnum fuiſſe certum eſt, cum teſte Sozomeno, ipſi Euſebio ſuperſtes fuerit. Vix eſt igitur quod dubitemus virum Arianis addictiſſimum, & Athanaſ. infenſiſſimum, huic Arianorum ſynodo in primis adfuiſſe, ac primum hoc loco nominari.

Sequens vero Flaccillus, male Πλάκιτος dicitur apud Sozom. l. 3. c. 6.

Quæ autem ab Julio memoratur Euſebianorum epiſtola nuſquam exſtat, nam enim quæ in Conciliorum collectionibus circumfertur ſuppoſititiam eſſe omnes conſentiunt.

(4) Reg. κομισθέντα.

(5) Reg. σχηματιζόμενοι.

molam aſinariam ſuſpendi a collo, & ita demergi, potius quam vel unum ex puſillis ſcandalizare. Quod ſi aliquibus quadam invicem ſimultate ductis (non enim omnium talem mentem fuiſſe dixerim) iſtiuſmodi epiſtolam ſcribi placuit: decebat quidem vel omnino non offendi, aut ſolem non occidere ſuper offenſa: aut ſaltem eo progredi non oportuit, ut ea ſcripto declararetur.

Epheſ. 4. 26.

22. Quid enim actum eſt dignum querela, aut quibuſnam epiſtolæ meæ dictis vobis ſuccenſendum fuit? An quia hortati ſumus ut ad Synodum accederetis? atqui illud cum gaudio potius excipiendum fuit. Qui enim rebus a ſe geſtis aut, ut ipſi ajunt, judicatis non diffidunt, non indigne ferunt ſi ab aliis judicium ſuum examinetur; ſed fiduciam habent, quod quæ ipſi juſte judicarunt, injuſta numquam fieri valeant. Quocirca epiſcopi in magna ſynodo Nicæna congregati, non citra Dei conſilium, prioris ſynodi acta in alia ſynodo diſquiri permiſerunt; ut qui judicarent, præ oculis habentes, ſecundum futurum eſſe judicium, cum omni cautela rem expenderent; & qui judicarentur, crederent ſe non ex priorum judicum odio & inimicitia, ſed juſte judicatos eſſe. Quod ſi hujuſmodi conſuetudinem, antiquam ſane, in magna Synodo memoratam deſcriptamque, apud vos valere nolitis, indecora fuerit ejuſmodi recuſatio. Morem namque qui ſemel in Eccleſia obtinuit, & a ſynodis confirmatus eſt, minime conſentaneum eſt a paucis abrogari. Alias tamen in hoc jure indignati nequaquam videantur: nam qui a vobis Euſebianis cum litteris miſſi ſunt Macarius presbyter, Martyrius & Heſychius diaconi qui huc advenere, cum non valerent presbyteris Athanaſii, qui huc ſe contulerant, obſiſtere; ſed in omnibus refutarentur ac convincerentur; tum a nobis poſtularunt ut ſynodus indiceretur, litteræque ad Athanaſium epiſcopum Alexandriam, itemque ad Euſebianos mitterentur, ut coram omnibus juſtum poſſet proferri judicium. Tum ſe omnia contra Athanaſium allata crimina probaturos, promiſere: publice enim a nobis Martyrius & Heſychius convicti ſunt, presbyteris Athanaſii Alexandriæ epiſcopi, cum fiducia obſiſtentibus. Martyrius vero & ſocii, ut vere dicam, in omnibus refutabantur. hincque factum eſt ut ſynodum coacti ſint poſtulare. Si igitur Martyrio & Heſychio nullam ſynodum poſtulantibus, auctor ego fuiſſem, ut qui ſcripſerant defatigarentur, fratrum noſtrorum gratia qui ſe injuriam paſſos conquerebantur; eo etiam caſu æqua & juſta fuiſſet adhortatio, quippe quæ cum eccleſiaſtica ſit, tum Deo grata; jam vero cum iidem ipſi quos vos Euſebiani, fide dignos cenſuiſtis, nos rogarunt ut ſynodus convocaretur, decuit vocatos non indigne ferre, ſed potius alacriter occurrere. Quapropter indignatio eorum qui hoc ægre ferunt proterva eſt: detrectatio vero eorum qui venire noluere inhoneſta & ſuſpecta hinc deprehenditur. An quis conqueritur, ſi quæ a ſe recte facta exiſtimat, ab aliis fieri videat? Si enim, ut ſcribitis, quælibet ſynodus firmam habet auctoritatem, & contumelioſe agitur cum judice ſi ejus judicium ab alio examinetur, conſiderate, quæſo, dilecti, quinam ſunt qui ſynodum inhonorant, & quinam aliorum judicata reſcindunt. Et ne ſingulorum acta expendens, quoſdam gravare videar: ſane quod poſtremo geſtum eſt, cum ſit horrendum

Legati Euſebianorum ad Julium ſynodum poſtularunt.

καὶ κρεμασθῆναι εἰς τὸν τράχηλον καὶ καταποντισθῆναι, ἢ σκανδαλίσαι ἕνα τῶν μικρῶν. εἰ δέ τισιν ὡς αὐτῶν λελυπημένων διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους μικροψυχίαν, (οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι πάντων εἶναι ταύτην τὴν γνώμην,) τοιαύτη γέγονεν ἡ ἐπιστολή, ἔπρεπε μὲν μὴ δὲ ὅλως λυπηθῆναι, μηδὲ ἐπιδῦναι τὸν ἥλιον ἐπὶ τῇ λύπῃ, ἔδει δὲ ὅμως μὴ εἰς τοσοῦτον προαχθῆναι, ὥστε καὶ ἔγγραφον αὐτὴν ἐπιδείξασθαι.

22. Τί γὰρ καὶ γέγονεν ἄξιον λύπης, ἢ ἐν τίνι ἦν ἄξιον λυπηθῆναι ὑμᾶς δι' ὧν ἐγράψαμεν; ἢ ὅτι προετρεψάμεθα εἰς σύνοδον ἀπαντῆσαι; ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον ἔδει μετὰ χαρᾶς δέξασθαι. οἱ γὰρ παῤῥησίαν ἔχοντες, ἐφ' οἷς πεποιήκασι, καὶ, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, κεκρίκασιν, οὐκ ἀγανακτοῦσιν, εἰ παρ' ἑτέρων ἐξετάζοιτο ἡ κρίσις, ἀλλὰ θαῤῥοῦσιν, ὅτι ἃ δικαίως ἔκριναν, ταῦτα ἄδικα οὐκ ἄν ποτε γένοιτο. (1) διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν μεγάλῃ συνόδῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, οὐκ ἄνευ θεοῦ βουλήσεως συνεχώρησαν ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ τὰ τῆς προτέρας ἐξετάζεσθαι, ἵνα καὶ οἱ κρίνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν ἐσομένην δευτέραν κρίσιν, μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐξετάζωσι, καὶ οἱ κρινόμενοι πιστεύωσι, μὴ κατ' ἔχθραν τῶν προτέρων, ἀλλὰ κατὰ τὸ δίκαιον ἑαυτοὺς (2) κρίνεσθαι. εἰ δὲ τὸ τοιοῦτον ἔθος παλαιὸν τυγχάνον, μνημονευθὲν δὲ καὶ γραφὲν ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ, ὑμεῖς τοῦτο παρ' ὑμῖν ἰσχύειν οὐ θέλετε, ἀπρεπὴς μὲν ἡ τοιαύτη παραίτησις· τὸ γὰρ ἅπαξ συνήθειαν ἐσχηκὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ὑπὸ συνόδων βεβαιωθὲν, οὐκ εὔλογον ὑπὸ ὀλίγων παραλύεσθαι. ἄλλως τε οὐδ' ἐν τούτῳ δικαίως ἂν φανεῖεν λυπηθέντες. οἱ γὰρ παρ' ὑμῶν τῶν περὶ Εὐσέβιον (3) ἀποσταλέντες μετὰ γραμμάτων, λέγω δὲ Μακάριος ὁ πρεσβύτερος, καὶ Μαρτύριος καὶ Ἡσύχιος οἱ διάκονοι ἀπαντήσαντες ἐνταῦθα, ὡς οὐκ ἠδυνήθησαν πρὸς τοὺς ἐλθόντας Ἀθανασίου πρεσβυτέρους ἀντιστῆναι, ἀλλ' ἐν πᾶσι διετρέποντο καὶ διηλέγχοντο, τὸ τηνικαῦτα ἠξίωσαν ἡμᾶς, ὥστε σύνοδον συγκροτῆσαι, καὶ γράψαι καὶ Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, γράψαι δὲ καὶ τοῖς περὶ Εὐσέβιον, ἵνα ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων, ἡ δικαία κρίσις ἐξενεχθῆναι δυνηθῇ. τότε γὰρ καὶ ἀποδεικνύναι πάντα τὰ κατὰ Ἀθανασίου ἐπηγγείλαντο, κοινῇ γὰρ ὑφ' ἡμῶν διηλέγχθησαν οἱ περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, καὶ οἱ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου (4) πρεσβύτεροι, μετὰ πεποιθήσεως ἀνθίσταντο· οἱ δὲ περὶ Μαρτύριον εἰ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐν πᾶσι διετρέποντο, ὅθεν καὶ ἠξίωσαν σύνοδον γενέσθαι. εἰ τοίνυν μηδὲ τῶν περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον ἀξιωσάντων γενέσθαι σύνοδον, προτρεψάμενος ἤμην ἐγὼ σκύλαι τοὺς γράψαντας, ἕνεκεν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν αἰτιωμένων ἀδικίαν πεπονθέναι, καὶ οὕτως εὔλογος ἦν καὶ δικαία ἡ προτροπή, ὅτι γὰρ ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεῷ ἀρέσκουσα, ὅτε δὲ οὓς ὑμεῖς αὐτοὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀξιοπίστους ἡγήσασθε, καὶ οὗτοι ἠξίωσαν ὑμᾶς συγκαλέσαι, ἀκόλουθον ἦν τοὺς κληθέντας μὴ λυπηθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον προθύμως ἀπαντῆσαι. οὐκοῦν ἡ μὲν δόξασα ἀγανάκτησις τῶν λυπηθέντων, προπετής, ἡ δὲ παραίτησις τῶν μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι, ἀπρεπὴς, καὶ ὕποπτος ἐκ τούτων δείκνυται. αἰτιᾶταί τις ἃ πράττων αὐτὸς ἀποδέχεται, εἰ παρ' ἑτέρου γινόμενα βλέποι; εἰ γὰρ, ὡς γράφετε, ἀσάλευτον ἔχει τὴν ἰσχὺν ἑκάστη σύνοδος, καὶ ἀτιμάζεται ὁ κρίνας, εἰ παρ' ἑτέρων ἡ κρίσις, (5) ἐξετάζεται, σκοπεῖτε, ἀγαπητοί, τίνες εἰσὶν οἱ σύνοδον ἀτιμάζοντες, καὶ τίνες τὰ τῶν φθασάντων κρίναι, διαλύουσι. καὶ ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον νῦν ἐξετάζων ἐπιβαρεῖν τινας δοκῶ. ἀλλὰ (6) τό γε τελευταῖον γενόμενον, ἐφ' ᾧ καὶ φρίξαι

(1) Nicænum hoc decretum inter viginti canones Nicææ editos non habetur. Sed præter illos canones quædam alia diſciplinam ſpectantia in hac ſynodo ſtatuta eſſe certum eſt. Poſt διὰ τοῦτο in Reg. καὶ legitur. In aliis deeſt.

(2) Reg. & Baſil. κρίνεσθαι. editi vero κρίνασθαι.

(3) Ita Reg. & Baſil. Editi autem ἀποστάντες mendoſe.

(4) Reg. ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας.

(5) Reg. ἐξετάζηται, rectius quam editi & alii mſſ. ὀργίζονται.

(6) Reg. τό γε. Alii & editi τό τε.

ξιον σοῦ τοι ἐκείνων, ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τούτων τῶν παραλειφθέντων.

23. Οἱ Ἀρειανοὶ οἱ ἀπὸ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐκβληθέντες, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην πόλιν ἀπεκηρύχθησαν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πάντων τῶν κοινῇ συνελθόντων ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν μεγάλῃ συνόδῳ ἀνεθεματίσθησαν, οὐ γὰρ δὴ αὐτῶν τὸ τυχὸν πλημμέλημα, οὐδὲ εἰς ἄνθρωπον ἦσαν ἁμαρτήσαντες, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. καὶ ὅμως οἱ ὑπὸ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀποκηρυχθέντες, καὶ κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν στηλιτευθέντες, νῦν λέγονται δεδέχθαι, ἐφ' ᾧ καὶ ὑμᾶς ἀκούσαντας χαλεπαίνειν δίκαιον ἡγοῦμαι. τίνες οὖν εἰσιν οἱ σύνοδον ἀτιμάζοντες; οὐχὶ οἱ τῶν τριακοσίων τὰς ψήφους παρ' οὐδὲν θέμενοι, καὶ τὴν ἀσέβειαν εὐσεβείας προκρίναντες; ἡ μὲν γὰρ τῶν Ἀρειομανιτῶν αἵρεσις, ἀπὸ πάντων τῶν ἁπανταχοῦ ἐπισκόπων κατεγνώσθη καὶ ἀπεκηρύχθη. Ἀθανάσιος δὲ καὶ Μάρκελλος οἱ ἐπίσκοποι, πλείονας ἔχουσι τοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν λέγοντας καὶ γράφοντας. Μάρκελλος μὲν γὰρ ἐμαρτυρήθη ἡμῖν, καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσιν ἀντειρηκώς. Ἀθανάσιος δὲ ἐμαρτυρήθη, μηδὲ ἐν Τύρῳ (1) κατεγνῶσθαι, ἐν δὲ τῷ Μαρεώτῃ μὴ παρεῖναι ἔνθα τὰ ὑπομνήματα κατ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι λέγεται. οἴδατε δὲ, ἀγαπητοὶ, ὅτι τὰ κατὰ μονομέρειαν ἰσχὺν οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὕποπτα τυγχάνει. καὶ ὅμως τούτων ὄντων, ἡμεῖς ὑπὲρ ἀκριβείας, ὅτι μήτε ὑμᾶς, ἀλλὰ μήτε τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν γράψαντας προκρίνοντες, προετρεψάμεθα τοὺς γράψαντας ἐλθεῖν, ἵν' ἐπειδὴ πλείους εἰσὶν οἱ ὑπὲρ αὐτῶν γράψαντες, ἐπὶ συνόδου πάντα ἐξετασθῇ, πρὸς τὸ μηδὲ τὸν ἀναίτιον κατακριθῆναι, μήτε τὸν ὑπεύθυνον ὡς καθαρὸν λογισθῆναι. οὐκ ἄρα παρ' ἡμῶν ἀτιμάζεται σύνοδος, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων τῶν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τοὺς ὑπὸ πάντων κατακριθέντας Ἀρειανοὺς, καὶ παρὰ γνώμην τῶν κρινάντων, δεξαμένων. οἱ μὲν πλεῖστοι ἤδη ἀνέλυσαν καὶ εἰσὶ σὺν Χριστῷ. οἱ δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἐξετάζονται, ἀγανακτοῦντες, ὅτι τὴν αὐτῶν κρίσιν ἔλυσάν τινες.

24. Τὸν δὲ ἀπὸ τῶν γενομένων μὲν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἔγνωμεν. καὶ γὰρ καὶ (2) Καρπώνης τις ἐκβληθεὶς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν Ἀρείου αἵρεσιν μετά τινων, καὶ αὐτῶν ἐκβληθέντων διὰ τὴν αὐτὴν αἵρεσιν ἐληλύθασιν ἐνταῦθα, ἀποσταλέντες παρὰ Γρηγορίου τινὸς, ὅμως δὲ ἐμάθομεν καὶ παρὰ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ Μαρτυρίου, καὶ Ἡσυχίου τῶν διακόνων. πρὸ τοῦ γὰρ ἀπαντῆσαι τοὺς Ἀθανασίου πρεσβυτέρους, προτρεπόντων ἡμᾶς γράψαι εἰς Ἀλεξάνδρειαν Πιστῷ τινι, ὅτε καὶ Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἦν. τοῦτον δὲ τὸν Πιστὸν, οἱ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου πρεσβύτεροι παραγενόμενοι, ἐπέδειξαν εἶναι Ἀρειανὸν, (3) ἐκβληθέντα μὲν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῆς κατὰ Νίκαιαν συνόδου, κατασταθέντα δὲ ὑπὸ Σεκούνδου τινὸς, ὃν ἡ μεγάλη σύνοδος Ἀρειανὸν ὄντα, ἐξέβαλε. τοῦτο δὲ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ περὶ Μαρτύριον ἀντέλεγον, οὐδὲ ἠρνοῦντο τὸν Πιστὸν ὑπὸ Σεκούνδου κεχειροτονῆσθαι. λογίσασθε τοίνυν καὶ ἐκ τούτων, τίνες ἂν ὑπὸ μέμψιν δικαίως γένοιντο, οἱ μὴ πεισθέντες ἡμεῖς,

A auditu, ſufficit ad cetera, quæ a me omittuntur, comprobanda.

23. Ariani a beatæ memoriæ Alexandro quondam Alexandriæ epiſcopo ob impietatem ejecti, non ſolum a ſingulis civitatibus expulſi ſunt, ſed & ab omnibus pariter qui ad Nicænam magnam Synodum convenerant, anathemate ſunt damnati. Neque enim leve erat eorum ſcelus, nec in hominem duntaxat, ſed in ipſum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum filium Dei viveatis peccaverant. Attamen qui a toto terrarum orbe rejecti fuerant, & apud univerſam eccleſiam infamati, nunc recepti B dicuntur, quod vobis audientibus indigne ferendum exiſtimo. Quinam igitur ſunt qui ſynodum dedecore afficiunt? nonne qui trecentorum epiſcoporum ſuffragia pro nihilo habent, & impietatem pietati anteponunt? Siquidem Ariomanitarum hæreſis ab omnibus ubique epiſcopis convicta & condemnata eſt: Athanaſius vero & Marcellus epiſcopi, plurimos habent qui ſe verbis ſcriptiſque defendant. Nam de Marcello nobis teſtimonium perhibuere, quod in Nicæna ſynodo Arianis obſtiterit. De Athanaſio autem, dicitur quod nec Tyri C convictus, nec in Mareote, ubi monumenta adverſus illum adornata ſunt, præſens fuerit. Scitis autem, dilecti, quæ una ſolum parte præſente aguntur, nullam vim habere, ſed ſuſpecta eſſe. Nos tamen quamquam ſic actum eſſet, accuratioris diſquiſitionis cauſa, nec vos illis, nec eos qui pro illis ſcripſerant vobis anteponentes, hortati ſumus eos qui litteras miſerant, ut huc ſe conferrent, ut quandoquidem plures ſunt qui pro illis ſcripſere, in ſynodo omnia examinarentur. quo nec damnetur, innoxius, nec qui reus eſt, ut purus habeatur. Non igitur a nobis vilipenditur ſynodus, ſed ab iis qui D temere & leviſſime, Arianos ab omnibus damnatos, etiam contra judicum ſententiam recipiunt. quorum plerique jam reſoluti cum Chriſto ſunt: alii vero etiamnum ſuperſtites, indigne ferunt quod ſuum judicium quidam reſciderint.

Athanaſius convictus non fuit.

24. Hoc autem ita ſe habere deprehendimus ex iis quæ Alexandriæ acta ſunt. Nam Carpones quidam ab Alexandro ob Arianam hæreſim pulſus, cum nonnullis ejuſdem hæreſis cauſa ejectis, a quodam Gregorio miſſi, huc venere. Idipſum ta- E men a Macario presbytero, Martyrio & Heſychio diaconis, didicimus: antequam enim presbyteri Athanaſii advenirent, auctores nobis erant ut Alexandriam Piſto cuidam litteras mitteremus, quo tempore Athanaſius quoque epiſcopus Alexandriæ degebat. Quem Piſtum Athanaſii presbyteri ſupervenientes, Arianum eſſe declararunt, expulſum olim ab Alexandro Epiſcopo & a Nicæna ſynodo; poſtea vero ordinatum a quodam Secundo quem magna Synodus ejecerat, utpote Arianum. Hoc autem nec ipſe Martyrius, aut ſocii inficiabantur, neque negabant Piſtum a Secundo fuiſſe ordinatum. Hinc igi- F tur perpendatis velim, quinam jure in culpa habendi ſint: noſne qui perſuaderi non potuimus

Piſtus pſeudoepiſcopus Alexandrinus.

(1) In hoc loco explanando plerique hujus ævi auctores nequidquam deſudarunt. Nannii enim verſionem ſequuti, illud: *μηδὲ ἐν Τύρῳ κατεγνῶσθαι*, ſic intellexere: *neque Tyri condemnatus eſt*. & hæc cum ſynodi Tyrienſis hiſtoria conciliare conati, in qua Athanaſium damnatum fuiſſe certiſſimum eſt, mirum in quantas & quam diverſas abierint ſententias. Hæc vero dum recte explicentur nihil negotii facient: nam vox *κατεγνῶσθαι* ſæpiſſime apud Athanaſium & apud alios auctores, convincere, vel deprehendere ſignificat; atque adeo ſic vertendus hic locus: *neque Tyri convictus eſt*. Quod utique indubitatum habetur, nullum quippe ex objectis Athanaſio ſceleribus probare potuerant Euſebiani Tyri congregati. Ex innumeris quæ apud Athanaſium occurrunt exemplis, hic pauca adferamus. Paulo infra ὡς μὴ γὰρ ἐλθόντων ὑμῶν ἔσω κατεγνωσθέντες, *ſi vobis attendentibus convicti fuiſſent*. cujus loci hanc eſſe ſententiam ex contextu liquet. Et num. 35. λοιπὸν ὁ ἡμεῖς οἱ μὴ κατεγνωκότες βούλονται σύμψηφους εἶναι, *nos qui de ſcelere* (ſcilicet Athanaſii) *certiores facti non ſumus, ſibi ſuffragari volunt*. Athanaſii ſententia liquidius apparet infra num. 29. ubi vide ſis; & alias ſexcenties.

Paulo infra Reg. ἀντειρηκὼς. Editi [illegible], ſed alibi ſemper [illegible].

(2) De hoc Carpone vide infra in Epiſtola Alexandri, & apud Epiphanium hæreſi 69. qui ait hunc Carponem unam ex Alexandrinis Eccleſiis adminiſtraſſe.

(3) Piſtus inter Mareoticos presbyteros ab Alexandro damnatos memoratur in epiſtola ejuſdem Alexandri ad calcem operum Athanaſii cuſa.

A ut Piſto Ariano ſcriberemus, an qui auctores erant, ut magnam Synodum vilipenderemus, & impiis, quaſi pii fuiſſent, litteras mitteremus? Nam Macarius ipſe presbyter, qui cum Martyrio ab Euſebio miſſus eſt, ut audivit inſtare presbyteros Athanaſii, cum nos expectaremus ut una cum Martyrio & Heſychio coram nobis ſe ſiſteret, corpore licet æger, noctu abſceſſit; ut hinc nos merito conjiceremus, eum ideo diſceſſiſſe, quod ſe puderet Piſtum convictum iri: cum impoſſibile eſſet ordinationem Secundi Ariani in Eccleſia valere. Illud enim revera Synodo & epiſcopis qui in ea convenere contumelioſum eſſet, ſi B quæ illi tanto ſtudio ac pietate, quaſi Deo præſente egiſſent, tanquam nulli pretii abrogarentur.

25. Si igitur, uti ſcribitis, ex Novati & Pauli Samoſatenſis exemplo, ſynodorum dogmata vigere oportet: certe multo magis decuit Trecentorum epiſcoporum decreta non irrita fieri, nec univerſalem Synodum a paucis contemni. Hæretici enim ſunt Ariani æque ac illi, pariaque contra hos ac contra illos decreta prodiere. Cum tales auſus viderimus, quinam diſcordiæ flammam accendere? nos enim ut qui hæc fecerimus arguiſtis C in litteris veſtris. Noſne diſcordiam induximus, qui afflictorum fratrum vicem dolemus, & omnia ſecundum canonem egimus? annon potius qui contentioſe & contra canonem, Trecentorum decreta violarunt, & in omnibus Synodum contempſerunt? Non ſolum enim Ariani admiſſi, ſed & a loco in locum epiſcopi ſeſe transferre moliti ſunt. Si igitur vere parem eumdemque exiſtimatis epiſcoporum honorem: nec ex magnitudine civitatum, uti ſcribitis, epiſcoporum dignitatem metimini, oportuit eum cui parva civitas concredita fuerat, in illa manere, nec contemta illa quæ ſibi credita erat, ad aliam ſibi D non commiſſam tranſire; ita ut eam quæ ſibi a Deo tradita eſt deſpiceret, inanem vero hominum gloriam exoptaret. Ergo, dilectiſſimi, oportuit vos huc accedere, & non abnuere, quo negotium ad finem deduceretur: id enim ratio poſtulat. Sed fortaſſe præfinitum tempus id vobis non permiſit; in litteris enim veſtris conqueſti eſtis ad ſynodum cogendam, anguſtum temporis ſpatium nos definiviſſe, ſed hoc, dilecti, mera cavillatio eſt. Nam ſi quos jam profectos dies ille prævertiſſet, anguſtum ſane fuiſſe præfiniti temporis ſpatium palam eſſet. Cum autem ii quibus accedere non libuit, presbyteros quoque uſque ad E menſem Januarium detinuerint, mera ſane cavillatio fuerit hominum ſuis rebus diffidentium: veniſſent enim, ut prius dixi, ſi de ſua cauſa bene ſperaſſent; non itineris intervallum conſideraſſent, nec ad præfinitum tempus reſpexiſſent, ſed juſtitiæ, & æquitati ſuæ cauſæ confidiſſent. At fortaſſis ob temporis rationem non venere; hoc enim rurſum ſcripto ſignificaſtis; oportuiſſe ſcilicet nos, animadvertentes præſentem rerum orientalium ſtatum, non vos hortari ad veniendum. Si igitur ob talem temporum conditionem, profecti non eſtis, ut dicitis, decuit vos in primis, qui temporis hujuſce rationem ſpectatis, non F auctores ſchiſmatis luctus & lacrymarum in eccleſiis vos exhibere. Jam qui talia egerunt, indicarunt, non temporis conditionem hujuſce rei cauſam eſſe, ſed accedere nolentium conſilium.

Romam ſe conferre Euſebius & ſocii recuſant, quod anguſtum ſibi temporis ſpatium præfinitum dicerent.

A ἢ ὅτι Πιστῷ τῷ (1) Ἀρειανῷ γράψαι, ἢ οἱ συμβουλεύοντες ἀτιμάσαι τὴν μεγάλην σύνοδον, καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὡς εὐσεβέσι γράψαι; καὶ γὰρ καὶ Μακάριος ὁ πρεσβύτερος, ὁ παρὰ Εὐσεβίου μετὰ τῶν περὶ Μαρτύριον ἀποσταλείς, ὡς ἤκουσεν ἐπιστάντας τοὺς πρεσβυτέρους Ἀθανασίου, ἐκδεχομένων ἡμῶν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, μετὰ τῶν περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, ἀπεδήμησε νυκτός, καίτοι νοσῶν τῷ σώματι, ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν ἡμᾶς ἀκολούθως (2) στοχάζεσθαι, ὅτι αἰσχυνόμενος τὸν κατὰ Πιστὸν ἔλεγχον, ἀνεχώρησεν. ἀδύνατον γὰρ τὴν κατάστασιν Σεκούνδου τοῦ Ἀρειανοῦ, ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἰσχῦσαι. ἀτιμία γὰρ ἀληθῶς αὕτη B κατὰ τῆς συνόδου, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ συνελθόντων ἐπισκόπων, ἐὰν τὰ μετὰ τοσαύτης σπουδῆς καὶ εὐλαβείας, ὡς θεοῦ παρόντος γενόμενα, ἀντὶ μηδενὸς λυθῇ.

25. * Εἴπερ οὖν, ὡς γράφετε, ἐκ τοῦ κατὰ Νοβάτον καὶ τὸν Σαμοσατέα Παῦλον παραδείγματος τὰ τῶν συνόδων ἰσχύειν δόγματα χρή, ἔδει μᾶλλον μὴ λυθῆναι τὴν τῶν τριακοσίων ψῆφον, ἔδει τὴν καθολικὴν σύνοδον, ὑπὸ τῶν ὀλίγων μὴ ἀτιμασθῆναι. αἱρετικοὶ γὰρ οἱ Ἀρειανοί, ὥσπερ κἀκεῖνοι, καὶ ὅμοιαι αἱ κατὰ τούτων ψῆφοι τῶν κατ' ἐκείνων. τούτων δὲ τολμηθέντων, τίνες εἰσὶν οἱ φλόγα διχονοίας ἀνάψαντες; ἡμᾶς γὰρ τοῦτο πεποιηκέναι γράψαντες, ἐμέμ- C ψασθε. ἆρ' οὖν ἡμεῖς διχονοίας εἰργασάμεθα οἱ συναλγοῦντες τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς, καὶ κατὰ κανόνα πάντα πεποιηκότες, ἢ οἱ φιλονείκως καὶ παρὰ κανόνα τὴν τῶν τριακοσίων τὴν ψῆφον λύσαντες, καὶ κατὰ πάντα τὴν σύνοδον ἀτιμάσαντες; οὐ γὰρ μόνον οἱ Ἀρειανοὶ ἐδέχθησαν, (3) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεμελετήκασιν ἐπίσκοποι διαβαίνειν. εἰ οὖν ἀληθῶς ἴσην καὶ τὴν αὐτὴν ἡγεῖσθε τιμὴν τῶν ἐπισκόπων, καὶ μὴ ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν πόλεων, ὡς γράφετε, κρίνετε τοὺς ἐπισκόπους, ἔδει τὸν πιστευόμενον μικράν, μένειν ἐν τῇ πιστευθείσῃ, καὶ μὴ D ἐξουθενεῖν μὲν (4) τὸ πεπιστευμένον, μεταβαίνειν δὲ εἰς τὴν μὴ ἐγχειρισθεῖσαν, ἵνα τῆς μὲν παρὰ θεοῦ δοθείσης καταφρονῇ, τὴν δὲ τῶν ἀνθρώπων κενοδοξίαν ἀγαπήσῃ. ἐχρῆν, ἀγαπητοί, ἐλθεῖν ἀπαντῆσαι καὶ μὴ παραιτήσασθαι, ἵνα καὶ τέλος λάβῃ τὸ πρᾶγμα· τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ἀπαιτεῖ. ἀλλ' ἴσως ἡ προθεσμία ἐνεπόδισε. γράψαντες γὰρ ἐμέμψασθε, ὅτι στενὴν τὴν προθεσμίαν τῆς συνόδου ὡρίσαμεν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ἀγαπητοί, πρόφασίς ἐστιν. εἰ μὲν γὰρ ἐρχομένους τινὰς συνέκλεισεν ἡ ἡμέρα, τοῦτο ἂν τὸ διάστημα τῆς προθεσμίας ἠλέγχθη, εἰ δὲ οἱ ἐλθεῖν μὴ βουλόμενοι, E κατεσχήκασι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἕως αὐτοῦ τοῦ (5) Ἰανουαρίου μηνός, μὴ θαρρούντων ἐστὶν ἡ πρόφασις. ἦλθον γὰρ ἄν, ὡς προεῖπον, εἰ ἐθάρρουν, οὐ πρὸς τὸ διάστημα τῆς ὁδοῦ σκοποῦντες, οὐδὲ πρὸς τὴν προθεσμίαν ὁρῶντες, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς δικαίοις καὶ τοῖς εὐλόγοις παρρησιαζόμενοι. ἀλλ' ἴσως διὰ τὸν καιρὸν οὐκ ἀπήντησαν, τοῦτο γὰρ γράφοντες πάλιν ἐδηλώσατε, ὡς ἄρα ἔδει ἡμᾶς σκοπήσαντας τὸν ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς καιρόν, μὴ προτρέψασθαι ὑμᾶς ἀπαντῆσαι. εἰ μὲν οὖν διὰ τὸ τοιοῦτον εἶναι τὸν καιρὸν οὐκ ἀπηντήσατε, ὥς φατε, ἔδει (6) πρότερον ὑμᾶς τὸν καιρὸν τοῦ- F τον σκοπήσαντας, μὴ αἰτίους σχίσματος, μηδὲ ὀλολυγῆς καὶ θρήνων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γενέσθαι. νῦν δὲ οἱ ταῦτα πεποιηκότες, ἔδειξαν μὴ τὸν καιρὸν αἴτιον, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι.

26. Θαυ-

(1) Sic Reg. & Baſil. Editi vero mendoſe, Πιστῷ τῷ Ἀσίῳ.
(2) Sic Reg. & Baſil. Editi vero, ἀποστοχάζεσθαι.
(3) Euſebium carpit qui relicta Berytenſi ſede Nicomedienſem occuparat, ac denique hanc quoque repudians, Conſtantinopolitanam invaſerat. Quæ de ſede in ſedem tranſlatio canone Nicæno decimo quinto prohibetur.
(4) Editi male τὸν πεπιστευμένον, nos Reg. & Baſil. ſequimur.
(5) Edit. Commel. Ἰουνουαρίου. Pariſ. Ἰαννουαρίου, ſed mſſ. Reg. & Baſil. Ἰανουαρίου habet. Sunt qui Ἰουνίου legendum exiſtiment: ſed reclamant omnes cum editi tum mſſ. quorum lectionem veræ hiſtoriæ congruere in Monito ad hanc Apologiam demonſtravimus.
(6) Sic Reg. & Baſ. Editi vero præter Col. προτέρῳ, mendoſe.

26. Θαυμάζω δὲ κἀκεῖνο τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς, πῶς ὅλως κἂν ἐγράφη παρ' ὑμῶν, ὅτι δὴ τοῖς περὶ Εὐσέβιον μόνοις, καὶ οὐ πᾶσιν ὑμῖν μόνος ἔγραψα. ἀψικορίαν γὰρ τῶν μεμψαμένων μᾶλλον ἄν τις εὕροι, ἤπερ ἀλήθειαν. ἐγὼ γὰρ οὐκ ἀλλαχόθεν λαβὼν κατὰ Ἀθανασίου γράμματα, ἢ διὰ τῶν περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, ἐκείνοις ἀνάγκῃ ἔγραψα τοῖς καὶ γράψασι κατ' αὐτοῦ. ἔδει τοίνυν ἢ τοὺς περὶ Εὐσέβιον μὴ μόνους χωρὶς πάντων ὑμῶν γράψαι, ἢ ὑμᾶς, οἷς μὴ ἔγραψα, μὴ λυπεῖσθαι, εἰ ἐκείνοις ἔγραψα τοῖς καὶ γράψασιν. εἰ γὰρ ἐχρῆν καὶ πᾶσιν ὑμῖν ἐπιστεῖλαι, ἔδει καὶ ὑμᾶς σὺν ἐκείνοις γράψαι, νῦν δὲ τὸ ἀκόλουθον σκοποῦντες, ἐκείνοις ἐγράψαμεν τοῖς καὶ δηλώσασιν ἡμῖν, καὶ τοῖς ἐπιστείλασι πρὸς ἡμᾶς. εἰ δὲ καὶ τὸ μόνον ἐμὲ γεγραφέναι ἐκείνοις ἐκίνησεν ὑμᾶς, ἀκόλουθόν ἐστιν ὑμᾶς ἀγανακτεῖν, ὅτι καὶ μόνῳ ἐμοὶ ἔγραψαν. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ πιθανὴ μὲν καὶ οὐκ (1) ἄλογος ἡ πρόφασις, ἀγαπητοί. ὅμως δὲ γνωρίσαι ὑμῖν ἀναγκαῖον, ὅτι εἰ καὶ μόνος ἔγραψα, ἀλλ' οὐκ ἐμοῦ μόνου ἐστὶν αὕτη ἡ γνώμη, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τῶν ἐν τούτοις τοῖς μέρεσιν ἐπισκόπων. καὶ ἐγώ γε τοὺς πάντας οὐκ ἠθέλησα ποιῆσαι γράψαι, ἵνα μὴ ἀπὸ πολλῶν τὸ βάρος ἔχωσιν. ἀμέλει καὶ νῦν τῇ ὁρισθείσῃ προθεσμίᾳ συνῆλθον ἐπίσκοποι, καὶ ταύτης τῆς γνώμης γεγόνασιν, ἣν πάλιν γράφων ὑμῖν σημαίνω· ὥστε, ἀγαπητοί, εἰ καὶ μόνος ἐπιστέλλω, ἀλλὰ πάντων (2) γνώμην ταύτην εἶναι γινώσκετε. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ μὴ εὐλόγως τινὰς ἐξ ὑμῶν προφάσεις, ἀλλ' ἀδίκους καὶ ὑπόπτους προβάλλεσθαι.

27. Περὶ δὲ τοῦ μὴ ῥιψοκινδύνως μηδὲ ἀδίκως ἡμᾶς ὑποδέξασθαι εἰς κοινωνίαν τοὺς συνεπισκόπους ἡμῶν Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον, εἰ καὶ τὰ προλεχθέντα ἱκανά, ὅμως διὰ βραχέων δίκαιον ὑμῖν δεῖξαι. (3) ἔγραψαν οἱ περὶ Εὐσέβιον πρότερον κατὰ τῶν περὶ Ἀθανάσιον, ἐγράψατε δὲ καὶ νῦν ὑμεῖς, ἔγραψαν δὲ καὶ πλεῖστοι ἐπίσκοποι ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν ὑπὲρ Ἀθανασίου. πρῶτον μὲν οὖν τὰ κατ' αὐτοῦ γράμματα παρ' ὑμῶν μάχεται πρὸς ἑαυτά, καὶ οὐδεμίαν συμφωνίαν ἔχει τὰ δεύτερα πρὸς τὰ πρῶτα, ἀλλ' ἐν πολλοῖς τὰ πρῶτα ὑπὸ τῶν δευτέρων λύεται, καὶ τὰ δεύτερα ὑπὸ τῶν πρώτων διαβάλλεται· ἀσυμφώνων δὲ ὄντων τῶν γραμμάτων, οὐδεμία πίστις περὶ τῶν λεγομένων ἐστίν. ἔπειτα, εἰ τοῖς παρ' ὑμῶν γραφεῖσιν ἀξιοῦτε πιστεύειν, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ γράψασι μὴ ἀπιστῆσαι· καὶ μάλιστα, ὅτι ὑμεῖς μὲν πόρρωθεν, ἐκεῖνοι δὲ ἐν τοῖς τόποις ὄντες, καὶ εἰδότες τὸν ἄνδρα, καὶ τὰ ἐκεῖ γινόμενα πράγματα γράφουσι, μαρτυροῦντες αὐτοῦ τῷ βίῳ, καὶ διαβεβαιούμενοι ἐν πᾶσιν αὐτὸν συκοφαντίαν πεπονθέναι. καὶ πάλιν (4) Ἀρσένιός τις ἐπίσκοπος ἐλέχθη ποτὲ ὡς ἀναιρεθεὶς ὑπὸ Ἀθανασίου, ἀλλὰ τοῦτον ἐμάθομεν ζῆν, ἀλλὰ καὶ φιλίαν ἔχειν πρὸς αὐτόν. τὰ ὑπομνήματα τὰ ἐν Μαρεώτῃ γενόμενα διεβεβαιώσατο κατὰ μονομέρειαν γεγενῆσθαι· μήτε γὰρ ἐκεῖ παρεῖναι Μακάριον τὸν πρεσβύτερον τὸν κατηγορούμενον, μήτε αὐτὸν τὸν ἐπίσκοπον αὐτοῦ Ἀθανάσιον. καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων, ἀλλὰ καὶ ἐκ (5) τῶν ὑπομνημάτων ὧν ἐκόμισαν ἡμῖν οἱ περὶ Μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον ἔγνωμεν· ἀναγνόντες γὰρ εὕρομεν, ὅτι ὁ μὲν κατήγο-

26. Miror autem hanc epiſtolæ veſtræ partem, qua vel ſcribere auſi eſtis, me ſolum ſolis * Euſebianis, & non omnibus vobis ſcripſiſſe. Levitatem enim potius quam veritatem in expoſtulantibus invenire eſt. Mihi enim qui non aliunde litteras contra Athanaſium accepiſſem, quam a Martyrio & Heſychio, neceſſe fuit illis qui contra eum ſcripſerant reſpondere. Oportuit igitur aut Euſebianos non ſolos, abſque vobis omnibus, ſcribere; aut vos, quibus non ſcripſi, non moleſte ferre ſi illis reſcriptum ſit qui mihi ſcripſerant. Nam ſi decuit epiſtolas ad vos omnes mitti, par ſuit etiam vos una cum illis ſcripſiſſe. Nunc autem quod congruum erat ſpectantes, illis ſcripſimus qui nos certiores reddiderant, & litteras ad nos miſerant. Quod ſi illud vos commovit quod ſolus ſcripſerim; par eſt vos etiam indignari, quod illi mihi ſoli ſcripſeriot. Sed in hoc quoque adeſt probabilis & juſta cauſa, dilectiſſimi. Attamen neceſſum eſt vobis ſigoificare, etiamſi ſolus ſcripſerim, non ideo mei ſolius eſſe illam ſententiam, ſed & omnium qui in Italia ſunt, & qui in his partibus degunt epiſcoporum. Et ego quidem non omnes volui ad ſcribendum inducere, ne complurimis id importunum foret. Certe jam ad præfinitum tempus epiſcopi convenere, & ejuſdem ſententiæ fuerunt, quam denuo his litteris vobis ſignifico: quapropter, dilecti, etiamſi ſolus ſcribo, omnium tamen hanc eſſe ſententiam agnoſcite. Et hæc quidem ſatis ſint ad demonſtrandum, quoſdam ex vobis, non æquas, ſed injuſtas & ſuſpectas cauſas afferre.

27. Quod autem non temere vel injuſte, coepiſcopos noſtros Athanaſium & Marcellum, ad communionem ſuſceperimus, tametſi ex ſupradictis id ſatis planum eſt: operæ pretium tamen fuerit ut paucis verbis illud vobis demonſtretur. Scripſerat jam antea Euſebius contra Athanaſium; vos quoque jam litteras miſiſtis: ſcripſere quoque complures epiſcopi ex Ægypto & ex aliis provinciis pro Athanaſio. Primo igitur obſervandum veſtras adverſus illum litteras, ioter ſe pugnare, & priores cum ſecundis nullatenus conſentire: ſed in multis primæ a ſecundis confutantur, & ſecundæ a primis falſi arguuntur. Cum autem litteræ inter ſe non conſentiant, nulla ſane fides earum dictis habeatur. Dehinc ſi veſtris litteris ſidem haberi poſtulatis, conſentaneum eſt & iis quæ pro illo ſcripta ſunt fidem non abnegare: maxime quia vos quidem e longinquo ſcribitis; illi vero in ipſis locis cum ſint, ubi & virum ipſum & negotia illic geſta viderunt, ** ſcripto vitæ ejus probitatem teſtaotur, & affirmant eum calumniam in omnibus paſſum eſſe. Ac rurſum Arſenius quidam epiſcopus, dictus eſt aliquando interfectus ab Athanaſio, ſed hunc vivere, imo ejus amicum eſſe didicimus. Ille igitur (Athanaſius) monumenta in Marcote adornata, altera ſolum e partibus præſente, facta fuiſſe affirmavit. Nam nec illic adſuiſſe Macarium presbyterum, qui accuſabatur, nec ipſum epiſcopum ejus Athanaſium: & hoc, non ſolum ex verbis ejus, ſed ex ipſis inquiſitionum monumentis, quæ Martyrius & Heſychius nobis attulerunt, agnovimus. Legendo quippe comperimus, accuſatorem

[Margin note at the start of §27:] Athanaſius & Marcellus jure ad communionem admiſſi.

[Margin note beside "Nam nec illic":] Rm Tyri geſtæ.

(1) Sic omnes tum editi tum mſſ. ſed haud dubie legendum οὐκ ἄλογος, quo item modo legiſſe videtur Nannius qui vertit, *verum in hac ipſa juſta & rationabilis cauſa eſt*. Quæ vero οὐκ in καὶ commutatio apud Athanaſium alias reperitur, amanuenſium nempe vitio inducta. Sic Epiſt. ad Solit. ἀσεβέστατος quandoque pro εὐσεβέστατος legitur. Paulopoſt, ἡ ante γνώμη deeſt in Reg.

(2) Sic Reg. Alii vero cum editis εἶναι γνώμην, omiſſo ταύτην. Mox fortaſſe legendum εὐλόγως.

(3) Reg. & Baſil. ἐγράψατο.

(4) Hic Arſenius qui certiſſime epiſcopus erat, ut paſſim in his monumentis dicitur, a Rufino & ab aliis, Preſbyter Cleri Alexandrini, a nonnullis vero ſequioris ævi auctoribus Lector fuiſſe memoratur. Sed quam contra Rufino & Athanaſii vitæ auctoribus Græcis fides ſit habenda, jam diximus.

(5) τῶν deeſt in editis. Nos ſumus ex Reg. & Baſil. mutuati.

* De ſolo Euſebio Julium hic ſermonem habere forte quis putarit, nam is ſolus ſcripſiſſe dicitur ſupra num. 1. Sane illud οἱ περὶ Εὐσέβιον, quod paſſim de Euſebio cum ſociis, vel de Euſebianis dicitur, nonnunquam de ſolo Euſebio intelligi videtur. Res hic in dubio verſatur.

** Notat præcedentem Epiſtolam epiſcoporum Ægyptiorum.

sem quidem Iſchyram illic adfuiſſe; Macarium autem & epiſcopum Athanaſium minime. Quin & Athanaſii presbyteris poſtulantibus, uti ſibi intereſſe liceret, illud negatum eſſe. Oportuit autem, dilectiſſimi, ſi modo judicium illud ſincere actum fuiſſet, non accuſatorem duntaxat, ſed & accuſatum adeſſe. Sicut enim Tyri aderat Macarius qui accuſabatur, & Iſchyras accuſator, & nihil ibi probatum eſt; ſic & in Mareoten oportuit, non accuſatorem ſolum, ſed & accuſatum accedere, ut is præſens vel convinceretur, vel ſi convinci non potuiſſet, calumniam palam faceret. Jam vero cum hoc factum non ſit, ſed ſolus accuſator, cum iis quos Athanaſius recuſabat, eo conceſſerit, ſuſpecta ſane acta illa videntur.

28. Conqueſtus eſt etiam ipſe (Athanaſius) qui ad Mareoten profecti eſſent, ſe recuſante illuc conceſſiſſe. dicebat enim Theognium, Marin, Theodorum, Urſacium, Valentem, & Macedonium, ſibi ſuſpectos illuc miſſos fuiſſe. Hoc autem non ſuis verbis tantum, ſed etiam ex epiſtola Alexandri quondam Theſſalonicæ epiſcopi demonſtrabat. protulit enim ejus epiſtolam, ad Dionyſium in ea ſynodo comitem, ſcriptam: qua ſignificabat manifeſtam adverſus Athanaſium conſpirationem eſſe conflatam. Imo ipſius accuſatoris Iſchyræ, reſcriptum protulit authenticum, quod totum erat ejus manu exaratum, in quo Deum omnipotentem teſtem invocans, neque calicem fuiſſe confractum, neque menſam everſam declarabat: ſed ſe a quibuſdam, ut hanc accuſationem confingeret, ſubornatum eſſe. Cum advenissent autem presbyteri Mareotici, affirmarunt, neque Iſchyram eſſe catholicæ Eccleſiæ presbyterum, neque tale facinus perpetraſſe Macarium, quale is illi imputabat. Presbyteri vero & diaconi qui huc acceſſere, non pauca, ſed quamplurima de Athanaſii innocentia teſtabantur, affirmantes nihil eorum quæ illi objiciebantur verum eſſe, ſed conſpirationem adverſus eum fuiſſe conflatam. Quin Ægypti quoque, ac Libyæ epiſcopi omnes, litteris ſuis teſtati ſunt, cum ejus ordinationem liberam & eccleſiaſticam fuiſſe, tum quæ a vobis adverſus illum delata ſunt omnia eſſe falſa: neque enim cædem factam, nec ullos ejus cauſa occiſos, neque calicem confractum fuiſſe; ſed a vero abhorrere omnia. Imo vero ex ipſis inquiſitionum monumentis, quæ in Mareote, una tantum ex partibus præſente, facta fuerant, comprobavit epiſcopus Athanaſius, catechumenum quemdam interrogatum dixiſſe, ſe intus cum Iſchyra fuiſſe, quo tempore ajunt Macarium Athanaſii presbyterum ſe in eum locum immiſiſſe: ex aliis item interrogatis dixiſſe quemdam, quod in parva cellula, alium, quod pone januam jaceret Iſchyras tunc ægrotus, quo tempore illi Macarium ajunt eo advenisse. Ex ajus autem dictis hoc nos conſequenter colligimus: qui fieri potuit eum, qui pone januam æger decumberet, tunc ſtetiſſe, liturgiam celebraſſe, ac oblationem feciſſe? aut qui potuit oblatio appoſita eſſe, cum intus eſſent catechumeni? Si enim intus erant catechumeni, nondum oblationis tempus erat. Hæc, ut dictum eſt, ajebat Epiſcopus Athanaſius: hæc ex ipſis monumentis palam faciebat: iis qui cum eo erant affirmantibus, nec Iſchyram unquam in Eccleſia catholica fuiſſe presbyterum, nec in eccleſiaſticis conventibus presbyteri locum habuiſſe. Quin

A ρος Ἰσχύρας, ἐκεῖ παρῆν, ὅτι δὲ Μακάριος, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος· ἀλλὰ καὶ (1) τοὺς πρεσβυτέρους Ἀθανασίου ἀξιοῦντας παρεῖναι, καὶ μὴ συγχωρηθέντας. ἔδει δὲ, ἀγαπητοὶ, εἴπερ μετὰ ἀληθείας ἐγίνετο τὸ κριτήριον, μὴ μόνον τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον παρεῖναι. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ Τύρῳ Μακάριος παρῆν ὁ κατηγορούμενος, καὶ Ἰσχύρας ὁ κατήγορος, καὶ οὐδὲν ἐδείχθη, οὕτως ἔδει καὶ ἐν τῷ Μαρεώτῃ μὴ μόνον ἀπελθεῖν τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον, ἵνα παρὼν ἢ ἐλεγχθῇ, ἢ μὴ ἐλεγχθεὶς, δείξῃ τὴν συκοφαντίαν· νυνὶ δὲ τούτου μὴ γενομένου, ἀλλὰ μόνου ἀπελθόντος τοῦ κατηγόρου, μεθ' ὧν παρῃτήσατο (2) Ἀθανάσιος, B ὕποπτα τὰ πράγματα φαίνεται.

28. Ἠτιᾶτο δὲ καὶ τοὺς ἀπελθόντας εἰς τὴν Μαρεώτην, παρὰ γνώμην αὐτοῦ ἀπεληλυθέναι, ἔλεγε γὰρ, δεῖν Θέογνιν, καὶ Μάριν, καὶ Θεόδωρον, Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Μακεδόνιον, ὑπόπτους ὄντας ἀπέστειλαν. καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ μόνον, (3) ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου τῆς Θεσσαλονίκης ἐδείκνυε. προήνεγκε γὰρ ἐπιστολὴν αὐτοῦ γράψαντος πρὸς Διονύσιον, τὸν ἐν τῇ συνόδῳ (4) κόμητα, ἐν ᾗ δηλοῖ φανερὰν συσκευὴν γενέσθαι κατὰ Ἀθανασίου. καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ κατηγόρου Ἰσχύρα, C προεκόμισε χεῖρα ὁλόγραφον αὐθεντικὴν, ἐν ᾗ μάρτυρα τὸν Θεὸν τὸν παντοκράτορα ἐπικαλούμενος, μήτε ποτηρίου κλάσιν, μήτε τραπέζης ἀνατροπὴν γεγενῆσθαι ἔλεγεν, ἀλλ' ὑποβεβλῆσθαι ἑαυτὸν ὑπό τινων, πλάσασθαι ταύτην τὴν κατηγορίαν. ἀπαντήσαντες δὲ καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Μαρεώτου, διεβεβαιώσαντο μήτε τὸν Ἰσχύραν πρεσβύτερον εἶναι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, μήτε τι τοιοῦτον πεπλημμεληκέναι Μακάριον, ὁποῖον ἐκεῖνος κατηγόρησεν. οἱ πρεσβύτεροι δὲ καὶ οἱ διάκονοι ἀπαντήσαντες ἐνταῦθα, οὐκ ὀλίγα, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου, διαβεβαιούμενοι, μηδὲν ἀληθὲς εἶναι τῶν κατ' αὐτοῦ λεγομένων, D συσκευὴν δὲ αὐτὸν πεπονθέναι. καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου δὲ καὶ Λιβύης πάντες ἐπίσκοποι, γράφοντες διεβεβαιώσαντο καὶ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ ἔνθεσμον καὶ ἐκκλησιαστικὴν γεγονέναι, καὶ πάντα τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα, κατ' αὐτοῦ, εἶναι ψευδῆ· οὔτε γὰρ φόνον γεγενῆσθαι, οὔτε τινὰς ἀνῃρῆσθαι δι' αὐτὸν, οὔτε κλάσιν ποτηρίου γεγενῆσθαι, ἀλλὰ πάντα εἶναι ψευδῆ. καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων δὲ τῶν ἐν Μαρεώτῃ κατὰ (5) μονομέρειαν γεγενημένων ἐδείκνυεν ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος ἕνα κατηχούμενον ἐξετασθέντα καὶ εἰπόντα, ἔνδον εἶναι μετὰ Ἰσχύρα, E ὅτε Μακάριος ὁ πρεσβύτερος Ἀθανασίου, ὡς λέγουσιν, ἐπέστη τῷ τόπῳ· καὶ ἄλλους δὲ ἐξετασθέντας καὶ εἰπόντας, τὸν μὲν ἐν κελλίῳ μικρῷ, τὸν δὲ ὄπισθεν τῆς θύρας κατακεῖσθαι τὸν Ἰσχύραν, τότε νοσοῦντα, ὅτε Μακάριον λέγουσιν ἐπεληλυθέναι ἐκεῖ. ἀπὸ δὲ τούτων ὧν ἔλεγε καὶ ἡμεῖς ἀκολούθως στοχαζόμεθα, δεῖ πῶς οἷόν τε τὸν ὄπισθεν τῆς θύρας νόσῳ κατακείμενον τότε ἑστηκέναι, καὶ λειτουργεῖν, καὶ προσφέρειν; ἢ πῶς οἷόν τε ἦν προσφορὰν προκεῖσθαι, ἔνδον ὄντων τῶν κατηχουμένων, εἰ γὰρ ἔνδον ἦσαν οἱ κατηχούμενοι, οὔπω ἦν ὁ καιρὸς τῆς F προσφορᾶς. ταῦτα, ὥσπερ εἴρηται, ἔλεγεν ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος, καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐδείκνυε, διαβεβαιουμένων καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, μηδὲ ὅλως αὐτὸν πρεσβύτερον γεγενῆσθαί ποτε ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, μηδὲ συνῆχθαι αὐτόν ποτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς πρεσβύτερον· οὐδὲ γὰρ

(1) In editis τὺς deeſt. In Reg. legitur. Infra pro ἐγίνετο Reg. ἐγένετο.
(2) Sic Reg. Editi vero mendoſe, Ἀθανάσιον.
(3) Hæc Alexandri ad Dionyſium comitem Epiſtola infra habetur.
(4) Reg. κόμητα. Iſchyræ quoque declaratio, de qua mox agitur infra. vide ſis. Similiter Cleri Alexandrini & Mareotici obteſtationes infra habentur.
(5) Reg. μονομερίαν γενομένων.

γὰρ οὐδ' (1) ὅτε Ἀλέξανδρος ἐδέχετο μετὰ φιλανθρωπίαν τῆς μεγάλης συνόδου, τοὺς ἀπὸ τοῦ σχίσματος Μελιτίου, ὠνομάσθαι αὐτὸν ὑπὸ Μελιτίου μετὰ τῶν αὐτοῦ διεβεβαιοῦντο, ὃ καὶ μέγιστόν ἐστι τεκμήριον, μὴ εἶναι αὐτὸν μήτε Μελιτίου. εἰ γὰρ ἦν, τούτοις καὶ αὐτὸς αὐτοῖς συνηριθμεῖτο. ἄλλως τε καὶ ἐν ἄλλοις ὁ Ἰσχύρας ψευσάμενος ἐδείκνυτο ὑπὸ Ἀθανασίου, ἐκ τῶν ὑπομνημάτων· κατηγορήσας γὰρ ὡς βιβλίων κεκαυμένων, ὅτε, ὥς λέγουσι, Μακάριος ἐπέστη, ἠλέγχθη ὑφ' ὧν αὐτὸς ἤνεγκε μαρτύρων ψευσάμενος.

A quo tempore Alexander, magna Synodo per indulgentiam id concedente, eos qui erant ex ſchiſmate Meletii, recepit, Iſchyram a Meletio in numero presbyterorum ſuorum nominatum non fuiſſe affirmabant. quod maximum argumentum eſt, ipſum ne ex Meletianis quidem presbyteris eſſe: nam ſi ex illis extitiſſet, iis ſane & ipſe annumeratus fuiſſet. Præter hæc alia quoque Iſchyræ mendacia Athanaſius ex monumentis illis coarguebat: quippe qui in accuſatione ſua de libris, quando Macarius, ut ipſi ajunt, irrupit, combuſtis; ab iis ipſis quos ille teſtes adhibuit falſi convictus eſt.

29. Τούτων τοίνυν οὕτως λεγομένων, καὶ τοσούτων μὲν ὄντων τῶν μαρτύρων τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, τοσούτων δὲ δικαιωμάτων προφερομένων ὑπ' αὐτοῦ, τί ἔδει ποιεῖν ἡμᾶς; ἢ τί ὁ ἐκκλησιαστικὸς κανὼν ἀπαιτεῖ, ἢ μὴ καταγνῶναι τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδέξασθαι καὶ ἔχειν αὐτὸν ἐπίσκοπον, ὥσπερ καὶ εἴχομεν. καὶ γὰρ πρὸς τούτοις πᾶσι, παρέμεινεν ἐνταῦθα (2) ἐνιαυτὸν καὶ ἓξ μῆνας ἐκδεχόμενος τὴν παρουσίαν ὑμῶν, ἢ τῶν βουλομένων ἐλθεῖν. τῇ δὲ παρουσίᾳ ἐδυσώπει πάντας, ὅτι οὐκ ἂν παρῆν, εἰ μὴ ἐθάῤῥει. καὶ γὰρ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐληλύθει, ἀλλὰ κληθεὶς καὶ λαβὼν γράμματα παρ' ἡμῶν, καθάπερ καὶ ὑμῖν ἐγράψαμεν. καὶ ὅμως μετὰ τοσαῦτα ὑμεῖς ὡς παρὰ κανόνας ποιήσαντας ἡμᾶς ἐμέμψασθε· σκοπεῖτε τοίνυν, τίνες εἰσὶν οἱ παρὰ (3) κανόνας πράξαντες, ἡμεῖς οἱ μετὰ τοσαύτας ἀποδείξεις τὸν ἄνδρα δεξάμενοι, ἢ οἱ ἀπὸ (4) τριάκοντα καὶ ἓξ μονῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀνομάσαντές τινα ὡς ἐπίσκοπον ξένον, καὶ ἀποστείλαντες εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας; ὅπερ οὐ γέγονεν, οὐδὲ εἰς Γαλλίας αὐτοῦ ἀποσταλέντος· ἐγεγόνει γὰρ ἂν καὶ τότε, (5) εἰ ὄντως ἦν καταγνωσθείς. ἀμέλει ἐπανελθὼν σχολάζουσαν καὶ ἐκδεχομένην αὐτὸν τὴν ἐκκλησίαν εὗρεν.

29. Hæc cum ita dicerentur, & tot teſtes pro B illo ſtarent, totque ipſe afferret innocentiæ ſuæ argumenta, quid, quæſo, nobis agendum fuit? aut quidnam aliud poſtulabat eccleſiaſticus canon, quam ut virum non damnaremus, ſed potius ipſum reciperemus, ac pro vero epiſcopo haberemus, quemadmodum & habuimus? Etenim præter hæc omnia annum unum & ſex menſes hic remanſit, ut adventum veſtrum aut eorum qui huc ſe conferre vellent, expectaret: ſuaque præſentia omnes pudore afficiebat, non adſuturus quippe, niſi ſuæ cauſæ confidiſſet. Non enim ſuo motu, ſed accerſitus ac litteris noſtris acceptis, huc acceſſit, C quemadmodum & vobis litteris noſtris indicavimus. Attamen poſt tot tantaque a nobis geſta nos criminati eſtis quaſi contra canones egerimus. Perpendite igitur, quinam contra canones agunt; noſne qui poſt tanta innocentiæ argumenta virum recepimus, an qui triginta ſex manſionibus diſtantes Antiochiæ extraneum quemdam epiſcopum nominarunt, eumque Alexandriam miſerunt militari manu ſtipatum? quod ne tunc quidem factum eſt, cum is in Galliam relegatus eſſet, futurum autem erat tunc temporis, ſi revera ille convictus D fuiſſet. Certe in reditu ſuo vacantem ſeque exſpectantem eccleſiam invenit.

Gregorii ordinatio & res ab eo geſtæ.

30. Ἀλλὰ νῦν οὐκ οἶδα, ποίῳ τρόπῳ γέγονε τὰ γενόμενα. πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, οὐκ ἔδει γραψάντων ἡμῶν σύνοδον γενέσθαι, προλαβεῖν τινας τὴν ἐκ τῆς συνόδου κρίσιν· ἔπειτα, οὐκ ἔδει τοιαύτην καινοτομίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας γενέσθαι. ποῖος γὰρ κανὼν ἐκκλησιαστικὸς, ἢ ποία παράδοσις ἀποστολικὴ τοιαύτη, ὥστε εἰρηνευούσης ἐκκλησίας, καὶ ἐπισκόπων τοσούτων ὁμόνοιαν ἐχόντων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, ἀποσταλῆναι Γρηγόριον, ξένον μὲν τῆς πόλεως, μήτε ἐκεῖ βαπτισθέντα, μήτε γινωσκόμενον τοῖς πολλοῖς, μὴ αἰτηθέντα παρὰ πρεσβυτέρων, μὴ παρ' ἐπισκόπων, μὴ παρὰ λαῶν, ἀλλὰ (6) κατασταθῆναι μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀποσταλῆναι δὲ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, οὐ μετὰ πρεσβυτέρων, οὐ μετὰ διακόνων τῆς πόλεως, οὐ μετὰ ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ μετὰ στρατιωτῶν. ταῦτα γὰρ ἔλεγον καὶ ἐμέμφοντο οἱ ἐνταῦθα ἐλθόντες· (7) εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν σύνοδον ὑπεύθυνος ἂν εὑρέθη ὁ Ἀθανάσιος, οὐκ ἔδει τὴν κατάστασιν οὕτως ἐκθέσμως, καὶ παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα γενέσθαι,

30. At nunc ignoro qua ratione hæc facta ſint. Primum enim, ſi vere dicendum eſt, non oportuit, cum ad cogendam ſynodum litteras miſiſſemus, aliquos judicium ſynodi prævertere: deinde non decuit hoc adverſus eccleſiam innovari. Qualis enim canon eccleſiaſticus, aut qualis apoſtolica traditio hoc præfert; ut pace agente Eccleſia, ac tot epiſcopis cum Athanaſio Alexandriæ epiſcopo conſentientibus, Gregorius mittatur, externus homo, qui non illic eſt baptizatus, qui E complurimis ignotus eſt, nec a presbyteris, vel ab epiſcopis, vel a plebe poſtulatus; ſed is Antiochiæ ordinetur, Alexandriam vero, non cum presbyteris vel diaconis urbis, non cum epiſcopis Ægypti, ſed cum militibus transmittatur? hoc namque haud ſine querela ajebant qui huc venere. Etiamſi enim poſt ſynodum reus deprehenſus fuiſſet Athanaſius, non decuit ſic præter jus faſque, & contra eccleſiaſticum canonem, ordinari quempiam:

(1) Editi male ὅτι. Reg. vero ὅτε. Paulopoſt τοῦ ante σχίσματος deeſt in editis. Nos ſumus ex Reg. mutuati. Mox Reg. ὠνόμασθαι, cum acuto.

(2) Horum octodecim menſium initium a primo Athanaſii Romam adventu ante Gregorii intruſionem ducendum eſſe exiſtimant nonnulli eruditiſſimi viri. Sed Athanaſium, nonniſi poſt Gregorii intruſionem Romam veniſſe ſupra monuimus.

(3) Reg. κανόνα.

(4) Hunc locum ita verterat Nannius: *an qui ſolum ad triginta ſex ſuffragia eorum, qui Antiochiæ fuere, externum hominem epiſcopum ſalutarunt?* Non adverterat enim μονῶν cum accentu circumflexo, hujus vocis μονή, *manſio*, non autem, illius μόνος, *ſolus*, caſum eſſe. Hæc prave interpretatio quæ in poſtremis editionibus correcta fuit, in errorem deduxerat Baronium aliosque, qui a triginta ſex ſolis epiſcopis Gregorium Alexandriam miſſum fuiſſe ex hoc loco prave intellecto autumarunt. Et vero non eſt jam quæſtio quot Epiſcopi Gregorium Alexandriam miſerint, quod alibi commodius diſquirendum veniet. Manſiones autem illæ quæ Antiochia Alexandriam intercedunt in Itinerario Antonini totidem, num. 36. nempe, memorantur. quas in tabella Geographica in fronte Athanaſii operum a nobis adornata diſpicere licet.

(5) Vide quæ de ſignificatione vocis καταγνωσθεὶς ſupra diximus. hunc autem locum ſic vertendum eſſe, *ſi revera convictus fuiſſet*, cum ea quæ diximus ſupra, tum hoc item ſuadet, quod hæc interpretatio hiſtoriæ hujus temporis recte conſonet. Certum enim eſt Athanaſium non propter objectas Tyri criminationes, ob quas ibi damnatus fuerat, in Galliis exſulaſſe. eas enim ne quidem in medium proferre coram Conſtantino auſi ſunt Euſebiani; ſed ob novam ab illis ſtructam calumniam, quod ſcilicet frumenti commeatum quotannis Alexandria Conſtantinopolim tranſvehi ſolitum, ſe prohibiturum comminatus eſſet Athanaſius. Hæc ſola cauſa fuit ejus exſilii, quæ cum mere civilis eſſet, noluit Imperator Conſtantius Euſebianis morem gerere, qui exſilii pœnæ omnium Eccleſiaſticarum graviſſimam, nempe depoſitionem, addere exoptabant.

(6) Ita Reg. & Baſil. Editi vero κατασταθέντα.

(7) His ſimilia vide Epiſt. Encyclica ſupra.

ſed in ipſa eccleſia, ex ipſo ſacerdotali ordine, ex ipſo A clero, ab epiſcopis provinciæ illius conſtitui oportuit, & nequaquam nunc Apoſtolorum canones violari. Si eoim in quemquam veſtrum tale quidpiam commiſſum eſſet, nonne clamaſſetis, nonne violatorum canonum vindictam poſtulaſſetis? Certe, dilecti, hoc quaſi Deo præſente cum veritate loquimur, ac vobis dicimus: non eſt hoc pium, nec legitimum, non eccleſiaſtici juris. Ipſa namque Gregorii in ſuo ingreſſu geſta, ordinationis ejus modum indicant. In hiſce enim pacis temporibus, ut narrarunt ii qui Alexandria venerunt, & quemadmodum epiſcopi quoque B litteris ſuis ſignificarunt, eccleſia incendium paſſa eſt, virgines denudatæ, monachi conculcati, presbyteri, & ex plebe multi laniati, ac vim perpeſſi, epiſcopi in carcerem truſi, multi circum circa raptati: ſancta Myſteria de quibus violatis Macarium presbyterum accuſabant, ab ethnicis direpta ſunt, & in terram projecta: eoque ſolum hæc omnia ut Gregorii ordinationem aliqui admitterent. hæc autem ſignificant quinam ſint qui canones violant. Nam ſi legitima fuiſſet ordinatio, nequaquam præter jus faſque eos coegiſſet qui ſibi obtemperare legitime negabant. Verumtamen, iis ita geſtis, C ſcribitis, magnam tum pacem Alexandriæ & in Ægypto fuiſſe: niſi forte pacis ratio mutata ſit, & jam hæc pacem appellatis.

31. Illud quoque vobis neceſſario indicandum putavi, Athanaſium nempe affirmaſſe, Macarium Tyri ſub cuſtodia militum remanſiſſe; accuſatoremque ſolum abiiſſe cum iis qui in Mareoten proficiſcebantur. presbyteriſque rogantibus ut ſibi inquiſitioni adeſſe liceret, id negatum fuiſſe. Interrogationem autem de calice, & de menſa factam eſſe coram Præfecto & ejus cohorte, præſentibus quoque ethnicis & Judæis. Videbatur illud initio incredibile, niſi D fuiſſet ex ipſis actorum monumentis demonſtratum, quod nobis admirationi fuit, ut etiam vobis, dilecti, fore exiſtimo. Ac cum presbyteris huic negotio intereſſe non permitteretur, licet ii myſteriorum miniſtri ſint, apud externum tamen judicem, præſentibus catechumenis, & quod indignius eſt, coram ethnicis & Judæis, * qui propter odium in chriſtianiſmum male audiunt, interrogatio de ſanguine & corpore Chriſti habita eſt. Nam ſi omnino ſcelus perpetratum eſt, oportuit hoc negotii in Eccleſia a clericis ſecundum leges examinari & non ab ethnicis qui verbum deteſtantur & veritatem ignorant. Hoc au- E tem flagitium, quantum & cujuſmodi ſit, vos & omnes animadverſuros exiſtimo, hæc quidem de Athanaſio.

* vel apud Chriſtianos diffamatis.

32. Quod autem ad Marcellum ſpectat, poſtquam de illo, ut impio erga Chriſtum ſcripſiſtis; vobis ſignificandum putavi, eum cum huc veniſſet, affirmaſſe falſa eſſe quæ vos de ſe ſcripſiſſetis. Sed cum nihilominus nos poſtulaſſemus ut fidem ſuam exponeret, tanta cum fiducia per ſe ipſe reſpondit, ut nobis exploratum fuerit eum nihil a veritate alienum profiteri. Siquidem æque pie de Domino & Salvatore noſtro Jeſu Chriſto ſe ſentire confeſſus eſt, ac Eccleſia ipſa catholica ſentit: nec tantummodo F nunc, ſed jam olim ita ſenſiſſe. (Cujus rectam fidem teſtimonio ſuo confirmarunt * presbyteri quoque noſtri qui Nicænæ ſynodo adfuerant.) Etenim ſe tunc temporis & etiamnum adverſum Ariano-

Marcellus recte ſentire declaratur.

ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, κἀκ' αὐτοῦ τοῦ ἱερατείου, ἐκ' αὐτοῦ τοῦ κλήρου, τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπους ἔδει καταστῆσαι, καὶ μὴ νυνὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων κανόνας παραλύεσθαι. ἆρα γὰρ εἰ καθ' ἑνὸς ὑμῶν ἐγεγόνει τοιοῦτον, οὐκ ἂν ἐβοήσατε, οὐκ ἂν ἠξιώσατε ὡς παραλελυμένων τῶν κανόνων, ἐκδικηθῆναι; ἀγαπητοὶ, ὡς Θεοῦ παρόντος, μετὰ ἀληθείας φθεγγόμεθα καὶ λέγομεν, οὐκ ἔστι τοῦτο εὐσεβὲς, οὐδὲ νόμιμον, οὐδὲ ἐκκλησιαστικόν. καὶ γὰρ καὶ τὰ λεγόμενα γεγενῆσθαι παρὰ Γρηγορίου ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ, δείκνυσι τὴν τῆς καταστάσεως τάξιν. ἐν γὰρ τοιούτοις εἰρηνικοῖς καιροῖς, ὡς αὐτοὶ οἱ ἐλθόντες ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπήγγελλον, καθὼς καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἔγραψαν, ἡ ἐκκλησία ἐμπρησμὸν ὑπέμεινε, παρθένοι ἐγυμνώθησαν, μονάζοντες κατεπατήθησαν, πρεσβύτεροι (1) καὶ πολλοὶ τοῦ λαοῦ ᾐκίσθησαν, καὶ βίαν πεπόνθασιν, ἐπίσκοποι ἐφυλακίσθησαν, περιεσύρησαν πολλοί· τὰ ἅγια μυστήρια, ἐφ' οἷς ᾐτιῶντο Μακάριον τὸν πρεσβύτερον, ὑπὸ ἐθνικῶν διηρπάζετο, καὶ εἰς γῆν κατεβάλλετο, ἵνα τὴν Γρηγορίου τινὲς κατάστασιν δέξωνται. τὰ δὲ τοιαῦτα δείκνυσι τίνες παραλύουσι τοὺς κανόνας. εἰ γὰρ νόμιμος ἦν ἡ κατάστασις, οὐκ ἂν διὰ παρανομίας ἠνάγκαζε πείθεσθαι τοὺς νομίμως ἀπειθοῦντας αὐτῷ. καὶ ὅμως τούτων γενομένων, γράφετε εἰρήνην μεγάλην γεγενῆσθαι ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ Αἰγύπτῳ, ἐκτὸς εἰ μὴ ἀντιμεταβέβληται τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης, καὶ τὰ τοιαῦτα εἰρήνην ὀνομάζετε.

31. Κἀκεῖνο δὲ ὑμῖν ἀναγκαῖον ἐνόμισα δηλῶσαι, ὅτι Ἀθανάσιος διαβεβαιοῦται Μακάριον ἐν Τύρῳ ὑπὸ στρατιώτας γεγενῆσθαι, καὶ μόνον τὸν κατήγορον ἀπεληλυθέναι μετὰ τῶν ἀπελθόντων εἰς τὸν Μαρεώτην, καὶ τοὺς μὲν πρεσβυτέρους ἀξιοῦντας παρεῖναι ἐν τῇ ἐξετάσει μὴ συγκεχωρῆσθαι, τὴν δὲ ἐξέτασιν γεγενῆσθαι περὶ ποτηρίου καὶ τραπέζης, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἐπάρχου καὶ τῆς τάξεως αὐτοῦ, παρόντων ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων. τοῦτο δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς ἄπιστον ἦν, εἰ μὴ καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐδείκνυτο, ἐφ' ᾧ καὶ ἐθαυμάσαμεν, νομίζω δὲ καὶ ὑμᾶς θαυμάζειν, ἀγαπητοί. πρεσβύτεροι μὲν, οὐκ ἐπετρέποντο παρεῖναι, οἱ καὶ τῶν μυστηρίων λειτουργοὶ τυγχάνοντες, ἐπὶ δὲ ἐξωτικοῦ δικαστοῦ, παρόντων κατηχουμένων, καὶ (2) τό γε χεῖρον, ἐπὶ ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων τῶν διαβεβλημένων περὶ τὸν Χριστιανισμὸν, ἐξέτασις περὶ αἵματος Χριστοῦ, καὶ σώματος Χριστοῦ γίνεται. εἰ γὰρ καὶ ὅλως ἐγεγόνει τὸ πλημμέλημα, ἔδει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ κληρικῶν (3) νομίμως ἐξετάζεσθαι τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ ὑπὸ ἐθνικῶν τῶν τὸν λόγον βδελυσσομένων καὶ μὴ εἰδότων τὴν ἀλήθειαν. τοῦτο δὲ τὸ ἁμάρτημα ὁπηλίκον καὶ ποῖόν ἐστι, σκοπεῖν καὶ ὑμᾶς καὶ πάντας πέπεικα. περὶ μὲν Ἀθανασίου τοιαῦτα.

32. (4) Περὶ δὲ Μαρκέλλου, ἐπειδὴ καὶ περὶ αὐτοῦ ὡς ἀσεβοῦντος εἰς τὸν Χριστὸν ἐγράψατε, δηλῶσαι ὑμῖν ἐσπούδασα, ὅτι ἐνταῦθα γενόμενος, διεβεβαιώσατο μὲν μὴ εἶναι ἀληθῆ τὰ περὶ αὐτοῦ γραφέντα παρ' ὑμῶν· ὅμως δὲ ἀπαιτούμενος παρ' (5) ἡμῶν εἰπεῖν περὶ τῆς πίστεως, οὕτως μετὰ παρρησίας ἀπεκρίνατο δι' ἑαυτοῦ, ὡς ἐπιγνῶναι μὲν ἡμᾶς, ὅτι μηδὲν ἔξωθεν τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖ· οὕτως γὰρ εὐσεβῶς περὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡμολόγησε φρονεῖν, ὥσπερ καὶ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία φρονεῖ, καὶ οὐ νῦν ταῦτα πεφρονηκέναι διεβεβαιώσατο, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι· ὥσπερ δὴ καὶ οἱ ἡμέτεροι πρεσβύτεροι, οἳ τότε ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γενόμενοι, ἐμαρτύρησαν αὐτοῦ τῇ ὀρθοδοξίᾳ· καὶ γὰρ καὶ τότε καὶ νῦν κατὰ τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν πεφρόνηκε.

(1) Particula καὶ deerat in editis, ſed eam legit Nannius, & Regius codex habet. Hunc locum ſic exprimit Athanaſius in Epiſtola Encyclica præcedenti: πρεσβύτεροι γὰρ καὶ λαϊκοὶ ἐσπαράττοντο. Hanc rerum Alexandriæ in Gregorii intruſione deſcriptionem geſtarum confer ſodes cum eadem Epiſtola. De ſacris autem myſteriis quæ Gentiles indigniſſime tractarunt, nihil habet Athanaſius in Epiſtola Encyclica, quia cum ſtatim poſt fugam eam conſcripſerit, nondum omnia reſciviſſe potuit.

(2) Reg. τό γε, editi τότε.
(3) Reg. νομίμως, quæ vero ſequuntur poſt τὰ τοιαῦτα, illa nempe καὶ μὴ ὑπὸ ἐθνικῶν, &c. uſque ad τοιαῦτα ſequens, in editis deerant, & ex manuſcriptis, Regio excepto, exciderant, quod phraſes eodem modo in τοιαῦτα deſinerent.
(4) De Marcelli cauſa in epiſtola ad Solitarios acturi ſumus.
(5) Sic Reg. & Baſil. Editi vero ὑμῶν, mendoſe.
* Id eſt Vincentius & Vito qui etiam tunc in vivis erant.

φρονοῦντας διϊσχυρίσατο. ἐφ' ᾧ καὶ ὑμᾶς ὑπομνῆσαι δίκαιόν ἐστιν, ἵνα μηδεὶς τὴν τοιαύτην αἵρεσιν ἀποδέχηται, ἀλλὰ βδελύττηται ὡς ἀλλοτρίαν τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας. ὀρθὰ τοίνυν αὐτοῦ φρονοῦντος, καὶ ἐπὶ ὀρθοδοξίᾳ μαρτυρουμένου, τί πάλιν καὶ ἐπὶ τούτου ἔδει ποιεῖν ἡμᾶς, ἢ ἔχειν αὐτὸν, ὥσπερ καὶ ἔχομεν, ἐπίσκοπον, καὶ μὴ ἀποβάλλειν τῆς κοινωνίας; ταῦτα μὲν οὖν ἐγὼ, οὐχ ὡς ὑπεραπολογούμενος αὐτῶν γέγραφα, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ πεῖσαι ὑμᾶς, ὅτι δικαίως καὶ κανονικῶς ἐδεξάμεθα τοὺς ἄνδρας, καὶ μάτην φιλονεικεῖτε. ὑμᾶς δὲ δίκαιόν ἐστι σπουδάσαι, καὶ παντὶ τρόπῳ καμεῖν, ἵνα τὰ μὲν παρὰ κανόνα γενόμενα, διορθώσεως τύχῃ, αἱ δὲ ἐκκλησίαι, εἰρήνην ἔχωσι, πρὸς τὸ τὴν τοῦ κυρίου εἰρήνην τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν παραμεῖναι, (1) καὶ μὴ σχίζεσθαι τὰς ἐκκλησίας, μηδὲ ὑμᾶς ὡς αἰτίους σχίσματος μέμψιν ὑπομεῖναι. ὁμολογῶ γὰρ ὑμῖν, τὰ γενόμενα, οὐκ εἰρήνης, ἀλλὰ σχίσματος προφάσεις εἰσίν.

33. Οὐ γὰρ μόνοι οἱ περὶ Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον οἱ ἐπίσκοποι ἐληλύθασιν ἐνταῦθα, αἰτιώμενοι κατ' αὐτῶν ἀδικίαν (2) γεγονέναι, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐπίσκοποι ἀπὸ Θρᾴκης, ἀπὸ Κοίλης Συρίας, ἀπὸ Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης, καὶ πρεσβύτεροι μὲν οὐκ ὀλίγοι, ἄλλοι δέ τινες ἀπὸ Ἀλεξανδρείας, καὶ ἄλλοι ἐξ ἄλλων μερῶν, ἀπελθόντες εἰς τὴν ἐνταῦθα σύνοδον, ἐπὶ πάντων τῶν συνελθόντων ἐπισκόπων, πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἷς ἔλεγον, * ἃ καὶ ἀπωδύροντο, βίαν καὶ ἀδικίαν (3) τὰς ἐκκλησίας πεπονθέναι, καὶ ὅμοια τῶν κατὰ Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ταῖς ἑαυτῶν, καὶ ἐν ἄλλαις ἐκκλησίαις γεγενῆσθαι διεβεβαιοῦντο, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγμασι. καὶ ἐξ Αἰγύπτου δὲ καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας πάλιν ἐλθόντες νῦν πρεσβύτεροι μετὰ γραμμάτων, ἀπωδύροντο, ὅτι πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι θέλοντες ἐλθεῖν εἰς τὴν σύνοδον, ἐκωλύθησαν. μέχρι γὰρ νῦν καὶ μετὰ τὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου ἀποδημίαν, ἔλεγον (4) ἐπισκόπους ὁμολογητὰς κατακόπτεσθαι πληγαῖς, καὶ ἄλλους φυλακίζεσθαι, ἤδη δὲ καὶ ἀρχαίους, πλεῖστον ὅσον χρόνον ἔχοντας ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, εἰς λειτουργίας δημοσίας παραδίδοσθαι, καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας κληρικοὺς, καὶ λαοὺς, ἐπιβουλεύεσθαι καὶ διώκεσθαι. καὶ γὰρ καί τινας ἐπισκόπους, καί τινας ἀδελφοὺς ὑπερορίους ἔλεγον γεγενῆσθαι, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα καὶ ἄκοντες ἀναγκάζωνται κοινωνεῖν Γρηγορίῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ Ἀρειανοῖς, (5) καὶ ἐν Ἀγκύρᾳ δὲ τῆς Γαλατίας, οὐκ ὀλίγα γεγενῆσθαι. ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πάλιν τοῖς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν γενομένοις ἠκούσαμεν καὶ παρ' ἑτέρων, καὶ Μάρκελλος δὲ ὁ ἐπίσκοπος διεμαρτύρατο. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοιαῦτα κατηγορήθη, καὶ οὕτω δεινὰ κατά τινων ἐξ ὑμῶν, ἵνα μὴ λέγω τὰ ὀνόματα, οἱ κατασχόντες εἰρήκασιν, ὡς ἐγὼ μὲν γράψαι παρῃτησάμην· ἴσως (6) δὲ καὶ ὑμεῖς παρ' ἑτέρων ἀκηκόατε. διὰ τοῦτο γὰρ μάλιστα καὶ ἔγραψα προτρεπόμενος ὑμᾶς ἐλθεῖν, ἵνα καὶ παρόντες ἀκούσητε, καὶ πάντα διορθωθῆναι

* ἴσ. ἔτι

rum hæreſim ſenſiſſe affirmabat, (quocirca vos admonitos velim, ut nullus ejuſmodi hæreſim recipiat; ſed abominetur, ut a ſana doctrina alienam.) Cum ergo, inquam, ille recte ſentiret, & de recta ejus fide teſtimonium proferretur; quid quæſo, de illo nobis faciendum fuit, niſi ut eum pro epiſcopo haberemus, ut & habuimus, & cum a noſtra communione non abjiceremus? Hæc quidem ego, non ut qui eorum cauſam agam, ſcribo; ſed ut vobis fidem faciam, nos jure & canonice viros illos ſuſcepiſſe, & vos fruſtra diſceptationes movere. Æquum eſt autem, ut vos ſtudeatis & omnibus modis id contendatis, ut quæ contra canonem acta ſunt, corrigantur, & ut eccleſiæ pace fruantur; ut pax Domini, quæ data eſt nobis, permaneat, & eccleſiæ non ſcindantur: ac ne vobis, ut ſchiſmatis auctoribus, id crimini detur. Fateor enim vobis, quæ geſta ſunt, non pacis, ſed ſchiſmatis occaſiones eſſe.

33. Non enim Athanaſius duntaxat & Marcellus epiſcopi, huc ſe contulere, ac ſecum injuſte actum eſſe conqueſti ſunt; ſed etiam complurimi alii ex Thracia, Cœleſyria, Phœnicia & Palæſtina, & una presbyteri non pauci: atque alii quidam Alexandria, aliique ex aliis partibus, ad ſynodum huc coactam acceſſere, qui coram omnibus epiſcopis congregatis, præter alia in medium prolata, conqueſti ſunt inſuper, eccleſias vim injuriamque eſſe perpeſſas: ac in ſuis aliiſque eccleſiis paria, iis quæ Alexandriæ, geſta eſſe affirmarunt, non ſolum verbo, ſed ex rebus ipſis. Ex Ægypto quoque & Alexandria nuper cum litteris advenientes presbyteri, haud ſine querela & gemitu teſtati ſunt, epiſcopos complures ac presbyteros, qui ad ſynodum ſe conferre vellent prohibitos fuiſſe. Ajebant enim poſt Athanaſii diſceſſum, etiam uſque ad præſens tempus, epiſcopos, eoſque confeſſores plagis laniari, alios in carcere detineri: jamque antiquos præſules, qui multos annos in epiſcopatu tranſegerant, ad miniſteria publica tradi: & omnes fere eccleſiæ catholicæ clericos, & populos, inſidiis appeti ac perſequutionem ſuſtinere. Nonnullos enim epiſcoporum, & quoſdam fratres, extorres factos dicebant, nulla alia de cauſa, niſi ut vel inviti cogerentur, cum Gregorio, & ejus ſectatoribus Arianis, communicare. Ancyræ autem in Galatia, non pauca, ſed & iis quæ Alexandriæ geſta ſunt paria, commiſſa audivimus, cum ab aliis, tum a Marcello qui illud teſtimonio ſuo confirmabat. Ad hæc, tanta tamque atrocia ſcelera nonnullorum ex vobis, ut nomina eorum taceam, ab accedentibus delata ſunt; ut ego illa ſcribere veritus ſim: quæ vos fortaſſe didiceritis ab aliis. Etenim hæc potiſſima mihi ſcribendi cauſa fuit, & vos adhortandi, ut huc veniretis: quo & coram hæc audiatis, & omnia corrigi

& ſa-

(1) Hæc καὶ μὴ σχίζεσθαι τὰς ἐκκλησίας, μηδὲ ὑμᾶς ὡς αἰτίους σχίσματος μέμψιν ὑπομεῖναι in editis deerant, ob voces παραμεῖναι & ὑπομεῖναι, ſimiliter deſinentes, omiſſa. Nos vero ex Reg. & Baſil. ſumus mutuati.

(2) Reg. γεγονέναι. Epiſcopos in variis regionibus ab Arianis vexatos ſæpe nominat Athanaſius. Quinam vero ex iis Romam pervenerint, nonniſi conjectando dici queat. Et quidem Aſclepam Gazæ in Palæſtina ab Euſebianis vexatum Romanæ ſynodo interfuiſſe ait Socrates; cujus cauſa iterum in Sardicenſi ſynodo acta eſt. Ex Thracia vero teſtatur idem auctor Lucium Hadrianopolitanum, Paulumque Conſtantinopolitanum pariter adfuiſſe. At de illis minime convenit inter recentiores, ex quibus nonnulli Paulum Luciumve Romanæ ſynodo interfuiſſe negant. Sed de iis commodius in epiſt. ad Solit. agemus. Ex Thracia item pulſi ſunt Olympius Ænorum & Theodulus Trajanopolitanus, teſte Athanaſio in Epiſt. ad Solit. ſed an Romam venerint, ignoratur.

(3) Editi τὰς, mendoſe. Reg. vero τῆς ἐκκλησίας.

(4) In Epiſtola ad Solitarios inter epiſcopos Ægyptios qui Arianis auctoribus, calamitatibus variis ſunt affecti, Serapammon Confeſſor in exſilium miſſus dicitur. Potamon vero item Confeſſor cui in perſequutione oculus effoſſus fuerat, tot plagis eſt laniatus, ut paucis poſt diebus extinctus ſit. Nullus tamen ibi ad miniſteria publica traditus memoratur, quia non potuit Athanaſius, qui hæc ibidem paucis enarrat, ſingula recenſere.

(5) Flagitiorum Ancyræ patratorum invidiam Marcello imponere conantur Ariani Epiſcopi in Epiſtola Pſeudoſynodi Sardicenſis, ubi hæc leguntur: *furore namque & in Ancyra provinciæ Galatiæ poſt reditum Marcelli hæretici, domorum incendia & genera diverſa bellorum, nudi ab ipſo ad forum trahebantur presbyteri, & quod cum lacrymis luctuque eſt dicendum, conſecratum Domini corpus ad Sacerdotum colla ſuſpenſum palam publiceque prophanabat, virgineſque ſanctiſſimas Deo Chriſtoque dicatas publice in foro mediaque in civitate, concurrentibus populis, abſtractis veſtibus, horrenda fœditate nudabat.* Hæc ſi revera geſta ſint, ab ipſis Arianis perpetrata eſſe vix eſt quod dubitemus: quippe quibus ſolenne erat ejuſmodi facinora committere, deque rebus a ſe geſtis Epiſcopos ſibi adverſantes inſimulare.

(6) Particula δὲ, quæ in editis deerat ex Reg. deſumta eſt.

& ſanari queant. Propterea alacrius accerſitos occurrere oportuit, & non recuſare: ne ſi noo occurrerent, de jam dictis ſuſpecti haberentur, utpote qui res a ſe ſcriptas probare non potuerint.

34. Hæc cum ita delata ſint, & eccleſiæ adeo gravibus premantur malis, ac inſidiis appetantur, ut affirmavere qui hæc renunciabant; quinam ſunt qui flammam diſcordiæ accendunt? nolne qui iſta dolemus, & vexatos fratres miſeramur, an qui talia perpetrant facinora? Miror eoim, cum talis ac tanta rerum perturbatio fuerit in ſingulis eccleſiis, quæ cauſa illis fuit huc properandi, vos tamen ſcribere, concordiam io eccleſiis extitiſſe. Hæc autem non ad ædificationem eccleſiæ, ſed ad ejus ruinam vergunt: & qui his gaudent, non pacis, ſed confuſionis filii ſunt: Deus vero noſter non eſt Deus confuſionis, ſed pacis. Quapropter, ut mihi conſcius eſt Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, veſtræ exiſtimationis curam gerens, exoptans quoque eccleſias non io perturbatione degere, ſed eas ut ab Apoſtolis ſtatutum eſt permanere; hæc ad vos ſcribere neceſſarium duxi; ut nunc tandem illos confundatis, qui ob mutuum inter ſe odium, eccleſias eo rediguot. Audivi enim, nnnnullos eſſe, paucos oumero, qui horum omnium eſſent auctores. Operam date ut viſcera miſericordiæ habentes, ea corrigantur, uti ſupra dixi, quæ contra canonem geſta ſunt, ut ſi quid mali anteverterit, id veſtro ſtudio emendetur. Nec mihi ſcribatis: Marcelli & Athanaſii communionem, potius quam noſtram cooptaſti; nam hæc non pacis, ſed contentionis & odii fraterni ſunt argumenta. Quapropter ſuperiora ſcripſi, ut certiores facti, eos non injuſte a nobis receptos eſſe, hujuſmodi jurgio finem imponeretis. qui ſi, vobis huc concedentibus, convicti fuiſſent, & ſi noo conſentaneas rationes pro ſua defenſione protuliſſent; jure merito talia ſcripſiſſetis. Quandoquidem autem, ut ſupra dixi, juxta canones & non injuſte, cum illis communione jungimur; obſecro vos per Chriſtum, ne ſinatis diſcindi membra Chriſti, neu præviis rumoribus fidem habeatis, ſed Domini pacem pluris faciatis. Non enim æquum juſtumque fuerit ob paucorum ſimultatem, eos qui convicti non ſunt abjicere, & in hoc Spiritum contriſtare. Quod ſi arbitramini poſſe quædam adverſus illos probari, ac coram eos convinci; veniant quibus id placuerit. Nam ſe paratos fore polliciti ſunt, ad ea quæ nobis denuntiarunt liquido comprobanda.

35. Certiores igitur nos, dilectiſſimi, de ea re facite, quo & illis, & epiſcopis huc conventuris reſcribamus; ut præſentibus omnibus qoi rei ſunt convincantur; ut ne ulterius perturbatio in eccleſiis exiſtat. Sat ſunt enim res hactenus geſtæ; ſufficit quoque, in præſeotia epiſcoporum epiſcopos in exſilium actos eſſe. Qua de re non eſt prolixior ſermo habendus, ne gravari videantur qui tum adfuere. Nam ſi vere dicendum, minime decuit ad hæc uſque facinora procedere, aut euſque has diſſenſiones progredi. Eſto, ſint Athanaſius & Marcellus, uti ſcribitis, a ſuis ſedibus tranſlati; ſed quid de aliis dicatur, cum epiſcopis tum presbyteris, qui ex diverſis locis, quemadmodum dixi, huc ſe cootulere? Nam iſti quoque ſe abreptos, & iſtiuſmodi calamitatibus afflictos eſſe teſtati ſunt. O dilecti! Non jam ulterius

καὶ θεραπευθῆναι δυνηθῇ. (1) ἐπὶ δὲ τούτῳ προθυμοτέρως ἔδει τοὺς κληθέντας ἀπαντῆσαι καὶ μὴ παραιτήσασθαι, ἵνα μὴ ὦσιν ὕποπτοι περὶ τὰ λεχθέντα, ἐὰν μὴ ἀπαντήσωσι νομισθῶσιν, (2) ὡς μὴ δυνάμενοι ἐλέγξαι ἃ ἔγραψαν.

34. Τούτων τοίνυν οὕτως λεγομένων, καὶ οὕτως τῶν ἐκκλησιῶν πασχουσῶν, καὶ ἐπιβουλευομένων ὡς οἱ ἀπαγγέλλοντες διεβεβαιοῦντο, τίνες εἰσὶν οἱ φλόγα διχονοίας ἀνάψαντες; ἡμεῖς οἱ λυπούμενοι ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, καὶ συμπάσχοντες τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς, ἢ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐργασάμενοι; θαυμάζω γὰρ πῶς τοσαύτης καὶ τοιαύτης οὔσης ἀκαταστασίας καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν οὔσης, δι' ἣν καὶ οἱ ἀπαντήσαντες ἦλθον ἐνταῦθα, γράφετε ὑμεῖς ὁμόνοιαν γεγενῆσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις· τὰ δὲ τοιαῦτα οὐκ ἐπὶ οἰκοδομῇ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπὶ καθαιρέσει ταύτης γίνεται, καὶ οἱ ἐν τούτοις δὲ χαίροντες, οὐκ εἰσὶν εἰρήνης υἱοὶ, ἀλλ' ἀκαταστασίας. ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν οὐκ ἔστιν ἀκαταστασίας, ἀλλ' εἰρήνης. Διόπερ ὡς οἶδεν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κηδόμενος μὲν καὶ τῆς (3) ὑμῶν ὑπολήψεως, εὐχόμενος δὲ καὶ τὰς ἐκκλησίας μὴ ἐν ἀκαταστασίᾳ εἶναι, ἀλλὰ διαμένειν ὥσπερ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκανονίσθη, γράψαι ὑμῖν ταῦτα ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ἵνα ἤδη ποτὲ δυσωπήσητε τοὺς διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους (4) ἀπέχθειαν, οὕτω διαθεμένους τὰς ἐκκλησίας. ἤκουσα γὰρ ὅτι τινές εἰσιν ὀλίγοι οἱ τούτων πάντων αἴτιοι τυγχάνοντες. (5) σπουδάσατε ὡς σπλάγχνα ἔχοντες οἰκτιρμοῦ διορθώσασθαι, ὡς προεῖπον, τὰ παρὰ κανόνα γενόμενα, ἵνα εἴ τι καὶ προελήφθη, τοῦτο τῇ ὑμετέρᾳ σπουδῇ θεραπευθῇ. καὶ μὴ γράφετε, ὅτι τὴν Μαρκέλλου καὶ Ἀθανασίου, ἢ τὴν ἡμῶν εἵλου κοινωνίαν· οὐ γὰρ εἰρήνης, ἀλλὰ φιλονεικίας καὶ μισαδελφίας τὰ τοιαῦτα γνωρίσματα. διὰ τοῦτο δὴ κἀγὼ τὰ προειρημένα ἔγραψα, ἵνα μαθόντες ὅτι οὐκ ἀδίκως ἐδεξάμεθα αὐτοὺς, παύσησθε τῆς τοιαύτης ἔριδος. εἰ μὲν γὰρ ἐλθόντων ὑμῶν ἦσαν κατεγνωσθέντες, εἰ μὴ εὐλόγους ἀποδείξεις ἔχειν ἐφαίνοντο ὑπὲρ ἑαυτῶν, καλῶς ἂν τὰ τοιαῦτα γεγράφηκατε. ἐπειδὴ δὲ, ὡς προεῖπον, κανονικῶς καὶ οὐκ ἀδίκως τὴν πρὸς αὐτοὺς ἔχομεν κοινωνίαν, παρακαλῶ ὑπὲρ Χριστοῦ, μὴ ἐπιτρέψητε διασχισθῆναι τὰ (6) μέλη τοῦ Χριστοῦ μηδὲ ταῖς προλήμμασι πιστεύοντες, ἀλλὰ τὴν τοῦ κυρίου εἰρήνην προτιμήσατε· οὐ γὰρ ὅσιον οὐδὲ δίκαιον δι' ὀλίγων μικροψυχίαν, τοὺς μὴ κατεγνωσμένους ἀποβάλλεσθαι καὶ λυπεῖν ἐν τούτῳ τὸ πνεῦμα. εἰ δὲ νομίζετε, δύνασθαί τινα κατ' αὐτῶν ἀποδεῖξαι, καὶ εἰς πρόσωπον αὐτοὺς ἐλέγξαι, ἐλθέτωσαν οἱ (7) βουλόμενοι. ἑτοίμους γὰρ ἑαυτοὺς καὶ αὐτοὶ εἶναι ἐπηγγείλαντο, ὥστε καὶ ἀποδεῖξαι καὶ διελέγξαι, περὶ ὧν ὑμῖν ἀπήγγειλαν.

35. Σημάνατε οὖν ἡμῖν, ἀγαπητοὶ, περὶ τούτων, ἵνα κἀκείνοις γράψωμεν, καὶ τοῖς ὀφείλουσι πάλιν συνελθεῖν ἐπισκόποις· πρὸς τὸ πάντων παρόντων τοὺς ὑπευθύνους κατεγνωσθῆναι, καὶ μηκέτι ἀκαταστασίαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γενέσθαι. ἀρκεῖ γὰρ τὰ γενόμενα· ἀρκεῖ ὅτι παρόντων ἐπισκόπων ἐπίσκοποι ἐξωρίζοντο. περὶ οὗ οὐδὲ μακρηγορεῖν δεῖ, ἵνα μὴ βαρεῖσθαι οἱ παρόντες τότε δοκῶσιν. εἰ γὰρ (8) δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, οὐκ ἔδει μέχρι τούτων φθάσαι, οὐδὲ εἰς τοσοῦτον ἐλθεῖν τὰς μικροψυχίας. Ἔστω δὲ Ἀθανάσιος καὶ Μάρκελλος, ὡς γράφετε, μετετέθησαν ἀπὸ τῶν ἰδίων τόπων, τί καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἄν τις εἴποι τῶν ἐκ διαφόρων τόπων, ὡς προεῖπον, ἐλθόντων ἐνταῦθα ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων; καὶ αὐτοὶ γὰρ πάλιν ἡρπάσθαι ἑαυτοὺς καὶ τοιαῦτα πεπονθέναι ἔλεγον. ὦ ἀγαπητοὶ, οὐκέτι κατὰ

τὰ

(1) Editi minus recte, ἐπὶ δὲ τῷ. Reg. quem ſequimur ἐπὶ δὲ τούτῳ.
(2) Reg. μὴ ὡς.
(3) Reg. ὑμῶν. Editi vero cum aliis mſſ. ἡμῶν. Magis arridet Regii lectio.
(4) Ita Reg. editi vero ἀπέχθειαν mendoſe.
(5) Reg. καὶ σπουδάσατε. Mox editi οἰκτιρμῶν. Reg. οἰκτιρμοῦ. Infra editi male τῇ ἡμετέρᾳ σπουδῇ. Reg. ὑμετέρᾳ.
(6) Ita Reg. Editi autem, τὰ μέλη, mendoſe.
(7) οἱ in editis deeſt, ſed in Reg. legitur.
(8) Reg. εἰ γὰρ δεῖ. Paulo infra, vox μικροψυχία non animi demiſſionem, vel puſillanimitatem ſignificat, ut vertit Nannius, ſed ſimultatem, diſſentionem. Eadem ſententia hæc vox uſu venit infra.

τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ λοιπὸν, ἐπὶ ἐξορισμῷ καὶ θανάτῳ αἱ κρίσεις τῆς ἐκκλησίας εἰσίν. εἰ γὰρ καὶ ὅλως, ὥς φασι, γέγονέ τι εἰς αὐτοὺς ἁμάρτημα, ἔδει κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, καὶ μὴ οὕτως γενέσθαι τὴν κρίσιν· ἔδει γραφῆναι πᾶσιν ἡμῖν, ἵνα οὕτως παρὰ πάντων ὁρισθῇ τὸ δίκαιον. ἐπίσκοποι γὰρ ἦσαν οἱ πάσχοντες, καὶ οὐχ αἱ τυχοῦσαι ἐκκλησίαι αἱ πάσχουσαι, (1) ἀλλ' ὧν αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι δι' ἑαυτῶν καθηγήσαντο. διατί δὲ περὶ τῆς (2) Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας μάλιστα οὐκ ἐγράφετο ἡμῖν; ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι τοῦτο ἔθος ἦν, πρότερον γράφεσθαι ἡμῖν, καὶ οὕτως ἔνθεν ὁρίζεσθαι τὰ δίκαια. εἰ μὲν οὖν τι τοιοῦτον ἦν ὑποπτευθὲν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ, ἔδει πρὸς τὴν ἐνταῦθα ἐκκλησίαν γραφῆναι. νῦν δὲ οἱ ἡμᾶς μὴ πληροφορήσαντες, πράξαντες δὲ αὐτοὶ ὡς ἠθέλησαν, λοιπὸν καὶ ἡμᾶς οὐ καταγνόντας βούλονται συμψήφους εἶναι. οὐχ οὕτως αἱ Παύλου διατάξεις, οὐχ οὕτως οἱ πατέρες παραδεδώκασιν, ἄλλος τύπος ἐστὶν οὗτος, καὶ καινὸν τὸ ἐπιτήδευμα. παρακαλῶ, μετὰ προθυμίας ἐνέγκατε, ὑπὲρ τοῦ (3) κοινῇ συμφέροντός ἐστιν, ἃ γράφω· ἃ γὰρ παρειλήφαμεν παρὰ τοῦ Μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶ, καὶ οὐκ ἂν ἔγραψα, φανερὰ ἡγούμενος εἶναι ταῦτα παρὰ πᾶσιν, εἰ μὴ τὰ γενόμενα ἡμᾶς ἐτάραξεν. ἐπίσκοποι ἁρπάζονται καὶ ἐκτοπίζονται, ἄλλοι δὲ ἀλλαχόθεν ἀντικαθίστανται, καὶ ἄλλοι ἐπιβουλεύονται, ὥστε ἐπὶ μὲν τοῖς ἁρπασθεῖσιν, αὐτοὺς πενθεῖν, ἐπὶ δὲ τοῖς πεμπομένοις ἀναγκάζεσθαι, ἵνα οὓς μὲν θέλουσι, μὴ ἐπιζητῶσιν, οὓς δὲ μὴ βούλονται, δέχωνται. ἀξιῶ ὑμᾶς μηκέτι τοιαῦτα γίνεσθαι, γράψατε δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, ἵνα μηκέτι τοιαῦτα πάσχωσιν αἱ ἐκκλησίαι, μηδέ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος ὕβριν πάσχῃ, ἢ παρὰ γνώμην, ὥσπερ ἐδήλωσαν ἡμῖν, ἀναγκάζηταί τι ποιεῖν, ἵνα μὴ καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσι γέλωτα ὀφλήσωμεν, καὶ πρό γε πάντων, (4) ἵνα μὴ τὸν Θεὸν παροξύνωμεν. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν ἀποδώσει λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, περὶ ὧν ἐνταῦθα ἔπραξε. γένοιτο δὲ πάντας κατὰ Θεὸν φρονῆσαι, ἵνα καὶ αἱ ἐκκλησίαι τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἀπολαβοῦσαι, χαίρωσι διαπαντὸς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι ἀδελφοί. (5)

36. Ταῦτα τῆς ἐν Ῥώμῃ συνόδου γραψάσης διὰ Ἰουλίου τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, ἐπειδὴ πάλιν ἠναισχύντουν οἱ περὶ Εὐσέβιον, τάς τε ἐκκλησίας ἐτάραττον, καὶ πολλοῖς ἐπεβούλευον, μαθόντες οἱ θεοφιλέστατοι βασιλεῖς Κωνστάντιος καὶ Κώνστας, ἐκέλευσαν τούς τε ἀπὸ τῆς δύσεως καὶ τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους συνελθεῖν εἰς τὴν Σαρδῶν πόλιν. (6) ὁ μὲν οὖν Εὐσέβιος ἐν τῷ μεταξὺ τετελεύτηκε. πλείστων δὲ πανταχόθεν συνελθόντων, ἡμεῖς μὲν προεκαλούμεθα τοὺς (7) κοινωνοὺς τῶν περὶ Εὐσέβιον εἰς κρίσιν. ἐκεῖνοι δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες ἃ ἔπραξαν, καὶ βλέποντες τοὺς ἐλθόντας κατηγόρους αὐτῶν, ἐφοβοῦντο τὴν κρίσιν· καὶ γὰρ πάντων καθαρῶς ἀπαντησάντων, αὐτοὶ πάλιν ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν (8) κόμητας, Μουσωνιανὸν, καὶ Ἡσύχιον τὸν Καστρήσιον, ἵν' ὥσπερ εἰώθασι, τῇ ἐκείνων ἐξουσίᾳ, ὅσα ἂν ἐβούλοντο πράξωσιν. ἐπειδὴ δὲ χωρὶς κομήτων ἡ σύνοδος ἦν, καὶ στρα-

A Eccleſiæ judicia ſecundum Euangelium inſtituuntur, ſed vel ad exſilium, vel ad mortem dantur. Nam ſi omnino, ut dicitis, aliqua fuit eorum culpa, oportuit juxta eccleſiaſticum canonem, & non eo pacto, rem judicari: oportuit omnibus nobis reſcripſiſſe, ut ita ab omnibus, quod juſtum eſſet decerneretur. Epiſcopi enim erant qui patiebantur, nec vulgares eccleſiæ vexatæ ſunt, ſed quas ipſi Apoſtoli per ſe gubernarunt. Cur autem de Alexandrina potiſſimum eccleſia, nihil nobis ſcriptum eſt? An ignoratis, hanc eſſe conſuetudinem, ut primum nobis ſcribatur, & hinc, quod juſtum eſt, decernatur? Sane ſi qua B hujuſmodi ſuſpicio in illius urbis epiſcopum cadebat, ad hanc eccleſiam illud reſcribendum fuit. Nunc autem illi, re nobis non indicata, poſteaquam quod libuit, egere, nos quibus ea crimina explorata non ſunt, ſibi ſuffragatores eſſe volunt. Nequaquam talia ſunt Pauli ſtatuta, non hæc Patres tradiderunt: ſed aliena eſt iſta forma, novum hoc inſtitutum. Obſecro alacriter toleretis; quæ enim ſcribo ad publicum bonum conferunt. Nam quæ accepimus a beato Petro Apoſtolo, ea vobis ſignifico; non ſcripturus tamen, quod nota apud omnes ea eſſe exiſtimem, niſi quæ geſta ſunt nos con- C turbaſſent. Epiſcopi abripiuntur, & e ſuis ſedibus pelluntur: alii aliunde eorum vice conſtituuntur: alii vero inſidiis appetuntur: ita ut populi de abreptis doleant, ſubmiſſos recipere cogantur; ut quos exoptant non requirant, quos autem nolunt, inviti recipiant. Rogo vos ne ultra hujuſmodi res agantur: imo potius contra eos ſcribite qui talia moliuntur, ne deinceps ita vexentur eccleſiæ, neve quis epiſcopus aut preſbyter contumeliam patiatur: aut contra animi ſui ſententiam, (ut nobis indicatum eſt) quis facere cogatur; ne apud ethnicos riſum D moveamus, ac in primis, ne Deum ad irâm concitemus. Unuſquiſque enim noſtrum in die judicii rationem ſuorum in hac vita operum eſt redditurus. Utinam omnes ſecundum Deum ſentiant, ut & eccleſiæ epiſcopis ſuis receptis, perpetuo gaudeant in Chriſto Jeſu Domino noſtro, per quem gloria Patri in ſæcula ſæculorum, Amen. Valere vos in Domino exopto, cariſſimi ac deſideratiſſimi fratres.

36. Hæc poſtquam ſynodus Romæ congregata per Julium Romanum epiſcopum ſcripſiſſet, cum rurſus Euſebiani impudenter ſe gererent, E eccleſias perturbarent, ac multis pararent inſidias, religioſiſſimi Imperatores Conſtantius & Conſtans de iis certiores facti, juſſerunt Occidentis & Orientis epiſcopos Sardicam convenire. Interim Euſebius mortem obiit. Porro plurimis undique convenientibus, Euſebii ſocios provocavimus ad judicium. Illi vero quibus præ oculis eſſent ſua facinora, conſpectis quoque ſuis accuſatoribus qui advenerant, judicium reformidabant. Etenim cum omnes ſincera mente accederent; illi rurſus Comites Muſonianum, & Heſychium Caſtrenſium ſecum adduxere, ut pro F ſua conſuetudine, illorum poteſtate freti, quod liberet perficerent. Cum autem abſque comitibus ſynodus celebraretur, ac nullus ibi miles inter-

Res geſtæ ab anno 342. ad annum 347.

(1) Quod ait Julius eas Eccleſias ab Arianis vexatas fuiſſe quas ipſi Apoſtoli per ſe gubernaſſent, ad ſolam Alexandrinam referri videtur: quippe ea a Marco primum, ut vulgaris fert opinio, Petro ordinante, adminiſtrata fuit. Viros autem apoſtolicos, & Apoſtolorum diſcipulos, Apoſtolos interdum ab antiquis vocari omnibus compertum eſt. Unde conjectare licet ipſum Marcum a Julio Pontifice Apoſtoli nomine ſubindicari. quod eruditorum judicio permittatur.

(2) Ita Reg. Editi vero, Ἀλεξανδρέων πόλεως.

(3) Reg. κοινοῦ.

(4) ἵνα μὴ in editis deeſt. Nos ex Reg. ſumſimus.

(5) Hæc, τέλος τῆς ἐπιστολῆς Ἰουλίου τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, finis epiſtolæ Julii epiſcopi Romani, quæ in editis legebantur, a Reg. & Baſil. abſunt.

(6) Socrate l. 2. c. 12. & Sozomeno l. 3. c. 2. auctoribus, obiit Euſebius Julii litteris nondum acceptis, atque adeo anno 342. ſed iis refragari videtur Athanaſius. Hanc rem alias fuſius agemus.

(7) Sic Reg. & ita legendum ſuadet ſimilis locus infra. Editi κοινωνικούς.

(8) Reg. κόμητας. Mox idem Καστρίσιον. Paulopoſt Reg. ἅπερ βούλονται. Mox idem de more χωρὶς κομήτων.

intereſſet, perculſi a ſua conſcientia conſternati ſunt. A Non enim amplius pro ſua libidine judicabantur, ſed ut veritatis ratio poſtulabat. Nobis igitur iterum atque iterum provocantibus & epiſcoporum ſynodo eos his verbis accerſente: *Huc acceſſiſtis ut ad judicium vos ſiſteretis, cur itaque poſtquam veniſtis, vos ſubducitis? Oportuit enim aut non accedere, aut poſtquam acceſſiſtis, non ſubterfugere: hoc enim maximum eſt contra vos argumentum. En adſunt Athanaſius & ſocii quos abſentes calumniati eſtis; ut ſi quid dicendum habere putetis, præſentes coarguatis. Sin cum non poſſitis, vos nolle ſimulatis, aperte ſycophantæ eſtis, & hanc vobis ſynodus feret ſententiam.* B Quibus auditis illi, ſua ſe damnante conſcientia (ſciebant enim quæ fecerant, & quæ adverſum nos confinxerant) accedere veriti ſunt; ſicque ingentem ac fœdam calumniam ſuam palam fecere. Sancta ergo ſynodus animadverſa eorum turpi atque ſuſpecta fuga, nos admiſit ad defenſionem. Cum autem, teſtibus firmiſque probationibus adhibitis, quæ contra nos geſta fuerant, retuliſſemus, admiratione capti ſunt: omnibuſque palam fuit, jure merito eos ſynodum reformidaſſe, ut ne coram convincerentur. Tum ajebant: eo fortaſſe ex Oriente venerunt, quod Athanaſium cum ſuis putarent non acceſſurum: C ſiquidem cernentes eos rebus ſuis confidere ac in jus provocare, fugam faciunt. Nos igitur, utpote injuria affectos ac de falſis criminibus accuſatos, receperunt; firmiorique ſententia nos ad communionem & agapen admittendos decreverunt. Illos autem qui Euſebii ſcelerum ſeſe conſortes etiam illo impudentiores exhibuerant, condemnarunt, Theodorum nempe Heracleæ epiſcopum, Narciſſum Neroniadis, Acacium Cæſareæ, Stephanum Antiochiæ, Urſacium & Valentem in Pannonia Epiſcopos, Menophantum Epheſi, & Georgium Laodiceæ. Scripſeruntque o- D mnibus ubique terrarum epiſcopis, & ad ſingulas eorum parœcias qui injuriam paſſi fuerant; his verbis.

A αὐτῶν ἰδεῖν ἐγένετο μέσος, ἐντράπησαν ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τοῦ συνειδότος, οὐκέτι γὰρ ὡς ἤθελον ἐκρίνοντο, ἀλλ' ὡς (1) ὁ τῆς ἀληθείας ἀπῄτει λόγος. ἐπὶ πολὺ τοίνυν ἡμῶν προκαλουμένων, καὶ τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων (2) προκαλεσάσης αὐτοὺς, καὶ λεγούσης, „Ἤλθετε κριθῆναι, διὰ τί τοίνυν ἐλθόντες ὑποποδίζετε; „ἐχρῆν γὰρ ὑμᾶς ἢ μὴ ἐλθεῖν, ἢ ἐλθόντας μὴ κρύπτεσθαι. τοῦτο γὰρ ὑμῖν φέρει μεγίστην κατάγνωσιν, ἰδοὺ, „πάρεισιν οἱ περὶ Ἀθανάσιον, οὓς ἀπόντας διεβάλλετε, „ἵν' εἴ τι (3) νομίζετε ἔχειν, διελέγξητε τούτους παρόντας· εἰ δὲ μὴ δύνασθε, προσποιεῖσθε δὲ μὴ βούλεσθαι, δῆλοί ἐστε συκοφάντας, καὶ ταύτην ὑμῖν ἡ σύνοδος δώσει τὴν κρίσιν.„ B οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες, καὶ καταγινώσκοντες ἑαυτῶν· ᾔδεισαν γὰρ, ἃ ἔπραξαν, καὶ ἔπλασαν καθ' ἡμῶν, ᾐσχύνθησαν ἀπαντῆσαι, πολλὴν καὶ φανερὰν καθ' ἑαυτῶν τὴν συκοφαντίαν ἐλέγξαντες. ἡ τοίνυν ἁγία σύνοδος καταγνοῦσα τῆς αἰσχρᾶς καὶ ὑπόπτου φυγῆς ἐκείνων, ἐδέξατο ἡμᾶς εἰς ἀπολογίαν· διηγησαμένων δὲ ἡμῶν διὰ μαρτύρων καὶ ἀποδείξεων τὰ πραχθέντα καθ' ἡμῶν, ἐθαύμασαν. καὶ ἅπαντες ἐπέγνωσαν, ὅτι διὰ τοῦτο εἰκότως ἐφοβήθησαν τὴν σύνοδον, ἵνα μὴ εἰς πρόσωπον ἐλεγχθῶσιν. ἔλεγόν τε, ἴσως νομίζοντες μὴ C παραγίνεσθαι τοὺς περὶ Ἀθανάσιον, ἀπήντησαν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, ὅτι γε ἰδόντες αὐτοὺς παῤῥησιαζομένους, καὶ προκαλουμένους τὴν κρίσιν, φεύγουσιν. ἡμᾶς μὲν οὖν ἀπεδέξαντο ὡς ἀδικηθέντας καὶ μάτην διαβληθέντας, καὶ ἐκύρωσαν ἔτι μᾶλλον εἰς ἡμᾶς, τήν τε κοινωνίαν καὶ (4) ἀγάπην. τοὺς δὲ κοινωνοὺς καὶ ἀναιδεστέρους γενομένους τῆς Εὐσεβίου κακουργίας καθεῖλον, Θεόδωρον ἀπὸ Ἡρακλείας, Νάρκισσον ἀπὸ (5) Νερωνιάδος, Ἀκάκιον ἀπὸ Καισαρείας, Στέφανον ἀπὸ Ἀντιοχείας, καὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα ἀπὸ Παννονίας, καὶ Μηνόφαντον ἀπὸ Ἐφέσου, καὶ Γεώργιον ἀπὸ Λαοδικείας, καὶ ἔγρα- D ψαν τοῖς ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπισκόποις, καὶ τῇ ἑκάστου τῶν ἀδικηθέντων (6) παροικίᾳ, ταῦτα.

EPISTOLA SYNODI

Sardicæ congregatæ.

SANCTA SYNODUS

per Dei gratiam Sardicæ congregata, ex urbe Roma, ex Hiſpaniis, Galliis, Italia, Campania, Calabria, Apulia, Africa, Sardinia, Pannoniis, E *Myſiis, Dacia, Norico, Siſcia, Dardania, altera Dacia, Macedonia, Theſſalia, Achaia, ex Epiris, Thracia, Rhodope, Palæſtina, Arabia, Creta, & Ægypto Preſbyteris & Diaconis, & univerſæ ſanctæ Dei Eccleſiæ Alexandriæ commoranti, dilectis fratribus in Domino ſalutem.*

37. ETiam veſtræ pietatis litteris nondum acceptis, non ignotum id nobis, ſed exploratum fuit, execrandæ Arianorum hæreſis patronos, multa & atrocia in exitium potius animarum ſuarum, quam in Eccleſiam machina- F tos eſſe. Hæc enim fuit eorum ars & vafrities, ſemperque hujus lethiferi propoſiti fuere; ut omnes ubique orthodoxos, qui Eccleſiæ Catholicæ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΝ ΣΑΡΔΙΚΗ

συναχθείσης Συνόδου.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα, ἀπὸ Ῥώμης, καὶ Σπανιῶν, Γαλλιῶν, Ἰταλίας, Καμπανίας, Καλαβρίας, Ἀπουλίας, Ἀφρικῆς, Σαρδανίας, Παννονιῶν, Μυσιῶν, (7) Δακίας, Νωρικοῦ, Σισκίας, Δαρδανίας, ἄλλης Δακίας, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ἀχαΐας, Ἠπείρου, Θρᾴκης, καὶ Ῥοδόπης, καὶ Παλαιστίνης, καὶ Ἀραβίας, καὶ Κρήτης, καὶ Αἰγύπτου πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, καὶ πάσῃ τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικούσῃ, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

37. ΚΑΙ πρὶν μὲν λαβεῖν ἡμᾶς τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, οὐκ ἠγνοοῦμεν, ἀλλὰ καὶ φανερὸν ἡμῖν ἦν, ὡς ἤδη οἱ τῆς δυσωνύμου τῶν Ἀρειανῶν αἱρέσεως προστάται, πολλὰ καὶ δεινὰ μᾶλλον δὲ (8) καὶ ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν ἑαυτῶν ψυχῶν, ἢ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐμηχανῶντο. αὕτη γὰρ ἦν αὐτῶν τέχνη καὶ πανουργία, ταύτης ἀεὶ τῆς θανατηφόρου γεγόνασι προθέσεως· ὅπως (9) πάντας τοὺς ὁπουδήποτε τυγχάνοντας τῆς ὀρθῆς δόξης, καὶ τὴν

τῆς

(1) In Editis ante ὁ, ὡς deeſt. In Reg. vero legitur.
(2) Editi προκαλεσάσης αὐτοὺς, & ita legiſſe videtur Nannius qui vertit *vos* ... *accerſeret*. At Reg. ἀνακαλεσάσης πρὸς αὐτοὺς, non incommode.
(3) Reg. νομίζετε.
(4) Ad Agapen, id eſt ad convivia fidelium. De qua voce fuſius pertractant Suicerus, Cangius & alii complurimi.
(5) Νερωνιάδος. In Hilarii fragmentis legitur, *Narciſſus Irenopolis*, ſed mendoſe pro *Neropolis*.
(6) παροικία. Hæc vox interdum ſumitur pro Diœceſi, ut hoc loco & alias ſæpiſſime apud Athanaſium, interdum pro quadam Eccleſia peculiari, ut infra cernere eſt, ubi Mareotes παροικία nuncupatur. vide Valeſium in Notis ad Euſeb. p. 4. & Sirmondum. Hujus vocis frequens eſt uſus apud Patres.
(7) Reg. Δακίας, & recte quidem. Editi Δωρίας. Mox Στισκίας. Sunt qui Θρᾳκίας legendum exiſtiment: ſed omnes cum editi tum mſſ. Σισκίας habent, & ita legendum eſſe conſtat; nam initio hujus Apologiæ Athanaſius in numero provinciarum quarum epiſcopi Sardicam convenerant, Siſciam reponit.
(8) καὶ deeſt in Reg. In aliis vero legitur.
(9) Reg. πάντας, rectius quam editi, qui πάντως habent.

τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδασκαλίαν κατέχοντας, τὴν παρὰ τῶν πατέρων αὐτοῖς παραδοθεῖσαν, ἀποδιώξειν ἐλαύνειν καὶ διώκειν. τοὺς μὲν γὰρ πλαστοῖς ἐγκλήμασιν ὑπέβαλλον, ἄλλους εἰς ἐξορισμὸν ἀπέστελλον, ἄλλους ἐν αὐταῖς ταῖς τιμωρίαις κατέτεινον. ἀμέλει καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου τὴν καθαρότητα, βίᾳ καὶ τυραννίδι συλλαβέσθαι ἐσπούδασαν, καὶ διὰ τοῦτο ὅτι ἐπιμελῶς, ὅτι μηδὲ πίστεως, οὐδ' ὅλως δικαία γέγονεν ἡ παρ' ἐκείνων κρίσις. διόπερ οὐδὲ θαρρήσαντες οἷς ἐδραματούργησαν, οὐδὲ ἃς ἐθρύλησαν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ θεωροῦντες, ὡς οὐ δύνανται περὶ τούτων ἀποδείξεις ἔχειν ἀληθεῖς, παρόντες εἰς τὴν (1) Σαρδῶν πόλιν, οὐκ ἠθέλησαν εἰς τὴν σύνοδον πάντων τῶν ἁγίων ἐπισκόπων ἀπαντῆσαι. ἐκ δὴ τούτου φανερά, καὶ δικαία καθέστηκεν ἡ κρίσις τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν Ἰουλίου, οὐ γὰρ ἀσκέπτως βεβούλευται, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπιμελείας ὥρισεν, ὥστε μηδὲ ὅλως (2) δισάσαι περὶ τῆς κοινωνίας τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου. εἶχε γὰρ ἐπισκόπους ὀγδοήκοντα ἀληθεῖς μάρτυρας, εἶχε καὶ τοῦτο δίκαιον, ὅτι διὰ τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων ἑαυτοῦ, καὶ διὰ γραμμάτων μεθώδευσε τοὺς περὶ Εὐσέβιον, τοὺς οὐκ ἐπὶ κρίσει, ἀλλ' ἐπὶ βίᾳ μᾶλλον ἐπερειδομένους. ὅθεν οἱ πανταχοῦ πάντες ἐπίσκοποι, τὴν κοινωνίαν Ἀθανασίου ἐβεβαίωσαν διὰ τὴν καθαρότητα αὐτοῦ. κἀκεῖνο δὲ ὑμῶν ἡ ἀγάπη συνοράτω, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον τὴν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσαν παρεγένετο, ὅτι δὲ, καθὰ προείπομεν, καὶ διὰ γραμμάτων, καὶ δι' ἀγράφων (3) ἐντολῶν ὑπεμνήσθησαν οἱ τῆς ἕω, καὶ ἐκλήθησαν παρ' ἡμῶν ὥστε παρεῖναι. ἀλλ' ἐκεῖνοι ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καταγινωσκόμενοι, ἀπρεπέσι χρώμενοι προφάσεσι, φυγομαχεῖν ἤρξαντο. ἠξίουν γὰρ τὸν ἀθῷον, ὡς ὑπαίτιον, ὑπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐκβάλλεσθαι, οὐ συνορῶντες, ὡς ἀπρεπές, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον ἦν τοῦτο. καὶ τὰ ὑπομνήματα δὲ τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ γενόμενα ὑπὸ πονηροτάτων καὶ ἐξωλεστάτων τινῶν νεωτέρων, οἷς οὐκ ἄν τις ἐπίστευσεν οὐδὲ τὸν τυχόντα βαθμὸν τοῦ κλήρου, συνέστηκε κατὰ (4) μονομέρειαν πεπρᾶχθαι. οὔτε γὰρ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος, οὔτε Μακάριος ὁ πρεσβύτερος ὁ κατηγορούμενος ὑπ' αὐτῶν παρῆν. καὶ ὅμως ἡ παρ' αὐτῶν ἐρώτησις, μᾶλλον δὲ ὑποβολὴ ἡ γενομένη, πάσης αἰσχύνης ἦν μεστή· ποτὲ μὲν γὰρ ἐθνικοί, ποτὲ δὲ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο, οὐχ ἵνα, ἅπερ ἴσασιν, εἴπωσιν· ἀλλ' ἵνα, ἅπερ παρ' αὐτῶν μεμαθήκασι, ψεύσωνται. καὶ γὰρ καὶ (5) ὑμῶν τῶν πρεσβυτέρων φροντιζόντων ἐπὶ τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ὑμετέρου ἐπισκόπου, καὶ βουλομένων παρεῖναι ἐπὶ τῇ ἐξετάσει, καὶ τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι, καὶ τὰ ψευδῆ διελέγξαι, οὐδεὶς λόγος γέγονεν, οὐκ ἐπέτρεψαν γὰρ ὑμᾶς παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὕβρεως ἐξέβαλλον. καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα φανερὰ πᾶσι καθέστηκε καὶ ἐκ τούτων ἡ συκοφαντία, ὅμως ἀναγινωσκομένων τῶν ὑπομνημάτων, εὕρομεν αὐτὸν τὸν παμπόνηρον Ἰσχύραν, τὸν ἐπὶ τῇ συκοφαντίᾳ μισθὸν παρ' αὐτῶν λαβόντα, τὸ δοκοῦν ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς, διελέγχοντα ἑαυτοῦ τὴν συκοφαντίαν. αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰσχύρας ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπομνήμασι διελάλησε, κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, ἐν ᾗ Μακάριον ἐληλυθέναι εἰς τὸ κελλίον ἑαυτοῦ διεβεβαιοῦτο, νοσοῦντα τότε κατακεῖσθαι ἑαυτόν. καίτοι τῶν περὶ Εὐσέβιον γράψαι τολμησάντων, ἑστάναι τότε τὸν Ἰσχύραν καὶ προσφέρειν, ὅτε Μακάριος ἐπέστη.

38. Κἀκεῖνο δὲ πᾶσι φανερὰ καθέστηκεν ἡ συκοφαντία, καὶ διαβολή, ἣν ἐποιήσαντο μετὰ ταῦτα, ἔφασαν γὰρ καὶ κατεβόησαν, φόνον δεδρακέναι τὸν Ἀθανάσιον, καὶ ὡς Ἀρσένιόν τινα Μελιτιανὸν ἐπίσκοπον ἀνῃρηκέναι, ἐφ' ᾧ προσποιητῷ στεναγμῷ καὶ πεπλασμένοις δάκρυσιν ἀπεκλαίοντο, καὶ ἠξίουν τοῦ ζῶντος ὡς τεθνηκότος τὸ σῶμα ἀποδοθῆναι. ἀλλ' οὐκ ἄγνωστα

doctrinam retinent, a patribus ſibi traditam, ſedibus pellere, & perſequi ſatagant. Aliis enim ficta crimina impoſuere, alios in exſilium miſere, alins in ipſis ſuppliciis confecerunt. Certe fratris noſtri & coepiſcopi Athanaſii innocentiam vi & tyrannide circumvenire conati ſunt, quapropter nulla ſedulitate, nulla fide, vel æquitate, in eo judicando ſunt uſi. Ideo diffiſi iis quas luſere fabulis, atque rumoribus quos de illn ſparſere: imo animadvertentes, ſe non vera poſſe earum rerum proferre argumenta; cum eſſent in urbe Sardica, noluerunt ad ſynodum ſanctorum omnium Epiſcoporum accedere. Atque hinc æquitas judicii fratris & coepiſcnpi noſtri Julii liquido apparuit: qui non temerario conſilio, ſed cum debita accuratione ſententiam tulit, adeo ut nihil ſit dubii de communione fratris noſtri Athanaſii relictum: quippe qui octoginta epiſcopos pro ſe habuerit veraces teſtes. A quo illud quoque cum æquitate actum eſt, quod per dilectos fratres noſtros presbyteros ſuos, & per litteras ſuas, Euſebianos, non recto judicin ſed vi fretos, ſapienter eluſerit. Quapropter omnes ubique epiſcopi, Athanaſii utpote innocentis communionem firmam ſtatamque fecerunt. Illud quoque veſtra caritas animadvertat; cum ad ſanctam ſynodum Sardicæ cnngregatam adveniſſet, tunc, uti ſupra diximus, Orientales epiſcopos, & ſcriptis litteris, & mandatis non ſcriptis, a nobis citatos vocatoſque fuiſſe, ut ſe judicin ſiſterent. At illi ſua ſeſe damnante conſcientia, turpibus uſi tergiverſatinnibus judicium ſubterfugere cœperunt. Poſtulabant enim, ut innocentem quaſi reum a noſtra communione ejiceremus: non advertentes quam indecens, imn potius quam impoſſibile illud eſſet. Quin & monumenta in Mareote edita, a ſceleratiſſimis & perditiſſimis quibuſdam adoleſcentibus, quibus ne minimum quidem clericatus gradum quiſpiam cnntuliſſet, una ſnlum e partibus præſente facta fuiſſe conſtabat: nam neque frater noſter Athanaſius, neque Macarius presbyter ab illis accuſatus, illic adfuerant. Et alioqui eorum inquiſitio ſeu potius fraudulenta ſubjectio, omni turpitudine plena erat; nam cum ethnici, tum catechumeni interrogabantur, non ut, quæ ſcirent, dicerent, ſed nt quæ ab illis didicerant, falſn proferrent. Siquidem & veſtrum presbyterorum, qui abſente Epiſcopo rei curam gerebatis, ac voluiſtis quæſtinni intereſſe, & veritatem pateſacere, mendaciaque reſutare, nulla eſt habita ratio: neque enim vos adeſſe conceſſerunt, ſed contumelinſe ejecerunt. Ac licet hinc maxime eorum ſycophantia nmnibus comperta ſit, attamen dum monumenta illa legerentur, deprehendimus ipſum ſceleratiſſimum Iſchyram, qui vacuo epiſcopatus nomine, in mercedem ſycophantiæ ſuæ, eſt ab illis donatus, calumniam ſuam coarguere. In iiſdem enim monumentis narrabat ipſe Iſchyras, ſe qua hora Macarium in ſuam cellam veniſſe affirmabat, ægrotum jacuiſſe: licet econtra Euſebiani ſcribere auſi ſint, Iſchyram, cum Macarius ſupervenit, ſtetiſſe & oblationem feciſſe.

38. Quinetiam ea qua poſt uſi ſunt ſycophantia & calumnia omnibus manifeſta eſt. Ajebant enim, & magnis clamoribus affirmabant, cædem Athanaſium perpetraſſe, & Arſenium quemdam Meletianum epiſcopum occidiſſe. quam rem ſimulato gemitu & falſis lacrymis deplorabant, poſtulantes viventis corpus quaſi is mortuus eſſet ſibi tradi. Sed non latuit

eorum

(1) Baſil. Σερδῶν. quo item modo alias legitur. Reg. Σαρδῶν, cum gravi accentu.
(2) Reg. διστάσαι.
(3) Reg. δι' ἀγράφων ἐντολῶν. Mox idem ἐκλήθησαν παρ' ἡμῶν ὥστε παρεῖναι. In editis παρ' ἡμῶν ὥστε deſunt.

(4) Reg. μονομερείας πεπρᾶχθαι.
(5) Reg. ὑμῶν. Alii cum Editis ἡμῶν perperam. Nannii verſio ſic habet: *Nulla enim noſtri ratio habita eſt, qui presbyteri ſumus Athanaſii*. Quaſi vero omnes epiſcopi Sardicæ coacti Athanaſii presbyteri fuerint.

eorum vaſrities: omnibus enim compertum fuit hominem vivere, & inter vivos numerari: & cum conſpicerent illi ad omne ſcelus promti viri, ſe mendacii convictos: ipſe enim Arſenius vivus, ſe minime occiſum aut mortuum eſſe palam ſecit; nihilo tamen magis quieverunt, ſed alias ſycophantias prioribus addendas quæſiere, ut quibuſvis machinis adhibitis, hominem denuo calumniarentur. Quid igitur, dilecti? Nequaquam perterritus eſt frater noſter Athanaſius, ſed iterum magna uſus fiducia, eos in jus provocabat: nos quoque rogavimus hortatique ſumus, ut judicio ſe ſiſterent, & ſi poſſent, hominem convincerent. O magnam arrogantiam! o ingentem ſuperbiam! aut potius, ſi vere dicendum eſt, o malam, & crimine obnoxiam conſcientiam! quod ſane nulli non exploratum eſt. Quocirca, dilecti fratres, monemus vos & hortamur, ut præ omnibus rectam Eccleſiæ catholicæ fidem retineatis. Multa quidem gravia & atrocia toleraſtis, multas quoque contumelias & injurias ſuſtinuit catholica Eccleſia: ſed
Matth. 10. 22. *qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit*. Quare ſi quid iterum contra vos aggrediantur, tribulatio illa gaudii vobis loco ſit; nam iſtiuſmodi afflictiones pars ſunt martyrii, & hujuſmodi veſtræ confeſſiones & tormenta, ſua mercede non carebunt: ſed certaminis præmiis a Deo donandi eſtis. Quamobrem pro ſana fide potiſſimum decertate, necnon pro innocentia Athanaſii epiſcopi veſtri & comminiſtri noſtri. Nam neque rem ſilentio præterivimus, neque neglexLimus quæ veſtræ ſecuritati conducebant: ſed ea curavimus, ea egimus quæ caritatis ratio poſtulat. Fratrum quippe noſtrorum afflictorum vicem dolemus, & illorum afflictiones, noſtras arbitramur.

39. Quocirca hæc retulimus ad piiſſimos, & Dei amantiſſimos Imperatores, rogantes eorum humanitatem, ut eos qui adhuc vexantur & affliguntur, dimitti jubeant, decernantque, ut ne quis judicum, quorum officium eſt popularia ſolum curare, clericos judicet, aut ullatenus in poſterum, occaſione curandarum eccleſiarum, adverſus fratres quidvis moliatur: ſed ut quiſque citra perſequutionem aut vim vel fraudem, pro voto & voluntate ſua vitam agat, ac cum quiete & pace Catholicam & Apoſtolicam ſectetur fidem. Porro veſtram unanimitatem monitam volumus, Gregorium, qui dicitur præter jus faſque ab hæreticis ordinatus, & in veſtram urbem ab illis miſſus, univerſæ ſacræ Synodi judicio damnatum depoſitumque fuiſſe, tametſi revera nunquam is ut epiſcopus ſit habitus. Veſtrum igitur epiſcopum Athanaſium redeuntem, cum gaudio recipiatis; ideo enim illum cum pace dimiſimus. Unde hortamur omnes, qui vel metu vel quorumdam dolo circumventi cum Gregorio communicarunt, ut jam moniti, & excitati, nobis morem gerentes, a deteſtanda ejus communione deſiſtant, ac deinceps ſeſe Eccleſiæ catholicæ conjungant.

40. (Ceterum quia cognovimus Euſebianos in A-

γίζοντο τὰ σοφίσματα αὐτῶν. ἔγνωσαν γὰρ (1) ἅπαντες, ζῆν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεσθαι· καὶ ἐπειδὴ ἑώρων ἑαυτοὺς οἱ πρὸς πάντα ἀχρεῖς, διελεγχομένους ἐπὶ τοῖς ψεύσμασιν αὐτοῖς, αὐτὸς γὰρ ζῶν ὁ Ἀρσένιος ἐδείκνυεν ἑαυτὸν μὴ ἀνῃρῆσθαι μηδὲ τεθνηκέναι, ὅμως οὐχ ἡσύχασαν, ἀλλ' ἑτέρας συκοφαντίας πρὸς ταῖς προτέραις συκοφαντίαις ἐπεζήτουν, ἵνα πάλιν μηχανησάμενοι, (2) διαβάλωσι τὸν ἄνθρωπον. Τί οὖν, ἀγαπητοί; οὐκ ἐπτοήθη ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος, ἀλλὰ πάλιν πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμενος προσεκαλεῖτο, καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτούς, καὶ ἡμεῖς δὲ εὐχόμεθα καὶ προετρεπόμεθα ἐλθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν κρίσιν, καὶ, εἴπερ δύνανται, διελέγξαι. ὢ τῆς πολλῆς πλεονεξίας· ὢ τῆς δεινῆς ὑπερηφανίας, μᾶλλον δὲ, εἰ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ὢ κακῆς καὶ ὑπευθύνου συνειδήσεως· τοῦτο γὰρ πᾶσι φανερόν ἐστιν. ὅθεν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὑπομιμνήσκομεν καὶ προτρεπόμεθα ὑμᾶς, πρὸ πάντων τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κατέχειν. πολλὰ μὲν γὰρ καὶ δεινὰ καὶ χαλεπὰ πεπόνθατε, πολλὰς δὲ ὕβρεις καὶ ἀδικίας ὑπέμεινεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἀλλ' „ ὁ ὑπομείνας „ εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. „ διόπερ κἂν ἔτι τολμήσωσι καθ' ὑμῶν, ἡ θλῖψις ἀντὶ χαρᾶς ὑμῖν ἔστω. τὰ γὰρ τοιαῦτα παθήματα, μέρος ἐστὶ μαρτυρίας, καὶ αἱ τοιαῦται ὑμῶν ὁμολογίαι καὶ αἱ βάσανοι, οὐκ ἄμισθοι τυγχάνουσιν, ἀλλ' ἀπολήψεσθε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ ἔπαθλα. διὸ μάλιστα ἀγωνίζεσθε, ὑπὲρ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, καὶ τῆς καθαρότητος τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν Ἀθανασίου τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν. καὶ γὰρ οὐδὲ ἡμεῖς παρεσιωπήσαμεν, οὐδὲ ἠμελήσαμεν τῆς ὑμῶν ἀμεριμνίας χάριν. ἀλλ' ἐφροντίσαμεν καὶ πεποιήκαμεν, ἅπερ ὁ τῆς ἀγάπης λόγος ἀπαιτεῖ. συμπάσχομεν γὰρ τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς ἡμῶν, καὶ τὰ ἐκείνων παθήματα, ἴδια ἡγούμεθα. (3)

39. Διόπερ ἐδεήθημεν καὶ ἠξιώσαμεν τοὺς εὐσεβεστάτους καὶ θεοφιλεστάτους βασιλέας, ὅπως ἡ φιλανθρωπία αὐτῶν, καὶ τοὺς ἔτι κάμνοντας καὶ πιεζομένους, ἀνεθῆναι κελεύσῃ, καὶ προστάξωσι μηδένα τῶν δικαστῶν, οἷς περὶ μόνων τῶν δημοσίων μέλειν προσήκει, μήτε κρίνειν κληρικούς, μήτε ὅλως τοῦ λοιποῦ, προφάσει τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπιχειρεῖν τι κατὰ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἵνα ἕκαστος χωρὶς παντὸς (4) διωγμοῦ, χωρὶς πάσης βίας καὶ πλεονεξίας, ὡς εὔχεται καὶ βούλεται, ζῇ, καὶ μεθ' ἡσυχίας καὶ εἰρήνης τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν πίστιν μετέρχηται. Γρηγόριος μὲν τοι ὁ παρανόμως (5) ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν λεγόμενος κατεστάθαι, καὶ εἰς τὴν ὑμετέραν πόλιν παρ' αὐτῶν ἀποσταλείς· καὶ τοῦτο γὰρ γινωσκέτω ὑμῶν ἡ ὁμοψυχία, ὅτι κρίσει τῆς ἱερᾶς πάσης συνόδου καθῃρέθη, εἰ καὶ τὰ μάλιστα (6) οὐδεπώποτε, οὐδὲ ὡς ἐπίσκοπος ὅλως γενόμενος ἐνομίσθη. χαίροντες τοίνυν ἀπολαμβάνοντες ἑαυτῶν τὸν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μετ' εἰρήνης αὐτὸν ἀπελύσαμεν, ὅθεν καὶ παρακαλοῦμεν πᾶσι τοῖς ἢ διὰ φόβον, ἢ διὰ περιδρομήν τινων κοινωνήσασι Γρηγορίῳ, ἵνα νῦν ὑπομνησθέντες καὶ προτραπέντες, καὶ ἀναπεισθέντες παρ' ἡμῶν παύσωνται τῆς πρὸς ἐκεῖνον μυσαρᾶς κοινωνίας, καὶ λοιπὸν ἑαυτοὺς συνάψωσι (7) τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

40. ((8) Ἐπειδὴ δὲ ἔγνωμεν, ὅτι καὶ Ἀρσένιοι, καὶ Αθα-

(1) Reg. πάντες. Mox καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεσθαι. quæ loquendi formula infra quoque uſuvenit. Cicero pro Quintio: *ut numeraretur inter vivos*.

(2) Idem Reg. διαβάλωσι. Alias ſycophantias ab Euſebianis objectas vide ſupra in epiſtola Alexandrinæ ſynodi.

(3) Quæ in editis ſequebantur poſt ἴδια ἡγούμεθα pertinent ad ſequentem epiſtolam, ut infra monemus.

(4) Hæc χωρὶς παντὸς διωγμοῦ in editis deerant, nos ſumus ex Reg. & Baſil. mutuati.

(5) Reg. ὑπὸ τῶν.

(6) οὐδεπώποτε uno verbo. Ita Reg. melius quam editi οὐδὲ πώποτε.

(7) Quæ ſequuntur, poſt τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ad hanc epiſtolam pertinere, nec ſequenti addenda eſſe, monet Regii codicis ſcriptor, qui præpoſito aſteriſco, & inferius deinde altera nota appoſita, ſic habet, ἀπὸ τὸ σημεῖον τοῦτο, μέχρι τοῦ ἔχοντος ὁμοίως προσθήκη αὕτη ἡ ἐπιστολὴ τῆς μετ' αὐτήν, ἤγουν τῆς πρὸς πάντας ἐπισκόπους. idest, *quæ ab hac nota uſque ad ſequentem habentur, ad hanc epiſtolam pertinent, nec in ſubſequenti ad omnes epiſcopos leguntur*. Nimirum amanuenſis cum eas epiſtolas fere ſimiles adverteret, priorem tantum deſcripſit, quibuſdam quæ in ſecunda duntaxat legebantur ad marginem additis, ne exciderent. monetque viciſſim, ea quæ ſequuntur poſt τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ priori ſolum, & nequaquam ſubſequenti eſſe adſcribenda. Subodorari tamen licet quædam verba quæ ad ſequentem epiſtolam pertinerent, eorumdem negligentia in priori remanſiſſe nullo diſcriminis diſtincta: itemque nonnulla hanc primam ſpectantia, ſubſequenti falſo adſcribi. ſed levioris momenti res eſt.

(8) Reg. quem ſequimur ἐπειδὴ δέ. Baſil. ἐπειδὴ δέ. Editi vero ἐπεὶ δὲ καί.

Ἀθανάσιος ὁ Καπίτωνος καὶ Παῦλος, καὶ Πλουτίων οἱ συμπρεσβύτεροι ἡμῶν συσκευὴν καὶ αὐτοὶ πεπόνθασιν ὑπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον, ὥστε, τοὺς μὲν ἐξορισμοῦ πεπειρᾶσθαι, τοὺς δὲ καὶ θανάτου ἀπειλὰς διαπεφευγέναι, τούτου ἕνεκεν καὶ περὶ τούτων δηλῶσαι ὑμῖν ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα, ἵνα γινώσκητε, ὅτι καὶ τούτους ἀπεδεξάμεθα, καὶ ἀθώους ἀπελύσαμεν, εἰδότες, ὅτι πάντα τὰ παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον κατὰ τῶν ὀρθοδόξων γενόμενα, ἐπὶ δόξῃ καὶ συστάσει τῶν συσκευασθέντων ὑπ' αὐτῶν γέγονεν. ἔπρεπεν (1) μὲν οὖν τὸν ὑμέτερον ἐπίσκοπον, τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον, περὶ αὐτῶν ὡς περὶ ἰδίων ἰδίως ὑμῖν δηλῶσαι. ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ πλείονος μαρτυρίας καὶ τὴν ἁγίαν σύνοδον ἠθέλησεν ὑμῖν γράψαι, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνεβαλλόμεθα, ἀλλὰ καὶ σημᾶναι ὑμῖν ἐσπουδάσαμεν, ἵν' ὥσπερ ἡμεῖς οὕτω καὶ ὑμεῖς αὐτοὺς ἀποδέξησθε, ἄξιοι γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐπαίνου, ὅτι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν καὶ αὐτοὶ ἠξιώθησαν παρὰ τῶν αἱρετικῶν ὕβριν ὑπομεῖναι.) τίνα δέ ἐστι τὰ παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου δογματισθέντα κατὰ τῶν προϊσταμένων τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ πλημμελησάντων καθ' ὑμῶν, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, γνώσεσθε ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων· ἀπεστείλαμεν γὰρ ὑμῖν, ἵνα (2) καὶ ἐκ τούτων γνῶτε, ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, οὐ παρορᾷ τοὺς εἰς αὐτὴν πλημμελοῦντας. (3)

A phthonium, quoque Athanaſium Capitonis filium, Paulum & Plutionem compresbyteros noſtros, conſpirationem feciſſe, ita ut alii quidem in exſilium miſſi ſint, quidam mortis minis perterriti aufugerint; idcirco vobis declarandum duximus, etiam illos a nobis receptos, & innoxios eſſe declaratos; quod probe ſciremus, omnia quæ ab Euſebianis adverſus orthodoxos geſta ſunt, ad gloriam & commendationem eorum, quos illi calumniati ſunt, vergere. Decebat quidem epiſcopum veſtrum, comminiſtrumque noſtrum Athanaſium, de iis vos certiores facere, ſed quoniam firmioris teſtimonii cauſa, ipſam B ſanctam Synodum vobis ſcribere, exoptavit; ideo nihil ſuperſedendum rati, hæc vobis quam primum ſignificare curavimus; ut quemadmodum nos, ita vos quoque illos recipiatis; laudem enim ipſi merentur, quoniam propter ſuam in Chriſtum pietatem digni habiti ſunt ab hæreticis contumeliam pati.) Quænam autem a ſancta Synodo decreta ſint contra Arianæ hæreſeos præfectos, qui & in vos & in alias eccleſias debacchati ſunt, ex iis quæ ſubjuncta ſunt, cognoſcetis; ea enim ad vos miſimus, ut hinc notum ſit vobis, Eccleſiam catholicam non diſſimulanter agere cum iis qui in C ſe ſcelera perpetrarint.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα, τοῖς κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην ἐπισκόποις, καὶ συλλειτουργοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

SANCTA SYNODUS

per Dei gratiam Sardicæ congregata, iis qui in Ægypto & Libya ſunt epiſcopis & comminiſtris, dilectis fratribus in Domino ſalutem.

41. ΚΑΙ πρὶν μὲν λαβεῖν ἡμᾶς τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, (4) οὐκ ἠγνοοῦμεν, ἀλλὰ καὶ φανερὸν ἡμῖν ἦν, ὡς ὅτι οἱ τῆς δυσωνύμου τῶν Ἀρειανῶν αἱρέσεως προστάται, πολλὰ καὶ δεινὰ μᾶλλον δὲ καὶ ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν ἑαυτῶν ψυχῶν ἢ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐμηχανῶντο. αὕτη γὰρ ἦν αὐτῶν τέχνη καὶ πανουργία, τούτου ἀεὶ τῆς θανατοφόρου γεγόνασι προθέσεως· ὅπως πάντας τοὺς ὁπουδήποτε τυγχάνοντας τῆς ὀρθῆς δόξης, καὶ τὴν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδασκαλίαν κατέχοντας, τὴν παρὰ τῶν πατέρων αὐτοῖς παραδοθεῖσαν, σπουδάζειν ἐλαύνειν καὶ διώκειν. τοὺς μὲν γὰρ πλαστοῖς ἐγκλήμασιν ὑπέβαλλον, ἄλλους εἰς ἐξορισμὸν ἀπέστελλον, ἄλλους ἐν αὐταῖς ταῖς τιμωρίαις κατέτεινον. ἀμέλει καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου τὴν καθαρότητα, βίᾳ καὶ τυραννίδι συλλαβέσθαι ἐσπούδασαν, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ἐπιμελῶς, οὔτε μετὰ πίστεως, οὐδ' ὅλως δικαία γέγονεν ἡ παρ' ἐκείνοις κρίσις. διόπερ οὐδὲ θαρροῦντες, οἷς ἐδραματούργησαν, οὐδὲ οἷς ἐθρύλησαν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ θεωροῦντες, ὡς οὐ δύνανται περὶ τούτων ἀπόδειξιν ἔχειν ἀληθῆ, παρόντες εἰς τὴν Σαρδῶν πόλιν, οὐκ ἠθέλησαν εἰς τὴν σύνοδον πάντων τῶν ἁγίων ἐπισκόπων ἀπαντῆσαι· ἐκ δὲ τούτου φανερὰ καὶ δικαία καθέστηκεν ἡ κρίσις τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν Ἰουλίου, οὐ γὰρ ἀσκόπως βεβούλευται, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπιμελείας ὥρισεν, ὥστε μηδὲ ὅλως διστάσαι περὶ τῆς κοινωνίας τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου. εἶχε γὰρ ἐπισκόπους ὀγδοήκοντα ἀληθεῖς μάρτυρας, εἶχε καὶ τοῦτο δίκαιον, ὅτι διὰ τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν πρε-

41. Etiam veſtræ pietatis litteris nondum acceptis, non ignotum id nobis, ſed exploratum fuit, execrandæ Arianorum hæreſis patro- D nos, multa & atrocia in exitium potius animarum ſuarum, quam in Eccleſiam machinatos eſſe. Hæc enim fuit eorum ars & vaſrities, ſemperque hujus lethiferi propoſiti fuere; ut omnes ubique orthodoxos, qui Eccleſiæ catholicæ doctrinam retinent, a patribus ſibi traditam, ſedibus pellere, & perſequi ſatagant. Aliis enim ficta crimina impoſuere, alios in exſilium miſere, alios in ipſis ſuppliciis confecerunt. Certe fratris noſtri & coepiſcopi Athanaſii innocentiam vi & tyrannide circumvenire conati ſunt, quapropter nulla ſedulitate, nulla fide, vel æquitate, in eo judicando ſunt E uſi. Ideo diffiſi iis, quas luſere fabulis, atque rumoribus quos de illo ſparſere: imo animadvertentes, ſe non vera poſſe earum rerum proferre argumenta; cum eſſent in urbe Sardica, noluerunt ad ſynodum ſanctorum omnium epiſcoporum accedere. Atque hinc æquitas judicii fratris & coepiſcopi noſtri Julii liquido apparuit, qui non temerario conſilio, ſed cum debita accuratione ſententiam tulit, adeo ut nihil ſit dubii de communione fratris noſtri Athanaſii relictum: quippe qui octoginta epiſcopos pro ſe habuerit veraces teſtes. A quo illud quoque cum æquitate actum eſt, F quod per dilectos fratres noſtros presbyteros ſuos,

(1) μὲν abeſt ab editis, nos ſumus ex Regio mutuati. Paulo infra Reg. ἰδίων ἰδίως. ſed ἰδίως deeſt in Editis. Baſil. vero hunc locum ſic corrupte habet, ὡς περὶ ἰδίων ὑμῖν ὑμῖν δηλῶσαι, ſpatio vacuo inter duo ὑμῖν relicto, quaſi aliquid deficiat. Paulo infra Reg. ἀνεβαλλόμεθα. Mox idem σημᾶναι cum acuto.

(2) Poſt ἵνα, hæc, καὶ ὑμετέρα θεοσέβεια σύμψηφος τοῖς παρ' ἡμῶν ὁρισθεῖσι γένηται, quæ in editis legebantur, ad ſubſequentem Epiſtolam pertinent, ut monet ad marginem Regii Codicis ſcriptor.

(3) Hæc ad modum tituli ſequebantur in editis, καὶ αὕτη ἡ ἐπιστολὴ ἀπαραλλάκτως κατὰ πάντα ἐγράφη πρὸς τοὺς κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην ἐπισκόπους. *Hæc ipſa epiſtola ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ abſque ullo diſcrimine ſcripta eſt.* Sed non modicum inter utramque intercedit diſcrimen, ut cuique licet advertere ambas inter ſe conferenti.

(4) Poſt hæc verba τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, hæc Regii Codicis ſcriptor appoſuit: καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ἴσην κατὰ πάντα τῆς πρὸ αὐτῆς, ἤτοι τῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρέων, πλὴν τῶν πρὸς τὸ τέλος σεσημειωμένων, καταλείφθη ἄγραφος, διὰ τὸ μὴ δὶς γράφεσθαι καὶ τὸν κόπον καὶ τὸ χαρτίον. *cum hæc epiſtola præcedenti ad Alexandrinam eccleſiam miſſæ omnino ſimilis ſit, iis exceptis quæ ſub finem annotavimus, eam non deſcripſimus, ne bis labor & charta inſumeretur.* quod ſuperius explicatum eſt.

A & per litteras ſuas, Euſebianos, non recto judicio ſed vi fretos, ſapienter eluſerit. Quapropter omnes ubique epiſcopi, Athanaſii utpote innocentis communionem firmam ſtatamque fecerunt. Illud quoque veſtra caritas animadvertat; cum ad ſanctam ſynodum Sardicæ congregatam adveniſſet, tunc, uti ſupra diximus, Orientales epiſcopos, & ſcriptis litteris, & mandatis non ſcriptis, a nobis citatos vocatoſque fuiſſe, ut ſe judicio ſiſterent. At illi ſua ſeſe damnante conſcientia, turpibus uſi tergiverſationibus judicium ſubterfugere cœperunt. Poſtulabant enim, ut innocentem quaſi reum a noſtra communio- B ne ejiceremus, non advertentes quam indecens, imo potius quam impoſſibile illud eſſet. Quin & monumenta in Mareote edita a ſceleratiſſimis & perditiſſimis quibuſdam adoleſcentibus, quibus ne minimum quidem clericatus gradum quiſpiam contuliſſet, una ſolum e partibus præſente, facta eſſe conſtabat: nam neque frater noſter Athanaſius, neque Macarius presbyter ab illis accuſatus, illic adfuerant. Et alioqui eorum inquiſitio ſeu potius fraudulenta ſubjectio, omni turpitudine plena erat: nam cum ethnici, tum catechumeni interrogabantur, non ut quæ ſcirent dicerent, ſed ut quæ ab illis didicerant, C falſo proferrent. Siquidem & veſtrum presbyterorum, qui abſente Epiſcopo, rei curam gerebatis, ac voluiſtis quæſtioni intereſſe, & veritatem patefacere, mendaciaque refutare, nulla eſt habita ratio: neque enim vos adeſſe conceſſerunt, ſed contumelioſe ejecerunt. Ac licet hinc maxime eorum ſycophantia omnibus comperta ſit, attamen dum monumenta illa legerentur, deprehendimus ipſum ſceleratiſſimum Iſchyram, qui vacuo epiſcopatus nomine, in mercedem ſycophantiæ ſuæ, eſt ab illis donatus, calumniam ſuam coarguere. In iiſdem e- D nim monumentis narrabat ipſe Iſchyras, ſe, qua hora Macarium in ſuam cellam veniſſe affirmabat, ægrotum jacuiſſe: licet econtra Euſebiani ſcribere auſi ſint, Iſchyram, cum Macarius ſupervenit, ſtetiſſe & oblationem feciſſe.

42. Quinetiam ea qua poſt uſi ſunt ſycophantia & calumnia omnibus manifeſta eſt. Ajebant enim, & magnis clamoribus affirmabant, cædem Athanaſium perpetraſſe, & Arſenium quemdam Meletianum epiſcopum occidiſſe. quam rem ſimulato gemitu, & falſis lacrymis deplorabant, poſtulantes viventis corpus quaſi is mortuus eſſet ſibi tradi. Sed E non latuit eorum vafrities: omnibus enim compertum fuit hominem vivere, & inter vivos numerari: & cum conſpicerent illi, ad omne ſcelus prompti viri ſe mendacii convictos: ipſe enim Arſenius vivus, ſe minime occiſum aut mortuum eſſe palam fecit; nihilo tamen magis quieverunt, ſed alias ſycophantias prioribus addendas quæſiere, ut quibuſvis machinis adhibitis, hominem denuo calumniarentur. Quid igitur, dilecti? Nequaquam perterritus eſt frater noſter Athanaſius, ſed iterum magna uſus fiducia eos in jus provocabat. Nos quoque rogavimus hortatique ſumus, ut judicio ſe ſiſterent, & ſi poſſent, homi- F nem convincerent. O magnam arrogantiam! o ingentem ſuperbiam! aut potius ſi vere dicendum eſt, o malam, & crimine obnoxiam conſcientiam! quod ſane nulli non exploratum eſt. Quocirca, dilecti fratres, monemus vos & hortamur, ut præ omnibus rectam Eccleſiæ catholicæ fidem retineatis. Multa quidem gravia & atrocia toleraſtis, multas quoque contumelias & injurias ſuſtinuit catholica Eccleſia: ſed
Match. 10. 22. *qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* Quare ſi quid iterum contra vos aggrediantur, tribulatio illa gaudii vobis loco ſit: nam iſtiuſmodi afflictiones pars ſunt martyrii, & hujuſmodi ve-

A σβυτέρου ἑαυτοῦ, καὶ διὰ γραμμάτων μεμαθήκασι τοὺς περὶ Εὐσέβιον, οὐκ ἐπὶ κρίσει, ἀλλ' ἐπὶ βίᾳ μᾶλλον ἐπερειδομένους. ὅθεν οἱ πανταχοῦ πάντες ἐπίσκοποι, τὴν κοινωνίαν Ἀθανασίου ἐβεβαίωσαν διὰ τὴν καθαρότητα αὐτοῦ. κἀκεῖνο δὲ ὑμῶν ἡ ἀγάπη συνοράτω, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον τὴν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσαν παραγέγονε, τότε δὲ καθὰ προείπομεν, καὶ διὰ γραμμάτων, καὶ δι' ἀγράφων ἐντολῶν ὑπεμνήσθησαν οἱ τῆς ἑῴας, καὶ ἐκλήθησαν παρ' ἡμῶν ὥστε παρεῖναι. ἀλλ' ἐκεῖνοι ὑπὸ τῆς συνειδήσεως κατεγνωσμένοι, ἀπρεπέσι χρώμενοι προφάσεσι, φυγοδικεῖν ἤρξαντο. ἠξίουν γὰρ τὸν ἀθῷον, ὡς ὑπεύθυνον, ἀπὸ τῆς ἡμετέρας B κοινωνίας ἐκβάλλεσθαι, οὐ συνορῶντες ὡς ἀπρεπὲς, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον ἦν τοῦτο. καὶ τὰ ὑπομνήματα δὲ τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ γενόμενα ὑπὸ παμπονήρων καὶ ἐξωλεστάτων τινῶν νεωτέρων, οἷς οὐκ ἄν τις ἐπίστευσεν, οὐδὲ τὸν τυχόντα βαθμὸν τοῦ κλήρου, συνέστηκε κατὰ μονομέρειαν πεπρᾶχθαι. οὔτε γὰρ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος, οὔτε Μακάριος ὁ πρεσβύτερος ὁ κατηγορούμενος ὑπ' αὐτῶν παρῆν, καὶ ὅμως ἡ παρ' αὐτῶν ἐρώτησις, μᾶλλον δὲ ὑποβολὴ ἡ γενομένη, πάσης αἰσχύνης ἦν μεστή· ποτὲ μὲν γὰρ ἐθνικοὶ, ποτὲ δὲ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο, οὐχ ἵνα, ἅπερ ἴσασιν, εἴπωσιν, ἀλλ' ἵνα, ἅπερ παρ' αὐτῶν μεμαθήκασι, ψεύ- C σωνται. καὶ γὰρ καὶ ὑμῶν τῶν πρεσβυτέρων φροντιζόντων ἐπὶ τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ὑμετέρου ἐπισκόπου, καὶ βουλομένων παρεῖναι ἐπὶ τῇ ἐξετάσει, καὶ τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι, καὶ τὰ ψευδῆ διελέγξαι, οὐδεὶς λόγος γέγονεν, οὐκ ἐπέτρεψαν γὰρ ὑμᾶς παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὕβρεως ἐξέβαλλον. καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα φανερὰ πᾶσι καθέστηκε καὶ ἐκ τούτου ἡ συκοφαντία, ὅμως ἀναγινωσκομένων τῶν ὑπομνημάτων, εὕρομεν αὐτὸν τὸν παμπόνηρον Ἰσχύραν, τὸν ἐπὶ τῇ συκοφαντίᾳ μισθὸν παρ' αὐτῶν λαβόντα, τὸ δοκοῦν ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς, διελέγχοντα ἑαυτοῦ τὴν συκοφαντίαν. αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰσχύρας ἐν αὐ- D τοῖς τοῖς ὑπομνήμασι διελάλησε, κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, ἐν ᾗ Μακάριον ἐληλυθέναι εἰς τὸ κελλίον ἑαυτοῦ διεβεβαιοῦτο, νοσοῦντα τότε κατακεῖσθαι ἑαυτόν. καὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον γράψαι τολμησάντων, ἑστάναι τότε τὸν Ἰσχύραν καὶ προσφέρειν, ὅτε Μακάριος εἰσῄει.

42. Κἀκείνη δὲ πᾶσι φανερὰ καθέστηκεν ἡ συκοφαντία, καὶ διαβολὴ, ἣν ἐποίησαν μετὰ ταῦτα, ἔφασαν γὰρ καὶ κατεβόησαν, φόνον δεδρακέναι τὸν Ἀθανάσιον, καὶ εἰς Ἀρσένιόν τινα Μελιτιανὸν ἐπίσκοπον ἡμαρτηκέναι, ἐφ' ᾧ προσποιητῷ στεναγμῷ, καὶ πεπλασμένοις δάκρυσιν ὑπεκρίνοντο, καὶ ἠξίουν τοῦ ζῶντος ὡς τεθνηκότος τὸ σῶμα ἀποδοθῆναι. ἀλλ' οὐκ E ἄγνοια γέγονε τὰ σοφίσματα αὐτῶν. ἔγνωσαν γὰρ ἅπαντες, ζῆν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεσθαι. καὶ ἐπειδὴ ἑώρων ἑαυτοὺς οἱ πρὸς πάντα δυσχερεῖς, διελεγχομένους ἐπὶ τοῖς ψεύσμασι τούτοις, αὐτὸς γὰρ ζῶν ὁ Ἀρσένιος ἐδείκνυεν ἑαυτὸν μὴ ἀνῃρῆσθαι μηδὲ τεθνηκέναι, ὅμως οὐχ ἡσύχασαν, ἀλλ' ἑτέρας συκοφαντίας πρὸς ταῖς προτέραις συκοφαντίαις ἐπεζήτουν, ἵνα πάλιν μηχανησάμενοι, διαβάλωσι τὸν ἄνθρωπον. τί οὖν ἀγαπητοί; οὐκ ἐταράχθη ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος, ἀλλὰ πάλιν πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμενος προσεκαλεῖτο, καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτοὺς, καὶ ἡμεῖς δὲ ηὐχόμεθα καὶ προετρεπόμεθα ἐλθεῖν F αὐτοὺς εἰς τὴν κρίσιν, καὶ εἴπερ δύναιντο, διελέγξαι. ὢ τῆς πολλῆς πλεονεξίας· ὢ τῆς δεινῆς ὑπερηφανίας, μᾶλλον δὲ εἰ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ὢ κακῆς καὶ ὑπευθύνου συνειδήσεως· τοῦτο γὰρ πᾶσι πεφανέρωται. ὅθεν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, ὑπομιμνήσκομεν καὶ προτρεπόμεθα ὑμᾶς, πρὸ πάντων τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κατέχειν. πολλὰ μὲν γὰρ καὶ δεινὰ καὶ χαλεπὰ πεπόνθατε, πολλὰς δὲ ὕβρεις καὶ ἀδικίας ὑπέμεινεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία· ἀλλ' „ ὁ ὑπομείνας „ εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. „ διόπερ κἂν ἔτι τολμήσωσι καθ' ὑμῶν, ἡ θλῖψις ἀντὶ χαρᾶς ὑμῖν ἔστω. τὰ γὰρ τοιαῦτα παθήματα, μέρος ἐστὶ μαρτυρίου· καὶ αἱ τοι-

αὗται

αὗται ὑμῶν ὁμολογίαι καὶ αἱ βάσανοι, οὐκ ἄμισθοι τυγχάνουσιν, ἀλλ' ἀπολήψεσθε παρὰ τοῦ θεοῦ τὰ ἔπαθλα. διὸ μάλιστα ἀγωνίζεσθε ὑπὲρ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, καὶ τῆς καθαρότητος τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν Ἀθανασίου τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν. καὶ γὰρ οὐδὲ ἡμεῖς παρεσιωπήσαμεν, οὐδὲ ἠμελήσαμεν, τῆς ὑμῶν ἀμεριμνίας χάριν. ἀλλ' ἐφροντίσαμεν καὶ πεποιήκαμεν, ἅπερ ὁ τῆς ἀγάπης λόγος ἀπαιτεῖ, συμπάσχομεν γὰρ τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς ἡμῶν, καὶ τὰ ἐκείνων παθήματα ἴδια, ἡγούμεθα, καὶ τοῖς δάκρυσιν ὑμῶν τὰ ἡμέτερα δάκρυα συνεμίξαμεν. οὐχ ὑμεῖς δὲ μόνοι πεπόνθατε, ἀδελφοί· ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι συλλειτουργοὶ ἡμῶν, ταῦτα ἐλθόντες (1) ἀπωδύροντο.

43. Διόπερ ἐδυσωπήσαμεν καὶ ἠξιώσαμεν τοὺς εὐσεβεστάτους καὶ θεοφιλεστάτους βασιλέας, ὅπως ἡ φιλανθρωπία αὐτῶν, καὶ τοὺς ἔτι κάμνοντας καὶ πιεζομένους ἀπολῦσαι κελεύσῃ, καὶ προστάξωσι μηδένα τῶν δικαστῶν, οἷς περὶ μόνων τῶν δημοσίων μέλειν προσήκει, μήτε κρίνειν κληρικούς, μήτε ὅλως τοῦ λοιποῦ, προφάσει τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπιχειρεῖν τι κατὰ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἵνα ἕκαστος χωρὶς τινὸς διωγμοῦ, χωρὶς τινὸς βίας καὶ πλεονεξίας, ὡς εὔχεται καὶ βούλεται, ζῇ καὶ μεθ' ἡσυχίας καὶ εἰρήνης τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν πίστιν μετέρχηται. Γρηγόριον μὲν τὸν ὀνομαζόμενον παρὰ τῶν αἱρετικῶν λεγόμενον κατασταθῆναι, καὶ εἰς τὴν ὑμετέραν πόλιν παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντα· καὶ τοῦτο γὰρ γινωσκέτω ὑμῶν ἡ ὁμοψυχία, ὅτι κρίσει τῆς ἱερᾶς πάσης συνόδου καθῃρέθη, εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὐδεπώποτε οὐδὲ ὡς ἐπίσκοπος ὅλως γενόμενος ἐνομίσθη, χαίροντες οὖν ἀπολαμβάνοντες ἑαυτῶν τὸν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μετ' εἰρήνης αὐτὸν ἀπελύσαμεν, ὅθεν καὶ παραινοῦμεν πᾶσι τοῖς διὰ φόβον, ἢ διὰ περιδρομήν τινων κοινωνήσασι Γρηγορίῳ, ἵνα νῦν ὑπομνηθέντες καὶ προτραπέντες, καὶ ἀναπεισθέντες παρ' ἡμῶν, παύσωνται τῆς πρὸς ἐκεῖνον μυσαρᾶς κοινωνίας, καὶ λοιπὸν ἑαυτοὺς συνάψωσι τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. τίνα δὲ ἐστι τὰ παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου δογματισθέντα κατὰ Θεοδώρου, καὶ Ναρκίσσου, καὶ Στεφάνου, καὶ Ἀκακίου, καὶ (2) Μηνοφάντου, καὶ Οὐρσακίου, καὶ Οὐάλεντος, καὶ Γεωργίου τῶν προϊσταμένων τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ πλημμελησάντων καθ' ὑμῶν, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, γνῶσεσθαι ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων. ἀπεστείλαμεν γὰρ ὑμῖν, ἵνα καὶ ἡ ὑμετέρα θεοσέβεια σύμψηφος τοῖς παρ' ἡμῶν ὁρισθεῖσι γένηται, καὶ ἐκ τούτων γνῶτε, ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, οὐ παρορᾷ τοὺς εἰς αὐτὴν πλημμελοῦντας.

ſtræ confeſſiones & tormenta ſua mercede non carebunt: ſed certaminis præmiis a Deo donandi eſtis. Quamobrem pro ſana fide potiſſimum decertate, necnon pro innocentia Athanaſii epiſcopi veſtri & comminiſtri noſtri. Nam neque rem ſilentio præterivimus, neque neglexímus quæ veſtræ ſecuritati conducebant: ſed ea curavimus, ea egimus quæ caritatis ratio poſtulat. Fratrum quippe noſtrorum afflictorum vicem dolemus, & illorum afflictiones, noſtras arbitramur, & noſtras lacrymas cum veſtris commiſcuimus. Neque vos duntaxat læſi eſtis, fratres, ſed de iiſdem ipſis complures alii ex comminiſtris noſtris, huc cum veniſſent, fuſis lacrymis conqueſti ſunt.

43. Quocirca hæc retulimus ad piiſſimos, & Dei amantiſſimos Imperatores, rogantes eorum humanitatem, ut eos qui adhuc vexantur & affliguntur, dimitti jubeant, decernantque, ut ne quis judicum, quorum officium eſt popularia ſolum curare, clericos judicet, aut ullatenus in poſterum, occaſione curandarum eccleſiarum, adverſus fratres quidvis moliatur: ſed ut quiſque citra perſequutionem, aut vim, vel fraudem, pro voto & voluntate ſua vitam agat, ac cum quiete & pace Catholicam & Apoſtolicam ſectetur fidem. Porro veſtram unanimitatem monitam volumus, Gregorium, qui dicitur præter jus faſque ab hæreticis ordinatus, & in veſtram urbem ab illis miſſus, univerſæ ſacræ ſynodi judicio damnatum depoſitumque fuiſſe; tametſi revera numquam is ut epiſcopus ſit habitus. Veſtrum igitur epiſcopum Athanaſium redeuntem cum gaudio recipiatis; ideo enim illum cum pace dimiſimus. Unde hortamur omnes, qui vel metu vel quorumdam dolo circumventi cum Gregorio communicarunt, ut jam moniti, & excitati, nobis morem gerentes, a deteſtanda ejus communione deſiſtant, ac deinceps ſeſe Eccleſiæ catholicæ conjungant. Quænam autem a ſancta Synodo decreta ſint contra Theodorum, Narciſſum, Stephanum, Acacium, Menophantum, Urſacium, Valentem, & Georgium, Arianæ hæreſeos præfectos, qui & in vos & in alias eccleſias debacchati ſunt, ex iis quæ ſubjuncta ſunt, cognoſcetis. Ea enim ad vos miſimus, ut veſtra pietas decretis noſtris ſuffragetur, & hinc notum ſit vobis, Eccleſiam catholicam non diſſimulanter agere cum iis qui in ſe ſcelera perpetrarint.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

ἡ κατὰ θεοῦ χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα, (3) τοῖς ἁπανταχοῦ ἐπισκόποις καὶ συλλειτουργοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

44. ΠΟΛΛΑ μὲν καὶ πολλάκις ἐτόλμησαν οἱ Ἀρειομανῖται (4) κατὰ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ τῶν τὴν πίστιν φυλαττόντων τὴν ὀρθήν. νόθον γὰρ ὑποβάλλοντες διδασκαλίαν, τοὺς ὀρθοδόξους ἐλαύνειν ἐπεχείρησαν. τοσαῦτα δὲ λοιπὸν κατεπανέστησαν κατὰ τῆς πίστεως, ὡς μηδὲ τὴν εὐσέβειαν τῶν εὐλαβεστάτων βασιλέων λαθεῖν.

SANCTA SYNODUS

per Dei gratiam Sardicæ congregata, omnibus ubique epiſcopis & comminiſtris Eccleſiæ catholicæ, dilectis fratribus in Domino ſalutem.

44. MUlta quidem plerumque contra Dei ſervos, rectæ fidei inhærentes, moliri auſi ſunt Ariomanitæ: dum enim ſpuriam doctrinam ſubjicerent, orthodoxos ejicere conati ſunt. Tanta autem vi jam contra fidem inſurrexerunt, ut id ne pietatem quidem religioſiſſimorum Imperatorum latuerit. Ita-

(1) Reg. ἀπωδύροντο. Mox idem poſt ἐδυσωπήσαμεν, habet τοίνυν, & pauloposſt θεοσεβεστάτους, ubi in editis & ceteris cod. θεοφιλεστάτους.

(2) Editi Μηνοφάντου, Nannii verſio, Demophanem, ſed perperam. eſt enim Menophantes Epheſinus. Athanaſius infra, epiſtola ad epiſcopos Ægypti & Libyæ, quæ hactenus oratio prima contra Arianos perperam inſcribebatur, ait Urſacium, Valentem, Acacium, Patrophilum, & Narciſſum in Sardicenſi Synodo fuiſſe damnatos, quod de ceteris quidem certum eſt, de Patrophilo vero nuſquam reperitur. Putamus Athanaſium generatim tantum hos Arianicæ ſectæ fautores damnatos dicere, quod vulgo verum habetur dum pars maxima damnata ſit.

Quæ vero ſubjuncta huic Epiſtolæ memorantur, nihil aliud eſſe queat, quam epiſtola Encyclica mox ſequens, ubi Sardicenſis ſynodi geſta fuſius enarrantur.

(3) Poſt ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα hæc habet Theodoretus, apud quem hæc Epiſtola habetur, lib. 2. c. 8. Ἀπό τε Ῥώμης καὶ Σπανίας, καὶ Γαλλίας, Ἰταλίας, Καμπανίας, Καλαβρίας, Ἀφρικῆς, Σαρδηνίας, Παννονίας, Μυσίας, Δακίας, Δαρδανίας, ἄλλης Δακίας, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ἀχαΐας, Ἠπείρου, Θρᾴκης, Ῥοδόπης, Ἀσίας, Καρίας, Βιθυνίας, Ἑλλησπόντου, Φρυγίας, Πισιδίας, Καππαδοκίας, Πόντου, Φρυγίας ἄλλης, Κιλικίας, Παμφυλίας, Λυδίας, νήσων Κυκλάδων, Αἰγύπτου, Θηβαΐδος, Λιβύης, Γαλατίας, Παλαιστίνης, Ἀραβίας, τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις καὶ συλλειτουργοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. Quæ forte ideo apud Athanaſium deſiderantur, quod jam initio primæ Sardicenſis Synodi Epiſtolæ deſcripta haberentur, cum multa tamen diſcrepantia.

Hæc Epiſtola apud Hilarium in Fragmentis Latine habetur ex Græco tranſlata.

(4) Sic Reg. & Theodoretus. Editi vero mendoſe καὶ τῶν. Paulopoſt, νόθον γὰρ, Reg. & Theod. Editi νόθην γάρ. Infra Theod. ὡς μηδὲ τὴν εὐκλεῶ τῶν θεοφιλεστάτων. At omnes editi & mſſ. ὡς μηδὲ τὴν εὐσέβειαν τῶν εὐλαβεστάτων. Sed Reg. τῶν εὐσεβεστάτων. Hilarius, *ut non religioſam pietatem clementiſſimorum*, &c. Paulopoſt Theod. θεοφιλέστατοι βασιλεῖς.

Itaque, Dei gratia opitulante, ipſi religioſſimi Imperatores, nos ex diverſis provinciis ac civitatibus in unum coegerunt, & ſanctam hanc ſynodum in civitate Sardica celebrari conceſſerunt; ut amoto quovis diſſidio ac omni prava fide eliminata, ſola erga Chriſtum pietas apud omnes ſervetur. Venerunt enim Orientales quoque epiſcopi, hortantibus piiſſimis Imperatoribus, ad ea potiſſimum quæ pluries jactitarant de dilectis fratribus & comminiſtris noſtris Athanaſio epiſcopo Alexandriæ, & Marcello epiſcopo Ancyrogalatiæ, diſquirenda. Fortaſſe enim ad vos quoque pervenerunt eorum calumniæ: fortaſſe & veſtras aures commovere conati ſunt, quo ſuis adverſus innoxios calumniis vos fidem haberetis, ipſique interim nefariæ ſuæ hæreſis ſuſpicionem diſſimularent. Sed non diu licuit id agere: eſt enim qui eccleſiis patrocinatur Dominus, qui pro iis & pro nobis omnibus mortem ſubiit, ac per ſeipſum omnibus nobis aditum dedit ad cælum. Cum igitur jam pridem Euſebiani Julio comminiſtro noſtro Romanæ eccleſiæ epiſcopo litteras ſcripſiſſent contra prædictos comminiſtros noſtros nempe Athanaſium, Marcellum, & Aſclepam; ſcripſerunt quoque alii ex aliis partibus epiſcopi, qui litteris ſuis de Athanaſii comminiſtri noſtri innocentia ferrent teſtimonium: quæ autem ab Euſebianis geſta eſſent, mendaciis & calumniis plena eſſe affirmarent; tametſi hinc præſertim eorum ſycophantia propalam fuit, quod vocati a dilecto & comminiſtro noſtro Julio, non acceſſiſſent, quod item ex ipſis Julii ſcriptis perſpicuum erat. Veniſſent enim ſi iis quæ contra comminiſtros noſtros egerant, fiduciam habuiſſent. Conſpirationem tamen ſuam maniſeſtius declararunt ex iis quæ in illa ſancta & magna Synodo geſſere. Cum enim Sardicam adveniſſent, conſpectis ibi fratribus noſtris Athanaſio, Marcello & Aſclepa aliiſque, judicio ſe ſiſtere reformidarunt: nec ſemel aut bis, ſed plerumque in jus vocati non obtemperarunt; quamvis nos omnes epiſcopi conveniſſemus, inque primis feliciſſimæ vir ſenectutis Hoſius, qui ob ætatem & confeſſionem & ob tantum a ſe ſuſceptum laborem, omni eſt reverentia dignus. Expectantibus igitur nobis atque hortantibus ut judicio ſe ſiſterent, quo ea quæ contra comminiſtros noſtros abſentes ſparſerant, & litteris ſignificarant, hæc ipſa coram probare poſſent: illi utique quantumvis vocati, nequaquam acceſſere, uti ſupra diximus, hincque calumniam prodidere ſuam: ac ipſa recuſatione ſycophantias ac inſidias ſuas tantum non proclamarunt. Qui enim dictis ſuis habent fiduciam, ii ſane non recuſant coram adverſariis conſiſtere. Quandoquidem autem accedere renuerunt, arbitramur neminem latere, eos, (quamquam malis de more velint artibus uti) cum nihil habeant quod adverſum comminiſtros noſtros pro-

A συνεργοῦσαν τὴν χάριτος τοῦ Θεοῦ συνεργούσης, καὶ αὐτοὶ οἱ εὐσεβέστατοι βασιλεῖς συνήγαγον ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, καὶ τὴν ἁγίαν ταύτην σύνοδον (1) ἐν τῇ Σαρδῶν πόλει γενέσθαι δεδώκασιν, ἵνα πᾶσα μὲν διχόνοια περιαιρεθῇ, πάσης δὲ κακοπιστίας ἐξελαθείσης, ἡ εἰς Χριστὸν εὐσέβεια μόνη παρὰ πάντων φυλάττηται. (2) ἦλθον γὰρ καὶ οἱ ἀπὸ τῆς ἑῴας ἐπίσκοποι, προτραπέντες καὶ αὐτοὶ παρὰ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων, μάλιστα δι' ἅπερ ἐθρύλλησαν πολλάκις περὶ τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ συλλειτουργῶν, Ἀθανασίου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Μαρκέλλου ἐπισκόπου τῆς Ἀγκυρογαλατίας. ἴσως B γὰρ καὶ εἰς ὑμᾶς ἔφθασαν αὐτῶν αἱ διαβολαί, (3) καὶ ἴσως καὶ τὰς ὑμετέρας ἀκοὰς ἐπεχείρησαν παρασαλεῦσαι, ἵνα κατὰ μὲν τῶν ἀθῴων ἃ λέγουσι πιστεύσητε, τὴν δὲ τῆς μοχθηρᾶς αὐτῶν αἱρέσεως ὑπόνοιαν ἐπικρύψωσιν. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πολὺ ταῦτα ποιεῖν συνεχωρήθησαν. ἔστι γὰρ ὁ προϊστάμενος τῶν ἐκκλησιῶν κύριος, ὁ ὑπὲρ αὐτῶν (4) καὶ πάντων ἡμῶν θάνατον ὑπομείνας, καὶ δι' ἑαυτοῦ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον πᾶσιν ἡμῖν δεδωκώς. πάλαι μὲν οὖν γραψάντων τῶν περὶ Εὐσέβιον Ἰουλίῳ τῷ συλλειτουργῷ ἡμῶν τῷ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ, κατὰ τῶν προειρημένων συλλειτουργῶν ἡμῶν, C (5) λέγομεν δὴ Ἀθανασίου, καὶ Μαρκέλλου, καὶ Ἀσκληπᾶ, ἔγραψαν καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων μερῶν ἐπίσκοποι, μαρτυροῦντες μὲν τῇ καθαρότητι τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, τὰ δὲ παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον γενόμενα μηδὲν ἕτερον, ἢ ψεύδη, καὶ συκοφαντίας εἶναι μεστά. καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐκ τοῦ (6) κληθέντας αὐτοὺς παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ Ἰουλίου μὴ ἀπαντῆσαι, καὶ ἐκ τῶν γραφέντων παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἰουλίου, φανερὰ αὐτῶν ἡ συκοφαντία πέφηνεν. ἦλθον γὰρ ἂν εἴπερ ἐθάρρουν οἷς ἔπραξαν καὶ πεποιήκασι κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, ὅμως καὶ ἐξ ὧν πεποιήκασιν ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, φανερωτέραν τὴν ἑαυτῶν συσκευὴν D ἀπέδειξαν. ἀπαντήσαντες γὰρ εἰς τὴν (7) Σαρδῶν πόλιν, ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν Ἀθανάσιον, καὶ Μάρκελλον, καὶ Ἀσκληπᾶν, καὶ τοὺς ἄλλους, ἐφοβήθησαν εἰς κρίσιν ἐλθεῖν, καὶ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις κληθέντες, οὐχ (8) ὑπήκουσαν ταῖς κλήσεσι, καίτοι πάντων ἡμῶν συνελθόντων ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα τοῦ εὐγηροτάτου Ὁσίου, τοῦ καὶ διὰ τὸν χρόνον καὶ τὴν ὁμολογίαν καὶ διὰ τὸ τοσοῦτον κάματον ὑπομεμενηκέναι, πάσης αἰδοῦς ἀξίου τυγχάνοντος, ἀναμενόντων καὶ προτρεπομένων αὐτοὺς εἰσελθεῖν εἰς τὴν κρίσιν, ἵν' ἅπερ ἀπόντων τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν (9) ἐθρύλλησαν καὶ ἔγραψαν κατ' αὐτῶν, ταῦτα παρόντων E ἐλέγξαι δυνηθῶσιν· ἀλλ' οὐκ ἦλθον κληθέντες καθάπερ προείπομεν, δεικνύντες καὶ ἐκ τούτου τὴν συκοφαντίαν ἑαυτῶν, καὶ μονονουχὶ τὴν ἐπιβουλὴν καὶ συσκευὴν ἣν πεποιήκασι, βοῶντες διὰ τῆς παραιτήσεως. οἱ γὰρ θαρροῦντες οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ εἰς πρόσωπον συστῆναι δύνανται. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀπήντησαν, νομίζομεν λοιπὸν μηδένα ἀγνοεῖν, κἂν ἐκεῖνοι πάλιν κακουργεῖν (10) ἐθέλωσιν, ὅτι μηδὲν ἔχοντες κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν

(1) Baſil. ἐν τῇ Σερδῶν πόλει, Theod. vero, ἐν τῇ τῶν Σαρδικησίων πόλει.

(2) Theod. ἦλθον γὰρ ἐπίσκοποι ἀπὸ τῆς ἕω. Mox Reg. ἐθρύλησαν, uti ſolet cum λ unico. Infra poſt Ἀγκυρογαλατίας, Theod. addit καὶ Ἀσκληπᾶ τοῦ Γάζης, & poſtea ἴσως καὶ εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς ἔφθασαν αἱ διαβολαί, & ita Hilarius legit, *arbitramur ad vos ipſos*.

(3) In Reg. καὶ deeſt. In editis legitur. Theod. vero hunc locum ſic habet ὡς καὶ τὰς, minus recte. Paulopoſt Theod. πιστεύσητε.

(4) Theod. καὶ ὑπὲρ πάντων. Mox omnes Theodoreti editi mendoſe, καὶ δι' αὐτοῦ τὴν εἰς οὐρ. Poſtea editi ἡμῖν δεδωκώς. Reg. Baſil. & Theod. δοὺς δεδωκώς.

Quæ ſequuntur autem ſic habet Theod. πάλαι μὲν οὖν ἔγραψαν οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ Μάριν, καὶ Θεόδωρον, καὶ Θέογνιν, καὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, καὶ Μηνόφαντον καὶ Στέφανον, Ἰουλίῳ τῷ συλλειτουργῷ. quæ ſic ab Hilario verſa ſunt: *aliis quidem ſcribentibus Euſebio, Mario, Theodoro, Diognito, Urſacio & Valente, Julio conſacerdoti, &c.* Hos Arianos præſules conſulto ab Athanaſio omiſſos fuiſſe putamus, qui alias nonnumquam nomina Provinciarum prætermittit, quod parvi ad rem quæ agitur ſint momenti. Menophantus vero & Stephanus apud Theodoretum irrepſiſſe videntur, amanuenſe imperito, qui hos epiſcopos quod infra nominentur, huc quoque putavit inferendos. Alias enim certum eſt Stephanum vivente Euſebio nondum Epiſcopum Antiochiæ fuiſſe, ſed Flacillum.

(5) Theod. λέγομεν δὲ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρκέλλου τοῦ ἐπισκόπου Ἀγκυρογαλατίας, καὶ Ἀσκληπᾶ τοῦ Γάζης. ἔγραψαν δὲ καὶ οἱ.

(6) κληθέντας Reg. & Theod. Editi vero κληθέντες. Mox poſt, συλλειτουργοῦ Ἰουλίου, hæc μὴ ἀπαντῆσαι, καὶ ἐκ τῶν γραφέντων παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἰουλίου, quæ in editis deerant, Reg. & Theod. habentur, & ab Hilario lecta ſunt. Paulopoſt Theod. καὶ οἷς πεποιήκασι.

(7) Theod. Σαρδικῶν. Reg. Σερδῶν.

(8) Theod. ὑπήκουσαν.

(9) Reg. de more, ἐθρύλησαν. Mox Theod. ταῦτα παρόντων, quæ lectio præſtare videtur Athanaſianæ, quam tamen, quia in omnibus editis & mſſ. Athanaſii, & in quibuſdam Theodoreti habetur, retinendam judicavimus. Paulopoſt, loco καθάπερ, Theod. καθὼς habet.

(10) Theod. ἐθελήσωσι. Paulo infra idem παρόντες διαβάλλουσι. Mox Theod. διὰ τὴν κατὰ τούτων non male. Sed ultima Theodoreti editio κατὰ τούτου mendoſe habet. Et poſt pauca idem Theod. ὑπὸ διαφόρων ἐγκλήμασιν ἐγκλ. Mox idem προγεγραμμένα, καὶ ἀπ' ἐξορίας ἐπανελθόντας εὗρον, περὶ τῶν κατεχομένων οἱ ἐξορίας ἐλθόντας ἢ τοὺς συλλειτουργούς.

ἡμῶν ἐλέγξαι, τούτους μὲν διαβάλλουσιν ἀπόντας, παρόντας δὲ φεύγουσιν.

45. Ἔφυγον γάρ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, οὐ μόνον διὰ τὴν αὐτῶν συκοφαντίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς ἐπὶ διαφόροις ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς, ἐθεώρουν ἀπαντήσαντας· δεσμὰ γὰρ ἦν καὶ σίδηρα προφερόμενα, ἀπ' ἐξορισμοῦ ἐπανελθόντες ἄνθρωποι, καὶ ἀπὸ τῶν ἔτι κατεχομένων εἰς ἐξορισμόν, ἐλθόντες ἦσαν συλλειτουργοὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι δὲ τῶν δι' αὐτῶν ἀποθανόντων παραγένοντο· καὶ τὸ μέγιστον, ἐπίσκοποι παρῆσαν, ὧν ὁ μὲν (1) τὰ σίδηρα καὶ τὰς ἁλύσεις προέφερεν, ἃς δι' αὐτοὺς ἐφόρεσεν, οἱ δὲ τὸν ἐκ τῆς διαβολῆς αὐτῶν θάνατον ἐμαρτύραντο. εἰς τοῦτο γὰρ ἔφθασαν ἀπονοίας, ὡς καὶ ἐπισκόπους ἐπιχειρεῖν ἀναιρεῖν, καὶ ἀνεῖλον ἄν, εἰ μὴ (2) ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτῶν· ἀπέθανεν οὖν ὁ συλλειτουργὸς ἡμῶν ὁ μακαρίτης Θεόδουλος φεύγων αὐτῶν τὴν διαβολήν, κεκέλευστο γὰρ ἐκ διαβολῆς αὐτῶν ἀποθανεῖν. ἄλλοι δὲ πληγὰς ξιφῶν ἐπεδείκνυσαν· ἄλλοι δὲ λιμὸν ὑπομεμενηκέναι παρ' αὐτῶν ἀπωδύροντο· καὶ ταῦτα οὐχ οἱ τυχόντες ἐμαρτύρουν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐκκλησίαι ὅλαι ἦσαν, ὑπὲρ ὧν οἱ ἀπαντήσαντες καὶ πρεσβεύοντες ἐδίδασκον, στρατιώτας ξιφήρεις, ὄχλους μετὰ ῥοπάλων, δικαστῶν ἀπειλάς, πλαστῶν γραμμάτων ὑποβολάς. ἀνεγνώσθη γὰρ γράμματα τῶν περὶ Θεόγνιον (3) πλαστευθέντα κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀθανασίου, καὶ Μαρκέλλου, καὶ Ἀσκληπᾶ, ἵνα καὶ βασιλεῖς κατ' αὐτῶν κινήσωσι. καὶ ταῦτα ἤλεγξαν οἱ γενόμενοι τότε διάκονοι Θεογνίου. πρὸς τούτοις, Παρθένων γυμνώσεις, ἐμπρησμοὺς ἐκκλησιῶν, φυλακὰς κατὰ τῶν λειτουργῶν, καὶ ταῦτα πάντα δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ διὰ τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν τῶν Ἀρειομανιτῶν· οἱ γὰρ παραιτούμενοι τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, ἀνάγκην εἶχον (4) πειρᾶσθαι τούτων. ταῦτα τοίνυν συνορῶντες, εἰς στενὸν εἶχον τὰ τῆς προαιρέσεως· (5) ᾐσχύνοντο μὲν γὰρ ὁμολογεῖν ἃ δεδράκασι. διὰ δὲ τὸ μὴ δύνασθαι λοιπὸν ἔτι ταῦτα κρύπτεσθαι, ἀπήντησαν εἰς τὴν Σαρδῶν πόλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀφίξεως, ὑπόνοιαν ὡς μὴ πλημμελήσαντες δόξωσιν ἀποφέρεσθαι. ἰδόντες δὲ τοὺς παρ' αὐτῶν συκοφαντηθέντας, καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν παθόντας, τοὺς κατηγόρους, τοὺς ἐλέγχους πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντας, (6) ἐλθεῖν ἐκ ἐβούλοντο κληθέντες καίτοι τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀθανασίου, καὶ Μαρκέλλου, καὶ Ἀσκληπᾶ, πολλῇ τῇ παῤῥησίᾳ χρωμένων, ἀποδυρομένων, καὶ ἐπικειμένων, καὶ (7) προκαλουμένων αὐτούς, καὶ ἐπαγγελλομένων μὴ μόνον ἐλέγχειν τὴν συκοφαντίαν, ἀλλὰ καὶ δεικνύναι ὅσα κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν (8) ἐπλημμέλησαν. οἱ δὲ τοσούτῳ φόβῳ τοῦ συνειδότος κατεσχέθησαν, ὡς φυγεῖν αὐτούς, καὶ διὰ τῆς φυγῆς τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν ἐλέγξαι, καὶ ἅπερ ἐπλημμέλησαν, (9) διὰ τὸν δρασμὸν ὁμολογῆσαι.

46. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν οὐ μόνον ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων, αὐτῶν ἡ κακοτροπία δείκνυται καὶ συκοφαντία, ὅμως ἵνα μηδὲ ἐκ τῆς φυγῆς πρόφασίν τινα ἑτέρας κακουργίας πορίσασθαι δυνηθῶσιν, ἐσκεψάμεθα κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον τὰ παρ' ἐκείνων δραματουργηθέντα ἐξετάσαι, καὶ τοῦτο προθέμενοι,

Abare poſſint, abſentes quidem calumniari, præſentes vero refugere.

45. Non ſolum autem, cariſſimi fratres, ob ſuam adverſus illos ſycophantiam fugam fecere; ſed etiam quod præſto viderent qui ſe de variis criminibus accuſarent. Illic enim vincula & ferrum: illic viri ab exſilio reverſi comparebant. Ab iis autem qui adhuc in exſilio detinebantur miſſi ſunt quidam e comminiſtris noſtris eorum cognati: acceſſerunt itidem amici quorumdam, qui fuerant iis auctoribus interemti. Quodque graviſſimum eſt, aderant epiſcopi, quorum unus ferrum & B catenas protulit, quibus oneratus ab illis fuerat: alii cædem eorum calumnia perpetratam teſtabantur. Eo enim devenerant inſaniæ, ut teotarent etiam epiſcopos perimere, & ſane occidiſſent, niſi illi eorum manibus ſeſe fuga proripuiſſeot. Obiit certe comminiſter noſter beatæ memoriæ Theodulus, dum iis calumniantibus fuga ſibi conſuleret, ob eorum quippe criminationem capitis fuerat damnatus. Alii inflicta gladiis vulnera exhibuere: alii ſe eorum opera famem pertuliſſe conqueſti ſunt. Horumque facinorum non vulgares homines, ſed integræ eccleſiæ teſtes eraot, quarum legati, nos, de C militibus gladio inſtructis, de turbis clavas geſtantibus, de judicum minis, de ſuppoſititiis epiſtolis certiores fecerunt. Lectæ ſunt enim litteræ a Theognio adverſum comminiſtros noſtros Athanaſium, Marcellum & Aſclepam confictæ, ut Imperatores in illos concitaret, quod verum eſſe comprobarunt qui tunc temporis fuerant Theognii diaconi. His adjiciendæ Virginum denudationes, eccleſiarum incendia, miniſtrorum io carcerem mancipationes. hæcque omnia nulla alia de cauſa quam abominandæ Arianorum hæreſeos gratia; qui enim eorum communionem D recuſabant hæc experiri coacti ſunt. Hæc igitur dum animadverterent, quid conſilii caperent ignorabant; erubeſcebant enim facinora confiteri ſua. Quod autem hæc ultra latere non valerent, Sardicam venerant, ut adventu ſuo ſuſpicionem flagitiorum levare viderentur. At ubi eos quos vel calumniis vel calamitatibus afflixerant, accuſatores debitis documentis inſtructos conſpexere; vocati licet, ſe ſiſtere noluerunt; quamvis comminiſtri noſtri Athanaſius, Marcellus & Aſclepas, magna cum fiducia conquerereotur, inſtarent, provocarent & pollicerentur ſe non ſolum ſycophantiam refutaturos, ſed e- E tiam oſtenſuros quanta illi ſcelera perpetraſſent adverſus eccleſias ſuas. At illi tanto conſcientiæ terrore correpti ſunt, ut fugam facereot, & fuga calumniam ſuam proderent, ac ſcelera ſua fugiendo fatereotur.

46. Porro quamvis eorum improbitas & ſycophantia noo modo ex prioribus, ſed ex iſtis quoque ſit explorata; attamen, ne ex fuga ſua novi cujuſdam doli occaſionem captare valeaot; viſum fuit nobis improba eorum facinora juxta veritatis normam diſquirere. Re ſic propoſita,

γαί. συγγενεῖς δέ, &c. ſed longe præſtat Athanaſii lectio. Hilarius ita vertit, ut vix cui magis faveat, augurari poſſimus. habet tamen illa *adhuc*, quo lectio ἔτι firmatur.

(1) Theod. τὰ σίδηρα καὶ τὰς κατένας προέφερεν. Editi παρέφερον. Nos Reg. ſequimur qui itidem ut Theodoretus προέφερεν habet. Epiſcopum autem qui catenas quibus, Arianis auctoribus, conſtrictus fuerat in ſynodo exhibuit, conjectamus eſſe Lucium Hadrianopolitanum, τὸν πολλάκις παρ' αὐτῶν καὶ ἁλύσεις φορέσαντα, ait Athanaſius Apol. de fuga. id eſt qui, *ipſis auctoribus, ſæpenumero catenis onuſtus fuit*.

(2) Theod. ἐξέφυγε minus recte. Mox Theod. ἀπέθανε γὰρ ὁ συλλειτουργός. Editi Athanaſii, ὃ ἂν συλλειτουργός, ſed mutila eſt ſententia, ut ſtatim advertas. Nos Reg. ſequimur, cujus lectio firmatur tum voce μακαρίτης quæ de vita functo tantum dicitur, tum ex Hilario qui habet, *deceſſit enim coepiſcopus noſter beatiſſimus Theodorus* mendoſe, pro Theodulus. Si lectio Theodoreti genuina eſſet, vertendum foret, *exanimis factus eſt comminiſter*, &c. De Theodulo hæc ipſa dicuntur infra Epiſt. ad Solit. paulo poſt initium. De eodem quædam in Apol. de fuga. Hallucinantur autem qui ex aliis Athanaſii locis comprobari putant Theodulum poſt Sardicenſem ſynodum obiiſſe. hac de re diſputabitur infra.

(3) πλαστευθέντα deeſt in Theod. Sic tamen legit Hilarius qui habet: *lectæ ſunt enim litteræ factæ a Theognito falſe*, &c. Idem Hilarius, adverſus Athanaſium & Marcellum confictas dicit, omiſſo Aſclepa. Paulopoſt Reg. διάκονοι Θεογνίου, quo item nomine Theognius apud Athanaſium ſæpe nuncupatur. Infra Theod. κατὰ τῶν συλλειτουργῶν. Hilarius vero cum Athanaſio, *adverſus miniſtros Dei*.

(4) Reg. πειρᾶσθαι. Editi vero πειρασθῆναι.

(5) Theod. αἰσχυνόμενοι γὰρ ἃ δεδράκασι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἔτι. Reg. λοιπὸν ἔτι. in Editis vero ἔτι deeſt. Mox idem εἰς τὴν Σαρδῶν. Reg. εἰς τὴν Σαρδῶν.

(6) Theod. ἐπελθεῖν οὐκ ἐβούλοντο κληθέντες. Similiter Hilarius: *venire vocati non potuerunt*.

(7) Theod. προσκαλουμένων.

(8) ἐκακούργησαν. Sic omnes cum ed. tum mſſ. ſed præſtat Theodoreti lectio ἐπλημμέλησαν, quicum Hilarius *commiſerant*.

(9) Theod. διὰ τοῦ δρασμοῦ.

eos ex ſuis actis ſycophantas eſſe, & revera inſidias adverſum comminiſtros noſtros ſtruxiſſe deprehendimus. Arſenius eoim, quem ab Athanaſio necatum ajebant, etiamnum ſuperſtes eſt & inter vivos numeratur: hincque ea etiam quæ de aliis ſparſerunt liquet eſſe conficta. Quandoquidem autem illi de calice a Macario presbytero Athanaſii confracto inſuſurrabaot; qui Alexandria & ex Mareote necnon ex aliis locis huc conceſſerant, teſtati ſunt, nihil ejuſmodi commiſſum fuiſſe. Imo epiſcopi Ægyptii litteris ſuis ad Julium comminiſtrum noſtrum teſtimonium ferunt, ne ſuſpicionem quidem hujus rei ibi extitiſſe. Porro ea quæ ſe contra illum habere dicunt monumenta; conſtat altera ſolum parte præſente fuiſſe edita: & alioqui in his monumentis efficiendis, ethnici & catechumeni interrogati fuere. Quidam autem ex catechumenis illis ioterrogatus ajebat, ſe intus fuiſſe quando Macarius in eum locum ſe immiſit: alius item interrogatus dicebat, Iſchyram illum ab ipſis decantatum, tunc ægrotum in cellula decubuiſſe; ita ut hinc liquido conſtet nihil omnino myſteriorum tunc celebratum fuiſſe, cum catechumeni intus eſſent, & Iſchyras non adeſſet, ſed æger decumberet. Quin & ipſe ſceleratiſſimus Iſchyras, qui mentitus fuerat dicendo Athanaſium ſacrum quemdam librum combuſſiſſe, & ea de re convictum fuiſſe, confeſſus eſt ſe per id temporis ægrotaſſe & decubuiſſe, cum Macarius adfuit, ut vel hinc vere ſycophanta ille ſit habendus. Certe in hujus calumniæ mercedem ipſum Iſchyram epiſcopi nomine donarunt, qui ne presbyter quidem erat. Duo eoim presbyteri, qui Meletii quondam ſequaces, demum a beatæ memoriæ Alexandro olim Alexandriæ epiſcopo recepti ſunt, iidemque nunc cum Athanaſio verſantur, huc advenientes teſtati ſunt, illum nunquam Meletii presbyterum fuiſſe, nec Meletium in Mareote eccleſiam vel miniſtrum unquam habuiſſe. Nihilominus eum qui presbyter non erat, nunc quaſi epiſcopum produxerunt, ut hoc nomine uſi, per ſycophaotiam ejus auditores percellant.

47. Lectus eſt quoque liber comminiſtri noſtri Marcelli, & deprebenſa eſt Euſebianorum doloſa vafrities. Nam quæ per interrogationem Marcellus dixerat, ea quaſi ex profeſſo dicta, ſunt calumniati. Lectis igitur ſubſequentibus ac iis quæ ante quæſtiones illas poſita erant, recta viri fides inventa eſt. Neque enim ex ſancta Maria, ut illi adfirmabant, Verbo Dei initium tribuebat: neque regnum ejus finem habiturum; ſed regnum ejus initio & fine carere ſcripſerat. Aſclepas autem comminiſter monumenta protulit Antiochiæ, præſentibus accuſatoribus, & Euſebio Cæſareæ epiſcopo edita, & ex ſententiis epiſcoporum qui eum judicabant, ſe innocentem eſſe demonſtravit. Noo ſine cauſa igitur, dilectiſſimi, fratres, ſæpius vocati non obtemperaverunt, ſed fuga ſibi conſuluerunt. Nam impellente conſcientia, ſe revera calumnias ſtruxiſſe

A εὕρομεν αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν πραχθέντων συκοφάντας, καὶ μηδὲν ἕτερον ἢ ἐπιβουλὴν κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν πεποιηκότας. ὃν γὰρ ἔλεγον παρὰ Ἀθανασίου πεφονεῦσθαι Ἀρσένιον, οὗτος ζῇ, καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεται. (1) ἀπὸ δὲ τούτου, καὶ τὰ περὶ τῶν ἄλλων θρυληθέντα παρ' αὐτῶν φαίνεται πλάσματα. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ ποτηρίου ἐθρύλλουν, ὡς κλασθέντος παρὰ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου Ἀθανασίου, ἐμαρτύρησαν μὲν οἱ παραγενόμενοι ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Μαρεώτου, καὶ τῶν (2) λοιπῶν τόπων, ὅτι μηδὲν τούτων πέπρακ- B ται. καὶ οἱ ἐπίσκοποι δὲ γράφοντες οἱ ἀπὸ Αἰγύπτου πρὸς Ἰούλιον τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ἱκανῶς διεβεβαιοῦντο μηδὲ ὑπόνοιαν ὅλως τοιαύτην ἐκεῖ γεγενῆσθαι, ἀλλά τε ἃ λέγουσιν ὑπομνήματα ἔχειν κατ' αὐτοῦ, κατὰ μονομέρειαν συνέστη γεγενῆσθαι, καὶ ὅμως καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τούτοις, ἐθνικοὶ καὶ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο· ἐξ ὧν εἷς κατηχούμενος ἐρωτώμενος ἔφασκεν ἔνδον εἶναι, ὅτε (3) ὁ Μακάριος ἐπέστη τῷ τόπῳ· καὶ ἕτερος ἐρωτώμενος ἔλεγε τὸν θρυλούμενον παρ' αὐτῶν Ἰσχύραν, νοσοῦντα τότε κατακεῖσθαι ἐν κελλίῳ, ὡς ἀπὸ τούτου φαί- C νεσθαι, μηδόλως γεγενῆσθαί τι τῶν μυστηρίων, διὰ τὸ τοὺς κατηχουμένους ἔνδον εἶναι, καὶ τὸν Ἰσχύραν μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ νοσοῦντα κατακεῖσθαι. (4) καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ παμπόνηρος Ἰσχύρας, ψευσάμενος ἐπὶ τῷ εἰρηκέναι, κεκαυκέναι τὸν Ἀθανάσιόν τινα τῶν θείων βιβλίων καὶ διελεγχθεὶς, ὡμολόγησε κατ' ἐκεῖνο καιροῦ νοσεῖν ὅτε Μακάριος παρῆν, καὶ κατακεῖσθαι, ὡς καὶ ἐκ τούτου συκοφάντην αὐτὸν εἶναι. ἀμέλει τῆς συκοφαντίας ταύτης μισθὸν αὐτῷ τῷ Ἰσχύρᾳ δεδώκασιν ἐπισκοπῆς ὄνομα, τῷ μηδὲ πρεσβυτέρῳ τυγχάνοντι. ἀπαντήσαντες γὰρ δύο πρεσβύτεροι σὺν Μελιτίῳ ποτὲ γενόμενοι, ὕστερον δὲ ὑπὸ τοῦ D μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας (5) δεχθέντες, καὶ νῦν σὺν Ἀθανασίῳ ὄντες, ἐμαρτύρησαν μηδεπώποτε τοῦτον πρεσβύτερον Μελιτίου γεγενῆσθαι, μηδὲ ὅλως ἐσχηκέναι Μελίτιον ἐν τῷ Μαρεώτῃ ἐκκλησίαν ἢ λειτουργόν· καὶ ὅμως τὸν μηδὲ πρεσβύτερον τυγχάνοντα (6) νῦν ὡς ἐπίσκοπον ἤγαγον, ἵνα τῷ ὀνόματι τούτῳ τῇ δόξῃ τῇ συκοφαντίᾳ καταπλήττωσι τοὺς ἀκούοντας.

47. Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ συλλειτουργοῦ (7) Μαρκέλλου, καὶ εὑρέθη τῶν περὶ Εὐσέβιον ἡ κακοτεχνία. ἃ γὰρ ὡς ζητῶν ὁ Μάρκελλος εἰ- E ρήκει, ταῦτα ὡς ὁμολογούμενα διεβεβλήκασιν. ἀνεγνώσθη γοῦν τὰ ἑξῆς, καὶ τὰ πρὸ αὐτῶν τῶν ζητημάτων, καὶ ὀρθὴ ἡ πίστις τοῦ ἀνδρὸς εὑρέθη· οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς ἁγίας Μαρίας, ὡς αὐτοὶ διεβεβαιώσαντο, ἀρχὴν ἐδίδου (8) τῷ Θεοῦ λόγῳ, οὔτε τέλος ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον εἶναι τὴν τούτου ἔγραψε, καὶ Ἀσκληπᾶς δὲ ὁ συλλειτουργὸς (9) προήνεγκεν ὑπομνήματα γενόμενα ἐν Ἀντιοχείᾳ, παρόντων τῶν κατηγόρων, καὶ Εὐσεβίου τοῦ ἀπὸ Καισαρείας. καὶ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν δικασάντων ἐπισκόπων, ἔδειξεν ἑαυτὸν ἀθῶον εἶναι. εἰκότως ἄρα, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, καλούμενοι πολ- F λάκις οὐχ (10) ὑπήκουσαν, εἰκότως ἔφυγον. ὑπὸ γὰρ τοῦ συνειδότος ἐλαυνόμενοι, φυγῇ τὰς συκοφαν-[τίας]

(1) ἀπὸ δὲ τούτου. ſic Reg. & Theod. Editi vero περὶ δὲ τούτου. Mox θρυληθέντα Reg. de more cum unico λ, & infra ἐθρύλουν. Et poſt hæc κλασθέντος Reg. & Theod. At editi θλασθέντος.

(2) Reg. & edit. Comm. καὶ τῶν τόπων. Edit. Pariſ. καὶ τῶν λοιπῶν τόπων, & ſic veteres Theodoreti editiones unde hæc lectio deſumta videtur. Nova Theodoreti editio, καὶ τῶν ἄλλων τόπων. Paulopoſt Theod. γράψαντες. Infra Theod. ὅλως τοιαύτην. ... γενομένων ὑπομνημάτων ἔχειν κατ' αὐτοῦ, ἃ κατὰ μονομέρειαν συνέστη γεγενῆσθαι. Hilarius vero propius ad Athanaſii lectionem accedit: *Dicunt autem acta etiam ſe habere adverſus ipſum: quæ habeat auctor, abſente parte altera conſtat fuiſſe confecta.* Ibidem Reg. κατὰ μονομέρειαν συνέστη.

(3) Art. ὁ deeſt in Reg. & Theod. Paulopoſt edit. Comm. & Reg. θρυλούμενον.

(4) Theod. καὶ γὰρ αὐτός. Paulopoſt τῷ ... καὶ ψεύσασθαι. ſunt qui malint legere, ... quam lectionem firmare videtur Hilarius, qui habet, ... *de hoc convictus.*

(5) Theod. προσδεχθέντες.

(6) Theod. νῦν ἐπίσκοπον προήγαγον. Mox idem ... ἐπὶ τῆς συκοφαντίας.

(7) Μαρκέλλου. de Marcelli cauſa agemus in Admonitione in Epiſtolam ad Solitarios. Paulo infra, Theod. ... Mox idem ἀνεγνώσθη ἐν τούτοις καὶ τὰ ... Hilarius nobiſcum: *lecta ſunt enim quæ ſequebantur.*

(8) Theod. τῷ Θεῷ λόγῳ. Reg. τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ. In editis τοῦ deeſt.

(9) Theod. προήνεγκεν ὑπομνήματα γεγενημένα.

(10) Theod. ὑπακοῦσαι.

Digitized by Google

ἀν ἑαυτῶν ἐβεβαίωσαν, καὶ πεισθῆναι κατ' αὐτῶν πεποιήκασιν, ἃ παρόντες οἱ κατηγορηθέντες (1) ἔλεγον καὶ ἀπεδείκνυον. ἔτι τοίνυν πρὸς τούτοις τί; καὶ τοὺς πάλαι (2) καθαιρεθέντας καὶ ἐκβληθέντας διὰ τὴν Ἀρείου αἵρεσιν, οὐ μόνον ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ εἰς μείζονα βαθμὸν προήγαγον, διακόνους μὲν εἰς πρεσβυτέριον, (3) ἀπὸ δὲ πρεσβυτέρων εἰς ἐπισκόπους, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τὴν ἀσέβειαν διασπείρωσι καὶ πλατύνωσι, καὶ τὴν εὐσεβῆ διαφθείρωσι πίστιν.

48. Εἰσὶ δὲ τούτων μετὰ τοὺς περὶ Εὐσέβιον νῦν ἔξαρχοι, Θεόδωρος ὁ ἀπὸ Ἡρακλείας, Νάρκισσος ὁ ἀπὸ Νερωνιάδος τῆς Κιλικίας, Στέφανος ὁ ἀπὸ Ἀντιοχείας, Γεώργιος ὁ ἀπὸ Λαοδικείας, Ἀκάκιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Μηνόφαντος ἀπὸ Ἐφέσου τῆς Ἀσίας, Οὐρσάκιος ὁ ἀπὸ Σιγγιδόνου τῆς Μυσίας, Οὐάλης ἀπὸ (4) Μυρσῶν τῆς Παννονίας· καὶ γὰρ οὗτοι τοὺς σὺν αὐτοῖς ἐλθόντας ἀπὸ τῆς ἑῴας, οὐκ ἐπέτρεπον ἄρτι εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον εἰσελθεῖν, οὔτε ὅλως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ παραβάλλειν. καὶ ἐρχόμενοι δὲ εἰς τὴν Σαρδικὴν, κατὰ τόπους συνόδους ἐποιοῦντο πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ συνθήκας μετὰ ἀπειλῶν, ὅπως ἐλθόντες αὐτοὶ εἰς τὴν Σαρδικὴν, μηδὲ ὅλως εἰς τὴν κρίσιν ἐλθεῖν, μηδ' ἐπιτοαυτὸ συνελθεῖν (5) τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ἀλλὰ μόνον ἐλθόντας, καὶ ὑφοσιώσει τὴν ἐπιδημίαν ἑαυτῶν ἐπιδειξαμένους, ταχέως φυγεῖν. ταῦτα γὰρ γνῶναι δεδυνήμεθα παρὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Μακαρίου ἀπὸ Παλαιστίνης, καὶ Ἀστερίου ἀπὸ Ἀραβίας, τῶν ἐλθόντων σὺν αὐτοῖς, καὶ ἀναχωρησάντων ἀπὸ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν. οὗτοι γὰρ ἐλθόντες εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, τὴν μὲν βίαν ἣν ἔπαθον, (6) ἀπωδύροντο, οὐδὲν δὲ παρ' αὐτοῖς ὀρθὸν ἔλεγον πράττεσθαι, προστιθέντες καὶ τοῦτο, ὡς ἄρα εἶεν ἐκεῖ πολλοὶ τῆς ὀρθῆς ἀντεχόμενοι δόξης, καὶ κωλυόμενοι παρ' αὐτῶν ἐλθεῖν ἐνταῦθα, διὰ τὸ ἀπειλεῖν καὶ ἐπαγγέλλεσθαι κατὰ τῶν βουλομένων ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῶν. τούτου γοῦν ἕνεκα, καὶ ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντας μένειν ἐσπούδασαν, μηδὲ τὸ βραχύτατον ἰδιάζειν αὐτοὺς ἐπιτρέψαντες.

49. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔδει παρασιωπῆσαι, οὐδὲ ἀνεκδιηγήτας ἐᾶσαι τὰς συκοφαντίας, τὰ δεσμὰ, τοὺς φόνους, τὰς πληγὰς, τὰς περὶ τῶν πλαστῶν ἐπιστολῶν συσκευὰς, τὰς αἰκίας, τὰς γυμνώσεις τῶν παρθένων, τὰς ἐξορίας, τὰς καθαιρέσεις τῶν ἐκκλησιῶν, τοὺς ἐμπρησμοὺς, τὰς μεταθέσεις ἀπὸ μικρῶν πόλεων εἰς μείζονας παροικίας, καὶ πρό γε πάντων, τὴν κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως (7) ἐπανάστασιν δυσωνύμου Ἀρειανῆς αἱρέσεως δι' αὐτῶν· τούτου ἕνεκα, τοὺς μὲν ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοὺς (8) Ἀθανάσιον, καὶ Μάρκελλον, καὶ Ἀσκληπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς συλλειτουργοῦντας τῷ Κυρίῳ, ἀθῴους καὶ καθαροὺς εἶναι ἀπεφηνάμεθα, γράψαντες καὶ εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν, ὥστε γνῶναι ἑκάστης ἐκκλησίας τὸν λαὸν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου τὴν καθαρότητα, καὶ αὐτὸν μὲν ἔχειν ἐπίσκοπον καὶ προσδοκᾷν. τοὺς δὲ εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἐπελθόντας δίκην λύκων, Γρηγόριον τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Βασίλειον τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ, καὶ (9) Κυιντιανὸν τὸν ἐν Γάζῃ, τούτους μηδὲ ἐπισκόπους ὀνομάζειν, μηδὲ ὅλως κοινωνίαν τινὰ πρὸς αὐτοὺς ἔχειν, μηδὲ δέχεσθαί τινα παρὰ αὐτῶν γράμματα, μηδὲ γράφειν πρὸς αὐτούς.

aufugiendo confirmarunt. hincque contigit, ut iis quæ ab eorum accuſatoribus præſentibus objicerentur ac demonſtrarentur, fides ſit habita. Jam vero ſuper hæc omnia, eos qui olim ob Arii hæreſim damnati & ejecti fuerant, non ſolum receperunt, ſed & ad altiorem gradum promoverunt; diaconos quidem ad presbyteratum, & ex presbyteris ad epiſcopatum, nulla alia de cauſa, quam ut impietatem diſſeminare & latius propagare, ac piam fidem corrumpere valerent.

48. Horum autem principes poſt Euſebium hi ſunt: Theodorus Heracleæ, Narciſſus Neroniadis in Cilicia, Stephanus Antiochiæ, Georgius Laodiceæ, Acacius Cæſareæ in Palæſtina, Menophantus Epheſi in Aſia, Urſacius Singidoni in Myſia, Valens Murſiæ in Pannonia. Iſti enim eos qui ſecum ab Oriente venerant, non permittebant ad ſacram Synodum accedere, nec ullo modo ad eccleſiam Dei ſe conferre. Et cum Sardicam venirent, per diverſa loca ſynodos privatim agebant, adhibitiſque minis fœdera inibant; ut cum Sardicam adveniſſent, nullatenus ſeſe judicio ſiſterent, neque una cum ſancta ſynodo convenirent: ſed perfunctorie duntaxat adventu ſuo ſignificato, ſtatim aufugerent. Hæc enim ediſcere licuit a commiſtris noſtris Macario in Palæſtina epiſcopo, & Aſterio in Arabia, qui poſtquam cum illis venerant, ab eorum infidelitate receſſere. hi enim cum ad ſanctam ſynodum adveniſſent, de vi ſibi illata conqueſti ſunt, dicebantque nihil ab illis recte ac ſincere agi. Addebant inſuper, multos cum illis eſſe rectæ fidei cultores, qui ab illis quominus huc accederent impedirentur; eos enim qui ſe deſerere vellent minis abſterrebant. quocirca curarunt ut in una domo omnes manerent, ac nulli concedebant vel minimum quidem temporis ſeorſum degere.

49. Quandoquidem igitur par non eſſet ſilentio prætermittere eorum ſycophantias, vincula, cædes, plagas, conſpirationes ſuppoſititiis epiſtolis ſtructas, vulnera, Virginum denudationes, exſilia, eccleſiarum deſolationes, incendia, tranſlationes a minoribus civitatibus ad majores diœceſes, ac præ omnibus, execrandam hæreſim Arianam, quæ iis auctoribus contra rectam fidem inſurrexit; idcirco dilectos quidem fratres & comminiſtros noſtros Athanaſium, Marcellum & Aſclepam, & qui cum illis miniſtri ſunt Domini, innocentes & puros eſſe declaravimus; miſſis ad ſingulas diœceſes litteris, ut cujuſque eccleſiæ populi, ſui epiſcopi innocentiam agnoſcant, eumque pro epiſcopo habeant ac exſpectent redeuntem. Illos autem qui inſtar luporum, eorum eccleſias invaſere, Gregorium Alexandriæ, Baſilium Ancyræ, Quintianum Gazæ, ne epiſcopos appellent, nec aliquam cum illis communionem habeant, neve litteras ab iis accipiant vel ad eos ſcribant.

Theo-

(1) Theod. ἔλεγον καὶ ἀπεδείκνυον, ἔτι τοίνυν. Hilarius autem legiſſe videtur τί τοίνυν; vertit enim, *quid igitur?*

(2) Theod. συγκαθαιρεθέντας. Sed Hilarius nobiſcum, *depoſitos*.

(3) Theod. ἀπὸ δὲ πρεσβυτέρων εἰς ἐπισκοπὴν, Hilarius autem, *de presbyterio in epiſcopatum*. Sunt qui vertendum exiſtiment *presbyteros depoſitos in epiſcopatum*; quod, tametſi verum eſſe conſtat ex præcedentibus, ab Athanaſio nequaquam indicatum arbitramur.

(4) Theod. Μυρσῦ. Hilar. *a Murſa*. Mox Theod. τοὺς σὺν αὐτοῖς ἐλθεῖν. Paulopoſt idem σύνοδον ἐλθεῖν. Mox παραβάλλειν συγχωρεῖν. Infra ἐποιοῦντο πρὸς ἑαυτοὺς Theod. & Reg. Editi καθ' ἑαυτάς.

(5) τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ. Theod. Mox Reg. ὑποδηλώσει ἑαυτῶν. Paulopoſt. Μακαρίου ἀπὸ παλ. Sic Theodoretus. Hilarius vero & ipſe Athanaſius alias ſemper, Ἀρίου *Arium*, non vero Macarium vocant.

(6) Reg. ἀπωδύραντο. Infra idem ὡς ἄρα. Poſt hæc Theod. ἀπειλεῖν καὶ ἐπαγγέλλεσθαι. Valeſius legendum putat ἐπαγγελίαις καὶ ἀπειλαῖς. Sed quorſum illa verborum tranſmutatio, cum ἐπαγγέλλεσθαι idipſum ſit quod ἀπειλεῖν, ut alias ſæpe animadvertimus. Paulopoſt Theod. ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντας, ſed malim πάντες, ut habet Athan. Infra ἀνεκδιηγήτας. Felckmannus putat legendum ἀνεκδικήτας, & ſane Hilarius ita legit, qui habet: *quia ergo non oportuit conticeſcere, nec inulta retinere*.

(7) Theod. poſt πίστεως addit καί.

(8) Theod. Ἀθανάσιον τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, καὶ Μάρκελλον τὸν τῆς Ἀγκύρας Γαλατίας. καὶ Ἀσκληπᾶν τὸν Γάζης, & ſic Hilarius legit.

(9) Theod. Κυντιανόν. Mox idem poſt ὀνομάζειν, habet μηδὲ χριστιανούς. quod apud Hilarium non legitur.

Theodorum autem, Narciſſum, Acacium, Stephanum, Urſacium, Valentem, & Menophantum, necnon Georgium, tametſi is, præ metu ab Oriente huc non acceſſerit; quia tamen a beatæ memoriæ Alexandro damnatus depoſituſque eſt, & quia is ut ceteri illi Arii veſaniæ ſectator eſt: hos inquam ob delata crimina communi calculo ſancta ſynodus epiſcopatu abdicavit. Decrevimuſque illos non ſolum epiſcopos noo eſſe, ſed etiam, utpote indignos, fidelium communione privandos: nam eos qui Filium ſeparant, & Verbum a Patre ſuo abalienant, a catholica eccleſia ſeparari, & Chriſtianorum nomine indignos haberi æquum eſt. Sint igitur vobis anathema, eo quod verbum veritatis adulteraverint: Apoſtolicum enim præceptum eſt,

Gal. 1. 8.

Si quis vobis evangelizaverit, præterquam quod accepiſtis, anathema ſit. Cum his jubete ne quis communicet, nihil enim commune luci cum tenebris; hos omnes procul arcete, nulla enim concordia Chriſto cum Belial. Et cavete, dilecti, ne litteras vel ad illos ſcribatis, vel ab eis accipiatis. Quin potius ſtudete, fratres & comminiſtri, ut ſpiritu noſtræ ſynodo præſentes, ſuffragium veſtrum per veſtram ſubſcriptionem ipſi adjiciatis; ut ab omnibus ubique comminiſtris noſtris concordia ſervetur. Divina providentia vos ſanctificatos & lætos cuſtodiat, dilecti fratres. Hoſius epiſcopus ſubſcripſi, & ſic omnes. Hoc ſuum reſcriptum Sardicenſis ſynodus ad illos miſit quibus accedendi facultas non eſſet, qui & ipſi ſuffragiis ſuis decreta ſynodi approbarunt. Eorum autem qui io ſynodo ſcripſerunt aliorumque epiſcoporum nomina, hæc ſunt.

Epiſcopi qui Sardicenſi ſynodo ſubſcripſere. Ex variis Occidentis partibus & forte quidam ex Oriente Epiſcopi 78.

50. Hoſius ab Hiſpania, Julius Romæ per Archidamum & Philoxenum presbyteros, Protogenes Sardicæ, Gaudentius, Macedonius, Severus, Prætextatus, Urſicius, Lucillus, Eugenius, Vitalius, Calepodius, Florentius, Baſſus, Vincentius, Stercorius, Palladius, Domitianus, Chalvis, Gerontius, Protaſius, Eulogus, Porphyrius, Dioſcorus, Zoſimus, Januarius, Zoſimus, Alexander, Eutychius, Socrates, Diodorus, Martyrius, Eutherius, Eucarpus, Athenodorus, Irenæus, Julianus, Alypius, Jonas, Aetius, Reſtitutus, Marcellinus, Aprianus, Vitalius, Valens, Hermogenes, Caſtus, Domitianus, Fortunatius, Marcus, Annianus, Heliodorus, Muſæus, Aſterius, Paregorius, Plutarchus Hymenæus, Athanaſius, Lucius, Amantius, Arius, Aſclepius, Dionyſius, Maximus, Tryphon, Alexander, Antigonus,

(1) τοὺς δέ γε περὶ Θεόδωρον, καὶ Νάρκισσον, καὶ Ἀκάκιον, καὶ Στέφανον, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Μηνόφαντον, καὶ Γεώργιον, εἰ καὶ φοβηθεὶς μὴ παρεγίνετο ἀπὸ τῆς ἑῴας, ὅμως διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου καθῃρῆσθαι αὐτὸν, καὶ διὰ τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς τῆς Ἀρείου μανίας, καὶ διὰ τὰ ἐνεχθέντα αὐτοῖς ἐγκλήματα, τούτους παμψηφεὶ καθεῖλεν ἡ ἁγία σύνοδος ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ ἐκρίναμεν μὴ μόνον αὐτοὺς ἐπισκόπους μὴ εἶναι, ἀλλὰ μηδὲ κοινωνίας μετὰ τῶν πιστῶν αὐτοὺς καταξιοῦσθαι. (2) τοὺς γὰρ χωρίζοντας τὸν υἱὸν, καὶ ἀπαλλοτριώσαντας τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, χωρίζεσθαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προσήκει, καὶ ἀλλοτρίους εἶναι τοῦ Χριστιανῶν ὀνόματος. ἔστωσαν τοίνυν ὑμῖν ἀνάθεμα, διὰ τὸ κεκαπηλευκέναι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· ἀποστολικόν ἐστι τὸ παράγγελμα· „εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται, παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.„ τούτοις μηδένα κοινωνεῖν παραγγείλατε, οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος· (3) τούτους πάντας μακρὰν ποιεῖτε, οὐδεμία γὰρ συμφωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ. καὶ φυλάξασθε, ἀγαπητοὶ, μήτε γράφειν πρὸς αὐτοὺς, μήτε γράμματα παρ' αὐτῶν δέχεσθαι. σπουδάσατε δὲ μᾶλλον καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοὶ, ὡς τῷ πνεύματι (4) παρόντες τῇ συνόδῳ ἡμῶν, συνεπιψηφίσασθαι δι' ὑπογραφῆς ὑμετέρας, ὑπὲρ τοῦ παρὰ πάντων τῶν πανταχοῦ συλλειτουργῶν, τὴν ὁμοφωνίαν διασώζεσθαι. (5) ἡ θεία πρόνοια καθοσιωμένους ὑμᾶς καὶ εὐθυμοῦντας διαφυλάττοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ὅσιος ἐπίσκοπος (6) ὑπέγραψα, καὶ ὅσοι πάντες. ταῦτα γράψασα ἡ ἐν Σαρδικῇ σύνοδος, ἀπέστειλε καὶ πρὸς τοὺς μὴ δυνηθέντας ἀπαντῆσαι, καὶ γεγόνασι καὶ αὐτοὶ σύμψηφοι τοῖς κριθεῖσι. τῶν δὲ ἐν τῇ συνόδῳ γραψάντων, καὶ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τὰ ὀνόματά ἐστι (7) ταῦτα.

50. Ὅσιος ἀπὸ Σπανίας, Ἰούλιος Ῥώμης διὰ Ἀρχιδάμου καὶ Φιλοξένου πρεσβυτέρων, Πρωτογένης (8) Σαρδικῆς, Γαυδέντιος, Μακεδόνιος, Σεβῆρος, Πραιτέξτατος, Οὐρσίκιος, Λούκιλλος, Εὐγένιος, Βιτάλιος, Καλεπόδιος, Φλωρέντιος, Βάσσος, Οὐϊκέντιος, Στερκόριος, Παλλάδιος, Δομετιανὸς, Χαλβὶς, Γερόντιος, Πρωτάσιος, Εὔλογος, Πορφύριος, Διόσκορος, Ζώσιμος, Ἰανουάριος, Ζώσιμος, Ἀλέξανδρος, Εὐτύχιος, Σωκράτης, Διόδωρος, Μαρτύριος, Εὐθέριος, Εὔκαρπος, Ἀθηνόδωρος, Εἰρηναῖος, Ἰουλιανὸς, Ἀλύπιος, Ἰωνᾶς, Ἀέτιος, Ῥεστιτοῦτος, Μαρκελλῖνος, Ἀπριανὸς, Βιτάλιος, Οὐάλης, Ἑρμογένης, Κάστος, Δομετιανὸς, Φορτουνάτιος, Μάρκος, Ἀννιανὸς, Ἡλιόδωρος, Μουσαῖος, Ἀστέριος, Παρηγόριος, Πλούταρχος, Ὑμέναιος, Ἀθανάσιος, Λούκιος, Ἀμάντιος, Ἄρειος, Ἀσκληπιὸς, Διονύσιος, Μάξιμος, Τρύφων, Ἀλέξανδρος, Ἀντίγονος,

(1) Theod. τοὺς δὲ περὶ Θεόδωρον, τὸν ἀπὸ Ἡρακλείας τῆς Εὐρώπης, καὶ Νάρκισσον τὸν ἀπὸ Νερωνιάδος τῆς Κιλικίας, Ἀκάκιον τὸν ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καὶ Στέφανον ἀπὸ Ἀντιοχείας, καὶ Οὐρσάκιον ἀπὸ Σιγγιδόνου τῆς Μυσίας, καὶ Οὐάλεντα ἀπὸ Μυρσῶν τῆς Παννονίας, καὶ Μηνόφαντον τὸν ἀπὸ Ἐφέσου, καὶ Γεώργιον τὸν ἀπὸ Λαοδικείας. Ibidem εἰ καὶ φοβηθέντες μὴ παρεγένοντο in plurali: ſed ſolum Georgium metus impedivit ne Sardicam peteret, ceteri autem hic nominati, eo conceſſere. Hunc locum ſic habet Hilarius, *& Georgium, etſi timens, ut dictum eſt, non adfuit*, cum Athanaſio videlicet; Theodoreti tamen lectio dum recte intelligatur, bene habet: nam illud, τοὺς περὶ ante Θεόδωρον poſitum, in reliquis etiam ſubintelligi debet, ac ſi legeretur τοὺς περὶ Νάρκισσον ...... τοὺς περὶ Γεώργιον, & ita illud φοβηθέντες de ſolo Georgio in ſingulari intelligetur; quæ loquendi formula ſexcenties apud Athanaſium occurrit. Infra καθῃρῆσθαι, ita Reg. & Theod. Editi vero καθαιρεθῆναι. Mox Theod. παμψηφεί.

(2) τοὺς γὰρ Reg. & Theodoret. Editi vero τοὺς δέ. hunc locum ſic habet Theodor. τοὺς γὰρ χωρίζοντας τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ θεότητος τὸν υἱόν. Hilarius cum Athanaſio legit, *ſeparantes enim filium*. Paulopoſt Theodoretus ἃ ἔστωσαν ὑμῖν καὶ τοῖς πᾶσιν ἀνάθεμα, παρὰ τὸ κεκαπηλευκέναι αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· ἀποστολικὸν γάρ ἐστι παράγγελμα. Ibidem τὸ ante παράγγελμα deeſt in Reg.

(3) Reg. τούτους πάντας. Edit. Commel. τούτων [illegible]. Edit. Pariſ. ex Theodoreto correcta, τούτους πάντας. Hilarius, *hos omnes longe facite*, &c.

(4) παρόντες, Reg. & Theod. Editi vero συνόντας. Ibidem Theod. τῇ συνόδῳ ἡμῶν συνευνοίας καὶ ψηφίζεσθαι. Ibid. veteres Theodoreti editiones habent διὰ γραφῆς ὑμετέρας, novæ cum Athanaſio δι' ὑπογραφῆς. Priorem lectionem ſequutus Hilarius, *per litteras veſtras* vertit.

(5) Quæ vero ſequitur fidei confeſſio apud Theodoretum, poſt hæc verba τὴν ὁμοφωνίαν διασώζεσθαι, ſpuria eſt, & invitis ſacræ ſynodi patribus, a quibuſdam conficta, ut in epiſtola ad Antiochenos teſtatur Athanaſius, quod illic fuſius agemus. Hilarius cum Athanaſio epiſtolam claudit, addita ſalutatione: *Optamus, fratres, vos in Domino bene valere*.

(6) Reg. ὑπέγραψα. quæ vera lectio eſſe videtur. Editi ὑπέγραψε.

(7) Reg. ἐστι ταῦτα. Subſcriptiones Sardicenſes leguntur quoque apud Hilarium, poſt Epiſtolam ejus ſynodi ad Julium, ſed longe inferiores numero. Athanaſius quippe, non ſolum eos qui ſynodo interfuere, ſed etiam alios qui poſtea ipſi ſubſcripſere memorat. Hilarius vero ne quidem omnes qui Sardicæ congregati fuerant recenſet.

(8) Reg. Σαρδικῆς. Paulopoſt Edit. Pariſ. Οὐρσίκιος, & ita legerat Nannius. Reliqui omnes Οὐρσῖνος. Paulopoſt Reg. Βικέντιος. Infra Χαλβὶς, is videtur eſſe qui apud Hilarium dicitur *Calvus ab Achaia Ripenſi de Caſtro Martis*. Poſtea Reg. Ἰανουάριος. Poſt Μαρτύριος, edit. Pariſ. Ἐλλάδιος, ſed neſcio unde; nam edit. Commel. & omnes mſſ. Εὐθέριος habent, qui ab Hilario dicitur, *Euterius a Pretia de Caindo*. Paulopoſt Reg. & Edit. Commel. Ῥεστοῦτος, pro Ῥεστιτοῦτος. Infra editi Φορτουνάτιος. Poſt Ἀθανάσιος Reg. & Baſil. Λούκιος, & ita legerat Nannius, editi vero Λουκιανός. Ibidem, Ἀμάντιος Reg. & Baſil.

ος, Αἰλιανὸς, Πέτρος, Σύμφορος, Μουσώνιος, A Εὔτυχος, Φιλολόγιος, Σπουδάσιος, Ζώσιμος, (1) Πατρίκιος, Αδόλιος, Σαπρίκιος.

Γαλλίας, Μαξιμιανὸς, Βηρίσιμος, Βίκτωρος, Βαλεντῖνος, Δισιδέριος, Εὐλόγιος, Σαρβάτιος, Δυσκόλιος, Σουπερίωρ, Μερκούριος, Δηκλοπετὸς, Εὐσέβιος, Σεβηρῖνος, Σάτυρος, Μαρτῖνος, Παῦλος, Οπτατιανὸς, Νικάσιος, Βίκτωρ, Σεμπρόνιος, Βαλερῖνος, Πάκατος, Ιεσσῆς, Αρίστων, Σιμπλίκιος, Μετιανὸς, Αμαντος, Αμιλλιανὸς, Ιουστινιανὸς, Βικτωρῖνος, Σατορνῖλος, Αβουνδάντιος, Δονατιανὸς, Μάξιμος.

(2) Αφρικῆς, Νέσσος, Γρᾶτος, Μεγάσιος, Κολδαῖος, B Ρογατιανὸς, Κονσόρτιος, Ρουφῖνος, Μαννῖνος, Κεσσιλιανὸς, Ερεννιανὸς, Μαριανὸς, Οὐαλέριος, Δυνάμιος, Μιζόνιος, Ιοῦστος, Κελεστῖνος, Κυπριανὸς, Βίκτωρ, Ονωρᾶτος, Μαρῖνος, Παντάγαθος, Φῆλιξ, Βαύδιος, Λίβερ, Καπίτων, (3) Μινερβάλις, Κόσμος, Βίκτωρ, Εσπερίων, Φῆλιξ, Σεβηριανὸς, Οπτάντιος, Εσπερος, Φιδέντιος, Σαλούστιος, Πασχάσιος.

(4) Αἰγύπτου, Λιβέρνιος, Αμάντιος, Φῆλιξ, Ισχυράμμων, Ρωμύλος, Τιβερῖνος, Κονσόρτιος, Ηρακλείδης, (5) Φορτουνάτιος, Διόσκορος, Φορτουνατιανὸς, Βαστάμων, Δάτυλλος, Ανδρέας, Σερῆνος, Αρειος, Θεόδωρος, Εὐαγόρας, C Ηλίας, Τιμόθεος, Ωρίων, Ανδρόνικος, Παφνούτιος, Ερμείας, Αραβίων, Ψενόσιρις, Απολλώνιος, Μοῖς, Σαραπάμπων, Φίλων, Φίλιππος, Απολλώνιος, Παφνούτιος, Παῦλος, Διόσκορος, Νειλάμμων, Σερῆνος, Ακύλας, Αωτᾶς, (6) Αρποκρατίων, Ισάκ, Θεόδωρος, Απολλῶς, Αμμωνιανὸς, Νεῖλος, Ηράκλειος, Αρείων, Αθᾶς, Αρσένιος, Αγαθάμμων, Θέων, Απολλώνιος, Ηλίας, Πανινούθιος, Ανδραγάθιος, Νεμεσίων, Σαραπίων, Αμμώνιος, Αμμώνιος, Ξένων, Γερόντιος, Κύιντος, Λεωνίδης, Σεμπρωνιανὸς, Φίλων, Ηρακλείδης, Ιέρακυς, Ροῦφος, Πασόφιος, Μακεδόνιος, Απολλόδωρος, D Φλαβιανὸς, Ψάης, Σύρος, Αππῦς, Σαραπίων, Ησαΐας, Παφνούτιος, Τιμόθεος, Ελουρίων, Γάϊος, Μουσαῖος, Πιστὸς, Ηρακλάμμων, Ηρων, Ηλίας, Ανάγαμφος, Απολλώνιος, Γάϊος, Φιλώτας, Παῦλος, Τιθόης, Εὐδαίμων, Ιούλιος.

(7) Οἱ ἐν τῷ Κανάλιῳ τῆς Ιταλίας, Προβάτιος, Βιάτωρ, Φακουνδῖνος, Ιωσῆς, Νουμήδιος, Σπεράντιος, Σεβῆρος, Ηρακλιανὸς, Φαυστῖνος, Αντωνῖνος, Ηράκλειος, Οὐϊτάλιος, Φῆλιξ, Κρισπῖνος, Παυλιανός.

(8) Κύπρου, Αὐξίβιος, Φώτιος, Γεράσιος, Αφροδίσιος, E Εἰρηνικὸς, Νουνέχιος, Αθανάσιος, Μακεδόνιος, Τριφύλλιος, Σπυρίδων, Νορβανὸς, Σωσικράτης.

(9) Παλαιστίνης, Μάξιμος, Αέτιος, Αρειος, Θεοδόσιος, Γερμανὸς, Σιλουανὸς, Παῦλος, Κλαύδιος, Πατρίκιος, Ελπίδιος, Γερμανὸς, Εὐσέβιος, Ζηνόβιος, Παῦλος, Πέτρος.

A Ælianus, Petrus, Symphorus, Muſonius, Eutychus, Philologius, Spudaſius, Zoſimus, Patricius, Adolius, Sapricius.

Galliæ, Maximianus, Veriſſimus, Victurus, Valentinus, Deſiderius, Eulogius, Sarbatius, Dyſcolius, Superior, Mercurius, Declopetus, Euſebius, Severinus, Satyrus, Martinus, Paulus, Optatianus, Nicaſius, Victor, Sempronius, Valerinus, Pacatus, Jeſſes, Ariſton, Simplicius, Metianus, Amantus, Amillianus, Juſtinianus, Victorinus, Saturnilus, Abundantius, Donatianus, Maximus. Ex Gallia 34.

B Africæ, Neſſus, Gratus, Megaſius, Coldæus, Rogatianus, Conſortius, Rufinus, Manninus, Ceſſilianus, Herennianus, Marianus, Valerius, Dynamius, Myzonius, Juſtus, Celeſtinus, Cyprianus, Victor, Honoratus, Marinus, Pantagathus, Felix, Baudius, Liber, Capito, Minervalis, Coſmus, Victor, Heſperio, Felix, Severianus, Optantius, Heſperus, Fidentius, Saluſtius, Paſchaſius. Ex Africa 36.

Ægypti, Liburnius, Amantius, Felix, Iſchyrammon, Romulus, Tiberinus, Conſortius, Heraclides, Fortunatius, Dioſcorus, Fortunatianus, Baſtamon, Datyllus, Andreas, Serenus, Arius, Theodo- C rus, Evagoras, Helias, Timotheus, Orion, Andronicus, Paphnutius, Hermias, Arabion, Pſenoſiris, Apollonius, Muis, Sarapampon, Philon, Philippus, Apollonius, Paphnutius, Paulus, Dioſcorus, Nilammon, Serenus, Aquila, Aotas, Harpocration, Iſac, Theodorus, Apollos, Ammonianus, Nilus, Heraclius, Arion, Athas, Arſenius, Agathammon, Theon, Apollonius, Helias, Paninuthius, Andragathius, Nemeſion, Serapion, Ammonius, Ammonius, Xenon, Gerontius, Quintus, Leonides, Sempronianus, Philon, Heraclides, Hieracys, Rufus, Paſophius, Macedonius, Apollodo- D rus, Flavianus, Pſaes, Syrus, Apphus, Serapion, Eſaias, Paphnutius, Timotheus, Elurion, Gaius, Muſæus, Piſtus, Heraclammon, Hero, Helias, Anagamphus, Apollonius, Gaius, Philotas, Paulus, Tithoes, Eudæmon, Julius. Ex Ægypto 94.

In Canali Italiæ, Probatius, Viator, Facundinus, Joſeph, Numedius, Sperantius, Severus, Heraclianus, Fauſtinus, Antoninus, Heraclius, Vitalius, Felix, Criſpinus, Paulianus. In Canali Italiæ 15.

Cypri, Auxibius, Photius, Geraſius, Aphrodiſi- E us, Irenicus, Nunechius, Athanaſius, Macedonius, Triphyllius, Spyridon, Norbanus, Soſicrates. Cypri 12.

Palæſtinæ, Maximus, Aetius, Arius, Theodoſius, Germanus, Silvanus, Paulus, Claudius, Patricius, Elpidius, Germanus, Euſebius, Zenobius, Paulus, Petrus. Paleſtinæ 15.

(1) Sic Reg. & Baſil. At editi Πρίμος, errore hinc orto, quod ſicuti πατέρες, πατρὸς, πάτερ, ab amanuenſibus πρὸς, περὶ, πᾶσι, brevitatis cauſa ſcribuntur; ita, Πατρίκιος, Πρίμος, hic & infra ſcriptum habebatur. Quod abbreviationis genus ſæpe apud Athanaſium erroris cauſa fuit. Mox Reg. Γαλλίας rubris litteris. Idem pauloſt Βηρίσιμος.

(2) Reg. Αφρικῆς ad marginem rubris litteris. Infra Reg. Μαννῖνος, Κεσσιλιανός.

(3) Ita Reg. At alii & editi Μινερβάλης. Paulopoſt Reg. Φῆλιξ, Σεβηριανός. Editi Φῆλιξ, Σαβηριανός.

(4) Reg. Αἰγύπτου rubris litteris ad marg. Mox Reg. Φῆλιξ, Ισχυράμμων. Alii & editi, Φῆλιξ, Ισχυράμμων.

(5) Ita Reg. quem ſequimur. Editi Φορτουνάτιος, Φορτουνατιανός, Διόσκορος. Nannius vero, Fortunatus, Hermeas, Fortunianus, Dioſcurus. Sed Hermeas ille cum in nullo codice, vel græca editione legatur, huc irrepſiſſe creditur. Paulopoſt Reg. Σερῆνος. Editi vero Σηρῖνος. Infra Reg. Ερμείας, Αραβ. Σαραπάμπων autem mox ſequens ſic in omnibus mſſ. & editis habetur, ſed mendoſe pro Σαραπάμμων, nomine ſcilicet ex Serapide & Ammone compoſito, ut mos erat Ægyptiis. Videtur is ipſe Serapammon eſſe qui Gregorio Alexandriæ pſeudoepiſcopo auctore in exſilium pulſus fertur in Epiſt. ad Solitarios.

(6) Reg. quem ſequimur, Αρποκρατίων. Editi Αρποκρατίας. Mox edit. Comm. & omnes mſſ. Ισάκ. Edit. Pariſ. Ισαάκ. Paulopoſt Reg. Αμμωνιανός, Editi vero Αμμώνιος. Infra editi Αγαθάμμων, Reg. Αγαθάμμων. Paulo poſt Reg. Πανινούθιος, Edit. Comm. Πανινούθιος, Pariſ. Πανινούθιος. Poſt pauca omnes mſſ. poſt Σαραπίων, bis Αμμώνιος habent: editi vero ſemel tantum. Duo Ammonii Ægyptii Epiſcopi ab Arianis vexati memorantur infra Epiſt. ad Solit. paulo ante finem. Mox omnes mſſ. & edit. Comm. Κύιντος. Edit. Pariſ. Κύιντος.

Ex his epiſcopis multi pro catholica fide, & pro Athanaſii cauſa extorres facti & varie vexati recenſentur infra Epiſt. ad Solit.

(7) οἱ ἐν τῷ Κανάλιῳ τῆς Ιταλίας. Sic omnes mſſ. & editi præter Reg. qui habet, οἱ ἐν τῷ Καλίῳ, rubris litteris ad marg. ſed mendoſe. Κανάλιος autem latine Canalis, idem eſt ac πάροδος, transverſa via, id eſt, non regia. Canon ex Synodi Sardicenſis, ἐὰν ἕκαστος ἡμῶν τῶν ἐν ταῖς παρόδοις ἤτοι Κανάλιῳ καθεζόντων ἐπισκόπων. Si unuſquiſque noſtrum qui in tranſverſa via ſive in Canale conſtituti ſumus Epiſcopi.

(8) Reg. Κύπρου ad marg. rubris litteris. Mox idem Αὐξίβιος, Editi Αὐξίβιος. Infra Reg. Τριφύλλιος, Editi vero Τριφύλιος.

(9) Reg. Παλαιστίνης ad marg. rubris litteris. Mox Θεοδόσιος. is forte eſt qui infra in ſubſcriptionibus ſynodi Hieroſolymitanæ dicitur Θεόδωρος. Paulopoſt Reg. & Baſil. Πατρίκιος, ubi editi Πρίμος mendoſe habebant. Erroris cauſam vide ſupra, n. 1.

* Hi ſunt igitur qui ſynodi decretis ſubſcripſere. Exſtantque alii permulti, qui etiam ante hanc ſynodum noſtri gratia ſcripſere, ex Aſia ſcilicet, Phrygia & Iſauria, quorum nomina in propriis eorum epiſtolis circumferuntur, prope ſexaginta tres, una omnes, trecenti quadraginta quatuor.

51. ** Horum certior factus Deo cariſſimus Imperator Conſtantius, nos accerſivit, litteraſque ad fratrem ſuum beatæ memoriæ Conſtantem miſit, nobiſque item ſemel, iterum atque tertio ſcripſit; his verbis.

A Οἱ μὲν οὖν τοῖς ὑπὸ τῆς συνόδου γραφεῖσιν ὑπογράψαντες, οὗτοι· ἕτεροι δὲ πλεῖστοί εἰσιν, οἱ καὶ πρὸ ταύτης τῆς συνόδου γράψαντες ὑπὲρ ἡμῶν, ἀπό τε τῆς Ἀσίας καὶ Φρυγίας, καὶ Ἰσαυρίας, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς ἐμφέρεται, ἐγγὺς ξγ'. ὁμοῦ τμδ'.

51. ** Ταῦτα μαθὼν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς Κωνστάντιος, μετεπέμψατο ἡμᾶς, γράψας ἰδίᾳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἑαυτοῦ τὸν μακαρίτην Κώνσταντα, πρὸς δὲ ἡμᾶς, (1) καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον καὶ τρίτον, οὕτω.

CONSTANTIUS VICTOR

Auguſtus Athanaſio.

DIUTIUS te immanibus maris fluctibus procellisque jactari noſtræ clementiæ humanitas non permiſit; te ſcilicet patriis penatibus nudatum, tuiſque ſpoliatum, in inviis ferarum locis errantem non neglexit indefeſſa noſtra pietas. Nam etſi diu diſtuli mentis meæ propoſitum litteris tibi ſignificare, eo quod te ultro acceſſurum, laboribuſque tuis remedium rogaturum expectarem; tamen quia fortaſſe metus impedimento fuit ne propoſitum exſequerere tuum, ideo litteras munificentiæ noſtræ pleniſſimas ad tuam conſtantiam miſimus; ut abſque metu quamprimum conſpectui noſtro te præſentem ſiſtere cures, quo voti tui compos effectus, noſtramque humanitatem expertus, tuis reſtituaris. Hac enim de cauſa Dominum meum & fratrem Conſtantem Victorem Auguſtum pro te rogavi, ut tibi veniendi daret facultatem, quo utriuſque noſtrum nutu patriæ reſtituaris, hocque gratiæ noſtræ pignus aſſequare.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΝΙΚΗΤΗΣ

Αὔγουστος Ἀθανασίῳ. (2)

B ἘΠΙ πολύ σε κλυδωνίζεσθαι καὶ χειμάζεσθαι τοῖς τῆς θαλάττης ἀγρίοις κύμασιν οὐκ ἀφῆκεν ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία· γυμνωθέντα σε τῆς πατρῴας ἑστίας, καὶ στερηθέντα τῶν ἰδίων, καὶ πλανώμενον ἐν θηριώδεσιν ἀνοδίαις (3) ἀπαρεῖδεν ἡ ἀκοίμητος ἡμῶν εὐσέβεια. Καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπιπολὺ ὑπερεθέμην γράψαι τὴν πρόθεσιν τῆς ἐμῆς διανοίας, προσδοκῶν αὐθαίρετόν σε παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῶν καμάτων αὐτῶν θεραπείαν· ὅμως ἐπειδὴ ἴσως ὁ φόβος τὴν προαίρεσιν (4) τῆς προθέσεως ἐνεπόδισε· διὰ τοῦτο δωρεᾶς πληρέστατα γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα διεπεμψάμεθα, ἵνα ἀφόβως ταῖς ἡμετέραις C προσόψεσι ταχεῖαν τὴν σαυτοῦ παρουσίαν παρασχεῖν σπουδάσῃς, (5) ὑπὲρ τοῦ τῆς σαυτοῦ ἐπιθυμίας ἀπολαύσας, καὶ πειραθεὶς ἡμῶν τῆς φιλανθρωπίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκατασταθῇς· τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ τὸν δεσπότην μου καὶ ἀδελφόν μου Κώνσταντα τὸν Νικητὴν Αὔγουστον ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα, ἵνα σοῦ ἐλθεῖν ἐξουσίαν σοι δῷ, ἐπὶ τῷ, ἀμφοτέρων ἡμῶν (6) ἐπινευσάντων, τῇ πατρίδι ἀποκατασταθῇς, ἔχων τοῦτο τῆς ἡμῶν χάριτος ἐνέχυρον.

Epiſtola Secunda.

ETSI id in primis ſuperioribus litteris ſignificavimus, ut abſque metu ad noſtrum comitatum te conferres; quod ſummopere cupiamus te ad propria remittere, tamen etiamnunc has litteras ad tuam conſtantiam miſimus: quibus adhortamur, ut citra diffidentiam aut metum publica vehicula inſcendas, & ad nos properes, ut optatis frui valeas.

Ἐπιστολὴ Δευτέρα.

D ΕἸ καὶ τὰ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν, ὅπως ἀμερίμνως εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον παραγένῃ, διὰ τὸ μάλιστα βούλεσθαι ἡμᾶς ἀποστεῖλαί σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν καὶ ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα δεδώκαμεν, δι' ὧν προτρεπόμεθα, χωρὶς τινὸς ἀπιστίας καὶ φόβου, ἐπιβῆναί σε δημοσίοις ὀχήμασι, καὶ σπουδάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὧν ἐπιθυμεῖς ἀπολαῦσαι δυνηθῇς.

Epiſtola Tertia.

CUM Edeſſæ degeremus, præſentibus tuis presbyteris, placuit ut miſſo ad te presbytero ad noſtrum comitatum properares, ut ubi vultum noſtrum conſpexiſſes,

Ἐπιστολὴ Τρίτη.

E ἩΝΙΚΑ ἐν τῇ (7) Ἐδέσσῃ διετρίβομεν, παρόντων τῶν σῶν πρεσβυτέρων, ἤρεσεν ὥστε, ἀποσταλέντος πρεσβυτέρου πρὸς σέ, ἐλθεῖν εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον σπουδάσῃς, ἐπὶ τῷ ἰδόντα σε τὴν ἡμετέραν πρόσοψιν,

εὐθέως

* Hi epiſcopi numero 284 non omnes ſynodo Sardicenſi interfuere, ut ſupra teſtatur ipſe Athanaſius, ſed ſynodi Sardicenſis actis ſubſcripſere. Ipſe tamen Athanaſius initio hujus Apologiæ pluſquam trecentos epiſcopos Sardicenſi ſynodo ſubſcripſiſſe ait: quod argumentum ſane fuerit non omnes hic recenſitos fuiſſe. Et vero inter hos epiſcopos minime comperent Euphratas Colonienſis. & Marcellus Ancyranus, quos ſynodo interfuiſſe extra dubium eſt. Deſiderantur item Olympius in xvii. Canone Sardicenſi memoratus, & quidam alii qui in Hilarii ſubſcriptionibus leguntur: niſi forte ſcriptorum errore varie iidem nominentur, quod ſupra de Eutherio & de aliis notatum eſt. Hinc palam eſt nonnullos in Athanaſianis ſubſcriptionibus omiſſos fuiſſe, quod in tanto numero fieri ſolet. Ex Athanaſii loco hujus Apol. num. 1. male intellecto, Socrates & Sozomenus 300 circiter epiſcopos ex Occidente Sardicenſi adfuiſſe ſynodo referunt, cum tamen Athanaſius ſolum dicat, pluſquam trecentos ſynodo ſubſcripſiſſe. 250 epiſcopos ſynodo adfuiſſe teſtatur Theodoretus. 59 in Hilarii ſubſcriptionibus leguntur. Sed Athanaſius cum Orientales, tum Occidentales 170 vel circiter in Sardicenſi ſynodo coactos ait in Epiſt. ad Solit. Ex quibus ſi demas 80 Orientales qui Sardica aufugientes Philippopoli convenere, 90 tantum ſupererunt, qui Sardicenſi ſynodo interfuerint. Sed nihil certum in tanta auctorum varietate ſtatui poteſt. Porro ſi 63 Epiſcopi qui ante ſynodum pro Athanaſio ſcripſere, illis 284 qui ſynodo ſubſcripſere annumerentur, 347 conficient, cum tamen Athanaſius 344 tantum numeret. Sed vox ἐγγὺς ante 63 adhibita, minus accurate computatum denotat.

(1) Reg. καὶ ἅπαξ.

(2) Socrates. Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ. Paulopoſt Soc. ὁμοίως κύμασιν ἀγρίοις.

(3) Socr. & Reg. ὁ παρεῖδεν. Editi vero ἡ παρῆκεν.

(4) Socr. τῆς σῆς προθέσεως. Mox Socr. Reg. Baſil. δωρεᾶς. Editi δωρεάς. Paulopoſt Socr. & Baſil. στερρότητα. Reg. vero & editi σεμνότητα.

(5) Ita Reg. Soc. & Niceph. Editi ὑπὸ τοῦ τῆς.

(6) Socr. & Nic. ἐπινευσάντων. Iterum in ſequenti Epiſt. Socr. εἰ καὶ μάλιστα. Infra Socr. διὰ τὸ βούλεσθαι. Mox idem καὶ νῦν ταῦτα, omiſſo καὶ. Paulopoſt Socr. Theod. Nic. στερρότητα, Reg. σεμνότητα, Editi σεμνότητα. Ib. Socr. Nic. δεδηλώκαμεν δι'.

(7) Soc. Ἐδέσσῃ, infra idem, πρὸς τὸ ἡμέτερον. Paulopoſt idem, ἐλθεῖν.

** Quæ hic enarrantur duobus poſt celebratam ſynodum annis acta ſunt anno ſcilicet 349 reique interim geſtas prætermittit Athanaſius.

Tres epiſtolæ ſequentes apud Socratem & apud Nicephorum habentur. Secunda tantum apud Theodoretum: omnes in Hiſtor. Tripart. lib. 4.

ἐλθεῖν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁδεύσῃς, ἀλλ' ἐπειδὴ πλεῖστος χρόνος παρῆλθεν, ἀφ' οὗ γράμματα δεξάμενος παρ' ἡμῶν οὐκ ἀπήντησας, διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπομνῆσαί σε ἐσπουδάσαμεν, ἵνα καὶ νῦν τὴν σὴν παρουσίαν ταχεῖαν ποιῆσαι πρὸς ἡμᾶς σπουδάσῃς, καὶ οὕτω δυνηθῇς τῇ σῇ πατρίδι σε ἀποκατασταθῆναι, ϗ τῆς εὐχῆς σε ἐπιτυχεῖν· πρὸς δὲ (1) πληρεστέραν διήγησιν, Ἀχιτᾶν τὸν διάκονον ἀπεστείλαμεν, παρ' οὗ δυνήσῃ μαθεῖν τῆς τε ἡμετέρας ψυχῆς τὴν προαίρεσιν, ϗ ὅτι τούτων ὧν εὔχῃ τυχεῖν δυνήσῃ.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τοιαῦτα γράφει, (2) ἐγὼ δὲ δεξάμενος ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην συντάξασθαι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ· ἐν τῇ Ἀκυληίᾳ γὰρ ἤμην ὅτε ταῦτα ἐγράφη. καὶ ἡ μὲν ἐκκλησία πάσης χαρᾶς πεπλήρωτο, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ἰούλιος συγχαίρων τῇ ἐπανόδῳ, γράφει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. καὶ διερχομένους ἡμᾶς οἱ ἐπίσκοποι καθεξῆς μετ' εἰρήνης προέπεμψαν. καὶ ἔστι τὰ γραφέντα ταῦτα.

quamprimum Alexandriam proficiſcerere: ſed quia multum temporis effluxit ex quo litteris noſtris acceptis non veniſti, eapropter te jam quoque impenſe hortamur, ut vel nunc ſaltem quam celerrime nobis te ſiſtas, quo & patriæ reſtitui, & voti compos effici queas. Ut autem res tibi fuſius & plenius enarretur, Achitam diaconum miſimus, ex quo tibi ediſcere licebit, & mentis noſtræ propoſitum & te quæ optas aſſequi poſſe.

Has igitur litteras ſcripſit Imperator: quibus acceptis Romam redii, eccleſiæ & epiſcopo vale dicturus; nam Aquileiæ degebam, quo tempore mihi hæc ſcripta ſunt. Tum eccleſia Romana ingenti gaudio perfuſa eſt; Epiſcopus vero Julius reditui noſtro congratulans, ad eccleſiam litteras miſit. Nos autem deinceps quacumque tranſivimus, Epiſcopi cum pace deduxere. Litteræ autem iſtiuſmodi ſunt.

(3) ΙΟΥΛΙΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ

καὶ διακόνοις, καὶ λαῷ παροικοῦντι Ἀλεξάνδρειαν.

52. ΣΥΓΧΑΙΡΩ κἀγὼ ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι τὸν καρπὸν τῆς ἑαυτῶν πίστεως ἐπ' ὀφθαλμῶν λοιπὸν ὁρᾶτε· τοῦτο γὰρ (4) ϗ ἀληθῶς ἄν τις ἴδοι γενόμενον ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ ϗ συνεπισκόπου μου Ἀθανασίου, ὃν διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου, ϗ διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχάς, Θεὸς ὑμῖν ἀποδίδωσιν. ἐκ δὲ τούτου συνορᾷν ἔστι, καθαρὰς (5) ὑμᾶς ϗ μεστὰς ἀγάπης ἀεὶ τὰς εὐχὰς ἀνενηνοχέναι πρὸς τὸν Θεόν. μνήμονες γὰρ ὄντες τῶν οὐρανίων ἐπαγγελιῶν, καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς ἀγωγῆς, ἣν ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ μου ἐπαιδεύθητε, ἔγνωτε ἀληθῶς καὶ κατὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ὀρθὴν πίστιν (6) κατειλήφατε, ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος ἀφ' ὑμῶν ἀποχωρισθήσεται οὗτος, ὃν ταῖς θεοσεβεστάταις ὑμῶν ψυχαῖς ἀεὶ ὡς παρόντα ἐσχήκατε. οὐκοῦν οὐ πολλῶν μοι χρεία λόγων πρὸς ὑμᾶς ἐπιστέλλοντι. ὅσα γὰρ ὑμῖν ἂν λεχθῇ παρ' ἐμοῦ, (7) ταῦτα ἡ ὑμετέρα πίστις προέλαβε, καὶ πεπλήρωκε κατὰ Θεοῦ χάριν τὰ τῆς κοινῆς πάντων ὑμῶν εὐχῆς. συγχαίρω τοίνυν ὑμῖν, πάλιν γὰρ ἐρῶ, ὅτι τὰς ψυχὰς ἀκαταμαχήτους ἐν τῇ πίστει τετηρήκατε, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ ἀδελφῷ μου Ἀθανασίῳ οὐκ ἔλαττον συγχαίρω, ὅτι καίπερ πολλὰ πάσχων λυπηρά, οὐδεμίαν ὥραν ἐπιλελησμένος γέγονε τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τοῦ ὑμετέρου πόθου. εἰ γὰρ καὶ τῷ σώματι πρὸς καιρὸν ἔδοξεν ἀφ' ὑμῶν ἀφελκυσθῆναι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι διαπαντὸς ὡς συνὼν ὑμῖν διῆγεν. (8)

53. Ἐπανέρχεται τοίνυν πρὸς ὑμᾶς λαμπρότερος νῦν, ἢ ὅτε παρ' ὑμῶν ἀπεδήμησεν. εἰ γὰρ καὶ τὰς τιμίας ὕλας (9) χρυσὸν δὴ καὶ ἄργυρον εἰς καθαρότητα τὸ πῦρ δοκιμάζει, τί ἄν τις εἴποι κατ' ἀξίαν τοῦ τοσούτου ἀνδρός, ὃς κινδύνους τοσούτων θλίψεων νικήσας, ἀποδίδοται ὑμῖν ἀθῷος, οὐ παρ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάσης τῆς συνόδου ἀποδειχθείς; ὑποδέξασθε τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μετὰ πάσης τῆς κατὰ Θεὸν δόξης καὶ χαρᾶς,

JULIUS PRESBYTERIS,

diaconis & populo Alexandriam incolenti.

52. GRATULOR vobis, dilectiſſimi fratres, quod fructum fidei veſtræ ob oculos demum conſpicitis: illud enim ita revera ſe habere cuivis palam eſt in fratre & coepiſcopo meo Athanaſio, quem propter vitæ puritatem preceſque veſtras vobis Deus reſtituit. Ex quo ſane animadvertere licet, vos ſemper puras & caritate plenas orationes Deo obtuliſſe. Memores quippe cæleſtium promiſſionum, necnon diſciplinæ ad illas ducentis, in qua per doctrinam prædicti fratris mei inſtituti eſtis, revera noſtis & per rectam veſtram fidem comprehendiſtis, nequaquam illum a vobis perpetuo ſejunctum fore. quem in piiſſimis veſtris animabus ſemper quaſi præſentem habuiſtis. Mihi itaque ad vos ſcribenti non multis opus eſt ſermonibus. quæcumque enim vobis a me dicta fuerint, hæc veſtra fides præoccupavit, perque Dei gratiam omnium noſtrum explevit votum. Gratulor itaque vobis, libet enim repetere, quod in fide invictas ſervaveritis animas veſtras. Nec minus ipſi Athanaſio fratri meo gratulor, quod multas licet paſſus ærumnas, nulla tamen hora fuerit veſtræ caritatis veſtrique deſiderii immemor. Nam tametſi corpore ad tempus abſtrahi a vobis viſus eſt, ſpiritu tamen indeſinenter eſt vobiſcum verſatus.

53. Redit igitur ad vos jam multo clarior, quam cum a vobis proficiſceretur. Si enim pretioſa metalla aurum & argentum ad puritatem ignis probat, quid quis pro tanti viri dignitate dixerit, qui tot calamitatum periculis perfunctus vobis reſtituitur, purus innocenſque, non noſtro tantum, ſed & totius Synodi judicio declaratus? Excipite igitur, dilecti fratres, cum omni ſecundum Deum gloria & lætitia, epi-

(1) Socr. πληρεστέραν διήγησιν Ἀχιτᾶν.

(2) ἐγὼ δὲ δεξάμενος. In Apologia ad Conſtantium teſtatur Athanaſius ſe litteris ejus acceptis in Galliae ad Conſtantem Imperatorem iter inſtituiſſe; indeque Romam profectus videtur. Sed cum paucis res geſtas enarret, multa ſilentio præteriit, quod in præcedentibus licet animadvertere. Ibidem vox συντάξασθαι, *ſalutare*, *valedicere* ſignificat. Heſychius συντάξασθαι, ἀσπάσασθαι. & ſæpe hac ſententia apud eccleſiaſticos uſuvenit.

(3) Reg. Ἰούλιος πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, & ſic legit Nannius. In editis vero καὶ διακόνοις deſideratur. Socrates Ἰούλιος ἐπίσκοπος καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ λαῷ παροικοῦντι Ἀλεξάνδρειαν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν. Epiphanius Scholaſticus: *Julius Archiepiſcopus presbyteris & diaconibus & plebi, habitantibus in Alexandria, dilectiſſimis fratribus in Domino ſalutem*. Exſtat hæc epiſtola 2. Tomo Conciliorum. Ib. Reg. Ἀλεξάνδρειαν, editi vero Ἀλεξανδρείᾳ.

(4) καὶ deeſt in Socr. Infra idem, ὃν διά τε τήν.

(5) Socr. ὑμᾶς. Infra Reg. quem ſequimur, καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς ἀγωγῆς. Editi πρὸς αὐτάς. Socr. καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς ἀγάπης. Epiph. Schol. *& dilectionis quam*, &c. Præſtare videtur Regii lectio.

(6) Socr. κατειλήφατε. Mox idem ὃν ἐν ταῖς θεοσεβεστάταις.

(7) Sic Reg. Editi vero, ταῦθ' ἑκάστοτε. Infra Reg. πάντων ὑμῶν. Editi cum Socr. πάντων ἡμῶν.

(8) Poſt ὡς συνὼν ὑμῖν διῆγεν exſtant permultæ apud Socratem Athanaſii laudes, quas ipſe præ animi modeſtia videtur omiſiſſe. Sed eo loco integro referendo, prolixitatis vitandæ cauſa, ſuperſedemus. Conſulat Socratem cui viſum fuerit.

(9) Socr. χρυσὸν δὲ λέγω καὶ Infra idem ὃς τοσούτων θλίψεων πειρῶν, καὶ τοσούτους κινδύνους νικήσας. Epiphanius vero Scholaſticus: *qui cum tantas tribulationes & pericula deviciſſet, redditur nunc vobis immaculatus*. Teſte Valeſio in Codice quodam Florentino & in Sfortiano deeſt τοσούτους. Codex vero Leonis Allatii ſic habet, ὃς διὰ κινδύνων τοσούτων καὶ θλίψεων νικήσας. Paulopoſt Socr. & Reg. ἀποδειχθείς; ὑποδέξασθε. Edit. Pariſ. ἀποδειχθείς; ὑποδέξασθε. Edit. Comm. ἀποδειχθεὶς; ὑποδέξασθε.

epiſcopum veſtrum Athanaſium, cum iis qui tot ejus laborum ſuere conſortes: & votorum compotes effecti, gaudete qui paſtorem veſtrum veſtram pietatem (ut ita dicam) deſiderantem ſitientemque, ſalutaribus ſcriptis nutriviſtis & potaſtis. Vos enim illi in extranea regione commoranti, conſolationi fuiſtia: vos eum fideliſſimia animabus mentibuſque veſtris in perſecutione ſoviſtis. Mihi certe jam volupe eſt, cogitanti & animo prævidenti, uniuſcujuſque veſtrum in ejus reditu lætitiam, multitudinis piiſſimum occurſum, glorioſamque concurrentium feſtivitatem. Quanta & qualis vobis illa B futura dies eſt, qua & frater noſter revertetur, & præcedentia mala ceſſabunt; cumque pretioſus ille optatiſſimuſque reditus, omnes coaptabit in quandam pleniſſimi gaudii alacritatem? Hujuſmodi ſane gaudium maxima ex parte etiam ad nos uſque pertingit, quibus a Deo id muneris conceſſum aſt, ut in tanti viri cognitionem veniremus. Par eſt igitur precando claudi epiſtolam. Deus omnipotens, & filius ejus Dominus & Salvator noſter Jeſus Chriſtus perpetuam vobis conſerat gratiam, præmiiſque donet admirandam veſtram fidem, quam erga epiſcopum veſtrum præclaro teſtimonio exhi- C buiſtis; ut vobis veſtriſque poſteris, hic & in futuro ſæculo, optima impertiat, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit; quæ præparavit Deus diligentibus ſe, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, per quem omnipotenti Deo gloria in ſæcula ſæculorum. Amen. Valere vos in Domino exopto, fratres dilecti.

54. Cum his advenientem me Imperator perhumaniter intuitus, ad patriam eccleſiamque miſit; cum his ad epiſcopos, presbyteros, & populos litteris.

A τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν (1) Ἀθανάσιον, μετὰ τούτων οἵπερ αὐτῷ καὶ τῶν τοσούτων καμάτων κοινωνοὶ γεγόνασι. καὶ χαίρετε τῶν εὐχῶν ἑαυτῶν ἀπολαύοντες, οἱ τὸν ποιμένα τὸν ὑμέτερον, ἵν' οὕτως εἴπω, ποθοῦντα καὶ διψῶντα τὴν ὑμετέραν θεοσέβειαν, σωτηρίοις γραφαῖς ἐθρέψατε καὶ ἐποτίσατε. καὶ γὰρ τῷ ἐπὶ ξένης αὐτῷ διατρίβοντι ὑμεῖς παραμυθία γεγόνατε, καὶ διωκόμενον (2) ἐθάλψατε ταῖς πιστοτάταις ἑαυτῶν ψυχαῖς καὶ διανοίαις. ἐμὲ δὲ ἤδη εὐφραίνει ἐννοούμενον καὶ προορῶντα τῷ λογισμῷ τὴν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ ἑκάστου ὑμῶν χαράν, καὶ τοῦ πλήθους τὰς θεοσεβεστάτας ἀπαντήσεις, (3) καὶ τὸ ἔνδοξον τῆς τῶν συντρεχόντων ἑορτῆς. καὶ τίς ἐκείνη ἡ ἡμέρα ὑμῖν καὶ B ποία ἔσται, ἐπανερχομένου μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου, παυομένων δὲ τῶν προγενομένων, καὶ τῆς πολυτιμήτου καὶ κατ' εὐχὴν ἐπανόδου εἰς εὐφροσύνην τινὰ πληρεστάτης χαρᾶς συναπτούσης τοὺς πάντας; ἡ τοιαύτη δὲ χαρὰ κατὰ τὸ μέγιστον μέχρις ἡμῶν φθάνει, (4) οἷς θεόθεν καὶ τοῦτο συγχωρεῖσθαι πεπίστευκεν, ὅπως εἰς γνῶσιν τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς ἐλθεῖν δυνηθῶμεν. εἰς εὐχὴν (5) δὴ δεῖ τὴν ἐπιστολὴν τελευτῆσαι καλόν. ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ, καὶ ὁ τούτου υἱὸς ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διηνεκῆ τὴν χάριν ὑμῖν παράσχοι, διδοὺς ἐπαθλον τῇ θαυμαστῇ ὑμῶν πίστει, ἣν περὶ τὸν ἐπίσκοπον C ὑμῶν ἐνδόξῳ μαρτυρίᾳ ἐνεδείξασθε· ἵνα ὑμῖν τε καὶ τοῖς μεθ' ὑμᾶς, ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τὰ βελτίονα (6) νέμοι, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ παντοκράτορι θεῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

54. Μετὰ τούτων ἐλθόντα με γνησίως ἑώρακεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν, γράψας τοῖς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ λαοῖς, ταῦτα.

D

VICTOR CONSTANTIUS

Maximus, Auguſtus, epiſcopis & presbyteris catholicæ Eccleſiæ.

NEQUAQUAM deſtitutus Dei gratia eſt reverendiſſimus Athanaſius, ſed licet ad breve tempus humanæ probationi ſubjectus fuerit; debitum tamen a providentia omnium rerum inſpectrice retulit calculum, ac Dei voluntate noſtroque judicio patriæ ſimul & eccleſiæ, cui divino num præſidebat, eſt reſtitutus. Hunc ipſum quæ con- E ſentanea erant par fuit a noſtra humanitate conſequi; ita ut quæcumque antehac contra illos qui cum eo communicabant decreta ſunt, jam oblivioni tradantur, omniſque adverſus illos ſuſpicio in poſterum deſinat: & immunitas, qua clerici qui cum eo ſunt olim fruebantur, illis ut decet confirmetur. Quin & illud gratiæ adjiciendum arbitrati ſumus, ut omnes qui in ſacro catalogo deſcripti ſunt certiores fiant, ſecuritatem eſſe datam cunctis ſive epiſcopis ſive clericis, qui ipſi adhæſerint. Recti namque uniuſcujuſque propoſiti idoneum illud erit argumentum, ſi Athanaſio jun- F ctus fuerit. Quicumque enim meliori judicio & forte ejus communionem cooptarint, hos omnes ad ſimilitudinem ſuperioris providentiæ juſſimus,

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ

μέγιστος, σεβαστός, ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

(7) ΟΥΚ ἀπελείφθη τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος Ἀθανάσιος, ἀλλ' εἰ καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τῇ κατὰ ἀνθρώπους δοκιμασίᾳ ὑπεβλήθη, ὅμως τὴν ὀφειλομένην παρὰ τῆς πανεπόπτου προνοίας ἀπενήνεκται ψῆφον, ἀπολαβὼν βουλήσει τοῦ κρείττονος καὶ κρίσει ἡμετέρᾳ τὴν πατρίδα ὁμοῦ καὶ E τὴν ἐκκλησίαν, ἧς θείῳ νεύματι προεστὼς ἐτύγχανεν. τούτῳ τὰ ἀκόλουθα ἔδει παρὰ τῆς ἡμετέρας ὑπάρξαι πραότητος, ὥστε πάντα τὰ πρὸ τούτου κατὰ τῶν αὐτῷ κεκοινωνηκότων ὡρισμένα, νῦν ἀμνηστίᾳ παραδοθῆναι, πᾶσάν τε ὑποψίαν τὴν κατ' αὐτῶν ἀργῆσαι τοῦ λοιποῦ. τὴν ἀτέλειαν, ἣν ἔτυχον πάλαι οἱ ἅμα αὐτῷ κληρικοί, τούτοις βεβαιωθῆναι προσηκόντως. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο τῇ εἰς αὐτὸν χάριτι προστεθῆναι ἐδικαιώσαμεν, ὥστε πάντας τοὺς τοῦ ἱεροῦ καταλόγου γινώσκειν, ἐνδεδόσθαι τὸ ἄφοβον πᾶσι τοῖς αὐτῷ προστιθεμένοις, εἴτε ἐπισκόποι, εἴτε κληρικοί. ἱκανὸν δὲ γνώρισμα τῆς ἑκάστου ὀρθῆς προαιρέσεως F ἔσται, ἡ πρὸς τοῦτον ἕνωσις. ὅσοι γὰρ ἂν τῆς καλλίονος ὁμοῦ κρίσεώς τε καὶ μοίρας γενόμενοι, τὴν τούτου ἕλωνται κοινωνίαν, τούτους πάντας ἐκελεύσαμεν καθ' ὁμοιότητα τῆς φθανούσης προνοίας, καὶ

νῦν

(1) Reg. Ἀθανάσιον μετὰ τούτων ὅσπερ αὐτῷ καὶ τῶν. Editi, Ἀθανάσιον, καὶ μετὰ τούτου, ὅσπερ αὐτῷ τῶν. Socr. Ἀθανάσιον μετὰ τούτων οἵ τινες αὐτῷ κοινωνοὶ γεγόνασι, omiſſis interpoſitis. Epiphanius vero Scholaſticus totum hunc locum ſic habet: *Suſcipite ſiqu dem nunc, fratres chariſſimi, cum omni divina gratia paſtorem veſtrum, ac præſulem, tamquam vere Athanaſium, cum his qui tantis laboribus ejus participes ſunt effecti*. Quæ mox ſequuntur autem ποθοῦντα καὶ διψῶντα, vel alio modo legiſſe, vel male intellexiſſe videtur Epiphanius Schol. qui ſic habet: *qui . . . . . vſuritis atque ſitiſtis*.

(2) Socr. καὶ διωκόμενον, καὶ ἀνεθάλψατε.

(3) Socr. καὶ τὴν ἔνδοξον τῶν συντρεχόντων ἑορτήν. Paulopoſt idem, παυομένων δέ.

(4) Socr. οἷς θεόθεν καὶ τοῦτο συγκεχωρῆσθαι. Epiphanius Schol. ex Socrate vertit: *quibus divinitus hoc etiam conſtat eſſe conceſſum*.

(5) δὴ in editis deerat. ex Reg. ſumptum eſt.

(6) Edit. Pariſ. νέμοι. Socr. μένοι, mendoſe in utroque: alii νέμει.

(7) Hæ item Epiſtolæ Conſtantii, apud Socratem lib. 2. & apud Niceph. habentur, necnon in Hiſtoria Tripartita.

γιῶ τὴν ὑφ' ἡμῶν βουλήσει τοῦ κρείττονος παρασχεθεῖσαν χάριτος ἀπολαύειν. (1) ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι.

Ἐπιστολὴ Δευτέρα.

Νικητὴς Κωνστάντιος, μέγιστος, σεβαστὸς, τῷ λαῷ τῆς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

55. ΣΚΟΠΟΝ πεποιημένοι τὴν (2) ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν, εἰδότες τε, ὡς ἐπὶ πολὺ τῆς τοῦ ἐπισκοποῦντος προνοίας ἐστέρησθε, Ἀθανάσιον τὸν ἐπίσκοπον, ἄνδρα τοῖς πᾶσι διά τε τὴν προσοῦσαν ὀρθότητα, καὶ διὰ (3) τὴν τῶν οἰκείων ἠθῶν ἀρετὴν γνώριμον, πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἀποστεῖλαι δεδικαιώκαμεν, τοῦτον συνήθως καὶ προσηκόντως ὑποδεξάμενοι, καὶ τοῦτον πρὸς Θεὸν εὐχαῖς βοηθὸν προστησάμενοι, τὴν ὑμῖν τε πρέπουσαν, καὶ ἡμῖν ἀρέσκουσαν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν, διηνεκῶς φυλάττειν σπουδάσατε. οὐδὲ γὰρ εὔλογόν ἐστι διχόνοιάν τινα ἢ στάσιν ἐν ὑμῖν κινηθῆναι, (4) ὑπεναντίαν τῆς τῶν ἡμετέρων καιρῶν εὐδαιμονίας. καὶ τοῦτο μὲν ἀπεῖναι ἀφ' ὑμῶν παντελῶς βουλόμεθα, ἐν δὲ ταῖς εὐχαῖς ὑμᾶς διαρκῶς αὐτῷ, ὡς προείρηται, προστάτῃ καὶ ἐπικούρῳ χρωμένους πρὸς τὸ θεῖον, ἐμμένειν συνήθως παραινοῦμεν· ὡς ἂν τῆς τοιαύτης ὑμῶν προθέσεως, (5) εἰς τὰς ἁπάντων εὐχὰς διαβαινούσης, καὶ οἱ ἐκ τῶν ἐθνῶν τῇ τῶν εἰδώλων πλάνῃ ἔτι καὶ νῦν προσανέχοντες, ἐπὶ τὴν τῆς ἱερᾶς θρησκείας ἐπίγνωσιν προθυμότατα σπεύδοιεν, ἀγαπητοί. καὶ αὖθις οὖν παραινοῦμεν τοῖς προειρημένοις ἐμμένειν, τὸν δὲ ἐπίσκοπον ψήφῳ τοῦ κρείττονος, καὶ ἡμετέρᾳ γνώμῃ ἀποσταλμένον, ἀσμένως δέξασθε, καὶ πάσῃ ψυχῇ καὶ γνώμῃ ἀσπασίως ἡγήσασθε. τοῦτο γὰρ καὶ ὑμῖν πρέπει, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πραότητι πρεπωδέστατον συνίσταται. ὑπὲρ γὰρ τοῦ (6) πάσαν ἀναστάσεως καὶ στάσεως πρόφασιν περιαιρεθῆναι τῶν ἐθελοκακίᾳ χρωμένων, τοῖς παρ' ὑμῖν δικασταῖς διὰ γραμμάτων προσετάξαμεν, ἅπαντας οὓς ἂν στασιώδεις καταμάθοιεν, τῇ τῶν νόμων ὑποβάλλειν ἐκδικίᾳ. ἀμφότερα τοίνυν συνορῶντες, καὶ τὴν ἡμετέραν κατὰ τοῦ κρείττονος γνώμην, καὶ τὸν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὁμονοίας λόγον, καὶ τὴν κατὰ τῶν ἀτάκτων τιμωρίαν, τὰ πρέποντα καὶ ἁρμόζοντα τῷ τῆς ἱερᾶς θρησκείας θεσμῷ (7) διαφυλάττοντες, τὸν προειρημένον διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄγοντες, τὰς εὐχὰς ἅμα αὐτῷ ὑπέρ τε ἑαυτῶν, καὶ τῆς τοῦ βίου παντὸς εὐνομίας, τῷ τῶν ὅλων πατρὶ Θεῷ ἀναπέμπειν σπουδάσατε.

56. Ταῦτα γράψας, ἐκέλευσε καὶ τὰ πρότερον παρ' αὐτοῦ γραφέντα κατ' ἐμοῦ ἐκ διαβολῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἀναιρεθῆναι, καὶ ἀφανισθῆναι ἀπὸ τῶν ἄκτων τοῦ τε δουκὸς καὶ τοῦ ἐπάρχου (8) τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀποσταλεὶς Εὐσέβιος ὁ δεκουρίων, ἔλαβεν αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἄκτων, καὶ ἔστι τὰ γραφέντα ταῦτα.

A ut gratia a nobis, juxta Dei voluntatem, impertita fruantur. Deus vos conſervet.

Epiſtola Secunda.

Victor Conſtantius, Maximus, Auguſtus, Alexandrino catholicæ Eccleſiæ populo:

55. CUM in propoſito nobis ſit veſtra in omnibus tranquillitas, & probe ſciamus vos diu fuiſſe epiſcopi veſtri providentia deſtitutos, Athanaſium epiſcopum, virum apud omnes ob inſi- B tam æquitatem morumque probitatem notum, rurſum ad vos mittere æquum cenſuimus. Hunc cum veſtro more & prout convenit receperitis, veſtrarumque ad Deum precum auxiliatorem conſtitueritis, concordiam & pacem perpetuam vobis congruentem nobiſque gratiſſimam, juxta eccleſiæ legem, curetis perpetuo ſervare. Neque enim par eſt diſcordiam apud vos aut ſeditionem quampiam moveri, quod alienum eſt a noſtrorum temporum felicitate. Hoc ſane vitii a vobis prorſus abeſſe volumus, cohortamurque ut illo patrono adjutoreque in conſuetis orationibus veſtris, uti ſupra diximus, perpe- C tuo apud Deum utamini; quo ſcilicet hujuſmodi propoſito veſtro ex omnium votis procedente, Gentiles illi qui idolorum erroribus etiamnum inhærent, ad ſacræ religionis cognitionem, dilecti mei, alacrius properent. Quamobrem vos iterum monemus, ut in prædictis perſeveretis: Epiſcopum vero qui Dei ſententia noſtroque decreto ad vos miſſus eſt, libenter recipiatis, & tota anima, tota mente amplectendum exiſtimetis: illud enim & vos decet, & clementiæ noſtræ convenire conſtat. Nam ut omnis perturbationis & ſeditionis occaſio D malitioſis hominibus auferatur, judicibus qui apud vos ſunt litteris noſtris præcepimus, ut quotquot ſeditioſos eſſe compererint, legum ſubjiciant ultioni. Utrumque igitur præ oculis habentes, cum noſtram Deique ſententiam, tum curam veſtri veſtræque concordiæ, necnon pœnam improbis conſtitutam; date operam ut quæ ſunt ſacræ religionis legibus congrua & accommodata cuſtodientes, ſupra dictum virum omni reverentia & honore proſequamini, veſtraſque preces una cum illo, pro vobis & pro recta totius vitæ inſtitutione, univerſorum Patri Deo offerre curetis.

E 56. Hæc cum ſcripſiſſet, juſſit quæcumque a ſe, Euſebii calumniis inducto, adverſum me dudum ſcripta eſſent, abrogari & ex commentariis Ducis & Præfecti Ægypti aboleri: miſſuſque Euſebius Decurio ea abraſit ex tabulis. Reſcriptum autem ſic habet.

(1) Hæc ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι deſunt in Socrate.

(2) Epiphanius Scholaſt. in Hiſtoria Trip. ἡμετέραν legit; habet enim: *noſtræ æquitatis*. & ſic habetur in Edit. Comm. ſed omnes mſſ. Edit. Pariſ. & Socr. ὑμετέραν & ita legit Nannius.

(3) Socr. in ultima edit. τὴν οἰκείων ἀρετὴν γνώριμον. Sed rectius in veteri τὴν τῶν οἰκείων (mendoſe pro, οἰκείων) ἠθῶν ἀρετὴν γνώριμον. quo item modo legit Epiph. Schol. *ſuorumque morum probitatem cunctis innotuit*.

(4) Socr. ὑπεναντίαν.

(5) Valeſius legendum exiſtimat εἰς τὰς ἁπάντων ἀκοάς. Sed omnes cum editi, tum mſſ. Athanaſii & Socratis, εὐχὰς habent, nec neceſſe videtur ἀκοὰς legere: Epiphanius certe Schol. *ad omnium vota* habet. Mox τῇ τῶν εἰδώλων πλάνῃ. Sic Socrates & Reg. deleto σ prius poſito. Editi vero minus recte τῆς τῶν εἰδώλων πλάνης. Paulopoſt, loco ἀγαπητοί Socrates Ἀλεξανδρεῖς προσφιλέστατοι.

(6) Socr. πᾶσαν ἀναστάσεως καί. Mox Socr. & Reg. περιαιρεθῆναι. Editi προσαιρεθῆναι. Paulopoſt παρ' ὑμῖν. Sic Socr. & Epiph. Schol. *apud vos*. quo item modo legit Nannius. Editi & Reg. παρ' ἡμῖν, perperam.

(7) Sic Reg. & Socr. Editi vero φυλάττοντες.

(8) Sic Reg. Editi καὶ Αἰγύπτου, mendoſe.

Digitized by Google

A

VICTOR CONSTANTIUS

Auguſtus Neſtorio,

Ac ſub eadem forma, Auguſtamnicæ, Thebaidis & Libyarum Præfectis.

SI quid hactenus ad damnum contumeliamve eorum qui cum Athanaſio epiſcopo communicaverunt, decretum repertum fuerit, id jam volumus deleri. B Placet enim quam immunitatem antehac ejus clerici habuerunt, ut eadem iterum fruantur. Hoc autem noſtrum decretum obſervari jubemus; ut Athanaſio eccleſiæ ſuæ reſtituto, qui cum eo communicant eadem gaudeant immunitate quam ſemper habuere, & qua ceteri fruuntur clerici; ut idipſum conſequuti gaudeant.

57. Sic igitur dimiſſus, dum Syriam peragrarem epiſcopos Palæſtinæ offendi, qui ſynodo Hieroſolymis coacta nos perhumaniter exceperunt, & cum pace dimiſerunt: datis ad eccleſiam & C epiſcopos litteris hujuſmodi.

SANCTA SYNODUS

Jeroſolymis congregata, omnibus Ægypti & Libyarum comminiſtris; ac presbyteris, diaconis, populoque Alexandriæ, dilectis & deſideratiſſimis fratribus in Domino ſalutem.

DIGNAS univerſorum Deo gratias agere non valemus, dilecti, da miraculis quæ ubique o- D peratus eſt, & jam potiſſimum erga veſtram eccleſiam, quando paſtorem & Dominum veſtrum comminiſtrumque noſtrum Athanaſium vobis reſtituit. Quis enim ſperavit unquam ea ſe oculis viſurum, quæ jam vos reipſa conſequimini? Certe preces veſtræ exauditæ ſunt a rerum omnium Deo, qui eccleſiam curat ſuam, qui veſtras lacrymas reſpicit veſtroſque gemitus; ideoque veſtras exaudivit obſecrationes. Eratis enim inſtar ovium abjectarum vexatarumque nec habentium paſtorem: idcirco ad vos de cælo reſpexit verus paſtor, qui ſua- E rum ovium ſollicitudinem gerit, virumque vobis reſtituit peroptatiſſimum. Ecce enim nos qui nihil eccleſiaſticæ pacis cauſa non agimus, quippe cum veſtra dilectione conſpiramus, priores illum amplexi ſumus, perque illum vobiſcum communicantes, has ad vos mittimus ſalutationes, noſtraſque gratiarum actionis orationes; ut cognoſcatis nos caritatis vinculo illi eſſe conjunctos. Veſtri autem officii eſt pro pietate religioſiſſimorum Imperatorum orare, qui & ipſi compertum habentes cum veſtrum erga illum amorem, tum ejus innocentiam, ipſum F vobis omni cum honore reſtitui voluerunt. Supinis igitur eum manibus excipientes, gratiarum actionis preces Deo horum vobis bonorum auctore ſtudeatis offerre, ut ſemper cum Deo gaudeatis, ac celebretis Dominum noſtrum, in Chriſto Jeſu Domino noſtro, per quem Patri gloria in ſæcula. Amen.

(1) ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ

Αὔγουστος Νεστορίῳ.

Τῷ δὲ αὐτῷ τύπῳ, καὶ τοῖς ἐν Αὐγουσταμνικῇ καὶ Θηβαΐδι καὶ Λιβύαις ἡγεμόσιν.

ΕΙ τί ποτε πρὸ τούτου ἐπὶ βλάβῃ καὶ ὕβρει τῶν κοινωνούντων Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ (2) προσταχθὲν εὑρίσκεται, τοῦτο νῦν ἀπαλειφθῆναι βουλόμεθα. καὶ γὰρ καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν, ἣν εἶχον οἱ αὐτοῦ κληρικοί, τὴν αὐτοὺς πάλιν τὴν αὐτὴν θέλομεν ἔχειν. τοῦτο δὲ τὴν ἡμετέραν πρόσταξιν φυλαχθῆναι βουλόμεθα, ὥστε ἀποδοθέντος Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ ἐκκλησίᾳ, τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ ἔχειν τὴν ἀλειτουργησίαν, ἣν ἀεὶ ἔχον, ἣν καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ἔχουσιν, ἵν' ὅμως ἔχοντες καὶ αὐτοί, χαίρωσι.

57. Προπεμφθεὶς οὖν καὶ διερχόμενος τὴν Συρίαν, (3) συνέτυχον τοῖς μὲν τῆς Παλαιστίνης ἐπισκόποις, οἳ σύνοδον ποιήσαντες ἐν Ἱερουσαλήμ, γνησίως ἡμᾶς ἀπεδέξαντο, καὶ αὐτοὶ μετ' εἰρήνης προέπεμψαν, καὶ ἔγραψαν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἐπισκόπους, ταῦτα.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις συναχθεῖσα, τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ (4) καὶ Λιβύῃ συλλειτουργοῖς, καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ λαῷ, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΚΑΤ' ἀξίαν τῷ τῶν ὅλων Θεῷ εὐχαριστεῖν οὐκ ἀρκοῦμεν, ἀγαπητοί, ἐφ' οἷς θαυμασίοις ἐποίησε πάντοτε, ἐποίησε δὲ καὶ νῦν μάλιστα τῇ ὑμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ, τὸν ποιμένα ὑμῶν καὶ κύριον, καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀθανάσιον ἀποδοὺς ὑμῖν. τίς γὰρ ἤλπισέ ποτε τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, ἃ νῦν ὑμεῖς ἔργῳ ἀπολαμβάνετε; (5) ἀληθῶς αἱ προσευχαὶ ὑμῶν εἰσηκούσθησαν παρὰ τῷ τῶν ὅλων Θεῷ, τῷ κηδομένῳ τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας καὶ ἐπιδόντι ὑμῶν τὰ δάκρυα καὶ τοὺς ὀδυρμούς, καὶ διὰ τοῦτο τῶν δεήσεων ὑμῶν ἐπακούσαντι. ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα ἐρριμμένα καὶ ἐσκυλμένα μὴ ἔχοντα ποιμένα. διὰ τοῦτο ἐπεσκέψατο ὑμᾶς ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν οὐρανόθεν, ὁ τῶν ἰδίων προβάτων κηδόμενος, ἀποδοὺς ὑμῖν (6) ὃν ἐπεθυμεῖτε. ἰδοὺ γὰρ καὶ ἡμεῖς πάντα ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης πράττοντες, καὶ τῇ ὑμετέρᾳ συμπνέοντες ἀγάπῃ, προλαβόντες αὐτὸν ἠσπασάμεθα, καὶ κοινωνήσαντες δι' αὐτοῦ ὑμῖν, ταύτας τὰς προσρήσεις διαπεμπόμεθα, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους * ὑμῶν εὐχάς, ἵν' εἰδῆτε (7) τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς αὐτὸν καὶ ὑμᾶς ἡνῶσθαι. ὀφείλετε δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων εὔχεσθαι, οἵτινες καὶ αὐτοὶ γνόντες τὸν πόθον ὑμῶν τὸν περὶ αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοῦ καθαρότητα, ἀποκαταστῆσαι αὐτὸν ὑμῖν μετὰ πάσης τιμῆς κατηξίωσαν. ὑπτίαις οὖν ὑποδεξάμενοι αὐτὸν χερσὶ καὶ τὰς ὀφειλομένας (8) περὶ αὐτοῦ εὐχαριστηρίους εὐχὰς ἀναπέμψαι τῷ ταῦτα ὑμῖν χαρισαμένῳ Θεῷ σπουδάσατε, ὅπως τε διαπαντὸς ὑμᾶς χαίρειν σὺν Θεῷ καὶ δοξάζειν ἡμῶν τὸν κύριον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα (9) εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

* l. ἡμῶν.

(1) Reg. ante Epiſtolam habet ἑρμηνεία τούτων, quibus innuit hanc epiſtolam Latine primum ſcriptam Græce fuiſſe tranſlatam. Mox edid. & Reg. Αὐγουσταμνικῆς. quo item modo legitur apud Codinum de Patriarchatibus. Alias apud Auctores, Αὐγουσταμνικῇ, Αὐγουσταμνίαν, Αὐγουσταμνικὴν ſcriptum habetur, quæ appellatio ex Auguſti victoria petitur. Mox Socr. Λιβύῃ.

(2) Socr. προσταχθὲν εὑρίσκεται τοῦτο νῦν. Infra idem οἱ αὐτοῦ κληρικοί, rectius quam Athanaſii edid. & mſſ. οἱ αὐτοὶ κληρικοί. Ibidem Socr. τὴν αὐτὴν πάλιν θέλομεν ἔχειν, omiſſo τοὺς αὐτούς.

(3) Auctor eſt Socrates Maximum Hieroſolymitanum quoſdam epiſcopos acciviſſe, quorum ſuffragio Athanaſius ad communionem & ad priſtinam dignitatem reſtitueretur. Ipſe vero

(1) Τῶν

Athanaſius Epiſt. ad Solit. ait ſe a Palæſtinis & Syriis epiſcopis receptum eſſe, duobus vel tribus exceptis. ſubindicare videtur Acacium Cæſarienſem, & Patrophilum Scythopolitanum Epiſcopos Arianis addictiſſimos.

(4) Sozom. apud quem hæc epiſtola legitur ἐν Λιβύῃ habet.

(5) Sozom. ἀλλ' ἀληθῶς.

(6) Sozom. ὃν ἐπόθουν.

(7) Sic Reg. & Soz. At ed. τῷ συνδέσμῳ τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας.

(8) Sozom. ὑπὲρ αὐτοῦ.

(9) Soz. εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

(1) Τῶν δὲ ὑπογραψάντων τὰ ὀνόματα εἰ καὶ φθάσας ἐξέθηκα, ἀλλὰ καὶ νῦν ἔγραψα· εἰσὶ γάρ, Μάξιμος, Ἀέτιος, Ἄρειος, Θεόδωρος, Γερμανός, Σιλβανός, Παῦλος, Πατρίκιος, Ἐλπίδιος, Γερμανός, Εὐσέβιος, Ζηνόβιος, Παῦλος, Μακρῖνος, Πέτρος, Κλαύδιος.

58. Ταῦτα βλέποντες Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, κατέγνωσαν λοιπὸν ἑαυτῶν, καὶ ἀνελθόντες εἰς τὴν Ῥώμην, ἐξωμολογήσαντο καὶ αὐτοὶ μεταγινώσκοντες, συγγνώμην τε ᾐτήσαντο, καὶ ἔγραψαν πρὸς Ἰούλιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ πρὸς ἡμᾶς, ταῦτα. τὰ μὲν τὰ ἀντίγραφα ἀπεστάλη μοι παρὰ Παυλίνου τοῦ ἐπισκόπου Τριβέρων.

Eorum autem qui ſubſcripſere nomina, tametſi ſupra retuli, hic quoque ſcribenda duxi: ſunt enim, Maximus, Aetius, Arius, Theodorus, Germanus, Silvanus, Paulus, Patricius, Elpidius, Germanus, Euſebius, Zenobius, Paulus, Macrinus, Petrus, Claudius.

58. Hæc cum viderent Urſacius & Valens, ſua ſe damnante conſcientia, Romam ſunt profecti, peccatumque ſuum pœnitentia ducti confeſſi ſunt, ac veniam poſtularunt, Julioque Romæ veteris Epiſcopo, itemque nobis hæc ſcripſerunt: quorum exemplaria mihi ſunt a Paulino Trevirorum epiſcopo tranſmiſſa.

(2) ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ἀπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ τῆς πρὸς Ἰούλιον ἐπιστολῆς, περὶ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος.

Κυρίῳ μακαριωτάτῳ Πάπᾳ Ἰουλίῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης.

ΕΠΕΙΔΗ συνίσταται ἡμᾶς πρὸ τούτου, πολλά τε καὶ δεινὰ περὶ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου διὰ γραμμάτων ὑποβεβληκέναι, γράμμασί τε τῆς σῆς χρηστότητος μεθοδευθέντες, τοῦ πράγματος χάριν περὶ οὗ ἐδηλώσαμεν, οὐκ ἠδυνήθημεν λόγον ἀποδοῦναι, ὁμολογοῦμεν παρὰ τῇ σῇ χρηστότητι, παρόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πάντων τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι πάντα τὰ πρὸ τούτου ἐλθόντα εἰς ἀκοὰς * ἡμῶν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου Ἀθανασίου, ψευδῆ καὶ πλαστά ἐστι, πάσης τε δυνάμεως ἀλλότρια αὐτοῦ τυγχάνει. διά τε τοῦτο ἡδέως ἀντιποιούμεθα τῆς κοινωνίας τοῦ προειρημένου Ἀθανασίου, μάλιστα ὅτι ἡ θεοσέβειά σου, κατὰ τὴν ἔμφυτον (3) ἑαυτῆς καλοκἀγαθίαν, τῇ πλάνῃ ἡμῶν κατηξίωσε συγγνώμην δοῦναι. ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἄν ποτε ἡμᾶς οἱ Ἀνατολικοὶ θελήσωσιν, ἢ καὶ αὐτὸς (4) Ἀθανάσιος κακοτρόπως περὶ τούτου εἰς κρίσιν καλέσαι, μὴ ἀπέρχεσθαι παρὰ γνώμην τῆς σῆς διαθέσεως. τὸν δὲ αἱρετικὸν Ἄρειον καὶ τοὺς (5) ὑπερασπίζοντας αὐτοῦ τοὺς λέγοντας, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ὁ υἱός ἐστι, καὶ τοὺς ἀρνουμένους τὸν Χριστὸν Θεὸν εἶναι Θεοῦ υἱὸν πρὸ αἰώνων, καθὼς καὶ ἐν τῷ προτέρῳ (6) λιβέλλῳ ἑαυτῶν ἐν τῷ Μεδιολάνῳ ἐπιδεδώκαμεν, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ ἀναθεματίζομεν. Ταῦτα δὲ τῇ χειρὶ ἑαυτῶν γράψαντες, ὁμολογοῦμεν πάλιν, ὅτι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, καθὰ προείπομεν, καὶ τοὺς ταύτης αὐθέντας κατεκρίναμεν εἰς τὸν αἰῶνα. ἐγὼ Οὐρσάκιος τῇ ὁμολογίᾳ μου ταύτῃ παρὼν ὑπέγραψα, (7) ὁμοίως καὶ Οὐάλης.

* Ita omnes mſſ. & editi.

INTERPRETATIO

ex Latino textu Epiſtolæ ad Julium Papam de pœnitentia Urſacii & Valentis.

Domino Beatiſſimo Papæ Julio Valens & Urſacius.

Contextus Latinus ex Hilarii fragmentis deſumtus.

QUONIAM conſtat nos antehac multa gravia de nomine Athanaſii epiſcopi litteris noſtris inſinuaſſe, atque litteris Sanctitatis tuæ conventi, ejus rei de qua ſignificavimus, non præſtitiſſe rationem: profitemur apud ſanctitatem tuam, cunctis præſentibus presbyteris fratribus noſtris, omnia quæ antehac ad aures noſtras pervenerunt de nomine prædicti, falſa nobis eſſe inſinuata, atque omnibus viribus carere: atque ideo nos libentiſſime amplecti communionem prædicti Athanaſii, maxime cum ſanctitas tua, pro inſita ſibi benevolentia, errori noſtro veniam fuerit dare dignata. Profitemur etiam, quod ſi aliquando nos Orientales voluerint, vel idem Athanaſius malo animo ad cauſam vocare, citra conſcientiam tuam non adfuturos. Hæreticum vero Arium ſed & ſatellites ejus, qui dicunt: Erat tempus quando non erat filius, & qui dicunt ex nihilo Filium, & qui negant * Dei filium ante ſæcula fuiſſe, ſicut per priorem libellum noſtrum quem apud Mediolanum porreximus, & nunc & ſemper anathematizaſſe. Hæc manu noſtra qua ſcripſimus profitemur & iterum dicimus, hæreſim Arianam, ut ſuperius diximus, & ejus auctores in perpetuum damnaſſe. Et manu Urſacii: Ego Urſacius Epiſcopus huic profeſſioni noſtræ ſubſcripſi. (ſimiliter & Valens.)

ΚΥΡΙΩ ΑΔΕΛΦΩ

Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης ἐπίσκοποι.

ΑΦΟΡΜΗΝ εὑρόντες διὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπρεσβυτέρου ἡμῶν Μωσαίου, ἐρχομένου πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην, ἀδελφὲ ἀγαπητέ, δι᾽ αὐτοῦ σε καὶ πάνυ προσαγορεύομεν ἀπὸ τῆς (8) Ἀκυληΐας, καὶ εὐχόμεθα ὑγιαίνοντί σοι τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἀναγνῶναι· δώσεις γὰρ καὶ ἡμῖν θαρρεῖν, ἐὰν καὶ σὺ ἐν τῷ γράφειν τὴν ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀποδῷς· γίνωσκε γὰρ ἡμᾶς εἰρήνην ἔχειν

DOMINO

& Fratri Athanaſio Urſacius & Valens.

Contextus ex Hilario deſumtus.

DEDIT ſe occaſio fratris & compresbyteri noſtri Moyſetis venientis ad tuam dilectionem, frater cariſſime, per quem tibi ſalutem largiſſimam dicimus ex Aquilejenſium civitate, & optamus ut incolumis litteras noſtras recenſeas. Dederis enim fiduciam ſi tu quoque reſcribendo vicem nobis rependas. Sane habere

(1) Hæc nomina habentur ſupra in ſubſcriptionibus Sardicenſibus, ſed qui hic Θεόδωρος, illic Θεοδοῦλος forſan nuncupatur. Deſuntque ibidem, Macrinus & Claudius. De Aetio autem Lyddenſi, qui ſecundus hic legitur, ait Philoſtorgius, Aetium Epiſcopum Palæſtinæ, qui fornicationis reus delatus fuerat, cum per communionem cum Athanaſio illud probrum occultare vellet, ad ejus ſententiam ſe tranſtuliſſe, eumdem tamen brevi pœnas dediſſe, tabefactis ac vermes emittentibus genitalibus: & ita obiiſſe. Quæ cum a Philoſtorgio ſolum enarrentur, ſint penes fidem auctoris.

(2) Cum duæ epiſtolæ ſequentes Latine primum editæ ſint ut habentur apud Hilarium, eas inde tranſcribere viſum eſt.

(3) Sic Regg. Soz. αὐτῆς. editi vero αὐτῶ.

(4) Ita Reg. Soz. & Hilarius: in editis autem, Εὐσέβιος ſed mendoſe, jamdiu enim fato functus erat Euſebius uterque. Hæc autem eo ajunt Urſacius & Valens, quia cum Athanaſii erga ſe animum nondum exploratum haberent, verebantur ne, vel ab Athanaſio, vel ab aliis Orientalibus de ſtructis a ſe calumniis in judicium vocarentur.

(5) Socr. ὑπερασπίζοντας αὐτῷ.

(6) Hic libellus ab Urſacio & Valente in ſynodo Mediolanenſi anni 349. eſt oblatus. Quod ad ſynodum Mediolanenſem anni 347. adverſus Photinum coactam referre nequidquam conati ſunt eruditi quidem viri. Eo enim anno potiore loco Urſacii, Valentis & Arianorum res fuere, quam ut ad hanc neceſſitatem ſint adacti, quippe qui eo ipſo anno ſynodum Philippopoli celebrarint, qua ſoluta ingentem in Catholicos perſequutionem Conſtantii ope freti excitarint. Quæ res quia in Hilarii editione a noſtris adornata fuſe pertractata fuit, non ulterius hic indagabitur.

(7) ὁμοίως καὶ Οὐάλης. hæc apud Hilarium deſiderantur.

(8) Soz. Ἀκυλίας.

* Legiſſe videtur Athanaſius: *& qui negant Chriſtum Deum eſſe Dei filium ante ſæcula.*

re nos locum tecum & communionem eccleſiaſticam his litteris ſcito. *Divina pietas te cuſtodiat, frater.*

Hæ ſunt illæ litteræ: hoc fuit epiſcoporum ſuffragium judiciumque noſtri cauſa datum. Quo autem palam fiat eos non gratia quadam, non neceſſitate aut vi inductos eſſe ad hæc agendum, libet cum veſtra bona venia rem altius ab exordio enarrare; ut cognoſcatis epiſcopos æqui bonique ſtudio talia conſcripſiſſe, Valentem vero Urſaciumque, quantumvis ſero, veritatem tamen eſſe confeſſos.

SECUNDA PARS APOLOGIÆ.

59. Petrus apud nos ante perſequutionem epiſcopus, in perſequutione martyr occubuit. Hic Meletium qui epiſcopus in Ægypto erat, plurimorum convictum ſcelerum, ac potiſſimum quod immolaſſet idolis, in communi epiſcoporum ſynodo depoſuit. Meletius vero neque ad aliam confugit ſynodum, neque curavit apud poſteros ſeſe purgare: ſed ſchiſmatis auctor fuit. Hincque factum ut ejus ſectatores hactenus pro Chriſtianis Meletiani audiant. Statimque ille epiſcopos maledictis cœpit inceſſere; primo quidem ipſum Petrum, dehinc Achillam calumniatus eſt, & poſt Achillam, Alexandrum. Hoc autem Abſalonis imitatus exemplum, callide eſt aggreſſus, eo nempe animo, ut quandoquidem depoſitio ignominiam inurebat, calumniis ſaltem ſuis ſimpliciores poſſet circumvenire. Interim, Meletio hæc agente, Ariana exorta eſt hæreſis: ſed in Nicæna ſynodo, ipſa quidem hæreſis anathemate damnata, Arianique rejecti, Meletiani vero aliquo modo recepti ſunt: neque jam neceſſum eſt ejus rei proferre cauſam. Menſibus quinque nondum exactis, obiit beatæ memoriæ Alexander: Meletiani vero quos quieſcere par erat, & gratiæ loco habere, quod aliqua ſaltem ratione in Eccleſiam eſſent admiſſi, more canum non obliti vomitum ſuum, iterum perturbabant eccleſias. Quapropter Euſebius, re cognita, cum eſſet ipſe Arianæ hæreſeos patronus, mittit ad Meletianos, quos magnis ſibi pollicitationibus devincit; initaque cum illis clanculum amicitia, negotium conſtituit ſibi opportuno tempore gerendum. Principio quidem, miſſis ad me litteris cohortabatur, ut reciperem Arianos; ita tamen ut verbis non ſcriptis minaretur, ſcripto rogaret. Me autem repugnante, ac reſpondente minime recipiendos eſſe hæreſeos inventores, ac veritati infenſos homines, anathemateque damnatos ab œcumenica ſynodo; Imperatori beatæ memoriæ Conſtantino auctor fuit, ut mihi reſcriberet, interminatus ni Arianos admitterem ad communionem, me iis affectum iri malis, quibus & jam olim & haud ita pridem ſum affectus. Ecce partem epiſtolæ, quam detulere Syncletius & Gaudentius Palatini.

μετὰ σοῦ, καὶ κοινωνίαν ἔχειν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ τοῦτο γνώρισμα, ἡ διὰ τούτων τῶν γραμμάτων προσηγορία. (1) *ἡ θεία πρόνοιά σε διαφυλάττοι, κύριε, ἀγαπητὲ ἀδελφέ.*

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα (2) ταῦτα, καὶ αὕτη τῶν ἐπισκόπων (3) ἡ ψῆφος καὶ κρίσις ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅτι δὲ οὐ κεχαρισμένα πεποιήκασιν, οὐδὲ ἀναγκαζόμενοι παρά τινος, βούλομαι συγχωρούντων ὑμῶν, ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθαι τὸ πρᾶγμα, ἵνα γνῶτε, ὡς οἱ μὲν ἐπίσκοποι ὀρθῶς καὶ δικαίως βουλόμενοι τοιαῦτα ἔγραψαν. ὁ δὲ Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος κἂν ὀψέποτε τὴν ἀλήθειαν ὡμολόγησαν.

59. Πέτρος παρ' ἡμῖν πρὸ μὲν τοῦ διωγμοῦ γέγονεν ἐπίσκοπος, ἐν δὲ τῷ διωγμῷ καὶ ἐμαρτύρησεν. Οὗτος Μελίτιον ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου λεγόμενον ἐπίσκοπον, ἐπὶ πολλαῖς ἐλεγχθέντα παρανομίαις (4) καὶ θυσίᾳ, ἐν κοινῇ συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων καθεῖλεν. ἀλλὰ Μελίτιος οὐ πρὸς ἑτέραν σύνοδον κατέφυγεν, οὐδὲ ἐσπούδασεν ἀπολογήσασθαι τοῖς μετὰ ταῦτα, σχίσμα δὲ πεποίηκε. καὶ ἀντὶ Χριστιανῶν, Μελιτιανοὶ μέχρι νῦν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὀνομάζονται, ἄρτι τε τοὺς ἐπισκόπους λοιδορεῖν ἤρξατο, καὶ πρῶτον αὐτὸν Πέτρον, καὶ τὸν μετ' αὐτὸν Ἀχιλλᾶν (5) διέβαλλε, καὶ μετὰ Ἀχιλλᾶν Ἀλέξανδρον· τοῦτο δὲ πανούργως ἔπραττε, μαθὼν καὶ παρὰ τοῦ Ἀβεσσαλώμ, ἵν' ἐπειδὴ διὰ τὴν καθαίρεσιν ᾐσχύνετο, κἂν ταῖς διαβολαῖς (6) ἀπατῆσαί τινας τῶν ἀκεραίων δυνηθῇ. ταῦτα δὲ πράττοντος τοῦ Μελιτίου, γέγονε καὶ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις· ἀλλ' ἐν τῇ συνόδῳ τῇ κατὰ Νίκαιαν ἡ μὲν αἵρεσις ἀνεθεματίσθη, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἐξεβλήθησαν, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ (7) ὁπωσδήποτε ἐδέχθησαν. οὐ γὰρ ἀναγκαῖον νῦν τὴν αἰτίαν ὀνομάζειν· οὔπω γὰρ πέντε μῆνες παρῆλθον, καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν, οἱ δὲ Μελιτιανοὶ, δέον ἠρεμεῖν καὶ χάριν ἔχειν ὅτι κἂν ὅλως ἐδέχθησαν, οἱ δὲ κατὰ τοὺς κύνας οὐκ ἐπιλαθόμενοι ὧν ἐξήμεσαν, πάλιν τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττον. Εὐσέβιος τοίνυν τοῦτο μαθὼν, καὶ προϊστάμενος τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, πέμπει καὶ ὠνεῖται τοὺς Μελιτιανοὺς ἐπὶ πολλαῖς ἐπαγγελίαις, καὶ γίνεται μὲν αὐτῶν κρύφα φίλος, συντίθεται δὲ αὐτοῖς εἰς ὃν ἐβούλετο καιρόν. τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν ἀποστείλας προτρέπων (8) δέξασθαί με τοὺς περὶ Ἄρειον, καὶ ἀγράφως μὲν ἠπείλει, γράφων δὲ ἠξίου. ἐπειδὴ δὲ ἀντέλεγον, μὴ χρῆναι φάσκων δεχθῆναι τοὺς αἵρεσιν ἐφευρόντας κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ ἀναθεματισθέντας παρὰ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, ποιεῖ καὶ βασιλέα μοι γράψαι τὸν μακαρίτην Κωνσταντῖνον, ἀπειλὴν ἔχοντα, εἰ μὴ λάβοιμι τοὺς περὶ Ἄρειον, ταῦτά με παθεῖν, (9) ἃ πρότερον καὶ νῦν πέπονθα· τὸ δὲ τούτων μέρος τῆς ἐπιστολῆς ἐστι τοῦτο, καὶ Παλατῖνοι Συγκλήτιος καὶ Γαυδέντιος ἦσαν οἱ κομίσαντες τὰ γράμματα.

(1) ME-

(1) Hæc ἡ θεία πρόνοια, &c. apud Theodoretum non habentur.

(2) Reg. ταῦτα. Editi τοιαῦτα.

(3) Ita Reg. Editi vero ἡ κρίσις καὶ κρίσις perperam.

(4) Cadit juxta Athanaſium Meletianarum exordium ſchiſmatis in annum 301. vel 302: ait enim ipſe in epiſtola ad epiſcopos Ægypti & Libyæ anno 356. conſcripta, Meletianos ante annos 55. ſchiſmaticos evaſiſſe. Secus tamen exiſtimarunt Baronius eſiique, qui cum eam epiſtolam ad annum 361. referant, Meletiani ſchiſmatis initio annum 306. conſequenter aſſignant. Sed eam ipſam epiſtolam certiſſime ad annum 356. pertinere in Monito ad eandem palam faciemus. Nonnihil tamen negotii faciant Socratis verba, qui ait Meletium perſequutionis tempore idolis immolaſſe: cum enim perſequutio anno 303. graſſari cœperit, non potuit Meletius ob illud flagitii, perſequutionis hujus tempore commiſſi, anno 301. abdicari, & ſchiſma efficere. Verum cum Socrates hanc hiſtoriam ex Athanaſio fere ad verbum ſit mutuatus, videtur ſane illud, ἐν τῷ διωγμῷ quod ille de Meletio loquens ait, ſuo marte addidiſſe: alias enim ſæpiſſime Athanaſii ſententiam referens, ab Athanaſii ſcopo non parum aberrat. Nihil tamen repugnat Meletium ante annum 301. idolis immolaſſe, licet enim ingens illa perſequutio nondum cœpiſſet: attamen quavis minima data occaſione, certis in locis, perſequutio in quoſdam concitabatur. Quæ autem Epiphanius enarrat de Meletiani ſchiſmatis origine Hæreſi 68. a Meletiano quodam mutuatus creditur; Meletii enim magis quam Petri partibus addictus videtur, & ab Athanaſii hiſtoria penitus abhorret: hincque minoris eſt fidei.

(5) διέβαλλε καὶ μετὰ Ἀχιλλᾶν. Sic Reg. & Baſil. qui ultimus habet διέβαλε. In editis hæc deerant.

(6) Ita Reg. Editi vero ἀνατῆσαι mendoſe.

(7) ὁπωσδήποτε ἐδέχθησαν. Quibuſnam conditionibus Meletiani fuerint in Eccleſiæ communionem admiſſi, narrat epiſtola Nicænæ ſynodi apud Socratem l. 1. c. 9. Meletio ſcilicet epiſcopi nomen fuit conceſſum, ita tamen ut is omnibus epiſcopi functionibus ſit interdictus. Qui vero a Meletio ordinati fuerant, ad communionem & ad reliqua ſui ordinis miniſteria obeunda recepti ſunt, ea lege, ut in unaquaque Parœcia, vel Eccleſia, ſecundo loco eſſent ab iis quos Alexander ordinaſſet; adeo tamen ut epiſcopi Alexandro ſubjecti injuſſu nullam ordinationem, aut aliud quodcumque ad eccleſiæ regimen ſpectans aggrederentur.

(8) Sic Reg. Editi vero δέξασθαί τε τὸν Ἄρειον.

(9) ἃ πρότερον καὶ νῦν πέπονθα. His indicat Athanaſius primum ſui exſilium in Galliis, et ſecundum quo poſt Gregorii intruſionem ſeptem annos extorris fuit. Vocequæ nū inuit ſe non diu poſt ſuum a ſecundo exſilio reditum hanc apologiam ſcripſiſſe; ut in Admonitione diximus.

(1) ΜΕΡΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ἔχων τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλήσεως τὸ γνώρισμα, ἅπασι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἴσοδον· ἐὰν γὰρ γνῶ (2) ὡς κεκώλυκάς τινας αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας μεταποιουμένους, ἢ ἀπεῖρξας τῆς εἰσόδου, ἀποστελῶ παραχρῆμα τὸν καὶ καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως, καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα.

60. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ βασιλεῖ γράφων ἔπειθον, μηδεμίαν εἶναι κοινωνίαν τῇ Χριστομάχῳ αἱρέσει πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, τότε λοιπὸν Εὐσέβιος τὸν καιρὸν ὃν συνεφώνησε μετὰ τῶν Μελετιανῶν προφέρων, γράφει καὶ πείθει τούτους πλάσασθαι πρόφασιν, ἵν' ὥσπερ κατὰ Πέτρου καὶ Ἀχιλλᾶ καὶ Ἀλεξάνδρου μεμελετήκασιν, οὕτω καὶ καθ' ἡμῶν ἐπινοήσωσι καὶ θρυλλήσωσι. πολλὰ μὲν οὖν ζητήσαντες καὶ μὴ εὑρόντες, ὕστερον μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συντιθέασι, καὶ πλάττονται πρώτην κατηγορίαν διὰ (3) Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου, περὶ στιχαρίων λινῶν, ὡς ἐμοῦ κανόνα τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιβαλόντος, καὶ πρώτους αὐτοὺς ἀπαιτήσαντος. ἀλλὰ πρεσβυτέρων ἡμετέρων εὑρεθέντων ἐκεῖ, καὶ βασιλέως ἀκούσαντος, κατεγνώσθησαν. οἱ μὲν οὖν πρεσβύτεροι ἦσαν, (4) Ἄπις καὶ Μακάριος. ὁ δὲ βασιλεὺς γράφει καταγινώσκων μὲν Ἰσίωνος, κελεύων δὲ ἐμὲ ἀπαντῆσαι πρὸς αὐτόν, καὶ τὰ μὲν γραφέντα ἐστὶ ταῦτα. (5) * * * * * * * * * * * * * * *

Ὁ δὲ Εὐσέβιος μαθών, πείθει περιμεῖναι αὐτούς. καὶ ἐλθόντος μου, κατηγοροῦσι πάλιν Μακαρίου μὲν περὶ ποτηρίου· ἐμοῦ δὲ οὐ τὴν τυχοῦσαν διαβολήν, ἀλλὰ τὴν ἀνωτάτω πασῶν, ὅτι δὴ κατὰ βασιλέως γενόμενος, ἔπεμψα γλωσσόκομον χρυσίου Φιλουμένῳ τινί. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς καὶ περὶ ταύτης ἐν τῷ (6) Ψαμμαθίᾳ ἤκουσεν ἡμῶν, αὐτοὶ δὲ πάλιν κατεγνωσθέντες ἐρρίφησαν· καὶ γράφει τοῖς λαοῖς ἐπανερχομένων ἡμῶν, ταῦτα.

ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΓΙΣΤΟΣ

Σεβαστὸς τῷ λαῷ τῷ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

61. ΑΓΑΠΗΤΟΙ ἀδελφοί, προσαγορεύω ὑμᾶς, ἐπικαλούμενος τὸν θεὸν τὸν τῆς ἐμῆς βουλήσεως μέγιστον μάρτυρα, καὶ τὸν τοῦ ἡμετέρου νόμου μονογενῆ δημιουργόν, ὃς καὶ τῆς ζωῆς προκαθέζεται τῶν ἁπάντων, καὶ τὰς διχονοίας μισεῖ. πλὴν τί ἂν εἴποιμι; ὅτι καλῶς ὑγιαίνομεν; ἀλλ' ἐξῆν καλλίονος ἀπολαῦσαι τῆς ὑγιείας, εἰ ὑμᾶς αὐτοὺς (7) ἀμοιβαδὶς ἠγαπᾶτε, ἀποσεισάμενοι τὰ μίση, δι' ὧν ταῖς τῶν ἐρεσχελούντων τρικυμίαις, τὸν λιμένα τῆς ἀγάπης ἐγκαταλείπομεν. φεῦ τῆς ἀτοπίας ταύτης. ὅσα καθ' ἑκάστην ἡμέραν (8) συμπτώματα τοῦ συγκεχυμένου φθόνου κινεῖται. ὅτι πρὸς τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ μετῳκίσθησαν αἱ δυσφημίαι. ποῖ τοίνυν τῆς δικαιοσύνης ἡ πίστις ἀνακεχώρηκεν; ὅτι γε ἐν τοσούτῳ τῷ τοῦ σκότους ἀχλύϊ περιβεβλήμεθα, οὐ μόνον διὰ τὴν πολύπλοκον

PARS EPISTOLÆ

Imperatoris Conſtantini.

CUm igitur voluntatem meam compertam habeas, omnibus qui in Eccleſiam admitti expetunt, abſque impedimento ingreſſum præbeto. Si quos autem Eccleſiæ ſociari cupientes te prohibuiſſe, aut illis aditum intercluſiſſe didicero; mittam quamprimum qui te juſſu meo abdicet, & e ſedibus transferat tuis.

60. Cum tamen litteris meis Imperatori ſuaſiſſem, nullam debere hæreſi Chriſto adverſanti cum catholica Eccleſia eſſe communionem; tum demum tempus quo de cum Meletianis convenerat ſe nactum oſtendens Euſebius, miſſis ad eos litteris, auctor fuit, ut novo commento uſi, paria iis quæ olim fuerant contra Petrum, Achillam, & Alexandrum moliti, jam adverſum nos excogitarent & undique pervulgarent. Multis igitur conquiſitis, cum nihil inveniſſent, Euſebii tandem conſilio hanc priorem, Iſionis, Eudæmonis & Callinici opera, confingunt criminationem; de lineis nempe ſtichariis, quaſi ego legem Ægyptiis dediſſem, ac ea primus exegiſſem ab illis. At cum ex presbyteris noſtris illic tum repertis rei veritatem didiciſſet Imperator, eorum deprehenſa calumnia eſt, erantque presbyteri illi Apis & Macarius. Porro Imperator litteras miſit, quibus Iſionis factum damnans, nos præcepit ſeſe adire. Hæ ſunt autem illæ litteræ. *Prima calumnia a Meletianis in Athanaſium conficta.*

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

Euſebius re comperta ſuadet illis, ut ne iſthinc ſecedant. Cumque adveniſſem, Macarium denuo de confracto calice inſimulant: mihique haud levem, imo omnium atrociſſimam impoſuere calumniam; quod ſcilicet Imperatori adverſatus, ſcrinium miſiſſem auri plenum cuidam Philumeno. Verum ubi nos Imperator hanc quoque calumoiam confutantes Pſammathiæ audiſſet, illi de more falſi convicti, expulſi ſunt. Nobis autem redeuntibus, has Imperator ad populos dedit litteras. *Secunda eorumdem calumnia.*

CONSTANTINUS MAXIMUS

Auguſtus populo Alexandrino catholicæ Eccleſiæ.

61. DILECTI fratres, ſaluto vos, Deum invocans maximum voluntatis meæ teſtem, noſtræque legis unigenitum creatorem, qui in omnium vitam dominatum obtinet, & diſcordias odit. Verum quid dicam? an ſcilicet nos bene valere? ſed multo feliciori ſanitate frui liceret, ſi vos mutuo depoſitis odiis amaretis: quo factum eſt ut contentioſorum hominum procellis dilectionis reliquerimus portum. O rem abſurdam! quanti quotidie caſus per tumultuoſam invidiam excitantur! Sic eſt ad Dei populum infamia tranſlata. Quorſum igitur juſtitiæ receſſit fides, cum tanta tenebrarum caligine involvamur; non ſolum per varie implicatum erro-

(1) Hoc epiſtolæ Conſtantini fragmentum habetur item apud Socr. lib. 1. cap. 27. & apud Sozomenum lib. 2. c. 22. qui ex Athanaſio complurima quæ ibidem adferunt acceperunt.

(2) Editi ὡς εἰ. ſed εἰ cum apud Socr. & Sozom. non legatur, in Reg. deletum ſit, & alioqui ſupereffluat, expunctum eſt. Paulopoſt Reg. & Sozom. poſt ἀποστελῶ habent παραχρῆμα.

(3) In Meletii breviario nominantur Iſion Athribeos, Eudæmon Taneos, & Callinicus Peluſii epiſcopi Meletiani, qui videntur iidem ipſi eſſe qui hic memorantur. Paulopoſt στιχαρίων λινῶν. στιχάρια veſtes quæ epiſcopis, presbyteris, diaconis & ſubdiaconis uſui erant. Lineas fuiſſe cum Athanaſio ajunt Socrates & Sozomenus. De his fuſe Cangius in Gloſſ. mediæ & inf. Græc.

(4) Hic Apis, Ἀλύπιος a Socrate vocatur, lib. 1. c. 27.

(5) Hæc Conſtantini epiſtola amanuenſium negligentia excidit.

(6) Reg. Ψαμαθίᾳ. Pſammathia vero erat ſuburbium Nicomediæ. Theodoretus hæc Conſtantinopoli geſta enarrat, lib. 1. cap. 26. ſed fide dignior Athanaſius.

(7) Reg. ἀμοιβαδὶς. Editi ἀμοιβαδῶς. Paulopoſt Reg. ἐρεσχελούντων.

(8) Συμπτώματα Reg. Editi vero συμπτώματος mendoſe.

errorem, ſed etiam per ingratorum hominum vitia, dum & ſtultitiæ fautores toleramus & eos qui æquitatem veritatemque profligant animadvertentes, negligimus tamen? Quænam illa tanta perverſitas noſtra? Inimicos non confutamus, ſed latrocinium ſectamur: quo pernicioſiſſima fraus, nemine repugnante, ſibi facillime viam paravit. Nullusne tandem ſenſus eſt, ne ſaltem communis omnium naturæ gratia ſi quidem legis præcepta contemſimus? Sed dicet quiſpiam, illa ſaltem dilectio quæ ſecundum naturam eſt invenitur. Quid ergo, noſne qui & Dei lege, & bona indole inſtructi ſumus tumultum & perturbationem inimicorum tolerabimus, qui quaſi facibus omnia incendunt? nec tamen videmus licet oculis præditi, neque ſentimus, licet legis ſenſibus undique circumſepti. Quantus igitur ſtupor vitam noſtram apprehendit, quando nos ipſos ita negligimus, licet hæc nos Deus moneat? Nonoe malum illud intolerabile eſt? nonne hoſtes hi ſunt exiſtimandi, potius quam domus & populus Dei? In nos debacchantur ſceleratiſſimi illi, noſque inſimulant atque ex adverſis partibus nos inſectantur.

62. Quanta autem cum amentia hoc agant, vos ipſos cogitare rogo. Stulti enim In lingua ſua ſitam habent malitiam. Hi ergo plumbeas iras circumſerunt, ut ſe invicem feriant, noſque ſecum abducant ad ſupplicii ſui auctarium. Interim qui recta docet, hoſtis judicatur: qui autem invidiæ vitium præ ſe fert, is populum manſuetum contra jus faſque iovadit, devaſtat, abſumit, ac ſibi ipſi in malis complacet, ſeſe laudibus ornat & concinnat: veritatem autem ſubvertit, fidemque fallit donec conſcientiæ ſuæ antrum & latibulum conquiſitum nactus ſit. Ipſa igitur ingenii pravitas illos miſeros efficit, dum petulaoter, indigni licet, ſeipſos laudibus efferunt, ajuntque: proh facinus! ille ſenior eſt, & ille puer; ad me honor adtinet, mihi debetur, ab illo ablatus eſt: ego quippe, omnibus ad meas partes abreptis, cum poteſtare diſperdere aggrediar. Præclara ſane inſaniæ exclamatio: cohortes utique, conventus, aut, ut ita dicam, remigum principatus, apud improborum illorum cœtus videre eſt. O noſtram abſorditatem, ſi ita fari liceat! In Eccleſiane Dei ſtultitiæ habetur ſpectaculum? num non erubeſcunt? num ſeipſi non objurgant, nec mordentur animis, ut nunc ſaltem contra fraudem & contentionem dignum aliquid ſentire videantur? At illi ſola invidiæ vi utuntur ſuis veneficiis ſubnixa. Sed nihil ſcelerati illi adverſus epiſcopum veſtrum potuerunt perficere. Mihi credite, fratres, nihil aliud ſatagunt, quam ut cum noſtra tempora malis oppreſſerint, nullum ſibi in hac vita relinquant pœnitentiæ locum. Vobis igitur ipſis ferte opem; obteſtor vos, amorem noſtrum diligite, totiſque viribus eos abigite qui noſtræ concordiæ gratiam cupiunt abolere; Deumque præ oculis habeotes, vos invicem diligite. Ego enim epiſcopum veſtrum Athanaſium excepi perhumaniter, eumque ſic ſum allocutus, ut qui illum Dei hominem eſſe perſuaſum haberem. Veſtrum eſt hæc intelligere, nec meum eſt ea de re ferre judicium. Meam autem ſalutationem ut ipſe reverendiſſimus Athanaſius vobis renuntiaret conſentaneum duxi: æquitatis illius ſedulitatem animo perpendens, quæ modo pacificæ fidei meæ non indigno, in ſalutaris doctrinæ bono ſemper continetur, quæque ad vos de officio monendos erit comparata. Deus

A πλάνην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ τῶν ἀχαρίστων ἐλαττώματα, τῶν μὲν τὴν ἄνοιαν βραβευόντων ἀνεχόμεθα, τῶν δὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν ἀλήθειαν διακρουομένων αἰσθανόμενοι παραμυθούμεθα; τί τὸ δεινὸν τοῦτο τῆς ἡμετέρας κακίας; τοὺς ἐχθροὺς οὐκ ἐλέγχομεν, ἀλλ' ἑπόμεθα τῷ λῃστηρίῳ, δι' ὃ ὁδόν τινα ἑαυτῇ, ἵν' οὕτως εἴπω, ἡ τῆς ἀπωλείας ἀπάτη, μηδενὸς ἀντιτεινομένου, ῥᾳδίως εἰργάσατο. ἆρα οὐδεμία ἐστὶν αἴσθησις, οὐδὲ κατὰ χάριν τῆς κοινῆς ἁπάντων φύσεως, εἴγε τῶν τοῦ νόμου προσταγμάτων ἠμελήσαμεν; ἀλλ' ἐρεῖ τις, κατὰ φύσιν ἡ ἀγάπη ἐξελήλεγκται. τί δαὶ οὖν ἡμεῖς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον πρὸς τῇ ἀγαθῇ φύσει ἔχοντες ἀνεχόμεθα τὸν ὀχλισμὸν B καὶ τοῦ θορύβου τῶν ἐχθρῶν, πυρσοῖς τισιν, ὡς ἔοικεν, ἐξαπτομένων, καὶ οὐχ ὁρῶμεν ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, οὐδὲ αἰσθανόμεθα, καίτοι ταῖς τοῦ νόμου αἰσθήσεσιν ὄντες πεφραγμένοι. ὁπόση ἄρα νάρκη τὴν ἡμετέραν ζωὴν κατείληφεν, ὅτε γε ἡμῶν (1) αὐτῶν οὕτως ἀμελοῦμεν, καὶ ταῦτα ὑπομιμνήσκοντος τοῦ Θεοῦ; εἶτα, οὐκ ἔστιν ἀφόρητον τὸ κακόν; οὐ πολεμίους τούτους προσήκει νομίσαι, ἢ τὸν οἶκον καὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ; ἐμπαροινοῦσιν ἡμῖν καὶ ἐγκαλοῦσί γε οἱ πανώλεις ἐκεῖνοι, καὶ ἐπιπλήσσουσιν ἐκ τῶν ἐναντίων ἡμῖν.

62. Μεθ' ὅσης δὲ ἀπονοίας ταῦτα πράττουσιν, ὑμᾶς αὐτοὺς ἐννοεῖν ἀξιῶ. οἱ γὰρ μωροὶ ἐπὶ τῆς γλώττης C κειμένην ἔχουσι τὴν κακίαν· οὗτοι γοῦν μολυβδίνας τινὰς ὀργὰς περιφέρονται, ὡς ἑαυτοὺς μὲν κατ' ἀλλήλων πλήττειν, ἡμᾶς δὲ πρὸς ὄγκον τῆς οἰκείας κολάσεως ἀνάγειν· καὶ ὁ μὲν καλῶς διδάξας, πολέμιος κρίνεται· ὁ δὲ τὴν φθόνου κακίαν προβεβλημένος, ἐκεῖνος τὸν τοῦ λαοῦ ἡμερώτατον (2) ὁ δεόντως καταλαμβάνει, πορθεῖ, καταναλίσκει, καὶ ἑαυτὸν νεκροῖ, ἐγκωμίῳ κοσμεῖ, καὶ συντίθησι, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἀνατρέπει καὶ τὴν πίστιν ἀπατᾷ, μέχρις (3) ἂν τῷ οἰκείῳ συνειδότι φωλεὸν καὶ κρυπτήριον ἐπιζητήσας εὕρῃ. αὐτὴ γοῦν αὐτοὺς ἡ σκαιότης ἀθλίους ποιεῖ, ὅταν προπετῶς ἑαυτοὺς D ἀναξίους ὄντας ἀποδέχωνται, λέγοντες· φεῦ τῶν κακῶν, ἐκεῖνος πρεσβύτερός ἐστι, καὶ ἐκεῖνος παῖς, ἐμοῦ ἅπτεται ἡ τιμή, ἐμοὶ ὀφείλεται, ἐκείνου (4) ἀφῃρέθη· ἐπεὶ αὐτὸς ἐμαυτῷ ἁρπάσας ἅπαντα, ἐπ' ἐξουσίας ἀπολέσαι πειράσομαι. λαμπρά τις ἡ τῆς μανίας (5) ἐκβόησις· τάγματα καὶ συλλόγους, ἢ ἵν' οὕτως εἴπω, ἀρχιερωσύνην τῶν ἀπάντων αὐτῶν συνεδρίων ἰδεῖν. ὢ τῆς ἀτοπίας ἡμῶν, ἵν' οὕτως εἴπω, ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἀνοίας ἐστὶν ἐπίδειξις; εἶτα, οὐκ αἰδοῦνται; οὐκ αὐτοὶ ἑαυτοὺς ψέγουσιν; οὐδὲ τὰς ψυχὰς δάκνονται, ἵνα νῦν γοῦν κατὰ τῆς ἀπάτης καὶ τῆς (6) ἐρεσχελίας ἄξιόν τι φρονεῖν δόξωσι; βίᾳ E μόνῃ ἐστὶ τοῦ φθόνου τοῖς ἰδίοις ἐπερειδόμενοι φαρμάκοις· οὐδὲν ἴσχυσαν οἱ πονηροὶ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν. ἐμοὶ πιστεύσατε, ἀδελφοί, οὐδὲν ἕτερον ἐσπουδάκασιν, ἢ ἵνα καταστρέψαντες τοὺς ἡμετέρους χρόνους, μηδεμίαν χώραν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μεταμελείας ἔχωσιν. ἐπικουρήσατε τοίνυν ὑμῖν αὐτοῖς, παρακαλῶ, τὸ φίλτρον τὸ (7) ὑμέτερον ἀγαπήσατε, καὶ πάσῃ δυνάμει διώξατε τοὺς τὴν τῆς ἡμετέρας ὁμονοίας χάριν ἀφανίζειν ἐπιθυμοῦντας, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀπιδόντες, ὑμᾶς αὐτοὺς ἀγαπᾶτε. ἐγὼ γὰρ τὸν ὑμέτερον ἐπίσκοπον Ἀθα- F νάσιον ἀσμένως προσηκάμην, ὅπως τε προσεφθεγξάμην, ὡς ἄνθρωπον αὐτὸν Θεοῦ ὄντα πεπεισμένος. ὑμέτερόν ἐστι ταῦτα συνιέναι, οὐκ ἐμὸν κρίνειν. τὴν γὰρ παρ' ἐμοῦ πρόσρησιν αὐτὸν Ἀθανάσιον ὑμῖν διακονῆσαι τὸν αἰδεσιμώτατον ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ἐννοῶν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐπιεικείας αὐτοῦ, ἥτις οὐκ ἀναξίως τῆς εἰρηνικῆς μου πίστεως, εἰς τὸ ἀγαθὸν τῆς σωτηριώδους γνώμης κατέχεται διηνεκῶς, καὶ ἕξει τὸν προτρέποντα λογισμόν. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι,

(1) Ita Reg. Editi vero, ἡμῶν ἑαυτῶν.
(2) Reg. ὁ δεόντως. Editi male οὐδὲ ὄντως.
(3) Reg. μέχ... ἂν ... minus recte.
(4) Reg. παρῃρέθη. Editi ἀφῃρέθη.
(5) Ita Reg. Editi vero ἐκβόλησις. Mox Reg. ἀρχιερώσυνα in neutro plurali.

(6) Reg. ἐρεσχελίας. Quæ poſt pauca ſequuntur, οὐδὲν ἴσχυσαν οἱ πονηροὶ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν, &c. etiam apud Theodoretum habentur, lib. 2. c. 27.
(7) Edit. Pariſ. & Theodor ὑμέτερον. At Comm. cum mſſ. ἡμέτερον.

λάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. (1) καὶ ταῦτα μὲν ὁ Κωνσταντῖνος.

63. Τούτων οὕτω πραχθέντων, πρὸς ὀλίγον ἡσυχάσαντες οἱ Μελιτιανοί, ταράξαντες πάλιν, καὶ ταύτην ὕστερον εὑρίσκουσι βουλήν, σπουδάζοντες ἀρέσαι τοῖς μισθωσαμένοις αὐτούς. (2) Μαρεώτης χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστίν· ἐν ταύτῃ σχίσμα Μελίτιος οὐκ ἠδυνήθη ποιῆσαι. τῶν τοίνυν ἐκκλησιῶν ἐν ὡρισμένοις τόποις οὐσῶν, καὶ τῶν πρεσβυτέρων πάντων ἐν αὐταῖς συναγόντων, τῶν δὲ λαῶν εἰρηνευόντων, Ἰσχύρας τις οὕτω λεγόμενος, οὐ κληρικός, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον πονηρός, ἐπεχείρει τοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ κώμῃ πλανᾷν, λέγων εἶναι ἑαυτὸν κληρικόν. τοῦτο μαθὼν ὁ τῶν τόπων πρεσβύτερος, περιερχομένῳ μοι τὰς ἐκκλησίας ἀνήγγειλε, καὶ ἀπέστειλα σὺν αὐτῷ Μακάριον πρεσβύτερον καλέσαι τὸν Ἰσχύραν. εὑρόντες δὲ αὐτὸν νοσοῦντα καὶ κατακείμενον ἐν κελλίῳ, ἐνετείλαντο τῷ πατρὶ αὐτοῦ παραγγεῖλαι τῷ υἱῷ, μηδὲν τοιοῦτον ἐπιχειρεῖν, οἷον ἤρηται κατ' αὐτοῦ. ἀλλ' ἀναστὰς ἀπὸ τῆς νόσου, καὶ κωλυόμενος ἀπὸ τῶν ἰδίων καὶ τοῦ πατρός, καταφεύγει πρὸς τοὺς Μελιτιανούς, κἀκεῖνοι κοινοῦνται τοῖς περὶ Εὐσέβιον, καὶ λοιπὸν συντίθεται παρ' αὐτῶν ἡ συκοφαντία, ὅτι δὴ ποτήριον μὲν Μακάριος κατέαξεν, Ἀρσένιος δὲ τις ἐπίσκοπος ἐφονεύθη παρ' ἡμῶν· καὶ τὸν μὲν Ἀρσένιον κρύπτουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ φαινόμενον αὐτὸν, ὡς ἀναιρεθέντα νομίζεσθαι· καὶ χεῖρα, φασίν, ὡς συγκοπείσης αὐτῷ, περιέφερον· τὸν δὲ Ἰσχύραν, ὃν οὐκ ᾔδεισαν, ἄρχονται (3) θρυμλεῖν ὡς πρεσβύτερον, ἵνα καὶ περὶ ποτηρίου λέγων, πλανᾷν δυνήσηται. ὁ μὲν οὖν Ἰσχύρας, μεμφομένων αὐτὸν τῶν ἰδίων, ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ἀποδυρόμενος, καὶ λέγων μηδὲν μὲν γεγενῆσθαι παρὰ Μακαρίου, οἷον ἐθρύλησαν, ὑποβεβλῆσθαι δὲ ἑαυτὸν παρὰ τῶν Μελιτιανῶν, καὶ πλάσασθαι ταύτην λοιδορίαν. καὶ γράφει ταῦτα,

A vos conſervet, dilecti fratres. Hæc Conſtaotinus.

63. His ita geſtie, cum aliquanto tempore quieviſſent Meletiani, denuo concitantur: curanteſque ut iis qui ſe mercede conduxeraot pergratum ſacerent, hoc demum ineunt conſilium. Mareotes regio quædam Alexandrina eſt, quam Meletius in ſchiſma deducere nequidquam tentavit. Cum igitur eccleſiæ definitis in locis eſſeot, presbyteria omnibus conventus in iiſdem eccleſiis agentibus populiſque in pace degentibus; quidam Iſchyras nomine, non clericus, ſed & moribus improbus, ſui pagi incolas in errorem im-B pellere conabatur, dum ſeſe jactitaret eſſe clericum. Id cum comperiſſet locorum presbyter, mihi eccleſias perluſtranti rem denuntiat: quæ cauſa fuit ut una cum illo Macarium presbyterum mitterem ad Iſchyram accerſendum: quem cum ægrum inque cubiculo decumbentem reperiſſent, patri ejus injunxere, ut filium a tali ſacinore prohiberet, quale adverſus eum fuerat delatum. At ille morbo levatus cum eſſet, a ſuis & a patre ipſo, quominus id ageret, prohibitus confugit ad Meletianos: qui inita cum Euſebianis ſocietate, hanc una omnes confinxere crimi-C nationem; quod ſcilicet Macarius calicem confregiſſet, Arſeniuſque epiſcopus a nobis eſſet interemtus. Quin etiem Arſenium occultarunt, ut qui nuſquam compareret, crederetur interfectus. Truncam item manum circumferebant, quaſi is fuiſſet membratim conciſus. Iſchyram vero, quem ne norant quidem, presbyterum circumquaque prædicare cœperunt, ut de calice loquenti decipiendi eſſet facultas. Iſchyras igitur a ſuis objurgatus, ad nos collacrymans acceſſit, nihil tale inquiens a Mecario commiſſum, quale illi pervulgarant, ſed ſe ſubornatum a Meletianis fuiſſe, ad illam criminationem commini-D ſcendam. Hoc autem reſcriptum dedit.

Tertia Meletianorum calumnia de calice fracto.

(4) ΜΑΚΑΡΙΩ ΠΑΠΑ ΑΘΑΝΑΣΙΩ

Ἰσχύρας ἐν κυρίῳ χαίρειν.

64. ΕΠΕΙΔΗ προσῆλθόν σοι, κύριε ἐπίσκοπε, βουλόμενος τῆς ἐκκλησίας εἶναι, ᾐτιάσω δέ με, ἐφ' οἷς πρότερον ἐφθεγξάμην, ὡς ἐμοῦ ἀπὸ προαιρέσεως εἰς τοῦτο παρελθόντος, τούτου ἕνεκεν ταύτην τὴν ἀπολογίαν ἔγγραφον σοι ἐπιδίδωμι, ἵν' εἰδέναι ἔχοις, ὅτι βίας μοι γενομένης, καὶ πληγῶν ἐπενεχθεισῶν ἀπὸ Ἰσαὰκ καὶ Ἡρακλείδου, καὶ Ἰσαὰκ τοῦ τῆς Λητοῦς, καὶ ὑπὸ τῶν σὺν αὐτοῖς. ἐγὼ δὲ μαρτύρομαι τὸν θεὸν εἰς τοῦτο λαμβάνων, ἀπολογοῦμαι, ὅτι οὐδὲν ὧν ἐκεῖνοι εἰρήκασι, συνοιδά σοι πεποιηκότι· οὔτε γὰρ ποτηρίου κλάσις γέγονεν, οὔτε τῆς ἁγίας τραπέζης καταστροφὴ γεγένηται, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκεῖνοι βίαν ἐπιθέντες μοι, εἰς τοῦτο παρώρμησάν με. ταῦτα δὲ ἀπολογησάμενος σοι, καὶ ἔγγραφον ἐπιδέδωκα, αἱρούμενος καὶ ἐπιδικαζόμενος (5) εἶναι τῶν ὑπὸ σὲ συναγομένων· ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι ἐν κυρίῳ. ἐπιδέδωκα δὲ τοῦτό μου τὸ χειρόγραφον σοὶ τῷ ἐπισκόπῳ Ἀθανασίῳ, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πρεσβυτέρων, Ἀμμωνᾶ Δικέλλης, Ἡρακλείου Φάσκου, Βόκκωνος Χενεβρί, Ἀχιλλᾶ (6) Μυρσίνης, Διδύμου Ταφοσίρεως, καὶ Ἰούστου ἀπὸ Βωμοθέου· καὶ διακόνων, ἀπὸ μὲν Ἀλεξανδρείας, Παύλου, καὶ Πέτρου, καὶ Ὀλυμπίου· ἀπὸ δὲ Μαρεώτου, Ἀμμωνίου καὶ Πιστοῦ, καὶ Δημητρίου, καὶ Γαΐου. (7)

BEATO PAPÆ ATHANASIO

Iſchyras in Domino ſalutem.

64. QUANDOQUIDEM me, Domine Epiſcope, te adeuntem, ut in Eccleſiam reciperer, objurgaſti ob res antehac a me delatas, quaſi id eſſem meopte conſilio aggreſſus; idcirco mei purgandi cauſa hoc tibi trado reſcriptum; ut compertum habeas, vim mihi illatam pla-E gaſque ab Iſaaco, Heraclide, Iſaaco Letus eorumque ſociis, iofſictas eſſe. Ego ſane, Deo in teſtem adhibito, hoc ad tui defenſionem declaro, me probe ſcire te nihil eorum perpetraſſe, quæ illi a te commiſſa jectitant. Nulla enim calicis confractio, nulla exſtitit ſacræ menſæ ſubverſio: ſed me iidem, vi illata, ad hæc omnia dicenda compulere. Porro hæc ideo ad defenſionem protuli, ac ſcripto mandavi; quod ſummopere expetam poſtulemque, ut mihi conventibus liceat intereſſe tuie. Te in Domino valere exopto. Hoc autem chirographum meum tibi Athanaſio F epiſcopo tradidi coram presbyteris Ammona Dicellæ, Heraclio Phaſci, Boccone Chenebri, Achilla Myrſines, Didymo Taphoſireos, & Juſto a Bomotheo: & Diaconis, Alexandrinis, Paulo, Petro & Olympio: Mareoticis, Ammonio, Piſto, Demetrio, & Gaio.

65. Hoc

(1) Hæc & ταῦτα μὲν ὁ Κωνσταντῖνος deſunt in Reg.
(2) Ita Reg. Editi vero Μαρεῶτις, ſed Μαρεώτης alias ſemper legitur.
(3) Reg. θρυλλεῖν de more, quod ultimo ſit monitum.
(4) Sic Reg. Editi vero τῷ Μακαρίῳ. Mox Reg. & Baſil. προσῆλθόν σοι, & ita legendum. editi vero προσ-ῆλθόν μοι.
(5) εἶναι deerat in editis. Ex Reg. ſumſimus.
(6) Sic Reg. Editi vero Μυρσίνος.
(7) In editis hæc legebantur, καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἰσχύρας, quæ quod in Reg. & Baſil. deſint, viſum eſt omittere.

65. Hoc ubi reſcriptum Iſchyras dediſſet, nihilo tamen minus eam denuo ubique pervulgant criminationem, ad ipſumque detulerunt Imperatorem Conſtantinum, qui jam pridem accuſationem de confracto Calice Pſammathiæ nobis præſentibus audierat, & inimicorum deprehenderat calumniam. Tum vero litteras Antiochiam ad Dalmatium Cenſorem miſit: cui homicidii cauſam audiendam committebat. Cenſor autem ſcripto mihi ſignificavit, ut me adornarem ad eam depellendam criminationem. Hujus ego litteris acceptis, licet initio rem nihil curarem, quod eos in nullo vere dicere mihi conſcius eſſem; attamen cum Imperator commotus eſſet, ad comminiſtros meos Ægyptios reſcripſi, diaconumque miſi, ut certior fierem de Arſenio, quem a quinque vel ſex annis non videram. Arſenium, ne fuſius illa proſequar, deliteſcere compertum eſt: eum namque primo quidem in Ægypto, dehinc Tyri latentem noſtri invenere. Quodque permirum habeatur, ne deprehenſus quidem ſe Arſenium eſſe faſſus eſt, donec in jus vocatus, a Paulo tunc Tyri epiſcopo convinceretur: dehinc enim præ pudore idipſum negare non eſt auſus. Hoc autem pacti cum Euſebio initi ſervandi cauſa agebat, ne ſe deprehenſo, tota evaneſceret fabula, quod & accidit. Imperatori enim cum litteris indicaſſem repertum Arſenium fuiſſe, in memoriamque revocaſſem quæ de Macario presbytero ipſe Pſammathiæ audiſſet; judicio ille Cenſoris inhibito, litteras miſit, quibus damnata adverſariorum noſtrorum ſycophantia, Euſebium & aſſeclas in Orientem nobis adverſandi ſtudio properantes, retrogredi juſſit. Porro quod me de peremto Arſenio inſimularint; ut ne multorum epiſtolis hujus rei fidem facientibus utar; unam ſufficit Alexandri Theſſalonicæ epiſcopi proferre: ex qua de aliorum item epiſtolis quiſque valeat dijudicare. Is ergo cum probe ſciret quam multa * Archaph, qui & Joannes, adverſum nos ſparſiſſet, didiciſſetque in vivis eſſe Arſenium, hæc ſcripſit.

65. Ταῦτα γράψαντος καὶ Ἰσχύρα, ὅμως πάλιν τὴν τοιαύτην κατηγορίαν (1) θρυλοῦσι μὲν πανταχοῦ, ἀναφέρουσι δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ. ἠκηκόει δὲ περὶ μὲν τοῦ ποτηρίου φθάσας ἐν ἀκούσας αὐτοὺς ἐν τῇ Ψαμμαθίᾳ, παρόντων ἡμῶν, καὶ κατέγνω τῆς συκοφαντίας τῶν ἐχθρῶν· γράφει δὲ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν Δαλματίῳ τῷ (2) Κήνσορι, ἀκοῦσαι τῆς περὶ τοῦ φόνου δίκης. ὁ τοίνυν Κήνσωρ ἐπιστέλλει μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογίαν τοῦ ἐγκλήματος· ἐγὼ δὲ δεξάμενος τὰ τοιαῦτα γράμματα, καίτοι τὴν ἀρχὴν μηδὲ προσποιούμενος διὰ τὸ εἰδέναι μηδὲν αὐτοὺς λέγειν ἀληθές· ὅμως ἐπειδὴ βασιλεὺς ἐκινεῖτο, γράφω τοῖς συλλειτουργοῖς εἰς Αἴγυπτον, καὶ πέμπω διάκονον, βουλόμενος μαθεῖν περὶ Ἀρσενίου, οὐ γὰρ ἑωράκειν τὸν ἄνθρωπον ἐτῶν ἤδη πέντε ἢ ἕξ. καὶ τί γάρ, ἵνα μὴ τελέως τὰ τοιαῦτα λέγω, ἐγνώσθη κρυπτόμενος ὁ Ἀρσένιος, τὴν μὲν ἀρχὴν ἐν Αἰγύπτῳ, λοιπὸν δὲ καὶ ἐν Τύρῳ πάλιν κρυπτόμενον αὐτὸν εὗρον οἱ ἡμέτεροι. καὶ τό γε θαυμαστὸν, οὐδὲ εὑρεθεὶς ὡμολόγει αὐτὸς εἶναι (3) ὁ Ἀρσένιος, ἕως ἐν δικαστηρίῳ ἐπὶ Παύλου τοῦ τηνικαῦτα ἐπισκόπου τῆς Τύρου ἠλέγχθη, καὶ καταισχυνθεὶς λοιπὸν οὐκ ἠρνήσατο. τοῦτο δὲ ἐποίει φυλάττων τὰς πρὸς τοὺς περὶ Εὐσέβιον, συνθήκας, ἵνα μὴ ὡς εὑρεθέντος, λοιπὸν ἐκείνων τὸ δρᾶμα (4) διαλυθῇ, ὅπερ καὶ γέγονε. γράψαντος γάρ μου τῷ βασιλεῖ, ὅτι Ἀρσένιος εὑρέθη, καὶ ὑπομνήσαντος αὐτὸν περὶ ὧν ἤκουσεν ἐν τῇ Ψαμμαθίᾳ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου χάριν, ἔπαυσε μὲν τὸ δικαστήριον τοῦ Κήνσορος, ἔγραψε δὲ καταγινώσκων τὴν συκοφαντίαν τῶν καθ' ἡμῶν γενομένων, καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον ἐρχομένους εἰς τὴν ἀνατολὴν καθ' ἡμῶν, ἐκέλευσεν ὑποστρέψαι. (5) ὅτι μὲν οὖν κατηγόρησαν ὡς ἀναιρεθέντος Ἀρσενίου, ἵνα μὴ ταῖς παρὰ τῶν πολλῶν γραφείσαις ἐπιστολαῖς χρήσωμαι, ἀρκεῖ μόνον τὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης παραθέσθαι· ἀπὸ γὰρ ταύτης καὶ τὰς τῶν ἄλλων γνῶναι δυνατόν. ἐκεῖνος τοίνυν εἰδὼς, ὅσα μὲν ἐθρύλησε καθ' ἡμῶν * Ἀρχὰφ, ὁ καὶ Ἰωάννης περὶ φόνου, καὶ μαθὼν ὅτι ζῇ Ἀρσένιος, γράφει ταῦτα.

DOMINO DILECTO FILIO

& unanimi comminiſtro Athanaſio, Alexander Epiſcopus in Domino ſalutem.

ΚΥΡΙῼ ΑΓΑΠΗΤῼ ΥΙῼ

καὶ ὁμοψύχῳ συλλειτουργῷ Ἀθανασίῳ Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

66. CONGRATULOR optimo Sarapioni qui tanto ſtudio contendit ſeſe ſacris ornare moribus, quippe patris memoriæ laudem in dies conciliat. *Mortuus eſt enim*, ait quodam in loco ſacra Scriptura, *pater ejus, & quaſi non eſt mortuus*, vitæ namque ſuæ monimentum reliquit. Quo autem affecti fuerimus animo erga Sozontem, memoriæ dignum virum, non ignoras, Domine, qui cum ſacram ejuſdem viri memoriam, tum inſitam adoleſcentis animo modeſtiam probe noſcis. Unam hanc a tua reverentia epiſtolam, adoleſcentis ipſius manu accepi. Hoc ipſum igitur tibi indicandum putavi, ut notum tibi eſſet, Domine. Dilectus noſter condiaconuſque Macarius me ſummopere oblectavit, cum litteris ſuis mihi Conſtantinopoli tranſmiſſis ſignificavit, quam turpiter Archaph ſycophanta ſit deprehenſus: quod virum qui in vivis eſſet, quaſi Interfectum ubique pervulgaſſet. Illum autem condigna ſuis ſceleribus pœna a juſto judice cum ſocia ſibi cohorte multatum iri,

Eccli. 30. 4.

66. ΣΥΓΧΑΙΡΩ τῷ βελτίστῳ Σαραπίωνι, ὅπως ἱεροῖς (6) ἑαυτὸν ἤθεσι κοσμεῖν ἀγωνιζομένῳ, καὶ τοῦτο τοῦ πατρὸς μνήμην ἐγκωμιαστικωτάτην ἐπαύξοντι. ἐτελεύτησε γὰρ, ὥς που ἡ ἱερά φησι γραφὴ, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ (7) ὡς οὐκ ἀπέθανε· κατέλιπε γὰρ τοῦ βίου μνημόσυνον. ὅπως μὲν οὖν διεκείμεθα περὶ τὸν μνήμης ἄξιον Σώζοντα, οὐδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς, δέσποτα, τήν τε περὶ ἐκεῖνον ἱερὰν μνήμην, καὶ τὴν προσοῦσαν τῷ νεωτέρῳ ἐπιείκειαν. μίαν μόνην τὴν διὰ τοῦ νεωτέρου αὐτοῦ ἐδεξάμην παρὰ τῆς σεμνότητός σου ἐπιστολήν. ἐδήλωσα οὖν σοι αὐτὸ τοῦτο, ἵν' εἰδέναι (8) ἔχοις, δέσποτα, ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν καὶ συνδιάκονος Μακάριος, ηὔφρανέ με ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως γράψας, ὅπως Ἀρχὰφ ὁ συκοφάντης ἠσχημόνησε, τὸν ζῶντα ὡς ἀναιρεθέντα παρὰ πᾶσι κηρύξας. ὅτι γὰρ τὴν ἐπὶ τοῖς πλημμεληθεῖσιν αὐτῷ ἀξίαν εἴσπραξιν κομιεῖται παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ μετὰ τοῦ ὁμοτρόπου σίφους, αἱ ἀψευδεῖς

(1) Reg. & edit. Comm. Ψαμμαθίᾳ.
(2) Reg. Δαλματίῳ τῷ Κήνσορι. Hunc autem Dalmatium Cenſorem Conſtantii patruelem ἀδελφιδοῦν fuiſſe ait Socrates lib. 1. c. 27. filium ſcilicet Dalmatii fratris Conſtantini Magni. Sed erraſſe Socratem contendit Valeſius, qui hunc Dalmatium patrem fuiſſe autumat. Dalmatium enim filium qui poſtea Cæſar appellatus eſt, tenera tunc ætate fuiſſe, ac Narbonæ humanis litteris operam dediſſe probat ex Auſonio, lib. de profeſſoribus Burdigalenſibus. Ibidem Editi περὶ τοῦ φόνου. Nos Reg. Cod. ſequimur.

(3) Ita Reg. In editis ὁ Ἀρσένιος.
(4) Reg. διαλυθῇ. Infra idem & edit. Comm. Ψαμμαθίᾳ. Paulopoſt in editis τοῦ deeſt ante Κήνσορος.
(5) Ita Reg. Editi vero ὅτε minus recte.
(6) Editi αὐτὸν, Reg. vero ἑαυτόν.
(7) ὡς deerat in editis. Sed in Reg. Baſil. & in textu Græco Sirac. legitur. Paulopoſt Σώζοντα nomen proprium eſſe liquet.
(8) Ita Reg. Editi vero ἔχεις.
* Joannes Archaph. Is eſt qui epiſcopus Memphitanus dicitur in Breviario Meletii infra.

ψεύδεσθαι ἀναφανδὸν γραφαί. ὁ τῶν ὅλων διατηροίη σε ἐπὶ μήκιστον δεσπότης, κύριε πάντων χάριν χρηστότατε.

67. Ὅτι δὲ ἐκρύπτετο Ἀρσένιος διὰ τοῦτο, ἵνα θάνατον αὐτοῦ πλάσωνται, τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ σὺν αὐτῷ διατρίψαντες· ζητοῦντες γὰρ αὐτὸν, εὕρομεν τοῦτον, καὶ ἔγραψε πρὸς Ἰωάννην τὸν ὑποκρινόμενον τὴν τοιαύτην συκοφαντίαν, ταῦτα.

ΤΩ ΑΓΑΠΗΤΩ ΑΔΕΛΦΩ

Ἰωάννῃ (1) Πίννης πρεσβύτερος μονῆς Πτεμεγκύρκεως τῆς Ἀνταιοπολίτου νόμου χαίρειν.

ΓΙΝΩΣΚΕΙΝ σε θέλω, ὅτι ἀπέστειλεν Ἀθανάσιος εἰς τὴν Θηβαΐδα διάκονον ἑαυτοῦ, ἐρευνῆσαι πάντα ἕνεκεν Ἀρσενίου, καὶ πρῶτον μὲν εὑρεθέντες Πεκύσιος πρεσβύτερος, καὶ Σιλβανὸς, ὁ ἀδελφὸς Ἡλία, καὶ Ταπενακεραμεὺς, καὶ Παῦλος, μοναχὸς ἀπὸ Ὑψηλῆς, ὡμολόγησαν, ὅτι παρ' ἡμῖν ἐστιν Ἀρσένιος· ἡμεῖς δὲ μαθόντες, πεποιήκαμεν αὐτὸν ἐμβληθῆναι εἰς πλοῖον, καὶ πλεῦσαι εἰς τὰ κάτω μέρη μετὰ Ἡλία μοναχοῦ. καὶ ἐξαίφνης μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνελθὼν ὁ διάκονος μετά τινων, ἐπέστη ἐν τῇ μονῇ ἡμῶν, ἕνεκεν τοῦ αὐτοῦ Ἀρσενίου, αὐτὸν μὲν οὐχ εὕρηκαν, διὰ τὸ ἀπεσταλκέναι ἡμᾶς αὐτὸν, ὡς προείπομεν, ἐν τοῖς κάτω μέρεσιν· ἐμὲ δὲ μετὰ τοῦ μοναχοῦ τοῦ αὐτὸν παραλαβόντος (2) Ἡλία, κατηνέγκασιν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ προσήνεγκαν μὲν τῷ Δουκὶ, καὶ οὐδὲ ἴσχυσα ἀρνήσασθαι, ἀλλ' ὡμολόγησα, ὅτι ζῇ καὶ οὐκ ἀνῃρέθη· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ὁ παραλαβὼν αὐτὸν μοναχὸς ὡμολόγησε. διὰ τοῦτο ταῦτά σοι γνωρίζω, πάτερ, ἵνα μὴ δόξῃς σοι κατηγορῆσαι Ἀθανασίου· εἶπον γὰρ ὅτι ζῇ, καὶ παρ' ἡμῖν ἦν κρυπτόμενος, καὶ ἐγνωρίσθη πάντα ταῦτα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ οὐκέτι δύναται κρυβῆναι τοῦτο. Παφνούτιος μοναχὸς τῆς αὐτῆς μονῆς ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν, πολλά σε ἀσπάζομαι, ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι.

Ἃ δὲ καὶ βασιλεὺς ἔγραψε, μαθὼν, ὅτι εὑρέθη Ἀρσένιος ζῶν, ἐστὶ ταῦτα.

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

μέγιστος, σεβαστὸς, τῷ Πάπᾳ Ἀθανασίῳ.

68. ΤΟΙΣ μετὰ τοῖς τῆς σῆς συνέσεως ἐντυχὼν γράμμασι, ταύτης γνώμης (3) αὐτὸς ἐγενόμην, ὡς ἀντιγράψαι τῇ σῇ στεῤῥότητι, προτρέψασθαί σε, ὅπως πρὸς εὐταξίαν καὶ οἶκτον τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν ἄγειν σπουδάσῃς. ταῦτα γὰρ μάλιστα φρουρούμενα ἐν τῇ ἐμαυτοῦ ψυχῇ κατέχω, εἰς ἀλήθειαν τὸ ἀσκεῖν, καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ δικαιοσύνην ἀεὶ φυλάττειν, καὶ τούτοις μάλιστα χαίρειν, τοῖς ὀρθὴν ὁδὸν τοῦ βίου πορευομένοις· περὶ δὲ ἐκείνων τῶν πάσης ἀρᾶς ἀξίων, τῶν Μελιτιανῶν δηλαδὴ τῶν σκαιοτάτων καὶ ἀθεμίτων, οἵτινες τῇ ἐμπληξίᾳ λοιπὸν ἀπονεναρκήκασι, καὶ μόνον φθόνῳ καὶ ζήλῳ καὶ θορύβοις τὰ ἄτοπα κινοῦσι, τὴν ἀθέμιτον αὐτῶν διάνοιαν ἐπιδεικνύντες, ταῦτα φθέγξομαι. ὁρᾷς γὰρ ὅπως οἱ ἄνδρες, οὓς ἐκεῖνοι ξίφει ἀνῃρῆσθαι ἔφασκον, ἐν μέσοις νῦν εἰσι, καὶ τῆς ζωῆς ἀπολαύουσι. πρὸς δὲ τούτοις τί ἂν γένοιτο πρόκριμα χεῖρον, ὅπου φανερῶς καὶ σαφῶς ἐπιφερόμενον τῇ ἐκείνων δίκῃ, ἢ τὸ αὐτοὺς, οὓς ἀνῃρῆσθαι ἔλεγον, ζῆν τε καὶ τοῦ βίου ἀπολαύειν, οἵτινες δηλονότι καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν φθέγξασθαι δυνήσονται; προσέκειτο δὲ τοῖς παρὰ τῶν Μελιτιανῶν ἐ-

Scripturæ prædicant mentiri neſciæ. Univerſorum Dominus te quam diutiſſime conſervet, Domine erga omnes manſuetiſſime.

67. Idcirco autem delituiſſe Arſenium, ut illum necatum inſimularent, teſtes ſunt qui cum eo tum verſabantur. Perquiſitum enim illum cum tandem reperiſſemus, ea de re Pinnes ad Joannem hujuſmodi ſycophantiæ hiſtrionem reſcripſit, his verbis.

DILECTO FRATRI JOANNI

Pinnes Presbyter Monaſterii Ptemencyrceos in Anteopolite nomo ſalutem.

SCIRE te volo Athanaſium in Thebaidem diaconum miſiſſe ſuum, qui omnia Arſenii conquirendi cauſa perſcrutaretur. Ii vero quos primum offendit, Pecyſius nempe presbyter, Silvanus Heliæ frater, Tapenacerameus & Paulus Hypſeles Monachus, apud nos Arſenium eſſe confeſſi ſunt. Nos autem re comperta, illum in naviculam conjici curavimus, ut ad inferiores partes una cum Helia Monacho aveheretur. Poſt hæc Diaconus cum quibuſdam reverſus, derepente in Monaſterium noſtrum quærendi Arſenii cauſa ſeſe immiſit: quem quod, uti ſupra diximus, in inferiores partes tranſmiſiſſemus, nequaquam invenere. Me autem cum Helia monacho qui illum ſecum aſſumſerat, Alexandriam deportatum Duci obtulere: ibi cum nulla negandi eſſet facultas, confeſſus ſum illum vivere, ac minime fuiſſe peremtum: quod item faſſus eſt Monachus qui Arſenium avehendum ſuſceperat. Hæc te monitum volui, Pater, ne Athanaſium accuſare aggrediaris. Dixi enim illum vivere, & apud nos delituiſſe; reſque tota in Ægypto percrebuit, ut ne ultra celari queat. Paphnutius ejuſdem monaſterii monachus, qui hanc epiſtolam ſcripſi, plurimum te ſalutans valere exopto.

Litteræ autem quas Imperator ſcripſit, certior factus Arſenium in vivis eſſe, hujuſmodi ſunt.

VICTOR CONSTANTINUS

Maximus, Auguſtus, Papæ Athanaſio.

68. LITTERIS tuæ prudentiæ perlectis, id animi fuit, ut viciſſim litteris ad tuam conſtantiam miſſis, te cohortarer, ut populum Dei ad tranquillitatem & miſericordiam traducere cures. Hæc enim cum primis animo inhærent meo, veritatem colere, in mente juſtitiam ſemper conſervare, iiſque potiſſimum gaudere qui recta vitæ gradiuntur via. De illis autem omni exſecratione dignis, Meletianis ſcilicet improbiſſimis ac nefariis hominibus, qui ſtupore demum perculſi obtorpuere, quique per invidiam, perturbationem atque tumultum abſurdas res movent, nefariamque ſuam mentem demonſtrant, hæc eloquar. Vides enim quos illi viros gladio interemtos, jactitabant, eoſdem in medio nunc verſari, ac vita perfrui. Et vero quod gravius, quod ita perſpicuum manifeſtumque in eorum cauſa adferatur præjudicium, quam quod illi vivant vitaque fruantur, quos illi interfectos ajebant: quibus ſcilicet pro ſeipſis loquendi facultas erit? Præter hæc, ea quoque fuit eorumdem Meletiano-

(1) Seg. Πετρίνε. in Codicibus Fuketii & Allatii Πείνης. Mox Nannius μονῆς hoc loco vertit *domicilii*: ſunt qui vertendum putent *manſionis*; ſed *Monaſterii* vertendum eſſe patet ex verbis infra poſitis, Παφνούτιος μοναχὸς τῆς αὐτῆς μονῆς, *Paphnutius Monachus ejuſdem Monaſterii*. Quæ vox μονὴ uſu ſæpe venit pro Monaſterio, quandoque etiam pro manſione ſeu ſtatione itinerantium: ſed non ea ſententia hic μονὴ accipi conſpicuum eſt. Mox Reg. τῷ Ἀνταπολίτῃ. Seg. τοῦ Ἀνταιοπολίτου. Editi τῷ Ἀνταιοπολίτῃ.

(2) Dubitant quidam an hic Helias is ipſe ſit qui ſupra cum Arſenio aufugiſſe memoratur: ſed quid, quæſo, hac de re dubii relinquitur, Pinne ejuſdem Monaſterii presbytero eumdem ipſum eſſe teſtante!

(3) Editi ἐγὼ ἐγενόμην: præſtat Regii Codicis lectio, αὐτὸς ἐγενόμην.

rum calumnia, ut affirmarent te nefario impetu irruiſſe, ac poculum in ſanctiſſimo loco poſitum raptum confregiſſe: quo facinore nullum revera gravius crimen eſſet, nec tam ingens flagitium; ſi tamen ſic actum & peccatum fuiſſet. Sed quænam illa accuſatio? quæ iſthæc tranſitio & rei varietas, ut nunc ad aliam perſonam hanc ipſam accuſationem transferant? Res ipſa luce, ut ita dicam, lucidior eſt, ipſos nimirum prudentiæ tuæ inſidias paraviſſe. Quis poſtea iſtos homines, qui tanta ad damnum aliorum confingere non dubitarunt, conſectari voluerit; cum maxime ſemetipſi in ruinam deducant, & probe noſcant ſe conficta mendaceſque accuſationes proferre? Quiſnam illos ſectatus fuerit, uti jam dictum eſt, in exitiique viam præceps abierit, in quam ſcilicet illi ſoli totam ſalutis auxiliique ſpem conſtituere videntur? ſi enim velint ad puram conſcientiam accedere, optimæ ſententiæ meminiſſe, ad ſanamque mentem reduci; facile intelligent, nullam ſibi opem a providentia exſpectandam eſſe, ejuſmodi rerum æmulatores cum ſint, & ad perniciem hæc moliantur ſuam. Hoc igitur non duritiem quamdam, ſed veritatem eſſe jure dixerim. Poſtremo illud quoque adjiciendum, velle nos plerumque a tua prudentia hæc palam legi; ut hinc notum omnibus ſit, ac potiſſimum hujuſmodi facinorum motuumque auctoribus; quæ nos ad æquitatis normam eloquimur, ab ipſa veritate declarari. Tanta ergo cum ſit hoc in negotio indignitas, certo ſciant me ita judicaſſe, & hujus eſſe ſententiæ: ſi quid ejuſmodi ultra moverint, non juxta eccleſiaſticas, ſed ſecundum publicas leges; maipſum meamet opera cauſam auditurum; quo futurum eſt ut deprehendam eos non ſolum generis humani, ſed divinæ quoque doctrinæ deprædatores eſſe. Deus te conſervet, frater dilecte.

69. Quo autem liquidius innoteſcat ſycophantarum malignitas, en ipſas Arſenii litteras quas, ubi latens deprehenſus eſſet, conſcripſit. Quo enim pacto ſuam Iſchyras calumniam litteris confeſſus eſt, ſic Arſenius epiſtola ſua eorum perverſitatem magis coarguit.

κεῖνον καὶ αὐτόν· διεβεβαιοῦντο γὰρ (1) ἀθεμίτῳ ὁρμῇ ἐπεισελθόντα σε καὶ ἁρπάσαντα ποτήριον ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ ἀποκείμενον τοῦτο κεκλακέναι, οὗ πράγματος ἀληθῶς οὐδὲν μεῖζον ἦν ἔγκλημα, εἴπερ τηλικοῦτον ἀτόπημα, εἰ ἀπὸ ἔργου (2) πεπρᾶχθαί σε καὶ ἡμαρτῆσθαι συνέβαινεν, ἀλλὰ γὰρ τίς ἡ κατηγορία αὕτη; τίς δὲ ἡ μετάβασις καὶ ποικιλία καὶ διαφορὰ τοῦ πράγματος; ὡς νῦν εἰς ἕτερον πρόσωπον τὴν κατηγορίαν τοῦ ἐγκλήματος τούτου μετάγειν, ὅπερ δηλονότι πρᾶγμα, αὐτοῦ τοῦ φωτὸς ὡς εἰπεῖν ἐστι τηλαυγέστερον, ὅτι τῇ σῇ συνέσει ἐπιβουλεῦσαι ἐσπούδαζον; μετὰ δὴ ταῦτα, τίς ἂν ἐκείνοις τοῖς ἀνθρώποις τοῖς τοσαῦτα εἰς βλάβην ἀναπλασαμένοις ἀκολουθῆσαι ἐθελήσειεν; ὅτι μάλιστα αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἰς ὄλεθρον (3) ἄγουσι, καὶ συνορῶσιν, ὅτι πεπλασμένων καὶ ψευδῶν πραγμάτων εἰσὶ κατήγοροι; τίς ἄρα τοίνυν, ὡς ἂν ἐκείνοις ἐξακολουθήσειεν, καὶ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας πρηνὴς ἀπέλθοι; εἰς ἐκείνην δηλαδή, εἰς ἣν ἐκεῖνοι μόνοι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπικουρίας ἔχειν οἴονται; εἰ γὰρ βούλοιντο ἐπὶ καθαρὰν ἐλθεῖν συνείδησιν, καὶ ὑπομνησθῆναι τῆς ἀρίστης γνώμης, καὶ ἐπὶ τὴν ὑγιαίνουσαν ἐλθεῖν διάνοιαν, ῥᾳδίως γνώσονται οὐδεμίαν αὐτοῖς ὑπάρχειν ἐπικουρίαν παρὰ τῆς προνοίας, ἐπειδήπερ τοιούτων εἰσὶ ζηλωταὶ καὶ ἐπὶ τῷ οἰκείῳ ὀλέθρῳ πειράζονται. ταύτην δὴ οὐκ ὠμότητά τινα, ἀλλ' ἀλήθειαν δικαίως ἂν εἴποιμι. τὸ τελευταῖον δὲ καὶ αὐτὸ προστίθημι, (4) ὅπως βουλόμεθα δημοσίᾳ παρὰ τῆς σῆς συνέσεως πολλάκις ἀναγνωσθῆναι ταῦτα, ἵν' ἂν ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἁπάντων γνῶσιν ἔλθοι, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐκείνων ἀφικέσθαι δυνηθείη, οἵτινες οὕτω ποιοῦσιν, οὕτως ἀναστρέφουσιν, ὡς ταῦτα ἅπερ παρ' ἡμῶν ἀληθείας λέγεται λόγῳ, τῇ τῆς ἀληθείας εὑρεῖσθαι πράξει. (5) ἐπεὶ τοίνυν ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι τηλικοῦτόν ἐστιν ἀτόπημα, γινωσκέτωσαν ὅτι με κεκρικέναι, καὶ ταύτης εἶναι τῆς προαιρέσεως, ὥστε εἰ τοιοῦτον κινοῖεν, μηκέτι λοιπὸν κατὰ τοὺς τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατὰ τοὺς δημοσίους νόμους, αὐτόν με δι' ἐμαυτοῦ τῶν πραγμάτων (6) ἀκροασάμενον, καὶ λοιπὸν εὑρήσοντα αὐτούς, ἵνα μὴ μόνον κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους λῃσταὶ ὄντες, ἀλλὰ γὰρ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς θείας διδασκαλίας φαίνονται. ὁ Θεός σε διαφυλάξοι, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

69. (7) Ὑπὲρ δὲ τοῦ καὶ πλέον δειχθῆναι τὴν πονηρίαν τῶν συκοφαντῶν, ἰδὲ καὶ ἔγραψεν Ἀρσένιος μετὰ τὸ εὑρεθῆναι κρυπτόμενον αὐτόν. ὡς γὰρ Ἰσχυρᾶς ἔγραψεν ὁμολογῶν τὴν συκοφαντίαν, οὕτως Ἀρσένιος γράφων ἐλέγχει πλέον ἐκείνων τὴν κακοήθειαν.

ATHANASIO BEATO PAPÆ

Arſenius epiſcopus civitatis Hypſelitarum, qui quondam ſub Meletio fuere, una cum presbyteris & diaconis, in Domino ſalutem plurimam.

NOs quoque pacem amplectentes ſocietatemque cum catholica Eccleſia, cui tu, Dei gratia, præfectus es: exoptanteſque eccleſiaſtico canoni juxta veterem formam ſubjici, litteras tibi, dilecte Papa, mittimus, pollicemurque in nomine Domini, nos deinceps minime communicaturos cum iis qui ſunt atiamnum ſchiſmatici, & qui nondum cum catholica Eccleſia pacem habent, ſive epiſcopis, ſive presbyteris vel diaconis: neque cum illis conſenſuros, ſi quidpiam velint in ſynodo ſtatuere: neque pacis litteras val miſſuros, vel accepturos ab illis, nec rurſum citra tuam Metropolitani Epiſcopi ſententiam, decretum ullum edituros vel epiſcopos ſpectans, vel dogma quodpiam commune eccleſiaſticum; ſed ceſſuros omnibus ante ſtatutis canonibus, ad inſtar

ΑΘΑΝΑΣΙΩ ΜΑΚΑΡΙΩ ΠΑΠΑ

Ἀρσένιος ἐπίσκοπος τῶν ποτὲ ὑπὸ Μελίτιον τῆς Ὑψηλιτῶν πόλεως, ἅμα πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, ἐν κυρίῳ πλεῖστα χαίρειν.

ΚΑΙ ἡμεῖς ἀσπαζόμενοι τὴν εἰρήνην καὶ ἕνωσιν πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἧς σὺ κατὰ χάριν Θεοῦ προΐστασαι, προῃρημένοι τε τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι κατὰ τὸν παλαιὸν (8) τύπον ὑποτάττεσθαι, γράφομέν σοι, ἀγαπητὲ πάπα, ὁμολογοῦντες ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ λοιποῦ μὴ κοινωνήσειν τοῖς ἔτι σχίζουσι, καὶ μηδέπω εἰρηνεύουσι πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἐπισκόποις τε καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, μήτε συνελθεῖν αὐτοῖς (9) βουλομένοις τι ἐν συνόδῳ, μήτε γράμματα εἰρηνικὰ ἀποστέλλειν, μήτε δέξασθαι παρ' αὐτῶν, μηδ' αὖ δίχα γνώμης σου τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου, ὅρον τινὰ ἐκφέρειν περὶ ἐπισκόπων, ἢ περὶ δόγματος ἑτέρου κοινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ· ἀλλ' εἴκειν πᾶσι τοῖς προτετυπωμένοις κανόσι καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐπισκό-

(1) Sic Reg. Editi vero ἀθεμίτως ὁρμῇ.
(2) Ita Reg. in editis τε deeſt.
(3) Ita Reg. Editi vero ἄγωσι.
(4) Reg. ὅπως. Editi ὅπερ.
(5) Ita Reg. Editi vero, ἐπειδὴ τοίνυν.
(6) Reg. ἀκροασάμενον, minus recte. Infra idem διαφυλάξει.

(7) Ὑπὲρ δὲ, &c. Hæc uſque ad ſequentem epiſtolam in editis Latinis antiquioribus deerant. In Græcis autem omnibus cum editis tum mſſ. habentur.
(8) Reg. παλαιὸν τύπον. Editi παλαιὸν τόπον.
(9) Reg. βουλομένοις τι. Editi vero βουλομένοις τε.

ἐπισκόπων Ἀμμωνιανοῦ, καὶ Τυράννου, καὶ Πλουσιανοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων. πρὸς ταῦτα οὖν ἀξιοῦμεν τὴν σὴν χρηστότητα, ἀντιγράψαι μὲν ἡμῖν διὰ τάχους, ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς συλλειτουργοῖς περὶ ἡμῶν, ὅτι ἐμμένομεν ἤδη ἐπὶ τοῖς προειρημένοις ὅροις, εἰρηνεύσαντες πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ συνῳδοῦντες τοῖς συλλειτουργοῖς ἐπὶ τῶν τόπων· πεπείσμεθα δὲ ὡς αἱ εὐχαί σου εὐπρόσδεκτοι οὖσαι, ὥστε τὴν τοιαύτην εἰρήνην βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον εἶναι μέχρι τέλους, κατὰ τὸ βούλημα τοῦ δεσπότου τῶν ἁπάντων Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. τὸ ὑπὸ σὲ ἱερατεῖον, ἡμεῖς καὶ οἱ σὺν ἡμῖν προσαγορεύομεν. ὅσον δὲ (1) θᾶττον, Θεοῦ ἐπιτρέποντος, ἀπαντήσομεν πρὸς τὴν σὴν χρηστότητα. Ἀρσένιος ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι ἐν κυρίῳ πολλοῖς χρόνοις, μακαριώτατε πάπα.

70. Μείζων δὲ καὶ φανερώτερος ἔλεγχος τῆς καθ' ἡμῶν συκοφαντίας, ἡ μετάνοια Ἰωάννου· καὶ τούτου μάρτυς, ὁ θεοφιλέστατος καὶ μακαρίας μνήμης βασιλεὺς Κωνσταντῖνος· εἰδὼς γὰρ ἅπερ Ἰωάννης κατ' αὐτοῦ κατηγόρησε, καὶ δεξάμενος γράμματα μεταγινώσκοντος αὐτοῦ, ἔγραψε ταῦτα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΓΙΣΤΟΣ

σεβαστὸς Ἰωάννῃ.

ΠΑΝΤ μοι καταθύμια γέγονε τὰ παρὰ τῆς σῆς φρονήσεως γράμματα· ἔγνων γὰρ ἐξ αὐτῶν ἃ μάλιστα γνῶναι ἐπόθουν, πᾶσαν μὲν μικροψυχίαν ἀποτεθεῖσθαί σε, τῇ δὲ ἐκκλησίᾳ, ὡς προσῆκον ἦν, κεκοινωνηκέναι, καὶ Ἀθανασίῳ τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἐπισκόπῳ εἰς τὰ μάλιστα εἰς ὁμόνοιαν ἐλθεῖν. ἀλλ' ἴσθι τοίνυν ὡς ἕνεκά γε τούτου, πάνυ σε ἐπαινέσας ἔχω, ὅτι πᾶσαν ἀφεὶς ἀψιμαχίαν, ὃ τῷ Θεῷ φίλον ἦν πεποίηκας, τῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἑνώσεως ἀντιλαμβανόμενος. ἵνα τοίνυν καὶ ὧν ἐπιθυμεῖς τετυχηκέναι δοκοίης, ἐπιτρέψαι σοι δεῖν ᾠήθην, ὀχήματος ἐπιβῆναι δημοσίου, καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς ἐμῆς ἡμερότητος σπουδάσαι. σὸν λοιπὸν ἐστὶ μηδὲν (2) μελλῆσαι, ἀλλὰ τῆς ἐπιστολῆς σοι ταύτης ὀχήματος δημοσίου ἐξουσίαν χορηγούσης, ἀθρόως πρὸς ἡμᾶς ἀφικέσθαι, ἵνα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσῃς τὴν σαυτοῦ, καὶ θεασάμενος ἡμᾶς, τῆς προσηκούσης ἀπολαύσῃς εὐφροσύνης. ὁ Θεός σε (3) διαφυλάξῃ, ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

71. Οὕτω μὲν οὖν τέλος ἔσχεν ἡ συσκευή, καὶ οἱ Μελετιανοὶ καταισχυνθέντες ἀπετράπησαν· οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οὐδ' οὕτως ἠρέμησαν· ἔμελε γὰρ αὐτοῖς οὐ τῶν Μελετιανῶν, ἀλλὰ τῶν περὶ Ἄρειον, καὶ ἐφοβοῦντο μὴ παυσαμένων ἐκείνων, μηκέτι τοὺς ὑποκρινομένους εὕρωσι, δι' ὧν τὴν αἵρεσιν εἰσαγαγεῖν δύνωνται. παροξύνουσι τοίνυν πάλιν τοὺς Μελετιανούς, καὶ πείθουσι τὸν βασιλέα σύνοδον αὖθις ἐν Τύρῳ κελεῦσαι γενέσθαι, καὶ Κόμης Διονύσιος ἀποστέλλεται, καὶ στρατιῶται δορυφορίαν δίδονται τοῖς περὶ Εὐσέβιον. καὶ ὁ μὲν Μακάριος δέσμιος διὰ στρατιωτῶν πέμπεται εἰς Τύρον, ἐμοὶ δὲ γράφει καὶ ἀνάγκην ἐπιτίθησιν, ὥστε καὶ ἄκοντας ἡμᾶς (4) ἀπελθεῖν. τὸ μὲν οὖν πᾶσαν συσκευὴν γνῶναι δυνατόν, ἐξ ὧν ἔγραψαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου. τὸ δὲ παρ' αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς συντεθὲν, ἀναγκαῖον ἂν εἴη λέγειν· καὶ γὰρ ἐντεῦθεν θεωρεῖν τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν πανουργίαν τῶν καθ' ἡμῶν γενομένων ἔξεστιν. ἐπίσκοποί εἰσιν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ, καὶ Πενταπόλει, ἐγγὺς ἑκατόν· οὐδεὶς τούτων ἡμᾶς ᾐτιάσατο, οὐ πρεσβύτερος ἐμέμψατο, οὐ τῶν λαῶν τις κατελάλει, ἀλλ' οἱ Μελετιανοὶ οἱ ὑπὸ Πέτρου ἐκβληθέντες, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἦσαν οἱ τὴν ἐπιβουλὴν μερισάμενοι, καὶ οἱ μὲν τὸ κατηγορεῖν, οἱ δὲ τὸ δικάζειν ἑαυτοῖς ἐξεδίκουν. ἡμεῖς μὲν οὖν παρῃτούμεθα τοὺς περὶ Εὐσέβιον ὡς

A epiſcoporum Ammoniani, Tyranni, Pluſiani, reliquorumque. Præterea manſuetudinem tuam obſecramus, ut quamprimum nobis reſcribas, pariterque comminiſtros noſtros litteris moneas, nos ſupra dictis jam ſtare decretis, pacem habere cum catholica Eccleſia, junctoſque eſſe comminiſtris noſtratibus. Credimus porro tuas preces, utpote probatas accentaſque, impetraturas ut pax hujuſmodi firma & indiſſolubilis perpetuo perſeveret, ſecundum voluntatem Dei omnium Domini, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Totum cœtum ſacrorum ſub te miniſtrorum, nos & qui nobiſcum ſunt ſalutamus. Brevi, ſi Deus permiſerit, ad tuam manſuetudinem accedemus. Arſenius te multis annis valere in Domino exopto, B beatiſſime Papa.

70. Porro calumniæ in nos ſtructæ majus & liquidius argumentum eſt Joannis pœnitentia, cujus rei teſtis fuit Deo cariſſimus & beatæ memoriæ Imperator Conſtantinus, qui cum ſciret quæ Joannes contra ſe ipſe detuliſſet, illiuſque pœnitentis litteras accepiſſet, hæc ſcripſit.

CONSTANTINUS MAXIMUS

Auguſtus Joanni.

C ADMODUM gratæ mihi fuere prudentiæ tuæ litteræ, ex quibus quæ peroptabam ſcire didici, te ſcilicet omni depoſita ſimultate, cum Eccleſia, ut par erat, communicaſſe, & cum Athanaſio epiſcopo reverendiſſimo in plenam concordiam veniſſe. Scito igitur te eo nomine a nobis ſummopere laudari, quod relicto omni jurgio, rem Deo gratam perfeceris, ſocietatemque requiſieris cum Eccleſia. Quo igitur optata aſſequare, tibi permittendum putavi, ut inſcenſo publico vehiculo, ad exercitum meæ clementiæ D properes. Tuum deinceps erit nihil cunctari. Sed cum hæc tibi epiſtola publici vehiculi copiam faciat, ad nos quamprimum accedas, ut & voti compos efficiare, & poſtquam nos inviſeris, congrua fruaris lætitia. Deus te conſervet, frater dilecte.

71. Hic ille fuit conſpirationis exitus: quo peracto Meletiani a propoſito ſunt averſi: at Euſebiani ne ita quidem ceſſavere, illis ſiquidem non Meletiani, ſed Ariani curæ erant; veriti ſcilicet, ne illorum deficiente opera, hiſtriones, rei quam inducere volebant artifi- E ces, non ſuppeterent. Quare Meletianis iterum concitatis, auctores ſunt Imperatori, ut ſynodum denuo Tyri jubeat congregari. Tum comes Dionyſius mittitur, ſatellitium militare Euſebianis datur, Macarius vinctus ſub militum cuſtodia Tyrum adducitur: meque Imperator litteris compulit ſuis, ut vel invitus iſthuc me conferrem. Sed totam conſpirationis ſeriem cognoſcere licitum eſt ex epiſcoporum Ægyptiorum litteris. Hujus autem ordiendæ conſilium enarrare operæ pretium fuerit; ut hinc eorum adverſum nos malignitatem vafritiemque animad- F vertere quiſque valeat. In Ægypto, Libya & Pentapoli epiſcopi ſunt prope centum; quorum nullus nos accuſavit, nullus nos presbyter criminatus eſt, nullus e populo obloquutus: ſed Meletiani jam olim a Petro ejecti, Arianique inſidias inter ſe diviſerant; ita ut illi accuſandi, hi judicandi ſibi partes vindicarent. Verum nos Euſebium ſocioſque recuſavimus, quod

(1) Reg. θᾶττον. Editi ὅτε.
(2) Ita Reg. Editi vero μελήσαι male.
(3) Reg. διαφυλάξει.
(4) Ita Reg. Editi autem ἀπεστάλθαι, minus recte.

quod eſſent nobis hæreſeos cauſa inimici: dehinc eum qui accuſator ferebatur, nequaquam presbyterum eſſe planiſſimum fecimus hoc argumento. Quando ad Eccleſiæ communionem admiſſus eſt Meletius (quod utinam nunquam factum fuiſſet) beatæ vir memoriæ Alexander ejus exploratam habens calliditatem, catalogum ab eo poſtulavit eorum epiſcoporum, quos ſe ajebat in Ægypto habere: necnon presbyterorum & diaconorum Alexandrinorum qui e ſuis eſſent, aut ſi quos haberet in Alexandrino agro: quod eo egit conſilio Alexander Papa, ut ne Meletius, Eccleſiæ poteſtate confidenter aſſumta, multas venderet ordinationes, neu quotidie mendaciis ſuis novos pro libidine ſubjiceret. Eorum igitur qui in Ægypto eſſent e ſuis, hoc breviarium edidit.

A ἐχθροὶ διὰ τὴν αἵρεσιν ὄντες. ὅτι τὸν λεγόμενον κατήγορον μὴ εἶναι πρεσβύτερον ὅλως ἐδείκνυμεν οὕτως. ὅτε Μελίτιος ὑπεδέχθη, ὡς μήποτ' ὤφελον, γινώσκων αὐτοῦ τὴν πανουργίαν ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος, ἀπῄτησεν αὐτὸν (1) βρέβιον ὧν ἔλεγεν ἔχειν ἐπισκόπων ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ εἰ ἔχοι τινὰς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς. τοῦτο δὲ πεποίηκεν ὁ πάπας Ἀλέξανδρος, ἵνα μὴ Μελίτιος λαβὼν τὴν τῆς ἐκκλησίας παῤῥησίαν, πωλήσῃ πολλοὺς, καὶ ψεύσηται καθημέραν ὑποβάλλων οὓς βούλεται. B τῶν μὲν οὖν ἐν Αἰγύπτῳ πεποίηκε τὸ βρέβιον τοῦτο.

BREVIARIUM A MELETIO

datum Alexandro epiſcopo.

EGo Meletius Lycopoli, Lucius Antinoopoli, Phaſileus Hermopoli, Achilles Cuſis, Ammonius Dioſpoli.

In Ptolemaide: Pachymes Tentyris.

In Maximianopoli: Theodorus in Copto.

C In Thebaide: Cales Hermeti, Colluthus in ſuperiore Cyno, Pelagius Oxyrinchi, Petrus Heracleopoli, Theon Niſopoli, Iſaac Letopoli, Heraclides in Nicius, Iſaac Cleopatride, Melas in Arſenoite.

In Heliopoli: Amos Leontopoli, Iſion Athribi.

In Pharbetho: Harpocration Bubaſti, Moſes Phacuſis, Callinicus Peluſii, Eudæmon Tani, Ephraim Thmui.

In Sai: Hermæon in Cyno & Buſiri, Soterichus in Sebennyto, Pininuthes Phthenegy, Cronius Meteli, Agathammon in Alexandrinorum territorio.

D Memphi Joannes juſſus ab Imperatore ut Archiepiſcopo adeſſet: & hi quidem in Ægypto.

Clerici autem quos Alexandriæ habuit: Apollonius presbyter, Irenæus presbyter, Dioſcorus presbyter, Tyrannus presbyter.

Diaconi: Timotheus diaconus, Antinous diaconus, Hephæſtion diaconus, & Macarius Caſtrorum presbyter.

72. Hos Meletius coram adductos Alexandro tradidit epiſcopo: ejus autem quem vocant Iſchyram ne mentionem quidem fecit, nec profeſſus unquam eſt ſe quempiam in Mareote habuiſſe clericum. E Nihil tamen deſtitere adverſarii noſtri, ita

ΒΡΕΒΙΟΝ ΔΟΘΕΝ ΠΑΡΑ ΜΕΛΙΤΙΟΥ

Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ.

ΕΓΩ Μελίτιος ἐν (2) Λυκῷ, Λούκιος ἐν Ἀντινόου, Φασιλέος ἐν Ἑρμουπόλει, Ἀχιλλεὺς ἐν Κουσαῖς, Ἀμμώνιος ἐν Διοσπόλει.

Ἐν Πτολεμαΐδι, (3) Παχύμης ἐν Τεντύραις.

Ἐν Μαξιμιανουπόλει, Θεόδωρος ἐν Κόπτῳ.

Ἐν Θηβαΐδι, Κάλης ἐν (4) Ἑρμέθῃ, Κόλλουθος ἐν τῇ ἄνω Κυνῷ, Πελάγιος ἐν Ὀξυρύγχῳ, Πέτρος ἐν Ἡρακλέους, Θέων ἐν Νειλουπόλει, Ἰσαὰκ ἐν Λητοῦς, Ἡρακλείδης ἐν Νικίου, Ἰσαὰκ ἐν Κλεοπατρίδι, Μέλας ἐν Ἀρσενοΐτῃ.

Ἐν (5) Ἡλιοῦ, Ἀμμὼς ἐν Λεόντων, Ἰσίων ἐν Ἀθρίβει.

Ἐν Φαρβεθῷ, Ἁρποκρατίων ἐν Βουβάστῳ, Μωσῆς ἐν Φακουσαῖς, Καλλίνικος ἐν Πηλουσίῳ, Εὐδαίμων ἐν Τάνει, Ἐφραὶμ ἐν Θμουΐ.

Ἐν Σαΐ· Ἑρμαίων ἐν Κυνῷ καὶ Βουσίρει, (6) Σωτήριχος ἐν Σεβεννύτῳ, Πινινούθης ἐν Φθενεγύ, Κρόνιος ἐν Μετήλει, Ἀγαθάμμων ἐν τῇ Ἀλεξανδρέων χώρᾳ.

Ἐν Μέμφει Ἰωάννης κελευσθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως εἶναι μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. οἱ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ εἰσί.

Τῶν δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εἶχε κληρικῶν, Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος, Εἰρηναῖος πρεσβύτερος, Διόσκορος πρεσβύτερος, Τύραννος πρεσβύτερος.

Διάκονοι, Τιμόθεος διάκονος, (7) Ἀντίνοος διάκονος, Ἡφαιστίων διάκονος, καὶ Μακάριος πρεσβύτερος τῆς Παρεμβολῆς.

72. Τούτους Μελίτιος καὶ παρόντας παρέδωκεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ. τοῦ δὲ λεγομένου Ἰσχύρα οὔτ' ἐμνημόνευσεν, οὔτε ὅλως ἐν τῷ Μαρεώτῃ ἐσχηκέναι τινὰ ὡμολόγησε· καὶ ὅμως καὶ οἱ ἐχθροὶ οὐκ ἀφίσταντο, καὶ μὴ

(1) Reg. βρέβιον, id eſt Catalogum: S. P. Benedictus Regulæ c. 32. *In quibus Abbas breve teneat*, id eſt, Catalogum. Infra item βιβλίον in eodem mſ. communius tamen ſcribitur βρέβιον.

(2) Reg. Λυκῷ. De his autem provinciis, nomis & epiſcopatibus vide in Tabella noſtra.

(3) Reg. Παχύμης. Ibidem Reg. Τεντύραις recte. Editi Τεντύμαις. Mox omnes mſſ. & editi ἐν Μαξιμιανόλει. Sed proculdubio Μαξιμιανουπόλει legendum.

(4) Ἑρμέθῃ, Κόλλουθος. Editi Ἑρμέθῃ, Κάλλουθος. Mox Reg. Κυνῷ, & poſtea Ἡρακλέους..... Λητοῦς, cum acuto.

(5) Reg. ἐν Ἡλιοῦ recte. Editi vero ἐν Ἰλιοῦ. Mox poſt Ἀθρίβει, Reg. ἐν Φαρβεθῷ, quod deerat in editis. In Baſilienſi vero poſt Ἀθρίβει ſpatium vacuum relictum fuerat, quaſi aliquo deficiente.

(6) Reg. Σωτήριχος ἐν Σεβεννύτῳ. Editi Σεβεννύτῳ. Mox ed. Μετήλῃ. Reg. Μετήλει. Qui vero mox dicitur epiſcopatus ἐν τῇ Ἀλεξανδρέων χώρᾳ, is ipſe eſt qui in ſubſcriptionibus epiſtolæ ad Antiochenos Hermopolis parva dicitur. Nam Dracontius qui illic Hermopoleos parvæ epiſcopus vocatur, in epiſtola ad eumdem Dracontium dicitur electus in epiſcopum agri Alexandrini, ἐν τῇ Ἀλεξανδρέων χώρᾳ..., & ἐπίσκοπος δὲ τῆς χώρας, αὐτῆς, & *epiſcopatus hujus agri*, &c. Ptolemæus lib. 4. ἀπὸ μὲν δύσεως τοῦ μεγάλου ποταμοῦ, ἀπὸ θαλάσσης ἀρχομένων, Ἀλεξανδρέων χώρας νομὸς, & μητρόπολις, Ἑρμούπολις μικρά, *ab occaſu magni fluvii, a mari incipientibus occurrit Alexandrini agri nomus, & Metropolis ejus Hermopolis parva*. Hoc cum non advertiſſet vir quidam eruditiſſimus, exiſtimavit a Meletio Agathammonem Alexandriæ epiſcopum ordinatum fuiſſe, quod neutiquam fuit.

Mox Ἐν Μέμφει Ἰωάννης. Hic Joannes is eſſe videtur qui Archaph cognominatus eſt, quique poſt defunctum Meletium Meletianorum primas habuit. Quæ ſequuntur autem κελευσθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως εἶναι μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, *juſſus ab Imperatore ut Archiepiſcopo ſcilicet Meletio adeſſet*, ex his Epiphanii verbis hæreſi lxviii. lucem accipiunt, ubi Meletius dicitur δευτερεύων τῷ Πέτρῳ κατὰ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν, *qui ſecundus poſt Petrum (Alexandrinum) Archiepiſcopatus dignitatem obtinebat*. Utrum autem jam ante Meletium Lycopolitani præſules nomen Archiepiſcopi habuerint, an Meletius primum hanc dignitatem ſibi arrogarit, incertum: ſed huic poſtremo libentius aſſentimur, cum alias exploratum ſit Epiphanium ſuam de Meletiano ſchiſmate hiſtoriam, a quodam ejuſdem ſectæ homine mutuatum eſſe. Non deſunt tamen qui exiſtiment hæc verba, κελευσθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως εἶναι μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου eſſe Athanaſii: non autem Meletii, ac vertendum eſſe, *juſſus ab Imperatore ut cum Archiepiſcopo ſuo concordaret*, referrique illud ad ſuperiorem Conſtantini ad Joannem epiſtolam. At præterquam quod haud genuina illa eſt hujus loci interpretatio, nuſquam reperies Athanaſium ſeſe Archiepiſcopi nuncupatione ornare. Et alioqui in ſuperius relata ad Joannem epiſtola, nequaquam jubet Conſtantinus Joanni ut vel cum Athanaſio degat vel cum eo concordet. Sed eidem gratulatur quod communicet cum Athanaſio, quem ille ibidem non Archiepiſcopum, ſed epiſcopum tantum nuncupat, jubetque ut auſcenſo publico vehiculo, ad Imperatorium comitatum ſe transferat; unde priori ſententiæ ſtandum videtur. Archiepiſcopi nomen non antehac uſurpatum reperiri exiſtimatur.

(7) Reg. Ἀντίνους.

μὴ πρεσβύτερον ὡς πρεσβύτερον ἐπλάττοντο· (1) Κόμης γὰρ ἦν ὁ ἀναγκάζων, καὶ στρατιῶται εἷλκον ἡμᾶς. ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ χάρις τοῦ θεοῦ νενίκηκεν· οὔτε γὰρ Μακάριον ἤλεγξαν περὶ τοῦ ποτηρίου· ἀλλὰ καὶ Ἀρσένιος, ὃν ἐθρύλησαν ἀνῃρῆσθαι παρ' ἡμῶν, ἑστήκει ζῶν καὶ δεικνύων τὴν ἐκείνων συκοφαντίαν. μὴ δυνηθέντων τοίνυν ἐκείνων ἐλέγξαι τὸν Μακάριον, οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐχαλέπαινον, ὡς ἀπολέσαντες ὅπερ ἐθήρευον, καὶ πείθουσι τὸν Κόμητα τὸν σὺν αὐτοῖς Διονύσιον, ἵν' εἰς τὸν Μαρεώτην ἀποστείλῃ, μὴ ἄρα τι δυνηθῶσιν εὑρεῖν ἐκεῖ κατὰ τοῦ πρεσβυτέρου· μᾶλλον δὲ ἵνα ἀπελθόντες καττύσωσιν, ἀπόντων ἡμῶν, ὡς βούλονται· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ σπουδαζόμενον αὐτοῖς. ἀμέλει λεγόντων ἡμῶν περιττὴν μὲν εἶναι τὴν εἰς τὸν Μαρεώτην ἀποδημίαν· ἃ γὰρ ἐκ πολλοῦ χρόνου μεμελετήκασι, μὴ προφασιζέσθωσαν ἐνδεῶς εἰρηκέναι, μηδὲ ὑπερτιθέσθωσαν· ἃ γὰρ ἐνόμιζον ἔχειν εἰρήκασι, καὶ λοιπὸν ἀποροῦντες προφασίζονται· εἰ δὲ χρεία ᾖ τοῦ Μαρεώτη, τοὺς γοῦν ὑπόπτους μὴ πέμπεσθαι. ὁ μὲν (2) Κόμης περὶ τῶν ὑπόπτων ἐπείσθη, ἐκεῖνοι δὲ πάντα μᾶλλον ἢ τοῦτο πεποιήκασιν· οὓς γὰρ παρῃτούμεθα διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, οὗτοι σπουδαίως ἀπῆλθον, Διόγνιος, Μάρις, Θεόδωρος, Μακεδόνιος, Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης. πάλιν τε γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου, καὶ στρατιωτικὴ δορυφορία, καὶ τό γε θαυμαστὸν καὶ πάσης ὑποψίας γέμον, Μακάριον μὲν τὸν κατηγορούμενον πεποιήκασι διὰ στρατιωτῶν ἀπομεῖναι, τὸν δὲ κατήγορον μεθ' ἑαυτῶν ἀπήγαγον. τίς οὖν λοιπὸν ἐκ τούτων οὐ θεωρεῖ τὴν συσκευήν; τίς οὐ συνορᾷ λευκῶς τὴν περὶ Εὐσέβιον τὴν πονηρίαν; εἰ γὰρ κρίσεως ἦν ἐν τῷ Μαρεώτῃ χρεία, ἔδει καὶ τὸν κατηγορούμενον ἀποστέλλεσθαι· εἰ δὲ μὴ κρίσεως ἕνεκεν ἀπήρχοντο, διατί τὸν κατήγορον ἐπήγοντο; καὶ γὰρ ἤρκει ὅτι μὴ ἀπέδειξεν. ἀλλὰ τοῦτο πεποιήκασιν, ἵν' ἐπειδὴ παρόντα τὸν πρεσβύτερον οὐκ ἤλεγξαν, τοῦτον ἀπόντα συσκευάσωνται, καὶ (3) πλάσωσιν ὅπερ αὐτοῖς ἔδοξε. καὶ γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς χώρας πάσης μεμψαμένους, ὅτι μόνοι παραγίνονται, καὶ ἀξιοῦντας καὶ αὐτοὺς παρεῖναι οἷς ἔπραττον· εἰδέναι γὰρ ἔλεγον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὰ κατὰ τὸν λεγόμενον Ἰσχύραν· οὐκ ἐπέτρεψαν, ἀλλὰ τὸν μὲν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Φιλάγριον ἀποστάτην, καὶ στρατιώτας ἐθνικοὺς εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ἐξετάζοντας ἃ μηδὲ κατηχουμένους ἔπρεπε θεωρεῖν· τοὺς δὲ κληρικοὺς οὐ συνεχώρησαν, ἵνα μὴ κἀκεῖ ὥσπερ ἐν τῇ Τύρῳ τοὺς διελέγχοντας αὐτοὺς ἔχωσιν.

73. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως λαθεῖν ἠδυνήθησαν. συνορῶντες γὰρ οἱ πρεσβύτεροι τῆς πόλεως καὶ τοῦ Μαρεώτου τὴν κακουργίαν αὐτῶν, ἔγραψαν καὶ διεμαρτύραντο ταῦτα.

ΘΕΟΓΝΙῼ, ΜΑΡΙ, ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙῼ,

Θεοδώρῳ, καὶ Οὐρσακίῳ, καὶ Οὐάλεντι, τοῖς ἀπὸ Τύρου ἐλθοῦσιν ἐπισκόποις, παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, ὑπὸ τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον.

ΕΠΡΕΠΕΝ ὑμᾶς ἐρχομένους καὶ ἄγοντας μεθ' ἑαυτῶν τὸν κατήγορον, ἀγαγεῖν καὶ Μακάριον τὸν πρεσβύτερον· αἱ γὰρ κρίσεις οὕτως συνίστανται κατὰ τὰς ἁγίας γραφάς, ὥστε τὸν κατήγορον μετὰ τοῦ κατηγορουμένου ἑστάναι. ἐπειδὴ δὲ οὔτε Μακάριον ἠγάγετε, οὔτε ὁ αἰδεσιμώτα-

ut eum qui presbyter non eſſet, presbyterum ſimularent: Comes enim aderat qui nos cogeret, militeſque qui nos raptatos pertraherent. Vicit tamen Dei gratia, Macarium ſiquidem confracti calicis convincere non potuerunt. Quin ipſe Arſenius, quem a nobis interemtum pervulgarant, incolumis coramque conſiſtens, eorum palam faciebat calumniam. Cum itaque Macarium convincere non valerent Euſebiani, rem ægre ferentes, utpote præda ſua quam venabantur amiſſa, auctores ſunt Dionyſio Comiti ex eorum partibus ſtanti, ut quoſdam in Mareotem mitteret, ſcrutaturos num quidpiam criminis poſſent illic adverſus presbyterum deprehendere. Immo, ſi vere dicatur; ut profecti, nobis abſentibus, pro libidine in nos conſpirarent: hoc enim illis ſtudio erat. At nos e converſo affirmabamus ſupervacaneum eſſe in Mareotem proficiſci: nec ſibi ſimulandum eſſe, quaſi quæ jamdiu meditati fuerant nondum ſatis declaraſſent, neque comperendinandum; quippe qui cum omnia in medium protuliſſent quæ ſibi dicenda ſuppeterent, jam hærentes tergiverſarentur: quod ſi omnino legatione in Mareotem opus eſſet, ne ſaltem ſuſpecti viri eo mitterentur. Et ſane Comes quantum ad ſuſpectos attinet nobis annuebat: illi vero e contrario omnia egere; nam quos Arianæ hæreſeos cauſa recuſabamus, illi ipſi quam primum ſunt profecti, Diognius ſcilicet, Maris, Theodorus, Macedonius, Urſacius & Valens. Hinc litteræ ad præfectum Ægypti: hinc militare ſatellitium miſſum: quodque admirandum eſt ac ſuſpicioſiſſimum, Macario qui accuſabatur ſub militum cuſtodia derelicto, accuſatorem ſecum abduxere. Quis jam inde conſpirationem non animadvertit? quis malitiam non liquido conſpicit Euſebianorum? Si enim judicio in Mareote opus erat, accuſatum quoque eo miſſum oportuit. Quod ſi non judicii cauſa iter inſtituerunt, cur accuſatorem adduxere? ſat quippe erat quod ille rem comprobare non potuiſſet. Verum id eo actum eſt, ut quandoquidem presbyterum coram convincere non valebant, in illum abſentem conſpirarent, & quod ſibi viſum foret adverſus eum ſtruerent. Etenim, Alexandrinis, totiuſque territorii presbyteris ipſos arguentibus, quod ſoli acceſſiſſent, poſtulantibuſque ut ſibi ſaltem eorum actis intereſſe liceret (ſe quippe & totius negotii, & eorum quæ Iſchyram ſpectarent, conſcios aſſerebant) hoc ipſis minime conceſſum eſt. Sed Præfecto Ægypti Philagrio apoſtata, ethniciſque militibus admiſſis, ad ea diſquirenda, quæ ne catechumenos quidem conſpicere decuit; Clericos tamen huic intereſſe rei non permiſerunt: ut ne, quemadmodum Tyri contigerat, illic homines reperirent qui ſe falſi convincerent.

73. Sed ne ita quidem latere potuerunt, Presbyteri enim Urbis & Mareotæ, animadverſa illorum malignitate, ad hunc modum ſcripſerunt, & hæc conteſtati ſunt.

THEOGNIO, MARI,

Macedonio, Theodoro, Urſacio, & Valenti epiſcopis qui Tyro venere, Presbyteri & Diaconi catholicæ eccleſiæ Alexandrinæ ſub reverendiſſimo Epiſcopo Athanaſio.

ACCEDENTES huc vos, accuſatoremque vobiſcum adducentes, conſentaneum eſſet & Macarium adduxiſſe presbyterum: judicia quippe ex Scripturis ſacris ſic conſtituenda, ut accuſator coram accuſato ſiſtatur. At vero cum nec Macarium adduxeritis, nec vobiſcum huc conceſſe-

(1) Κόμης γὰρ ἦν ὁ. Reg. In editis ἦν deerat. Regius tamen codex aliquando κόμης habet in nominativo; in caſibus autem obliquis κόμητος, κόμητι, κόμητα ſemper.

(2) Reg. Κόμης. quæ vero de Mareotica legatione hic habentur, pluries ſupra memorata ſunt, & reperiuntur in Epiſt. ad Solit.

(3) Sic Reg. & Colon. Editi alii συσκευάσονται mendoſe. Nannius legiſſe videtur θηρεύσωσιν, qui vertit *aucupentur*.

ceſſerit reverendiſſimus epiſcopus noſter Athanaſius, rogavimus ut nobis ſaltem judicio intereſſe veſtro licitum eſſet: quo præſentibus nobis tuta foret perquiſitio, nobiſque rei veritas innoteſceret. Verum quia, re nobis denegata, ſoli cum præfecto Ægypti & cum accuſatore, arbitratu veſtro rem geſſiſtis; profitemur nos certam hoc in negotio male ſuſpicandi cauſam cernere, animadvertereque ingreſſum veſtrum, conſpirationem & inſidias duntaxat eſſe. Quapropter hanc vobis tradimus epiſtolam, in vera ſynodo teſtimonio futuram; ut compertum ſit omnibus, vos altera abſente parte pro libidine rem geſſiſſe: unumque vobis conflandæ in nos conſpirationis fuiſſe propoſitum. Horum autem exemplaria, ne abderentur a vobis, Palladio quoque Auguſti Curioſo tradidimus. Res enim a vobis geſtæ ſuſpicandi nobis taliaque cogitandi locum præbent.

Dionyſius Presbyter hæc tradidi, Alexander presbyter, Nilaras presbyter, Longus presbyter, Aphthonius presbyter, Athanaſius presbyter, Amyntius presbyter, Piſtus presbyter, Plution presbyter, Dioſcorus presbyter, Apollonius presbyter, Sarapion presbyter, Ammonius presbyter, Gaius presbyter, Rhinus presbyter, Æthales presbyter.

Diaconi; Marcellinus diaconus, Appianus diaconus, Theon diaconus, Timotheus diaconus, & Timotheus alter diaconus.

74. Eorum itaque qui in Urbe erant clericorum hæ fuere litteræ, & hæc eorum nomina. Mareotici autem clerici, quibus explorati erant accuſatoris mores, quique mihi loca perluſtranti adeſſe ſolebant, has & ipſi dedere litteras.

SANCTÆ SYNODO

beatorum epiſcoporum catholicæ Eccleſiæ, omnes qui in Mareote ſunt presbyteri & diaconi, in Domino Salutem.

Prov. 25. 8. Ibid. 19. 5. GNARI ejus Scripturæ quæ ait, *quæ viderunt oculi tui loquere*, &, *teſtis falſus non erit impunitus*; quæ vidimus teſtamur: quando potiſſimum ſtructa in epiſcopum noſtrum Athanaſium conſpiratio, hujus ferendi teſtimonii neceſſitatem nobis imponit. Miramur enim qua tandem ratione Iſchyras ad menſuram Eccleſiæ menſus fuerit, de quo primum quædam enarranda arbitramur. Iſchyras miniſter Eccleſiæ nunquam extitit; ſed cum ſeſe jam pridem jactitaret Colluthi eſſe presbyterum, cognatis exceptis, ejus nemo verbis fidem adhibuit: quippe qui neque eccleſiam habuerit umquam, neque omnino clericus fuerit a ſui pagi finitimis exiſtimatus; cognatis duntaxat, uti jamjam diximus, exceptis. Sed tamen cum talem ſibi titulum vindicaſſet, in ſynodo Alexandriæ congregata, præſente patre noſtro Hoſio depoſitus, ad laicorum communionem redactus eſt: quo etiam in loco ſubſequenti tempore permanſit, a falſa quoque presbyteratus ſuſpicione lapſus. De cujus moribus, quod facile ab omnibus dignoſci queant, nihil eſt quod loquamur. Ceterum quia de calice fracto deque menſa ſubverſa epiſcopum noſtrum Athanaſium auſus eſt inſimulare,

A τοῦ ἡμῶν ἐπισκόπου Ἀθανασίου μεθ' ὑμῶν εἰσελθεῖν, ἠξιώσαμεν κἂν αὐτοὶ παρεῖναι ἐν τῇ κρίσει, ἵνα παρόντων ἡμῶν ἀσφαλὴς ἡ ἐξέτασις γένηται, καὶ πεισθῶμεν καὶ ἡμεῖς. ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τοῦτο συνεχωρήσατε, ἀλλὰ μόνοι μετὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ κατηγόρου ἠθελήσατε πράττειν (1) ἃ ἐβούλεσθε, ὁμολογοῦμεν ὅτι ὑποψίαν εἴδομεν ἐν τῷ πράγματι πονηράν, καὶ ἐθεωρήσαμεν ὅτι συσκευὴ καὶ ἐπιβουλὴ μόνον ἐστὶν ἡ εἴσοδος ὑμῶν. διὰ τοῦτο ταύτην ὑμῖν (2) ἐπιδίδομεν τὴν ἐπιστολήν, μαρτύριον ἐσομένην εἰς ἀληθινὴν σύνοδον, ἵνα γνωσθῇ πᾶσιν, ὅτι κατὰ μονομέρειαν ἅπερ ἠθελήσατε ἐπράξατε, καὶ οὐδὲν B ἕτερον ἢ συσκευὴν ἠθελήσατε συνθεῖναι καθ' ἡμῶν. τούτων δὲ τὰ ἴσα ἐπιδεδώκαμεν καὶ Παλλαδίῳ τῷ (3) Κουριώσῳ τοῦ Αὐγούστου, ἵνα μὴ κρυβῇ παρ' ὑμῶν· ἃ γὰρ ἐπράξατε, ταῦτα λοιπὸν ἡμᾶς ὑποπτεύειν καὶ λογίζεσθαι ποιεῖ περὶ ὑμῶν.

Διονύσιος πρεσβύτερος ἐπιδέδωκα, Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, (4) Νειλαρᾶς πρεσβύτερος, Λόγγος πρεσβύτερος, Ἀφθόνιος πρεσβύτερος, Ἀθανάσιος πρεσβύτερος, (5) Ἀμύντιος πρεσβύτερος, Πιστὸς πρεσβύτερος, Πλουτίων πρεσβύτερος, Διόσκορος πρεσβύτερος, Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος, Σαραπίων πρεσβύτερος, Ἀμμώνιος πρεσβύτερος, Γάϊος πρεσβύτερος, Ῥῖνος πρεσβύτερος, C Αἰθαλῆς πρεσβύτερος.

(6) Διάκονοι, Μαρκελλῖνος διάκονος, Ἀππιανὸς διάκονος, Θέων διάκονος, Τιμόθεος διάκονος, καὶ Τιμόθεος ἄλλος διάκονος.

74. Τὰ μὲν τῶν ἀπὸ τῆς πόλεως κληρικῶν γράμματά τε καὶ ὀνόματα, ταῦτα. ἃ δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Μαρεώτου κληρικοὶ ἔγραψαν γινώσκοντες τὸν τρόπον τοῦ κατηγόρου, καὶ ἐν τῇ περιόδῳ σὺν ἐμοὶ ὄντες, ἔστι ταῦτα.

ΤΗ ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΩ

D (7) τῶν μακαρίων ἐπισκόπων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οἱ κατὰ Μαρεώτην πάντες πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΕΙΔΟΤΕΣ τὸ γεγραμμένον, „ὃ εἶδον οἱ „ὀφθαλμοί σου λέγε, καὶ ὅτι μάρτυς ψευδὴς „οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται, „ἃ (8) εἴδομεν μαρτυροῦμεν, μάλιστα ὅτι ἀναγκαίαν ἡμῶν ἐποίησεν εἶναι τὴν μαρτυρίαν ἡ γενομένη συσκευὴ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου. θαυμάζομεν γὰρ πῶς ὅλως Ἰσχύρας κἂν εἰς μέτρον τῆς ἐκκλησίας (9) ἠμετρήθη, περὶ οὗ πρῶτον διηγήσασθαι ἀναγκαῖον ἡγούμεθα. Ἰσχύρας E οὐδέποτε λειτουργὸς τῆς ἐκκλησίας γέγονεν· ἀλλ' ἑαυτὸν μὲν πρὸ τούτου ὠνόμασε Κολλούθου πρεσβύτερον, οὐκ ἔσχε δὲ τὸν πειθόμενον αὐτῷ, εἰ μὴ μόνον τοὺς συγγενεῖς ἑαυτοῦ· οὔτε γὰρ ἐκκλησίαν ἔσχε ποτέ, οὔτε ὅλως κληρικὸς ἐνομίζετο παρὰ τοῖς ὀλίγον διεστῶσιν ἀπὸ τῆς κώμης αὐτοῦ, πλὴν μόνοις, ὡς προείπομεν, τοῖς (10) συγγενέσιν ἑαυτοῦ· ἀλλὰ καὶ ὅμως ταύτην ἑαυτῷ προσηγορίαν ἐπιφημίσας, ἐπὶ τῆς συνόδου τῆς συγκροτηθείσης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ὁσίου καθῃρέθη, καὶ λαϊκὸς συνήχθη, καὶ οὕτως ἔμεινε τὸν ἑξῆς χρόνον, ἐκπεσὼν καὶ τῆς ψευδοῦς ὑπονοίας τοῦ πρεσβυτερίου. περὶ γὰρ F τῶν ἠθῶν αὐτοῦ περιττὸν ἡγούμεθα λέγειν, δυναμένων πάντων εἰδέναι τὰ τοιαῦτα. ἐπειδὴ δὲ περὶ κλάσεως ποτηρίου καὶ τραπέζης ἐσυκοφάντησεν ἡμῶν τὸν ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον, καὶ περὶ τούτου δια-

(1) Reg. ἅπερ.
(2) Ita Reg. Edit. Pariſ. mendoſe ἐπιδίδωμεν. Paulopoſt Reg. μονομερίαν.
(3) Sic Regius. Editi vero κουρίῳ mendoſe. Curioſi autem erant quibus cura incumbebat crimina & qualibet perpetrata facinora indagandi, reoſque ad Imperatorem deferendi ac denunciandi: de quibus fuſe Cangius in utroque Gloſſario, & Gothofredus in notis ad Cod. Theodoſ. lib. 6. tit. 29. de Curioſis, tom. 2. pag. 93. & 194. qui Curioſos a frumentariis diſtingui contendit. Joannes tamen Lydus a Cangio in Gloſſ. Gr. citatus, frumentarios ac curioſos eoſdem eſſe ait, οἱ φρουμεντάριοι καὶ κουριῶσοι προσαγορευόμενοι.
(4) Reg. Νειλαρᾶς. Editi Νειλᾶς.
(5) Reg. Ἀμβύτιος.
(6) Διάκονοι deeſt in editis, in Reg. legitur.
(7) Ita Reg. Baſil. & ſic legit Nannius. Editi vero τῶν ἁγίων ἐπισκόπων.
(8) Reg. εἴδαμεν.
(9) Reg. ἠμετρήθη. Editi vero ἐπεκλήθη.
(10) συγγενέσιν Reg. Editi vero συγγενέσι.

διηγήσασθαι (1) ὑμῖν ἀναγκαίως ἐπείχθημεν. A φθάσαντες γὰρ εἴπομεν ἐκκλησίαν αὐτὸν μηδέποτε ἐσχηκέναι ἐν τῷ Μαρεώτῃ· ὡς δὲ ἐπὶ Θεοῦ μάρτυρος, οὐδὲ ποτήριον κέκλασται, οὐδὲ τράπεζα ἀνατέτραπται παρὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν, οὐδὲ παρ' ἄλλου τινὸς τῶν συνόντων αὐτῷ· ἀλλὰ πάντα ἐστὶ τὰ λεγόμενα συκοφαντία· καὶ τοῦτο λέγομεν, οὐ μακρὰν τοῦ ἐπισκόπου (2) ἀπόντες· πάντες γὰρ σὺν αὐτῷ ἐσμεν, ὅταν περιοδεύῃ τὸν Μαρεώτην· καὶ οὐδέποτε μόνος περιέρχεται, ἀλλὰ μετὰ πάντων ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τῶν διακόνων, καὶ λαοῦ ἱκανοῦ. διὸ καὶ ὡς συμπαρόντες αὐτῷ ἐν πάσῃ περιοδείᾳ, ἣν πεποίηται πρὸς ἡμᾶς, ταῦτα λέγομεν καὶ μαρτυροῦμεν, B ὅτι οὔτε ποτήριον κατέαγεν, οὔτε τράπεζα ἀνετράπη, ἀλλὰ πάντα ψεύδεται, ὡς καὶ αὐτὸς διὰ τῆς ἑαυτοῦ χειρὸς μαρτυρεῖ. * Θελήσαντα γὰρ αὐτὸν συναχθῆναι μετὰ τὸ ἀπελθεῖν αὐτὸν μετὰ Μελιτιανῶν, καὶ ταῦτα φημίσαι κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου, οὐκ ἐδέξαντο αὐτόν, καίτοι γράψαντα, καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογήσαντα μηδὲν τούτων γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὑποβεβλῆσθαι ὑπό τινων ταῦτα εἰπεῖν.

Διὸ καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ Θέογνιν καὶ Θεόδωρον, C καὶ Μάριν, καὶ Μακεδόνιον, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, εἰς τὸν Μαρεώτην, οὐδὲν εὑρόντες ἀληθές, ἀλλὰ μέλλοντος τοῦ πράγματος ἐλέγχεσθαι, ὅτι συκοφαντίαν εἰργάσαντο κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἀθανασίου, αὐτοὶ οἱ περὶ Θέογνιν ἐχθροὶ τυγχάνοντες, τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ τινας Ἀρειομανίτας πεποιήκασιν εἰπεῖν ἅπερ ἤθελον. οὐ γάρ τις τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου εἴρηκεν, ἀλλ' αὐτοὶ τῷ φόβῳ τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου Φιλαγρίου, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τῇ προστασίᾳ τῶν Ἀρειομανιτῶν, ἅπερ ἠθέλησαν πεποιήκασι. καὶ γὰρ ἐλθόντας ἡμᾶς ἐλέγξαι τὴν συκοφαντίαν οὐκ ἐπέτρεψαν, ἀλλ' ἀπέρριψαν μὲν ἡμᾶς. D οὓς δὲ ἤθελον συσκευαζόμενοι, προσεδέχοντο, καὶ συνετίθεντο αὐτοῖς διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐπάρχου Φιλαγρίου. δι' ὃν οὔτε παρεῖναι ἡμᾶς ἐπέτρεψαν, ἵνα κἂν τοὺς ὑποβεβλημένους ὑπ' αὐτῶν δυνηθῶμεν ἐλέγξαι, εἰ τῆς ἐκκλησίας εἰσίν, ἢ (3) Ἀρειομανῖται. οἴδατε δὲ, ἀγαπητοὶ πατέρες καὶ ὑμεῖς, ὡς ἐδιδάξατε ἡμᾶς, ὅτι ἐχθρῶν οὐκ ἰσχύει μαρτυρία. καὶ ὅτι μὲν ἀληθεύομεν, μαρτυρεῖ μὲν καὶ ἡ χεὶρ Ἰσχύρα, μαρτυρεῖ δὲ (4) καὶ τὰ πράγματα αὐτά, ὅτι ἡμῶν μηδὲν συνειδότων, τοιοῦτό τι γεγενῆσθαι, Φιλάγριον παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν, ἵνα τῷ φόβῳ τοῦ ξίφους καὶ ταῖς ἀπειλαῖς, ἃ βούλονται συσκευάσωνται. E ταῦτα ὡς ἐπὶ Θεοῦ μαρτυρόμεθα, ταῦτα ὡς εἰδότες καὶ ἐσομένην κρίσιν παρὰ Θεοῦ λέγομεν, θέλοντες μὲν ἐλθεῖν πάντες πρὸς ὑμᾶς, ἀρκεσθέντες δὲ τοῖς ἐξ ἡμῶν, ἵνα τὰ γράμματα τὴν τῶν μὴ παραγινομένων παρουσίαν ἀποπληρώσῃ.

Ἰγγένιος πρεσβύτερος ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι ἐν κυρίῳ, ἀγαπητοὶ πατέρες, Θέων πρεσβύτερος, Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος, Ἡράκλειος πρεσβύτερος, Βόκκων πρεσβύτερος, Τρύφων πρεσβύτερος, Πέτρος πρεσβύτερος, Ἱέραξ πρεσβύτερος, Σαραπίων πρεσβύτερος, Μάρκος πρεσβύτερος, (5) Πτολλαρίων πρεσβύτερος, F Γάϊος πρεσβύτερος, Διόσκορος πρεσβύτερος, Δημήτριος πρεσβύτερος, Θύρσος πρεσβύτερος.

Διάκονοι, Πιστὸς διάκονος, Ἀπολλὼς διάκονος, (6) Σερρᾶς διάκονος, Πιστὸς διάκονος, Πολυνίκος διάκο-

res hæc nobis incumbit neceſſario pertractanda. Et quidem jam ſupra dictum eſt, numquam illum eccleſiam in Mareote habuiſſe. Hoc item ipſo teſte Deo declaramus nec calicem confractum eſſe, nec menſam ſubverſam vel ab epiſcopo noſtro, vel ab alio quopiam ipſum comitante; ſed quæcumque delata ſunt meram eſſe calumniam. Nos ſcilicet hoc teſtamur qui non procul Epiſcopo ſumus, ſed Mareotem perluſtrantem omnes comitamur: neque enim ſolus umquam eſt, ſed nos omnes presbyteri, diaconi populuſque frequens loca viſitanti adſumus. Quocirca nos, utpote Epiſcopi circumcirca in hac regione peragrantis comites, hæc dicimus, hæc teſtamur, nec fractum poculum, neque menſam eſſe ſubverſam, ſed hæc omnia mentitum Iſchyram, quod & ipſe reſcripto propria manu dato teſtatur. * Poſt ſeceſſum namque ſuum ad Meletianos, his jam calumniis in epiſcopum noſtrum Athanaſium evulgatis; cum eccleſiaſticis conventibus admitti peroptaret, id ipſi minime conceſſum eſt, tametſi ille reſcripto ſuo propriaque manu confeſſus eſſet, nihil eorum revera geſtum fuiſſe, ſed ſe a quibuſdam ad ea dicenda ſubornatum.

Quamobrem ad Mareotem cum perveniſſent Theognius, Theodorus, Maris, Macedonius, Urſacius, & Valens, nihilque ejuſmodi revera geſtum comperiſſent; cum mox futurum eſſet ut totum ſtructæ in Athanaſium epiſcopum noſtrum calumniæ artificium deprehenderetur, tum Theognius & aſſeclæ, Athanaſio omnes inſenſiſſimi, Iſchyræ cognatos Ariomanitaſque nonnullos induxerunt ad ea dicenda quæ ſibi maxime placerent: popularis enim nullus quidpiam protulit in Epiſcopum. At illi terrore Philagrii Ægypti præfecti, miniſque ac patrocinio Ariomanitarum freti, arbitratu ſuo rem geſſere. Nobis quippe ad eam detegendam ſycophantiam accedentibus, nequaquam admiſſis, imo expulſis; quos libuit ad calumniam prius adornatos, Philagrii præfecti formidine, conſilii ſui participes effecere. Cujus item præfecti opera, permiſſum nobis non eſt huic intereſſe negotio, quo ſaltem a ſe ſubornatos teſtes internoſcere poſſemus ex Eccleſiane eſſent, an ex Ariomanitis. Non ignari autem eſtis, dilecti Patres, rei quam ipſi nos edocetis, nullam ſcilicet vim habere inimicorum teſtimonia. Ceterum hæc a nobis vere dici, teſtis ipſa Iſchyræ manus, teſtes ipſæ res geſtæ; nobis nimirum nihil conſciis hac ratione actum fuiſſe: Philagrium ſecum aſſumſere, ut gladii formidine miniſque adhibitis, pro libidine in Athanaſium conſpirarent. Hæc quaſi præſente Deo teſtificamur: hæc loquimur, ut qui certo ſciamus a Deo futurum eſſe judicium: cupidi quidem ut omnibus nobis ad vos accedendi facultas eſſet; ſat eſſe rati tamen, ſi ex nobis quidam iſthuc mittantur, ut litteræ non accedentium vices ſuppleant.

Ingenius presbyter vos valere in Domino exopto, dilecti Patres: Theon presbyter, Ammonas presbyter, Heraclius presbyter, Bocco presbyter, Trypho presbyter, Petrus presbyter, Hierax presbyter, Sarapion presbyter, Marcus presbyter, Ptollarion presbyter, Guius presbyter, Dioſcorus presbyter, Demetrius presbyter, Thyrſus presbyter.

Diaconi, Piſtus diaconus, Apollos diaconus, Serras diaconus, Piſtus diaconus, Polynicus diaconus.

(1) Edit. Pariſ. αὐτοῖς, male. Edit. vero Commel. & mſſ. ὑμῖν.
(2) Reg. ἀπόντες. Editi vero ὄντες.
(3) Reg. Ἀρειομανῖται, οἴδατε δέ. Editi, οἴδατε γάρ.
(4) καὶ in Reg. habetur, ſed deeſt in editis. Mox editi ὅτι μή, ſed μὴ deeſt in Reg.
(5) Reg. Πτολλαρίων. Editi Πτολλάριον.
(6) Reg. Σέρας.

* Sic habet Nanni verſio: *Nam quum ille poſt defectionem ad Meletianos nobis reconciliari & conjungi vellet, quemadmodum & Piſtus, qui ipſa quoque talia de Athanaſio in vulgus ſparſerat, neutrum tamen, quamquam propria manu teſtarentur nihil tale factum eſſe, & ſe ſubornatos a certis hominibus ut talia dicerent, recipere voluerunt.* Sed quæ de Piſto hic habentur, notatu ſane digniſſima, abſunt a codicibus editiſque omnibus.

conus, Ammonius diaconus, Maurus diaconus, Hephæſtus diaconus, Apollos diaconus, Metopas diaconus, Apollos diaconus, Serapas diaconus, Meliphthongus diaconus, Lucius diaconus, Gregoras diaconus.

ιος, Ἀμμώνιος διάκονος, Μαῦρος διάκονος, Ἥφαιστος διάκονος, Ἀπολλῶς διάκονος, Μετωπᾶς διάκονος, Ἀπολλῶς διάκονος, Σεραπᾶς διάκονος, Μελίφθογγος διάκονος, Λούκιος διάκονος, Γρηγορᾶς διάκονος.

IIDEM AD CURIOSUM,

& ad Philagrium, tunc Ægypti Præfectum.

Flavio Philagrio, & Flavio Palladio Ducenario Palatino, Curioſo, & Flavio Antonino commeatuum Præfecto Centenario dominorum meorum illuſtriſſimorum Præfectorum ſacri Prætorii: Presbyteri & Diaconi Mareotæ, Nomi catholicæ Eccleſiæ, quæ ſubeſt reverendiſſimo epiſcopo Athanaſio, per eos qui poſt hæc ſubſcribunt, hoc damus teſtimonium.

75. QUANDOQUIDEM Theognius, Maris, Macedonius, Theodorus, Urſacius & Valens, quaſi ab omnibus Tyri coactis epiſcopis legati; ad noſtram ſe contulere parœciam, ſibi juſſum ajentes, ut eccleſiaſtica quædam diſquirerent negotia, interque alia de confracto dominico calice: quod ſcelus confictum delatumque fuerat a quodam, quem ſecum adducebant, Iſchyra, qui ſe presbyterum jactitabat, tametſi non presbyter. Ordinatus quippe fuit a Collutho presbytero qui falſo epiſcopi nomine gloriabatur, demumque in communi ſynodo ab Hoſio & ſociis ejus epiſcopis celebrata ad priorem presbyteri ordinem redactus eſt. Ac conſequenter quotquot a Collutho fuerant ordinati, ii ſunt ad priorem reverſi conditionem; ita ut ipſe quoque Iſchyras inter laicos viſus fuerit. Ea autem quam ſe habere jactitat eccleſia, nunquam eccleſia revera exſtitit, ſed parva domus pueri cujuſdam orphani Iſionis nomine. Quapropter hoc teſtimonium proferimus: te adjurantes per omnipotentem Deum, perque dominos noſtros Conſtantinum Auguſtum, ac illuſtriſſimos Cæſares ejus filios, eorum ut pietati hujuſce rei notitiam præbeas. Ille namque nec catholicæ Eccleſiæ presbyter eſt, nec habet eccleſiam, nec confractum fuit poculum: ſed hæc omnia mentitur, omnia comminiſcitur. Conſulibus Julio Conſtantio, clariſſimo Patricio, fratre piiſſimi Imperatoris Conſtantini Auguſti, & Rufino Albino, clariſſimis viris, decima menſis * Thoth. Hæc presbyteri.

* Id eſt Septembris ſeptima.

77. Epiſcopi vero qui nobiſcum Tyrum conceſſerant, eorum conſpiratione inſidiiſque animadverſis, litteris ſuis hæc conteſtati ſunt,

ΟΙ ΑΥΤΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΟΥΡΙΩΣΟΝ

καὶ Φιλάγριον, τὸν λεγόμενον ἔπαρχον Αἰγύπτου.

(1) Φλαβίῳ Φιλαγρίῳ, καὶ Φλαβίῳ Παλλαδίῳ Δουκηναρίῳ Παλατίνῳ, Κουριώσῳ, καὶ (2) Φλαβίῳ Ἀντωνίνῳ βιάρχῳ Κεντηναρίῳ τῶν κυρίων μου τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τοῦ ἱεροῦ Πραιτωρίου, παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τοῦ Μαρεώτου, Νόμου τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ὑπὸ τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον, διὰ τῶν ἑξῆς ὑπογραφόντων, τάδε (3) μαρτυρόμενοι ἐπιδιδόαμεν.

75. ΕΠΕΙΔΗ Θέογνις, καὶ Μάρις, καὶ Μακεδόνιος, καὶ Θεόδωρος, καὶ Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης, ὡς ἀποσταλέντες ὑπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῶν συνελθόντων ἐν τῇ Τύρῳ, ἀπήντησαν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παροικίᾳ, φάσκοντες ἐντολὰς εἰληφέναι, ὡς ζητῆσαί τινα ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἐν οἷς ἔλεγον καὶ περὶ ποτηρίου κυριακοῦ κεκλασμένου, ὑποβληθέντος αὐτοῖς ὑπὸ Ἰσχύρα, ὃν ἤγαγον μεθ' ἑαυτῶν, λέγοντος ἑαυτὸν εἶναι πρεσβύτερον, ὃς οὐκ ἔστι πρεσβύτερος. ὑπὸ γὰρ (4) Κολλούθου τοῦ πρεσβυτέρου φαντασθέντος ἐπισκοπὴν, καὶ ὕστερον ὑπὸ κοινῆς συνόδου Ὁσίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων κελευσθέντος πρεσβυτέρου εἶναι, καθὸ καὶ πρότερον ἦν, κατεστάθη· καὶ κατὰ ἀκολουθίαν πάντες οἱ ὑπὸ Κολλούθου κατασταθέντες, ἀνέδραμον εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, ὡς ἦν καὶ πρότερον ἦσαν, ὡς καὶ αὐτὸς Ἰσχύρας λαϊκὸς ὤφθη. ἣν δέ τι λέγει ἔχειν ἐκκλησίαν, μηδὲ πώποτε ἐκκλησίαν γεγενῆσθαι, ἀλλ' οἰκίσκον οἰκήματος μικροῦ ὀρφανοῦ παιδίου (5) Ἰσίωνος τοὔνομα. καὶ διὰ τοῦτο τῇδε τῇ (6) διαμαρτυρίᾳ ἐχρησάμεθα, ἐπορκίζοντές σε κατὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ κατὰ τῶν δεσποτῶν ἡμῶν Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων Καισάρων παίδων αὐτοῦ, ταῦτα αὐτοῖς εἰς γνῶσιν ἀνενεγκεῖν τῇ εὐσεβείᾳ αὐτῶν. οὔτε γὰρ πρεσβύτερός ἐστι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὔτε ἐκκλησίαν ἔχει, οὔτε ποτὲ ποτήριον ἐκλάσθη, ἀλλὰ πάντα ψεύδεται, καὶ πλάττεται. (7) Ὑπατείας Ἰουλίου Κωνσταντίου τοῦ λαμπροτάτου Πατρικίου, ἀδελφοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Αὐγούστου, καὶ Ῥουφίνου, Ἀλβίνου, τῶν λαμπροτάτων, Θὼθ δεκάτῃ. οἱ μὲν οὖν πρεσβύτεροι ταῦτα.

77. Ἃ δὲ καὶ οἱ ἐπίσκοποι, οἱ μεθ' ἡμῶν ἐλθόντες εἰς τὴν Τύρον, συνορῶντες τὴν συσκευὴν καὶ τὴν ἐπιβουλὴν, ἔγραψαν καὶ διεμαρτύραντο, ἔστι ταῦτα.

EPISCOPIS TYRI

congregatis, honoratiſſimis dominis, qui ex Ægypto cum Athanaſio huc acceſſere, catholicæ eccleſiæ Epiſcopi, in Domino ſalutem.

ARBITRAMUR non ulterius occultam eſſe ab Euſebio, Theognio, Mari, Narciſſo, Theodoro & Patrophilo in nos conflatam conſpirationem. Et principio quidem omnes, per Athanaſium comminiſtrum noſtrum, recuſavimus quominus iis

ΤΟΙΣ ΕΝ ΤΥΡΩ ΣΥΝΕΛΘΟΥΣΙΝ

Ἐπισκόποις, κυρίοις τιμιωτάτοις, οἱ ἀπ' Αἰγύπτου σὺν Ἀθανασίῳ ἐλθόντες τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΟΥΚΕΤΙ νομίζομεν τὴν συσκευὴν ἄδηλον εἶναι, τὴν καθ' ἡμῶν τῶν περὶ Εὐσέβιον, καὶ Θέογνιν, καὶ Μάριν, καὶ Νάρκισσον, καὶ (8) Θεόδωρον, καὶ Πατρόφιλον ἡμῖν γινομένην. καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν γὰρ παρῃτησάμεθα πάντες διὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, παρόντων

αὐτῶν

(1) Reg. Φλαουίῳ. Mox ab Φλαβίῳ Παλλαδίῳ Δουκηναρίῳ Παλατίνῳ, Κουριώσῳ, hæc deſunt in eodem Regio codice. Is ipſe Palladius Curioſus ſupra memoratur in epiſtola ad legatos Mareoticos.

Παλατίνῳ. Palatini generatim erant officiales Palatii quorum varia officia vide ſis in Codice Theodoſiano.

(2) Reg. Φλαουίῳ Ἀντωνίνῳ. in Edit. Pariſ. Ἀντωνίῳ mendoſe.

(3) Reg. μαρτυρόμενοι.

(4) Ita edit. Commel. & mſſ. hic & infra. Edit. vero Pariſ. καθολικοῦ, perperam. De Collutho alias agemus.

(5) Sic Reg. Editi vero mendoſe, Ἰσίωνος.

(6) Reg. διαμαρτυρίᾳ. Editi μαρτυρίᾳ. Mox Reg. ἐπορκίζοντες, ubi editi ὁρκίζοντες.

(7) Sic Reg. Editi ὕπατοι.

(8) Editi mendoſe Θεόφιλον. Sed Reg. hic & in ſequente epiſtola Θεόδωρον. Mox κατ' ἀρχὴν μὲν γὰρ Reg. & ita in ſequenti epiſt. In editis γὰρ deeſt. Ibidem Reg. in hac epiſtola διὰ τοῦ συλλειτουργοῦ, cum editis. In ſequenti vero epiſtola δίχα τοῦ συλλειτουργοῦ, mendoſe.

αὐτῶν τὴν ἀκρόασιν γενέσθαι· εἰδότες ὅτι καὶ ἑνὸς μόνου ἐχθροῦ παρουσία, μήτιγε πολλῶν ταράττειν καὶ βλάπτειν δύναται τὴν ἀκρόασιν. οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ τὴν ἔχθραν αὐτῶν, ἣν οὐ πρὸς ἡμᾶς μόνον ἐσχήκασιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους, ὅτι διὰ τὴν Ἀρείου μανίαν, καὶ τὴν ἀσεβῆ διδασκαλίαν ἐκείνου, κατὰ πάντων ἐπιφύονται, καὶ πᾶσι συσκευάζονται. ἐπειδὰν δὲ θαρροῦντες ἡμεῖς τῇ ἀληθείᾳ, δεῖξαι τὴν συκοφαντίαν τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Μελιτιανῶν γενομένην ἠθελήσαμεν, οὐκ οἴδαμεν πῶς οἱ περὶ Εὐσέβιον ταράττειν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἐπειρῶντο, καὶ ἐπὶ πολὺ ἐσπούδαζον τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἐκβάλλεσθαι, τοῖς μὲν ἀκεραίως δικάζουσιν ἀπειλοῦντες, τοὺς δὲ καὶ ὑβρίζοντες, μόνον ἵνα τὸ καθ' ἡμῶν σπουδαζόμενον αὐτοῖς γένηται. καὶ ἴσως ἡ ἔνθεος ὑμῶν εὐλάβεια, κύριοι τιμιώτατοι, ἠγνόει τὴν γενομένην παρ' αὐτῶν συσκευήν· ἀλλὰ νῦν νομίζομεν φανερὰν γίγνεσθαι αὐτήν. ἰδοὺ γὰρ φανερῶς αὐτοὶ τὴν συσκευὴν ἐνεδείξαντο· οὓς γὰρ ἐξ αὐτῶν ὑποπτευομένους ἀποστεῖλαι ἠθέλησαν εἰς τὸν Μαρεώτην, ἵνα ἀπόντων ἡμῶν καὶ ἐνταῦθα μενόντων, τοὺς (1) λαοὺς ταράξωσιν, ἃ δὲ βούλονται διαπράξωνται. οἴδασι γὰρ ὅτι οἱ Ἀρειομανῖται, καὶ Κολλουθιανοὶ καὶ Μελιτιανοὶ, ἐχθροὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἰσὶ, διὸ τούτους ἐσπούδασαν ἀποστεῖλαι αὐτοὺς, ἵνα παρόντων ἐχθρῶν, κατατυπώσωσι καθ' ἡμῶν ἃ βούλονται. καὶ γὰρ οἱ ἐνταῦθα τῶν Μελιτιανῶν ἀπέστειλαν (2) ἐξ ἑαυτῶν τινας, καὶ πρὸ τεσσάρων μὲν ἡμερῶν, ὥσπερ εἰδότες τοῦτο τὸ ἀκίνημα γιγνόμενον ἔσεσθαι, καὶ ἑσπέραν (3) δὲ βραδύτερον πρὸς τὸ καὶ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου Μελιτιανοὺς συναγαγεῖν εἰς τὸν Μαρεώτην, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκεῖ μηδένα καθόλου, καὶ Κολλουθιανοὺς καὶ Ἀρειομανίτας ἀπὸ ἄλλων τόπων, καὶ κατατυπῶσαι καθ' ἡμῶν αὐτοὺς λέγειν. οἴδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς, ὅτι αὐτὸς Ἰσχύρας ὡμολόγησεν ἐφ' ὑμῶν, οὐ πλέον ἑπτὰ συναγομένους ἔχειν. ἐπεὶ οὖν μετὰ τὸ αὐτοὺς κατασκευάσαι ὅπερ βούλονται, καὶ ἀποστεῖλαι τοὺς ὑπόπτους, ἀκούσαμεν ὅτι καθ' ἕκαστον ὑμῶν περιερχόμενοι ἀπαιτοῦσιν ὑπογραφήν, πρὸς τὸ δοκεῖν τῇ πάντων ὑμῶν σκέψει γεγενῆσθαι· τούτου ἕνεκεν γράψαι ὑμῖν ἐπείχθημεν, καὶ ἐπιδοῦναι τόδε τὸ μαρτύριον· μαρτυρόμενοι μὲν, ὅτι συσκευαζόμεθα καὶ πάσχομεν ὑπ' αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν ἐπιβουλήν, ἀξιοῦντες δὲ ὅπως ἐν νῷ λαβόντες τὸν τοῦ θεοῦ φόβον, καὶ καταγνόντες ὅτι χωρὶς ἡμῶν ἀπέστειλαν οὓς ἠθέλησαν, μὴ ὑπογράψητε, ἵνα μὴ ὅπερ αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς κατατυποῦσι, ταῦτα ὡς παρ' ὑμῶν γιγνόμενα λέγωσι. καὶ γὰρ πρέπει τοὺς ἐν Χριστῷ ἀνθρώπους μὴ εἰς ἀνθρώπινα βλέπειν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν πάντων (4) προκρίνειν. καὶ μήτε ἀπειλὴν ἣν χρῶνται πρὸς πάντας, μήτε συσκευὴν φοβηθῆτε, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν θεόν. ἔδει γὰρ, εἴπερ ἦν ὅλως ἀκόλουθον εἰς τὸν Μαρεώτην ἀποσταλῆναι, καὶ ἡμᾶς συμπαρεῖναι; ἵνα τοὺς μὲν ἐχθροὺς τῆς ἐκκλησίας ἐλέγξωμεν, τοὺς δὲ ξένους ἀποδείξωμεν, καὶ καθαρὰ τοῦ πράγματος ἡ ἔρευνα γένηται. οἴδατε γὰρ ὅτι οἱ περὶ Εὐσέβιον ἐκαίνισαν ἐπιστολὴν ἐπιδοθῆναι, ὡς ἀπὸ Κολλουθιανῶν, καὶ Μελιτιανῶν, καὶ Ἀρειανῶν, γραφεῖσαν καθ' ἡμῶν· καὶ δῆλον ὅτι (5) αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας οὐδὲν ἀληθὲς περὶ ἡμῶν, ἀλλὰ πάντα καθ' ἡμῶν λέγουσιν. ὁ δὲ νόμος τοῦ θεοῦ οὔτε ἐχθρὸν μάρτυρα, οὔτε κριτὴν εἶναι βούλεται. λοιπὸν ὡς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως λόγον μέλλοντες διδόναι, λαβόντες τὸ μαρτύριον τοῦτο, καὶ γνόντες συσκευὴν τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην, παρακληθέντες φυλάξασθε μηδέν τι καθ' ἡμῶν πρᾶξαι, μηδὲ συναίρεσθαι τῇ τῶν περὶ Εὐσέβιον σκέψει. καὶ γὰρ πάλιν οἴδατε, ὡς προείπομεν, ὅτι ἐχθροὶ εἰσὶν ἡμῶν, καὶ διατί Εὐσέβιος ὁ τῆς Καισαρείας ἐχθρὸς γέγονεν ἀπὸ πέρυσιν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὐχόμεθα, κύριοι ποθεινότατοι.

A præſentibus interrogatio haberetur; quod probe ſcimus vel unius inimici præſentiam, nedum pluri- morum, interrogationem turbare ac lædere poſſe. Non ignari quippe eſtis quanto non nos duntaxat, ſed & omnes orthodoxos odio habeant: Arii namque furoris impiæque ejus doctrinæ cauſa, in omnes inſurgunt, in omnes conſpirant. Quando autem nos, veritati confidentes, ſtructam a Meletianis ſycophantiam, adverſus Eccleſiam comprobare aggreſſi ſumus; ignoramus quo conſilio Euſebiani dicta interpellare noſtra conati, teſtimonia etiam repudiare totis viribus niſi ſunt; dum ſinceros judices minis, B alios contumeliis laceſſerent: eo ſolum ut ſui adverſum nos aſſequendi propoſiti copia eſſet. Et fortaſſe divina veſtra pietas, domini honoratiſſimi, eorum ignorabat conſpirationem: ſed arbitramur eam nunc eſſe conſpicuam. Næ illi ſuam ipſi prodidere conjurationem: ex ſociis namque ſuis viros nobis ſuſpectos legare decreverunt in Mareotem; ut nobis abſentibus & hic remanentibus, populos turbare, & arbitratu ſuo agere valeant. Norunt enim Ariomanitas, Colluthianos & Meletianos Eccleſiæ hoſtes eſſe: quamobrem hos ipſos eo mittendos cu- C rarunt, ut in præſentia inimicorum quæ voluerint in nos machinentur. Etenim qui hic verſantur Meletiani jam ex ſuis quoſdam iſthuc miſere: imo quatuor ante diebus, gnari ſcilicet hanc futuram eſſe perquiſitionem, veredarios ſub veſperam viæ commiſere, qui Meletianos ex Ægypto in Mareotem, ubi ne unus quidem eorum aderat, cogerent; ex aliiſque locis Colluthianos & Ariomanitas, quos de calumniis in nos deferendis ante monerent. Probe namque meminiſtis ipſum coram vobis confeſſum Iſchyram, non plus ſeptem eſſe qui conventibus interſint ſuis. Quandoquidem igitur, poſtquam arbi- D tratu ſuo hæc ſunt machinati, poſtquam ſuſpectos iſthuc miſere viros; comperimus eos ſingulorum veſtrum circumcirca ſubſcriptiones poſtulare, ut omnium veſtrum conſenſu res geſta videatur; ea ſane nobis cauſa fuit litteras vobis quamprimum hocque teſtimonium tradendi. Conteſtamur enim nos conſpirationibus inſidiiſque illorum opera, illorumque cauſa appeti: rogamuſque ut Dei timore in mente ſuſcepto, improbantes quod clam nobis quos libuerit miſerint, non ſubſcribatis; ut ne quæ illi inter ſe machinantur hæc quaſi a vobis geſta prædicent. Etenim decet Chriſtianos homines non humana reſpicere, ſed verita- E tem omnibus anteferre. Ne metuite quas illi minas omnibus intentant, neve eorum conſpirationem, ſed potius Deum timete. Par erat enim, ſi quidem omnino fuere legati in Mareotem mittendi, nos etiam huic intereſſe negotio; ut inimicos Eccleſiæ confutare, extraneoſque indicare poſſemus: ac eo modo ſincere cauſæ diſquiſitio haberetur. Scitis enim Euſebianos dolo uſos epiſtolam tradidiſſe, quaſi a Colluthianis, Meletianis & Arianis adverſum nos ſcriptam. Palamque eſt illos, utpote Eccleſiæ catholicæ hoſtes, nihil vere de nobis, ſed omnia adverſa deferre. Lex autem Dei, inimicum vetat vel teſtem eſſe vel judi- F cem. Reliquum eſt, ut tanquam in die judicii rationem redditur, hoc accepto teſtimonio, agnitaque conſpiratione in nos conflata, quantumvis rogati, quidvis contra nos agere caveatis: nec Euſebianorum conſilio ſociemini. Non ignari quippe eſtis, uti ſupra diximus, infenſos nobis illos eſſe: nec vos latet cur Euſebius Cæſareæ ab anno præterito inimicus nobis factus ſit. Valere vos optamus, domini deſideratiſſimi.

(1) In ſequenti epiſtola τοὺς μὲν λαούς.
(2) Reg. ἐξ ἑαυτῶν. In ſequenti vero idem ἐξ αὐτῶν.
(3) Reg. in ſequenti epiſt. δὲ δύο βραδύτερον. Mox edit. Comm. & mſſ. πρὸς τό. Edit. Pariſ. πρὸς τά.
(4) Ita Reg. hic & in ſequenti epiſt. Editi mendoſe [illegible].
(5) Reg. αὐτοὶ οἱ ἐχθροί. In editis αὐτοὶ deeſt.

FLAVIO DIONYSIO

clarissimo Comiti, Episcopi Ægyptii catholicæ Ecclesiæ, qui Tyrum venere.

ARBITRAMUR non ulterius occultam eſſe ab Euſebio, Theognio, Mari, Narciſſo, Theodoro, & Patrophilo in nos conflatam conſpirationem, Principio enim omnes, per Athanaſium comminiſtrum noſtrum recuſavimus, quominus iis præſentibus interrogatio haberetur: quod probe ſciremus vel unius inimici præſentiam, nedum plurimorum, interrogationem turbare ac lædere poſſe. Palam enim eſt eos, non nos duntaxat, ſed & omnes orthodoxos odio habere: in omnes quippe inſurgunt, in omnes conſpirant. Quando autem nos veritati confidentes, ſtructam a Meletianis ſycophantiam adverſus Eccleſiam, comprobare aggreſſi ſumus; ignoramus quo conſilio iidem Euſebiani dicta interpellare noſtra conati, teſtimonia etiam noſtra repudiare totis viribus niſi ſunt, dum ſinceros judices minis, alios contumeliis laceſſerent; eo ſolum ut ſui adverſum nos aſſequendi propoſiti copia eſſet. Et fortaſſe humanitas tua eorum ignorabat conſpirationem in nos ſtructam: ſed arbitramur eam nunc eſſe conſpicuam. Næ illi ipſi eam palam fecere: ex ſociis namque ſuis, viros nobis ſuſpectos legare decreverunt in Mareotem; ut nobis abſentibus atque hic remanentibus, & populos turbare, & arbitratu ſuo agere valeant. Cum noverint enim Ariomanitas, Colluthianos & Meletianos Eccleſiæ hoſtes eſſe, ideo hos ipſos eo mittendos curarunt, ut in præſentia inimicorum quæ ipſi voluerint in nos machinentur. Etenim qui hic verſantur Meletiani jam ex ſuis quoſdam iſtbuc miſere: & quatuor ante diebus, gnari ſcilicet hanc futuram eſſe perquiſitionem, duos veredarios ſub veſperam miſerunt, qui Meletianos ex Ægypto in Mareotem, ubi ne unus quidem eorum aderat, cogerent; ex aliiſque locis, Colluthianos & Ariomanitas, quos de calumniis in nos proferendis ante inſtruerent. Meminit autem humanitas tua, ipſum coram te confeſſum Iſchyram, non plus ſeptem eſſe qui conventibus interſint ſuis. Quandoquidem igitur, poſtquam arbitratu ſuo hæc ſunt machinati, poſtquam ſuſpectos eo miſere viros; comperimus eos ſingulorum epiſcoporum circumcirca ſubſcriptiones poſtulare, ut eorum omnium conſenſu res geſta videatur; ea ſane de cauſa maturandum duximus hæc ad tuam Claritatem deferre, hocque teſtimonium tibi tradere: conteſtamur enim nos conſpirationibus inſidiiſque, illorum opera, illorumque cauſa, appeti. Rogamuſque ut Dei timore in mente ſuſcepto, necnon piis mandatis religioſiſſimi Imperatoris, improbanſque quod citra conſenſum noſtrum, quos libuit eo miſerint, ne toleres eos.

79. Adamantius Epiſcopus has litteras dedi, Iſchyras, Ammon, Petrus, Ammonianus, Tyrannus, Taurinus, Sarapammon, Ælurion, Harpocration, Moſes, Optatus, Anubion, Saprion, Apollonius, Iſchyrion, Arbæthion, Potamon, Paphnutius, Heraclides, Theodorus, Agathammon, Gaius, Piſtus, Athas, Nicon, Pelagius, Theon, Paninuthius, Nonnus, Ariſton, Theodorus, Irenæus, Blaſtammon, Philippus, Apollos,

A (1) ΦΛΑΒΙῼ ΔΙΟΝΥΣΙῼ

τῷ λαμπροτάτῳ Κόμητι οἱ ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν ἐλθόντων εἰς Τύρον.

ΟΥΚ ἔτι νομίζομεν τὴν συσκευὴν ἄδηλον εἶναι τὴν παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, καὶ Θέογνιν, καὶ Μάριν, καὶ Νάρκισσον, καὶ Θεόδωρον, καὶ Πατρόφιλον ἡμῖν γεγενημένην. κατ' ἀρχὴν μὲν γὰρ παρῃτησάμεθα πάντες, διὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, παρόντων αὐτῶν τὴν ἀκρόασιν γενέσθαι· εἰδότες ὅτι
B καὶ ἑνὸς μόνου ἐχθροῦ παρουσία, μήτιγε πολλῶν, ταράττειν καὶ βλάπτειν δύναται τὴν ἀκρόασιν. φανερὰ γάρ ἐστιν ἡ ἔχθρα αὐτῶν, ἣν οὐ πρὸς ἡμᾶς μόνον ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ὀρθοδόξους· ὅτι κατὰ πάντων ἐπιφύονται, καὶ πᾶσι συσκευάζονται. ἐπειδὴ δὲ θαρροῦντες ἡμεῖς τῇ ἀληθείᾳ, δεῖξαι τὴν συκοφαντίαν, τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Μελιτιανῶν γενομένην ἠθελήσαμεν, οὐκ οἴδαμεν πῶς αὐτοὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον ταράττειν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἐπειρῶντο· καὶ ἔτι πολὺ ἐσπούδαζον τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἐκβάλλεσθαι, τοῖς μὲν ἀκεραίοις δικάζουσιν ἀπειλοῦντες, τοῖς δὲ καὶ ὑβρίζοντες, μόνον ἵνα τὸ
C καθ' ἡμῶν σπουδαζόμενον αὐτοῖς γένηται. καὶ ἴσως ἡ χρηστότης* ὑμῶν ἠγνόει τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην παρ' αὐτῶν συσκευήν· ἀλλὰ νῦν νομίζομεν φανερὰν αὐτὴν γεγενῆσθαι. ἰδοὺ γὰρ φανερῶς αὐτοὶ τὴν συσκευὴν ἐνεδείξαντο· οὓς γὰρ ἐξ ἑαυτῶν ὑποπτευομένους ἀποστεῖλαι ἠθέλησαν εἰς τὸν Μαρεώτην· ἵνα ἀπόντων ἡμῶν, καὶ ἐνταῦθα μενόντων, οἱ μὲν λαοὺς ταράξωσιν, ἃ δὲ βούλονται διαπράξωνται. εἰδότες γὰρ ὅτι Ἀρειομανῖται καὶ Κολλουθιανοὶ, καὶ Μελιτιανοὶ, ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας εἰσὶ, διὰ τοῦτο ἐσπούδασαν ἀποστεῖλαι αὐτούς· ἵνα (2) παρόντων ἐχθρῶν, καττύσωσι καθ' ἡμῶν ἃ βούλονται. καὶ
D γὰρ ἤδη οἱ ἐνταῦθα Μελιτιανοὶ ἀπέστειλαν ἐξ αὐτῶν τινάς, καὶ πρὸ τεσσάρων μὲν ἡμερῶν, ὥσπερ εἰδότες τοῦτο τὸ σκέμμα γενόμενον ἔσεσθαι, καὶ ἑσπέρας δὲ δύο βερεδαρίους πρὸς τὸ καὶ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου Μελιτιανοὺς συναγαγεῖν εἰς τὸν Μαρεώτην, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκεῖ μηδένα καθόλου, καὶ Κολλουθιανοὺς καὶ Ἀρειομανίτας ἀπ' ἄλλων τόπων· καὶ καττύσαι καθ' ἡμῶν αὐτοὺς λέγειν. οἶδε δὲ σου ἡ χρηστότης ὅτι αὐτὸς ὡμολόγησεν ἐπὶ σοῦ, μὴ πλείους ἑπτὰ συναγομένων ἔχειν. ἐπεὶ οὖν μετὰ τὸ αὐτοὺς κατασκευάσαι ὅπερ βούλονται, καὶ ἀποστεῖλαι τοὺς ὑπόπτους, ἠκούσαμεν ὅτι καθ' ἕκαστον τῶν ἐπισκόπων περιερχόμενοι, ἀπαιτοῦσιν ὑπογρα-
E φὴν, πρὸς τὸ δοκεῖν τῇ πάντων αὐτῶν σκέψει γενέσθαι· τούτου ἕνεκεν ἀνενεγκεῖν ἐπὶ τὴν σὴν λαμπρότητα ἐπείχθημεν, καὶ ἐπιδοῦναι τὸ δὲ τὸ μαρτύριον· μαρτυρόμενοι μὲν ὅτι συσκευαζόμεθα, καὶ πάσχομεν ὑπ' αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν ἐπιβουλήν, ἀξιοῦντες δὲ ὅπως ἐν νῷ λαβὼν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς εὐσεβεῖς ἐντολὰς τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως, οὓς καταγνοὺς ὅτι χωρὶς ἡμῶν οὓς ἠθέλησαν ἀπέστειλαν, μὴ ἀνάσχῃ αὐτῶν.

(3) Ἀδαμάντιος ἐπίσκοπος ἐπιδέδωκα, Ἰσχύρας, Ἀμμων, Πέτρος, Ἀμμωνιανός, Τύραννος, Ταυρῖνος, Σα-
F ραπάμμων, Αἰλουρίων, Ἁρποκρατίων, Μωσῆς, Ὀπτάτος, Ἀνουβίων, Σαπρίων, Ἀπολλώνιος, Ἰσχυρίων, Ἀρβαιθίων, Ποτάμων, Παφνούτιος, Ἡρακλείδης, Θεόδωρος, Ἀγαθάμμων, Γάϊος, Πιστός, Ἀθᾶς, Νίκων, Πελάγιος, Θέων, Πανινούθιος, Νόννος, Ἀρίστων, Θεόδωρος, Εἰρηναῖος, Βλαστάμμων, Φίλιππος, Ἀπολλῶς, Διόσ-

*l. τυ, ut infra.

(1) Hæc epiſtola, quod excepto titulo præcedenti fere ſimilis eſſet, in editis omiſſa eſt. Sed viſum eſt eam integram, prout in Manuſcripto Regio legitur, huc transferre, quod in nonnullis a præcedenti diſcrepet, & longe ſit illa brevior.

(2) Reg. παρὰ τῶν ἐχθρῶν. Sed in præcedenti παρόντων ἐχθρῶν, quæ vera eſt lectio.

(3) Suſpicamur hunc Adamantium eum eſſe qui in ſubſcriptionibus Sardicenſibus Amantius vocatur, eſtque ibi ordine ſecundus. Mox Reg. ἵνα Ἰσχύρας Αμμων. Sed vox ἵνα eſt ſupervacanea. Porro hæc duo Ἰσχύρας, Αμμων forte facta ex hoc uno nomine Ἰσχυραμμων, qui in iiſdem ſubſcriptionibus inter primos recenſentur. Reliqua nomina fere omnia ibidem: ſed ſuſpicari licet nonnihil mutationis contigiſſe: v. g. Ταυρῖνος pro Τιβέριος forte poſitum. Paulopoſt Reg. Μωϋσῆς.

A Διόσκορος, Τιμόθεος Διοσπόλεως, Μακάριος, Ἡρακλάμμων, Κρόνιος, (1) Μοῦϊς, Ἰάκωβος, Ἀρίστων, Ἀρτεμίδωρος, Φινεὴς, Ψάϊς, Ἡρακλείδης.

Dioſcorus, Timotheus Dioſpolitanus, Macarius, Heraclammon, Cronius, Muis, Jacobus, Ariſton, Artemidorus, Phinees, Pſais, Heraclides.

Καὶ δεύτερον οἱ αὐτοί.

Et ſecundo iidem.

ΦΛΑΥΙΩ ΔΙΟΝΥΣΙΩ

τῷ λαμπροτάτῳ (2) Κόμητι, οἱ ἐν Τύρῳ ἀπ' Αἰγύπτου ἐλθόντες ἐπίσκοποι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

ΠΟΛΛΑΣ ὁρῶντες συσκευὰς καθ' ἡμῶν γινομένας, καὶ ἐπιβουλὰς (3) ἐκ συσκευῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον, καὶ Νάρκισσον, καὶ Φλάκιλλον, καὶ Θέογνιν, καὶ Μάριν, καὶ Θεόδωρον, καὶ Πατρόφιλον, οὓς κατὰ τὴν ἀρχὴν θελήσαντες παραιτήσασθαι, οὐκ ἐπετράπημεν, ἀνάγκην ἔχομεν ἐπὶ τήνδε τὴν διαμαρτυρίαν ἐλθεῖν. Καὶ γὰρ πολλὴν ὑπὲρ Μελιτιανῶν ὁρῶμεν σπουδὴν γινομένην, κατὰ δὲ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δι' ἡμῶν ἐπιβουλήν. Ὅθεν ἐπιδίδομέν σοι τήνδε τὴν ἐπιστολὴν, ἀξιοῦντες ἐν νῷ σε λαβεῖν τὸν Θεὸν τὸν παντοκράτορα, τὸν τὴν βασιλείαν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ θεοφιλεστάτου (4) βασιλέως Κωνσταντίνου διαφυλάττοντα, τηρῆσαι τὴν ἀκρόασιν τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων αὐτῷ τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ. C Καὶ γὰρ εὔλογον ἀποσταλέντα σε παρὰ τῆς βασιλείας αὐτοῦ (5) καὶ ἡμῶν ἐπικαλεσαμένων τὴν εὐσέβειαν αὐτοῦ αὐτῷ τηρῆσαι τὸ πρᾶγμα. Οὐκέτι γὰρ φέρομεν συσκευαζόμενοι καὶ ἐπιβουλευόμενοι διὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον τῶν προειρημένων· καὶ διὰ τοῦτο τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ (6) θεοφιλεστάτῳ βασιλεῖ τηρηθῆναι τὸ πρᾶγμα ἀξιοῦμεν παρ' ᾧ δυνησόμεθα καὶ τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας καὶ ἑαυτῶν παραστῆσαι. Πειθόμεθα γὰρ ὅτι ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ ἀκούσασα, οὐ καταγνώσεται ἡμῶν. Καὶ πάλιν οὖν ὁρκίζομέν σε τὸν παντοκράτορα Θεὸν, ὅπως τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα ἀεὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν περιόδους νικῶντα καὶ ὑγιαίνοντα, μετὰ τῶν παίδων τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ, D μηδὲν πλέον πρᾶξαι, μηδὲ ἐπιτρέψαι τι σεαυτῷ ἐν τῇ συνόδῳ κινῆσαι περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, ἀλλὰ τηρῆσαι τῇ εὐσεβείᾳ αὐτοῦ τὴν ἀκρόασιν. Περὶ δὲ τῶν αὐτῶν καὶ τοῖς κυρίοις μου ἐπισκόποις τοῖς ὀρθοδόξοις ἐδηλώσαμεν.

80. Ταῦτα δεξάμενος Ἀλέξανδρος ὁ ἐπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης ἔγραψε Διονυσίῳ τῷ Κόμητι ταῦτα.

FLAVIO DIONYSIO

Comiti illuſtriſſimo, Epiſcopi Catholicæ Eccleſiæ qui Tyrum ex Ægypto conceſſere.

B CUM plurimas videamus in nos conflatas conjurationes, inſidiaſque ſtructas ex conſpiratione Euſebii, Narciſſi, Flacilli, Theognii, Maris, Theodori & Patrophili: quos cum a principio recuſare vellemus, id minime nobis conceſſum eſt; ad hanc conteſtationem venire cogimur. Etenim hinc magnam de Meletianis geri ſolicitudinem, hinc ſtructas in catholicam Ægypti eccleſiam noſtri cauſa inſidias cernimus. Quapropter hanc tibi tradimus epiſtolam, rogantes ut in mente habens Deum omnipotentem, qui imperium tutatur piiſſimi & religioſiſſimi Conſtantini, eidem Imperatori piiſſimo rerum noſtrarum cognitionem reſerves. C Æquum enim eſt te ab imperatoria majeſtate miſſum, nobis ejus pietatem appellantibus, totum ipſi reſervare negotium. Non enim ultra tolerare poſſumus conjurationes inſidiaſque, quibus nos prædicti Euſebiani adoriuntur: ideoque rem piiſſimo ac religioſiſſimo Imperatori reſervari poſtulamus, apud quem licebit Eccleſiæ jura noſtraque exponere. Confidimus enim Pietatem ejus, ubi rem audierit, nos non damnaturam. Itaque te iterum adjuramus per omnipotentem Deum, perque piiſſimum Imperatorem qui multis annorum circulis D victor ſemper incolumiſque cum filiis pietatis ſuæ perſeverat; ut nihil ultra aggrediare, neve quidpiam in ſynodo circa negotia noſtra moveas: ſed rei cognitionem ejus Pietati reſerves. Hæc ipſa ſignificavimus dominis noſtris Epiſcopis orthodoxis.

80. Horum certior factus Alexander Epiſcopus Theſſalonicenſis Dyoniſio Comiti hæc ſcripſit.

ΤΩ ΔΕΣΠΟΤΗ ΜΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΩ

Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος.

E ΦΑΝΕΡΑΝ ὁρῶ κατὰ Ἀθανασίου συσκευὴν γενομένην· πάντας γὰρ οὓς παρῃτήσατο, (7) τούτους οὐκ οἶδα τί πεπονθότες ἀποστεῖλαι ἠθελήσατε, μηδὲ σημάναντες ἡμῖν. Καίτοι γὰρ δόξαν κατὰ τὸ αὐτὸ σκέψασθαι, τίνας δέοιτο ἀποστεῖλαι. (8) Συμβούλευσον οὖν μή τι προπετὲς γενέσθαι· ἐληλύθασι γὰρ πρός με τεθορυβημένοι, λέγοντες ἤδη τὰ θηρία ἐσφῖχθαι, καὶ μέλλειν ἐξορμᾷν. Περιηχήθησαν γὰρ ὡς Ἰωάννου τινὰς ἀποστείλαντος· μὴ προλαβόντες (9) κατασκευάσωσιν ἃ αὐτοὶ ἐθέλουσιν. Οἶδας γὰρ, ὅτι καὶ Κολλουθιανοὶ τῆς ἐκκλησίας ἐχθροί εἰσι, καὶ Ἀρειανοὶ, καὶ Μελιτιανοὶ, ὅτι πάντες ἀλλήλοις σύμψηφοι F γενόμενοι, δύνανται μεγάλα κακὰ ἐργάσασθαι. Σκέψαι οὖν (10) τὸ συμφέρον, ἵνα μὴ ἀνακύψῃ τι σκυθρωπόν· καὶ αὐτοὶ ὑποβληθῶμεν, ὡς οὐ κατὰ τὸ δίκαιον κρίναντες. Ὑπονοοῦσι μάλιστα ὑφορῶνται, μὴ διελθόντες τὰς ἐκκλησίας, ὧν οἱ ἐπίσκοποι εἰσὶν ἐνταῦθα, φόβον ἐμποιήσαντες, ταράξωσι πά-

DOMINO MEO DIONYSIO

Alexander epiſcopus.

APERTE video contra Athanaſium conflatam conſpirationem: quos enim ille recuſavit, hos omnes, neſcio quo conſilio, illi re nobis non indicata legarunt: tametſi decretum erat, ut in unum coacti deliberaremus, quinam eſſent eo mittendi. Conſule igitur & cave ne quid temere fiat, (conſternati quippe nonnulli me convenere, ajentes jam exhorruiſſe belluas, & jamjam impetum facturas: ex ſparſis quippe rumoribus compererant Joannem eo miſiſſe quoſdam) neve antevertentes quæ libuerit machinentur. Noſti enim Colluthianos Eccleſiæ hoſtes, Arianos item Meletianoſque, qui omnes in eamdem convenere ſententiam, ingentia poſſe mala perpetrare. Perpendas velim quidnam e re fuerit, ut ne quid detrimenti emergat: neve nobis crimini detur ut qui ſecundum juſtitiam non judicaverimus. Et ſane maxime ſuſpicantur iidem, ne illi eccleſias, quarum hic adſunt epiſcopi, peragrantes, & ne metum populis incutientes, to-

tam

(1) Reg. Μοῦις. Editi Μοῦϊς.
(2) Reg. Κόμητι.
(3) ἐκ deeſt in editis. Ex Regio deſumtum eſt.
(4) βασιλέως deeſt in Reg.
(5) Hæc καὶ ἡμῶν ἐπικαλεσαμένων τὴν εὐσέβειαν αὐτοῦ, deerant in editis. Ex Regio mutuati ſumus.

(6) Reg. θεοσεβεστάτῳ.
(7) Ita Reg. In editis vero τούτους deeſt.
(8) Sic Reg. & Baſil. Editi male συμβούλευε.
(9) Editi κατασκευάσωσι. Reg. κατασκευάσωσι recte.
(10) Reg. quem ſequimur, τὸ συμφέρον. Editi τὸ συμφέρειν.

tam perturbent Ægyptum, utpote qui Meletianis ſint addicti. Ex maxima enim parte hoc jam fieri cernunt,

σαν τὴν Αἴγυπτον, ὡς τοῖς Μελετιανοῖς προσκείμενοι. (1) ἐκ τοῦ πλείστου γὰρ τοῦτο συνορῶσι γινόμενον.

AD HÆC DIONYSIUS

Comes Euſebianis reſcripſit his verbis.

HÆc ipſa erant quæ nuper enarrabam Domino meo Flacillo, inſurrexiſſe ſcilicet Athanaſium, conqueſtum fuiſſe, quod ii ipſi legati fuerint, quos recuſaſſet ipſe: exclamaſſeque ſe injuria affici ac circumveniri. Hæc eadem Dominus animæ meæ Alexander per epiſtolam mihi ſuam indicavit. Utque notum vobis ſit ex æquo & bono eſſe quæ mihi ab ejus manſuetudine ſcripta ſunt; ea ipſa a vobis legenda ſubjunxi. Meminiſtis autem priorum litterarum mearum, quibus manſuetudini veſtræ ſignificavi, legatos communi calculo ac decreto eſſe mittendos. Cavete igitur, ne quæ geſta ſunt accuſationi ſint obnoxia: neve juſtæ querelæ anſam demus iis qui nos accuſare voluerint. Ut enim accuſantium partem gravari non decet, ſic nec accuſatorum. Exiſtimo autem haud levem fore nos culpandi occaſionem, ſi Dominus meus Alexander rebus geſtis non conſentire videatur.

82. Hæc dum ita gererentur, ab illis tanquam *a ſynodo prævaricatorum* ſeceſſimus: ea quippe ſolum agebant, quæ ſibi placerent. Negotia autem quæ altera abſente parte geruntur, ne minimam quidem vim habere, nullus hominum ignorat. Hoc enim & divina lege præcipitur: hoc & beatus Apoſtolus, dum ſimilibus appeteretur inſidiis, ſtaretque coram judice, poſtulabat his verbis: *Oportebat Judæos ex Aſia apud te præſto eſſe & accuſare ſi quid haberent.* Quo tempore & Feſtus, Judæis tales inſidias machinantibus, quales jam in nos iſti ſtruxerunt, ajebat: *Non eſt Romanis conſuetudo aliquem hominem per gratiam tradere, priuſquam is qui accuſatur, præſentes habeat accuſatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina.* Sed Euſebiani & legem adulterare auſi, & iniquis illis iniquiores ſunt effecti: non enim ab ipſo rei initio ſeorſum agere aggreſſi ſunt; ſed cum præſentibus nobis ſe longe inferiores eſſe ſenſerunt; tum demum egreſſi, quemadmodum Judæi, conſilium ſoli iniere, quomodo nobis de medio ſublatis, ita hæreſim introducerent, ut olim illi Barabbam poſtularant: hac enim de cauſa ſe hæc omnia feciſſe ultro ipſi confeſſi ſunt.

Hierem. 9. 2.

Act. 24. 19.

Act. 25. 16.

83. Hæc quamquam ſatis ſunt ad integram defenſionem; attamen ut & eorum malignitas & veritatis libertas magis magiſque innoteſcat, nihil moleſtum erit ea denuo memorare, palamque facere qua ratione ſuis ipſi rebus adverſantia egerint, & quaſi in tenebris conſilia agitaſſent, in propria geſta impegerint, ac dum nos interficere peroptarent, ſeipſos quaſi furentes confoderint. De myſteriis namque perquirentes, cum Judæos interrogarent, Catechumenoſque examinarent: Ubinam, aientes, eratis quando Macarius accedens menſam ſubvertit? Reſpondere illi; Intus eramus. Non ergo fieri tum poterat oblatio, ſi quidem Cathecumeni intus erant. Hinc cum litteris ſuis undique pervulgarint, ſtante presbytero & ſacra

ΠΡΟΣ ΤΑΥΤΑ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ὁ Κόμης ἔγραψε τοῖς περὶ Εὐσέβιον ταῦτα.

ΤΑΥΤΑ μὲν ἃ καὶ διελεγόμην τῷ κυρίῳ μου τῷ περὶ Φλάκιλλον, ὅτι Ἀθανάσιος ἐπιστὰς ᾐτιάσατο, ὡς παρῃτησάμενος, λέγων, τούτους ἀποστέλλεσθαι, καὶ βοῶν ὡς ἀδικούμενος καὶ περιγραφόμενος· ταῦτα καὶ ὁ κύριός μου τῆς ψυχῆς Ἀλέξανδρος ἐπέστειλε. καὶ ἵνα γνῶτε ὅτι κατὰ λόγον ἔχει τὰ γραφέντα μοι παρὰ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, ὑπέταξα αὐτὰ ἀναγνωσθησόμενα ὑμῖν. μέμνησθε δὲ καὶ τῶν ἄνωθεν παρ' ἐμοῦ γραφέντων· ὑπέμνησα γὰρ ὑμῶν τὴν χρηστότητα, κύριοι, ὅτι χρὴ τοὺς ἀποστελλομένους κοινῇ κρίσει καὶ δόγματι ἀποστέλλεσθαι. ὁρᾶτε τοίνυν μὴ ἐγκλήματι ὑποπίπτῃ τὰ γινόμενα, μηδὲ δικαίας μέμψεως ἀφορμὴν τοῖς βουλομένοις ἡμᾶς αἰτιᾶσθαι δῶμεν. ὥσπερ γὰρ βαρεῖσθαι τὸ μέρος τῶν κατηγόρων οὐ προσήκει, οὕτως οὐδὲ τὸ τῶν φευγόντων. νομίζω δὲ οὐ μικρὰν εἶναι ἀφορμὴν καθ' ἡμῶν μέμψεως, ὅταν φαίνηται ὁ κύριός μου Ἀλέξανδρος μὴ συναινῶν τοῖς πραττομένοις.

82. (2) Τούτων οὕτω πραττομένων, ἀνεχωρήσαμεν ἀπ' αὐτῶν ὡς „ἀπὸ συνόδου τῶν ἀθετούντων·" ἃ γὰρ ἐβούλοντο ταῦτα καὶ ἔπραττον· ὅτι μὲν οὖν τὰ πραττόμενα κατὰ (3) μονομέρειαν, οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν, οὐδείς ἐστιν ὃς ἀγνοεῖ τῶν πάντων ἀνθρώπων. οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεῖος νόμος κελεύει, οὕτω καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος πάσχων τοιαύτην ἐπιβουλὴν καὶ κρινόμενος ἠξίου, λέγων, „ἔδει τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαίους ἐπὶ σοῦ παρεῖναι, καὶ κατηγορεῖν εἴ τι ἔχοιεν·" ὅτε καὶ ὁ Φῆστος, θελόντων τῶν Ἰουδαίων τοιαύτην ἐπιβουλὴν ἐργάσασθαι, οἵαν νῦν καθ' ἡμῶν οὗτοι πεποιήκασιν, ἔλεγεν, „οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις χαρίζεσθαί τινα ἄνθρωπον, πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγόρους, τόπον τε ἀπολογίας λάβοι περὶ τοῦ ἐγκλήματος." ἀλλ' οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ τὸν νόμον παραποιεῖν ἐτόλμησαν, καὶ πλέον τῶν ἀδικούντων ἀδικώτεροι γεγόνασιν. οὐ γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατὰ μόνας ἔπραξαν, ἀλλ' ὅτε παρόντων ἡμῶν ἡττήθησαν, τότε λοιπὸν ἐξελθόντες, ὡς Ἰουδαῖοι, συμβούλιον ἔλαβον κατὰ μόνας, ὅπως ἡμᾶς μὲν ἀπολέσωσι, τὴν δὲ αἵρεσιν εἰσαγάγωσιν, ὡς ἐκεῖνοι τὸν Βαραββᾶν ᾐτήσαντο. τούτου χάριν αὐτοὶ ταῦτα πάντα πεποιηκέναι δι' ἑαυτῶν ὡμολόγησαν.

83. Καὶ εἰ ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς πᾶσαν ἀπολογίαν, ὅμως ὑπὲρ τοῦ καὶ πλέον τούτων μὲν τὴν πονηρίαν δειχθῆναι, τῆς δὲ ἀληθείας τὴν ἐλευθερίαν, οὐδὲν ὀκνῶ καὶ πάλιν ὑπομνῆσαι, καὶ δεῖξαι ὡς αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐναντία ἔπραξαν, καὶ ὡς ἐν σκότῳ βουλευόμενοι, τοῖς ἑαυτῶν προσέκοψαν, καὶ θέλοντες ἡμᾶς ἀνελεῖν, ἑαυτοὺς ἔτρωσαν ὡς μαινόμενοι. περὶ μυστηρίων γὰρ ἐρευνῶντες, Ἰουδαίους ἀνέκρινον, καὶ κατηχουμένους ἐξήταζον· „ποῦ ἦτε, ὅτε Μακάριος ἦλθε, καὶ ἀνέτρεψε τὴν τράπεζαν;" κἀκεῖνοι ἀπεκρίναντο, „ὅτι ἔνδον ὄντες ἐτυγχάνομεν." οὐκ ἄρα ἦν προσφορὰ εἰ κατηχούμενοι ἔνδον ἦσαν. ὅτε τοίνυν γράψαντες πανταχοῦ, ὡς ἑστῶτος τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ἐπιτε-

λοῦντος

(1) ἐκ τοῦ πλείστου, alias *jamdiu* verti poſſet, aut forte *ex multo intervallo*. Mox. Reg. συνορῶ.

(2) Editi ſequentibus hæc præmittunt: Διήγησις πῶς ἀπὸ Τύρου ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ὁ πάπας Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος: *Narratio quomodo Tyro in Ægyptum conteſſerit Papa Athanaſius Alexandriæ Epiſcopus.* Sed perperam; non enim in Ægyptum ſe contulit Athanaſius Tyro ſecedens, ſed Conſtantinopolim petiit, ut Conſtantino ſe ſiſteret. Baſilienſis codex loco præcedentium hæc habet: Ἀπὸ Τύρου εἰς τὴν βασιλίδα ὁ πάπας Ἀθανάσιος, rectius quam editi. In Regio quem ſequimur eorum nihil habetur. Porro de Athanaſii Tyro diſceſſu, de quo ingentes controverſiæ, in Athanaſii vita diſputavimus.

Ibidem Reg. πραχθέντων. Editi vero πραττομένων, quo item modo legit Nannius qui vertit, *Cum res ita agerentur*, quæ poſtrema lectio præſtare videtur. Athanaſius quippe rebus nondum confectis aufugit.

(3) Reg. μονομερείας. Mox idem ὃς τις ἀγνοεῖ. Edi. ὃς ἀγνοεῖ.

λευΐτου εἰσελθὼν Μακάριος ἀνέτρεψε πάντα, οἰ-κέτας ὃν ἠβούλοντο, ποῦ ἦν Ἰσχύρας ὅτε Μακάριος ἐπέστη· ἀπεκρίναντο πάλιν ἐπηρώτησαν, ὅτι ἐν κελλίῳ νοσῶν κατακείμενος ἦν· οὐκοῦν οὐκ ἀνέστη ὁ κατακείμενος, οὐδὲ προσέφερεν ὁ ἐν κελλίῳ νοσῶν καὶ κατακείμενος. πρὸς αὐτοῖς λέγοντος τοῦ Ἰσχύρα κεκαῦσθαι βιβλία παρὰ Μακαρίου, οἱ ὑποβληθέντες μάρτυρες ἔλεγον μηδέν τι τοιοῦτον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ ψεύδεσθαι τὸν Ἰσχύραν. καὶ τὸ θαυμαστὸν, γράψαντες πάλιν πανταχοῦ, ἠφανίσθαι παρ' ἡμῶν τοὺς δυναμένους μαρτυρεῖν, τούτους φαινομένους ἀνέκρινον, καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο βλέποντες ἑαυτοὺς συκοφάντας πανταχόθεν δεικνυμένους, καὶ ταῦτα κεκρυμμένως πράττοντας ὡς ἠβούλοντο· ἐνεδίδου μὲν γὰρ τοῖς μάρτυσι, καὶ ὁ ἔπαρχος ἠπείλει, καὶ οἱ στρατιῶται ἔτυπτον, ὁ δὲ κύριος τὴν ἀλήθειαν ἐξεκάλυψε, καὶ συκοφάντας αὐτοὺς ἔδειξε. διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὑπομνήματα ἔκρυψαν, καὶ αὐτοὶ μὲν ἔχουσιν αὐτὰ, παρήγγειλαν δὲ τοῖς γράψασιν, ἀφανίσαι καὶ μηδενὶ τὸ σύνολον ἐκδοῦναι. ἀλλ' ἐσφάλησαν καὶ ἐν τούτῳ· ὁ μὲν γὰρ γράψας αὐτὰ, Ῥοῦφός ἐστιν, ὁ νῦν ἐν τῇ (1) Αὐγουσταλιανῇ Σπεκουλάτωρ, καὶ δύναται μαρτυρῆσαι· οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον εἰς Ῥώμην αὐτὰ διὰ τῶν ἰδίων ἀπέστειλαν, καὶ Ἰούλιος ὁ ἐπίσκοπος αὐτά μοι διεπέμψατο. καὶ μαίνονται νῦν, ὅτι ἃ ἐκεῖνοι ἀποκρύπτειν ἐβούλοντο, ἡμεῖς (2) ἔχομεν, καὶ ἀνέγνωμεν.

84. (3) Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα συνθέντες, εὐθὺς καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ταῦτα ἔπραξαν ἐφανέρωσαν. ἀπερχόμενοι γὰρ, ἀπήγαγον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς Ἀρειανοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, κἀκεῖ αὐτοὺς εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο, γράψαντες ἐπιστολὴν περὶ αὐτῶν, ἧς ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ μέρος ἐστὶ τοῦτο.

(4) Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις Θεοῦ χάριτι συναχθεῖσα, τῇ (5) ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, καὶ Θηβαΐδα, καὶ Λιβύην, καὶ Πεντάπολιν, καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΠΑΣΙ μὲν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ ταυτὸ συνελθοῦσιν ἐξ ἐπαρχιῶν διαφόρων πρὸς τὴν μεγάλην πανήγυριν, ἣν ἐπὶ καθιερώσει τοῦ σωτηρίου μαρτυρίου, σπουδῇ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου, τῷ πάντων βασιλεῖ Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ κατασκευασθέντος ἐπετελέσαμεν, πλείονα θυμηδίαν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐνεποίησεν· αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκείων, τὸ ὅπερ ἐχρῆν παρορμήσας, πάντα μὲν (6) ἐξορίσας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ φθόνον, καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσας βασκανίαν, δι' ἣν τὰ τοῦ Θεοῦ μέλη πρότερον διειστήκει, ἡπλωμένῃ δὲ καὶ εἰρηναίᾳ ψυχῇ δέξασθαι τοὺς περὶ Ἄρειον, οὓς πρός τινα καιρὸν ὁ μισόκαλος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς ἐκκλησίας εἰργάσατο· (7) ἐμαρτύρει δὲ τοῖς ἀνδράσιν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς, πίστεως ὀρθοτομίαν, ἣν παρ' αὐτῶν πυθόμενος αὐτός τε δι' ἑαυτοῦ παρὰ ζώσης φωνῆς αὐτῶν (8) ἀκούσας ἀπεδέξατο, ἡμῖν τε φανερὰν κατεστήσατο, ὑποτάξας τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασιν ἔγγραφον τὴν τῶν ἀνδρῶν ὀρθοδοξίαν.

85. Τίς οὖν ταῦτα ἀκούων οὐ συνορᾷ τὴν συσκευήν; οὐ γὰρ ἔκρυψαν ἃ ἔπραξαν, ἢ τάχα καὶ μὴ βουλόμενοι τὴν ἀλήθειαν ὡμολόγησαν. εἰ γὰρ ἐγὼ ἤμην ὁ κωλύων τοὺς περὶ Ἄρειον εἰσελ-

A ſacieote, ingreſſum Macarium omnia evertiſſe, ea quoque de re quos libuit interrogarunt, ubinam eſſet Iſchyras quo tempore Macarius irrupit. Reſponderunt iterum illi in cellula ægrum decubuiſſe. Non ſtabat igitur qui decumberet, neque offerebat qui in cellula ægrotus jaceret. Ad hæc teſtante Iſchyra libros a Macario fuiſſe combuſtos, ipſi etiam ſubornati teſtes ſaſſi ſunt, nihil ejuſmodi geſtum fuiſſe, ſed mentiri Iſchyram. Quodque permirum habeatur, cum ubique litteris ſignificariot, eos qui teſtimonium ferre B poſſent abditos a nobis fuiſſe, eoſdem coram interrogarunt. Nec pudore affecti ſunt etſi adverterent ſe undique ſycophantas oſtendi, & palam eſſe eos arbitratu ſuo clam hæc omoia egiſſe. Etenim teſtes nutibus monebant. Præfectus minabatur, milites cædebant: ſed Dominus veritatem patefecit, eoſque ſycophaotas demonſtravit. Quamobrem monumenta occulta apud ſe ſervarunt, ſcriptoribus jubeotes, ut illa occultarent ac nemini prorſus traderent. Sed ceſſit res contra ac rati erant: nam qui illa conſcripſit Ruſus, nunc in Auguſtaliana Speculator, hujuſce rei C teſtimonium ferre poteſt: Euſebiani quoque ea per legatos ſuos Romam miſerunt: mihique ſunt ea ipſa a Julio epiſcopo tranſmiſſa. Et nunc inſaniunt, quod videlicet quæ illi occultare peroptabant ea nos habuimus, ea legimus.

84. Hujuſmodi res machinati, talia agendi cauſam mox palam fecere: inde namque profecti, Arianos ſecum Hieroſolymam adduxere, iiſque illic ad communionem admiſſis, epiſtolam ſcripſere, cujus hæc eſt pars ab initio.

SANCTA SYNODUS DEI

D *gratia Hieroſolymis congregata, Eccleſiæ Dei quæ eſt Alexandriæ, omnibuſque per Ægyptum, Thebaidem, Libyam & Pentapolim, & ubique terrarum Epiſcupis Presbyteris & Diaconis, in Domino ſalutem.*

NOBIS omnihus eumdem in locum ex diverſis provinciis ad magnam ſolemnitatem congregatis; quam celebravimus in dedicatione Martyrii Salvatoris, a religioſiſſimo Imperatore Conſtantino in honorem omnium Imperatoris Dei & Chriſti ejus E excitati; ingentem lætitiam Dei gratia attulit. Ipſe quoque religioſiſſimus Imperator ſuis nos litteris ad officium hortatus eſt, (ejecto ab eccleſia odio quocumque, omnique invidia per quam Dei membra antehac diſſidebant procul abacta) ut ſimplici ac pacato animo, Arianos ad communionem admitteremus, quos ad quoddam temporis ſpatium omni infeſta bono invidia foris Eccleſiam detinuit. Imo ipſe religioſiſſimus Imperator per epiſtolam ſuam hujuſmodi virorum rectam eſſe fidem teſtatus eſt: quam ipſe, illis interrogatis, viva voce loqueotes cum audiſſet, a ſe approbatam, nobis indicavit litF teriſque ſuis ſanam eorum fidei formulam ſubjunxit.

85. Quis hujuſmodi auditis verbis conſpirationem non animadverterit? geſta namque ſua non diſſimularunt: aut fortaſſe vel inviti veritatem ſunt confeſſi. Nam ſi ego is eram qui Arianos Eccleſię ingreſſu arcerem:

(1) Αὐγουσταλιανῇ. In Edicto xiii. Juſtiniani, ἡ ἀρχὴ ὅπερ ἐφέστηκε τοῖς Αἰγύπτου πράγμασι, φαμὲν δὲ τὴν Αὐγουσταλίων, *Præfectura rerum Ægyptiacarum quæ Auguſtalionum vocatur*. hinc factum Αὐγουσταλιανή; quæ pro ea ipſa præfectura ſumi videtur. De Speculatoris officio actum ſupra num. 2.

(2) Reg. ἔχομεν καὶ ἔγνωμεν.

(3) Hæc confer cum iis quæ in epiſtola ad Solitarios habentur infra num. 1. Porro quæ de Ario hic enarrantur, non ad hæreſiarcham, ſed ad hæreſiarchæ cognominem ejuſque ſodalem nequidquam referre conatur poſtremus Socratis editor. Enimvero de ipſo hæreſiarcha hic agi certiſſimum eſt, ut in Epiſt. ad Solit. probabitur.

(4) Hæc epiſtola habetur infra de Synodis Arimini & Seleuciæ.

(5) Ita Reg. Editi vero ἐκκλησίᾳ Θεοῦ ἐν τῇ, &c.

(6) Reg. ἐξορίσας. Editi male ἐξορίζας.

(7) In editis poſt εἰργάσατο, hæc habentur, καὶ ταῦτα μὲν ἡ ἁγία σύνοδος. & hic perperam terminatur epiſtola ad quam ſequentia ἐμαρτύρει δὲ τοῖς, &c. pertinere liquet, tum ex contextu, tum ex libro de Synod. ubi hæc conſequenter adjiciuntur.

(8) Reg. αὐτῶν. quæ vox deerat in editis.

A rem: & illi poſt conflatam in me conſpirationem ad communinnem ſunt admiſſi; quid aliud dicendum, quam & hæc & univerſa eorum in nos facinora, Arianorum gratia perpetrata eſſe: & eo ſolum calicis fractionem Arſeniique cædem eſſe confictam, ut impietatem in Eccleſiam introducerent, & ipſi minime deprehenderentur hæretici? ideo enim mihi antea Imperator litteris ſuis interminatus eſt. Nec puduit eos talia dicere, affirmareque recte ſentire viros a tota œcumenica Synodn anathemate damnatos: neque ſunt veriti tantam Synodum quantum licuit clam evertere: homines ſane dictis geſtiſque ſuis temerarii. Porro merces ſycophantiæ conceſſa multo magis eorum malignitatem impiumque propoſitum coarguit. B Marentes, uti ſupra dictum eſt, regin eſt Alexandrina, in qua nunquam epiſcnpus fuit, aut chorepiſcopus: ſed univerſæ illius reginnis eccleſiæ Alexandrino parent epiſcopo. Presbyteri autem ſinguli ſuos vicos habent maximos, qui decem circiter ſunt, imo plures numero. Vicus autem ubi habitat Iſchyras omnium eſt minimus, & paucorum hominum, adeo ut non iſthic, ſed in proximn pagn exſtet eccleſia. Attamen virum qui presbyter non eſſet, in hujuſmodi vico epiſcopum, cnntra antiquam traditionem ſtatuere decreverunt: gnari ſane quam indignum illud eſſet, ſed coacti nb pactam calumniæ mercedem eo adducti ſunt; C ne ſi ingrate cum ſceleratiſſimn illn ageretur, veritatem ipſe enuntiaret, Euſebianorumque palam faceret malignitatem. Certiſſimum tamen eſt eum non eccleſiam, non obſequentem populum habere, imn quaſi canem ab nmnibus expelli: nihilo tamen minus Imperatori auctores fuere, ut litteris ad Catholicum miſſis (illis quippe nmnia licent) juberet eccleſiam Iſchyræ ædificari; ut ea potitus, fide dignus haberetur cum de calice & de menſa ferret teſtimonium. Siquidem ideo hominem quamprimum epiſcopum nominari curarunt, quod, quia eccleſiam non habebat, nec presbyter erat, D iden ſycophanta eſſe, ac nmnia cnnfinxiſſe deprehenderetur. Sane cum populus nullus, ac ne quidem propinqui ejus ipſi pareant; ut vacuum nomen, ita inefficacem ſervat epiſtnlam: quam in argumentum teterrimi ſui Euſebianorumque propoſiti exhibet, his deſcriptam verbis.

A θεῖν, καὶ μετὰ τὴν συσκευὴν τὴν κατ' ἐμοῦ ἐδέχθησαν, τί ἕτερόν ἐστιν, ἢ ὅτι ταῦτα δι' ἐκείνους γέγονε, καὶ πάντα καθ' ἡμῶν ἔπραξαν, καὶ πέπλασται ποτηρίου κλάσις, καὶ Ἀρσενίου φόνος, ἵνα μόνον τὴν ἀσέβειαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγάγωσι, καὶ μὴ ὡς αἱρετικοὶ καταγνωσθῶσι; τοῦτο γὰρ ἦν ὃ καὶ πρὸ τούτων γράφων ἐμοὶ βασιλεὺς ἠπείλησε. καὶ οὐκ ᾐδέσθησαν τοιαῦτα γράφοντες καὶ λέγοντες τούτους ὀρθὰ φρονεῖν, οὓς πᾶσα ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀνεθεμάτισε. καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὴν τηλικαύτην σύνοδον ἐν γωνίᾳ λύοντες τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, οἱ ταῦτα λέγοντες καὶ πράττοντες ἀνόητοι. καὶ ὁ μισθὸς δὲ τῆς συκοφαντίας ἔτι πλέον αὐτῶν τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἀσεβῆ πρόθεσιν δείκνυσιν. ὁ Μαρεώτης, καθὰ B προείρηται, χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστί, καὶ οὐδέποτε ἐν τῇ χώρᾳ γέγονεν ἐπίσκοπος οὐδὲ χωρεπίσκοπος· ἀλλὰ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπῳ αἱ ἐκκλησίαι πάσης τῆς χώρας ὑπόκεινται· ἕκαστος δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἔχει τὰς ἰδίας κώμας μεγίστας, (1) καὶ ἀριθμῷ δέκα που καὶ πλείονας· ἡ δὲ κώμη, ἔνθα οἰκεῖ ὁ Ἰσχύρας, βραχυτάτη καὶ ὀλίγων ἀνθρώπων ἐστὶν οὕτως, ὡς μηδὲ τὴν ἐκκλησίαν ἐκεῖ γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἐν τῇ πλησίον κώμῃ. καὶ ὅμως τὸν μὴ δὲ πρεσβύτερον ἐν τῇ τοιαύτῃ κώμῃ, παρὰ τὴν παλαιὰν παράδοσιν, ἔδοξαν δεῖν ὀνομάζειν ἐπίσκοπον, εἰδότες μὲν καὶ αὐτοὶ τὸ C ἄτοπον, ἀναγκαζόμενοι δὲ ὅμως διὰ τὴν τῆς συκοφαντίας ὑπόσχεσιν ὑπέμειναν καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἀγνωμονηθεὶς ὁ παμπόνηρος ἐκεῖνος ἐξείπῃ τὴν ἀλήθειαν, καὶ δείξῃ τὴν πονηρίαν τῶν περὶ Εὐσέβιον. ἀμέλει οὔτε ἐκκλησίαν, οὔτε λαὸς πειθόμενον ἔχει, ἀλλὰ καὶ (2) παρὰ πάντων, ὡς κύων διώκεται, καὶ ὅμως πεποιήκασι καὶ βασιλέα γράψαι τῷ Καθολικῷ (πάντα γὰρ αὐτοῖς ἔξεστιν) ἐκκλησίαν αὐτῷ γενέσθαι, ἵνα ταύτην ἔχων, ἀξιόπιστος φαίνηται περὶ ποτηρίου καὶ τραπέζης λέγων. καὶ γὰρ εὐθὺς πεποιήκασιν αὐτὸν ὀνομασθῆναι καὶ ἐπίσκοπον, D ἐπειδὴ μὴ ἔχων ἐκκλησίαν, μηδὲ πρεσβύτερος ὅλως ὤν, ἐδείκνυτο συκοφάντης, καὶ πάντα πλαττόμενος. ἀμέλει μὴ ἔχων λαόν, μηδὲ τῶν ἰδίων πειθομένων αὐτῷ, ὥσπερ (3) κενὸν τὸ ὄνομα, οὕτω καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἄπρακτον κατέχει, ἔλεγχον τῆς παμπονήρου προαιρέσεως αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπιδεικνύμενος ταύτην.

EPISTOLA CATHOLICI.

Flavius Hemerius Exactori Mareotæ ſalutem.

E ISCHYRA presbytero pietatem dominorum noſtrorum Auguſtorum ac Cæſarum rogante, ſibi in loco Pacis Secontaruri conſtrui eccleſiam; juſſit eorum divinitas ut id quamprimum efficiatur. Curato igitur ut exemplar nactus divini diplomatis, quod cum debita veneratione prinre lnco poſitum eſt, necnon mnnumenta coram mea ſanctitate edita, ea cito * in compendium relata in commentarium reponas; ut quæ divinitus juſſa ſunt, ad exitum deduci queant.

* vel perluſtrata.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ.

(4) Φλάβιος Ἡμέριος Ἐξάκτορι Μαρεώτου χαίρειν.

ΙΣΧΥΡΑ τοῦ πρεσβυτέρου δεηθέντος τῆς εὐσεβείας τῶν δεσποτῶν ἡμῶν σεβαστῶν καὶ Καισάρων, ἐν τῷ τόπῳ εἰρήνης Σεκονταρούρου ἀνοικοδομηθῆναι ἐκκλησίαν, προσέταξεν ἡ θειότης αὐτῶν ᾗ τάχος τοῦτο πραχθῆναι. φρόντισον τοίνυν προσυχὼν καὶ τῷ ἀντιτύπῳ τοῦ θείου γράμματος, ὃ μετὰ τοῦ οἰκείου σεβάσματος προτέτακται, καὶ τοῖς πραχθεῖσιν ἐπὶ τῆς ἐμῆς καθοσιώσεως ὑπομνήμασιν, ἐν τάχει τὴν σύνοψιν ποιησάμενος, εἰς τὴν τάξιν (5) ἀνενεγκεῖν, ἵνα τὰ θειωδῶς προσταχθέντα ἐπὶ πέρας ἀχθῆναι δυνηθῇ.

86. Επεὶ-

(1) Reg. καὶ ἀριθμῷ δέκα τι καὶ πλείω. Hunc porro locum ita intellectum vult Valeſius in notis ad Socratem, p. 15. ut ſinguli Mareotici presbyteri, decem aut plures maximos pagos adminiſtrandos haberent. Sed vix ſuaderi queat tot tantoſque vicos unicuique presbytero commiſſos fuiſſe. Et alioqui huic interpretationi repugnare videtur ipſe Athanaſius dum ait, Iſchyræ pagum ita parvum fuiſſe, ut nulla in eo fuerit eccleſia: quo innuit in amplioribus quibuſque eccleſiam, atque adeo presbyterum extitiſſe; vide num. 63. Quare decem tantum vicos, aut plures in tota regione recenſere Athanaſium exiſtimamus. Et ſane vox χώρα, quam uſurpat Athanaſius de Mareote loquens, non amplam regionem ſignificare videtur; ſed haud magnum terræ ſpatium: haud exigua tamen regio fuiſſet Mareotes, ſi presbyteri Mareotici qui novemdecim numerantur in ſubſcriptionibus epiſtolæ Alexandri, decem maximos pagos, imo plures ſinguli adminiſtrandos habuiſſent. Ptolemæus octo urbes aut pagos recenſet.

(2) Sic Reg. Editi παρὰ τῶν πάντων. Paulopoſt Editi Κυλίθῳ mendoſe habent, ubi omnes mſſ. Καθολικῷ. De Catholici officio ſupra, num. 14.

(3) Reg. κενόν.

(4) Ita Reg. Baſil. vero Φλάβιος Ἱμέριος ἐξάκτωρ male. Sed pejus editi, Φλάβιος Ἱμέριος ἔπαρχος Μαρεώτου, omiſſo χαίρειν. Ex ſupra dictis enim conſtat epiſtolam non eſſe Exarchi ſive Præfecti, ſed Catholici.

(5) Sic Reg. Editi ἀνεγκεῖν mendoſe.

86. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὅπως (1) ἐνέβαλον, καὶ τὰς σκευωρίας ἔπλαττον· ἡμεῖς δὲ ἀνελθόντες ἐδείξαμεν βασιλεῖ τὴν ἀδικίαν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τὴν σύνοδον γενέσθαι κελεύσας, καὶ Κόμης αὐτοῦ καθηγεῖτο ταύτης. ἐκεῖνος τοίνυν ἀκούσας καὶ κινηθεὶς, ἔγραψε ταῦτα.

(2) ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

μέγιστος σεβαστὸς τοῖς ἐν Τύρῳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις.

ΕΓΩ μὲν ἀγνοῶ, τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας συνόδου μετὰ θορύβου καὶ χειμῶνος κριθέντα. δοκεῖ δέ πως ὑπό τινος ἀταξίας ταραχώδους ἡ ἀλήθεια διεστράφθαι, ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τὴν πρὸς τοὺς πλησίον ἐριστικὴν φιλονεικίαν, ἣν ἀήττητον εἶναι βούλεσθε, τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα μὴ συνορώντων. ἀλλ' ἔσται τῆς θείας προνοίας ἔργον, καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης κακὰ φανερῶς ἁλόντα διασκεδάσαι, καὶ ἡμῖν διαῤῥήδην ἐπιδεῖξαι, εἴ ποτε τῆς ἀληθείας αὐτόθι συνελθόντες ἐποιήσασθε φροντίδα, καὶ εἰ τὰ κεκριμένα χωρίς τινος χάριτος καὶ ἀπεχθείας ἐκρίνατε. τοιγαροῦν ἐπειγομένως πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐμὴν (3) συνελθεῖν εὐσέβειαν βούλομαι, ἵνα τὴν τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκρίβειαν (4) δι' ὑμῶν αὐτῶν παραστήσητε. τοῦ δὲ ἕνεκεν ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς ἐδικαίωσα, καὶ ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν διὰ τοῦ γράμματος καλῶ, ἐκ τῶν ἑπομένων γνώσεσθε. ἐπιβαίνοντί μοι λοιπὸν τῆς ἐπωνύμου ἡμῶν καὶ πανευδαίμονος πατρίδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως· (5) συνέβαινε δὲ τηνικαῦτα ἐφ' ἵππου ὀχεῖσθαι. ἐξαίφνης Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν μέσῃ τῇ λεωφόρῳ μεθ' ἑτέρων τινῶν, οὓς περὶ αὐτὸν εἶχεν, ἀπροσδοκήτως οὕτω προσῆλθεν, ὡς καὶ παρέχειν ἐκπλήξεως ἀφορμήν. μαρτυρεῖ μοι γὰρ ὁ πάντων ἔφορος Θεὸς, ὡς οὐδ' ἐπιγνῶναι αὐτὸν ὅστις ἦν, παρὰ τὴν πρώτην ὄψιν ἠδυνήθην, εἰ μή τινες τῶν ἡμετέρων τινὸς, καὶ ὅστις ἦν καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν πέπονθε, διηγήσασθαι πυθανομένοις, ὥσπερ εἰκὸς, ἀπήγγειλαν ἡμῖν. ἐγὼ μὲν οὖν οὔτε διελέχθην αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, οὔτε ὁμιλίας ἐκοινώνησα. ὡς δὲ ἐκεῖνος μὲν ἀκουσθῆναι ἠξίου, ἐγὼ δὲ παρῃτούμην, καὶ μικροῦ δεῖν ἀπελαθῆναι αὐτὸν ἐκέλευον, μετὰ πλείονος παῤῥησίας, οὐδὲν ἕτερον ἑαυτῷ παρ' ἡμῶν, ἢ τὴν ὑμετέραν ἄφιξιν ἀξιοῦν ὑπάρξαι, ἵνα ὑμῶν παρόντων, ἃ πέπονθεν ἀναγκαίως, ἀποδύρασθαι δυνηθῇ. (6) ὅπερ ἐπειδὴ εὔλογον εἶναί μοι καὶ τοῖς καιροῖς πρέπον κατεφαίνετο, ἀσμένως ταῦτα γραφῆναι πρὸς ὑμᾶς ἔταξα, ἵνα πάντες ὅσοι τὴν σύνοδον τὴν ἐν Τύρῳ γενομένην (7) ἀνεπληρώσατε, ἀνυπερθέτως εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς ἐμῆς ἡμερότητος ἐπειχθῆτε, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδείξοντες τὸ τῆς ὑμετέρας κρίσεως καθαρόν τε καὶ ἀδιάστροφον· ἐπ' ἐμοῦ δηλαδὴ, ὃν τοῦ Θεοῦ εἶναι γνήσιον θεράποντα οὐδ' ἂν ὑμεῖς ἀρνηθεῖτε. τοιγαροῦν διὰ τῆς ἐμῆς περὶ Θεὸν λατρείας τὰ πανταχοῦ εἰρηνεύονται, καὶ (8) τῶν βαρβάρων αὐτῶν τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα γνησίως εὐλογούμενον, οἳ μέχρι νῦν τὴν ἀλήθειαν ἠγνόουν. δῆλον δὲ, ὅτι ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν, οὐδὲ τὸν Θεὸν ἐπιγινώσκει. πλὴν ὅμως, καθὰ προείρηται, καὶ οἱ βάρβαροι νῦν δι' ἐμὲ τὸν τοῦ Θεοῦ θεράποντα γνήσιον, ἐπέγνωσαν τὸν Θεὸν, καὶ εὐλαβεῖσθαι μεμαθήκασιν, ὃν ὑπερασπίζειν (9) μου πανταχοῦ καὶ προνοεῖσθαι, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ᾔσθοντο, ὅθεν μάλιστα καὶ ἴσασι τὸν Θεὸν, ὃν ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φόβον εὐλαβοῦνται, (10) ἡμεῖς δὲ οἱ τὰ ἅγια μυστήρια τῆς ἡμερότητος αὐτοῦ δοκοῦν-

A 86. Hæc igitur illi machinabantur, taleſque conflabant conſpirationes. Nos autem Imperatorem adeuntes, injurias ab Euſebianis illatas ipſi renuntiavimus; utpote qui ſynodum cogi juſſiſſet, cui præſidebat ejus Comes. Iis auditis ille, graviter commotus, has ſcripſit litteras.

VICTOR CONSTANTINUS

Maximus Auguſtus Epiſcopis qui Tyrum convenere.

B EQUIDEM ignoro quænam ſint a veſtra ſynodo turbuleoter ac tumultuoſe judicata: veritas quippe tumultu ac confuſione quadam oppreſſa videtur, vobis ſcilicet ob mutuam contentionem, quam invictam vultis, quæ Deo placent minime ſpectantibus. Sed erit illud divinæ provideotiæ opus, iſtiuſmodi diſcordiæ mala manifeſto deprehenſa diſſipare, nobiſque palam facere ſi qua vobis fuerit illic congregatis veritatis cura, & ſi judicia veſtra citra gratiam ullam vel odium lata fuerint. Quocirca vos omnes quamprimum Pietatem noſtram convenire volo, rerum a vobis geC ſtarum accurate rationem coram reddituros. Porro quæ cauſa mihi fuerit hæc ad vos ſcribendi, voſque per litteras meas accerſendi, ex ſequentibus cognoſcetis. Ingredienti mihi cognominem ac feliciſſimam patriam meam Conſtaotinopolim, & equo tum inſidenti, derepente Athanaſius epiſcopus media in via cum nonnullis aliis ſe comitantibus ita inexpectatus occurrit, ut ſtuporem mihi attulerit. Teſtis mihi eſt omnium ſpectator Deus, me primo aſpectu non agnoviſſe hominem: ſed e noſtris quidam & virum quis eſſet, & quibus affectus eſſet injuriis, nobis ſciſcitantibus, ut fieri ſolet, indicarunt. Tunc D temporis igitur hominem non ſum alloquutus, nec vel minimum cum eo ſermooem feci. Rogante autem illo ut ſibi aurem præberem, meque e converſo id abnuente, ac propemodum jubente amoveri virum; majore cum fiducia ille nihil ſe poſtulare dixit, quam ut vos huc concedere juberem; quo præſentibus vobis de illatis ſibi injuriis poſſet conqueri. Quod cum mihi æquum temporique congruum viſum ſit, hæc libenti animo ad vos ſcribenda juſſi; ut quotquot Tyri congregatam ſynodum compoſuiſtis, quam maturrime ad exercitum meæ Clementiæ properetis, ſinceritatem inteE gritatemque judicii veſtri ex operibus ipſis comprobaturi, coram me ſcilicet quem ſincerum Dei eſſe famulum ne vos quidem ipſi inficias ire poteſtis. Et ſane mea erga Deum religio cauſa eſt cur ubique terrarum pax habeatur, ipſis etiam barbaris qui hactenus veritatis ignari erant nomen Dei ſincere laudantibus: planum eſt autem veritatis ignarum, etiam Deum ignorare. Attamen, uti ſupra dixi ipſi barbari, mea ſinceri Dei famuli opera, Deum agnoverunt ac colere didicerunt: quem mihi ubique propugnatorem eſſe, meiſque rebus providere reapſe ſunt experti: unde ad Dei notitiam deF veoere: quem illi quidem metu noſtri venerantur, nos autem qui ſancta myſteria clementiæ ejus

præ

(1) Reg. ἐνέβαλον optime. Edit. Commel. ἐθρύλλον. Edit. Pariſ. ἐθύρλον.

(2) Hanc epiſtolam integram refert Socr. lib. 1. cap. 34. Sozom. lib. 2. cap. 28. Niceph. lib. 8. cap. 50. Hiſtoria Tripart. lib. 3. cap. 7.

(3) Socr. συνελθεῖν. Soz. & Niceph. ἐλθεῖν. Epiphanius Scholaſticus, concurrere, cum Athanaſio nempe.

(4) Sozom. καὶ ἐφ' ὑμῶν αὐτῶν.

(5) Sozom. συνέβαινε δέ με. Socrat. vero με poſt ἐφ' ἵππου. Paulopoſt Socr. μετὰ ἱερέων τινῶν, cui lectioni favet Epiphanius Scholaſticus: cum quibuſdam ſacerdotibus. Sozom. vero & Niceph. cum Athanaſio μετὰ ἑτέρων τινῶν.

(6) Socr. ὅθεν.

(7) Reg. & Socr. ἀνεπληρώσατε. Editi vero & Sozom. ἀπληρώσατε. Infra Reg. Baſil. Socr. Sozom. ἐπιδείξοντες, & ita legendum. Editi mendoſe ἐπιδείξαντες.

(8) Socr. καὶ ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτῶν &c. Sozom. & Niceph. καὶ τῶν βαρβάρων αὐτῶν τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα γνησίως εὐλογεῖται. Utraque lectio quadrat, Athanaſiana vero vitiata videtur, licet eadem in omnibus editis & mſſ. exſtet. Epiphanius Scholaſt. totum hunc locum ſic habet: *Igitur ubique pacificatur Dei nomen, & integre benedicitur per meam in Deo culturam etiam apud ipſos Barbaros, qui veritatem hactenus ignorabant.*

(9) Sic Reg. Socr. & Soz. Editi μοι mendoſe.

(10) Epiphanius Scholaſt. ἡμεῖς legit, habet enim *nos*. Mox Socr. μυστήρια τῆς ὁσιότητος, ſed τῆς ἡμερότητος legitur in omnibus Athanaſii editis & mſſ. ut apud Soz. & Niceph. Epiphanius etiam Scholaſticus habet, *clementiæ*.

Digitized by Google

præ nobis ferre videmur, nequaquam enim di- A xerim cuſtodire, nos inquam nihil agimus quam quæ diſcordiam odiumque ſpectant, imo, ut apertius loquar, quæ ad humani generis perniciem vergunt. Verum, uti jam dictum eſt, maturate & ad nos quam celerrime properate: certumque habetote me toto virium conatu niſurum, ut illa potiſſimum in Dei lege firma & immota ſerventur, quibus nec vituperium nec infamia quæpiam poſſit inhærere: diſſipatis ſcilicet, penitus oppreſſis, ac funditus deletis legis inimicis, qui ſpecie ſancti nominis, multiplices ac diverſas proferunt blaſphemias.

87. His acceptis Euſebiani conſcii ſuorum fa- B cinorum, cæteris epiſcopis quominus Imperatorem adirent prohibitis, ipſi ſoli, Euſebius ſcilicet, Theognius, Patrophilus, alter Euſebius, Urſacius & Valens cum adveniſſent, nullam amplius ſecere de calice vel de Arſenio mentionem: hæc quippe ultra movere auſi non ſunt; ſed aliud crimen ipſum ſpectans Imperatorem commenti, ajebant: Minatus eſt Athanaſius ſe impediturum quominus ſolitum frumentum Alexandria in patriam tuam tranſvehatur. Hoc etiam audiere qui tum aderant Adamantius, Anubion, Agathammon, Arbethion, & Petrus epiſcopi: quod item ipſa C probavit Imperatoris ira; nam qui ejuſmodi litteras ante ſcripſerat, illorumque iniquitatem damnarat, hac audita calumnia ſtatim excanduit, ac noſtra non exſpectata defenſione, nos relegavit in Gallias. Attamen illud ipſum eorum malignitatem magis coarguit: nam beatæ memoriæ Conſtantinus junior cum nos in patriam remitteret, memor eorum quæ pater ſuus ſcripſiſſet, has & ipſe miſit litteras.

A τις προβάλλεσθαι, ὃ γὰρ ἂν ὑπομείναιμι φυλάττειν, ὑμᾶς φημι, οὐδὲν πράττομεν ὃ τὰ πρὸς διχόνοιαν καὶ (1) μῖσος συντείνουσι, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ πρὸς ὄλεθρον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔχοντα τὴν ἀναφοράν. ἀλλ᾽ ἐπείχθητε, καθὰ προείρηται, πρὸς ἡμᾶς σπουδάσατε πάντως ᾗ τάχος, πεπεισμένοι ὡς παντὶ σθένει κατορθῶσαι πειράσομαι, ὅσα ἐν τῷ νόμῳ θεοῦ ταῦτα ἐξαιρέτως ἀδιάπτωτα φυλάττηται, οἷς οὐ ψόγος, οὐ κακοδοξία τις δυνήσεται προσπελάσαι, διασκεδασθέντων δηλαδὴ καὶ ἀποτριβέντων ἄρδην, καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου, οἵτινες ἐπὶ προσχήματι τοῦ ἁγίου ὀνόματος, ποικίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας παρέχουσιν.

B 87. Ταῦτα μαθόντες οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ εἰδότες ἃ πεποιήκασι, τοὺς μὲν ἄλλους ἐπισκόπους ἐκώλυσαν ἀνελθεῖν, αὐτοὶ δὲ μόνοι, Εὐσέβιος, Θεόγνιος, Πατρόφιλος, (2) ἕτερος Εὐσέβιος, καὶ Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης ἀνελθόντες, οὐκέτι περὶ ποτηρίου καὶ Ἀρσενίου ἔλεγον, παρρησίαν γὰρ οὐκ εἶχον, ἄλλην δὲ πλάσαντες κατηγορίαν τὴν εἰς βασιλέα φθάνουσαν, εἰρήκασιν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ, ὅτι ἠπείλησεν Ἀθανάσιος κωλύσειν τὸν σῖτον τὸν εἰς τὴν πατρίδα σου πεμπόμενον ἀπὸ Ἀλεξανδρείας· καὶ τοῦτο παρόντες μὲν Ἀδαμάντιος, (3) καὶ Ἀνουβίων, C Ἀγαθάμμων, Ἀρβεθίων, Πέτρος, οἱ ἐπίσκοποι ἤκουσαν. ἔδειξε δὲ καὶ ὁ θυμὸς τοῦ βασιλέως. ὁ γὰρ τοιαῦτα γράψας, καὶ καταγινώσκων τῆς ἀδικίας αὐτῶν, ὡς ἤκουσε τὴν τοιαύτην διαβολὴν, εὐθὺς ἐθυμώθη, καὶ ἀντὶ τῆς ἀκροάσεως, εἰς τὰς Γαλλίας ἡμᾶς ἀπέστειλεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο μᾶλλον αὐτῶν δείκνυσι τὴν πονηρίαν· ὁ γὰρ μακαρίτης Κωνσταντῖνος ὁ νεώτερος, ἀποστέλλων ἡμᾶς εἰς τὴν πατρίδα, καὶ μεμνημένος, ὧν ἔγραψεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἔγραψε καὶ αὐτὸς ταῦτα.

CONSTANTINUS CÆSAR

Populo catholicæ Eccleſiæ Urbis Alexandriæ.

(4) ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ

D

τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πόλεως Ἀλεξανδρείας.

NEc ſacræ mentis veſtræ notitiam præteriiſſe arbitror, ideo Athanaſium adorandæ legis interpretem in Gallias ad quoddam tempus miſſum fuiſſe, ut ne immanium ejus hoſtium feritas, quæ in periculum ſacri illius capitis imminebat, eorumdemque improborum perverſitas ad nefaria ſuſtinenda eum cogeret. Ad eam igitur eludendam, e faucibus adorientium ſe virorum ereptus, ac ſub me degere juſſus, in hac urbe ubi commoratus eſt, o- E mnibus neceſſariis abundavit: tametſi ejus præclara virtus divinis freta auxiliis, duriorìs fortunæ vilipendit ærumnas. Proinde etſi dominus noſter Conſtantinus Auguſtus pater meus veſtræ dilectiſſimæ pietati eumdem epiſcopum reſtituere, ac in priſtinum reducere locum decreverat; quia tamen humana forte præoccupatus, antequam votum impleſſet ſuum ex hac vita migravit, conſentaneum mihi exiſtimavi divæ memoriæ Imperatoris propoſitum hæreditate acceptum exſequi. Porro Athanaſius quantæ nobis venerationi fuerit, cum ad conſpectum veſtrum venerit, agnoſcetis. Nec mi- F rum eſt ſi quid ejus gratia fecerim: ad hoc enim & deſiderii veſtri imago, & tanti viri ſpecies nos movit atque concitavit. Divina

ΟΥΔΕ (5) τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποπεφευγέναι γνῶσιν οἴομαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην πρὸς καιρὸν εἰς τὰς Γαλλίας ἀποστέλλεσθαι, ἵν᾽ ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῶν αἱμοβόρων αὐτοῦ καὶ πολεμίων ἐχθρῶν εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμενε, μὴ ἄρα διὰ τῆς τῶν φαύλων διαστροφῆς ἀνήκεστα ὑποστῇ. πρὸς τὸ διατάξαι τοίνυν ταύτην, ἁρπασθεὶς τῶν φαρύγγων τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν, E ὑπ᾽ ἐμοὶ διάγειν (6) κεκέλευσται, ὥστε ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἐν ᾗ διέτριβε, πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐμπλεονάζων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ ἀοίδιμος ἀρετὴ ταῖς θείαις πεποιθυῖα βοηθείαις, καὶ τὰ τῆς τραχυτέρας τύχης ἄχθη ἐξουθενεῖ. τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὴν προσφιλεστάτην ὑμῶν θεοσέβειαν, ὁ δεσπότης ἡμῶν (7) Κωνσταντῖνος ὁ σεβαστὸς, ὁ ἐμὸς πατὴρ, τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ [illegible] προῄρητο, ὅμως ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ προληφθεὶς πρὸ τοῦ τὴν εὐχὴν πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγησάμην τὴν προαίρεσιν τοῦ τῆς θείας μνήμης βασιλέως διαδεξάμενος πληρῶσαι. ὅτι ἐπειδὰν τῆς ὑμετέρας (8) τύχοι προσόψεως, ὅσης αἰδοῦς F τετύχηκε, γνώσεσθε. οὐ γὰρ θαυμαστὸν, εἴ τι δ᾽ ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποίηκα. καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἥ τε τοῦ ὑμετέρου πόθου εἰκὼν, καὶ τὸ τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς σχῆμα, εἰς τοῦτο ἐκίνει καὶ προὔτρεπεν. ἡ θεία πρό-

νοια

(1) Editi μῖσος. Reg. ſecunda manu μίσος, & ſic Socr. Soz. & Niceph. Epiph. Schol. odia.
(2) Sic Reg. & Baſil. Editi vero ὁ ἕτερος.
(3) In Reg. ὁ deeſt ante Ἀνουβίων. Mox Ἀρβεθίων. ſupra num. 78. legitur Ἀρβαιθίων, & ad calcem epiſtolæ ad Solit. Ἀρβαιθίωνος. Errat Socrates qui hos epiſcopos quos quatuor tantum ille nominat, Athanaſii accuſatores apud Imperatorem fuiſſe refert l. 1. c. 33. cujus errorem ſecutus eſt Baronius. Enimvero conſtat eos Athanaſii partibus addictos fuiſſe. Vide ſupra in ſubſcriptionibus epiſtolæ ad Dionyſium Comitem ubi illi quinque epiſcopi recenſentur. Mox Reg. & Baſil. ἔδειξε δὲ καί. In editis δὲ deeſt.
(4) Habetur apud Socratem l. 2. c. 3. Sozomenum l. 3. c. 2. Theod. pag. 69. Nicephorum & in Hiſtoria Tripart. l. 4. c. 2.
(5) Theod. & Soz. οὐδὲ τὴν τῆς.
(6) κελευσθεὶς Socr. Infra idem ἐμπλεονάζων.
(7) Socrat. Sozom. & Theodoretus ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντῖνος, & ita legit Epiphanius Scholaſt. Paulo poſt ὅμως ἐπειδὴ ſic Reg. Socr. Soz. Theod. ſed in editis Athanaſii ἐπειδὴ deerat.
(8) Socr. Soz. Theod. τύχῃ προσόψεως, ἴσως παρ᾽ ἐμοῦ αἰδοῦς.

Digitized by Google

ποτε ὑμᾶς (1) διαφυλάξαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. A (2) ἐδόθη πρὸ δεκαπέντε Καλανδῶν Ἰουλίων ἐν Τριβέροις.

88. Ταύτης τοίνυν τῆς αἰτίας οὔσης, δι' ἣν ἀπεστάλημεν εἰς τὰς Γαλλίας, τίς πάλιν οὐ συνορᾷ τὴν μὲν τοῦ βασιλέως προαίρεσιν, τὴν δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιον φονικὴν ψυχήν; καὶ ὅτι τοῦτο πεποίηκε βασιλεὺς, ἵνα μή τινα μείζονα σκαιὰν βαλλῶσιν τι· ὑπήκουσε γὰρ ἁπλῶς. αὕτη τῶν περὶ Εὐσέβιον ἡ πρᾶξις, αὕτη τῆς καθ' ἡμῶν συσκευῆς ἡ μηχανή. τίς ταῦτα συνορῶν οὐκ ἂν εἴποι μηδὲν κατὰ χάριν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενῆσθαι· ἀλλ' ὅτι δικαίως καὶ ἀκολούθως τὸ τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ B τοιαῦτα μὲν ὑπὲρ ἡμῶν ἔγραψε, τῆς δὲ συκοφαντίας τῶν ἐχθρῶν κατέγνωσαν; τίς δὲ τοιαῦτα καὶ (3) τοσαῦτα θεωρήσας οὐκ ἂν εἴποι, ὅτι καὶ Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος εἰκότως κατέγνωσαν ἑαυτῶν, καὶ μετεγνωκότες τοιαῦτα καθ' ἑαυτῶν ἔγραψαν, μᾶλλον ἑλόμενοι πρὸς ὀλίγον αἰσχυνθῆναι, (4) ἢ αἰωνίαν τὴν τῶν συκοφαντῶν ὑπομεῖναι τιμωρίαν;

89. Διὰ τοῦτο γὰρ δικαίως καὶ ἐκκλησιαστικῶς ποιοῦντες καὶ οἱ μακάριοι συλλειτουργοὶ ἡμῶν, ἐπειδή τινες ἀμφίβολα τὰ καθ' ἡμᾶς ἔλεγον, καὶ ἀκυροῦν ἐβιάζοντο τὰ ὑπὲρ ἡμῶν κριθέντα, C πάντα παθεῖν ὑπέμειναν νῦν, καὶ ἐξορισθῆναι εἵλοντο, ἢ λυομένας ἰδεῖν τὰς (5) τοσούτων ἐπισκόπων κρίσεις. εἰ μὲν οὖν πρὸς τοὺς βουλευσαμένους καθ' ἡμῶν, καὶ θελήσαντας ἀνατρέψαι τὰ ὑπὲρ ἡμῶν, ἄχρι λόγων ἦσαν ἐναντίοι οἱ ἀληθῶς ἐπίσκοποι, ἢ (6) τυχόντες ἦσαν ἄνδρες, ἀλλὰ μὴ ἐπισήμων πόλεων, καὶ κεφαλαὶ τοσούτων ἐκκλησιῶν, ἦν ἂν ὑποπτεύειν μὴ ἄρα κεχαρισμένα πάλιν ποιοῦντες ἐφιλονείκησαν καὶ νῦν αὐτοί. ὅτε δὲ καὶ λογισμοῖς ἔπαθον καὶ ἐξορισμὸν ὑπέμειναν, καὶ Λιβέριός ἐστιν ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος· εἰ γὰρ καὶ εἰς τέλος οὐχ D ὑπέμεινε τοῦ ἐξορισμοῦ τὴν θλῖψιν, ὅμως διετίαν ἔμεινεν ἐν τῇ μετοικίᾳ, γινώσκων τὴν καθ' ἡμῶν συσκευήν. καὶ ἐπειδὴ καὶ Ὅσιος ὁ μέγας ἐστὶ, καὶ οἱ τῆς Ἰταλίας, καὶ οἱ τῶν Γαλλιῶν, καὶ ἄλλοι ἀπὸ Σπανιῶν, καὶ ἀπ' Αἰγύπτου, καὶ Λιβύης, καὶ οἱ τῆς Πενταπόλεως πάντες. εἰ γὰρ καὶ πρὸς ὀλίγον φοβηθεὶς τὰς ἀπειλὰς Κωνσταντίου, ἔδοξεν ἐκείνοις μὴ ἀντιλέγειν, ἀλλ' ἡ πολλὴ βία καὶ τυραννικὴ ἐξουσία Κωνσταντίου, καὶ αἱ πλεῖσται ὕβρεις καὶ (7) πληγαὶ, δεικνύουσιν ὅτι μὴ κατεγνωκὼς ἡμῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ γήρως, ὁ

A providentia vos ſervet, dilecti fratres. Datum Treviris decimoquinto Calendas Julias.

88. Cum igitur hac de cauſa in Gallias ſimus relegati; quiſnam Imperatoris propoſitum, ſanguinariumque Euſebianorum animum hinc non animadvertat? quis non videat Imperatorem illud eo egiſſe, ut ne majorem illi in nos conflarent conſpirationem? nam ſimplici animo aurem illis præbuit. Hoc fuit Euſebianorum opus: hæc ipſa ſuæ in nos conſpirationis molimina. Quis hæc advertens non fateatur nullam indulgentiam aut gratiam in cauſa noſtra locum habuiſſe, ſed jure & merito tantam epiſco- B porum turbam & privatim ſingulos, & congregatos talia in noſtram defenſionem conſcripſiſſe, inimicorumque ſycophantiam damnaſſe? Quis conſpectis hujuſmodi rebus non fateatur Valentem & Urſacium jure ſeſe reos declaraſſe, ac reſipiſcentes, ejuſmodi litteras adverſum ſe conſcripſiſſe, quod mallent aliquantiſper pudore ſuffundi quam æternum ſycophantarum ſupplicium luere?

89. Idcirco recte & juxta eccleſiaſticas leges, beati comminiſtri noſtri, cum nonnulli dubias eſſe res noſtras affirmarent, niterenturque judicia pro nobis lata abrogare, ærumnas quaslibet ſuſtinere, in exſi- C liumque pelli maluerunt, quam tot tantorumque epiſcoporum judicia abrogata cernere. Si itaque veri epiſcopi noſtris inſidiatoribus, qui ea quæ pro nobis geſta eſſent ſubvertere conabantur, verborum tantum tenus obſtitiſſent: aut ſi vulgares fuiſſent homines, & non eximiarum urbium epiſcopi & capita tantarum eccleſiarum; ſuſpicandum ſane foret, ne gratia quadam aut favore ducti, noſtri cauſa jam contenderent. Cum autem non ſolum verbis mihi patrocinati fuerint, ſed etiam exſilium ſuſtinuerint, ex eorumque numero ſit Liberius Romæ epiſcopus; nam etſi exſi- lii ærumnas ad finem uſque non toleraverit, attamen D quod conflatam in nos conſpirationem probe noſſet, biennio in exſilii loco eſt commoratus: cum etiam ex eorum numero ſit magnus ille Hoſius, cum epiſcopis Italiæ, Galliarum, & aliis ex Hiſpaniis, ex Ægypto, & ex Libya, omnibuſque Pentapoleos epiſcopis: nam licet ille ad breve tempus Conſtantii minis perterritus, iis non obſiſtere videretur, attamen ingens illa vis, atque tyrannica Conſtantii poteſtas, necnon plurimæ illæ contumeliæ & plagæ palam faciunt eum, non quod reos nos exiſtimaret, ſed quod propter ſenectutis infirmitatem plagas non

(1) Reg. διαφυλάξαι. Socr. Sozom. Theod. διαφυλάξοι.

(2) ἐδόθη πρὸ δεκαπέντε Καλανδῶν Ἰουλίων ἐν Τριβέροις. *Datum Treviris xv. Calendas Julias*, id eſt, 17. Junii. De anno autem diſputant recentiores. Valeſius 337. alii vero ſequentem adſignant: litem reſolvunt Athanaſius & Theodoretus. Ille in epiſtola ad Solit. paulopoſt initium: ταῦτα συνορῶντες, ait, οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ, Κωνσταντῖνος, Κωνστάντιος, καὶ Κώνστας, ἐποίησαν πάντας μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς ἐπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν· γράψαντες περὶ μὲν τῶν ἄλλων, ἰδίᾳ τῇ ἑκάστου ἐκκλησίᾳ· περὶ δὲ Ἀθανασίου ταῦτα. *Hæc cum animadverterent tres fratres, Conſtantinus, Conſtantius & Conſtans, poſt patris obitum, omnes in patriam & eccleſiam ſuam reverti juſſerunt: ſcribentes quidem de ſingulis ad proprias eccleſias, de Athanaſio autem ad hunc modum.* Poſt hæc ſubjicitur initium epiſtolæ Conſtantini junioris. Hinc ſane liquet ex trium fratrum conſenſu exules omnes revocatos fuiſſe; atque adeo non anno 337. ſed ſequente, 17. Junii ſcriptam fuiſſe hanc epiſtolam, Athanaſiumque ex Galliis rediiſſe. Cum enim anno 337. Maji vigeſima ſecunda Conſtantinus obierit, vix 17. Junii ejuſdem anni nuntium obitus Conſtantinopoli Treviros perveniſſe credatur. Nec tam modico temporis intervallo, fratres Cæſares tanto itinere disjuncti, ac tam gravibus aliis negotiis implicati, communi conſenſu exules revocare ac litteras exulibus tradere potuerunt. Quæ ſententia validiſſime firmatur Theodoreti teſtimonio qui l. 2. c. 1. ait Athanaſium biennio & quatuor menſes Treviris commoratum. Cum enim Athanaſius initio anni 336. Treviros advenerit, non potuit niſi anno 338. duos annos & quatuor menſes ibidem confeciſſe.

(3) καὶ τοσαῦτα, deeſt in Edit. Pariſ. ſed in Edit. Commel. & in mſſ. legitur. Paulopoſt Reg. κατέγνωσαν ἑαυτῶν. Editi κατέγνωσαν αὐτῶν.

(4) His, ἢ αἰωνίαν τὴν τῶν συκοφαντῶν ὑπομεῖναι τιμωρίαν terminatur ſecunda pars Apologiæ. Siquidem antequam illam ordiatur, ait Athanaſius num. 58. ſe illam ideo conſcripſiſſe, ut palam faceret epiſcopos non gratia quadam, ſed jure & merito litteras innocentiæ ſuæ teſtes ſcripſiſſe: ut item oſtenderet Urſacium & Valentem veritatem eſſe confeſſos. Quamobrem Apologiam claudens ait ſe utrumque exploratum feciſſe; Epiſcopos ſcilicet jure & merito, & non gratia quadam pro ſua defenſione ſcripſiſſe: Urſacium vero & Valentem jure ſe reos declaraſſe, maluiſſeque aliquantiſper pudore ſuffundi, quam in æternum ſycophantarum ſupplicium luere. His autem poſtremis verbis innuitur Urſacium & Valentem nondum in Arianam impietatem recidiſſe quando Athanaſius hanc edidit Apologiam: atque adeo eam ante annum 352. ſcriptam fuiſſe, ut initio monuimus. Et vero ſi Urſacius & Valens Athanaſii accuſatoribus ſeſe jam denuo ſociaſſent, uti fecere circa annum 351. vel 352. an credibile eſt illud ab Athanaſio prætermittendum fuiſſe? an eorum reſipiſcentiam ex metu æterni ſupplicii proveniſſe Athanaſius dixiſſet, ſi Urſacius ipſe cum Valente jam declaraſſent ſe ſolo Conſtantis Imperatoris metu eo adductos fuiſſe, ut accuſationes ſuas falſas eſſe faterentur quæ tamen veræ fuiſſent; quod illos poſtea feciſſe Athanaſius teſtatur in Epiſt. ad Solitarios? Hinc ſane liquet ea quæ ſubſequuntur διὰ τοῦτο γὰρ δικαίως, &c. uſque ad finem, diu poſt ſcriptam Apologiam hic addita fuiſſe, poſt lapſum ſcilicet Liberii & Hoſii, qui in annum cadit 357.

(5) Reg. τῶν τοσούτων.

(6) Reg. ἢ οἱ τυχόντες. Paulopoſt Reg. ἦν ἂν ὑποπτεύειν. Editi vero minus recte ἦν ἂν ὑποπτεύειν.

(7) Reg. πληγαί. Editi vero, ἀπειλαί, quænam ſit vera lectio, dubium.

ferret, ad tempus illis ceſſiſſe; æquum ſane fuerit omnes, utpote rei certiores factos, injuſtitiam illam, & vim nobis illatam magis ac magis odiſſe ac perhorreſcere: ideo maxime quod planiſſimum ſit nos nulla alia de cauſa quam propter Arianam impietatem, hujuſmodi mala eſſe perpeſſos.

90. Si quis igitur quæ nos ſpectant, ſimulque Euſebianorum ſycophantiam ediſcere cupiat, is quæ noſtri gratia ſcripta ſunt legat, teſteſque accipiat, non unum aut duos, vel tres, ſed tantam epiſcoporum multitudinem; teſtes iterum ſumat, Liberium & Hoſium, eorumque ſocios, qui cum adverſum nos geſta facinora conſpicerent, extrema pati maluerunt, quam aut veritatem, aut judicium noſtri gratia datum prodere: idque ex bono & ſancto conſilio egerunt; mala enim quæ iſti perpeſſi ſunt, quam vim alii quoque epiſcopi pertulerint, indicant. Sunt autem ea ipſa monumenta & cippi contra Arianam hæreſim, & contra ſycophantarum malitiam erecta: ſunt etiam forma & exemplar poſteris noſtris, ut pro veritate uſque ad mortem decertent, Arianamque hæreſim, Chriſto inimicam, & Antichriſti prodromum perhorreſcant, neque illis adverſum nos loquentibus fidem habeant. Apologia enim ſuffragiumque tot ac talium epiſcoporum, pro fide digno ſufficientique innocentiæ noſtræ teſtimonio habenda ſunt.

A φέρειν τὰς πληγὰς, πρὸς καιρὸν ἄξιον αὐτοῖς εἶναι· καλὸν ἐςὶ πλέον πάντας οἱ πληροφορηθέντας μισεῖν καὶ ἀποςρέφεσθαι τὴν ἀδικίαν, καὶ τὴν βίαν τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην· διὰ τὸ μάλιςα δεῖ εἶδεν ἕτερον, ἢ διὰ τὴν Ἀρειανῶν ἀσέβειαν συνεςηκέναι ἡμᾶς ταῦτα πεπονθέναι.

90. Εἴ τις μαθεῖν βούλεται τά τε καθ' ἡμᾶς μαθεῖν καὶ τὴν τῶν περὶ Εὐσέβιον συκοφαντίαν, ἐντυγχανέτω τοῖς γραφεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ μάρτυρας ἐχέτω, οὐχ ἕνα, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἀλλὰ τοσοῦτον πλῆθος ἐπισκόπων, καὶ τούτων μάρτυρας πάλιν λαμβανέτω, τοὺς περὶ Λιβέριον καὶ Ὅσιον, καὶ τοὺς σὺν B αὐτοῖς, οἵ τινες ὁρῶντες τὰ καθ' ἡμῶν γενόμενα, πάντα παθεῖν ὑπέμειναν, ἢ προδοῦναι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν κρίσιν, (1) τοῦτο δὲ καλῶς καὶ ὁσίως βουλόμενοι πεποιήκασιν· ἃ γὰρ οὗτοι πεπόνθασι, δείκνυσι μὲν τὴν ἀνάγκην, ἣν καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι πεπόνθασιν. ἐςὶ δὲ ὑπομνήματα μὲν καὶ τρόπαια κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ τῆς πονηρίας τῶν συκοφαντῶν, ὑπογραμμὸς δὲ καὶ τύπος τοῖς μετὰ ταῦτα γινομένοις, ἀγωνίζεσθαι μὲν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μέχρι θανάτου, ἀποςρέφεσθαι δὲ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, χριςομάχον οὖσαν, καὶ τοῦ Ἀντιχρίςου C πρόδρομον, μὴ πιςεύειν δὲ τοῖς καθ' ἡμῶν χωρὶς λέγειν. ἀξιόπιςος γὰρ καὶ ἱκανὴ μαρτυρία τῶν τοιούτων καὶ τοσούτων ἐπισκόπων ἡ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπολογία καὶ ψῆφος.

(1) Reg. τοῦτο δὲ καλῶς. Editi τοῦτο καὶ καλῶς.

ADMONITIO IN EPISTOLAM

DE DECRETIS NICÆNÆ SYNODI

CONTRA ARIANOS.

I. *QUÆ ſequitur epiſtola, reſponſum eſt S. Athanaſii ad amicum. Hic nimirum cum in diſputatione, quam cum nonnullis Arianæ hæreſis propugnatoribus habuerat, impia Arii dogmata plene confutaſſet; illi, contra quos diſputabat, quid reſponderent anxii, poſtremo ſe converterunt ad criminandum ſanctam Synodum Nicænam, quod vocabula non ſcripta, id eſt, quæ in ſacris Scripturis non exſtant, in fidei definitione adhibuerit, nempe voces* ex ſubſtantia *&* conſubſtantialis: *quos tametſi ita rixantes & nugantes penitus compeſcuit, tamen ut accuratius quæ in Synodo Nicæna contra Arium & Arianos geſta eſſent reſciret, rogavit S. Athanaſium, ut qui ipſe Concilio adfuerat, rem totam, prout acta fuerat, ſibi vellet narrare: quod hac in epiſtola abunde præſtat Athanaſius.*

II. *Ac primo quidem exagitat Arianorum inconſtantiam in ſententiis mutandis, quod pravæ doctrinæ ſignum evidens eſſe ait, cum conſtantia ſit veræ indicium certum. Tum breviter commemorat quomodo Synodus ſe erga Euſebianos initio geſſerit: ac poſtquam ipſe in Euſebianos Arianamque impietatem prolixe ſatis invectus eſt, variaque illorum refellit argumenta: ut depellat criminationem qua Arii fautores in Synodum Nicænam utebantur, quod ſcilicet nova excogitaverit vocabula, dilucide exponit, quonam pacto dolus aſtutiaque Euſebianorum Patres compulerit ad declarandum Filium eſſe* ex ſubſtantia *Patris & Patri* conſubſtantialem. *Quod idem etiam refert epiſtola ad Afros.*

III. *Quamvis autem concedat Athanaſius dictiones* ex ſubſtantia *&* conſubſtantialis *in Scripturis ſacris non legi, tamen rem ipſam in eis contineri oſtendit, nec eas a Synodo fuiſſe inventas, ſed longe antea ab antiquioribus uſurpatas; Theognoſtum enim olim docuiſſe* ſubſtantiam Filii eſſe ex ſubſtantia Patris abſque ulla diviſione natam. *Dionyſii quoque Alexandrini affert auctoritatem aſſerentis* Filium eſſe Patri conſubſtantialem. *Nam cum eum quidam criminarentur negaſſe Filium eſſe Patri* conſubſtantialem, *ipſe Dionyſio Romæ epiſcopo, cui ſe purgat, ſcribit ſe tantum dixiſſe dictionem illam nuſquam reperiri in ſacris Scripturis, non autem rem ipſam reprobare, ſed potius amplecti. Quod ſane illuſtre argumentum eſt hujus vocis antiquitatis.*

IV. *Inſigne etiam ibidem monumentum catholicæ fidei circa SS. Trinitatem adducit, fragmentum videlicet libri Dionyſii Romæ epiſcopi adverſus Sabellianos. Erant enim hujus ætate qui, ut Sabellium refellerent, docebant tres SS. Trinitatis hypoſtaſes eſſe a ſe invicem diverſas, ac proinde tres quaſi Deos prædicabant: alii autem ajebant Verbum opus & rem factam eſſe. Utroſque jure coarguit Dionyſius, docetque contra illos tres SS. Trinitatis hypoſtaſes non eſſe diviſas a ſe invicem, nec Filium eſſe factum ſed genitum.*

V. *Origenis quoque teſtimonio utitur Athanaſius docentis* Verbum æternum eſſe ejuſdemque ac Patrem ſubſtantiæ. *Nam quæ in ejus operibus videntur huic catholicæ ſententiæ eſſe contraria, ait Athanaſius illum non ex propria mente proponere, ſed ex eorum quibuſcum diſputabat. Nec vero aliquibus mirum videri debet ea, quæ poſtmodum dictitabant Ariani, hic ab Origene aperte condemnari, hæc nimirum verba,* Fuit aliquando, cum non eſſet Filius: *ſiquidem id neceſſario ſequitur ex* illo-

illorum Sententia qui Filium non ſemper fuiſſe arbitrabantur. Hinc Dionyſius Romanus in loco, cujus mox meminimus, ſic loquitur: Si factus eſt Filius; fuit aliquando cum non eſſet; *quam impietatem Origenes eodem modo ac ille impugnat. Quapropter cum Origenis temporibus eſſent qui idem ſentirent, quod poſtea Ariani: nil profecto mirum, ſi eoſdem quoque loquendi modos adhiberent. Sed ex his ſatis fuerit obſervare fuiſſe longe ante Arium, Arianæ impietatis præcurſores.*

VI. *Poſtremo S. Athanaſius de voce ἀγένητον diſputat. Hanc Arianos a profanis auctoribus mutuatos eſſe ait, ut, poſt exploſas alias eorum voculas, ſuam impietatem novo hoc vocabulo tegerent. Nam cum ſolum Patrem ἀγένητον*, non-factum, *dicendum eſſe vellent, concludebant Filium γενητὸν*, factum, *debere dici. Verum fraudem iſtam aperit & repellit Athanaſius, docetque Deum* non-factum *appellari, quatenus τοῖς γενητοῖς* rebus factis *opponitur, ſed appellari* Patrem *cum refertur ad* Filium. *De voce ἀγένητα differit quoque Orat.* 1. *contra Arianos, & in epiſtola de Synodis Arimini & Seleuciæ, in qua circa finem locum affert epiſtolæ S. Ignatii ad Epheſios ſcribentis Dominum eſſe ſimul γενητὸν* factum & *ἀγένητον* non-factum. *Scilicet, ut explicat S. Doctor, Dominus γενητὸς* factus *dicitur, quatenus homo, & ἀγένητος* non-factus, *quatenus Deus. Ibidem quoque non negat aliquos poſt Ignatium Doctores ſolum Patrem dixiſſe ἀγένητον* non-factum: *at reſpondet eos ita locutos, non quod Filium γενητὸν* factum *putarent, ſed ut Patrem nullam ſui cauſam habere ſignificarent, eſſeque Patrem ſapientiæ, per quam omnia γενητὰ* facta *fecit.*

VII. *Ex his porro aliiſque infra ad num.* 28. *dicendis, liquet ἀγένητον legendum eſſe, non vero ἀγέννητον. Nam ἀγένητον Athanaſius ſemper opponit τῷ γενητῷ. At ἀγέννητον ſignificat* non-genitum, *opponiturque τῷ γεννητῷ* genito, *quo ſane modo verum eſt ſolum Patrem eſſe ἀγέννητον, & Filium γεννητὸν utpote a Patre genitum, uti luculenter docet S. Joannes Damaſcenus lib.* 1. *orthodoxæ fidei cap.* 9. *his verbis:* χρὴ γὰρ εἰδέναι ὅτι τὸ ἀγένητον δι' ἑνὸς ν γραφόμενον τὸ ἄκτιστον ἤτοι μὴ γενόμενον σημαίνει. τὸ δὲ ἀγέννητον διὰ τῶν δύο νν γραφόμενον, δηλοῖ τὸ μὴ γεννηθὲν .... κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον κοινωνοῦσιν αἱ τρεῖς τῆς ἁγίας θεότητος ὑπέρθεοι ὑποστάσεις· ὁμοούσιοι γὰρ καὶ ἄκτιστοι ὑπάρχουσι. κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον, οὐδαμῶς. μόνος γὰρ ὁ πατὴρ ἀγέννητος· οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρας ἐστὶν αὐτῷ ὑποστάσεως τὸ εἶναι. *Id eſt:* Sciendum eſt vocem *ἀγένητον* per unum *ν* ſcriptam, ſignificare quod increatum eſt, ſive quod non eſt factum. At vox *ἀγέννητον* per duo *νν* ſcripta, ſignificat quod non eſt genitum.....Ea vox ſecundum primam ſignificationem communis eſt tribus ſanctæ divinitatis hypoſtaſibus diviniſſimis; nam conſubſtantiales ſunt & increatæ; ſed juxta ſecundam ſignificationem non eſt communis; ſiquidem ſolus Pater eſt *ἀγέννητος non-genitus*, quippe qui non ſit ex alia hypoſtaſi. *Eadem totidem verbis exſtant in libro de SS. Trinitate cap.* VIII. *in fine* VI. *Tomi operum S. Cyrilli Alexandrini.*

VIII. *Videtur tamen antiquis ſcriptoribus ignota fuiſſe bujuſmodi diſtinctio. Namque Cicero Tuſculan.* 1. *τὸ ἀγένητον vertit* id cujus nulla eſt origo, &, quod non oritur vel naſcitur: *ſic enim hæc Platonis in Phædro verba reddit, ἀρχὴ δὲ ἀγένητον,* principii autem nulla eſt origo: *ἐπειδὴ δὲ ἀγένητόν ἐστι,* quod ſi nuſquam oritur: *ἐξ ἀνάγκης ἀγένητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἂν εἴη,* natura animi neque nata certe eſt, & æterna eſt. *Verum nec illi etiam videntur poſuiſſe diſcrimen inter* non naſci *ſive* non gigni, & non fieri. *S. Hilarius libro contra Conſtantium, num.* 16. *eamdem vocem reddit* innaſcibilem, *niſi forte legerit ἀγέννητον.* Novitates vocum, *inquit ille ad Conſtantium*, ſed profanas devitari jubet Apoſtolus. Tu cur pias excludis, cum præſertim ab eo dictum ſit: omnis ſcriptura divinitus inſpirata utilis eſt? INNASCIBILEM ſcriptum nuſquam legis, numquid & hoc negandum erit, quia novum eſt? *Notanda quoque Tertulliani verba, qui libro de anima cap.* IV. *vocem ἀγένητον ex Platonis loco paulo ante citato ſimul* innatum & infectum *reddit.* Conſequens enim eſt, *inquit*, ut ex Dei flatu animam profeſſi, initium ei deputemus. Hoc Plato excludit, INNATAM ET INFECTAM animam volens: & natam autem docemus & factam, ex initii conſtitutione. Nec ſtatim erravimus utrumque dicentes, quia ſcilicet aliud ſit natum, aliud factum, utpote illud animalibus competens. Differentiæ autem, ſua habendo loca & tempora, habent aliquando & paſſivitatis commercia. Capit itaque & facturam pro naſci poni; ſiquidem omne, quod quoquo modo accipit eſſe, generatur. Nam & factor ipſe parens facti poteſt dici: ſic & Plato utitur. *Hæc ille.*

IX. *De tempore quo hæc data fuit epiſtola dicendum reſtat. Conſtat compoſitam fuiſſe poſt Euſebii Cæſarienſis mortem: nam Acacio ejus ſucceſſore ſcripta eſt, ut patet num.* 3. *Certum quoque eſt ſcriptam fuiſſe mortuo Euſebio Nicomedienſi, quandoquidem de eo, tanquam qui non amplius eſſet ſuperſtes, paſſim loquitur Athanaſius. Denique pacis tempore nullaque in Athanaſium graſſante perſecutione editam eſſe innuunt hæc verba quæ num.* 2. *habentur:* Ne mireris, ſi nunc ita ſe gerant (Ariani:) ſiquidem haud multo poſt futurum eſt, ut iidem ad injurias ſe ſe convertant; deindeque cohortem & tribunum nobis minitabuntur: his enim tota innititur perverſa illorum doctrina. *Ex quibus perſpicuum fuerit hæc tunc ſcripſiſſe S. Athanaſium, cum quieſcerent Ariani, nihilque contra ipſum palam molirentur. Quocirca ſtatuendum videtur ſcriptam eſſe hanc Epiſtolam ab anno* 350. *ad annum* 354. *nempe poſt reditum Athanaſii Alexandriam occiſo Gregorio Alexandriæ pſeudoepiſcopo, antequam eum iterum vexare cœperit Conſtantius.*

X. *In fine ſubjecimus Epiſtolam Euſebii Cæſarienſis ad ſuæ Parœciæ homines, quemadmodum ſe ſubjeciſſe ait S. Athanaſius num.* 3. *ut & exſtat in manuſcripto Regio ac in Baſilienſi Felckmanni, eaque in tomo* 2. *editionis Commelianæ inſerta eſt, cum ſero nimis animadverſa, ſuo loco amplius reponi jam non poſſet, ut ibidem dicitur. In aliis autem editionibus penitus omiſſa fuit.*

SAN-

SANCTI PATRIS NOSTRI

Athanaſii Archiepiſcopi Alexandrini Epiſtola.

Quod Nicæna ſynodus perſpecta Euſebianorum calliditate, congruenter & pie quæ adverſus Arianam hæreſim decreta ſunt ediderit.

Scripta ab anno 350. ad annum 354.

I. RECTE quidem tu feciſti, qui tuam cum Arianæ hæreſis propugnatoribus diſputationem mihi ſignificaveris, adfuiſſeque inter eos, nonnullos ex Euſebii ſodalibus, plurimoſque e fratribus qui fidem Eccleſiæ ſequuntur. Tua igitur quæ vero Chriſti amore ardet vigilantia, mihi valde placuit, eaque impiam hæreſim egregie confutavit. Vehementer autem illorum impudentiam ſum admiratus, quod tametſi clare oſtenſum fuit Arianorum rationes futiles admodum & inanes eſſe, ipſique ab omnibus, omnis nequitiæ condemnati fuerunt, tamen nihilominus more Judæorum murmurent ac identidem dicant: Quare qui Nicææ convenerunt, vocabula non ſcripta, nempe *ex ſubſtantia* & *conſubſtantiale* ſcripſere? Tu quidem ut vir diſertus, illos ita etiam tergiverſantes nihil niſi falſa effutire demonſtraſti: at illi nihil alienum a pravitate ſuæ mentis committunt, cum varias comminiſcuntur difficultates. Tam ſunt enim inconſtantes in variandis ſententiis, quam chamæleontes in mutando colore. Hinc cum convincuntur, erubeſcunt: hærent autem cum examinantur, ac tandem vana impudenter prætexunt, quæ ſi quis refellerit, non defatigantur donec ea quæ nulla ſunt excogitaverint, & inania, ut ſcriptum eſt, fuerint meditati, nec aliam ob cauſam niſi ut impii permaneant. Id autem nihil aliud ſane eſt, quam propriæ ipſorum inſipientiæ evidens argumentum, nec non Judaicæ, uti jam dixi, nequitiæ imitatio. Siquidem Judæi cum a veritate convicti, oculos contra eam attollere non valerent, hujuſmodi interrogatiunculis ſe obtegebant: *Quod tu facis ſignum ut videamus & credamus tibi? Quid operaris?* Quamquam, tot ſigna fierent, ut etiam ipſi cogerentur dicere: *Quid facimus, quia hic homo multa ſigna facit?* Nam mortui excitabantur, claudi ambulabant, videbant cæci, leproſi purgabantur, aqua mutabatur in vinum, & quinque panibus quinque millia hominum ſunt ſaturati. Hinc omnes quidem Dominum admirabantur & adorabant, fatebanturque in ipſo impleri prophetias, eumque Deum & Filium Dei eſſe. Soli autem Phariſæi, tametſi ſole clariora erant ſigna, nihilominus tanquam imperiti murmurabant & ajebant: Quare *tu homo cum ſis, facis teipſum Deum?* Stulti profecto vereque mente cæci, quos ſcilicet potius ita loqui decuiſſet: Quare tu Deus cum ſis, homo factus es? Siquidem Deum illum eſſe opera ipſa oſtendebant. Ita enim illi & Patris benignitatem fuiſſent venerati, & illius factam noſtri cauſa diſpenſationem non potuiſſent non admirari. Verum tantum aberat ut id dicerent, ut etiam nec quæ fiebant, vellent videre; vel ſi videbant: (nec enim iſta poterant non videre) rurſus ad aliam confugiebant querelam. Cur Sabbato, inquiebant, paralyticum ſanas, & viſum cæco nato reſtituis? Hæc autem ſpecioſæ duntaxat cauſæ erant, nihilque aliud, niſi merum murmur. Illi enim etiam cum aliis diebus Dominus omnem morbum & infirmitatem ſanaret, more ſolito conquerebantur, malebantque, Beelzebul eum appellantes, in impietatis ſuſpicionem venire, quam propriam abjicere nequitiam. Hinc licet Salvator variis multiſque modis ſuam ipſe divinitatem pa-

Arianorum levitas & inconſtantia in mutandis ſententiis.

Pſal. 2. 1.

Joan. 6. 30.

Joan. 11. 47.

Joan. 10. 33.

Joan. 5. & 9.

(1) Regius mſſ. τοῦ αὐτοῦ ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, &c. In editis poſt τὰ ὁρισθέντα, additur, ἐπιστολή: ſed aptius collocatur ante ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ &c.

(2) Sic Reg. At in aliis & editis οὖν deeſt.

A (1) ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ

ἡμῶν Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐπιστολή.

Ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ὁρῶσα τὴν πανουργίαν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐξέθετο πρεπόντως ϗ εὐσεβῶς κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως τὰ ὁρισθέντα.

1. ΚΑΛΩΣ ἐποίησας, δηλώσας μοι τὴν γενομένην παρὰ σοῦ ζήτησιν πρὸς τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, ἐν οἷς ἦσάν τινες καὶ τῶν Εὐσεβίου ἑταίρων, καὶ πλεῖστοι δὲ τῶν τὰ τῆς ἐκκλησίας φρονούντων ἀδελφῶν. τὴν μὲν οὖν σὴν φιλόχριστον νῆψιν ἀπεδεξάμην, καλῶς διελέγξασαν τὴν τῆς αἱρέσεως ἀσέβειαν· τὴν δ' ἐκείνων ἀναισχυντίαν τεθαύμακα, ὅτι καίτοι καὶ Ἀρειανῶν λογισμῶν δειχθέντων σαθρῶν τε καὶ ματαίων, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντων αὐτοὶ κατεγνωσμένοι ἐπὶ πάσῃ κακοφροσύνῃ, ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα διεγόγγυζον κατὰ τοὺς Ἰουδαίους, λέγοντες· διὰ τί οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ἔγραψαν ἀγράφους λέξεις, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ τὸ ὁμοούσιον; σὺ μὲν (2) οὖν, ὡς λόγιος ἀνήρ, καὶ οὕτως αὐτοὺς χρηματιζομένους οὐδὲν ἧττον ἀπέδειξας κενολογοῦντας. ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲν ξένον τῆς ἑαυτῶν κακονοίας πράττουσι, πλαττόμενοι προφάσεις. εἰσὶ γὰρ ποικίλοι καὶ παλίμβολοι τὰς γνώμας, ὡς οἱ χαμαιλέοντες ἐν τοῖς χρώμασι, καὶ ἐλεγχόμενοι μὲν ἐρυθριῶσιν, ἀνακρινόμενοι δὲ ἀποροῦσι, καὶ λοιπὸν ἀναιδευόμενοι προφασίζονται. ἂν δέ τις αὐτοὺς καὶ ἐν τούτοις διελέγξῃ, κάμνουσιν ἕως ἂν ἐπινοήσωσι τὰ μὴ ὄντα, καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον λογίζωνται μάταια, ἵνα μόνον διαμένωσιν ἀσεβοῦντες. τὸ δὲ τοιοῦτον ἐπιχείρημα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ γνώρισμα μὲν ἄντικρυς τῆς ἀλογίας αὐτῶν, μίμησις δὲ, καθὰ προεῖπον, τῆς Ἰουδαϊκῆς κακοηθείας. καὶ γὰρ ἐλεγχόμενοι ἐκεῖνοι παρὰ τῆς ἀληθείας, καὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς αὐτὴν ἀναβλέπειν, ἐπροφασίζοντο λέγοντες· „ τί ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν „ καὶ πιστεύσωμέν σοι; τί ἐργάζῃ; „ καίτοι σημείων τοσούτων γενομένων, ὥστε λέγειν καὶ αὐτούς· „ τί ποιοῦ„ μεν, ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα; „ νεκροὶ γὰρ ἠγείροντο, χωλοὶ περιεπάτουν, τυφλοὶ ἀνέβλεπον, λεπροὶ ἐκαθαρίζοντο, καὶ τὸ ὕδωρ οἶνος ἐγίνετο, καὶ ἀπὸ πέντε ἄρτων ἐχορτάσθησαν πεντακισχίλιοι. καὶ οἱ μὲν πάντες ἐθαύμαζον ϗ προσεκύνουν τὸν κύριον, ὁμολογοῦντες ἐν αὐτῷ πληροῦσθαι τὰς προφητείας, καὶ αὐτὸν εἶναι θεὸν τοῦ θεοῦ τὸν υἱόν· μόνοι δὲ οἱ Φαρισαῖοι εἰ ϗ (3) λαμπρότερα ἡλίου φαινόμενα ἦν τὰ σημεῖα, ὅμως πάλιν ἐγόγγυζον, ὡς ἀμαθεῖς, ϗ ἔλεγον· „ διατί „ σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; „ ἄφρονες ϗ τῷ ὄντι τυφλοὶ τὴν διάνοιαν. δέον τὸ ἔμπαλιν αὐτοὺς λέγειν, διατί σὺ θεὸς ὢν, ἄνθρωπος γέγονας; τὰ γὰρ ἔργα θεὸν αὐτὸν ἐδείκνυεν, ἵνα τὴν μὲν ἀγαθότητα τοῦ πατρὸς προσκυνήσωσι, τὴν δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοῦ οἰκονομίαν θαυμάσωσι· τοῦτο μὲν οὐκ ἔλεγον, ἀλλ' οὐδὲ τὰ γινόμενα βλέπειν ἤθελον. ἢ ἔβλεπον μέν· ἐξ ἀνάγκης γὰρ ἦν ὁρᾷν αὐτά· πάλιν δὲ ἐγόγγυζον μεταβαλλόμενοι, διατί ἐν τῷ σαββάτῳ θεραπεύεις τὸν παραλυτικόν, ϗ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν ποιεῖς ἀναβλέπειν; αὕτη δὲ πρόφασις πάλιν ἦν, ϗ μόνον γογγυσμός. ϗ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις θεραπεύοντος τοῦ κυρίου πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ἐκεῖνοι συνήθως ἐμέμφοντο, καὶ μᾶλλον ἤθελον ἀθεότητος ἔχειν ὑπόνοιαν, (4) Βεελζεβοὺλ ὀνομάζοντες, ἢ ἀρνήσασθαι τὴν ἰδίαν πονηρίαν. ἀλλὰ ϗ οὕτως τοῦ σωτῆρος πολυμερῶς ϗ πολυτρόπως δεικνύντος (5) ἑαυτοῦ τὴν θεότητα,

(3) Reg. λαμπρότερα.

(4) Ita Reg. & Baſil. Editi vero mendoſe addunt τὴν.

(5) Sic Reg. Alii vero & editi, αὐτοῦ.

Digitized by Google

ου, καὶ εὐαγγελιζομένου πᾶσι τὸν Πατέρα, οὐδὲν ἧττον, ὥσπερ εἰς κέντρα λακτίζοντες, ἀντέλεγον ἐκεῖνοι μωρολογοῦντες, ἵνα μόνον κατὰ τὴν θείαν παροιμίαν προφάσεις ἐφευρίσκοντες, χωρίσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας.

2. Ἰουδαῖοι μὲν (1) ὅτε οἱ τότε τοιαῦτα πονηρευόμενοι, καὶ ἀρνούμενοι τὸν Κύριον, εἰκότως ἔτυχον τοῦ νόμου καὶ τῶν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελιῶν ἔξω γενόμενοι. καὶ Ἀρειανοὶ δὲ νῦν Ἰουδαΐζοντες, τὸ αὐτὸν μοι δοκοῦσι τυγχάνειν τῷ Καϊάφᾳ καὶ τοῖς τότε Φαρισαίοις· οὐδὲν γὰρ ὁρῶντες εὔλογον ἔχουσαν ἑαυτῶν τὴν αἵρεσιν, προφάσεις ἐπινοοῦσι, διατί τοῦτο, καὶ μὴ τοῦτο γέγραπται; καὶ μὴ σὺ θαυμάσῃς, εἰ τοιαῦτα νῦν μηχανῶνται· μετ' ὀλίγον γὰρ καὶ εἰς ὕβρεις ἐκτραπήσονται, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν σπεῖραν καὶ τὸν (2) χιλίαρχον ἀπειλήσουσιν· ἐν τούτοις γάρ ἐστιν αὐτῶν ἡ δοκοῦσα σύστασις τῆς κακοδοξίας. τὸν γὰρ τοῦ Θεοῦ λόγον ἀρνούμενοι, εἰκότως καὶ λόγου παντὸς εἰσὶν ἔρημοι. ταῦτα γοῦν εἰδὼς, οὐδὲν (3) ἂν ἀποκρινάμενος ἐφρόντισα ἐκείνοις· ἐπειδὴ δὲ ἡ σὴ διάθεσις ἀπήτησε γνῶναι τὰ ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντα, οὐχ ὑπερεθέμην· ἀλλ' εὐθὺς, ὡς τότε γέγονε, δεδήλωκα, δείξας δι' ὀλίγων, ὅσον εὐσεβοῦς φρονήσεως ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις ἐστέρηται, καὶ μόνον προφάσεις πλάττονται. σκόπει δὲ καὶ σὺ, ἀγαπητὲ, εἰ μὴ οὕτως ἔχει. εἰ θαῤῥοῦσιν οἷς ἐφεῦρον αὐτοὶ κακοῖς, ὑποσπείραντος αὐτοῖς τοῦ διαβόλου τὴν κακοφροσύνην, ἀπολογείσθωσαν περὶ ὧν ἐγκληθέντες ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί, καὶ τότε λοιπὸν αἰτιάσθωσαν, εἰ δύνανται, τὰ κατ' αὐτῶν ὁρισθέντα· οὐδεὶς γὰρ ἐλεγχθεὶς ἐπὶ φόνῳ καὶ μοιχείᾳ, μετὰ τὴν δίκην χώραν ἔχει τὴν ἀπόφασιν τοῦ κρίναντος αἰτιᾶσθαι, διατί μὴ οὕτως, ἀλλ' ἐκείνως ἐλάλησε; τοῦτο γὰρ οὐκ ἐλευθεροῖ τὸν κριθέντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτῷ τὸ ἔγκλημα διὰ τὴν προπέτειαν καὶ τὴν τόλμαν ἐπαυξάνει. ὁμοίως καὶ οὗτοι ἢ δεικνύτωσαν τὸ φρόνημα ἑαυτῶν εὐσεβές· κατηγορηθέντες γὰρ ἠλέγχθησαν, οὐ μεμψάμενοι πρότερον· καὶ δίκαιόν ἐστι, τοὺς αἰτιαθέντας μηδὲν ἕτερον ποιεῖν, ἢ ἀπολογεῖσθαι· ἢ εἰ τὸ συνειδὸς ἔχουσι ῥυπαρὸν, καὶ συνορῶσιν ἑαυτοὺς ἀσεβοῦντας, μὴ αἰτιάσθωσαν ἃ ἀγνοοῦσιν, ἵνα μὴ καὶ διπλοῦν (4) κακὸν, ἀσεβείας ἔγκλημα, καὶ ἀπαιδευσίας ἀπενέγκωνται μέμψιν. ἐξεταζέτωσαν δὲ μᾶλλον φιλομαθῶς, ἵν' ἐπιγνόντες ἃ πρότερον ἠγνόουν, ἀπονίψωνται τὰς ἑαυτῶν ἀσεβεῖς ἀκοὰς τῷ τῆς ἀληθείας νάματι, καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασιν. ὥσπερ γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τοῖς περὶ Εὐσέβιον.

3. Ὡς ἐφιλονείκουν ἀσεβοῦντες, καὶ θεομαχεῖν ἐπεχείρουν, τὰ μὲν λεγόμενα παρ' αὐτῶν ἀσεβείας ἦν μεστά. οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκοποι· ἦσαν δὲ πλείους ἢ ἐλάσσους τριακόσιοι· πρᾴως καὶ φιλανθρώπως ἀπῄτουν αὐτοὺς, περὶ ὧν ἔλεγον διδόναι λόγον καὶ ἀποδείξεις εὐσεβεῖς. ὡς δὲ καὶ μόνον φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο, πολλὴν ὁρῶντες τῆς (5) ἑαυτῶν αἱρέσεως τὴν ἀπορίαν, ἄχανεῖς μὲν ἔμειναν ὅμως, καὶ διὰ τῆς σιωπῆς ὡμολόγουν τὴν ἐπὶ τῇ (6) κακοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνην· οἱ μὲν ἐπίσκοποι λοιπὸν ἀνελόντες τὰ παρ' αὐτῶν ἐπινοηθέντα ῥήματα, οὕτως ἐξέθεντο κατ' αὐτῶν τὴν ὑγιαίνουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πίστιν· πάντων τε ὑπογραψάντων, ὑπέγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τούτοις τοῖς ῥήμασιν, οἷς αἰτιῶνται νῦν οὗτοι· λέγω δὲ τῷ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῷ ὁμοουσίῳ, καὶ

A teſaceret, Patriſque cognitionem omnes edoceret, illi velut in ſtimulos calcitrantes ſtulte blaterantes contradicebant, idque tantummodo ut juxta divinum proverbium excogitatis * occaſionibus ſe ipſos a veritate ſepararent. *Prov. 18. 1.*

2. Itaque Judæi qui tam improbe Dominum negabant, jure merito & legum & omnium quæ Patribus promiſſa fuere expertes facti ſunt. Ariani vero qui Judæos hodie imitantur, Caiphæ & Phariſæorum mihi videntur eſſe haud diſſimiles. Cum enim ſuam hæreſim nihil quod rationi ſit conſentaneum continere videant, occaſiones pariter confingunt, cum hoc pacto B interrogant: Cur hoc potius quam illud ſcriptum eſt? Verum ne mireris, ſi nunc ita ſe gerant: ſiquidem haud multo poſt futurum eſt ut iidem ad injurias ſe ſe convertant; deindeque, cohortem & tribunum nobis minitabuntur: his enim tota innititur perverſa illorum doctrina. Nempe poſtquam Dei Verbum ſive Rationem rejecerunt, meritiſſimo omni prorſus ratione ſunt privati. Quæ quidem cum mihi penitus eſſent perſpecta, nihil profecto illis reſpondiſſem. Verum quia tua Caritas ea quæ in Synodo acta ſunt ſcire ex me voluit, rem diutius nolui differre, ſed confeſtim quæ tunc geſta ſunt nota feci, paucisque de- C monſtravi quam a recta fide procul ſit Ariana hæreſis, nilque aliud illos niſi vana effugia comminiſci. Tu porro, cariſſime, vide an non ita ſe res habeat. Nam ſi his ipſi confidunt quæ auctore & ſeminatore diabolo perverſe excogitavere, purgent ſe prius de illis erroribus propter quos hæretici ſunt declarati, ac deinde quæ contra ſe decreta ſunt, ſi poſſint criminentur. Nemo enim homicidii aut adulterii convictus jus habet, poſt judicium, ſententiam judicis criminandi, cur nempe non ſic ſed ſic locutus fuerit. Namque id eum, qui fuerit condemnatus, minime liberaverit, ſed potius ejus culpa hujuſmodi temeritate & audacia D augetur. Illi ergo ſimiliter vel oſtendant ſe pie ſentire; ſiquidem accuſati, convicti ſunt, cum nihil antea eſſent conqueſti: æquum autem eſt eos qui accuſantur, nihil aliud agere quam ut ſe defendant. Vel ſi ſordidata convicti conſcientia, ſuam impietatem agnoſcunt, ne igitur culpent quæ ignorant, ne forte ipſi duplex inde malum ſecum referant, impietatis ſimul & ignorantiæ merito condemnati. Rem potius ſtudioſe expendant, ut his, quæ prius neſciebant, cognitis, impias ſuas aures veritatis unda & pietatis dogmatis poſſint abluere. Sic igitur in Nicæ- E na Synodo erga Euſebianos actum eſt.

3. Ut erant in ſua impietate pertinaces, moliebanturque cum ipſo Deo pugnare, ita quæ ab eis dicebantur, plena erant impietatis. Epiſcopi autem qui trecenti plus minus convenerant, manſuete ac perhumaniter ab illis poſtularunt, ut de his quæ dicebant rationem redderent, piaſque afferrent demonſtrationes. Qui ut vix loqui cœperunt, digniſſimi viſi ſunt ab omnibus qui condemnarentur; ipſi enim inter ſe altercabantur, agnitaque ſuæ hæreſis futilitate muti permanebant, & ſuo ſilentio perverſæ ſententiæ turpitudinem fatebantur. Itaque Epiſcopi vocabulis quæ F illi commenti erant reſciſſis, ſanam & Eccleſiaſticam fidem adverſus illos expoſuere, cui cum omnes ſubſcripſiſſent, Euſebiani quoque his ipſis vocabulis quæ nunc reprehendunt ſubſcripſere, nempe quod Dei Filius ex ſubſtantia ſit Patris, eique conſubſtantialis, &

Quomodo in Synodo Nicæna actum fuerit cum Euſebianis.

(1) Sic Regius mſ. Editi vero & alii, νῦν γάρ.
(2) Sic ex mſ. Regio emendavimus. Alii autem & editi τὴν mendoſe.
(3) Ex mſ. Reg. particulam ἂν addidimus, quam alii & editi omittunt.
(4) κακὸν abeſt a Reg. mſ.
(5) Reg. τῆς αἱρέσεως αὐτῶν.
(6) Sic Reg. atque ita etiam legit Nannius. Ceteri & editi, κακοδοξίᾳ: ut & legit Ambroſius Camaldulenſis, qui nempe vertit, *ipſoque ſilentio confitebantur turpitudinem maximæ captare gloriæ*.

* Hic alludit S. Athanaſius ad Prov. 18. 1. προφάσεις ζητεῖ ἀνὴρ βουλόμενος χωρίζεσθαι ἀπὸ φίλων. Id eſt, ut habet vulgata, *occaſiones quærit, qui vult recedere ab amico*. Sic nempe Ariani vanis ſuis querelis occaſiones quærebant ut a veritate recederent.

Euſebius Cæſarienſis Epiſtola ad ſuam Eccleſiam miſſa, Definitionem Synodi Nicænæ approbavit.

quod neque res creata, nec facta vel condita ſit, ſed quod Verbum ex Patris ſubſtantia ſit genitum. Imo quod mirum eſt, ipſe Euſebius Cæſareæ in Palæſtina Epiſcopus, qui pridie reſtiterat, poſtea ſubſcripſit, hancque Eccleſiæ fidem & Patrum traditionem eſſe, miſſis ad ſuam Eccleſiam litteris, ſignificavit, omnibuſque aperte declaravit illos prius erraſſe fruſtraque adverſus veritatem contendiſſe. Licet enim tunc eum his uti vocibus puduerit, atque ut voluit, ipſe ſe Eccleſiæ excuſaverit, tamen cum in Epiſtola voces *conſubſtantialis* & *ex ſubſtantia* non repudiaverit, illud certe quod diximus palam voluit indicare. Ea autem in re grave quiddam ei accidit. * Nam cum ſe veluti purgaret, Arianos demum accuſavit quod, cum ſcriberent filium non fuiſſe antequam genitus eſſet, illum nec antequam in carne naſceretur exſtitiſſe voluerint. Quod ſane non poteſt ignorare Acacius, niſi & ipſe nunc præſentis temporis cauſa, factum præ metu diſſimulet, veritatemque neget. Itaque in fine, ſubjeci Euſebii Epiſtolam, ut Chriſti hoſtium ac inſignem præcipue Acacii in ſuos magiſtros perfidiam ex ea liquido cognoſcas.

Euſebiani poſtquam definitioni ſynodi Nicænæ ſubſcripſere, ad priorem reverterunt impietatem.

Jacobi 1. 8.

4. An non igitur illi iniquiſſime agunt, ſi vel ſolum in animum inducant tanto & generali Concilio reclamare? An non ſcelerati habendi ſunt qui adverſis oculis contueri audent ea quæ recte contra Arianam hæreſim decreta fuere, & ab illis ipſis probata ſunt, quos prius habuere impietatis magiſtros? Quod ſi Euſebiani poſtquam ſubſcripſerunt, ad proprium impietatis vomitum velut canes revertere; nonne eo magis odio digni ſunt hi qui nunc contradicunt, quod ſuarum animarum libertatem aliis propinantes, illos ipſos duces hæreſis habere velint? homines, ut ait Jacobus, duplices animo & inconſtantes in omnibus viis ſuis, nec in una permanentes ſententia, ſed modo unam modo aliam amplectentes, modo quæ dixerint laudantes, modo vituperantes eadem, ruſuſque idem quod paulo ante reprehendebant, approbantes. ** Id vero, ut ait Paſtor, non niſi a diabolo ortum habet, cauponumque potius quam magiſtrorum eſt inſigne. Siquidem vera illa doctrina eſt, uti Patres tradidere, verumque doctorum indicium, cum omnes inter ſe conſentiunt, non autem vel ſecum vel cum ſuis patribus litigant. Nam qui non ita ſunt affecti, improbi, non veri doctores ſunt appellandi. Hinc Gentiles qui inter ſe non conſentiunt ſed diſſident, vera privantur doctrina. Sancti autem & qui veritatis revera ſunt præcones, inter ſe concordant, non diſcordant. Nam licet diverſis illi floruerint temporibus, idem tamen omnibus ſcopus fuit, quippe qui unius Dei eſſent prophetæ & idem ſummo conſenſu nunciarent Verbum.

Lib. 2. mand. 9.

Vera doctrinæ inſigne, perpetua in doctrina conſtantia, & doctorum inter ſe conſenſus.

5. Hinc ergo quæ Moyſes docuit, hæc cuſtodivit Abraham: quæ vero cuſtodivit Abraham, hæc Noe & Enoch perſpecta habuerunt, qui munda & immunda noverant diſcernere, ac Deo grati facti ſunt. Eadem quoque inſtructus doctrina Abel martyrium eſt paſſus: qui quidem ipſe ea ab Adamo didicerat; Adamus autem ab ipſo Domino, qui cum in fine ſæculorum ad deſtruendum peccatum veniſſet, ait: *Non mandatum novum do vobis, ſed mandatum vetus, quod ab*

1. Joan. 2. 7.

ὅτι μήτε κτίσμα, ἢ ποίημα, μήτε τῶν γενητῶν ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός, ἀλλὰ γέννημα (1) ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστιν ὁ λόγος. καὶ τό γε παράδοξον, Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καὶ τῇ πρὸ μιᾶς ἀρνούμενος, ὅμως ὕστερον ὑπογράψας, ἐπέστειλε τῇ ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ, λέγων (2) ταύτην εἶναι τῆς ἐκκλησίας τὴν πίστιν, καὶ τῶν πατέρων τὴν παράδοσιν· πᾶσί τε φανερῶς ἔδειξεν, ὅτι πρότερον ἐσφάλλοντο, καὶ μάτην ἐφιλονείκουν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. εἰ γὰρ καὶ ᾐσχύνθη τότε ταύταις ταῖς λέξεσι γράψαι, καὶ ὡς ἠθέλησεν αὐτὸς ἀπελογήσατο τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλά γε διὰ τῆς ἐπιστολῆς τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας μὴ ἀρνησάμενος, φανερῶς τοῦτο σημαίνειν βούλεται. καὶ πέπονθέ τι δεινόν· ὡς γὰρ ἀπολογούμενος, κατηγόρησε λοιπὸν τῶν Ἀρειανῶν, ὅτι γράψαντες, οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἤθελον αὐτὸν εἶναι οὐδὲ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως. καὶ τοῦτο οἶδε καὶ Ἀκάκιος, ἂν μὴ καὶ αὐτὸς φοβηθεὶς νῦν διὰ τὸν καιρὸν ὑποκρίνηται καὶ ἀρνήσηται τὴν ἀλήθειαν. (3) ὑπέταξα γοῦν ἐν τῷ τέλει τὴν ἐπιστολὴν Εὐσεβίου, ἵνα ἐκ ταύτης γνῷς τῶν τε χριστομάχων καὶ κατὰ περισσὸν τὴν Ἀκακίου πρὸς τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους ἀγνωμοσύνην.

4. Πῶς τοίνυν οὐκ ἀδικοῦσιν οὗτοι, κἂν ἐνθυμούμενοι (4) μόνον ἀντιλέγειν τῇ τοσαύτῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ; πῶς οὐ παρανομοῦσι τολμῶντες ἀντιβλέπειν τοῖς καλῶς ὁρισθεῖσι κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ μαρτυρουμένοις ὑπὸ τῶν αὐτοὺς πρότερον ἀσεβεῖν διδαξάντων; εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ ὑπογράψαι μετεβάλοντο οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ ὡς κύνες εἰς τὸ ἴδιον ἐξέραμα τῆς ἀσεβείας ἐπέστρεψαν, πῶς οὐχὶ καὶ μᾶλλον ἄξιοι μίσους οἱ νῦν ἀντιλέγοντες, ὅτι τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἄλλοις προπίνοντες, τούτους καὶ καθηγεμόνας τῆς αἱρέσεως ἔχειν (5) ἐθέλουσιν; ἄνθρωποι, ὡς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος, δίψυχοι καὶ ἀκατάστατοι ὄντες ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ μὴ μίαν μὲν ἔχοντες γνώμην, ἄλλοτε δὲ ἄλλως μεταβαλλόμενοι, καὶ νῦν μὲν ἐπαινοῦντες ἃ λέγουσι, μετ' ὀλίγον δὲ ψέγοντες ὅπερ εἰρήκασι, καὶ πάλιν ἐπαινοῦντες ὅπερ πρὸ μικροῦ διέβαλλον. ** τοῦτο δὲ, ὡς ὁ Ποιμὴν εἴρηκεν, ἔκγονόν ἐστι διαβόλου, καὶ καπήλων δὲ μᾶλλον ἢ διδασκάλων ἐστὶ γνώρισμα. ἔστι γὰρ, ὡς οἱ πατέρες παραδεδώκασιν, ὄντως διδασκαλία, καὶ διδασκάλων ἀληθῶς τοῦτο τεκμήριον, τὸ τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖν, καὶ μὴ ἀμφισβητεῖν, μήτε πρὸς ἑαυτοὺς, μήτε πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας. οἱ γὰρ μὴ τοῦτον διακείμενοι τὸν τρόπον, μοχθηροὶ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀληθεῖς (6) ἂν καλοῖντο διδάσκαλοι. Ἕλληνες γοῦν οὐχ ὁμολογοῦντες τὰ αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητοῦντες, οὐκ ἀληθῆ τὴν διδασκαλίαν ἔχουσιν· οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τῷ ὄντι τῆς ἀληθείας κήρυκες, ἀλλήλοις τε συμφωνοῦσι, καὶ οὐ διαφέρονται πρὸς ἑαυτούς. οἱ γὰρ καὶ διαφόροις χρόνοις γεγόνασιν, ἀλλ' εἰς ταυτὸν ἀλλήλοις ὁρμῶσιν, ἑνὸς ὄντες τοῦ Θεοῦ προφῆται, καὶ τὸν αὐτὸν συμφώνως εὐαγγελιζόμενοι λόγον.

5. Ἃ γοῦν Μωσῆς ἐδίδασκε, ταῦθ' Ἀβραὰμ ἐφύλαττεν· ἃ δὲ Ἀβραὰμ ἐφύλαττε, ταῦτα Νῶε καὶ Ἐνὼχ ἐγίνωσκον, (7) διακρίνοντες καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα, καὶ εὐάρεστοι γινόμενοι τῷ Θεῷ. καὶ γὰρ καὶ Ἄβελ οὕτως ἐμαρτύρησεν, ἐπιστάμενος ταῦτα, ἅπερ ἦν μαθὼν (8) παρὰ τοῦ Ἀδὰμ, τοῦ καὶ αὐτοῦ μαθόντος παρὰ Κυρίου, ὃς καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐλθὼν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας, ἔλεγεν· „οὐκ ἐντολὴν καινὴν „δίδωμι ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιὰν, ἣν ἠκούσατε

ἀπ'

(1) Sic Reg. At alii & editi, γέννημα ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας.

(2) ταύτην reſtituimus ex mſ. Reg.

(3) Sic Reg. At alii & editio Commel. ὑπέταξε, ſed mendoſe, ut optime obſervat Felckmannus.

(4) Sic Reg. Alii & editi μόνον omittunt.

(5) Reg. θέλουσι, qui idem mox, ὁ Ἰάκωβος. Editi ὁ omittunt.

(6) Sic Reg. At editi & alii ἂν omittunt.

(7) Reg. διακρίναντες.

(8) Ita hic & mox Reg. ubi alii & editi παρά.

* Hæc ſunt ipſa Euſebii verba ex ejus epiſtola quam in fine hujus operis ſubjici curavimus: ὅτι τὸ ἀναθεματίζεσθαι τὸ πρὶν τε γεννηθῆναι οὐκ ἦν, οὐκ ἄτοπον ἐνομίσθη τῷ παρὰ πάντων ὁμολογεῖσθαι τὸ εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως. Id eſt: *Nec item abſurdum viſum eſt his vocibus*, non erat antequam genitus eſt, *anathema dicere, cum omnes fateantur eſſe Dei filium priuſquam ſecundum carnem gigneretur.*

** Verba Paſtoris ex homilia 85. Antiochi hæc ſunt: ἡ γὰρ διψυχία θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ διαβόλου. Verſio antiqua latina: *Etenim hæc dubitatio filia eſt diaboli.*

ἀπ' ἀρχῆς." Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ μαθὼν ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, τὰ μὲν ἐκκλησιαστικὰ διατυπῶν, οὐδὲ διακόνους ἠθέλησεν εἶναι διλόγους, (1) μήτοιγε ἐπισκόπους· τοῖς δὲ Γαλάταις ἐπιπλήττων, ἀπεφήνατο καθόλου λέγων· „ εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται, παρ' ὃ παρε„λάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, καθὼς προείρηκα, καὶ πάλιν „ λέγω. ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγ„ γελίσηται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. „ τοῦ τοίνυν ἀποστόλου ταῦτα λέγοντος, ἢ καὶ οὗτοι τοὺς περὶ Εὐσέβιον μεταβαλλομένους καὶ λέγοντας ἕτερα παρὰ ἃ ὑπέγραψαν, ἀνάθεμα ποιείτωσαν· ἢ εἰ γινώσκουσιν αὐτοὺς καλῶς ὑπογράψαντας, μὴ γογγυζέτωσαν κατὰ τῆς τηλικαύτης συνόδου. εἰ δὲ μήτε τοῦτο μήτε ἐκεῖνο ποιοῦσι, δῆλοί εἰσι καὶ αὐτοὶ παντὶ ἀνέμῳ καὶ κλύδωνι περιφερόμενοι, καὶ μὴ ταῖς ἰδίαις ἀλλὰ ἀλλοτρίαις ἑλκόμενοι γνώμαις. τοιοῦτοι δὲ ὄντες, οὐδὲ νῦν τοιαύτας προβαλλόμενοι προφάσεις, ἀξιόπιστοί εἰσιν· ἀλλὰ καὶ παυσάσθωσαν αἰτιώμενοι ἃ μὴ γινώσκουσι· τάχα δὲ οὐδὲ διακρίνειν εἰδότες, ἁπλῶς τὸ μὲν πονηρὸν, λέγουσι καλὸν, τὸ δὲ καλὸν, πονηρόν· καὶ νομίζουσι τὸ μὲν πικρὸν εἶναι γλυκὺ, τὸ δὲ γλυκὺ, πικρόν· ἀμέλει τὰ μὲν κριθέντα κακὰ καὶ ἀποδοκιμασθέντα κρατεῖν ἐθέλουσι, τὰ δὲ καλῶς ὁρισθέντα βιάζονται διαβάλλειν. ἔδει (2) μὲν οὖν μηδ' ἡμᾶς ἔτι πρὸς τούτοις ἀπολογίαν ποιεῖσθαι, καὶ πρὸς τὰς ματαίας αὐτῶν προφάσεις ἀποκρίνασθαι, μήτ' ἐκείνους ἔτι φιλονεικεῖν, ἀλλὰ συνθέσθαι οἷς ὑπέγραψαν οἱ ἡγεμόνες τῆς αἱρέσεως αὐτῶν, εἰδότας ὡς ἡ μὲν μετὰ ταῦτα μεταβολὴ τῶν περὶ Εὐσέβιον ὕποπτός ἐστι καὶ κακοήθης· τὸ δὲ ὑπογράψαι μετὰ τὸ δυνηθῆναι κἂν τὸ βραχύτατον ἀπολογήσασθαι, τοῦτο δείκνυσιν ἀληθῶς ἀσεβῆ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν. καὶ γὰρ (3) οὐ πρότερον ὑπέγραψαν, εἰ μὴ κατέγνωσαν αὐτῆς· καὶ οὐ πρότερον κατέγνωσαν, εἰ μὴ πανταχόθεν ἀπορήσαντες ᾐσχύνθησαν. ὥστε τὸ μεταβάλλεσθαι, τῆς εἰς ἀσέβειαν φιλονεικίας ἔλεγχός ἐστι. διὸ ἔδει μὲν, καθάπερ εἴρηται, καὶ τούτους ἠρεμεῖν· ἐπειδὴ δὲ δεινοὶ πρὸς ἀναισχυντίαν εἰσὶ, καὶ νομίζουσιν ἴσως αὐτοὶ μᾶλλον ἐκείνων δύνασθαι προστῆναι τῆς διαβολικῆς ταύτης ἀσεβείας· εἰ καὶ φθάσας διὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς τῆς πρὸς σὲ γραφείσης, πλατυτέρῳ τῷ κατ' (4) αὐτῶν ἐλέγχῳ κεχρημένος, ὅμως φέρε καὶ νῦν αὐτοὺς, ὥσπερ ἐκείνους, καθ' ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτῶν λεγομένων ἐξετάσωμεν. δειχθήσεται γὰρ οὐδὲν ἧττον καὶ νῦν οὐχ ὑγιὴς, ἀλλά τις δαιμονιώδης αὐτῶν ἡ αἵρεσις.

6. Φασὶ τοίνυν, ὥσπερ κἀκεῖνοι ἐδόκουν, καὶ τετολμήκασι λέγειν· „ οὐκ ἀεὶ πατὴρ, οὐκ ἀεὶ υἱός· „ οὐκ ἦν γὰρ ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄν„των γέγονε καὶ αὐτός· διὸ καὶ οὐκ ἀεὶ πατὴρ (5) ὁ „ θεὸς γέγονε τοῦ υἱοῦ· ἀλλ' ὅτε γέγονε καὶ ἐκτίσθη ὁ „ υἱὸς, τότε καὶ ὁ θεὸς ἐκλήθη πατὴρ αὐτοῦ· κτίσμα „ γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ λόγος, καὶ ξένος καὶ ἀνόμοιος „ κατ' οὐσίαν τοῦ πατρός ἐστιν· οὔτε δὲ φύσει καὶ ἀληθινὸς „ λόγος τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱὸς, οὔτε ἡ μόνη καὶ ἀλη„θινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστιν· ἀλλὰ κτίσμα καὶ εἷς τῶν „ ποιημάτων ὢν, καταχρηστικῶς λέγεται λόγος καὶ „ σοφία· (6) λόγῳ γὰρ τῷ ὄντι ἐν τῷ θεῷ γέ„γονε καὶ αὐτὸς, ὥσπερ καὶ τὰ πάντα. διὸ οὐδὲ ἀληθι„νὸς (7) θεός ἐστιν ὁ υἱός. „ ἐγὼ δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ αὐτοὺς ἐρωτῆσαι βούλομαι, τί ἐστιν ὅλως υἱὸς, καὶ τί-

A *initio audiſtis* *. Idcirco eadem ab eo edoctus beatus Apoſtolus Paulus, cum munia Eccleſiaſtica præſcriberet, noluit Diaconos multoque minus Epiſcopos bilingues eſſe. 1. Tim. 3.8. Cum autem idem Galatas objurgaret, generatim rem hoc modo definivit: Gal. 1.9.8. *Si quis vobis euangelizaverit præter id quod accepiſtis, anathema ſit, ſicut prædixi & iterum dico. Sed licet nos, aut Angelus de cælo euangelizet vobis præter id quod accepiſtis, anathema ſit.* Quæ cum ita denunciet Apoſtolus, vel illi igitur Euſebianos qui, mutata ſententia, alia nunc docent quam quibus ſubſcripſere, anathemate percutiant: aut ſi agnoſcant recte B illos ſubſcripſiſſe, adverſus tantam Synodum deſinant tandem obgannire. Quod ſi neutrum velint agere, certum erit argumentum illos omni vento & fluctu circumferri, neque propriis ſed alienis duci ſententiis: qui ſi tales fuerint, neque etiam nunc cum hujuſmodi opponunt rationes ulla fide digni ſunt habendi. Quin ergo potius ea quæ ignorant ceſſent criminari: forte enim quid verum ſit, neſciunt diſcernere, ſed malum imperite ac temere appellant bonum, & bonum malum: amarum, dulce eſſe arbitrantur, & dulce amarum. Esa. 5. 20. Hinc certe quæ ut mala judicata ſunt & reprobata, ea illi vim habere volunt: C quæ autem recte ſunt decreta, reprehendere nituntur. Sane nec aliquid amplius a nobis eſſet addendum, vel ad illa defendenda, vel ad vanis eorum rationibus reſpondendum, nec illi quoque adhuc deberent contendere, ſed potius his aſſentiri quibus ſuæ hæreſis duces ſubſcripſere, utpote qui non ignorent, eam quæ ſecuta eſt Euſebianorum mutationem, ſuſpectam ac fraudulentam eſſe. Quod enim ſubſcripſerint poſtquam ſaltem ſe breviter potuerunt defendere, hoc ipſum plane teſtatur quam impia ſit Ariana hæreſis. Nec enim ſubſcripſiſſent, niſi prius D illam hæreſim condemnaſſent, nec condemnaſſent, niſi eos undique hæſitantes pudor ad id agendum coegiſſet. Quocirca illorum commutatio, evidens eſt indicium ſuæ in impietate defendenda pertinaciæ. Illos igitur, ſicuti dictum eſt, præſtaret quieſcere: verum quandoquidem inſigni ſunt impudentia præditi, arbitranturque ſe poſſe felicius quam illos diabolicam hanc impietatem propugnare: etiamſi in priore Epiſtola quam ad te miſi, fuſius contra eos diſputarim, Non jam exſtat hæc Epiſtola. iſtorum tamen, ut antea illorum dicta ſingula examinare non gravabor. Spero enim non minus nunc fore perſpicuum, eorum hæreſim E haud ſanam, ſed totam dæmonicam eſſe.

6. Ajunt itaque, quemadmodum & illi dicere audebant: Arianorum doctrina. „ Non ſemper Pater, non ſemper Filius: Nam „ non erat Filius antequam eſſet genitus: ſed ipſe „ quoque ex nihilo fuit factus. Hinc non ſemper Deus „ fuit Filii Pater; ſed cum factus & creatus eſt Fili„us, tunc etiam Deus, ejus Pater eſt appellatus. „ Namque res creata & facta eſt Verbum, quod & „ ſubſtantia Patri diſſimile eſt ac externum: non au„tem natura aut verus eſt Patris Filius, neque ſola & „ vera ejus eſt Sapientia, ſed creatum eſt & una ex „ rebus creatis, Verbumque & Sapientia non niſi abu- F „ ſione dicitur. Per Verbum enim quod eſt in Patre & „ ipſum quoque factum eſt ut & cetera omnia: ac pro„inde nec Filius verus eſt Deus. „ Ego vero hoc primum ab illis velim ſciſcitari, quidnam prorſus ſit Filius, quid-

(1) Sic Reg. Editi vero & alii μήτοιγε.
(2) Sic Reg. At ceteri & editi μὲν omittunt.
(3) Deeſt οὐ in edit. Commel. & in ſeptimo Felckmanni manuſcripto codice.
(4) Sic Regius. Alii & editi mendoſe κατ' αὐτῷ.
(5) Sic Reg. Alii vero & editi γέγονεν ὁ θεὸς τῷ υἱῷ.
(6) Sic Reg. Ceteri & editi λέγω mendoſe. Ad hunc autem locum in mſ. Felckm. hæc notat [illegible]. Ση. πρὸς τοὺς καὶ νῦν δύο σοφίας ἔχειν φάσκοντας τὸν θεὸν καὶ πατέρα· μίαν μὲν τὸν υἱὸν, ἑτέραν δὲ ἐν τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ, καθ' ἣν σοφός ἐστι. Id eſt, *Nota hæc ad illos eſſe dicta qui etiam nunc Deum & Patrem duas ſapientias habere contendunt, unam quæ Filius ſit, alteram quæ ſit in ſua ſubſtantia, ſecundum quam eſt ſapiens.*
(7) Sic Reg. At alii & editi θεὸς omittunt.
* Hæc a Joanne ſcripta S. Athanaſius Chriſto accommodat. Verba Joannis ſunt ep. 1. cap. 2. v. 7. οὐκ ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιὰν ἣν εἴχετε ἀπ' ἀρχῆς· ἡ ἐντολὴ ἡ παλαιά ἐστιν ὁ λόγος ὃν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς. *Non mandatum novum ſcribo vobis, ſed mandatum vetus quod habuiſtis ab initio: mandatum vetus eſt verbum quod audiſtis.*

Digitized by Google

quidve eo nomine ſignificetur, ut hoc pacto ipſi quid
Duplex eſt vocis filii ſignificatio. dicant poſſint intelligere. Equidem ex divina Scriptura diſcimus duplicem hujus nominis eſſe ſignificationem, unam, cujus Moyſes in lege meminit: *Si au-*
Deuter. 13. 18. & 14. 1. *dieritis*, inquit, *vocem Domini Dei veſtri, ut cuſtodiatis omnia mandata ejus quæ ego præcipio tibi hodie, ut facias bonum & quod acceptum eſt Domino Deo tuo; filii eſtis Domini Dei noſtri*. Quo etiam ſenſu
Joan. 1. 12. Joannes in Euangelio ait: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*. Alia vero ejuſdem vocis ſignificatio eſt, qua Iſaac, Abrahæ dicitur filius; & Jacob, Iſaac; & Patriarchæ, Jacob. Reſpondeant igitur, quo ſenſu Dei Filium eſſe intelligentes, iſta de illo audent effutire? Nullus enim dubito quin ad eamdem devolvantur impietatem atque Euſebiani. Quod ſi vocem Filii ſecundum priorem ſignificationem Verbo attribuant, quo nempe ſenſu his etiam convenit qui ob mores in melius mutatos hoc nomine dignantur, & poteſtatem filios Dei fieri accipiunt; quæ etiam illorum erat doctrina: ſi, inquam, ita volunt eſſe, nihil ſane a nobis Verbum differre videbitur, nec unigenitus dicendus erit, quippe qui & ipſe propter virtutem, Filii nomen ſit conſecutus. Namque etiamſi, quemadmodum dictitant, talis fore præcognitus, ſimul ut natus eſt, Filii nomen hujuſque nominis decus acceperit: tamen nihil inter eum & illos intererit qui poſt ipſa opera eodem nomine ſunt dignati quamdiu ſcilicet ipſe eam dumtaxat ob cauſam filius eſſe exiſtimabitur. Etenim Adam qui gratiam initio acceperat, ſimulque ac natus eſt in paradiſo fuit collocatus, nihil differebat ab Enoch, qui nonniſi aliquo poſtquam natus eſt tempore, cum Deo placuiſſet, translatus fuit, neque item ab Apoſtolo qui & ipſe poſt recte facta in paradiſum eſt raptus; imo nec etiam ab illo latrone, cui ob confeſſionem promiſſum eſt ipſum continuo in paradiſo futurum.

7. Verum his illi vehementer preſſi, idem forte reſponſuri ſunt, quod ſæpe erubeſcentes dictitarunt: „Ita „intelligimus Filium rebus ceteris antecellere, & id„eo unigenitum dici, quod ipſe ſolus a ſolo Deo factus „ſit, cetera vero omnia a Deo per Filium ſint crea„ta.„ Quis, quæſo, ſtultam hanc & novam cogitationem vobis ſuggeſſit, ut affirmetis ſolum Filium ab ipſo ſolo Patre factum fuiſſe, cetera vero omnia per Filium tanquam per adminiſtrum fuiſſe producta? Si enim præ laſſitudine ſolum Filium potuiſſe a Deo produci velitis: hæc de Deo cogitare impium ſane fue-
Eſai. 40. 28. rit, maxime cum Eſaiam dicentem audierimus: *Deus ſempiternus, Deus qui conſtruxit terminos terræ, non eſuriet neque laborabit, nec eſt inveſtigatio ſapientiæ ejus*. Siquidem ipſe potius robur impertit eſurientibus, & per ſuum Verbum laborantes recreat. Sin vero indignum ſeipſo eſſe putavit, ea ſe efficere quæ poſt Filium ſunt producta: id etiam abſque impietate dici non poteſt. Nec enim eſt in Deo ſuperbia, qui & ipſe cum Jacob in Ægyptum profectus eſt, & propter Abraham Saræ cauſa Abimelech caſtigavit, qui idem cum Moyſe, tametſi homine, os ad os loquebatur, & in montem Sina deſcendit: ac denique occulta gratia qua populum adjuvit, devicit Amalec. Verum falſa hæc ſunt quæ propugnatis: ſiquidem *ipſe fecit nos & non ipſi nos*.
Pſal. 99. 3. Ipſe eſt qui per ſuum Verbum omnia & parva & magna fecit: nec res creatas fas eſt dividere ita ut dicatur, hoc Patris, illud Filii eſſe: verum omnia ſunt unius

A τόν ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦτο σημαντικὸν, ἵν᾽ οὕτως αὐτοὶ τὰ λεγόμενα παρ᾽ αὐτῶν χρὴ ἔσται, νοῆσαι δυνηθῶσιν. ἡ μὲν γὰρ θεία γραφὴ διπλῆν τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου διάνοιαν ἡμῖν σημαίνει, μίαν μὲν τοιαύτην ἣν Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ φησίν· „ἐὰν εἰσακούσητε „τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν, φυλάσσειν „πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὅσας ἐγὼ ἐντέλλομαί „σοι σήμερον, ποιεῖν τὸ καλὸν καὶ (1) τὸ ἀρεστὸν „ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ σου, υἱοί ἐστε κυρίου τοῦ θεοῦ „ὑμῶν. καθὼς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ Ἰωάν„νης· ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξου„σίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι·„ ἑτέραν δὲ διάνοιαν,
B καθ᾽ ἣν Ἰσαὰκ τοῦ Ἀβραάμ ἐστιν υἱὸς, καὶ ὁ Ἰακὼβ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ οἱ πατριάρχαι τοῦ Ἰακώβ. αὐτοὶ δὲ κατὰ ποίαν ἄρα τούτων νομίσαντες ὄντα τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ μυθολογοῦσιν; ἐκ γὰρ τῆς αὐτῆς ἀσεβείας καὶ οὐδ᾽ ὅτι συνδραμοῦνται τοῖς περὶ Εὐσέβιον. εἰ μὲν οὖν κατὰ τὴν πρώτην, οἷοί εἰσι (2) καὶ οἱ ἐκ βελτιώσεως τρόπων ἐπικτώμενοι τὴν τοῦ ὀνόματος χάριν, καὶ λαμβάνοντες ἐξουσίαν, ἵνα υἱοὶ θεοῦ γένωνται· τοῦτο γὰρ ἔλεγον κἀκεῖνοι· οὐδὲν διαφέρειν ἡμῶν δόξειεν, οὐδὲ μονογενὴς ἂν εἴη, ἐξ
C ἀρετῆς καὶ αὐτὸς ἐσχηκὼς τὴν τοῦ υἱοῦ προσηγορίαν. κἂν γὰρ, ὥς φασι, προγνωσθεὶς ἔσεσθαι τοιοῦτος, προλαμβάνῃ καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι δέχεται τό, τε ὄνομα καὶ τὴν τοῦ ὀνόματος δόξαν, ἀλλ᾽ οὐδὲν διοίσει τῶν μετὰ τὰς πράξεις λαμβανόντων τὸ ὄνομα, ἕως οὕτω καὶ αὐτὸς υἱὸς εἶναι μεμαρτύρηται. καὶ γὰρ Ἀδὰμ προλαβὼν τὴν χάριν, καὶ ἅμα τῷ γενέσθαι τεθεὶς ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐδὲν διήνεγκεν οὔτε τοῦ Ἐνὼχ, ὃς μετὰ χρόνον τῆς γενέσεως εὐαρεστήσας μετετέθη, οὔτε τοῦ ἀποστόλου καὶ αὐτοῦ μετὰ τὰς πράξεις ἁρπαγέντος εἰς τὸν παράδεισον, ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῦ
D ποτε λῃστοῦ, ὃς διὰ τὴν ὁμολογίαν, ἐπαγγελίαν ἔλαβεν εὐθὺς εἰς τὸν παράδεισον ἔσεσθαι.

7. Ἀλλ᾽ ἐν τούτοις διωκόμενοι λέξουσιν ἴσως ὃ πολλάκις λέγοντες ᾐσχύνθησαν· „οὕτως νομίζομεν τὸν υἱὸν „πλέον ἔχειν παρὰ τὰ ἄλλα, καὶ διὰ τοῦτο μονογενῆ λέ„γεσθαι, ὅτι μόνος μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ γέγονε, „τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκτί„σθη.„ τίς ἄρα ταύτην ὑμῖν τὴν μωρὰν καὶ καινὴν ἐπίνοιαν ὑπέβαλεν ἵνα εἴπητε· τὸν μὲν υἱὸν μόνον μόνος ὁ πατὴρ αὐτούργησεν, τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονεν ὡς δι᾽ ὑπουργοῦ; εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάμνειν ἠρκέσθη μόνον αὐτουργῆσαι τὸν υἱὸν ὁ θεὸς, τὰ δ᾽ ἄλλα
E οὐκέτι, ἀσεβὲς τοιοῦτον περὶ τοῦ θεοῦ λογίζεσθαι, μάλιστα τοῖς ἀκούσασι τοῦ Ἡσαΐου λέγοντος· „θεὸς αἰώνιος, „θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει, (3) „οὐδὲ κοπιάσει, οὐδέ ἐστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐ„τοῦ.„ καὶ γὰρ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πεινῶσι δίδωσιν ἰσχὺν, καὶ διὰ τοῦ λόγου (4) αὐτοῦ τοὺς κάμνοντας ἀναπαύει. εἰ δὲ ὡς ταπεινὸν ἀπαξιώσας αὐτὸς τὰ μετὰ τὸν υἱὸν αὐτουργῆσαι, καὶ τοῦτο μὲν ἀσεβές. οὐκ ἔστι γὰρ τῦφος ἐν τῷ θεῷ, ὅς γε μετὰ τοῦ Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον κατέρχεται, καὶ διὰ μὲν τὸν Ἀβραὰμ διορθοῦται τὸν Ἀβιμέλεχ χάριν τῆς Σάρρας, τῷ δὲ Μωϋσῇ ἀνθρώπῳ ὄντι στόμα κατὰ
F στόμα λαλεῖ, καὶ εἰς μὲν τὸ Σινᾶ ὄρος κατέρχεται, τῷ δὲ λαῷ συμπολεμῶν κρυφαίᾳ χάριτι τὸν Ἀμαλὴχ. ψεύδεσθε δὲ ὅμως καὶ οὕτω λέγοντες· „αὐτὸς γὰρ „ἐποίησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς·„ αὐτός ἐστιν ὁ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ τὰ πάντα τά τε μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ποιήσας· καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν τὴν κτίσιν, ὥστε εἰπεῖν τοῦτο μὲν τοῦ πατρὸς, τοῦτο δὲ τοῦ υἱοῦ· ἀλλ᾽ ἑνός ἐστι

θεοῦ

(1) Sic Reg. τὸ & verſio LXX. Ceteri & editi τὸ omittunt & pro ἐναντίον, habent ἐνώπιον. Hic porro locus qui finis eſt c. 13. & initium c. 14. Deuteron. ſic extat: ἐὰν ἀκούσῃς τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ σου, φυλάσσειν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὅσας ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον, ποιεῖν τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀρεστὸν ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ σου. υἱοί ἐστε κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν. *Si audieris vocem domini Dei tui, ut cuſtodias omnia mandata ejus quæ ego præcipio tibi hodie, ut facias bonum, & quod placitum eſt in conſpectu domini Dei tui, filii eſtis domini Dei veſtri*.

(2) καὶ deeſt in Reg.

(3) οὐδὲ κοπιάσει abeſt a Felckm. ſeptimo codice anonymo, & ab edit. Commel.

(4) Reg. διὰ τοῦ λόγου ἑαυτοῦ, ut & infra ante τὰ πάντα τά τε μικρὰ, &c.

Θεοῦ ὡς χειρὶ χρωμένου τῷ ἰδίῳ λόγῳ, καὶ ἐν αὐτῷ ποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ τοῦτ' αὐτὸς μὲν ὁ Θεὸς δεικνὺς ἔλεγεν· „ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα·„ ὁ δὲ Παῦλος οὕτω μαθὼν ἐδίδασκεν· „εἷς Θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα.„ αὐτὸς γοῦν ἀεὶ καὶ νῦν λέγει τῷ μὲν ἡλίῳ, καὶ ἀνατέλλει, ταῖς δὲ νεφέλαις ἐντέλλεται, καὶ βρέχει ἐπὶ μίαν μερίδα· ἐφ' ἣν δὲ οὐ βρέχει, ξηραίνεται. καὶ τὴν μὲν γῆν κελεύει τοὺς καρποὺς ἀποδιδόναι, τὸν δὲ Ἱερεμίαν ἐν τῇ κοιλίᾳ πλάττει. εἰ δὲ ταῦτα νῦν αὐτὸς ποιεῖ, οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὰ πάντα διὰ τοῦ λόγου ποιῆσαι· μέρη γὰρ τοῦ ὅλου ἐστὶ ταῦτα.

8. Εἰ δὲ ὅτι μὴ ἐδύναντο τὰ λοιπὰ κτίσματα τῆς ἀκράτου χειρὸς τοῦ (1) ἀγεννήτου τὴν ἐργασίαν βαστάξαι, μόνος ὁ υἱὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονε, τὰ δ' ἄλλα ὡς δι' ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ τοῦ υἱοῦ γέγονε· καὶ τοῦτο γὰρ Ἀστέριος ὁ θύσας ἔγραψε· ὁ δὲ Ἄρειος μεταγράψας (2) δέδωκε τοῖς ἰδίοις· καὶ λοιπὸν ὡς καλάμῳ τεθραυσμένῳ χρῶνται τῷ ῥηματίῳ τούτῳ, ἀγνοοῦντες τὸ ἐν αὐτῷ σαθρὸν οἱ παράφρονες. εἰ γὰρ ἀδύνατον ἦν τὰ γενητὰ βαστάξαι τὴν χεῖρα τοῦ Θεοῦ· ἔστι δὲ καθ' ὑμᾶς ὁ υἱὸς εἷς τῶν γενητῶν· πῶς αὐτὸς ἠδυνήθη γενέσθαι παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ; καὶ εἰ ἵνα τὰ γενητὰ γένηται, μεσίτου γέγονε χρεία, γενητὸς δὲ καθ' ὑμᾶς ἐστιν ὁ υἱός· ἔδει καὶ πρὸ αὐτοῦ μέσον τινὰ εἶναι, ἵνα κτισθῇ· τοῦ δὲ μεσίτου πάλιν καὶ αὐτοῦ κτίσματος τυγχάνοντος, ἄραμεν ὅτι κἀκεῖνος ἐδεῖτο μεσίτου ἑτέρου πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν. κἄν τις ἄλλον ἐπινοήσῃ, προεπινοήσει τὸν ἐκείνου μεσίτην, ὥστε καὶ εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖν. ὄντος δὲ ἀεὶ τοῦ μεσίτου ζητουμένου, οὐδὲ ἡ κτίσις συστῆναι δυνήσεται διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, ὡς λέγετε, μηδένα τῶν γενητῶν βαστάξαι τὴν ἄκρατον χεῖρα τοῦ (3) ἀγεννήτου. εἰ δὲ τὸ ἄτοπον τοῦτο σκοποῦντες, ἄρχεσθε λέγειν ὅτι ὁ υἱὸς κτίσμα ὤν, ἱκανὸς γέγονεν ὥστε ὑπὸ τοῦ (4) ἀγεννήτου γενέσθαι· οὐκοῦν ἀνάγκη καὶ τὰ ἄλλα πάντα γενητὰ ὄντα, δυνατὰ ἦν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ (5) ἀγεννήτου αὐτουργηθῆναι· κτίσμα γὰρ καθ' ὑμᾶς κἀκεῖνος, ὥσπερ ὅτι καὶ ταῦτα πάντα, ἐστί· καὶ περιττὴ λοιπὸν τοῦ λόγου ἡ γέννησις κατὰ τὴν ἀσεβῆ καὶ μωρὰν ὑμῶν ἐπίνοιαν, αὐτάρκους ὄντος τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα αὐτουργεῖν, πάντων τε τῶν γενητῶν δυναμένων τὴν ἄκρατον χεῖρα βαστάξαι τοῦ Θεοῦ. ἀνοίας δὲ οὔσης αὐτῶν τῆς τοιαύτης φρενοβλαβείας, ἴδωμεν εἰ μὴ καὶ τὸ λεγόμενον τοῦτο τῶν ἀσεβῶν τὸ σόφισμα πλέον τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀλογώτερον ἀναφανεῖ. Ἀδὰμ μόνος ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν. ἀλλ' ὡς ἐν τῷ πάλιν τὸν Ἀδὰμ πλέον τι τῶν πάντων ἀνθρώπων ἔχειν, ἢ διαφέρειν τῶν μετ' αὐτὸν ἄν τις φήσειεν, εἰ μόνος μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ πεποίηται καὶ πέπλασται, ἡμεῖς δὲ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδὰμ γεννώμεθα, καὶ κατὰ διαδοχὴν τοῦ γένους συνιστάμεθα, ἕως μόνον καὶ αὐτὸς ἐκ γῆς ἐπλάσθη, καὶ μὴ ὢν πρότερον, ὕστερον γέγονεν.

9. Εἰ δὲ καὶ πλέον τι τῷ πρωτοπλάστῳ δοίη διὰ τὸ καταξιωθῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς αὐτόν· ἀλλ' ἐν τιμῇ καὶ μὴ τῇ φύσει τὸ πλέον εἰς αὐτὸν ὁ τοιοῦτος λογιζέσθω. ἐκ γῆς γὰρ γέγονεν, ὥσπερ καὶ πάντες· καὶ ἡ χεὶρ δὲ ἡ πλάσασα τότε τὸν Ἀδὰμ, (6) καὶ αὕτη καὶ νῦν καὶ ἀεὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνον πάλιν πλάττει καὶ διασυνίστησι· καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς αὐτὸς τῷ μὲν Ἱερεμίᾳ, ὡς προεῖπον, φησί· „πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε.„ περὶ δὲ τῶν πάντων ἔλεγεν· „ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα.„ καὶ πάλιν διὰ Ἡσαΐου φησίν· οὕτως λέγει κύριος.

Dei, qui proprio Verbo tamquam manu utitur, atque omnia in eo facit, ut ipſe Deus his verbis docet: *Manus mea fecit hæc omnia*. Idem etiam didicit & docuit Paulus: *Unus*, inquit, *Deus ex quo omnia, & unus Dominus Jeſus Chriſtus per quem omnia*. Ipſe igitur & ſemper & nunc imperat ſoli, & exoritur: oubibus præcipit, & io unam terræ partem effunduntur: quæ autem non irrigatur, ſiccatur. Jubet ſimiliter terram fructus edere, & Jeremiam in utero format. Si porro hæc nune ipſe efficit, dubium certe non eſt quin ipſe etiam ab initio indignum ſe non putaverit omoia per Verbum facere: quippe cum iſta rerum univerſarum ſint partes. *Eſa. 66. 2.* *1. Cor. 8. 6.*

8. Sin autem quia res aliæ creatæ, actionem invictæ non-facti manus ferre non valerent, ſolus Filius a ſolo Deo eſt factus, res vero aliæ per Filium tanquam miniſtrum & adjutorem factæ ſunt, ut ſcripſit Aſterius qoi idolis immolavit, quod idem traoſcriptum Arius ſuis tradidit, quo utique vocabulo tanquam calamo quaſſato utuntur, nec ſtulti ejus agnoſcunt futilitatem. Si enim res factæ manum Dei ferre non poteraot, ipſe autem Filius una eſt, ut ſentitis, ex rebus factis; quomodo ipſe a ſolo Deo fieri potuit? Si item ut res factæ fierent, intermedio adjutore opus fuit, & Filius, ut putatis, factus quoque ipſe eſt: profecto neceſſe etiam fuit intermedium aliquem ante eum fuiſſe, ut crearetur, qui ipſe intermedius cum res creata quoque eſſet, alio item intermedio ad ſui procreationem opus habuiſſe non immerito videbitur. Si quis autem alium excogitaverit intermedium, alius rurſus intermedius propter illum alium erit fingendus, atque ita in infinitum delabemur. Porro dum ita intermedius aliquis ſemper requiretur, certe res creatæ conſtitui non poterunt, quandoquidem, ut dicitis, oulla res facta ferre valet invictam non-facti manum. Quod ſi id abſurdum eſſe intelligeotes, reſpondeatis Filium licet ereatum potuiſſe a non-facto fieri, neceſſe eſt etiam concedatis alias res omoes quæ factæ ſunt, potuiſſe a non-facto procreari: quippe cum ipſe Filius ſecundum vos ſit quoque res creata, ut & res omnes ceteræ. Præterea ex impio & ſtulto hujuſmodi veſtro commento ſequitur inutilem eſſe Verbi generationem, cum & Deus omnia per ſeipſum potuerit efficere, & res omnes factæ invictam Dei manum ferre potuerint. Itaque eum inepta ac futilis ſit hæe illorum ratio, expendamus an non aliud impiorum ſophiſma etiam magis quam ceteræ ipſorum argutiæ abſurdum videbitur. Adam ſolus a ſolo Deo per Verbum factus eſt: verum nemo idcirco dixerit Adamum aliquid amplius ceteria hominibus habere, vel a poſteris differre, quod ipſe quidem ſolus a ſolo Deo factus & formatus ſit, nos autem omnes ex Adamo, perpetua generis continuatione, naſcamur & procreemur: quamdiu ſcilicet certum erit ipſum etiam ex terra formatum eſſe, & qui antea non eſſet, poſtea fuiſſe. *Refellitur Aſterius Arianus.*

9. Quod ſi primo parenti aliquid ceteris amplius tribuere libeat, qui nempe ita felix fuit ut Dei manu formaretur: verum iſtud amplius in honore non in natura conſiſtere intelligendum eſt. Namque ex terra factus eſt, ut alii omnes: & manus quæ tunc Adamum formavit, ipſa & nunc & ſemper omnes ejus poſteros format ae componit. Id ipſe Deus ad Jeremiam, ut prius monui, dixit: *Priuſquam te formarem in utero, novi te*. De omnibus autem aliis ait: *Manus mea fecit hæc omnia*. Et rurſus per Eſaiam: *Hæc dicit Domi-* *Jerem. 1. 5.* *Eſa. 66. 2.*

(1) Sic omnes mſſ. & editi: ſed legendum eſt ἀγενήτου, ut deinceps habet Regius codex. Vide quæ in admonitione hac de re diximus, & quæ infra notantur ad num. 28.

(2) Reg. μεταδέδωκε. Porro Aſterius, de quo hic agitur, ex Sophiſta Chriſtianus factus, perſecutionis tempore idolis immolavit, idemque poſtea multos libros pro confirmanda Ariana hæreſi compoſuit. Vide Socrat. Hiſtor. Eccleſ. lib. 1. c. 36. & Philoſtorg. lib. 2. num. 15.

(3) Reg. ἀγενήτου, ceteri & editi, ἀγεννήτου.

(4) Reg. & Baſil. ἀγενήτου. Editi & Felckm. γ. ἀγεννήτου.

(5) Reg. ἀγενήτου, &, ὑπουργηθῆναι. Editi & alii ἀγεννήτου, &, αὐτουργηθῆναι.

(6) Καὶ abeſt a Regio.

Eſa. 44. 24. *nus qui redimit te & format te in utero. Ego Dominus, qui omnia perficio: extendi cælum ſolus & ſtabilivi terram*. David quoque cui iſta non latebant, canebat: *Pſal. 118. 73.* *Manus tuæ fecerunt me, & formaverunt me*. Et is cu- *Eſa. 49. 5.* jus hæc apud Eſaiam leguntur verba: *Sic dicit Dominus, qui formavit me ex utero ſervum ſibi*, idem etiam ſignificat. Itaque nihil a nobis natura differet, licet nos tempore anteceſſerit, quamdiu conſtabit nos omnes eadem manu conſtitui & formari. Si igitur, o Ariani, veſtra hæc eſt de Filio Dei ſententia, illum nempe ſic etiam productum & factum fuiſſe: nihil ſecundum vos inter eum & alios, quod ad naturam pertinet, intererit, dum ſcilicet contendetis ipſum, cum antea non eſſet, poſtea fuiſſe, atque non niſi ob virtutem hujus nominis gratiam in ſui procreatione obtinuiſſe. Si quidem ille unus quoque ex his eſt de quibus, *Pſal. 32. 9.* ut quidem putatis, Spiritus ſanctus in pſalmis ait: *Ipſe dixit & facta ſunt: ipſe mandavit & creata ſunt*. Quis itaque ille eſt cui Deus mandavit ut & ipſe crearetur? Nam eſſe oportet Verbum cui Deus mandat, & in quo res factæ creantur. Atqui aliud Verbum indicare non poteſtis, præter illud quod negatis, niſi forte novum adhuc commentum placeat excogitare. Ita eſt, inquiunt, invenimus. (idem nimirum quod olim ab Euſebianis uſurpatum audivi.) „Idcirco nempe Dei Filium aliquid aliis amplius habere & unigenitum dici „arbitramur, quia ſolus ipſe Patris eſt particeps, res „autem aliæ omnes Filii ſunt participes. „Sic igitur illi in immutandis variandiſque verbis non ſecus ac coloribus laborant. Verum id nihil impediet quominus oſtendamus illos vere inania ex terra loqui, *Joan. 3. 31.* ſuiſque cogitationibus tamquam in luto volutari.

10. Enimvero ſi ille Dei filius & nos Filii ipſius filii appellaremur, probabile eſſet illorum commentum: ſed ſi nos etiam ipſius Dei, cujus ille eſt filius, filii dicimur: certe liquet nos etiam Patris participes *Eſa. 1. 2.* eſſe, quippe qui dicat: *Filios genui & exaltavi*. Si enim ipſius participes non eſſemus, non diceret, *genui*: ſi autem ipſe genuit, non alius utique, ſed idem ipſe Pater noſter eſt. Nihil vero refert ſi amplius ille aliquid habeat, & primus factus ſit, noſque aliquid minus quam ille habeamus, ac poſt ipſum facti ſimus, dummodo omnes ejuſdem fuerimus participes, & filii ejuſdem Patris nuncupemur. Nam plus vel minus diverſam naturam minime ſignificat: id e- *Luc. 19. 17. Matth. 19. 28.* nim ſibi ſinguli recte factis comparant: atque alius quidem decem civitatibus præficitur, alius quinque; alii ſedent ſuper ſedes duodecim, judi- *Matth. 25. 34. & 22.* cantes duodecim tribus Iſrael; alii audiunt: *Venite Benedicti Patris mei*, &c, *Euge ſerve bone & fidelis*. Cum hæc igitur illorum ſit ſententia, jure merito exiſtimant hujuſmodi Filii Deum non ſemper fuiſſe Patrem, neque talem Filium ſemper fuiſſe, ſed ex nihilo eſſe creatum & factum, nec fuiſſe antequam genitus eſſet: ſiquidem ille alius omnino eſt a vero Dei Filio. Verum cum hæc illos dicere fas jam non ſit, utpote cum iſta Sadducæorum potius & Samoſatenſis ſint propria, reſtat ut alio ſenſu, quo nimirum Iſaac Abrahæ eſt filius, Dei Filium eſſe concedant. Nam quod ex aliquo gignitur nec extrinſecus advehitur, filium eſſe agnoſcit natura, eaque eſt propria hujus nominis ſignificatio. Num ergo Filii generatio humano more eſt intelligenda? (forte enim id ipſi, ut & illi olim, ignari reponent.) Nequaquam. Nec enim Deus hominis ſimilis eſt, uti nec homines, Dei. Illi enim ex materia eaque patibili

„ ὁ λυτρούμενός σε καὶ πλάσσων σε ἐκ κοιλίας· ἐγὼ κύριος ὁ συντελῶν πάντα, ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν. „ ὁ δὲ Δαβὶδ τοῦτο γινώσκων ἔψαλλεν· „ αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασάν με· καὶ ὁ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ λέγων· οὕτως λέγει κύριος, ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἑαυτῷ· „ τοῦτο σημαίνει. οὐκοῦν κατὰ τὴν φύσιν οὐδὲν ἡμῶν διαφέρει, κἂν προάγῃ τῷ χρόνῳ, ἕως ἂν καὶ τῇ αὐτῇ χειρὶ συνιστάμεθα καὶ κτιζόμεθα πάντες. εἰ τοίνυν οὕτως, ὦ Ἀρειανοί, καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φρονεῖτε, ὅτι οὕτως καὶ αὐτὸς ὑπέστη καὶ γέγονεν, οὐδὲν καθ' ὑμᾶς τῶν ἄλλων κατὰ τὴν φύσιν διοίσει, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς οὐκ ἦν, καὶ γέγονε, καὶ ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτῷ συνεκτίσθη τοῦ ὀνόματος ἡ χάρις. ὅς γάρ ἐστι καὶ αὐτὸς, ἀφ' ὧν (1) λέγετε, περὶ ὧν ἐν ψαλμοῖς τὸ πνεῦμά φησιν· „ αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν· „ τίς τοίνυν ἐστὶν ᾧ ὁ Θεὸς ἐνετείλατο, ἵνα καὶ οὗτος κτισθῇ; εἶναι γὰρ δεῖ λόγον, ᾧ ἐντέλλεται ὁ Θεὸς, καὶ ἐν ᾧ τὰ ποιήματα κτίζεται· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιτε δεῖξαι ἕτερον (2) παρ' ὃν ἀρνεῖσθε λόγον, εἰ μὴ ἄρα τινὰ πάλιν ἔννοιαν ἐπινοήσητε. ναὶ γὰρ, φήσουσιν, εὕρομεν· ἦν ποτε λεγόντων καὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἤκουσα· διὰ τοῦτο πλέον τῶν ἄλλων ἔχειν τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν, καὶ λέγεσθαι μονογενῆ τοῦτον νομίζομεν, ἐπειδὴ μόνος μὲν αὐτὸς μετέχει τοῦ πατρὸς, τὰ δ' ἄλλα πάντα τοῦ υἱοῦ μετέχει. κεκμήκασι μὲν οὖν οὕτω μεταβαλλόμενοι καὶ μεταλλάσσοντες τὰ ῥήματα, ὡς τὰ χρώματα· δειχθήσονται δὲ ὅμως καὶ (3) ὅτως ὡς οἱ ἐκ τῆς γῆς κενολογοῦντες, καὶ κυλιόμενοι ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἰδίαις ἐπινοίαις.

10. Εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖνος μὲν τοῦ Θεοῦ υἱὸς, ἡμεῖς δὲ τοῦ υἱοῦ υἱοὶ (4) καλούμεθα, πιθανὸν ἦν αὐτῶν τὸ πλάσμα· εἰ δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμεῖς υἱοὶ λεγόμεθα, οὗ καὶ αὐτός ἐστιν υἱός· (5) δῆλον ὅτι καὶ ἡμεῖς τοῦ πατρὸς μετέχομεν τοῦ λέγοντος, „ υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα. „ εἰ μὴ γὰρ μετείχομεν αὐτοῦ, οὐκ ἔλεγεν, ἐγέννησα. εἰ δὲ αὐτὸς ἐγέννησεν· οὐχ ἕτερος ἀλλ' αὐτὸς ἡμῶν ἐστι πατήρ· καὶ οὐ διαφέρει πάλιν, εἰ πλέον ἐκεῖνος ἔχει, καὶ πρῶτος γέγονεν. ἡμεῖς δὲ τὸ ἔλαττον, καὶ ὕστερον γεγόναμεν, ἕως τοῦ αὐτοῦ πάντες μετέχομεν, καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς υἱοὶ λεγόμεθα· τὸ γὰρ πλέον καὶ ἔλαττον, οὐ τὴν φύσιν ἄλλην δείκνυσιν· ἑκάστῳ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ πρᾶξις τοῦτο προστίθησι· καὶ ὁ μὲν ἐπὶ δέκα πόλεων, ὁ δὲ ἐπὶ πέντε καθίσταται· καὶ οἱ μὲν καθίζονται ἐπὶ δώδεκα θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. οἱ δὲ ἀκούουσι· „ δεῦτε „ οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου· καί, εὖ δοῦλε „ ἀγαθὲ καὶ πιστέ. „ τοιαῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι φρονοῦντες, εἰκότως φαντάζονται τοιούτου υἱοῦ ἀεὶ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν πατέρα, μηδὲ τὸν τοιοῦτον υἱὸν ἀεὶ εἶναι, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα γεγενῆσθαι, καὶ μὴ εἶναι πρὶν γεννηθῇ· ἄλλος γάρ ἐστιν ὅπως οὗτος παρὰ τὸν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ υἱόν. ἐπειδὴ δὲ ταῦτα λέγειν ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔστιν εὐαγές· μᾶλλον γὰρ Σαδδουκαίων καὶ τοῦ Σαμοσατέως ἐστὶ τοῦτο τὸ φρόνημα· λοιπὸν ἄρα κατὰ τὴν ἑτέραν διάνοιαν, καθ' ἣν Ἰσαὰκ τοῦ Ἀβραάμ ἐστιν υἱός, λέγειν εἶναι καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ υἱόν· τὸ γὰρ ἔκ τινος φύσει γεννώμενον, καὶ μὴ ἔξωθεν ἐπικτώμενον, υἱὸν οἶδεν ἡ φύσις, καὶ τοῦτο τοῦ ὀνόματός ἐστι τὸ σημαινόμενον. ἆρ' οὖν ἀνθρωποπαθής ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις; τοῦτο γὰρ ἴσως κατ' ἐκείνους καὶ αὐτοὶ θελήσουσιν ἀντιθεῖναι μὴ γινώσκοντες· οὐδαμῶς. οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός· ἐπεὶ (6) μηδὲ οἱ ἄνθρωποι ὡς ὁ Θεός· οἱ μὲν γὰρ ἐξ ὕλης καὶ ταύτης οὔσης παθητῆς ἐκτίσθη-

(1) Reg. λέγεται.
(2) Reg. παρὰ τὸν ἀρνεῖσθε. Id. paulopoſt, ἦν ποτε mendoſe.
(3) Reg. ὅτως ὡς οἱ. Alii & editi ὡς omittunt.
(4) Baſil. καλούμεθα.
(5) Sic ſcribendum putamus, ut & videtur Nannius legiſſe, qui vertit *certum eſt*. Reg. mſ. habet δῆλον ὅτι, ſed abſque ullo accentu in δῆλον. Ceteri & editi δηλονότι, ut & legit Ambroſ. Camaldul.
(6) Sic Reg. Alii vero & editi, μήτε οἱ ἄνθρωποι.

πέπονθεν· ὁ δὲ θεὸς ἄϋλος καὶ ἀσώματος. εἰ δὲ αἱ αὐταὶ λέξεις ἐπὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐν ταῖς θείαις ποτὲ κεῖνται γραφαῖς· ἀλλ' ἀνθρώπων ἐστὶ διορατικῶν, ὡς παρήγγειλεν ὁ Παῦλος, προσέχειν τῇ ἀναγνώσει, καὶ οὕτω διακρίνειν, καὶ κατὰ τὴν ἑκάστου τῶν σημαινομένων φύσιν τὰ γεγραμμένα διαγινώσκειν· καὶ μὴ συγχέειν τὴν διάνοιαν, ὥστε τὰ τοῦ θεοῦ μὴ ἀνθρωπίνως νοεῖν, μηδὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς περὶ θεοῦ ποτε λογίζεσθαι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸν οἶνον ὕδατι μίξαι, καὶ πῦρ ἀλλότριον ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τῷ θείῳ πυρί.

11. Καὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς κτίζει, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων δὲ τὸ κτίζειν εἴρηται. καὶ ὁ μὲν θεὸς ὤν ἐστι· λέγονται δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι, παρὰ θεοῦ καὶ τοῦτο λαβόντες ἔχειν. ἆρ' οὖν οὕτως ὁ θεὸς κτίζει ὡς ἄνθρωποι; ἢ οὕτως ὤν ἐστιν ὡς ἄνθρωπος; μὴ γένοιτο· ἄλλως ἐπὶ θεοῦ τὰς λέξεις λαμβάνομεν, καὶ ἑτέρως ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ταύτας διανοούμεθα. ὁ μὲν γὰρ θεὸς κτίζει, καλῶν τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι, οὐδενὸς ἐπιδεόμενος· οἱ δὲ ἄνθρωποι τὴν ὑποκειμένην ὕλην ἐργάζονται, εὐξάμενοι πρότερον, καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ ποιεῖν λαβόντες παρὰ τοῦ τὰ πάντα δημιουργήσαντος θεοῦ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου. πάλιν τε οἱ μὲν ἄνθρωποι, οὐ δυνάμενοι (1) καθ' ἑαυτοὺς εἶναι, ἐν τόπῳ τυγχάνοντές εἰσι περιεχόμενοι, καὶ συνεστῶτες ἐν τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ· ὁ δὲ θεὸς ὤν ἐστι καθ' ἑαυτόν, περιέχων τὰ πάντα, καὶ ὑπ' οὐδενὸς περιεχόμενος· καὶ ἐν πᾶσι μέν ἐστι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ δύναμιν, ἔξω δὲ τῶν πάντων πάλιν ἐστὶ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν. ὥσπερ οὖν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ ἄνθρωποι κτίζουσιν ὅνπερ τρόπον ὁ θεὸς κτίζει, οὐδ' οὕτως εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι ὥσπερ ἐστὶν ὁ θεός· οὕτως ἄλλως ἐστὶν ἡ τῶν ἀνθρώπων γένεσις, καὶ ἄλλως ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός. τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων τὰ γεννήματα, μέρη πώς τῶν γεννώντων εἰσίν, ἐπεὶ καὶ (2) αὐτὴ τῶν σωμάτων ἡ φύσις οὐχ ἁπλῆ τίς ἐστιν, ἀλλὰ ῥευστή, καὶ ἐκ μερῶν ἔχει τὴν σύνθεσιν· ἀπορρέουσί τε ἄνθρωποι γεννῶντες, καὶ πάλιν ἐπιρρέει τὰ ἐκ τῶν τροφῶν εἰς αὐτοὺς εἰσαγόμενα· δι' ὃ αἴτιον καὶ πολλῶν κατὰ καιρὸν τέκνων γίνονται πατέρες οἱ ἄνθρωποι· ὁ δὲ θεὸς ἀμερὴς ὤν, ἀμερίστως ἐστὶ καὶ ἀπαθὴς τοῦ υἱοῦ πατήρ. οὔτε γὰρ ἀπόρροια τοῦ ἀσωμάτου ἐστίν, οὔτ' ἐπιρροή τι εἰς αὐτὸν γίνεται, ὡς ἐπ' ἀνθρώπων· ἁπλοῦς δὲ ὢν τὴν φύσιν, ἑνὸς καὶ μόνου τοῦ υἱοῦ πατήρ ἐστι· διὸ οὗτος γὰρ καὶ μονογενής ἐστι, καὶ μόνος ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός ἐστι, μόνον τε τοῦτον ἐξ ἑαυτοῦ δείκνυσιν ὁ πατὴρ λέγων· „οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ „ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα· „λόγος δέ ἐστιν οὗτος τοῦ πατρός, ἐν ᾧ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀμερὲς τοῦ πατρὸς νοεῖν δυνατόν· λόγος γὰρ οὐδὲ ὁ τῶν ἀνθρώπων κατὰ πάθος καὶ μέρος γεννᾶται· μήτιγε ὁ τοῦ θεοῦ. διὸ καὶ καθέζεται μὲν αὐτὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ὡς λόγος· ἔνθα γάρ ἐστιν ὁ πατήρ, ἐκεῖ καὶ ὁ τούτου λόγος ἐστίν· ἡμεῖς δὲ ἕστηκμεν κρινόμενοι παρ' αὐτῷ, ὡς ποιήματα· καὶ προσκυνεῖται μὲν αὐτὸς διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τοῦ προσκυνητοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν, κύριον καὶ θεὸν αὐτὸν (3) ὁμολογοῦντες, διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς κτίσματα, καὶ ἄλλους παρ' ἐκεῖνον.

12. Τούτων δὲ οὕτως ὄντων, σκοπείτω λοιπὸν ὁ βουλόμενος αὐτῶν, καὶ γενέσθω τις αὐτοῖς ἐντρέπων· εἰ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ γέννημα θέμις αὐτὸν ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ λόγον ἔχει κἂν εἰς ἐνθύμησιν τινὸς ὅλως ἐλθεῖν, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐπισυμβέβηκεν αὐτῷ, ἵνα καὶ τολμήσας εἴπῃ ὅτι οὐκ ἔστιν ἀεὶ ὁ υἱός; καὶ γὰρ ἐν τούτῳ πάλιν τὰς ἀνθρώπων ἐννοίας ὑπερεξῆλθε καὶ ὑπεραναβέβηκεν ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις. ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν ἰδίων τέκνων ἐν χρόνῳ γινόμεθα πατέρες, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ οὐκ ὄντες πρότερον, ὕστερον γεγόναμεν· ὁ δὲ θεὸς ἀεὶ ὤν, ἀεὶ τοῦ υἱοῦ πατήρ ἐστι. καὶ τῶν μὲν ἡ γένεσις,

(1) Reg. καθ' αὐτοὺς, & paulopoſt καθ' αὐτόν.
(2) Reg. κοινῶς.

ſunt creati: at Deus expers eſt materiæ & corporis. Quod ſi eædem dictiones Deo & hominibus, in divinis Scripturis interdum attribuuntur, hominum eſt perſpicacium, ut admonet Paulus, attendere ad lectionem, remque perpendere, ac pro natura rerum ſignificatarum, quæ ſcripta ſunt dijudicare, nec ſenſum confundere, ita ut quæ ad Deum ſpectant, humano modo non intelligantur, nec viciſſim quæ ad homines pertinent, cogitentur tanquam Dei propria. Id enim eſt vinum cum aqua miſcere, alienumque ignem ad divinum ignem in altari admovere. [1. Cor. 2. 15.] [Eſaie 1. 22.]

11. Scilicet & Deus creat, & de hominibus idem quoque dicitur: Deus item is eſt qui eſt: homines ſimiliter dicuntur eſſe, quod ipſum quidem a Deo acceperunt. An ergo ita Deus creat, ut homo? An eodem modo eſt, quo homo? Minime certe: ſed aliter has voces de Deo intelligimus, aliter de hominibus. Nam Deus quidem creat, ea quæ non erant vocans ut ſint, nullaque re ad creandum indigens: homines vero non niſi ſubjecta utuntur materia, poſtquam a Deo qui omnia per proprium Verbum creavit, ſcientiam artemve agendi precibus obtinuerint. Præterea homines, qui per ſe ipſi eſſe non poſſunt, loco circumſcribuntur, atque in Dei Verbo conſiſtunt: at Deus qui per ſe vere eſt, omnia continet, & a nulla re ipſe continetur: in omnibus eſt ſua bonitate & potentia; at extra omnia eſt propria natura. Quemadmodum ergo non eodem modo creant homines, quo Deus creat, nec eodem modo ſunt quo ille: ita aliter procreantur homines, & aliter Filius ex Patre naſcitur. Fetus enim hominum, partes quodammodo ſunt gignentium, quippe cum nec ipſa corporum natura ſimplex ſit, ſed fluxa atque ex partibus compoſita. Nam homines gignendo emittunt ex ſe aliquid, quædamque rurſus ex cibis, quos accipiunt, in eos defluunt; quæ quidem cauſa eſt cur multorum liberorum pro tempore parentes fiant. Deus autem individuus eſt, ac proinde abſque diviſione nihilque patiendo Filii eſt Pater. Nihil enim ex re incorporea effluere, nihilve in eam, uti hominibus accidit, poteſt influere. Quocirca cum Deus ſit natura ſimplex, unius quoque ac ſolius Filii eſt Pater. Idcirco enim & unigenitus eſt, & ſolus eſt in ſinu Patris, eumque ſolum ex ſeipſo eſſe aperte Pater declarat his verbis: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Ipſe eſt Verbum Patris, quem proinde ut Patrem nec quid pati nec dividi poſſe intelligendum eſt; quippe cum ipſi etiam homines proprium verbum citra diviſionem ac nihil patiendo producant: multo igitur magis Deus ſuum Verbum gignit abſque ulla diviſione nihilque omnino patiendo. Hinc ſane ipſe ut Verbum ad dextram Patris ſedet; nam ubi eſt Pater, illic & ejus Verbum eſt: nos autem, tanquam res factæ, coram eo ſtamus judicandi. Ille adoratur, quia adorandi Patris eſt Filius: nos vero adoramus, Dominum eum & Deum confitentes, quia ſcilicet creati, diverſique ab illo ſumus. [Rom. 4. 17.] [Deus & in omnibus & extra omnia eſt.] [Mat. 3. 17.]

12. Quæ cum ita ſint, attendat, quæſo, qui voluerit inter illos, exiſtatque aliquis qui ut eos pudore afficiat, ab iiſdem ſciſcitetur, utrum fas ſit id, quod ex Deo eſt, & proprius ejus eſt fetus, ex nihilo eſſe dicere? An item poſſit vel ſolum in mentem alicui venire, id quod ex Deo eſt, eidem accidiſſe, ita ut dicere audeat, Filium non ſemper eſſe? Nempe hic rurſus hominum cogitationes ſuperat & tranſcendit Filii generatio. Nos enim propriorum filiorum certo tantum tempore patres efficimur, quippe qui cum antea non eſſemus, poſtea facti fuerimus: at Deus, cum ſemper ſit, ſemper quoque eſt Filii Pater. Sane rerum creatarum generatio,

ex

(3) Sic Reg. Alii vero & editi αὐτὸν omittunt.

Mat. 11. 27. ex ſimilitudine cognoſcitur: quia vero *Nemo novit Filium niſi Pater, neque Patrem quis novit niſi Filius, & cui Filius revelaverit:* idcirco Sancti quibus id Filius revelavit, imaginem quamdam ex rebus aſpectabilibus nobis hujuſmodi verbis reliquerunt: Heb. 1. 3. *Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus:* & Pſal. 35. 10. iterum: *Quoniam apud te eſt fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen.* Verbum item Iſraelem objurgans, Bar. 3. 12. ait: *Dereliquiſti fontem ſapientiæ:* ipſe porro eſt fons Jerem. 2. 13. qui dicit: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ.* Hæc autem exempla licet levia ſint admodum & obſcura ad id quod cupimus exprimendum: ex his tamen intelligi poteſt aliquid quod ſit ſupra hominum naturam, nec Filii generationem noſtræ eſſe ſimilem. Quis enim vel cogitatione fingat non eſſe aliquando ſplendorem, ut audeat contendere, non ſemper fuiſſe Filium, vel non fuiſſe priuſquam eſſet genitus? Aut quis a ſole ſplendorem ſeparabit, aut fontem vitæ aliquando deſtitutum cogitabit, ut inſaniens dicat Joan. 14. 6. ex nihilo eſſe Filium, qui ipſe ait, *Ego ſum vita,* vel eum a ſubſtantia Patris eſſe diverſum, qui idem Ib. v. 9. dicit, *Qui me videt, videt & Patrem?* Nimirum cum Sancti hæc nos ita intelligere vellent, nobis hujuſmodi exempla tradidere. An non igitur abſurdum proinde valdeque impium fuerit, cum has imagines & exempla Scriptura contineat, nos ex aliis, quæ neque ſcripta ſunt, neque ad pietatem ullo modo ſpectant, Domini notitiam inquirere?

13. Jam itaque reſpondeant undenam edocti, vel quo tandem illis tradente iſta de Salvatore ſuſpicari Prov. 8. 22. cœperunt? Legimus, inquient, in Proverbiis: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua.* Scilicet id etiam videbantur objectare Euſebiani, tuque ipſe tuis litteris mihi ſignificaſti iſtos quoque multis licet argumentis proſtratos & convictos, ad illa Scripturæ verba profugiſſe, eaque ſurſum deorſumve circumferentes aſſeverare Filium unam e rebus creatis eſſe, eumque inter res factas annumerare. Verum hunc Scripturæ locum non recte mihi videntur intellexiſſe: ſiquidem pium & valde rectum continet ſenſum, quem ſi ipſi intellexiſſent, Dominum gloriæ blaſphemiis non offendiſſent. Nam quæ ſupra ſunt dicta cum hac ſententia conferant, cognoſcentque multum in illis eſſe diſcriminis. Quis enim ſanæ mentis non intelligit res creatas & factas extra effectorem eſſe, filium autem, ut ſupra oſtendimus, non extra, ſed ex gignente patre exiſtere? Nempe homo domum quidem condit, ſed filium gignit, ita ut nemo inverſo ordine auſit dicere domum & navem ab ædificatore gigni, filium autem ab eodem condi & fieri: nec item domum, ædificatoris imaginem eſſe, filium vero eſſe genitoris diſſimilem; ſed potius filium eſſe patris imaginem, & domum artis opus fatebitur, niſi forte quis mente ſit captus ac deliret. Profecto divina Scriptura, quæ rerum omnium naturam longe melius omnibus cognoſcit, Geneſ. 1. de rebus creatis per Moyſem hæc ait: *In principio fecit Deus cælum & terram.* De Filio autem non alium quam ipſum Patrem declarat di-Pſal. 109. 3. cere: *Ex utero ante luciferum genui te.* Et rurPſal. 2. 7. ſus: *Filius meus es tu: Ego hodie genui te.* Ipſe quoque Dominus de ſelpſo in Proverbiis ait: *Ante omnes colles generat me.* Joannes item de faJoan. 1. 3. ctis & creatis rebus ſic loquitur: *Omnia per ipſum facta ſunt:* de Domino autem dicit: Ib. v. 18. *Unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarra-*

Quid inter filium & rem creatam ac factam interſit.

A ἐκ τῶν ὁμοίως ὄντων ἔχει τὴν πίστιν· ἐπειδὴ δὲ „ οὐδεὶς οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὐδὲ τὸν πατέρα „ τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ (1) ᾧ ἂν ὁ υἱὸς „ ἀποκαλύψῃ· „ διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι οἷς ἀπεκάλυψεν ὁ υἱὸς, εἰκόνα τινὰ δεδώκασιν ἡμῖν ἐκ τῶν ὁρωμένων, λέγοντες· „ ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ „ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ πάλιν· ὅτι „ παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα „ φῶς· „ ὅτε καὶ μεμφόμενος τὸν Ἰσραὴλ ὁ λόγος φησίν· „ ἐγκατέλιπες (2) τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· αὕτη δέ ἐστιν „ πηγὴ ἡ λέγουσα· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος „ ζῶντος. „ καὶ μικρὸν μέν ἐστι τὸ παράδειγμα καὶ B λίαν ἀμυδρὸν πρὸς τὸ ποθούμενον· δυνατὸν δὲ ὅμως ἐξ αὐτοῦ πλέον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατανοεῖν, καὶ μὴ νομίζειν ἴσην τὴν ἡμῶν εἶναι καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν. τίς γὰρ δύναται κἂν λογίσασθαι μὴ εἶναί ποτε τὸ ἀπαύγασμα, ἵνα καὶ τολμήσας εἴπῃ μὴ εἶναι ἀεὶ τὸν υἱὸν, ἢ ὅτι οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ; ἢ τίς ἱκανὸς διελεῖν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τὸ ἀπαύγασμα, ἢ τὴν πηγὴν ἐπινοῆσαί ποτε τῆς ζωῆς ἔρημον, ἵνα καὶ μανεὶς εἴπῃ, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱὸς ὁ λέγων, „ ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, „ ἢ ἀλλότριος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὁ λέγων. „ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πα- C „ τέρα; „ οὕτω γὰρ ἡμᾶς οἱ ἅγιοι βουλόμενοι νοεῖν, τοιούτοις καὶ παραδείγμασι δεδώκασι· καὶ ἔστιν ἄτοπον καὶ λίαν ἀσεβὲς, τοιαύτας ἐχούσης τῆς γραφῆς τὰς εἰκόνας, ἐξ ἄλλων ἡμᾶς περὶ τοῦ κυρίου διανοεῖσθαι τῶν μήτε γεγραμμένων, μήτε πρὸς διάνοιαν εἰς εὐσέβειαν ἐχόντων.

13. Οὐκοῦν λεγέτωσαν, πόθεν ἄρα καὶ ὑπὸ τίνος μαθόντες (3) ἢ τίνος αὐτοῖς παραδεδωκότος, τοιαῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος ὑπονοεῖν ἤρξαντο; ἀνέγνωμεν, φήσουσιν, ἐν ταῖς παροιμίαις· „ κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ „ εἰς ἔργα αὐτοῦ. „ καὶ γὰρ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῦτο λέγειν ἐδόκουν, καὶ σὺ δὲ γράφων ἐδήλωσας ὅτι διὰ πολλῶν μὲν ἀποδείξεων ἀνατρεπόμενοι καὶ ὑπὸ πάντων καταγινωσκόμενοι, D τοῦτο δὲ ὅμως αὐτοὶ τὸ ῥητὸν ἄνω καὶ κάτω περιφέροντες, ἓν τῶν κτισμάτων τὸν υἱὸν εἶναι ἔλεγον, καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὸν συνηρίθμουν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δοκοῦσί μοι μὴ νενοηκέναι καλῶς· ἔχει γὰρ τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ καὶ λίαν ὀρθὴν, ἣν εἰ καὶ αὐτοὶ νενοήκεισαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐβλασφήμησαν. τὰ γὰρ προειρημένα (4) πρὸς τὸ ῥητὸν τοῦτο συμβαλλέτωσαν, καὶ ὄψονται πολλὴν ἐν αὐτοῖς οὖσαν τὴν διαφοράν. τίς γὰρ ὁ σώφρονα διάνοιαν ἔχων ὀρθὴν, ὅτι τὰ μὲν κτιζόμενα καὶ ποιούμενα, ἔξωθεν τοῦ ποιοῦντος, ὁ δὲ υἱὸς, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔδειξεν ὁ λόγος, οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννῶντος (5) πατρὸς ὑπάρχει; καὶ γὰρ ἄνθρωπος κτίζει μὲν οἰκίαν, E γεννᾷ δὲ υἱὸν, καὶ οὐκ ἄν τις ἀναστρέφων εἴποι τὴν μὲν οἰκίαν καὶ τὴν ναῦν γεννᾶσθαι παρὰ τοῦ κατασκευάζοντος, τὸν δὲ υἱὸν (6) κτίζεσθαι καὶ ποιεῖσθαι παρὰ τοῦ αὐτοῦ· οὐδὲ πάλιν τὴν μὲν οἰκίαν, εἰκόνα τοῦ κτίζοντος, τὸν δὲ υἱὸν, ἀνόμοιον τοῦ γεννῶντος· ἀλλὰ μᾶλλον (7) τὸν μὲν υἱὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ὁμολογήσει, τὴν δὲ οἰκίαν, τέχνης εἶναι δημιούργημα, εἰ μή τις ἄρα τὴν διάνοιαν νοσῶν καὶ τὰς φρένας παρεξεστηκὼς (8) τυγχάνοι. ἀμέλει πάντων μᾶλλον ἡ θεία γραφὴ γινώσκουσα τὴν ἑκάστου φύσιν, περὶ μὲν τῶν κτιζομένων διὰ Μωϋσέως φησίν· „ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρα- „ νὸν καὶ τὴν γῆν· „ περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ οὐχ ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν F πατέρα σημαίνει λέγοντα· „ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου „ ἐγέννησά σε· καὶ πάλιν, υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον „ γεγέννηκά σε· „ αὐτός τε περὶ ἑαυτοῦ ὁ κύριος ἐν παροιμίαις λέγει· „ πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με· „ καὶ περὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτιστῶν ὁ Ἰωάννης φησί· „ πάντα δι' αὐτοῦ „ ἐγένετο· „ περὶ δὲ τοῦ κυρίου εὐαγγελιζόμενος λέγει· „ ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖ-

„ νος

(1) Reg. ᾧ ἐάν. Mox id. ἐάν, ut & legerunt interpretes. Ceteri & editi ἄν.
(2) Sic mſſ. & Scriptura. Editi, ἐγκατελίπετε.
(3) Sic Reg. codex. Alii & editi omittunt, ἢ τίνος αὐτοῖς παραδεδωκότος. Mox idem Reg. ὑπονοεῖν, ubi alii & editi νοεῖν.
(4) Sic Reg. Alii vero & editi, εἰς τὸ ῥητὸν τοῦτο συμβαλλέτωσαν.
(5) Sic Reg. At alii & editi, πατρός ἐστι.
(6) Hæc verba, κτίζεσθαι καὶ ποιεῖσθαι παρὰ τοῦ αὐτοῦ, οὐδὲ πάλιν τὴν μὲν οἰκίαν εἰκόνα τοῦ κτίζοντος, τὸν δὲ υἱὸν, omiſſa ſunt in Reg.
(7) Sic Reg. Ceteri autem & editi τὸν omittunt.
(8) Reg. τυγχάνει.

„ τὸ ἐξηγήσατο. „ Εἰ μὲν οὖν υἱός, οὐ κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα, οὐχ υἱός· πολλὴ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορά, καὶ οὐκ ἂν εἴη αὐτὸς υἱὸς καὶ κτίσμα, ἵνα μὴ καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἔξωθεν τοῦ Θεοῦ ἡ οὐσία αὐτοῦ νομίζηται.

14. Ἆρ' οὖν μάτην γέγραπται τοῦτο τὸ ῥητόν; οὕτω γὰρ πάλιν ἐκεῖνοι περιβομβοῦσιν, ὡς ἀγέλη κωνώπων. Οὐχί γε, οὐ μάτην γέγραπται, ἀλλὰ καὶ μάλα ἀναγκαίως· καὶ γὰρ καὶ κτίζεσθαι λέγεται· ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιον τοῦτο. Τὴν δὲ διάνοιαν ταύτην εὑρήσει καλῶς ἐν τοῖς λογίοις κειμένην ὁ μὴ πάρεργον ἡγούμενος τὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ τὴν χρείαν τῶν γεγραμμένων ἐρευνῶν, καὶ οὕτω τὰ ἀναγνώσματα διακρίνων καὶ διανοούμενος. Τὸν μὲν οὖν καιρὸν (1) τοῦ ῥητοῦ τούτου εὑρήσει καὶ γνώσεται ὅτι ἀεὶ ὢν ὁ κύριος, ὕστερον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου. Τὴν δὲ χρείαν νοήσει, ὅτι τὸν ἡμῶν θάνατον καταργῆσαι θέλων, ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας, ἵνα τοῦτο προσενέγκας θυσίαν ὑπὲρ πάντων τῷ πατρί, ἀπαλλάξῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦμεν δουλείας. Τὸ δὲ πρόσωπον, τοῦ μὲν σωτῆρός ἐστι· τότε δὲ λέγεται ὅτε λοιπὸν λαβὼν τὸ σῶμα λέγει· „ κύριος ἔκτισέ με „ ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. „ Ὡς γὰρ υἱῷ Θεοῦ ὄντι ἁρμόζει καλῶς τὸ ἀΐδιος εἶναι, καὶ ἐν κόλποις εἶναι τοῦ πατρός· οὕτως καὶ ἀνθρώπῳ γενομένῳ πρέπουσα φωνὴ τό, „ κύριος ἔκτισέ με. Τότε γὰρ λέγεται περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπείνασε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐπυνθάνετο ποῦ Λάζαρος κεῖται, καὶ πέπονθε, καὶ ἀνέστη. Καὶ ὥσπερ ἀκούοντες αὐτὸν κύριον καὶ Θεὸν καὶ φῶς ἀληθινόν, νοοῦμεν αὐτὸν ὄντα ἐκ τοῦ πατρός· οὕτω δίκαιόν ἐστιν ἀκούοντας τὸ ἔκτισε, καὶ τὸ δοῦλος, καὶ τὸ πέπονθε, μὴ τῇ θεότητι λογίζεσθαι· ἀνοίκειον γάρ· ἀλλὰ τῇ σαρκὶ ταῦτα μετρεῖν, ἣν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε. Ταύτης γὰρ ἴδια ταῦτα, καὶ αὐτὴ ἡ σὰρξ οὐχ ἑτέρου, ἀλλὰ τοῦ λόγου ἐστίν. Εἰ δὲ καὶ τὸ ἐκ τούτου χρήσιμον (2) ἐθέλοι τις μαθεῖν, εὑρήσει καὶ τοῦτο· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο ἵνα καὶ προσενέγκῃ τοῦτο ὑπὲρ πάντων, καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ μεταλαβόντες, θεοποιηθῆναι δυνηθῶμεν, ἄλλως οὐκ ἂν τούτου τυχόντες, εἰ μὴ τὸ κτιστὸν ἡμῶν αὐτὸς ἐνεδύσατο σῶμα· οὕτω γὰρ καὶ ἄνθρωποι Θεοῦ λοιπόν, καὶ ἐν Χριστῷ ἄνθρωποι χρηματίζειν ἠρξάμεθα. Ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβάνοντες, οὐκ ἀπόλλυμεν τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν οὐσίαν· οὕτως ὁ κύριος γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος, καὶ σῶμα φορέσας, οὐδὲν ἧττον ἦν Θεός· οὐ γὰρ ἠλαττοῦτο τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθεοποίει τοῦτο, καὶ ἀθάνατον ἀπετέλει.

15. Ἱκανὰ μὲν οὖν ταῦτα στηλιτεῦσαι τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀρειανῶν. Καὶ γάρ, ὡς ὁ κύριος δέδωκεν, ἐξ ὧν ἔλεγον αὐτοὶ διηλέγχθησαν ἀσεβοῦντες· φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς προτείνωμεν καὶ ἀνταπαιτήσωμεν καὶ αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι· καιρὸς γάρ ἐστιν ἀπορήσαντας αὐτοὺς ἐν τοῖς ἰδίοις, ἐρωτᾶσθαι λοιπὸν παρ' ἡμῶν· τάχα γὰρ οὕτως ἐντραπέντες ἀναβλέψωσιν ὅθεν κατέπεσαν οἱ κακόφρονες. Τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ μεμαθήκαμεν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, ὡς (3) προείπομεν, αὐτὸν εἶναι τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν τοῦ πατρός. Ὁ μὲν γὰρ ἀπόστολός φησι· „ Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, „ καὶ Θεοῦ σοφία. Ὁ δὲ Ἰωάννης εἰρηκώς, καὶ ὁ λό„ γος σὰρξ ἐγένετο, ἐπήγαγεν εὐθύς· καὶ ἐθεασάμεθα „ τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, „ πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· „ ὡς, τοῦ λόγου ὄντος μονογενοῦς υἱοῦ, ἐν τε αὐτῷ τῷ λόγῳ, καὶ τῇ σοφίᾳ γεγενῆσθαι τόν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Καὶ ταύτης τῆς σοφίας πηγὴν εἶναι τὸν Θεὸν ἐν τῷ Βαρούχ μεμαθήκαμεν, αἰτιαθέντος τοῦ Ἰσραὴλ ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας. Εἰ

A vit. Itaque ſi filius eſt, non eſt res creata ſi contra res creata eſt, non eſt certe filius; ſiquidem plurimum res illæ inter ſe differunt, nec idem eſſe poteſt filius & creatus, ne videlicet ejus natura & ex Deo & extra Deum eſſe exiſtimetur.

14. Num ergo fruſtra verba illa ſcripta ſunt? Ita enim illi veluti culicum examen murmurant. Minime vero: non fruſtra illa ſunt ſcripta, ſed perquam neceſſarie. Ille enim etiam creari dicitur, ſed cum homo factus eſt; id enim eſt hominis proprium. *Christus, quatenus homo, creari dicitur.* Hunc autem eſſe Scripturæ ſenſum ille reperiet, qui eas non eſſe obiter legendas edoctus, tem- B pus, perſonas ac rerum ſcriptarum cauſam inveſtigabit, ac proinde quæ legerit diſpiciet perpendetque ſecum. Itaque illorum verborum tempus eſſe inveniet, cum nimirum Dominus, qui ſemper eſt, poſtea in fine ſæculorum homo eſt factus, & qui Dei Filius erat, factus etiam eſt Filius hominis. Cauſam quoque percipiet, quia nempe cum ille noſtram mortem vellet deſtruere, ſibi ipſi corpus ex virgine Maria accepit, ut illud pro omnibus victimam Patri offerens, nos omnes liberaret qui metu mortis per totam vitam ſervituti obnoxii eramus. *Hebr. 2. 15.* Perſona autem Salvatoris eſt, quod quidem tunc dicitur, cum jam C corpore accepto hæc ait, *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua.* *Prov. 8. 22.* Ut enim illi, quatenus Filius Dei eſt, optime convenit & æternum eſſe, & in ſinu Patris eſſe: ita homini facto recte congruunt hæc verba, *Dominus creavit me.* Tunc enim de eo dicitur, & eſurivit, & ſitivit, & interrogavit ubi jaceret Lazarus: & paſſus eſt ac reſurrexit. Quemadmodum item cum eum Dominum & Deum ac verum lucem appellari audimus, illum intelligimus ex Patre eſſe: ſic cum illa audimus, *Creavit, ſervus, & paſſus eſt*, hæc ejus divinitati tribuere æquum non eſt; ut- D pote quæ ab eadem ſint aliena; ſed carni quam propter nos accepit, cujus iſta nimirum ſunt propria: quæ quidem caro non alius ſed ipſius eſt Verbi. Si quis vero ortum inde emolumentum diſcere velit, id etiam eſt reperturus. Nam Verbum caro factum eſt, ut & eam pro omnibus offerret, & nos ejus Spiritus facti participes, dii fieri poſſemus, quod aliter non potuiſſemus conſequi, niſi ipſe creatum noſtrum corpus induiſſet: ſic enim exinde & homines Dei, & in Chriſto homines appellari incœpimus. Sed ut nos Spiritu accepto, propriam non amittimus naturam; ita Dominus poſtquam homo propter nos fa- E ctus eſt & corpus accepit, Deus nihilominus manſit. Nec enim anguſto corporis ambitu diminutus eſt, ſed potius corpus divinum & immortale eſt redditum.

15. Et hæc quidem ſatis eſſe videntur ad Arianam hæreſim proſcribendam: ſiquidem illorum impietatem ex ipſorum verbis, prout nobis ſuppeditavit Dominus, maniſeſte oſtendimus. Verum age, jam nos quoque proponamus, ac reſponſum ab illis viciſſim exigamus. Cum enim ipſi in propriis hæreant argumentis, ſane tempus eſt ut a nobis interrogentur: forte nempe hoc pacto futurum eſt ut erubeſcant ac perſpiciant unde ſtulti ſint delapſi. Filium Dei, ut ſuperius diximus, ex divinis Scripturis didicimus ipſum F eſſe Verbum & Sapientiam Patris: nam hæc ſunt quidem Apoſtoli verba: *Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia.* *1. Cor. 1. 24.* Joannes vero poſtquam dixiſſet, *Et Verbum caro factum eſt*, *Joan. 1. 14.* mox ſubdidit: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti a Patre, plenum gratiæ & veritatis.* Scilicet cum Verbum ſit unigenitus Filius, in hoc Verbo & Sapientia facti ſunt cæli & terra ac omnia quæ in eis ſunt. Hujus porro ſapientiæ fontem eſſe Deum nos docet Baruch, ubi videlicet *Bar. 3. 12.* redarguitur Iſrael fontem ſapientiæ dereliquiſſe. Si

(1) Sic Reg. Ceteri & editi omittunt τότε.

(2) Reg. ἐθέλει.

(3) Reg. προείπομεν.

igitur ea quæ ſcripta ſunt negare voluerint; profecto nominis quo inſigniuntur, indigni & alieni ſiunt, proprieque ab omnibus vocandi ſunt impii & Chriſti hoſtes, quippe qui ita ſe ipſi nominaverint. Sin autem verba Scripturæ afflatu divino ſcripta eſſe nobiſcum conſentiunt, palam audacter proferant quod abdite ſentiunt, nempe Deum aliquando rationis & ſapientiæ fuiſſe expertem, furenteſque dicant: Fuit aliquando cum non eſſet, nec fuit Chriſtus priuſquam eſt genitus. Prædicent item fontem non ex ſeipſo ſapientiam genuiſſe, ſed extrinſecus eam habuiſſe, ut & dicere audeant: Ex nihilo factus eſt Filius. Hoc enim non fontem eum eſſe demonſtrat, ſed quemdam potius lacum, aquam veluti extrinſecus excipientem, fontiſque nomen uſurpantem,

S. Scripturæ verba divino afflatu ſunt ſcripta.

16. Verum quam execranda hæc ſit impietas ambigere arbitror neminem, qui vel tantillo ſenſu vigeat. Quia tamen Verbum & Sapientiam mera eſſe Filii nomina dictitant, hæc ad illos dicere haud ab re fuerit: Si iſta ſunt Filii dumtaxat nomina, alius certe ille præter ea fuerit. Atqui ſi illis nominibus ſit præſtantior, fas non eſt eum, qui præſtantior ſit, ex inferioribus ſignificari. Quod ſi nominibus inferior dicatur, profecto non ſine cauſa præſtantius nomen obtinuit, idque ſignum fuerit ejus progreſſionis. Atqui hæc impietas priore non eſt minor: ſiquidem is qui illum qui in Patre eſt, in quo item eſt Pater, qui & idem dicit, *Ego & Pater unum ſumus*, quem item qui videt, videt & Patrem; qui, inquam, illum re aliqua externa meliorem reddi, hiſce nominibus ſignificari putat, næ ille omnium inſaniſſimus merito habendus ſit. Verum illi hinc quoque dejecti, atque in ſummas, ut Euſebiani, adducti anguſtias, ad illud poſtremo argumentum confugiunt, quod ipſe Arius ſuis in cantiunculis & * Thalia velut deſperans effutivit, Multa, inquiunt, verba loquitur Deus. Quale ergo horum Filium Dei & Verbum unigenitum Patris eſſe dicimus? Stolidi certe illi & quidvis potius quam Chriſtiani! Primo enim dum hæc de Deo loquuntur, parum abeſt quin hominem Deum eſſe exiſtiment, quippe qui ſic loquatur & priora verba novis immutet, quaſi unum Verbum a Deo prolatum non ſatis ſit ad omnia creanda quæ Pater decreverit, & ad ejus providentiam exequendam. Multa enim illum loqui verba, ſignum eſt verborum omnium imbecillitatis, cum ſingula alterius auxilio indigeant. Deum autem uno uti Verbo, ut revera eſt, Dei virtutis & Verbi ab eo profecti perfectionis indicium atque argumentum eſt, necnon illorum pietatis qui ita ſentiunt.

Verbum & ſapientia, non mera aut vacua ſunt filii nomina.

Joan. 10. 30. Ibid. 14. 9.

Multa non ſunt Dei verba, ſed unum dumtaxat.

17. Utinam vero ſaltem ex his quæ nunc proferunt, veritatem fateri velint. Nam ſi ſemel concedant Deum verba proferre, illum Patrem eſſe omnino ignorare non poſſunt. Quo dato attendant ſe, dum unum eſſe Dei Verbum nolunt fateri, multorum patrem eum facere. Verum Dei quidem Verbum eſſe nolunt inficiari: ſed illud eſſe Dei filium non conſentiunt, quod profecto ex veritatis ignorantia & divinarum Scripturarum inſcitia provenit. Nam ſi vere Deus, Pater eſt Verbi; cur qui gignitur, Filius non ſit? Quis autem rurſus Dei filius poſſit eſſe præterejus Verbum? Etenim non multa ſunt verba, ne ſingula imperfecta & egena ſint, ſed unum eſt Verbum, tum ut ipſum ſolum ſit

Nomina, quibus Dei Verbum in Scripturis inſignitur, ipſum ex Patre vere eſſe genitum ſignificant.

μὲν οὖν ἀρνοῦνται τὰ γεγραμμένα, αὐτόθεν ἀλλότριοι καὶ τοῦ ὀνόματος ὄντες, οἰκείως ἂν καλοῖντο καὶ παρὰ πάντων ἄθεοι καὶ χριστομάχοι· οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν καὶ αὐτοί· εἰ δὲ συνομολογοῦσιν ἡμῖν εἶναι θεόπνευστα τὰ τῆς γραφῆς ῥήματα, τολμησάτωσαν φανερῶς εἰπεῖν ἃ κεκρυμμένως φρονοῦσιν· ὅτι ἄλογος (1) καὶ ἄσοφος ἦν ὁ Θεός ποτε· καὶ μαινόμενοι εἰπάτωσαν· ἦν ὅτε οὐκ ἦν· καὶ πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἦν ὁ Χριστός· πάλιν τε ἀποφηνάσθωσαν τὴν πηγὴν μὴ ἐξ ἑαυτῆς γεγεννηκέναι τὴν σοφίαν, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπιοῦσαν κεκτῆσθαι ταύτην, ἵνα καὶ τολμήσωσιν εἰπεῖν, ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ υἱός· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔτι πηγὴν αὐτὴν δείκνυσιν, ἀλλὰ λάκκον ὥσπερ ἔξωθεν ὕδωρ λαβόντα, κεχρημένον τῷ ὀνόματι τῆς πηγῆς,

16. Ὅσης μὲν οὖν ἀσεβείας ἐστὶ τοῦτο μεστὸν, οὐδένα τῶν κἂν βραχεῖαν αἴσθησιν ἐχόντων ἀμφιβάλλειν ἡγοῦμαι. Ἐπειδὴ δὲ τονθορύζοντες λέγουσιν ὀνόματα μόνον εἶναι τοῦ υἱοῦ, λόγον καὶ σοφίαν, ἀναγκαῖον ἐρωτῆσαι τούτους· εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶ ταῦτα τοῦ υἱοῦ, ἄλλος ἂν αὐτὸς εἴη παρὰ ταῦτα. Καὶ εἰ μὲν βελτίων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, οὐχ ὅσιον ἐκ τῶν ἐλαττόνων τὸν βελτίονα σημαίνεσθαι· εἰ δὲ ἐλάττων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, πάντως ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι τῆς κρείττονος προσηγορίας· τοῦτο δὲ πάλιν προκοπὴν αὐτοῦ σημαίνει· καὶ οὐ μεῖόν ἐστι τῆς προτέρας καὶ τοῦτο τὸ ἀσέβημα. Τὸν γὰρ ἐν τῷ πατρὶ ὄντα, ἐν ᾧ καὶ ὁ πατήρ ἐστι, τὸν λέγοντα, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ὃν καὶ ὁ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα, (2) ὀνομάζειν ὑπό τινος ἔξωθεν βελτιοῦσθαι, πᾶσαν ὑπερβάλλει μανίαν. Ἀλλὰ τούτων ἐκπίπτοντες, καὶ κατὰ τοὺς περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ πολλῆς στενοχωρίας ἀπορίας, ἐκεῖνο λοιπὸν ἔχουσιν ὑπολειπόμενον, ὃ καὶ ἐν ᾀσματίοις Ἄρειος καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ * Θαλείᾳ ὡς ἐπαπορῶν μυθολογεῖ· πολλοὺς λαλεῖ λόγους ὁ Θεός. Ποῖον αὐτῶν ἄρα λέγομεν ἡμεῖς υἱὸν καὶ λόγον μονογενῆ τοῦ πατρός; ἀνόητοι καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοί. Πρῶτον μὲν γὰρ τοιαῦτα λαλοῦντες περὶ Θεοῦ, μικροῦ δεῖν ἄνθρωπον τὸν Θεὸν ὑπολαμβάνουσιν, οὕτω λαλοῦντα καὶ παραμείβοντα τοὺς προτέρους τοῖς δευτέροις λόγοις, ὥσπερ οὐκ ἀρκοῦντος ἑνὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ λόγου πᾶσαν τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ πατρὸς δημιουργίαν καὶ τὴν τούτων πρόνοιαν πληρῶσαι· τὸ μὲν γὰρ πολλοὺς αὐτὸν λαλεῖν λόγους, ἀσθένεια τῶν πάντων ἐστὶν, ἑκάστου λειπομένου τῆς τοῦ ἑτέρου χρείας· τὸ δὲ ἑνὶ κεχρῆσθαι λόγῳ τὸν Θεὸν, ὥσπερ καὶ ἔστιν ἀληθῶς, τοῦτο καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν δείκνυσι, καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ λόγου τὴν τελειότητα, καὶ (3) τῶν οὕτω φρονούντων τὴν εὐσεβῆ φύσιν.

17. Εἴθε δὲ καὶ οὕτως κἂν ἐξ ὧν λέγουσι νῦν, ἐθελήσουσιν ὁμολογῆσαι τὴν ἀλήθειαν· εἰ γὰρ ἅπαξ διδόασι τὸν Θεὸν προφέροντα λόγους, ἴσασιν ὅλως αὐτὸν πατέρα· τοῦτο δὲ γινώσκοντες, σκοπείτωσαν ὅτι μὴ θέλοντες ἕνα διδόναι τοῦ Θεοῦ λόγον, πολλῶν αὐτὸν εἶναι πατέρα φαντάζονται· καὶ τὸ μὲν ὅλως εἶναι τοῦ Θεοῦ λόγον οὐ θέλουσιν ἀρνεῖσθαι, τὸ δὲ εἶναι τοῦτον τοῦ Θεοῦ υἱὸν οὐχ ὁμολογοῦσιν· ἔστι δὲ τοῦτο τῆς ἀληθείας ἀγνωσία, καὶ τῶν θείων γραφῶν ἀπειρία. Εἰ γὰρ ὅλως ὁ Θεὸς πατήρ ἐστι λόγου, διατί μὴ καὶ ὁ (4) γεννώμενον υἱός ἐστιν; υἱὸς δὲ πάλιν τοῦ Θεοῦ τίς ἂν εἴη, ἢ ὁ λόγος αὐτοῦ; καὶ γὰρ οὐ πολλοὶ λόγοι, ἵνα μὴ ἕκαστος ἐνδεὴς (5) ᾖ, ἀλλὰ εἷς ὁ λόγος, ἵνα τέλειος μόνος αὐτὸς

(1) Sic Reg. At editi & alii vocem ἄσοφος omittunt, quam tamen interpretes legerant.
(2) Reg. ἐννοεῖν.
(3) Reg. τῶν omittit, moxque habet εὐσεβῆ φύσιν. Alii autem & editi, ἀσεβῆ φύσιν, ut & Nannius legit.
(4) Reg. γεννῶν υἱός, mendoſe.
(5) ᾖ abeſt a Reg. & Baſilienſi.
* Hujus Arii operis meminit Socrates Eccleſiaſticæ hiſtoriæ lib. 1. cap. 6. his verbis, ἰστέον δὲ ὅτι Ἄρειος βιβλίον συνέγραψε περὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης, ὃ ἐπέγραψε Θάλειαν. ἔστι δὲ ὁ χαρακτὴρ τοῦ βιβλίου χαῦνος καὶ διαλελυμένος, τοῖς Σωταδείοις ᾄσμασι παραπλήσιος· ὅπερ καὶ αὐτὸ τότε ἡ σύνοδος ἀπεκήρυξε. Id eſt: *Sciendum eſt Arium librum de ſua opinione compoſuiſſe, quem Thaliam inſcripſit, cujus libri ſtylus mollis eſt & diſſolutus, ac Sotadeis cantilenis perſimilis, quem tunc Synodus* (Nicæna) *condemnavit*. Hæc ibi. Scribit quoque Philoſtorgius lib. 2. cap. 2. Arium, quo errorem facilius diſſeminaret, ᾄσματά τε ναυτικὰ καὶ ἐπιμύλια καὶ ὁδοιπορικὰ γράψαι, καὶ τοιαῦτα ἄττα ἐντεθῆναι εἰς μελῳδίας ὑποτείνας, ὡς ἑκάστας ᾤετο ἁρμόζειν. Id eſt: *Cantilenas nauticas, molares & viatorias compoſuiſſe, aliaſque rurſus editas in numeros redegiſſe, quos cuique convenire exiſtimabat*.

αὐτὸς, καὶ ὅτι ἑνὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ, μίαν ἔδει καὶ τὴν εἰκόνα εἶναι αὐτοῦ, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός. καὶ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν λογίων ἐστὶ μαθεῖν, αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ εἰκὼν, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ἡ δύναμις· ἓν γάρ ἐστι τὸ τοῦ Θεοῦ γέννημα, καὶ ταῦτα τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννήσεως (1) εἰσὶ γνωρίσματα. ἄν τε γὰρ τὸν υἱὸν εἴπῃς, τὸ ἐξ αὐτοῦ φύσει δεδήλωκας· ἄν τε τὸν λόγον ἐνθυμηθῇς, τὸ ἐξ αὐτοῦ πάλιν καὶ τὸ ἀδιαίρετον αὐτοῦ λογίζῃ· καὶ τὴν σοφίαν δὲ λέγων, οὐδὲν ἧττον τὸ μὴ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν φρονεῖς· ἂν δὲ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χεῖρα ὀνομάσῃς, τὸ ἴδιον πάλιν τῆς οὐσίας λέγεις· καὶ τὴν εἰκόνα δὲ λέγων, τὸν υἱὸν σημαίνεις· τί γὰρ ἂν εἴη ὅμοιον τῷ Θεῷ, ἢ τὸ ἐξ αὐτοῦ γέννημα; ἀμέλει (2) ἅπερ διὰ τοῦ λόγου γέγονε, ταῦτα τῇ σοφίᾳ τεθεμελίωται· καὶ ἃ ἐν τῇ σοφίᾳ τεθεμελίωται, ταῦτα πάντα ἐν τῇ χειρὶ πεποίηται, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονε· καὶ τοῦτο οὐκ ἔξωθεν ὁμεῖς, ἀλλ' ἐκ τῶν γραφῶν ἔχομεν τὴν πίστιν· ὁ μὲν γὰρ Θεὸς αὐτὸς διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγει· „ἡ χείρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιά μου ἐστερέωσε „τὸν οὐρανόν. καὶ πάλιν, καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς χειρός μου „σκεπάσω σε, ἐν ᾗ ἔστησα τὸν οὐρανὸν καὶ ἐθεμελίωσα „τὴν γῆν.„ ὁ δὲ Δαβὶδ τοῦτο μαθὼν, καὶ εἰδὼς τὴν χεῖρα αὐτὴν εἶναι τὴν σοφίαν, ἔψαλλε· „πάντα ἐν „σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου·„ ὡς καὶ Σολομὼν παρὰ Θεοῦ λαβὼν ἔλεγεν· ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· Ἰωάννης τε γινώσκων τὴν χεῖρα καὶ τὴν σοφίαν εἶναι τὸν λόγον, εὐαγγελίζεται· „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν „Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν „Θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐ„δέν.„ ὁ δὲ ἀπόστολος βλέπων τὴν χεῖρα, τὴν σοφίαν, τὸν λόγον αὐτὸν ὄντα τὸν υἱὸν, φησί· „πολυμερῶς καὶ πο„λυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς „προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν „ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων· δι' οὗ „καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας· καὶ πάλιν, εἷς κύριος Ἰη„σοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.„ εἰδὼς δὲ πάλιν τὸν λόγον, τὴν σοφίαν, τὸν υἱὸν, αὐτὸν ὄντα τὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς, φησὶν ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς ἐπιστολῇ· „εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ „τῷ ἱκανώσαντι ὑμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν „ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ, ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξου„σίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς (3) τὴν βασι„λείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν „ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν· ὅς ἐστιν εἰκὼν „τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν „αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ „ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴ„τε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάν„τα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ „πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν.„ ὡς γὰρ διὰ τοῦ λόγου, οὕτως εἰκόνος αὐτοῦ ὄντος, ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. οὕτως δέ τις περὶ τοῦ κυρίου διανοούμενος, οὐ προσκόψει τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, ἀλλὰ μᾶλλον πορεύσεται πρὸς τὴν λάμψιν κατέναντι τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας· τοῦτο γὰρ ὄντως ἐστὶ τῆς (4) ἀληθείας τὸ φρόνημα, κἂν διαρραγῶσιν οὗτοι φιλονεικοῦντες, μήτε τὸν Θεὸν σεβόμενοι, μήτε τοὺς ἐκ τῶν ἀποδείξεων ἐλέγχους ἐντρεπόμενοι.

18. Οἱ μὲν οὖν περὶ Εὐσέβιον οὕτως ἐξεταζόμενοι τότε διὰ πολλῶν, καὶ κατηγοροῦντες ἑαυτῶν, καθὰ προεῖπον, ὑπέγραψαν, καὶ μεταγνόντες ἠρέμησαν καὶ ἀνεχώρησαν. ἐπειδὴ δὲ ἔτι νεανιευόμενοι ταῖς ἀσεβείαις καὶ σκοτοδινιῶντες περὶ τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲν ἕτερον ἢ κατηγορεῖν τὴν σύνοδον ἐπιχειροῦσιν, εἰπάτωσαν ἡμῖν ἐκ ποίων αὐτοὶ γραφῶν μαθόντες, ἢ παρὰ τίνος τῶν ἁγίων ἀκούσαν-

perfectum, tum quia cum Deus unus ſit, una quoque ejus imago, quæ ipſa Filius eſt, debet eſſe. Namque Dei Filius, ut ex ipſis Scripturis licet diſcere, idem eſt Dei verbum, ſapientia, imago, manus & virtus. Unus enim eſt Dei fetus, hæcque ſunt indicia eum ex Patre eſſe genitum. Sive enim Filium dixeris: id quod ex ipſo natura exoritur ſignificaſti. Sive Verbum eſſe cogitaveris: rurſus id quod ex illo naſcitur & ab eodem nequit ſeparari cogitaſti. Cum item Sapientiam eum appellas, nihil ſane externum, ſed id quod ex illo & in illo eſt, denotas: ſimiliter ſi virtutem & manum eum dixeris, quod proprium eſt naturę ſignificas. Denique cum imaginem illum nominas, Filium eſſe indicaſti. Quid enim ſimile Deo fuerit præter id quod ex illo gignitur? Certe quæ per Verbum facta ſunt, hæc eadem ſapientia ſunt fundata. Et quæ in ſapientia fundata ſunt, hæc omnia in manu ſunt facta, ac per Filium condita ſunt. Nec vero ut hæc probemus, argumenta extrinſecus mutuari opus fuerit, ſed id ex Scripturis clarum eſt. Siquidem ipſe Deus per Eſaiam prophetam dicit: *Manus mea fundavit terram & dextera mea firmavit cælos*. Et rurſus: *Et ſub umbra manus meæ protegam te, in qua cælos conſtitui, & terram fundavi*. David autem, qui eadem edoctus, manum ipſam eſſe ſapientiam noverat, canebat: *Omnia in ſapientia feciſti: impleta eſt terra creatione tua*. Salomonis quoque, qui idem a Deo acceperat, hæc ſunt verba: *Deus ſapientia fundavit terram*. Joannes item non ignorans Verbum manum & ſapientiam eſſe, Euangelium ita orditur: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt & ſine ipſo factum eſt nihil*. Apoſtolus denique, cui perſpectum quoque erat manum, ſapientiam & Verbum ipſum eſſe Filium, ſic loquitur: *Multifariam multiſque modis olim Deus locutus patribus in prophetis: in extremo dierum iſtorum locutus eſt nobis in Filio quem conſtituit hæredem univerſorum, per quem etiam fecit ſæcula*. Et iterum: *Unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum*. Cum autem idem Apoſtolus non ignoraret Verbum, Sapientiam & Filium ipſam eſſe Patris imaginem, hæc habet epiſtola ad Coloſſenſes: *Gratias agentes Deo & Patri qui dignos nos fecit annumerari in parte fortis ſanctorum in luce, qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum Filii dilectionis ſuæ, in quo habemus redemtionem, remiſſionem peccatorum, qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipſo condita ſunt univerſa quæ in cælis & in terra ſunt, viſibilia & inviſibilia, ſive Throni, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates: omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt; & ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo conſtant*. Ut enim omnia per Verbum creata ſunt, ita, cum idem ſit imago, in ipſo quoque ſunt creata. Qui igitur ita de Domino ſenſerit, non offendet in lapidem offenſionis, ſed potius ad ſplendorem in conſpectu lucis ipſius veritatis accedet. Hæc eſt enim veritatis doctrina, diſrumpantur licet illi pertinaces, qui nec Deum reverentur, nec argumentorum vi & auctoritate victi erubeſcunt.

Eſa. 48. 13.
Eſa. 51. 16.
Pſal. 103. 24.
Prov. 3. 19.
Joan. 1. 1.
Hebr. 1. 1.
1. Cor. 8. 6.
Rom. 9. 32.
Coloſ. 1. 12.
Rom. 9. 32.

18. Sic igitur Euſebiani multis tunc modis examinati, eo poſtremum redacti ſunt ut ſeipſos condemnarent, tandemque ſubſcripſere, uti ſupra diximus, atque adeo mutata ſententia ſiluerunt ac receſſerunt. Cum autem iſti impietate feroces, & a veritate, tanquam vertigine capti, aberrantes, omne ſtudium in calumnianda Synodo ponant: reſpondeant nobis ex quibuſnam Scripturis ipſi hauſere, vel a quibuſnam Patribus audive-

(1) Reg. ἐστι.
(2) Sic Reg. Ceteri vero & editi, ὅπερ.
(3) Sic Reg. ut & habet Scripturæ textus. In aliis & editis τὴν deeſt.
(4) Reg. εὐσεβείας.

Digitized by Google

divere hujuſmodi voculas, quas ſibi viſum eſt congerere: *Ex non exiſtentibus, non erat antequam genitus eſt, fuit aliquando cum non eſſet*, necnon ſequentes voces, * *mutabilis, praexiſtere, & voluntate*, quibus utique vocabulis impie adverſus Dominum nugantur. Enimvero beatus quidem Paulus epiſtola ad

Hebr. 11. 3. Hebræos ait: *Fide intelligimus perfecta eſſe ſæcula Verbo Dei, ut id quod cernitur non ex rebus apparentibus fieret*. Verum nihil Verbo commune eſt cum ſæculis; ipſe enim ante ſæcula exiſtit, per quem & ſæcula facta ſunt. In Paſtore autem ſcriptum eſt, (quandoquidem librum hunc citant, quamvis non

Lib. 2. mand. 1. *Vide Orationem de incarnatione Verbi, p. 39. n. 3.* ſit ex canone.) *Primum omnium crede unum eſſe Deum, qui omnia creavit, & perfecit, omniaque ex nihilo, ut eſſent, fecit*. Sed nec illud quoque ad Filium pertinet: ſiquidem de nmnibus loquitur quæ per ipſum facta ſunt, a quibus certe ipſe alius eſt. Nec enim poteſt fieri ut opiſex his quæ ipſe effecit annumeretur, niſi fortaſſis ita aliquis deſipiat, ut architectum idem eſſe velit atque ædificia ab eo conſtructa. Quid igitur illi eos, qui recte ac pie ſentiunt, vocibus non ſcriptis uti accuſant, cum ipſi voces non ſcriptas ad confirmandam impietatem fingere non ſint veriti? Sane nemini prorſus licet eſſe impio, etiamſi variis verbis ſpecioſiſve ſophiſmatis ſuam impietatem quis tentet obtegere: at nemo non fateatur rem ſanctam ac juſtam eſſe pietatem colere, licet novis ac peregrinis vocibus quis utatur, dummodo is qui loquitur, pie ſentiat, & per illas voces id, quod ipſe cogitaverit, pie velit ſignificare. Illæ itaque Chriſti hoſtium, quas ſupra retulimus, futiles & vanæ voculæ omni prorſus ſunt impietate plenæ, uti antea & modo noſtra Oratione oſtendimus. Si quis autem ea, quæ contra illos a Synodo ſcripta & decreta ſunt, diligenter perpenderit, nihil niſi meram veritatem in illis contineri haud dubie reperiet, maxime ſi ſtudioſe velit inquirere, quam neceſſaria fuerit cauſa has voces adhibendi, quæ quidem hæc fuit.

Cur Synodus Nicæna ſcripſerit Filium eſſe ex ſubſtantia patris. Videſis item Epiſt. ad Africanos ubi eadem habentur.

19. Cum vellet Synodus impia Arianorum vocabula abrogare, & certas ac confeſſas Scripturarum voces adhibere, nempe quod Filius non ſit ex nihilo ſive ex non exiſtentibus, ſed ex Deo, quod Verbum item ſit & Sapientia, non vero res creata aut facta, ſed proprius Patris ſetus: Euſebiani prava ſua inveterata opinione impulſi, iſtud *ex Deo*, nobis commune eſſe, nihilque hac in re a nobis differre Verbum Dei vole-

1. Cor. 8. 6. bant, idcirco ſcilicet quod ſcriptum ſit: *Unus Deus,*

2. Cor. 5. 17. *ex quo omnia*. Et iterum: *Vetera tranſierunt: ecce facta ſunt omnia nova. Omnia autem ex Deo*. Qua illorum aſtutia & impia calliditate perſpecta, Patres clarius explicare coacti ſunt quid per vocem *ex Deo* intelligendum eſſet. Quocirca ſcripſere Filium eſſe ex Dei ſubſtantia, ut nempe iſtud *ex Deo*, non commune Filii & rerum ſactarum eſſe exiſtimaretur, ſed ut crederetur cetera quidem omnia creata eſſe, ſolum autem Verbum eſſe ex Patre. Nam licet omnia ex Deo eſſe dicantur, verum alio omnino modo quam ſit Filius. Quia enim res creatæ non caſu & ſponte ſeu ex ſeipſis exiſtunt, nec fortuitum ortum habuere, ut qui-

Epicurus, Anaxagoras. dem putabant qui ex atomorum conjunctione & ex conſimilibus omnia eſſe effecta docebant: quia etiam

Menandritæ & Manichæi, Simon Magus, Menander, Saturninus, alique. alium non habent creatorem, ut quidam ſenſere hæretici: denique quia nec, ut aliis placebat, ab Angelis quibuſdam omnia facta ſunt & conſtituta; ſed quia omnia a Deo qui vere eſt, cum antea

τες, συμπεφορήκασιν ἑαυτοῖς ῥήματα, τὸ, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· καὶ τὸ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ τὸ * τρεπτόν· καὶ τὸ προϋπάρχειν· καὶ τὸ θελήματι· ἐν οἷς κατὰ τοῦ κυρίου παίζοντες μυθολογοῦσιν. ὁ μὲν γὰρ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους φησί· „πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας „ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ (1) μὴ ἐκ φαινομένων τὸ βλε-„πόμενον γεγονέναι. „ἀλλ' οὐδὲν κοινὸν τῷ λόγῳ πρὸς τοὺς αἰῶνας· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ προϋπάρχων (2) πρὸ τῶν αἰώνων, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν· ἐν δὲ τῷ Ποιμένι γέγραπται· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο καί τοι μὴ ὂν ἐκ τοῦ κανόνος προφέρουσι· „πρῶτον πάντων πίστευσον, „ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ κα-„ταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι „τὰ πάντα. „ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν οὐδὲν πρὸς τὸν υἱόν ἐστι· περὶ γὰρ τῶν πάντων λέγει τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, ὧν καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτός· οὐ γὰρ οἷόν τε τὸν δημιουργοῦντα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις συγκαταριθμεῖν, εἰ μὴ καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις οἰκοδομήμασι τὸν αὐτὸν ἄν τις παραφρονῶν λέγοι. διὰ τί τοίνυν ἀγράφους αὐτοὶ λέξεις πρὸς ἀσέβειαν ἐφευρόντες, αἰτιῶνται τοὺς (3) ἀγράφοις λέξεσιν εὐσεβοῦντας; τὸ μὲν γὰρ ἀσεβὲς, παντελῶς κεκώλυται, κἂν ποικίλοις ῥήμασι καὶ πιθανοῖς σοφίσμασι περιβάλλειν αὐτό τις ἐπιχειρῇ· τὸ δὲ εὐσεβὲς, ὅσον παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται, κἂν ξενιζούσαις λέξεσί τις χρῶνται, ἕως μόνος ὁ λέγων, εὐσεβὲς (4) ἔχοι τὸ φρόνημα, καὶ δι' αὐτῶν, ὃ νενόηκεν, εὐσεβῶς βούλεται σημαίνειν. τὰ μὲν οὖν προειρημένα τῶν χριστομάχων χαμαίζηλα ῥήματα προαπέδειξεν ὁ λόγος καὶ νῦν καὶ νῦν πάσης ἀσεβείας ὄντα μεστά· τὰ δὲ παρὰ τῆς συνόδου γραφέντα καὶ ὁρισθέντα κατ' αὐτῶν, ἐὰν ἐρευνήσῃ τις ἀκριβῶς, εὑρήσει πάντως ἐν αὐτοῖς τὸν τῆς ἀληθείας νοῦν περιεχόμενον, οὗ μάλιστα καὶ τὴν πρόφασιν τῶν τοιούτων λέξεων ἔχουσαν τὸ εὔλογον, φιλομαθῶς ἐρωτῆσαι, ἀκουέτω· ἔστι γὰρ οὕτω.

19. Τῆς συνόδου βουλομένης, τὰς μὲν τῶν Ἀρειανῶν τῆς ἀσεβείας λέξεις ἀνελεῖν, τὰς δὲ τῶν γραφῶν ὁμολογουμένας φωνὰς γράψαι, ὅτι τε υἱός ἐστιν οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία, ἀλλ' οὐ κτίσμα οὐδὲ ποίημα, ἴδιον δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα· οἱ περὶ Εὐσέβιον ὑπὸ τῆς πολυχρονίου κακοδοξίας ἑαυτῶν ἑλκόμενοι, ἐβούλοντο τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ, κοινὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον μηδὲν τι ἐν τούτῳ διαφέρειν ἡμῶν αὐτὸν, διὰ τὸ γεγράφθαι· „εἷς Θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα. καὶ πά-„λιν· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα και-„νά. τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. „ἀλλ' οἱ πατέρες θεωρήσαντες ἐκείνων τὴν πανουργίαν, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτεχνίαν, ἠναγκάσθησαν λοιπὸν λευκότερον εἰπεῖν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ γράψαι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν υἱὸν, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ κοινὸν καὶ ἴσον τοῦ τε υἱοῦ καὶ τῶν γενητῶν νομίζεσθαι, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα πάντα, κτίσμα, τὸν δὲ λόγον μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύεσθαι. κἂν γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα (5) λέγηται· ἀλλ' ἄλλως ὃ ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς, εἴρηται. τὰ μὲν γὰρ κτίσματα, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὰ ἐξ αὐτομάτου, μηδὲ κατὰ τύχην ἔχειν τὴν γένεσιν, κατὰ τοὺς λέγοντας ἐξ ἀτόμων συμπλοκῆς καὶ ὁμοιομερῶν· ἢ ὥς τινες τῶν αἱρετικῶν ἄλλον δημιουργὸν λέγουσιν· ἢ ὡς πάλιν ἄλλοι ὑπό τινων ἀγγέλων λέγουσιν εἶναι τὴν τῶν πάντων σύστασιν· ἀλλ' ὅτι τοῦ Θεοῦ ὄντος, τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ διὰ

τοῦ

(1) Sic Reg. ut & ſupra Orat. de Incarnatione verbi pag. 39. habetur. Ceteri & editi ἐκ μὴ φαινομένων, ut & legiſſe videtur verſionis vulgatæ auctor.
(2) πρὸ deeſt in Reg.
(3) Reg. ἐγγράφοις, mendoſe.
(4) Reg. ἔχῃ.

(5) Sic Reg. Alii vero & editi, λέγεται.
* Nempe Ariani docebant Verbum eſſe mutabilis naturæ, ita ut ſe ad bonum vel malum poſſet convertere; Patrem item prius eo exiſtere, ac denique a Patre non natura ſed voluntate eſſe productum, idque illis vocibus ſignificatur.

τοῦ λόγου εἰς τὸ εἶναι πρότερον οὐκ ὄντα γέγονε, διὰ τοῦτο εἴρηται τὸ, ἐκ τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ λόγος ἐπεὶ μὴ κτίσμα ἐστὶν, εἴρηται καὶ ἔστι μόνος ἐκ τοῦ πατρός· (1) τῆς δὲ τοιαύτης διανοίας γνώρισμα, τὸ εἶναι τὸν υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· οὐδενὶ γὰρ τῶν γενητῶν ὑπάρχει τοῦτο. ἀμέλει τοι ταῦτα λέγων ὁ Παῦλος ἐκ τοῦ Θεοῦ, εὐθὺς ἐπήγαγε· „ καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα·„ ἵνα δείξῃ πᾶσιν, ὅτι ἄλλος μέν ἐστιν ὁ υἱὸς τῶν πάντων τῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γενομένων· τὰ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ γενόμενα, διὰ υἱοῦ γέγονε· τῆς δὲ δημιουργίας χάριν τῆς παρὰ Θεοῦ γινομένης αὐτὸ εἴρηκε, καὶ οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὰ πάντα, ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός. οὔτε γὰρ τὰ πάντα, ὡς καὶ υἱὸς, οὔτε ὁ λόγος εἷς τῶν πάντων ἐστί· τῶν γὰρ πάντων κύριος καὶ δημιουργός ἐστι· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἁγία σύνοδος λευκότερον εἴρηκεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρὸς, ἵνα καὶ ἄλλος παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν ὁ λόγος εἶναι πιστευθῇ, μόνος ὢν ἀληθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ μηκέτι πρόφασις ἀπάτης (2) ὑπολειφθήσεται τοῖς ἀσεβέσι. περὶ μὲν οὖν τοῦ γεγράφθαι, ἐκ τῆς οὐσίας, ἡ πρόφασις αὕτη.

20. Τῶν δὲ ἐπισκόπων πάλιν λεγόντων δεῖν γραφῆναι δύναμιν ἀληθινὴν, καὶ εἰκόνα τοῦ πατρὸς τὸν λόγον, ὅμοιόν τε καὶ ἀπαράλλακτον αὐτὸν κατὰ πάντα τῷ πατρὶ, καὶ ἄτρεπτον, καὶ ἀεὶ, καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι ἀδιαιρέτως· οὐδέποτε γὰρ οὐκ ἦν· ἀλλ' ἦν ὁ λόγος ἀεὶ, ὑπάρχων ἀϊδίως παρὰ τῷ πατρὶ, ὡς ἀπαύγασμα φωτός· οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠνείχοντο μὲν μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν, διὰ τὴν αἰσχύνην ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν· κατελήφθησαν δὲ πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς τονθορύζοντες καὶ διανεύοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὅτι καὶ τὸ ὅμοιον, καὶ τὸ ἀεὶ, καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ, κοινὰ πάλιν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν υἱὸν, καὶ οὐδὲν δυσχερὲς τούτοις ἡμᾶς συνθέσθαι· τὸ μὲν ὅμοιον, ὅτι καὶ περὶ ἡμῶν ἐγράφη· „ εἰκὼν ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος „ καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχει· τὸ δὲ ἀεὶ, ὅτι γέγραπται, „ ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες· τὸ δὲ ἐν αὐτῷ, „ ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν· „ καὶ τὸ ἄτρεπτον δὲ, ὅτι γέγραπται· οὐδὲν „ ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ· περὶ „ δὲ τῆς δυνάμεως, ὅτι καὶ ἡ κάμπη καὶ ὁ βροῦχος „ μὲν λέγονται δύναμις, καὶ δύναμις μεγάλη· πολλάκις δὲ περὶ τοῦ λαοῦ γέγραπται, ὥσπερ, ἐξῆλθεν „ πᾶσα ἡ δύναμις κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου· καὶ „ ἄλλαι δὲ οὐράνιαι δυνάμεις εἰσί· κύριος γὰρ, φησι, „ τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν· ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ „ Θεὸς Ἰακώβ. „ τοιαῦτα γὰρ καὶ Ἀστέριος ὁ λεγόμενος σοφιστὴς, παρ' αὐτῶν μαθὼν ἔγραψε, καὶ πρὸ αὐτοῦ δὲ Ἄρειος μαθὼν, ὥσπερ εἴρηται. ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἐν τούτῳ θεωρήσαντες τὴν ὑπόκρισιν ἐκείνων, καὶ ὅτι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, „ ἐν καρδίαις τῶν ἀσεβῶν δόλος ἐστὶ τεκταινομένων κακά, ἠναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ λοιπὸν συναγαγεῖν ἐκ τῶν γραφῶν τὴν διάνοιαν, καὶ ἅπερ πρότερον ἔλεγον, ταῦτα πάλιν λευκότερον εἰπεῖν καὶ γράψαι, ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν· ἵνα μὴ μόνον ὅμοιον τὸν υἱὸν, ἀλλὰ ταὐτὸν τῇ ὁμοιώσει ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι σημαίνωσι, καὶ ἄλλην οὖσαν τὴν τοῦ υἱοῦ ὁμοίωσιν καὶ ἀτρεψίαν δείξωσι παρὰ τὴν ἐν ἡμῖν λεγομένην μίμησιν, ἣν ἐξ ἀρετῆς διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν ἡμεῖς προσλαμβάνομεν· τὰ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ὅμοια πρὸς ἑαυτὰ τυγχάνοντα, δυνατόν πως διΐστασθαι καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων γίνεσθαι, οἷοί εἰσιν οἱ τῶν ἀνθρώπων υἱοὶ πρὸς τοὺς γεννήσαντας, ὡς γέγραπται περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος Σὴθ, ὃς ἦν ὅμοιος αὐτῷ κα-

non eſſent, per Verbum facta ſunt ut eſſent: idcirco ex Deo illa eſſe dictum eſt. At Verbum, quia non eſt quid creatum, ſolum utique & aſſe dicitur & revera eſt ex Patre; atque idipſum ſignificatur, cum dicitur Filium eſſe ex ſubſtantia Patris: id enim nulli rei factæ poteſt congruere. Sane Paulus qui omnia ex Deo eſſe dicit, mox ſubjicit; *Et unus Dominus Jeſus Chriſtus per quem omnia*: nempe ut cunctos doceret Filium alium eſſe ab omnibus quæ ex Deo facta ſunt. Nam quæ ex Deo facta ſunt, per Filium ſunt facta. Ob creationem igitur, cujus Deus auctor eſt, hæc illa dixit, non vero quod omnia ſint ex Patre, ut eſt Filius. Nec enim omnia ſunt ut Filius, nec Verbum unum eſt ex omnibus, ſed omnium eſt dominus & opifex. Siquidem idcirco ſancta Synodus apertius dixit illum ex ſubſtantia Patris eſſe, ut Verbum aliud eſſe a natura rerum factarum crederetur, cum ſolum vere ſit ex Deo, atque ut etiam nullus jam locus doloſe agendi impiis relinqueretur. Hæc ergo fuit cauſa cur *ex ſubſtantia* ſcriptum ſit.

Cur Synodus dixerit Filium eſſe Patri conſubſtantialem.

20. Cum autem rurſus Epiſcopi dicerent ſcribendum eſſe Verbum virtutem veram imaginemque Patris eſſe, eique in omnibus ſine ulla prorſus varietate eſſe ſimillimum, denique immutabile, ſemperque eſſe, ac ſine diviſione in ipſo eſſe. Nec enim unquam non fuit, ſed fuit ſemper Verbum, quod & ab æternitate apud Patrem extitit, tamquam lucis ſplendor. His autem cum Euſebiani repugnare non auderent, utpote quos ſuppudebat convictos & confutatos fuiſſe: tamen deprehenſi ſunt inter ſe iterum murmurare oculiſque innuere iſtas voces, *Simile, ſemper, virtutem, & in ipſo*, nobis cum Filio eſſe communes, ac proinde nihil illis moleſtum videri, ſi hæc nos approbaremus. Nam quod ad vocem *ſimilis* ſpectat, ea, inquiebant, nobis quoque attribuitur, quippe cum ſcriptum ſit: homo *imago & gloria Dei eſt*. Vox *ſemper* nobis item convenit; nam ſcriptum eſt: *Semper enim nos viventes*. Nec hæc verba, *in ipſo*, a nobis ſunt aliena, quia *in ipſo vivimus & movemur & ſumus*. *Immutabiles* quoque dicimur, ubi ſcriptum eſt: *Nihil nos ſeparabit a caritate Dei*. Denique nomen *virtutis* aliis etiam rebus tribuitur. Nam eruca & bruchus virtus & quidem virtus magna dicuntur. Idem etiam ſæpe de populo ſcriptum eſt, ut: *Egreſſa eſt omnis virtus Domini ex terra Ægypti*. Aliæ item cæleſtes ſunt virtutes: Nam inquit, *Dominus virtutum nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Jacob*. Similia enim etiam Aſterius Sophiſta dictus ſcripſit, quæ nempe ab eis didicerat, atque ante eum Arius ipſe quoque, quemadmodum ſupra dictum eſt. Verum ubi Epiſcopi, illorum hac in re ſimulationem animadverterunt, dolumque eſſe in cordibus impiorum mala cogitantium, ut ait Scriptura: ſententiam rurſus ipſi ex Scripturis colligere ſunt coacti, & quæ antea dixerant, eadem clarioribus verbis ſignificare, ac denique ſcribere Filium Patri eſſe conſubſtantialem, ut ſcilicet ſignificarent Filium non tantum ſimilem, ſed eamdem rem ſimilitudine eſſe ex Patre, atque ut ſimilitudinem & immutabilitatem Filii aliam omnino eſſe oſtenderent ab ea imitatione, quæ in nobis eſſe dicitur, quam quidem nos propter mandatorum obſervationem ex virtute conſequimur. Namque quod ſpectat ad corpora quæ inter ſe ſunt ſimilia, illa certe diſtare & procul a ſe invicem poſſunt abeſſe, ut accidit hominum liberis erga proprios parentes, quemadmodum de Adam & Seth quem ille genuit, ſcriptum eſt, nempe ſimilem

1. Cor. 11. 7.
2. Cor. 4. 11.
Act. 17. 28.
Joel. 2. 25.
Exod. 12. 41.
Pſal. 45. 8.
Prov. 12. 20.
Geneſ. 5. 3.

(1) Hæc verba, τῆς δὲ τοιαύτης διανοίας γνώρισμα, τὸ εἶναι τὸν υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, deſunt in edit. Commel. & 7. mſ. Felckm. In aliis vero habentur, eaque legerunt Nannius & Ambroſ. Camald.

(2) Reg. ὑπολείπηται.

illi fuiſſe ſecundum ſpeciem ſuam. Verum cum Filii ex Patre generatio alia plane ſit a natura hominum, nec ſolum ſimilis ille ſit ſubſtantiæ Patris, ſed dividi ab ea non queat, cum item unum ipſe & Pater ſint, ut idem dixit, ſemperque Verbum ſit *Joan. 10. 30.* in Patre, & Pater in Verbo, eo modo quo ſplendor ſe habet ad lucem; id enim dictio ipſa ſignificat: idcirco Synodus, ea re perſpecta, eum eſſe conſubſtantialem recte ſcripſit, ut & hæreticorum perverſitatem everteret, & Verbum aliud a factis rebus eſſe oſtenderet. Hinc illa voce ſcripta ſtatim Patres ſubjungunt: „ His vero qui dicunt Filium Dei ex nihilo ſive ex non exiſtentibus eſſe, „ vel creatum, vel mutabilem, vel factum, vel „ ex alia ſubſtantia, anathema dicit ſancta & Catholica Eccleſia. „ Quibus utique dictis aperte declaratur his vocabulis *ex ſubſtantia*, & *conſubſtantialis* deleri impietatis voculas, quibus ajunt Filium eſſe rem creatam, conditam, factam & mutabilem, nec prius fuiſſe quam genitus eſt. Nam qui ita ſentit, Synodo refragatur. Qui vero non idem ac Arius ſentit, neceſſe eſt eum eadem quæ Synodus ſentire & intelligere, ita ut recte percipiat hæc eo fere modo eſſe quo ſplendor erga lucem ſe habet, indeque veritatis imaginem accipiat.

21. Itaque ſi illi verba iſta velut nova ac peregrina admittere recuſant; ſententiam ipſam admittant quam Synodus his indicare voluit: & quibus illa anathema dixit, ipſi ſimiliter dicant anathema, ac de cetero, ſi poſſint, voces ipſas reprehendant. Ego vero nullus dubito quin ſententia Synodi recepta, verba quoque ipſa approbent. Sin autem ſententiam ipſam velint redarguere, omnibus patebit fruſtra illos nullaque de cauſa verba reprehendere, ſed ſolum occaſiones impietatis confirmandæ ſibi ipſis fingere. Hæc igitur cauſa fuit cur hujuſmodi voces fuerint inſtitutæ. Quod ſi rurſus murmurent, quod illæ in Scripturis non exſtent, hoc ipſo, tanquam futiles & mente non ſani, ſunt rejiciendi. Seipſos porro hic etiam potiſſimum accuſent, quod primi huic rei locum dederint, qui ipſi excogitatis vocibus quæ in Scripturis non habentur, bellum Deo cœperint inferre. Noverit tamen quiſquis ſtudioſus fuerit, etiamſi ipſæ voces ita in Scripturis non exſtent, ſententiam tamen, quam continent, vere ex Scripturis haberi, quemadmodum ſupra dictum eſt, quam quidem ſententiam, cum proferuntur, his indicant quibus aures ſanæ & integræ ſunt in pietate. Id ſane & tibi inſpicere, & imperitis illis licet audire. Nimirum ſupra oſtenſum eſt vereque creditur Verbum eſſe ex Patre, illudque ſolum proprium ejus & natura fetum eſſe. Ex quo enim alio Filium, qui & ſapientia eſt & Verbum, in quo omnia ſunt facta, quam ex Deo eſſe intelligi queat? Verum illud quoque ex Scripturis didicimus.

Licet voces ex ſubſtantia & conſubſtantialis non exſtent in Scripturis, ſententia tamen ipſa, quam ſignificant, ex Scripturis habetur. Vide etiam Theodor. Hiſtor. Eccleſ. lib. 1. c. 8.

Pater enim per David dicit: *Eructavit cor meum* *Pſal. 44.* *verbum bonum*. &: *Ex utero ante luciferum genui* *Pſal. 109. 3.* *te*. Filius item de ſeipſo ita ad Judæos loquitur: *Joan. 8. 42.* *Si Deus pater veſter eſſet, diligeretis utique me. Ego enim ex Patre exivi*. *Joan. 6. 46.* & iterum: *Non quia Patrem vidit quiſquam, niſi qui eſt a Deo, hic vidit Patrem*. *Joan. 10. 30.* Item illud: *Ego & Pater unum ſumus*, *Joan. 16. v. 10.* &, *Ego in Patre & Pater in me*, idem eſt ac ſi diceret, Ego ex Patre ſum, nec ab eo poſſum dividi. *Joan. 1. 18.* Joannes quoque dicit: *Unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris ipſe enarravit*. Scilicet hæc ipſe a Salvatore didicerat. Nam quid aliud illud, *in ſinu*, ſignificat, quam veram Filii ex Patre generationem?

τὴν ἰδέαν αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γέννησις ἄλλη παρὰ τὴν ἀνθρώπων φύσιν ἐστὶ, καὶ οὐ μόνον ὅμοιος, ἀλλὰ καὶ ἀδιαίρετός ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, καὶ ἓν μέν εἰσιν αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ἀεὶ δὲ ἐν τῷ πατρὶ ἐστιν ὁ λόγος, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ λόγῳ, ὡς ἐστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς· τοῦτο γὰρ καὶ ἡ λέξις σημαίνει· διὰ τοῦτο ἡ σύνοδος τοῦτο νοοῦσα, καλῶς ὁμοούσιον ἔγραψεν, ἵνα τήν τε τῶν αἱρετικῶν κακοήθειαν ἀνατρέψωσι, καὶ δείξωσιν ἄλλον εἶναι τῶν γενητῶν τὸν λόγον, καὶ γὰρ τοῦτο γράψαντες, εὐθὺς ἐπήγαγον· „ τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ „ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἢ κτιστὸν, ἢ τρε- „ πτὸν, ἢ ποίημα, ἢ ἐξ ἑτέρας οὐσίας, τούτους ἀ- „ ναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία. „ τοῦτο δὲ εἰρηκότες, ἐδήλωσαν φανερῶς ὅτι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον, ἀναιρετικὰ τῶν τῆς ἀσεβείας λογαρίων εἰσὶν, ἅπερ ἐστὶ, κτίσμα, καὶ ποίημα, καὶ γενητὸν, καὶ τρεπτὸν, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. ὁ γὰρ ταῦτα φρονῶν, ἀντιλέγει τῇ συνόδῳ· ὁ δὲ τὰ Ἀρείου μὴ φρονῶν, ἐξ ἀνάγκης τὰ τῆς συνόδου αὐτὰ φρονεῖ καὶ διανοεῖται, καλῶς αὐτὰ βλέπων ὅπως ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθείας λαμβάνων.

21. Οὐκοῦν εἰ τὰ ῥήματα καὶ ὅτι ὡς ξένα προφασίζονται, φρονείτωσαν τὴν διάνοιαν, καθ' ἣν ἡ σύνοδος οὕτως ἔγραψεν, ἀναθεματίζοντες ἅπερ ἀνεθεμάτισεν ἡ σύνοδος, καὶ λοιπὸν, εἰ δύνανται, μεμφέσθωσαν τὰς λέξεις. ἐγὼ δὲ οἶδα ὅτι φρονήσαντες τὴν διάνοιαν τῆς συνόδου, καὶ τὰ ῥήματα τῆς διανοίας πάντως ἀποδέξονται. ἂν δὲ καὶ ταύτην ἀναιρεῖν θελήσωσι, δῆλοι πᾶσίν εἰσι, μάτην καὶ περὶ ἐκείνων λέγοντες, καὶ μόνον ἀφορμὰς ἑαυτοῖς εἰς ἀσέβειαν ἐπινοοῦντες. ἡ μὲν οὖν πρόφασις τῶν τοιούτων λέξεων, αὕτη· εἰ δ' ὅτι καὶ μὴ ἔγγραφοί εἰσι πάλιν γογγύζουσιν, αὐτόθεν μὲν αὐτοὶ ἐκβαλλέσθωσαν ὡς κενολογοῦντες καὶ τὸν νοῦν οὐχ ὑγιαίνοντες· (1) ἑαυτοὺς δὲ καὶ ἐν τούτῳ αἰτιάσθωσαν, ὅτι πρῶτοι ἀρξάμενοι τὴν τοιαύτην πρόφασιν, ἐξ ἀγράφων θεομαχεῖν ἤρξαντο. γινωσκέτω δὲ ὅμως, ὅστις ἐστὶ φιλομαθὴς, ὅτι εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἰσιν αἱ λέξεις, ἀλλὰ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, τὴν ἐκ τῶν γραφῶν διάνοιαν ἔχουσι, καὶ ταύτην ἐκφωνούμεναι σημαίνουσι τοῖς ἔχουσιν εἰς εὐσέβειαν τὴν ἀκοὴν ὁλόκληρον. σκοπεῖν δὲ τοῦτό σοι μὲν ἔξεστιν, ἐκείνοις δὲ κατηχεῖν τοῖς ἀπαιδεύτοις. δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ αὐτό ἐστιν ἀληθὲς πιστεύειν, τὸν λόγον ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι, καὶ μόνον ἴδιον αὐτοῦ καὶ φύσει γέννημα. πόθεν γὰρ ἄλλοθεν νοήσει τις τὸν υἱὸν, ὅς ἐστιν ἡ σοφία καὶ ὁ λόγος, ἐν ᾧ τὰ πάντα γέγονεν, ἢ ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ; ὅμως δὲ τοῦτο καὶ παρὰ τῶν γραφῶν μεμαθήκαμεν, τοῦ μὲν πατρὸς διὰ τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· „ ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ, ἐκ „ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε· τοῦ δὲ υἱοῦ πε- „ ρὶ ἑαυτοῦ διηγουμένου τοῖς Ἰουδαίοις· εἰ ὁ θεὸς πα- „ τὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ „ πατρὸς ἐξῆλθον. καὶ πάλιν· οὐχ ὅτι (2) τὸν „ πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ θεοῦ, „ οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα. καὶ μὴν καὶ τό· ἐγὼ καὶ ὁ „ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ „ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, ἴσον ἐστὶ τῷ λέγειν· ἐγὼ ἐκ „ τοῦ πατρός εἰμι, καὶ ἀδιαίρετος αὐτοῦ. καὶ ὁ Ἰω- „ άννης δὲ λέγων· ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν „ κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, „ μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ (3) σωτῆρος εἴρηκε. τί γὰρ ἄλλο τὸ ἐν κόλποις σημαίνει, ἢ τὴν γνησίαν ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γέννησιν;

22. Εἰ

(1) Reg. ἑαυτοῖς.
(2) Sic Reg. ut & legitur Joan. 6. 46. Alii & editi τὸν omittunt.
(3) Sic Reg. editi vero & alii, πατρός.

22. Εἰ μὲν οὖν τὸν Θεὸν ἡγεῖταί τις εἶναι σύνθετον, ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ τὸ συμβεβηκὸς, ἢ ἔξωθέν τινα περιβολὴν ἔχειν καὶ καλύπτεσθαι, ἢ εἶναί τινα περὶ αὐτὸν τὰ συμπληροῦντα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ὥστε λέγοντας ἡμᾶς Θεὸν, ἢ ὀνομάζοντας πατέρα, μὴ αὐτὴν τὴν ἀόρατον αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν σημαίνειν, ἀλλά τι τῶν περὶ (1) αὐτήν· μεμφέσθωσαν μὲν τὴν σύνοδον γράψασαν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν υἱόν· κατανοείτωσαν δὲ ὅτι δύο ταῦτα βλασφημοῦσιν, οὕτω διανοούμενοι· τόν τε γὰρ Θεὸν σωματικόν τινα εἰσάγουσι, καὶ τὸν κύριον οὐκ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι υἱὸν καταψεύδονται. εἰ δὲ ἁπλοῦν τί ἐστιν ὁ Θεὸς, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, δῆλον ὅτι λέγοντες τὸν Θεὸν, καὶ ὀνομάζοντες τὸν πατέρα, οὐδέν τι ὡς περὶ αὐτὸν ὀνομάζομεν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνομεν. κἂν γὰρ καταλαβεῖν ὅτι ποτέ ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία μὴ ᾖ δυνατόν· ἀλλὰ μόνον νοοῦντες εἶναι τὸν Θεὸν, καὶ τῆς γραφῆς ἐν τούτοις αὐτὸν σημαινούσης, οὐκ ἄλλο τι καὶ ἡμεῖς ἢ αὐτὸν σημαίνειν θέλοντες, λέγομεν Θεὸν καὶ πατέρα καὶ κύριον. ὅταν γοῦν λέγῃ· „ ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. καὶ τὸ, ἐγώ εἰμι κύ„ριος ὁ Θεός·„ καὶ ὅτε ποτὲ λέγει ἡ γραφὴ, ὁ Θεὸς, ἡμεῖς ἀναγινώσκοντες, οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὴν τὴν ἀκατάληπτον αὐτοῦ οὐσίαν σημαινομένην νοοῦμεν, καὶ ὅτι ἐστὶν ὅπερ λέγουσιν. οὐκοῦν μὴ ξενιζέσθω τις ἀκούων ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδεχέσθω τοὺς πατέρας διακαθάραντας τὸν νοῦν, λευκότερον καὶ ὡς ἐκ παραλλήλου τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ γράψαντας, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας. ταὐτὸν γὰρ ἡγήσαντο λέγειν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ λέγειν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν λόγον· ἐπεὶ καὶ τὸ, Θεὸς, καθὰ προεῖπον, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ ὄντος σημαίνει. εἰ μὲν οὖν μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ λόγος, ὡς ἂν υἱὸς εἴη φύσει γνήσιος ἐκ πατρὸς, ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα διὰ τὸ δεδημιουργῆσθαι, λέγεται καὶ αὐτὸς ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὔτε ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ πατρὸς, οὔτε αὐτὸς ὁ υἱὸς, κατ' οὐσίαν ἐστὶν υἱὸς, ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς, ὡς ἡμεῖς οἱ κατὰ χάριν καλούμενοι υἱοί. εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι μόνος, ὡς (2) υἱὸς γνήσιος, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, λεχθείη ἂν εἰκότως καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὁ υἱός.

23. Καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος, τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν. οὐ γὰρ κατὰ τὸ ἐξαπτόμενον ἐκ τῆς θέρμης τοῦ ἡλίου πῦρ, ὅπερ καὶ σβέννυσθαι πάλιν εἴωθεν, εἰρήκασιν οἱ ἅγιοι εἶναι τὸν λόγον πρὸς τὸν Θεόν· τοῦτο γὰρ ἔργον ἔξωθεν καὶ κτίσμα τοῦ ποιητοῦ ἐστιν· ἀλλ' ἀπαύγασμα αὐτὸν εὐηγγελίσαντο πάντες, ἵνα τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον καὶ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα δηλώσωσι. καὶ γὰρ οὕτω καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον αὐτοῦ ἀληθῶς εἶναι σωθήσεται· (3) πῶς γὰρ οὐ ἄλλως ἂν τοιοῦτος, εἰ μὴ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιόν ἐστι γέννημα; ἀνάγκη γὰρ καὶ ἐν τούτῳ τὴν ταυτότητα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα σώζειν. οὕτω δὲ τοῦ λόγου φανέντος εὐσεβοῦς, ἀκόλουθον ἂν εἴη μηδὲ ἐπὶ τῷ ὁμοουσίῳ ξενίζεσθαι τοὺς χριστομάχους, ἐχόντων καὶ τῆς λέξεως ταύτης ὑγιῆ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἀπόδειξιν. εἰ γὰρ δὴ φαμεν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον· λοιπὸν γὰρ ἡ λέξις ὁμολογείσθω καὶ παρ' αὐτῶν· τί ἂν εἴη τοῦτο, ἢ τὸ ἀληθὲς καὶ ἀΐδιον τῆς οὐσίας ἐξ ἧς καὶ γεγέννηται; οὐ γὰρ ἑτερογενὲς, ἵνα μὴ ξένον καὶ ἀνόμοιον τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς ἐπιμιγνύηται· οὐδὲ ἔξωθεν ἁπλῶς ὅμοιος, ἵνα μὴ καθ' ἕτερον ἢ ὅλως ἑτερούσιος φαίνηται, ὥσπερ χαλκὸς στίλβων καὶ χρυσὸς, καὶ ἄργυρος καὶ κασσίτερος. ταῦτα γὰρ ξένα καὶ ἑτεροφυῆ ἀλλήλων, καὶ ἀποκεχωρισμένα τῇ φύσει καὶ

A 22. Si quis ergo Deum compoſitum eſſe exiſtimat, ut in ſubſtantia accidens, vel ita ut aliquem extrinſecus amictum habeat quo contegatur, aut quædam circum eum ſint quæ ejus ſubſtantiam compleant, adeo ut cum Deum dicimus vel Patrem nominamus, non ejus ſubſtantiam quæ nec videri nec comprehendi poteſt, ſed aliquid eorum quæ circum ipſam ſunt, ſignificemus; Synodum per me licet incuſent, quæ Dei Filium ex ejus ſubſtantia eſſe ſcripſerit. Intelligant tamen ſe ita ſentiendo, duplicem impietatem committere. Nam quemdam Deum corporeum inducunt, & Dominum, non ſui Patris ſed rerum quæ circum B ipſum ſunt filium eſſe mentiuntur. Sed ſi Deus aliquid ſimplex eſt, uti revera eſt, liquet nihil nos quod veluti circum ipſum ſit nominare, cum Deum dicimus & Patrem nominamus, ſed ipſam ejus ſubſtantiam ſignificare. Quamvis enim comprehendi non poſſit quid tandem ſit Dei ſubſtantia: attamen ſi ſolum intelligamus Deum eſſe, cumque Scriptura illum hujuſmodi vocibus indicet; ſic nos etiam cum Deum & Patrem & Dominum dicimus, non alium profecto aliquem quam ipſum ſolum volumus ſignificari. Cum igitur dicit: *Ego ſum qui ſum:* &, *Ego ſum* C *Dominus Deus*, ac ubicumque Scriptura dicit, *Deus*; cum nos iſta legimus, nihil aliud intelligimus ſignificari quam ipſam ejus incomprehenſam ſubſtantiam, & quod ille ſit quem eſſe teſtantur. Nemo igitur obſtupeſcat cum audit Filium Dei ex ſubſtantia Dei eſſe, ſed Patribus potius aſſentiatur qui videlicet ut ipſam rei notionem perpurgarent, majoris perſpicuitatis gratia verbiſque veluti ſynonymis has voces, *ex Deo*, iſtis, *ex Dei ſubſtantia*, explicavere. Idem enim eſſe arbitrati ſunt dicere Verbum *ex Deo* eſſe, ac dicere ipſum eſſe *ex Dei ſubſtantia*, quandoquidem iſta vox, *Deus*, ut dixi, nihil aliud ſignificat quam ſubſtantiam D ejus qui eſt. Si igitur Verbum non ita eſt ex Deo, ut verus ex Patre natura ſit Filius; ſed ſi eo tantum modo ex Deo eſſe dicitur, quo res omnes creatæ, quia nempe a Deo factæ ſunt: ſane neque ex ſubſtantia Patris eſt; neque ipſe Filius, ſubſtantia eſt Filius, ſed ſolum ex virtute, non aliter ac nos, qui gratia filii vocamur. Sin autem ſolus ex Deo eſt, tanquam verus Filius, uti revera eſt: jure ac merito ex ſubſtantia Dei Filius dicendus eſt.

Quid vox Deus ſignificet.

23. Certe rem ita ſe habere patet ex exemplo lucis & ſplendoris. Non enim inſtar ignis, qui ex calore ſolis accenditur ac poſtea ſolet extingui, Verbum ſe ad Deum habere Sancti cenſuere: ita quipE pe externum & creatum effectoris opus eſſet. Verum Filium omnes ſplendorem eſſe dixere, ut cum proprie ac ſine diviſione ex ſubſtantia eſſe, ejuſque cum Patre unitatem ſignificarent. Namque hoc pacto conſtat vere eum immutabilem varietatiſque expertem eſſe. Quomodo enim aliter talis eſſe poſſet, niſi Patris proprius eſſet fetus? Sic enim neceſſe eſt eum eamdem rem eſſe ac ſuum Patrem. Quæ cum pietati valde conſentanea eſſe oſtenſum fuerit, profecto Chriſti hoſtes voce *conſubſtantialis* minime debent offendi, cum hæc ſanam omnino contineat ſententiam, rationeque confirmetur. Enim F vero cum Verbum ex ſubſtantia Dei eſſe dicimus, (jam enim & ipſi dictionem hanc admittant.) quid aliud ſignificamus quam veram & æternam ſubſtantiam ex qua ipſum genitum eſt? Nec enim diverſa eſt ſpecie, ne quid externum ac diſſimile cum Patris ſubſtantia miſceatur: nec extrinſecus dumtaxat ſimile eſt, ne alia ex parte vel omnino diverſæ ſubſtantiæ eſſe appareat, veluti æs fulgens & aurum, argentum & ſtannum. Hæc ſiquidem diverſa & alia atque ſeparata ſunt tum natura tum

Cur Sancti Filium cum ſolis ſplendore compararent.

(1) Reg. αὐτόν.
(2) Sic Reg. Baſil. ut & legit Nonnius. Ceteri & edit. Commel. omittunt ὡς υἱὸς γνήσιος, &c. uſque ad καὶ γάρ.
(3) Sic Reg. Ceteri vero & editi πῶς γὰρ ἄλλως.

tum virtute; nec æs proprium auri eſt, nec palumbes ex columba naſcitur: ſed quamvis hæc putantur eſſe ſimilia, diverſa tamen inter ſe ſunt natura. Itaque ſi Filius ita quoque ſe habet, eſto res creata ut & nos, non autem conſubſtantialis. Sin autem Filius eſt Verbum, ſapientia, imago Patris, ſplendorve: merito utique conſubſtantialis eſt. Niſi enim oſtendatur illum non ex Deo, ſed tanquam organum natura & ſubſtantia diverſum eſſe, fatendum ſane eſt recte Synodum & ſcripſiſſe & cogitaſſe.

24. Procul autem hinc abſit omnis cogitatio corporea; ſed ſenſus omnes prætergreſſi, pura intelligentia & ſola mente percipiamus quam vere ſit Filius Patris, quam proprie Dei ſit Verbum, & quam perfectam cum luce ſimilitudinem ſplendor habeat. Ut enim fetus & filius, non hominum more, ſed ut Deum decet, & dictus eſt & vere eſt: ita cum vocem *conſubſtantialis* audimus, humanos ſenſus non debemus ſequi, nec divinitatis partitiones aut diviſiones fingendæ ſunt ullæ: ſed tanquam de rebus non corporeis cogitantes, unam naturam & eamdem lucem non dividamus. Id enim proprium Filii eſt erga Patrem, eoque oſtenditur Deum vere Verbi Patrem eſſe. Nam rurſus lucis, & ſplendoris exemplum ad illud intelligendum eſt neceſſarium. Quis igitur dicere audeat ſplendorem ſoli externum & diſſimilem eſſe? Vel potius quis, ſi adverterit quonam modo ſplendor ſe ad ſolem habeat eamdemque eſſe lucem, non audacter dicat: Vere lux & ſplendor una res eſt, hicque in illa oſtenditur, & ſplendor in ſole exiſtit, ita ut qui ſolem viderit, ſplendorem quoque cernat. Hæc porro unitas & naturalis proprietas quomodo a credentibus ac videntibus recte vocari poſſit niſi conſubſtantialis fetus? Quis autem proprie digneque alium Dei fetum eſſe concipiet præter Verbum, ſapientiam & virtutem; quam ſane nec Patri externam fas eſt dicere, nec vel cogitare licet non ſemper apud Patrem fuiſſe. Siquidem hoc ipſo fetu omnia fecit Pater, ſuamque in res omnes providentiam per eum benigne adminiſtrat, atque ita ipſe & Pater unum ſunt, quemadmodum dictum eſt; niſi forte iidem improbi iterum audeant contendere aliam eſſe Verbi ſubſtantiam, & aliam lucem quæ ex Patre in illo eſt, ita ut lux quidem, quæ eſt in Filio, unum ſit cum Patre, ipſe vero tanquam res creata, ſit Patri externus. Verum hæc profecto Caiphæ & Samoſatenſis eſt doctrina, quam Eccleſia quidem procul repulit, ſed quam illi clam & aſtute nunc tuentur; hancque ob cauſam ipſi, veritate relicta, hæretici ſunt declarati. Si enim prorſus lucis, quæ eſt ex Patre, particeps ille eſt, cur non potius ipſe is eſt cujus res aliæ fiunt participes, ne ſcilicet aliquid medium inter eum & Patrem reperiatur? Nam niſi id concedatur, non amplius oſtendi poterit omnia per Filium facta eſſe, ſed per illum cujus & ipſe eſt particeps. At ſi ipſe eſt Verbum & ſapientia Patris, in quo ſe Pater patefacit, cognoſcitur, creat, & ſine quo nihil omnino facit, manifeſtum utique fuerit ipſum illum eſſe qui eſt ex Patre. Siquidem res univerſæ ejus ſunt participes, cum ſancti Spiritus participes efficiuntur. Talis autem cum ſit, profecto ex nihilo eſſe non poteſt, uti nec res eſſe creata, ſed potius verus & proprius eſt ex Patre fetus, non ſecus ac ſplendor ex luce.

Voces ex ſubſtantia & conſubſtantialis non excogitavere Patres

25. Itaque cum Patres Nicænæ ſynodi ita ſentirent, hujuſmodi dictiones illis ſcribere viſum eſt. Quod vero ipſi eas non ſibi

τῇ δυνάμει τυγχάνουσι· καὶ οὔτε ὁ χαλκὸς ἴδιος τοῦ χρυσοῦ, οὔτε ἡ φάσσα ἐκ τῆς περιστερᾶς· ἀλλὰ ὅμοια μὲν νομίζεται εἶναι, ἑτεροούσια δὲ ἀλλήλων ἐστίν· εἰ μὲν οὖν καὶ (1) ὁ υἱὸς οὕτως ἐστὶν, ἔστω κτίσμα ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, καὶ μὴ ὁμοούσιος· εἰ δὲ υἱός ἐστι λόγος, σοφία, εἰκὼν τοῦ πατρὸς, ἀπαύγασμα· εἰκότως ὁμοούσιος ἂν εἴη. (2) εἰ γὰρ τὸ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ὄργανον ἑτεροφυὲς καὶ ἑτεροούσιον δείκνυται, καλῶς ἄρα ἡ σύνοδος ἔγραψε καὶ νενόηκεν ὀρθῶς.

24. Ἐξῃρήσθω δὲ πάλιν ἐν τούτοις (3) πᾶς λογισμὸς σωματικός· φαντασίαν τε πάσης αἰσθήσεως ὑπερβαίνοντες, καθαρᾷ τῇ νοήσει καὶ μόνῳ τῷ νῷ νοῶμεν υἱοῦ πρὸς πατέρα τὸ γνήσιον, καὶ λόγου τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἰδιότητα, καὶ τὴν ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα τοῦ ἀπαυγάσματος πρὸς τὸ φῶς· ὡς γὰρ τὸ γέννημα καὶ ὁ υἱὸς, οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὡς Θεῷ πρέπον ἐστὶν, εἴρηταί τε καὶ ἔστι· τὸν αὐτὸν τρόπον (4) τὴν λέξιν τοῦ ὁμοουσίου ἀκούοντες, μὴ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας αἰσθήσεις πίπτοντες, μερισμοὺς καὶ διαιρέσεις τῆς θεότητος λογιζώμεθα· ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἀσωμάτων διανοούμενοι, τὴν ἑνότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτὸς μὴ διαιρῶμεν· τοῦτο γὰρ ἴδιον υἱοῦ πρὸς πατέρα, καὶ τοῦτο δείκνυσι τὸν Θεὸν ἀληθῶς ὄντα πατέρα τοῦ λόγου. πάλιν γὰρ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος ἀναγκαῖον εἰς τοῦτο. τίς τολμήσει λέγειν τὸ ἀπαύγασμα ξένον καὶ ἀνόμοιον εἶναι τοῦ ἡλίου; ἢ τίς μᾶλλον ἐνορῶν οὕτως τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον, καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ φωτὸς, οὐκ ἂν εἴποι θαρρήσας· ὄντως τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἕν εἰσι, καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ δείκνυται, καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ ἡλίῳ τυγχάνει ὂν, ὥστε τὸν ὁρῶντα τοῦτο, βλέπειν κἀκεῖνο· τὴν δὲ τοιαύτην ἑνότητα καὶ φυσικὴν ἰδιότητα τί ἂν οἱ πιστεύοντες καὶ βλέποντες ὀρθῶς καλέσαιεν ἢ ὁμοούσιον γέννημα; τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ γέννημα τί ἄν τις οἰκείως καὶ πρεπόντως νομίσειεν, ἢ λόγον, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, ὅνπερ (5) ἀπὸ τοῦ πατρὸς λέγειν ξένον οὐδ' ὅσιόν ἐστιν, οὔτε μὴ ἀϊδίως εἶναι παρὰ τῷ πατρὶ καὶ φαντάζεσθαι θέμις ἐστί. τούτῳ γὰρ τῷ γεννήματι τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατὴρ, καὶ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν ἐκτείνων δι' αὐτοῦ φιλανθρωπεύεται· καὶ οὕτως ἓν αὐτὸς καὶ ὁ πατήρ εἰσιν, ὥσπερ εἴρηται· εἰ μὴ ἄρα οἱ κακόφρονες τολμήσαντες πάλιν εἴποιεν ἄλλην εἶναι τὴν τοῦ λόγου οὐσίαν, καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ φῶς, ἵν' ᾖ τὸ μὲν ἐν τῷ υἱῷ φῶς ἓν πρὸς τὸν πατέρα, αὐτὸς δὲ ξένος κατ' οὐσίαν ὡς κτίσμα. ἀλλὰ τοῦτο τοῦ Καϊάφα καὶ τοῦ Σαμοσατέως (6) ἀτεχνῶς ἐστι τὸ φρόνημα, ὅπερ ἡ μὲν ἐκκλησία ἐξέβαλεν, οὗτοι δὲ νῦν ὑποκρίνονται, διὸ καὶ αὐτοὶ τῆς ἀληθείας ἐκπεσόντες, ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί. εἰ γὰρ ὅλως μετέχει τοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς φωτὸς, διατί μὴ μᾶλλον αὐτός ἐστι τὸ μετεχόμενον, ἵνα μὴ μέσον αὐτοῦ τι καὶ τοῦ πατρὸς εὑρίσκηται; εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστὶν, οὐκέτι δείκνυται διὰ τοῦ υἱοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀλλὰ δι' ἐκείνου, ὃ καὶ αὐτὸς μετέχει. εἰ δὲ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος, ἡ σοφία τοῦ πατρὸς, ἐν ᾧ ὁ πατὴρ ἀποκαλύπτεται, καὶ γινώσκεται, καὶ δημιουργεῖ, καὶ οὗ ἄνευ οὐδὲν ὁ πατὴρ ποιεῖ, (7) δῆλον ὅτι αὐτός ἐστι τὸ ἐκ τοῦ πατρός· αὐτοῦ γὰρ καὶ τὰ πάντα τὰ γενητὰ μετέχει, μετέχοντα τοῦ ἁγίου πνεύματος. οὕτω δὲ ὢν, οὐκ ἔσται ἐξ οὐκ ὄντων, οὔτε ὅλως κτίσμα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ πατρὸς ἴδιον γέννημα, ὡς ἐκ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα.

25. Οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες ταύτην ἔχοντες τὴν διάνοιαν, τοιαύτας καὶ τὰς λέξεις ἔγραψαν. ὅτι δὲ οὐχ ἑαυτοῖς πλάσαντες ἐπ-

ενόη-

(1) Sic Reg. At in aliis & editis ὁ deeſt.
(2) Particula μὴ videtur addenda poſt εἰ vel certe ſubaudienda. Ibid. Reg. δείκνυται.
(3) Sic Reg. Editi vero πᾶς mendoſe.
(4) Sic Reg. At alii & editi τὴν λέξιν omittunt.
(5) Sic Reg. Alii vero & editi ἣν οὔτε.
(6) Reg. ἀτέχνως.
(7) Sic Reg. At alii & editi, δηλονότι.

ἐπενόησαν ταύτας· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο προφασίζονται· ἀλλ' ἄνωθεν παρὰ τῶν πρὸ αὐτῶν παραλαβόντες εἰρήκασι, φέρε καὶ τοῦτο διελέγξωμεν, ἵνα μηδὲ αὕτη αὐτοῖς ἡ πρόφασις παραλείπηται. μάθετε τοίνυν, ὦ χριστομάχοι Ἀρειανοί, ὅτι Θεόγνωστος μὲν, ἀνὴρ λόγιος, οὐ παρῃτήσατο τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἰπεῖν. γράφων γὰρ περὶ υἱοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ὑποτυπώσεων, οὕτως εἴρηκεν· „οὐκ ἔξωθέν
„τίς ἐστιν ἐφευρεθεῖσα ἡ τοῦ υἱοῦ οὐσία, οὐδὲ ἐκ μὴ
„ὄντων ἐπεισήχθη· ἀλλὰ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἔφυ,
„ὡς τοῦ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα, ὡς ὕδατος ἀτμίς· οὔτε
„γὰρ τὸ ἀπαύγασμα, οὔτε ἡ ἀτμὶς, αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐστὶν,
„ἢ αὐτὸς ὁ ἥλιος· οὔτε ἀλλότριον, ἀλλὰ ἀπόρροια τῆς
„τοῦ πατρὸς οὐσίας, οὐ μερισμὸν ὑπομεινάσης τῆς τοῦ
„πατρὸς οὐσίας. ὡς γὰρ μένων ὁ ἥλιος ὁ αὐτὸς οὐ
„μειοῦται ταῖς ἐκχεομέναις ὑπ' αὐτοῦ αὐγαῖς· οὕτως
„οὐδὲ ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ἀλλοίωσιν ὑπέμεινεν, εἰ-
„κόνα ἑαυτῆς ἔχουσα τὸν υἱόν.„ ὁ μὲν οὖν Θεόγνωστος
* τὰ πρότερα ὡς ἐν γυμνασίᾳ ἐξετάσας, ὕστερον τὴν ἑαυτοῦ δόξαν τέθεικεν, οὕτως εἰπών. Διονύσιος δὲ ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τοῦ Σαβελλίου γράφων, τήν τε κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ σωτῆρος διὰ πλειόνων ἐξηγούμενος, καὶ ἐξ αὐτῆς διελέγχων τοὺς Σαβελλίζοντας, ὅτι μὴ ὁ πατήρ ἐστιν ὁ γενόμενος σὰρξ, ἀλλ' ὁ τούτου λόγος, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· ἐπειδὴ ὑπενοήθη ὡς ποίημα καὶ γενητὸν λέγων τὸν υἱὸν, καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης, ἀπολογούμενος συκοφαντίαν εἶναι ταύτην κατ' αὐτοῦ. μήτε γὰρ ποίημα εἰρηκέναι τὸν υἱὸν, ἀλλὰ καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν ὁμολογεῖν διεβεβαιώσατο. ἔχει δὲ αὐτοῦ ἡ λέξις οὕτως·
„καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν ᾗ ἤλεγξα καὶ ὃ
„προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὂν, ὡς οὐ λέ-
„γοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ καὶ
„τὸ ὄνομα τοῦτό φημι μὴ εὑρηκέναι που τῶν ἁγίων γρα-
„φῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἑξῆς, ἃ σε-
„σιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπᾴδει. καὶ γὰρ
„ἀνθρωπίνην γονὴν παρεθέμην δῆλον ὡς οὖσαν ὁμο-
„γενῆ, φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον ἑτέρους εἶ-
„ναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ
„μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι μήτε τέκνα.
„καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν, ὡς προεῖπον, διὰ τὰς περιστά-
„σεις οὐκ ἔχω προκομίσαι· (1) εἰ δ' οὖν, αὐτά σοι τὰ
„τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ καὶ (2) πάσης ἂν ἔπεμψα
„τὸ ἀντίγραφον, ὅπερ ἂν εὐπορήσω, ποιήσω. οἶδα δὲ
„καὶ μέμνημαι πλείονα προσθεὶς τῶν συγγενῶν ὁμοιώ-
„ματα· καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ
„ἀπὸ ῥίζης ἀνελθὸν, ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλά-
„στησε, καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές· καὶ
„ποταμὸν εἶπον ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα, ἕτερον ὄνομα
„μετειληφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν,
„μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι, καὶ ἀμφότερα ὑ-
„πάρχειν, καὶ τὸν ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πη-
„γῆς ὕδωρ.„

26. Ὅτι δὲ οὐ ποίημα οὐδὲ κτίσμα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἴδιον (3) τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας

A excogitaverint, ut illi quidem objiciunt, ſed ab aliis ſe antiquioribus acceperint, age, id quoque oſtendamus, ne vel hæc ipſa incuſatio illis ſuperſit. Diſcite igitur, o Chriſti hoſtes Ariani, Theognoſtum virum eruditum minime refugiſſe ab hac ipſa dictione *ex ſubſtantia*. Nam in ſecundo Hypotypoſeωn hæc de Filio ſcribit: „Non extrinſecus adinventa eſt Filii ſub-
„ſtantia, neque ex nihilo educta, ſed ex Patris ſub-
„ſtantia nata eſt, ut lucis ſplendor & aquæ vapor:
„neque enim ſplendor aut vapor ipſa aqua vel ipſe
„ſol eſt; neque rurſus aliquid eſt alienum, ſed eſt
„aliquid emanans ex Patris ſubſtantia, ita tamen ut
B „nullam diviſionem eadem Patris ſubſtantia ſit per-
„peſſa. Ut enim ſol idem manens radiis ab ipſo pro-
„fluentibus non minuitur; ita neque Patris ſubſtan-
„tia mutationem ullam patitur, eum Filium ſui i-
„pſius imaginem habet.„ Sic igitur Theognoſtus ſuam ipſe mentem his verbis aperuit, cum ea quæ antea propoſuerat, non niſi exercitationis gratia expendiſſet. Cum item Dionyſius Alexandriæ epiſcopus ex his quæ adverſus Sabellium ſcripſerat, quibus nempe Salvatoris diſpenſationem ſecundum carnem permultis explanabat, ac inde confutabat Sabellianos, oſtendebatque non Patrem factum eſſe carnem, ſed Ver-
C bum, uti Joannes dicit: cum, inquam, in ſuſpicionem veniſſet dixiſſe Filium rem factam & creatam eſſe, non vero Patri conſubſtantialem, litteras dedit ad Romæ Epiſcopum Dionyſium quoque appellatum: in quibus ſe expurgans aſſeverabat calumniam hanc eſſe adverſus ſe confictam; nunquam enim ſe Filium factum dixiſſe, ſed illum Patri conſubſtantialem confiteri ſe affirmabat. Hæc autem ſunt ejus verba: „Et
„aliam epiſtolam ſcripſi, ubi oſtendi falſam eſſe qua
„illi in me utuntur criminatione, quaſi ſcilicet qui
„negaſſem Chriſtum Deo eſſe conſubſtantialem. Etſi
D „enim fateor me id nominis nullo in loco ſanctarum
„Scripturarum inveniſſe, tamen quæ ſubſequuntur
„argumentationes meę, quas quidem illi reticuerunt,
„ab hac ſententia non diſcrepant. Quin etiam humani
„partus exemplum in medium protuli, quem nempe
„perſpicuum eſt ejuſdem eſſe naturæ, addidique eo ſo-
„lum parentes alios eſſe a ſuis liberis, quod ipſi non ſint
„liberi, nec item neceſſe eſſe aut parentes eſſe aut libe-
„ros. Et hanc quidem epiſtolam, ut dixi, ob præſen-
„tem rerum ſtatum exhibendam non habeo: alioquin,
„ipſa quę tunc ſcripſi verba vel potius integrę epiſtolę
„exemplar miſiſſem, quod, ubi potero, facere non omit-
E „tam. Memini vero probeque ſcio me plurima rerum
„quę ejuſdem ſint generis exempla propoſuiſſe. Nam-
„que dixi plantam ex ſemine vel ex radice exortam,
„aliam eſſe ab eo unde producta eſt, eſſe tamen ejuſ-
„dem naturę; fluvium ſimiliter ex fonte emanantem
„aliud nomen habere, neque enim fontem dici fluvi-
„um, neque fluvium, fontem, utrumque nihilominus
„exiſtere, ita ut fluvius ſit aqua ex fonte profluens.

26. Quod autem Dei Verbum nec factum nec creatum ſit, ſed proprius & individuus Patris ſub-

Nicænæ Synodi, ſed ab antiquioribus accepta ſunt, hiſque ante eos uſi ſunt Theognoſtus, & Dionyſius Alexandrinus.

Joan. 1. 14.

Dionyſius Romæ epiſcopus docuit Dei

(1) εἰ δ' οὖν, ſupple εἶχον, commode redditur per vocem *alioquin*, ut petet, quod quia videntur non animadvertiſſe interpretes, perperam hunc locum verterunt.

(2) Sic Reg. Ceteri autem & editi, πᾶσαν, ut & legit Ambr. Camald. (3) Reg. τῆς omittit.

* Ut iſta intelligantur, notandum eſt Theognoſtum, teſte Photio Biblioth. cod. 106. ſeptem compoſuiſſe orationes, in quorum prioribus ac præcipue in ſecunda minus orthodoxe videtur ſentire de Dei Filio, quem ſcilicet rem creatam eſſe ducet: at in ſeptima & poſtrema oratione orthodoxe ſentit de Filio, de quo nempe hæc habet quæ hic profert S. Athanaſius, qui per hæc verba τὰ πρότερα non aliud certe intelligit quam priores ejus orationes, in quibus minus recte de Filio videtur diſſerere; ſed id eum exercitationis tantum gratia ſcripſiſſe ait S. Athanaſius, non vero ex propria mente, quam ipſe in ultima oratione expoſuit. Eodem item modo eum defendi poſſe ait Photius, cujus hæc ſunt verba: υἱὸν δὲ λέγων, κτίσμα αὐτὸν ἀποφαίνει καὶ τῶν λογικῶν μόνων ἐπιστατεῖν, καὶ ἄλλα, ὥσπερ Ὠριγένης, ἐπιφέρει τῷ υἱῷ, εἴτε ὁμοίως ἐκείνῳ δυσσεβείᾳ ἁλοὺς, εἴτε, ὡς ἄν τις ὑπεραπολογούμενος αὐτοῦ εἴποι, ἐν γυμνασίας λόγῳ καὶ οὐ δόξης ταῦτα προτεθείς. id eſt: *Cum de Filio diſſerit, eum rem creatam eſſe declarat, ſoliſque rebus ratione præditis præſidere, & alia quædam, ut Origenes, Filio affingit, ſive eadem ac ille impietate infectus, ſive, ut quis forte diceret ad illum utcumque defendendum, hæc exercitationis gratia, non autem ex propria ſententia propoſuerit.* Et in fine: ἐν δὲ τῷ ζ' λόγῳ, ὃν ἐπιγράφει περὶ θεοῦ δημιουργίας, εὐσεβέστερόν πως περί τε τῶν ἄλλων διαλαμβάνει, καὶ μάλιστα πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου περὶ τοῦ υἱοῦ. *In ſeptima autem oratione, quam de Dei opificio inſcribit, magis pie tum de aliis rebus, tum præcipue in fine orationis de Filio diſputat.* Quis porro fuerit iſte Theognoſtus, ex inſcriptione ejuſdem Operis apud Photium habemus, ubi hæc leguntur: ἀνεγνώσθη Θεογνώστου Ἀλεξανδρέως λόγοι ἑπτὰ, ὧν ἡ ἐπιγραφὴ, τοῦ μακαρίου Θεογνώστου Ἀλεξανδρέως καὶ ἐξηγητοῦ ὑποτυπώσεις. *Lecti ſunt Theognoſti Alexandrini Orationes ſeptem, cujus Operis hæc eſt inſcriptio, Beati Theognoſti Alexandrini & Interpretis Hypotypoſes.*

Verbum nec factum nec creatum eſſe.

ſubſtantiæ fetus, ut ſcripſit magna Synodus: ecce Dionyſius quoque Romæ Epiſcopus ſcribens contra Sabellianos, his verbis adverſus illos indignatur qui talia audent dicere. „ Jam vero, inquit, æquum fuerit adverſus illos diſputare, qui auguſtiſſimam Dei Eccleſiæ prædicationem, Monarchiam in tres quaſdam virtutes ac ſeparatas hypoſtaſes treſque divinitates dividunt, diſcindunt, deſtruuntque. Audivi enim quoſdam ex his, qui apud vos divinum Verbum prædicant & docent, hujus opinionis magiſtros eſſe, qui quidem ex diametro, ut ita loquar, Sabellii ſententiæ adverſantur. Illius enim in eo conſiſtit impietas, quod dicat Filium eſſe Patrem, & viciſſim: illi autem tres Deos quodammodo prædicant, cum ſanctam unitatem in tres diverſas bypoſtaſes inter ſe omnino ſeparatas dividunt. Neceſſe eſt enim divinum Verbum Deo univerſorum eſſe unitum, & Spiritum ſanctum in Deo manere & habitare, ac denique divinam Trinitatem in unum, quaſi in quemdam verticem, (Deum univerſorum omnipotentem dico) reduci & colligi. Nam futilis Marcionis doctrina quæ monarcbiam in tria principia ſecat & dividit, diabolica ſane eſt, non autem verorum Chriſti diſcipulorum, vel eorum quibus Salvatoris diſciplina placet. Hi enim Trinitatem quidem non ignorant in divina Scriptura prædicari, tres autem eſſe Deos nec in vetere nec in novo Teſtamento doceri. Non minus etiam illi culpandi ſunt qui Filium opus eſſe exiſtimant, & Dominum factum eſſe ſentiunt, quaſi videlicet unum eſſet ex his quæ vere facta ſunt, cum divina Scriptura illum genitum eſſe, ut eidem convenit congruitque, non autem formatum & factum eſſe teſtetur. Non levis igitur, ſed ſumma eſt impietas, Dominum aliquo modo manufactum dicere. Nam ſi factus eſt Filius, fuit aliquando, cum non eſſet: atqui fuit ſemper, ſi utique ſit in

Joan. 14. 10.

Patre, ut ipſe declarat, & ſi Chriſtus ipſum ſit Verbum, ſapientia & virtus. Hæc ſiquidem Chriſtum eſſe divinæ litteræ docent, ut vobis certe non latet: hæc autem eadem, virtutes Dei ſunt; ac proinde ſi factus eſt Filius, fuit ergo aliquando, cum hæc non eſſent. Igitur tempus fuit, cum ſine his eſſet Deus; quod perabſurdum eſt. Sed quid pluribus de bis apud vos differam, viros Spiritu plenos, quibus utique explorata ſunt quæ abſurda ſequuntur ex illorum ſententia, qui Filium factum eſſe contendunt, ad quæ ſane non attendiſſe mihi videntur bujus opinionis duces, atque idcirco a veritate prorſus aberraſſe, qui ſcilicet contra mentem divinæ & propheticæ Scripturæ hæc verba explicant: *Dominus creavit me principium viarum ſuarum.*

Prov. 8. 22.

Nec enim, ut ſcitis, una eſt ſignificatio verbi, *creavit*. Nam hoc in loco, *creavit*, idem eſt ac præfecit operibus ab ipſo factis, factis, inquam, per ipſum Filium. Hoc autem verbum, *creavit*, hic intelligendum non eſt pro, *fecit*: ſiquidem facere & creare inter ſe differunt. Hinc Moyſes in magno Deuteronomii carmine ait:

Deut. 32. 6.

Numquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit te, & creavit te? Sic etiam illos recte quis poſſit coarguere: O præcipites temerariique homines!

Coloſſ. 1. 15. Pſal. 109. 3. Prov. 8. 25.

Ergone facta res eſt primogenitus omnis creaturæ, qui ex utero ante luciferum genitus eſt, qui ut Sapientia dicit: *Ante omnes colles me gignit?* Denique Scripturæ divinæ multis in locis genitum eum dicunt, nuſquam

A γέννημα ἀδιαίρετόν ἐστιν, ὡς ἔγραψεν ἡ μεγάλη σύνοδος, ἰδοὺ καὶ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος Διονύσιος γράφων κατὰ τῶν (1) τὰ Σαβελλίου φρονούντων, σχετλιάζει κατὰ τῶν ταῦτα τολμώντων λέγειν, καί φησιν οὕτως· „ Ἑξῆς δ' ἂν εἰκότως λέγοιμι καὶ πρὸς (2) διαιροῦντας καὶ κατατέμνοντας καὶ ἀναιροῦντας τὸ σεμνότατον κήρυγμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, τὴν μοναρχίαν εἰς τρεῖς δυνάμεις τινὰς καὶ μεμερισμένας ὑποστάσεις καὶ θεότητας τρεῖς· πέπυσμαι γὰρ εἶναί τινας τῶν παρ' ὑμῖν κατηχούντων καὶ διδασκόντων τὸν θεῖον λόγον, ταύτης ὑφηγητὰς τῆς φρονήσεως· οἳ κατὰ διάμετρον, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀντίκεινται τῇ Σαβελλίου γνώμῃ·

B ὁ μὲν γὰρ βλασφημεῖ αὐτὸν τὸν υἱὸν εἶναι λέγων τὸν πατέρα, καὶ ἔμπαλιν· οἱ δὲ τρεῖς θεοὺς τρόπον τινὰ κηρύττουσιν, εἰς τρεῖς ὑποστάσεις ξένας ἀλλήλων παντάπασι κεχωρισμένας διαιροῦντες τὴν ἁγίαν μονάδα· ἡνῶσθαι γὰρ ἀνάγκη τῷ Θεῷ τῶν ὅλων τὸν θεῖον λόγον· ἐμφιλοχωρεῖν δὲ τῷ Θεῷ καὶ ἐνδιαιτᾶσθαι δεῖ τὸ ἅγιον πνεῦμα· ἤδη καὶ τὴν θείαν τριάδα εἰς ἕνα, ὥσπερ εἰς κορυφήν τινα, τὸν Θεὸν τῶν ὅλων τὸν παντοκράτορα (3) λέγω, συγκεφαλαιοῦσθαί τε καὶ συνάγεσθαι πᾶσα ἀνάγκη. Μαρκίωνος γὰρ τοῦ ματαιόφρονος δίδαγμα, εἰς τρεῖς ἀρχὰς τῆς μοναρχίας τομὴν καὶ διαίρεσιν,

C παίδευμα ὂν διαβολικόν, οὐχὶ δὲ τῶν ὄντως μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀρεσκομένων τοῖς τοῦ Σωτῆρος μαθήμασιν. οὗτοι γὰρ τριάδα μὲν κηρυττομένην ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς σαφῶς ἐπίστανται, τρεῖς δὲ θεοὺς οὔτε παλαιὰν οὔτε καινὴν διαθήκην κηρύττουσαν. οὐ μεῖον δ' ἄν τις καταμέμφοιτο καὶ τοὺς ποίημα τὸν υἱὸν εἶναι (4) δοξάζοντας, καὶ γεγονέναι τὸν Κύριον, ὥσπερ ἕν τι τῶν ὄντως γενομένων νομίζοντας, τῶν θείων λογίων γέννησιν αὐτῷ τὴν ἁρμόττουσαν καὶ πρέπουσαν, ἀλλ' οὐχὶ πλάσιν τινὰ καὶ ποίησιν προσμαρτυρούντων. βλάσφημον

D οὖν οὐ τὸ τυχόν, μέγιστον μὲν οὖν, χειροποίητον τρόπον τινὰ λέγειν τὸν Κύριον. εἰ γὰρ γέγονεν υἱός, ἦν ὅτε οὐκ ἦν· ἀεὶ δὲ ἦν, (5) εἴ γε ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ὡς αὐτός φησι, καὶ εἰ λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις ὁ Χριστός· ταῦτα γὰρ εἶναι τὸν Χριστὸν αἱ θεῖαι λέγουσι γραφαί, ὥσπερ ἐπίστασθε· ταῦτα δὲ δυνάμεις οὖσαι τοῦ Θεοῦ τυγχάνουσιν. εἰ τοίνυν γέγονεν ὁ υἱός, ἦν ὅτε οὐκ ἦν ταῦτα· ἦν ἄρα καιρός, ὅτε χωρὶς τούτων ἦν ὁ Θεός. ἀτοπώτατον δὲ τοῦτο. καὶ τί ἂν ἐπὶ πλεῖον περὶ τούτων πρὸς ὑμᾶς διαλεγοίμην, πρὸς ἄνδρας πνευματοφόρους καὶ σαφῶς ἐπισταμένους τὰς ἀτοπίας τὰς ἐκ τοῦ ποίη-

E μα λέγειν τὸν υἱὸν ἀνακυπτούσας; αἷς μοι δοκοῦσι μὴ προσεσχηκέναι τὸν νοῦν οἱ καθηγησάμενοι τῆς δόξης (6) ταύτης, καὶ διὰ τοῦτο κομιδῇ τοῦ ἀληθοῦς διημαρτηκέναι, ἑτέρως ἢ βούλεται ταύτῃ ἡ θεία καὶ προφητικὴ γραφὴ τό, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἐκδεξάμενοι. οὐ μία γὰρ ἡ τοῦ ἔκτισεν, ὡς ἴστε, σημασία· ἔκτισε γὰρ ἐνταῦθα ἀκουστέον, ἀντὶ τοῦ ἐπέστησε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγονόσιν ἔργοις, γεγονόσι δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· οὐχὶ δέ γε τὸ ἔκτισε νῦν λέγοιτ' (7) ἂν ἐπὶ τὸ ἐποίησε· διαφέρει γὰρ τοῦ ποιῆσαι τὸ κτίσαι. οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατὴρ ἐκτήσατό σε, καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἔκτισέ σε; τῇ

F ἐν τῷ Δευτερονομίῳ μεγάλῃ ᾠδῇ ὁ Μωσῆς φησι. πρὸς οὓς καὶ εἴποι ἄν τις· ὦ ῥιψοκίνδυνοι ἄνθρωποι· ποίημα ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὁ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεννηθείς, ὁ εἰπὼν ὡς σοφία, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με; καὶ πολλαχοῦ δὲ τῶν θείων λογίων γεγεννῆσθαι, ἀλλ' οὐ γε-

„ γονέ-

(1) τὰ abeſt a Reg.
(2) Reg. τοὺς κατεδιαιροῦντας.
(3) Reg. λέγων, ut & legit Ambroſ. Camald.
(4) Reg. δοξάζοντας. Baſil. δοξάζοντες: & alia manu, γρ. δοξάζοντας.
(5) Sic Reg. ut & exigit ſenſus. Editi & alii, εἰ δέ.
(6) Sic Reg. Alii vero & editi omittunt ταύτης. Mox Reg. pro ἢ habet ᾗ.
(7) Sic mſſ. & ed. Commel. At edit. Pariſienſis, ἀντί. Ceterum ἂν ἐπὶ idem hic ſignificat ac ἀντί. Mox τὸ ἔκτισε quod abeſt ab ed. Commel. reſtituimus ex mſſ. Reg. & Baſil. hancque vocem legerunt Nannius & Ambroſ. Camald.

„ γεγονέναι τὸν υἱὸν λεγόμενον εὕροι τις ἄν· ὑφ' ὧν καταφανῶς ἐλέγχονται τὰ (1) ψευδῆ περὶ τῆς τοῦ κυρίου γεννήσεως ὑπολαμβάνοντες, οἱ ποίησιν αὐτοῦ τὴν θείαν καὶ ἄῤῥητον γέννησιν λέγειν τολμῶντες. οὔτ' οὖν καταμερίζειν χρὴ εἰς τρεῖς θεότητας τὴν θαυμαστὴν καὶ θείαν μονάδα· οὔτε ποιήσει κωλύειν τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τοῦ κυρίου· ἀλλὰ πεπιστευκέναι εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἡνῶσθαι δὲ τῷ θεῷ τῶν ὅλων τὸν λόγον· ἐγὼ γάρ, φησι, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἡ θεία τριάς, καὶ τὸ ἅγιον κήρυγμα τῆς μοναρχίας διασώζοιτο. „

27. Περὶ δὲ τοῦ ἀϊδίως συνεῖναι τὸν λόγον τῷ πατρί, καὶ μὴ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐτὸν εἶναι, ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ἔξεστιν πάλιν ὑμᾶς ἀκοῦσαι καὶ παρὰ τοῦ φιλοπόνου Ὠριγένους. ἃ μὲν γὰρ ὡς ζητῶν καὶ γυμνάζων ἔγραψε, ταῦτα μὴ ὡς αὐτοῦ φρονοῦντος δεχέσθω τις· (2) ἀλλὰ τῶν πρὸς ἔριν φιλονεικούντων ἐν τῷ ζητεῖν, ἀδεῶς ὁρίζων ἀποφαίνεται, (3) τοῦτο τοῦ φιλοπόνου τὸ φρόνημά ἐστι· μετὰ γοῦν τὰ ὡς ἐν γυμνασίᾳ λεγόμενα πρὸς τοὺς αἱρετικούς, εὐθὺς αὐτὸς ἐπιφέρει τὰ ἴδια, λέγων οὕτως· „ εἰ ἔστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀόρατος εἰκών· ἐγὼ δὲ τολμήσας προσθείην ἄν, ὅτι καὶ ὁμοιότης τυγχάνων τοῦ πατρός, οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ἦν. πότε γὰρ ὁ θεὸς ὁ κατὰ τὸν Ἰωάννην φῶς λεγόμενος· ὁ θεὸς γὰρ φῶς ἐστιν· ἀπαύγασμα οὐκ εἶχε τῆς ἰδίας δόξης, ἵνα τολμήσας τις ἀρχὴν δῷ εἶναι υἱοῦ (4) πρότερον οὐκ ὄντος; πότε δὲ ἡ τῆς ἀῤῥήτου καὶ ἀκατονομάστου καὶ ἀφθέγκτου ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς (5) εἰκών, ὁ χαρακτήρ, λόγος, ὁ γινώσκων τὸν πατέρα, οὐκ ἦν; κατανοείτω γὰρ ὁ τολμῶν καὶ λέγων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, ὅτι ἐρεῖ καὶ τό· σοφία ποτὲ οὐκ ἦν, καὶ λόγος οὐκ ἦν, καὶ ζωὴ οὐκ ἦν. καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις οὕτω λέγει· ἀλλ' οὐ θέμις ἐστὶν οὐδὲ ἀκίνδυνον διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν τό, ὅσον ἐφ' (6) ἡμῖν, ἀποστερῆσαι τὸν θεὸν τοῦ ἀεὶ συνόντος αὐτῷ λόγου μονογενοῦς, σοφίας ὄντος ᾗ προσέχαιρεν· οὕτω γὰρ οὐδὲ ἀεὶ χαίρων νοηθήσεται. „ ἰδοὺ ἡμεῖς μὲν ἐκ πατέρων εἰς πατέρας διαβεβηκυῖαν τὴν τοιαύτην διάνοιαν ἀποδεικνύομεν· ὑμεῖς δέ, ὦ νέοι Ἰουδαῖοι καὶ τοῦ Καϊάφα μαθηταί, τίνας ἄρα τῶν ῥημάτων ὑμῶν ἔχετε δεῖξαι πατέρας; ἀλλ' οὐδένα τῶν φρονίμων καὶ σοφῶν ἂν εἴποιτε. πάντες γὰρ ὑμᾶς ἀποστρέφονται, πλὴν μόνου τοῦ διαβόλου· μόνος γὰρ ὑμῖν οὗτος τῆς τοιαύτης ἀποστασίας πατὴρ γέγονεν, ὃ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ὑμῖν ἐπισπείρας τὴν ἀσέβειαν ταύτην, καὶ νῦν λοιδορεῖν τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον πείσας ὑμᾶς, ὅτι μὴ τὰ ὑμέτερα ἀλλὰ ταῦτα γεγράφασιν, ἅπερ οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γενόμενοι παραδεδώκασιν. ἣν γὰρ ἡ σύνοδος ἐγγράφως ὡμολόγησε πίστιν, αὕτη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐστί. ταύτην ἐκδικοῦντες οἱ μακάριοι πατέρες οὕτως ἔγραψαν, καὶ κατέκριναν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν· διὸ μάλιστα καὶ διαβάλλειν τὴν σύνοδον ἐπιχειροῦσιν. οὐ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς λυποῦσιν, ἀλλ' ὅτι ἐν αὐταῖς ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί, καὶ τῶν ἄλλων (7) αἱρέσεων τολμηρότεροι.

28. Ἀμέλει τῶν λεξειδίων τούτων δειχθέντων τότε φαύλων, καὶ ἀεὶ δὲ εὐελέγκτων ὄντων ὡς ἀσεβῶν, ἐχρῆ-

„ vero factum: ex quibus aperte convincuntur falſa de Domini generatione opinari, hi qui divinam ejus atque inexplicabilem generationem, factionem audent dicere. Itaque admirabilis divinaque unitas in tres divinitates non eſt ſeparanda, neque factionis vocabulo dignitas ſummaque Domini magnitudo eſt diminuenda; ſed credendum eſt in Deum Patrem omnipotentem, & in Chriſtum Jeſum ejus Filium, & in Spiritum ſanctum, ac Verbum Deo univerſorum eſſe unitum. *Ego enim*, inquit, *& Pater unum ſumus*. Et, *Ego in Patre, & Pater in me eſt*. Ita ſcilicet divina Trinitas & ſancta Monarchiæ prædicatio integra ſervabitur. „

Joan. 10. 30.
Joan. 14. 10.

27. Quod autem Verbum ab æternitate ſit cum Patre, nec alterius quam Patris ſubſtantiæ vel hypoſtaſis proprius ſit, ut declaravit Synodus, liceat vos iterum a laborioſo Origene audire. Nam quæ ille velut inquirens & diſputans ſcripſit, non ita accipienda ſunt, quaſi ſic ipſe ſentiret, ſed ex eorum mente quibuſcum diſputat: at quæ fidenter definit & affirmat, hæc vera eſt viri hujus perquam ſtudioſi ſententia. Itaque poſt ea quæ exercitationis gratia ad hæreticos dixit, ſtatim propriam ipſe mentem his verbis exponit: „ Si eſt imago Dei inviſibilis, inviſibilis quoque eſt ipſa imago. Quin etiam addere auſim cum ſit ſimilitudo Patris, non poſſe fieri ut aliquando non fuerit. Quando enim Deus, quem Joannes lucem appellat, (nam *Deus lux eſt*) propriæ gloriæ ſplendore caruit, ut quis audeat principium exiſtendi Filio tribuere, quaſi ſcilicet antea non fuiſſet? Quandonam vero non erat Verbum, Verbum, inquam, quod & Patrem cognoſcit, & eſt character ac imago ejuſdem ſubſtantiæ, quæ digne nec exprimi, nec nominari, nec proferri poſſit? Intelligat enim qui dicere audet, Fuit aliquando, cum non eſſet Filius, idem eſſe ac ſi diceret; Sapientia aliquando non erat, Verbum non erat, Vita non erat. Idem rurſus ita alibi loquitur: Verum nefas eſt, nec periculo vacat propter noſtram infirmitatem Deum, quantum in nobis eſt, unigenito privare Verbo quod ſemper cum illo fuit, & illa erat ſapientia qua delectabatur. Alioquin eum non ſemper fuiſſe delectatum intelligendum erit. „ En igitur nos quidem hanc ſententiam a Patribus ad Patres tranſiſſe demonſtramus: vos vero, o novi Judæi & Caiphæ diſcipuli, quos Patres qui veſtris voculis faverint exhibere poteſtis? Nullum certe prudentem & ſapientem unquam proferetis; omnes enim a vobis abhorrent præter unum diabolum, qui nempe ſolus hujus veſtræ defectionis pater & auctor extitit, vobiſque primum impietatem hanc inſeminavit, ac etiam nunc ſuadet ut œcumenicam Synodum veſtris maledictis inſectemini, quia videlicet non veſtra ſed illa definierit quæ ab initio tradidere teſtes oculati qui & miniſtri Verbi fuere. Nam fides quam Synodus ſcripto confeſſa eſt, ipſa vere eſt Catholicæ Eccleſiæ, quam ut tuerentur, placuit beatis Patribus ita ſcribere, Arianamque hæreſim condemnare. Hinc illi potiſſimum ob hanc cauſam Synodum calumniari conantur. Nam non tam hujuſmodi dictionibus cruciantur, quam quod inde convicti ſunt non ſolum hæretici eſſe ſed aliis etiam hæreticis audaciores.

Origenes docuit Verbum æternum eſſe ejuſdemque ac Patrem ſubſtantiæ.

1. Joan. 1. 5.
Hebr. 1. 3.
Prov. 8. 30.

28. Itaque cum ſuas illas voculas futiles eſſe tunc pateret, cumque tam facile eorum impietas ſemper coovinceretur, vocem

(1) Reg. & Baſil. ψευδῆ.
(2) Certe legendum ἀλλ' ἃ, idque omnino exigit ſenſus.
(3) Sic Reg. Alii & editi, τότε. Mox Reg. μετὰ γοῦν, ubi alii & editi μετὰ οὖν.
(4) Editio Pariſienſis particulam ὡς addit ante πρότερον, ſed abeſt a mſſ. & edit. Commel. eam tamen nihil vetat in latino exprimi.
(5) Reg. εἰκὼν omittit.
(6) Sic Regius. Editi autem & alii, ὑμῶν.
(7) Editio Pariſienſis, αἱρετικῶν. At mſſ. & editio Commel. αἱρέσεων. Nihilominus commode redditur per vocem *hæreticis*.

Digitized by Google

Ariani vocem ἀγένητον a profanis auctoribus ſunt mutuati.

cem ἀγένητον, ideſt, non-facti, a Græcis ſeu Gentilibus ſunt mutuati, ut hujuſmodi ionixi vocabulo rurſus inter res factas creatas Dei Verbum, per quod res ipſæ factæ ſunt, numerareot: tanta eorum eſt in propria impietate aſſerenda impudentia, tantave pertinacia in blaſphemiis adverſus Dominum proferendis. Si igitur tantam præ ſe ferunt impudentiam, quia hujus vocis ſignificationem ignorant, ſane id ab his ipſis, a quibus eam accepere, ediſcendum erat. Hi nempe meotem quam ex bono, & animam quam ex menta eſſe ajunt, quamvis unde illæ ſint eis noo lateat, tameo non-factas dicere nihil ſunt veriti, non ignari ſcilicet ſe hoc vocabulo, nihil de primo principio, ex quo ipſæ quoque exortæ ſunt, detrahere. Ita, inquam, illos quoque loqui decebat, aut certe nullo modo de his quæ ignorant, diſſerere. Quod ſi quid hæc vox ſigoificet, ſe intelligere putant, neceſſe omnino eſt ut ipſos interrogemus, maxime cum ea ex divinis litteris non ſit collecta, ſed nulla illi Scripturæ auctoritate fulti pro ipſa pugnent. Enimvero ego quidem memoravi qua de cauſa quove ſenſu Synodus has voces *ex ſubſtantia* & *conſubſtantialis* coogruenter his, quæ ex Scripturis de Salvatore dicta ſunt, ediderit: qui item Patres ante Synodum iiſdem uſi fuerint: ipſi autem, ſi utique poſſint, reſpondeaot, quonam modo hoc vocabulum, quod quidem in Scriptura non exſtat, repererint, vel quo ſenſu Deum noo-factum dicant? Siquidem multas huic voci ineſſe ſignificationes audivi. Ajunt enim oon-factum dici, quod nondum factum eſt, poteſt tamen fieri: item, quod nec exiſtit, nec fieri poteſt ut ſit: tertio, quod exiſtit quidem, nec tamen eſt factum, neque principium habuit ut eſſet, ſed quod æternum & incorruptum eſt. Fortaſſis quidem priores duas ſignificationes rejecerint, ob ea quæ inde proveoiunt, abſurda. Si enim prima admittatur ſignificatio; certe quæ jam facta ſunt, & quæ fieri debent, non-facta erunt dicenda. Nam quod ad ſecundam attinet, ea utique magis adhuc erit abſurda. Reſtat igitur ut tertiam amplectantur, atque eo ſenſu hanc vocem, *non-factum*, intelligant. Verum etiamſi id dixeriot, nihilominus impii habendi ſunt. Si enim quod nullum habet principium ex quo ſit, quodque oec factum vel creatum, ſed æternum eſt, id non-factum appellent, contendantque Dei Verbum contrario ſe habere modo, cui quæſo, non perſpicua eſt impiorum aſtutia? Quis illos ita ioſanientes lapidibus noo obruat? Cum enim priores ſuarum fabularum voculas, propter quas merito ſunt condemnati, jam proferre erubeſcant, eaſdem rurſus alio modo, nomine non-facti, ut ipſi loquuntur, excogitato, ingerere ſunt conati. Nam ſi Filius inter res factas numeretur, certe ipſe quoque ex nihilo eſt factus: ſi item principium exiſtendi habet, ſane non erat ante quam genitus eſt: denique ſi æternus non eſt, fuit aliquando cum non eſſet.

Tres ſignificationes nominis ἀγένητος.

A σαντο παρ' Ἑλλήνων λαβόντες τὴν λέξιν τοῦ (1) ἀγενήτου, ἵνα προφάσει καὶ αὐτοὶ τοῦ ὀνόματος, ἐν τοῖς γενητοῖς πάλιν καὶ τοῖς κτίσμασι συναριθμῶσι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, δι' οὗ αὐτὰ τὰ γενητὰ γέγονεν· οὕτως εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν ἀναίσχυντοι, καὶ πρὸς τὰς κατὰ τοῦ κυρίου βλασφημίας φιλόνεικοι. εἰ μὲν οὖν ἀγνοοῦντες τὸ ὄνομα, οὕτως ἀναισχυντοῦσιν, ἔδει μαθεῖν αὐτοὺς παρὰ τῶν αὐτοῖς δεδωκότων (2) αὐτοὶ δὲ καὶ ὧν λέγουσιν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ νοῦν καὶ τὴν ἐκ τοῦ νοῦ ψυχὴν, καίτοι γινώσκοντες τὸ ἐξ ὧν εἰσιν, οὐκ ἐφοβήθησαν ὅμως καὶ αὐτὰ εἰπεῖν ἀγένητα, εἰδότες ὅτι καὶ τοῦτο λέγοντες, οὐκ ἐλαττοῦσι τὸ πρῶτον ἐξ οὗ καὶ ταῦτα πέφυκε· καὶ ἢ καὶ αὐτοὺς οὕτω λέγειν, ἢ μηδόλως λέγειν περὶ ὧν οὐκ ἴσασιν. εἰ δὲ νομίζουσι γινώσκειν, ἀναγκαῖον αὐτοὺς ἐρωτῆσαι, ἐπεὶ μάλιστα καὶ (3) οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν θείων γραφῶν ἡ λέξις, ἀλλὰ πάλιν ἀγράφως λαλοῦντες φιλονεικοῦσιν. ἐγὼ μὲν γὰρ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν διάνοιαν, καθ' ἣν ἡ σύνοδος τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον συμφώνως τοῖς ἐκ τῶν γραφῶν περὶ τοῦ σωτῆρος εἰρημένοις, καὶ ὅσοι πρὸ αὐτῶν ἐξέθεντο πατέρες καὶ ἔγραψαν, διηγησάμην· καὶ αὐτοὶ δὲ, εἴπερ ἄρα δύνανται, ἀποκρινέσθωσαν C πῶς εὗρον τὴν ἄγραφον ταύτην λέξιν, ἢ ποίᾳ διανοίᾳ τὸν θεὸν ἀγένητον λέγουσι; διαφόρους γὰρ σημασίας ἔχειν τὸ ὄνομα ἀκούω. λέγεσθαι γὰρ (4) φασιν ἀγένητον, τὸ μήπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι· καὶ πάλιν τὸ μήτε ὑπάρχον, μήτε δυνάμενον εἰς τὸ εἶναι γενέσθαι· καὶ τρίτον ἐστὶν αὐτοῦ σημαινόμενον, τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ γενητὸν, μήτε ἀρχὴν ἐσχηκὸς εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' ἀΐδιον ὂν καὶ ἀδιάφθορον. ἴσως μὲν οὖν τὰς πρώτας δύο διανοίας παρελθεῖν ἐθελήσουσι, D (5) διὰ τὸ ἐκεῖθεν ἄτοπον· κατὰ γὰρ τὴν πρώτην, ἔσται τά τε ἤδη γενόμενα, καὶ τὰ προσδοκώμενα γενέσθαι, ἀγένητα· τὸ γὰρ δεύτερον, πλεῖον ἔχει αὖ τὸ ἄτοπον. ἐπὶ δὲ τὴν τρίτην λοιπὸν βαδιοῦνται, κατ' αὐτὴν ὀνομάζοντες τὸ ἀγένητον. ἀλλὰ καὶ οὕτω λέγοντες, οὐδὲν ἧττον εἶεν ἀσεβεῖς. εἰ γὰρ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν εἰς τὸ εἶναι, μηδὲ γενητὸν ἢ κτιστὸν, ἀλλ' ἀΐδιον ὂν, οὕτω λέγουσιν ἀγένητον, ἀντιστρόφως δὲ * τοῦτον εἶναι τὸν θεοῦ λόγον· τίς ἡ συναρπαγὴ τὴν πανουργίαν τῶν θεομάχων; τίς οὐκ ἂν αὐτοὺς οὕτω μαινομένους καταλιθάσειεν; ἐπειδὴ γὰρ αἰσχύνονται προφέρειν ἔτι τὰ πρῶτα τῶν E μύθων ἑαυτῶν λογάρια, ἐφ' οἷς κατεγνώσθησαν, ἄλλως πάλιν αὐτὰ σημαίνειν ἐπενόησαν οἱ δείλαιοι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἀγενήτου. εἰ γὰρ ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι, δηλονότι ἐξ οὐκ ὄντων καὶ οὗτος γέγονε· καὶ εἰ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι, οὐκ ἦν ἄρα πρὶν γεννηθῇ· καὶ εἰ μὴ ἔστιν ἀΐδιος, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν.

* lege τί-ναι.

29. Ἐδ-

(1) Sic Reg. & Baſil. hic & deinceps. Ita quoque legit Ambroſius Camaldulenſis, qui ipſam vocem Græcam in ſua verſione retinet. In Regio codice aliquot in locis ea vox cum duplici ν fuerat ſcripta, ſed ibidem uno deleto emendata eſt. Legendum eſſe ἀγένητα patet, quia hæc vox opponitur voci γενητά, ut in Admonitione obſervatum eſt. Præterea Cyrillus Alexandrinus, qui id vocabulum in Theſauro Aſſertione prima eodem modo explicat, quo ipſum Athanaſius, illud per unicum ν ſcribit. Hinc etiam editio Commeliniana & Pariſienſis paulo poſt ἀγένητα per unicum ν habent; licet aliis in locis hoc vocabulum per duplex ν ſcribant. Porro forte a Platone hanc dictionem mutuati ſunt Ariani: is enim in Phædro animam ait eſſe ἀγένητον, quæ vox quoque per unum ν ibidem ſcribitur. Hæc ſunt Platonis verba: Πᾶσα ψυχὴ, ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀεικίνητον, ἀθάνατον· τὸ δ' ἄλλο κινοῦν, καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς. μόνον δὴ τὸ αὑτὸ κινοῦν ἅτε οὐκ ἀπολεῖπον ἑαυτὸ, οὔποτε λήγει κινούμενον· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται, τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως, ἀρχὴ δὲ, ἀγένητον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός. εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. ἐπειδὴ δὲ ἀγένητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον, αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. Et paucis interjectis: μὴ δ' ὄντος τούτου οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι, τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν ἢ ψυχὴν, ἐξ ἀνάγκης ἀγένητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἂν εἴη. Ideſt: *Omnis anima eſt immortalis. Quod enim ſemper movetur, immortale eſt: quod autem movet aliud, & ab alio movetur, quandoquidem finem habet motus, vitæ quoque finem habet. Solum igitur illud quod ſeipſum movet, quia ſeipſum non deſerit, ut moveri quidem unquam deſinit: quin etiam ceteris quæ moventur, hic fons, hoc principium eſt motus. Principium autem eſt non-factum. Ex principio enim neceſſe eſt fieri omne quod fit, ipſum autem ex nullo fit: nam ſi principium ex aliquo fieret, non fieret ex principio. Quando vero non-factum eſt, nec idem poſſe corrumpi neceſſe eſt.* Et paulopoſt: *Porro ſi ita eſt non aliud eſſe id quod ſeipſum movet quam animam, neceſſe profecto fuerit animam eſſe & non-factam & immortalem.* Hactenus Plato, qui tametſi hoc in loco animam *non-factam* eſſe aſſerit, alibi tamen, in Timæo videlicet, a ſummo Deo creatam fuiſſe diſerte docet.

(2) Sic Reg. & Baſili. At editio Commel. αὐτοὶ ἂν.

(3) οὐκ deeſt in editione Commeliniana: ſed habetur in mſſ. Reg. & Baſili. atque ita legerunt Ambr. Camald. & Nannius.

(4) Sic Regius. Editi vero φασι.

(5) Ita Reg. & Baſil. Editio autem Commel. διά τε ἐκεῖθεν.

29. Ἔδει δὲ οὕτω πάλιν αὐτοὺς φρονοῦντας, A ἐν αὐτοῖς τοῖς ἰδίοις (1) αὐτῶν ῥήμασι σημαίνειν ἑαυτῶν τὴν ἑτεροδοξίαν, καὶ μὴ τῇ λέξει δηλοῦν τοῦ ἀγενήτου σκέπειν ἑαυτῶν τὴν κακόνοιαν· ἀλλ' οὐ ποιοῦσι τοῦτο οἱ κακόδοξοι, πάντα δὲ κατὰ τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον μετὰ πανουργίας πράττουσιν. ὡς γὰρ ἐκεῖνος μετὰ ἀλλοτρίων σχημάτων ἀπατᾶν ἐπιχειρεῖ, οὕτως οὗτοι τὸ ἀγένητον ὀνομάζειν ἐπενόησαν, ἵνα προσποιούμενοι τὸν θεὸν εὐφημεῖν, κεκρυμμένην ἔχωσι τὴν κατὰ τοῦ κυρίου βλασφημίαν, καὶ μετὰ καλύμματος αὐτὴν ἄλλοις σημαίνωσιν. ἀλλὰ καὶ τούτου τοῦ σοφίσματος (2) αὐτῶν γνωσθέντος, τί ἄρα πάλιν αὐτοῖς ἕτερον καταλείπεται, B λεγέτωσαν. Εὕρομεν, φασὶν οἱ κακοῦργοι, καὶ προστιθέντες τοῖς προτέροις λέγουσιν ἀγένητον εἶναι τοῦτο, τὸ μὴ ἔχον τὸ εἶναι τὸν αἴτιον, ἀλλὰ καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὸν αἴτιον εἰς τὸ γίνεσθαι τυγχάνοντα. ἀχάριστοι καὶ τῷ ὄντι τῶν γραφῶν ἀνήκοοι, οἱ μὴ διὰ τιμὴν τὴν εἰς τὸν θεὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς τὸν υἱὸν ἀτιμίαν πάντα καὶ ποιοῦντες καὶ λαλοῦντες, οὐκ εἰδότες ὅτι ὁ τὸν υἱὸν ἀτιμάζων, ἀτιμάζει τὸν πατέρα. πρῶτον μὲν γὰρ κἂν οὕτω τὸν θεὸν ὀνομάζωσιν, οὐ δείκνυται τῶν γενητῶν ὁ λόγος. τῆς γὰρ οὐσίας τοῦ πατρὸς ὢν γέννημα πά- C λιν, οὕτως παρ' αὐτῷ ἐστιν ἀΐδιος. οὐ γὰρ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀφαιρεῖ τὴν τοῦ λόγου φύσιν, οὐδὲ πάλιν τὸ ἀγένητον πρὸς τὸν υἱὸν ἔχει τὸ σημαινόμενον, ἀλλὰ πρὸς τὰ διὰ τοῦ υἱοῦ γενόμενα· καὶ ὥσπερ ὁ τὸν ἀρχιτέκτονα προσφωνῶν καὶ λέγων δημιουργὸν οἰκίας ἢ πόλεως, οὐ συνεμφαίνει τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα υἱόν· ἀλλὰ διὰ μὲν τὴν εἰς τὰ ἔργα τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην, σημαίνων μὴ εἶναι αὐτὸν τοιοῦτον οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ γενόμενα, δημιουργὸν αὐτὸν καλεῖ· τὴν δὲ φύσιν τοῦ ποιήσαντος εἰδώς, οἶδεν ἄλλον εἶναι παρ' αὐτὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα· καὶ διὰ μὲν τὸν υἱόν, D πατέρα αὐτὸν καλεῖ· διὰ δὲ τὰ ἔργα, κτίστην καὶ ποιητήν. τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ λέγων οὕτως τὸν θεὸν ἀγένητον, ἐκ τῶν ἔργων (3) αὐτὸν ὀνομάζει, σημαίνων οὐ μόνον μὴ εἶναι αὐτὸν γενητόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν (4) γενητῶν ποιητής ἐστιν· οἶδε μέντοι τὸν λόγον ἄλλον ὄντα τῶν γενητῶν, καὶ μόνον ἴδιον τοῦ πατρὸς γέννημα, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονε καὶ συνέστηκε.

30. Καὶ γὰρ καὶ παντοκράτορα τὸν θεὸν οἱ προφῆται λέγοντες, οὐ διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον ἕνα τῶν πάντων, οὕτως αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο· ᾔδεισαν γὰρ τὸν υἱὸν ἄλλον ὄντα τῶν γενητῶν, καὶ πάντων καὶ E αὐτὸν κρατοῦντα, κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὁμοιότητα· ἀλλ' ὅτι πάντων, ὧν διὰ τοῦ υἱοῦ πεποίηκεν, αὐτὸς κρατεῖ, τούτων τε τὴν ἐξουσίαν τῷ υἱῷ δέδωκε, καὶ δεδωκώς, πάλιν αὐτὸς τῶν πάντων διὰ τοῦ λόγου κυριεύει. πάλιν τε κύριον τῶν δυνάμεων λέγοντες τὸν θεόν, οὐ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸν λόγον ἕνα τούτων τῶν δυνάμεων, (5) τοῦτ' ἔλεγον, ἀλλ' ὅτι τοῦ μὲν υἱοῦ πατήρ ἐστι, τῶν δὲ διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων δυνάμεων κύριός ἐστι. (6) καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ λόγος ἐν τῷ πατρὶ ὤν, πάντων αὐτῶν ἐστι κύριος, καὶ πάντων κρατεῖ· πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, τοῦ υἱοῦ ἐστιν. F ὥσπερ δὲ (7) τοῦτο τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, οὕτως ὁ βουλόμενος λέγειν τὸν θεὸν ἀγένητον, λεγέτω μέν, εἰ ἅπαξ οὕτως αὐτῷ δοκεῖ, μὴ μέντοι διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον τῶν γενητῶν, ἀλλ' ὅτι, καθὰ προεῖπον, ὁ θεὸς οὐ μόνον οὐκ ἔστι γενητός, ἀλλὰ καὶ τῶν γενητῶν ποιητής ἐστι διὰ τοῦ ἰδίου λόγου. καὶ γὰρ καὶ οὕτως λεγομένου τοῦ πατρός,

29. Profecto illos ita denuo ſentientes æquum erat iiſdem ſuis verbis propriam ſententiam ſignificare, non autem ſuam pravitatem voce non-facti obtegere. Verum id agere noluerunt perverſi homines, ſed omnia ſubdole ad exemplum ſui patris diaboli fecere. Ut enim ille alienis indutus veſtibus fallere nititur; ita iſti vocabulum non-facti excogitavere, ut digne de Deo loqui ſimulantes, occulte adverſus Dominum proferrent blaſphemiam, quam ſcilicet cum hujuſmodi involucro aliis innuerent. Verum cum cognitum ſit hoc illorum artificium, quid jam aliud ſibi ſuperſit reſpondeant? Invenimus, inquiunt improbi, qui nimirum præter priores ſignificationes ajunt id non-factum eſſe, quod non habet exiſtendi cauſam ſive auctorem, ſed ipſum rebus factis exiſtendi cauſa eſt. Ingrati ſane illi vereque Scripturarum imperiti, qui non ut Deum honorent, ſed ut Filium ignominia afficiant, nihil non faciunt vel dicunt. Neſciunt videlicet quod qui Filium ſpernit, ſpernit & Patrem. Namque primo etiamſi Deum ita appellaverint, non inde tamen conficitur Verbum ex factis rebus eſſe. Ut enim ipſe fetus eſt ſubſtantiæ Patris, ſic apud illum perpetuo exiſtit. Nec enim hoc nomen naturam Filii deſtruit, neque vox iſta non-facti refertur ad Filium, ſed ad ea quæ per Filium facta ſunt: ac quemadmodum qui architectum, domus vel urbis ædificatorem appellat, non hujuſmodi vocabulo filium ex ipſo genitum comprehendit, ſed hoc nomine, quod quidem illi ob ſuam in ædificiis conſtruendis artem & ſcientiam tribuitur, ſignificat eum ſimilem non eſſe his quæ ab ipſo facta ſunt: cum autem architecti naturam idem non ignoret, novit quoque eum, qui ex illo genitus eſt, alium omnino eſſe ab illis ædificiis: ac proinde propter filium, ipſum patrem vocat; & propter opera, creatorem & effectorem. Eodem plane modo, qui Deum non-factum dicit, ex ipſis operibus eum ita nominat, ſignificatque illum non ſolum non eſſe factum, ſed potius rerum factarum auctorem eſſe. Verbum autem aliud a factis rebus eſſe idem novit, ſolumque proprium Patris fetum eſſe, per quem etiam omnia facta ſunt ac conſiſtunt.

Quarta ſignificatio vocis ἀγένητον ab Arianis excogitata.

30. Nec enim ipſi quoque prophetæ, qui Deum omnipotentem appellabant, eum hoc exornabant nomine, ut indicarent Verbum unum eſſe ex omnibus; quippe cum illis perſpectum eſſet Filium alium eſſe a factis rebus; eumque ob ſuam cum Patre ſimilitudinem, omnium quoque eſſe dominum: ſed quia omnium quæ per Filium fecit, ipſe dominus eſt, eorumque poteſtatem Filio dedit, qua data, ipſe rurſus omnibus per Verbum dominatur. Similiter Deum, dominum virtutum dixere, non quia Verbum una etiam eſſet ex illis virtutibus, ſed quia & Filii pater, & virtutum per Filium factarum dominus eſt. Nam & ipſum etiam Verbum quod eſt in Patre, horum omnium dominus eſt, omniaque habet in poteſtate, quandoquidem Filii ſunt omnia quæ Pater habet. Ut igitur hic eſt illarum dictionum ſenſus, ſic qui Deum non-factum cupit dicere, dicat ſane ſi prorſus ita ipſi videtur: verum non eo utatur nomine ut ſignificet Verbum rebus factis annumerandum eſſe; ſed quia Deus, ut ſupra dixi, non ſolum non eſt factus, ſed & rerum factarum per proprium Verbum effector eſt. Namque etiam cum talis dicitur Pater,

 nihilo-

(1) Reg. ἑαυτῶν.
(2) Sic Reg. At alii & editi, αὐτοῖς.
(3) Baſil. αὐτός.
(4) Sic Reg. At alii & editio Commel. γενημάτων.
(5) Sic Reg. & Baſil. Alii vero & editi, τότ' ἔλεγον.
(6) Sic Reg. At alii & editi, καὶ γὰρ αὐτός.
(7) Reg. τὸ τοιοῦτον ἔχει νοῦν.

nihilominus Verbum & imago Patris & eidem conſubſtantiale eſt, ac proinde cum ejus ſit imago, aliud certe a rebus factis & ab omnibus eſſe dicendum eſt. Cujus enim eſt imago, ejus & proprietatem & ſimilitudinem habet, adeo ut qui Patrem non-factum & omnipotentem appellat, is in non-facto & omnipotente hujus Verbum & ſapientiam, quæ ipſe eſt Filius, intelligat. Verum egregii illi atque ad impietatem proclives homines nomen non-facti excogitavere non ut Deum honorarent, ſed ut ſignum ſuæ erga Salvatorem malevolentiæ exhiberent. Si enim Dei honor & veneratio illis curæ fuiſſet, ſatius ſane erat præſtabatque illos Deum, Patrem agnoſcere & dicere, quam eum hujuſmodi nomine vocare. Cum enim illi Deum non-factum appellant, illum ex rebus factis, ut ſupra dixi, effectorem tantum dicunt, ut ſcilicet Verbum quoque factum eſſe ſignificent, quod quidem plurimum ipſis arridet. Qui vero Deum, Patrem nominat, ſtatim in illo Filium quoque intelligit, nec dubitare poteſt quin ſi Filius exiſtat, res factæ omnes per Filium ſint creatæ.

Patris nomine melius Deo convenit, quam nomen ἀγένητον.

31. Itaque melius veriuſve fuerit Deum ex Filio ſignificare Patremque dicere, quam eum ex ſolis operibus non-factum appellare. Nam id quidem nomen opera ex Dei voluntate per Verbum facta indicat: Patris autem nomen proprium ex ejus ſubſtantia fetum ſignificat. Quantum autem eſt diſcriminis Verbum inter & res factas, tantum & amplius differt Deum, Patrem dicere, & non-factum appellare. Hoc enim nomen in Scripturis non exſtat ſuſpectumque eſt, ac variam habet ſignificationem. At ſimplex eſt aliud nomen, habeturque in Scripturis, ac veritati magis eſt conſentaneum, eoque ſolus Filius ſignificatur. Præterea, nomen non-facti a Gentilibus qui Filium non cognoſcunt inventum eſt: at Patris nomen ab ipſo Domino noſtro probatum & datum eſt. Ipſe enim, qui certe cujus filius eſſet, non neſciebat, ait: *Ego in Patre, & Pater in me eſt*: &, *Qui videt me, videt & Patrem*: &, *Ego & Pater unum ſumus*. Nullo autem in loco Patrem ipſe non-factum vocat. Quin etiam cum nos orare docuit, non dixit: Cum oratis, dicite: Deus non-facte. Sed potius: Cum oraveritis, dicite: *Pater noſter qui es in cælis*. Noſtræ quoque fidei caput eodem voluit ſpectare. Nec enim nos in nomine non-facti & facti, vel in nomine non-creati & creati baptizari juſſit, ſed in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti. Ita enim nos initiati vere efficimur filii Dei, & Patris nomen pronunciantes, ex hoc nomine Verbum, quod in Patre eſt, cognoſcimus. Licet porro proprium ſui ipſius patrem, noſtrum quoque patrem appellari concedat, non tamen idcirco nos cum Filio ſecundum naturam exæquare debemus. Nempe is ipſe cauſa eſt cur ita etiam a nobis appelletur. Quia enim Verbum corpus noſtrum aſſumſit, & inter nos verſari voluit; convenienter ob Verbum quod apud nos eſt, noſter quoque Pater Deus ipſe dicitur. Nam Verbi Spiritus qui in nobis eſt, per nos ſuum ipſius patrem tanquam noſtrum appellat. Ea ſane mens eſt Apoſtoli dicentis: *Miſit Deus ſpiritum filii ſui in corda noſtra clamantem: Abba Pater*.

Joan. 14. 10.
Joan. 10. 30. v. 9. & 30.
Matth. 6. 9.
Galat. 4. 6.

32. Verum fortaſſis ipſi tandem convicti nomen non-facti inepte uſurpaſſe, hæc nobis pro ſua improbitate velint reponere: Decuiſſet igitur nihil de Domino & Salvatore noſtro Jeſu Chriſto dicere, niſi quæ de illo in Scripturis habentur, non vero vocabula, quæ in Scripturis non exſtent, inducere. Ita ſane oportuiſſe ego quoque conſenſerim: ſiquidem longe aptiora ſunt veritatis argumenta quæ ex Scripturis eruun-

πάλιν εἰκὼν ὁ λόγος ἐστὶ ϗ ὁμοούσιος τοῦ πατρός· εἰκὼν δὲ ὢν αὐτοῦ, ἄλλος ἂν εἴη τῶν γενητῶν ϗ τῶν πάντων· οὗ γάρ ἐστιν εἰκὼν, τούτου καὶ τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν ὁμοιότητα ἔχει, ὥστε τὸν λέγοντα ἀγένητον καὶ παντοκράτορα τὸν πατέρα, νοεῖν ἐν τῷ ἀγενήτῳ, (1) ϗ τῷ παντοκράτορι, ϗ τὸν τούτου λόγον ϗ τὴν σοφίαν, ὅ ἐστιν ὁ υἱός. ἀλλ' οἱ θαυμαστοὶ ϗ εἰς ἀσέβειαν εὐχερεῖς, οὐχ ὡς τὸν θεὸν τιμῆς φροντίζοντες, ἐφεῦρον τὸ ὄνομα τοῦ ἀγενήτου, ἀλλὰ διὰ τὴν κατὰ τοῦ σωτῆρος χολὴν κακονοίας· εἰ γὰρ ἔμελεν αὐτοῖς τιμῆς ϗ εὐφημίας, ἔδει μᾶλλον ϗ τοῦτο βέλτιον ἦν πατέρα τὸν θεὸν εἰδέναι τε ϗ λέγειν αὐτοὺς, ἢ ἐκείνως ὀνομάζειν αὐτόν· λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν θεὸν ἀγένητον, ἐκ τῶν γενομένων αὐτὸν, καθὰ προεῖπον, ποιητὴν μόνον λέγουσιν, ἵνα καὶ τὸν λόγον ποίημα σημαίνωσι κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν· ὁ δὲ τὸν θεὸν πατέρα λέγων, εὐθὺς ἐν αὐτῷ ϗ τὸν υἱὸν σημαίνει, καὶ οὐκ ἀγνοήσειεν, ὅτι υἱοῦ ὄντος, διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ γενόμενα ἐκτίσθη πάντα.

31. Οὐκοῦν ϗ μᾶλλον (2) ἂν ἀληθέστερον εἴη τὸν θεὸν ἐκ τοῦ υἱοῦ σημαίνειν ϗ πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνομάζειν ϗ λέγειν αὐτὸν ἀγένητον· τοῦτο μὲν γὰρ τὰ ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γενόμενα ἔργα σημαίνει· τὸ δὲ τοῦ πατρὸς ὄνομα, τὸ ἴδιον ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα γνωρίζει. ὅσῳ δὲ ὁ λόγος τῶν γενητῶν διαφέρει, τοσοῦτον ϗ πλεῖον τὸ λέγειν τὸν θεὸν πατέρα, τοῦ λέγειν ἀγένητον διαφέροι ἄν· ϗ γὰρ τοῦτο μὲν ἄγραφον ϗ ὕποπτον, ποικίλην ἔχον τὴν σημασίαν ἐστίν· (3) ἐκεῖνο δὲ ἁπλοῦν ϗ ἔγγραφον, ϗ ἀληθέστερον, ϗ μόνον σημαῖνον τὸν υἱόν. ϗ τὸ μὲν ἀγένητον παρ' Ἑλλήνων εὕρηται τῶν μὴ γινωσκόντων τὸν υἱόν· τὸ δὲ πατὴρ, παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη ϗ κεχάρισται· ϗ γὰρ εἰδὼς αὐτὸς τίνος ἐστὶν υἱὸς, ἔλεγεν· „ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, ϗ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί·" ϗ, „ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα·" ϗ, „ἐγὼ ϗ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν·" ϗ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν πατέρα καλῶν ἀγένητον αὐτός· ἀλλὰ ϗ ἡμᾶς εὔχεσθαι διδάσκων οὐκ εἶπεν, ὅταν δὲ προσεύχησθε, λέγετε· (4) θεὲ ἀγένητε· ἀλλὰ μᾶλλον, ὅταν προσεύχησθε, λέγετε· „πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·" ϗ τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν, εἰς τοῦτο συντείνειν ἠθέλησεν. ἐκέλευσε γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου ϗ γενητοῦ, οὐδὲ εἰς ὄνομα ἀκτίστου ϗ κτίσματος· ἀλλ' εἰς ὄνομα πατρὸς ϗ υἱοῦ ϗ ἁγίου πνεύματος· οὕτως γὰρ τελειούμενοι υἱοποιούμεθα ϗ ἡμεῖς ἀληθῶς, ϗ τὸ τοῦ πατρὸς δὲ ὄνομα λέγοντες, ἐπιγινώσκομεν ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ϗ τὸν ἐν τῷ πατρὶ λόγον· εἰ δὲ ϗ πατέρα θέλει λέγειν ἡμῶν τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ πατέρα, οὐ χρὴ διὰ τοῦτο συνεκτείνειν ἑαυτοὺς τῷ υἱῷ κατὰ τὴν φύσιν· ϗ τοῦτο γὰρ δι' αὐτὸν λέγεται παρ' ἡμῶν· ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἡμέτερον ὁ λόγος ἐφόρεσε σῶμα, ϗ γέγονεν ἐν ἡμῖν· ἀκολούθως διὰ τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, ϗ ἡμῶν ὁ θεὸς λέγεται πατήρ. τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν πνεῦμα τοῦ λόγου, δι' ἡμῶν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ὡς ἡμῶν ὀνομάζει· ὅπερ (5) δὲ τοῦ ἀποστόλου νοῦς ἐστι λέγοντος· „ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κρᾶζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ."

32. Ἀλλ' ἴσως ϗ διὰ τὸ ὄνομα τὸ ἀγένητον ἐλεγχθέντες, πονηροὶ τὸν τρόπον ὄντες, ἐθελήσουσι ϗ αὐτοὶ λέγειν· ἔδει ϗ περὶ τοῦ κυρίου ϗ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν γραφῶν τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα λέγεσθαι, (6) ϗ μὴ ἀγράφους ἐπεισάγεσθαι λέξεις. ναὶ ἔδει, φαίην ἂν ϗ ἔγωγε· ἀκριβέστερα γὰρ ἐκ τῶν γραφῶν μᾶλλον ἢ ἐξ ἑτέρων ἐστὶ τὰ τῆς ἀληθείας γνωρίσματα· ἀλλ' ἡ κακοήθεια ϗ μετὰ πα-

ρα-

(1) Sic Reg. Alii autem & editi, τῷ omittunt.
(2) ἢ deletum eſt in Regio codice.
(3) Sic Reg. Alii autem & editi, ἐκεῖ.
(4) Sic Reg. At alii & editi, Θεὸς ἀγένητος.
(5) Sic Reg. In aliis vero & editis δὲ deeſt.
(6) Sic Reg. & Baſil. At alii & editi ϗ omittunt.

κακουργίαν παλίμβολον ἀσέβειαν τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐνόησαν, καθὰ προεῖπον, οἱ ἐπίσκοποι, λευκότερον ἐκθέσθαι τὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν ἀνατρέποντα ῥήματα· καὶ τὰ μὲν παρὰ τῆς συνόδου γραφέντα, διάνοιαν ὀρθὴν ἔχοντα δέδεικται· τῶν δ' Ἀρειανῶν, καὶ τὰ λογάρια σαθρὰ, καὶ ὁ τρόπος πανοῦργος ἐφάνη. καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγέννητον ὄνομα ἰδίαν ἔχον διάνοιαν, καὶ δυνάμενον εὐσεβῶς προφέρεσθαι, αὐτοὶ πάλιν κατὰ τὴν ἰδίαν ἐνθύμησιν, ὡς ἠθέλησαν, ὀνομάζουσιν ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ σωτῆρος, ἵνα μόνον ὡς γίγαντες θεομαχεῖν φιλονεικῶσιν. ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνα τὰ λογάρια προφέροντες ἔμειναν ἀκατάγνωστοι, ὅτε τὸ ἀγέννητον καλῶς καὶ εὐσεβῶς δυνάμενον ὀνομάζεσθαι, ὅμως κακῶς αὐτοὶ φρονοῦντες, λαθεῖν οὐκ ἐδυνήθησαν· κατῃσχύνθησαν γὰρ ἐν πᾶσι, καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐστηλιτεύθη πανταχοῦ. ταῦτα μὲν, ὡς ἐδυνήθην, ἀπομνημονεύσας τὰ ἐν τῇ συνόδῳ τότε πραχθέντα δεδήλωκα· οἶδα δὲ ὅτι τῶν χριστομάχων οἱ φιλόνεικοι οὐδὲ ταῦτα ἀκούσαντες μεταβάλλεσθαι θελήσουσιν, ἀλλὰ περιδραμοῦνται πάλιν ἑτέρας ζητοῦντες προφάσεις, καὶ μετὰ ταύτας πάλιν ἑτέρας ἐπινοήσουσι. κατὰ γὰρ τὸ προφητικόν· „εἰ ἀλλάξεται Αἰθίοψ τὸ δέρμα αὐτοῦ, „καὶ πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς, „καὶ οὗτοι θελήσουσιν εὐσεβῶς φρονεῖν, μεμαθηκότες ἀσεβεῖν. σὺ μέν τοι, ἀγαπητὲ, δεξάμενος ἔντυχε κατὰ σαυτόν· καὶ εἰ δοκιμάσειας καλῶς ἔχειν, ἀνάγνωθι καὶ τοῖς τότε παροῦσιν ἀδελφοῖς, ἵνα καὶ αὐτοὶ ταῦτα μαθόντες, ἀποδέξωνται μὲν τῆς συνόδου τὸν ζῆλον τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν τῆς διανοίας ἀκρίβειαν· καταγνῶσι δὲ τῆς τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν, καὶ τῶν ματαίων προφάσεων αὐτῶν, (1) ἃς τῆς ἀσεβοῦς ἑαυτῶν χάριν αἱρέσεως ἀναπλάττειν ἑαυτοῖς μεμελετήκασιν· ὅτι τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ συνανάρχῳ αὐτοῦ υἱῷ καὶ λόγῳ, ἅμα τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A tur, quam quæ aliunde. Verum, uti jam dixi, perverſitas aſtutiaque & verſatilis Euſebianorum impietas Epiſcopos impulit, ut verba, quibus illorum impietas everteretur, liquidius exponerent. Itaque probavimus ea, quæ a Synodo ſcripta ſunt, rectum ſenſum continere: at contra oſtenſum eſt & futiles admodum Arianorum voculas, & pravos mores eſſe. Nam & ipſum non-facti vocabulum quod propriam habet ſignificationem & pie proferri poteſt, illi ad Salvatoris contumeliam, prout ipſis placet, uſurpant, idque eo tantum animo ut veluti gigantes cum Deo pugnent. Verum neque cum illas voculas proponerent, damnationem B potuerunt effugere; nec ipſi, cum id vocabulum non-facti, quod quidem recte & pie adhiberi poteſt, perverſe intelligerent, latere uſquam potuerunt: ſed ſemper cum rubore fuerunt victi, eorumque hæreſis ubique eſt proſcripta. Hæc quidem quæ tunc in Synodo acta eſſe memini, ut potui, memoravi: nec tamen me fugit pertinaces Chriſti hoſtes neque his auditis eſſe a ſententia diſceſſuros, ſed novas potius rationes perquiſituros, iiſque alias rurſus addituros. Nam, ut prophetæ verbis utar, *ſi mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas*: ſane illi quoque qui impii eſſe didicerunt, pie ſentire in animum in- C ducent. Tu autem, cariſſime, hæc ut acceperis, tecum, quæſo, perlege: quæ ſi tibi recta eſſe videbuntur, ea fratribus qui tunc forte aderunt legas velim, ut illi his auditis zelum quidem Synodi in tuenda veritate, & in explicanda ſententia accurationem approbent; Arianorum autem Chriſti hoſtium condemnent pervicaciam & vanas rationes, quas impiæ ſuæ hæreſis propugnandæ cauſa ſibi ipſis ſunt commenti: quoniam Deum & Patrem decet gloria, honor & adoratio una cum principii experte ejuſdem Filio & Verbo, necnon ſanctiſſimo ac vivifico Spiritu, nunc & in infinita ſæcula ſæculorum. Amen. D

Jerem. 13. 23.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΩΣ (2) ΕΠΙΣΤΟΛΗ

πρὸς τοὺς τῆς παροικίας αὐτοῦ.

1. Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα κατὰ τὴν μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν, εἰκὸς μὲν (3) ὑμᾶς, ἀγαπητοί, καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰωθυίας τὸν περὶ τῶν (4) πραττομένων ἀκριβῆ λόγον. ἀλλ' ἵνα μὴ (5) ἐκ τοιαύτης ἀκοῆς τὰ τῆς ἀληθείας ἑτεροίως ὑμῖν ἀπαγγέλληται, ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα ὑμῖν πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν (6) προτεθεῖσαν περὶ τῆς πίστεως γραφὴν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασι. τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν γράμμα, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως ἀναγνωσθὲν, εὖ τε ἔχειν καὶ δοκίμως ἀποφανθὲν, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. (7)

2. Καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων, καὶ ἐν τῇ (8) πρώτῃ κατηχήσει, καὶ ὅτε τὸ λουτρὸν ἐλαμβάνομεν, καὶ καθὼς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν, καὶ ὡς ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ (9) ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐδιδάσκομεν· οὕτως καὶ νῦν πιστεύοντες, τὴν ἡμετέραν F πίστιν (10) ὑμῖν προσαναφέρομεν· ἔστι δὲ αὕτη.

3. (11) Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ἁπάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιη-

EUSEBII CÆSARIENSIS

epiſtola ad ſuæ Parœciæ homines.

1. Quæ de fide Eccleſiaſtica, in magna Synodo Nicææ congregata, acta ſunt, veriſimile eſt vos, dilecti, aliunde quoque didiciſſe, cum ſoleat fama accuratam rerum narrationem præcurrere. Verum ne hujuſmodi rumore res aliter vobis narretur ac revera ſe ha- E bet, neceſſe eſſe duximus ad vos primum quidem illam fidei formulam mittere, quæ a nobis propoſita eſt, deinde alteram quam, nonnullis ad noſtra verba additis, ediderunt. Itaque noſter libellus qui præſente piiſſimo Imperatore noſtro lectus, rectus & approbatione dignus eſſe eſt declaratus, hujuſmodi eſt.

2. Quemadmodum accepimus ab epiſcopis qui nos anteceſſerunt, nec non in prima cathecheſi, & cum acciperemus lavacrum: quemadmodum item ex divinis didicimus litteris, ac cum in Presbyterio tum in ipſo Epiſcopatu credidimus & docuimus; ſic etiam nunc credentes, fidem noſtram vobis offerimus, quæ ſic ſe habet.

3. Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium viſibilium & inviſibilium effe-

(1) Sic Reg. & Baſil. quos & legit Ambroſ. Camald. Hæc vero uſque ad ὅτι deſunt in aliis & edit. Commel.
(2) In editione Commeliniana ex mſ. Baſilienſi additur τῷ Ἀρειομάχῳ.
(3) Socrates Hiſtor. Eccleſ. lib. 1. c. 8. ex editione Valeſii, καὶ ὑμᾶς. Mox idem omittit καὶ ἄλλοθεν.
(4) Editio Commel. πεπραγμένων πραγμάτων. Theodoretus Hiſtor. Eccleſ. lib. 1. c. 12. ex editione Valeſii, πραττομένων. Gelaſius Cyzicenus hiſtoriæ Synodi Nicænæ lib. 2. c. 34. ex tomo 2. Concilior. πραττομένων πραγμάτων ἀληθῆ λόγον.
(5) Socrates, ἐκ μόνης τοιαύτης.
(6) Editio Commel. προστεθεῖσαν. Socrates, προτεθεῖσαν.
(7) Apud Gelaſ. Cyzic. ſequitur hujuſmodi titulus: ἡ ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθεῖσα πίστις, *fides a nobis expoſita*.
(8) Socrates omittit πρώτῃ. Ibid. Theodor. ὅτε καὶ τὸ λουτρὸν, &c.
(9) Socrates, ἐπιστεύσαμεν.
(10) Theodor. omittit ὑμῖν. Ibid. Gelaſ. Cyzic. προσφέρομεν.
(11) Theodor. πιστεύω.

Digitized by Google

effectorem; & in unum Dominum Jeſum Chriſtum, Dei Verbum, Deum ex Deo, lumen ex lumine, vitam ex vita, Filium unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia ſæcula ex Patre genitum, per quem & omnia facta ſunt, qui propter noſtram ſalutem incarnatus eſt & inter homines vixit, qui paſſus eſt, & reſurrexit tertia die, & aſcendit ad Patrem, iterumque cum gloria venturus eſt ut judicet vivos & mortuos. Credimus quoque in unum Spiritum ſanctum, horumque quemlibet eſſe & exiſtere credimus, Patrem vere Patrem, & Filium vere Filium, & Spiritum ſanctum vere Spiritum ſanctum, ut & Dominus noſter cum ſuos diſcipulos ad prædicandum mitteret, ait: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti*. De quibus etiam aſſeveramus nos ita ſentire, ac antea ſenſiſſe, & uſque ad mortem fidem iſtam eſſe propugnaturos. Anathemate inſuper percutimus omnem impiam hæreſim. Hæc ex corde & animo ſemper ſenſiſſe, ex quo noſmetipſos cognoſcimus, atque nunc ex veritate ſentire & dicere coram Deo omnipotente & Domino noſtro Jeſu Chriſto teſtamur, poſſumuſque argumentis vobis oſtendere & perſuadere nos etiam præteritis temporibus ita credidiſſe & docuiſſe.

Matth. 28. 19.

4. Hac a nobis expoſita fide, nulli erat contradicendi locus, ſed primus ipſe piiſſimus noſter Imperator rectiſſima eſſe quæ illa continebat, eſt teſtatus; ſicque ſe quoque ſentire confeſſus eſt, atque omnes eſt cohortatus ut hanc amplecterentur fidem, hiſque ſubſcriberent & aſſentirent dogmatis, una tantum adjecta voce, conſubſtantialis, quam eamdem ipſe ita eſt interpretatus; nempe non ſecundum corporum affectiones hanc vocem, conſubſtantialis, eſſe intelligendam; neque igitur diviſione aliqua neque abſciſſione Filium ex Patre exſiſtere; nec enim fieri poſſe ut natura intelligens & incorporea, materiæque expers, corporeæ alicui affectioni ſubjiciatur, ſed res hujuſmodi nonniſi divinis atque inexplicabilibus rationibus eſſe concipiendas. Ita quidem diſſerebat ſapientiſſimus & religioſiſſimus Imperator: illi autem ob hujuſce vocis, conſubſtantialis, additamentum, ſequentem formulam compoſuere.

A τῶν, ϗ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, ζωὴν ἐκ ζωῆς, υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον, δι' οὗ ϗ ἐγένετο τὰ πάντα· τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα, ϗ ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον, ϗ παθόντα, ϗ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ϗ ἀνελθόντα πρὸς τὸν πατέρα, ϗ ἥξοντα πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας ϗ νεκρούς. πιστεύομεν (1) δὲ ϗ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον, τούτων ἕκαστον εἶναι ϗ ὑπάρχειν πιστεύοντες, πατέρα ἀληθῶς πατέρα, ϗ υἱὸν ἀληθῶς υἱὸν, ϗ πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς ἅγιον πνεῦμα, καθὼς ϗ ὁ κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς B τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἶπε· „ πορευθέντες „ μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς „ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς ϗ τοῦ υἱοῦ ϗ τοῦ ἁγίου „ πνεύματος. „ περὶ ὧν ϗ διαβεβαιούμεθα οὕτως ἔχειν ϗ οὕτως φρονεῖν, ϗ πάλαι οὕτως ἐσχηκέναι, ϗ μέχρι θανάτου (2) ὑπὲρ ταύτης ἐνίστασθαι τῆς πίστεως, ἀναθεματίζοντες πᾶσαν ἄθεον αἵρεσιν. ταῦτα ἀπὸ καρδίας ϗ ψυχῆς (3) πάντοτε πεφρονηκέναι, ἐξ οὗπερ ἴσμεν ἑαυτοὺς, ϗ νῦν φρονεῖν τε ϗ λέγειν ἐξ ἀληθείας, ἐπὶ τοῦ θεοῦ τοῦ παντοκράτορος, ϗ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρόμεθα, δεικνύναι ἔχοντες (4) δι' ἀποδείξεων ϗ πείθειν ὑμᾶς, ὅτι ϗ C τοὺς παρεληλυθότας χρόνους, οὕτως ἐπιστεύομέν τε ϗ ἐκηρύσσομεν.

4. Ταύτης ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως, (5) οὐδενὶ παρῆν ἀντιλογίας τόπος, ἀλλ' αὐτός τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν. οὕτω τε ϗ ἑαυτὸν φρονεῖν (6) συνωμολόγησε, ϗ ταύτῃ τοὺς πάντας συγκατατίθεσθαι, ὑπογράφειν τε τοῖς δόγμασι ϗ συμφωνεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἑνὸς μόνου προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου, ὃ ϗ αὐτὸ (7) ἡρμήνευσε λέγων, ὅτι μὴ κατὰ τὰ τῶν σωμά- D των πάθη (8) λέγοιτο ὁμοούσιος, οὔτ' οὖν κατὰ διαίρεσιν οὔτε κατά τινα ἀποτομὴν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστῆναι· μηδὲ γὰρ δύνασθαι τὴν ἄϋλον ϗ νοερὰν ϗ ἀσώματον φύσιν, σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι, θείοις δὲ ϗ ἀπορρήτοις λόγοις (9) προσήκειν τὰ τοιαῦτα νοεῖν. ϗ ὁ μὲν σοφώτατος ἡμῶν ϗ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τοιάδε ἐφιλοσόφει· οἱ δὲ προφάσει τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης, τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασιν.

Fides in Synodo edita.

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium viſibilium & inviſibilium effectorem; & in unum Dominum Jeſum Chriſtum, Filium Dei, genitum ex Patre unigenitum, hoc eſt, ex ſubſtantia Patris: Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero: genitum, non factum, conſubſtantialem Patri, per quem omnia facta ſunt, ſive quæ in cælo ſive quæ in terra ſunt: qui propter nos homines & propter noſtram ſalutem deſcendit, & incarnatus eſt, homo factus eſt, paſſus eſt, & reſurrexit tertia die, aſcendit in cælos, & veniet judicaturus vivos & mortuos. Et in Spiritum ſanctum. Illos vero qui dicunt, Fuit aliquando cum non eſſet, &, antequam genitus

Ἡ ἐν τῇ Συνόδῳ ὑπαγορευθεῖσα πίστις.

E Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε ϗ ἀοράτων ποιητήν· ϗ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ (10) ϗ τὰ ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ϗ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ϗ σαρκωθέντα, (11) ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, ϗ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, ϗ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας ϗ νεκρούς. ϗ εἰς (12) τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς F δὲ λέγοντας, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, ϗ, πρὶν γεννηθῆναι

(1) Socrates δὲ omittit. Ibid. hæc verba, τούτων ἕκαστον, & quæ ſequuntur uſque ad καθὼς deſunt apud Gelaſ. Cyzic.

(2) Socrates, οὕτω σχήσειν ϗ ἐν αὐτῇ ἐνίστασθαι τῇ πίστει. Theodor. ibid. habet ἐνιστάμεθα.

(3) Theodor. omittit πάντοτε, pro quo Socrates habet πάντα, Gelaſius vero πάντως, qui præterea pro ἴσμεν habet ἔγνωμεν.

(4) Theodor. & Gelaſ. ἔχοντες ϗ δι' ἀποδείξεων. Ibid. ϗ ante πείθειν abeſt a Socrate, qui mox pro παρεληλυθότας habet παρελθόντας. Idem poſt ἐκηρύσσομεν addit ὁμοίως.

(5) Theodor. οὐδείς.

(6) Theodor. συνωμολογεῖτο. Socrates, ὁμολογήσας. Mox Theodor. & Gelaſ. συγκατατίθεσθαι. Ibid. ante ὑπογράφειν, Socrates ϗ addit, omiſſo τε ſequenti. It. ibid. Theodor. pro συμφωνεῖν, habet συμφρονεῖν.

(7) Socrates, Theodor. & Gelaſ. ἑρμήνευσε, ut & editio Commeliniana. Reg. ἐπαινῶν.

(8) Gelaſius Cyzic. λέγοιτο τῷ πατρὶ ὁμοούσιος. Theodor. & editio Commel. λέγοιτο ὁμοούσιος. Socrates, λέγοι τι. Ibid. pro οὔτ' οὖν, Gelaſ. οὔτε.

(9) Socrates, προσήκει. Mox idem εὐσεβὴς pro εὐσεβέστατος. Item ibidem Gelaſius Cyzic. τὰ addit ante τοιάδε. Theodoretus vero habet, τὰ τοιαῦτα διεφιλοσόφει. Mox Socrates omittit τῆς προσθήκης, qui idem pro ſequenti titulo habet tantum, τὸ μάθημα.

(10) Gelaſ. οὐρανοῖς.

(11) Gelaſ. addit ϗ, & mox poſt παθόντα addit ταφέντα. Mox Theodor. & Socr. ϗ omittunt ante ἐρχόμενον.

(12) Socrates, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Digitized by Google

ναι οὐκ ἦν, καὶ, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, (1) ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία.

5. Καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης, ὅπως εἴρηται (2) αὐτοῖς τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ τῷ πατρὶ ὁμοούσιον, οὐκ ἀνεξέταστον αὐτοῖς (3) καταλιμπάνομεν. ἐπερωτήσεις τοιγαροῦν καὶ ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνεκινοῦντο, ἐβασανίζετο ὁ λόγος τὴν διάνοιαν τῶν εἰρημένων· καὶ δὴ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας (4) ὡμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν, δηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ μὲν τοῦ πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ πατρός. (5) ταύτῃ δὲ καὶ ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκατατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν, οὐ μὴν μέρος αὐτοῦ τῆς οὐσίας τυγχάνειν· διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ αὐτοὶ (6) συντιθέμεθα, οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμενοι, τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου, καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας.

6. Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὸ γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα κατεδεξάμεθα, ἐπειδὴ τὸ ποιηθὲν κοινὸν (7) ἔφασκεν εἶναι πρόσρημα τῶν λοιπῶν κτισμάτων τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τὸν υἱόν. διὸ (8) δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις (9) ἐμφερὲς, κρείττονος δὲ ἢ κατὰ πᾶν ποίημα (10) τυγχάνειν οὐσίας, ἣν ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι τὰ θεῖα διδάσκει λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλογίστου πάσῃ (11) γενητῇ φύσει τυγχάνοντος.

7. Οὕτω δὲ καὶ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἐξεταζόμενος ὁ λόγος (12) συνίστησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον, οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζώοις παραπλησίως· οὔτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας, οὔτε (13) κατὰ ἀποτομὴν, ἀλλ' οὐδὲ κατά τι πάθος ἢ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τε καὶ δυνάμεως· τούτων γὰρ πάντων ἀλλοτρίαν εἶναι τὴν (14) ἀγέννητον τοῦ πατρὸς φύσιν· παραστατικὸν δὲ εἶναι τὸ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, τὸ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ κτίσματα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ (15) φέρειν, μόνῳ δὲ τῷ πατρὶ τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα τρόπον (16) ἀφωμοιῶσθαι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεώς τε καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρός· ᾧ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἑρμηνευθέντα τὸν τρόπον, καλῶς ἔχειν ἐφάνη (17) συγκατατίθεσθαι· ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινὰς λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφεῖς ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεολογίας, τῷ τοῦ ὁμοουσίου (18) συγχρησαμένους ὀνόματι.

8. Ταῦτα μὲν (19) οὖν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρήσθω πίστεως, ᾗ συνεφωνήσαμεν οἱ πάντες, οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας διανοίας ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἐξετασθείσας, (20) καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας. καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα, (21) ἄλυπον εἶναι ἡγησάμεθα, διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρῆσθαι φωναῖς, διὸ σχεδὸν ἡ πᾶσα γέγονε σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς ἐκκλησίας. μηδεμιᾶς γοῦν θεοπνεύ-

A eſt non erat, &, ex non-exiſtentibus ſive ex nihilo factus eſt, vel qui Dei Filium ex alia hypoſtaſi vel ſubſtantia eſſe, aut creatum eſſe, aut mutari vel converti poſſe ſentiunt, anathemate ferit catholica Eccleſia.

5. Hac itaque ab illis edita formula, noluimus aſſentiri niſi poſtquam diligenter ab ipſis inquiſivimus, quonam modo dixiſſent Filium ex ſubſtantia Patris & Patri conſubſtantialem eſſe. Hinc ergo motæ ſunt quæſtiones & reſponſiones, quiſque illorum verborum ſenſus eſſet, ratione eſt examinatum. Itaque inter eos convenit iſta dictione, ex ſubſtantia, ſignificari Filium eſſe quidem ex Patre, non tamen velut partem B Patris exiſtere. Quam ſane ſententiam nobis rectum viſum eſt amplecti utpote conſentaneam piæ doctrinæ, qua nimirum declaratur Filium ex Patre quidem eſſe, non tamen partem ejus ſubſtantiæ exiſtere. Quocirca nobis quoque placitum eſt ut ſententiam iſtam approbaremus. Neque etiam, conſubſtantialis vocem repudiavimus, cum propter pacis bonum, quod nobis ante oculos potiſſimum verſabatur, tum ne a recta ſententia decideremus.

6. Similiter admiſimus voces, genitum & non factum, quandoquidem hanc vocem, factum, communem eſſe ajebat ceterarum rerum creatarum quæ per C Filium factæ ſunt, quarum nihil ſimile Filius haberet, ac proinde ipſum non eſſe rem factam rebus illis ſimilem, quæ per eum factæ ſunt, ſed præſtantioris quam res omnes factas, ſubſtantiæ eſſe, quam ex Patre eſſe genitam divina docent oracula, modum autem generationis inexplicabilem eſſe, nec ab ulla facta natura poſſe percipi aut cogitari.

7. Re item examinata, confirmatum eſt Filium Patri conſubſtantialem eſſe, non corporum aut mortalium animantium more; neque enim id fieri diviſione ſubſtantię, aut præciſione, neque D aliqua affectione, converſione aut mutatione ſubſtantiæ & virtutis Patris, ab his enim omnibus alienam eſſe non-factam Patris naturam: verum hiſce verbis, conſubſtantialem Patri, indicari nullam Filio Dei cum factis & creatis rebus eſſe ſimilitudinem, ſed ſoli Patri, qui ipſum genuit, omni modo ſimilem eſſe, neque ex alia quam ex Patris hypoſtaſi & ſubſtantia eſſe. Cui voci hoc modo explicatæ aſſentiri rectum nobis viſum eſt, quandoquidem exploratum habemus veteres quoſdam eruditos & illuſtres Epiſcopos ac Scriptores, cum de Patre & Filio diſſererent, vo- E ce, conſubſtantialis, uſos fuiſſe.

8. Hæc itaque de edita fide ſint dicta, cui quidem omnes ſumus aſſenſi, ſed nonniſi poſtquam rem accurate perpendimus, eoque ſenſu qui explicatus eſt coram religioſſimo Imperatore, quique allatis ſupra rationibus fuit approbatus. Anathematiſmum porro, qui poſt fidem ab illis adjectus eſt, nihil grave & moleſtum habere exiſtimavimus, cum prohibeat ne voces, quæ non exſtent in Scripturis, uſurpentur; quæ ſcilicet cauſa fuit omnis fere diſſenſionis & perturbationis quæ in Eccleſia orta eſt. Cum igitur nulla divini-

(1) Socrates, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία. Theodor. ibid. ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

(2) Theodor. αὖθις.

(3) Theodor. & Socr. καταλιμπάνομεν. Gelaſ. καταλαμβάνομεν. Ibid. Theodoretus, ἐρωτήσεις. Mox Theodor. & Gelaſ. ἐβασανίζετο ὁ λόγος.

(4) Gelaſ. οὐσίας τοῦ πατρός. Ibid. Socrates, ὡμολόγητο.

(5) Socrates, ταύτῃ.

(6) Theodor. & Socr. συντιθέμεθα. Mox Theodor. & Gelaſ. omittunt τοῦ ὁμοουσίου. Et præterea Theodor. habet παραιτούμεθα· Et paulopoſt, τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν.

(7) Sic Reg. codex & editio Commel. At Theodor. Socr. & Gelaſ. ἔφασαν.

(8) Theodor. καί.

(9) Socrates, ὅμοιον.

(10) Sic editio Commel. necnon Theod. & Gelaſ. At Reg. mſ. τυγχάνει.

(11) Socrates, γεννητῇ.

(12) Theodor. & Gelaſ. συνίστη.

(13) Gelaſ. κατά. Mox Socrates omittit, ἀλλ' οὐδὲ κατά τι πάθος ἢ τροπήν, & paulopoſt, ut & Gelaſ. οὐσίας τε καί.

(14) Theodor. Socrat. & Gelaſ. ἀγέννητον. & paulopoſt, γεννητά.

(15) Socr. ἐμφαίνειν.

(16) Theodor. ὅμοιον. Gelaſ. ἀφωμοιῶσθαι.

(17) Theod. συγκατατίθεσθαι.

(18) Gelaſ. χρησαμένους.

(19) οὖν abeſt a Theodor.

(20) καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας, deſunt apud Gelaſ.

(21) Theodoret. ἐκτεθέντα. Mox Socrates χρήσασθαι pro χρῆσθαι. Item pro διὸ, Theodor. & Gelaſ. habent δι' ἅς. Socrates ibid. σύγχυσίς τε.

tus inſpirata Scriptura uſa ſit vocibus, ex non exiſtentibus, fuit aliquando cum non eſſet, aliiſque ibi ſubjectis; viſum eſt rationi conſentaneum non eſſe hęc vel dicere vel docere, quod, cum rectum quoque eſſe intellexiſſemus, approbavimus, quandoquidem nec nos antea hujuſmodi verba uſurpare ſoliti fueramus.

9. Nec item abſurdum putavimus his vocibus, non erat antequam genitus eſt, anathema dicere, cum omnes fateantur Filium Dei fuiſſe, priuſquam ſecundum carnem gigneretur.

10. Tum vero piiſſimus noſter Imperator ſua ipſe oratione probabat etiam illum fuiſſe ſecundum divinam ejus generationem quæ eſt ante omnia ſæcula; quandoquidem priuſquam effectu fuiſſet genitus, ipſe potentia erat in Patre, licet non gigneretur: quippe cum Pater ſemper fuerit pater, ut & ſemper fuit & rex & ſalvator, necnon omnia potentia, ſemperque eodem modo & ſimiliter ſe habeat.

11. Hæc ad vos ſcribere neceſſarium duximus, cariſſimi, ut vobis pateret quam maturo judicio cuncta ponderaverimus comprobaverimuſque, quamque convenienter ad extremam uſque horam reſtiterimus, quamdiu ſcilicet nobis diſplicuerunt quæ diverſe a noſtra formula videbantur proponi; tunc autem abſque ulla contentione eas voces, quæ nihil incommodi haberent, fuiſſe amplexos, cum nobis ſincero & æquo animo quid ſignificarent expendentibus viſum eſt nihil niſi ſimile eſſe his quæ nos ipſi in fide prius expoſita confeſſi fueramus.

A τῇ γραφῇ τῷ, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τῷ, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τοῖς ἑξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης, οὐκ εὔλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν καὶ διδάσκειν, ᾧ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνεθέμεθα, ἐπεὶ μηδὲ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ τούτοις (1) εἰώθαμεν συγχρῆσθαι τοῖς ῥήμασιν.

9. (2) Ἔτι μὴν τὸ ἀναθεματίζεσθαι τὸ, πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν, οὐκ ἄτοπον ἐνομίσθη τῷ παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι τὸ εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως.

10. Ἤδη δὲ ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς τῷ λόγῳ κατεσκεύαζε καὶ κατὰ τὴν ἔνθεον αὐτοῦ γέννησιν
B (3) τὴν πρὸ πάντων αἰώνων εἶναι αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργείᾳ γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ πατρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ πατρὸς ἀεὶ πατρὸς, ὡς καὶ βασιλέως ἀεὶ, (4) καὶ σωτῆρος ἀεὶ, δυνάμει πάντα ὄντος, ἀεί τε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος.

11. Ταῦθ' ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα, ἀγαπητοὶ, τὸ (5) κεκριμένον τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φανερὸν ὑμῖν καθιστῶντες, καὶ ὡς εὐλόγως τότε μὲν καὶ μέχρις (6) ὑστάτης ὥρας ἐνιστάμεθα, ὅτε ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα προσέκοπτε, τότε δὲ ἀφιλο-
C νείκως τὰ μὴ λυποῦντα κατεδεξάμεθα, ὅτε ἡμῖν εὐγνωμόνως τὴν τῶν λόγων ἐξετάζουσι διάνοιαν, (7) ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὁμολογημένοις.

(1) Theodoret. εἰώθειμεν.

(2) Sic editio Commeliniana, Theodor. & Gelaſius. At mſ. Reg. ἔτι. Ibid. editio Commel. pro οὐκ ἦν habet τὴν mendoſe. Theodor. item & Gelaſ. pro τὸ habent τῷ. Mox pro τῷ παρὰ, &c. ut habent editio Commel. Theodor. & Gelaſius, mſ. Reg. habet τὸ παρὰ, &c. Ibid. Theodoretus habet, παρὰ πᾶσι μὲν ὁμολογεῖσθαι αὐτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ πρὸ τῆς, &c. Gelaſ. ὁμολογεῖσθαι εἶναι αὐτὸν, &c. Editio Commel. ὁμολογεῖσθαι εἶναι τὸν υἱὸν, &c.

Hæc autem verba ὅτι μὴν, & cetera quæ ſequuntur uſque ad ταῦθ' ὑμῖν ἀναγκαίως &c. deſunt apud Socratem, quæ forte reticuit, ne Euſebii, quem ab Ariana hæreſi ex hac epiſtola purgandum ſuſceperat, cauſam aperte proderet.

(3) Theodor. τὸ πρὸ πάντων. Mox in mſ. Regio, ἀγεννήτως jungitur cum ὄντος τοῦ πατρὸς, &c. Melius tamen ad Filium refertur, ut apud Theodor. Gelaſ. & edit. Commelinianam. Nam ſenſus eſt, Filium antequam actu, ut ajunt, eſſet genitus, fuiſſe potentia in Patre ἀγεννήτως, id eſt, *abſque ſua generatione*, quod commode putamus expreſſiſſe his verbis, *licet non gigneretur*. Alii vertunt, *ingenito quodam modo*; alii, *ingenita quadam ratione*, quæ non ita clare rem ipſam videntur ſignificare.

(4) Theodoret. ὡς αὐτὸς δὲ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως, &c. Mox pro κατὰ τὰ αὐτὰ, Editio Commel. & Gelaſ. habent κατὰ τὰ αὐτὰ.

(5) Theodor. τὸ κεκριμένον, & mox φανερὰ. Et ſeq. abeſt ab eodem.

(6) Socr. Theodor. Gelaſ. ὑστάτης.

(7) Theodor. ἐφάνη συντρέχειν ἔχειν δόξης. In fine apud Gelaſium Cyzicenum additur, ἀσπαζόμεθα ὑμᾶς καὶ τὴν παρ' ὑμῖν ἀδελφότητα. ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὐχόμεθα, ἀδελφοὶ ποθεινότατοι, id eſt, *Vos amplectimur cum fraternitate quæ apud vos eſt: valere vos in Domino precamur, fratres honoratiſſimi*.

IN EPISTOLAM DE SENTENTIA DIONYSII

ADMONITIO.

I. QUAM *hactenus ſectati ſumus temporis rationem, haud certis notis in hac epiſtola deprehendere valemus; ſolo quippe Dionyſii vindicandi ſtudio incenſus Athanaſius nullatenus fere attingit illorum temporum conditionem. Non deſunt tamen conjecturæ quæ nos moveant ad eam poſt tractatum ſeu epiſtolam de Nicænis decretis reponendam. Nam eodem ferme tempore conſcriptam indicant quæ num.* 19. *leguntur, Arianos ſcilicet adverſus Nicænam Synodum tum paſſim & ubique obmurmuraſſe, quod præcedentis epiſtolæ tempori apprime congruit. Item ex modo hujus epiſtolæ ordiendæ haud leve ducitur argumentum: etenim iiſdem fere verbis initio adhibitis, hanc perinde atque præcedentem, ad virum dirigit controverſiis Catholicos inter Arianoſque habitis intereſſe ſolitum, unde augurari liceat ad eumdem ipſum utramque fuiſſe miſſam. Imo ſubodoramur hujus ſcribendæ occaſionem ex præcedenti obortam eſſe: quippe cum ibi Dionyſii locum pro tuenda adverſus Arianos τοῦ ὁμοουσίου voce adtuliſſet Athanaſius; hæc cauſa fuiſſe videtur cur Ariani Dionyſii ſcripta ad ſuam ſententiam detorquere nequicquam tentarent. Sed hæ conjecturæ non omnem prorſus amovent dubitandi locum.*

II. *Ariani itaque Catholicorum argumentis paſſim confutati, ſuam hæreſim Dionyſii Alexandrini epiſcopi auctoritate fulcire niſi ſunt, prolatis ejuſdem litteris anno* 263. *conſcriptis: ubi dum Sabellianorum confutaret errorem, in ſimilitudines quaſdam inciderat, quibus, licet præter auctoris mentem, læſa videretur Verbi divinitas. Verum ea de re poſtea apud gentilem ſuum Dionyſium Romanum accuſatus libros quoſdam Apologiamque conſcripſit ad eam propulſandam criminationem. Ex his autem poſtremis deceſſoris ſui ſcriptis Athanaſius luculenta quædam excerpit loca, quibus peropportune Arianicam retundit impudentiam, Catholicumque Dionyſium plane commonſtrat, & ab Arii ſententia alieniſſimum.*

III. *Eximia porro hic obvia Dionyſii loca, quibus tertio ſæculo Dionyſii adverſariorum depulſa criminatio; quarto, Arianorum calumnia ſimul & prava doctrina confutata eſt; pari hodieque vi polleant ad novos refellendos Arianos, qui Verbi deitatem haud minore quam Priſci illi impietate oppugnant; quique ſuam ſententiam venditant ut prioribus Eccleſiæ ſæculis*

vulgo

Digitized by Google

vulgo receptam. Namque, ut cetera taceam, ex iis quæ num. 19. *habentur planum eſt voces illas*, ἐκ τῆς οὐσίας, *&* ὁμοούσιον, *jam tum uſitatas vulgataſque fuiſſe; ita ut de Filio loquentem ea verba impugnaſſe erroneum haberetur; omiſiſſe, ſuſpicioſum. Eminet vero omnibus aliis Dionyſii dictis, hæc præclara, aureiſque apicibus exaranda ſententia, qua omnes profligantur adverſus Trinitatem obortæ hæreſes, num.* 17. οὕτω μὲν ἡμεῖς εἴς τε τὴν τριάδα τὴν μονάδα πλατύνομεν ἀδιαίρετον, καὶ τὴν τριάδα πάλιν ἀμείωτον εἰς τὴν μονάδα συγκεφαλαιούμεθα. Sic nos quidem Unitatem indiviſibilem in Trinitatem dilatamus, ac viciſſim Trinitatem, quæ imminui nequit, in Unitatem contrahimus. *Hæc, inquam, ſententia quæ in omnibus Græcis Athanaſii editis hactenus deſiderabatur, jam primo Græce prodit omnium fide manuſcriptorum reſtituta. Collapſa quippe fuit quod voces* τριάδα *&* μονάδα *ſimiliter omnino deſinerent.*

IV. Et vero non hæc una ex Græco textu exciderat ſententia: multæ quippe aliæ ſunt in hac epiſtola amanuenſium vitio omiſſæ, quod videlicet duæ conſequenter poſitæ clauſulæ, vel eadem vel ſimiliter deſinente voce caderent: quæ omnes optimorum manuſcriptorum ope jam ſunt feliciter reſtitutæ. Et ſane nihil frequentius in toto Athanaſii operum decurſu videre eſt, quam clauſulas integras hoc lapſus genere prætermiſſas. Ut vel hinc palam omnibus ſit quam neceſſaria fuerit nova ejuſdem ſancti Doctoris operum editio.

V. Quod autem Euſebius, qui Dionyſii geſta fuſe ſatis proſequitur, ne verbum quidem de hac hiſtoria fecerit; hinc ſane augetur jam vulgata de ipſo, nimiſque firma Arianiſmi ſuſpicio. Callide profecto tacuit hæreſi ſuæ exitioſam hiſtoriam: quam incautius, ut ait Athanaſius, alii Ariani, in ſuamque perniciem evulgarunt. Apparet autem ex quibuſdam hujus epiſtolæ locis ipſum Arium de Dionyſio rumorem illum ſparſiſſe: niſi forte tropice Arium pro Arianis Athanaſius ſignificet: quem item Arium quaſi ſuperſtitem aliquando loquentem inducit; tametſi hanc epiſtolam poſt defunctum Arium ſcriptam fuiſſe vix quiſpiam ſit dubitandi locus.

TOΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΠΕΡΙ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ

ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας· ὅτι καὶ αὐτὸς κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως ἐφρόνει, ὡς ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος· καὶ μάτην αὐτοῦ συκοφαντοῦσιν οἱ Ἀρειομανῖται, ὡς ὁμόδοξον (1) ἑαυτῶν.

1. ΒΡΑΔΕΩΣ ἐδήλωσας περὶ τῆς νῦν διαλέξεως, τῆς γενομένης παρ' ὑμῖν πρὸς τοὺς χριστομάχους· καὶ γὰρ πρὶν γράψαι σὲ τὴν διάθεσιν, ἔμαθον φιλοπόνως καὶ ἡδέως ἤκουον περὶ τῶν τοιούτων. τὴν μὲν οὖν (2) σὴν ἀλήθειαν ἀπεδεξάμην καλῶς φρονοῦσαν περὶ τῶν μακαρίων πατέρων ἡμῶν· τῶν δ' Ἀρειομανιτῶν τὴν ἀλογίαν καὶ νῦν ὑπέγνων· οὐδὲν γὰρ ἀπ' ἀλόγου, ὅτι πρὸς ἀπόδειξιν ἐκ τῆς θείας γραφῆς μηδὲν ἔχοντες τῆς (3) αἱρέσεως αὐτῶν, ἀεὶ μὲν προφάσεις ἀναισχύντους ἐπορίζοντο καὶ σοφίσματα πιθανά· νῦν δὲ καὶ διαβάλλειν τοὺς πατέρας τετολμήκασι· καὶ οὐκ ἀλλότριόν γε, ἀλλὰ καὶ οἰκεῖον τοῦτο τῆς κακονοίας ἐστὶν αὐτῶν. οἱ γὰρ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ μελετῆσαι ἐπιχειρήσαντες, τί θαυμαστὸν εἰ καὶ τὸν μακαρίτην Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον (4) Ἀλεξανδρείας, ὡς ὁμόδοξον ἑαυτῶν καὶ ὁμόφρονα λοιδοροῦσιν; ὃν γὰρ ἐὰν ὅπως πρὸς σύστασιν τῆς ἑαυτῶν αἱρέσεως δόξωσιν ἀφορμήν, κἂν μακάριον αὐτὸν ὀνομάζωσι, τοῦτον οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ μεγάλως διαβάλλουσιν· ὥσπερ λῃσταί τινες καὶ οἱ πρότερον ἄσωτοι, εἰ ἐπειδὰν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἐπιτηδεύμασιν ὀνειδίζωνται, τοὺς σώφρονας (5) συναριθμοῦσιν ἑαυτοῖς, καταψευδόμενοι τῆς ἐκείνων σωφροσύνης.

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

ALEXANDRINI,

QUOD DIONYSIUS

Alexandrinus Epiſcopus adverſum Arianam hæreſim ſenſerit, ut & Nicæna Synodus: & quod falſo illum Ariani ut doctrina ſecum conſentientem criminentur.

1. SERO ſignificaſti non ita pridem apud vos habitam contra Chriſti hoſtes diſputationem; etenim antequam tua id mihi caritas ſcriberet, diligenter ſciſcitatus hæc didiceram, libenſque admodum audieram. Tuam itaque pietatem ſummopere probavi, quæ ita recte ſentiat de beatis Patribus noſtris: dementiamque Arianorum etiam nunc exploratam habui. Cum enim nullum eorum hæreſi ſuppetat conſentaneum argumentum, nulla legitima ex Scripturis ſacris accepta probatio; impudentibus illi cavillationibus, ſophiſmatibuſque callidis hactenus ſemper ſunt uſi; nunc vero eo audaciæ proceſſerunt, ut etiam Patres calumnientur: quod ab eorum malignitate minime alienum, quin etiam ipſi omnino proprium eſt. Qui enim *adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus meditari* auſi ſunt, quid mirum ſi beatæ memoriæ virum Dionyſium Epiſcopum Alexandrinum, ut doctrina ſecum conſentientem criminentur? Quem enim ipſi ad commendationem ſuæ hæreſeos laudibus ornare videntur, quamquam illum beatum appellant, non levi tamen, ſed & omnium graviſſima calumnia vellicant: haud ſecus quam prædones & infames quidam homines, qui cum ob ſua facinora male audiunt, frugi homines ſocios ſibi ſimulant, dum falſa eorum probitati adſcribunt.

Ariani nullum habentes conſentaneum argumentum quo Catholicis obſiſterent, niſi ſunt ſuam hæreſim Dionyſii Alexandrini auctoritate fulcire.

Pſal. 2.

2. Si

(1) Reg. quem ſequimur, ἑαυτῶν. Editi, & reliqui mſſ. αὐτῶν. In editis poſt titulum legitur, ἐπιστολή, quæ vox in nullo codice habetur: tametſi certum eſt epiſtolam eſſe. Felckmanni tertius anonymus hunc habet titulum: τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἀρειανῶν ἀπολογία ὑπὲρ Διονυσίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας. *Ejuſdem contra Arianos Apologia pro Dionyſio Epiſcopo Alexandrino.*

(2) σὴν in editis deerat: omnes mſſ. habent.

(3) Sic Taurinenſis, Colbertinus, Jeſuit. & Felckmanni qui notatur Fr. I. & ita legit Nannius. Sed Regius, & Baſil. cum omnibus editis τῆς [illegible]. Præſtat prior lectio: quod ſuadetur etiam ea ſimili ſententia quæ in ſuperiore epiſtola ita legitur num. 2. οὐδὲ γὰρ ὁρῶντες ἄλογον ἔχοντες ἑαυτῶν αἵρεσιν, τερατώδεις ἐπινοοῦσι.

(4) τῆς Ἀλεξανδρείας Taurin. Colbert. Jeſuit. Mox Reg. Taurin. Colbert. & Fr. I. ὁμόδοξον ἑαυτῶν. Sed Baſil. cum editis omnibus, ὁμόδοξον αὐτῶν.

(5) Sic Reg. Taurin. Colbert. Jeſ. At editi συναριθμοῦσιν.

2. Si quem igitur ſententiæ dictiſve ſuis fiduciam habent, nudam nobis hæreſim ſuam proferant, hincque liquido oſtendant nobis ſi quod ſe putant habere, vel ex Scripturis ſumtum, aut ſaltem humanum, ſed pium tamen pro ſua defenſione argumentum: ſin vero ejuſmodi nihil habent, ſileant: nuſquam enim quidvis inventuri ſunt, niſi ex quo magis magiſque coarguantur. Nam in Scripturis ſacris Joannes ait:
Joan. 1. 1. *In principio erat Verbum*, quod (ajunt ipſi) non erat antequam gigneretur: David vero ex Patris per-
Pſal. 44. 1. ſona ita pſallit: *Eructavit cor meum Verbum bonum*, quod ipſi aſſerunt ſecundum cogitationem duntaxat eſſe, & ex non-exſtantibus factum fuiſſe: Joanneſ-
Joan. 1. 3. que iterum in Euangelio dicit: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil:* Pauluſque i-
1. Cor. 8. 6. ta ſcribit: *Unus Dominus Jeſus Chriſtus per quem o-*
Coloſſ. 1. 16. *mnia:* & alibi: *quoniam in ipſo creata ſunt omnia.* Quid igitur illis fiduciæ ſupererit, imo potius, qua non digni erunt ignominia, quandoquidem Sanctorum ſententiis adverſantur; cum dicant, omnium Opificem opificium eſſe, ac rem creatam eſſe eum in quo omnia creata ſunt & conſiſtunt? Ne humana quidem ulla ratio quæ pietatem ſapiat, illis ad ſui defenſionem relinquitur. Quis enim hominum, ſive Græcus, ſive Barbarus, quem Deum confitetur, eumdem creaturam eſſe dixerit, aut non fuiſſe antequam fieret? Aut quis hominum, cum illum audierit quem
Mat. 3. 17. unum credit eſſe Deum, dicentem: *Hic eſt Filius*
Pſal. 44. 1. *meus dilectus*, &, *Eructavit cor meum Verbum bonum;* auſit dicere, Verbum quod ex Dei corde progreſſum eſt, ex non-exſtantibus factum eſt, aut, Filius creata res eſt, non propria loquentis proles? Ac rurſum, quis ſi eum quem Dominum & Salvatorem eſſe credit, au-
Joan. 14. 11. & 10. 30. diat dicentem: *Ego in Patre, & Pater in me*, &, *Ego & Pater unum ſumus*, ea dividere conetur, quæ ille conjunxit, & indiviſa conſervavit?

3. Hæc igitur cum & ipſi animadvertant, rebus ſuis diffidentes, piis viris confictas adſcribunt ſententias. Atqui magis decuit eos omnium inopes, & advertentes ſe interrogatos paſſim hæſitare, ac hianti ore obmuteſcere, ſententiam commutare, potiuſque ſeſe avertere a via erroris, quam homines quos ignorant inter ſuos recenſere; ne ab iiſ-
Ariani Caiphæ & Judæorum æmulatores. dem confutati plus dedecoris referant. Verum illi fortaſſe ab hujuſmodi dolis nunquam abſiſtere volent, Caiphæ enim ſociorumque hac in parte æmulatores ſunt, a quibus etiam Chriſtum abnegare didicerunt. Illi ſiquidem poſtquam tam multa tantaque Dominus ediderat opera, quibus palam faceret ſe Chriſtum eſſe Filium Dei viventis, cum ab eo convicti omnia deinceps adverſum Scripturas ſentirent dicerentque, nec valerent argumenta quibus confutabantur vel pauliſper obtueri, ad Patriarcham con-
Joan. 8. 39. fugerunt dicentes: *Nos patrem habemus Abraham:* rati ſe ita poſſe ſtultitiam occultare ſuam. Sed nec illis quidquam ejuſmodi verba profuere; neque hi Dionyſium nominando, ejuſdem criminis notam effugere valebunt. Nam

A 2. Εἰ μὲν οὖν θαῤῥοῦσιν οἷς φρονοῦσι καὶ λέγουσι, (1) προφερέτωσαν γυμνὴν τὴν αἵρεσιν, καὶ δεικνύτωσαν ἐξ αὐτῶν εἴ τινα νομίζουσιν ἢ ἐκ τῶν γραφῶν ἔχειν, ἢ κἂν ἀνθρώπινόν τινα λογισμὸν εὐσεβῆ πρὸς ἀπολογίαν· εἰ δὲ (2) μηδὲν τοιοῦτον ἔχουσι, σιωπάτωσαν· οὐδαμόθεν γὰρ εὑρήσουσιν εἰ μὴ μᾶλλον ἔλεγχον καθ' ἑαυτῶν· ἀπὸ μὲν τῶν γραφῶν, τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος· „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· „ὃν οὗτοι λέγουσιν, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· τοῦ „δὲ Δαβὶδ ψάλλοντος ἐκ προσώπου τοῦ πατρός· „ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· ὃν οὗτοι „λέγουσι κατ' ἐπίνοιαν εἶναι, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων (3)
B „γεγενῆσθαι· αὖθις τοῦ μὲν Ἰωάννου πάλιν εὐαγγελι„ζομένου· ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς „αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος· „εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ „ἐν ἑτέροις, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· „ποίαν παῤῥησίαν ἕξουσιν οὗτοι, καὶ οὐ μᾶλλον αἰσχύνην (4) ὀφλήσουσιν, ἐναντιούμενοι τοῖς τῶν ἁγίων ῥήμασιν, ὅταν λέγωσι ποίημα εἶναι τὸν τῶν πάντων δημιουργὸν, καὶ κτίσμα τοῦτον ἐν ᾧ τὰ κτίσματα γέγονε καὶ συνέστηκεν; οὐδὲ ἀνθρώπινος δέ τις αὐτοῖς λογισμὸς εὐσεβὴς εἰς ἀπολογίαν (5) περιλείπεται. τίς
C γὰρ ἀνθρώπων, ἢ Ἕλλην, ἢ Βάρβαρος, ὃν ὁμολογεῖ θεὸν, τοῦτον ἐπιχειρήσει λέγειν κτίσμα, ἢ ὅτι οὐκ ἦν πρὶν γένηται; ἢ τίς ἀνθρώπων ἀκούσας τοῦ πατρὸς, ὃν ἐπίστευσε μόνον εἶναι θεὸν, λέγοντος· „οὗτός „ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· καὶ, ἐξηρεύξατο ἡ καρ„δία μου λόγον ἀγαθὸν, „ τολμήσει (6) κἂν εἰπεῖν, ὅτι ὁ ἐκ καρδίας τοῦ θεοῦ λόγος ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν; ἢ ὁ υἱὸς κτίσμα ἐστὶ, καὶ οὐκ ἴδιον τοῦ λέγοντος γέννημα; πάλιν δὲ τίς ἀκούων τούτου ὃν ἐπίστευσεν εἶναι κύριον καὶ σωτῆρα, λέγοντος· „ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, „καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν „ἐσμεν, „ ἐπιχειρήσει διαιρεῖν ἃ ἐκεῖνος ἥνωσε καὶ
D ἀμέριστα (7) τετήρηκε;

3. Ταῦτα γοῦν καὶ αὐτοὶ συνορῶντες, καὶ παῤῥησίαν οὐκ ἔχοντες ἐν τοῖς ἰδίοις, καταψεύδονται τῶν εὐσεβῶν. (8) ἀλλ' ἔδει πάντων αὐτοὺς ἐρήμους ὄντας, καὶ συνορῶντας ἑαυτοὺς ἐν ταῖς ἐρωτήσεσι πανταχόθεν ἀπορουμένους καὶ χασμωμένους, μεταγινώσκειν μᾶλλον ἀποστραφέντας ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πλάνης, καὶ μὴ συναριθμεῖν ἑαυτοῖς οὓς οὐκ ἴσασιν, ἵνα μὴ καὶ παρ' αὐτῶν ἐλεγχόμενοι πλείονα τὴν αἰσχύνην ἀπενέγκωνται. ἴσως δὲ τῆς τοιαύτης πανουργίας (9) οὐ θελήσουσιν ἀποστῆναί ποτε· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῶν περὶ Καϊάφαν ἐζήλωσαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀρνεῖσθαι τὸν Χρι-
E στὸν παρ' αὐτῶν μεμαθήκασι. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τοσαῦτα τοῦ κυρίου πεποιηκότος ἔργα, δι' ὧν ἐγνώριζεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐλεγχόμενοί τε παρ' αὐτοῦ, πάντα παρὰ τὰς γραφὰς λοιπὸν καὶ φρονοῦντες καὶ λέγοντες, καὶ μὴ δυνάμενοι κἂν πρὸς τὸ βραχὺ πρὸς τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους ἀναβλέπειν, εἰς τὸν πατριάρχην κατέφυγον, λέγοντες· „ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀ„βραάμ· „ καὶ νομίζοντες ἐν τούτῳ δύνασθαι τὴν ἀλογίαν ἑαυτῶν ἐπικαλύπτειν. ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι τοῦτο λέγοντες ὤνησάν τι, οὔτε οὗτοι Διονύσιον ὀνομάζοντες φυγεῖν τὴν ὁμοίαν ἐκείνοις αἰτίαν δυνήσονται·

(1) Taurin. & Colbert. ſoli, προσφερέτωσαν.
(2) Editi, εἰ δὲ καὶ μηδέν. Sed in Reg. Taur. Colb. & Fr. I. καὶ deeſt. Paulopoſt Colb. μᾶλλον ἔλεγχον. Mox Taurin. Colb. Jeſ. & Fr. I. ἐπεὶ μὲν γὰρ τῶν.
(3) Taurin. Colb. γεγενῆσθαι, minus recte.
(4) Sic Reg. Baſil. & edit. Commel. Edit. vero Pariſienſis & Colon. ὀφλήσουσι. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. ὀφλήσουσιν.
(5) Taurin. Colb. Jeſ. περιλείπεται. Paulopoſt Fr. I. ἐπιχειρήσει.
(6) Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. κἂν εἰπεῖν. Editi ἄν.
(7) Taurin. Colb. Jeſ. ἀμέριστα τετήρηκε.
(8) Taurin. ἀλλ' ἔδει πάντων αὐτούς. Colb. ἔδει δὲ πάντων αὐτούς. Infra Edit. Pariſ. & Colon. χασμωμένους. Edit. vero Commelin. cum omnibus mſſ. χασμωμένους. Ibidem Taurin. & Colbert. μεταγινώσκειν ἐχρῆν μᾶλλον.
(9) Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. οὐ θέλουσι. Mox Colb. Καϊάφαν. Ibidem poſt ὥσπερ καὶ in Colbert. τὸ deeſt. Paulopoſt edit. Pariſ. & Colon. ἐγνώριζον αὐτόν. Edit. Commel. & omnes mſſ. ἐγνώριζεν ἑαυτόν, recte, excepto Felckmanni 3. anonymo, qui totum hunc locum ſic habet, καὶ γὰρ οἱ πάλαι Ἰουδαῖοι τοσαῦτα τὸ κυρίου πεποιηκότος ἔργον (lege ἔργα) δι' ὧν ἐγνώριζεν αὐτὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐλεγχόμενος (lege ἐλεγχόμενοι) παρ' αὐτοῦ καὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς τὸν ἔλεγχον &c. qui codex hic incipit, nam initio mutilus eſt.
Mox idem κατέφυγον. Paulopoſt in Taurin. & Felckm. 3. anon. καὶ ante νομίζοντες deeſt. Ibidem Taurin. Colb. Jeſ. & Felckm. 3. anon. τὴν ἀλογίαν ἑαυτῶν. Editi & Reg. ἀλογίαν αὐτῶν. Mox Colb. & Fr. I. λέγοντες ὤνησάν τι. Ibidem Taur. Colbert. Jeſ. ὅτε αὐτοί. Felckm. vero 3. anon. ὅτε οἱ νῦν Ἰουδαῖοι Διονύσιον ὀνομάζοντες φυγεῖν τὴν, &c.

Digitized by Google

νίσονται· καὶ γὰρ κἀκείνους ἐφ' οἷς παρηνόμουν ἤλεγξεν ὁ Κύριος λέγων· „ τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε· „ καὶ τούτους ἀσεβοῦντας καὶ ψευδομένους ἡ αὐτὴ πάλιν ἀλήθεια (1) διελέγξει· ὅτι τὰ Ἀρείου Διονύσιος ὁ ἐπίσκοπος οὐκ ἐφρόνησεν, οὔτε τὴν ἀλήθειαν ἠγνόησεν· ἀλλὰ καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ νέοι νῦν παρὰ τοῦ πατρὸς ἑαυτῶν τοῦ διαβόλου τὴν Χριστομάχον (2) ἐκληρώσαντο μανίαν. μέγα μὲν οὖν τεκμήριον τοῦ μηδὲ τοῦτο λέγειν αὐτοὺς ἀληθὲς, ἀλλὰ τὸν ἄνδρα συκοφαντεῖν, ὅτι μήτε παρ' ἑτέρων ἐπισκόπων ἐπ' ἀσεβείᾳ κατεγνωσθεὶς ἀπεβλήθη τῆς ἐπισκοπῆς, ὥσπερ οὗτοι τοῦ κλήρου, μήτε αὐτὸς ὡς αἵρεσιν ἐκδικῶν ἐξῆλθε τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐν αὐτῇ κεκοίμηται καλῶς, καὶ ἡ μνήμη μέχρι νῦν αὐτοῦ μετὰ τῶν πατέρων ἐστὶ καὶ γέγραπται. εἰ γὰρ ἦν τὰ τούτων φρονήσας, ἢ περὶ ὧν ἔγραψε μὴ ἦν ἀπολογησάμενος, οὐκ ἦν ἀμφίβολον ὅτι πάντως τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ἐπεπόνθει.

4. Καὶ ἤρκει μὲν ταῦτα πρὸς πᾶσαν κατάγνωσιν τῶν νέων Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον (3) ἀρνουμένων, καὶ τοὺς πατέρας διαβαλλόντων, καὶ πάντας Χριστιανοὺς ἐπιχειρούντων ἀπατᾷν. ἐπειδὴ δὲ προφάσεις ἔχειν νομίζουσι τῆς εἰς τὸν ἐπίσκοπον διαβολῆς, μέρη τινὰ ἐπιστολῆς αὐτοῦ, φέρε, καὶ ταῦτα ἴδωμεν, ἵνα καὶ ἐκ τούτων αὐτῶν ἡ ματαιολογία δειχθῇ· καὶ (4) παύσωνται μὲν κἂν ὀψέποτε βλασφημοῦντες παρ' ἑαυτοῖς τὸν Κύριον, ὁμολογήσωσι δὲ κἂν μετὰ τῶν στρατιωτῶν βλέπουσι μαρτυροῦσαν τὴν κτίσιν, ὅτι ἀληθῶς (5) οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστι καὶ οὐκ ἔστι τῶν κτισμάτων. φασὶ τοίνυν ἐν ἐπιστολῇ τὸν μακαρίτην Διονύσιον εἰρηκέναι, „ ποίημα καὶ γενητὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, μήτε δὲ φύσει ἴδιον, ἀλλὰ ξένον κατ' οὐσίαν αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρός· ὥσπερ ἐστὶν ὁ γεωργὸς πρὸς τὴν ἄμπελον, καὶ ὁ ναυπηγὸς πρὸς τὸ σκάφος· καὶ γὰρ ὡς ποίημα ὢν, οὐκ ἦν πρὶν γένηται. „ (6) καὶ ἔγραψεν, ὁμολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς εἶναι τοιαύτην ἐπιστολὴν αὐτοῦ· ἀλλ' ὥσπερ ταύτην ἔγραψεν, οὕτως καὶ ἑτέρας πλείστας ἐπιστολὰς ἔγραψε, καὶ ἔδει καὶ ταύταις ἐντυχεῖν αὐτούς· ἵνα ἐκ πασῶν, καὶ μὴ μόνης ἐκ τῆς μιᾶς ἡ πίστις (7) δειχθῇ τοῦ ἀνδρός. καὶ γὰρ καὶ ναυπηγοῦ πολλὰς τριήρεις κατασκευάσαντος, οὐκ ἐκ μιᾶς, ἀλλ' ἐκ πασῶν ἡ τούτου τέχνη κρίνεται. εἰ μὲν οὖν ἁπλῶς ὡς πίστιν ἐκτιθέμενος ἔγραψεν ἣν λέγουσιν ἐπιστολὴν, ἢ ταύτην μόνην ἔγραψε, κατηγορείτωσαν ὡς βούλονται· κατηγορία γὰρ ἀληθὴς τὸ τοιοῦτον φρόνημα· εἰ δὲ καιροῦ καὶ προσώπου πρόφασις εἵλκυσεν αὐτὸν τοιαῦτα γράψαι· ἔγραψε δὲ πάλιν καὶ ἄλλας ἐπιστολὰς, ἀπολογούμενος (8) περὶ ὧν ὑπωπτεύθη, ἔδει πάλιν αὐτοὺς μὴ ἀφέντας τὰς αἰτίας, φθόνον ἐπάγειν τῷ ἀνδρὶ προπετῶς· ἵνα μὴ δόξωσι λεξείδια μὲν μόνον θηρᾶν, παραπέμπεσθαι δὲ τὴν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀλήθειαν. καὶ γὰρ καὶ γεωργὸς τῶν αὐτῶν δένδρων ἄλλοτε ἄλλως ἐπιμελεῖται διὰ τὴν ὑποκειμένην τῆς γῆς ποιότητα· καὶ οὐ διὰ τοῦτο μέμψαιτο (9) ἄν τις αὐτὸν, ὅτι τοῦτο μὲν τέμνει, ἐκεῖνο δὲ ἐγκεντρίζει, καὶ τοῦτο μὲν φυτεύει, ἕτερον δὲ ἐκτίλλει· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον μαθὼν τὴν αἰτίαν, θαυμάσει τὸ ποικίλον αὐτοῦ τῆς ἐπιστήμης. ἀκοῦ εἰ μὴ παρέργως

& illos ex ipſis ſuis ſceleribus coarguit Dominus, his verbis: *Hoc Abraham non fecit*: & hos rurſum impietatis mendaciique ipſa veritas convincet, oſtendetque Dionyſium epiſcopum nec eadem quæ Arius ſenſiſſe, nec ignoraſſe veritatem. Sed cum antiqui illi, tum novi iſti Judæi, a patre ſuo diabolo hujuſmodi in Chriſtum furorem hereditate accepere. Magni certe argumenti eſt in hoc illos vere non dicere, ſed virum calumniari, quod nec ille unquam ab aliis Epiſcopis deprehenſæ impietatis damnatus, Epiſcopatu pulſus ſit, ut illi a Clero ejecti ſunt: neque hæreſis propugnandæ cauſa ſeceſſerit ab Eccleſia; ſed in illa pie obdormierit, ejuſque memoria hactenus cum Patribus celebrata & una in album relata ſit. Si enim eadem, quæ illi, ſenſiſſet, aut ſi ſcriptorum ſuorum rationem non reddidiſſet, minime dubium quin eadem fuiſſet qua illi pœna plectendus.

Joan. 8. 40.

Dionyſii memoria cum Patribus in album relata.

4. Et hæc quidem ſatis erant ad integram novorum Judæorum confutationem, qui Dominum abnegant, Patres calumniantur, omneſque Chriſtianos decipere conantur. Ceterum quia occaſiones calumniandi Epiſcopi ex quibuſdam ejus epiſtolæ partibus ſe habere arbitrantur, age & illas inſpiciamus; ut inde eorum vaniloquentia commonſtretur, utque vel ſero tandem blaſphemandi Dominum finem faciant, & cum militibus ſaltem, conſpecto creaturarum teſtimonio fateantur vere hunc eſſe Filium Dei, & non creaturam. Ajunt igitur beatæ memoriæ Dionyſium in epiſtola ſua dixiſſe, „ opus, „ & rem factam eſſe Filium Dei, non natura pro„ prium, ſed alienum a Patre ſecundum ſubſtantiam, „ qualis eſt agricola a vite, & faber a ſcapha: etenim „ cum ſit res facta, non erat antequam fieret. „ Etiam ſcripſit: ejuſmodi illius epiſtolam eſſe & nos ultro fatemur. Sed ut hanc ſcripſit, ita & alias plurimas conſcripſit epiſtolas, quas etiam ab illis lectas oportuit: ut ex omnibus, non ex unica duntaxat explorata viri fides eſſet. Fabri namque peritia, qui multas triremes exſtruxit, non ex unica, ſed ex omnibus ſimul æſtimanda. Si igitur ſimpliciter ut fidem ſuam exponens, hanc, quam dicunt, ſcripſit epiſtolam: aut ſi hanc unam ſcripſit, accuſent eum pro libidine; verum quippe eo caſu ſuppetit accuſandi argumentum. Quod ſi temporis & perſonæ ratio eum ad talia ſcribenda compulit, aliaſque poſtmodum ſcripſit epiſtolas ad eam ſuſpicionem amovendam; non decuit, omiſſis ſcribendi cauſis, viro temere invidiam conflare; ut ne videantur nil niſi voculas aucupari, veritatem autem quæ in aliis ejus epiſtolis ſeſe prodit prætermittere. Nam & agricola ejuſdem generis arbores alias alio modo pro præſentis ſoli ratione colit; nec quis illum eo nomine arguet, quod hanc amputet, illi vero ſurculum inſerat, iſtam plantet, aliam evellat; ſed potius cum cauſam didicerit, variam hominis peritiam mirabitur. Itaque niſi obiter

Dionyſii dicta quæ Arianæ hæreſi ſpecie tantum favebant.

(1) Felckm. 3. anon. διελέγχει ſolus. Infra poſt ἠγνόησεν· ἀλλὰ Felck. 3. anon. deficit.

(2) Taurin. Colb. Jeſ. ἐκληρονόμησαν. Paulopoſt Taurin. Colb. Fr. I. ἀλλὰ καὶ τὸν. Mox Colb. ὅτι μήτε. Poſt κατεγνωσθεὶς, hæc ἀπεβλήθη τῆς ἐπισκοπῆς ὥσπερ οὗτοι τοῦ κλήρου, quæ in editis deerant, in Reg. Taurin. Colb. Jeſ. & Fr. I. habentur: ſed in hoc ultimo ὑπεβλήθη mendoſe legitur. Mox Taurin. & Colbert. ἐξῆλθε τὴν ἐκκλησίαν.

(3) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. Editi vero ἀρνησαμένων.

(4) Reg. Taurin. παύσωνται.

(5) Sic Reg. Taurin. Colbert. Fr. I. Editi vero οὗτος υἱὸς, omiſſo articulo. Paulopoſt edit. Pariſ. Colon. & Felckm. 3. anon. qui hic reſumit, poſt τοίνυν habent οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας. quæ verba, cum deſint in omnibus aliis codicibus & in edit. Commelin. expunximus. Ibidem Reg. Taurin. Jeſ. Fr. I. μακαρίτην. Alii cum editis μακάριον. Mox Taurin. & Colb. γενητόν. Felck. 3. anon. γέννημα, perperam. Ibid. in Taurin. Colb. & Fr. I. δὲ poſt μήτε deeſt. Paulopoſt Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Felck. 3. anon. κατ' οὐσίαν αὐτόν. Sed αὐτὸν deerat in editis.

(6) Sic Reg. & Taurin. & ita habuiſſe videntur Baſil. & Fr. I. licet Felckm. memoria lapſus eamdem ex iis codicibus notet lectionem, quæ in edit. Commeliniana. Editi καὶ ἔγραψεν. Felckmanni vero 3. anon. totum hunc locum ſic habet, περὶ γέγραπται τοῦ μακαρίτου Διονυσίου· αὐτὸς γὰρ οὐχ εὑρήκαμεν. ἀλλ' ὥσπερ ταύτην. Nimirum verba quædam inferius poſita imperite huc tranſtulit. Infra Felck. 3. anon. ἑτέρας ἄλλας . . . καὶ δεῖ τῇ ταύταις. Mox idem καὶ μὴ μόνον.

(7) Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. ἡ πίστις γνωσθῇ. Felck. 3. anon. γνωρισθῇ. Infra idem ἡ τούτου τέχνη γνωρίζεται. Paulopoſt idem ἣν μόνον ταύτην.

(8) Felck. 3. anon. περὶ ὧν ὑπωπτεύθη, τί κακόν; καὶ γὰρ καὶ γεωργός· omiſſis intermediis.

(9) Felckm. 3. anon. ἄν τις αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, omiſſis interpoſitis. Infra poſt ποικίλον deeſt αὐτοῦ in Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. & Felck. 3. anon. qui poſtremus ſic habet, τὸ πολυποίκιλον τῆς ἐπιστήμης ἐν τοσούτοις, omiſſis multis de more. Mox Reg. Taurin. Jeſ. Fr. I. τοῖς γράμμασιν. Editi vero τοῖς συγγράμμασι.

ejus ſcripta legerint, epiſtolæ argumentum indicent mihi: hinc enim eorum calumnia propoſitique pravitas comperta erit. Ceterum quia vel ignorant, vel indicare erubeſcunt, nos enarrare neceſſum eſt.

Hiſtoria Dionyſii quæ Arianorum calumniis occaſio fuit, geſta anno 263.

5. In Pentapoli ſuperioris Libyæ quidam Epiſcoporum tunc temporis cum Sabellio ſentiebant, tantumque ſuis commentis invaluerant, ut vix ultra Filius Dei in Eccleſiis prædicaretur. Rei certior factus Dionyſius, cui earum cura Eccleſiarum incumbebat, mittit, ſuadetque rei auctoribus ut a pravis opinionibus deſiſtant. Quibus minime deſiſtentibus, imo impudentius in impietate perſeverantibus, neceſſitate pulſus eſt eorum impudentiam hac ſua epiſtola coercere, humanaque Salvatoris ex Euangeliis exponere; ut cum audacius illi Filium negarent, & humana ejus Patri adſcriberent; oſtendens ipſe non Patrem, ſed Filium pro nobis hominem factum eſſe, imperitis illis perſuaderet Patrem non eſſe Filium, eoque pacto homines ad veram Filii deitatem credendam, & ad Patris cognitionem ſenſim reduceret. Hoc eſt epiſtolæ argumentum, hæc viro cauſa fuit talia ſcribendi, eorum nempe occaſione, qui tam impudenter volebant veram immutare fidem.

Ingens Dionyſium inter & Arium diſſimilitudo.

6. Quid igitur ſimilitudinis habent Arii hæreſis & Dionyſii ſententia? vel quare Dionyſius ut Arius citatur, tanta cum ſit inter utrumque diſcrepantia? Ille namque Catholicæ Eccleſiæ magiſter eſt, hic novæ hæreſis inventor extitit. Certe Arius pravæ ſuæ doctrinæ exponendæ cauſa Thaliam conſcripſit effeminatis ac ridiculis modis, Ægyptium nempe Sotadem imitatus. At Dionyſius alias quidem ſcripſit epiſtolas, ſed quibus injectas ſuſpiciones levaret, ac eum recte ſentire compertum eſt. Qui ſi ſecum in ſcriptis ſuis diſſidet, ne trahant eum ad ſui conſortium, neque enim hac in parte fide dignus erit. Sin cum ſcripſiſſet ad Ammonium epiſtolam, in ſuſpicionemque veniſſet, deinde illius levandæ cauſa ſeſe purgaverit, ac poſt defenſionem ſententiam non mutarit, palam eſt illum, quæ ſuſpecta fuere, per quandam diſpenſationem conſcripſiſſe: ſcripta vero ac geſta quæ ad negotiorum rationem ſunt diſpenſata, non oportet maligne interpretari, aut ad ſuam quemque libidinem detorquere. Nam medicus plerumque ea remedia quæ aliquibus congrua non videntur, quibuſdam vulneribus, ut conſentaneum eſſe novit, adhibet: non alium quam curandi ſcopum habens. Prudentis itidem præceptoris eſt, omnia ad diſcipulorum ingenium temperare docereque, donec eos ad perfectionis viam traduxerit.

7. Quod ſi eo ſolum nomine beatæ memoriæ virum criminantur, quod ita ſcripſerit (argumenta quippe quæ Ariani ab ipſo mutuantur vere criminationes ſunt) quid facturi, quæſo, ſunt, ſi audiant magnos & beatos Apoſtolos loquentes in Actibus, Petrum quidem his verbis: *Viri Iſraelitæ, audite verba hæc: Jeſum Nazarenum virum approbatum a Deo in vobis, virtutibus & prodigiis & ſignis, quæ fecit Deus per illum in medio veſtri, ſicut & vos ſcitis: hunc definito conſilio & præſcientia Dei traditum, per manus iniquorum affigentes*

Act. 2. 22.

Apoſtoli de Jeſu quandoque ut de homine loquuntur.

A ἐνέτυχον τοῖς γράμμασιν, εἰπάτωσαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπιστολῆς· οὕτω γὰρ αὐτῶν ἥ τε συκοφαντία καὶ ἡ πονηρία τῆς προαιρέσεως δειχθήσεται. ἐπειδὴ δὲ ἢ οὐκ ἴσασιν, ἢ αἰσχύνονται, (1) λέγειν ἀναγκαῖον ἡμᾶς.

5. Ἐν Πενταπόλει τῆς ἄνω Λιβύης τηνικαῦτά τινες τῶν ἐπισκόπων ἐφρόνησαν τὰ Σαβελλίου· καὶ τοσοῦτον ἴσχυσαν ταῖς (2) ἐπινοίαις, ὡς ὀλίγου δεῖν μηκέτι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κηρύττεσθαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. τοῦτο μαθὼν Διονύσιος, αὐτὸς γὰρ εἶχε τὴν μέριμναν (3) τῶν ἐκκλησιῶν ἐκείνων, πέμπει καὶ συμβουλεύει τοῖς αἰτίοις παύσασθαι τῆς κακοδοξίας· ὡς δὲ οὐκ ἐπαύοντο, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀναιδέστερον ἠσέβουν, ἠναγκάσθη πρὸς τὴν ἀναίδειαν ἐκείνων γράψαι τὴν B τοιαύτην ἐπιστολήν, καὶ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ σωτῆρος ἐκ τῶν εὐαγγελίων παραθέσθαι· ἵν' ἐπειδὴ τολμηρότερον ἐκεῖνοι τὸν υἱὸν ἠρνοῦντο καὶ τὰ ἀνθρώπινα αὐτοῦ τῷ πατρὶ ἀνετίθεσαν, (4) οὕτως αὐτὸς δείξας ὅτι οὐχ ὁ πατήρ, ἀλλ' ὁ υἱός ἐστιν ὁ γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν ἄνθρωπος, πείσῃ τοὺς ἀμαθεῖς μὴ εἶναι τὸν πατέρα υἱόν. καὶ οὕτως λοιπὸν κατ' ὀλίγον ἐκείνους εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀναγάγῃ θεότητα τοῦ (5) υἱοῦ, καὶ τὴν γνῶσιν τὴν περὶ τοῦ πατρός. αὕτη τῆς ἐπιστολῆς ἡ ὑπόθεσις, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν οὕτως ἔγραψε καὶ αὐτός, διὰ τοὺς οὕτως (6) ἀναισχύντως θελήσαντας μεταθεῖναι τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν.

C 6. Τί τοίνυν ὅμοιον ἡ Ἀρείου αἵρεσις καὶ ἡ Διονυσίου διάνοια; ἢ διατί Διονύσιος (7) ὡς Ἄρειος ὀνομάζεται, πολλῆς οὔσης αὐτῶν τῆς διαφορᾶς; ὁ μὲν γὰρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδάσκαλός ἐστιν· ὁ δὲ καινῆς αἱρέσεως εὑρετὴς γέγονε. καὶ ὁ μὲν Ἄρειος τὴν ἰδίαν κακοδοξίαν ἐκτιθέμενος, ἔγραψε (8) Θαλείαν ἐκτεθηλυμμένοις καὶ γελοίοις ἤθεσι, κατὰ τὸν Αἰγύπτιον (9) Σωτάδην. ὁ δὲ Διονύσιος ἔγραψε μὲν καὶ ἄλλας ἐπιστολάς, ἀπελογήσατο δὲ καὶ περὶ ὧν ὑπωπτεύθη, καὶ ἐφάνη φρονῶν ὀρθῶς. εἰ μὲν οὖν ἐναντία ἑαυτῷ γράφει, μὴ ἑλκέτωσαν αὐτὸν πρὸς ἑαυτούς, οὐ γὰρ ἀξιόπιστος κατὰ τοῦτο. εἰ δὲ γράψας τὴν πρὸς D (10) Ἀμμώνιον ἐπιστολήν, ὑπωπτεύθη καὶ ἀπολογήσατο θεραπεύων τὰ πρῶτα, ἀπολογησάμενός τε οὐ μεταβέβληται, δῆλον ἂν εἴη ὅτι καὶ τὰ ὑποπτευθέντα κατ' οἰκονομίαν ἔγραψεν· οὐ δεῖ δὲ τὰ κατ' οἰκονομίαν γραφόμενα καὶ γινόμενα, ταῦτα κακοτρόπως δέχεσθαι, καὶ εἰς τὴν ἰδίαν (11) ἕλκειν ἕκαστον βούλησιν. καὶ γὰρ καὶ ἰατρὸς πολλάκις τὰ δοκοῦντά τισι μὴ εἶναι κατάλληλα, ταῦτα τοῖς ὑποκειμένοις τραύμασιν, ὡς οἶδεν αὐτός, (12) ἐπιτίθησιν, οὐδὲν ἕτερον ἢ πρὸς τὴν ὑγείαν ἔχων τὸν σκοπόν· καὶ διδασκάλου δὲ φρονίμου τρόπος οὗτος, πρὸς τὰ τῶν διδασκομένων ἤθη διατίθεσθαι καὶ λαλεῖν, ἕως ἂν αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς E τελειότητος μεταγάγῃ.

7. Εἰ δὲ ὅτι μόνον ἔγραψεν (13) οὕτως ὁ μακαρίτης, αἰτιῶνται αὐτόν· αἱ γὰρ τῶν Ἀρειανῶν ὑπὲρ αὐτοῦ προφάσεις αἰτίαι κατ' αὐτοῦ τυγχάνουσι· τί ποιήσουσιν ἀκούοντες καὶ τῶν μεγάλων καὶ μακαρίων Ἀποστόλων ἐν ταῖς πράξεσι, τοῦ μὲν Πέτρου λέγοντος· „ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε
„τοὺς λόγους τούτους. Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα
„ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς ὑμᾶς, δυνάμεσι, καὶ
„τέρασι, καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησεν ὁ θεὸς δι' αὐτοῦ ἐν μέσῳ
„ὑμῶν, καθὼς οἴδατε. τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προ-
„γνώσει (14) τοῦ θεοῦ, ἔκδοτον διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπή-
„ξαντες

(1) Sic Reg. & editi: ſed Taurin. Jeſ. & Fr. I. λέγειν, ἀναγκαῖον ἡμᾶς εἰπεῖν.

(2) Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. & Felckm. 3. anon. κακονοίαις. Sed editi, & codices Reg. & Baſil. ἐπινοίαις, quos ſequi viſum eſt, quia aliis præſtant.

(3) Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. & Felckm. 3. anon. καὶ habent ante τῶν ἐκκλησιῶν. Infra Taurin. Colb. Jeſ. ἀλλὰ μᾶλλον, omiſſo καὶ. Ibidem Felckm. 3. anon. ἀναιδέστερον ἐνεστήκεσαν, ἠναγκάσθη.

(4) ὅπως deeſt in Felckm. 3. anon.

(5) Taurin. Colb. Jeſ. τοῦ Χριστοῦ. Reg. cum editis & Felckmanni codicibus τοῦ υἱοῦ, præter 3. anon. qui habet τοῦ λόγου.

(6) Taurin. & Jeſ. ἀναισχύντως.

(7) Felck. 3. anon. ὡς Ἀρειανὸς ὀνομάζεται. Mox Taurin. & Jeſ. ὄντος αὐτῷ. Infra τὴν οἰκείαν κακοδοξίαν. Taurin. Colb. Jeſ.

(8) Reg. & edit. Commel. cum quibuſdam Felckmanni Θαλίαν. Alii Θαλείαν. Felckm. vero 3. anon. ἔγραψε λίαν ἐκτεθηλυμμένοις καὶ γελοίοις ἤθεσι.

(9) Reg. & edit. Commel. Σωτάδην. Alii cum edit. Pariſ. Σωτάδην. Ibid. Felck. 3. anon. ὁ μὲν γὰρ Διονύσιος ἔγραψε καὶ. Paulopoſt Taurin. & Colb. καὶ δὲ ὧν, ubi alii cum editis, καὶ περὶ ὧν.

(10) Felck. 3. anon. Ἀμμώνιον.

(11) Colb. & Fr. I. τρέπειν ἕκαστον. Mox Felck. 3. anon. ἑκάστῳ δοκοῦσί τισι ἀποστέλλειν, eadem omnino ſententia.

(12) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Felckm. 3. anon. Editi minus recte ἐπιτίθησιν.

(13) Felck. 3. anon. ὅπως ὁ μακαρίτης. Paulopoſt idem κατ' αὐτοῦ γεγόνασι. Et hic deficit codex iſte.

(14) τοῦ in editis deſideratur: ſed legitur in omnibus codicibus & in Græco Scripturæ textu. Ibidem Taurin. Jeſ. & Græcus Scripturæ textus, διὰ χειρῶν, alii & editi διὰ χειρός.

Digitized by Google

,, ξαντες ἀνείλετε. καὶ πάλιν, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ A
,, τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ
,, νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής.
,, Τοῦ δὲ Παύλου ἐξηγουμένου ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς (1) Πισι-
,, δίας· ὅτι μεταστήσας ὁ θεὸς τὸν Σαοὺλ, ἤγειρε τὸν Δαβὶδ
,, εἰς βασιλέα, ᾧ καὶ εἶπε μαρτυρήσας· εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ
,, Ἰεσσαὶ (2) ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει τὰ
,, θελήματά μου. τούτου ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγ-
,, γελίαν ἤγαγε τῷ Ἰσραὴλ σωτῆρα Ἰησοῦν. καὶ πάλιν ἐν
,, ταῖς Ἀθήναις· τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν
,, ὁ θεὸς, τὰ νῦν (3) παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις, πάν-
,, τας πανταχοῦ μετανοεῖν· καθότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ B
,, μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ
,, ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ
,, νεκρῶν. ἢ Στεφάνου τοῦ (4) μεγάλου μάρτυρος ἀ-
,, κούσωσι λέγοντος· ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς διηνοιγμένους, καὶ
,, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ θεοῦ. ,, ὥρα
(5) γὰρ λοιπὸν αὐτοῖς καὶ τοῦ ἀποθρασύνεσθαι καὶ λέγειν·
οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς ἀτόλμητον· ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι
τὰ Ἀρείου ἐφρόνουν· ἄνθρωπον γὰρ (6) ἀπὸ Ναζα-
ρὲτ, καὶ παθητὸν τὸν Χριστὸν ἀπαγγέλλουσιν.

8. Ἐκείνων τοίνυν τοιαῦτα φανταζομένων, ἆρ' ἐπειδὴ
τοῖς (7) ῥήμασι τούτοις ἐχρήσαντο, μόνον ἄνθρωπον ᾔδει-
σαν τὸν Χριστὸν οἱ ἀπόστολοι, καὶ πλέον οὐδέν; μὴ γένοιτο· C
οὐκ ἔστιν οὐδὲ εἰς νοῦν τοῦτο λαβεῖν ποτε· ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ὡς
ἀρχιτέκτονες σοφοὶ καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων (8) τοῦ θεοῦ πε-
ποιήκασι· καὶ τὴν αἰτίαν ἔχουσιν εὔλογον· ἐπειδὴ γὰρ οἱ τότε
Ἰουδαῖοι, πλανηθέντες (9) τε καὶ πλανήσαντες Ἕλληνας
ἐνόμιζον τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον μόνον, ἐκ σπέρμα-
τος Δαβὶδ ἔρχεσθαι, καθ' ὁμοιότητα τῶν (10) ἐκ τοῦ Δα-
βὶδ ἄλλων γενομένων τέκνων· οὔτε δὲ θεὸν αὐτὸν, οὐδὲ ὅτι ὁ
λόγος σὰρξ ἐγένετο ἐπίστευον. τούτου ἕνεκα μετὰ πολλῆς τῆς
συνέσεως οἱ μακάριοι Ἀπόστολοι, τὰ ἀνθρώπινα τοῦ σω-
τῆρος πρῶτον ἐξηγοῦντο τοῖς Ἰουδαίοις· (11) ἵν' ὅλως
πείσαντες αὐτοὺς ἐκ τῶν φαινομένων καὶ γενομένων σημείων ἐ-
ληλυθέναι τὸν Χριστὸν, λοιπὸν καὶ εἰς τὴν περὶ τῆς θεότητος D
(12) αὐτοῦ πίστιν αὐτοὺς ἀναγάγωσι· δεικνύντες, ὅτι τὰ γε-
νόμενα ἔργα οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ θεοῦ. ἀμέλει Πέτρος
ὁ λέγων, ἄνδρα παθητὸν τὸν Χριστὸν, εὐθὺς (13) συνῆ-
πτεν· οὗτος ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ἐστιν. ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ ὁ-
μολογεῖ· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. ἐν δὲ τῇ
ἐπιστολῇ φησιν αὐτὸν ἐπίσκοπον ψυχῶν, καὶ κύριον ἑαυτοῦ
τε καὶ ἀγγέλων (14) καὶ δυνάμεων εἶναι. πάλιν τε Παῦλος
ὁ λέγων, ἄνδρα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ εἶναι τὸν Χρι-
,, στὸν, οὗτος ἐπιστέλλων Ἑβραίοις μὲν, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς
,, δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· Φιλιππησίοις
,, δὲ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ
,, εἶναι ἴσα θεῷ. ,, τὸ δὲ λέγειν ἀρχηγὸν (15) τῆς ζωῆς, E
καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτῆρα, καὶ ἴσα
θεῷ, καὶ κύριον, καὶ ἐπίσκοπον ψυχῶν, (16) τί ἂν εἴη
ἕτερον, ἢ ὅτι ἐν σώματι λόγος ἦν θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάν-
τα ἐγένετο, καὶ ἔστιν ἀδιαίρετος τοῦ πατρὸς, ὡς ἔστι
τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς;

9. Καὶ Διονύσιος τοίνυν παρὰ τῶν ἀποστόλων τοῦ-
το μαθὼν πεποίηκεν· ἐπειδὴ γὰρ ἕρπεν ἡ Σαβελλίου
αἵρεσις, ἠναγκάσθη τὴν τοιαύτην, καθὰ προεῖπον,
ἐπιστολὴν γράψαι, καὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ ταπεινῶς περὶ

interemiſtis. Et rurſum: *In nomine Jeſu Chriſti Nazareni, quem vos crucifixiſtis, quem Deus ſuſcitavit a mortuis, in hoc iſte ſanus coram vobis adſtat.* Act. 4. 10. Paulum vero Antiochiæ in Piſidia hæc narrantem: *Amoto Saule Deus ſuſcitavit illis David in Regem, cui teſtimonium perbibens dixit: Inveni David filium Jeſſe, virum ſecundum cor meum, qui faciet voluntates meas. Hujus Deus ex ſemine ſecundum promiſſionem, eduxit Iſraeli Salvatorem Jeſum.* Act. 13. 22. Et rurſus Athenis: *Et tempora quidem hujus ignorantiæ deſpiciens Deus, nunc annunciat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant, eo quod ſtatuit diem in quo judicaturus eſt orbem in æquitate, in viro in quo ſtatuit, fidem præbens omnibus, ſuſcitans eum a mortuis.* Act. 17. 30. Aut ſi magnum illum martyrem Stephanum audiant dicentem: *Ecce video cælos apertos, & filium hominis ſtantem a dextris Dei.* Act. 7. 55. Reſtat ut jam audacius inſurgant dicantque (nihil enim illis inauſum) etiam ipſos Apoſtolos cum Arin ſenſiſſe, quandoquidem Chriſtum, hominem Nazareth oriundum, & paſſibilem eſſe prædicant.

8. Hæc illis ita ſomniantibus; num quia Apoſtoli his verbis ſunt uſi, ideo Chriſtum exiſtimarunt hominem duntaxat eſſe, & nihil præterea? Abſit. Id ne in mentem quidem cadat. Sed illi ut architecti periti, & diſpenſatores myſteriorum Dei non abſque legitima cauſa, rem ita temperarunt. Judæi namque illius temporis, cum errarent atque Ethnicos in errorem inducerent, rati Jeſum hominem duntaxat eſſe, ex ſemine David oriundum, perinde ac ceteros Davidis filios; non Deum illum, neque Verbum carnem factum eſſe credebant. Quapropter beati Apoſtoli, prudenti admodum conſilio, primum humana Salvatoris Judæis enarravere; ut eos ex editis conſpicuiſque miraculis, jam adveniſſe Chriſtum plane perſuaſos, hinc ad credendam ejus divinitatem deducerent, demonſtrando, opera quæ edita fuerant, non hominis, ſed Dei eſſe.

Quare Apoſtoli humanitatem Chriſti Judæis enarrabant.

Certe Petrus cum dixiſſet virum paſſibilem Chriſtum eſſe, illico ſubjunxit: *Hic auctor vitæ eſt.* Act. 3. 15. Ipſeque in Euangelio confitetur: *Tu es Chriſtus filius Dei vivi.* Mat. 16. 16. Et in epiſtola ſua ait ipſum, Epiſcopum animarum, atque Dominum ſuum necnon Angelorum & Poteſtatum eſſe. Paulus item, qui ait Chriſtum eſſe virum ex ſemine David, in epiſtola ad Hebræos hæc habet: *Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ ejus:* Hebr. 1. 3. ad Philippenſes vero: *Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo.* Philip. 2. 6. Hæc porro, auctor vitæ, Filius Dei, ſplendor, figura, æqualis Deo, Dominus, Epiſcopus animarum, quid aliud ſibi velint, quam in corpore fuiſſe Verbum Dei, per quod omnia facta ſunt, illudque indiviſum eſſe a Patre, quemadmodum ſplendor a luce?

9. Idipſum egit Dionyſius ab Apoſtolis edoctus: cum enim jam irrepſiſſet Sabellii hæreſis, coactus eſt hujuſmodi epiſtolam, ut dixi, ſcribere, ac verba quæ humili & humano more de

Sal-

(1) Taurin. & Fr. I. Πισιδίας.
(2) ἄνδρα deeſt in Taurin. Col. Jeſ. Sed in reliquis mſſ. in omnibus editis, & in Græco Scripturæ textu habetur. Mox τούτου in Taurin. Jeſ. Fr. I. & in Græco Script. textu legitur: in reliquis mſſ. & in editis deſideratur.
(3) Sic omnes editi & Græcus Scripturæ textus. Reg. ἀπαγγέλλει, Taurin. Colb. Jeſ. ἐπαγγέλλει. Paulopoſt Reg. Taurin. Colb. Jeſ. ἐν ᾗ μέλλει. In editis ἐν deeſt.
(4) Editi τοῦ μεγάλου μάρτυρος. Reg. τὰ μεγάλα μάρτυρος. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. τοῦ μάρτυρος.
(5) γὰρ poſt ὥρα deeſt in Felck. 3. anon. qui hic denuo incipit. Mox Reg. Taurin. Colb. Fr. I. καὶ τοῦ habent: ſed deeſt in editis & in reliquis mſſ.
(6) Editi γὰρ αὐτὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ſed vox αὐτὸν quod deſit in Reg. Taur. & Colb. expuncta eſt. Ibidem Reg. ἀπὸ Ναζωραί.
(7) Felck. 3. anon. χρήσασι. Mox idem καὶ πλέον οὐδέν.
(8) τοῦ in editis deeſt: ſed in Reg. Taurin. Colb. Jeſ. & Fr. I. legitur.
(9) τε deeſt in Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. In Reg. vero & in editis habetur.
(10) ἐκ deeſt in Felck. 3. anon. Mox poſt αὐτὸν Taurin. οὐδ' ὅτι ὁ λόγος. Colb. οὐδ' ὅτι λόγος. Artic. ὁ in omnibus aliis mſſ. præter Reg. legitur: in omnibus editis deſideratur.
(11) Felck. 3. anon. ἵν' ὅπως.
(12) αὐτοῦ deeſt in Taurin.
(13) Taurin. Colb. Fr. I. συνῆπτεν. Jeſ. συνῆψε. Reg. & editi συνάπτει. Mox Taurin. ὁμολόγει. Ibidem τοῦ ante ζῶντος in editis deeſt: in codicibus vero omnibus legitur.
(14) Felck. 3. anon. καὶ δαιμόνων.
(15) In Reg. & in editis τῆς deeſt: ſed habetur in Taurin. Colb. Jeſ. & Felck. 3. anon. Mox Felck. 3. anon. ἴσον θεῷ.
(16) Taurin. Colb. Jeſ. Felck. 3. anon. τί ἂν ᾖ ἕτερον, qui ultimus ſequentia ſic habet: ἢ ὅτι ἐν σώματι ἐστὶ λόγος ὁ θεοῦ, &c. Mox idem ἀδιαίρετος τῷ πατρὶ ὡς ἐστι, mendoſe. Taurin. Colb. Jeſ. ante ὡς ἔστι habent καί.

Salvatore dicta ſunt, illis objicere; ut per humana illos abſterreret a dicendo, Filium eſſe Patrem, ſicque faciliorem illis viam ad doctrinam de Filii divinitate muniret; ubi in ſubſequentibus epiſtolis illum ex Scripturis ſacris appellaret Verbum, ſapientiam, virtutem, vaporem, & ſplendorem Patris. In epiſtolis itaque ad ſui defenſionem ſcriptis, palam de fide loquitur, pietatemque erga Chriſtum profitetur. Ut igitur Apoſtoli accuſandi non ſunt ob verba de Domini humanitate prolata; (nam Dominus homo factus eſt) quin potius admiratione digni ſunt ob prudentem diſpenſationam & doctrinam tempori accommodatam; ſic Dionyſius pro Ariano habendus non eſt, propter epiſtolam ad Euphranorem & Ammonium contra Sabellium ſcriptam. Tametſi enim humilibus verbis & exemplis eſt uſus, at illa ſunt ex Euangeliis depromta: adeſtque illi legitima hæc conſcribendi cauſa, Salvatoris ſcilicet in carne adventus, propter quem hæc & ſimilia ſcripta ſunt. Nam ut ipſe Verbum eſt Dei, ita poſtea, *Verbum caro factum eſt*. Et *in principio* quidem *erat Verbum*: Virgo autem circa conſummationem ſæculorum *in utero habuit*, Dominuſque homo factus eſt. Atque unus quidem eſt qui duabus illis ſententiis indicatur, nam, *Verbum caro factum eſt*. Quæ porro de divinitate & de humanitate ejus dicta ſunt, propriam & unicuique quo de agitur congruentem, habent interpretationem: ita ut qui humana Verbi ſcribit, ejus quoque divinitatem agnoſcat; & qui de divinitate loquitur, minime ſit ignarus eorum quæ ad carnalem ejus adventum ſpectant: ſed ut peritus & probus trapezita inter ſingula diſtinguens, in recta pietatis incedat via. Cum igitur eum lacrymantem dicit, probe novit, Dominum hominem factum quoad humanitatem lacrymas profundere; ut Deum vero, Lazarum a mortuis ſuſcitare: novit quoque illum eſurire corporaliter, ac divinitus ex quinque panibus quinque millia ſatiare: corpus itidem humanum in ſepulcro jacere novit, nec ignorat illud ipſum a Verbo, ut Dei corpus, ſuſcitari.

Cur Dionyſius Sabellianis verba quædam quæ humiliter de Chriſto ſonant, oppoſuit.

Matth. 1. 23.

10. Hæc ipſa docens Dionyſius, in epiſtola quidem ad Euphranorem & Ammonium, quæ de Salvatore ſecundum humanitatem dicta ſunt, refellendi Sabellii cauſa ſcripſit. Secundum humanitatem enim hæc de illo ſunt prolata: *Ego vitis, & pater meus agricola*: &, *fidelem ei qui fecit ipſum*, necnon illud: *creavit*, &, *tanto melior Angelis factus*. Nec ignorabat tamen illud: *Ego in Patre, & Pater in me*, &, *Qui videt me, videt & Patrem*: hæc enim illum novimus in aliis ſcripſiſſe apiſtolis: ubi dum iſta pertractat, humanitatem quoque Domini memorat. Sicut enim *cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit formam ſervi accipiens*, &, *cum eſſet dives, propter nos egenus factus eſt*; ſic cum verba de divinitate ejus dicta magnifica ſint & excelſa, e contrario humilia & egena ſunt quæ de carnali ejus adventu enarrantur. Quod autem hæc ipſa de humanitate Salvatoris dicta ſint, hinc animadvertere licet, quod agricola quoad ſubſtantiam a vite alienus ſit;

Joan. 15. 1.
Hebr. 3. 2.
Prov. 22.
Hebr. 1. 4.
Joan. 14. 10.
Philipp. 2. 6.
2. Cor. 8. 9.

τοῦ (1) σωτῆρος εἰρημένα ῥίψαι κατ' αὐτῶν· ἵνα αὐτοὺς ἀποσχοινίσας διὰ τὰ ἀνθρώπινα, τοῦ μὴ λέγειν υἱὸν εἶναι τὸν πατέρα, εὐκολωτέραν αὐτοῖς κατασκευάσῃ τὴν περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ διδασκαλίαν, ὅταν αὐτὸν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέγῃ, λόγον, σοφίαν, δύναμιν, ἀτμίδα, καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρός. (2) Ἐν γοῦν ταῖς ἐπιστολαῖς τῆς ἀπολογίας τοιαῦτα λέγων, παῤῥησιάζεται ἐν τῇ πίστει, καὶ τῇ εἰς Χριστὸν εὐσεβείᾳ. ὥσπερ οὖν οὐ κατηγορητέοι οἱ ἀπόστολοι διὰ τὰ ἀνθρώπινα ῥήματα περὶ τοῦ κυρίου· καὶ γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύριος· ἀλλὰ (3) καὶ μᾶλλον θαυμαστοὶ ἄξιοι διὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν ἐν καιρῷ διδασκαλίαν· οὕτως (4) οὐκ Ἀρειανὸς ὁ Διονύσιος, διὰ τὴν πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον κατὰ Σαβελλίου ἐπιστολήν. εἰ γὰρ καὶ ταπεινοῖς ἐχρήσατο λόγοις καὶ παραδείγμασιν, ἀλλ' ἐκ τῶν εὐαγγελίων ἐστὶ καὶ ταῦτα· καὶ πρόφασιν ἔχει ταύτην, τὴν τοῦ σωτῆρος ἔνσαρκον παρουσίαν, (5) δι' ἣν καὶ ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια γέγραπται. καὶ γὰρ ὥσπερ λόγος ἐστὶ τοῦ θεοῦ, οὕτω μετὰ ταῦτα ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· (6) καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος· ἡ δὲ παρθένος ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐν γαστρὶ ἔσχε, καὶ γέγονεν ὁ κύριος ἄνθρωπος. καὶ εἷς μέν ἐστιν ὁ ἐξ ἀμφοτέρων σημαινόμενος· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο. τὰ δὲ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως εἰρημένα ῥήματα, ἰδίαν καὶ κατάλληλον ἔχει πρὸς ἕκαστον τῶν λεγομένων (7) τὴν ἑρμηνείαν· καὶ ὁ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ λόγου γράφων, οἶδε καὶ τὰ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ· καὶ ὁ περὶ τῆς θεότητος ἐξηγούμενος, οὐκ ἀγνοεῖ τὰ ἴδια (8) τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ· ἀλλ' ἕκαστον ὡς ἐπιστήμων καὶ δόκιμος τραπεζίτης διακρίνων, κατ' ὀρθὴν τῆς εὐσεβείας βαδιεῖται. ὅταν γοῦν αὐτὸν κλαίοντα λέγῃ, οἶδεν ὅτι ἄνθρωπος γενόμενος ὁ κύριος, δείκνυσι τὸ μὲν κλαίειν τὸ ἀνθρώπινον, ἐγείρει δὲ Λάζαρον ὡς θεός· καὶ πεινῶντα μὲν αὐτὸν καὶ διψῶντα οἶδε σωματικῶς, θεϊκῶς δὲ χορτάζοντα ἀπὸ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους· καὶ κείμενον μὲν οἶδεν ἐν μνημείῳ σῶμα ἀνθρώπινον, ἐγειρόμενον δὲ ὡς θεοῦ σῶμα παρ' αὐτοῦ (9) τοῦ λόγου.

10. Ταῦτα καὶ Διονύσιος διδάσκων, ἐν μὲν τῇ πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἐπιστολῇ, περὶ τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων περὶ τοῦ σωτῆρος διὰ Σαβέλλιον ἔγραψεν· ἀνθρωπίνως γὰρ ἐστιν εἰρημένα περὶ αὐτοῦ τό, (10) ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὁ πατὴρ ὁ γεωργός· καὶ τό, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· καὶ τό, ἔκτισε, καί, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. οὐκ ἠγνόει δὲ τό, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ τό, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα. ταῦτα γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἔγνωμεν γράψαντα· καὶ γὰρ κἀκεῖ ταῦτα γράφων, ἐμνημόνευσε τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ κυρίου. ὥσπερ γὰρ ἐν μορφῇ θεοῦ (11) ὤν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών· καὶ πλούσιος ὤν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς· οὕτως ὄντων ὑψηλῶν καὶ πλουσίων τῶν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λόγων, εἰσὶ καὶ αἱ περὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ, ταπειναὶ καὶ πτωχαὶ (12) λέξεις, ὅτι δὲ ἀνθρωπίνως εἴρηται ταῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος, σκοπεῖν ἐντεῦθεν προσήκει· (13) ὁ μὲν γεωργός, ξένος ἐστὶ κατ' οὐσίαν τῆς ἀμπέλου, τὰ δὲ κλή-

(1) Taurin. Colb. Jeſ. πρς, id eſt, πατρός. prono quippe lapſu ex πρς i. πατρὸς factum eſt πρός, πατρός. Mox Felck. 3. anon. ἵνα τοὺς τοιούτους ἀποσχοινίσας. Paulo poſt idem εὐκολωτέραν.
(2) Felck. 3. anon. ἐν γὰρ ταῖς.
(3) καὶ deeſt in Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. In reliquis editis & mſſ. legitur. Mox οἰκονομίαν καὶ τὴν. Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. In editis καὶ deeſt.
(4) Felck. 3. anon. οὐκ Ἀρειανὸς Διονύσιος πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμωνίου (ſic hoc loco, ſupra tamen Ἀμμώνιον) κατὰ Σαβελλίου ἐπιστολὴν γράψας. οἱ γάρ. ſic ille mendoſe.
(5) Reg. ſolus δι' ὅ.
(6) Felck. 3. anon. poſt ἐγένετο, addit, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Quod itidem paulo infra addit poſt ἐγένετο.
(7) Felck. 3. anon. τὴν σημασίαν, καὶ ἔστι τὰ ἀνθρώπινα.
(8) Reg. Taurin. Colb. Jeſ. quos ſequimur, τῆς ἐνσάρκου, ut infra legitur. Editi τῆς ἐν σαρκί. Mox δόκιμος τραπεζίτης. Clemens Alex. hunc locum ex Paulo adfert: Γίνεσθε δὲ δόκιμοι τραπεζῖται τὰ μὲν ἀποδοκιμάζοντες, τὸ δὲ καλὸν κατέχοντες. Sed hæc clauſula non jam exſtat apud Paulum, iiſdem ſaltem verbis expreſſa: legitur quidem Theſſ. 5. 21. πάντα δοκιμάζετε· τὸ καλὸν κατέχετε. Sed illud δόκιμοι τραπεζῖται in nullis jam exemplaribus exſtat. Familiare tamen Athanaſio eſt, & antiquis Patribus, quorum alii ex Pauli epiſtolis, alii ex Euangelio illud deſumtum ajunt. Felck. 3. anon. ἀληθινὴν τὴν εὐσεβείας βαδιεῖται. Mox idem λέγῃ.
(9) Felch. 3. anon. τοῦ λόγου ὃ καὶ γέγονε σάρξ. Et hic rurſum deſinit.
(10) Jeſ. ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος.
(11) Taurin. Jeſ. Fr. I. ὢν ὁ κύριος οὐχ.
(12) Taurin. Colb. Jeſ. & Fr. I. quos ſequi viſum eſt. λέξεις. Reg. & editi ἀλλὰ λέξεις.
(13) Hic denuo reſumit Felck. 3. anon. qui pauloposs ſic habet, τῆς ἀμπέλου τυγχάνει, καὶ μίαν. Mox idem αὐτὰ τὰ καί.

κλήματα, ὁμοούσια ϗ συγγενῆ, ϗ ἀδιαίρετα τῆς ἀμπέλου τυγχάνοντα, ϗ μίαν ἔχει ϗ τὴν αὐτὴν γένεσιν ταῦτά τε ϗ ἡ ἄμπελος. ἔστι δὲ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, αὐτὸς ἡ ἄμπελος, ἡμεῖς τὰ κλήματα. εἰ μὲν οὖν ὁμοούσιός ἐστιν ἡμῖν (1) ὁ υἱὸς, ϗ τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχει γένεσιν, ἔστω κατὰ τοῦτο ϗ ὁ υἱὸς ἀλλότριος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς, ὥσπερ ϗ ἡ ἄμπελος τοῦ γεωργοῦ. εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱὸς, παρ' ὃ ἐσμεν ἡμεῖς· κἀκεῖνος μὲν λόγος τοῦ πατρὸς, ἡμεῖς δὲ ἐκ γῆς γεγόναμεν, ϗ τοῦ Ἀδὰμ ἐσμεν ἔκγονοι, οὐκ ὀφείλει τὸ ῥητὸν εἰς τὴν θεότητα ἀναφέρεσθαι (2) τοῦ λόγου, ἀλλὰ λοιπὸν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ παρουσίαν· ἐπεὶ ϗ οὕτως εἴρηκεν ὁ σωτήρ· (3) ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα, ὁ πατὴρ ὁ γεωργός. ἡμεῖς γὰρ τῷ κυρίῳ κατὰ τὸ σῶμα συγγενεῖς ἐσμεν· ϗ αὐτὸς διὰ τοῦτο εἶπεν, „ ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς „ μου. „ ϗ ὥσπερ ἐστὶ τὰ κλήματα ὁμοούσια τῆς ἀμπέλου, ϗ ἐξ αὐτῆς· οὕτως ϗ ἡμεῖς ὁμογενῆ τὰ σώματα ἔχοντες τῷ σώματι τοῦ κυρίου, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνομεν, κἀκεῖνο ῥίζαν ἔχομεν εἰς τὴν ἀνάστασιν ϗ τὴν σωτηρίαν. ὁ δὲ πατὴρ εἴρηται ὁ γεωργός· αὐτὸς γὰρ εἰργάσατο διὰ τοῦ λόγου τὴν ἄμπελον, (4) ἥτις ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ σωτῆρος· καὶ αὐτὸς δι' αὐτοῦ τοῦ λόγου τὴν εἰς βασιλείαν ὁδὸν ἡμῖν ἡτοίμασε· καὶ οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν κύριον, εἰ μὴ ὁ πατὴρ αὐτὸν ἑλκύσει πρὸς αὐτόν.

11. Ταύτην δὲ τοῦ ῥητοῦ τὴν ἑρμηνείαν ἐχόντων, ἀνάγκη περὶ τῆς οὕτως λεγομένης ἀμπέλου γράφεσθαι, „ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, καὶ, τοσούτῳ „ (5) κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ϗ τὸ, ἔκτισεν. „ ὅτε γὰρ ἔλαβεν ὅπερ εἶχε προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν· τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου σῶμα· τότε ϗ (6) ἐκτίσθαι, ϗ πεποιῆσθαι, ϗ γεγενῆσθαι περὶ αὐτοῦ γέγραπται· ἀνθρώποις γὰρ ἁρμόζουσιν αἱ τοιαῦται λέξεις. ἄλλως τε εἰ μετὰ τὸ σῶμα γέγονε (7) κρείττων τῶν ἀγγέλων· ἵνα μὴ τὸ πρὶν ἐλάττων, ἢ ἴσος αὐτῶν φαίνηται· ἀλλὰ πρὸς Ἰουδαίους γράφων, ϗ τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ κυρίου διακονίαν συγκρίνων τῇ Μωσέως, εἴρηκε· „ τοσούτῳ „ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· διὰ γὰρ ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη· διότι ὁ μὲν νόμος διὰ „ Μωσέως ἐδόθη, ἡ δὲ χάρις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐ„ γένετο, ϗ (8) τοῦ πνεύματος ἡ χορηγία. ϗ τότε „ μὲν ἀπὸ (9) Δὰν ϗ μέχρι Βηρσαβεὲ ὁ νόμος κα„ τηγγέλλετο, νῦν δὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ „ φθόγγος αὐτῶν, „ ϗ τὰ ἔθνη τὸν Χριστὸν προσκυνοῦσι, ϗ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα γινώσκουσιν. ἀνθρωπίνως ἄρα περὶ τοῦ σωτῆρος ἐκεῖνα γέγραπται, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως.

12. (10) Ἆρ' οὖν, ὡς οἱ Χριστομάχοι θρυλοῦσι, Διονύσιος τὰ ἀνθρώπινα τοῦ υἱοῦ γράφων, καὶ λέγων οὕτως ποίημα (11) αὐτὸν, ἕνα τῶν ἀνθρώπων αὐτὸν ἔλεγεν εἶναι; ἢ λέγων μὴ εἶναι τὸν λόγον ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ἐφρόνει τοῦτον ὁμοούσιον ἡμῶν εἶναι τῶν ἀνθρώπων; ϗ μὴν οὐχ οὕτως ἔγραψεν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς· ἀλλὰ ϗ ὀρθῶς φρονῶν ἐν αὐταῖς φαίνεται, ϗ δύναται δι' αὐτῶν βοῆσαι (12) κατὰ τούτων, λέγων· οὐκ εἰμὶ τῆς αὐτῆς ὑμῖν δόξης, ὦ θεομάχοι· οὐδὲ τὰ ἡμέτερα πρόφασιν Ἀρείῳ παρέχει εἰς ἀσέβειαν. ἀλλὰ (13) πρὸς Ἀμμώνιον ϗ Εὐφράνορα διὰ τοὺς Σαβελλίζοντας γράφων, ἐμνήσθη τοῦ

A palmites vero ejuſdem ſubſtantiæ & generis ac vitis,
ab ipſaque indiviſi, una nempe eademque origine pul-
lulant palmites & vitis. Eſt autem, ait Dominus, i-
pſe vitis, nos palmites. Si itaque nobis conſubſtantia-
lis eſt Filius, & eamdem quam nos habet originem,
ſit hac in parte alienus a Patre ſecundum ſubſtantiam,
eo modo quo vitis ab agricola: ſi vero aliud eſt Filius
præter illud quod nos ſumus, & ille quidem Verbum
Patris, nos vero ex terra procreati & poſteri ſumus A-
dæ, non debet dictum illud referri ad deitatem Ver-
bi, ſed ad humanum ejus adventum: quandoquidem
ita Salvator ait: Ego ſum vitis, vos palmites, & Pa-
B ter agricola. Nos enim quantum ad corpus ejuſdem
generis ſumus ac Dominus, propterea ipſe dixit:
Narrabo nomen tuum fratribus meis. Ac quemadmo- Pſal. 21. 23.
dum palmites ſunt viti conſubſtantiales, ex eaque
prodeunt; ſic & nos corpora habentes ejuſdem gene-
ris ac corpus Domini, ex plenitudine ejus accipimus,
illudque nobis radix eſt ad reſurrectionem & ſalu-
tem. Pater autem agricola dictus eſt: ipſe enim vi-
tem, quæ eſt humanitas Salvatoris, per Verbum
coluit, ipſe item per Verbum nobis ad regnum
viam paravit, & nemo venit ad Dominum, niſi
C Pater eum traxerit ad illum.

11. Hæc igitur germana cum ſit hujus ſententiæ
interpretatio, peropportune de hac vite ſcriptum eſt:
Qui fidelis eſt ei qui fecit illum, &, *tanto melior Ange-* Heb. 3. 2.
lis factus, &, *creavit*. Quo enim tempore illud ac- Heb. 1. 4. Prov. 8. 22.
cepit quod pro nobis offerendum habuit, corpus nem-
pe ſuum ex Maria virgine ortum, tunc ſcribitur,
eum creatum fuiſſe, factum conditumque fuiſſe, ſi-
quidem hujuſmodi dicta hominibus congruunt. Ne-
que tamen poſt corpus aſſumtum Angelis præſtan-
tior effectus eſt, ne antea minor illis, aut par fuiſ-
ſe exiſtimetur: ſed cum ad Judæos Paulus ſcribat,
D humanumque Domini miniſterium cum Moſis mi-
niſterio conferat, ait: *Tanto melior Angelis factus*;
per Angelos enim lex enunciata eſt, quia *lex* qui-
dem *per Moyſem data eſt: gratia* autem *per Jeſum* Joan. 1. 18.
Chriſtum facta eſt, necnon Spiritus donum. Et eo
quidem tempore a Dan uſque Berſabee lex enuncia-
batur; jam vero *in omnem terram exivit ſonus eo-* Pſal. 18. 5.
rum, & Gentes Chriſtum adorant, per eumque Pa-
trem agnoſcunt. Humano igitur more illa de Sal-
vatore ſcripta ſunt, nec aliter ſe res habet.

11. Ergone Dionyſius, ut Chriſti hoſtes jacti-
tant, cum de Filii humanitate ſcribit, ipſumque
E rem factam eſſe ait, unum ex puris hominibus illum
eſſe indicat? An quia dixit, Verbum non eſſe pro-
prium ſubſtantiæ Patris, ipſum nobis hominibus con-
ſubſtantiale eſſe exiſtimavit? At in aliis epiſtolis ne-
quaquam ita ſcripſit, ſed conſpicuum eſt in iis illum
recte ſentire, quibus ſane epiſtolis adverſum hæreticos
quodam modo exclamat his verbis: Veſtræ non ſum
ſententiæ, o Dei hoſtes, neque ſcripta noſtra Ario
fuere impietatis occaſio: ſed quando Sabellianorum
cauſa in meis ad Ammonium & Euphranorem litteris,

(1) ὁ ante υἱὸς in editis deeſt, ſed in mſſ. Reg. Taurin. Colb. & Jeſ. habetur. Paulopoſt κατὰ τοῦτο ϗ ὁ. Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. & Felck. 3. anon. In editis ϗ deeſt. Fr. I. vero ſic habet, κατὰ τοῦτο οὖν ὁ υἱός.

(2) Felck. 3. anon. τοῦ Χριστοῦ· ἀλλά.

(3) Hunc locum Theodoretus adfert Dialogo 2. τῷ ἀτρέπτῳ, p. 39. qui ibidem habet ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός. Ibidem Felck. 3. anon. κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτῷ συγγενεῖς, &c. Mox idem ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. ὁ δὲ πατήρ ὁ γεωργὸς, omiſſis intermediis.

(4) Theodoretus, ὅπερ ἐστὶ τὸ κυριακὸν σῶμα, *quod eſt dominicum corpus*. Sic etiam Felckman. 3. anon. qui poſt hæc quædam omittit de more.

(5) Reg. κρείττω.

(6) Taurin. Jeſ. ἐκτίσθαι.

(7) Reg. κρείττω. Et ſic paulo inferius. Mox Taurin. Colbert. Jeſ. Fr. I. ἐλάττων ἴσος.

(8) Reg. & omnes editi τοῦ πατρός. Et ita legit Nannius. At Taurin. Jeſ. & Fr. I. τοῦ πνεύματος. Utra ſit vera lectio vix ſtatui poteſt, cum utraque quadret. Proclivis ſane eſt tranſmutatio. In mſſ. enim hæ voces ſic ſcribantur, π̄ρ̄ς, π̄ν̄ς, ita ut unius litteræ mutatione confundantur. Poſtrema lectio præſtare videtur.

(9) Taurin. Colbert. Jeſ. Δάν. Mox Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. μέχρι Βηρσαβεέ. Quatuor poſtremi cum articulo τῆς; editi vero μέχρι Βηρσαβεέ.

(10) Hic reſumit Felck. 3. anon. Mox Reg. de more θρυλοῦσι. Paulopoſt Felck. 3. anon. ἀνθρώπινα τοῦ Χριστοῦ.

(11) Felck. 3. anon. αὐτὸν, ἢ ὅτι, τῶν ἀνθρώπων εἶναι, ϗ μὴν οὐχ οὕτως, omiſſis intermediis.

(12) Taurin. κατ' αὐτῶν.

(13) Reg. πρὸς Ἄμμωνα. Jeſ. Fr. I. πρὸς μὲν Ἄμμωνα. Taurin. Colb. & Felck. 3. anon. πρὸς μὲν Ἀμμώνιον; ſed Taurin. recentiore manu ſupraſcriptum habet ιον, id eſt Ἀμμώνιον. Edit. Commel. item πρὸς Ἄμμωνα. Cum igitur omnes mſſ. & editio Commelin. Ἄμμωνα vel Ἀμμώνιον habeant, videntur Pariſienſes editores nulla auctoritate ducti Ἀμμώνιον poſuiſſe, quia ſcilicet ſic infra habetur.

de agricola & vite, deque aliis ejuſmodi dictis mentionem feci; eo dictum illud eſt ut humanis Domini demonſtratis, perſuaderem illis ut ne dicerent, Patrem eſſe qui homo factus eſt. Quemadmodum enim agricola non eſt vitis, ita qui in corpore fuit non eſt Pater, ſed Verbum. Verbum autem ut in vite fuit, vitis vocatum eſt, ob corporalem cum palmitibus, id eſt nobiſcum, cognationem. Hac meote ad Ammonium & Euphranorem ſcripſi: alias autem quas miſi epiſtolas, veſtræ impudentiæ oppono, ut hinc ſapientibus nota ſit mea defenſio, necnon recta mea in fide Chriſti ſententia. Par itaque erat Arianos, ſi ſanæ quidem mentis fuiſſent, talem de Epiſcopo habere exiſtimationem: *Omnia enim clara ſunt intelligentibus, & recta invenientibus ſcientiam*. (Prov. 8. 9.) Quandoquidem autem Catholicæ Eccleſiæ fide non eruditi, in impietatem ſunt collapſi, ac mente deoique excæcati, quæ recta ſunt obliqua exiſtimant, dicuntque lucem tenebras, tenebraſque lucem arbitrantur; operæ pretium fuerit ut aliarum Dionyſii epiſtolarum verba adhibeamus, allatis ad majorem hæreticorum confutationem earum ſcribendarum cauſis; quarum lectio nos ad talia de Viro ſentienda atque loquenda induxit.

Dionyſius Alexandrinus ad Dionyſium Romanum delatus, quibuſdam editis libris ſe purgat.

13. Hæc vero cauſa illi fuit alias coofcribendi epiſtolas. Cum Dionyſius epiſcopus, poſtquam de Peotapolitanis illa didicerat, epiſtolam, uti jam dixi, contra Sabellii hæreſim, ad Ammooium & Euphranorem, ſtudio religionis permotus, ſcripſiſſet; quidam ex Eccleſia fratres, ſanæ quidem doctrinæ homines, non ſciſcitati tamen eum qua de cauſa ita ſcripſiſſet, Romam ſe contulere; illumque apud cognominem Dionyſium Romanum epiſcopum accuſarunt. Quibus ille auditis, una ſcripſit & contra Sabellii ſectatores & contra eos qui ejus eſſent ſententiæ, quam cum poſt Arius protuliſſet, ab Eccleſia eſt ejectus: æqualem ajens, licet ex diametro oppoſitam, Sabellii impietatem, eorum blaſphemiæ qui dicunt, Verbum Dei, creaturam, opificium, & rem factam eſſe. Miſit quoque ad Dionyſium litteras, ut indicaret, qua de re accuſatus ab illis fuiſſet. Ille vero quamprimum ſui purgandi cauſa libros edidit, quos inſcripſit, Elenchus, & Apologia. Hic animadvertas velim execrandam Chriſti hoſtium officinam, & quo pacto ad ſuam ipſi ignominiam hæc moverint: cum enim Dionyſius Romanus epiſcopus adverſus eos etiam ſcripſerit, qui dicunt Filium Dei creaturam & rem factam eſſe, liquido conſtat, non jamprimum, ſed olim quoque ab omnibus anathemate damnatam fuiſſe Chriſti hoſtium Arianorum hæreſim. Deinde cum Diooyſius Alexandrinus epiſcopus de epiſtola ſua ſeſe purgarit, palam eſt illum, nec ejus fuiſſe ſententiæ quam ei adſcribunt, neque omnino prava Arii doctrina imbutum fuiſſe.

14. Et ſane ſatis eſſet ad integram Arianorum confutationem, & ad demonſtrandam eorum

γεωργοῦ καὶ τῆς ἀμπέλου, καὶ τῶν τοιούτων (1) ἄλλων μνημονεύσας· ἵνα τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Κυρίου δείξας, πείσω μὴ λέγειν ἐκείνους, ὅτι ὁ Πατήρ ἐστιν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος· ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς (2) οὐκ ἔστιν ἄμπελος, οὕτως οὐκ ἔστιν ὁ ἐν τῷ σώματι γενόμενος, ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὁ Λόγος· (3) καὶ ὁ Λόγος δὲ ἐν τῇ ἀμπέλῳ γενόμενος ἄμπελος ἐκλήθη, διὰ τὴν πρὸς τὰ κλήματα, ἅπερ ἐσμὲν ἡμεῖς, σωματικὴν συγγένειαν. ταύτῃ μὲν οὖν τῇ διανοίᾳ τὴν πρὸς Εὐφράνορα καὶ (4) Ἀμμώνιον ἔγραψα· πρὸς δὲ τὴν ὑμῶν ἀναίδειαν τὰς ἑτέρας ἐπιστολὰς, τὰς παρ' ἐμοῦ γραφείσας (5) ἀντιτίθημι· ἵνα γνῶσιν οἱ φρόνιμοι τὴν ἐν αὐταῖς ἀπολογίαν, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν τὴν ὀρθήν μου φρόνησιν. Ἔδει μὲν οὖν καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς, εἴπερ εἶχον ὑγιαίνοντα τὸν νοῦν, τοιαῦτα λογίζεσθαι καὶ φρονεῖν περὶ τοῦ ἐπισκόπου· „πάντα γὰρ ἐνώπια τοῖς συνιοῦσι, „καὶ ὀρθὰ τοῖς εὑρίσκουσι γνῶσιν.„ ἐπειδὴ δὲ μὴ μαθόντες (6) τὴν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, περιπεπτώκασιν εἰς ἀσέβειαν· καὶ λοιπὸν τὸν νοῦν πεπηρωμένοι, νομίζουσιν εἶναι (7) καὶ τὰ ὀρθὰ σκολιὰ, καὶ λέγουσι τὸ μὲν φῶς, σκότος, (8) τὸ δὲ σκότος νομίζουσιν εἶναι φῶς, ἀναγκαῖον καὶ τὰ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν τοῦ Διονυσίου παραθέσθαι, καὶ τὰ αἴτια αὐτῶν, πρὸς πλείονα κατάγνωσιν τῶν αἱρετικῶν. ἐξ αὐτῶν γὰρ καὶ ἡμεῖς μαθόντες, οὕτω περὶ τοῦ ἀνδρὸς φρονοῦμεν καὶ γράφομεν.

13. (9) Ἡ δὲ πρόφασις, δι' ἣν ἔγραψε τὰς ἄλλας ἐπιστολὰς (10) ἐστιν αὕτη. Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου μαθόντος περὶ τῶν ἐν Πενταπόλει, καὶ ζήλῳ τῆς εὐσεβείας γράψαντος, καθὰ προεῖπον, κατὰ τῆς αἱρέσεως Σαβελλίου τὴν πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἐπιστολὴν, τινὲς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας (11) ἀδελφῶν, φρονοῦντες μὲν ὀρθῶς, μὴ ἐρωτήσαντες δὲ αὐτὸν, ἵνα παρ' αὐτοῦ μάθωσι πῶς ἔγραψεν, ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ κατηγορήκασιν αὐτοῦ παρὰ τῷ ὁμωνύμῳ αὐτοῦ Διονυσίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης· κἀκεῖνος ἀκούσας, ἔγραψεν ὁμοῦ κατά τε τῶν τὰ Σαβελλίου δοξαζόντων, καὶ κατὰ τῶν φρονούντων ταῦτα, ἅπερ καὶ Ἄρειος λέγων ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας· ἴσην καὶ κατὰ διάμετρον ἀσέβειαν εἶναι λέγων, τήν τε Σαβελλίου, καὶ τὴν τῶν λεγόντων κτίσμα καὶ ποίημα (12) καὶ γενητὸν εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. ἐπέστειλε δὲ καὶ Διονυσίῳ δηλῶσαι, περὶ ὧν εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ. καὶ ἀντέγραψεν εὐθὺς αὐτὸς, καὶ ἐπέγραψε τὰ βιβλία ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας. ἐνταῦθα τὸ μυσαρὸν ἐργαστήριον τῶν (13) Χριστομάχων κατανόει, καὶ πῶς αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τὴν αἰσχύνην ἐκίνησαν· Διονυσίου γὰρ τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης γράψαντος καὶ κατὰ τῶν λεγόντων κτίσμα καὶ ποίημα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δείκνυται μὴ νῦν πρῶτον, ἀλλ' ἔκπαλαι παρὰ πάντων ἀναθεματισθεῖσα τῶν (14) Χριστομάχων Ἀρειανῶν ἡ αἵρεσις. ἔπειτα Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπολογουμένου περὶ ἧς ἔγραψεν ἐπιστολῆς, φαίνεται καὶ αὐτὸς μήτε οὕτως φρονήσας ὡς (15) αὐτοὶ λέγουσι, μήτε ὅλως τὴν Ἀρείου κακοδοξίαν ἐσχηκώς.

14. Καὶ ἀρκεῖ μὲν εἰς τελείαν κατάγνωσιν τῶν Ἀρειανῶν, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς συκοφαντίας αὐτῶν

τῶν

(1) Felck. 3. anon. ἄλλων ἱκανῶν. Mox idem τὰ Χριστοῦ δείξας.

(2) Felck. 3. anon. οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀμπέλῳ.

(3) Hæc, καὶ ὁ λόγος desunt in editis; ſed in omnibus mſſ. leguntur. Mox Felck. 3. anon. ἄνθρωπος ἐκλήθη. ἄμπελος δὲ ἐκλήθη ὁ υἱὸς, διὰ τὴν πρὸς τὰ κλήματα. Theodoretus vero hunc locum citans Dial. 1. ſic habet: ἄμπελος δὲ ἐκλήθη ὁ Κύριος διὰ τὴν πρὸς τὰ κλήματα.

(4) Felck. 3. anon. καὶ Ἀμμωνίῳ ἔγραψα ἐπιστολήν. πρὸς δὲ τήν.

(5) Taurin. & Jeſ. ἀντιτίθεμαι. Ibidem Felck. 3. anon. ἵνα καὶ περὶ τῆς ἐπιστολῆς ἧς ἐγράφησαν γνῶσιν οἱ φρόνιμοι. Qui codex mox deſinit in voce φρόνιμοι. Statimque in eodem ſubjungitur Epiſt. ad Joannem & Antiochum.

(6) τὴν deeſt in Reg. & in editis deſideratur: habetur autem in Taurin. Jeſ. & Fr. 1.

(7) καὶ ante τὰ deeſt in Taurin. Colb. Jeſ. Sed legitur in omnibus editis & in Reg.

(8) Taurin. Colb. Jeſ. Fr. 1. τὸ δὲ σκότος φῶς, omiſſis intermediis.

(9) Hæc verba, ἡ δὲ πρόφασις δι' ἣν ἔγραψε τὰς ἄλλας ἐπιστολὰς, ἐστιν αὕτη, ad modum tituli jacent in omnibus editis & manuſcriptis. quaſi quæ ſubſequuntur alium conſtituerent tractatum. Taurin. vero ſic ad marginem habet λόγος β τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου. *Magni Athanaſii liber ſecundus*. Colb. & Jeſ. τοῦ αὐτοῦ λόγος β. Sed conſequenter ea ponenda eſſe patet ex præcedentibus.

(10) ἐστιν αὕτη deeſt in Colb.

(11) Taurin. Jeſ. ἀδελφοί. Infra Taurin. Colb. εἰς τὴν Ῥώμην. Editi & Reg. πρὸς τὴν Ῥώμην. Porro epiſtolæ Dionyſii Romani infra memoratæ haud exigua pars adfertur in præcedenti tractatu num. 26.

(12) καὶ deeſt in Taurin. & Jeſ. Ibidem Taurin. & Colb. γεννητὸν mendoſe. Mox Reg. Taurin. Colb. Jeſ. & Fr. 1. τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον. In editis τὸν deeſt.

(13) Reg. Taurin. Colb. Jeſ. χριστομάχων. Editi θεομάχων.

(14) Χριστομάχων deeſt in Taur. Colb. Jeſ.

(15) Taurin. Colb. Jeſ. ὡς οὗτοι.

Digitized by Google

τὴν τὸ καὶ μόνον ἀπολογήσασθαι τὸν Διονύσιον καὶ περὶ ὧν οὗτοι τεθρυλήκασιν· οὐ γὰρ ὡς φιλονεικῶν ἀντέγραψεν, ἀλλ' ἀπολογούμενος περὶ ὧν (1) ὑπωπτεύθη· ὁ δὲ ἀπολογούμενος περὶ ὧν κατηγορήθη, τί ἕτερον ποιεῖ, ἢ λύει μὲν τὸ ὑποπτευθὲν ἔγκλημα κατ' αὐτοῦ, ἐλέγχει δὲ καὶ ἐν αὐτῷ (2) συκοφάντας τοὺς Ἀρειομανίτας; ἵνα δὲ καὶ ἐξ ὧν ἀπολογούμενος ἔγραψε, πλέον αἰσχυνθῶσιν οὗτοι, φέρε σοι καὶ τὰς λέξεις αὐτοῦ (3) παραθῶμαι. γνώσῃ γὰρ ἐπ' αὐτῶν, ὅτι οἱ μὲν Ἀρειανοὶ κακόφρονές εἰσιν· ὁ δὲ Διονύσιος ἀλλότριος τῆς ἐκείνων ἑτεροδοξίας ἐστί. πρῶτον μὲν οὖν ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας (4) ἔγραψεν ἑαυτοῦ τὴν ἐπιστολήν· τοῦτο δὲ τί ἐστιν, ἢ ὅτι τοὺς μὲν ψευδομένους ἐλέγχει, περὶ δὲ ὧν ἔγραψεν ἀπολογεῖται· δεικνὺς ὅτι μὴ ὡς Ἄρειος ὑπενόησεν ἔγραψεν αὐτός· ἀλλ' ὅτι τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων περὶ τοῦ Κυρίου μνησθεὶς, οὐκ ἠγνόει τοῦτον εἶναι λόγον καὶ σοφίαν ἀδιαίρετον τοῦ πατρός; ἔπειτα αἰτιᾶται τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ ὡς μὴ ὁλοκλήρως λέγοντας, ἀλλὰ περικόπτοντας αὐτοῦ τὰς λέξεις, καὶ ὡς μὴ καλῇ συνειδήσει, ἀλλὰ πονηρᾷ λαλοῦντας ὡς θέλουσι. τούτους τε τοὺς ἀπεικάζει τοῖς τοῦ μακαρίου ἀποστόλου διαβάλλουσιν ἐπιστολάς· ἡ δὲ τοιαύτη μέμψις αὐτοῦ πάντως ἀπὸ φαύλης ὑπονοίας αὐτὸν ἀπολύει. εἰ γὰρ τοὺς Παύλου κατειπόντας οὕτως ἡγεῖται ὡς τοὺς αὐτοῦ κατειπόντας, οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν, ἢ ὅτι (5) τὰ τοῦ Παύλου φρονῶν οὕτως ἔγραψεν. ἀμέλει καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν ὑπὸ τῶν κατηγόρων εἰρημένων ἀπαντῶν, πάντα τὰ παρ' αὐτῶν προφερόμενα θεραπεύει· καὶ Σαβέλλιον μὲν τοῖς ἐκείνοις ἀνατρέπει, ἐν τούτοις δὲ δείκνυσιν ὁλόκληρον ἑαυτοῦ τὴν εὐσεβῆ πίστιν. φασκόντων τοίνυν ἐκείνων φρονεῖν τὸν Διονύσιον, „οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ Θεὸς πατὴρ, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός· ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς ἦν χωρὶς τοῦ λόγου, αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· οὐ γὰρ ἀΐδιός ἐστιν, ἀλλ' ὕστερον ἐπιγέγονεν·" ὅρα πῶς ἀποκρίνεται. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ὅπερ ὁ ζητῶν ἐξετάζει, ἢ συλλογιζόμενος συνάγει, ἢ ἐρωτῶν ἐλέγχει, ἢ τοὺς κατηγορηκότας αἰτιᾶται, ταῦτα παρεὶς διὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων, μόνα τὰ πρὸς τὴν κατηγορίαν ἀναγκαῖα τίθημι. ἀπολογούμενος τοίνυν πρὸς ἐκεῖνα, γράφει ταῖς λέξεσι ταύταις ἐν τῷ πρώτῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας, μεθ' ἕτερα, οὕτως.

„15. Οὐ γὰρ ἦν (6) ὅτε ὁ Θεὸς οὐκ ἦν πατήρ. καὶ τοῦτο οἶδεν ἐν τοῖς ἑξῆς, ἀεὶ τὸν Χριστὸν εἶναι, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν. οὐ γὰρ δὴ τούτων ἄγονος ὢν ὁ Θεὸς εἶτα ἐπαιδοποιήσατο. ἀλλ' ὅτι μὴ παρ' ἑαυτοῦ ὁ υἱὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει τὸ εἶναι. καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν περὶ τοῦ αὐτοῦ φησιν· ἀπαύγασμα δὲ ὢν φωτὸς ἀϊδίου, πάντως καὶ αὐτὸς ἀΐδιός ἐστιν· ὄντος γὰρ ἀεὶ τοῦ φωτὸς, δῆλον ὡς ἔστιν ἀεὶ τὸ ἀπαύγασμα· τούτῳ γὰρ καὶ ὅτι φῶς ἐστι τῷ καταυγάζειν νοεῖται, καὶ φῶς οὐ δύναται μὴ φωτίζον εἶναι. πάλιν γὰρ ἔλθωμεν ἐπὶ τὰ παραδείγματα. εἰ ἔστιν (7) ἥλιος, ἔστιν αὐγὴ, ἔστιν ἡμέρα· εἰ τούτων μηδέν ἐστι, πολύ γε δεῖ καὶ παρεῖναι ἥλιον. εἰ μὲν οὖν ἀΐδιος ὁ ἥλιος, ἄπαυστος ἂν ἦν καὶ ἡ ἡμέρα. νῦν δὲ, οὐ γάρ ἐστιν, ἀρξαμένου τε, ἤρξατο, καὶ παυομένου, παύεται. ὁ δέ γε Θεὸς, αἰώνιόν ἐστι φῶς, οὔτε ἀρξάμενον οὔτε (8) λῆξόν ποτε· οὐκοῦν αἰώνιον πρόκειται, καὶ συνέστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα ἄναρχον καὶ ἀειγενὲς, (9) προφαινόμενον αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὁ

A calumniam, quod Dionyſius de iis etiam quæ iſti jactitant, ſeſe purgaverit: non enim contendendi animo ſcripſit, ſed ſui defendendi ſuſpicioniſque amovendæ cauſa: cum vero eas depellit criminationes, quid aliud agit quam quod omnem criminis ſuſpicionem levat, & in hoc Arianos ſycophantas eſſe arguit? Sed ut ex iis quæ ſui defendendi cauſa ſcripſit magis confundantur, age, ejus tibi verba proponam: ut hinc noveris, Arianos pravæ mentis homines eſſe Dionyſiumque ab eorum erroribus alie- B num. Et primo quidem epiſtolam ſuam inſcripſit, Apologiam & Elenchum. Quid ſibi vult illud, niſi quod & obtrectatores ſuos arguit, & ſcripta ſua propugnat, oſtendens ſe, non ea mente qua ſuſpicatus eſt Arius, ſcripſiſſe; ſed licet eorum meminerit quæ de Domino ſecundum humanitatem dicta ſunt, non ignoraſſe tamen ipſum eſſe Verbum & Sapientiam a Patre indiviſibilem? Queritur deinde quod accuſatores ſententias ſuas non integras referant, ſed truncatas, & quod non bona conſcientia, ſed mala pro libidine loquantur: quos ſimiles ait bea- C ti Apoſtoli epiſtolarum calumniatoribus. Hæc porro viri expoſtulatio ſiniſtram omnem amovet ſuſpicionem. Si enim Pauli calumniatores ſui ſimiles arbitratur, nihil ſane aliud declarat quam ſe cum Paulo ſentientem ita ſcripſiſſe. Certe ſingulis accuſatorum verbis occurrens, omnibus eorum argumentis ſolutionem adhibet; cumque Sabellium prioribus illis ſcriptis planiſſime confutarit, his poſterioribus fidem ſuam omnino piam declarat. Affirmantibus igitur illis hanc eſſe Dionyſii ſententiam: Deus non fuit ſemper Pater; Filius ſemper non fuit: ſed Deus aliquando Verbo D caruit; ipſe vero Filius, non erat antequam gigneretur: ſed fuit aliquando cum non eſſet: non enim æternus eſt, ſed poſtmodum eſſe incœpit: animadverte quomodo ad hæc ille reſpondeat. Verba autem ejus quamplurima, quibus res in quæſtionem adductas expendit, aut ex allatis ratiociniis quædam colligit, aut interrogatos adverſarios coarguit, vel obtrectatores ſuos criminatur, ob librorum prolixitatem omittens, ea ſolum proponam quæ eorum ſpectant accuſationem. Itaque ſui purgandi cauſa, in primo libro cui titulus, Elenchus & Apologia, quibuſdam præmiſſis, ſic ad verbum ſcripſit.

E „15. Nunquam enim fuit quando Deus non erat Pater. Et in ſequentibus profitetur, Chriſtum ſemper fuiſſe, ac Verbum, Sapientiam, & Virtutem extitiſſe. Neque enim Deus cum his antea caruiſſet, poſtea Filium genuit. Neque a ſeipſo Filius, ſed a Patre habet eſſe. Et paucis interjectis, eadem de re iterum dicit. Cum ſit ſplendor lucis æternæ, & ipſe omnino æternus eſt. Luce enim ſemper exiſtente, manifeſtum eſt & ſplendorem ſemper exiſtere; eo enim ipſo lucem eſſe intelligitur quod ſplendeat: ac fieri nequit ut lux non luceat. Rurſum enim ad exempla veniamus. Si ſol eſt, eſt quoque ſplendor, eſt & dies: ſi vero horum F nihil eſt, multum abeſt adeſſe ſolem. Quod ſi æternus ſol eſſet, dies etiam nunquam ceſſaret: nunc autem (neque enim ita ſe res habet) incipiente ſole incipit & dies, ac deſinente, deſinit. Deus autem æterna lux eſt quæ nunquam incœpit, nunquam deſinet. Æternus ergo ſplendor ipſi prælucet ac coexiſtit, qui abſque initio eſt, & ab æterno genitus ante eum emicat:

„qui-

Filius Patri coævus ut ſplendor luci.

(1) Taurin. Colb. Jeſ. περὶ ὧν κατηγορήθη. & infra, περὶ ὧν ὑπωπτεύθη transmutatis vocibus.
(2) Reg. συκοφάντας. Editi & alii mſſ. συκοφαντοῦντας.
(3) Taurin. Colb. Jeſ. Fr. 1. παραθῶμαι. Reg. & editi παραθήσομαι.
(4) Omnes mſſ. & editi ἔγραψεν, ſed videtur legendum ἐπέγραψεν, ut ſupra legitur. Mox Taurin. Jeſ. Fr. 1. ἢ ὅτι τοὺς.
(5) Taurin. Colb. Jeſ. τὰ Παύλου.

(6) Sic Taurin. Colb. Fr. 1. In Reg. & in editis deeſt ὁ. Paulopoſt, Reg. Taurin. Jeſ. ἀεὶ τὸν Χριστὸν εἶναι λόγον ὄντα. In editis εἶναι deeſt.
(7) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. In editis ὁ ἥλιος. Mox editi, & Reg. πολύ γε δεῖ (Reg. δὴ) καὶ παρεῖναι. Taurin. Colb. Jeſ. πολλοῦ γε δεῖ παρεῖναι. Fr. 1. πολλοῦ γε καὶ δεῖ παρεῖναι.
(8) Taurin. Colb. Jeſ. λῆξαν.
(9) Taurin. Colbert. Jaſ. Fr. 1. προφαινόμενον. Paulopoſt Taurin. ἐν τῷ παραδείγματι.

Prov. 8. 30. ,, quique ipſamet eſt Sapientia quæ dicit: *Ego eram*
,, *qua gaudebat, & delectabar quotidie ante faciem ejus,*
,, *omni tempore*. Pauloque poſtea de eodem reſumit
,, his verbis: Cum igitur æternus ſit Pater, æternus
,, eſt & Filius, lumen de lumine. Nam ſi genitor eſt,
,, eſt & filius: quod ſi filius non eſt, qua ratione &
,, cujus poteſt eſſe genitor? Atqui ambo ſunt, & ſem-
,, per ſunt. Deinde hæc addit: Cum igitur Deus ſit
,, lux, Chriſtus eſt ſplendor; cum autem ipſe Spiri-
Joan. 4. 24. ,, tus quoque ſit: nam, *Spiritus*, inquit, *eſt Deus*;
,, congruenter rurſum Chriſtus vapor dictus eſt: *eſt*
Sap. 7. 25. ,, *enim*, inquit, *vapor virtutis Dei*. Et iterum ait:
,, Solus autem Filius qui Patri ſemper coexiſtit, &
,, illo, qui eſt, plenus, ipſe quoque eſt ex Patre. ,,

16. Hæc ſi ambigue dicta fuiſſent, interprete opus haberent: at cum palam & plerumque hæc in ſcriptis ſuis pertractarit; Arius quidem dentibus ſtrideat, quod ſuam hæreſim cernat a Dionyſio everſam, audiatque vel invitus hæc illius verba: ,, Semper Deus Pa-
,, ter fuit; & Filius non abſque cauſa æternus dici-
,, tur; ſed quia æternus eſt Pater, æternus eſt & Fi-
,, lius, illique coexiſtit, quemadmodum ſplendor lu-
,, ci. ,, Ii vero qui vel leviter ſuſpicantur Dionyſium cum Ario ſenſiſſe, hanc ſiniſtram de eo exiſtimationem deponant. Quid, quæſo, illi inter ſe affinitatis habent, Ario dicente: Filius non erat priuſquam gigneretur, ſed fuit aliquando cum non erat; Dionyſio contra hæc docente: ,, Deus autem æterna lux eſt,
,, quæ nunquam incœpit, nunquam deſinet: æternus
,, ergo ſplendor ipſi prælucet ac coexiſtit, qui abſque
,, initio eſt, & ab æterno genitus ante eum emicat. ,,
Porro ad alteram quorumdam ſuſpicionem qui ajunt: Cum Patrem dicit Dionyſius, Filium non nominat; & vice verſa, Cum Filium dicit, Patrem non memorat, ſed dividit, amovet, & ſeparat Filium a Patre; ita reſpondet Dionyſius, hominesque pudore ſuffundit in ſecundo libro, his verbis.

17. ,, Singula nomina a me prolata a ſe invicem
,, nec ſeparari nec dividi queunt: Patrem dixi, &
,, priuſquam Filii mentionem facerem, jam illum in
,, Patre ſignificaram: Filium adjunxi, ac etiamſi Pa-
,, trem non prius nominaſſem, is tamen in Filii no-
,, mine comprehenſus fuerat: Spiritum ſanctum addi-
,, di, ſed ſimul & unde & per quem proceſſerit adjun-
,, xi. Illi vero ignorant neque Patrem qua Pater eſt
,, a Filio alienari poſſe, nam nomen illud eſt origo
,, conjunctionis; neque Filium a Patre ſeparari,
,, namque Patris vocabulum commune quidpiam in-
Inſignia verba de Trinitate. ,, dicat. In manibus autem illorum eſt Spiritus, qui
,, neque a mittente, neque a ferente ſeparari poteſt.
,, Quomodo igitur ego qui talibus utor nominibus,
,, illa a ſe invicem ſeparata & omnino diviſa exi-
,, ſtimem? Et paucis interjectis hæc addit: Sic qui-
,, dem nos indiviſibilem Unitatem in Trinitatem
,, dilatamus, & Trinitatem iterum quæ imminui
,, nequit, in Unitatem contrahimus.

A ,, λέγουσα σοφία, ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε· καθ' ἡμέ-
,, ραν δὲ εὐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ.
,, καὶ αὖθις ἐπάγει μετ' ὀλίγα περὶ τοῦ αὐτοῦ λέγων, (1)
,, ὄντος οὖν αἰωνίου τοῦ πατρὸς, αἰώνιος ὁ υἱός ἐστι, φῶς
,, ἐκ φωτὸς ὤν· ὄντος γὰρ γονέως, ἔστι καὶ τέκνον. εἰ δὲ
,, μὴ τέκνον εἴη, πῶς καὶ τίνος εἶναι δύναται γονεύς; ἀλλ'
,, εἰσὶν ἄμφω, καὶ εἰσὶν ἀεί· εἶτα πάλιν προστίθησι ταῦ-
,, τα· φωτὸς μὲν οὖν ὄντος τοῦ θεοῦ, ὁ Χριστός ἐστιν
,, ἀπαύγασμα. πνεύματος δὲ ὄντος· πνεῦμα γάρ,
,, φησιν, ὁ θεός· (2) ἀναλόγως πάλιν ὁ Χριστὸς ἀ-
,, τμὶς λέγεται· ἀτμὶς γάρ, φησίν, ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ
B ,, δυνάμεως. καὶ ἐκ τοῦ δευτέρου πάλιν φησί· μόνος
,, δὲ ὁ υἱὸς ἀεὶ συνὼν τῷ πατρὶ, καὶ τοῦ ὄντος πλη-
,, ρούμενος, καὶ αὐτός ἐστιν ὢν ἐκ τοῦ πατρός. ,,

16. Ταῦτα εἰ μὲν ἀμφιβόλως (3) εἴρηται, χρείαν εἶχε τοῦ ἑρμηνεύοντος· ἐπειδὴ δὲ λευκῶς καὶ πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἔγραψεν; ὁ μὲν Ἄρειος τριζέτω τοὺς ὀδόντας, ὁρῶν τὴν αἵρεσιν (4) αὐτοῦ καταστρεφομένην ὑπὸ Διονυσίου· καὶ ἀκούων, ὅπερ μὴ βούλεται, λέγοντος αὐτοῦ· ,, ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν, καὶ ὁ υἱὸς οὐχ ἁπλῶς
,, αἴδιός ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ἀϊδίου ὄντος, ἀΐδιος
,, ὢν ἐστι καὶ ὁ υἱός, καὶ σύνεστιν αὐτῷ ὡς τῷ φωτὶ τὸ
,, ἀπαύγασμα. οἱ δὲ κἂν μόνον ὑπονοήσαντες Διονύ-
C ,, σιον τὰ Ἀρείου φρονεῖν, (5) καταπαυσάτωσαν τὴν πε-
,, ρὶ αὐτοῦ τοιαύτην δυσφημίαν. ποία γὰρ κοινωνία τού-
,, τοις ἐστὶ, τοῦ μὲν Ἀρείου λέγοντος· οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν
,, γεννηθῇ, ἀλλ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· τοῦ δὲ Διονυσίου
,, διδάσκοντος· ὁ δέ γε θεὸς αἰώνιόν ἐστι φῶς, οὔτε ἀρ-
,, ξάμενον, οὔτε (6) λῆξόν ποτε· οὐκοῦν αἰώνιον πρό-
,, κειται, καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα, (7)
,, ἄναρχον καὶ ἀειγενὲς προφαινόμενον αὐτοῦ. ,, καὶ γὰρ καὶ
πρὸς τὴν ἄλλην ὑποψίαν τῶν λεγόντων, ὅτι πατέρα λέγων Διονύσιος, οὐκ ὀνομάζει τὸν υἱόν· καὶ πάλιν υἱὸν λέγων, οὐκ ὀνομάζει τὸν πατέρα· ἀλλὰ διαιρεῖ καὶ μακρύνει καὶ μερίζει τὸν υἱὸν (8) ἀπὸ τοῦ πα-
D τρός, (9) ἀποκρίνεται, καὶ δυσωπεῖ τούτους, λέγων ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ.

17. ,, Τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντων ὀνομάτων ἕκαστον
,, ἀχώριστόν ἐστι καὶ ἀδιαίρετον τοῦ πλησίον· πατέρα εἶ-
,, πον, καὶ πρὶν ἐπαγάγω τὸν υἱόν, (10) ἐσήμανα
,, καὶ τοῦτον ἐν τῷ πατρί· υἱὸν ἐπήγαγον, εἰ καὶ μὴ
,, προειρήκειν τὸν πατέρα, πάντως ἂν ἐν τῷ υἱῷ
,, προείληπτο. (11) ἅγιον πνεῦμα προσέθηκα, ἀλλ'
,, ἅμα καὶ πόθεν καὶ διὰ τίνος ἧκεν ἐφήρμοσα. οἱ δὲ
,, οὐκ ἴσασιν ὅτι μήτε ἀπηλλοτρίωται πατὴρ υἱοῦ ᾗ πα-
,, τήρ· προκαταρκτικὸν γάρ ἐστι τῆς συναφείας τὸ ὄ-
,, νομα· οὔτε (12) ὁ υἱὸς ἀπῴκισται τοῦ πατρός. ἡ
E ,, γὰρ πατὴρ προσηγορία δηλοῖ τὴν κοινωνίαν· ἐν
,, δὲ ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἐστι τὸ πνεῦμα, μήτε τοῦ
,, πέμποντος, μήτε τοῦ φέροντος δυνάμενον (13)
,, στέρεσθαι. πῶς οὖν ὁ τούτοις χρώμενος τοῖς ὀνόμασι,
,, μεμερίσθαι ταῦτα καὶ ἀφωρίσθαι παντελῶς ἀλλήλων
,, οἴομαι; καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει λέγων· οὕτω μὲν ἡ-
,, μεῖς εἴς τε τὴν τριάδα (14) τὴν μονάδα πλα-
,, τύνομεν ἀδιαίρετον, καὶ τὴν τριάδα πάλιν ἀμείω-
,, τον εἰς τὴν μονάδα συγκεφαλαιούμεθα.

18. Εἰ-

(1) Sic Reg. Taurin. Jeſ. Editi ὄντος ἂν perperam. Mox & ante αἰώνιος deeſt in Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. In editis vero legitur.

(2) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. Editi vero ἀνάλογος. Mox Reg. & Baſil. prima manu, ἀτμὶς λέλεκται. Taurin. Colb. Jeſ. ἀτμὶς εἶναι λέγεται. Editi ἀτμὶς λέγεται.

(3) Taurin. Jeſ. εἴρητο. (4) Taurin. Jeſ. ἑαυτοῦ.

(5) Taurin. Jeſ. καταθέσθωσαν.

(6) Taurin. Colb. Jeſ. λῆξαν.

(7) Editi ἄναρχόν τε. Sed τε deeſt in Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Ibidem Taurin. Colb. Jeſ. Baſil. Fr. I. προφερόμενον. Sed præſtat Regii & editorum lectio προφαινόμενον. Prona autem eſt commutatio vocis προφαινόμενον in προφερόμενον: primum enim προφανόμενον ſcribi potuit, ut fere fit. Hinc προφερόμενον facili lapſu factum fuerit.

(8) καὶ deeſt in Taurin. Colb. Jeſ.

(9) In editis ἀποκρίνεται deeſt: ſed habetur in omnibus codicibus.

(10) Taurin. Colb. ἐσήμαινα.

(11) ἅγιον deeſt in Taurin. Colb. Jeſ. & Fr. I. In aliis vero & in editis habetur. Paulopoſt Taurin. & Jeſ. ἐφήρμωσα pro ἐφήρμοσα. Fr. I. ἐφήρμασα.

(12) Art. ὁ in Reg. habetur: in editis vero & in Taurin. Colb. Jeſ. deſideratur. Paulopoſt Colb. ἐν δὲ ταῖς. Hæc porro confer ſodes cum his quæ habentur ſupra in Expoſitione Fidei verſus finem.

(13) Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. στερεῖσθαι.

(14) Eximia hæc clauſula, τὴν μονάδα πλατύνομεν ἀδιαίρετον, καὶ τὴν τριάδα πάλιν ἀμείωτον εἰς τὴν μονάδα, quæ in editis deſideratur, in omnibus mſſ. habetur, & a veteri interprete verſa eſt: ut nihil dubium ſit eam Typographi mendo omiſſam fuiſſe, quod hæc verba τριάδα & μονάδα ſimiliter deſinerent: quod item palam eſt ex iis quæ habentur infra nu. 29. Iſidorus Pel. l. 2. ep. 144. τὸ δὲ πλατύνοντα εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα τὰς ὑποστάσεις εἰς μίαν οὐσίαν συνάγειν ὀρθότατόν ἐστι καὶ ἀληθέστατον δόγμα. id eſt: *At perſonas in ſanctam Trinitatem dilatare atque in unam eſſentiam colligere, rectiſſimum ac veriſſimum dogma eſt.* Mox Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. ἀμείωτον, editi αἰτιώμενον. Ib. editi mendoſe λεγόμεθα: ſed Reg. Taurin. Colb. & Baſil. ſecunda manu λέγοντα.

Digitized by Google

18. Εἶτα καὶ αἰτιασαμένων αὐτὸν, ὡς ἕνα λέγοντα τῶν γενητῶν εἶναι τὸν υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, αὐτὸς πάλιν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τὰς τοιαύτας διελέγχει λόγους· „ πλὴν ἐγὼ γενητά τινα καὶ ποιητά (1) τινα φήσας νοεῖσθαι, τῶν μὲν τοιούτων ὡς ἀχρειοτέρων ἐξ ἐπιδρομῆς εἶπον παραδείγματα· ἐπεὶ μήτε τὸ φυτὸν ἔφην τῷ γεωργῷ, μήτε τῷ ναυπηγῷ τὸ σκάφος *. εἶτα τοῖς ἱκνουμένοις καὶ προσφυεστέροις ἐνδιέτριψα· καὶ πλείω διεξῆλθον περὶ τῶν ἀληθεστέρων, ποικίλα (2) προσεπεξευρὼν τεκμήρια, ἅπερ καὶ σοὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα· ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὂν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτό φημι μὴ εὑρηκέναι, μηδ' ἀνεγνωκέναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἑξῆς, ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπᾴδει. καὶ γὰρ (3) ἀνθρωπίνην γονὴν παρέθηκα, δῆλον ὡς οὖσαν ὁμογενῆ· φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνον ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα (4), ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι μήτε τέκνα. καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν, ὡς προεῖπον, διὰ τὰς περιστάσεις οὐκ ἔχω προκομίσαι· οὐδ' ἂν, αὐτά σοι τὰ τότε ῥήματα, μᾶλλον δὲ (5) καὶ πάσης ἂν ἔπεμψα τὸ ἀντίγραφον· ὅπερ ἂν εὐπορήσω, ποιήσω. οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι, πλείονα προσθεὶς τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα. καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος, ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθὸν, ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως (6) ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυὲς, καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα, ἕτερον σχῆμα καὶ ὄνομα μεταλαμβάνειν· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν, μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι, καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν, καὶ τὴν μὲν πηγὴν οἱονεὶ (7) πατέρα εἶναι, τὸν δὲ ποταμὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα μηδὲ ὁρᾶν γεγραμμένα, ἀλλ' οἱονεὶ τυφλώττειν ὑποκρίνονται· τοῖς (8) δὲ δυσὶ ῥηματίοις ἀσυνδέτοις, καθάπερ λίθοις, μακρόθεν ἐπιχειροῦσί με βάλλειν, ἀγνοοῦντες ὡς τῶν ἀγνοουμένων, καὶ προσαγωγῆς εἰς ἐπίγνωσιν δεομένων, οὐ μόνον ἀλλοῖα πολλάκις, ἀλλὰ καὶ ὑπεναντία τεκμήρια γίνεται τῶν ἐπιζητουμένων δηλώματα. ἐν (9) δὲ τῷ τρίτῳ βιβλίῳ φησί· ζωὴ ἐκ ζωῆς ἐγεννήθη· καὶ ὥσπερ ποταμὸς ἀπὸ πηγῆς ἐρρύη· καὶ ἀπὸ φωτὸς ἀσβέστου λαμπρὸν φῶς ἀνήφθη. „

* Hic quidpiam omiſſum videtur.

19. Τίς οὖν τούτων ἀκούων οὐ μωρίας λοιπὸν καταψηφίσεται τῶν ὑπονοούντων τὸν Διονύσιον τὰ Ἀρείου φρονεῖν; ἰδοὺ γὰρ διὰ τούτων φανερῶς πᾶσαν αὐτοῦ πατεῖ τὴν αἵρεσιν τοῖς τῆς ἀληθείας λογισμοῖς. τὸ μὲν γὰρ, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, καὶ τὸ, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἀναιρεῖ τῷ τοῦ ἀπαυγάσματος λόγῳ· καὶ λέγων, ὅτι οὔτε ὁ πατὴρ οὐκ ἦν ποτε ἄγονος· (10) τὸ δὲ, ἐξ οὐκ ὄντων, αὐτὸν, ἀναιρεῖ ἐν τῷ λέγειν, τὸν λόγον εἶναι ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς, καὶ βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης, καὶ τέκνον ἀπὸ γονέων, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ ζωὴν ἐκ ζωῆς· καὶ τὸ μὲν ἀποξενίζειν καὶ διαιρεῖν (11) αὐτοὺς τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἀναιρεῖ λέγων αὐτὸς ἀδιαίρετον καὶ ἀμείωτον τὴν τριάδα εἰς μο-

18. Hinc accuſatores ſuos qui eum mentiebantur dixiſſe, Filium inter res factas computari, & nequaquam eſſe Patri conſubſtantialem; iterum in primo libro coarguit his verbis: „ Ceterum ubi res factas, & opificia quædam conſideranda dixi, eorum exempla ut minus utilia curſim protuli, cum dixi: neque planta idem eſt quod agricola, neque ſcapha idem quod navium faber: deinde in congruis & naturæ rei accommodatioribus magis ſum immoratus; ac pluribus ea quæ certioris fidei erant expoſui, variis excogitatis exemplis quæ tibi in alia epiſtola ſcripſi, quibus criminationem eorum depuli mendacemque oſtendi, qua ajebant me Chriſtum negare eſſe Deo conſubſtantialem. Tametſi enim fateor me hoc vocabulum nuſquam in Scripturis ſacris vel inveniſſe vel legiſſe, attamen argumenta mea, quæ ſubſequuntur, quæque iſti tacuerunt, ab hac ſententia nihil diſcrepant. Etenim humanam prolem in exemplum attuli, quam patet eſſe ejuſdem generis ac genitorem: dixique revera in hoc ſolum parentes differre a filiis, quod ipſi non ſint filii: alias neceſſe fore neque parentes exiſtere, neque filios. Epiſtolam autem, ut ante dixi, ob præſentem rerum conditionem, penes me non habeo; alioquin ipſa tibi quæ tunc ſcripſi verba, imo epiſtolę totius exemplar miſiſſem, mittamque ſi quando mihi ejus copia fuerit. Memini porro me plurimas ex rebus inter ſe cognatis ſimilitudines conglobaſſe. Etenim plantam ſive ex ſemine ſive ex radice ſuccreſcentem, aliam dixi eſſe ab eo unde pullulavit, etſi ejuſdem omnino ſit naturæ: fluviumque a fonte fluentem, aliam formam & nomen accipere: neque enim aut fontem fluvium, aut fluvium fontem dici; ſed utrumque exiſtere: ac fontem quaſi Patrem eſſe, fluvium vero, aquam ex fonte manantem. Sed hæc quidem & ſimilia ſcripta ſe non videre quaſi cæcutientes diſſimulant: duabus autem vocubis inconnexis, quaſi lapidibus eminus me impetere conantur: non advertentes, perobſcuris rebus quæ ut intelligantur additione indigent, plerumque non modo aliena, ſed & contraria exempla lucem afferre. In tertio autem libro ait: Vita ex vita genita eſt, quemadmodum flumen a fonte emanavit, & a luce inextincta ſplendida lux accenſa eſt. „

19. His auditis, quis non inſaniæ deinceps eos accuſabit, qui Dionyſium Arianice ſentire ſuſpicantur? Næ ille, his argumentis ab ipſa veritate profectis, totam Arii proterit hæreſim. Nam illud, Non erat priuſquam gigneretur, &, Erat quando non erat, ſplendoris vocabulo confutat, necnon his verbis: Pater ejus nunquam abſque prole fuit. Illud autem quod ajunt, ex non-exſtantibus, refellit, dicendo, Verbum eſſe quaſi fluvium ex fonte, ut germen ex radice, filium ex parente, lumen ex lumine, & vitam ex vita. Quod autem illi ſeparant & dividunt Verbum a Deo, id ille improbat cum ait, Trinitatem, quæ nec dividi nec minui poteſt, in Unitatem

(1) τινα deeſt in Taurin. Colb. Fr. I. & in Jeſ. ſecunda manu deletum eſt. Mox in iiſdem ſic, τῶν μὲν ἀχρειοτέρων πρότασιν δὲ &c. Ibid. Colb. & Fr. I. ἐπεὶ μήτε τῷ γεωργῷ ὅμοιον τὸ φυτόν. quorum poſtremus poſt τὸ σκάφος addit συγγενές.

(2) Sic Reg. Colb. Jeſ. Fer. I. Taurinenſis vero cum editis, προσεξευρών.

(3) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Editi vero καὶ γὰρ καί.

(4) Tota hæc ſententia, ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι μήτε τέκνα, quod duæ clauſulæ in hanc vocem τέκνα terminarentur, in editis omiſſa fuerat: ſed habetur in Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. itemque in præcedenti Tract. (ubi legitur ὑπάρχειν) & infra in libro de Synodis. Mox Taurin. Colb. Jeſ. προκομίσαι.

(5) καὶ deeſt in Taurin. Jeſ. & Colb. qui ultimus idem habet πάσης. Baſil. ſecunda manu πᾶσιν.

(6) Sic Reg. Taurin. & Fr. I. Editi vero ἐκείνου. Mox Reg. Taurin. Colb. Jeſ. ὁμοφυές. Et ita legit Nannius qui vertit, ejuſdem naturæ. Editi ὁμοφυούς. Paulopoſt Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. καὶ σχῆμα καί.

(7) τὸν ante πατέρα, & mox τὸ ante ἐκ τῆς, quæ in editis legebantur, deſunt in Reg. Taurin. Colb. Jeſ. ſed habentur in lib. de Synodis, ubi hæc verba referuntur.

(8) Sic Reg. Taurin. Jeſ. Editi τοῖς δυσί. Paulopoſt Taurin. Colb. Jeſ. & Fr. I. με βάλλειν, & ita legit vetus Interpr. Editi vero cum Regio ἐμβάλλειν.

(9) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. Editi ἐν τῷ. Mox Jeſ. ἐγεννήθη.

(10) Sic Reg. Taurin. Jeſ. Baſil. Fr. I. Editi vero mendoſe, τὸ δὲ, ἐξ οὐκ ὄντων αὐτόν.

(11) Colb. αὐτοῖς. Mox Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. ἀναιρεῖ λέγων. Reg. Baſil. & editi ἀναβάλλει λέγων.

tatem contrahi. Quod vero ajunt, alienum eſſe Filium a ſubſtantia Patris, aperte reſpuit cum dicit, conſubſtaotialem Patri eſſe Filium. Hic ſane ſummopere miranda impiorum hominum impudeotia, Dionyſio namque quem doctrinæ ſuæ paria ſenſiſſe affirmant, dicente, conſubſtantialem eſſe Filium, ipſi tamen haud ſecus quam culices circumquaque ſuſurrant, quaſi Synodus Conſubſtantialis vocem haud recte ſcripto mandarit. Si enim ſibi amicum Dionyſium exiſtimant, ne doctrinam negeot viri ſecum ſentientis. Quod ſi putant id non recte dictum fuiſſe, quare Dionyſium, qui idipſum ait, quaſi ſecum ſeotientem jactitant: cum præſertim is non obiter hoc dicat, ſed aliis antea miſſis epiſtolis, eos qui ſe inſimulabant quaſi diceret Filium non eſſe Patri conſubſtantialem, meodacii coarguat: illos vero qui putabant ſe dixiſſe, Verbum eſſe factum, refellat, negans ſe prout illi exiſtimant ſentire: ſed tametſi voces illas protulit, eo ſolum illud ſe dixiſſe teſtatur, ut oſtenderet noo Patrem ſed Filium eſſe qui conditum, creatum, & factum corpus induit: quocirca Filius conditus, factus & creatus fuiſſe dicitur.

20. Certe cum illa verba prius ſcripſerit, Arianis quidem faceſſere juſſis, benevolum animum ab iis poſtulat, ad quorum aures hæc pervenerint; ut animadverſa harum quæſtionum difficultate, imo potius incomprehenſibilitate, non verba, ſed Scriptoris animum judicarent, cum potiſſimum alia compluri ma veram ejus mentem aperiant. Ait igitur ipſe: „ Ejuſmodi exempla ut minus utilia curſim protuli, „ nimirum de planta & agricola: naturæ accommo„ datiora fuſius pertractavi, ac veriora pluribus ex„ poſui. „ Jam qui hæc loquitur, oſtendit, verius dici Filium æternum & ex Patre eſſe, quam eſſe factum: nam hoc quidem vocabulo, quod corporeum eſt in Domino indicatur; illis vero æternitas divinitatis ejus. Eos igitur qui ſe accuſabaot, ut qui negaret Filium eſſe Patri conſubſtantialem, his argumentis a ſe confutatos declarat, haud levi modo, ſed ſapientiſſime, & cum vera demonſtratione, dum hæc ait: „ Etſi hanc vocem in Scripturis non inveni; at„ tamen earumdem Scripturarum mentem colligens, „ agnovi, ipſum, cum Filius & Verbum ſit, non „ poſſe a Patris ſubſtantia eſſe alienum. „ Quod autem Filium non ſenſerit eſſe rem creatam aut factam, ut illi pervulgarant, in ſecundo libro teſtatur his verbis: „ Si quis autem ex ſycophantis, eo quod Deum, „ omnium dixi factorem & creatorem, exiſtimat me „ etiam Chriſti creatorem dixiſſe, advertat me prius „ Patrem ipſum appellaſſe, in quo vocabulo Filius „ adſcriptus eſt. Poſtquam enim dixi Patrem facto„ rem eſſe, ſubdidi: Neque pater eorum eſt quorum „ factor eſt, ſi proprie pater intelligatur eſſe is qui „ genuit: (latitudinem enim vocabuli hujus, pater, „ in ſequeotibus inquiremus) neque factor pater eſt, „ ſi ſolus opiſex factor dicatur: apud Græcos enim ii „ qui ſapientes ſunt, ſuorum librorum factores vo„ cantur: Apoſtoluſque ait, *factor legis*: nam rerum „ etiam intrinſecarum. cujuſmodi ſunt virtus & vi„ tium, factores ſuot homines, ut dixit Deus: *Ex„ pectavi ut faceret judicium, fecit autem iniquita„ tem.* „

Filius ipſo Patris vocabulo indicatur.

Rom. 2. 13. & Jacob. 4. 11.

Eſa. 5. 7.

21. Qui hæc audit, divini ſane oraculi

πάντα συγκορυβαντιᾶσθαι· τὸ δὲ λέγειν αὐτοὺς ἀλλότριον εἶναι τὸν υἱὸν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ἀνατρέπει πατὴρ λέγων, ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν. ἐφ᾽ ᾧ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις τὴν ἀναίδειαν τῶν δυσσεβῶν· τὸν Διονύσιον, ὃν λέγουσιν ὁμόδοξον (1) ἑαυτῶν εἶναι, λέγοντα ὁμοούσιον τὸν υἱὸν, αὐτοὶ περιέρχονται ὡς κώνωπες περιβομβοῦντες, ὡς οὐκ ὀρθῶς γραψάσης τῆς συνόδου τὸ ὁμοούσιον· εἰ γὰρ Διονύσιός ἐστιν αὐτοῖς φίλος, μὴ ἀρνείσθωσαν τὰ τοῦ ὁμόφρονος. εἰ δὲ νομίζουσι μὴ ὀρθῶς εἰρῆσθαι, πῶς τὸν τοῦτο λέγοντα Διονύσιον (2) θρυλλοῦσιν, ὡς τὰ αὐτῶν φρονοῦντα; μάλιστα ὅτι οὐδὲ ἐκ παρέργου τοῦτον λόγον φαίνεται, ἀλλὰ πρότερον ἄλλας ἐπιστολὰς γράψας, (3) τοὺς μὲν καταψευσαμένους αὐτοῦ ὡς μὴ λέγοντος ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ διελέγχει ψευδομένους· τοὺς δὲ νομίζοντας αὐτὸν λέγειν (4) γενητὸν τὸν λόγον, ἀποκρίνεται· ὅτι μὴ οὕτως ὡς νομίζουσιν ἐφρόνησεν, ἀλλ᾽ εἰ καὶ τὰς λέξεις εἴρηκε, διὰ τῶν φυτῶν εἰρημένων, πρὸς τὸ μόνον δεῖξαι ὅτι μὴ ὁ πατήρ ἐστιν, ἀλλ᾽ ὁ υἱὸς, ὁ τὸ γενητὸν, καὶ κτιστὸν, καὶ ποιητὸν ἐνδυσάμενος σῶμα· διὸ καὶ γεγενῆσθαι, καὶ πεποιῆσθαι, καὶ ἐκτίσθαι λέγεται ὁ υἱός.

20. Ἀμέλει ἐπειδὴ (5) προειλήφθη γράψας τὰς τοιαύτας λέξεις, τοῖς μὲν Ἀρειανοῖς μακρὰ φράζει χαίρειν, παρὰ δὲ τῶν ἀκουόντων συνειδήσεων ἀγαθὴν ἀπαιτεῖ· τὸ δυσχερὲς οὖν αὐτῶν καὶ τὸ ἀπερίδρακτον τῶν ζητουμένων προβαλλόμενος· ἵνα μὴ τὰς λέξεις, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν (6) τοῦ γράφοντος κρίνωσι· καὶ μάλισθ᾽ ὅταν τὰ πλεῖστα μαρτυρῇ τῇ οἰκείᾳ φρονήσει. εἴρηκε γοῦν καὶ αὐτός· „ ὅτι τῶν μὲν τοιούτων ὡς ἀχρειο„ τέρων, ἐξ ἐπιδρομῆς, αὐτοῖς τοῖς παραδείγμασι, τῷ „ φυτῷ καὶ τῷ γεωργῷ· τοῖς δὲ (7) προσφυεστέροις „ ἐνδιέτριψα, καὶ πλέον διεξῆλθον περὶ τῶν ἀληθε„ στέρων. „ ὁ δὲ τοῦτο λέγων, δείκνυσιν ἀληθέστερον εἶναι τὸ λέγειν ἀΐδιον καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, ὑπὲρ γενητόν· ἐκ τούτου μὲν γὰρ τὸ σωματικὸν τοῦ Κυρίου σημαίνεται, ἐξ ἐκείνων δὲ, τὸ ἀΐδιον τῆς θεότητος αὐτοῦ. οὕτως γοῦν καὶ ἐλέγχεσθαι παρ᾽ αὐτοῦ τοὺς ἐγκαλέσαντας, ὡς μὴ λέγοντος αὐτοῦ ὁμοούσιον τοῦ πατρὸς, διαβεβαιοῦται οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ φρονήσεως καὶ ἀποδείξεως ἀληθοῦς, λέγων· „ εἰ καὶ μὴ τὴν „ λέξιν ταύτην εὗρον ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀλλ᾽ ἐξ αὐ„ τῶν τῶν γραφῶν τὸν νοῦν συναγαγὼν, ἔγνων ὅτι „ υἱὸς ὢν καὶ λόγος, οὐ ξένος ἂν εἴη τῆς οὐσίας τοῦ πα„ τρός. „ ὅτι γὰρ οὐ κτίσμα, οὐδὲ ποίημα φρονεῖ τὸν υἱὸν εἶναι· ὡς γὰρ καὶ οὗτοι τεθρυλλήκασιν αὐτόν. οὕτως ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ φησίν. „ ἐὰν δέ τις τῶν „ συκοφαντῶν, ἐπειδὴ τῶν ἁπάντων ποιητὴν τὸν „ θεὸν καὶ δημιουργὸν εἶπον, οἴηταί με καὶ τοῦ Χριστοῦ „ λέγειν, ἀκουσάτω μου πρότερον πατέρα φήσαντος „ αὐτὸν, ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς (8) προσγέγραπται· μετὰ „ γὰρ τὸ εἰπεῖν πατέρα ποιητὴν, ἐπαγήοχα· καὶ οὔτε „ πατήρ ἐστιν (9) ὧν ποιητὴς, εἰ κυρίως ὁ γεννή„ σας πατὴρ ἀκούοιτο· τὸ γὰρ πλατὺ τῆς τοῦ πα„ τρὸς προσηγορίας ἐν τοῖς ἑξῆς (10) ἐπεξεργασόμεθα· „ οὔτε ποιητὴς ὁ πατὴρ, εἰ μόνος ὁ χειροτέχνης ποιη„ τὴς λέγοιτο. παρ᾽ Ἕλλησι γὰρ (11) ποιηταὶ καὶ τῶν „ ἰδίων καλοῦνται λόγων οἱ σοφοί· καὶ ποιητὴς, ὁ ἀ„ πόστολος εἶπε, νόμου· καὶ τῶν ἐγκαρδίων γὰρ ἀ„ ρετῆς ἢ κακίας ποιηταὶ καθίστανται, ὡς εἶπεν ὁ „ θεὸς ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνο„ μίαν. „

21. Ἐστιν ἀληθῶς ἀκούσαντα ταῦτα, μανθάνειν τοῦ

θείου

(1) Taurin. Colb. Jeſ. αὐτῶν.
(2) Reg. de more θρυλλῶσι. Ibidem Taurin. Jeſ. Fr. I. τὰ αὐτῶ. Mox Fr. I. μάλιστα δ᾽ ὅτι.
(3) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. Editi vero τοὺς μὲν ἐμὲ.
(4) Taurin. Colb. Jeſ. γεννητὸν mendoſe. Taurin. item infra, ὁ τὸ γεννητόν.
(5) Taurin. Colb. Jeſ. ἐλείφθη. Mox Reg. Taurin. Jeſ. μακρά: editi vero μακρόν.
(6) Colb. τοῦ φράζοντος. Mox idem cum Taurin. & Jeſ. μάλιστα ὅτε.
(7) Colb. προφυεστέροις. Mox Taurin. Colb. Jeſ. πλέον διεξῆλθον.
(8) Taurin. Colb. Jes. προσγέγραπται.
(9) Sic Reg. Taurin. Jeſ. & ita legit Nannius. Editi ὧν ποιητής, longe diverſo ſenſu. Mox in Taurin. Colb. Jeſ. πατὴρ deſideratur.
(10) Taurin. Colb. Jeſ. ἐπεργασόμεθα. Reg. & editi ἐπεξεργασόμεθα. Mox Colb. Jeſ. ὅτε ποιητὴς ὁ πατὴρ ἐστὶ μόνος. Taurin. ὅτε ποιητὴς ὁ πατὴρ μόνος ἐστί. Reg. ut editi.
(11) In Taurin. Colb. Jeſ. illud ποιηταὶ καὶ τῶν ἰδίων, uſque ad ſequens ποιηταὶ τῆς κακίας, omiſſa ſunt.

Digitized by Google

θεῖον λόγιον λέγοντος· „ ὃ ἐὰν στραφῇ (1) ὁ ἀσε-A
„ βὴς, ἀφανίζεται. „ ἰδοὺ γὰρ ποικίλως στρεφόμενοι καθ' ἑκάστην οἱ δυσσεβεῖς ἀφανίζονται, μὴ ἔχοντες μηδὲ εἰς τοῦτο πρόφασιν περὶ Διονυσίου. φανερῶς μὲν γὰρ διδάσκει, μὴ εἶναι ποίημα, (2) μηδὲ κτίσμα τὸν υἱόν· αἰτιᾶται δὲ καὶ θεραπεύει τοὺς διαβάλλοντας αὐτὸν, ὡς εἰπόντα ποιητὴν τὸν θεὸν, (3) ὅτι μὴ συνεῖδον εἰπόντα αὐτὸν πρότερον πατέρα τὸν θεὸν, ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσγέγραπται· τοῦτο δὲ λέγων, δείκνυσι μὴ εἶναι τῶν ποιημάτων τὸν υἱὸν, μηδὲ ποιητὴν, ἀλλὰ πατέρα τοῦ ἰδίου λόγου, τὸν θεὸν εἶναι. καὶ ἐπειδὴ ἀπαιδεύτως τινὲς ἐπήγαγον αὐ-
B τῷ, ἵνα ποιητὴν εἴπῃ τὸν θεὸν τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦτο ποικίλως ἀπολογούμενος, φησὶ μηδ' οὕτως ἐπιλήψιμον εἶναι τὸν λόγον· εἰρηκέναι γὰρ ποιητὴν φησι, διὰ τὴν σάρκα, ἣν (4) ἀνέλαβε γενητὴν οὖσαν αὐτὴν ὁ λόγος. „ εἰ δέ τις καὶ περὶ τοῦ λόγου τις (5) „ ὑπονοοῖτο τοῦτο λελέχθαι, καὶ οὕτως ἔπρεπεν αὐτὰς ἀφιλονείκως ἀκοῦσαι· (6) ὡς γὰρ οὐ ποίημα φρονῶ τὸν λόγον, καὶ οὐ ποιητὴν, ἀλλὰ πατέρα τὸν θεὸν αὐτοῦ λέγω· κἂν ἐξ ἐπιδρομῆς εἴπω ποιητὴν τὸν θεὸν, διαγόμενος περὶ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀπολογήσασθαι δυνατόν· ποιητὰς (7) γὰρ τῶν ἰδίων λόγων Ἑλλήνων μὲν οἱ σοφοὶ φα-
C σι καίτοι πατέρας ἑαυτοὺς ὄντας τῶν ἰδίων λόγων· ἡ δὲ θεία γραφὴ καὶ τῶν ἀπὸ καρδίας κινημάτων ποιητὰς ἡμᾶς διαγορεύει, ποιητὰς νόμου καὶ κρίσεως καὶ δικαιοσύνης λέγουσα· ὥστε πανταχόθεν τὸν μὲν υἱὸν μὴ εἶναι κτίσμα, μηδὲ ποίημα, ἑαυτὸν δὲ ἀλλότριον τῆς (8) Ἀρειανῆς κακοδοξίας ἀποδείκνυσι. „

22. Μὴ γὰρ δή τις Ἀρειανὸς, μηδὲ ἐν τούτῳ ὑπονοείτω κατ' αὐτοῦ ὡς οὕτω λέγοντος· συνεῖναι ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, ὡς τὰ μὲν ὀνόματα συνῆφθαι ἀλλήλοις, τὰ δὲ πράγματα πλεῖστον ἀλλήλων διεστάναι· καὶ μὴ ἀεὶ μὲν συνεῖναι τὸν υἱὸν τῷ πα-
D τρί· ἀφ' οὗ δὲ γέγονεν ὁ υἱὸς, ἐξ ἐκείνου καὶ πατέρα τὸν θεὸν εἰρῆσθαι· καὶ λοιπὸν αὐτῷ συνεῖναι, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο γίνεται. ἀλλ' ἐνθυμείσθω καὶ μνημονευέτω τῶν (9) προειρημένων, καὶ ὄψεται Διονυσίου τὴν πίστιν ὀρθήν. „ λέγων γὰρ, οὐ γὰρ ἦν „ ὅτε ὁ θεὸς οὐκ ἦν πατήρ· καὶ πάλιν· ὁ δέ γε θεὸς αἰώνιόν ἐστι φῶς, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε λῆξόν ποτε· „ οὐκοῦν αἰώνιον (10) πρόκειται, καὶ σύνεστιν αὐτῷ τὸ „ ἀπαύγασμα, ἄναρχον καὶ ἀειγενὲς, προφαινόμενον „ αὐτοῦ· „ ἐχρῆν μηδένα τὸ σύνολον ὑπονοεῖν τινα τοιοῦτον κατ' αὐτοῦ. (11) καὶ τὰ παραδείγματα δὲ τῆς πηγῆς, καὶ τοῦ ποταμοῦ, καὶ τῆς ῥίζης, καὶ τοῦ βλαστοῦ, καὶ
E τοῦ πνεύματος, καὶ τῆς ἀτμίδος καταισχύνει τοὺς χριστομάχους τὰ ἐναντία (12) θρυλλοῦντας κατ' αὐτοῦ.

23. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ κακοῖς ὁ Ἄρειος καὶ τοῦτο συμπεφόρηκεν ἑαυτῷ ῥημάτιον, ὡς ἐκ κοπρίας, καὶ προστέθεικεν, „ ὡς ἄρα ὁ λόγος „ οὐκ ἔστιν ἴδιος τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἄλλος μέν ἐστιν ὁ ἐν „ τῷ θεῷ λόγος· οὗτος δὲ ὁ κύριος ξένος μὲν (13) „ καὶ ἀλλότριός ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· κατ' ἐπίνοιαν δὲ μόνον λέγεται λόγος, καὶ οὐκ ἔστι μὲν κατὰ

A meminerit, dicentis: *Quocumque ſe vertat impius, evaneſcit*. Prov. 12. 7. Etenim quam ſe cumque in partem quotidie convertant impii illi, evaneſcunt, ne in hoc quidem ullam rationem invenientes Dionyſii ſibi conciliandi: quippe qui aperte doceat, Filium nec factam nec creatam rem eſſe; carpit autem appoſiteque refellit eos qui ſe calumniabantur, quaſi dixiſſet, factorem eſſe Deum, quod non adverterint ſe ante dixiſſe, Patrem eſſe Deum, in quo & Filius adſcriptus eſt. His autem verbis declarat, Filium non eſſe ex numero rerum factarum, & Deum non factorem, ſed patrem proprii Verbi eſſe. Quibuſdam autem * impe- * vel. mala conſcientia.
B rite ipſi reponentibus, quod Deum dixiſſet Chriſti factorem, ſui purgandi cauſa varia adhibuit argumenta. Neque ſic, aiens, reprehendenda eſſe ſua verba: ſe enim factoris nomine uſum affirmat, propter carnem quam Verbum aſſumſerat, utique factam. „ Quod ſi quis illud de Verbo dictum fuiſ„ ſe ſuſpicetur, eo etiam modo abſque contentionis „ ſtudio audiſſe oportuit: ut enim Verbum rem fa„ ctam eſſe non ſentio, & Deum non factorem, ſed „ patrem ejus dico; ſi quando de Filio diſſerens De„ um obiter dixero factorem ejus; etiam tunc res de-
C „ fenſione non caruerit: nam ſapientes Græci ſe ſuo„ rum librorum factores appellant, tametſi iidem „ propriorum librorum patres ſunt: divina autem „ Scriptura nos cordis motuum factores nuncupat, „ cum nos dicit, factores legis & judicii & juſtitiæ. Itaque quacumque ex parte res ſpectetur, probe commonſtrat Filium nec creatam nec factam rem eſſe, ſeque a prava Arianorum doctrina alienum.

22. Verum ne quis Arianorum eum ſuſpicetur dixiſſe, Filium ita Patri coexiſtere, ut nomina quidem ſibi invicem cohæreant, res autem a ſe invicem plurimum diſtent, &, neque
D Filium ſemper Patri coextitiſſe: ex quo autem Filius eſſe cœpit, ex eo Deum dictum fuiſſe Patrem, & dehinc illi coexiſtere, ut fit apud homines. Sed meminerit eorum quæ ſupra dicta ſunt, tumque Dionyſii fidem rectam agnoſcet. „ Nam cum dicat, non enim erat cum Deus „ non eſſet pater: & iterum: Deus autem æ„ terna lux eſt, quæ nunquam incœpit, nun„ quam deſinet: æternus ergo ſplendor ipſi præ„ lucet & coexiſtit, qui abſque initio eſt, & „ ab æterno genitus ante eum emicat: „ par fane fuit neminem talia de illo ſuſpicari. Exem-
E pla quoque fontis ac fluvii, radicis & germinis, ſpiritus & vaporis, Chriſti hoſtes qui contraria de illo diſſeminant, pudore ſuffundunt.

23. Cum autem Arius ad cetera ſua mala hanc quoque ſententiam quaſi ex ſterquilinio ſibi conſarcinarit, & hæc adjecerit: „ Verbum non eſt propri„ um Patri, ſed aliud eſt in Deo Verbum: hic vero „ Dominus, extraneus quidem & alienus eſt a Patris „ ſubſtantia, & duntaxat ſecundum cogitandi mo„ dum, dicitur Verbum, & non eſt ſecundum „ natu- Arii impia dicta.

(1) Articulus deeſt in Taurin. Colb. Jeſ. Ibidem hæc, ἰδοὺ γὰρ ποικίλως στρεφόμενοι καθ' ἑκάστην οἱ δυσσεβεῖς ἀφανίζονται, in editis deſiderabantur, ob ſimilitudinem vocum ἀφανίζονται, & ἀφανίζονται, omiſſa: ſed leguntur in Reg. Taurin. Colb. Jeſ. & Fr. I. Ibidem Taurin. Colb. Jeſ. μηδὲ εἰς τοῦτο πρόφασιν παρὰ Διονυσίου.

(2) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Editi vero male, μὴ δὲ καὶ κτίσμα.

(3) Hæc, ὅτι μὴ συνεῖδον εἰπόντα αὐτὸν πρότερον πατέρα τὸν θεὸν, in Colb. deſiderantur, omiſſa lapſu amanuenſis, ideo decepti, quod præcedens phraſis per τὸν θεὸν ſimiliter deſineret. Infra idem, προσγέγραπται.

(4) Taurin. Colb. Jeſ. ἣν ἀνέλαβε.

(5) Reg. & Taurin. ὑπονοοῖτο. Editi ὑπονοοίη. Mox & ante οὕτως deeſt in Taurin. Colb. Jeſ. & Fr. I. Sed in Reg. & in editis habetur & opportune quidem.

(6) Taurin. Colb. Jeſ. ὡς γάρ. Iidem infra & ἐξ ἐπιδρομῆς.

(7) In Colb. & Fr. I. γὰρ omiſſum. Et in eodem paulo infra ὄντας item omiſſum. Quod autem ait ſapientes ſuorum librorum patres eſſe, Clemens item Alexandrinus initio Stromatum, ψυχῆς ἔγγονοι οἱ λόγοι, *animæ liberi ſunt libri*.

(8) Jeſ. Fr. I. Ἀρειανῆς. Mox Reg. Taurin. Colb. Jeſ. ἀποδείκνυσι. Editi ἐνδείκνυσι.

(9) Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. πρόσθεν εἰρημένων. Reg. & editi προειρημένων.

(10) Reg. Taurin. Colb. Jeſ. πρόκειται, & ſic legendum ut ſupra. Editi πρόσκειται. Mox Taurin. Colb. Fr. I. προφαινόμενον αὐτοῦ ἀκαλύπτως. Jeſ. προφαινόμενον αὐτοῦ ἀκαλύπτως. Melius Reg. & editi quos ſequimur. Vide ſupra num. 15.

(11) Tertullianus adverſus Praxeam hæc ipſa profert exempla: *Nec frutex, ait, a radice, nec fluvius a fonte, nec radius a ſole diſcernitur, ſicut a Deo ſermo*.

(12) Reg. de more θρυλλοῦντας. Mox Taurin. Jeſ. πρὸ πᾶσι. Ibidem ὁ ante Ἄρειος deeſt in editis: ſed habetur in Reg. Taurin. Colb. Jeſ.

(13) Hæc, & ἀλλότριός ἐστι deſunt in Taurin. Colb. Jeſ. & Fr. I. Sed habentur in Reg. & in editis.

„ naturam, ac verus Dei filius; ſed per adoptionem hic quoque filius dicitur, utpote creatura. „ Et dum hæc ait, apud eos qui rei veritatem ignorant gloriatur, quaſi in hoc Dionyſius ſecum ſentiat: tute quæſo videas quæ de iis fuerit Dionyſii fides, & qua vi illos Arii oppugnet errores; in primo enim libro ſic ſcribit. „ Dictum eſt ſuperius Deum eſſe fontem omnium bonorum, Filius vero dictus eſt fluvius ab ipſo emanans: verbum quippe eſt mentis emanatio, &, (ut humano more loquamur) ex corde per os emittitur. Mens vero quæ per linguam proſilit, diverſa eſt a verbo quod in corde exiſtit: iſtud enim poſtquam illud præmiſerit, remanet, & eſt quale antea erat: illud vero præmiſſum evolat & circumquaque fertur: & ſic eſt utrumque in altero, tametſi diverſum eſt ab altero: & unum ſunt, licet duo ſint. Sic namque Pater & Filius unum ſunt, & in ſe invicem illos eſſe comprobatum eſt. In ſecundo autem libro hæc habet: Ut enim mens noſtra eructat a ſeipſa verbum, ut ait Prophe-
Pſal. 44. 2. ta: *Eructavit cor meum verbum bonum.* eſtque utrumque alterum ab altero, proprium & ab altero diſtinctum obtinens locum, cum illud quidem in corde, iſtud in lingua & ore commoretur & moveatur: non tamen alterum ab altero diſtat, nec ſe invicem privantur: neque mens ſine verbo eſt, neque verbum ſine mente: ſed mens verbum facit, & in ipſo apparet, & verbum mentem exhibet, in qua factum eſt: menſque eſt quaſi verbum immanens, verbum autem quaſi mens proſiliens: mens in verbum tranſit, verbum mentem in circumſtantes auditores inſinuat: & ſic mens per verbum in auditorum animis collocatur, & una cum verbo intrat. Ac mens quidem eſt quaſi pater verbi, in ſeipſa exiſtens: verbum autem quaſi filius mentis, non ante ipſam quidem, ſed neque extra ipſam factum eſſe poteſt, ſed cum ipſa exiſtit, & ab ipſa germinavit. Eodem quoque modo Pater ille maximus, & mens illa univerſalis, ante omnia Filium habet, Verbum, Interpretem, & Angelum ſuum. „

24. Hæc vel nunquam audivit Arius, vel ſi audivit non intellexit homo indoctus: nam ſi intellexiſſet, non tanta mendacia de epiſcopo pervulgaſſet; imo potius illum, ut nos, ob inſitum in veritatem odium convitiis inſectatus fuiſſet. Nam cum Chriſti ſit hoſtis, libentiſſime perſequetur illos, qui quæ Chriſti
Joan. 15. 20. ſunt ſapiunt, ut ipſe prædixit Dominus: *Si me perſequuti ſunt, & vos perſequentur*. Aut ſi putant impietatis patroni, ſecum ſentire Dionyſium, eadem quæ ille ſcribant, eadem profiteantur; ſcribant exempla illa, de vinea nempe & agricola, de ſcapha & fabro; & una confiteantur quæ ipſe conſubſtantialitatis propugnandæ cauſa tradidit: ſententiam item qua dicit, Filium eſſe ex ſubſtantia Patris, necnon æternitatem ejus, cognationem mentis cum verbo, fontis cum fluvio, & cetera; ut vel ex ipſa rerum diſcrepantia noverint, quomodo priora quidem illa per œconomiam dixerit; hæc vero, ut piæ fidei poſtulat ratio. Ac deinceps hæc profitentes,

„ φύσιν καὶ ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ υἱὸς, κατὰ θέσιν δὲ λέγεται καὶ (1) οὗτος υἱὸς, ὡς κτίσμα. „ καὶ τοιαῦτα λέγων αὐχεῖ παρὰ τοῖς ἀγνοοῦσιν, ὡς καὶ ἐν τούτοις ἔχων ὁμόδοξον τὸν Διονύσιον· ὅρα καὶ τὴν περὶ τούτων πίστιν τοῦ Διονυσίου, καὶ πῶς μάχεται ταῖς τοιαύταις Ἀρείου κακονοίαις. γράφει γὰρ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ οὕτως. „ Προείρηται μὲν οὖν, ὅτι πηγὴ τῶν ἀγαθῶν (2) ἁπάντων ἐστὶν ὁ Θεός· ποταμὸς δὲ ὑπ' αὐτοῦ προχεόμενος, ὁ υἱὸς ἀναγέγραπται· ἀπόρροια γὰρ νοῦ λόγος· καὶ ὡς ἐπ' ἀνθρώπων (3) εἰπεῖν, ἀπὸ καρδίας διὰ στόματος ἐξοχετεύεται, ἕτερος γενόμενος τοῦ ἐν καρδίᾳ λόγου, ὁ διὰ γλώσσης νοῦς προπηδῶν. ὁ μὲν γὰρ ἔμεινε προπέμψας, καὶ ἔστιν οἷος ἦν. ὁ δὲ ἐξέπτη προπεμφθεὶς, καὶ φέρεται πανταχοῦ. καὶ οὕτως ἐστὶν ἑκάτερος ἐν ἑκατέρῳ, ἕτερος ὢν θατέρου· καὶ ἕν εἰσιν, ὄντες δύο· οὕτω γὰρ (4) καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, ἕν, καὶ ἐν ἀλλήλοις ἐλέχθησαν εἶναι. ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ, οὕτως λέγει· ὡς γὰρ ὁ ἡμέτερος νοῦς ἐρεύγεται μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν λόγον, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης· ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ ἔστι μὲν ἑκάτερος ἕτερος θατέρου, ἴδιον καὶ τοῦ λοιποῦ κεχωρισμένον εἰληχὼς τόπον, ὁ μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς γλώττης καὶ τοῦ στόματος οἰκῶν τε καὶ κινούμενος· οὐ μὴν διεστήκασι, οὐδὲ καθάπαξ ἀλλήλων (5) στέρονται, οὐδέ ἐστιν οὔτε ὁ νοῦς ἄλογος, οὔτε ἄνους ὁ λόγος· ἀλλ' ὅ γε νοῦς ποιεῖ τὸν λόγον ἐν (6) αὐτῷ φανείς· καὶ ὁ λόγος δείκνυσι τὸν νοῦν ἐν αὐτῷ γενόμενος· καὶ ὁ μὲν νοῦς ἐστιν, οἷον λόγος ἐγκείμενος· (7) ὁ δὲ λόγος νοῦς προπηδῶν. καὶ μεθίσταται μὲν ὁ νοῦς εἰς τὸν λόγον, ὁ δὲ λόγος τὸν νοῦν εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἐγκυκλεῖ. καὶ οὕτως ὁ νοῦς διὰ τοῦ λόγου ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς (8) ἐνιδρύεται, συνεισιὼν τῷ λόγῳ· καὶ ἔστιν ὁ μὲν οἷον πατὴρ ὁ νοῦς, τοῦ λόγου, ὢν ἐφ' ἑαυτοῦ· ὁ δὲ καθάπερ υἱὸς, ὁ λόγος, τοῦ νοῦ· πρὸ ἐκείνου μὲν ἀδύνατον, ἀλλ' οὐδὲ ἔξωθέν ποθεν σὺν ἐκείνῳ γενόμενος, βλαστήσας δὲ ἀπ' αὐτοῦ. οὕτως ὁ πατὴρ (9) ὁ μέγιστος καὶ καθόλου νοῦς, πρῶτον τὸν υἱὸν λόγον ἑρμηνέα καὶ ἄγγελον ἑαυτοῦ ἔχει. „

24. Τούτων ὁ οὐκ ἤκουσέ ποτε Ἄρειος, ἢ ἀκούσας οὐκ (10) ἐνόησεν ὁ ἀμαθής. οὐκ ἂν γὰρ, εἴπερ ἦν νοήσας, κατεψεύδετο τοσαῦτα κατὰ τοῦ ἐπισκόπου· ἀλλὰ πάντως καὶ αὐτὸν ὡς ἡμᾶς ἐλοιδόρει, διὰ τὸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν μῖσος. χριστομάχος γὰρ ὢν, οὐκ ὀκνήσει καὶ τοὺς τὰ Χριστοῦ φρονοῦντας διώκειν, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος προείρηκεν· „ εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν. „ ἢ εἰ νομίζουσιν οἱ προστάται τῆς ἀσεβείας ὁμόφρονα τὸν Διονύσιον ἑαυτοῖς εἶναι, γραψάτωσαν ταῦτα καὶ ὁμολογείτωσαν· γραψάτωσαν τὴν ἄμπελον καὶ τὸν γεωργὸν, τὸ σκάφος καὶ τὸν ναυπηγόν. καὶ ἅμα ὁμολογείτωσαν (11) καὶ ἅπερ εἶπεν ἀπολογούμενος τὸ ὁμοούσιον· καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὸν λόγον, τήν τε πηγὴν, καὶ τὸν ποταμὸν, καὶ τὰ ἄλλα· (12) ἵνα κἂν ἐκ τῆς διαφορᾶς γνῶσιν, πῶς ἐκεῖνα μὲν κατ' οἰκονομίαν, ταῦτα δὲ, ὡς ὁ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως βούλεται λόγος, εἴρηκε. καὶ λοιπὸν ταῦτα λέγοντες (1) ἀνα-

(1) Taurin. Colb. Jeſ. αὐτός.
(2) Taurin. Colb. Jeſ. καὶ ἀπάντων. Mox δὲ poſt ποταμὸς deeſt in Colb.
(3) Sic Reg. Baſil. & editi. Taurin. & Jeſ. εἰπεῖν ἀπὸ καρδίας διὰ στόματος ἐξοχεῦεται. Fr. I. εἰπεῖν, ὑπὸ καρδίας διὰ στόματος ἐξέρχεται. Colb. item ἐξέρχεται.
(4) καὶ deeſt in Taurin. Colb. Jeſ. ſed in aliis habetur. Mox Reg. ἐλέγχθησαν, quem ſequi viſum eſt. Alii & editi ἐλέχθησαν. Ibidem omnes mſſ. ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ. Editi ἐν δὲ τῷ β. Mox λέγει poſt οὕτως deeſt in Taurin. Colb. Jeſ.
(5) Taurin. Jeſ. στέρονται.
(6) Taurin. Colb. Jeſ. mendoſe ἑαυτῷ. Mox Jeſ. ſolus ἑαυτῷ mendoſe.
(7) Reg. ſolus ὁ δὲ τῆς λόγος male. Mox ὁ δὲ λόγος τὸν νοῦν εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἐγκυκλεῖ. Genus loquendi a Clemente Alexandrino frequentatum. Sic προτρεπτ. p. 90. ἐγκυκλεῖ τῷ θεάτρῳ τοὺς θεοὺς, *Deos in theatrum inducit*. Alias ἐγκυκλεῖν τοῖς θεαταῖς, *ſpectatoribus inſinuare*. Apud ipſum Clementem quandoque legitur ἐκκυκλεῖν.
(8) Reg. Baſil. & editi ἐνιδρύεται. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. ἐνιδρύεται.
(9) Taurin. Colb. Jeſ. ſoli ὁ ante μέγιστος. Paulopoſt καὶ ante ἄγγελον deeſt in Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Opportune tamen poſitum videtur.
(10) Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. ἐνόησεν.
(11) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. In editis καὶ deſideratur. Ibidem Jeſ. ἀπολογίας, pro ἀπολογούμενος.
(12) Taurin. Colb. Jeſ. ἵνα κἄν.

(1) ἀναιροῦσιν ἅπερ κατ' αὐτῶν αὐτοὶ ἐφρόνησαν. τί γὰρ κἂν ἐγγὺς ἔχει τῆς Ἀρείου κακίας ἡ Διονυσίου πίστις; οὐχ ὁ μὲν Ἄρειος κατ' ἐπίνοιαν λέγει τὸν λόγον, ὁ δὲ Διονύσιος ἀληθινὸν καὶ φύσει λόγον τοῦ θεοῦ; καὶ ὁ μὲν ἀποξενοῖ τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρός, ὁ δὲ ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας αὐτὸν εἶναι διδάσκει· ὡς ἔστιν ὁ λόγος πρὸς τὸν νοῦν, καὶ ποταμὸς πρὸς τὴν πηγήν. ὁ μὲν οὖν διαιρεῖν καὶ ἀποξενοῦν τὸν λόγον καὶ τὸν νοῦν ὡς δύναται, ὁ τὸν ποταμὸν καὶ τὴν πηγὴν μερίσαι, καὶ τειχίσαι διελεῖν· ἢ τὸν ποταμὸν ἑτεροούσιον εἰπεῖν πρὸς τὴν πηγήν, καὶ ξένον τὸ ὕδωρ δεῖξαι, ἢ τὸ ἀπαύγασμα (2) τολμᾷ διελεῖν ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ εἰπεῖν ἐξ ἑτέρας οὐσίας εἶναι τὸ ἀπαύγασμα, καὶ μὴ ἐκ τοῦ φωτός, μαινέσθω μετὰ Ἀρείου· ὁ γὰρ τοιοῦτος μηδὲ νοῦν ἀνθρώπινον ἔχων (3) ἔτι φανήσεται. εἰ δὲ ἀδιαίρετα ταῦτα οἶδεν ἡ φύσις, καὶ τὸ (4) τούτων γέννημα ἴδιον, μήτε τὰ Ἀρείου τις ἐκ λοιποῦ φρονείτω, μήτε Διονύσιον διαβαλλέτω· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον (5) ἐκ τούτων αὐτοῦ θαυμαζέτω τήν τε τοῦ λόγου λευκότητα, καὶ τὴν τῆς πίστεως ὀρθότητα.

25. Ὅτι γὰρ πρὸς τὴν μανίαν Ἀρείου λέγοντος, ἄλλον εἶναι τὸν ἐν τῷ θεῷ λόγον, καὶ ἄλλον περὶ οὗ φησιν ὁ Ἰωάννης, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ (6) ἄλλην μὲν ἰδίαν σοφίαν εἶναι ἐν τῷ θεῷ· ἄλλην δὲ περὶ ἧς φησιν ὁ ἀπόστολος· Χριστὸς θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία· πάλιν ὁ Διονύσιος ἀνθίσταται καὶ διαβάλλει τὴν τοιαύτην κακοδοξίαν, ὅρα πάλιν πῶς ἐν τῷ δευτέρῳ (7) βιβλίῳ γράφει περὶ τούτων εἰπών· „ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· „ οὐκ ἦν δὲ (8) λόγος ὁ τὸν λόγον προϊέμενος· ἦν „ γὰρ ὁ λόγος πρὸς τὸν θεόν. σοφία γεγένηται ὁ „ κύριος· οὐκ ἦν οὖν σοφία ὁ τὴν σοφίαν ἀνείς. „ ἐγὼ γὰρ ἤμην, φησίν, ᾗ προσέχαιρεν. ἀλήθεια „ ἐστιν ὁ Χριστός· εὐλογητὸς δέ, φησιν, ὁ θεὸς τῆς ἀλη„θείας „. ἐνταῦθα καὶ Σαβέλλιον καὶ Ἄρειον ἀνατρέπει, καὶ ἀμφοτέρας τὰς αἱρέσεις ἴσας ἐν ἀσεβείᾳ δείκνυσιν· οὔτε γὰρ λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ λόγου πατήρ, οὔτε ποίημά ἐστι τὸ ἐκ τοῦ πατρός, ἀλλὰ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα. πάλιν τε οὐκ ἔστι πατὴρ ὁ προελθὼν λόγος· οὐδὲ πάλιν ἐκ πολλῶν εἷς ἐστιν οὗτος λόγος, ἀλλὰ μόνος ἐστὶ τοῦ πατρὸς υἱός, ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος, ὁ καὶ νῦν (9) ὢν ἐν αὐτῷ, καὶ ἀϊδίως καὶ ἀδιαιρέτως ὢν ἐξ αὐτοῦ. οὕτω καὶ σοφία καὶ ἀλήθειά ἐστιν ὁ κύριος, καὶ οὐκ ἔστιν ἀπὸ ἄλλης σοφίας δεύτερος· ἀλλὰ μόνος οὗτός ἐστι δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατήρ, καὶ ἐν αὐτῷ συνεστήσατο τῶν γενητῶν τὰς ποικίλας οὐσίας· δι' αὐτοῦ τε γνωρίζεται οἷς ἂν (10) ἐθέλει· καὶ ἐν αὐτῷ τὴν τῶν πάντων πρόνοιαν ποιεῖται καὶ ἐργάζεται. μόνον γὰρ τοῦτον οἶδε τοῦ θεοῦ λόγον καὶ Διονύσιος. αὕτη τοῦ Διονυσίου ἡ πίστις· ὀλίγα γὰρ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ συναγαγὼν ἔγραψα, δυνάμενα παρασχεῖν, σοὶ μὲν ἀφορμὴν εἰς τὸ πλείονα προσθεῖναι· τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς, μεγίστην αἰσχύνην διὰ τὴν (11) κατὰ τοῦ ἐπισκόπου συκοφαντίαν. ἐν πᾶσι γὰρ καὶ καθ' ἕκαστον δι' ὧν ἔγραψεν, ἐλέγχει αὐτῶν τὴν κακοφροσύνην καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἐστηλίτευσεν.

26. Οὐκοῦν ἀπὸ τούτων δείκνυται καὶ ἡ πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἐπιστολή, (12) διανοίᾳ ἄλλῃ κατ' οἰκονομίαν γραφεῖσα παρ' αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἀπολογία αὐτοῦ δείκνυσι. καὶ ἔστιν ἀληθῶς τύπος οὗτος

A ſuas his adverſantes ſententias repudient. Quid enim vel proximum habuerit Arii malignitati Dionyſii fides? Nonne Arius ſecundum cogitandi modum duntaxat Verbum eſſe dicit, Dionyſius autem vere & natura ſua Verbum Dei eſſe? Ille Verbum Patri extraneum dicit: hic docet eſſe proprium, & indiviſibile a Patris ſubſtantia, ſicut verbum a mente, & flumen a fonte. Si quis igitur poterit dividere & alienare verbum a mente, vel fluvium a fonte ſeparare, & quaſi muro exſtructo dirimere; vel auſit dicere fluvium diverſæ ſubſtantiæ a fonte, ac diverſam ab eo aquam commonſtrare; vel ſplen- B dorem a luce dirimere, & affirmare ex aliena ſubſtantia eſſe ſplendorem, nec a luce prodire, is cum Ario inſaniat: ejuſmodi quippe homo ne mentem quidem humanam habere ultra videbitur. Quod ſi hæc indiviſibilia eſſe ipſa novit natura, eorumque proles ipſis propria eſt; ne quis igitur deinceps cum Ario ſentiat, aut Dionyſium calumniari auſit; ſed magis hinc ejus cum ſermonis perſpicuitatem, tum rectam fidem admiretur.

25. Quod ſpectat autem illam Arii inſaniam, qua dicit, aliud eſſe quod in Deo eſt Verbum, & aliud de quo loquutus eſt Joannes: *In principio erat* Joan. 1.
C *Verbum:* & aliam propriam eſſe in Deo ſapientiam, aliam vero quam his verbis indicat Apoſtolus: *Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia;* illud ſumma 1. Cor. 1. 24.
vi impugnat Dionyſius, pravamque illam ſententiam ſtrenue inſectatur: vide, quæſo, quo pacto in ſecundo libro his de rebus verba faciat: „ *In principio erat* „ *Verbum:* ſed non erat Verbum quod Verbum protulerit; erat enim Verbum apud Deum: Dominus ſapientia eſt; non erat igitur ſapientia qui ſapientiam produxit: nam, *ego eram*, inquit, *qua* Prov. 8. 30.
„ *delectabatur.* Veritas eſt Chriſtus: *Benedictus autem,* 3. Eſdr. 4. 4.
D „ ait, *Deus veritatis*. „ Ibi una Sabellium & Arium evertit, ambaſque hæreſes paris impietatis declarat: neque enim Verbum eſt Verbi pater, neque factum eſt quod ex Patre procedit, ſed propria ejus ſubſtantiæ proles. Rurſumque Verbum procedens non eſt Pater: nec Verbum iſtud, unum ex multis eſt, ſed ſolus eſt Patris Filius, verus & natura genuinus, qui & nunc in ipſo exſiſtit, & in æternum atque indiviſibiliter ex eo eſt. Sic & Sapientia & Veritas eſt Dominus, & non eſt ab alia ſapientia ſecundus; ſed ſolus hic eſt per quem omnia Pater condidit, in ipſoque multiplices rerum conſtituit ſubſtan- E tias; per quem etiam quibus vult innoteſcit: in ipſo item omnium providentiam gerit, omnia agit. Hoc enim unicum Dei Verbum agnovit & Dionyſius. Hæc eſt Dionyſii fides. Pauca enim ex ejus epiſtolis collecta conſcripſi; quæ tamen plura addendi tibi occaſionem præbeant: Arianos vero maximo pudore ſuffundant, ob ſuam adverſus Epiſcopum calumniam. In omnibus quippe ſcriptis ſuis eorum malitiam coarguit & hæreſim traduxit.

F 26. Ex his itaque patet epiſtolam ad Euphranorem & Ammonium alia mente & ex œconomia quadam ab ipſo ſcriptam eſſe: quod item ex ejus apologia comprobatur. Et eſt vere apta perſuadendi

(1) Taurin. Jeſ. ἀναιροῦσιν. Mox iidem cum Colb. & Fr. I. κατ' αὐτῶν τινων. Ibid. Reg. Taurin. Jeſ. Fr. I. ἔχῃ. Editi ἔχει. Mox Taurin. Colb. Jeſ. ἡ Διονυσίου δόξα.
(2) Reg. τὸ ἆλα mendoſe. Taurin. Colb. Jeſ. & Fr. I. τολμᾷ recte. Editi ἐᾶν. Mox hæc, & εἰπεῖν ἐξ ἑτέρας οὐσίας εἶναι τὸ ἀπαύγασμα & μὴ ἐκ τοῦ φωτός, in editis omiſſa fuerant, quod phraſis eſſet præcedenti ὁμοιοτέλευτος. Sed habentur in Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I.
(3) Sic Reg. Taurin. Jeſ. In editis ἔτι deſideratur.
(4) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. τοῦτο. Editi & Felckmanni codices τούτων.
(5) Reg. Taurin. Colb. Jeſ. ἐκ τούτων, rectius quam editi ἐκ τοῦτο.
(6) Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. ἄλλην, & ſic infra ubi quatuor poſtremi codices & addunt ante ἄλλην. Mox iidem ὁ Παῦλος, ubi Reg. Baſil. & editi ὁ ἀπόστολος.
(7) Sic Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. In Reg. & in editis βιβλίῳ deeſt.
(8) In Taurin. Colb. Jeſ. ὁ ante λόγος. Sed in reliquis & in editis deeſt articulus. Paulopoſt Taurin. & Jeſ. γεγέννηται. Alii omnes γεγένηται. Mox Colb. Fr. I. ἦν ἡ σοφία.
(9) ὢν deeſt in Colb.
(10) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Editi vero ἐθέλῃ.
(11) κατὰ deeſt in editis: ſed legitur in Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. & a Nannio item lectum eſt.
(12) Sic Reg. Baſil. & editi, atque ita Nannium legiſſe patet, qui vertit, *alia mente*. Sed Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. ſic, ἐπιστολὴ μὴ φανῇ διανοίᾳ· ἀλλὰ νῦν.

forma, ad inſaniam Sabellii evertendam, ut qui ſequaces ejus cito coarguere velit, non ab argumentis ejus divinitatem indicantibus initium ducat; nempe Filium eſſe Verbum, Sapientiam, & Virtutem, nec ab illo: *Ego & Pater unum ſumus*; ne illi quæ recte dicta ſunt ad pravum ſenſum detorquentes, impudentis contentionis occaſionem hinc arripiant, dum audiunt: *Ego & Pater unum ſumus*, &, *Qui vidit me, vidit & Patrem meum*: ſed Salvatoris exemplo præmittat ea quæ humano more de illo dicta habentur: cujuſmodi ſunt, eſurire, laborare, quod vitis ſit, quod oraverit & paſſus ſit: quanto enim hæc dictu ſunt humiliora, tanto liquidius demonſtratur Patrem non eſſe factum hominem. Neceſſum eſt enim cum Dominus vitis appelletur, agricolam exſtare: & cum oret, eſſe qui exaudiat: cum denique petat, eſſe qui concedat. Hujuſmodi quippe dicta longe facilius Sabellianorum inſaniam commonſtrant, quod neceſſe omnino ſit alium eſſe qui orat, alium qui exaudit: alium vitem, alium agricolam. Quotquot enim verba Filium quaſi alienum a Patre declarant; hæc ad carnem attinent, quam noſtri cauſa geſtavit. Opificia quippe ſecundum naturam a Deo ſunt aliena: ideo cum caro opificium ſit, *Verbum*, quod, ut ait Joannes, *caro factum eſt*, licet ſecundum naturam proprium ſit Patri, & ab eo indiviſibile; attamen ſi caro ſpectetur, Pater dicitur ab illo remotus: quæ enim carni propria ſunt, ipſe concedit ut de ſe dicantur; quo hinc palam fiat, non alterius, ſed ſuum proprie corpus fuiſſe. Cum itaque hæc eo modo ſint intelligenda, citius Sabellius convincetur, non eſſe Patrem qui caro factus eſt; ſed ejus Verbum quod illam redemit, Patrique obtulit. Et ubi quis illum ita coarguerit, ac perſuaſerit, hinc Divinitatem quoque Verbi facilius edocebit: ipſum nempe eſſe Verbum & Sapientiam, Filium & Virtutem, ſplendorem & figuram. Neceſſe quippe eſt jam denuo colligere, cum Verbum exſiſtat, & Verbi Patrem eſſe oportere; Sapientia cum ſit, ejus parentem eſſe; & ſplendor cum ſit, eſſe quoque lucem, atque ita Patrem & Filium unum eſſe.

Joan. 10. 30. — Joan. 10. 30. — Joan. 14. 9. — Joan. 1.

27. Hæc cum probe ſciret Dionyſius, illa edidit ſcripta, prioribuſque verbis Sabellium compreſſit: his vero Arianam proſternit hæreſim. Ut enim humana Salvatoris apta ſunt ad Sabellium evertendum, e converſo in Ariomanitas, non ex humanis, ſed ex iis quæ Verbi Divinitatem indicant, argumenta ſunt mutuanda; ut ne illi, quæ de Domino corporis cauſa dicuntur, prave interpretantes, exiſtiment ejuſmodi eſſe Verbum, quales nos homines ſumus, ac demum in inſania ſua perſeverent. Qui ſi de Divinitate doceantur, ſuum ipſi errorem improbabunt: cumque didicerint Verbum carnem factum eſſe, humana in poſterum facilius diſtinguent ab iis quæ ad Divinitatem attinent. Hæc cum ita ſe habeant, Dionyſiuſque Epiſcopus ex ſuis ſcriptis pius demonſtratus ſit; quid jam acturi ſunt Ariomanitæ? Quem ultra falſo accuſare audebunt, cum ex ſupradictis mendacii convicti ſint? Neceſſe enim eſt illos a fundamento Apoſtolorum lapſos, fluctuantique mente præditos, ſuſtentaculum quærere, & cum non inveniant, Patres in poſterum falſo accuſare. Sed nemo illis ultra fidem adhibebit, etiamſi nitantur calumnias ſpargere: ab omnibus

πιθανὸς πρὸς ἀνατροπὴν τῆς Σαβελλίου μανίας, ὥστε τὸν βουλόμενον ταχέως διελέγχειν τὰς ἐκείνων, μὴ ἀπὸ τῶν σημαινόντων τὴν θεότητα τοῦ λόγου ποιεῖσθαι τὴν ἀρχήν· ὅτι λόγος, καὶ σοφία, καὶ δύναμις ἐστιν ὁ υἱός· καὶ ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ἵνα μὴ τὰ καλῶς εἰρημένα παρεξηγούμενοι ἐκεῖνοι, πρόφασιν τῆς ἀναισχύντου φιλονεικίας ἑαυτῶν, τὰ τοιαῦτα ποιήσωνται, ἀκούοντες, (1) ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· ἀλλὰ τὰ ἀνθρωπίνως εἰρημένα περὶ τοῦ σωτῆρος προβάλλειν, ὥσπερ αὐτὸς πεποίηκεν· οἷά ἐστι, τὸ (2) πεινᾷν, τὸ κοπιᾷν, καὶ, ὅτι ἄμπελος, καὶ ηὔχετο, καὶ πέπονθεν. ὅσῳ γὰρ ταῦτα ταπεινὰ λέγεται, (3) τοσούτῳ δείκνυται μὴ ὁ πατὴρ γενόμενος ἄνθρωπος. ἀνάγκη γὰρ καὶ ἀμπέλου λεγομένου τοῦ κυρίου, εἶναι καὶ γεωργόν· καὶ εὐχομένου αὐτοῦ, εἶναι τὸν (4) ἐπακούοντα· καὶ αἰτοῦντος αὐτοῦ, εἶναι τὸν διδόντα. τὰ δὲ τοιαῦτα μᾶλλον ἀκολουθότερον τὴν τῶν Σαβελλιανῶν μανίαν δείκνυσιν· ὅτι ἕτερος ὁ εὐχόμενος, ἕτερος ὁ (5) ἐπακούων, καὶ ἄλλος ἡ ἄμπελος, καὶ ἄλλος ὁ γεωργός. ὅσα γὰρ ὡς ἀποξενοῦντα τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς λέγεται ῥητὰ, ταῦτα διὰ τὴν σάρκα, ἣν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε, λέγεται περὶ αὐτοῦ. ξένα γὰρ τὰ γενητὰ κατὰ φύσιν ἐστὶ τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο γοῦν ἐπειδὴ τῆς σαρκὸς γενητῆς οὔσης, γέγονεν, ὡς ὁ Ἰωάννης φησὶν, ὁ λόγος σὰρξ, καίτοι κατὰ φύσιν ἴδιος καὶ ἀδιαίρετος ὢν τοῦ πατρὸς, ὅμως διὰ ταύτην λέγεται καὶ ὁ πατὴρ μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ. τὰ γὰρ τῆς σαρκὸς ἴδια, αὐτὸς ἀνέχεται (6) περὶ αὐτοῦ λέγεσθαι· ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐκ ἄλλου, ἀλλ' αὐτοῦ ἦν ἴδιον τὸ σῶμα. τοιούτων δὲ τῶν διανοιῶν οὐσῶν, ταχύτερον ἐλεγχθήσεται Σαβέλλιος· ὅτι μὴ ἔστιν ὁ πατὴρ ὁ γενόμενος σὰρξ, ἀλλ' ὁ (7) τούτου λόγος, ὁ καὶ ταύτην λυτρούμενος καὶ προσάγων τῷ πατρί. ὅταν δὲ διελέγξας καὶ πείσας, λοιπὸν καὶ περὶ τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἑτοιμότερον διδάξει· ὅτι (8) λόγος καὶ σοφία, υἱὸς καὶ δύναμις, ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ. ἀνάγκη γὰρ καὶ (9) ἐνταῦθα πάλιν νοεῖν ὅτι τοῦ λόγου ὄντος, εἶναι δεῖ καὶ τὸν πατέρα τοῦ λόγου· καὶ σοφίας οὔσης, εἶναι καὶ τὸν ταύτης γονέα· καὶ ἀπαυγάσματος ὄντος, εἶναι καὶ τὸ φῶς· καὶ οὕτως εἶναι τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἕν.

27. Ταῦτα Διονύσιος εἰδὼς (10) ἔγραψε· καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν Σαβέλλιον ἐφίμωσεν, ἐν τούτοις δὲ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέστρεψε. καὶ γὰρ ὥσπερ ἀνατρέπει Σαβέλλιον τὰ ἀνθρώπινα τοῦ σωτῆρος, οὕτω καὶ πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας οὐκ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημαινόντων τὴν θεότητα τοῦ λόγου ποιεῖσθαι χρὴ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους· ἵνα μὴ καὶ οὗτοι τὰ διὰ τὸ σῶμα λεχθέντα περὶ τοῦ κυρίου παρεξηγούμενοι, νομίσωσι τοιοῦτον εἶναι τὸν λόγον, οἷοί ἐσμεν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι· καὶ λοιπὸν ἐπιμείνωσι τῇ ἑαυτῶν μανίᾳ. ἂν δὲ διδαχθῶσι καὶ αὐτοὶ περὶ τῆς θεότητος, καταγνώσονται μὲν τῆς ἑαυτῶν κακονοίας· ἀκολουθότερον δὲ μαθόντες ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, (11) διακρινοῦσι λοιπὸν καὶ ὅσα τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τὰ τῇ θεότητι ἁρμόζοντα. τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, καὶ Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου δειχθέντος, ἐξ ὧν ἔγραψεν, εὐσεβοῦς, τί ποιήσουσι λοιπὸν οἱ Ἀρειομανῖται; τίνος ἄρα πάλιν ἐλεγχθέντες ἀπὸ τούτων καταψεύσονται; ἀνάγκη γὰρ αὐτοὺς ἐκπεσόντας ἀπὸ τοῦ θεμελίου τῶν ἀποστόλων, καὶ σαλευθέντας ἔχοντας τὴν διάνοιαν, ζητεῖν ἔρεισμα, καὶ μὴ εὑρίσκοντας, καταψεύδεσθαι λοιπὸν τῶν πατέρων. ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς ἔτι πιστεύσει, κἂν βιάσωνται συκοφαντεῖν· κατεγνώσθη

γὰρ

(1) ὅτι deeſt in Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I.
(2) Reg. Taurin. Jeſ. πεινῆν. Mox Taurinenſis Colbert. Jeſ. καὶ ὅτι ηὔχετο.
(3) Taurin. Colb. Jeſ. τόσῳ. Mox Reg. καὶ ἀμπέλου. In Taurin. Colb. Jeſ. καὶ deeſt.
(4) Colb. Jeſ. Fr. I. ἐπακούοντα. Editi & Reg. ὑπακούοντα. Mox Reg. διδοῦντα.
(5) Colb. Jeſ. Fr. I. ἐπακούων. Reg. Taurin. & editi ὑπακούων. Mox Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. καὶ ἕτερος ὁ γεωργός. Alii ut editi. In iiſdem mox ὡς deeſt. Iidem λέγεται ῥήματα.
(6) Taurin. Colb. Fr. I. ἀνεδέχετο.
(7) Taurin. Jeſ. τούτου τοῦ λόγου mendoſe.
(8) Sic Taurin. Colb. Jeſ. At Reg. & editi ὁ λόγος minus recte. Mox καὶ ante χαρακτὴρ deeſt in Reg. Taur. Colb. Jeſ.
(9) Sic Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. editi vero τοῦτο perperam.
(10) Taurin. ἔγραψε καὶ γὰρ ὥσπερ ἀνέτρεψε, omiſſis intermediis. Ibidem Colb. Jeſ. Fr. I. ἀρειανικὴν.
(11) Reg. & Baſil. διακρίνουσι in præſenti. Sed melius alii cum editis διακρινοῦσι. Mox Reg. Baſil. & editi ὅσα. Alii αὐτά. Paulopoſt Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. τούτων δὲ οὕτως ὄντων. Reg. cum editis, τούτων δ' οὕτως ἐχόντων.

Digitized by Google

γὰρ ἡ αἵρεσις (1) περὶ πάντων· εἰ μὴ ἄρα περὶ τοῦ διαβόλου λοιπὸν φθέγγονται· αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶν αὐτοῖς σύμφωνος· μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ τὴν αἵρεσιν ὑποβαλών. τίς ὧν ἔτι τούτους ὧν ὁ διάβολός ἐστι καθηγεμὼν, Χριστιανοὺς ὀνομάσῃ, καὶ μὴ μᾶλλον διαβολικούς; ἵνα μὴ μόνον χριστομάχοι, ἀλλὰ καὶ διαβολικοὶ καλῶνται, εἰ μὴ ἄρα (2) μεταβάλλονται, καὶ ἣν μὲν ἐπενόησαν ἀσέβειαν ἀρνήσωνται, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἐπιγνῶσι· τοῦτο γὰρ αὐτῶν μὲν (3) ὠφελείᾳ. ἡμᾶς δὲ πρέπει περὶ πάντων τῶν πλανωμένων οὕτως εὔχεσθαι.

enim eorum hæreſis damnata eſt: niſi forte de diabolo deinceps loquantur, is enim ſolus cum illis conſentit, imo potius ipſe eſt qui hæreſim illis ſuggeſſit. Quis igitur etiamnum eos quorum diabolus dux eſt, Chriſtianos nominarit, & non potius diabolicos? ut non ſolum Chriſti hoſtes, ſed & diabolici audiant. Niſi forte mutata ſententia, quam excogitaverunt impietatem abnegent, veritatemque agnoſcant: hoc enim e re illorum fuerit. Nos autem decet pro cunctis errantibus hæc precari.

IN EPISTOLAM AD DRACONTIUM

MONITUM.

I. *Dracontius Monachus, Monachorumque præfectus in Epiſcopatum Alexandrini agri ſeu Hermopolis parvæ cooptatus; tum ut mox futuram perſequutionem declinaret, tum quod tantum ſubire munus pertimeſceret, aufugit ſeſeque occultavit. Quod ubi Athanaſio allatum eſt, Dracontium ille ad impoſitum onus revocare nititur, & ad calamitates Chriſti gregiſque ſui cauſa perferendas cohortatur. Tum adfert exempla Moſis, Heliæ, Heliſæi, & Apoſtolorum, qui graviſſima olim pro populo Dei ſubire certamina non abnuerant. Monachos item recenſet qui ad Epiſcopatum promoti, id oneris cum laude populorumque emolumento perferrent. His Athanaſii monitis morem geſſiſſe Dracontium palam eſt. Initio namque perſequutionis ab Georgio Ariano concitatæ, Epiſcopus cum eſſet, exulare coactus eſt. Ac in exilii ſui loco, Clyſma nomine, aliquot annis commoratus, demum poſt obitum Conſtantii, data Eccleſiæ pace, Synodo interfuit Alexandrinæ. Sed hæc alias.*

II. *Imminente autem Conſtantii poſtrema perſequutione, inſtanteque Paſchatis ſolennitate, ſcriptam fuiſſe hanc epiſtolam, ſuadent complurimi ejuſdem loci. Quare ad annum 354 vel 355 referenda videtur. Nequit enim ultra annum 355 hujus epiſtolæ tempus differri: nam initio anni 356 ante Quadrageſimam graſſari cœpit immanis illa Arianorum perſequutio. Nec poteſt illa ante annum 354 ſcripta fuiſſe: quippe ſub finem duntaxat anni 353 diu poſt Quadrageſimam, Ariani inſidias conſpirationeſque in Athanaſium & in Catholicos aperte machinati ſunt. In alterutrum ergo annum 354 vel 355 conferenda videtur: ad utrum pertineat, incertum.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Αρχιεπισκόπου Αλεξανδρείας

(4) Επιστολὴ πρὸς Δρακόντιον.

1. ΑΠΟΡΩ τί γράψω. ἆρα γάρ σε παραιτούμενον μέμψωμαί σε; ἢ ὡς τὸν καιρὸν ὁρῶντα, καὶ κρυπτόμενον διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων; πλὴν εἴτε ἄλλως, εἴτε οὕτως, ἄξιον μέμψεως τὸ παρὰ σοῦ γεγενημένον, ἀγαπητὲ Δρακόντιε. οὐ γὰρ ἔπρεπε λαβόντα σε τὴν χάριν κρύπτεσθαι, οὐδὲ φρόνιμον ὄντα, (5) διδόναι τοῖς ἄλλοις προφάσεις φυγῆς. πολλοὶ γὰρ ἀκούσαντες σκανδαλίζονται· οὐχ ὡς ἁπλῶς αὐτό σου ποιοῦντος, ἀλλὰ συνορῶντος τὸν καιρὸν, καὶ τὰς ἐπικειμένας θλίψεις τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ φοβοῦμαι μὴ διὰ σαυτὸν φεύγων, δι' ἄλλους ἀφοβῆς κινδυνεύων παρὰ τῷ κυρίῳ. εἰ γὰρ ὁ ἕνα τῶν μικρῶν σκανδαλίζων, ἐλυσιτέλει αὐτῷ μύλον ὀνικὸν περὶ τὸν τράχηλον (6) αὐτοῦ κρεμασθῆναι, καὶ καταποντισθῆναι, τί ἂν πάθοις σὺ τοσούτων γενόμενος σκάνδαλον; καὶ γὰρ ἡ ἐκ παραδόξου γενομένη συμφωνία ἐν τῇ Ἀλεξανδρέων χώρᾳ, ἐν τῇ σῇ καταστάσει, ἐξ ἀνάγκης σχισθήσεται διὰ τὴν σὴν ἀναχώρησιν· καὶ ἡ ἐπισκοπὴ δὲ τῆς χώρας αὐτῆς ὑπὸ πολλῶν ἁρπαγήσεται· (7) καὶ πολλῶν ἐκ

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII

Archiepiſcopi Alexandrini

Epiſtola ad Dracontium.

1. HÆSITO quid ad te ſcribam; tene quod Epiſcopatum recuſes vituperem, an quod temporis ſpectes conditionem, Judæorumque metu te occultes? Quocumque ſane modo res ſpectetur, non culpa vacat id quod egiſti, cariſſime Draconti. Non decuit enim te cum gratiam accepiſſes, latebras quærere: nec debuiſti, prudens cum ſis, aliis exemplum capeſſendæ fugæ præbere. Multis enim, qui hæc audiere, ſcandalo fuiſti: non quod ſic agas quidem, ſed quod tempus ac impendentes Eccleſiæ calamitates proſpiciens, ſic agas. Ac vereor ne dum tui cauſa fugis, aliorum cauſa apud Dominum periclitere. Si enim *ei qui unum de puſillis ſcandalizaverit, optabilius ſit ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris*; quid de te futurum eſt, qui tam multis ſcandalo fueris? Etenim admirandus ille Alexandrini agri id te eligendo conſenſus, ob tuum receſſum neceſſario in complurimas dividetur factiones: eſtque hujus loci Epiſcopatus a multis invadendus; iiſque non pro-

Scripta anno 354. vel 355.

Matt. 18. 6.

(1) Taur. Colb. Jeſ. Fr. I. περὶ πάντων. Reg. Baſil. & editi, περὶ πάντα.
(2) Reg. μεταβάλλονται καὶ τὴν.
(3) Reg. Taurin. Colb. Jeſ. Fr. I. ὠφελεῖται. Editi ὠφελεῖ. Mox iidem πλανωμένων. Editi πεπλανημένων.
(4) In Anglic. titulus ſic habet, Επιστολὴ πρὸς Δρακόντιον ἡγούμενον μοναστηρίου ὄντα, καὶ ἀναγορευθέντα ἐπίσκοπον καὶ ὑποχωρήσαντα λάθρᾳ. id eſt, *Epiſtola ad Dracontium Hegumenum, ſeu Monaſterii præfectum, qui Epiſcopus ordinatus, ab Epiſcopatu clam aufugerat*. In Reg. Επιστολὴ πρὸς Δρακόντιον. Editi addunt διὰ τὴν ἐπισκοπὴν φεύγοντα.
(5) Anglic. διδόναι. Mox Felck. 3. anon. πρόφασιν.
(6) Anglic. αὐτοῦ κρεμασθῆναι, καταποντισθῆναι, τί ἂν πάθῃς.
(7) Hæc, καὶ πολλῶν, ἐκ ὀρθῶν, ἀλλ' ἐκ οἴδας τῆς αὐτοῦ, deſunt in Anglico ſolo codice, & ab interprete veteri lecta non ſunt. Paulopoſt Felck. 3. anon. ἁρπαγήσεται.

Digitized by Google

probis viris, ſed quos tute probe noſti. Dehinc Ethnici qui in tua ordinatione ſe Chriſtianos fore polliciti ſunt, in Gentilitate permanebunt, tua pietate gratiam ſibi datam vilipendente.

2. Quamnam igitur es pro iſtis excuſationem allaturus? Quibus verbis iſtiuſmodi culpas abluere vel abſtergere poteris? Quod illis es remedium adhibiturus, qui te auctore lapſi ſunt & ſcandalizati? Aut quomodo ruptam pacem denuo componas? Cariſſime Draconti, pro gaudio mœrorem nobis, pro conſolatione luctum attuliſti. Sperabamus enim te nobis conſolationi futurum: at nunc te fugientem conſpicimus; futurumque prævidemus ut in judicium vocatus, convincare, inque periculo con-

Hierem. 15. 5. ſtitutus, te facti pœniteat. Ecquis tibi, ut ait Propheta, veniam tribuat? Quis ad pacem tibi concedendam animum inducat, cum fratres videat, pro quibus mortuus eſt Chriſtus gravi ob fugam tuam detrimento affectos? Noſſe te ac nihil ambigere convenit, ta antequam ordinarere tibi ipſi vixiſſe; ordinatum, iis quibus es ordinatus. Ac priuſquam gratiam Epiſcopatus accepiſſes, nulli notus eras: jam vero, ordinatus cum ſis, te populi expectant, ut cibum illis ſubminiſtres Scripturarum nempe doctrinam. qui ſi dum expectant fame laborent, teque ſolum ipſe alas, ac interim veniat Dominus noſter Jeſus Chriſtus, noſque ejus conſpectui ſiſtamus; quam, quæſo, invenias tui purgandi rationem, cum ipſe eſurientes ſuas oves conſpiciat? Si denarios non accepiſſes, nequaquam te ille objurgaſſet: cum

Matt.25.27. Luc.19.23. eadem ſententia, ſed non iiſdem verbis. autem acceptos ſuffoderis atque occultaris, jure ac merito te increpaturus eſt, his adhibitis verbis, quæ abſit ut tua pietas audiat: *Oportuit te projicere denarios meos trapezitis, ut ego veniens ab illis repeterem.*

3. Obſecro, tibi nobiſque parcas; tibi, ut ne in periculum adducare; nobis, ne ad te lugendum compellamur. Eccleſiæ curam habeto, ne tui cauſa multi ex puſillis damno adficiantur: neu alii tuo exemplo capient occaſionem ſecedendi. Si temporis calamitatem pertimeſcens, ac metu perculſus id egeris; nequaquam generoſi animi illud fuerit: par fuit enim tuum pro Chriſto ſtudium, in his calamitatibus exhibere, ac potiſſimum in hujuſmodi temporibus aſſum-

Rom. 8. 37. ta fiducia, hæc Pauli verba proferre, *in his omnibus ſuperamus*: cum maxime nos deceat non tempori ſed Domino ſervire. Sin tibi minime placet Eccleſiarum conſtitutio, nec arbitrare Epiſcopatus miniſterium ſua mercede donandum: ſed eo uſque animum appuliſti ut Salvatorem qui hujuſmodi res conſtituit, vilipendas. Obſecro ne res hujuſmodi animo verſes, neu toleres eos qui tibi hujus conſilii auctores ſunt: non enim hæc digna ſunt Dracontio. Etenim quæ Dominus per Apoſtolos conſtituit, hæc bona, hæc firma perſeverant. Eo autem modo futurum eſt ut fratrum formido compeſcatur.

4. Si enim omnes eadem ſemper mente fuiſſent, qua nunc conſiliarii tui ſunt, qua ratione Chriſtianus tu fuiſſes, non exſtantibus Epiſcopis? Si etiam qui poſtmodum futuri ſunt, ejuſdem animi fuerint, qua ratione conſtare poterunt Eccleſiæ? An arbitrantur conſiliarii tui te nihil accepiſſe, qui contemnere videantur? Sed hallucinantur ſane. Reſtat enim ut Baptiſmi gratiam nihili pendant, ſi quidam reperiantur qui eam deſpiciant. Sed revera accepiſti, dilectiſſime Draconti. Ne toleres hujuſmodi conſiliarios, neu temetipſe de-

A ὀρθῶν, ἀλλ' ὧν οἶδας καὶ αὐτός. καὶ ἐθνικοὶ δὲ οἱ ἐπαγγελλόμενοι Χριστιανοὶ γίνεσθαι ἐπὶ τῇ σῇ καταστάσει, ἀπομενοῦσιν Ἕλληνες, τῆς σῆς εὐλαβείας ἐξουθενούσης τὴν δοθεῖσαν χάριν.

2. Ποία δὲ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἀπολογία παρὰ σοῦ δοθήσεται; ποίοις δὲ ἀπονίψασθαι καὶ ἀπομάξασθαι λόγοις τὰς τοιαύτας αἰτίας δυνήσῃ; πῶς θεραπεύσεις τοὺς διὰ σὲ πεσόντας καὶ σκανδαλιζομένους; ἢ πῶς μετὰ τὸ χαλάσαι τὴν εἰρήνην, συῤῥάψαι ταύτην δυνήσῃ; ὦ ἀγαπητὲ Δρακόντιε, ἀντὶ χαρᾶς, λύπην (1) ἡμῖν πεποίηκας, ἀντὶ παραμυθίας, στεναγμόν. προσεδοκῶμεν γὰρ παραμυθίαν ἔχειν σε

B μεθ' ἡμῶν, καὶ νῦν βλέπομεν φεύγοντά σε, καὶ ὁρῶμεν, ὅτι κρινόμενος μὲν ἐλεγχθήσῃ, κινδυνεύων δὲ μεταμεληθήσῃ· καὶ τίς φείσεται, ὡς ὁ προφήτης εἴρηκεν, ἐπὶ σοί; τίς ἀνακάμψει ἐπὶ σὲ εἰς εἰρήνην, ὁρῶν τοὺς ἀδελφούς, δι' οὓς Χριστὸς ἀπέθανε, βλαβέντας (2) ἐπὶ τῇ σῇ φυγῇ; δεῖ γὰρ εἰδέναι σε καὶ μὴ ἀμφιβάλλειν, ὅτι πρὶν μὲν κατασταθῇς σαυτῷ ἔζης, κατασταθεὶς δέ, οἷς κατεστάθης. καὶ πρὶν μὲν λάβῃς τὴν τῆς ἐπισκοπῆς χάριν, οὐδεὶς ἐγίνωσκέ σε· γενόμενον δὲ λοιπόν, οἱ λαοὶ προσδοκῶσι φέροντά (3) σε τροφὴν αὐτοῖς, τὴν ἐκ τῶν γραφῶν διδασκαλίαν· ὅταν τοίνυν οἱ προσ-

C δοκῶντες λιμώττωσι, σὺ δὲ (4) σαυτὸν μόνον τρέφῃς, καὶ ἔλθῃ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἡμεῖς τε αὐτῷ παραστῶμεν, ποίαν ποιήσεις ἀπολογίαν, ὁρῶντος αὐτοῦ τὰ ἴδια πρόβατα λιμώττοντα; εἰ μὲν γὰρ μὴ εἰλήφεις τὸ διάφορα, οὐκ ἂν ἐμέμψατό σε· λαβόντα δὲ καὶ (5) χώσαντα καὶ κρύψαντα, μέμψαιτ' ἂν εἰκότως, λέγων ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, ἃ μὴ γένοιτο, κἂν ἀκοῦσαι τὴν σὴν εὐλάβειαν· ἔδει σε βαλεῖν τὰ διάφορά μου τοῖς τραπεζίταις, ἵνα ἐλθὼν ἐγώ, παρ' ἐκείνων ἀπαιτήσω.

D 3. Παρακαλῶ φεῖσαι σεαυτοῦ καὶ ἡμῶν· σαυτοῦ μέν, ἵνα μὴ κινδυνεύσῃς· ἡμῶν δέ, ἵνα μὴ λυπηθῶμεν ἐπὶ σοί. φρόντιζε τῆς ἐκκλησίας, ἵνα μὴ διὰ σὲ πολλοὶ τῶν μικρῶν βλαβῶσι, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πρόφασιν λάβωσιν εἰς τὸ ἀναχωρεῖν. εἰ μὲν διὰ τὸν καιρὸν ἐφοβήθης, καὶ καταπτήξας τοῦτο πεποίηκας, οὐκ ἀνδρικὸν τὸ φρόνημα· ἔδει γὰρ τὸν κατὰ Χριστὸν ζῆλον σε τοῖς τοιούτοις (6) ἐπιδείκνυσθαι, καὶ μᾶλλον σε τοῖς περιστάσεσι παῤῥησιάζεσθαι, λέγειν τε τὰ τοῦ μακαρίου Παύλου ῥήματα· ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν. καὶ μάλιστα, ὅτι οὐ πρέπει τῷ καιρῷ δουλεύειν, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ. εἰ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ἡ διάταξις οὐκ ἀρέσκει σοι, οὐδὲ νομίζεις τὸ

E τῆς ἐπισκοπῆς λειτούργημα μισθὸν ἔχειν, ἀλλὰ (7) καταφρονεῖν τὸν ταῦτα διαταξάμενον σωτῆρα πεποίηκας σαυτόν. παρακαλῶ, μὴ τοιαῦτα λογίζου, μηδὲ ἀνέχου τῶν ταῦτα συμβουλευόντων· οὐ γὰρ ἄξια Δρακοντίου ταῦτα. ἃ γὰρ ὁ κύριος διὰ τῶν ἀποστόλων τετύπωκε, ταῦτα καλὰ καὶ βέβαια μένει· ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν δειλία παύσεται.

4. Εἰ γὰρ τὸν αὐτὸν νοῦν εἶχον πάντες, οἷον νῦν ἔχουσιν οἱ συμβουλεύοντές σοι, πῶς ἂν ἐγένου σὺ Χριστιανός, ἐπισκόπων μὴ ὄντων; ἐὰν δὲ καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς ἀναλάβωσι τὸν τοιοῦτον νοῦν, πῶς ἂν συστῆναι (8)

F δυνήσονται αἱ ἐκκλησίαι; ἢ νομίζουσιν οἱ συμβουλεύοντές σοι μηδὲν εἰληφέναι σε, ὅτι καταφρονοῦσιν; (9) ἀλλὰ καὶ τοῦτο ψεύδονται. ὥρα γὰρ αὐτοὺς νομίζειν, μηδὲν εἶναι μηδὲ τὴν τοῦ λουτροῦ χάριν, ἐάν τινες αὐτῆς καταφρονῶσι· ἀλλ' εἴληφας, ὦ ἀγαπητὲ Δρακόντιε· μὴ ἀνέχου τῶν συμβουλευόντων σοι, μηδὲ ἀπάτα σαυτόν.

(1) Sic Reg. Angl. & Felck. 3. anon. Editi cum aliis καὶ λύπ. Mox Felck. 3. anon. προσεδοκῶμεν. Alii omnes προσεδοκοῦμεν.
(2) Anglic. διὰ τὴν σὴν φυγήν. Mox editi mendose, μὴ κατασταθείς. Reg. Angl. Felck. 3. anon. κατασταθῇς.
(3) σε deest in Reg.
(4) Reg. σεαυτόν. Ibid. Anglic. τρέφεις.
(5) Reg. ψυχώσαντα mendose. Ibid. Reg. & Felck. 3. anon. καὶ κρύψαντα μέμψαιτ' ἄν. Editi, καὶ κατακρύψαντα μέμψοιτ' ἄν.
(6) Felck. 3. anon. δείκνυσθαι.
(7) Reg. ἀλλὰ καί. Mox Anglic. πέποιηκας σαυτόν.
(8) Reg. δυνήσονται.
(9) In Anglic. hæc, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ψεύδονται, deſiderantur. Pauloposſt Reg. ἀπατηθῇς.

τόν. ἀπαιτηθήσεται γὰρ τοῦτο παρὰ τοῦ δεδωκότος Θεοῦ. Ἢ οὐκ ἤκουσας τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· „ μὴ ἀμέλει τοῦ „ ἐν σοὶ χαρίσματος; „ ἢ οὐκ ἀνέγνως, πῶς μὲν τὸν (1) διπλασιάσαντα ἀπεδέξατο· τὸν δὲ κρύψαντα κατεδίκασε; γένοιτο δὲ ταχέως ἐπανελθεῖν σε, ἵνα καὶ σὺ τῶν ἐπαινουμένων γένῃ. ἢ εἰπὲ, τίνος σε θέλουσιν εἶναι μιμητὴν οἱ συμβουλεύοντές σοι; δεῖ γὰρ ἡμᾶς κατὰ σκοπὸν τῶν ἁγίων καὶ τῶν πατέρων πολιτεύεσθαι, καὶ τούτους μιμεῖσθαι· εἰδέναι δὲ, ὅτι τούτων ἀφιστάμενοι, ἀλλότριοι καὶ τῆς τούτων κοινωνίας γινόμεθα. τίνα (2) μὲν μιμεῖσθαί σε θέλουσιν ἐκεῖνοι; τὸν διστάζοντα καὶ θέλοντα μὲν ἀκολουθῆσαι, ὑπερτιθέμενον δὲ καὶ συμβουλευόμενον διὰ τοὺς ἰδίους· ἢ τὸν μακάριον Παῦλον, τὸν ἅμα τῷ τὴν οἰκονομίαν ἐγχειρισθῆναι, μὴ προσανατεθέμενον σαρκὶ καὶ αἵματι; εἰ γὰρ καὶ ἔλεγεν, „ οὐκ εἰ- „ μὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, „ ὅμως γινώσκων ὃ ἔλαβε, καὶ οὐκ ἀγνοῶν τὸν δεδωκότα, ἔγραφεν· „ οὐαὶ γάρ „ μοι (3) ἐστὶν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι· „ ὥσπερ δὲ τὸ οὐαί μοι οὐκ εὐαγγελιζόμενος, οὕτω διδάσκων καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον, χαρὰν καὶ στέφανον εἶχε τοὺς μαθητευομένους· (4) διὰ τοῦτο καὶ σπουδὴ * τῶν ἁγίων μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ κηρύττειν, καὶ μὴ ὀκνεῖν μηδὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελθεῖν, μηδὲ εἰς τὰς Σπανίας ἀναβῆναι, ἵνα ὅσον κοπιᾷ, τοσοῦτον καὶ τοῦ κόπου τὸν μισθὸν μείζονα (5) ἀπολάβῃ. ἐκαυχᾶτο οὖν τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνισάμενος, καὶ ἐθάῤῥει τὸν μέγαν στέφανον ἀποληψόμενος. οὐκοῦν, ἀγαπητὲ Δρακόντιε, τίνα μιμούμενος τοῦτο ποιεῖς; ἐκεῖνον, ἢ τοὺς μὴ τοιούτους; ἐγὼ μὲν εὔχομαί σε καὶ ἐμαυτὸν πάντων τῶν ἁγίων μιμητὴν γενέσθαι.

* lege τῷ ἁγίῳ.

5. Ἢ τάχα τινὲς οἱ διὰ τοῦτο συμβουλεύοντές σοι κρύπτεσθαι, ὡς λόγον καὶ ὅρκον σε δεδωκότα μὴ στῆναι, ἐὰν κατασταθῇς· (6) τοιαῦτα γὰρ αὐτοὺς ἀκούω παραβομβεῖν ταῖς ἀκοαῖς, καὶ δοκεῖν ἐν τούτοις εὐλαβεῖσθαι· ἀλλ' εἰ ὄντως ἀληθῶς εὐλαβοῦντο, εὐλαβήθησαν ἂν μάλιστα τὸν ἐπιθέντα σοι Θεὸν τὸ λειτούργημα. (7) εἰ δὲ ἀνεγνώκεισαν τὰς θείας γραφὰς, οὐκ ἂν παρὰ ταύτας συνεβούλευον. ὥρα γὰρ αὐτοῖς καὶ τὸν Ἱερεμίαν καταμέμφεσθαι, καὶ τὸν μέγαν αἰτιᾶσθαι Μωσῆν, ὅτι τὴν τούτων συμβουλὴν οὐκ ἤκουσαν, ἀλλὰ τὸν Θεὸν φοβηθέντες, τὴν διακονίαν ἐπλήρωσαν, καὶ προφητεύοντες ἐτελειώθησαν. καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀποσταλέντες, καὶ λαβόντες ἤδη τὴν τῆς προφητείας χάριν, παρῃτήσαντο μὲν, φοβηθέντες δὲ μετὰ ταῦτα, καὶ (8) οὐκ ἐξουδένωσαν τὸν ἀποστείλαντα. ἄρτι τοίνυν ἰσχνόφωνος εἶ, καὶ βραδύγλωσσος, ἀλλὰ φοβήθητι τὸν πλάσαντά σε Θεόν· εἰ τὸ νεώτερον σαυτὸν λέγεις πρὸς τὸ κήρυγμα, ἀλλ' εὐλαβοῦ τὸν γινώσκοντά σε πρὸ τοῦ πλασθῆναι. εἴτε λόγον δέδωκας· ὁ δὲ λόγος τοῖς ἁγίοις ὡς ὅρκος ἦν· ἀλλὰ ἀνάγνωθι τὸν Ἱερεμίαν, πῶς καὶ αὐτὸς εἰρηκὼς, „ οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου, „ ὕστερον δὲ φοβηθεὶς (9) τὸ ἐν αὐτῷ πῦρ γενόμενον, οὐκ ἔτι, ὡς εἴρηκε, πεποίηκεν, οὐδὲ ὡς προληφθεὶς τῷ ὅρκῳ ἐκρύβη· ἀλλὰ τὸν ἐγχειρίσαντα εὐλαβούμενος, τετελείωκε τὴν προφητείαν. ἢ οὐκ οἶδας, ἀγαπητὲ, ὅτι καὶ Ἰωνᾶς (10) φεύγων, γέγονε μὲν, ὡς γέγονε, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἐπροφήτευσε.

6. Μὴ τοίνυν ἄλλα παρὰ ταῦτα συμβουλεύου. μᾶλλον γὰρ ἡμῶν οἶδεν ὁ κύριος τὰ ἡμῶν, καὶ οἶδε τίσιν ἐγχειρίζει τὰς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας. κἂν γὰρ μὴ

cipias. Eſt quippe illud a Deo, qui dedit, repetendum.
Annon audiſti Apoſtolum hæc loquentem: *Noli negli-* 1. Tim. 4. 14.
gere gratiam quæ eſt in te? An nnn legiſti, quomodo
eum qui pecuniam duplicaſſet, cum laude ſuſcepit;
qui abſcondiſſet, condemnavit? Utinam quampri-
mum revertare, ut ex eorum numero ſis qui lauda-
buntur. Aut dicito mihi, cujus te eſſe imitatorem vo-
lunt hujus conſilii auctores? Oportet quippe nos juxta
Sanctorum ſcopum vitam noſtram moderari, illoſ-
que imitari. Nec ignorandum, ſi ab illis ſecedamus,
fore nos ab eorum communione alienos. Cujuſnam
te imitatorem eſſe ſuadent illi? Ejuſne qui hæſitat,
& ſequi nptat, ſed rem differt, & nb propinquos ſuos
conſilia agitat; an beati Pauli qui accepto diſpenſan-
di munere, non ultra adhæſit carni & ſanguini? Nam
tametſi dixiſſet, *Non ſum dignus vocari Apoſtolus*, 1. Cor. 15. 9.
cum noſſet tamen quod acceperat, nec ignarus dato-
ris eſſet, hæc ſcripſit: *Væ enim mihi eſt, ſi non evan-* 1. Cor. 9. 16.
gelizavero. Ut autem væ illi fuiſſet ſi non euangeli-
zaſſet, ſic docenti ac prædicanti, gaudium & coro-
na diſcipuli fuere. Hinc illa ſancto viro cura fuit uſ-
que ad Illyricum prædicandi, nec dubitavit vel Ro- Rom. 15. 19.
mam proficiſci, vel uſque ad Hiſpanias properare,
ut quo magis laboraſſet, eo ampliorem mercedem
conſequeretur. Glnriabatur ergo ſe bonum certamen
certaſſe: ſperabatque magnam ſe coronam acceptu-
rum. Itaque, cariſſime Draconti, quemnam hoc
agendo imitare? Illumne, an eos qui ipſi ſunt diſ-
ſimiles? Ego ſane te & meipſum omnium Sancto-
rum imitatores eſſe peroptarim.

5. An forte quidam tui occultandi iden auctnres
fuere, quod non ſolum verbo ſed etiam juramento aſ-
firmaris, te ſi ordinaris nequaquam remanſurum? Hæc
enim illos audio tuis auribus nbmurmurare, imo in
ea re ſe religioſos exiſtimare: ſed ſi vere religioſi eſ-
ſent, Deum in primis qui hoc tibi miniſterium con-
tulit, timerent. Quod ſi divinas legiſſent Scripturas,
non adverſus illas id conſilii darent. Reſtat autem il-
los ipſum Hieremiam coarguere, magnumque Moy-
ſen inſimulare, quod conſilio ſuo non obtemperarint,
ſed Deum veriti, miniſterium ſuum impleverint,
atque prophetantes ſint conſummati. Illi ſiquidem
miſſi, acceptaque prophetiæ gratia, recuſabant ſta-
tim: at præ timnre poſtea, mittentem ſe vilipende-
re, abnuereque auſi non ſunt. Sive igitur es gracili Exod. 4. 10.
voce, ſive tardiore lingua, at tui conditorem Deum
metuito: ſi te juniorem ad prædicandum dicas, at
time eum qui te noverat antequam formarere: ſi ver-
bum adverſum protuleris, eſtque verbum Sanctis pro
juramento; lege Hieremiam, qui cum dixiſſet, *Non* Hier. 20. 9.
nominabo nomen Domini, at poſtea cum intra ſe ac-
cenſum ignem reformidaret, nequaquam dictis ſuis
ſtandum cenſuit, nec quaſi juramento illigatus ſeſe
abdidit; ſed eum qui ſibi miniſterium tradiderat ve-
ritus, prophetandi munus implevit. An ignoras,
dilecte, fugienti Jonæ ea quæ tute probe noſti ac-
cidiſſe, ſed eum poſtea nihilominus prophetaſſe?

6. Ne igitur diverſa ab iſtis cnnſilia ſequare. Melius
enim quam noſipſi quæ nos ſpectant, novit Dominus:
nec ignorat quibuſnam ſuas committat Eccleſias. Nam

(1) Anglic. & Felck. 2. anon. διπλασιάσαντα.
(2) μὲν deeſt in Felck. 3. anon.
(3) ἐστὶ deeſt in Felck. 3. anon.
(4) Vitiatus hic locus eſt in omnibus editis, manu-ſcriptiſque Græcis. Editi namque omnes habent, διὰ τοῦτο τῇ σπουδῇ τῶν ἁγίων μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ κηρύττων, ἢ μὴ ὀκνῶν, inepte ſane. Reg. διὰ τοῦτο ἡ σπουδὴ τῶν ἁγίων μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ κηρύττειν, καὶ μὴ ὀκνεῖν. Et ſic fere alii codices, qui tamen habent σπουδῇ. Anglic. autem κηρύττων ἢ μὴ ὀκνῶν. Optime legiſſe videtur Nannius qui habet: *Quapropter ſtudium fuit ſancto viro uſque ad Illyricum illud prædicare, neque ſegneſcere, neque omittere*. Juxta cujus lectionem hunc locum vertimus.
(5) Anglic. ἀπολαύῃ.
(6) Felck. 3. anon. τοιαύτας.
(7) Sic Reg. Anglic. & Felck. 3. anon. Editi vero, εἰ δὲ μὴ ἀγνοοῦντες ἦσαν, minus recte. Paulopoſt Felckm. 3. anon. τῷ Ἱερεμίᾳ.
(8) Sic Reg. Baſil. Anglic. Felck. 3. anon. Editi vero μέν.
(9) Felck. 3. anon. τὸ ἐν αὐτῷ.
(10) Anglic. φυγών.

ſi quis dignus non fuerit, is ne præteritam ſpectet vitæ rationem, ſed officium impleat ſuum; ne juxta vitæ ſuæ, atque negligentiæ maledictionem referat. Hæc cum ſcias, cariſſime Draconti, prudenſque cum ſis, num animo non compungeris? Non curas ne quis eorum qui tibi commiſſi ſunt pereat? Non ardes quaſi conſcientiæ igne? Annon diem judicii reformidas, in qua nullus horum conſiliariorum opitulator aderit? Singuli namque de ſibi concreditis rationem reddituri ſunt. Quid enim profuit ei qui denarium occultaverat, ſua excuſatio? Aut quid profuerunt Adamo verba illa, *Mulier me decepit?* Tametſi revera infirmus es, dilectiſſime Draconti; ſed te hanc curam ſuſcipere convenit, ne deſerta Eccleſia, ab inimicis, occaſionem ex fuga tua nactis, lædatur. Par eſt ut te accingas, ne nos ſolos in certamine deſeras: decet te una cum aliis laborare, ut cum omnibus debita mercede doneris.

Geneſ. 3.

7. Matura igitur, dilecte, ne ultra moreris, neve eos qui tibi impedimento ſunt, toleres: ſed memento ejus qui hoc tibi miniſterium tradidit. Et huc propera ad nos qui te diligimus, qui tibi quæ Scripturarum ſunt ſuademus; ut a nobis cum honore deducare, & dum in Eccleſiis ſacra facies noſtri memoriam agas. Neque enim tu ſolus ex Monachis es ordinatus: neque tu tantum Monaſterio præfuiſti, vel ſolus a Monachis dilectus es: ſed noſti Serapionem Monachum eſſe, & tam multis præfuiſſe Monachis. Nec te præterit quot Monachorum pater fuerit Apollos. Noſti Agathonem, nec ignoras Ariſtonem, ac meminiſti Ammonii cum Serapione peregre profecti. Fortaſſis etiam ad te pervenit fama Muiti in ſuperiori Thebaide commorantis, atque diſcere potuiſti quid Paulus qui Lati degebat, egerit: ac ſimiliter alii complurimi, qui tamen ordinati, non repugnarunt; ſed Eliſæi exemplo ducti, nec ignorantes quid egerit Elias, gnari quoque rerum ab Apoſtolis geſtarum, hanc ſuſcepere curam, nec miniſterium aſpernati ſunt, vel propterea ſeipſis deteriores facti ſunt; ſed potius cum laboris mercedem exſpectent, ipſi in melius proficiunt, dum alios ad profectum cohortantur. Quot illi quantoſque ab idolorum cultu revocarunt? Quot a dæmoniaca conſuetudine monitis ſuis averterunt? Quot Domino adduxere ſervos, adeo ut qui iſta ſigna videant, admiratione capti ſint? Annon ingens ſignum, puellam ad virginitatem, adoleſcentem ad continentiam, idololatram ad Chriſti cognitionem deducere?

Monachi complures epiſcopi ordinati.

8. Ne tibi igitur Monachi impedimento ſint, quaſi vero ſolus ex Monachis ordineris: neque ipſe excuſationem adferas, quod hinc ſis deterior evaſurus: potes enim etiam melior fieri, ſi Paulum imiteris, & Sanctorum æmulere geſta. Noſti enim illos, ubi diſpenſatores myſteriorum conſtituti fuere, rectiore via ad ſupernæ vocationis bravium contendiſſe. Quandonam Paulus martyrium ſubiit, & coronam ſe accepturum exſpectavit, niſi cum fuiſſet ad docendum miſſus? Quandonam Petrus confeſſus eſt, niſi cum Euangelium prædicaret, ac ubi piſcator hominum factus eſt? Elias quando aſſumtus eſt, niſi cum univerſam prophetiam ſuam adim-

ἄξιός σε τυγχάνῃ, (1) ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸν πρότερον βίον ἀποβλεπέτω, ἀλλὰ τὴν διακονίαν ἐκτελείτω· ἵνα μὴ πρὸς τὸν βίον, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀμελείας κατάραν ἀπενέγκηται. ὁρᾷς γὰρ, ἀγαπητὲ Δρακόντιε, ταῦτα γινώσκων καὶ συνετὸς τυγχάνων, οὐ κατανύττῃ τὴν ψυχήν; οὐ φροντίζεις μὴ ἀπόληταί τις τῶν ἐγχειρισθέντων σοι; (2) οὐ φλέγῃ, ὡς ἀπὸ πυρὸς τοῦ συνειδότος; οὐ φοβῇ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ἐν ᾗ οὐδεὶς τῶν συμβουλευόντων σοι ἐκεῖ γενήσεται βοηθός; ἕκαστος γὰρ τῶν ἐγχειρισθέντων αὐτῷ καὶ λόγον ἀποδώσει. τί γὰρ ὤνησε τὸν κρύψαντα τὸ δηνάριον ἡ πρόφασις; ἢ τί ὠφέλησε τὸν Ἀδὰμ εἰρηκότα· „ἡ γυνή με ἠπάτησεν;„ ἀγαπητὲ Δρακόντιε, εἰ καὶ ἀληθῶς ἀσθενὴς τυγχάνεις, ἀλλὰ (3) ἀναλαβεῖν σε τὴν φροντίδα πρέπει, ἵνα μὴ τῆς ἐκκλησίας ἐρήμου τυγχανούσης, οἱ ἐχθροὶ ταύτην βλάψωσι, πρόφασιν εὑρόντες τὴν σὴν φυγήν. πρέπει σε ἀναζώσασθαι, ἵνα μὴ μόνους ἡμᾶς ἀφῇς ἐν τῷ ἀγῶνι. πρέπει σε (4) συγκαμεῖν, ἵνα μετὰ πάντων καὶ τὸν μισθὸν ἀπολάβῃς.

7. Σπεῦδε τοίνυν, ἀγαπητὲ, μηκέτι βραδύνων, μηδὲ ἀνέχου τῶν σε κωλυόντων, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος μνήσθητι· καὶ δεῦρο πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀγαπῶντάς σε, τοὺς συμβουλεύοντάς (5) σοι τὰ τῶν γραφῶν, ἵνα καὶ παρ' ἡμῶν προπεμφθῇς, καὶ λειτουργῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις (6) μνημονεύσῃς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. οὐ γὰρ σὺ μόνος ἐκ μοναχῶν κατεστάθης, οὐδὲ σὺ μόνος προέστης μοναστηρίου, ἢ μόνος ὑπὸ μοναχῶν ἠγαπήθης· ἀλλ' οἶδας ὅτι καὶ (7) Σεραπίων μοναχός ἐστι, καὶ πόσων μοναχῶν προΐστη· οὐκ ἔλαθέ σε, πόσων μοναχῶν πατὴρ γέγονεν Ἀπολλώς. οἶδας (8) Ἀγάθωνα, καὶ οὐκ ἀγνοεῖς Ἀρίστωνα· μνημονεύεις Ἀμμωνίου, τοῦ μετὰ Σαραπίωνος ἀποδημήσαντος· ἴσως δὲ ἤκουσας καὶ (9) περὶ Μουΐτου ἐν τῇ ἄνω Θηβαΐδι, καὶ δύνασαι μαθεῖν περὶ Παύλου τοῦ (10) ἐν τῷ Λατῷ, καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν. καὶ ὅμως οὗτοι κατασταθέντες, οὐκ ἀντειρήκασιν, ἀλλ' ἔχοντες τύπον τὸν Ἐλισσαῖον, καὶ εἰδότες τὰ κατὰ Ἠλίαν, μαθόντες τε τὰ κατὰ τοὺς μαθητὰς καὶ ἀποστόλους, ἀντελάβοντο τῆς φροντίδος, καὶ οὐ κατεφρόνησαν τῆς λειτουργίας, καὶ οὔτε χείρους ἑαυτῶν γεγόνασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τοῦ καμάτου τὸν μισθὸν προσδοκῶσι, προκόπτοντες καὶ προκόπτειν ἄλλους νουθετοῦντες. πόσους ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἐπέστρεψαν; πόσους ἀπὸ τῆς δαιμονιώδους συνηθείας ἔπαυσαν νουθετοῦντες; πόσους παρέστησαν τῷ κυρίῳ δούλους; ὥστε καὶ τοὺς ὁρῶντας τὰ σημεῖα ταῦτα, (11) βλέποντας θαυμάζειν. ἢ οὐχὶ μέγα σημεῖον κόρην ποιῆσαι παρθενεύειν, καὶ νεώτερον ἐγκρατεύεσθαι, καὶ εἰδωλολάτρην ἐπιγνῶναι (12) τὸν Χριστόν;

8. Μὴ τοίνυν κωλυέτωσάν σε μοναχοὶ, ὡς μόνον ἐκ μοναχῶν κατασταθέντα, (13) μηδὲ σὺ προφασίζου, ὡς χείρων σεαυτοῦ ἐσόμενος. δύνασαι γὰρ καὶ κρείττων γενέσθαι μιμούμενος τὸν Παῦλον, (14) ζηλῶν τῶν ἁγίων τὰς πράξεις. οἶδας γὰρ ὅτι οἱ τοιοῦτοι οἰκονόμοι τῶν μυστηρίων κατασταθέντες μᾶλλον κατὰ σκοπὸν ἐδίωκον εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως. πότε Παῦλος ἐμαρτύρησε, καὶ τὸν στέφανον (15) λαβεῖν προσεδόκησεν, εἰ μὴ ὅτε ἀπεστάλη διδάσκειν; πότε Πέτρος ὡμολόγησεν, εἰ μὴ ὅτε εὐηγγελίζετο, καὶ (16) ἁλιεὺς ἀνθρώπων γέγονε; πότε Ἠλίας ἀνελήφθη, εἰ μὴ ὅτε πᾶσαν τὴν προφητείαν ἐπλή-

πλή-

(1) Sic edit. Commelin. & omnes mſſ. Sed Pariſienſis edit. ἔτος μὴ, neſcimus qua auctoritate. Mox Reg. Baſil. Angl. & Felck. 3. anon. ἐκτελείτω. Editi vero ἐκλεγέτω, perperam. Ibid. Anglic. τὸν τῆς, omiſſo ἐκ. Felck. 3. anon. ibid. κατάραν habet.

(2) Reg. ſolus, καὶ οὐ φλέγῃ ὡς ὑπό.

(3) Sic Reg. Anglic. & Felck. 3. anon. Alii & editi λαβεῖν.

(4) Anglic. συγκάμνειν. Mox idem ἀπολάβοις.

(5) Felck. 5. anon. σοι τὰ τῶν γραφῶν ὠφέλιμα· ἵνα καί. Mox Anglic. προπεμφθείς.

(6) Anglic. μνημονεύσεις.

(7) Anglic. Σαραπίων. Ibid. Anglic. & Felck. 3. anon. ὁ πόσων.

(8) Anglic. Ἀγάθωνα. Rectius quam alii qui habent Ἀγαθόν. Agathonem legimus in ſubſcriptionibus Ægyptiorum Epiſcoporum, cum Sardicenſibus, tum Tyrienſibus. Paulopoſt Felck. 3. anon. Σαραπίωνος.

(9) Felck. 3. anon. ſolus περὶ Κοΐ. Et ita legit Nannius qui habet, *de Cue*. Proclivis eſt tranſmutatio τοῦ μ in κ, in codicibus. Μοΐ legitur in ſubſcriptionibus.

(10) Reg. τὸ ἐν τῷ. In editis τὸ deeſt. Ibid. Anglic. Λατῷ.

(11) Sic Reg. & Baſil. Editi vero male, βλέποντες. Hæc vox deſideratur in Anglicano codice.

(12) Anglic. τὸν κύριον, & ita legerat Nannius.

(13) Anglic. μηδὲ συμπροφασίζου.

(14) Felck. 3. anon. ζηλοῦ.

(15) λαβεῖν deeſt in Baſil.

(16) Sic edit. Commelin. & omnes mſſ. In editione Pariſ. ἀλλεύς.

Digitized by Google

πληρώσει; πότε Ἐλισσαῖος τὸ πνεῦμα εἶχε διπλᾶ, εἰ μὴ ὅτε πάντα καταλιπὼν ἠκολούθησε τῷ Ἠλίᾳ; διὰ τί δὲ καὶ ἐξελέξατο μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, εἰ μὴ ἵνα καὶ ἀποστείλῃ;

9. Οὐκοῦν τοιούτους ἔχων (1) τύπους, ἀγαπητὲ Δρακόντιε, μὴ λέγε, μηδὲ πείθου τοῖς λέγουσιν, ἁμαρτίας εἶναι πρόφασιν τὴν ἐπισκοπὴν, μηδὲ ὅτι ἐκ ταύτης ἀφορμὴ τοῦ ἁμαρτάνειν ἐστίν. ἔξεστι γὰρ καὶ ἐπίσκοπον ὄντα σε πεινᾷν, καὶ διψᾷν, ὡς ὁ Παῦλος· δύνασαι μὴ πίνειν οἶνον, ὡς ὁ Τιμόθεος· καὶ νηστεύειν καὶ αὐτὸς (2) συνεχῶς, ὡς ὁ Παῦλος ἐποίει· ἵνα κατ᾽ ἐκεῖνον οὕτως νηστεύων, χορτάζῃς ἄλλους ἐν τοῖς λόγοις, καὶ διψῶν ἐν τῷ μὴ πίνειν, ποτίζῃς ἄλλους διδάσκων. μὴ δὴ ταῦτα προβαλέτωσάν σοι οἱ συμβουλεύοντές σοι. οἴδαμεν γὰρ καὶ ἐπισκόπους νηστεύοντας, καὶ μοναχοὺς ἐσθίοντας. (3) οἴδαμεν καὶ ἐπισκόπους μὴ πίνοντας οἶνον, μοναχοὺς δὲ πίνοντας· οἴδαμεν καὶ σημεῖα ποιοῦντας ἐπισκόπους, μοναχοὺς δὲ μὴ ποιοῦντας. πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισκόπων οὐδὲ γεγαμήκασι, μοναχοὶ δὲ πατέρες τέκνων γεγόνασιν· ὥσπερ καὶ ἐπισκόπους πατέρας τέκνων, καὶ μοναχοὺς ἐξ ὁλοκλήρου γένους τυγχάνοντας. καὶ πάλιν (4) οἴδαμεν κληρικοὺς πεινῶντας, μοναχοὺς δὲ νηστεύοντας. ἔξεστι γὰρ καὶ οὕτως, καὶ ἐκείνως (5) οὐ κεκώλυται· ἀλλὰ πανταχοῦ τις ἀγωνιζέσθω. καὶ γὰρ ὁ στέφανος οὐ κατὰ τόπον, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀποδίδοται.

10. Οὐκοῦν μὴ ἀνέχου τῶν ἕτερα παρὰ ταῦτα συμβουλευόντων, ἀλλὰ μᾶλλον ἔπειγε, καὶ μὴ μέλλε· μάλιστα ἄρτι καὶ ἡ ἁγία ἑορτὴ ἐγγίζει, ἵνα μὴ χωρίς σου οἱ λαοὶ τὴν ἑορτὴν ποιήσωσι, καὶ μέγαν κίνδυνον ἐπισπάσῃ κατὰ σαυτοῦ. τίς γὰρ αὐτοῖς (6) διαγγελίσεται τὸ πάσχα μὴ παρόντος σου; τίς αὐτοῖς τὴν ἡμέραν ἀναγγελεῖ τῆς ἀναστάσεως, κρυπτομένου σου; τίς αὐτοῖς συμβουλεύσει δεόντως ἑορτάζειν, φεύγοντός σου; ὦ πόσοι μὲν (7) ὠφεληθήσονται παραγενομένου σου, πόσοι δὲ βλαβήσονται φεύγοντός σου. καὶ τίς ἐπὶ τούτοις ἀποδέξεταί σε; καὶ διὰ τί συμβουλεύουσί σοι μὴ ἀντιλαμβάνεσθαί σε τῆς ἐπισκοπῆς, αὐτοὶ θέλοντες ἔχειν πρεσβυτέρους; εἰ γὰρ φαῦλος τυγχάνεις, μὴ συνέστωσάν σοι· εἰ δὲ ἐπιτήδειον εἶναί σε ἐπιγινώσκουσι, μὴ φθονείτωσαν τοῖς ἄλλοις· εἰ γὰρ τὸ διδάσκειν καὶ προΐστασθαι πρόφασίς ἐστιν ἁμαρτίας κατ᾽ ἐκείνους, μὴ διδασκέσθωσαν αὐτοὶ, μηδὲ πρεσβυτέρους ἐχέτωσαν, ἵνα μὴ χείρους ἑαυτῶν γένωνται αὐτοί τε καὶ οἱ διδάσκοντες αὐτούς. ἀλλὰ μὴ πρόσεχε τοιούτοις τοῖς ἀνθρωπίνοις ῥήμασι, μηδὲ ἀνέχου τῶν ταῦτα συμβουλευόντων, καθὰ πολλάκις προεῖπον· σπεῦδε δὲ μᾶλλον καὶ ἐπίστρεφε πρὸς (8) τὸν κύριον, ἵνα τῶν προβάτων αὐτοῦ φροντίζων, μνημονεύσῃς καὶ ἡμῶν. τούτου δὲ χάριν προετρεψάμην ἐλθεῖν τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν Ἱέρακα τὸν πρεσβύτερον, καὶ Μάξιμον τὸν ἀναγνώστην· ἵνα καὶ διὰ λόγων σε προτρέψωνται, καὶ μαθὼν δυνηθῇς ἐκ τούτων τήν τε διάθεσιν ἣν ἔχων ἔγραψα, καὶ τὸν ἐκ τοῦ ἀντιλέγειν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διατάξει κίνδυνον.

A pleſſet? Quandonam Eliſæus io ſpiritu dupla obtinuit, niſi poſtquam, omnibus relictis, Eliam ſequutus eſt? Cur diſcipulos elegit Salvator, niſi ut illos mitteret?

9. Quapropter, cum tales tibi viri in exemplum ſiot propoſiti, dilecte Dracooti, ne dicas, neu credas iis qui dicunt Epiſcopatum eſſe peccati cauſam, atque hinc peccandi occaſiones oboriri. Licet tibi etiam in Epiſcopatu eſurire & ſitire, quemadmodum egit Paulus. Potes vioum noo bibere, ut Timotheus: frequentiſſime jejunare, uti ſolebat Paulus; ut dum ejus exemplo jejuoas, alios doctrina tua
B ſatiare valeas: & dum abſtinendo a potu ſitim toleras, aliis docendo potum præbeas. Ne tibi igitur talia objiciant conſiliarii tui. Novimus enim & Epiſcopos qui jejunent, & Monachos qui comedant. Novimus Epiſcopos qui vino abſtineant, ut & Monachos qui bibant: Epiſcopos etiam novimus qui ſigna edant, & Monachos qui id minime præſteot. Sunt quoque ex Epiſcopis multi qui nunquam nupſerint, Monachi autem reperiuntur qui filios ſuſcepere: quemadmodum viciſſim Epiſcopos filiorum parentes, Monachos vero nullam poſteritatem ha-
C buiſſe cernimus. Vidimus rurſum Clericos qui famem tolerareot, & Monachos qui jejunareot. Hoc enim modo licet agere, & alio nihil vetat. Sed omnes ubique decertent: corona quippe non pro loci, ſed pro factorum ratione tribuitur.

10. Ne audias itaque eos qui his adverſa tibi dant conſilia, imo potius matura, neve comperendines, cum potiſſimum inſtet ſacra ſolennitas, ne in tui abſentia hunc ſeſtum diem populi concelebreot, in maximum ſane tui capitis periculum. Quis enim te abſente Paſchatis feſtum prædicabit? Quis illis reſurrectionis diem te latente annuntiaturus
D eſt? Quis te fugiente hortaturus ut congrua pietate feſtum agant? O quam multis utilis adventus tuus! quam multis noxia fuga tua futura eſt! Ecquis te hæc ageotem approbarit? Cur tibi auctores ſunt, ut ne Epiſcopatum acceptes, cum perop teot ipſi presbyteros habere? Si eoim malus es, ne tecum verſentur; ſin te idoneum agnoſcunt, ne aliis iovideant. Nam ſi ex illorum ſententia docere ac præeſſe occaſio peccandi fuerit; ne doceantur ipſi, neque presbyteros habeant; ne cum ipſi tum eorum doctores deteriores evadant. Verum tu ne humanis hujuſmodi verbis animum ad-
E hibeas, neque hujus conſilii auctoribus aurem præbeas, uti ſæpius dixi: ſed potius feſtina, ad Dominumque revertere, ut dum ovium ejus curam geres, noſtri quoque memoriam facias. Hac de cauſa dilectos noſtros Hieracem presbyterum, & Maximum lectorem monui, ut te adeant, qui te verbis etiam cohortentur, utediſcere valeas quo hæc ſcripſerim affectu: & quod ſit illud periculum, Eccleſiaſticæ obſiſtere ordinationi.

(1) Sic edit. Commel. & omnes mſſ. Editores vero Pariſienſes perperam poſuere τύπος. Mox Anglic. μὴ δὲ λόγε.
(2) Anglic. συχνῶς.
(3) Edit. Pariſ. εἴδαμεν. Commelin. ἴδομεν. Reg. ἴδομεν. Felck. 3. anon. οἴδαμεν. Mox edit. Commel. & Pariſ. εἴδομεν. Reg. ἴδομεν. Felck. 3. anon. οἴδαμεν.
(4) Reg. ἴδομεν. Edit. Commel. & Pariſ. εἴδομεν. quæ vox deeſt in Felck. 3. anon. Ibid. Anglic. οἴδαμεν καὶ μοναχοὺς νηστεύοντας. Ibid. Nannius legerat, κληρικοὺς πίνοντας, qui vertit, *Clericos bibiſſe*. Mox γὰρ deeſt in Anglic. Ibid. Felck. 3. anon. οὕτως καὶ ἐκεῖνος.
(5) Sic Reg. Editi vero mendoſe, οὐκ ἐκώλυται.
(6) Reg. διαγγελίσεται. Anglic. διαγγελίζεται. Paulopoſt Reg. Baſil. Anglic. συμβουλεύσει. Editi συμβουλεύει.
(7) Anglic. ὀφθήσονται, male. Hinc Nannius vertit *apparebunt*.
(8) In Reg. & Felck. 3. anon. τὸν deeſt.

ADMO-

A D M O N I T I O
IN EPISTOLAM ENCYCLICAM
SEU CIRCULAREM
AD EPISCOPOS ÆGYPTI ET LIBYÆ
CONTRA ARIANOS.

I. HÆc *Epiſtola in aliquot Græcis manuſcriptis codicibus, ut in editis Latinis, inſcribitur* Oratio prima contra Arianos*: ſed perperam, ut jam doctis omnibus eſt perſuaſum. Hæc enim diſtincta penitus eſt a quatuor Orationibus contra Arianos, nihilque eam inter & illas eſt connexionis; ſed & hæc Epiſtola per ſe eſt omnino abſoluta, & quatuor illæ Orationes ita ſibi cohærent, ut nec prima aliam indicet præpoſitam, ſed novi ſit Operis initium, & quarta duntaxat trium aliarum ſit finis ac concluſio. Verum fuſius hac de re diſſeretur in Admonitione in eaſdem quatuor Orationes.*

II. *De tempore quo hæc ſcripta eſt Epiſtola, nullus plane eſt ambigendi locus. Nam certum eſt ex numero* VII. *miſſam fuiſſe, cum jamjam in Sedem Alexandrinam intrudendus eſſet Georgius Cappadox, quod contigit anno 356. tempore Quadrageſimæ, ac proinde ante diem 7. Aprilis, in quem diem eo anno Paſcha incidebat. Conſtat item conſcriptam fuiſſe poſt diem 9. menſis Februarii, poſtquam nempe S. Athanaſius, Syriano in eccleſiam S. Theonæ hoſtiliter irruente, Arianorum manus atque inſidias divinitus effugerat, ſeceſſeratque Alexandria, ac cum jam in alienis peregrinaretur regionibus, ut ipſe ſcribit numero* V. & XX.

III. *Nec vero ignoramus Baronium ad annum Chriſti 306. num.* XLIV. *ex hac Epiſtola ſchiſma Meletianum ad annum 306. revocare, ipſamque anno 361. ſcriptam eſſe concludere ex his S. Athanaſii verbis num.* XXII. οἱ μὲν (Μελιτιανοὶ) πρὸ πεντήκοντα ϗ πέντε ἐτῶν σχισματικοὶ γεγόνασιν· οἱ δὲ (Ἀρειανοὶ) πρὸ τριάκοντα ϗ ἓξ ἐτῶν ἀπεδείχθησαν αἱρετικοὶ, ϗ τῆς ἐκκλησίας ἀπεβλήθησαν ἐν κρίσει πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. *Id eſt*, Meletiani ante quinque & quinquaginta annos facti ſunt ſchiſmatici: & Ariani ante ſex & triginta annos hæretici ſunt declarati, iidemque ab Eccleſia, totius generalis Synodi judicio, rejecti ſunt. *At cum ipſe Baronius ex Teſtificatione Populi Alexandrini, quæ pridie Idus menſis Februarii poſt Conſulatum Arbathionis & Lolliani, hoc eſt, poſt annum 355. edita eſt, recte colligat Georgium anno 356. intruſum fuiſſe: cumque ex numero* VII. *ut jam diximus, exploratiſſimum ſit ſcriptam fuiſſe hancce Epiſtolam, cum nondum Sedem Alexandriæ Georgius occuparet, ſed cum brevi in eam eſſet invaſurus: fatendum neceſſario eſt illam hoc ipſo anno 356. eſſe compoſitam.*

IV. *Non dubium autem quin errandi cauſa Baronio fuerit hæc Nannii verſio:* Illi (Meletiani) abhinc ante quinquageſimum quintum annum ſchiſmatici facti ſunt: iſti (Ariani) vero ante trigeſimum ſextum annum hæretici declarati, & ab Eccleſia ſummoti, idque judicio Synodi univerſalis. *Ex his enim concludit Baronius triginta ſex fuiſſe annos a Concilio Nicæno, cum iſta ſcriberet Athanaſius, ac proinde hanc Epiſtolam eſſe anni 361. Verum hunc locum par eſt ita diſtinguere, ut verbum,* ἀπεδείχθησαν, ſunt declarati, *ad Alexandrum Alexandrinum referantur, qui nimirum in Synodo Alexandrina Arium hæreticum primus declaravit; cætera autem quæ ſequuntur, Nicænæ attribuantur Synodo. Sic nempe num.* XII. & XIII. *Arius blaſphemias proferens dicitur hæreticus declaratus eſſe ab Alexandro,* αἱρετικὸς ἀπεδείχθη. *Oratione item prima contra Arianos num.* III. *ſanctus Præſul teſtatur, poſtquam ab Alexandro damnatus Arius eſt, ejus aſſeclas non amplius Chriſtianos fuiſſe appellatos, ſed Arianos.*

V. *Porro hoc eſt Epiſtolæ argumentum. S. Athanaſius Epiſcopos Ægypti & Libyæ vehementer obſecrat, ut Arianorum conatibus & fraudibus validiſſime animoſeque obſiſtant, præſertim cum audierit aliquos ex illis ſimul conveniſſe, ut de fide ſcriberent, eo animo ut ad ipſos mitterent litteras, quibus ſi vellent ſubſcribere, ſecuri degerent; ſin auderent contradicere, mitterentur in exilium. Arianorum item mire exagitat inconſtantiam, qui ſcilicet ſingulis annis conveniebant ut de fide decernerent, ipſique nihilominus ea reſcindebant quæ antea definierant. Variis quoque argumentis impietatem eorumdem necnon Meletianorum, dolumque ac vim retegit ac repellit. Monet inſuper cavendum maxime eſſe ab illorum ſcriptis, quæ idcirco verbis Scripturæ ſolebant exornare, quo facilius incautos deciperent. Paulo ante finem, mortem Arii enarrat: ac poſtremo ardore vere Apoſtolico illos Epiſcopos ad invictam animi fortitudinem hortatur, & ad quidvis potius conſtanter tolerandum, quam ut a Nicæna fide & veritate propugnanda deſiſtant.*

Digitized by Google

(1) ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

κατὰ Ἀρειανῶν.

1. ΠΑΝΤΑ μὲν ὅσα (2) ὁ κύριος ἡμῶν καὶ σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς, πεποίηκέ τε καὶ ἐδίδαξεν, (3) εἰς τὴν ἡμετέραν φανεὶς σωτηρίαν διεπράξατο· ἦλθε γὰρ, ὡς ὁ Ἰωάννης φησὶν, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. ἔστι δὲ (4) μετὰ πάντων καὶ τοῦτο θαυμάσαι τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, ὅτι καὶ περὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς μαχομένων οὐ παρεσιώπησεν, ἀλλὰ καὶ πάλαι προείρηκεν, ἵνα ἐπειδὰν ἐκεῖνα συμβαίνοντα, [illegible] εὑρεθῶμεν ἠσφαλισμένην ἔχοντες τὴν διάνοιαν ἐκ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας λέγοντος· „ἐγερθήσονται ψευδοπροφῆται „καὶ ψευδόχριστοι, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, „ὥστε (5) πλανᾶσθαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. „ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν.„ τὰ μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ἀποτεθέντα (6) μαθήματά τε καὶ χαρίσματα παρ' αὐτοῦ, πολλὰ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπόν ἐστιν· οὐρανίου γὰρ πολιτείας τύπος, καὶ δύναμις κατὰ δαιμόνων, (7) υἱοποίησίς τε, καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν χάρισμα καὶ ἐξαίρετον, ἡ περὶ τοῦ πατρὸς γνῶσις καὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου, καὶ δωρεὰ πνεύματος ἁγίου. ἡ δὲ τῶν ἀνθρώπων διάνοια (8) ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἔγκειται· καὶ μὲν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος φθονῶν ἐπὶ τοῖς τοσούτοις ἡμῖν ἀγαθοῖς γενομένοις, περιέρχεται ζητῶν ἁρπάσαι τὰ εἰς ἡμᾶς τοῦ λόγου σπέρματα. διὰ τοῦτο γοῦν ὥσπερ ἴδια κειμήλια τὰ μαθήματα σφραγίζων ἐν ἡμῖν διὰ τῆς προῤῥήσεως, ἔλεγεν ὁ κύριος· „βλέπετε μή τις ὑμᾶς „πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, „λέγοντες, ἐγώ εἰμι· καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ πολλοὺς πλα„νήσουσι· μὴ (9) οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.„ μέγα τι χάρισμα δέδωκεν ἡμῖν ὁ λόγος, ὥστε μὴ ἐκ τῶν φαινομένων ἀπατᾶσθαι, (10) ἀλλὰ καὶ μᾶλλον κἂν ταῦτα κεκαλυμμένα τυγχάνῃ, διακρίνειν τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι. ἐπειδὴ γὰρ ὅλος ἐστὶ μισητὸς ὁ τῆς κακίας εὑρετὴς καὶ μέγας δαίμων ὁ διάβολος, μόνον τε φαινόμενος (11) βδελύττεται παρὰ πάντων, ὡς ὄφις, ὡς δράκων, ὡς λέων ζητῶν τινὰ ἁρπάσαι καὶ καταπιεῖν· διὰ τοῦτο ὃ μέν ἐστιν αὐτὸς, ὑποκρύπτει καὶ σκέπει, τὸ δὲ παρὰ πάντων ποθούμενον ὄ-

Tom. I.

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ

EPISTOLA ENCYCLICA

Contra Arianos.

1. OMNIA quidem quæ Dominus & Salvator noſter Jeſus Chriſtus, ut ſcripſit Lucas, & fecit & docuit, noſtræ ſalutis, propter quam & venerat, procurandæ cauſa peregit. Nam, ut ait Joannes, venit non ut judicaret mundum, ſed ut mundus per ipſum ſalvaretur. Inter omnia tamen quæ geſſit, in eo præcipue admiranda eſt ejus benignitas, quod de his qui bellum nobis erant indicturi non ſolum non ſiluerit, ſed etiam luculenter prædixerit, ut cum illa evenerint, mentem noſtram ejus doctrina munitam offendant, qui nobis ea his verbis prænunciavit: *Exſurgent pſeudoprophetæ & pſeudochriſti, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, ſi fieri poſſit, etiam electi: ecce prædixi vobis.* Multa ſane ac ſupra hominem ſunt præcepta & beneficia quæ illi in nobis placuit recondere; ea ſcilicet ſunt cæleſtis vitæ forma, poteſtas adverſus dæmones, adoptio, & quod omne beneficium ſuperat præcipuumque eſt, Patris & ipſius Verbi cognitio, atque Spiritus ſancti donum. Verum humana mens ad malum valde proclivis eſt: adverſarius quoque noſter diabolus tanta nobis bona invidens circuit & vigilat, ut quæ in nobis exiſtunt verbi ſemina auferat. Hinc ergo Dominus ſua præcepta, veluti proprium theſaurum, in nobis prædictione obſignans ait, *Videte ne quis vos ſeducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego ſum: & tempus appropinquavit. Nolite ergo ire poſt eos.* Magnum ſane aliquid nobis præſtitit Verbum, ut ſcilicet ex ipſa rerum ſpecie non deciperemur; ſed potius, licet hæc operta ſint & obtecta, Spiritus gratia poſſemus diſcernere. Quia enim totus per ſe odio dignus eſt malitiæ inventor & magnus dæmon diabolus, ſtatimque ac apparuerit, ab omnibus repellitur, ut ſerpens, ut draco, ut leo quærens quos rapiat & devoret: idcirco quod ipſe quidem eſt celat & occultat; at nomen, quod omnes habent deſi-

H h h derio,

Scripta anno 356.

Act. 1.

Joan. 3. 17

Matth. 24. 24.

1. Pet. 5. 8.

Luc. 21. 8.

Dæmon ut homines decipiat, ſolet alienam induere ſpeciem.

(1) Sic inſcribitur in mſſ. Baſilienſi, Anglicano, Felckmanni 2. & 5. anonymis, & in editis Græcis. At in mſſ. Anglicano & Felckmanni 5. anonymo additur præterea in fine, λόγος πρῶτος. Seguerianus, Goblerianus, & Felckmanni 1. anonymus habent, τοῦ ἐν ἁγίοις, &c. κατὰ Ἀρειανῶν λόγος τρίτος. In codice mſ. Collegii Pariſienſis RR. PP. Jeſuitarum is eſt titulus, τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου λόγος Γ. περὶ τῆς πανουργίας καὶ ὑποκρίσεως τῶν Ἀρειομανιτῶν, καὶ πῶς μετασχηματιζόμενοι πλανᾶν ἐπιχειροῦσι τοὺς ἀγνοοῦντας αὐτούς. *Magni Athanaſii Oratio tertia de aſtutia & ſimulatione Arianorum, & quomodo ſe varie componentes, eos fallere conantur, qui ipſos non cognoſcunt.* Eadem quoque eſt inſcriptio in collectaneis variarum lectionum ex veteri quodam libro, quas Felckmannus ſibi amicum quemdam, quem literis Fr. I. indicat, communicaſſe ſcribit: non ibi tamen leguntur hæc priora verba, τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου λόγος τρίτος; ſed tantum cetera quæ ſequuntur. Idem etiam, qui in Jeſuit. codice, legitur titulus in mſ. Colbertino, & in alio Monaſterii S. Taurini Ebroicenſis. Verum ideo in his codicibus inſcribitur λόγος τρίτος, quod tertia ordine exſtet, nempe poſt tractatum de Sententia Dionyſii Alexandrini, qui in his codicibus duas in partes dividitur, quarum prima λόγος πρῶτος dicitur, altera λόγος δεύτερος. Apud Omnibonum hæc habetur inſcriptio, *S. Athanaſii liber primus contra hæreticos:* quamquam idem poſtea Orationem, quæ vulgo ſecunda inſcribitur, Sermonem primum contra Arianos inſcribit.

(2) Seguer. Jeſuit. Colb. & Taurin. ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. At καὶ σωτὴρ abeſt a Gobler. & Felckm. 1. anon. Mox iidem Gobler. & Felckm. 1. anon. ὁ Λουκᾶς φησι.

(3) Seguer. Gobler. Felckm. 1. Colbert. Taurin. & Fr. I. εἰς τὴν ἡμετέραν ἐλθὼν σωτηρίαν. Felckm. 1. anon. pro φανεὶς habet ὡς.

(4) μετὰ abeſt a Baſil. Mox Fr. I. Colbert. & Taurin. ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προείρηκε.

(5) Sic Seguer. Jeſuit. Gobler. Colbert. Taurin. Fr. I. & Felckm. 1. anon. Alii & editi πλανῆσαι. μὲν pauloPoſt ſequens abeſt a Baſil.

(6) Sic Seguer. Fr. I. Colbert. Taurin. Gobler. & Felckm. 1. anon. Alii vero & editi τε omittunt. Mox Seguer. πολλά τε.

(7) Sic Seguer. Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. At alii & editi υἱοποιήσεις δέ.

(8) Fr. I. Colbert. Taurin. ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ κακὰ ἔγκειται· καὶ νῦν καὶ ὁ ἀντίδικος, &c.

(9) Seguer. Jeſuit. Colbert. & Taurin. Gobler. & Felck. 1. anon. οὖν omittunt.

(10) Seg. ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ταῦτα κἂν κεκαλυμμένα. Ibid. Gobler. & Felck. 1. anon. καὶ ταῦτα κεκαλυμμένα. Paulopoſt Fr. I. habet ὅλως pro ὅλος.

(11) Sic Seguer. Jeſ. Colbert. Taurin. Gobler. Felck. 1. anon. & Fr. I. ut & legit Nannius. Alii & editi ἅλλεται πρὸς πάντας, *inſilit in omnes*, atque ita legit Omnibonus. Ibid. Seguer. Colbert. Taurin. Jeſ. Gobler. Felckm. 1. anon. & Fr. I. τοῖς ἁρπάσαι καὶ καταπιεῖν. Alii autem & editi, τινὰ ἁρπάσῃ καὶ καταπίῃ. Felckm. 5. anon. καὶ τινα καταπίῃ. Mox Gobler. & Felckm. 1. anon. περὶ πάντων pro παρὰ πάντων.

derio, aſtute præ ſe fert, ut cum homines falſa ſpecie deluſerit, jam deceptos propriis adſtringat vinculis. Nempe quemadmodum ſi quis alienos liberos in captivitatem attrahere cupiens, abſentium parentum ſimilem indueret ſpeciem, eoque artificio filios, utpote parentum deſiderio flagrantes, illectos procul abduceret, miſeroſque interimeret: ita profecto improbus dæmon, tortuoſuſque & malignus diabolus, ſe per ſeipſum exhibere quidem non audet; ſed cum non ignoret quam homines ſint veritatis amantes, hanc ſpecie tenus in ſe fingit, atque hoc pacto proprium venenum in ſequentes ſe ſpargit.

2. Sic ille Evam olim decepit, non propria ſcilicet loquens, ſed verba Dei ficte uſurpans, eorumque adulterans ſenſum. Sic etiam uxorem Job ſubornavit, illi nempe ſuadens ut amorem viri præ ſe ferret, at revera eam docens blaſphemias in Deum ipſum proferre. Sic denique homines externa rerum ſpecie verſutus deludit & decipit, ſinguloſque in proprium malitiæ puteum ſurripit & trahit. Itaque poſtquam olim primum hominem circumvenit, omnes per illum in ſua poteſtate & ditione tenere ratus, ferox & ſuperbus hujuſmodi verbis

Eſa. 10. 14. inſultabat: *Univerſum orbem velut nidum manu comprehendam, & tanquam derelicta ova tollam, nec eſt qui me effugiat aut contradicat.* Verum ubi advenit Dominus, humanamque ejus diſpenſationem experientia inimicus cognovit; cum non poſſet carnem decipere, quam geſtabat Chriſtus; tunc ille qui univerſum orbem ſe comprehenſurum pollicitus ſibi fuerat, jam inde propter Chriſtum etiam pueris, tanquam paſſer, ſuperbus cœpit eſſe ludibrio.

Eſa. 11. 8. Nunc enim pueri infantes manu in foramen aſpidum injecta, illum qui Evam ſefellit, deridebunt, omneſque qui recte in Dominum credunt,

Eſa. 14. 14. conculcant eum qui dixit: *Supra nubes ponam ſolium meum, aſcendam & ero ſimilis Altiſſimo.* Hæc igitur ille non ſine rubore patitur, qui ſi rurſus pro ea qua pollet impudentia, formam mutare audeat, nihilominus infelix illis latere nuſquam poteſt, qui ſignum in fronte gerunt, ſed ab eis eo etiam acerbius repellitur cum magno ſui dedecore & pudore. Licet enim nunc, inſtar colubri ſerpentis, fictam angeli lucis formam induerit; nihil tamen ipſi prodeſſe poterit hujuſmodi ſimulatio: quippe cum

Galat. 1. 8. edocti ſimus, licet Angelus e cælo nobis evangelizet præter id quod accepimus, anathema illum eſſe.

3. Quod ſi iterum proprium velit tegere mendacium, & veritatem labiis loqui ſimulet; qua mente id faciat non ignari, quæ a Spiritu ſancto

Pſal. 49. 16. in illum dicta ſunt merito uſurpabimus: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias*

A ὑποκρίνεται (1) πανούργως, ἵνα ἀπατήσας τῇ φαντασίᾳ, λοιπὸν τοὺς πλανηθέντας τοῖς ἰδίοις περιπείρῃ δεσμοῖς. καὶ ὥσπερ (2) ἄν τις ἀνδραποδίσασθαι θέλων ἀλλοτρίους παῖδας, ἀποδημούντων τῶν γονέων, (3) ὑποκρίνεται τὴν ἐκείνων ὄψιν, καὶ ποθοῦντας τὰς ψυχὰς ἀπατήσῃ, καὶ λοιπὸν ἀπαγαγὼν αὐτοὺς μακρὰν, ἀπολέσῃ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ κακοδαίμων καὶ σκολιὸς διάβολος, οὐκ ἔχων μὲν αὐτὸς παῤῥησίαν, εἰδὼς δὲ τὸν ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἔρωτα τῶν ἀνθρώπων, ὑποκρίνεται μὲν (4) ταύτην τῇ φαντασίᾳ, τὸν δὲ ἴδιον ἰὸν ἐπιβάλλει τοῖς ἐπακολουθήσασιν αὐτῷ.

2. Οὕτως καὶ τὴν Εὔαν ἠπάτησεν, οὐ τὰ ἴδια λαλῶν, ἀλλ' ὑποκρινόμενος μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ B ῥήματα, τὴν δὲ διάνοιαν αὐτῶν παραποιῶν. Οὕτω καὶ τὴν γυναῖκα (5) τοῦ Ἰὼβ ὑπέβαλε, πείσας αὐτὴν ὑποκρίνασθαι μὲν φιλανδρίαν, διδάξας δὲ βλασφημεῖν εἰς τὸν Θεόν· οὕτως τοὺς ἀνθρώπους ὁ δόλιος παίζει ταῖς φαντασίαις, ὑποκλέπτων καὶ σύρων ἕκαστον εἰς τὸν ἴδιον τῆς κακίας βόθρον. πάλαι μὲν οὖν ἀπατήσας τὸν πρῶτον ἄνθρωπον (6) τὸν Ἀδὰμ, καὶ νομίσας δι' ἐκείνου ὑποχειρίους ἐσχηκέναι (7) τοὺς πάντας, ηὔχει θρασυνόμενος καὶ λέγων· „ τὴν οἰκουμένην ὅλην κατα-
C „ λήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμέ-
„ να ὠὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεταί με, ἢ ἀν-
„ τείπῃ μοι. „ ἐπειδὴ δὲ ὁ Κύριος ἐπεδήμησε, καὶ πεῖραν ἔσχεν (8) ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπίνης οἰκονομίας αὐτοῦ, μὴ δυνηθεὶς ἀπατῆσαι τὴν ὑπ' αὐτοῦ φορουμένην σάρκα, ἔκτοτε δὴ ὁ τὴν οἰκουμένην ὅλην ἐπαγγελλόμενος καταλαμβάνειν, (9) λοιπὸν ἐξ ἐκείνου καὶ δι' ἐκεῖνον παίζεται καὶ ὑπὸ παιδίων, ὡς στρουθίον, ὁ ὑπερήφανος. παιδία γὰρ νήπια νῦν (10) εἰς τρώγλην ἀσπίδων βάλλει τὴν χεῖρα, γελᾷ τὸν ἀπατήσαντα τὴν Εὔαν· καὶ πάντες δὲ οἱ ὀρθῶς πιστεύοντες (11) εἰς τὸν Κύριον πατοῦσι τὸν εἰπόντα· „ θήσομαι τὸν
D „ θρόνον μου ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἀναβήσομαι, καὶ
„ ὅμοιος ἔσομαι τῷ ὑψίστῳ. „ ὅπως μὲν οὖν πάσχει μετ' αἰσχύνης ἐκεῖνος· ὅμως δὲ εἰ καὶ τολμᾷ πάλιν ὁ ἀναίσχυντος χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ γινώσκεται καὶ οὐ μάλα λανθάνει ὑπὸ τῶν τὸ σημεῖον ἐν τῷ μετώπῳ (12) φορούντων, καὶ δεινότερον ἀποστρέφεται τεταπεινωμένος καὶ κατῃσχυμμένος. κἄν τε γὰρ ὡς ὄφις ὁ τοῦ ἔρπειν μετασχηματίσηται εἰς ἄγγελον φωτὸς, ἀλλ' οὐκ εἰς ὄνησιν ἕξει τὴν ὑπόκρισιν· πεπαιδεύμεθα γὰρ (13) ὅτι κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ἡμᾶς παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα τοῦτον εἶναι.

E 3. Ἐὰν δὲ καὶ πάλιν τὸ ἴδιον κρύψῃ ψεῦδος, καὶ λαλεῖν ὑποκρίνηται διὰ χειλέων τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' οὐκ ἀγνοοῦντες αὐτοῦ τὰ νοήματα, δυνάμεθα (14) λέγειν τὰ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς αὐτὸν εἰρημένα· „ τῷ δὲ ἁ-
„ μαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἱνατί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώ-

ματα

(1) Sic Seguer. Jeſuit. Colbert. Taurin. Gobler. & Felckm. 1. anon. At alii & editi ὁ πανοῦργος.

(2) Sic Seguer. Taurin. Jeſuit. Gobler. Felckm. 1. anon. & Fr. I. Ceteri autem & editi ἂν omittunt. Mox Gobler. & Felckm. 1. anon. ἀποδημούντων αὐτῶν τῶν γονέων.

(3) Sic Seguer. Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. qui & mox ἀπατήσῃ, & (excepto Fr. I.) ἀπολέσῃ. At alii & editi, ὑποκρίνηται, ἀπατήσει, & ἀπολέσει. Ibid. καὶ κακοδαίμων καὶ deſunt in Gobler. & Felckm. 1. & 5. anon.

(4) Sic Seguer. At Felckm. 5. anon. ταύτην τὴν φαντασίαν. Ceteri & editi, αὐτῇ τῇ φαντασίᾳ. τῇ tamen abeſt ab Anglicano.

(5) Jeſuit. τῷ. Id. ibid. & Seguer. Taurin. Gobler. Felckm. 1. anon. & Fr. I. ὑπέβαλε. Alii vero & editi ὑπέβαλλε. Mox iidem præter Fr. I. & Colbert. ὑποκρίνασθαι, & præterea Jeſuit. Taurin. Colbert. ac Seguer. μὲν addunt. Alii vero & editi habent ὑποκρίνεσθαι abſque μέν.

(6) τὸν abeſt a Jeſuit. Colbert. Taurin. Gobler. Felckm. 1. & 5. anon.

(7) Sic Seguer. Colbert. Taurin. & Jeſuit. πάντας quoque habent Gobler. Felckm. 1. anon. & Fr. I. Editi & alii τὰς ἅπαντας ὑπάλλαγο. Mox Colbert. Taurin. Fr. I. τῇ χειρί μου. Ibid. Baſil. cum edit. Commel. νοσιάν.

(8) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. Felckm. 1. & 5. anon. & Fr. I. Alii autem & editi art. ὁ omittunt. Paulopoſt pro φορουμένην, Jeſuit. Colbert. & Taurin. habent φορεσθεῖσαν.

(9) λοιπὸν deeſt in Gobler. & Felckm. 1. anon. Ibid. Felckm. 5. anon pro δι' ἐκεῖνον, ut in aliis & editis legitur, habet δι' ἐκείνου. Item ibid. Gobler. & Felckm. 1. anon. pro παιδίων, habent παίδων.

(10) Sic Seguer. Taurin. Jeſ. Gobler. & Felckm. 1. anon. At Baſil. Anglic. & Felckm. 5. anon. ἐπὶ τρώγλης. Editi ἐπὶ γλώττης, ut & legerunt Omnibonus & Nannius. Mox Jeſuit. Colbert. Taurin. πάντες τε. Ibid. Seguer. δὲ omittit.

(11) Jeſuit. Colbert. Taurin. πρός. Iidem mox & Seguer. Gobler. Felckm. 1. & 5. anon. & Fr. I. θήσω. Ibidem poſt ἀναβήσομαι, Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. addunt καὶ. Item ibid. pro ἐπάνω, Felckm. 5. anon. habet ἐπί.

(12) Sic Seguer. Jeſuit. Colbert. Taurin. Gobler. Felckm. 1. anon. & Fr. I. At Felckm. 5. anon. περιφερομένων. Alii & editi περιφερόντων, qui & omittunt δεινότερον. Mox Anglic. pro κἄν τε, habet ἐὰν τε. Ibid. Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. μετασχηματίσηται. Alii & editi, μετασχηματίζηται, minus bene.

(13) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Baſil. Anglic. & Felckm. 5. anon. At in aliis & editis deeſt ὅτι. Ibidem Felckm. 5. anon. ὑμῖν.

(14) Gobler. & Felckm. 1. anon. λέγειν· τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ, &c. Mox iidem & Seguer. Taurin. Jeſuit. Fr. I. ἱνατί σύ. Ceteri & editi, ἵνα τί σύ. Ibid. Jeſuit. διηγῇ.

Digitized by Google

ματί μου; ,, καὶ, οὐχ ὡραῖος αἶνος ἐν (1) τῷ στόματι τοῦ ἁμαρτωλοῦ. οὐδὲ γὰρ τὴν ἀλήθειαν λέγων, ἀξιόπιστός ἐστιν ὁ πανοῦργος· καὶ τοῦτο ἔδειξε μὲν ἡ γραφὴ διηγουμένη τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ πρὸς τὴν Εὔαν αὐτοῦ κακοτεχνίαν. ἤλεγξε δὲ αὐτὸν (2) καὶ ὁ κύριος, πρῶτον μὲν ἐν τῷ ὄρει, διαιρῶν τὰς πτύχας τοῦ θώρακος αὐτοῦ, καὶ (3) δεικνὺς ὅστις ἐστὶν ὁ δόλιος, καὶ ἐλέγχων ὅτι μὴ τῶν ἁγίων εἷς ἐστιν, ἀλλὰ σατανᾶς ἐστιν ὁ πειράζων, ἐν τῷ λέγειν, ,, ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· γέγραπται γὰρ, κύριον τὸν ,, θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις· ,, καὶ ὅτε δὲ ἔκραζον ἀπὸ τῶν μνημείων ἐφίμωσε τοὺς δαίμονας. ἦν μὲν γὰρ ἀληθὲς τὸ παρ' αὐτῶν λεγόμενον, καὶ οὐκ ἐψεύδοντο (4) τότε λέγοντες, ,, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ,, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. ,, ἀλλ' οὐκ ἤθελε δι' ἀκαθάρτου στόματος (5) τὴν ἀλήθειαν προφέρεσθαι καὶ μάλιστα δι' ἐκείνων, ἵνα μὴ προφάσει ταύτης ἐπιμίξαντες τὸ ἴδιον θέλημα τῆς κακονοίας, ἐπισπείρωσι τοῦτο (6) καθεύδουσι τοῖς ἀνθρώποις. διὰ τοῦτο οὔτε αὐτοὺς ἠνέσχετο τοιαῦτα λαλούντων αὐτῶν, οὐδὲ ἡμῖν (7) ἀνέχεσθαι τῶν τοιούτων βουλόμενος παρήγγειλε δι' ἑαυτοῦ μὲν, ,, προσέχετε, λέγων, ἀπὸ τῶν ψευ- ,, δοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι ,, προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. διὰ δὲ ,, τῶν ἁγίων ἀποστόλων· μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύε- ,, τε. ,, τοιοῦτος (8) γὰρ ὁ τρόπος τῆς ἀντικειμένης ἐνεργείας ἐστί· τοιαύτη δὲ (9) καὶ τῶν αἱρέσεων συγκροτουμένη τυγχάνει· πατέρα γὰρ ἑκάστη τῆς ἰδίας ἐπινοίας ἔχουσα τὸν ἐξ ἀρχῆς τραπέντα καὶ γενόμενον ἀνθρωποκτόνον καὶ ψεύστην διάβολον, καὶ αἰσχυνομένη τὸ τούτου μισητὸν ὄνομα προφέρειν, ὑποκρίνεται τὸ καλὸν, καὶ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα τὸ σωτῆρος αὐτῆς τε τῶν γραφῶν λέξεσι περιβάλλεται, καὶ λέγει μὲν τὰ ῥήματα, κλέπτει δὲ τὴν διάνοιαν (10) τὴν ἀληθῆ· καὶ λοιπὸν, ὡς ἔπλασεν ἰδίαις ἐπινοίαις ἐν τῷ δόλῳ περιστήσασα, ἀνθρωποκτόνος καὶ αὐτὴ γίνεται τῶν πλανωμένων.

4. Ἐπεὶ πόθεν Μαρκίωνι καὶ Μανιχαίῳ τὸ εὐαγγέλιον, ἀρνουμένοις (11) τὸν νόμον; ἐκ γὰρ τῆς παλαιᾶς ἡ νέα, καὶ ἡ νέα τῆς παλαιᾶς μαρτυρεῖ. οἱ τοίνυν ἀρνούμενοι ταύτην, πῶς ὁμολογήσουσι τὰ ἐξ ἐκείνης; Παῦλος γὰρ (12) ἀπόστολος εὐαγγελίου γέγονεν, ,, ὃ προεπηγγείλατο διὰ ,, τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις· ,, ὁ δὲ κύριος αὐτὸς ἔλεγεν, ,, ἐρευνᾶτε τὰς (13) γραφὰς, ὅτι ,, αὗταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. ,, πῶς οὖν ὁμολογήσουσι τὸν κύριον, μὴ (14) πρότερον ἐρευνήσαντες τὰς περὶ αὐτοῦ γραφάς; ὃν γὰρ ἔγραψε Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται, τοῦτον εὑρηκέναι λέγουσιν οἱ μαθηταί· τί δὲ καὶ Σαδδουκαίοις ὁ νόμος μὴ δεχομένοις τοὺς προφήτας; ὁ γὰρ τὸν νόμον δεδωκὼς θεὸς, αὐτὸς ἐγείρειν ἐν τῷ νόμῳ καὶ προφήτας ἐπηγγείλατο, ὥστε τὸν αὐτὸν εἶναι κύριον τοῦ τε νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τὸν ἀρνούμενον θάτερον αὐτῶν, ἀρνεῖσθαι πάντως καὶ τὸ ἕτερον. τί δὲ καὶ Ἰουδαίοις λοιπὸν ἡ παλαιὰ, μὴ ἐπιγνοῦσι τὸν ἐξ αὐτῆς προσδοκώμενον κύριον; εἰ γὰρ ἐπίστευον τοῖς Μωϋσέως γράμμασιν, ἐπίστευσαν ἂν τοῖς τοῦ κυρίου ῥήμασι· ,, περὶ γὰρ ἐμοῦ, φησιν, ἐκεῖνος ἔγρα- ,, ψε. ,, τί δὲ καὶ τῷ Σαμοσατεῖ τὸ τῶν γραφῶν, ἀρνουμένῳ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ τὴν ἐξ ἀμφοτέ-

A meas? &, *Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris.* Eccli. 15. 9.
Nam nec etiamſi veritetem dicat, ulla fide dignus eſt verſipellis, ut ex Scriptura diſcimus, quæ perverſitatem, qua adverſus Evam uſus eſt, commemorat. Ejus quoque eudaciam repreſſit Dominus, ac primum quidem in monte, ubi varios ejus pectoris ſinus explicavit, oſtenditque quiſnam eſſet veterator ille, nempe non eum aliquem e Sanctis, ſed eſſe Satanam tentantem, hincque ait: *Abi poſt me, Satana; ſcriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies*: nec non item, cum dæmones e monumentis vociſerantes ſilere juſſit. Verum
Matth. 4. 10.
B quidem erat quod illi clamabant, nec mentiebantur tunc ajentes, *Tu es Filius Dei & Sanctus Dei*: at nolebat per os immundum maximeque per illos veritatem proferri, ne hujus occaſione propriam ſuæ malitiæ voluntatem admiſcentes, eam dormientibus hominibus ſuperſeminarent. Idcirco neque ipſe eos ita loqui paſſus eſt, neque nos hæc ferre permittens; per ſeipſum his verbis præmonuit: *Attendite a falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium; intrinſecus autem ſunt lupi rapaces*. Et per ſanctos Apoſtolos: *Nolite omni ſpiritui credere*. Ea ſiquidem eſt
Matth. 8. 29. Marc. 1. 24. Matth. 13. 25. Matth. 7. 15. 1. Joan. 4. 1.
C indoles adverſariæ operationis, nec alia eſt hæreſum coagmentatio: ſingulæ enim proprii commenti patrem & auctorem mendacem Dæmonem habent, qui ab initio perverſus, homicida factus eſt: cujus cum deteſtandum nomen ipſas proferre pudeat, præclaro omnibuſque præſtantiore Salvatoris nomine ſe falſo inſigniunt, & verbis Scripturarum ſe audent adornare. At voces quidem proferunt, verum eutem celant ſenſum: etque hoc pacto ſingulæ, proprio commento inſidioſe obtecto, eorum, quos in errorem inducunt fiunt homicidæ.

4. Enimvero quid Marcioni & Manichæo, qui Le-
D gem negent, profuerit Euangelium; ſiquidem ex veteribus nova ſunt exorta, & viciſſim veteribus nova perhibent teſtimonium? Qui ergo vetera rejiciunt, quomodo quæ ex illis emanavere poſſunt admittere? Nimirum Paulus factus eſt Apoſtolus Euangelii Dei, *quod ante promiſerat per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis*. Ipſe quoque Dominus dixit: *Scrutamini Scripturas, quia ipſæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me*. Quomodo igitur Dominum poterunt confiteri, ſi quæ de illo ſcripta ſunt non prius ſcrutentur? Nam de quo Moyſes & Prophetę ſcripſerunt, eum ſe inveniſſe affirmant diſcipuli. Quid etiam Legem Saducęi retinent, qui ipſi
E Prophetas repudiant? Deus enim qui Legem dedit, ipſe ſe in Lege Prophetas excitaturum eſt pollicitus, ita ut ipſe & Legis & Prophetarum ſit Dominus, atque adeo qui horum unum rejecerit, elterum quoque rejicere neceſſe ſit. Quid item Judæis emolumenti poſſit eſſe vetus teſtamentum, qui Dominum, cujus adventus in eo prædicitur, non agnoverunt? Nam ſi Moyſis ſcriptis crederent, verbis quoque Domini crediſſent. *De me enim*, inquit, *ille ſcripſit*. Quid ſimiliter utilitatis e Scripturis percipiat Samoſatenſis, qui Dei Verbum, corporeumque ejus adventum utro-

Nihil Marcioni & Manichæo vetus teſtamentum rejicientibus, novum prodeſſe poteſt.
Rom. 1. 2.
Joan. 5. 39.
Joan. 1. 45.
Saducæis, qui Prophetas repudiant, Lex eſt inutilis.
Nihil Judæis Chriſtum negantibus prodeſt vetus teſtamentum.
Joan. 5. 46.
Nihil Paulum Samoſatenſem

que

(1) τῷ & τοῦ abeſt a Jeſuit. & Taurin. qui & mox habent, οὐδὲ γὰρ οὐδέ.
(2) Sic Seguer. At alii καὶ omittunt.
(3) Sic Seguer. At Colbert. & Taurin. δεικνὺς αὐτὸν ὅστις ἐστὶν ὁ δόλιος. Gobler. & Felckm. 1. anon. omittunt ὁ δόλιος. Alii & editi, δεικνὺς αὐτὸν ὅστις ἐστὶν ὁ διάβολος. A Felckm. 5. anon. abeſt ἐστί. Mox pro εἷς, Jeſuit. & Taurin. habent τις.
(4) τότε abeſt a Gobler. & Felckm. 5. anon.
(5) τὴν ἀλήθειαν deeſt in Jeſuit. Colbert. & Taurin.
(6) Hæc verba, καθεύδουσι τοῖς ἀνθρώποις· διὰ τοῦτο, deſunt in Jeſuit.
(7) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Fr. I. Editi vero ἀνέχεσθαι.
(8) γὰρ abeſt a Seguer.
(9) Sic Seguer. Taurin. Jeſuit. Anglic. Gobler. Felckor. 1. & 5. anon. & Fr. I. Editio autem Commeliniana omittit συγκροτουμένη. Mox Gobler. Felckm. 1. & 5. anon. habent, πατέρα γὰρ αἵρεσις ἑκάστη.
(10) Seguer. Taurin. Colbert. Jeſuit. τὴν ἀληθῆ habent.
(11) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. Felckm. 1. anon. & Fr. I. At editi & alii, ἀρνουμένοις καὶ τὸν νόμον.
(12) Sic Seguer. Taurin. Colbert. & Jeſuit. Alii autem & editi, ὁ ἀπόστολος. Ibid. Seguer. τοῦ εὐαγγελίου. Item ibid. pro ὃ, Jeſuit. Colb. & Taurin. habent ἃ.
(13) Sic Seguer. Colbert. & Taurin. At alii & editi, ἐρευνᾶτε τὰς περὶ αὐτοῦ γραφάς. Ibid. Seguer. Taurin. Jeſuit. Gobler. & Felckm. 1. anon. αὐταί. Editi αὗται. Mox Felckm. 5. anon. pro πῶς οὖν, habet ὅπως οὖν.
(14) Jeſuit. Colbert. & Taurin. ἐρευνήσαντες. Ibid. Seguer. Taurin. Colbert. Jeſuit. Gobler. Felckor. 1. anon. & Fr. I. τὰς περὶ αὐτοῦ γραφάς. Alii autem & editi omittunt περὶ αὐτοῦ.

vel Arianos juvant Scripturæ ſanctæ. que vetere & novo teſtamento ſignificatum ac indicatum negare non veretur? Quid denique Arianos juvant Scripturæ? quid ipſi illas proponunt; ipſi, inquam, qui Dei Filium rem creatam eſſe contendunt, & non ſecus ac Gentiles, rei creatæ potius quam Crea-
Rom. 1. 25. tori Deo ſerviunt? Nempe illæ hæreſes in ſua quæque impietate nihil commune cum Scripturis habent; quod ſane non ignorant illarum patroni, Scripturas ſcilicet plurimum, imo vero penitus adverſari cujuſque illarum hæreſum doctrinæ. Ipſi nihilominus ut in fraudem impellant ſimpliciores, quales illi ſunt de
Prov. 14. 15. quibus in Proverbiis ſcriptum eſt, *Innocens credit omni verbo;* Scripturæ voces meditari & uſurpare ſimu-
Solent hæretici Scripturæ verbis doloſe uti. lant, non aliter quam ipſarum pater Diabolus, ut ſcilicet ex verborum ſono recte ſentire videantur, deindeque miſeros homines inducant ut ſententias a Scripturis alienas amplectantur. Certe ſic ſe Diabolus in ſingulis hæreſibus ſimulate gerens, voces dolo plenas
Matth. 24. 24. ipſe ſubminiſtravit; hincque ait Dominus: *Exurgent pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, ita ut multi in errorem inducantur.* Itaque venit Diabolus, & per ſingulas hæreſes dixit: Ego ſum Chriſtus, & apud me eſt veritas; cunctaſque prorſus cum ſeparatim tum communiter mentiri coegit veterator: & quod profecto mirum eſt, cum omnes hæreſes adverſus ſeipſas dimicent, ut unaquæque ea quæ commenta eſt tueatur, ſolum in mentiendo inter ſe conſentiunt: nimirum unum omnes patrem habent, qui mendacium ipſis ſu-
Matth. 13. 25. perſeminavit. Igitur quiſquis fidelis eſt & Euangelii diſcipulus, ac dono ſpiritualia diſcernendi præditus, quique ſuam fidei domum in petra ædificavit, ſtat
Matth. 7. 24. firmus, & tutus ab illorum fraude manet. At qui ſimplex eſt, ut dixi, nec valde inſtructus; is ad verba dumtaxat attendens, nec ſenſum perſpiciens, confeſtim hæreticorum artificiis attrahitur. Quocirca orare & convenit & neceſſe eſt, ut gratiam diſcernendi ſpiritus conſequamur, ut unuſquiſque, quemadmodum monet Joannes, cognoſcat, quinam quidem rejiciendi, quinam vero tanquam amici & ejuſdem fidei conſortes, ſint admittendi. Multa ſane in hanc rem liceret ſcribere, ſi cui iſta accurate tractare eſſet animus. Nam facile apparebit, quam multa variaque ſit hæreſum impietas ac perverſitas, quamque metuenda fallentium aſtutia. Verum quia divina Scriptura longe ceteris omnibus præſtat, idcirco his qui plura hac de re habere voluerint, auctor ipſe ſum ut divinos libros ſedulo legant: ego vero nunc, quod inſtat properavi indicare, idque potiſſimum me impulit ut hæc ita ſcriberem.

5. In hiſce regionibus commorans audivi, uti germani & orthodoxi fratres nuntiarunt, aliquos ex Arii ſectatoribus ſimul conveniſſe, ac de fide, prout voluerunt, ſcripſiſſe, velleque

A ρον τῶν τε παλαιᾶς καὶ καινῆς (1) διαθήκης σημαινομένην καὶ δεικνυμένην ἔνσαρκον τοῦ λόγου παρουσίαν; τί δὲ καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς αἱ γραφαὶ, καὶ τί ταύτας οὗτοι προφέρουσιν, οἱ κτίσμα λέγοντες εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ ὡς (2) οἱ Ἕλληνες, λατρεύοντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα θεόν; πρὸς μὲν γὰρ τὴν ἰδίαν τῆς ἐπινοίας ἀσέβειαν ἑκάστη τούτων τῶν αἱρέσεων οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς γραφάς· καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ οἱ τούτων πρεσβεύοντες, ὅτι πολὺ, μᾶλλον δὲ (3) τὸ ὅλον αὐτῶν ἐναντίον πρὸς τὸ ἐκείνων ἐκείνων φρόνημα· ἀπάτης δὲ χάριν τῶν ἀπλουστέρων, οἷοί εἰσι περὶ ὧν ἐν
B παροιμίαις γέγραπται· „ἄκακος πιστεύει παντὶ λόγῳ·" χρηματίζονται μελετᾷν καὶ λέγειν τὰς λέξεις, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῶν (4) διάβολος, ἵνα ἐκ τῶν λέξεων δόξωσιν ὀρθὸν ἔχειν καὶ τὸ φρόνημα, καὶ λοιπὸν πείσωσι παρὰ τὰς γραφὰς φρονεῖν τοὺς ταλαιπώρους (5) ἀνθρώπους. ἀμέλει ἐν ἑκάστῃ τῶν αἱρέσεων οὕτως (6) σχηματισάμενος ὁ διάβολος, λέξεις ὑπέβαλε μεστὰς δολιότητος· περὶ γὰρ αὐτῶν ὁ κύριος (7) ἔφησεν, „ὅτι ἐγερθήσονται ψευδόχριστοι „καὶ ψευδοπροφῆται, ὥστε πλανῆσαι πολλούς·" „τοιγαροῦν ὁ διάβολος ἦλθε, λέγων δι' ἑκάστης· ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ παρ' ἐμοὶ ἡ ἀλήθειά ἐστι· καὶ
C πάσας ἰδίᾳ καὶ κοινῇ (8) πεποίηκε ψεύδεσθαι συμφώνως. καὶ τό γε παράδοξον, πᾶσαι πρὸς ἑαυτὰς αἱ αἱρέσεις μαχόμεναι, περὶ ὧν (9) ἔπλασεν ἑκάστη κακῶν, ἐν μόνῳ τῷ ψεύδεσθαι συνετέθησαν ἀλλήλαις. ἕνα γὰρ ἔχουσι πατέρα τὸν πάσαις ἐπισπείραντα τὸ ψεῦδος. ὁ μὲν οὖν πιστὸς καὶ τοῦ εὐαγγελίου μαθητὴς, ἔχων (10) χάριν τοῦ διακρίνειν τὰ πνευματικὰ, καὶ ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσας ἑαυτοῦ τὴν τῆς πίστεως οἰκίαν, ἕστηκεν ἑδραῖος καὶ ἀσφαλὴς ἀπὸ τῆς αὐτῶν ἀπάτης διαμένων. ὁ δὲ ἀπλοῦς, (11) ὡς προεῖπον, καὶ μὴ κατηχηθεὶς ἰσχυρῶς, ὁ τοιοῦ-
D τος τὰ λεγόμενα μόνον σκοπῶν, καὶ μὴ τὴν διάνοιαν θεωρῶν, εὐθὺς ὑποσύρεται ταῖς ἐκείνων μεθοδείαις. διὰ τοῦτο καλόν ἐστι καὶ ἀναγκαῖον εὔχεσθαι λαμβάνειν χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων, ἵνα ἕκαστος γινώσκῃ κατὰ τὴν Ἰωάννου παραγγελίαν, τίνας μὲν ἀποβάλλειν (12) ὀφείλει, τίνας δὲ προσλαμβάνεσθαι, ὡς φίλους καὶ τῆς αὐτῆς ὄντας πίστεως. πολλὰ μὲν οὖν ἄν τις γράψειεν, εἰ βούλοιτο περὶ τούτων ἐπεξεργάσασθαι· πολλὴ γὰρ καὶ ποικίλη τῶν αἱρέσεων (13) ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ κακοφροσύνη φανήσεται, καὶ δεινὴ λίαν ἡ τῶν ἀπατώντων πανουργία. ἐπειδὴ δὲ ἡ θεία γραφὴ πάντων ἐστὶν ἱκανωτέρα, τούτου χάριν τοῖς
E βουλομένοις τὰ πολλὰ περὶ τούτων γινώσκειν, συμβουλεύσας ἐντυγχάνειν τοῖς θείοις (14) λόγοις, αὐτὸς νῦν τὸ κατεπεῖγον ἐσπούδασα δηλῶσαι, δι' ὃ μάλιστα καὶ οὕτως ἔγραψα.

5. Ἤκουσα ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις διατρίβων, ἀδελφοὶ (15) γὰρ γνήσιοι καὶ τῆς ὀρθῆς δόξης ὄντες ἀπήγγειλαν, ὡς ἄρα τινὲς συνελθόντες τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων, ἔγραψαν ἔνθεν περὶ πίστεως (16) ὡς ἠθέλησαν, καὶ θέλουσιν ὑπο-

(1) Gobler. & Felckm. 1. anon. διαθήκης. Ceteri & editio Commeliaiana, θείας γραφῆς. Mox Seg. τὴν διὰ λόγου παρουσίαν.
(2) Seguer. οἱ omittit. Idem & Gobler. & Felckm. 1. anon. λατρεύουσι. Mox iidem & Jeſuit. Colbert. Taurin. τὴν ἀσεβείας ἐπίνοιαν. Alii & editi, τὴν ἐπινοίας ἀσέβειαν.
(3) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. & Fr. I. Alii vero & editi τὸ omittunt. τὸ ſequens abeſt a Felckm. 5. anon.
(4) Sic Seguer. Gobl. & Felckm. 1. anon. At alii & editi ὁ διάβολος.
(5) Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. omittunt ἀνθρώπους.
(6) Sic Seg. Colb. Taurin. Jeſuit. & Fr. I. qui & mox habent μεστὰς δολιότητος. alii & editi σχηματιζόμενος, & μεστὰ δολιότητος.
(7) Hæc verba ἔφησεν, &c. ad διάβολος incluſ. deſunt in Seguer. Felckm. 1. & 2. anon. Taurin. & Jeſuit. qui tamen duo ultimi vocem ἔφησεν habent.
(8) Seguer. Gobler. & Felckm. 2. anon. ψεύδεσθαι πεποίηκε. Mox iidem cum Taurin. & Jeſuit. habent αἱ αἱρέσεις. Sed alii & editi αἱ omittunt.
(9) Sic Segu. At Taurin. ἔπλασσον. Alii & editi ἔπλασαν.
(10) Seguer. χάρισμα τοῦ. Jeſuit. Colbert. Taurin. χάρισμα τοῦ. Mox Seguer. Colb. Taurin. Jeſuit. & Fr. I. τῇ ἐπὶ πέτρᾳ οἰκοδομήσας, &c. Alii vero & editi καὶ omiſſo, habent ἐπὶ πέτραν οἰκοδομήσας αὐτοῦ τὴν τῆς πίστεως οἰκίαν, καὶ ἕστηκεν.
(11) Seguer. ὥσπερ εἶπον. Gobler. & Felckm. 1. anon. ὡς εἶπον. Mox Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. ἰσχυρῶς. Alii autem & editi, ἀσφαλῶς.
(12) Jeſuit. Taurin. Colber. & Fr. I. omiſſo ὀφείλει, addunt δεῖ poſt πίστεως, ut iidem habent cum Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. Felckm. 1. & 5. anon. quo etiam modo legit Omnibonus. Alii vero & editi pro πίστεως habent φύσεως. Mox Seguer. Jeſuit. & Fr. I. εἰ βούλοιτο. Alii & editi ἂν βούλοιτο.
(13) Sic Seguer. Colber. Taurin. & Jeſuit. At in aliis & editis ἡ omittitur. Ibid. pro φανήσεται Fr. I. Taurin. & Colbert. habent φαίνεται, & pro ἀπατώντων Anglic. habet ἀπαντώντων, & Felckm. 5. anon. ἀπατῶν. Baſil. item pro πανουργία habet κακουργία.
(14) Fr. I. & Taurin. λογίοις. Ibid. Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. αὐτὸς νῦν τό. Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. αὐτὸς τοίνυν. Editi & alii, αὐτὸς τό.
(15) γὰρ abeſt a Jeſuit. Colbert. & Taurin. Ibid. Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. ὄντες δόξης ὀρθῆς.
(16) Sic Seguer. Jeſuit. Colbert. Taurin. Fr. I. Gobler. Felckm. 1. & 5. anon. Alii vero & editi omittunt ὡς ἠθέλησαν.

ἀποστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς, ἵνα (1) ἢ ὑπογράψητε κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ καθὰ ὑπέβαλεν αὐτοῖς ὁ διάβολος· (2) ἢ ὁ ἀντιλέγων ὑπερόριος γίνηται. καὶ γὰρ καὶ τοῖς (3) ἐπισκόποις τῶν μερῶν τούτων ἤδη διοχλεῖν ἄρχονται. ἐντεῦθεν δὲ ὁ τρόπος τῶν γραφόντων δῆλος γίνεται. οἱ γὰρ οὕτω γράφοντες, ὥστε τὸ τέλος τῶν (4) γραμμάτων αὐτῶν ἐξορισμὸν καὶ ἄλλας τιμωρίας ἔχειν, τί ἂν εἶεν οἱ τοιοῦτοι, ἢ Χριστιανῶν μὲν ἀλλότριοι, διαβόλου δὲ καὶ τῶν ἐκείνου δαιμόνων φίλοι; μάλιστα ὅτι τοῦ (5) θεοσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίου φιλανθρώπου ὄντος, αὐτοὶ παρὰ γνώμην αὐτοῦ θρυλλοῦσιν ἃ θέλουσιν αὐτοί· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ποιοῦσι μετὰ πολλῆς μὲν πανουργίας, δύο δὲ τούτων μάλιστα χάριν, ὥς γέ μοι φαίνεται· τίνος μέν; ἵνα καὶ ὑμῶν ὑπογραψάντων, δόξωσι παύειν μὲν τὴν Ἀρείου κακωνυμίαν, λανθάνειν δὲ αὐτοὶ ὡς μὴ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες· (6) ἑτέρου δέ, ἵνα ταῦτα γράφοντες, δόξωσι πάλιν ἐπικρύπτειν τὴν ἐν Νικαίᾳ γενομένην σύνοδον, καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν αὐτῇ κατὰ τῆς (7) Ἀρειανῆς αἱρέσεως πίστιν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχει αὐτῶν τὴν κακόνοιαν καὶ τὴν ἑτεροδοξίαν. εἰ γὰρ ἐπίστευον ὀρθῶς, ἠρκοῦντο τῇ ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσῃ πίστει παρὰ πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου· καὶ εἰ ἐνόμιζον ἑαυτοὺς συκοφαντεῖσθαι καὶ μάτην λεγομένους Ἀρειανούς, ἐχρῆν (8) αὐτοὺς μὴ σπουδάζειν ἐναλλάττειν τὰ κατὰ Ἀρείου γραφέντα, ἵνα μὴ ὡς κατ᾽ αὐτῶν (9) ᾗ ὁρισθέντα, τὰ κατ᾽ ἐκείνου γραφέντα. νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσιν, ὡς δὲ αὐτοὶ ὄντες Ἄρειος, ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀγωνίζονται. (10) σκόπετε γὰρ ὡς οὐκ ἀληθείας μέλει τούτοις, ἀλλὰ πάντα διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ λέγουσι καὶ πράττουσιν. οἱ γὰρ τολμῶντες διαβάλλειν τὰ καλῶς ὁρισθέντα, καὶ γράφειν ἐπιχειροῦντες ἄλλα παρ᾽ ἐκεῖνα, τί ἕτερον ποιοῦσιν, (11) ἢ κατηγοροῦσι μὲν τῶν πατέρων, προΐστανται δὲ τῆς αἱρέσεως, καθ᾽ ἧς ἐκεῖνοι γεγόνασί τε καὶ ἀπεφήναντο; καὶ γὰρ (12) καὶ νῦν ἃ γράφουσιν, οὐκ ἀληθείας φροντίζοντες γράφουσι, καθὰ προεῖπον, ἀλλὰ μᾶλλον παίζοντες καὶ τέχνῃ τοῦτο ποιοῦντες, πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, ἵν᾽ ἐν τῷ διαπέμπεσθαι τὰς ἐπιστολάς, τὰς μὲν τῶν λαῶν ἀκοὰς (13) ἀπασχολεῖσθαι περὶ ταῦτα ποιήσωσι, κερδάνωσι δὲ τὸν χρόνον τοῦ κατηγορεῖσθαι αὐτοί, καὶ λαθόντες ὡς ἀσεβοῦντες, ἔχωσι χώραν (14) ἐπεκτεῖναι τὴν αἵρεσιν, ὡς γάγγραιναν, ἔχουσαν νομὴν πανταχοῦ.

6. Πάντα γοῦν κινοῦσι καὶ ταράττουσι, καὶ οὐδὲ οὕτω τοῖς ἑαυτῶν ἀρκοῦνται. κατ᾽ ἐνιαυτὸν γὰρ (15) ὡς οἱ τὰς διαθήκας γράφοντες, συνερχόμενοι καὶ αὐτοὶ προσποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵνα καὶ ἐν αὐτῷ γέλωτα μᾶλλον καὶ αἰσχύνην ὀφλήσωσιν, ὅτι μὴ παρ᾽ ἑτέρων, ἀλλὰ παρ᾽ αὐτῶν τὰ αὐτῶν ἐκβάλλεται. εἰ γὰρ ἐθάρρουν οἷς ἔγραφον πρότερον, οὐκ ἂν δεύτερα γράφειν ἐζήτουν· (16) οὐδὲ πάλιν ἀφέντες ἐκεῖνα, ταῦτα νῦν ἔγραφον ἅπερ, πάντως τινὰ μελετήσαντες, (17) πάλιν ἀλλάξουσιν, ἐὰν ὀλίγος πάνυ παρέλθῃ χρό-

ad vos litteras mittere, ut vel, quemadmodum ipſis placet, ſeu potius ut illis ſuggeſſit Diabolus, ſubſcribatis; vel qui contradixerit, in exſilium ejiciatur. Namque ipſis etiam Epiſcopis harumce regionum moleſti jam eſſe incipiunt: quod utique mores ſcribentium manifeſte prodit. Qui enim ita ſcribunt, ut ſuarum litterarum finis ſit exſilium aliæve pœnæ: quinam hujuſmodi homines ceoſendi ſunt quam Chriſtianorum inimici, amici vero Diaboli, ejuſque Dæmonum, præſertim cum contra mentem Conſtantii piiſſimi clementiſſimique Imperatoris, quæ ipſis placent audeant promulgare? Quod & ipſum ſumma cum calliditate faciunt, duabuſque, ut mihi quidem videtur, potiſſimum de cauſis. Prima eſt, ut vobis ſubſcribentibus, ipſi inſami Arii nomine notari deſinant, nec cum Ario ſentire exiſtimentur. Altera eſt, ut ita ſcribendo, Nicænam Synodum & fidem quæ in ea adverſus Arianam hæreſim eſt expoſita, videantur obſcurare. Verum id etiam evidentius perverſitatem illorum pravamque doctrinam arguit: ſi eoim recte crederent, fide, quæ Nicææ ab univerſa generali Synodo expoſita eſt, eſſent contenti. Similiter ſi per calumniam & immerito Arianos ſe vocari arbitrarentur, non tantis conatibus contenderent ea immutare quæ contra Arium ſunt decreta, ne videlicet quæ in illum ſunt definita, ea tanquam adverſus ſe ſancita fuerint. Nunc autem id quidem noo agunt, ſed quaſi ipſi Arius eſſent, pro ſeipſis pugnant. Nam, quæſo, attendite nihil illos de veritate curare, ſed omnia Arianæ hæreſis propugnandæ cauſa & dicere & facere. Qui enim ea quæ recte definita ſunt, audent reprehendere, aliaque præter illa ſtatuere conantur, quid aliud aguot quam quod Patres ipſos accuſaot, & ejus hæreſis patrocinium ſuſcipiunt, adverſus quam illi ſteteruot & æquam pronunciarunt ſententiam? Nam quæ modo ſcribunt, non veritatis ſtudio, uti jam dixi, ſed potius aſtu & dolo ſcribunt, ut homines in errorem poſſint inducere, ut ſcilicet in mitteodis epiſtolis, vulgi aures hiſce rebus occupent, interimque temporis prorogatione accuſationem ipſi evitent, ſuaque hoc pacto occultata impietate, hæreſis, quæ inſtar gangrænæ omnia conſumit, propagandæ locum habeant.

6. Itaque omnia movent & conturbant, neč tamen ſuis decretis ipſi ſunt contenti: nam ſingulis annis, velut qui pacta ſcribunt, ipſi quoque conveniunt, & de fide ſtatuere ſimulant, ut etiam inde nihil oiſi riſum & dedecus referant, quippe quorum decreta noo ah aliis ſed ah ipſis reſcindantur. Si enim his quæ prius definierunt confiderent, nollent profecto alia definire: nec rurſus illis dimiſſis, ea nunc definirent quæ, ut ipſi certe meditantur, poſt aliquod tem-

Ariani ſingulis annis conveniunt, ut de fide decernant.

(1) Sic Seg. Jeſuit. Colb. Taur. Gobl. Felc. 1. anon. & Fr. I. Ceteri & editi omittunt ἢ. Ibid. hæc verba κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ καθὰ ὑπέβαλεν αὐτοῖς ὁ διάβολος, deſunt in Seg. Jeſuit. Gobl. Felc. 1. anon. Colbert. & Taurin.

(2) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. ἢ ὁ ἀντιλέγων τις.

(3) Sic Seg. Gobl. & Felc. 1. an. Editi, ἢ γὰρ τοῖς ἐπισκόποις τῶν μερῶν τούτων ἤδη διοχλεῖν. Jeſuit. Colb. & Taur. ἢ γὰρ ἢ τοῖς ἐπισκόποις τῶν μερῶν τούτων ἤδη διοχλεῖν. Ibid. Seguer. ἐντεῦθεν μὲν οὖν. Idem & Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. habent γραφόντων. Alii vero & editi, γραφέντων.

(4) Seg. γραφῶν. Mox idem cum Col. Taur. Gob. Jeſuit. Felc. 1. anon. & Fr. I. ἢ Χριστιανῶν. Alii & editi, οἱ Χριστιανῶν.

(5) Seg. θεοφιλεστάτου. Ibid. Anglic. Colbert. Taurin. Felckm. 2. & 5. anon. cum editione Commelin. Κωνσταντίνου, ut & habet Omnibonus. At alii Κωνσταντίου, ut & legit Nannius: eaque vera & germana eſt lectio.

(6) Gobl. & Felc. 1. ano. ἕτερον. Mox hæc verba, τὴν ἐν Νικαίᾳ, &c. ad ἀπελάσαντα, incluſive deſunt in Gobl. & Felckm. 1. anon.

(7) Jeſuit. Colbert. Taurin. Ἀρειανικῆς, & infra.

(8) Sic Seg. Jeſuit. Colb. & Taurin. Editi vero & alii, ἐχρῆν μὴ σπουδάζειν αὐτούς.

(9) Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. Felckm. 1. anon. ᾖ. Ibid. pro ἐκείνου, Anglic. habet Ἀρείου.

(10) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. Felckm. 1. anon. & Fr. I. Ceteri & editi, ὁρᾶτε.

(11) Gob. & Felckm. 1. anon. omittunt ἢ κατηγοροῦσι μέν.

(12) Fr. I. Colbert. Taurin. ἢ ὃ νῦν γράφουσι.

(13) Sic Seguer. Taurin. Jeſuit. Gob. Fel. 1. an. & Fr. I. Alii vero & editi, ἀποσχολεῖσθαι. Ibid. Seg. Colb. Taurin. & Jeſuit. ποιήσωσι. Editi ποιεῖν. Gobler. & Felckm. 1. anon. κερδαίνουσι. Iidemque mox & Seguer. λανθάνοντες.

(14) Felckm. 1. anon. ἐπεκτείνειν. Mox Seguer. Jeſuit. Anglic. & Fr. I. Colbert. Taurin. ἔχουσαν νομὴν πανταχοῦ. Alii & editi, ἔχουσαν πανταχοῦ νομήν.

(15) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Fr. I. Jeſuit. Felckm. 1. anon. At in aliis & editis deeſt γάρ.

(16) Sic Seguer. Colbert. Taurin. & Jeſuit. Editi vero οὐδ᾽ αὖ πάλιν ἔγραφον νῦν, ἀφέντες ἐκεῖνα, ταῦτα ἅπερ, ἔγραψαν, πάντως, &c.

(17) Sic Seguer. Colbert. Taurin. & Jeſuit. Alii autem & editi, ὅτι πάλιν. Mox iidem Seguer. Colbert. Taurin. & Jeſ. habent ἐὰν ὀλίγος πάνυ. At in aliis & editis deeſt πάνυ. Ibid. Felckm. 1. anonim. παρέλθοι. Item ibidem, Seguerian. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobleria. Felckm. 2. & 1. anon. ἢ πρόφασιν. Alii autem & editi, ἢ πάλιν πρόφασιν.

pus ſunt immutaturi, cum novam ſcilicet anſam inſidias, ut aſſolent, alicui ſtruendi nacti fuerint. Siquidem tunc in primis cum inſidias alicui parant, fingunt ſe de fide ſcribere, ut, quemadmodum Pilatus manus lavit, ſic & illi ſcribendo, pios Chriſti cultores interimant, & ut, quod quidem ſæpius dixi, tamquam qui in fide definienda ſint diſtenti, hæreſis accuſationem poſſint declinare. Verum nec latere, nec fugere poterunt: quandiu enim ſe ipſi ſibi dumtaxat purgabunt, ſui ſemper erunt accuſatores, & merito quidem, cum illis non reſpondeant a quibus coarguuntur, ſed ſibi tantum quidquid voluerint perſuadeant. Quis igitur unquam reus abſolvitur, qui ſui ipſius ſit judex? Hinc ergo nuſquam ceſſant ſcribere, atque ita ſua perpetuo mutantes, incertam fidem vel potius certam manifeſtamque infidelitatem & pravitatem habeot, quod quidem haud immerito illis accidere mihi videtur. Quia enim deſciſcentes a veritate, & fidem, quæ Nicææ recte edita eſt, abrogare in animo habentes, dilexerunt,
Jerem. 14. 10. quemadmodum ſcriptum eſt, *movere pedes ſuos*: ideo illi, non ſecus ac olim Jeruſalem, moliendis mutationibus ſudant & laborant, aliaſque aliud ſcribunt, eam tantum ob cauſam ut tempus lucrentur, & Chriſti hoſtes permaneaot, hominesque abducant a veritate.

7. Quis ergo cui veritas maxime cordi eſt, illos adhuc ferre poterit? Quis eos ſcribentes non jure averſabitur? Quis illorum non condemnabit temeritatem? Illi nimirum pauci numero, ſua plus omnibus valere volunt, qui & ſuos conſeſſus in angulis habitos ſuſpectoſque vim habere exoptantes, nervos omnes contendunt ut generalem, ſinceram & puram Synodum ſolvant, ac irritam reddant; illi, inquam, qui quod hæreſis Chriſto adverſariæ patrocinium ſuſceperint, ab Euſebianis fuerunt promoti, de fide audent decernere; & qui tamquam rei judicari deberent, hi, ut olim Caiphas, ad judicandum aggrediuntur, ſibique Thaliam componentibus credi volunt, qui nec ipſi quidem ſciunt quomodo credant. Quis
Ariani depoſitos & indignos ad Epiſcopatum promoverunt. enim ignorat Secundum Pentapolitanum, qui olim ob inſanam Arii hæreſim ſæpius fuit depoſitus, ab ipſis ſuſceptum eſſe: promotos item Georgium, qui nunc Laodiceæ eſt Epiſcopus, & Leontium caſtratum, & ante eum, Stephanum, & Theodorum Heracleenſem Epiſcopum? Quin etiam Urſacius & Valens, quos ab ipſo etiam initio, utpote juniores, religionis rudimentis imbuit ipſe Arius, cum de gradu Presbyterii fuiſſent antea dejecti, poſtmodum ob impietatem Epiſcopi ſunt deſignati.
* Vide ſupra pag. 227. nota 1. His adde Acacium * Patrophilumque & Narciſſum, viros ad omnem impietatem audaciſſimos; qui quidem omnes in magna Sardicenſi Synodo fuerunt depoſiti. Euſtathius quoque, qui modo Sebaſtes eſt

τος, καὶ πρόφασιν λάβωσι τοῦ συνήθους αὐτοῖς ἐπιβουλεύειν. τότε γὰρ ὅταν (1) ἐπιβουλεύσωσι, μάλιστα προσποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵν' ὡς ὁ Πιλᾶτος ἐνίψατο τὰς χεῖρας, οὕτω καὶ οὗτοι δράσαντες ἀποκτείνωσι τοὺς εἰς Χριστὸν (2) εὐσεβοῦντας· καὶ ἵνα ὡς περὶ πίστεως ὁρίζοντες δόξωσιν, ὡς πολλάκις εἶπον, (3) φύγωσι τὸ τῆς ἑτεροδοξίας ἔγκλημα. ἀλλ' οὔτε λαθεῖν, οὔτε φυγεῖν δυνήσονται. ἕως γὰρ ἑαυτοῖς ἀπολογοῦνται, ἑαυτῶν (4) ἀεὶ κατήγοροι γίνονται, καὶ δικαίως γε. οὐ γὰρ τοῖς ἐλέγχουσιν αὐτοὺς ἀποκρίνονται, ἀλλ' ἑαυτούς, ὡς βούλονται, πείθουσι. πότε δὲ τοῦ ὑπευθύνου (5) κρίνοντος ἑαυτόν, λύσις γίνεται τοῦ ἐγκλήματος; διὰ τοῦτο γοῦν ἀεὶ γράφουσι, καὶ ἀεὶ τὰ ἴδια μεταποιοῦντες, ἄδηλον ἔχουσι τὴν πίστιν, (6) μᾶλλον δὲ φανερὰν ἔχουσι τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν κακοφροσύνην. πάσχουσι δέ μοι τοῦτο δοκοῦσιν εἰκότως. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἀληθείας ἀποστάντες, καὶ θέλοντες ἀνατρέψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν γραφεῖσαν καλῶς, ἠγάπησαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, κινεῖν πόδας (7) ἑαυτῶν· διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι, ὡς ἡ ποτὲ Ἱερουσαλήμ, κεκοπιάκασι καὶ κάμνουσιν ἐν ταῖς μεταβολαῖς, ἄλλοτε ἄλλα γράφοντες, μόνον ἵνα τὸν χρόνον κερδάνωσι, καὶ διαμείνωσι χριστομάχοι τοὺς ἀνθρώπους πλανῶντες.

7. Τίς οὖν, ᾧ μάλιστα μέλει (8) ἀληθείας, ἔτι τούτων ἀνέχεσθαι θελήσει; τίς γράφοντας αὐτοὺς οὐκ ἀποστραφήσεται δικαίως; τίς οὐκ αὖ (9) καταγνώσεται τῆς τόλμης αὐτῶν; ὀλίγοι γὰρ ὄντες τὸν ἀριθμόν, θέλουσι τὰ ἑαυτῶν ὑπὲρ πάντας ἰσχύειν· καὶ τὰ ἑαυτῶν συγκροτήματα ἐν γωνίαις (10) γενόμενα καὶ ὕποπτα συγχαίνοντες βουλόμενοι κρατεῖν βιάζονται λύειν (11) καὶ ἀκυροῦν τὴν οἰκουμενικὴν γενομένην ἄδολον καὶ καθαρὰν σύνοδον. καὶ ἄνθρωποι διὰ τὸ συνηγορεῖν τῇ χριστομάχῳ αἱρέσει προαχθέντες παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, τολμῶσιν ὁρίζειν περὶ πίστεως, καὶ ὀφείλοντες ὡς ὑπεύθυνοι κρίνεσθαι, κρίνειν, ὡς οἱ περὶ Καϊάφαν, ἐπιχειροῦσι, (12) καὶ αὐτοί. καὶ Θάλειαν ποιοῦσι πιστεύεσθαι θέλοντες, οἱ μηδὲ πῶς πιστεύουσι (13) γινώσκοντες. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν διὰ τὴν τοῦ Ἀρείου μανίαν Σεκοῦνδος μὲν ὁ Πενταπολίτης, ὁ πάλαι πολλάκις καθαιρεθείς, ἐδέχθη παρ' αὐτῶν, (14) προεβλήθησαν δὲ Γεώργιος, ὁ νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, καὶ πρὸ αὐτοῦ Στέφανος, καὶ Θεόδωρος (15) ὁ ἐν Ἡρακλείᾳ; καὶ γὰρ καὶ πρότερον ἀπὸ τοῦ πρεσβυτερίου καθαιρεθέντες, ὕστερον διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης, (16) οἵτινες καὶ τὴν ἀρχήν, ὡς νεώτεροι, παρ' Ἀρείου κατηχήθησαν· Ἀκάκιός τε καὶ Πατρόφιλος καὶ Νάρκισσος, οἱ πρὸς πᾶσαν ἀσέβειαν (17) τολμηρότατοι· οὗτοι μὲν οὖν καὶ ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν γενομένῃ μεγάλῃ συνόδῳ καθῃρέθησαν· Εὐστάθιός τε ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ, (18) Δημόφιλός τε καὶ Γερμίνιος, καὶ Εὐ-

(1) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. & Felck. 1. anon. At alii & editi, ἐπιβουλεύσωσι.
(2) Anglicanus, ἀναιδῶς. Mox editio Commelin. pro περὶ πίστεως, habet περὶ πίστιν.
(3) Seg. Gobl. Felck. 1. anon. φύγωσι. Iidem mox φύγωσι.
(4) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. Fr. I. Felck. 1. & 5. anon. At in aliis & editis, ἀεὶ omittitur.
(5) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. Felckm. 1. anon. Alii vero & editi, κρίνοντες.
(6) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſ. Baſil. Gobler. Fr. I. & Felck. 1. anon. At in Jeſ. Colb. Taurin. & Fr. I. poſt φανερὰν omittitur ἔχουσι. Anglic. μᾶλλον δὲ τὴν ἀπιστίαν. Felckm. 5. anon. τὴν ἀπιστίαν δὲ καὶ κακοφροσύνην φανερὰν ἔχουσι. Ceteri & editi, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπιστίας καὶ τὴν κακοφροσύνην.
(7) Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. Fr. I. & Felckm. 1. anon. ἑαυτῶν. Editi, αὐτῶν. Ibid. Fr. I. Colb. Taurin. Seguer. Jeſuit. αὐτοὶ pro οὗτοι. Item ibid. Gobler. & Felckm. 1. anon. ὡς ἡ ποτὲ ἔρημία.
(8) Jeſuit. Colbert. Taurin. περὶ ἀληθείας. Ibid. Taurin. & Colbert. ἀνασχέσθαι.
(9) Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. καταγνοίη. Felckm. 5. anon. καταγνώσονται. Mox Seguer. ὄντες τὸ πλῆθος. Jeſuit. Colbert. & Taurin. τὰ ἑαυτῶν ἰσχύειν.
(10) Seguer. γενόμενα.
(11) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. & Fr. I. Alii vero & editi omittunt ἀκυροῦν. Ibid. Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. ἄδολον πίστιν καὶ καθαρὰν σύνοδον. Ibid. καὶ ante ἄνθρωποι deeſt in Gobler. & Felckm. 1. anon.
(12) Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. ἐπιχειροῦσι καὶ αὐτοί· καὶ Θάλειαν. Seguer. Θαλείας, &c. Fr. I. Taurin. Colbert. & Jeſuit. ἐπιχειροῦσι καὶ αὐτοί· καὶ βίαν ποιοῦσι λέγειν πιστεύεσθαι. Anglicanus, καὶ ἀσεβῆ λίαν ποιοῦσι πιστεύεσθαι. Alii & editi, ἐπιχειροῦσιν. τῇ αὐτοὶ Θαλείᾳ, &c.
(13) Seguer. Colbert. Taurin. & Jeſuit. γινώσκοντες. Alii & editi, εἰδότες.
(14) Sic Seguer. Jeſuit. & Fr. I. Alii vero & editi προεβλήθη.
(15) Sic Jeſuit. Seguer. & Fr. I. At alii & editi ὁ omittunt. Seguer. ibidem, καὶ γὰρ πρότερον. Idem item cum Gobler. & Felck. 2. anon. πρεσβυτερίου. Jeſuit. Baſil. Anglic. Fr. I. Felckm. 5. anon. πρεσβυτερίου. Alii cum editis, πρεσβυτέρου.
(16) Sic Jeſuit. Baſil. Anglic. Gobler. Felckm. 1. anon. & Fr. I. At alii cum editis, οἱ. Mox Seguer. Jeſuit. Baſil. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. anon. & Fr. I. παρ' Ἀρείου κατηχήθησαν. Gobler. tamen cum Felckm. 1. & 2. anon. κατηχήθησαν. Jeſuit. κατήχησαν. Alii cum editis, παρ' Ἀρείῳ κατηχήθησαν. Ibid. pro Πατρόφιλος, Felckm. 5. Πρόφιλος.
(17) Sic Seguer. Jeſuit. & Fr. I. Ceteri autem & editi τολμηροί. Mox Felckm. 5. anon. κατὰ Σαρδικὴν γενόμενοι.
(18) Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. addunt Δημόφιλός τε καὶ Γερμίνιος. Fr. I. Γερμίνιος. At ea deſunt in aliis & edit. Commelin. nec legit etiam Omnibonus.

Εὐδόξιος, καὶ Βασίλειος, συνήγοροι τῆς ἀσεβείας ὄντες, εἰς τοῦτο προήχθησαν. περὶ γὰρ τῶν κατὰ (1) Κεκροπίαν, καὶ τὸν λεγόμενον Αὐξέντιον, καὶ Ἐπίκτητον τὸν ὑποκριτὴν, περιττόν ἐστι καὶ λέγειν, φανεροῦ πᾶσιν ὄντος, πῶς καὶ διὰ ποίας (2) προφάσεις καὶ παρὰ τίνος ἐχθρῶν καὶ οὗτοι προεβλήθησαν, ὑποκρίνεσθαι τὰς κατὰ τῶν ἐπιβαλλόντων ἐπισκόπων ὀρθοδόξων συκοφαντίας· ὅτι καὶ ὄντες καὶ τὰ ἀπὸ ὀγδοήκοντα (3) μονῶν τυγχάνοντες, καὶ μὴ γινωσκόμενοι παρὰ τῶν λαῶν, ὅμως διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐπραγματεύσαντο ἑαυτοῖς τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου. διὰ τοῦτο (4) νῦν καὶ Γεώργιον ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας τινὰ μισθωσάμενοι, (5) θέλουσιν νῦν ἀποστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς. ἀλλ' οὐδὲ περὶ τούτου λόγος ἐστίν. (6) φήμη γὰρ ἐν τοῖς μέρεσίν ἐστι ταύτης, ὅτι μηδόλως Χριστιανός ἐστιν οὗτος, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ τῶν εἰδώλων (7) ἐζήλωσε, καὶ τὸν τρόπον ἐστὶ δήμιος. διὸ καὶ τοιοῦτον αὐτὸν ὄντα προσελάβοντο, ὅπως ἀδικεῖν, ἁρπάζειν, φονεύειν δύνηται. τοῦτο γὰρ πλέον ἤσκησε, καὶ οὐδόλως οἶδε τὸ εἶδος τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

8. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαῦτα μηχανῶνται κατὰ τῆς ἀληθείας· ἡ δὲ γνώμη αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πᾶσι, κἂν μυριάκις ὡς ἐγχέλυες (8) ἐξελκεῖν ἐπιχειρῶσι καὶ λανθάνειν ὡς χριστομάχοι. διὰ τοῦτο προσκαλῶ, (9) μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάσθω, μηδεὶς ὑμᾶς ὑφαρπαζέσθω· ἀλλὰ μᾶλλον ὡς Ἰουδαϊκῆς ἀσεβείας ἐπιβαινούσης κατὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, πάντες ζηλώσατε τῷ Κυρίῳ· καὶ κατέχων ἕκαστος τὴν ἐκ πατέρων πίστιν, ἣν καὶ οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ὑπέμνησαν γράψαντες, μὴ (10) ἀνέχεσθε τῶν κατ' αὐτῆς καινοτομεῖν ἐπιχειρούντων. κἂν γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέξεις γράφωσι, μὴ ἀνέχεσθε τῶν γραφόντων· κἂν τὰ ῥήματα τῆς ὀρθοδοξίας φθέγγωνται, μηδ' οὕτως τοῖς λαλοῦσι προσέχετε. οὐ γὰρ ὀρθῇ διανοίᾳ λαλοῦσιν, ἀλλ' ὡς ἔνδυμα (11) προβάτων τὰ ῥήματα περιβαλλόμενοι, ἔνδοθεν τὰ τοῦ Ἀρείου φρονοῦσιν, ὡς ὁ τῶν αἱρέσεων καθηγεμὼν διάβολος. καὶ γὰρ κἀκεῖνος ἐλάλει μὲν τὰ (12) ἐκ τῶν γραφῶν, ἐφιμώθη δὲ παρὰ τοῦ Σωτῆρος. εἰ γὰρ ὡς ἔλεγε, καὶ ἐφρόνει· οὐκ ἂν ἐξέπεσεν ἐκ τῶν οὐρανῶν· νῦν δὲ τῷ φρονήματι πεσὼν, ὑποκρίνεται τοῖς ῥήμασιν ὁ (13) πανοῦργος. πολλάκις δὲ καὶ δι' Ἑλληνικῆς κομψολογίας, καὶ τοῖς αὐτῆς σοφίσμασι πειράζει πλανᾶν ὁ κακοήθης. εἰ μὲν οὖν παρὰ ὀρθοδόξων ἦν τὰ γραφόμενα, οἷα (14) ἂν ἐγεγόνει παρὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ Ὁσίου, καὶ Μαξιμίνου τοῦ τῆς Γαλλίας, ἢ τοῦ διαδεξαμένου τοῦτον, ἢ παρὰ Φιλογονίου καὶ Εὐσταθίου τῶν τῆς ἀνατολῆς, (15) ἢ Ἰουλίου καὶ Λιβερίου τῶν ἐπι-

A Epiſcopus, Eudoxius & Baſilius impietatis patroni ad idem munus ſunt evecti. Nam de Cecropio, & eo quem vocant Auxentium, & Epicteto hiſtrione dicere ſupervacaneum fuerit, cum omnibus notum ſit, quomodo, quamque ob cauſam & a quibus hoſtibus & iſti fuerint promoti, ut nimirum calumnias adverſus orthodoxos Epiſcopos, quibus tendunt inſidias, fingerent. Hi enim octoginta licet manſionibus diſtantes, nec populo noti, tamen ſuam propter impietatem Epiſcopi nomen ſibi ſunt lucrati. Hinc ergo etiam quemdam Georgium ex Cappadocia mercede conductum ad vos nunc volunt mittere. Sed nulla hujus ratio haberi debet: ſiqui- B dem fama eſt in hiſce regionibus, illum ne Chriſtianum quidem eſſe, ſed potius idololatriæ addictum barbariſque eſſe moribus & carnificis propriis; quæ ſane cauſa fuit cur huncce hominem ſibi acciverint, ut ſcilicet injuſte agere, rapere, occidere poſſit: in his enim ille ſe potiſſimum exercuit: at quæ ad fidem Chriſti ſpectant, nullo modo novit.

Georgium ex Cappadocia in Sedem Alexandrinam intrudere volunt Ariani.

8. En igitur quæ illi adverſus veritatem machinantur: quo autem animo id faciant, omnibus perſpicuum futurum eſt, etiamſi ſexcenties, anguillarum inſtar, variis contortionibus elabi conentur, nihilque non tentent ut Chriſti hoſtes non habeantur. Quocirca C vos ego præmoneo: nemo veſtrum decipiatur, nemo ſurripiatur; ſed potius veluti Judaica impietate in Chriſti fidem irrumpente, omnes zelo pro Domino ardete, ſingulique retenta fide quam a Patribus accepimus, quamque hi qui Nicææ convenerunt, ſcripto comprobavere, eos qui nova contra illam moliuntur, ferre nolite. Nam etiamſi voces ex Scripturis mutuentur, ſcribentes nihilominus repellite: licet orthodoxæ fidei verba protulerint, nec ſic loquentes velitis attendere. Nec enim recta mente loquuntur, ſed his verbis velut ovium pelle induti, intus eadem ac Arius ſenti- D unt; qua in re ducem hæreſum imitantur Diabolum. Namque ille quoque vocibus ex Scriptura excerptis utebatur; ſed tamen ſilentium ei a Salvatore eſt impoſitum. Si enim vere ita ſeoſiſſet, ut dicebat, nunquam certe e cælis cecidiſſet. Jam vero veterator ille qui, eo quod prave ſentiret, cecidit, ſimulate ſubdoleque loquitur: ſæpe etiam improbus profanam adhibet eloquentiam ejuſque argutias, quo homines in errorem E conetur inducere. Itaque ſi quæ ſcribunt, ea ſcriberent orthodoxi, ut magnus & confeſſor Hoſiua, & Maximinus Galliæ aut ejus ſucceſſor: Philogonius & Euſtathius Orientis, vel Julius & Liberius Romæ

Cauſa caſus Diaboli.

(1) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Anglic. Gobler. Felck. 1. & 3. anon. & Fr. 1. Alii autem & editi Κεκρόπια. Mox ἐ ante Ἐπικτήτου deeſt in Felckm. 3. anon. Ibidem, τοῦ ὑποκριτοῦ legitur in Seguer. Taur. in Jeſ. Gobler. Felckm. 1. anon. At in editione Commelin. art. τοῦ deeſt. Item ibid. Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. ἐςὶ ἐ λέγειν. Jeſuit. Colbert. & Tauran. ἂν εἴη λέγειν. Editi & alii, ἐςὶ λέγειν.

(2) Gobler. & Felck. 1. anon. πγματεῖας. Mox Jeſuit. Colb. Taur. & Fr. I. ὑποκρίνεσθαι. Alii & editi, ὑποκρίνεσθαι.

(3) Seg. ὀγδοήκοντα μόνων. Colb. ὀγδοήκοντα tantum. Gobler. & Felckm. 1. anon. ὀγδοήκοντα μόνων. Sed legendum ὀγδοήκοντα μονῶν, ut alii & editi habent. Nempe conqueritur S. Athanaſius illos Eccleſiarum, unde tot manſionibus diſtabant, & quibus nec noti erant, factos fuiſſe epiſcopos.

(4) νυνὶ abeſt a Gobler. & Felck. 1. anon.

(5) Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. θέλουσι νῦν. Editi & alii νῦν omittunt. Mox Seguer. Jeſuit. Gobler. Felckm. 1. anon. Colbert. Taurin. & Fr. I. ἀλλ' οὐδέ. Editi & alii, ἀλλ' οὐ.

(6) Sic Jeſuit. Colbert. Taurin. Anglic. & Fr. I. Alii vero & editi, φασὶ γάρ. Jeſuit. Colbert. Taurin. ibid. poſt μέρεσιν addunt ἐςὶ, ceteri omiſerunt.

(7) Sic Seguer. Jeſuit. Baſil. Anglic. Fr. I. Felckm. 3. anon. Colbert. & Taurin. τὰ τῶν εἰδώλων ἐζήλωσε. Ceteri vero & editi, ἐςὶ ζηλῶν ἐ τὸν τρόπον δήμιος. Mox Colbert. προσελάβοντο.

(8) Anglican. ἐξολισθαίνειν. Seguer. ἐξελκεῖν. Editi & alii, ἐξελκεῖν.

(9) Baſil. omittit μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάσθω. Mox Seguer. Colbert. Taur. μηδεὶς ὑφαρπαζέσθω. Jeſuit. & Baſil. μηδεὶς ὑμᾶς ὑφαρπαζέσθω. Editi & alii, μηδεὶς ὑμᾶς ἁρπαζέσθω.

(10) Jeſuit. ἀνέχεσθαι. Editi ἀνέχεσθε. Colb. Taur. & Fr. I. ἀνεχέσθω; qui iidem paulopoſt, ἀνέχεσθε. Ibidem Baſil. Anglic. & Felckm. 3. anon. κἂν ῥήματα.

(11) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Anglic. Fr. I. Gobler. Felckm. 1. & 3. anon. Alii vero omittunt προβάτων. Seguer. habet περιβαλλόμενοι. Editio Commelin. ὡς ἔνδυμα περιβαλλόμενοι. Ibid. Gobler. & Felckm. 1. anon. ἔνδον τὰ τοῦ Ἀρείου. Item τοῦ ibidem abeſt a Seguer. Taurin. Jeſuit. & Felckm. 1. anon.

(12) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. Felckm. 1. & 3. anon. At alii cum editis τὰ omittunt. Mox ibid. pro παρὰ Gobler. & Felckm. 1. anon. ὑπό.

(13) Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. & Fr. I. κακοῦργος. Ibid. Colbert. Taurin. Fr. I. δι' Ἑλληνικῆς. Item ibid. Seguer. Colb. Taur. Jeſ. καὶ τοῖς ταύτης. Felckm. 3. anon. ἐ τοῖς αὐτοῖς.

(14) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. anon. At Jeſuit. Colb. Taurin. οἷα δεῖ τὰ παρὰ &c. Editi & ceteri, ὡς ἐγεγόνει. Ibid. Gobler. & Felckm. 1. anon. παρὰ τοῦ μεγάλου Μαξιμίνου, τοῦ, &c. Seguer. vero Colbert. Taurin. Jeſuit. & Fr. I. ut hic in textu legitur. Editi & alii particulam ἐ omittunt ante Μαξιμίνου. Mox Seg. Εὐσταθίου τοῦ τῆς ἀνατολῆς.

(15) Colb. Taur. Jeſuit. & Fr. I. ἢ Σιλβέστρου ἢ Ἰουλίου, &c. Editi & alii omittunt Σιλβέστρου ἐ. Mox poſt vocem Ῥώμης. Seguer. Gobler. Felckm. 1. anon. Colbert. Taurin. & Fr. I. ſubdunt, ἢ Σιλβέστρου ἐ Πρωτογένους τοῦ τῆς Δακίας, quæ in aliis & editis paulopoſt habentur. Ib. Seg. Taurin. & Jeſuit. Κυρηναϊκοῦ τοῦ τῆς. Alii vero & editi τοῦ omittunt. Item ibid. Νίσιος legitur in Colbert. Taur. Seguer. Jeſuit. Gobler. Felckm. 1. & 3. anon. & Fr. I. in aliis vero & editis ſcribitur Νίσης, ut & legit Omnibonus. Fr. I. ibid. Colbert. & Taurin. Ἀγρίου. Vox item ἐπισκόπων abeſt a Colbert. Jeſuit. & Taurin.

Romæ Epiſcopi, Cyriacus Myſiæ, Piſtus & Ariſtæus Græciæ Epiſcopi, Sylveſter & Protogenes Daciæ, Leontius & Eupſychius Cappadociæ Epiſcopi, Cæcilianus Africæ, Euſtorgius Italiæ, Capito Siciliæ, Macarius Jeroſolymæ, Alexander Conſtantinopolis, Pæderos Heracleæ, magni Meletius & Baſilius, & Longianus, aliique ex Armenia & Ponto; ut item Lupus & Amphio Ciliciæ epiſcopi; vel Jacobus ceterique ex Meſopotamia; vel denique ut etiam noſter beatus Alexander, aliique qui idem ac illi ſentiunt: ſi, inquam, illi his eſſent ſimiles, nullus profecto in illorum ſcriptis eſſet ſuſpicionis locus: ſimplex enim ac candidum eſt virorum Apoſtolicorum ingenium.

Hæretico-rum ſcripta caute ſunt legenda.

9. Quia vero ſcripta illa auctores eos habent qui pro propugnanda hæreſis cauſa mercede ſunt conducti, & juxta divinum proverbium, *ſermones impiorum ſunt doloſi*, &, *os impiorum reſpondet mala*, &, *impii dolos gubernant*: vigilandum & cavendum eſt, fratres, ut monuit Dominus, ne qua fraus ex verborum elegantia aſtutiave oriatur; ne, inquam, quis veniat nomine tenus dicturus, Ego Chriſtum annuntio; & paulopoſt idem Antichriſtus agnoſcatur. Antichriſti porro iſti ſunt habendi, qui ad vos audent accedere ut veſanam Arii hæreſim diſſeminent. Quid enim tandem eſt quod apud vos deſit, ut quis ad vos aliunde adveniat? Vel cujus indigent Ægypti, Libyæ & Alexandriæ eccleſiæ, ut hi qui pro lignis & ſarcinis Epiſcopatum mercantur, in eccleſias, quæ nihil ad ſe pertinent, irruant? Quis neſcit, quis non clare videt hæc omnia illos agere, ut Arianam ſtabiliant impietatem? Quocirca licet ſe mutos ipſi præbeant, licet fimbrias majores quam Phariſæi ſibi alligent, & ſe ſermonibus dilatent, quantumvis voce contendant; nulla tamen illis habenda eſt fides. Non enim verba, ſed recta ſententia & pia vita fidelem commendat. Hinc Saducæos & Herodianos, quamvis Legem præ labiis haberent, Salvator his verbis repreſſit: *Erratis, neſcientes Scripturas neque virtutem Dei*. Hincque palam factum eſt illos etiam qui verbis Legis niti videbantur, ſententia hæreticos & Dei hoſtes eſſe. Alios quidem illi hujuſmodi ſermonibus in errorem induxerunt: at Dominum hominem factum non potuerunt fallere. Verbum enim caro factum eſt; Verbum, inquam, cui non latet vanas eſſe hominum cogitationes. Sic enim & Judæos inſidiantes ipſe confutavit: *Si Deus pater veſter eſſet, me utique diligeretis: ego enim ex Patre exivi, & venio ad vos*. Idem nunc & iſti mihi agere videntur: quæ enim ſentiunt, ipſi occultant, ac deinde ut ſcribant, voces a Scripturis callide mutuantur, ut nimirum his tanquam eſca illectos ignaros in propriam attrahant nequitiam.

Prov. 12. 6.
Ibid. 15. 28.
Ibid. 12. 5.
Matth. 22. 29.
Pſal. 93. 11.
Joan. 8. 41.

σκόπου Ῥώμης, ἢ Κυριακοῦ τοῦ τῆς Μυσίας, ἢ Πίστου καὶ Ἀριστέου τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐπισκόπων, ἢ Σιλβέστρου καὶ Πρωτογένους τοῦ τῆς Δακίας, ἢ Λεοντίου καὶ Εὐψυχίου τῶν τῆς Καππαδοκίας ἐπισκόπων, ἢ (1) Καικιλιανοῦ τοῦ τῆς Ἀφρικῆς, ἢ Εὐστοργίου τοῦ τῆς Ἰταλίας, ἢ Καπίτωνος τοῦ τῆς Σικελίας, ἢ Μακαρίου (2) τοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἢ Ἀλεξάνδρου τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ (3) Παιδέρωτος τοῦ τῆς Ἡρακλείας, ἢ τῶν μεγάλων (4) Μελετίου καὶ Βασιλείου, καὶ Λογγιανοῦ, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς τῶν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας καὶ τοῦ Πόντου, ἢ (5) Λούπου καὶ Ἀμφίωνος τῶν ἀπὸ τῆς Κιλικίας, ἢ Ἰακώβου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τῶν ἀπὸ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν, ἢ (6) τοῦ ἡμετέρου τοῦ μακαρίου Ἀλεξάνδρου, καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῖς, οὐδὲν ἦν ἐν τοῖς γραφομένοις ὑποπτεύειν· ἄδολος γὰρ καὶ ἁπλοῦς ἐστιν ὁ τῶν ἀποστολικῶν ἀνδρῶν τρόπος.

9. (7) Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῶν συνηγορεῖν τῇ αἱρέσει χάριν μισθωθέντων ἐστὶ τὰ γραφέντα, κατὰ δὲ τὴν θείαν παροιμίαν, „οἱ λόγοι τῶν ἀσεβῶν εἰσὶ δόλιοι, καὶ, στό„μα ἀσεβῶν ἀποκρίνεται κακὰ, καὶ, (8) κυβερνῶσιν „ἀσεβεῖς δόλους·„ γρηγορεῖν δεῖ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, ἀδελφοὶ, καὶ νήφειν, μήπως ἐκ τῆς κομψολογίας καὶ πανουργίας ἀπάτη γίνηται, (9) μή τῷ ὀνόματί τις ἔλθῃ λέγων, ὅτι κἀγὼ τὸν Χριστὸν καταγγέλλω, καὶ μετ' ὀλίγον Ἀντίχριστος γνωσθῇ. Ἀντίχριστοι δέ εἰσι τυγχάνουσιν, ὅσοι διὰ τὴν Ἀρείου μανίαν ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς. τί γὰρ λείπει παρ' ὑμῖν, ἵνα ἔξωθέν τις ὑμῖν ἐπιδημήσῃ; ἢ τίνος αἱ κατ' Αἴγυπτον καὶ (10) Λιβύην καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησίαι χρείαν ἔχουσιν, ἵνα ἀντὶ ξύλων καὶ φορτίων πραγματευόμενοι τὴν ἐπισκοπὴν, ἐπιβαίνωσι ταῖς μὴ προσηκούσαις αὐτοῖς ἐκκλησίαις; τίς οὐκ οἶδε, τίς οὐ θεωρεῖ λαμπρῶς, ὅτι ταῦτα πάντα πράττουσι διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας σύστασιν; διὰ τοῦτο κἂν (11) ἀφώνους ἑαυτοὺς ποιῶσι, κἂν μείζονα κράσπεδα τῶν Φαρισαίων περιθήσωσιν ἑαυτοῖς, καὶ πλατύνωσιν ἑαυτοὺς τοῖς φθέγμασι, καὶ τὸν τόνον ἀσκήσωσι τῆς φωνῆς, οὐκ ὀφείλουσι πιστεύεσθαι· οὐ γὰρ ἡ λέξις, ἀλλ' ἡ διάνοια καὶ ἡ μετ' εὐσεβείας ἀγωγὴ συνίστησι τὸν πιστόν. διὰ τοῦτο οἱ Σαδδουκαῖοι καὶ οἱ Ἡρωδιανοὶ καὶ περὶ τὸν νόμον διὰ χειλέων ἔχοντες, ἐνετράπησαν (12) παρὰ τοῦ σωτῆρος ἀκούσαντες· „πλανᾶσθε μὴ εἰδότες „τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ.„ καὶ δέδεικται πᾶσι, ὅτι καὶ οἱ δοκοῦντες τὸν νόμον λαλεῖν, ἠλέγχθησαν τὴν διάνοιαν ὄντες αἱρετικοὶ καὶ θεομάχοι. ἄλλους μὲν (13) ἴσως ἐπλάνησαν τοιαῦτα λέγοντες, τὸν δὲ κύριον γενόμενον ἄνθρωπον οὐκ ἠδυνήθησαν ἀπατῆσαι· ὁ λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο, ὁ γινώσκων τοὺς διαλογισμοὺς (14) τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι· οὕτω γὰρ καὶ Ἰουδαίους ὑφαρπάζοντας ἤλεγξε, λέγων· „εἰ ὁ θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε „ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω „πρὸς ὑμᾶς.„ οὕτω μοι καὶ νῦν (15) οὗτοι δοκοῦσι ποιεῖν. κρύπτουσι γὰρ ἃ φρονοῦσι, καὶ λοιπὸν εἰς τὸ γράφειν χρῶνται παρὰ τῶν γραφῶν ταῖς λέξεσιν, (16) ἵν' ἐν αὐταῖς δελεάσαντες ὑποσύρωσιν εἰς τὴν ἰδίαν κακίαν τοὺς ἀγνοοῦντας.

10. Θεα-

(1) Sic Seguer. Jeſuit. Colbert. Taurin. Gobler. Felck. 1. anon. & Fr. I. At Baſil. Felcken. 2. anon. & editio Commelin. Κεκιλιανοῦ. Anglic. Καικιλιανοῦ. Felcken. 5. anon. Καικιλιανοῦ. Editi Καικιλιανοῦ.

(2) Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. τοῦ ἀπὸ τῆς. Ibid. Felcken. 5. anon. Μακαρίου.

(3) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. Felck. 5. anon. & Fr. I. alii autem cum editis Πεδέρωτος.

(4) Seguer. Gobler. Fel. 1. anon. Μελετίου. Editi & alii, Μελετίου. Mox pro καὶ τῶν, editi habent καὶ οἱ. Ibid. Seguer. Jeſuit. Gobl. & Fel. 1. anon. Colbert. Taurin. τῶν ἀπὸ Ἀρμενίας καὶ τοῦ Πόντου.

(5) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. Felc. 1. anon. & Fr. I. At Felc. 5. anon. Λούπου. Alii vero & editi, Λούπου. Ibidem poſt Ἀμφίωνος, Colbert. Taurin. Fr. I. & Jeſuit. addunt, τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ ἐπισκόπου τῆς Κιλικίας. Anglic. Ἀμφίωνος, ἢ ἀντὶ τοῦ, &c. Gobler. & Felc. 1. anon. Ἀμφίωνος, ut forte legit Nannius, qui in edit. Commel. vertit, *Appionis*. Ibid. ἢ ante Ἰακώβου deeſt in Jeſuit. & Colbert.

(6) Sic Seguer. Taurin. & Jeſuit. At Baſil. Angl. & Fel. 5. anon. τοῦ ἡμετέρου μακαρίου. Editi, τοῦ ἡμετέρου μακαρίου, τοῦ Ἀλεξάνδρου.

(7) Gobl. & Felc 1. anon. ὑπὸ. Ibid. Jeſuit. Colb. & Taurin. παρὰ τῶν συνηγορεῖν, &c. Ceteri & editi παρὰ τῶν διὰ τὸ συνηγορεῖν, &c.

(8) Seguer. ut & legitur in textu Græco Scripturæ, κυβερνῶσι δέ.

(9) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Fr. I. & Jeſuit. Alii vero & editi, ἐν τῷ ὀνόματι. Paulopoſt Segu. Taurin. Jeſuit. & Fr. I. Ἀντίχριστοι δὲ ὄντες τυγχάνουσι. At in aliis & edit. Commel. deeſt τυγχάνουσι.

(10) Sic Seguer. Colb. Taurin. Fr. I. & Jeſuit. Alii vero & editi Λιβύων, καὶ Ἀλεξανδρείας.

(11) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Gobler. Felckm. 1. & 2. Alii vero & editi ἀφανεῖς. Ibid. Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Anglic. Baſili. & Felckm. 5. ἑαυτοὺς, alii vero & editi αὐτοὺς. Paulopoſt pro περιθήσωσιν, Anglican. habet περιβάλλωσιν, Gobler. & Felckm. 1. ὁ πλατύνουσιν ἑαυτοὺς. Colbert. Taurin. ibid. κἂν πλατύνωσιν. Mox item Seguer. Colb. Taurin. Jeſ. Gobl. Fel 1. & Fr. I. τὸν τόνον. Ab aliis vero & editis τὸν abeſt.

(12) Sic Seguer. Taurin. Jeſuit. Gobler. & Felc. 1. & 5. anon. Alii autem & editi τοῦ omittunt.

(13) Seguer. οὐκ omittit. Mox Jeſuit. & Taurin. τὸν δὲ κυριακὸν ἄνθρωπον οὐκ ἠδυνήθησαν, &c. Ibidem Seguer. Colb. Taurin. Jeſuit. Angl. Gobl. Fel. 1. ὁ λόγος γὰρ σὰρξ, &c. At in aliis & editis deeſt γάρ. In Colb. autem mendoſe legitur, ἠλέγχθησαν, ἀπατῆσαι ὁ λόγος γὰρ σὰρξ, &c. intermediis omiſſis.

(14) Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. & Fr. I. τῶν ἀνθρώπων.

(15) Sic Seguer. Colbert. Taurin. & Jeſuit. Ceteri vero & editi omittunt οὗτοι. Paulo ante, Seguer. habet, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ, ut in textu Græco Evangelii legitur.

(16) Seguer. Gobler. Felc. 1. anon. ἵνα ἐν ἑαυταῖς. Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. ἐν ταύταις.

Digitized by Google

10. Θεάσασθε δὲ, εἰ μὴ οὕτως ἔχει; εἰ μὲν γὰρ, μηδενὸς ὑποκειμένου, γράφουσι περὶ πίστεως, περιττὸν τὸ ἐπιχείρημα, (1) τάχα δὲ καὶ ἐπιβλαβὲς, ὅτι μηδεμιᾶς ζητήσεως οὔσης, αὐτοὶ πρόφασιν λογομαχιῶν παρέχουσιν, ἀνασκαλεύοντες τὰς ἀκάκους τῶν ἀδελφῶν καρδίας, καὶ παρασπείροντες ἃ μηδὲ εἰς νοῦν αὐτῶν ποτε ἀνέβη. εἰ δὲ διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀπολογούμενοι γράφειν ἐπιχειροῦσιν, ἔδει (2) τῶν φυέντων κακῶν τὰ σπέρματα προεκτίλλειν, καὶ τοὺς τὰ σπέρματα παρασχόντας στηλιτεῦσαι, καὶ οὕτως τὰ ἀντ' ἐκείνων γράφειν ὀρθὰ, ἢ ἐκδικεῖν φανερῶς τὰ Ἀρείου, ἵνα μὴ (3) κεκρυμμένως, ἀλλὰ φανερῶς χριστομάχοι δεικνύωνται, καὶ πάντες αὐτοὺς φεύγωσιν ὡς ἀπὸ προσώπου ὄφεως. νῦν δὲ ἐκεῖνα κρύπτουσι, καὶ περὶ ἄλλων προσποιούμενοι γράφουσι· καὶ ὥσπερ ἰατρὸς κληθεὶς πρὸς πληγέντα καὶ κάμνοντα, καὶ εἰσελθὼν περὶ μὲν τῶν (4) τραυμάτων μηδὲν λέγοι, περὶ δὲ τῶν ὑγιαινόντων μελῶν διαλέγοιτο, πολλὴν ἂν ἐμβροντησίας κατηγορηθείη, ὅτι ὧν μὲν χάριν εἰσῆλθε, σιωπᾷ· τῶν δὲ ἄλλων, ὧν οὐκ ἔστι χρεία αὐτῷ, (5) διαλέγεται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι τὰ μὲν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀφιᾶσιν, ἕτερα δὲ γράφειν ἐπιχειροῦσιν. (6) ἔδει δὲ εἴπερ περὶ πίστεως ἐφρόντιζον, καὶ τὸν Χριστὸν ἠγάπων, πρῶτον τὰ κατ' αὐτοῦ βλάσφημα (7) ῥήματα προεκτίλλειν, καὶ οὕτως ἀντ' ἐκείνων τοὺς ὑγιεῖς λέγειν τε καὶ γράφειν λόγους. ἀλλ' οὔτε αὐτοὶ τοῦτο ποιοῦσιν, οὔτε τοὺς θέλοντας ποιεῖν ἐπιτρέπουσιν, ἢ ἀγνοοῦντες, ἢ τέχνῃ πανουργίας χρώμενοι.

11. Εἰ μὲν (8) διαγνοοῦντες τοῦτο πάσχουσι, προπετείας τοῦ ἐγκαλείσθων, ὅτι περὶ ὧν οὐκ ἴσασι, διαβεβαιοῦνται. (9) εἰ δὲ γινώσκοντες ἃ προσποιοῦνται, μείζων κατ' αὐτῶν ἡ κατάγνωσις, ὅτι περὶ μὲν τῶν ἰδίων βουλόμενοι, πάρεργον οὐδὲν τίθενται· περὶ δὲ τῆς εἰς (10) τὸν κύριον ἡμῶν πίστεως γράφοντες, παίζουσι, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ ἀληθεύουσι· καὶ κρύπτουσι μὲν, περὶ ὧν ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐγκαλεῖται, λέγουσι δὲ τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέξεις. ἔστι δὲ τοῦτο κλοπὴ τῆς ἀληθείας σύστασις, καὶ πάσης ἀδικίας μεστόν· καὶ τοῦτο (11) δὲ οἶδ' ὅτι καὶ ἡ ὑμετέρα θεοσέβεια συνορᾷν ἐκ τούτων καλῶς δυνήσεται. οὐδεὶς γὰρ ἐγκαλούμενος περὶ μοιχείας, ἀπολογεῖται περὶ κλοπῆς, οὐδ' ἂν φαίη τις ἔγκλημα διώκων ἀνέχεσθαι τῶν κατηγορουμένων, εἰ ἀπολογοῖντο λέγοντες, οὐκ ἐπιορκήσαμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν παρακαταθήκην ἐφυλάξαμεν· μᾶλλον γάρ ἐστι τοῦτο (12) παίγνιον, ἢ λύσις ἐγκλήματος καὶ ἀληθείας ἀπόδειξις. τί γὰρ φόνος πρὸς παρακαταθήκην; ἢ τί μοιχεία πρὸς κλοπήν; εἰ γὰρ καὶ ἀλλήλων ἔχονται αἱ κακίαι ἐκ τῆς αὐτῆς καρδίας ἐξερχόμεναι· ἀλλ' εἰς πρὸς τὸ λῦσαι τὸ πλημμεληθὲν, οὐδεμίαν εἰς τοῦτο πρὸς ἑαυτὰς ἔχουσι τὴν κοινωνίαν. ὁ γοῦν Ἀχαρ, ὡς ἐν τῷ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ γέγραπται, ἐγκαλούμενος περὶ κλοπῆς, οὐ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις εὔνοιαν προφέρων ἀπελογεῖτο, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς ἐν τῷ (13) κλέμματι, λίθοις ἐβλήθη παρὰ πάντων. καὶ Σαοὺλ δὲ ὀλιγωρίας καὶ παρανομίας ἐγκαλούμενος, οὐδὲν (14) ὤνησεν ἐν ἄλλοις

A 10. Nam, quæſo, attendite an non ita ſe res habeat? Si enim nulla impellente cauſa de fide ſcribunt, rem agunt certe inutilem forteque periculoſam, quippe cum nulla mota quæſtione, anſam ipſi contentionis ſuppeditent, atque ita candida fratrum corda perturbent, eaque diſſeminent quæ in illorum mentem nunquam venere. Sin autem ut ſeſe de Ariana hæreſi purgarent, ſcribere voluerunt, profecto ſemina malorum quæ exorta ſunt, prius erant evellenda, hique damnandi qui hujuſmodi ſemina ſubminiſtrarunt; ac proinde licebat hoc pacto adverſus eos recta ſcribere: vel certe ſatius fuiſſet B Arii ſententiam aperte aſſerere, ut ſcilicet non clam ſed palam ipſos Chriſti hoſtes eſſe appareret, cunctique ab illis non aliter quam a conſpectu ſerpentis procul diffugerent. Nunc vero Arii quidem doctrinam celant, ſeque ſimulant de aliis rebus ſcribere: ac quemadmodum ſi quis medicus ad ſaucium aliquem & ægrotum acceſſitus, de vulneribus nihil diceret, ſed de ſanis membris diſſereret, næ ille valde ſtupidus haberetur, utpote qui de his ſileret quorum gratia veniſſet, & de aliis quæ illo minime indigerent, præpoſtere diſputaret: ſic & illi agunt, qui nempe ea quæ ad hæreſim ſpectant, omittunt, & C plane alia ſcribere moliuntur. Verum ſi aliqua illis de fide cura eſſet, Chriſtumve diligerent, impia in eum vocabula primo fuiſſent tollenda, ac deinde illorum loco ſani dicendi ſcribendive ſermones. Atqui neque iſtud ipſi faciunt, neque alios permittunt facere, idque vel præ ignorantia, vel quia dolo & artificio utuntur.

11. Quod ſi præ ignorantia hoc agant, temeritatis & inconſiderantiæ ſunt accuſandi qui ea aſſeverent quæ ipſi ignorant. Sin autem ſcientes ſimulant, majori damnatione ſunt digni, qui nimirum cum de ſuis rebus deliberant, nihil ſupervaca- D neum æſtimant: cum autem de fide in Dominum noſtrum tractant, ludunt, & quidvis potius agunt quam verum dicant, dum ſcilicet & ea diſſimulant ob quæ illorum hæreſis reprehenditur, & voces e Scripturis ſelectas proferunt: quod utique patet eſſe veritatis furtum, omnique iniquitate plenum: nec dubito quin veſtra pietas id ex his recte poſſit intelligere. Nemo enim de adulterio accuſatus, de furto ſe purgat: neque qui cædis aliquos accuſaverit, patietur reos in ſui defenſione reſpondere: Non pejeravimus, ſed etiam depoſitum ſervavimus. Siquidem hoc potius ludus eſt, quam cri- E minis excuſatio & veritatis patefactio. Quid enim cædi cum depoſito, aut adulterio cum furto? Quamvis enim vitia ex eodem corde exorta inter ſe cohæreſcant; tamen ad crimen commiſſum diluendum, nihil habent commune. Hinc Achar, ut apud Jeſum Nave filium ſcriptum eſt, furti accuſatus, bellicæ indulgentiæ excuſatione minime uſus eſt; ſed in furto convictus, lapidibus ab omnibus eſt obrutus. Saul quoque de negligentia & de violata lege reprehenſus, nihil profecit cum alia *Joſu. 7.*

(1) Sic Seguer. Colb. Taurin. Jeſ. Gobler. Felckm. 1. & Fr. I. ut & legit Nannius. At alii & editi τάχα δὲ omittunt. Paulopoſt Seguer. Colb. Taurin. Jeſuit. & Felckm. 5. anon. ὄντος, αὐτοί. Editi vero & alii, ὄντος αὐτοῖς. Ibid. Colb. Taurin. Seguer. Jeſ. & Fr. I. παρέχουσι. At alii & editi παρέχουσιν.

(2) Sic Seguer. Colb. Taurin. Jeſ. Gobler. Felckm. 1. & Fr. I. Editi autem & alii τῶν κακῶν φυτῶν.

(3) Sic Seguer. Gobler. & Felck. 1. Alii vero & editi, κεκρυμμένοι. Paulo ante pro ἐκδικεῖν, Colb. & Taurin. διεκδικεῖν.

(4) Seguer. Colb. Taurin. Gobler. & Felckm. 1. τῶν πραγμάτων. Paulopoſt pro κατηγορηθείη, Gobler. & Felck. 1. habent κατηγορηθεῖεν.

(5) Seguer. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. διαλέγεται. Mox iidem, excepto Anglicano, pro ὅτι, habent αὐτοί, & αὐτῶν omittunt poſt αἱρέσεως, quod etiam deeſt in Jeſuit. Fr. I. Colbert. & Taurin.

(6) Gobler. & Felckm. 1. ἔδει οὖν. Iidem & Seguer. ibid. εἰ περὶ πίστεως, &c.

(7) Sic Seguer. Taurin. & Jeſ. At in aliis & editis deeſt ῥήματα. Ibid. iidem & Gobler. Felckm. 1. & 5. καὶ οὕτως. In aliis vero & editis particula καὶ omittitur.

(8) ἂν abeſt a Seguer.

(9) Sic Seguer. Jeſ. Gobler. Felck. 1. At Colb. & Taurin. εἰ δὲ γινώσκοντες διαπροσποιοῦνται, &c. Editi vero & alii, εἰ δὲ γινώσκοντες ἃ προσποιοῦνται, μείζων ἡ κατ' αὐτῶν ἡ κατάγνωσις. In Gobler. item & Felckm. 1. legitur, μείζων ἡ κατ' αὐτῶν ἡ κατάγνωσις.

(10) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Fr. I. Jeſuit. Editi vero & alii, εἰς Χριστὸν ἡμῶν.

(11) Sic Seguer. Jeſ. Colb. Taurin. Anglic. At δὲ abeſt ab aliis & editis. Mox poſt οὐδεὶς, γὰρ deeſt in Seguer. Jeſuit. Colb. & Taurin.

(12) Seguer. & Taurin. τοῦτο τὸ παίγνιον, Gobler. & Felck. 1. παίγνιον.

(13) Seguer. ἐγκλήματι.

(14) Seguer. Jeſ. Colb. Taurin. Anglic. Gobler. Fr. I. Felckm. 1. ὤνησεν ἐν ἄλλοις, &c. Alii vero & editi, ὤνησεν, ἄλλοις, &c. Legitur tamen quoque ἐν ἄλλοις in Felckm. 5.

prætenderet. Nec enim de aliquo crimine purgatio, alius eſt abſolutio: ſed ut omnia juſte ac legitime agantur, oportet eum qui de re aliqua accuſatur, de eadem reſpondere, atque vel probare ſe id non feciſſe, vel convictum polliceri ſe non amplius facturum. Quod ſi id de quo accuſatur, fecerit & commiſerit, nec tamen fateri velit, ſed ut factum occultet, alia pro aliis reſponderit; perſpicuum eſt eum nihil boni egiſſe, ſed potius violatæ legis ſibi conſcium eſſe. Verum quid longa oratione opus eſt, cum ipſi Arianæ hæreſis ſint accuſatores? Si enim impias illorum voces proferre non audent, ſed tegunt: hoc ipſo teſtantur ſe non ignorare hanc hæreſim a veritate alienam remotamve eſſe. Quando vero rem celant illi & vulgare verentur, neceſſe eſt noſipſos impietatis velum detrahere, omniumque oculis hæreſim exponere: novimus ſiquidem quæ tunc Ariani reſponderint, quove modo ex Eccleſia expulſi fuerint & e Clero ejecti. Veniam tamen a vobis ante petimus, ſi ſpurca vocabula ſumus prolaturi: nec enim hæc divulgamus quod ita ſentiamus, ſed tantum ut hæreticos refellamus.

12. Itaque beatæ memoriæ Epiſcopus Alexander Arium ab Eccleſia projecit, hæc quæ ſequuntur & ſentientem & ajentem: „ Non ſemper Deus fuit Pater, „ Non ſemper fuit Filius: ſed cum omnia ſint ex nihilo, Filius quoque eſt ex nihilo: cum item res omnes „ ſint creatæ; ita ille creatus & factus eſt. Præterea ut „ res omnes cum antea non eſſent, ſunt poſtea exortæ: „ Sic ipſum Dei Verbum fuit aliquando cum non eſſet, nec fuit priuſquam genitum eſt, ſed exiſtendi „ habet initium. Tunc enim factum eſt, cum illud „ creare voluit Deus: ſiquidem ipſum quoque unum „ eſt ex omnibus operibus. Eſt etiam ex ſua natura „ mutabile, proprioque ſuo arbitrio, perinde ut vult, „ bonum manet: cum autem voluerit, poteſt & idem „ mutari, uti ceteræ res omnes. Namque idcirco Deus ipſum bonum futurum prænoſcens, hanc illi gloriam, præveniendo, conceſſit, quam ex virtute poſtea habuit. Proinde ex ejus operibus, quæ prænovit „ Deus, ipſum nunc tale factum eſt. Dicunt itaque „ neque verum Deum eſſe Chriſtum; ſed eum, ut & „ alios omnes, Deum communicatione appellari. Illud quoque addunt, illum non eſſe natura in Patre, „ neque proprium ejus naturæ Verbum eſſe vel propriam Sapientiam, in qua hunc mundum effecit, ſed „ aliud eſſe in Patre proprium ejus verbum, & aliam „ in Patre eſſe propriam ejus ſapientiam, in qua ſapientia hoc quoque Verbum effecerit, ipſum autem „ iſtum Dominum cogitatione Verbum ſive Rationem „ dici, propter res ratione præditas; Sapientiam item „ cogitatione dici propter res ſapientia ornatas. Certe iidem inquiunt, cum res omnes ſecundum natu-

Arii blaſphemiæ ob quas a B. Alexandro ex Eccleſia expulſus eſt.

προφασιζόμενος. οὐδὲ γὰρ ὁ ἐν ἄλλοις ἀπολογίαν ἄλλων ἐγκλημάτων ἐργάζεται· ἀλλ' εἰ ἄρα (1) δεῖ ἐννόμως καὶ δικαίως πάντα πράττειν, προσήκει περὶ ὧν ἐγκαλεῖταί τις, περὶ τούτων καὶ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ἢ δεικνύειν ὅτι μὴ πεποίηκεν, ἢ ὁμολογεῖν, εἰ ἐλέγχοιτο, (2) μηκέτι δρᾶν μηδὲ ποιήσειν τὸ αὐτό. ἐὰν δὲ ἄρα πεποίηκε καὶ δέδρακεν, καὶ μήτε ὁμολογοίη, ἀλλὰ καὶ κρύπτων, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέγοι· δῆλός ἐστιν ἐκ τοῦ ὀρθῶς πρᾶξαι, ἀλλὰ καὶ συνειδὼς αὐτὸς ἑαυτῷ (3) παρανομῶν. τί δὲ δεῖ λόγων μακρῶν, ὅπουγε καὶ αὐτοὶ ὄντες κατήγοροι τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεώς εἰσιν; εἰ γὰρ οὐ θαῤῥοῦσιν εἰπεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον κρύπτουσι τὰ ἐκείνης τῆς βλασφημίας ῥήματα, δῆλοί εἰσι γινώσκοντες ξένην καὶ ἀλλοτρίαν τῆς ἀληθείας εἶναι τὴν αἵρεσιν ταύτην. ἐπειδὴ δὲ κρύπτουσιν αὐτοὶ καὶ φοβοῦνται λέγειν, ἀναγκαῖον ἡμᾶς (4) ἀποδῦσαι τὸ κάλυμμα τῆς ἀσεβείας, καὶ δειγματίσαι τὴν αἵρεσιν, εἰδότας ἃ τότε οἱ περὶ Ἄρειον ἔλεγον, καὶ πῶς ἐξεβλήθησαν (5) ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ καθῃρέθησαν ἀπὸ τοῦ κλήρου, συγγνώμην μὲν τὸ πρότερον αἰτησάμενοι, ἐφ' οἷς (6) μέλλομεν προφέρειν ῥυπαροῖς ῥήμασιν, ὅτι μὴ φρονοῦντες, ἀλλ' ἐλέγχοντες τοὺς αἱρετικοὺς, λέγομεν ταῦτα.

12. Ὁ τοίνυν μακαρίτης Ἀλέξανδρος (7) ὁ ἐπίσκοπος, ἐξέβαλε τὸν Ἄρειον τῆς ἐκκλησίας φρονοῦντα καὶ λέγοντα ταῦτα· „ οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ἦν, οὐκ ἀεὶ ἦν „ ὁ υἱός· ἀλλὰ πάντων ὄντων ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ „ Θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστί· καὶ πάντων ὄντων κτισμάτων, „ καὶ αὐτὸς κτίσμα καὶ ποίημά ἐστι· καὶ πάντων οὐκ ὄντων πρότερον ἀλλ' ὑστερογενομένων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ „ λόγος ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν (8) πρὶν γεννηθῆναι, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι· τότε γὰρ γέγονεν, ὅτε „ βεβούληται αὐτὸν ὁ Θεὸς δημιουργῆσαι· εἷς γὰρ καὶ οὗτος „ τῶν (9) ἔργων ἐστὶ καὶ αὐτός· καὶ ὅτι τῇ μὲν φύσει τρεπτός „ ἐστι, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ (10), ὡς βούλεται, „ μένει καλὸς, ὅτε μέντοι θέλει, δύναται τρέπεσθαι „ καὶ αὐτὸς ὥσπερ καὶ τὰ πάντα. διὰ τοῦτο γάρ ὁ „ Θεὸς προγινώσκων ἔσεσθαι καλὸν αὐτὸν, προλαβὼν ταύτην αὐτῷ τὴν δόξαν δέδωκεν, ἣν ἂν „ καὶ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἔσχε μετὰ ταῦτα· (11) ὥστε ἐξ „ ἔργων αὐτοῦ, ὧν προέγνω ὁ Θεὸς, τοιοῦτον αὐτὸν „ νῦν γεγονέναι. (12) λέγουσι γοῦν ὅτι οὐδὲ Θεὸς ἀληθινός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ αὐτὸς „ (13) ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, λέγεται Θεός. „ προστιθέασι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ ἐν „ τῷ πατρὶ φύσει, καὶ (14) ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ „ λόγος, καὶ ἡ ἰδία σοφία, ἐν ᾗ καὶ τοῦτον πεποίηκε τὸν κόσμον· ἀλλ' (15) ἄλλος μέν ἐστιν ὁ ἐν „ τῷ πατρὶ ἴδιος αὐτοῦ λόγος, καὶ ἄλλη ὁ ἐν „ τῷ πατρὶ ἰδία αὐτοῦ σοφία, ἐν ᾗ σοφίᾳ καὶ „ τοῦτον τὸν λόγον πεποίηκεν· αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ „ κύριος κατ' ἐπίνοιαν λέγεται λόγος διὰ τὰ „ λογικὰ, καὶ κατ' ἐπίνοιαν λέγεται σοφία διὰ τὰ „ σοφιζόμενα. ἀμέλει φασὶν ὅτι ξένων πάντων (16) καὶ „ ἀλλο-

(1) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Anglic. Gobler. Felckm. 1. & Fr. I. iidemque ibidem & Felckm. 2. & 3. πράττειν. At Baſili. εἰ ἄρα δεῖ, &c. Editi & alii, εἰ ἄρα δὲ ..... πράττει. Mox Seguer. Jeſ. Colbert. Taurin. Gobler. & Felck. 1. ἀπολογεῖσθαι. Alii & editi ἀπολογήσασθαι.
(2) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. Baſil. Anglic. Felck. 3. & Fr. I. Editi vero & alii, μηκέτι ποιήσειν, μηδὲ δρᾶν. Ibid. Seguer. Colb. Taurin. Jeſ. Gobl. Felck. 1. & Fr. 1. ἐὰν δ' ἄρα. Ibid. Seguer. δέδρακε καὶ μήτε ὁμολογοίη. Jeſ. Taurin. Gobl. Felck. 1. & Fr. I. δέδρακε μηδ' ὁμολογοίη. Editi vero & alii, ἐὰν ἄρα πεποίηκε καὶ δέδρακεν· εἰ δὲ μηδ' ὁμολογοίη. Mox Jeſ. Colb. Taurin. & Fr. I. ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων, item ibidem Jeſ. & Segu. λέγῃ.
(3) Sic Segu. Taurin. & Jeſ. Ceteri vero & editi, παρηνομηκώς.
(4) Sic Segu. Taurin. Colb. & Jeſ. Editi vero, ἀποδύσασθαι κάλυμμα.
(5) ἀπὸ deeſt in Seguer.
(6) Seguer. μέλλομεν. Ibid. idem & Colb. Taurin. Gobler. & Felckm. 1. προφέρειν. Alii vero & editi, προφέρομεν.
(7) Sic omnes mſſ. At editi ὁ omittunt. Mox Seguer. Taurin. Colbert. Jeſ. Gobler. Felckm. 1. & Fr. I. φρονοῦντα καὶ λέγοντα ταῦτα· οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ἦν. Editi vero & alii omittunt φρονοῦντα & ἦν.
(8) Jeſ. Taurin. Colb. & Fr. I. πρὶν γεννηθῆ, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι. Mox Gobler. & Felckm. 1. ὅτε βεβούληται ὁ Θεὸς αὐτὸν δημιουργῆσαι. Seguer. Taurin. & Jeſuit. ὁ Θεὸς αὐτόν. Editi αὐτὸν ὁ Θεός.
(9) Seguer. ἔργων. Mox idem ὅτι τῇ μὲν φύσει. Jeſuit. Colb. Taurin. & Fr. I. ὅτι τῇ μὲν φύσει. Gobl. & Felckm. 1. ὅτι μὲν φύσει. Editi & alii ὅτι μὲν φύσει.
(10) Sic Seguer. At Jeſuit. Taurin. Colb. & Fr. I ὡς βούλεται μένει. Legitur item μένει in Gobler. & Fel. 1. Alii & editi habent, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ βεβούληται μένειν καλός.
(11) Felckm. 3. ὥστε ἐξ ἔργων.
(12) Jeſuit. Taurin. Colb. & Fr. 1. λέγουσι γὰρ ὅτι, &c.
(13) Seguer. καὶ ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι, Jeſ. Taurin. Colb. ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι. Alii & editi, ὥσπερ οἱ ἄλλοι. Pauloposſt Taurin. Colb. Seguer. Jeſ. & Fr. I. προστιθέασι δὲ καὶ τοῦτο. Ceteri & editi καὶ omittunt. Ibid. pro ὁ ἐν τῷ πατρὶ φύσει, Jeſ. Colb. Taurin. & Fr. I. habent, ὁ τοῦ Θεοῦ φύσει.
(14) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſ. Gobler. Felckm. 1. & 3. Fr. 1. Sic etiam Baſili. niſi quod καὶ omittat post ἐν ᾗ. Alii vero & editi ſic habent: ἴδιος αὐτοῦ καὶ ἡ ἰδία σοφία αὐτοῦ λόγος, ἐν ᾗ τοῦτον, &c.
(15) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſ. & Felckm. At in editis legitur, ἄλλος μὲν λόγος ὁ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ἄλλη ἐν τῷ πατρὶ ἴδιος αὐτῷ σοφία.
(16) Sic Seguer. Taurin. Colb. Jeſ. Gobler. Felckm. 1. & 3. & Fr. I. At editi πάντων habent poſt ὄντων.

„ ἀλλοτρίων ὄντων κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ αὐτὸς ξένος μὲν καὶ ἀλλότριος κατὰ πάντα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστὶ, τῶν δὲ (1) γενητῶν καὶ κτισμάτων ἴδιος καὶ εἷς τυγχάνει· κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα καὶ ἔργον. (2) πάλιν τέ φασιν, ὅτι οὐχ ἡμᾶς ἔκτισε δι' ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐκεῖνον δι' ἡμᾶς· ἦν γὰρ, φασὶ, μόνος ὁ θεὸς, καὶ οὐκ ἦν ὁ λόγος σὺν αὐτῷ, ὅτε θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε πεποίηκεν αὐτὸν, καὶ ἀφ' οὗ γέγονεν, ὠνόμασεν αὐτὸν λόγον, καὶ υἱὸν, καὶ σοφίαν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ· καὶ (3) ὥσπερ τὰ πάντα βουλήματι τοῦ θεοῦ οὐκ ὄντα πρότερον, ὑπέστη· οὕτω καὶ αὐτὸς τῷ βουλήματι τοῦ θεοῦ, οὐκ ὢν πρότερον, (4) γέγονε. οὐ γάρ ἐστι τοῦ πατρὸς ἴδιον καὶ φύσει γέννημα ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς χάριτι γέγονεν. ὁ γὰρ ὢν θεὸς τὸν μὴ ὄντα υἱὸν πεποίηκε τῇ βουλῇ, ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ ἐδημιούργησε, καὶ ἔκτισε, καὶ γενέσθαι ἠθέλησε. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο λέγουσιν ὅτι οὐκ ἔστιν (5) ὁ Χριστὸς ἡ φυσικὴ καὶ ἀληθινὴ δύναμις τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ὥσπερ ἡ κάμπη καὶ ὁ βροῦχος λέγονται δύναμις, οὕτω καὶ αὐτὸς λέγεται δύναμις τοῦ πατρός. πρὸς τούτοις (6) ἔλεγεν, ὅτι τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ ἄρρητος ὑπάρχει· καὶ οὔτε ὁρᾷν, οὔτε γινώσκειν τελείως καὶ ἀκριβῶς, δύναται ὁ υἱὸς τὸν πατέρα. ἀρχὴν γὰρ ἔχων τοῦ εἶναι, οὐ δύναται τὸν ἄναρχον γινώσκειν· ἀλλὰ καὶ ὃ γινώσκει καὶ βλέπει, ἀναλόγως οἶδε τοῖς ἰδίοις μέτροις, καὶ βλέπει, ὥσπερ καὶ (7) ἡμεῖς γινώσκομεν καὶ βλέπομεν κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν. προστίθησι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ υἱὸς οὐ μόνον τὸν πατέρα τὸν ἴδιον οὐκ οἶδεν ἀκριβῶς, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἰδίαν (8) ἑαυτοῦ οὐσίαν οἶδε. „

13. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων μὲν ὁ Ἄρειος, αἱρετικὸς ἀπεδείχθη. ἐγὼ δὲ καὶ μόνον γράφων, (9) ἐκαθάριζον ἐμαυτὸν ἐνθυμούμενος τὰ κατὰ τούτων, καὶ κρατῶν τὴν τῆς εὐσεβείας διάνοιαν. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ οἱ συνελθόντες (10) πάντες πανταχόθεν ἐπίσκοποι, τὰς μὲν ἀκοὰς ἐπὶ τούτοις ἐκράτουν· ὁμοψηφεὶ δὲ πάντες καὶ διὰ ταῦτα κατέκριναν τὴν αἵρεσιν ταύτην, (11) καὶ ἀνεθεμάτισαν, ἀποφηνάμενοι ἀλλοτρίαν εἶναι καὶ ξένην ταύτην τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως. οὐκ ἀνάγκη δὲ τοὺς (12) κρίναντας ἦγεν ἐπὶ τοῦτο, ἀλλὰ πάντες προαιρέσει τὴν ἀλήθειαν ἐξεδίκουν· πεποιήκασι δὲ τοῦτο δικαίως καὶ ὀρθῶς. ἀθεότης γὰρ ἐκ τούτων εἰσάγεται, καὶ μᾶλλον κατὰ τὰς γραφὰς Ἰουδαϊσμὸς, ἔχων ἐγγὺς ἐπακολουθοῦντα τὸν Ἑλληνισμὸν, ὥστε τὸν ταῦτα φρονοῦντα, (13) μηκέτι μηδὲ Χριστιανὸν καλεῖσθαι· ταῦτα γὰρ πάντα τῶν γραφῶν ἐστιν ἐναντία. (14) ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης φησίν, „ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· „ οὗτοι δὲ φάσκουσιν, οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ. καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν ἔγραψε, „ καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ „ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν (15) ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ἡ „ ζωὴ ἡ αἰώνιος. „ οὗτοι δὲ ὥσπερ ἀντιμαχόμενοι φάσκουσι, μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν ἀληθινὸν θεὸν, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν

„ ram alienæ & diverſæ ſint a Patre, ita illum eſſe quoque omnino alienum & diverſum a Patris natura, & ad res factas ac creatas pertinere, unamque illarum eſſe, quippe cum ipſe res creata & facta, atque opus ſit. Rurſus contendunt Deum non nos propter illum, ſed illum propter nos creaſſe. Deus enim, ajunt illi, ſolus erat, nec Verbum cum illo erat: ſed cum nos voluit producere tunc illud fecit, quod quidem, a quo factum eſt, Verbum & Filium ac Sapientiam nominavit, ut nos per ipſum produceret. Inſuper quemadmodum omnia Dei voluntate conſtituta ſunt, cum antea non eſſent: ſic idem cum antea non eſſet, Patris voluntate factum eſt. Non enim Verbum proprius & naturalis eſt Patris fetus, ſed gratia id illi quoque eſt tributum. Deus enim qui ſemper eſt, Filium, qui non erat, eadem voluntate fecit, qua cetera omnia fecit, produxit, creavit & exiſtere voluit. Nam & iſtud addunt, Chriſtum non eſſe naturalem & veram Dei potentiam, *Joel. 2. 25.* ſed, ut eruca & bruchus potentia dicuntur, ſic & ipſum Patris potentiam appellari. Præterea ajebat Patrem Filio eſſe ineffabilem, nec ab eo perfecte & accurate videri aut cognoſci poſſe: nam cum exiſtendi initium habeat, eum qui ſine initio eſt videre non poſſe; quod autem cognoſcit & videt, modo ſibi convenienti cognoſcere & videre, quemadmodum nos pro noſtris viribus cognoſcimus & videmus. Hoc item ſubjungebat, Filium non ſolum proprium Patrem accurate non cognoſcere, ſed ne propriam quidem ſui naturam. „

13. Hæc & ſimilia cum Arius diceret, hæreticus eſt declaratus. Ego certe vel ſolum dum hæc ſcriberem, memetipſum expurgabam, tum contraria cogitando, tum rectam fidem firmiſſime retinendo. Etenim ipſi quoque omnes Epiſcopi in Nicæna ſynodo undique congregati, ad hæc verba aures continebant, omneſque propterea uno conſenſu hanc hæreſim condemnavere, atque anathemate percuſſere, eamque ab eccleſiaſtica fide alienam & remotam eſſe ſancivere. Nulla autem neceſſitas judices ad hanc ſententiam adduxit, ſed omnes ſua ſponte veritatem ulti ſunt, idque jure & merito. Siquidem ex hujuſmodi opinionibus ſumma impietas vel potius Judaiſmus adverſus Scripturas inducitur, quem propius ſequatur Gentilitas: adeo ut qui ita ſentit, ne Chriſtianus quidem amplius debeat appellari. Hæc enim omnia Scripturis ſunt contraria. *Ariana hæreſis ſacris Scripturis penitus adverſatur.* Nam Joannes quidem dicit: *In principio erat Verbum:* *Joan. 1. 1.* Illi autem dicunt: Non erat antequam genitus eſt. Idem quoque Joannes ſcripſit: *Et ſumus in vero, in Filio ejus Jeſu Chriſto: ipſe eſt verus Deus & vita æterna.* *1. Joan. 5. 20.* Illi vero tamquam reluctantes ajunt Chriſtum non eſſe verum Deum, ſed ut res

(1) Seguer. & Colb. γεννητῶν. Ibid. iidem Taurin. & Jeſuit. κτισμάτων.

(2) Seguer. πάλιν δέ φασι. Paulopoſt idem pro φασὶ, habet item φασί.

(3) Segu. Taurin. Colb. & Jeſ. ὥσπερ πάντα.

(4) Sic Seg. Taurin. Colb. Jeſ. Gobl. & Felckm. 1. In aliis vero & editis legitur, γέγονεν. Ibid. ſtatim poſt γέγονε, Colb. Taurin. Gobler. & Felckm. 1. intermediis omiſſis ſubdunt, ὁ γὰρ ὢν θεὸς, &c. in Gobler. item & Felckm. 1. deſunt ibid. ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα πεποίηκε.

(5) Jeſuit. ὁ θεός.

(6) Colb. Taurin. Fr. I. ἔλεγεν Ἄρειος ὅτι, &c. Mox Seguer. Colb. Taurin. Jeſuit. Gobler. Felckm. 1. & Fr. I. habent, ἄρρητος: alii vero cum editis, ἀόρατος. Ibid. Felckm. 5. οὔτε ὁρᾷν οὔτε γινώσκειν, omiſſo δύναται quod mox ſequitur, quod etiam abeſt ab Anglicano.

(7) Sic Jeſ. Colb. Taurin. Seguer. Anglic. & Baſili. In aliis autem & edit. Commel. mendoſe legitur, ὑμεῖς. Mox Seguer. Jeſ. Taurin. Gobler. Felckm. 1. & 5. & Fr. I. κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν. Baſili. κατὰ τὴν ἰδίαν τοῦ θεοῦ δύναμιν. Editi κατὰ τὴν ἰδίαν θεοῦ δύναμιν. Quæ ibid. ſequuntur emendavimus ex mſſ. Seguer. Colb. Taurin. Gobler. Felckm. & Fr. I. ſed ſolus Seguer. τὸν ἴδιον habet. Editi cum aliis ſic habent, προστίθησι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον τὸν πατέρα οὐκ οἶδεν, &c.

(8) Sic Seguer. Jeſuit. Gobler. & Felckm. 1. Fr. I. At editi αὐτοῦ. Colb. & Taurin. ἀκριβῶς οἶδεν ἑαυτοῦ. Mox art. ὁ ante Ἄρειος abeſt a Seguer. Gobler. & Felckm. 1.

(9) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. In Jeſuit. Colb. Taurin. & Fr. I. legitur, ἐκάθαιρον. Editi & alii habent ἐθρήνουν. Mox Baſili. Anglic. & Felckm. 5. τὰ κατὰ τούτων.

(10) πάντες deeſt in Fr. I. Colb. & Taurin.

(11) καὶ ἀνεθεμάτισαν deeſt in Jeſuit. Colbert. & Taurin. Mox Seguer. Gobler. & Felckm. 1. καὶ ξένην αὐτὴν εἶναι τῆς.

(12) Seguer. κρίνοντας. Editi & alii κρίναντας.

(13) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. At alii & editi μηδὲ omittunt.

(14) Hæc quæ ſequuntur ad numerum 18. In editis tomo 2. edition. Commel. pag. 30. Pariſ. pag. 22. iterum habentur ſub hoc titulo: κατὰ Ἀρειανῶν λόγος σύντομος, cujus initium, ὁ μὲν Ἰωάννης φησὶν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, &c. ſed merum fragmentum eſt hujuſce epiſtolæ, cujus cum nonnullæ ſint variæ lectiones, eas quoque deinceps referemus.

(15) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Baſili. Anglic. Gobler. Felckm. 1. & 5. Jeſuit. Fr. I. & Fragmentum, ut & legitur apud Joannem. In aliis & editis ὁ deeſt.

res ceteras ipſum quoque nonniſi communicatione Deum vocari. Præterea Apoſtolus Gentiles, quod res creatas venerentur, his verbis reprehendit: *Servierunt creaturæ potius quam Deo creatori*. At illi cum Dominum creatum eſſe pugnant, eique tanquam creato ſerviunt, quid, quæſo, a Gentilibus differunt? Qui enim, ſi ita ſentiunt, ad illos non pertinent hæc verba & objurgatio beati Pauli? Dominus præterea dicit: *Ego & Pater unum ſumus*: &: *Qui me vidit, vidit Patrem*. Ipſe quoque Apoſtolus ab eo ad prædicandum miſſus ſcribit: *Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus*. At illi contra, eum dividere alienumque a Patris ſubſtantia & æternitate dicere, atque mutabilem fingere audent impii, qui non animadvertunt ſe his verbis eum non unum cum Patre, ſed cum rebus creatis facere. Quis enim non videt ſplendorem a luce non eſſe ſeparabilem, ſed cum illa tamquam ipſius propriam natura ſimul exiſtere, nec poſterius exoriri? Deinde, cum Pater dicat, *Hic eſt Filius meus dilectus*; cum item Scripturæ declarent ipſum eſſe Patris verbum in quo & *cæli firmati ſunt*, *omniaque* prorſus *per ipſum facta ſunt*: illi novorum dogmatum & commentorum inventores aliud inducunt verbum aliamque fingunt eſſe ſapientiam Patris; illum vero nonniſi cogitatione, rerum ſcilicet ratione præditarum cauſa, Verbum ſive Rationem & Sapientiam appellari. Verum quæ inde oriantur abſurda, profecto non perſpiciunt.

Rom. 1. 25. Joan. 10. 30. Joan. 14. 9. Hebr. 1. 3. Matth. 17. 5. Pſal. 32. 6. Joan. 1. 3.

Unus eſt verus Dei filius; non plures.

14. Si enim noſtri cauſa, Verbum & Sapientia cogitatione dicitur, quidnam ipſe fuerit, numquam utique ſunt dicturi. Nam ſi hæc illum eſſe teſtantur Scripturæ, illi vero hæc eadem Dominum eſſe nolunt; certe ne exiſtere quidem eum manifeſte volunt impii Scripturarumve adverſarii. Sane Fideles id poſſunt diſcere tum ex ipſa paterna voce, tum ex Angelis qui illum adorant, tum etiam ex Sanctis qui de eo ſcripſere. Verum illi quandoquidem puram non habent mentem, nec divinos & theologos viros queunt audire, poſſunt ſaltem idem ipſum a ſui ſimilibus Dæmonibus edoceri, qui nimirum non quaſi multi eſſent filii, ſed ſolum hunc agnoſcentes exclamabant: *Tu es ſanctus Dei & Filius Dei*. Is enim qui hanc hæreſim ipſis ſuggeſſit, cum eum in monte tentaret, non dixit: Si & tu Filius Dei es, quaſi nempe alii eſſent filii: ſed, *Si tu es Filius Dei*, utpote quem ſolum eſſe conſtaret. Verum egregii illi viri, non ſecus ac Gentiles qui ab unius Dei notitia aberrantes, in Deorum multitudinem ſunt delapſi, ſic & ipſi, dum unum Patris Verbum nolunt credere, in hunc errorem ceciderunt, multa ſcilicet eſſe Dei Verba. Eum itaque qui

Marc. 1. 24. Mat. 8. 29. Luc. 4. 3.

ἐξ αὐτῶν (1) ὡς τὰ πάντα λέγεσθαι θεόν. Ἐξ ὁ μὲν ἀπόστολος αἰτιᾶται τοὺς Ἕλληνας, ὅτι κτίσματι σέβουσι, λέγων, „ἐλάτρευσαν (2) τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα „θεόν.„ Οὗτοι δὲ κτίσμα λέγοντες (3) τὸν κύριον εἶναι, καὶ ὡς κτίσματι λατρεύοντες αὐτῷ, τί διαφέρουσιν Ἑλλήνων; τοῦτο γὰρ, εἰ οὕτω φρονοῦσιν, οὐχὶ καὶ κατ' αὐτῶν ἐστι τὸ ἀνάγνωσμα, καὶ (4) ὡς αὐτοὺς μεμφόμενός ἐστιν ὁ μακάριος Παῦλος; καὶ ὁ μὲν κύριός φησιν, „ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ „ἕν ἐσμεν· καὶ, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα·„ καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ δὲ κηρύττειν ἀποσταλεὶς ἀπόστολος γράφει· „ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς „ὑποστάσεως αὐτοῦ·„ οὗτοι δὲ τολμῶσι διαιρεῖν, (5) καὶ ἀλλότριον αὐτὸν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ ἀϊδιότητος λέγειν, καὶ τρεπτὸν εἰσάγειν οἱ ἄθεοι, οὐ βλέποντες, ὅτι ταῦτα λέγοντες, οὐκέτι ποιοῦσιν αὐτὸν ἓν μετὰ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ μετὰ τῶν κτισμάτων. τίς γὰρ οὐχ ὁρᾷ, ὅτι (6) ἀδιαίρετόν ἐστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἴδιον (7) αὐτοῦ συνυπάρχον αὐτῷ φύσει, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν ὕστερον; εἶτα τοῦ πατρὸς λέγοντος, „οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς,„ καὶ τῶν γραφῶν λεγουσῶν αὐτὸν εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἐν ᾧ καὶ „οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·„ οὗτοι (8) καινῶν ἐφευρεταὶ δογμάτων καὶ πλασμάτων γενόμενοι, ἕτερον ἐπεισάγουσι λόγον, καὶ ἄλλην σοφίαν τοῦ πατρὸς εἶναι, τοῦτον δὲ κατ' ἐπίνοιαν διὰ τὰ λογικὰ (9) λέγεσθαι λόγον καὶ σοφίαν, οὐχ ὁρῶντες ἐκ τούτου τὸ ἄτοπον.

14. Εἰ γὰρ δι' ἡμᾶς λέγεται (10) κατ' ἐπίνοιαν λόγος καὶ σοφία, τί ἂν εἴη αὐτὸς οὐκ ἂν εἴποιεν. εἰ γὰρ ταῦτα αὐτὸν λέγουσιν εἶναι αἱ γραφαὶ, (11) οὗτοι δὲ ταῦτα εἶναι τὸν κύριον οὐ θέλουσι, φανερῶς οὐδὲ ὑπάρχειν αὐτὸν θέλουσιν οἱ ἄθεοι καὶ τῶν γραφῶν ἐναντίοι. καὶ τοῦτο οἱ μὲν πιστοὶ δύνανται περὶ αὐτοῦ (12) ἔκ τε τῆς πατρικῆς φωνῆς, καὶ παρὰ τῶν προσκυνούντων αὐτὸν ἀγγέλων, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ γραψάντων ἁγίων μαθεῖν· οὗτοι δὲ ἐπεὶ τὴν διάνοιαν οὐκ ἔχουσι καθαρὰν, οὐδὲ δύνανται θείων ἐπαΐειν καὶ θεολόγων ἀνδρῶν, (13) δύνανται κἂν παρὰ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς δαιμόνων μαθεῖν, ὅτι μὴ ὡς πολλῶν ὄντων ἐφώνουν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον εἰδότες ἔλεγον· „σὺ εἶ ὁ „ἅγιος τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.„ καὶ γὰρ (14) καὶ ὁ τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς ὑποβαλὼν, πειράζων ἐν τῷ ὄρει, οὐκ ἔλεγεν, εἰ καὶ σὺ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, ὡς ὄντων ἄλλων. „(15) ἀλλ' εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ·„ ὡς μόνου ὄντος αὐτοῦ. ἀλλ' οἱ θαυμαστοὶ, ὥσπερ Ἕλληνες ἐκπεσόντες τῆς περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ ἐννοίας, εἰς πολυθεότητα κατῆλθον, οὕτω καὶ οὗτοι μὴ πιστεύοντες ἕνα εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, εἰς πολλῶν ἐπίνοιαν πεπτώκασι· καὶ τὸν μὲν

(1) Sic Seguer. Colb. Taurin. Jeſuit. & Fr. I. At Fragment. ὥσπερ τὰ πάντα. Ceteri & editi, ὡς πάντας. Mox Seguer. & Fragm. habent κτίσματι. Editi vero & alii κτίσμασι.

(2) Sic Seguer. Colb. Taurin. Jeſuit. Anglic. Gobler. Felckm. 1. & 5. & Fragm. ut & extat apud Paulum. At alii & editi, τὴν κτίσιν.

(3) τὸν κύριον εἶναι deeſt in Jeſuit. Colb. & Taurin. Mox iidem & Fr. I. habent, αὐτῷ, ἀλλὰ διαφέρουσι.

(4) Sic Seguer. Jeſuit. Colb. Taurin. Fragm. Felck. 5. & Fr. I. Editi vero & alii, ὡς αὐτούς. Ibid. ἐστιν abeſt a Felckm. 5.

(5) Fragmentum, & ἀλλότριον αὐτὸν τῆς τοῦ πατρὸς ἰδιότητος, & τρεπτὸν εἰσάγειν, *& eum a Patris proprietate ſeparare, ac mutabilem inducere*, &c. Ibid. pro ἀϊδιότητος, Taurin. & Colb. ἰδιότητος. Mox οἱ ἄθεοι abeſt ab Anglicano.

(6) ἀδιαίρετόν ἐστι omittitur in Anglic.

(7) Jeſuit. Taurin. & Colb. αὐτοῦ φύσει ὂν οὐκ ἐπιγέγονεν ὕστερον. Fragm. αὐτοῦ φύσει ἦ ὢν ἐπιγέγονεν, &c. Ibid. Seguer. Baſil. Gobler. & Felckm. 1. τῇ φύσει. Editi & alii, τῇ φύσει. Item ibid. Gobler. & Felckm. 1. οὐ γέγονεν ὕστερον· εἶτα τοῦ πατρὸς, &c.

(8) Sic Seguer. Jeſ. Colb. Taurin. & editio Pariſ. ut & legit Nannius. Alii cum editione Commel. καινῶς. Mox Seguer. Fragm. Gobler. & Felckm. 1. πλασμάτων. At Colb. Taurin. Fr. I. πλάσμα. Ceteri & editi, πλαστῶν. Paulopoſt Colb. Fr. I. σοφίαν τοῦ πατρὸς εἶναι, ἐν ᾗ & τοῦτο πεποιηκε, & λογικὸν κατ' ἐπίνοιαν εἶναι διὰ τὰ λογικὰ, &c. Jeſuit. vero, σοφίαν τοῦ πατρὸς εἶναι, ἐν ᾗ & τοῦτο πεποίηκεν, & λογικὸν κατ' ἐπίνοιαν, &c.

(9) Seguer. γενέσθαι & λόγον. Ibid. Fragm. οὐχ ὁρῶντες ἰδόντες.

(10) κατ' ἐπίνοιαν deeſt in Fragmento.

(11) Seguer. Gobler. Felckm. 1. αὐτοὶ δέ. Ibid. Colb. & Taurin. ταῦτα εἶναι τὸν κύριον οὐ θέλουσι φανερῶς. οὐδ', &c. Paulopoſt οἱ ἄθεοι abeſt a Gobler. & Felckm. 1. qui & ibidem habent, ἀνόητοί εἰσιν.

(12) Sic Seguer. Taurin. Jeſuit. & Felckm. 5. At Gobler. Felckm. 1. Colbert. & Fr. I. αὐτῆς τῆς πατρικῆς. Ceteri & editi αὐτῆς τε τῆς, &c. Paulopoſt ἁγίων deeſt in Jeſuit. Colbert. & Taurin. qui mox, τὴν διάνοιαν οὐ θέλουσι καθαράν.

(13) Gobler. & Felckm. 1. δύνανται δὲ αὐτοί, &c. Mox Taurin. Jeſuit. Fr. I. ὁμοίων αὐτοῖς δαιμόνων. Seguer. ὁμοίων δαιμόνων αὐτοῖς. Editio Commel. ὁμοίων αὐτῶν δαιμόνων.

(14) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. & Fragmentum. Fr. I. item habet ὑποβαλών. Alii & editi, τῇ γὰρ ὁ τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς ὑποβάλλων. Ibid. ὡς ἔλεγεν legitur in Seguer. Jeſuit. Colb. Taurin. Anglic. & Fragm. Editi vero habent, ὡς ἔλεγον, mendoſe: at utrumque abeſt a Gobler. & Felckm. 1. Ibid. quæ ſequuntur poſt hæc verba, σὺ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ, uſque ad ἀλλ' οἱ θαυμαστοὶ excluſive, deſunt in Baſilienſi.

(15) Sic Seguer. Colbert. Taurin. Jeſuit. & Fragm. Editi autem & alii, ἀλλ' ὡς μόνου ὄντος αὐτοῦ, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. Mox ἐκπεσόντες abeſt a Fr. I. & Taurin. Paulopoſt Seguer. εἰς πολυθεΐαν κατῆλθον.

μὴ ὄντως (1) ὄντα Θεὸν καὶ ἀληθινὸν λόγον ἀρνούμενοι, κτίσμα δὲ αὐτὸν καὶ ἐνθυμεῖσθαι τετολμήκασιν, οὐ βλέποντες ὅσης ἀσεβείας μεστόν ἐστι τὸ φρόνημα. εἰ γὰρ κτίσμα ἐστί, πῶς αὐτὸς τῶν κτισμάτων ἐστὶ δημιουργός; (2) ἢ πῶς αὐτὸς ὁ υἱὸς καὶ σοφία, καὶ λόγος; λόγος γὰρ οὐ κτίζεται, ἀλλὰ γεννᾶται· καὶ τὸ κτίσμα (3) οὐκ ἔστιν υἱός, ἀλλὰ ποίημα. καὶ εἰ τὰ κτίσματα δι' αὐτοῦ γέγονε, κτίσμα δέ ἐστι καὶ αὐτός, διὰ τίνος ἄρα καὶ αὐτὸς γέγονεν; ἀνάγκη γὰρ τὰ ποιήματα διά τινος γίνεσθαι, ὥσπερ δὴ καὶ γέγονε διὰ τοῦ λόγου, ὅτι (4) μὴ αὐτὸς ἦν ποίημα, ἀλλὰ λόγος τοῦ πατρός. καὶ πάλιν, εἰ ἄλλη ἐστὶν ἡ ἐν τῷ πατρὶ σοφία παρὰ τὸν κύριον, καὶ ἡ σοφία ἐν σοφίᾳ γέγονεν. (5) εἰ δὲ σοφία ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, εἴη ἂν καὶ ὁ λόγος ἐν λόγῳ γεγονώς. καὶ εἰ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ υἱός, (6) εἴη ἂν καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ υἱῷ ποιηθείς.

15. Πῶς τοίνυν ὁ κύριος ἔλεγεν, „ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί,“ (7) ὄντος ἑτέρου ἐν τῷ πατρί, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος γέγονε; πῶς δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης, ἀφεὶς ἐκεῖνον, περὶ τούτου διηγεῖται λέγων, „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο (8) οὐδὲ ἕν;“ εἰ δὲ πάντα τὰ βουλήματα γενόμενα δι' αὐτοῦ γέγονε, πῶς καὶ αὐτὸς εἷς τῶν γενομένων ἐστί; πῶς δὲ καὶ τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, „δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα,“ οὗτοι λέγουσιν, οὐχ ἡμᾶς δι' αὐτόν, ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν; ἔδει γάρ, εἴπερ οὕτως ἦν, εἰπεῖν (9) αὐτόν, δι' ὃν γέγονεν ὁ λόγος. νῦν δὲ μὴ οὕτω λέγων, ἀλλά, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, δείκνυσι τούτους αἱρετικοὺς καὶ συκοφάντας. ἄλλως τε, εἰ τεθαρρήκασιν ἄλλον (10) εἶναι λόγον ἐν τῷ Θεῷ, ἐπεὶ μὴ φανερὰς ἔχουσι τὰς ἐκ τῶν γραφῶν ἀποδείξεις, κἂν ἓν ἔργον αὐτοῦ δειξάτωσαν, (11) ἢ τοῦ πατρὸς ἔργον χωρὶς τούτου τοῦ λόγου γεγονός, ἵνα τινὰ δοκῶσι πρόφασιν ἔχειν τῆς ἑαυτῶν ἐπινοίας. τοῦ μὲν γὰρ ἀληθινοῦ λόγου πᾶσίν ἐστι φανερὰ τὰ ἔργα, ὡς καὶ ἐξ αὐτῶν (12) αὐτὸν ἀναλόγως θεωρεῖσθαι· ὡς γὰρ τὴν κτίσιν ὁρῶντες, διανοούμεθα τὸν ταύτην κτίσαντα Θεόν· οὕτω βλέποντες μηδὲν ἄτακτον ἐν τοῖς γενομένοις, ἀλλὰ πάντα τάξει καὶ προνοίᾳ κινούμενά τε καὶ μένοντα, ἐνθυμούμεθα λόγον εἶναι (13) τοῦ Θεοῦ τὸν ἐπὶ πάντων ὄντα τε καὶ ἡγεμονεύοντα. οὕτω καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ μαρτυροῦσι λέγουσαι, αὐτόν τε εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα (14) γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. ἐκείνου δέ, περὶ οὗ λέγουσιν, οὐδὲν οὔτε ῥητὸν οὔτε ἔργον ὑπ' αὐτῶν δείκνυται. (15) ἦ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ

vere Deus & verum Verbum eſt negant, ipſumque rem creatam eſſe audent cogitare: quæ ſententia quanta ſit, impietate plena, omnino non attendunt. Nam ſi creatus ipſe eſt, quomodo rerum creatarum opiſex eſt? vel quomodo ipſe Filius & Sapientia & Verbum eſt? Nam Verbum non creatur, ſed gignitur; quodque creatum eſt, non filius eſt, ſed opus. Inſuper, ſi res creatæ per ipſum factæ ſunt, ipſe autem creatus quoque eſt, per quem, quæſo, factus eſt? Siquidem neceſſe eſt ut res creatæ per aliquem fiant, quemadmodum utique per Verbum factæ ſunt, quia ſcilicet non opus ſed Verbum Patris eſt. Præterea, ſi ſapientia quæ in Patre eſt, alia eſt præter Dominum, certe Sapientia in ſapientia facta eſt; ac proinde ſi Sapientia Dei, Verbum eſt, ſequetur Verbum in verbo factum eſſe; & rurſus, ſi Verbum Dei, Filius eſt, Filium in filio factum eſſe intelligatur.

Quia Filius Dei, ejus eſt Verbum, idcirco non eſt quid creatum.

15. Quomodo ergo Dominus dixit: *Ego in Patre, & Pater in me eſt*; cum in Patre ſit alius, in quo & ipſe Dominus factus eſt? Qui vero Joannes, illo dimiſſo, de iſto ita loquitur: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil?* Si porro omnia, quæ voluntate ſunt facta, per eum facta ſunt, quomodo ipſe una eſt e rebus factis? Quomodo item Apoſtolo dicente, *Propter quem omnia & per quem omnia*; ipſi non verentur dicere, Non nos propter ipſum, ſed ille propter nos factus eſt? Si enim ita eſſet, prorſus illi dicendum fuiſſet: propter quos factum eſt Verbum. Cum autem id minime dicat, ſed, *propter quem omnia & per quem omnia*, illos hæreticos & ſycophantas eſſe oſtendit. Alioqui ſi aliud in Deo Verbum eſſe audeant aſſeverare; cum clara ex Scripturis argumenta nulla ipſis ſuppetant, ſaltem unum ejus opus, vel Patris opus aliquod ſine hoc Verbo factum indicent, ut aliqua ratione ſuum commentum defendere poſſe videantur. Opera quidem veri Verbi omnibus ſunt manifeſta, adeo ut ex his ipſe convenienter conſpiciatur. Ut enim res creatas intuentes, harum creatorem intelligimus Deum: ita cum in rebus factis nihil inordinatum, ſed omnia certo ordine & providentia moveri & ſervari cernimus; recte inde colligimus eſſe Dei Verbum, quod omnibus præſit & dominetur. Verum id etiam Scripturæ divinæ teſtantur, quæ aſſerunt ipſum eſſe Dei Verbum, omniaque per ipſum facta eſſe, & ſine illo nihil eſſe factum. Illius autem verbi, de quo illi loquuntur, nullum ſane vel dictum vel factum poſſunt oſtendere. Etenim ipſe

Joan. 14. 10.
Joan. 1. 3.
Hebr. 2. 10.

(1) Fragm. τὸν μὴ ὄντως ὄντα καὶ ἀληθινόν, &c. Seguer. Colbert. Taurin. & Jeſ. τὸν μὴ ὄντως ὄντα Θεὸν καὶ ἀληθινόν, &c. Editi & alii, τὸν μὴ ὄντως ὄντα Θεὸν ἀληθινόν, &c. Mox Colbert. Taurin. Seguer. Jeſ. Fr. I. Gobler. & Felck. 1. οὐδὲ ἐνθυμεῖσθαι. Editi & alii, καὶ ἐνθυμεῖσθαι.

(2) Jeſ. Colbert. Taurin. ἢ πῶς τὰ μὲν πάντα κτίσματα· αὐτὸς δὲ υἱός, &c.

(3) Jeſ. Colbert. Taurin. Fr. I. οὐ γέννημα, ἀλλὰ ποίημα. ἔπειτα εἰ τὰ κτίσματα, &c. Mox Seguer. διὰ τίνος ἄρα τῆς ἄλλος γέγονεν, &c.

(4) Colbert. Fr. I. μὴ αὐτὸς ἐστι ποίημα. Paulopoſt ſic in Fragmento legitur, εἰ ἄλλη ἐστὶ σοφία ἡ ἐν τῷ πατρὶ σοφία παρὰ τὸν κύριον.

(5) Seguer. Jeſ. Colbert. Taurin. Gobler. Fr. I. Felckm. 2. & 3. ἡ δὲ σοφία.

(6) Jeſ. & Fr. I. ἔδει ἂν κατ' αὐτὸν ὁ υἱός, &c. Colb. & Taurin. ἔδει κατ' αὐτούς, &c. Mox Fr. I. Colb. & Taurin. ὁ κύριος λέγει, ἐγώ, &c.

(7) Jeſ. Colb. Taurin. & Fr. I. ὄντος γὰρ ἑτέρου, &c. Iidem mox, ὁ κύριος γέγονεν, ὡς οἱ Ἀρειανοὶ νομίζουσι· ἵνα ὢν αὐτὸς ἐν τῷ πατρί. πῶς δὲ καί, &c. unde juxta hos mſſ. is eſt hujus loci ſenſus: *Cum enim alius ſit in Patre, in quo & ipſe Dominus factus eſt, ut putant Ariani: certe ipſe in Patre non erit. Qui vero Joannes, &c.*

(8) Seguer. οὐδέν. Gobler. & Felck. 1. οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. Ibid. Jeſ. Colb. Taurin. & Fr. I. εἰ γὰρ πάντα. Iid. & Seguer. Gobler. & Felck. 1. πάντα τὰ βουλήματι γενόμενα. & mox, πῶς καὶ αὐτὸς ὡς. Editi vero & alii, εἰ δὲ πάντα βουλήματι τὰ γενόμενα... πῶς αὐτὸς εἷς, &c. Ibid. Jeſ. Colb. Taurin. τῶν γεγονότων. Item mox iidem & Seguer. πῶς δὲ καὶ τοῦ, &c. Ceteri autem & editi, πῶς καὶ τοῦ, &c.

(9) αὐτόν deeſt in Fragmento. Paulopoſt, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα abſunt a Seguer. Colb. Jeſ. & Fragm.

(10) Sic Seguer. Colb. Taurin. Jeſ. & Fragm. At alii & editi, ἄλλον εἶναι τὸν λόγον. Paulopoſt Seguer. Colb. Taurin. Jeſ. Fr. I. Gobler. & Felckm. 1. κἂν ἓν ἔργον. Alii vero & editi κἂν ἔργον. Ibid. αὐτοῦ abeſt a Fr. I.

(11) Sic Seguer. Fragm. Gobler. & Felck. 1. quorum duo poſtremi mendoſe habent γεγονώς. At Jeſ. Colb. Taurin. ἢ τὰ πατρὸς ἔργα ἃ χωρὶς τοῦ λόγου γεγένηται. Fr. I. ἃ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα ἃ χωρίς, &c. Ceteri vero & editi, ἢ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα χωρὶς τοῦ λόγου γεγόνασι. Felck. 3. χωρὶς τούτου τοῦ λόγου. Ibid. Seguer. ἵνα τινὰ δικαίαν πρόφασιν ἔχωσι. Gobler. & Felck. 1. ἵνα τινὰ ἔχωσι πρόφασιν δοκεῖν. Jeſ. Colbert. Taurin. & Fr. I. ὅπως δοκῶσι πρόφασιν ἔχειν. Item ibid. Seguer. Colb. Taurin. Jeſ. Fragm. τῆς ἑαυτῶν ἐπινοίας. Felck. 3. τῆς ἑαυτῶν διανοίας. μᾶλλον δὲ ἐπινοίας. Editi & alii, τῆς ἑαυτῶν διανοίας. τοῦ μὲν γάρ, &c.

(12) Sic mſſ. & Fragm. At editi αὐτόν omittunt.

(13) Seguer. εἶναι Θεοῦ. Mox Seguer. Colb. Taurin. Fr. I. Jeſ. & Fragm. καὶ αἱ γραφαὶ μαρτυροῦσι, &c.

(14) Sic Seguer. Gobler. & Felck. 1. At alii & editi, ἐγένετο. Mox pro ἐγένετο ut habent Seguer. Taurin. Fr. I. Jeſ. & Fragmentum; in editione Commel. & aliis legitur, γέγονε. Mox Colb. & Taurin. ἔργον ὑπ' αὐτοῦ δείκνυται.

(15) Seguer. Jeſ. Colb. Taurin. Fr. I. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ πατήρ, &c. Fragm. καὶ γὰρ αὐτὸς ἐστιν ὁ λέγων, ὅπως, &c. Ibid. Seguer. Jeſ. Fr. I. Colb. Taurin. & Fragm. ὁ υἱός μου. Editi vero & alii μου omittunt. Mox Fragm. οὐδένα δὲ ἕτερον, &c. Jeſ. οὐδὲ ἕτερον. Mox Seguer. Colb. Taurin. Jeſ. Fragm. κατὰ τούτου καὶ Μωυσαίους, &c. Editi vero & alii καὶ omittunt. Ibid. ἐν ἐξομολογήσει deeſt in Jeſ. Fr. I. Colb. & Taurin.

Matth. 17. 5. Pater qui dicit, *Hic eſt Filius meus dilectus*, nullum alium præter eum eſſe ſignificat.

16. Hinc ergo etiam cum Manichæis jam conſociantur egregii iſti viri. Illi enim nomine tenus Deum bonum appellant, nullumque ejus opus ſive aſpectabile ſive non aſpectabile poſſunt commonſtrare. Cum autem verum vereque exiſtentem Deum, cæli & terræ, omniumque rerum inviſibilium effectorem negant, nihil niſi meras narrant fabulas. Idem profecto maleficis iſtis accidere mihi videtur. Nam licet veri Verbi, quod & unum eſt in Patre, opera videant, ipſum nihilominus negant, aliudque verbum ſibi ipſis fingunt, quod neque ex factis neque ex auditione demonſtrare queunt; niſi forte Deum concipiant compoſitum, qui more hominum loquatur, prioreſque ſermones immutet; quem quidem ſi ita cogitantem & intelligentem ſuſpicentur, vere fingunt commenta, nec animadvertunt quantum hæc a ratione ſint aliena. Si enim ſuccedentia ſibi verba habeat, næ eum plane hominem arbitrantur. Quod ſi præterea ex ipſo verba proferantur, ac poſtea evaneſcant; eo major illorum eſt impietas, qui nempe ea, quæ ſunt ex illo qui eſt, in nihilum reſolvant. Nam ſi omnino exiſtimant a Deo gigni Verbum: melius & religioſius eſt Deum dicere unius Verbi eſſe genitorem, quod & ejus divinitatis plenitudo eſt, & in quo theſauri omnis cognitionis ſunt abſconditi, idemque dicere ſimul eſſe & exiſtere cum ſuo Patre, per quod & omnia facta ſunt; quam Deum multorum nuſquam apparentium patrem eſſe opinari, vel eum, qui natura ſimplex eſt, tanquam ex multis compoſitum, hominum ſimilem variumque comminiſci.

1. Cor. 1. 24. Præterea cum dicat Apoſtolus: *Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia*; illi eum aliis multis virtutibus una annumerant, quodque pejus eſt, illum ſcelerati cum eruca & aliis beſtiis, quas ad homines puniendos ipſe miſit, non verentur comparare. Insuper cum Dominus dicat: *Nemo cognoſcit Patrem, niſi Filius*: & iterum, *non quod Patrem quis vidit, niſi qui eſt a Patre*: qui fieri poteſt, ut illi Dei hoſtes non cenſeantur, qui dicunt Patrem a Filio perfecte nec videri nec cognoſci? Nam ſi Dominus dicit, *Quemadmodum cognoſcit me Pater, & ego cognoſco Patrem*: ſi nec ipſe Pater Filium ex parte dumtaxat cognoſcit; an non illi inſani ſunt habendi, cum effutiunt Patrem non plene ſed ex parte a Filio cognoſci? Deinde ſi exiſtendi principium habet Filius: ſi item omnia ſui ortus initium habent; quid primum extiterit dicant. Verum nihil profecto eſt quod queant dicere: nec tale Verbi

Matth. 11. 27. Joan. 6. 46. Filium Patrem perfecte cognoſcit. Joan. 10. 15.

A πατὴρ λέγων, „ οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, „ οὐδένα ἕτερον εἶναι παρ' αὐτὸν σημαίνει.

16. Οὐκοῦν κατὰ τοῦτο καὶ Μανιχαίοις οἱ θαυμαστοὶ λοιπὸν προσετέθησαν. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μόνον ἄχρις ὀνόματος (1) ἀγαθὸν θεὸν ὀνομάζουσι, καὶ ἔργον μὲν αὐτοῦ οὔτε βλεπόμενον οὔτε ἀόρατον δεικνύειν δύνανται· τὸν δὲ ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα θεὸν, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάντων (2) τῶν ἀοράτων ἀρνούμενοι, παντελῶς εἰσι μυθολόγοι. τοῦτο δὲ καὶ οὗτοι πάσχειν μοι δοκοῦσιν οἱ κακόφρονες. τὰ γὰρ ἀληθινοῦ λόγου καὶ μόνου ὄντος ἐν τῷ πατρὶ τὰ ἔργα βλέποντες, καὶ τοῦτον μὲν ἀρνοῦνται, ἄλλον δὲ ἑαυτοῖς (3) ἀναπλάττονται λόγον, ὃν οὔτε ἐξ ἔργων, οὔτε ἐξ ἀκοῆς ἀποδεικνύειν δύνανται, εἰ μὴ ἄρα σύνθετον τὸν θεὸν, ὡς ἄνθρωπον, λαλοῦντα καὶ ἀμείβοντα (4) τοὺς λόγους, καὶ πάλιν ὄντα νοοῦντα καὶ σοφιζόμενον ὑπονοοῦντες μυθολογοῦσιν, οὐχ ὁρῶντες εἰς ὅσην ἀλογίαν ταῦτα λέγοντες ἐκπεπτώκασιν. εἰ μὲν γὰρ ἐπισυμβαίνοντας ἔχει τοὺς λόγους, (5) πολὺ τοῦτον ἄνθρωπον νομίζουσιν. εἰ δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ προφέρονται καὶ λοιπὸν ἀφανίζονται· μειζόνως ἀσεβοῦσιν, ὅτι τὰ ἐκ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀναλύουσιν. εἰ γὰρ ὅλως (6) γεννᾷν αὐτὸν ὑπονοοῦσι. βέλτιόν ἐστι καὶ εὐσεβέστερον λέγειν ἑνὸς εἶναι λόγου γεννήτορα τὸν θεὸν, (7) ὅς ἐστι τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως πάσης εἰσὶν ἀπόκρυφοι, καὶ τοῦτον λέγειν εἶναί τε καὶ συνυπάρχειν τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονεν· ἢ πολλῶν μὴ φαινομένων πατέρα (8) νομίζειν τὸν θεὸν, ἢ ὡς ἐκ πολλῶν συγκείμενον, ὡς ἀνθρωποπαθῆ καὶ ποικίλον, τὸν ἁπλοῦν ὄντα τῇ φύσει φαντάζεσθαι. εἶτα τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία, (9) οὗτοι ταῖς πολλαῖς δυνάμεσιν ἕνα καὶ τοῦτον συναριθμοῦσι, καὶ τό γε χεῖρον, ὅτι τῇ κάμπῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις, τοῖς δι' ἐπιτιμίαν πεμπομένοις (10) δι' αὐτοῦ, συμβάλλουσιν αὐτὸν οἱ παράνομοι. εἶτα, τοῦ κυρίου λέγοντος, „ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν „ πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ πάλιν, οὐχ ὅτι τὸν πα„ τέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ πατρός· „ πῶς οὐκ ἀληθῶς εἰσιν οὗτοι θεομάχοι, λέγοντες μήτε ὁρᾶσθαι μήτε ἐπιγινώσκεσθαι τὸν πατέρα παρὰ τοῦ υἱοῦ τελείως; εἰ γὰρ ὁ κύριος λέγει, „ καθὼς γι„ νώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα. „ οὐκ ἐκ μέρους δὲ γινώσκει ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, πῶς οὐ μαίνονται φλυαροῦντες ὅτι ἐκ μέρους καὶ οὐ (11) πλήρως γινώσκει ὁ υἱὸς τὸν πατέρα; εἶτα εἰ ἀρχὴν ἔχει ὁ υἱὸς εἰς τὸ εἶναι, ἀρχὴν δὲ ἔχει καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ γενέσθαι· τί πρός ἐστι πρῶτον, λεγέτωσαν. ἀλλ' οὐκ ἔχουσί τι εἰπεῖν, ὅτι τοῦ λόγου τοιαύτην ἀρ-

(1) Jeſ. Colb. Taurin. & Fr. I. ἀγαθὸν εἶναι θεόν. Mox Seguer. Colb. Taurin. Jeſ. & Fragm. καὶ ἔργον μὲν αὐτοῦ. At in editis & aliis μὲν omittitur. Mox Jeſ. Colb. Taurin. & Fr. I. ὑποδεικνύειν.

(2) Sic mſſ. & Fragm. At in editis, τῶν deeſt. Ibid. Jeſ. Taurin. Colb. & Fr. I. πάντων τῶν ποιητήν. Item ibid. Seguer. ἀρνούμενοι παντελῶς, εἰσὶ μυθολόγοι. Alii cum editis, ἀρνούμενοι παντελῶς, εἰσὶ μυθολόγοι.

(3) Sic Fragmentum. At editi & alii, ἀναπλάττοντες. Ibid. Fragm. Seguer. Taurin. Colbert. & Jeſuit. ὃν οὔτε, &c. Alii vero & editi, ὃν omittunt. Mox Fragm. δεικνύειν δυνάμενος.

(4) Sic Fragm. Seguer. Taurin. Colb. Fr. I. Jeſ. Gobler. & Fel. 1. In Baſili. ſcriptum quoque erat, τούτους, ſed deletum eſt. Alii vero & editi, τοὺς λόγους τοὺς προτέρους, καὶ πάλιν ὄντα σοφιζόμενον ὑπονοοῦντες. Ibid. Seguer. Fragm. Anglic. Gobler. Fel. 1. & 3. Jeſ. Taurin. Colb. & Fr. I. μυθολογοῦσιν, οὐχ ὁρῶντες, &c. ut jacet in contextu. At alii & editi, εἰς ἀνωμαλογίαν ταῦτα λέγοντες ἐκπεπτώκασι. Jeſ. Fr. I. ibidem pro ὑπονοοῦντες, mendoſe habent ὑπονοοῦντες.

(5) Sic Seguer. Colb. Taurin. Jeſ. & Fragm. At Anglic. Fr. I. Fel. 3. πολὺ τοῦτο. Ibid. Jeſ. Colb. Taurin. pro ἄνθρωπον, habet θεὸν, cum hac nota in textum inſerta hoc modo, πολὺ τοῦτον ἄνθρωπον, εἶναι ὡς ἄνθρωπον ὀφείλει γράφεσθαι, ἵν' ᾖ οὕτως. πολὺ τοῦτον ἄνθρωπον νομίζουσι. Mox Fr. I. ἀφανίζουσι, ὡς οἱ τῶν ἀνθρώπων, μειζόνως ἀσεβοῦσι. Jeſ. Colb. Taur. ibid. mendoſe, ἀσεβοῦσι. hæc porro, πολὺ τοῦτον, &c. uſque ad ἀφανίζονται incluſive deſunt in Gobler. & Felc. 1.

(6) Seguer. αὐτὸν γεννᾷν αὐτὸν, &c.

(7) Taurin. Colbert. Fr. I. ὅς ἐστι καὶ τὸ πλήρωμα. Mox Seguer. θησαυροὶ τῆς γνώσεως πάσης εἰσὶν ἀπόκρυφοι. Jeſuit. Colbert. Taurin. θησαυροὶ τῆς γνώσεως πάσης εἰσὶν ἀπόκρυφοι. in Fragm. deeſt ἀπόκρυφοι. Ibid. Seguer. Jeſ. Colb. Taurin. Fr. I. & Fragm. λέγειν εἶναί τε καὶ συνυπάρχειν. Alii & editi, εἶναι λέγειν τῷ συνυπάρχειν.

(8) Jeſ. Taurin. Colb. & Fr. I. νομίζειν. Ibid. Seguer. Colb. Taurin. Jeſ. & Fragm. ἢ ὡς ἐκ πολλῶν. Editi & alii ἢ omittunt. Ibid. Fragm. Colb. Taurin. Jeſ. & Fr. I. συγκείμενον ἀνθρωποπαθῆ.

(9) Seguer. Gobler. Fel. 1. & 3. ὅτι τῇ κάμπῃ καὶ ταῖς πολλαῖς, &c. qui iidem paulopoſt τῇ κάμπῃ omittunt.

(10) Sic Seguer. Fragm. Jeſ. Taurin. Colb. Fr. I. Gobler. Felc. 1. & 3. At alii & editi, πεμπομένοις ζώοις δι' αὐτοῦ. Mox pro εἶτα, Gobler. & Felc. 1. habent καί. Ibid. pro ἐπιγινώσκει. Seguer. Colb. Taurin. & Fragm. γινώσκει.

(11) Sic Seguer. Fragm. Gobl. & Felc. 1. At Editi, πλήρης ὁ υἱὸς γινώσκει τὸν πατέρα· εἶτα εἰ ἀρχὴν ἔχει εἰς τὸ εἶναι ὁ υἱός. Ibid. Seguer. Jeſ. Gobler. & Felc. 1. ἀρχὴν δὲ ἔχει καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ γεγενῆσθαι. Editi vero & alii, ἀρχὴν τε ἔχει καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ γενέσθαι. Jeſ. Colbert. & Taurin. totum hunc locum ſic habent: καὶ οὐ πλήρης ὁ υἱὸς, ἀρχὴν δὲ ἔχει καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ γεγενῆσθαι, τί γινώσκει τὸν πατέρα; εἶτα ἀρχὴν ἔχει εἰς τὸ εἶναι ὁ υἱὸς [illegible] πρῶτον, &c. Fr. I. habet item [illegible] πρῶτον, τί omiſſo.

ἀρχὴν δεικνύειν δύνανται οἱ πανοῦργοι. τοῦ γὰρ πατρὸς ὄντος ἀληθινὸν καὶ (1) ἴδιον αὐτοῦ γέννημα, καὶ „ ἐν „ ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ „ θεὸς ἦν ὁ λόγος.„ περὶ γὰρ τοῦ λέγειν αὐτοὺς μὴ εἰδέναι τὸν υἱὸν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, περιττόν ἐστιν ἀποκρίνασθαι, (2) εἰ μὴ μόνον μανίας αὐτῶν καταγινώσκειν, εἴγε ἑαυτὸν οὐκ οἶδεν ὁ λόγος, ὁ τοῖς πᾶσι τὴν γνῶσιν τὴν περὶ τοῦ πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ χαριζόμενος, (3) καὶ μεμφόμενος τοὺς μὴ γινώσκοντας ἑαυτούς.

17. Ἀλλὰ γέγραπται, φασί, „ κύριος ἔκτισέ με ἀρ„χὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.„ ἀπαίδευτοι καὶ τὰς φρένας ἐμβεβροντημένοι. (4) καὶ δοῦλος ἐν ταῖς γραφαῖς ἐλέχθη, καὶ παιδίσκης υἱός, καὶ ἀρνίον καὶ πρόβατον, καὶ ὅτι κεκοπίακε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐτύπτετο, καὶ πέπονθεν. ἀλλ᾽ ἔχει τὴν πρόφασιν καὶ τὸ αἴτιον (5) εὔλογον ἐγγὺς τὰ τοιαῦτα πάλιν ἐκ τῶν γραφῶν σημαινόμενα. (6) ὅτι δὲ τοῦτο, διότι ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε, λαβὼν τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἥτις ἦν ἡ ἀνθρωπίνη σάρξ. ὁ γὰρ λόγος, (7) φησὶν ὁ Ἰωάννης, σὰρξ ἐγένετο. εἰ δὲ ἄνθρωπος γέγονεν, (8) οὐ δεῖ τινας ἐπὶ ταῖς τοιαύταις φωναῖς σκανδαλίζεσθαι· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιόν ἐστι (9) τὸ κτίζεσθαι, τὸ γίνεσθαι, τὸ πλάττεσθαι, τὸ κοπιᾶν, τὸ πάσχειν, τὸ ἀποθνήσκειν, τὸ ἐκ νεκρῶν ἐγείρεσθαι. καὶ ὥσπερ λόγος ὢν καὶ σοφία τοῦ πατρὸς (10) ἔχει πάντα τὰ τοῦ πατρός, τὸ ἀΐδιον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ κατὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ὅμοιον, τὸ μὴ πρότερον καὶ ὕστερον, (11) ἀλλὰ τὸ συνυπάρχειν τῷ πατρί, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς θεότητος εἶδος αὐτὸν εἶναι, καὶ τὸ (12) δημιουργικόν, καὶ τὸ μὴ κτίζεσθαι. ὅμοιος γὰρ ὢν κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρός, οὐκ ἂν εἴη κτιστός, (13) ἀλλὰ κτίστης, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. (14) οὕτως ἄνθρωπος γεγονώς, καὶ σάρκα φορέσας, ἐξ ἀνάγκης κτίζεσθαι λέγεται καὶ ποιεῖσθαι, καὶ πάντα (15) τὰ τῆς σαρκὸς ἴδια, κἂν οὗτοι, ὡς Ἰουδαϊκοὶ κάπηλοι, τὸν οἶνον μίσγουσιν ὕδατι, κατασμικρύνοντες τὸν λόγον, καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ ταῖς τῶν (16) γενητῶν ἐννοίαις ὑποβάλλοντες. διὰ τοῦτο γὰρ εἰκότως καὶ δικαίως οἱ μὲν πατέρες ἠγανάκτησαν, καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀσεβεστάτην (17) ταύτην αἵρεσιν. ἣν δὲ αὐτοὶ εὔελεγκτον καὶ πανταχόθεν οὖσαν σαθρὰν φοβοῦνται καὶ κρύπτουσι. (18) καὶ γὰρ βραχέα μὲν ταῦτα πρὸς κατήγορσιν αὐτῶν ἡμεῖς ἐγράψαμεν· ἐὰν δέ τις θελήσῃ πλατύτερον τῷ κατ᾽ αὐτῶν ἐλέγχῳ χρήσασθαι, εὑρήσει τὴν αἵρεσιν ταύτην Ἑλλήνων μὲν οὐ μακράν, τῶν δὲ ἄλλων αἱρέσεων ἐσχάτην καὶ (19) τρυγίαν τυγχάνουσαν. ἐκεῖναι μὲν γὰρ ἢ περὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ κυρίου πλανῶνται, αἱ μὲν οὕτως, αἱ δὲ ἐκείνως καταψευδόμεναι, ἢ μηδ᾽ ὅλως ἐπιδεδημηκέναι τὸν κύριον, ὡς Ἰουδαῖοι νομίζοντες ἐπλανήθησαν· αὕτη δὲ μόνη

initium indicare poſſunt improbi veteratores. Siquidem verus & proprius ipſe eſt Patris fetus, & *in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*. Nam quod ejunt Filium ſuam ipſius naturam neſcire, reſponſione ſane indignum eſt, ſed ſatis fuerit eos inſaniç condemnare. Num enim ſeipſum non novit Verbum, quod Patris ſuique ipſius cognitionem omnibus impertit, illoſque reprehendit qui ipſos non cognoſcunt? Joan. 1. 1.

17. At ſcriptum eſt, inquiunt, *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua*. Ineruditi ſane vereque ſtupidi! Scilicet ſervus quoque in Scripturis & ancillæ filius, & agnus & ovis dictus eſt, ut & laboraſſe, ſitiviſſe, vapulaſſe & paſſus eſſe: ſed hæc quæ ex Scripturis memorantur, non ſine cauſa aut ratione dici liquido conſtat, quia ſcilicet homo & Filius hominis factus eſt, forma ſervi accepta, quæ eſt humana caro. *Verbum* enim, inquit Joannes, *caro factum eſt*. Quod ſi homo factus eſt; nemo hujuſmodi vocibus offendi debet: ſiquidem hominis proprium eſt creari, naſci, formari, laborare, pati, mori, & a mortuis excitari. Ac quemadmodum ut Verbum & ſapientia Patris, omnia quæ ſunt Patris habet, nempe æternitatem, immutabilitatem, perfectiſſimamque cum illo ſecundum omnia & in omnibus ſimilitudinem, ita ut nihil prius vel poſterius in illo ſit, ſed una cum Patre exiſtat, eademque ipſe ſit divinitatis forma, & vi efficiendi pariter præditus, nec denique creari poſſit: nam cum Patris ſecundum naturam ſit ſimilis, non creatus ſed creator eſt, uti ipſe dixit, *Pater meus uſque ad hoc tempus operatur; & ego operor*. Ita plane homo factus & carne indutus, neceſſario & creari & fieri dicitur, ut & cetera quæ ad carnem proprie pertinent, etiamſi iſti vinum cum aqua, ut Judaici caupones, commiſceant, cum Verbum deprimunt, & ejus divinitatem notionibus rerum factarum ſubjiciunt. Idcirco enim jure & merito indignati Patres impiiſſimæ hæreſi anatheme dixere, quam illi quia refutatu facilem & futilem undique eſſe ſentiunt, timent & diſſimulant. Namque nos quidem hæc pauca ad illos confutandos ſcripſimus: ſi cui vero eoſdem placuerit copioſius refellere, iſtam hæreſim a Gentilibus non procul abeſſe, aliarumque hæreſum extremam & fæcem eſſe reperiet. Illæ ſcilicet varie errant vel circa corpus & humanam naturam a Domino aſſumtem, cum aliæ alia mendacia proferunt, vel cum Dominum adveniſſe penitus negant, qui quidem error fuit Judæorum. Hæc autem ſola, majori

Verbum homo factum recte creari dicitur. Prov. 8. 22.

Joan. 1. 14.

Joan. 5. 17.

Eſai. 1. 22.

(1) Sic Seguer. Fragm. Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. At alii & editi, ἀΐδιον. Ibid. Jeſ. ἴδιον γέννημα. Mox omnes mſſ. & Fragm. καὶ ὁ λόγος. At editi, καὶ λόγος. Item ibid. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος deſunt in Fragm.

(2) Colb. & Taurin. Fr. I. τῆς μόνον μανίας. Ibid. Seguer. αὐτοῖς mendoſe. Item ibid. Jeſ. Colb. Taur. & Fr. I. εἴ γε ἑαυτόν, &c. Editi & alii εἰ ἑαυτόν.

(3) Jeſ. Colbert. Taurin. Fr. I. χαριζόμενος, μεμφόμενος δὲ τοὺς μὴ, &c. Ibid. mſſ. & Fragm. habent ἑαυτούς. Editi vero, ἑαυτόν. Item ibid. Seguer. Jeſ. Colb. Taurin. Fr. I. & Fragm. γέγραπται, φασί, &c. Fr. I. Colb. Taurin. ὁ κύριος. Ceteri & editi, γέγραπται, φησί, κύριος, &c.

(4) Fragm. ὁ καὶ δοῦλος.

(5) Sic Seguer. Fragm. Taurin. & Jeſuit. At alii & editi, εὔλογον.

(6) Sic Jeſ. Colb. Taurin. & Fr. I. & Fragm. Ibid. Fragm. ὅτι. Jeſuit. Colb. Taurin. & Fr. I. διότι. Alii & editi, σημαινόμενα ὅτι, διότι ἄνθρωπος. In editis & Jeſ. & Taurin. eſt punctum ante ἐγγύς. Ibid. Gobler. & Felckm. 1. ἄνθρωπος υἱὸς ἀνθρώπου.

(7) Sic Seguer. Fragm. Jeſ. Taurin. Colb. & Fr. I. At editi & alii omittunt, ὁ Ἰωάννης.

(8) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. οὐ χρή. Ibid. Fr. I. τινα.

(9) Sic τὸ hic & in ſequentibus ſcribitur in Seg. Fragm. Jeſuit. Colb. Taurin. Fr. I. Gobler. & Felckm. 1. In aliis vero & editione Commel. τῷ, ſed mendoſe. Ibid. πάσχειν habent Seguer. Fragm. Jeſ. Taurin. Colb. Baſili. Anglic. & Felckm. 1. & 2. legitque Nannius. In aliis & editis deſunt. Item ibidem Seguer. Jeſuit. Colbert. Taurin. Fr. I. Fragm. Gobler. & Felckm. 1. habent γίνεσθαι. editi & alii, γενέσθαι. Seguer. Colb. Taurin. ibid. ἀποθνήσκειν τὸ ἐκ νεκρῶν. Idem ibid. ut & Fragm. Jeſ. Fr. I. Baſili. Anglic. Gobler. Felckm. 1. & 3. Colb. Taurin. ἐγείρεσθαι. Editi & alii, ἐγείρεσθαι.

(10) ἔχει πάντα τὰ τοῦ πατρὸς deſunt in Fragmento.

(11) Seguer. Gobler. Felck. 1. ἀλλὰ καὶ τὸ συνυπάρχειν. Mox Seguer. Colb. Taurin. & Jeſ. καὶ αὐτὸ τὸ τῆς θεότητος, &c. In aliis τὸ deeſt.

(12) Jeſ. Colb. Taurin. & Fr. I. δημιουργόν. Mox Seguer. Colb. Taurin. & Jeſ. ὢν καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν. Has autem voces, κατὰ τὴν οὐσίαν deſunt in Fragmento.

(13) Sic Seguer. Fragm. Jeſ. Colb. Taurin. & Fr. I. Ceteri vero & editi, ἀλλὰ καὶ κτίστης.

(14) Colb. Taurin. Fr. I. οὕτως ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος. Ibid. Seguer. Jeſ. Colb. Taurin. & Frag. γεγονὼς καὶ σάρκα φορέσας. Alii & editi καὶ omittunt. Ibid. Colb. & Taurin. ἐξ ἀνάγκης τὸ κτίζεσθαι.

(15) Jeſ. Colb. Taurin. & Fr. I. τὰ ἴδια τῆς σαρκὸς ὑπομένει, κἂν οὗτοι, &c. Mox Jeſ. Colb. Taurin. σμίγουσι. Gobler. Felckm. 1. & 3. συμίγουσι. Seguer. & Fragm. μίσγουσι.

(16) Anglic. Colb. Taurin. & Felckm. 3. γεννητῶν.

(17) ταύτην abeſt a Gobler. & Felckm. 2.

(18) Baſil. καὶ βραχέα μέν. Felckm. 3. pro μέν, habet μόνα, & paulopoſt αὐτοῖς pro αὐτῶν.

(19) Seguer. Fragm. Colb. Taurin. Fr. I. & Jeſuit. τρυγία. Mox Seguer. Colb. Taurin. Fragm. Jeſuit. Fr. I. Felckm. 3. καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν, ut & legit Nannius. Editi & alii, ἢ τὴν ἐνανθρώπησιν. Ibid. Felckm. 3. ὡς οἱ Ἰουδαῖοι.

Digitized by Google

jori incitata furore, auſa eſt ipſam etiam divinitatem aggredi, quatenus nempe contendit Verbum omnino non fuiſſe, nec Deum ſemper fuiſſe Patrem; quocirca non immerito quis dixerit adverſus eos ſcriptum eſſe
Pſal. 52. 1. hunc Pſalmum, *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus: corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis.*

18. Atqui, inquiunt, valemus & poſſumus fallaciis defendere noſtram hæreſim. Verum melius ipſi ſe defenderent, ſi non quodam artificio nec profanis ſophiſmatis, ſed ſimplici fide eam poſſent propugnare. Itaque ſi hanc Eccleſiaſticam eſſe confidunt & exiſtimant, ſuam ſententiam aperte declarent. Nemo enim accenſam lucernam ſub modio ponit, ſed ſupra candelabrum, ut omnibus venientibus luceat. Si ergo ſuam illi hæreſim tueri poſſunt, ſcribant quæ ſupra allata ſunt, ſuamque hæreſim nudam omnibus, tamquam lucernam, exhibeant: Alexandrum beatæ memoriæ epiſcopum aperte criminentur, Arium ea dicentem ejeciſſe injuſte: conquerantur de Nicæna Synodo, quæ impietate rejecta piam ſubſtituit & edidit fidem. Verum id eos non facturos pro certo habeo. Nec enim adeo ſunt ignari malorum quæ commenti ſunt & ſpargere nituntur: ſed probe ſciunt, licet initio ſimpliciores vano ſurripuerint artificio, ſuam tamen ſententiam illico tamquam impiorum lumen, extinguendam, ſeque ubique velut veritatis hoſtes ignominia eſſe notandos. Hinc eſt igitur quod illi, qui ſtulte agunt omnia, & ut ſtulti loquuntur, in eo tantum ſe prudenter, ut
Luc. 16. 8. filii ſæculi, gerant, quod ſub modium lucernam abſcondant ſuam; ut apparere exiſtimetur, & ne, ſi appareret, cognita & reprobata extingueretur. Namque ipſe Arius dux hujuſce hæreſis, & Euſebii ſocius, Euſebianorum opera a beatæ memoriæ Conſtantino Auguſto vocatus, ſuamque fidem juſſus ſcripto exponere, obtemperavit quidem, ſed proprias impietatis voces occultavit, ficteque, ut Diabolus, nuda Scripturarum vocabula, uti ſcripta ſunt, uſurpavit. Deinde dicente beatæ memoriæ Conſtantino, „ Si nihil aliud præter hæc in mente retines, da teſtem veritatem: te enim, ſi pejeraveris, ulciſcetur Dominus: „ juravit miſer nihil ſe aliud in mente habere, nec unquam alia dixiſſe aut ſenſiſſe præter ea quæ modo ſcripſerat. Verum ſtatim ille egreſſus, tamquam pœnas perſolvens decidit, & præceps factus cre-
Act. 1. 18. puit medius.

A μανικώτερον εἰς (1) αὐτὴν τὴν θεότητα κατετόλμησε λέγουσα μηδόλως εἶναι τὸν λόγον, μηδὲ τὸν πατέρα ἀεὶ πατέρα εἶναι. ὅθεν ἀλόγως ἄν τις κατ' αὐτῶν (2) ἐκεῖνον εἴποι γεγράφθαι τὸν ψαλμόν, „ εἶπεν „ ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός· διεφθάρησαν „ καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. „

18. (3) Ἀλλὰ καὶ ἰσχύομεν, φασί, καὶ δυνάμεθα μετὰ πανουργίας φροντίσαι τῆς αἱρέσεως. βέλτιον δ' ἂν γένοιτο αὐτῶν ἡ ἀπολογία, ἐὰν μὴ τέχνῃ τινὶ μηδὲ σοφίσμασιν Ἑλληνικοῖς, ἀλλ' ἁπλῇ τῇ πίστει ταύτης προστῆναι δύνωνται. εἰ οὖν τεθαῤῥήκασι καὶ γινώσκουσιν ἐκκλησιαστικὴν εἶναι ταύτην, λεγέτωσαν φανερῶς τὸ φρόνημα· οὐδεὶς γὰρ
B ἅψας λύχνον τίθησιν (4) αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς εἰσερχομένοις. εἰ τοίνυν καὶ ὑπὲρ φροντίσαι δύνανται, γραψάτωσαν τὰ προειρημένα, καὶ δειξάτωσαν (5) πᾶσιν, ὡς λύχνον, γυμνὴν τὴν ἑαυτῶν αἵρεσιν, φανερῶς τε καὶ κατηγορείτωσαν Ἀλεξάνδρου τοῦ (6) μακαρίτου ἐπισκόπου, ὡς ἀδίκως ἐκβαλόντος τὸν Ἄρειον λέγοντα ταῦτα, καὶ μεμφέσθωσαν τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ὅτι τὴν ἀσέβειαν ὑπομνήσασαν καὶ γράψασαν τὴν εὐσεβῆ πίστιν. ἀλλ' οὐ ποιήσουσιν, εὖ οἶδα, ὅτι οὐχ οὕτως εἰσὶν (7) ἀγνῶτες ὧν ἐπλάσαντο καὶ φιλονεικοῦσιν ἐπισπείρειν κα-
C κῶν· ἀλλὰ καὶ μάλα γινώσκουσιν ὅτι, κἂν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοὺς ἀκεραίους διὰ (8) κενῆς ἀπάτης ὑφαρπάσωσιν, ἀλλ' εὐθὺς ἡ ἔννοια αὐτῶν ὡς φῶς (9) ἀσεβῶν σβέννυται, καὶ στηλιτεύονται πανταχοῦ, ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθροί. (10) διὰ τοῦτο γοῦν πάντα μωρῶς ποιοῦντες, καὶ ὡς μωροὶ λαλοῦντες, τοῦτο μόνον, ὡς υἱοὶ τοῦ αἰῶνος ὄντες τούτου, φρονίμως πεποιήκασι, κρύπτοντες ὑπὸ τὸν μόδιον τὸν ἑαυτῶν λύχνον, ἵνα νομίζηται φαίνειν, καὶ μὴ φαινόμενος (11) ἀποσβεσθῇ καταγινωσκόμενος. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἄρειος ὁ τῆς μὲν αἱρέσεως ἔξαρχος, Εὐσεβίου δὲ κοινωνός, κληθεὶς ἐκ (12) σπουδῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον παρὰ τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου τοῦ αὐγού-
D στου, καὶ ἀπαιτούμενος αὐτῶν ἔγγραφον τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, (13) ἔγραψεν ὁ δόλιος κρύπτων μὲν τὰς ἰδίας τῆς ἀσεβείας λέξεις, ὑποκρινόμενος δὲ καὶ αὐτός, ὡς ὁ διάβολος, τὰ τῶν γραφῶν ῥήματα (14) ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔστι γεγραμμένα. εἶτα λέγοντος τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου, „ εἰ μηδὲν ἕτερον ἔχεις παρὰ ταῦτα ἐν „ τῇ διανοίᾳ, μάρτυρα τὴν ἀλήθειαν δός· (15) „ ἀμύνεται γάρ ἐπιορκήσαντά σε ὁ κύριος. „ ὤμοσεν ὁ ἄθλιος (16) μήτε ἔχειν, μήτε ἄλλα παρὰ τὰ νῦν γραφέντα κἂν εἰρῆσθαι πώποτε παρ' αὐτοῦ ἢ πεφρονῆσθαι. ἀλλ' εὐθὺς ἐξελθών, ὥσπερ δίκην διδούς, κατέπεσε, καὶ πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος.

19. Πάσι

(1) Sic Seguer. Fragm. Jeſuit. Colb. Taurin. Fr. I. Gobler. Felckm. 1. & 5. Editi vero & alii αὐτὰς θεότητα. Ibid. Seguer. Gobler. Felckm. 1. κατατετόλμηκε. Alii & editi, τετόλμηκε. Mox Jeſuit. Taurin. Colbert. Fr. I. & Fragm. μηδὲ τὸν πατέρα ἀεὶ πατέρα. At alii & editi, τὸν θεὸν πατέρα εἶναι. ὅθεν &c.

(2) Seguer. ἐκεῖνο. Mox, poſt οὐκ ἔστι θεός, deſinit Fragmentum.

(3) Seguer. ἀλλ' ἰσχύομεν, φασι. Pauloposſt Goblerian. & Felckm. 1. βέλτιον δ' ἂν γένοιτο &c. Infra Jeſuit. Colb. Taurin. & Fr. I. προστῆναι δύνωνται.

(4) Sic Seguer. Colb. Taurin. Jeſuit. Gobler. & Falckm. 1. At alii & editi αὐτὸν omittunt.

(5) Sic Seguer. Taurin. Jeſuit. Fr. I. Anglic. At Gobler. Felckm. 1. & 5. δειξάτωσαν πρῶτον ὡς λύχνον. Editi δειξάτωσαν πρῶτον ὡς λύχνον. Ibid. Seguer. Jeſuit. Colbert. Taurin. Fr. I. Gobler. Falckm. 1. & 5. γυμνὴν τὴν ἑαυτῶν. Alii vero & editi γυμνὴν omittunt. Item ibid. Seguer. & Jeſuit. φανερῶς τε καὶ κατηγορείτωσαν. At in aliis & editis καὶ deeſt.

(6) Sic Seguer. Jeſuit. Colb. & Fr. I. At Taur. μακαρίου. Editi & alii μακαριωτάτου.

(7) Sic Seguer. Taurin. & Jeſuit. At alii & editi, ἀγνοοῦντες. Ibid. Seguer. Taurin. Colbert. Fr. I. Anglic. Gobler. Felckm. 1. & 5. ὧν ἐπλάσαντο καὶ φιλονεικοῦσιν ἐπισπείρειν κακῶν. Editi vero & alii, ἃ ἐπλάσαντο ..... κακίας.

(8) Sic Seguer. Jeſuit. & editio Commel. At Taurin. καινῆς, ut & videtur legiſſe Nannius; nam vertit, *recenti impoſtura*. Colbert. κενῆς.

(9) Seguer. ἀσεβοῦς.

(10) Jeſuit. Colbert. Taurin. διὰ τοῦτο δ' οὖν. Ibid. iidem & Seguer. Gobler. & Felc. 1. πάντα μωρῶς ποιοῦσι, ὡς μωροὶ λαλοῦντες. Mox τοῦτο abeſt a Seguer. Jeſuit. Fr. I. Colbert. & Taurin.

(11) Jeſuit. Taurin. Colbert. ἀποσβεσθῇ· καταγινωσκόμενος γὰρ καὶ αὐτὸς Ἄρειος. Hic autem locus ex S. Athanaſio habetur apud Sozomenum lib. 2. cap. 30. editionis Valeſii. Seguer. Gobler. & Fel. 1. καὶ γὰρ αὐτὸς Ἄρειος.

(12) Jeſuit. Colbert. Taurin. ἐκ σπουδῆς. Iidem ibid. & Seguer. Fr. I. & Sozomenus, τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου τοῦ αὐγούστου. Anglic. Gobler. & Fel. 1. τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου &c. Editi & alii, παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ αὐγούστου. Ibid. Sozomenus omittit conjunctionem καὶ poſt αὐγούστου.

(13) Sic Seguer. Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. Editi vero & alii, ἔγραψε μὲν ὁ δόλιος κρύπτων τὰς ἰδίας &c. At Sozomenus, ἔγραψεν ὁ δόλιος κρύπτων τὰς αὐτοῦ δυσσεβεῖς λέξεις.

(14) ἁπλῶς καὶ ὡς ἔστι γεγραμμένα, deſunt in Jeſuit. Colbert. & Taurin. Ibid. Seguer. Jeſuit. Colbert. Taurin. & Fr. I. τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου. Gobler. & Fel. 1. τοῦ αὐγούστου, εἰ μηδὲν &c. Editi & alii, τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου. Mox Seguer. Jeſuit. Fr. I. Colbert. Taurinenſ. & Sozomen. ἐν τῇ διανοίᾳ. Editi & alii, ἐν τῇ καρδίᾳ.

(15) Jeſuit. Colber. Taurin. ἀμύνεται γάρ σε ἐπιορκήσαντα αὐτὸς ὁ κύριος. Sozomen. editionis Valeſii, ἀμυνεῖται γάρ ἐπιορκήσαντά σε αὐτὸς ὁ κύριος. Seguer. habet ut in textu, ſed ſine articulo ante κύριος.

(16) Sic Seguer. Taurin. Jeſuit. Sozomen. Fel. 1. & 5. Fr. I. vero & Colbert. μήτε ἔχειν ἄλλα παρὰ &c. Editi & alii, ὁ ἄθλιος μήτε ἄλλα παρὰ &c. Ibid. Sozomen. παρὰ τὰ νῦν γραφέντα φρονεῖν, κἂν εἰρῆσθαι πώποτε ἢ παρ' αὐτοῦ. ἀλλ' εὐθὺς &c.

Digitized by Google

19. Πᾶσι μὲν οὖν ἀνθρώποις κοινὸν τοῦ βίου τέλος (1) ὁ θάνατός ἐστι, καὶ οὐ δεῖ τινας ἐπεμβαίνειν, κἂν ἐχθρὸς ᾖ ὁ τελευτήσας, ἀδήλου ὄντος εἰ μέχρις ἑσπέρας καὶ αὐτοῖς τοῦτο καταλάβῃ· τὸ δὲ τέλος Ἀρείου, ἐπεὶ μὴ ἁπλῶς γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ διηγήματος ἄξιόν ἐστι. τῶν γὰρ περὶ Εὐσέβιον ἀπειλούντων (2) εἰσαγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξανδρος ἀντέλεγεν, ὁ δὲ Ἄρειος (3) ἐθάῤῥει τῇ βίᾳ καὶ ταῖς ἀπειλαῖς Εὐσεβίου· σάββατον γὰρ ἦν, καὶ προσεδόκα τῇ ἑξῆς (4) συνάγεσθαι. πολὺς οὖν ἦν ἀγὼν, ἐκείνων μὲν ἀπειλούντων, Ἀλεξάνδρου δὲ εὐχομένου· ἀλλ' ὁ Κύριος κριτὴς γενόμενος ἐβράβευσε κατὰ τῶν ἀδικούντων. οὔπω γὰρ ὁ ἥλιος ἔδυ, καὶ χρείας αὐτὸν ἐλκυσάσης εἰς τόπον, ἐκεῖ κατέπεσε, καὶ ἀμφοτέρων τῆς τε κοινωνίας καὶ τοῦ ζῆν εὐθὺς ἐστερήθη. καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Κωνσταντῖνος εὐθὺς ἀκούσας ἐθαύμασεν, (5) ἰδὼν ἐλεγχθέντα τὸν ἐπίορκον. πᾶσι δὲ γέγονε τότε φανερὸν ὅτι τῶν μὲν περὶ Εὐσέβιον ἠθέτηνται αἱ ἀπειλαὶ, καὶ ἡ ἐλπὶς Ἀρείου ματαία γέγονεν. ἐδείχθη δὲ πάλιν (6) ὅτι παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀκοινώνητος γέγονεν ἡ Ἀρειανὴ μανία καὶ ὧδε καὶ ἐν τῇ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἐκκλησίᾳ. (7) Τίς οὖν οὐκ ἂν θαυμάσειεν ὁρῶν τούτους ἀδίκως φιλονεικοῦντας, οὓς ὁ Κύριος κατέκρινε, καὶ βλέπων αὐτοὺς ἐκδικοῦντας τὴν αἵρεσιν, ἣν ὁ Κύριος ἀκοινώνητον ἤλεγξε, μὴ ἀφεὶς τὸν ταύτης ἔξαρχον εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ μὴ φοβουμένους τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντας; „ἃ γὰρ „ὁ Θεὸς (8) ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει; „ καὶ οὓς ὁ Θεὸς κατέκρινε, τίς ὁ δικαιῶν; ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὡς ἰδίας φαντασίας ἐκδικοῦντες, γραφέτωσαν (9) ἃ θέλουσιν· ὑμεῖς δὲ ἀδελφοὶ ὡς τὰ τοῦ Κυρίου σκεύη φέροντες, καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐκδικοῦντες δόγματα, παρακαλῶ, δοκιμασταὶ (10) γίνεσθε τοῦ πράγματος· καὶ εἰ μὲν ἑτέρας παρὰ τὰς προειρημένας Ἀρείου λέξεις γράφουσιν, (11) ἐντεῦθεν ὡς ὑποκριτῶν τούτων κατηγορεῖτε, κρυπτόντων μὲν τὸν ἰὸν τοῦ φρονήματος, σαινόντων δὲ κατὰ τὸν ὄφιν (12) τοῖς ἀπὸ χειλέων ῥήμασι. καὶ γὰρ ταῦτα γράφοντες ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν τοὺς ἐκβληθέντας ποτὲ μετὰ Ἀρείου, (13) Σεκοῦνδον τὸν Πενταπολίτην, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ποτὲ ἐλεγχθέντας κληρικούς· τούτοις τε γράφουσιν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ. καὶ τό γε θαυμαστὸν, ἡμᾶς μὲν καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν ἐποίησαν διωχθῆναι· καίτοι τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου μετ' εἰρήνης ἀποστείλαντος ἡμᾶς εἰς τὴν

19. Omnibus quidem hominibus mors eſt communis vitæ finis, nec cuiquam inſultare licet, quamvis fuerit inimicus, qui e vita deceſſerit, cum incertum ſit utrumne ad veſperam victuri ſimus. Attamen cum Arii obitus non conſueto more contigerit, idcirco narratione dignus eſſe videtur. Minitantibus nempe Euſebianis ſe Arium etiam in Eccleſiam introducturos, repugnabat Alexander Conſtantinopolis Epiſcopus: Arius autem vi & minis Euſebii confidebat: ſabbatum quippe erat, & ſe ſequenti die ad communionem admittendum ſperabat. Itaque vehemens erat contentio: minabantur illi, Alexander vero orabat. Sed Dominus judex factus, adverſus iniquos ſententiam tulit. Nondum enim ſol occiderat, cum Arius impellente neceſſitate in ſecretum locum digreſſus, ibidem corruit, & re utraque communione ſcilicet & vita continuo privatus eſt. Quo confeſtim audito beatæ memoriæ Conſtantinus non ſine admiratione vidit illum perjurii fuiſſe convictum. Tunc profecto omnes intellexerunt fractas eſſe Euſebianorum minas, inanemque fuiſſe ſpem Arii. Palam item factum eſt, Arianam hæreſim hic & in cæleſti Primogenitorum eccleſia fuiſſe communione a Salvatore excluſam. Quis igitur non miretur illos adeo inique litigare, quos Dominus condemnavit, eamque tueri & vindicare hæreſim, quam ipſe Dominus communione indignam eſſe convicit, qui nempe ejus ducem in Eccleſiam ingredi noluerit ſinere: nec denique quod ſcriptum eſt formidare, ſed ea aggredi quæ fieri non queunt? *Quis enim poſſit diſſolvere quæ Deus ſanctus decreverit?* vel quis eum audebit defendere quem damnavit Deus? Scribant ergo illi quæ voluerint, ut qui propriis tuendis opinionibus delectantur. Vos vero, fratres, vos qui Domini vaſa fertis, & Eccleſiæ dogmata propugnatis: vos, inquam, hortor ut rem perpendatis: & ſi quidem alias præter ſupra memoratas Arii voces ſcripſerint, inde illos condemnate tanquam hypocritas, qui nimirum ſententiæ ſuæ venenum occultant, ſerpentiſque exemplo labiorum verbis blandiuntur. Namque etiam dum hæc ſcribunt, illos ſecum habent qui cum Ario tunc fuere expulſi, Secundum ſcilicet Pentapolitanum, & Clericos qui quondam in Alexandriæ eccleſia ſunt convicti, iiſdemque ipſis apud Alexandriam ſcribunt: quodque permirum eſt, nos & eos qui nobiſcum ſunt vexandos curarunt, quamvis piiſſimus Imperator Conſtantinus nos

ad

Mortis Arii narratio. Vide eadem de re Epiſtolam proximam ad Serapionem.

Eſa. 14. 27.

(1) Sic Seguer. Jeſuit. Colb. Taur. & Fr. I. At alii & editi articulum omittunt. Ibid. Seguer. Jeſuit. Colb. Taur. & Fr. I. ὁ δεῖ τινὰς ἐπεμβαίνειν. Sozomen. Valeſii τινὰς ἐπεμβαίνειν. Editi & alii τινὰς ἐπιβαίνειν. Mox Sozomen. ἢ αὐτοῖς τοῦτο καταλάβῃ. Fr. I. Colbert. Taur. αὐτὸς καταλάβοι τοῦτο.

(2) Sic Seguer. Sozomen. Colb. Taur. Jeſuit. Fr. I. At editi & alii, εἰσάγειν. Ibid. Seguer. Jeſuit. Colb. Taur. Fr. I. καὶ εἰς ἐκκλησίαν. Alii & editi καὶ omittunt.

(3) Sic Seguer. Jeſuit. Fr. I. Colb. Taur. & Sozomen. Editi vero & alii, θαῤῥῶν. Mox Seguer. Jeſuit. Taurin. Colb. Fr. I. Gobler. Felckm. 1. & Sozom. σάββατον γὰρ ἦν. Alii & editi, σάββατον δὲ ἦν.

(4) Jeſuit. & Taur. συναγαγέσθαι. Ibid. Seguer. πολὺς τοίνυν ἦν ἀγών. Jeſuit. Taur. & Fr. I. πολὺς τοίνυν ἀγὼν ἦν. Sozom. πολὺς δὲ ἀγὼν ἦν. Editi πολὺς τοίνυν ἀγὼν, ἐκείνων. At in Colb. deſunt καὶ προσεδόκα &c. ad ἐκείνων excluſive.

(5) Sozom. εἶδε. Mox Jeſuit. Colb. & Taur. πᾶσί τε τότε γέγονε φανερόν. Fr. I. πᾶσι δὲ τότε γέγονε φανερόν. Seguer. πᾶσί τε τότε γέγονε φανερόν.

(6) Jeſuit. ὅτι καὶ παρὰ τῷ Σωτῆρι. Ibid. Seguer. Gobler. & Felckm. 1. omittunt ἀκοινώνητος. Ibid. Fr. I. Colb. & Taurin. Ἀρειανὴ μανία. Gobler. & Felckm. 1. μανία αὐτῶν. Ibid. Jeſuit. Taurin. Colb. καὶ ὧδε καὶ τῇ πρωτοτόκων. Seguer. & Sozom. ἐν τῇ τῶν πρωτοτόκων. Item ἐν οὐρανοῖς abeſt a Sozomeno.

(7) Sic Seguer. Jeſuit. Colb. Taurinenſis, ut & legit Nannius. Sozomenus vero, τίς ἂν οὖν θαυμάσειεν ὁρῶν τούτους δικαιοῦν φιλονεικοῦντας, ὃν ὁ Κύριος &c. id eſt: *Quis igitur non jure miretur, cum videat illos eum excuſare conari quem Dominus condemnavit?* Editi, τίς ἂν οὐκ ἂν θαυμάσειεν ὁρῶν τούτους φιλονεικοῦντας, οὓς ὁ Κύριος &c. ut etiam legiſſe videtur Omnibonus, qui ita vertit: *Quis non merito ſtupeat, ubi hos contendere viderit, quos Dominus condemnavit?* Mox Sozom. ἐκδικοῦντας τὴν αἵρεσιν, ἣν ὁ Κύριος ἀκοινώνητον ἤλεγξε. Gobler. & Felckm. 1. ἣν ὁ Κύριος κατέκρινε καὶ ἀκοινώνητον ἤλεγξε. Felckm. 5. ἀκοινώνητον εἶναι, μᾶλλον δὲ ἤλεγξε. Ibid. Sozom. μὴ ἀφεὶς τὸν ταύτης ἔξαρχον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθεῖν, ibique deſinit.

(8) ὁ ἅγιος abeſt a Colb. Jeſuit. Fr. I. Taur. Gobler. Felckm. 1. nec vertit Nannius.

(9) Seguer. Gobler. Felckm. 1. ἃ βούλονται. Ibid. Seguer. & Jeſuit. ὑμεῖς. Iidem ibid. ut & Gobler. Felckm. 1. ὡς τὰ τοῦ Κυρίου. Fr. I. Colbert. & Taurinenſis, ὡς τοῦ Κυρίου. Editi & alii ἀδελφοὶ τὰ τοῦ Κυρίου &c. Ibid. Seguer. Jeſuit. Taurin. Colbert. Gobler. & Felckm. 1. τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα.

(10) Sic Seguer. & Jeſuit. At Taurin. & Colbert. γένεσθε. Gobler. & Felckm. 1. γένεσθαι. Editi & alii, γίνεσθαι.

(11) Jeſuit. Fr. I. Colbert. & Taur. ἐντεῦθεν. Ibid. Colb. Taur. & Fr. I. ὑποκριτῶν αὐτῶν.

(12) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. At Jeſuit. Colb. Fr. I. & Taur. τοῖς ἀπὸ χειλέων. Editi, τοῖς διὰ τῶν χειλέων. Mox Jeſuit. Fr. I. Colb. Taur. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα.

(13) Σεκοῦνδον deeſt in Gobler. & Felckm. 1. Ibid. Felckm. 5. τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. καὶ τό γε θαυμαστὸν &c. omiſſis intermediis. Seguer. ibid. ποτὲ ἐκβληθέντας. Jeſuit. & Taurinenſis, τότε λεχθέντας. Colbert. ποτὲ λεχθέντας. Goblerian. & Felckm. 1. ποτὲ βληθέντας. Mox Baſili. ἐνδιωχθῆναι. Ibid. βασιλέως deeſt in Jeſuit. Fr. I. Taurin. & Colbert.

ad patriam & eccleſiam cum pace redire juſſerit, maximæque curæ haberet populorum concordiam. Iidem ipſi nunc etiam effecere ut iſtis eccleſiæ traderentur, quo utique facto cunctis probavere omnes inſidias quas nobis & aliis ab initio tetenderunt, nonniſi illorum gratia paratas fuiſſe.

20. Qui igitur illi qui ita agunt, hæc ſcribendo fidem poſſint facere? Si enim recte ſcripſiſſent, Thaliam quam compoſuit Arius deleviſſent, proculque ſurculos hæreſis rejeciſſent. Hi ſunt enim diſcipuli & conſortes cum impietatis tum pœnæ Arii: ac proinde cum illos non repellant, omnibus eſt perſpicuum recte eos non ſentire, etiamſi B ſexcenties ſcripſerint. Quocirca vigilandum eſt ne qua fraus in litterarum ornatu deliteſcat, & aliquos a pia fide abducant. Quod ſi proſpera ſe uti fortuna videntes, Arii opiniones ſcriptis defendere auſi fuerint, nihil jam amplius reſtat quam ut multa cum libertate agamus, memores prædictionum Apoſtoli quas ob hujuſmodi hæreſes litteris, præmonendi cauſa, mandavit. Nobis ergo hæc convenit reſpondere: Scimus

1. Tim. 4. 1. 2. Tit. 1. 14. ſcriptum eſſe: *In extremis temporibus diſcedent quidam a ſana fide, attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis Dæmoniorum veritatem refugientium.* C

2. Tim. 3. 12. &, *Quicumque pie volunt vivere in Chriſto, perſecutionem patientur. Mali autem homines & ſeductores, proficient in pejus, errantes & in errorem inducentes.* Verum nihil horum nos allicere poterit, vel ſeparare a caritate Chriſti, licet mortem ipſam nobis hæretici minitentur: nam Chriſtiani, non Ariani ſumus. Utinam autem qui iſta ſcripſerunt, cum Ario non ſentirent. Ita ſane eſt, fratres: hujuſmodi libertate nunc maxime opus

Rom. 8. 15. Galat. 5. 8. 13. eſt. Non enim accepimus ſpiritum ſervitutis iterum ad timorem: ſed in libertatem vocavit nos Deus: vereque turpe eſt, & valde turpe, ſi fidem D quam a Salvatore per Apoſtolos accepimus, propter Arium aut Arianos Ariique fautores amittamus. Hinc jam complures harumce regionum homines, audita ſcribentium aſtutia, parati ſunt illorum artificiis uſque ad ſanguinem reſiſtere, præſertim poſtquam de veſtra animi firmitate certiores ſunt facti. Porro quandoquidem hæreſis confutationem ipſi divulgaſtis, eamque, tamquam ſerpentem, e latebris eduxiſtis: certe infantem, quem occidendum quærebat Herodes, conſervaſtis, vivitque in vobis veritas, & apud vos ſana perſtat fides. E

21. Quamobrem vos oro, ut Nicænam fidem a Patribus editam præ manibus habentes, eamque ſumma animi alacritate & fortitudine ac conſtanti in Dominum fiducia propugnantes, omnibus exemplar efficiamini, cunctiſque oſtendatis nunc pro veritate adverſus hæreſim eſſe certandum,

A πατρίδα (1) καὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ κηδόμενα τῆς ὁμονοίας τῶν λαῶν· αὐτοὶ δὲ παραδοθῆναι νῦν πεποιήκασι ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ πᾶσιν ἔδειξαν, ὅτι αὐτῶν χάριν ἡ πᾶσα καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ τῶν ἑτέρων γέγονεν ἐπιβουλή.

20. Πῶς οὖν αὐτοὶ τοιοῦτοι, δύνανται (2) αὐτὰ γράφοντες πείθειν; εἰ γὰρ ἔγραφον ὀρθῶς, ἐξέβαλλον ἂν (3) ἣν ἔγραψεν ὁ Ἄρειος Θάλειαν, καὶ ἀπέβαλλον ἂν τὰς τῆς αἱρέσεως παραφυάδας· μαθηταὶ γάρ (4) εἰσι καὶ κοινωνοὶ τῆς τε ἀσεβείας καὶ τῆς ἐπιτιμίας γεγόνασιν Ἀρείου· ὅθεν μὴ ἀποβάλ- B λοντες αὐτοὺς, ἔκδηλοι πᾶσίν εἰσι, μὴ ἔχοντες ὀρθὸν (5) τὸ φρόνημα, κἂν μυριάκις γράφωσι. διὸ χρὴ γρηγορεῖν προσήκει, μήποτε τῇ περιβολῇ τῶν γραμμάτων ἀπάτη τις γένηται, καὶ περισπάσωσί τινας ἀπὸ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως. ἐὰν δὲ τολμήσαντες τὰ Ἀρείου γράψωσιν, ὁρῶντες (6) ἑαυτοὺς εὐοδουμένους καὶ εὐθηνουμένους, οὐδέν ἐστι λοιπὸν ἢ πολλῇ (7) τῇ παρρησίᾳ χρήσασθαι, μνημονεύοντας τῶν ἀποστολικῶν προρρήσεων, ἃς διὰ τὰς τοιαύτας αἱρέσεις προμηνύων ἔγραψε, (8) καὶ ἡμᾶς αὐτῶν πρέπει· οἴδαμεν ὅτι, ὡς γέγραπται, „ἐν ὑστέροις „καιροῖς ἀποστήσονταί τινες (9) τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, C „προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν. καὶ ὅσοι μὲν „θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται. „πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ „χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι.„ ἀλλ' ἡμᾶς οὐδὲν (10) τούτων πείσει οὐδὲ χωρίσει τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, κἂν οἱ αἱρετικοὶ θάνατον ἡμῖν ἀπειλῶσι. Χριστιανοὶ γάρ ἐσμεν καὶ οὐχὶ Ἀρειανοί. εἴθε δὲ μηδὲ οἱ ταῦτα γράψαντες ἐφρόνησαν τὰ Ἀρείου. ναί, ἀδελφοί, τοιαύτης παρρησίας χρεία νῦν· οὐ γὰρ ἐλάβομεν πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐπ' ἐλευθερίᾳ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός. καὶ ἔστιν ἀληθῶς αἰσχρὸν (11) καὶ D λίαν αἰσχρόν, ἐὰν ἣν παρὰ τοῦ σωτῆρος διὰ τῶν ἀποστόλων ἔχομεν πίστιν, ταύτην διὰ Ἄρειον ἢ τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας καὶ προβάλλοντας ἀπολέσωμεν. ἤδη μὲν οὖν πλεῖστοι καὶ τῶν μερῶν τούτων μαθόντες τὴν τῶν γραφόντων πανουργίαν, ἕτοιμοι μέχρις αἵματός εἰσιν ἀνταγωνίσασθαι πρὸς τὰς ἐκείνων μεθοδείας, ἀκούσαντες (12) μάλιστα περὶ τῆς ὑμῶν στερρότητος. ἐπειδὴ δὲ ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ κατὰ τῆς αἱρέσεως ἔλεγχος, καὶ ὡς ὄφις ἐκ τῶν φωλεῶν ἡ αἵρεσις ἀποκεκάλυπται· (13) παρ' ὑμῖν σέσωσται τὸ παιδίον, ὅπερ Ἡρώδης ἀνελεῖν ἐζήτει, καὶ ζῇ ἐν ὑμῖν ἡ ἀλή- E θεια, καὶ ὑγιαίνει (14) παρ' ὑμῖν ἡ πίστις.

21. Διὸ τοῦτο παρακαλῶ, ἔχοντες μετὰ χεῖρας τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων γραφεῖσαν πίστιν, (15) καὶ ταύτην ἐκδικοῦντες πολλῇ τῇ προθυμίᾳ, καὶ τῇ εἰς τὸν κύριον πεποιθήσει, τύπος γένεσθε τοῖς πανταχοῦ, δεικνύντες ἀγῶνα προκεῖσθαι νῦν πρὸς τὴν αἵρεσιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ τοιαύ-

(1) Seguerian. καὶ τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν. Mox Fr. I. Jeſuit. Colb. & Taur. τῶν λαῶν. Pro πατρίδα, Colb. mendoſe habet τρίδα.

(2) Jeſuit. Taur. Colb. & Fr. I. αὐτὰ omittunt.

(3) Seguer. & Taur. ἔγραψεν Ἄρειος. Seguer. Ibid. Θαλείαν. Idem & Gobl. Felckm. 1. & Fr. I. καὶ ἀπέβαλλον. Taur. καὶ ἀπέβαλον. Jeſuit. & Colb. καὶ ἐπέβαλλον. Anglic. & Felckm. 3. ἀπέβαλλον ſine καί. Ceteri & editi, ἀπέβαλλον, καὶ omiſſo.

(4) Jeſuit. Taur. Colb. & Fr. I. αὐτοί. Ibid. Jeſuit. τῆς γε ἀσεβείας &c.

(5) Sic Seguer. Jeſuit. Colb. & Taur. At editi & alii ὀρθὸν φρόνημα. Mox Seguer. Jeſuit. Taur. Colb. μήποτε τῇ περιβολῇ. Baſili. Anglic. Gobler. Felckm. 1. habent item τῇ περιβολῇ. Editi & alii, μήπως τῇ παραβολῇ.

(6) Sic Seguer. Jeſuit. Taur. Gobler. & Felckm. 1. At editi & alii ἑαυτούς. Ibid. Gobler. & Felckm. 1. omittunt, καὶ εὐθηνουμένους.

(7) Sic Seguer. Jeſuit. Colb. & Taur. In editis & aliis deeſt τῇ.

(8) Seguer. καὶ ὑμᾶς. Jeſ. Fr. I. Colb. Taur. ὅτι καὶ ὑμᾶς.

(9) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. Jeſuit. Colb. & Taur. Editi vero & alii τῆς ὑγιοῦς. Seguer. habet, ἀπὸ τῆς ὑγιαινούσης.

Mox Seguer. Jeſuit. Taur. Fr. I. πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων.

(10) Sic Seguer. Jeſuit. Colb. & Taur. In editis vero & aliis deeſt τι. Paulopoſt Seguer. Gobler. Fel. 1. Colb. Jeſ. Fr. I. & Taur. κἂν οἱ αἱρετικοὶ θάνατον ἡμῖν ἀπειλῶσι. & in margine Anglic. γρ. κἂν οἱ αἱρετικοὶ θάνατον ἡμῖν ἀπειλῶσι. Editi & alii, κἂν θάνατόν τις ἀπειλήσῃ. Mox Seguer. Jeſ. Colb. & Taur. καὶ οὐκ Ἀρειανοί. Paulopoſt, pro ναί, Colb. habet καί.

(11) Sic Seguer. Jeſuit. & Taur. At in editis & aliis omittitur, καὶ λίαν αἰσχρόν.

(12) Fr. I. & Taur. μάλιστα τὰ περὶ τῆς &c. Mox iidem & Jeſuit. cum Colb. ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται.

(13) Fr. I. Colb. Taur. παρ' ὑμῖν τετήρηται.

(14) Sic Seguer. Fr. I. Jeſuit. Colb. & Taur. At Gobl. & Felckm. 1. παρ' ὑμῶν. Editi & alii, ἐν ὑμῖν. Mox Seguer. ἔχοντες μετὰ χεῖρα. Jeſuit. Fr. I. & Taur. ἔχοντες ἐν διανοίᾳ τὴν παρὰ τῶν πατέρων πίστιν.

(15) Sic omnes mſſ. ſi Felckm. 2. excipias, in quo ut & in editis hæc deſunt, καὶ ταύτην ἐκδικοῦντες πολλῇ τῇ προθυμίᾳ. Eadem legerunt Omnibonus & Nannius. Mox Seguer. & Anglic. τύπος γένεσθε. Jeſuit. & Taur. τύπος γίνεσθε. Colb. τύπον γένεσθε. Fr. I. τύπος γίνεσθαι. Editi & alii τύπος γενέσθαι.

Digitized by Google

ποικίλας εἶναι (1) τοῦ ἐχθροῦ τὰς μεθοδείας. οὐ γὰρ μόνον τὸ μὴ θῦσαι λίβανον δείκνυσι μάρτυρας· ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ ἀρνήσασθαι τὴν πίστιν, ποιεῖ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως λαμπρόν. καὶ οὐχ οἱ (2) κλίναντες εἰς εἴδωλα μόνον, κατεκρίθησαν ὡς ἀλλότριοι, ἀλλὰ καὶ οἱ προδεδωκότες τὴν ἀλήθειαν. Ἰούδας γοῦν οὐ θύσας ἀπεβλήθη τῆς ἀποστολικῆς τιμῆς, ἀλλὰ προδότης γενόμενος. (3) καὶ Ὑμέναιος δὲ καὶ Ἀλέξανδρος οὐκ εἰς εἴδωλα τραπέντες ἀπεπήδησαν, ἀλλ' ὅτι περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν. (4) πάλιν τε Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης οὐκ ἀναιρεθεὶς ἐστεφανώθη, ἀλλ' ὅτι πιστὸς γέγονε τῷ Θεῷ, οἵ τε ἄλλοι ἅγιοι, περὶ ὧν ὁ Παῦλός φησι, Γεδεὼν, Βαρὰκ, Σαμψὼν, Ἰεφθαὲ, Δαβίδ τε καὶ Σαμουὴλ, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, οὐχ αἵματος ἐκχυθέντος ἐτελειώθησαν, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἐδικαιώθησαν, καὶ μέχρι νῦν θαυμάζονται, ὅτι καὶ θάνατον ὑπομένειν ἦσαν ἕτοιμοι διὰ τὴν εἰς τὸν Κύριον εὐσέβειαν. εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι καὶ τὸ γενόμενον (5) ἐφ' ἡμῖν, οἴδατε πῶς ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος μέχρι θανάτου κατὰ τῆς αἱρέσεως ταύτης ἠγωνίσατο, καὶ ὅσας θλίψεις καὶ πηλίκους (6) πόνους, καίτοι γέρων ὢν ὑπομείνας, ἐν τῇ πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ προσετέθη καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ. (7) πόσοι δὲ καὶ ἄλλοι πόσους καμόντες ἔχουσι κατὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης διδάσκοντες, καὶ τὸ καύχημα τῆς ὁμολογίας ἔχουσιν ἐν Χριστῷ. οὐκοῦν (8) καὶ ἡμεῖς, ὡς τοῦ περὶ παντὸς ὄντος ἡμῖν ἀγῶνος, καὶ προκειμένου νῦν ἢ ἀρνήσασθαι ἢ τηρῆσαι τὴν πίστιν, σπουδὴν ταύτην καὶ πρόθεσιν (9) ἔχωμεν, ἃ μὲν παρελάβομεν φυλάττειν, ἔχοντες πρὸς ὑπόμνημα τὴν ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσαν πίστιν· τὰς δὲ καινοτομίας ἀποστρέφεσθαι, καὶ διδάσκειν τοὺς λαοὺς μὴ προσέχειν πνεύμασι (10) πλάνης, ἀλλὰ παντελῶς ἐκκλίνειν ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τῆς τῶν Ἀρειομανιτῶν, καὶ τῆς τῶν Μελετιανῶν πρὸς αὐτοὺς συνωμοσίας.

22. Ὁρᾶτε γὰρ ὡς οἱ πρότερον μαχόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς, νῦν, ὡς Ἡρώδης καὶ Πόντιος, συμφρονοῦσιν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βλασφημίαν, ἐφ' ᾧ καὶ μισεῖσθαι ἄν τε αὐτοὺς δίκαιον, ὅτι τῶν μὲν ἰδίων χάριν (11) ἀντεχθαίροντο πρὸς ἀλλήλους, εἰς δὲ τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας ἔχθραν καὶ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀσέβειαν φίλοι γεγόνασι καὶ ἀλλήλους δεξιοῦνται, πάντα τε (12) παρὰ γνώμην πάσχειν ὑπομένουσι διὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος τῆς προθέσεως ἡδονὴν, Μελετιανοὶ μὲν διὰ τὴν προεδρίαν καὶ τὴν (13) μανίαν τῆς φιλαργυρίας, Ἀρειομανῖται δὲ διὰ τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν, ἵν' ἐν τῇ τοιαύτῃ συνωμοσίᾳ (14) καὶ τὴν ἰδίαν ἀλλήλοις κακόνοιαν προσκεχρῆσθαι δύνωνται, καὶ (15) οἱ μὲν τὴν ἀσέβειαν τούτων ὑποκρίνωνται, οἱ δὲ τῇ πονηρίᾳ συντρέχωσιν ἐκείνων τῇ κακίᾳ, καὶ λοιπὸν κοινῇ τὰ

variasque artes inimici esse. Nec enim solum thus aris idolorum non offerre, martyres efficit: verum etiam fidem non negare, illustre est conscientiæ martyrium. Nec ii tantum qui idola adoravere, ut alieni sunt condemnati, sed etiam qui veritatem prodidere. Hinc Judas ab Apostolica dejectus dignitate est, non quod sacrificavit, sed quod proditor fuit. Hymenæus quoque & Alexander a Christo defecere non ad idola abeundo, sed facto in fide naufragio. Similiter Abraham Patriarcha, tametsi non occisus, coronatus tamen est, quia Deo fidelis fuit. Alii item sancti viri, de quibus Paulus loquitur, Gedeon nimirum, Barac, Samson, Jephte, David & Samuel, ceterique, non sanguine effuso mortem obierunt, sed per fidem justi sunt effecti, atque ad hoc usque tempus admirationem movent, quod pro sua in Dominum pietate mortem subire fuerint parati. Si vero id etiam liceat addere quod nostro tempore accidit, nostis quo pacto beatæ memoriæ Alexander usque ad mortem contra hanc hæresim certaverit, quotque afflictationes quantosve labores, quamvis senex, toleraverit, quibus perfunctus, in extrema senectute appositus est & ipse ad patres suos. Quot item alii, se se eidem impietati opponentes, quam valde laboravere, qui quidem suæ confessionis gloriationem in Christo habent. Nos igitur similiter, quandoquidem de summa rerum nostrarum agitur, fidesque nunc vel neganda proponitur vel servanda, hoc simus animo & voluntate, ut quæ accepimus custodiamus, eorumque veluti monumentum fidem Nicææ scriptam teneamus: ita ut repudiatis novitatibus, doceamus populos, ne spiritibus erroris attentos se præbeant, sed ut ab Arianorum impietate & a societate quam cum illis inierunt Meletiani, omnino declinent.

Constantia in fide, illustre est martyrium.

1. Timoth. 1. 20.

Hebr. 11. 32.

22. Quæso enim, perspicite, ut ii, qui inter se antea pugnabant, nunc, ut olim Herodes & Pontius, contra Dominum nostrum Jesum Christum consensere: quam certe ob causam meritissimo sunt odio habendi, quippe qui, cum de propriis commodis agitur, inimicitias secum gerant; cum autem est contra veritatem dimicandum, & impietas adversus Deum sovenda, amici fiant, seseque invicem comiter tractent, & quidvis præter mentem facile ferant, voluptate scilicet illecti, quam ex suo quique fine consequendo percepturos sperant. Nam Meletiani quidem præsidendi cupiditate & insana avaritia ducuntur: Arianos autem sua sola impellit impietas. Hinc fit ut in hujusmodi conjuratione suam mutuo sibi commodare possint improbitatem; ita ut Meletiani quidem Arianorum simulent impietatem, Ariani vero Meletianorum pravitatem nequitia tutentur; ac denique pro-

Meletiani & Ariani (licet antea inter se inimici) ineunt societatem adversus Christum Dominum.

Meletiani præsidendi cupidi & avari.

(1) Jesuit. Fr. I. Colbert. & Taurinensis, τῆ διαβόλου.

(2) Seguer. Jesuit. Fr. I. Colbert. & Taur. κλίναντες, & mox (Seguer. excepto) προδόντες. Colbert. ibid. pro μόνον, habet μόνοι.

(3) Jesuit. Colbert. & Taurin. καὶ Ὑμέναιος αὐτῷ καὶ &c.

(4) πάλιν τε abest a Gobler. & Felckm. 1. qui mox iidem, Βαρὰκ καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, omissis intermediis.

(5) Sic Seguer. Jesuit. Colbert. Tour. Gobler. & Felckm. 1. At editi & alii, ἐφ' ἡμῶν. Mox Seguer. ὁ μακάριος.

(6) Sic Seguer. Colbert. Fr. I. Jesuit. & Tourin. Editi vero & alii, πόνους ὑπέμεινε καίτοι γέρων ὤν, καὶ ὑπομείνας &c. Ibid. Seguer. pro πηλίκους, habet τηλικούτους. Item ibid. Jesuit. Colb. Fr. I. Taur. αὐτοῦ omittunt post πατέρας.

(7) Sic Seguer. Jesuit. Colbert. Taurin. Felckm. 1. & 3. At editio Commel. πόσοι δὲ ἄλλοι καὶ πόνους.

(8) Καὶ ἡμεῖς deest in Tourin. Colbert. & Jesuit. Ibid. Seguer. Jesuit. Taurin. & Fr. I. ὄντος ἡμῖν, Colbert. mendose ὄντος ἡμῖν. Editi & alii ἡμῖν omittunt. Idem ibid. Jesuit. Colbert. & Tourin. νῦν ἀρνήσασθαι ἢ τηρῆσαι &c.

(9) Sic Seguer. Jesuit. Colbert. & Fr. I. ut & emendatum est in Taurinensi. Editio vero Commel. ἔχομεν.

(10) Seguer. Jesuit. Fr. I. Colbert. Taurin. πλάνης. Mox iidem (Seguer. excepto) ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τῆς τῶν Ἀρειομανιτῶν. Editi & alii, ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τῶν Ἀρειομανιτῶν.

(11) Sic Seguer. Jesuit. Fr. I. Taurin. & Colbert. Alii autem & editi, ἀπεχθάνονται. Mox Seguer. εἰς τὸν κύριον. Jesuit. Colbert. & Taurin. εἰς τὸν Θεόν. Editi εἰς Θεόν.

(12) Gobl. & Fel. 1. παρὰ γνώμην. Mox ἰδίαν abest a Jes. Fr. I. Colb. & Taur. Ibid. Seguer. ἕκαστος. Editi & alii ἡδονὴν. Basili. ibid. Μελετιανοί.

(13) Taur. Colb. & Jesuit. τὴν μανίαν. Editi & alii μανίαν. Iidem & Seguer. τῆς φιλαργυρίας. Fr. I. Gobl. & Fel. 1. μανίας τῆς φιλαργυρίας. Sic item Fel. 3. τῆς omisso. Editi aliique, καὶ μανίας τῆς φιλαργυρίας.

(14) Sic Seguer. Gobler. & Fel. 1. Editi vero & alii καὶ omittunt. Ibid. Seguer. Jesuit. & Taurin. κακόνοιαν. At editi κακονοίαν. Ibid. Segu. Jesuit. & Taur. προσκεχρῆσθαι. Gobl. & Fel. 1. ibid. δύνανται. In Colbert. desunt ἵν' ἐν τῇ τοιαύτῃ, &c. ad τὴν ἀσέβειαν τούτων inclusive.

(15) Seguer. Jesuit. Fr. I. Gobler. & Fel. 1. ὅτι μὲν &c. Ibid. Seguer. ὑποκρίνονται, & mox συντρέχωσι.

Apocal. 18. 6. propria ſua ſimul flagitia, veluti Babylonis poculum, commiſcentes, iis parent inſidias, qui Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum vera pietate colunt. Erat quidem jam antea omnibus oota perverſitas & calumnia Meletianorum: jam diu quoque ubique cunctis manifeſta eſt impietas Deoque infenſa Arianorum hæreſis. Nec enim parum temporis iotercesſit, a quo ſumſere exordium: ſed Meletiani ante quinquagiota quinque aonos facti ſunt ſchiſmatici; & Ariani ante triginta ſex annos hæretici ſunt declarati, iidemque ſunt ab Eccleſia, totius generalis Synodi judicio, rejecti. Ex his autem quæ modo egerunt, etiam ipſis, qui illos aperte fovere videntur, perſpicuum jam eſt eos nullam aliam ob cauſam nobis omoibuſque orthodoxis epiſcopis tetendiſſe ab initio inſidias, quam ut impiam ſuam hæreſim defenderent. Ecce enim nunc tandem factum eſt, quod olim Euſebiani ſunt moliti: nobis Eccleſias tolli curarunt; Epiſcopos & Presbyteros, qui cum ipſis non communicant, in exſilium pro ſuo arbitratu miſerunt; populos, qui ab illis fugiunt, eccleſiis excluſerunt, eaſque tradiderunt Arianis, qui a tanto tempore fuerunt condemnati; ut ſcilicet Meletianorum ſimulatione cum ipſis conſpiraote, illic ſecure poſſint ſuæ impietatis verba evomere, atque Antichriſto, qui hanc io illis ſeminavit hæreſim, viam erroris, ut quidem ſperant, præparare.

23. Hæc itaque illi dormitantes inaniter cogitent. Nos enim non dubitamus quio benignus Imperator, re audita, illorum impietates ſit prohibiturus; ac proinde non diu illi perſtabunt, ſed, ut ſcriptum eſt, corda impiorum cito deficient. Nos autem divinarum, ut ſcriptum eſt, Scripturarum induti ſermonibus, illis non ſecus ac apoſtatis, qui furorem in domo Domioi collocare cupiuot, reſiſtamus, nec pertimeſcamus corporis mortem, neque vias eorum æmulemur: ſed potius præ omnibus valeat veritas. Enimvero nos quoque tunc ab Euſebianis, ut nemo veſtrum ignorat, rogari ut vel cum eis impietatem ſimulate amplecteremur, vel ab ipſis inſidias expectaremus, illis noluimus aſſentiri, ſed potius elegimus ab ipſis vexari quam Judam imitari. Utique præſtitere quod fueraot minati, Jeſabelemque imitati, ſibi paravere Meletianos, quorum fraude uterentur: non ignari ſcilicet quonam modo illi ſeſe adverſus beatum Petrum Martyrem, deindeque adverſus magnum Achillam, ac denique adverſus felicis recordatioois Alexandrum geſſeriot, ut etiam hoc pacto adverſum nos, uti meditati ſunt, hi quidem quidquid

Prov. 10. 20.
4. Reg. 17. 9. juxta lxx.

Euſebiani fruſtra Athanaſium in ſuas partem attrahere minis conati ſunt. Vide Apologiam contra Arianos num. 59.
3. Reg. cap. 21.

ἴδια ἑαυτῶν πονηρεύματα, ὥσπερ τὸ τῆς (1) Βαβυλῶνος ποτήριον κεράσαντες, ἐπιβουλεύουσι τοῖς εὐσεβοῦσιν ὀρθῶς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. ἦν μὲν οὖν ἡ πονηρία καὶ (2) ἡ συκοφαντία τῶν Μελιτιανῶν καὶ πρὸ τούτου πᾶσι φανερά· ἦν δὲ καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ θεομάχος αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν πάλαι πανταχοῦ καὶ πᾶσιν ἔκδηλος. οὐ γὰρ ὀλίγος ἐστὶν ὁ χρόνος· ἀλλ' οἱ μὲν πρὸ πεντήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν σχισματικοὶ γεγόνασιν· (3) οἱ δὲ πρὸ τριάκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀπεβλήθησαν ἐκ κρίσεως πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. (4) ἐξ ὧν δὲ νῦν ἔδρασαν, δέδεικται λοιπὸν καὶ τοῖς δοκοῦσιν αὐτῶν προσποιεῖσθαι φανερῶς, ὡς δι' οὐδὲν ἕτερον καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ πάντων τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβουλὴν πεποιήκασιν, ἢ διὰ τὴν ἰδίαν (5) ἑαυτῶν τῆς ἀσεβείας αἵρεσιν. ἰδοὺ γὰρ τὸ πάλαι σπουδαζόμενον τοῖς περὶ Εὐσέβιον γέγονε νῦν. καὶ ἀφ' ἡμῶν μὲν ἁρπαγῆναι πεποιήκασι τὰς ἐκκλησίας, ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους μὴ κοινωνοῦντας αὐτοῖς ἐξώρισαν, ὡς ἠθέλησαν, καὶ τοὺς λαοὺς ἀποστρεφομένους (6) αὐτοὺς ἐξέκλεισαν τῶν ἐκκλησιῶν, τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς τοῖς πρὸ τοσούτου χρόνου κατεγνωσμένοις παραδεδώκασιν αὐτάς, ἵνα συνόντες αὐτοῖς καὶ τῆς τῶν (7) Μελιτιανῶν ὑποκρίσεως, ἐπ' ἀδείας ἔχωσιν ἐν αὐταῖς τὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἀποστίζειν ῥήματα, καὶ προκατασκευάζειν, ὡς γε νομίζουσι, τῷ τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς ἐπισπείραντι τῷ Ἀντιχρίστῳ, τὴν τῆς (8) ἀπάτης ὁδόν.

23. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοσαῦτα νυστάζοντες φανταζέσθωσαν μάτην· οἴδαμεν γάρ, ὅτι καὶ ὁ φιλάνθρωπος βασιλεὺς ἀκούσας, παύσει τὴν πονηρίαν αὐτῶν, (9) καὶ οὐ χρονιοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ γεγραμμένον, καρδίαι τῶν ἀσεβῶν ταχέως ἐκλείψουσιν. ἡμεῖς δὲ ὡς πρὸς ἀποστάτας καὶ θέλοντας μανίαν ἐν οἴκῳ κυρίου καταπῆξαι, ἠμφιεσμένοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τοῖς λόγοις τῶν θείων γραφῶν, ἀντικαταστῶμεν, καὶ μήτε θάνατον σωματικὸν φοβηθῶμεν, μήτε τὰς τούτων ὁδοὺς ζηλώσωμεν· ἀλλὰ πάντων μᾶλλον προκρινέσθω τῆς ἀληθείας ὁ λόγος. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὡς οἴδατε πάντες, ἀξιούμενοι (10) τότε παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἢ ὑποκρίνασθαι σὺν αὐτοῖς τὴν ἀσέβειαν, ἢ προσδοκᾶν ἐπιβουλὴν (11) παρ' αὐτῶν, οὐκ ἠθελήσαμεν αὐτοῖς συγκατατίθεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον εἱλόμεθα διώκεσθαι παρ' αὐτῶν, (12) ἢ τὸν τοῦ Ἰούδα μιμήσασθαι τρόπον. ἀμέλει πεποιήκασιν (13) ὅπερ ἠπείλησαν, καὶ μιμησάμενοι τὴν Ἰεζάβελ, ἐγκαθέτους (14) ἑαυτοῖς τοὺς Μελιτιανοὺς κατεσκεύασαν, εἰδότες πῶς κατὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ μάρτυρος, καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ μεγάλου Ἀχιλλᾶ, εἶτα κατὰ τοῦ (15) μακαρίτου Ἀλεξάνδρου γεγόνασιν, ἵν' ὅπως καὶ καθ' ἡμῶν, ὥσπερ αὐτοὶ μελετήσαντες, ὑποκρίνωνται μὲν ὅσα

ἅπερ

(1) Sic Seguer. Colbert. Jeſuit. Fr. I. & Taurin. At editi & alii, Βαβυλωνίας. Mox ἐπιβουλεύουσι legitur in mſſ. præterquam in Jeſuit. & Taurin. qui habent, ἐπεβούλευσαν. Editi ἐπιβουλεύουσι.

(2) Seguer. Jeſuit. Taurin. καὶ ἡ συκοφαντία. In editis ἡ deeſt. Ibid. Baſili. Μελετιανῶν. Segu. ibid. καὶ πρὸ τούτου, & mox, καὶ ἡ θεομάχος. Paulopoſt Seguer. Gobler. & Fel. 1. πανταχοῦ πᾶσιν ἔκδηλος. Ibid. Seguer. ἐστὶν ὁ χρόνος. Editi & alii, ὁ χρόνος.

(3) Sic Seguer. Jeſuit. Taurin. Colb. Fr. I. Anglic. Gobler. Fel. 1. & ita legit Nannius. At Fel. 5. οἱ δὲ πρὸ τριάκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν ἀπεδείχθησαν αἱρετικοὶ ἐκ κρίσεως πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. id eſt, *Ariani vero ante ſex & triginta annos declarati ſunt hæretici ex judicio totius Oecumenicæ Synodi*. Edit. Commel. οἱ δὲ πρὸ τριάκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν ἀπεδείχθησαν ἐκ κρίσεως πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. Sic etiam videtur legiſſe Omnibonus, qui hunc locum ita vertit: *Hi vero ſex ante annos & triginta pronuntiati, judicio totius univerſalis Synodi*. Vide admonitionem.

(4) Seguer. ἐξ ὧν δὲ καὶ νῦν. Mox Gobler. & Fel. 1. τοῖς δοκοῦσιν αὐτῶν προστατεῖσθαι. Seguer. Jeſuit. Fr. I. Colbert. Taurin. τοῖς δοκοῦσιν ἀποστατεῖσθαι. Editio Commel. αὐτῶν προστατεῖσθαι. Fel. 5. αὐτῶν προνοεῖσθαι.

(5) Seguer. ἢ αὐτῶν. Gobler. & Fel. 1. αὐτῶν.

(6) Taurin. Fr. I. Colbert. αὐτοὺς ἐζημίωσαν καὶ ἐξέκλεισαν. Mox Fel. 5. τοῦ τοσούτου χρόνου.

(7) Baſili. Μελετιανῶν. Paulopoſt Seguer. Jeſuit. Colb. Taurin. Gobl. Fel. 1. ἀσεβείας ἑαυτῶν. Editi, αὐτῶν ἀσεβείας.

(8) Sic Seguer. Jeſuit. Taurin. Fr. I. Gobler. Editi vero & alii, ἀπωλείας. Mox Seguer. τοιαῦτα νυστάξαντες. Jeſuit. Taurin. Fr. I. Colbert. τοσαῦτα νυστάξαντες.

(9) Jeſuit. Fr. I. Taurin. Colb. οὐ γὰρ χρονίσουσι. Mox Seguer. Jeſuit. Taurin. Colb. Gobler Fel. 1. καρδίαι τῶν ἀσεβῶν. Editi & alii, καρδία ἀσεβῶν.

(10) Sic Seguer. Jeſuit. Fr. I. Colbert. Taurin. At Baſili. Anglic. & Fel. 5. τότε ὑπὸ τῶν περὶ &c. Editi τότε τῶν περὶ &c. Mox Seguer. Taurin. Jeſuit. Fr. I. Colbert. Goblerian. & Fel. 1. σὺν αὐτοῖς. Editi & alii, παρ' αὐτοῖς.

(11) Sic Seguer. Jeſuit. Taurin. Colbert. At in editis deeſt παρ' αὐτῶν. Fel. notat in mſſ. Anglic. Gobler. Fr. I. & Fel. 1. legi, προσδοκᾶν παρ' αὐτῶν, οὐκ ἠθελήσαμεν.

(12) Seguer. Taurin. Colb. ἢ τὸν Ἰούδα μιμήσασθαι τρόπον.

(13) Sic Seguer. Jeſuit. Taurin. Colb. & editio Commel. ut & vertit Omnibonus hoc modo: *Et fecerunt profecto quemadmodum minati ſunt*. Gobler. & Fel. 1. ἠθέλησαν καὶ ἠπείλησαν, ut etiam legit Nannius.

(14) Sic Seguer. Colbert. Jeſuit. Taurin. Editi vero ἑαυτοῖς Μελετιανοὺς &c. Mox Seguer. Colbert. Jeſuit. Fr. I. Taurin. μακαρίτου Πέτρου. Colbert. & Taurin. ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος. Mox Taurin. Fr. I. & Colbert. Ἀχιλλᾶ.

(15) Sic Seguer. Jeſuit. Fr. I. Colbert. Taurin. & Gobler. Fel. 1. & 5. At editi & alii, μακαρίου. Mox Seguer. Taur. & Colbert. Jeſuit. ἵν' ὅπως καὶ. In aliis καὶ deeſt. Colb. ibid. καθ' ἡμῶν.

ἅπερ ἂν αὐτοῖς (1) ὑποβληθῇ, ἐκεῖνοι δὲ ἀφορμὴν λάβωσι τοῦ διώκειν καὶ ζητεῖν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι. οὕτω γὰρ διψῶσι, καὶ οὐ παύονταί (2) γε μέχρι νῦν τὸ αἷμα ἡμῶν θέλοντες ἐκχέειν. ἀλλ' αὐτῶν οὐδεμία μοι φροντίς. οἶδα γὰρ καὶ πέπεισμαι ὅτι τοῖς ὑπομένουσιν ἔσται μισθὸς παρὰ τοῦ σωτῆρος, (3) καὶ ὅτι καὶ ὑμεῖς ὑπομείναντες, ὡς οἱ πατέρες, τύποι γενόμενοι τοῖς λαοῖς, καὶ ἀνατρέψαντες τὴν ξένην καὶ (4) ἀλλοτρίαν ταύτην ἐπίνοιαν τῶν ἀσεβῶν, ἕξετε μὲν τὸ καύχημα, λέγοντες, τὴν πίστιν τετηρήκαμεν, ἀπολήψεσθε δὲ τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο (5) ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. γένοιτο δὲ κἀμὲ μεθ' ὑμῶν τὰς ἐπαγγελίας κληρονομῆσαι, τὰς μὴ μόνον τῷ Παύλῳ ῥηθείσας, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν (6) τοῦ κυρίου, καὶ σωτῆρος, καὶ Θεοῦ, καὶ παμβασιλέως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἐν πνεύματι ἁγίῳ, (7) καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

A ipsis suggestum fuerit, fingant, illi vero ansam inde arripiant nos persequendi atque ad necem quærendi. Hoc enim est quod sitiunt, neque hactenus voluntatem abjecerunt nostrum effundendi sanguinem. Verum hæc ego minime curo; siquidem exploratum persuasumque mihi est, quod tolerantibus dabitur merces a Salvatore, vosque, ut Patres, sustinendo, facti plebi exemplum, eversaque hujusmodi externa & aliena impiorum astutia, jure gloriari poteritis, dicentes: Fidem servavimus; ac postremo vitæ coronam, quam Deus se diligentibus promisit, estis recepturi. Utinam vero ego quoque vobiscum hæ- B res fiam promissionum, quæ non solum Paulo dictæ sunt, sed etiam omnibus qui adventum Domini & Salvatoris, Dei, summique nostrum imperatoris Jesu Christi dilexere, per quem Patri gloria & imperium in Spiritu sancto nunc & in omnia sæcula sæculorum. Amen.

Ariani, Athanasii necem sitiunt.

1. Timoth. 4. 7. Jacob. 1. 12.

(1) Seguer. Gobler & Fel. 1. ὑποβληθῇ.
(2) Sic Seguer. Fr. I. Jesuit. Colbert. Taurin. In aliis & editis particula γε deest. Paulopost μοι ante φροντὶς abest a Seguer.
(3) Colbert. Jesuit. Taurin. καὶ ὅτι ὑμᾶς. Mox Seguerian. τύπος γενόμενος.
(4) Sic Seguer. Jesuit. Taurin. Colb. At editi, ἀλλοτρίαν.
(5) ὁ Θεὸς deest in Seguerian. Jesuit. Taurin. Colbert. Paulopost κληρονομῆσαι abest ab iisdem & Gobler. & Fel. 1. Mox Seguer. Jesuit. Taurin. Colbert. Gobler. & Fel. 1. τῷ Παύλῳ. Editi & alii articulum τῷ omittunt. Ibid. Seguerian. Jesuit. Colbert. Taurin. τηρηθείσας.
(6) Colbert. & Taurin. αὐτοῦ τοῦ κυρίου.
(7) Sic Seguer. At Colbert. καὶ νῦν καὶ ἀεὶ εἰς τοὺς σύμπαντας &c. Taurin. Jesuit. Fr. I. καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας &c. Editi ἐν πνεύματι ἁγίῳ εἰς τοὺς σύμπαντας &c. Seguer. in fine addit, τέλος τοῦ κατ' Ἀρειανῶν α. λόγου. Colbert. τοῦ πρώτου λόγου τέλος.

IN APOLOGIAM SEQUENTEM

MONITUM.

I. A*pologia ad Imperatorem Conſtantium, ſi vim argumentorum ſpectes, validiſſima: ſi ſalem & leporem, elegantiſſima: ſi rerum varietatem, jucundiſſima cenſenda eſt, atque inter præcipua Athanaſii opera jure computanda. Nam quod eam eſſet coram Conſtantio recitaturus Athanaſius, ut liquet ex multis ejus locis, elaboravit illam accuratius. Intercluſo tamen Arianorum inſidiis omni ad Conſtantium aditu, haud licuit Athanaſio ſæpius iter inſtituenti, Imperatorem convenire, ut teſtatur ipſe ſub finem hujus Apologiæ. Quare ad ipſum Conſtantium miſſa, an ad eum uſque pervenerit, vel ab Arianis intercepta ſit, ignoratur. Porro eam poſtrema Conſtantii ineunte perſequutione, paulo poſt fugam Athanaſii, perſcriptam eſſe, certiſſimum eſt: ideoque ad annum 356. eam haud dubitanter referimus. Prior autem ejus pars ante Paſchale ejuſdem anni feſtum ſcripta eſt, ut liquet ex ipſis Athanaſii verbis, poſterior poſt eam ſolemnitatem.*

II. Eam vero conſcripſit Athanaſius ut varias Arianorum calumnias, ad Conſtantium ab Arianis delatas, depelleret. Implacabiles namque illi Athanaſii adverſarii, has confinxerant criminationes. 1°. *Quod Athanaſius Conſtantem Imperatorem in Conſtantium fratrem ſuum concitaſſet.* 2°. *Quod Magnentio Tyranno cui, ajebant, addictiſſimus erat, litteras miſiſſet.* 3°. *Quod in Eccleſia, κυριακὸν, ſeu* Dominicum *dicta, conventus egiſſet, ædificio nondum completo, necdum celebrata ejuſdem templi dedicatione.* 4°. *Quod conceſſa a Conſtantio ſe adeundi facultate, obſequutus non eſſet, atque Alexandria ſecedere renuiſſet. Has omnes calumnias validiſſime propulſat Athanaſius: oculatis ſæpe teſtibus in innocentiæ teſtimonium adductis, ut nulla ſupereſſet injectorum criminum ſuſpicio.*

III. Abſtinemus porro cum in hac monitione, tum in notis, a gravibus implicatiſque quæſtionibus, quæ Athanaſii geſta, chronologiamque ſpectant: commodius quippe ea in Athanaſii vita indagantur.

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,

Ad Imperatorem Conſtantium

APOLOGIA.

1. Cum probe norim te a multis jam annis Chriſtianum, & ab abavis uſque tuis religioſum eſſe, meam alacri animo jam propugno cauſam. Atque ideo beati Pauli verbis orſus ſum, ut eo apud te utar interceſſore. Scio quippe, religioſiſſime Auguſte, illum veritatis eſſe præconem, te illius prædicantis ſtudioſum auditorem. Quod ſpectat autem cum res eccleſiaſticas, tum in me conflatam conſpirationem, ſat per ſe ſunt tot tantorumque Epiſcoporum ſcripta, ad ea tuæ pietati declaranda: ipſa quoque Urſacii & Valentis pœnitentia ſufficit, ut notum ſit omnibus, nullam veram eſſe eorum in nos criminationem. Quod enim aliorum teſtimonium horum reſcripto conferri queat? Mentiti ſumus, ajuot, confinximus, & omnia, quæ ſunt contra Athanaſium delata, meræ ſunt calumniæ. At ecce novam his licet evidentiſſimis argumentis acceſſionem (ſi modo illud etiam ediſcere digneris) præſentibus ſcilicet nobis, nihil probaſſe accuſatores adverſus Macarium presbyterum; abſentibus, arbitrio ſuo rem geſſiſſe. Cujuſmodi acta minime valere, primo divinis, deinde noſtris legibus decernitur. Hinc ſane futurum eſt, ut pietas tua, Dei juxta ac veritatis amantiſſima, nos omni ſuſpicione liberos deprehendat: adverſarios noſtros ſycophantas eſſe pronuntiet.

Act. 26. 2.

Prima Arianorum calumnia in Athanaſium.

2. Calumnia autem ab inimicis meis ad tuam pietatem delata, propter piiſſimum Auguſtum ac beatæ æternæque memoriæ virum Conſtantem fratrem tuum; licet ab illis ubique pervulgata ac ſcripto tradita ſit, vana tamen futiliſque, vel priorum criminationum falſitate demonſtratur. Equidem ſi ab aliis deferrer, res in jus vocari poſſet, multaque probatione opus eſſet, atque coram convincendus eſſem; ſin a priorum calumniarum auctoribus hæc quoque prodiit, qui, quæſo, hinc palam non erit, hoc merum eorum eſſe commentum? Quapropter clam me hæc obloquuntur, rati ſe tuam poſſe decipere pietatem. At res ſecus illis ceſſit: nequaquam enim pro eorum libidine aurem præbuiſti, ſed pro tua animi tolerantia depellendæ criminationis copiam feciſti. Quod enim non ſtatim commotus es, nec pœnas expetiiſti, nihil aliud illud eſt quam quod, ut æquum decet Imperatorem, viri injuſte delati defenſionem expectaſti: quam ſi audire dignatus fueris, confido fore ut eorum temeritatem

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνστάντιον

ΑΠΟΛΟΓΙΑ.

1. Ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε Χριστιανὸν, καὶ ἐκ προγόνων φιλόθεον ἐπιστάμενος, εὐθύμως τὰ περὶ ἐμαυτοῦ νῦν ἀπολογοῦμαι· τοῖς γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου λόγοις χρώμενος, αὐτὸν σοι πρεσβευτὴν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ποιοῦμαι· εἰδὼς αὐτὸν μὲν κήρυκα τῆς ἀληθείας, σὲ δὲ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων φιλήκοον, θεοφιλέστατε Αὔγουστε. περὶ μὲν (1) ὅτι τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ τῆς κατ' ἐμοῦ γενομένης συσκευῆς, αὐτάρκη τὰ γραφέντα παρὰ τῶν τοσούτων ἐπισκόπων μαρτυρῆσαι τῇ σῇ εὐλαβείᾳ· ἱκανὰ δὲ καὶ τὰ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος δεῖξαι πᾶσιν, ὅτι μηδὲν ὧν ἐπέσεισαν καθ' ἡμῶν εἶχεν ἀληθές. οἱ γὰρ τοσοῦτον ἄλλοι δύνανται μαρτυρεῖν, ὅσον αὐτοὶ γράφοντες εἰρήκασιν, (2) ἐψευσάμεθα, ἐπλασάμεθα, καὶ πάντα τὰ κατὰ Ἀθανασίου συκοφαντίας γέμει. προσθήκη δὲ πρὸς φανερὰν ἀπόδειξιν, εἰ καταξιώσειας μαθεῖν, ὅτι παρόντων μὲν ἡμῶν, οὐδὲν ἀπέδειξαν οἱ κατηγοροῦντες κατὰ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου· ἀπόντων δὲ ἡμῶν, κατὰ μόνας ἔπραξαν ἅπερ ἠθέλησαν. τὰ δὲ τοιαῦτα πραττόμενα μὲν ὁ θεῖος νόμος, ἔπειτα δὲ καὶ (3) οἱ ὑμέτεροι νόμοι, μηδεμίαν ἔχειν δύναμιν ἀπεφήναντο. ἀπὸ μὲν ὅτι τούτων οἶδας, ὅτι καὶ ἡ σὴ (4) εὐλάβεια φιλαλήθης οὖσα καὶ φιλόθεος, ἡμᾶς μὲν ἐλευθέρους ἀπὸ πάσης ὑποψίας συνορᾷ, τοὺς δὲ καθ' ἡμῶν γενομένους συκοφάντας ἀποφαίνει.

2. Περὶ δὲ τῆς διαβολῆς, τῆς κατ' ἐμοῦ γενομένης παρὰ τῇ σῇ φιλανθρωπίᾳ, διὰ τὸν εὐσεβέστατον Αὔγουστον, καὶ μακαρίας μνήμης καὶ αἰωνίου Κώνσταντα τὸν ἀδελφόν σου· τοῦτο γὰρ οἱ ἐχθροὶ θρυλλοῦσι, καὶ γράψαι τετολμήκασιν· ἱκανὰ τὰ πρῶτα δεῖξαι καὶ ταῦτα μὴ ἀληθῆ. εἰ μὲν γὰρ ἄλλοι τινὲς ἦσαν οἱ ταῦτα λέγοντες, δικαστηρίου ἂν ἦν τὸ πρᾶγμα, χρεία (5) τε πολλῆς ἀποδείξεως, καὶ τῶν εἰς πρόσωπον ἐλέγχων. εἰ δὲ οἱ τὰ πρῶτα πλάσαντες αὐτοὶ καὶ ταῦτα συντεθείκασι, πῶς ἐκ τῶν ἐκείνων εἰκότως καὶ ταῦτα πεπλασμένα δείκνυται; διὰ τοῦτο γὰρ πάλιν κατὰ μόνας λαλοῦσι, νομίζοντες ὑφαρπάζειν δύνασθαι τὴν σὴν θεοσέβειαν· ἀλλ' ἐσφάλησαν. οὐ γὰρ ὡς ἠθέλησαν, ἤκουσας, ἀλλὰ τῇ μακροθυμίᾳ δέδωκας καὶ (6) ἡμῖν χώραν ἀπολογεῖσθαι. τὸ γὰρ μὴ εὐθέως κινηθῆναι καὶ τιμωρίαν ἀπαιτῆσαι, οὐδέν ἐστιν ἕτερον, ἢ ὡς δίκαιον βασιλέα περιμένειν, καὶ τὴν τοῦ διαβληθέντος ἀπολογίαν· ἣν ἐὰν καταξιώσῃς ἀκοῦσαι, τεθάρρηκα ὡς καὶ ἐν αὐτοῖς καταγνώσῃ τῶν (7) προπετευ-

(1) ὅτι deeſt in editis. In Reg. vero & Baſil. habetur.

(2) Hæc verba quæ ab Urſacio & Valente ſcripto tradita referuntur, non habentur in eorum litteris quas pœnitentia ducti Julio Romano, & Athanaſio miſere: videntur autem hæc ipſa verba ex eorumdem libello in Concilio Mediolanenſi anni 349. tradito, deſumta: qui libellus nuſquam exſtat. Vide in Apol. contra Arianos, num. 58.

(3) οἱ ὑμέτεροι νόμοι. Hujuſmodi lex habetur in Conſtitutionibus Apoſtolicis lib. 2. c. 51. cujus titulus ſic habet, ὅτι οὐ χρὴ μονομερῶς τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι. dehinc ita incipitur, Εἴπομεν δὲ, ὅτι τὰς κρίσεις οὐ δίκαιον μονομερεῖς γίνεσθαι. Qui locus haud recte ab Interprete intellectus, ita vertitur ibi. Coteler. PP. primi ſæculi, p. 297. *Quod non oporteat in judicando uni parti favere*: cum vertendum ſit: *quod non oporteat altera abſente parte judicia reddi*. Exordium autem capitis ita interpretatur idem: *Diximus jam, æquum non eſſe, ut ea judicia exerceantur in quibus altera pars judicem occupat*. At hæc eſt ſententia: *Diximus autem, æquum non eſſe, ut judicia altera abſente parte reddantur*. Quod ex ſequentibus ipſa luce lucidius eſt: ἐὰν γὰρ τοῦ ἑνὸς προσώπου ἀκούητε μὴ παρόντος τοῦ ἑτέρου. *Si enim alteram perſonam, altera abſente, audiatis &c.* Vox μονομερὴς ea ſententia ſæpiſſime uſu venit ſupra in Apologia contra Arianos.

(4) Reg. εὐσέβεια.

(5) Sic Reg. Baſil. & edit. Comm. Edit. vero Pariſ. & Colon. χρεία τὸ, mendoſe.

(6) Sic Reg. & Baſil. Editi autem ὑμῖν, mendoſe. Mox Reg. [illegible].

(7) Editi [illegible]. Baſil. [illegible]. Reg. προπετευσαμένων recte. Mox, [illegible]. Pleonaſmi ejuſmodi exemplum habes apud Xenophontem l. 3. Απομνημονευμάτων p. 773. [illegible]

συντάσσομένων, καὶ μὴ φοβηθέντων τὸν Θεὸν, ἐνταλάμενον μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ τόματος βασιλεῖ λέγεσθαι.

3. Αἰσχύνομαι μὲν ἔτι ἀληθῶς καὶ ἀπολογούμενος περὶ τούτων, περὶ ὧν οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κατήγορον ἔτι παρόντος ἐμοῦ μνημονεῦσαι. οἶδε γὰρ ἀκριβῶς ὅτι τε αὐτὸς ψεύδεται, καὶ ὅτι ἐμάνην ἐγὼ, οὔτε τῶν φρενῶν ἐξέστηκα, ἵνα κἂν ὡς ἐνθυμηθεὶς τι τοιοῦτο ὑπονοηθῶ. διὸ οὐδ' ἂν ἄλλοις ἐρωτῶσιν ἀπεκρινάμην, ἵνα μηδὲ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἀπολογίας οἱ ἀκούοντες (1) κρεμαμένην ἔχωσι τὴν διάνοιαν· τῇ δὲ σῇ εὐλαβείᾳ μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἀπολογοῦμαι, καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνας, ὃ μεμάθηκα παρὰ τοῦ ἀποστόλου, μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμαυτοῦ ψυχήν· καὶ ὡς γέγραπται ἐν ταῖς βασιλικαῖς ἱστορίαις· μάρτυς Κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, κἀμοὶ συγχώρησον εἰπεῖν, οὐδὲ πώποτε περὶ τῆς σῆς εὐσεβείας κακῶς ἐμνημόνευσα παρὰ τῷ ἀδελφῷ σου τῷ τῆς μακαρίας μνήμης Κώνσταντι (2) τῷ εὐσεβεστάτῳ Αὐγούστῳ· οὐ παρώξυνα αὐτὸν, ὡς οὗτοι διαβεβλήκασιν· ἀλλ' εἴ ποτε καὶ εἰσελθόντων ἡμῶν πρὸς αὐτὸν ἐμνημόνευσεν αὐτὸς τῆς σῆς φιλανθρωπίας, ἐμνημόνευσε δὲ καὶ ὅτε οἱ περὶ (3) Θαλάσσιον ἦλθον εἰς τὴν Πιτυβίωνα, καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ Ἀκυληΐᾳ διετρίβομεν. μάρτυς ὁ Κύριος, ὅπως ἐμνημόνευσεν ἐγὼ τῆς σῆς θεοσεβείας, ἢ ταῦτα ἔλεγον, (4) ὅπερ ὁ Θεὸς ἀποκαλύψῃ τῇ σῇ ψυχῇ, ἵνα καταγνῷς τῆς συκοφαντίας τῶν με διαβαλόντων παρά σοι· συγχώρησον ἀκούσαι μου ταῦτα, φιλανθρωπότατε Αὔγουστε, καὶ ταχεῖαν μοι συγγνώμην δός. οὐ γὰρ οὕτως ἦν εὐχερὴς ὁ φιλόχριστος ἐκεῖνος, οὐδ' οὕτως ἤμην ἐγὼ, ἵνα περὶ (5) τοιούτων ἐκοινολογούμεθα, ἢ ἀδελφὸν ἀδελφῷ διέβαλλον, ἢ παρὰ βασιλεῖ περὶ βασιλέως κακῶς μνημονεύσω. οὐ μαίνομαι, βασιλεῦ, οὐδὲ ἐπιλελαθόμην τῆς θείας φωνῆς λεγούσης. „καί γε ἐν „συνειδήσει σου βασιλέα μὴ καταράσῃ, καὶ ἐν „ταμείοις κοιτώνων σου μὴ καταράσῃ πλούσιον· ὅτι πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ ἀποίσει σου τὴν „φωνὴν, καὶ (6) ὁ τὰς πτέρυγας ἀπαγγελεῖ „λόγον σου.„ εἰ δὲ τὰ κατ' ἰδίαν λεγόμενα καθ' ὑμῶν τῶν βασιλέων οὐ κρύπτεται, πῶς οὐκ ἄπιστον ἐπὶ παρόντος βασιλέως, καὶ τοσούτων ἑστώτων, ἔλεγον κατὰ σοῦ; οὐ γὰρ μόνος ἑώρακά ποτε τὸν ἀδελφόν σου, οὐδὲ μόνῳ μοί ποτε ἐκεῖνος ὡμίλησεν, ἀλλ' ἀεὶ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως ἔνθα ἦν, καὶ ἄλλων τῶν ἐκεῖ παρατυγχανόντων εἰσηρχόμην· κοινῇ τε αὐτὸν ἐβλέπομεν, καὶ κοινῇ πάλιν ἀνεχωροῦμεν· δύναται Φορτουνατιανὸς ὁ τῆς Ἀκυληΐας ἐπίσκοπος μαρτυρῆσαι περὶ τούτου, ἱκανός ἐστιν ὁ πατὴρ Ὅσιος εἰπεῖν, καὶ Κρισπῖνος ὁ τῆς Παταβίου, καὶ Λούκιλλος ὁ ἐν Βερώνῃ, καὶ Διονύσιος ὁ ἐν Λήδοις, καὶ (7) Βικέντιος ὁ ἐν Καμπανίᾳ ἐπίσκοπος, καὶ ἐπειδὴ τετελευτήκασι Μαξιμῖνος ὁ Τρεβήρων, καὶ Πρωτάσιος ὁ τῆς Μεδιολάνου, δύναται καὶ Εὐγένιος ὁ γενόμενος Μάγιστρος μαρτυρῆσαι· αὐτὸς γὰρ ἑστήκει πρὸ τοῦ βήλου (8) καὶ ἤκουεν ἅπερ ἠξιώσαμεν αὐτὸν, καὶ ἅπερ αὐτὸς κατηξίου λέγειν ἡμῖν. ταῦτα μὲν εἰ καὶ ἱκανὰ πρὸς ἀπόδειξίν ἐστι, συγχώρησον ὅμως διηγήσασθαι (9) καὶ τὸν λογισμὸν τῆς ἀποδημίας, ἵνα καὶ ἐκ τούτου καταγνῷς τῶν διαβαλόντων ἡμᾶς μάτην.

damnes, qui Deum non metuunt, prohibentem, ut ne mendacium apud Regem ore proferant.

3. Haud ſine pudore eas depellere calumnias aggredior, quas ne ipſum arbitror accuſatorem, coram nobis proferre ultra auſurum. Næ ille probe novit & ſe mentiri, & me non uſque adeo inſanum ac mente captum fuiſſe, ut talia vel cogitaſſe in ſuſpicionem venire poſſim. Quamobrem aliis ſciſcitantibus nequaquam reſpondiſſem; ut ne vel ipſo defenſionis meæ tempore auditores animi penderent. Verum apud tuam pietatem clara & magna voce meam propugno cauſam: extenſaque manu, ut ab Apoſtolo didici, *Deum teſtem advoco in animam meam:* & , ut in Hiſtoriis Regum ſcriptum habetur: *teſtis eſt Dominus, teſtis eſt & Chriſtus ejus* (quod & mihi, quæſo, dicere concedas) me nunquam de tua pietate in malam partem verba feciſſe apud fratrem tuum beatæ memoriæ Conſtantem, piiſſimum Auguſtum: neque illum, ut calumniantur iſti, in te concitaſſe. Immo ſi quando nobis ipſum adeuntibus, de tua humanitate mentionem ipſe faceret; tunc autem fecit cum Thalaſſus Pitybionem ſe contulit: quo tempore nos Aquileiæ verſabamur. Teſtis eſt mihi Dominus, eorum quæ tunc de tua humanitate protuli: ac utinam ea Deus animæ tuæ revelare velit; ut hinc explorata tibi ſit meorum obtrectatorum calumnia. Ignoſce, quæſo, mihi talia dicenti, humaniſſime Auguſte, plurimamque mihi veniam concedito. Non enim ita facilis erat vir ille Chriſti amantiſſimus, neque tanti eram ego, ut de rebus hujuſmodi colloquia invicem miſceremus: utque fratrem apud fratrem ſuum calumniari auderem: nihilque vererer de Imperatore apud Imperatorem in malam partem loqui. Nequaquam inſanio, Imperator, nec fui divinæ vocis ignarus dicentis: *& in conſcientia ſua Regem ne exſecreris, & in receſſibus cubiculi tui ne maledixeris diviti; quia volucris cæli vocem tuam portabit, & ales annunciabit ſermonem tuum.* Quod ſi ne illa quidem quæ adverſum vos Imperatores clam proferuntur, celari queunt, annon incredibile erit præſente Imperatore, tantoque adſtante cœtu, me adverſum te verba feciſſe? Nunquam enim fratrem tuum ſolum vidi, nec me ille umquam ſolum eſt alloquutus; ſed ſemper comite Epiſcopo urbis in qua tunc degebam, aliiſque qui tum forte aderant, ipſum adii: iis inquam comitibus acceſſi, iis comitibus receſſi. Hujuſce rei teſtis eſt Fortunatianus Aquileiæ epiſcopus: hoc ipſum poteſt Patris Hoſii teſtimonio confirmari. Teſtis item Criſpinus Patavii, Lucillus Veronæ, Dionyſius Leidis, & Vincentius in Campania epiſcopus. Et quia defuncti ſunt Maximinus Trevirenſis, & Protaſius Mediolanenſis; poteſt idipſum teſtificari Eugenius tunc Magiſter: qui quoniam ante velum tum temporis ſtabat, cum poſtulata noſtra, tum quæ nobis ille dignatus eſt dare reſponſa, audire potuit. Hæc tametſi ſatis ſunt ad rei demonſtrationem, concedito tamen ut peregrinationis meæ rationem ordine tibi recenſeam; ut hinc futiles obtrectatorum meorum criminationes deprehendas atque condemnes.

2. Cor. 1. 23.
1. Reg. 12. 5.
Eccleſ. 10. 20.

4. Ale-

(1) Sic Reg. & Baſil. Editi vero κρεμαμένην. Mox Reg. εὐσεβείᾳ.
(2) τῷ deeſt in Editis, ſed in Reg. & Baſil. legitur.
(3) Edit. Commel. Θάλασσαν mendoſe. Idem Mox πιτυβίωνα.
(4) Sic Reg. & Baſil. Editi vero ὅπη mendoſe: quæ τοῦ ω in η transmutatio, frequentiſſime occurrit. Pauloport Reg. ἀποκαλύψῃ. Editi ἀποκαλύψει.
(5) Reg. τοιούτων ἐκοινολογούμεθα, ἢ ἀδελφὸς ἀδελφῷ διέβαλλον. Editi, τοιούτων πρὸς ἀδελφὸν ἀδελφῷ διέβαλλον. In Baſil. poſt τοιούτων ſpatium eraſum ſic ... γούμεθα, lectum initio ἐκοινολογούμεθα. In eodem πρὸς deeſt.
(6) Sic Baſil. & Editi. in Reg. ὁ deeſt. In Græco ſcriptura textu ſic, ὁ ἔχων τὰς πτέρυγας. Mox Reg. poſt εἰ δὲ habet καί.
(7) Reg. Κιβίντιος.
(8) Pariſ. & Colon. mendoſe, τῷ ἤκουε.
(9) Sic Reg. Editi vero ante καὶ habent ὅλως. Baſil. ὅμως.

4. Alexandria profectus ſum, non ut ad exercitum fratris tui vel ad alios quoſdam me conferrem; ſed ut Romam peterem: atque ibi cum ea quæ mea intererant Eccleſiæ commendaſſem, (quod unum mihi curæ erat) eccleſiaſticis conventibus vacabam. Fratri autem tuo nequaquam ſcripſi, niſi poſtquam Euſebiani miſſis adverſum me litteris, neceſſitatem mihi adtulere cum adhuc Alexandriæ degerem, eorum calumnias propulſandi: iterumque, cum jubente illo, ut divinarum Scripturarum tabellas adornarem, confectas eas ad ipſum tranſmiſi: par quippe eſt me qui meam propugno cauſam, tuæ pietati vera dicere. Triennio exacto, quarto anno miſſis litteris me accivit, quo tempore ille Mediolani verſabatur. Ego vero ſciſcitabar quid cauſæ eſſet quod accerſerer, non noram enim, teſtis mihi Dominus eſt: didicique quoſdam epiſcopos, qui eo conceſſerant, rogaſſe illum, ut tuæ Pietati pro Synodo cogenda ſcriberet. Crede mihi, Imperator, ſic geſta res eſt, neque mentior. Mediolanum igitur cum acceſſiſſem, magnam ejus expertus ſum humanitatem: me quippe dignatus eſt ad conſpectum admittere ſuum: indicavitque mihi ſe ſcripſiſſe, & ad te miſiſſe, rogaſſeque ut ſynodus convocaretur. Me autem poſtea in prædicta urbe degentem iterum miſit in Gallias, eo enim pater quoque Hoſius conceſſerat, ut una inde Sardicam peteremus. Poſt peractam vero Synodum litteras mihi tum Naiſſo degenti miſit: atque hinc profectus, Aquileiæ poſtea commoratus ſum, ubi redditæ mihi ſunt tuæ Pietatis litteræ. Accitus inde rurſum a beatæ memoriæ Viro, in Gallias iter inſtitui: hincque demum tuam adii Pietatem.

5. Quo igitur loco, aut quo tempore, me accuſator ejuſmodi protuliſſe verba criminatur? aut quo præſente, eo inſaniæ progreſſus ſum, ut ea loquerer quæ me ille dixiſſe mentitur? Quiſnam illi talia dicenti adſtipulatur? quis cum illo adverſum me teſtis adeſt? *Prov. 25. 8.* Nam quæ oculi ejus viderunt hæc dicere debet, ut divina præcipit Scriptura. Sane rerum numquam geſtarum ne unum quidem ille teſtem reperiet. Me autem nequaquam mentiri, teſtis una cum veritate, ipſa quoque Pietas tua. Cum enim te memoriæ tenaciſſimæ norim, recordare, quæſo, verborum quæ tum tecum habui, cum me vultum ſubire tuum dignatus es: primo Viminacii; ſecundo, Cæſareæ Cappadociæ; tertio, Antiochiæ; an vel de Euſebianis, quamquam me acerbe vexaſſent, in malam partem apud te verba fecerim: vel ſi quoſpiam qui me injuſte læſiſſent, accuſarim. Quod ſi ne illos quidem criminatus ſum, quos criminandi cauſa aderat, quaonam inſania ductus Imperatorem apud Imperatorem accuſaſſem, fratremque concitaſſem in fratrem ſuum? Obſecro vel me coram convinci jubeas, aut calumnias agnoſcas atque condemnes, Davidemque imiteris qui ait: *detrahentem ſecreto proximo ſuo, hunc perſequebar.* Siquidem quoad obtrectatoribus licuit, cædem illi perpetrarunt: nam *os quod mentitur occidit animam.* At tua vicit patientia, dum mihi fiduciam præbuit ad criminis remotionem; ut hinc adverſarii mei ut contentioſi ac ſycophantæ damnari poſſint. Hæc de piiſſimo fratre tuo, beatæ memoriæ viro dicta ſint: nam pro ſapientia a Deo tibi data, ex paucis iſtis plurima præoccupare poteris, confictamque accuſationem deprehendere.

Prov. 25. 8. — *Athanaſius ter Conſtantium convenit.* — *Pſal. 100. 5.* — *Sap. 1. 11.*

4. Ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, οὐκ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀδελφοῦ σου, οὐδὲ πρὸς ἄλλους τινάς, ἢ μόνον εἰς τὴν Ῥώμην ἀνῆλθον· καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ κατ' ἐμαυτὸν ἀναθέμενος, (τοῦτο γὰρ μόνον μοι φροντὶς ἦν,) ἐσχόλαζον ταῖς συνάξεσι. τῷ ἀδελφῷ σου οὐκ ἔγραψα, ἢ μόνον ὅτε οἱ περὶ Εὐσέβιον ἔγραψαν αὐτῷ κατ' ἐμοῦ, καὶ ἀνάγκην ἔσχον ἔτι ὢν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀπολογήσασθαι· καὶ ὅτε πυκτία τῶν θείων γραφῶν κελεύσαντος αὐτοῦ μοι κατασκευάσαι, ταῦτα ποιήσας ἀπέστειλα· χρὴ γὰρ ἀπολογούμενόν με ἀληθεύειν τῇ σῇ θεοσεβείᾳ. τριῶν τοίνυν ἐτῶν παρελθόντων (1) τετάρτῳ ἐνιαυτῷ γράφει κελεύσας ἀπαντῆσαί με πρὸς αὐτόν, ἦν δὲ ἐν τῷ Μεδιολάνῳ. ἐγὼ δὲ διηρώτων τὴν αἰτίαν· οὐ γὰρ ἐγίνωσκον, μάρτυς ὁ κύριος· ἔμαθον ὅτι ἐπίσκοποί τινες ἀνελθόντες, ἠξίωσαν αὐτὸν γράψαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, ὥστε σύνοδον γενέσθαι. πίστευε βασιλεῦ, οὕτω γέγονε, καὶ οὐ ψεύδομαι. κατελθὼν τοίνυν εἰς τὸ Μεδιόλανον, εἶδον πολλὴν φιλανθρωπίαν, κατηξίωσε γὰρ ἰδεῖν με, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἔγραψε καὶ ἀπέστειλε πρὸς σέ, ἀξιῶν σύνοδον γενέσθαι. διάγοντα δέ με ἐν τῇ (2) προειρημένῃ πόλει, μετεπέμψατο πάλιν εἰς τὰς Γαλλίας· ἐκεῖ γὰρ καὶ ὁ πατὴρ Ὅσιος ἤρχετο, ἵνα ἐκεῖθεν εἰς τὴν Σαρδικὴν ὁδεύσωμεν. μετὰ δὲ τὴν σύνοδον, ἐν τῇ Ναϊσσῷ με διάγοντα γράφει, καὶ ἀνελθὼν ἐν Ἀκυληΐᾳ λοιπὸν διέτριβον· ἔνθα με τὰ γράμματα τῆς (3) σῆς θεοσεβείας κατέλαβεν. κἀκεῖθεν κληθεὶς πάλιν παρὰ τοῦ μακαρίου, καὶ ἀνελθὼν εἰς τὰς Γαλλίας, οὕτως ἦλθον παρὰ τὴν σὴν εὐσέβειαν.

5. Ποῖον τοίνυν τόπον, ἢ τίνα χρόνον φησὶν ὁ κατήγορος, ἐν ᾧ τοιαῦτά με εἰρηκέναι διέβαλεν; ἢ τίνος παρόντος ἐμάνην φθέγξασθαι τοιαῦτα, οἷα ἂν εἰπόντος μου κατεψεύσατο; ἢ τίς ἐστιν ὁ τούτῳ συνηγορῶν καὶ μαρτυρῶν; ἃ γὰρ εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, ταῦτα καὶ λέγειν ὀφείλει, ὡς ἡ θεία γραφὴ παρήγγειλεν. οὐδένα μὲν οὖν ὅλως εὑρήσει μάρτυρα τῶν μὴ γενομένων. ἐγὼ δὲ ὅτι οὐ ψεύδομαι, μάρτυρα, μετὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν σὴν εὐσέβειαν ἔχω. ἀξιῶ γὰρ γινώσκων σε μνημονικώτατον, ἀναμνησθῆναι τῶν λόγων, ὧν ἀνέφερον τότε ὅτε κατηξίωσας ἰδεῖν με· πρῶτον μὲν ἐν Βιμινακίῳ, δεύτερον δὲ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας, καὶ τρίτον ἐν (4) Ἀντιοχείᾳ· εἰ κἂν τοὺς περὶ Εὐσέβιον τοὺς με λυπήσαντας κακῶς ἐμνημόνευσα παρὰ σοί, εἰ διέβαλόν τινας τῶν ἀδικησάντων με. εἰ δὲ μηδὲ καθ' ὧν ἔδει με λέγειν τούτους διέβαλον, ποίαν εἶχον μανίαν βασιλέα βασιλεῖ διαβάλλειν, καὶ ἀδελφὸν ἀδελφῷ συγκροῦσαι; παρακαλῶ ἢ παρόντα με ποίησον ἐλεγχθῆναι, ἢ κατάγνωθι τῶν διαβολῶν· καὶ μίμησαι τὸν Δαβὶδ λέγοντα· „τὸν καταλαλοῦντα λάθρα „τοῦ πλησίον, τοῦτον ἐξεδίωκον." τὸ μὲν γὰρ ὅσον εἰς αὐτοὺς ἦκε (5) ἐφόνευσαν, „στόμα (6) γὰρ „καταψευδόμενον, ἀναιρεῖ ψυχήν." ἡ δὲ σὴ μακροθυμία νενίκηκε, παρασχοῦσα παρρησίαν ἀπολογίας, ἵνα καὶ κατεγνωσθῶσι διαβάλλοντες, ὡς φιλόνεικοι καὶ συκοφάνται. περὶ μὲν τοῦ εὐσεβεστάτου σου ἀδελφοῦ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης, ταῦτα. δυνήσῃ γὰρ κατὰ τὴν δοθεῖσάν σοι σοφίαν παρὰ θεοῦ, προλαμβάνειν τὰ πολλὰ ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων, καὶ γινώσκειν τὴν πλασθεῖσαν κατηγορίαν.

6. Περὶ

(1) Sunt qui tabellas iſtas exiſtiment eſſe Synopſin Scripturæ factam. Sed vide ſis quæ in Admonitione in Synopſin, ea de re diſputamus. Reg. & Baſil. τῷ ἐνιαυτῷ, omiſſo τετάρτῳ.
(2) Sic Reg. & Baſil. in editis προειρημένῃ deeſt.
(3) σῆς deeſt in Reg. Mox Reg. κατέλαβεν. Editi κατέλαβον. Infra editi mendoſe ἦλθε. Reg. ἦλθον.
(4) Reg. ἐν τῇ Ἀντ.
(5) In Reg. ἐφόνευσαν deſideratur.
(6) γὰρ deeſt in Reg.

6. Περὶ δὲ τῆς ἑτέρας διαβολῆς (1) εἰ ἔγραψα τῷ τυράννῳ· οὐδὲ γὰρ ὀνομάζειν αὐτὸν βούλομαι· παρακαλῶ, εἰ θέλεις καὶ δι' ὧν ἂν δοκιμάσῃς, ἐξέταζε καὶ ἀνάκρινε· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς διαβολῆς ἐξίστησί με, καὶ εἰς πολλὴν ἀσάφειαν ἄγει. καὶ πίστευε, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, πολλάκις κατ' ἐμαυτὸν λογιζόμενος ἠπίστουν, εἰ ἄρα τις ἐμάνη τοσοῦτον, ὥστε καὶ τοιαῦτα ψεύσασθαι. ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐθρυλεῖτο καὶ τοῦτο, καὶ ὡς αὐτοὶ (2) ἐπιδεδωκότες ἀντίγραφον ἐπιστολῆς ἐκαυχῶντο, ἐξιστάμην μειζόνως, καὶ ἀύπνους νύκτας διετέλουν, ὡς πρὸς παρόντας τοὺς κατειπόντας ἐμαχόμην. καὶ κραυγὴν ἐξαπιναίως ἠφίην μεγάλην, καὶ ηὐχόμην Θεῷ, στενάζων μετὰ δακρύων, εὑρεῖν τὰς σὰς ἀκοὰς εὐμενεῖς. ἀλλὰ καὶ οὕτω τῇ χάριτι τοῦ κυρίου (3) ταύτης εὑρών, πάλιν ἀπορῶ, ποίαν ἀρχὴν τῆς ἀπολογίας ποιήσομαι· ὁσάκις γὰρ ἂν ἐπιβάλλωμαι λέγειν, ἐμποδίζομαι διὰ τὴν τοῦ πράγματος ἔκπληξιν. ὅλως μὲν γὰρ περὶ τοῦ μακαρίτου σου ἀδελφοῦ πρόφασις ἦν πιθανὴ τοῖς συκοφάνταις, ὅτι σε κατηξιώμεθα βλέπειν αὐτόν, καὶ περὶ ἡμῶν ἠξίου (4) γράφειν πρὸς τὴν σὴν ἀδελφικὴν διάθεσιν, καὶ παρόντας μὲν ἡμᾶς πολλάκις, καὶ ἀπόντας δὲ μετεπέμπετο. τὸν δὲ διάβολον Μαγνέντιον, μάρτυς ὁ κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, οὔτε γινώσκω, οὔτε ὅλως ἠπιστάμην αὐτόν. ποία τοίνυν συνήθεια τῷ μὴ γινωσκομένῳ πρὸς τὸν μὴ γινώσκοντα; ποία με πρόφασις εἶχε γράψαι τῷ τοιούτῳ; ποῖον προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς ἔθηκα, γράφων αὐτῷ; ὅτι τὸν τιμῶντά με, οὗ (5) τῶν εὐεργεσιῶν οὐκ ἄν ποτε ἐπιλαθοίμην, τοῦτον φονεύσας καλῶς ἐποίησας; καὶ ἀποδέχομαί σε τοὺς γνωρίμους ἡμῶν Χριστιανοὺς καὶ πιστοτάτους ἄνδρας ἀπολέσαντα; καὶ (6) ἀποδέχομαί σε σφάξαντα τοὺς ἐν Ῥώμῃ γνησίως ἡμᾶς ὑποδεξαμένους, τὴν μακαρίαν σου θείαν τὴν ἀληθῶς (7) Εὐτροπίαν, καὶ Ἀβουτέριον τὸν γνήσιον ἐκεῖνον, καὶ Σπεράντιον τὸν πιστότατον, καὶ ἄλλους πολλοὺς καλούς.

7. Ἆρ' οὐχὶ καὶ τὸ μόνον ὑποπτεύειν περὶ τούτου τὸν κατήγορον, ἐστὶ μανικόν; τί γάρ με πάλιν θαῤῥεῖν ἔπειθεν αὐτῷ; ποίαν αὐτοῦ διάθεσιν ἔβλεπον ἀσφαλῆ; ὅτι τὸν ἴδιον δεσπότην ἀνεῖλε, καὶ περὶ τοὺς ἑαυτοῦ φίλους ἄπιστος γέγονε, καὶ ὅρκους μὲν παρέβη, εἰς δὲ τὸν Θεὸν ἠσέβησε, φαρμακοῖς καὶ ἐπαοιδοῖς ἐπιστεύων κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως; ποίῳ δὲ συνειδότι χαίρειν ἔλεγον αὐτῷ, οὗ ἡ μανία καὶ ἡ ὠμότης, οὐκ ἐμὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ἐλύπησε; μεγάλην γε χάριν καὶ πολλὴν ἐκ τούτων (8) ὤφειλον αὐτῷ, ὅτι ὁ μὲν μακαρίτης ἀδελφός σου, τὰς ἐκκλησίας ἀναθημάτων ἐπλήρωσεν, οὗτος δὲ αὐτὸν ἀποτίλλοντα πεφόνευκε. καὶ οὔτε ταῦτα βλέπων ὁ μιαρὸς ᾐδέσθη, οὔτε τὴν δοθεῖσαν χάριν τῷ μακαρίτῃ διὰ τοῦ βαπτίσματος πεφόβηται· ἀλλ' ὡς δαίμων τις ἀλάστωρ καὶ διαβολικὸς, ἐμάνη κατ' αὐτοῦ· τῷ μὲν οὖν μακαρίτῃ τοῦτο γέγονεν εἰς μαρτύριον· ἐκεῖνος δὲ λοιπὸν ὡς δέσμιος κατὰ τὸν Κάϊν στένων καὶ τρέμων ἐδιώκετο, ἵνα καὶ τὸν Ἰούδαν ἐν τῷ θανάτῳ μιμήσηται, δήμιος καθ' ἑαυτοῦ γινόμενος, καὶ διπλῆν ὑποίσηται καθ' ἑαυτοῦ τὴν τιμωρίαν, ἐν τῇ μετὰ ταῦτα κρίσει.

6. Quod vero adtinet ad ſecundam calumniam, an ſcilicet litteras Tyranno miſerim (nomen quippe ejus ne proferre quidem velim) tute, quæſo, ut volueris & per quos æquum cenſueris, rem inquiras ac dijudices: calumniæ enim atrocitas in ſtuporem me ingentem, in magnamque caliginem conjicit. Crede mihi, religioſiſſime Imperator, id ſæpe mecum perpendens, vix mihi perſuadere valebam, quempiam eo inſaniæ deveniſſe, ut rem ejuſmodi comminiſceretur. At quia id effutiebant Ariani, ac ſe exemplar epiſtolæ tradidiſſe jactitabant, vehementi ſum horrore perfuſus: inſomneſque noctes ducens, cum obtrectatoribus concertabam, quaſi tum illi coram fuiſſent: ac derepente ingentem edidi clamorem, ſtatimque cum lacrymis ac gemitibus Dominum rogavi, ut propitiæ mihi forent aures tuæ. Quod cum ſim divina gratia conſequutus, rurſum hæſito quodnam apologiæ initium faciam: nam quotieſcumque loqui aggredior, obſtat in me delati facinoris horror. Enimvero quod fratrem tuum ſpectat, aderat ſycophantis aliquis ſaltem haud vero diſſimilis obtentus; quod nempe dignatus ille ſit nos ad conſpectum admittere ſuum: quod pro nobis ad fraternum tuum affectum litteras miſerit: quod præſentes ſæpe nos honorarit, abſentes acciverit. Diabolum autem Magnentium, teſtis mihi eſt Dominus, teſtis & Chriſtus ejus, me prorſus ignorare, ac nullatenus noſſe. Quænam igitur conſuetudo ignoti cum ſibi ignoto? aut quanam ductus occaſione viro hujuſmodi litteras miſiſſem? Ecquod feciſſem epiſtolæ ad talem virum mittendæ exordium? num illud? Probe feciſti eum occidendo qui me cum honore excipere ſolebat, & cujus beneficiorum numquam obliviſcar: teque laudo quod viros nobis familiares, eoſque Chriſtianos, ac fideliſſimos ſuſtuleris. Te acceptiſſimum habeo, quod eos Romæ obtruncaris a quibus perhumaniter axceptus fui; beatam nempe materteram tuam re & nomine Eutropium, id eſt probis ornatam moribus, Abuteriumque ingenuum illum, necnon Sperantium fideliſſimum, alioſque frugi homines permultos.

7. Annon furibundi eſt accuſatoris, quod ejuſmodi a me peractum facinus vel ſuſpicetur? Quinam mihi apud ſceleſtum illum fiduciæ locus? Ecquidnam in ejus animo ſecuritatis adverterim? Num quod Dominum ſuum obtruncarit? quod erga amicos ſuos perfidus fuerit, juramenta violarit, erga Deum impius fuerit? quod contra Dei juſſum veneficis incantatoribuſque ſit uſus? Quanam conſcientia ſalutem illi dixiſſem, cujus furor atque crudelitas, non me ſolum, ſed & totum terrarum orbem ſummo affecit dolore? Magnam ſcilicet plurimamque illi gratiam habui, quod beatæ memoriæ fratrem tuum, qui eccleſias donis ſuis cumularat, muneraque miſerat, jugularit. Qui homo, ſane ſceleratiſſimus, cum hæc ipſa conſpiceret, nihil tamen eſt veritus: nec eum abſterruit gratia beatæ memoriæ Viro in baptiſmate data: ſed quaſi dæmon quidam exitioſus, diabolicuſque, furioſe illum adortus eſt: quo factum eſt, ut fauſtæ Vir memoriæ martyrium ſit conſequutus. At ille deinceps quaſi vinctus, velutque Cain gemens ac tremebundus undique pulſus eſt ut Judam in morte imitatus, ſuique ipſe carnifex effectus: duplici ſupplicio hic & in futuro judicio plecteretur.

Secunda calumnia Arianorum.

(1) εἰ deeſt in Edit. Pariſ. & Colon. Sed in Reg. Baſil. & edit. Comm. legitur, & recte quidem. Infra Reg. ἀνάγραφον.
(2) Reg. δεδωκότες.
(3) Reg. ταύτης. Editi ταῦτα.
(4) In editis γράφει πρὸς mendoſe poſitum pro γράφειν πρός: deeſt illud in Reg.
(5) Sic Reg. & Baſil. In editis τῶν deeſt. Mox Reg. & Baſil. ἐπιλαθοίμην. Editi, ἀπολαθοίμην.
(6) Reg. θαυμάζομαί σε.
(7) Sic editi, Reg. vero Εὔτροπον. Baſil. Εὐτρόπιον. Mox Reg. Ἀβούτερον. Nannius ſcripſit Abucerum.
(8) Reg. ὤφειλον.

8. Hujuſmodi viro me calumniator amicum arbitratus eſt, aut forte nequaquam ita arbitratus; ſed utpote inimiciſſimus rem illam quantumvis incredibilem commentus eſt, licet apprime norit ſe mentitum eſſe. Peroptarim ſane ut ille homo, quiſquis tandem ſit, hic coram adeſſet, ut eum per ipſammet veritatem interrogarem (quæcumque enim quaſi Deo præſente loquimur, hoc nobis Chriſtianis juramenti loco eſt) uter noſtrum de beatæ memoriæ Conſtantis incolumitate gauderet: uter impenſius pro illo oraret: id ſane vel priori in me delatæ criminatione declarari, ac nulli non planum eſſe arbitror. Quod ſi ut bene novit ipſe ſycophanta, abſurdum eſſet cogitare hominem ſic affectum ac beatæ memoriæ Conſtantis amantiſſimum, illius adverſario amicum fuiſſe; certe qui alio ac nos animo affectus fuerit, vereor, ne quæ ipſe, utpote Conſtanti inimicus, machinatus eſt, eadem mihi falſo adfinxerit.

9. Equidem atrocitate calumniæ perculſus hæreo quid ad eam depellendam adferre debeam, ac me ipſe ad ſexcentas mortes damno ſi vel minima hujuſce rei in me cadat ſuſpicio. Apud te autem, veri ſtudioſe Imperator, cum fiducia meam propugno cauſam: rogoque te, uti jam dixi, rem diligenter explores: cum potiſſimum teſtes habeas legatos, ad te olim ab illo miſſos; Servatium ſcilicet & Maximum epiſcopos cum comitibus ſuis: Clementium item & Valentem. Diſce, quæſo, num litteras ad me detulerint: illæ quippe occaſio mihi fuiſſent ad eum reſcribendi. Quod ſi nec mihi ille ſcripſit, neque me novit, quare ad ignotum virum miſiſſem litteras? Sciſcitare an viſo Clementio, beatæ memoriæ Viri mentionem non fecerim: an uti ſcriptum eſt, lacrymis meis veſtimenta non perfuderim, dum humanitatem ejus, animamque illam Chriſti amantiſſimam in mente verſarem. Diſce, quæſo, quanta formidine perculſus ſim, audita belluæ illius feritate, cum Valentem per Libyam iter habere conſpicerem, veritus ſcilicet ne quidpiam ille facinoris aggrederetur, neu quaſi latro illos obtruncaret, qui beatum Virum amore & memoria complecterentur: inter quos me nulli ſecundum affirmo.

Psal. 6.

10. Cum reformidarem itaque ne eo illi animo eſſent, an potui pro tua humanitate ferventius non orare? An parricidæ amicus, tibi vero occiſi Conſtantis fratri, ac necis ultori, infeſtus fuerim? An mihi tam immane facinus cordi cum eſſet, tuæ erga me beneficentiæ oblitus ſum; quam poſt beatæ memoriæ Viri obitum talem erga me fore, qualis illo ſuperſtite fuerat, litteris tuis mihi indicare dignatus es? Quibuſnam oculis homicidam illum reſpexiſſem? Aut qui fieri queat ut cum pro tua ſalute vota facio, beatum illum me conſpicere non putarim? Fratres quippe ob naturæ affinitatem mutua ſunt ſpecula. Quamobrem cum te in illo intuerer, nunquam poſſem te calumniis vellicare: illumque rurſus cum in te conſpicerem, nequaquam voluiſſem ad eum qui inimicus illi fuerat litteras mit-

8. Τοιούτῳ με φίλον ὁ διαβάλλων ἐνόμισε γεγενῆσθαι· ἢ τάχα (1) οὐδὲ νομίζων, ἀλλ' ὡς ἐχθρὸς ἀπίθανον ἔπλασεν· οἶδε γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι κατεψεύσατο. ἐβουλόμην δὲ αὐτὸν ὅστις ἐστὶν ἐνταῦθα παρεῖναι, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐρωτῆσαι· ἃ γὰρ ὡς Θεοῦ παρόντος λαλοῦμεν, τοῦτον ὅρκον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοί. πότερος ἡμῶν ἔχαιρε τοῦ μακαρίου Κώνσταντος ζῶντος, καὶ τίς μᾶλλον ηὔχετο; καὶ ἡ πρώτη διαβολὴ δείκνυσι, καὶ παντὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς οἶδεν ἀκριβῶς, ὅτι τῶν οὕτω διακειμένων, καὶ εἴ τις ἠγάπα τὸν μακαρίτην Κώνσταντα, οὐκ ἐγίγνετο φίλος τῷ κατ' ἐκείνου γενομένῳ, εἰ δὲ ἄλλως διέκειτο, ἢ ὡς ἡμεῖς, φοβοῦμαι, μὴ ἅπερ ὁ μισῶν ἐκεῖνον ἐνεθυμεῖτο, ταῦτα κατεψεύσατο κατ' ἐμοῦ.

9. Ἐγὼ μὲν οὖν ἐπὶ τούτῳ ξενιζόμενος, ὅσα χρὴ λέγειν ἀπολογούμενον, ἀπορῶ· καὶ μόνον ἐμαυτοῦ μυρίους καταψηφίζομαι θανάτους, ἐὰν καὶ ὅλως κἂν ὑποψία τις εἰς ἐμὲ περὶ τούτου γένηται. σοὶ δὲ φιλαλήθει βασιλεῖ θαρρῶν ἀπολογοῦμαι, καὶ παρακαλῶ, καθὰ προεῖπον, ἐξέτασον· καὶ μάλιστα μάρτυρας ἔχων τοὺς ἀποσταλέντας ποτὲ παρ' ἐκείνου πρὸς σὲ πρέσβεις. εἰσὶ δὲ (2) Σαρβάτιος καὶ Μάξιμος οἱ ἐπίσκοποι, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς· καὶ Κλημέντιος, καὶ Βάλης. μάθε παρακαλῶ, εἰ γράμματά μοι κεκομίκασιν. ταῦτα γὰρ παρεῖχε πρόφασιν κἀμοὶ τοῦ γράφειν ἐκείνῳ. εἰ δὲ μὴ ἔγραψε, μηδὲ ἐγίνωσκέ με, πῶς ἔγραφον ἐγὼ μὴ ἐπιστάμενος αὐτόν; ἐρώτησον εἰ μὴ, ἑωρακὼς τοὺς περὶ (3) Κλημέντιον, ἐμνήσθην τῆς τοῦ μακαρίου μνήμης, καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐν δάκρυσί μου τὰ ἱμάτια διέβρεχον, ἐνθυμούμενος τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν φιλόχριστον αὐτοῦ ψυχήν. μάθε πῶς ἀκούσας περὶ τῆς ὠμότητος τοῦ θηρίου, καὶ ἰδὼν τοὺς περὶ Βάλεντα διὰ τῆς Λιβύης ἐλθόντας, ἐφοβούμην μὴ (4) κἀκεῖνος τυραννίδα τολμήσῃ, καὶ ὡς λῃστὴς φονεύσῃ τοὺς ἀγαπῶντας καὶ μνημονεύοντας τοῦ μακαρίου· ὧν ἐμαυτὸν οὐδενὸς εἶναι δεύτερον τίθημι.

10. Τοῦτο οὖν δεδιὼς φροντίδας εἶχον, καὶ οὐ μᾶλλον ηὐχόμην περὶ τῆς σῆς φιλανθρωπίας; καὶ τὸν μὲν φονεύσαντα ἐκεῖνον ἠγάπων, (5) τὸν σὲ δὲ τὸν ἀδελφὸν ὄντα, καὶ ἐκδικοῦντα τὸν ἐκείνου θάνατον ἐλυπούμην; ἀλλ' ἐκείνου μὲν τῆς παρανομίας ἐμνημόνευον, τῆς δὲ σῆς εὐεργεσίας (6) ἐπελανθανόμην, ἣν καὶ μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίτου τοιαύτην ἔσεσθαι περὶ ἐμὲ, οἵαν ἦν καὶ περιόντος ἐκείνου, διὰ γραμμάτων δηλῶσαι κατηξίωσας; ποίοις ὄμμασι τὸν ἀνδροφόνον ἔβλεπον; ἢ πῶς εἶχον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας εὐχόμενος, ἐνόμιζον καὶ τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον ὁρᾶν; ἀδελφοὶ γὰρ διὰ τὴν φύσιν, ἀλλήλων εἰσὶ κάτοπτρα. διὰ τοῦτο καὶ σὲ βλέπων ἐν ἐκείνῳ, οὔποτε ἂν (7) διέβαλον· ἐκεῖνον ἐν σοὶ πάλιν ὁρῶν, οὔποτε ἂν ἔγραψα τῷ κατ' ἐκείνου γενομένῳ,

αἰδοῖ

(1) Reg. & Basil. οὐδὲ. Editi male οὐδ', Mox Reg. εἶδεν pro οἶδεν.

(2) Edit. Comm. Σαβῖνος: alii vero omnes editi & mſſ. Σαρβάτιος. Exiſtimat Baronius ad annum 350. §. 28. hunc Sarvatium, ſeu Servatium Epiſcopum eſſe Tungrenſem: quod ſane eſt vero ſimillimum: unus quippe Servatius inter Galliæ epiſcopos legitur in ſubſcriptionibus Sardicenſibus Apologiæ contra Arianos, n. 50. quem opinamur hunc ipſum eſſe. Sequentem vero Maximum putat Baronius eſſe Maximinum Trevirenſem: at præterquam quod nomen non omnino conſentit; exſtat in iiſdem ſubſcriptionibus inter Galliæ epiſcopos Maximus qui poſtremus ibi legitur: quique fortaſſis hic ipſe eſt. Maximianus vero qui primus illic habetur, videtur eſſe Maximinus Trevirenſis, qui cum Trevirorum Galliæ metropoleos Epiſcopus eſſet, eo nomine primas illic habeat. Hermantius porro in Athanaſii vita lib. 6. c. 15. putat Paulinum qui Urſacii & Valentis ad Julium litteras Athanaſio miſiſſet, circa annum 350. fuiſſe ep. Trevirenſem: unde colligit, jam eo tempore defunctum Maximinum Trevirenſem fuiſſe. Sed in omnibus editis & mſſ. Athanaſii, Apol. contra Arianos, legitur Τιβέρω: vertitque Nannius, *Paulino epiſcopo Tyburis*, quem ſecutus eſt Baronius. At Pariſienſes editores ſuo marte *epiſcopo Trevirenſi poſuerunt*. Vero ſane ſimilius eſt Tyburtenſem, quam Trevirenſem epiſcopum litteras Julii Romani datas Athanaſio tranſmiſiſſe, licet res omnino explorata non ſit, ut fateri videtur Hermantius ipſe. In ſubſcriptionibus Sardicenſibus inter Italiæ epiſcopos, legitur quidam Paulianus, forte idem qui Paulinus.

(3) Reg. Κλημάτιον.

(4) Sic Reg. Edit. vero Comm. Pariſienſis & Baſilienſis codex, μὴ κἀκεῖνος τυραννίδα τολμήσῃ. Editio Colon. μὴ αὐτὸς τυραννίδα τολμήσῃ.

(5) Reg. σὲ.

(6) Reg. ἐπελανθανόμην, Editi vero ἐπιλανθανόμην.

(7) Reg. διέβαλλον.

ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τῆς σῆς σωτηρίας εὐχόμενοι. καὶ μάρτυρες τούτων, πρωτοτύπως μὲν ὁ κύριος, ὁ ἐπακούσας καὶ χαρισάμενός σοι ὁλόκληρον τὴν ἐκ προγόνων βασιλείαν· μάρτυρες δὲ καὶ οἱ τότε παρόντες, Φηλικίσσιμος ὁ γενόμενος Δοὺξ τῆς Αἰγύπτου, καὶ Ῥουφῖνος, καὶ Στέφανος, ὧν ὁ μὲν Καθολικὸς, ὁ δὲ Μάγιστρος ἦν ἐκεῖ· καὶ Ἀστέριος ὁ Κόμης, καὶ Παλλάδιος ὁ γενόμενος τοῦ Παλατίου μάγιστρος, Ἀντίοχός τε καὶ Εὐάγριος οἱ (1) Ἀγενταῤῥέβους. μόνον γὰρ ἔλεγον, Εὐξώμεθα περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου. καὶ πᾶς ὁ λαὸς εὐθὺς μιᾷ φωνῇ ἐβόα, Χριστὲ βοήθει Κωνσταντίῳ· καὶ διέμενον οὕτως εὐχόμενοι.

11. Ὅτι μὲν οὖν μήτε ἔγραψά ποτε ἐκείνῳ, μήτε ἐδεξάμην ποτὲ παρ' αὐτοῦ, μάρτυρα τὸν Θεὸν, καὶ τὸν τούτου λόγον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπικαλεσάμην, τὸν δὲ κατήγορον, καὶ περὶ τούτου συγχώρησον ἐρωτῆσαι δι' ὀλίγων, πόθεν εἰς τοῦτο παρῆλθε; ἐπιστολῆς ἀντίγραφα φάσκει ἔχειν; τοῦτο γὰρ ἐπείκασμον οἱ Ἀρειανοὶ θρυλλοῦσι. πρῶτον μὲν οὖν κἂν τὰ γράμματα τοῖς ἡμετέροις ὅμοια δεικνύῃ, (2) οὔπω τι ἀσφαλὲς ἔχει· πλαστογράφοι γάρ εἰσιν, οἵτινες καὶ τὰς ὑμῶν τῶν βασιλέων χεῖρας πολλάκις ἐμιμήσαντο· καὶ οὐχ ἡ μίμησις παρέχει τοῖς γράμμασι τὸ κῦρος, ἐὰν μὴ καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα γράφειν εἰωθότες, μαρτυρῶσι ταῖς ἐπιστολαῖς. τούτους τοίνυν καὶ τοὺς διαβάλλοντας πάλιν ἐρωτῆσαι βούλομαι, τίς ὁ παρασχὼν ταῦτά ποτε, καὶ πόθεν εὑρέθη ταῦτα· καὶ γὰρ κἀγὼ τοὺς γράφοντας εἶχον, κἀκεῖνος πάλιν τοὺς λαμβάνοντας παρὰ τῶν κομιζόντων καὶ ἐπιδιδόντας αὐτῷ. οἱ μὲν οὖν ἡμέτεροι πάρεισι· καταξίωσον δὲ κἀκείνους καλέσαι· ζῇν γὰρ πάντως ἔξεστιν αὐτούς. καὶ μάθε περὶ τούτων τῶν γραμμάτων, ἐξέτασον ὡς ἀληθείας σοι συμπαρούσης· αὕτη γὰρ βασιλέων καὶ μάλιστα Χριστιανῶν ἐστι φυλακτήριον, μετὰ ταύτης βασιλεύειν ὑμᾶς ἐστιν ἀσφαλές· λεγούσης τῆς θείας γραφῆς, „ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια, „φυλακὴ βασιλεῖ, καὶ περικυκλώσουσιν ἐν δικαιοσύνῃ „τὸν θρόνον αὐτοῦ. ταύτην προβαλὼν * (3) Ὀρβάβελ ὁ σοφὸς νενίκηκε· καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐβόησε, μεγάλη ἡ ἀλήθεια καὶ ὑπερισχύει.

* Lege Ζοροβάβελ.

12. Εἰ μὲν οὖν παρ' ἄλλοις ἤμην διαβληθεὶς, τὴν σὴν εὐσέβειαν ἐπεκαλούμην· ὡς ὁ ἀπόστολος ἐπεκαλέσατο τότε τὸν Καίσαρα, καὶ πέπαυται τῶν ἐχθρῶν ἡ κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλή. ἐπειδὴ δὲ παρὰ σοὶ τετολμήκασι κατειπεῖν, τίνα ἀπὸ σοῦ ἐπικαλέσομαι; τὸν πατέρα τοῦ λέγοντος· ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, ἵνα σου τὴν καρδίαν εἰς φιλανθρωπίαν κλίνῃ; δέσποτα παντοκράτορ βασιλεῦ τῶν αἰώνων, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺ διὰ τοῦ σοῦ λόγου τὴν βασιλείαν ταύτην τῷ σῷ θεράποντι Κωνσταντίῳ δέδωκας, σὺ λάμψον εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα γνοὺς τὴν καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν, ἀσμένως μὲν αὐτὸς δέξηται τὴν ἀπολογίαν· (4) πάντας δὲ ποιήσῃ γνῶναι, ὅτι αἱ ἀκοαὶ αὐτοῦ ἐσφαλίσθησαν ἐν ἀληθείᾳ. καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, „μόνα βασιλεῖ δίκαια χείλη δεκτά ἐστιν. „οὕτω γὰρ καὶ κατορθοῦσθαι τὸν θρόνον τῆς βασιλείας, διὰ Σολομῶντος λεχθῆναι πεποίηκας. ὅθεν οὖν ἐρώτησον, μαθέτωσαν οἱ κατήγοροι, ὅτι σοι μέλει περὶ τῆς ἀληθείας μαθεῖν. (5) καὶ εἰ μὴ τῷ χρώματι τοῦ προσώπου δείξουσι τὴν συκοφαντίαν. τοῦτο γὰρ τοῦ συνειδότος ἔλεγχός ἐστι, καὶ γέγραπται, „καρδίας εὐφραινομένης πρόσωπον θάλλει· ἐν δὲ λύπαις οὔσης „σκυθρωπάζει.„ ὥσπερ τοῖς (6) μὲν ἐπιβουλεύσασι τῷ

tere, ſed potius pro tua ſalute Dominum precari. Horum mihi teſtes ſunt, primo Dominus, qui exaudivit me, ac totum tibi a majoribus devolutum tradidit imperium: teſtes quoque qui tum aderant Feliciſſimus olim Dux Ægypti, Rufinus, & Stephanus, quorum ille Catholicus, hic Magiſter ibi erat: Aſterius item Comes, Palladius qui fuit Palatii Magiſter, Antiochus & Evagrius, Agentes in rebus. Hæc enim ſolum protuli: Oremus pro ſalute piiſſimi Auguſti Conſtantii. Omniſque populus una voce ſtatim acclamavit, Chriſte auxiliare Conſtantio: & hæc precando diu perſeveravit.

11. Quod autem litteras nunquam vel ad illum miſerim, vel ab eo acceperim, Deum & Verbum ejus unigenitum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum in teſtem advoco. Accuſatorem, quæſo, meum, concede, ut hac de re quoque paucis interrogem: undenam ad hujuſce rei notitiam devenit? An epiſtolæ exemplaria ſe habere dixerit? hunc enim rumorem ut ſpargerent Ariani ſummopere conati ſunt. Primo quidem litteras ſaltem noſtris ſimiles proferat. At nequaquam tutum illud fuerit, falſifici enim ſunt, veſtras quippe Imperatorum manus ſæpe ſunt imitati: unde ſimilitudo illa ſcriptis auctoritatem minime dederit, niſi qui ejuſmodi litteras ſcribere conſueverunt, ſcripta teſtimonio ſuo comprobent. Libet rurſum ex ſycophantis ſciſcitari: quiſnam illas dedit litteras, & undenam illæ ſunt deprehenſæ? Nam & mihi ſcriptores fuere, & Tyranno miniſtri, qui a tabellariis litteras acciperent, ipſique traderent. Adſunt noſtri; & illos, quæſo, arceſſas, quos veriſimile eſt adhuc eſſe ſuperſtites: ac de litteris illis ſciſcitare, ita rem inquiras, ac ſi tibi ipſa coram adeſſet veritas. Illa quippe Imperatorum, in primis Chriſtianorum, eſt præſidium: illa comite vos imperare tutiſſimum eſt, cum divina Scriptura dicat: *miſericordia & veritas Regi cuſtodia eſt: & circumdabit in juſtitia thronum ejus.* Hanc cum Zorobabel ſapiens ille vir, ceteris anteferret, alios ſuperavit: univerſuſque populus in hanc vocem prorupit: *magna eſt veritas & prævalet.* — Prov. 20. 28. — 4. Eſdræ. 4. 41.

12. Si eſſem itaque apud alios delatus, tuam ſane pietatem appellarem: quemadmodum tunc Apoſtolus Cæſarem appellavit, ſedatæque ſunt inimicorum ejus inſidiæ; at quando apud te me auſi ſunt inſimulare, quem amabo, alium a te appellem, niſi patrem ejus qui dixit, *Ego ſum veritas*; ut cor ille tuum ad clementiam vertat? Domine omnipotens, Rex ſeculorum, Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti; tu per Verbum tuum hoc Imperium famulo tuo Conſtantio contuliſti: illumina cor ejus, ut deprehenſa calumnia adverſum me ſtructa, perhumaniter ille defenſionem meam excipiat: omnibuſque notum faciat aures ſuas eſſe in veritate firmatas. Et ut ſcriptum eſt: *ſola labia juſta Regi accepta ſunt.* Eo enim modo thronum Regni proſperum fieri per Salomonem nos docuiſti. Quapropter ſciſcitare, quæſo; diſcant accuſatores tibi veritatis indagandæ eſſe curam. Et obſerva, num vel ipſo vultus colore calumniam prodant: eſt enim illud conſcientiæ indicium, ſcriptum quippe eſt: *corde gaudente exhilaratur facies: dum autem in mærore eſt dejicitur.* Sic homines qui Joſepho inſi- — Act. 25. 11. — Joan. 14. 6. — Prov. 16. 13. — Prov. 25. 5. — Prov. 15. 13. — Gen. 40. 21.

(1) Edit. Comm. Ἀγεντεῤῥέβους, Nannius vertit *præfecti ſervorum*, Regius Baſilienſis & edit. Pariſienſis, Ἀγενταῤῥέβους, & recte quidem, id eſt, Agentes in rebus. Hi erant Palatii officiales, quorum munus deſcribitur in Codice Theodoſiano a Jacobo Gothofredo illuſtrato, VI. Cod. Tit. 27. Ed. Colon. Ἀγεντεῤῥέβους, male.

(2) Reg. ὅπου τὸ ἀσφαλὲς ἔχει.
(3) Sic Baſil. Felck. 7. anon. & omnes editi. Reg. Ζοροβάβελ.
(4) Reg. πάντως. Editi πάντας.
(5) Reg. καὶ εἰ μὴ καί.
(6) Sic Reg. In Editis μὲν deeſt.

Gen. 31. 5. inſidiati fuerant, ipſa conſcientia prodidit: Labani vero pravus in Jacobum animus ex vultu deprehenſus eſt. Tute igitur cernis cum illorum trepidationem, quippe qui fugiant & latebras quærant, tum noſtram in depellenda calumnia libertatem. Nulla jam de fortunis controverſia eſt, ſed de Eccleſiæ exiſtimatione. Qui lapide percutitur quærit medicum: ictus calu-
Prov. 25. 18. mniæ ſunt lapidum ictibus acerbiores: *Clava eſt calumnia, & gladius & jaculum acutum*, ait Salomon: hiſque ſola veritas mederi poteſt: quæ ſi negligatur, graviora evadunt vulnera.

13. Hæc ſane ſunt quæ tantam rebus ubique terrarum eccleſiaſticis adferunt perturbationem. Occaſiones illi excogitarunt, hincque factum ut tot & tam grandævi epiſcopi, quod mecum communicarent, in exſilium ſint acti. Quod ſi eo uſque ſolum res proceſſerit, bona ſpes eſſet, humanus cum ſis. Ut autem malum non ulterius pervadat, veritas apud te vigeat. Ne quæſo permittas, huic ſuſpicioni, in grave totius Eccleſiæ dedecus, locum eſſe; quod ſcilicet Chriſtiani viri, ac potiſſimum Epiſcopi, tam nefaria machinentur, ejuſmodique res ſcribere nihil vereantur. Quod ſi graveris rem indagare, æquum ſane fuerit ut nobis potius qui calumnias depellimus fidem habeas, quam calumniatoribus. Illi quippe pravo, utpote nobis inimici, animo hæc movent: nos vero noſtri cauſa concertantes legitima adferimus argumenta. Per mihi mirum ſane eſt, ubi nos cum metu ac reverentia ſcribimus, illos eo impudentiæ proceſſiſſe, ut etiam apud Imperatorem mentiri auſint. Sed inquire, quæſo, ad verita-
Jud. 1. 7. tem explorandam: & prout ſcriptum eſt: *ſcrutando ſcrutare* coram nobis, undenam iſti hæc quæ dicunt acceperint: aut ubinam ſint litteræ repertæ. Sed neque ex noſtris quiſpiam convincetur, neque ex Tyranni miniſtris ullus hæc dixerit: res quippe merum eſt commentum. Ac forte nihil ulterius indagare par eſſet, quod ne illis quidem placeret, veritis ſcilicet ne earum ſcriptor litterarum neceſſarie deprehendatur. Is quippe ſolis ſycophantis nullique alii notus eſt.

Tertia calumnia Arianorum

14. Quod autem mihi in crimen vertunt, in magna Eccleſia habitam fuiſſe ſynaxin, priuſquam completum ædificium eſſet: age, eam quoque apud tuam pietatem propulſabo criminationem; eo enim compellunt qui inimiciſſimo erga nos animo ſunt. Ita ſe res habet, id fateor: ut enim hactenus nihil mendacii protuli, hoc jam non inficias ibo. Sed alio prorſus modo, quam criminantur illi, geſta res eſt. Bona, quæſo, venia hæc dicam, nequaquam dedicationis diem feſtum celebravimus, Religioſiſſime Auguſte: id namque ante juſſum tuum agere nefas fuiſſet: neque conſulto ad id animum appulimus. Nullus Epiſcopus, nullus fuit Clericus vocatus; ædificio quippe plurima deerant. Immo vero nulla prævia monitione ſynaxis coacta eſt; ut ne inde illi calumniandi occaſionem aucupentur. At rem uti geſta eſt nullus ignorat: auſculta tamen, rogo te, pro tua manſuetudine & tolerantia. Feſtum quidem erat Paſchatis: populique ingens aderat multitudo, tantaque Chriſtianorum turba, quantam in ſingulis urbibus exſtare Imperatores Chriſto addicti peroptare debeant. Cum igitur Eccleſiæ paucæ numero eſſent & anguſtiſſimæ, ingenti edito tumultu rogabant populi, ut in magna Eccleſia conventus ageretur: ibique omnes preces funderent pro tua ſalute. Sicque acta res eſt. Me contra hortante, ut rem tantiſper differrent, & quolibet modo etiam cum compreſſione in aliis eccleſiis cœtus agerent, morem illi non geſſere:

A Ἰωσὴφ ἡ συνείδησις ἤλεγξε, τοῦ δὲ Λάβαν ἡ κατὰ τοῦ Ἰακὼβ πονηρία ἐκ τοῦ προσώπου δέδεικται. ὁρᾷς γοῦν ἐκείνους μὲν τὴν ὑποψίαν, φεύγοντας καὶ κρυπτομένους, ἡμᾶς δὲ τὴν ἐλευθερίαν ἀπολογουμένους. οὐ γὰρ περὶ κτημάτων νῦν ἡ κρίσις, ἀλλὰ περὶ δόξης τῆς Ἐκκλησίας. ὁ λίθῳ κρουόμενος ζητεῖ τὸν ἰατρόν, τῶν δὲ λίθων ὀξύτερα τὰ ἐκ τῆς διαβολῆς ἐστι πλήγματα, „ῥόπαλόν ἐστιν ἡ „διαβολὴ καὶ μάχαιρα καὶ τόξευμα ἀκιδωτὸν, „ὡς εἶπε Σολομὼν καὶ ταύτης μόνη ἡ ἀλήθεια ἰᾶσθαι δύναται, ταύτης δὲ παρορωμένης, αὔξονται δεινότερον τὰ τραύματα.

13. Διὰ ταῦτα ταῦτα τὰ ταραχὰ τῶν ἐκκλησιῶν
B πεπόρακται. καὶ προφάσεις μὲν ἐπενόησαν, ἐπίσκοποι δὲ τηλικοῦτοι καὶ τοσοῦτοι ἐξωρίσθησαν, διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν, καὶ εἰ μὲν μέχρι τούτου τοῦτο ἐγίγνετο, προσδοκία τις ἦν ἀγαθοῦ· φιλάνθρωπος γὰρ εἶ. ἵνα δὲ μὴ καὶ μικρὸν ταῦτα διαβῇ τὸ κακὸν, κρατείτω ἡ ἀλήθεια παρὰ σοί· καὶ μὴ ἀφῇς ὑπόνοιαν κατὰ πάσης Ἐκκλησίας γενέσθαι, ὡς τοιαῦτα βουλομένων καὶ γραφόντων τῶν Χριστιανῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐπισκόπων. ἢ εἰ μὴ βούλει ἀνακρῖναι, δίκαιον καὶ ἡμᾶς πιστεύεσθαι μᾶλλον ἀπολογουμένους, ἢ τοὺς διαβάλλοντας. οὗτοι
C μὲν γὰρ, ὡς ἐχθροὶ, πονηρεύονται, ἡμεῖς δὲ ἀγωνιῶντες τὰς ἀποδείξεις παρέχομεν. (1) ἀλλὰ δὲ θαυμάζω, πῶς ἡμεῖς μὲν μετ' εὐλαβείας φθεγγόμεθα, ἐκεῖνοι δὲ τοσαύτην (2) ἔσχον ἀναισχυντίαν, ὡς καὶ ψεύσασθαι βασιλεῖ. ἀλλ' ἐξέτασον διὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὥσπερ γέγραπται, ἐρευνῶν ἐρεύνησον παρόντων ἡμῶν, πόθεν ταῦτα λέγουσιν, ἢ πόθεν εὑρέθη τὰ γράμματα. ἀλλ' οὔτε τῶν ἡμετέρων τις ἐλεγχθήσεται, οὔτε τῶν ἐκείνου φήσει τις· πέπλασται γάρ. καὶ πλέον οὐδὲν τάχα προσήκει ζητεῖν, οὐδὲ γὰρ βούλονται, ἵνα
D μὴ καὶ ὁ ταῦτα γράψας, ἐξ ἀνάγκης εὑρεθῇ. ἴσασι γὰρ αὐτὸν οἱ διάβολοι μόνοι, καὶ ἄλλος οὐδείς.

14. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κατηγορήκασιν ὡς δὴ συνάξεως ἐκεῖ γενομένης πρὶν αὐτὴν τελεσθῆναι, φέρε καὶ περὶ τούτου πάλιν ἀπολογήσομαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ· εἰς ταῦτα γὰρ ἡμᾶς ἕλκουσιν οἱ φιλέχθρως διακείμενοι πρὸς ἡμᾶς. καὶ γέγονεν ὁμολογῶ· καὶ γὰρ καὶ τοὺς πρώτους λόγους οὐκ ἐψευσάμην, καὶ τοῦτο νῦν οὐκ ἀρνήσομαι. ἀλλ' ἄλλως πάλιν ἢ
E ὡς αὐτοὶ κατηγορήκασιν, ἐστὶ τὸ πρᾶγμα. καί μοι συγχώρησον εἰπεῖν, οὐκ ἐγκαινίων ἡμέραν ἐπετελέσαμεν, θεοσεβέστατε Αὔγουστε· τοῦτο γὰρ ἀθέμιτον ἦν ἀληθῶς πρὸ τῆς σῆς προστάξεως ποιῆσαι· οὐδὲ ἐκ παρασκευῆς εἰς τοῦτο παρήλθομεν· οὐδὲ ἐπίσκοπός τις οὐδὲ ἄλλος κληρικὸς εἰς τοῦτο κέκληται, (3) ἔλειπε δὲ πολλὰ καὶ τῷ ἔργῳ. ἀλλ' οὐδὲ ἐκ παραγγελίας γέγονεν ἡ σύναξις, ἵνα πρόφασιν ἔχωσιν οὗτοι τοῦ κατηγορεῖν· ἀλλὰ τὸ γενόμενον ἴσασι πάντες· ἄκουσον δὲ ὅμως τῇ σαυτοῦ ἐπιεικείᾳ καὶ μακροθυμίᾳ· ἑορτὴ μὲν γὰρ ἦν τὸ Πάσχα, ὁ δὲ λαὸς πάνυ πολὺς καὶ το-
F σοῦτος ἦν, ὅσον ἂν εὔξαιντο κατὰ πόλιν εἶναι Χριστιανῶν φιλόχριστοι βασιλεῖς. τῶν τοίνυν ἐκκλησιῶν ὀλίγων καὶ βραχυτάτων οὐσῶν, θόρυβος ἦν οὐκ ὀλίγος, ἀξιούντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθεῖν, κἀκεῖ πάντας εὔχεσθαι (4) ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας· ὅπερ καὶ γέγονεν. ἀλλ' ἐμοῦ παρακαλοῦντος τέως ἐπισχεῖν, καὶ ὅπως δήποτε μετὰ θλίψεως ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις συναχθῆναι, οὐχ ὑπήκουσαν, ἀλλ' ἕτοιμοι γεγό-

νασιν

(1) Reg. δὲ καὶ θαυμάζω.
(2) Reg. ἔσχον ἐξουσίας καὶ ψεύσασθαι.
(3) Hæc ἔλειπε δὲ πολλὰ καὶ τῷ ἔργῳ, quæ ſunt in Regio cod. in editis deſiderantur. Baſil. ἔλειπε μὲν πολλὰ καὶ τῷ ἔργῳ. Eo item modo ſcriptum primo fuerat in Regio, ſed emendatum ut ſupra fuit.
(4) In editis habetur καὶ ante ὑπὲρ, ſed in codice Regio deeſt.

μᾶλλον ἐξελθεῖν τὴν πόλιν, εἰς τοὺς ἐρήμους τόπους ἐν ὑπαίθρῳ συνελθεῖν, βέλτιον ἡγούμενοι κάματον ὑπενεγκεῖν ὁδοῦ, ἢ μετὰ λύπης τὴν ἑορτὴν ποιῆσαι.

15 (1) Πίστευε γὰρ βασιλεῦ, καὶ περὶ τούτου πάλιν μάρτυρα δέξαι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἐν ταῖς συνάξεσι τῆς τεσσαρακοστῆς, διὰ τὸ τῶν τόπων στενόν, καὶ τὸ πολὺ πλῆθος τῶν λαῶν, πλεῖστα παιδία, καὶ οὐκ ὀλίγαι νεώτεραι γυναῖκες, πλεῖσταί τε γραΐδες, καὶ οὐκ ὀλίγοι νεανίσκοι θλιβέντες ἀπηνέχθησαν εἰς τοὺς οἴκους, καὶ τοῦ Θεοῦ παρασχόντος, τέθνηκε μὲν οὐδείς· πάντες δὲ ἐγόγγυσαν, καὶ ἠξίουν διὰ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν. (2) εἰ δὲ καὶ ἐν ταῖς προεορτίοις τοσαύτη γέγονε θλῖψις, τί ἂν ἐγεγόνει ἐν αὐτῇ τῇ ἑορτῇ; (3) πάντως ταῦτα ἦν πολλῷ χαλεπώτερα. οὐκ ἔπρεπεν οὖν ἀντὶ χαρᾶς λύπην, ἀντὶ εὐφροσύνης πένθος, ἀντὶ τῆς ἑορτῆς κλαυθμὸν τοῖς λαοῖς γενέσθαι· (4) εἰδὼς καὶ μάλιστα τύπον ἔχων τῶν πατέρων. ὁ γὰρ μακαρίτης Ἀλέξανδρος, στενῶν ὄντων τῶν ἄλλων τόπων, καὶ οἰκοδομῶν τὴν τότε μείζονα νομιζομένην ἐκκλησίαν τὴν καλουμένην Θεωνᾶ, συνῆγεν ἐκεῖ διὰ τὸ πλῆθος, καὶ συνάγων οὐκ ἠμέλει τῆς οἰκοδομῆς. οὕτω καὶ ἐν Τριβέροις, καὶ ἐν Ἀκυληΐᾳ γενόμενον ἑώρακα, κἀκεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἑορταῖς διὰ τὸ πλῆθος, ἔτι τῶν τόπων οἰκοδομουμένων, συνῆγον ἐκεῖ, καὶ οὐχ εὗρον τοιοῦτον κατήγορον. ἀλλὰ καὶ ὁ μακαρίτης σου ἀδελφὸς ἐν Ἀκυληΐᾳ τοιαύτης οὔσης συνάξεως, συνήχθη. οὕτω κἀγὼ πεποίηκα, καὶ γέγονεν οὐκ ἐγκαίνια, ἀλλὰ σύναξις εὐχῆς. σὺ μὲν οὖν, ὡς οἶδα ὅτι φιλόθεος ὤν, τῶν μὲν λαῶν ἀποδέχῃ τὴν προθυμίαν, καὶ συγγινώσκεις ἐμοί, μὴ κωλύσαντι τοσοῦτον λαὸν τῆς εὐχῆς.

16. Ἐγὼ δὲ (5) τὸν κατήγορον πάλιν περὶ τούτου ἐρωτῆσαι βούλομαι, ποῦ νόμιμον ἦν εὔχεσθαι τὸν λαόν, ἐν ἐρήμοις, ἢ ἐν οἰκοδομουμένῳ τόπῳ τῆς εὐχῆς; ποῦ πρέπον ἦν καὶ ὅσιον (6) ἐπακοῦσαι τὸν λαὸν τό, ἀμήν· ἐν ἐρήμοις, ἢ ἐν τῷ ἤδη λεχθέντι κυριακῷ; σὺ δὲ θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ποῦ τὸν λαὸν ἂν ἤθελες ἐκτείνειν τὰς χεῖρας καὶ εὔξασθαι περὶ σοῦ, ἔνθα καὶ Ἕλληνες ἵστανται παρερχόμενοι, ἢ ἐν τῷ ἐπωνύμῳ σου τόπῳ, ὃν ἤδη μᾶλλον δὲ καὶ ἅμα τῷ θεμελίῳ, κυριακὸν πάντες ὀνομάζουσιν; οἶδα, ὅτι σὺ τὸν σὸν τόπον προκρίνεις, μειδιᾷς γάρ, καὶ τοῦτο μειδιῶν σημαίνεις. ἀλλ' ἔδει, φησὶν ὁ κατήγορος, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦτο γενέσθαι. μικραὶ μὲν οὖν καὶ στεναὶ (7) πᾶσαι, καθὰ προεῖπον, πρὸς τοὺς λαοὺς ἦσαν. ὅπως δὲ πῶς ἔπρεπε γενέσθαι τὰς εὐχάς· ἢ (8) πῶς ἦν βέλτιον κατὰ μέρος καὶ διῃρημένως τὸν λαὸν μετ' ἐπικινδύνου συνοχῆς, ἢ ὄντος ἤδη τόπου τοῦ δυναμένου δέξασθαι πάντας, ἐν αὐτῷ συνελθεῖν καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μετὰ συμφωνίας τῶν λαῶν γενέσθαι τὴν φωνήν; τοῦτο βέλτιον ἦν, τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ὁμοψυχίαν ἐδείκνυε τοῦ πλήθους· οὕτω καὶ ταχέως ὁ Θεὸς ἐπακούει. εἰ γὰρ κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἐπαγγελίαν, ἐὰν δύο

Tom. I.

imo parati erant ex urbe egredi, ut in deſertis locis ſub dio conventus celebrarent; ſatius ducentes itineris perferre laborem, quam cum mœrore feſtum peragere.

15. Nam crede mihi, Imperator, & hujus quoque rei teſtem accipe veritatem; in Quadrageſimæ ſynaxibus, ob locorum anguſtiam, ingentemque populi frequentiam, pueri complures, nec pancæ juniores mulieres, multæ aniculæ, adoleſcentes plurimi, compreſſi, domum delati ſunt: Deo tamen dante extinctus nullus eſt. Sed univerſi haud ſine murmuratione poſtularunt ut in magna Eccleſia convenire-B tur. Quod ſi diebus feſtum præcedentibus, tanta fuerit compreſſio, quid in ipſo die feſto futurum erat? Sane iis acerbiora contigiſſent. At non decebat pro gaudio mœrorem, pro lætitia luctum, pro feſto die fletum populis oboriri: cum maxime non ignorarem Patrum mihi exempla ſuppetere. Beatæ quippe vir memoriæ Alexander ob aliorum locorum anguſtiam, dum ipſe eccleſiam, quæ omnium maxima tunc putabatur, Theonæ dictam, exſtrueret; in ea tamen ob populi frequentiam conventus egit, neque interim ob populi conventum ædificii conſtructionem intermittebat. Rem ſimilem Treviris & C Aquileiæ factam vidi: ubi item ob populorum frequentiam, dum templa exſtruerentur, in illis nihilominus conventus agebantur: nullusque tamen exſtitit qui factum hujuſmodi in crimen vocaret. Quinetiam beatæ vir memoriæ frater tuus, hujuſmodi conventui Aquileiæ cum aliis interfuit. Idipſum me egiſſe fateor, ita tamen ut non dedicatio, ſed ſynaxis ad orandum celebrata ſit. Perſpectum itaque habeo te utpote pium, populorum alacritatem approbare, mihique veniam concedere, quod tam multi populi precibus non obſtiterim.

16. Ego vero peroptarim hoc etiam ex ſycophan-D ta ſciſcitari: ubinam populum orare æquum fuit, in deſertiſne locis, an in orationis loco, etiam dum exſtrueretur? Ubinam ſanctius condecentiuſque populus reſponderet, amen; in deſertis, an in templo quod jam appellabatur Dominicum? Quonam in loco malles, religioſiſſime Imperator, populum manus extendere ac pro te orare? illicne ubi pertranſeuntes Gentiles gradum ſisterent; an in loco cui jam tuum inditum eſt nomen? quem nunc, imo a jactis fundamentis Dominicum omnes vocant? E Certum ſane habeo te tuum anteferre locum: ſubrides enim, ac ſubridendo aſſenſum ſignificas. Sed ait obtrectator, in eccleſiis illud actum oportuit. At omnes omnino, uti jam dictum eſt, pro populi frequentia erant anguſtiores. Deinde quo pacto Dominum precari decuit, quidve ſatius fuit; ſeparatimne populum cum periculoſa compreſſione convenire, an in loco qui totius multitudinis jam capax eſſet; ut una illic eademque populorum F vox cum conſonantia audiretur? Præſtabat certe iſtud, hinc enim multitudinis unanimitatem cernere erat, hincque Deus eſt ad exaudiendum promtior. Si namque juxta ipſius Salvatoris promiſſionem, duobus ob Matth. 18. 2.

P p p quam-

(1) Reg. πίστευσον male. Paulopoſt Nannius vertit *in Synaxibus Pentecoſtes*: itane legerit, an memoria lapſus ſit, incertum.

(2) Reg. εἰ δὲ καὶ ἐν ταῖς προεορτίοις, ſubaudi ἡμέραις. Editi vero, εἰ δὲ ἐν ταῖς προοιμίοις.

(3) Reg. πάντως τε τί ἦν. Baſil. πάντως τε ἦν. Editi vero πάντως ταῦτα ἦν.

(4) Reg. & Baſil. οἶδ' ὡς mendoſe. Paulopoſt Reg. ἔχων.

(5) In editis poſt δὲ legitur καὶ, ſed hæc particula abeſt a Reg.

(6) Legendum nobis videtur ὑπακοῦσαι quæ vox apud Eccleſiaſticos ſignificat, *reſpondere*. Id patet ex iis quæ paulo infra leguntur, τί οὖν τοσούτων λαῶν συνελθόντων μία γίνεται φωνὴ, λεγόντων τῷ Θεῷ τὸ ἀμήν. Et in Apologia ſequenti num. 23. προέτρεπον τὸν μὲν διάκονον ἀναγινώσκειν ψαλμόν, τοὺς δὲ λαοὺς ὑπακούειν, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. *juſſi ut Diaconus pſalmum legeret, populuſque reſponderet: quoniam in æternum miſericordia ejus*: nam ὑπακούειν ſic intellectum oportet, non ut Nannius, *auſcultaret*; ut optime obſervavit Cotelerius in Notis ad Conſt. Apoſt. Lib. 8. cap. 13. pag. 354. ubi voce ὑπακουέτω idem uſus eſt. Vide eundem Cotelerium ad Librum 2. Conſt. Apoſt. c. 57. p. 203. Apud Eccleſiaſticos vox ὑπακούειν ea ſententia pleruMque uſu venit. Job. 14. 15. εἶτα καλέσεις, ἐγὼ δέ σοι ὑπακούσομαι. Ubi Vulgata: *vocabis me, & ego reſpondebo tibi*. & alias ſæpe.

(7) Particula καὶ quæ in editis poſt στεναὶ habetur, deleta eſt in Reg. eamque expungere viſum eſt.

(8) In editis, καὶ πῶς ἦν. Sed ἦν quod deeſt in omnibus mſſ. omiſſum eſt.

quamlibet cauſam convenientibus, quodcumque petierint dabitur illis: quid ſi tanti populi convenientis una vox proferatur, qua Deo dicunt, Amen? Cuinam hoc ipſum non admirationi fuit? Quis te beatum non prædicavit, cum tantam populi frequentiam uno in loco coactam cerneret? Ecquod illud populorum gaudium, qui cum hactenus in ſejunctis locis conveniſſent, mutuo jam conſpectu fruerentur? Id omnibus lætitiæ cauſa fuit, ſoli ſycophantæ, mœroris.

17. Reſtat ut alteri ejus objectioni quæ adhuc ſupereſt occurram. Siquidem ajet forte obtrectator ille: ædificio nondum completo, haud licuit illic orationes fundere. At Dominus ait: *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, & claude oſtium.* Quid ergo dixerit calumniator? Imo potius, quid prudentes ac veri Chriſtiani dixerint? Hos interroga, Imperator: nam de illis quidem ſcriptum eſt: *Stultus ſtulta loquetur:* de his vero, *ab omni ſapiente conſilium accipe.* Cum tam anguſtæ eccleſiæ, cum tanta eſſet populi frequentia, ut ad deſerta loca proficiſci pararent; quid facto opus erat? Solitudo abſque januis, ac quibuſvis volentibus pervia; Dominicus autem locus muris cinctus eſt, januiſque clauſus: adeſtque illic conſpicuum pios inter prophanoſque diſcrimen. Nonne, Imperator, quivis ſapiens cum tua Pietate hoc eligendum annuit? Quippe norunt hic legitimam eſſe orationem, illic inconditæ turbæ ſuſpicionem: niſi forte deficientibus locis, ſolitudinem ii dumtaxat qui orant, incolant, ut Iſraelitis contigit: immo vero illis quoque exſtructo tabernaculo, locus orationis circumſcriptus in poſterum fuit. O Domine, ac vere Rex regum Chriſte, Fili Dei unigenite, Verbum & Sapientia Patris, in crimen ecce vocor, quod clementiam tuam populus deprecatus ſit, ac per te Patrem tuum, qui eſt ſuper omnia Deus, obſecrarit, pro ſalute famuli tui piiſſimi Conſtantii. Sed tuæ bonitati gratias ago, quod mihi vitio vertatur legum tuarum obſervatio. Graviori enim criminationi anſam dediſſem, ac fuiſſet legitima accuſandi cauſa, ſi loco, quem Imperator exſtruxerat prætermiſſo, eremum ad orandum petiiſſemus. Quam multum accuſator tunc deblateraſſet! quam fide dignus viſus fuiſſet dicendo: Locum tuum contemſit: opus non probat tuum: deriſit prætereundo: deſertum indicavit quod loci neceſſitati ſuppleret: populos orandi cupidos impedivit. Hæc ut ſibi dicenda ſuppeterent peroptabat inquirebatque: quod cum aſſequutus non ſit, mœrore affectus criminationes deinceps comminiſcitur. Et ſane ſi illa dicere poſſet, pudore me ſuffunderet, ut me jam injuria afficit, cum diaboli mores imitatus, eos qui vacant orationi obſervat: Danielis quippe hiſtoriam legendo ſpe falſus eſt: putavit enim ignarus ille, Babyloniorum mores apud te vigere, neque novit eſſe te beati Danielis ſtudioſiſſimum, ac eumdem quem ille Deum adorare nec impedire, imo potius ſummopere optare ut omnes orationi incumbant: cum ſcias omnium orationes & vota ea eſſe, ut incolumis & cum pace perpetuo imperes.

18. Equidem hæc adverſus obtrectatorem conqueror. Tu vero, religioſiſſime Auguſte, utinam multis annorum circulis vixeris, ac

Matth. 6. 6.
Eſai. 32. 6.
Tob. 4.
Dan. 6. 6.

συμφωνήσωσιν περὶ παντὸς, (1) ὃ ἂν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς, τί ἐὰν τοσούτων λαῶν συνελθόντων μία γένηται φωνὴ, λεγόντων τῷ Θεῷ τὸ Ἀμήν; τίς γοῦν οὐκ ἐθαύμασε; τίς οὐκ ἐμακάρισέ (2) σε, βλέπων τὸν τοσοῦτον λαὸν ἐν ἑνὶ συνελθόντα τόπῳ; πῶς ἔχαιρον οἱ λαοὶ βλέποντες ἀλλήλους τὸ πρότερον ἐν διῃρημένοις συνερχόμενοι τόποις; πάντας τοῦτο εὔφρανε, καὶ μόνον τὸν (3) διαβαλόντα ἐλύπησε.

17. Τὴν γοῦν ἑτέραν καὶ ὑπολειπομένην ἀπολογίαν αὐτοῦ βούλομαι προλαβεῖν. ὁ μὲν γὰρ (4) κατήγορος φησὶν, οὔπω τετελείωτο τὸ ἔργον, καὶ οὐκ ἐχρῆν εὐχὴν γενέσθαι. ὁ δὲ Κύριος εἶπε, „σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου, „καὶ ἀπόκλεισον τὰς θύρας.„ τί τοίνυν φήσειν ὁ κατήγορος; μᾶλλον δὲ τί ἂν εἴποιεν οἱ φρόνιμοι καὶ (5) ἀληθῶς Χριστιανοί; τούτους γὰρ ἐρώτησον βασιλεῦ. ἐπειδὴ γέγραπται περὶ μὲν ἐκείνων, ὅτι „ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει· περὶ δὲ τούτων, παρὰ παντὸς „φρονίμου συμβουλίαν λάμβανε.„ τῶν ἐκκλησιῶν στενῶν οὐσῶν, καὶ τῶν λαῶν τοσούτων ὄντων, καὶ βουλομένων εἰς τὰς ἐρήμους ἀπελθεῖν, τί ποιεῖν ἐχρῆν; ἡ μὲν γὰρ ἔρημος ἄθυρος, καὶ τῶν βουλομένων δίοδός ἐστιν, ὁ δὲ κυριακὸς οὗτος καὶ περιτετείχισται καὶ τεθύρωται, καὶ τὴν διαφορὰν τῶν εὐσεβῶν καὶ (6) τῶν βεβήλων δείκνυσιν. ἆρα βασιλεῦ, οὐ μετὰ τῆς σῆς εὐσεβείας πᾶς ὅστις ὄντως φρόνιμος ἐπαινέσει τοῦτο; ἴσασι γὰρ, ὅτι ὧδε μὲν, νόμιμος εὐχὴ, ἐκεῖ δὲ ἀταξίας ὑπόνοια· εἰ μὴ ἄρα τόπων μὴ ὄντων, μόνοι τὴν ἐρημίαν ἂν (7) οἰκοῖεν οἱ εὐχόμενοι, ὥσπερ ἦν ὁ Ἰσραήλ· ἀλλὰ κἀκείνοις τῆς σκηνῆς γενομένης περιώριστο λοιπὸν τῆς εὐχῆς ὁ τόπος. ὦ δέσποτα καὶ ἀληθῶς (8) βασιλεῦ τῶν βασιλευόντων Χριστὲ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ μονογενὲς, λόγος καὶ σοφία τοῦ πατρὸς, ἐπειδὴ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ὁ λαὸς ηὔξατο, καὶ διὰ σοῦ τὸν σὸν πατέρα τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν παρεκάλεσε, περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ σοῦ θεράποντος τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου, κατηγοροῦμαι. ἀλλὰ τῇ σῇ ἀγαθότητι χάρις, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς σοῖς νόμοις διαβέβλημαι. μειζόνως γὰρ ἂν διεβλήθην, καὶ ἦν ἀληθὲς ἔγκλημα, (9) εἰ τὸν ᾠκοδόμησεν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς παρῃχήμεθα, καὶ ἔρημον ἐζητοῦμεν εἰς εὐχήν. πῶς ἂν ὁ κατήγορος ἐφλυάρησε τότε. πῶς ἂν ἦν πιθανὸς λέγων· ἐξουθένησέ σε τὸν τόπον· οὐδὲ γνώριμον ἐστὶν αὐτῷ τὸ γενόμενον· ἐγέλασε παρερχόμενος· ἔδειξε τὴν ἔρημον πληροῦσαν τοῦ τόπου τὴν χρείαν· θέλοντας εὔξασθαι λαοὺς κεκώλυκε. ταῦτα ἤθελεν εἰπεῖν, ταῦτα ἐζήτει, καὶ μὴ εὑρὼν ἄχθεται, καὶ λοιπὸν λόγους πλάττει. ταῦτα γὰρ εἰ ἔλεγεν, (10) ἐδυσώπει κἀμέ· ὥσπερ γοῦν εἰδικῶς τὸν διαβόλου τρόπον, ἀναλαβὼν, καὶ παρατηρούμενος τοὺς προσευχομένους, διὸ καὶ ἐσφάλη παρακούσας τὸ τοῦ Δανιήλ. ἐνόμισε γὰρ ὁ ἀμαθὴς, ὅτι καὶ ἐπὶ σοῦ τὰ τῶν Βαβυλωνίων κρατεῖ, καὶ οὐκ ἔγνω ὅτι φίλος (11) εἶ τοῦ μακαρίου Δανιήλ· καὶ τὸν αὐτὸν αὐτῷ Θεὸν προσκυνεῖς καὶ οὐ κωλύεις, ἀλλὰ θέλεις πάντας εὔχεσθαι, εἰδὼς, ὅτι πάντων ἐστὶν εὐχὴ, σώζεσθαί σε καὶ βασιλεύειν ἐν εἰρήνῃ διαπαντός.

18. Ἐγὼ μὲν ὅσα καὶ ταῦτα πρὸς τὸν κατήγορον ἀπεδυρόμην. σὺ δὲ θεοφιλέστατε Αὔγουστε, ζήσειας πολλὰς ἐτῶν περιόδους, καὶ τὰ ἐγκαί-

(1) Reg. ὃ ἐάν.
(2) σε deeſt in Reg. nec lectum eſt a Nannio, qui vertit: *aut non inter felices prædicet.*
(3) Reg. quem ſequimur, διαβαλόντα. Edit. Comm. διαβαλλόντας. Baſil. Edit. Pariſ. & Colon. διαβαλόντα.
(4) Editi mendoſe κατηγορικός. Reg. κατήγορος.
(5) Reg. & Baſil. quos ſequimur, ἀληθῶς. Editi ἀληθεῖς.
(6) τῶν deeſt in Reg.
(7) Sic Reg. & Baſil. Edit. vero Pariſ. & Col. οἰκοῖεν. Comm. εἰκότως male. Pauloposſt Reg. περιώριστο optime. Editi male περιώριστον.
(8) Hæc βασιλεῦ τῶν, deſunt in Reg. Pauloposſt idem, λόγε καὶ σοφία.
(9) Reg. εἰ τόν. Mox idem καὶ τὴν ἔρημον.
(10) Reg. ἐδυσώπει. Editi ἐδυσωπεῖτο. Ibid. Reg. εἰδικῶς. Editi male εἰδικοῦ.
(11) Reg. εἶ. Mox idem τὸν αὐτὸν αὐτῷ Θεῷ. Ibidem Edit. Commel. ſola, καὶ οὐ κωλύεις.

ἐγκαίνια ἐπιτελέσωμεν. αἱ γὰρ γενόμεναι ὑπὲρ πάντων περὶ τῆς σῆς σωτηρίας εὐχαὶ, οὐκ ἐμποδίζουσι τὴν τῶν ἐγκαινίων πανήγυριν. μὴ συκοφαντείσθωσαν οἱ ἀμαθεῖς, ἀλλὰ ὑπὲρ μὲν τῶν πατέρων μανθανέτωσαν, ἀναγινωσκέτωσαν δὲ καὶ τὰς γραφάς. μᾶλλον δὲ παρὰ σοῦ μανθανέτωσαν, φιλολόγος γὰρ εἶ, ὅτι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ Ζοροβάβελ ὁ Σαλαθιὴλ ὁ σοφὸς, καὶ Ἔσδρας ὁ ἱερεὺς καὶ τοῦ νόμου γραμματεὺς, (1) τοῦ ἱεροῦ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν οἰκοδομουμένου, καὶ ἐνστάσης τῆς σκηνοπηγίας, ἑορτὴ δὲ ἦν αὕτη καὶ πανήγυρις καὶ εὐχὴ μεγάλη ἐν τῷ Ἰσραὴλ, συνήγαγον τὸν λαὸν ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ εὐρύχωρον τοῦ πρώτου πυλῶνος τοῦ πρὸς τῇ ἀνατολῇ, καὶ τὸ θυσιαστήριον τῷ Θεῷ ἡτοίμασαν, κἀκεῖ προσήνεγκαν, κἀκεῖ τὴν ἑορτὴν ἐπετέλεσαν. καὶ λοιπὸν οὕτως τὰς κατὰ σάββατον καὶ νουμηνίαν προσέφερον θυσίας, καὶ οἱ λαοὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν ἀνέφερον. καὶ φανερῶς φησιν ἡ γραφὴ, ὅτι ταῦτα ἐγίγνετο, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ οὔπω ᾠκοδόμητο, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτῶν οὕτως εὐχομένων (2) ὁ οἶκος προέκοπτεν ὁ οἰκοδομούμενος, καὶ οὔτε διὰ τὴν προσδοκίαν τῶν ἐγκαινίων ἐκωλύθησαν αἱ εὐχαὶ, οὔτε διὰ τὰς γενομένας συνάξεις τῶν εὐχῶν, ἐμποδίζεται τὰ ἐγκαίνια, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς οὕτως ηὔχετο, καὶ ὅτε τετέλεστο πᾶς ὁ οἶκος, ἐποίησαν τὰ ἐγκαίνια, καὶ προσήνεγκαν εἰς τὸν ἐγκαινισμὸν, καὶ πάντες ἑώρτασαν ἐπὶ τῇ τελειουργίᾳ. οὕτω δὲ πάλιν καὶ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος καὶ οἱ ἄλλοι πατέρες πεποιήκασι, συναγαγόντες γὰρ καὶ τελειώσαντες τὸ ἔργον, εὐχαρίστησαν τῷ κυρίῳ, ἐγκαίνια ἐπιτελέσαντες. οὕτω καὶ σὲ ποιεῖν πρέπει, φιλομαθέστατε βασιλεῦ· ἕτοιμος γὰρ ὁ τόπος προαγνισθεὶς ταῖς προγενομέναις εὐχαῖς, ζητῶν παρουσίαν τῆς σῆς εὐσεβείας. τοῦτο γὰρ αὐτῷ λείπει πρὸς τὸν τέλειον κόσμον. τοῦτο μὲν οὖν πληρώσεις, καὶ τὴν εὐχὴν ἀποδώσεις τῷ κυρίῳ, ᾧ καὶ τὸν οἶκον πεποίηκας· τοῦτο γὰρ πάντων ἐστὶν εὐχή.

19. Δεῖ δὲ, καὶ τὴν ἄλλην ἴδωμεν διαβολὴν, καὶ συγχώρησον ἀπολογήσασθαι καὶ περὶ αὐτῆς. τετολμήκασι γὰρ καὶ τοῦτο διαβάλλειν, ὡς ἀντιστάντος ἐμοῦ τοῖς σοῖς προστάγμασιν, ὥστε μὴ ἐξελθεῖν τὴν ἐκκλησίαν. ἐκείνους μὲν οὖν θαυμάζω μὴ ἀποκάμνοντας ταῖς συκοφαντίαις· ἐγὼ δὲ ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀποκάμνω, χαίρω δὲ μᾶλλον ἀπολογούμενος. ὅσῳ γὰρ ἀπολογίαι πολλαὶ, τοσούτῳ καὶ πλέον ἐκεῖνοι (3) φαίνονται κατεγνώσκεσθαι. οὐκ ἀντεῖπον προστάγματι τῆς σῆς εὐσεβείας, μὴ γένοιτο. ὁ γὰρ τηλικοῦτος ἤμην, ἵνα καὶ λογιστῇ πόλεως ἀντιστῶ, μήτι γε τηλικούτῳ βασιλεῖ, * καὶ περὶ τούτου τοσούτων πλειόνων παρ' ἐμοῦ λόγων· πᾶσα γὰρ ἡ πόλις μοι μαρτυρεῖ. συγχώρησον δὲ ὅμως καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθαι τὸ πρᾶγμα· καὶ γὰρ ἀκούσας, θαυμάσεις, εὖ οἶδ' ὅτι, τῶν ἐχθρῶν τὴν ἐπιχείρησιν. Μοντάνος ὁ Παλατῖνος ἦλθε κομίζων ἐπιστολὴν, ὡς ἐμοῦ γράψαντος, ὥστε εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐλθεῖν· καὶ ἃ νομίζω λείπειν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ταῦτα πληρωθῆναι δυνηθῇ. τῇ μὲν οὖν σῇ εὐσεβείᾳ χάρις, ὅτι κατηξίωσεν, ὡς ἐμοῦ γράψαντος, (4) ἐπινεύσας, καὶ τὰς ὁδοῦ προνοίας πεποίηκεν ὑπὲρ τοῦ ταύτην ἐλθεῖν, καὶ ἀκμαίως δυνηθῆναί με. αὐτοὺς δὲ ψευσαμένους τὰς σὰς ἀκοὰς τεθαύμακα πάλιν μὴ φοβηθέντας, ὅτι τὸ ψεῦδος ἴδιόν ἐστι τοῦ διαβόλου, καὶ οἱ ψευδόμενοι ἀλλότριοί εἰσι τοῦ λέγοντος, „ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια.„ οὐ γὰρ ἔγραψα, οὐδὲ τοιαύτην ἐπιστολὴν εὑρεῖν ὁ κατήγορος δυνήσεται. εἰ καὶ ἔδει με γράφειν καθημέραν, ἵνα τὴν ἀγαθήν σου (5) πρόσοψιν θεα-

dedicationis ſolemnia celebraveris. Nam certe preces ab omnibus pro tua ſalute fuſæ, nihil obſtant Dedicationis celebritati. Ne talia imperiti illi homines mendacia proferant: ſed a Patribus id ediſeant, Scripturaſque evolvant, vel potius a te ipſo litterarum ſtudioſiſſimo edoceantur: Jeſum ſcilicet ſacerdotem Joſedeci filium & fratres ejus, Zorobabelem filium Salathielis ſapientem illum virum, Eſdram item ſacerdotem & Legis ſcribam, cum Templum poſt captivitatem ædificaretur, inſtaretque Scenopegia, id eſt feſtum Tabernaculorum; magna ſolennitas, in qua orationes publicæ in Iſrael offerebantur; populum in latiori veſtibulo primi oſtii verſus Orientem ſiti, unanimi ſententia congregarunt, diſpoſitoque Domini altari, illic obtulerunt: eodemque in loco completa celebritas eſt. Eo item modo in poſterum hoſtias in Sabbato & Neomenia ſolitas offerebant, populuſque Dominum precabatur. Teſtaturque palam Scriptura nondum exſtructo Dei templo hæc acta fuiſſe: imo potius illis ita orantibus exſtruebatur domus, accreſcebatque in dies; ita ut nec propter Encæniorum exſpectationem intermiſſæ orationes: neque propter conventus orantium Encænia ſublata ſint: ſed licet antea illic populus oraſſet; nihilominus poſt abſolutum ædificium celebrata dedicatio eſt, donaque pro illa offerentes, omnes pro conſummatione operis ſolennitatem egerunt. Idipſum a beatæ memoriæ Alexandro & ab aliis Patribus factum vidimus, qui cum jam illic populum coegiſſent, conſummato tamen opere, gratias Domino egerunt, ac dedicationem celebrarunt. Id te quoque facere convenit, paratus enim locus, præmiſſiſque orationibus expiatus, tuæ Pietatis præſentiam poſtulat: id enim illi ad perfectum ornatum deeſt. Hoc utinam expleas, ac vota tua Domino reddas, cui hanc domum excitaſti: hæc quippe omnium vota ſunt.

1. Eſdr. c. 3.

19. Verum, quæſo te, aliam diſquiramus calumniam, ejus quoque propulſandæ veniam concedito. Auſi ſunt enim me calumniari, quaſi mandatis tuis, quibus juſſum ajunt ut eccleſia excederem, non obtemperarim. Equidem non poſſum non mirari eos minime defatigari in confingendis criminibus: nec ſic tamen ego deterreor, imo potius lætor in ea depellenda criminatione: quanto enim plures edam apologias, tanto facilius eorum malignitas deprehendi damnarique poterit. Nequaquam obſtiti pietatis tuæ mandato, abſit: non tanti quippe ſum ego ut obſiſtam vel Quæſtori Urbis, nedum tanto Imperatori. Neque opus ut hac de re multa verba faciam, teſtis quippe mihi eſt tota civitas. Concede tamen ut ab initio rem uti geſta eſt enarrem: nam te, ſi audieris, miraturum arbitror inimicorum meorum temeritatem. Montanus Palatinus epiſtolam ad me detulit, quaſi ego a te ſcripto poſtulaſſem ut in Italiam mihi concedere liceret; ut quæ rebar eccleſiaſticis rebus deficere inſtaurari poſſent. Et ſane gratias ago Pietati tuæ, quod litteris quas a me profectas arbitratus es perhumaniter annueris, curamque geſſeris ut commode ac ſine labore iter inſtituerem, ad teque pervenirem. At certe miror rurſum, quod vel ad aures tuas mentiri nihil ſint veriti, cum tamen mendacium diabolo ſit proprium, mendaceſque ab eo alieni ſint qui ait: *Ego ſum veritas*. Non enim ſcripſi, nec iſtiuſmodi epiſtolam accuſator unquam proferre poterit. Ac etſi par mihi fuiſſet litteris a te quotidie poſtulare, ut benignum vultum tuum conſpicere liceret;

Quarta calumnia.

* lectio vitiata.

Venit Montanus ſub finem anni 151.

Joan. 14. 6.

(1) Importunam vocem ὅτι ante τοῦ ἱεροῦ, quæ in editis habetur expungere viſum eſt: eſtque ipſa in Regio codice deleta.

(2) ὁ deeſt in Editis. in Reg. habetur.

(3) Sic Reg. & Baſil. Editi vero δείκνυνται.

(4) Sic Reg. Editi autem ἐπινεῦσαι.

(5) Sic Reg. & Edit. Comm. Edit. vero Pariſ. & Colon. mendoſe προσόψει.

ret; verumtamen nec fas eſt eccleſias deſerere, nec me decuit pietati tuæ moleſtum eſſe, cum potiſſimum, nobis etiam abſentibus, ſoleas eccleſiaſtieis petitinnibus annuere. At quæ Montanus juſſit, me recitare jubeto, nam hæc ipſa ſunt. * * * * * *

20. Sed undenam ejuſmodi epiſtolam nacti ſunt obtrectatores mei? noſſe velim quiſnam ipſis eam tradidit. Jube, quæſo, ut reſpondeant: hinc enim ediſces ipſos hanc commentos eſſe criminationem; quemadmodum illam quæ ſpectat exſecrandum Magnentium falſo pervulgarunt. Quod ſi in hoc quoque ſycophantæ deprehendantur, ad quam in poſterum nos pertrahent deſenſionem? Hoc curant enim: hoc, uti perſpectum habeo, moliuntur, ut omnia moveant & perturbent. Fnrtaſſe plurimis te verbis adverſum nos exaſperant: ſed ejuſmodi viros averſari, & odin habere æquum eſt, quod quales ipſi ſunt, tales exiſtiment eos qui ſe auſcultant, ſuaſque calumnias etiam apud te valere poſſe arbitren-
1. Reg. 22. 9. tur. Olim certe enntra Sacerdotes Dei, Doegi calumnia vim habuit; ſed Saul erat qui aurem præbuit vir ſane iniquus. Et Jezabel calumniis ſuis
3. Reg. 21. religioſiſſimum Naboth lædere potuit; ſed Achab erat, ſceleſtus ille & apoſtatu, qui uxori morem geſſit. Sanctiſſimus autem David, cujus te, ut omnes peroptant, imitatorem eſſe convenit, hujuſmodi viros non admittit, ſed quaſi canes rabidos aver-
Pſal. 100, 5. ſabatur, dicens: *detrahentem ſecreto proximo ſuo, hunc*
Exod. 23. 1. *perſequebar*: Præceptum quippe illud obſervavit: *vanum rumorem non admittes*. In caſſum certe illi apud te mendacia loquuntur, qui velut Salomon a Domino
Prov. 30. 8. poſtularis, quod te accepiſſe credas; ut nimirum verbum vanum & mendax lnnge ſit a te, uti par eſt.

21. Quapropter cum ſola calumniatorum opera data fuiſſet epiſtola, nec me ipſa juberet ad te proficiſci; perſpectum ſane habui eam non eſſe Pietatis tuæ voluntatem ut te convenirem. Etenlm cum non omnino juſſeris ut accederem, ſed ita ſcripſeris quaſi id ego a te litteris poſtulaſſem, ut quæ deficere videbantur inſtaurare liceret; palam fuit (nemine licet indicante) perlatam ad me epiſtolam non e ſententia manſuetudinis tuæ fuiſſe ſcriptam. Hoc nulli notum non eſt: hoc ſcripto indicavi: ac novit ipſe Montanus non recuſaſſe me ad te accedere; ſed ita accedere, ac ſi ego litteris meis proficiſcendi licentiam poſtulaſſem, certe id non decere arbitratus ſum, ne hinc occaſionem iterum captarent ſycophantæ, quaſi Religioni tuæ moleſtus fuiſſem. Et ſane jam me viæ committere parabam, ut ipſe nnvit Montanus; ut ſi ad me ſcribere tibi placuiſſet, iter quamprimum inſtituerem: promtoque animo juſſum tuum anteverterem. Nequaquam enim eo inſaniæ deveneram, ut hujuſmodi præcepto tun repugnarem. Cum nullas itaque ad me litteras miſerit Pietas tua, qui repugnarim cum nihil juſſum fuerit? Aut quomodo me non nbſequutum affirmant, cum nullum fuerit mandatum? Quid aliud illud eſt qnam mera ſycophantia adverſariorum meorum, qui quæ geſta non ſunt, geſta comminiſcuntur? Vereor ſane etiam ſi cauſam meam propugnarim, ne deblaterent ipſi, quaſi non ſim eam propugnare dignatus: uſque adeo ſum eorum criminatinnibus idnneus, illique ad calumniandum parati: adeo ut Scripturam nihili faciant, quæ ait,
Prov. 20. 13. *ne ames obloqui ne evellaris*.

Initio anni 356. 22. Cum profectus itaque Montanus eſſet; acceſſit poſt ſex & viginti menſes Diogenes Nntarius: qui nec ipſe quoque epiſtolam tradidit, neque in mutuum ve-

μοι· ἀλλ' ὅτι τὰς ἐκκλησίας καταλιμπάνειν ἄθεον, οὐδὲ δὲ ὀχλεῖν τῇ σῇ εὐσεβείᾳ γίνεσθαι δίκαιον ἦν· μάλιστα ὅτι καὶ ἀπόντων ἡμῶν ἐπινεύεις ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀξιώσεσιν. ἃ μὲν ἂν (1) ἐκέλευσε Μοντάνος, κέλευσον ἀναγνῶναί με. ἔστι γὰρ ταῦτα. * * * * * *

20. Πόθεν δὲ ἄρα καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἔχουσιν οἱ κατηγορήσαντες; ἐβουλόμην παρ' αὐτῶν ἀκοῦσαι, τίς αὐτοῖς καὶ ταύτην ἐπιδέδωκε; τοίνυν αὐτοὺς ἀποκρίνεσθαι. δυνήσῃ γὰρ ἐκ τούτου μαθεῖν, ὅτι καὶ ταύτην ἔπλασαν, ὥσπερ ἐκείνην ἐθρύλησαν περὶ τοῦ δυσωνύμου Μαγνεντίου. κατεγνωσθέντες δὲ καὶ περὶ ταύτης, εἰς ποίαν ἄρα μετὰ ταῦτα πάλιν ἕλκουσιν ἡμᾶς ἀπολογίαν; τοῦτο γὰρ μεμελετήκασι, καὶ σπουδὴν ἔχουσιν, ὡς ὁρῶ, σπουδὴν, πάντα κινεῖν καὶ θορυβεῖν. τάχα λέγοντες πολλὰ (2) παροξύνουσι σε καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ τοὺς τοιούτους καὶ ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν δίκαιόν ἐστιν, ὅτι οἷοί εἰσι, τοιούτους καὶ τοὺς ἀκούοντας αὐτῶν ὑπολαμβάνουσι, καὶ νομίζουσι δύνασθαι τὰς διαβολὰς ἰσχύειν καὶ παρὰ σοί. ἴσχυσε γάρ ποτε ἡ τοῦ Δωὴκ, κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὁ ἀκούσας Σαοὺλ ἦν ὁ ἄδικος. καὶ Ἰεζάβελ δὲ διαβαλοῦσα ἠδυνήθη βλάψαι τὸν θεοσεβέστατον (3) Ναβουθαί· ἀλλὰ καὶ Ἀχαὰβ ὁ πονηρὸς καὶ ἀποστάτης ὁ ἀκούων. ὁ δὲ ἁγιώτατος Δαβίδ, ὃ μιμητὴν εἶναί σε προσήκει, καὶ πάντες εὔχονται, οὐκ τοιούτους ὦτα προσίεται, ἀλλὰ καὶ ὡς λυσσῶντας κύνας (4) ἀπεστρέφετο, λέγων, „τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον „ἐξεδίωκον. „ἐφύλαττε γὰρ τὴν λέγουσαν ἐντολήν· „οὐ παραδέξῃ ἀκοὴν ματαίαν. „ ματαία δὲ καὶ τούτων ἐστὶ παρὰ σοί· ᾔτησας γάρ, ὡς ὁ Σολομὼν καὶ σὺ παρὰ Κυρίου, καὶ εἰληφέναι πίστευε, τό, μάταιον λόγον καὶ ψευδῆ μακρὰν ἀπὸ σοῦ γενέσθαι προσῆκον.

21. Διὰ τοῦτο τοίνυν κἀγώ, ἐπειδὴ ἐκ διαβολῆς ἦν ἡ ἐπιστολή, καὶ οὐκ εἶχεν, οὐδὲ σε ἐλθεῖν πρόσταξιν, ἔγνων, ὅτι προαίρεσις οὐκ ἦν τῆς σῆς εὐσεβείας, ἐλθεῖν ἡμᾶς παρὰ σέ. τὸ γὰρ μὴ κελεῦσαι πάντως ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι ὡς ἐμοῦ γράψαντος, καὶ θέλοντος διορθώσασθαι τὰ δοκοῦντα λείπειν, καὶ τινος μηδενὸς λέγοντος, φανερὸν ἦν παρὰ γνώμην εἶναι τῆς σῆς ἡμερότητος, τὴν κομισθεῖσαν ἐπιστολήν. τοῦτο πάντες ἔγνωσαν, τοῦτο καὶ γράφων ἐδήλωσα, καὶ οἶδε Μοντάνος, ὅτι οὐ τὸ ἐλθεῖν, παρῃτούμην, ἀλλὰ τὸ ὡς ἐμοῦ γράψαντος ἐλθεῖν ἀπρεπὲς ἡγούμην· ἵνα μὴ καὶ ἐν τούτῳ πρόφασιν εὕρωσιν οἱ συκοφάνται πάλιν, ὡς (5) ὀχληροῦ γενομένου μου τῇ σῇ θεοσεβείᾳ· ἤμελλον παρασκευασάμενος, καὶ τοῦτο οἶδεν αὐτός, ἵνα ἐὰν γράψαι καταξιώσῃς, εὐθὺς ἐξέλθω, καὶ φθάσω τῇ προθυμίᾳ τὸ προσταχθέν. οὐ γὰρ ἐμαινόμην ἀντειπεῖν τοιούτῳ σου προστάγματι. μὴ γράψαντος τοίνυν ὅλως τῆς σῆς εὐσεβείας, πῶς ἀντεῖπον μὴ κελευσθείς; ἢ πῶς λέγουσιν, οὐχ ὑπήκουεν, καί τι προστάξαι μὴ ὄντος; πῶς οὐ συκοφαντία καὶ τοῦτο τῶν ἐχθρῶν πλαττόντων τὰ μὴ γενόμενα ὡς γενόμενα; φοβοῦμαι μὴ καὶ νῦν ἀπολογουμένου μου, θρυλήσωσιν ὡς μὴ ἀξιώσαντος ἀπολογήσασθαι· οὕτως ἐγὼ μὲν εὐχερής εἰμι παρ' αὐτοῖς εἰς τὸ κατηγορεῖσθαι παρ' αὐτῶν· αὐτοὶ δὲ ταχεῖς εἰς τὸ συκοφαντεῖν καὶ καταφρονεῖν τῆς γραφῆς λεγούσης, μὴ ἀγάπα καταλαλεῖν, ἵνα μὴ ἐξαρθῇς.

22. Μοντάνου τοίνυν ἀποδημήσαντος, ἦλθε Διογένης ὁ Νοτάριος μετὰ ἓξ καὶ εἴκοσι μῆνας· καὶ οὔτε αὐτὸς ἐπιστολὴν ἀπεδίδου, οὔτε ἑωράκαμεν ἀλλή-

(1) Sic Reg. ἂν in editis deeſt. Epiſtola vero Montani de qua hic, forte excidit, vel quod vero ſimilius eſt ab Athanaſio nunquam hoc adjecta fuit; nam cum coram Conſtantio ſui purgandi cauſa eſſet oraturus; potuit hujus epiſtolæ exemplar ab Apologia ſejunctum deferre, ut Conſtantio perlegeret. Alias quid cauſæ eſſet quod omiſſa fuiſſet?

(2) Sic Reg. Editi vero παροξυνοῦσί σε καθ'. In Baſil. παροξ καθ' ἡμῶν, intermedia eraſa.
(3) Reg. Ναβουθαί.
(4) Sic Reg. Editi vero λυσσῶντας.
(5) Sic Reg. & Baſil. Editi male ὡς ὀ…

ἀπέλυσεν, ὅτι εἰς προστάξεως ὕσης ἐνετείλατό μοι, ἀλλὰ καὶ ὅτε Συριανὸς ὁ στρατηλάτης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐπειδὴ παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐθρυλλεῖτό τινα, καὶ ἅπερ ἐβούλοντο, ἐπαγγελλόντων γίνεσθαι, ἠρώτων εἰ γράμματα ἔχει περὶ ὧν θρυλλοῦσι. γράμματα γὰρ ᾐτήσουν, ὁμολογῶ, τῆς προστάξεως. ἐπειδὴ δὲ μὴ ἔχειν (1) ἔλεγεν, ἠξίουν κἂν αὐτὸν Συριανὸν, ἢ τὸν ὕπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον γράψαι μοι περὶ τούτου. τοῦτο δὲ ὅτε ᾐτήσουν, ἐπειδὴ γράψασά μοι ἦν ἡ σὴ φιλανθρωπία, ὥστε παρὰ μηδενός με ταράττεσθαι, μηδὲ ἀνέχεσθαι τῶν θελόντων ἡμᾶς φοβεῖν, ἀλλὰ μένειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀμερίμνως. οἱ μὲν δὴ κομίσαντες τὴν τοιαύτην ἐπιστολήν εἰσι Παλλάδιος ὁ γενόμενος τοῦ Παλατίου Μάγιστρος, καὶ Ἀστέριος ὁ γενόμενος Δοὺξ Ἀρμενίας. τὸ δὲ ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς, συγχώρησον ἀναγνῶναί με, ἔστι γὰρ τοῦτο.

23. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς οὕτως ἔχει.

Κωνστάντιος νικητὴς Αὔγουστος, Ἀθανασίῳ.

(2) Εὔχεσθαί με ἀεὶ ὅτε πάντα αἴσια ἀποβαίνειν τῷ ποτὲ ἀδελφῷ ἐμῷ Κώνσταντι, οὐδὲ τὴν σὴν ὑπερβαίνει σύνεσιν. ὃν τινα ἐπειδὴ ἐξ ἀπάντων (3) ἀνοσιωτάτων ἀνῃρῆσθαι ἔγνων, πόσῃ ἀμὶ περιβληθεὶς τυγχάνω, δυσχερῶς ἡ ὑμετέρα φρόνησις δυνήσεται κρῖναι. καὶ ἐπειδή τινές εἰσιν, οἵτινες ἐν τῷ παρόντι καιρῷ τῷ οὕτω δακρυτικῷ (4) δράματα κατασκευάζειν σε ταράξουσι, διὰ τοῦτο τὰ παρόντα ταῦτα γράμματα, πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα πάλαι ἐκρίναμεν· προτρέπομέν σε, ἵνα ὥσπερ πρέπει ἐπισκόπῳ, εἰς τὴν κεχρηματισμένην θρησκείαν συντρέχειν διδάξῃς τὸν δῆμον, καὶ μετ' αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔθος, ταῖς εὐχαῖς σχολάσῃς. ἡμῖν γὰρ τοῦτο ἀρέσκει, τὸ σὲ κατὰ τὴν ἡμετέραν βούλησιν, ἐν παντὶ καιρῷ ἐν τῷ σῷ τόπῳ ἐπίσκοπον εἶναι βουλόμεθα. καὶ ἄλλῃ χειρί· ἡ Θεότης φυλάξει σε πολλοῖς ἐνιαυτοῖς, πάτερ προσφιλέστατε. (5)

24. Περὶ ταύτης, ἐκεῖνοι μὲν (6) καὶ τοῖς δικασταῖς εἰρήκασιν. ἐγὼ δὲ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἔχων, ἆρ' οὐκ εἰκότως ᾐτήσουν γράμματα, καὶ οὐ προσεῖχον φοβοῦσιν ἁπλῶς; ἐκεῖνοι δὲ μὴ δεικνύοντες πρόσταγμα τῆς σῆς εὐσεβείας, οὐκ ἄντικρυς ἐναντία ταύτης τῆς ἐπιστολῆς ἔπραττον; ἐγὼ δὲ ὅτι γράμματα (7) ὁ παρεῖχον, οὐκ ἀκόλουθον ἐνόμιζον ἐκ τῆς αὐτῶν εἶναι τῆς φωνῆς, ταῖς τοιαύταις γὰρ μὴ προσέχειν με προσέταττεν ἡ ἐπιστολὴ τῆς σῆς φιλανθρωπίας. δικαίως οὖν τοῦτο ἐποίουν, θεοφιλέστατε Αὔγουστε, ἵνα ὥσπερ ἔχων ἐπιστολὰς εἰσῆλθον εἰς τὴν πατρίδα, οὕτως ἔχων πρόσταξιν ἀπ' αὐτῆς ἐξέλθω· καὶ μὴ ὡς φυγὼν τὴν ἐκκλησίαν, ὑπεύθυνός ποτε γίνωμαι, ἀλλ' ὡς κελευσθεὶς ἔχω πρόφασιν τῆς ἀναχωρήσεως. τοῦτο καὶ οἱ λαοὶ πάντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ πλεῖστον δὲ τῆς πόλεως μέρος μετ' αὐτῶν, ἵνα μὴ λέγω πλεῖον, ἀπελθόντες πρὸς Συριανὸν, ἠξίουν· ἐκεῖ δὲ ἦν καὶ ὁ ἔπαρχος τῆς Αἰγύπτου Μάξιμος. ἡ δὲ ἀξίωσις ἦν, ἢ γράψαι καὶ ἀποστεῖλαί μοι, ἢ μηκέτι δοχλεῖν ταῖς ἐκκλησίαις, ἕως αὖ αὐτοὶ οἱ λαοὶ περὶ τούτου πρεσβεύσωνται παρὰ σοί. ἐπὶ πολὺ τοίνυν αὐτῶν ἀξιούντων, συνιδὼν Συριανὸς τὸ εὔλογον, διεβεβαιώσατο μαρτυρόμενος τὴν σὴν σωτηρίαν, καὶ ἐπὶ παρόντος τοῦ Ἱλαρίου, μηκέτι μὲν δοχλεῖν, ἀναφέρειν δὲ ἐπὶ τὴν σὴν θεοσέβειαν. τοῦτο οἴδασιν ὁ

nimus conſpectum; nec quidpiam a te juſſum mihi ille ſignificavit. Imo cum Syrianus Dux exercitus Alexandriam ingreſſus eſt, Arianis rumores quoſdam ſpargentibus, ac ſe arbitratu ſuo acturos denuntiantibus; ſciſcitabar ex eo, num eas quas illi jactitabant litteras haberet: fateor quippe me juſſionis tuæ litteras poſtulaſſe. Cum autem ſe non habere dixiſſet, rogavi ut vel ipſe Syrianus, vel Maximus Præfectus Ægypti hoc mihi juſſum ſcripto traderent. Hoc autem iden poſtulavi, quod tua mihi humanitas ſcripſiſſet, ut a nullo turbarer, neque iis qui me terrere vellent attenderem: ſed in eccleſiis degerem citra ullum metum vel ſolicitudinem. Qui autem eam epiſtolam detulere, ſunt Palladius olim Palatii Magiſter, & Aſterius qui fuit Dux Armeniæ. Exemplar autem epiſtolæ ut perlegam concede, ſic enim habet.

23. Exemplar epiſtolæ quod ſic habet.

Conſtantius victor Auguſtus, Athanaſio.

Optaſſe me ſemper ut omnia fauſta defuncto fratri meo Conſtanti acciderent, prudentiæ tuæ latere non arbitror. Quem cum ſceleratiſſimorum virorum dolo ſublatum cognoviſſem, quo mœrore affectus ſim, facile veſtra prudentia judicaverit. Verum quia hoc tempore nonnulli, te tam luctuoſo negotiorum decurſu terrere conantur; has litteras ad tuam Reverentiam mittendas exiſtimavi. Hortorque te, ut, quemadmodum epiſcopum decet, populum doceas ad legitimam convenire religionem, & cum illo de more orationibus incumbas: id enim nobis placet. Nam quod ſpectat ſententiam noſtram, te omni tempore in tuis ſedibus epiſcopum eſſe volumus.

Et alia manu: Divinitas ſervet te plurimis annis, Pater dilectiſſime.

24. De hac epiſtola illi quidem cum judicibus verba fecere. Ego vero cum epiſtolam haberem ejuſmodi, nonne jure litteras poſtulavi, nec temere eorum machinatinnibus adhibui animum? Illi autem cum juſſa tuæ Pietatis nequaquam proferrent; nonne plane contra hujus epiſtolæ ſententiam agebant? Equidem cum litteras illi non darent, haud ſimile vero putabam verba ſine litteris ad me tranſmitti: hujuſmodi quippe verbis ne animum adhiberem litteris ſuis juſſerat tua humanitas. Jure igitur illud egi, religioſiſſime Auguſte: ut ſicut cum epiſtolis ingreſſus ſum in patriam, ſic ex mandato tun ab illa diſcederem: ne ntpote qui ab Eccleſia aufugiſſem, in judicium aliquando vocarer: ſed juſſus, profectionis cauſam proferre poſſem. Hoc ipſum omnes populi cum presbyteris, & cum illis maxima civitatis pars, ne quid amplius dicam, Syrianum adeuntes poſtulabant: illicque tum aderat Ægypti Præfectus Maximus. Hoc autem impenſe rogabant, ut vel ſcriberentur mitterenturque ad me litteræ, vel non amplius illi eccleſias conturbarent, donec ipſi populi hac de re legatos ad te miſiſſent. Cum igitur vehementer inſtarent, perſpectum habens Syrianus quam æqua eſſet poſtulatio, tuam ſalutem conteſtatus pollicitus eſt, præſente tunc Hilario, ſe nihil amplius conturbaturum, ſed rem ad tuam religionem delaturum. Hoc item probe norunt

(1) Sic Reg. Baſil. & edit. Comm. Edit. vero Pariſ. male, ἔλεγον.

(2) Hæc Conſtantii epiſtola habetur quoque in Epiſt. ad Solitarios, ſed non iiſdem verbis. A Conſtantio enim latine ſcripta, bis Græce verſa eſt ab Athanaſio: cujus prima hæc eſt verſio: ſecunda vero in Epiſtola ad Solit. legitur.

Ait Lucifer Calaritanus lib. 1. pro ſancto Athanaſio p. 132. Conſtantium litteris ſuis juraſſe Alexandrinis, ſe nihil deinceps mali facturum Athanaſio.

(3) Ita Reg. & ita legendum videtur. Editi ἀνοσιωτάτων. Paulopoſt Reg. & Baſil. τυγχάνω. Editi τυγχάνων male. Ibidem Reg. ὑμετέρα recte. Editi ἡμετέρα. Mox Reg. δυνήσεται κρῖναι.

(4) Reg. δράματα. Editi δράματα. Paulopoſt Reg. τιμιότητα. Editi τιμιότητι.

(5) Poſt πάτερ προσφιλέστατε, editi hæc habent, τέλος τῆς Κωνσταντίου ἐπιστολῆς, quæ in Reg. & Baſil. deſunt, & expunximus.

(6) καὶ in Reg. legitur. In editis deeſt.

(7) In Reg. ὁ deeſt. male.

cohors Ducis, cohors item Præfecti Ægypti. Præfectus autem Urbis hoc monumentum apud ſe reſervat, unde exploratum habeas nec me, nec alium quempiam juſſis obſtitiſſe tuis.

25. Rogabant igitur omnes ut proferrentur tuæ Pietatis litteræ. Etenim licet ſola Imperatoris verba, eadem qua ſcripta ejus ſint auctoritate, ubi maxime qui illa defert rem juſſam ſcripto tradere audet; at cum illi neque aperte dicerent juſſum illud fuiſſe, neque, ut rogabant, juſſionem deſcribere vellent, ſed omnia agerent quaſi ſuo nomine; fateor, & hoc cum fiducia dico, me illos ſuſpectos habuiſſe. Multi quippe ipſis aderant Ariani comites, quibuſcum una epulabantur & conſilia inibant: nihilque palam & cum fiducia agebant; ſed adverſum me inſidias machinabantur & dolos. Nihil egerunt quaſi ex Imperatoris placito: ſed ut ex eorum geſtis deprehendere licuit, ea ſolum quæ adverſarii noſtri poſtularent, quæ mihi potiſſima cauſa fuit litteras ab illis poſtulandi; ſuſpecta quippe mihi erant eorum molimina atque conſilia. Neque decebat me qui cum tot litteris in patriam rediiſſem, abſque litteris ab Eccleſia diſcedere. Syriano itaque fidem dante, populi omnes cum gaudio in eccleſiis conventus agebant, omni depoſito metu ac ſuſpicione. Sed poſt dies tres & viginti a data fide cum militibus ille in Eccleſiam irrumpit, nobis de more orantibus, quod etiam viderunt ii qui in Eccleſiam ingreſſi ſunt, ſequentis quippe ſynaxeos tunc pervigilium celebrabatur. Illa autem nocte ea geſta ſunt quæ Arianis placuere, quæque illi antequam evenirent futura prænuntiarant, iis enim ſtipatus acceſſit Dux exercitus: erantque illi præfecti & auctores illius invaſionis. Quod ſane incredibile non eſt, religioſiſſime Auguſte, cum ipſi minime latuerint, ſed undique vulgata res ſit. Ego itaque perſpecta ejuſmodi invaſione, populuſque ut diſcederent prius hortatus; poſt illos demum Deo occultante ac ducente, ut ab omnibus qui mecum aderant conſpectum eſt, iſthinc me proripui, exindeque occultus manſi, fiduciam, meique purgandi locum habens, primo apud Deum, deinde apud tuam pietatem: cum non ut populos desererem aufugerim: ſed teſtem perſequutionis habeam ipſam Ducis irruptionem: quod omnes vehementer mirati ſunt. Oportuit quippe illum aut fidem non dediſſe, aut datam non fallere.

26. Quorſum igitur hoc eorum conſilium? Aut quid cauſæ eſt quod dolis inſidiiſque nos adorti ſunt, quibus & jubendi & juſſionem ſcripto tradendi facultas eſſet? Imperatoris enim juſſio magnam præbet confidentiam. Sed quod ipſi clam rem agere optarent, illud ſane ſuſpicionem augebat, ipſos a te nullum accepiſſe mandatum. Quid abſurdi poſtulabam, veri ſtudioſiſſime Imperator? Quis non fateatur hanc petitionem Epiſcopo eſſe conſentaneam? cum Scripturas legeris, noſti quantum ſit illud criminis, Epiſcopum eccleſiam ſuam deſerere, Deique ovilia non curare: Paſtorum enim abſentia gregis invadendi occaſionem lupis præbet. Hoc autem quærebant Ariani, & alii omnes hæretici, ut abſentibus nobis locum opportunitatemque nacti, populum ad impietatem deducerent. Si ergo fugiſſem, qualem apud veros epiſcopos; imo potius apud eum qui mihi

Epiſcopo non licet Eccleſiam deſerere.

τάξις τοῦ Δουκὸς, καὶ ἡ τάξις τοῦ ἐπάρχου τῆς Αἰγύπτου. καὶ ὁ Πρύτανις δὲ τῆς πόλεως ἔχει τὰς φωνὰς, καὶ δύνασαι μαθεῖν, ὅτι οὔτε ἐγὼ, οὔτε τις ἕτερος ἀντιλέγων ἦν τῇ σῇ προστάξει.

25. Πάντες δὲ ἠξίουν γράμματα δειχθῆναι τῆς σῆς εὐσεβείας. καὶ φωνὴ μὲν γὰρ μόνη παρὰ βασιλέως, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τοῖς γεγραμμένοις, ὅταν μάλιστα τοῦτο ὁ παραγγέλλων θαῤῥῇ καὶ γραφῇ προσταχθῆν. (1) ἐπειδὴ δὲ οὔτε φανερῶς ἔλεγον εἶναι πρόσταγμα, οὔτε, ὅπερ ἠξίουν, ἐγγράφως ἐπέστελλον, ἀλλ' ὡς ἀφ' ἑαυτῶν πάντα πράττοντες ἦσαν, ὁμολογῶ, καὶ οὕτω λέγω μετὰ παῤῥησίας, ὕποπτος ἐγενόμην εἰς αὐτούς. πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ περὶ αὐτοὺς Ἀρειανοὶ, οἷσπερ τε συνήσθιον, καὶ μετὰ τούτων ἐβουλεύοντο, καὶ οὐδὲν μὲν μετὰ παῤῥησίας ἔπραττον, ἐνέδρας δὲ καὶ δόλους ἐπιχειρεῖν ἐμελέτων κατ' ἐμοῦ. (2) καὶ οὐδὲν μὲν ὡς βασιλέως προστάξαντος ἐποίουν, ὡς δὲ παρ' ἐχθρῶν ἀξιούμενοι, ἔλεγχον ἐποίουν. οὗτοι γάρ με καὶ μᾶλλον ἀπαιτεῖν (3) γράμματα παρ' αὐτῶν ἠνάγκαζον, ἐπειδὴ καὶ ὕποπτα ἦν ἅπερ ἐπεχείρουν καὶ ἐσκέπτοντο, καὶ ὅτι ἀπρεπὲς ἦν μετὰ τοσούτων (4) γραμμάτων εἰσελθόντα με, χωρὶς γραμμάτων ἀναχωρῆσαι τῆς ἐκκλησίας. Συριανοῦ τοίνυν ἐπαγγειλαμένου, συνήγοντο πάντες (5) ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μετὰ χαρᾶς καὶ ἀμεριμνίας. ἀλλὰ μετὰ κ. καὶ γ. ἡμέρας τῆς ἐπαγγελίας ἐπέρχεται μετὰ στρατιωτῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἡμῶν μὲν εὐχομένων συνήθως, ὅτι γὰρ ἑωράκασιν (6) οἱ εἰσελθόντες, ἐπειδὴ παννυχὶς ἦν ἐσομένης συνάξεως. τοιαῦτα δὲ γέγονε τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ, οἷα ἤθελον καὶ ἐπηγγέλλοντο, πρὶν γενέσθαι, οἱ Ἀρειανοί· αὐτοὺς γὰρ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἦλθεν ὁ στρατηλάτης· καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἔξαρχοι καὶ σύμβουλοι τῆς τοιαύτης ἐφόδου. καὶ τοῦτο οὐκ ἄπιστον, θεοφιλέστατε Αὔγουστε. οὐ γὰρ ἔλαθεν, ἀλλὰ πανταχοῦ κατηγορεῖται. ἐγὼ τοίνυν θεωρῶν τὴν ἔφοδον, παρακαλέσας πρότερον ἀναχωρῆσαι τοὺς λαοὺς, οὕτω κἀγὼ μετ' αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ καλύπτοντος καὶ ὁδηγοῦντος, καὶ τοῦτο γὰρ οἱ τότε μοι συνόντες ἑωράκασιν, ἀνεχώρησα· καὶ (7) ἐξ ἐκείνου κατ' ἐμαυτὸν ἔμεινα, ἔχων παῤῥησίαν καὶ ἀπολογίαν (8) προηγουμένως μὲν πρὸς τὸν Θεὸν, ἔπειτα δὲ, καὶ πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν, ὅτι οὐκ ἔφυγον καταλείψας τοὺς λαοὺς, ἀλλὰ μάρτυρα τῆς διώξεως ἔχω, τὴν ἔφοδον τοῦ στρατηλάτου· ὃ μάλιστα καὶ πάντες ἐθαυμάσαμεν. ἔδει γὰρ ἢ μὴ ἐπαγγείλασθαι, ἢ ἐπαγγειλάμενον, μὴ ψεύσασθαι.

26. Τί τοίνυν ἄρα ἐβουλεύοντο, ἢ διὰ τί μετὰ δόλου ἐνέδρας ἐπεχείρουν, ἐξὸν καὶ (9) κελεῦσαι, καὶ γράψαι; βασιλέως γὰρ πρόσταξις μεγάλην ἔχει παῤῥησίαν. ἀλλὰ τὸ βούλεσθαι λαθεῖν, (10) λαμπροτέραν ἐποίει τὴν ὑποψίαν, τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς πρόσταγμα. τί δὲ ἄτοπον ᾐτήσαμεν, βασιλεῦ φιλαλήθη; τίς οὐκ εὔλογον ἐπισκόπῳ τὴν τοιαύτην ἀξίωσιν ἂν εἴποι; οἶδας ἀναγινώσκων τὰς γραφὰς, ὁπόσον ἐστὶ δὲ ἔγκλημα καταλιμπάνειν ἐπίσκοπον τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀμελεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ ποιμνίων; ποιμένων γὰρ ἀπουσία πρόφασιν ἐφόδου τοῖς λύκοις παρέχει κατὰ τῶν ἀγελῶν. τοῦτο δὲ ἐζήτουν οἱ Ἀρειανοὶ, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες αἱρετικοὶ, ἵνα τῇ ἡμῶν ἀπουσίᾳ, χώραν εὕρωσιν ἀπατῆσαι τοὺς λαοὺς εἰς ἀσέβειαν. εἰ τοίνυν ἤμην φυγὼν, ποίαν ἀπολογίαν εἶχον οὐχὶ τοῖς ἀληθινοῖς ἐπισκόποις; μᾶλλον δὲ οὐχὶ τῷ πι-

στεύ-

(1) Ita Reg. & Baſil. Editi vero ἐπειδὴ οὔτε φανερῶς τοῦτο ἔλεγον.
(2) τὸ deeſt in Reg. Sed bene poſitum videtur.
(3) Reg. poſt ἀπαιτεῖν habet ἐκείνους. In eodem mox ἠνάγκαζον deeſt.
(4) Reg. quem ſequimur γραμμάτων, deleto συγ. Editi vero συγγραμμάτων. Hiſt. ſequens enarratur item in Apologia ſequenti.
(5) ἐν ταῖς deeſt in Reg.

(6) Regius Codex & editio Comm. εἰσελθόντες. In edit. Pariſienſi οἱ deeſt.
(7) Sic Reg. καὶ deeſt in editis.
(8) Editi καὶ προηγουμένως. In Reg. καὶ deletum eſt.
(9) Edit. Pariſienſis & Colon. mendoſe καὶ λῦσαι, alii omnes τὸ κελεῦσαι.
(10) τὸ ante λαμπροτέραν legitur in Editis. Sed cum deletum fuerit in Reg. & ſuperfluum ſit, expunctum eſt.

Digitized by Google

ποιμαίνειν τὴν ἀγέλην; ἔστι δὲ οὗτος, ὁ κρίνων πᾶ- A σαν τὴν γῆν, ὁ ἀληθινὸς παμβασιλεὺς καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. πῶς οὐκ ἂν τὴν εὔλογον τῆς ἀμελείας τῶν λαῶν εἰς ἐμὲ μετήνεγκε; πῶς δὲ οὐκ ἂν ἐμέμψατο καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια δικαίως λέγουσα, διὰ τί μετὰ γραμμάτων εἰσελθὼν, χωρὶς γραμμάτων ἀνεχώρησας, καὶ κατέλειψας τὸν λαόν; πῶς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς οὐκ ἂν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τὴν ἑαυτῶν ἀμέλειαν ἔρριψαν εἰς ἐμὲ, λέγοντες, ὁ ἐπισκοπεύων ἡμᾶς ἔφυγε, καὶ ἠμελήθημεν, οὐκ ὄντος τοῦ ὑπομιμνήσκοντος. τί ταῦτα λέγουσιν ἀπεκρινάμην; (1) τοιαύτην B γὰρ μέμψιν ἔχει διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ καὶ οἱ ποιμένες τῶν παλαιῶν. τοῦτο γινώσκων καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος ἑκάστῳ ἡμῶν διὰ τοῦ μαθητοῦ παρήγγειλε, λέγων, „μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, „ὃ ἐδόθη σοι, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσ„βυτερίου.„ τοῦτο κἀγὼ φοβούμενος οὐκ ἤθελον φυγεῖν, ἀλλὰ πρόσταξιν ἔχειν, εἴπερ ἦν βούλημα τῆς σῆς εὐσεβείας. ἀλλ' οὔτε ἔλαβον ὅπερ εὐλόγως ᾔτησα, ἀλλὰ καὶ νῦν μάτην κατηγορήθην παρὰ σοί· οὔτε γὰρ αὐτὴν προστάγματι τῆς σῆς εὐσεβείας, οὔτε νῦν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν πειράσω, ἕως ὁ τῇ φιλανθρωπίᾳ σου (2) βούληται. καὶ τοῦ- C το δὲ προλαβὼν εἴρηκα· ἵνα μηδὲ περὶ τούτου πάλιν οἱ συκοφάνται πρόφασιν εὕρωσι κατειπεῖν ἡμῶν.

27. Ταῦτα σκοπῶν, οὐ κατεγίνωσκον ἐμαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔχων τὴν ἀπολογίαν, ἠπειγόμην πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν, εἰδὼς τὴν σὴν φιλανθρωπίαν, διὰ μνήμης τε ἔχων τὰς σὰς ἀψευδεῖς ὑποσχέσεις, καὶ θαρρῶν, ὅτι, κατὰ τὸ γεγραμμένον (3) ἐν ταῖς θείαις παροιμίαις, „παρὰ φιλανθρώπῳ βασι„λεῖ δεκτοί εἰσιν οἱ δίκαιοι λογισμοί. ἤδη δὲ τῆς ὁδοῦ μου ἐπιβαίνοντος, καὶ τὴν ἔρημον ἐξελθόντος, ἀκοὴ τις γέγονεν ἐξαίφνης, ὃ τις ἄπιστος μὲν εἶναι κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐδόκει, μετὰ δὲ ταῦτα ἀληθὴς ἐδείχθη. ἐθρυλ- D λεῖτο γὰρ πανταχοῦ, ὅτι Λιβέριος ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, καὶ ὁ τῆς Σπανίας Ὅσιος ὁ μέγας, Παυλῖνός τε ὁ τῆς Γαλλιῶν, καὶ Διονύσιος καὶ Εὐσέβιος οἱ τῆς Ἰταλίας, Λουκίφερός τε ἀπὸ Σαρδηνίας, καὶ ἄλλοι τινὲς ἐπίσκοποι, καὶ πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι ἐξωρίσθησαν, ὅτι μὴ ἠνέσχοντο καθ' ἡμῶν ὑπογράψαι. καὶ οὗτοι μὲν ἐξωρίσθησαν, Οὐικέντιος δὲ ὁ τῆς Καπύης, καὶ Φορτουνατιανὸς ὁ (4) τῆς Ἀκυληΐας, Ἡρέμιός τε ὁ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν δύσιν ἐπίσκοποι, βίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ καὶ πλείστην ἀνάγκην καὶ δεινὰς ὕβρεις πεπόνθασιν, ἕως ἐπαγγείλωνται μὴ κοινωνεῖν ἡμῖν. ἔτι (5) E θαυμαζόντων ἡμῶν καὶ διαπορούντων ἐπὶ τούτοις, ἰδοὺ πάλιν ἑτέρα τις κατέλαβεν ἀκοὴ, περὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ τῆς Λιβύης· (6) ὅτι οἱ μὲν ἐπίσκοποι, ἐγγὺς ἐνενήκοντα ἐδιώχθησαν, αἱ δὲ ἐκκλησίαι τοῖς φρονοῦσι τὰ Ἀρείου παρεδόθησαν. καὶ ἐξωρίσθησαν μὲν δέκα καὶ ἕξ, τῶν δὲ ἄλλων, οἱ μὲν ἐφυγαδεύθησαν, οἱ δὲ ἠναγκάσθησαν ὑποκρίνεσθαι. τοιοῦτος γὰρ ἐλέγετο διωγμὸς ἐκεῖ, ὡς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εὐχομένων τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ Πάσχα, καὶ ταῖς Κυριακαῖς, ἐν ἐρήμῳ τόπῳ (7) πλησίον τοῦ κοιμητηρίου, τὸν στρατηλάτην μετὰ πλήθους στρατιωτῶν πλεῖον τρισχιλίων, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ βέλη φε- F ρόντων ἐπελθεῖν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ λοιπὸν τοιαῦτα γενέσθαι, οἷα εἰκὸς γένοιτο ἐκ τοιαύτης ἐπιδρομῆς, κατὰ γυναικῶν καὶ παίδων, οὐδὲν πλέον ποιούντων, ἢ εὐχομένων τῷ Θεῷ. διηγεῖσθαι δὲ αὐτὰ νῦν ἴσως ἄκαιρον, μὴ ἄρα καὶ μόνον αὐτῶν ἡ μνήμη δάκρυα πᾶσι κινήσῃ, καὶ γὰρ τοιαῦ-

A gregem crediderat adtuliſſem excuſationem? Eſt autem ille, qui judicat omnem terram, verus univerſorum Rex & Dominus noſter Jeſus Chriſtus, Filius Dei. Annon merito mihi populorum incuriæ imputandæ fuiſſet? Nonne me tua ipſa pietas jure objurgaſſet his verbis: quare cum litteris reverſus ingreſſuſque, abſque litteris abſceſſiſti, ac populos deſeruiſti? Nonne ipſe populus, haud injuria, in die judicii, ſui incuriam in me conjeciſſet, dicens: is qui apud nos epiſcopi munere fungebatur aufugit, noſque interim neglectui habemur, nullus cum ſit qui recta moneat. Quid, quæſo, talia loquentibus reſ- B ponderem? Hæc illa eſt Ezechielis expoſtulatio cum (Ezech. 34. 2.) priſcis illis paſtoribus. Id cum probe noſſet Beatus Apoſtolus Paulus, unicuique noſtrum per Diſcipulum ſuum hoc tradit præceptum: *Noli negligere gra-* (1. Tim. 4. 14.) *tiam quæ eſt in te, quæ data eſt tibi; cum impoſitione manuum presbyterii*. Idipſum cum reformidarem, fugere nolebam, ſed tuam expectabam juſſionem; ſi tamen illud fuiſſet Pietatis tuæ placitum. At nequaquam id quod juſte a me poſtulatum eſt, accepi: jamque apud te falſo ſum delatus, nam Pietatis tuæ mandato minime repugnavi: neque Alexandriam ingredi C conabor donec humanitati tuæ id placuerit. Hoc mature denuntio, ne hinc rurſum ſycophantæ occaſionem captent nos inſimulandi.

27. Hæc cum mecum perpenderem, in culpa me eſſe non arbitrabar: ſed cum hac Apologia mea ad tuam Pietatem properabam, tuam compertam habens clementiam, memorque tuarum certiſſimæ fidei promiſſionum, confidens item huic divinorum proverbiorum ſententiæ: *apud benignum Regem accepti ſunt juſti ſermones*. Jam me iter inſtituente, reli- (Prov. 16. 13.) ctaque eremo, fama quædam derepente percrebuit: quæ initio quidem ſupra fidem viſa, poſt vera de- D prehenſa eſt. Rumor undique pervagabatur, Liberium Romanum epiſcopum, magnumque illum Hoſium in Hiſpaniis epiſcopum, Paulinum Galliarum, Dionyſium quoque & Euſebium Italiæ, Luciferum Sardiniæ, & alios quoſdam Epiſcopos, Presbyteros & Diaconos, quod adverſum nos ſubſcribere renuiſſent, in exſilium miſſos. Vincentium vero Capuanum, Fortunatianum Aquilejenſem, Heremium Theſſalonicenſem, omneſque Occidentales Epiſcopos, vi non minima, imo maxima violentia, gravibuſque injuriis adſectos eſſe, donec pollicerentur ſe in poſterum nobiſcum non com- E municaturos. Hinc nobis ſtupentibus, ac ea de cauſa hæſitantibus, altera ecce fama perlabitur, eos ſcilicet qui in Ægypto & Libya eſſent, epiſcopos prope nonaginta perſequutionem paſſos, Eccleſias Arii ſequacibus traditas: in exſilium pulſos ſedecim epiſcopos: alios vel ſponte aufugiſſe, vel ad ſimulandum adactos eſſe. Tantam enim illic perſequutionem fuiſſe narrabant, ut dum Alexandrini fratres in Paſchali ſolennitate & Dominicis, in loco deſerto prope cœmeterium orationi incumberent, Dux cum magna manu plus quam trium millium militum, arma, diſtrictos F gladios, telaque ferentium, in Chriſtianos irruperit: ac poſtea talia illic perpetrata facinora fuiſſe, qualia ſolent in ejuſmodi invaſione: eaque contra mulieres & parvulos geſta, qui nihil aliud mali admiſiſſent, quam quod Deum precarentur. Hæc nunc enarrare forte non decet; ne ſola horum memoria omnibus lacrymas moveat. Tanta quippe

illa

(1) Reg. τοιαύτην.
(2) Sic Reg. Editi vero βούλεται.
(3) Ita Reg. in editis vero ἐν deeſt.
(4) Reg. τῆς Ἀκυληΐας. Editi vero τῆς Ἀκυλαΐας.
(5) In editis poſt ἔτι legitur καὶ, ſed cum deſit in Reg. omiſſum eſt.
(6) Hæc enarrantur etiam in ſequenti Apologia: ſedecimque illi epiſcopi exules, nominantur.
(7) πλησίον τοῦ κοιμητηρίου.

illa fuit immanitas, ut virgines ipſæ nudarentur, corpora autem eorum qui vi plagarum exſtincti fuerant, non ſtatim ad ſepulturam traderentur, ſed foris canibus projicerentur, donec cum ingenti periculo cognati ſuorum corpora clam ſubducerent: qui haud ſine magno labore curarunt, ne cuipiam nota res eſſet.

28. Reliqua autem flagitia ejuſmodi ſunt ut incredibilia forte videantur, omnibuſque ob facinorum atrocitatem ſtuporem edferant. Neceſſe tamen eſt ea enarrare, ut tue Chriſto addicta cura religioque diſcat, criminationes calumniaſque non alio ſpectare, quam ut nos ex eccleſiis deturbent, ſuamque impietatem introducere valeant. Nam poſtquam veri & grandævi epiſcopi, alii in exſilium pulſi, alii in fugam verſi eſſent, Ethnici deinceps, Catechumeni, & qui primas in ſenatu ſedes occuparent, ac qui divitiarum fama celebres eſſent, Chriſtianorum vice, jubentur piam ab Arianis fidem ediſcere. (1. Tim. 3. 2.) Nec ultra, juxta Apoſtoli præceptum, quærebatur, num quis *irreprehenſibilis* eſſet. Sed, (3. Reg. 12. 31.) more impiiſſimi Jeroboami, qui plus auri penderet is nominabatur epiſcopus. Nihil curabant impii, ſi vel Ethnicus ille eſſet, eurum modo daret. Pulſi itaque ſunt qui Epiſcopi ab Alexandro ordinati fuerant, Monachi & Aſcetæ. Illi autem, callidi ſane calumniarum artifices, Apoſtolicam conſtitutionem quantum licuit violarunt, Eccleſiaſque contaminavere. Idque ſuis effecere calumniis, ut vel ipſis tuis temporibus leges violare, atque ejuſmodi facinora admittere facultas eſſet: ut eos ſpectare (Rom. 2. 24.) videatur illud Scripturæ dictum: *Væ per quos nomen meum blaſphematur in gentibus*.

29. Itaque hi cum rumores eſſent, ac ſus deque omnia ebirent, ne ſic quidem meam minui alacritatem, ſed pergebam ad tuam Pietatem: eoque diligentius quo confiderem ea præter Pietatis tuæ ſententiam perpetrari: etque ubi res geſtæ humanitati tuæ compertæ forent, te ne in poſterum ea fierent curaturum: ratus nequaquam id religioſi eſſe Imperatoris, ut Epiſcopos exulare, Virgines nudari, aut ullo modo eccleſias turbari patiatur. Sed hæc nobis animo verſantibus, etque iter peragere feſtinantibus, ecce tertio quidam increbuit rumor, litteras Auxumeos Tyrannis eſſe datas, ut curarent Frumentium Auxumeos Epiſcopum illinc abduci: me quoque perquirerent uſque ad Barbarorum terras, & ad præfectorum Commentaria, ut vocant, tranſmitterent: populos ac Clericos omnes adigerent ad communicandum cum Ariana hæreſi: ſi qui non morem gererent, illos interficiendos fatagerent. Ut autem palam fit, hanc famam, non verbo tantum, ſed rebus geſtis comprobatam eſſe; cum bona humanitatis tuæ venia, en ipſam profero epiſtolem, quam illi necem unicuique interminantes frequenter lectitarunt.

30. Exemplar Epiſtolæ.

Victor Conſtantius Maximus Auguſtus, Alexandrinis.

URbs quidem veſtra, patrio more, non immemor virtutis conditorum ſuorum, ſe obſequentem, uti ſolebat, etiamnum exhibuit. Nos vero niſi ipſum Alexandrum benevolentie in veſtram urbem ſuperaremus, non mediocriter nobis peccare videremur. Sicut enim temperantiæ proprium eſt, ſe modeſtum in

A τοσαύτη ἦν ἡ ὠμότης, ὡς παρθένους μὲν γυμνοῦσθαι, τῶν δὲ ἀποθανόντων ἐκ τῶν πληγῶν μὴ δὲ τὰ σώματα παρ' αὐτὰ δοθῆναι εἰς ταφὴν, ἀλλ' ἔξω (1) ῥιπτεῖσθαι τοῖς κυσὶν, ἕως μετὰ πολλῆς ζημίας κεκρυμμένως ἔκλεψαν οἱ οἰκεῖοι τὰ τῶν ἰδίων σώματα, καὶ πολὺς κάματος γέγονεν, τὸ μηδένα γνῶναι περὶ τούτου.

28. Τὰ δὲ ἄλλα τὰ γενόμενα, ἴσως μὲν ἄπιστα νομισθήσονται, καὶ πάντας ἐκπλήξει διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μύσους. ἀναγκαῖον δὲ ὅμως εἰπεῖν, ἵνα ἡ σὴ φιλόχριστος σπουδὴ καὶ θεοσέβεια μάθῃ, ὡς αἱ καθ' ἡμῶν διαβολαὶ καὶ συκοφαντίαι δι' οὐδὲν ἕτερον γεγόνασιν, ἢ ἵνα ἡμᾶς μὲν B ἐκβάλωσι τῶν ἐκκλησιῶν, τὴν δὲ ἰδίαν ἀσέβειαν ἀντεισενεγκεῖν δυνηθῶσι. τῶν γὰρ ἀληθινῶν καὶ πολιῶν ἐπισκόπων, τῶν μὲν ἐξορισθέντων, τῶν δὲ φυγαδευθέντων, ἐθνικοὶ λοιπὸν, κατηχούμενοι, καὶ οἱ τὰ πρῶτα τῆς βουλῆς ἔχοντες, καὶ οἱ ἐν πλούτῳ διαβόητοι, ἀντὶ Χριστιανῶν, ἀσεβῆ πίστιν παραγγέλλονται παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ὁμολογεῖν. καὶ οὐκέτι μὲν, ὡς παρήγγειλεν ὁ ἀπόστολος, εἴ τις ἐστὶν ἀνεπίληπτος, (2) ἐζητεῖτο· ὡς δὲ ὁ ἀσεβέστατος Ἱεροβοὰμ, πεποίηκεν, ὁ πλεῖον διδοὺς χρυσίον ὠνομάζετο ἐπίσκοπος. καὶ οὐ διέφερεν αὐτοῖς, εἰ καὶ ἐθνικὸς ἐτύγχανε, μόνον εἰ χρυσίον C παρεῖχε. καὶ (3) οἱ μὲν ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ἐπίσκοποι, μονάζοντες καὶ ἀσκηταὶ, ἐξωρίσθησαν· οἱ δὲ σοφοὶ περὶ τὰς διαβολὰς, διέφθειραν, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, τὴν ἀποστολικὴν διάταξιν, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐμίαναν. μεγάλα γε ἐκέρδησαν αὐτῶν αἱ συκοφαντίαι, ἵνα ἐξῇ αὐτοῖς παρανομεῖν, καὶ τοιαῦτα πράττειν ἐν τοῖς σοῖς καιροῖς. ὥστε κατ' αὐτῶν εἶναι τὸ γεγραμμένον· „ οὐαὶ „ δι' οὓς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. „

29. Τοιούτων δὲ ὄντων τῶν θρυλουμένων, καὶ τῶν πραγμάτων ἄνω καὶ κάτω πάντων ἀνατετραμμένων, ὅμως οὐκ ἀπέστην ἐγὼ τῆς προθυμίας, D ἀλλὰ πάλιν εἰχόμην τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν. καὶ τοῦτο μᾶλλον σπουδαιότερον ἔπραττον, θαρρῶν ὅτι παρὰ γνώμην μὲν τῆς σῆς εὐσεβείας ἐπράττετο ταῦτα· εἰ μάθοι δὲ ἡ σὴ φιλανθρωπία τὰ γενόμενα, κωλύσει τοῦ λοιποῦ γενέσθαι. μὴ γὰρ εἶναι θεοσεβοῦς βασιλέως θέλειν ἐξορίζεσθαι ἐπισκόπους, καὶ γυμνοῦσθαι παρθένους, ἢ ὅλως τὰς ἐκκλησίας ταράττεσθαι. ἀλλὰ ταῦτα λογιζομένους ἡμᾶς καὶ σπεύδοντας ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἰδοὺ πάλιν τρίτη τις κατέλαβεν ἀκοὴ ὅτι γέγραπται τοῖς ἐν (4) Αὐξούμει τυράννοις, ὥστε Φρουμέντιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς Αὐξούμεως, ἐκεῖθεν ἀχθῆναι, καὶ ἐμὲ μὲν μέχρι τῆς Βαρβάρων E ζητεῖσθαι, καὶ εἰς τὰ λεγόμενα Κομεντάρια τῶν ἐπάρχων παραπέμπεσθαι, τοὺς δὲ λαοὺς καὶ τοὺς κληρικοὺς πάντας ἀναγκάζεσθαι κοινωνεῖν τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει· ἐὰν δὲ μὴ ὑπακούσωσιν, ἀποθνήσκειν τοὺς τοιούτους. καὶ ὅτι οὐ λόγῳ μόνον ἐθρυλεῖτο ταῦτα, ἀλλὰ δι' αὐτῶν ἔργων ἐδείκνυτο· ἐπειδὴ συγχωρήσει ἡ σὴ φιλανθρωπία, ἰδοὺ καὶ ἡ ἐπιστολή· ταύτην γὰρ ἐκεῖνοι συνεχῶς ἀνεγίνωσκον, ἀπειλοῦντες ἑκάστῳ θάνατον.

30. Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς.

Νικητὴς Κωνστάντιος μέγιστος σεβαστὸς, Ἀλεξανδρεῦσιν.

F

ΗΜΕΝ πόλις τὸ πάτριον σχῆμα φυλάττουσα, καὶ τῆς τῶν οἰκιστῶν ἀρετῆς μεμνημένη πειθηνίαν ἑαυτὴν συνήθως καὶ νῦν παρέσχηκεν· ἡμεῖς δὲ εἰ μὴ καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀποκρύψαιμεν εὐνοίᾳ τῇ περὶ τὴν πόλιν τὴν ὑμετέραν, οὐ τὰ τυχόντα πλημμελεῖν συνειςόμεθα. ὡς μὲν γὰρ σωφροσύνης ἴδιον, κόσμιον ἑαυτὸν διὰ

πάντων

(1) Reg. ῥίπτεσθαι.
(2) Edit. Pariſ. & Colon. mendoſe ἐζητῶν. Alii omnes editi & mſſ. ἐζητεῖτο.
(3) Forte ſic intelligatur: qui a tempore Alexandri epiſcopi erant.
(4) Reg. Ἀξούμει.

Digitized by Google

τοῦτον ἄγειν· βασιλείας δὲ, τῆς ἡμετέρας, δὸς δὲ εἰπεῖν, τὴν ὑμετέραν πρὸ ἁπάντων ἀσπάζεσθαι· σοφίας μὲν σοφίας ἐξηγητὰς καταστήσαντες, πρῶτοι δὲ Θεὸν τὸν (1) συνειδότες, οἳ καὶ τῶν ἐξηγητῶν τοὺς ἄκρους εἵλεσθε, καὶ τὴν ἡμετέραν ψῆφον ἑκόντες ἐστέρξατε, τὸν μὲν ἀπατεῶνα καὶ φένακα δικαίως ἀποστραφέντες, τοῖς δὲ σεμνοῖς καὶ παντὸς ἐπέκεινα θαύματος, δεόντως προσθέμενοι. καίτοι τίς ἀγνοεῖ καὶ τῶν τὰς ἐσχατιὰς οἰκούντων, τὴν ἐπὶ τοῖς πραχθεῖσι φιλονεικίαν; οἷς οὐκ ἴσμεν εἴ τι δεῖ παραβάλλεσθαι ὧν συμβέβηκεν. ἐτύφλωττον μὲν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν, ἐπεκράτει δὲ ἀνὴρ βαράθρων ἀπὸ ἐσχάτων ὁρμώμενος, ὥσπερ ἐν σκότῳ τοὺς (2) τῆς ἀληθείας ἐφιεμένους, πρὸς τὸ ψεῦδος ἀπατῶν, λόγον μὲν ἔγκαρπον οὐδέποτε παρεχόμενος, (3) τερθρείαις δὲ καὶ τὴν ἄλλως τὰς ψυχὰς λυμαινόμενος· οἱ μὲν κόλακες ἐβόων καὶ ἐκρότουν, ἐξεπλήττοντο, ὡς ἔτι γρύζειν εἰκὸς ὑπὸ ὀδόντα. οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἀφελεστέρων, πρὸς τὸ αὐτὸν εἶχον σύνθημα· τὰ δὲ πράγματα κατὰ ῥοῦν ἐφέρετο ὥσπερ ἐν κατακλυσμῷ πάντων ἄρδην ὀλιγωρουμένων. ἡγεῖτο δὲ ἀνὴρ τοῦ πλήθους, πῶς ἂν ἀληθέστερον εἴποιμι, οὐδὲν τῶν βαναύσων διαφέρων, τοῦτο μόνον τῇ πόλει συναιρόμενος, τὸ μὴ κατὰ βαράθρων ὠθεῖν τοὺς ἐν αὐτῇ. ἀλλ' ὁ γενναῖος καὶ λαμπρὸς οὐδὲ κρίσιν ἔμεινε κατ' αὐτοῦ, (4) φυγὴν ἐν δίκῃ καταγνούς. ὡς ἐπί γε καὶ ὑπὲρ τῶν Βαρβάρων, ὠφελεῖσθαι, μὴ τινας αὐτῶν δυσσεβεῖν ἀναπείσῃ, καθάπερ ἐν δράματι (5) πρὸς τοὺς πρώτους ἐντυγχάνοντας ὀλοφυρόμενος. αὐτῷ μὲν οὖν μακρὰν χαίρειν εἰρήσθω· ὑμᾶς δέ με χρὴ μετ' ὀλίγων τάττειν, μᾶλλον δὲ μόνους πρὸ τῶν ἄλλων σεμνύνειν, οἷς τοσοῦτον ἀρετῆς καὶ νοῦ περίεστιν, ὅσον αἱ πράξεις κηρύττουσι, μικροῦ πᾶσαν τὴν ὅσην ὑμνούμεναι. εὖγε τῆς σωφροσύνης. εἰ γὰρ ἀγγέλων ἀκροασαίμην τοσούτων καὶ δεύτερον διεξιόντων τὰ ὑμέτερα καὶ σεμνυνόντων, ὦ καὶ τοὺς πρότερον ἀποκρύψαντες φιλοτιμίᾳ, καὶ τοῖς νῦν τε καὶ ὕστερον παράδειγμα καλὸν ἐσόμενοι· μόνοι τε καὶ τοῖς ἤθεσι λόγων καὶ ἔργων ἡγεμόνα τὸν τελεώτατον τῶν ὄντων ἑλόμενοι, καὶ οὐδὲ πρὸς βραχὺ διστάσαντες, ἀλλ' ἀνδρείως μεταθέμενοι (6) καὶ τοῖς ἄλλοις προσθέμενοι, ἀπὸ τῶν χαμαὶ τούτων καὶ περιγείων πρὸς τὰ (7) κατουράνια ἐπιχθέντες, ἐξηγουμένου ὑπ' αὐτὰ τοῦ σεμνοτάτου Γεωργίου, ἀνδρὸς τοιαῦτα παντὸς μᾶλλον ὑπερβάλλοντος· δι' οὗ καὶ κατὰ τὸν ὕστερον (8) βίον, μετὰ καλῆς ἐλπίδος διάξετε, καὶ τὸν ἐν τῷ παρόντι μετὰ ῥᾳστώνης βιώσεσθε. εἴη δὲ κοινῇ πάντας τοὺς κατὰ τὴν πόλιν, ὥσπερ ἱερᾶς ἀγκύρας τῆς τούτου φωνῆς ἐξηρτῆσθαι, ἵνα μὴ τομῶν, ἢ καύσεων δεώμεθα, κατὰ τῶν (9) τὰς ψυχὰς λελωβημένων· οὓς ὅτι μάλιστα παραινοῦμεν ἀφίστασθαι τῆς Ἀθανασίου σπουδῆς, καὶ μηδὲ μεμνῆσθαι τῆς περιττῆς ἐκείνης ἀδολεσχίας, ἢ λήσουσι τοῖς ἐσχάτοις ἔνοχοι ὄντες κινδύνοις, ὧν οὐκ ἴσμεν εἴ τις (10) τῶν πάνυ δεινῶν ἐξαιρήσεται τοὺς στασιάζοντας. καὶ γὰρ ἄτοπον τὸν μὲν ὄλεθρον Ἀθανάσιον, γῆν πρὸ γῆς (11) ἀπελαύνεσθαι, καὶ τοῖς αἰσχίστοις ἁλόντα ὡς τότε ἂν ἐκεῖνος τὴν ἀξίαν ἐκτίσειε, καὶ εἰ δεκάκις τι τὸ ζῆν προσαφέλοιτο, τοὺς δὲ ἐκείνου κόλακας καὶ θεραπευτὰς ἀγύρτας τινὰς, καὶ τοιούτους ἀνθρώπους, οἷς ὀνομάζειν αἰσχρόν, περιορᾶν σκιρτῶντας, οὓς πάλαι τεθνάναι διηγόρευται τοῖς δικασταῖς. καὶ ἴσως (12) οὐδέπω τε-

omnibus præbere: ſic Imperatoriæ dignitatis eſt, virtutem (ſinite quæſo dicere) maxime omnium veſtram amplecti: quod primi ſapientiæ magiſtros conſtitueritis: primi Deum qui eſt agnoveritis: qui Magiſtros longe præſtantiſſimos elegiſtis, decretum noſtrum libenter excepiſtis; & ab deceptore quidem illo & impoſtore jure averſi, iis qui ſupra miraculum venerabiles & ornati erant, ut decuit, adhæſiſtis. Quis enim vel extremi orbis incola contentioſam in rebus nuper geſtis ſimultatem ignoraverit? quibus, neſcio quid ex iis quæ umquam contigerint, comparari poſſit. Siquidem plerique in urbe cæcutiebant: prævalebat vir ex infimis barathris emerſus, qui velut in tenebris, veritatis cupidos ad mendacium abducens, ſermonem quidem fructuoſum nunquam tribuebat, ſed præſtigiis temere animas corrumpebat. Aſſentatores quidem acclamare, applaudere, obſtupefieri: quos etiamnum veriſimile eſt ſub dentibus muſſitare. Plurimique e ſimplicioribus, ipſis conſentiebant. Res autem fluxu quodam ferebantur quaſi in diluvio, cum omnes id prorſus negligerent. Præerat autem vir e turba (quid verius dicere poſſim) qui nihil a ſellulariis differebat, quique in hoc ſolum civitati opem ferebat, quod cives ejus in barathra non impelleret. Sed generoſus & præclarus ille vir judicium de ſe ferendum non expectavit: ſed in hac cauſa exiſtimavit ſibi fuga conſulendum: quem e medio tolli e re Barbarorum ipſorum eſt: ne quibuſdam eorum impietatem ſuadeat, dum quaſi in ſcena apud primum occurrentes vicem ſuam dolet. Ille igitur faceſſere jubeatur. Me autem convenit, vos cum paucis ſociare; quin & ſolos præ aliis honorare quibus tanta virtus, tanta mens ineſt, quantam res geſtæ prædicant, quæ per univerſum fere orbem celebrantur. Macte prudentiam! Quod ſi denuo tot nuncios audierim qui res a vobis geſtas enarrent & laudibus celebrent: O qui majores veſtros virtutis ſtudio longe ſuperatis, quique coævis & poſteris præclarum exemplum futuri eſtis! ſoli enim in morum, verborum & operum ducem, præſtantiſſimum virorum cooptaſtis. Nec tantillum quidem temporis hæſitantes, viriliter mutata ſententia, reliquo cœtui vos ſociaſtis: & ab infimis iſtis & terrenis vos erexiſtis ad cæleſtia, anteſignano uſi præſtantiſſimo Georgio, viro in hujuſmodi rebus omnium mortalium exercitatiſſimo: cujus opera in futuro cum bona ſpe degetis; & in præſenti tranquillam agetis vitam. Utinam omnes ſimul qui in iſta urbe degunt, ab ejus voce, tanquam a ſacra anchora, pendeant: ne ſectionibus & aduſtionibus indigeamus, adverſus eos quorum animæ corruptæ ſunt: quos ſummopere hortamur ut a ſtudio erga Athanaſium abſiſtant, nec recordentur ſuperfluæ illius garrulitatis, aut ſero animadvertent ſe in extremis verſari periculis: ex quibus neſcimus an quis ex graviſſimis viris ſeditioſos eripiet. Abſurdum quippe eſt, perditiſſimum Athanaſium, in turpiſſimis ſceleribus deprehenſum, a regione in regionem expelli, ut aliquando debitum ſupplicium luat: ſi tamen id præſtari poſſit, etiamſi quis illum decies occidat: aſſentatores autem ejus & miniſtros, præſtigiatores, taleſque homines, ut eos vel nominare turpe ſit, exultantes negligere: quos occidi jamdiu judicibus præceptum eſt. Et fortaſſe morituri

(1) Reg. συνειδότες.
(2) τῆς deerat in editis. In Reg. vero legitur.
(3) Reg. τερθρείας δὲ καὶ τινάλλως ταῖς ψυχαῖς.
(4) Reg. φυγὴν. Mox καὶ ante ὑπὲρ in eodem & in Baſil. legitur, in editis deſideratur.
(5) Ita Reg. Editi vero, πρὸς τοὺς πρώτους ἐντυγχάνοντας.
(6) Hæc, καὶ τοῖς ἄλλοις προσθέμενοι deerant in editis propter ὁμοιοτέλευτον. Sed in Reg. habentur.
(7) Reg. κατουράνια. Idem mox ξεναγοῦντος male.
(8) βίον deerat in editis: ſed in Reg. legitur.
(9) Sic Reg. τὰς in editis deeſt.
(10) Ita Reg. & ſic legendum. Editi τῆς πάνυ.
(11) Sic Regius & Baſilienſ. Editi mendoſe, ἀποσελάσθαι, & ἀπεσωλᾶσθαι.
(12) Editi οὐδέποτε θνήξονται. Reg. & Baſil. οὐδέπω τεθνήξονται. dubia lectio. Mox μὴ poſt ἵνα ſuperfluum videtur.

non ſunt, ſi a prioribus delictis ſero tandem reſipiſcant. Quibus ſceleratiſſimus Athanaſius ſe ducem præbuit, nam & rem publicam labefactavit, ac ſanctiſſimis viris impias & nefarias manus intulit.

31. De Frumentio autem Auxumis epiſcopo, hæc ad ejuſdem urbis Tyrannos ſcripta ſunt.

Victor Conſtantius Maximus Auguſtus Æzanæ & Sazanæ,

MAXIMÆ nobis curæ ac ſtudio eſt, ut Deus cognoſcatur; hoc in negotio enim arbitror, parem pro communi hominum genere ſollicitudinem gerendam eſſe, ut ad Dei notitiam deducti, vitam cum ſpe tranſigant, in nulloque diſcrepent circa juſti ac veri diſquiſitionem. Cum tali igitur vos providentia dignos habeamus, pariaque vobis & Romanis præbeamus, unam eamdemque doctrinam apud utroſque in Eccleſiis vigere præcipimus. Quare Frumentium Epiſcopum quamprimum mittite in Ægyptum, apud honoratiſſimum Georgium epiſcopum & alios Ægypti epiſcopos, quibus in primis ordinandi, ac ejuſmodi res dijudicandi auctoritas ineſt. Noſtis enim & meminiſtis, niſi quæ apud omnes in confeſſo ſunt, ſoli ignorare ſimuletis, Frumentium in hunc vitæ gradum promotum eſſe ab Athanaſio ſexcentis criminibus obnoxio; qui cum nullam e ſibi illatis accuſationibus probe diluere potuiſſet, ſtatim quidem cathedra excidit: ac cum nullibi vivendi locum reperiat, errabundus ab alia in aliam regionem vagatur, quaſi eo pacto ſe malum eſſe effugere poſſit. Si igitur ſponte Frumentius obtemperet, univerſi rerum ſtatus rationes redditurus; compertum omnibus erit eum ab Eccleſiæ legibus, & a fide quæ jam obtinet, nullatenus diſcrepare: cumque judicatus fuerit, totiuſque vitæ ſuæ experimentum dederit, ejuſque rationem apud eos reddiderit ad quos pertinet hujuſmodi negotia judicare, ab eis conſtituetur: ſi tamen verus Epiſcopus juxtaque leges ordinatus haberi velit. Quod ſi procraſtinaverit, ac judicium ſubterfugerit, palam certe erit ipſum ſceleſtiſſimi Athanaſii ſermonibus ſeductum impie de Deo ſentire, ita nempe affectum ut ille affectus declaratus eſt, ſceleſtus cum ſit. Verendumque eſt ne Auxumim profectus, veſtrates nefariis & impiis ſermonibus corrumpat: nec ſolum eccleſias confundat & turbet, in Deumque blaſphemet, ſed etiam ſingulis nationibus hinc vaſtationis & excidii auctor ſit. Certum quippe habeo ipſum Frumentium non pauca edoctum, magnamque in publicum bonum utilitatem conſequutum, venerabiliſſimi ſcilicet Georgii conſortio, necnon reliquorum qui in iis docendis apprime verſati ſunt, ad ſuas ſedes reverſurum, in omnibus eccleſiaſticis rebus apprime eruditum. Deus vos cuſtodiat, fratres honoratiſſimi.

32. His auditis & propemodum perſpectis, per ea quæ nuntii fuſis lacrymis enarrabant, fateor me in eremum retuliſſe pedem, id animo perpendens, quod tuæ quoque religioni perſpectum arbitror, ſi nos quæreremur, ut deprehenſi adduceremur ad præfectos, fore illud impedimentum ne tuam adiremus benignitatem. Nam ſi ii qui adverſum nos ſubſcribere recuſarunt tot tantiſque malis ſunt affecti: ſi laici qui cum Arianis communicare noluerunt capitis damnati ſunt; nihil dubium erat recentiora ac ſexcenta necis genera a

ἀπάξονται, ἐὰν μὴ τῆς φαυλοτάτης ἀπονοίας πλημμελημάτων, ὀψέποτε μεταθῶνται· ὧν ὁ μιαρώτατος Ἀθανάσιος ἡγεῖται, καὶ τῇ κοινῇ πολιτείᾳ λυμαινόμενος, καὶ τοῖς ἁγιωτάτοις δυσσεβεῖς καὶ ἐναγεῖς προσάγων τὰς χεῖρας.

31. Ἃ δὲ καὶ (1) Φρουμεντίου χάριν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Αὐξούμεως γέγραπται τοῖς ἐκεῖ τυράννοις, ἔστι ταῦτα.

Νικητὴς Κωνστάντιος μέγιστος, σεβαστὸς, Αἰζανᾷ καὶ Σαζανᾷ.

ΠΑΝΤ διὰ φροντίδος καὶ διὰ σπουδῆς τῆς μεγίστης ἡμῖν ἐστιν, ἡ τοῦ κρείττονος γνῶσις. ἐγὼ γὰρ οἶμαι τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων γένος τῆς ἴσης ἐν τοῖς τοιούτοις ἀξιοῦσθαι κηδεμονίας, ὡς ἂν μέχρι τῆς ἐλπίδος τὸν βίον διάγοιεν, τὸ τοιοῦτο περὶ τοῦ Θεοῦ γινώσκοντες, καὶ μηδὲν διαφωνοῦντες περὶ τὴν τοῦ δικαίου καὶ ἀληθοῦς ζήτησιν. τῆς αὐτῆς τοίνυν προνοίας ἀξιοῦντες ὑμᾶς, καὶ τῆς ἴσης Ῥωμαίοις μεταδιδόντες, ἓν τὸ μετ' αὐτῶν δόγμα κρατεῖν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κελεύομεν. ὑμῶν Φρουμέντιον (2) τὸν ἐπίσκοπον ἐκπέμψατε τὴν ταχίστην εἰς Αἴγυπτον, ὡς πρὸς τὸν σεμνότατον Γεώργιον τὸν ἐπίσκοπον, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς κατ' Αἴγυπτον, οἷς τὸ χειροτονεῖν καὶ κρίνειν τὰ τοιαῦτα κύριον μάλιστά ἐστι. ἴστε γὰρ δήπου καὶ μέμνησθε, εἰ μὴ λίαν τὰ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενα μόνοι ἀγνοεῖν προσποιεῖσθε, ὅτι τὸν Φρουμέντιον τοῦτον εἰς ταύτην τὴν τάξιν τοῦ βίου κατέστησεν Ἀθανάσιος, μυρίοις ἔνοχος ὢν κακοῖς, ὡς οὐδὲν τῶν ἐπιφερομένων ἐγκλημάτων αὐτῷ δικαίως ἔχειν ἀπολύσασθαι, αὐτίκα τῆς μὲν καθέδρας ἐκπέπτωκε, καὶ τοῦ βίου τοῦ τοιούτου διαπαντὸς ἀλᾶται, ἀπ' ἄλλης εἰς ἄλλην γῆν μετανιστάμενος· ὥσπερ ἐκ τούτου τὸ κακὸς εἶναι διαφευξόμενος. εἰ μὲν δὴ ἑτοίμως ὑπακούσειεν ὁ Φρουμέντιος, λόγους τῆς ὅλης καταστάσεως δώσων, δῆλος ἔσται παρὰ πάντων, τῷ τῆς ἐκκλησίας νόμῳ καὶ τῇ κρατούσῃ πίστει κατ' οὐδὲν διαφωνῶν· κριθείς τε καὶ δοὺς πεῖραν ἑαυτοῦ τοῦ παντὸς βίου, καὶ λόγον τούτων παρασχόμενος παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα κρινόντων. καὶ κατασταθήσεται παρ' αὐτῶν, εἰ μέλλοι τῷ ὄντι κατὰ τὸ δίκαιον ἐπίσκοπος εἶναι δοκεῖν. εἰ δὲ ἀναβάλλοιτο καὶ φεύγοι τὴν κρίσιν, εὔδηλον δήπουθεν, ὅτι τοῖς Ἀθανασίου τοῦ πονηροτάτου λόγοις ἠγμένος δυσσεβεῖ περὶ τὸ θεῖον, ὅσα πεπονημένος ὡς ἐκεῖνος ἀπεδείχθη πονηρὸς ὤν. καὶ δέος μὴ διαβὰς εἰς Αὐξοῦμιν, διαφθείρῃ τοὺς παρ' ὑμῖν, λόγους ἐναγεῖς καὶ δυσσεβεῖς παρεχόμενος, μὴ μόνον τὰς ἐκκλησίας συγχέων καὶ θορυβῶν, καὶ βλασφημῶν εἰς τὸν κρείττονα, ἀλλὰ καὶ τοῖς κατὰ τὸ ἔθνος ἐκ τούτου ἀνατροπῆς καὶ ἀναστάσεως παντελοῦς πρόξενος. ἴσμεν δὲ, ὅτι προσμαθὼν τὰ καὶ μέγα καὶ κοινὸν ὄφελος, ἐκ τῆς τοῦ σεμνοτάτου Γεωργίου συνουσίας ἀπονάμενος, καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσοι τὰ τοιαῦτα παιδεύειν ἄκρως ἴσασι, τὴν αὐτὴν ἐπανήξει, πάντα τὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰς ἄκρον ἐκμεμαθηκώς. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι. (3)

32. Ταῦτα ἀκούων ἐγὼ, καὶ σχεδὸν βλέπων ἀφ' ὧν οἱ ἀπαγγέλλοντες ὠδύροντο, ὁμολογῶ, πάλιν εἰς τὴν ἔρημον ὑπέστρεψα, τοῦτο λογισάμενος, ὅπερ καὶ ἡ σὴ θεοσέβεια συνορᾷ· ὅτι εἰ ζητούμεθα, ἵνα ἁλόντες παραπεμφθῶμεν πρὸς τοὺς ἐπάρχους, κώλυσις ἔσται τοῦ μὴ παρὰ τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἐλθεῖν. καὶ εἰ οἱ μὴ θελήσαντες ὑπογράψαι καθ' ἡμῶν, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα πεπόνθασιν· εἴτε μὴ θέλοντες τῶν λαϊκῶν κοινωνεῖν τοῖς Ἀρειανοῖς, ἐκολάσθησαν ἀποθνήσκειν, οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι πάντως ἐπινοηθήσονται παρὰ τῶν συκο-

(1) Hujus Frumentii hiſtoriam vide apud Ruffin. l. 1. c. 9. & Theodor. l. 1. c. 23. & in Athanaſii vita a nobis adornata. τῷ deeſt in editis, ſed in Reg. legitur.

(2) Poſt hæc, editi habent, [illegible] τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης. quæ verba deſunt in Reg. & Baſil.

συκοφαντῶν καινότεροι καὶ μυρίοι θάνατοι κατ' ἐμοῦ· καὶ μετὰ θάνατον, κινήσουσι λοιπὸν οἷς βούλονται καὶ ἃ βούλονται πράγματι οἱ ἐχθροὶ, ψευδόμενοι καθ' ἡμῶν μειζόνως, ὡς μηκέτι ἔχοντες τοὺς ἐλέγχοντας αὐτούς. οὐ γὰρ τὴν σὴν εὐσέβειαν δεδιὼς ἔφυγον· οἶδα γάρ σου τὴν ἀνεξικακίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν· ἀλλ' ὁρῶν ἐκ τῶν γινομένων, τὸν θυμὸν τῶν ἐχθρῶν, καὶ λογιζόμενος, ὅτι φοβούμενοι μήποτε ἐλεγχθῶσιν ἐφ' οἷς ἔπραξαν παρὰ γνώμην τῆς σῆς καλοκἀγαθίας, πάντα πράξουσιν, ὥστε καὶ ἀποκτεῖναι. ἰδοὺ γὰρ ἡ μὲν σὴ φιλανθρωπία, μόνον ἔξω τῶν πόλεων καὶ τῆς ἐπαρχίας προσέταξεν ἐκβάλλεσθαι τοὺς ἐπισκόπους· οἱ δὲ θαυμαστοὶ πλέον τι τῆς σῆς προστάξεως τολμῶντες, ὑπὲρ τρεῖς ἐπαρχίας εἰς ἐρήμους καὶ ἀοίκους καὶ φοβεροὺς τόπους ἐξώρισαν γέροντας ἀνθρώπους, καὶ πολυετεῖς ἐπισκόπους. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Λιβύης εἰς τὴν μεγάλην Ὄασιν, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Θηβαΐδος εἰς τὴν Ἀμμωνιακὴν τῆς Λιβύης ἀπεστάλησαν. καὶ οὐδεὶς πάλιν ἀποθανεῖν, ἔφυγον· μὴ δειλίας (1) ἐμοῦ τις αὐτῶν καταγινωσκέτω· ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦ σωτῆρός ἐστι παράγγελμα, διωκομένους μὲν ἡμᾶς φεύγειν, ζητουμένους δὲ κρύπτεσθαι, καὶ μὴ εἰς πρόδηλον κίνδυνον ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι, μὴ δὲ φαινομένους πλέον (2) ἐκκαίειν τὸν θυμὸν τῶν διωκόντων. ἴσον γάρ ἐστι τὸ φονεύειν ἑαυτὸν, καὶ διδόναι πάλιν ἑαυτὸν τοῖς ἐχθροῖς εἰς τὸ φονεύειν. τὸ δὲ φεύγειν ὡς παρήγγειλεν ὁ σωτὴρ, γινώσκειν ἐστὶ τὸν καιρὸν, καὶ ἀληθῶς κήδεσθαι τῶν διωκόντων, ἵνα μὴ καὶ μέχρις αἵματος φθάσαντες, ὑπεύθυνοι γένωνται τῷ, μὴ φονεύσῃς. (3) ὃ καὶ τὸ μάλιστα καὶ τὸ παθεῖν ἡμᾶς διαβάλλοντες βούλονται. ἃ γὰρ καὶ νῦν πάλιν πεποιήκασι, δείκνυσιν αὐτῶν ταύτην εἶναι τὴν σπουδὴν, καὶ μιαιφόνον τὴν προαίρεσιν. ἀκούσας δὲ, εὖ οἶδ' ὅτι, θεοφιλέστατε Αὔγουστε, θαυμάσεις. καὶ γὰρ ἄξιον ἀληθῶς ἐκπλήξεως τὸ τόλμημα· ὁποῖον δ' ἐστὶ τοῦτο, ἄκουσον ἐν βραχεῖ λόγῳ.

33. Ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ὁ κύριος (4) καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἄνθρωπος γενόμενος δι' ἡμᾶς, καὶ καταργήσας τὸν θάνατον, ἐλευθερώσας τε τὸ γένος ἡμῶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἐχαρίσατο πρὸς τοῖς ἄλλοις πᾶσι, καὶ εἰκόνα τῆς τῶν ἀγγέλων ἁγιότητος ἔχειν ἡμᾶς ἐπὶ γῆς τὴν παρθενίαν. τὰς γοῦν ταύτην ἐχούσας τὴν ἀρετὴν, νύμφας τοῦ Χριστοῦ καλεῖν εἴωθεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. ταύτας δὲ Ἕλληνες ὁρῶντες, ὡς ναὸν οὔσας τοῦ λόγου θαυμάζουσι. παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τοῦτο τὸ σεμνὸν καὶ οὐράνιον ἐπάγγελμα κατορθοῦται, ἢ παρὰ μόνοις ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς. μάλιστα γὰρ καὶ τοῦτο μέγα τεκμήριόν ἐστι, τὸ παρ' ἡμῖν εἶναι τὴν ὄντως καὶ ἀληθῆ θεοσέβειαν. ταύτας πρὸ τῶν ἄλλων καὶ ὁ τῆς μακαρίας μνήμης ὁ εὐσεβέστατός σου πατὴρ Κωνσταντῖνος ὁ Αὔγουστος ἐτίμα· ταύτας καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια γράφουσα πολλάκις τιμίας καὶ ἁγίας ὠνόμασεν. ἀλλὰ νῦν οἱ θαυμαστοὶ Ἀρειανοὶ οἱ καὶ ἡμᾶς διαβάλλοντες, δι' ὧν καὶ πλεῖστοι τῶν ἐπισκόπων ἐπεβουλεύθησαν, ὑπουργοὺς ἔχοντες καὶ ὑπακούοντας αὐτοῖς τοὺς δικαστὰς, ταύτας γυμνώσαντες ἐποίησαν ἐπὶ τῶν καλουμένων ἑρμητηρίων κρεμασθῆναι, καὶ τούτων αὐτῶν τρίτον ἔξεσαν τὰς πλευρὰς, ὅσον οὐδὲ οἱ ἀληθῶς κακοῦργοι πώποτε πεπόνθασι. Πιλάτος μὲν οὖν (5) καθικετεύων τοὺς τότε Ἰουδαίους, λόγχῃ μίαν πλευρὰν τοῦ σωτῆρος ἔνυξεν· οὗτοι δὲ καὶ τὴν μανίαν Πιλάτου νενικήκασιν, ὅτι μὴ μίαν, ἀλλ' ἀμφοτέρας ἔξεσαν. τὰ γὰρ μέλη τῶν παρθένων, ἐξαιρέτως ἴδια τοῦ σωτῆρος (6) ἐστι. πάντες μὲν οὖν καὶ μόνον ἀπαγγελλόντων

(1) Reg. μή τις.
(2) Sic Reg. & Edit. Comm. Edit. Paris. & Colon. ἐγκαίειν.
(3) Sic Reg. in editis ὃ deeſt.

ſycophantis adverſum me excogitatum iri: meque obtruncato adverſarios noſtros quidlibet in quoslibet machinaturos eſſe, eoque libentius audaciusque mentituros, quo nulli aderunt qui ſe falſi arguant. Non enim ob Pietatis tuæ formidinem aufugi: explorata quippe mihi eſt tua clementia & humanitas; ſed quod ex geſtis facinoribus inimicorum furorem præ oculis haberem: mecumque reputarem fore ut veriti illi ne de rebus præter probitatis tuæ ſententiam geſtis coarguerentur; mei interficiendi cauſa nihil non agerent. Næ illa dumtaxat fuit tuæ humanitatis juſſio, ut Epiſcopi ex urbibus & ex Eparchia ejicerentur: verum illi admirandi viri, plus quam tu juſſeras auſi, ultra tres eparchias, in deſerta, inculta & horribilia loca ſenes homines & grandævos epiſcopos expulere. Nam qui ex Libya erant, in magnam Oaſin, & qui ex Thebaide, in Ammoniacam Libyæ ſunt relegati. Neque rurſum formidine mortis effugi, ne quis illorum jure timiditatis me arguat; ſed quia illud Salvatoris præceptum eſt, ut cum perſequutionem patimur, fugiamus; dum inquirimur, nos abſcondamus, nec in apertum nos periculum immittamus: ne dum nos offerimus, perſecutorum iram magis accendamus. Par quippe crimen eſt, ſibi manus inferre, & ſeipſum inimicis interficiendum tradere. Etenim fugere, ut juſſit Salvator, illud eſt tempus agnoſcere, ac revera perſequutorum curam gerere: ut ne illi ad ſanguinem uſque deſævientes, rei fiant violati illius præcepti: *Non occides*. Tametſi illi dum nos calumniantur id maxime ſpectant, ut nos malo adficiamur. Nam quæ nunc illi denuo geſſere, idipſum eſſe illorum ſtudium, ac ſanguinarium propoſitum oſtendit. Quæ ſi audieris, religioſiſſime Auguſte, te miraturum arbitror: etenim ſtupore digna eſt illorum audacia. Quanta autem illa ſit, paucis auſculta.

33. Dei Filius, Dominus & Salvator noſter JESUS CHRISTUS, propter nos homo factus, qui mortem abrogavit, noſtrumque genus a ſervitute corruptionis liberavit, cum aliis omnibus donis ſuis illud quoque nobis impertivit, ut Angelorum imaginem in terra haberemus, nempe virginitatem. Eas ſane quæ hac virtute præditæ ſunt, ſponſas Chriſti vocare conſuevit Catholica Eccleſia: has Ethnici cum vident, ut templum Verbi admirantur: certum quippe eſt nuſquam hanc venerandam ac cæleſtem profeſſionem excoli, niſi duntaxat apud nos Chriſtianos. Hoc enim maximum eſt argumentum, certam ac veram apud nos eſſe religionem. Has præ aliis beatæ memoriæ piiſſimus Pater tuus Conſtantinus Auguſtus honorabat. Has tua quoque Pietas in litteris ſuis venerandas & ſanctas plerumque nuncupavit. Verum nunc mirabiles illi Ariani, qui nos calumniari audent, quorum opera multi ex Epiſcopis inſidiis circumventi ſunt; judicibus ipſis ſibi hac in re miniſtrantibus obtemperantibuſque, has nudatas in Hermetariis (ut vocant) ſuſpendi juſſere, & ſic illarum latera ternis uſque vicibus lacerarunt, ut ne viri quidem ſceleſtiſſimi talia umquam ſint experti. Pilatus olim ut Judæis aſſentaretur, lancea unicum Salvatoris latus perforavit: hi vero ipſum Pilati furorem ſuperavere, non unum quippe latus, ſed ambo lacerarunt: membra enim virginum, præ aliis, membra Salvatoris ſunt. Omnes certe quibus hujuſmodi facinora nun-

Virgines magnum argumentum ſunt ad Catholicæ fidei veritatem probandam

(4) καὶ ante σωτὴρ deeſt in editis, ſed in Reg. legitur.
(5) Reg. [illegible].
(6) Sic Reg. Editi εἰσί.

nunciantur, ad ſolum rei auditum, exhorreſcunt. Hi vero ſoli non modo nihil veriti ſunt impolluta membra nudare & lancinare, quæ uni Salvatori noſtro Chriſto Virgines dedicaverant; ſed, quod nequiſſimum eſt, dum ab omnibus, ob tantam ſuam immanitatem vituperantur, cum erubeſcendum eſſet, hoc tuæ Pietatis mandatum eſſe prætexunt: ita ſunt in omnibus audaces, pravique conſilii. Nihil ſane hujuſmodi, vel in perſecutionibus olim geſtum audivimus: ac etiamſi tale quidpiam aliquando geſtum fuerit; non decuit tamen, te imperante qui Chriſtianus es, virginitatem tali injuria & dedecore affici, illoſque ſuam crudelitatem tuæ Pietati adſcribere. Solis enim hæreticis iſtiuſmodi malignitas propria eſt, erga Dei Filium impie ſe gerere, & in ſanctas ejus Virgines deſævire.

34. Cum itaque tot & talia facinora ab Arianis admiſſa ſint; non mea me fefellit opinio, cum divi-
Eſa. 26. 20. næ Scripturæ obtemperavi, dicenti: *Sed abſcondere modicum ad momentum, donec pertranſeat indignatio Domini*. Et hæc mihi quoque ſecedendi occaſio fuit, religioſiſſime Auguſte, nec piguit me vel in deſertum proficiſci, vel ſi opus fuiſſet, in ſporta
2. Cor. 11. 33. a mœnibus demitti. Omnia enim ſuſtinui, & cum feris habitavi, donec vos pertranſiretis, nam opportunum tempus expectabam, quo hæc verba facere liceret: confidebamque calumniatores convincendos eſſe, manifeſtamque fore tuam humanitatem. O beate ac Deo dilectiſſime Auguſte, quid maluiſſes? mene ad te accedere ardentibus ſycophantis meis, ac me occidere quærentibus, an, uti ſcriptum eſt, me tantiſper abſcondi, ut interim ſycophantæ quidem hæretici deprehenderentur, humanitas vero tua innoteſceret. Num voluiſti, o Imperator, ut tuis me judicibus ſiſterem, ut licet tu comminatorie tantum ſcripſeris, illi tamen ſententiæ tuæ ignari, & ab Arianis concitati, ex litteris tuis me interficerent; homicidiumque illud tibi ob litteras datas imputarent. Non decuit certe, vel me ſponte illos adire, & ad necem memetipſum tradere: vel tibi Chriſto devoto Imperatori, Chriſtianorum, præſertim Epiſcoporum, cædes adſcribi.

35. Satius itaque fuit ut me occultarem, & hanc temporis opportunitatem expectarem. Certe novi te, divinarum Scripturarum peritus cum ſis, annuere, factumque meum probare. Nam viris qui te concitabant deſiſtentibus, apparuit religioſa tua clementia: omnibuſque notum fuit, te ne antea quidem Chriſtianos perſequutum fuiſſe; ſed illos ipſos eccleſias devaſtaſſe, ut ſuam impietatem ubique diſſeminarent: cujus cauſa etiam nos niſi aufugiſſemus, jamdiu eſſemus inſidiis eorum circumventi. Qui enim ejuſmodi calumnias apud tantum Imperatorem adverſum me proferre non dubitant: qui tam nefaria adverſus Epiſcopos & Virgines auſi ſunt; haud dubium quin noſtram quoque molirentur necem. Sed gratia Domino, qui tibi Imperium tradidit, quod omnes certiores facti ſint, cum de tua benignitate, tum de illorum malitia, cujus cauſa ab initio fugam feci; ut mihi poſtea te alloquendi facultas eſſet, tuque invenires quem humaniter exciperes. Obſecro igitur, ut
Prov. 15. 1. quandoquidem ſcriptum eſt: *Reſponſio humilis avertit iram*, &, *acceptæ ſunt Regi juſtæ cogitationes*, hanc admittas Apologiam: omneſque Epiſcopos & alios Clericos patriæ, & eccleſiis ſuis reſtituas, ut calumniatorum quidem malignitas palam fiat: tu vero nunc & in judicii die cum fiducia

A τοιῶν, φρίττουσιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀκοῇ· μόνοι δὲ οὗτοι οὐ μόνον οὐκ ἐφοβήθησαν γυμνοῦντες καὶ ξέοντες ἄχραντα μέλη, ἃ μόνῳ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν τῷ Χριστῷ ἀνατεθείκασιν αἱ παρθένοι, ἀλλὰ καὶ τό γε χεῖρον, ὀνειδιζόμενοι παρὰ πάντων διὰ τὴν τοιαύτην ὠμότητα, ἀντὶ τοῦ ἐρυθριᾷν, προφασίζονται τοῦτο πρόσταγμα τῆς σῆς εὐσεβείας εἶναι· οὕτως εἰσὶ πρὸς πάντα τολμηροὶ καὶ τὴν προαίρεσιν πονηροί. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐν τοῖς γενομένοις διωγμοῖς τοιοῦτον ἠκούσθη πραχθέν. εἰ δὲ καὶ ἐγεγόνει ποτὲ τοιοῦτον, ἀλλ' οὐκ ἔπρεπεν ἐπὶ σοῦ Χριστιανοῦ ὄντος, ἐπὶ τὴν παρθενίαν τοιαύτην ὕβριν καὶ ἀτιμίαν παθεῖν, ὅτι (1) οὕτως
B τὴν ἑαυτῶν ὠμότητα εἰς τὴν σὴν εὐσέβειαν ἐπιῤῥίπτουσι· μόνοις γὰρ αἱρετικοῖς οἰκεῖον τὸ τοιοῦτον κακὸν, ἀσεβεῖν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ πλημμελεῖν κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ παρθένων.

34. Τοιούτων δὲ πάλιν καὶ τοσούτων γενομένων παρὰ τῶν Ἀρειανῶν, οὐκ ἐσφάλην ἄρα πειθεὶς τῇ θείᾳ γραφῇ λεγούσῃ· „ ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον (2) „ ὅσον, ἕως παρέλθῃ ἡ ὀργὴ Κυρίου. „ Καὶ αὕτη γάρ μοι πάλιν πρόφασις γέγονε τῆς ἀναχωρήσεως, θεοφιλέ-
C στατε Αὔγουστε, καὶ οὐ παρῃτησάμην, οὔτε εἰς τὴν ἔρημον ἀπελθεῖν, οὔτε, εἰ ἀνάγκη γένοιτο, διὰ σαργάνης (3) ἀπὸ τείχους χαλασθῆναι. πάντα γὰρ ὑπέμεινα, καὶ θηρίοις συνῴκησα, καὶ ὑμᾶς περιελθεῖν, ἐκδεχόμενος τὸν τοῦ λόγου καιρὸν, καὶ θαῤῥῶν, ὅτι οἱ μὲν διαβάλλοντες καταγνωσθήσονται, ἡ δὲ σὴ φιλανθρωπία δειχθήσεται. ὦ μακάριε καὶ θεοφιλέστατε Αὔγουστε, τί ἐβούλου; ἐλθεῖν με φλεγμαινόντων καὶ ζητούντων ἀποκτεῖναι τῶν συκοφαντούντων ἡμᾶς, ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀποκρυβῆναι μικρὸν, ἵνα ἐν τῷ τοσούτῳ διαστήματι, οἱ μὲν συκοφάνται καταγνωσθῶσιν αἱρετικοὶ, ἡ δὲ σὴ φιλανθρωπία δειχθήσεται. τί δὲ, ὦ βασι-
D λεῦ, ἐβούλου με ὀφθῆναι (4) τοῖς σοῖς δικασταῖς; ἵνα εἰ καὶ σὺ μέχρι μόνης ἀπειλῆς ἔγραψας, ἐκεῖνοι μὴ νοοῦντες τὴν σὴν διάνοιαν, ἔχοντες δὲ τοὺς Ἀρειανοὺς παροξύνοντας αὐτοὺς, ἐκ τῶν σου γραμμάτων ἀποκτείνωσι, καὶ ἀντὶ τὸν φόνον ἀναθῶνται διὰ τὰ γράμματα. οὐκ ἔπρεπεν οὔτε ἐμὲ αὐτομολεῖν, καὶ εἰς αἵματα ἐμαυτὸν (5) ἀποδιδόναι, οὔτε σὲ φιλόχριστον ὄντα βασιλέα, ἐπὶ φόνοις Χριστιανῶν, καὶ ταῦτα ἐπισκόπων, ἐπιγράφεσθαι.

35. Οὐκοῦν βέλτιον γέγονε τὸ κρυβῆναι, καὶ τοῦτον ἐκδέξασθαι τὸν καιρόν. (6) καὶ οἶδα ὅτι καὶ σὺ γινώσκων τὰς θείας γραφὰς, ἐπινεύσεις, καὶ ἀποδέξῃ με τοῦ-
E το πράξαντα. ἰδοὺ γοῦν τῶν παροξυνόντων πεπαυμένων, τέθηγεν ἡ σὴ θεοσεβὴς ἀνεξικακία, καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐδίωκες σὺ τοὺς Χριστιανοὺς ἀλλ' ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ τὰς ἐκκλησίας ἐρημώσαντες, ἵνα τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν ἐπισπείρωσι πανταχοῦ, δι' οὓς καὶ ἡμεῖς, εἰ μὴ ἤδη φυγόντες, πάλαι ἂν ἐπεβουλεύθημεν παρ' αὐτῶν. οἱ γὰρ τοιαύτας διαβολὰς εἰπεῖν κατ' ἐμοῦ μὴ παραιτησάμενοι παρὰ τηλικούτῳ Αὐγούστῳ, οἱ τοιαῦτα κατ' ἐπισκόπων καὶ παρθένων ἐπιχειρήσαντες, εὔδηλον, ὡς καὶ τὸν ἡμῶν θάνατον ἐθήρων. ἀλλὰ χάρις τῷ Κυρίῳ τῷ τὴν βασιλείαν σοι δεδωκότι· πάντες γὰρ ἐπέ-
F γνωσαν περί τε τῆς σῆς φιλανθρωπίας, καὶ τῆς ἐκείνων πονηρίας, δι' ἣν ἔδεισα καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἔφυγον, ἵνα οὕτως (7) ἐγὼ μέν σοι προσφωνήσω· σὺ δὲ ἔχῃς εἶναι φιλανθρωπεύσῃ. παρακαλῶ τοίνυν, ἐπειδὴ καὶ γέγραπται, „ ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει ὀργήν· „ καὶ, δεκτοὶ βασιλεῖ λογισμοὶ δίκαιοι· „ δεξάμενος καὶ ταύτην τὴν ἀπολογίαν, ἀπόδος ταῖς πατρίσι καὶ ταῖς ἐκκλησίαις πάντας τοὺς ἐπισκόπους, καὶ τοὺς ἄλλους κληρικοὺς, ἵνα τῶν μὲν διαβαλλόντων ἡ πονηρία δειχθῇ, σὺ δὲ καὶ νῦν, καὶ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἔχῃς παῤῥησίαν εἰπεῖν

τῷ

(1) Sic Reg. & Baſil. Editi οὗτος.
(2) ὅσον poſtremum deeſt in Edit. Paris. & Colon. In omnibus aliis habetur.
(3) Baſil. διά.
(4) Reg. τοῖς σοῖς δικασταῖς.
(5) Reg. ἐκδιδόναι.
(6) καὶ deeſt in Reg.
(7) Editi οὕτω μὲν, ſed μὲν in Reg. deletum.

τῷ Κυρίῳ καὶ σωτῆρι ἡμῶν, καὶ παμβασιλεῖ Ἰησοῦ Χριστῷ, „ οὐδένα τῶν σῶν ἀπώλεσα·„ ἀλλ' οὗτοι μὲν ἐπιβεβουλεύκασι πᾶσιν, ὡς εἰσιν. ἐγὼ δὲ ἐπὶ μὲν τοῖς τετελευτηκόσι, καὶ ταῖς ξεσθείσαις παρθένοις, καὶ τοῖς τε ἄλλοις τοῖς κατὰ τῶν Χριστιανῶν γενομένοις ὠχθέσθην, τοὺς δὲ ἐξορισθέντας ἐπανήγαγον, καὶ ἀπέδωκα ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις. A

Domino & Salvatori noſtro ac omnium Regi Jeſu Chriſto hæc dicas: *Non perdidi ex tuis quemquam*: ſed iſti omnibus inſidiati ſunt. Ego autem de iis qui interemti ſunt, de laceratis Virginibus, deque aliis quæ adverſum Chriſtianos geſta ſunt, dolore ſum affectus: pulſos reduxi, propriiſque Eccleſiis reſtitui. *Joan. 18. 9.*

ADMONITIO
IN APOLOGIAM S. ATHANASII
DE FUGA SUA.

I. P*ERCELEBRIS eſt hæc Apologia apud Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Scriptores, qui haud exiguas ejus partes ſcriptis ſuis inſeruere: maximeque omnium Theodoretus lib. 2. in quo paſſim occurrunt excerpta ex hoc opere fragmenta. Laudata ea ipſa fuit in Concilio Duziacenſi I. ſed mendoſe ibi nuncupatur Epiſtola Julii, ut infra monemus.*

II. *Hujus conſcribendæ cauſam enarrat Athanaſius in ipſo Apologiæ exordio: nimirum, Leontius Antiochenus, Narciſſus Neroniadis, & Georgius Laodicenus Arianorum anteſignani, cum ægre ferrent Athanaſium, quem de medio ſublatum peroptabant, fuga ſeſe proripuiſſe, ac cruentas Syriani Ducis evaſiſſe manus: fugam ejus criminari aggreſſi, timiditatis illum arguebant, animumque in periculis pro populo ſuo ſubeundis ignavum exprobrabant. Quam ut propulſet contumeliam Athanaſius, præmiſſis quibuſdam de perſequutione adverſus Liberium, Hoſium & alios, exemplum adſert veterum Patrum, Prophetarum, necnon Apoſtolorum; imo ipſius Chriſti, qui non ſolum Verbo docuit eſſe in perſequutione fugiendum ab una civitate in aliam; ſed & ipſe ad necem conquiſitus, haud ſemel ſeſe ſubduxit. Demum S. Doctor epiſtolam claudens enarrat quo pacto obſeſſa a Syriano Duce eccleſia, in qua ille tum verſabatur, Deo opitulante, tantum evaſerit periculum.*

III. *Arbitramur porro anno* 357. *vel* 358. *eam ſcriptam fuiſſe: non poteſt quippe ante annum* 357. *edita fuiſſe, cum eo ipſo anno contigerit Hoſii lapſus in hoc opere memoratus. Nequit etiam ultra annum differri* 358. *cum Leontius qui eo anno diem obiiſſe creditus, hic haud ſemel ſuperſtes fuiſſe dicatur. Qua de re fuſius in Epiſtola ad Solitarios.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ B

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,
ΑΠΟΛΟΓΙΑ

(1) περὶ τῆς φυγῆς αὐτοῦ, ἡνίκα ἐδιώκετο ὑπὸ Συριανοῦ Δουκός.

I. ΑΚΟΥΩ Λεόντιον, τὸν νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ, C καὶ Νάρκισσον, τὸν ἀπὸ τῆς πόλεως Νερωνιάδος, καὶ Γεώργιον, τὸν νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς Ἀρειανοὺς πολλὰ περὶ ἐμοῦ θρυλλοῦντας καὶ λοιδοροῦντας, δειλίαν τε ἐγκαλοῦντας, ὅτι δὴ ζητούμενος ἀναιρεθῆναι παρ' αὐτῶν, οὐκ ἔκδοτον ἐμαυτὸν αὐτοῖς προσήγαγον. πρὸς μὲν οὖν τὰς λοιδορίας καὶ τὰς συκοφαντίας αὐτῶν, καίτοι δυνάμενος πολλὰ γράφειν, ἃ μηδ' αὐτοὶ ἀρνεῖσθαι δύνανται, ἀλλὰ (2) καὶ πάντες ἐπιγινώσκουσιν οἱ κατ' αὐτῶν ἀκούοντες, ὅμως οὐδὲν προαχθήσομαι λέγειν πρὸς αὐτοὺς, ἢ μόνον τὸ τοῦ Κυρίου ῥῆμα, καὶ τὸ τοῦ D ἀποστόλου ῥητὸν, ὅτι „ τὸ μὲν ψεῦδος ἐκ τοῦ διαβόλου „ ἐστίν. (3) καὶ, ὅτι δὲ λοίδοροι βασιλείαν Θεοῦ „ κληρονομήσουσιν. „ ἀρκεῖ γὰρ αὐτοὺς ἐκ τούτων δειχθῆναι, μηδὲν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μήτε φρονοῦντας μήτε πράττοντας, κατὰ δὲ τὰς ἰδίας ἡδονὰς νομίζοντας εἶναι καλὸν, ὅπερ αὐτοὶ βούλονται.

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ,
APOLOGIA

De fuga ſua, cum a Syriano Duce perſequutionem pateretur.

I. AUDIO Leontium jam Antiochiæ Epiſcopum, Narciſſum Neroniadis, & Georgium nunc Laodiceæ epiſcopum, ceteroſque Arianos, multa adverſum me ſpargere, meque probris inſectari, ac timiditatis accuſare; quod cum ab ipſis de medio tollendus inquirerer, non dedititium me illis obtulerim. Verum etiamſi multa mihi ad convitia & calumnias eorum depellendas, ſcribenda ſuppetant, quæ ne ipſi quidem inficias ire poſſint, quæque omnibus ad quos horum fama pervenit comperta ſunt; non animum tamen inducam ut quidpiam obloquar, niſi Domini ſententiam & Apoſtoli dictum: *Mendacium ex diabolo eſt*: &, *Maledici regnum Dei non poſſidebunt*. Satis quippe eſt, quod hinc comprobetur, nihil eos juxta Evangelii normam vel ſapere, vel agere, ſed arbitratu ſuo quæ placent recta exiſtimare.

Scripta anno 357. vel 358.

1. Joan. 2. 21.
1. Cor. 6.

(1) Anglic. & edit. Pariſ. Ἀπολογία περὶ τῆς φυγῆς αὐτοῦ ἡνίκα ἐδιώκετο ὑπὸ Συριανοῦ Δουκός, & ita legit Nannius qui vertit: *Apologia de fuga ſua, cum a Syriano Duce perſequutionem pateretur*. Reg. & edit. Commel. τοῦ αὐτοῦ, περὶ τῶν διαβαλλόντων τινὰ ἐν τῷ διωγμῷ φυγὴν αὐτοῦ. *De iis qui ſuam in perſequutione fugam calumniabantur*. Socrat. lib. 2. Hiſt. c. 28. ſic nuncupat: Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς φυγῆς ἑαυτοῦ λόγος. Theodor. l. 2. Hiſt. c. 13. ἐν τῇ περὶ φυγῆς Ἀπολογίᾳ. In Concilio autem Duziacenſi I. Tomo, 8. Concil. p. 1569. ſic perperam legitur: *Ex Epiſtola Julii Papæ in Athanaſii pro fuga defenſione*: locuſque ibi adfertur qui infra habetur.

(2) Sic Reg. In editis καὶ deeſt. Mox hæc, οἱ κατ' αὐτῶν ἀκούοντες, deſunt in Angl.

(3) Sic Anglic. quem ſequimur. καὶ deeſt in Reg. & editis. Mox editi poſt Θεοῦ, habent οὐ: quæ particula cum in Reg. deſit & ſuperefluat, expuncta eſt. Paulopoſt Reg. ἐν τούτων, editi ἐκ τούτων.

2. At quandoquidem me timiditatis incuſare videntur, operæ pretium fuerit pauca hac de re ſcribere: hinc enim palam erit eos & improbis eſſe moribus, & Scripturas divinas minime legiſſe, aut legiſſe quidem, ſed earum eloquia divinitus inſpirata non credere: nam ſi crederent, nunquam adverſus earum doctri-

Ariani Judæis ſimiles.

nam tanta facinora admiſiſſent, neque fuiſſent Judæorum qui Dominum occiderunt malignitatem æmulati. Etenim cum hoc præceptum dediſſet Deus: *Honora patrem tuum & matrem tuam*: &, *qui maledixerit patri ſuo vel matri, morte moriatur*; adverſam illi induxere legem, verſoque in ignominiam honore, pecuniam quæ parentibus a filiis eroganda erat, in ſuam diſtraxerunt utilitatem: cumque Davidis geſta legerent, contra tamen illi ſenſerunt, innoxiiſque hominibus vitio vertebant quod in die Sabbati ſpicas vellerent confricarentque: cum tamen ipſi nec leges curarent nec Sabbatum; in illo enim iniquius ſeſe gerebant. Sed cum pravis eſſent moribus, Diſcipulorum ſaluti invidebant, idque ſolum ſpectabant ut ſua prævaleret ſententia. Atque illi quidem injuſtitiæ ſuæ præmia nacti ſunt; profani jam effecti, in poſterumque principes Sodomorum, & populus Gomorrhæ appellati. Iſti vero non minore quam illi pœna jam multati mihi videntur, veſaniæ nempe ſuæ ignorantia. Neque enim intelligunt quæ loquuntur: quin etiam quæ ignorant ſe noſſe arbitrantur. Una autem eſt illis ſcientia, maligne agere, ac quotidie pejora pejoribus comminiſci. Noſtram quippe fugam non eo criminantur quo velint nos cum virtute ac fortiter agere: nam unde inimicis votum ejuſmodi, pro viris qui non uno ſecum malignitatis curſu feruntur? At improbi cum ſint, ſimulatione uſi, hæc ubique ſpargunt: rati, ita nempe ſtulti ſunt, nos metu ejuſmodi illorum convitii aliquando ipſis occurſuros. Id peroptant ſcilicet, eaque de cauſa ubique circumcurſant: & dum ſeſe amicos ſimulant, ut inimici tamen perveſtigant; quo aliorum ſanguine jam ſatiati, nos quoque tollant de medio: ideo nempe quod adverſus eorum impietatem ſemper ſenſerimus & jam ſentiamus, eorumque hæreſim confutantes traducamus.

Matth. 15. 4. *Matth. 12. 1.* *Eſai. 1. 10.*

3. Quem enim unquam perſequuti ubi comprehenderunt, contumeliis non oneravere? quemnam ubi conquiſitum deprehenderunt, non ita tractarunt ut vel miſere interiret, vel undique male haberet? Nam quæ a judicibus agi vulgo exiſtimantur, hæc illorum ſunt opera: quin ipſi judices illorum conſilii ſunt & malitiæ miniſtri. Quiſnam igitur locus qui eorum improbitatis aliquod non præferat veſtigium? In quemnam qui adverſum ſe ſenſerit, cauſas more Jezabelis commenti, non conſpirarunt? Quæ Eccleſia non jam in luctu eſt, propter illorum adverſum epiſcopos ſuos inſidias? Antiochia propter Euſtathium Confeſſorem & orthodoxum virum: Balaneæ ob Euphrationem, mirabiliſſimum hominem: Paltus & Antaradus propter Cymatium & Carterium: Adrianopolis ob Eutropium Chriſti amantiſſimum, ac deinde ob Lucium, qui ipſorum opera catenas ſæpe geſtavit & ſic interiit:

Epiſcopi ob Arianos pulſi.

2. Ἐπειδὴ δὲ προφασίζονται δειλίαν (1) ἐγκαλεῖν, ἀναγκαῖον ὀλίγα περὶ τούτου γράψαι, δειχθήσονται γὰρ καὶ ἐκ τούτου πονηροί τε τὸν τρόπον, καὶ μὴ ἐντετυχηκότες ταῖς θείαις γραφαῖς· ἢ ἐντυχόντες μὲν, μὴ πιστεύοντες δὲ εἶναι θεοπνεύστους (2) τοὺς λόγους τοὺς ἐν αὐταῖς. εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν τοσαῦτα κατὰ τούτων ἐτόλμων, τὴν δὲ κακοήθειαν τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων ἐζήλουν. καὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ δεδωκότος ἐντολὴν, „Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου· καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω,„ ἀντινομοθετοῦντες (3) ἐκεῖνοι, τὴν τιμὴν εἰς ἀτιμίαν μετεφέροντες, καὶ ἀργύριον τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς καθῆκον παρὰ τῶν τέκνων ἀντικαταλλάσσοντες· καὶ ἀναγινώσκοντες δὲ τὰς τοῦ Δαβὶδ πράξεις, (4) ἀντενομοθέτουν αὐταῖς, καὶ ᾐτιῶντο τοὺς ἀναιτίους, τίλλοντας στάχυας, καὶ ψώχοντας ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου. ἔμελε δὲ αὐτοῖς οὔτε τῶν νόμων, οὔτε διὰ τὸ σάββατον, ἐν αὐτῷ γὰρ μᾶλλον παρηνόμουν. ἀλλ' ὅτι τὸν τρόπον ὄντες πονηροί, τοῖς τε μαθηταῖς ἐφθόνουν σωζομένοις, καὶ μόνον ἐβούλοντο (5) τὰ τῆς ἰδίας γνώμης κρατεῖν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν τῆς ἰδίας παρανομίας ἔχουσι τὰ ἐπίχειρα, ἀνίεροι γενόμενοι, καὶ λοιπὸν ἄρχοντες Σοδόμων καὶ λαὸς Γομόῤῥας χρηματίζοντες. καὶ (6) οὗτοι δὲ οὐδὲν ἧττον ἐκείνων δοκοῦσί μοι τὴν ἐπιτιμίαν ἔχειν ἤδη, τὴν τῆς ἰδίας ἀλογίας ἄγνοιαν. οὔτε γὰρ νοοῦσιν ἃ λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ νομίζουσιν εἰδέναι ἅπερ ἀγνοοῦσι· μόνη δὲ γνῶσις ἐν αὐτοῖς ἐστι τὸ κακοποιεῖν, καὶ καθ' ἡμέραν χείρονα χειρόνων ἐφευρίσκειν. καὶ γὰρ καὶ τὴν νῦν φυγὴν ἡμῶν οὐκ ἐπ' ἀρετῇ θέλοντες ἡμᾶς (7) ἀνδραγαθήσασθαι, διαβάλλουσι· πόθεν γὰρ εὐχὴ τοιαύτη παρ' ἐχθροῖς, ὑπὲρ τῶν μὴ συντρεχόντων αὐτοῖς ἐν τῇ κακοφροσύνῃ; (8) ἀλλὰ κακοήθεις ὄντες σχηματίζονται ταῦτα περιβομβεῖν, νομίζοντες, εὐήθεις ὄντες ἀληθῶς αὐτοὶ, ὡς ἄρα διὰ τὴν παρ' αὐτῶν λοιδορίαν προσάξομεν ἑαυτούς ποτε αὐτοῖς. θέλουσι γὰρ, καὶ διὰ τοῦτο πάντα (9) περιτρέχουσι, καὶ ὑποκρίνονται μὲν ὡς φίλοι, ἐρευνῶσι δὲ ὡς ἐχθροί· ἵνα αἱμάτων ἐμφορηθέντες, ἐκποδὼν ποιήσωσι καὶ ἡμᾶς, ὅτι κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐφρονήσαμεν ἀεὶ καὶ φρονοῦμεν, καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἐλέγχοντες στηλιτεύομεν.

3. (10) Τίνα γάρ ποτε διώκοντες καὶ καταλαβόντες, οὐχ ὕβρισαν ὡς ἠθέλησαν; τίνα ζητοῦντες, καὶ εὑρόντες, οὐκ οὕτως διέθηκαν, ὡς ἢ τελευτῆσαι κακῶς, ἢ λωβηθέντα πανταχόθεν; ἃ γὰρ οἱ δικασταὶ δοκοῦσι ποιεῖν, (11) ταῦτ' ἐκείνων ἐστὶν ἐνεργήματα, καὶ μᾶλλον ὅτι τῆς ἐκείνων προαιρέσεως καὶ πονηρίας εἰσὶν ὑπηρέται. ποῖος τόπος οὐκ ἔχει τῆς κακίας αὐτῶν (12) ὑπόμνημα; τίνα φρονοῦντα κατ' αὐτῶν οὐ συνεσκευάσαντο, πλασάμενοι προφάσεις κατὰ τὴν Ἰεζάβελ; ποία ἐκκλησία νῦν οὐ θρηνεῖ διὰ τὰς ἐκείνων κατὰ τῶν αὐτῶν ἐπισκόπων ἐπιβουλάς; Ἀντιόχεια μὲν διὰ Εὐστάθιον τὸν ὁμολογητὴν καὶ ὀρθόδοξον, Βαλανέαι δὲ δι' Εὐφρατίωνα τὸν θαυμασιώτατον, καὶ Πάλτος μὲν καὶ Ἀντάραδος διὰ Κυμάτιον καὶ Καρτέριον, ἡ δὲ Ἀδριανούπολις, δι' Εὐτρόπιον τὸν φιλόχριστον, καὶ τὸν μετ' αὐτὸν Λούκιον, τὸν πολλάκις παρ' αὐτῶν καὶ ἁλύσεις φορέσαντα, καὶ οὕτως ἀποθανόντα·

(1) Edit. Commel. ſola δειλίαν. In Angl. paulopoſt τε deeſt. Idem infra, ἢ μὴ ἐντετυχ.
(2) Baſil. & Anglic. τοὺς θείους λόγους.
(3) Anglic. ἐκεῖνοι.
(4) Reg. ἀντενομοθέτουν. Mox Anglic. τίλλοντας στάχυας καὶ ψώχοντας ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου ἔμελε γὰρ αὐτοῖς οὔτε νόμων, οὔτε διά, &c. Mox idem παρηνόμουν.
(5) Ita Reg. & recte. In editis τὰ deeſt.
(6) Sic Baſil. Anglic. At Reg. & Editi αὐτοί. Mox in editis male, δοκοῦσι, οἱ: in Reg. ſic prima manu poſitum fuerat, ſed ſecunda οἱ deletum. At rectius Angl. & Baſil. δοκοῦσί μοι.
(7) Reg. ἀνδραγαθήσασθαι. Editi ἀνδραγαθίσασθαι. Anglic. ἀνδραγαθῆσαι.
(8) Sic Reg. Editi, ἀλλὰ κακοήθεις ὄντες ἀληθῶς αὐτοὶ, omiſſis intermediis. Anglic. vero ſic: ἀλλὰ κακοήθεις ὄντες σχηματίζονται περιβομβεῖν, καὶ διὰ τοῦτο πάντα, multis omiſſis.
(9) Ita Reg. Baſil. Anglic. Editi vero περιτρέχουσι καὶ κρίνονται, minus recte. Mox in Anglic. poſt ἐρευνῶσι deeſt δέ.
(10) Hæc habentur apud Theodoretum l. 2. Hiſt. c. 15. Mox Anglic. καὶ καταλαβόντες οὐχ.
(11) Sic Reg. Editi male κατ' ἐκείνων.
(12) Angl. ὑπόμνημα. ποία ἐκκλησία νῦν οὐ θρηνεῖ διὰ τὰς ἐκείνων αὐτῶν ἐπιβουλάς, omiſſis multis. Qui ſequuntur vero epiſcopi, memorantur item ſub initium Epiſtolæ ad Solitarios: ſed qui dicitur hic Euphration Balaneæ um, ibi Εὐφρατίων ὁ ἐν Καλανέᾳ perperam vocatur. Angli c. Βαλανέα, Theodoret. Βαλανεῶν. Mox illud, τὸν θαυμασιώτατον deeſt in Anglic. nec lectum eſt a Nannio. Ibidem Anglic. Βάλτος: Nanniuſque vertit *Baltos*. Theodoreti vetus editio Πόντος. Omnes alii rectius Πάλτος, oraque urbs Syriæ.

A τι· καὶ Ἄγκυρα μὲν διὰ Μάρκελλον, Βέῤῥοια δὲ διὰ Κῦρον, καὶ Γάζα δι' (1) Ἀσκληπᾶν. τούτους μὲν γὰρ πολλὰ πρότερον ὑβρίσαντες, ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν οἱ δόλιοι· Θεόδουλον δὲ καὶ Ὀλύμπιον ἀπὸ τῆς Θρᾴκης (2) ἐπισκόπους, καὶ ἡμᾶς, καὶ πρεσβυτέρους ἡμετέρους, οὕτως ἐποίησαν ζητηθῆναι, ὥστε εἰ εὑρεθείημεν κεφαλὰς ὑποστῆναι τιμωρίαν· καὶ τάχα ἂν ἀπεθάνομεν οὕτως, εἰ μὴ παρὰ γνώμην αὐτῶν ἐφύγομεν καὶ τότε. τοιαῦτα γάρ ἐστι τὰ μὲν κατὰ τοῦ περὶ Ὀλύμπιον πρὸς τὸν ἀνθύπατον Δονάτον, τὰ δὲ καθ' ἡμῶν πρὸς Φιλάγριον δοθέντα γράμματα. (3) τὸν γὰρ τῆς B Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον Παῦλον διώξαντες καὶ εὑρόντες, προφανῶς ἀποπνιγῆναι πεποιήκασιν ἐν τῇ λεγομένῃ Κουκουσῷ τῆς Καππαδοκίας, δήμιον ἐσχηκότες εἰς τοῦτο Φίλιππον, τὸν γενόμενον ἔπαρχον. ἦν γὰρ καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν προστάτης, καὶ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων ὑπηρέτης.

4. Ἆρ' οὖν διὰ τὰ τοσαῦτα (4) κόρον ἔσχον, καὶ λοιπὸν ἠρέμησαν; οὐδαμῶς. οὔτε γὰρ ἐπαύσαντο, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν ταῖς Παροιμίαις βδέλλαν, μᾶλλον πλεονάζονται τοῖς κακοῖς, ἐπιφυόμενοι κατὰ τῶν μεγάλων παροικιῶν. τίς γὰρ καὶ τανῦν ἴδρωσαν, τίς ἂν ἀξίως (5) ἐξείποι; τίς τοσαῦτα δύναται μνημονεῦσαι, C ὅσα ἐκεῖνοι πεποιήκασιν; ἄρτι γὰρ εἰρήνην ἐχουσῶν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ τῶν λαῶν εὐχομένων ἐν ταῖς συνάξεσιν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης Λιβέριος, καὶ (6) Παυλῖνος ὁ τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλιῶν, καὶ Διονύσιος ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς Ἰταλίας, καὶ Λουκίφερ ὁ μητροπόλεως τῶν κατὰ Σαρδονίαν νήσων, καὶ Εὐσέβιος ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, οἱ πάντες ἐπίσκοποι ἀγαθοὶ, καὶ τῆς ἀληθείας κήρυκες, ἁρπάζονται, καὶ ἐξορίζονται· πρόφασιν οὐδεμίαν ἔχοντες, ἢ ὅτι μὴ συνέθεντο τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει, μηδὲ ὑπέγραψαν αὐτοῖς καθ' ἡμῶν, (7) ἐν αἷς ἐπλάσαντο διαβολαῖς καὶ συκοφαντίαις.

D 5. Περὶ γὰρ τοῦ μεγάλου καὶ ἀγηρωτάτου καὶ ὁμολογητοῦ ἀληθῶς Ὁσίου, περιττόν ἐστιν ἐμὲ (8) καὶ λέγειν· ἴσως γὰρ ἐγνώσθη πᾶσιν, ὅτι καὶ τοῦτον ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν. οὐ γὰρ ἄσημος, ἀλλὰ καὶ πάντων μάλιστα καὶ μᾶλλον ἐπιφανὴς ὁ γέρων. ποίας γὰρ οὐ καθηγήσατο συνόδου; καὶ λέγων ὀρθῶς, οὐ πάντας ἔπεισε; ποία τις ἐκκλησία τῆς τούτου προστασίας οὐκ ἔχει (9) μνημεῖα τὰ κάλλιστα; (10) τίς λυπούμενός ποτε προσῆλθεν αὐτῷ, καὶ οὐ χαίρων ἀπῆλθε παρ' αὐτοῦ; τίς ᾔτησε δεόμενος, καὶ οὐκ ἀνεχώρησε τυχὼν ὧν ἠθέλησε; καὶ ὅμως καὶ κατὰ τούτου τετολμήκασιν· ὅτι E καὶ αὐτὸς εἰδὼς ἃ ποιοῦσι διὰ τὴν ἀσέβειαν ἑαυτῶν συκοφαντίας, οὐχ ὑπέγραψε ταῖς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλαῖς. εἰ γὰρ καὶ ὕστερον διὰ τὰς πολλὰς ὑπὲρ μέτρον ἐπιφερομένας αὐτῷ πληγὰς, καὶ συσκευὰς κατὰ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ εἶξεν αὐτοῖς πρὸς ὥραν, ὡς γέρων καὶ ἀσθενὴς τῷ σώματι, ὅμως αὐτῶν ἡ πονηρία καὶ ἐκ τούτου δείκνυται, (11) σπουδασάντων πανταχόθεν ἑαυτοὺς δεῖξαι μὴ εἶναι Χριστιανοὺς ἀληθῶς.

6. Ἐκεῖθεν γὰρ καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πάλιν ἐπεφύησαν, ζητοῦντες πάλιν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι, καὶ γέγονε

A item Ancyra propter Marcellum: Berœa ob Cyrum: Gaza propter Aſclepam. Et hos quidem, homines illi ſane fraudulenti, contumeliis prius affectos in exſilium mittendos curarunt: Theodulum vero & Olympium in Thracia epiſcopos, nos item & presbyteros noſtros, undique perquirendos juſſerunt, eo ſcilicet animo ut deprehenſos capite plecterent. Atque talis ſorte nobis vitæ exitus fuiſſet, niſi præter eorum ſententiam tunc aufugiſſemus. Id enim ferebant litteræ adverſus Olympium ad Proconſulem Donatum, litteræ item adverſum me ad Philagrium datæ. Enim-B vero Paulum Conſtantinopolis epiſcopum perſequuti, cum reperiſſent, Cucuſi in Cappadocia palam ſtrangulari curarunt: carnifice uſi Philippo olim Præfecto: erat quippe ille hæreſis eorum patronus, pravorumque miniſter conſiliorum.

4. Num igitur tot tantiſque facinoribus ſatiati, jam quieti ſe dediderunt? Nullatenus. Non ceſſarunt enim, ſed inſtar ſanguiſugæ, de qua in Proverbiis, magis magiſque deſæviunt, ſceleribuſque ſuis magnas parœcias adoriuntur. Quis enim pro rei gravitate eorum flagitia enarrarit? Quis eorum res C geſtas ſermone complecti valeat? Eccleſiis enim jam in pace degentibus, orantibuſque populis in ſynaxibus, Liberius Romanus epiſcopus, Paulinus Galliarum Metropolis epiſcopus, Dionyſius Italiæ Metropolis epiſcopus, Lucifer inſularum Sardiniæ Metropolis epiſcopus & Euſebius in Italia epiſcopus, omnes probi epiſcopi, veritatiſque præcones abrepti in exſilium pelluntur: nulla prorſus alia de cauſa, quam quod Arianæ hæreſi non ſunt adſtipulati, neque ſubſcripſerint calumniis ſycophantiiſque quas adverſum nos illi commenti ſunt. Prov. 30. 15.

5. Nam de magno ac felicis ſenectutis viro & con-D feſſore revera Hoſio, id eſt, Sancto, loqui ſupervacaneum fuerit: fortaſſe quippe compertum omnibus eſt, hunc quoque ipſis auctoribus in exſilium pulſum fuiſſe. Haud enim obſcurus, ſed omnium clariſſimus ſenex ille eſt. Quæ ſynodus enim, cui non ille præfuerit? Quandonam ſapientibus dictis ſuis non in ſuam omnes perduxit ſententiam? Quænam Eccleſia illius patrocinii pulcherrima non ſervat monumenta? Quis illum mœſtus adiit, quin lætus ab eo receſſerit? Quis aliquo egens ab eo poſtulavit, optatumque non abiit aſſequutus? Hunc tamen tantum virum vexare auſi ſunt: gnarus quippe cum eſſet earum quas impie-E tatis ſuæ cauſa confingunt calumniarum, inſidioſis eorum adverſum nos reſcriptis ſubſcribere noluit. Quamvis enim tandem ob vim plagarum, quibus eum immaniſſime & ultra modum lancinarunt, & ob conſpirationes adverſum cognatos ejus conflatas, utpote ſenex ac corpore imbecillus, ad quoddam temporis ſpatium illis ceſſerit; attamen illorum malitia ex iis quoque eorum geſtis innoteſcit: nam id omnino curant, ut ſe non veros eſſe Chriſtianos comprobent. Hoſii laudes.

6. Poſt hæc enim Alexandriam rurſus invadunt, noſque denuo ad necem perquirunt: factaque ſunt præ-

(1) Anglic. Ἀσκληπᾶν.
(2) Anglic. Θρᾴκης ὄντας ἐπ. Mox Theodoret. καὶ ἡμᾶς δέ.
(3) τὸν γὰρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, &c. Hæc habentur apud Theodoret. l. 2. c. 5. & apud Niceph. l. 9. c. 10.
(4) Anglic. κόρον ἔσχον, & ita legit Nannius. Mox Anglic. οὐδὲ γὰρ ἐπαύσαντο.
(5) Anglic. εἴποι. Ibid. τίς τοσαῦτα, &c. Hæc item apud Theodoret. Hiſt. l. 2. c. 13.
(6) Sic omnes mſſ. Theod. & ita legit Nannius: at editi Παυλῖνος ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς Ἰταλίας, omiſſis intermediis. Porro Dionyſium hic memoratum Sozom. lib. 4. c. 8. ait fuiſſe Epiſcopum Albæ. Sed haud dubie Mediolanenſis præſul fuit ille. Erat tamen in Mediolanenſi Epiſcopatu urbs nomine Alba Pompeia, quæ forte cauſa fuit Sozomeno Dionyſium Albæ Epiſcopum nuncupandi. Mox Anglic. Σαρδωνίαν. Theod. Σαρδονίαν. Reg. Σαδονίαν. Paulo-poſt ὁ poſt Εὐσέβιος in Editis habetur, ſed in Reg. deeſt. Ibid. οἱ abeſt ab Anglic.
(7) Anglic. ἐν αἷς ἐπλάσαντο συκοφαντίαις. τοὺς μὲν γάρ. Theod. ἐν αἷς ἔπραξαν συκοφαντίαις.
(8) καὶ deeſt apud Theod. Idem paulo infra, πάντων μάλιστα περιφανὴς ὁ γέρων.
(9) Reg. & Anglic. μνημεῖα, & ita legit Nannius. Editi σημεῖα. Theod. σημεῖα τὰ.
(10) Theodoret. τίς ἀθυμήσας ποτὲ προσελθὼν αὐτῷ, οὐ χαίρων ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ. Infra idem ὅτι καὶ αὐτός. Mox Angl. αὐτῶν συκοφαντίας. εἰ γὰρ, omiſſis intermediis. Ibid. Reg. ἑαυτῶν habet, editi αὐτῶν.
(11) Anglicanus codex, σπουδασάντων ὑπὲρ τοῦ πανταχόθεν αὐτοῦ. Quæ mox ſequuntur, ἐπειδὴ, &c. habentur apud Socratem l. 2. cap. 28. & apud Nicephorum lib. 9. cap. 9. Socrat. ſic incipit, καὶ γὰρ εἰς τὴν Ἀλεξ. & ita Niceph. Quæ hic enarrantur, habes etiam ſub finem Apologiæ præcedentis, & in Epiſt. ad Solit.

præſentia prioribus pejora. Milites quippe derepente Eccleſiam obſedere: bellicuſque tumultus vice precum exortus eſt. Dehinc Quadrageſimæ tempore ingreſſus Georgius e Cappadocia, mala quæ a magiſtris illis edoctus fuerat adauxit. Etenim poſt hebdomadam Paſchatis, Virgines in carcerem conjici, Epiſcopos a militibus vinctos abduci, orphanorum viduarumque domos & panes diripi, irruptiones in domos fieri, noctu Chriſtianos dejici, domos obſignari, fratres Clericorum pro fratribus periclitari. Hæc quidem atrocia, ſed atrociora deinde conſequuta ſunt facinora: nam hebdomade poſt ſanctam Pentecoſten, cum populus, expleto jejunio, orandi cauſa ad cœmeterium egreſſus eſſet, quod omnes a Georgii communione abhorrerent; re comperta ſceleratiſſimus ille, Sebaſtianum Ducem Manichæum hominem concitat: qui mox cum turma militum, arma, ſtrictos gladios, arcus & tela ferentium, ipſa Dominica die in populum irrupit. Pauciſque illic in oratione repertis, plurimi namque adveniente hora receſſerant, talia commiſit facinora, qualia virum decebat Arianis obtemperantem. Nam accenſo rogo Virgines igni admotas adigebat ut dicerent, ſe Arianicæ fidei eſſe: ut autem eas vim ſuperare, ignemque nihil curare animadvertit, nudatas iterum ita in faciem cædit ut per aliquantum temporis vix dignoſci poſſent.

Arianorum perſequutio in Georgii intruſione.

7. Viros autem quadraginta comprehenſos, inſolentiore modo verberavit: nam virgis palmarum recens amputatis, quibus adhuc aculei hærebant, ſic eorum terga laceravit, ut nonnulli ob infixos aculeos medici opera ſæpius eguerint: immo quidam vim plagarum non ferentes extincti ſint. Porro quotquot apprehenderant una cum Virginibus ad magnam relegarunt Oaſin. Neque initio conceſſerant ut defunctorum corpora cognatis ſuis traderentur; ſed ipſa arbitratu ſuo occultarunt abjeceruntque inſepulta: rati ſic poſſe ſuam latere crudelitatem. Qua in re vecordes illi magno mentis errore tenebantur: nam cum defunctorum cognati de ſuorum quidem confeſſione gauderent, lugerentque tamen ob ſubducta corpora, hæc ſane cauſa fuit ut magis magiſque vulgarentur eorum impietatis crudelitatiſque argumenta. Verum illi mox ex Ægypto & Libyis in exſilium miſerunt epiſcopos Ammonium, Muium, Gaium, Philonem, Hermen, Plenium, Pſenoſirim, Nilammonem, Agathum, Anagamphum, Marcum, Ammonium, alterum Marcum, Dracontium, Adelphium, Athenodorum; & presbyteros, Hieracem & Dioſcorum, quos tanta acerbitate expulerunt, ut illorum quidam in itinere, quidam in exſilii loco interirent. Epiſcopos vero plus triginta in

Ægypti Epiſcopi pulſi & vexati.

(1) χείρονα τὰ νῦν τῶν προτέρων. στρατιῶται γὰρ ἐξαίφνης τὴν ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν, καὶ τὰ τῶν πολέμων ἀντὶ τῶν εὐχῶν ἐγίνετο. (2) εἶτ' ἐλθὼν τῇ τεσσαρακοστῇ ὁ παρ' αὐτῶν ἀποσταλεὶς ἐκ Καππαδοκίας Γεώργιος, ηὔξησεν ἃ παρ' αὐτῶν μεμάθηκε κακά. μετὰ γὰρ (3) τὴν ἑβδομάδα τὸ Πάσχα, παρθένοι εἰς δεσμωτήριον ἐβάλλοντο, ἐπίσκοποι ἤγοντο ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι, ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἡρπάζοντο οἰκίαι (4) καὶ ἄρτοι, ἔφοδοι κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐγίνοντο, καὶ νυκτὸς οἱ Χριστιανοὶ κατεφέροντο, ἐπεσφραγίζοντο οἰκίαι, καὶ ἀδελφοὶ κληρικῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐκινδύνευον. καὶ δεινὰ μὲν ταῦτα, δεινότερα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα (5) τολμήματα· τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν ὁ λαὸς νηστεύσας ἐξῆλθε περὶ τὸ (6) κοιμητήριον εὔξασθαι, διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφεσθαι τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωνίαν· ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ παμπόνηρος αὐτός, παροξύνει τὸν στρατηλάτην Σεβαστιανόν, Μανιχαῖον ὄντα, καὶ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ πλήθους στρατιωτῶν, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνά, καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων, ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ κυριακῇ κατὰ τῶν λαῶν. καὶ ὀλίγους ἀρτίως εὑρὼν εὐχομένους· οἱ γὰρ (7) πλεῖστοι λοιπὸν διὰ τὴν ὥραν ἀναχωρήσαντες ἦσαν· τοιαῦτα εἰργάσατο, οἷα παρ' αὐτῶν ἔπρεπεν ἀκούσαντα πρᾶξαι. πυρκαϊὰν γὰρ ἀνάψας, καὶ στήσας παρθένους πρὸς τὸ πῦρ, ἠνάγκαζε λέγειν (8) αὐτὰς τῆς Ἀρείου πίστεως εἶναι· ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς ἔβλεπε, καὶ μὴ φροντιζούσας τοῦ πυρός, γυμνώσας λοιπόν, οὕτω κατέκοψεν εἰς τὰ πρόσωπα, ὡς μετὰ χρόνον μόγις αὐτὰς ἐπιγνωσθῆναι.

7. Ἄνδρας δὲ κρατήσας τεσσαράκοντα, καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε· ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων ἄρτι τεμών, ἐν αὐταῖς (9) ἐχούσαις ἔτι τοὺς σκόλοπας, τὰ νῶτα αὐτῶν οὕτως ἐξέδειρεν, ὡς τινὰς μὲν πολλάκις χειρουργηθῆναι διὰ τοὺς (10) ἐναποπαγέντας ἐν αὐτοῖς σκόλοπας, τινὰς δὲ καὶ μὴ φέροντας ἀποθανεῖν· τούτους μὲν οὖν τοὺς περιληφθέντας ἀθρόως, καὶ τὰς παρθένους, ἐξώρισαν εἰς τὴν μεγάλην Ὄασιν. τὰ δὲ σώματα τῶν τετελευτηκότων, οὐδὲ τοῖς ἰδίοις κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποδοθῆναι (11) πεποιήκασιν, ἀλλ' ἔκρυψαν ὡς ἠθέλησαν, ἄταφα βαλόντες, ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν αὐτοὺς λανθάνειν τὴν τοσαύτην ὠμότητα. πράττουσι δὲ τοῦτο (12) πεπλανημένῃ τῇ διανοίᾳ οἱ παράφρονες. τῶν γὰρ οἰκείων τῶν τετελευτηκότων, χαιρόντων μὲν διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνούντων δὲ διὰ τὰ σώματα (13) μεῖζον ἐξηχεῖτο κατ' αὐτῶν ὁ τῆς ἀσεβείας καὶ ὠμότητος ἔλεγχος. καὶ γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβύης, ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους, Ἀμμώνιον, (14) Μοῦϊν, Γάϊον, Φίλωνα, Ἑρμῆν, Πλήνιον, Ψενόσιριν, Νειλάμμωνα, Ἀγαθόν, Ἀνάγαμφον, Μάρκον, Ἀμμώνιον, ἕτερον Μάρκον, Δρακόντιον, Ἀδέλφιον, Ἀθηνόδωρον· καὶ πρεσβυτέρους, Ἱέρακα, καὶ Διόσκορον· καὶ οὕτω πικρῶς ἤλασαν αὐτούς, ὡς τινὰς (15) μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τινὰς δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν. (16) ἐφυγάδευσαν δὲ ἐπισκόπους

πλείους

(1) Socrat. & Nic. τὰ ὕστερα χείρονα τῶν πρώτων. Mox Reg. Socr. & Nic. καὶ τὰ πολέμων. Editi καὶ τὰ τῶν πολέμων.
(2) εἶτ' εἰσελθών. Sic Reg. Socr. & Nic. Editi vero, & Theod. apud quem hæc habentur lib. 2. cap. 14. εἶτα ἐλθών.
(3) Sic Socr. Nic. & omnes mſſ. in editis τὸ deeſt.
(4) In Theod. καὶ ἄρτοι deeſt.
(5) Socrates & Nic. τολμήματα.
(6) Ritus orandi in cœmeteriis apud Eccleſiaſticos Scriptores ſæpe occurrit: ſic in conſtitutionibus Apoſtol. lib. 8. c. 30. circa quod vide notas Cottellerii.
(7) Theodoretus δὲ poſt γάρ. Mox Socrates & Niceph. ἀναχωρήσαντες ἔτυχον. Pauloposſt iidem οἷα παρ' αὐτῶν ἄξιον πραχθῆναι. πυρκαϊὰν γὰρ ἅψας.
(8) Sic Socr. & Nic. Reg. & Theod. ἑαυτάς, editi αὐτάς. Mox hæc καὶ μὴ φροντιζούσας τοῦ πυρὸς deſunt in Anglic.
(9) Sic Reg. & Nic. Editi, ἐν αὐταῖς ἐχούσας.
(10) Sic editi. At Regius codex Socr. & Nic. ἐναποπαγέντας. Pauloposſt Anglic. Soc. & Nic. περιληφθέντας. Mox Theod. τὰς παρθένους. Hæc item enarrantur in Epiſt. ad Solit.
(11) Socrates & Nic. ἀποδοθῆναι συνεχώρησαν.
(12) Socrates & Nicephorus, πεπλανημένοι τῇ διανοίᾳ. Theodoret. πεπλανημένοι τὴν διάνοιαν.
(13) Sic Regius, Baſil. Anglic. Socrat. Theodor. Nic. Editi vero μεῖζον ἐξηχεῖτο.
(14) Socrates Θμουΐν. Anglic. Μοΐ. Ibid. Anglic. & Theodoret. Ψενόσιριν. Ibid. Anglic. & Socrat. Νειλάμμωνα, Reg. & editi, Πελάμμωνα male. Ibid. Socrat. & Niceph. & Anglic. Ἀγάθωνα. Theod. Ἀγάμμων. Ibid. Anglic. Ἀγαμφον. Mox Socrat. & Theodoret. Ἀμμώνιον ἕτερον καὶ ἕτερον Μάρκον. Apud Socratem legitur tertio Ammonium. Sed male: nam ſeptemdecim tunc forent epiſcopi pulſi, cum tamen ſedecim tantum memoret Athanaſius ſub finem Apologiæ præcedentis. Hæc item in epiſt. ad Solit.
(15) Anglicanus codex αὐτοῖς.
(16) Mire variat Theodoretus qui habet ἐφυγάδευσαν δὲ ἐπισκόπους πλείους ἢ τριάκοντα, ejuſque lectionem germanam putat Valeſius. Sed mendoſam eam eſſe arbitramur: nam præterquam quod omnes mſſ. & editi Athanaſii, Socrat. & Niceph. habent ἐφυγάδευσαν, hæc lectio vera comprobatur ex Apol. ad Conſtant. num. 27. ubi ſic legitur. καὶ ἐξωρίσθησαν μὲν δέκα καὶ ἕξ, τῶν δὲ ἄλλων, οἱ μὲν ἐφυγαδεύθησαν. οἱ δὲ ὑποκρίνεσθαι ἠναγκάσθησαν. *Quorum (ſcilicet Epiſcoporum) ſedecim ſunt in exſilium acti, ex cæteris vero, alii in fugam verſi, alii ad ſimulandum coacti ſunt.*

Digitized by Google

πλείω σπουδάζοντα. οὐδὲ γὰρ ἂν αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἀχαὰβ, εἰ δυνατὸν, ἐξᾶραι τὴν ἀλήθειαν. (1) ἐν δὲ ταῦτα τῶν ἀσεβῶν τὰ τολμήματα.

8. Ταῦτα δρῶντες καὶ μὴ ἐντραπέντες ἐφ' οἷς (2) πρότερον καθ' ἡμῶν ἐτύρευσαν κακοῖς, ἔτι καὶ νῦν κατηγοροῦσιν, ἐκφυγεῖν δυνηθέντας αὐτῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας· μᾶλλον δὲ ὀδύρονται πικρῶς, ὅτι μὴ καὶ ἐκ τοῦ ὅλου τέλεον πεποιήκασι, καὶ λοιπὸν προφασίζονται δειλίαν ὀνειδίζειν, ἀγνοοῦντες ὅτι καὶ τοῦτο γογγύζοντες, εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσι μᾶλλον τὴν μέμψιν. εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεύγειν, πολλῷ χεῖρον τὸ διώκειν. ὁ μὲν γὰρ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, κρύπτεται, ὁ δὲ διώκει ζητῶν ἀποκτεῖναι· καὶ τὸ μὲν φεύγειν, γέγραπται, ὁ δὲ ζητῶν ἀναιρῆσαι, παραβαίνει νόμον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς τὴν πρόφασιν (3) τοῦ φεύγειν παρέχει. ὅπερ ὅταν τὴν φυγὴν ὀνειδίζωσι, ἐντραπείησαν πλέον ἑαυτοὺς διώκοντες· παυσάσθωσαν γὰρ ἐπιβουλεύοντες, καὶ παύσονται οἱ φεύγοντες εὐθύς. ἀλλὰ τῆς μὲν ἰδίας πονηρίας οὐ παύονται, τοῦ δὲ (4) καταλαβεῖν ἕνεκα, πάντα πράττουσιν· οὐκ εἰδότες, ὅτι τῶν διωκομένων ἡ φυγὴ, μέγας ἔλεγχός ἐστι κατὰ τῶν διωκόντων. οὐδεὶς γὰρ τὸν πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον φεύγει, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ἄγριον καὶ πονηρὸν ὄντα (5) τὸν τρόπον. „πᾶς γὰρ κατώδυνος καὶ ὑπόχρεως,„ ἀπὸ μὲν τοῦ Σαοὺλ ἔφευγε, πρὸς δὲ τὸν Δαβὶδ κατέφευγε. διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι τοὺς κρυπτομένους (6) αὐτοὺς ἀναιρεῖν σπουδάζουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν ἔχειν τῆς αὐτῶν πονηρίας τὸν ἔλεγχον. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δοκοῦσι τυφλώττειν οἱ (7) ἀεὶ πλανώμενοι· ὅσῳ γὰρ ἡ φυγὴ πρόδηλος, τοσούτῳ καὶ πλέον ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς γινομένη παρ' αὐτῶν ἀναίρεσις, καὶ ἡ ἐξορία προφανεστέρα γενήσεται· ἄν τε γὰρ ἀποκτείνωσιν, (8) ὁ θάνατος μεῖζον ἠχήσει κατ' αὐτῶν· ἄν τε πάλιν ἐξορίσωσι, πανταχοῦ καθ' ἑαυτῶν αὐτοὶ μνημεῖα τῆς παρανομίας ἐξαποστέλλουσιν.

9. Εἰ μὲν οὖν ἔσωζον τὰς φρένας, ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐν τούτοις συνεχομένους, καὶ τοῖς ἑαυτῶν περιπίπτοντας (9) λογισμοῖς. ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ σωφρονεῖν ἀπώλεσαν, διὰ τοῦτο καὶ διώκοντες ἐξάγονται, καὶ ζητοῦντες ἀνελεῖν, οὐχ ὁρῶσιν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. (10) τάχα γὰρ καὶ τὴν πρόνοιαν αὐτὴν αἰτιᾶσθαι τολμῶσιν· οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς ἀτόλμητον· ἐφ' οἷς αὐτοῖς οὐ παραδίδωσι, πρόδηλα τοίνυν τυγχάνοντος κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνὴν, ὅτι μηδὲ στρουθίον ἄνευ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐμπεσεῖν εἰς παγίδα δύναται. καὶ γὰρ καὶ ὅταν παραλαμβάνωσιν οἱ ἀλάστορες, εὐθὺς ἐπιλανθάνονται τῶν τε ἄλλων, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων, ἑαυτῶν· καὶ (11) μόνον ταῖς ἀλαζονείαις τὰς ὀφρῦς ἀνασπάσαντες, οὔτε καιρὸν γινώσκουσιν, οὔτε αἰδοῦντες ἀνθρώπινα αἰδοῦνται τὴν φύσιν. κατὰ δὲ τὸν τύραννον τῆς Βαβυλῶνος, ἀγριώτερον ἐπιφύονται, καὶ οὔτε τινὰς (12) ἐλεοῦσιν, ἀλλὰ καὶ „τὸν πρεσβυτέρων τὸν ζυγὸν ἐπιβαρύνουσι· καὶ ἐπὶ τὸ „ἄλγος τῶν τραυμάτων, ὡς γέγραπται, προσετίθεσαν, οἱ „ἀνηλεεῖς.„ οἱ μὲν οὖν μὴ ταῦτα δράσαντες ἦσαν, εἰ μὴ τοὺς κατὰ τῆς συκοφαντίας αὐτῶν ὑπὲρ ἡμῶν λέγοντας ἐξορίσαντες ἦσαν, πιθανοὶ ἂν λέγοντες παρὰ πᾶσιν ἐνομίσθησαν. ἐπειδὴ δὲ ἄλλοις (13) τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ἐπισκόποις ἐπεβούλευσαν, καὶ οὔτε τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ Ὁσίου, οὔτε τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, οὔτε (14) τοσού-

fugam verterunt: ea enim illis quemadmodum Achabo cura fuit; ut ſi modo fieri poſſet, veritatem de medio tollerent. En illa ipſa ſunt impiorum facinora.

8. Hæc cum illi agant, nec pudeat malorum quæ adverſum nos moliti ſunt, nos etiamnum ideo criminantur, quod ſanguinarias illorum manus effugerimus; imo potius acerbe lugent, quod me non e medio prorſus ſuſtulerint: ac deinceps ſimulate timiditatem exprobrant: non intelligentes ſe dum ita obmurmurant, in ſe potius ipſam vertere criminationem. Nam ſi turpe eſt fugere, multo deterius perſequi: qui fugit enim, mortis vitandæ cauſa ſe ſubducit; hic autem ideo perſequitur, ut perimat quem inquirit. Quod autem fugere liceat, id Scripturæ teſtantur: qui autem interficiendi animo inquirit, is legem tranſgreditur, imo ipſe eſt qui fugiendi cauſam præbet. Si igitur fugam exprobrant, ſe magis pudeat quod perſequantur. Deſinant inſidias tendere, mox gradum ſiſtent qui fugiunt. Sed numquam illi ſuæ finem imponent malitiæ: nihil certe non agunt ut nos comprehendant, non advertentes fugam eorum qui perſequutionem patiuntur permagnum eſſe in perſequutores argumentum: nemo enim humanum fugit aut manſuetum hominem, ſed immanem & moribus improbum. Idcirco *omnes qui erant in anguſtia conſtituti & oppreſſi ære alieno*, Saulem fugientes ad Davidem ſe conferebant. Illi vero ideo eos qui ſe occultant interficere ſatagunt, ut nulla ſuperſint malitiæ ſuæ veſtigia. Verum illi ut ſemper errant, videntur in hoc etiam cæcutire: quanto enim fuga clarior, tanto etiam liquidius inſidiis eorum patratæ cædes, irrogataque exſilia explorata erunt. Si namque occidant, ipſa mors gravius in carnifices reſonabit; ſin pellant in exſilium, quaquaverſum emittunt iniquitatis ſuæ monumenta. 1. Reg. 22. 2.

9. Si igitur ſanæ mentis eſſent, ſeſe adverterent malis hujuſmodi complicari, ac in propria impingere conſilia. Verum quia mente capti ſunt, impetu ad perſequendum feruntur, dumque cædes perpetrare ſtudent, ſuam impietatem perſpectam non habent. Immo forte ipſam criminari audebunt providentiam (nihil enim illis inauſum) quod viros quos inquirunt ſibi non tradat: cum palam tamen ſit, teſtante Salvatore, ne paſſerculum quidem ſine Patre noſtro qui in cælis eſt poſſe in laqueum incidere. At ubi aliquem apprehenderint ſceleratiſſimi illi, & aliorum & ſui in primis ſtatim obliviſcuntur, elatiſque ex ſola arrogantia ſuperciliis, nec cognoſcunt temporis opportunitatem, nec vel minima naturæ reverentia cohibentur ab injuriis inferendis: ſed more Babylonici tyranni efferatius inſurgunt citra ullam in quemlibet miſericordiam: ſed *ſenis jugum aggravant*, &, *ſuper dolorem vulnerum* immites illi *addiderunt*. Quod ſi ejuſmodi facinora non admiſiſſent: ſi eos qui ſuas calumnias in nos conflatas impugnarent, non loco expuliſſent, eorum fortaſſe dictis ſaltem nonnulli fidem adhibuiſſent. At cum ſint tot tantiſque epiſcopis inſidiati, nec magno Hoſio Confeſſori, neque Epiſcopo Romano, ac tot Eſaie 47. 6. Pſ. 63. 26.

(1) Hæc habentur apud Socratem lib. 3. cap. 8. & apud Niceph. lib. 10. cap. 16.
(2) Sic Reg. Baſil. Socrat. Niceph. Editi vero & Anglicanus, ἐτυράννευσαν, male.
(3) Nicephorus, τοῦ φεύγειν.
(4) Socrat. καταβαλεῖν. Mox ἕνεκα deeſt in Soc. & Niceph.
(5) Anglic. τοὺς τρόπους. Mox editi male πᾶς γοῦν. Reg. & Baſil. πᾶς γοῦν. Socrates & Niceph. πᾶς γάρ. Anglic. ὁ πᾶς μέν.
(6) Anglicanus & Socrates, αὐτοῖς. Ibidem Anglic. ἀναιρεῖν σπουδάζουσι. Mox idem ἑαυτῶν.
(7) ἀεὶ deeſt apud Socr. Paulopoſt Reg. Baſil. Anglic. Socr. Nic. γινομένη. Editi γινομένης. Mox Anglic. προφανεστέρα.
(8) Quæ leguntur a voce ἀποκτείνωσιν, ad πανταχοῦ deerant in editis, ſed habentur in Reg. Baſil. Anglic. Socrat. & Niceph. Ibi Anglic. habet ἐξηχεῖ pro ἠχήσει. Mox idem, αὐτοὶ μνημεῖα τῆς πονηρίας ἀποστέλλουσι.
(9) Anglicanus codex, λόγοις.
(10) Multa hic omittuntur a Socrat. Niceph. Paulopoſt Reg. & Anglic. οὐδὲν γάρ. In editis γὰρ deeſt.
(11) Anglicanus codex, μόνον.
(12) Reg. ἐλεοῦσιν. Mox Anglic. τοῖς πρεσβυτέροις.
(13) τοσούτοις deeſt in Anglic.
(14) Anglic. τοσούτων. Paulopoſt idem ἐπισκόπων. Idem ibi, ἀλλὰ καί.

A Hiſpaniarum, Galliarum, Ægypti, Libyæ, aliarumque Regionum epiſcopis pepercerint, ſed tantis malis affecerint eos qui ullatenus ſe noſtri cauſa arguerent; nonne prius quam alios inſidiis nos ſuis aggreſſi fuiſſent? annon putandum eos id jam peroptare, ut nos immani nece poſt alios obtruncent? In hoc quippe advigilant, ac ſecum injuſte agi putant, ſi quos illi vivere nolint, ſuperſtites cernant.

10. Cuinam igitur illorum non eſt perſpecta vafrities? cuinam id planum non eſt, ipſos non virtutis ſtudio timiditatem nobis exprobrare; ſed ſanguinem ſitientes, veluti ſagenis, malis ſuis uti artibus, B arbitrantes ſe ſic eos quos occidendos perquirunt comprehendere poſſe? Eo autem illos animo eſſe, operibus ipſis comprobatur, arguiturque eorum mores feris ipſis efferatiores Babyloniiſque crudeliores eſſe. Porro quamvis hæc ſatis ſint ad illos confutandos; attamen quia more patris ſui diaboli molles voculas ſimulate proferunt, ut nos timiditatis accuſent, ipſi interim leporibus timidiores; age, quæ in Scripturis ſacris hac de re ſcripta habentur perpendamus. Propalam enim hinc erit illos haud minus cum Scripturis quam nobiſcum pugnare, ac ipſas Sanctorum virtutes calumniari. Nam ſi vituperant eos C qui ab inquirentibus ad necem ſeſe occultant: ſi calumniantur eos qui fugiunt ut a perſequutoribus declinent; quid, quæſo, acturi ſunt ſi videant Jacob fratrem ſuum Eſau fugere? Quid ſi Moyſem in terram Madiam metu Pharaonis ſecedere? Quid illi qui talia effutiunt, pro Davide reſpondebunt, domo fugiente cum Saul ſicarios ad eum confodiendum miſit, in ſpelunca latente, vultum ſuum immutante, quoad Abimelechum ejuſque inſidias declinaret? Quidnam illi dixerint, homines ſane verbis ſemper ſuis temerarii, cum magnum Heliam adverterint Deum quidem invocare ac mortuum excitare, ſeſe tamen, ut D Achabum declinaret, abſcondere, & ob Jezabelis minas aufugere? quo tempore item filii Prophetarum abſconditi in ſpeluncis, Abdiæ ope deliteſcebant.

Probatur licere in perſequutione fugere.

Exempla Sanctorum veteris legis.

11. At fortaſſe hæc utpote antiqua nunquam legerunt, nec eorum quæ in Euangelio leguntur, ullatenus recordantur. Etenim ipſi Diſcipuli metu Judæorum ſeſe occultarunt. Et Paulus Damaſci a Præfecto quæſitus, per murum in ſporta demiſſus eſt, atque ita inquirentis ſe manus effugit. Cum hæc igitur Sanctorum exempla Scriptura referat, E quem temeritatis ſuæ obtentum invenire poterunt? Si namque illis timiditatem exprobrent, furentium ſane auſus ille fuerit; ſin contra Dei voluntatem illos egiſſe criminentur, ſeſe Litterarum ſacrarum prorſus ignaros exhibebunt. In Lege quippe juſſum fuit, ut conſtituerentur refugii urbes, quo hominibus ad necem quæſitis aliquod ſaltem ſalutis perfugium relinqueretur. In conſummatione autem ſæculorum, cum advenit Verbum Patris quod Moyſi olim loquutum eſt, quid ſit agendum præcipit dum hæc loquitur: *cum autem perſecuti vos fuerint in civi*F*tate iſta, fugite in aliam.* Et paulopoſt ait: *cum ergo videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt a Daniele Propheta, ſtantem in loco ſancto, qui legit, intelligat: tunc qui in Judæa ſunt, fugiant ad montes: & qui ſupra tectum non deſcendat*

Exempla Apoſtolorum.

Exod. 21, 13.

Matth. 24, 15.

A τῶν ἀπὸ τῶν Σπανίων, καὶ Γαλλιῶν, καὶ τῆς Αἰγύπτου, καὶ Λιβύης καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐπισκόπων ἐφείσαντο, ἀλλὰ τοσαῦτα πεποιήκασι κατὰ τῶν ὅλως ἐλεγξάντων αὐτοὺς ὑπὲρ ἡμῶν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡμᾶς πρὸ τῶν ἄλλων ἐβουλεύσαντο, καὶ μετ' ἐκείνους ἐπιθυμοῦσι δὲ (1) κακῶς ἀνελεῖν; εἰς τοῦτο γὰρ ἀγρυπνοῦσι, καὶ νομίζουσιν ἀδικεῖσθαι, ἂν βλέπωσι σωζομένους, οὓς οὐκ ἐβούλοντο ζῆν.

10. Τίς τοίνυν οὐ συνορᾷ τὴν (2) πανουργίαν αὐτῶν; τίς οὐ κατεῖδεν ἐκ τούτου, ὅτι μὴ δι' ἀρετὴν ὀνειδίζουσι δειλίαν, ἀλλ' αἵματος διψῶντες, ὥσπερ σαγήναις χρῶνται ταῖς ἰδίαις κακοτεχνίαις, νομίζοντες ἐν ταύταις B συλλαμβάνεσθαι οὓς ζητοῦσιν ἀναιρῆσαι; τοιούτους γὰρ αὐτοὺς αἱ πράξεις ἔδειξαν, καὶ ἔλεγχος τῶν τρόπων αὐτῶν, θηρίων μὲν ἀγριωτέρους, Βαβυλωνίων δὲ ὠμοτέρους. καὶ εἰ καὶ αὐτάρκης (3) ἐκ τούτων ἐστὶν ὁ κατ' αὐτῶν ἔλεγχος, ὅμως ἐπειδὴ κατὰ τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον ἁπαλαῖς τοῖς λογαρίοις σχηματίζονται, ὥστε δειλίαν ἐγκαλεῖν, δειλότεροι λαγωῶν ὄντες αὐτοί· φέρε καὶ τὰ ἐκ τῶν θείων γραφῶν περὶ τῶν τοιούτων γεγραμμένα θεωρήσωμεν. δειχθήσονται γὰρ ἐκ τούτου καὶ πρὸς ταύτας μὲν μαχόμενοι, τῶν δὲ ἁγίων τὰς ἀρετὰς διαβάλλοντες. (4) εἰ γὰρ λοιδοροῦσι C τοὺς κρυπτομένους ἀπὸ τῶν ζητούντων ἀνελεῖν, καὶ διαβάλλουσι τοὺς φεύγοντας ἀπὸ τῶν διωκόντων, τί ποιήσουσιν ὁρῶντες τὸν μὲν Ἰακὼβ φεύγοντα τὸν ἀδελφὸν Ἡσαῦ, τὸν δὲ Μωσῆν εἰς Μαδιὰμ ἀναχωροῦντα διὰ τὸν φόβον τοῦ Φαραώ; τί δὲ τοιαῦτα φλυαροῦντες, ἀπολογήσονται τῷ Δαβίδ, φυγόντι μὲν τὸν Σαοὺλ ἀπὸ τῆς οἰκίας, ὅτε ἀπέσταλκεν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι, καὶ κρυπτομένῳ μὲν (5) ἑαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ, ἀλλοιοῦντι δὲ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ἕως ἂν παρέλθῃ τὸν * Ἀβιμέλεχ, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλίνῃ; τί δ' ἂν εἴποιεν οἱ πάντα λέγοντες ἀκρίτως, βλέποντες τὸν μέγαν Ἠλίαν, ἐπικαλούμενον (6) μὲν τὸν Θεὸν καὶ νεκρὸν D ἐγείραντα, κρυπτόμενον δὲ διὰ τὸν Ἀχαάβ, καὶ φεύγοντα διὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἰεζάβελ; τότε γὰρ ζητούμενοι καὶ οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν, ἐκρύπτοντο λανθάνοντες ἐν τοῖς σπηλαίοις (7) διὰ τοῦ Ἀβδιοῦ.

** Hic vocatur Ἀγχὰς in textu græco Scripturæ & Achis in Vulgata, 1. Reg. 21. 13.*

11. Ἢ τάχα μὲν τοῖς παλαιοῖς οὐκ ἐνέτυχον, τῶν δὲ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, οὐδὲ μίαν μνήμην ἔχουσι· καὶ γὰρ καὶ οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἀνεχώρουν κρυπτόμενοι, καὶ ὁ Παῦλος ἐν Δαμασκῷ παρὰ τοῦ ἐθνάρχου ζητούμενος, ἀπὸ τοῦ τείχους ἐν σαργάνῃ κεχάλασται, καὶ ἐξέφυγε τοῦ ζητοῦντος τὰς χεῖρας. τῆς τοίνυν γραφῆς τοιαῦτα λεγούσης E περὶ τῶν ἁγίων, ποίαν ἄρα πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν προπετείας ἐξευρεῖν δυνήσονται; ἄντε γὰρ δειλίαν (8) ὀνειδίσωσι κατ' αὐτῶν, μαινομένων τὸ τόλμημα· ἂν δὲ καὶ ὡς παρὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ ποιοῦντας αὐτοὺς διαβάλλωσιν, οὐκ εἰδότες εἰσὶ παντελῶς τὰς γραφάς. ἐν μὲν γὰρ τῷ νόμῳ πρόσταξις ἦν γενέσθαι πόλεις (9) φυγαδευτήρια ὑπὲρ τοῦ τοὺς ζητουμένους εἰς θάνατον, ὅπως δήποτε δύνασθαι διασώζεσθαι. ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων παραγενόμενος αὐτὸς ὁ τῷ Μωσεῖ λαλήσας λόγος τοῦ πατρὸς, πάλιν ἐντολὴν ταύτην δίδωσι, λέγων· „ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς (10) ἐν τῇ πό-
F „λει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν· καὶ μετ' ὀλίγα φησίν·
„ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥη-
„θὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὸς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀ-
„ναγινώσκων νοείτω. τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν
„(11) ἐπὶ τὰ ὄρη· ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβαινέτω
„ἆραι

(1) Sic Angl. quem ſequi viſum eſt. Reg. & editi, κακῶς ἀνελεῖν. Paulopoſt Reg. & Angl. ἂν βλέπωσι. Editi ἐὰν βλέπωσι.
(2) Anglicanus codex, πανουργίας.
(3) Sic Reg. & Anglic. Editi vero poſt αὐτάρκης habent αὐτοῖς. Mox pro ὁ κατ' αὐτῶν ut habent Reg. & Anglic. in editis legitur ὁ ἐκείνων. Paulopoſt Anglic. αὐτῶν. Ibid Anglic. λογαρίοις. in Reg. primo poſitum fuerat λογοχαρίοις, ſed poſtea, eraſo ος, λογαρίοις factum eſt. Editi, λογοχαρίοις.
(4) Hic reſumunt Socr. & Nic.
(5) Reg. τούτῳ male.
(6) μὲν deeſt in Anglic.
(7) Regius Codex ὑπὸ τῷ Ἀβδίᾳ. Socr. παρὰ τῷ Ἀβδίᾳ. Editi διὰ τοῦ Ἀβδιοῦ. Quæ poſt hæc ſequuntur, citantur in Concilio Duziacenſi 1. Tomo 8. Conc. p. 1569. Mox Anglic. poſt παλαιοῖς habet ἴσως. Paulopoſt Reg. & Socr. μνήμην, Editi vero μνείαν.
(8) Anglic. ὀνειδίζωσι κατ' αὐτῶν μαίνονται. ἂν δέ. Mox idem διαβάλλουσι παντελῶς, omiſſis intermediis.
(9) Socrates, φυγαδευτηρίους. Mox Anglicanus, δύνασθαι διασώζειν τούτους.
(10) Socr. & Niceph. ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.
(11) Anglic. εἰς τὰ ὄρη. Ὁ ἐπὶ. Infra idem ἐκ τῆς οἰκίας.

„ ἆραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ· καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ὑποστρεψάτω ὀπίσω, ἆραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ. „ Ταῦτα γὰρ εἰδότες οἱ ἅγιοι, τοιαύτην εἶχον τὴν τῆς πολιτείας ἀγωγήν. Ἃ γὰρ νῦν προσέταξεν ὁ Κύριος, ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου (1) παρουσίας ἐν τοῖς ἁγίοις ἐλάλει· καὶ ἔστιν οὗτος ὅρος ἀνθρώποις εἰς τελειότητα φέρων, ὅσ' ἂν ὁ Θεὸς προστάξῃ, τοῦτο ποιεῖν.

12. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος, κατηξίωσε ζητούμενος, ὡς ἡμεῖς, κρύβεσθαι· καὶ πάλιν διωκόμενος, φεύγειν καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλίνειν. Ἔπρεπε γὰρ αὐτόν, ὡς ἐκ τοῦ πεινῆν καὶ διψῆν, καὶ τοῦ πάσχειν, οὕτω καὶ (2) ἐκ τοῦ κρύπτεσθαι καὶ φεύγειν, δεικνύειν ἑαυτὸν φοροῦντα σάρκα καὶ γενόμενον ἄνθρωπον. Ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ ἅμα τῷ γενέσθαι ἄνθρωπος, ὅτε παιδίον ἦν, αὐτὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐνετείλατο τῷ Ἰωσήφ· „ ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον, μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. „ Καὶ ἀποθανόντος δὲ Ἡρώδου, φαίνεται δι' Ἀρχέλαον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀναχωρῶν εἰς τὴν Ναζαρέτ. Ὅτε δὲ λοιπὸν καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ἐδείκνυε, καὶ τὴν ξηρὰν χεῖρα πεποίηκεν ὑγιῆ, οἱ μὲν Φαρισαῖοι ἐξελθόντες, συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Καὶ γὰρ (3) ὅτε τὸν Λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· „ ἀπ' ἐκείνης, φησί, τῆς ἡμέρας ἐβουλεύσαντο, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν. Ὁ οὖν Ἰησοῦς οὐκέτι παρρησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ' ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου. Ὅτε λέγοντος τοῦ Σωτῆρος, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι, οἱ μὲν Ἰουδαῖοι (4) ἦραν λίθους, ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτόν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐκρύβη, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. Καὶ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, ἐπορεύετο, „ καὶ παρῆγεν οὕτως.

13. Ἆρα ταῦτα βλέποντες, μᾶλλον δὲ (5) καὶ ἀκούοντες, ἐπεὶ μὴ βλέπουσι, πῶς κατὰ τὸ γεγραμμένον οὐ θέλουσι γενέσθαι πυρίκαυστοι, ὅτι ἐναντία ὧν ὁ Κύριος ποιεῖ καὶ διδάσκει, βουλεύονται καὶ φθέγγονται; Καὶ γὰρ ὅτε Ἰωάννης μεμαρτύρηκε, καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ σῶμα ἔθαψαν, ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς, „ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν. „ Ὁ μὲν οὖν Κύριος ἐποίει ταῦτα, (6) καὶ οὕτως ἐδίδασκεν. Εἴθε δὲ οὗτοι κἂν οὕτως αἰσχυνθῶσι, καὶ μέχρι τῶν ἀνθρώπων στήσωσιν ἑαυτῶν τὴν προπέτειαν, καὶ μὴ πλεῖον μανέντες ἐγκαλέσωσι καὶ τῷ Σωτῆρι δειλίαν, ἅπαξ κατ' αὐτοῦ βλασφημεῖν μελετήσαντες. Ἀλλ' οὐ μαινομένων αὐτῶν τις ἀνέξεται, μᾶλλον δὲ καὶ τὰ Εὐαγγέλια μὴ νοοῦντες ἐλεγχθήσονται. Ἔστι γὰρ ἡ πρόφασις τῆς τοιαύτης ἀναχωρήσεως καὶ φυγῆς εὔλογος καὶ ἀληθής, ἣν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος κειμένην οἱ εὐαγγελισταὶ ἀπεμνημόνευσαν. Δεῖ δὲ ἡμᾶς ἐκ τούτου, καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἁγίων τὴν αὐτὴν λογίζεσθαι. Ἃ γὰρ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπίνως γέγραπται, ταῦτα τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρεσθαι προσήκει. (7) Τὸ γὰρ ἡμῶν ἐκεῖνος ἐφόρεσε σῶμα, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἐνεδείκνυτο, ἣν ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν οὕτως· „ ἐζήτουν αὐτὸν πιάσαι, καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. Καὶ γὰρ καὶ (8) πρὸ ταύτης ἐλθεῖν, ἔλεγεν αὐτός, τῇ μὲν μητρί, οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου· τοῖς δὲ χρηματίσασιν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ὁ ἐμὸς καιρὸς οὔπω πάρεστι. Πάλιν τε ἐλθόντος τοῦ καιροῦ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς, καθεύδετε τὸ λοιπὸν (9) καὶ ἀναπαύεσθε, ἰδοὺ γὰρ ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν. „

tollere quæ in domo ſua ſunt: & qui in agro, non revertatur tollere tunicam ſuam. Hæc cum ſcirent Sancti, hujuſmodi vitæ rationem ſectati ſunt. Nam quæ jam præcepit Dominus, hæc ipſa ante ſuum in carne adventum ore Sanctorum præfatus eſt. Et hæc eſt norma quæ homines deducit ad perfectionem, ut nempe Dei juſſa compleant.

12. Quapropter ipſum Verbum propter nos homo factum, dum inquireretur, ut nos jam agimus, ſeſe occultare, itemque perſequutores fugere & inſidias declinare voluit. (Exemplo Christi.) Decebat enim eum, ut eſuriendo, ſitiendo, patiendo, ſic & ſeſe occultando ac fugiendo, oſtendere ſe carnem geſtare, atque hominem factum eſſe. Nam ab ipſo ſtatim initio quo factus eſt homo, dum adhuc puer eſſet, per Angelum ipſe ſuum Joſepho præcepit: *Surgens, tolle puerum & matrem ejus, & fuge in Ægyptum: futurum eſt enim ut Herodes quærat animam pueri.* (Matth. 2. 13. & ſequ.) Defuncto autem Herode, ut Archelaum filium ejus declinaret, in Nazaret ſecedit. In ſubſequenti vero tempore, ubi ſeſe Deum exhibuit, manumque aridam ſanam fecit; cum egreſſi Phariſæi conſilium inirent qua ratione perderent eum: (Matth. 26. 4.) id cum Jeſu notum eſſet receſſit inde. Et vero quando Lazarum ſuſcitavit a mortuis: *ab illo*, inquit, *die cogitaverunt ut interficerent eum. Jeſus ergo jam non in palam ambulabat, ſed abiit inde in regionem juxta deſertum.* (Joan. 11. 53.) Deinde poſtquam dixiſſet Salvator, *antequam Abraham fieret ego ſum, Judæi quidem lapides tulerunt, ut jacerent in eum, Jeſus autem abſcondit ſe, & exivit de Templo.* (Joan. 8. 58.) Et, *tranſiens per medium illorum ibat*: itaque ſe ſubduxit. (Luc. 4. 30.)

13. Hæc ergo cum videant, ſeu potius audiant, nihil quippe vident; quomodo, uti ſcriptum eſt, non optant igne comburi, (Eſai. 9. 5.) cum geſtis doctrinæque Domini adverſa ipſi conſilia ineant verbaque profundant? Etenim cum Joannes martyrium ſubiiſſet, & diſcipuli ejus corpus humaſſent, his auditis Jeſus, *receſſit inde in navicula in locum deſertum ſeorſum.* (Matth. 14. 10.) Hæc erant igitur Domini geſta: hæc ejus doctrina. Utinam illi vel ita ſaltem erubeſcerent, & homines ſolum ſua temeritate aggrederentur, nec majore ducti inſania ipſum Salvatorem timiditatis incuſarent: eo enim tandem illi devenere, ut contra illum auſint blaſphemare. Sed ita furibundos homines nemo ferat. Quin etiam hinc evincetur Euangelia illos minime capere. Cauſa autem ſeceſſus ac fugæ Salvatoris, quam Euangeliſtæ memorant, rationi conſentanea ac legitima eſt, eamque nos decet omnibus Sanctis accommodare, (quæ enim de Salvatore ſecundum humanitatem ſcripta ſunt, ea par eſt communi hominum generi referre: noſtrum quippe corpus ille geſtavit, & humanam in ſe exhibuit infirmitatem) quam fugæ cauſam ita Joannes deſcripſit: *Quærebant eum tenere, & nemo miſit in illum manum, quia nondum venerat hora ejus.* (Joan. 7. 4.) Etenim antequam illa veniret ajebat ipſe matri ſuæ: *nondum venit hora mea*: (Joan. 2. 4.) iiſque qui fratres ſui vocabantur: *tempus meum nondum advenit.* Ac rurſum cum adveniſſet tempus, Diſcipulis ajebat: *Dormite jam & requieſcite: ecce enim appropinquavit hora, & Filius hominis tradetur in manus peccatorum.* (Matth. 26. 45.)

14. Enim-

(1) Anglic. πολιτείας.
(2) Reg. ἐκ τοῦ δεικνύειν ἑαυτόν, omiſſis intermediis. Editi αὐτόν. Angl. οὕτως & ἐν τούτῳ δεικνύειν ἑαυτὸν ἐνανθρωπήσαντα, ἐξ ἀρχῆς μὲν ἅμα τῷ γεν. Paulopoſt, ὅτε deeſt in Anglic. Idem ibid. & αὐτός.
(3) Sic Reg. & Anglic. Editi & γὰρ καί.
(4) Socr. & Nic. ἔλαβον.
(5) Socr. κατανοοῦντες. Paulopoſt Anglic. ᾧ ὁ Θεὸς ἐποίει & ἐδίδασκε βούλονται.
(6) καὶ deeſt in Anglic. Infra Reg. οὗτοι.
(7) Hæc ſic habent Socrat. & Niceph. τὸ γὰρ ἡμῶν σῶμα ἐκεῖνος ἀνειλήφει, & τὴν τῆς ἀσθενείας αἰσθήσεως ἐνεδείκνυτο: Ibid. Angl. ἐνεδείκνυτο. ὅτι δὲ ὁ πρόφασις ἣν Ἰωάννης ὑπέγραψεν. Infra Socrates τὰς χεῖρας.
(8) Baſil. Anglic. & Socr. πρὸ τοῦ ταύτην.
(9) Sic Regius Baſil. Anglic. & Socr. & deerat in editis. Mox Reg. Socr. Niceph. ἤγγικεν, ubi editi ἦλθεν.

14. Enimvero ut Deus & Verbum Patris, tempus non hebuit; ipſe enim creator temporum eſt. Cum autem homo factus hæc ſit loquutus, oſtendit ſingulis hominibus tempus ſuum eſſe dimenſum. Ac tempus non ex fato, ut quorumdam ſabulantium Græcorum fert opinio; ſed quod ipſe qui creator eſt juxta Petris placitum ſingulis definivit. Res ſane illa & ſcripta & nulli non explorata eſt: quamvis enim ignotum ſit, omneſque homines lateet, quomodo vita ſit claudenda, aut quantum unicuique temporis ſpatium ſit definitum; ettamen unuſquiſque novit, ſicut veris, æſtatis, autumni, & hyemis ſtata ſunt tempora; ite quoque, ut ſcriptum eſt, tempus moriendi eſſe pariter ec vivendi. Quapropter generationis quæ ætete Noe fuit, vitæ tempus conciſum eſt: & quaſi omoium tempus adfuiſſet anni contracti ſunt. Ezechiæ autem annis quindecim ſunt ſuperadditi. Cum vero Deus iis qui ſe legitime coluerint hoc pollicitus ſit: numerum dierum tuorum adimplebo; Abraham plenus dierum moritur: David autem hoc poſtulabat: *ne revoces me in dimidio dierum meorum*: & unus ex amicis Job Eliphaz, hoc cum probe noſſet, ajebat: *Venies autem in ſepulcrum ut ſeges matura ſuo tempore demeſſa, aut ſicut acervus areæ ſuo tempore compertatus*. Et Salomon hujus ſermonem obſignans, eit: *Tolluntur ante tempus animæ impiorum*. Quocirca in Eccleſiaſte his verbis admonet: *ne impie agas multum: & noli eſſe durus, ne moriaris in tempore non tuo*.

Tempus vitæ hominis a Deo definitum.

Eccle. 3. 2. — Pſal. 91. 16. — Gen. 25. 8. — Pſal. 102. 24. — Job. 5. 26. — Prov. 10. 26. — Eccl. 7. 18.

15. Hæc cum ſcripta ſint, commooſtrat ratio probe ſcire Sanctos, uoicuique hominum ſuum tempus eſſe dimenſum. Quod autem nemo illius temporis terminum norit, argumento illud eſt, quod David dicat: *Paucitatem dierum meorum nuntia mihi*: rei namque cujus ignarus erat notitiam poſtulabat. Quamobrem dives ille qui ſe diu victurum exiſtimabat, hæc audivit: *Stulte hac nocte repetont animam tuam: quæ autem paraſti cujus erunt?* Eccleſiaſtes vero cum Spiritui ſancto confideret, hanc protulit ſententiam: *Et neſcit homo tempus ſuum*. Ideoque Patriarcha Iſaac hæc filio ſuo Eſau loquebatur: *Ecce ego ſenui, & ignoro diem mortis meæ*. Itaque Dominus, utpote Deus ac Verbum Patris, gnarus quot cuique annos eſſet ipſe dimenſus, nec ignorans quodnam proprio corpori ad patiendum tempus præfiniviſſet; quoniam pro nobis homo factus erat, diebus ſtatum tempus præcurrentibus, more noſtro, ſeſe dum quæreretur occultabat, inſidiaſque declinans, ſic præteribat, ac *per medium illorum ibat*. Cum autem definitum a ſe tempus adduxiſſet ipſe, quo corporaliter pro omnibus pati decreverat, de hoc ipſo tempore Patrem alloquitur, his verbis: *Pater, venit hora: glorifica filium tuum*: nec ſeſe ultra ab inquirentibus abſcondit, ſed ſtabat ut comprehenderetur. Nem dixit, ait Euangelium, iis qui ſe adibant: *Quem quæritis?* Illiſque reſpondentibus: *Jeſum Nazarenum*: eit illis: *Ego ſum* quem quæritis: Neque ſemel duntaxet, ſed & iterum illud egit: atque ita deinde adduxerunt eum ad Piletum. Porro neque ante tempus permiſit ſe apprehendi: neque cum tempus adeſſet ſeſe occultavit: ſed inſidiantibus ſeipſum obtulit, ut palam omnibus faceret, hominum vitam juxta ac mortam a ſuperno pendere judicio: & ſine Petre noſtro qui in cælis eſt,

Pſal. 102. 23. — Luc. 12. 20. — Eccl. 9. 12. — Geneſ. 27. 2. — Luc. 4. 30. — Joan. 17. 1. — Joan. 18. 5. — Matth. 5. 36. 10. 29.

14. Ὡς μὲν οὖν Θεὸς καὶ λόγος ὢν τοῦ πατρὸς, καιρὸν οὐκ εἶχεν, αὐτὸς γὰρ τῶν καιρῶν ἐστι δημιουργός· ἄνθρωπος δὲ γενόμενος καὶ τοῦτο λέγων, δείκνυσιν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων χρόνον εἶναι μεμετρημένον, καὶ χρόνον οὐ τὸν κατὰ τύχην, ὥς τινες τῶν Ἑλλήνων νομίζοντες μυθολογοῦσιν, ἀλλ' ὃν αὐτὸς δημιουργὸς ὢν, ὡς ἠθέλησεν ὁ πατὴρ, ὥρισεν ἑκάστῳ. καὶ τοῦτο γέγραπται, καὶ πᾶσι γέγονε φανερόν. εἰ γὰρ κέκρυπται, καὶ λανθάνει πάντας ἀνθρώπους τὸ πῶς, καὶ τὸ πόσον ἑκάστῳ μεμέτρηται, ἀλλ' ὅμως (1) πᾶς ὅτι ἂν οἶδεν, ὅτι ὡς ἔαρος καὶ θέρους, καὶ φθινοπώρου καὶ χειμῶνός ἐστι καιρὸς, οὕτως κατὰ τὸ γεγραμμένον, καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν (2) καὶ καιρὸς τοῦ ζῇν ἐστι. διὰ τοῦτο τῆς μὲν κατὰ Νῶε γενεᾶς ὁ χρόνος ἀπετμήθη, καὶ ὡς τοῦ καιροῦ πάντων παρόντος, συνεστάλη τὰ ἔτη. καὶ τῷ Ἐζεχίᾳ προσετέθησαν ἔτη δέκα καὶ πέντε, τοῦ δὲ Θεοῦ ἐπαγγελλομένου τοῖς γνησίως αὐτῷ λατρεύουσιν· ὅτι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν (3) σου ἀναπληρώσω, ὁ μὲν Ἀβραὰμ πλήρης ἡμερῶν ἀποθνήσκει· ὁ δὲ Δαβὶδ παρακαλεῖ λέγων· „μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου. καὶ ὁ μὲν εἷς τῶν φίλων τοῦ Ἰὼβ, Ἐλιφὰζ, τοῦτο καλῶς εἰδὼς, ἔλεγεν· ἐλεύσῃ δὲ ἐν τάφῳ, ὥσπερ σῖτος ὥριμος, κατὰ καιρὸν θεριζόμενος, ἢ ὥσπερ θημωνία ἅλωνος καθ' ὥραν συγκομισθεῖσα. ὁ δὲ Σολομὼν ἐπισφραγίζων αὐτοῦ τὴν φωνήν φησιν· ἀφαιροῦνται ἄωροι ψυχαὶ ἀσεβῶν. (4) διὸ παραινεῖ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ λέγων· μὴ ἀσεβήσῃς πολὺ, καὶ μὴ γίνου σκληρὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ (5) σου."

15. Ὥσπερ δὲ ταῦτα γέγραπται, δείκνυσιν ὁ λόγος, τοὺς ἁγίους εἰδέναι χρόνον ἑκάστῳ μεμετρημένον. τοῦ δὲ μηδένα γινώσκειν τὸ τέλος τοῦ χρόνου, γνώρισμα τὸ λέγειν τὸν Δαβὶδ, τὴν ὀλιγότητα τῶν ἡμερῶν μου ἀνάγγειλόν μοι. ὃ γὰρ οὐκ ᾔδει, τοῦτο μαθεῖν ἠξίου. διὰ τοῦτο γοῦν ὁ πλούσιος, νομίζων ἔτι πολὺν ζήσεσθαι χρόνον, ἤκουσεν, „ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ (6) ζητοῦσι σου τὴν ψυχήν, ἃ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσται; ὁ δὲ Ἐκκλησιαστὴς ἀποφαίνεται θαῤῥῶν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, καί φησι· καί γε οὐκ ἔγνω ἄνθρωπος τὸν καιρὸν αὐτοῦ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πατριάρχης Ἰσαὰκ ἔλεγε τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἡσαῦ· ἰδοὺ ἐγὼ γεγήρακα, καὶ οὐ γινώσκω τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς μου." ὁ μὲν οὖν κύριος καίτοι Θεὸς ὢν καὶ λόγος τοῦ πατρὸς, καὶ εἰδὼς τὸν μετρηθέντα τοῖς πᾶσι δι' αὐτοῦ καιρὸν, καὶ γινώσκων ὃν αὐτὸς ὥρισε καὶ τῷ ἰδίῳ σώματι χρόνον εἰς τὸ παθεῖν· ἐπειδὴ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονε, (7) τῆς μὲν πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἐλθεῖν ὥρας καὶ αὐτὸς ὡς ἡμῶν ἐκρύπτετο ζητούμενος, διωκόμενός τε ἔφευγε, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλίνων οὕτως διήρχετο καὶ „διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο·" ὅτε δὲ καὶ τὸν ὁρισθέντα παρ' αὐτοῦ καιρὸν ἤγαγεν αὐτὸς, ἐν ᾧ (8) παθεῖν σωματικῶς ὑπὲρ πάντων ἤθελε, τοῦτον μὲν προσφωνεῖ τῷ πατρὶ, λέγων, „πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν υἱόν." οὐκ ἔτι δὲ (9) λοιπὸν τοῖς ζητοῦσιν ἐκρύπτετο, ἀλλ' εὐθὺς θέλων κρατηθῆναι ὑπ' αὐτῶν· εἶπε γάρ, φησι, τοῖς ἐλθοῦσι πρὸς αὐτὸν, „τίνα ζητεῖτε; τῶν δὲ ἀποκριναμένων, Ἰησοῦν τὸν (10) Ναζωραῖον, ἔλεγεν αὐτοῖς, ἐγώ εἰμι ὃν ζητεῖτε·" καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον πεποίηκε, καὶ οὕτως λοιπὸν ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Πιλάτον. οὔτε δὲ πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἐλθεῖν, ἀφῆκεν ἑαυτὸν κρατηθῆναι, οὔτε τοῦ καιροῦ παρόντος ἐκρύπτετο, ἀλλὰ καὶ ἔκδοτον ἑαυτὸν (11) ἐδίδου τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, ἵνα δείξῃ πᾶσι, τὸ ἄνωθεν κρίσεως ἠρτῆσθαι τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον τῶν ἀνθρώπων. (12) καὶ ἄνευ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐδὲ

(1) Sic Regius & Anglicanus codex. Editi πῶς ὅτι ἂν οἶδεν ὡς, &c.
(2) Anglicanus codex καὶ τοῦ ζῇν.
(3) σου deeſt in Anglic.
(4) Regius codex, διὸ καί.
(5) Anglic. ὥσπερ γὰρ τὸν τῶν γεγραμμένων δείκνυσι. Paulopoſt Reg. ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων μεμετρημένον. Angl. ὅπως μεμετρημένον ἐστὶ τὸ ἀνθεῖν. In editis τῶν ἀνθρώπων deeſt.
(6) Anglic. ἀπαιτοῦσι σου τὴν ψυχὴν ἀπὸ σοῦ.
(7) Sic Reg. in editis vero τὸν deeſt. Paulopoſt Reg. & Angl. ἔφευγε. Editi ἔφυγε.
(8) Reg. ἐν ᾧ καί. Mox Anglic. τοῦτο μὲν τῷ.
(9) λοιπὸν deeſt in Anglic. Paulopoſt Reg. παρ' αὐτοῖς, ubi editi ὑπ' αὐτῶν.
(10) Reg. Ναζωραῖον. Editi Ναζαραῖον.
(11) Anglic. ἀνεδίδου.
(12) Anglic. ὅτι ἄνευ. Mox idem, ὅτι οὐδέ.

οὐδὲ θρὶξ ἀνθρώπου δύναται λευκὴ, ἢ μέλαινα γενέσθαι, οὐδὲ στρουθίον εἰς παγίδα ἐμπεσεῖν ποτε.

16. Ὁ μὲν οὖν κύριος οὕτως ἑαυτὸν προσῆγεν ὑπὲρ πάντων, ὡς προείρηται· οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τοῦτον τὸν τύπον παρὰ τοῦ σωτῆρος μαθόντες, παρ᾽ αὐτοῦ γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ ἀεὶ πάντες ἐδιδάσκοντο, πρὸς μὲν τοὺς διώκοντας ἀγωνιζόμενοι, νομίμως ἔφευγον, καὶ ζητούμενοι παρ᾽ αὐτῶν ἐκρύπτοντο· ἀγνοοῦντες δὲ ὡς ἄνθρωποι τὸ ὁρισθὲν αὐτοῖς παρὰ τῆς προνοίας χρόνου τὸ τέλος, οὐκ ἐβούλοντο παρέχειν ἁπλῶς ἑαυτοὺς ἐκδότους τοῖς ἐπιβουλεύουσιν. εἰδότες δὲ πάλιν τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Θεοῦ εἰσιν οἱ κλῆροι τῶν ἀνθρώπων, καὶ κύριος θανατοῖ καὶ κύριος (1) ζωοποιεῖ, μᾶλλον ἕως τέλους ὑπέμενον, ὡς εἴρηκεν ὁ ἀπόστολος, „ περιερχόμενοι ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, κακουχούμενοι, ἐπὶ ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς κρυπτόμενοι, „ ἕως ἂν (2) ἢ ὁ ὡρισμένος τοῦ θανάτου χρόνος ἔλθῃ, ἢ ὁ τὸν χρόνον ὁρίσας Θεὸς λαλήσῃ πρὸς αὐτοὺς, καὶ παύσῃ τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ἢ ἐκδότους παραδῷ τοὺς διωκομένους τοῖς διώκουσιν, ὡς ἂν αὐτῷ δόξῃ καλῶς ἔχειν. καὶ τοῦτο περὶ πάντων ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ ἔστι μαθεῖν καλῶς· ὅτε γὰρ κατὰ τοῦ Σαοὺλ παρώξυνεν αὐτὸν Ἰωὰβ, ἔλεγεν αὐτὸς, „ (3) ζῇ κύριος, ἐὰν μὴ ὁ κύριος αὐτὸν παίσῃ, ἢ ἔλθῃ ἡμέρα τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἢ καταβῇ εἰς πόλεμον καὶ προστεθῇ εἰς τοὺς ὑπεναντίους, οὐ μὴ ἐποίσω χεῖρά μου ἐπὶ χριστὸν κυρίου. „

17. Εἰ δέ ποτε καὶ φεύγοντες προσήρχοντο τοῖς ζητοῦσιν, οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς ἔπραττον· τοῦ γὰρ πνεύματος καλοῦντος αὐτοὺς, οὕτως ἀπήντων ἐκείνοις θεοφιλεῖς τυγχάνοντες, καὶ οὕτω πάλιν τὴν ἑαυτῶν ὑπακοὴν καὶ προθυμίαν ἐπιδεικνύμενοι. οἷος ἦν Ἠλίας, ἀπιὼν παρὰ τοῦ πνεύματος, καὶ φαινόμενος τῷ Ἀχαὰβ, Μιχαίας τε ὁ προφήτης ἐρχόμενος πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀχαὰβ, καὶ ὁ ἐπικαλεσάμενος προφήτης ἐπὶ (4) τὸ θυσιαστήριον τῆς Σαμαρείας, καὶ ἐντρέπων τὸν * Ροβοὰμ, καὶ Παῦλος ἐπικαλούμενος Καίσαρα. οὐ γὰρ δὴ διὰ δειλίαν ἔφευγον, μὴ γένοιτο· μᾶλλον γὰρ τὴν φυγὴν εἶχον ἀγῶνα καὶ μελέτην κατὰ τοῦ θανάτου. ἀλλὰ δύο ταῦτ᾽ ἐφύλαττον καὶ ἐβουλεύοντο καλῶς, (5) ὅτι μήτε ἑαυτοὺς ἁπλῶς προσῆγον, τοῦτο γὰρ ἦν ἑαυτὸν ἀποκτεῖναι, ὑπεύθυνόν τε θανάτου γενέσθαι, καὶ ἀντιπρᾶξαι τῷ κυρίῳ λέγοντι· „ ἃ ὁ Θεὸς ἔζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· „ μήτε μέμψιν ὀλιγωρίας ἤθελον ὑπομένειν, ὡς ἀποκνήσαντες πρὸς τὰς ἐν τῇ φυγῇ θλίψεις, μείζονα καὶ δεινότερον τὸν φόβον ἐχούσας τοῦ θανάτου. ὁ μὲν γὰρ ἀποθανὼν, πέπαυται τοῦ πονεῖν· ὁ δὲ φεύγων, προσδοκῶν καθημέραν τὰς παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐφόδους, κουφότερον ἡγεῖται τὸν θάνατον. ὅθεν καὶ τοὺς ἐν τῇ φυγῇ τελειωθέντας, μὴ (6) ἀκλεῶς ἀποθνήσκειν, ἀλλ᾽ ἔχειν καὶ αὐτοὺς τοῦ μαρτυρίου τὸ καύχημα. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Ἰὼβ ἐν ἀνδρείᾳ μέγας ἐγνώσθη· ἐπειδὴ ζῶν τοσούτους καὶ τηλικούτους (7) ὑπέμεινε πόνους, ὧν οὐδεμίαν αἴσθησιν ἐλάμβανεν, εἰ τετελευτήκει ἤδη. διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ μακάριοι πατέρες τοιαύτην εἶχον τῆς πολιτείας τὴν ἀγωγήν· διωκόμενοι μὲν γὰρ οὐκ ἐδειλίων, ἀλλὰ (8) καὶ μᾶλλον ἐδείκνυον ἑαυτῶν τὴν τῆς ψυχῆς ἀνδρείαν. οὕτως ἐν στενωποῖς καὶ σκοτεινοῖς τόποις ἑαυτοὺς κατακλείοντες, καὶ σκληρῶς ἑαυτοὺς ἄγοντες, παρόντος δὲ πάλιν τοῦ θανάτου τὸν καιρὸν οὐ παρῃτοῦντο· ἔμελε γὰρ αὐτοῖς, μήτε τοῦτον παρόντα πτήσσειν, μήτε τὴν ὡρισμένην παρὰ τῆς προνοίας (9) κρίσιν προλαμβάνειν, μήτ᾽ αὖ πρὸς τὴν οἰκονομίαν αὐτῆς ἀντιπράττειν, εἰς ἣν καὶ φυλαττομένους ἑαυτοὺς ἐγίνωσκον· ἵνα μὴ καὶ προπετῶς πράτ-

* lege, Ieroboam.

ne capillum quidem hominis aut album aut nigrum fieri, neque paſſerculum in laqueum incidere.

16. Dominus ergo ita ſe ipſe pro omnibus, uti ſupra dictum eſt, obtulit. Sancti autem hac a Salvatore accepta norma (ab ipſo enim antehac, immo ſemper omnes edocti fuere) cum adverſus perſequutores decertarent, aufugiebant, uti fas erat: dumque ab illis perquirerentur, ſeſe abdebant. Cumque, utpote homines, definiti ſibi a Providentia temporis terminum ignorarent, nolebant ſe ipſos inſidiatoribus dedititios offerre. Cumque item noſſent illud quod ſcriptum eſt, nempe in manibus Dei eſſe ſortes hominum, & Dominum mortificare & vivificare, ideo ad finem uſque expectarunt, ut ait Apoſtolus: *Circumeuntes in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, in ſolitudinibus errantes, in ſpeluncis & in cavernis terræ latentes*, donec definitum mortis tempus adveniret, aut qui tempus definierat Deus eos alloqueretur, ac inſidiatores ſedaret, aut certe perſequutoribus perſequutionem patientes traderet, ut ſibi congruum viſum foret. Hoc ex Davide cum primis pulcre ediſcere eſt; cum enim illum Joab adverſum Saul concitaret, ait ipſe: *Vivit Dominus, quia niſi Dominus percuſſerit eum, aut venerit dies mortis ejus, vel deſcenderit in prælium, & obierit apud adverſarios, non immittam manum meam in chriſtum Domini.*

Pſ. 30. 16. 1. Reg. 2. 6. Hebr. 11. 37. 1. Reg. 26. 10.

17. Si quando vero dum fugerent, converſi deinde quærentibus ſeſe offerrent, non temere hoc agebant; nam religioſi cum eſſent, juſſu Spiritus Sancti occurrebant illis: quo pacto obſequentiam alacritatemque ſuam commonſtrabant. Hujuſmodi erat Helias, qui juſſu Spiritus Achabo coram adſtitit: Michæas item propheta qui ipſum adiit Achabum: Propheta etiam qui altare Samariæ compellavit, Jeroboamque pudore ſuffudit: & Paulus qui Cæſarem appellavit. Non enim præ formidine fugiebant, abſit; imo potius fuga illis pro certamine & meditatione mortis erat. Sed recte ſibi conſulentes hæc duo ſervabant, ut ſcilicet nec ſeipſi temere offerrent, fuiſſet enim illud mortem ſibi conſciſcere, propriæque necis reum fieri, ac Domino repugnare dicenti: *quæ Deus conjunxit, homo non ſeparet*; neque in ignaviæ crimen incurrere vellent, quaſi ſe tæderet fugæ ærumnas ipſa morte duriores gravioreſque perferre. Nam qui mortuus eſt, miſeriis levatur: qui vero fugit, cum quotidie anxius inimicorum expectet incurſus, mortem fuga leviorem exiſtimat. Quapropter qui in fuga intereunt, haud inglorii moriuntur, ſed ipſi quoque gloriam conſequuntur martyrii. Quocirca Job fortitudine animi magnus comprobatus eſt, quod vivus tot tantaſque ærumnas pertulerit, quarum ſi mortuus fuiſſet ne minimum quidem ſenſum percepturus erat. Quamobrem etiam ipſi beati Patres hoc vivendi inſtituto ſunt uſi: perſequentes enim ſe nequaquam reformidabant, imo potius cum ita ſe in anguſtis & tenebroſis locis includerent, cum aſpero vivendi genere uterentur, ſui oſtendebant animi fortitudinem: ubi vero mortis tempus aderat eam minime recuſabant. Id enim curæ illis erat ut nec præſentem mortem pertimeſcerent, nec definitum a providentia decretum anteverterent, aut divinæ obſiſterent diſpenſationi, ad cujus ſe nutum reſervatos ſciebant; ne temere agendo

3. Reg. 18. 17. 3. Reg. 20. 15. 3. Reg. 13. 2. Act. 25. 11. Matth. 19. 6.

(1) Anglic. ζωογονεῖ.
(2) ἢ deeſt in Anglic.
(3) Hæc ζῇ κύριος deerant in editis, ſed in Anglican. & Reg. habentur. Mox Reg. παίσῃ, Anglic. πατάξῃ, Editi παύσῃ. præſtat prima lectio.
(4) Anglicanus codex, ἐπὶ τὸν ναόν. Infra δὴ poſt γὰρ deeſt in eodem codice.
(5) Reg. ὅτε. Infra Reg. τῷ κυρίῳ, editi τῷ Θεῷ.
(6) Anglicanus codex, ἀκλεῶς.
(7) ὑπέστη πόνους. Anglic.
(8) καὶ deeſt in Anglic. Infra Reg. & Angl. ἑαυτοὺς, Editi αὐτοὺς. Mox Reg. σκληρῶς, Editi ἀσκληρῶς male.
(9) Regius & Anglic. κρίσιν. Editi κλῆσιν.

Prov. 13. 3. ipſi ſibi formidinis eſſent auctores: ſic e-
nim ſcriptum eſt: *qui præceps eſt labiis, ſeipſum*
terrebit.

18. Ac revera ad fortitudinis virtutem ita erant
comparati, ut nemo quicumque tandem ſit hac de re
ambigere poſſit. Etenim Patriarcha Jacob qui prius a
Geneſ. 49. facie Eſau fugerat, præſentem mortem nequaquam
timuit: quin potius eo ipſo tempore ſingulis Patriar-
charum pro cujuſque meritis benedictionem imper-
tivit. Magnus item Moyſes qui ſe ante a Pha-
raone occultarat, ac illius formidine in terram
Exod. 3. 10. Madian ſeceſſerat, his euditis: *Vade in Ægyptum*,
abſque metu juſſum implevit. Atque iterum juſſus
Deut. 32. 49. in montem Abarim conſcendere, ut illic obiret,
nequaquam ex metu ſubſtitit, ſed libenter eo conten-
dit. David quoque qui entea a Saule fugerat, non præ
formidine recuſavit belli periculis pro populo ſubeun-
dis ſeſe cum primis offerre: ſed ubi mortis vel fugæ
optionem ſibi eſſe audiiſſet, cum perinde liceret aut
fugere eut mori, ſapiens ille vir mortem præoptavit.
Magnus autem Helias qui ſe a Jezabele olim occulta-
rat, minime reformidavit, jubente Spiritu ſancto,
Achabo occurrere, Ochoziamque redarguere. Petrus
vero qui ſeſe metu Judæorum ebſconderat, & Paulus
Apoſtolus qui in ſporta demiſſus ſic evaſerat, his au-
ditis verbis: Oportet vos Romæ martyrium ſubire,
profectum non diſtulere ſuum, imo potius gaudentes
abierunt, & ille quidem ut ad ſuos properans, de nece
ſua gaudebat: hic vero cum tempus adeſſet nequa-
2. Tim. 4. 6. quam exhorruit, ſed gloriabundus ait: *Ego enim jam*
delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat.

19. Hæc eutem recte declarant, nec priorem il-
lorum fugam ex metu fuiſſe ſuſceptam, nec quæ
in præſenti agebant vulgaris cujuſdam facinoris te-
ſtimonium, ſed magnæ virtutis, fortitudinis ſcilicet,
argumentum eſſe. Neque enim per ignaviam ſecede-
bant, ſed tunc impenſius augebant ſuam in virtute
exercitationem. Neque ob fugam improbati, vel
timiditatis accuſati ſunt ab hujuſmodi viris, cu-
juſmodi ſunt iſti ad criminandum promti; imo vero
Matth. 5. 10. beati ab ipſo Domino prædicati ſunt, his verbis:
Beati qui perſequutionem patiuntur propter juſtitiam.
Nec iſte labor illis fructu vacabat: nam ſicut aurum
in fornace probatos, ut ait Scriptura, invenit il-
los Dominus dignos ſe. Et ipſi tum magis quaſi
ſcintillæ reſulgebant: erepti a perſequutoribus, ab
eorumque inſidiis liberati, eoque pacto ſervati, ut
populos edocerent. Itaque quod fugerint, & quod
quærentium ſe furorem evaſerint, illud ex Do-
mini diſpenſetione factum eſt: eo enim modo tunc
Deo cari redditi, & pulcherrimum fortitudinis
ſuæ teſtimonium ſunt conſequuti.

Geneſ. 6. 31. & 32. 20. Patriarcha certe Jacob dum fugeret, plu-
ribus viſionibus, ipſiſque divinis dignus eſt ha-
bitus: imo dum ipſe in quiete degeret, Domi-
num opitulatorem habuit, qui Leban pudore ſuf-
fudit, & Eſau coercuit. Is quoque poſt hæc pa-
ter fuit Judæ ex quo ſecundum carnem ortus eſt
Dominus: benedictioneſque ipſe Patriarchis diſ-
penſavit. Moyſes item Deo carus tum magnam
illam viſionem conſpexit cum fugeret, & a per-
ſequentibus liberatus, Propheta in Ægyptum miſ-
ſus, tantorumque miniſter ſignorum effectus, Po-
puli tandem in eremo Dux fuit. Et David cum
Pſal. 45. 1. perſequutionem pateretur hæc docuit: *Eru-*
Pſal. 50. 3. *ctavit cor meum Verbum bonum*: &, *Deus noſter*

A αὐτοί, (1) ἑαυτοῖς αἴτιοι τοῦ πτοεῖσθαι γίνονται.
οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται, „ ὁ προπετὴς χείλεσι, πτοή-
„ σει ἑαυτόν. „

18. Ἀμέλει τοσοῦτον ἦσαν παρεσκευασμένοι πρὸς
τὴν τῆς ἀνδρείας ἀρετὴν, ὡς μηδὲ τὸν τυχόντα δύ-
νασθαι διστάσαι περὶ αὐτῶν. ὁ μὲν γὰρ πατριάρ-
χης Ἰακὼβ φεύγων πρότερον τὸν Ἡσαῦ, οὐκ ἐφο-
βήθη παρόντα τὸν θάνατον· μᾶλλον γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ
καιρῷ κατ' ἀξίαν ἕκαστον τῶν πατριαρχῶν εὐλόγει·
ὁ δὲ μέγας Μωσῆς κρυπτόμενος πρὸ τούτου τὸν
Φαραὼ, καὶ δι' αὐτὸν ἀποδημήσας εἰς Μαδιὰμ,
ἀκούσας, ἄπελθε εἰς Αἴγυπτον, οὐκ ἐφοβή-
B θη. πάλιν τε προσταχθεὶς (2) ἀναβῆναι εἰς τὸ
ὄρος τὸ Ἀβαρεὶ καὶ τελευτῆσαι, οὐ δειλιάσας
ἀπέμεινεν, ἀλλὰ καὶ ἀσμένως ὥρμησεν εἰς αὐτό. καὶ
ὁ μὲν Δαβὶδ φεύγων πρότερον τὸν Σαοὺλ, οὐκ ἐφο-
βεῖτο προκινδυνεύειν ἐν τοῖς πολέμοις ὑπὲρ τῶν λαῶν,
ἀλλὰ καὶ περὶ θανάτου καὶ φυγῆς αἵρεσιν ἀκούσας, ἐξὸν
αὐτῷ φεύγειν καὶ ζῇν, μᾶλλον εἵλετο τὸν θάνατον ὁ
σοφός. ὁ δὲ μέγας Ἠλίας κρυπτόμενος πάλαι τὴν
Ἰεζάβελ, οὐκ ἐδειλίασεν, ἀκούσας παρὰ τοῦ πνεύμα-
τος ἀπαντῆσαι τῷ Ἀχαὰβ, καὶ τὸν (3) Ὀχοζίαν
ἐλέγξαι. Πέτρος δὲ ὁ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων
C κρυπτόμενος, καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐν σαργάνῃ χα-
λασθεὶς καὶ φυγὼν, ἀκούσαντες, (4) εἰς Ῥώμην δεῖ
ὑμᾶς μαρτυρῆσαι, οὐκ ἀνεβάλοντο τὴν ἀποδημίαν.
χαίροντες δὲ μᾶλλον, ἀπῆλθον, καὶ ὁ μὲν ὡς πρὸς
τοὺς ἰδίους σπεύδων, ἠγάλλετο σφαζόμενος, ὁ δὲ καὶ
παρόντα τὸν καιρὸν οὐ * κατέπτησεν, ἀλλὰ καὶ ἐκαυχᾶτο
λέγων· „ ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς
„ ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκε. „

* lege κατεπτήσσεν.

19. Ταῦτα δὲ οὔτε τὴν προτέραν αὐτῶν φυγὴν
κατὰ δειλίαν γεγενῆσθαι δείκνυσιν, οὔτε τανῦν τὴν τυ-
χοῦσαν αὐτοῖς πρᾶξιν μαρτυρεῖ, μεγάλην δέ τινα τῆς
ἀνδρείας αὐτῶν τὴν ἀρετὴν ἀνακηρύττει. (5) οὐδὲ γὰρ
D ἀπὸ ῥᾳθυμίας εἶχον τὴν ἀναχώρησιν, ἀλλὰ καὶ μεί-
ζονα τότε τὸν πόνον τῆς ἀσκήσεως ἐπεῖχον, οὐδὲ κα-
τεγινώσκοντο φεύγοντες, οὐδὲ κατηγοροῦντο δειλίας πα-
ρὰ τοιούτων, (6) οἷοι νῦν εἰσιν οἱ φιλαίτιοι·
ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐμακαρίζοντο παρὰ τοῦ κυρίου
λέγοντος, „ μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιο-
„ σύνης. „ ἀλλ' οὐδὲ ἀνωφελὴς αὐτοῖς ὁ τοιοῦτος (7)
ἐγίνετο κάματος. ὡς γὰρ χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ
δοκιμασθέντας, ὡς εἶπεν ἡ σοφία, εὗρεν αὐτοὺς ὁ
θεὸς ἀξίους ἑαυτοῦ. καὶ (8) αὐτοὶ τότε μᾶλλον ὡς
σπινθῆρες ἐξέλαμπον, σωζόμενοι μὲν ἀπὸ τῶν καταδιω-
κόντων αὐτοὺς, ῥυσθέντες δὲ ἐκ τῶν ἐπιβουλῶν, καὶ διὰ
E τοῦτο φυλαχθέντες τοῖς λαοῖς εἰς διδασκαλίαν, ὥστε
καὶ τὴν φυγὴν αὐτῶν, καὶ τὸ διαδρᾶναι τὸν ζητούντων
τὸν θυμὸν, κατ' οἰκονομίαν τοῦ κυρίου γεγενῆσθαι. οὕτω
γὰρ ἄρτι καὶ θεοφιλεῖς ἐγίνοντο, καὶ κάλλιστον εἶχον τῆς
ἀνδραγαθίας τὴν μαρτυρίαν.

20. Ὁ γοῦν πατριάρχης Ἰακὼβ φεύγων,
πλειόνων ὀπτασιῶν, καὶ αὐτῶν θείων κατηξιοῦ-
το· καὶ μᾶλλον ἠρεμῶν αὐτὸς, εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ
τὸν κύριον τὸν μὲν Λάβαν ἐντρέποντα, τὸν δὲ
Ἡσαῦ ἐμποδίζοντα· καὶ μετὰ ταῦτα γέγονε τοῦ
Ἰούδα πατὴρ, ἐξ οὗ κατὰ σάρκα ἀνέτειλεν ὁ κύ-
ριος, καὶ τὰς εὐλογίας τοῖς πατριάρχαις διένειμε.
F Μωσῆς τε ὁ θεοφιλὴς, ὅτε ἔφευγε, τότε καὶ τὴν
μεγάλην ὅρασιν εἶδε, καὶ διασωθεὶς ἀπὸ τῶν διω-
κόντων, προφήτης εἰς Αἴγυπτον ἀποστέλλεται, διά-
κονός τε τῶν τοσούτων σημείων καὶ τοῦ νόμου γενό-
μενος, καθηγήσατο τοῦ τοσούτου λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ.
καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ διωκόμενος ἐδίδασκεν, „ ἐξηρεύξα-
„ το ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν, καὶ, ὁ θεὸς ἡμῶν
„ ἐμφα-

(1) Regius codex, ἑαυτῶν. Editi ἑαυτοῖς rectius. Infra Anglic. πτοήσει ἑαυτῷ.
(2) Angl. ἀναβῆθι. Mox idem καὶ τελεύτα. Paulopoſt in Anglic. deeſt ἀλλά, in editis vero καὶ deeſt, Reg. ἀλλὰ καί.
(3) Anglic. male Ὀζίαν.
(4) Anglican. ὅτι εἰς. Mox idem ἀνεβάλλοντο. Infra Reg. & Edit. Comm. πρὸς τοὺς ἰδίους. Anglic. & Edit. Pariſ. πρὸς τοὺς λαοὺς minus recte, & ita legit Nannius.
(5) Anglic. οὐδὲ γὰρ οὐδέ.
(6) Anglic. οἷον οἱ νῦν.
(7) Anglic. ἐγίνωσκετο. Mox idem χρυσίον.
(8) Anglic. αὐτοὶ δέ.

„ ἐμφανῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. καὶ „ μᾶλλον δὲ ἴσχυε λέγων· ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου ἐπεῖδεν ὁ „ ὀφθαλμός μου. καὶ πάλιν, ἐπὶ τῷ Θεῷ ἤλπισα, οὐ φο- „ βηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος. „ φεύγων τε καὶ ἀποδιδράσκων ἀπὸ προσώπου Σαοὺλ εἰς τὸ σπήλαιον, ἔλεγεν· „ ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔσωσέ με, ἔδωκεν εἰς ὄ- „ νειδος τοὺς καταπατοῦντάς με. ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ „ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐῤῥύσατο τὴν ψυ- „ χήν μου ἐκ μέσου σκύμνων. „ οὕτω δὲ σωθεὶς κατ' οἰκονομίαν καὶ αὐτὸς, γέγονε μετὰ ταῦτα βασιλεὺς, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἔσχεν, ἐκ σπέρματος αὐτοῦ τὸν κύριον ἡμῶν ἀνατεῖλαι. ὁ δὲ μέγας Ἠλίας ἀναχωρῶν εἰς τὸ Καρμήλιον ὄρος (1) ἐπικαλεῖται τὸν Θεόν· καὶ τοὺς μὲν τοῦ Βάαλ προφήτας τετρακοσίους ὄντας καὶ πλείους ἀθρόως ἀπώλεσε, τοὺς δὲ πεμφθέντας ἐπ' αὐτὸν δύο πεντηκοντάρχους μετὰ τῶν ἑκατὸν, λέγων, „ καταβήτω πῦρ ἀπ' οὐ- „ ρανοῦ, „ οὕτως αὐτοὺς καὶ αὐτὸς ἐπεξῆλθε· τηρεῖται δὲ καὶ αὐτὸς, ὥστε τὸν Ἐλισσαῖον ἀνθ' ἑαυτοῦ χρῖσαι, καὶ τύπος εἰς ἄσκησιν γενέσθαι τοῖς υἱοῖς τῶν προφητῶν. Παῦλος δὲ ὁ μακάριος γράφων· „ οἵους διωγμοὺς ὑπήνεγκα, καὶ ἐκ πάν- „ των με ἐῤῥύσατο ὁ κύριος, καὶ ῥύσεται, μᾶλλον ἴσ- „ χυε λέγων, ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν. οὐδὲν „ γὰρ ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ· „ τότε γὰρ καὶ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἡρπάσθη, καὶ εἰς τὸν παράδεισον ἀπηνέχθη, ἔνθα καὶ ἤκουσεν ἄῤῥητα ῥήματα, ἃ μὴ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. διὰ (2) τοῦτο τότε πεφύλακται, ὥστε ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πληρῶσαι τὸ εὐαγγέλιον.

21. Οὐ μεμπτὴ ἄρα, οὐδὲ ἀργὴ τῶν ἁγίων ἡ φυγή. εἰ γὰρ μὴ ἐξέκλινον τοὺς διώκοντας, πῶς ἐγίνετο (3) τὸ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἀνατεῖλαι τὸν κύριον; ἢ τίνες ἔμελλον εὐαγγελίζεσθαι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας; καὶ γὰρ καὶ οἱ διώκοντες, διὰ τοῦτο ἐζήτουν τοὺς ἁγίους, ἵνα μὴ ᾖ ὁ διδάσκων· ὁποῖα οἱ Ἰουδαῖοι παρήγγελλον τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλὰ διὰ τοῦτο πάντα ὑπέμενον, ἵνα τὸ εὐαγγέλιον κηρυχθῇ. ἰδοὺ (4) γοῦν καὶ οὕτως ἀγωνιζόμενοι, οὐκ ἀργὸν εἶχον τὸν τῆς φυγῆς καιρὸν, οὐδὲ διωκόμενοι ἐπελανθάνοντο τῆς ἑτέρων ὠφελείας, ἀγαθοῦ δὲ λόγου διάκονοι τυγχάνοντες (5) οὐκ ἐφθόνουν οὐδὲ ταύτης μεταδιδόναι τοῖς πᾶσιν· ἀλλὰ καὶ φεύγοντες, τὸ εὐαγγέλιον ἐκήρυττον, καὶ προέλεγον μὲν τῶν ἐπιβουλευόντων τὰς πανουργίας, ἠσφαλίζοντο δὲ τοὺς πιστοὺς ταῖς παραινέσεσιν. ὁ μὲν οὖν μακάριος Παῦλος πείρᾳ μαθὼν, (6) προέλεγεν, „ ὅσοι θέλουσι ζῇν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται· „ ἐπιλαμβάνει δὲ εὐθὺς τοὺς φεύγοντας εἰπὼν δι' ὑπο- „ μονῆς * τρέχομεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα. κἂν „ γὰρ αἱ θλίψεις ὦσι συνεχεῖς, ἀλλ' ἡ θλίψις „ ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ, δο- „ κιμήν· ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς (7) οὐ „ καταισχύνει. ὁ δὲ προφήτης Ἡσαΐας προσδοκω- „ μένας τοιαύτας περιστάσεις, ὑπανεμίμνησκε καὶ „ ἐβόα· βάδιζε λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ τα- „ μιεῖά σου, ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου, ἀποκρύβηθι „ μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὀργή. ὁ δὲ „ Ἐκκλησιαστὴς εἰδὼς τὰς κατὰ τῶν θεοσεβῶν ἐπιβουλὰς „ καὶ λέγων· ἐὰν συκοφαντίαν πένητος, καὶ ἁρπαγὴν „ κρίματος, καὶ δικαιοσύνης ἴδῃς ἐν τῇ χώρᾳ, μὴ „ θαυμάσῃς ἐν τῷ πράγματι, ὅτι ὑψηλὸς ἐπάνω ὑ- „ ψηλοῦ φυλάξαι, καὶ ὑψηλοὶ ἐπ' αὐτοῖς. καὶ περισσεία „ γῆς· (8) εἶχε τὸν πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Δαβὶδ, πείρᾳ „ καὶ αὐτὸν μαθόντα τὰ ἐν τοῖς διωγμοῖς, καὶ ἀσφαλι- „ ζόμενον τοὺς πάσχοντας ἐν τῷ λέγειν· ἀνδρίζεσθε, „ καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία ὑμῶν, πάντες οἱ ἐλπί- „ ζοντες ἐπὶ κύριον, τοὺς γὰρ οὕτως ὑπομένοντας, οὐκ „ ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς, φησὶ, κύριος βοηθήσει, καὶ

* *Textus Græcus Script.* τρέχωμεν.

manifeſte veniet: Deus noſter, & non ſilebit. Imo
magis invaluit cum hæc dixit: *Inimicos meos deſpexit* Pſ. 54. 9.
oculus meus: & rurſum: *In Deo ſperavi, non timebo* Pſ. 56. 11.
quid faciat mihi homo. Cum autem fugeret, a facie-
que Saulis in ſpeluncam declinaret, hæc ait: *Miſit de* Pſ. 57. 3.
*cælo & ſalvavit me, dedit in opprobrium conculcantes
me. Miſit Deus miſericordiam ſuam & veritatem
ſuam, & eripuit animam meam de medio catulorum leo-
num.* Atque ita ſervatus ipſe per Dei providentiam
in Regem poſtea fuit cooptatus; promiſſumque fuit
illi ex ſemine ejus Dominum noſtrum oriturum.
Magnus autem Helias dum ad Carmelum montem
ſecederet, Deum invocavit. Iſque ipſe Baalis prophe-
tas numero quadringentos, imo plures, una delevit:
duos vero ad ſe legatos quinquagenarios cum centum
viris, hæc proferendo, *deſcendat ignis de cælo,* ſic 4. Reg. 1. 10.
illos ultus, ipſe ſervatus eſt, ut vice ſui Eliſæ-
um inungeret, ſeque ipſe in exemplum ad virtutis
exercitationem filiis prophetarum exhiberet. Beatus 2. Tim. 3. 15.
vero Paulus cum hæc ſcripſiſſet: *Quales perſequutio-
nes ſuſtinui, & ex omnibus eripuit me Dominus, &
eripiet.* Dehinc magis invaluit hæc aiens: *ſed in* Rom. 8. 35.
*his omnibus ſuperamus: nihil enim nos ſeparabit a ca-
ritate Chriſti.* Tunc enim temporis uſque ad ter-
tium cælum raptus, & in paradiſum delatus, illic
audivit arcana verba quæ non licet homini loqui. Id-
eoque ille tunc ſervatus eſt, ut ab Jeroſolymis, uſ-
que ad Illyricum Euangelii prædicationem impleret.

21. Nequaquam vituperanda igitur eſt aut inuti-
lis ſanctorum fuga: nam ſi a perſequutoribus non
declinaſſent, quomodo ex ſemine David ortus eſſet
Dominus? aut quinam prædicaſſent Verbum verita-
tis? Perſequutores quippe ea de cauſa Sanctos per-
quirebant, ut nullus ſupereſſet doctor veritatis, pro-
ut Judæi Apoſtolis præcepere: qui tamen nihil non
pertulere, ut Euangelium prædicaretur. Næ illi dum
ita decertarent, tempus fugæ ſuæ haud ſine fructu im-
pendebant: nec in perſequutione alienæ utilitatis o-
bliti, imo boni verbi miniſtri cum eſſent, eam omni-
bus impertire non abnuebant: in ipſa quippe fuga
ſua Euangelium annuntiabant. Cumque futuros inſi-
diatorum dolos prædicerent, fideles nihilominus ad-
hortationibus ſuis confirmabant. Beatus itaque Pau-
lus id experimento cum didiciſſet, hoc prænuntiavit:
Quotquot volunt pie vivere in Chriſto, perſequutionem 2. Tim. 3. 12.
patientur: ſtatimque eos qui fugerent alloquutus,
his verbis incitabat: *per patientiam curramus pro-* Heb. 12. 1.
poſitum nobis certamen. Quamvis enim aſſiduæ
ſint tribulationes, at *tribulatio patientiam operatur,* Rom. 5. 4.
*patientia autem probationem: probatio vero ſpem:
ſpes autem non confundit.* Propheta item Eſaias
cum ejuſmodi calamitates exſpectarentur, his ver-
bis alta voce hortatus eſt: *Vade populus meus, in-* Eſai. 26. 20.
*tra in cubicula tua, claude oſtium tuum, abſcondere mo-
dicum ad momentum, donec pertranſeat indignatio.* Ec-
cleſiaſtes vero non ignarus earum quæ adverſus pios
tendi ſolent inſidiarum, qui hæc ait: *ſi videris calu-* Eccle. 5. 7.
*mniam pauperis & direptionem judicii & juſtitiæ
in provincia, non mireris ſuper hoc negotio: quia ex-
celſo excelſior eſt ad obſervandum, & illis quoque alii
eminentiores; & abundantia terræ;* patrem habuit
David qui perſequutionum ærumnas experimen-
to didicerat, & qui afflictos his verbis confortat:
Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum, omnes qui Pſ. 31. 24.
ſperatis in Domino. Nam eos qui talia patiuntur, non
homo, ſed ipſe *Dominus,* inquit, *adjuvabit &* Pſ. 37. 40.
libe-

(1) Reg. & Angl. ἐπικαλεῖται, Editi παρεκαλεῖτο. Infra Anglic. ὑπ' αὐτόν.
(2) Anglic. διὰ τοῦτο καί.
(3) τὸ deeſt in Anglic.
(4) Reg. γοῦν. Editi οὖν.
(5) οὐκ ἐφθόνουν οὐδὲ τότε Anglic.
(6) Anglic. πῶς λέγει. Infra Reg. ἐπιλαμβάνει. Anglic. ἀντίλαβε.
(7) Anglic. οὐκ αἰσχύνει. Infra Reg. & Angl. ὑπομιμνήσκει.
(8) Anglic. εἶχε γὰρ τόν.

liberabit eos, quia ſperaverunt in eum. Etenim
Pſ. 40. 1. & ego *expectans expectavi Dominum, & intendit mihi: & exaudivit deprecationem meam, & eduxit me de lacu infimo, & de luto fæcis*. Utilis ergo populis nec infructuoſa Sanctorum fuga comprobatur; etiamſi ſecus Arianis videatur.

22. Sic igitur Sancti, ut dictum eſt, dum fugerent, maxima providentia & cura, quaſi medici uſus indigentium ſervabantur. Aliis autem & plane omnibus nobis hominibus hæc poſita lex eſt; ut fugiamus perſequutores, noſque occultemus dum inquirimur, neque ita præcipites & temerarii ſimus, ut tentemus Dominum: ſed exſpectemus, ut ſupra dixi, donec definitum mortis tempus adveniat: aut judex ipſe id de illis ſtatuat quod ſibi viſum fuerit: ſintque parati, ut vocante eos ſtatuto tempore, apprehenſi, ad uſque mortem decerteot pro veritate. Hæc obſervarunt beati Martyres in perſequutionibus quæ ſuis occurrere temporibus; in perſequutione ſcilicet fugere ſolebant, in latebriſque permanere, deprehenſi autem martyrium fortiter ſubire. Quod ſi ex illis quidam perſequutoribus ſe ſe offerrent; non temere illud agebant: martyrium quippe ſtatim perferebant, palamque omnibus erat eam alacritatem eumque ad perſequutores acceſſum Spiritum ſanctum auctorem habere.

23. Hæc itaque cum ſint Salvatoris præcepta, hujuſmodique Sanctorum geſta; dicant mihi illi, quos digne pro factis compellare nequimus, undenam ipſi didicerint perſequutiones movere. Illud ſane nequaquam Sanctis acceptum referent; reſtat igitur ut a
Exod. 15. 9. diabolo illud acceperint, qui ait, *perſequar & comprehendam*: fugere ſiquidem Dominus iojunxit, & Sancti ipſi fuga ſe proripuere: perſequi vero diaboli proprium eſt facinus, qui id poſtulat ut ſibi omnes perſequi liceat. Cuinam igitur obſequendum, jam iterum reſpondeant, Domininе verbis, an vanis ſuis ſermocioationibus? Quorum vero opera ſunt imitanda? Sanctorumne, an eorum quos illi arbitrio ſuo cooptarint? Quandoquidem autem ne illi fortaſſe hoc diſcernere valent, obcæcati quippe mente & conſcientia, ut
Eſai. 5. 20. ait Eſaias, arbitrantur amarum eſſe dulce, & dulce amarum; quivis ex nobis Chriſtianus pertranſieos pudore illos ſuffundat, magna hæc voce clamans: Melius eſt confidere in Domino, quam illorum ſtultiloquiis attendere. Domini enim verba vitam æternam habent: verba autem ab illis prolata doli & ſanguinis plena ſunt.

24. Hæc ſiot igitur ſatis ad impiorum inſaniam evertendam, & ad demonſtrandum nihil aliud curæ illis eſſe, quam & convitiis & blaſphemiis contendere. Sed quia ſemel Chriſti hoſtes effici auſi, deinde curioſi indagatores effecti ſunt; noſtri ſeceſsus rationem ſciſciteotur a ſuiſque ediſcant. Ariani certe ſeſe militibus adjunxerant, ut illos concitarent, noſque illis ignotos indicarent. Qui ſi ita omnis commiſerationis ſunt expertes, ſaltem dum hæc audiunt, pudore affecti conquieſcant. Nox jam erat & quidam e populo pervigilium agebant ſequentis ſynaxis: cum Dux exercitus Syrianus derepente cum militibus irrupit plus quinque millibus, qui armis, ſtrictis gladiis, arcubus, telis & fuſtibus inſtructi erant, uti ſuperius dictum eſt: Eccleſiamque denſis collocatis militibus circumſedit, ne quis poſſet ab Eccle-

Invaſionis a Syriano factæ deſcriptio.

„ ῥύσεται (1) αὐτοὺς, ὅτι ἤλπισαν ἐπ' αὐτόν. καὶ γὰρ „ κἀγὼ ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσ- „ έσχε μοι, καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου, καὶ ἀνήγα- „ γέ με ἐκ λάκκου κατωτάτου, καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος. „ ὠφέλιμος ἄρα τοῖς λαοῖς καὶ οὐκ ἄκαρπος ἡ φυγὴ τῶν ἁγίων δείκνυται, κἂν τοῖς Ἀρειανοῖς μὴ δοκῇ.

22. Οὕτω μὲν δὴ οἱ ἅγιοι, καθάπερ εἴρηται, φεύγοντες, κατὰ πρόνοιαν καὶ δι' οἰκονομίαν ἐφυλάττοντο ὥσπερ ἰατροὶ τῶν δεομένων χάριν. τοῖς δ' ἄλλοις καὶ πᾶσιν ἁπλῶς ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις νόμος ἐστὶ, φεύγειν διωκομένους καὶ κρύπτεσθαι ζητουμένους· καὶ μὴ προπετεύεσθαι μὲν ἐν τῷ πειράζειν τὸν Κύριον, περιμένειν δὲ αὐτοὺς, καθὰ προεῖπον, ἕως ἂν ὁ ὡρισμένος τοῦ θανάτου χρόνος ἔλθῃ, ἢ ὁ κριτής τι περὶ αὐτῶν βουλεύσηται, ὅπερ ἂν αὐτῷ δόξῃ καλῶς ἔχειν· εἶναι μέν τοι (2) αὐτοὺς ἑτοίμους, ὅτε καιροῦ καλέσαντος, καὶ κρατηθέντας ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μέχρι θανάτου. τοῦτο καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς διωγμοῖς ἐφύλαττον, καὶ διωκόμενοι μὲν (3) ἔφευγον, καὶ λανθάνοντες ἐκαρτέρουν, φωρασκόμενοι δὲ ἐμαρτύρουν. εἰ δὲ καί τινες ἐξ αὐτῶν αὐτοὶ προσέρχονται τοῖς διώκουσι, καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἐποίουν, ἐμαρτύρουν γὰρ εὐθὺς, καὶ πᾶσιν ἐγίνετο φανερὸν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος ἦν καὶ αὐτῶν ἡ προθυμία, καὶ ἡ τοιαύτη πρόσοδος.

23. Οὐκοῦν (4) ὄντα τοιαῦτα τοῦ σωτῆρος ἔτι τὰ παραγγέλματα, καὶ τοιαύτας τῶν ἁγίων τὰς πράξεις, εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ μηδ' ὅτι ὅλως ἄν τις εἴποι κατ' ἀξίαν (5) ἑαυτῶν ἀκούοντες, πόθεν ἔμαθον αὐτοὶ τὸ διώκειν; ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων, οὐκ ἂν εἴποιεν, ἀπὸ δὲ τοῦ διαβόλου, (6) τοῦτο γὰρ αὐτοῖς περιλείπεται, τοῦ λέγοντος, διώξας καταλήψομαι. καὶ τὸ μὲν φεύγειν ὁ Κύριος προσέταξε, καὶ οἱ ἅγιοι ἔφυγον· τὸ δὲ διώκειν, διαβολικόν ἐστιν ἐπιχείρημα, καὶ κατὰ πάντων αὐτὸς αἰτεῖται τοῦτο. τίνι τοίνυν δεῖ προσθέσθαι, πάλιν λεγέτωσαν, τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασιν, ἢ ταῖς αὐτῶν μυθολογίαις; τίνων δὲ δεῖ μιμεῖσθαι τὰς πράξεις, τῶν ἁγίων ἢ ὧν ἂν ἐπινοήσωσιν αὐτοί; ἐπειδὴ δὲ ἴσως οὐδὲ ταῦτα διακρίνειν αὐτοὶ δύνανται· πεπήρωνται γὰρ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν συνείδησιν, ὡς εἶπεν ὁ Ἡσαΐας, καὶ νομίζουσι τὸ πικρὸν εἶναι γλυκὺ, καὶ τὸ φῶς σκότος· παρελθών τις ἐξ ἡμῶν Χριστιανὸς, ἐντρεψάτω τούτους μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγων· ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ Κύριον, ἢ τοῖς τούτων προσέχειν μωρολογίαις. τὰ μὲν γὰρ τοῦ Κυρίου ῥήματα, ζωὴν αἰώνιον ἔχει, τὰ δὲ παρὰ τούτων προφερόμενα, πανουργίας καὶ αἱμάτων ἐστὶ μεστά.

24. Ἱκανὰ μὲν δὴ ταῦτα τὴν μανίαν τῶν ἀσεβῶν ἀνατρέψαι, καὶ δεῖξαι μηδὲν ἕτερον αὐτοὺς σπουδάζοντας, ἢ ἵνα μόνον εἰς λοιδορίας καὶ βλασφημίας φιλονεικῶσιν. ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ χριστομάχοι τολμήσαντες εἶναι, λοιπὸν καὶ φιλοπράγμονες γεγόνασιν, (7) ἐξεταζέτωσαν ὅμως καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀναχωρήσεως, καὶ μανθανέτωσαν παρὰ τῶν ἰδίων. ἦσαν γὰρ Ἀρειανοὶ συνδραμόντες τοῖς στρατιώταις εἰς τὸ παροξύνειν αὐτοὺς, καὶ ἀγνοοῦσιν (8) αὐτοῖς δεικνύειν ἡμᾶς. καὶ εἰ καὶ οὕτως ἀσυμπαθεῖς τυγχάνουσιν, ἀλλὰ κἂν ἀκούοντες ἠρεμείτωσαν αἰσχυνόμενοι. νὺξ μὲν γὰρ ἤδη ἦν, καὶ τῶν λαῶν τινες ἐπαννύχιζον προσδοκωμένης συνάξεως· ὁ δὲ στρατηλάτης (9) Συριανὸς ἐξαίφνης ἐπέστη μετὰ στρατιωτῶν πλεῖον πεντακισχιλίων, ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ, καὶ τόξα, καὶ βέλη, καὶ ῥόπαλα, καθὰ καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ τὴν μὲν ἐκκλησίαν, αὐτὸς περιεκύκλωσε, πυκνοὺς τοὺς στρατιώτας συνεγγὺς, (10) ὡς μὴ δύνασθαί τινας ἀπὸ τῆς ἐκκλη-

σίας

(1) Anglic. αὐτὰς ἢ σώσει αὐτὰς, ὅτι.
(2) Anglic. ὅτε. Infra idem ὑπὲρ τῆς ἀληθείας.
(3) Anglic. ἐκρύπτοντο καὶ λανθάνοντες μέν. Infra idem ἐξ αὐτῶν ἑαυτοὺς ἐξεδίδοσαν.
(4) Reg. & Anglic. ὄντα. Editi ὄν. Anglic. ibid. τοιαῦτα τοῦ σωτῆρος.
(5) Anglic. αὐτά.
(6) Reg. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς περιλείπεται. Angl. περιλείπεται. In editis γὰρ deeſt, legiturque περιλείπεται. Infra Anglic. ἔφυγον.
(7) Hæc referuntur a Theodoret. lib. 2. Hiſt. c. 13.
(8) αὐτοῖς deeſt apud Theodor. Mox Reg. & Theodor. ἀσυμπαθεῖς, & recte quidem. Editi συμπαθεῖς. Quæ ſequuntur porro, enarrantur etiam in Apologia ad Conſtantium ſub finem, & in Epiſtola ad Solitarios.
(9) Συριανὸς deeſt apud Theod. Mox Theod. πλεῖον ἢ πεντ.
(10) Anglic. ὥστε.

Digitized by Google

οἴκαδε ἐξελθόντας, παρελθεῖν αὐτούς. ἐγὼ δὲ ἄλογον ἡγησάμενος ἐν τοιαύτῃ συγχύσει καταλεῖψαι τὸν λαὸν, καὶ μὴ μᾶλλον προκινδυνεῦσαι αὐτῶν, καθίσας ἐπὶ τοῦ θρόνου, προέτρεπον τὸν μὲν διάκονον ἀναγινώσκειν ψαλμόν· τὸν δὲ λαὸν (1) ὑπακούειν, „ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ „ἔλεος αὐτοῦ, „καὶ πάντας οὕτως ἀναχωρεῖν, καὶ εἰς τοὺς οἴκους ἀπιέναι. ἀλλὰ τοῦ στρατηλάτου (2) βίᾳ λοιπὸν ἐπεισελθόντος καὶ τῶν στρατιωτῶν περιλαβόντων τὸ ἱερατεῖον ἕνεκα τοῦ συλλαβεῖν ἡμᾶς, οἱ μὲν παρόντες ἐκεῖ κληρικοὶ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ἐβόων, ἠξίουν ἀναχωρεῖν ἤδη καὶ ἡμᾶς. ἐγὼ δὲ μᾶλλον ἀντέλεγον, μὴ πρότερον ἀναχωρήσειν, εἰ μὴ πάντες καθ' ἕκαστον ὑπεξέλθοιεν. ἀναστὰς γοῦν καὶ προσευξάμενος, οὕτως ἠξίουν ἀπιέναι (3) πρότερον τοὺς πάντας, βέλτιον εἶναι λέγων ἐμὲ κινδυνεῦσαι, ἢ βλαβῆναί τινας ἐξ ὑμῶν. ἐξελθόντων τοίνυν τῶν πλείστων, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπακολουθούντων, οἱ σὺν ἡμῖν ὄντες ἐκεῖ μοναχοὶ καί τινες τῶν κληρικῶν, ἀνελθόντες εἵλκυσαν ἡμᾶς. καὶ οὕτως, ἐπὶ (4) μάρτυρι τῇ ἀληθείᾳ, τῶν στρατιωτῶν, τῶν μὲν περιεστηκότων τὸ ἱερατεῖον, τῶν δὲ περιερχομένων τὴν ἐκκλησίαν, διήλθομεν τοῦ Κυρίου ὁδηγοῦντος, καὶ αὐτοῦ φυλάττοντος (5) λαθόντες αὐτοὺς ἀνεχωρήσαμεν, δοξάζοντες μεγάλως τὸν Θεὸν, ὅτι μήτε (6) προδεδώκαμεν τὸν λαὸν, ἀλλὰ καὶ προπέμψαντες αὐτοὺς, διασωθῆναι καὶ διαφυγεῖν τὰς χεῖρας τῶν ζητούντων ἠδυνήθημεν.

25. Τῆς τοίνυν προνοίας οὕτως (7) καὶ παραδόξως ῥυσαμένης, τίς ἂν δικαίως μέμψιν ἐπαγάγοι, ὅτι μὴ τοῖς ζητοῦσιν ἑαυτοὺς ἐκδότους δεδώκαμεν, ἢ ὑποστρέψαντες ἐνεφανίσαμεν ἑαυτούς; τοῦτο γάρ ἐστιν ἀχαρίστους φαίνεσθαι τῷ Κυρίῳ, (8) παρ' ἐντολήν τι αὐτοῦ πρᾶξαι, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων μάχεσθαι πράξεσιν. ὁ δὲ τοῦτο μεμφόμενος τολμησάτω καὶ τὸν μέγαν ἀπόστολον Πέτρον αἰτιάσασθαι, ὅτι καίτοι συγκλεισθεὶς καὶ τηρούμενος ὑπὸ στρατιωτῶν, ἠκολούθησε τῷ καλοῦντι ἀγγέλῳ, καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς φυλακῆς καὶ διασωθεὶς, οὐχ ὑπέστρεψε καὶ (9) παρέδωκεν ἑαυτὸν, καίπερ ἀκούσας ἃ πεποίηκεν Ἡρώδης· μεμφέσθω δὲ μανεὶς ὁ (10) Ἀρειανὸς, ὅτι μήτε Παῦλος ὁ ἀπόστολος χαλασθεὶς ἀπὸ τοῦ τείχους, καὶ διασωθεὶς, μετέγνω, καὶ ὑποστρέψας ἐκδότον ἑαυτὸν δέδωκε. μήτε ὅτι Μωσῆς ὑπέστρεψεν ἀπὸ Μαδιὰμ εἰς Αἴγυπτον, ἵνα κρατηθῇ ὑπὸ τῶν ζητούντων· μήτε ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ σπηλαίῳ ἔδειξεν ἑαυτὸν τῷ Σαούλ. ἀλλὰ καὶ οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν ἔμειναν ἐν τοῖς σπηλαίοις, καὶ οὐ παρέδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Ἀχαάβ. τοῦτο γὰρ ἦν πάλιν παρ' ἐντολὴν ποιεῖν, λεγούσης τῆς γραφῆς, οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου.

26. Τοῦτο γοῦν εὐλαβούμενος ἐγὼ, καὶ ταῦτα (11) μαθὼν, οὕτως ἐμαυτὸν ἦγαγον, καὶ οὐκ ἀθετῶ τὴν εἰς ἐμὲ γενομένην παρὰ τοῦ Κυρίου χάριν καὶ βοήθειαν, κἂν ὅτι μαινόμενοι (12) τρίζωσι τοὺς ὀδόντας καθ' ἡμῶν. καὶ γὰρ τοιοῦτος ὁ τρόπος τῆς ἀναχωρήσεως ἡμῶν γέγονε, καὶ ἡγοῦμαι μηδὲ μίαν αὐτὴν ἔχειν μέμψιν παρ' οἷς ἐστιν ὁ λογισμὸς ὑγιής· ὅπου γε κατὰ τὴν θείαν γραφὴν, ὅτι ἡμῖν παρὰ τῶν ἁγίων εἰς διδασκαλίαν ὁ τύπος παραδέδοται. ἀλλ' ὅμως, ὡς ἔοικεν, (13) οὔτε τι τῶν ἀτολμήτων παρορῶσιν, οὔτε παραλιμπάνουσί τι βούλονται, ὃ μὴ τὴν πονηρίαν αὐτῶν καὶ τὴν ὠμότητα δείκνυσι. καὶ γὰρ (14) καὶ ὁ βίος αὐτῶν τοιοῦτός ἐστιν, οἷοί εἰσι καὶ τῷ φρονήματι καὶ ταῖς φλυαρίαις. καὶ οὐκ ἂν ἔχοι τις τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κατ' αὐτῶν, (15) οἷα καὶ ὅσα

ſia egreſſus evadere. Ego vero cum non æquum exiſtimarem in tanto tumultu populum deſerere, ſatiuſque ducerem me priorem periculo offerre; in throno ſedens juſſi Diacono ut pſalmum legeret, populoque ut reſponderet: *quoniam in ſæculum miſericordia ejus:* ac omnes ita recederent abirentque domum. Verum cum Dux vi in Templum invaſiſſet, militeſque ſacrarium, ut nos comprehenderent, obſediſſent; quotquot e Clero & populo iſtic aderant, clamare & obſecrare ut me ſubducerem. Ego contra negare me receſſurum, niſi omnibus ſinguliſque egreſſis. Surgens itaque, ac injuncta oratione, id enixe rogabam, ut omnes prius diſcederent, ſatius eſſe me periclitari, quam lædi quempiam e populo. Egreſſis ergo plurimis cæteriſque ſubſequentibus, qui nobiſcum illic aderant Monachi & ex Clericis quidam aſcendentes, nos pertraxere: atque ita, teſtor ipſam veritatem, licet e militibus alii ſacrarium cingerent, alii Eccleſiam obſiderent, Domino tamen duce pertranſivimus, ipſoque cuſtode clam illos diſceſſimus: Deum magnopere glorificantes, quod populum non prodidiſſemus, ſed ipſo præmiſſo, inquirentium manus evadere licuiſſet. *Pſal. 136. 1.*

25. Cum igitur divina providentia nos eo modo ac mirabiliter liberarit, quis nobis illud jure vitio vertat, quod inquirentibus nos ultro non tradiderimus, aut reverſi non ipſis coram ſteterimus? Eſſet plane illud ſe Deo ingratum præſtare, & præter ejus mandatum agere, cum actiſque Sanctorum pugnare. Aut ſi quis eſt qui hoc crimini det, is audeat & magnum Apoſtolum Petrum incuſare, quod in carcere recluſus & a militibus cuſtoditus, vocantem ſe Angelum ſequutus ſit: e carcereque egreſſus, atque liberatus, non ſeipſum traditurus redierit, etſi Herodis facinora comperiſſet. Illud quoque furioſus Arianus Paulo Apoſtolo vitio vertat, quod e muro demiſſus ſententiam non mutarit, nec reverſus ſeipſe tradiderit: Moyſi item quod ex terra Madian in Ægyptum regreſſus non ſit, ut a quærentibus ſe apprehenderetur: Davidi quod dum in ſpelunca eſſet, Sauli non venerit obviam: ſed & Prophetarum filiis, quod in ſpeluncis remanentes ſe ſe Achabo non dediderint; fuiſſet enim illud contra præceptum agere, dicente Scriptura, *non tentabis Dominum Deum tuum.* *Deut. 6. 16. Matth. 4. 7.*

26. Id ego veritus & hæc edoctus, ita agendum putavi, nec aſpernor gratiam & opem mihi a Domino præſtitam: etiamſi illi furibundi dentibus in nos ſtrideant. Ea enim fuit noſtri ſeceſſus ratio; nec arbitror ullam hac in re culpam eſſe apud ſanæ mentis homines, quandoquidem ſecundum divinam Scripturam, hoc exemplum nobis a Sanctis ad inſtitutionem traditum eſt. Verum illis, ut videtur, nihil inauſum, nihil non tentatum eſt, neque ullam malitiæ crudelitatiſque ſuæ commonſtrandæ rationem prætermittunt. Ejuſmodi quippe eorum vita eſt, cujuſmodi ſunt eorum ſententia & garrulitas: neque poſſet quiſpiam tam multa tamque gravia contra illos dicere, qualia quantaque

(1) ὑπακούειν. Minus recte Nannius vertit, *auſcultaret*, cum ſit vertendum, *reſponderet*. Valeſius in notis ad Theodoretum ad pag. 88. putat legendum ὑπηχεῖν. Sed recte habet contextus: vocis quippe ὑπακούειν is uſus eſt apud Græcos, non modo Eccleſiaſticos ſed etiam profanos. Exempla multa vide ſis in Lexico Conſtantini, Franciſci Porti additionibus aucto, excuſo anno 1592. Epiphanius Scholaſticus hunc locum vertit, *populi reſponderent*. Vide quæ ſupra diximus in Apologia ad Conſtantium num. 16.

(2) βίᾳ, deeſt apud Theod. Mox Reg. & Theod. στρατιωτῶν. Editi male στρατῶν.

(3) In Anglic. & Theod. πρότερον deeſt.

(4) Reg. & Theod. ἐπὶ μάρτυρι recte. Editi vero ἐπὶ μάρτυρος.

(5) Theod. λαθόντας.

(6) Anglic. προδεδώκαμεν. Paulopoſt Theod. διαφυγεῖν.

(7) καὶ deeſt in Anglic.

(8) Anglic. καὶ παρ'. Infra idem ὁ τοῦτο μεμφόμενος.

(9) Reg. παραδέδωκεν.

(10) Anglic. Ἄρειος. Infra idem Μωϋσῆς. Paulopoſt Reg. παρὰ τῶν ζητ.

(11) Anglic. παθὼν mendoſe.

(12) Anglic. τρίζουσι.

(13) Reg. quem ſequimur, οὔτε τι. Editi ὅτε.

(14) Sic Reg. & Anglic. In editis vero καὶ deeſt ante ὁ βίος.

(15) Hæc, οἷα καὶ deſunt in Anglic.

illi abſque ullo rubore perpetrant. Nam Leontius accuſatus quod cum juniore quadam muliere verſaretur nomine Euſtolio, prohibituſque cum illa habitare, ſeſe caſtravit, quo ſibi cum illa vivendi eſſet facultas. Neque tamen ita eam levavit ſuſpicionem, ea enim maxime de cauſa, Presbyter cum eſſet, damnatus depoſituſque eſt: tametſi Conſtantius hæreticus vi & poteſtate ſua illud effecit, ut is nominaretur Epiſcopus. Narciſſus vero ad multa quibus oneratus eſt mala, ter in diverſis Synodis depoſitus eſt, apud illos tamen degit, omnium ſane ſceleratiſſimus. Georgius item, Presbyter cum eſſet, improbitatis ſuæ cauſa depoſitus; cum ſeſe tamen Epiſcopum nominaſſet iterum abdicatus eſt in magna Sardicenſi Synodo. Cui id quoque ineſt mali, quod cum intemperanter vivat, nec id agens lateat, a ſuis quoque improbatur, quod vitæ finem & animi tranquillitatem rebus turpiſſimis metiatur.

27. Alter igitur alterum ſuis ſceleribus ſuperat: communis autem omnium ea eſt macula, quod hæreſis ſuæ cauſa in Chriſtum decertent: nec amplius Chriſtiani, ſed potius Ariani vocantur. Næ illi hæc traducere debuiſſent, nam a Chriſtiana fide ſunt aliena. At hæc occultant, quod ad ſuos adtineant; nihilque mirum ſi cum hac ſint ſententia, totque implicentur malis, eos qui non ſecum in impiiſſima ſua hæreſi conveniunt, perſequantur & inquirant: & ſi, cum illos ſuſtulerint, gaudeat: ſi vero quos exoptant, non apprehenderint, doleant, ac ſecum injuſte agi exiſtiment, quod, ut dixi, illos ſuperſtites, videant, quos ipſi cuperent enectos. Utinam ita cum illis injuſte agatur, ut ipſi in irrogandis injuriis infirmi evadant: qui vero perſequutionem illorum patiuntur Domino gratias agant, & hæc vigeſimi ſexti pſalmi dicant: *Dominus* (Pſal. 26. 1.) *illuminatio mea & Salvator meus, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ a quo trepidabo? Dum appropiant ſuper me nocentes, ut edant carnes meas: qui tribulant me inimici mei, ipſi infirmati ſunt & ceciderunt*. (Pſal. 30. 9.) Et rurſum in trigeſimo Pſalmo: *ſalvaſti de neceſſitatibus animam meam, nec concluſiſti me in manibus inimici: ſtatuiſti in loco ſpatioſo pedes meos*. In Chriſto Jeſu Domino noſtro per quem Patri & Spiritui ſancto gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

περιπατοῦσιν αὐτοὶ ἐν αἰσχύνοντας. ὁ μὲν γὰρ Λεόντιος διαβαλλόμενος μετὰ γυναικὸς νεωτέρας, λεγομένης (1) Εὐστολίου, καὶ κωλυόμενος συνοικεῖν αὐτῇ, δι' αὐτὴν ἑαυτὸν ἐξέκοψεν, ἵν' ἐπ' ἀδείας λοιπὸν διατρίβειν μετ' αὐτῆς. καὶ τὴν μὲν ὑπόνοιαν οὐκ ἀπενίψατο, διὰ τοῦτο δὲ μᾶλλον καὶ πρεσβύτερος ὢν (2) καθῃρέθη· εἰ καὶ Κωνστάντιος ὁ αἱρετικὸς ἐβιάσατο λέγεσθαι αὐτὸν ἐπίσκοπον. ὁ δὲ Νάρκισσος ἄλλα τε πολλὰ κακὰ ἔχων, καὶ τρίτον ἐν διαφόροις συνόδοις καθῃρέθη· καὶ νῦν αὐτός ἐστιν ἐν αὐτοῖς ὁ πονηρότατος. (3) ὁ δὲ Γεώργιος καὶ πρεσβύτερος μὲν ὤν, διὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ καθῃρέθη, καὶ ὀνομάσας δὲ ἑαυτὸν ἐπίσκοπον, οὐδὲν ἧττον πάλιν καθῃρέθη ἐν τῇ κατὰ (4) Σαρδικὴν μεγάλῃ συνόδῳ. ἔχει δέ τι καὶ πλέον ὅτι καὶ ζῶν ἀσώτως, οὐκ ἔλαθεν· ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν οἰκείων (5) κατεγνώσκεται, τὸ τέλος τοῦ ζῆν καὶ τὴν εὐθυμίαν ἐν τοῖς αἰσχίστοις μετρῶν.

27. Ἕκαστος μὲν οὖν τὸν ἕτερον ἐν τοῖς ἰδίοις πλεονεκτεῖ κακοῖς, κοινὸς δὲ σπίλος ἐστὶν αὐτοῖς, ὅτι διὰ τὴν αἵρεσιν (6) εἰσὶ χριστομάχοι, καὶ οὐκέτι Χριστιανοί, ἀλλὰ μᾶλλον Ἀρειανοὶ καλοῦνται. ἰδοὺ ταῦτα διαβάλλειν αὐτοὺς ἔδει· ἀλλότρια γάρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεώς ἐστιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ (7) ἑαυτῶν κρύπτουσιν· οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν εἰ τοιοῦτοι ὄντες τῷ φρονήματι, καὶ τοιούτοις συμπλεκόμενοι κακοῖς, τοὺς μὴ συντρέχοντας αὐτῶν τῇ ἀσεβεστάτῃ αἱρέσει, διώκουσι καὶ ζητοῦσι· καὶ ἀναιροῦντες μὲν χαίρουσι, μὴ τυγχάνοντες δὲ (8) ὧν ἐθέλουσι, λυποῦνται· καὶ νομίζουσιν ἀδικεῖσθαι, ὅταν, καθὰ προεῖπον, βλέπωσι ζῶντας οὓς ἀποθνήσκειν (9) βούλονται. εἴη δὲ αὐτοὺς οὕτως ἀδικεῖσθαι, ὥστε αὐτοὺς μὲν ἀσθενεῖν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, τοὺς δὲ διωκομένους παρ' αὐτῶν εὐχαριστεῖν τῷ κυρίῳ, καὶ λέγειν τὰ ἐν τῷ κϛ' ψαλμῷ· „κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ τίνος δειλιάσω; ἐν τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμὲ κακοῦντας τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου. οἱ θλίβοντές με καὶ οἱ ἐχθροί μου, αὐτοὶ (10) ἠσθένησαν καὶ ἔπεσον. „καὶ πάλιν ἐν τῷ λ' ψαλμῷ· ἔσωσας ἐκ τῶν ἀναγκῶν (11) τὴν ψυχήν μου, καὶ οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας ἐχθρῶν· ἔστησας ἐν εὐρυχώρῳ τοὺς πόδας μου. „ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

(1) Sic omnes mſſ. & edit. Comm. & ita legitur infra in Epiſt. ad Solit. Editi vero Pariſ. & Theod. apud quem hæc leguntur l. 2. c. 24. Εὐσταλίας. Ibid. Anglic. κωλυόμενος δὲ.

(2) Anglic. καθῃρέθη, ὁ δὲ Νάρκισσος, omiſſis intermediis, & ita legit Nannius.

(3) Baſil. ὁ δέ γε Γεώργιος.

(4) Reg. Σαρδικῷ. Idem infra ἔχει δέ τι καὶ πλέον ὅτι. Baſil. & Angl. ὅτι καὶ πλέον ὅτι. Editi ὅτι καὶ πλέον τι. prior lectio præſtat. Mox καὶ poſt ἀλλὰ deeſt in Angl.

(5) Anglic. κατεγνωσμένος, ἕκαστος μὲν οὖν, intermediis omiſſis, & ſic legerat Nannius.

(6) εἰσὶ deeſt in Anglic. Paulopoſt idem, καλοῦνται. τοιοῦτοι δὲ ὄντες τῷ φρονήματι καὶ τῷ [illegible], καὶ τοιούτοις [illegible] ſυμπλεκόμενοι αἰσχίστοις κακοῖς, οὐδὲν θαυμαστὸν ὅ [illegible] διώκειν εἰ τοὺς μὴ συντρέχοντας καὶ συγκροτοῦντας αὐτοῖς τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει διώκοντες ζητ. Et ita legit Nannius.

(7) Sic Reg. Editi vero, αὐτοὺς.

(8) Anglic. ὧν ἔχονται ἀγχίλωσι, καὶ [illegible] (ſic) καὶ λυποῦνται, καὶ νομίζουσιν ἀδικεῖσθαι ὅτε, ὥστε αὐτοὺς μὴ [illegible]. Et ita legit Nannius. Sed præſtat lectio Regii, & editorum.

(9) Reg. quem ſequimur βούλονται. Editi βούλωνται.

(10) Anglic. quem ſequitur Nannius, ἠσθένησαν καὶ ἔπεσον. ἐὰν παρατάξηται ἐπ' ἐμὲ παρεμβολή, οὐ φοβηθήσεται ἡ καρδία μου, ἐὰν [illegible] (ſic) ἐπ' ἐμὲ πόλεμος ἐν [illegible] τοῦ Θεοῦ [illegible] ἐλπίσω, καὶ πάλιν ἐν τ. quæ omnia a contextu Scripturæ diſcrepant.

(11) Angl. & Nann. τὴν ψυχήν μου. ἔστησας ἐν εὐρυχώρῳ.

IN EPISTOLAM AD SERAPIONEM

DE MORTE ARII,

ET IN EPISTOLAM AD MONACHOS

ADMONITIO.

I. EPISTOLA AD SERAPIONEM *de Morte Arii, tametſi ſcripta eſt poſt Epiſtolam ad Monachos, priorem tamen hic locum occupat, perinde atque in antiquioribus manuſcriptis, veroque ſimile eſt illas eo ad nos ordine perveniſſe, quo ad Serapionem miſſæ ſunt. Rogatus quippe ab ipſo Serapione Athanaſius, ut rerum ſuo tempore geſtarum Hiſtoriam, Arianicæ impietatis confutationem, Ariique obitus rationem ad ſe tranſmitteret; priora duo poſtulata, ſubnexis ſcriptis ſuis ad Monachos nuncupatis, explevit: tertium vero in ſua ad eumdem Serapionem Epiſtola, quam ceteris præpoſuit, exſequutus eſt. Mortem igitur Arii, quam paucis in Epiſtola ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ attigerat, hic ſuſius proſequitur S. Doctor, prout eam a Macario Presbytero, oculato teſte, didicerat. Hac abſoluta narratione, rogat Serapionem, ut perlectis ſuis adverſus Arianos ſcriptis, illa ad ſe quamprimum curet tranſmittenda; ſicque hanc claudit epiſtolam.*

II. EPISTOLA AD MONACHOS *eſt veluti prologus ad hiſtoriam rerum geſtarum ab initio Arianiſmi ad annum 357. & ad Arianicorum dogmatum confutationem, quod utrumque opus poſtulantibus Monachis conſcripſit Athanaſius. In hac autem Epiſtola enarrat S. Doctor, quantum in iis quæ Verbi divinitatem ſpectant conſcribendis, ob argumenti ſublimitatem, elaborarit: rogatque Monachos ut ne aliis illa communicent, neque ſibi tranſcribant, non tutum eſſe aiens, ut balbutientis & imperiti hominis ſcripta ad poſteros perveniant; ita ſobrie & moderate de ſe ipſe ſentiebat: quæ animi temperantia elucet item in toto operum ejus decurſu.*

Athanaſium ſequuti hanc Epiſtolam inſcripſimus, ad Monachos. Vide infra in Epiſt. ad Serapionem de Morte Arii num. 1. & 5.

III. *Iſta porro quæ ad confutandam Arianam hæreſim, & ad Verbi Divinitatem propugnandam ſcripta ſunt, an jam ſuperſint, incertum. Quod ajunt enim nonnulli, idipſum eſſe quod quatuor Orationes contra Arianos, id difficultate non vacat. Nam in eo quod ad Monachos miſſum eſt reſcripto, paucis Arianorum hæreſis impugnabatur, ut ipſe teſtatur Athanaſius num. 1. Orationes autem contra Arianos adeo prolixæ ſunt, ut vix credatur, eas Athanaſium paucis conſcriptas dixiſſe, qui nullum tantæ prolixitatis opus, quod ſciamus, unquam edidit. Quod vero putant quidam viri eruditiſſimi, Epiſtolam ad Serapionem quæ prima habetur in ſuperioribus editis, quæque jam ſuo ordine reſtituta ſecundum obtinet locum, quaſi ſynopſin eſſe reſcripti ad Monachos miſſi, quod eorumdem rogatu fuerit in epitomen redactum; illud, inquam, verum non eſſe patet ex ea ipſa & ex ſequenti ad Serapionem, epiſtola: ubi hoc unum ait Athanaſius, poſtulaſſe fratres ut ea quæ ſuſius in prima ſua ad Serapionem, de Spiritu ſancto diſputarat, paucis ad commodiorem Fratrum uſum perſcriberet. Quod antequam ageret S. Doctor, primo quæ Filii divinitatem ſpectant breviſſime pertractavit; ut illis præmiſſis, facilius exinde de Spiritu ſancto in Tertia ſua ad Serapionem Epiſtola, breviuſque diſſereret. Nec ullatenus ibi meminit Athanaſius prolixioris tractatus de Verbi divinitate ad Monachos miſſi. Itaque ſuperſitne, an penitus interierit illa Arianiſmi confutatio ad Monachos data, valde dubium. Poſtremum ſane Athanaſius ſuadere videtur, dum Monachos & ipſum Serapionem impenſe rogat, nulli ut tradant reſcriptum ſuum, neque tranſcribant ſibi: ſed poſt lectum opus, continuo ad ſe tranſmittant, ne imperiti hominis (ſic ille) ſcripta tam altis de rebus ad poſteros perveniant. Quo forte innuitur ab Athanaſio ipſo ſuppreſſum opuſculum fuiſſe.*

IV. *Hiſtoriam Arianiſmi quod ſpectat, quæ item Monachorum rogatu ſcripta eſt, ad illoſque miſſa initio mutilam eſſe, res ipſa per ſe clamat; ſic enim inchoatur:* Αὐτοὶ δὲ ὧν ταῦτα ἐμηχανήσαντο χάριν, *ubi particula adverſativa* δὲ *innuitur præmiſſa quædam fuiſſe. Imo vero ex ſubſequentibus palam eſt longe altius ductam fuiſſe narrationem. Cur autem totum omiſſum ſit initium, haud difficile eſt augurari. Nempe amanuenſes cum cernerent illam priorem Hiſtoriæ partem, eamdem aut fere ſimilem eſſe poſteriori Apologiæ contra Arianos parti num. 59. ubi ab exordio Arianiſmi res geſtas recenſet Athanaſius, editaque monumenta refert, ab ea deſcribenda ſuperſederunt: quia nempe iiſdem aut fere ſimilibus verbis conſcripta erat. Illud enim perpetuo obſervarunt, ut quod jam in ſuperioribus deſcriptum haberetur, non iterum tranſcriberent. Fatemur tamen ſolere illos initium repetitarum Epiſtolarum apponere monereque haberi illas ſuperius deſcriptas: ſed quandoque nihil admonent, ac ne verbo quidem appoſito, totum opus prætermittunt. Quod in fine hujus Hiſtoriæ advertere eſt, ubi Athanaſius ſe Sardicenſis Synodi epiſtolas conſcripſiſſe teſtatur, quarum tamen ne veſtigium ibi comparet, quia ſcilicet ſuperius, nempe in Apologia contra Arianos, deſcriptæ fuerant.*

V. *Opinamur itaque a ſecunda Apologiæ parte initium hujus Hiſtoriæ duniſſe Athanaſium: ſeriemque narrationis eamdem prorſus cum ſervaſſet uſque ad Synodum Hieroſolymitanam anni 335. ibi diverſam narrandi viam iniiſſe. In hac quippe Hiſtoria ſic habet:* Αὐτοὶ δὲ ὧν ταῦτα ἐμηχανήσαντο χάριν, οὐκ εἰς μακρὰν ἐπλήρωσαν· ἅμα γὰρ ἐπεβούλευσαν, καὶ εὐθὺς τοὺς περὶ Ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο. *id eſt*, Illi vero ea, quorum gratia hæc moliti ſunt, non diu poſtea impleverunt: ſtatim enim poſt paratas ejuſmodi inſidias, Arium cum ſuis ad communionem receperunt: *in Apologia vero ſic num.* 84. τοῦτο καὶ οἱ τοιαῦτα συνθέντες, εὐθὺς καὶ τὴν αἰτίαν δι᾽ ἣν ταῦτα ἔπραξαν, ἐφανέρωσαν· ἀπερχόμενοι γὰρ, ἀνήγαγον μεθ᾽ ἑαυτῶν τοὺς Ἀρειανοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, κἀκεῖ τούτους εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο. *id eſt*, Hujuſmodi res machinati, talia agendi cauſam mox palam fecere: inde namque profecti, Arianos ſecum Hieroſolymam adduxere, eoſque illic ad communionem admiſere. *His accinunt quæ in libro de Synodis, poſt epiſtolam ejuſdem Hieroſolymitanæ Synodi, leguntur: ubi dicitur Arium cum ſo-*

ciis

ciis Ἄρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, *admiſſum ad communionem fuiſſe. Notandum autem licet apertiſſimum ſit, truncatam ab initio eſſe hanc ad Monachos miſſam Hiſtoriam; attamen cum eorum quæ jam ſuperſunt initium a re percelebri ducatur, integraque prorſus ſit ſententia, certum videri, non caſu ſed conſilio prætermiſſa priora fuiſſe. Nulla autem ſeſe offert hæc omittendi cauſa, quam quæ a nobis ſuperius allata eſt.*

VI. *Unum tamen eſt quod quidpiam negotii faceſſere poſſit; nempe, paulo poſt medium hujus hiſtoriæ, ubi agit Athanaſius de ſecunda perſequutione Alexandrina ſub* Conſtantio, *ait,* ἃ μικρῷ πρόσθεν δι᾽ ὀλίγων ὥρισται, quæ paulo ante paucis pertractata ſunt, *quo innuit ſe jam ante in hac Hiſtoria de illa perſequutione verba feciſſe: unde infert* Felckmannus, *cum in iis quæ jam exſtant perſequutionem illam non enarrarit, in iis quæ ab initio amiſſa ſunt, enarratam illam fuiſſe: unde ferte quis colligat, cum in ſecunda Apologiæ parte ne verbum quidem de illa perſequutione compareat, non fuiſſe illam huic hiſtoriæ ab Athanaſio adnexam, ſed aliud ab illa diverſum initium adtextum fuiſſe. At etiamſi ſecundæ Apologiæ parti, de ſecunda perſequutione Alexandrina nonnihil addidiſſet Athanaſius, non obſtitiſſet illud quin amanuenſes hæc cum ceteris omitterent; exempla enim hujuſmodi omiſſionum vide ſis in Apologia contra Arianos num.* 44. *&* 78. *ubi amanuenſes non modo epiſtolas ante deſcriptas omittunt; ſed & ſi quid poſteriores a prioribus diſcrepent, plerumque nihil monendo, id cum aliis prætermittunt. Obſervandumque notas omiſſionum quæ a prioribus amanuenſibus appoſita fuerant, fuiſſe a poſterioribus prætermiſſas: quod haud ſemel apud Athanaſium animadvertimus. Arbitramur tamen illud* μικρῷ πρόσθεν, *referri non poſſe ad eam Hiſtoriæ partem quæ initio omiſſa eſt. Nam qui, quæſo,* paulo ante *enarrata illa diceret, quæ plus quam quadraginta ante paginis haberentur. Itaque illud* paulo ante *referendum videtur ad ea quæ media ante pagina de Alexandrina perſequutione,* δι᾽ ὀλίγων, paucis *ſcilicet, memorat Athanaſius & ad ea quæ num.* 32. *de Syriani irruptione leviter attingit.*

VII. *Circa ſuperius allatum hujuſce Hiſtoriæ initium, prout ſcilicet jam exſtat, ingentes induxere controverſias viri quidam eruditiſſimi, qui cum Alexandri Conſtantinopolitani obitum ad annum* 331. *referant, hinc conſequenter colligunt non Arium hæreſiarcham admiſſum fuiſſe in Hieroſolymitana Synodo anno* 335. *celebrato, ſed alium hæreſiarchæ cognominem ejuſque ſequacem. Alibi autem Arium dicunt pro Arianis eo loci ob Athanaſio nominari. Sed utraque illa ſententia ne minimum quidem probabilitatis habet. Nam primum quod ſpectat, quis unquam ſibi perſuaſerit, Athanaſium in Apologia contra Arianos, & in* Libro *de Synodis, poſtquam in ſerie narrationis ſexcenties hæreſiarcham Arium nominavit, ubi ad* Synodi *Hieroſolymitanæ narrationem pervenit, derepente alium ſubſtituere Arium; ita ut nec moneat, nec vel minimo ſigno indicet eſſe illum alium ab hæreſiarcha; ut omnes omnino in errorem inducat. Quid vero abſimilius? Quid alienius a ſapiente accuratoque Scriptore, qualem fuiſſe Athanaſium nemo eat inficias: ruit ſane illud vel primo prudentis lectoris aſpectu. Nec plus habet firmitatis quod ajunt, Arianos ibi Arii nomine indicatos eſſe; teſtatur quippe Athanaſius* Libro *de Synodis, receptum illic fuiſſe* Ἄρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ *quaſi diceret Arium & Arianos: ubi cum aperte diſtinguat Arium a ſequacibus, manifeſtum eſt Arium ipſum, tum ſuperſtitem, cum Arianis admiſſum ad communionem fuiſſe.*

VIII. *Quod Eruditos viros ad eam amplectendam ſententiam compulit, verba ſunt Philippopolitanæ Synodi ab Arianis celebratæ anno* 347. *cujus Epiſtola habetur in Fragmentis Hilarii. Ibi ajunt hæretici, num.* 13. *Paulum Conſtantinopolitanum Athanaſii expoſitioni, ſeu depoſitioni interfuiſſe, illumque damnaſſe. Unde arguunt illi, jam tempore Tyriæ Synodi ubi damnatus Athanaſius fuit, Paulum fuiſſe Conſtantinopolis Epiſcopum: atque adeo tempore Synodi Tyriæ, ac conſequenter Hieroſolymitanæ quæ poſt Tyriam celebrata eſt, defunctum Arium fuiſſe, quippe qui ante Alexandrum Pauli deceſſorem obierit. Sed quæ fides habenda huic hæreticorum epiſtolæ, quæ calumniis, & mendaciis reſperſa eſt: cum præſertim eodem loci dicatur, Aſclepam ab Athanaſio damnatum fuiſſe, quod falſiſſimum eſt, impudenterque ſub ipſum epiſtolæ initium dicant hæretici, ſe Sardicæ Synodum celebraſſe, quod a vero abhorrere, nulli notum non erat. De his iterum in vita Athanaſii.*

IX. *Aliud autem adferunt argumentum, Arium ſcilicet hæreſiarcham diu ante celebratam Synodum Hieroſolymitanam fuiſſe ad communionem admiſſum; atque adeo non eumdem receptum fuiſſe in prædicta Synodo. Sed omnino repugnat illud Athanaſio, qui Apologia contra Arianos num.* 59. *ait, Euſebio inſtigante juſſiſſe ſibi Conſtantinum ut Arium reciperet; idque denegante Athanaſio, atque ſibi fas non eſſe, Imperatori ſuadente; ideo Euſebianos in Athanaſium calumnias ſtruxiſſe. Poſtea vero num.* 84. *ait, eos in Synodo Hieroſolymitana palam feciſſe, ſe hæc omnia eſſe machinatos Arii cum ſuis recipiendi cauſa, atque eum ibi revera ad communionem fuiſſe admiſſum, ut teſtatur etiam ipſe in* Libro *de Synodis poſt epiſtolam ejuſdem Synodi Hieroſolymitanæ. Ex his Athanaſii locis ipſa luce clarius eſt ipſum hæreſiarcham in Synodo Hieroſolymitana anni* 335. *ad communionem fuiſſe admiſſum. Mirum ſane ejuſmodi loco innixos eruditos viros, incredibilem & Athanaſio adverſantem ſtatuiſſe ſententiam. Cetera quæ adferunt nullius ſunt momenti, nec confutatione egent. Duo tamen monitu digna ſuperſunt.* 1.° *Alium revera fuiſſe Arium hæreſiarchæ ſequacem, qui una cum illo ab Alexandro Alexandrino damnatus fertur in* Epiſtola *ejuſdem Alexandri inferius edenda; ſed nullius nominis hominem, qui ne ſemel quidem apud Athanaſium memoratur.* 2.° Hilarium *duos Arios nominaſſe Fragm.* 2. *n.* 26. *ſed ſolet* Hilarius *Arianos Arios nuncupare, ut obſervarunt noſtri in poſtrema* Hilarii *editione: ubi item ajunt hoc* Hilarii *loco deceptos Severum Sulpitium & Vigilium Tapſenſem duos induxiſſe Arios. Ibid. vide ſis.*

X. *Poſtquam Hieroſolymitanæ Synodi geſta leviter attigit Athanaſius, recenſet Epiſcopos ab Arianis dire vexatos, extorreſque factos. Hinc enarrat res geſtas ob anno* 338. *ad annum* 357. *ac intermiſſa plerumque narrationis ſerie, acriter in Conſtantium & in Arianos invehitur. Huic Hiſtoriæ ſeſe acta Sardicenſis Synodi, Obteſtationeſque populi Alexandrini circa Syriani irruptionem, ſubjunxiſſe memorat S. Doctor: Sed ibi ob ſuperius allatam rationem, Sardicenſis Synodi Epiſtolæ minime comparent. Ex Obteſtationibus vero ſecunda tantum ibi ſubnectitur: prima vero vel ab Athanaſio*

num-

nunquam illic appoſita eſt, quia cum in eremo tum verſaretur cum hæc ſcripſit, illam fortaſſe nanciſci nequiverit: aut forte cum ſubſequenti omnino ſimilis eſſet, eademque Syriani irruptio ibi enarraretur, ut palam eſt ex ſecunda quæ jam ſupereſt, ab amanuenſibus de more omiſſa fuit.

XI. Reſtat ut annum ſtatuamus quo hæc ſcripta ſunt. Valeſius in notis ad Socratem Baronium ſequutus, Leontium Antiochenum exiſtimat obiiſſe anno 356. illiſque favet Socrates, qui ait lib. 2. cap. 37. Eudoxium Germanicia Epiſcopum mortem Leontii didiciſſe dum Romæ degeret cum Conſtantio; ſub initium ſcilicet, aut ſaltem ante menſem Majum anni 357. Nam initio Maji ut tardius Roma profectus eſt Conſtantius ut Sirmium ſe conferret. Quare cum Hiſtoria ad Monachos miſſa Leontium ut ſuperſtitem memoret, ſi Socratem ſequamur, ſcripta fuerit anno 356. aut ad ſummum ſub initium anni 357. Sed evidentiſſime repugnat huic ſententiæ Athanaſius, qui de Hoſii obitu in ea loquitur. Obiit certe Hoſius ut citius ſub finem anni 357. nec videtur eo ipſo anno fama mortis ejus ex Hiſpania ad Ægypti deſerta uſque perveniſſe. Quare ad annum 358. hæc Athanaſii ſcripta referenda ſunt: quum alioqui certum ſit labi ſæpiſſime Socratem, ut alias monuimus. De Marcello Ancyrano agimus infra num. 4.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

(1) πρὸς Σεραπίωνα τὸν ἀδελφόν.

Ἀθανάσιος Σεραπίωνι ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. ΕΝΕΤΥΧΟΝ τοῖς παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας γραφεῖσιν, ἐν οἷς προέτρεψας ἡμᾶς, τά τε (2) καθ' ὑμᾶς καὶ νῦν γενόμενα δηλῶσαί σοι, καὶ περὶ τῆς ἀσεβεστάτης αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, δι' ἣν καὶ ταῦτα πεπόνθαμεν, καὶ ὁποῖον ἔσχε τὸ τέλος τοῦ βίου Ἄρειος. τριῶν τοίνυν ὄντων τῶν ἐπιτεταγμένων, τὰ μὲν δύο προθύμως ἐποίησα, καὶ ἀπέσταλκα τῇ σῇ θεοσεβείᾳ ἅπερ ἔγραψα τοῖς μοναχοῖς. ἐκ γὰρ τούτων καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ τὰ κατὰ τὴν αἵρεσιν δυνήσῃ μαθεῖν. τὸ δὲ ἕτερον, φημὶ δὴ περὶ τοῦ θανάτου, πολλὰ μὲν ἐλογισάμην, εὐλαβούμενος μή τις ἐπεμβαίνοντά με τῷ θανάτῳ τοῦ ἀνθρώπου λογίσηται. ὅμως δὲ ἐπειδὴ διαλέξεως γενομένης παρ' ὑμῖν περὶ τῆς αἱρέσεως, εἰς τοῦτο τὸ τέλος ἔληξεν ἡ ζήτησις, εἰ κοινωνήσας τῇ ἐκκλησίᾳ Ἄρειος ἐτελεύτησε, διὰ τοῦτο ὡς διαλυομένης τῆς ζητήσεως (3) ἐκ τοῦ περὶ τοῦ θανάτου διηγήματος, ἀναγκαίως δηλῶσαι ἐσπούδασα· ἴσον ἡγούμενος τὸ σημᾶναι τοῦτο, καὶ τὸ παῦσαι λοιπὸν τοὺς φιλονεικοῦντας. ἡγοῦμαι γὰρ ὅτι γνωσθέντος τοῦ περὶ τὸν θάνατον θαύματος, μηκέτι μηδὲ αὐτοὺς τοὺς πρότερον ζητήσαντας τολμῆσαι ἀμφιβάλλειν, ὡς θεοστυγής ἐστιν ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις.

2. (4) Ἐγὼ μὲν οὐ παρήμην ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅτε ἐτελεύτησεν ἐκεῖνος, Μακάριος δὲ ὁ πρεσβύτερος παρῆν, κἀκείνου λέγοντος ἤκουσα. ἐκέκλητο μὲν παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως Ἄρειος, ἐκ σπουδῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον· εἰσελθόντα δὲ τὸν Ἄρειον ἀνήρετο ὁ βασιλεὺς, εἰ τὴν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἔχει· (5) αὐτός τε ὤμοσε φρονεῖν ὀρθῶς· καὶ ἔγγραφον ἐπιδέδωκε πίστιν, κρύψας μὲν ἐφ' οἷς ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου, ὑποκρινόμενος δὲ τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέξεις. (6) ὀμόσαντα τοίνυν αὐτὸν μὴ πεφρονηκέναι ἐφ' οἷς ἐξέβαλεν Ἀλέξανδρος αὐτὸν, ἀπέλυσεν εἰπών· εἰ ὀρθή σου ἐστὶν ἡ πίστις, καλῶς ὤμοσας, εἰ δὲ ἀσεβής ἐστιν ἡ πίστις σου, καὶ ὤμοσας, ὁ Θεὸς (7) ἐκ τοῦ ὅρκου κρίνει τὰ κατὰ σέ. ὅτε δὲ ἂν αὐτὸν ἐξελθόντα παρὰ τοῦ βα-

Tom. I.

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI

EPISTOLA

ad Serapionem Fratrem.

Athanaſius Serapioni fratri & comminiſtro, in Domino ſalutem.

A 1. LEGI pietatis tuæ litteras, quibus hortaris nos, ut tibi quæ nos ſpectant, quæque hoc tempore geſta ſunt, enarremus: & una ſcribamus de impiiſſima Ariana hæreſi, cujus cauſa hæc mala pertulimus: necnon quiſnam fuerit vitæ Arii exitus. Cum tria igitur poſtulata fuerint, duo quidem libenter exſequutus ſum, miſique ad tuam pietatem mea ad Monachos ſcripta: ex his enim poteris cum res noſtras, tum eas quæ ad hæreſim attinent, ediſcere. Tertium vero quod ſpectat, nempe Arii mortem, multa mecum perpendi, veritus ne me quis hominis interitui inB ſultare arbitretur. Verumtamen cum, diſputatione apud vos circa hæreſim habita, huc quæſtio deſierit, num Eccleſiæ communione junctus obierit Arius; idcirco, cum ex obitus illius hiſtoria quæſtio ſolvatur, neceſſe duxi accurate rem vobis enarrare: ratus perinde eſſe hoc indicare, atque diſputantes compeſcere. Exiſtimo enim, cognito illius mortis miraculo, ne eos quidem qui ante hac de re quæſtiones movebant, auſuros ultra ambigere, Deone odioſa ſit Ariana hæreſis. — Scripta anno 358.

2. Equidem Conſtantinopoli non aderam, cum C ille vita functus eſt: ſed aderat Macarius Presbyter, a quo narrante rem comperi. Ab Imperatore Conſtantino, Euſebianorum opera, accitus Arius fuerat: ingreſſum autem Arium Imperator interrogavit, num Eccleſiæ Catholicæ fidem ſervaret: is vero ſe recte credere jurejurando affirmavit, ac reſcriptum fidei ſuæ tradidit, quo iis occultatis quorum cauſa ab Alexandro epiſcopo Eccleſia pulſus fuerat, Scripturarum verba doloſe proferebat. Cum juraſſet itaque ſe non eam tenuiſſe ſententiam cujus cauſa ab Alexandro exactus fuerat; illum Imperator dimittens, ſi recta, ait, eſt fides tua, D bene juraſti; ſin impia, & tamen juraſti, Deus ex juramento cauſam tuam judicet. Illum igitur ab

Yyy Impe-

(1) Theodoretus habet πρὸς Ἀπίωνα.
(2) Sic Reg. Editi vero καθ' ἡμᾶς.
(3) Sic Reg. Editi vero ἐκ τοῦ θανάτου.
(4) Hæc habentur apud Theodoret. lib. 1. Hanc item Hiſtoriam refert Socrates, ſed multum variat ab Athanaſii narratione.
(5) Sic Reg. Editi non habent τε.
(6) Sic Reg. Editi [illegible].
(7) Theodoret. ἐκ τοῦ ὅρκου. rectius fortaſſe.

Imperatore ita digreſſum Euſebiani, ſolita uſi violentia, in Eccleſiam introducere voluerunt: obſiſtebat Conſtantinopolitanus Epiſcopus beatæ vir memoriæ Alexander, non debere, aiens, hæreſis auctorem in Eccleſiam recipi. At Euſebiani minis adhibitis, ajebant: Ut, repugnantibus licet vobis, obtinuimus ut illum Imperator arceſſeret; ſic die craſtina, etiamſi id non e ſententia ſit tua, Arius in hac eccleſia nobiſcum ſynaxi aderit. Sabbatum autem erat cum hæc illi effutirent.

3. Quibus auditis Epiſcopus Alexander, magno mœrore perfuſus, in Eccleſiam ingreſſus eſt, extenſiſque ad Deum manibus, collacrymans in vultum procidit in Sacrario: humique jacens orabat. Aderat Macarius, qui & ipſe orabat, orantiſque vocem audivit. Alterutrum autem his verbis enixe rogabat Epiſcopus: Si Arius craſtina die ad conventum accedet, me ſervum tuum ex hac vita dimitte, & ne pium cum impio perdideris; ſin Eccleſiæ tuæ miſerearis, miſereberis autem, hoc bene novi, reſpice in Euſebianorum verba, & ne dederis in exitium & in opprobrium hæreditatem tuam; ac tolle Arium, ne ingrediente illo in Eccleſiam, hæreſis cum illo introire videatur: neve deinceps impietas pro pietate habeatur. Hæc precatus Epiſcopus, multum anxius receſſit: & res mira incredibiliſque contigit. Euſebianis quippe minitantibus, Epiſcopus orabat, Arius vero Euſebianis fretus, ac multa nugatus, ingreſſus in latrinas quaſi alvi exonerandæ cauſa, derepente, uti ſcriptum eſt, pronus factus
Act. 1. 18. crepuit medius, prolapſuſque ſtatim exſpiravit, utroque ſimul, vita ſcilicet & communione privatus.

4. Ejuſmodi fuit Arii exitus: Euſebianique ingenti pudore ſuffuſi, conjurationis ſuæ ſocium ſepeliere. Beatæ vero vir memoriæ Alexander, gaudente Eccleſia ſynaxin cum pietate & ſana fide celebravit, preceſque fudit pro fratribus omnibus, ac Deum magnopere glorificavit: non quo gauderet de illius interitu, abſit: nam
Heb. 9. 27. *ſtatutum eſt omnibus hominibus ſemel mori*; ſed quod ea res humana judicia viſa fuerit ſuperare, Ipſe namque Dominus inter Euſebianorum minas & Alexandri preces judicem ſeſe conſtituens, hæreſim damnavit Arianam, declaravitque eſſe illam Eccleſiæ communione indignam. Palam item fecit omnibus, licet Imperator univerſique homines ejus patrocinium ſuſcipiant, ab Eccleſia tamen illam condemnatam fuiſſe. Exploratum itaque eſt, Chriſto adverſariam Arianorum officinam, non Deo caram, ſed impiam eſſe. Certe plerique illorum qui ante circumventi fuerant, ſententiam commutarunt. Non enim quivis alius, ſed ipſe Dominus in quem illi blaſphemabant, adverſum ſe inſurgentem hæreſim condemnavit. Propalamque fecit, licet etiamnum Imperator Conſtantius, illius gratia Epiſcopis vim inferat, eſſe nihilominus eam & a communione Eccleſiæ ſegregatam, & a cœlo alienam. Quamobrem ceſſet in poſterum hujuſmodi veſtra quæſtio, ſic enim inter vos pactum fuit; nemoque hæreſi adjungatur: ſed reſipiſcant qui decepti ſunt. Quam enim Dominus damnavit, quis recipiet? & cujus

πάλιν ἠθέλησαν εἰσαγαγεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ περὶ Εὐσέβιον τῇ συνήθει ἑαυτῶν βίᾳ. ἀλλ' ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος ἀντέλεγε φάσκων, μὴ δεῖν εἰς κοινωνίαν δεχθῆναι τὸν τῆς αἱρέσεως εὑρετήν. καὶ λοιπὸν οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠπείλησαν, ὅτι ὥσπερ μὴ θελόντων ὑμῶν, ἐποιήσαμεν αὐτὸν κληθῆναι (1) ὑπὸ βασιλέως, οὕτως αὔριον, κἂν μὴ κατὰ γνώμην σου τυγχάνῃ, συναχθήσεται Ἄρειος μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ· σάββατον δὲ ἦν ὅτε ταῦτα ἔλεγον.

3. Ὁ τοίνυν ἐπίσκοπος Ἀλέξανδρος ἀκούσας ταῦτα, καὶ πάνυ λυπηθεὶς, εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τάς τε χεῖρας ἐκτείνας πρὸς τὸν Θεὸν, ἀπωδύρετο, καὶ ῥίψας (2) ἑαυτὸν ἐπὶ πρόσωπον ἐν τῷ ἱερατείῳ, κείμενος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ηὔχετο· παρῆν δὲ καὶ Μακάριος εὐχόμενος σὺν αὐτῷ, καὶ ἀκούσας τῆς φωνῆς αὐτοῦ. παρεκάλει δὲ δύο ταῦτα λέγων· εἰ (3) Ἄρειος αὔριον συνάγεται, ἀπόλυσον ἐμὲ τὸν δοῦλόν σου, καὶ μὴ συναπολέσῃς εὐσεβῆ μετὰ ἀσεβοῦς· εἰ δὲ φείδῃ τῆς ἐκκλησίας σου, οἶδα δὲ ὅτι φείδῃ, ἔπιδε ἐπὶ τὰ ῥήματα τῶν περὶ Εὐσέβιον, καὶ μὴ δῷς εἰς ἀφανισμὸν καὶ ὄνειδος τὴν κληρονομίαν σου, καὶ ἆρον Ἄρειον, ἵνα μὴ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δόξῃ καὶ ἡ αἵρεσις συνεισέρχεσθαι αὐτῷ, καὶ λοιπὸν ἡ ἀσέβεια ὡς εὐσέβεια νομισθῇ. ταῦτα εὐξάμενος ὁ ἐπίσκοπος, ἀνεχώρησε πάνυ φροντίζων. καὶ γίνεταί τι θαυμαστὸν καὶ παράδοξον· τῶν γὰρ περὶ Εὐσέβιον ἀπειλησάντων, ὁ μὲν ἐπίσκοπος ηὔξατο, ὁ δὲ Ἄρειος ἐθάῤῥει τοῖς περὶ Εὐσέβιον, πολλά τε φλυαρῶν, εἰσῆλθεν (4) εἰς θάκους, ὡς διὰ χρείαν τῆς γαστρὸς, καὶ ἐξαίφνης, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πρηνὴς γενόμενος (5) ἐλάκησε μέσος, καὶ πεσὼν εὐθὺς ἀπέψυξεν, ἀμφοτέρων τε τῆς τε κοινωνίας καὶ τοῦ ζῆν εὐθὺς ἐστερήθη.

4. Τὸ μὲν οὖν τέλος τοῦ Ἀρείου τοιοῦτον γέγονε. καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον μεγάλως αἰσχυνθέντες, ἔθαψαν τὸν (6) συνωμότην ἑαυτῶν· ὁ δὲ μακαρίτης Ἀλέξανδρος χαιρούσης τῆς ἐκκλησίας τὴν σύναξιν ἐπετέλεσε σὺν εὐσεβείᾳ καὶ ὀρθοδοξίᾳ, πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς εὐχόμενος, καὶ δοξάζων μεγάλως τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς ἐπιχαίρων τῷ θανάτῳ, μὴ γένοιτο· „πᾶσι γὰρ „ἀπόκειται τοῖς (7) ἀνθρώποις ἅπαξ ἀ„ποθανεῖν·" ἀλλ' ὅτι τοῦτο ὑπὲρ τὰς ἀνθρώπων κρίσεις ἐδείχθη. αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος δικάσας ταῖς ἀπειλαῖς τῶν περὶ Εὐσέβιον, καὶ τῇ εὐχῇ Ἀλεξάνδρου, κατέκρινε τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν· δείξας αὐτὴν ἀναξίαν εἶναι τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας· καὶ πᾶσι φανερώσας, ὅτι κἂν παρὰ βασιλέως καὶ πάντων ἀνθρώπων ἔχῃ τὴν προστασίαν, ἀλλὰ παρ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας κατεκρίθη. δέδεικται ἄρα οὐ θεοφιλὲς, ἀλλ' ἀσεβὲς τὸ χριστομάχον ἐργαστήριον τῶν Ἀρειομανιτῶν. καὶ πολλοὶ τῶν πρότερον ἀπατηθέντων μετέθεντο. οὐ γὰρ ἄλλος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ βλασφημούμενος παρ' αὐτῶν Κύριος κατέκρινε τὴν κατ' αὐτοῦ συστᾶσαν αἵρεσιν· καὶ πάλιν ἔδειξεν, ὅτι κἂν νῦν ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος βιάζηται τοὺς ἐπισκόπους (8) ὑπὲρ αὐτῆς, ἀλλ' ἀκοινώνητός ἐστι τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς οὐρανῶν ἀλλοτρία. διὸ καὶ ἡ παρ' ὑμῖν λοιπὸν παυσάσθω ζήτησις· αὕτη γὰρ ἦν ἡ γενομένη συνθήκη· καὶ μηδεὶς προστιθέσθω τῇ αἱρέσει, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπατηθέντες μεταγινωσκέτωσαν. ὃν γὰρ ὁ Κύριος κατέκρινε, τίς ἀποδέξεται; καὶ ὃν

αὐτο-

(1) Reg. παρὰ βασιλέα.
(2) Sic Reg. Editi αὐτόν.
(3) Sic Reg. Editi male, Ἄρειος αὔριος αὔριον.
(4) Theodoret. εἰς καθέδρας.
(5) Sic Reg. Editi vero ἐλάκησε. Mox Reg. ἀπέψυξεν, Baſil. ἀπέψυχεν, Editi ἀπέψυξε. Mox εὐθὺς poſt ζῆν in Reg. legitur, in Editis deeſt.
(6) Reg. prima manu συνωμότην. Editi συνωμότην cum ο.
(7) Sic Reg. & Baſilienſis. In editis vero ἀνθρώποις deeſt.
(8) Sic Reg. Editi vero ἀπὸ αὐτῆς. Mox Reg. ἀκοινώνητος male.

ἀκοινώνητον αὐτὸν πεποίηκε, τοῦτον ὁ (1) παραλαβόμενος οὐ μεγάλως ἀσεβεῖ, καὶ φανερῶς ἐστι χριστομάχος;

5. Ἱκανὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο δυσωπῆσαι τοὺς φιλέριδας. ἀνάγνωθι δὲ τοῖς σοὶ ζητοῦσι, καὶ τὰ κατὰ τῆς αἱρέσεως δι' ὀλίγων γραφέντα πρὸς τοὺς μοναχοὺς, ἵνα καὶ ἐξ αὐτῶν ἔτι μᾶλλον καταγινώσκωσι τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς πονηρίας τῶν Ἀρειομανιτῶν. μηδενὶ μέντοι δὸς ἐκδοῦναι ταῦτα ἀντίγραφον, μηδὲ σαυτῷ μεταγράψῃς· (2) καὶ γὰρ καὶ τοῖς μοναχοῖς τοῦτο δεδήλωκα. ἀλλ' ὡς γνήσιος, εἴ τι μὲν ἐν λείπει τοῖς γραφεῖσι, πρόσθες. εὐθὺς δὲ πρὸς ἡμᾶς ἀπόστειλον. καὶ γὰρ καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς, ἧς ἔγραψα τοῖς ἀδελφοῖς, δύνασαι μαθεῖν ὃ πέπονθα γράφων, καὶ γνῶναι ἔστι, ὡς διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀσφαλὲς ἐκδίδοσθαι γράμματα ἰδιώτου· καὶ μάλιστα περὶ τῶν ἀνωτάτων καὶ κορυφαιοτάτων δογμάτων· μήποτε τὸ διὰ ἀσθένειαν, ἢ τὸ ἀδιασάφητον τῆς γλώττης ἐνδεῶς εἰρημένον, βλάβην τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐμποιήσῃ. οἱ γὰρ πολλοὶ οὐ τὴν πίστιν οὐδὲ τὸν σκοπὸν τοῦ γράψαντος σκοποῦσιν, ἀλλ' ἢ διὰ φθόνον, ἢ δι' ἔριν, ὡς προληφθῶσι κατὰ διάνοιαν δόξαν, ὡς καὶ θέλωσιν αὐτοὶ, δέχονται, καὶ μεταποιοῦσι τὰ γραφέντα κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν. δῴη δὲ ὁ Κύριος ἐν πᾶσι, καὶ μάλιστα οἷς ἀναγινώσκεις ταῦτα, κρατεῖν τήν τε ἀλήθειαν, καὶ τὴν ὑγιαίνουσαν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν. ἀμήν.

ille communionem prohibuit, quomodo qui admittet non maximæ impietatis reus, & palam Christi hoſtis erit?

5. Hæc ſint igitur ad contentioſos confundendos ſatis: hæc legito iis qui hujus quæſtionis auctores fuere, necnon ea quæ adverſus hæreſim paucis ad Monachos conſcripta ſunt; ut Arianorum inde impietatem malitiamque magis improbent. Cave nemini horum exemplar edas, aut tibi ipſe tranſcribas: nam idipſum Monachis quoque ſignificavi: ſed pro tua ingenuitate, ſi quidpiam ſcriptis deerit, id addas, ſtatimque illa ad nos remittas velim. Ex mea quippe ad Fratres epiſtola, poteris quidnam ſcribendo paſſus ſim ediſcere: atque hinc noveris, ideo tutum non eſſe imperiti ſcripta edere, præſertim de ſupremis ac præcipuis dogmatibus, ne ſi quid per imbecillitatem, obſcuritatemque ſermonis minus abſolute dictum ſit, noxam id lectoribus adferat. Plerique enim, nec fidem, nec ſcopum ſcriptoris attendunt: ſed aut ex invidia, aut contentionis ſtudio, pro ſua jam in mente recepta ſententia, arbitratu ſuo verba accipiunt, & ſcripta pro libidine detorquent. Faxit Dominus ut in omnibus, ac potiſſimum quibus hæc legis, veritas & ſana in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum fides obtineat. Amen. *Modeſtia Athanaſii.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Τοῖς ἁπανταχοῦ κατὰ τόπον τὸν μονήρη βίον ἀσκοῦσι, καὶ ἐν πίστει Θεοῦ ἱδρυμένοις, ἡγιασμένοις τε ἐν Χριστῷ, καὶ λέγουσιν· „ ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ „ ἠκολουθήσαμέν σοι, „ ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ πλεῖστα χαίρειν.

1. Τῇ μὲν ὑμετέρᾳ εὐλαβείᾳ πεισθεὶς, καὶ πολλάκις παρ' ὑμῶν προτραπεὶς, ἔγραψα δι' ὀλίγων περὶ ὧν πεπόνθαμεν ἡμεῖς τε καὶ ἡ Ἐκκλησία, καὶ ὡς δύναμίς μοι διελέγχων τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν τῶν Ἀρειομανιτῶν, καὶ δεικνὺς ὅσον ἐστὶν ἀλλοτρία τῆς ἀληθείας αὕτη. ὃ δὲ πέπονθα γράφων, ἀναγκαῖον ἡγησάμην δηλῶσαι τῇ εὐσεβείᾳ ὑμῶν· ἵνα καὶ ἐκ τούτου μάθητε πῶς ἀληθῶς εἴρηκεν ὁ μακάριος ἀπόστολος· „ ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ. „ καὶ συγγνῶτε ἡμῖν ἀνθρώπῳ ἀσθενεῖ τὴν φύσιν ὄντι· ὅσον γὰρ ἐβουλόμην γράφειν, καὶ νοεῖν ἐβιαζόμην ἐμαυτὸν περὶ τῆς θεότητος τοῦ λόγου, τοσοῦτον (3) ἡ γνῶσις ἐξανεχώρει μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ· καὶ ἐγίνωσκον ἐμαυτὸν τοσοῦτον ἀπολιμπανόμενον, ὅσον ἐδόκουν καταλαμβάνειν. καὶ γὰρ οὐδὲ ὃ ἐδόκουν νοεῖν, ἐδυνάμην γράφειν, ἀλλὰ καὶ ὃ ἔγραφον, ἔλαττον ἐγίνετο τῆς ἐν τῇ διανοίᾳ γενομένης κἂν βραχείας τῆς ἀληθείας σκιᾶς.

2. Ὁρῶν τοίνυν ὡς ἐν τῷ ἐκκλησιαστῇ γέγραπται, „ ὅτι εἶπα, σοφισθήσομαι, καὶ αὐτὴ ἐμακρύνθη „ ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν ὑπὲρ ὃ ἦν, καὶ, βαθὺ βάθος, τίς „ εὑρήσει αὐτό; καὶ τὸ ἐν τοῖς ψαλμοῖς, ἐθαυμαστώθη „ ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι „ πρὸς αὐτήν· καὶ ὁ Σολομὼν φησί· δόξα Θεοῦ (4) κρύπτει λόγον· „ πολλάκις ἐβουλευσάμην ἐπισχεῖν καὶ παύ-

Omnibus ubique monaſticam vitam agentibus, & in fide Dei firmatis, ſanctificatiſque in Chriſto, ac dicentibus: Ecce nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te, *dilectis ac deſideratiſſimis fratribus, in Domino ſalutem plurimam.* *Matth. 19. 27.*

1. UT veſtræ caritati morem gererem, poſtquam me frequenter hortati eſtis, demum noſtras Eccleſiæque calamitates paucis conſcripſi, & quoad facultas tulit exſecrandam Ariomanitarum hæreſim confutavi, oſtendique quam ſit illa a veritate aliena. Quid autem in ſcribendo perpeſſus ſim, veſtræ pietati indicandum putavi, ut hinc ediſcatis quam vere beatus Apoſtolus dixerit: *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei*, mihique homini natura imbecillo ignoſcatis. Quo enim magis ſcribere aggrediebar, mihique ipſe ad intelligendam Verbi divinitatem vim inferebam, eo longius cognitio a me recedebat: agnoſcebamque me tanto magis rei aſſequendæ imparem eſſe, quanto magis eam attigiſſe mihi videbar. Etenim ne hoc ipſum quod me intelligere putabam, ſcribere poteram; imo quod ſcribebam minus erat quam concepta, licet puſilla, veritatis umbra. *Scripta anno 358.* *Rom. 11. 33.* *Quam ardua res ſit de Verbi Divinitate diſſerere.*

2. Cum adverterem itaque in Eccleſiaſte ſcriptum eſſe: *Dixi, ſapiens efficiar, & ipſa longius receſſit a me, multo magis quam erat.* Et, *alta profunditas, quis inveniet eam?* Et illud in Pſalmis: *mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt, & non potero ad eam.* Et quod Salomon ait: *Gloria Dei eſt celare verbum:* ſæpe volui ſubſiſtere, atque a ſcri- *Eccle. 7. 24.* *Pſal. 138. 6.* *Prov. 25. 2.*

(1) Reg. προσλαμβανόμενος. Mox idem φανερός. Paulopoſt idem, ἀνάγνωθι δὲ ὅλως.
(2) Sic Reg. & Baſil. Editi vero, καὶ γὰρ ἐν τοῖς.
(3) Sic Reg. & Baſil. in Editis articulus deeſt.
(4) Reg. κρύπτειν. Editi, κρύπτει.

ſcribendo deſinere: ita credite. Ne autem videar aut vobis moleſtus eſſe, aut eos qui illud a vobis poſtulant, iiſque de rebus diſceptant, per ſilentium meum in impietate detinere, mihi ipſe ad hæc pauca ſcribenda vim intuli: & hæc miſi veſtræ pietati. Etſi enim comprehenſio veritatis ut in ſe eſt, nunc ob carnis infirmitatem
Eccleſ. 7. 26. procul a nobis ſit, at poteſt agnoſci, ut ait Eccleſiaſtes, impiorum ſtultitia, quam qui invenerit, dicere poteſt ipſa morte amariorem eam eſſe. Quamobrem id cum noſſem & aſſequi valerem, hæc ſcripſi: gnarus, impietatis confutationem, fidelibus eſſe ad pietatis cognitionem ſatis. Etenim tametſi comprehendi nequeat, quid ſit Deus, dici tamen poteſt, quid non ſit; ſcimus autem eum non eſſe ut hominem, nec fas eſſe quidquam e rebus factis illi adſcribere. Eo prorſus modo etiam de Filio Dei cogitandum: etſi multo longius natura ab eo ſimus, quam ut eum comprehendere valeamus; poſſumus tamen, imo facile eſt ea confutare quæ ab hæreticis proferuntur, ac dicere, non eſſe illa Filium Dei: neque fas eſſe, qualia ipſi loquuntur de ejus divinitate vel cogitare, nedum labiis proferre.

3. Sic equidem pro facultate ſcripſi: vos autem, dilecti, hæc accipite, non quaſi perfectam de Divinitate Verbi explicationem complectantur: ſed ut quæ dumtaxat Chriſti hoſtium impietatem arguant, & quæ volentibus occaſionem præbeant ad piam ſanamque in Chriſto fidem aſſequendam. Quod ſi quid omiſſum eſt (puto autem omnia omiſſa eſſe) cum conſcientia, quæſo, pura veniam mihi tribuite, tantumque velim audax meum pro pietate propoſitum approbetis. Ad perfectam enim Arianorum hæreſeos confutationem, ſufficit latum de Arii morte a Domino judicium, quod jam
Eſaie 14. 27. ab aliis antea didiciſtis. Quæ enim ſancti Dei judicio ſtatuta ſunt, quis irrita faciet? & quem Dominus condemnavit, quis juſtificabit? Nam quis ex hujuſmodi ſigno non agnoſcit Deo odioſam eſſe illam hæreſim, etiamſi homines patronos nacta ſit. Cum igitur hæc legeritis, orate pro nobis, & invicem vos ad illud cohortamini. Et quamprimum hæc ipſa ad nos remittite: nulli prorſus hujus exemplar tradatis, nec vobis ipſis tranſcribatis, ſed ut probis trapezitis ſat vobis ſit horum lectio, ſæpius repetita ſi libeat. Non enim tutum eſt noſtrum balbutientium & indoctorum litteras ad poſteros pervenire. Salutate vos invicem in caritate, & omnes qui ad vos in pietate & fide acceſ-
1. Cor. 16. 22. ſerint. *Si quis enim*, ut ait Apoſtolus, *non amat Dominum, anathema ſit. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti ſit vobiſcum. Amen.*

A σιωπῆσαι τοῦ γράφειν· καὶ πιστεύσατε. ἵνα δὲ μὴ δόξω, μηδὲ ὑμᾶς λυπῶν, μήτε ἐκείνους τοὺς παρ' ὑμῖν ζητήσαντας καὶ φιλονεικήσαντας ἐπιτρέψαι εἰς τὴν ἀσέβειαν ἐκ τοῦ σιωπῆσαι, ἐβιασάμην ἐμαυτὸν ὀλίγα γράψαι· καὶ ταῦτα ἀπέστειλα (1) τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ. εἰ γὰρ καὶ ὡς ἔστιν ἡ τῆς ἀληθείας κατάληψις, μακράν ἐστι (2) νῦν ἀφ' ἡμῶν διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθένειαν, ἀλλὰ δυνατὸν, ὡς εἶπεν αὐτὸς ὁ Ἐκκλησιαστὴς, γνῶναι τῶν ἀσεβῶν τὴν ἀφροσύνην, καὶ εὑρόντα ταύτην, εἰπεῖν πικροτέραν ὑπὲρ θάνατον εἶναι. οὕτω γοῦν χάριν, ὡς αὐτὸ γινώσκων καὶ δυνάμενος εὑρεῖν, ἔγραψα· εἰδὼς ὡς τοῖς πιστοῖς ἡ τῆς B ἀσεβείας κατάγνωσις, αὐτάρκης πρὸς εὐσέβειάν ἐστι γνῶσις. καὶ γὰρ εἰ μὴ δυνατὸν καταλαβέσθαι τί ἐστι Θεὸς, ἀλλὰ δυνατὸν εἰπεῖν, τί οὐκ ἔστιν. οἴδαμεν δὲ ὅτι οὐχ ὡς ἄνθρωπός ἐστι, καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν γενητῶν θέμις ἐπινοεῖν (3) ἐν αὐτῷ. οὕτω δὲ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ πολὺ τοῦ καταλαβεῖν μακράν ἐσμεν τῇ φύσει, ἀλλὰ δυνατὸν καὶ εὔκολον καταγνῶναι τῶν προσφερομένων παρὰ τῶν αἱρετικῶν, καὶ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα Υἱὸς ὁ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ θέμις περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τοιαῦτα κἂν ἐννοεῖν, οἷα λέγουσιν ἐκεῖνοι, μήτιγε καὶ φθέγγεσθαι διὰ C χειλέων.

3. Οὕτω τοίνυν, ὅσον ἠδυνήθην ἐγὼ μὲν ἔγραψα· ὑμεῖς δὲ, ἀγαπητοὶ, δέξασθε ταῦτα μὴ ὡς τελείαν ἔχοντα τὴν ἑρμηνείαν περὶ τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἀλλ' ὡς μόνον ἐλέγχοντα (4) μὲν τὴν ἀσέβειαν τῶν χριστομάχων, ἔχοντα δὲ καὶ διδόντα τοῖς βουλομένοις ἀφορμὴν εἰς εὐσέβειαν τῆς ὑγιαινούσης ἐν Χριστῷ πίστεως. εἰ δέ τι παραλέλειπται, πάντα δὲ νομίζω παραλελεῖφθαι, συγγινώσκετε μετὰ συνειδήσεως καθαρᾶς, καὶ μόνον ἀποδέξασθε τὸ πρόθυμον τῆς (5) πρὸς εὐσέβειαν προθέσεως. εἰς γὰρ τελείαν κατάγνωσιν τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, αὐτάρκης ἡ περὶ D τοῦ θανάτου Ἀρείου (6) γενομένη παρὰ τοῦ Κυρίου κρίσις· ἣν ἤδη φθάσαντες καὶ παρ' ἑτέρων ἔγνωτε. ἃ γὰρ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει; καὶ ὃν ὁ (7) Κύριος κατέκρινε, τίς ὁ δικαιώσων; τίς γὰρ ἐκ τοῦ τοιούτου γενομένου σημείου οὐ γινώσκει λοιπὸν, ὅτι θεομίσητός ἐστιν ἡ αἵρεσις, κἂν ἀνθρώπους ἔχῃ προστάτας; ἐντυχόντες μέντοι, εὔχεσθε μὲν, καὶ ἀλλήλους εἰς τοῦτο προτρέπεσθε ποιεῖν, ὑπὲρ ἡμῶν· εὐθὺς δὲ ἀναπέμψατε ταῦτα πρὸς ἡμᾶς, καὶ μηδενὶ τὸ σύνολον ἀντίγραφον ἐκδότε, μηδὲ ἑαυτοῖς (8) μεταγράψατε, ἀλλ' ἀρκέσθητε ὡς δόκιμοι τραπεζῖται τῇ ἀναγνώσει· κἂν πολλάκις ἐντυχεῖν θελήσητε. οὐ γὰρ ἀσφαλὲς τοῖς E μετὰ ταῦτα, τὰ παρ' ἡμῶν τῶν ψελλιζόντων καὶ ἰδιωτῶν ἐστι γράμματα. ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ, καὶ πάντας τοὺς ἐρχομένους πρὸς ὑμᾶς, ἐν εὐσεβείᾳ καὶ πίστει. „ εἰ γάρ τις, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, οὐ φιλεῖ „ τὸν Κύριον, ἤτω ἀνάθεμα. ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡ„ μῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. ἀμήν.

HISTORIA ARIANORUM

Uſque ad annum 357. initio mutila.

1. ILLI vero ea quorum gratia hæc moliti ſunt, non diu poſtea impleverunt. Nam ſtatim a ſtructis ejuſmodi inſidiis, Arium in com-
Hæc geſta ſunt anno 335. munionem recepere. Et cum judicia tam multa contra ſe lata vilipenderent, Imperatoriam poteſtatem pro ſe obtendebant: nec veriti ſunt in litteris ſuis dicere: Athanaſio afflicto, invidia ceſſavit, Arianos autem jam recipiamus: hoc ad terrorem auditorum addentes: Hoc enim juſſit Imperator.

F 1. ΑΥΤΟΙ δὲ ὧν ταῦτα ἐμηχανήσαντο χάριν, οὐκ εἰς μακρὰν ἐπλήρωσαν· ἅμα γὰρ ἐπεβούλευσαν, καὶ εὐθὺς τοὺς περὶ Ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο. καὶ τὰς μὲν τοσαύτας κατ' αὐτῶν κρίσεις παρεωράκασι, βασιλικὴν δὲ πάλιν ἐξουσίαν ὑπὲρ αὐτῶν προεφασίσαντο. γράφοντές τε οὐκ ᾐσχύνθησαν εἰπεῖν, ὅτι Ἀθανασίου παθόντος, ὁ μὲν φθόνος πέπαυται, τοὺς δὲ περὶ Ἄρειον λοιπὸν δεξώμεθα, προστιθέντες πρὸς φόβον τῶν ἀκουόντων, ὅτι οὕτω γὰρ βασιλεὺς προσέταξεν.

ὅτι

(1) Reg. τῇ ὑμετέρᾳ.
(2) Sic Reg. νῦν deeſt in editis.
(3) Ita Reg. In editis vero ἐν deeſt.
(4) μὲν deeſt in Editis, ſed in Reg. legitur.

(5) Reg. εἰς ἀσέβειαν.
(6) Sic Reg. & Baſil. Editi γενομένῳ.
(7) Sic Reg. Editi vero, Θεός.
(8) Reg. μεταγράψητε.

εἶτα οὐκ ᾐσχύνθησαν προσθεῖναι· ὅτι καὶ ὀρθῶς φρονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι· μὴ φοβηθέντες τὸ γεγραμμένον· „ οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, οἱ τιθέντες τὸ „ σκότος φῶς.„ πάντα γὰρ ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ὑπομένειν εἰσὶν ἕτοιμοι. ἆρ' (1) οὖν οὐχὶ καὶ ἐκ τούτου πᾶσιν ἄντικρυς δείκνυται, ὡς οὐκ ἐκκλησιαστικῇ κρίσει, ἀλλ' ἐκ βασιλέως ἀπειλῆς, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, καὶ τότε πεπόνθαμεν, καὶ νῦν διώκετε; καὶ γὰρ καὶ ἑτέροις ὅμως ἐπεβούλευσαν ἐπισκόποις, πλασάμενοι καὶ κατ' ἐκείνων πάλιν προφάσεις· ὧν οἱ μὲν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς ἐκοιμήθησαν, ἔχοντες τὸ καύχημα τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας· οἱ δὲ ἔτι καὶ νῦν ὑπερόριοι τυγχάνουσιν, ἀνδριζόμενοι μᾶλλον κατὰ τῆς αἱρέσεως ἐκείνων, καὶ λέγοντες· „ οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ „ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ.„

2. Ἔξεστι δὲ καὶ ἐκ τούτου πάλιν (2) αὐτὴν καταμαθεῖν, καὶ μᾶλλον αὐτῆς κατηγορῆσαι. ὁ μὲν γὰρ φίλος καὶ συνασεβῶν ἐκείνοις, κἂν τὰ ἄλλα πλημμελήματα καὶ (3) μυρίοις ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος τυγχάνῃ, κἂν ἔχῃ τοὺς ἐλέγχους καὶ τὰς ἀποδείξεις λάμποντας, οὗτος δίκαιος παρ' αὐτοῖς, καὶ βασιλέως εὐθὺς γίνεται φίλος, ἔχων τὴν σύστασιν ἐκ τῆς ἀσεβείας· χρηματισάμενός τε πλεῖστα, λαμβάνει καὶ παῤῥησίαν ποιεῖν ἃ βούλεται παρὰ τοῖς δικασταῖς. ὁ δὲ τὴν ἀσέβειαν ἐκείνων ἐλέγχων, καὶ τὰ Χριστοῦ γνησίως πρεσβεύων, οὗτος κἂν καθαρὸς ἐν πᾶσι (4) τυγχάνῃ, κἂν μηδὲν ἑαυτῷ συγγινώσκῃ, κἂν μὴ κατήγορον ἔχῃ, ἀλλ' ἐκείνων προφάσεις πλασαμένων, εὐθὺς ἁρπάζεται, καὶ κρίσει βασιλέως αὐτὸς μὲν ὑπερόριος γίνεται ὡς ὑπεύθυνος οἷς ἂν ἐκεῖνοι θελήσωσιν, ἢ ὡς βασιλέα ὑβρίσας, (5) ὡς ὁ Ναβουθέ. ὁ δὲ προσβάλλων τῇ αἱρέσει ἐκείνων, ζητεῖται καὶ εὐθὺς ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνου, καὶ λοιπὸν δημεύσεις, καὶ ὕβρεις, καὶ πάντα τὰ δεινὰ κατὰ τῶν μὴ δεχομένων ἐκεῖνον. καὶ τὸ παραδοξότατον, ὃν μὲν οἱ λαοὶ βούλονται, καὶ γινώσκουσιν ἀνεπίληπτον, τοῦτον ἀφαιρεῖται καὶ ἐξορίζει βασιλεύς· ὃν δὲ μήτε βούλονται, μήτε γινώσκουσι, τοῦτον μακρόθεν μετὰ στρατιωτῶν ἀποστέλλει (6) καὶ γραμμάτων ἑαυτοῦ· καὶ λοιπὸν ἀνάγκη πολλὴ, μισεῖν μὲν ὃν ἀγαπῶσι τὸν κατηχήσαντα, καὶ πατέρα γενόμενον ἐν θεοσεβείᾳ· ἀγαπᾷν δὲ ὃν οὐ βούλονται, καὶ πιστεύειν ἑαυτῶν τὰ τέκνα ᾧ τὸν βίον, καὶ τὴν ἀναστροφὴν, καὶ τίς ἐστιν οὐ γινώσκουσιν, ἢ δηλονότι τιμωρίαν ὑπομένειν, (7) ἐὰν μὴ πείθωνται βασιλεῖ.

3. Ταῦτα καὶ νῦν δρῶσι, καὶ πάλαι πεποιήκασιν οἱ δυσσεβεῖς κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, γνώρισμα τῆς ἑαυτῶν κακονοίας καὶ ἀσεβείας πανταχοῦ παρὰ πᾶσι παρέχοντες. ἔστω γὰρ, Ἀθανάσιον ᾐτιάσαντο, τί καὶ οἱ ἄλλοι πεποιήκασιν ἐπίσκοποι; ποίας ἄρα προφάσεις ἔχουσιν, ἢ ποῖος ἄρα κἀκεῖ νεκρὸς Ἀρσένιος εὑρέθη; ποῖος παρ' αὐτοῖς Μακάριος πρεσβύτερος, καὶ ποτήριον κέκλασται; ποῖος Μελιτιανὸς ὑπεκρίνετο; ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἐξ ἐκείνων, καὶ τὰ * κατὰ Ἀθανασίου δείκνυται ψευδῆ, καὶ ἐξ ὧν δὲ Ἀθανασίῳ ἐπεχείρησαν δῆλα καὶ τὰ κατ' ἐκείνων ἐστὶ πεπλασμένα. μέγα τι θηρίον ἐξῆλθεν ἐπὶ γῆς, ἡ αἵρεσις αὕτη, ἣ γὰρ μόνον τοῖς ῥήμασιν ὡς τοῖς ὀδοῦσι βλάπτει τοὺς ἀκεραίους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν ἐξουσίαν ἐμισθώσατο πρὸς ἐπιβουλήν. καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι, καθὰ προεῖπον, οὐδεὶς ἐκείνων κατηγορεῖται, εἰ δὲ κατηγορηθῇ, οὐ κρίνεται, ἢ δόξει ἀκούεσθαι, δικαιοῦται κατὰ τῶν ἐλεγχόντων, καὶ μᾶλλον ὁ ἐλέγχων ἐπιβουλεύεται, ἢ ὁ ὑπεύθυνος ὅλως ἐντρέ-

* Forte κατὰ Ἀθανασίου.

Dehinc non puduit homines illos hoc adjicere: Ariani quippe recte ſentiunt: non metuentes quod ſcriptum eſt: *Væ qui dicitis amarum, dulce: ponentes tenebras lucem*. Ad omnia enim pro hæreſi toleranda parati ſunt. Nonne hinc omnibus plane perſpicuum eſt, non eccleſiaſtico judicio, ſed Imperatoriis minis, & nos tunc ob pietatem erga Chriſtum hujuſmodi malis affectos fuiſſe, & vos jam perſequutionem excitaſſe? Nam alios quoque Epiſcopos inſidiis, confictiſque criminibus aggreſſi ſunt: quorum alii quidem in exſilio obdormierunt, Chriſti confeſſionis gloriam adepti: alii etiamnum exulant, fortiuſque contra eorum hæreſim decertant, & ajunt: *Nihil nos ſeparabit a caritate Chriſti*.

Eſa. 5. 20. *Rom. 8. 35.*

2. Hac item nota eam hæreſim dignoſcere, imo potius confutare licet, quod quiſquis ipſis amicus eſt, & impietate ſocius, etiamſi aliis ſceleribus & ſexcentis criminibus obnoxius ſit, quamvis reus & convictus, licet probationes evidentiſſimæ adverſus eum ſuppetant; hic tamen apud illos probus, ſtatimque Imperatoris amicus efficitur, ex ſua ſcilicet impietate commendatus: magnoque hinc pecuniarum quæſtu facto, a judicibus etiam facultatem obtinet quidvis ad ſuum placitum agendi. Qui autem impietatem eorum confutat, & ſincere Chriſti cauſam agit, is tametſi purus in omnibus, tametſi nihil ſibi conſcius ſit, quamvis a nemine accuſetur, attamen, illis cauſas comminiſcentibus, ſtatim abripitur, & Imperatoris judicio, in exſilium mittitur, quaſi obnoxius iis quæ ipſi voluerint criminibus: vel quaſi Imperatori contumeliam dixerit, ut Naboth. Qui autem hæreſi patrocinatur, inquiritur, & ſtatim in illius Eccleſiam mittitur. Hinc bonorum proſcriptiones, contumeliæ, omneque vexationis genus in eos qui invaſorem non recipiunt. Et quod maximum ſtuporem adferat, quem populi cupiunt, & *irreprehenſibilem* agnoſcunt, hunc tollit Imperator, in exſiliumque mittit; quem vero nec volunt nec norunt, hunc e longinquo cum militibus & litteris ſuis mittit. Ac dehinc magna vi coguntur populi, eum odio habere, quem utpote ſuum in Religione magiſtrum & Patrem diligunt: illum vero diligere, quem nolunt: ac ei liberos ſuos concredere, cujus mores & vitæ inſtitutum, imo quem quiſnam ſit ignorant: aut denique pœnas luere ſi Imperatori non obtemperent.

3. Reg. 21. 10.

3. Hæc nunc ſunt impiorum geſta, hæc olim etiam contra Orthodoxos perpetrarunt: ſuæque malitiæ ac impietatis argumenta apud omnes ubique pervulgant. Nam eſto, Athanaſium accuſaverint, ſed quid mali admiſere alii Epiſcopi? quis adverſus illos obtentus? quis apud illos Arſenius mortuus repertus eſt? quiſnam apud illos Macarius Presbyter, aut calix confractus? quis Meletianus inſimulavit? Sed ut ex eorum geſtis liquet & quæ contra Athanaſium dixere falſa oſtenduntur: & ex iis quæ contra Athanaſium moliti ſunt patet, quæ aliis imputavere ſimiliter eſſe conficta. Ingens quædam bellua in terram exivit, hæc nempe hæreſis: quæ non ſolum verbis quaſi dentibus innocentes lædit; ſed & ad inſidias parandas externam potentiam mercede conduxit. Et quod ſtupendum eſt, uti jam dixi, nullus eorum accuſatur, aut ſi accuſatur, non judicatur, vel ſi interrogari videatur, damnatis iis qui ſe convincebant, ipſe declaratur innoxius. Potiuſque accuſator qui reum convincit inſidiis petitur, quam ipſe reus pudo-

(1) Sic Reg. Editi vero ἆρ' οὖν ἄν.
(2) In editis post πάλιν καὶ legitur, ſed in Reg. non habetur.
(3) Ita Reg. & Baſil. Editi male μυρίοις. Paulopoſt Reg. ἔχει.
(4) Reg. ὑπάρχῃ.
(5) Sic Reg. quem ſequimur. Baſil. ἢ ὡς ὁ Ναβουθέ. Editi minus recte, ἢ ὡς ἔοικε θεῷ.
(6) Sic Reg. Editi μετὰ γραμμάτων.
(7) ἐὰν deeſt in Baſil.

pudore aliquo ſuffundatur. Apud illos itaque nemo eſt quin ſordibus ſcateat: eorumque cataſcopi, id eſt exploratores, haud enim Epiſcopi nuncupandi, omnium ſordidiſſimi ſunt. Si quis apud illos optat Epiſcopus eſſe is hæc non audit: *Oportet Epiſcopum, irreprehenſibilem eſſe:* ſed ſolum: Contra Chriſtum ſentias, nec de moribus cures: eſt enim illud tibi ſatis, ut commendatus Imperatoriſque amicus evadas. Hæc de iis qui cum Ario ſentiunt. Veritatis autem ſectatores, quantumvis ſancti, quantumvis puri videantur, uti ſupra dixi, rei habentur, illis arbitratu ſuo crimina comminiſcentibus: eamque rem, ut dictum eſt, ex eorum geſtis deprehendere licet.

1. Tim. 3. 2.

Perſecutiones Arianorum in varios Epiſcopos. In Euſtathium Antiochenum.

4. Euſtathius quidam fuit Antiochenus Epiſcopus, confeſſor ac fide pius. Is cum veritatem ſummo ſtudio tueretur, eſſetque Arianæ hæreſi infenſiſſimus, hæreticoſque illos non admitteret, apud Conſtantinum Imperatorem inſimulatur, confictà criminatione, quod ſcilicet matri ejus contumeliam feciſſet: ſtatimque ipſe cum multa Presbyterorum Diaconorumque turma extorris factus eſt, ac demum quos ille impietatis cauſa in Clerum non admittebat, hos poſtquam Epiſcopus in exſilium eſt actus, non ſolum in Eccleſiam introduxere, ſed pleroſque ex illis ordinarunt Epiſcopos, ut eos ſuæ pro impietate conjurationis ſocios haberent. Ex quorum numero eſt Leontius caſtratus, qui nunc Antiochiæ Epiſcopus eſt, & qui ante ipſum ibidem Epiſcopus fuit Stephanus, Georgius Laodiceæ, Theodoſius olim Tripolitanus Epiſcopus, Eudoxius Germaniciæ, Euſtathius nunc Sebaſtes.

In Eutropium Adrianopolitanum.

5. An hic ſaltem ſubſtiterunt? Nequaquam: Eutropius enim olim Adrianopolitanus Epiſcopus, vir bonus, ac omni ex parte perfectus, quod pluries Euſebium coarguiſſet, & illac tranſeuntibus auctor fuiſſet, ne impiis Euſebii verbis obtemperarent, eaſdem quas Euſtathius calamitates patitur, & civitate, Eccleſiaque ſua pellitur: * Baſilina enim contra illum ſummopere urgebat. Euphration item Balanearum, Cymatius Palti, alter Cymatius Taradi, Aſclepas Gazæ, Cyrus Berœæ in Syria, Diodorus in Aſia, Domnion Sirmii, & Hellanicus Tripolis, ſtatim atque hæreſim odiſſe comperti ſunt, alii ob conficta crimina, alii nulla allata cauſa, Imperatoriarum litterarum auctoritate tranſlati, & ab illis civitate pulſi ſunt: alioſque illi eorum vice quos impios noverant, in ipſorum Eccleſiis conſtituere.

* *Uxor Julii Conſtantii, mater Juliani Apoſtatæ.*

In Euphrationem Balaneæ, Cymatium Palti, &c.

In Marcellum Ancyranum.

6. De Marcello autem Galatiæ Epiſco-

ἀνέστας, πάντως (1) δὲ ὧν οἱ παρ' αὐτοῖς μυσοὶ μᾶλλον τυγχάνουσι, καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς κατάσκοποι, οὐ γὰρ ἐπίσκοποι, μᾶλλον εἰσὶ πάντων μιαρώτεροι. Καὶ εἴ τις παρ' αὐτοῖς ἐπίσκοπος θέλει γενέσθαι, οὐκ ἀκούει, „ Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι· „ ἀλλὰ μόνον, φρόνει κατὰ Χριστοῦ, καὶ μὴ φρόντιζε (2) περὶ τρόπων. ἀρκεῖ γὰρ ἐκεῖνό σοι πρὸς σύστασιν, καὶ πρὸς βασιλέως φιλίαν. (3) τοιαῦτα μὲν περὶ τῶν τὰ Ἀρείου φρονούντων. οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ζηλωταί, κἂν ἅγιοι καὶ καθαροὶ φαίνωνται, καθὰ προεῖπον, ἀλλ' ὑπεύθυνοι γίνονται, ὅταν οὗτοι θέλωσι, καὶ ὡς ἂν αὐτοῖς δοκῇ, πρόφασιν πλασαμένοις. καὶ τοῦτο ἔξεστι, καθὰ προεῖπον, ἐκ τῶν παρ' αὐτῶν πραχθέντων συνιδεῖν.

4. (4) Εὐστάθιός τις ἦν ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας, ἀνὴρ ὁμολογητὴς, καὶ τὴν πίστιν εὐσεβής. οὗτος ἐπειδὴ πολὺς ἦν ζηλῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τήν τε Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐμίσει, καὶ τοὺς φρονοῦντας τὰ ἐκείνων οὐκ ἐδέχετο, διαβάλλεται (5) Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεῖ, πρόφασίς τε ἐπινοεῖται, ὡς τῇ μητρὶ αὐτοῦ ποιήσας ὕβριν, καὶ εὐθὺς ἐξόριστος αὐτός τε γίνεται, καὶ πολὺς σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἀριθμός· καὶ λοιπὸν οὓς οὐκ ἐδέχετο διὰ τὴν ἀσέβειαν εἰς κλῆρον, τούτους μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκοπον, οὐ μόνον εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλείους ἐπισκόπους κατέστησαν, ἵν' ἔχωσι συνωμότας ἑαυτῶν εἰς τὴν ἀσέβειαν· ἐκ τούτων ἐστὶ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ὁ νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Στέφανος, Γεώργιός τε ὁ ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὁ γενόμενος ἐν Τριπόλει Θεοδόσιος, Εὐδόξιός τε ὁ ἐν (6) Γερμανικείᾳ, καὶ Εὐστάθιος ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ.

5. Ἆρ' οὖν μέχρι τούτων ἔστησαν; οὐχί. καὶ γὰρ καὶ Εὐτρόπιος ὁ ἐν Ἀδριανουπόλει γενόμενος ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἀγαθὸς, καὶ ἐν πᾶσι τέλειος, ἐπειδὴ πολλάκις τὸν Εὐσέβιον ἤλεγξε, τοῖς τε διοδεύουσι συνεβούλευε μὴ πείθεσθαι τοῖς ἀσεβέσιν Εὐσεβίου ῥήμασι, τὰ αὐτὰ τῷ Εὐσταθίῳ πάσχει, καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλεται· Βασιλίνα γὰρ ἦν ἡ πάνυ κατ' αὐτοῦ σπουδάζουσα. Εὐφρατίων γὰρ ὁ ἐν (7) Καλανέαις, καὶ Κυμάτιος ὁ ἐν Πάλτῳ, καὶ Κυμάτιος ἕτερος ὁ ἐν Ταράδῳ, καὶ ὁ ἐν Γάζῃ Ἀσκληπᾶς, καὶ Κῦρος ὁ ἐν Βεροίᾳ τῆς Συρίας καὶ Διόδωρος ὁ ἐν Ἀσίᾳ, καὶ Δομνῖνος ἐν (8) Σιρμίῳ, καὶ Ἑλλάνικος ὁ ἐν Τριπόλει, μόνον ἐγνώσθησαν μισοῦντες τὴν αἵρεσιν, καὶ οἱ μὲν μετὰ προφάσεως, οἱ δὲ χωρὶς ταύτης, βασιλικοῖς γράμμασι μετακινήσαντες, τῶν τε πόλεων (9) ἐκβαλόντες, ἑτέρους ἀντ' αὐτῶν, οὓς ἐγίνωσκον ἀσεβεῖς ὄντας, εἰς τὰς ἐκείνων ἐκκλησίας κατέστησαν.

Vide Coteler. not. ad Patres 1. ſæc. p. 383. de Cyro. Et Valeſium in notis ad Socrat. ad p. 59.

6. (10) Καὶ περὶ Μαρκέλλου δὲ τοῦ Γαλατίας ἐπισκόπου,

(1) Reg. γάρ.
(2) Sic Reg. & edit. Comm. Edit. vero Pariſ. περὶ τρόπων.
(3) Reg. τοιαῦτα.
(4) Aliam depoſitionis Euſtathii cauſam adferunt Hieronymus, Socrates, Sozomenus & Theodoretus, quod nempe a muliercula delatus fuerit, quæ ſe filium ex Euſtathio ſuſcepiſſe mentiebatur. Ajunt item Socr. & Sozom. illum Sabellianiſmi fuiſſe accuſatum. Sed nihil repugnat varia crimina ſancto Præſuli ab Hæreticis impoſita fuiſſe. Hac de re fuſius in Athanaſii vita. Chryſoſt. t. 2. Homiliam integram in hunc Euſtathium habuit.
(5) Editi Κωνσταντίῳ. At Reg. prima manu Κωνσταντίνῳ, hinc deleto ν factum eſt Κωνσταντίῳ. Sed prior lectio germana eſt, nam Conſtantino Imperatore hæc geſta ſunt. Paulopoſt Reg. πρόφασις recte. Editi male τρόπον.
(6) Reg. Γερμανικείᾳ. Editi Γερμανικίᾳ.
(7) Legendum haud dubie Βαλανέαις, uti ſupra Apolog. de Fuga num. 3. eratque illa urbs Syriæ. Mox ὁ ἐν Ταράδῳ, legendum ἐν Ἀράδῳ. putant Coteler. in Notis ad Patres primi ſæculi, p. 383. & Hermantius in vita Athanaſii, l. 5. c. 18. In Apol. de Fuga legitur Πάλτος καὶ ἡ Ἀντάραδος διὰ Κυμάτιον ἡ Κωνστάντια.
(8) Sic Reg. & Baſil. & ita legendum. Editi male Σιαμίῳ.
(9) Sic Reg. Editi ἐκβληθέντες.

(10) Extant adhuc libri Euſebii Cæſarienſis adverſus Marcellum Ancyranum, ubi confutatur ejus Hæreſis de Verbo a Maria originem ducente. Sed in Synodis Romana anni 341. & Sardicenſi anni 347. examinatis ejus ſcriptis, illum recte ſentire declaratum eſt: Athanaſius autem honorifice ſemper Marcellum memorat in iis quæ ſuperſunt ejus operibus. At ſecus reliqui Patres, qui Marcellum ut Hæreticum vehementer exagitant, illumque Photinianæ Hæreſeos auctorem agnoſcunt: erat quippe Photinus patria Ancyranus, Marcellique diſcipulus. Ait autem Epiphanius Hæreſi 72. fuiſſe ſuo tempore qui Marcellum pro hæretico haberent, alios qui eidem patrocinarentur, ut probo & Orthodoxo viro. Liber tamen hic apponere quæ ſe ipſe ab Athanaſio audiiſſe teſtatur, commemoratu ſane digna: ἐρόμενος δὲ αὐτὸς ἀπό χρόνων ποτὲ τὸν μακαρίτην πάπαν Ἀθανάσιον περὶ τούτου τοῦ Μαρκέλλου, τίνα ἔχοι περὶ αὐτοῦ, ὁ δὲ οὔτε ὑπεραπελογήσατο, οὔτε πάλιν πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς ἠνέχθη, μόνον δὲ διὰ τοῦ προσώπου μειδιάσας ὑπέφηνε, μοχθηρίας μὴ μακρὰν αὐτὸν εἶναι, καὶ ὡς ἀπολογησάμενον ἔχειν. *Sciſcitatus ego aliquando beatæ memoriæ Papam Athanaſium, quid de hoc ipſo Marcello ſentiret; ille neque purgavit hominem, neque aſpere inſectatus eſt; ſed ſubridens non procul ab impietate fuiſſe ſignificavit; agnoſcere tamen ſeſe purgaſſe virum,*

τε, περιττὸν ἴσως ἐστὶ λέγειν· πάντες γὰρ ἔγνωσαν ὡς πρότερον ἐγκαλούμενοι παρ' αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀσέβειαν, ἀντενεκάλεσαν αὐτῷ ϗ αὐτοὶ, ϗ πεποιήκασιν ἐξορισθῆναι τὸν γέροντα. ϗ αὐτὸς μὲν ἐλθὼν εἰς τὴν Ῥώμην (1) ἀπελογήσατο, ϗ ἀπαιτούμενος παρ' αὐτῶν, ἐδεδώκει ἔγγραφον τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἣν ϗ ἡ κατὰ Σαρδικὴν σύνοδος ἀπεδέξατο. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οὔτε ἀπελογήσαντο, οὔτε, ἐλεγχόμενοι ἐξ ὧν ἔγραψαν ἀσεβεῖς, ἐνετράπησαν, ἀλλὰ ϗ μᾶλλον ἐθρασύνοντο κατὰ πάντων· εἶχον γὰρ τὴν πρὸς βασιλέα διὰ τῶν γυναικῶν σύστασιν, ϗ πᾶσιν ἦσαν φοβεροί.

7. Περὶ δὲ Παύλου τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου νομίζω μηδένα ἀγνοεῖν· ὅσῳ γὰρ ἐπιφανὴς ἡ πόλις, τοσούτῳ ϗ τὸ γενόμενον οὐ κέκρυπται. (2) ϗ κατὰ τούτου τοίνυν πρόφασις ἐπλάσθη. ϗ γὰρ ὁ κατηγορήσας αὐτοῦ Μακεδόνιος, ὁ ϗ ἐπίσκοπος ἀντ' αὐτοῦ γενόμενος, παρόντων ἡμῶν κατὰ τὴν κατηγορίαν, ἐκοινώνησεν αὐτῷ, ϗ πρεσβύτερος ἦν ὑπ' αὐτὸν τὸν Παῦλον· καὶ ὅμως ἐπειδὴ Εὐσέβιος ἐποφθαλμιῶν ἤθελεν ἁρπάσαι τὴν ἐπισκοπὴν τῆς πόλεως· οὕτω γὰρ καὶ ἀπὸ Βηρυτοῦ εἰς τὴν Νικομήδειαν μετῆλθεν· ἔμεινεν ἡ πρόφασις κατὰ Παύλου, καὶ οὐκ ἠμέλησαν τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἔμειναν διαβάλλοντες. καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸν Πόντον ἐξωρίσθη (3) ὑπὸ Κωνσταντίνου, τὸ δὲ δεύτερον παρὰ Κωνσταντίου, δεθεὶς ἁλύσεσι σιδηραῖς εἰς Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας ἐξωρίσθη, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἔμεσαν μετῳκίσθη, ϗ τὸ τέταρτον εἰς Κουκουσὸν τῆς Καππαδοκίας περὶ τὰ ἔρημα τοῦ Ταύρου· ἔνθα ϗ, ὡς οἱ συνόντες ἀπήγγειλαν, ἀπεπνίγη παρ' αὐτῶν, ϗ ἐτελεύτησε. τοῦτο μὲν τοίνυν δράσαντες, οὐκ ᾐσχύνθησαν ϗ μετὰ θάνατον, οἱ μηδὲν ἀληθεύοντες, πλάσασθαι πάλιν πρόφασιν, ὡς ἀπὸ νόσου τελευτήσαντος αὐτοῦ· καίτοι γινωσκόντων πάντων τῶν κατοικούντων τὸν τόπον ἐκεῖνον. ϗ γὰρ ϗ Φιλάγριος βικάριος ὢν τότε τῶν τόπων ἐκείνων, ϗ πάντα τὰ ἐκείνων ὑποκρινόμενος ὡς αὐτοὶ θέλουσιν, ὅμως ἐπὶ τούτῳ θαυμάζων, ϗ λυπηθεὶς ἴσως ὅτι μὴ αὐτὸς, ἀλλ' ἕτερος εἰργάσατο τὸ κακὸν, ἀπήγγειλε πολλοῖς τε ἄλλοις καὶ γνωρίμοις ἡμῶν, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Σαραπίωνι· ὡς Παῦλος ἀποκλεισθεὶς παρ' ἐκείνων εἰς οἶκον πάνυ βραχύτατον ϗ σκοτεινὸν, (4) ἀφείθη λιμῷ διαφθαρῆναι· εἶτα μεθ' ἡμέρας ἓξ, ὡς εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν ἔτι πνέοντα, λοιπὸν ἐπελθόντες ἀπέπνιξαν τὸν ἄνθρωπον. ϗ τοῦτο τέλος ἔσχε τοῦ βίου τοῦτον. τοῦ δὲ τοιούτου θανάτου διάκονον ἔλεγον γεγενῆσθαι Φίλιππον τὸν γενόμενον ἔπαρχον· ἀλλ' οὐδὲ (5) τοῦτο παρεῖδεν ἡ θεία δίκη, οὐδὲ γὰρ παρῆλθεν ἐνιαυτὸς, ϗ μετὰ πολλῆς ἀτιμίας καθῃρέθη τῆς ἀρχῆς ὁ Φίλιππος, ὥστε ὡς ἰδιώτην γενόμενον, ὑφ' ὧν οὐκ ἤθελε καταπαίζεσθαι. πάνυ γοῦν ϗ αὐτὸς λυπούμενος, ϗ κατὰ τὸν Κάϊν στένων ϗ τρέμων, ϗ καθ' ἡμέραν προσδοκῶν τὸν ἀναιροῦντα ἔξω τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ϗ αὐτὸν ϗ τῶν ἰδίων, ὥσπερ ἐκπλαγεὶς, ὅτι μὴ ἦσαν ἀρεστὰ, ἀπέθανε. πλὴν ὅτι ϗ κατὰ νεκρῶν οὐ φείδονται, καθ' ὧν ϗ ζώντων ἐπλάσαντο προφάσεις·

A po, ſuperfluum fortaſſe fuerit mentionem facere: omnibus enim compertum eſt, Euſebianos ab eo antea impietatis accuſatos, eum viciſſim accuſaſſe, eorumque opera ſenem illum exulaſſe. Ille autem Romam profectus ſeſe purgavit, fidemque ſuam illis exigentibus ſcripto tradidit, quam Sardicenſis ipſa Synodus approbavit. Euſebiani vero neque ſe purgarunt, neque puduit eos ex ſcriptis ſuis impietatis ſuiſſe convictos: ſed audacius adverſus omnes inſurrexerunt. Nam apud Imperatorem mulierum commendatione plurimum valebant, omnibuſque formidini erant.

7. Quod Paulum vero ſpectat Conſtantinopo- *In Paulum Conſtantinopolitanum.*
B lis Epiſcopum, neminem ignorare arbitror, quo enim clarior urbs, eo minus obſcuræ fuerint res ibi geſtæ. Itaque adverſus hunc etiam cauſas commenti ſunt. Etenim Macedonius qui nobis præſentibus eum accuſavit, quique jam Epiſcopus ejus loco creatus eſt, cum eo communicavit & ſub eodem Paulo presbyter fuit. Attamen cum Euſebium illius urbis Epiſcopatus invadendi (ita enim jam Beryto Nicomediam ſe transtulerat) cupido inceſſiſſet; illa in Paulum accuſatio perduravit, nec illi inſidias ſuas neglexere, ſed in calumniis ſuis perſtitere. Et primo
C quidem Paulus a Conſtantino in Pontum relegatus eſt: ſecundo autem a Conſtantio ferreis catenis vinctus, Singaris Meſopotamiæ exulavit: illinc poſtea Emeſam translatus: quarto Cucuſum Cappadociæ, ad deſerta Tauri, & iſthic ut renunciarunt qui cum eo erant, ab ipſis ſtrangulatus, obiit. His ita geſtis, nihil veriti ſunt, homines illi in nullo veraces, poſt mortem ejus falſo ac ſubdole pervulgare, illum morbo extinctum fuiſſe, licet res omnibus qui eum locum incolunt comperta ſit. Etenim Philagrius qui tunc temporis eorum locorum Vicarius erat, & omnium fabularum, arbitratu eorum, hi-
D ſtrio, cum tamen ideo fortaſſe ſtupore perculſus ac mœſtus eſſet, quod non ipſe ſed alius id ſceleris perpetraſſet, permultis, ac quibuſdam ex notis noſtris, imo ipſi Epiſcopo Serapioni renuntiavit, Paulum ab illis in anguſto & tenebroſo quodam loco incluſum fuiſſe, ut fame illic interiret: deinde poſt ſex dies, cum eo ingreſſi, illum adhuc ſpirantem invenisſent, demum irruentes hominem ſtrangulaſſe: talemque revera illius exitum fuiſſe. Illius autem carnificem fuiſſe ajebant Philippum olim præfectum. At hoc facinus divina vindicta inultum non præterivit; anno quippe nondum elapſo, cum multo
E dedecore Philippus a præfectura deturbatus eſt: ita ut tamquam privatus, quibus minime volebat ludibrio eſſet. Itaque admodum triſtis, ac velut Cain gemebundus ac tremens, cum in dies expectaret qui ſe procul patria ſuiſque confoderet, veluti attonitus, quod hæc minime placerent, interiit. Cæterum illi ne ipſis quidem mortuis parcunt, quos dum viverent confictis criminationibus adoriebantur.

Ita

(1) Sic Reg. Editi vero, ἀνελογίσατο & ἀπαιτούμενος. Infra item editi ἀνελογίσαντο. Reg. ἀπελογήσαντο.

(2) In hoc loco explanando deſudarunt viri doctrina celeberrimi, quorum nonnulli vitium in contextu ſuſpicati ſunt, ſed immerito: nam locus bene habet, dum recte explanetur. Ecce, noſtro quidem judicio, veram Athanaſii ſententiam. Ait, a Macedonio delatum fuiſſe Paulum, ſe præſente, id eſt anno 338. cum ab exſilio revertens Athanaſius Conſtantinopoli pertranſiret: ſed nihilominus poſtea ipſum Macedonium cum Paulo communicaſſe, ac ſub ipſo presbyterum fuiſſe. Verum cum Conſtantinopolitanæ ſedis invadendæ cupido Euſebium inceſſiſſet, redintegratam fuiſſe criminationem. Quod autem ſubſequitur: & τὸ μὲν πρῶτον &c. illud, inquam, non innuit, primum exſilium ob ſupra memoratam Macedonii accuſationem irrogatum fuiſſe: accuſatio quippe illa poſt mortem Conſtantini facta fuit; cum tamen, ut hic enarratur, primo exſularit Paulus tempore Conſtantini magni. Sed occaſione ſecundi exſilii quod illam Macedonii accuſationem ſubſequutum eſt, primum ibi memorat Athanaſius. Et ſane non inſolens illud eſt apud Athanaſium, ſic paulo infra Ὀλύμπιον δὲ τὸν τῆς Αἴνου, & Θεόδουλον τὸν ἀπὸ τῆς Τραϊανουπόλεως.... ἐπειδὴ ἐωράκασι μισοῦντας τὴν αἵρεσιν, διέβαλον· τὸ πρῶτον μὲν οἱ περὶ Εὐσέβιον, & ἔγραψε βασιλεὺς Κωνστάντιος· τὸ δεύτερον &c. *Olympium vero Æniorum, Theodulumque Trajanopolitanum..... cum hæreſi infenſos cernerent, calumniati ſunt, primo quidem Euſebius cum ſuis, litteraſque dedit Imperator Conſtantius: ſecundo autem &c.* Ibi patet priorem calumniam non ad ſeriem hiſtoriæ pertinere; ſed occaſione ſecundæ memorari: quod item de ſuperiore loco dicendum.

(3) Sic Reg. Editi vero ὑπὸ Κωνσταντίνου. Mox Reg. εἰς Σίγγαρα. Editi εἰς Κίγγαρα. Baſil. εἰς Σύγγαρα. Mox Reg. καὶ ἐκεῖθεν.

(4) Sic Reg. Editi ἀφείθη.

(5) Sic Reg. Editi τοῦτο.

Ita enim ſeſe omnibus terribiles exhibere ſatagunt, ut viventes in exſilium agant, & nulla erga defunctos miſericordia moveantur: ſed etiam præter hominum omnium morem, defunctos odio habent, eorumque affinibus inſidiantur, inhumani illi ac bonorum inimici homines vel immaniſſimis hoſtibus efferatiores: eaque omnia impietatis ſuæ cauſa agunt, non enim veris, ſed confictis criminationibus, nobis aliiſque omnibus inſidiantur.

8. Hoc cum adverterent tres fratres, Conſtantinus, Conſtantius, & Conſtans, poſt obitum Patris ſui omnes in Patriam & Eccleſiam ſuam reverti juſſerunt: qui de aliis Epiſcopis, ad ſingulorum Eccleſias reſcripſere: de Athanaſio autem iſta, quæ & vim hoc in negotio allatam comprobant, & Euſebianorum ſanguinarium animum arguunt.

Athanaſius ab exſilio revertitur an. 338.

Exemplar Epiſtolæ Conſtantini Cæſaris populo Catholicæ Eccleſiæ urbis Alexandrinæ.

NEc ſacræ mentis veſtræ notitiam præteriiſſe arbitror, ideo Athanaſium venerandæ legis interpretem, &c. (*Scripta ſupra in Tractatu * ſeptuageſimo quinto abſque ullo diſcrimine.*) *Vide p.* 160.

* *Hoc ordine habetur in Baſilienſi editione.*

Hæ ſunt illæ litteræ. Conjurationis autem eorum, quis alius illo fide dignior exſtiterit? ita quippe ille ſcripſit, cum rem exploratam haberet.

9. Itaque cum adverterent Euſebiani frangi hæreſis ſuæ vires, litteras Romam, litteras item ad Imperatores Conſtantinum & Conſtantem mittunt adverſus Athanaſium. Ut autem Athanaſii legati eorum ſcripta falſi arguerunt, cum maximo pudore ab Imperatoribus illi repulſam tulere. Romanus vero Epiſcopus Julius litteris ſuis indicavit, quo vellemus loco, cogendam ſynodum eſſe; ut accuſationes illi ſuas, veras comprobarent, ſibi vero illatas cum fiducia depellerent. Idipſum Presbyteri ab illis miſſi rogarant, cum ſeſe falſi convictos adverterent. His ita geſtis, cum perſpectum haberent illi in omnibus ſuſpecti homines, ſe nequaquam eccleſiaſtico judicio ſuperiores fore, Conſtantium ſeorſim adeunt, apud quem, utpote hæreſeos patronum fletus gemituſque profundunt: Miſerare, ajentes, hæreſim: cernis a nobis omnes defeciſſe: pauci demum relicti ſumus: age, perſequutionem incipe, quandoquidem vel a paucis illis relinquimur, deſertique manemus. Iis enim, quos (poſt fugatos in exſiliumque miſſos Epiſcopos illos) ad noſtras partes vi pertraximus, reverſi illi ab exſilio, perſuaſerunt ut adverſum nos ſentirent. Litteras igitur ſcribe adverſus omnes, Philagriumque ſecundo Ægypti præfectum mittito, qui ſtrenuiſſimus eſt in perſequendo, ut experientia compertum eſt, cum maxime ſit apoſtata. Mitte etiam Gregorium Alexandriam Epiſcopum, idoneum ſane hominem ad noſtram ſtabiliendam hæreſim.

Anno 340.

Res in Gregorii intruſione geſtæ anno 341.

10. Litteras itaque ſcribit Conſtantius, ac in omnes movet perſequutionem Philagriumque mittit, cum Arſacio quodam eunucho. Mittit item Gregorium cum militari manu: reſque ſuperioribus ſimiles geſtæ ſunt; coacta quippe illi bubulcorum, opilionum, aliorum forenſium, ac petulantium juvenum multitudine, cum gladiis & clavis in Eccleſiam Cyrini dictam irrupere: ibique alios occiderunt, alios pedibus calcarunt, alios plagis laniatos in carcerem truſerunt in exſiliumque

οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς πρὸς πάντας φοβεροὺς ἐπιδεικνύειν ἐσπουδάκασιν, καὶ ζῶντας μὲν ἐξορίζουσιν, ἀποθανόντας δὲ οὐκ ἐλεοῦσιν. ἀλλὰ καὶ οὗτοι μόνοι παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους μισοῦσι τοὺς ἀπελθόντας, καὶ τοῖς οἰκείοις αὐτῶν ἐπιβουλεύουσιν, οἱ τῷ ὄντι ἀπάνθρωποι καὶ μισόκαλοι, καὶ πλεῖον ἐχθρῶν τὸν τρόπον ἄγριον ἔχοντες, διὰ τὴν (1) ἑαυτῶν ἀσέβειαν, οἱ μὴ ἐξ ἀληθείας, ἀλλ' ἐκ πεπλασμένων προφάσεων ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἑτέροις πᾶσιν ἐπιβουλεύειν σπουδάσαντες.

8. Ταῦτα συνορῶντες οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ, Κωνσταντῖνος, Κωνστάντιος, καὶ Κώνστας, ἐποίησαν πάντας μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς ἐπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν· γράψαντες περὶ μὲν τῶν ἄλλων, ἰδίᾳ τῇ ἑκάστου ἐκκλησίᾳ· περὶ δὲ Ἀθανασίου ταῦτα· ἃ πάλιν τὴν μὲν τοῦ πράγματος βίαν δείκνυσι, τὴν δὲ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἀνδροφόνον προαίρεσιν ἐλέγχει.

(2) Ἀντίγραφον Κωνσταντίνου Καίσαρος τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, πόλεως τῶν Ἀλεξανδρέων.

ΟΥΔΕ τὴν τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας διαπεφευγέναι γνῶσιν οἴομαι, διὰ τοῦτο Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην. (Ἐγράφη ὄπισθεν (3) εἰς τὸν οε λόγον ἀπαραλλάκτως.)

Τὰ μὲν ὧδε γραφέντα ταῦτα· τῶν δὲ συσκευῶν αὐτῶν τίς ἕτερος ἀξιόπιστος τούτου μάρτυς ἂν γένοιτο, ταῦτα γὰρ εἰδὼς, οὕτως καὶ αὐτὸς ἔγραψεν.

9. Οἱ μὲν οὖν περὶ Εὐσέβιον βλέποντες ἐλαττουμένην αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, γράφουσιν εἰς Ῥώμην, γράφουσι δὲ καὶ τοῖς βασιλεῦσι Κωνσταντίνῳ καὶ Κώνσταντι κατὰ Ἀθανασίου. ὡς δὲ καὶ οἱ παρὰ Ἀθανασίου ἀποσταλέντες διήλεγξαν τὰ παρ' ἐκείνων γραφέντα, παρὰ μὲν τῶν βασιλέων ἐνετράπησαν. ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ῥώμης Ἰούλιος ἔγραψε χρῆναι γενέσθαι σύνοδον, ἔνθα ἂν ἐθελήσωμεν, ἵνα ἃ μὲν κατηγοροῦσι δείξωσι, περὶ δὲ ὧν κατηγοροῦνται καὶ αὐτοὶ, θαῤῥοῦντες ἀπολογήσωνται. οὕτω γὰρ καὶ οἱ παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντες πρεσβύτεροι, βλέποντες ἑαυτοὺς ἐλεγχομένους, ἠξίωσαν γενέσθαι. τούτων τοίνυν γενομένων, ὁρῶντες ἑαυτοὺς οἱ πρὸς πάντα τυγχάνοντες ὕποπτοι, μὴ περιγενομένους ἐν ἐκκλησιαστικῇ κρίσει, προσέρχονται μόνῳ Κωνσταντίῳ, καὶ λοιπὸν ἀποδύρονται, ὡς πρὸς τὸν τῆς αἱρέσεως προστάτην· φεῖσαι, λέγοντες, τῆς αἱρέσεως· ὁρᾷς πάντας ἀποστάντας ἀφ' ἡμῶν· ὀλίγοι λοιπὸν (4) ἀπελείφθημεν. ἄρξαι διώκειν, ἐπεὶ καὶ παρὰ τῶν ὀλίγων ἀφιέμεθα, καὶ μένομεν ἔρημοι. οὓς γὰρ ἐβιασάμεθα, τούτων ἐξορισθέντων, τούτους ἐπανελθόντες ἔπεισαν πάλιν φρονεῖν καθ' ἡμῶν. γράψον οὖν κατὰ πάντων, καὶ πέμψον Φιλάγριον δεύτερον ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου· αὐτὸς γὰρ ἐπιτήδειος δύναται διώκειν, ἤδη μὲν τῇ πείρᾳ δείξας, μάλιστα δὲ καὶ παραβάτης ὤν. πέμψον δὲ καὶ Γρηγόριον ἐπίσκοπον εἰς Ἀλεξάνδρειαν, καὶ οὗτος γὰρ δύναται συστῆσαι τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν.

10. Γράφει τοίνυν οὕτω Κωνστάντιος, πάντας δὲ διώκει, καὶ πέμπει Φιλάγριον ἔπαρχον, καὶ Ἀρσάκιόν τινα εὐνοῦχον· πέμπει δὲ καὶ Γρηγόριον μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας. καὶ τοιαῦτα γέγονεν, οἷα καὶ (5) πρότερον. συναγαγόντες γὰρ πλῆθος βουκόλων καὶ ποιμένων, ἄλλων τε ἀγοραίων καὶ ἀσελγῶν νεωτέρων, μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων, ἐπῆλθον (6) ἀθρόως τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ καλουμένῃ Κυρίνου· καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ κατεπάτησαν, ἄλλους τε πληγαῖς κατακόψαντες εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλον,

καὶ

(1) Sic Reg. & Baſil. Editi vero αὐτῶν.
(2) Reg. his omnibus omiſſis ſic habet, Κωνσταντῖνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πόλεως τῶν Ἀλεξανδρέων. Τὰ μὲν ὧδε γραφέντα &c.
(3) Baſil. εἰς τὸν ὧδε λόγον. In editis ὧδε deeſt.
(4) Reg. ὑπελείφθημεν.
(5) Reg. τὸ πρότερον. Quæ ſequuntur, enarrantur item per totam Epiſtolam Encyclicam anno 341. conſcriptam, & in Epiſt. Julii, num. 43.
(6) Sic Reg. ἀθρόως deeſt in editis.

καὶ ἐξύβριζον. πολλάς τε γυναῖκας κατασύροντες, A εἷλκον εἰς τὸ δικαστήριον δημοσίᾳ, καὶ τῶν τριχῶν ἕλκοντες ὕβριζον· ἄλλους ἐδήμευον, ἄλλων ἄρτους ἀφῄρουν, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τοῖς Ἀρειανοῖς πείθωνται, καὶ Γρηγόριον δέξωνται τὸν ἀπὸ βασιλέως ἀποσταλέντα.

11. Ἀθανάσιος μὲν οὖν, (1) πρὶν γενέσθαι ταῦτα, καὶ μόνον ἀκούσας, ἔπλευσεν εἰς τὴν Ῥώμην, εἰδώς τε τὸν θυμὸν τῶν αἱρετικῶν, καὶ ἵνα, ὡς ἔδοξεν, ἡ σύνοδος γένηται. ὁ δὲ Ἰούλιος γράφει καὶ πέμπει πρεσβυτέρους, Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον, ὁρίσας καὶ προθεσμίαν, ἵνα ἢ ἔλθωσιν, ἢ γινώσκωσιν ἑαυτοὺς ὑπόπτους εἶναι κατὰ πάντα. ἀλλ' οἱ περὶ Εὐσέβιον B ὡς μόνον ἤκουσαν ἐκκλησιαστικὴν ἔσεσθαι κρίσιν, ἐν ᾗ Κόμης οὐ παραγίνεται, οὐ στρατιῶται πρὸ τῶν θυρῶν, οὐ βασιλικῷ προστάγματι τὰ τῆς συνόδου τελοῦνται· ἐν τούτοις γὰρ ἀεὶ κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἴσχυσαν, καὶ ἄνευ τούτων οὐδόλως λαλῆσαι θαῤῥοῦσιν· οὕτω κατέπτηξαν, ὡς τοὺς μὲν πρεσβυτέρους κατασχεῖν καὶ μετὰ τὴν προθεσμίαν, πλάσασθαι δὲ πρόφασιν ἀπρεπῆ, ὅτι μὴ δυνάμεθα νῦν ἐλθεῖν διὰ τὸν παρὰ Περσῶν γινόμενον πόλεμον. τοῦτο δὲ οὐκ ἦν ἀληθὲς, ἀλλὰ φόβος τοῦ συνειδότος. τί γὰρ κοινὸν πόλεμος πρὸς ἐπισκόπους; ἢ διατί μὴ δυνάμενοι διὰ τοὺς Πέρσας C εἰς Ῥώμην ἐλθεῖν, καίτοι μακρὰν ἀπέχουσαν, καὶ πέραν θαλάττης οὖσαν, τοὺς τῆς ἀνατολῆς τόπους καὶ τοὺς ἐγγὺς ἐκείνων περιήρχοντο ὡς λέοντες, ζητοῦντες τίς αὐτοῖς ἐναντιοῦται, ἵνα διαβάλλοντες ἐξορίσωσιν;

12. Ἀμέλει τοὺς πρεσβυτέρους ἀπολύσαντες ἐπὶ τῇ ἀπιθάνῳ ταύτῃ προφάσει, συνελάλουν ἀλλήλοις· ἐπεὶ μὴ δυνάμεθα ἐκκλησιαστικῇ κρίσει κρατεῖν, τὴν συνήθη τόλμαν ἐπιδειξώμεθα. γράφουσι τοίνυν Φιλαγρίῳ, καὶ ποιοῦσιν αὐτὸν μετὰ Γρηγορίου κατ' ὀλίγον ἐξελθεῖν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ λοιπὸν ἐπίσκοποι μαστίζονται καὶ δεσμεύονται πικρῶς. Σαραπάμμωνα γοῦν ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν ἐξορίζουσι, (2) Ποτάμμωνα δὲ ἐπίσκοπον ὁμολογητὴν, ἀπολέσαντα καὶ αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν ἐν τῷ διωγμῷ, οὕτω κατέκοψαν ταῖς κατατραχηλίοις πληγαῖς, ὡς μὴ D πρότερον παύσασθαι πρὶν ἂν νομισθῆναι τὸν ἄνθρωπον νεκρόν. οὕτω γοῦν ἐῤῥίφη καὶ μόγις μετὰ ὥρας θεραπευόμενος καὶ διαῤῥιπιζόμενος ἀνέπνευσε, τοῦ Θεοῦ δεδωκότος τὸ ζῆν. ἀλλὰ μετὰ χρόνον ὀλίγον, ἐκ τοῦ πόνου τῶν πληγῶν ἀπέθανεν, ἔχων ἐν Χριστῷ τὸ καύχημα δευτέρου μαρτυρίου. πόσοι τε ἄλλοι μονάζοντες ἐμαστίζοντο, καθεζομένου Γρηγορίου μετὰ Βαλακίου, τοῦ λεγομένου δουκός· πόσοι ἐπίσκοποι ἐκόπτοντο· (3) πόσαι παρθένοι ἐτύπτοντο·

13. Εἶτα ὁ ἄθλιος Γρηγόριος μετὰ ταῦτα παρεκάλει πάντας κοινωνεῖν αὐτῷ· καίτοι εἰ κοινωνίαν E (4) ἠξίου παρ' αὐτῶν ἔχειν, οὐκ ἦσαν ἄξιοι πληγῶν· εἰ δὲ ὡς φαύλους ἔκοπτες, τί ὡς ἁγίους παρεκάλεις; ἀλλ' οὐδὲν ἦν αὐτῷ προκείμενον, ἢ τὸ τῶν ἀποστειλάντων πληρῶσαι, καὶ τὴν αἵρεσιν συστῆσαι. διὰ τοῦτο (5) καὶ ἀνδροφόνος γέγονε καὶ δήμιος, καὶ ὑβριστὴς, καὶ δόλιος, καὶ βέβηλος, καὶ τὸ ὅλον χριστομάχος ὁ ἀνόητος. τὴν γοῦν τοῦ ἐπισκόπου θείαν οὕτως ἐδίωξεν, ὡς μηδὲ ἀποθανοῦσαν ἀφεῖναι ταφῆναι· καὶ τοῦτ' ἂν ἐγεγόνει, καὶ ἄταφος ἐῤῥίφη, εἰ μὴ οἱ ὑποδεξάμενοι αὐτὴν, ὡς ἴδιον νεκρὸν ἐξήνεγκαν· οὕτω καὶ ἐν τούτοις εἶχεν ἀνόσιον τὸν τρόπον. καὶ γὰρ καὶ (6) χηρῶν F

Tom. I.

expulerunt; mulieres plurimas abductas ad tribunal palam pertraxere, crinibuſque raptatas contumeliis affecere: alios proſcripſere, aliorum panes abſtulere: idque nulla alia de cauſa, quam ut eos Arianis adhærere, Gregoriumque ab Imperatore miſſum recipere cogerent.

11. Athanaſius porro his nondum actis, ad primum rei auditum Romam navigavit, quod hæreticorum furorem probe perſpectum haberet: ut etiam, prout ſtatutum fuerat, Synodus ibi celebraretur. Julius autem presbyteros Elpidium & Philoxenum cum litteris mittit, tempuſque illis præſtituit, ut intra illud Romam ſe conferrent, aut ſcirent ſe in omnibus ſuſpectos haberi. At Euſebiani, ubi ſolum audiere, Eccleſiaſticum illic fore judicium, ubi nec Comes adeſſet, nec milites pro foribus ſtantes: ubi nec Synodi acta ex Imperatoris juſſu ederentur, (hoc enim ſolum modo in Epiſcopos ſemper prævaluerunt: iis deficientibus, ne mutire quidem audent) tanto ſunt terrore perculſi, ut Presbyteros ultra præfinitum tempus detinerent, futilemque excuſationem commenti, ob Perſarum bellum nequimus, ajebant, jam accedere. Haud verus autem obtentus ille erat, ſed conſcientiæ metu detinebantur. Quid enim ad Epiſcopos bellum? Et quare Perſarum bello præpedirentur, quin Romam peterent, longinquam & tranſmarinam urbem; illi, inquam, qui Orientis loca, etiam Perſis finitima, tum temporis inſtar leonum circuibant, inquirendo quiſnam ipſis adverſaretur, ut calumniis eum ſuis in exſilium pellerent?

12. Et ſane poſt quam Presbyteros cum abſurda illa excuſatione dimiſiſſent, hæc mutuo colloquuti ſunt: Cum Eccleſiaſtico judicio prævalere nequeamus, ſolita audacia rem geramus. Litteris itaque Philagrio miſſis, auctores ſunt, ut cum Gregorio brevi Ægyptum peragret. Hinc Epiſcopi flagellantur, vinculiſque acerbe conſtringuntur: Sarapammonem igitur Epiſcopum & Confeſſorem pellunt in exſilium: Potammonem item Epiſcopum Confeſſoremque, cui oculus fuerat in perſequutione effoſſus, tot plagis in cervicem cæciderunt, ut non ante finem facerent, quam hominem exſtinctum putarent. Eo igitur modo abjectus, vix poſt aliquas horas, curatione adhibita flabellique ope, Deo vitam concedente, reſpiravit: ita tamen ut modico elapſo tempore, plagarum dolore interierit, iteratique martyrii gloriam in Chriſto obtinuerit. Quot alii Monachi flagellis cæſi ſunt, ſedente Gregorio cum Balacio Duce nuncupato! Quot Epiſcopi plagis conciſi! Quot Virgines verberatæ! — Anno 342.

13. Poſt hæc improbus Gregorius omnes cohortatus eſt ut ſecum communicarent: Atqui ſi communionem eorum poſtulabas, non digni plagis erant illi; ſin ut improbos lancinaſti, quid ut ſanctos eoſdem hortabare? At nihil ille in propoſito habuit, quam ut virorum qui ſe miſerant res perageret, hæreſimque ſtabiliret. Propterea homicida, carnifex, contumelioſus, fraudulentus, prophanus, unoque verbo, Chriſti hoſtis ſtultus ille effectus eſt. Epiſcopi materteram ita acerbe perſequutus eſt, ut ne defunctam quidem ſineret ſepeliri, quod ſane futurum erat, abjectaque fuiſſet inſepulta; niſi qui eam ſuſtulere, quaſi proprium ſibi cadaver aſportaſſent: ita impiis hac in re moribus fuit. Præterea cum viduæ

Matertera Athanaſii vexatur a Gregorio.

(1) Ita Reg. In editis vero καὶ legitur ante πρίν. Quæ autem hic referuntur, nonnihil difficultatis habent: quam in Athanaſii Vita nos levaſſe ſperamus.

(2) Reg. Ποτάμωνα cum unico μ. Mox Reg. & Baſil. ἀνέπνευσε. Editi vero ἀνεπλεύσατο, male. Paulopoſt Reg. κατέκοψε perperam.

(3) Hæc, πόσαι παρθένοι ἐτύπτοντο, deſunt in Editis, ſed in Reg. leguntur.

(4) Sic Reg. Baſil. & edit. Commeliniana. Edit. vero Pariſ. ἤξιε, male.

(5) καὶ poſt τοῦτο deeſt in editis, ſed in Reg. habetur.

(6) Sic Reg. In editis vero καὶ χηρῶν deeſt. Ibid. ἀνεξόδων, hæc vox ſignificat mendicos, ita vocatos, quod eant ἀνὰ τὰς ἐξόδους per vias: at longe alio ſenſu accepta eſt a quibuſdam, ſed male ut infra videbitur.

ceterique mendici eleemoſynam accipere conſueſſent, juſſit ea diripi quæ erogabantur, confringique vaſa quibus oleum vinumque deferebatur; ut non ſolum rapiendo illa impie ageret, verum etiam geſtis ſuis Dominum probro afficeret: brevi ab illo auditurus: Quantum hos inhonoraſti, & me inhonoraſti.

14. Multa quoque alia fecit quæ omnem loquendi facultatem ſuperant, quibus, qui audiret, fidem negaret. Talia autem agendi hæc illi cauſa fuit, quod ſcilicet neque juxta Eccleſiaſticum canonem ordinatus fuiſſet, neque juxta Apoſtolicam traditionem vocatus fuiſſet Epiſcopus: ſed ex Palatio cum militari manu & pompa miſſus fuiſſet, quaſi ſæcularis ſibi magiſtratus traditus eſſet. Quapropter magiſtratuum potius amicus optabat eſſe, quam Epiſcoporum & Monachorum. Si quando igitur Pater Antonius illi ex monte ſcriberet, ſicut pietas erga Deum peccatori abominatio eſt; ſic ille Sancti viri litteras exſecrabatur. Sin vero Imperator, aut Dux exercitus, aut alius quiſpiam judex, litteras ad eum mitteret, tanta perfuſus erat lætitia, quanta illi de quibus in proverbiis haud ſine indignatione dicitur:

Prov. 2. 13. *Væ qui derelinquunt vias rectas, qui lætantur in malis, & qui gaudent in converſatione malorum*. Eos certe qui hujuſmodi ſibi litteras deferebant pecuniarum dono remunerabat. Antonius vero cum aliquando ſcripſiſſet,

Mors Balacii Ducis. auctor fuit ille ut Balacius Dux in epiſtolam ſpueret, illamque projiceret: ſed rem haud inultam reliquit divina vindicta; ſiquidem non diu poſtea equo inſidentem Ducem, & ad proximam manſionem iter inſtituentem, converſus equus in femore illum ita momordit, ut humi dejiceret, intraque triduum ille obiret.

Anno 342. Celebratur Romæ Synodus.

15. Hæc erant illorum adverſum omnes facinora. Romæ vero coacti Epiſcopi plus minus quinquagiota, Euſebium & ſocios utpote ſuſpectos ac metuentes accedere, nequaquam receperunt, imo eorum reſcripta irrita fecerunt: nos autem admiſere noſtramque communionem amplexi ſunt. Hæc dum agerentur, ad notitiam Conſtantis Imperatoris devenere, cum Romana Synodus, tum res Alexandriæ in univerſoque Oriente adverſus Eccleſias geſtæ: ſcripſitque ille fratri ſuo Conſtantio, ac demum placuit utrique ut Synodus celebraretur, expenderenturque negotia: ut ne ultra vexarentur qui læſi fuiſſent, ac qui alios læſerant, ne ejuſmodi res perpetrare auderent.

Anno 347. Synodus Sardicenſis celebratur.

Conveniunt cum ex Oriente tum ex Occidente in Sardica urbe Epiſcopi plus minus centum ſeptuaginta. Occidentales autem Epiſcopi ſoli erant, ſecum habentes patrem Hoſium: Orientales vero pædagogos advocatoſque ſecum adducebant, Muſonianum Comitem & Heſychium Caſtrenſem: quorum ope freti alacri animo acceſſere, rati ſe omnia deinceps eorum potentia acturos. Eo enim modo ac ejuſmodi opitulatoribus ſubnixi, ſeſe quibus libuit terribiles exhibuere, ac quibus placuit inſidiati ſunt. At obi accedentes adverterunt Eccleſiaſticum ibi fore judicium abſque comite vel militibus: ubi ex ſingulis Eccleſiis urbibuſque accuſatores viderunt, cum paratis adverſum ſe documentis: ubi Arium conſpexerunt & Aſterium, venerabiles Epiſcopos, qui cum ſecum acceſſiſſent, a ſe receſſerant, ad parteſque noſtras ſe contulerant, quique eorum vafritiem enarrabant; quantum ſcilicet in geſtis ſuis

καὶ ἄλλων ἀναξίων λαβόντων ἐλεημοσύνην, ἐκέλευσε τὰ διδόμενα διαρπάζεσθαι, καὶ τὰ ἀγγεῖα τὰ οἷς ἔφερον τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, (1) κατεάγνυσθαι, ἵνα μὴ μόνον λαβὼν ἀσεβήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἔργοις ἀτιμάζῃ τὸν κύριον, ἀκουσόμενος ὅσον οὐδέπω παρ' αὐτοῦ· ἐφόσον ἠτιμάσατε τούτους, καὶ ἐμὲ ἠτιμάσατε.

14. Πολλά τε ἕτερα ἐποίει, ἃ καὶ λόγου φύσιν ὑπεραίρει, καὶ ἀκούσας τις ἄπιστα νομίσειε. ταῦτα δὲ διὰ τοῦθ' οὕτως ἐποίει, ἐπεὶ μήτε ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὴν κατάστασιν εἶχε, μήτε ἀποστολικῇ παραδόσει κληθεὶς ἦν ἐπίσκοπος· ἀλλ' ἐκ Παλατίου μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ φαντασίας ἀπέσταλτο, ὥσπερ ἀρχὴν κοσμικὴν ἐγκεχειρισμένος. διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόντων μᾶλλον ηὔχετο φίλος εἶναι, ἢ ἐπισκόπων, καὶ μοναζόντων. εἴ ποτε γοῦν καὶ ὁ πατὴρ Ἀντώνιος ἐκ τοῦ ὄρους ἔγραφεν, ὥσπερ βδέλυγμα ἁμαρτωλῷ θεοσέβεια, οὕτως ἐβδελύσσετο τὰ τοῦ ἁγίου γράμματα. εἴ ποτε δὲ βασιλεὺς, ἢ στρατηλάτης, ἢ ἄλλος δικαστὴς ἐπέστελλεν, ὅσον περιχαρὴς ἐγίγνετο, ὡς οἱ ἐν ταῖς παροιμίαις, καθὼς χλευάζων ἔλεγεν ὁ λόγος· „οἱ ἐγκαταλείποντες ὁδοὺς εὐθείας, οἱ εὐφραινόμενοι ἐπὶ κακοῖς, καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῶν.„ ἐτίμα τοὺς μὲν ταῦτα κομίζοντας [illegible] χρήμασιν, (2) Ἀντωνίου δέ ποτε γράψαντος πεποίηκε τὸν δοῦκα Βαλάκιον καταπτύσαι τὰς ἐπιστολὰς, καὶ ταύτας ἀποῤῥῖψαι. ἀλλ' οὐ παρεῖδεν ἡ θεία δίκη· μετ' οὐ πολὺ γὰρ τὸν λεγόμενον δοῦκα ἐπικαθήμενον ἵππῳ, καὶ ἀπερχόμενον εἰς τὴν πρώτην μονὴν, ἐπιστραφεὶς ὁ ἵππος, καὶ δακὼν εἰς τὸν μηρὸν, κατέβαλε, καὶ τριῶν ἡμερῶν ἀπέθανεν.

15. Ἐκεῖνοι μὲν δὴ ὅσα ἔπραττον κατὰ πάντων. ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ συνελθόντες ἐπίσκοποι ὡς πεντήκοντα, τοὺς μὲν περὶ Εὐσέβιον, ὡς ὑπόπτους καὶ φοβηθέντας ἐλθεῖν, οὐκ ἀπεδέξαντο· ἀλλὰ καὶ τὰ γραφέντα παρ' αὐτῶν ἠκύρωσαν· ἡμᾶς δὲ ἀπεδέξαντο, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν ἠγάπησαν. ὡς δὲ ταῦτα ἐγίγνετο, ἦλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ βασιλέως Κώνσταντος, ὅτι ἐν Ῥώμῃ γενομένη σύνοδος, καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ πάσῃ τῇ ἀνατολῇ κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν γεγενημένα. καὶ γράφει τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίῳ, καὶ λοιπὸν ἀμφοτέροις ἀρέσκει σύνοδον γενέσθαι, καὶ διαγνωσθῆναι τὰ πράγματα, ἵν' οἱ μὲν ἀδικηθέντες, μηκέτι πάσχωσιν, οἱ δὲ ἀδικοῦντες, μηκέτι τοιαῦτα τολμᾷν (3) δύνωνται. συνέρχονται τοίνυν ἀπό τε τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως ἐν τῇ Σαρδῶν πόλει, πλέον ἢ ἔλαττον ρο' τὸν ἀριθμὸν ἐπίσκοποι, καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς δύσεως μόνοι ἦσαν ἐπίσκοποι, ἔχοντες πατέρα τὸν Ὅσιον· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν παιδαγωγοὺς καὶ συνηγόρους Μουσωνιανὸν (4) κόμητα, καὶ Ἡσύχιον τὸν Καστρήσιον, δι' οὓς καὶ προθύμως ἦλθον, νομίζοντες μετ' ἐξουσίας αὐτῶν πάλιν πάντα πράττεσθαι. οὕτω γὰρ ἀεὶ διὰ τούτων φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνυον οἷς ἐβούλοντο, καὶ ἐπεβούλευον (5) οἷς αὖ αὐτοῖς ἐδόκει. ὡς δὲ ἀπαντήσαντες ἑωράκασιν ἐκκλησιαστικὴν δίκην μόνον γινομένην (6) χωρὶς κόμητος καὶ στρατιωτῶν, ὡς ἑωράκασι τοὺς ἀφ' ἑκάστης ἐκκλησίας καὶ πόλεως κατηγόρους, καὶ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους· ὡς ἑωράκασιν Ἄριον καὶ Ἀστέριον τιμίους ἐπισκόπους, ἀνελθόντας μὲν σὺν αὐτοῖς, ἀποδημήσαντας δὲ ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐλθόντας μεθ' ἡμῶν, διηγουμένους τε τὴν πανουργίαν ἐκείνων, ὡς ὕποπτοι ἦσαν (7) ἐν τοῖς

(1) Sic Editi, Reg. κατεαγνύσθαι.
(2) Hæc item enarrantur in Vita Antonii, ſed cum nonnulla diſcrepantia. Ibi vide ſis.
(3) Reg. δύνανται.
(4) Reg. κόμιτα, prima manu, ſecunda κόμητα. Mox Reg. Καστρήσιον recte. Editi Καστρίσιον.
(5) Reg. οἷς ἔδει.
(6) Hæc, χωρὶς κόμητος καὶ στρατιωτῶν, deſunt in Editis, ſed in Reg. habentur, in quo ſecunda manu legitur κόμητος, prima κόμιτος, & ſic infra & alias ſemper. Qui infra Ἄριος dicitur, Macarius vocatur in poſtrema Sardicenſi epiſtola.
(7) Sic Reg. In editis vero ἐν deeſt.

A τοῖς προστάγμασι, καὶ φοβοῦνται κρίσιν γενέσθαι, μὴ ἐλεγχθῶσι παρ' ἡμῶν μὲν συκοφάνται, παρὰ δὲ τῶν ἐκδοθέντων κατηγόρων, ὡς αὐτοὶ ταῦτα (1) ὑποβαλόντες, καὶ τὰ τοιαῦτα μηχανησάμενοι. Ταῦτα συνορῶντες, καίτοι μετὰ σπουδῆς ἐλθόντες, νομίσαντες μηδὲ ἡμᾶς ἀπαντῆν ὡς φοβουμένους· ὡς ἑωράκασι καὶ τὴν ἡμῶν προθυμίαν, ἀποκλείουσιν ἑαυτοὺς ἐν τῷ Παλατίῳ· ἐκεῖ γὰρ ᾤκουν. Καὶ λοιπὸν ἀλλήλοις συνελάλουν· ἤλθομεν ἐπ' ἄλλοις, καὶ ἄλλα βλέπομεν, ἀπηντήσαμεν μετὰ κομήτων, καὶ χωρὶς κομήτων ἡ κρίσις γίνεται· κατακρινόμεθα πάντως. Οἴδατε πάντες τὰ προστάγματα· ἔχουσιν οἱ B περὶ Ἀθανάσιον τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ ὑπομνήματα, ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν καθαρίζεται, ἡμεῖς δὲ καταισχυνόμεθα. Τί δὴ ὧδε μένομεν; τί βραδύνομεν; πλασώμεθα προφάσεις, καὶ ἀπέλθωμεν, μὴ μένοντες κατακριθῶμεν. Βέλτιον φεύγοντας ἐρυθριᾷν, ἢ ἐλεγχθέντας συκοφάντας (2) καταισχυνθῆναι. Ἐὰν φύγωμεν, δυνάμεθά πως κἂν τὴν αἵρεσιν προΐστασθαι· (3) ἐὰν δὲ καὶ φεύγοντας ἡμᾶς κατακρίνωσιν, ἀλλ' ἔχομεν βασιλέα προστάτην, ὃς μὴ ἀφίησιν ἡμᾶς ὑπὸ τῶν λαῶν ἐκβάλλεσθαι ἀπὸ τῆς ἐκκλησιῶν.

16. Τοιαῦτα (4) μὲν οὖν ἐκεῖνοι διελογίζοντο. Ὅσιος δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐπίσκοποι συνεχέστερον C αὐτοῖς ἐσήμαινον τὴν προθυμίαν τῆς περὶ Ἀθανάσιον, καὶ ὡς ἕτοιμοι πρὸς ἀπολογίαν εἰσὶν, ἐπαγγελλόμενοι διελέγχειν ὑμᾶς συκοφάντας· ἔλεγόν τε, εἰ φοβεῖσθε τὴν κρίσιν, τί ἀπηντήσατε; ἔδει γὰρ ἢ μὴ ἐλθεῖν, ἢ ἐλθόντας μὴ φεύγειν. Ἐκεῖνοι ταῦτα ἀκούοντες, καὶ μᾶλλον καταπλαγέντες, ἀπρεπεστέρᾳ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προφάσεως ἄλλῃ προφάσει χρησάμενοι, ὡς βασιλέως αὐτοῖς ἐπινίκια κατὰ Περσῶν γράψαντος, ἐπεχείρησαν φεύγειν. Καὶ ταύτην τὴν πρόφασιν οὐκ αἰδεσθέντες ἔπεμψαν διὰ Εὐσταθίου πρεσβυτέρου τῆς κατὰ Σαρδικὴν ἐκκλησίας. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως αὐτοῖς ἡ φυγὴ κατὰ θυμὸν (5) ἀπέβη· εὐθὺς γὰρ D ἡ ἁγία σύνοδος, ἧς πρόηγορος ἦν ὁ μέγας Ὅσιος, ἔγραψεν αὐτοῖς φανερῶς· ἢ ἀπαντήσατε ἀπολογησόμενοι πρὸς τὰς ἐπιφερομένας καθ' ὑμῶν κατηγορίας, καὶ ἃς εἰργάσασθε συκοφαντίας, ἢ γινώσκετε ὅτι ὑμᾶς μὲν ὡς ὑπευθύνους ἡ σύνοδος κατακρίνει· τοὺς δὲ περὶ Ἀθανάσιον, ἐλευθέρους καὶ καθαροὺς ἀπὸ πάσης αἰτίας ἀποφαίνεται. Ἐκεῖνοι τοίνυν ὑπὸ φόβου τοῦ συνειδότος ἠλαύνοντο μᾶλλον, ἢ τοῖς γράμμασιν ἐπείθοντο. Καὶ γὰρ τοὺς ἀδικηθέντας παρ' αὐτῶν ὁρῶντες, οὐδὲ πρὸς τοὺς λέγοντας ἐπεστρέφοντο, ἀλλ' ὀξύτερον, ἔφευγον.

17. Ἐκείνων μὲν οὖν οὕτως αἰσχρῶς καὶ ἀπρεπῶς γέ- E γονεν ἡ φυγή· ἡ δὲ ἁγία σύνοδος ἡ ἀπὸ λε΄. καὶ πλείον ἐπαρχιῶν συναχθεῖσα, ἐπιγνοῦσα τὴν τῶν Ἀρειανῶν κακοήθειαν, ἐδέξατο τοὺς περὶ Ἀθανάσιον εἰς ἀπολογίαν περὶ ὧν πεπόνθασι, καὶ ὧν κατηγόρησαν· καὶ οὕτως ἀπολογησαμένους, ὅπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ἀπεδέξατο καὶ ὑπερεθαύμασεν, ὥστε αὐτούς τε καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ἀγαπῆσαι, καὶ γράψαι πανταχοῦ, γράψαι τε καὶ εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν, καὶ μάλιστα εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ εἰς τὰς Λιβύας, Ἀθανάσιον μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καθαρούς, καὶ πάσης μέμψεως ἐκτὸς εἶναι, τοὺς δὲ κατ' αὐτῶν γενομένους, F συκοφάντας, κακούργους, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοὺς τυγχάνειν. Ἀπέλυσαν γοῦν αὐτοὺς μετ' εἰρήνης· καθεῖλον δὲ Στέφανον καὶ Μηνόφαντον, Ἀκάκιον καὶ Γεώργιον τὸν ἐν Λαοδικείᾳ, Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Θεόδωρον καὶ Νάρκισσον· Γρηγόριον γὰρ τὸν ἀπὸ βασιλέως εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποσταλέντα, οὕτως ἀπεκήρυξαν, ὡς μηδὲ ὅλως ἐπίσκοπον γενόμενον, (6) μηδὲ ὀφείλοντα Χριστιανὸν ὀνομάζεσθαι

A ſuſpecti eſſent, quam timerent illi ne judicium ferretur, neve a nobis ſycophantæ deprehenderentur, ab iiſque quos ſubornarant accuſatoribus proderentur, quod ipſi ſcilicet omnia ſuggeſſiſſent, ejuſmodique res moliti eſſent. Hæc animadvertentes, tametſi alacri animo iſthuc ſe contulerant, rati nos præ formidine ſui ne accedere quidem auſuros: ubi fiduciam conſpexere noſtram, ſe ſe recludunt intra Palatium, illic enim habitabant. Tum invicem colloquebantur: Ad alia venimus, alia conſpicimus: acceſſimus cum Comitibus, & abſque Comitibus judicium redditur: damnabimur haud dubie. Noſtis omnes quæ- B nam juſſa fuerint: habet Athanaſius rerum in Mareote geſtarum monumenta, quibus ille purgatur, nos dedecore afficimur. Quid moramur? quid comperendinamur? cauſas comminiſcamur ad ſecedendum, ne hic manentes damnemur. Satius eſt fugientes erubeſcere, quam ſycophantas deprehenſos affici pudore. Si fugiamus, qualicumque modo poſſumus hæreſi patrocinari: quod ſi nos fugientes damnarint, haud deerit patronus, Imperator ſcilicet, qui non ſinet nos ex Eccleſiis a populis exturbari.

16. Hoc illi modo invicem colloquebantur. Ho- C ſius vero ceterique omnes Epiſcopi, frequentius illis Athanaſii & ſociorum fiduciam ſignificabant, declarabantque quam parati illi eſſent ad depellenda crimina, promittentes ſe probaturos ſycophantas illos eſſe. Ajebant item, Si judicium pertimeſcitis, cur acceſſiſtis; oportuit enim aut non acceſſiſſe, aut poſtquam veniſtis non aufugere. His auditis illi, graviori perculſi terrore: cum abſurdiorem, quam dudum Antiochiæ, adtuliſſent excuſationem; quod ſcilicet ipſis Imperator litteris ſuis victoriam de Perſis reportatam ſignificaſſet, fugam fecerunt. Ejuſmodique excuſationem citra ullum pudorem miſerunt per Eu- D ſtathium Sardicenſis Eccleſiæ Presbyterum. Verum ne ita quidem illis fuga ex ſententia ceſſit: ſtatim namque ſacra Synodus cujus præſes erat magnus Hoſius, hæc aperte illis reſcripſit: Aut occurrite vos purgaturi de quibus accuſati eſtis, deque calumniis quas ſtruxiſtis, aut notum ſit vobis, ut noxios a Synodo vos eſſe damnandos, Athanaſium vero & ſocios inſontes ab omnique crimine puros declarandos. At illi conſcientiæ metu exterriti, magis ad fugam impellebantur, quam litteris obtemperarent: cum enim viros a ſe læſos coram conſpicerent, ne converſo quidem ad legatos vultu, velocius fugiebant.

Ariani Epiſcopi Sardica aufugiunt.

E 17. Ita igitur illi turpiter & indecore fugam fecere. Sacra vero Synodus, ex plus triginta quinque provinciis coacta, animadverſa Arianorum malignitate, Athanaſium ſocioſque admiſit, ut ſeſe purgarent de allatis criminationibus, quarum cauſa tot fuerant calamitatibus afflicti. Poſtquam autem illas depuliſſent eo quo ſupra retulimus modo, a Synodo admiſſi ac ſummæ admirationi habiti ſunt, adeo ut eorum communionem amplecterentur: ac miſſis ubique litteris, miſſis item in unamquamque parœciam, maximeque Alexandriam, in Ægyptum, & in Libyas, Athanaſium & ſocios, puros, omniſque F criminis expertes eſſe, declararunt: adverſarios autem illorum, ſycophantas, facinoroſos, ac quidvis potius quam Chriſtianos. Illos igitur cum pace dimiſere; Stephanum vero, Menophantum, Acacium, Georgium Laodicenum, Urſacium, Valentem, Theodorum & Narciſſum depoſuere. Nam Gregorium ab Imperatore Alexandriam miſſum, ita proſcripſerunt, ut qui numquam Epiſcopus fuiſſet, nec vel Chriſtianus eſſet vocandus.

Iidem in Sardicenſi Synodo deponuntur.

Ordi-

(1) Ita Reg. Editi ὑποβάλλοντες.
(2) Ita Reg. Editi κατακρίνεσθαι. Utraque lectio quadrat.
(3) Reg. ἂν δέ.

(4) Sic Reg. In editis οὖν deeſt.
(5) Ita Reg. Editi vero ἐπέβη.
(6) Sic Reg. In editis vero, & ante μηδὲ. Mox Reg. ἀπέφηναν γοῦν, Editi ἀπέφηναν γάρ.

* Epiſtolæ hic memoratæ habentur in Apol. contra Arian. num. 41. ideoque non ſunt ab amanuenſibus ad calcem hujus operis appoſitæ.

Ordinationes etiam quas feciſſe putabatur irritas declararunt, juſſeruntque, ut ne nominarentur quidem in Eccleſiis, ob prævaricationis inſolentiam. Ita cum pace Athanaſius & ſocii dimiſſi ſunt. Litteræ vero eorum ob * Epiſtolæ prolixitatem in fine ſunt adjunctæ. Sic porro ſoluta Synodus eſt.

Arianica perſecutio poſt Synodum Sardicenſem.

18. Qui autem depoſiti fuerunt, quos vel tunc quieſcere par fuit, poſt adeo turpem fugam, digreſſi, talia perpetrarunt ſcelera, ut levia priora facinora iis collata viderentur. Nam cum Adrianopolitani communicare cum ipſis nollent, quod ſcilicet a Synodo aufugiſſent, flagitiiſque obnoxii eſſent, illos ad Imperatorem detulere, effeceruntque ut ex Fabrica, ita dicta ſcilicet, decem laici capite truncarentur: hac in re miniſtro uſi Philagrio, illic tum Comite. Horum monumenta ante urbem ſita, nos illac tranſeuntes vidimus. Deinde quaſi rem præclare geſſiſſent, quod ſcilicet propterea aufugiſſent ne ſycophantæ deprehenderentur, quodcumque placuit ipſis, id ab Imperatore juſſum eſt. Duos igitur Preſbyteros, Diaconoſque tres in Armeniam relegari curarunt: Arium vero & Aſterium, illum Petrarum in Palæſtina, hunc in Arabia Epiſcopum, quod abs ſe reſiliiſſent, non modo in ſuperiorem Libyam relegarunt, ſed & operam dederunt ut contumeliis afficerentur.

Epiſcopi Thraciæ plurimi ab Arianis pulſi. Obiiſſe putatur Lucius ante annum 350.

19. Lucium vero Adrianopolis Epiſcopum, cum magna adverſum ſe loquendi fiducia utentem, ſuamque impietatem coarguentem cernerent, catenis ferreis iterum, quod jam prius egerant, collo & manibus vinciri curarunt: itaque illum in exſilium miſerunt: atque illic, ut ipſi probe norunt, defunctus eſt. Diodorum item Epiſcopum loco pellunt. Olympium autem Ænorum, Theodulumque Trajanopolis, ambos Thraciæ Epiſcopos, proboſque illos & orthodoxos viros, cum hæreſi ſuæ adverterent eſſe infenſiſſimos, calumniati ſunt. Et illud primo egerant Euſebiani, eaque de re ſcripſerat Imperator Conſtantius: ſecundo ipſi calumnias redintegrarunt. Illud autem litteræ ferebant, ut non modo ipſi urbibus Eccleſiiſque ſuis pellerentur: ſed ut capitali pœna, ſicubi reperti fuiſſent, plecterentur. Hoc autem tametſi ſtupendum eſt, nequaquam alienum tamen ab eorum propoſito; nam idipſum cum ab Euſebianis didicerint, hæredeſque ſint illorum impietatis, atque propoſiti; ut patres ſui in Thracia, ſic & illi Alexandriæ ſeſe terribiles exhibere conati ſunt: litteraſque obtinuerunt quibus juſſum erat, ut ad portus, ingreſſuſque urbium cuſtodiæ agerentur, ne ii quibus id conceſſum a Synodo fuerat, ad ſuas Eccleſias remigrarent. Auctores quoque fuerunt ut ſcripto ſignificaretur Alexandrinis judicibus, circa Athanaſium, & quoſdam nominatim recenſitos preſbyteros; ut ſive Epiſcopus, ſive quiſpiam ex illis, vel in Urbem vel in fines ejus ingreſſus deprehenderetur, judici liceret iſtic repertos ca-

ἠκύρωσαν γοῦν καὶ ἃς ἔδοξε κατασταθῆναι ποιῆσαι, προστάξαντες μηδὲ αὐτοὺς ὅλως (1) ἐν ἐκκλησίᾳ ὀνομάζεσθαι, διὰ τὸ καινὸν τῆς παρανομίας. οὕτω μὲν ὁ Ἀθανάσιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης. αὐτῶν γράμματα (2) ἐν τῷ τέλει γέγραπται διὰ τὸ μῆκος τῆς ἐπιστολῆς· καὶ ἡ σύνοδος διαλέλυται.

18. Οἱ δὲ καθαιρεθέντες, δέον καὶ οὕτως ἠρεμεῖν, οἱ δὲ καὶ μετὰ τὴν οὕτως αἰσχρὰν φυγὴν κατελθόντες, τοιαῦτα ἔδρασαν, ὡς ἐκ τούτου μικρὰς αὐτῶν τὰς προτέρας δειχθῆναι πράξεις. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠθέλησαν αὐτοῖς οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει κοινωνῆσαι, ὡς φυγοῦσιν ἀπὸ τῆς συνόδου καὶ ὑπευθύνοις γενομένοις, ἀνήνεγκαν βασιλεῖ Κωνσταντίῳ, καὶ πεποιήκασιν ἀπὸ τῆς ἐκεῖ καλουμένης Φαβρικῆς (3) δέκα λαϊκοὺς ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλάς, ὑπουργοῦντος αὐτοῖς καὶ ἐν τούτῳ Φιλαγρίου, πάλιν (4) ἐκεῖ κόμητος γενομένου. καὶ τούτων τὰ μνήματα πρὸ τῆς πόλεώς ἐστιν, ἅπερ παρερχόμενοι καὶ ἡμεῖς ἑωράκαμεν. (5) εἶτα ὥσπερ κατορθώσαντες, ὅτι διὰ τοῦτ' ἔφυγον, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσι συκοφάνται, ἅπερ ἐβούλοντο ταῦτα καὶ βασιλεὺς ἐκέλευε. πεποιήκασι γοῦν καὶ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐξορισθῆναι πρεσβυτέρους δύο, καὶ διακόνους τρεῖς· καὶ Ἄρειον μὲν καὶ Ἀστέριον, τὸν μὲν ἀπὸ Πετρῶν τῆς Παλαιστίνης, τὸν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀραβίας ἐπισκόπους, τοὺς ἀποπηδήσαντας ἀπ' αὐτῶν, οὐ μόνον ἐξώρισαν εἰς τὴν ἄνω Λιβύην, ἀλλὰ καὶ ὕβρεων μετασχεῖν αὐτοὺς πεποιήκασι.

19. Λούκιον δὲ τὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπίσκοπον, (6) ἐπειδὴ ἔβλεπον πολλῇ τῇ κατ' αὐτῶν παῤῥησίᾳ χρώμενον, καὶ ἐλέγχοντα αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, πεποιήκασι πάλιν, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἁλύσεσι σιδηραῖς δεθῆναι τὸν τράχηλον καὶ τὰς χεῖρας, καὶ οὕτως ἐξώρισαν, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν, ὡς ἐκεῖνοι γινώσκουσι. καὶ Διόδωρον μὲν ἐπίσκοπον ἐκτοπίζουσιν, Ὀλύμπιον δὲ τὸν ἀπὸ Αἴνου, (7) Θεόδουλον τὸν ἀπὸ τῆς Τραϊανουπόλεως, ἀμφοτέρους ἀπὸ τῆς Θρᾴκης ἐπισκόπους, ἀγαθοὺς καὶ ὀρθοδόξους ἄνδρας, ἐπειδὴ ἑωράκασι μισοῦντας τὴν αἵρεσιν, διέβαλον, τὸ πρότερον μὲν οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ ἔγραψε βασιλεὺς Κωνστάντιος, τὸ δεύτερον δὲ ὑπέμνησαν οὗτοι. ἦν δὲ τὰ γραφέντα μὴ μόνον ἐκβάλλεσθαι τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ κεφαλικὴν διδόναι δίκην, ὅπου εὑρεθῶσιν ὄντες. τοῦτο δὲ εἰ καὶ θαυμαστόν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον τῆς προαιρέσεως αὐτῶν· ὡς γὰρ μαθόντες τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον, καὶ ὥσπερ κληρονόμοι τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τυγχάνοντες, ἠθέλησαν, ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῇ Θρᾴκῃ, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ φοβεροὺς ἑαυτοὺς δεῖξαι. καὶ ποιοῦσι γραφῆναι, ὥστε τοὺς λιμένας (8) καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πόλεων τηρεῖσθαι, μή πως διὰ τὴν ἀπὸ τῆς συνόδου συγχώρησιν ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἐκκλησίας. ποιοῦσι δὲ γραφῆναι καὶ τοῖς Ἀλεξανδρείας δικασταῖς, περὶ Ἀθανασίου καὶ πρεσβυτέρων τινῶν ἐξ ὀνόματος, ἵνα εἴ τε ἐπίσκοπος, εἴτε τις ἐξ ἐκείνων εὑρεθείη τῆς πόλεως ἢ τῶν ὅρων αὐτῆς ἐπιβάς, ἐξῇ τῷ δικαστῇ τῶν εὑρισκομένων τὰς κεφα-

(1) Sic Reg. Editi ἐν ἐκκλησίαις.

(2) Sic Reg. & Baſil. editi male ἐν εἰρήνῃ γέγραπται.

(3) Sic Regius, & Baſilienſis codex, & ita legit Nannius qui vertit *decem*. Et hæc vera lectio eſt. Male igitur quidam Nannium haud ſine convitio emendare voluerunt. Editi Φαβρικῆς δῆμον λαϊκῶν, perperam. De Fabricen Ammianus Marcellinus l. 31. c. 6. *Omnem plebem cum Fabricenſibus, quorum illic* (*Adrianopoli ſcilicet*) *ampla eſt multitudo*, &c.

(4) Sic Baſil. Reg. ἐκεῖ κόμητος, de more. Editi non habent ἐκεῖ.

(5) Ita Reg. & Baſil. Editi vero εἶτα ὥσπερ.

(6) Sic Reg. Editi ἐπειδή. Mox Reg. καὶ ἐλέγχοντα. Editi προελέγχοντα. Quæ Lucium porro Adrianopolitanum ſpectant, nonnihil implicata ſunt: putant quidam eum jam ante Romanam Synodum anni 342. bis catenis vinctum fuiſſe: unde colligatur illud jam tertio, anno ſcilicet 347. contigiſſe. Sed minime certa res eſt: imo ex his Athanaſii verbis, ὥσπερ καὶ πρότερον indicari videtur ſemel tantum eum antea vinctum fuiſſe. Licet enim in Apologia de Fuga num. 3. legamus τὸν πολλάκις τὰς ἁλύσεις φορέσαντα, *qui catenas pluries geſtavit*; at illud *pluries* actum dici poteſt, quod bis contigerit. Admodum dubia res eſt.

(7) Quæ de Theodulo his habentur, putant aliqui non cohærere cum Encyclica Sardicenſis Synodi Epiſtola, ubi Theodulus jam obiiſſe fertur, num. 45. qui enim, ajunt, poſt Sardicenſem Synodum vexari ab Arianis potuit, qui jam ante Synodum extinctus eſſet? Verum nihil hic difficultatis erit ſi dicamus Theodulum, ſtatim atque Ariani Sardica aufugientes in Thraciam perveniſſent, fugatum ab Arianis, interiiſſe antequam ſoluta Sardicenſis Synodus eſſet. Res certa videtur: nam hic Athanaſius res ſtatim a fuga geſtas ab Arianis enarrat. Certumque eſt cœpiſſe Synodum poſt Arianorum fugam, & aliquantum temporis duraſſe. Licet autem quædam ſuperius enarrarit Athanaſius quæ nonniſi poſt ſolutam Synodum contigiſſe videntur, videlicet quæ paulo ante refert de Ario & Aſterio Epiſcopis, hoc, inquam, nihil negotii faceſſit: non ordine quippe res geſtas recenſet ipſe, ſed prout memoriæ ſeſe offerebant.

(8) Sic Reg. & Baſil. In editis καὶ deeſt.

Digitized by Google

κεφαλὰς ἀποτέμνειν. οὕτως ἡ Ἰουδαϊκὴ νέα αἵρεσις, οὐ μόνον ἀρνεῖται τὸν κύριον, ἀλλὰ καὶ φονεύειν μεμάθηκεν.

20. Οὐδὲ οὕτω δὲ ἠρέμουν, ἀλλ' ὥσπερ ὁ πατὴρ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν περιέρχεται ὡς λέων, ζητῶν τίνα καταπίῃ, οὕτως οὗτοι δημοσίου δρόμου τὴν ἐξουσίαν λαβόντες καὶ περιερχόμενοι, εἴ τινας ἂν εὕρωσιν ὀνειδίζοντας αὐτοῖς τὴν φυγὴν, καὶ μισοῦντας τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, τούτους ἐμάστιζον, ἐδέσμευον, ἐποίουν ἐξορίζεσθαι τῆς ἰδίας πατρίδος· φοβερούς τε ἑαυτοὺς οὕτως ἐποίουν, ὡς πολλοὺς μὲν ὑποκριτὰς ποιῆσαι, πολλοὺς δὲ εἰς ἐρημίας φυγεῖν, ἢ αὐτοῖς βούλεσθαι καὶ ὅλως (1) συντυγχάνειν. τοιαῦτα ἦν αὐτῶν μετὰ τὴν φυγὴν τῆς μανίας τὰ τολμήματα. καὶ γὰρ καὶ δρῶσιν ἄλλο τι καινὸν, ὅπερ τῆς μὲν αἱρέσεως αὐτῶν ἐστι κατάλληλον, οὔτε δὲ πρότερον ἠκούσθη, ἀλλ' οὐδὲ τάχα γενήσεταί ποτε οὐδὲ, παρὰ τοῖς ἀσελγεστέροις τῶν Ἑλλήνων, μήτι γε (2) παρὰ Χριστιανοῖς. τῆς γὰρ ἁγίας συνόδου πρεσβευτὰς ἀποστειλάσης ἐπισκόπους, Βικέντιον μὲν τὸν ἀπὸ Καπύης, ἔστι δὲ αὕτη μητρόπολις τῆς Καμπανίας, Εὐφράτην δὲ τὸν ἀπὸ Ἀγριππίνης, ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς ἄνω Γαλλίας, ἵνα, ὡς ἡ σύνοδος ἔκρινε, συγχωρήσῃ βασιλεὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας τοὺς ἐπισκόπους ἐπανελθεῖν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐξέβαλε· γράψαντός τε καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου Κώνσταντος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ συστήσαντος τοὺς ἐπισκόπους· οἱ θαυμαστοὶ καὶ πρὸς πάντα τολμηροὶ, ὡς ἑωράκασιν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας, βουλεύονται μὲν κοινῇ, μόνος δὲ Στέφανος ἀναδέχεται τὸ δρᾶμα, ὡς ἐπιτηδείως ἔχων περὶ τὰ τοιαῦτα. μισθοῦνται τοίνυν πόρνην δημοσίαν ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις τοῦ ἁγιωτάτου Πάσχα, καὶ γυμνώσαντες ταύτην, ὑποφαίνουσι νυκτὸς Εὐφράτῃ τῷ ἐπισκόπῳ. καὶ ἡ μὲν πόρνη τὸ πρῶτον, νομίσασα νεώτερον εἶναι τὸν καλέσαντα, προθύμως ἠκολούθει· ὡς δὲ ῥιφεῖσα παρ' ἐκείνων, εἶδε κοιμώμενον τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ εἰδότα τὸ γινόμενον, εἶτα ὡς κατενόησε καὶ εἶδε πρεσβύτου πρόσωπον, καὶ ἐπισκόπου κατάστασιν, εὐθὺς ἀναβοήσασα τὴν βίαν ἐβόα. ἐκεῖνοί τε ἠξίουν σιωπᾶν, καὶ καταψεύδεσθαι τοῦ ἐπισκόπου. ἡμέρας τοίνυν γενομένης, διεπεφήμιστο τὸ πρᾶγμα, καὶ πᾶσα ἡ πόλις συνέτρεχεν· οἵ τε ἀπὸ τοῦ Παλατίου ἐκινοῦντο, θαυμάζοντες τὸ θρυλλούμενον, καὶ ἀξιοῦντες μὴ σιωπηθῆναι τοῦτο. γίνεται τοίνυν κρίσις, καὶ (3) ὁ μὲν ἑταιροτρόφος ἤλεγξε τοὺς ἐλθόντας ἐπὶ τὴν πόρνην, ἐκεῖνοι δὲ τὸν Στέφανον· ἦσαν γὰρ αὐτοῦ κληρικοί. ὁ μὲν οὖν Στέφανος καθαιρεῖται, καὶ γίνεται ἀντ' αὐτοῦ Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ἵνα μόνον μὴ λείπῃ τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει προστάτης.

21. Ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνστάντιος ὀλίγον τι κατανυγεὶς, εἰς ἑαυτὸν ἦλθε· λογισάμενός τε, ἐξ ὧν ἔδρασαν τῷ Εὐφράτῃ, (4) ὅτι καὶ τὰ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπιχειρήματα τοιαῦτά ἐστι, τοὺς μὲν ἐξορισθέντας ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Ἀρμενίαν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, εὐθὺς ἀπολυθῆναι κελεύει. γράφει τε εἰς Ἀλεξάνδρειαν φανερῶς, μηκέτι διώκεσθαι τοὺς περὶ Ἀθανάσιον κληρικούς τε καὶ (5) λαόν. εἶτα μετὰ μῆνάς που δέκα τελευτήσαντος Γρηγορίου, μεταπέμπεται καὶ Ἀθανάσιον μετὰ πάσης τιμῆς, οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον γράψας αὐτῷ μὲν φιλικὰ, δι' ὧν θαρρῶν καὶ ἐλθεῖν προέτρεπε. πέμπει τε πρεσβύτερον καὶ διάκονον, ἵν'

A pite truncare. Ita ſcilicet Judaica nova illa hæreſis, non modo Chriſtum abnegat, ſed etiam interficere didicit.

20. Verum ne ita quidem conquieverunt illi. Sed ſicut ipſorum hæreſeos pater tanquam leo circuit quærens quem devoret; ſic & illi accepta publici curriculi facultate, circumeuntes, ſi quos offenderent qui fugam ſibi exprobrarent, Arianamque averſarentur hæreſim, hos flagris cædunt, vinciunt, patria cogunt exſulare. Tantuſque terror hominum illorum fuit, ut multi ad ſimulandum adacti fuerint: multi in ſo- B litudinem fugere mallent, quam ullo modo cum illis communicare. Hæc poſt fugam erant furentium hominum facinora. Immo vero novum quoddam ſcelus aggrediuntur, eorum ſane hæreſi conſentaneum: verum quod nec ante auditum, neque forte unquam futurum ſit, ne vel apud Gentilium petulantiſſimos, nedum apud Chriſtianos. Nam cum ſacra Synodus legatos Epiſcopos miſiſſet, Vicentium Capuæ, quæ metropolis eſt Campaniæ, Epiſcopum, & Euphratem Agrippinæ, quæ metropolis eſt Galliæ Superioris: ut, prout decretum a Synodo fuerat, Im- C perator Epiſcopos in ſuas reverti Eccleſias concederet, quos nempe expuliſſet ipſe. Etſi commendatitias pro Epiſcopis litteras miſiſſet fratri ſuo piiſſimus Conſtans; at admirandi homines, ad omneque ſcelus audaciſſimi, ubi illos Antiochiæ conſpexere, una conſilium ineunt, ſolus tamen Stephanus, utpote ad res hujuſmodi probe comparatus, fabulam peragendam ſuſcipit. Publicam itaque meretricem, ipſis ſanctiſſimi Paſchatis diebus mercede conductam, noctu ad Euphratem Epiſcopum nudatam immittunt. Meretrix quæ ſe D initio a juvene accitam exiſtimabat, promte ſequebatur; ubi autem intromiſſa ab illis, dormientem vidit hominem, ac rei quæ agebatur ignarum, dehinc ſenem hominem, ac Epiſcopi formam conſpicata, clamore ſtatim edito vim ſibi inferri conquerebatur. Rogare illi ut taceret, confictamque criminationem Epiſcopo imponeret. Die igitur illuſceſcente pervulgata res eſt, accurritque univerſa civitas. At qui e Palatio erant, tanti rumoris ſtupore commoti, rogabant ut ne illud ſilentio tegeretur. In jus itaque res vocatur, hominesque qui meretricem acciverant leno prodidit: illi Stepha- E num: erant enim ejus Clerici. Stephanus ergo Epiſcopatu abdicatur, in ejuſque locum Leontius caſtratus ſufficitur, idque eo ſolum ne Arianæ hæreſi patronus deeſſet.

Inſidiæ ab Arianis in Legatos Sardicenſis Synodi ſtructæ, anno 348.

Exteriore ergo notæ Epiſcopi jam tum dignoſcebantur.

21. Porro Imperator Conſtantius, pauliſper compunctus, ad ſe rediit: remque in Euphratem geſtam ſecum reputans, ejuſmodi eſſe illorum adverſum ceteros molimina ſuſpicatus eſt. Ac eos qui Alexandria in Armeniam relegati fuerant Presbyteros Diaconoſque continuo liberos dimitti jubet: publicaſque Alexandriam litteras mittit, ut ne ultra vexarentur Athanaſii Clerici vel populi. Hinc F poſt decem circiter menſes defuncto Gregorio, Athanaſium cum ſummo honore accivit, cui non unas, aut binas, ſed ternas miſit litteras amicitiæ plenas, quibus hortabatur illum ut cum fiducia accederet. Miſit item Presbyterum Diaconumque ut

Gregorius Pſeudo-epiſcopus Alexandrinus obiit ſub initium anni 349.

(1) Sic Reg. Editi τυγχάνειν minus recte.
(2) Sic Regius codex. In editis vero παρὰ deeſt. Mox Reg. & Edit. Comm. Βικέντιον, Edit. Pariſienſ. Οὐικέντιον. Paulopoſt editi, Ἀγριππινῖνος una voce. Reg. ἀπὸ Ἀγριππίνης. Quæ hic de Vincentio & Euphrate narrantur, fuſius habentur apud Theodoret. lib. 2. cap. 9. & in Vita Athanaſii ſupra.
(3) Ita Reg. Editi ὁ μὲν, &c.
(4) Sic Reg. Editi vero, ὅτι τὰ κατὰ ἄλλων.
(5) Ita Reg. Editi autem λαϊκούς.

majore animi ſecuritate rediret: ratus me ob ante geſtarum rerum formidinem, ægre reverſurum. Scripſit etiam fratri ſuo Conſtanti, ut me & ille ad remigrandum cohortaretur. Affirmabat enim ſe anno integro Athanaſium expectaſſe, neque conceſſiſſe, ut quidpiam novi aut ordinatio aliqua fieret quod Athanaſio Epiſcopo ſuas Eccleſias ſervare vellet.

ἵνα μᾶλλον θαῤῥῶν ἐπανέλθω. ἐνόμιζε γὰρ διὰ τὸν φόβον τῶν πρότερον γενομένων ὀλιγωρεῖν με περὶ τὴν ἐπάνοδον. γράφει δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ Κώνσταντι, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπανελθεῖν με προτρέψηται. (1) διεβεβαιοῦτο γὰρ ἐνιαυτὸν ὅλον ἐκδέχεσθαι τὸν Ἀθανάσιον, καὶ μὴ ἄν ποτε ἐπιτρέψαι γενέσθαι τινὰ καινοτομίαν, ἢ καταστῆσαι, φυλάττων Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ τὰς ἐκκλησίας.

Athanaſius redit a ſecundo exſilio anno 349.

22. Cum eo itaque modo ſcripſiſſet ipſe, multis illum verbis cohortatus: (nam Comites quoque ſuos juſſit ad illum ſcribere, Polemium, Datianum, Bardionem, Thalaſſum, Taurum & Florentium, quibus præcipue habenda fides erat) Athanaſius rem totam Deo acceptam referens, qui cor Conſtantii compunxerat, ut eam rem ageret; cum ſuis illum adiit; quem placido vultu Imperator intuitus eſt, dimiſitque ut in Patriam & in Eccleſias ſuas ingrederetur, miſſis litteris ad varios per diverſa loca judices, quibus ante præceperat aditus cuſtodire, ut liberum jam præberent tranſitum. Deinde cum Epiſcopus de ſibi illatis malis conquereretur, deque litteris ab ipſo Imperatore adverſum ſe ſcriptis, rogaret inſuper, ut ne calumnias adverſariorum poſt diſceſſum ſuum auſcultaret: Arceſſe, ajens, homines ſi lubet: per nos licet ut coram adſtent, quo illos confutemus; hoc ille noluit, ſed quotquot per calumniam ſcripta fuerant, auferri abradique juſſit, fidemque dedit ſe calumniis poſtea minime aurem præbiturum; ſed firmum immotumque fore hoc ſuum propoſitum. Hoc non tantum verbis protulit, ſed etiam juramentis ſermonem obſignavit, Deo ſuper hac re teſte advocato. Virum inſuper multis aliis cohortatus, ut fiduciam haberet; has ad Epiſcopos & ad Judices mittit litteras.

22. Οὕτω δὲ τοῦ γράψαντος αὐτοῦ, καὶ προτρεψαμένου διὰ πολλῶν· καὶ γὰρ καὶ τοὺς (2) Κόμητας αὐτοῦ πεποίηκε γράψαι, Πολέμιον, Δατιανὸν, Βαρδίωνα, Θάλασσον, Ταῦρον, καὶ (3) Φλωρέντιον, οἷς καὶ μᾶλλον πιστεύειν ἦν· ὁ δὲ ὅλον ἀνατιθεὶς τῷ Θεῷ, τῷ καὶ εἰς τοῦτο κατανύξαντι τὸν Κωνστάντιον, ἦλθεν Ἀθανάσιος μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ πρὸς αὐτόν, γενναίως τε αὐτὸν ἑώρακε, καὶ ἀπέλυσεν ἀνελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα, καὶ τὰς ἐκκλησίας· γράψας καὶ τοῖς κατὰ τόπον δικασταῖς· ἐπειδὴ πρότερον προστάξας ἦν φυλάττεσθαι τὰς διόδους· ἵνα ἀκώλυτον ἔχῃ τὴν πάροδον. εἶτα τοῦ ἐπισκόπου ἀποδυρομένου περὶ ὧν πέπονθε, καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων παρ' αὐτοῦ, ἀξιοῦντός τε μὴ πάλιν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν διαβολὰς γίνεσθαι παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ λέγοντος· κάλει τούτους εἰ βούλει· ἔξεστι γὰρ ἐκείνους εἶναι δι' ἡμᾶς, καὶ ἐλέγχομεν αὐτούς· τοῦτο μὲν οὐ πεποίηκε· πάντα δὲ ὅσα πρότερον ἐκ διαβολῆς (4) ἦν γραφέντα κατ' αὐτοῦ, ἀναιρεθῆναι ταῦτα καὶ ἀπαλειφθῆναι κελεύει, διαβεβαιωσάμενος μηκέτι τοῦ λοιποῦ διαβολῶν ἀνέχεσθαι, ἀλλ' εἶναι βεβαίαν καὶ ἀμετάθετον τὴν προαίρεσιν. καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἔλεγεν, ἀλλ' (5) ὅρκοις ἐσφράγιζε τοὺς λόγους, τὸν Θεὸν ἐπὶ τούτοις καλῶν μάρτυρα. πολλοῖς γοῦν καὶ ἑτέροις λόγοις προτρεψάμενος αὐτὸν, καὶ θαῤῥεῖν παρακελευσάμενος, γράφει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους, καὶ τοὺς δικαστὰς ταῦτα.

23. *Victor Conſtantius Maximus, Auguſtus, Epiſcopis & Clericis Catholicæ Eccleſiæ.*

NEquaquam deſtitutus Dei gratia eſt reverendiſſimus. (*Deſcripta ſuperius habetur in ſexageſimo quinto tractatu, ubi huic prorſus ſimilis eſt.*) *Vide pag.* 136.

23. Νικητὴς Κωνστάντιος μέγιστος σεβαστὸς, ἐπισκόποις (6) καὶ κληρικοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

ΟΥκ ἀπολείπεται τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος. (7) (ἐγράφη ἐπάνω εἰς τὸν ξε' λόγον, καὶ ἔστιν ἐξ ἀλλήλων ὅμοια ταῦτα.)

Alia Epiſtola

Conſtantii ad Populum Alexandrinum.

CUm in propoſito nobis ſit veſtra in omnibus tranquillitas. (*Deſcripta eſt hæc etiam in ſexageſimo quinto tractatu.*) *Vide pag.* 137.

Ἑτέρα Ἐπιστολή

(8) Κωνσταντίου πρὸς τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας λαόν.

ΣΚοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐταξίαν. (ἐγράφη καὶ αὕτη ὁμοίως (9) εἰς τὸν αὐτὸν ξε' λόγον.)

Alia Epiſtola.

Victor Conſtantius Auguſtus, Neſtorio Ægypti præfecto.

CErtum eſt, datum ante a nobis decretum fuiſſe, reſcriptaque reperiri contra Athanaſii reverendiſſimi Epiſcopi exiſtimationem, quæ in Sanctitatis tuæ commentario habentur. Placet itaque ut tua nobis ſpectata ſobrietas, omnes epiſtolas circa prædicti viri nomen in

Ἑτέρα ἐπιστολή.

Νικητὴς Κωνστάντιος Αὔγουστος, Νεστορίῳ Ἐπάρχῳ Αἰγύπτου.

ΦΑνερόν ἐστι πρὸ τούτου προστάξεις ἡμετέρας γεγενῆσθαι, ἔτι κατὰ τὰς ὑπολήψεις Ἀθανασίου τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου, γραμματεῖα φέρεσθαι· ταῦτά τε εὑρίσκεσθαι ἐν τῇ τάξει τῆς σῆς καθοσιώσεως εἶναι. βουλόμεθα τοίνυν ἵνα ἡ δεδοκιμασμένη ἡμῖν (10) νηφαλιότης σου πάσας τὰς ἐπιστολάς, ὅσαι ἂν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ προειρημένου

(1) Ita Reg. & Baſil. Editi omnes male διεβεβαίωτο. Mox poſt ἐπιτρέψαι editi habent με, quæ vox importuna in Reg. deleta eſt, a nobiſque omiſſa.
(2) Regius codex κόμητες.
(3) Regius codex Φλωρέντιον.
(4) Ita Reg. editi vero ἦσαν. Mox Reg. διαβεβαιωσάμενος. Editi διαβεβαιούμενος.
(5) Lucifer Calaritanus, uti monitum eſt in Apol. ad Conſt. ad n. 23. ait Conſtantium litteris ſuis juraſſe Alexandrinis, ſe nihil deinceps mali facturum Athanaſio. Lib. 1. pro S. Athanaſio. p. 192.
(6) In Apol. contra Arianos num. 54. ubi hæc habetur epiſtola, legitur, καὶ πρεσβυτέροις.
(7) Amanuenſes quod hæ duæ epiſtolæ ſuperius eſſent deſcriptæ, eas prætermiſerunt, primis tantum appoſitis verbis, ut ipſi monent. Reg. ibid. habet, εἰς τὸν μξ' λόγον, quia nimirum eo ordine ibi ambæ reſcriptæ ſunt.
(8) Ita Regius codex & Baſilienſis. Editi vero Κώνσταντος perperam. Hæc item epiſtola habetur in Apologia contra Arianos num. 55.
(9) Regius codex εἰς τὸν μξ' λόγον. Idem poſtea hæc ſubdit: [illegible] ἔγγραφα. *Et quæ nihil ab illis diſcrepabant, non hic iterum deſcripta ſunt.*
(10) In Editis habetur articulus ὁ ante νηφαλιότης, ſed in Reg. deeſt.

Digitized by Google

μμάτων γενομένας ἐν τῇ ὑπὸ σὲ τάξει, ἀπολύσας τῷ ἡμετέρῳ ταύτῃ κελεύσει, ὡς τὸ ἡμέτερον (1) κομιτάτον ἀποστεῖλαι.

24. Ἃ δὲ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίου Κώνσταντος (2) ἔγραψεν, ἐστὶ ταῦτα, Ῥωμαϊστὶ μὲν γραφέντα, ἑρμηνευθέντα δὲ Ἑλληνιστί.

(3) Νικητὴς Κωνστάντιος Αὔγουστος, Ἀθανασίῳ.

Εὐχὴν ἀεί μοι ταύτην γεγονέναι, ὥστε πάντα κατ' εὐδαιμονίαν ἀποβαίνειν τῷ ποτέ μου ἀδελφῷ Κώνσταντι, οὐδὲ τὴν σὴν σύνεσιν ἔλαθεν· ἐν ὅσῃ δὲ λύπῃ διετέθην μαθὼν αὐτὸν ἀναιρεθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνοσιωτάτων, στοχάζεσθαι πάλιν δύναται ἡ σὴ φρόνησις. ἐπεὶ δὲ τινές εἰσιν οἱ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, τῷ οὕτω τραγικῷ, πειρώμενοί σε ἐκφοβεῖν, διὰ τοῦτο ταυτὶ πρὸς τὴν σὴν στερρότητα δοθῆναι τὰ γράμματα ἐδοκίμασα· προτρεπόμενός σε ἵνα, ὡς πρέπει ἐπίσκοπον, τοὺς λαοὺς τὰ ὀφειλόμενα τῇ θείᾳ θρησκείᾳ διδάσκῃς, καὶ μετ' αὐτῶν συνήθως εὐχαῖς σχολάζῃς, (4) καὶ μὴ ματαίοις θρύλοις, αἵ τινες ἂν γένωνται, πιστεύσῃς. ἔστι μὲν γὰρ τοῦτο ἐν τῇ ψυχῇ πάγιον, ὥστε σε ἀκολούθως τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει διαπαντὸς ἐν τῷ τόπῳ σε θέλειν ἐπίσκοπον εἶναι.

(5) Ἡ θεία πρόνοια πολλοῖς ἔτεσί σε διατηροίη, γονεῦ προσφιλέστατε.

25. Τούτων οὕτω πραχθέντων, ὅτε τε συνετάξατο, καὶ τῆς ὁδοῦ λοιπὸν ἐπέβαινεν, οἱ μὲν φίλοι φίλον ὁρῶντες, ἔχαιρον· τῶν δὲ ἄλλων, οἱ μὲν ἐδυσωποῦντο βλέποντες αὐτόν· οἱ δὲ καὶ παρρησίαν οὐκ ἔχοντες, ἐκρύπτοντο· οἱ δὲ καὶ μετεμέλοντο ἐφ' οἷς ἔγραψαν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου. πάντες (6) γοῦν οἱ τῆς Παλαιστίνης ἐπίσκοποι, χωρὶς δύο που ἢ τριῶν, καὶ αὐτῶν ὑπόπτων τυγχανόντων, οὕτω τὸν Ἀθανάσιον ἀπεδέξαντο, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἠσπάσαντο κοινωνίαν, ὡς καὶ γράψαι καὶ ἀπολογήσασθαι, ὅτι ἃ πρότερον ἔγραψαν, οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ βιαζόμενοι πεποιήκασι. περὶ γὰρ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ταῖς Λιβύαις ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς καὶ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ λαῶν, περιττόν ἐστι καὶ λέγειν· πάντων συντρεχόντων, καὶ ἀνεκλάλητον ἐχόντων τὴν χαράν· οὐχ ὅτι μόνον τοὺς ἰδίους παρ' ἐλπίδα ζῶντας ἀπελάμβανον, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν αἱρετικῶν ὡς τυράννων καὶ λυσσώντων κυνῶν ἀπηλλάττοντο. μεγάλη γοῦν ἦν εὐφροσύνη, τῶν λαῶν ἐν ταῖς συνάξεσι παροξυνόντων ἀλλήλους εἰς ἀρετήν. πόσαι τῶν ἀγάμων, πρότερον οὖσαι πρὸς γάμον ἕτοιμαι, ἔμειναν παρθένοι τῷ Χριστῷ; πόσοι νεώτεροι βλέποντες ἑτέρους, τὸν μονήρη βίον ἠγάπησαν; πόσοι πατέρες προέτρεπον τέκνα; πόσοι δὲ καὶ παρὰ τέκνων ἠξιοῦντο, μὴ ἐμποδίζεσθαι τῆς ἐν Χριστῷ ἀσκήσεως; πόσαι γυναῖκες ἔπεισαν ἄνδρας, πόσαι δὲ παρὰ ἀνδρῶν ἐπείσθησαν σχολάζειν τῇ προσευχῇ, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος; πόσαι χῆραι, πόσοι δὲ καὶ ὀρφανοί, οἱ πρότερον πεινῶντες καὶ γυμνοὶ τυγχάνοντες, ἐκ πολλῆς τῆς τῶν λαῶν προθυμίας, οὐκ ἔτι λοιπὸν ἐπείνων, ἀλλὰ καὶ ἐνδεδυμένοι προήρχοντο; καὶ ὅλως τοσαύτη ἦν ἅμιλλα περὶ ἀρετὴν, ὡς ἑκάστην οἰκίαν, καὶ οἶκον (7) ἕκαστον νομίζειν ἐκκλησίαν εἶναι, διὰ τὴν τῶν ἐνοικούντων φιλοκαλίαν τε, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐχήν. εἰρήνη τε ἦν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις βαθεῖα καὶ θαυμαστή, γραφόντων τῶν παν-

A commentario tibi commiſſo repertas, ſecundum præſens noſtrum decretum, ad Comitatum noſtrum tranſmittat.

24. Litteræ autem ab eo poſt beati Conſtantis obitum perſcriptæ, hujuſmodi ſunt, Latine primum editæ, Græceque tranſlatæ.

Victor Conſtantius Auguſtus, Athanaſio.

VOtum meum ſemper fuiſſe ut omnia fratri quondam meo Conſtanti ex ſententia cederent, neque prudentiæ tuæ latere arbitror. Quem ubi a quibuſ- B dam ſceleratiſſimis ſublatum cognoviſſem, quanto mœrore affectus ſim, tua item prudentia æſtimare valet. Ceterum quia nonnulli ſunt qui te tam luctuoſo temporis decurſu terrere conantur; ideo haſce litteras ad tuam conſtantiam mittere æquum exiſtimavi: hortorque te ut, quemadmodum Epiſcopum decet, quæ ad divinam Religionem pertinent populos doceas, ac cum illis de more precibus vaces: neque vanis rumoribus, quicumque tandem illi ſint, fidem adhibeas. Hoc enim firmum in animo propoſitum habemus, ut juxta placitum & voluntatem noſtram, in tuis ſem- C per ſedibus Epiſcopus ſis.

Divina te providentia multis annis conſervet, Pater dilectiſſime.

25. HIs ita geſtis, poſtquam vale dixiſſet Athanaſius, ſeſeque viæ commiſiſſet, amici amicum videntes, læti: ex aliis vero quidam ad ejus conſpectum pudore affecti ſunt: nonnulli coram ſe ſiſtere non auſi, ſeſe abdebant: alii pœnitentia ducti, ſcripta adverſus Epiſcopum ſua repudiabant. Omnes itaque Paleſtinæ Epiſcopi, * duobus vel tribus exceptis, iiſque ſuſpectis viris, ita Athanaſium ſuſcepere, ita ejus D communionem amplexi ſunt; ut etiam litteris ſeſe excuſarent, teſtarenturque ſe ea quæ ante ſcripſerant, non motu proprio, ſed vi adactos ſcripſiſſe. Nam quod ſpectat Ægypti & Libyarum epiſcopos, necnon earum regionum Alexandriæque populos, enarrare forte ſupervacaneum fuerit: accurrebant quippe omnes, erantque ineffabili gaudio perfuſi: non tantum quod ſuos præter ſpem incolumes reciperent, ſed etiam quod ab hæreticis quaſi a tyrannis & rabidis canibus eriperentur. Ingens itaque fuit lætitia populorum ſeſe invicem in Synaxibus ad virtutem cohortantium. Quot innuptæ ad nubendum tamen paratæ, Virgines E Chriſto dicatæ permanſerunt? quot adoleſcentes aliorum exemplo concitati, vitam monaſticam amplexi ſunt? quot patres filios ſuos hortabantur? quot patres a filiis rogati ſunt, ut ne ſuam in Chriſto exercitationem interpellarent? quot uxores viris ſuis, quot viri uxoribus ſuis perſuaſerunt, ut orationi incumberent, quemadmodum, ait Apoſtolus? quot viduæ, quot orphani, qui prius eſuriebant, nudique erant, ex ardenti populorum ad virtutem ſtudio, non ultra eſurire, immo etiam induti prodiere? Tanta demum de virtute contentio fuit, ut ſingulas familias, ſingu- F las domos, ob probitatem inhabitantium, preceſque ad Deum fuſas, tot Eccleſias exiſtimaſſes. Pax profunda admirandaque erat in Eccleſiis, cum Epiſcopi undique Athanaſio ſcriberent, ab

* Acacius ſcilicet Cæſarienſis & Patrophilus Scythopolitanus antiſtites, vide pag. 128.

Gaudium Ægyptiorum in Athanaſii adventu.

1. Cor. 7. 5.

(1) Reg. κομιτάτον prima manu, ſecunda vero κομίτατον.

(2) Sic Reg. In editis ἔγραψεν deſideratur.

(3) Hujus epiſtolæ latine primum editæ duplex exſtat verſio græce apud Athanaſium, prima in Apologia ad Imperatorem Conſtantium num. 23. ſecunda hæc ipſa eſt.

(4) Hæc verba uſque ad ἡμῖν ſequens non exprimuntur in Apol. ad Conſt. num. 23. Ibid. editi male θρήνοις. Reg. θρύλοις. Ibid. Reg. ὅ τινες. Editi αἵ τινες, quæ genuina videtur lectio.

(5) In Apol. ad Conſtantium, num. 23. poſt illud, ἐπίσκοπον εἶναι, legitur ϗ ἄλλῃ χειρὶ, ut indicetur ſequentia alia manu ſcripta fuiſſe, nec Imperatoris nomine. Mox poſt illud προσφιλέστατε, editi hæc habent, ϗ ταῦτα μὲν ὁ Κωνστάντιος, quæ cum in Reg. deſint, a contextu expunximus.

(6) Reg. γάρ. Quæ mox ſequuntur vide ſis in Apol. contra Arianos num. 57. ubi Synodi Hieroſolymitanæ epiſtola legitur.

(7) Regius codex ἑκάστην.

ab eoque mutuo acciperent conſuetas pacis litteras.

Urſacii & Valentis pœnitentia anno 349. vel 350.

26. Quin etiam Urſacius & Valens quaſi a conſcientia perculſi, pœnitentiam egerunt, ac eidem ipſi Epiſcopo amicam pacificamque epiſtolam ſcripſere, tametſi nullas ab eo litteras acceperant. Romamque profecti, pœnitentiam egerunt, confitentes, quæcumque adverſus eum feciſſent dixiſſentve, falſa, ac meram eſſe ſycophantiam. Neque ſat illis fuit ita egiſſe; nam Ariana hæreſi anathemate damnata, pœnitentiam ſuam ſcripto tradidere, per haſce litteras, quas Julio Epiſcopo Latine ſcriptas miſere, quæque Græce translatæ ſunt. Quarum exemplar Latine nobis a Paulo Trevirenſi Epiſcopo tranſmiſſum eſt.

Interpretatio ex Latino.

Domino meo beatiſſimo Papæ Julio Urſacius & Valens.

QUoniam conſtat nos antehac multa gravia, &c. (*Deſcripta eſt ſupra in tractatu 68. eſtque huic omnino ad verbum ſimilis.*) *Vide pag.* 139.

Interpretatio ex Latino.

Domino meo fratri Athanaſio Epiſcopo, Urſacius & Valens Epiſcopi.

DEdit ſe occaſio fratris & compresbyteri, &c. (*Deſcripta eſt ſupra in eodem tractatu 68. eſtque tota & ad verbum huic ſimilis.*) *Vide pag.* 139.

HIs datis epiſtolis, pacificis etiam litteris oblatis a Petro & Irenæo Athanaſii Presbyteris, & Ammonio laico, ſubſcripſere; cum tamen nullas Athanaſii litteras ad illos directas afferrent ipſi.

27. Quis igitur his animadverſis, tantaque Eccleſiarum pace conſpecta, admiratus non eſt? Quis gaviſus non eſt cernens illam tot tantorumque Epiſcoporum concordiam? Quis Domino gloriam non retulit, perſpecta in Synaxibus tanta populi lætitia? Quot ex inimicis pœnitentiam egerunt? Quot prius calumniati, ſeſe excuſarunt? Quot qui eum ante oderant, poſtea dilexerunt? Quot cum adverſus illum ſcripſiſſent, palinodiam cecinerunt? Quot qui non proprio motu, ſed vi ex Arianorum partibus ſtabant, noctu accedentes ſeſe excuſabant, hæreſique anathemate damnata, rogabant ſibi veniam dari, quod nempe ob conſpirationes calumniaſque ab illis ſtructas, corpore tantum eorum conventibus intereſſent, cum tamen corde cum Athanaſio convenirent, ſemperque cum illo eſſent? Ita rem ſe habere credite.

28. At his auditis viſiſque, hæredes ſententiæ impietatiſque Euſebii, Leontius caſtratus, qui ne laici quidem nomine ad communionem admittendus erat, quod ſeſe ipſe caſtraſſet, ut ſibi deinceps copia foret dormiendi cum quadam Euſtolio, quæ cum mulier ejus opera eſſet, virgo tamen vocabatur: Georgius item, Acacius, Theodorus & Narciſſus, qui depoſiti in Synodo fuerant; ingenti ſunt pudore ſuffuſi. Deinde cum animadverterent cum Athanaſio concordiam & pacem ſervare Epiſcopos pluſquam quadringentos, ex

A ταχόθεν ἐπισκόπων, καὶ δεχομένων παρὰ Ἀθανασίου τὰ συνήθη τῆς εἰρήνης γράμματα.

26. Καὶ γὰρ καὶ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, ὥσπερ ὑπὸ τοῦ συνειδότος μαστιζόμενοι, μετέγνωσαν· καὶ γράφουσι μὲν αὐτῷ τῷ ἐπισκόπῳ φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολὴν, καίτοι μὴ λαβόντες (1) παρ' αὐτοῦ γράμματα. ἀνελθόντες δὲ καὶ εἰς τὴν Ῥώμην μετενόησαν, ὁμολογοῦντες ὅτι πάντα, ὅσα πεποιήκασι καὶ εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ, ταῦτα εἶναι πάντα ψευδῆ, καὶ μόνον συκοφαντίαν. οὐχ ἁπλῶς δὲ τοῦτο αὐτοὶ πεποιήκασιν, ἀλλὰ γὰρ (2) καὶ ἀναθεματίσαντες τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἔγγραφον τὴν μετάνοιαν B αὐτῶν δεδώκασι, γράψαντες Ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ, Ῥωμαϊστὶ μὲν, μεταβληθεῖσαν δὲ Ἑλληνιστί, ταῦτα. (3) τὸ γὰρ ἀντίγραφον ἀπεστάλη ἡμῖν παρὰ Παύλου ἐπισκόπου Τρεβίρων Ῥωμαϊστί.

Ἑρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκοῦ.

Κυρίῳ μου μακαριωτάτῳ Πάπᾳ Ἰουλίῳ Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης.

C ΕΠειδὴ συνέστηκεν ἡμᾶς πρὸ τούτου πολλά τε καὶ δεινά. (ἐγράφη ὄπισθεν εἰς (4) ξθ' λόγον, καὶ ἐστι κατὰ πάντα ὅμοια καὶ ἴσα.)

Ἑρμηνεία ἀπὸ Ῥωμαϊκοῦ.

Κυρίῳ μου ἀδελφῷ Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ, Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης ἐπίσκοποι.

ΑΦορμὴ ἡμῖν ἐδόθη διὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ συμπρεσβυτέρου. (ἐγράφη ὄπισθεν (5) εἰς τὸν αὐτὸν ξθ' λόγον, καὶ ἐστιν ὅμοια καὶ ἴσα ἐξ ὁλοκλήρου.)

D ΤΑῦτα γράψαντες, ὑπέγραψαν καὶ τοῖς εἰρηνικοῖς, παρερχομένων πρεσβυτέρων Ἀθανασίου, Πέτρου τε καὶ Εἰρηναίου, καὶ Ἀμμωνίου λαϊκοῦ· καίτοι μηδὲ δι' αὐτῶν γράψαντος αὐτοῖς.

27. Τίς τοίνυν οὐκ ἐθαύμαζε βλέπων ταῦτα, καὶ τὴν τοσαύτην τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνην; τίς οὐκ ἔχαιρεν, ὁρῶν τῶν τοσούτων ἐπισκόπων τὴν ὁμόνοιαν; τίς οὐκ ἐδόξαζε τὸν Κύριον, θεωρῶν τῶν λαῶν τὴν ἐν ταῖς συνάξεσιν εὐφροσύνην; πόσοι τῶν ἐχθρῶν μετενόουν; πόσοι τῶν πρότερον διαβαλλόντων ἀπελογοῦντο; πόσοι πρότερον μισοῦντες αὐτὸν, ὕστερον ἠγάπησαν; πόσοι τῶν γραψάντων κατ' αὐτοῦ, πα-E λινῳδίαν ᾖσαν; πολλοὶ καὶ τῶν μὴ προαιρέσει, ἀλλ' ἀνάγκῃ μετὰ τῶν Ἀρειανῶν ὄντες, ἐρχόμενοι νυκτὸς ἀπελογοῦντο· καὶ τὴν μὲν αἵρεσιν ἀνεθεμάτιζον, ἠξίουν δὲ συγγνώμην ἔχειν, ὅτι (6) διὰ τὰς συσκευὰς, καὶ τὰς διαβολὰς, τὰς παρ' ἐκείνων γεγενημένας, τοῖς μὲν σώμασιν ἐκεῖ φαίνονται, τῇ δὲ καρδίᾳ μετὰ Ἀθανασίου συνάγονται, καὶ ἀεὶ μετ' αὐτοῦ τυγχάνουσι; καὶ πιστεύσατε.

28. Ἀλλὰ ταῦτα ἀκούοντες καὶ βλέποντες οἱ κληρονόμοι τῆς γνώμης καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν περὶ F Εὐσέβιον, Λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ὃν οὐδὲ ὡς λαϊκὸν κοινωνεῖν ἐχρῆν, διότι ἑαυτὸν ἀπέκοψεν ὑπὲρ τοῦ μετ' ἐξουσίας λοιπὸν κοιμᾶσθαι μετὰ Εὐστολίου τινὸς, γυναικὸς μὲν δι' αὐτὸν, λεγομένης δὲ παρθένου· Γεώργιός τε καὶ Ἀκάκιος, καὶ Θεόδωρος, καὶ Νάρκισσος, οἵτινες καὶ ἐν τῇ συνόδῳ καθῃρέθησαν, μεγάλως ᾐσχύνθησαν. ὅτε βλέποντες (7) τὴν πρὸς Ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων συμφωνίαν τε καὶ εἰρήνην, πλείους δὲ ὄντας υ', ἀπό τε τῆς

(1) Sic Reg. Editi vero τὰ παρ' αὐτοῦ.
(2) Ita Reg. In editis καὶ deeſt.
(3) Hæc τὸ ἀντίγραφον, uſque ad Ῥωμαϊστὶ incluſive deſunt in Nanniana verſione. In Apol. contra Arianos num. 58. legitur, παρὰ Παύλου ἐπισκόπου Τριβέρων, ubi Nannius vertit *a Paulino Epiſcopo Tyburis*. Circa quod vide quæ ſupra diximus in Apologia ad Conſtantium num. 9. ea de re item agitur in Athanaſii Vita. Sequentes Urſacii & Valentis epiſtolas integras habes in in Apol. contra Arian. n. 58. cum Hilarii contextu latino.
(4) Reg. εἰς τὸν ὁ λόγον. Vide paulo ſuperius num. 25.
(5) Reg. εἰς τὸν ὁ.
(6) Sic Regius codex & Baſilienſis. Editi vero, ὅτι καὶ τὰς συσκευάς.
(7) Ita Reg. & Baſil. τὴν deeſt in editis.

Digitized by Google

τῆς μεγάλης Ῥώμης, καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης, Καλαβρίας τε, καὶ Ἀπουλίας, καὶ Καμπανίας, Βρεττίας τε, καὶ Σικελίας, Σαρδινίας τε, καὶ Κορσικῆς, καὶ πάσης τῆς Ἀφρικῆς· οἵ τε ἀπὸ Γαλλιῶν, καὶ Βρεττανίας, καὶ Σπανιῶν, μετὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ Ὁσίου· ἔπειτα οἱ ἀπὸ τῶν Παννονιῶν, καὶ Νωρικοῦ, καὶ Σισκίας, Δαλματίας τε, καὶ (1) Δαρδανίας, Δακίας τε, καὶ Μυσίας, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, καὶ πάσης (2) τῆς Ἀχαΐας, καὶ Κρήτης, Κύπρου τε, καὶ Λυκίας, καὶ πλεῖστοι τῆς Παλαιστίνης τε, καὶ Ἰσαυρίας, Αἰγύπτου, καὶ Θηβαΐδος, καὶ πάσης Λιβύης, καὶ Πενταπόλεως. ταῦτα βλέποντες ἐκεῖνοι, φθόνῳ καὶ φόβῳ συνεσχέθησαν· φθόνῳ μὲν διὰ τὴν (3) τοσούτων κοινωνίαν, φόβῳ δὲ μὴ οἱ παρ' αὐτῶν ἀπατηθέντες προσέλθωσι τῇ τῶν τοσούτων ὁμοψυχίᾳ, καὶ λοιπὸν ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἀποδειγματισθεῖσα θριαμβευθῇ καὶ στηλιτευθῇ πανταχοῦ.

29. Πρῶτον μὲν οὖν τοὺς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, ὡς τοὺς κύνας πεπείκασι μεταβάλλεσθαι, καὶ ὡς τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέψαι, καὶ ὡς τὰς χοίρους ὡς τὸν πρότερον βόρβορον τῆς ἀσεβείας πάλιν κυλινδεῖσθαι, πρόφασίν τε τῆς μετανοίας πλάσασθαι, ὡς διὰ φόβον τοῦ θεοσεβεστάτου Κώνσταντος ἦν αὐτὰ πεποιηκότες. καίτοι εἰ καὶ φόβος ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν, εἴπερ ἐθάῤῥουν οἷς ἔπραξαν, προδότας αὐτῶν γίγνεσθαι. ὅτε δὲ οὐδὲ φόβος, ἀλλ' ἐψεύδοντο, πῶς οὐκ ἄξιοι πάσης καταγνώσεώς εἰσιν; οὔτε γὰρ στρατιώτου παρόντος, οὐ Παλατίνων, οὐ Νοταρίων ἀποσταλέντων, ὥσπερ νῦν αὐτοὶ ποιοῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ βασιλέως παρόντος, οὐδὲ ὅλως κληθέντες παρά τινος ἔγραψαν· ἀλλ' αὐτοὶ θέλοντες, ἀνελθόντες εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔνθα φόβος μὲν ἔξωθεν οὐκ ἦν, μόνος δὲ ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ἐστί, καὶ ἐλευθέραν ἕκαστος ἔχει τὴν προαίρεσιν, δι' ἑαυτῶν μετανοήσαντες καὶ ἔγραψαν. καὶ ὅμως Ἀρειανοὶ δεύτερον γενόμενοι, τοιαύτην πάλιν ἄτοπον πρόφασιν ἐπινοήσαντες, οὐκ ἐρυθριῶσιν.

30. Ἔπειτα κοινῇ προσελθόντες παρακαλοῦσι τὸν βασιλέα Κωνστάντιον, λέγοντες· καὶ τὸ πρῶτον ἀξιώσαντες, οὐκ ἐπιστεύθημεν· (4) ἐλέγομεν γὰρ ὅτε μετεπέμπου τὸν Ἀθανάσιον, ὅτι τοῦτον προκαλούμενος, τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν ἐκβάλλεις. οὗτος γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατ' αὐτῆς γέγονε, καὶ οὐ παύεται ταύτην ὅλος ἀναθεματίζων. αὐτὸς μὲν οὖν ἤδη πεπλήρωκε τὰ πανταχοῦ γράφων καθ' ἡμῶν, καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν ἔχουσι· τῶν δὲ καὶ δοξάντων μεθ' ἡμῶν εἶναι, οἱ μὲν προσετέθησαν αὐτῷ, οἱ δὲ μέλλουσιν· ἡμεῖς δὲ ἐμείναμεν μόνοι. καὶ φόβος μὴ καὶ ἡ αἵρεσις γνωσθῇ, καὶ λοιπὸν ἡμεῖς καὶ σὺ χρηματίσωμεν αἱρετικοί· κἂν τοῦτο γένηται, σκόπει μὴ μετὰ Μανιχαίων λογισθῶμεν. ἄρξαι πάλιν οὖν διώκειν, καὶ πρόστα τῆς αἱρέσεως· καὶ γὰρ καὶ αὕτη σὲ βασιλέα ἔχει. τοιαῦτα μὲν οὖν ἦν αὐτῶν τὰ τῆς πανουργίας ῥήματα. καὶ αὐτὸς δὲ διερχόμενος, ὅτε πρὸς Μαγνέντιον ἔσπευδε, καὶ βλέπων τὴν πρὸς Ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων κοινωνίαν, ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀναφθεὶς μετέβαλε τὴν γνώμην, καὶ οὔτε τῶν ὅρκων ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ ὧν ἔγραψεν ἐπελάθετο, καὶ τῶν πρὸς τὸν ἀδελφὸν καθηκόντων ἀγνώμων γέγονε. καὶ γὰρ καὶ αὐτῷ γράφων, καὶ Ἀθανάσιον ἑωρακώς, ὅρκους δέδωκε, μὴ ἄλλως ποιῆσαι, ἢ ὡς ἂν ὁ λαὸς βούληται, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ καταθύμιος τυγχάνοι. ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν ἀσέβειαν σπουδὴ, πάντων ἀθρόως αὐτὸν ἐπιλαθέσθαι πεποίηκεν. οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν εἰ μετὰ τοσαῦτα γράμματα καὶ τοσούτους ὅρκους ἠλλοιώθη Κωνστάντιος, ὅπου γε καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου ποτὲ τύραννος Φαραὼ, πολλάκις ἐπαγγελλόμενος καὶ

magna Roma, ex univerſa Italia, Calabria, Apulia, Campania, Bruttia, Sicilia, Sardinia, Corſica, ex tota Africa, ex Galliis, ex Britannia, ex Hiſpaniis, cum magno & Confeſſore Hoſio: Epiſcopos etiam Pannoniarum, Norici, Siſciæ, Dalmatię, Dardaniæ, Daciæ, Myſię, Macedoniæ, Theſſaliæ, totiuſque Achaiæ, Cretæ, Cypri & Lyciæ, plurimos item Palæſtinæ, Iſauriæ, Ægypti, Thebaidis, totius Libyæ, & Pentapoleos. Hæc, inquam, cum viderent illi, invidia ac metu correpti ſunt; invidia, quod tam multi tantique Epiſcopi cum illo communicarent; metu, ne qui a ſe decepti fuerant, tantæ tamque concordi multitudini ſeſe adjungerent: neve in poſterum ſua hæreſis infamata quaſi in triumphum ubique duceretur.

29. Primo quidem Urſacio & Valenti perſuadent ut mutata ſententia, quaſi canes ad proprium vomitum revertantur, & tamquam porci in priſtino impietatis luto volutentur, ac ſimulantes, hanc pœnitentiæ ſuæ cauſam comminiſcantur; quod ſcilicet piiſſimi Conſtantis formidine ad id agendum compulſi eſſent. Atqui etſi formidinis cauſa erat, non decuit certe, ſi tamen geſtis ſuis confidiſſent, illorum proditores eſſe. At quandoquidem metus nullus fuit, qui, quæſo, non omni damnatione digni ſunt? Nullo quippe milite præſente, nullis miſſis Palatinis vel Notariis, ut jam illi agunt, non coram Imperatore, a nulloque acciti hæc ſcripſere; ſed ultro ipſi Romam profecti in Eccleſia, ubi nulla extranea formido, ſed ſolus Dei timor eſt: ubi liberam quiſque habet voluntatem, ſua ſponte pœnitentiam illi egerunt, ſcriptoque tradiderunt. Attamen Ariani iterum effecti, abſurdum ejuſmodi obtentum comminiſci non erubeſcunt. 2.Petr.2.22.

30. Deinde Imperatorem una omnes conveniunt, hiſque verbis rogant: Cum primum te deprecaremur, fides nobis habita non eſt. Ajebamus quidem, ubi Athanaſium acciviſti, te noſtram expellere hæreſim: ab initio quippe ille adverſarius ejus fuit, quam nec ceſſat anathemate condemnare. Namque ille omnia ubique loca ſuis adverſum nos litteris implevit: plurimique cum eo communione juncti ſunt. Imo ex iis qui noſtrarum eſſe partium putabantur, alii ſeſe jam illi ſociarunt, alii idipſum acturi ſunt: noſque ſoli remanſimus. Periculumque eſt ne dignoſcatur hæreſis, neve nos deinceps tuque ſimiliter hæretici appellemur. Illud ſi accidat, tute, quæſo, videas ne cum Manichæis computemur. Age itaque, perſequutionem denuo incipe, hæreſique patrocinare: nam te illa quoque Imperatorem habet. Hæc ipſa erant ſubdola eorum verba. Ille vero cum contra Magnentium properans pertranſiret, conſpecta Epiſcoporum cum Athanaſio communione, quaſi igne inflammatus, ſententiam commutavit, juramentorumque immemor, ſuorum quoque ſcriptorum oblitus eſt, debiti item fratri ſuo officii ingratus ille recordatus non eſt. Nam in ſuis ad eum litteris, & cum Athanaſium conſpexit, juramento adfirmavit, ſeſe nihil acturum, quam quod populo & Epiſcopo in optatis eſſet. Sed ſtudium erga impietatem, omnium oblivionem adduxit. Neque mirum ſi poſt tam multas ſcriptas litteras, tam multa data juramenta, mutatus ſit Conſtantius: nam ille olim Ægypti Tyrannus Pharao plerumque pollicitus, atque

(1) Sic Edit. Pariſienſis, & ita legendum. Edit. Comm. & mſſ. Σαρδινίας, male, nam Sardinia jam ſupra memorata eſt. Dardania vero item memoratur in Apologia contra Arianos num. 1. & 36.
(2) Ita Reg. In editis τῆς deeſt.
(3) Ita Reg. & Baſilienſis. Editi vero διὰ τὴν τοσούτων ὁμοψυχίαν, omiſſis intermediis.
(4) Ita Reg. & Baſil. Editi autem λέγομεν. Mox Reg. & Baſil. μετεπέμπου.

hinc pœnarum remiſſionem conſequutus, ſententiam mutabat, donec tandem cum ſibi conſciis hominibus interiret.

31. Hos igitur in ſingulis urbibus ad ſententiam commutandam adigebat: cum autem Arelatem & Mediolanum adveniſſet, ibi ex hæreticorum conſilio & cohortatu omnia agebantur, imo potius ipſi res gerebant, acceptaque poteſtate irruebant in omnes. Hinc ſtatim juſſa ac litteræ ad Præfectum, ut continuo frumentum Athanaſio auferretur, dareturque iis qui Arianice ſentirent: ac cuique volenti facultas eſſet, contumelias inferendi iis qui Athanaſii conventibus intereſſent. Hinc minæ quoque judicibus intentatæ niſi cum Arianis communicarent. Erant autem hæc præludia rerum a Syriano Duce poſtea geſtarum. In exteriores autem partes iterum juſſa, Notarii item per ſingulas urbes & Palatini minas deferentes ad Epiſcopos & ad Judices mittuntur; ut Judices concitent, Epiſcopique vel Arianorum communinnem amplexi contra Athanaſium ſubſcribant, aut exſilii pœnam ſuſtineant: ac qui cum illis conveniunt populi, certo ſciant ſe vincula, contumelias, plagas, bonorumque direptiones experturos. Neque mandatum neglectui habitum eſt: Legatis quippe comites dati ſunt, Urſacii & Valentis Clerici, qui concitarent illos, remiſſioreſque Judices ad Imperatorem deferrent. Cumque reliquas hæreſes, utpote minores ſuas ſorores, concederent in Dominum blaſphemare, ſolis Chriſtianis parabant inſidias, quod indigne ferrent pios de Chriſto ſermones audire. Quot igitur Epiſcopi, uti ſcriptum eſt, ad Duces & Reges ducti ſunt, a Judicibuſque hæc audiere: Aut ſubſcribite, aut ab Eccleſiis recedite, nam juſſit Imperator ut abdicemini? quot ab illis per ſingulas urbes exturbati ſunt, ne illi ut Epiſcoporum amici accuſarentur? Nam ipſis Magiſtratibus miſſæ litteræ ſunt, miniſque adhibitis, mulcta pecuniarum indicta, niſi ſinguli ſuæ urbis Epiſcopum adigerent ad ſubſcribendum. Omnis denique locus, omnis civitas terrore ac tumultu replebatur, dum Epiſcopi traherentur, Judiceſque conſpicerent luctum gemitumque populorum.

Anno 355.

Immanis Arianorum perſequutio.

Marc. 13. 9.

32. Hæc erant miſſorum Palatinorum geſta. Admirandi autem illi homines, iis quæ nacti ſunt patrociniis freti, hoc curarunt ut ex Epiſcopis alios ad Imperatorem accerſerent, alios litteris ſuis fictiſque criminationibus circumvenirent: ut illi præſentem Conſtantium reformidarent, hi Legatos intentataſque ex conficta calumnia minas pertimeſcentes, a recta piaque ſua ſententia deſciſcerent. Eo pacto itaque Imperator tantum Epiſcoporum numerum, cum minis tum promiſſis compulit ut dicerent: Non ultra cum Athanaſio communicamus. Illos enim qui ſe adibant, non ante ad conſpectum admittebat ſuum, neque remiſſius tractabat, vel domo egredi ſinebat, quam vel ſubſcriberent, vel abnuentes pellerentur in exſilium. Id autem agebat, quod probe noſſet inviſam omnibus hæreſim eſſe: eaque maxime de cauſa tam multos vi adegit ut paucis annumerarentur. Curaque illi fuit, vim nominum una cogere, cum ut invidiam Epiſcopo conflaret, tum ut Arianæ hæreſi, cui ille patrocinatur, aliquam adſerret dignitatis ſpeciem; ratus ſe veritatem, perinde atque homines, ſubvertere poſſe. Ignorabat ſcilicet, neque legerat, Sadducæos Herodianoſque, etiamſi ſibi Phariſæos adſciviſſent, veritatem tamen offundere nequiviſſe: imo hinc illa

διὰ τὸ λαμβάνειν τῶν βασάνων ἄνεσιν, μετετίθετο, ἕως εἰς τέλος ἀπώλετο σὺν αὐτοῖς τοῖς ὁμονοήσασιν αὐτῷ.

31. Τούτους μὲν οὖν κατὰ πόλιν πρῶτον ἐβιάζετο μετατίθεσθαι· γενόμενος δὲ ἐν τῇ Ἀρελάτῳ καὶ τῇ Μεδιολάνῳ, λοιπὸν ὡς οἱ αἱρετικοὶ συνεβούλευσαν καὶ ὑπετίθεντο, οὕτως αὐτὸς ἔπραττε, μᾶλλον δὲ οὕτως καὶ αὐτοὶ διεπράττοντο, καὶ εἰσῄεσαν κατὰ πάντων ἔχοντες τὴν ἐξουσίαν. καὶ εὐθὺς ὧδε μὲν ἐντολαὶ, καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον, ἵνα τὸ μὲν σιτηρέσιον ἀφαιρεθῇ παρὰ Ἀθανασίου, καὶ δοθῇ τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσι, καὶ ἵνα ἐξῇ ὑβρίζειν τοῖς βουλομένοις τοὺς μετ' αὐτοῦ συναγομένους. ἀπειλὴ δὲ ἦν τοῖς δικασταῖς, εἰ μὴ συνάγοιντο μετὰ τῶν (1) Ἀρειανῶν. ἦν δὲ ταῦτα προοίμια τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων διὰ τοῦ δουκὸς Συριανοῦ. εἰς δὲ τὰ ἔξω μέρη προστάγματα πάλιν, καὶ Νοτάριοι κατὰ πόλιν, καὶ Παλατῖνοι φέροντες ἀπειλὰς ἀπεστέλλοντο πρός τε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικαστὰς, ἵνα οἱ μὲν δικασταὶ ἐπείγωσιν· οἱ δὲ ἐπίσκοποι, ἢ ἵνα κατὰ Ἀθανασίου γράφωσι, κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς, ἢ τιμωρίαν αὐτοὶ μὲν ὑπομένωσιν ἐξορίας, οἱ δὲ τούτοις συνερχόμενοι λαοὶ, δεσμὰ, καὶ ὕβρεις, καὶ πληγὰς κατ' αὐτῶν, καὶ ἀφαίρεσιν τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων ἔσεσθαι γινώσκοιεν. οὐκ ἠμελεῖτο δὲ τὸ πρόσταγμα, καὶ γὰρ εἶχον οἱ ἀποσταλέντες μεθ' ἑαυτῶν κληρικοὺς Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος, ἵνα καὶ παροξύνωσι, καὶ ἀμελοῦντας τοὺς δικαστὰς κατενέγκωσι τῷ βασιλεῖ. καὶ τὰς μὲν αἱρέσεις ὡς μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς συνεχώρουν βλασφημεῖν εἰς τὸν κύριον, μόνοις δὲ τοῖς Χριστιανοῖς ἐπεβούλευον, οὐ φέροντες ἀκούειν περὶ Χριστοῦ λόγων εὐσεβῶν. πόσοι τοίνυν ἐπίσκοποι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλέας ἤχθησαν, καὶ παρὰ δικαστῶν ἤκουσαν, ἢ ὑπογράψατε, ἢ τῶν ἐκκλησιῶν ἀναχωρεῖτε, καθαιρεθῆναι γὰρ ὑμᾶς βασιλεὺς προσέταξε; πόσοι διεσείσθησαν παρ' αὐτῶν κατὰ πόλιν, ἵνα μὴ ὡς φίλους τῶν ἐπισκόπων αὐτοὺς καταμέμψωνται; καὶ γὰρ καὶ πολιτευταῖς ἔγραψαν. καὶ ἦν ἀπειλὴ, ζημία χρημάτων, εἰ μὴ ἀναγκάζοι ἕκαστος τὸν τῆς ἰδίας πόλεως ἐπίσκοπον ὑπογράφειν· καὶ ὅλως πᾶς τόπος καὶ πᾶσα πόλις ἐπεπλήρωτο φόβου καὶ ταραχῆς, τῶν μὲν ἐπισκόπων ἑλκομένων, τῶν δὲ δικαστῶν ὁρώντων τοὺς ὀδυρμοὺς καὶ στεναγμοὺς τῶν λαῶν.

32. Ταῦτα μὲν παρὰ τῶν ἀποσταλέντων Παλατίνων ἐπράττετο. οἱ δὲ (2) θαυμαστοὶ θαῤῥοῦντες ἧς ἔχουσι προστασίας, σπουδὴν τίθενται· καὶ ὅπως τῶν ἐπισκόπων, τοὺς μὲν πρὸς βασιλέα καλῶσι, τοὺς δὲ πάλιν διὰ γραμμάτων μεθοδεύωσι, πλάττοντες κατ' αὐτῶν προφάσεις· ἵν' οἱ μὲν παρόντα Κωνστάντιον καταπτήξωσιν, οἱ δὲ τοὺς ἀποσταλέντας καὶ τὰς ἀπειλὰς τὰς ἐκ προφάσεως συκοφαντίας φοβηθέντες, μεταθῶνται τῆς ἑαυτῶν ὀρθῆς καὶ εὐσεβοῦς (3) μνήμης. οὕτω γοῦν ἐβιάσατο βασιλεὺς τὸ τοσοῦτον τῶν ἐπισκόπων πλῆθος, τὰ μὲν ἀπειλῶν, τὰ δὲ ἐπαγγελλόμενος, εἰπεῖν, οὐκέτι κοινωνοῦμεν Ἀθανασίῳ. οἱ γὰρ ἐρχόμενοι πρὸς αὐτὸν, οὐ πρότερον (4) ἔβλεπον αὐτὸν, οὐδ' ὅλως ἄνεσιν εἶχον, ἢ προϊέναι τῆς ἰδίας οἰκήσεως ἐπετρέποντο, πρὶν ἢ (5) ὑπογράψωσιν, ἢ παραιτούμενοι ἐξορισθῶσιν. ἐποίει δὲ τοῦτο διὰ τὸ συνορᾷν ἀπὸ πάντων μισουμένην τὴν αἵρεσιν. διὸ μάλιστα καὶ ἠνάγκαζε τοὺς τοσούτους τοῖς ὀλίγοις συναριθμηθῆναι. καὶ ἐσπούδασεν ὄχλον ὀνομάτων συναγαγεῖν, πρὸς φθόνον μὲν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου, φαντασίας δὲ χάριν τῆς Ἀρειανῆς ἀσεβείας, ἧς αὐτὸς (6) προΐσταται, οἰόμενος ὅτι ὡς τοὺς ἀνθρώπους, οὕτω καὶ τὴν ἀλήθειαν μεταστρέψαι δυνήσεται· οὐκ εἰδὼς, οὐδὲ ἀνεγνωκὼς, ὅτι οὐδὲ Σαδδουκαῖοι καὶ Ἡρωδιανοὶ προσλαβόμενοι τοὺς Φαρισαίους, ἴσχυσαν ἐπικρύψαι τὴν ἀλήθειαν. μᾶλλον γὰρ καὶ οὕτως αὕτη μὲν καθυ-

(1) Sic Regius codex quem ſequimur, Editi vero, αἱρετικῶν.

(2) Sic Reg. In editis vero θαυμαστοὶ deeſt.

(3) Sic editi & mſſ. Sed Nannius legit γνώμης, vertitque, *ſententia*, & ita legendum.

(4) Reg. & Baſil. ἔβλεπον αὐτούς. Ibidem Reg. οὐδ' ὅλως.

(5) Reg. ita. In editis, ἢ deeſt.

(6) Reg. προΐσταται. Editi προΐστατο.

καθωμένον λαμπρὰ δείκνυται, ὅτι δὲ καὶ κράξαντες, Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα, καὶ ἔχοντες τὴν Πιλάτου κρίσιν, οὐδὲν ἧττον εἰσὶν ἔρημοι, καὶ * πάσης αἰσχύνης, (1) πάσης προσδοκῶντες ὅσον οὐδέπω μόνον καὶ αὐτοὶ κατὰ τὴν πέρδικα γυμνοὶ, ὅταν ἴδωσι καὶ τὸν προστάτην ἑαυτῶν ἀποθνήσκοντα.

* Forte μετὰ πάσης.

33. Εἰ δὲ καὶ ἀπρεπὲς τὸ ὅλως ἐπί τισι φοβηθέντας τινὰς τῶν ἐπισκόπων μετατίθεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπρεπέστερον, καὶ οὐ θαῤῥούντων οἷς * πεπιστεύκασι, τὸ βιάζεσθαι, καὶ ἀναγκάζειν τοὺς μὴ βουλομένους. οὕτως ὁ μὲν διάβολος ἐπεὶ μηδὲν ἀληθὲς ἔχει, ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ ἐπιβαίνων (2) κατεάσσει τὰς θύρας τῶν δεχομένων αὐτόν. ὁ δὲ σωτὴρ οὕτως ἐστὶ πρᾶος, ὡς διδάσκειν μὲν, „ εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, „ καὶ, ὁ θέλων εἶναί μου μαθητής· „ ἐρχόμενον δὲ πρὸς ἕκαστον μὴ βιάζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κρούειν τε καὶ λέγειν, „ ἄνοιξόν μοι ἀδελφή μου νύμφη· „ καὶ ἀνοιγόντων μὲν, εἰσέρχεται, ὀκνούντων δὲ καὶ μὴ θελόντων ἐκείνων, ἀναχωρεῖ. οὐ γὰρ ξίφεσιν, ἢ βέλεσιν, οὐδὲ διὰ στρατιωτῶν ἡ ἀλήθεια καταγγέλλεται, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ συμβουλίᾳ. ποία δὲ πειθὼ, ἔνθα βασιλέως φόβος; ἢ ποία συμβουλία, ἐν ᾗ ὁ ἀντιλέγων τὸ τέλος ἐξορισμὸν ἔχει καὶ θάνατον; καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ καί τοι βασιλεὺς ὢν, καὶ τὸν ἐχθρὸν ὑπὸ χεῖρας ἔχων, θέλοντάς τε τοὺς στρατιώτας ἀποκτεῖναι τὸν ἐχθρὸν, οὐ τῇ ἐξουσίᾳ κεκώλυκεν, ἀλλ' ὡς ἡ γραφή φησιν, ἔπεισε Δαβὶδ τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ ἐν λόγοις, καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς ἀναστάντας θανατῶσαι τὸν Σαούλ. αὐτὸς δὲ τὸν λόγον οὐκ ἔχων, μετ' ἐξουσίας πάντας βιάζεται· ἵνα δειχθῇ πᾶσιν, ὅτι ἡ φρόνησις αὐτῶν, οὐκ ἔστι κατὰ θεὸν, ἀλλ' ἀνθρωπίνη, καὶ ὅτι οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες οὐκ ἔχουσιν ἀληθῶς βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα· δι' αὐτοῦ γὰρ πάντα μὲν (3) ὅσαπερ βούλονται καὶ πράττουσιν οἱ χριστομάχοι. δόξαντες δὲ δι' αὐτοῦ πολλοῖς ἐπιβουλεύειν, ἠγνόησαν πολλοὺς ποιήσαντες ὁμολογητὰς γενέσθαι, ἐξ ὧν εἰσιν οἱ νῦν λαμπρῶς χρησάμενοι τῇ ὁμολογίᾳ, ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐπίσκοποι ἀγαθοὶ, Παυλῖνος ὁ ἀπὸ Τριβέρων τῆς μητροπόλεως τῶν Γαλλιῶν ἐπίσκοπος, καὶ Λουκίφερ ὁ ἀπὸ μητροπόλεως τῆς Σαρδηνίας ἐπίσκοπος, Εὐσέβιός τε ὁ ἀπὸ (4) Βερκέλλων τῆς Ἰταλίας, καὶ Διονύσιος ὁ ἀπὸ Μεδιολάνων, ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς Ἰταλίας. τούτους γὰρ βασιλεὺς καλέσας ἐκέλευσε κατὰ Ἀθανασίου μὲν ὑπογράφειν, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς κοινωνεῖν. τῶν δὲ ἐκείνων θαυμαζόντων τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο, καὶ λεγόντων μὴ εἶναι τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, εὐθὺς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅπερ ἐγὼ βούλομαι τοῦτο κανὼν, ἔλεγε, νομιζέσθω· οὕτω γάρ μου λέγοντος ἀνέχονται οἱ τῆς Συρίας λεγόμενοι ἐπίσκοποι· ἢ τοίνυν πείθεσθε, ἢ καὶ ὑμεῖς ὑπερόριοι γενήσεσθε.

* Forte, πεποίηκασι.

34. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐπίσκοποι, πάνυγε θαυμάσαντες, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείναντες πρὸς τὸν θεὸν, πολλῇ τῇ κατ' αὐτοῦ παῤῥησίᾳ μετὰ λόγων ἐχρήσαντο, διδάσκοντες μὴ εἶναι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος θεοῦ, ὃν καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν ἠξίουν, μὴ ἐξαίφνης αὐτὴν ἀφέληται· ὑπέλεγόν τε τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, καὶ συνεβούλευον αὐτῷ μὴ διαφθείρειν τὰ ἐκκλησιαστικὰ, μηδὲ ἐγκαταμίσγειν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν τῇ τῆς ἐκκλησίας διατάξει, μηδὲ τὴν Ἀρειανῶν αἵρεσιν εἰσάγειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ· ἀλλ' οὔτε ἤκουσεν ἐκεῖνος, οὔτε τι πλέον αὐτοὺς λέγειν ἐπέτρεπεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἠπείλει, καὶ ξίφος ἐγύμνου κατ' αὐτῶν, καὶ ἀπάγεσθαι δέ τινας ἐξ αὐτῶν ἐκέλευσε, καὶ πάλιν, ὡς ὁ Φαραὼ, μετεγίνωσκεν. ἐκτινάξαντες τοίνυν οἱ ἅγιοι τὸν κονιορτὸν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀναβλέψαντες, οὔτε ἀπειλὰς

in dies clarius elucet. Illi vero etſi clament: *Non habemus Regem niſi Cæſarem*, ac Pilati decretum impetrarint, nihilominus deſerti ſunt, expectantque ſe cum omni turpitudine, inſtar perdicis illius, tantum non nudatos fore, ubi Patronum ſuum morte ſublatum viderint.

Joan. 19.15.

Jerem. 17. 11.

33. Quod ſi indecorum omnino fuerit, Epiſcopos quoſdam horum formidine ſententiam mutaſſe; multo ſane indecentius, hominumque ſuæ ſententiæ diffidentium eſt, vim inferre, ac invitos cogere. Sic diabolus cum nihil veri habeat, in ſecuri & aſcia irruens confringit portas eorum qui ſe recipiunt: Salvator autem ea eſt manſuetudine, ut his verbis doceat quidem: *Si quis vult poſt me venire*, &, *qui vult meus eſſe diſcipulus*; ſed ubi quempiam adierit, nullam inferat vim, ſed potius pulſando hæc loquatur: *Aperi mihi ſoror mea ſponſa*. Tunc ſi aperiant, ingreditur: ſin negligant abnuantque, ſecedit. Nnn enim gladiis aut telis, non militum manu, veritas prædicatur, ſed ſuaſione & conſilio. Quænam autem ibi ſuaſio, ubi Imperatoris formido? Aut quodnam conſilium, ubi qui abnuit, exſilin tandem vel morte multatur? David certe, rex quamvis eſſet, cum hoſtem præ manibus haberet, milites ejus interficiendi cupidos, nequaquam potentia ſua vetuit: ſed, ut ait Scriptura, viris ſuis David verbo perſuaſit, neque Saulis obtruncandi facultatem dedit. Hic vero nulla ratinne præditus, poteſtateque uſus omnibus vim infert: ut nulli non palam ſit, illorum prudentiam, non ſecundum Deum, ſed humanam eſſe, Ariique ſectatores reapſe non habere regem niſi Cæſarem. Ejus enim auctoritate freti Chriſti adverſarii quæ placent omnia arbitratu ſuo perficiunt. Porro cum ſeſe putant plurimis ejus opera inſidias parare, non advertunt ſane ſe multos efficere Confeſſores. E quorum numero ſunt, viri qui jam claram edidere confeſſionem, ipſique religinſi ac probi Epiſcopi, Paulinus Trevirorum Galliæ metropolis Epiſcopus, Lucifer metropolis Sardiniæ Epiſcopus, Euſebius Vercellorum Italiæ urbis, Dionyſius Mediolani, eſt autem & ipſa metropolis Italiæ. Accitis enim illis præcepit Imperator, ut contra Athanaſium ſubſcriberent, ac cum hæreticis communicarent. Quibus rei inſolentia ſtupentibus ac dicentibus, id Eccleſiaſtici non eſſe Canonis; ſtatim ille: At quod ego volo, id pro Canone, inquit, habeatur: me quippe ita loquentem Syri Epiſcopi tolerant. Aut igitur obtemperate, aut vos quoque extorres futuri eſtis.

Pſ. 74. 6.

Matth. 16. 24.

Cant. 5. 2.

1. Reg. 26. 9.

Epiſcopi in exſilium miſſi.

34. His auditis Epiſcopi remque ſummopere mirati, manibus ad Deum tenſis, compellare virum, docereque non ſuum eſſe Imperium, ſed Dei qui tradidiſſet: rogare ut eum timeret, ne derepente, datum adimeret: interminari Judicii diem, ſuadereque, ne Eccleſiaſticas res peſſumdaret, neu Romanum Imperium cum Eccleſiaſticis ſtatutis commiſceret, vel Arianam hæreſim introduceret in Eccleſiam Dei. Verum ille neque audivit, nec eos plura dicere permiſit; quin & acrius diſtricto adverſum illos gladio comminabatur, imo ex iis nonnullos ad ſupplicium abduci juſſerat: ſed poſtea, uti Pharao, ſententiam mutavit. Excuſſo itaque pulvere Sancti illi, erectiſque ad Deum oculis, neque minas Imperato-

(1) Importuna vox πάσης hic repetita, videtur ſupervacanea. Alludit autem hic Athanaſius ad perdicem illam de quo apud Hieremiam c. 17. v. 11. hæc leguntur: Ἐφώνησε πέρδιξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτεκε, ποιῶν πλοῦτον αὐτοῦ οὐ μετὰ κρίσεως· ἐν ἡμίσει ἡμερῶν αὐτοῦ ἐγκαταλείψουσιν αὐτὸν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσται ἄφρων. *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, parans ſibi divitias abſque judicio. In medio dierum ejus deſerent eum, & in noviſſimis ſuis erit inſipiens.* Deferendos ait Arianos, inſtar perdicis illius, poſt obitum Conſtantii ſui Patroni. Reg. ibi male πέρδικα.

(2) Reg. κατεάσσει: editi κατεάσσου. Quæ vox apud Athanaſium ſub hac forma aliquando occurrit. Pſalmo 74. 6. legitur ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ κατέῤῥαξαν.

(3) Sic Reg. Editi vero ὅσα.

(4) Sic Regius codex, Edit. vero Comm. Μαρκέλλων, Edit. Pariſ. Βερκέλλων.

ratoris reformidarunt, neque ſtricti gladii metu veritatem prodidere: ſed exſilium pro miniſterii ſui officio habuerunt. Dum enim per loca perque civitates tranſirent, etſi vinculis conſtricti, nihilominus euangelizabant, ac piam fidem prædicantes, Arianam hæreſim anathemate damnabant, traducebantque Urſacii atque Valentis pœnitentiam. Quod contra quam rati erant ceſſit inſidiatoribus: nam quanto longiore intervallo diſtabat exſilii locus, tanto majus in illos odium concitabatur. Sanctorumque virorum commigratio, vera fuit prædicatio adverſus illorum impietatem. Quis enim dum peragrantes cerneret, non admiratus illos ut Confeſſores, Arianos non tantum ut impios, ſed etiam ut carnifices & homicidas non averſatus exſecratuſque eſt, & non quovis potius quam Chriſtianorum nomine appellavit?

35. Satius certe eſſet, Conſtantium a principio hujus hæreſis ſectatorem non fuiſſe: aut ſi fuiſſet, non tantum impiis conceſſiſſe facultatis: aut ſi conceſſurus erat, hic ſaltem una cum illis ſubſtitiſſe, ut facinorum duntaxat hactenus geſtorum commune ſubirent judicium. Sed, uti palam eſt, dum ſeſe, amentium inſtar, impietatis vinculis conſtringunt, gravius in ſe judicium attrahunt. Nam neque Liberio Romano Epiſcopo ab ipſo initio pepercere, ſed uſque ad ejus urbis cives ſuum propagarunt furorem, nihil reveriti, quod Apoſtolicus thronus ille ſit, nihil quod Roma ſit metropolis Romaniæ: nec recordati ſunt, ſe antea illos Apoſtolicos viros in litteris ſuis nuncupaſſe. Sed omnia ſimul commiſcentes, omnium una obliviſcuntur; nec quidpiam illis niſi impietas cordi fuit. Cum enim illum cernerent ſanæ fidei cultorem, Arianæque hereſis adverſarium, auctoremque omnibus eſſe ut eam averſarentur, ab eaque declinarent, arbitrati ſunt impii homines, ſe, ſi Liberium ſeducere poſſint, omnes illico ſuperaturos: quare illum apud Imperatorem calumniantur. Ille ſperans ſe Liberii opera quamprimum omnes ſibi conciliaturum cum litteris ſpadonem quendam Euſebium nomine mittit, dona ferentem: ut blandiretur donis, litteris vero minaretur. Profectus Romam ſpado, principio auctor erat Liberio ut contra Athanaſium ſubſcriberet, cum Arianiſque communicaret: illud, ajens, Imperator exoptat, hoc te facere jubet. Hinc oſtenſis muneribus, hortabatur: manuſque Liberii contrectans ajebat: Imperatori obtempera, & hæc accipe.

Perſequutio in Liberium.

36. Epiſcopus contra monebat, hiſque verbis docebat hominem. Qui, quæſo, adverſus Athanaſium id agatur? Nam quem non una ſolum, ſed & altera Synodus ex toto orbe coacta purum innoxiumque jure declaravit, quem Romana Synodus cum pace dimiſit, quo pacto damnare poſſumus? Quis nos probaturus eſt, ſi quem præſentem amanter excepimus, ad communionemque admiſimus, abſentem averſemur? Non Eccleſiaſtici Canonis illud eſt, nec talem unquam a Patribus accepimus traditionem: quas videlicet traditiones ipſi a beato & magno Apoſtolo Petro accepere. Sed ſi Imperator Eccleſiaſticam curat pacem: ſi jubet abrogari quæ apud nos pro Athanaſio ſcripta ſunt; abrogentur item quæcumque ab illis adverſus eum geſta fuerint, abrogentur quæ adverſus alios ſunt acta: ac demum Eccleſiaſtica Synodus procul Palatio cogatur, ubi nec Imperator compareat, nec Comes accedat, nec Judex comminetur, ſed Dei timor ſufficiat cum Apoſtolica conſtitutione: ut eo modo cum primis Eccleſiaſtica ſervetur fides, prout a Patribus in Nicæna Synodo

Liberii ad Eunuchum reſponſio.

βασιλέως ἐφοβήθησαν, οὔτε ξίφος (1) γυμνουμένου προδεδώκασιν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξορισμὸν, ὡς λειτούργημα διακονίας, ἐσχήκασι· διερχόμενοι γὰρ κατὰ τόπον καὶ (2) κατὰ πόλιν, καίπερ ἐν δεσμοῖς ὄντες, εὐηγγελίζοντο, τὴν μὲν εὐσεβῆ πίστιν κηρύττοντες, τὴν δὲ Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεματίζοντες, καὶ τὴν μετάνοιαν Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος στηλιτεύοντες. ἐγίγνετο δὲ τοῦτο (3) πρὸς ἐναντίαν τοῖς ἐπιβουλεύουσιν. ὅσῳ γὰρ πολὺ τὸ διάστημα τῆς ἐξορίας, τοσοῦτο μεῖζον τὸ κατ' αὐτῶν μῖσος ηὔξανε, καὶ κήρυγμα ἦν κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἡ τούτων ἀποδημία. τίς γὰρ βλέπων τούτους διερχομένους, οὐκ αὐτοὺς μὲν ὡς ὁμολογητὰς ὑπερεθαύμαζεν, ἐκείνους δὲ ὡς ἀπεστρέφετο καὶ ἐβδελύττετο, οὐκ ὡς μόνον ὡς ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς δημίους καὶ ὡς φονέας, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ Χριστιανοὺς ὀνομάζων;

35. Βέλτιον μὲν οὖν ἦν κατὰ τὴν ἀρχὴν Κωνστάντιον μηδόλως τῆς αἱρέσεως ταύτης γενέσθαι, ἢ γενόμενον, μὴ τοσοῦτον ἐνδοῦναι τοῖς ἀσεβέσιν, ἢ ἐνδόντα μέχρι τούτων στῆναι μετ' αὐτῶν, ἵνα κἂν ἴσως αὐτὸν ἔχωσι (4) τῶν τολμηθέντων κοινὴν τὴν κρίσιν. ὡς δὲ ἔοικε κατὰ τοὺς ἄφρονας δεσμοῖς τῆς ἀσεβείας ἑαυτοὺς περιπείροντες, μείζονα καθ' ἑαυτῶν τὴν κρίσιν ἐπισπῶνται. καὶ γὰρ οὐδὲ Λιβερίου τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐφείσαντο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐκεῖ τὴν μανίαν ἐξέτειναν, καὶ οὐχ ὅτι ἀποστολικός ἐστι θρόνος ᾐδέσθησαν, (5) οὐδ' ὅτι μητρόπολις ἡ Ῥώμη τῆς Ῥωμανίας ἐστὶν, εὐλαβήθησαν, οὐδ' ὅτι πρότερον ἀποστολικοὺς αὐτοὺς ἄνδρας γράφοντες εἰρήκασιν, ἐμνημόνευσαν. ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ φύραντες, πάντων ἀθρόως ἐπελάθοντο, καὶ μόνης τῆς ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας σπουδῆς ἐφρόντισαν. ἐπειδὴ γὰρ ἑωράκασιν αὐτὸν ὀρθοδοξοῦντα, καὶ μισοῦντα μὲν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, σπουδάζοντα δὲ πάντας πείθειν ἀποστρέφεσθαι καὶ ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῆς, ἐλογίσαντο οἱ δυσσεβεῖς, ὅτι ἐὰν τὸν Λιβέριον πείσωμεν, πάντων ταχέως κρατήσομεν· καὶ διαβάλλουσι βασιλεῖ. πρόχειρος ταχέως προσδοκήσας διὰ Λιβερίου πάντας ἕλκειν πρὸς ἑαυτὸν, γράφει, καὶ πέμπει σπάδοντα Εὐσέβιόν τινα καλούμενον μετὰ γραμμάτων καὶ δώρων, ἵνα τοῖς μὲν δώροις κολακεύσῃ, τοῖς δὲ γράμμασιν ἀπειλήσῃ. ἀπελθὼν τοίνυν ὁ σπάδων εἰς τὴν Ῥώμην, πρῶτον παρεκάλει τὸν Λιβέριον κατὰ Ἀθανασίου μὲν ὑπογράψαι, τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς κοινωνεῖν, λέγων, τοῦτο βασιλεὺς βούλεται καὶ κελεύει σε ποιῆσαι. εἶτα ἐπιδεικνὺς τὰ δῶρα, παρεκάλει, καὶ χειρὸς ἥπτετο, λέγων, πείσθητι βασιλεῖ, καὶ ταῦτα δέξαι.

36. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος λόγῳ πείθων ἐδίδασκε. πῶς οἷόν τε τοῦτο γενέσθαι κατὰ Ἀθανασίου; ὃν γὰρ οὐ μόνον (6) μία, ἀλλὰ καὶ δευτέρα σύνοδος πανταχόθεν συναχθεῖσα καλῶς ἐξεδίκησε, καὶ ἡ Ῥωμαίων δὲ ἐκκλησία μετ' εἰρήνης ἀπέλυσε, πῶς δυνάμεθα καταχρῖναι; ἢ τίς ἡμᾶς ἀποδέξεται, εἰ ὃν παρόντα ἠγαπήσαμεν, καὶ ἔχομεν τῇ κοινωνίᾳ, τοῦτον ἐὰν ἀποστραφῶμεν ἀπόντα; οὐκ ἔστιν οὗτος ἐκκλησιαστικὸς κανὼν, οὐ τοιαύτην ποτὲ παράδοσιν ἔσχομεν παρὰ τῶν πατέρων, τῶν καὶ αὐτῶν παραλαβόντων παρὰ τοῦ μακαρίου καὶ μεγάλου ἀποστόλου Πέτρου. ἀλλ' εἴπερ ἄρα μέλει τῷ βασιλεῖ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, εἰ κελεύει λυθῆναι τὰ παρ' ἡμῖν περὶ Ἀθανασίου γραφέντα, λυέσθω καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κατ' αὐτοῦ γενόμενα, λυέσθω δὲ καὶ τὰ κατὰ πάντων· καὶ γενέσθω λοιπὸν ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος μακρὰν τοῦ Παλατίου, ἐν ᾗ βασιλεὺς οὐ πάρεστιν, οὐ Κόμης παραγίνεται, οὐ δικαστὴς ἀπειλεῖ, ἀλλὰ μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἀρκεῖ, καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων διάταξις· ἵν' οὕτω προηγουμένως, ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ πίστις σώζηται, καθὼς οἱ πατέρες ὥρισαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ· οἱ δὲ

(1) Sic Reg. & Edit. Comm. recte. Edit. Pariſ. & Colon. γυμνουμένους male.
(2) Ita Reg. Editi & πόλιν, omiſſo τὸ.
(3) Sic Reg. & Baſil. Editi πρὸς ἐναντίας.
(4) Ita Reg. In editis τῶν τολμηθέντων deeſt.
(5) Reg. hic & infra οὐδ' ὅτι.
(6) Regius codex ἡ μία.

οἱ δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες (1) ἐκβαλλέσθωσαν, καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἀναθεματισθῇ. καὶ οὕτω λοιπὸν κρίσεως γενομένης περὶ ὧν Ἀθανάσιος, καὶ εἴ τις ἕτερος ἐγκαλεῖται, καὶ περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται καὶ αὐτοὶ, οἱ μὲν ὑπαίτιοι ἐκβαλλέσθωσαν, οἱ δὲ καθαροὶ παῤῥησίαν ἐχέτωσαν. οὐ γὰρ οἷόν τε συνόδῳ συναριθμηθῆναι τοὺς περὶ πίστιν ἀσεβοῦντας, οὐδὲ πρέπει προκρίνεσθαι πράγματος ἐξέτασιν, τῆς περὶ πίστεως ἐξετάσεως. χρὴ γὰρ πρῶτον πᾶσαν περὶ τῆς πίστεως διαφωνίαν ἐκκόπτεσθαι, καὶ οὕτω τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ζήτησιν ποιεῖσθαι. καὶ γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς (2) ὁ Χριστὸς, ὁ πρότερον ἐθεράπευε τοὺς πάσχοντας, πρὶν ἂν δείξωσι, καὶ εἴπωσιν ὁποίαν πίστιν ἔχουσιν εἰς αὐτόν. ταῦτα παρὰ τῶν πατέρων ἐμάθομεν, ταῦτα ἀπάγγειλον τῷ βασιλεῖ· ταῦτα γὰρ καὶ αὐτῷ συμφέρει, καὶ τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. μὴ * ἀκουέσθω δὲ Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς προτέροις μετενόησαν, καὶ νῦν λέγοντες, οὐκ εἰσὶ πιστοί.

* Forte ἀκουέσθωσαν.

37. Ὁ μὲν οὖν ἐπίσκοπος Λιβέριος τοιαῦτα· ὁ δὲ εὐνοῦχος λυπηθεὶς, οὐ τοσοῦτον ὅτι μὴ ὑπέγραψεν, ἀλλ' ὅτι τῆς αἱρέσεως ἐχθρὸν αὐτὸν εὗρεν· ἐπιλαθόμενός τε, ὅτι πρὸς ἐπίσκοπον ἦν, μεγάλως ἀπειλήσας ἐξέρχεται μετὰ τῶν δώρων· πράττει δέ τι παράνομον, Χριστιανῶν μὲν ἀλλότριον, σπαδόνων δὲ τολμηρότερον. τὴν γὰρ παράβασιν τοῦ Σαοὺλ μιμησάμενος, ἀπελθὼν εἰς τὸ μαρτύριον Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, τὰ δῶρα αὐτοῦ ἀνέθηκεν. ἀλλὰ μαθὼν ὁ Λιβέριος, πρὸς μὲν τὸν τηροῦντα τὸν τόπον, ὅτι μὴ κεκώλυκε, μεγάλως ἠγανάκτησεν· αὐτὰ δὲ ὡς ἄθυτον θυσίαν ἀπέῤῥιψε, καὶ τοῦτο μᾶλλον εἰς ὀργὴν ἐκίνει τὸν θλαδίαν. παροξύνει τοίνυν βασιλέα, λέγων· οὐκέτι περὶ τοῦ γράψαι Λιβέριόν ἐστιν ἡμῖν ἡ φροντὶς, ἀλλ' ὅτι κατὰ τῆς αἱρέσεως οὕτω φρονεῖ, ὡς ἐξ ὀνόματος τοὺς Ἀρειανοὺς ἀναθεματίζειν. εἰς τοῦτο δὲ κινεῖ καὶ τοὺς ἑτέρους σπάδοντας· (3) πολλοὶ δὲ, μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον, εἰσὶν εὐνοῦχοι παρὰ Κωνσταντίῳ, καὶ πάντα δύνανται παρ' αὐτῷ, χωρίς τε αὐτῶν οὐδὲν ἔστιν ἐκεῖ γενέσθαι. γράφει δὲ ὁ βασιλεὺς εἰς Ῥώμην, καὶ πάλιν Παλατινοὶ, καὶ Νοτάριοι, καὶ (4) Κόμητες ἀποστέλλονται, καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον, ἵνα ἢ πλανήσαντες δόλῳ τὸν Λιβέριον ἐξαγάγωσιν ἀπὸ τῆς Ῥώμης, καὶ πέμψωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς αὐτὸν, ἢ βίᾳ τοῦτον διώξωσι.

38. Τοιούτων δὲ ὄντων τῶν γραφέντων, λοιπὸν ἐκεῖ φόβος καὶ ἐπιβουλὴ κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἤκμαζε. κατὰ πόσων γοῦν οἴκων ἀπειλαὶ γέγονε; πόσοι πόσας ἐπαγγελίας εἰλήφασι κατὰ Λιβερίου; πόσοι ταῦτα βλέποντες ἐκρύβησαν ἐπίσκοποι; πόσαι τῶν ἐλευθέρων ἀνεχώρησαν εἰς χωρία διὰ τὰς διαβολὰς τῶν χριστομάχων; πόσοις ἀσκηταῖς ἐπεβούλευσαν; πόσους ἐκεῖ διατρίβοντας καὶ λοιπὸν τὸ οἰκητήριον ἔχοντας ἐκεῖ, διωχθῆναι πεποιήκασι; ποσάκις καὶ ὅπως ἐφύλαξαν τὸν λιμένα καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πυλῶν, ἵνα μή τις ὀρθόδοξος εἰσελθὼν θεωρήσῃ Λιβέριον; ἔσχε καὶ Ῥώμη πεῖραν τῶν χριστομάχων, καὶ ἔγνω λοιπὸν ὅπερ οὐκ ἐπίστευεν ἀκούουσα πρότερον, πῶς καὶ αἱ ἄλλαι ἐκκλησίαι κατὰ πόλιν ἐπορθήθησαν παρ' αὐτῶν. εὐνοῦχοι δὲ ἦσαν οἱ καὶ ταῦτα καὶ τὰ κατὰ πάντων κινοῦντες· καὶ τὸ παράδοξον τῆς ἐπιβουλῆς τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις ἀρνουμένη τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἐξ εὐνούχων ἔχει τὴν βοήθειαν, οἵτινες ὡς τῇ φύσει, οὕτως καὶ τὴν ψυχὴν ἀρετῆς ἄγονοι τυγχάνοντες, οὐ φέρουσιν ἀκούειν ὅλως περὶ υἱοῦ. ὁ μὲν οὖν ἐκ τῆς Αἰθιοπίας εὐνοῦχος, μὴ νοῶν ἃ ἀνεγίνωσκεν, ἐπείθετο τῷ

A definita eſt. Ejiciantur Arii ſectatores, anathemateque damnetur eorum hæreſis. Ac demum judicio reddito de criminibus in Athanaſium, vel in alium quempiam allatis: de criminibus item quibus accuſantur illi; tunc demum rei expellantur, innoxii cum fiducia & ſecuritate degant. Neque enim fas eſt eos Synodo annumerari, qui fide impii ſunt: neque convenit fidei inquiſitioni, alterius cujuſque negotii inquiſitionem anteferri. Primum quippe omnis de fide diſſenſio abſcindenda, ac tum demum de aliis quæratur negotiis. Nam Dominus noſter Jeſus Chriſtus non ante curavit ægrotos, quam oſtenderent decla- B rarentque, quam erga ſe haberent fidem. Hæc a Patribus didicimus: hæc Imperatori renuntia: hæc & illi & Eccleſiæ ædificationi conducunt. Ne audiantur Urſacius & Valens: qui cum de rebus a ſe ante geſtis pœnitentiam egerint, jam minime fide digni ſunt.

37. Hæc Epiſcopus Liberius. At Eunuchus indignatus, non tam quod ſubſcribere renueret, quam quod illum hæreſi adverſarium comperiſſet: oblituſque ſe coram Epiſcopo ſtare, acriter interminatus cum donis abit, neſariamque rem aggreditur, quæ a Chriſtianis quidem abhorreat, majoriſque ſit au- C daciæ quam quæ ſpadonem deceat. Saulis quippe prævaricationem imitatus, profectuſque ad Martyrium Petri Apoſtoli, ibi dona illa appoſuit. Re comperta Liberius, adverſus loci cuſtodem graviter ſuccenſuit, quod non prohibuiſſet hominem: ipſaque dona ut illicitum ſacrificium abjecit: quæ res caſtratum ad iram magis concitavit. Imperatorem igitur ille his commovet dictis: Non id jam nobis ſollicitudini eſt, ut Liberius ſubſcribat: ſed illud magis nos angit, quod contra hæreſim ita ſentiat, ut nominatim Arianos feriat anathemate. Ad ipſum loquendum D ceteros ſpadones provocat, plerique etenim imo omnes apud Conſtantium eunuchi ſunt, penes quos omnis eſt ibi poteſtas, nihilque niſi de illorum ſententia geritur. Litteras igitur Romam mittit Imperator: iterumque Palatini, Notarii & Comites, litteræque ad Præfectum mittuntur, ut aut Liberium dolo Roma ſubductum in caſtra ad ſe tranſmitterent, aut vi hominem perſequerentur.

Audacia Euſebii ſpadonis.

38. His itaque & ejuſmodi miſſis litteris, metus exortus eſt, inſidiæque per totam urbem paratæ. Quot igitur domibus inſidiati ſunt? quot viris quantæ pollicitationes factæ, ut adverſus Liberium rem E gererent? quot Epiſcopi his perſpectis rebus ſeſe abdebant? quot liberæ mulieres ob ſtructas a Chriſti inimicis calumnias, per pagos ſeceſſerunt? quot Aſcetis inſidiati ſunt? quot illic commorantes homines, qui ſtatum ibi domicilium nacti erant, expelli curarunt? quoties & quo ſtudio portum exituſque portarum cuſtodierunt, ut ne quis ingreſſus Orthodoxorum, Liberium inviſeret? Tum Roma quoque Chriſti hoſtium immanitatem experta eſt, novitque demum, quæ ante non crediderat, cum audiret, quantam ceteris Eccleſiis, ſinguliſque urbibus vaſtitatem intuliſſent illi. Eunuchi porro erant qui F hæc & alia in univerſos geſta movebant. Et quod in ejuſmodi inſidiis mirandum eſt, Ariana hæreſis quæ Filium Dei abnegat, auxilio nititur Eunuchorum, qui ut natura, ſic & anima ad gignendas virtutes ſteriles ſunt, nec prorſus de Filio audire verba ſuſtinent. Æthiops certe eunuchus cum non intelligeret quæ lege- Act. 8. 27.

Perſecutio Romæ facta anno 355.

(1) Sic Baſilienſis & editi, Reg. ἐκβαλλέσθωσαν. Quæ ſequuntur autem poſt hanc vocem uſque ad ἐκβαλλέσθωσαν ſequens deerant in Edit. ſed habentur in Reg. & Baſil. in quibus vox ἐγκαλοῦνται mendoſe videtur poſita pro ἐγκαλεῖται.

(2) Ita Reg. In editis articulus deeſt.

(3) Quanta apud Conſtantium fuerit eunuchorum poteſtas, haud ſine querimoniis teſtantur Scriptores plurimi. Euſebium autem iſtum præfectum cubiculi memorat Ammianus Marcellinus lib. 14. cap. 10. lib. 15. cap. 3. & alibi. Atque ipſe Ammianus eum a Juliano Imperatore morti addictum, atque ab Adraſtia muliere præcipitatum fuiſſe, libro 22. capite 4.

(4) Reg. κόμητες de more.

bat, Philippo de Salvatore docenti credidit: at Conſtantii ſpadones, ne Petrum quidem confitentem tolerant, imo Patrem qui Filium ſuum declarat averſantur, furuntque in eos qui ajunt genuinum eſſe Dei Filium; atque ita ſpadonum ulciſcuntur hæreſim, quæ ait, nihil ex Patre genuinum ac verum eſſe. Quocirca vetat lex illos ad Eccleſiaſticum conſilium admitti. Attamen hos nunc Eccleſiaſticorum judiciorum dominos reputant: eorumque arbitratu judicat Conſtantius, diſſimulantibus illis qui Epiſcopi nomine vocantur. Heu quis res ejuſmodi ſcripto traditurus eſt? quis narraturus generationi alteri? quis narranti fidem habeat, ſpadones ſcilicet quibus domeſtica vix miniſteria concreduntur (voluptarium enim genus eſt, qui nihil aliud curant, quam ut quod ſibi a natura negatum eſt, hoc illi in aliis impediant) illos inquam, Eccleſiaſticis jam rebus imperare, Conſtantiumque illis ſubditum, inſidias in omnes paraſſe, atque Liberium in exſilium miſiſſe?

Matth. 17. 5.

Vetat lex Eunuchos ad Eccleſiaſticum conſilium vocari.

Liberii ad Conſtantium verba.

39. Nam cum multus eſſet ille in ſcribendo Romam, cum minas intentaret, Legatos mitteret, inſidiaſque pararet, demum facta eſt Alexandrina perſequutio. Liberiuſque ad Imperatorem trahitur: multaque ille uſus loquendi fiducia, Deſine, inquit, Chriſtianos perſequi; ne noſtra opera coneris impietatem introducere in Eccleſiam. Sumus ſane ad omnia toleranda parati, potiuſquam Ariomanitæ audiamus: ne nos qui Chriſtiani ſumus cogas Chriſtomachos, id eſt, Chriſto inimicos effici. Hujus quoque tibi conſilii auctores ſumus, ne pugnes cum eo qui hoc tibi Imperium tradidit: neu pro gratiarum actione impietatem illi referas: ne perſequare illos qui credunt in eum, ne tu quoque audias: *Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare.* Sed utinam auſcultes, ut tu quoque, quemadmodum beatus Paulus obtemperes. Ecce adſumus, acceſſimus priuſquam illi criminationem comminiſcantur. Ideo properavimus, gnari nobis a te exſpectandum exſilium eſſe, ut ante confictam criminationem patiamur, omnibuſque propalam ſit, alios omnes eadem qua nos ratione perpeſſos eſſe, allataſque adverſus illos criminationes, confictas ab inimicis fuiſſe: quorum omnia dicta, nihil niſi calumniæ, nihil niſi mendacia fuere.

Act. 9. 5.

Liberii exſilium.

40. Ita loquutus Liberius omnibus admirationi fuit; at ille nullum aliud reſponſum dedit, quam quod juſſit illum mitti in exſilium: ſinguloſque, ut antea fecerat, ab invicem disjunxit. Quam exſilii rationem adinvenit ipſe; ut in pœnis irrogandis prioribus crudelior tyrannis & perſequutoribus eſſet. Nam in ſuperiori perſequutione, plures una confeſſores relegari juſſit Maximianus, ac per conſortii conſolationem pœnam mitigavit. At hic longe illo crudelior, viros in loquendi libertate, atque in confeſſione ſocios ab invicem removit, illos disjunxit qui fide copulati erant, ut ne vel in morte mutuo fruerentur aſpectu, ratus corporis ſegregationem, animæ quoque affectum disjungere, aut illos invicem ſejunctos concordiæ & unanimitatis oblituros. Ignorat ſcilicet, etiamſi ſinguli ſeorſum degant, adeſſe tamen unicuique Dominum quem una omnes confeſſi ſunt, qui illud aget, ut multo plures ſingulis adſint (ut olim Eliſæo Prophetæ præſtitit) quam ſint cum Conſtantio milites. Cæca plane res eſt ma-

4. Reg. 6. 16.

A Φιλίππῳ, διδάσκοντι περὶ τοῦ σωτῆρος· οἱ δὲ τοῦ Κωνσταντίου σπάδοντες, οὔτε τοῦ Πέτρου ὁμολογοῦντος ἀνέχονται, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα δεικνύντα τὸν υἱὸν ἀποστρέφονται, καὶ μαίνονται κατὰ τῶν λεγόντων, γνήσιον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἐκδικοῦντες σπαδόνων αἵρεσιν, μηδὲν εἶναι γνήσιον καὶ ἀληθινὸν ἐκ τοῦ πατρός. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ νόμος εἴργει τούτους εἰς ἐκκλησιαστικὴν συμβουλίαν προσλαμβάνεσθαι· καὶ ὅμως τούτους νῦν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κριμάτων κυρίους ἐλογίσαντο· καὶ ὅπερ τούτοις δόξῃ, τοῦτο Κωνστάντιος κρίνει, καὶ οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι ὑποκρίνονται. ὢ τίς ἂν γένοιτο τούτων λογογράφος; τίς ἀπαγγείλῃ ταῦτα εἰς γενεὰν B ἑτέραν; τίς ἄρα πιστεύσειεν ἀκούων, ὅτι σπάδοντες οἱ (1) οἰκιακὰς ὑπηρεσίας μόγις πιστευόμενοι· φιλήδονον γὰρ τὸ τούτων εἶδος, καὶ οὐδὲν ἄλλο μεριμνῶσιν, ὡς τοῦθ' ὅπερ αὐτοὺς ἡ φύσις ἀφείλατο, ἐμποδίζειν. οὗτοι νῦν τῶν (2) ἐκκλησιαστικῶν κατακρατοῦσι, καὶ τούτοις ὑποπίπτων Κωνστάντιος, πᾶσιν ἐπεβούλευσε, καὶ Λιβέριον ἐξώρισεν;

39. Ἐπειδὴ γὰρ πολὺς ἦν ἐν Ῥώμῃ γράφων, ἀπειλῶν, ἀποστέλλων, ἐπιβουλεύων, λοιπὸν δὲ ἐγεγόνει καὶ ὁ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν διωγμός, (3) ἕλκεται καὶ Λιβέριος πρὸς βασιλέα, καὶ πρὸς πολλὴν καὶ αὐτὸς (4) κέχρηται τῇ παρρησίᾳ· C Παῦσαι, λέγων, διώκων Χριστιανούς, μὴ πείραζε δι' ἡμῶν εἰσάξαι τὴν ἀσέβειαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. πάντα ὑπομένειν ἐσμὲν ἕτοιμοι, ἢ Ἀρειομανῖται (5) κληθῆναι. Χριστιανοὶ ὄντας ἡμᾶς μὴ ἀνάγκαζε χριστομάχους γενέσθαι. τοῦτο καὶ σοὶ συμβουλεύομεν, μὴ μάχου πρὸς τὸν δεδωκότα σοι τὴν ἀρχὴν ταύτην, μὴ ἀντ' εὐχαριστίας ἀσεβήσῃς εἰς αὐτόν, μὴ δίωκε τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, μὴ ἀκούσῃς καὶ σύ· „σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν.„ ἀλλ' εἴθε κἂν ἀκούσῃς, ἵνα καὶ σὺ πεισθῇς, ὡς ὁ ἅγιος Παῦλος. ἰδοὺ πάρεσμεν, ἤλθομεν D πρὶν πλάσασθαι προφάσεις· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐσπεύσαμεν, εἰδότες ὅτι ἐξορισμὸς ἡμᾶς μένει παρὰ σοῦ, ἵνα πρὸ (6) προφάσεως πάθωμεν, καὶ πᾶσι δειχθῇ φανερῶς, ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι πάντες οὕτω πεπόνθασιν ὡς ἡμεῖς, καὶ αἱ λεχθεῖσαι κατ' αὐτῶν προφάσεις ἐπλάσθησαν παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτοὺς ἦσαν συκοφαντία καὶ ψεῦδος.

40. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Λιβέριος τότε λέγων, ἐθαυμάζετο παρὰ πάντων, ὁ δὲ ἀντὶ τοῦ ἀποκρίνασθαι, μόνον ἐκέλευσε καὶ ἐξώρισεν, ἕκαστον διαστήσας, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων πεποίηκε. τοῦτον γάρ, ἐξορίζων, τὸν τρόπον αὐτὸς ἐπενόησεν, ἵνα καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις E ὠμότερος τῶν πρὸ αὐτοῦ τυράννων καὶ διωκτῶν γένηται. τῷ μὲν γὰρ προτέρῳ διωγμῷ κοινῇ καὶ πολλοὺς ἅμα κελεύων ὁ τότε Μαξιμιανὸς ἐξώριζεν ὁμολογητάς, καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπεκούφιζε, παραμυθούμενος (7) αὐτοὺς τῇ συνουσίᾳ· οὗτος δὲ χείρων γέγονεν ἐκείνου, καὶ διέστησε τοὺς κοινῇ παρρησιασαμένους καὶ ὁμολογήσαντας, καὶ (8) διεχώρισε τοὺς συνδεθέντας τῇ πίστει, ἵνα καὶ ἀποθνήσκοντες ἀλλήλους μὴ βλέπωσι, νομίζων ὡς ὁ χωρισμὸς τοῦ σώματος τέμνει καὶ τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν διΐστησιν, ἢ χωρισθέντες ἀπ' ἀλλήλων, (9) ἐπιλάθωνται τῆς ἀλλήλων ὁμονοίας τε καὶ ὁμοψυχίας. οὐκ εἰδὼς F ὅτι κἂν ἕκαστος ἀπομένῃ, ἀλλ' ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ τὸν, ὃν κοινῇ συνελθόντες ὡμολόγησαν κύριον, ὃς καὶ πλείους εἶναι ποιήσει μεθ' ἑκάστου· ὡς πεποίηκεν ἐπὶ Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου· ὑπὲρ οὓς εἰσὶ μετὰ Κωνσταντίου στρατιῶται. τυφλὸν ἀληθῶς ἡ κακία·

ἡ γὰρ

(1) Reg. οἰκιακάς.
(2) Editi ἐκκλησιῶν. Reg. ἐκκλησιαστικῶν, quam eſſe veram lectionem ſuadent hæc paulo ante dicta ἐκκλησιαστικῶν κριμάτων κυρίους.
(3) Hæc Ammianus refert lib. 15. cap. 7. pag. 91. Theodoretus item lib. 2. cap. 16. colloquium adfert Liberii cum Conſtantio. Qua de re in Vita Athanaſii.
(4) Ita Reg. Editi vero κέκρηται male.
(5) Sic Reg. Edit. vero Pariſ. hic γενέσθαι, & infra poſt χριστομάχους, habet κληθῆναι, tranſmutatis vocibus. Edit. Comm. κληθῆναι utrobique habet, & ita Baſil. codex, prima manu; ſed ſecunda, eraſo κληθῆναι poſtremo, γενέσθαι habet.
(6) Edit. Pariſ. περί. Edit. Comm. & mſſ. πρό.
(7) Ita Reg. ſed αὐτοὺς deeſt in editis.
(8) Ita Reg. Editi διεχώριζε. Mox Reg. ἀποθνήσκοντες, Editi ἀποθνήσκοντας, utraque lectio quadrat.
(9) Editi ἐπιλάθωνται. Reg. ἐπιλάθονται.

τοῦ γὰρ ἔδοξαν λυπεῖν τοὺς ὁμολογητὰς, διαχωρίζοντες αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, τοῦτο μᾶλλον ἑαυτοὺς μεγάλως ἠδίκησαν. ὅλοι μὲν γὰρ ἐν ταὐτῷ ἀλλήλοις, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐτύγχανον, ἐξ ἑνὸς ἂν τόπου τῆς ἀσεβῶν ἐγνωρίζετο τὸ (1) μῦσος. νῦν δὲ διασπείραντες αὐτοὺς πεποιήκασιν εἰς πάντα τόπον διαδραμεῖν ἑαυτῶν καὶ γνωσθῆναι τὴν ἀσεβῆ αἵρεσιν καὶ πονηρίαν.

41. Οἷα γὰρ καὶ ταῦτα πράττοντες ἔδρασαν, τίς ἀκούσας οὐχ ἡγήσεται τούτους μᾶλλον αὐτοὺς ὁ Χριστιανοὺς εἶναι; Λιβερίου γὰρ ἀποστείλαντος πρὸς βασιλέα (2) Εὐτρόπιον πρεσβύτερον, καὶ διάκονον Ἱλάριον μετὰ γραμμάτων, ὅτε καὶ οἱ περὶ Λουκίφερον ὡμολόγουν, τὸν μὲν πρεσβύτερον εὐθὺς ἐξώρισαν, τὸν δὲ διάκονον Ἱλάριον γυμνώσαντες, καὶ τὸν νῶτον μαστίξαντες, ἐξώρισαν, ἐπιφωνοῦντες, διὰ τί μὴ ἀντέστης Λιβερίῳ, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῦ κεκόμικας γράμματα; ἐποίουν δὲ τοῦτο Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς εὐνοῦχοι. καὶ ὁ μὲν διάκονος μαστιζόμενος ηὐλόγει τὸν Κύριον, μνησθεὶς αὐτοῦ λέγοντος, τὸν νῶτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας. οἱ δὲ καὶ μαστίζοντες ἐγέλων καὶ ἐχλεύαζον αὐτὸν, οὐκ ἐρυθριῶντες ὅτι Λευίτην ὕβριζον· πρέποντα δὲ ἑαυτοῖς καὶ ὅτι γελῶντες ἐφρόνουν, κἀκεῖνος εὐλογῶν ὑπέμενε. τὸ μὲν γὰρ τύπτεσθαι, Χριστιανῶν ἴδιόν ἐστι, τὸ δὲ μαστίζειν Χριστιανοὺς, Πιλάτου καὶ Καϊάφα τὸ τόλμημα. οὕτω μὲν οὖν καὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπεχείρησαν (3) διαφθεῖραι, θελήσαντες ἐγκαταμῖξαι καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἀσέβειαν. ὁ δὲ Λιβέριος ἐξορισθεὶς, ὕστερον μετὰ διετῆ χρόνον ὤκλασε, καὶ φοβηθεὶς τὸν ἀπειλούμενον θάνατον, ὑπέγραψεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐκείνων μὲν τὴν βίαν, Λιβερίου δὲ τὸ κατὰ τῆς αἱρέσεως μῖσος, καὶ τὴν ὑπὲρ Ἀθανασίου ψῆφον, ὅτε τὴν προαίρεσιν εἶχεν ἐλευθέραν. τὰ γὰρ ἐκ βασάνων παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γνώμην γινόμενα, ταῦτα οὐ τῶν φοβηθέντων, ἀλλὰ τῶν βασανιζόντων ἐστὶ βουλήματα. πάντα μὲν οὖν τοιοῦτοι ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ἐπεχείρησαν. καθ' ἑκάστην δὲ ἐκκλησίαν τηροῦντες ἣν ἔμαθον πίστιν, τοὺς μὲν διδασκάλους προσδοκῶσι, τὴν δὲ χριστομάχον αἵρεσιν * κατέλαβον, καὶ πάντες, ὡς ὄφιν, ἐκτρέπονται.

42. Τοιαῦτα δὲ καὶ τοσαῦτα ποιήσαντες οἱ δυσσεβεῖς, οὐδὲν ἐνόμιζον πεποιηκέναι, ἕως ὁ μέγας Ὅσιος ἀπείρατος ἦν αὐτῶν τῆς πονηρίας. καὶ γὰρ καὶ κατὰ τοῦ τηλικούτου γέροντος, ἐκτεῖναι τὴν μανίαν ἑαυτῶν ἐσκέψαντο· καὶ οὔθ' ὅτι πατήρ ἐστι τῶν ἐπισκόπων ᾐσχύνθησαν, οὔθ' ὅτι γέγονεν ὁμολογητὴς εὐλαβήθησαν, οὔτε τὸν χρόνον τῆς ἐπισκοπῆς, ὅτι ἑξήκοντα ἔτη καὶ πλεῖον ἔχει ἐν αὐτῇ, ᾐδέσθησαν· ἀλλὰ πάντα ἐξέθεντο, καὶ πρὸς μόνην τὴν αἵρεσιν ἔβλεπον· ἄνθρωποι ἀληθῶς μήτε τὸν Θεὸν φοβούμενοι, μήτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμενοι. προσελθόντες τοίνυν Κωνσταντίῳ, τοιούτοις πάλιν ἐχρήσαντο ῥήμασι· πάντα μὲν πεποιήκαμεν, καὶ ἐξωρίσαμεν (4) τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον, ἐξωρίσαμεν δὲ καὶ πρὸ αὐτοῦ πλείστους ὅσους ἐπισκόπους, πάντα τε τόπον φόβου πεπληρώκαμεν· ἀλλ' ὡς οὐδὲν ἡμῖν ἐστι τὰ τηλικαῦτά σου ἔργα, οὐδὲ κατώρθωται ὁπωσοῦν ἡμῖν, ἕως Ὅσιος (5) περιλέλειπται. ἐκείνου γὰρ ὄντος ἐν τοῖς ἰδίοις, καὶ πάντες ἐν ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις εἰσίν, ἱκανὸς ὤν ἐν λόγῳ καὶ πίστει πεῖσαι πάντας (6) καθ' ἡμῶν· οὗτος καὶ συνόδων καθηγεῖται, καὶ γράφων ἀκούεται πανταχοῦ· οὗτος καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐξέθετο, καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐκήρυξεν αἱρετικοὺς εἶναι πανταχοῦ. ἂν τοίνυν οὗτος μείνῃ, περιττὸς ὁ τῶν ἑτέρων ἐξορισμὸς γέγονεν· ἡ γὰρ αἵρεσις ἡμῶν ἐκποδὼν γίγνεται. ἄρξαι τοίνυν καὶ τοῦτον διώκειν, καὶ μὴ φείσῃ τοῦ ἀρχαίου ὄντος· καὶ γὰρ ἡ αἵρεσις ἡμῶν οὐκ οἶδεν οὐδὲ γερόντων τιμᾶν πολιάν.

* Forte κατέβαλον.

litia: dum enim ſe putant Confeſſores contriſtare, ubi illos invicem ſegregant, in hoc præcipue ſeſe ipſi valde læſerunt. Nam ſi una illi & in eodem loco fuiſſent, ex uno tantum loco impiorum ſcelus evulgatum fuiſſet: jam vero cum illos ſegregarint, illud effecere, ut impiæ ſuæ hæreſis malitiæque fama omnem in locum pervaderet, ac ubique perſpecta eſſet.

41. Hæc item illorum facinora quis ſi audiat, non arbitretur illos quidvis potius quam Chriſtianos eſſe? Cum Liberius Eutropium Presbyterum, & Hilarium Diaconum cum litteris miſiſſet ad Imperatorem, quo tempore item * Lucifer cum ſociis confitebatur; Presbyterum ſtatim illi in exſilium ablegarunt: Diaconum vero Hilarium, poſtquam nudaſſent, atque dorſo flagris cæcidiſſent, in exſilium item miſerunt. Dum flagellarent autem hæc vociferabantur: Quare Liberio non obſtitiſti, ſed ejus detuliſti litteras? Illud facinoris admiſere Urſacius & Valens cum ſpadonibus. Diaconus porro dum verberaretur benedicebat Domino, memor illius dicentis: *Dorſum meum dedi ad flagella*. Illi vero verberantes, irridebant illudebantque viro: neque erubuere quod Levitam afficerent contumeliis; dumque cachinnos profunderent, rem ſibi conſentaneam agebant: illeque benedicendo perſeverabat. Verberari nempe, Chriſtianorum, Chriſtianos autem verberare, Pilati & Caiphæ facinus eſt. Sic itaque a principio ipſam Romanam Eccleſiam labefactare conati ſunt, optantes ſuam illi admiſcere impietatem. Porro Liberius extorris factus, poſt biennium denique fractus eſt, minisque mortis perterritus ſubſcripſit. Verum ea ipſa re comprobatur cum violentia eorum, tum Liberii in hæreſim illam odium, ejuſque pro Athanaſio ſuffragium, quamdiu ſcilicet libere arbitrioque ſuo agere licuit. Nam quæ tormentorum vi præter priorem ſententiam eliciuntur, ea non reformidantium, ſed vexantium ſunt placita. Nihil itaque hæreſis ſuæ gratia non aggreſſi ſunt. Populi vero per ſingulas Eccleſias quam didicere fidem retinentes, Magiſtros expectant ſuos, ac Chriſto adverſariam hæreſim, quam coacti recepere, omnes veluti ſerpentem averſantur.

* Vide ſuper num. 13.

Eſaia 50. 6.

Liberii lapſus anno 357.

42. Poſt talia tamque multa facinora, nihil ſe perfeciſſe rati impii, quamdiu magnus Hoſius eorum malignitatem expertus non eſſet; ad tam venerabilem ſenem furorem ſuum propagare ſtuduerunt: non patrem Epiſcoporum, non Confeſſorem virum reveriti ſunt, non Epiſcopatus tempus in quo plus ſexaginta annos exegerat, erubuere: ſed poſthabitis deſpectiſque ceteris omnibus, ſola hæreſis cordi fuit: homines ſane qui nec Deum timent, neque hominem reverentur. Conſtantium igitur adeuntes, his ſermonibus alloquuntur: Nihil non egimus: Romanorum Epiſcopum in exſilium ablegavimus, & ante illum permultos alios Epiſcopos: omnia loca formidine replevimus. Sed nihil nobis tanta tua geſta juvabunt, nihildum a nobis recte factum, quamdiu Hoſius illæſus remanſerit. Nam dum apud ſuos ipſe degit, omnes in ſuis Eccleſiis remanent; poteſt quippe ille verbo fideque ſua omnes adverſum nos inducere. Hic & Synodis præeſſe ſolet, ejuſque litteris ubique omnes obtemperant. Hic Nicænam fidem edidit, Arianoſque ut hæreticos ubique traduxit. Si igitur remanſerit ille, inutile nobis fuerit aliorum exſilium: mox enim de medio tollenda noſtra hæreſis eſt. Et hunc ergo perſequi incipias: nec virum quamvis grandævum miſerare. neſcit quippe noſtra hæreſis vel ſenum canitiem venerari.

Conſtantius Hoſium aggreditur.

Hoſius Nicænam fidem edidit.

43. His

(1) Ita Reg. & Baſil. Editi vero αὐτὸς.
(2) Eutropium hunc, Hilarius Pancratium appellat Fragment. 5. num. 4. poſtremæ editionis.
(3) Regius codex διαφθαρῆναι male.

(4) Sic Reg. prima manu, ſecunda vero idem cum edit. τῶν Ῥωμαίων.
(5) Ita Reg. & Baſil. Editi περιλείπεται.
(6) Sic Reg. Editi πάντας τοὺς μενδοίας.

43. His auditis Imperator, nihil cunctatus, cum virum Seniſque gravitatem probe noſſet, litteris illi ſuis præcepit ut ſe conveniret, * quo tempore Liberium pertentare incipiebat. Accedentem illum rogabat, ſolitiſque verbis, quibus ſcilicet alios decipere conſueverat, hortabatur, ut adverſum nos ſcriberet, & cum Arianis communicaret. Senex qui rei hujuſce vel auditum ægre ferret, indignatus quod hujuſmodi quidpiam vel proferre auſus fuiſſet; Imperatorem verbis ſuis perculſum de ſententia deduxit, atque ita in patriam & in Eccleſiam ſuam remigravit. Sed cum hæretici haud ſine querelis & lamentis denuo inſtigarent, hortarentur Eunuchi, ac magis magiſque concitarent, litteras demum Imperator mittit, interminaturque: hinc Hoſius afficitur contumeliis, neque tamen inſidiarum metu de ſententia dimovetur. Sed cum perſtaret firmus in propoſito ſuo: cum fidei ſuæ domum ſupra petram ædificaſſet, nihiloque validiores quam ſtillas, ventorumque flatus, epiſtolarum minas reputaret, cum fiducia adverſus hæreſim loquutus eſt. Pleriſque igitur a Conſtantio miſſis epiſtolis; ubi modo virum adulabatur quaſi patrem, modo minabatur, exſuleſque nominabat, hæc ajens: Tune ſolus etiamnum hæreſi infeſtus permanebis? Obſequere, ac ſcribe contra Athanaſium: quicumque enim adverſus illum ſcripſerit, hic plane Arianice nobiſcum ſentiet; nihil reformidavit Hoſius, ſed, tametſi contumeliis laceſſitus, hæc ſcripſit. Ejuſque nos epiſtolam legimus, & ad calcem ea ipſa deſcripta eſt.

* *Nonnius forte aliter legit, nam vertit, quemadmodum.*

Hoſius Conſtantio Imperatori in Domino ſalutem.

44. EGo jam pridem confeſſus ſum, cum ſub avo tuo Maximiano perſequutio graſſaretur. Quod ſi tu quoque me perſequare, etiamnum ad quidvis potius tolerandum paratus ſum, quam ut innoxium effundam ſanguinem, veritatemque prodam: teque eo modo ſcribentem ac interminantem minime adprobo. Deſine itaque talia ſcribere, ac cum Ario ne ſentias, nec Orientales audias, neu Urſacio & Valenti habeas fidem. Nam quæ effutiunt illi, non Athanaſii cauſa, ſed hæreſis ſuæ gratia loquuntur. Crede mihi, Conſtanti, qui per ætatem avus tuus eſſe poſſim: Sardicenſi interfui Synodo, quo tempore tute ac beatæ vir memoriæ frater tuus Conſtans, nos omnes convocaſtis. Ipſeque inimicos Athanaſii provocavi, cum in Eccleſiam, ubi commorabar ego, adveniſſent, ut ſi quid in Athanaſio culpandum haberent, id renunciarent. Fidem dedi, ſecuritatemque promiſi, ut nihil niſi rectum in omnibus judicium exſpectarent. Id non ſemel tantum, ſed & bis præſtiti, hortatus, ſi nollent coram tota Synodo, mihi ſaltem ſoli rem deferrent. Id quoque pollicitus ſum: Si reus deprehendatur homo, a nobis plane abjicietur; ſin innoxius, voſque ſycophantas probarit: ſi nihilominus illum recuſaveritis, Athanaſio perſuadebo, ut mecum in Hiſpanias proficiſcatur. Hiſque conditionibus citra repugnantiam obtemperabat Athanaſius. Illi vero rebus omnino ſuis diffiſi, æque id abnuerunt. Iterumque ubi Athanaſius ad tuum exercitum ſe contulit; cum tu illum litteris tuis acciviſti, inimicos ille ſuos qui tum ibi, Antiochiæ videlicet, verſabantur, vel omnes una, vel ſingulos advocari rogavit, ut aut ſe convincerent, aut convincerentur ipſi; & ſe vel coram qualem eſſe dicebant comprobarent, vel abſentem non calumniarentur. Verum nec tu hæc dicenti morem geſſiſti, imo illi abnuerunt. Cur itaque etiamnum obtrectatores ejus audis? Cur Urſacium Valentemque toleras, tametſi illi pœnitentiam egerunt, calumniamque ſuam ſcripto confeſſi ſunt? Confeſſi ſunt, inquam,

(1) Hanc epiſtolam ad calcem conſcriptam, huc tranſtulerunt amanuenſes.
Titulus epiſtolæ non habetur in Reg.

43. Ταῦτα ἀκούων, οὐκ ἐμέλλησεν ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' εἰδὼς τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ ἱκανὸν τοῦ γέροντος, γράφει καὶ κελεύει αὐτὸν ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, ἡνίκα καὶ Λιβέριον κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπείραζεν. ἐλθόντα δὲ ὅσα αὐτὸν ἠξίου, καὶ προέτρεπε τοῖς συνήθεσι λόγοις, οἷς δὴ καὶ τοὺς ἄλλους ἀπατᾷν ἐνόμιζεν, ἵνα καθ' ἡμῶν μὲν γράψῃ, πρὸς δὲ τοὺς Ἀρειανοὺς ἔχῃ τὴν κοινωνίαν. ὁ δὲ γέρων καὶ τὴν ἀκοὴν ἀηδῶς ἐνεγκὼν, καὶ λυπηθεὶς, ὅτι καὶ ὅλως ἐφθέγξατό τι τοιοῦτον, ἐπέπληξεν, καὶ πείσας αὐτὸν, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πατρίδα, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἑαυτοῦ. ἀλλὰ τῶν αἱρετικῶν ἀποδυρομένων, καὶ πάλιν παροξυνόντων, εἶχε δὲ καὶ τοὺς εὐνούχους ὑπομιμνήσκοντας, καὶ μᾶλλον παροξύνοντας, γράφει λοιπὸν ὁ βασιλεὺς μετὰ ἀπειλῆς· καὶ ὑβρίζεται μὲν ὁ Ὅσιος, οὐ κινεῖται δὲ διὰ τὸν φόβον τῆς ἐπιβουλῆς· ἀλλ' ἐνεχόμενος τῷ φρονήματι, καὶ ὡς ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσας ἑαυτοῦ τὴν τῆς πίστεως οἰκίαν, ἐπαῤῥησιάζετο κατὰ τῆς αἱρέσεως, ῥανίδας καὶ πνοὰς ἀνέμων ἡγούμενος τὰς ἐκ τῶν γραμμάτων ἀπειλάς. πολλάκις γοῦν γράψαντος Κωνσταντίου, καὶ τὸ μὲν κολακεύοντος ὡς πατέρα, τὸ δὲ ἀπειλοῦντος, καὶ τοὺς ἐξορισθέντας ὀνομάζοντος, καὶ λέγοντος, ὅτι σὺ μόνος τυγχάνεις κατὰ τῆς αἱρέσεως; πείσθητι καὶ γράψον κατὰ Ἀθανασίου· ὁ γὰρ κατ' ἐκείνου γράφων, πάντως τὰ Ἀρειανῶν μεθ' ἡμῶν φρονήσει· οὐ καταῤῥᾳθυμήσας ὁ Ὅσιος, ἀλλὰ καὶ πάσχων ὕβρεις, ἔγραψε καὶ αὐτὸς τοιαῦτα, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀνέγνωμεν, καὶ ἔστιν ἐν (1) τῷ τέλει γεγραμμένη.

Ὅσιος Κωνσταντίῳ βασιλεῖ ἐν κυρίῳ χαίρειν.

44. ΕΓΩ μὲν ὡμολόγησα καὶ τὸ πρῶτον, ὅτε διωγμὸς γέγονεν ἐπὶ τῷ πάππῳ σου Μαξιμιανῷ. εἰ καὶ σύ με διώκεις, ἕτοιμος καὶ νῦν πᾶν ὁτιοῦν ὑπομένειν, ἢ ἐκχέειν ἀθῷον αἷμα, καὶ προδιδόναι τὴν ἀλήθειαν. σὲ δὲ οὐκ ἀποδέχομαι τοιαῦτα γράφοντα καὶ ἀπειλοῦντα. παῦσαι τὰ τοιαῦτα γράφων, καὶ μὴ φρόνει τὰ Ἀρείου, μηδὲ ἄκουε τῶν ἀνατολικῶν, μηδὲ πίστευε τοῖς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα. ἃ γὰρ ἐκεῖνοι λέγουσιν, οὐ δι' Ἀθανάσιον φθέγγονται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν. πίστευσόν μοι, Κωνστάντιε, πάππος εἰμί σου καθ' ἡλικίαν, ἐγενόμην αὐτὸς ἐν τῇ κατὰ (2) Σαρδικὴν συνόδῳ, ὅτε σύ τε καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σου Κώνστας, πάντας ἡμᾶς συνήγαγε. καὶ δι' ἐμαυτοῦ τοὺς ἐχθροὺς Ἀθανασίου προσεκαλεσάμην ἐλθόντας αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ᾤκουν ἐγὼ, ἵν' εἴ τι ἔχοιεν κατ' αὐτοῦ, λέγωσιν· ἐπαγγειλάμενος αὐτοῖς θαῤῥεῖν, καὶ μὴ ἄλλο τι προσδοκᾷν, ἢ ὀρθὴν τὸ κριτήριον ἐπὶ πᾶσιν ἔσεσθαι. τοῦτο δὲ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον ἐποίησα, προτρέπων, εἰ μὴ θέλουσιν ἐπὶ πάσης τῆς συνόδου, κἂν ἐπ' ἐμοῦ μόνου· ἐπαγγειλάμενος πάλιν, ὅτι ἂν μὲν ὑπεύθυνος δειχθῇ, πάντως ἀποβληθήσεται καὶ παρ' ἡμῶν· εἰ δὲ ἀναίτιος εὑρεθῇ, καὶ ἐλέγξῃ συκοφάντας ὑμᾶς, εἰ ἀρνήσαισθε τὸν ἄνθρωπον, ἐγὼ μετ' ἐμαυτοῦ πείσω τὸν Ἀθανάσιον ἐλθεῖν εἰς τὰς Σπανίας. καὶ ὁ μὲν Ἀθανάσιος ἐπὶ τούτοις ἐπείθετο, καὶ οὐκ ἀντέλεγεν· ἐκεῖνοι δὲ πρὸς ταῦτα μὴ θαῤῥοῦντες, ἴσως ἀνένευον. ἐγένετο δὲ πάλιν ὁ Ἀθανάσιος εἰς τὸ σὸν στρατόπεδον, ἡνίκα μετεπέμψω γράψας αὐτῷ, καὶ παρόντας ἐν αὐτῇ τῇ Ἀντιοχείᾳ τοὺς ἐχθροὺς κληθῆναι πάντας ἢ ἕκαστον αὐτῶν ἠξίωσεν, ἵν' ἢ ἐλέγξωσιν, ἢ ἐλεγχθῶσι, καὶ ἵνα ἢ παρόντα δείξωσιν οἷον λέγουσιν, ἢ ἀπόντα μὴ διαβάλλωσι, καὶ οὔτε σὺ λέγοντος (3) ἠνέσχου, ἀλλὰ κἀκεῖνοι παρῃτήσαντο. τί τοίνυν ἀκούεις ἔτι τῶν κακολογούντων αὐτόν; πῶς ἀνέχῃ Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου, καίτοι μετανοησάντων αὐτῶν, καὶ ἐγγράφως αὐτῶν ὁμολογησάντων τὴν συκοφαντίαν; ὡμολόγησαν γὰρ

οὐ βίᾳ

(2) Regius codex Σαρδικῇ.
(3) Ita Reg. & ſic legendum. Editi ἠνέχου.

οὐ βίαν παθόντες, ὡς αὐτοὶ προφασίζονται, οὐ στρατιωτῶν ἐπικειμένων, οὐκ εἰδότος τοῦ ἀδελφοῦ σου· οὐκ ἐγίγνετο γὰρ παρ' αὐτῷ τοιαῦτα, οἷα νῦν γίγνεται, μὴ γένοιτο· ἀλλ' αὐτοὶ θέλοντες ἑαυτοῖς ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων παρόντων ἔγραψαν· γράψαντες (1) πρότερον καὶ Ἀθανασίῳ φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐπιστολήν. Εἰ δὲ βίαν προφασίζονται, καὶ τοῦτο γινώσκουσι κακὸν, οὐκ ἀποδέχῃ δὲ οὐδὲ σύ· παῦσαι τοῦ βιάζεσθαι, καὶ μήτε γράφε, μήτε πέμπε (2) κόμητας· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξορισθέντας ἀπόλυσον, ἵνα μὴ βίαν αἰτιωμένου σου, μείζονας βίας ἐκεῖνοι ποιῶσι. Τί γὰρ τοιοῦτον γέγονε παρὰ Κώνσταντος; τίς ἐπίσκοπος ἐξωρίσθη; πότε κρίσεως ἐκκλησιαστικῆς μέσος γέγονε; τίς αὐτοῦ Παλατῖνος ἠνάγκασε κατά τινος ὑπογράψαι, ἵνα οἱ περὶ Οὐάλεντα τοιαῦτα λέγωσι; παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ μνήσθητι, ὅτι θνητὸς ἄνθρωπος τυγχάνεις. Φοβήθητι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, φύλαξον σεαυτὸν εἰς ἐκείνην καθαρόν. Μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ, μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου· ἀλλὰ μᾶλλον παρ' ἡμῶν σὺ μάνθανε ταῦτα. Σοὶ βασιλείαν ὁ Θεὸς ἐνεχείρισεν, ἡμῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπίστευσε. Καὶ ὥσπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων ἀντιλέγει τῷ διαταξαμένῳ Θεῷ· οὕτω φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἕλκων, ὑπεύθυνος ἐγκλήματι μεγάλῳ γένῃ· „Ἀπόδοτε, γέγραπται, τὰ Καίσαρος, „Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ.„ Οὔτε τοίνυν ἡμῖν ἄρχειν ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεστιν, οὔτε σὺ τοῦ θυμιᾷν ἐξουσίαν ἔχεις, βασιλεῦ. Ταῦτα (3) μὲν οὖν κηδόμενος τῆς σῆς σωτηρίας γράφω. Περὶ δὲ ὧν ἐπέστειλας, ταύτης εἰμὶ τῆς γνώμης· ἐγὼ οὔτε Ἀρειανοῖς συγκατατίθεμαι, ἀλλὰ καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀναθεματίζω· οὔτε κατὰ Ἀθανασίου γράφω, ὃν ἡμεῖς τε καὶ ἡ Ῥωμαίων ἐκκλησία, καὶ πᾶσα ἡ σύνοδος ἐκαθάρισε. Καὶ γὰρ τοῦτο καὶ σὺ συνορῶν μετεπέμψω τὸν ἄνθρωπον, καὶ συνεχώρησας αὐτῷ μετὰ τιμῆς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν (4) ἐπανελθεῖν. Τίς τοίνυν γέγονε πρόφασις τῆς τοσαύτης μεταβολῆς; οἱ αὐτοὶ γὰρ ἐχθροὶ οἱ καὶ πρότερον ὄντες καὶ νῦν εἰσιν αὐτοὶ, καὶ ἃ νῦν ψιθυρίζουσιν· οὐ γὰρ παρόντος αὐτοῦ φθέγγονται· ταῦτα, καὶ πρὶν (5) μεταπέμψῃ τὸν Ἀθανάσιον, κατελάλουν, ταῦτα καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν σύνοδον διεθρύλουν. Καὶ ἀπαιτούμενοι παρ' ἐμοῦ, καθὰ προεῖπον, τὰς ἀποδείξεις οὐκ ἴσχυσαν παρασχεῖν· εἰ γὰρ εἶχον, οὐκ ἂν ἔφυγον οὕτως αἰσχρῶς. Τίς οὖν ἔπεισέ σε μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐπιλαθέσθαι τῶν σεαυτοῦ γραμμάτων καὶ ῥημάτων; ἐπίσχες, καὶ μὴ πείθου κακοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους καθήκουσαν, σεαυτὸν ὑπεύθυνον ποιήσῃς. Ὧδε γὰρ τούτοις (6) καθυποτάσσῃ, ἐν δὲ τῇ κρίσει μόνος μέλλεις ἀπολογεῖσθαι. Οὗτοι τὸν ἴδιον ἐχθρὸν, διὰ σοῦ θέλουσιν ἀδικεῖν, καὶ βούλονταί σε διάκονον τῆς ἑαυτῶν πονηρίας γενέσθαι, ἵνα διὰ σοῦ καὶ τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπισπείρωσιν. Οὐκ ἔστι δὲ φρόνιμον δι' ἄλλων ἡδονὴν ἑαυτὸν εἰς φανερὸν κίνδυνον ἐμβάλλειν. Παῦσαι, παρακαλῶ, καὶ πείσθητί μοι, Κωνστάντιε. Ταῦτα γὰρ πρέπει καὶ ἐμὲ γράφειν, καὶ σὲ τούτων μὴ καταφρονεῖν.

45. Ταῦτα μὲν ὁ Ἀβραμιαῖος γέρων, ὁ ἀληθῶς Ὅσιος ἐφρόνησέν τε καὶ ἔγραψεν. Ὁ δὲ οὔτε τοῦ ἐπιβουλεύειν (7) ἀνεχώρει, οὔτε πρόφασιν κατ' αὐτοῦ ζητῶν πέπαυται· ἀλλὰ καὶ ἀπειλῶν ἐπέμενε δεινὰ, ἵνα ἢ βιαζόμενος μεταγάγῃ, ἢ μὴ πειθόμενον ἐξορίσῃ. Πρόφασιν μὲν οὖν, ὥσπερ οἱ τακτικοὶ καὶ σατράπαι τῆς Βαβυλῶνος ζητοῦντες, οὐχ εὗρισκον κατὰ τοῦ Δανιὴλ, εἰ μὴ ἐν νόμοις Θεοῦ αὐτοῦ·

A non vi coacti, ut obtendunt illi: non urgentibus militibus, non conſcio fratre tuo: non talia quippe ſub illo, qualia his temporibus, agebantur, abſit; ſed ultro ipſi Romam profecti, coram Epiſcopo & Presbyteris hæc ſcripſere, cum antea amicam & pacificam epiſtolam ad Athanaſium miſiſſent. Quod ſi vim ſibi illatam obtendunt, quam illicitam agnoſcant: ſique vim tute non approbes, deſine vim inferre, nec litteras, nec comites miſeris; ſed exſules remitte, ne cum tu vim redarguas, majorem illi vim exerceant. Quidnam ejuſmodi a Conſtante actum eſt? quis Epiſcopus exſulavit? B quandonam ille Eccleſiaſticis judiciis medius interfuit? quis ſub illo Palatinus contra quem ſubſcribere coegit, ut Valens cum ſocio talia effutiat? Deſine, quæſo te, & memento te mortalem hominem eſſe: time judicii diem, teque ipſe innoxium ad eam diem cuſtodias. Ne te rebus miſceas Eccleſiaſticis: neu nobis his de rebus præcepta mandes; ſed a nobis potius hæc ediſcas. Tibi Deus Imperium tradidit, nobis Eccleſiaſtica concredidit. Ac quemadmodum qui tibi Imperium ſubripit, Deo ordinanti repugnat; ita metue ne ſi ad te Eccleſiaſtica pertrahas, C magni criminis reus fias: *Reddite*, ſcriptum eſt, *quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo*. Neque nobis igitur terræ imperare licet, neque tu adolendi habes poteſtatem. Hæc quod tuam curem ſalutem ſcribo: quod vero res ſpectat de quibus ſcripſiſti, ecce meam ſententiam: Arianis minime adjungor, imo eam hæreſim ferio anathemate: nec contra Athanaſium ſcribam, quem nos & Romana Eccleſia, imo tota Synodus inſontem declaravit. Nam tute hæc cum perſpecta haberes, hominem accivisti, ac conceſſiſti, ut cum honore in patriam ille & D in Eccleſiam ſuam remigraret. Quænam extitit tantæ mutationis cauſa? Iidem enim ipſi ſunt ejus inimici qui jam ante fuere: & quæ jam ſuſurrant (non enim ea coram illo proferunt) hæc prius etiam quam Athanaſium accires obloquebantur: hæc cum ad Synodum adveniſſent obmurmurabant: meque, uti ſupra dixi, probationes poſtulante, proferre ipſi nequivere: nam ſi habuiſſent, non ita turpiter aufugiſſent. Quis te induxit, ut poſt tantum temporis, litterarum juxta ac verborum tuorum obliviscerere? Cohibe te, quæſo, & ne improbis E hominibus morem geras, ut ne mutui commodi cauſa te ipſe reum conſtituas. Quod enim jam illis indulges, de hoc in die judicii ſolus rationem es redditurus. Adverſarium illi ſuum auſpiciis tuis lædere optant, teque volunt eſſe malitiæ ſuæ miniſtrum, ut tua ope exſecrandam hæreſim in Eccleſia diſſeminent. Non eſt prudentis, ob aliorum libidinem ſeſe in manifeſtum conjicere periculum. Deſine, quæſo te, & mihi obtempera, Conſtanti. Hæc enim & me decet ſcribere, & te non vilipendere.

45. Hæc illa fuit Abrahamici ſenis vere Hoſii, id eſt, F Sancti, ſententia: hæ illius litteræ. Ille vero nec inſidiarum finem fecit, neque deſiit obtentum adverſus illum perquirere; ſed perſtitit graviter interminando, ut eum aut vi a ſententia deduceret, aut non obſequentem pelleret in exſilium. Ac quemadmodum Babylonici Duces & Satrapæ, cum incuſandi Danielis occaſionem captarent, nonniſi in lege Dei ſui illam invenere;

Imperatori non licet Eccleſiaſticis rebus ſeſe immiſcere.

Matth. 22. 21.

(1) Sic Reg. Editi, πρότερον.
(2) Reg. κώμητας, de more.
(3) In Reg. οὖν deeſt.
(4) Reg. ἀπελθεῖν, minus recte.
(5) Ita Reg. Editi vero, πέμψῃ. Mox Reg. διεθρύλουν de more cum unico λ.
(6) Sic editi. Reg. καθεζεσθαι. Alias idem Reg. καθυποτάξαι. In Editis vero καθυποτάσσῃ, vulgo ſcribitur.
(7) Ita Reg. Editi ἀπεχώρει.

ita & nunc impietatis Satrapæ nullam aliam potuerunt adverſus Senem vel comminiſci. Nulli quippe notus non erat ille vere Hoſius, id eſt, Sanctus, cujus inculpata vita erat, niſi eo nomine, quod hæreſim odio haberet. Hunc itaque calumniantur, non perinde
Daniel. 6. 14. atque ille Dario delatus fuit, invitus quippe Darius
3. Reg. 21. 7. criminationem in Danielem audivit; ſed ſicut Jeza-
Luc. 23. 10. bel Nabothum, ac ut Judæi apud Herodem, his verbis: Non modo non ſubſcribit ille adverſus Athanaſium, ſed nos etiam ejus gratia damnat: itaque hæreſim averſatur, ut ceteros litteris hortetur, necem ut potius ſubeant, quam veritatis proditores evadant. Nam, ait ille, veritatis cauſa dilectus noſter Athanaſius perſequutionem ſuſtinet, inſidiæque tenduntur Liberio Romano Epiſcopo, aliiſque univerſis. Hæc cum audiſſet impietatis patronus, hæreſiſque Imperator Conſtantius, maximeque cum comperiſſet, alios eſſe in Hiſpaniis qui ejuſdem atque Hoſius ſententiæ eſſent, tentatos illos ut ſubſcriberent, cum non valuiſſet eo vi adducere, arceſſit Hoſium: quem, exſilii vice, anno integro Sirmii detinet, nec Deum metuens impius homo, neque patris erga Hoſium affectum reveritus, improbus ille, neque ſenectutem (centenarius quippe erat) veneratus, vir inhumanus.
Hosii lapſus anno 357. Hæc namque omnia, hæreſeos gratia, nihil fecit novus ille Achab, aliuſque noſtri ævi Baltbaſar. Tantam enim Seni vim intulit, tamdiuque illum detinuit, ut malis oppreſſus vix tandem cum Valente & Urſacio communicaret, neque tamen ſubſcriberet contra Athanaſium. Sed eam rem minime neglexit Senex: inſtante quippe morte, vim ſibi illatam quaſi teſtamento declaravit, Arianamque hæreſim feriit anathemate, vetuitque ne quis illam reciperet.

46. Quis hæc ſi videat, vel ſolum audiat, non
Ezech. 11. 13. obſtupeſcet, ad Dominumque clamabit: *Num ad internecionem dabis Iſrael?* Quis hæc animadvertens
Hierem. 5. 30. non opportune ad Dominum exclamabit: *Stupor*
Hierem. 2. 12. *& horribilia facta ſunt ſuper terram*, &, *obſtupuit cælum ſuper hoc, & terra vehementer exhorruit?* Patres populorum & fidei Magiſtri tolluntur, impiique in Eccleſias intruduntur. Quiſnam, ubi vidit Liberium Romanum Epiſcopum in exſilium ejici, aut patrem Epiſcoporum magnum Hoſium tantis affici malis: quis cum cerneret tam multos Epiſcopos ex Hiſpania & ex aliis partibus extorres fieri, non exploratum habuit, etiamſi modico ſenſu præditus eſſet, criminationes in Athanaſium in alioſque allatas, confictas fuiſſe, omniaque calumniæ plena? Ideo enim illi omnia mala perferenda putarunt, quod inſidias ex eorum ſycophantia ſtructas compertas haberent. Quod enim Liberii crimen? quæ adverſus ſenem Hoſium criminatio? quis Paulino, Lucifero, Dionyſio & Euſebio, vel falſum ſcelus impoſuit? aut quæ culpa aliorum exſulum, Epiſcoporum, Preſbyterorum, & Diaconorum? nulla ſane fuit, abſit. Non enim criminis cujuſpiam cauſa conſpirationes conflatæ ſunt, neque ob allatas criminationes ſinguli extorres ſunt facti: ſed nihil aliud illud eſt quam eruptio impietatis adverſus

A Οὕτω καὶ οἱ νῦν σατράπαι τῆς ἀσεβείας, οὐδὲ πλάσασθαι κατὰ τοῦ γέροντος ἄλλην ἠδυνήθησαν. πᾶσι γὰρ γνώριμος ἦν ὁ ἀληθῶς Ὅσιος, καὶ ὁ τούτου βίος ἀνεπίληπτος, εἰ μὴ τὸ κατὰ τῆς αἱρέσεως μῖσος. Διαβάλλουσι τοίνυν καὶ αὐτὸν, οὐχ ὡς ἐκεῖνον Δαρείῳ· αἰδῶς γὰρ ἤκουεν ὁ Δαρεῖος κατὰ τοῦ Δανιήλ· ἀλλ' ὡς Ἰεζάβελ κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ, καὶ ὡς οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Ἡρώδῃ, λέγοντες· οὐ μόνον οὐχ ὑπογράφει κατὰ Ἀθανασίου, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτὸν κατακρίνει· καὶ τὴν αἵρεσιν οὕτω μισεῖ, ὡς καὶ ἄλλοις γράφειν, θάνατον μᾶλλον ὑπομένειν, ἢ προδότας γίνεσθαι τῆς ἀληθείας. δι' αὐτὸν γὰρ καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος διώκε-
B ται, καὶ Λιβέριος ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐπιβουλεύονται. ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς ἀσεβείας προστάτης, καὶ τῆς αἱρέσεως βασιλεὺς Κωνστάντιος, καὶ ὅτι μάλιστα, καὶ ἕτεροί εἰσι κατὰ (1) τὰς Σπανίας ταὐτὰ τῷ Ὁσίῳ φρονοῦντες, πειράσας κἀκείνους ὑπογράψαι, καὶ μὴ δυνηθεὶς ἀναγκάσαι, μεταπέμπεται τὸν Ὅσιον· καὶ ἀντὶ ἐξορισμοῦ κατέχει τοῦτον ὅλον ἐνιαυτὸν ἐν τῷ (2) Σιρμίῳ, οὔτε τὸν Θεὸν φοβηθεὶς ὁ ἄθεος, οὔτε τοῦ πατρὸς τὴν διάθεσιν, ἣν εἶχε πρὸς τὸν Ὅσιον, αἰδεσθεὶς ὁ ἀνόσιος, οὔτε τὸ γῆρας· ἑκατοντούτης γὰρ λοιπὸν ἦν· αἰσχυνθεὶς ὁ ἄστοργος. πάντα γὰρ ταῦτα παρεῖδε διὰ τὴν ἀσέ-
C βειαν, ὁ νέος Ἀχαὰβ, καὶ ἄλλος Βαλτάσαρ ἐφ' ἡμῶν γενόμενος. τοσαύτην γὰρ βίαν πεποίηκε τῷ γέροντι, καὶ τοσοῦτον αὐτὸν συνέσχεν, ὡς θλιβέντα αὐτὸν, μόγις κοινωνῆσαι μετὰ τῶν περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον, μὴ ὑπογράψαι δὲ κατὰ Ἀθανασίου. ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἠμέλησεν ὁ γέρων· μέλλων γὰρ ἀποθνήσκειν, ὥσπερ διατιθέμενος ἐμαρτύρατο τὴν βίαν, καὶ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτιζε, καὶ παρήγγελλε μηδένα ταύτην ἀποδέχεσθαι.

46. Τίς ταῦτα βλέπων, ἢ καὶ μόνον ἀκούων, οὐκ ἐξίσταται καὶ αὐτὸς, καὶ καταβοήσει πρὸς Κύ-
D ριον, λέγων· (3) „ μὴ ἄρα εἰς ἐξάλειψιν σὺ ποιήσεις τὸν Ἰσραήλ; „ τίς ταῦτα κατανοῶν, οὐκ εὐκαίρως καὶ αὐτὸς καταβοήσει, λέγων· „ ἔκστασις καὶ φρικτὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ, ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἡ γῆ ἐπὶ πλεῖον ἔφριξε σφόδρα; „ οἱ (4) πατέρες τῶν λαῶν, καὶ διδάσκαλοι τῆς πίστεως αἴρονται, καὶ οἱ ἀσεβεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσάγονται. τίς, ὅτε Λιβέριος ἐπίσκοπος Ῥώμης ἐξωρίσθη, καὶ ὁ πατὴρ τῶν ἐπισκόπων ὁ μέγας Ὅσιος, ὅτε πάσχοντα, ἢ τίς ὁρῶν τοσούτους ἐπισκόπους ἀπὸ τῆς Σπανίας, καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐξορι-
E ζομένους, οὐκ ἐπέγνω, κἂν ὀλίγην αἴσθησιν ἔχῃ, ὅτι καὶ αἱ κατὰ Ἀθανασίου, καὶ τῶν ἄλλων, προφάσεις εἰσὶ ψευδεῖς, καὶ πάντα συκοφαντίας μεστά; διὰ γὰρ τοῦτο κἀκεῖνοι πάντα παθεῖν ὑπέμειναν, συνορῶντες τὴν γενομένην ἐκ συκοφαντίας ἐκείνων ἐπιβουλήν. ποῖον ἔγκλημα κατὰ Λιβερίου; ἢ ποία κατηγορία κατὰ τοῦ γέροντος Ὁσίου; τίς κἂν ἐψεύσατο κατὰ Παυλίνου, καὶ Λουκίφερ, καὶ Διονυσίου, καὶ Εὐσεβίου; ἢ ποῖον ἁμάρτημα κατὰ τῶν ἄλλων ἐξορισθέντων ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων; οὐκ ἔστιν οὐδὲν,
F μὴ γένοιτο. οὐ γὰρ δι' ἐγκλήματα γεγόνασιν αἱ συσκευαί· οὐδὲ διὰ κατηγορίαν ἕκαστος ἐξωρίσθη, ἀλλ' ἐπανάστασίς ἐστι τῆς ἀσεβείας κατὰ τῆς

εὐσε-

(1) Sic Reg. probe, Editi male τὰς Σπανίας. Mox in Reg. τῷ deeſt ante Ὁσίῳ.

(2) Baſil. Σιρμίῳ. Paulo poſt Reg. optime τοῦ πατρὸς τὴν. Editi perperam τὸ πρὸς τὴν. Ortus error ex amanuenſium obbreviandi ratione; ii namque fere ſemper, πατρὸς, πατρί, πατέρες, ita ſcribunt πρὸς. πρί, πρες. Quod editores ſæpiſſime fefellit, maxime apud Athanaſium, ubi ſimiles infra errores paſſim animadvertas. Non ſolum autem in caſibus obliquis vocis πατὴρ lapſus ille obtinuit; ſed etiam in nominibus propriis ab ea derivatis. Sic duo Epiſcopi quibus nomen Πατρίκιος eſſet, mendoſe Πρίκιος in ſuperioribus editis nuncupabantur: ut animadvertimus in Apologia contra Arianos n. 50. Caveant itaque ſibi ab ejuſmodi vitio qui Scriptoribus quibuslibet Græcis edendis operam navant, ſimiles quippe alibi errores vidimus. Sic Xenophontis Lib. 7. Hiſt. Græc. p. 613. Προκλῆς vocatur idem qui Πατροκλῆς lib. 6. p. 610. nuncupatus fuerat.

Quæ Hoſium vero ſpectant fuſe in Athanaſii Vita pertractamus.

(3) Putamus hunc locum, Ezechielis eſſe, qui longe diverſis verbis exprimitur apud LXX. licet eadem fere ſententia. Οἴμοι οἴμοι Κύριε· εἰς συντέλειαν ποιεῖς σὺ τοὺς καταλοίπους τοῦ Ἰσραήλ. Ibidem Reg. ποιήσεις recte, Editi vero ποιήσῃς.

(4) Sic Reg. & Baſil. recte, & ita legerat Interpres vetus. Editi οἱ πρεσβύτεροι. Nimirum cum in codicibus mſſ. πρες legeretur, amanuenſes, aut editores, mancam vocem eſſe, ac πρεσβύτεροι legendum putarunt. Hic lapſus infra item occurrit. Quæ ſequuntur porro habentur item in hoc Apologiæ contra Arianos.

ἀσεβείας· καὶ αὐτὸ μὲν ὑπὲρ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως· προοίμια δὲ (1) καὶ τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου παρουσίας, Κωνστάντιος αὐτὴν προκατασκευάζων ἐκείνῳ.

47. Μετὰ γὰρ τὸ διαπράξασθαι ταῦτα, ὅσαπερ ἠθέλησεν εἰς τὰς ἐκκλησίας τὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ τὰ ἄλλα μέρη· μετὰ τὸ τοὺς μὲν ἐξορίσαι, τοὺς δὲ ἀναγκάσαι, καὶ πληρῶσαι φόβου τὰ πανταχοῦ, λοιπὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὥσπερ τι νόσημα τὸ ἑαυτοῦ θυμὸν ἔπεμψεν. ἐγίγνετο δὲ τοῦτο πανούργως παρὰ τῶν χριστομάχων· ἵνα γὰρ φαντασίαν ἔχωσιν ὑπογραφῆς πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ ἵνα διωχθεὶς Ἀθανάσιος μὴ ἔχῃ κἂν ἀποδύρεσθαι πρὸς ἐπίσκοπον, διὰ τοῦτο προλαμβάνοντες, τὰ πανταχοῦ πεπληρώκασι φόβου· καὶ τοῦτον ἔφεδρον εἰς τὴν ἐπιβολὴν ἐτήρουν. οὐκ εἰδότες οἱ ἄφρονες, ὅτι οὐ προαίρεσιν ἐπισκόπων, ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν γενομένην βίαν (2) ἐνδείκνυνται· καὶ ὅτι κἂν ἀδελφοὶ καταλίπωσι, κἂν φίλοι καὶ γνώριμοι μακρὰν ἀποστῶσι, καὶ μηδεὶς εὑρεθῇ, συλλυπούμενος καὶ παρακαλῶν· ἀλλ' ὑπὲρ πάντας μᾶλλον ὁ πρὸς Θεὸν ἐξαρκεῖ καταφυγή. μόνος γὰρ ἦν καὶ Ἡλίας διωκόμενος, καὶ ὅμως καὶ τὰ πάντα ἦν ὁ Θεὸς τῷ ἁγίῳ. καὶ τοῦτον δὲ τύπον ἡμῖν δέδωκεν ὁ Σωτήρ, καὶ μόνος (3) καταλειφθείς, ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλευόμενος, ἵνα κἂν (4) ἡμεῖς διωκόμενοι καταλειφθῶμεν ὑπὸ ἀνθρώπων, μὴ ἐκκακῶμεν, ἀλλ' ἔχωμεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα, καὶ μὴ προδίδωμεν τὴν ἀλήθειαν· ὅπως κἂν κατὰ τὴν ἀρχὴν θλίβεσθαι δόξῃ, ἀλλ' ὕστερον καὶ οἱ διώκοντες αὐτὴν ἐπιγνώσονται.

48. Παροξύνουσι τοίνυν, καὶ γράφει τὸ πρῶτον βασιλεύς, καὶ πέμπει πρός τε τὸν δοῦκα καὶ τοὺς στρατιώτας ἀπειλάς. Νοτάριοί τε Διογένης τε, καὶ Ἱλάριος, καὶ Παλατῖνοι σὺν αὐτοῖς ἀποστέλλονται. καὶ γέγονε τὰ δεινὰ καὶ ὠμὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἃ μικρῷ (5) πρόσθεν δι' ὀλίγων εἴρηται, καὶ πάντες ἔγνωσαν, ἐξ ὧν ἔθηκαν οἱ λαοὶ διαμαρτυρομένων, ἃς ἐπιγνῶναι δύναται ὡς γραφείσας ἐν τῷ τέλει τούτων. ὅθεν μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ παρὰ Συριανοῦ, μετὰ τὸ γενέσθαι (6) τοσαῦτα, καὶ τὰς κατὰ τῶν παρθένων ὕβρεις, ἀποδεξάμενος τὰ ἔτι καὶ (7) τοιαῦτα κακά, γράφει πάλιν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ἀλεξανδρέων, παροξύνων τοὺς νεωτέρους, ἵνα πάντες συνελθόντες, ἢ (8) διώξωσιν Ἀθανάσιον, ἢ γινώσκοιεν ἐχθροὺς αὐτῷ τυγχάνειν αὐτούς. ὁ μὲν ὅτε καὶ πρὶν ἐλθεῖν ταῦτα, ἐξ οὗ τῇ ἐκκλησίᾳ Συριανὸς ἐπῆλθεν, ἀναχωρήσας ἦν· εἰδὼς τὸ γεγραμμένον· „ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν (9) ὅσον ὅσον, ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὀργή.„ τῶν δὲ γραμμάτων τούτων γίνεται διάκονος Ἡράκλειός τις τῷ ἀξιώματι Κόμης, προσδοκῶν τινὸς Γεωργίου τοῦ ἀποστελλομένου παρὰ τοῦ βασιλέως κατασκόπου, ὁ γὰρ (10) ἂν εἴη ἐπίσκοπος ὁ παρ' ἐκείνου πεμπόμενος· μὴ γένοιτο· ὡς καὶ αὐτὰ τὰ γενόμενα, καὶ τὰ προοίμια τῆς εἰσόδου δεικνύουσι.

50. Τὰ μὲν δὴ γράμματα τέθεικε (11) δημοσίᾳ, καὶ πολλὴν αἰσχύνην ἐδείκνυεν τοῦ γράψαντος. ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἔγραψεν ὁ μέγας Ὅσιος, οὐχ εὑρίσκει πιθανὴν πρόφασιν τῆς ἑαυτοῦ μεταβολῆς, ἐπενόησε πολλῷ καὶ μᾶλλον ἀπρεπεστέραν ἑαυτῷ, καὶ τοῖς αὐτῷ συμβουλεύσασιν· ἔφησε γάρ, τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αἰδούμενος φιλίαν, τοῦ τῆς θείας καὶ ἀοιδίμου μνήμης, ἐπὶ καιρὸν αὐτῷ τὴν εἰς ὑμᾶς γε-

pietatem, ſtudiumque erga hæreſim Arianam, præludiaque adventus Antichriſti, cui viam præparat Conſtantius.

Perſequutio ſecunda Alexandrina ſub Conſtantio anno 356.

47. Nam poſtquam quæ libuit omnia adverſus Eccleſias Italiæ aliarumque regionum peregiſſet: poſtquam hos in exſilium miſiſſet, illos vi coegiſſet, ac omnia ubique formidine impleſſet, furorem denique ſuum, inſtar cujuſdam morbi, vertit in urbem Alexandriam. Callide autem Chriſti hoſtes eam rem aggreſſi ſunt: namque ut multorum Epiſcoporum ſubſcriptionem oſtentare poſſent, vexatuſque Athanaſius nullum haberet Epiſcopum apud quem conquereretur, omnia ubique terrore impleverunt: huncque terrorem ſuccenturiatum in inſidiis ſervarunt: non advertentes inſani homines, ſe non Epiſcoporum propoſitum pro ſe obtendere; ſed vim a ſe illatam exhibere: ac licet fratres deſerant, licet amici & noti procul recedant, quamquam inveniatur nemo qui condoleat & conſoletur, Dominum tamen idoneum, majuſque ceteris omnibus eſſe perfugium. Solus namque Helias erat in perſequutione, ſancto tamen viro Deus in omnibus omnia erat. Hanc item formam nobis tradidit Salvator, qui ſolus relictus, inimicorum inſidiis appetebatur; ut ſi nos quoque in perſequutione deſeramur ab hominibus, ne deſpondeamus animum, ſed in illo ſpem habeamus, neque prodamus veritatem: quæ licet initio videatur opprimi, at demum ipſi perſequutores eam ſunt agnituri.

3. Reg. 19.

Matth. 26. 56.

48. Imperatorem itaque concitant, qui primum litteras mittit, minaſque ad Ducem & ad milites. Legantur item Notarii Diogenius, & Hilarius, & una cum illis Palatini: tumque gravia & immania adverſus Eccleſiam edita ſunt facinora, quæ paulo ante paucis perſtricta ſunt, omnibuſque comperta ex iis quas populi edidere conteſtationibus, quas ad calcem hujus Operis perſcriptas, cuique volenti legere licebit. Hinc poſt illa Syriani geſta, poſt tanta admiſſa facinora, poſt illatas Virginibus contumelias; cum ejuſmodi ſcelera ille probaret, litteras rurſum mittit ad Senatum & populum Alexandrinum, juvenes ſollicitans, ut vel una coacti Athanaſium perſequerentur, vel notum haberent ipſos ſibi inimicos fore. At ille vel antequam hæc contingerent, ex quo Syrianus in Eccleſiam irrupit, abſceſſerat, cum ſciret illud quod ſcriptum eſt: *Sed abſcondere modicum ad momentum, donec pertranſeat indignatio*. Harum autem litterarum tabellarius ſuit Heraclius quidam dignitate Comes, qui præcurſor ſuit cujuſdam Georgii, quem Imperator Cataſcopum, id eſt exploratorem, mittebat, haud enim Epiſcopus is fuerit qui ab illo mittitur, abſit; ut & res geſtæ, & ipſa ingreſſus ejus præludia comprobant.

Hæc facinora narrantur in conteſtatione populi Alexandrini, infra.

Athanaſii ſeceſſus anno 356.

Eſai. 26. 20.

50. Litteras itaque promulgavit, quæ ingentem ſcribentis turpitudinem præferrent: cum enim, prout magnus ſcripſerat Hoſius, veri ſimilem nullam mutationis ſuæ cauſam reperire poſſet, longe indecentiorem ſibi & conſiliariis ſuis comminiſcitur. Fratris mei, ajebat, divinæ ac piæ memoriæ viri, amicitiam reveritus, Athanaſium ad quoddam ſpatium temporis adire

(1) Reg. δὲ τῆς Ἀντιχρίστου.
(2) Ita Reg. Editi ἐνδείκνυνται.
(3) Sic omnes mſſ. & editi. Sed videtur legendum καταλειφθείς, & ita legit vetus interpres, qui vertit, derelictus.
(4) Baſil. ἵνα, male.
(5) Ita Reg. Editi vero μικροῦ πρόσθεν. Paulopoſt Baſil. quem ſequimur διαμαρτυρομένων. Reg. διὰ μαρτυρομένων, male, diviſis vocibus. Editi perperam διαμαρτυρουμένων. Ex duabus itaque Conteſtationibus quæ ab Athanaſio huic Operi adnexæ fuerant, prior ob allatam in Admonitione cauſam omiſſa videtur: ſecunda tantum ſupereſt.
(6) Reg. τὰ τοιαῦτα.
(7) In Reg. τὰ deletum eſt.
(8) Reg. διώξωσι.
(9) Ita Reg. probe. In editis ſemel ὅσον. Mox Editi male τῇ ὀργῇ. Reg. & Baſil. ἡ ὀργή.
(10) Ita Reg. Editi vero οὐ ἂν ἦν.
(11) Ita Reg. & Baſil. Editi, ἔθηκε.

adire permiſi. Illud autem eum & in promiſſis fallacem, & erga fratrem ſuum poſt obitum ejus ingratum comprobat. Deinde, divinæ illum ac piæ memoriæ, (ut revera ſe habet) dignum appellat, cujus mandatum & amicitiam (licet *Athanaſii reditum*, in gratiam tantum beatæ memoriæ Conſtantis permiſiſſet) ſervaſſe oportuit, nec ſeſe inofficioſum erga fratrem exhibuiſſe, ut ſicut Imperii, ſic & ſententiæ illius hæres foret. Sed ille cum jus ſuum repetere vellet, Vetranionem Imperio abdicavit, hæc ajens: Ad quemnam poſt fratrum obitum pertinet hæreditas? quamquam abominandæ Chriſti hoſtium hæreſeos cauſa, nec quid juris ſit novit; imo vero ſeſe erga fratres ſuos ingratum præbet. Cujus item hæreſeos gratia, ne patris quidem ſententiam integram ſervare in animum induxit: ſed quantum hæreticis libet, ſeſe ſervare ſimulat; ſin diſpliceat illis, debitam patri ſuo reverentiam ſervare neſcit. Ille ſiquidem Euſebii & ſociorum calumnia inductus, Epiſcopum amandavit in Gallias, ad tempus ſcilicet, ac ut inſidiatorum immanitatem devitaret (id enim poſt patris obitum declaravit beatæ vir memoriæ Conſtantinus hujus frater, ut in ejus Epiſtola cernere eſt:) at nequaquam iiſdem Euſebianis morem geſſit, neque miſit quem illi Epiſcopum eo mittere peroptabant; imo id volentes coercuit, atque rem aggreſſos, gravibus minis deterruit.

51. Cur itaque ſi patris ſui, uti ſcribit, placita ſervare voluit, primo Gregorium, jam vero depeculatorem Georgium miſit? aut cur Arianos, quos Porphyrianos ille nuncupavit, hic ſtudet in Eccleſiam introducere, ac dum patrocinatur illis, alios pellit in exſilium? Nam etiamſi Arium pater ejus ad conſpectum admiſerit ſuum, at ubi poſt perjurium Arius diſruptus eſt, patris ejus amiſit benevolentiam: etenim re comperta ille, Arium deinceps ut hæreticum reprobavit. Quare dum ſe ſimulat Eccleſiaſticum curare Canonem, omnia contra Canonem agere molitus eſt? Quis Canon præcipit ut e Palatio mittatur Epiſcopus? Quis Canon jubet milites invadere Eccleſias? Quis tradidit Comites inconſideratoſque ſpadones Eccleſiaſticis præeſſe rebus, aut edicto judicia eorum qui Epiſcopi vocantur promulgare? Nullo mendacio non utitur ille impiæ hæreſis cauſa: nam & tum præter patris ſententiam Philagrium ſecundo miſit Præfectum & jam hæc facinora geſta ſunt. Neque vera ſunt quæ de fratre loquitur: ſiquidem poſt fratris obitum, non ſemel, neque ſecundo, ſed ter litteras miſit ad Epiſcopum, fidemque dedit ſe nunquam ſententiam mutaturum: juſſitque ut confideret, ſe a nullo unquam conturbandum fore; ſed cum magna tranquillitate in Eccleſia manſurum: miſſiſque Aſterio Comite & Palladio Notario, juſſit Feliciſſimo tunc temporis Duci, & Neſtorio Præfecto; ut ſive Philippus Præfectus, ſive alius quiſpiam auſus eſſet Athanaſio inſidiari, arcerent ipſi.

52. Quapropter cum advenit Diogenes, inſidiaſque paravit Syrianus, tunc ille, nos item atque populi litteras poſtulabamus Imperatoris, rati, quoniam ſcriptum eſt, *Nullum mendacium apud Regem ore proferatur*, ſic neque Imperatorem qui fidem dederit, eam violaturum unquam, aut ſententiam mutaturum eſſe. Cur

ἰδεῖν πάροδον ἐνεχώρησεν. τοῦτον δὲ καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν ψευσάμενον, καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν μετὰ θάνατον ἀγνώμονα δείκνυσιν. εἶτα, θεῖον καὶ ἀοίδιμον αὐτὸν μνήμης, ὥσπερ ἦν καὶ ἔστιν, ἄξιον ὀνομάζει, οὗ τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν φιλίαν, ὡς αὐτὸς ἔγραψε, καίτοι εἰ καὶ διὰ τὸν μακαρίτην Κώνσταντα συγχωρήσας ἦν, ὤφειλε μὴ ἀκαθήκων περὶ τὸν ἀδελφὸν γενέσθαι, ἵν' ὥσπερ τῆς βασιλείας, οὕτω καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ κληρονόμος γένηται. ἀλλὰ τὸν μὲν Βρεττανίωνα καθεῖλεν, ἐκδικήσας τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖν, λέγων· τίνι μετὰ θάνατον ἀδελφῶν ἡ κληρονομία γίνεται; διὰ δὲ τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων, ὅτι τὸ δίκαιον εἶδεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἀκαθήκων γίνεται· δι' ἣν αἵρεσιν (1) οὐδὲ τοῦ πατρὸς ὁλόκληρον τὴν γνώμην φυλάττειν ἐσπούδασεν· ἀλλ' εἰς μὲν τὸ ἀρέσκον τοῖς ἀσεβέσι τοῦτο τηρεῖν ὑποκρίνεται, εἰς δὲ τὸ λυπεῖν ἐκείνους, οὐκ οἶδεν οὐδὲ τὸ πρὸς τὸν πατέρα σέβας φυλάξαι. ἀπέστειλε μὲν γὰρ ἐκεῖνος τὸν ἐπίσκοπον, ἐκ διαβολῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον εἰς τὰς Γαλλίας ἐπὶ καιρὸν διὰ τὴν τῶν ἐπιβουλευόντων ὠμότητα· τοῦτο γὰρ ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος ὁ τούτου ἀδελφός, μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς ἐδήλωσεν, (2) ὡς ἐκ τῶν γραμμάτων αὐτοῦ δείκνυται· οὐκ ἐπείσθη δὲ τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἀποστεῖλαι, ὃν ἤθελον ἐπίσκοπον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ θέλοντας ἐκώλυσε, καὶ ἐπιχειρήσαντας ἐπέσχε μετὰ δεινῆς ἀπειλῆς.

51. Πῶς οὖν, εἰ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ γεννήτορος, ὡς γράφει, φυλάττειν ἤθελεν, ἀπέστειλε τὸ μὲν πρῶτον Γρηγόριον, καὶ νῦν δὲ τὸν ταμιοφάγον Γεώργιον; (3) ὁ διὰ τί τοὺς Ἀρειανούς, οὓς ἐκεῖνος Πορφυριανοὺς ὠνόμασε, τούτους ὅπως εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν σπουδάζει, καὶ τούτων προϊστάμενος, ἄλλους ἐξορίζει; εἰ δὲ καὶ εἰσήκασεν Ἄρειον ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιορκήσαντα Ἄρειον καὶ ῥαγέντα, ἔλυσε τὴν τοῦ πατρὸς φιλανθρωπίαν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαθών, ὡς (4) αἱρετικοῦ κατέγνω λοιπόν. πῶς δὲ καὶ προφασιζόμενος φροντίζειν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος, πάντα τὰ ἐναντία τοῦτον ἐπενόησε πράττειν; ποῖος γὰρ (5) κανὼν ἀπὸ Παλατίου πέμπεσθαι τὸν ἐπίσκοπον; ἢ ποῖος κανών, στρατιώτας ἐπεμβαίνειν ἐκκλησίαις; ἢ τίς παραδέδωκε (6) κόμητας καὶ τοὺς ἀλογίστους σπάδοντας κατάρχειν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ διατάγματι, τὰ κρίσεις τῶν λεγομένων ἐπισκόπων δηλοῦσθαι; πάντα ψεύδεται διὰ τὴν (7) ἀνόσιον αἵρεσιν· οὐ γὰρ οὐδὲ γνώμην τοῦ πατρὸς καὶ τότε Φιλάγριον τὸ δεύτερον ἔπεμψεν ἔπαρχον, καὶ τὰ νῦν γενόμενα γέγονε, καὶ διὰ τὸν ἀδελφὸν δὲ οὐκ ἀληθεύει· καὶ γὰρ καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον ἔγραψε τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ πάλιν ἐπηγγείλατο μὴ μεταβάλλεσθαι, ἀλλὰ καὶ θαρρεῖν παρεκελεύσατο, ὅτι (8) παρὰ μηδενὸς αὐτὸν ταράττεσθαι, ἀλλὰ καὶ μένειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ πάσης ἀμεριμνίας. καὶ ἀποστείλας δὲ διὰ Ἀστερίου (9) κόμητος καὶ Παλλαδίου Νοταρίου ἔπεμψε Φηλικισσίμῳ τῷ τότε δουκί, καὶ Νεστορίῳ τῷ ἐπάρχῳ, ἵνα εἴτε Φίλιππος ὁ ἔπαρχος, εἴτε τις ἄλλος ἐπιβουλεῦσαι Ἀθανασίῳ τολμήσειε, τούτους ἐκεῖνοι κωλύωσιν.

52. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὅτε Διογένης ἦλθε, καὶ Συριανὸς ἐνήδρευσεν, (10) αὐτός τε, καὶ ἡμεῖς, καὶ ὁ λαὸς ᾐτοῦμεν γράμματα τοῦ βασιλέως, νομίζοντες ὅτι, ὥσπερ γέγραπται, „μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ στόματος λεγέσθω βασιλεῖ,„ οὕτω καὶ βασιλεὺς ἐπαγγειλάμενος, ὅτι ψεύσεται, ἢ ὅτι μεταβληθήσεται. πῶς οὖν, εἰ διὰ τὸν ἀδελ-

(1) Ita Reg. in Editis αἵρεσιν deeſt. Mox Reg. ἐσπούδασεν, Editi ἐσπούσεν.
(2) Eas litteras vide ſub finem Apologiæ contra Arianos.
(3) Ita Reg. & Edit. Comm. In Edit. vero Pariſ. ὁ deeſt. In Epiſtola Conſtantini ad Epiſcopos & populos quæ habetur apud Socrat. p. 32. jubet Imperator ut Ariani Porphyriani vocentur, nomine Porphyrii philoſophi, Chriſtianæ religioni infenſiſſimi.
(4) Reg. ὡς αἱρετικός.
(5) Ita Reg. & Baſil. Editi vero γὰρ καὶ, perperam. Paulopoſt Editi. ἢ ποῖος γὰρ κανών, ſed γὰρ expunximus, quod deeſt in Reg.

(6) Reg. κόμητας de more. Mox Reg. & Baſil. σπάδοντας, Editi σπάδοντας male.
(7) Ita Reg. Editi vero, ἀνόσιον.
(8) ὅτι μὴ Editi, ſed μὴ quod deſit in Reg. & ſuperfluat, omiſſum fuit.
(9) Reg. κόμητος. Ibid. vox, τότε deeſt in Editis, ſed legitur in Reg. Mox idem Reg. Φιλικισσίμῳ.
(10) αὐτός τε, quinam hic ab Athanaſio memoretur, haud facile eſt conjectare: niſi forte, αὐτός τε, mendum ſit pro πάντες, quod vox ὅτε paulo ſuperius poſita ſuadere videtur. Paulopoſt τοῦ ante βασιλέως deeſt in Reg.

ἀδελφὸν συνεχώρησεν, ἔγραψε καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ, καὶ διὰ τί ἐκείνου μνήμην ἔγραψε, διὰ τί μετὰ ταῦτα τὸ ὅλον ἠγνωμόνησεν αὐτὸν, διώκων τὸν ἄνθρωπον, καὶ ποιῶν γράφων, ὡς εἰς προφάσεις μὲν κρίσιν ἐπισκόπων, πράττει δὲ αὐτὸς ὡς αὐτῷ δοκεῖ, οὐ λανθάνων ὅμως, ἀλλὰ καὶ ἐγγὺς ἔχων τὸν ἔλεγχον τῆς πανουργίας. εἰ γὰρ ἐπισκόπων ἐστὶ κρίσις, τί κοινὸν ἔχει πρὸς ταύτην βασιλεύς; εἰ δὲ βασιλέως ἐστὶν ἀπειλὴ, τίς ἐνταῦθα χρεία τῶν λεγομένων ἐπισκόπων; πότε γὰρ ἐκ τοῦ αἰῶνος ἠκούσθη τοιοῦτον; πότε κρίσις ἐκκλησίας (1) παρὰ βασιλέως ἔσχε τὸ κῦρος, ἢ ὅλως ἐγνώσθη τὸ κρίμα; πολλαὶ σύνοδοι πρὸ τούτου γεγόνασι· πολλὰ κρίματα τῆς ἐκκλησίας γέγονεν, ἀλλ' οὔτε οἱ (2) πατέρες ἔπεισάν ποτε περὶ τούτων βασιλέα, οὔτε βασιλεὺς τὰ τῆς ἐκκλησίας περιειργάσατο. Παῦλος ἀπόστολος εἶχε φίλους (3) τοὺς τῆς Καίσαρος οἰκίας, καὶ γράφων ἠσπάζετο τοὺς Φιλιππησίους ἀπ' αὐτῶν· ἀλλ' οὐκ εἰς κρίματα τούτους κοινωνοὺς παρελάμβανε. νῦν δὲ θέαμα καινὸν, καὶ αὐτὸ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεώς ἐστιν εὕρημα· συνῆλθον γὰρ αἱρετικοὶ καὶ βασιλεὺς Κωνστάντιος, ἵνα κἀκεῖνος τὴν ἐπισκόπων ἔχων πρόφασιν, τῇ ἐξουσίᾳ καθ' ὧν (4) ἐθέλοι, πράττῃ, καὶ διώκων μὴ λέγηται διώκτης· καὶ οὗτοι δὲ τὴν βασιλείαν ἔχοντες δυναστείαν ἐπιβουλεύωσιν οἷς ἂν ἐθέλωσι· θέλουσι δὲ τοῖς μὴ ἀσεβοῦσιν ὡς αὐτοί. οὕτω δὲ ὡς ἐπὶ σκηνῆς ἄν τις ἴδοι κωμῳδούμενον παρ' αὐτοῖς· καὶ τοὺς μὲν λεγομένους ἐπισκόπους ὑποκρινομένους, τὸν δὲ Κωνστάντιον τὰ ἐκείνων ἐνεργοῦντα, καὶ πάλιν ἐπαγγελλόμενον αὐτοῖς, ὡς Ἡρώδης τῇ Ἡρωδιάδι· αὐτοὺς δὲ πάλιν ὀρχουμένους ταῖς διαβολαῖς ἐπὶ ἐξορισμῷ καὶ θανάτῳ τῶν εἰς τὸν κύριον εὐσεβούντων.

53. Τίνα οὖν οὐκ ἔβλαψαν διαβάλλοντες; τίνι οὐ γεγόνασιν ἐπίβουλοι οἱ χριστομάχοι; τίνα Κωνστάντιος οὐκ ἐξώρισε κατηχηθέντα παρ' αὐτῶν; πότε καταθυμίως αὐτῶν οὐκ ἤκουσε; καὶ τὸ παράδοξον, τίνα πώποτε λέγοντα κατ' ἐκείνων ἀνεδέξατο, καὶ οὐ μᾶλλον λέγοντας ἐκείνους πᾶν ὁτιοῦν ἀπεδέξατο; ποία ἐκκλησία νῦν τὸν Χριστὸν μετ' ἐλευθερίας προσκυνεῖ; ἂν γὰρ εὐσεβὴς ᾖ, κινδυνεύει, (5) ἂν τε ὑποκρίνηται, φοβεῖται. πάντα ὑποκρίσεως καὶ ἀσεβείας, ὅσον ἐπ' αὐτὸν ἦν, πεπλήρωκεν. εἰ γὰρ καί πού τίς ἐστιν εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος· εἰσὶ δὲ πανταχοῦ πολλοὶ τοιοῦτοι, ὡς οἱ προφῆται καὶ Ἠλίας ὁ μέγας· κρύπτονται, (6) ἂν τε καὶ αὐτοὶ ὡς τὸν Ἀβδιοῦ πιστὸν ἄνθρωπον εὕρωσι, καὶ ἢ εἰς σπήλαιον καὶ τὰς ὀπὰς τῆς γῆς ἀπέλθωσιν, ἢ (7) ἐπ' ἐρημίαις περιερχόμενοι διατρίβωσι. τοιαῦτα γὰρ διαβάλλουσιν οἱ ἄφρονες, οἷα καὶ ἡ Ἰεζάβελ ἐπλάσατο κατὰ τοῦ Ναβουθαί, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ σωτῆρος. καὶ λοιπὸν ἐκεῖνος (8) προστάτης τῆς αἱρέσεως ὢν, τήν τε ἀλήθειαν μεταστρέψαι θέλων, ὡς ὁ Ἀχαὰβ τὸν ἀμπελῶνα εἰς κῆπον λαχανίας, ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι, πράττει, (9) ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἅπερ ἤθελεν ἤκουσε παρ' αὐτῶν.

54. Οὕτω, καθὰ προεῖπον, τοὺς ἀληθινοὺς ἐπισκόπους, ἐπεὶ μὴ ἠσέβουν, ὡς ἤθελεν αὐτὸς, ἐξώρισεν. οὕτω καὶ κατὰ Ἀθανασίου νῦν ἀπέστειλεν Ἡράκλειον τὸν (10) κόμητα, καὶ τὰ μὲν διατάγματα προ-

A itaque ſi fratris tantum gratia nos remigrare conceſſit, poſt ejus obitum litteras miſit? Quod ſi illius memoriæ gratia ea ſcripſerit; cur tandem poſtea ſeſe fratri ingratum præſtitit, ubi hominem perſequutus eſt, ac dum in litteris ſuis judicium nbtendit Epiſcoporum, arbitrio ille ſuo rem·gerit? licet minime lateat, ſed in proximo ſint vafritiei illius argumenta? Si namque illud Epiſcoporum decretum eſt, quid illud adtinet ad Imperatorem? ſin Imperatoriæ minæ ſunt, quid npus hominibus nuncupatis Epiſcopis? Quandonam a ſæculo res hujuſmodi audita eſt? quandonam Ec-
B cleſiæ decretum ab Imperatore accepit auctoritatem, aut pro decreto illud habitum eſt? Multæ antehac Synodi coactæ ſunt: multa prodiere Eccleſiæ decreta; ſed numquam Patres res hujuſmodi Imperatori ſuaſere, numquam Imperator Eccleſiaſtica curinſe perquiſivit. Ex Cæſaris domeſticis quidam Paulo Apoſtolo amici fuere, quorum nomine Philippenſes ille in Epiſtola ſua ſalutavit; ſed nequaquam illos judiciorum conſortes admiſit. Jam vero ſpectaculum novum, quod Arianæ hæreſis inventum eſt: hæretici cum Im- *Philip.4.22.*
C peratnre Conſtantio una convenere, ut ille Epiſcoporum obtentu, quos libuerit adoriatur, ac licet perſequatur, perſequutor tamen minime audiat; hæretici vero Imperatnris auctoritate freti, quibus voluerint inſidias tendant: tendunt autem illis qui non ſecum impie ſentiunt. Porro hanc ab illis quaſi in ſcena comœdiam agi videre eſt: ubi qui Epiſcopi nomine vocantur, hiſtrionum partes gerunt: Conſtantius vero eorum res agit, qui quaſi Herodes Herodiadi promiſſa dat. Hos rurſum cernere eſt calumniis ſuis quaſi ſaltitantes, idque ad exſilium & cædem virorum qui pie
D de Domino ſentiunt.

53. Quemnam igitur non calumniis læſere ſuis? cuinam illi oppugnatores Chriſti, inſidias non pararunt? quem Conſtantius ab illis delatum non ablegavit in exſilium? quandonam non libentiſſime illis aurem præbuit? & quod prorſus ſtupendum eſt, quem unquam qui hæreticos deferret euſcultavit, annon potius loquentes illos, quidquid tandem adferrent, libenter admiſit? quænam Eccleſia eſt quæ jam libere Chriſtum adoret? nam ſi pia quidem ſit, in periculo verſetur: ſin ſimulet, reformidat. Omnia ſimulatione impietateque, quoad facultas tulit,
E replevit. Si quis ubivis pius homn Chriſtique amans reperiatur (exſtant ſane ubique tales permulti, ſicut Prophetæ, magnuſque Helias) ejuſmodi inquam homines deliteſcunt, ſicubi tamen ipſi fidum hominem, veluti Abdiam, inveniant: vel ſi liceat in *3.Reg.18.* cavernas & in foramina terræ ſecedere, aut demum in deſertis locis aberrantes commorari. Eas enim calumnias deferunt amentes illi, quales Jezabel adverſus Nabothum, & Judæi in Salvatorem confin- *3.Reg.21.9.* xere: ac denique patronus ille hæreſis, cum veritatem immutare velit, haud ſecus quam Achab vineam
F convertit in hortum olerum, nmnia pro eorum libidine agit, quia nempe ille quæ optavit eb illis audivit.

54. Sic, uti ſupra dixi, veros Epiſcopos, quod nollent impia profiteri arbitratu ſuo, relegavit: ite adverſus ipſum Athanaſium, Heraclium miſit Comitem, qui mandata publice

(1) Ita Regius codex quem ſequi viſum eſt. Editi παρὰ τοῦ βασιλέως.
(2) Sic Reg. Editi vero, πρεσβύτεροι, cujus mendi cauſam vide ſupra.
(3) Editi τοὺς τῆς τοῦ Καίσαρος. τοὺς deeſt in Reg.
(4) Reg. ἐθέλῃ. Infra idem λέγηται.
(5) Ita Reg. Editi vero ἐάν τε.
(6) Ita Regius codex, Editi vero ἄχρι τε male. Mox Reg. & Baſil. Ἀβδιοῦ, cum accentu in poſtremo, Editi Ἀβδίου. Eſtque nomen illud vulgo indeclinabile apud Athanaſium, ex Hebræo expreſſum עֹבַדְיָהוּ
(7) Ita Reg. Editi vero, ἀπ' ἐρημίας.
(8) Reg. προστάτης τῆς αἱρέσεως ὢν τήν τε: ſimiliter Baſil. mutatis tamen vocibus τῆς αἱρέσεως προστάτης τήν τε; Editi minus recte, προστάτης τῆς αἱρέσεως Κωνστάντιος τήν τε.
(9) Ita Reg. Editi vero ἐπεὶ ὁ αὐτός.
(10) Reg. κόμητα. Mox Editi Commel. διατάγματα: alii omnes διαπήγματα. Ibidem Reg. & Baſil. ἐπιτελεῖ, Editi ἐπιτελεῖν.

propoſuit, ac juſſu Imperatoris denuntiavit, ſi non litteris obtemperarent, auferendum panem, ſubvertenda idola, plurimiſque Magiſtratibus, popularibuſque captivitatem plane expectandam fore. Deinde his denuntiatis minis, non puduit hominem hæc palam altaque voce proferre: Athanaſium Imperator repudiat, Eccleſiaſque Arianis tradi juſſit. Hinc mirari ſuper hac re omnes, nutus invicem dare, ac dicere: Num Conſtantius factus eſt hæreticus? Ille autem, ubi erubeſcendum erat Senatores contra, Ethnicorumque Magiſtratus idolorum æditnos urgebat ut iis ſubſcriberent, profiterenturque ſe illum recipere Epiſcopum, quem mitteret Imperator. In hoc certe agendo Conſtantius Canones Eccleſiaſticos egregie vindicabat: namque pro Eccleſiæ litteris, fori litteras, pro populorum ſcriptis, æditnorum ſcripta repoſcebat; gnarus ſcilicet ſe non Epiſcopum Chriſtianis, ſed iis qui talia ſcriberent litigatorem mittere.

Conſtantius per Heraclium Comitem urget Ethnicos ut Georgium recipiant.

55. Ethnici itaque qui tali ſubſcriptione redimebant idolis ſuis immunitatem, & nonnulli ex agricolis, ac ſi de Duce aut de alio quodam miſſo judice ageretur, licet inviti, ejus tamen minas veriti, ſubſcripſere: nam Ethnici cum eſſent, quid acturi erant, quam quod Imperatori placeret? Populis autem in magna Eccleſia congregatis, quarta quippe Sabbati erat, poſtridie Heraclius Comes ſecum aſſumſit Cataphronium Ægypti Præfectum, Fauſtinum Catholicum, Bithynumque hæreticum hominem, ac illi una forenſium juniores eoſque idolorum cultores concitant, ajentes eam eſſe Imperatoris juſſionem, ut in Eccleſiam irruerent, populoſque lapidarent. Cum itaque jam e populo plurimi poſt dimiſſionem egreſſi eſſent, remanentibus paucis mulieribus: tunc uti præceperant geſta res eſt. Eratque miſerabile ſpectaculum: nam cum paucæ, finita oratione, jamjam ſediſſent, derepente juvenes illi, cum lapidibus, & fuſtibus, nudi irruentes, alias lapidare, ſacra vero Virginum corpora plagis impii concidere, detractiſque velaminibus earum capita nudare, ex adverſoque trahentes illas pedibus improbi percutere. Gravia certe illa & admodum atrocia: ſed quæ conſequuta ſunt graviora, ac omni contumelia intolerabiliora. Cum enim Virginum modeſtiam, auriumque puritatem perſpectam haberent, gnari libentius illas lapides, gladioſque, quam obſcœna verba perferre, dum irrumperent talia proferebant, Arianique hæc adoleſcentibus ſuggerebant, quippe qui talia dicta, ejuſmodique facinora cernentes cachinnos effunderent. Sacræ porro Virgines, aliæque honeſtæ matronæ, ab iiſdem verbis, quaſi a morſibus aſpidum refugiebant. At Chriſti hoſtes, opem ferebant adoleſcentibus, imo forte ea ipſa cum illis verba proferebant: obſcœna quippe dicta voluptati ipſis erant.

Immania in Chriſtianos facinora.

56. Hinc quo prorſus mandatum exſequerentur, (hoc namque illis cordi erat, hoc item Comes, Catholicuſque præcipiebant) ſubſellia, thronum, menſam, nam lignea erat, vela Eccleſiæ ac cetera quæ potuere direpta & aſportata, ante oſtium in magna platea combuſſerunt, thuſque injecerunt in ignem. Heu! quis hæc audiens lacrymas non fuderit, imo aures non obturarit, ne alium narrantem ferat, ratus ejuſmodi rerum vel auditum damno ſibi fore? Nam Ethnici idola ſua laudibus celebrabant, dicebantque: Gentilis Conſtantius effectus eſt, Arianique noſtra approbant: nihil curant enim vel ſeſe Ethnicos ſimulare, dummodo ſua hæreſis ſtabiliatur. Enimvero buculam, quæ hortos in Cæſareo ſitos irrigabat, immolare ſunt ag-

ἔθηκε δημοσίᾳ, αὐτόθεν δὲ βασιλέως ἀπήγγειλεν, εἰ μὴ πεισθεῖεν τοῖς γράμμασιν, ἀφαιρεῖσθαι τὸν ἄρτον, καὶ τῶν εἰδώλων ἔσεσθαι καταστροφὴν, πολλοὺς δὲ τῶν πολιτευομένων, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου (1) πάντας αἰχμαλωσίαν γενέσθαι. εἶτα ταῦτα ἀπειλῶν, οὐκ ᾐσχύνθη δημοσίᾳ μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγειν· τὸν μὲν Ἀθανάσιον ἀποστρέφεται βασιλεὺς, τοῖς δὲ Ἀρειανοῖς τὰς ἐκκλησίας παραδοθῆναι ἐκέλευσε. πάντων δὲ ἐπὶ τούτῳ θαυμαζόντων, καὶ πρὸς ἀλλήλους νευόντων τε καὶ λεγόντων, εἰ Κωνστάντιος αἱρετικὸς γέγονε, δέον ἐρυθριᾶν, ὁ δὲ μᾶλλον ἠνάγκαζε βουλευτὰς καὶ δημότας ἐθνικοὺς νεωκόρους τῶν εἰδώλων ἐπὶ τούτοις ὑπογράφειν καὶ ὁμολογεῖν, δέχεσθαι ὃν ἂν ἀποστείλῃ βασιλεὺς ἐπίσκοπον, πάνυγε κανόνας ἐκκλησίας ἐκδικῶν, ἐποίει τοῦτο γενέσθαι Κωνστάντιος, ἀντὶ γὰρ ἐκκλησίας τὴν ἀγορὰν, ἀντὶ τῶν λαῶν, τοὺς νεωκόρους ἀπῄτει γράμματα· ἐγίνωσκε γὰρ οὐκ ἐπίσκοπον αὐτῶν Χριστιανοῖς, ἀλλά τινα φιλοπράγμονα πέμπων αὐτοῖς τοῖς γράφουσιν.

55. Ἕλληνες μὲν οὖν ὥσπερ ὠνούμενοι τῇ ὑπογραφῇ τὴν τῶν εἰδώλων ἑαυτῶν ἀσυλίαν, καὶ τινὲς τῶν ἐργατικῶν, ἄκοντες μὲν, ἔγραψαν δὲ ὅμως, ὡς περὶ ἡγεμόνος, ἢ ἄλλου τινὸς ἀποστελλομένου δικαστοῦ, διὰ τὰς παρ' ἐκείνου λεγομένας ἀπειλάς. τί γὰρ ἔμελλον Ἕλληνες ὄντες ποιεῖν, (2) ἢ τοῦθ' ὅπερ δοκεῖ τῷ βασιλεῖ; τῶν δὲ λαῶν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθόντων, τετράς γὰρ ἦν σαββάτων, λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ (3) τῇ ἑξῆς Ἡράκλειος ὁ κόμης τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Καταφρόνιον, καὶ Φαυστῖνον τὸν Καθολικὸν, τόν τε Βιθυνὸν αἱρετικὸν ὄντα, καὶ παροξύνουσι τῶν ἀγοραίων τοὺς νεωτέρους, καὶ σεβομένους εἴδωλα, ταύτην ἐντολὴν εἶναι βασιλέως λέγοντες, ἵνα ἐπέλθωσι ἐκκλησίᾳ καὶ λιθάσωσι τοὺς λαούς. ἤδη μὲν οὖν ἦσαν οἱ πλεῖστοι τοῦ λαοῦ γενομένης ἀπολύσεως ἐξελθόντες, γυναικῶν δὲ ὀλίγων (4) ἀπομεινασῶν γέγονεν ὡς προσέταξαν, καὶ θέαμα οἰκτρὸν ἦν. ἄρτι γὰρ οὐσῶν ἀπὸ τῆς εὐχῆς ὀλίγων καθεζομένων, καὶ γυμνοὶ μετὰ λίθων εὐθὺς καὶ ξύλων ἐπῆλθον οἱ νεώτεροι, καὶ τὰς μὲν ἐλίθαζον, τὰ δὲ τῶν παρθένων ἅγια σώματα κατέκοπτον πληγαῖς οἱ ἄθεοι, ἑλκόντες τὰ σκεπάσματα, καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν γυμνοῦν, καὶ ἀνθελκούσας ἐλάκτιζον τοῖς ποσὶν οἱ δείλαιοι. δεινὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ λίαν ἐστὶ δεινά, ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα δεινότερα, καὶ πάσης ὕβρεως ἀφορητότερα γέγονεν. εἰδότες γὰρ τὸ σεμνὸν τῶν παρθένων, καὶ τὸ τῆς ἀκοῆς ἄχραντον, καὶ ὅτι μᾶλλον λίθους καὶ ξίφη, ἢ τὰ τῆς (5) αἰσχρορρημοσύνης φέρειν δύνανται ῥήματα, ταῦτα ἐξέχεον κατ' αὐτῶν ἐπερχόμενοι· Ἀρειανοὶ δὲ ταῦτα τοῖς νεωτέροις ὑπέβαλλον· καὶ γὰρ ἐγέλων τούτων λεγομένων καὶ γινομένων. καὶ αἱ μὲν ἅγιαι παρθένοι, καὶ ἄλλαι σεμναὶ γυναῖκες, ὡς ἀσπίδων δήγματα τὰ τοιαῦτα φθέγματα ἔφυγον· οἱ δὲ χριστομάχοι συνήργουν, τάχα δὲ καὶ συνεφθέγγοντο τοῖς νεωτέροις· καὶ γὰρ ἥδοντο τοῖς παρ' ἐκείνων ἐκβαλλομένοις μετὰ ἀσελγείας ῥήμασιν.

56. Εἶτα ὡς τὸ ὅλον τῆς ἐντολῆς πληροῦντες, τοῦτο γὰρ ἦν τὸ σπουδαζόμενον, τοῦτο καὶ Κόμης καὶ ὁ Καθολικὸς παρήγγελον, ἁρπάσαντες τὰ συμψέλλια, καὶ τὸν θρόνον, καὶ τὴν τράπεζαν, ξυλίνη γὰρ ἦν, καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας, τά τε ἄλλα, ὅσα ἠδυνήθησαν ἐξενέγκαντες, ἔκαυσαν ἔμπροσθεν τοῦ πυλῶνος ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ μεγάλῃ, καὶ λίβανον ἐπέβαλον. ὢ, τίς ἀκούσας οὐ δακρύσειε, τάχα καὶ τὴν ἀκοὴν κλείσειεν, ἵνα μηδὲ ἑτέρου λέγοντος ἀνέχηται, βλάβην ἡγούμενος καὶ τὸ μόνον ἀκοῦσαι τὰ τοιαῦτα; τά τε γὰρ εἴδωλα ἑαυτῶν ἐφήμουν, καὶ ἔλεγον, Ἕλλην γέγονε Κωνστάντιος, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ τὰ ἡμῶν ἐπέγνωσαν· οὐ φροντίζουσι γὰρ οὐδὲ Ἑλληνισμὸν ὑποκρίνασθαι, ἵνα μόνον ἡ αἵρεσις ἔχῃ τὴν σύστασιν. καὶ γὰρ βοΐδιον ἐπαντλοῦν τοὺς κηπευομένους ἐν τῷ (6) Καισαρείῳ τόπους, ἐπεχείρησαν θύσαι,

(1) Sic Reg. Editi vero πάντως.
(2) Ita Reg. Editi vero, perperam, ἢ τὸ τοῦ θεοῦ ὅπερ δοκεῖ.
(3) Sic Reg. & Baſil. Editi male τῆς ἑξῆς.
(4) Ita Reg. Editi vero ὑπομενουσῶν.
(5) Reg. αἰσχρορρημοσύνης. Editi, αἰσχροῤῥημοσύνης. Baſilienſ. αἰσχρημοσύνης.
(6) Reg. Καισαρείῳ. Editi vero Καισαρίῳ. Mox Reg. ἐπιθῦσαι.

θῦσαι, καὶ ἔθυσαν ἄν, εἰ μὴ θήλειαι αὗται ἦσαν. οὐ θεμιτὸν γὰρ ἔλεγον μὴ ἐξεῖναι παρ' αὐτοῖς θύεσθαι.

57. Τοσαῦτα μὲν οὖν (1) οἱ δυσσεβεῖς Ἀρειανοί, νομίζοντες εἰς ἡμῶν ὕβριν ταῦτα φθάνειν, μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἔπραττον. θεία δὲ δίκη τὴν πονηρίαν τούτων ἤλεγξε, καὶ σημεῖόν τι μέγα καὶ ἐξαίρετον εἰργάσατο, δεικνῦσα καὶ διὰ τούτου πᾶσι φανερῶς, ὅτι ὥσπερ ἀσεβοῦντες οὐκ εἰς ἄλλον, ἀλλ' εἰς τὸν Κύριον τολμῶσιν· οὕτω ταῦτα ποιοῦντες, εἰς αὐτὸν πάλιν ὕβριν ἐπεχείρησαν ποιῆσαι. καὶ τοῦτο μᾶλλον ἐκ τοῦ γενομένου θαύματος φανερωτέραν (2) ἔσχε τὴν ἀπόδειξιν. τῶν ἀσελγῶν γάρ τις νεώτερος εἰσδραμὼν, καὶ τολμήσας ἐκάθισε τῷ θρόνῳ, καὶ καθίσας διὰ τῶν ῥινῶν τι πορνικὸν ἀπήχησεν ὁ ἄθλιος, ὥστε ἀναστὰς ἐβιάζετο τὸν θρόνον ἀποσπᾶν καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκειν· ἠγνόει δὲ καθ' ἑαυτοῦ τὴν δίκην ἐπισπώμενος. ὡς γὰρ οἱ ποτὲ τὴν Ἄζωτον κατοικοῦντες, τολμήσαντες ἅψασθαι τῆς κιβωτοῦ, (3) ἣν μηδὲ προσβλέψαι θέμις ἦν αὐτοῖς, παρ' αὐτῆς εὐθὺς ἀπώλλυντο, πρότερον διαφθειρόμενοι ταῖς βασάνοις τὰς ἕδρας· οὕτω καὶ οὗτος ὁ ἄθλιος μόνον ἐτόλμησεν ἕλκειν, καὶ ὅπερ εἷλκεν, εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο, καὶ ὡς ἀναπεμπούσης τῆς δίκης τὸ ξύλον, ἐν αὐτῷ τὴν ἰδίαν κοιλίαν ἔπληξε· καὶ ἀντὶ τοῦ θρόνου, τῇ πληγῇ τὰ ἴδια ἐξήνεγκεν ἔντερα, καὶ μᾶλλον ὁ θρόνος ἐκείνου τὸ ζῆν ἀπέσπασεν, ἢ αὐτὸς ἀπεσπάσθη παρ' ἐκείνου· ἐξεχύθη γοῦν, ὡς γέγραπται κατὰ τὸν Ἰούδαν, τοῖς σπλάγχνοις, καὶ καταπεσὼν ἐβαστάχθη, καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπώλετο. καὶ ἕτερος δὲ μετὰ θαλλῶν εἰσελθὼν, καὶ ὡς Ἕλλην κινῶν αὐτὰ τῇ χειρὶ καὶ χλευάζων, εὐθὺς ἐσκοτώθη, καὶ οὐκ ἔβλεπεν, οὐδὲ ἐγίνωσκεν (4) ἐν λοιπὸν ὅποι γῆς ἐτύγχανε, μέλλων τε καὶ αὐτὸς καταπίπτειν, χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν συνόντων, καὶ ὑποβασταζόμενος ἐξῆλθε (5) αὐτός, μόγις μεθ' ἡμέραν διανήψας, καὶ οὐ γινώσκων ὅτι τί ποτε πεποίηκεν, ἢ τί πέπονθεν ὁ τολμηρός.

58. Ταῦτα βλέποντες, Ἕλληνες μὲν ἐφοβήθησαν, καὶ οὐδὲν πλέον ἐτόλμησαν· Ἀρειανοὶ δὲ οὐδὲ οὕτως ᾐσχύνθησαν, ἀλλ' ὡς Ἰουδαῖοι σημεῖα βλέποντες, οὐκ ἐπίστευον οἱ ἄπιστοι· μᾶλλον γὰρ ἐσκληρύνοντο κατὰ τὸν Φαραώ, τὰς ἐλπίδας ἔχοντες καὶ αὐτοὶ κάτω τι κειμένας ἐν τῷ βασιλεῖ καὶ ἐν τοῖς Εὐνούχοις αὐτοῦ. τοὺς μὲν οὖν Ἕλληνας, μᾶλλον δὲ τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἐκβλητοτέρους, τὰ προειρημένα ποιεῖν ἐπέτρεπον· εἶχον γὰρ τὸν ὑποκρινόμενον αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα, καὶ παροξύνοντα τοὺς Ἕλληνας, Φαυστῖνον, τὸν Καθολικὸν μὲν λεγόμενον, ἀγοραῖον δὲ τὸν τρόπον, καὶ ἀσελγῆ τὴν ψυχήν. αὐτοὶ δὲ τὰ ὅμοια τούτοις ἀνεδέξαντο δι' ἑαυτῶν ποιεῖν· ἵν' ὥσπερ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τῶν ἄλλων αἱρέσεων (6) ἀπεμάξαντο, οὕτω καὶ τὴν πονηρίαν μετὰ τῶν ἀσελγεστέρων ἔχωσι μεμερισμένην. τὰ μὲν οὖν ἄλλα δι' ἐκείνων, καθὰ προεῖπον, ἔπραττον· ἃ δὲ δι' ἑαυτῶν ἐτόλμησαν, ποῖον οὐ πᾶσαν ὑπερβάλλει πονηρίαν, (7) καὶ πάσης δημίου νικᾷ κακίαν; ποῖον γὰρ οἶκον οὐκ ἐπόρθησαν; ποίαν οἰκίαν, προφάσει τοῦ ἐρευνᾷν, οὐ διήρπασαν; ποῖον κῆπον οὐ κατεπάτησαν; καὶ τάφον οὐκ ἐπήνοιξαν; πρόφασιν μὲν (8) ὡς Ἀθανάσιον ἐπιζητοῦντες προβαλλόμενοι· τὸ δ' ὅλον ἦν αὐτοῖς σπουδαζόμενον διαρπάζειν καὶ σκυλεύειν τοὺς ἀπαντῶντας. πόσων ἐπεσφραγίσθησαν οἶκοι; πόσων τὰ ἐν ταῖς ξενίαις ἐκδεδώκασι τοῖς ὑπουργοῦσιν αὐτοῖς στρατιώταις; τίς τούτων ἀπείρατος τῆς κακίας γέγονε; τίς τούτοις ἀπαντήσας οὐκ ἐκρύβη κατὰ τὴν ἀγοράν; τίς διὰ τούτους οὐ καταλείψας τὴν οἰκίαν, ἐπὶ τῆς ἐρημίας διῆγε τὴν νύκτα; τίς τούτων χάριν φυλάξαι τὰ

A gressi, atque immolaſſent, niſi fœmina ea fuiſſet, quas ſacrificare ſibi nefas eſſe ajebant.

57. Ejuſmodi facinora impii Ariani cum Ethnicis admiſere, rati ea in noſtram vertere contumeliam. At divina ultio eorum coarguit improbitatem, magnumque ac præclariſſimum ſignum edidit; quo palam fecit omnibus, eos ut impietate ſua non alium quam Dominum oppugnant, ſic jam ſuis facinoribus, ipſi Domino ignominiam inurere tentaſſe; quæ res ex miraculo tum edito liquidius commonſtratur. Nam juvenis quidam ex petulantioribus, irruens auſus eſt in throno ſedere. *Juvenes duo Ethnici violata Eccleſia pœnas luunt.* Sedenſque ſceleſtus meretricium B quoddam naribus perſonabat. Inde cum ſurrexiſſet, Thronum convellere ad ſeque trahere conatus eſt, ignorans ſe ſibi divinam attrahere vindictam. Quemadmodum enim Azoti quondam incolæ, Arcam tangere auſi, quam ne obtueri quidem ſibi licebat, ab illa continuo, prius tamen anorum cruciatibus confecti, perimebantur; *1. Reg. 5. 6.* ita & ille miſer, thronum avellere auſus, quod pertraxit, in ſuam traxit perniciem, & quaſi ipſa divina ultio lignum immitteret, illo avulſo ventrem ſuum percuſſit: & cum thronum avellere optaret, ictu ſua ipſe inteſtina foras emiſit: magiſque thronus vitam illi avulC ſit, quam ab illo avulſus ſit. Effuſa ſunt igitur, *Act. 1. 18.* uti de Juda ſcriptum eſt, viſcera ejus, collapſuſque aſportatus eſt, & poſt unam diem interiit. Ingreſſus item alius qui thallos geſtabat, cum, utpote Ethnicus, manu illos agitaret, cachinnoſque profunderet, derepente tenebris offuſus, nihil videbat, nec ultra ſciebat, ubi terrarum eſſet: qui jamjam collapſurus, a comitibuſque ſuis manu adductus ac ſuſtentatus exivit: vixque poſtridie mentis compos effectus eſt, facinoris juxta ac caſus ſui immemor ſceleratus ille.

58. His conſpectis, Ethnici perterriti ſunt, nihilD que ultra agere ſunt auſi: Arianos autem ne tum quidem geſtorum puduit; ſed, quemadmodum Judæi, cum ſigna viderent, non credebant tamen, adeo increduli erant; imo potius inſtar Pharaonis indurabantur: ſpem quippe ſuam in infimis ſitam habebant, in Imperatore ſcilicet & in Eunuchis ejus. Ethnicos igitur, imo potius Ethnicorum petulantiſſimos, ſupra dicta facinora perpetrare ſinebant. Aderat quippe illis in his agendis hiſtrio quidam qui Ethnicos concitabat, Fauſtinus, qui Catholicus dicebatur, moribus tamen circumforaneus & animo petulanti. Ariani vero per ſe ipſi ejuſmodi E res aggreſſi ſunt, ut ſicut ſuam hæreſim ex aliis hæreſibus expreſſerant, ſic & jam nefaria geſta cum petulantioribus dividerent. Cetera igitur, uti ſupra dixi, illorum opera perpetrarunt: quæ vero ipſi facinora per ſe admiſere, qui non omnem exſuperant malignitatem, qui non cujuſvis carnificis malitiam vincunt? Quam non diripuere domum? quas ædes perveſtigandi causa non devaſtarunt? quem hortum non conculcarunt? quod ſepulcrum non aperuere, ſpecie quidem Athanaſii perquirendi, cum nihil tamen curarent quam diripere, & obvios ſpoliare? quam multorum domus obſignatæ ſunt? quam multa quæ in hoſpitalibus erant, miniſtris ſuis militibus dederunt? quis illorum improbitatem expertus non eſt? quis illis obvius non ſeſe in foF ro occultavit? quis non, eorum metu relicta domo, in deſerto pernoctavit? quis dum ſua ab illis ſervare ſtu-

(1) Ita Reg. Editi male οἱ δι' ἀσεβείας οἱ Ἀρειανοί.
(2) Ita Reg. Editi vero, ἔχει. Infra διὰ τῶν ῥινῶν τι πορνικὸν ἀπήχησεν ὁ ἄθλιος, &c. Clemens Alexandrinus Pædagog. lib. 3. cap. 14. pag. 230. de cinædis quibuſdam & intemperantibus, hæc habet, μοιχείας διάκονοι, κιχλίζοντες καὶ ψιθυρίζοντες, καὶ τὸ πορνικὸν ἀσελγῶς διὰ ῥινῶν ἀναψοφοῦντες ἐπιτονθορύζουσιν: *adulteris miniſtri, qui laſcive cachinnos effundunt, ſuſurrantque & fornicarium ac cinædicum ſonum per nares ad laſciviam edunt.* Quo ſignificatur, juvenem illum, more jamdiu apud impudicos obtinente, ejuſmodi ſonos per nares edidiſſe.
(3) Sic Reg. & Baſil. Editi ἣν καὶ.
(4) Regius codex εἰς αὐτόν.
(5) Ita Reg. in Editis ἐν deeſt.
(6) Reg. καὶ αὐτοῖς.
(7) Reg. ἀσελγέστερον.
(8) Ita Reg. Editi vero ὡς τὸ ἕνεκα.
(9) Reg. Ἀθανάσιον ὡς ζητοῦντες.

re ſtuderet, non plurima amiſit? quis maris imperitus, non maluit illud ejuſque pericula experiri, quam hos interminantes cernere? Multi namque domicilia permutarunt, & a vico in vicum, ab urbe in ſuburbia tranſlati ſunt. Quam multis quantæ multæ ſunt irrogatæ, & cum nihil ſuppeteret, ab aliis ipſi fœnerabantur, eo ſolum ut eorum inſidias effugerent?

59. Omnibus quippe terrori erant: Imperatoriſque nomen proferentes, apud nmnes ſeſe venditabant, interminantes illius iram: nacti malitiæ ſuæ miniſtros Ducem Sebaſtianum, Manichæum hominem, petulantemque juvenem, Præfectum item & Comitem, hiſtrionemque Catholicum. Multas certe Virgines quæ illnrum impietatem damnabant, veritatemque prnfitebantur, ex ædibus ſuis dejecerunt, alias quæ ambulabant affecere contumeliis, earumque capita a junioribus qui ſecum erant nudari juſſerunt, mulieribuſque ſuis facultatem dedere contumelias arbitrio ſuo cuivis illarum inferendi. Honeſtæ itaque fideleſque matronæ declinabant. Illæ autem quaſi bacchæ ac furiæ, circumcurſantes detrimentum putabant, ſi quam non offenderent, cui inferrent injuriam: eamque diem cum mœrore agebant, in qua nullam lædere poſſent. Demum ita efferati acerbique in omnes erant, ut carnifices, homicidæ, nefaris, litigatores, malitioſi, nihilque non potius quam Chriſtiani ab nmnibus vocarentur.

Martyrium Eutychii Subdiaconi.

60. Enimvero Scythas imitati, Eutychium Subdiaconum, virum probe Eccleſiæ miniſtrantem, rapuere: quem ubi taurinis ſcuticis a dorſo ad necem ferme cædi curaſſent, rogarunt ad metalla mitti, ad metalla certe non quælibet, ſed ad ea quæ Phæno appellantur, ubi homicida condemnatus, vix paucis diebus vivere queat. Et quod prorſus ſtupendum eſt, ne paucis quidem horis ejus curari vulnera conceſſere: ſed continuo illum viæ commiſerunt, ajentes: Si res ita fiat, reformidabunt omnes, ac nobis deinceps ſociabuntur. At ille non multum progreſſus, cum ex vulnerum dolore ad metalla pervenire non valeret, in via interiit. Ac lætus quidem ille obiit, martyrii gloriam adeptus. Impii autem viri, ne ita quidem affecti ſunt pudore, ſed ut ſcriptum eſt, crudelia habentes viſcera, poſtquam id ſceleris moliti eſſent, ſatanicum quoddam facinus rurſum deſignarunt. Nam cum ſupplices populi pro Eutychio deprecarentur, juſſerunt illi, ut quatuor probi liberique viri arriperentur, inter quos Hermias erat, qui mendicorum pedes abluebat, quos gravibus ante plagis conciſos Dux conjecit in carcerem. At Ariani vel ipſis Scythis immaniores, ubi illos plagarum dolore non exſtinctos viderunt, expoſtulare, ac comminari: Eunuchis, ajentes, ſcribemus, indicabimuſque eum non arbitrio noſtro flagellare. His auditis perterritus ille, coactus eſt denuo verberare homines. At hi dum cæderentur, gnari cur ita vapularent, & a quibuſnam inſimulati eſſent, hæc tantum loquebantur: Propter veritatem vapulamus, nec communicamus cum hæreticis:

Prov. 12.10.

A ἴδια σώζειν, οὐκ ἀπώλεσε τὰ πλεῖστα; τίς ἄπειρος θαλάττης οὐ μᾶλλον εἵλετο ταύτην, καὶ τῶν ταύτης κινδύνων πεῖραν λαβεῖν, ἢ τούτους ὁρᾷν ἀπειλοῦντας; πολλοὶ καὶ οἴκους μετῆλθον, καὶ μετέστησαν ἀπὸ λαύρας εἰς (1) λαύραν, καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὰ προάστεια. πόσοι τε ζημίας πόσας ὑπέστησαν, καὶ μὴ ἔχοντες ἐδανείσαντο παρ' ἑτέρων, ἵνα μόνον τὰς ἐπιβουλὰς τούτων ἐκφύγωσι;

59. Πᾶσι γὰρ φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνυον, καὶ πρὸς πάντας ἠλαζονεύοντο, βασιλέα πᾶσιν ὀνομάζοντες· καὶ ἀπειλοῦντες μὲν τὸν ἐκείνου φόβον· ἔχοντες δὲ ὑπουργοὺς εἰς τὴν πονηρίαν τὸν δοῦκα Σεβαστιανὸν, Μανιχαῖον B ὄντα, καὶ ἀσελγῆ νεώτερον· καὶ τὸν ἔπαρχον, καὶ τὸν (2) Κόμητα, καὶ ὑποκριτὴν τὸν Καθολικόν. πολλὰς γὰρ παρθένους καταγνούσας αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ὁμολογούσας, κατήνεγκαν ἀπὸ τῶν οἴκων, καὶ ἄλλας περιπατούσας ὕβριζον· καὶ ἐποίουν ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς νεωτέρων γυμνοῦσθαι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. καὶ γυναιξὶ δὲ ταῖς παρ' αὐτῶν δεδώκασιν ἐξουσίαν ὑβρίζειν ἃς θέλουσι. καὶ αἱ μὲν σεμναὶ καὶ πισταὶ γυναῖκες ἐξέκλινον καὶ παρεχώρουν ἐκείναις τὴν ὁδόν· αἱ δὲ ὥσπερ μαινάδες καὶ (3) ἐριννύες περιερχόμεναι συμφορὰν ἡγοῦντο τὸ μὴ εὑρίσκειν ἀδικεῖν, καὶ τὴν ἡμέραν C ἐκείνην μετὰ λύπης διῆγον, ἐν ᾗ μὴ ἐδυνήθησαν κακοποιεῖν. καὶ ὅλως οὕτως ἦσαν πᾶσιν ἄγριοι καὶ πικροὶ, ὥστε δημίους, φονέας, ἀθεμίστους, φιλοπράγμονας, κακούργους, καὶ πάντα μᾶλλον αὐτοὺς ἢ Χριστιανοὺς παρὰ πάντων καλεῖσθαι.

60. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς Σκύθας μιμούμενοι, ἥρπασαν Εὐτύχιον ὑποδιάκονον, ἄνδρα καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ποιήσαντες εἰς τὰ νῶτα ταυρείαις ἴσα θανάτῳ κατακοπῆναι, ἠξίωσαν εἰς μέταλλον ἀποσταλῆναι, καὶ μέταλλον οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς (4) Φαινοῦ, ἔνθα καὶ φονεὺς καταδικαζόμενος ὀλίγας ἡμέρας (5) μόγις δύναται ζῆσαι. καὶ τὸ παράD δοξον, οὐδὲ κἂν ὀλίγας ὥρας ἐπέτρεψαν αὐτὸν θεραπευθῆναι διὰ τὰς πληγάς· ἀλλ' εὐθὺς ἐποίησαν ἀποσταλῆναι, φάσκοντες· εἰ οὕτω γένηται, πάντες φοβηθήσονται, καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσονται λοιπόν. ὁ πολὺ δὲ ὕστερον, καὶ μὴ δυνηθεὶς ὡς τὸ μέταλλον φθάσαι διὰ τὸν πόνον τῶν πληγῶν, ἀπέθανεν ἐν τῇ ὁδῷ. καὶ ὁ μὲν ἐτελείωσε χαίρων, ἔχων τὸ καύχημα τοῦ μαρτυρίου· οἱ δὲ ἀσεβεῖς, οὐδὲ οὕτως ᾐσχύνθησαν, κατὰ δὲ τὸ γεγραμμένον, ἀνελεήμονα σπλάγχνα ἔχοντες, καὶ τοῦτο μελετήσαντες, σατανικόν τι πάλιν πεποιήκασιν. ἀξιούντων γὰρ τῶν λαῶν διὰ τὸν Εὐτύχιον, καὶ δεομένων περὶ αὐτοῦ, E πεποιήκασιν (6) ἁρπαγῆναι καλοὺς καὶ ἐλευθέρους ἄνδρας τέσσαρας, (7) Ἑρμείαν, λύοντα τοὺς ἀνεξόδους, καὶ πάνυ γε αὐτοὺς πληγαῖς κατακόψας ἐνέβαλεν εἰς τὸ δεσμωτήριον ὁ δούξ· ἀλλ' οἱ Ἀρειανοὶ καὶ Σκυθῶν ὠμότεροι τυγχάνοντες, ἐπεὶ ἑωράκασι μὴ τελευτήσαντας ἐκείνους ἀπὸ τῶν πληγῶν, ἐμέμφοντο καὶ ἠπείλουν· γράφομεν λέγοντες τοῖς εὐνούχοις, ὅτι μὴ μαστίζει ὡς ἐθέλομεν ἡμεῖς. ἐκεῖνος (8) δὲ ἀκούσας καὶ φοβηθεὶς, ἠναγκάσθη καὶ δεύτερον τύψαι τοὺς ἀνθρώπους. καὶ οἱ μὲν τυπτόμενοι, εἰδότες διὰ τί τύπτονται, καὶ παρὰ τίνων διεβλήθησαν, οὐδὲν ἕτερον ἔλεγον ἢ, διὰ μὲν τὴν ἀλήF θειαν τυπτόμεθα, οὐ κοινωνοῦμεν δὲ τοῖς αἱρετικοῖς·

τύπτε-

(1) Reg. λαύραν cum acuto.
(2) Reg. κόμητα.
(3) Reg. male, ἐριννύας.
(4) Εἰς τὸ τῆς Φαινοῦ. Euſebius Hiſt. de Martyribus Palæſtinæ p. 328. de Præſide Cæſareæ hæc ait: ὁμολογητὰς, τοῖς κατὰ Φαινὼ τῆς Παλαιστίνης χαλκοῦ μετάλλοις τοὺς πάντας παραδίδωσι: *Confeſſores omnes ad æris metalla quæ ſunt apud Phænum Palæſtinæ damnavit.* Epiphanius vero ea nuncupat Hær. 68. Φαινήσια μέταλλα. Theodoretus, Hiſt. lib. 4. cap. 20. τοῖς κατὰ Φαινὼ παρεδόθη μετάλλοις. Euſebius de locis Hebraicis: Φινὼν ἔνθα παρενέβαλεν Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς ἐρήμου. ἦν δὲ καὶ πόλις Ἐδώμ. αὕτη ἐστὶ Φαινὼ, ἔνθα τὰ μέταλλα τοῦ χαλκοῦ, μεταξὺ κειμένη Πέτρας πόλεως καὶ Ζοωρῶν: *Phinon in qua habitavit Iſrael in deſerto, eratque illa urbs Idumææ. Eſtque ipſa Phænon, ubi metalla æris, ſita inter Petram urbem & Zooras.* In Hebr. textu legitur פונן Vulgata ſimiliter, *Phunon* LXX. Φινώ. *Numer.* 33. 43.
(5) Reg. μόνας male.
(6) Reg. ἁρπαγῆναι. Editi ἀναρπαγῆναι.
(7) Reg. male Ἐρμείαν. Alii habent, Ἑρμείαν. Mox, ἀνεξόδους quidam putavit eſſe, *angiportus non pervios*. Sed haud genuinam eſſe eam interpretationem, palam eſt, ex ſuperiore loco, unde vera ſignificatio elicitur, num. 13. ubi legitur: καὶ γὰρ καὶ χηρῶν καὶ ἄλλων ἀνεξόδων λαβόντων ἐλεημοσύνην. id eſt, *enimvero cum viduæ ceterique mendici eleemoſynam acciperent.* Patet ibi ἀνεξόδους eſſe non vicos, ſed homines qui mendicandi cauſa ἐπὶ τὰς ἐξόδους vagabantur.
(8) Regius codex τε.

τύπτειν λοιπόν, ὡς θέλεις, καὶ σὲ μέλλει διὰ τοῦτο κρίνειν ὁ Θεός. Οἱ μὲν οὖν ἀσεβεῖς ἤθελον αὐτοὺς καὶ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ κινδυνεῦσαι καὶ ἀποθανεῖν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λαὸς, εἰδὼς τὸν καιρὸν, ἠξίωσαν, καὶ μεθ' ἡμέρας ἑπτά που ἢ καὶ πλείους ἀπελύθησαν.

61. Οἱ δὲ ὥσπερ λυπηθέντες (1) ἕτερόν τι πάλιν ὠμότερον καὶ ἀνόσιον τοῦτο ἐνεχείρησαν, ὠμὸν μὲν πρὸς πάντας, ἁρμόζον δὲ τῇ χριστομάχῳ αὐτῶν αἱρέσει. Ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἐνετείλατο τῶν πτωχῶν μνημονεύειν, „ καὶ πωλήσατε, λέγων, τὰ ὑπάρχοντα, „ καὶ δότε ἐλεημοσύνην· καὶ, ἐπείνασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψων, καὶ ἐποτίσατέ με. Ἐφ' „ ὅσον γὰρ ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐ„ποιήσατε. „ Οὗτοι δὲ ὡς τῷ ὄντι κατὰ Χριστοῦ φρονοῦντες, καὶ ἐν τούτῳ ἀντιπρᾶξαι τῷ βουλήματι αὐτοῦ τετολμήκασι. Τὰς γὰρ δεομένας καὶ τὰς χήρας, ἐπειδὴ τὰς ἐκκλησίας (2) παραδέδωκεν ὁ δοὺξ τοῖς Ἀρειανοῖς, καὶ ἐν αὐταῖς διατρίβειν οὐκ ἠδύναντο, καθεζομένας ἐν οἷς ἀφώρισαν αὐταῖς τόποις οἱ (3) πεπιστευμένοι τὰς χήρας κληρικοί, ἐπειδὴ ἔβλεπον τοὺς ἀδελφοὺς προθύμως ἐπιδιδόντας αὐταῖς, καὶ τρέφοντας τὰς χήρας, αὐτάς τε κατὰ τῶν ποδῶν τύπτοντες ἐδίωκον, καὶ τοὺς παρέχοντας διέβαλλον τῷ C δουκί. Καὶ τοῦτο ἐγίγνετο διὰ Δυναμίου τινὸς στρατιώτου. Φίλον δὲ (4) ἦν τοῦτο Σεβαστιανῷ· παρὰ Μανιχαίοις γὰρ ἔλεος οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρόν ἐστι παρ' αὐτοῖς τὸ ἐλεεῖν πένητα. Ἦν οὖν καινὴ μέμψις, καὶ δικαστήριον νῦν πρῶτον ἐπινοηθὲν παρ' αὐτῶν· ἐπ' εὐεργεσίᾳ τις ἐκρίνετο· καὶ ὁ μὲν ἐλεῶν κατηγορεῖτο, ὁ δὲ εὐεργετούμενος ἐτύπτετο. Καὶ μᾶλλον ἤθελον πεινῆν τὸν πένητα, ἢ τὸν βουλόμενον ἐλεεῖν, παρέχειν. Καὶ τοῦτο δὲ παρὰ τῶν παλαιῶν πάλαι Ἰουδαίων ἔμαθον, νέοι ὄντες Ἰουδαῖοι καὶ αὐτοί. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι βλέποντες τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν, λοιπὸν βλέποντα, καὶ τὸν πολλῷ τῷ χρόνῳ παραλυτικὸν, γενόμε- D νον ὑγιῆ· τὸν μὲν εὐεργετήσαντα Κύριον ᾐτιῶντο, τοὺς δὲ εὖ παθόντας, ὡς παραβάτας ἔκρινον.

62. Τίς οὖν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐθαύμαζε; τίς οὐ κατηρᾶτο τὴν αἵρεσιν, καὶ τοὺς ἐκδικοῦντας αὐτήν; τίς οὐκ ἐγίνωσκεν, ὅτι καὶ θηρίων ἀγριώτεροι τυγχάνουσιν οἱ Ἀρειανοί; Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐν ἴσοις ταῦτα ποιοῦντες ἐκέρδαινον οἱ μιαροί· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τὸ καθ' ἑαυτῶν μῖσος παρὰ πάντων ηὔξανον. Ἐνόμιζον ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ φόβου βιάζεσθαί τινας εἰς τὴν αἵρεσιν, ὥστε καὶ συνάγεσθαι μετ' αὐτῶν. Ἀπέβαινε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐναντία· οἱ μὲν γὰρ E πάσχοντες, ὡς μαρτύριον ὑπέφερον τὰ παρ' ἐκείνων γινόμενα, καὶ οὔτε προεδίδουν, οὔτε ἠρνοῦντο τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν. Οἱ δὲ θεωροῦντες ἔξωθεν αὐτοὺς, λοιπὸν δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες βλέποντες, ὡς ἀντιχρίστους, ὡς δημίους κατηρῶντο· φιλόπτωχον γὰρ καὶ συμπαθὲς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. Οὗτοι δὲ καὶ τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν ἀπώλεσαν. Καὶ οἱ πάσχοντες ἂν ηὔξαντο παρ' ἑτέρων εὖ παθεῖν, αὐτοὶ τοῦ παθεῖν τοὺς ἄλλους οὐκ ἐπέτρεπον, ἔχοντες τὴν τῶν δικαστῶν, καὶ μάλιστα τὴν παρὰ τοῦ δουκὸς ἐπιστρεφῆ καὶ ἐξουσίαν.

63. Ἃ γὰρ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους πεποιήκασι, καὶ πῶς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ δουκὸς καὶ τῶν F δικαστῶν ἐφυγάδευσαν, καταφέροντες ἐκ τῶν οἴκων τοὺς οἰκείους αὐτῶν διὰ τῶν στρατιωτῶν· καὶ τοῦ στρατηγοῦ Γοργονίου καὶ πληγαῖς κατακόπτοντος, καὶ πῶς αὐτῶν· τό γε πάντων ὠμότερον. Καὶ τῶν ἤδη τετελευτηκότων (5) τοὺς ἄρτους μεθ' ὅσης ὕβρεως διήρπασαν, οὐκ ἔστιν οὐδὲ λόγῳ φράσαι, νικώσης τῆς ὠμότητος αὐτῶν τὴν ἐκ τῶν λόγων διήγησιν. Τί γὰρ ἄν τις εἰπὼν ἀρκεῖν δόξειεν; ἢ τίνος πρῶτον μνημονεύσας, οὐχ εὑρήσει τὸ δεύτερον δει-

(1) Sic Reg. & Baſil. in Editis πάλιν deeſt.
(2) Sic Reg. Editi παρέδωκεν.
(3) Ita Reg. Editi [illegible].
(4) Ita Reg. optime. Editi, δὲ νῦν τοῦτο.

A verbera pro libidine, a Deo hac de re judicandus es. Impii porro optabant illos in carcere periclitari, atque interire: ſed populus Dei cum noſſet temporis opportunitatem, pro illis deprecatus eſt: atque poſt ſeptem circiter aut plures dies, dimiſſi homines ſunt.

61. At illi quaſi eam rem indigne ferrent, aliud facinus illo immanius, nefariumque ſunt aggreſſi: quod quidem crudeliſſimum apud omnes habeatur, eorum tamen hæreſi Chriſto inimicæ conſentaneum. Enimvero præcepit Dominus ut pauperum cura habeatur: *Vendite*, ajens, *quæ poſſidetis, & date eleemo-* Luc. 12. 33.
B *ſynam*: &, *Eſurivi, & dediſtis mihi manducare: ſitivi, & potaſtis me. Quantum enim feciſtis uni ex his minimis, mihi feciſtis.* Matth. 25. 35.
Hi autem, utpote qui revera contra Chriſtum ſentiant, in his quoque ejus voluntati obſiſtere auſi ſunt. Nam cum egenos conſpicerent, & viduas (quæ cum Dux Eccleſias Arianis tradidiſſet, in iis verſari nequibant) ſedentes in aſſignatis ſibi locis a Clericis, quibus viduarum cura concredita fuerat: cum cernerent fratres promto ipſis animo eleemoſynam erogare, viduiſque alimenta præbere; * eas pedibus pulſantes inſequebantur, largitoreſque deferebant ad Ducem. C Illudque a Dynamio quodam milite agebatur, eratque Sebaſtiano gratiſſimum: apud Manichæos enim nulla eſt commiſeratio, reſque illis odioſa eſt pauperem miſerari. Inſolens itaque accuſationis genus erat, novumque tribunal ab illis jam primum excogitatum eſt. De beneficio quippe collato in jus vocabantur homines: & qui eleemoſynam darent, deferebantur: qui beneficium acciperet, vapulabat: malebantque pauperem eſurire, quam erogare qui vellet. Hoc item ab antiquis illis Judæis didicerant novi iſti Judæi. Illi namque cum Joan. 1. 9.
cernerent cæcum a nativitate, viſum recepiſſe, eumD que qui jamdiu paralyticus erat, ſanatum fuiſſe, beneficiorum auctorem Dominum criminabantur: beneficio affectos damnabant ut prævaricatores. Matth. 9. 7.

Ariani vetant eleemoſynam dare.

* Forte eorum pedes pulſantes.

De Dynamio infra in Conteſtatione populi Alexandrini.

62. Quiſnam hæc miratus non eſt? Quis non eſt hæreſim ejuſque vindices exſecratus? Quis non novit feris ipſis efferatiores Arianos eſſe? Neque tamen ſceleſti ea nacti ſunt quæ id agendo aſſequi peroptabant, imo vero in gravius univerſorum odium incurrerunt. Sperabant certe inſidiis atque terrore quoſdam eo adduci poſſe, ut hæreſim amplecterentur, atque conventibus intereſſent ſuis. Sed ceſſit res contra quam E rati erant: nam quos illi affligebant, ii ærumnas ſibi illatas quaſi martyrium perferebant: neque prodebant vel abnegabant piam in Chriſtum fidem. Extranei autem qui hæc conſpiciebant, imo Ethnici hæc dum cernerent, eos velut antichriſtos & carnifices exſecrabantur: eſt quippe genus humanum pauperum amans, ad miſericordiamque pronum. Hi vero vel humanum ratiocinium amiſerant: nam qui, ſi paſſi eſſent, peroptaſſent ab aliis beneficium accipere, non ſinebant alios idipſum conſequi; judicum ſcilicet, præſertimque Ducis immanitate poteſtateque freti.

63. Enimvero quæ in Presbyteros Diaconoſque perF petrarunt; quo pacto illos Ducis judicumque auctoritate in fugam verterint, affineſque illorum domibus deturbarint, militum ſcilicet opera, Gorgoniique Ducis, qui plagis eos lancinabat; quo pacto illorum (rem ſane omnium crudeliſſimam) eorumque qui jam obierant panes, quantaque petulantia, diripuerint, nequaquam verbis enunciari poteſt: eorum quippe crudelitas omnem enarrandi facultatem ſuperat. Quidnam quis pro rei gravitate dicere queat? Aut cujuſnam primum mentionem faciat, ut non inveniat ſecunda pri-

(5) ἄρτους, vertimus *panes*, non *artus*, ut Nannius eſt interpretatus. Et vero non ſemel panes ἄρτοι ab Arianis, Arianorumve miniſtris rapti memorantur: ſic in Apol. de Fuga p. 256. Et in Epiſt. Encyclic. p. 91. Vide in Athanaſii Vita ſupra.

primis, poſteriora ſecundis atrociora? Omnia quippe eorum facinora, & nefaria geſta cædis & impietatis plena ſunt. Eaque ſunt illi vafritie mentis, & morum calliditate, ut patrocinii pollicitatione, pecuniarumque erogatione, decipere ſatagant; ut quandoquidem non ex æquo & bono commendationem habent, vel hinc ſaltem ſimplicioribus obtendant ſpeciem quandam dignitatis.

64. Quis itaque illos vel Ethnicos ultra nuncuparit, nedum Chriſtianos? quis horum mores, humanos & non potius ferinos arbitretur, conſpecta facinorum crudelitate ferocitateque? Etenim ipſis carnificibus immaniores, aliiſque hæreticis audaciores ſunt: imo, Ethnicis ipſis multo deteriores, ab illiſque, ut vere dicatur, longiſſime diſtant. Audivi enim a patribus (veramque rem arbitror) in ſuperiore ſub Maximiano Conſtantii avo perſequutione, Ethnicos occultaſſe fratres noſtros Chriſtianos, dum inquirerentur: ac plerumque pecunia mulctatos, carcerique mancipatos fuiſſe, eo ſolum ut ne profugorum proditores eſſent. Profugos enim eadem qua ſeipſos fide ſervabant, neque dubitabant ſeſe illorum cauſa periculis offerre. At nunc admirandi illi novæ hæreſis inventores nulla alia re, quam inſidiis celebres, ſecus omnia agunt: nam ipſi ultro carnifices effecti, omnes prodere quærunt: occultantibuſque inſidias parant, rati occultantem perinde atque occultatum ſibi inimicum eſſe: ita ſanguinarii & homicidæ ſunt, ita vel ipſam Judæ malignitatem æmulantur ſcelerati illi.

Ethnici in perſecutione Maximiani Chriſtianos occultabant.

65. Nec pro rei gravitate poſſunt eorum facinora narrari, niſi hoc ſolum modo, quod mihi ſcribenti, eorumque nefaria geſta recenſere volenti, in mentem ſubit; anne ſanguiſugæ, de qua in Proverbiis, quarta filia ſit hæc hæreſis, quæ poſt tot illatas injurias, poſt tot patratas cędes, nondum dixit, Sufficit. Etiamnum quippe ferocit, homines nondum ſibi notos perquirendo circumcurſat: quos vero jampridem injuriis affecit, novis jam injuriis aggreditur. Nę illi poſt nocturnam invaſionem, poſt mala quæ inde conſequuta ſunt, poſt perſequutionem ab Heraclio factam, non ceſſant apud Imperatorem calumniari. Confidunt enim, cum impiis ſuis conſiliis ſemper aurem ille præbeat, gravius quidpiam exſilio futurum, ac deinceps qui ſuis impietatibus non obtemperarint, obtruncandos eſſe. Certe jam ſummę viri audaciæ Secundus Pentapolitanus ſceleratiſſimus, ejuſque conjurationis ſocius Stephanus, gnari ſe, quantumvis injurias inferant, hæreſim ſemper pro defenſione ſua habituros, cum Presbyterum non ſibi obſequentem in Barca cernerent, Secundum nomine, gentilem quidem hæretici, ſed non ejuſdem fidei; calcitrando virum occiderunt. Ille vero dum necaretur, Sanctum imitatus ajebat: Nemo me apud Judices ulciſcatur, ultorem habeo Dominum, cujus cauſa hæc ab illis patior. At illi neque hæc dicentem miſerati ſunt, neque ullam eorum dierum reverentiam habuerunt, in ipſa quippe Quadrageſima hominem calcitrando interfecerunt.

Prov. 30. 15.

Martyrium Secundi presbyteri.

66. O novam hæreſim quæ impietate & geſtis ſuis totum induit diabolum! nam nunc primum illud mali excogitatum eſt: quod ſi qui antehac eam mente concepiſſe viderentur, at ſententiam illi ſuam occultabant. Euſebius autem & Arius, veluti ſerpentes e cavernis egreſſi, virus impietatis hujuſce evomuere: Arius aperte blaſphemandi audaciam ſuſcepit, Euſebius hæreſis patrocinium; ſed non ante valuit hæreſi patrocinari, quam, uti ſupra dixi, Imperatorem patronum ejus nactus ſit. Patres itaque noſtri œcumenicam Synodum ce-

νότερα, τῶν δευτέρων, τὰ μετὰ ταῦτα; πάντα γὰρ αὐτῶν τὰ ἐπιχειρήματα, καὶ τὰ ἀσεβήματα, φόνου καὶ ἀσεβείας πεπλήρωται· καὶ οὕτως εἰσὶ πανοῦργοι τὴν γνώμην, καὶ ποικίλοι τὸν τρόπον, ὡς καὶ ἐπαγγελίᾳ προστασίας, καὶ δόσει χρημάτων ἐπιχειροῦν ἀπατᾷν, ἵν' ἐπεὶ μὴ ἐξ εὐλόγων ἔχουσι τὴν σύστασιν, κἂν ἐκ τούτων δόξωσι φαντασίαν τινὰ τοῖς ἀκεραίοις ἐμποιεῖν.

64. Τίς ἂν ἔτι τούτους κἂν ἐθνικοὺς καλέσειεν ἁπλῶς, μήτιγε Χριστιανούς; τίς τούτων τὸν τρόπον ἀνθρώπινον, καὶ μὴ μᾶλλον θηρίων θηριώδη ὑπολάβοι, διά τε τὸ ὠμὸν καὶ τὸ ἄγριον τῶν πράξεων; καὶ γὰρ καὶ δημίων εἰσὶ πονηρότεροι, καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων τολμηρότεροι· Ἑλλήνων γὰρ πολὺ διάφοροι, μᾶλλον δὲ καὶ μακρὰν αὐτῶν τυγχάνουσιν. ἐγὼ γὰρ ἤκουσα τῶν πατέρων, καὶ πιστὸν ἡγοῦμαι τὸν ἐκείνων λόγον, ὅτι τὸ πρώην, ὅτε γέγονε καὶ ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τοῦ πάππου Κωνσταντίου διωγμὸς, Ἕλληνες ἔκρυπτον τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν, τοὺς Χριστιανοὺς ζητουμένους, καὶ πολλάκις ἀπώλεσαν αὐτοὶ χρήματα, δεσμωτηρίων τε ἐπειράθησαν, ἵνα μόνον τῶν φευγόντων μὴ γένωνται προδόται· ὡς γὰρ ἑαυτοὺς ἐφύλαττον τοὺς προσφεύγοντας, καὶ κινδυνεύειν πρὸ αὐτῶν ἐβούλοντο. ἀλλὰ νῦν οἱ θαυμαστοὶ οὗτοι, οἱ τῆς νέας αἱρέσεως εὑρεταὶ, ἐκ μηδενὸς ἑτέρου, ἢ ἐκ τοῦ ἐπιβουλεύειν ἐπιγινωσκόμενοι, πάντα τἀναντία πράττουσιν. αὐτοί τε γὰρ δι' ἑαυτῶν δήμιοι γενόμενοι, πάντας ζητοῦσι παραδιδόναι, καὶ τοῖς κρύπτουσιν ἐπιβουλεύεσθαι ποιοῦσιν, ἴσον ἐχθρὸν ἡγούμενοι τόν τε κρύπτοντα καὶ τὸν κρυπτόμενον· οὕτως εἰσὶ φονευταὶ, καὶ τὴν Ἰούδα πονηρίαν ἐζήλωσαν οἱ κακοῦργοι.

65. Καὶ οὐκ ἔτι κατ' ἀξίαν ὧν διαπράττονται κακῶν εἰπεῖν, ἢ τοῦτο μόνον, ὅτι γράφοντί μοι καὶ θέλοντι καταλέγειν τῆς πονηρίας ἐκείνων τὰς πράξεις, ὑπεισέρχεται νοῦν, μὴ ἄρα τῆς ἐν ταῖς Παροιμίαις βδέλλης ἡ τετάρτη θυγάτηρ ἐστὶν ἡ αἵρεσις αὕτη, ἥ γε μετὰ τὰς τοσαύτας ἀδικίας, καὶ τοὺς τοσούτους φόνους, οὐκ εἶπεν, ἀρκεῖ. ἔτι γὰρ νεανιεύεται, καὶ τοὺς μὲν μηδέπω γνωσθέντας αὐτῇ περιέρχεται ζητοῦσα, οὓς δὲ ἔφθασεν ἀδικοῦσα, πάλιν ἐπαδικεῖν σπουδάζει. ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὴν νυκτερινὴν ἔφοδον, μετὰ τὰ ἐξ αὐτῆς γενόμενα κακὰ, μετὰ τὸν διὰ Ἡρακλείου γενόμενον διωγμὸν, πάλιν οὐ παύονται διαβάλλοντες βασιλεῖ· θαρροῦσι γὰρ ὡς ἀσεβοῦντες ἀκούονται· ἵνα πλέον τι τοῦ ἐξορισμοῦ γένηται, καὶ τὸ λοιπὸν οἱ μὴ πειθόμενοι ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἀναιρῶνται. οὕτω γὰρ καὶ νῦν καταθρασυνόμενοι, Σεκοῦνδος μὲν ὁ παγκάκιστος Πενταπολίτης, καὶ ὁ τούτου συνωμότης Στέφανος, εἰδότες, ὅτι κἂν ἀδικῶσι, ἔχουσι πρὸς ἀπολογίαν τὴν αἵρεσιν· ἐπειδὴ μὴ πειθόμενον αὐτοῖς ἐν Βάρκῃ πρεσβύτερον εὑρήκασι· Σεκοῦνδος δὲ ἐκαλεῖτο, ὁμώνυμος μὲν, οὐχ ὁμόπιστος δὲ τῷ αἱρετικῷ· ἀπέκτειναν λακτίσαντες αὐτόν. καὶ ὁ μὲν ἀναιρούμενος ἐμιμεῖτο τὸν ἅγιον, λέγων, μηδείς με παρὰ δικασταῖς ἐκδικείτω· ἔχω τὸν ἐκδικοῦντά (1) με Κύριον, δι' ὃν καὶ ταῦτα πάσχω παρ' αὐτῶν. οἱ δὲ οὔτε λέγοντα ἠλέησαν, οὔτε τὰς ἡμέρας ἐδυσωπήθησαν· ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ τεσσαρακοστῇ λακτίζοντες ἀπέκτειναν τὸν ἄνθρωπον.

66. Ὦ καινῆς αἱρέσεως, ὅλον ἐνδυσαμένης τὸν διάβολον ἐν ἀσεβείᾳ καὶ πράξει. ἄρτι γὰρ πρῶτον ἐπενοήθη τοῦτο τὸ κακόν. εἰ δὲ καί τινες ἐδόκουν ποτὲ περὶ αὐτῆς λογίζεσθαι, ἀλλ' ἔκρυπτον καὶ λανθάνοντες ταῦτα ἐφρόνουν. Εὐσέβιος δὲ καὶ Ἄρειος, ὡς ὄφεις ἐξελθόντες ἀπὸ φωλεοῦ, τὸν ἰὸν τῆς ἀσεβείας ταύτης ἐξήμεσαν· καὶ ὁ μὲν Ἄρειος τὴν τῆς βλασφημίας ἐκ φανεροῦ τόλμαν ἀνεδέξατο, ὁ δὲ Εὐσέβιος τὴν ταύτης προστασίαν. ἀλλ' οὐ πρότερον ἴσχυσε προστῆναι τῆς αἱρέσεως, εἰ μὴ, καθὰ προεῖπον, βασιλέα εὗρε προστάτην ταύτης. οἱ μὲν οὖν πατέρες ἡμῶν οἰκουμενικὴν σύνοδον πεποιήκα-

(1) Sic Reg. με deest in Editis.

πεποιήκασι, καὶ (1) τριακόσιοι πλεῖον ἢ ἔλαττον συνελθόντες κατέκριναν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, καὶ ἀπεφήναντο πάντες ἀλλοτρίαν αὐτὴν καὶ ξένην τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως εἶναι. οἱ δὲ προστάται ταύτης ὁρῶντες ἑαυτοὺς λοιπὸν ἀσχημονοῦντας, καὶ μηδὲν εὔλογον ἔχοντας, ἄλλην ὁδὸν ἐπενόησαν, καὶ (2) διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ἐκδικεῖν ταύτην ἐπεχείρησαν. ἐφ' ᾧ μᾶλλον ἄν τις αὐτῶν θαυμάσειε τὸ καινὸν καὶ πονηρὸν ἐπιτήδευμα· καὶ πῶς ὑπερβάλλουσι τὰς ἄλλας αἱρέσεις. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων αἱρέσεων τὰ ἐφευρήματα ἐν πιθανότητι ῥημάτων ἔχει τὴν μανίαν, πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων. καὶ Ἕλληνες μὲν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐν ὑπεροχῇ καὶ πειθοῖ λόγων καὶ σοφίσμασι πιθανοῖς ἐπιχειροῦσιν· Ἰουδαῖοι δὲ ἀφέντες τὰς θείας γραφὰς, λοιπὸν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις ἔχουσι τὴν ἔριν. Μανιχαῖοι γὰρ καὶ Οὐαλεντῖνοι σὺν αὐτοῖς, καὶ ἄλλοι, καταλιπόντες τὰς θείας γραφὰς τοῖς ἑαυτῶν ἐπιπλάστοις λόγοις μυθολογοῦσιν. οἱ δὲ Ἀρειανοὶ τῶν μὲν ἄλλων αἱρέσεών εἰσι τολμηρότεροι, καὶ μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς ἀπέδειξαν ἐκείνας, πλέον αὐτῶν ἀσεβοῦντες, καθάπερ εἴρηται, καὶ πάσας, μάλιστα δὲ τοὺς Ἰουδαίους, ζηλώσαντες ἐν πονηρίᾳ. ὡς γὰρ ἐκεῖνοι μὴ δυνάμενοι τὸν Παῦλον ἐλέγξαι, περὶ ὧν ἐπροφασίζοντο, εὐθὺς ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν χιλίαρχον καὶ τὸν ἡγεμόνα· οὕτως οὗτοι καὶ πλέον ἐκείνων ἐπινοοῦντες, τῇ ἐξουσίᾳ μόνῃ τῶν δικαστῶν κέχρηνται. καὶ μόνον εἴ τις αὐτοῖς ἀντείρηκεν, ἕλκεται πρὸς τὸν ἡγεμόνα, ἢ τὸν στρατηλάτην.

67. Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι αἱρέσεις ἐλεγχόμεναι ταῖς ἀποδείξεσιν ὑπ' αὐτῆς (3) τῆς ἀληθείας, σιωπῶσι, μηδὲν πλέον ἢ ἐντρεπόμεναι τοῖς ἐλέγχοις· ἡ δὲ νέα καὶ μυσαρὰ αὕτη αἵρεσις, ὅταν ἀνατραπῇ τοῖς λόγοις, ὅταν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας αἰσχυνθεῖσα πέσῃ, λοιπὸν ἃς μὴ δεδύνηται πεῖσαι λόγοις, ταύτας τῇ βίᾳ, καὶ πληγαῖς, καὶ δεσμωτηρίοις ἕλκειν ἐπιχειρεῖ, γνωρίζουσα ἑαυτὴν καὶ οὕτως, ὡς πάντα μᾶλλόν ἐστιν ἢ θεοσεβής. θεοσεβείας μὲν γὰρ ἴδιον, μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ πείθειν, ὥσπερ εἴπαμεν. καὶ γὰρ ὁ κύριος αὐτὸς, οὐ βιαζόμενος, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει διδοὺς ἔλεγε, πᾶσι μὲν, „εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν. τοῖς δὲ μαθηταῖς, μὴ καὶ „ὑμεῖς θέλετε ἀπελθεῖν.„ αὕτη δὲ παντελῶς ἀλλοτρία τῆς θεοσεβείας ἐστί. τί τοίνυν αὐτὴν ἐχρῆν, (4) ἢ τὰ ἐναντία τοῦ σωτῆρος, ὡς χριστομάχον ἡγεμόνα τῆς ἀσεβείας ἐπιγραψαμένην Κωνστάντιον, ὡς αὐτὸν τὸν ἀντίχριστον; αὐτὸς γὰρ διὰ τὴν αἵρεσιν ἐσπούδασε πρῶτος καὶ τὸν Σαοὺλ ἐν ὠμότητι ζηλῶσαι. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐπειδὴ δεδώκασιν οἱ ἱερεῖς ἐπισιτισμὸν τῷ Δαβὶδ, κελεύει, καὶ ἀναιροῦνται πάντες, τὸν ἀριθμὸν ὄντες (5) τριακόσιοι καὶ πέντε· οὗτος δὲ ἐπειδὴ τὴν μὲν αἵρεσιν πάντες φεύγουσιν ἡ δὲ ὑγιαίνουσα πίστις ἡ εἰς τὸν κύριον ὡμολογήθη, τριακοσίων ὅλην σύνοδον ἐπισκόπων ἀναιρεῖ· καὶ τοὺς μὲν ἐπισκόπους αὐτοὺς ἐξορίζει, τοὺς δὲ λαοὺς ἐμποδίζει μελετᾷν τὴν εὐσέβειαν καὶ εὔχεσθαι τῷ θεῷ, κωλύων αὐτῶν τὰς συναγωγάς. καὶ ὥσπερ Σαοὺλ κατέσκαψε τὴν (6) Νομβὰ τὴν πόλιν τῶν ἱερέων, οὕτως οὗτος καὶ πλέον τὸ κακὸν αὐξάνων, τὰς ἐκκλησίας τοῖς ἀσεβέσιν ἐκδέδωκε· καὶ ὡς ἐκεῖνος Δωὴκ τὸν διαβάλλοντα προτετίμηκε τῶν ἀληθῶς ἱερέων, τόν τε Δαβὶδ ἐδίωκε προσέχων τοῖς Ζιφαίοις· οὕτως οὗτος τοὺς μὲν αἱρετικοὺς προκρίνει τῶν εὐσεβῶν, τοὺς δὲ φεύγοντας αὐτὸν ἔτι διώκει, προσέχων τοῖς θλαδίαις ἑαυτοῦ, τοῖς καὶ διαβάλλουσι τοὺς ὀρθοδόξους· μὴ συνορῶν ὡς ὅσα δ' ἂν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν πράττῃ τε καὶ (7) γράφῃ, ταῦτα κατὰ τοῦ σωτῆρος ἔχει τὴν ἐπιχείρησιν.

lebrarunt, coactique plus minus trecenti numero, Arianam damnarunt hæreſim, declararuntque peregrinam & alienam eam eſſe ab Eccleſiaſtica fide. Patroni autem illius cum ſeſe conſpicerent in magna turpitudine verſari, nullumque ſuppeteret legitimum argumentum, aliam viam excogitarunt, ac per externam auctoritatem hæreſim vindicare conati ſunt. Qua in re magis magiſque admirere eorum propoſiti inſolentiam malitiamque, & quantopere illi alias ſuperent hæreſes. Aliarum quippe hæreſum commenta, earumque inſania io calliditate verborum ſita eſt, ad ſimpliciores decipiendos. Et Græci quidem, ut ait Apoſtolus, ſublimitate, & ſuadela verborum, ſophiſmatibuſque veroſimilibus ſuadere curant: Judæi vero dimiſſis divinis Scripturis, *fabulis & genealogiis interminatis* contendunt: Manichæi & Valentiniani, aliique cum illis divinas Scripturas adulterantes, ſuis confictis ſermocinationibus fabulas narraot: Ariani vero aliis omnibus hæreſibus ſunt audaciores, eaſque minores ſuas eſſe ſorores declarant, majoreque quam illæ ſunt impietate, uti ſupra dictum eſt: omniumque, in primis tamen Judæorum, malitiam æmulantur. Ut enim illi Paulum objectorum criminum reum convincere non valentes, eum contiouo ad Tribunum & ad Præſidem adduxere: ſic & iſti plura quam illi excogitantes, ſola judicum poteſtate ſuot uſi: ac ſtatim atque quiſpiam cootradixerit, is raptatus ad Præſidem adducitur, vel ad Ducem.

1. Cor. 2. 4.

1. Cor. 2. v. 2. & ſequentibus.

1. Tim. 1. 4.

67. Et aliæ quidem hæreſes dum ſeſe vident demonſtrationibus ab ipſa veritate coovictas, ſilent; ideo ſcilicet quod ſeſe veris argumentis confutatas erubeſcant: at nova & abominanda eorum hæreſis, ubi rationibus confutatur, ubi ab ipſa veritate ſuffuſa pudore, collabitur; tum quos verbis nequit ad ſuam adducere ſeoteotiam, hos vi, hos plagis & carceribus ad ſe trahere nititur: propalamque facit ſe quidvis potius quam religioſam eſſe. Religionis quippe proprium eſt, non cogere, ſed perſuadere, uti diximus. Namque Dominus non vim inferens, ſed cujuſque voluntati facultatem relinquens: ait, ceteris quidem omoibus: *Si quis vult poſt me venire:* Diſcipulis vero ſuis: *Num & vos abire vultis?* Hæc cum a pia religione prorſus ſint aliena, quid eam agere par fuit, quam quæ Salvatori adverſantur, quippe quæ ſibi Conſtantium Chriſto adverſarium, impietatis ducem adſcripſerit, veluti ipſum Antichriſtum? Hæreſis quippe gratia id primum curavit ut Saulis crudelitatem æmularetur: ille namque cum Sacerdotes Davidi alimenta præbuiſſent, juſſit omnes numero trecentos & quinque obtruncari: hic vero, cum hæreſim omnes fugiant, ſanaque in Dominum fides promulgata ſit, trecentorum Synodum Epiſcoporum irritam facit: ipſoſque Epiſcopos pellit in exſilium, populos vero cohibet ne pietati vacent, neu Deum precentur, præpeditque ne conventus agant. Ac quemadmodum Saul Nobbam Sacerdotum urbem diruit; ſic iſte multo graviori ſcelere Eccleſias impiis tradidit. Et ſicut ille Doegum calumoiatorem veris Sacerdotibus antetulit; ſic & iſte hæreticos præfert piis hominibus, eos autem qoi ab illo fugiunt, etiamnum inſequitur: auremque præbet eunuchis calumniantibus orthodoxos. Nec advertit ſua omnia pro Ariana hæreſi geſta atque ſcripta in ipſum vertere Salvatorem.

Religionis proprium non eſt invitos cogere.

Matth. 16. 24.

Joan. 6. 68.

Conſtantius comparatur Sauli.

1. Reg. 21. & 22.

(1) Editi, τριακοσίους, Reg. ſic, τ̄, id eſt, τριακόσιοι: nam nominativum caſum poſtulat ſeries.
(2) In Reg. καὶ deeſt.
(3) Ita Reg. Editi male τὰς ἀληθείας.
(4) Ita Reg. Editi vero ἐναντίας.
(5) Sic Reg. Baſil. & Edit. Pariſ. & ita legitur 1. Reg. 18. 22. Edit. Commel. male ἑβδομήκοντα (ſic) πέντε.
(6) Ita Reg. & ſic legitur 1. Reg. 22. 19. Editi Νοββά. Mox, καὶ poſt οὕτως deeſt in Reg. in editis vero legitur. Paulopoſt Baſil. διαβάλοντα.
(7) Reg. γράφει.

Achabo ſtem comparatur. 3. Reg. 21.

68. Ne Achab quidem in Sacerdotes Dei tam immanis fuit, quam hic in Epiſcopos: ille ſiquidem occiſo Nabotho, compunctus eſt, viſoque Helia pertimuit. At hic neque tam eximium illum Hoſium reveritus eſt, neque tot pulſis Epiſcopis defatigatus, aut compunctus eſt: ſed ut alter Pharao, quo magis atteritur, eo magis obduratur, pejoraque molitur in dies. At ecce improbitatem plane ſtupendam: dum Epiſcopi ablegarentur in exſilium, accidit quoſdam alios, cædis, vel ſeditionis, vel furti, pro ſceleris modo condemnari: quos quidem poſt menſes paucos rogatus ille, quemadmodum Barrabam Pilatus, a pœna abſolvit; ſervos autem Chriſti nedum dimiſerit, in ipſis etiam exſiliis gravius immaniuſque condemnavit, ac immortale ſeſe illis malum exhibuit. Illis quippe ob morum conſonantiam amicus, Orthodoxis vero ob pietatem erga Chriſtum inimicus fuit. Annon hinc palam fecit omnibus, Judæos olim qui poſtulato Barraba, Dominum cruci affixere, iis moribus fuiſſe, quibus iſti qui jam cum Conſtantio adverſus Chriſtum decertant? Et fortaſſe ipſo Pilato acerbior iſte eſt: ille quippe viſa ejuſmodi iniquitate, manus abluit; at hic dum Sanctos in exſilium pellit, magis magiſque dentibus ſtridet.

Exod. 9. 35. — Matth. 27. 25. — Matth. 27. 24.

69. Quid mirum autem ſi davius in impietatem adductus, ita in Epiſcopos ſæviat, cum ne cognatis quidem ſuis pro more hominum pepercerit? Patruos enim occidit, patrueles ſuſtulit: ſocerumque cujus jam filiam duxerat, cognatos item ſuos afflictos minime miſeratus eſt: ſed etiam erga omnes perjurus ſemper fuit. Sic jam erga fratrem ſeſe impie gerere auſus eſt, cujus ſepulcrum excitare ſe ſimulat: nam deſponſam ejus Olympiadem Barbaris tradidit, quam ille uſque ad mortem apud ſe ſervavit, educavitque quaſi propriam ſibi uxorem. Ejus item ſententiam abrogare tentavit, cujus ſe hæredem eſſe gloriatur: eaque edit ſcripta, quæ vel modico ſenſu præditus homo edidiſſe erubuerit. Equidem ejus epiſtolis invicem collatis, comperi eum non proprio & naturali ſibi animo præditum eſſe, ſed ſola ſuggerentium voluntate moveri: propriam vero mentem nullatenus habere. Salomon itaque ait: *Rege auſculante verbum iniquum, omnes ſubditi ejus prævaricatores erunt.* Hic vero ſuis ſe factis declarat illum eſſe iniquum, clienteſque ſuos legis eſſe prævaricatores.

Prov. 29. 12.

70. Hic itaque qui talis eſt, quique talibus delectatur, quandonam quid juſtum aut rationi conſentaneum ſapere valebit? homo nequitia illigatus familiarium, incantatorum ſcilicet, qui revera cerebrum pedibus conculcatum habent. Ideoque, modo ſcribit, mox eum ſcriptorum pœnitet: hinc, mutata ſententia, concitatur, lamentatur poſtea, ac quid ſit agendum cum ignoret, ſeſe animo menteque deſtitutum declarat. Ejuſmodi hominem jure quis deploret, quod ſub libero habitu nomineque ſervus ſit virorum qui illum ad impiam ſuam trahunt libidinem. Næ ille, quod inſani leviſſimique hominis eſt, ut ait Scriptura, dum aliis cupit adulari, ſeſe in damnationem futuri judicii, ignique abſumendum tradidit: cum jam eorum arbitratu omnia agat, inſidiaſque Epiſcopis parandi facultatem illis propinet, nec non poteſtatem in Eccleſias. Enimvero jam denuo Alexandrinas perturbavit Eccleſias, atque eas quæ in Ægypto in Libyiſque

Conſtantii inconſtantia. — Prov. 7. 22. — Eccleſiæ Arianis traduntur.

68. Οὐχ (1) ὅσον Ἀχαὰβ κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ὡς οὗτος κατὰ τῶν ἐπισκόπων τετόλμηκεν. ὅλως γὰρ ἐκεῖνος καὶ φονεύσας τὸν Ναβουθαὶ κατενύγη, καὶ τὸν Ἠλίαν ἑωρακὼς ἐφοβήθη· οὗτος δὲ (2) οὐδὲ τὸν τηλικοῦτον Ὅσιον ᾐδέσθη, οὐδὲ τοὺς τοσούτους ἐπισκόπους ἐξορίσας, ἐκοπίασεν, ἢ (3) κἂν κατενύγη· ἀλλ' ὡς ἄλλος Φαραὼ, μᾶλλον ἐπιτριβόμενος, σκληρύνεται, καὶ χείρονα καθημέραν ἐπινοεῖ. καὶ ἔστιν αὐτοῦ τοῦτο παράδοξον τῆς πονηρίας· τῶν γὰρ ἐπισκόπων ἐξοριζομένων, συνέβαινε καὶ ἄλλους τινὰς δι' ἐγκλήματα (4) φόνου, ἢ στάσεως, ἢ κλοπῆς, κατὰ τὴν τοῦ ἐγκλήματος ποιότητα, λαμβάνειν τὴν καταδίκην· καὶ τούτους μὲν μετὰ μῆνας ὀλίγους ἀξιούμενος, ὡς τὸν (5) Βαραββᾶν Πιλᾶτος, ἀπέλυε· τοὺς δὲ τοῦ Χριστοῦ δούλους οὐ μόνον οὐκ ἠφίει· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀνηλεῶς κατεδίκαζεν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς, ἀθάνατον κακὸν γινόμενος εἰς αὐτούς. τῶν μὲν γὰρ διὰ τὸν τρόπον φίλος ἦν, τῶν ὀρθοδόξων δὲ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἐχθρὸς ἐτύγχανεν. ἆρ' οὖν οὐ πᾶσιν ἐκ τούτου λαμπρῶς ἐδείκνυεν, ὅτι καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι τὸν μὲν Βαραββᾶν αἰτησάμενοι, τὸν δὲ Κύριον σταυρώσαντες, τοιοῦτοι ἦσαν, οἷοι καὶ νῦν (6) εἰσιν οἱ μετὰ Κωνσταντίου χριστομάχοι, καὶ τάχα πικρότερος οὗτος ἢ Πιλᾶτος. ὁ μὲν γὰρ κἂν ἐνίψατο συνιδὼν τὴν ἀδικίαν· οὗτος δὲ καὶ μᾶλλον τρίζει τοὺς ὀδόντας, ἐξορίζων τοὺς ἁγίους.

69. Τί δὲ θαυμαστὸν εἰ πλανηθεὶς εἰς ἀσέβειαν, οὕτω κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐστὶν ὠμὸς, ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ὡς ἄνθρωπος ἐφείσατο; τοὺς μὲν γὰρ θείους κατέσφαξε, καὶ τοὺς ἀνεψιοὺς ἀνεῖλε, καὶ* πενθεροῦ μὲν ὄντι τὴν θυγατέρα γαμῶν αὐτοῦ, (7) συγγενέσι δὲ πάσχουσιν οὐκ ἠλέησεν· ἀλλὰ καὶ ὅρκων ἀεὶ πρὸς πάντας παραβάτης γέγονεν. οὕτω γὰρ καὶ εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀσεβεῖν τετόλμηκε. καὶ προσποιεῖται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτῷ μνημεῖον, τὴν δὲ μνηστὴν αὐτοῦ τὴν Ὀλυμπιάδα βαρβάροις ἐκδέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος μέχρι τελευτῆς ἐφύλαττε, καὶ ὡς ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἑαυτῷ γυναῖκα. καὶ τὴν γνώμην δὲ αὐτοῦ παραλύειν ἐπεχείρησεν, οὗ καὶ κληρονόμος εὔχεται εἶναι, γράφων τοιαῦτα, ἐφ' οἷς (8) καὶ ὀλίγην αἴσθησιν ἔχων ἄν τις ᾐσχύνθη. ἐγὼ δὲ συμβάλλων αὐτοῦ τὰς ἐπιστολὰς, εὑρίσκω τοῦτον μὴ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὰς φρένας, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὰς ὑποβαλλόντων κινούμενον, ἴδιον δὲ νοῦν καθόλου μὴ ἔχοντα. ὁ μὲν οὖν Σολομὼν φησι, „ βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν παράνομοι. „ οὗτος δὲ ἐξ ὧν ποιεῖ, δείκνυσιν ἑαυτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἄδικον, καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν παρανόμους.

*ὄντος, πενθερῷ.

70. Πότε οὖν οὗτος, τοιοῦτος ὢν, καὶ τοιούτοις χαίρων, δυνήσεταί τι δίκαιον, ἢ κατὰ λόγον φρονῆσαι; ἄνθρωπος δεδεμένος τῇ τῶν συνόντων παρανομίᾳ καὶ τῶν ἐπαοιδῶν, οἵτινες τὸν ἐγκέφαλον (9) μᾶλλον ἐν ταῖς πτέρναις καταπεπατημένον ἔχουσι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ γράφει, καὶ γράφων μεταμελεῖται, καὶ μεταμελόμενος παροξύνεται, πάλιν τε (10) ὀδύρεται, καὶ οὐκ ἔχων ὃ πράξῃ, δείκνυσιν ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν ἔρημον τῶν φρενῶν. οὕτω δὲ τοῦτον ὄντα τοιοῦτον οἰκτείρειεν ἄν τις μᾶλλον δικαίως, ὅτι μετ' ἐλευθέρου σχήματος καὶ ὀνόματος δοῦλός ἐστι τῶν ἑλκόντων αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν ἡδονὴν τῆς ἀσεβείας. ἀμέλει τῷ ἀνοήτῳ καὶ κούφῳ, ὡς εἶπεν ἡ γραφὴ, (11) καθυπείκειν θέλων ἄλλοις, ἑαυτὸν εἰς καταδίκην τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ πυρὸς παρανάλωμα δέδωκεν· οὕτω πράττων ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι, καὶ προτείνων αὐτοῖς τήν τε κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπιβουλὴν, καὶ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐξουσίαν. ἰδοὺ γὰρ καὶ νῦν πάλιν ἐτάραξε τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας, καὶ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ πάσας·

(1) Sic Reg. & Baſil. Editi male, οὐχ οὕτως.
(2) οὐδὲ deeſt in Reg.
(3) Ita Reg. In Editis κἂν deſideratur.
(4) Regius codex, φόνου.
(5) Reg. Βαραββᾶν. Pauloposſt Reg. οὐκ ἠφίει. Editi, οὐκ [illegible].
(6) Ita Reg. In Editis νῦν deeſt.
(7) Ita Reg. & Baſil. Editi συγγενῶν τε. De occiſis Conſtantii conſanguineis, deque Olympiade Arſaci Armeniæ Regi tradita, agimus in Vita Athanaſii. Notarum quippe harumce brevitas, res tantas, ac nonnihil implicatas, capere nequit.
(8) Ita Reg. In Editis vero, καὶ deeſt.
(9) Ita Reg. In Editis μᾶλλον deeſt.
(10) Regius codex, ὀδύρεται.
(11) Sic Edit. ſed alibi iidem [illegible]: Reg. ſemper καθυπείκειν.

πάσαις· καὶ φανερῶς προσέταξε, τοὺς μὲν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας (1) καὶ τοὺς εὐσεβεῖς ἐπισκόπους ἐκβάλλεσθαι τῶν ἐκκλησιῶν· τοῖς δὲ τὰ Ἀρείου φρονοῦσι ταύτας αὐτὰς παραδίδοσθαι. τοῦτο (2) τε ποιεῖν ὁ στρατηλάτης ἤρξατο· καὶ λοιπὸν ἐπίσκοποι δέσμιοι, πρεσβύτεροί τε καὶ μονάζοντες σεσιδηρωμένοι, καὶ πληγαῖς κατακοπέντες ἴσα θανάτῳ, παρεπέμφθησαν. πανταχοῦ τε κατὰ τόπον τετάρακται· καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ Λιβύη πᾶσα κινδυνεύει, τῶν λαῶν δυσανασχετούντων ἐπὶ τῷ (3) παρανόμῳ προστάγματι τούτῳ, καὶ βλεπόντων τὴν τοῦ ἀντιχρίστου παρασκευὴν, καὶ τὰ ἴδια ὑπ' αὐτῶν (4) μὲν ἁρπαζόμενα, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς ἐκδιδόμενα ταῦτα.

71. Πότε ἂν ἠκούσθη τοσαύτη παρανομία; πότε τὸ τοιοῦτο κἂν ἐν διωγμῷ γέγονε κακόν; Ἕλληνες γεγόνασιν οἱ πρότερον διώξαντες· ἀλλ' οὐκ εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσήνεγκαν τὰ εἴδωλα. Ἰουδαία ἦν Ζηνοβία, καὶ Παύλου προΐστατο τοῦ Σαμοσατέως· ἀλλ' οὐ δέδωκε τὰς ἐκκλησίας τοῖς Ἰουδαίοις εἰς συναγωγάς· καινὸν ἐστι τοῦτο (5) μῖσος. οὐκ ἔστιν ἁπλῶς διωγμὸς, ἀλλὰ διωγμοῦ μὲν πλέον· προοίμιον δὲ καὶ παρασκευὴ τοῦ ἀντιχρίστου. ἔστω γὰρ, καὶ κατὰ Ἀθανασίου, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, οὓς ἐξώρισαν, προφάσεις ἔπλασαν ψευδεῖς, τί πρὸς τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο; ποίαν ἄρα πρόφασιν ἔχουσι κατὰ πάσης τῆς Αἰγύπτου, καὶ Λιβύης, καὶ Πενταπόλεως αὐτῶν; οὐδὲ γὰρ καθ' ἕκαστον ἐπιβουλεύειν ἤρξαντο, ἵνα κἂν ψεύσασθαι δυνηθῶσιν· ἀλλ' ἀθρόως πᾶσιν ἐπέθεντο, ἵνα κἂν θέλωσι πλάσασθαι, καταγνωσθῶσιν. ἐτύφλωσε γοῦν αὐτῶν ἐν τούτοις τὴν διάνοιαν ἡ κακία, καὶ πάντας ἁπλῶς τοὺς ἐπισκόπους ἀπροφασίστως ἠξίωσαν ἐκβάλλεσθαι· ἵνα δείξωσιν ὅτι κατὰ Ἀθανασίου καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, οὓς ἐξώρισαν, προφάσεις ἔπλασαν ψευδεῖς, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ διὰ τὴν μιαρὰν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων Ἀρειανῶν. τοῦτο γὰρ λοιπὸν (6) οὐ κέκρυπται, ἀλλὰ πᾶσι μάλιστα νῦν γέγονε φανερόν. Ἀθανάσιον μὲν γὰρ προσέταξεν ἐκβάλλεσθαι τῆς πόλεως, ἐκείνοις δὲ παραδέδωκε τὰς ἐκκλησίας. καὶ οἱ μὲν πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι, οἱ μετ' αὐτοῦ, ἀπὸ Πέτρου καὶ Ἀλεξάνδρου τυγχάνοντες, ἐκβάλλονται καὶ φυγαδεύονται· οἱ δὲ ἀληθῶς Ἀρειανοὶ, οἱ μὴ ἔξωθεν ἁπλῶς (7) ὑποπτευόμενοι, ἀλλ' οἱ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν αἵρεσιν ἐκβληθέντες μετ' αὐτοῦ τοῦ Ἀρείου παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου, ἐν μὲν τῇ ἄνω Λιβύῃ Σεκοῦνδος, ἐν δὲ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Εὐζώϊος ὁ Χαναναῖος, καὶ Ἰούλιος, καὶ Ἄμμων, Μάρκος τε, καὶ Εἰρηναῖος, καὶ Ζώσιμος, καὶ Σαραπίων ὁ ἐπίκλην (8) Πελύκων, καὶ ἐν Λιβύῃ Σισίννιος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ νεώτεροι συνασεβοῦντες αὐτοῖς, οὗτοι τὰς ἐκκλησίας παρειλήφασι.

72. Καὶ ὁ μὲν στρατηλάτης Σεβαστιανὸς ἔγραψε τοῖς κατὰ τόπον Πραιποσίτοις καὶ στρατιωτικαῖς ἐξουσίαις. καὶ οἱ μὲν ἀληθῶς ἐπίσκοποι ἐδιώχθησαν, οἱ δὲ τὰ τῆς ἀσεβείας φρονοῦντες, ἀντ' ἐκείνων εἰσήχθησαν· καὶ ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους γηράσαντας ἐν τῷ κλήρῳ, καὶ πολυετεῖς ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ὄντας τοῦ ἐπισκόπου, Ἀμμώνιον (9) μὲν καὶ Ἑρμαῖον, καὶ Ἀνάγαμφον, καὶ Μάρκον, εἰς τὴν ἄνω Ὄασιν· Μοῦιν δὲ καὶ Ψενόσιριν, καὶ Νειλάμμωνα, καὶ Πληνὴν, καὶ Μάρκον, καὶ Ἀθηνόδωρον, εἰς τὴν Ἀμμωνιακήν· δι' οὐδὲν ἕτερον,

habentur. Edixitque palam, Catholicæ Eccleſiæ pietatiſque ſectatores Epiſcopos, exturbandos ex Eccleſiis, illaſque tradendas omnes iis qui Arianice ſentirent. Illud agere jam cœpit Dux exercitus: ac deinceps Epiſcopi vinculis conſtricti, Presbyteri & Monachi ferreis catenis ligati, ad necemque fere plagis conciſi, relegati ſunt. Mixta ubique omnia: in periculo verſatur Ægyptus ac Libya tota, populis edictum ejuſmodi indigniſſime ferentibus, & Antichriſti apparatum cernentibus, itemque ſua bona ab aliis direpta hæreticiſque tradita. Perſequutio in Epiſcopos, Presbyteros & Monachos.

71. Quandonam tanta audita eſt iniquitas? quandonam, vel tempore perſequutionis, malum ejuſmodi admiſſum eſt? Ethnici erant qui antehac perſequebantur: at nequaquam idola illi in Eccleſias introduxere. Judæa erat Zenobia, & Pauli Samoſatenſis patrona; at nequaquam Judæis Eccleſias tradidit, ut eas in Synagogas converterent. Inſolens ſane eſt hæc abominatio, nec tantum perſequutio, ſed plus quam perſequutio habenda, procemiumque & apparatus Antichriſti. Eſto contra Athanaſium, alioſque Epiſcopos in exſilium miſſos, falſas confinxerint criminationes, cur novum id facinoris admittitur? quam comminiſcentur cauſam adverſus totam Ægyptum, Libyam & Pentapolim? Non ſingulos quippe inſidiis ſuis aggreſſi ſunt, ut hinc mentiendi locum habeant; ſed una omnes adorti ſunt, ut ſi mentiri auſint, falſi arguantur. In his itaque eorum mentem excæcavit malitia: Epiſcopos namque omnes nulla de cauſa ejici poſtularunt: ut palam hinc facerent, ſe in Athanaſium in alioſque Epiſcopos, quos fecerunt extorres, falſa confinxiſſe crimina, nulla alia de cauſa quam ob exſecrandam Chriſti hoſtium Arianorum hæreſim. Hæc quippe res non occulta, ſed jam omnibus exploratiſſima eſt. Enimvero Athanaſium juſſit ex Urbe ejici, illiſque tradidit Eccleſias. Ac Presbyteri quidem Diaconique ejus, qui a Petro & Alexandro ordinati fuerant, pelluntur profligunturque: veri autem Ariani, qui non ob externam quamdam ſuſpicionem, ſed qui ab initio cum Ario hæreſeos cauſa ab Alexandro Epiſcopo pulſi ſunt, in ſuperiore quidem Libya Secundus, Alexandriæ vero Euzoius Chananæus, Julius, Ammon, Marcus, Irenæus, Zoſimus, & Sarapion cognomento Pelycon, & in Libya Siſinnius, & juniores quidam qui una cum illo impie ſentiunt; hi, inquam, Eccleſias occuparunt. Sap. c. 10. Arianorum ab Alexandro damnatorum nomina.

72. Porro Sebaſtianus Dux exercitus litteras miſit ad omnes ubique locorum Præpoſitos militareſque Præfectos: tum veri Epiſcopi pulſi; ii vero qui impie ſentirent eorum vice intruſi ſunt. Epiſcopos certe extorres fecerunt qui in Clero conſenuerant, quique multos annos in Epiſcopatu, ab Alexandro nimirum Epiſcopo ordinati, tranſegerant: Ammonium ſcilicet, Hermen, Anagamphum & Marcum in ſuperiorem Oaſin: Muim, Pſenoſirim, Nilammonem, Plenem, Marcum & Athenodorum, in Ammoniacam, non alia mente, Epiſcopi exſules & fugati ab Arianis.

 quam

(1) Sic Reg. Editi vero ἢ τὰς τῆς.
(2) Ita Reg. Editi autem, τοῦτο δέ.
(3) Sic Reg. & Baſil. Editi vero ἀθηγγελίᾳ.
(4) μὲν deeſt in Editis, ſed in Reg. & Baſil. legitur.
(5) Ita Reg. Editi vero αὐτοῖς.
(6) Reg. οὐκέτι κέκρυπται.
(7) Sic Reg. Editi vero, ὑπονοούμενοι.
(8) Ita Reg. & Baſil. Editi, πελέκων, vertitque Nannius, ſecuricula. Hi autem Presbyteri & Diaconi memorantur in damnatione Arii & in Epiſtola Encyclica Alexandri, infra edendis, præter Ammonem & Marcum, qui poſt eam datam Epiſtolam Ariani deprehenſi & damnati videntur. Euzoius autem tunc Diaconus tantum erat, vocaturque hic Chananæus, forte ob morum improbitatem qua ceteros longe ſuperabat. Exſtant in iis Alexandri ſcriptis alii multi, qui forſitan jam obierant cum hæc Athanaſius ſcripſit. Eruntque alii ex urbe Alexandrina, alii ex Mareote, Alexandrinæ Diœceſis portione.
(9) Hæc, μὲν καὶ Ἑρμαῖον, καὶ Ἀνάγαμφον, καὶ Μάρκον, in Editis deerant, ſed leguntur in Reg. Epiſcopos qui in magnam Oaſin relegati ſunt ex Libya fuiſſe ait Athanaſius Apol. ad Conſtant. num. 32. ſed an de omnibus, vel de quibuſdam tantum loquatur, incertum: qui autem in Ammoniacam relegati ſunt ait ex Thebaide fuiſſe. Non omnes autem exſules Epiſcopos hic recenſet, nam tredecim tantum commemorantur, cum ſedecim numeret ipſe Apol. ad Conſtant. num. 27. & Apol. de Fuga ſua, num. 7. ubi præter iſtos, Gajum, Agathum & Ammonium alterum refert. Dracontium vero & Philonem miſit Hilarion dum pergeret in Ægyptum, priorem in Caſtro Thebato, exſilii loco: Philonem vero Babylone, quem Philonem ſuſpicantur quidam Luciferianis ſeſe poſtea adjunxiſſe, quod verumne ſit, diſquirimus in Athanaſii Vita.

quam ut per deſerta loca tranſeuntes interirent. Etenim ne infirmorum quidem miſerti ſunt; ſed dum ægre illos ob infirmitatem aſportarent, impellebant tamen: ſelliſque deferebantur illi, funeralibus ob vim ægritudinis a tergo ſubſequentibus. Exſtinctus itaque eſt unus ex illis, cujus cadaver ſuis auferendum non conceſſerunt. Eadem de cauſa Dracontium Epiſcopum ad deſerta loca, circa Clyſma relegarunt: Philonem, Babylonem: Adelphium in Pſinabla Thebaidis: Hieracem & Dioſcorum, Presbyteros Syenem exſules miſerunt. Ammonium, Agathum, Agathodæmonem, Apollonium, Eulogium, Apollo, Paphnutium, Gaium, & Flavium, antiquos Epiſcopos: Dioſcorum, Ammonium, Heraclidem & Pſaim, item Epiſcopos, in fugam verterunt: quorum alios ad lapicidinas tradiderunt, alios ad necem inſequuti ſunt, alios multos diripuere. Laicos quadraginta, Virgineſque igni ante admotas in exſilium miſerunt: quas palmarum virgis ita conciderant, ut aliæ poſt quinque dies interirent, aliæ ob palmarum aculeos membris infixos medici opera egerent, morteque graviores perferrent cruciatus. Quodque atrocius, apud eos ſaltem qui mentis compotes ſunt, exiſtimetur, impiis tamen conſentaneum, dum illæ inter verbera Chriſtum invocarent, magis ſtridebant dentibus adverſus illas. Næ illi neque corpora defunctorum ad humandum tradidere; ſed, ut ſua laterent homicidia, occultarunt. At nequaquam latuere, rem quippe vidit tota civitas, univerſique illos ut homicidas, improbos fureſque averſabantur. Enimvero Monaſteria ſubverterunt, Monachoſque in ignem injicere tentarunt: domos diripuere: depoſita, ab Epiſcopo in liberorum domum delata, irrumpentes abſtulerunt: viduas calcibus percuſſerunt, eleemoſynæ ne darentur cohibuerunt.

Monaſteria everſa ab Arianis.

73. Ejuſmodi ſunt Arianorum ſcelera. Qualia autem ſint eorum impietatis facinora, quis ſi audiat non exhorreſcat? Siquidem tam graves ſenes, tam annoſos Epiſcopos in exſilium pelli curarunt, eorum autem vice juniores petulanteſque Ethnicos, ne catechumenos quidem, ad ſummum ſtatim gradum tranſire juſſos: alios bigamos, majorumque criminum accuſatos, quia nempe pecunioſi erant, ac civili potentia valebant, aurum modo penderent; eos, inquam, quaſi a venalium foro mittebant, nominabantque Epiſcopos. Hinc populis gravior emerſit calamitas; cum enim mercenarios illos alienoſque ſibi viros averſarentur, tunc verberati, proſcripti, carcerique a Duce exercitus mancipati ſunt. Quod ille utpote Manichæus libentiſſime agebat: ne illi ſuos perquirerent Epiſcopos, & ut reciperent quos averſabantur, homines ſane qui talia agunt, qualia non ita pridem inter idola luſerant.

Quinam fuerint Epiſcopi ab Arianis ordinati.

74. Quiſnam his conſpectis vel auditis, quis animadverſa impiorum petulantia tantaque injuria, ſi æquus ipſe ſit, non ingemiſcat? nam *in locis impio-*

Prov. 28. 28. in Gr. Textu.

A ἵνα διὰ τῶν ἐρήμων διερχόμενοι τελευτήσωσι. ϗ γὰρ οὐδὲ νοσοῦντας αὐτοὺς ἠλέησαν· ἀλλὰ ϗ βαρέως διὰ τὴν ἀσθένειαν φέροντας ἤλαυνον, ὥστε φορείοις αὐτοὺς ἀποφέρεσθαι, ϗ διὰ τὴν νόσον ἐπακολουθεῖν αὐτοῖς τὰ ἐντάφια. ἀπέθανε γοῦν εἷς ἐξ αὐτῶν, ϗ οὐδὲ τὸ σῶμα συνεχώρησαν ἀποφέρεσθαι τοῖς ἰδίοις. διὰ τοῦτο καὶ Δρακόντιον μὲν ἐπίσκοπον, εἰς τὰ ἔρημα περὶ τὸ Κλύσμα ἐξώρισαν, Φίλωνα δὲ εἰς Βαβυλῶνα, (1) ϗ Ἀδέλφιον εἰς Ψίναβλα τῆς Θηβαΐδος, Ἱέρακά τε καὶ Διόσκορον τοὺς πρεσβυτέρους εἰς (2) Συήνην ἐξώρισαν· καὶ Ἀμμώνιον μὲν ϗ Ἀγαθὸν, καὶ Ἀγαθοδαίμονα, ϗ B Ἀπολλώνιον, ϗ Εὐλόγιον, ϗ Ἀπολλῶ, ϗ Παφνούτιον, ϗ Γάϊον, ϗ Φλάβιον ἀρχαίους ἐπισκόπους, ϗ Διόσκορον, ϗ Ἀμμώνιον, ϗ Ἡρακλείδην, ϗ Ψάϊν πάλιν ἐπισκόπους ἐφυγάδευσαν· ϗ τοὺς μὲν εἰς (3) λιθουργίαν παραδεδώκασι, τοὺς δὲ ἐδίωξαν ἀναιρῆσαι θέλοντες, ἄλλους τε πολλοὺς διήρπασαν· (4) ϗ λαϊκοὺς μὲν μ' ϗ παρθένους πρότερον παρὰ πῦρ στήσαντες αὐτοὺς, ἐξώρισαν· οὕτω κόψαντες πληγαῖς ταῖς ἀπὸ φοινίκων ῥάβδοις, ὡς μετὰ ἡμέρας πέντε, τοὺς μὲν αὐτῶν ἀποθανεῖν ϗ τοὺς δὲ χειρουργεῖσθαι διὰ τοὺς ἐμπαγέντας ἐν τοῖς μέλεσι σκόλοπας, ϗ μείζονας θανάτου τὰς βασάνους C ὑπομένειν. ϗ τό γε δεινότερον, παντὶ μὲν ἐχέφρονι, οἰκεῖον δὲ τῶν ἀσεβῶν· ἐπειδὴ κοπτόμεναι τὸν Χριστὸν ἐπεκαλοῦντο, μειζόνως ἔτριζον κατ' αὐτῶν τοὺς ὀδόντας. ἀμέλει οὐδὲ τὰ σώματα τῶν ἀπογινομένων ἀπεδίδοσαν τοῖς ἰδίοις εἰς ταφήν· ἀλλ' ἔκρυπτον, ἵνα δόξωσι λανθάνειν τὴν ἀνδροφονίαν. ἀλλ' οὐκ ἔλαθον, πᾶσα γὰρ ἡ πόλις ἑώρακε, καὶ πάντες ὡς δημίους, ὡς κακούργους ϗ λῃστὰς ἀπεστρέφοντο. καὶ γὰρ ϗ μοναστήρια κατέστρεψαν, ϗ εἰς πῦρ ἐμβαλεῖν μοναχοὺς ἐπείρασαν· ϗ διήρπασαν οἴκους, ϗ παραθήκας τεθείσας παρὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰς οἶκον ἐλευθέρων, ἐπεισελθόντες ἥρπασαν, ϗ ἀπεστέρησαν D τὰς χήρας (5) κατὰ πελμάτων ἔκοπτον, ϗ τὰς ἐλεημοσύνας ἐκώλυον.

73. Τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ τολμήματα τῶν Ἀρειανῶν. οἷα δὲ αὐτῶν ϗ τὰ τῆς ἀσεβείας ἐπιχειρήματα, τίς ἀκούσας οὐ φρίξει; τοὺς μὲν γὰρ τηλικούτους γέροντας ϗ πολυετεῖς ἐπισκόπους, ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν· ἀντὶ δὲ τούτων νεωτέρους ἀσελγεῖς Ἕλληνας, μήτε κατηχηθέντας, δόξαντας εὐθὺς περιεῖναι, καὶ ἄλλους διγαμίους, καὶ ἐπὶ μείζοσιν αἰτίαις ἐγκαλουμένους, διὰ τὸν περὶ αὐτοὺς πλοῦτον, καὶ τὴν ἐκ τῆς πολιτείας δυναστείαν, χρυσίον διδόντας, ὡς ἀπὸ πωλητηρίου ἀπέστελλον αὐ- E τοὺς ὀνομάσαντες ἐπισκόπους. καὶ λοιπὸν τοῖς λαοῖς δεινοτέρα ἐγένετο ἡ συμφορά· ἀποστρεφόμενοι γὰρ τοὺς μισθωτοὺς ἐκείνους, καὶ ἀλλοτρίους ἑαυτῶν, ἐμαστίζοντο, ἐδημεύοντο, εἰς τὰ δεσμωτήρια κατεκλείοντο παρὰ τοῦ στρατηλάτου. ἐποίει γὰρ τοῦτο προθύμως Μανιχαῖος ὤν· ἵνα τοὺς μὲν ἰδίους μὴ ἐπιζητῶσιν, οὓς δὲ ἀπεστρέφοντο, (6) δέχωνται· ἄνθρωποι τοιαῦτα πράττοντες, οἷα ϗ πρὸ τούτου ἐν τοῖς εἰδώλοις ἔπαιζον.

74. Τίς οὖν ταῦτα βλέπων, ἢ ἀκούων, ὡς ὁρῶν τὴν ἀλαζονείαν τῶν ἀσεβῶν, καὶ τοσαύτην ἀδικίαν, εἰ δίκαιός ἐστιν, οὐ στενάζει; „ἐν τόποις γὰρ ἀσε-
„βῶν

(1) Sic Reg. & Baſil. In editis ϗ deeſt.

(2) Reg. Συήνην. Editi Σοήνην. Regii lectionem ſequimur; arbitramurque eſſe Syenem extremam Romani Imperii Urbem ad Nili fluenta, Æthiopiæ finitimam. Eam Σοήνην ter vocat item Orig. in Matth. p. 350. & alias. Communius tamen Συήνη vocatur. Proclivis eſt tranſmutatio vocalium ο & υ.

Epiſcopos plus triginta in fugam verſos ait Athanaſius in Apologia de Fuga ſua: quare cum tredecim tantum hic memoret, multos haud dubie omiſit. Ex Epiſcopis hic & ſuperius nominatis permulti Synodo Alexandrinæ anni 362. adfuere, ubi vide ſis. Quærunt nonnulli num Paphnutius hic memoratus, is ipſe ſit qui in perſequutione Maximiani oculum amiſerat, & Synodo Nicænæ poſtea adfuit: ſed veri non eſt ſimile eum ipſum eſſe, nam id indicaturus fuiſſet Athanaſius: & alioqui vulgare admodum eſt Paphnutii nomen apud Ægyptios. Duo certe leguntur ejus nominis inter Epiſcopos Ægyptios ſupra p. 169.

(3) Ita Edit. Pariſ. & ſic legit Nannius qui vertit, *lapicidinam*. Reg. & Edit. Comm. λατομίαν.

(4) Ita Reg. Editi διήρπασαν· λαϊκοὺς καὶ μ' ϗ, &c. Hæc vero fuſius enarrantur in Apol. de Fuga, num. 8. Sed quæ de Virginibus virgis palmarum cæſis hic habentur, ea de viris quadraginta comprehenſis enarrat iiſdem fere verbis Athanaſius. At potuerunt tum viri illi, tum Virgines eodem cruciatus genere lancinari.

(5) Regius codex κατεπελμάτιζον, unica voce. Editi κατὰ πελμάτων.

(6) Reg. δέχωνται. Ibidem Reg. ἄνθρωποι. Editi ἀνθρώπους, perperam.

„ βῶν στένουσι δίκαιοι. „ τῶν τοίνυν γιγνομένων καὶ τῆς ἀσεβείας τοσαύτην ἀναισχυντίαν λαβούσης, τίς τολμήσει λέγειν (1) Κοστύλλιον Χριστιανόν, καὶ οὐ μᾶλλον ἀντιχρίστου τὴν εἰκόνα; τί γὰρ τῶν τούτου γνωρισμάτων παραλέλοιπεν; ἢ πῶς ὁ πανταχόθεν οὗτος ἐκεῖνος εἶναι νομισθήσεται, χείρων αὐτὸς ἂν ὑπονοηθείη, (2) οἷός ἐστιν οὗτος; οὐ τὰς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, τῇ ἐν τῷ Καισαρείῳ γινομένας θυσίας, καὶ κατὰ Χριστοῦ βλασφημίας, ὡς ἐξ ἐντολῆς αὐτοῦ πεποιήκασιν Ἀρειανοί τε καὶ Ἕλληνες; οὐχ ἡ ὅρασις τοῦ Δανιὴλ οὕτως σημαίνει τὸν ἀντίχριστον; ὅτι ποιήσει πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ ἰσχύσει πρὸς αὐτούς, καὶ ὑπεροίσει ἐν κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν, καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει, καὶ λόγους πρὸς τὸν ὕψιστον λαλήσει, καὶ ὑπονοήσει τοῦ (3) ἀλλοιῶσαι καιρὸν καὶ νόμον; τίς δὲ ἄλλος πώποτε τοιαῦτα ἐπεχείρησε πρᾶξαι, ἢ μόνος Κωνστάντιος; οὗτος γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἂν ἐκεῖνος γένοιτο. λαλεῖ (4) γὰρ λόγους πρὸς τὸν ὕψιστον προϊστάμενος τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως· καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους ποιεῖ πόλεμον, ἐξορίζων τοὺς ἐπισκόπους· εἰ καὶ πρὸς ὀλίγον ἐπὶ τῇ (5) ἰδίᾳ ἀπωλείᾳ ταύτην τὴν ἐξουσίαν ἔχει. καὶ γὰρ οὗτος τοὺς πρὸ αὐτοῦ νενίκηκεν ἐν κακίᾳ, καινὸν ἐπινοήσας τρόπον τοῦ διωγμοῦ· καὶ τρεῖς βασιλεῖς Βρεττανίωνα, καὶ Μαγνέντιον, καὶ Γάλλον καθελών, εὐθὺς προέστη τῆς ἀσεβείας· καὶ ὡς γίγας πρὸς τὸν ὕψιστον ἐτόλμησεν ἐπαρθῆναι τῇ ἀλαζονείᾳ. οὗτος ὑπενόησεν ἀλλοιῶσαι νόμον, παραλύων τὴν μὲν τοῦ κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων διάταξιν, τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἀλλάττων ἔθη, καὶ καινὸν αὐτὸς ἐπινοῶν τρόπον τῶν καταστάσεων. ἐξ ἄλλων γὰρ τόπων καὶ πρὸ (6) πεντήκοντα μονῶν μετὰ στρατιωτῶν ἐπισκόπους ἀποστέλλει πρὸς τοὺς μὴ θέλοντας λαούς· καὶ ἀντὶ γνώσεως τῆς πρὸς τοὺς λαούς, ἐκεῖνοι φέρουσι τὰς ἀπειλάς, καὶ τὰ πρὸς τοὺς δικαστὰς γράμματα. οὕτω Γρηγόριον ἀπὸ Καππαδοκίας ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· καὶ εἰς μὲν τὸ Σίρμιον ἀπὸ Κυζίκου μετεπέμψατο Γερμίνιον· ἀπὸ δὲ τῆς Λαοδικείας Κεκρόπιον εἰς τὴν Νικομήδειαν ἀπέστειλε.

75. Καὶ Αὐξέντιον μέν τινα φιλοπράγμονα μᾶλλον ἢ Χριστιανόν, ἀπὸ Καππαδοκίας εἰς Μεδιόλανον μετεστείλατο· ἵν' ἐπειδὴ τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ Διονύσιον, ἄνθρωπον εὐλαβῆ, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἐξώρισε, τοῦτον ἐκεῖ κελεύσῃ εἶναι· ἄνθρωπον μήπω μηδὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν εἰδότα γλῶτταν, ἢ μόνον ἀσεβεῖν. νῦν δὲ πάλιν Γεώργιόν τινα Καππαδόκην ἄνθρωπον, ὑποδέκτην ἐν Κωνσταντινουπόλει (7) ταμιακῶν γενόμενον, καὶ σφετερισάμενον πάντα, καὶ διὰ τοῦτο φυγόντα, προσέταξεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν μετὰ στρατιωτικῆς φαντασίας, καὶ τῆς τοῦ στρατηλάτου ἐξουσίας. εἶτα εὑρὼν Ἐπίκτητόν τινα νεόφυτον, ἢ νεώτερον θρασύν, ἠγάπησεν, ὁρῶν αὐτὸν ἕτοιμον εἰς (8) κακίαν· καὶ δι' αὐτοῦ, οὓς ἐθέλοι λοιπὸν ἐπισκόποις ἐπιβουλεύει· ἕτοιμος γὰρ ἐκεῖνός ἐστι πάντα ποιεῖν ἃ βούλεται βασιλεύς. αὐτῷ γοῦν ὑπηρέτῃ χρώμενος, καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ πεποίηκε παράδοξον, καὶ ἀληθῶς ὁμοίωμα τῆς ἀντιχρίστου κακονοίας· αὐτὸ γὰρ τῆς ἐκκλησίας τὸ παλάτιον παρασκευάσας, καὶ ἀντὶ τῶν λαῶν, τρεῖς τινας θλαδίας ἑαυτοῦ πεποίηκε παρεῖναι· καὶ λοιπὸν ἠνάγκασε τρεῖς κακοήθεις κατασκόπους· οὐ γὰρ ἄν τις ἐπισκόπους εἴποι· καταστῆσαι δῆθεν ἐπίσκοπον ἐν τῷ παλατίῳ (9) Φήλικά τινα ἄξιον ἑαυτῶν· οἱ γὰρ λαοὶ πάντες εἰδότες τὴν παρανομίαν τῶν αἱρετικῶν,

A rum juſti lamentantur. Quis cum ejuſmodi geſta ſint, cum impietas tantam ſibi impudentiam arrogarit, Coſtyllium Chriſtianum ultra vocare auſus fuerit, & non potius Antichriſti imaginem? Quænam ex Antichriſti notis ipſi deeſt? Aut quid eſt, cur non hunc illum ipſum eſſe arbitremur, illumque huic ſimilem exiſtimemus? Nonne in magna Eccleſie, quæ in Cæſareo ſita eſt, ex ejus juſſu ſacrificia oblata, blaſphemiæque in Chriſtum dictæ ſunt ab Arianis & Gentilibus? Nonne viſio Danielis his indiciis Antichriſtum ſignificat: quod ſcilicet bellum Sanctis illaturus eſt, adverſuſque illos prævalebit: omnes qui ante ſe fuerint malignitate ſuperabit: tres Reges humiliabit: contra Altiſſimum verba proferet: putabit ſe tempus atque legem mutare poſſe? Quis unquam alius ejuſmodi res agere auſus eſt, præter ſolum Conſtantium? Ejuſmodi quippe hic eſt qualis unquam ille fuerit. Verba namque profert adverſus Altiſſimum, dum impiæ hæreſi patrocinatur: adverſus Sanctos bellum gerit, dum Epiſcopos pellit in exſilium; tametſi ad breve tempus in ſuamque perniciem ea fruitur poteſtate. Nam ille omnes qui entehac exſtitere malitia ſuperavit, nova excogitata perſequutionis ratione: & cum tres Reges Vetranionem, Megnentium & Gallum imperio abdicaſſet, continuo impietatis patrocinium ſuſcepit: ac velut gigas adverſus Altiſſimum arroganter inſurgere eſt auſus. Hic exiſtimavit ſe legem immutaturum, dum ſtatuta Domini per Apoſtolos tradita violavit: Eccleſiæ mores invertit, novumque adinvenit ordinationum genus. Ex aliis quippe locis, etiam quinquaginta manſionibus diſſitis, Epiſcopos militibus ſtipatos ad invitos populos tranſmittit: qui ut populis commendentur, ipſiſque noti fiant minas efferunt, litteraſque ad Judices. Ita Gregorium ex Cappadocia miſit Alexandriam: ita Germinium Cyzico Sirmium tranſmiſit: ſic Cecropium Laodicea Nicomediem.

Conſtantius ab Athanaſio Coſtyllius vocatur, & Antichriſto comparatus.

Daniel. 7. 25.

Epiſcopi a Conſtan. io conſtituti.

75. Auxentium vero quemdam litigatorem magis quam Chriſtianum, ex Cappadocia Mediolanum tranſmiſit, ut poſtquam Dionyſium Epiſcopum, religioſum hominem, ob ſuam erga Chriſtum pietatem relegaverat, hunc ibi conſtitueret, hominem necdum Latinæ linguæ, ſed ſolius impietatis peritum. Nunc autem Georgium quemdam Cappadocem hominem, qui Conſtantinopoli penuariorum exceptor erat, quique pecunias omnes depeculatus, repetundarum reus, aufugerat, juſſit cum militari pompa, Ducifque auctoritate Alexandriam ingredi. Deinde repertum quemdam Epictetum neophytum, audacemque adoleſcentem, quod ad omnia ſcelera paratum cerneret, in amicis habuit: cujus opera quibus optat Epiſcopis inſidiatur: promtus quippe eſt ille ad omnia quæ plecent Imperatori peragenda. Hoc itaque uſus miniſtro, rem plane ſtupendam Romæ perpetravit, quæ revera Antichriſti malignitatem præ ſe ferat. Adornato namque in Eccleſiæ locum palatio, cum, populorum vice, tres ſibi caſtratos adeſſe juſſiſſet, demum improbos tres Cataſcopos, id eſt exploratores, haud enim Epiſcopi nuncupandi, adegit ut Felicem quemdam ipſorum moribus dignum hominem, Epiſcopum ordinarent in Palatio. Populi enim animadverſa hæreticorum prævaricatione,

De Auxentio Mediolanenſi.

De Georgio Alexandriam miſſo.

Felicis in Romanam Eccleſiam intruſio.

non

(1) Ita Reg. & ſic infra vocat Conſtantium deridendo ſcilicet: Editi, Κωνστάντιος, prior lectio Editoribus mendoſa viſa fuit, ideoque immutata, ſed recte habere putamus: nam eodem illo modo nuncupatur infra num. 80.
(2) Reg. ἢ ὡς ἐστιν. Ibidem Reg. εἰ τὰς, editi εἶτα.
(3) Ita Reg. Editi ἀλλοτριῶσαι.
(4) Sic Reg. γὰρ deeſt in Editis.
(5) Ita Reg. Editi vero αὐτῇ.
(6) πρὸ πεντήκοντα μονῶν, vertit Nannius: & quinquaginta ſedium Epiſcopos: ſed vera ſententia eſt quam exprimimus. Vide in Apol. contra Arianos pag. 107.
(7) Hunc Georgium Gregorius Nazianz. in Orat. 21. infra edenda, ait fuiſſe ὑπὸ κρεῶν ὑποδοχέα, exceptorem ſuillium carnium, quibus alebantur milites. De Georgii hujus genere, patria, moribuſque, fuſe in Athanaſii Vita.
(8) Reg. κακίαν. Mox idem Reg. ἐθέλει. Editi ἤθελον.
(9) Reg. Φίλικα. De Felice actum jam eſt in Athanaſii Vita.

non conceſſerunt ut in Eccleſias illi ingrederentur, ſed procul illis abſceſſerunt.

76. Quid igitur iſte quod Antichriſto congruat prætermiſit: aut quid amplius ille, cum veniet, acturus eſt? Immo potius nonne ille in ſuo adventu, præparatam ſibi a Conſtantio viam inveniet? Namque ille, Eccleſiarum vice, in Palatium judicia ad ſe transfert Eccleſiaſtica, quibus ipſe præſidet. Quodque permirum habeatur, ſi quando hærentes conſpexerit accuſatores, accuſandi munus excipit ille; ut ne injuria affectis liceat criminationes depellere, ejus nempe violentia prohibitis. Idipſum egit adverſus Athanaſium: conſpecta quippe Paulini, Luciferi, Euſebii & Dionyſii Epiſcoporum loquendi fiducia, & qua ratione illi ex Urſacii & Valentis pœnitentia, viros qui Epiſcopum inſimulabant, falſi arguerent, ſuaderentque non ultra fidem Valenti ſociove habendam aſſe, quos ante pœnituiſſet eorum quæ jam dicerent: ille ſtatim exurgens, Ego, inquit, jam ſum Athanaſii accuſator, mei gratia eorum dictis fidem habetote. Illis reſpondentibus, Quo pacto accuſator eſſe potes abſente reo: nam etiamſi tute ſis accuſator, judicandus tamen non eſt ille in ſui abſentia? Non judicium quippe Romanum jam inſtituitur, ut tibi, quamvis Imperator ſis, fides habeatur; ſed de Epiſcopo judicium agitur, & pari jure cum accuſatore & accuſato agi oportet. Qui autem accuſare tu potes? non enim præſens tibi fuit vir qui procul te verſabatur: quod ſi ea dicis quæ didiciſti ab illis, æquum ſane fuerit te ejus quoque dictis fidem adhibere: ſin illi fidem non adhibens, his adhibes; videntur certe illi hæc in tui gratiam proferre, in tui gratiam item Athanaſium accuſare. His ille auditis, ratus hæc verba, quæ recta ſane erant, in ſuam vertere contumeliam, viros miſit in exſilium: commotuſque in Athanaſium, efferatas miſit litteras, jubens illum iis affici malis quibus affectus revera eſt: Arianiſque tradi Eccleſias, facultatemque ipſis dari, quod liberet arbitratu ſuo agendi.

77. Gravia quidem & plus quam gravia ſunt iſta, conſentanea tamen ei qui Antichriſti figuram gerit. Quis enim videns illum iis qui Epiſcopi putantur præfici, in Eccleſiaſticiſque judiciis

Daniel. 9. 27. præſidere, non jure dicat hanc eſſe illam a Daniele prædictam abominationem deſolationis? Chriſtianiſmo quippe amictus ille, & in loca ſancta ingreſſus, ibique conſiſtens, Eccleſias vaſtat: ejuſque abrogatis Canonibus, vi cogit ut ſua obtineant decreta. Num quis auſit dicere tempus pacis Chriſtianis adeſſe, nonne potius perſequutionem? Annon perſequutionem qualis numquam exſtitit, & fortaſſe qualem nemo unquam excitaturus eſt, niſi filius iniquitatis, Chriſti oppugnatores exhibent, in ſuiſque actis exprimunt? Quapropter nobis ſummopere vigilandum eſt, ne hæreſis iſthæc quæ tanta eſt impudentia, quæ veluti ceraſtæ virus dif-

Prov. 23. 32. funditur, ut in Proverbiis ſcriptum habetur, quæque ſententiam docet Chriſto adverſantem, ea ipſa ſit apoſtaſia, poſt quam ille, ſcilicet Antichriſtus, revelabitur, præmiſſo ſuo præcurſore Conſtantio. Alioqui cur ita contra pios viros furit? quare quaſi pro ſua hæreſi decertat, eumque ſuum dicit inimicum qui Arii inſaniæ non obtemperat. Quare quæ a Chriſti hoſtibus dicuntur libentiſſime admittit, taleſque ac tantas vilipendit Synodos? quare juſſit Eccleſias tradi Arianis, nonne ut ille cum venerit, facultatem habeat in il-

A οὐ συνεχώρησαν αὐτοῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσελθεῖν, ἀλλὰ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀνεχώρησαν.

76. Τί λοιπὸν οὗτος τοῦ Ἀντιχρίστου παραλέλοιπεν; ἢ τί πλεῖον ἐκεῖνος ἐλθὼν αὐτὸς ποιήσει; ἢ πῶς ἐκεῖνος ἐλθὼν οὐχ εὑρήσει πρὸς ἀπάτην ἀκολούθως προετοιμασθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τούτου τὴν ὁδόν; καὶ γὰρ πάλιν ἀντὶ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ παλάτια πρὸς ἑαυτὸν τὰς κρίσεις προκαλεῖται· καὶ αὐτὸς μὲν αὐτῶν ἐξάρχει. τὸ δὲ θαυμαστὸν, ὅτι κἂν θεωρήσῃ τοὺς κατηγόρους ἀπορουμένους, αὐτὸς ἀναδέχεται τὴν κατηγορίαν· ἵνα μηδὲ (1) ἀπολογεῖσθαι λοιπὸν ἐξῇ τοῖς ἀδικουμένοις, διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ βίαν. καὶ τοῦτο πεποίη-

B κεν ἐν τοῖς κατὰ Ἀθανάσιον· τὴν γὰρ Παυλίνου, καὶ Λουκιφέρου, καὶ Εὐσεβίου, καὶ Διονυσίου τῶν ἐπισκόπων παῤῥησίαν βλέπων· καὶ ὡς ἐκ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου, καὶ Οὐάλεντος (2) διήλεγχον τοὺς κατὰ τοῦ ἐπισκόπου λέγοντας, καὶ συνεβούλευον μηκέτι χρῆναι πείθεσθαι τοῖς περὶ Οὐάλεντα μεταγνοῦσιν ἐφ' οἷς λέγουσι νῦν, εὐθὺς ἀναστὰς εἶπεν· ἐγὼ κατήγορός εἰμι νῦν Ἀθανασίου, δι' ἐμὲ πιστεύσατε οἷς οὗτοι λέγουσιν. εἶτα ἐκείνων λεγόντων, πῶς δύνασαι κατήγορος εἶναι, μὴ παρόντος τοῦ κατηγορουμένου; εἰ γὰρ σὺ κατήγορος εἶ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὴ παρὼν, οὐ δύναται κρίνεσθαι. οὐ γὰρ Ῥωμαϊκή ἐστιν

C ἡ κρίσις, ἵν' ὡς βασιλεῖ πιστευθῇς, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπου ἐστὶ τὸ κρῖμα· καὶ δεῖ τὴν κρίσιν ἴσην εἶναι τῷ κατηγοροῦντι καὶ τῷ κρινομένῳ. πῶς δὲ καὶ κατηγορεῖς; συνεῖναι γὰρ οὐκ ἠδύνατο τῷ μακρὰν σου τυγχάνοντι· εἰ δὲ παρὰ τούτων ἀκούσας λέγεις, δίκαιόν ἐστι σε καὶ τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα πιστεύειν. εἰ δὲ μὴ πιστεύεις ἐκείνῳ, πιστεύεις δὲ τούτοις, φαίνονται μᾶλλον οὗτοι διὰ σὲ λέγοντες ταῦτα, καὶ εἰς σὴν χάριν κατηγοροῦντες Ἀθανασίου. ταῦτα ἀκούσας καὶ νομίσας ὕβριν εἶναι τὸ λεχθὲν ὀρθῶς, ἐκείνους μὲν ἐξώρισε· κινη-

D θεὶς δὲ κατὰ Ἀθανασίου, ἀγριώτερον ἔγραψεν αὐτόν τι παθεῖν τὰ γενόμενα, καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς παραδοθῆναι τὰς ἐκκλησίας, καὶ αὐτοῖς ἐξεῖναι πράττειν ἃ βούλονται.

77. Δεινὰ μὲν οὖν καὶ πέρα δεινῶν τὰ τοιαῦτα· πρέποντα δὲ πράξει ὅμως τῷ χηματιζομένῳ τὰ τοῦ Ἀντιχρίστου. τίς γὰρ βλέπων αὐτὸν ἐξάρχοντα τῶν νομιζομένων ἐπισκόπων καὶ προκαθήμενον τῶν ἐκκλησιαστικῶν κρίσεων, οὐκ ἀκολούθως ἂν εἴποι τοῦτ' εἶναι τὸ διὰ τοῦ Δανιὴλ εἰρημένον βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως; τὸν γὰρ Χριστιανισμὸν περιβεβλημένος, καὶ εἰς τοὺς ἁγίους τόπους εἰσερχόμενος, ἑστηκὼς

E ἐν αὐτοῖς, ἐρημοῖ τὰς ἐκκλησίας, παραλύων αὐτῶν τοὺς κανόνας, καὶ τὰ ἴδια κρατεῖν βιαζόμενος. ἆρα τίς ἔτι τολμᾷ λέγειν τὸν καιρὸν τοῦτον εἰρηνικὸν εἶναι Χριστιανῶν, καὶ οὐ μᾶλλον διωγμός; καὶ διωγμὸν, οἷος οὔτε πώποτε γέγονεν, οὔτε τάχα τις ποιήσει ποτὲ τοιοῦτον, εἰ μὴ ἄρα ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας, οἱ Χριστομάχοι (3) δεικνύουσιν, ἀναζωγραφοῦντες ἐν αὐτοῖς ἤδη. διὸ καὶ μάλιστα προσέχειν χρεὼν, μήπως ἡ αἵρεσις αὕτη, πολλὴν ἀναισχυντίαν ἔχουσα, καὶ διακεχυμένη ὡς ἰὸς κεράστου, καθὼς ἐν ταῖς παροιμίαις γέγραπται· διδασκουσά τε κατὰ τοῦ σωτῆρος φρονεῖν, αὕτη ἂν εἴη ἡ ἀποστασία μεθ' ἣν ἐκεῖνος ἀποκαλυ-

F φθήσεται, πάντως ἔχων τὸν πρόδρομον ἑαυτοῦ Κωνστάντιον. ἐπεὶ διατί οὕτως μαίνεται κατὰ τῶν εὐσεβῶν; διατί ὡς ὑπὲρ ἰδίας αἱρέσεως ἀγωνίζεται; καὶ ἐχθρὸν μὲν ἴδιον λέγει τὸν μὴ πειθόμενον τῇ Ἀρείου μανίᾳ, τὰ δὲ παρὰ τῶν Χριστομάχων λεγόμενα προθύμως δέχεται, καὶ τοιαύτας καὶ τοσαύτας συνόδους ἀτιμάζει; (4) διατί τοῖς Ἀρειανοῖς ἐκέλευσε τὰς ἐκκλησίας παραδίδοσθαι; οὐχ ἵνα ἐκεῖνος ἐλθὼν εὕρῃ, πῶς εἰς αὐτάς·

(1) Sic Reg. & Baſil. Editi ἀπολεῖσθαι perperam.
(2) Quæ ſequuntur poſt Οὐάλεντος, uſque ad περὶ Οὐάλεντα deſunt in Editis prioribus, eratque prorſus mutila ſententia: quam ex Reg. & Baſil. reſtituimus.

(3) Sic Regius codex. Edit. Comm. δεικνύντες. Baſilienſ. & Edit. Pariſ. δείκνυσι.
(4) Sic Reg. una voce. Editi vero διὰ τί.

τὰς εἰσόδους, καὶ ἀποδέξηται τοῦτον ἐπιμείναντα τοῖς οὕτως αὐτῷ; οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου, καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ἀχιλλᾶ, καὶ πάλιν τοῦ πρὸ αὐτοῦ Πέτρου, γέροντες ἐπίσκοποι ἐξεβάλλοντο· ἐκεῖνοι δὲ εἰσήγοντο, οὓς ἂν ἔλεγον οἱ ἀκολουθοῦντες τοῖς στρατιώταις· ἔλεγον δὲ τοὺς τὰ αὐτῶν φρονεῖν ἐπαγγελλομένους.

78. Εὔκολον δὲ τοῦτο Μελιτιανοῖς ἦν τὸ πρᾶγμα. οἱ γὰρ πλεῖστοι, μᾶλλον δὲ οἱ πάντες, οὐκ ἀπὸ θεοσεβοῦς ἀγωγῆς εἰσιν, οὐδὲ γινώσκουσι τὴν εἰς Χριστὸν ὑγιαίνουσαν πίστιν, οὐδ᾽ ὅλως (1) τί ἐστι Χριστιανισμὸς, ἢ ποίας ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ γραφάς. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐξ εἰδώλων ἐλθόντες, οἱ δὲ ἐκ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ τῆς πρώτης πολιτείας, διὰ τὴν ἀθλιωτάτην ἀλειτουργησίαν καὶ προστασίαν· πείσαντές τε χρήμασι τοὺς πρὸ αὐτῶν Μελιτιανοὺς, εἰς τοῦτο παρῆλθον, καὶ πρὶν κατηχηθῶσιν. εἰ δὲ καὶ ἔδοξαν, ποία κατήχησις παρὰ Μελιτιανοῖς ἐστιν; ὅμως οὐδὲ δόξαντες κατηχεῖσθαι, ἦλθον ἅμα· καὶ εὐθὺς, ὥσπερ παῖδες ὄνομα λαβόντες, ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι. καὶ διὰ τὸ τοιοῦτοι ὄντες, οὐδὲν ἡγήσαντο τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ διαφέρειν εὐσέβειαν ἀσεβείας ἐνόμισαν. προθύμως γοῦν καὶ ταχέως ἐκ Μελιτιανῶν Ἀρειανοὶ γεγόνασιν· ἂν δὲ καὶ ἕτερόν τι προστάξῃ βασιλεὺς, καὶ εἰς τοῦτο πάλιν εἰσὶν ἕτοιμοι μεταβάλλεσθαι. ἡ γὰρ τῆς εὐσεβείας ἄγνοια, ταχέως ἐπὶ τὴν συνήθη καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς, ἣν (2) μεμαθήκασιν, ἀφροσύνην κατασύρει τούτους. καὶ γὰρ οὐδέν ἐστιν αὐτοῖς ἀνέμῳ παντὶ καὶ κλύδωνι περιφέρεσθαι, ἕως μόνον εἰσὶν ἀλειτούργητοι, καὶ προστασίαν ἀνθρωπίνην (3) ἔχουσι· τάχα δὲ οὐδὲ μεταβάλλεσθαι, οἷοι καὶ πρὸ τούτου ἦσαν, καὶ οἷοι ἦσαν ὅτε πάλιν Ἕλληνες ἐτύγχανον. ἀμέλει τοιοῦτοι τὸν τρόπον ὄντες εὔκολοι, καὶ νομίζοντες πολιτείαν βουλῆς εἶναι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὰ τῶν εἰδώλων φρονοῦντες, ὥσπερ ἔθνη, εἰσελθόντες εἰς τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ σωτῆρος, ἐμίαναν τὴν Αἴγυπτον πᾶσαν· ποιήσαντες κἂν ὅλως ὀνομασθῆναι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐν αὐτῇ. ἦν γὰρ ἐν ὁλοκλήρῳ μόνῃ τῇ Αἰγύπτῳ παῤῥησία τῆς ὀρθοδοξίας ἤδη· καὶ διὰ τοῦτ᾽ ἐσπούδασαν καὶ ταύτῃ φθόνον ἐπαγαγεῖν οἱ δυσσεβεῖς, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοὶ, ἀλλ᾽ ὁ κινήσας αὐτοὺς διάβολος· ἵν᾽ ἐλθὼν ὁ τούτου κῆρυξ ἀντίχριστος, εὕρῃ καὶ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ τὰς ἐκκλησίας (4) ἑαυτοῦ γενομένας, τούς τε Μελιτιανοὺς προκατηχηθέντας ἤδη τὰ ἐκείνου· καὶ ἐπιγνῷ ἑαυτὸν ἐν ἐκείνοις ἤδη μορφωθέντα.

79. Τοιοῦτον μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐξελθὸν παρὰ Κωνσταντίου παράνομον πρόσταγμα. τῶν δὲ λαῶν προθυμία μὲν ἦν εἰς μαρτύριον, καὶ μᾶλλον μῖσος κατὰ τῆς ἀσεβεστάτης αἱρέσεως, πένθος δὲ ὅμως διὰ τὰς ἐκκλησίας, καὶ στεναγμὸς παρὰ πάντων, βοώντων πρὸς τὸν κύριον· „ φεῖσαι, κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῷς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς σου, „ ἀλλὰ καὶ τάχιον τοῦ ἐξελέσθαι ἡμᾶς ἐκ χειρὸς ἀνόμων. ἰδοὺ γὰρ τῶν μὲν σου θεραπόντων οὐκ ἐφείσαντο, τῷ δὲ ἀντιχρίστῳ τὴν ὁδὸν παρασκευάζουσι. οὐ γὰρ ἀντιστήσονταί ποτε Μελιτιανοὶ τούτῳ, οὐδὲ φροντίσουσι περὶ ἀληθείας, οὐδὲ ἀρνήσασθαι τὸν Χριστὸν, φαῦλον ἡγήσονται· ἄνθρωποι μηδόλως γνησίως προσελθόντες τῷ λόγῳ, πρὸς πάντα κατὰ τὸν χαμαιλέοντα σχηματιζόμενοι, καὶ μισθωτοὶ τῶν ἀνομούντων αὐτῶν τὴν χρείαν γιγνόμενοι. οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχουσι τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ ταύτης τὴν παραυτίκα προκρίνουσιν ἡδονήν· καὶ μόνον λέγουσι, „ φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. „ τῶν μὲν οὖν ὑποκριτῶν (5) Ἐπικριτιανῶν αὐτῶν Μελιτιανῶν ἡ πρόθεσις τοιαύτη, καὶ ὁ τρόπος ἄπιστος. οἱ δὲ γνήσιοι δοῦλοι τοῦ σωτῆρος καὶ ἀληθῶς ἐπίσκοποι, οἱ γνησίως πιστεύσαντες, καὶ μὴ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ ζῶντες,

las introeundi: amplexeturque Conſtantium qui illa ſibi loca præparavit? Ii namque qui ab Alexandro & deceſſore ejus Achilla, imo hujus deceſſore Petro ordinati fuerant, ſenes Epiſcopi pulſi ſunt, intruſique ii quos indicabant qui milites ſequebantur: indicarunt autem illos qui ſuæ fore ſententiæ pollicerentur.

78. Facillima res erat Meletianis: quorum plurimi, imo omnes, nequaquam religioſa inſtitutione educati ſunt, neque ſanam norunt erga Chriſtum fidem, nec quid ſit Chriſtianiſmus, aut quæ nobis Chriſtianis ſint Scripturæ. Nam quidam eorum, ex idolis, alii ex Senatu & ex ſupremis magiſtratibus ad nos acceſſere, idque ut miſeram immunitatem & patrocinium aſſequerentur: ac antiquioribus ſe Meletianis pecunia corruptis, ad eam pervenere dignitatem * prius quam inſtituerentur: ſed etiamſi inſtituti eſſent, qualis, quæſo, doctrina apud Meletianos? attamen ne ſpecie quidem inſtituti, derepente acceſſerunt: ac ſtatim, accepto, quaſi infantes, nomine, Epiſcopi appellati ſunt. Ideoque ejuſmodi cum ſint, rem illam nihili fecere, neque putarunt pietatem ab impietate diſcrepare. Libenter igitur protinuſque ex Meletianis Ariani effecti ſunt. Quod ſi quidpiam aliud juſſerit Imperator, in illud ſeſe vertere ſunt parati. Pietatis quippe ignorantia quam citiſſime illos ad conſuetam & priorem, quam edocti fuere, ſtultitiam conjicit. Enimvero pro nihilo eſt illis omni vento & fluctu circumferri, dum immunes ſint & humano fruantur patrocinio: pro nihilo illis eſt ſeſe immutare, taleſque fieri quales antea erant, imo quales erant dum Ethnici eſſent. Næ illi cum ita moribus verſatiles eſſent, rati Eccleſiam civilem eſſe ſenatum: cumque cultum idolorum ſaperent, utpote Ethnici, uſurpato tamen præclaro Salvatoris nomine, totam contaminaverunt Ægyptum, ubi Arianam hæreſim vel nominari in illa curarunt. Hactenus enim in ſola Ægypto libera ubique fuit ſanæ fidei profeſſio: quapropter invidiam ei quoque conflare impii illi conati ſunt: imo, ut verius dicatur, non illi, ſed qui eos concitarat diabolus; ut cum venerit ejus præco Antichriſtus, inveniat in Ægypto Eccleſias jam ſuas, Meletianos ſua doctrina inſtitutos, ſeque in illis jam delineatum agnoſcat.

Ethnici a Meletianis ordinantur Epiſcopi.

* Id eſt, priuſquam catechumeni eſſent.

79. Ejuſmodi eſt impium hoc edictum a Conſtantio datum: ſed populorum magna erat alacritas Martyrii ſubeundi, graviuſque in impiiſſimam hæreſim odium incendebatur: luctus tamen ubique in Eccleſiis, gementibus omnibus ad Dominumque clamantibus: *Parce, Domine, populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in opprobrium inimicis tuis:* ſed feſtina, ut eripias nos de manu iniquorum. Nam famulis ecce tuis non pepercerunt, viamque muniunt Antichriſto. Huic enim numquam obſiſtent Meletiani, nulla erit eis veritatis cura, neque nefariam rem putabunt Chriſtum abnegare: homines ſane qui non ſincero animo ad verbum acceſſerunt, nullam non, inſtar chamæleonis, induti formam, mercenariique eorum qui ſua utuntur opera. Nequaquam enim veritatem ſpectant illi, ſed ei præſentem anteponunt voluptatem, & hæc ſolum ajunt: *Comedamus & bibamus: cras enim moriemur.* Hiſtrionum igitur Epicritianorum, magis quam Meletianorum eſt hujuſmodi propoſitum, perfidique mores. Fideles autem Salvatoris famuli, ac veri Epiſcopi, qui ſincere credunt, & non ſibi ſed Domino vivunt,

Joel. 2. 17.

Eſai. 22. 13. 1. Cor. 15. 32.

(1) Ita Reg. Editi τίς ἐστι.
(2) Ita Reg. Editi omnes μεμαθήκασι.
(3) Regius codex ἔχων.
(4) Ita Reg. Editi vero αὐτοῦ.
(5) Reg. τραγῳδιῶν, Baſil. κριτιανῶν, Editi ἐπικριτιανῶν. Mox Reg. τοιαύτη. Editi αὕτη.

qui piam in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum fidem ſervant, probeque noſcunt falſas eſſe illas contra veritatem criminationes: aperteque confictas in gratiam Arianæ hæreſeos: (nam ex Urſacii & Valentis pœnitentia, conflatam deprehenderunt adverſus Athanaſium ſycophantiam; ut eum de medio tollerent, & Chriſti hoſtium impietatem introducerent in Eccleſias) illi, inquam, hæc animadvertentes, utpote veritatis propugnatores atque præcones, contumelias & exſilium pati maluere, & pertulere reipſa, quam adverſus Athanaſium ſubſcribere, & cum Arianis communicare. Eorum enim quæ docuerant haud immemores fuere, quinimmo probe norunt, proditoribus multum dedecus, veritatem autem confitentibus, regnum cælorum obventurum eſſe: incurioſis item & Conſtantium reformidantibus, nihil fore boni; iis autem qui ærumnas pertulerint, ut nautis poſt tempeſtatem, tranquillus portus, ac ſicut athletis poſt certamen, corona datur; ita & illis magnum æternumque in cælis fore gaudium lætitiamque, qualem Joſeph habuit poſt illas calamitates: qualem magnus Daniel poſt tentationes, multaſque aulicorum inſidias: qualem nunc Paulus habet a Salvatore coronatus: qualem exſpectantes omnes ubique populi Dei, hæc cum viderent animo fracti non ſunt, quin potius in fide roborati, ſuam magis auxere alacritatem. Deprehenſa quippe hæreticorum ſycophantia atque impietate, perſequutorem damnant, cum vexatis autem, animo ſententiaque concurrunt; ut & ipſi confeſſionis corona donentur.

80. Plura dici poſſent adverſus hanc exſecrandam, Chriſtoque adverſariam hæreſim: plura animadverti poſſent Conſtantii facinora, quæ ſint
Eſaie 1. Antichriſti procemia; at cum, ut ait Propheta, a pedibus uſque ad caput, nihil in ea hæreſi ſanum ſit, ſed ſordibus illa ſcateat & impietate, ita ut vel ex ſolo auditu, fugienda illa ſit ut vomitus canis, & draconum virus: cum Coſtyllius Adverſarii imaginem palam præferat; ut ne longius percurrat oratio, ſola nobis ſit divina Scriptura ſatis, ipſique obtemperemus omnes, hoc præceptum tradenti de aliis hæreſi-
Eſaie 52.11. bus, ac præſertim de iſta: *Recedite, recedite, exite inde, & pollutum nolite tangere: exite de medio eorum, & ſegregamini qui fertis vaſa Domini.* Omnibus quippe ſufficit hæc doctrina, ut ſi quis ab illis ſeductus fuerit, is quaſi e Sodomis egreſſus, ne ſeſe ultra ad illos convertat; ne forte idem ei accidat quod Uxori Lot. Quod ſi quis ab hac impia hæreſi ſeſe ab initio purum conſervarit, is in Chriſto glorietur hæc ajens:
Pſal. 43.21. Non *expandimus manus noſtras ad Deum alienum*: neque adoravimus opera manuum noſtrarum, neque creaturam coluimus loco tui omnium Creatoris Dei, per Verbum tuum unigenitum Filium Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem tibi Patri, & cum ipſo Verbo, in Spiritu Sancto, gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

(Athanaſii Epiſcopi ad omnes ubique Monachos, de rebus geſtis ab Arianis ſub Conſtantio: Hic totus liber adverſus Conſtantium a Papa compoſitus eſt.)

ὅσοι τινὲς εὐσεβοῦντες εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ γινώσκοντες, καθὰ προεῖπον, ὡς κατὰ τῆς ἀληθείας προφάσεις εἰσὶ ψευδεῖς, καὶ φανερῶς ἐπλάσθησαν διὰ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, (καὶ γὰρ ἐκ τῆς Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος μετανοίας κατεμάνθανον τὴν κατὰ Ἀθανασίου συσκευασθεῖσαν συκοφαντίαν, ἵνα τοῦτον μὲν ἐκ μέσου ἄρωσι, τὴν δὲ ἀσέβειαν τῶν χριστομάχων εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσάξωσι.) ταῦτα συνορῶντες, ὡς ἀληθείας ὄντες ὑπέρμαχοι καὶ κήρυκες, ὑβρισθῆναι καὶ ἐξορισθῆναι μᾶλλον εἵλοντο, καὶ ὑπέμειναν, ἢ κατ' αὐτοῦ ὑπογράψαι, καὶ τοῖς Ἀρειομανίταις κοινωνῆσαι. οὐ γὰρ ἐπελάθοντο, ἃ ἐδίδαξαν· ἀλλὰ καὶ (1) μᾶλλον γινώσκουσιν, ὡς τοῖς μὲν προδόταις αἰσχύνη πολλὴ, τοῖς δὲ ὁμολογοῦσι τὴν ἀλήθειαν, βασιλεία οὐρανῶν. καὶ τοῖς μὲν ὀλιγώροις καὶ φοβηθεῖσι Κωνστάντιον, οὐδὲν ἔσται ἀγαθόν· τοῖς δὲ ὑπομείνασι τὰς ὧδε θλίψεις, ὡς (2) ἐκ χειμῶνος ναύταις ἔσται λιμὴν, ὡς ἀθληταῖς μετὰ τὸν ἀγῶνα στέφανος, οὕτω καὶ αὐτοῖς μεγάλη καὶ αἰώνιος χαρὰ καὶ εὐφροσύνη ἐν τοῖς οὐρανοῖς γενήσεται· οἵαν ἔσχεν Ἰωσὴφ μετὰ τὰς θλίψεις ἐκείνας· οἵαν ὁ μέγας Δανιὴλ μετὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς ἐπιβουλὰς τῶν βασιλικῶν· οἵαν ἔχει νῦν ὁ Παῦλος στεφανούμενος ὑπὸ τοῦ σωτῆρος· οἵαν προσδοκῶντες, καὶ οἱ πανταχοῦ τοῦ θεοῦ λαοὶ, ταῦτα βλέποντες, οὐκ ἠθύμησαν τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεδυναμώθησαν τῇ πίστει, καὶ πλέον ηὔξησαν τὴν προθυμίαν. πληροφορηθέντες γὰρ ὅτι τῆς συκοφαντίας καὶ ἀσεβείας τῶν αἱρετικῶν, καταγινώσκουσι μὲν τοῦ διώκοντος, συντρέχουσι δὲ τοῖς διωκομένοις τῇ γνώμῃ καὶ τῇ ὁμοφροσύνῃ· ἵνα καὶ αὐτοὶ τὸν τῆς ὁμολογίας ἀπολάβωσι στέφανον.

80. Πολλὰ μὲν οὖν ἄν τις δύναιτο λέγειν κατὰ τῆς μυσαρᾶς καὶ χριστομάχου ταύτης αἱρέσεως· πολλὰ δὲ καὶ ἀποδεῖξαι ἄν τις εἶναι προοίμια τοῦ ἀντιχρίστου, τὰ ἐπιτηδεύματα Κωνσταντίου. ἐπειδὴ δὲ, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐδέν ἐστιν ὁλόκληρον ἐν αὐτῇ, πανταχόθεν δὲ ῥύπου καὶ πάσης ἀσεβείας πεπλήρωται, ὥστε (3) καὶ μόνον ἐξ ἀκοῆς φευκτέαν αὐτὴν εἶναι, ὡς ἐξέραμα κυνὸς, καὶ δρακόντων ἰόν· ἔστι δὲ καὶ (4) Κωστύλλιος ἐκ φανεροῦ τὴν εἰκόνα φέρων τοῦ ἀντικειμένου· ἵνα μὴ μακρὸς ὁ λόγος γένηται, διὰ τοῦτο καλὸν ἀρκεσθῆναι τῇ θείᾳ γραφῇ, καὶ πάντας αὐτῇ πεισθῆναι παραγγελλούσῃ διά τε τὰς ἄλλας αἱρέσεις, καὶ μάλιστα διὰ ταύτην· ἔστι δὲ αὐτῆς τὸ παράγγελμα τοῦτο· „ἀπόστητε, „ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκεῖθεν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ (5) „ἅψησθε, ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, οἱ „φέροντες τὰ σκεύη κυρίου.„ τοῦτο γὰρ πρὸς διδασκαλίαν ἀρκεῖ πᾶσιν· ἵν' εἰ μέν τις ἠπατήθη παρ' αὐτῶν, ἐξελθὼν (6) ὡς ἀπὸ Σοδόμων μηκέτι πρὸς αὐτοὺς (7) ἐπιστρέψῃ, μήπως πάθῃ τὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Λώτ. εἰ δέ τις καθαρὸς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἀσεβοῦς ταύτης αἱρέσεως διέμεινεν, ἐχέτω τὸ καύχημα ἐν Χριστῷ λέγων· οὐκ „ἐξεπετάσαμεν χεῖρας ἡμῶν πρὸς θεὸν ἀλλότριον, „ οὐδὲ προσεκυνήσαμεν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν, οὐδὲ ἐλατρεύσαμεν τῇ κτίσει παρὰ σὲ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεὸν, διὰ τοῦ σοῦ λόγου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοὶ τῷ πατρὶ, καὶ σὺν αὐτῷ τῷ λόγῳ ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(8) (Ἀθανασίου ἐπισκόπου πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ μοναχοὺς περὶ τῶν γεγενημένων παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίου. οὗτος ὁ λόγος δι' ὅλου, κατὰ Κωνσταντίου συντέτακται τῷ Πάπᾳ.)

(1) Reg. μᾶλλον. Baſil. μάλα γινώσκουσι.
(2) ὡς deeſt in Reg.
(3) Sic Reg. Editi vero ὥστε μὴ ἀκοῦ. Ibid. Reg. φευκταίαν.
(4) Sic Reg. & Baſil. & ita legerat Nannius qui vertit *Coſtillius*. Videnturque Editores ſuo marte eam vocem immutaſſe, mendum eſſe rati.
(5) Ita Reg. & Græcus Scripturæ textus. Editi ἅπτεσθε. Paulopoſt Editi τοῦ κυρίου. In Reg. & G. S. T. τοῦ deeſt.
(6) Ita Reg. & Baſil. In editis ὡς deeſt.
(7) Sic Reg. Editi vero ὑποστρέψῃ.
(8) Solent amanuenſes titulum tractatuum ad calcem ſubnectere. Hinc eſt quod hæc verba reperiuntur in omnibus cum Editis, tum Manuſcriptis: ſed male in Editis ſic poſita ſunt, ut ſubſequentis Conteſtationis titulus eſſe videantur.

Digitized by Google

A

81. (1) Διαμαρτυρία δευτέρα.

Τάδε δημοσίᾳ διαμαρτύρεται διὰ τῶν ἑξῆς ὑπογραφόντων ὁ λαὸς τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καθολικῆς ἐκκλησίας, ὅ ἐστιν ὑπὸ Ἀθανάσιον τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον.

Ἤδη μὲν διεμαρτυράμεθα, περὶ ἧς πεπόνθαμεν νυκτερινῆς ἐφόδου, ἡμεῖς τε καὶ τὸ κυριακόν· εἰ καὶ διαμαρτυρίας χρεία οὐκ ἦν, ἐφ' οἷς πᾶσα ἡ πόλις ἔγνωκέ τε καὶ γινώσκει. τά τε γὰρ εὑρεθέντα σώματα τῶν ἀναιρεθέντων, δημοσίᾳ προτέθη, B καὶ τὰ ἐν τῷ κυριακῷ ὅπλα τε καὶ τόξα κέκραγε τὴν παρανομίαν. ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν ὁ λαμπρότατος Δοὺξ Συριανὸς βιάζεται πάντας συνθέσθαι αὐτῷ, ὡς ὅτι θόρυβος γέγονεν, οὔτε τινὸς ἀποθανόντος· ἔλεγχος δὲ ὅπως οὐκ ὀλίγος, μὴ γεγενῆσθαι ταῦτα κατὰ γνώμην τοῦ φιλανθρωποτάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου. οὐκ ἂν γὰρ ἐφοβήθη ἐπὶ τοῖς οὕτω γενομένοις, εἰ ἐκ προστάξεως ταῦτα ἐπεποιήκει. καὶ γὰρ καὶ εἰσελθόντας ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀξιοῦντας μηδενὶ βίαν ποιεῖν, μηδὲ ἀρνεῖσθαι τὰ γενόμενα, ἐκέλευσε, Χριστιανοὺς ἡμᾶς ὄντας, κατακοπῆναι ῥοπάλοις· δεικνὺς καὶ C ἐκ τούτου τὸν γενόμενον νυκτὸς πόλεμον κατὰ τῆς ἐκκλησίας. διὰ τοῦτο καὶ νῦν ταῦτα διαμαρτυρόμεθα, ἤδη καὶ μελλόντων τινῶν ἐξ ἡμῶν ἀποδημεῖν παρὰ τὸν εὐσεβέστατον Αὔγουστον. ὁρκίζομεν δὲ κατὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου, τόν τε ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον, καὶ τοὺς Κουριώσους, ἀνενεγκεῖν πάντα ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν τοῦ Αὐγούστου, καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων. ὁρκίζομεν δὲ καὶ τοὺς ναυκλήρους πάντας, κηρύξαι ταῦτα πανταχοῦ καὶ εἰς ἀκοὰς τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου ἀνενεγκεῖν, καὶ ἐν τοῖς ἐπάρχοις, καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπον δικαστάς· ἵνα γνωσθῇ, ὁ γενόμενος πόλεμος κατὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι ἐν D καιροῖς τοῦ Αὐγούστου Κωνσταντίου ἐποίησε Συριανὸς γενέσθαι μάρτυρας παρθένους τε καὶ ἄλλους (2) πολλούς. ἐπιφωσκούσης γὰρ τῇ πρὸ πέντε εἰδῶν Φεβρουαρίων, τουτέστι τῇ ιδʹ τοῦ Μεχὶρ μηνὸς, ἀγρυπνούντων ἡμῶν ἐν τῷ κυριακῷ, καὶ ταῖς εὐχαῖς σχολαζόντων· συνάξις γὰρ ἔμελλε τῇ παρασκευῇ γίνεσθαι· ἐξαίφνης περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐπῆλθεν ἡμῖν τε καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ λαμπρότατος Δοὺξ Συριανὸς μετὰ πολλῶν λεγεώνων στρατιωτῶν, ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ βέλη, καὶ ἄλλα πολεμικὰ σκεύη, καὶ τὰς περικεφαλαίας ἐπὶ τῶν κεφαλῶν. καὶ ἀληθῶς εὐχομένων ἡμῶν καὶ ἀναγνώσεως γινομένης, τὰς μὲν θύρας κατέαξαν. ὡς δὲ τῇ βίᾳ τοῦ πλήθους ἠνεῴχθησαν αἱ θύραι, ἐκέλευ- E σε· καὶ οἱ μὲν ἐτόξευον, οἱ δὲ ἠλάλαζον, καὶ κτύπος ἐγίγνετο τῶν ὅπλων, καὶ τὰ ξίφη ἀντέλαμπεν τῷ ἐκ τῶν λύχνων φωτί. καὶ λοιπὸν τὰ ἐκ τούτου, παρθένοι ἀνῃροῦντο, καὶ πολλοὶ κατεπατοῦντο, καὶ συνέπιπτον ἀλλήλοις, ἐπερχομένων τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄνδρες τοξευόμενοι ἐθανατοῦντο. ἔνιοι δὲ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐπὶ τὸ διαρπάζειν ἐτρέποντο, καὶ γυμνοῦσι (3) ἴσων τὰς παρθένους, ὧν ὅτε φόβος ἦν αὐταῖς μείζων τοῦ θανάτου, τὸ κἂν ἄλλως ἅπτεσθαι τινὰς αὐτῶν. καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου, προτρέπων πάντας εὔχεσθαι. ὁ δὲ Δοὺξ ἐστρατήγει, ἔχων μεθ' (4) ἑαυτοῦ καὶ Ἰλάριον τὸν Νοτάριον, συνεργὸν ἑαυτοῦ, οὗ καὶ τὸ τέλος ἔδειξεν. ὁ μὲν γὰρ ἐπίσκοπος ἑλ- F κόμενος, παρ' ὀλίγον διεσπάσθη. παραλυθεὶς γοῦν μεγάλως, καὶ ὡς νεκρὸς γενόμενος, οὐκ οἴδαμεν πῶς γέγονεν ἀφανὴς παρ' αὐτῶν. ἀποκτεῖναι γὰρ αὐτὸν ἐσπούδαζον. οἱ δὲ ὡς εἶδον πολλοὺς ἀποθανόντας, προσέταξαν τοῖς στρατιώταις, ἀφανῆ τὰ σώματα καταστῆσαι τῶν τετελευτηκότων. αἱ δὲ καταλειφθεῖσαι νεκραὶ ἁγιώτα-

81. *Conteſtatio ſecunda.*

Hæc palam conteſtatur per eos qui poſtea ſubſcribent, Populus Alexandrinus Catholicæ Eccleſiæ; quæ eſt ſub Athanaſio reverendiſſimo Epiſcopo.

Conteſtati jam ſumus de nocturna in nos & in Cyriacum facta invaſione: tametſi conteſtatione opus minime erat, circa rem univerſæ civiteti notam exploratamque. Cæſorum namque inventa corpora palam expoſita ſunt: arma item & tela in Cyriaco reperta ſcelus proclamarunt. Quie temen poſt factam conteſtationem clariſſimus Dux Syrianus omnes vi compellit ut ſecum fateentur, nullum extitiſſe tumultum, nullum occiſum fuiſſe: quod ſane haud leve argumentum eſt hæc præter ſententiam humaniſſimi Auguſti Conſtantii admiſſa fuiſſe. Nequaquam enim ob talia geſte metueret, ſi juſſus illa egiſſet. Nemque ille nos ſe adeuntes, rogantesque nulli ut vim inferret, neve geſte negaret, juſſit nos, licet Chriſtianos, concidi fuſtibus: ee re declarans nocturnum bellum contra Eccleſiam geſtum fuiſſe. Quapropter hæc jam iterum conteſtamur, quibuſdam ex nobis ad piiſſimum Auguſtum proficiſci jam parantibus. Adjuramus autem per omnipotentem Deum, pro ſalute piiſſimi Auguſti Conſtantii, Præfectum Ægypti Maximnm, & Curioſos, ut omnia Auguſti pietati & clariſſimorum Præfectorum poteſtati referant. Adjuramus item naucleros omnes, ut hæc ubique renuncient, & ad eures piiſſimi Auguſti referant, ed Præfectos etiam & ad omnes per ſingula loca Judices; ut bellum edverſus Eccleſias geſtum compertum ſit, nemoque ignoret, temporibus Auguſti Conſtentii, Syrianum, Virgines alioſque multos effeciſſe martyres. Illuceſcente namque quinto idus Februarii die, id eſt decimo quarto menſis Mechir, nobis in Cyrieco vigilias agentibus, & orationi vecantibus (ſynaxis enim die pareſceves futura erat) circa mediam noctem derepente in nos & in Eccleſiam irrupit præclariſſimus Dux Syrianus cum multis legionibus militum, armis, ſtrictis gladiis, telis galeiſque inſtructorum. Nobis autem orantibus, peractaque lectione, jenuas illi confregere. Foribuſque vi multitudinis patefactis, ejus juſſu alii ſagittas emittere, alii bellicum clamare, hinc armorum ſtrepitus inſonare, enſes ad lampadum ſplendorem emicare. Poſt hæc Virgines occiſæ, multi conculcati confertim, irrumpentibus militibus, corruere, viri ſagittis confoſſi cadere: nonnulli ex militibus ed prædam verſi, Virgines nudarunt, quibus vel minimus aliorum contactus ipſa morte acerbior erat. Porro Epiſcopus in throno tunc ſedens, omnes cohortabatur ad orandum. Dux autem agmen agebat comite ſibi Hilario Notario, qui illa machinabatur quæ rerum exitus declaravit. Epiſcopus namque raptatus, tantum non diſcerptus eſt. In magnum itaque animi deliquium lapſus, ac fere exſtinctus, neſcimus quorſum ſe illorum oculis ſubduxerit: nam eum interficere tentabant. Deinde ubi cæſos permultos conſpexere, militibus juſſerunt ut defunctorum corpora amolirentur occultarentque. Sanctiſſimæ porro Virgines quæ mortuæ relictæ fue-

(1) Primæ Conteſtatio interiit, ob cauſam ſupra allatam in Monito & num. 49.

(2) Sic Reg. Baſil. & Felck. 7. In Editis πολλοὺς deeſt. Quod ſequitur autem πρὸ πέντε εἰδῶν (Reg. ἰδῶν) Φεβρουαρίων Nannius vertit, *quinto calendas Februarias*, ſed perperam, nam, teſte Felckmanno, in Græcis codicibus, quibus uſus Nannius eſt, eadem quæ ſupra lectio habetur: ut ſimiliter paulo infra. Ibid. Reg. & Baſil. Μεχὶρ, Editi vero Μεχὴρ. Syriani irruptio enarratur item pag. 246. & pag. 264.

(3) Sic Reg. & Baſil. Editi ὅσων.

(4) Sic Reg. Editi αὐτοῦ.

fuerant, in monumentis ſepultæ ſunt, eam gloriam adeptæ, ut ipſis piiſſimi Conſtantii temporibus martyres fuerint. Diaconi autem in ipſo Cyriaco plagis conciſi, ac concluſi ſunt. Neque tamen hic conſtitit eorum facinus: nam poſt ea geſta quivis arbitratu ſuo, quam poſſet januam confringebat, ut aperiret, ac quæ intus erant perſcrutaretur atque diriperet: imo ad ea uſque loca penetrarunt, quo ne Chriſtianis quidem omnibus liceat ingredi. Hæc novit ipſe Dux civitatis Gorgonius, qui illic aderat. Certe haud leve indicium illud eſt hoſtilis ejuſmodi incurſus, quod arma, tela, enſeſque eorum qui irruperant, in Cyriaco relicta ſint: etiamnum enim in Eccleſia ſuſpenſa ſunt, ut ne id illi inficias ire valeant. Nam ſæpe exercitus Dynamium atque ducem miſit qui ea auferrent: quod nondum conceſſimus, donec res omnibus ſit explorata. Si itaque edictum illud ſit, ut nos perſequutionem patiamur, parati ſumus omnes ad martyrium ſubeundum: ſin hoc Auguſti placitum non ſit, rogamus Ægypti Præfectum Maximum, Magiſtratuſque omnes, ut eum deprecentur, ne talia in poſterum illi aggrediantur. Rogamus item ut hæc noſtra ſupplicatio offeratur illi: ut ne ſcilicet alium Epiſcopum huc intrudere conentur: ad necem enim uſque obſtitimus ob deſiderium reverendiſſimi Athanaſii, quem ab initio nobis Deus dedit ſecundum ſucceſſionem Patrum noſtrorum: quem ipſe piiſſimus Conſtantius cum litteris & juramentis huc tranſmiſit. Speramus enim ſi id ejus pietati allatum fuerit, res eum geſtas indigne laturum, nihilque contra juramenta admiſſurum, ſed juſſurum nobiſcum ut maneat Epiſcopus noſter Athanaſius. Conſulibus poſt conſulatum clariſſimorum Arbæthionis & Colliani deſignandis, Mechir 17. quæ eſt pridie idus Februarii.

(Epiſtola porro ſuperius ſcripta ad omnes ubique Monachos, deſinit ad ea quæ Alexandriæ geſta ſunt in ordinatione Georgii Cappadocis Ariani, olim fiſcorum exceptoris. Sequens autem Epiſtola, quæ res in Synodis Arimini & Seleuciæ in Cappadocia geſtas enarrat, prædictum Georgium ait Seleuciæ fuiſſe damnatum. Itaque Epiſtola ad Monachos rectius prior poſita eſt, quæ tamen in exemplari ſecunda habetur.)

ταὶ παρθένοι ἐτάφησαν ἐν τοῖς μνήμασιν, ἔχουσαι καύχημα, ὅτι ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίου γεγόνασι μάρτυρες· διάκονοι δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κυριακῷ κατεκόπτοντο πληγαῖς, καὶ συνεκλείοντο. οὐκ ἄχρι δὲ τούτου (1) ἔστη τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὸ ταῦτα γενέσθαι, ὁ βουλόμενος λοιπὸν, ἣν ἠδύνατο θύραν κατεαγνὺς ἤνοιγε, καὶ ἠρεύνα, καὶ ἥρπαζε τὰ ἔνδον· καὶ εἰς τοιούτους τόπους εἰσήρχοντο, εἰς οὓς οὐδὲ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς ἔξεστιν εἰσελθεῖν. οἶδε ταῦτα καὶ ὁ στρατηγὸς τῆς πόλεως Γοργόνιος· ἐκεῖ γὰρ ἦν. οὐ μικρὸς γὰρ ἔλεγχος τῆς τοιαύτης πολεμικῆς ἐφόδου, τὸ ἐν τῷ κυριακῷ καταλιπεῖν τὰ παρὰ τῶν εἰσελθόντων ὅπλα καὶ βέλη, καὶ ξίφη· μέχρι γὰρ νῦν ἐκρεμάσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα (2) μὴ ἀρνήσασθαι δυνηθῶσι. καὶ γὰρ πολλάκις ἀπέστειλε τὸν τῆς τάξεως Δυνάμιον, καὶ τὸν στρατηγὸν, θέλων αὐτὰ ἆραι· καὶ τέως οὐ συνεχωρήσαμεν, ἕως πᾶσι γνωσθῇ. εἰ μὲν οὖν πρόσταγμά ἐστι, διώκεσθαι ἡμᾶς, ἕτοιμοι πάντες μαρτυρῆσαι. εἰ δὲ μή ἐστι τοῦ Αὐγούστου πρόσταγμα, ἀξιοῦμεν τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον, καὶ τοὺς πολιτευομένους πάντας, ἀξιῶσαι αὐτὸν, μηκέτι τοιαῦτα ἐπιχειρῆσαι. ἀξιοῦμεν δὲ καὶ ταύτην ἡμῶν τὴν δέησιν ἀνενεχθῆναι, ἵνα μὴ ἄλλον τινὰ ἐπίσκοπον ἐπιχειρήσωσιν ἀναγαγεῖν ὧδε· μέχρι (3) γὰρ θανάτου ἐστήκαμεν, αὐτὸν ἐπιθυμοῦντες τὸν αἰδεσιμώτατον Ἀθανάσιον, ὃν ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς ἡμῖν δέδωκε, κατὰ διαδοχὴν τῶν πατέρων ἡμῶν. ὃν καὶ αὐτὸς ὁ εὐσεβέστατος Αὔγουστος Κωνστάντιος, μετὰ γραμμάτων καὶ ὅρκων ἀπέστειλε. πειθόμεθα γὰρ, ὅτι ἐὰν μάθῃ ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ, ἀγανακτήσει μὲν ἐπὶ τοῖς γενομένοις, οὐδὲν δὲ παρὰ τοὺς ὅρκους ποιήσει· ἀλλὰ καὶ πάλιν κελεύσει τὸν ἐπίσκοπον ἡμῶν Ἀθανάσιον μένειν μεθ' ἡμῶν. Τοῖς μετὰ τὴν ὑπατείαν Ἀρβαιθίωνος καὶ (4) Κολλιανοῦ τῶν λαμπροτάτων ἀποδειχθησομένοις ὑπάτοις, Μεχὶρ ιζ΄, ὅπερ ἐστὶ τῇ πρὸ μιᾶς (5) εἰδῶν Φεβρουαρίων.

(Ἡ μὲν προγεγραμμένη πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ μοναχοὺς ἐπιστολὴ, τελευτᾷ εἰς τὰ γενόμενα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ Γεωργίου τοῦ Καππάδοκος (6) ἀπὸ ὑποδεκτῶν, τοῦ Ἀρειανοῦ· ἡ δὲ ἑξῆς ἐπιστολὴ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀριμίνῳ καὶ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας γεγενημένων συνόδων διηγουμένη, τὸν προειρημένον Γεώργιον ἐν τῇ (7) Σελευκείᾳ καθῃρῆσθαι φησίν. ὥστε καλῶς πρώτη τέτακται ἡ πρὸς τοὺς μοναχοὺς, ἐν τῷ ἀντιγράφῳ δευτέρα κειμένη.)

(1) Sic Reg. & Edit. Comm. Editi Pariſ. male, ἐςί. Mox Edit. Par. ὃ βουλόμενος perperam. Reg. & Edit. Comm. recte, ὁ βουλόμενος. Mox Reg. ἣν ἠδύνατο. Editi ἣν ἐβούλετο.

(2) Reg. & Baſilienſ. μὴ δεῖ. Mox Edit. Pariſ. δήμιον, & ita legit Nannius qui vertit, carnificem. Edit. Baſil. & Reg. Δυνάμιον. Erat Dynamius militaris præfectus: quæ vox memoratur item ſupra num. 61.

(3) Sic Reg. γὰρ deeſt in Editis.

(4) Apud Ammianum Marcell. l. 15. c. 8. p. 95. legitur Lollianus.

(5) Reg. εἰδῶν Φεβρουαρίων. Nannius, pridie calendarum Februarii. Vide paulo ante. Quæ ſequuntur autem ſunt amanuenſium ſcholion, quod in Reg. ductu calami ſeparatur a præcedentibus.

(6) ἀπὸ ὑποδέκτων. Vide ſupra num. 75. Ibid. Reg. ἐν Ἀριμίνῳ.

(7) Regius codex, Σελευκίᾳ. Poſt καθῃρῆσθαι. Reg. Baſil. habent, φησίν. Quæ ſequuntur autem poſt φησίν, in ſolo Reg. habentur.

IN DUO SEQUENTIA ALEXANDRI ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINI OPUSCULA

ADMONITIO.

1. PLACUIT *ad calcem hujuſce Arianorum Hiſtoriæ Opuſcula duo adtexere, quæ Arianiſmi ſpectant initium. Primo edimus* καθαίρεσιν *ſeu depoſitionem Arii & ſociorum: ita ſcilicet nuncupatam in codice Regio, unde ea deſumta eſt, licet proprie nihil illa ſit aliud, niſi Oratio, qua Alexander Archiepiſcopus accitos Alexandrinos Mareoticoſque Presbyteros atque Diaconos, coram hortatur ut Encyclicam ſuam Epiſtolam, qua narratur Arii ſociorumque damnatio, muniant ſuffragio ſuo, atque ſubſcriptione. Hoc Opuſculum antea ineditum Vir Cl. Cotelerius ſuis ad PP. primi ſæculi notis inſeruit p. 317. ne ſcilicet prorſus interiret. Sed cum extra proprium locum ibi poſitum ſit, & alioqui laudata Cotelerii editio, abſumtis incendio exemplaribus prope omnibus, rariſſima evaſerit; huc viſum eſt adjicere: cum præſertim implicatiſſimis Arianorum exordiis haud parum lucis adferat.* 2. *Huic adjungimus Encyclicam Alexandri Epiſtolam, quæ ita præcedenti Depoſitioni cohæret, ut nullatenus debeat ab ea ſegregari, quare operæ pretium fuit illas invicem ſejunctas hic copulare, prout jacent in eodem Regio codice. Habetur hæc Epiſtola apud Socratem lib. 1. c. 6. ſed multis mendis reſperſa: deſiderauturque ibi Alexandrini Cleri ſubſcriptiones. Item legitur illa apud Gelaſium lib. 2. c. 3. cum ſubſcriptionibus, ſed mendis etiam obſita: ſubſcriptioneſque adeo mutilæ ibi ſunt, ut neceſſum prorſus fuerit novam ejus editionem parare, ut inſpicienti cuique palam erit. Narrat hic Alexander res geſtas in exortu Arianæ hæreſis, inque Arii & ſectatorum damnatione: monetque Epiſcopos ne Euſebio Nicomedienſi Arii patrono morem gerant ſi quidem in Hereſiarchæ gratiam litteras ille ſcripſerit.*

ΚΑΘΑΙΡΕΣΙΣ ΑΡΕΙΟΥ

Καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ὑπὸ Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Ἀλέξανδρος, πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτου, (1) παρὼν παροῦσιν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΕΙ καὶ φθάσαντες ὑπεγράψατε οἷς ἐπέσταλκα τοῖς περὶ Ἄρειον, προτρέπων αὐτοὺς, ἀρνήσασθαι μὲν τὴν ἀσέβειαν, πείθεσθαι δὲ τῇ ὑγιαινούσῃ καὶ B καθολικῇ πίστει· καὶ ἐδείξατε ἑαυτῶν ὀρθὴν τὴν προαίρεσιν, καὶ τὴν ἐν τοῖς δόγμασι συμφωνίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· ἔμοι ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ συλλειτουργοὺς ἐπέσταλκα περὶ τῶν περὶ Ἄρειον, ἀναγκαῖον ἡγησάμην· ὑμᾶς μὲν, τοὺς τῆς πόλεως κληρικοὺς συναγαγεῖν· ὑμᾶς δὲ, τοὺς ἀπὸ τῆς Μαρεώτου μεταπέμψασθαι· μάλιστα ὅτι ἀφ' ὑμῶν Χάρης καὶ (2) Πιστὸς πρεσβύτεροι, καὶ Σαραπίων, καὶ Παράμμων, καὶ Ζώσιμος καὶ Εἰρηναῖος διάκονοι, ἠκολούθησαν τοῖς περὶ Ἄρειον, καὶ ἠγάπησαν σὺν αὐτοῖς καθαιρεθῆναι· ἵνα καὶ τὰ νῦν γραφόμενα γνῶτε, καὶ τὴν ἐν τούτοις C συμφωνίαν ἑαυτῶν ἐπιδείξησθε, καὶ τῇ καθαιρέσει τῶν περὶ Ἄρειον καὶ τῶν περὶ Πιστὸν σύμψηφοι γένησθε. πρέπει γὰρ τὰ παρ' ἐμοῦ γραφόμενα γινώσκειν ὑμᾶς, καὶ ἕκαστον, ὡς παρ' αὐτοῦ γραφόμενα, ἐν τῇ καρδίᾳ κατέχειν.

DEPOSITIO ARII

& Sociorum ab Alexandro Alexandriæ Archiepiſcopo.

Alexander, Presbyteris, Diaconiſque Alexandriæ & Mareotæ, præſens præſentibus, dilectis in Domino fratribus, ſalutem.

LICET jam ſubſcripſeritis litteris meis ad Arium ſuoſque miſſis, quibus hortabar illos ut, abnegata impietate, ſanæ & catholicæ fidei obtemperarent: eaque in re rectum propoſitum veſtrum, necnon Eccleſiæ Catholicæ circa dogmata conſonantiam, palam feceritis; attamen quia omnibus etiam ubique terrarum comminiſtris, quæ Arium ſocioſque ejus ſpectant litteris ſignificavi; neceſſe duxi, vos, Urbis clericos, convocare, vos item Mareoticos arceſſere: præſertim cum ex vobis Chares & Piſtus Presbyteri: Sarapion, Parammon, Zoſimus & Irenæus Diaconi, ad Arii partes tranſierint, atque voluerint deponi cum illis; ut nota ſint vobis quæ jam ſcripta ſunt: utque veſtram in hiſce concordiam declaretis, ac depoſitioni Arii, Piſti ſociorumque ſuffragium addatis veſtrum. Par quippe eſt comperta vobis eſſe quæ a me conſcripta ſunt, eaque ſingulos, quaſi quiſque veſtrum ſcripſiſſet, corde complecti.

1. ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ.

(3) Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς ἁπανταχοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, Ἀλέξανδρος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΕΝὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐντολῆς τε οὔσης ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, τη- D ρεῖν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης, ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ (4) παρ' ἑκάστου γινόμενα· ἵνα εἴτε πάσχῃ, εἴτε χαίρῃ ἓν

1. EXEMPLAR.

Cariſſimis honoratiſſimiſque ubique Eccleſiæ Catholicæ comminiſtris, Alexander in Domino ſalutem.

CUM unum ſit Eccleſiæ Catholicæ corpus, in divinisque Scripturis juſſum ſit, ut concordiæ paciſque vinculum ſervetur; conſentaneum eſt ut quæ a ſingulis geruntur invicem ſignificemus, ut ſcilicet ſi membrum quodpiam vel patiatur, vel lætetur, mu- *Epheſ. 4. 3.*

(1) παρὼν παροῦσιν, ſingularis loquendi formula.

(2) Hunc Piſtum eſſe putamus qui Alexandriæ Epiſcopus ab Arianis ordinatus eſt, quippe ſub ipſum Arianiſmi initium inter anteſignanos computabatur; ut paulo infra videre eſt, τῶν περὶ Ἄρειον & τῶν περὶ Πιστὸν, &c.

(3) Titulus apud Socratem lib. 1. c. 6. Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας· τοῖς ἀγαπητοῖς, &c. Apud Gelaſium lib. 2. cap. 3. Καθαιρετικὸς Ἀρείου & τῶν σὺν αὐτῷ δεικνυμένων παρὰ Ἀλεξάνδρου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας τοῖς ἁπανταχοῦ ἐπισκόποις. Τοῖς ἀγαπητοῖς, &c. Epiphanius Scholaſticus Hiſtoriæ Tripartitæ lib. 1. cap. 13. hanc habet Epiſtolam.

(4) Socrat. & Gelaſ. περὶ ἑκάστου. Epiphan. Schol. apud ſingulos. Mox iidem πάσχει ... χαίρει.

tuo omnes una patiamur, vel una lætemur. In noſtra itaque parœcia haud ita pridem exorti ſunt viri improbi, Chriſtique adverſarii, docentes defectionem, quam jure merito quis Antichriſti prodromum ſuſpicetur & vocet. Equidem volebam rem ſilentio tegere, ut in ſolis hæreſeos præfectis malum abſumeretur, ne in cetera loca pervadens, ſimpliciorum quorumdam aures contaminaret. At cum Euſebius jam Nicomediæ Epiſcopus, ratus penes ſe ſita eſſe Eccleſiaſtica omnia, quia ſcilicet, poſtquam relicta Beryto, ambitione motus Nicomedienſium invaſit Epiſcopatum, nulla hujuſce auſus habita eſt ultio; cum ille, inquam, apoſtatarum iſtorum patrocinium ſuſceperit, litteraſque pro iis commendatitias ubique ſcribere aggreſſus ſit, ut quoſdam rei ignaros in hanc turpiſſimam Chriſtique oppugnatricem pertrahat hæreſim: neceſſe mihi fuit haud ignoranti quid in Lege ſcriptum ſit, non ultra rem ſilentio premere, ſed vobis omnibus ſignificare, ut cognoſcatis tum eos qui apoſtatæ effecti ſunt, tum inauſpicata eorum hæreſis verba: & ſi ſcripſerit Euſebius ne animum adhibeatis. Ille quippe cum veterem animi malitiam, quam aliquamdiu occultarat, nunc eorum opera renovare ſtudeat; ſeſe ſimulat eorum gratia ſcribere: opere tamen comprobat, ſe id ſuapte cauſa agere.

Euſebius Nicomedienſis, Arianis patrocinatur.

2. Eccleſiæ autem deſertores hi ſunt: Arius, Achilles, Aithales, Carpones, Arius alter, Sarmates, olim Presbyteri: Euzoius, Lucius, Julius, Menas, Helladius & Gaius, olim Diaconi, ac cum ipſis Secundus & Theonas, olim Epiſcopi nuncupati. Verba autem ab illis adinventa ac præter Scripturarum mentem prolata, hæc ſunt.

Priſcorum Arianorum nomina.

2. Non ſemper Deus, pater fuit; ſed fuit quando Deus, pater non erat. Non ſemper erat Dei Verbum, ſed ex non-exſtantibus factum eſt: Deus enim, qui eſt, non-exſiſtentem ex non-exiſtente condidit: quare erat aliquando cum non eſſet. Res quippe creata, reſque facta eſt Filius, neque ſimilis eſt Patri ſecundum ſubſtantiam: neque verum & naturale Verbum eſt Patris: neque vera ejus Sapientia: ſed una ex rebus factis, conditiſque: abuſive autem Verbum dicitur & Sapientia, cum factus ipſe ſit per proprium Dei Verbum, & per eam quæ in Deo eſt Sapientiam, in qua cum cetera omnia, tum eum ipſum fecit Deus. Quapropter natura ſua mutari atque verti poteſt, perinde atque omnia rationabilia. Extraneum autem, alienum atque ſemotum Verbum eſt a Dei ſubſtantia. Inenarrabilis etiam eſt Pater Filio: nam neque perfecte, neque accurate Patrem novit Verbum, neque perfecte illum videre poteſt. Etenim ne ſuam quidem ſubſtantiam novit Filius, ſicuti illa eſt. Propter nos quippe factus eſt, ut nos illo quaſi inſtrumento crearet Deus: neque exſtitiſſet, niſi nos Deus condere voluiſſet. Sciſcitante quodam, num perinde mutari poſ-

Arianorum blaſphemiæ.

Tantillum variat Epiphanius Scholaſticus.

A μέλος, ἢ συμπάσχωμεν, ἢ συγχαίρωμεν ἀλλήλοις. ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν παροικίᾳ ἐξῆλθον νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι διδάσκοντες ἀποστασίαν, ἣν εἰκότως ἄν τις πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου (1) ὑπονοήσειε καὶ καλέσειε. καὶ ἐβουλόμην μὲν σιωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, (2) ἵν' ἴσως ἐν τοῖς προστάταις μόνοις ἀναλωθῇ τὸ κακὸν, καὶ μὴ εἰς ἑτέρους τόπους διαβὰν τὸ τοιοῦτον, ῥυπώσῃ τινῶν ἀκεραίων τὰς ἀκοάς. ἐπειδὴ δὲ Εὐσέβιος ὁ νῦν ἐν τῇ Νικομηδείᾳ, νομίσας ἐπ' αὐτῷ κεῖσθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας, ὅτι καταλείψας τὴν Βηρυτὸν, καὶ (3) ἐποφθαλμίσας τῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων, καὶ οὐκ B (4) ἐκδεδίκασται κατ' αὐτοῦ, προΐσταται καὶ τούτων τῶν ἀποστατῶν, καὶ γράφειν ἐπεχείρησε πανταχοῦ συνιστῶν αὐτοὺς, (5) ὅπως ὑποσύρῃ τινὰς ἀγνοοῦντας, εἰς τὴν αἰσχίστην ταύτην καὶ χριστομάχον αἵρεσιν· ἀναγκαῖον ἔσχον εἰδὼς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον, μηκέτι μὲν σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκητε τούς τε ἀποστάτας γενομένους, καὶ τὰ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν δύστηνα (6) ῥήματα· καὶ ἐὰν γράφῃ Εὐσέβιος, μὴ προσέχητε· παλαιὰν γὰρ αὐτοῦ κακόνοιαν τὴν χρόνῳ σιωπηθεῖσαν, νῦν διὰ τούτων ἀνανεῶσαι βουλόμενος, C σχηματίζεται μὲν ὡς ὑπὲρ τούτων (7) γράφων· ἔργῳ δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ σπουδάζων τοῦτο ποιεῖ.

2. Οἱ μὲν οὖν ἀποστάται γενόμενοί εἰσιν, Ἄρειος καὶ (8) Ἀχιλλᾶς καὶ Ἀειθαλῆς, καὶ Καρπώνης καὶ ἕτερος Ἄρειος, καὶ Σαρμάτης, (9) οἱ ποτὲ πρεσβύτεροι· καὶ Εὐζώϊος, καὶ Λούκιος, καὶ (10) Ἰούλιος, καὶ Μηνᾶς, καὶ Ἑλλάδιος, καὶ Γάϊος, οἱ ποτὲ διάκονοι· καὶ σὺν αὐτοῖς Σεκοῦνδος καὶ Θεωνᾶς, οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπίσκοποι. τοῖα δὲ (11) παρὰ τὰς γραφὰς ἐφευρόντες λαλοῦσιν, ἐστὶ ταῦτα.

2. Οὐκ ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ θεὸς D πατὴρ οὐκ ἦν. οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν· ὁ γὰρ ὢν θεὸς τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε· διὸ καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ υἱός· οὔτε δὲ ὅμοιος κατ' οὐσίαν τῷ πατρί ἐστιν· οὔτε ἀληθινὸς, καὶ φύσει τοῦ πατρὸς λόγος ἐστίν· οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστιν· ἀλλ' εἷς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστι· καταχρηστικῶς δὲ λέγεται λόγος καὶ σοφία, γενόμενος (12) καὶ αὐτὸς τῷ ἰδίῳ τοῦ θεοῦ λόγῳ, καὶ τῇ ἐν τῷ θεῷ σοφίᾳ, ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα καὶ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ θεός. διὸ καὶ τρεπτός ἐστι καὶ ἀλλοιωτὸς τὴν φύσιν, ὡς καὶ πάντα τὰ λογι- E κά. ξένος τε καὶ ἀλλότριος καὶ ἀπεσχοινισμένος ἐστὶν ὁ λόγος τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας. καὶ (13) ἄρρητός ἐστιν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ· οὔτε γὰρ τελείως καὶ ἀκριβῶς γινώσκει ὁ λόγος τὸν πατέρα, οὔτε (14) τελείως ὁρᾶν αὐτὸν δύναται. καὶ γὰρ καὶ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ οἶδεν ὁ υἱὸς ὡς ἔστι· δι' ἡμᾶς γὰρ πεποίηται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὀργάνου κτίσῃ ὁ θεός. καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ θεὸς ἠθέλησε ποιῆσαι. ἠρώτησε γοῦν τις αὐτοὺς, εἰ δύναται ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τραπῆναι ὡς ὁ διάβολος

(1) Sic Reg. Gelaſ. & codex Leonis Allatii in notis ad Socratem a Valeſio laudatus. Socr. ὑπονοήσει & καλ.

(2) Sic Reg. & Socr. At Gelaſ. ὅπως ἐν τοῖς. Ibid. Socrat. & Gelaſ. ἀποστάταις μόνοις. Epiphan. Schol. *apoſtatas*. Utra lectio ſit germana, dubium.

(3) Ita Reg. probe. Gelaſ. & Socr. ἐποφθαλμιάσας.

(4) Gelaſ. οὐκ ἐκδεδίκηται τὰ κατ' αὐτόν. In codice Leonis Allatii οὐκ ἐκδεδίκηνται τὰ κατ' αὐτοῦ. Reg. & Socr. bene habent οὐκ ἐκδεδίκηται κατ' αὐτοῦ. Epiph. Scholaſt. lectionem Regii aſſerit: *Non eſt in eo ultio ſubſecuta*.

(5) Reg. ὅπως ὑποσύρῃ, Gelaſ. ὅπως ὑποσύρει. Socr. ὅπως ὑποσύρῃ, recte: cui accinit Epiph. Schol. *Si quo modo trahat*. Mox Socrat. & Gelaſ. εἰς τὴν αἰσχίστην. Reg. melius εἰς τὴν αἴσχίστην. Epiph. Schol. *ad hanc peſſimam*.

(6) Socrat. ῥήματα.

(7) Sic Reg. & Gelaſ. & ita legit Epiphan. Schol. at Socrat. γράφει. Mox idem ὡς ὅτι.

(8) Sic Reg. Socrat. Ἄρειος, Ἀχιλλᾶς. Gelaſ. Ἄρειος & Ἀχιλλᾶς καὶ Θαλῆς.

(9) οἱ ποτὲ πρεσβύτεροι hæc notatu digniſſima verba deſunt apud Socrat. & Gelaſ. & apud Epiphanium Scholaſticum qui omnia miſcuit.

(10) Socrat. Ἰουλιανός. Mox illud, οἱ ποτὲ διάκονοι, deſunt apud Socrat. & Gelaſ.

(11) Sic Soc. & Gel. At Reg. minus recte παρὰ τὰς γραφάς. Poſt ἐστὶ ταῦτα Gelaſ. habet δόγμα Ἀρείου: quæ verba cum ad modum tituli, vel ad marginem ſcripta fuiſſent, demum in contextum translata ſunt: quorum loco Florentinus codex a Valeſio laudatus habet: αἱ φωναὶ Ἀρειανοί.

(12) Socrat. & αὐτὸς δὲ. Codex Leonis Allatii, & αὐτὸς δι' ὧν ἐν τῷ ἰδίῳ τοῦ θεοῦ λόγῳ, & ἐν τῇ τοῦ θεοῦ σοφίᾳ. Juxta quem Epiphan. Scholaſt. ſic: *Et ipſe & exiſtens in proprio Dei Verbo & in Dei Sapientia*.

(13) Codex Leonis Allat. ἀόρατος Epiphan. Schol. *inviſibilis*.

(14) τελείως deeſt apud Gelaſ. Mox idem & γὰρ αὐτὸ τὸν.

βολος ἐτράπη· καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν (1) ὅτι δύναται· τρεπτῆς γὰρ φύσεώς ἐστι γενητὸς καὶ κτιστὸς ὑπάρχων.

3. Ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἄρειον, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναισχυντοῦντας, αὐτούς τε καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς, ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατὸν ὄντων, συνελθόντες ἀνεθεματίσαμεν, οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον προσεδέξαντο, σπουδάζοντες (2) ἐγκαταμῖξαι τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν ἀσέβειαν. ἀλλ' οὐκ ἰσχύουσι· νικᾷ γὰρ ἡ ἀλήθεια, καὶ οὐδεμία ἐστὶ „κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, οὐδὲ συμ„φώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαρ. „ τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἢ τίς νῦν ἀκούων οὐ ξενίζεται, καὶ τὰς ἀκοὰς βύει, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ῥύπον τούτων τῶν ῥημάτων ψαῦσαι τῆς ἀκοῆς; τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, „ οὐ καταγινώσκει τούτων λεγόντων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. ἢ τίς ἀκούων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, „μονογενὴς υἱὸς, „ καὶ, δι' αὐτοῦ ἐγένετο πάντα, „ οὐ μισήσει τούτους, φθεγγομένους, ὅτι εἷς ἐστι τῶν ποιημάτων. (3) πῶς γὰρ δύναται εἷς εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, ἢ πῶς μονογενὴς ὁ τοῖς πᾶσι κατ' ἐκείνους συναριθμούμενος, (4) εἴπερ καὶ αὐτὸς κτίσμα ἐστὶ καὶ ποίημα, πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴη, τοῦ πατρὸς λέγοντος· „ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν, „ καὶ, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε; „ ἢ πῶς ἀνόμοιος τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς, ὁ ὢν εἰκὼν τελεία καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, καὶ λέγων, „ὁ ἑωρακὼς „ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα; „ πῶς δὲ εἰ λόγος καὶ σοφία ἐστὶ τοῦ θεοῦ ὁ υἱὸς, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν; ἴσον γάρ ἐστιν αὐτοὺς λέγειν ἄλογον καὶ ἄσοφόν ποτε τὸν θεόν· πῶς δὲ τρεπτὸς καὶ ἀλλοιωτὸς ὁ λέγων, δι' ἑαυτοῦ μὲν, „ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, ἐγὼ „καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· διὰ δὲ τοῦ προφήτου. ἴδετέ „με, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι; „ εἰ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτόν τις τὸν πατέρα δύναται τὸ ῥητὸν ἀναφέρειν· ἀλλὰ ἁρμοδιώτερον τοῦτ' ἂν περὶ τοῦ λόγου νῦν λεγόμενον, ὅτι καὶ γενόμενος ἄνθρωπος οὐκ ἠλλοίωται· ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· „Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ „σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. „ (5) τί δὲ ἄρα ἔπεισεν αὐτοὺς εἰπεῖν, ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονε, καίτοι τοῦ Παύλου γράφοντος, „δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ „δι' οὗ τὰ πάντα; „

4. Περὶ γὰρ τοῦ βλασφημεῖν ὅτι οὐκ οἶδεν τελείως ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, οὐ δεῖ θαυμάζειν, ἅπαξ γὰρ προθέμενοι χριστομαχεῖν, παρακρούονται καὶ τὰς φωνὰς αὐτοῦ λέγοντος· „καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ „γινώσκω τὸν πατέρα. „ εἰ μὲν οὖν ἐκ μέρους ὁ πατὴρ γινώσκει τὸν υἱὸν, δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς μὴ τελείως (6) γινωσκέτω τὸν πατέρα· εἰ δὲ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις· οἶδεν δὲ τελείως ὁ πατὴρ τὸν υἱόν· δῆλον ὅτι καθὼς γινώσκει ὁ πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, οὕτως καὶ ὁ λόγος γινώσκει τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, οὗ καὶ ἐστι λόγος.

5. Ταῦτα λέγοντες καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας γραφὰς πολλάκις ἐνετρέψαμεν αὐτούς. καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετεβάλλοντο, φιλονεικοῦντες εἰς ἑαυτοὺς ἑλκῦσαι τὸ γεγραμμένον· „ὅταν ἔλθῃ ἀσε„βὴς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. „ πολλαὶ γοῦν αἱρέσεις πρὸ αὐτῶν γεγόνασιν, αἵ τινες πλέον τοῦ δέοντος τολμήσασαι, πεπτώκασιν εἰς ἀφροσύνην. οὗτοι δὲ διὰ πάντων (7) ἑαυτῶν τῶν ῥημάτων ἐπιχειρήσαντες εἰς ἀναίρεσιν τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἐδικαίωσαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκείνας ὡς ἐγγύτεροι τοῦ ἀντιχρί-

A ſet Dei Verbum atque diabolus mutatus eſt; non veriti ſunt illi reſpondere, Sane poteſt: nam, utpote factus & creatus, mutabilis eſt naturæ.

3. Hæc Arianos loquentes, hæc impudentiſſime affirmantes, nos, cum Epiſcopis Ægypti & Libyarum prope centum, in unum coacti, illos cum ſectatoribus ſuis anathemate percuſſimus. At Euſebius & ſocii admiſerunt illos, operamque navarunt, ut veritati mendacium, pietati impietatem admiſceant. Sed nequaquam id efficere valebunt: vincit quippe veritas, nullaque *ſocietas luci ad tenebras*, nulla *conſonantia* B *Chriſti ad Belial*. Quis enim unquam talia audivit? quis jam audiens non obſtupeſcat, aureſque non obſtruat, ut ne ejuſmodi verborum ſordes aures ſuas contaminent? Quis hæc Joannis audiens, *In principio erat Verbum*, homines non condemnet, qui ajunt: Fuit aliquando cum non eſſet? Quis ſi hæc Euangelii verba audiat, *Unigenitus Filius*, & *per ipſum facta ſunt omnia*, illos non averſetur hæc loquentes: Una ille eſt ex rebus factis? Nam qui poteſt una ex rebus a ſe factis eſſe, aut qui Unigenitus erit, qui, ut ajunt illi, omnibus C annumeratur, ſi quidem & ille res eſt facta atque creata? Quomodo ex non-exſtantibus factus ille fuerit, cum Pater dicat, *Eructavit cor meum Verbum bonum*, &, *ex utero ante luciferum genui te?* Aut quomodo abſimilis ſubſtantiæ Patris fuerit, qui eſt imago perfecta, ſplendorque Patris, quique ait: *qui vidit me, vidit & Patrem?* Quo pacto ſi Verbum ſeu Ratio & Sapientia Dei, Filius eſt; fuit tempus cum non eſſet? Perinde eſt enim, ac ſi dicerent, Deum aliquando Ratione & Sapientia caruiſſe. Qui item verti mutarive poteſt, qui ait per ſe quidem ipſe: *Ego in Patre, &* D *Pater in me*: &, *Ego & Pater unum ſumus*: per Prophetam vero, *Videte me, quia ego ſum, & non mutor?* Nam etiamſi ad Patrem dictum illud referri queat; aptius tamen de Filio jam dicitur, quia cum factus homo ſit, nequaquam mutatus eſt; ſed, ut ait Apoſtolus: *Jeſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſæcula*. Quis induxit illos ut dicerent, propter nos illum factum eſſe, licet Paulus dicat: *Propter quem omnia, & per quem omnia?*

4. Quod ſpectat autem illam eorum blaſphemiam qua ajunt, Filium non noſſe perfecte Patrem; nequaquam mirandum: cum enim in animum induxerint E Chriſto bellum inferre, oppugnant item hæc illius verba: *Sicut novit me Pater, & ego agnoſco Patrem*. Proinde ſi ex parte tantum Filium novit Pater, conſtat Filium non perfecte cognoſcere Patrem. Quod ſi nefas ſit ita loqui, & ſi Pater perfecte novit Filium; planum eſt ſicut Pater Verbum novit ſuum, perinde Verbum, ſuum noſſe Patrem, cujus ipſum Verbum eſt.

5. Hæc dicendo, atque divinas Scripturas explanando, ſæpenumero illos convicimus. Verum illi, quaſi chamæleontes, mutata ſubinde ſententia, F dictum illud ſibi vindicare nituntur: *Impius cum in profundum venerit, contemnit*. Multæ ſane ante illos exſtitere hæreſes, quæ pluſquam par erat auſæ, in dementiam collapſæ ſunt. At hi qui voculis ſuis omnibus id moliuntur, ut Verbi divinitatem tollant, id effecere, ut quodammodo juſtæ viderentur illæ, cum propius ipſi ad Antichriſtum accedant. Quamobrem pro-

Ariani damnantur in Synodo Alexandrina anno 320.

2. Cor. 6. 14.

Joan. 1. 1.

Joan. 1. 13. & 18.

Pſ. 44. 1.

Pſ. 109. 3.

Heb. 1. 3.

Joan. 14. 9.

Joan 14. 10.

Joan. 10. 30.

Malach. 3. 6.

Hebr. 13. 8.

Hebr. 2. 10.

Joan. 10. 15.

Prov. 18. 3.

(1) Socrat. καὶ δύναται, Gelaſ. ὅτι μὲν δύναται. Ibid. Codex Leonis Allat. οἷα τρεπτῆς ὢν φύσεως καὶ γενητός. Cui conſonat Epiphan. Scholaſt. *tanquam naturæ convertibilis exiſtens, factus ajunt & convertibilis eſt*. Ubi Socrat. καὶ τρεπτὸς ὑπάρχων. Sed longe præſtat Regii cod. & Gelaſii lectio, quam ſequimur.

(2) Socrat. συγκαταμῖξαι.

(3) Socrat. poſt ποιημάτων, habet ὁ υἱός. Idem ibid. πῶς δὲ δύναται ἕν εἶναι, minus recte.

(4) Hæc, εἴπερ καὶ αὐτὸς κτίσμα ἐστὶ καὶ ποίημα deſunt in Socrat. Gelaſ. & Epiphan. Schol. Sed in Reg. leguntur.

(5) Socr. & Gelaſ. τί δέ. Epiph. Schol. *quæ cauſa putas*, &c.

(6) Socrat. & Gelaſ. γινώσκει.

(7) Socr. αὐτῶν τῶν ῥημάτων ἐπιχειρήσαντες ταῖς ἀναιρέσεσι.

proſcripti & anathemate percuſſi ſunt ab Eccleſia. Et A quidem, tametſi de illorum exitio dolemus, cum præſertim illi, poſtquam Eccleſiæ doctrinam didiciſſent, ab illa jam deſciverint; nequaquam tamen magnopere miramur: idipſum enim Hymenæo contigit & Phileto, & ante iſtos Judæ, qui cum Salvatorem ſequutus eſſet, poſtea proditor fuit atque deſertor. Porro de his ipſis, nequaquam nobis prævia monita defuere; ſic enim præfatus Dominus eſt: *Videte ne quis vos ſeducat; multi enim venient in nomine meo, dicentes, quia ego ſum, & tempus appropinquavit, &* B *multos ſeducent: nolite ergo ire poſt eos.* Paulus autem hæc a Salvatore edoctus ſcripſit: *Quia in noviſſimis temporibus diſcedent quidam a ſana fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum veritatem averſantium.*

2. Tim. 2. 17.

Luc. 21. 8.

1. Tim. 4. 1.

6. Cum itaque Dominus & Salvator noſter Jeſus Chriſtus per ſe ipſe ita præceperit, & per Apoſtolum res nobis hujuſmodi ſignificaverit; jure nos qui impietatem illorum ipſi coram audivimus, homines, uti ſupra dictum eſt, anathemate damnavimus, ipſoſque a Catholica Eccleſia & fide alienos declaravimus: C remque, cariſſimi atque honoratiſſimi Comminiſtri, veſtræ Religioni indicavimus; ut ne quoſdam ex illis, ſi petulanter vos adire auſi fuerint, recipiatis: neve Euſebio vel alii cuipiam de illis ad vos ſcribenti, fidem habeatis. Nos enim, utpote Chriſtianos, decet, omnes qui contra Chriſtum loquuntur aut ſentiunt, velut Dei hoſtes animarumque corruptores averſari, ac ne quidem Ave illis dicere: ne quando ſcelerum ipſorum participes ſimus, ut præcipit beatus Joannes. Salutate fratres qui vobiſcum ſunt: vos qui mecum ſunt ſalutant.

2. Epiſt. Joan. 10.

τε γενόμενοι. διὸ καὶ ἀπεκηρύχθησαν καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. λυπούμεθα μὲν διὰ τὴν ἀπωλείᾳ τούτων· καὶ μάλιστα ὅτι μαθόντες ποτὲ καὶ αὐτοὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας, νῦν ἀπεπήδησαν. οὐ ξενιζόμεθα δέ· τοῦτο γὰρ καὶ Ὑμεναῖος καὶ Φιλητὸς πεπόνθασι, καὶ πρὸ αὐτῶν Ἰούδας ὁ ἀκολουθήσας τῷ σωτῆρι, ὕστερον γὰρ προδότης καὶ ἀποστάτης γέγονε. καὶ περὶ τούτων δὲ αὐτῶν, οὐκ ἀδίδακτοι μεμενήκαμεν· ἀλλ' ὁ μὲν κύριος προείρηκε· „ βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ. „ πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες, „ ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι· μὴ πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. ὁ δὲ Παῦλος „ μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ σωτῆρος ἔγραψεν· ὅτι ἐν „ ὑστέροις (1) καιροῖς, ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης „ πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις „ δαιμονίων ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν.

6. Τοῦ τοίνυν κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διά τε ἑαυτοῦ παραγγείλαντος, καὶ διὰ τοῦ ἀποστόλου σημαίνοντος περὶ τῶν τοιούτων, ἀκολούθως ἡμεῖς αὐτήκοοι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν γενόμενοι, ἀνεθεματίσαμεν, καθὰ προείπομεν, τοὺς τοιούτους ἀποδείξαντές τε αὐτοὺς ἀλλοτρίους τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τε καὶ πίστεως. ἐδηλώσαμεν καὶ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ, ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοί, ἵνα μήτε τινὰς ἐξ αὐτῶν εἰ προπετεύσαιντο πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, προσδέξησθε, μήτε Εὐσεβίῳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ γράφοντι περὶ αὐτῶν πεισθῆτε. πρέπει γὰρ (2) ἡμᾶς Χριστιανοὺς ὄντας, τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τι καὶ φρονοῦντας, ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέφεσθαι. καὶ μηδὲ χαίρειν τοῖς τοιούτοις λέγειν· ἵνα μή ποτε καὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενώμεθα, ὡς παρήγγειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. προσείπατε τοὺς παρ' ὑμῖν ἀδελφούς· ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύουσι.

D

7. *Alexandriæ Presbyteri.*

De Colutho in Vita Athanaſii.

Colluthus Presbyter hiſce ſcriptis ſuffragor, necnon depoſitioni Arii, eorumque qui ejus impietatis ſectatores ſunt.

Alexander Presbyter, ſimiliter.
Dioſcorus Presbyter, ſimiliter.
Dionyſius Presbyter, ſimiliter.
Euſebius Presbyter, ſimiliter.
Alexander Presbyter, ſimiliter.
Nilaras Presbyter, ſimiliter.
Arpocration Presbyter, ſimiliter.
Agathus Presbyter.
Nemeſius Presbyter.
Longus Presbyter.
Silvanus Presbyter.
Perous Presbyter.
Apis Presbyter.
Proterius Presbyter.
Paulus Presbyter.
Cyrus Presbyter, ſimiliter.

Diaconi.

Ammonius Diaconus, ſimiliter.
Macarius Diaconus.
Piſtus Diaconus, ſimiliter.
Athanaſius Diaconus.
Eumenes Diaconus.
Apollonius Diaconus.
Olympius Diaconus.
Aphthonius Diaconus.

7. (3) Ἀλεξανδρείας πρεσβύτεροι.

Κόλλουθος πρεσβύτερος σύμψηφός εἰμι τοῖς γεγραμμένοις, καὶ τῇ καθαιρέσει Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσεβησάντων.

Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Διόσκορος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Διονύσιος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Εὐσέβιος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
E Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, ὁμοίως.
(4) Νιλαρᾶς πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Ἁρποκρατίων πρεσβύτερος, ὁμοίως.
Ἀγαθὸς πρεσβύτερος.
Νεμέσιος πρεσβύτερος.
Λόγγος πρεσβύτερος.
Σιλβανὸς πρεσβύτερος.
(5) Περοῦς πρεσβύτερος.
Ἄπις πρεσβύτερος.
Προτέριος πρεσβύτερος.
Παῦλος πρεσβύτερος.
F Κύρος πρεσβύτερος, ὁμοίως.

Διάκονοι.

Ἀμμώνιος διάκονος, ὁμοίως.
Μακάριος διάκονος.
Πιστὸς διάκονος, ὁμοίως.
Ἀθανάσιος διάκονος.
Εὐμενὴς διάκονος.
Ἀπολλώνιος διάκονος.
Ὀλύμπιος διάκονος.
Ἀφθόνιος διάκονος.

(1) Ἀθα-

(1) καιροῖς deeſt apud Gelaſ.
(2) Sic Socrat. & Gelaſ. Reg. ὑμᾶς minus recte.
(3) Hæ ſubſcriptiones habentur tantum apud Gelaſium Cyzicenum, ſed mirum in modum mutilæ.

(4) Gelaſ. Σίλας. Reg. Νιλαρᾶς, quod nomen reperitur item in ſubſcriptionibus pag. 250. ὁμοίως ad ſingula nomina legitur apud Gelaſium.
(5) Gelaſ. Πιρούς.

(1) Ἀθανάσιος διάκονος.	A Athanaſius Diaconus.
Μακάριος διάκονος, ὁμοίως.	Macarius Diaconus, ſimiliter.
Παῦλος διάκονος.	Paulus Diaconus.
Πέτρος διάκονος.	Petrus Diaconus.
(2) Ἀμβυτιανὸς διάκονος.	Ambytianus Diaconus.
Γάϊος διάκονος, ὁμοίως.	Gaius Diaconus, ſimiliter.
Ἀλέξανδρος διάκονος.	Alexander Diaconus.
Διονύσιος διάκονος.	Dionyſius Diaconus.
Ἀγάθων διάκονος.	Agathon Diaconus.
Πολύβιος διάκονος, ὁμοίως.	Polybius Diaconus, ſimiliter.
Θεωνᾶς διάκονος.	Theonas Diaconus.
Μάρκος διάκονος.	Marcus Diaconus.
Κόμοδος διάκονος.	B Comodus Diaconus.
Σεραπίων διάκονος.	Serapion Diaconus.
* Νεῖλος διάκονος.	Nilus Diaconus.
Ῥωμανὸς διάκονος, ὁμοίως.	Romanus Diaconus, ſimiliter.
(3) Μαρεώτου πρεσβύτεροι.	*Mareotæ Presbyteri.*
(4) Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος σύμψηφός εἰμι τοῖς γεγραμμένοις· καὶ τῇ καθαιρέσει Ἀρείου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσεβησάντων.	Apollonius Presbyter, hiſce ſcriptis ſuffragor, necnon depoſitioni Arii, eorumque qui ejus impietatis ſectatores ſunt.
(5) Ἰγγένιος πρεσβύτερος, ὁμοίως.	C Ingenius Presbyter, ſimiliter. *Vide pag. 351.*
Ἀμμώνιος πρεσβύτερος.	Ammonius Presbyter.
Διόσκορος πρεσβύτερος.	Dioſcorus Presbyter.
Σωστρᾶς πρεσβύτερος.	Soſtras Presbyter.
Θέων πρεσβύτερος.	Theon Presbyter.
Τύραννος πρεσβύτερος.	Tyrannus Presbyter.
Κόπρης πρεσβύτερος.	Copres Presbyter.
Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος.	Ammonas Presbyter.
Ὡρίων πρεσβύτερος.	Orion Presbyter.
Σίρηνος πρεσβύτερος.	Serenus Presbyter.
Δίδυμος πρεσβύτερος.	Didymus Presbyter.
Ἡρακλῆς πρεσβύτερος.	Heracles Presbyter.
Βόκκων πρεσβύτερος.	D Boccon Presbyter.
Ἀγαθὸς πρεσβύτερος.	Agathus Presbyter.
Ἀχιλλᾶς πρεσβύτερος.	Achillas Presbyter.
(6) Παῦλος πρεσβύτερος.	Paulus Presbyter.
Θαλέλαιος πρεσβύτερος.	Thalelæus Presbyter.
Διονύσιος πρεσβύτερος, ὁμοίως.	Dionyſius Presbyter, ſimiliter.
Διάκονοι.	*Diaconi.*
Σαραπίων διάκονος, ὁμοίως.	Sarapion Diaconus, ſimiliter.
Ἰοῦστος διάκονος, ὁμοίως.	Juſtus Diaconus, ſimiliter.
Δίδυμος διάκονος.	Didymus Diaconus.
Δημήτριος διάκονος.	E Demetrius Diaconus.
Μαῦρος διάκονος.	Maurus Diaconus.
Ἀλέξανδρος διάκονος.	Alexander Diaconus.
Μάρκος διάκονος.	Marcus Diaconus.
Κόμων διάκονος.	Comon Diaconus.
Τρύφων διάκονος.	Tryphon Diaconus.
Ἀμμώνιος διάκονος.	Ammonius Diaconus.
Δίδυμος διάκονος.	Didymus Diaconus.
Πτολλαρίων διάκονος.	Ptollarion Diaconus.
Σερᾶς διάκονος.	Seras Diaconus.
Γάϊος διάκονος.	Gaius Diaconus.
Ἱέραξ διάκονος.	Hierax Diaconus.
Μάρκος διάκονος.	F Marcus Diaconus.
(7) Θεωνᾶς διάκονος.	Theonas Diaconus.
Σαρμάτων διάκονος.	Sarmaton Diaconus.
Κάρπων διάκονος.	Carpon Diaconus.
Ζώϊλος διάκονος, ὁμοίως.	Zoilus Diaconus, ſimiliter.

* Forte Νεῖλος.

(1) Hic Ἀθανάσιος deeſt apud Gelaſ.
(2) Gelaſ. Ἀμμωνιανός. Poſt ſequentem, Gaium ſcilicet, omnes reliqui Diaconi Alexandrini, decem numero apud Gelaſium deſiderantur.
(3) Gelaſ. Μαρεώτου.
(4) Gelaſ. Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος, ὁμοίως, omiſſis reliquis uſque ad Ἰγγένιος.
(5) Gelaſius Ἰγγένιος. Sequentem vocat Gelaſ. ſic, Ἀμμωνᾶς.
(6) Hi tres poſtremi, Παῦλος, Θαλέλαιος, Διονύσιος, deſunt apud Gelaſium.
(7) Hi quatuor poſtremi, Θεωνᾶς, Σαρμάτων, Κάρπων, Ζώϊλος, deſunt apud Gelaſium.

ADMONITIO

IN QUATUOR ORATIONES

CONTRA ARIANOS.

I. HISTORIÆ *Arianorum ad Monachos a S. Athanaſio miſſæ ſubjungere viſum eſt quatuor Orationes contra Arianos. Namque ſi, ut nonnullorum eſt ſententia, hoc ipſum Opus eſt quod una cum Arianorum hiſtoria ad Monachos miſit S. Athanaſius, proprius hic ejus locus eſt. Sed ſi alii probabilius exiſtiment illas Orationes alias plane eſſe ab Opere ad Monachos miſſo: nec idcirco incommode hic collocantur. Cum enim conſtet eas, poſt intruſum Georgium, a ſancto Athanaſio in ſolitudine tum degente eſſe compoſitas: poteſt utique fieri ut illas nonniſi poſt Epiſtolam ceteraque ad Monachos miſſa Opera ſcripſerit; nam quo definito anno conſcriptæ fuerint, certo dici non poteſt. Sed de his fuſius in Præfatione generali: cetera nunc, quæ ad ipſas adtinent Orationes, proſequamur.*

II. *Supra pagina* 212. *in Admonitione in Epiſtolam Encyclicam ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ jam obſervavimus quatuor dumtaxat eſſe Orationes contra Arianos, non quinque, ut alii editi habent, ipſamque Encyclicam Epiſtolam ab illis Orationibus penitus eſſe diſtinctam: verum operæ pretium eſt plenius hic ea de re diſſerere. Inter ſe non conſentiunt manuſcripti Codices in aſſignando numero Orationum contra Arianos. Seguerianus optimæ notæ Codex quinque numerat, quarum prima eſt Epiſtola Encyclica ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ, ad cujus initium in margine hæc nota legitur, quam noluimus omittere.* Οὗτος ὁ ἐνταῦθα πρῶτος λόγος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἐν τισι τῶν ἀντιγράφων τέταρτος φέρεται. καὶ Σευῆρος δὲ ὁ δυσσεβὴς ἐν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ τρίτου λόγου τῶν κατὰ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης τοῦ ἀπὸ γραμματικῶν, τέταρτον τὸν παρόντα λόγον ὀνομάζει. ὁ δὲ ἐν ὁσίοις Θεόδωρος ἐπίσκοπος τῆς Φαρὰν, ἀνὴρ λόγιος, καὶ συγγράμματα καταλελοιπὼς ἀξιάγαστα, ἐν τῷ κατὰ ἀγνοητῶν αὐτοῦ διαλόγῳ τέταρτον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κατὰ Ἀρειανῶν λόγον ὀνομάζει τὸν καὶ ἐν τῷδε τῷ τεύχει τέταρτον κείμενον, οὗ ἡ ἀρχή· οἱ Ἀρειομανῖται, ὡς ἔοικε, κρίναντες ἅπαξ ἀποστάται γενέσθαι. *Id eſt*: Hæc, quæ hic inſcribitur Oratio prima S. Athanaſii, in aliquibus Exemplaribus quarta dicitur. Et vero impius Severus in vigeſimo tertio capite libri tertii adverſus Joannem a Grammaticis, Cæſareæ in Palæſtina Epiſcopum, quartam appellat præſentem Orationem. At ſanctus Theodorus Epiſcopus Pharan, vir eruditus, qui & egregia reliquit Opera, in ſuo adverſus Agnoetas Dialogo, quartam ſancti Athanaſii Orationem contra Arianos appellat, quæ item iſto in volumine quarta eſt, cujus videlicet initium eſt: Quandoquidem ſemel Ariani, ut videtur, animum induxerunt a veritate deſciſcere. *Hæc ibi, quæ item habentur in Codice Gobleriano, eaque Felckmannus ait eſſe cujuſdam Lectoris Romani nomine qui Codicem Goblerianum ſcripſit. Editi Græci Codices, & mſ. Felckmanni ſecundus licet illam Epiſtolam non inſcribant primam Orationem; tamen eam quam jam nos primam inſcribimus, ſecundam appellant. In Baſilienſi Codice tres primæ Orationes eodem ordine, quo jam a nobis, numerantur: ſed quam quartam inſcribimus, ibi ſexta dicitur; forte nempe quod Epiſtola Encyclica ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ, in aliquibus Codicibus Oratio quarta in Arianos appellatur, & Oratio de Incarnatione Verbi, cujus initium,* οἱ κακότεχνοι, *quinta numeratur, ut in Felckmanni quinto Codice mſ. In Regio mſ. Codice chartaceo tres primæ exſtant Orationes eadem ſerie, ut hac in noſtra Editione, numeratæ, ſed quarta deeſt. In alio Regio optimæ notæ mſ. Codice, qui mediam Operum S. Athanaſii partem continet, duæ ultimæ initio habentur Orationes, quæ item ibidem tertia & quarta nuncupantur. Sed ne diutius in percurrendis manuſcriptis Codicibus immoremur, vide diſcrepantes lectiones quas ſtudioſe collegimus ad initium ſingularum Orationum, nec non Epiſtolæ Encyclicæ ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ, & Tractatus modo memorati de Incarnatione. Multi præterea antiqui Scriptores eodem ordine illas citarunt Orationes ac nos numeramus, ut Cyrillus Alexandrinus, Theodoretus, Juſtinianus Imperator, quemadmodum ſuis in locis obſervamus. Verum nihil opus eſt longiore diſputatione, cum clarum ſit ex hiſce ipſis quatuor Orationibus nihil eas commune cum ullo alio Opere habere, ſed ita inter ſe cohærere, ut unum ipſæ Opus ſimul conficiant, quarum prima ſit principium, quarta autem omnium ſit finis, quam ſane ob cauſam ſola hæc ultima ſolita terminatur concluſione. Ratio autem cur quinque adverſus Arianos Orationes in multis numerentur Codicibus, nulla alia videtur, quam quod in illis Codicibus Epiſtola Encyclica ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ proxime erat ante quatuor Orationes, quæ quidem cum & ipſa ſit in Arianos compoſita, inſcripta idcirco eſt, Oratio prima contra Arianos.*

III. *Superſedemus hic a proponendis ſingularum Orationum argumentis; res enim nos longius deduceret: ſed ſingula, quæ digna obſervatione nobis viſa ſunt, in margine annotare nobis curæ fuit, quæ, cui lubuerit, facile poſſit perluſtrare. Satis interim ſit generatim obſervare, Arianam impietatem plene hic confutari, variaque Arianorum argumenta & reſponſa referri & refelli. Nec vero ſolam Arianorum hæreſim conterit S. Pater; ſed aliorum etiam hæreticorum, qui circa Chriſtum Dominum erraverunt, commenta obiter diſſolvit, ſive qui Chriſtum purum eſſe hominem, ſive qui eum nonniſi phantaſticum habuiſſe corpus, ſive qui quid aliud finxerunt. Quin etiam ita nitide veram de Chriſto Domino fidem exponit, ut ipſorum quoque, qui poſt ipſum exorti ſunt, confodiat hæreſim. Hinc Neſtorium profligat cum docet Chriſtum, Deum licet & hominem, unum tamen eſſe, uniuſque eſſe ejus cum divina tum humana opera: cum Verbum non in hominem deſcendiſſe, ſed hominem factum eſſe oſtendit: cum denique beatam Virginem Mariam,* θεοτόκον Deiparam *ſæpius appellat. Non minus etiam Eutychis errori adverſatur, cum paſſim demonſtrat diſtinctas Chriſti naturas, variaque earum munia diſerte explicat. Hinc ſancti Patres in Conciliis, in quibus illorum hæreticorum damnata impietas eſt, tanti Doctoris teſtimonia adducere, fidemque Catholicam ejus confirmare auctoritate non omiſerunt, uti ad propria loca monuimus.*

IV.

IV. *Photii, qui quidem ipſe quinque S. Athanaſii Orationes contra Arianos numerat, de iiſdem Orationibus judicium non hic duximus prætermittendum. Sic igitur ille Bibliothecæ Codice* 140. ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ ἁγίου (Ἀθανασίου) ὁ κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν αὐτοῦ δογμάτων πεντάβιβλος. τὴν μὲν ἐν φράσει σαφὴς ἐστιν, ὡς καὶ ἐν πᾶσι, καὶ ἀπέριττος καὶ ἀφελὴς, δριμὺς δὲ καὶ βαθὺς, καὶ ταῖς ἐπιχειρήμασιν εὔτονος. καὶ τὸ γόνιμον δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις ἄλλον, ὅσον καὶ θαυμάσιον· λογικαῖς τε μεθόδοις οὐ γυμναῖς καὶ ἀπὸ ψιλῆς λέξεων, ὥσπερ οἱ παῖδες καὶ ἀρτιμαθεῖς μειρακιώδη φιλοτιμίαν ἐνδεικνύμενοι πράττουσιν, ἀλλ' ἐμφιλοσόφως τε καὶ μεγαλοπρεπῶς, καὶ ταῖς ἐννοίαις μόναις καὶ ταύταις διεσχηματισμέναις ἀντέχεται· γραφικαῖς τε μαρτυρίαις καὶ ἀποδείξεσιν εἰς τὸ καρτερὸν κατοχύρωται· καὶ ἁπλῶς ἀρκεῖ τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ πάσης Ἀρειανῶν ἀθροίσεως. καὶ εἴ τις τὸν θεόλογον Γρηγόριον καὶ τὸν θεῖον Βασίλειον ἐκ ταύτης, ὥσπερ πηγῆς, ἀρυσαμένους φαίη τῆς βίβλου τοὺς καλοὺς ἐκείνους καὶ διαυγεῖς τῶν οἰκείων λόγων κατὰ τῆς πλάνης ῥεῖσαι ποταμοὺς, οὐκ ἂν οἶμαι σφαλείη τοῦ παραδείγματος. *Id eſt:* Lecti ſunt ejuſdem Sancti (Athanaſii) libri quinque contra Arium & ejus dogmata. In his, ut & in omnibus ejus Operibus, dictio nitida eſt, ſimplex, nec redundans. Acrem hic ſe præbet & profundum, vehementemque in argumentando: tantaque ejus ubertas eſt quam & admiranda. Logicis autem methodis ita utitur, ut non nude nec in ipſis vocibus verſetur, uti pueri & tyrones adoleſcentes, qui docti videri cupiunt, ſolent agere, ſed philoſophice & magnifice, ſoliſque verborum ſententiis hiſque diverſe innititur. Scripturæ ſimiliter teſtimoniis & probationibus firmiſſime ſe communit. Denique iſtud Opus adverſus univerſam Arianorum aciem poſſit ſufficere. Atque ſi quis ex eo libro tamquam ex ſonte Theologum Gregorium & divinum Baſilium hauſiſſe dixerit pulcros illos & perlucidos ſuarum contra errorem Orationum fluvios, hunc ego non putem a veri ſimilitudine aberraturum. *Hæc Photius.*

(1) ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

1. (2) Αἱ μὲν αἱρέσεις ὅσαι τῆς ἀληθείας ἀπέστησαν, ἐπινοήσασαι μανίαν ἑαυταῖς φανεραὶ τυγχάνουσι, καὶ τούτων ἡ ἀσέβεια πάλαι (3) πᾶσιν ἔκδηλος γέγονε. τὸ γὰρ ἐξελθεῖν ἀφ' ἡμῶν τοὺς ταύτας ἐφευρόντας δῆλον ἂν εἴη, ὡς ἔγραψεν ὁ μακάριος Ἰωάννης, ὅτι τῶν τοιούτων (4) ὅτι ἦν, ὅτι οὐδὲ ἔστι μεθ' ἡμῶν τὸ φρόνημα. διὸ καὶ, ὡς εἶπεν ὁ σωτήρ, μὴ συνάγοντες μεθ' ἡμῶν, (5) σκορπίζουσι μετὰ τοῦ διαβόλου, ἀγρυπνοῦντες τοὺς κοιμωμένους, ἵνα τὸν ἴδιον ἰὸν τῆς ἀπωλείας ἐπισπείραντες, ἔχωσι τοὺς συναποθνήσκοντας (6) ἑαυτοῖς. ἐπειδὴ δὲ ἡ μία τῶν αἱρέσεων ἡ ἐσχάτη, καὶ νῦν ἐξελθοῦσα πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου, ἡ Ἀρειανὴ καλουμένη, δόλιος οὖσα καὶ πανοῦργος, βλέπουσα τὰς πρεσβυτέρας (7) ἑαυτῆς ἀδελφὰς ἄλλας αἱρέσεις ἐκ φανεροῦ στηλιτευθείσας, ὑποκρίνεται περιβαλλομένη τὰς τῶν γραφῶν λέξεις, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῆς ὁ διάβολος, καὶ βιάζεται πάλιν εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον τῆς ἐκκλησίας, ἵνα πλάσασα ἑαυτὴν εἰς Χριστιανὴν, ἀπατήσῃ τινὰς κατὰ Χριστοῦ φρονεῖν τῇ πιθανότητι τῶν παραλογισμῶν· ἄλογον γὰρ οὐδὲν παρ' αὐτῇ· καὶ ἐπλάνησέ (8) γε τῶν ἀφρόνων ἤδη τινὰς, ὥστε τούτους μὴ μόνον φθαρῆναι τῇ ἀκοῇ, ἀλλὰ καὶ λαβόντας κατὰ τὴν Εὔαν γεύσασθαι, καὶ λοιπὸν ἀγνοοῦντας νομίζειν τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὴν βδελυκτὴν αἵρεσιν λέγειν καλήν· ἀναγκαῖον ἡγησάμην προτραπεὶς παρ' ὑμῶν διελεῖν τὴν (9) πτύξιν τοῦ θώρακος τῆς μιαρᾶς αἱρέσεως ταύτης, καὶ δεῖξαι τὴν δυσωδίαν τῆς ἀφροσύνης αὐτῆς·

SANCTI PATRIS NOSTRI

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

ADVERSUS ARIANOS

ORATIO PRIMA.

A 1. OMNES quidem hæreſes, quotquot hactenus a veritate receſſere, evidens eſt inſanas ſibi excogitaſſe opiniones, illarumque impietas omnibus jam dudum eſt patefacta. Dubitari enim non poteſt quin earum auctores ex nobis exierint, quemadmodum ſcripſit beatus Joannes, quandoquidem neque fuit unquam, neque nunc nobiſcum eſt illorum doctrina. Idcirco, ut dixit Salvator, non colligentes nobiſcum, diſpergunt cum diabolo, dormienteſque obſervant, ut ſparſo ſuo exitiali veneno, mortis ſocios habeant plurimos. Quia vero una & poſtrema hæreſum, quæ prævia Antichriſto, modo exorta B eſt, Arianaque appellatur, vaſra & callida, animadvertens antiquiores ſe ſorores alias hæreſes palam notatas, ipſa ſeſe Scripturarum vocabulis, ſui patris diaboli exemplo, ſimulate induit, nihilque non molitur ut in Eccleſiæ paradiſum ſibi regredi liceat, ut Chriſtiana ſpecie aſſumta, aliquos ad prave de Chriſto ſentiendum poſſit falſis argumentationibus adducere; ſiquidem nihil in ſe habet quod rationi ſit conſentaneum: cum, inquam, nihilominus nonnullos inſipientes jam circumvenerit, adeo ut illi non tantum auribus ſint depravati, ſed etiam Evæ ſimiles acceptum errorem guſtaverint, indeque ignorantia ob-C cæcati amarum dulce æſtiment, atque deteſtandam hæreſim appellent bonam: vobis hortantibus neceſſarium duxi thoracis nefandæ hujuſce hæreſis ſinus explicare, atque ejus ſtultitiæ patefacere fœtorem, ut

1. Joan. 2. 19.

Luc. 11. 23.

Ariana hæreſis aliis antiquioribus diſſimilis, quod Scripturæ verbis ſimulate utatur.

Eſaiæ 5. 20.

(1) Ita Regius codex mſ. & Baſilienſis. Seguer. τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγος δεύτερος. Anglicanus, Goblerianus, Felckmanni 1. 2. & 3. habent item cum Editis, λόγος δεύτερος. Omnibonus ita hanc Orationem inſcribit, *contra Arianos Sermo primus*. Sed idem Epiſtolam ad Epiſcopos Ægypti & Libyæ ſic inſcribit, *Athanaſii liber primus contra hæreticos*.

(2) Seguer. αἱ μὲν αἱρέσεις. Idem & Reg. Baſil. Goblet. Felckm. 1. & 3. ὅσαι τῆς ἀληθείας ἀπέστησαν, ἐπινοήσασαι. Alii cum editis, ὅσαι κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπενόησαν.

(3) Regius, πάλαι πρόδηλος γέγονε. Mox Seguerian. τὰς ταύτας ἐφευρόντας.

(4) Sic mſſ. excepto Felckm. 2. qui, ut & Editi, omittit, ὅτι ἦν, quod in Baſilienſ. recenti manu additum eſt. Seguer. habet ὅτ' ἦν.

(5) Felckm. 2. & editio Commel. σκορπίζουσι. Seguerian. ibid. μετὰ διαβόλου.

(6) Sic Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. At alii & editi, αὐτοῖς.

(7) Seguer. Gobler. Felckm. 1. αὐτῆς. Paulopoſt Goblet. & Felckm. 1. poſt στηλιτευθείσας addunt iterum, δόλιος οὖσα καὶ πανοῦργος.

(8) γε deeſt in Regio. Idem & Baſil. Anglic. & Felckm. 3. ἀφρόνων ἤδη τινάς. Seguer. Gobler. Felckm. 1. ἤδη τινας, Editi ἀφρόνων τινάς.

(9) Sic Reg. Seguerian. Anglican. Goblerian. Felckm. 2. & in Baſil. emendatum, in quo legebatur, πύλην. Felckm. 3. πτῆξιν. Editi πτῆξιν mendoſe.

ut qui procul ab ea ſunt remoti, eam magis adhuc fugiant, qui autem ab ea decepti fuerunt, reſipiſcant, spertiſque cordis oculis intelligant, quemadmodum tenebræ noo ſunt lux, nec mendacium veritas, ita Arianam hæreſim bonam minime eſſe, immo vero eos qui Arianos Chriſtianos vocant, multum profecto valdeque errare, tamquam qui nec Scripturas legerint, nec quid ſit Chriſtianiſmus & Chriſtianæ teligionis fides omnino ſciant.

Errant qui Arianos Chriſtianos appellant.

2. Quid enim ſimile hæreſim inter & rectam piamque fidem animadverterunt, ut ougstorie aſſeverent nihil illos mali dicere? Si ita eſt, illis ſane liceat Caipham Chriſtianum nuncupare, proditorem Judam inter Apoſtolos numerare, contendere nihil eos mali feciſſe qui Barabbam præ Salvatore petierunt. Hymenæum & Alexandrum tanquam recte ſentientes commendare, affirmareque Apoſtolum ſalſa illis affinxiſſe. Verum nemo Chriſtianus iſta vel audire voluerit: nemo cum, qui hæc auſit dicere, ſans mente eſſe putaverit. Enimvero pro Chriſto Arius illis eſt, uti Manichæis Manichæus. Similiter pro Moyſe aliiſve viris Sanctis, neſcio quem Sotadem qui ipſis Gentilibus ludibrio eſt, & filiam Herodiadis repererunt. Namque & illius fractos effœminatoſque mores Arius, Thalias quoque ipſe ſcribendo, imitatus eſt, & hujus ſaltatricis ſaltationem ſuis io Dominum maledictis ſaltando & ludendo eſt æmulatus, adeo ut qui in hujuſmodi hæreſim inciderint, mente cooturbentur & deſipiant, & nomen Domini gloriæ mutent io ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, ac denique pro Chriſtianis Ariani nominentur, hocque ſuæ impietatis habeant inſigne. Nec enim ſeipſos conentur defendere, nec quod illis probro eſt in eos falſe conjiciant, qui ſui ſimiles non ſunt, ut etiam Chriſtianos a propriis magiſtris velint appellare, quo oimirum hoc pacto ipſi quoque videantur Chriſtiani appellari. Ne, inqusm, in tam probroſo hoc ſuo nomine erubeſcentes velint nugari: aut ſi vere erubeſcunt, vel ſeſe abſcondant, vel a propria reſiliant impietste. Nec enim unquam populus a propriis Epiſcopis nomen accepit, ſed a Domino in quem & fidem habemus. Hinc licet beati Apoſtoli magiſtri noſtri & Euangelii Salvstoris adminiſtri fuerint, ex illis tamen non nominamur, ſed a Chriſto Chriſtiani & ſumus & dicimur. Hi autem qui ab aliis habent ſuæ fidei originem, congruenter illorum nomine notantur, utpote qui ad eoſdem pertineant.

1. Tim. 1. 20.

Rom. 1. 23.

Nunquam Orthodoxi a propriis Epiſcopis aut magiſtris nomen mutuati ſunt; ſed ſoli heretici a ſuis quiſque ducibus ſunt appellati.

3. Sane cum nos omnes a Chriſto Chriſtiani & eſſemus & nominaremur, ejectus olim eſt

ἵνα οἱ μὲν πόῤῥωθεν ὄντες (1) αὐτῆς, ἔτι φύγωσιν αὐτήν. οἱ δ' ἀπατηθέντες ἀπ' αὐτῆς μετανοήσωσι, καὶ ἀνεῳγμένοις τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς καρδίας (2) νοήσωσιν, ὅτι ὥσπερ τὸ σκότος οὐκ ἔστι φῶς, οὐδὲ τὸ ψεῦδος ἀλήθεια, οὕτως οὐδὲ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσίς ἐστι καλή. ἀλλὰ καὶ οἱ (3) τούτους καλοῦντες Χριστιανοὺς, πολὺ καὶ λίαν πλανῶνται, ὡς μήτε τὰς γραφὰς (4) ἀνεγνωκότες, μήτε ὅλως εἰδότες τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ πίστιν.

2. Τί γὰρ ὅμοιον ἑωρακότες τῆς αἱρέσεως πρὸς τὴν εὐσεβῆ πίστιν φλυαροῦσιν ὡς μηδὲν κακὸν λεγόντων ἐκείνων; (5) τοῦτο ἴσον ἀληθῶς καὶ τὸν Καϊάφαν αὐτοὺς εἰπεῖν Χριστιανὸν, καὶ τὸν προδότην Ἰούδαν ἔτι συναριθμεῖν τοῖς ἀποστόλοις, καὶ τοὺς τὸν (6) Βαραββᾶν αἰτησαμένους ἀντὶ τοῦ σωτῆρος, λέγειν μηδὲν κακὸν πεποιηκέναι, καὶ Ὑμέναιον δὲ καὶ Ἀλέξανδρον συνιστάνειν ὡς καλῶς φρονοῦντας, καὶ ψεύδεσθαι κατ' αὐτῶν τὸν ἀπόστολον. ἀλλ' οὔτε (7) ταῦτ' ἂν ἀκοῦσαι Χριστιανὸς ἀνάσχοιτο, οὔτε τὸν τολμῶντα λέγειν τοῦτο ὑγιαίνειν ἄν, τις τοῦτον ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι. ἀντὶ γὰρ Χριστοῦ, παρ' αὐτοῖς Ἄρειος, ὡς παρὰ Μανιχαίοις Μανιχαῖος, ἀντὶ δὲ Μωϋσέως καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων, (8) Σωτάδην τινὰ ἐξεύρηνται παρ' αὐτοῖς ὃ καὶ παρ' Ἕλλησι (9) γελώμενος, καὶ ἡ θυγάτηρ Ἡρωδιάδος. τοῦ μὲν γὰρ τὸ κεκλασμένον καὶ θηλυκὸν ἦθος (10) μεμίμηται γράφων Ἄρειος καὶ αὐτὸς Θαλείας· τῆς δὲ τὴν ὄρχησιν ἐζήλωσεν ἐξορχούμενος καὶ παίζων ἐν ταῖς κατὰ τοῦ σωτῆρος (11) δυσφημίαις, ὥστε τοὺς ἐμπίπτοντας εἰς τὴν αἵρεσιν, διαστρέφεσθαι μὲν τὸν νοῦν καὶ ἀφρονεῖν, ἀλλάσσειν δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου τῆς δόξης ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀντὶ Χριστιανῶν λοιπὸν Ἀρειανοὺς ὀνομάζεσθαι, (12) τοῦτό τε τῆς ἀσεβείας ἔχειν τὸ γνώρισμα. μὴ γὰρ, προφασιζέσθωσαν, μηδὲ ὀνειδιζόμενοι καταψευδέσθωσαν καὶ τῶν μὴ ὄντων (13) ὡς αὐτοί, οὕτω καλοῦντες καὶ αὐτοὶ τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τῶν διδασκάλων, ἵνα δόξωσι καὶ αὐτοὶ οὕτως καλεῖσθαι Χριστιανοί· μηδὲ αἰσχυνόμενοι τὸ ἐπονείδιστον ἑαυτῶν ὄνομα, παιζέτωσαν· εἰ δὲ αἰσχύνονται, ἐγκαλυπτέσθωσαν, ἢ ἀποπηδάτωσαν ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀσεβείας. (14) οὐδὲ πώποτε γὰρ λαὸς ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐπισκόπων ἔσχε τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κυρίου, εἰς ὃν καὶ τὴν πίστιν ἔχομεν· τῶν γοῦν μακαρίων ἀποστόλων διδασκάλων ἡμῶν γενομένων, καὶ διακονησάντων (15) τὸ τοῦ σωτῆρος εὐαγγέλιον, οὐκ ἐξ ἐκείνων ἐκλήθημεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανοὶ καὶ ἐσμὲν, καὶ ὀνομαζόμεθα. οἱ δὲ παρ' ἑτέρων ἔχοντες τὴν ἀρχὴν ἧς νομίζουσι πίστεως, εἰκότως ἔχουσι καὶ τὴν ἐπωνυμίαν, ὡς αὐτῶν γενόμενοι κτῆμα.

3. Ἀμέλει πάντων ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανῶν ὄντων καὶ καλουμένων, ἐξεβλήθη (16) πάλαι Μαρ-

(1) Seg. Gobl. Felckm. 1. αὐτῆς omittunt. Mox Felckm. 5. ἀπατηθέντες ὑπ' αὐτῆς. Gobler. & Felckm. 1. ὑπ' αὐτῆς.

(2) Sequerianus, Goblen. & Felckm. 1. νοήσωσιν.

(3) Seguer. οἱ τοὺς Ἀρειανοὺς καλοῦντες. Mox πολὺ καὶ abeſt a Gobler. & Felckm. 1. At Felckm. 5. πολλοί εἰσι, &c.

(4) Seguer. Gobler. Felckm. 1. γινώσκοντες. Baſil. ἀναγνώσαντες, & alia manu ἀνεγνωκότες. Reg. ἀναγνόντες. Mox Seguer. Gobler. & Felckm. 1. μηδ' ὅλως.

(5) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. ἔστι γὰρ ἀληθῶς, &c. Ibid. Seguer. Angl. Gobler. αὐτὸς εἰπεῖν. Reg. Baſil. Felckm. 2. αὐτοὺς εἰπεῖν. Editi αὐτὸν εἰπεῖν.

(6) Seguer. Goblerian. Felckm. 1. Βαραββᾶν. Editi & alii Βαραββᾶν.

(7) Seguer. ταῦτ' ἂν ἀκούσαι. Regius, ταῦτα ἀκούσας. Alii & editi ταῦτα ἀκοῦσαι. Mox Anglic. Baſil. Felckm. 2. & 5. λέγειν τοῦτο, ὑγιαίνειν ἄν τις τοῦτον ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι. Sic item Gobler. & Felc. 1. ſed τοῦτον omittunt. Seguer. τοῦτο λέγειν, ὑγιαίνειν ἄν τις ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι. Reg. λέγειν τοῦτο, ὑγιαίνειν ἂν τοῦτον ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι. Editi λέγειν τοῦτο ὑγιαίνειν ἄν τις ταῖς φρεσὶν ὑπολάβοι.

(8) Seguer. Gobler. & Felc. 1. Σωτάδην. Sic etiam emendatum legitur in Anglicano. Porro duos poetas hujus nominis commemorat Suidas, de quibus hæc habet: Σωτάδης Ἀθηναῖος, κωμικὸς τῆς μέσης κωμῳδίας, *Sotades Atheniensis, poeta comicus mediæ comœdiæ*. Σωτάδης Κρὴς, Μαρωνίτης, δαιμονιώδης, ἰαμβογράφος· ἔγραψε φλύακας ἤτοι κιναίδους διαλέκτῳ Ἰωνικῇ, *Sotades Cretenſis, Maronita, Dæmoniacus, Jamborum ſcriptor compoſuit Phlyacas (id eſt, ſcurras) ſive Cinædos, Jonica dialecto*. De iſto ultimo ſermo hic habetur.

(9) Baſilienſis, γελώμενος, & alia manu γελώμενος. Anglicanus γελώμενος.

(10) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. μιμεῖται, & mox, Θαλείας.

(11) Reg. βλασφημίαις. Mox Seguer. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. τὸν νοῦν καὶ φρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν.

(12) Sic Seguer. At alii & editi τοῦτό τε.

(13) Seguerianus, Goblerianus, Felckman. 1. ὡς αὐτοί, καλοῦντες, &c. Mox Seguerian. δόξωσι. Anglican. δοδόξωσι. Editi & alii δόξωσι. Ibidem Seguerianus, Regius, Anglicanus, Goblerian. & Felckman. 1. καλεῖσθαι Χριστιανοί. Alii & editi καλεῖσθαι Ἀρειανοί.

(14) Seguerian. οὐδέποτε. Idem & Reg. ἀπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων ἔσχε. Felckman. 5. habet item ἔσχε. Editi & alii ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων ἔχει.

(15) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. At Reg. Anglic. & Baſil. τὸ τοῦ κυρίου. Editi & alii, τοῦ κυρίου.

(16) πάλαι deeſt in Seguerian. Reg. Goblerian. & Felckm. 1. Pro eo Anglican. πάλιν.

Μαρκίων αἱρέσεως εὑρετὴς, καὶ οἱ μὲν παραμείναντες μετὰ τοῦ ἐκβαλόντος ἐκεῖνον, ἔμειναν Χριστιανοί· οἱ δ' ἀκολουθήσαντες (1) Μαρκίωνι, οὐκέτι μὲν Χριστιανοὶ, Μαρκιωνισταὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν. οὕτω καὶ Οὐαλεντῖνος, καὶ Βασιλείδης, καὶ Μανιχαῖος, καὶ Σίμων ὁ μάγος τοῖς ἀκολουθήσασι μεταδεδώκασι τοῦ ἰδίου ὀνόματος, καὶ οἱ μὲν (2) Οὐαλεντινιανοὶ, οἱ δὲ Βασιλειδιανοὶ, οἱ δὲ Μανιχαῖοι, χρηματίζουσι Σιμωνιανοὶ, καὶ ἄλλοι κατὰ Φρύγας (3) ἀπὸ Φρυγίας, καὶ ἀπὸ Ναυάτου Ναυατιανοὶ προσαγορεύονται. οὕτω καὶ Μελίτιος ἐκβληθεὶς παρὰ Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος, οὐκέτι Χριστιανοὺς ἀλλὰ (4) Μελιτιανοὺς ἐκάλεσε τοὺς ἰδίους· οὕτως ἄρα καὶ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τὸν Ἄρειον ἐκβαλόντος, οἱ μὲν μετὰ Ἀλεξάνδρου μείναντες, ἔμειναν Χριστιανοί· οἱ δὲ συνεξελθόντες Ἀρείῳ, τὸ μὲν ὄνομα τοῦ σωτῆρος (5) ἡμῶν τοῖς μετὰ Ἀλεξάνδρου καταλελοίπασιν, Ἀρειανοὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν ἐκεῖνοι. ἰδοὺ γοῦν καὶ μετὰ θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ κοινωνοῦντες τῷ διαδεξαμένῳ τοῦτον Ἀθανασίῳ, καὶ οἷς (6) ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος κοινωνεῖ, τὸν αὐτὸν ἔχουσι τύπον· καὶ οὔτε ἐκεῖνοι τὸ αὐτοῦ πρὸς ἑαυτοὺς ἔχουσιν ὄνομα, οὔτε αὐτὸς ἐξ ἐκείνων ὀνομάζεται, ἀλλὰ πάντες (7) πάλιν καὶ συνήθως Χριστιανοὶ καλοῦνται. κἂν γὰρ διδασκάλων διαδοχὰς ἔχωμεν, καὶ μαθηταὶ τούτων γινόμεθα· ἀλλά γε τὰ τοῦ Χριστοῦ παρ' αὐτῶν διδασκόμενοι, Χριστιανοὶ οὐδὲν ἧττον ἐσμὲν καὶ καλούμεθα. οἱ δέ γε τοῖς αἱρετικοῖς ἀκολουθοῦντες, κἂν μυρίους διαδόχους (8) ἔχωσιν, ἀλλὰ πάντως τὸ ὄνομα τοῦ τὴν αἵρεσιν ἐφευρόντος φοροῦσιν. ἀμέλει τελευτήσαντος Ἀρείου, (9) πολλῶν δὲ τῶν ἰδίων αὐτὸν διαδεξαμένων, ὅμως οἱ τὰ ἐκείνου φρονοῦντες ἐξ Ἀρείου γνωριζόμενοι, Ἀρειανοὶ καλοῦνται. καὶ θαυμαστόν γε τούτου τεκμήριον, οἱ μὲν ἐξ Ἑλλήνων καὶ νῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐρχόμενοι, ἀφιέντες (10) τὴν τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίαν, οὐ τῶν κατηχούντων λαμβάνουσι τὴν ἐπωνυμίαν, (11) ἀλλὰ τὴν τοῦ σωτῆρος, καὶ ἀντὶ Ἑλλήνων ἄρχονται Χριστιανοὶ καλεῖσθαι· οἱ δὲ πρὸς ἐκείνους ἀπιόντες, καὶ ὅσοι δ' ἂν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας (12) πρὸς τὴν αἵρεσιν μεταβάλλονται, τὸ μὲν Χριστοῦ καταλιμπάνουσιν ὄνομα, καὶ λοιπὸν δὲ Ἀρειανοὶ καλοῦνται, ὡς οὐκέτι τὴν Χριστοῦ πίστιν ἔχοντες, ἀλλὰ τῆς Ἀρείου γενόμενοι μανίας (13) διάδοχοι.

4. Πῶς τοίνυν Χριστιανοὶ, οἱ μὴ Χριστιανοὶ, ἀλλ' Ἀρειομανῖται; ἢ πῶς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἰσὶν, οἱ τὴν ἀποστολικὴν ἀποτιναξάμενοι πίστιν, καὶ καινῶν κακῶν εὑρεταὶ γενόμενοι; οἳ (14) τὰ μὲν τῶν θείων γραφῶν λόγια καταλείψαντες, τὰς δὲ Θαλείας Ἀρείου σοφίαν καινὴν ὀνομάζουσιν, εἰκότως αὐτὸ (15) λέγοντες, καινὴν γὰρ αἵρεσιν ἀπαγγέλλουσι. διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις, ὅτι πολλὰ πολλῶν συνταγμάτων καὶ πλείστας ὁμιλίας (16) εἴς γε τὴν παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν γραψάντων, καὶ παρ'

Tom. I.

Marcion hæreſis auctor: atque hi quidem qui cum illo permanſerunt qui Marcionem expulit, Chriſtiani nomen retinuerunt; qui vero ſecuti ſunt Marcionem, Marcioniſtæ deinceps ſunt appellati. Similiter Valentinus, Baſilides, Manichæus & Simon Magus proprium nomen ſuis aſſeclis impertierunt: unde alii Valentiniani, alii Baſilidiani, alii Manichæi, Simoniani alii, aliique Cataphryges a Phrygia, & a Novato Novatiani nuncupantur. Ita ſimiliter Meletius a Petro Epiſcopo & martyre ejectus, ſuos non jam amplius Chriſtianos ſed Meletianos vocavit. Sic igitur etiam poſtquam beatæ memoriæ Alexander Arium ejecit, hi qui cum Alexandro perſtiterunt, Chriſtiani, ut antea, dicti ſunt; qui autem cum Ario receſſerunt, Salvatoris nomen nobis, qui cum Alexandro remanſimus, reliquerunt, & illi jam inde Ariani ſunt appellati. Hinc ergo qui item poſt Alexandri mortem cum Athanaſio ejus ſucceſſore & aliis quibuſcum ipſe communicat, communicant, eamdem illi retinent formam, neque aliqui inter eos nomine ejus inſigniuntur, neque ipſe illorum, ſed omnes rurſus & conſueto more Chriſtiani vocantur. Tametſi enim magiſtrorum ſucceſſores habemus, quorum efficimur diſcipuli: tamen quia ea, quæ ſunt Chriſti, nos illi docent, Chriſtiani nihilominus & ſumus & dicimur. At qui ſequuntur hæreticos, innumerabiles licet ſucceſſores habuerint, ejus ſemper nomine, qui hæreſis inventor fuit, appellabuntur. Certe etiamſi mortuus ſit Arius multique ex ſuis illi ſucceſſerint, tamen qui ejus propugnant opiniones, ex Ario noti, Ariani vocantur. Et vero non leve hujuſce rei argumentum mihi eſſe videtur, quod qui e Gentilibus etiam nunc ad Eccleſiam accedunt, dimiſſa idolorum ſuperſtitione, non illorum, a quibus inſtruuntur, cognomen accipiunt, ſed Salvatoris, ita ut qui Gentiles dicebantur, Chriſtiani incipiant vocari. Qui autem ad illos abeunt, vel quicumque ab Eccleſia ad hanc hæreſim diſcedunt, Chriſti depoſito nomine, Ariani deinceps nuncupantur, ut qui Chriſti fidem non amplius habeant, ſed Arii furoris ſint facti hæredes.

4. Num igitur æquum fuerit eos Chriſtianos dicere, qui non Chriſtiani, ſed Ariani ſunt? An ad Catholicam Eccleſiam illi pertinent, qui Apoſtolicam fidem excuſſerunt, & novorum malorum auctores fuerunt? qui divinarum Scripturarum oraculis relictis, Arii Thalias novam ſapientiam appellant? quod quidem non immerito ajunt: novam quippe hæreſim annuntiant. Quocirca mirari ſubit, quod cum multi plurimos commentarios & ſermones ſcripſerint in vetus & novum Teſtamentum, nec apud ullos, vel etiam apud

Mmmm gra-

(1) Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. Μαρκίων ἐκεῖνον. Mox iidem & Anglican. Μαρκιωνισταί. Editi & alii Μαρκιωνιανοί. Paulopoſt Seguer. Βασιλείδης.
(2) Sic Seguer. Baſil. Anglic. Felckm. 3. & Gobler. At Reg. & editio Commel. Οὐαλεντινιανοί. Seguer. ibidem Βασιλειανοί.
(3) Sic Seguerian. Anglican. Baſilienſ. Goblerian. Felckm. 1. 2. & 3. In Regio erat quoque κατὰ Φρύγας, ſed male emendatum eſt, κατὰ Φρυγίας. Editi, Καταφρύγες. Mox Seguer. Goblerian. & Felckm. 1. Ναυάτου, Ναυατιανοί. Felckm. 3. Νοβάτου, Ναβατιανοί. Editi & alii, Ναυάτου, Ναυατιανοί. Mox Baſilienſ. Μελίτιος.
(4) Baſil. & Felckm. 3. Μελιτιανούς. Paulopoſt Seg. μακαρίτου Ἀλεξάνδρου. Editi & alii μακαρίου Ἀλεξάνδρου.
(5) Sic Seguerianus, Goblerianus & Felckm. 1. Editi vero & alii, ἡμῶν.
(6) Seguerianus & Regius codex, αὐτὸς ὁ Ἀθανάσιος. Paulopoſt editio Commel. οὔτε ἂν ἐκεῖνοι. Sed ἂν abeſt a Seguer. Regio, & Felckm. 3.
(7) Sic Seguer. Goblerian. & Felckm. 1. At editi & alii, πάλιν συνήθως. Paulopoſt Seguer. Gobler. & Felck. 1. μαθηταὶ τούτων. Editi & alii ἀκροαταὶ τούτων. Mox Seguer. τὰ τοῦ Χριστοῦ. Alii & editi, τὰ Χριστοῦ.
(8) Goblerian. & Felckm. 1. ἔχωσι.
(9) Seguer. πολλῶν τε. Mox Seguer. Reg. Gobler. & Felck. 1. ἐξ Ἀρείου γνωριζόμενοι. Editi & alii ἐξ omittunt.
(10) Sic Seguer. Editi autem & alii τὴν ἐκκλησίαν. Ibid. Seg. Reg. Baſil. Anglican. Gobler. Felck. 1. & 3. κατηχούντων. Editi & Felckm. 2. κατηχησάντων, mendoſe.
(11) Seguer. ἀλλὰ τοῦ σωτῆρος. Reg. ἀλλὰ τὴν τοῦ σωτῆρος. Editi & alii, ἀλλὰ τὴν τοῦ σωτῆρος κατέχουσι. Ibid. Seguer. ἀντὶ Ἑλλήνων. Gobler. & Felckm. 1. ἀντὶ τῶν Ἑλλήνων, ut & legit Nannius. Baſil. Anglican. Felckm. 3. ἀντὶ τῶν Ἑλλήνων. Reg. ἀπὸ Ἑλλήνων, ut legit Omnibonus. Editi, ἐξ ἄρχονται.
(12) Seguerian. Reg. Goblerian. Felckm. 1. εἰς τὴν αἵρεσιν. Ibid. Seguer. μεταβάλλονται. Reg. μεταβάλλονται. Felck. 2. & editio Commel. μεταβάλλουσι. Alii mſſ. μεταβάλλονται. Mox Seguer. καὶ λοιπὸν δὲ. Gobler. & Felck. 1. ὄνομα, καὶ Ἀρειανοὶ καλοῦνται. Alii & editi ὄνομα, λοιπὸν &c.
(13) διάδοχοι abeſt a Seguer. Gobler. & Felckm. 1.
(14) Seguer. τὰ μὲν Χριστοῦ λόγια. Mox Seguer. θαλίας, & ad marginem alia manu, θαλείας, ut & habet Gobler. & Felckm. 2. Editi vero & alii θαλίας.
(15) Felckm. 3. λέγουσι. Ibid. Seguerian. Gobler. Felckm. 2. καινὴν γὰρ, &c. Editi & alii γὰρ omittunt. Regius, καὶ αἵρεσιν καταγγέλλουσι.
(16) Seguerian. εἴς τε. Paulopoſt idem & Goblerian. & Felckm. 1. θαλείας. Alii & editi θαλίας.

graviores Gentiſium auctores Thalia reperiatur, ſed ab his dumtaxat ſoleet adhiberi, qui ioter pocule cum plauſu & facetiis iſta in ludis canunt, ut eb aliis irrideantur: mirificus Arius nihil honeſtum ſectatus, imo ignarus quid probos homines deceat, maximamque partem aliarum hæreſum furatus, ſolius Sotadæ ſcurriles facetias æmulatus fuit. Quid enim eum agere conveniebat, cupientem contra Dominum tripudiare, quam miſeras ſuæ impietatis voculas diſſolutis & luxuriofis modis ſignificare? ut, quemadmodum ſapientia ait, *ex verbis ſuis cognoſcetur vir*; ſic hujuſmodi numeris, ſcriptoris animus effœminatus ejuſque mentis corruptio pateret. Et vero latere non potuit homo verſutus: verum quamvis ſæpiſſime ſeſe ſerpentis more furſum deorſumve contorſerit & verterit, tameo in Phariſæorum lapſus errorem eſt. Nam ut illi in animo habentes legem violare, ſe legis verba meditari fingebant, cumque expectatum jamque præſentem Dominum vellent negare, ſimulabant Deum eum appellare, eorumque nihilominus convicta impietas eſt cum dicerent, cur *tu, homo cum ſis, facis teipſum Deum*, & dicis, *Ego & Pater unum ſumus?* ita quoque fucatus & Sotadeus Arius ſimulat quidem ſe de Deo loqui, cum Scripturarum vocibus utitur; at nihil id impedit quominus atheus & impius eſſe undique convincatur, quippe qui Dei Filium audeat negare, eumque inter res creatas annumeret.

Arius maximam partem aliarum hæreſum furatus.

Joan. 10. 31. 30.

Thaliæ Arii exordium & fragmenta.

5. Ipſum itaque Arianæ Thaliæ & futilitatis exordium, quod mores modoſve effœminatos præ ſe fert, hujuſmodi eſt: „ Juxta eorum fidem qui electi Dei, periti Dei, filii ſancti & orthodoxi ſunt, quique ſanctum Dei Spiritum acceperunt, hæc ego didici e viris, qui ſapientiæ participes, comes, a Deo docti, & in omnibus ſunt ſapientes. Horum ego, eadem ac illi ſentiens, veſtigiis inſtiti, ego, inquam, celeberrimus ille, qui quamplurima propter Dei gloriam paſſus ſum, & e Deo doctus ſepientiam & ſcientiam accepi.„ Facetiæ autem ejus execrandæ & plenæ impietatis quæ in ea continentur, tales ſunt. „ Non ſemper Deus fuit Pater: ſed fuit, cum Deus ſolus eſſet, nondumque Pater erat; poſtea vero factus eſt Pater. Noo ſemper fuit Filius: nam cum omnia ex nihilo ſint orta, reſque omnes creatæ ſint & factæ, ipſum quoque Dei Verbum ex nihilo factum eſt, & fuit aliquando cum non eſſet: nec erat aotequam fieret, ſed habuit quoque creationis initium. Erat enim, inquit, ſolus Deus, nondumque erat Verbum & Sepieotia. Cum autem nos poſtea voluit creare, tunc profecto unum quemdam fecit, quem & Verbum & Sapientiam & Filium nominavit, ut nos per ipſum crearet. Duas ergo ſapientias eſſe ait, unam quæ propria ſit & cum Deo ſimul exiſtat; Filium vero in iſta ſapientia factum fuiſſe, ejuſque factum participem, Sapientiam & Verbum nomine tenus eſſe appellatum. Sapientia eoim, inquit, per ſapientiam, Dei ſepientis voluntate, extitit. Sic aliud Verbum in Deo eſſe dicit præter Filium, cujus

μηδενὶ θαλείας ἀξιουμένην, ἀλλὰ μηδὲ παρὰ τοῖς σπουδαίοις τῶν Ἑλλήνων, ἢ παρὰ μόνοις τοῖς ᾄδουσι τὰ τοιαῦτα παρὰ πότον, μετὰ κρότου καὶ σκωμμάτων ἐν παιδιαῖς, ἕνεκεν τοῦ γελᾶσθαι παρ' ἑτέρων, ὁ θαυμαστὸς Ἄρειος οὐδὲν σεμνὸν μιμησάμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν σπουδαίων ἀγνοήσας, πλεῖστά τε τῶν ἄλλων αἱρέσεων ὑποκλέψας, τὴν τοῦ (1) Σωτάδου μόνου γελοιολογίαν ἐζήλωσε. τί γὰρ ἔπρεπε ποιεῖν αὐτὸν, ἢ θέλοντα κατὰ τοῦ σωτῆρος ὀρχήσασθαι, τὰ δύστηνα ἑαυτοῦ ῥήματα τῆς ἀσεβείας ἐν ἐκλύτοις καὶ παρειμένοις μέλεσι σημαίνειν; ἵν' ὥσπερ ἡ σοφία φησὶν, ἀπὸ ἐξόδου λόγου (2) ἐπιγνωσθήσεται ἀνὴρ, οὕτως ἀπ' ἐκείνων τὸ τῆς ψυχῆς μὴ ἀνδρῶδες, καὶ τῆς διανοίας ἡ φθορὰ τοῦ γράψαντος γινώσκηται. καὶ γὰρ οὐδὲ ἔλαθεν ὁ (3) δόλιος, ἀλλὰ καί τοι πολλάκις, ὡς ὁ ὄφις, ἄνω καὶ κάτω στρέφων ἑαυτὸν, ὅμως πέπτωκεν εἰς τὴν πλάνην (4) τῶν Φαρισαίων. ὡς γὰρ ἐκεῖνοι θέλοντες παρανομεῖν, ἐσχηματίζοντο τὰ τοῦ νόμου μελετᾶν ῥήματα, καὶ θέλοντες ἀρνεῖσθαι τὸν προσδοκηθέντα, καὶ παρόντα κύριον, ὑπεκρίνοντο μὲν ὀνομάζειν τὸν θεὸν, ἠλέγχοντο δὲ βλασφημοῦντες ἐν τῷ λέγειν, διατί σὺ, ἄνθρωπος ὢν, θεὸν σεαυτὸν ποιεῖς, καὶ λέγεις, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν; οὕτω καὶ ὁ κίβδηλος καὶ (5) Σωτάδειος Ἄρειος, ὑποκρίνεται μὲν ὡς περὶ θεοῦ λέγων, (6) παρεντιθεὶς τὰς τῶν γραφῶν λέξεις, ἐλέγχεται δὲ πανταχόθεν Ἄρειος ἄθεος, ἀρνούμενος τὸν υἱὸν, καὶ τοῖς ποιήμασιν αὐτὸν συναριθμῶν.

5. Ἡ μὲν οὖν ἀρχὴ τῆς Ἀρειανῆς (7) θαλείας καὶ κουφολογίας, ἦθος ἔχουσα καὶ μέλος θηλυκὸν, αὕτη. „ κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν θεοῦ, συνετῶν θεοῦ, παίδων ἁγίων, ὀρθοτόμων, ἅγιον θεοῦ πνεῦμα λαβόντων, τάδε ἔμαθον ἔγωγε ὑπὸ τῶν σοφίας μετεχόντων, ἀστείων, θεοδιδάκτων, κατὰ πάντα σοφῶν τε· τούτων κατ' ἴχνος ἦλθον ἐγὼ βαίνων (8) ὁμοδόξως ὁ περικλυτὸς, ὁ πολλὰ παθὼν διὰ τὴν θεοῦ δόξαν, ὑπό τε θεοῦ μαθὼν σοφίαν καὶ γνῶσιν ἐγὼ ἔγνων.„ τὰ δὲ ἐν αὐτῇ (9) κωμῳδούμενα παρ' αὐτοῦ σκώμματα φαυλα καὶ μετὰ δυσσεβείας, τοιαῦτά ἐστιν. „ οὐκ ἀεὶ (10) ὁ θεὸς, πατὴρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ θεὸς μόνος ἦν, καὶ οὔπω πατὴρ ἦν, ὕστερον δὲ ἐπιγέγονε πατήρ. οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός· πάντων γὰρ γενομένων ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ πάντων ὄντων κτισμάτων καὶ ποιημάτων γενομένων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε, (11) καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται, ἀλλ' ἀρχὴν τοῦ κτίζεσθαι ἔσχε καὶ αὐτός. ἦν γὰρ, φησι, μόνος ὁ θεὸς, καὶ οὔπω ἦν ὁ λόγος καὶ ἡ σοφία· εἶτα θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε (12) δὴ πεποίηκεν ἕνα τινὰ, καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν λόγον, καὶ σοφίαν καὶ υἱὸν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ. δύο γοῦν σοφίας φησὶν εἶναι, μίαν μὲν τὴν ἰδίαν καὶ συνυπάρχουσαν τῷ θεῷ, τὸν δὲ υἱὸν ἐν (13) ταύτῃ τῇ σοφίᾳ γεγενῆσθαι, καὶ ταύτης μετέχοντα ὠνομάσθαι μόνον σοφίαν καὶ λόγον. ἡ σοφία γὰρ, φησι, τῇ σοφίᾳ ὑπῆρξε σοφοῦ θεοῦ θελήσει. οὕτω καὶ λόγον ἕτερον εἶναι λέγει παρὰ τὸν υἱὸν ἐν τῷ θεῷ, καὶ

„ τούτου

(1) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. Σωτάδου. Anglic. Felckm. 2. & 3. Σωτάδου. Editio Commel. Σωτάδε.
(2) Seguer. Anglic. Gobler. Felckm. 1. ἐπιγνωσθήσεται. Reg. & Felckm. 3. γινώσκεται. Editi, γινώσκηται. Ibid. conjunctio καὶ post ἄνω in editis poſita deeſt in Seguer. Reg. Baſil. Anglic. Gobler. Felckm. 1.
(3) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. Editi vero, & alii δόλιος.
(4) Seguer. Gobler. Felckm. 1. τῶν νῦν Φαρισαίων.
(5) Seguer. & Reg. Σωτάδειος. Anglican. Felckm. 2. & 3. Σωτάδειος.
(6) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. At editi & alii, παρατιθεὶς. Mox Seguer. πανταχόθεν, quæ ibid. ut & Goblerian. & Felckm. 1. omittit Ἄρειος.
(7) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. θαλείας. Alii θαλίας.
(8) Seguer. Reg. & Felckm. 3. ὁμοδόξων. Ibid. editi & Felckm. 2. περικλυτὸς. Alii mſſ. περικλυτής. Mox Seguer. ὑπό γε θεοῦ μαθὼν.
(9) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. At Editi κωμῳδούμενα. Mox Seguer. Gobl. & Felckm. 1. μετὰ δυσσεβείας. Editi & alii μεστὰ δυσσεβείας.
(10) Seguer. Gobl. & Felckm. 1. ὁ θεὸς πατὴρ, πατὴρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ θεὸς, &c. Editi & alii, ὁ θεὸς πατὴρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε θεὸς, &c. Mox hæc verba, καὶ οὔπω πατὴρ ἦν, deſunt in Reg. qui idem, Seguer. & Anglic. ὕστερον δὲ ἐπιγέγονε. Editi, ὕστερον δὲ ἐπιγέγονε. Ibid. Reg. οὐκ ἀεὶ ὁ υἱός.
(11) Anglic. καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν πρὶν γένηται. Mſſ. item omnes & edit. Commel. habent, γένηται.
(12) δὴ abeſt a Seguer.
(13) Seg. Gobl. Felc. 1. Editi vero & alii αὐτῇ. Ibid. Seguer. γεγενῆσθαι, ταύτης τε μετέχοντα. Mox Seg. Reg. Angl. Gobl. & Felc. 1. ὑπῆρξε. Editi & alii ὑπάρχει.

Digitized by Google

„ αὐτὸν μετέχοντα τὸν υἱὸν ὠνομάσθαι πάλιν κατὰ χάριν λόγον καὶ υἱὸν αὐτόν. „ ἔστι δὲ καὶ τοῦτο τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἴδιον φρόνημα, δηλούμενον ἐν ἑτέροις αὐτῶν συγγράμμασιν, „ ὅτι πολλαὶ δυνάμεις εἰσί· καὶ ἡ μὲν μία, τοῦ θεοῦ ἐστιν ἰδία φύσει καὶ ἀΐδιος· ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν οὐκ ἔστιν ἀληθινὴ δύναμις τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μία τῶν λεγομένων δυνάμεών ἐστι καὶ αὐτός, (1) ὧν μία, καὶ ἡ ἀκρὶς καὶ ἡ κάμπη, οὐ δύναμις μόνον ἀλλὰ καὶ μεγάλη προσαγορεύεται· αἱ δ' ἄλλαι πολλαὶ καὶ ὅμοιαί εἰσι τῷ υἱῷ, περὶ ὧν καὶ (2) Δαβὶδ ψάλλει λέγων· κύριος τῶν δυνάμεων. καὶ τῇ μὲν φύσει, ὥσπερ πάντες, οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ λόγος ἐστὶ τρεπτός, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ, ἕως βούλεται, μένει καλός· ὅτε μέντοι θέλει, δύναται τρέπεσθαι καὶ αὐτὸς ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, τρεπτῆς ὢν φύσεως. διὰ τοῦτο γάρ, φησί, καὶ προγινώσκων ὁ θεὸς ἔσεσθαι καλὸν αὐτόν, προλαβὼν αὐτῷ ταύτην τὴν δόξαν (3) δέδωκεν, ἣν ἄνθρωπος καὶ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἔσχε μετὰ ταῦτα. ὅτι ἐξ ἔργων αὐτοῦ, ὧν προέγνω ὁ θεός, τοιοῦτον αὐτὸν νῦν γεγονέναι (4) πεποίηκε.

„ 6. Εἶπεν δὲ πάλιν τολμήσας, ὅτι οὐδὲ θεὸς ἀληθινός ἐστιν ὁ λόγος· εἰ δὲ καὶ λέγεται θεός, ἀλλ' οὐκ ἀληθινός ἐστιν, ἀλλὰ μετοχῇ χάριτος, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτω καὶ αὐτὸς λέγεται ὀνόματι (5) μόνον θεός. καὶ πάντων ξένων καὶ ἀνομοίων ὄντων τοῦ θεοῦ κατ' οὐσίαν, οὕτω καὶ ὁ λόγος ἀλλότριος μὲν καὶ ἀνόμοιος κατὰ πάντα τῆς (6) τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ ἰδιότητός ἐστι· τῶν δὲ γενητῶν καὶ κτισμάτων ἴδιος καὶ εἷς αὐτῶν τυγχάνει. μετὰ τούτων δὲ ὥσπερ καὶ διάδοχος τῆς προπετείας τοῦ διαβόλου (7) γενόμενος, ἔθηκεν ἐν τῇ θαλείᾳ, ὡς ἄρα καὶ τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ ἀόρατος ὑπάρχει, καὶ οὔτε ὁρᾷν, οὔτε γινώσκειν τελείως καὶ ἀκριβῶς δύναται ὁ λόγος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα. ἀλλὰ καὶ ὃ γινώσκει (8) καὶ ὃ βλέπει, ἀναλόγως τοῖς ἰδίοις μέτροις οἶδε καὶ βλέπει, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς γινώσκομεν κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν. καὶ γὰρ καὶ ὁ υἱός, φησίν, οὐ μόνον τὸν πατέρα ἀκριβῶς οὐ γινώσκει· λείπει γὰρ αὐτῷ εἰς τὸ καταλαβεῖν· (9) ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν οὐκ οἶδε· καὶ ὅτι μεμερισμέναι τῇ φύσει, καὶ ἀπεξενωμέναι καὶ ἀπεσχοινισμέναι, καὶ ἀλλότριοι, καὶ ἀμέτοχοί εἰσιν ἀλλήλων αἱ οὐσίαι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καί, ὡς αὐτὸς ἐφθέγξατο, ἀνόμοιοι πάμπαν ἀλλήλων ταῖς τε οὐσίαις καὶ δόξαις εἰσὶν ἐπ' ἄπειρον. τὸν γοῦν λόγον φησὶν εἰς ὁμοιότητα δόξης καὶ οὐσίας, ἀλλότριον εἶναι παντελῶς ἑκατέρων τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τοιαῦτα γὰρ ἐφθέγξατο τοῖς ῥήμασιν ὁ ἀσεβής· καὶ διῃρημένον δὲ εἶναι καθ' ἑαυτόν, καὶ ἀμέτοχον κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἔφησε. „ ταῦτα μέρη τῶν ἐν τῷ γελοίῳ συγγράμματι κειμένων μυθιδίων ἐστὶν Ἀρείου.

7. Τίς τοίνυν τῶν τοιούτων καὶ τὸ μέλος τῆς (10) θαλείας ἀκούσας, οὐ μισήσειεν ἐν δίκῃ παίζοντα τὸν Ἄρειον ὡς ἐπὶ σκηνῆς περὶ τούτων; τίς ὁ θεωρῶν τοῦτον διὰ τοῦ δοκεῖν ὀνομάζειν θεὸν καὶ περὶ θεοῦ λέγειν, ὡς τὸν ὄφιν συμβουλεύοντα τῇ γυναικί; τίς δὲ τῶν ἑξῆς (11) ἐντυγχάνων, οὐ βλέπει τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ, ὥσπερ καὶ τοῦ ὄφεως τὴν μετὰ ταῦτα πλάνην, εἰς ἣν παρήγαγε σοφισάμενος (12) τὴν γυναῖκα; τίς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις βλασφημίαις οὐκ ἐξίσταται; ὁ μὲν ἄνω οὐρανός,

„ Verbi participem factum Filium, ipſum quoque gratia Verbum & Filium vocatum fuiſſe. „ Eſt autem etiam propria hæc illorum hæreſis ſententia, quam aliis ſuis in operibus explicarunt, „ nempe multas virtutes ſeu potentias eſſe, quarum una quidem, natura, Dei propria ſit atque æterna, Chriſtum autem non eſſe veram Dei virtutem, ſed unam earum quæ virtutes ſolent dici, inter quas & locuſta & eruca, non virtus tantum, ſed magna virtus appellatur; alias porro multas eſſe ſimileſque Filio, de quibus David pſallit, *Dominus virtutum*: item, Verbum natura, ut nos omnes, eſſe mutabile, ſuoque arbitrio, quouſque volet, bonum perſeverare: quod ſi voluerit, poſſe quoque ut & nos mutari, cum mutabili ſit natura. Quia enim Deus, inquit, bonum eum fore præſcivit, idcirco hanc ei gloriam præveniendo donavit, quam homo poſtea ex virtute conſecutus eſt: quapropter ex ejus operibus quæ præſcivit Deus, talem illum naſci voluit. *Joel. 2. 25.* *Pſ. 23. 10.*

„ 6. Præterea auſus eſt dicere Verbum non eſſe verum Deum. Nam tametſi dicitur Deus, inquit, non tamen verus eſt Deus; ſed gratiæ factus particeps non aliter quam alii omnes, ipſe quoque nomine dumtaxat dicitur Deus. Quemadmodum item, pergit ille, res omnes ſecundum naturam diverſæ & diſſimiles Dei ſunt: ita & Verbum omnino alienum & diſſimile eſt naturæ proprietatiſve Dei Patris, ſed ad res factas & creatas pertinet, quarum una ipſum eſt. Inſuper temeritatis diaboli hæres veluti factus ſcripſit in Thalia, Patrem a Filio videri non poſſe, neque Verbum perfecte & plene ſuum Patrem poſſe intueri vel cognoſcere, ſed quicquid cognoſcit & cernit, convenienter pro ſuis viribus cognoſcere & cernere, quemadmodum & nos pro noſtra facultate cognoſcimus. Enimvero, inquit, non ſolum Filius Patrem non accurate cognoſcit, utpote cui comprehendendi facultas deſit, verum nec ſuam ipſe naturam notam habet. Addit ſimiliter natura diviſas, diverſas, disjunctas, alienaſque nec invicem participes eſſe Patris, Filii, & Sancti Spiritus ſubſtantias: quin etiam, ut ipſe ait, penitus inter ſe & ſubſtantia & gloria ſunt infinite diſſimiles. Itaque quod ad naturæ & gloriæ ſimilitudinem attinet, Verbum ab utriſque Patre videlicet & Spiritu Sancto alienum omnino eſſe docet: hæc enim ipſa ſunt impii illius verba, qui item ait Filium ex ſe a Patre eſſe diviſum, nullaque in re participem ejus eſſe. „ Et hæc quidem ſunt particulæ fabellarum quæ in ridiculo Arii exſtant volumine. *Vide ſupra pag. 314.*

7. Quis ergo his & carmine Thaliæ auditis, Arium quaſi in ſcena de hujuſmodi rebus jocantem jure non oderit? Quis non agnoſcit illum, cum Dei nomen proferre & de Deo loqui videtur, ſimillimum eſſe ſerpentis mulieri dantis conſilium? Ecquis vero aliis quæ ibidem ſequuntur perlectis, non tam clare ejus perſpicit impietatem, quam fraudem in quam ſerpens mulierem doloſe induxit? Quis, quæſo, ad has impietates non obſtupeſcat? Cælum quidem, *Geneſ. 3.*

ut

(1) Sic Seguer. At Reg. ὧν μία ἐστὶ καὶ ἀκρίς, &c. Editi & alii δυνάμεών ἐστι καὶ αὐτὸς ὧν μία καὶ ἡ ἀκρίς.
(2) Gobler. & Felckm. 1. Δαβὶδ λέγει, κύριε τῶν δυνάμεων.
(3) Sic Seg. Reg. Gobl. Felc. 1. & 3. Editi autem & alii, ἔδωκεν. Ibid. Seguer. Gobl. & Felc. 1. ὃν ἄνθρωπος καὶ ἐκ τῆς, &c. Alii & editi ἣν ὡς καὶ ἐκ τῆς.
(4) Sic Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 3. In aliis & editis deeſt πεποίηκε. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. εἰ γὰρ καὶ λέγεται.
(5) Sic Seguer. At alii & editi omittunt μόνον. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & 3. ξένων τοῦ θεοῦ. Editi & alii, ὄντων τῷ θεῷ.
(6) Reg. Anglican. Baſilienſ. τοῦ θεοῦ πατρός. Editi & alii, τοῦ πατρός. Ibid. Seguer. & Reg. ἰδιότητος. Editi & alii, ἰδιότητος, ut & legerunt Nannius & Omnibonus. Felc. 3. ibid. γενητῶν.
(7) Gobler. & Felc. 1. γενόμενος. Iidem & Seguer. θαλείᾳ. Alii θαλίᾳ. Mox Seguer. Gobl. & Felc. 1. ὁ πατὴρ ἀόρατος ὑπάρχει. Ibid. τελείως καὶ deeſt in Reg.
(8) Seguer. Gobler. & Felc. 1. καὶ βλέπει, ἀναλόγως τοῖς ἰδίοις μέτροις.
(9) Seguer. ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτός, &c.
(10) Seguer. Gobler. & Felc. 1. τῆς θαλείας. Baſilienſ. τῆς θαλίας. Alii & editi θαλίας.
(11) Seguer. ἐντυχών.
(12) Sic Seguer. Baſilienſ. Gobl. & Felc. 1. At alii & editi τὴν omittunt.

Jerem. 2. 12. ut ait Propheta, obſtupuit, & terra tremuit ob violatam legem. Sol autem vehementius indignatus, nec ferens injurias quas communis omnium noſtrum Dominus ſponte pro nobis corpore toleravit, ſeſe ipſe avertit, contractiſque radiis diem illum privavit luce. Qui vero ad impia Arii verba, univerſa hominum natura ſtupore non exhorreſcat, aures non obſtruat, oculos non claudat, ut nec illa audiat, nec eum qui iſta conſcripſit aſpiciat? An non potius jure merito contra ipſos tanquam impios & valde ingratos clamaverit ipſe Dominus, quæ per Prophetam Oſeam prædixit: *Væ eis,* *Oſe. 7. 13.* *quoniam receſſerunt a me, miſeri ſunt quia impii in me fuerunt. Ego vero redemi eos: & ipſi locuti ſunt contra me mendacia.* *Ibid. v. 15.* Et paulopoſt: *Contra me cogitaverunt mala, in nihilum converſi ſunt.* Nam poſtquam a Dei Verbo, quod ipſum vere eſt, ſeſe avertere, & eum, qui non eſt, ſibi confinxere, in nihilum utique ſunt ipſi dilapſi. Sane hæc cauſa fuit cur generalis Synodus Arium iſta effutientem repulerit ex Eccleſia, cujus cum impietatem ferre non poſſet, eum anathemate percuſſit: ex quo jam tempore credita eſt Arii impietas quid amplius quam ceteras hæreſes continere, quippe quæ & Chriſti inimica dicta ſit, & prænuncia Antichriſti ſit habita. Etſi igitur, uti jam dixi, tam amplum adverſus impiam hanc hæreſim judicium maxime ſufficit, ut ejus horror omnibus injiciatur: attamen quia nonnulli qui Chriſtiani vocantur, vel inſcienter, vel diſſimulanter iſtam hæreſim ad fidem nihil pertinere, ut antea dictum eſt, exiſtimant, eoſque, qui ita ſentiunt, Chriſtianos non dubitant appellare; age, quo retegatur hæreſis aſtutia, illos pro noſtra facultate interrogemus. Forte enim hoc pacto futurum eſt ut irretiti taceant, & ab ea non ſecus quam a conſpectu ſerpentis fugiant.

Ariana hæreſis Chriſti inimica, & prænuncia Antichriſti dicta.

8. Itaque ſi idcirco arbitrantur impiam Thaliam eſſe piam, quia aliquot divinæ Scripturæ voces contineat: profecto ſequetur ut, cum nunc vident legi a Judæis Legem & Prophetas, Chriſtum quoque ipſi cum illis negent. Quin etiam ſi acciderit ut Manichæos quaſdam Euangeliorum particulas recitantes audiant, Legem & Prophetas cum illis repudient neceſſe fuerit. Quod ſi per ignorantiam ita æſtuant & hæc garriunt; diſcant ex Scripturis ipſum diabolum hæreſum auctorem, ob proprium perverſitatis fœtorem, verba Scripturarum uſurpare ſolere, ut illis quodammodo obtectus, ſuum venenum poſſit facilius ſpargere ſimpliceſque circumvenire. Sic Evam fefellit ille: ſic alias effinxit hæreſes: ſic etiam hoc tempore Ario perſuaſit ut in hæreſes ipſe inveheretur, illiſque adverſari ſimularet, quo latenter ſuam poſſet hæreſim inducere. Verumtamen ne ita quidem latere potuit Veterator. Ut enim ſuam contra Dei Verbum expromſit impietatem, omnibus ſtatim rebus excidit, cunctiſque

Arius dæmonis perſuaſu in hæreſes declamabat, ut ſuam facilius poſſet inducere.

(1) ὡς ὁ προφήτης φησὶν, ἐξέστη, καὶ ἡ γῆ ἔφριξεν ἐπὶ τῇ παραβάσει τοῦ νόμου· ὁ δὲ ἥλιος πλέον ἀγανακτῶν, καὶ μὴ φέρων τὰς κατὰ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν δεσπότου (2) γενομένας σωματικὰς ὕβρεις, ἃς ἑκὼν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν, ἀπεστράφη, καὶ τὰς ἀκτῖνας συστείλας, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνήλιον ἔδειξεν· ἐπὶ δὲ ταῖς Ἀρείου βλασφημίαις, πῶς ἡ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων (3) ἡ φύσις, ἀφασίᾳ πληγήσεται, καὶ κλείσει μὲν τὰς ἀκοὰς, καμμύσει δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα μήτε ἀκούσῃ (4) τοιούτων, μήτ' ἰδεῖν τὸν ταῦτα γράψαντα δυνηθῇ; ὁ δὲ Κύριος αὐτὸς πῶς οὐ μᾶλλον δικαίως (5) κατὰ αὐτῶν, ὡς ἀσεβῶν, ἀλλὰ καὶ ἀχαρίστων βοήσει, ἃ καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ὠσηὲ προείρηκεν, „ οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ. (6) „ δείλαιοί εἰσιν, ὅτι ἠσέβησαν εἰς ἐμέ. ἐγὼ δὲ ἐλυ„τρωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ „ ψευδῆ. (7) καὶ μετ' ὀλίγα· καὶ εἰς ἐμὲ ἐλογίσαντο „ πονηρὰ, ἀπεστράφησαν εἰς οὐδέν. τὸν γὰρ ὄντα τοῦ Θεοῦ λόγον ἀποστραφέντες, πλάσαντες δὲ ἑαυτοῖς τὸν οὐκ ὄντα, εἰς τὸ μηδὲν πεπτώκασι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος τοιαῦτα λέγοντα τὸν Ἄρειον ἐξέβαλε τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀνεθεμάτισε μὴ φέρουσα τὴν ἀσέβειαν. καὶ λοιπὸν αἵρεσις ἐλογίσθη ἡ Ἀρείου πλάνη [illegible] πλέον τῶν ἄλλων αἱρέσεων, (8) ὅτι καὶ χριστομάχος ἐκλήθη, ἡ πρόδρομος ἐλογίσθη τοῦ ἀντιχρίστου. εἰ καὶ τὰ μάλιστα μὲν, ὡς προεῖπον, αὐτάρκης ἡ τοσαύτη κρίσις κατὰ τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως πάντας ποιῆσαι φεύγειν ἀπ' αὐτῆς· ὅμως ἐπειδή τινες τῶν λεγομένων Χριστιανῶν (9) ἢ ἀγνοοῦντες, ἢ ὑποκρινόμενοι, καθάπερ εἴρηται πρόσθεν, ἀδιάφορον πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἡγοῦνται τὴν αἵρεσιν, καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα φρονοῦντας Χριστιανοὺς ὀνομάζουσι· φέρε κατὰ δύναμιν ἐρωτῶντες αὐτοὺς, ἀποκαλύψωμεν τὴν πανουργίαν τῆς αἱρέσεως. τάχα γὰρ οὕτω (10) συμποδισθέντες ἐπιστομισθῶσι, καὶ φύγωσιν ἀπ' αὐτῆς ὡς ἀπὸ προσώπου ὄφεως.

8. (11) Εἰ μὲν οὖν διὰ τὸ λέξεις τινὰς τῆς θείας γραφῆς ἐν τῇ Θαλείᾳ γράψαι, νομίζουσι καὶ τὰς βλασφημίας εὐφημίας εἶναι, πάντως (12) τε καὶ τοὺς νῦν Ἰουδαίους ὁρῶντες ἀναγινώσκοντας τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἀρνήσονται καὶ αὐτοὶ μετ' ἐκείνων τὸν Χριστόν· ἀκούοντες δὲ τάχα καὶ Μανιχαίων λεγόντων μέρη τινὰ τῶν Εὐαγγελίων, ἀρνήσονται σὺν αὐτοῖς τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας. εἰ δὲ ἀγνοοῦντες οὕτω χειμάζονται καὶ τοιαῦτα βαττολογοῦσι, μαθέτωσαν ἀπὸ τῶν γραφῶν, (13) ὅτι καὶ ὁ τὰς αἱρέσεις ἐπισπείρας διάβολος, διὰ τὴν ἰδίαν τῆς κακίας δυσωδίαν, κιχρᾶται τὰς λέξεις τῶν γραφῶν, ἵνα αὐτὰς ἔχων ἐπικάλυμμα, τὸν ἴδιον ἰὸν ἐπισπείρας, ἀπατήσῃ τοὺς ἀκεραίους, οὕτω τὴν Εὔαν ἠπάτησεν· (14) οὕτω καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις ἔπλασε· οὕτω καὶ Ἄρειον ἔπεισε νῦν καὶ χρηματίσασθαι δῆθεν κατὰ τῶν αἱρέσεων, ἵνα λάθῃ τὴν ἰδίαν (15) ὑποβάλλων αἵρεσιν. καὶ ὅμως οὐκ ἔλαθεν οὐδὲ οὕτως ὁ πανοῦργος· εἰς γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἀσεβήσας, πάντων εὐθὺς ἐξέπεσε, καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι καὶ

περὶ

(1) Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. Felckm. 1. & 2. ὡς ὁ προφήτης. Editi & alii, ὡς προφήτης. Ibid. Gobler. & Felc. 1. ἡ δὲ γῆ ἔφριξεν. Idem & Seguerian. ἐπὶ τῇ παραβάσει νόμου. Editi & alii, ἐπὶ τῇ παραβάσει τοῦ νόμου.

(2) Seguer. γενομένας. Reg. γενομένους. Mox Seguer. καὶ τὰς ἀκτῖνας συστείλας, τὴν ἡμέραν, &c. Editi & alii, ἀπεστράφη τὰς ἀκτῖνας συστείλας, καὶ τὴν ἡμέραν.

(3) Seguerian. ἡ φύσις. Editi & alii, φύσις.

(4) Seguerianus, Baſilienſis & Anglican. τοιούτων. Editi & alii τούτων.

(5) Sic Seguerian. Baſilienſ. Anglican. Goblerian. & Felc. 1. At in editis & aliis deeſt κατά. Ibid. Baſil. Anglic. & Felckm. 1. ἀσεβῶν ὄντων καὶ ἀχαρίστων.

(6) Sic Seguer. Editi δήλαιοι, mendoſe.

(7) Sic Seguerian. & alii mſſ. præter Felckm. 2. & Reg. in quibus, ut & in editis, ita legitur, καὶ μετ' ὀλίγα· καὶ ἐβουλεύσαντο κακὰ, καὶ εἰς ἐμὲ ἐλογίσαντο, &c. Mox Seguerian. τὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ λόγον.

(8) Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. ὅτι χριστομάχος καὶ πρόδρομος ἐκλήθη τοῦ ἀντιχρίστου.

(9) Sic Seguer. Gobler. & Felck. 1. At in editis ἢ deeſt.

(10) Sic Seguerian. Anglican. Goblerian. & Felck. 1. Editi autem & alii, οὕτως συμποδισθέντες.

(11) Felckm. 2. & editi, εἰ μὲν διὰ τὸ λέξεις ἄν. Mox Gobler. & Felckm. 1. Θαλείᾳ. Alii, Θαλίᾳ.

(12) Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. πάντως τε. Editi & alii, πάντως γοῦν.

(13) Sic Seguerian. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, ὅτι καὶ τὰς αἱρέσεις ὁ ἐπισπείρας.

(14) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. οὕτω τὰς ἄλλας. Mox Felc. 2. & editi, ἔπλασεν, ut & legit Nannius, qui vertit, confinxit. Alii, ἐπλάνησεν.

(15) Sic Regius, Goblerianus & Felckmanni 1. Alii vero, ὑποβάλῃ.

περὶ τῶν ἄλλων ἠγνόησε, καὶ (1) μηδὲν ὅλως ἀληθὲς φρονῶν ὑποκρίνεται. πῶς γὰρ ἂν ἀληθεύσῃ περὶ τοῦ πατρὸς, ὁ τὸν υἱὸν ἀρνούμενος, τὸν ἀποκαλύπτοντα περὶ αὐτοῦ; ἢ πῶς περὶ τοῦ πνεύματος ὀρθὰ φρονήσει, δυσφημῶν εἰς τὸν (2) τὸ πνεῦμα χορηγοῦντα λόγον; τίς δὲ πιστεύσει λέγοντι αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως, ἀρνουμένῳ τὸν ἐκ νεκρῶν δι' ἡμᾶς πρωτότοκον γενόμενον (3) Χριστόν; πῶς δὲ οὐκ, ἀγνοῶν τὴν ἐκ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γνησίαν καὶ ἀληθινὴν γέννησιν, πλανηθήσεται καὶ περὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ; οὕτω γὰρ καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι, ἀρνησάμενοι τὸν λόγον, B καὶ λέγοντες, „οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα, „ πάντων ἀθρόως ἀφῃρέθησαν, καὶ γεγόνασιν ἔρημοι φωτὸς λύχνου, ὀσμῆς μύρου, προφητείας γνώσεως, καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας, καὶ νῦν οὐδὲν συνιέντες, ὡς ἐν σκότει περιπατοῦντές εἰσι. τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἢ πόθεν ἢ παρὰ τίνος οἱ κόλακες καὶ δωροδόκοι τῆς αἱρέσεως ἤκουσαν τοιαῦτα; τίς, ὅτε κατηχοῦντο, τοιαῦτα λελάληκεν αὐτοῖς; τίς αὐτοῖς εἴρηκεν, ὅτι τὴν εἰς τὴν (4) κτίσιν λατρείαν ἀφέντες, κτίσματι καὶ ποιήματι πάλιν προσέρχεσθε λατρεύειν; εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ πρῶτον νῦν ὁμολογοῦσιν ἀκηκοέναι (5) τὰ τοιαῦτα, C μὴ ἀρνείσθωσαν ἀλλοτρίαν καὶ μὴ ἐκ πατέρων εἶναι τὴν αἵρεσιν ταύτην. τὸ δὲ μὴ ἐκ πατέρων, ἀλλὰ νῦν ἐφευρεθὲν, (6) τί ἂν εἴη ἕτερον ἢ περὶ οὗ προείρηκεν ὁ μακάριος Παῦλος· „ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες (7) τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, καὶ ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν.„

9. Ἰδοὺ γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐκ τῶν θείων γραφῶν παῤῥησιαζόμεθα περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως, D καὶ ὡς λύχνον (8) ἐπὶ τῆς λυχνίας τιθέαμεν λέγοντες· υἱὸς ἀληθινὸς φύσει καὶ γνήσιός ἐστι τοῦ πατρὸς, ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ, σοφία μονογενὴς, καὶ λόγος ἀληθινὸς καὶ μόνος τοῦ θεοῦ οὗτός ἐστιν, οὐκ ἔστι κτίσμα οὔτε ποίημα, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα· διὸ θεός ἐστιν ἀληθινὸς, ἀληθινοῦ πατρὸς ὁμοούσιος ὑπάρχων. τὰ δ' ἄλλα, οἷς εἶπεν, „ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, „ (9) μόνον μετοχῇ τοῦ λόγου διὰ τοῦ πνεύματος ταύτην ἔχουσι τὴν χάριν παρὰ τοῦ πατρός. χαρακτὴρ γάρ ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ δύναμις καὶ εἰκὼν ἀληθινὴ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας. E οὕτω γὰρ πάλιν εἶπεν (10) ὁ κύριος, „ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα.„ ἀεὶ δὲ ἦν καὶ ἔστι, καὶ οὐδέποτε οὐκ ἦν. ἀϊδίου γὰρ ὄντος τοῦ πατρὸς, ἀΐδιος ἂν εἴη καὶ ὁ τούτου λόγος καὶ ἡ σοφία. (11) αὐτοὶ δὲ τί ἄρα ἡμῖν ἐκ τῆς πανεγκλήτου Θαλείας προφέρουσιν; ἢ πρῶτον ἀναγνώτωσαν αὐτὴν, μιμούμενοι τὸ ἦθος τοῦ γράψαντος, ἵνα κἂν παρ' ἑτέρων χλευαζόμενοι, μάθωσιν ἐν οἵῳ κεῖνται πτώματι, καὶ οὕτω λοιπὸν λεγέτωσαν. τί δ' ἂν εἴποιεν ἐξ αὐτῆς, (12) ἢ ὅτι „οὐκ ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ὕστερον γέγονεν· οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱὸς, οὐ γὰρ ἦν πρὶν γεννηθῇ· οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ὑπέστη καὶ αὐτός·

Tom. I.

A compertum eſt eum in ceteris quoque ignarum eſſe, nihilque omnino quod verum ſit ſentire, ſed tantum ſimulatione uti. Qui enim vera de Patre is proferat, qui Filium, a quo Patris cognitio omnis impertitur, audet negare? Vel qui recte de Spiritu Sancto ille opinabitur, qui de Filio, a quo ipſe datur, impie non veretur loqui? Quis illi credat de reſurrectione differenti, qui Chriſtum propter nos factum primogenitum ex mortuis neget? Qui vero fieri poteſt ut is, qui germanam ac veram Filii ex Patre generationem plane ignorat, circa ejuſdem corporeum adventum non erret? Ita enim & olim Judæi, poſtquam Verbum negaverunt, & dixerunt, *Non habemus Regem niſi Cæſarem*, rebus omnibus continuo ſpoliati ſunt, ac luce lucernæ, unguenti odore, Prophetiæ cognitione, ipſaque veritate nudi ſunt deſtituti, qui & modo nihil intelligentes tamquam in tenebris ambulant. Enimvero quis talia audivit unquam? Aut unde vel a quo hujuſce hæreſis adulatores muneribus corrupti iſta didicere? Quis illos, cum Chriſtianæ religionis elementis informabantur, quicquam ſimile docuit? Quis illis dixit, Rerum creatarum cultu dimiſſo, iterum accedite ut rem creatam & factam colatis? Quod ſi ipſi nunc primum hæc ſe audire fatentur, non ergo inficientur alienam eſſe hancce hæreſim neque a Patribus traditam. Quod autem a Patribus traditum non eſt, ſed noviſſime eſt excogitatum, cujus, quæſo, generis eſſe cenſendum eſt, quam ejus de quo dixit beatus Paulus: *In poſtremis temporibus diſcedent quidam a ſana fide, attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam, & avertentium ſe a veritate.*

9. Ecce enim nos quidem ex divinis Scripturis libere & confidenter de pia rectaque fide loquimur, quam & tamquam lucernam ſuper candelabrum collocamus, dicentes: Filius verus natura & genuinus eſt Patris, ejuſque ſubſtantiæ proprius, Sapientia unigenita, Verbum verum ac unicum Dei ipſe eſt, non res creata vel facta, ſed proprius ſubſtantiæ Patris fetus. Quocirca Deus eſt verus, veroque Patri conſubſtantialis exiſtit. Alii autem quibus dicitur, *Ego dixi: Dii eſtis*, Filii per Spiritum participes tantum facti hanc a Patre habent gratiam. Figura enim eſt ſubſtantiæ Patris, lux ex luce, virtus & vera naturæ Patris imago. Id enim ipſe Dominus dixit: *Qui me vidit, vidit Patrem.* Semper item fuit, & eſt, ac nunquam non fuit: cum enim Pater æternus ſit, ejus quoque Verbum & Sapientiam æternam eſſe neceſſe eſt. Illi vero quid tandem nobis ex nefanda Thalia queant proferre? Eam ſaltem prius legant ſcriptoris mores imitati, ut vel ab aliis irriſi diſcant quanto lapſu ceciderint, etque ita deinde loquantur. Quid vero amplius ex illa dicendum habeant, quam iſta: „ Non ſemper Deus fuit Pater, ſed „ poſtea factus eſt. Non ſemper fuit Filius, „ nec enim fuit antequam natus eſt. Non eſt „ ex Patre: ſed ipſe quoque ex nihilo exſtitit.

Coloſſ. 1. 18.
Joan. 19. 15.
1. Tim. 4. 1.
Tit. 1. 14.
Vera & catholica de Dei Filio doctrina.
Pſal. 81. 6.
Hebr. 1. 3.
Joan. 14. 9.

 „ Non

(1) Seguerian. Baſilienſ. & Anglican. μηδὲν ὅλως. Alii & editi μηδὲ ὅλως. Ibid. Felc. 5. ἀληθὲς φρονῶν. Mox Seguerian. πῶς γὰρ ἂν ἀληθεύσῃ. Alii & editi, πῶς γὰρ ἀληθεύσει.
(2) Sic Seguer. & Reg. At Gobler. & Felc. 1. εἰς τὸν τύπον. Felc. 5. εἰς τύπον. Editi εἰς τὸν τύπον.
(3) Goblerian. & Felc. 1. νόμον.
(4) Anglican. κτίσιν.
(5) Seguerian. τὰ τοιαῦτα omittit.
(6) Seguerian. τί δ' ἂν εἴη.
(7) Felc. 2. & editi, τῆς ὑγιοῦς πίστεως τῆς ὑγιαινούσης. Alii omnes τῆς ὑγιαινούσης πίστεως. Mox Seguer. πνεύμασι πλάνης, idemque & Anglic. Gobler. Felc. 1. δαιμονίων. Alii & editi, δαιμόνων. Quæ ibidem ſequuntur, exſtant in mſſ. Seguer. & Anglic. in aliis vero & editis ſic legitur, δαιμόνων, ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν.
(8) Seguer. ἐπὶ τὴν λυχνίαν τίθεμεν. Idem ibid. & Gobl. Felc. 1. & Anglic. ὁ γνήσιος. Editi & alii ὁ omittunt.
(9) Seguer. Anglican. Goblerian. & Felc. 1. μόνῃ. Paulopoſt Seguer. χαρακτήρ ἐστι.
(10) ὁ [illegible] abeſt a Goblerian. & Felc. 1. Mox Seguerian. Gobler. & Felc. 1. ἀεὶ ἦν ὁ ἔστι. Felc. 2. & editi, ἀεὶ δὲ ὁ ἔστι. Alii, ἀεὶ δὲ ἦν ὁ ἔστι.
(11) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, αὐτοὶ δὲ ἄρα τί ἡμῖν. Seguer. ibid. πανεγκλήτου Θαλείας.
(12) ἢ deeſt in Seguer. Gobler. & Felc. 1.

„ Non proprius eſt naturæ Patris : nam & creatus „ eſt & factus. Chriſtus non eſt verus Deus : ſed „ ipſe etiam nonniſi participatione Deus effectus eſt. „ Filius Patrem non novit accurate, nec Verbum „ perfecte Patrem videt : nec item verum & unicum „ eſt Patris Verbum ; ſed ſolo nomine Verbum dici„ tur & Sapientia, gratia Filius & virtus appella„ tur. Non eſt immutabilis ut Pater, ſed natura „ mutabilis eſt, ſicuti res creatæ, ipſique deeſt quod „ ad comprehenſionem & perfectam Patris cognitio„ nem requiritur. „ Mira ſane hæreſis, quæ nihil continet credibile, ſed eum qui eſt, non eſſe fingit, perpetuoque pro laudibus profert maledicta. Si quis igitur utraque examinata ſententia rogetur quænam fides ſibi videatur eligenda, vel cujuſnam voces Deo magis convenire arbitretur : imo vero vel ipſi impietatis aſſentatores dicant, quid de Deo (nam *Deus erat Verbum*) quempiam interrogatum deceat reſpondere ? inde enim ſententia utraque propoſita omnino conſtabit, quid reſpondere conveniat ; nempe, erat vel non erat : ſemper vel antequam natus eſt : æternum eſſe, vel, a quo & ex quo : verum eſſe, vel, adoptione, participatione & ſecundum cogitationem : unum eum ex factis rebus dicendum eſſe, vel, cum Patre conjungendum : ipſum Patri ſecundum naturam eſſe diſſimilem, vel, Patris ſimilem & proprium eſſe : rem creatam eſſe, vel, per ipſum res creatas factas fuiſſe : eum eſſe Patris Verbum, vel, alterum eſſe præter iſtum, ipſumque per illud aliud Verbum, & per aliam ſapientiam factum eſſe, eumdem deinque nomine tantummodo Sapientiam & Verbum vocatum eſſe, illiuſque ſapientiæ participem & ſecundum fuiſſe factum.

Joan. 1. 1.

10. Quorum igitur verba magis Deo digna ſunt oſtenduntque Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Deum eſſe & Filium Patris ? Eane quæ vos evomuiſtis, annon potius ea quæ nos ex Scripturis ſacris & attulimus & aſſerimus ? Itaque ſi Salvator nec Deus nec Verbum nec Filius eſt : liceat ſane vobis, quemadmodum Gentilibus & noſtri ævi Judæis, quicquid libuerit dicere : ſed ſi & Verbum Patris & Filius verus eſt ; ſi Deus eſt ex Deo, & ſuper omnia benedictus in ſæcula : an non prorſus æquum fuerit alias voces & Arianam Thaliam, veluti malorum imaginem omnique plenam impietate, delere & obliterare ? in quam qui inciderit, neſcit gigantes ibi perire, ipſeque in inferorum foveam occurrit. Nec vero id illi ignorant, hincque fit ut illam, utpote callidi, occultent, nec audeant pervulgare, ſed alia omnino uſurpent verba. Nam ſi impia illa verba proferre auderent, non dubium quin condemnarentur. Quin etiam ſi vel in ſuſpicionem ita ſentiendi venirent, profecto undique Scripturarum obruerentur auctoritatibus. Idcirco igitur, tamquam filii hujus ſæculi, veriti ne ſua lucerna oleaſtri oleo accenſa cito extinguatur, (nam *lux impiorum exſtinguitur*) eam ſub

Rom. 9. 5. Job. 18. 5.

A „ οὐκ ἔστιν ἴδιος τῆς οὐσίας τοῦ πατρός, κτίσμα γάρ „ ἐστι καὶ ποίημα. (1) καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς θεὸς ὁ „ Χριστός, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ αὐτὸς ἐθεοποιήθη· οὐκ οἶδε „ τὸν πατέρα ἀκριβῶς ὁ υἱός, οὔτε ὁρᾷ ὁ λόγος τὸν πα„ τέρα τελείως, καὶ οὔτε συνιεῖ, οὔτε γινώσκει ἀκριβῶς „ ὁ λόγος τὸν πατέρα· οὐκ ἔστιν ὁ ἀληθινὸς καὶ μόνος „ αὐτὸς (2) τοῦ πατρὸς λόγος, ἀλλ' ὀνόματι μόνον „ λέγεται λόγος καὶ σοφία, καὶ χάριτι λέγεται υἱὸς καὶ „ δύναμις· οὐκ ἔστιν ἄτρεπτος, ὡς ὁ πατήρ, ἀλλὰ „ τρεπτός ἐστι φύσει, ὡς τὰ κτίσματα, καὶ λείπει αὐ„ τῷ εἰς κατάληψιν τοῦ γνῶναι τελείως τὸν πατέρα. „ Θαυμαστή γε ἡ αἵρεσις μηδὲ τὸ πιθανὸν ἔχουσα, (3) B ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι κατὰ τοῦ ὄντος φανταζομένη, καὶ ἀντὶ εὐφημίας δυσφημίας ὅλας προβαλλομένη. εἴ τις ἄρα τὰ παρ' ἀμφοτέρων ἐξετάσας ἐρωτηθείη, τίνι ὁποτέρῳ πίστιν ἂν ἕλοιτο, ἢ τίνος αὖ (4) εἴποι ῥήματα πρέποντα εἶναι θεῷ· μᾶλλον δὲ καὶ εἰπάτωσαν αὐτοὶ οἱ τῆς ἀσεβείας κόλακες, τί πρέπει περὶ θεοῦ· θεὸς γὰρ ἦν ὁ λόγος· ἐρωτώμενον ἀποκρίνεσθαι; ἀπὸ γὰρ τούτου καὶ τὸ ὅλον ἑκατέρων τῶν προβληθέντων, γνωσθήσεται τί πρέπει λέγειν, τὸ ἦν, ἢ τὸ οὐκ ἦν· τὸ ἀεί, ἢ τὸ πρὶν γενέσθαι· τὸ ἀΐδιον, ἢ τὸ ἀφ' οὗ καὶ ἐξ ὅτου· ἀληθινόν, ἢ C θέσει καὶ μετοχῇ καὶ κατ' ἐπίνοιαν· τῶν γενητῶν ἕνα λέγειν αὐτόν, ἢ τῷ πατρὶ συνάπτειν αὐτόν· (5) ἀνόμοιον αὐτὸν εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ πατρός, ἢ ὅμοιον καὶ ἴδιον τοῦ πατρὸς εἶναι· κτίσμα εἶναι, ἢ δι' αὐτοῦ τὰ κτίσματα γεγενῆσθαι· αὐτὸν εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἢ ἕτερον παρ' αὐτόν, καὶ δι' ἐκείνου τοῦτον γεγενῆσθαι καὶ δι' ἄλλης σοφίας· (6) καὶ τοῦτον ὀνόματι μόνον σοφίαν καὶ λόγον κεκλῆσθαι, κἀκείνης τῆς σοφίας αὐτὸν μέτοχον καὶ δεύτερον γεγενῆσθαι.

10. Τὰ ποῖα ἄρα ῥήματα θεολογεῖ καὶ δεικνύει θεὸν εἶναι καὶ υἱὸν τοῦ πατρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; ταῦθ' ἅπερ ὑμεῖς (7) ἐξημέσατε, D ἢ ἅπερ ἡμεῖς ἐκ τῶν γραφῶν εἰρήκαμεν καὶ λέγομεν; εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστι θεὸς οὐδὲ λόγος οὐδὲ υἱὸς ὁ σωτήρ, ἐξέστω λέγειν, ὥσπερ τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς νῦν Ἰουδαίοις, οὕτω καὶ ὑμῖν, ἃ βούλεσθε. εἰ δὲ λόγος (8) τοῦ πατρὸς καὶ υἱὸς ἀληθινός ἐστι, καὶ ἐκ θεοῦ θεός ἐστι, καὶ ἐπὶ πάντων εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, πῶς οὐκ ἄξιον ἀφανίσαι καὶ ἀπαλεῖψαι τὰ ἄλλα ῥήματα καὶ τὴν Ἀρειανὴν (9) Θαλείαν, ὡς εἰκόνα κακῶν καὶ πάσης ἀσεβείας γέμουσαν; εἰς ἣν ὁ ἐμπεσὼν οὐκ οἶδεν ὅτι γηγενεῖς παρ' αὐτῇ ὄλλυνται, καὶ ἐπὶ πέταυρον ᾅδου συναντᾷ. καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ αὐτοί, καὶ ὡς πανοῦργοι κρύπτουσι, μὴ θαρροῦντες E (10) ἐκλαλεῖν αὐτά, ἀλλ' ἕτερα φθεγγόμενοι παρὰ ταῦτα. ἐάν τε γὰρ εἴπωσι, καταγνωσθήσονται· ἐάν τε ὑπονοηθῶσι, βληθήσονται πανταχόθεν (11) τοῖς ἐκ τῶν γραφῶν ἐλέγχοις. διὰ τοῦτο γοῦν ὡς υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου ὄντες, περιάγουσι τὸν νομιζόμενον ἑαυτῶν λύχνον ἅψαντες ἐκ τῆς ἀγριελαίου, καὶ φοβούμενοι μὴ ταχέως ἀποσβεσθῇ· „ φῶς γάρ, φησιν, ἀσεβῶν σβέννυται· „ αὐτὸν μὲν

(1) Seguer. καὶ omittit.
(2) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. Editi vero & alii, αὐτὸς ὁ τοῦ πατρός. Ibid. Gobler. & Felckm. 1. ὀνόματι μόνῳ.
(3) Sic Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. At alii & editi, ἀλλ' εἰς τὸ μὴ εἶναι. Paulopoſt Seguerian. προβαλλομένη. Editi, προσβαλλομένη.
(4) Seguerianus, Goblerianus & Felckman. 1. εἴποι. & mox, μᾶλλον δὲ εἰπάτωσαν. Ibidem, Seguerian. τί πρέπει περὶ θεοῦ. θεὸς γὰρ ἦν ὁ λόγος· ἐρωτώμενον ἀποκρίνεσθαι· Sic item Gobler. & Felckm. 1. At non notat Felckman. utrum etiam ἐρωτώμενον, an ἐρωτώμενος, cum editis habeant. Editi, τί πρέπει περὶ θεοῦ, θεὸς ὢν ὁ λόγος, ἐρωτώμενος ἀποκρίνεσθαι. Ibid. Seg. ἀπὸ γὰρ τούτου. Alii & editi, ἀπὸ γὰρ τούτου. Item Seg. Gobler. & Felck. 1. ἑκατέρων τῶν προβληθέντων. Editi & alii, ἑκατέρων τῶν προβλημάτων. Ibid. Seg. τί πρέπει λέγειν, τὸ ἦν, ἢ τὸ οὐκ ἦν. τὸ ἀεί, ἢ τὸ πρὶν γενέσθαι· τὸ ἀΐδιον, ἢ τὸ ἀφ' οὗ, &c. Reg. Gobler. & Felckm. 1. τί πρέπει λέγειν, ἦν, ἢ τὸ οὐκ ἦν· τὸ ἀεὶ ὄν, ἢ τὸ πρὶν γενέσθαι, τὸ ἀΐδιον, ἢ τὸ ἀφ' οὗ, &c. Alii & editi, τί πρέπει λέγειν, ὅτι ἦν ὅτε οὐκ ἦν, ἢ τὸ ἀεὶ ὄν· τὸ πρὶν γενέσθαι, ἢ τὸ ἀΐδιον, ἢ τὸ ἀφ' οὗ &c.

(5) Seguerian. Reg. & Felckm. 5. ἀνόμοιον αὐτόν. In editis αὐτὸν deeſt. Mox Seguer. Reg. Gobler. & Felckm. 1. ἴδιον εἶναι. Editi & alii, ἀΐδιον εἶναι.
(6) Seguerian. καὶ omittit. Idem mox, Baſil. Goblerian. Felckm. 1. & 5. τοῦτον μέτοχον καὶ δεύτερον. Anglican. αὐτὸν δεύτερον. Editi τοῦτον μέτοχον γεγενῆσθαι. Seguerian. paulopoſt θεολογεῖ καὶ δείκνυσι.
(7) Seguerian. Gobler. & Felckm. 1. ἐξημέσατε. Felck. 5. ἐξεμέσατε. Paulopoſt Seguerian. εἰρήκαμεν καὶ λέγομεν. Mox idem & plerique mſſ. οὐκ ἔστι θεὸς οὐδὲ λόγος. Felck. 2. & editi, οὐκ ἔστι θεὸς λόγος. Ibid. Seguer. Gobler. & Felck. 1. ἐξέστω λέγειν. Alii & editi, ἔξεστι λέγειν.
(8) Anglican. τοῦ θεοῦ καὶ πατρός. Ibid. Seguer. υἱὸς ἀληθινός ἐστι. In aliis & editis deeſt ἐστι.
(9) Goblerian. & Felckm. 1. Θαλείαν. Seguerian. & alii, Θάλειαν.
(10) Sic Seguer. Gobler. & Felck. 1. At editi & alii, λαλεῖν. Mox mſſ. omnes, ἐάν τε γάρ. Editi vero, ἐὰν δέ τε γάρ.
(11) Seguer. Gobler. Felckm. 1. τοῖς ἀπὸ τῶν.

μὲν κρύπτουσιν ὑπὸ τὸν μόδιον τῆς ὑποκρίσεως, ἕτερα δὲ φθέγγονται, καὶ προστασίας φίλων, καὶ Κωνσταντίου φόβον ἐπαγγέλλονται, ἵν' οἱ εἰσερχόμενοι πρὸς αὐτοὺς, ὑπὸ τῆς ὑποκρίσεως καὶ τῆς ἐπαγγελίας μὴ βλέπωσι τὴν τῆς αἱρέσεως (1) ῥυπαρίαν. πῶς οὖν οὐκ ἀξία καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν μίσους ἡ αἵρεσις, ὅπου γε καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἰδίοις ὡς μὴ ἔχουσα παρρησίαν κρύπτεται, καὶ ὡς ὄφις θάλπεται; πόθεν γὰρ ἑαυτοῖς (2) συνεφόρησαν τὰ ῥήματα ταῦτα; ἢ παρὰ τίνος ἄρα λαβόντες, τετολμήκασι λέγειν; ἀνθρώπων μὲν (3) οὐκ οὐδένα τὸν εἰπεῖν τὸν ταῦτα παρασχόντα. τίς γὰρ ὅλως ἀνθρώπων ἢ Ἕλλην ἢ Βάρβαρος, ὅστις ὃν ὁμολογεῖ Θεὸν, τοῦτον τολμᾷ λέγειν ἕνα εἶναι τῶν κτισμάτων, καὶ οὐκ ἦν πρὶν ποιηθῇ; ἢ τίς ἐστιν, ὅστις ᾧ πεπίστευκε Θεῷ, ἀπιστεῖ λέγοντι, οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, φάσκων, (4) ὅτι οὐκ ἔστιν Υἱὸς, ἀλλὰ ποίημα· πλέον γὰρ ἀγανακτήσουσι πάντες κατ' αὐτῶν τοιαῦτα μαινομένων. ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν γραφῶν ἔχουσι τὰς προφάσεις. ἐδείχθη γὰρ πολλάκις, δειχθήσεται δὲ καὶ νῦν (5) ἀλλότρια ταῦτα τῶν θείων λογίων. οὐκοῦν ἐπειδὴ λείπεται λοιπὸν εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τοῦ διαβόλου λαβόντες ἐμάνησαν· τοιούτων γὰρ ἐκεῖνος μόνος ἐστὶ σπορεύς· φέρε, πρὸς αὐτὸν ἀντιστῶμεν· πρὸς ἐκεῖνον (6) γὰρ ἐστιν ἡμῖν διὰ τούτων ὁ πόλεμος· ἵνα τοῦ Κυρίου βοηθοῦντος, κἀκείνου συνήθως πίπτοντος τοῖς ἐλέγχοις, αἰσχυνθῶσιν οὗτοι, βλέποντες ἀπορούμενον τὸν (7) ἐνσπείραντα τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς, καὶ μάθωσι κἂν ὀψέ, ὅτι Ἀρειανοὶ ὄντες, οὐκ εἰσὶ Χριστιανοί.

II. Εἰρήκατε καὶ φρονεῖτε, ὑποβάλλοντος ὑμῖν ἐκείνου, ὅτι ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός· τοῦτο γὰρ πρῶτον ὑμῶν τὸ (8) ἐπινοίας ἀποδῦσαι τὸ ἔνδυμα δεῖ. τί τοίνυν ἦν ποτε, ὅτε ὁ Υἱὸς οὐκ ἦν, εἴπατε, ὦ δύσφημοι καὶ δυσσεβεῖς. εἰ μὲν οὖν τὸν Πατέρα λέγετε, μείζων ὑμῶν (9) ἡ βλασφημία· οὐ γὰρ θέμις αὐτὸν, ὅτι ποτὲ ἦν, ἢ ἐν τῷ ποτὲ σημαίνειν αὐτόν· (10) ἔστι γὰρ ἀεὶ, καὶ νῦν ἐστιν, ὄντος τε καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστι, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ὢν καὶ τοῦ Υἱοῦ Πατήρ. εἰ δὲ λέγετε ὅτι ὁ Υἱὸς ἦν ποτε, ὅτε αὐτὸς οὐκ ἦν· μωρὰ καὶ (11) ἀνόητός ἐστιν ἡ ἀπόκρισις. πῶς γὰρ ἦν αὐτὸς, καὶ οὐκ ἦν αὐτός; οὐκοῦν ἐν τούτοις ἀπορούντων ὑμῶν, ἀνάγκη λοιπὸν λέγειν, ἦν ποτε χρόνος, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Λόγος· αὐτὸ γὰρ (12) φύσει σημαίνει καὶ αὐτὸ τὸ ποτὲ ὑμῶν ἐπίρρημα. καὶ ὅπερ δὲ πάλιν γράφοντες εἰρήκατε, οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς πρὶν (13) γεννηθῇ ταυτόν ἐστι λέγειν ὑμᾶς, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· χρόνον γὰρ εἶναι κἀκεῖνο καὶ τοῦτο πρὸ τοῦ Λόγου σημαίνει. πόθεν οὖν ὑμῖν (14) ἐξεύρηται ταῦτα; ἵνα τί καὶ ὑμεῖς, ὡς τὰ ἔθνη, ἐφρυάξατε, καὶ μελετᾶτε κενὰ λεξείδια κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ; οὐδεμία γὰρ τῶν ἁγίων γραφῶν τοιοῦτο περὶ τοῦ Σωτῆρος εἴρηκεν, ἀλλὰ (15) μᾶλλον τὸ ἀεὶ, τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸ συνεῖναι ἀεὶ τῷ Πατρί. ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει οὕτω λέγει· ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος. τὸν δὲ ὁ ὢν καὶ τὸν ἦν τίς ἂν (16) ἀφέλοιτο τὸ ἀΐδιον; τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἰουδαίους μὲν ἐλέγχων γράφων, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς

ſimulationis modium abſcondunt, alia loquuntur, amicorum præſidia & Conſtantii metum oſtentant, ut qui ipſos conveniunt, ſordes Arianæ hæreſis propter illorum ſimulationem & oſtentationem non animadvertant. An non ergo vel hac de cauſa odio proſequenda fuerit, quod etiam a ſuis occultetur ut timida, ec veluti ſerpens foveatur? Unde enim has ſibi coacervarunt voculas, aut a quonem acceptas prodere non ſunt veriti? Sane neminem hominum qui ſibi illas tradiderint poterunt indicare. Quis enim hominum ſive Græcus ſive Barbarus eum, quem Deum confitetur, unam e rebus creatis auſit dicere, nec fuiſſe antequam factus eſt? vel quie eſt qui ei, quem Deum credidit, fidem deroget dicenti. *hic eſt filius meus dilectus*, eumque non filium, ſed rem factam eſſe velit? Nempe fieri non poteſt quin omnes adverſus illos adeo inſanientes acrius indignentur. Verum nec etiam ad Scripturas confugere illis integrum fuerit: jam enim ſæpius oſtenſum eſt moxque oſtendetur voces hujuſmodi e divinis oraculis eſſe penitus alienas. Itaque quando illis reſtat dicendum ſe his a Diabolo acceptis inſaniſſe, (ſi quidem tantorum malorum ſolus ille ſator eſt) age, ei nbſiſtamus (namque cum illo nobis per illos certamen eſt) ut Domino adjuvante, & illo, ut ſolet, vi argumentorum proſtrato, ipſi tandem erubeſcant, hærentem videntes qui hæreſim ipſis inſeminevit, ſaltemque vel ſtro diſcant eos, quia Ariani ſint, Chriſtianos non eſſe.

Ariani amicorum præſidia & Conſtantii metum oſtentant.

Similia ſupra habentur pag. 192.

Matth. 17. 5.

II. Dixiſtis igitur & ſentitis, illo vobis ſuggerente, fuiſſe aliquando, cum non eſſet Filius: nam hoc primum veſtri commenti velum detrahendum eſt. Quid ergo fuit aliquando, cum Filius non eſſet? nam hæc veſtra ſunt verba, o maledici & impii. Si Patrem eſſe reſpondetis, mejor veſtra eſt impietas: nefas quippe eſt de illo dicere, aliquando fuit, vel eumdem voce, aliquando, ſignificare. Namque & ſemper & nunc eſt, & Filio exiſtente eſt: ipſe eſt qui eſt, & Filii Pater. Si vero reſpondetis Filium fuiſſe aliquando cum ipſe non eſſet: ſtulta profecto & fatua eſt reſponſio. Nam qui fieri poteſt ut & ipſe eſſet, & idem ipſe non eſſet? Itaque neceſſario reſtat ut hic hæſitantes reſpondeatis fuiſſe aliquando tempus cum non eſſet Verbum. Hoc enim veſtrum adverbium, aliquando, id ex ſe ſignificat. Quod item rurſus ſcripſiſtis, Non erat Filius priuſquam naſceretur, idem omnino eſt ac illud quod dicitis, Fuit aliquando, cum non eſſet: ſiquidem uterque loquendi modus tempus ante Verbum eſſe indicat. Undenam igitur hæc a vobis ſunt excogitata? Ut quid & vos, tanquam gentes, fremuiſtis, & inanes voculas adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus meditamini? Nulla enim in parte ſanctarum Scripturarum tale aliquid de Salvatore exſtet, ſed potius ex illis perſpicuum eſt ſempiternum eum & æternum eſſe, ſemperque cum Patre extitiſſe. Nam *In principio erat Verbum & Verbum erat apud Deum & Deus erat Verbum*. Et in Apocalypſi hæc habentur, *Qui eſt, qui erat, & qui venturus eſt*. Quis autem æternitatem ei, qui eſt, & qui erat, poſſit detrahere? Sic enim & ipſe Paulus, ut Judæos convinceret, Epiſtola ad Romanos ſcripſit: *Ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcu-*

Refellitur impium hoc Arianorum commentum, Fuit aliquando, cum non eſſet Filius.

Pſal. 2. 1.

Joan. 1. 1.

Apocal. 1. 4.

Rom. 9. 5.

(1) Editi mendoſe, ῥυπαρίαν.
(2) Felckman. 5. συνεφόρησαν.
(3) Seguerian. ἂν omittit. Mox idem & Gobler. & Felckm. 2. ἢ Ἕλλην. Editi & alii ἢ omittunt.
(4) ὅτι deeſt in Seguer. Gobler. & Felckman. 1.
(5) Seguerian. ὡς ἀλλότρια.
(6) Sic Seguer. In aliis deeſt ἐστιν.
(7) Seguer. ἐνσπείραντα. & paulopoſt, ὑποβαλόντος.
(8) Baſil. ἐπινοίας, ut & habet Anglic. in margine.
(9) Seguer. Gobler. & Felck. 1. ἡ βλασφημία.
(10) Seguer. ἔστι γὰρ ἀεὶ ὢν ἀεὶ, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ὤν. Gobler. & Felck. 1. συνὼν αὐτῷ, ὢν ἀεὶ, ὢν αὐτός ἐστιν ὁ ὤν.
(11) Sic Seguer. In editis & aliis deeſt, ἐστιν.
(12) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. φύσει.
(13) Reg. γεννηθῇ. Seguer. γεννηθῆναι.
(14) Seguer. Gobler. & Felck. 1. ἐξεύρηται.
(15) Sic Seguer. & Regius codex. At editi, μᾶλλον δεῖ τὸ ἀΐδιον.
(16) Seguerian. & Reg. ἀφέλοιτο τὸ ἀΐδιον. Mox Seguer. Gobler. & Felckm. 1. τοῦτο γὰρ καί.

Rom. 1. 20. *ſæcula*. Cum item Gentiles confutaret, ait, *Invisibi-* A
lia enim ipſius ex creatione mundi, per ea quæ facta ſunt,
intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque ejus virtus
& divinitas. Quæ vero ſit virtus Dei, idem iterum
1. Cor. 1. 24. his verbis docet, *Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia*.
Chriſtus, Dei virtus eſt, ac proinde æternus. Nec enim hoc in loco Patrem voluit ſignificare, ut
ſoletis inter vos dictitare, ajentes, Pater ſua ipſius
eſt ſempiterna virtus. Non ita ſane eſt. Nec enim di-
xit, ipſe Deus eſt virtus; ſed, ejus eſt virtus. Nemi-
ni porro dubium fuerit quin id, quod ejus eſt, non i-
dem ſit quod ipſe: nec tamen hoc ipſum ab eo eſt a-
lienum, ſed potius ejus proprium eſt. Verum legite
quæ poſtea ſequuntur, & convertimini ad Dominum, B
2. Cor. 3. 17. (*Dominus autem Spiritus eſt*) illudque de Filio in-
telligi facile perſpicietis.

12. Nempe poſtquam creationis meminiſſet, val-
de congruenter de opificis in ipſa creatione virtute
loquitur, quæ quidem virtus Verbum eſt Dei per
quod omnia facta ſunt. Si igitur rerum creatarum
natura Deum ex ſe ſola ſine Filio poſſit notum face-
re: videte ne ruatis, arbitrantes etiam ſine Filio il-
lam eſſe factam. Si porro omnia per Filium facta
ſunt & in eo conſiſtunt: is qui rite creatam natu-
ram voluerit contemplari, Verbum quoque, a quo
eſt condita, neceſſarie contemplabitur, ac Patrem C
per ipſam intelligere incipiet. Quod ſi ſecundum Sal-
Matt. 11. 27. vatorem, *Nemo novit Patrem niſi Filius, & cui vo-*
luerit Filius revelare: ſi item Philippo dicenti, *oſten-*
de nobis Patrem, non reſpondit, intuere res creatas;
Joan. 14. 9. ſed, *qui vidit me, vidit Patrem:* admodum conve-
nienter Paulus Gentiles increpans quod concentum &
ordinem rerum creatarum contemplantes, nihil de
Verbo earum opifice cogitarent, (namque res creatæ
ſuum indicant opificem) ut per ipſas etiam verum
Deum agnoſcerent, abſtinerentque a rerum creata-
rum cultu, admodum, inquam, convenienter dixit, D
Rom. 1. 20. *ſempiterna quoque ejus virtus & divinitas*, ut his Fi-
lium ſignificaret. Porro cum ajunt Sancti, *Qui exiſtit*
Filius quia æternus eſt, Deus vere eſt. *ante ſæcula*, & *per quem fecit ſæcula*, non minus Fi-
lium æternum ſempiternumque prædicant, eumque
hac ratione Deum eſſe ſignificant. Nam Eſaias di-
Eſai. 40. 28. cit: *Deus ſempiternus qui creavit terminos terræ*. Su-
Dan. 13. 42. ſanna quoque ajebat: *Deus ſempiterne*. Baruch item
Bar. 4. 20. 22. ſcripſit: *Clamabo ad Deum ſempiternum in diebus me-*
is. Et pauloposſt: *Ego enim ſperavi in ſempiternum,*
ſalutem veſtram, & venit mihi gaudium a Sancto.
Heb. 1. 3. Cum autem Apoſtolus ad Hebræos ſcribat, *Qui*
cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ ejus: & E
Pſal. 89. 17. David in octogeſimo nono Pſalmo canat, *Et ſit ſplen-*
Pſal. 35. 10. *dor Domini ſuper nos*: &, *in lumine tuo videbimus lu-*
men: quis adeo demens ſit ut dubitet, utrum ſemper
fuerit Filius? Quando enim quis lucem vidit abſque
ſplendoris fulgore, ut de Filio audeat dicere, Fuit
aliquando cum non eſſet, vel, Non erat antequam
naſceretur? Jam illud quod in centeſimo quadrageſi-
mo quarto Pſalmo ad Filium dicitur, *Regnum tu-*
Pſal. 144. 13. *um, regnum omnium ſæculorum*, certe non ſinit
quemquam vel minimum intervallum cogitare, F
in quo non exſtiterit Verbum. Si enim omne

A „ αἰῶνας· Ἕλληνας δὲ ἐντρέπων ἔλεγε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. τίς δέ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, (1) αὐτὸς πάλιν διδάσκει λέγων, Χριστὸς θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία. „ ὁ γὰρ δὴ τὸν λέγων, τὸν πατέρα σημαίνει, ὡς πολλάκις (2) πρὸς ἀλλήλους ἐψιθυρίσατε λέγοντες, ὁ πατήρ ἐστιν ἡ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις. οὐκ ἔστι δὲ οὕτως· οὐ γὰρ εἴρηκεν, αὐτὸς ὁ θεός ἐστιν ἡ δύναμις, ἀλλ' αὐτοῦ ἐστιν ἡ δύναμις. δῆλον δὲ (3) πᾶσίν ἐστιν ὡς τὸ αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν αὐτός, ἀλλ' οὐδὲ ξένον, ἴδιον δὲ μᾶλλον αὐτοῦ. ἀνάγνωτε δὲ καὶ τὰ ἀκόλουθα B τῶν (4) ῥημάτων, καὶ ἐπιστρέψατε πρὸς κύριον· „ ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι· „ καὶ ὄψεσθε περὶ τοῦ υἱοῦ εἶναι τὸ σημαινόμενον.

12. Περὶ γὰρ τῆς κτίσεως μνημονεύων, ἀκολούθως γράφει καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ κτίσει (5) τοῦ δημιουργοῦ δυνάμεως, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονεν. εἰ μὲν οὖν αὐτάρκης ἐστὶν ἡ κτίσις ἀφ' ἑαυτῆς μόνης χωρὶς υἱοῦ γνωρίζεσθαι τὸν θεόν, σκοπεῖτε μὴ πέσητε, νομίζοντες καὶ χωρὶς υἱοῦ τὴν κτίσιν γεγενῆσθαι. εἰ δὲ διὰ υἱοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκεν, ἐξ ἀνάγκης ὁ τὴν κτίσιν ὀρθῶς θεωρῶν, θεωρεῖ καὶ τὸν ταύτην δημιουργήσαντα λόγον, (6) καὶ δι' αὐτοῦ τὸν C πατέρα νοεῖν ἄρχεται· εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸν σωτῆρα, „ οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ· τῷ τε Φιλίππῳ λέγοντι, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, οὐκ ἔλεγε, (7) βλέπε τὴν κτίσιν, ἀλλ' ὁ ἐμὲ ἑωρακώς, ἑώρακε τὸν πατέρα· „ εἰκότως ὁ Παῦλος αἰτιώμενος τοὺς Ἕλληνας, ὅτι τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν τάξιν τῆς κτίσεως θεωροῦντες, οὐ (8) διανοοῦνται περὶ τοῦ ἐν αὐτῇ δημιουργοῦ λόγου· τὰ γὰρ κτίσματα μηνύει τὸν ἑαυτῶν δημιουργόν· ἵνα (9) δι' αὐτῶν καὶ τὸν ἀληθινὸν θεὸν νοήσωσι, καὶ παύσωνται τῆς εἰς τὰ κτίσματα λατρείας, εἴρηκεν, ὅτι „ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ (10) D „ θειότης, ἵνα τὸν υἱὸν σημάνῃ. λέγοντες δὲ οἱ ἅγιοι, „ ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ δι' οὗ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας, „ οὐδὲν ἧττον πάλιν τὸ ἀΐδιον εὐαγγελίζονται τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ αἰώνιον, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν σημαίνουσιν. ὁ μὲν γὰρ Ἡσαΐας φησί, „ (11) θεὸς αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς· ἡ δὲ Σωσάννα ἔλεγεν, ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος· ὁ δὲ Βαροὺχ ἔγραψε, κεκράξομαι (12) πρὸς τὸν αἰώνιον ἐν ταῖς ἡμέραις μου· καὶ μετ' ὀλίγα· ἐγὼ γὰρ ἤλπισα ἐπὶ τῷ αἰωνίῳ τὴν σωτηρίαν ὑμῶν, καὶ ἦλθέ μοι χαρὰ παρὰ τοῦ ἁγίου. (13) ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸς Ἑβραίους γράφων ὁ ἀπόστολός φησιν, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ E „ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ψάλλει δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ, καὶ ἡ λαμπρότης κυρίου ἔστω ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς. „ τίς οὕτως ἐστὶν ἄφρων, ὡς ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ ἀεὶ εἶναι τὸν υἱόν; πότε γάρ τις εἶδε φῶς χωρὶς τῆς τοῦ ἀπαυγάσματος λαμπρότητος, ἵνα καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ εἴπῃ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, (14) ἤ, ὅτι πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν. καὶ τὸ λεγόμενον δὲ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ πρὸς τὸν υἱόν, „ ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώ- F „ νων, „ οὐκ ἐπιτρέπει τινὰ κἂν τὸ τυχὸν διάστημα λογίσασθαι, ἐν ᾧ μὴ ὑπῆρχεν ὁ λόγος. εἰ γὰρ πᾶν διά-

(1) Seguerian. Goblerian. Felckm. 2. Baſil. & Anglic. Παῦλος διδάσκει. Ibid. Baſil. γράφων.
(2) Sic Seguer. At editi cum aliis, ἀλλήλους.
(3) Gobler. & Felckm. 1. πᾶσιν ὡς τὸ αὐτοῦ.
(4) Seguerian. τῶν ῥητῶν. Ibid. Goblerian. & Felckm. 1. καὶ ἐπιστρέψατε.
(5) Sic Seguer. In aliis vero deeſt τοῦ.
(6) Sic Seguerian. Reg. atque ita legerat Nonnius. Editi, ut & legit Omnibonus, λόγον, καὶ οὕτως γινώσκει τὸν πατέρα, &c. Mox Seguer. Reg. Gobler. & Felckm. 1. ᾧ ἂν ὁ υἱός. Editi, ᾧ ἐὰν ὁ υἱός.
(7) Seguer. βλέπετε, ut etiam legerat Nannius.
(8) Seguerian. λογιοῦνται.
(9) Sic Seguerianus & Reg. ut & Omnibonus legit. Felckm. 5. δι' αὐτοῦ, quemadmodum videtur legiſſe Nonnius, qui vertit, *ut per eum, verum Deum intelligant*. Mox Seguer. νοήσωσι καὶ παύσωνται.
(10) Sic Seguerian. Reg. Baſil. Anglican. Gobler. & Felckm. 2. At editi, θειότης.
(11) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. & in textu Græco Eſaiæ. Editi, ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος. Mox Reg. & Felck. 2. Σωσάννα.
(12) Sic Seguer. & textus Græcus Scripturæ. Editi, πρὸς τὸν θεὸν τὸν αἰώνιον. Mox Seguer. καὶ μετ' ὀλίγα φησί. Ib. Seg. Gobl. Felck. 1. & Græcus Scripturæ textus, ἐπὶ τῷ αἰωνίῳ τὴν σωτηρίαν ὑμῶν. Editi & alii, ἐπὶ τῷ αἰωνίῳ σωτῆρι ὑμῶν.
(13) Goblerian. & Felck. 1. ἐπειδὴ δὲ omiſſo, καὶ ὁ ἀπόστολος πρὸς Ἑβραίους φησί. Et mox iidem, αὐτοῦ, καὶ ὁ Δαβίδ. Ibid. Seguerian. omittit ψαλμῷ. Item Seguer. ibid. χωρὶς τῆς τοῦ ἀπαυγάσματος λαμπρότητος. Goblerianus & Felckm. 1. χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος λαμπρότητος. Editi, χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος, ἢ τῆς λαμπρότητος.
(14) Sic Seguer. Editi vero, ὅτε οὐκ ἦν· ὅτι πρίν, &c.

διάστημα ἐν τοῖς αἰῶσι (1) μετρεῖται, τούτων δὲ τῶν αἰώνων βασιλεύς ἐστι καὶ ποιητὴς ὁ λόγος· ἀνάγκη, μὴ ὄντος κἂν τοῦ τυχόντος διαστήματος πρὸ αὐτοῦ, μανία τὸ λέγειν, οὐκ ἦν ποτε ὅτε οὐκ (2) ἦν ὁ ἀΐδιος, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱός. λέγοντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου, „ ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, καὶ οὐ λέγοντος, ἐγενόμην ἀλήθεια, ἀλλ' ἀεὶ τό, εἰμί, λέγοντος, ἐγώ εἰμι ὁ ποιμήν· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς· καὶ πάλιν, οὐχ ὑμεῖς λέγετέ με, ὁ κύριος, καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ· „ τίς τὸ τοιοῦτον ἀκούων ῥῆμα παρὰ θεοῦ καὶ (3) σοφίας καὶ λόγου πατρὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγοντος, ἔτι διστάξειν περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ οὐκ εὐθὺς πιστεύσει, ὅτι ἐν τῷ, εἰμί, τὸ ἀΐδιον καὶ τὸ πρὸ παντὸς αἰῶνος ἄναρχον (4) τοῦ υἱοῦ σημαίνεται;

13. Ὅτι μὲν οὖν τὸ ἀΐδιον περὶ τοῦ υἱοῦ αἱ γραφαὶ διακ[illegible] λέγουσιν, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι δὲ ἅπερ φθέγγονται οἱ Ἀρειανοὶ λέγοντες τό, οὐκ ἦν, καὶ τό, πρίν, καὶ τό, ὅτε, αἱ αὐταὶ γραφαὶ περὶ τῶν κτισμάτων λέγουσι, δηλώσει πάλιν τὰ μέλλοντα λέγεσθαι. (5) ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γενέσεως διηγούμενός φησι· „ καὶ πᾶν χλωρὸν ἀγροῦ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάντα χόρτον ἀγροῦ πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι· οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν. καὶ ἐν μὲν τῷ Δευτερονομίῳ, ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη. ὁ δὲ κύριος διὰ μὲν ἑαυτοῦ ἔλεγεν· εἰ (6) ἠγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἂν ὅτι εἶπον, πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα, ὅτι ὁ πατήρ μείζων μού ἐστι, καὶ νῦν προείρηκα ὑμῖν, πρὶν γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται, πιστεύσητε. περὶ δὲ τῆς κτίσεως διὰ (7) Σολομῶνός φησι· πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ προελθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με. καί, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι. (8) περὶ δὲ Ἰερεμίου λέγει, πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε. καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει, κύριε καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, (9) ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ. ἐν δὲ τῷ Δανιήλ, ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ Σωσάννα, καὶ εἶπεν, ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. τὸ ἄρα, „ οὐκ ἦν ποτε, καὶ τό, πρὶν γενέσθαι, καὶ τό, ὅτε, „ καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι, λέξεσιν ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτισμάτων, (10) τῶν ἐξ οὐκ ὄντων γενομένων, ἁρμόζει λέγεσθαι, ἀλλότρια δὲ τοῦ λόγου ἐστίν. εἰ δὲ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν γενητῶν, τὸ δέ, ἀεί, ἐπὶ τοῦ υἱοῦ λέγουσιν αἱ γραφαί, οὐκ ἄρα, ὦ θεομάχοι, ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ υἱός, οὐδὲ ὅλως τῶν γενητῶν ἐστιν ὁ υἱός, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς εἰκὼν καὶ λόγος (11) ἀΐδιός ἐστιν, οὐδέ ποτε οὐκ ὤν, ἀλλὰ ἀεὶ ὤν, ὡς ἀϊδίου ὄντος φωτὸς ἀΐδιον ἀπαύγασμα. τί τοίνυν χρόνους πρὸ τοῦ υἱοῦ φαντάζεσθε; ἢ διατί μετὰ χρόνους βλασφημεῖτε τὸν λόγον, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασι; πῶς γὰρ ὅλως χρόνος ἢ αἰὼν ὑπέστη μήπω φανέντος καθ' ὑμᾶς τοῦ λόγου, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν; ἢ διατί (12) χρόνον σημαίνοντες, οὐ λέγετε φανερῶς, ἦν χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ λό-

A intervallum ſæculis definitur, omniumque ſæculorum rex & opifex eſt Verbum; cum ante ipſum nullum vel tantillum ſit intervallum, non eſt dubium quin is inſaniat vehementer, qui dixerit, Fuit aliquando cum non eſſet æternus: &, Ex nihilo eſt Filius. Præterea cum dicat Dominus, *Ego ſum veritas*, nec dicat, Ego factus ſum veritas, ſed ubique verbum, *Sum*, adhibeat, ut, *Ego ſum paſtor, ego ſum lux:* & rurſus, *Nonne vos vocatis me Dominum & Magiſtrum, & bene dicitis: ſum etenim:* quis Deum & Sapientiam & Verbum Patris ea voce, cum de ſeipſo loquitur, utentem audiens, de veritate adhuc ambiget, nec ſtatim cre-
B det hoc verbo, *Sum*, indicari Filium æternum eſſe, & ſine initio ante omnia ſæcula exiſtere?

Joan. 14. 6. Joan. 10. 14. Joan. 8. 12. Joan. 13. 13.

13. Quod ergo Scripturæ ſacræ Filium æternum eſſe aſſeverent, patet ex dictis: quod autem quæ dictitant Ariani, *non erat, prinſquam, quando*, eædem Scripturæ de rebus creatis affirment, ex dicendis conſtabit. Moyſes enim hujus mundi procreationem enarrans ait: *Omne virgultum agri antequam naſceretur in terra, & omne fœnum agri priuſquam exoriretur: non enim pluerat Deus ſuper terram, & homo non erat qui operaretur terram*. Et in Deuteronomio: *quando dividebat Altiſſimus gentes*. Dominus autem per ſei-
C pſum ajebat: *Si diligeretis me, gauderetis utique quia dixi, Vado ad Patrem, quia Pater major me eſt: & nunc dixi vobis, priuſquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis*. Ita quoque de rebus creatis per Salomonem loquitur: *Antequam terram faceret, & antequam abyſſos produceret, antequam fontes aquarum erumperent, antequam montes collocarentur; ante omnes colles gignit me*. Et, *Antequam Abraham fieret, ego ſum*. De Jeremia item dicit: *Priuſquam te formarem in utero, novi te*. Et David his verbis pſallit: *Domine, refugium factus es nobis in generatione & generatione. Priuſquam mon-
D tes fierent, & formaretur terra & orbis, a ſæculo & uſque in ſæculum tu es*. Et apud Danielem, *Exclamavit voce magna Suſanna & dixit: Deus æterne, qui abſconditorum es cognitor, qui noſti omnia antequam fiant*. Itaque hæ dictiones, *Aliquando non erat, antequam naſceretur, quando*, & ſimiles aliæ voculæ de rebus factis ac creatis quæ ex nihilo ſunt factæ, aptiſſime dicuntur: ſed a Verbo omnino ſunt alienæ. Si porro hæc de rebus creatis habent Scripturæ, cumque de Filio agitur, vocabulum, *ſemper*, adhibent: non igitur, o Dei hoſtes, ex nihilo factus eſt Filius, neque ullo modo eſt ex rebus factis, ſed Patris imago eſt æternum-
E que Verbum, quod ſane non aliquando non fuit, ſed ſemper fuit, tamquam æternæ lucis ſplendor æternus. Quid igitur tempora ante Filium comminiſcimini, vel cur poſt tempora impie affirmatis Verbum extitiſſe, per quod ipſa ſæcula facta ſunt? Nam qui prorſus fieri queat ut vel tempus exſtiterit vel ſæculum, cum nondum, ut quidem putatis, exortum fuerit Verbum, per quod omnia facta ſunt, & ſine quo nihil omnino factum eſt? Aut quare, cum tempus ſignificetis, non aperte dicitis, Fuit tempus quando non erat Verbum?

Geneſ. 2. 5. Deuter. 32. 8. Joan. 14. 28. Prov. 8. 23. Joan. 8. 58. Jerem. 1. 5. Pſal. 89. 1. Daniel. 13. 42.

Ariani non audent aperta di-

(1) Sic Seguer. Editi vero καταμετρεῖται.
(2) Sic Seguerianus, Goblerian. & Felckm. 1. atque ita legerat Nonnius. Baſil. Anglican. Reg. ut & legit Omnibonus, ἦν ὁ λόγος ὁ ἀΐδιος. Editi, ἦν ὁ λόγος. Paulopoſt Felckm. 2. & editi, ἐγενόμην ἡ ἀλήθεια.
(3) Sic Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. Alii autem & editi, σοφίας καὶ λόγου.
(4) Goblerian. & Felckm. 1. περὶ τοῦ υἱοῦ.
(5) Gobler. & Felckm. 1. ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς ἐν τῇ γενέσει φησί. & infra, ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ.
(6) Sic. Seguer. & Reg. At editi, ἠγαπήσατε. Mox εἶπον abeſt a Seguer. Idem paulopoſt, ἵνα πρὸ τοῦ γενέσθαι.
(7) Sic Seguerianus, Goblerian. Felckm. 1. Alii vero & editi, Σολομῶντος. Paulopoſt Seguer. Gobler. Felckm. 2. & 3. καὶ πρὸ τοῦ, &c. Mox Seguer. & Reg. καὶ omittunt poſt ὑδάτων.
(8) Seguerian. περὶ δέ, &c. Idem & Reg. πρὸ τοῦ με πλάσαι σε, &c. In editis με deeſt. Mox Seguer. καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει, κύριε, &c. Reg. habet item κύριε. Goblerian. & Felckm. 1. καὶ ὁ Δαβίδ· κύριε καταφυγή, &c. Editi καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει, κύριος, &c. Ibid. Seguer. Gobler. & Felck. 2. ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Reg. εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Editi, εἰς γενεάν. Seguer. ibid. cum Pſalmiſta, γενηθῆναι. Editi & alii, ἑδρασθῆναι.
(9) Seguerian. Gobler. Felck. 1. καὶ ἀπὸ τοῦ. Ibid. καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος deſunt in Seguer. Mox Gobler. & Felckm. 1. ἐν δὲ τῷ Δανιὴλ Σωσάννα εἶπεν. Iidem & Seguer. ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος. Editi, ὁ θεὸς ὁ [illegible]. Baſil. Anglic. Reg. & Felckm. 3. Σωσάννα.
(10) Sic Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. Editi, κτισμάτων τῶν ἐξ οὐκ ὄντων.
(11) Seguerian. λόγος, & mox, ἀλλ' ἀεὶ ὤν, ὡς ἀϊδίου φωτὸς ἀΐδιον ἀπαύγασμα. Alii & editi, ἀΐδιος, &, ἀλλὰ ἀεὶ ὤν, ὡς ἀϊδίου ὄντος, φωτός, &c. Ibid. Seguer. χρόνους πρὸ τοῦ.
(12) Seguerian. χρόνος.

cere, Fuit tempus cum non esset Verbum, sed tantum, Fuit aliquando cum non esset Verbum.

Verum nomen quidem ipſum temporis, ſimpliciores decipiendi cauſa, reticetis: at mentem & ſententiam veſtram celare penitus non valetis, quamquam ſi celaveritis, latere certe nunquam poteritis; ſiquidem tempora ipſi rurſus ſignificatis, cum dicitis, Fuit aliquando, cum non eſſet, &, Non erat priuſquam ortus eſt.

Filius etsi est æternus, non est tamen Patris frater sed Filius.

14. Verum his licet ita probatis, eo impudentius hujuſmodi argutiis nobis inſultant. Si non fuit aliquando, inquiunt, cum non eſſet Filius, ſed ipſe æternus eſt, unaque cum Patre exiſtit, nolite jam eum Filium, ſed fratrem Patris dicere. O ſtolidos admodum & litigioſos! Si enim eum ab æternitate tantum ſimul extitiſſe cum Patre, nec Filium eſſe aſſeveraremus, aliquid utique probabilitatis haberet ſimulata illorum religio. Sin autem cum eum æternum dicimus, eumdem confitemur genitum ex Patre Filium, qua, quæſo, ratione genitus genitoris frater poſſit exiſtimari? Si item noſtra fides eſt in Patrem & Filium: quænam inter illos intercedit fraterna cognatio? aut quomodo poteſt Verbum, ejus dici frater, cujus eſt Verbum? Nec vero hæc illis ignota eſt repugnantia, nam veritatem & ipſi perſpiciunt: ſed eſt ſane Judaica excuſatio & hominum

Prov. 18. 1. qui, ut ait Salomon, a veritate volunt diſcedere. Neque enim ex aliquo principio prius exiſtente Pater & Filius geniti fuerunt, ut cenſeantur eſſe fratres: ſed Pater quidem principium & genitor eſt Filii, & Pater pater eſt, nec alicujus fuit Filius: Filius autem filius eſt, non frater. Si idem porro æternus Patris fetus dicitur, recte omnino dicitur. Nam non aliquando imperfecta fuit Patris natura, ut quod illius proprium eſſet, eidem poſtea accederet: neque ut homo ex homine genitus eſt Filius, ut Patre exiſteret poſterior, ſed Dei fetus eſt, qui, utpote proprius Dei ſemper exiſtentis Filius, ab æternitate & ipſe exiſtit. Hominum quidem proprium eſt in tempore gignere, propter naturæ defectum: at æternus eſt Dei fetus, quia ſemper perfectiſſima fuit Dei natura. Itaque ſi non eſt Filius, ſed e nihilo eſt factus: id primum ipſi probent, ac deinde liceat illis tamquam de re facta clamitare, Fuit aliquando, cum non eſſet: res quippe quæ factæ ſunt, antea certe non erant. Sed ſi eſt Filius, uti Pater teſtatur & Scripturæ prædicant, Filius autem nihil aliud eſt quam quod ex Patre gignitur, idque quod ex Patre gignitur, ejus eſt Verbum & Sapientia & ſplendor; quid aliud inde concludendum eſt, quam eos qui dicunt, Fuit aliquando, cum non eſſet Filius, velut fures quoſdam Verbum a Deo detrahere, aperteque adverſus eum contendere, ipſum fuiſſe aliquando ſine proprio ſuo Verbo & Sapientia, lucem fuiſſe aliquando ſine ſplendore, fontem ſterilem & aridum eſſe. Nam tametſi temporis nomen, metu id ſibi exprobrantium, refugere ſimulantes, fatentur eum ante tempora extitiſſe: tamen quia quædam definiunt intervalla, in quibus ipſum non fuiſſe volunt, valde impii ſunt habendi, quod tempora ſignificent, & Rationis ſive Verbi expertem audeant Deum ipſum fingere. . . .

15. Quod ſi Filii nomen & ipſi admittunt, ne palam ab omnibus condemnentur, ſed tamen eum proprium naturæ Patris fetum eſſe inficiantur, quaſi

A γ☉; ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ χρόνου (1) σιωπᾶτε πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων, τὸ φρόνημα δὲ ὅλως ἑαυτῶν οὐ κρύπτετε, ἀλλ' οὐδὲ κρύπτοντες λαθεῖν δύνασθε. πάλιν γὰρ χρόνους σημαίνετε λέγοντες, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καί, οὐκ ἦν πρὶν (2) γεννηθῇ.

14. Τούτων οὕτω δεικνυμένων, ἔτι πλέον ἀναιδευόμενοι λέγουσιν· εἰ μὴ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' ἀΐδιός ἐστιν ὁ υἱός, καὶ συνυπάρχει τῷ πατρί,

B οὐκέτι υἱόν, ἀλλ' ἀδελφὸν εἶναι τοῦ πατρὸς λέγετε (3) αὐτόν. ἀνόητοι καὶ φιλόνεικοι. εἰ μὲν γὰρ ἀΐδιον συνεῖναι μόνον αὐτὸν ἐλέγομεν, καὶ μὴ υἱόν, (4) πιθανόν τις ἂν αὐτῶν ὁ προσποίητος εὐλάβεια· εἰ δὲ ἀΐδιον λέγοντες ὁμολογοῦμεν αὐτὸν υἱὸν ἐκ πατρός, πῶς ὁ γεννηθεὶς ἀδελφὸς τοῦ γεννήσαντος δύναται νομίζεσθαι; καὶ εἰ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν ἡμῶν ἐστιν ἡ πίστις, ποία ἀδελφότης ἐν μέσῳ τούτων ἐστίν; ἢ πῶς δύναται ὁ λόγος ἀδελφὸς (5) λέγεσθαι τούτου, οὗ καὶ ἐστι λόγος; οὐκ ἔστιν ἀντίφρασις αὕτη ὡς παρ' ἀγνοούντων γινομένη· συνορῶσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ πρόφασις ἐστιν Ἰουδαϊ-

C κή, καὶ θελόντων, (6) ὡς εἶπεν ὁ Σολομών, ἀπὸ τῆς ἀληθείας χωρίζεσθαι. οὐ γὰρ ἔκ τινος ἀρχῆς προϋπαρχούσης ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἐγεννήθησαν, ἵνα καὶ ἀδελφοὶ νομισθῶσιν· ἀλλ' ὁ πατὴρ ἀρχὴ τοῦ υἱοῦ καὶ (7) γεννήτωρ ἐστί, καὶ ὁ πατὴρ πατήρ ἐστι, καὶ οὐχ υἱός τινος γέγονε· καὶ ὁ υἱὸς δὲ υἱός ἐστι καὶ οὐκ ἀδελφός. εἰ δὲ ἀΐδιον γέννημα τοῦ πατρὸς λέγεται, καλῶς λέγεται. οὐ γὰρ ἀτελὴς ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ἦν ποτε, ἵνα καὶ τὸ (8) ἴδιον αὐτῆς ἐπισυμβαίνῃ ταύτῃ· οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου γεγέννηται ὁ υἱός, ἵνα καὶ ὑστερίζῃ τῆς πατρικῆς ὑπάρξεως· ἀλλὰ Θεοῦ γέννημά ἐ-

D στι, καὶ (9) ὡς Θεοῦ τοῦ ἀεὶ ὄντος ἴδιος ὢν υἱός, ἀϊδίως ὑπάρχει. ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἴδιον (10) τὸ ἐν χρόνῳ γεννᾷν, διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς φύσεως· Θεοῦ δὲ ἀΐδιον τὸ γέννημα, διὰ τὸ ἀεὶ τέλειον τῆς φύσεως. εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν υἱός, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα γέγονε, δεικνύτωσαν πρότερον, καὶ ὡς περὶ ποιήματος φανταζόμενοι κραζέτωσαν, (11) ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· ἐξ οὐκ ὄντων γὰρ γέγονε τὰ γενητά. εἰ δὲ υἱός ἐστιν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ πατὴρ λέγει, καὶ αἱ γραφαὶ βοῶσι· τὸ δὲ υἱὸς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς γεννώμενον· τὸ δὲ γεννώμενον ἐκ (12) τοῦ πατρός, λόγος ἐστὶν αὐτοῦ καὶ σοφία καὶ ἀπαύγασμα·

E τί δεῖ λέγειν ἢ ὅτι λέγοντες, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, ὡς λῃσταί τινες (13) ἀποσυλῶσι τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄντικρυς κατ' αὐτοῦ φθέγγονται, ὅτι ἦν ποτε τοῦ ἰδίου λόγου καὶ (14) σοφίας χωρίς, καὶ τὸ φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐγῆς, καὶ ἄγονος ἦν ἡ πηγὴ καὶ ξηρά· κἂν γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χρόνου προσποιούμενοι φοβεῖσθαι διὰ τοὺς ὀνειδίζοντας αὐτούς, λέγωσι πρὸ χρόνων αὐτὸν εἶναι· ἀλλ' ὅμως ὅτι διαστήματά τινα διδόασιν, ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται, οὐδὲν ἧττον χρόνους σημαίνοντες, καὶ ἀλογίαν περὶ τὸν Θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀσεβοῦ-

F σιν.

15. Εἰ δὲ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ πᾶσιν συνομολογοῦσι, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι φανερῶς παρὰ πάντων καταγινώσκεσθαι, τὸ δὲ εἶναι αὐτὸν τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον γέννημα ἀρνοῦνται, ὡς (1) μὴ

(1) Seguer. σιωπᾶτε. Mox idem, & Gobler. & Felck. 1. τὸ φρόνημα δὲ ὅλως ἑαυτῶν.

(2) Seguer. Gobl. & Felck. 1. γεννηθῇ, & mox, ἀναιδευόμενοι. Editi & alii, γενηθῇ & ἀναιδευόμενοι. Reg. ibid. hæc habet ad marginem: ὅτι οὐκ ἀδελφὸς τοῦ πατρός, ὁ συναΐδιος αὐτῷ, ἀλλ' υἱός. Id eſt, Quod non ſit Patris frater, licet coæternus ipſi ſit, ſed Filius.

(3) Seguerian. τοῦτον.

(4) Baſil. πιθανότητα. Seguer. ibid. ὁ προσποίητος. Editio Commel. ἡ πρὸς τοῦτο προσποιητή. Alii, ἡ πρὸς τὸν προσποίητον.

(5) Seguer. & Felckm. 5. γενέσθαι.

(6) Gobler. & Felckm. 1. ὡς φησὶ Σολομών.

(7) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. At Anglican. γεννητός ἐστι. Alii & editio Commel. γεννητής ἐστι.

(8) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. Editi vero & alii, ἀΐδιον.

(9) Seguerian. ὁ ὡς Θεοῦ, ut & Nannius legit. Alii & editi, ὁ Θεοῦ. Mox Felckm. 5. ἀϊδίως ὑπάρχων.

(10) τὸ deeſt in Seguerian.

(11) ὅτι deeſt in Seguer. Gobler. & Felckm. 1. Mox Seguer. τὰ γενητά. Idem mox, τοῦτο γὰρ ὁ πατήρ.

(12) Sic Seguer. Reg. Gobler. & Felckm. 1. Editi vero & alii, ἐκ τοῦ Θεοῦ.

(13) Sic Seguerianus, Regius & editio Commel. At Gobler. & Felckm. 1. ἀποσυλῶσι. Ibidem Gobler. & Felckm. 1. τὸν λόγον ἀπὸ Θεοῦ.

(14) Seguerian. τῆς σοφίας.

(1) μὴ δύνασθαι τοῦτο εἶναι χωρὶς τοῦ ἐκ μερῶν καὶ διαιρέσεων ὑπονοίας· ἰδεῖν ὅπως πάλιν ἀρνοῦνται μὴ εἶναι μὲν ἀληθινὸν υἱὸν, ὀνόματι δὲ μόνον λέγοντες υἱόν. πῶς δὲ οὐ σφάλλονται μεγάλως περὶ τοῦ ἀσωμάτου τὰ σωμάτων ἐνθυμούμενοι, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἰδίας φύσεως ἀρνούμενοι τὸ (2) φύσει καὶ ἴδιον τοῦ πατρός; ὥρα γὰρ αὐτοὺς μὴ νοοῦντας καὶ πῶς ἐστιν ὁ θεὸς, ὁ ποιός ἐστιν ὁ πατὴρ, ἀρνεῖσθαι καὶ αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ τὸ γέννημα τοῦ πατρὸς ἐξ ἑαυτῶν μετροῦσιν οἱ ἄφρονες. ἀλλ' οὕτως αὐτοὺς διακειμένους, καὶ νομίζοντας μὴ δύνασθαι εἶναι (3) υἱὸν τοῦ θεοῦ, οἰκτείρειν μὲν ἄξιον· ἐρωτᾶν δὲ καὶ διελέγχειν αὐτοὺς ἀκόλουθόν ἐστι, τάχα πως οὕτως εἰς αἴσθησιν ἔλθωσιν. εἰ καθ' ὑμᾶς ἐξ οὐκ ὄντων (4) ἐστὶν ὁ υἱὸς, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, πάντως που κατὰ μετουσίαν καὶ αὐτὸς υἱὸς, καὶ θεὸς, καὶ σοφία ἐκλήθη· οὕτω γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πάντα συνέστηκέ τε καὶ ἁγιαζόμενα δοξάζεται. τίνος τοίνυν ἐστὶ μέτοχος, εἰπεῖν ὑμᾶς ἀνάγκη. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα τοῦ πνεύματος μετέχει, αὐτὸς δὲ ἄρα καθ' ὑμᾶς τίνος ἂν εἴη μέτοχος; τοῦ πνεύματος; καὶ μὴν αὐτὸ τὸ πνεῦμα μᾶλλον παρὰ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει, ὡς αὐτὸς εἴρηκε, καὶ ἄλογόν ἐστιν τοῦτον ἁγιάζεσθαι παρ' ἐκείνου. οὐκοῦν τοῦ πατρὸς μετέχει· τοῦτο γὰρ λείπεται καὶ ἀνάγκη λέγειν. καὶ τί τοῦτο ἄρα ὃ πόθεν ἐστίν; εἰ μὲν ἂν ἔξωθεν ἐστιν ἐπινοηθὲν παρὰ τοῦ πατρὸς, οὐκέτι τοῦ πατρὸς (5) μετέχων ἂν εἴη, ἀλλὰ τοῦ ἔξωθεν γενομένου, καὶ οὐκέτι αὐτὸς οὐδὲ δεύτερος ἔσται (6) μετὰ τὸν πατέρα, ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ ἐκεῖνο· οὐδὲ τοῦ πατρὸς υἱὸς ἂν λεχθείη, ἀλλ' ἐκείνου, οὗ καὶ μετέχων υἱὸς καὶ θεὸς ἐκλήθη. εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον καὶ ἀσεβὲς, λέγοντος μὲν τοῦ πατρὸς, „οὗτός ἐστιν „ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, „ λέγοντος δὲ καὶ τοῦ υἱοῦ, πατέρα ἴδιον εἶναι τὸν θεόν, (7) δῆλον ὅτι οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστι τὸ μετεχόμενον. τοῦτο δὲ πάλιν εἰ ἕτερον ἢ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ, τὸ ἴσον ἄτοπον ἀπαντήσει, μέσου πάλιν εὑρισκομένου (8) τούτου ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ, ὅτι ποτέ ἐστι.

16. Τούτων δὴ ἐν ἀτόπῳ καὶ ὀθνείῳ τῆς ἀληθείας ἀναφαινομένων λογισμῶν, ἀνάγκη λέγειν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐτοῦ σύμπαν εἶναι τὸν υἱόν· τὸ γὰρ ὅλως μετέχεσθαι τὸν θεὸν, ἴσον ἐστὶ λέγειν ὅτι καὶ γεννᾷ· (9) τὸ δὲ γεννᾷν τί σημαίνει ἢ υἱόν; αὐτοῦ γοῦν τοῦ υἱοῦ μετέχει τὰ πάντα κατὰ τὴν τοῦ (10) πνεύματος γινομένην παρ' αὐτοῦ χάριν, καὶ φανερὸν ἐκ τούτου γίνεται, ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ υἱὸς οὐδενὸς μετέχει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς μετεχόμενον, τοῦτό ἐστιν ὁ υἱός· αὐτοῦ γὰρ (11) τοῦ υἱοῦ μετέχοντες, τοῦ θεοῦ μετέχειν λεγόμεθα, καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ ἔλεγεν ὁ Πέτρος, „ἵνα „γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, (12) ὥς φησι καὶ ὁ „ἀπόστολος, οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε; καὶ, ἡ„μεῖς γὰρ ναὸς θεοῦ ἐσμεν ζῶντος. „ καὶ αὐτὸν δὲ τὸν υἱὸν βλέποντες, ὁρῶμεν τὸν πατέρα. ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ ἔννοια καὶ κατάληψις, γνῶσίς ἐστι περὶ τοῦ πατρὸς, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιον εἶναι γέννημα. ὥσπερ δὲ τὸ μετέχεσθαι, οὐκ ἄν τις ὑμῶν ἔτι πάθος εἴποι

A ſcilicet abſque partium & diviſionum ſuſpicione id fieri non queat; ſane eum negant nihilominus, quippe qui illum non verum ſed ſolo nomine Filium eſſe velint. Ceterum an non graviter errant, qui eodem modo de re non corporea ac de corporea ratiocinantur, quique ob propriæ naturæ imbecillitatem quod proprium & naturale eſt Patris non verentur negare? Profecto ſi ita eſt, ſupereſt ut cum minime intelligant quomodo ſit Deus vel qualis ſit Pater, eumdem quoque plane negent, quandoquidem fetum Patris nonniſi ex ſeipſis inſani metiuntur. Verum illos ita affectos, arbitrantesque eſſe non poſſe Dei Filium miſerari æ- B quum mihi videtur: haud tamen ab re fuerit illos interrogare & convincere, ſi forte vel hoc pacto ad ſenſum & rationem queant revocari. Si ſecundum vos Filius eſt ex nihilo, nec fuit antequam natus eſt: prorſus ſequitur ut ipſe quoque nonniſi participatione Filius, Deus, & Sapientia ſit appellatus. Nam ita etiam res aliæ omnes ſunt conſtitutæ, quæ & ſanctificatæ glorificantur. Cujus ergo ille ſit particeps vos dicere neceſſe omnino eſt. Res enim aliæ omnes Spiritus ſunt participes: ipſum autem cujuſnam rei participem dicetis? Spiritus? Atqui ipſe Spiritus a Filio potius accipit, C ut idem Filius teſtatur, abſurdumque dictu eſt hunc ab illo ſanctificari. Igitur Patris ſit particeps: id enim ſupereſt, & neceſſario dicendum. Sed quid tandem, vel unde illud eſt? Si aliquid extrinſecus excogitatum a Patre, non jam Patris erit particeps, ſed ejus quod extrinſecus eſt, nec proinde ſecundum poſt Patrem locum obtinebit, cum rem illam ante ſe habeat: nec item Patris erit dicendus Filius, ſed illius, cujus factus particeps, & Filius & Deus eſt nuncupatus. Quod quidem ſi abſurdum & impium merito videatur cum dicat Pater, *Hic eſt Filius meus dilectus*, ipſeque Filius proprium ſuum Patrem Deum D eſſe affirmet: liquet utique nihil extrinſecus, ſed ex ſubſtantia Patris eſſe id cujus ſit particeps. Si porro iſtud fuerit aliud præter Filii naturam, æque abſurdum erit, cum hoc idem medium quid reperiatur eſſe ex Patre & ex natura Filii quæcumque tandem illa ſit.

Joan. 16.14.

Matth. 17.5. *Joan.* 8. 54.

16. Quoniam ergo has ſententias abſurdas atque a veritate alienas eſſe evidens eſt, dicendum eſt neceſſario id quod eſt ex ſubſtantia Patris, proprium omnino ejus eſſe Filium. Deum enim participari idem prorſus eſt ac Deum generare. Quid porro vox, generare, aliud ſignificat quam Filium? Itaque res o- E mnes Filii fiunt participes ſecundum Spiritus gratiam quæ ab eo datur: idque inde ſit manifeſtum, quod ipſe quidem Filius nullius eſt particeps; quod autem ex Patre alios ſui participes facit, hoc ipſum eſt Filius. Nos enim cum ipſius Filii participes efficimur, Dei participes eſſe dicimur, idque ipſum eſt quod ajebat Petrus, *ut efficiamini divinæ conſortes naturæ*, quemadmodum & Apoſtolus dicit, *Neſcitis quia templum Dei eſtis?* &, *Nos enim templum Dei viventis ſumus*. Ipſum ſimiliter Filium intuentes, Patrem intuemur. Cognitio enim & comprehenſio Filii, Patris eſt agnitio, quia proprius eſt ex ejuſdem natura fetus. Porro ut nemo F veſtrum jam dixerit Dei participem fieri, eſſe divinæ naturæ

Deum participari idem eſt ac Deum generare.

1. *Pet.* 1. 4.

1. *Cor.* 3.16.

(1) Sic Seguerian. Reg. Gobler. & Felckm. 1. At alii & editi μὴ omittunt.

(2) Sic Seguerian. At Regius, ἴδιον ἢ φύσει. Alii & editi, φύσει ἴδιον.

(3) Seguerianus, υἱὸν θεοῦ. Mox Gobler. & Felckm. 1. καὶ ἐλέγχειν αὐτούς.

(4) In Seguer. deeſt ἐστιν. Felckm. 2. & 5. ἐστιν ὁ θεός.

(5) Baſil. & Anglican. μετέχει. Mox Baſil. Goblerian. & Felckm. 1. τοῦ ἔξωθεν ἐπινοουμένου. Ibid. Seguer. Gobler. & Felckm. 1. ἢ οὐκέτι δὲ αὐτός.

(6) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. μετὰ τὸν πατέρα.

(7) Sic Seguerian. Baſilienſ. Goblerian. & Felckman. 1. At editi, δηλονότι. Ibid. Seguer. ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας. Editi & alii, ἀλλὰ τῆς οὐσίας.

(8) Seguerian. Anglican. Goblerian. & Felc. 1. τοῦτο. Baſil. τούτου.

(9) Sic Seguer. & Alii vero, τὸ δὲ γεννᾷ.

(10) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. atque ita legit Nannius. Editi, πατρὸς γινομένην. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἐκ τούτου γίνεται. Editi, ἐκ τούτου δείκνυται.

(11) Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Felc. 1. τοῦ υἱοῦ μετέχοντες. Editi, τοῦ υἱοῦ μετέχοντος.

(12) Gobler. & Felc. 1. ὡς ὁ Παῦλος φησι. Mox Seguer. ὑμεῖς γὰρ ναὸς θεοῦ ἐστε ζῶντος. ut & habent aliqui codices mſſ. novi Teſtament. Gobler. & Felc. 1. ὑμεῖς γὰρ ναοὶ ἐστὲ θεοῦ ζῶντος. Editi, καὶ ἡμεῖς ναοί ἐσμεν, &c.

naturæ paſſionem & diviſionem: (nam oſtenſum & conceſſum eſt Deum participari, idemque eſſe illum participari, ac generare) ita quoque cum genitum a Deo Filium dicimus, nec paſſionem ullam nec diviſionem beatæ illius naturæ ſignificamus. Non itaque incredibile eſt Deo eſſe Filium, qui propriæ ejus naturæ ſit fetus: neque paſſionem aut diviſionem divinæ naturæ innuimus, cum Filium & fetum dicimus; ſed potius ita credimus, quia id quod genuinum, verum & unigenitum Dei eſt cognoſcimus. Quod cum hoc modo expoſitum probatumque fuerit, nempe id, quod ex Patris natura eſt genitum, ejuſdem eſſe Filium; nemini jam dubium eſſe debet ſed imo planum & perſpicuum, hunc ipſum eſſe Sapientiam & Verbum Patris, in quo & per quod omnia creat & efficit. Hic ipſe, inquam, ejus ſplendor eſt in quo omnia illuminat, & quibus voluerit ſe patefacit: hic ipſe figura ac imago ejus eſt, in quo conſpicitur & cognoſcitur, quam ob cauſam & ipſe & Pater unum ſunt: hic ipſe denique eſt Chriſtus, in quo omnia redemta ſunt, & novam rurſus perfecit creaturam. Cum igitur hujuſmodi ſit Filius, non convenit, imo valde periculoſum eſt aſſeverare eum ex nihilo eſſe factum, vel non fuiſſe antequam natus eſt. Qui enim ita de eo quod Patris naturæ proprium eſt loquitur, in ipſum etiam Patrem profert blaſphemiam, eadem de illo ſentiens, quæ de ejus fetu falſe comminiſcitur.

2. Cor. 5. 17.

17. Id ſane unum ſatis fuerit ad Arianam hæreſim penitus evertendam: veruntamen quam a recta fide aliena illa ſit, licet etiam ex hoc ratiocinio perſpicere. Si Deus effector & creator eſt: ſi item res factas creavit per Filium, nullaque res facta eſt, quæ per Filium non ſit facta: an non maxime impium eſt, cum Deus ſit rerum effector, contendere opifex ejus Verbum & Sapientiam aliquando non fuiſſe? Idem enim plane eſt ac ſi diceretur Deum rerum effectorem omnino non eſſe, quippe cum propriam ex ſeipſo opificem Rationem ſeu Verbum non habeat, ſed adventitium atque ab eo alienum naturaque diſſimile ſit Verbum illud, in quo res creat. Deinde nobis explicent, imo ſuam inde agnoſcant impietatem, qua dicunt, Fuit aliquando, cum non eſſet, &, Non fuit antequam natus eſt. Nimirum ſi Verbum cum Patre non eſt ab omni æternitate, non eſt profecto æterna Trinitas; ſed primo quidem fuit unitas, poſtea vero ex acceſſione facta Trinitas eſt, ac progreſſu temporis, crevit ex illorum ſententia conſtitutaque eſt theologiæ cognitio. Inſuper, ſi Filius non eſt proprius naturæ Patris fetus, ſed e nihilo eſt factus, ex nihilo igitur conſtabit quoque Trinitas, fuitque aliquando, cum non eſſet trinitas, ſed unitas: fuit item Trinitas aliquando imperfecta, & aliquando perfecta: imperfecta quidem antequam fieret Filius, perfecta autem poſtquam idem factus eſt: atque exinde res facta cœpit creatori annumerari, & is, qui aliquando non fuit, cum eo, qui ſemper fuit, Deus agnoſci & coli. Quin etiam, quod gravius eſt, ipſa Trinitas ſui ipſius erit diſſimilis, quippe quæ ex externis alieniſque naturis & ſubſtantiis ſit conſtituta; quod ſane nihil aliud eſt quam factam ſive creatam Trinitatis conſtitutionem

Si Verbum non eſt æternum, Deus non eſt vere creator.

Si Verbum non eſt æternum, æterna non eſt Trinitas.

καὶ μερισμὸν τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας· (1) δεδήλωται γὰρ καὶ ὁμολόγηται μετέχεσθαι τὸν Θεὸν, καὶ ταὐτὸν εἶναι μετέχεσθαι καὶ γεννᾷν· οὕτως τὸ γέννημα οὐ πάθος, οὐδὲ μερισμός ἐστι τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας. οὐκ ἄπιστον ἄρα ἐστὶν υἱὸν ἔχειν τὸν Θεὸν, τῆς ἰδίας οὐσίας τὸ γέννημα· οὐδ' ἄρα πάθος καὶ μερισμὸν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ σημαίνομεν, λέγοντες υἱὸν καὶ γέννημα· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ γνήσιον καὶ τὸ ἀληθινὸν καὶ τὸ μονογενὲς (2) τοῦ Θεοῦ γινώσκοντες, οὕτω πιστεύομεν. τούτου δὲ οὕτως τεθεωρημένου καὶ δεικνυμένου, ὅτι τὸ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα αὐτό ἐστιν ὁ υἱὸς, οὐδενὶ λοιπὸν ἀμφίβολον, ἀλλὰ καὶ πρόδηλον ἂν εἴη, ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ σοφία καὶ ὁ λόγος τοῦ πατρὸς, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα κτίζει καὶ ποιεῖ· καὶ αὐτός ἐστιν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγασμα, (3) ἐν ᾧ τὰ πάντα φωτίζει, καὶ ἀποκαλύπτεται οἷς ἐὰν θέλῃ· αὐτός ἐστιν αὐτοῦ χαρακτὴρ καὶ εἰκὼν, ἐν ᾧ θεωρεῖται καὶ γινώσκεται, διὸ καὶ αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι· καὶ γὰρ ὁ τοῦτον βλέπων, βλέπει καὶ τὸν πατέρα. οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα λελύτρωται, καὶ πάλιν τὴν καινὴν εἰργάσατο κτίσιν. (4) τὸν δὲ υἱὸν πάλιν ὄντα τοιοῦτον, οὐχ ἁρμόζει, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικίνδυνόν ἐστιν εἰπεῖν αὐτὸν ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα, ἢ, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. ὁ γὰρ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς οὕτω λέγων, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα φθάνει βλασφημῶν, τὰ τοιαῦτα φρονῶν περὶ αὐτοῦ, οἷα καὶ περὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννήματος φανταζόμενος καταψεύδεται.

17. Ἔστι μὲν οὖν καὶ τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἀνατρέπειν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ὅμως δὲ καὶ ἐκ τούτου τις ἴδοι τὸ ἀλλόδοξον αὐτῆς. εἰ ποιητὴς καὶ κτίστης ἐστὶν ὁ Θεὸς, διὰ υἱοῦ δὲ τὰ ποιήματα κτίζει, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἰδεῖν τὰ γινόμενα, ἢ διὰ τοῦ λόγου γινόμενα, πῶς οὐ βλάσφημον, ποιητοῦ ὄντος τοῦ Θεοῦ, λέγειν τὸν (5) δημιουργικὸν αὐτοῦ λόγον καὶ τὴν σοφίαν μὴ εἶναί ποτε; ἴσον γάρ ἐστιν εἰπεῖν ὅτι μηδὲ ποιητής ἐστιν ὁ Θεὸς, οὐκ ἔχων ἴδιον ἐξ αὐτοῦ δημιουργικὸν λόγον, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπεισαγόμενός ἐστι καὶ ξένος αὐτοῦ, καὶ ἀνόμοιος κατ' οὐσίαν (6) τυγχάνων, ἐν ᾧ δημιουργεῖ. ἔπειτα λεγέτωσαν ἡμῖν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκ τούτου βλεπέτωσαν τὴν δυσσέβειαν ἑαυτῶν ἐκ τοῦ λέγειν, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ, οὐκ ἦν (7) πρὶν γεννηθῇ. εἰ γὰρ οὐκ ἀΐδιος σύνεστιν ὁ λόγος τῷ πατρὶ, οὐκ ἔστιν ἡ τριὰς ἀΐδιος· ἀλλὰ μονὰς μὲν ἦν πρότερον, ἐκ προσθήκης δὲ γέγονεν ὕστερον τριὰς, καὶ (8) προϊόντος τοῦ χρόνου κατ' αὐτοὺς ηὔξησε καὶ συνέστη τῆς θεολογίας ἡ γνῶσις. πάλιν τε, εἰ οὐκ ἔστιν ὁ υἱὸς ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων (9) γέγονεν, ἐξ οὐκ ὄντων συνίσταται τριὰς, καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν τριὰς, ἀλλὰ μονάς· καὶ ποτὲ μὲν ἐλλιπὴς τριὰς, ποτὲ δὲ πλήρης· ἐλλιπὴς μὲν (10) πρὶν γένηται ὁ υἱός· πλήρης δὲ, ὅτε γέγονε· καὶ λοιπὸν καὶ τὸ γενητὸν τῷ κτίστῃ συναριθμεῖται, καὶ τὸ ποτὲ μὴ ὂν (11) τῷ ἀεὶ ὄντι συνθεολογεῖται καὶ συνδοξάζεται· καὶ τό γε μεῖζον, ἀνόμοιος ἑαυτῆς ἡ τριὰς εὑρίσκεται, ξέναις καὶ ἀλλοτρίαις φύσεσί τε καὶ ταῖς οὐσίαις συνισταμένη. τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν εἰπεῖν, ἢ γενητὴν (12) τὴν τῆς τριάδος σύστασιν. ποταπὴ οὖν

αὐτῶν

(1) Sic Seguer. Gobler. & Felck. 1. Editi autem & alii, δεδείκνυται γὰρ καὶ ὡμολογήκαμεν.
(2) Seguer. & Reg. ἐκ τοῦ Θεοῦ.
(3) Sic Seguer. & Reg. At editi ἐν ᾧ πάντα. Mox Baſil. Reg. & Anglic. ἐὰν θέλῃ. Seguer. ἐὰν ἐθέλῃ. Editi ἐὰν θέλω.
(4) Reg. & Felck. 3. τὸν υἱόν.
(5) Baſil. δημιουργόν. Felckm. 3. δημιουργικὸν αὐτοῦ.
(6) Seguer. τυγχάνει ὁ λόγος, ἐν ᾧ. Paulopoſt idem ἀπὸ ἐκ τούτων. Felckm. 2. & editio Commel. δὲ ἐκ τούτου.
(7) Sic Seguer. Baſil. & Felc. 3. quæ & vertunt Nannius & Omnibonus. In aliis & editis deeſt ἦν ante ἦν.
(8) Seguer. προϊόντος τοῦ χρόνου τοῦ ὄντος. Idem paulopoſt, πάλιν δὲ, εἰ οὐκ ἔστι.
(9) Sic Seguer. & Reg. ut & legerant Omnibonus & Nannius. In editis deſunt, γέγονεν, ἐξ οὐκ ὄντων.
(10) Sic Seguer. Editi vero & alii, πρὸ τοῦ γένηται υἱός. Mox Goblerian. Reg. Felckm. 1. & 5. τὸ γενητὸν τῷ κτίστῃ, & infra, ἢ γενητὴν τὴν τῆς τριάδος.
(11) Seguer. σὺν τῷ ἀεὶ ὄντι θεολογεῖται.
(12) Seguer. τὴν omittit. Mox idem, Gobler. & Felck. 1. ποταπὴ οὖν. Editi & alii, ποταπὴ δέ. Ibidem Seguer. Gobl. Felckm. 1. θεοσέβεια ἡ μηδὲ ἑαυτῇ ὁμοία. Baſil. Reg. & Felckman. 5. habent item, θεοσέβεια ἡ μηδέ. Editi & alii, θεοσέβεια μηδὲ αὐτῆς ὁμοία.

αὐτὴν θεοσέβειαν ἡ μηδὲ ἑαυτῇ ὁμοία τυγχάνουσα, A ἀλλ' ἐκ προσθήκης χρόνων πληρουμένη, καὶ ποτὲ μὲν (1) μὴ οὕτως, ποτὲ δὲ οὕτως οὖσα. εἰκὸς γὰρ αὐτὴν καὶ πάλιν λήψεσθαι προσθήκην, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον, (2) ὡς ἅπαξ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκ προσθήκης ἔσχε τὴν σύστασιν. οὐκ ἀμφίβολον δὲ ὅτι καὶ δύναται αὐτὴν μειοῦσθαι. τὰ γὰρ προστιθέμενα, φανερὸν ὅτι καὶ ἀφαιρεῖσθαι δύναται.

18. Οὐκ ἔστι δὲ οὕτως, μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστι (3) γενητὴ ἡ τριάς· ἀλλ' ἀΐδιος καὶ μία θεότης ἐστὶν ἐν τριάδι, καὶ μία δόξα τῆς ἁγίας τριάδος· καὶ σχίζειν αὐτὴν εἰς διαφόρους φύσεις τολμᾶτε· B τοῦ πατρὸς ἀϊδίου ὄντος, τὸν συγκαθήμενον αὐτῷ λόγον λέγετε, (4) ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· τοῦ δὲ υἱοῦ συγκαθημένου τῷ πατρὶ, ἐνθυμεῖσθε τοῦτον μακρύνειν ἀπ' αὐτοῦ. κτιστή ἐστι καὶ δημιουργὸς ἡ τριάς, καὶ οὐ φοβεῖσθε καταφέροντες αὐτὴν εἰς τὰ ἐξ οὐκ ὄντων· οὐκ αἰδεῖσθε τὰ δοῦλα συνεξισάζοντες τῇ εὐγενείᾳ τῆς τριάδος, καὶ τὸν βασιλέα κύριον Σαβαὼθ τοῖς ὑπηκόοις συντάττοντες. παύσασθε (5) συμφύροντες τὰ ἄμικτα, μᾶλλον δὲ τὰ μὴ ὄντα τῷ ὄντι. οὐκ ἔστι ταῦτα λέγοντας ἐνεγκεῖν δόξαν καὶ τιμὴν τῷ κυρίῳ, C ἀλλὰ ἀδοξίαν καὶ ἀτιμίαν· ὁ γὰρ ἀτιμάζων τὸν υἱὸν, ἀτιμάζει τὸν πατέρα. (6) εἰ γὰρ νῦν ἐν τριάδι ἡ θεολογία τελεία ἐστὶ, καὶ αὕτη ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη θεοσέβειά ἐστι, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια, ἔδει τοῦτο οὕτως ἀεὶ εἶναι, ἵνα μὴ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια (7) ἐπιγίνηται, καὶ ἐκ προσθήκης * συνίσταται τὸ τῆς θεολογίας πλήρωμα. ἔδει οὖν τοῦτο ἀΐδιον εἶναι· εἰ δὲ μὴ ἀΐδιον ἦν, ἔδει μηδὲ νῦν οὕτως αὐτὴν εἶναι, ἀλλ' οὕτως εἶναι, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ὑμεῖς αὐτὴν ὑποτίθεσθε, ἵνα μηδὲ νῦν τριὰς ᾖ. ἀλλ' οὐκ (8) ἂν ἀνάσχοιτό τις Χριστιανῶν τῶν τοιούτων αἱρετικῶν· Ἑλλήνων γὰρ ἴδια D ταῦτα, ὅτι γενητὴν εἰσάγειν τριάδα, καὶ τοῖς γενητοῖς αὐτὴν συνεξισάζειν· τῶν γὰρ γενητῶν ἐστιν ἐλλείψεις καὶ προσθήκας δέχεσθαι· (9) Χριστιανῶν δὲ ἡ πίστις ἄτρεπτον καὶ τελείαν καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσαν τὴν μακαρίαν οἶδε τριάδα, καὶ ὅτι (10) πλέον τι τῇ τριάδι προστίθησιν, οὔτε ἐνδεᾶ ποτε ταύτην γεγενῆσθαι λογίζεται· ἑκάτερον γὰρ τούτων δυσσεβές· διὸ καὶ ἀμιγῆ μὲν αὐτὴν γινώσκει τῶν (11) γενητῶν, ἀδιαίρετον δὲ τὴν ἑνότητα τῆς θεότητος αὐτῆς φυλάττουσα προσκυνεῖ· καὶ φεύγει μὲν τὰς τῶν Ἀρειανῶν βλασφημίας, ὁμολογεῖ δὲ καὶ οἶδεν ἀεὶ εἶναι τὸν υἱόν· ἔστι γὰρ ἀΐδιος (12) ὡς ὁ πατὴρ, οὗ E καὶ ἔστι λόγος ἀΐδιος· ὃ γὰρ καὶ τοῦτο πάλιν ἴδωμεν.

* Forte συνίσταται.

19. Εἰ πηγὴ σοφίας καὶ ζωῆς ἐστι καὶ λέγεται ὁ θεὸς, ὡς διὰ μὲν Ἱερεμίου, „ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζωῆς. καὶ πάλιν, θρόνος δόξης (13) ὑψωμένος, ἁγίασμα ἡμῶν, ὑπομονὴ Ἰσραὴλ, κύριε, πάντες οἱ ἐγκαταλιπόντες σε αἰσχυνθήτωσαν· ἀφεστηκότες, ἐπὶ τῆς γῆς γραφήτωσαν. „ὅτι ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον· ἐν δὲ τῷ Βαρούχ (14) γέγραπται, „ἐγκατε-

Tom. I.

A dicere. Cujuſmodi igitur illa cenſenda eſt religio, quæ nec ſui ſimilis eſt, ſed temporum progreſſu perficitur, quæque modo non ita, modo ita ſit. Siquidem veriſimile eſt illam iterum incrementum accepturam, idque infinite, quemadmodum primum ex additamento conſtituta eſt. Nec vero dubium eſt quin eadem poſſit decreſcere: conſtat enim ea quæ adduntur tolli ſimiliter poſſe.

18. Verum ita non eſt: abſit. Non eſt, inquam, facta Trinitas; ſed æterna atque una eſt in Trinitate divinitas, una pariter eſt ſanctæ Trinitatis gloria: B vos tamen eam in diverſas naturas diffindere audetis: cumque Patrem æternum eſſe concedatis, ipſi de Verbo quod illi aſſidet dicitis, Fuit aliquando cum non eſſet, Filiumque Patri aſſidentem ab eodem removere non dubitatis. Creatrix eſt & opifex Trinitas: haud tamem reformidatis eam inter res e nihilo factas dejicere, nec veremini ſervos pares facere nobiliſſimæ Trinitati, ſummumque regem Dominum Sabaoth inter ſubditos collocare. Deſinite ea quæ commiſceri non queunt, imo ea, quæ non ſunt, cum illo qui eſt, ſimul permiſcere. Qui iſta proferunt, non gloria & C honore ſed ignominia & contumelia Dominum afficiunt. Nam qui Filio infert injuriam, infert & Patri. Si enim nunc perfecta eſt in Trinitate theologia, ejuſque agnitio vera & ſola eſt religio, atque hoc eſt quod & rectum & ipſa veritas eſt; id certe ſemper ita fuiſſe oportuit, ne id, quod rectum & veritas eſt, quid adventitium eſſe, aut theologiæ complemantum ex acceſſione conſtitui putetur. Id, inquam, neceſſe omnino fuit eſſe ab æternitate: nam ſi ab æternitate non fuiſſet, nec nunc hæc ipſa theologia ſive divinitatis notio talis eſſe oporteret, ſed qualem ab initio fuiſſe fingitis, ut neque nunc eſſet Trinitas. Verum ne- D mo Chriſtianus tam petulantes pertulerit hæreticos. Hæc enim Gentilium propria ſunt ut factam inducant Trinitatem, eamque cum rebus factis conjungant. Siquidem rerum factarum eſt defectiones & acceſſiones ſuſcipere. At Chriſtianorum fides immutabilem ac perfectam ſuique ſemper ſimilem beatam agnoſcit Trinitatem, nec quicquam amplius Trinitati addit, neque eam unquam defeciſſe cogitet. Nam utrumque dictu impium eſt. Hinc eam non ignorat cum rebus factis nequaquam eſſe permixtam, individuamque ejus divinitatis unitatem & ſervat & adorat: ab Arianorum abhorret impietatibus, confiteturque & novit E ſemper fuiſſe Filium. Æternus enim eſt, ut Pater, cujus eſt Verbum æternum. Id enim iterum libeat diſpicere.

Neceſſe eſt ſanctiſſimam Trinitatem perfectam fuiſſe ab æternitate.

Filius eſt æternus, cum ſit vita & ſapientia ex Patre tamquam ex fonte emanans.

19. Si ſapientiæ & vitæ fons eſt & dicitur Deus, uti per Jeremiam ait, *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ:* & rurſus, *Thronus gloriæ excelſus, ſantificatio noſtra, expectatio Iſrael, Domine, omnes qui dereliquerunt te, confundantur: qui receſſerunt, in terra ſcribantur, quoniam dereliquerunt fontem vitæ Dominum:* Item apud Baruch ſcriptum eſt, *Dereliquiſtis*

Jerem. 2. 13. Ib. c. 17. 12.

Baruch. 3. 12.

(1) Seg. Gobler. & Felck. 1. μὴ ὄντα, ποτὲ δὲ, &c.
(2) Seguer. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. ὡς ἅπαξ. Editi & alii, ἕως ἅπαξ.
(3) Felck. 2. & editio Commel. γενητὴ ἡ τριάς. Mox Seguer. & Reg. τοῦ σχίζειν. Alii vero & editi, καὶ σχίζειν, ut & legit Omnibonus.
(4) Sic Seguer. In aliis & editis deest ἦν.
(5) Sic Seguerian. Gobler. & Felckm. 1. Editi vero & alii, φέροντες. Mox Seguer. τὰ μὴ ὄντα τῷ ὄντι. Editi & alii, τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα τῷ ὄντι.
(6) Sic Seguer. Reg. Gobler. & Felck. 1. At Baſilien. & Felckm. 3. εἰ γὰρ νῦν ἐν τριάδι θεολογία. Editio Commel. ἡ γὰρ νῦν ἐν τριάδι θεολογία. Mox Seguer. αὕτη ἀληθὴς, &c. Idem ibid. Anglican. Reg. Gobler. Felckm. 1. & 3. θεοσέβεια. Editi & alii, εὐσέβεια.
(7) Seguerian. ἐπιγένηται. Alii & editi, ἐπιγίνεται.
(8) Sic Baſil. Anglic. Reg. Felc. 2. & 3. At Seguer. & Felc. 1. οὐκ ἀνέχεται. Gobl. οὐκ ἀνέχοιτο. Mox Felc. 2. & editio Commel. Ἑλλήνων γὰρ ταῦτα. Ibid Reg. & Felc. 3. γενητὸν εἰσάγειν, & mox γενητοῖς & γενητῶν.
(9) Sic Seguerian. Reg. Baſilienſ. & Anglican. At editio Commel. Χριστιανοῦ δὲ.
(10) Sic Seguer. Gobl. & Felc. 1. Reg. vero πλεῖόν τι τῇ. Felc. 2. & editio Commel. πλέον τῇ. Ibid. Seguer. ὅτε ἐνδεῆ ποτε ταύτην. Editi & alii, οὐδὲ ἐνδεῆ ταύτην.
(11) Reg. & Felc. 3. τῶν γενητῶν.
(12) Sic Reg. & Seguer. In editis deeſt. Mox Seguer. ὃ γὰρ καὶ τοῦτο πάλιν. Editi & alii, καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτῳ πάλιν. Ibid. Anglic. ἡ πηγὴ τῆς σοφίας.
(13) Sic Seguer. & Jeremiæ 17. 12. Editi vero & alii, ὑψωμένος ἁγίασμα ἡμῶν. Ibid. Seg. πάντες οἱ καταλιπόντες σε καταισχυνθήτωσαν· ἀφεστηκότες ἀπὸ τῆς γῆς γραφήτωσαν.
(14) Felc. 2. & editi, γέγραπται, ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον, καὶ ἐγκατελίπετε, &c. Ibid. Reg. Anglic. & Baſil. ἐγκατελίπετε.

quiſtis fontem ſapientiæ : conſentaneum valde fue- A
rat vitam & ſapientiam non quid alienum, ſed
proprium naturæ fontis eſſe, neque aliquando noo
exſtitiſſe, ſed ſemper fuiſſe. Atqui hæc omnia ipſe
Joan. 14. 6. eſt Filius, qui dicit, *Ego ſum vita*, &, *Ego ſapi-*
Prov. 8. 12. *entia habito in conſilio*. An non igitur impius haben-
dus ille eſt qui ait: Fuit aliquando, cum non eſſet
Filius? Namque idem eſt ac ſi diceretur, Fuit ali-
quando, cum fons eſſet aridus abſque vita & ſapientia.
Atqui ſi hujuſmodi eſſet, fons certe non eſſet: nam
quod non ex ſeipſo gignit, fons utique non eſt. At
quam iſtud abſurdum eſt! Etenim Deus eos, qui ſuæ
ipſius voluntati parent, promittit inſtar fontis futuros B
a quo nunquam deficiet aqua. Sic enim ipſe per Eſai-
Eſai. 58. 11. am Prophetam loquitur: *Et ſatiaberis quemadmodum
concupiſcit anima tua, & oſſa tua pinguia fient, &
erunt velut hortus irriguus, & tanquam fons a quo aqua
non deficiet*. Illi autem Deum, qui quidem dicitur &
eſt fons ſapientiæ, ſterilem atque ſine propria Sapien-
tia aliquando fuiſſe improbiſſime audent affirmare.
Verum falſa ſunt quæ ab illis dicuntur. At teſtatur
Veritas Deum propriæ Sapientiæ æternum fontem eſ-
ſe: ac proinde cum fons æternus ſit, neceſſe quoque eſt
Sapientiam æternam eſſe. In ipſa ſiquidem omnia fa- C
Pſ. 103. 24. cta ſunt, ut pſallit David, *Omnia in Sapientia feciſti*.
Prov. 3. 19. Salomon item ait, *Deus Sapientia fundavit terram,
præparavit cælos prudentia*. Hæc porro Sapientia Ver-
Joan. 1. 3. bum eſt, & per ipſum, ut ait Joannes, facta ſunt o-
mnia, & ſine ipſo factum eſt nihil. Denique ipſe eſt
1. Cor. 8. 6. Chriſtus. Nam *unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos
in illum: & unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem
omnia & nos per ipſum*. Si porro omnia per ipſum,
ipſe profecto inter omnia numerandus non eſt. Qui
enim eum, *per quem omnia*, unum omnium eſſe dicere
auſus fuerit, ille de Deo, *ex quo omnia*, idem plane
ſeotiet. Quod ſi quis id tamquam maxime abſurdum D
procul rejiciat, Deumque ab omnibus ut alium diſcri-
minet, conſequens ſane fuerit ut unigenitus Filius, qui
Patris naturæ eſt proprius, alius quoque ab omnibus
eſſe cenſeatur. Atqui ſi ipſe non eſt ex omnibus, de il-
lo nefas eſt dicere, Fuit aliquando, cum non eſſet: &,
Non erat antequam naſceretur. Hujuſmodi enim vo-
ces de factis quidem rebus apte uſurpantur: at ipſe Fi-
lius talis eſt, qualis Pater, cujus naturæ proprius quo-
que eſt fetus, Verbum, ac Sapientia. Namque id pro-
prium eſt Filii erga Patrem, idemque Patrem Filii
proprium oſtendit, ita ut dici nequeat vel Deum ali-
quando ſine Verbo ſeu Ratione fuiſſe, vel Filium a- E
liquando non exſtitiſſe. Ceteroquin cur diceretur Fi-
lius, niſi eſſet ex ipſo? vel quare Verbum & Sapientia
appellaretur, niſi & ſemper & proprius illius eſſet?

20. Quandonam igitur Deus ſine illo fuit quod i-
pſius proprium eſt? vel quis id quod proprium eſt, tan-
quam quid externum & quod diverſæ ſit naturæ poſſit
concipere? Enimvero res aliæ quales ſunt res factæ,
nihil natura ſimile habent cum ſuo auctore, ſed extra
eum ejuſdem gratia & voluntate per Verbum ſunt F
conditæ, adeo ut poſſint aliquando eſſe deſinere, ſi nem-
pe placuerit creatori: quippe cum ea ſit rerum facta-

λείπετε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· ,, (1) ἀκόλουθον ἂν εἴη τὴν ζωὴν καὶ τὴν σοφίαν μήτε ξένα τῆς οὐσίας τῆς πηγῆς εἶναι, ἀλλ' ἴδια, μήτε ἀνύπαρκτά ποτε εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ εἶναι. ὅτι δὲ (2) ταῦτα ὁ υἱὸς ὁ λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ζωή, καὶ ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν. πῶς οὖν οὐκ ἀσεβεῖ ὁ λέγων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός; ἴσον γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ἦν ποτε (3) ὅτε ἡ πηγὴ ξηρὰ ἦν χωρὶς τῆς ζωῆς καὶ τῆς σοφίας. ἡ δὲ τοιαύτη οὐκ ἂν εἴη πηγή. τὸ γὰρ μὴ ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν, οὐκ ἔστι πηγή. ὅσης δὲ ἀτοπίας γέμον ἐστὶ τοῦτο. ὁ μὲν γὰρ θεὸς τοὺς ποιοῦντας αὐτοῦ τὸ θέλημα ἐπαγγέλλεται ὡς πηγὴν ἔσεσθαι, (4) ἣν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ, λέγων διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, ,, καὶ ἐμπλησθήσῃ, καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή σου, καὶ τὰ ὀστᾶ σου (5) πιανθήσονται, καὶ ἔσται ὡς κῆπος μεθύων, καὶ ὡς πηγή, ἣν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ· ,, οὗτοι δὲ τὸν θεὸν λεγόμενον καὶ ὄντα πηγὴν τῆς σοφίας, ἄγονον αὐτὸν καὶ ἔρημόν ποτε τῆς ἰδίας σοφίας δυσφημεῖν τολμῶσιν. ἀλλὰ τὰ μὲν παρ' αὐτῶν ἐστι ψευδῆ. ἡ δὲ ἀλήθεια μαρτυρεῖ πηγὴν ἀΐδιον εἶναι τὸν θεὸν τῆς ἰδίας σοφίας. ἀϊδίου δὲ τῆς πηγῆς οὔσης, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν σοφίαν ἀΐδιον εἶναι δεῖ. ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ τὰ πάντα γέγονεν, ὡς ψάλλει Δαβίδ, ,, πάντα ἐν σοφίᾳ ,, ἐποίησας· καὶ Σολομῶν φησιν, ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ,, ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρο- ,, νήσει. ,, (6) αὕτη δὲ ἡ σοφία ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ δι' αὐτοῦ ὡς Ἰωάννης φησίν, ,, ἐγένετο τὰ πάντα, καὶ ,, χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· καὶ αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός. ,, εἷς γὰρ θεὸς (7) ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, ,, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χρι- ,, στός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. ,, εἰ δὲ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη συναριθμούμενος τοῖς πᾶσιν. ὁ γὰρ τολμῶν τὸν δι' οὗ τὰ πάντα, λέγειν ἕνα εἶναι τῶν πάντων, πάντως δή- D που καὶ περὶ θεοῦ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, τὸ αὐτὸ (8) λογίσεται. εἰ δὲ τοῦτο ὡς ἄτοπον φεύγει τις, καὶ διΐστησιν ὡς ἄλλον ἀπὸ τῶν πάντων τὸν θεόν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὸν μονογενῆ υἱόν, ἴδιον ὄντα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ἄλλον λέγειν εἶναι τῶν πάντων· μὴ ὄντος δὲ αὐτοῦ τῶν πάντων, οὐ θέμις ἐπ' αὐτοῦ λέγειν τό, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ, οὐκ ἦν, πρὶν (9) γεννηθῇ. αἱ τοιαῦται γὰρ φωναὶ κατὰ τῶν ποιημάτων ἁρμόζουσι λέγεσθαι· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς τοιοῦτός ἐστιν, οἷός ἐστιν (10) ὁ πατήρ, οὗ καὶ ἔστι τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα, λόγος, καὶ σοφία. τοῦτο γὰρ ἴδιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τοῦτο τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ δείκ- E νυσιν ἴδιον, ὥστε (11) μήτε τὸν θεὸν λέγειν ποτὲ ἄλογον, μήτε τὸν υἱὸν ἀνύπαρκτόν ποτε λέγειν. ἐπεὶ διατί υἱός, εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ; ἢ διατί λόγος καὶ σοφία, εἰ μὴ ἀεὶ καὶ (12) ἴδιος αὐτοῦ;

20. Πότε γοῦν τὸ ἴδιον χωρὶς ἦν ὁ θεός; ἢ πῶς ὡς περὶ τοῦ ἰδίου, ὡς περὶ ξένου καὶ (13) ἀλλοτριοουσίου δύναταί τις λογίσασθαι; τὰ μὲν γὰρ ἄλλα οἷά ἐστι τὰ γενητά, οὐδὲν ὅμοιον κατ' οὐσίαν ἔχει πρὸς τὸν πεποιηκότα· ἀλλ' ἔξωθεν αὐτοῦ (14) ἐστι, χάριτι καὶ F βουλήσει αὐτοῦ τῷ λόγῳ γενόμενα, ὥστε πάλιν δύνασθαι καὶ παύεσθαί ποτε, εἰ θελήσειεν ὁ ποιήσας· (15) ταύτης γάρ ἐστι φύσεως τὰ γενητά,

(1) Editio Commel. ἂν ἀκόλουθον ἦν. Ibid Seguer. Gobl. & Felc. 1. ἀκόλουθον ἂν εἴη τῇ πηγῇ. Paulopoſt Seguer. ἀλλ' ἀεὶ, αὐτὰ εἰδότας.

(2) Sic Seguer. Reg. Baſilienſ. Anglic. Felc. 3. Editi vero, ταῦτα υἱὸς ὁ λέγων. Mox Gobler. & Felc. 1. ἡ σοφία κατεσκήνωσα.

(3) Sic Seguerian. In editis, & aliis deeſt ὅτε. Paulopoſt Reg. & Felc. 3. ἡ δὲ τοιαύτη. Et mox Seguer. Reg. Baſil. ἐξ ἑαυτοῦ. Editi & alii, ἐξ αὐτοῦ.

(4) Seguer. ἧ. Idem & Gobler. & Felc. 1. ἐξέλιπεν.

(5) Sic Seguer. Reg. & Eſaiæ 58. 11. Baſil. Anglic. Felc. 3. πιανθήσονται. Editi, πιανθήσεται. Mox Seguer. ἣ μὴ ἐξέλιπεν.

(6) Reg. & Baſil. αὕτη τε. Anglic. αὕτη δέ.

(7) Seguer. omittit ὁ πατήρ.

(8) Seguer. Gobler. & Felc. 2. λογίσηται. Baſil. λογίζεται. Paulopoſt Seguer. τῶν πάντων τὸν θεόν. Editi πάντων θεόν.

(9) Sic Seguer. Baſil. Anglic. & Felc. 2. Ac Reg. γεννηθῇ. Editi, γεννηθῆναι.

(10) Seguer. Gobl. & Felc. 1. omittunt ὁ πατήρ.

(11) Seguer. μήτε. Editi & alii, μή.

(12) Sic Seguer. ut & legit Nannius. Editi & alii, ἴδιον.

(13) Seguer. ἀλλοτριοουσίου. Reg. Gobler. & Felc. 1. ἀλλοτριουσίου. Editi, ἀλλοτρίου. Mox Felc. 2. cum editis ἅτινα ἐστί. alii mſſ. οἷά ἐστι.

(14) Sic Seguer. In editis & aliis deeſt ἐστί. Ibid. Seguer. τῷ λόγῳ αὐτοῦ.

(15) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Alii autem & editi, τοιαύτης γάρ ἐστι φύσεως τὰ γενητά. Paulopoſt Seguer. τῶν ὄντων υἱός.

σι. τὸ δὲ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· ὡμολόγηται γὰρ ἤδη τοῦτο εἶναι ὁ υἱός· πῶς οὐ τολμηρὸν καὶ δυσσεβὲς εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ, ὅτι οὐκ ἦν πρὶν (1) γεννηθῇ, ἀλλ' ἐπισυμβέβηκε, καὶ δύναται πάλιν μὴ εἶναί ποτε; τοῦτο δὲ καὶ μόνον ὁ ἐνθυμούμενος κατανοείτω, πῶς τὸ τέλειον καὶ τὸ πλῆρες τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἀφαιρεῖται· καὶ γὰρ φανερώτερον ἄν τις ἴδοι πάλιν τὸ ἄτοπον τῆς αἱρέσεως, ἐὰν ἐνθυμηθῇ, ὅτι ὁ υἱὸς εἰκών ἐστι καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, καὶ χαρακτὴρ, καὶ ἀλήθεια. εἰ γὰρ ὑπάρχοντος φωτὸς, (2) ἔστιν εἰκὼν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγασμα· καὶ οὔσης ὑποστάσεως, ἔστι ταύτης ὁ χαρακτὴρ ὁλόκληρος· καὶ ὄντος πατρὸς, ἔστιν (3) ἡ ἀλήθεια· σκοπείτωσαν οἱ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ εἶδος τῆς θεότητος χρόνῳ μετροῦντες, εἰς πόσον ἀσεβείας βάραθρον πίπτουσιν. εἰ γὰρ οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν (4) γεννηθῇ, οὐκ ἦν ἀεὶ ἐν τῷ θεῷ ἡ ἀλήθεια. ἀλλὰ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις· τοῦ γὰρ πατρὸς ὄντος, ἦν (5) ἀεὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἀλήθεια, ὅπερ ἐστὶν ὁ υἱὸς ὁ λέγων, „ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια·„ καὶ τῆς ὑποστάσεως ὑπαρχούσης, πάντως εὐθὺς εἶναι δεῖ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν εἰκόνα ταύτης· οὐ γὰρ ἔξωθέν ἐστι γραφομένη (6) ἡ τοῦ θεοῦ εἰκών· ἀλλ' αὐτὸς ὁ θεὸς γεννητής ἐστι ταύτης, ἐν ᾗ ἑαυτὸν ὁρῶν προσχαίρει ταύτῃ, ὡς αὐτὸς ὁ υἱὸς λέγει, „ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε.„ πότε γοῦν οὐχ (7) ἑώρα ἑαυτὸν ὁ πατὴρ ἐν τῇ ἑαυτοῦ εἰκόνι; ἢ πότε οὐ προσέχαιρεν, ἵνα τολμήσῃ τις εἰπεῖν, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ἡ εἰκὼν, καὶ οὐκ ἦν χαίρων ὁ πατὴρ, πρὶν γένηται ἡ εἰκών; πῶς δὲ καὶ ἑαυτὸν ἂν ἴδοι ὁ ποιητὴς καὶ κτίστης ἐν κτιστῇ (8) καὶ γενητῇ οὐσίᾳ; τοιαύτην γὰρ εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα, οἷός ἐστιν ὁ ταύτης πατήρ.

21. Φέρε τοίνυν, ἴδωμεν τὰ τοῦ πατρὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα ἐπιγνῶμεν, εἰ αὐτοῦ ἐστιν. ἀΐδιός ἐστιν ὁ πατὴρ, ἀθάνατος, δυνατὸς, φῶς, βασιλεὺς, παντοκράτωρ, θεὸς, κύριος, (9) κτίστης, καὶ ποιητής. ταῦτα εἶναι δεῖ ἐν τῇ εἰκόνι, ἵνα ἀληθῶς ὁ τὸν υἱὸν ἑωρακὼς ἴδῃ τὸν πατέρα. εἰ δὲ μὴ οὕτως ἐστὶν, ἀλλ' ὡς οἱ Ἀρειανοὶ φρονοῦσι, γενητός ἐστι, καὶ οὐκ ἀΐδιος ὁ υἱὸς, οὐκ ἔστιν αὕτη τοῦ πατρὸς ἀληθὴς εἰκὼν, εἰ μὴ ἄρα λοιπὸν ἀπηρυθριάσαντες εἴπωσιν, ὅτι καὶ τὸ εἰκόνα λέγεσθαι τὸν υἱὸν, οὐχ ὁμοίας οὐσίας ἐστὶ γνώρισμα, ὄνομα δὲ μόνον ἐστὶν αὐτοῦ. ἀλλὰ τοῦτο πάλιν, ὦ χριστομάχοι, οὐκ ἔστιν εἰκὼν, οὐδὲ χαρακτήρ. ποία γὰρ ὁμοιότης τῶν ἐξ οὐκ ὄντων πρὸς τὸν κτίσαντα τὰ οὐκ ὄντα (10) εἰς τὸ εἶναι; ἢ πῶς τῷ ὄντι τὸ οὐκ ὂν ὅμοιον εἶναι δύναται, λειπόμενον τῷ ποτὲ μὴ εἶναι, καὶ τῷ πρὸς τὰ γενητὰ τὴν σύνταξιν ἔχειν. τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν εἶναι θέλοντες οἱ Ἀρειανοὶ, λογισμοὺς ἑαυτοῖς ἐπενόησαν, λέγοντες, εἰ γέννημά ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς καὶ εἰκὼν, καὶ ὅμοιός ἐστι κατὰ πάντα τῷ πατρὶ, ὀφείλει πάντως, ὥσπερ γεγέννηται, γεννᾶν καὶ ὁ υἱὸς, καὶ γίνεσθαι καὶ αὐτὸς πατὴρ υἱοῦ· πάλιν τε (11) ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενος, γεννᾶν καὶ αὐτὸς, καὶ καθ' ἑξῆς ἕως εἰς ἄπειρον· οὕτω γὰρ ὅμοιον δείκνυσι τὸν γεννηθέντα τοῦ γεννήσαντος. εὑρεταὶ (12) δυσφημιῶν ἀληθῶς οἱ θεομάχοι, ὥστε, ἵνα μὴ τὸν υἱὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ὁμολογήσωσι, σωματικὰ καὶ γήϊνα περὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς φρονοῦσι, τομὰς, καὶ ἀποῤῥοίας καὶ ἐπιῤῥοίας κατηγοροῦντες κατ' αὐτοῦ. εἰ μὲν

A rum natura. At quod naturæ Patris eſt proprium, (hoc enim eſſe Filium jam conceſſum eſt) an non temerarium & impium eſt ex nihilo eſſe dicere, nec fuiſſe antequam naſceretur, ſed adventitium eſſe, poſſeque iterum aliquando non eſſe? Quod qui vel ſolum cogitat, intelligat, quæſo, quomodo poſſit detrahi perfectio & plenitudo naturæ Patris. Hinc enim clarius licebit perſpicere quam abſurda ſit Ariana hæreſis, ſi nimirum attendatur Filium Patris imaginem, ſplendorem & figuram, atque veritatem eſſe. Nam ſi exiſtente luce, imago ejus exiſtit ſplendor; ſi item ſubſtantia exiſtente, ejuſdem B exiſtit integra figura: ſi denique exiſtente Patre, exiſtit veritas; videant qui divinitatis imaginem & figuram tempore metiuntur, in quantam incidant impietatem. Si enim non fuit Filius antequam naſceretur, nec igitur ſemper fuit in Deo veritas. Verum id nefas dictu eſt. Siquidem Patre exiſtente, fuit ſemper in illo veritas, quæ Filius, eſt, qui & idem dicit: *Ego ſum veritas*. Subſtantia ſimiliter exiſtente, ejus figuram & imaginem continuo eſſe prorſus neceſſe eſt. Nec enim extrinſecus depicta eſt Dei imago, ſed ipſe Deus ejuſdem eſt genitor, in qua C ſeipſum intuens eadem delectatur, ut ait Filius: *Ego eram qua delectabatur*. Quandonam ergo ſeipſum Pater non intuebatur in ſui ipſius imagine, aut quandonam eadem non delectabatur, ut quis dicere audeat ex nihilo eſſe imaginem, nec Patrem delectatum eſſe antequam imago naſceretur? Qui vero effector & creator ſeipſum in creata & facta natura poſſet contemplari? Etenim talis imago e'e debet, qualis eſt ejus Pater.

Filius, ut Patris imago, ſplendor, figura & veritas, eſt æternus.

Joan. 14. 6.

Prov. 8. 30.

21. Age itaque, quæ ad Patrem pertinent inſpiciamus, quo poſſimus dignoſcere utrum imago ejus ſit. Æternus eſt Pater, immortalis, potens, lux, rex, omnipotens, Deus, Dominus, creator & effe- D ctor. Hæc ſane eadem in imagine eſſe oportet, ut vere qui Filium viderit, videat Patrem. Nam niſi ita ſit; ſed, ut Ariani ſentiunt, factus eſt, non vero æternus Filius; non eſt hæc vera imago Patris, niſi forte pudore omni exuto dicant quod Filius imago appellatur, non id eſſe ſimilis ſubſtantiæ indicium, ſed ejus dumtaxat nomen eſſe. Atqui, o impii & hoſtes Chriſti, hoc imago nec figura eſt. Quæ enim ſimilitudo rerum e nihilo factarum cum illo qui ea, quæ non erant, ut eſſent creavit? aut quo pacto id, quod non eſt, ejus, qui eſt, ſimile eſſe queat, cujus is defectus eſt, ut aliquando non fuerit, & inter res factas E collocatum ſit? Ariani igitur cum Filium ita eſſe velint, ſibi ipſis hujuſmodi excogitavere ratiunculas. Si Filius, inquiunt, fetus & imago eſt Patris: ſi perfecte ſimilis eſt Patri, debet certe, quemadmodum genitus eſt, ſic & ipſe generare, fierique & ipſe filii pater: qui item ex ipſo genitus fuerit, generare & ipſe debet, & ita deinceps infinite. Id ſiquidem genitoris genitum ſimilem oſtendit. Blaſphemiarum næ illi inventores, qui Dei ipſius hoſtes, ne F fateantur Filium Patris eſſe imaginem, corporea & terreſtria de ipſo Patre cogitant, exciſiones, effluentias, influxioneſve in illo prave fingunt. Equidem ſi Deus

Filius tametſi vim & ipſe gignendi non habet, Patri nihilominus perfecte eſt ſimilis.

(1) Seguer. γεννηθῇ.
(2) Sic Seguer. Editi vero & alii, εἰκὼν ἐστιν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα.
(3) Sic Seguer. At alii & editi, ἡ ἀλήθεια ὁ υἱός. Paulopoſt Seguer. εἰς ὅσον ἀσεβείας.
(4) Seguer. γεννηθῇ. Idem ibid. & Reg. οὐκ ἦν ἀεὶ ἐν τῷ θεῷ. Editi & alii ἀεὶ omittunt.
(5) Sic Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. Editi autem, ἦν ἀεὶ ἐν αὐτῷ. Ibidem in Gobler. & Felc. 1. deſunt, ὅπερ ἐστὶν ὁ υἱὸς ὁ λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια.
(6) Sic Seguer. & Reg. In editis deeſt ἡ. Paulopoſt Felc. 1. & editio Commel. ἑαυτὸν ὁ ὁρῶν.
(7) Sic Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. Editi vero, ὁρᾷ.
(8) Καὶ abeſt ab editione Commel. Paulopoſt Seguer. Gobler. & Felc. 1. οἷός ἐστιν. Editi & alii, ὡς ἐστιν.
(9) Seguer. καὶ κτίστης. & paulopoſt pro ἴδῃ, idem habet, ἑωρακὼς ἦ.
(10) Sic in Seguer. exſtat totus hic locus. Alii vero & editi, πρὸς τὸ εἶναι, ἢ πῶς τῷ ὄντι τὸ μὴ ὂν ὅμοιον εἶναι δυνατὸν, λειπόμενον ἐν τῷ, ποτὲ μὴ εἶναι, καὶ τὸ πρὸς τὰ γενητὰ τὴν σύνταξιν ἔχειν; In Felc. 1. & Gobler. deeſt ἐν poſt λειπόμενον.
(11) Sic Seguer & Reg. In editis autem δὲ omittitur. Ibid. ad marginem hæc habet Reg. διατί μὴ καὶ ὁ υἱὸς γεννᾷ, ἵνα καὶ πατὴρ ᾖ, ἀλλὰ μόνος υἱός ἐστι. *Cur non Filius & ipſe gignit, ut & pater ſit, ſed eſt dumtaxat filius.*
(12) Seguer. Gobler. & Felc. 1. δυσφημιῶν. Mox Seguer. ὁμολογήσωσι, σωματικὰ, &c. Paulopoſt iidem Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἀποῤῥοίας καὶ ἐπιῤῥοίας.

ſi Deus hominis ſimilis eſt, ſit etiam eo modo genitor quo homo: Filius fiat pater alterius, atque ita deinceps alii ex aliis procreentur, ut, ſecundum illos, in deorum multitudinem creſcat ea progenies. At ſi Deus non eſt ut homo, uti revera non eſt: ſane nec humana de eo licet cogitare. Etenim brutæ animantes atque homines vi primæ creationis alii ex aliis ſucceſſione gignuntur, & is qui gignitur, ex genito patre genitus, convenienter & ipſe alterius fit pater, eam in ſeipſo virtutem a patre habens, ex qua & ipſe factus eſt. Hinc in illis non eſt proprie pater vel proprie filius, nec ſtabilis vel conſtans eſt patris & filii conditio. Idem quippe & filius & pater fit, filius, inquam, genitoris, pater autem ejus qui ex ipſo gignitur. Verum in divinitate non ita ſe res habet. Nec enim hominum ſimilis eſt Deus, nec Pater ex patre eſt, unde nec patrem geniturum gignit: nec Filius eſt ex effluvio Patris, nec ex genito Patre genitus eſt: ideoque nec gignitur ut gignat. Hinc in ſola Divinitate Pater proprie pater eſt, & Filius proprie filius, atque in his ſolis conſtans firmaque eſt patris & filii conditio, ita ut Pater ſit ſemper pater: & Filius ſemper filius.

In Deo ſolo, non in rebus creatis, proprie reperitur ratio patris & filii.

22. Qui igitur inquirit cur Filius filii alius gignendi vim non habeat, idem inquirat cur Pater non habuerit patrem. Verum utrumque perabſurdum eſt impietateque omni plenum. Ut enim Pater ſemper eſt pater, nec umquam filius poteſt eſſe: ita Filius ſemper eſt filius, nec unquam pater eſſe poteſt: quo utique modo maxime oſtenditur figura & imago Patris eſſe, manendo quod eſt, mutationemque nullam ſubeundo, ſed acceptam a Patre ſervando immutabilitatem. Itaque ſi Pater mutatur, ejus quoque imago mutetur. Sic enim erga genitorem ſe habet ejus & imago & ſplendor. At ſi immutabilis eſt Pater, & id quod ipſe eſt perpetuo manet: ita neceſſe eſt ejus imaginem id quod ipſa eſt ſimiliter permanere, nec mutari. Atqui Filius eſt ex Patre: non igitur aliud fiet quam quod eſt Patris naturæ proprium. Itaque fruſtra & iſtud ſtulti commenti ſunt, imaginem a Patre cupientes abſtrahere, ut Filium rebus factis parem facerent. Hinc ergo Ariani illum in rerum factarum numero ex Euſebii doctrina reponentes, talemque eſſe arbitrantes, qualia quæ ab ipſo ſunt facta, procul a veritate diſceſſere, fallacibuſque ſibi comparatis voculis, cum primum hancce formarent hæreſim, circumcirca concurſabant, imo etiam ad hoc uſque tempus nonnulli illorum, pueris in forum occurrunt, quos interrogant, non quidem ex divinis Scripturis, ſed velut *ex cordis abundantia* hujuſmodi verba eructantes: Qui eſt, eumne, qui nondum eſſet, fecit ex nihilo, an qui jam eſſet? Fecit igitur eum qui jam erat, an qui non erat? Et rurſus: Unum ne eſt non-genitum, vel duo? Num Filius libero præditus eſt arbitrio, propriaque voluntate non mutatur, cum naturæ ſit mutabilis? Nec enim inſtar lapidis eſt per ſe manens immobilis. Deinde

Ut Pater patrem nullum habet, ſic nec Filius filium alium gignit.

Futiles Arianorum interrogatiunculæ.

Luc. 6. 45.

Lege hic ἀγένητος, & non-factum.

ἐὰν ὡς ἄνθρωπός ἐστιν (1) ὁ Θεὸς, γινέσθω καὶ γεννητὴς, ὡς ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ὁ υἱὸς ἑτέρου γίνηται πατὴρ, καὶ οὕτω καθεξῆς ἐξ ἀλλήλων γινέσθωσαν, ἵνα καὶ εἰς πλῆθος θεῶν ἡ διαδοχὴ κατ' αὐτοὺς αὐξάνῃ. εἰ δὲ οὐκ ἔστιν, ὡς ἄνθρωπος, ὁ Θεός· οὐκ ἔστι γάρ· οὐ δεῖ τὰ τῶν ἀνθρώπων (2) ἐπ' αὐτοῦ λογίζεσθαι. τὰ μὲν γὰρ ἄλογα ζῶα καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκ δημιουργικῆς ἀρχῆς κατὰ διαδοχὴν ἀλλήλων γεννῶνται· καὶ ὁ γεννώμενος ἐκ γεννωμένου πατρὸς γεννηθεὶς, εἰκότως καὶ αὐτὸς ἑτέρου γίνεται πατὴρ, ἔχων ἐκ πατρὸς ἐν ἑαυτῷ τοῦτο, ἐξ οὗ καὶ αὐτὸς γέγονε· διὸ οὐδέ ἐστιν ἐν τοῖς τοιούτοις κυρίως πατὴρ καὶ κυρίως υἱὸς, οὐδὲ ἕστηκεν ἐπ' αὐτῶν (3) τὸ πατὴρ καὶ τὸ υἱός· ὁ γὰρ αὐτὸς υἱὸς γίνεται καὶ πατὴρ, υἱὸς μὲν τοῦ γεννήσαντος, πατὴρ δὲ τοῦ γεννωμένου ἐξ αὐτοῦ. ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν οὕτως· οὐ γὰρ, ὡς ἄνθρωπος, ὁ Θεός· οὔτε γὰρ ὁ πατὴρ ἐκ πατρός ἐστι· διὸ οὐδὲ γεννᾷ τὸν (4) γεννησόμενον πατέρα· οὔτε ὁ υἱὸς ἐξ ἀποῤῥοίας ἐστὶ τοῦ πατρὸς, οὐδὲ ἐκ γεννηθέντος πατρὸς γεγέννηται· διὸ οὐδὲ γεγέννηται εἰς τὸ γεννᾷν. ὅθεν ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης, ὁ πατὴρ κυρίως πατήρ ἐστι, καὶ ὁ υἱὸς κυρίως υἱός ἐστι, (5) καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνων ἕστηκε τὸ πατὴρ ἀεὶ πατὴρ εἶναι, καὶ τὸ υἱὸς ἀεὶ υἱὸς εἶναι.

22. Οὐκοῦν ὁ ζητῶν διατί μὴ γεννητικὸς υἱοῦ ὁ υἱὸς, ζητείτω διατί μὴ πατέρα ἔσχεν ὁ πατήρ. (6) ἀλλ' ἄτοπά γε ἀμφότερα καὶ πάσης μεστὰ ἀσεβείας. ὡς γὰρ ὁ πατὴρ ἀεὶ πατὴρ, καὶ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο υἱὸς, οὕτως ὁ υἱὸς ἀεὶ υἱός ἐστι, καὶ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο πατήρ· καὶ ἐν τούτῳ γὰρ μᾶλλον χαρακτὴρ ὢν καὶ εἰκὼν τοῦ πατρὸς δείκνυται, μένων ὅ ἐστι καὶ οὐκ ἀλλοιούμενος, ἀλλ' ἔχων ἐκ τοῦ πατρὸς τὴν ταυτότητα. εἰ μὲν οὖν ὁ πατὴρ μεταβάλλεται, μεταβαλλέσθω καὶ ἡ εἰκών· πρὸς γὰρ τὸν γεννήσαντα, οὕτω καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἔσχηκεν. εἰ δὲ ἄτρεπτός ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ὅ ἐστιν (7) αὐτὸς διαμένει, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ εἰκὼν ὅ ἐστι διαμένει, καὶ οὐ τραπήσεται. ἔστι δὲ (8) ἐκ τοῦ πατρὸς υἱός· οὐκ ἄρα ἕτερόν τι γενήσεται, ἢ ὅπερ ἐστὶ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιον. μάτην ἄρα καὶ τοῦτο ἐπενόησαν οἱ ἄφρονες, ἐξελεῖν θέλοντες ἀπὸ τοῦ πατρὸς τὴν εἰκόνα, ἵνα (9) τοῖς γενητοῖς τὸν υἱὸν ἐξισώσωσιν. ἐν τούτοις γοῦν αὐτὸν συναριθμοῦντες οἱ περὶ Ἄρειον ἐκ διδασκαλίας Εὐσεβίου, καὶ τοιοῦτον εἶναι νομίζοντες οἷα τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενά ἐστιν, ἀπεπήδησαν μὲν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, (10) συμφορέσαντες δὲ ἑαυτοῖς ῥημάτια πανουργίας, περιήρχοντο κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅτε τὴν αἵρεσιν ταύτην ἐπλάσαντο, καὶ μέχρι δὲ νῦν τινες συναντῶντες ἐξ αὐτῶν παιδαρίοις κατὰ τὴν ἀγορὰν, πυνθάνονται αὐτῶν, οὐκ ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ἀλλ' ὥσπερ τὰ περισσεύματα τῆς καρδίας αὐτῶν (11) ἐρευγόμενοι λέγουσιν· ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ ὄντος πεποίηκεν, ἢ τὸν ὄντα; ὄντα (12) οὖν αὐτὸν πεποίηκεν, ἢ μὴ ὄντα; καὶ πάλιν, ἓν τὸ ἀγένητον, ἢ δύο; καὶ αὐτεξούσιός ἐστι καὶ ἰδίᾳ προαιρέσει οὐ τρέπεται, τρεπτῆς ὢν φύσεως; οὐ γὰρ ὡς λίθος ἐστὶν (13) ἀφ' ἑαυτοῦ μένων ἀκίνητος. εἶτα

καὶ

(1) Sic Seguerianus. At alii & editi, ὁ υἱός. Paulopoſt Seguer. Baſil. Gobler. & Felckm. 1. ἑτέρου γένηται. Ibid. Seguerian. καὶ οὕτω δὴ καθεξῆς.

(2) Baſil. ἐπ' αὐτὸ. Mox Seguerian. Reg. Goblerian. & Felckm. 2. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ζῶα. Paulopoſt Seguer. ὁ γεννώμενος ἐκ γεννωμένου πατρὸς. Idemque infra & Reg. Goblerian. Felckm. 1. ἐν ἑαυτῷ τοῦτο, ἐξ οὗ. Editi ἐν αὐτῷ τοῦτο, &c.

(3) Seguerian. τὸ πατὴρ καὶ τὸ υἱός. Reg. τὸ κυρίως πατὴρ καὶ υἱός. Editi τὸ πατὴρ καὶ υἱός.

(4) Seguer. Reg. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. γεννησόμενον. Mox iidem præter Anglic. & Reg. ἐξ ἀποῤῥοίας. Seguer. ibid. οὔτε ἐκ γεννηθέντος.

(5) Seguer. Gobl. & Felck. 1. καὶ ἐπὶ τούτων μόνων. Felck. 3. καὶ ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνῳ. Editi & alii, καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνων.

(6) Sic Seguerianus. Editi autem, ἀλλ' ἄτοπά γε ἀμφότερα καὶ πάσης μεστὰ ἀσεβείας· ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ, &c. Hic autem in margine Codicis Regii hæc exſtant: ὅτι καὶ κατὰ τὸ μὴ γεννᾷν ὁ υἱὸς, χαρακτὴρ καὶ εἰκὼν τοῦ πατρὸς τῇ μᾶλλον δείκνυται. *Quod Filius etiam quatenus non gignit, figura & imago Patris maxime oſtenditur.*

(7) Sic Seguerianus, Reg. Goblerian. Felckm. 1. & 3. Editi autem οὕτως. Mox Seguerian. ἡ εἰκὼν ὃ ἐστι διαμένει. Editi & alii, ἡ εἰκὼν ὡς ἀεὶ διαμένει. Gobler. & Felckm. 1. μόνη.

(8) Seguer. Gobler. & Felckm. 3. ἐκ πατρὸς.

(9) Baſil. & Felckm. 3. γενητοῖς. Mox Seguerian. Gobler. & Felckm. 1. ἐν τούτοις γοῦν αὐτόν.

(10) Baſil. συμφορήσαντες. Felckm. 3. συμφορεύσαντες.

(11) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. ἐῤῥυγόμενοι.

(12) Sic mſſ. At editi οὖν omittunt.

(13) Seguerian. ἀφ' ἑαυτῷ.

καὶ εἰστρεχόμενοι πρὸς γυναικάρια, πάλιν αὐταῖς ἐκτεθηλυμμένα (1) ῥήματα φθέγγονται, εἰ εἶχες υἱὸν πρὶν τέκῃς; ὥσπερ δὲ οὐκ εἶχες, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ. τοιούτοις ῥήμασιν ἐξορχούμενοι παίζουσιν οἱ ἄτιμοι, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώποις ἀπεικάζουσι· φάσκοντές τε εἶναι Χριστιανοί, ἀλλάσσουσι τὴν τοῦ Θεοῦ (2) δόξαν ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου.

23. Ἔδει μὲν οὖν μηδὲν ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, οὕτως ἀνόητα ὄντα καὶ μωρά· ἵνα δὲ μὴ δοκῇ τι βέβαιον ἔχειν ἡ αἵρεσις αὐτῶν, προσήκει κἂν (3) ὡς ἐκ παρέργου διελέγξαι καὶ τὸ τοιοῦτον αὐτῶν μάλιστα διὰ τὰ εὐχερῶς ἀπατώμενα παρ' αὐτῶν γυναικάρια. (4) ἔδει δὲ ταῦτα λέγοντας αὐτοὺς, καὶ ἀρχιτέκτονος πυνθάνεσθαι, εἰ δύνασαι χωρὶς ὕλης (5) ὑποκειμένης οἰκοδομεῖν; ὥσπερ δὲ οὐ δύνασαι, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἠδύνατο χωρὶς ὕλης ὑποκειμένης ποιῆσαι τὰ ὅλα. (6) ἔδει καὶ ἕκαστον αὐτοὺς τῶν ἀνθρώπων ἐρωτᾷν, εἰ δύνασαι εἶναι χωρὶς τόπου; ὥσπερ δὲ οὐ δύνασαι, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐν τόπῳ ἐστίν· (7) ἵν' οὕτως κἂν παρὰ τῶν ἀκουόντων ἐντρέπεσθαι δυνηθῶσιν. ἢ διατί ἀκούοντες μὲν ἀκούουσιν ὅτι υἱὸν ἔχει ὁ Θεός, (8) εἰς ἑαυτοὺς ἀποβλέποντες ἀρνοῦνται αὐτόν· ἐὰν δὲ ἀκούσωσιν ὅτι κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκέτι τὰ ἀνθρώπινα ἀντιτιθέασιν; ἔδει δὲ καὶ ἐν τῷ κτίζειν ἀνθρώπινα νοεῖν αὐτοὺς, καὶ ὕλην ὑποβάλλειν τῷ Θεῷ, ἵνα καὶ τὸ εἶναι κτίστην τὸν Θεὸν ἀρνήσωνται, καὶ λοιπὸν μετὰ Μανιχαίων κυλίωνται. εἰ δὲ ταῦθ' ὑπερβαίνει ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια, καὶ μόνον τις ἀκούσας πιστεύει καὶ οἶδεν ὅτι ἔστιν οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐσμεν, ἀλλ' ἔστι μὲν ὡς Θεός, καὶ κτίζει οὐχ ὡς ἄνθρωποι κτίζουσι, (9) κτίζει μέντοι ὡς Θεός· δῆλον ὅτι καὶ γεννᾷ οὐχ ὡς ἄνθρωποι γεννῶσι, γεννᾷ μέντοι ὡς Θεός· (10) οὐ γὰρ ὁ Θεὸς ἄνθρωπον μιμεῖται· ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸν Θεὸν κυρίως καὶ μόνον ἀληθῶς ὄντα πατέρα τοῦ ἑαυτοῦ υἱοῦ, καὶ αὐτοὶ πατέρες ὠνομάσθησαν τῶν ἰδίων τέκνων· ἐξ αὐτοῦ γὰρ „πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς „καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται.„ καὶ ἃ λέγουσι δὲ, ἐὰν ἀνεξέταστα μένῃ, ὡς εἰρηκότες τι φρόνιμον νομίζονται· ἐὰν δέ τις αὐτὰ λογικῶς ἐξετάσῃ, πολὺν ἀποδείκνυνται γέλωτα καὶ χλευασμὸν ὀφλισκάνοντες.

24. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ πρώτη καὶ τοιαύτη (11) αὐτῶν ἐρώτησις ἐστὶ μωρὰ καὶ ἄδηλος. οὐ γὰρ σημαίνουσι περὶ τίνος πυνθάνονται, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ἀποκρίνηται· ἀλλ' ἁπλῶς λέγουσιν, ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα. (12) τίς οὖν ὁ ὤν, καὶ τίνα τὰ μὴ ὄντα, (13) ὦ Ἀρειανοί; ἢ τίς ὁ ὤν, καὶ τίς ὁ μὴ ὤν, καὶ τίνα λέγεται ὄντα, ἢ μὴ ὄντα; δυνατὸν γὰρ καὶ τὸν ὄντα ποιεῖν καὶ τὰ μὴ ὄντα καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ πρότερα. τέκτων γοῦν καὶ χρυσοχόος καὶ κεραμεὺς τὴν ὕλην καὶ πρὸ αὐτῶν τυγχάνουσαν οὖσαν ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν τέχνην ἐργάζονται, ποιοῦντες ἃ βούλονται σκεύη· αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεός, τὸν ὄντα καὶ

Tom. I.

mulierculas quoque conveniunt, quas indecoris hiſce ſermonibus aggrediuntur: Num filium habuiſti priuſquam pareres? atqui quemadmodum non prius habuiſti, ſic nec fuit Dei Filius antequam naſceretur. Hujuſmodi dictis tripudiant inglorii illi homines, Deumque ſimilem hominum fingunt, qui cum ſe Chriſtianos eſſe prædicant Dei gloriam mutant in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis. *Rom. 1. 23.*

23. Sane ad iſta ne reſpondere quidem æquum eſſet, adeo inſulſa ſunt & inepta. Verum ne illorum hæreſis aliquid ſoliditatis habere videatur, eos hic vel ſaltem obiter confutare operæ pretium fuerit, maxime propter mulierculas quæ ab illis circumveniuntur facillime. Et vero illi, qui iſta dicunt, architectum etiam ita debuiſſent interrogare: Poteſne ſine ſubjecta materia ædificare? ut autem non potes, ſic nec Deus abſque ſubjecta materia res univerſas potuit efficere. Debuiſſent quoque a ſingulis hominibus ſciſcitari, An potes eſſe ſine loco? atqui ut non potes, ita etiam Deus in loco eſt. Sic enim illi vel ſaltem ab audientibus cogerentur erubeſcere. Quare enim cum Filium Deo eſſe audierint, tum ipſi ad ſeipſos reſpicientes, eum audent negare: cum vero Deum creare & facere audierint, non itidem humana opponunt? Atqui par erat etiam eos in rerum creatione intelligenda, humana cogitare & materiam Deo ſuppeditare, ut Deum creatorem eſſe inficiantes, demum cum Manichæis volutarentur. Quod ſi ipſa Dei notio his majora cogit cogitare, atque ubi vel tantum quis audierit, ſtatim credit certumque habet Deum non eo modo eſſe quo nos ſumus, ſed eſſe ut Deum, nec creare ut homines creant, ſed creare ut Deum: ſimiliter quoque clarum eſt eum gignere non ut gignunt homines, ſed ut gignit Deus. Neque enim Deus hominem imitatur: ſed potius homines propter Deum, qui proprie & ſolus vere Pater ſui ipſius Filii eſt, patres quoque ſuorum liberorum ſunt appellati. Nam ex ipſo *omnis paternitas in cælis & in terra nominatur*. Ea porro quę dicunt illi, ſi nemo expenderit, prudenter ſapienterque dicta eſſe forte videbitur: at ſi quis ea ratione examinaverit, nihil illos inde niſi riſum multum & contemtum ſibi conciliaſſe comperiet.

Ut Deus aliter eſt & creat ac homo, ſic aliter gignit ac homo.

Epheſ. 3. 15.

24. Namque prima illorum interrogatio ſtulta profecto incertaque eſt. Nec enim indicant qua de re interrogent, ut interrogatus queat reſpondere, ſed abſolute ajunt, Num qui eſt eum qui non erat, &c. Quis ergo ille eſt qui eſt, & quæ ſunt ea quæ non erant, o Ariani? Quis ille eſt qui eſt, quiſve ille qui non erat? Quænam eſſe dicuntur vel non eſſe? Nam qui eſt facere poteſt tum quæ non ſunt, tum quæ ſunt, tum etiam quæ prius erant. Siquidem faber, aurifex & figulus, pro ſua ſinguli propria arte, materia ipſis prius exiſtente utuntur, & quæ volunt vaſa fingunt ex ea. Ipſe autem univerſorum Deus pulvere, qui jam erat

Refellitur prima Arianorum interrogatiuncula.

Qqqq quem-

(1) Seguerian. ἐκτεθηλυμμένα. Ibid. id. Goblerian. & Felckm. 1. φθέγγονται, εἰ εἶχες υἱὸν πρὶν τέκῃς. Editi & alii, φθέγγονται, εἶχες υἱὸν πρὶν ἢ τέκῃς. Paulopoſt Baſil. & Felckm. 5. ἐξορχούμενοι παίζουσι. Ibidem Seguerian. Anglic. Reg. Gobler. & Felckm. 1. καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώποις. Editi, καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρώπους. Item ibid. Seguer. Gobler. & Fel. φάσκοντές τε εἶναι. Editi φάσκοντες εἶναι.

(2) Sic Seguerian. Gobler. & Felc. 1. Editi autem, Θεοῦ εἰκόνα ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου. Ibid. Seguerian. μηδὲ ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα. Gobler. & Felckm. 1. καθ' ἀποκρίνασθαι, &c.

(3) Sic Seguerianus. Editi vero, κἂν ὅπως. Mox Seguerianus, Goblerian. & Felckm. 5. καὶ ἐν τούτοις αὐτοῖς. Editi, καὶ ἐν τούτοις αὐτοῖς.

(4) Sic Seguerian. Gobler. & Felc. 1. In editis autem δὲ poſt ἔδει, & καὶ poſt αὐτοὺς deeſt. Ibidem Seguer. ἀρχιτέκτονος. Anglican. ἀρχιτέκτονα.

(5) Sic Seguerian. At alii & editi omittunt ὑποκειμένης.

(6) Seguer. καὶ ἔδει ἕκαστον. Gobler. & Seguer. καὶ ἔδει καὶ ἕκαστον. Ibid. editi mendoſe habent τοὺς ἀνθρώπους.

(7) Sic Seguerian. ubi & omnes mſſ. habent ἀκουόντων. Editi, ἵνα οὕτως καὶ παρὰ τῶν ἀκόντων. Mox Seguerian. ὅτι υἱὸν ἀκούοντες.

(8) Sic Seguerianus, Goblerian. & Felckm. 1. Reg. item Baſil. & Felckm. 5. habent ἑαυτοὺς. Editi, εἰς αὐτοὺς μὲν ἀναβλέποντες.

(9) Seguerian. κτίζει δὲ ὡς Θεός. Ibidem Baſilienſ. δῆλον ὅτι. Alii & editi, δηλονότι.

(10) Seguerian. ὁ γὰρ Θεὸς ἄνθρωπος μιμεῖται. Ibid. Gobler. & Felckm. 1. ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. Idemque & Seguer. διὰ τὸν Θεόν. Seguer. ibid. τὸν κυρίως, &c. Editi, διὰ τὸν Θεόν.

(11) Sic Seguer. Editi & alii omittunt αὐτῶν. Ibid. mſſ. omnes μωρὰ καὶ ἄδηλος. Editi μωρὰ καὶ ἄδηλος.

(12) Sic Seguerianus, Reg. Anglic. Gobler. & Felckm. 1. & 5. In editis ὁ ὢν deeſt.

(13) Seguerian. ὦ Ἀρειανοί; τίς ὁ ὢν καὶ τίς ὁ μὴ ὤν· καὶ τίνα τὰ μὴ ὄντα λέγεται; δυνατὸν γὰρ τὸν ὄντα. Gobler. & Felckm. 1. καὶ τίνα λέγεται μὴ ὄντα; δυνατὸν γὰρ τὸν ὄντα. Anglic. & Felckm. 5. habent quoque λέγεται. Reg. vero, λέγονται. Mox Seguerian. ποιεῖν καὶ τὰ μὴ ὄντα, καὶ τὰ πρότερα.

quemque produxerat, e terra aſſumto, hominem formavit: verum hanc ipſam terram quæ quidem prius non erat, per proprium ipſe Verbum ut eſſet fecit. Si igitur iſta illi inquirunt, palam eſt res creatas non fuiſſe antequam fierent, hominesque uti materia quæ jam ſit: ac proinde nulla erit illorum ratio, cum & fiant ea quæ ſunt, & ea ſimiliter fiant quæ non erant, eo nempe quo diximus ſenſu. Sed ſi de Deo ejuſque Verbo ſermonem habent, addant quæ deſunt ſuæ interrogationi, eamque in hunc modum efferant: An qui eſt Deus, fuit aliquando ſine Verbo? An qui lux eſt, ſine ſplendore erat? vel, An ſemper fuit Verbi Pater? aut rurſus hoc modo, Num qui eſt Pater, Verbum, cum antea non eſſet, fecit? An non potius Verbum, qui ſuæ naturæ proprius eſt fetus, ſecum ſemper habet? Ita enim perſpicuum erit illos de Deo & de eo qui ex Deo eſt curioſius quam par eſt indagare, audereque ſophiſtarum more diſputare. Ecquis enim illos Deum ſine Ratione ſeu Verbo fuiſſe dicentes poſſit ferre? Namque eodem ac ſupra revolvuntur, etiamſi ſuis argutiis ſcopulum hunc conentur vitare & occultare: ſed fruſtra. Nemo enim illis vel ſaltem aures præbere voluerit contendentibus Deum non ſemper fuiſſe Patrem, ſed poſtea factum eſſe, ut ſcilicet inde fingant ejus Verbum aliquando non fuiſſe. Nemo, inquam, hæc eos diſputantes patienter audierit, cum propter plurima quæ ſupra adverſus illos allata ſunt argumenta, tum cum Joannes dicat,
Joan. 1. *Erat Verbum*; & Paulus ſcribat, *Qui eſt ſplendor gloriæ*,
Hebr. 1.
Rom. 9. 5. &, *qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula. Amen.*

25. Profecto ſatius quidem fuiſſet eos prorſus ſilere: at quoniam nolunt quieſcere, ſi quis impudentiſſimas illorum quæſtiones refutare voluerit, ſimilia viciſſim ab illis audacter perquirat. Fortaſſis enim cum ſeipſos ſimilibus viderint abſurdis impeditos, tandem cum veritate pugnare deſiſtent. Multis igitur cum precibus Divina prius implorata clementia, ſic ipſis quis occurrerit: Num qui eſt Deus, cum antea non eſſet, poſtea factus eſt, vel eſt ne etiam priuſquam fieret? Ergo is cum eſſet, ſeipſum fecit, vel eſt ex nullo ortus, cumque nihil antea eſſet, ſubito apparuit? Verum abſurda eſt hujuſmodi quæſtio; ita plane fateor, abſurda eſt valdeque impia: at eſt tamen quæſtioni ipſorum ſimilis. Nam utrumvis dixerint, id omni plenum impietate eſt. Si porro hæc de Deo quærere impium & quam maxime impium eſt: non minor ſane impietas fuerit eadem de Verbo interrogare. Verumtamen ad ſtultam hanc & inſanam illorum interrogationem evertendam neceſſaria videtur hujuſmodi reſponſio. Nimirum ſemper eſt Deus; ac proinde cum ſemper ſit Pater, ſemper quoque eſt ejuſdem ſplendor, quod eſt ipſius Verbum. Præterea qui eſt Deus, Verbum quod item eſt habet ex ſeipſo, neque Verbum eſt poſtea adnatum, quod prius non eſſet, neque Pater unquam ſine Verbo fuit. Nam impia, qua Filius laceſſitur, audacia in ipſum Patrem redundat, ſi nempe ſapientiam,

A γενόμενον ἤδη παρ' αὐτοῦ χοῦν ἐκ γῆς λαβὼν πλάττει τὸν ἄνθρωπον. (1) Καὶ αὐτὴν μέντοι τὴν γῆν οὐκ οὖσαν πρότερον, ὕστερον εἰς τὸ εἶναι πεποίηκε διὰ τοῦ ἰδίου λόγου. εἰ μὲν οὖν οὕτω πυνθάνονται, δῆλόν ἐστιν ὡς ἡ μὲν κτίσις οὐκ ἦν (2) πρὶν γένηται, οἱ δὲ ἄνθρωποι τὴν οὖσαν ὕλην ἐπεργάζονται, καὶ ἀσύστατος αὐτῶν ὁ λόγος φανήσεται, γινομένων καὶ ὄντων, (3) γινομένων καὶ μὴ ὄντων, ὥσπερ εἴπαμεν. εἰ δὲ περὶ Θεοῦ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ λαλῶσι, προστιθέτωσαν, (4) τὰ λειπόμενα τῇ ἐρωτήσει, καὶ οὕτως ἐρωτάτωσαν, ὁ ὢν Θεὸς ἦν ποτε ἄλογος; καὶ φῶς ὤν, ἀφεγγὴς ἦν;
B ἢ ἀεὶ ἦν τοῦ λόγου πατήρ; ἢ καὶ πάλιν οὕτως· ὁ ὢν πατὴρ τὸν λόγον μὴ ὄντα πεποίηκεν, ἢ τὸν λόγον ἴδιον ὄντα τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα ἔχει ἀεὶ σὺν αὐτῷ; ἵνα γνωσθῶσιν ὅτι ὅλως (5) περὶ Θεοῦ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ περιεργάζονται καὶ σοφίζεσθαι τολμῶσι. τίς γὰρ ἀνέξεται λεγόντων αὐτῶν ἄλογόν ποτε τὸν Θεόν; πάλιν γὰρ εἰς ταὐτὸν τοῖς προτέροις περιπεπτώκασι, κἂν τὸ φεύγειν αὐτὸ καὶ σκέπτειν σπουδάσωσι τοῖς ἑαυτῶν (6) σοφίσμασιν. ἀλλ' οὐ δεδύνηνται. οὐδεὶς γὰρ ὅλως κἂν ἀκοῦσαι θελήσειεν ἀμφιβαλλόντων αὐτῶν (7) ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ
C ἦν ἀεὶ πατήρ, ἀλλ' ὕστερον γέγονεν, ἵνα καὶ φαντασθῶσιν ὅτι καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ποτε οὐκ ἦν, πολλῶν ὄντων τῶν προειρημένων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, (8) καὶ τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος, „ἦν ὁ λόγος," τοῦ „δὲ Παύλου γράφοντος πάλιν, ὃς ὢν ἀπαύγασμα „τῆς δόξης, καί, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς „εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν."

25. Καὶ βέλτιον ἦν μὲν αὐτοὺς ἠρεμεῖν· ἐπειδὴ δὲ οὐ παύονται, λοιπὸν πρὸς τὴν τοιαύτην ἀναίσχυντον ἐρώτησιν αὐτῶν εἴποι ἄν τις ἐπίσης αὐτοῖς τολμήσας ἀντερωτήσειν· ἴσως ἐκ τῶν ὁμοίων ἀτοπημάτων βλέποντες ἑαυτοὺς συγκλειομένους, (9) ἀναχωρήσουσι τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μάχης.
D πολλὰ τοίνυν πρότερον ἵλεων τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, οὕτως αὐτοῖς τις ἀπαντήσειε· (10) ὁ ὢν Θεός, οὐκ ὢν γέγονεν, ἢ καὶ πρὶν γένηται, ἐστίν; ὢν οὖν ἑαυτὸν ἐποίησεν, ἢ ἐξ οὐδενός ἐστι, καὶ μηδὲν ὢν πρότερον ἐξαίφνης αὐτὸς ἐφάνη; ἄτοπος ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, καὶ ἄτοπος καὶ (11) πλείω δυσφημίας, ἀλλ' ὁμοία γε τῆς ἐκείνων· ὁπότερον γὰρ ἂν εἴπωσι, τοῦτο μεστόν ἐστι πάσης ἀσεβείας. (12) εἰ δὲ τὸ οὕτως ἐρωτᾶν περὶ Θεοῦ βλάσφημον καὶ πλέον ἀσεβείας ἐστί, βλάσφημον ἂν εἴη καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα ἐρωτᾶν. ἀποκρίνασθαι δὲ ὅμως πρὸς ἀναίρεσιν
E τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἀλόγου καὶ μωρᾶς ἐρωτήσεως ἀναγκαῖον οὕτως, ὅτι ὢν ἔστιν ἀΐδιος ὁ Θεός· ὄντος οὖν ἀεὶ τοῦ πατρός, (13) ἔστι καὶ ἀΐδιος καὶ τὸ τούτου ἀπαύγασμα, ὅπερ ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ· καὶ πάλιν ὁ ὢν Θεός, ἐξ αὐτοῦ (14) καὶ ὄντα τὸν λόγον ἔχει· καὶ οὔτε ὁ λόγος ἐπιγέγονεν οὐκ ὢν πρότερον, οὔτε ὁ πατὴρ ἄλογος ἦν ποτε. ἡ γὰρ κατὰ τοῦ υἱοῦ τόλμα εἰς τὸν πατέρα τὴν βλασφημίαν ἀνάγει, εἴγε ἔξωθεν ἐπενόησε (15) ἑαυτῷ

τῷ

(1) Seguerian. καὶ omittit. Paulopoſt Felc. 5. πεποίηκεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἰδίου λόγου.
(2) Sic Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. Editi vero, πρὶν ἢ γένηται. Mox Seguerian. & Reg. & Felc. 5. ὕλην ἐπεργάζονται. Edit. ὕλην ἐργάζονται.
(3) In Seguerian. deſunt γινομένων καὶ μὴ ὄντων. Ibid. idem, Anglicanus, Goblerian. & Felc. 1. ὥσπερ εἴπαμεν. Editi, ὥσπερ εἰπομεν.
(4) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Editi vero & alii, τὰ λείποντα. Mox Seguerian. καὶ οὕτως ἐρωτάτωσαν.
(5) Seguerian. περὶ τοῦ Θεοῦ.
(6) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Alii vero & editi, σοφίσμασι.
(7) Seg. Gobler. & Felc. 1. ὅτι Θεός. Paulopoſt Seguer. λόγος αὐτοῦ. In aliis & editis deeſt αὐτοῦ.
(8) Sic Seguerian. Editi autem & alii, καὶ τοῦ Ἰωάννου λέγοντος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Nonnius non item legerat ἐν ἀρχῇ. Mox Seguer. Goblerian. & Felc. 1. τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος. Ibidem πάλιν deeſt in Seguerian. qui & habet, ἀπαύγασμα τῆς δόξης. In aliis & editis omittitur γράφοντος & τῆς δόξης. Item ibid. Gobler. & Felc. 1. ἐπὶ πάντων Θεὸς: βέλτιον μὲν ἦν, &c.
(9) Seguerian. Gobler. & Felc. 1. ἀναχωρήσουσι. Mox Seguer. ἵλεων τὸν Θεόν.
(10) Sic Reg. Baſilienſ. Anglican. & Felc. 5. At Seguer. ὁ ὢν Θεός, ὢν γέγονε. Editi & alii, ὁ ὢν Θεὸς οὐκ ὢν γέγονε. Paulopoſt Seguerian. Gobler. Felc. 1. μηδενὸς ὄντος πρότερον.
(11) Seguer. Gobler. Felc. 1. πλείων. Baſili. Anglic. Reg. & Felc. 5. πλέον. Ibid. Seguer. ὁμοία γε τῇ, &c. Mox idem, Gobler. & Felc. 1. ὁπότερον γὰρ εἴπωσι.
(12) Sic mſſ. præter Felc. 2. in quo & in editis deſunt, εἰ δὲ τὸ οὕτως ἐρωτᾶν περὶ Θεοῦ βλάσφημον καὶ πλέον ἀσεβείας ἐστί. Goblerian. & Felc. 1. Anglican. & Baſili. πλέον πάσης ἀσεβείας.
(13) Sic Gobler. & Felc. 1. At Seguerian. ὢν ἔστι ἀΐδιος. Editi & alii, ὢν ἐστι καὶ ἀΐδιος.
(14) Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἐξ αὐτοῦ ὄντα.
(15) Sic Seg. At Baſil. αὐτῷ. Editi αὐτῷ. Mox omnes mſſ. ἢ γάρ, &c. Editio Commel. ὁ γὰρ κατὰ, &c. Ib. Seguer. ὢν.

τὴν σοφίαν, καὶ λόγον, καὶ υἱόν. ὃ γὰρ ἐὰν τούτων εἴπῃς, τοῦτο τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα σημαίνει, ὥσπερ εἴρηται. ὥστε ἀσύστατος αὐτῶν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις, καὶ εἰκότως· ἀρνούμενοι γὰρ τὸν λόγον, ἄλογον ἔχουσι καὶ τὴν ἐρώτησιν. ὡς γὰρ εἴ τις τὸν ἥλιον ὁρῶν πυνθάνοιτο περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος, καὶ λέγοι, ὁ ὢν τὸ μὴ ὂν πεποίηκεν, ἢ τὸ ὂν αὐτὸ πεποίηκεν; ὁ (1) σώφρονα ἔχειν ἢ ποίως λογισμὸν νομισθήσεται, ἀλλ' ἐμβρόντητος ἂν εἴη, ὅτι ὅλως ὃ ἔστιν ἐκ τοῦ φωτὸς, (2) τοῦτο ἔξωθεν ἐπινοεῖ καὶ περὶ αὐτοῦ ἐρωτᾷ, πότε, καὶ ποῦ καὶ ὅτε, καὶ εἰ πεποίηται. οὕτως οὖν ὁ περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς τοιαῦτα λογιζόμενος, καὶ οὕτω πυνθανόμενος, πολλῷ μᾶλλον (3) τῆς μανίας μείζονα τὸ ἔχει, ὅτι τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς λόγον ἔξωθεν αὐτῷ ἐπεισάγῃ, καὶ τὸ φύσει γέννημα εἰς ποίημα (4) συκολογῶν λέγει, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. ἀκουέτωσαν δὲ ὅμως καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν, ὅτι ὁ ὢν πατὴρ τὸν ὄντα υἱὸν ἐποίησεν· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὄντα αὐτὸν υἱὸν θεοῦ ἐποίησεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων καὶ (5) υἱὸν ἀνθρώπου, εἰ μὴ ἄρα κατὰ τὸν Σαμοσατέα μηδὲ εἶναι αὐτὸν πρὶν ἄνθρωπος γενέσθαι εἴπωσιν. καὶ πρὸς μὲν τὴν πρώτην αὐτῶν ἐρώτησιν ἱκανὰ ταῦτα παρ' ἡμῶν.

26. Ὑμεῖς δὲ, ὦ Ἀρειανοὶ, τῶν ἰδίων ἑαυτῶν (6) ῥημάτων μνημονεύσαντες, εἴπατε· ὁ ὢν τοῦ μὴ ὄντος ἐχρῇζεν εἰς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν, ἢ ὄντος αὐτοῦ ἐχρῇζεν; εἰρήκατε γὰρ, ὄργανον ἑαυτῷ τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος κατεσκεύασεν, ἵνα δι' αὐτοῦ ποιήσῃ τὰ πάντα. (7) τί οὖν ἐστι βέλτιον, τὸ χρῇζον, ἢ τὸ τὴν χρείαν ἀναπληροῦν; ἢ ἀμφότερα τὰ ἐνδέοντα ἀλλήλων ἀναπληροῦσι; τοιαῦτα γὰρ λέγοντες, τοῦ (8) κατασκευάσαντος μᾶλλον ἀσθένειαν δεικνύουσιν, εἰ μὴ καὶ μόνος ἴσχυσε δημιουργῆσαι τὰ πάντα, ἀλλ' ἔξωθεν ἑαυτῷ ὄργανον ἐπινοεῖ, ὥσπερ τέκτων ἢ ναυπηγός τις, μὴ δυνάμενος ὁτιοῦν (9) ἐργάσασθαι χωρὶς σκεπάρνου καὶ πρίονος. τί οὖν τούτου ἀσεβέστερον; ἢ τί δεῖ διατρίβειν ὅλως ἐν τούτοις ὡς δεινοῖς, αὐταρκῶν ὄντων τῶν προειρημένων δεῖξαι, φαντασίαν μόνον εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν; πρὸς δὲ τὴν ἑτέραν αὐτῶν λίαν πάνυ καὶ μωρὰν ἐξέτασιν, ἣν πρὸς τὰ γυναικάρια ποιοῦνται, οὐδὲ μὲν πάλιν οὐδὲ περὶ ταύτης ἐχρῆν ἀποκρίνασθαι, ἢ τοῦτο μόνον ὃ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ὅτι μὴ (10) δέον τὴν ἐκ τοῦ θεοῦ γέννησιν συμμετρεῖν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. ἵνα δὲ ὅμως καὶ ἐν τούτῳ κατεγνῶσιν ἑαυτῶν, καλὸν ἐκ τῶν (11) αὐτῶν πάλιν οὕτως αὐτοῖς ἀπαντῆσαι. ὅλως εἰ περὶ υἱοῦ πυνθάνονται γονέων, ἐνθυμείσθωσαν πόθεν ἐστὶ τὸ γεννώμενον τέκνον. εἰ γὰρ καὶ οὐκ εἶχεν ὁ γονεὺς υἱὸν πρὶν γεννήσει· ἀλλ' ἐσχηκὼς, οὐκ ἔξωθεν οὐδὲ ἀλλότριον, ἀλλ' (12) ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας καὶ ἀπαράλλακτον ἔσχεν εἰκόνα, ὥστε τοῦτον ἐν ἐκείνῳ βλέπεσθαι, κἀκεῖνον ἐν τούτῳ θεωρεῖσθαι. εἰ τοίνυν ἐκ τῶν (13) ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων τὸν χρόνον τῶν γεννώντων λαμβάνουσι, (14) διὰ τί μὴ ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ τὸ κατὰ φύσιν καὶ τὸ ἴδιον ἐνθυμοῦνται τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονέας, ἀλλὰ κατὰ τοὺς

A Verbum & Filium extrinceſus ſibi excogitaſſe dicatur: quodlibet enim horum dixeris, id quod ex Patre natum eſt ſignificat, quemadmodum dictum eſt. Levis igitur ſutiliſque hæc illnrum eſt quæſtio, & merito quidem. Nam qunniam Verbum ſive Ratinnem negant, hinc nihil etiam rationis eſt in illorum quæſtione. Ut enim ſi quis ſolem aſpiciens de ſplendore ejus quæreret ac diceret, An qui eſt, ſplendorem cum non eſſet fecit, aut qui jam eſſet? Ut, inquam, is B non ſapiens ſed ſtolidus exiſtimaretur, quia ſplendorem, qui eſt ex luce, extrantum ille fingeret, & de illo quæreret, quandn, ubi, cum, &, factus ne eſſet. Sic ſane qui iſta de Filio & Patre cogitat, quique ita interrogat, multo dementinr cenſendus eſt, quippe qui Verbum, quod ex Patre eſt, externum ipſi inducat, idque quod natura eſt genitum tanquam quid factum exhibens dicat, Non fuit antequam naſceretur. Verum id etiam reſponſi ad ea quæ interrogaverunt accipiant: Pater qui eſt, Filium qui erat fecit. Nam, *Verbum caro factum eſt*, & cum ipſe eſſet Filius Dei, eum in fine ſæculorum fecit C filium hominis: niſi forte cum Samoſatenſi reſpondeant illum non prius fuiſſe quam homo fieret. Et hæc quidem ſatis ſint ad primam illorum interrogationem.

Joan. 1. 14.

Pauli Samoſatenſis error.

26. Vos autem, o Ariani, proprias veſtras voculas memoria repetentes, nobis jam interrogantibus reſpondete. Qui eſt eone, qui non erat, indigebat ut res omnes procrearet, an eodem cum jam eſſet opus habuit? Dixiſtis enim Patrem ex nihilo Filium ſibi tanquam inſtrumentum comparaſſe, ut per eum omnia efficeret. Quia igitur præſtantior eſt? Is ne qui indiget, an qui indigentiam explet? An ambo quæ ſibi deſunt, D mutuo ſubminiſtrant? Nam cum iſta dicitis, ejus, qui inſtrumentum ſibi adhibuit, imbecillitatem evidentius oſtenditis, ſi nempe ſolus nmnia non potuerit efficere, ſed extrinſecus paraverit ſibi inſtrumentum, veluti faber quidam aut navium fabricator, qui nihil ſine ſecuri & ſerra queunt efficere. Quæ major poſſit eſſe impietas? Vel quid hic diutius inſiſtimus quaſi hæc eſſent difficilia, cum ex his quæ ſupra diximus clariſſimum ſit mera illorum mentis commenta eſſe quæcumque proferunt. Ad alteram autem inſulſam admodum ſtultamque eorum quæſtionem quam pro- E ponunt mulierculis, nihil quoque aliud reſpondere nporteret, quam quæ ſupra a nobis jam ſunt dicta, nempe non debere nos modum, quo Deus gignit, hominum natura metiri. Ut tamen etiam hic ſeipſos cogantur condemnare, haud ab re erit ex his, quæ ipſi proponunt, illis hoc modo occurrere. Nempe ſi parentes de Filio velint prorſus interrogare, intelligant ipſi unde ſit filius qui gignitur. Etſi enim genitor filium non habet antequam eum genuerit: tamen poſtquam eum habuerit, non illum certe extrinſecus, nec alienum, ſed ex ſeipſn propriumque ſuæ, naturę atque ſui ſimilli- F mam imaginem habuit, ita ut ille in ipſo & ipſe in illo videatur. Si igitur humanis exemplis tempus gignentium definiunt, cur nnn ex iiſdem exemplis filios natura ſimiles proprioſq. ſuorum parentum eſſe percipiunt; ſed

Pater Filium non creavit, ut eo tamquam inſtrumento res alias crearet.

Altera Arianorum interrogatiuncula refutatur.

ſerpen-

(1) Seguer. ὁ σώφρον. Mox idem, Gobler. & Felc. 1. νομισθήσεται. Editi & alii, λογισθήσεται.

(2) Sic Seguer. & Reg. Editi autem τὸ ἔξωθεν. Paulopoſt Seguerian. οὕτως ὁ περὶ τοῦ υἱοῦ. Reg. οὕτως καὶ ὁ περὶ τοῦ υἱοῦ. Editi, οὕτως καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ.

(3) Sic Seguer. At Gobler. & Felc. 1. τὴν μανίαν μείζονα ἂν ἔχοι. Reg. πολλῷ μείζονα ἂν ἀτοπίαν ἔχει. Editi πολλῷ μᾶλλον τὴν ἀνοησίαν μείζονα ἂν ἔχοι. Paulopoſt Seguer. ἔξωθεν αὐτῷ.

(4) Seguer. συκολογῶν. Editi & alii, συκολογῶν.

(5) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. υἱὸν ἀνθρώπου. Editi υἱὸν αὐτὸν ἀνθρώπου.

(6) Seguerian. ῥημάτων τούτων. Goblerian. & Felc. 1. ῥημάτων τούτων.

(7) Sic Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & Reg. Editi, τί τοίνυν ὄν ἐστι, &c. Paulopoſt Seguerian. χρείαν ἀναπληροῦν. Ibid. idem Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. ἀμφότερα. Editi vero & alii, ἀμφότεροι.

(8) Seguer. Gobler. & Felc. 1. κατασκευάζοντος.

(9) Seguer. & Reg. ἐργάσασθαι. Gobler. & Felc. 1. ἐργάσασθε, mendoſe. Editi ἐργάζεσθαι.

(10) Seguerian. δεῖν.

(11) Sic Seguerianus, Reg. Baſilienſ. & Felc. 3. In editis deeſt αὐτῶν.

(12) Seguerian. ἐξ ἑαυτοῦ. Editi, & alii, ἐξ αὐτοῦ.

(13) Goblerianus, & Felc. 1. ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ παραδειγμάτων.

(14) Sic mſſ. Editi vero, διατί μὴ ἐκ τῶν αὐτῶν. αὐτῶν abeſt a Felc. 1.

ſerpentum more, id ſolum quod veneno aptum eſt e terra ſeligunt? Sane cum illi parentes his verbis interrogabant, Habuiſtine filium antequam gigneres? hęc oportuerat addere, Si habes filium, num extrinſecus velut domum aut aliquid aliud emis? ut ſcilicet tibi reſponderet, Non extrinſecus, ſed ex me eſt. Quæ enim extrinſecus habentur, poſſeſſiones ſunt, atque ab alio ad alium tranſeunt: at filius ex me eſt, meæque naturæ proprius eſt ac ſimilis, non ex alio in me factus, ſed ex me genitus: unde totus & integer in illo ſum, manens ipſe quod ſum. Nempe ita ſe res habet: tametſi genitor tempore a filio differt, ut homo, qui & ipſe quoque in tempore natus eſt; ſimul tamen ſemper ſecum exiſtentem filium etiam ipſe haberet, niſi obſtaret repugnaretque naturæ imbecillitas. Hinc Levi tum quidem in lumbis proavi erat, cum nondum ipſe eſſet genitus, eumque avus genuiſſet. Quocirca cum homo id ætatis attigerit, in qua generandi facultatem tribuit natura, ſtatim homo, natura ab omni jam libera impedimento, filii qui ex ipſo eſt fit pater.

27. Itaque ſi parentes de propriis interrogaverint liberis, compererintque filios naturales non extrinſecus naſci, ſed ex parentibus; fateantur quoque igitur Verbum Dei totum eſſe ex Patre. Quod ſi de tempore movent difficultatem, reſpondeant quidnam Deo poſſit eſſe impedimento? Par enim eſt eos, ex his ipſis quæ ridendo quærunt, impietatis convinci. Dicant igitur, quid impediat quominus Deus ſit ſemper Filii Pater? Nam conceſſum eſt id quod gignitur ex patre eſſe. Ut autem hi qui iſta de Deo cogitant, in ſeipſos ferant ſententiam: quemadmodum ipſi mulieres de tempore interrogavere, ſic ſolem de ſuo ſplendore, fontem de fluvio ex ſe manante interrogent, ut diſcant hæc, quamvis ſint quid prognatum, ſemper cum illis eſſe ex quibus fuere exorta. Porro ſi hujuſmodi accidit genitoribus ut id, quod ex ipſis oritur, & ex natura & ſemper habeant: cur Deum rebus factis inferiorem ſuſpicantes, non apertius ſuam expromunt impietatem? Quod ſi id palam non audent dicere, conceſſumque præterea eſt Filium non extrinſecus ſed ex Patre naturaliter naſci, nec denique quicquam eſt quo Deus impediri poſſit: (nec enim hominis ſimilis eſt Deus: imo ſole major eſt, vel potius Deus eſt ſolis) perſpicuum ſane fuerit & ex ipſo & cum ipſo Patre ſemper una exiſtere Verbum, per quod omnia quæ antea non erant fecit Pater ut eſſent. Itaque Filium non ex nihilo, ſed æternum atque ex Patre eſſe res ipſa demonſtrat: atque adeo illa hæreticorum interrogatio, qua parentes circumveniunt, eorum coarguit malitiam. Nam quod naturæ proprium eſt coacti ſunt ipſi agnoſcere, nihilque niſi pudorem retulere ex hujuſmodi quæſtionibus, quas circa tempora excogitarunt.

Nihil obſtat quominus Deus fuerit ſemper Filii Pater.

ὄφεων μόνον τὸ πρὸς τὸν ἰὸν ἐπιτήδειον ἐκ τῆς γῆς ἐκλέγοντες; ἔδει δὲ τοῖς ἐρωτῶσιν αὐτοὺς (1) γονεῖς καὶ λέγουσιν, εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσῃς, προσθεῖναι αὐτοῖς, ἐὰν δὲ ἔχῃς υἱὸν, ἆρά γε ἔξωθεν ἐωνήσω, ὥσπερ οἰκίαν, ἤ τι ἕτερον κτῆμα ἀγοράζων; ἵνα σοι ἀποκρίνηται· οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ ἐστι. τὰ μὲν γὰρ ἔξωθεν, κτήματά ἐστι, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον μετέρχεται· ὁ δὲ υἱὸς ἐξ ἐμοῦ ἐστι, καὶ τῆς ἐμῆς οὐσίας ἴδιος καὶ ὅμοιος, οὐκ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἐμὲ (2) γεγονὼς, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ γεγεννημένος, διὸ καὶ ἐν ἐκείνῳ ὅλος εἰμὶ, μένων αὐτὸς ὅ εἰμι. οὕτω γὰρ ἔχει· κἂν ὁ γονεὺς τῷ χρόνῳ (3) διαφέρῃ, ὡς ἄνθρωπος ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεγονώς· ἀλλ' εἶχεν ἂν καὶ αὐτὸς ἀεὶ συνυπάρχον τὸ τέκνον, εἰ μὴ ἡ φύσις ἐνεπόδιζε καὶ ἐκώλυε τὸ δύνασθαι. καὶ γὰρ καὶ (4) ὁ Λευῒ ἦν ἤδη ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ προπάτορος, πρὶν αὐτὸν γεννηθῇ, καὶ ὁ πάππος γεννήσῃ. ὅταν ἂν εἰς τοῦθ' ἡλικίας (5) ἔλθῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐν ᾗ καὶ τὸ δυνατὸν ἡ φύσις παρέχει, εὐθὺς ἀνεμποδίστῳ τῇ φύσει πατὴρ ὁ ἄνθρωπος γίνεται (6) τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ υἱοῦ.

27. Οὐκοῦν εἰ γονεῖς περὶ τέκνων ἐπύθοντο, καὶ ἔγνωσαν ὅτι τὰ φύσει τέκνα οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῶν γονέων εἰσίν· ὁμολογείτωσαν καὶ περὶ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅτι (7) ὅλως ἐκ τοῦ πατρός ἐστι. καὶ περὶ τοῦ χρόνου ζητοῦντες, τὸ ἐμποδίζον τὸν Θεὸν λεγέτωσαν. χρὴ γὰρ ἐξ ὧν ὡς χλευάζοντες ἐπανιστάνται, ἐκ τούτων αὐτοὺς ἀσεβοῦντας διελέγχειν. αἰτησάτωσαν τοίνυν τί τὸ ἐμποδίζον τὸν Θεὸν, ἀεὶ τοῦ υἱοῦ πατέρα αὐτὸν εἶναι; τὸ γὰρ (8) πατρὸς εἶναι τὸ γεννώμενον ὡμολόγηται. ἵνα δὲ καὶ ὅλως τὰ τοιαῦτα λογισάμενοι περὶ τὸν Θεὸν, καταγνῶσιν ἑαυτῶν· ὥσπερ ἠρώτησαν γυναῖκας (9) περὶ τῶν χρόνων, οὕτω πυνθανέσθωσαν καὶ τὸν ἥλιον περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος αὐτοῦ, καὶ τὰς πηγὰς περὶ τοῦ ἐξ αὐτῶν, ἵνα μάθωσιν ὅτι καίπερ ὄντα γεννήματα ταῦτα, (10) ἐστὶ καὶ ἀεὶ σὺν ἐκείνοις, ἐξ ὧν καί εἰσι. εἰ δὲ καὶ τὴν φύσιν καὶ τὸ ἀεὶ οἱ τοιοῦτοι γονεῖς ἔχουσι πρὸς τὰ τέκνα, διατί τὸν Θεὸν ἐλάττονα τῶν (11) γενητῶν ὑπονοοῦντες, οὐ φανερώτερον ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν ἐξάγουσιν; εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐ τολμῶσι φανερῶς λέγειν, ὁμολογεῖται δὲ ὁ υἱὸς μὴ ἔξωθεν, (12) ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει γέννημα, οὐδὲν δὲ οὐδὲ τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ τὸν Θεόν· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος, ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐστὶ τοῦ ἡλίου, μᾶλλον δὲ Θεός ἐστι τοῦ ἡλίου· δῆλον ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀεὶ ἐστι συνυπάρχων ὁ λόγος τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα (13) οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι πεποίηκεν ὁ πατήρ. ὅτι μὲν οὖν ὁ υἱὸς οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, ἀλλ' ἀΐδιός τε καὶ ἐκ τοῦ πατρός ἐστι, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δείκνυσι· καὶ ἡ ἐρώτησις δὲ τῶν αἱρετικῶν (14) πρὸς τὰς γονέας διελέγχει τὴν κακόνοιαν αὐτῶν. ὡμολόγησαν γὰρ τὸ κατὰ φύσιν, (15) καὶ λοιπὸν καὶ περὶ τῶν χρόνων ᾐσχύνθησαν.

28. Οὐ

(1) Sic Reg. & Seguer. At editi, αὐτοὺς περὶ γονέων. Mox Anglican. περὶ γονέας. Ibid. Seguer. Reg. Baſilienſ. Anglic. προσθεῖναι. Felck. 5. προσθεῖναι. Editio Commel. προσθεῖναι. Seguer. ibid. ἂν δὲ ἔχῃς υἱὸν εἶναι ἔξωθεν.

(2) Sic mſſ. Edit. vero γέγονεν. Mox Anglic. & Felck. 5. ὅλως εἰμί. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ὅλος εἰμί. οὕτω γὰρ καὶ ἔχει.

(3) Sic Seguer. Reg. Baſilienſ. & Anglican. At alii & editi, διαφέρει. Mox Seguer. εἶχεν ἂν καὶ ἄνθρωπος. Editi & alii, εἶχεν ἂν καὶ αὐτὸς ἀεί.

(4) Seguer. ὁ Λευῒ ὅτι ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ προπάτορος ἦν, πρὶν αὐτόν γε γεννηθῇ. καὶ ὁ πάππος γεννήσῃ, ὅπως γοῦν.

(5) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At Baſil. Reg. & Anglic. ἄνθρωπος ἢ καὶ τὸ, &c. Editi, ἔλθῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ δυνατόν. Ibid. Seguer. παρέχει. Gobl. Felc. 1. & Reg. παρέχει. Editi, παρέχῃ. Item ibid. Seguer. Gobler. & Felck. 1. ἀνεμποδίστῳ τῇ φύσει. Editi, ἀνεμποδίστως.

(6) Seguer. τοῦ ἐξ αὐτοῦ. Mox idem, Gobler. & Felc. 1. ἐπύθοντο. Editi, ἐπυνθάνοντο. Ibid. Seguer. ὅτι τὰ φύσει τέκνα οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῶν γονέων. Editi & alii, ὅτι τὰ φυσικὰ τέκνα οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τῶν γονέων.

(7) Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 5. ὅλως. Editi ὅλος.

(8) Sic Seguer. Goblerian. & Felckm. 1. Alii autem & editi, ἐκ τοῦ πατρός.

(9) Reg. & Felckm. 5. περὶ τὸν χρόνον. Ibid. Seguer. πυνθανέσθωσαν καὶ τὸ ἡλίου περὶ τοῦ ἀπαυγάσματος. Gobl. & Felc. 1. πυνθανέσθωσαν καὶ τὸ ἡλίου πρὸ τοῦ ἀπαυγάσματος. Editi & alii, πυθέσθωσαν τὸ περὶ τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος. Item ibid. Seguer. & Gobler. καὶ τὰς πηγὰς περὶ τοῦ. Editi, καὶ τὰς πηγὰς καὶ περὶ τοῦ.

(10) Sic Seguer. At alii & editi, ἀεὶ σὺν ἐκείνοις εἰσί.

(11) Sic Seguer. & Reg. Editi, γενητῶν. Mox Felc. 2. & editi, αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν. Cæteri mſſ. ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. Ibid. Seguer. ἐξάγουσι.

(12) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Editi vero ἀλλὰ τοῦ πατρός. Paulopoſt Seguerian. Gobler. & Felc. 1. ἀλλὰ πλέον ἐστί. Ibid. Seguer. & Reg. μᾶλλον δὲ ὁ Θεός. Editi μᾶλλον δὲ Θεός.

(13) Sic Seguer. At alii & editi omittunt ἐκ ὄντα. Mox Felc. 2. & editi, ὅτι ὁ μὲν ἂν υἱός. Alii mſſ. ὅτι μὲν ἂν ὁ υἱός. Ibid. Seguer. ἀΐδιός τε καὶ ἐκ τοῦ, &c. Editi & alii ἀΐδιός ἐστι, καὶ ἐκ τοῦ, &c.

(14) Seguerian. ἡ πρὸς τοὺς γονέας.

(15) Reg. & Seguer. καὶ λοιπὸν καὶ περί. Editi, καὶ λοιπὸν περί. Ibid. Reg. & Felc. 5. περὶ τὸν χρόνον. Mox Seguer. τὸ τοῦ Θεοῦ γέννημα. Editi τὸ περὶ τοῦ Θεοῦ γέννημα.

28. Ὅτι δὲ ὁ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ γέννησιν παραβάλλων τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, καὶ νομίζων μέρος εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἢ ὅλως τι πάθος σημαίνειν τὴν γέννησιν, φθάσαντες μὲν εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ νῦν δὲ (1) τὸ αὐτό φαμεν, οὐκ ἔστιν, ὡς ἄνθρωπος, ὁ Θεός. ἄνθρωποι μὲν γὰρ παθητικῶς γεννῶσι, ῥευστὴν ἔχοντες (2) τὴν φύσιν, καὶ χρόνους ἀναμένοντες διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἰδίας φύσεως. ἐπὶ δὲ Θεοῦ τοῦτο λέγειν οὐκ ἔστιν. (3) οὐ γὰρ ἐκ μερῶν συγκείμενός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἀπαθὴς ὢν καὶ ἁπλοῦς, ἀπαθῶς καὶ ἀμερίστως τοῦ υἱοῦ πατήρ ἐστι· καὶ τούτου πάλιν μέγα τεκμήριον καὶ ἀπόδειξις ἐκ τῶν θείων γραφῶν. ὁ λόγος γὰρ (4) ὁ τοῦ Θεοῦ υἱός ἐστιν αὐτοῦ, καὶ ὁ υἱὸς λόγος ἐστὶ τοῦ πατρὸς καὶ σοφία· (5) λόγος δὲ καὶ σοφία, οὔτε κτίσμα οὔτε μέρος ἐστὶ τούτου, οὗ καί ἐστι λόγος, οὔτε παθητὸν γέννημα. ἀμφότερα γοῦν ἡ γραφὴ συνάψασα, υἱὸν (6) μὲν εἴρηκεν, ἵνα τὸ φύσει καὶ ἀληθινὸν τῆς οὐσίας γέννημα εὐαγγελίσηται. ἵνα δὲ μή τις ἀνθρώπινον (7) ὑπολάβοι τὸ γέννημα, πάλιν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνουσα, λόγον αὐτὸν εἶναι καὶ σοφίαν καὶ ἀπαύγασμά φησιν. ἐκ γὰρ τούτου καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, καὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸ τῷ Θεῷ πρέπον λογιζόμεθα. ποῖον οὖν πάθος, ἢ ποῖον μέρος ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ λόγος, ἢ ἡ σοφία, καὶ τὸ ἀπαύγασμα; καὶ τοῦτο δυνατὸν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄφρονας μαθεῖν. ὡς γὰρ γυναικῶν ἐπύθοντο περὶ υἱοῦ, (8) οὕτως καὶ ἄνδρας ἐπερωτησάτωσαν περὶ τοῦ λόγου, ἵνα μάθωσιν ὅτι οὔτε πάθος αὐτῶν, οὔτε μέρος ἐστὶ τοῦ νοῦ αὐτῶν ὁ λόγος ὃν προφέρουσιν. εἰ δὲ τῶν ἀνθρώπων καίτοι παθητῶν ὄντων καὶ μεριστῶν ὄντων τοιοῦτος ὁ λόγος, διατί περὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀμερίστου Θεοῦ πάθη ἢ μέρη λογίζονται, ἵνα τοῦτο προσποιούμενοι δῆθεν εὐλαβεῖσθαι, ἀρνήσωνται τὴν ἀληθῆ καὶ φύσει γέννησιν τοῦ υἱοῦ; καὶ ὅτι (9) μὲν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννημα, οὐκ ἔστι πάθος, ἱκανῶς διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται· δέδεικται δὲ καὶ ἰδίως νῦν ὁ λόγος οὐ κατὰ πάθος γεννώμενος. ἀκουέτωσαν δὲ καὶ περὶ τῆς σοφίας (10) τὰ αὐτά· οὐκ ἔστιν, ὡς ἄνθρωπος, ὁ Θεός· μὴ ἀνθρώπινον φανταζέσθωσαν καὶ ἐν τούτῳ περὶ αὐτοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων πάλιν δεκτικῶν σοφίας γεγονότων, ὁ Θεὸς οὐδενὸς μετέχων, αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ σοφίας πατήρ ἐστιν, ἧς οἱ μετέχοντες αὐτοὶ σοφοὶ καλοῦνται· καὶ ἔστι καὶ (11) αὕτη ἡ σοφία, οὐ πάθος, οὐδὲ μέρος, ἀλλὰ γέννημα ἴδιον τοῦ πατρός. διὰ τοῦτο ἀεὶ πατήρ, καὶ οὐκ ἐπιγέγονε τῷ Θεῷ τὸ πατήρ, ἵνα μὴ καὶ τρεπτὸς εἶναι νομισθῇ. εἰ γὰρ καλὸν (12) τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα, οὐκ ἀεὶ δὲ ἦν πατήρ· οὐκ ἀεὶ ἄρα τὸ καλὸν ἦν ἐν αὐτῷ.

29. Ἀλλ' ἰδού, φασι, καὶ ἀεὶ ποιητής ἐστιν ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν αὐτῷ τὸ δημιουργεῖν ἡ δύναμις, ἆρ' οὖν ἐπειδὴ δημιουργός ἐστιν, ἀΐδιά ἐστι καὶ τὰ ποιήματα, καὶ οὐ θέμις εἰπεῖν οὐδὲ ἐπὶ τούτων, οὐκ ἦν πρὶν (13) γεννηθῇ; ἄφρονες οἱ Ἀρειανοί· τί γὰρ ὅμοιον υἱὸς καὶ ποίημα, ἵνα τὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν (14) δημιουργῶν εἴπωσι; πῶς δὲ τοσαύτης διαφορᾶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δειχθείσης γεννήματος καὶ ποιήματος, ἐμμένουσι τῇ ἀμαθίᾳ; πάλιν οὖν τὸ αὐτὸ λεκτέον, τὸ ποίημα ἔξωθεν τοῦ ποιοῦντός ἐστιν, ὥσπερ εἴρηται,

Tom. I.

28. Quod autem Dei generationem cum humana natura conferre, vel partem Dei eſſe ejus Filium nefas ſit putare, nec ullam prorſus paſſionem generatio ſignificet, antea quidem diximus, eademque modo repetimus, Deum non eſſe hominis ſimilem. Nam homines quidem, quiddam patiendo, gignunt, quippe qui fluxam habeant naturam, & tempus propter propriæ naturæ infirmitatem exſpectent. At de Deo id dici non licet. Neque enim ex partibus eſt compoſitus, ſed paſſionis expers eſt & ſimplex, nihilque omnino patiens & abſque ulla diviſione, Filii eſt Pater; cujus utique rei inſigne argumentum ac documentum divinæ nobis Scripturæ ſuppeditant. Nimirum, Verbum Dei, Filius ejus eſt; & viciſſim Filius, Verbum & ſapientia eſt Patris: Verbum porro & ſapientia nec res eſt creata nec pars ejus cujus eſt Verbum, nec paſſione aliqua naſcitur. Igitur utrumque Scriptura conjungens, Filium quidem eſſe declaravit, ut naturalem & verum eſſe naturæ ſetum doceret: ne quis autem humanum ſetum eſſe ſuſpicaretur, rurſus ejuſdem indicat naturam, cum eum Verbum, ſapientiam & ſplendorem eſſe dicit. Inde ſiquidem intelligimus divinam generationem paſſionis immunem, æternamque, & Deo dignam eſſe. Quæ enim paſſio, vel quænam eſt pars Patris, Verbum, ſapientia & ſplendor? Id certe ipſi etiam amentes poſſint diſcere. Ut enim mulieres de Filio interrogavere, ſic viros de Verbo interrogent, ut doceantur nec paſſionem nec partem eorum eſſe mentis ſuæ verbum quod enunciant. Quod ſi hominum, quorum patibilis & dividua eſt natura, hujuſmodi ſit verbum; quare in Deo, qui nec corporeus eſt nec dividuus, paſſiones parteſve cogitant, ut ſcilicet id cavere ſimulantes, veram ac naturalem Filii generationem negent? Igitur id quod ex Deo genitum eſt, abſque ulla paſſione genitum eſſe ſatis ſupra probatum eſt: nunc etiam ſpeciatim oſtendimus Verbum abſque paſſione generari. Jam vero eadem ſimiliter de ſapientia audiant: Non eſt Deus ut homo, nihil hic humanum de illo fingant. Nam ſapientiam accipiunt homines: at Deus qui nullius ſit particeps, ipſe ſuæ ſapientiæ pater eſt, cujus qui participes fiunt, ſapientes ſolent appellari. Hæc autem ſapientia non paſſio, non pars, ſed proprius Patris eſt ſetus. Idcirco ſemper fuit Pater, nec patrem eſſe Deo poſtea accidit, ne eſſe exiſtimetur mutabilis. Nam ſi illum patrem eſſe, bonum fuit, nec ſemper fuit pater; non igitur ſemper fuit in illo bonum.

29. Atqui, inquiunt, ſemper quoque Deus fuit effector, nec efficiendi facultas illi poſtea acceſſit: num ergo quia opifex eſt, æterna quoque ſunt ejus opera, nec de his dicere licet, non erant antequam fierent? Næ inſani Ariani! Quid enim ſimile eſt filium inter & opus, ut eadem de patre quæ de opificibus dicant? Qui porro, poſtquam tantam eſſe ſetus & operis differentiam ſupra oſtenſum eſt, in eadem hærent inſcitia? Idem igitur repetendum eſt, videlicet opus extra opificem eſſe, uti dictum eſt,

Nefas eſt Dei generationem cum hominum generatione conferre.

Cur Verbum in Scriptura Filius, Verbum ſplendor & ſapientia dicatur.

Divinæ Verbi generatio paſſionis omnis eſt expers.

Licet Deus ſemper fuerit opifex, etiam cum nulla extarent opera; non tamen potuit eſſe ſemper Pater, niſi ſemper quoque exiſtente Filio.

(1) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Editi autem ταῦτα.
(2) Seguer. Reg. Baſil. Anglic. & Felc. 5. ἔχοντες τὴν φύσιν. Editi, ἔχοντες φύσιν.
(3) Seguerian. οὐ γάρ. Editi & alii, διὸ γάρ.
(4) Seguerian. ὁ λόγος γὰρ τοῦ Θεοῦ. Editi & alii, ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ.
(5) Sic Seguer. Regius codex aliique, præter Felc. 1. e quo & ab editis abeſt quod ſequitur, λόγος δὲ καὶ σοφία usque κτίσμα.
(6) Sic Seguer. In editis μὲν deeſt.
(7) Seguerian. ὑπολάβῃ.
(8) Seguer. οὕτως ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν. Mox Seguer. & Reg. οὔτε. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. πάθος αὐτῶν οὔτε. Reg. item οὔτε. Editi & alii, οὐδὲ πάθος οὐδὲ μέρος.
(9) Reg. & Seguer. ὅτι μὲν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Gobler. & Felc. 1. ὅτι τὸ ἐκ Θεοῦ. Editi ὅτι μὲν τὸ ἐκ Θεοῦ.
(10) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At Baſili. Anglican. Reg. & Felc. 5. ταῦτα, Editi ταυτί. Mox Seguer. μὴ ἀνθρωπίνως. Reg. μὴ ἀνθρώπινον.
(11) Felckman. 5. αὐτή.
(12) Sic Seguer. & Reg. Editi καλὸν καὶ τὸ εἶναι. Paulopoſt Seguer. φασι, καὶ ἀεὶ ποιητής ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν. Gobler. & Felc. 1. φασι, καὶ ἀεὶ ὁ Θεὸς ἦν ποιητὴς καὶ ἔστι καὶ οὐκ ἐπιγέγονε. Reg. φασι, καὶ ἀεὶ ὁ Θεὸς ἦν ποιητὴς καὶ ἔστι καὶ οὔτε ἐπιγέγονεν. Editi, φασι, ἀεὶ ὁ Θεὸς ἦν ποιητὴς καὶ ἔστι, οὔτε ἐπιγέγονε. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & Reg. ἆρ' οὖν. Editi ἆρ' οὖν.
(13) Sic Seguer. Editi vero & alii γεννηθῇ. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἄφρονες οἱ Ἀρειανοί. Editi & alii, ἄφρονες Ἀρειανοί.
(14) Sic Seguer. At alii & editi δημιουργημάτων.

filium vero proprium eſſe naturæ fetum. Quocirca neceſſe noo eſt ſemper opus extitiſſe: ſiquidem cum vult npifex, opus facit. At fetus ſubjectus voluntati non eſt, ſed naturæ eſt proprietas. Præterea recte opifex quis vocari poteſt, etiamſi nondum exſtent opera: at pater nec dici nec eſſe poteſt, quando non exiſtit filius. Quod ſi ſcrutari velint, cur cum Deus ſemper poſſit npera facere, non ſemper facit: ſane inſanientium hominum temeritas iſta eſt. *Quis enim cognovit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius ejus fuit?* Aut quomodo figmentum dicet fictori, *Quid me feciſti ſic?* Verum ne vel levi nbjecta ratione, ſilentio utamur, audiant illi res factas æternas eſſe non potuiſſe, etiamſi eas ſemper potuerit facere Deus. Illæ enim ex nihiln ſunt, nec erant antequam fierent: quæ autem non erant antequam fierent, quomodo ſimul cum Deo, qui ſemper eſt, poſſint exiſtere? Hinc Deus rerum ipſarum commodo proſpiciens, tunc omoia fecit cum vidit poſſe facta permanere. Ac quemadmodum tametſi ab initio, Adami aut Noe aut Mnyſis tempore Verbum ſuum potuit mittere, nec tameo miſit niſi in fine temporum; id quippe univerſæ naturæ eſſe utile noverat: ita & res factas produxit cum & ipſe vnluit, & illis conveniebat. At vero Filius cum non opus, ſed naturæ Patris ſit proprius, ſemper idcirco eſt. Cum enim ſemper ſit Pater, ſemper quoque eſſe oportet quod ejus naturæ eſt proprium, quod idem & Verbum & Sapientia ejus eſt. Ceterum res creatæ licet nondum exiſtant, nihil tamen ſuo detrahunt effectori, cum eas pro ſua voluntate poſſit producere: at fetus niſi ſemper ſimul ſit cum Patre, perfectionis ejus naturæ ſequetur imminutio. Hinc opera quidem, cum vnluit, per ſuum produxit Verbum: Filius vero ſemper eſt proprius naturæ fetus.

Rom. 11. 34. — Rom. 9. 20. — Res factæ æternæ eſſe non potuere, etiam ſi eas ſemper Deus potuerit creare.

30. Et hæc quidem fidelibus lætitiam, dolorem pariunt hæreticis, quippe qui proſtratam penitus ſuam videant hæreſim. Nam alia hæc illorum ioterrogatio, an unum ſit non-factum vel duo, argumento eſt non rectam eſſe illorum mentem, ſed ſuſpectam & dolo plenam. Non enim ad Patris honorem, ſed ad Verbi dedecus iſta ſciſcitantur. Itaque ſi quis illnrum artificii ignarus unum eſſe non-factum reſponderit, ſtatim ſuum venenum his verbis effundunt: Ergo Filius e rebus factis eſt, recteque contendimus non fuiſſe antequam naſceretur. Omnia enim conturbant & miſcent, eo tantum animo ut Verbum disjungant a Patre, & nmnium opificem inter opera numerent. Sane illi etiam idcirco damnatione digni fuerint, quod cum Epiſcopis Nicææ congregatis crimioi dent vocabulis non ſcriptis uſos eſſe, tametſi non impiis, ſed potius ad illorum impietatem evertendam aptiſſime poſitis, ipſi ſua ſponte eamdem non dubitent ſnbire criminatiooem, dum voces non ſcriptas uſurpant, convitiaque excogitant adverſus Dominum, nec ea cognoſcunt quæ ipſi dicunt & aſſeverant. Interrogent itaque Gentiles, a quibus hujuſmodi didicere dictionem: (nec enim Scripturarum, ſed illorum vox iſta commentum eſt) ut variis ejus ſignificationibus auditis intelligant ſe ne de his quidem, de quibus diſſerunt, recte

Exploditur alia Arianorum interrogatiuncula, an unum ſit ἀγένητον.

ὁ δὲ υἱὸς ἴδιον τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι· διὸ καὶ τὸ μὲν ποίημα οὐκ ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι· ὅτε γὰρ βούλεται ὁ δημιουργὸς, ἐργάζεται. τὸ δὲ γέννημα οὐ βουλήσει ὑπόκειται, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἐστὶν (1) ἰδιότης. καὶ ποιητὴς μὲν ἂν εἴη καὶ λέγοιτο, κἂν μήπω ᾖ τὰ ἔργα· πατὴρ δὲ οὐκ ἂν (2) λεχθείη οὐδ' ἂν εἴη, μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ. ἐὰν δὲ περιεργάζωνται, διὰ τί ὁ Θεὸς (3) ἀεὶ δυνάμενος ποιεῖν, οὐκ ἀεὶ ποιεῖ; μαινομένων μὲν καὶ αὕτη ἡ τόλμα. „Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος „αὐτοῦ ἐγένετο; „ ἢ πῶς ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ κεραμεῖ, „ τί με οὕτως ἐποίησας; „ ἵνα δὲ κἂν ἀμυδρόν τινα λογισμὸν ἔχοντες, μὴ σιωπήσωμεν, ἀκουέτωσαν· ὅτι εἰ καὶ τῷ Θεῷ δυνατὸν ἀεὶ ποιεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐδύναντο τὰ (4) γενητὰ ἀΐδια εἶναι· ἐξ οὐκ ὄντων γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται. τὰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων πρὶν γένηται, πῶς ἠδύνατο συνυπάρχειν τῷ ἀεὶ ὄντι Θεῷ; διὸ καὶ πρὸς τὸ λυσιτελὲς αὐτῶν ἀφορῶν ὁ Θεὸς, ὅτε εἶδεν ὅτι δύναται γενόμενα διαμένειν, τότε καὶ πεποίηκε πάντα. καὶ ὥσπερ δυνάμενος (5) καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ, ἢ ἐπὶ Νῶε, ἢ ἐπὶ Μωσέως ἀποστεῖλαι τὸν ἑαυτοῦ λόγον, οὐκ ἀπέστειλεν εἰ μὴ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων· τοῦτο γὰρ εἶδε λυσιτελὲς πάσῃ τῇ κτίσει· οὕτω καὶ τὰ (6) γενητὰ, ὅτε ἠθέλησε καὶ λυσιτελὲς ἦν αὐτοῖς, ἐποίησεν. ὁ δὲ γε υἱὸς, οὐκ ὢν ποίημα (7) ἀλλ' ἴδιος τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ἀεί ἐστιν· ἀεὶ γὰρ ὄντος τοῦ πατρὸς, ἀεὶ εἶναι δεῖ καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία. καὶ τὰ μὲν κτίσματα, κἂν μηδέπω (8) ὑπάρχῃ, οὐκ ἐλαττοῖ τὸν ποιητήν· ἔχει γὰρ τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν, ὅτε βούλεται· τὸ δὲ γέννημα, (9) ἐὰν μὴ ἀεὶ συνῇ τῷ πατρὶ, ἐλάττωμα τῆς τελειότητος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστιν. ὅθεν τὰ μὲν ποιήματα, ὅτε ἠθέλησεν, ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ λόγου (10) αὐτοῦ. ὁ δὲ υἱὸς ἀεί ἐστιν ἴδιον γέννημα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας.

30. Ταῦτα τοὺς μὲν πιστοὺς εὐφραίνει, τοὺς δὲ αἱρετικοὺς λυπεῖ βλέποντας ἀνατρεπομένην αὐτῶν τὴν αἵρεσιν· καὶ γὰρ κἀκείνη πάλιν αὐτῶν ἡ ἐρώτησις τὸ πῶς λέγειν, ἓν τὸ ἀγένητον, ἢ δύο; οὐκ ὀρθὴν αὐτῶν δείκνυσι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὕποπτον καὶ δόλου μεστήν. οὐ γὰρ ἐπὶ τιμῇ τοῦ πατρὸς ἐστιν ἐρωτῶσιν, ἀλλ' ἐπὶ ἀτιμίᾳ τοῦ λόγου. εἰ γοῦν τις ἀγνοῶν τὴν πανουργίαν αὐτῶν, ἀποκρίναιτο, ἓν τὸ (11) ἀγένητον, εὐθὺς τὸν ἑαυτῶν ἰὸν ἐξεμοῦσι λέγοντες, οὐκοῦν ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι, καὶ καλῶς εἰρήκαμεν, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. πάντα γὰρ (12) φύρουσι καὶ κυκῶσιν, ἵνα μόνον διαστήσωσι τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τὸν δημιουργὸν (13) τῶν ὅλων τοῖς ποιήμασι συναριθμήσωσι. πρῶτον μὲν οὖν καὶ κατὰ τοῦτο κατηγορίας εἰσὶν ἄξιοι, ὅτι μεμφόμενοι τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις ὡς ἀγράφοις χρησαμένοις λέξεσι, καί τοι μὴ δυσφήμοις, ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν (14) κειμέναις, ὑπέπεσαν εἰς τὴν αὐτὴν αἰτίαν αὐτοὶ ἐξ ἀγράφων φθεγγόμενοι, καὶ ἐπινοοῦντες λοιδορίας κατὰ τοῦ κυρίου, μὴ γινώσκοντες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. ἐρωτησάτωσαν γοῦν Ἕλληνας, παρ' ὧν ἤκουσαν· οὐ γὰρ τῶν γραφῶν, ἀλλ' ἐκείνων ἐστὶν (15) εὕρημα· ἵνα ἀκούσαντες πόσα σημαινόμενα ἡ λέξις ἔχει, μάθωσιν ὅτι οὐδὲ, περὶ ὧν (16) λέγουσιν, ἐπίστανται

καλῶς

(1) Seg. Gobler. & Felc. 1. ἰδιότης. Ib. Editi addunt, καὶ τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι, quæ abſunt ab omnibus manuſcriptis.
(2) Reg. & Felc. 5 λεχθείη.
(3) Seguer. omittit ἀεί. Mox idem αὕτη ἡ τόλμα. Editi & alii, αὕτη τόλμα.
(4) Felc. 5. γενητά.
(5) Sic Seguerian. Reg. Gobler. & Felc. 1. In aliis & editis καὶ deeſt. Mox Seguer. ἢ ἐπὶ Νῶε, ἢ ἐπὶ Μωσέως. Goblerian. & Felc. 1. καὶ ἐπὶ Νῶε, ἢ ἐπὶ Μωϋσέως. Editi, καὶ ἐπὶ Νῶε, ἐπί τε Μωϋσέως.
(6) Felc. 5. τὰ γενητά.
(7) Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἀλλ' ἴδιος. Mox iidem & Baſili. Anglic. & Felc. 5. τοῦ πατρὸς ἀεί ἐστι. In aliis & editis, ἀεὶ omittitur.
(8) Sic Seguer. & Reg. Editi vero ὑπάρχει.
(9) Sic Seguer. At editi & alii ἐὰν μὴ συνῇ ἀεί.
(10) Sic Seguer. At ab aliis & editis abeſt αὐτοῦ.
(11) Sic Baſili. & Anglic. At alii & editi, ἀγέννητον. Vide quæ ſupra pag. 163. num. 7. hac de re diſſeruimus. Paulopoſt Felc. 5. ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι.
(12) Seguer. φύρουσι. Ib. idem, Gobl. & Felc. 1. κυκῶσι.
(13) Sic Seguerian. ut & legit Nannius. In editis & aliis deeſt τῶν ὅλων.
(14) Sic Seguer. Anglic. Goblerian. & Felc. 1. & 5. At editi mendoſe κειμένοις.
(15) Sic Seguer. Reg. & Felc. 1. & 5. Editi vero, ῥῆμα.
(16) Seguer. Gobler. & Felc. 1. θέλουσιν. Paulopoſt iidem & Reg. ac Felc. 5. λέγεσθαι μὲν ἀγένητον. In Seguer. deeſt μέν. Alii autem & editio Commel. λέγεσθαι μὲν ἀγέννητον. Ibid. Seguerian. τὸ μόνον.

Digitized by Google

καλῶς ἐρωτᾷν. κἀγὼ γὰρ δι' αὐτοὺς ἐπυθόμην λέγεσθαι ἀγένητον, τὸ μηδέπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, ὡς τὸ (1) ξύλον τὸ μήπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι σκάφος. καὶ αὖθις ἀγένητον λέγεσθαι, τὸ μήτε γενόμενον, μήτε δυνάμενον γενέσθαι ποτέ, (2) ὡς τὸ τρίγωνον τετράγωνον, καὶ ὁ ἄρτιος ἀριθμὸς περιττός. οὔτε γὰρ τὸ τρίγωνον γέγονέ ποτε τετράγωνον, οὔτε γένοιτ' ἄν ποτε· ἀλλ' οὔτε ὁ ἄρτιος γέγονέ ποτε περιττός, οὔτε γένοιτ' ἄν ποτε περιττός. λέγεται δὲ πάλιν (3) ἀγένητον, τὸ ὑπάρχον μὲν, μὴ γενηθὲν δὲ ἔκ τινος, μηδὲ ὅλως ἔχον ἑαυτοῦ τινα πατέρα. προσέθηκε δὲ καὶ ὁ πανοῦργος σοφιστὴς Ἀστέριος, ὁ καὶ τῆς αἱρέσεως συνήγορος, ἐν τῷ ἰδίῳ (4) συνταγματίῳ λέγων, ἀγένητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθὲν, ἀλλ' ἀεὶ ὄν. κατὰ ποῖον οὖν σημαινόμενον νοοῦσι τὸ ἀγένητον, ἔδει προστιθέντας αὐτοὺς ἐρωτᾷν, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ὀρθῶς ἀποκρίνηται.

31. Εἰ δὲ νομίζουσι καλῶς ἐρωτᾷν, ἐν τῷ λέγειν, ἓν τὸ (5) ἀγένητον, ἢ δύο; ἀκούσονται πρῶτον μὲν, ὡς ἀμαθεῖς, πολλά τε εἶναι καὶ οὐδὲν, πλεῖστα μὲν τὰ δυνάμενα γενέσθαι, οὐδὲν δὲ τὸ μὴ δυνάμενον, ὥσπερ εἴρηται. εἰ δὲ ὡς Ἀστερίῳ (6) ἤρεσε τὸ μὴ ποίημα, ἀλλ' ἀεὶ ὂν ἀγένητον εἶναι, οὕτως ἐρωτῶσιν· ἀκουέτωσαν οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἂν κατὰ ταύτην τὴν ἔνδειξιν (7) ἀγένητος ἂν λεχθείη. οὔτε γὰρ τῶν γενητῶν, οὔτε ποίημά ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἀΐδιος σύνεστι τῷ πατρὶ, ὥσπερ καὶ ἤδη δέδεικται, κἂν πολλάκις μεταβάλλωνται, ἵνα μόνον κατὰ τοῦ κυρίου λέγωσιν, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. πάντοθεν δὲ οὖν ἐκπίπτοντες, ἐὰν (8) καὶ ἐκεῖνο θελήσωσι λοιπὸν ἐρωτᾷν κατὰ τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ γεννηθὲν ἔκ τινος, μήτε ἔχον ἑαυτοῦ πατέρα· ἀκούσονται μὲν καὶ παρ' ἡμῶν τὸ οὕτω σημαινόμενον ἕνα καὶ μόνον (9) ἀγένητον εἶναι τὸν πατέρα, οὐδὲν δὲ πλέον ἕξουσιν ἐκ τοῦ τοιαῦτα ἀκούειν αὐτούς. οὐδὲ γὰρ τὸ οὕτως ἀγένητον λέγεσθαι τὸν θεὸν, δείκνυσι (10) γενητὸν εἶναι τὸν υἱὸν, δήλου ὄντος κατὰ τὰς προειρημένας ἀποδείξεις τοιοῦτον εἶναι τὸν λόγον, οἷός ἐστιν ὁ γεννήσας αὐτόν. οὐκοῦν εἰ (11) ἀγένητος ὁ θεὸς, οὐ γενητὴ, ἀλλὰ γέννημά ἐστιν ἡ τούτου εἰκὼν, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία. ποία γὰρ ἐμφέρεια (12) τῷ γενητῷ πρὸς τὸ ἀγένητον; πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ λέγειν μὴ ὀκνητέον· εἰ γὰρ ὅμοιον τὸ γενητὸν τῷ ἀγενήτῳ θέλουσιν, ὡς τὸν ὁρῶντα τοῦτο βλέπειν ἐκεῖνο, οὐ μακρὰν εἰσὶν εἰπεῖν ὅτι καὶ τὸ (13) ἀγένητον καὶ κτισμάτων ἐστὶν εἰκὼν, καὶ λοιπὸν πέφυρται πάντα παρ' αὐτοῖς, (14) γενητῶν μὲν ἐξίσωσις πρὸς τὸ ἀγένητον, ἀγενήτου δὲ καθαίρεσις μετρου-

A noſſe interrogare. Ego enim propter illos didici non-factum dici quod nondum factum eſt ſed fieri poteſt, ut lignum, quod quidem nondum ſcapha eſt factum, ſed fieri poteſt. Rurſus non-factum vocant quod neque factum eſt neque unquam fieri poteſt ut triangulus quadrangulus, & numerus par, impar. Nec enim triangulus quadrangulus unquam fuit, aut unquam futurus eſt: nec item numerus par fuit vel erit unquam impar. Præterea dicitur non-factum quod quidem exiſtit, ſed ex nullo eſt natum, neminemque prorſus ſui patrem habet. Aſterius quoque ſophiſta vaferrimus & hæreſis patronus, B in proprio opuſculo addidit non-factum eſſe id quod non eſt factum, ſed quod ſemper eſt. Itaque quonam ſenſu vocem non-facti intelligerent neceſſe erat eos, interrogando, explicare, ut videlicet is, qui interrogabatur, rite poſſet reſpondere.

Variæ vocis ἀγένητον ſignificationes.

31. Quod ſi ſe recte putant interrogare cum ajunt, Unumne eſt non-factum, an duo? Primum quidem, ut imperiti, audituri ſunt & multa & nihil eſſe: plurima, inquam, quæ eſſe poſſunt; nihil vero quod fieri non queat, quemadmodum dictum eſt. ſed ſi ut Aſterio placuit non id, quod factum eſt, ſed quod ſemper C eſt, non-factum eſſe, ſic illi hoc ſenſu interrogant; audiant, nec ſemel ſed ſæpius, Filium ſecundum hanc ſignificationem non-factum poſſe dici. Namque nec eſt ex rebus factis, nec opus, ſed ſemper una cum Patre eſt, uti jam fuit probatum, etiamſi varias illi formas induant, ut impia hæc adverſus Dominum poſſint proferre verba, Ex nihilo eſt, & non erat antequam naſceretur. Quod ſi omni ex parte exploſi, demum velint illa voce ſignificari id, quod exiſtat quidem, non ſit autem ex aliquo ortum, neque ſui ipſius habeat patrem; reſpondebimus eum quem hoc modo ſignifi- D cant, unum ac ſolum eſſe non-factum Patrem: quo quidem reſponſo nihilo magis ſunt profecturi. Nec enim ex eo, quod Deus hac ratione non-factus dicatur, ſequitur factum eſſe Filium, cum ex ſuperioribus argumentis clarum ſit tale eſſe Verbum, qualis eſt qui ipſum genuit. Quocirca etiamſi Deus ſit non-factus, non idcirco facta ſed vere genita eſt ejus Imago, quæ ejus & Verbum & Sapientia eſt. Ecqua enim intercedit ſimilitudo inter rem factam & non-factam? Nam eadem ſæpius dicere nil grave videatur. Si enim id, E quod factum eſt, velint ſimile eſſe ejus quod non-factum eſt, adeo ut qui unum viderit, aliud quoque videat; parum omnino abfuerit quin dicant id quod non-factum eſt rerum creatarum imaginem eſſe: proindeque omnia ab ipſis confunduntur; nam & res factas cum eo qui non-factus eſt adæquant, & eum, qui non-factus eſt,

(1) Seguerian. ξύλον μήπω μὲν γενόμενον σκάφος, δυνάμενον δὲ τοῦτο γενέσθαι. Reg. ξύλον μήπω μὲν γενόμενον σκάφος, δυνάμενον δὲ γενέσθαι. Ibid. Seguerian. Baſili. Anglican. Reg. & Felc. 5. καὶ πάλιν. Alii & editi καὶ αὖθις. Item ibid. Seguerian. Reg. & Felc. 5. ἀγέννητον. Editio Commel. & alii ἀγένητον. Addunt item ibidem Seguerian. Reg. Baſilienſ. Anglican. & Felc. 5. λέγεσθαι, quod in editis & aliis deeſt.

(2) Sic Regius codex. Editi vero & alii, ὡς τὸ τρίγωνον, καὶ ὁ ἄρτιος ἀριθμός. οὔτε γὰρ, &c. Paulopoſt Seguerian. οὐδὲ ὁ ἄρτιος ..... οὐδὲ γένοιτ' ἄν.

(3) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. ἀγέννητον, & mox, μὴ γεννηθέν. Editi & alii, ἀγένητον & μὴ γενηθέν.

(4) Seguerian. συνταγματίῳ. Editi & alii, συντάγματι. Ibid. Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. λέγων ἀγέννητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθὲν, ἀλλ' ἀΐδιον. Editi & alii, λέγων ἀγένητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθὲν, ἀλλ' ἀεὶ ὄν. Ibid. Seguerian. & Reg. κατὰ ποῖον ποῖον. Editi κατὰ ποῖον οὖν. Item Seguerian. ibid. νοοῖτο τὸ ἀγέννητον. Editi νοοῦσι τὸ ἀγένητον. Felc. 5. ibid. ἔδει προστιθέντας.

(5) Seguerian. ἀγέννητον. Editi ἀγένητον.

(6) Sic mſſ. præter Felc. 2. qui, ut editi, mendoſe habet [illegible]. Mox Seguerianus, Baſilienſis, Anglicanus, Goblerian. & Felc. 1. ἀγέννητον εἶναι. Editi & alii, ἀγένητον εἶναι. Paulopoſt Anglican. ἀλλὰ καὶ πολλάκις.

(7) Seguerianus, Regius, Baſilienſis, Anglicanus, Goblerian. & Felckman. 1. ἀγέννητος. Editi, ἀγένητος. Mox Felc. 5. τῶν γεννητῶν. Alii & editio Commel. γενητῶν.

(8) Seguer. κατ' ἐκεῖνο. Paulopoſt Reg. γεννηθὲν ἔκ τινος. Alii & editi, γεννηθέν.

(9) Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Felc. 1. ἀγέννητον, hic & mox. Alii vero & editi, ἀγένητον.

(10) Reg. γεννητόν. Editi & alii γενητόν.

(11) Baſilienſis, Anglican. Gobler. & Felc. 1. ἀγέννητος. Alii & editi ἀγένητος. Ibid. Felc. 5. οὐ γεννητή. Ceteri & editi, οὐ γενητή.

(12) Felc. 5. τῷ γεννητῷ. Idem ibid. & Regius, πρὸς τὸ ἀγέννητον. Ceteri mſſ. cum editione Commel. τῷ γενητῷ πρὸς τὸ ἀγένητον. Mox Seguerian. εἰ καὶ ὅμοιον. Ibid. Felc. 5. τὸ γεννητὸν τῷ ἀγεννήτῳ. Reg. τὸ γεννητὸν τῷ ἀγεννήτῳ. Alii & editio Commel. τὸ γενητὸν τῷ ἀγενήτῳ. Item ibidem Seguer. Goblerian. & Felc. 1. ὁρῶντα τοῦτο βλέπειν ἐκεῖνο. Editi & alii, ὁρῶντα τοῦτον βλέπειν ἐκεῖνον.

(13) Regius codex & Felc. 5. ἀγέννητον. Alii & editio Commel. ἀγένητον. Ibid. καὶ ante κτισμάτων deeſt in Seguerian. & Reg.

(14) Felckman. 5. γεννητοῦ. Ceteri & editio Commel. γενητῶν. Ibid. Reg. & Felc. 5. πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἀγεννήτου δὲ καθαίρεσις. Alii cum editione Commel. πρὸς τὸ ἀγένητον, ἀγενήτου δὲ, &c.

eſt, uſque ad res factas deprimunt, idque tantum ut Filium inter ipſas res factas collocent.

32. Verum nec ipſos arbitror ea amplius auſuros dicere, ſi Aſterio Sophiſtæ velint obtemperare. Ille enim, tametſi Arianæ hæreſi ſtudet ſuffragari, unumque eſſe non-factum affirmat, contraria tamen illis loquitur, quippe qui dicat Dei ſapientiam non-factam & principii expertem eſſe, ut ex ejus ſcriptis, quorum hæc pars eſt, licet perſpicere. „ Non dixit, inquit ille beatus Paulus ſe Chriſtum

1. Corinth. 1. 24.

„ prædicare Dei virtutem vel Dei ſapientiam, ſed „ abſque disjunctione, Dei virtutem & Dei ſa„ pientiam; aliam quidem eſſe docens propriam „ ipſius Dei virtutem, ipſique innatam, ac ſimul „ cum eo exiſtentem, & non-factam. Et paulo„ poſt. Quamvis ſempiterna ejus virtus & ſapientia, „ quam principii expertem & non-factam eſſe vera „ ratio declarat, una ſane & eadem fuerit. „ Licet enim verbis Apoſtoli non bene intellectis duas eſſe ſapientias exiſtimarit: tamen cum dixerit ſapientiam, quæ ſimul cum Deo exiſtit, non-factam eſſe; non jam unum non-factum, ſed aliud quoque non-factum cum illo eſſe declaravit. Nam quod ſimul exiſtit, non ſimul cum ſeipſo ſed cum alio exiſtit. Vel igitur Aſterio auſcultantes, non amplius interrogent, Unumne ſit non-factum, an duo? ne tamquam diffidentes cum eo pugnent. Aut ſi ei adverſantur, ejuſdem libro inniti deſinant, ne ſe invicem lacerantes, a ſeipſis mutuo conficiantur. Et hæc quidem pauca adverſus illorum inſcitiam ſint dicta. Quis vero in ſceleratam eorum aſtutiam vehementer ſatis invehi poſſit? Quis eos ita inſanientes

Quare Ariani vocem ἀγένητον excogitaverint.

merito non oderit? Cum enim jam non ſit eis integrum his uti vocibus; E nihilo eſt, non fuit antequam naſceretur, vocabulum non-facti excogitavere, ut cum apud ſimpliciores Filium factum eſſe dicunt, eadem rurſus illa ſignificent vocabula, nempe, Ex nihilo eſt, &, aliquando non fuit. Namque hujuſmodi vocibus res factæ & creatæ indicantur.

33. Sane ſi his quæ propugnant confiderent, ea ipſa eſſent retinenda, nec varias opus eſſet formas aſſumere. Verum id minime volunt, ſeque omnia facile poſſe arbitrantur, ſi hæreſi hoc nomine cooperta, vocabulum non-facti objecerint. Sed enim hæc ipſa non-facti dictio nequaquam ad Filium refertur, quicquid illi contra obganniant, ſed ad res factas: cujus quidem rei quid ſimile videre eſt in iſtis vocibus, Omnipotens, & Dominus virtutum. Nam ſi Pater omnia per Verbum in ſua poteſtate habet, gubernat, & regit: ſi eodem Patris regno potitur Filius, omnibuſque imperat ut Verbum & imago

μόνον πρὸς τὰ ποιήματα, ἵνα μόνον τὸν υἱὸν ἐν τοῖς ποιήμασι (1) κατατάξωσιν.

32. Ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς οἶμαι θελῆσαι λέγειν ἔτι τὰ τοιαῦτα, ἐὰν Ἀστερίῳ γε τῷ σοφιστῇ πείθωνται. ἐκεῖνος γὰρ (2) καίπερ σπουδάζων συνηγορεῖν τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει, καὶ λέγων ἓν εἶναι τὸ ἀγένητον, τὰ ἐναντία αὐτοῖς ἀναφθέγγεται, λέγων καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ (3) ἀγένητον καὶ ἄναρχον εἶναι, καὶ ἔστι μέρος, ὧν ἔγραψε, ταῦτα. „ οὐκ εἶπεν ὁ μακάριος „ Παῦλος, Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, ἢ „ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, ἀλλὰ (4) δίχα τῆς προσθή„ κης, δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν, ἄλλην μὲν „ εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν, τὴν ἔμ„ φυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγενήτως „ κηρύσσων. καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα· καίτοιγε ἡ μὲν „ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἣν ἄναρχόν τε „ καὶ (5) ἀγένητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται „ λογισμοὶ, μία ἂν εἴη δήπουθεν καὶ αὐτή. „ εἰ γὰρ καὶ μὴ καλῶς νοήσας τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητὸν, ἐνόμισεν εἶναι δύο σοφίας, ἀλλ' ὅμως συνυπάρχουσαν (6) αὐτῷ ἀγένητον σοφίαν εἰρηκὼς, οὐκέτι ἓν τὸ ἀγένητον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἔφησεν ἀγένητον εἶναι σὺν αὐτῷ. τὸ γὰρ συνυπάρχον, οὐχ ἑαυτῷ ἀλλ' ἑτέρῳ συνυπάρχει. ἢ τοίνυν Ἀστερίῳ πειθόμενοι, μηκέτι ἐρωτάτωσαν, εἰ ἓν τὸ (7) ἀγένητον, ἢ δύο; ἵνα μὴ ὡς ἀμφιβάλλοντες μάχωνται πρὸς ἐκεῖνον. ἢ εἰ ἐναντιοῦνται κἀκείνῳ, μὴ ἐπερειδέσθωσαν αὐτοῦ τῷ συνταγματίῳ, ἵνα (8) μὴ ἀλλήλους δάκνοντες ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῶσι. καὶ ταῦτα μὲν δι' ὀλίγων πρὸς τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν εἰρήσθω. πρὸς δέ γε τὴν πανοῦργον αὐτῶν προαίρεσιν τί τοσοῦτον ἄν τις εἴποι; τίς αὐτοὺς οὐκ ἂν ὅμως μαινομένους μισήσειε δικαίως; ἐπειδὴ γὰρ οὐκέτι παῤῥησίαν ἔχουσιν ἐν τῷ λέγειν, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, ἐπενόησαν (9) ἑαυτοῖς τὴν τοῦ ἀγενήτου λέξιν, ἵνα τὸν υἱὸν γενητὸν παρὰ τοῖς ἀκεραίοις λέγοντες, αὐτὰ πάλιν ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ οὐκ ἦν ποτε σημαίνωσιν· ἐν γὰρ τούτοις τὰ γενητὰ καὶ τὰ κτίσματα σημαίνονται.

33. Ἔδει οὖν, εἴπερ θαῤῥοῦσιν οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ ἐπιμένειν, καὶ μὴ ποικίλως μεταποιεῖν ἑαυτούς· ἀλλ' οὐ (10) θέλουσιν, νομίζοντες εὐχερῶς ἅπαντα δύνασθαι, ἐὰν τῷ ὀνόματι αὐτῷ σκέποντες τὴν αἵρεσιν προβάλλωνται τὸ ἀγένητον· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ ἀγενήτου λεξείδιον οὐ πρὸς τὸν υἱὸν ἔχει τὴν σημασίαν, κἂν ὅσα (11) γογγύζωσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰ γενητά· καὶ ὅμοιον ἄν τις ἴδοι τοῦτο τὸ, παντοκράτωρ, καὶ τὸ, κύριος τῶν δυνάμεων. εἰ γὰρ τῶν πάντων ὁ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου κρατεῖ, καὶ κυριεύει, (12) καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ πατρὸς βασιλεύει ὁ υἱὸς, καὶ τὸ κράτος πάντων ἔχει, ὡς λόγος, καὶ ὡς εἰκὼν τοῦ πα-

(1) Anglic. κατάγωσι. Mox Seguer. Reg. Baſilienſ. Anglic. Gobler. & Felc. 1. ἐν τοῖς ποιήμασι. Editi & alii, ἐν ποιήμασι.

(2) Seguer. Gobl. Felc. 1. καίτοι. Editi & alii, καίπερ. Paulopoſt Seguer. Baſil. Anglic. Gobl. & Felc. 1. ἓν εἶναι τὸ ἀγένητον. Editi & alii, ἓν εἶναι τὸ ἀγένητον.

(3) Regius & Felc. 5. ἀγένητον. Alii & editio Commel. ἀγένητον. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. ταῦτα. οὐκ εἶπεν. Editi & alii, ταῦτα. καὶ οὐκ εἶπεν.

(4) In Seguer. Gobler & Felc. 1. deſunt δίχα τῆς προσθήκης δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν. Mox iidem, τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ. Reg. τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ. Ibid. Seguer. ἀγενήτως. Editi τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν ἀγεννήτως.

(5) Reg. & Felc. 5. ἀγέννητον. Alii cum editione Commel. ἀγένητον.

(6) αὐτῷ abeſt a Seguer. Gobl. & Felc. 1. Ibidem Reg. & Felc. 5. ἀγέννητον σοφίαν εἰρηκὼς, οὐκέτι ἓν τὸ ἀγέννητον. Ceteri & editio Commel. ἀγένητον σοφίαν εἰρηκὼς, οὐκέτι ἓν τὸ ἀγένητον. Seguer. habet, σοφίαν εἰρηκὼς ἀγένητον, οὐκέτι, &c. Mox Reg. & Felc. 5. ἔφησεν ἀγέννητον. Alii vero & editio Commel. ἔφησεν ἀγένητον.

(7) Reg. & Felc. 5. ἀγέννητον. Alii cum editione Commel. ἀγένητον.

(8) Seguer. μὴ omittit, nec legit Nannius. Sed alii & editi habent.

(9) Seguer. Reg. Baſil. & Felc. 5. ἑαυτοῖς. Alii & editio Commel. αὐτοῖς. Ibid. Reg. & Felc. 5. ἀγεννήτου, &, γεννητόν. Alii vero & editi, ἀγενήτου, &, γενητόν. Paulopoſt Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. αὐτὰ πάλιν ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ οὐκ ἦν ποτε. Editi, αὐτὰ πάλιν τὰ ῥήματα, τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ οὐκ ἦν ποτε πρὶν γεννηθῇ σημαίνωσιν. Ibid. Seguer. & Reg. ἐν γὰρ τούτοις, ut & legerant Omnibonus & Nunnius. Editi, ἐκ γὰρ τούτων. Item ibid. Seguer. Baſil. Gobler. Felc. 1. & 5. γενητὰ καὶ τὰ κτίσματα. In editis & aliis καὶ τὰ deeſt. Reg. & Felc. 5. γεννητά. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ibidem, σημαίνονται. Editi & alii, σημαίνεται.

(10) Sic Seguer. Gobl. & Felc. 1. At editi & alii, θελήσουσι. Paulopoſt Reg. Baſil. Anglic. προβάλλονται. Reg. ibid. τὸ ἀγέννητον. & mox, τοῦ ἀγεννήτου. Editi vero & alii, ἀγένητον, &, ἀγενήτου. Ibid. Seguer. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ, &c. Baſil. item, Anglic. Reg. Gobl. Felc. 1. & 5. αὐτὸ τὸ τοῦ. Editi, καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τοῦ.

(11) Seguer. γογγύζωσι. Ibid. Reg. & Felc. 5. ἀλλὰ πρὸς τὰ γεννητά. Alii & editi, ἀλλὰ πρὸς τὰ γενητά. Mox Seguer. Baſil. & Anglic. παντοκράτωρ. Editi & alii, παντοκράτορος. Ibid. Seguer. τῶν κύριος. Gobl. & Felc. 1. τῶν κύριος. Editi & alii, καὶ τὸ κύριος.

(12) Sic Seguer. Gobl. & Felc. 1. At editi & alii hic addunt καὶ βασιλεύει. Paulopoſt mſſ. καὶ τὸ κράτος. In editis καὶ deeſt. Mox Seguer. ὡς λόγος, ὡς εἰκών.

A τῷ πατρί· ἄδηλον δὲ οὐδὲ ὧδε τοῖς πᾶσι συναριθμεῖται ὁ υἱὸς, οὐδὲ δι' αὐτὸν λέγεται παντοκράτωρ καὶ κύριος, ἀλλὰ διὰ τὰ δι' υἱοῦ γενόμενα, (1) ὧν καὶ κρατεῖ καὶ κυριεύει διὰ τοῦ λόγου. καὶ τὸ ἀγένητον ἄρα οὐ διὰ τὸν υἱὸν, ἀλλὰ διὰ τὰ (2) δι' υἱοῦ γενόμενα σημαίνεται· καὶ καλῶς, ὅτι οὐκ ἔστιν ὡς τὰ γενητὰ ὁ θεὸς, ἀλλὰ καὶ τούτων κτίστης διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ δημιουργός ἐστιν. ὥσπερ δὲ τὸ (3) ἀγένητον πρὸς τὰ γενητὰ σημαίνεται, οὕτω καὶ τὸ πατὴρ δηλωτικόν ἐστι τοῦ υἱοῦ· καὶ ὁ μὲν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ (4) ἀγένητον ὀνομάζων τὸν θεὸν, τὰ κτίσματα καὶ τὰ γενητὰ βλέπει καὶ B καταλαμβάνει· ὁ δὲ τὸν θεὸν πατέρα καλῶν, εὐθὺς τὸν υἱὸν νοεῖ καὶ θεωρεῖ. διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις (5) αὐτῶν τὴν ἐν ἀσεβείᾳ φιλονεικίαν, ὅτι καίτοι καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀγενήτου καλὴν ἔχοντος τὴν προειρημένην διάνοιαν, καὶ δυναμένου μετ' εὐσεβείας ὀνομάζεσθαι, αὐτοὶ κατὰ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν προφέρουσιν ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἀναγνόντες ὅτι ὁ τιμῶν τὸν υἱὸν, τιμᾷ τὸν πατέρα, καὶ ὁ τὸν υἱὸν ἀτιμάζων, ἀτιμάζει τὸν πατέρα· εἰ γὰρ ὅλως αὐτοῖς εὐφημίας καὶ τῆς εἰς τὸν πατέρα τιμῆς ἔμελεν, (6) ἔδει μᾶλλον, καὶ τοῦτο βέλτιον καὶ μεῖζον ἦν, πατέρα τὸν θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν C αὐτοὺς, ἢ ἐκείνως ὀνομάζειν αὐτόν. λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν θεὸν (7) ἀγένητον, ἐκ τῶν γενομένων ἔργων αὐτὸν, καθάπερ εἴρηται, ποιητὴν μόνον καὶ δημιουργὸν λέγουσι, νομίζοντες ὅτι καὶ τὸν λόγον ποίημα ἐκ τούτου σημαίνειν δύνανται κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν· ὁ δὲ τὸν θεὸν πατέρα λέγων, ἐκ τοῦ υἱοῦ αὐτὸν σημαίνει, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι υἱοῦ ὄντος, ἐξ ἀνάγκης διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ γενητὰ πάντα ἐκτίσθη. καὶ οἱ μὲν (8) ἀγένητον λέγοντες, μόνον ἐκ τῶν ἔργων σημαίνουσιν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἴσασι καὶ αὐτοὶ τὸν υἱὸν, ὥσπερ Ἕλληνες· ὁ δὲ πατέρα λέγων τὸν θεὸν, ἐκ τοῦ λόγου σημαίνει D τοῦτον· (9) εἰδὼς δὲ τὸν λόγον, οἶδεν αὐτὸν δημιουργὸν ὄντα, καὶ καταλαμβάνει ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν.

34. Οὐκοῦν εὐσεβέστερον καὶ ἀληθὲς ἂν εἴη μᾶλλον τὸν θεὸν ἐκ τοῦ υἱοῦ σημαίνειν καὶ πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων (10) ὀνομάζειν, καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγένητον. τοῦτο μὲν γὰρ μόνον ἕκαστον, καθάπερ εἶπον, καὶ κοινῇ πάντα τὰ ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γενόμενα ἔργα σημαίνει· (11) τὸ δὲ πατὴρ, ἐφ' υἱοῦ μόνον σημαίνεται καὶ ἵσταται. ὅσῳ δὲ ὁ λόγος τῶν γενητῶν διαφέρει, τοσούτῳ καὶ πλέον τὸ λέγειν τὸν θεὸν E πατέρα, τοῦ λέγειν (12) ἀγένητον διαφέροι ἄν. καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἄγραφον καὶ ὕποπτον ὂν ποικίλην ἔχει τὴν σημασίαν, ὥστε τὸν ἐρωτώμενον περὶ αὐτοῦ, εἰς πολλὴν διάνοιαν περιφέρεσθαι. τὸ δὲ πατὴρ, ἁπλοῦν καὶ ἔγγραφον, καὶ ἀληθέστερον, καὶ σημαῖνον (13) μόνον τὸν υἱόν ἐστι. καὶ τὸ μὲν ἀγένητον, παρ' Ἕλλησιν εὕρηται τῶν μὴ γι-

A Patris; manifeſtum eſt neque hoc modo Filium inter res omnes collocari, neque Deum propter ipſum, Omnipotentem & Dominum appellari, ſed propter res per Filium factas, quibus per Verbum & imperat & dominatur. Similiter igitur nec vox non-facti ad Filium refertur, ſed ad res per Filium factas: idque non immerito. Nec enim Deus rerum factarum eſt ſimilis, ſed earum creator per Filium & effector eſt. Porro ut hæc dictio, non-factum, ad res factas referenda eſt, ita vox iſta, Pater, ad Filium refertur. Hinc qui Deum effectorem, opificem & non-factum appellat, res creatas & factas B perſpicit & iotelligit: qui autem Deum Patrem vocat, ſtatim Filium concipit & agnoſcit. Quocirca mira profecto videatur illorum in propria impietate pervicacia. Nam quamvis vox non-facti rectum quem ſupra diximus ſenſum habeat, pieque poſſit uſurpari: illi, ut ſuæ patrocineotur hæreſi, eadem voce ad Filii contumeliam abutuotur. Nimirum non legerunt eum qui Filium hooorat, Patrem quoque hooorare, & qui Filium injuria afficit, Patrem ſimiliter eadem afficere injuria. Enimvero ſi gloria & honor Patris illis curæ fuiſſet, debuiſſent C potius, quod & coovenientius fuiſſet & dignius, Patrem, Deum agnoſcere & dicere, quam eum hoc nomine indicare. Nam cum Deum non-factum appellant, eum, quemadmodum dixi, ex factis operibus effectorem dumtaxat & opificem vocant, rati ſe poſſe iode pro ſua libidine innuere Verbum opus & rem factam eſſe. Qui autem Deum, Patrem nuncupat, eum ex Filio ſignificat, non ignarus quod, cum eſſet Filius, res factæ omnes, per eumdem Filium neceſſario fuerunt creatæ. Atque illi quidem cum Deum non-factum dicunt, eum ex ſolis operibus indicant, nec ipſi, haud ſecus ac D Gentiles, Filium agnoſcunt. At qui Deum Patris nomine inſignit, illum ex Verbo ſignificat. Cognito autem Verbo, ipſum quoque agnoſcit eſſe opificem, omniaque per ipſum facta eſſe intelligit.

Joan. 5. 23.

34. Quocirca pietati & veritati magis fuerit conſentaneum, Deum ex Filio nominare, Patremque appellare, quam ex ſolis operibus eum ſignificare ac non-factum dicere. Hoc ei nomen vel ſingulatim, ut dixi, vel generatim omnia ſolummodo opera, quæ ex Dei voluntate per Verbum facta ſunt, ſignificat. At Patris nomen ad ſolum Filium reſpicit, atque in eo ſiſtit. Quantum porro diſcrimiois eſt Verbum inter & res fa- E ctas, ita aliud, immo longe majus aliquid eſt Deum, Patrem appellare, quam non-factum dicere. Hæc enim dictio in ſacris Scripturis oon exſtat, ſuſpectamque, utpote variam, habet ſignificationem, ita ut interpretantis animum diſtrahat multiplicem in ſenſum. At vox Patris ſimplex eſt atque in divinis Scripturis uſitata, magiſque veritati congruit, & Filium dumtaxat ſignificat. Deinde vocabulum non-facti a Gentilibus, qui Filium igno-

Patris vocabulum Deo melius conveniens quam ἀγένητο vocabulum.

S ſ ſ ſ

(1) Seguer. ὧν & κρατεῖ. Editi & alii, ὧν κρατεῖ. Mox Reg. & Felc. 5. ἀγέννητον. Editi & alii, ἀγένητον.
(2) Seguer. Gobler. & Felc. 1. δι' υἱοῦ. Editi & alii, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Seguer. ibid. & καλῶς. In aliis & editis deeſt καί. Mox idem γενητὰ θεός. Editi & alii, γενητὰ ὁ θεός. Reg. γεννητά.
(3) Reg. & Felc. 5. ἀγέννητον πρὸς τὰ γεννητά. Editi & alii ἀγένητον πρὸς τὰ γενητά. Ibidem Seguer. δὲ τὸ ἀγένητον, & mox, οὕτως τὸ πατήρ. Editi δὲ ἀγένητον, &, οὕτως & τὸ πατήρ.
(4) Reg. & Felc. 5. ἀγέννητον, & mox, γεννητά. Editi & alii, ἀγένητον, & γενητά. Ibidem Gobler. & Felc. 1. δημιουργὸν ὀνομάζων.
(5) Seguer. αὐτῶν omittit. Idem & Baſil. & Anglic. ἐπ' ἀσεβείᾳ. Editi, ἐπ' ἀσεβείας. Seguer. ibid. καίτοι & τοῦ. Editi & alii, καίτοι τοῦ. Ibidem Reg. & Felc. 5. ἀγεννήτου. Editi & alii, ἀγενήτου.
(6) Seguer. ἔδει μᾶλλον δὲ, & τοῦτο. Mox omnes mſſ. præter Felc. 2. habent, ἢ ἐκείνως ὀνομάζειν αὐτόν, quæ abſunt ab editione Commel. & Felc. 2.
(7) Reg. & Felc. 5. ἀγέννητον. Alii & editio Commel. ἀγένητον.
(8) Felc. 5. ἀγέννητον. At alii & editio Commel. ἀγένητον. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἀγένητον λέγοντες. Editi & alii, ἀγένητον εἶναι λέγοντες.
(9) Seguer. Gobler. & Felc. 1. εἰδὼς δὲ τὸν λόγον. Editi & alii, εἶδος δὲ & τὸν λόγον.
(10) Seguer. Gobler. & Felc. 1. σημαίνειν. Editi & alii, ὀνομάζειν. Mox Reg. & Felckm. 5. ἀγέννητον. Alii & editio Commel. ἀγένητον. Ibid. Seguer. τοῦτο μὲν γὰρ & μόνον. Editi & alii, τοῦτο μὲν γὰρ μόνον.
(11) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, τὸ δὲ, πατέρα. Ibid. Seguer. ἐφ' υἱοῦ μόνου. Paulopoſt Seguer. τοσούτῳ & πλέον τῷ λέγειν. Gobler. & Felc. 1. τοσοῦτον & πλέον τὸ λέγειν.
(12) Regius & Felc. 5. ἀγέννητον. Ceteri cum edition. Commel. ἀγένητον. Ibid. Gobler. & Felc. 1. διαφέρει. Paulopoſt Seguer. ὂν ποικίλην. Editi, ὡς ποικίλην.
(13) μόνον deeſt in Seguer. Mox ibid. Reg. & Felc. 5. ἀγέννητον. Editio Commel. & alii mſſ. ἀγένητον.

ignorant, eſt excogitatum: Patris autem vocabulum ab ipſo Domino noſtro eſt agnitum & beneficii loco nobis conceſſum. Siquidem ipſe non ignarus
Joan. 14. 10. 9. cujus erat filius, ajebat: *Ego in Patre, & Pater in me eſt:* &, *qui vidit me, vidit Patrem:*
Joan. 10. 30. &, *Ego & Pater unum ſumus*. Nuſquam autem ipſe Patrem, non-factum appellat: nec cum nos orare docuit, dixit: cum vero oratis, dicite,
Matth. 6. 9. Deus non-facte; ſed potius, *Cum vero oratis, di-*
Luc. 11. 2. *cite, Pater noſter, qui es in cælis*. Eo etiam ſummam noſtræ fidei pertinere voluit, cum nos juſſit baptizari non in nomine facti & non-facti, neque in nomine creatoris & rei creatæ, ſed in no-
Mat. 28. 19. mine Patris & Filii & Spiritus ſancti. Nos enim, qui inter res factas numeramur, ita initiati, jam efficimur filii, & cum Patris nomen pronunciamus, ex hoc nomine Verbum quoque quod in Patre eſt, agnoſcimus. Vanum itaque illorum conatum eſſe in hac dictione non-facti adhibenda, eamque nihil præter meram ſpeciem habere probatum luculenter eſt.

Contra Arianos oſtenditur Verbum non eſſe mutabile.

35. Jam de eo quod illi inquirunt, utrum verbum ſit mutabile, ſupervacaneum eſt diſputare. Siquidem ſatis omnino fuerit, ſi quæ ab eis dicuntur ipſe exſcribens, quam impia ſit illorum temeritas oſtendero. Hæc enim ſunt quæ nugatorie interrogant. „ Num libero præditus eſt arbitrio, vel „ non? An voluntate pro ſui arbitrii libertate bo„ nus eſt, & ſi velit poteſt mutari, cum mutabili „ ſit natura: vel, ut lapis & lignum, liberam „ non habet voluntatem in utramque partem ſe mo„ vendi & vergendi? „ Ea utique & dicere & ſentire alienum non eſt ab illorum hæreſi. Cum enim Deum e nihilo exortum & Filium creatum ſibi finxerint, non immerito hujuſmodi uſurpavere voces quæ rebus creatis conveniant. Quandoquidem vero ipſi, in diſputationibus, quas cum Eccleſiæ viris habent, eoſque cum de vero & ſolo Patris Verbo diſſerentes audiunt, talia non verentur de eo loqui, quid, quæſo, illa doctrina impurius videri poſſit? Quis ſi illos vel tantum audierit, etiamſi contradicere non valeat, non ſtatim perturbetur, aureſque non obſtruat, novis his merito perculſus vocabulis quæ & illi uſurpant & ipſe audit, quæque ipſa ex ſe vel ſolum prolata apertam præferunt blaſphemiam? Nam ſi Verbum verti & mutari poteſt, ubi, quæſo, ſtabit, qualiſve ejus incrementi finis futurus eſt? vel quomodo mutabilis immutabili poterit eſſe ſimilis? Quomodo item qui mutabilem viderit, immutabilem ſe vidiſſe arbitrabitur? In quonam autem ejus ſtatu, poterit in illo videri Pater? Certe liquet quod nemo ſemper in illo Patrem eſt viſurus, cum ſemper mutetur Filius mutabiliſque ſit naturæ. Namque Pater

A γνοοῦντες τὸν υἱόν· τὸ δὲ πατὴρ, παρὰ τοῦ κυρίου (1) ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ κεχάρισται. καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτὸς τίνος ἐστὶν υἱὸς, ἔλεγεν, „ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ (2) „ ἐν ἐμοί ἐστι, καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέ„ ρα, καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· „ (3) καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν πατέρα καλῶν ἀγένητον αὐτόν· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὔχεσθαι διδάσκων οὐκ εἶπεν, ὅταν δὲ (4) προσεύχεσθε λέγετε, θεὲ ἀγένητε, (5) ἀλλὰ μᾶλλον. „ ὅταν δὲ προσεύχεσθε, λέγετε, πάτερ ἡμῶν, „ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. „ καὶ τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν εἰς τοῦτο συντείνειν ἠθέλησε, κελεύσας ἡμᾶς βαπτίζεσθαι, οὐκ εἰς ὄνομα (6) ἀγενήτου καὶ γενητοῦ,
B οὐδὲ εἰς ὄνομα κτίστου καὶ κτίσματος, ἀλλ' εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος. οὕτω γὰρ τελειούμενοι καὶ ἡμεῖς ἐκ ποιημάτων ὄντες, υἱοποιούμεθα λοιπὸν, καὶ τὸ τοῦ πατρὸς δὲ ὄνομα λέγοντες, ἐπιγινώσκομεν ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτὸν καὶ τὸν ἐν αὐτῷ τῷ πατρὶ λόγον. μάταιος ἄρα καὶ ἡ περὶ τῆς τοῦ (7) ἀγενήτου λέξεως ἐπιχείρησις αὐτῶν δέδεικται, καὶ μηδὲν πλέον ἔχουσα ἢ μόνην φαντασίαν.

35. Περὶ δὲ τοῦ λέγειν αὐτοὺς εἰ (8) τρεπτός ἐστιν ὁ λόγος, περιττόν ἐστι περὶ τούτου ζητεῖν· ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἐγγράψαντά με τὰ παρ' αὐτῶν λε-
C γόμενα, δεῖξαι τὸ τολμηρὸν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. ὅτι γὰρ ταῦτά εἰσιν ἐρωτῶντες φλυαροῦσιν. αὐτεξούσιός ἐστιν (9) ἢ οὐκ ἔστι; προαιρέσει κατὰ τὸ αὐτεξούσιον καλός ἐστι, καὶ δύναται, ἐὰν θελήσῃ, τραπῆναι, τρεπτῆς ὢν φύσεως, ἢ (10) ὡς λίθος καὶ ξύλον, οὐκ ἔχει τὴν προαίρεσιν ἐλευθέραν εἰς τὸ κινεῖσθαι καὶ ῥέπειν εἰς ἑκάτερα; τῆς μὲν οὖν αἱρέσεως αὐτῶν οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοιαῦτα λέγειν τε καὶ φρονεῖν· ἅπαξ γὰρ πλάσαντες ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων θεὸν καὶ κτιστὸν υἱὸν, ἀκολούθως τὰ ἁρμόζοντα κτίσματι (11) τὰ τοιαῦτα καὶ συνέλεξαν ἑαυ-
D τοῖς ῥήματα. ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας διαμαχόμενοι, καὶ ἀκούοντες παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου λόγου τοῦ πατρὸς, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ φθέγγεσθαι τολμῶσι, τίς τούτου τοῦ δόγματος μιαρώτερον ἂν ἴδοι; τίς οὕτως καὶ (12) μόνον ἀκούων, κἂν μὴ ἀντιλέγειν δύνηται, οὐ ταράττεται, καὶ τὴν ἀκοὴν ἀποκλείσει, ξενιζόμενος ἐφ' οἷς (13) ἐκεῖνοί τε λαλοῦσι, καὶ αὐτὸς καινῶν ἀκούει ῥημάτων, ἐχόντων αὐτόθεν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς προφορᾶς τὴν βλασφημίαν; εἰ γὰρ τρεπτὸς καὶ ἀλλοιούμενός ἐστιν ὁ λόγος, (14) ποῖ ἄρα στήσεται, καὶ ποῖον αὐτοῦ τὸ τέλος ἔσται τῆς ἐ-
E πιδόσεως; ἢ πῶς ὅμοιος τῷ ἀτρέπτῳ ὁ τρεπτὸς εἶναι δυνήσεται; πῶς δὲ ὁ τὸν τρεπτὸν ἑωρακὼς, ἑωρακέναι τὸν ἄτρεπτον νομίσειεν; ἐν ποίᾳ δὲ ἄρα ἐὰν γένηται καταστάσει, δυνήσεταί τις τὸν πατέρα ἐν αὐτῷ βλέπειν; δῆλον γὰρ ὡς οὐκ ἀεί τις ὄψεται ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα, διὰ τὸ ἀεὶ τρέπεσθαι τὸν υἱὸν, καὶ ἀλλοιουμένης αὐτὸν εἶναι φύσεως. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ ἄτρε-

(1) Seguer. omittit ἡμῶν. Paulopoſt idem Seguer. Baſil. Reg. & Felc. 5. τίνος ἐστὶν υἱός. In aliis & editis deeſt ἐστὶν.
(2) Seguer. Gobl. & Felc. 1. ἐν ἐμοί ἐστι. In aliis & editis deeſt ἐστι.
(3) Sic Seguer. Reg. Baſili. Felc. 5. & editio Commel. ut & Nannius & Omnibonus legerant. Alii & editi omittunt, καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν πατέρα καλῶν ἀγένητον αὐτόν. Reg. ἀγένητον, idemque cum Seguer. τὸν πατέρα. Nam ab aliis deeſt art. τόν.
(4) Sic Seg. Gobl. & Felc. 1. Alii προσεύχησθε. Ibid. Seg. θεὲ ἀγένητε, Reg. θεὲ ἀγένητε, uterque omiſſo ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, quod alii & editi hic addunt. Gobl. & Felc. 1. θεὲ ἡμῶν ἀγένητε. Angl. πάτερ ἡμῶν ἀγένητε. Editio vero Commel. & alii, λέγετε, ἀγένητε. Felc. 5. ἀγένητε.
(5) Sic Seguer. At alii & editi, ἀλλὰ πάτερ ἡμῶν, &c. Paulopoſt Seguer. & Reg. ἠθέλησε, κελεύσας. Alii & editi, ἠθέλησεν ὁ κελεύσας.
(6) Reg. & Felc. 5. ἀγενήτου καὶ γενητοῦ. Anglican. item γενητοῦ. Alii vero & editio Commel. ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ. Mox Seguer. Goblerian. & Felc. 1. κτίστου καὶ κτίσματος. ubi Gobler. & Felc. 1. circumflectunt ultimam in κτιστοῦ. Sed perinde eſt, nam utrumque ſcribitur κτίστης & κτιστὴς. Alii & editi, ἀκτίστου καὶ κτίσματος.

(7) Reg. & Felc. 5. ἀγενήτου. At alii & edit. Commel. ἀγεννήτου. Mox Seguer. δέδεικται μηδὲν πλέον ἔχουσα ἢ μόνην φαντασίαν. Cæteri vero & editi, καὶ μηδὲν πλέον ἔχουσα ἢ μόνην φαντασίαν.
(8) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. ut & legerunt Omnibonus & Nannius. Alii & editi, ἄτρεπτος, mendoſe.
(9) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Alii autem & editi, ἢ οὔ; προαιρέσει κατὰ τό. Mox Gobl. & Felc. 1. καὶ ὁ δύναται.
(10) Sic Seguer. & editi, atque ita legit Nannius. Alii, ὡς λίθος καὶ ξύλον, ut & Omnibonus legit. Paulopoſt Seguer. Gobler. & Felc. 1. & 5. & Regius, καὶ ῥέπειν. Editi & alii, καὶ τρέπειν.
(11) Seguer. τὰ omittit. Paulopoſt καὶ ante ἀκούοντες deeſt in Gobler. & Felc. 1.
(12) Seguer. μόνον ἀκούων. Baſilienſ. Anglican. Reg. & Felc. 5. μόνον, iidemque cum editis omittunt ἀκούων. Seguerian. ibid. δύναται.
(13) Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἐκεῖνοι λαλοῦσι, καὶ αὐτὸς καινῶν. Seguer. ibid. ἀκούων. Cæteri & editi, ἐκεῖνοί τε λαλοῦσι καὶ αὐτὸς καινῶν ἀκούει.
(14) Sic Seguer. Reg. Baſilienſ. Anglic. & Felc. 5. At alii & editi, ποῦ.

ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, (1) καὶ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει, καὶ ὁ αὐτός ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς εἰ κατ' ἐκείνους τρεπτὸς, καὶ οὐκ ἀεὶ ὁ αὐτὸς, ἀλλ' ἀεὶ ἀλλοιουμένης φύσεώς ἐστι, πῶς ὁ τοιοῦτος εἰκὼν τοῦ πατρὸς εἶναι δύναται, οὐκ ἔχων τὸ ὅμοιον τῆς ἀτρεψίας; πῶς δὲ καὶ ὅλως ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ἀμφίβολον ἔχων τὴν (2) προαίρεσιν; τάχα δὲ καὶ τρεπτὸς ὢν, καὶ καθ' ἡμέραν προκόπτων, οὔπω τέλειός ἐστιν. ἀλλ' ἡ μὲν τοιαύτη τῶν Ἀρειανῶν οἰχέσθω μανία, ἡ δὲ ἀλήθεια λαμπέτω, καὶ δεικνύτω τούτους παραφρονοῦντας. πῶς γὰρ οὐ τέλειος, (3) ὁ ἴσος θεῷ; ἢ πῶς οὐκ ἄτρεπτος, ὁ μετὰ τοῦ πατρὸς ἓν ὢν, καὶ τῆς οὐσίας ἴδιος ὢν υἱὸς αὐτοῦ; τῆς δὲ οὐσίας τοῦ πατρὸς οὔσης ἀτρέπτου, ἄτρεπτον ἂν εἴη καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἴδιον γέννημα. (4) εἰ δὲ τοῦτο ὄντως ὄντος, τοῦ λόγου τροπὴν καταψεύδονται, μανθανέτωσαν τίς αὐτῶν ὁ λόγος κινδυνεύει· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ καὶ τὸ δένδρον (5) ἐπιγινώσκεται· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ γνῶσις, γνῶσίς ἐστι τοῦ πατρός.

36. Οὐκοῦν ἀναλλοίωτος ἡ εἰκὼν τοῦ ἀτρέπτου θεοῦ ἂν εἴη· „Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς, χθὲς, καὶ σήμερον, ὁ αὐ„τὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ (6) ψάλ„λων, περὶ αὐτοῦ φησι· καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, κύριε, „τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν „οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ „πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, (7) καὶ ὡσεὶ „περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ „ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. „ὁ δὲ κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ διὰ τοῦ προφήτου λέγει, „ἴδετέ με, „ἴδετε ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ, οὐκ ἠλλοίωμαι. „εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ πατρὸς δύναταί τις λέγειν εἶναι τοῦτο (8) τὸ σημαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἁρμόζει τοῦτο λέγειν, ὅτι μάλιστα γενόμενος ἄνθρωπος δείκνυσι τὴν ταυτότητα καὶ τὸ ἄτρεπτον ἑαυτοῦ τοῖς νομίζουσι διὰ τὴν σάρκα (9) ἠλλοιῶσθαι αὐτὸν, καὶ ἕτερόν τι γεγενῆσθαι. ἀξιοπιστότεροι δὲ οἱ ἅγιοι καὶ μᾶλλον ὁ κύριος τῆς τῶν ἀσεβῶν κακονοίας. καὶ γὰρ κατὰ τὸ εἰρημένον (10) ἀνάγνωσμα τῆς ψαλμῳδίας, πάντων τῶν γενητῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως, διὰ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς σημασίας, τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν (11) ἡ γραφὴ τὴν φύσιν λέγουσα, καὶ τὸν υἱὸν ὑπεξαιροῦσα τούτων, δείκνυσι μηδόλως γενητὸν αὐτὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀλλοιοῦντα τὰ ἄλλα, καὶ μὴ ἀλλοιούμενον αὐτὸν διδάσκει, δι' ὧν φησι, „σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ „τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. „καὶ εἰκότως γε, τὰ μὲν γὰρ (12) γενητὰ ἐξ οὐκ ὄντων ὄντα, καὶ οὐκ ὄντα πρὶν γένηται, ὅλως ὅτι οὐκ ὄντα γίνεται, ἀλλοιουμένην ἔχει τὴν φύσιν. ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς ὢν, καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιος, ἀναλλοίωτος καὶ ἄτρεπτός ἐστιν, ὡς αὐτὸς ὁ πατήρ. οὐ γὰρ θέμις εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας (13) τῆς ἀτρέπτου τρεπτὸν γεννᾶσθαι λόγον καὶ ἀλλοιουμένην σοφίαν. πῶς γὰρ ἔτι λόγος, εἰ τρεπτός ἐστιν; ἢ πῶς ἔτι σοφία τὸ ἀλλοιούμενον; εἰ μὴ ἄρα (14) ὡς ἐν οὐσίᾳ συμβεβηκὸς, οὕτως εἶναι θέλουσιν, ὡς ἐν ἰδιαζούσῃ τινὶ οὐσίᾳ συμβεβηκέναι τινὰ χάριν καὶ ἕξιν ἀρετῆς, καὶ καλεῖσθαι ταύτην οὕτως λόγον, καὶ υἱὸν καὶ σοφίαν, ὥστε καὶ ἀφαιρεῖσθαι, καὶ προστίθεσθαι αὐτῇ δύνασθαι.

immutabilis eſt omniſque expers converſionis, ſemperque & idem & eodem modo eſt. Sed ſi Filius, ut ſentiunt; eſt mutabilis, nec ſemper idem, ſed ejus naturæ quæ ſemper mutetur: qui fieri poteſt ut ille ſit imago Patris, qui ſimilem non habeat immutabilitatem? Immo quomodo in Patre eſſe omnino poſſit, qui ambigua eſt voluntate? Fnrte vero cum ſit mutabilis, & ſingulis diebus proficiat, perfectus nondum eſt. Sed valeat tam inſanus Arianorum error, fulgeatque veritas, quæ & eos deſipere palam oſtendat. Qui enim fieri poteſt ut ille perfectus non ſit, qui æqualis Deo eſt? Aut quomodo immutabilis non eſt, qui unum cum Patre eſt, ejuſque naturæ proprius eſt Filius? Cum igitur Patris natura ſit immutabilis, non dubium eſt quin immutabilis quoque ſit proprius qui ex ea exoritur fetus. Quæ cum ita ſint, ſi Verbum mutabile eſſe pergant falſo contendere, videant quantum ſit in ejuſmodi ſermnne periculum. Namque ex fructu arbor cognoſcitur: hinc qui vidit Filium, vidit Patrem, & Filii cognitin, Patris eſt cognitio. *Joan. 14. 9.*

36. Quapropter immutabilis Dei imago, immutabilis quoque ipſa ſit neceſſe eſt. Siquidem *Jeſus Chriſtus, heri & hodie idem & in ſæcula*. De eo David etiam ſic pſallit: *Et tu, Domine, initio terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli. Ipſi peribunt: tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut amictum volves eos & mutabuntur. Tu autem idem es, & anni tui non deficient*. Ipſe porro Dominus de ſeipſo per Prophetam ait: *Videte me, videte quod ego ſum*, &, *non mutatus ſum*. Nam licet his Patrem ſignificari poſſit quis reſpondere: eadem tamen in Filium optime quadrant, quatenus ſcilicet homo factus ſe eumdem ſemper & immutabilem eſſe iis oſtendit, qui ipſum ob carnem mutatum & aliud factum eſſa autumant. Certe viri ſancti & ipſe Dominus longe fide digninres ſunt quam impiorum perverſitas. Cum enim Scriptura in Pſalmo, cujus verba retulimus, rerum omnium factarum & creatarum, quæ cæli & terræ nomine comprehenduntur, mutabilem eſſe affirmet naturam, Filiumque ex illis eximat, apertiſſime declarat eum nullo modo factum eſſe, ſed potius omnia ab illn immutari, ipſum vero non mutari docet hiſce verbis, *Tu autem idem es, & anni tui non deficient*. Et merito quidem. Namque res factæ, cum ſint ex nihilo, nec fuerint priuſquam factæ ſunt, prorſus quia ipſæ fiunt cum antea non eſſent, hinc mutabili ſunt natura. At Filius qui eſt ex Patre, ejuſque naturæ proprius eſt, mutationis & converſionis eſt expers, non aliter quam ipſe Pater. Nec enim fas eſt dicere ex natura immutabili mutabile Verbum & mutabilem ſapientiam gigni. Quomodo enim Verbum eſſe poſſit, ſi mutabile eſt? vel quomodo id quod mutatur, ſapientia eſſe queat? Niſi forte velint ſic rem ſe habere, ut accidens eſt in ſubſtantia; ita ſcilicet ut in privata aliqua ſubſtantia quædam gratia acciderit virtutiſque habitus, qui hac ratione Verbum, Filius & ſapientia ſit appellatus, qui proinde decreſcere poſſit & creſcere.

Iſta

Hebr. 13. 8. *Pſ. 101. 26.* *Deuter. 32. 39.* *Malach. 3. 6.*

Filius homo factus, non eſt propter carnem mutatus vel aliud factus.

(1) Seguer. Gobler. & Felc. 1. καὶ οὐκ ὡσαύτως.
(2) Seguer. Gobler. & Felc. 1. αἵρεσιν.
(3) Seguer. Reg. & Baſili. ὁ ἴσα θεῷ.
(4) Sic Seguer. At Baſilienſ. & Anglic. εἰ δὲ τοῦ ὄντως ὄντος λόγου. Gobler. Felc. 1. & 5. εἰ δὲ τοῦ θ' ὄντως τοῦ λόγου. Reg. εἰ δὲ τοῦ θ' ὄντως ὄντος τοῦ λόγου. Editi, εἰ δὲ τοῦ ὄντος λόγου.
(5) Sic Seguer. Alii vero & editi, γινώσκεται, καὶ διὰ τοῦτο ὁ.
(6) ψάλλων & mox καὶ σὺ abeſt a Gobler. & Felc. 1.
(7) Sic mſſ. omnes. Sed in editis deſunt, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται. Ibidem Gobler. & Felc. 1. ἐκλείψουσι. καὶ δι' ἑτέρου προφήτου παλιν φησίν· ἴδετε, &c. Item ibid. Seguer. Baſili. Reg. Anglic. ἑαυτοῦ διὰ τοῦ προφήτου. Editio Commel. ἑαυτοῦ τοῦ διὰ τοῦ, &c. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἴδετέ με, ἴδετε ὅτι. Alii & editi, ἴδετέ με ὅτι.
(8) Sic Seguer. Editi vero, τοῦτο σημαινόμενον.
(9) Seguer. ἀλλοιοῦσθαι.
(10) ἀνάγνωσμα abeſt a Gobler. & Felc. 1. Mox Felc. 5. γενητῶν. Ceteri & editi γεννητῶν.
(11) Sic Seguer. & Reg. Editi, ἡ γραφὴ φύσιν λέγεται, καὶ τούτων τὸν υἱὸν ὑπεξαίρουσα. Ibid. Seguer. Reg. Baſili. Goblerian. Felc. 1. & 3. γενητὸν αὐτὸν εἶναι. Et mox, ἀλλοιοῦντα τὰ ἄλλα. Editi γεννητὸν εἶναι, &, ἀλλοιοῦντα ἄλλα.
(12) Felc. 5. γενητά. Alii & editi, γεννητά.
(13) Gobler. Felc. 1. & Reg. οὐσίας τῆς ἀτρέπτου.
(14) Sic mſſ. omnes, præter Felc. 2. in quo & in editis ſic legitur, εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν οὐσίᾳ συμβεβηκυῖαν τινὰ χάριν, &c. Ibid. Anglican. καὶ καλεῖσθαι αὐτήν.

Iſta enim, prout ſentiunt, ſæpius reſpondere. Verum ea non eſt Chriſtianorum fides. Nam id non oſtendit vere eſſe Verbum & Filium Dei, vel ſapientiam veram eſſe ſapientiam. Nam quod mutatur & convertitur, nec in uno & eodem perſeverat ſtatu, quomodo verum eſſe poteſt? Atqui Dominus dicit, *Ego ſum veritas*: ergo ſi ipſe Dominus id de ſe aſſeverat, & ſe ipſe immutabilem teſtatur eſſe, idemque didicerunt & confirmant ſancti, immo ipſa Dei notio hoc pietati conſonum eſſe innuit, unde, quæſo, iſta commenti ſunt impii? Profecto illa ex corde tanquam ex corruptione vomuerunt.

Joan. 14. 6.

37. Quando vero divinis oraculis abutuntur, eaque ad ſuam mentem adulterare totis moliuntur viribus; neceſſe eſt illis ita reſpondere, ut Scripturæ vindicemus verba, palamque faciamus ea quidem recte poſſe intelligi, ſed illos prave ſentire. Ajunt igitur ab Apoſtolo ſcriptum eſſe, *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium & infernorum*. Et apud David, *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*. Deinde ut acutum aliquid aſſumunt: Si idcirco exaltatus eſt, gratiamque accepit, & unctus eſt: mercedem igitur recepit ſuæ voluntatis. Quod ſi voluntate egit, ſane mutabilis eſt naturæ. Hæc non ſolum dicere ſed etiam ſcribere auſi ſunt Euſebius & Arius, eademque per medium forum divulgare non verentur eorum aſſeclæ, non attendentes quantam redoleat inſaniam hujuſmodi illorum ſermo. Nam ſi ipſa quæ habuit merces eſt ſuæ voluntatis, eaque non habuiſſet, niſi indigentis opus exhibuiſſet: igitur quia ob ſuam virtutem vitæque ſanctimoniam illa eſt conſecutus, ea propter & Filius & Deus merito dictus eſt, non autem verus eſt Deus. Quod enim eſt ex aliquo ſecundum naturam, verus eſt fetus. Sic Iſaac Abrahæ, Joſeph Jacobi, & ſplendor ſolis eſt fetus. Qui vero ob virtutem & gratiam nomen filii conſequuntur, non natura ſed tantummodo gratia hanc accepere dignitatem, aliique omnino ſunt ab eo quod ipſis datur: cujuſmodi ſunt homines qui Spiritus ſancti participes facti ſunt, de quibus etiam dicit, *Filios genui & exaltavi, ipſi autem me repulerunt*. Certe quia non natura filii erant, idcirco in pejus mutatis ablatus eſt Spiritus, & abdicati ſunt; quos tamen idem, qui initio illis hujuſmodi gratiam largitus eſt Deus, pœnitentes iterum ſuſcipiet, luceque impertita rurſus filios eos appellabit.

Philip. 2. 6.

Pſal. 44. 8.

Eſai. 1. 2.

Homines qui gratia non natura filii Dei ſunt, S. Spiritu & filiorum dignitate ob peccata privantur quam tamen iterum idem pœnitendo recuperant.

38. Quod ſi hæc illorum eſt de Salvatore ſententia, ſequetur eum neque verum Deum, neque verum Filium, neque Patris eſſe ſimilem; nec Deum, ſui ipſius ſecundum ſubſtantiam patrem habere, ſed ſolius ſibi conceſſæ gratiæ: ac denique Deum creatorem ſui ipſius ſecundum ſubſtantiam, ſicuti res alias omnes, habere. Quod ſi ſit ejuſmodi, ut illi volunt, inde clarum erit eum ab initio non habuiſſe Filii nomen,

A τοιαῦτα γὰρ φρονοῦντες πολλάκις εὑρίσκονται. ἀλλ' οὐκ ἔστι Χριστιανῶν ἡ πίστις αὕτη. (1) οὐδὲ γὰρ αὐτὸν δείκνυσιν εἶναι λόγον καὶ υἱὸν ἀληθῶς Θεοῦ, οὔτε τὴν σοφίαν ἀληθῆ σοφίαν. τὸ γὰρ τρεπόμενον καὶ ἀλλοιούμενον, οὐχ (2) ἱστάμενος δὲ ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ, πῶς δύναται εἶναι ἀληθές; ὁ δέ γε κύριος λέγει, „ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια.„ εἰ τοίνυν ὁ κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο λέγει, καὶ τὸ (3) ἄτρεπτον ἑαυτοῦ δείκνυσιν, οἵ τε ἅγιοι μαθόντες τοῦτο μαρτυροῦσιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια τοῦτο ἴσασιν εὐσεβές, πόθεν ταῦτ' ἐπενόησαν οἱ δυσσεβεῖς; ἀπὸ μὲν δὴ τῆς καρδίας ὡς ἀπὸ φθορᾶς αὐτὰ ἐξήμεσαν. B

37. (4) Ἐπειδὴ δὲ προφασίζονται τὰ θεῖα λόγια, καὶ βιάζονται παρεξηγεῖσθαι ταῦτα κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν, ἀναγκαῖον τοσοῦτον ἀποκρίνεσθαι αὐτοῖς, ὅσον ἐκδικῆσαι (5) τὰ ῥητὰ καὶ δεῖξαι ταῦτα μὲν ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν, ἐκείνους δὲ κακῶς φρονοῦντας. φασὶ τοίνυν, ὅτι γέγραπται (6) παρὰ μὲν τῷ „ἀποστόλῳ, διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν „τῷ ὀνόματι (7) Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, „καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων· παρὰ δὲ τῷ Δαβίδ· C „διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, „παρὰ τοὺς μετόχους σου.„ εἶτα ἐπιφέρουσιν ὡς σοφόν τι λέγοντες· εἰ διὰ τοῦτο ὑψώθη καὶ χάριν ἔλαβε, καὶ διὰ τοῦτο ἐχρίσθη, μισθὸν τῆς προαιρέσεως ἔλαβε. προαιρέσει δὲ πράξας, τρεπτῆς (8) ἐστι πάντως φύσεως. ταῦτα οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τετολμήκασιν Εὐσέβιός τε καὶ Ἄρειος, καὶ οἱ ἀπ' αὐτῶν δὲ λαλεῖν οὐκ ὀκνοῦσι κατὰ (9) μέσην τὴν ἀγορὰν, οὐχ ὁρῶντες ὅσην μανίαν ὁ λόγος αὐτῶν ἔχει. εἰ γὰρ μισθὸν προαιρέσεως ἔλαβεν ἃ ἔσχεν, οὐκ ἂν ἐσχηκὼς (10) αὐτὰ εἰ μὴ τὸ δεομένου τὸ ἔργον ἐνεδείξατο· ἐξ ἀρετῆς ἄρα καὶ βελτιώσεως ταῦτα (11) ἐσχηκὼς, εἰκότως ἐκλήθη D διὰ ταῦτα καὶ υἱὸς καὶ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς υἱός. τὸ μὲν γὰρ ἔκ τινος κατὰ φύσιν, ἀληθινόν ἐστι γέννημα, οἷος ἦν Ἰσαὰκ τῷ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰωσὴφ τῷ Ἰακὼβ, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῷ ἡλίῳ· οἱ δὲ ἐξ ἀρετῆς καὶ χάριτος λεγόμενοι, μόνον εἰσὶν ἔχοντες ἀντὶ τοῦ φύσει τὴν ἐκ τοῦ λαβεῖν χάριν, καὶ ἄλλοι (12) παρὰ τὸ δοθὲν αὐτοῖς εἰσιν, οἷοί εἰσιν οἱ ἄνθρωποι οἱ κατὰ μετοχὴν πνεῦμα λαβόντες, περὶ ὧν καὶ ἔλεγεν· „υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν.„ ἀμέλει ἐπεὶ μὴ κατὰ φύσιν ἦσαν υἱοὶ, διὰ τοῦτο καὶ τραπέντων αὐτῶν ἀφῃρέθη τὸ πνεῦμα, καὶ ἀπεκηρύχθησαν· καὶ πάλιν δὲ μετανοοῦντας αὐτοὺς δέξεται, καὶ δοὺς τὸ φῶς, πάλιν E (13) υἱοὺς καλέσει ὁ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν Θεὸς οὕτω τὴν χάριν αὐτοῖς δεδωκώς.

38. Εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν σωτῆρα (14) λέγουσι, δειχθήσεται μήτε ἀληθινὸς, μήτε Θεὸς, μήτε υἱὸς, μήτε ὅμοιος τῷ πατρὶ, μήτε ὅλως τοῦ εἶναι κατ' οὐσίαν πατέρα ἔχων τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τῆς δοθείσης αὐτῷ μόνης χάριτος, τὸ δὲ εἶναι κατ' οὐσίαν κτίστην τὸν Θεὸν καθ' ὁμοιότητα τῶν πάντων ἔχων. τοιοῦτος δὲ ὢν, οἷον (15) οὗτοι λέγουσι, φανήσεται μᾶλλον μηδὲ ἐξ ἀρχῆς ἐσχηκὼς τὸ ὄνομα υἱὸς,

εἴγε

(1) Seguerian. ὅτι. Mox idem, Goblerian. & Felc. 1. υἱὸν ἀληθῶς Θεοῦ. Alii vero & editi, υἱὸν ἀληθῶς Θεόν. Ibid. Seguer. & Reg. ὅτι τὴν σοφίαν ἀληθῆ σοφίαν. Editi & ceteri mſſ. οὔτε τὴν σοφίαν τὴν ἀληθῆ σοφίαν.

(2) Seguerian. ἱστάμενόν τι. Mox idem & Reg. ὁ δὲ κύριος.

(3) Sic Seguerian. Gobler. & Felc. 1. Anglic. vero, ἄτρεπτον γὰρ τοῦτο δείκνυσι. Ceteri & editi, ἄτρεπτον αὐτὸ τοῦτο δείκνυσι. Paulopoſt Seguerian. ἀλλὰ γὰρ καὶ αἱ. Editi & alii, ἀλλὰ καὶ αἱ.

(4) Anglic. Gobler. & Felc. 1. ἐπεί. Ibid. Seguer. προφασίζονται τὰ θεῖα. Editi cum aliis, προφασίζονται καὶ θεῖα.

(5) Seguer. Gobler. & Felc. 1. τὰ ῥητὰ καὶ δεῖξαι ταῦτα μὲν &c. Alii & editi, τὰ ῥητὰ καὶ δεῖξαι τούτους ταῦτα.

(6) Sic Seguer. At alii & editi, παρὰ τῷ ἀποστόλῳ.

(7) Felc. 3. Ἰησοῦ Χριστοῦ. Paulopoſt Goblerian. & Felc. 1. διὰ δὲ τοῦ Δαβὶδ, διὰ τοῦτο.

(8) Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. ἐστι πάντως. & mox, ἀλλὰ καὶ γράψαι. Editi vero & alii, ἐστιν ὄντως, &, ἀλλὰ καὶ πρᾶξαι.

(9) Seguerian. μέσην τὴν ἀγοράν. Editi & alii, μέσην ἀγοράν.

(10) Seguerian. αὐτὰ εἰ μὴ. Ibid. idem cum Goblerian. & Felc. 1. τὸ δεομένου. Reg. τοῦ δεομένου.

(11) Sic Seguerianus, Baſilienſis, Anglicanus, Goblerian. Reg. & Felc. 3. At editi, ἔσχηκε.

(12) Goblerian. & Felc. 1. περί. Paulopoſt Seguerian. οἱ ἄνθρωποι κατὰ, &c. Et mox περὶ ὧν καὶ ἔλεγεν. Editi & alii, περὶ ὧν ἔλεγεν.

(13) Seguerian. υἱοὺς αὐτούς.

(14) Seguerian. Θέλουσι.

(15) Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. αὐτοί. Editi & alii οὗτοι. Ibidem μᾶλλον abeſt a Seguerian.

Digitized by Google

εἴγε τότε τῶν ἔργων ἔπαθλον ἔσχε καὶ προκοπῆς, ἣ οὐκ ἄλλη, ἢ τότε ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν (1) ἀνέλαβεν. τότε γάρ ἐστιν, ὅτε γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, ὑπερυψῶσθαι λέγεται, καὶ χάριν εἰληφέναι τὸ ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ κάμψῃ πᾶν γόνυ. τί ἄρα ἦν πρὸ τούτου, εἰ νῦν ὑψώθη, καὶ νῦν ἤρξατο προσκυνεῖσθαι, (2) καὶ νῦν υἱὸς ἐλέχθη, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος; φαίνεται γὰρ μηδὲν βελτιώσας αὐτὸς τὴν σάρκα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς δι' αὐτῆς βελτιωθείς, εἴγε κατὰ τὴν κακόνοιαν αὐτῶν τότε ὑψώθη καὶ υἱὸς ἐλέχθη, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. τί ἄρα ἦν πρὸ τούτου; πάλιν γὰρ αὐτοὺς ἐρωτᾷν ἀνάγκη, ἵνα καὶ τὸ τέλος τῆς ἀσεβείας αὐτῶν θεωρηθῇ. εἰ γάρ ἐστιν ὁ κύριος θεός, υἱός, λόγος, οὐκ ἦν δὲ ταῦτα πρὸ τοῦ γένηται ἄνθρωπος· ἢ ἄλλο τι ἦν παρὰ ταῦτα, καὶ ὕστερον αὐτῶν ἐξ ἀρετῆς μετέσχεν, ὥσπερ (3) εἴπαμεν· ἢ τὸ ἕτερον, ὅπερ εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς τραπείη, ἀνάγκη λέγειν αὐτοὺς, μηδὲ εἶναι πρὸ τούτου αὐτόν, ἀλλὰ τὸ ὅλον (4) ἄνθρωπον εἶναι φύσει, καὶ μηδὲν πλέον. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο τῆς ἐκκλησίας, τῶν δὲ Σαμοσατέως ἐστὶ καὶ τῶν νῦν Ἰουδαίων τὸ φρόνημα. διατί ἄρα τὰ ἐκείνων φρονοῦντες, οὐχὶ καὶ ὡς Ἰουδαῖοι περιτέμνονται, ἀλλ' ὑποκρίνονται τὸν Χριστιανισμόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔχουσι τὴν μάχην; εἰ γὰρ οὐκ ἦν, ἢ ἦν μέν, ἐβελτιώθη δὲ ὕστερον, πῶς δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα, ἢ πῶς ἐν αὐτῷ, (5) εἴ γε μὴ τέλειος ἦν, προσέχαιρεν ὁ πατήρ; καὶ αὐτὸς δὲ εἰ νῦν ἐβελτιώθη, πῶς πρὸ τούτου εὐφραίνετο ἐν προσώπῳ (6) τοῦ πατρός; πῶς δὲ εἰ μετὰ τὸν θάνατον ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, φαίνεται ὁ Ἀβραὰμ αὐτὸν ἐν τῇ σκηνῇ προσκυνῶν καὶ Μωσῆς ἐν τῇ βάτῳ; καὶ ὡς εἶδε Δανιήλ, μύριαι μυριάδες καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ; πῶς δὲ εἰ νῦν κατ' αὐτοὺς ἔσχε τὴν βελτίωσιν, τῆς πρὸ κόσμου καὶ (7) τῆς ὑπερκοσμίου δόξης ἑαυτοῦ μνημονεύων ἔλεγεν αὐτὸς ὁ υἱός, „δόξασόν με σύ, πάτερ, τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ „τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. (8) εἰ δὲ νῦν „ὑψώθη κατ' αὐτούς, πῶς πρὸ τούτου ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη, καὶ πάλιν, ἔδωκεν ὁ ὕψιστος φωνὴν αὐτοῦ;" εἰ τοίνυν καὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι, τὴν δόξαν (9) εἶχεν ὁ υἱός, καὶ κύριος τῆς δόξης ὕψιστός τε ἦν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατέβη, καὶ ἀεὶ προσκυνητός ἐστιν, οὐκ ἄρα καταβὰς ἐβελτιώθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐβελτίωσεν αὐτὸς τὰ δεόμενα βελτιώσεως· καὶ εἰ τοῦ βελτιῶσαι χάριν καταβέβηκεν, οὐκ ἄρα μισθὸν ἔσχε (10) τὸ λέγεσθαι υἱὸς καὶ θεός, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς υἱοποίησεν ἡμᾶς τῷ πατρί, καὶ ἐθεοποίησε τοὺς ἀνθρώπους γενόμενος αὐτὸς ἄνθρωπος.

39. (11) Οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὤν, ὕστερον γέγονε θεός· ἀλλὰ θεὸς ὤν, ὕστερον γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα μᾶλλον ἡμᾶς θεοποιήσῃ. ἐπεὶ εἰ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε υἱὸς καὶ θεὸς ἐλέχθη, πρὸ δὲ τοῦ γένηται ἄνθρωπος, υἱοὺς ἔλεγε τοὺς (12) πάλαι λαοὺς ὁ θεός, καὶ Μωσῆν ἐποίησε θεὸν τοῦ Φαραώ, καὶ ἐπὶ πολλῶν (13) ἡ γραφή φησιν, „ὁ θεὸς ἔστη „ἐν συναγωγῇ θεῶν·" δῆλόν ἐστιν ὡς μετ'

Tom. I.

A ſi nimirum id nominis illi tributum ſit, tamquam factorum ſuique præmium progreſſus, qui quidem nullus ſuit alius, quam cum factua eſt homo & ſervi formam accepit. Tunc enim eſt, cum factus obediens uſque ad mortem, exaltatus eſſe & hoc nomen tamquam ſingularem gratiam accepiſſe dicitur, *ut in nomine Jeſu omne genu flectatur*. Quid ergo fuit antea, ſi tunc exaltatus eſt, cœpitque adorari, ac Filius eſt appellatus, cum factus fuit homo? Videtur enim nulla in re carnem meliorem reddidiſſe, ſed ipſum potius per eam meliorem fuiſſe effectum, ſi nimirum tunc, ut impie putant, exaltatus eſt & Filius dictus, cum factus eſt homo. Quid igitur erat antea? Nam neceſſe eſt eos iterum interrogare, ut finem illorum impietatis tandem inſpiciamus. Si enim Dominus eſt Deus, Filius, & Verbum, nihilque horum erat priuſquam homo fieret: vel certe aliquid aliud erat præter illa, quorum poſtea ob virtutem eſt particeps effectus, uti diximus: vel aliud, quod quidem in ipſorum reciderit capita, illos neceſſe eſt dicere, eum ſcilicet neque antea extitiſſe, ſed totum natura hominem ſolum eſſe, nihilque amplius. Verum hæc non eſt Eccleſiæ doctrina, ſed Samoſatenſis hujuſque temporis Judæorum. Cum igitur eadem atque illi ſentiant, cur non ut Judæi circumciduntur, ſed ficte Chriſtianam profitentur fidem, & contra eam decertant? Nam ſi antea non erat, aut ita erat ut poſtea melior ſit redditus, quomodo per ipſum facta ſunt omnia? Vel ſi perfectus non erat, quomodo in ipſo oblectabatur Pater? Si porro ipſe melior effectus eſt, quomodo antea coram Patre lætabatur? Præterea, ſi poſt mortem illi datum eſt ut adoraretur, quomodo illum Abrahamus in tabernaculo & Moyſes in rubo adoraſſe memorantur, & ut vidit Daniel, millia plurima miniſtrabant ei? Si item ſecundum illos melior nunc factus eſt, quomodo cæleſtia gloriæ, qua ante mundum fruebatur, memor ipſe Filius dicebat, *Glorifica me tu, Pater, gloria quam apud te habui, priuſquam mundus eſſet*. Quod ſi nunc, ut putant, exaltatus eſt, quomodo antea *inclinavit cœlos & deſcendit*; & iterum: *dedit altiſſimus vocem ſuam?* Quocirca ſi etiam priuſquam fieret mundus, gloria potitus eſt Filius, & Dominus gloriæ & altiſſimua fuit, atque e cælis deſcendit, ſemperque adorandus eſt: non ergo poſtquam deſcendit melior eſt effectus, ſed potius ea, quæ indigebant ut meliora fierent, reddidit meliora. Quod ſi ut nos meliores redderet deſcendit; non igitur præmii inſtar accepit nomen Filii & Dei: ſed ipſe potius effecit ut nos ſui Patris filii eſſemus, & homines Deos reddidit factus ipſe homo.

39. Non igitur cum homo eſſet, factus eſt poſtea Deus; ſed contra, cum Deus eſſet, poſtea homo factus eſt, quo nos ipſe potius Deos efficeret. Alioquin ſi tunc tantum cum factus eſt homo, Filius & Deus eſt appellatus: ſi item, antequam fieret homo, priſcos populos Deus filios vocavit, & Moyſem Deum conſtituit Pharaonis, idque nominis multis Scriptura attribuit, cum ait: *Deus ſtetit in ſynagoga Deorum*; patet eum poſt

Philip. 2. 10.

Pauli Samoſatenſis ſententia eſt Chriſtum antequam in carne naſceretur, nuſquam extitiſſe, merumque hominem eſſe.

Prov. 8. 30.

Geneſ. 18.

Exod. 3.

Dan. 7. 10.

Joan. 17. 5.

Pſal. 17. 10. 14.

Pſalm. 81. 1.

T t t t illos

(1) Seguerian. ἔλαβε.
(2) Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. καὶ νῦν υἱὸς. Editi, καὶ υἱὸς.
(3) Seguerian. εἴπομεν.
(4) Sic Seguer. At alii & editi, ἄνθρωπος.
(5) Sic Seguerianus, Baſilienſis, Anglican. Reg. Goblerian. & Felc. 1. & 3. Alii vero & editio Commel. εἰ μὴ τέλειος. Mox Seguerian. καὶ αὐτός γε.
(6) Seguerian. προσώπῳ πατρός. Idem paulopoſt αὐτὸν ἐν τῇ σκηνῇ, ut & legit Nannius. In aliis & editis deeſt ἐν τῇ σκηνῇ.
(7) Seguerian. καὶ ὑπερκοσμίου δόξης αὐτοῦ. Idem mox, με σύ, πάτερ, ut & habetur Joan. 17. 5. Editi vero & alii, με πάτερ.
(8) Seguerian. εἰ δὲ καὶ νῦν, & mox, ἔκλινεν οὐρανόν.
(9) Seguerianus, Goblerian. & Felckman. 1. εἶχεν. Editi & alii, ἔσχεν. Ibid. Seguer. κύριος τῆς δόξης. Ceteri & editi, κύριος δόξης. Item ibid. Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. ὕψιστός τε ἦν. Editi & alii, ὕψιστος ἦν.
(10) Sic mſſ. præter Felckm. 2. qui cum editione Commel. habet, μισθὸν ἔσχεν υἱὸς καὶ θεός.
(11) Seguerian. εἰ γὰρ ἄνθρωπος, & paulopoſt, ἐπεὶ ὅτε γέγονεν.
(12) Baſilienſis, Anglican. παλαιοὺς λαούς.
(13) Seguerian. ἡ γραφὴ ὥς φησιν· ὁ θεός. Reg. item ὁ θεός. Editi & alii, ἡ γραφή φησι, θεός.

Joan 1. 3. & Coloſſ. 1. 16. illos & Filium & Deum eſſe dictum. Quomodo ergo A
Coloſſ. 1. 17. omnia per ipſum creata ſunt, ipſeque eſt ante omnia?
Coloſſ. 1. 15. Aut quomodo omnium rerum creatarum primogenitus eſt, qui ante ſe alios habet, qui & filii & dii dicti ſint? Quomodo vero primi participes, Verbi non ſunt participes? Vera profecto non eſt tam perverſa opinio, ſed commentum eorum eſt qui nunc Judaizant. Nam ſi ita eſt, qui fieri poteſt ut Deum Patrem aliqui agnoſcant? Nec enim adoptio ſine vero Filio fieri poteſt,
Matt. 11. 27. cum ipſe dicat, *Nemo cognoſcit Patrem niſi Filius, & cui Filius revelaverit*. Quomodo item ſine Verbo & ante Verbum Deus qui effici queat, cum ipſe ad Ju- B
Joan. 10. 35. dæos iſtorum fratres ſic loquatur, *Si illos Deos dixit ad quos Verbum Dei factum eſt*? Porro ſi omnes, quotquot cum filii tum dii appellati ſunt ſive in terris ſive in cœlis, per Verbum & filii & dii ſunt effecti, ipſeque Filius Verbum eſt: perſpicuum ſane fuerit omnes per ipſum filios effici, ipſum vero ante omnes, imo vero ſolum eum verum Filium, & ſolum ex Deo vero verum Deum eſſe, nec mercedem virtutis hæc accepiſſe, neque alium ab illis eſſe, ſed natura & ſubſtantia illa ipſa eſſe. Namque ſubſtantiæ Patris fetus ipſe eſt, ita ut nullus ſit dubitandi locus quin ad Patris immutabilis ſimilitudinem ſit quoque Verbum immutabile. C

40. Hactenus quidem Filii notionibus inhærentes, ſic abſurdis illorum commentis, prout ipſe dedit Dominus, occurrimus. Jam vero præſtiterit divina exponere oracula, ut & Filii immutabilitas magis confirmetur, ſitque exploratius paternam ejus naturam mutationis eſſe expertem, & clarius illorum appareat improbitas. Itaque his verbis ad Philippen-
Philip. 2. 5. ſes ſcribit Apoſtolus: *Hoc vos ſentite, quod & Chriſtus Jeſus, qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit, forma ſervi accepta, ſimilis hominum factus, & figura inventus ut homo. Humiliavit ſemetipſum,* D *factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis. Idcirco & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quod Dominus Jeſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris.* Quid his luculentius & evidentius proferri poteſt? Nec enim ex deteriore melior factus eſt: ſed potius cum Deus eſſet, formam ſervi accepit, in qua accipienda non melior eſt effectus, ſed ſemetipſum humiliavit. Ubi E igitur hic merces virtutis eſt, vel qualis progreſſus qualeve in melius incrementum in hujuſmodi humi-
Qua ratione Deus Filium exaltaſſe dicatur. liatione? Nam ſi quatenus cum Deus eſſet, homo factus eſt, & ex altitudine deſcendit, exaltari dicitur: quo, quæſo, extolli ſive exaltari poteſt is qui Deus eſt? Ex eo enim quod Deus ſit altiſſimus, liquet ejus quoque Verbum neceſſario eſſe altiſſimum. Quo ergo altius extolli potuit is qui in Patre eſt, & Patris eſt in omnibus ſimillimus? Itaque nullo incremento opus habet, nec is eſt quem falſo ſuſpicantur Ariani. Nam ſi ut exaltaretur, Verbum deſcendit, idque indicat Scriptura: quid erat neceſſe ſeipſum F

A αὐτὸς καὶ υἱὸς καὶ θεὸς ὄντως ἐλέχθη. πῶς δὲ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, ἢ πῶς πρωτότοκος (1) πάσης τῆς κτίσεως, ἔχων τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ κληθέντας υἱοὺς καὶ θεούς; πῶς δὲ οἱ μέτοχοι πρῶτοι, οὐ μετέχουσι τοῦ λόγου; οὐκ ἔστιν ἀληθὴς (2) αὕτη ἡ δόξα, παρεύρεσίς ἐστι τῶν νῦν Ἰουδαϊζόντων. πῶς γὰρ ὅλως δύνανταί τινες ἐπιγνῶναι πατέρα τὸν θεόν; (3) οὔτε γὰρ υἱοθεσία γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ ἀληθινοῦ υἱοῦ, λέγοντος αὐτοῦ, „οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα, εἰμὴ ὁ „υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ." (4) πῶς δὲ καὶ θεοποίησις γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ λόγου, καὶ πρὸ αὐτοῦ, καίτοι λέγοντος αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν Ἰουδαίους, B „εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ „ἐγένετο;" εἰ δὲ πάντες ὅσοι υἱοί τε καὶ θεοὶ ἐκλήθησαν εἴτε ἐπὶ γῆς εἴτε ἐν οὐρανοῖς, διὰ τοῦ λόγου υἱοποιήθησαν καὶ ἐθεοποιήθησαν, αὐτὸς (5) δὲ ὁ υἱός ἐστιν ὁ λόγος· δῆλον ὅτι δι' αὐτοῦ μὲν οἱ πάντες, αὐτὸς δὲ πρὸ πάντων, μᾶλλον δὲ μόνος αὐτὸς ἀληθινὸς υἱὸς, καὶ μόνος ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ θεὸς ἀληθινός ἐστιν, οὐ μισθὸν ἀρετῆς ταῦτα λαβὼν, οὐδὲ ἄλλος ὢν παρὰ ταῦτα, ἀλλὰ φύσει κατ' οὐσίαν ὢν ταῦτα. (6) γέννημα γὰρ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ὑπάρχει, ὥστε μηδένα ἀμφιβάλλειν ὅτι καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἀτρέπτου πατρὸς ἄτρεπτός ἐστι καὶ ὁ λόγος. C

40. Τέως μὲν οὖν ταῖς περὶ τοῦ υἱοῦ ἐννοίαις χρώμενοι, ὥσπερ πρὸς τὰς ἀλόγους αὐτῶν ἐπινοίας, ὡς δέδωκεν (7) αὐτὸς ὁ κύριος, ἀπηντήσαμεν. καλὸν δὲ καὶ τὰ θεῖα λόγια παραθέσθαι λοιπὸν, ἵν' ἔτι καὶ (8) πλεῖον τοῦ μὲν υἱοῦ τὸ ἄτρεπτον ἀποδειχθῇ, καὶ ὁ ἀναλλοίωτος αὐτοῦ πατρικὴ φύσις, τούτων δὲ ἡ κακοφροσύνη. γράφων τοίνυν Φιλιππησίοις ὁ ἀπόστολός φησι, „τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑ„μῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ „ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἶσα „θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, D „ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑ„ρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμε„νος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· „διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ „ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι „Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ κα„ταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα (9) ἐξομολογήσηται, „ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός." τί τούτου λαμπρότερον καὶ ἀποδεικτικώτερον (10) γένοιτο ἄν; οὐ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων βελτίων γέγονεν· ἀλλὰ μᾶλλον E θεὸς ὑπάρχων (11) τὴν δούλου μορφὴν ἔλαβε, καὶ ἐν τῷ λαβεῖν, οὐκ ἐβελτιώθη, ἀλλ' ἐταπείνωσεν ἑαυτόν. ποῦ τοίνυν ἐν τούτῳ μισθὸς τῆς ἀρετῆς, ἢ ποία προκοπὴ καὶ βελτίωσις ἐν ταπεινώσει; εἰ γὰρ θεὸς ὢν, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐξ ὕψους καταβὰς λέγεται ὑψοῦσθαι, ποῦ ὑψοῦται θεὸς ὤν; δῆλον ὄντος πάλιν τούτου, (12) ὅτι τοῦ θεοῦ ὑψίστου ὄντος, ἐξ ἀνάγκης εἶναι δεῖ καὶ τὸν τούτου λόγον ὕψιστον. ποῦ οὖν πλεῖον εἶχεν ὑψωθῆναι ὁ ἐν τῷ πατρὶ ὢν, καὶ ὅμοιος κατὰ πάντα τοῦ πατρός; οὐκοῦν πάσης προσθήκης ἀπροσδεής ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν, ὡς ὑπονοοῦσιν οἱ Ἀρειανοί. εἰ γὰρ διὰ τὸ ὑψωθῆναι καταβέβηκεν (13) ὁ λόγος, F καὶ τοῦτο γέγραπται· τίς χρεία ἦν ὅλως καὶ ταπεινῶσαι ἑαυ-

(1) Sic Seguer. At alii & editi, πάσης κτίσεως, ἔχων τοὺς πρὸ αὐτοῦ. Ibid. omnes mſſ. υἱοὺς καὶ θεούς. Editi, υἱοὺς καὶ θεούς. Item ibid. Seguer. οἱ μετοχοὶ πρῶτοι.

(2) Sic Seguerian. At alii cum editis, αὕτη ἡ δόξα, παρεύρεσις.

(3) Seguerian. οὔτε ἡ υἱοθεσία. Paulopoſt idem, Reg. Goblerian. Felckm. 1. & 3. εἰ μὴ ὁ υἱός. Alii & editio Commel. εἰ ὁ υἱός. Ibid. Felck. 3. καὶ ᾧ ἂν αὐτὸς ἀποκαλύψῃ.

(4) Sic Seguer. & Reg. Alii & editi, πῶς δ' ἂν καί.

(5) Sic Seguer. At alii & editi δὲ ommittunt. Ibid. Seguer. & Reg. ὁ λόγος· δῆλον ὅτι. Habent item δῆλον ὅτι Baſil. Anglic. & Felck. 3. At alii & edit. Commel. ὁ λόγος καὶ δηλονότι. Mox Seguer. μᾶλλον δὲ μόνος αὐτός. Editi & alii, μᾶλλον δὲ αὐτός.

(6) Seguerian. ὢν ταῦτα, γέννημα τῆς τοῦ, &c. Idem mox & Reg. Anglican. & Baſilien. μηδὲ ἀμφιβάλλειν. Paulopoſt editio Commel. mendoſe habet, ἄτρεπτός ἐστι περὶ καὶ ὁ λόγος. Sed περὶ abeſt ab omnibus mſſ.

(7) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Alii vero & editi, δέδωκεν ὁ κύριος, αὐτοῖς. Ibid. Seguerian. ἀπηντήσαμεν.

(8) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. πλεῖον. Editi & alii, πλέον. Paulopoſt Seguer. τούτων τε ἡ κακοφροσύνη. γράφων τοίνυν Φιλιππησίοις.

(9) Seguer. Gobler. & Felckm. 1. ἐξομολογήσεται.

(10) Sic Seguer. Alii autem & editi, ἂν γένοιτο.

(11) Seguerian. τὸν δοῦλον. Editi, τὴν τοῦ δούλου.

(12) Sic Seguer. & Reg. Alii & editi, ὅτι καὶ τοῦ θεοῦ. Paulopoſt Seguer. ποῦ ἂν πλεῖον. Reg. πῶς ἂν εἶχεν, omiſſo πλεῖον.

(13) Goblerian. & Felc. 1. ὁ λόγος, ταῦτα γέγραπται. Paulopoſt Seguerian. ἵνα τοίνυν ζωοποιήσῃ λαβὼν ὁ τῆς χάριτος δοτήρ, omiſſis intermediis.

ταπεινοῦν, ἵνα αὐτὸ ζητήσῃ λαβεῖν ὅπερ εἶχε; ποίαν A δὲ καὶ χάριν ἔλαβεν ὁ τῆς χάριτος δοτήρ; ἢ πῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ ἀεὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ προσκυνούμενος; καὶ πρὶν γένηται γ' ἄνθρωπος, ἐπεκαλοῦντο οἱ ἅγιοι, „ὁ Θεὸς ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με. (1) καὶ πάλιν, οὗτοι ἐν ἅρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα·„ καὶ ὑπὸ μὲν τῶν πατριαρχῶν προσεκυνεῖτο· περὶ δὲ τῶν ἀγγέλων γέγραπται. „καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ.„

41. (2) Εἰ δὲ καὶ ὡς ψάλλει Δαβὶδ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, „πρὸ τοῦ ἡλίου διαμέ- B νει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης (3) εἰς γενεὰς γενεῶν·„ πῶς ἐλάμβανεν ὃ εἶχεν ἀεὶ, καὶ πρὶν λαβεῖν νῦν αὐτό; ἢ πῶς ὑψοῦται, ὁ καὶ πρὶν ὑψωθῆναι ὕψιστος ὤν; ἢ πῶς ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ καὶ πρὶν αὐτὸ νῦν λαβεῖν, ἀεὶ προσκυνούμενος; οὐκ ἔστιν αἴνιγμα, ἀλλὰ μυστήριον θεῖον· (4) „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος·„ δι' ἡμᾶς δὲ ὕστερον ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ τὸ λεγόμενον νῦν, ὑπερύψωσεν, οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου ὑψουμένην σημαίνει· ἦν γὰρ ἀεὶ καὶ ἔστιν ἴσα Θεῷ· ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητός ἐστιν ἡ ὕψωσις. οὐ C πρὶν γοῦν εἴρηται ταῦτα, εἰ μὴ ὅτε γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, ἵνα γένηται φανερὸν, ὅτι τὸ ἐταπείνωσε, (5) καὶ τὸ ὑπερύψωσεν, ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λέγεται· οὗ γάρ ἐστι τὸ ταπεινὸν, τούτου καὶ τὸ ὑψωθῆναι ἂν εἴη. καὶ εἰ διὰ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς τὸ ἐταπείνωσε γέγραπται, δῆλόν ἐστιν ὅτι καὶ τὸ ὑπερύψωσε δι' αὐτήν ἐστι. ταύτης γὰρ ἦν ἐνδεὴς ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ θανάτου. ἐπεὶ οὖν εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς, καὶ ἀθάνατος ὢν ὁ λόγος, ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, καὶ ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς (6) ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ τὸν θάνατον, ἵν' οὕτως ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τοῦ θανάτου προσενέγκῃ τῷ πατρί· διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἄν- D θρωπος δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν λέγεται (7) ὑπερυψοῦσθαι, ἵν' ὥσπερ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς (8) ἀπεθάνομεν ἐν Χριστῷ, οὕτως ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ πάλιν ἡμεῖς ὑπερυψωθῶμεν, ἔκ τε τῶν νεκρῶν ἐγειρόμενοι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνερχόμενοι, „ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, οὐκ εἰς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν.„ εἰ δὲ νῦν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, καίτοι καὶ (9) πρὸ τούτου καὶ ἀεὶ κύριος ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν οὐρανῶν· ὑπὲρ ἡμῶν ἄρα καὶ τὸ ὑψωθῆναι νῦν γέγραπται. καὶ ὥσπερ αὐτὸς πάντας ἁ- E γιάζων, λέγει πάλιν τῷ πατρὶ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἁγιάζειν, οὐχ ἵνα ἅγιος ὁ λόγος γένηται, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ ἁγιάσῃ πάντας ἡμᾶς. οὕτως ἄρα καὶ τὸ νῦν λεγόμενον, ὑπερύψωσεν αὐτὸν, οὐχ ἵνα αὐτὸς ὑψωθῇ· ὕψιστος γάρ ἐστιν· ἀλλ' ἵνα αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ἡμῶν δικαιοσύνη γένηται, ἡμεῖς δὲ ὑψωθῶμεν (10) ἐν αὐτῷ, καὶ εἰς τὰς πύλας εἰσέλθωμεν τῶν οὐρανῶν, ἃς αὐτὸς πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέῳξε, λεγόντων τῶν προτρεχόντων, „ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται F ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.„ καὶ οὐδὲ γὰρ ἐκ αὐτῷ ἦσαν αἱ πύλαι κεκλεισμέναι κυρίῳ καὶ ποιητῇ τῶν πάντων ὄντι, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ τοῦτο γέγραπται, οἷς

A humiliare, ut id quod jam habebat accipere mitteretur? Quam porro gratiam accepit ipſe gratiæ dator? Aut quomodo nomen, quo adoraretur, accepit is, qui ſemper ſuo nomine fuit adoratus, & quem, antequam factus eſſet homo, Sancti hiſce vocibus invocabant, *Deus in nomine tuo ſalvum me fac*: &, *hi in curribus & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei noſtri magnificabimur*. Eum ergo Patriarchæ adorabant. De Angelis quoque ſcriptum eſt, *Et adorent eum omnes Angeli Dei*. Pſal. 53. Pſal. 19. 8. Heb. 1. 6. Pſal. 96. 7.

41. Quod ſi, ut etiam canit David ſeptuageſi- B mo primo Pſalmo, *Ante ſolem permanet nomen ejus, & ante lunam in generationes generationum*: quomodo accepit quod ſemper habuit, ac priuſquam nunc illud ipſum acciperet? Vel quomodo exaltatur is, qui antequam exaltaretur erat altiſſimus? Aut quomodo datum eſt illi ut ab aliis adoraretur, qui etiam antequam hunc honorem nunc conſequeretur, adoratus ſemper eſt? Non eſt ænigma, ſed miſterium divinum: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: quod idem Verbum poſtea noſtri cauſa caro factum eſt. Itaque iſta dictio, Pſ. 71. 17. 5. Joan. 1.

exaltavit, non ſignificat naturam Verbi exaltatam C ſuiſſe; nam ſemper & fuit & eſt æqualis Deo: ſed humanæ naturæ exaltationem indicat. Igitur iſta non ante dicta ſunt quam ubi Verbum caro factum eſt, ut evidens eſſet has voces, *humiliavit* & *exaltavit* de ſola intelligi humanitate. Namque id ſolum quod humile eſt extolli poteſt. Quapropter ſi ob aſſumptam carnem ſcriptum eſt, *humiliavit*, clarum eſt vocem, *exaltavit*, de eadem eſſe intelligendam. Hoc enim honore indigebat homo, carne & morte humilis. Quoniam ergo ille qui Patris imago & immortale Verbum erat, ſervi formam induit, ac mortem in ſua D carne, ut homo, propter nos toleravit, ut ſeipſum hoc pacto pro nobis Patri per mortem offerret: hinc quoque, ut homo, propter nos & pro nobis dicitur exaltari, ut quemadmodum ejus morte omnes in Chriſto mortui ſumus: ita in ipſo Chriſto rurſus exaltaremur, cum nimirum a mortuis excitati in cælos aſcendemus, *quo præcurſor pro nobis introivit Jeſus: non enim in exemplaria verorum, ſed in ipſum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis*. Si porro nunc pro nobis in ipſum cælum ingreſſus eſt Chriſtus, quamvis etiam antea & ſemper Dominus & opifex eſſet cælorum: igitur nunc quoque eum pro E nobis exaltari ſcriptum eſt. Inſuper quemadmodum ipſe qui omnes ſanctificat, ſeipſum pro nobis Patri ſanctificare dicit, non ſane ut Verbum ſanctum fiat, ſed ut ipſe in ſeipſo nos omnes ſanctos reddat: ita pariter his verbis, *exaltavit eum*, non intelligendum eſt eum exaltari; (nam altiſſimus eſt) ſed is eſt ſenſus, ut videlicet ille quidem pro nobis juſtitia fieret, nos autem in ipſo exaltaremur, & cælorum ingrederemur januas, quas ipſe rurſus pro nobis aperuit, dicentibus his qui præcurrebant: *Tollite portas, principes, veſtras, F & elevamini portæ æternæ, & introibit rex gloriæ*. Siquidem non hic intelligendum eſt, clauſas ei fuiſſe portas, qui omnium Dominus & effector erat. Verum id etiam propter nos ſcriptum eſt, quibus para- Natura divina in Chriſto exaltata non fuit, sed humana. Hebr. 6. 20. Ibid. 9. 24. Pſal. 23. 7.

(1) Gobler. & Felc. 1. καὶ, οὗτοι ἐν ἅρμασι. Mox mſſ. omnes Θεοῦ ἡμῶν. Editio Commel. Θεοῦ ὑμῶν, mendoſe.
(2) Gobler. & Felc. 1. ἄγγελοι Θεοῦ. ἢ Δαβὶδ λέγει· πρὸ τοῦ ἡλίου.
(3) Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 5. omittunt εἰς ante γενεὰς, ubi Seguer. & Reg. γενεᾶς. Ibid. Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. πῶς ἐλάμβανε. Felc. 5. πῶς ἔλαβε. Alii & editi, πῶς ἂν ἐλάμβανε. Paulopoſt Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. ὁ καὶ πρὶν ὑψωθῆναι. Editi & alii, ὁ πρὶν ὑψωθῆναι.
(4) Seguer. ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν. Mox idem, Gobler. & Felc. 1. δι' ἡμᾶς δὲ ὕστερον ὕστερος ὁ λόγος. Reg. δι' ἡμᾶς ὕστερον ὕστερος ὁ λόγος. Alii & editi, δι' ἡμᾶς ὕστερον ὁ λόγος.

(5) Seguer. Gobler. & Felc. 1. καὶ ὑπερύψωσε. Ibid. Gobler. & Felc. 1. ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου.
(6) Sic Seguer. Reg. Gobl. Anglic. & Felc. 1. At ab aliis & editis abeſt, ὡς ἄνθρωπος.
(7) Seguer. λέγεται ὑπερυψοῦσθαι. Editi & alii, λέγεται καὶ ὑπερυψοῦσθαι.
(8) In Baſili. deletum eſt ἀπεθάνομεν, proque eo factum, ἐζωοποιήθημεν.
(9) Seguer. πρὸ τούτου κύριος καὶ δημιουργός. Mox idem, τὸ ὑπερυψοῦσθαι συγγέγραπται.
(10) Seguer. ἐν αὐτῷ. Alii & editio Commel. ἐν ἑαυτῷ. Seguer. ibid. εἰς omittit. Paulopoſt Reg. Anglican. & Felc. 5. ἀνῴξε. Ceteri & edit. ἀνέῳξε.

paradiſi janua erat occluſa. Unde humano more, propter carnem quam geſtabat, de illo dicitur: *Tollite portas*: &, *introibit*, velut nempe homine introeunte. Rurſus vero quia Verbum Deus eſt, de eodem divine dicitur Dominum eum & regem gloriæ eſſe. Hanc autem noſtram exaltationem Spiritus ſanctus pſalmo octogeſimo
Pſal. 88.17. octavo his verbis prædicit, *Et in juſtitia tua exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es*. Si porro Filius juſtitia eſt: non ergo ille exaltatione opus habet, ſed nos ſumus qui in juſtitia exaltamur, quæ nempe ipſe eſt.

42. Illa ſimiliter verba, *donavit illi*, non propter ipſum Verbum ſcripta ſunt. Nam antequam homo fieret, ab Angelis ab omnibuſque rebus creatis ſecundum paternam proprietatem adorabatur, uti diximus. Verum illud de illo propter nos & pro nobis dictum eſt. Quemadmodum enim ut homo mortuus eſt & exaltatus: ſic quatenus homo accipere dicitur quod ſemper, ut Deus, habuit, ut ſcilicet hujuſmodi etiam data gratia ad nos uſque pertingeret. Nec enim Verbum carne aſſumta diminutum eſt, ut quæreret accipiendam gratiam: ſed potius divinum reddidit quod induit, eoque humanum genus munifice locupletavit. Ut enim quatenus Dei Verbum, & in forma Dei erat, ſemper fuit adoratum: ita idem etiam quatenus homo factus & vocatus JESUS, univerſas res creatas ſub pedibus ſubjectas habet, omneſque in hoc nomine ipſi flectunt genua, confitenturque non ignominioſum ejus divinitati, ſed gloriosum Deo Patri eſſe, quod Verbum caro factum ſit, & mortem carne ſubierit. Patris ſcilicet gloria eſt, factum & poſtea perditum reperiri hominem, mortuumque revocari ad vitam, ac templum Dei fieri. Cum enim cæli poteſtates, Angeli & Archangeli qui Dominum ſemper adoravere, nunc eum in nomine JESU adorent, noſtra profecto gratia & gloria eſt, quod etiam homo factus Dei Filius adoretur: nec virtutibus cæleſtibus mirum videbitur, cum nos omnes, qui ejuſdem ac ille naturæ corpora habemus, in ſuam regionem viderint introduci. Quod utique aliter non contigiſſet, niſi ille qui in forma Dei erat, formam ſervi aſſumſiſſet, ſeque adeo humiliaſſet, ut corpus ſuum mortem pati permiſerit.

Deo Patri glorioſum eſt, quod Verbum caro factum ſit, mortemque obierit.

Niſi formam ſervi aſſumſiſſet Dei Filius, in cælos introduci non potuiſſemus.

43. En ergo quod per crucem ſtultitia Dei eſſe hominibus videbatur, omnibus factum eſt honoratius. In ipſa ſiquidem poſita eſt noſtra reſurrectio: nec Iſrael ſolum ſed etiam omnes gentes jam, uti Propheta vaticinatus eſt, ſua deſerunt idola, verumque Deum Chriſti patrem agnoſcunt. Dæmonum quoque diſſolutæ præſtigiæ ſunt, ſoluſque verus Deus in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti adoratur. Quod autem Dominus etiam aſſumto corpore & vocatus JESUS adoratur creditur-

A ἦν ἡ θύρα κεκλεισμένη τοῦ παραδείσου. διὸ καὶ ἀνθρωπίνως μὲν, δι' ἣν ἐφόρει σάρκα, λέγεται περὶ (1) αὐτοῦ τὸ, ἄρατε πύλας· καὶ τὸ, εἰσελεύσεται, ὡς ἀνθρώπου εἰσερχομένου· θεϊκῶς δὲ πάλιν περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἐπειδὴ (2) καὶ θεός ἐστιν ὁ λόγος, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ κύριος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τὴν δὲ τοιαύτην εἰς ἡμᾶς γενομένην ὕψωσιν προανεφώνει τὸ πνεῦμα ἐν ὀγδοηκοστῷ, ὀγδόῳ ψαλμῷ λέγον· „ καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται, ὅτι (3) „ τὸ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ. „ εἰ δὲ δικαιοσύνη ἐστὶν ὁ υἱὸς, οὐκ ἄρα αὐτὸς (4) ἐστιν ὡς χρῄζων ὑψούμενος, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν τῇ δικαιο-B σύνῃ ὑψούμενοι, ἥτις ἐστὶν αὐτός.

42. Καὶ γὰρ καὶ τὸ, ἐχαρίσατο αὐτῷ, οὐ δι' αὐτὸν τὸν λόγον γέγραπται· ἦν γὰρ πάλιν, καὶ πρὶν ἄνθρωπος γένηται, προσκυνούμενος, ὥσπερ (5) εἴπομεν, ὑπό τε τῶν ἀγγέλων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως κατὰ τὴν πατρικὴν ἰδιότητα· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τοῦτο πάλιν περὶ αὐτοῦ (6) γέγραπται. ὥσπερ γὰρ, ὡς ἄνθρωπος, ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑψώθη· οὕτως, ὡς ἄνθρωπος, λέγεται λαμβάνειν ὅπερ εἶχεν ἀεὶ ὡς θεὸς, ἵνα εἰς ἡμᾶς φθάσῃ καὶ ἡ τοιαύτη δοθεῖσα χάρις. οὐ γὰρ ἠλαττώθη ὁ λόγος σῶμα λαβὼν, ἵνα καὶ χάριν ζητήσῃ λαβεῖν, ἀλλὰ C μᾶλλον καὶ ἐθεοποίησεν ὅπερ ἐνεδύσατο, καὶ πλέον ἐχαρίσατο τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τοῦτο. (7) ὥσπερ γὰρ ἀεὶ προσκυνούμενος λόγος ὢν καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων· οὕτως ὁ αὐτὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, κληθείς τε Ἰησοῦς, οὐδὲν ἧττον ἔχει πᾶσαν (8) ὑπὸ πόδας τὴν κτίσιν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ τὰ γόνατα κάμπτουσαν αὐτῷ, καὶ ἐξομολογουμένην ὅτι καὶ τὸ γενέσθαι σάρκα τὸν λόγον, καὶ θάνατον ὑπομεῖναι σαρκὶ, οὐκ ἐπ' ἀδοξίᾳ τῆς θεότητος (9) αὐτοῦ γέγονεν, ἀλλ' εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. δόξα δὲ πατρός ἐστι τὸ γενόμενον ἄνθρωπον καὶ ἀπολόμενον εὑρεθῆναι, καὶ νεκρωθέντα ζωοποιηθῆναι, καὶ ναὸν γενέσθαι θεοῦ. καὶ γὰρ καὶ τῶν (10) ἐν D οὐρανοῖς δυνάμεων, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων, ἀεὶ μὲν προσκυνούντων αὐτὸν, προσκυνούντων δὲ καὶ νῦν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ τὸν κύριον, ἡμῶν ἐστιν (11) αὕτη ἡ χάρις καὶ ὑπερύψωσις, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, προσκυνεῖται ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, καὶ οὐ ξενισθήσονται αἱ (12) οὐράνιαι δυνάμεις βλέπουσαι τοὺς συσσώμους αὐτοῦ πάντας ἡμᾶς εἰσαγομένους εἰς τοὺς χώρους αὐτῶν. ἄλλως δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει τοῦτο, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων εἰλήφει δούλου μορφὴν, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, μέχρι θανάτου συγχωρήσας φθάσαι τὸ σῶμα.

43. Ἰδοὺ γοῦν τὸ νομιζόμενον παρ' ἀνθρώποις E μωρὸν τοῦ θεοῦ διὰ τὸν σταυρὸν, γέγονε πάντων (13) ὀνομαστότερον. ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις ἡμῶν ἐν αὐτῷ ἀπόκειται· οὐκέτι δὲ μόνος ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη λοιπὸν, ὡς προείρηκεν ὁ προφήτης, τὰ μὲν εἴδωλα (14) ἑαυτῶν καταλιμπάνουσι, τὸν δὲ ἀληθινὸν θεὸν τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα ἐπιγινώσκουσι, καὶ ἡ μὲν τῶν δαιμόνων φαντασία κατήργηται, μόνος δὲ ὁ ὄντως θεὸς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσκυνεῖται. τὸ δὲ καὶ (15) ἐν σώματι γενόμενον τὸν κύριον καὶ κληθέντα Ἰησοῦν προσκυνεῖσθαι,

πιστεύ-

(1) Felc. 3. περὶ ἑαυτοῦ. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 2. omittunt πύλας, & præterea Seguer. ſic habet, καὶ εἰσελεύσεται, omiſſo τό.

(2) Sic Seguer. Reg. Baſil. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, καὶ ὁ θεός. Paulopoſt Seguer. καὶ ὁ βασιλεύς. Editi & alii, καὶ βασιλεύς. Mox Seguer. Gobler. Felc. 2. γενομένην ὕψωσιν. Alii & editi, λεγομένην ὕψωσιν. Ibid. Gobler. & Felc. 1. ὕψωσιν ὁ Δαβὶδ προανεφώνει ὀγδοηκοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ λέγων· ἐν τῷ, &c.

(3) Sic Seguer. ut habetur in Græco Scripturæ contextu. In aliis & editis τό deeſt.

(4) Seguer. ὅτι ὁ λόγος ὤν. Mox idem, οἱ ἐν τῷ δικαιοσύνῃ. Ceteri & editi ἐν omittunt. Mox item Seguer. καὶ γὰρ καὶ τό. Editi & alii, καὶ γὰρ τό.

(5) Reg. & Felc. 3. εἴπαμεν, & mox, πάσης κτίσεως.

(6) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 2. At alii & editi, ἔγραπται. Mox ὁ Χριστὸς abeſt a Seguer. qui ibid. cum Baſil. & Felc. 3. & Regio, ὑπερυψώθη.

(7) Seguer. ὡς γάρ.

(8) Seguer. Gobler. & Felc. 1. omittunt ὑπὸ πόδα.

(9) Seguer. θεότητος τοῦτο γέγονεν. Mox idem & Reg. γενόμενον ἄνθρωπον. Ab aliis & edit. abeſt ἄνθρωπον.

(10) Seguer. ἐν οὐρανῷ. Ibid. Gobler. & Felc. 1. καὶ γὰρ τῶν ἐν οὐρανοῖς.

(11) Seguer. αὕτη χάρις. Mox Gobler. & Felc. 1. ὅτι ἄνθρωπος γενόμενος.

(12) Seguer. αἱ οὐράνιοι. Editi & alii, αἱ οὐράνιαι. Paulopoſt Seguer. Gobler. & Felc. 1. εἰς τοὺς χώρους αὐτῶν. Alii & editio Commel. εἰς τοὺς χώρους ἑαυτῶν.

(13) Seguer. Gobler. & Felc. 1. ὀνομαστότερον. Alii & editi, τιμιώτερον. Ibid. Gobler. & Felc. 1. ἡ γὰρ ἀνάστασις. Seguer. Ibid. ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις ἡμῖν, & paulopoſt, οὐκέτι δὲ μόνον.

(14) Seguer. ἑαυτῶν Reg. αὐτῶν. Alii & editio Commel. αὐτῶν.

(15) Sic Seguer. & Reg. Goblerian. item & Felc. 1. habent γενόμενον. Alii & editi, ἐν τῷ σώματι γενέσθαι τὸν κύριον.

πιστεύεσθαί τε αὐτὸν υἱὸν Θεοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ ἐπιγινώσκεσθαι τὸν πατέρα, δῆλον ἂν ἦν, καθάπερ εἴρηται, ὅτι οὐχ ὁ λόγος, ᾗ λόγος ἐστὶν, ἔλαβε τὴν τοιαύτην χάριν, ἀλλ' ἡμεῖς. (1) διὰ γὰρ τὴν πρὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ συγγένειαν ναὸς Θεοῦ γεγόναμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ υἱοὶ Θεοῦ λοιπὸν πεποιήμεθα, ὥστε καὶ ἐν ἡμῖν ἤδη προσκυνεῖσθαι τὸν κύριον, καὶ τοὺς ὁρῶντας ἀπαγγέλλειν, ὡς ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν, ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς ἐστί· (2) καθάπερ καὶ ὁ Ἰωάννης ἐν μὲν τῷ εὐαγγελίῳ φησίν· „ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς „ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ „γράφει, ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι μένει, ἐν ἡμῖν, „ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν.„ γνώρισμα δέ ἐστι καὶ τοῦτο τῆς εἰς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ γενομένης ἀγαθότητος, ὅτι ἡμεῖς μὲν ὑψώθημεν διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι τὸν ὕψιστον κύριον, καὶ δι' ἡμᾶς ἡ χάρις δίδοται, διὰ τὸ (3) γενέσθαι ὡς ἡμᾶς ἄνθρωπον τὸν χορηγοῦντα τὴν χάριν κύριον. αὐτὸς δὲ ὁ σωτὴρ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ἐν τῷ λαβεῖν τὸ ταπεινὸν ἡμῶν σῶμα· δούλου τε μορφὴν ἔλαβεν, ἐνδυσάμενος τὴν δουλωθεῖσαν σάρκα τῇ ἁμαρτίᾳ. καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν παρ' ἡμῶν εἰς βελτίωσιν (4) ἔσχηκεν· ἀνενδεὴς γάρ ἐστι καὶ πλήρης ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος· ἡμεῖς δὲ παρ' αὐτοῦ μᾶλλον ἐβελτιώθημεν. αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ φῶς, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. καὶ μάτην ἐπερείδονται οἱ Ἀρειανοὶ τῷ, διὸ, συνδέσμῳ, διὰ τὸ λέγειν τὸν Παῦλον, „διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν „ὑπερύψωσεν.„ (5) οὐ γὰρ ἆθλον ἀρετῆς, οὐδὲ βελτίωσιν προκοπῆς αὐτοῦ σημαίνων ἔλεγεν, ἀλλὰ τὸ αἴτιον τῆς εἰς ἡμᾶς γενομένης ὑψώσεως. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἢ τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ (6) ὑπάρχοντα, καὶ εὐγενοῦς πατρὸς υἱὸν, ταπεινῶσαι ἑαυτὸν καὶ δοῦλον ἀνθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενέσθαι; εἰ γὰρ μὴ ἄνθρωπος ὁ κύριος ἐγεγόνει, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀπὸ ἁμαρτιῶν λυτρωθέντες ἐκ νεκρῶν ἀνέστημεν· ἀλλ' ἐμένομεν ὑπὸ γῆν νεκροί. οὐδ' ἂν ὑψώθημεν εἰς οὐρανούς· ἀλλ' ἐκείμεθα ἐν τῷ ᾅδῃ. δι' ἡμᾶς ἄρα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὸ λεγόμενον, ὑπερύψωσε, καὶ, ἐχαρίσατο.

44. Τοιαύτην μὲν οὖν ἡγοῦμαι τὴν διάνοιαν τοῦ ῥητοῦ καὶ μάλα ἐκκλησιαστικὴν οὖσαν. καὶ ἑτέρως δὲ ὅμως τις ἐπιχειρήσειεν εἰς τὸ ῥητὸν, ἐκ παραλλήλου λέγων τὰ αὐτά· ὅτι οὐ τὸν λόγον αὐτὸν, ᾗ λόγος ἐστὶν, ὑψοῦσθαι σημαίνει· ἔστι γὰρ, ὡς προείρηται (7) μικρῷ πρόσθεν, ὕψιστος καὶ ὅμοιος ὢν τῷ πατρί· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ, τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεώς ἐστι δηλωτικὸν τὸ ῥητόν. λέγων γοῦν, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, εὐθὺς ἐπήγαγε τὸ, διὸ αὐτὸν ὑπερύψωσε· δεῖξαι θέλων ὅτι, εἰ καὶ ὡς ἄνθρωπος λέγεται τεθνηκέναι, ἀλλ' ὡς ζωὴ ὢν ὑψώθη τῇ ἀναστάσει. ὁ γὰρ καταβὰς, αὐτός ἐστι (8) καὶ ὁ ἀναβάς. κατέβη γὰρ σωματικῶς, ἀνέστη δὲ ὅτι Θεὸς ἦν αὐτὸς ἐν σώματι. καὶ τοῦτο πάλιν ἐστὶν ὃ χάριν ἐπήγαγε (9) τῇ διανοίᾳ ταύτῃ τὸν, διὸ, σύνδεσμον, οὐ μισθὸν ἀρετῆς οὐδὲ προκοπῆς, ἀλλ' αἰτίας δηλωτικὸν, δι' ἣν ἡ ἀνάστασις γέγονε· καὶ δι' ἣν αἰτίαν οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπὸ Ἀδὰμ (10) καὶ μέχρι νῦν ἀπέθανον καὶ ἔμειναν νεκροὶ, οὗτος δὲ μόνος ὁλόκληρος ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. ἡ δὲ αἰτία αὕτη ἐστὶν, ἣν αὐτὸς προείρηκεν, ὅτι Θεὸς ὢν, ἄνθρωπος γέγονεν. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι μόνον ἐξ Ἀδὰμ

A crediturque Filius Dei, ac per ipſum Pater cognoſcitur; id aperte indicat, uti diximus, non Verbum, quatenus Verbum, ſed nos hujuſmodi gratiam accepiſſe. Nam propter noſtram cum ejus corpore cognationem nos quoque Dei templum effecti ſumus jamque filiorum Dei obtinuimus dignitatem: adeo ut etiam in nobis jam Dominus adoretur, & ſpectantes pronuntient, ut ait Apoſtolus, quod vere Deus in illis ſit. Idipſum quoque Joannes in Euangelio ita declarat, *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*: itemque in epiſtola, ubi hæc ſcribit, *In hoc ſcimus, quia manet in nobis*, ex B *ſpiritu ejus quem dedit nobis*. Id ſane argumentum eſt ejus in nos benignitatis, quod nos ob altiſſimum Dominum, qui in nobis eſt, exaltati fuimus, ac propter nos data fuit gratia, eo quod Dominus gratiæ largitor, homo noſtri ſimilis ſit effectus. Ceterum ipſe Salvator ſeipſum humiliavit, cum noſtrum humile corpus accepit: ſervique formam induit, cum carnem, quæ peccato mancipata erat, aſſumſit. Nihil autem ipſe quo melior fieret, a nobis habuit: ſiquidem nulla re indiget ſed plenum & perfectum eſt Dei Verbum. Verum nos ille potius effecit meliores. Nam ipſe lux eſt quæ illuminat o- C mnem hominem venientem in mundum. Fruſtra porro Ariani conjunctione *idcirco* nituntur, ubi nimirum ait Paulus: *Idcirco & Deus exaltavit illum*. Nec enim hiſce verbis præmium virtutis vel incrementum in melius ſignificavit, ſed noſtri cauſa factam exaltationem. Quid vero illud aliud eſt, quam eum, qui in forma Dei erat, nobiliſſimique Patris Filium, ſeipſum humiliaſſe, & noſtri vice ac propter nos ſervum eſſe factum? Niſi enim Dominus homo fuiſſet factus, numquam nos a peccatis redimi vel a mortuis excitari potuiſſemus, ſed mortui ſub terram remanſiſſemus, neque unquam in cælos fuiſſemus D evecti, ſed in inferis jacuiſſemus. Itaque propter nos & pro nobis illud dictum eſt, *exaltavit & donavit*.

1. Cor. 14. 25.

Joan. 1. 12.

1. Joan. 3. 25.

Joan. 1. 9.

Niſi Dominus homo fuiſſet factus, nec a peccatis redimi nec a morte ad vitam potuiſſemus revocari.

44. Hunc ego ſenſum hujus loci eſſe, eumdemque maxime eccleſiaſticum arbitror. Alio tamen modo ſed pari ſententia idem ita licet interpretari, ut nempe illis verbis non indicetur Verbum ipſum, quatenus eſt Verbum, exaltari: nam, ut paulo ante eſt dictum, altiſſimum ſimileque Patris eſt. Verum hujuſmodi dicto reſurrectio a mortuis ſignificatur propter humanam ab eo aſſumtam naturam. Hinc poſtquam dixit, *humiliavit* E *ſemetipſum uſque ad mortem*, ſtatim addidit, *idcirco exaltavit*: quibus utique verbis vult oſtendere eum, quamvis quatenus homo eſt, mortuus eſſe dicitur, at quatenus eſt vita, reſurrectione exaltatum fuiſſe: nam *qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit*. Siquidem corpore deſcendit: reſurrexit vero quia ipſe Deus erat in corpore: hæcque rurſus cauſa eſt, cur eo ſenſu conjunctionem, *idcirco*, adhibuerit, quæ nec virtutis nec incrementi alicujus mercedem indicaret, ſed cauſam declararet, propter quam facta eſt reſurrectio, & quare alii quidem homines ab Adam ad hoc uſque tempus mortem obierint, mortui- F que manſerint, ſolus vero ille integer ex mortuis reſurrexerit. Hæc autem cauſa illa eſt, quam ipſe prius nos docuit, quod ſcilicet cum Deus eſſet, homo factus eſt. Nam ceteri quidem omnes puri homines ex Adam ex-

Philip. 2. 8.

Epheſ. 4. 10.

(1) Gobler. & Felc. 1. διὰ τὴν πρὸς, &c.
(2) Sic Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. & Baſil. Anglic. & Felc. 5. καθάπερ καὶ Ἰωάννης. Editio Commel. καθάπερ ὁ Ἰωάννης. Ibidem μὲν & paulopoſt γράφει abeſt a Gobler. & Felc. 1.
(3) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. ut & legit Nannius. Ceteri & editi, χαρίζεσθαι δι' ἡμᾶς.
(4) Seguer. ἔσχεν.
(5) Seguer. οὐδὲ γὰρ ἆθλον ἀρετῆς .... ἦν. Idem paulopoſt, τῆς εἰς ἡμᾶς γεγενημένης ὑψώσεως.
(6) Seguer. ὄντα. Idem & Gobler. & Felc. 1. καὶ εὐγενῆ πατρὸς υἱὸν, ut & Nannius legit. Alii & editio Commel. καὶ ἐν ὁμοιώσει πατρὸς υἱόν.
(7) μικρῷ πρόσθεν abeſt a Gobl. & Felc. 1. Ibid. Seguer. & Reg. ὕψιστος ὅμοιος ὢν τῷ. Gobl. item & Felc. 1. ὢν addunt. Editi aliique ὕψιστος καὶ ὅμοιος τῷ πατρί.
(8) Felc. 5. καὶ ἀναστάς. Ibidem Baſilienſ. κατέβη σωματικῶς, ἀνέστη δὲ ὡς Θεὸς, ὅτι ὁ Θεὸς. Alii vero & editio Commel. ἀνέστη δὲ ὅτι Θεὸς. γὰρ autem alii omnes & mſſ. & editi poſt κατέβη habent.
(9) Seg. καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ ταύτῃ. Idem paulopoſt δι' ἣν ἀνάστασις.
(10) Seguer. καὶ omittit.

orti, mortui ſunt, & mors adverſus illos regnavit: iſte vero ſecundus homo e cælo eſt; 1. Cor. 15. 47. nam *Verbum caro factum eſt*. Qui homo e cælo & cæleſtis eſſe dicitur, quia Verbum e cælo deſcendit: quæ cauſa eſt cur mortis imperio ſubjectus non fuerit. Quamvis enim ſeipſum adeo humiliavit ut corpus ſuum permiſerit mori, quia mori poterat: attamen idem e terra exaltatum eſt, quia in eo corpore Filius Dei erat. Quocirca quod hic dicitur, *Idcirco & Deus illum exaltavit*, videtur ſimile eſſe illius loci Actorum, Actor. 2. 24. ubi ait Petrus: *Quem Deus ſuſcitavit, ſolutis doloribus mortis, quatenus impoſſibile erat teneri* Philip. 2. 6. *illum ab ea*. Ut enim Paulus ſcribit, Quia cum in forma Dei eſſet, factus eſt homo, & humiliavit ſemetipſum uſque ad mortem, idcirco & Deus exaltavit illum: ſic etiam a Petro Actor. 2. 22. dicitur, Quia cum Deus eſſet, factus eſt homo, ipſumque Deum eſſe, ſigna & prodigia videntibus oſtenderunt, idcirco a morte teneri ille non potuit. Id profecto præſtare homo non poterat, cum mors hominum ſit propria. Quapropter Verbum, quod Deus erat, caro factum eſt, ut carne moriens, vitam omnibus virtute ſua redderet.

45. Quoniam autem ipſe exaltatus eſſe, & Deus illi donaſſe dicitur, idque putant hæretici eſſe defectum & paſſionem naturæ Verbi: neceſſe quoque eſt qua ra- Ephef. 4. 9. tione hæc ſint intelligenda explanare. Nempe ipſe ex inferioribus terræ partibus exaltatus eſſe dicitur, quia mors dicitur quoque ejus eſſe. Utrumque porro ejus eſſe dicitur, quoniam illius non autem alius erat corpus quod a mortuis excitatum, & in cælos eſt ſublatum. Quia ergo illud corpus ad ipſum pertinet, neque Verbum extra idem eſt, jure merito exaltato corpore, ipſe, ut homo, propter corpus dicitur exaltari. Itaque ſi homo non eſt factus, fas non ſit iſta de illo dici. Sed ſi Verbum caro factum eſt, neceſſe eſt ejus & reſurrectionem & exaltationem tamquam de homine dici, tum ut mors, quæ ejus eſſe dicitur, ſit peccati hominum pretium, & mortis deſtructio: tum ut reſurrectio exaltatiove firma per ipſum in nobis perſeveret. De utroque autem dixit, *Deus illum exaltavit*, &, *Deus illi donavit*, ut hinc etiam oſtenderet non Patrem factum eſſe carnem, ſed ejus Verbum hominem factum eſſe, ab eoque humanitus accipere & exaltari, ut jam eſt dictum. Conſtat autem, nec id in dubium vocari poteſt, Ea quæ dat Pater, dat per Filium. ea quæ dat Pater, per Filium dare. Quocirca illud profecto ſingulare planeque admirabile eſt, quod gratiam quam Filius, Patre donante, aliis impertit, ipſe dicitur accipere, & exaltatione quam idem Filius, Patre item exaltante, perficit, ipſe quoque exaltatur. Ille nimirum qui Dei filius erat, hominis quoque filius eſt factus, atque ut Verbum, Patre dante dat omnia: nam omnia, quæ facit & dat Pater, per ipſum facit & præbet. Idem vero ut filius hominis, ea, quæ ipſe dat, humanitus

A ὄντες ἀπέθανον, καὶ τὸν θάνατον εἶχον βασιλεύοντα κατ' αὐτῶν· οὗτος δὲ ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ ἐστιν· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ λέγεται (1) ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπουράνιος, διὰ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι τὸν λόγον· διὸ οὐδὲ κρατεῖται ὑπὸ τοῦ θανάτου. εἰ γὰρ καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, συγχωρήσας μέχρι θανάτου φθάσαι τὸ (2) ἴδιον ἑαυτοῦ σῶμα, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ δεκτικὸν θανάτου· ἀλλ' ἐκ γῆς ὑπερυψοῦτο, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν σώματι υἱὸν τοῦ θεοῦ. Ἴσον γοῦν ἐστι τὸ ἐνταῦθα λεγόμενον· „Διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν „ὑπερύψωσε· τῷ λεγομένῳ ἐν ταῖς πράξεσι (3) „παρὰ τοῦ Πέτρου, ὃν ὁ θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠ- B „δῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖ- „σθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ.„ ὡς γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ γέγραπται· ἐπειδὴ ἐν μορφῇ θεοῦ ὢν, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, διὸ καὶ ὁ θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτόν· (4) οὕτως καὶ παρὰ τοῦ Πέτρου λέγεται· ὅτι ἐπειδὴ θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, τὰ δὲ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα ἀπέδειξεν αὐτὸν καὶ τοῖς ὁρῶσι θεόν· διὰ τοῦτο δυνατὸν οὐκ ἦν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου. ἀνθρώπῳ δὲ δυνατὸν οὐκ ἦν τοῦτο κατορθῶσαι· ἴδιον (5) γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὁ θάνατος· διὰ τοῦτο θεὸς ὢν ὁ λόγος γέγονε σὰρξ, ἵνα θανατωθεὶς σαρκὶ, ζωοποιήσῃ πάντας τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει.

C 45. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς λέγεται ὑψοῦσθαι, καὶ ὅτι ὁ θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο, καὶ νομίζουσιν οἱ αἱρετικοὶ ἐλάττωμα εἶναι (6) ἢ πάθος τῆς τοῦ λόγου οὐσίας, ἀναγκαῖον εἰπεῖν πῶς καὶ ταῦτα λέγεται. ὑψοῦσθαι γὰρ λέγεται αὐτὸς ἀπὸ τῶν κατωτέρων μερῶν τῆς γῆς, ἐπεὶ καὶ αὐτοῦ λέγεται ὁ θάνατος εἶναι. αὐτοῦ δὲ λέγεται ἀμφότερα, ἐπειδὴ (7) αὐτοῦ ἦν, καὶ οὐχ ἑτέρου σῶμα τὸ ὑψωθὲν ἀπό τε τῶν νεκρῶν καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθέν. αὐτοῦ δὲ πάλιν ὄντος τοῦ σώματος, καὶ οὐκ ὄντος ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ D λόγου, εἰκότως ὑψουμένου τοῦ (8) σώματος, αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος, διὰ τὸ σῶμα ὑψοῦσθαι λέγεται. εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος, μὴ λεγέσθω περὶ αὐτοῦ ταῦτα. εἰ δὲ ὁ λόγος γέγονε σὰρξ, ἀνάγκη ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγεσθαι αὐτοῦ τήν τε ἀνάστασιν καὶ τὴν ὕψωσιν, (9) ἵν' ὁ μὲν θάνατος λεγόμενος αὐτοῦ, λύτρον ᾖ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας καὶ κατάργησις τοῦ θανάτου· ἡ δὲ ἀνάστασις καὶ ἡ ὕψωσις, βεβαία δι' αὐτὸν εἰς ἡμᾶς (10) διαμένῃ. ἐπ' ἀμφοτέρων δὲ εἴρηκεν, „ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ, ὁ θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο,„ ἵνα καὶ ἐν τούτῳ (11) δείξῃ πάλιν ὅτι μὴ ὁ πατήρ E ἐστιν ὁ γενόμενος σὰρξ, ἀλλ' ὁ τούτου λόγος ἐστὶν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος, ὁ λαμβάνων ἀνθρωπίνως παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ ὑψούμενος παρ' αὐτοῦ, ὥσπερ εἴρηται. Δῆλον δὲ, καὶ οὐκ ἂν (12) ἀμφιβάλοι τις, ὅτι ἃ δίδωσιν ὁ πατὴρ, διὰ τοῦ υἱοῦ δίδωσι. καὶ ἔστι παράδοξον καὶ ἐκπλῆξαι δυνάμενον ἀληθῶς· ἣν γὰρ δίδωσιν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς χάριν, ταύτην αὐτὸς ὁ υἱὸς λέγεται δέχεσθαι· καὶ τὴν ὕψωσιν, ἣν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖ, ταύτην ὡς αὐτὸς ὑψούμενός ἐστιν ὁ υἱός. αὐτὸς γὰρ ὁ ὢν F (13) τοῦ θεοῦ υἱὸς, αὐτὸς γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ ὡς μὲν λόγος, τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς δίδωσι· πάντα γὰρ, ἃ ποιεῖ καὶ δίδωσιν ὁ πατὴρ, δι' αὐτοῦ ποιεῖται καὶ παρέχει· ὡς δὲ υἱὸς ἀνθρώπου, αὐτὸς ἀνθρωπίνως λέγε-

(1) Seguer. λέγεται ὅτι ὁ τοιοῦτος.
(2) ἴδιον abeſt a Seguer. Paulopoſt idem, Gobler. & Folc. 1. διὰ τὸ εἶναι υἱὸν ἐν σώματι. Alii & editi, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν σώματι.
(3) Seguer. παρὰ τοῦ Πέτρου. Editi & alii, παρὰ Πέτρῳ.
(4) Seguer. οὕτως καὶ παρὰ τοῦ, &c. Ceteri & editi, οὕτω, παρὰ τοῦ, &c. Ibidem Seguer. Reg. Gobler. Folc. 1. & 5. ἐπειδὴ θεὸς. Alii & editi, ἐπειδὴν θεὸς. Paulopoſt Seguerian. Gobler. & Folc. 1. ἀπέδειξεν αὐτῷ καὶ τοῖς. Ceteri & editi, ἀπέδειξεν αὐτὸν καὶ τοῖς.
(5) Seguer. ἴδιον γὰρ τῶν ἀνθρώπων. Editi & alii, ἴδιον γὰρ ἀνθρώπων. Ibid. Seguer. θεὸς ὢν λόγος.
(6) Seguer. Gobler. & Folc. 1. εἶναι ἢ πάθος. Alii & editi, εἶναι καὶ πάθος. Mox Seguer. Reg. Baſil. & Anglic. ὑψοῦσθαι γὰρ λέγεται αὐτὸς, &c. Editi & alii, ὑψοῦσθαι γὰρ &c. Ibid. Segu. Baſil. Gobl. & Folc. 1. ἀπὸ τῶν κατωτέρων μερῶν. Item Seg. ibid. ἐπεὶ καὶ αὐτοῦ. Editi & alii, ἐπειδὴ καὶ αὐτοῦ.
(7) Sic Reg. Gobler. & Folc. 1. At Seguer. καὶ αὐτοῦ ἦν καὶ οὐχ ἑτέρου. Editi & alii, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἦν, οὐχ ἑτέρου.

(8) Sic Seguer. Gobler. & Folc. 1. Alii vero & editi, σώματος, ὡς ἄνθρωπος, καὶ διὰ τὸ σῶμα, &c. Paulopoſt iidem Seguer. Gobler. & Folc. 1. ἐγένετο σάρξ. Ceteri & editi, γέγονε σάρξ. Ibidem Seguer. & Reg. ὡς περὶ ἀνθρώπου. Folc. 2. & editi, ὥσπερ ἀνθρώπου. Alii mſſ. καὶ περὶ ἀνθρώπου.
(9) Seguer. Gobler. & Folc. 1. ἵν' ὁ μὲν, &c. Editi & alii, ἵν' ὡς ὁ μὲν. Paulopoſt omnes mſſ. ἁμαρτίας καὶ κατάργησις, præter Folc. 2. qui ut & editi, καὶ omittit.
(10) Seguer. & Anglic. διαμείνῃ. Folc. 5. διαμένει. Alii & editi, διαμένῃ.
(11) Anglic. & Reg. δείξῃ. Ibid. Seguer. Gobler. & Folc. 1. πατήρ ἐστιν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος. Et mox Gobl. & Folc. 1. ὁ λόγος ἐστὶν ὁ λαμβάνων ἀνθρωπίνως, &c.
(12) Reg. ἀμφιβάλῃ. Folc. 5. ἀμφιβάλλοι.
(13) Seguer. τοῦ πατρὸς υἱός. Ibidem in Regio ad marginem hæc annotantur, κατὰ Νεστορίου, & mox, κατὰ Εὐτυχοῦς, ac deinde, κατὰ Σαβελλίου καὶ Ἀρείου.

Digitized by Google

λέγεται τὸ παρ' ἑαυτοῦ δέχεσθαι, διὰ τὸ μὴ ἑτέρου, A ἀλλ' αὐτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, τὸ φύσιν ἔχον τοῦ δέχεσθαι τὴν χάριν, καθάπερ εἰρήκαμεν. ἐλάμβανε (1) γὰρ κατὰ τὸ ὑψοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον. ὕψωσις δὲ ἦν, τὸ θεοποιεῖσθαι αὐτόν. αὐτὸς δὲ ὁ λόγος ἄχει ἀεὶ αὐτὸ κατὰ τὴν πατρικὴν ἑαυτοῦ θεότητα (2) καὶ τελειότητα.

46. Τὸ μὲν οὖν παρὰ τῷ ἀποστόλῳ γεγραμμένον, τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, ἐλέγχει τοὺς ἀσεβεῖς· τὸ δὲ παρὰ τῷ ὑμνῳδῷ (3) λεγόμενον, τὴν αὐτὴν πάλιν ἔχει διάνοιαν ὀρθὴν, ἣν παρεξηγοῦνται μὲν ἐκεῖνοι, ὁ δὲ ψαλμῳδὸς δείκνυσιν εὐσεβῆ· φησὶ γὰρ καὶ αὐτός, „ὁ θρόνος σου, ὁ θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ἠγάπη- B σας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας (4) ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς, ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. ἴδετε, ὦ Ἀρειανοὶ, καὶ ἐπιγνῶτε κἂν ἐντεῦθεν τὴν ἀλήθειαν. μετόχους τοῦ κυρίου πάντας (5) ἡμᾶς εἴρηκεν ὁ ψάλλων· εἰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἦν καὶ τῶν γενητῶν εἷς, εἷς ἦν καὶ αὐτὸς τῶν μετεχόντων καὶ αὐτός· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν μὲν θεὸν αἰώνιον ὕμνησε λέγων· „ὁ θρόνος σου, ὁ θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος·„ τὰ δὲ ἄλλα πάντα μετέχειν αὐτοῦ δεδήλωκε, τί δεῖ νοεῖν ἢ ὅτι τῶν μὲν (6) γενητῶν ἄλλος ἐστὶ, τοῦ δὲ πατρὸς μόνος αὐτὸς ἐστιν λόγος ἀληθινὸς, ἀπαύγασμα καὶ C σοφία, ἧς τὰ (7) γενητὰ πάντα μετέχει, καὶ ἁγιάζεται παρ' αὐτοῦ τῷ πνεύματι. καὶ ἐνταῦθα γοῦν χρίεται, οὐχ ἵνα θεὸς γένηται· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου· οὐδ' ἵνα βασιλεὺς γένηται· ἦν γὰρ ἀΐδιον βασιλεύων, εἰκὼν ὑπάρχων τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ λόγος δείκνυσιν· ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάλιν καὶ τοῦτο γέγραπται. οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ βασιλεῖς, ὅτε ἐχρίοντο, τότε βασιλεῖς ἐγίνοντο, οὐκ ὄντες πρότερον βασιλεῖς, ὡς Δαβίδ, (8) ὡς Ἐζεκίας, ὡς Ἰωσίας καὶ οἱ ἄλλοι· ὁ δὲ σωτὴρ τὸ ἔμπαλιν θεὸς ὢν καὶ (9) τὴν βασιλείαν τοῦ πατρὸς ἀεὶ βασιλεύων, αὐτὸς τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου χορηγὸς ὢν αὐτὸς, ὅμως δὲ λέγεται νῦν χρίεσθαι, ἵνα πάλιν ὡς D ἄνθρωπος λεγόμενος τῷ πνεύματι χρίεσθαι, ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις, καθάπερ τὸ ὑψωθῆναι καὶ (10) τὸ ἀναστῆναι, οὕτως καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ἐνοίκησιν καὶ οἰκειότητα κατασκευάσῃ. τοῦτο δὲ σημαίνων καὶ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ (11) ὁ κύριος ἔλεγεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ· „ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν (12) ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ. τοῦτο δὲ λέγων ἔδειξεν ὅτι μὴ αὐτός ἐστιν ὁ ἁγιαζόμενος, ἀλλ' ὁ ἁγιάζων· οὐ γὰρ παρ' ἑτέρου ἁγιάζεται, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἁγιάζει, ἵνα ἡμεῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἁγιασθῶμεν. ὁ δὲ ἑαυτὸν ἁγιάζων, κύριός ἐστι τοῦ E ἁγιάζειν. πῶς οὖν τοῦτο γίνεται; (13) πῶς δὲ τοῦτο λέγει ἢ ὅτι, ἐγὼ λόγος ὢν τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ἐμαυτῷ ἀνθρώπῳ γενομένῳ δίδωμι τὸ πνεῦμα· καὶ ἐμαυτὸν ἄνθρωπον γενόμενον ἐν τούτῳ ἁγιάζω, ἵνα λοιπὸν ἐν ἐμοὶ ἀληθείᾳ ὄντι· ὁ δὲ (14) λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστιν· οἱ πάντες ἁγιασθῶσιν.

47. Εἰ δὲ ὑμῶν χάριν ἑαυτὸν ἁγιάζει, καὶ τοῦτο ποιεῖ, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, (15) δῆλον ὅτι καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ τοῦ πνεύματος γενομένη κάθοδος, εἰς

A accipere dicitur, quia ſcilicet non alterius ſed ipſius ſit corpus, quod ex ſua natura gratiam poteſt accipere, uti diximus. Namque accipiebat quatenus exaltabatur homo, cujus exaltatio erat, Deum ipſum effici. Verbum autem ſemper iſtud habuit, ex paterna ſui divinitate & perfectione.

46. Itaque is verus eſt verborum Apoſtoli ſenſus, eoque valide confutantur impii. Quod item ait Cantor ſacer, rectum ſimiliter ſenſum obtinet, quem prava illi quidem interpretatione corrumpunt, ſed pietati eſſe conſonum patet ex ipſo Pſalmo, cujus hæc ſunt verba: *Thronus tuus, Deus, in ſæculum ſæ-* Pſal. 44. 7. Heb. 1. 8.
B *culi. Virga æquitatis, virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam & odiſti iniquitatem: idcirco unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* Attendite, o Ariani, ſaltemque hoc ex loco agnoſcite veritatem. Conſortes Domini nos omnes Pſalmiſta appellavit. Quod ſi ex nihilo & una e rebus factis eſſet Filius, ipſe quoque inter conſortes numeraretur. Cum autem illum Deum æternum his verbis cecinerit, *Thronus tuus, Deus, in ſæculum ſæculi*, res vero alias declaraverit ejus fieri participes: quid intelligendum aliud occurrit quam eum a rebus factis alium eſſe, ſolumque eſſe Patris Verbum ſplendorem &
C ſapientiam, cujus res omnes creatæ fiant participes, & ſanctæ ab eodem Spiritu reddantur. Quocirca hic ungi dicitur, non ut Deus fiat; nam Deus antea ipſe erat: nec ut rex ſit; ab æternitate enim idem regnavit, utpote qui Dei ſit imago, quemadmodum Scriptura teſtatur. 2. Cor. 4. 4. Coloſſ. 1. 15. Verum id quoque pro nobis ſcriptum eſt. Nam reges Iſraelitæ, cum ungebantur, tunc reges fiebant, qui antea reges non erant, ut David, Ezechias, Joſias, aliique. At vero Salvator, tametſi antea Deus, ſemperque Patris regno potitus, atque Spiritum ſanctum ipſe impertiens,
D tamen nunc ungi dicitur, ut, cum quatenus homo Spiritu ungi ſignificatur, quemadmodum nobis hominibus dedit ut exaltaremur & reſurgeremus, ſic nos etiam Spiritus habitationem amicoſque efficeret. Id ipſe Dominus his ſuis verbis indicabat, ut legitur in Joannis Euangelio, *Ego miſi eos in mundum, & pro eis ego ſanctifico meipſum, ut ſint & ipſi ſanctificati in veritate.* Joan. 17. 19. Quibus utique verbis patefecit ſe non eſſe qui ſanctificetur, ſed qui ſanctificet. Nec enim ab alio ſanctificatur, ſed ſe ipſe ſanctificat, ut nos in veritate ſanctificemur. Qui autem ſeipſum ſancti-
E ficat, ſanctificandi Dominus eſt. Qui porro iſtud efficitur, quidquid aliud dicit quam verba hujuſmodi: Ego qui Patris Verbum ſum, ipſe mihi facto homini dono Spiritum, meque factum hominem in illo ſanctifico, ut deinceps in me, qui veritas ſum, (Nam *Verbum tuum veritas eſt*) omnes ſanctificentur. Joan. 17. 17.

47. Quod ſi noſtri gratia ſe ipſe ſanctificat, idque tunc facit cum homo eſt factus, certe liquet Spiritum, cum in eum apud Jordanem deſcendit, in

nos

(1) Baſilienſis & Anglican. ἐλάμβανε γὰρ καὶ τό.
(2) Sic Seguerian. ut & legit Nannius. Alii & editi omittunt τελειότητα. Mox Seguerian. παρὰ τῷ ἀποστόλῳ. Editi παρὰ τοῦ ἀποστόλου. Ibid. Goblerian. & Felc. 1. τὸ ἀποστόλου ῥητόν.
(3) λεγόμενον abeſt a Gobler. & Felc. 1. Paulopoſt Seguerian. ὁ δὲ ψαλμός, ut legit quoque Nannius. Editi & alii, ὁ δὲ ψαλμῳδός. Ibid. γὰρ καὶ αὐτός deſunt in Gobler. & Felc. 1.
(4) Seguerian. ἀνομίαν. Mox idem, ἴδετε, ὦ Ἀρειανοί. Editi & alii, ἴδετε, Ἀρειανοί.
(5) Seguerian. ἡμᾶς omittit. Mox idem, εἰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τῶν γενητῶν εἷς ἦν, ἦν ἂν καί.
(6) Felc. 3. γεννητῶν. Mox Seguerian. μόνος αὐτός ἐστι λόγος. Goblerian. & Felc. 1. μόνος ἐστὶν αὐτὸς λόγος. Editi aliique, μόνος ἐστὶν αὐτοῦ λόγος.
(7) Felc. 3. γεννητά. Mox Seguerian. παρ' αὐτοῦ, πνεύματι. Ibid. Gobler. & Felc. 1. κἀνταῦθα.
(8) Sic Seguer. Baſilienſ. Angl. & Reg. At Goblerian. & Felc. 1. Δαβίδ, Σαλομὼν καὶ οἱ ἄλλοι. Felc. 3. Δαβίδ, Ἐζεκίας, &c. Ibid. Seguerian. Ἰωσίας καὶ οἱ ἄλλοι. Editi & alii, ὡς Δαβὶδ καὶ Ἐζεκίας, ὡς Ἰωσίας, ὡς οἱ ἄλλοι.
(9) Sic Seguer. Goblerian. & Felc. 1. Alii vero & editi, τῇ βασιλείᾳ. Mox Seguer. χορηγὸς ὢν αὐτὸς, ὅμως δὲ λέγεται. Alii & editi, αὐτὸς ὢν χορηγὸς αὐτός. ὅμως, λέγεται.
(10) Seguerian. καὶ ἀναστῆναι.
(11) Felc. 2. & editi, αὐτὸς ὁ κύριος ἔλεγεν. Alii omnes mſſ. αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, &c.
(12) Sic Seguerian. ut & legitur Joan. 17. 19. Alii vero & editi, omittunt ἐγώ, & mox habent, ἐν τῇ ἀληθείᾳ.
(13) Goblerian. & Felc. 1. ἢ πῶς δέ, &c. Ibid. omnes mſſ. ἢ ὅτι, præter Felc. 2. in quo & in edit. Commel. deeſt ἢ. Item ibid. mſſ. αὐτὸς ἐμαυτῷ ἀνθρώπῳ. Editi, αὐτὸς ἐμοὶ τῷ ἀνθρώπῳ.
(14) Reg. Felc. 3. & Baſil. ὁ γὰρ λόγος. Mox Gobler. & Felc. 1. ὑπὲρ δὲ ὑμῶν χάριν.
(15) Sic mſſ. At editio Commel. ἄδηλον, mendoſe. Ibid. Seguer. ὅτι καὶ ἡ εἰς αὐτόν. Regius & Felc. 3. εἰς τὴν ἐν αὐτόν. Alii & editi, ὡς καὶ εἰς αὐτόν.

nos ipſos, quia noſtrum ille geſtaret corpus, deſcen-
diſſe, neque id contigiſſe ut Verbum melius fieret,
ſed ut nos ſancti efficeremur, ejuſque unctionis eſ-
1. Cor. 3. 16. ſemus participes, ac de nobis diceretur, *An neſcitis
quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vo-
bis?* Cum enim Dominus tanquam homo lavaretur
in Jordane, nos ipſi in illo & ab illo lavabamur.
Cum item Spiritum acciperet, nos dignos reddebat,
qui illum acciperemus. Quocirca non ut Aaron,
vel David, aut alii omnes, ita & ipſe oleo eſt un-
ctus, ſed aliter præ omnibus ſui conſortibus, nem-
pe oleo lætitiæ: quod eſſe Spiritum ſanctum his ipſe
Eſai. 61. 1. Prophetæ verbis docet, *Spiritus Domini ſuper me,*
Act. 10. 38. *eo quod unxerit me*. Idem quoque ait Apoſtolus, *Quo-
modo unxit eum Deus Spiritu ſancto*. Quando igitur
iſta de illo dicta ſunt, niſi cum aſſumta carne ba-
ptiſmum in Jordane ſuſcepit, atque in ipſum deſcen-
dit Spiritus? Et vero ipſe quidem Dominus ita lo-
Joan. 16. 14. quitur, Spiritus *de meo accipiet*: &, *Ego illum mit-
Ibid. v. 7. to*: & ad diſcipulos, *Accipite Spiritum ſanctum*.
Joan. 20. 22. Nihilominus ipſe ille qui, ut Verbum & ſplendor
Patris, Spiritum aliis impertit, nunc dicitur ſan-
ctificari, quia ſcilicet factus homo eſt, ejuſque ſan-
ctificatur corpus. Inde itaque nos etiam unctionem
1. Joan. 2. 20. & ſigillum habere incœpimus, dicente Joanne, *Et
vos unctionem habetis a ſancto*. Apoſtolus quoque
Epheſ. 1. 13. ſcribit, *Et vos ſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſan-
cto*. Illud igitur propter nos & pro nobis dicitur.
Quidnam vero incrementum in melius, quæ vir-
tutis vel factorum Domini merces poſſit ex his
probari? Namque ſi cum Deus non eſſet, factus
fuiſſet Deus: ſi cum non eſſet rex, regiam fuiſ-
ſet conſecutus dignitatem: ineſſet ſane veſtra in
oratione umbra ſaltem aliqua veriſimilitudinis.
Sin autem Deus ille eſt, ejuſque æternus eſt thro-
nus, qui, quæſo, potuit proficere Deus, quidve il-
li deerat qui in Patris ſolio ſedebat? Præterea ſi,
ut ipſe affirmat Dominus, ejus eſt Spiritus, ex
eoque accipit, ipſeque illum mittit: non igitur
Verbum, quatenus Verbum & Sapientia eſt, a
Spiritu, quem ipſe dat, ungitur, ſed caro quam
aſſumſit, in ipſo & ab ipſo ungitur, ut infuſa in
Dominum tamquam in hominem ſanctitas, in o-
Joan. 16. 13. mnes homines ab ipſo dimanaret. Non enim a ſe
ipſo, inquit, Spiritus loquitur, ſed dignis a Verbo
datur. Nam hic Pſalmiſtæ locus ſuperioris haud eſt
diſſimilis. Ut enim Apoſtolus ſcripſit, *Qui cum in
Philipp. 2. 6. forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe
æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit, forma ſer-
vi accepta*: ita David Dominum hymnis celebrat,
ut æternum Deum & regem, qui ad nos miſſus,
noſtrum mortale induit corpus. Id enim ſignificat
Pſal. 44. 9. hiſce Pſalmi verbis, *Myrrha & gutta & caſia a ve-
ſtimentis tuis*: quod idem confirmant cum Nicode-
Joan. 19. 39. mus tum Maria ſociæque ejus: hic cum *venit
ferens mixturam myrrhæ & aloes libras centum*;

A ἡμᾶς δὲ γινομένους, διὰ τὸ φορεῖν αὐτὸν (1) τὸ ἡμέτερον σῶμα. Καὶ οὐκ ἐπὶ βελτιώσει τοῦ λόγου γέγονεν, ἀλλ' εἰς ἡμῶν πάλιν ἁγιασμόν, ἵνα τοῦ χρίσματος αὐτοῦ μεταλάβωμεν, καὶ περὶ ἡμῶν (2) λεχθῇ· „ οὐκ οἴδατε ὅτι „ ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; „ τοῦ γὰρ κυρίου, ὡς ἀνθρώπου, λουομένου εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἡμεῖς ἦμεν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ λουόμενοι. Καὶ δεχομένου δὲ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα, ἡμεῖς (3) ἦμεν οἱ παρ' αὐτοῦ γινόμενοι τούτου δεκτικοί. Διὰ τοῦτο οὐδ' ὥσπερ Ἀαρών, ἢ Δαβίδ, ἢ οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐλαίῳ κέχρισται, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ πάντας τοὺς μετόχους αὐτοῦ, ἐλαίῳ ἀγαλλιάσεως, (4) ὅπερ ἑρμηνεύων αὐτὸς εἶναι τὸ B πνεῦμα, διὰ τοῦ προφήτου φησί· „ πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, „ οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· καθὼς (5) καὶ ὁ ἀπόστολος εἴρη„κεν· ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς πνεύματι ἁγίῳ. „ πότε οὖν καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ εἴρηται, ἢ ὅτε καὶ ἐν σαρκὶ γενόμενος ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ κατεβέβηκεν ἐπ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα; Καὶ μὴν (6) αὐτὸς ὁ κύριός φησι· τὸ πνεῦμα „ ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται· καί, ἐγὼ αὐτὸ (7) ἀποστέλλω. „ καί, λάβετε πνεῦμα ἅγιον, „ τοῖς μαθηταῖς. Καὶ ὅμως ὁ ἄλλοις παρέχων ὡς λόγος καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρός, λέγεται νῦν ἁγιάζεσθαι, ἐπειδὴ πάλιν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἁγιαζόμενον σῶμα αὐτοῦ ἐστιν. Ἐξ ἐκείνου (8) γοῦν καὶ ἡμεῖς ἠρξάμεθα τὸ χρίσμα καὶ τὴν C σφραγῖδα λαμβάνειν, λέγοντος τοῦ μὲν Ἰωάννου, „ καὶ „ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου· τοῦ δὲ ἀποστόλου, „ καὶ ὑμεῖς ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας „ τῷ ἁγίῳ. „ οὐκοῦν δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὸ λεγόμενον. Ποία τοίνυν (9) καὶ ἐκ τούτου προκοπὴ βελτιώσεως καὶ μισθὸς ἀρετῆς ἢ ὅλως πράξεως τοῦ κυρίου δείκνυται; εἰ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μὴ εἶναι Θεός, Θεὸς γεγόνει· εἰ μὴ (10) βασιλεὺς ὤν, εἰς βασιλείαν προήγετο, εἶχεν ἂν ὑμῶν ὁ λόγος σκιάν τινα πιθανότητος. Εἰ δὲ Θεός ἐστι καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ τῆς βασιλείας αἰώνιός ἐστι, ποῦ εἶχε προκόψαι Θεός; ἢ τί ἔ- D λειπε τῷ ἐπὶ τὸν θρόνον καθημένῳ τοῦ πατρός; εἰ δέ, καὶ ὡς αὐτὸς ὁ κύριος εἴρηκεν, αὐτοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει, αὐτός τε αὐτὸ ἀποστέλλει· οὐκ ἄρα ὁ λόγος (11) ἐστίν, ᾗ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία, ὁ τῷ παρ' αὐτοῦ διδομένῳ πνεύματι χριόμενος, ἀλλ' ἡ προσληφθεῖσα παρ' αὐτοῦ σάρξ ἐστιν, ἡ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ χριομένη· ἵνα καὶ ὁ ἁγιασμὸς ὡς εἰς ἄνθρωπον τὸν κύριον γενόμενος, εἰς πάντας ἀνθρώπους γένηται παρ' αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ, φησί, τὸ πνεῦμα λαλεῖ, ἀλλ' ὁ λόγος ἐστίν, ὁ τοῦτο διδοὺς τοῖς ἀξίοις. Ὅμοιον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ προειρημένῳ ῥητῷ· ὡς γὰρ ὁ ἀπόστολος ἔγραψεν· „ ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρ- E „ χων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, „ ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών· „ οὕτως ὁ Δαβὶδ ὑμνεῖ τὸν κύριον, αἰώνιον μὲν ὄντα Θεὸν καὶ βασιλέα, ἀποσταλέντα (12) δὲ πρὸς ἡμᾶς, καὶ προσλαβόντα τὸ ἡμέτερον σῶμα θνητὸν ὄν· τοῦτο γὰρ παρ' αὐτῷ (13) σημαίνεται ἐν τῷ ψάλλειν, „ σμύρνα, καὶ „ στακτή, καὶ κασία ἀπὸ τῶν ἱματίων σου. „ παρὰ δὲ Νικοδήμου καὶ τῶν περὶ Μαρίαν δείκνυται, ὅτε ὁ μὲν „ ἦλθε φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης λίτρας ἑκατόν, „ αἱ δὲ

(1) Sic Seguer. ut & Nannius legit. Alii & editi omittunt τὸ ἡμέτερον.
(2) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Alii vero & editio Commel. λεχθῇ. Paulopoſt Felc. 5. οἰκεῖ ἐν ὑμῖν.
(3) Sic Seguer. ut etiam videtur Nannius legiſſe, quippe qui vertit, *nos eramus*. Alii & editi ἡμεῖς ἐσμεν. Paulopoſt Seguer. ἢ οἱ ἄλλοι. Alii & editi, ἢ ἄλλοι.
(4) Felckm. 5. ὅπερ.
(5) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Ceteri vero & editi καὶ omittunt. Mox Seguer. Reg. Baſili. Anglican. & Felc. 5. ἔχρισεν αὐτόν. Editi & alii, ἔχρισεν αὐτὸν. Ibidem Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 5. Θεὸς πνεύματι. Ceteri & editi, Θεὸς πνεύματι.
(6) Gobler. & Felc. 1. καὶ μὴν ὁ κύριος.
(7) Seguer. Goblerian. & Felc. 1. ἀποστέλλω. Alii & editio Commel. ἀποστελῶ. Mox Seguer. ὁ ἄλλοις. In aliis & editis ὁ deeſt.

(8) Seguer. Gobler. Felc. 1. ἐν. Ibid. Seguer. τὸ χρίσμα. Ceteri & editi, τοῦτο τὸ χρίσμα. Mox Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχομεν.
(9) Seguer. τοίνυν καὶ ἐκ τούτου. Gobler. & Felckm. 1. τοίνυν ἐκ τούτου.
(10) Sic Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. Alii vero & editi, βασιλεύων. Mox Seguer. ὁ λόγος ὑμῶν σκιάς τινα.
(11) Sic Seguer. ut & legit Nannius. Sed ἢ pro ᾗ ſcribitur in Seguer. ut ſæpe aliis etiam in locis contingit. Alii & editi, οὐκ ἄρα ὁ λόγος ἐστὶ καὶ ἡ σοφία.
(12) Sic Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. Regius autem & Felc. 5. ἀποσταλέντα δὲ τῷ προσλαβόντα. Editi & alii, ἀποσταλέντα δὲ προσλαβόντα.
(13) Gobler. & Felc. 1. σημαίνεται, σμύρνα. Iidem & Seguer. Reg. & Felc. 5. κασία. Mox Seguer. Reg. Goblerian. & Felc. 1. & 5. παρὰ δὲ Νικοδήμου. Ceteri & editi, παρὰ δὲ Νικοδήμῳ.

αἱ δὲ ἅπερ ἦσαν ἑτοιμάσασαι ἀρώματα εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ σώματος τοῦ κυρίου.

48. Ποία δὲ (1) πάλιν προκοπὴ τῷ ἀθανάτῳ προσλαβόντι τὸ θνητόν; ἢ ποία βελτίωσις τῷ αἰωνίῳ ἐνδυσαμένῳ τὸ πρόσκαιρον; ποῖος δὲ ἢ μισθὸς μείζων γένοιτ' ἂν (2) Θεῷ αἰωνίῳ καὶ βασιλεῖ, καὶ ὄντι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός; ἆρ' οὐ θεωρεῖτε, ὅτι καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ γέγραπται, ἵνα ἄνθρωπος γενόμενος ὁ κύριος θνητοὺς ὄντας καὶ προσκαίρους ἡμᾶς, ἀθανάτους κατασκευάσῃ, καὶ εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ; (3) ἆρ' οὐκ ἐρυθριᾶτε, καταψευδόμενοι τῶν θείων λογίων, καὶ γὰρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος, ἡμεῖς μὲν ἐβελτιώθημεν, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· αὐτὸς δὲ ὁ αὐτός ἐστι· καὶ οὐκ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος· πάλιν γάρ τι αὐτὸ λεκτέον· ἐτράπη· ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ (4) μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ἀμέλει ὥσπερ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγος ὢν, ἐχορήγει τοῖς ἁγίοις ὡς ἴδιον τὸ πνεῦμα· οὕτω καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, ἁγιάζει τοὺς πάντας τῷ πνεύματι, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· „λάβετε πνεῦμα ἅγιον· „ καὶ (5) Μωσεῖ μὲν ἐδίδου καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἑβδομήκοντα· δι' αὐτοῦ ηὔχετο Δαβὶδ τῷ πατρὶ λέγων, „τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ „ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ. καὶ ἄνθρωπος δὲ γενόμενος ἔ„λεγεν, (6) ἀποστελῶ ὑμῖν τὸν παράκλητον, τὸ „πνεῦμα τῆς ἀληθείας· καὶ ἀπέστειλέ γε ἀψευδὴς ὢν ὁ τοῦ „Θεοῦ λόγος. οὐκοῦν Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς, καὶ σή„μερον, (7) ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας „ μένων ἄτρεπτος, καὶ ὁ αὐτός ἐστι διδοὺς καὶ λαμβάνων· διδοὺς μὲν ὡς Θεοῦ λόγος, λαμβάνων δὲ ὡς ἄνθρωπος. οὐκ ἄρα (8) ὁ λόγος ἐστὶν, ᾗ λόγος ἐστὶν, ὁ βελτιούμενος· εἶχε γὰρ πάντα καὶ ἀεὶ ἔχει· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι εἰσιν, οἱ ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ λαμβάνειν ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ. αὐτοῦ γὰρ νῦν λεγομένου ἀνθρωπίνως χρίεσθαι, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ χριόμενοι, ἐπεὶ καὶ βαπτιζομένου αὐτοῦ, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ βαπτιζόμενοι. περὶ δὲ τούτων πάντων μᾶλλον ὁ σωτὴρ (9) φανερὸν ποιεῖ λέγων τῷ πατρί, „κἀγὼ τὴν δόξαν, ἣν „δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς „ἡμεῖς ἓν (10) ἐσμεν. „ δι' ἡμᾶς ἄρα καὶ δόξαν ᾔτει, καὶ τὸ ἔλαβε καὶ τὸ ἐχαρίσατο καὶ τὸ ὑπερύψωσε λέλεκται· ἵν' ἡμεῖς λάβωμεν, καὶ ἡμῖν χαρίσηται, καὶ ἡμεῖς ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῷ, ὥσπερ (11) καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἁγιάζει, ἵν' ἡμεῖς ἁγιασθῶμεν ἐν αὐτῷ.

49. Εἰ δὲ διὰ τὸ προσκεῖσθαι ἐν τῷ ψαλμῷ, „διὰ „τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου, „ ἐκ τῆς διὰ τοῦτο λέξεως πρόφασιν πάλιν ἑαυτοῖς, εἰς ἃ βούλονται, πορίζονται· γνώτωσαν οἱ τῶν γραφῶν ἀμαθεῖς, καὶ τῆς ἀσεβείας εὑρεταὶ, ὅτι (12) καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸ, διὰ τοῦτο, οὐ μισθὸν ἀρετῆς ἢ πράξεως σημαίνει τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὸ αἴτιον πάλιν τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ καθόδου, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν γινομένης τοῦ πνεύματος χρίσεως· οὐ γὰρ εἶπε διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ἵνα γένῃ Θεὸς ἢ βασιλεὺς ἢ υἱὸς ἢ λόγος· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ ἔστιν ἀεὶ, καθάπερ δέδεικται· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπειδὴ (13) Θεὸς εἶ καὶ βασιλεὺς, διὰ τοῦτο καὶ ἐχρίσθης, ἐπεὶ οὐδὲ ἄλλου ἦν συνάψαι τὸν ἄνθρωπον τῷ

Aillæ, aromata portantes quæ ad ſepulturam corporis Domini præparaverant. *Luc.* 24. 1.

48. Quale ergo incrementum immortali mortale aſſumenti, vel quæ mutatio in melius æterno temporale induenti acceſſit? Quænam item major merces Deo æterno & regi, qui in ſinu Patris eſt, contingere queat? An non perſpicitis iſtud quoque propter nos & pro nobis factum ſcriptumque eſſe, ut homo factus Dominus nos, qui mortales & temporales ſumus, immortales redderet atque in æternum cælorum regnum introduceret? An non erubeſcitis, qui divinas litteras audetis falſa adulterare interpretatione? Enimvero poſtquam advenit Dominus noſter Jeſus Chriſtus, nos quidem a peccato liberati, meliores effecti fuimus: ipſe autem idem omnino eſt: nec quia homo eſt factus, (nam idem repetendum eſt) mutatus eſt: ſed ſicuti ſcriptum eſt, *Verbum Dei manet in æternum*. *Eſai.* 40. 8. Profecto quemadmodum priuſquam homo fieret, tanquam Verbum, Spiritum, ut ſui proprium, ſanctis ſubminiſtrabat: ita etiam homo factus, Spiritu omnes ſanctificat, aitque diſcipulis, *Accipite Spiritum ſanctum*. *Joan.* 20. 22. Hunc quoque dedit ipſe Moyſi aliiſque ſeptuaginta, per quem & *Num.* 11. 16. David Patrem his verbis precabatur: *Spiritum ſanctum tuum ne auferas a me*. *Pſal.* 50. 13. Denique homo factus ajebat: *Mittam vobis Paraclitum, Spiritum veritatis*: *Joan.* 15. 26. quem utique miſit verax Dei Verbum. Itaque *Jeſus Chriſtus heri & hodie, idem & in ſæcula* *Hebr.* 13. 8. manens immutabilis, ipſe eſt qui dat & qui accipit: dat, ut Dei Verbum; accipit ut homo. Non ergo Verbum ut Verbum in melius proficit. Nam omnia habuit ſemperque habet. Sed homines ſunt, qui in illo & per illum habent accipiendi initium. Hinc enim, cum ille ſecundum humanam naturam ungi dicitur, nos ſumus qui in illo ungimur: cum item baptizatur, nos in eo baptizamur. De quibus omnibus ipſe Salvator clarius ſic Patri loquitur: *Et ego gloriam, quam dediſti mihi, dedi illis, ut unum ſint, quemadmodum nos unum ſumus*. *Joan.* 17. 22. Propter nos igitur etiam poſtulabat gloriam, illaque verba, *accepit*, *donavit*, *exaltavit*, dicta ſunt, ut ſcilicet nos acciperemus, nobis donaret, atque in illo exaltaremur, quemadmodum ſe ipſe quoque ſanctificat, ut nos in eo ſanctificemur.

49. Quod ſi hæc Pſalmi verba, *Idcirco unxit te Deus, Deus tuus*, *Pſal.* 44. 8. in ſuum ſenſum detorquere contendant: intelligant Scripturarum imperiti inventoreſque impietatis rurſus voce illa, *Idcirco*, non mercedem virtutis vel actionum Verbi ſignificari; ſed cauſam ejus ad nos adventus, unctioniſque Spiritus, quæ pro nobis in illo peragebatur. Nec enim dixit: *Idcirco* unxit te, ut fieres Deus, vel rex, vel Filius, vel Verbum; id enim antea erat & ſemper eſt, uti probavimus: ſed potius, Quia & Deus & rex es, *idcirco* unctus es: quandoquidem nemo alius poterat hominem cum Spiritu ſan-

Nemo præter Filium nos potuit Spiritu

(1) πάλιν abeſt a Seguerian.
(2) Seguer. τῷ Θεῷ. Paulopoſt Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. ἆρ' ὁ θεωρεῖτε, ὅτι καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Editi & alii, ἆρ' οὐ, omittuntque καὶ ante ὑπὲρ ἡμῶν.
(3) Sic Seguer. Reg. & Felc. 5. At alii & editi, ἆρ' οὐ.
(4) Sic Seguer. ut & Eſai. 40. 8. ubi ita legitur, τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Editi & alii, διαμένει.
(5) Sic Seguer. Regius, Μωσεῖ. Baſil. Anglic. Felc. 5. Μωσῇ. Ceteri & editi, Μωϋσῇ & Μωσῆ. Paulopoſt Seguer. & Reg. πνεῦμά σου τὸ ἅγιον. Ibidem, σου abeſt a Goblerian. Felc. 1. & 5.
(6) Sic Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. & 5. At alii & editio Commel. ἀποστέλλω.
(7) Seguer. ὁ αὐτὸς ἐστιν εἰς τοὺς αἰῶνας.
(8) Sic Seg. ubi ὁ pro ᾗ ſcribitur. Gobl. οὐκ ἄρ' ὁ λόγος ἐστὶν ὁ λόγος ἐστὶν ὁ &c. ubi ὁ item pro ᾗ. Baſil. Anglic. & Felc. 2. οὐκ ἄρα ὁ λόγος ὁ λόγος ἐστὶν ὁ βελτιούμενος. Reg. οὐκ ἄρα ὁ λόγος ἐστὶν, ᾗ λόγος, ὁ βελτιούμενος. Felc. 5. οὐκ ἄρα ὁ λόγος ἐστὶν ὁ βελτιούμενος. Editi, οὐκ ἄρα ὁ λόγος ᾗ λόγος ᾗ ἐστὶν ὁ βελτιούμενος. Ibid. Seguer. Reg. Baſil. Anglic. omittunt εἰσιν. Abeſt item αὐτῷ a Seguer. Gobler. & Felckm. 1.
(9) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. At editi & alii, φανερώτερον.
(10) ἐσμεν deeſt in Seguer. & Reg. Mox Seguer. ᾔτει. Alii & editi, αἰτεῖ. Ibid. Seguer. & mox, ἵν' ἡμεῖς. Alii & editi, ἵνα ἡμεῖς.
(11) Hæc verba, ὥσπερ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἁγιάζει, ἵν' ἡμεῖς ἁγιασθῶμεν ἐν αὐτῷ, habent Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. legeratque Nannius: deſunt in ceteris & editis. Ibid. Seguer. Reg. Baſil. Anglican. & Felc. 5. προσκεῖσθαι. Alii & editi, προκεῖσθαι. Mox Seguer. & Reg. Θεὸς, ὁ Θεός σου. In aliis & editis deeſt, ὁ Θεός σου.
(12) Gobler. & Felckm. 1. κἀνταῦθα.
(13) Sic Seguer. & Reg. At Gobler. & Felc. 1. Θεὸς εἶ pro Θεὸς εἶ. Editi & alii εἶ omittunt.

ſancto conjungere. ſancto conjungere, præter te, qui imago es Patris, ad cujus ſimilitudinem nos quoque ab initio ſumus creati. Nam tuus eſt ipſe Spiritus. *Spiritus, Filii eſt.* Nec enim rerum ſactarum natura ad hoc munus erat idonea, cum & Angeli peccaverint, & homines Deo parere noluerint. Quapropter Deo opus erat, (Deus autem eſt Verbum) ut eos liberaret, qui jugo maledictionis premebantur. Itaque ſi ex nihilo eſſet, ipſe non eſſet Chriſtus, quippe qui inter res alias creatas & ipſe locum haberet, & eſſet ſimiliter particeps. At quia Deus eſt, cum ſit Dei Filius: quia item rex eſt ſempiternus, cum ſit ſplendor & figura Patris: idcirco convenienter admodum ipſe eſt qui expectabatur Chriſtus, quem Pater hominibus prænunciavit, cum eum ſanctis ſuis Prophetis revelaret, ut, quemadmodum per ipſum facti ſuimus, ita omnium peccatorum redemptio in eo fieret, omniaque ejus ſubderentur imperio. Hæc cauſa eſt cur in ipſo facta fuerit unctio, & cur carnem Verbum aſſumſerit; quod prænoſcens Pſalmiſta, ejus divinitatem paternumque *Pſal. 44. 7.* regnum hiſce celebrat verbis, *Thronus tuus, Deus, in ſæculum ſæculi: virga æquitatis, virga regni tui.* Cum *Ibid. v. 8.* autem ejus ad nos adventum denuntiat, hæc ait, *Idcirco unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.*

50. Quid porro mirum vel incredibile, ſi Dominus qui dat Spiritum, nunc ipſe Spiritu ungi dicitur, *Chriſtus, ut homo, ſancto Spiritu eſt inferior.* qui, ubi poſtulavit neceſſitas, ſeipſum Spiritu inferiorem propter humanam ſuam naturam dicere non renuit? *Matth. 12. 24.* Nam Judæis objicientibus, in Beelzebul nomine illum ejicere dæmonia, ipſe, ut illorum convin*Ibid. v. 28.*ceret impietatem, ita reſpondit, *Si porro ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia.* Ecce enim ille qui Spiritum donat, ſe nunc Spiritu dæmonia ejicere profitetur, quod non certe aliter quam propter carnem eſt dictum. Nam ut hominum natura ex ſeipſa non poteſt dæmones ejicere, ſed ſola Spiritus virtute; idcirco ut homo dicebat, *Si porro ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia.* Quin etiam blaſphemiam in Spiritum ſanctum majorem ea eſſe dicit, quæ in ſe ut hominem *Matth. 12. 32.* profertur. *Quicumque*, inquit, *dixerit Verbum contra Filium hominis, veniam obtinebit:* quales illi erant *Matth. 13. 55.* qui ajebant: *Nonne hic eſt fabri filius?* Qui vero adverſus Spiritum proferunt blaſphemiam, & Verbi opera Diabolo adſcribunt, hi certe ſupplicio inevitabili ſunt puniendi. Et hæc quidem Dominus ad Judæos, tamquam homo, loquebatur; at diſcipulis ſuam divinitatem majeſtatemque oſtendens, nec ſe Spiritu minorem ſed æqualem eſſe ſignificans, *Joan. 20. 22.* dabat ipſe Spiritum ac dicebat, *Accipite Spiritum ſanctum*: &, *Ego illum mitto*: &, *ille me glorifi*- *Joh. 16. v. 13. & 14.* *cabit*: &, *quæcumque audiet loquetur.* Ut igitur hic Dominus, dator Spiritus, fateri non dubitavit ſe, ut hominem, Spiritu dæmonia ejicere: eodem modo ipſe qui Spiritum donat,

A τνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἢ σὺ ἡ εἰκὼν τοῦ πατρὸς, καθ' ἣν (1) καὶ ἐξ ἀρχῆς γεγόναμεν· σοῦ γάρ ἐστι καὶ τὸ πνεῦμα. τῶν μὲν γὰρ γενητῶν ἡ φύσις οὐκ ἦν ἀξιόπιστος εἰς τοῦτο, ἀγγέλων μὲν παραβάντων, ἀνθρώπων δὲ παρακουσάντων. διὰ τοῦτο Θεοῦ χρεία ἦν· Θεὸς δέ ἐστιν ὁ λόγος· ἵνα τοὺς ὑπὸ κατάραν γενομένους, αὐτὸς ἐλευθερώσῃ. εἰ μὲν οὖν ἐξ οὐκ ὄντων ἦν, οὐκ ἂν αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς (2) εἷς ὢν πάντων καὶ μέτοχος τυγχάνων καὶ αὐτός. ἐπειδὴ δὲ Θεός ἐστι, Θεοῦ υἱὸς ὢν, βασιλεύς τε ἀΐδιός ἐστιν, ἀπαύγασμα καὶ χαρακτὴρ τοῦ πατρὸς ὑπάρχων, διὰ τοῦτο εἰκότως αὐτός ἐστιν ὁ προσδοκώμενος (3) Χριστὸς, ὃν ὁ πατὴρ ἀπαγγέλλει τοῖς B ἀνθρώποις, ἀποκαλύπτων τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ προφήταις· ἵνα ὥσπερ δι' αὐτοῦ γεγόναμεν, οὕτω καὶ ἐν αὐτῷ τῶν πάντων λύτρωσις ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν γένηται, καὶ τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ βασιλεύηται. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ εἰς αὐτὸν (4) γεγενημένου χρίσματος, καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ λόγου, ἣν προορῶν καὶ ὁ ψαλμῳδὸς, τὴν μὲν θεότητα καὶ τὴν πατρικὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὑμνῶν ἀναφωνεῖ· „ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα „τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βα„σιλείας σου· (5) τὴν δὲ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κάθοδον „ἀπαγγέλλων, λέγει· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ C „Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους „σου.„

50. Τί δὲ θαυμαστὸν ἢ τί ἄπιστον, εἰ ὁ τὸ πνεῦμα διδοὺς κύριος, λέγεται νῦν (6) αὐτὸς τῷ πνεύματι χρίεσθαι, ὅτε γε χρείας πάλιν ἀπαιτούσης, οὐ παρῃτήσατο διὰ τὸ ἀνθρώπινον ἑαυτοῦ εἰπεῖν ἑαυτὸν καὶ ἐλάττονα τοῦ πνεύματος; τῶν γὰρ Ἰουδαίων λεγόντων, ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια, ἀπεκρίθη καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς (7) εἰς τὸ ἐλέγξαι βλασφημοῦντας αὐτούς· „εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύ„ματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια.„ ἰδοὺ γὰρ ὁ τοῦ πνεύματος δοτὴρ ἐν πνεύματι λέγει νῦν ἐκβάλλειν αὐτὸ τὰ δαιμόνια· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλως εἰρημένον, ἢ διὰ τὴν σάρκα. ὡς γὰρ τῆς ἀνθρώπων φύσεως οὐκ οὔσης ἱκανῆς D ἀφ' ἑαυτῆς ἐκβάλλειν τοὺς δαίμονας, εἰ μὴ δυνάμει τοῦ πνεύματος, διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν, „εἰ δὲ ἐ„γὼ ἐν πνεύματι (8) Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια.„ ἀμέλει καὶ τὴν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον (9) βλασφημίαν γινομένην, μείζονα τῆς ἀνθρωπότητος σημαίνων ἔλεγεν: „ὃς ἂν εἴπῃ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, „ἕξει ἄφεσιν· οἷοι ἦσαν οἱ λέγοντες· οὐχ οὗτός ἐστιν „ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; „ οἱ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες, καὶ τὰ τοῦ λόγου ἔργα τῷ διαβόλῳ ἐπιγράφοντες, ἄφυκτον τιμωρίαν (10) ἕξουσι. τοιαῦτα μὲν οὖν τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς ἄνθρωπος, ἔλεγεν ὁ κύριος· τοῖς δὲ μα- E θηταῖς τὴν θεότητα καὶ τὴν μεγαλειότητα δεικνὺς ἑαυτοῦ, (11) οὐκέτι δὲ ἐλάττονα τοῦ πνεύματος ἑαυτὸν, ἀλλ' ἴσον σημαίνων, ἐδίδου μὲν τὸ πνεῦμα καὶ ἔλεγεν, „λάβετε „τὸ πνεῦμα ἅγιον, καὶ, ἐγὼ αὐτὸ ἀποστέλλω· κἀκεῖνος ἐ„μὲ δοξάσει, (12) καὶ ὅσα ἀκούει λαλήσει. „ ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα αὐτὸς ὁ τοῦ πνεύματος δοτὴρ ὁ κύριος οὐ παραιτεῖται εἰπεῖν, ἐν πνεύματι ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, ὡς ἄνθρωπος· τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ αὐτὸς ὢν τοῦ πνεύματος

(1) Sic Seguer. & Reg. In aliis & editis καὶ deeſt. Paulopoſt Felc. 3. γενητῶν. Ibid. Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. οὐκ ἦν ἀξιόπιστος. Ceteri & editi, οὐκ ἦν ἀξιόπιστος.

(2) Seguer. εἷς τῶν πάντων. Mox idem, Θεός ἐστι, Θεοῦ υἱὸς ὤν. Editi & alii, Θεός ἐστι, καὶ Θεοῦ, &c.

(3) Seguer. Anglican. Gobler. & Felc. 1. Χριστὸς. Alii & editi, υἱός. Mox Seguer. ἀπαγγέλλει, ut & Nannius legit. Ceteri & editi, ἀνέστειλε.

(4) Sic Seg. At editi & alii, γενομένου. Mox Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. ἣν θεωρῶν. Editi aliique, ἣν προορῶν.

(5) Seguer. & Reg. τὴν δὲ εἰς ἡμᾶς. Baſili. Gobler. & Felckm. 1. τὴν καὶ εἰς ἡμᾶς. Alii & editi, τὴν εἰς ἡμᾶς.

(6) Sic Seg. Reg. Baſil. Anglic. & Fel. 3. At ceteri & editi, λέγεται καὶ αὐτός. Paulopoſt Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἀνθρώπινον ἑαυτοῦ. Editi & alii, ἀνθρώπινον αὐτοῦ.

(7) Seg. Reg. & Felc. 3. κατὰ τὸ ἐλέγξαι, ut & quandam Catena mſ. in Lucam cujus meminit Felc. ubi ſic leg. κατὰ τὸ ἐλέγξαι βλασφημοῦντας αὐτοὺς, ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτοῖς, εἰ δὲ ἐγὼ, &c. Seg. item & Baſil. εἰ δὲ. In aliis & editis deeſt δέ.

(8) Θεοῦ abeſt a Seguer. Gobler. & Felc. 1.

(9) Sic Seg. Reg. Gobl. Felc. 1. & Catena mſ. in Lucam. Alii & editi, δυσφημίαν. Ibid. γινομένην abeſt a Gob. & Felc. 1.

In Catena ſic item ibid. legitur, μείζονα τῆς εἰς τὴν ἀνθρωπότητα δεικνὺς ἔλεγεν, ὃς ἐὰν εἴπῃ. Seguer. habet item ἐάν.

(10) Seguer. Reg. Anglic. & Catena mſ. ἕξουσι. Editi & alii, ὑπέξουσι. Seguer. ibid. Gobler. Felckm. 1. ὁ omittunt. Ibidem Seguerian. τοῖς Ἰουδαίοις ὡς ἀνθρώποις, mendoſe.

(11) Sic Seg. & Catena mſ. ut & Nannius legit. Catena in margine habet, μείζονα καὶ ἴσον. Ceteri mſſ. & editi, οὐκέτι ἐλάττονα ἑαυτὸν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μείζονα καὶ ἴσον ὄντα σημαίνων, id eſt, non jam ſe Spiritu minorem, ſed majorem & æqualem ſignificans. Ad quem locum in margine Codicis Baſilienſis hæc notat ὁ Δοξαπατρῆς. ὅρα πῶς ὁ υἱὸς ἴσος καὶ μείζων τοῦ πνεύματος· ἴσος μὲν κατὰ τὴν θεότητα, μείζων δὲ διὰ τὴν αἰτίαν ὡς δοτὴρ, ὡς καὶ αὐτοῦ ὁ πατήρ. Id eſt, *Vide quomodo Filius æqualis & major ſit Spiritu: æqualis quidem ſecundum divinitatem, major vero ratione cauſæ, ut & Pater ipſo Verbo eſt major.* Ibidem hæc verba, λάβετε τὸ πνεῦμα ἅγιον καὶ, deſunt in Seguerian. Reg. Anglic. Gobler. Felckm. 1. 2. & 3.

(12) Sic mſſ. ut & legerunt interpretes. Editi omittunt, καὶ ὅσα ἀκούει λαλήσει. Ibid. Seguerian. Gobler. Felckm. 1. ἐνταῦθα αὐτὸς ὁ (Gobler. Felc. 1. ὁ omittunt) τοῦ πνεύματος δοτὴρ ὁ κύριος. Editi & alii, ἐπειδὴ τοῦ πνεύματος δοτὴρ ὢν ὁ υἱός.

Digitized by Google

τος δοτὴρ ὑπαρῃτήσατο λέγειν, „ Πνεῦμα (1) Κυρίου „ ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, „ διὰ τὸ γεγενῆσθαι αὐτὸν σάρκα, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἵνα δειχθῇ ὅτι κατὰ τὰ ἀμφότερα ἡμεῖς ἐσμεν οἱ καὶ ἐν τῷ ἁγιάζεσθαι δεόμενοι τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, καὶ μὴ δυνάμενοι δαίμονας ἐκβάλλειν ἄνευ τῆς τοῦ Πνεύματος δυνάμεως. διὰ τίνος δὲ καὶ παρὰ τίνος ἔδει τὸ Πνεῦμα δίδοσθαι, ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ, οὗ καὶ τὸ Πνεῦμά ἐστι; πότε δὲ λαμβάνειν ἡμεῖς ἠδυνάμεθα, εἰ μὴ ὅτε ὁ λόγος γέγονεν ἄνθρωπος; (2) καὶ ὥσπερ τὸ παρὰ τοῦ ἀποστόλου λεγόμενον δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἂν ἐλυτρώθημεν καὶ ὑπερυψώθημεν, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ἔλαβε δούλου μορφήν· οὕτως (3) καὶ ὁ Δαβὶδ δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως μετέσχομεν τοῦ Πνεύματος καὶ ἡγιάσθημεν, εἰ μὴ ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ (4) αὐτὸς ὁ λόγος ἔλεγεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Πνεύματι χρίεσθαι. διὸ καὶ βεβαίως ἐλάβομεν, αὐτοῦ λεγομένου κεχρῖσθαι σαρκί. τῆς (5) γὰρ ἐν αὐτῷ σαρκὸς πρώτης ἁγιασθείσης, καὶ αὐτοῦ λεγομένου δι' αὐτὴν εἰληφέναι, ὡς ἀνθρώπου· ἡμεῖς ἐπακολουθοῦσαν ἔχομεν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνοντες.

51. Τὸ δέ, „ ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας „ (6) ἀδικίαν, „ προσκείμενον ἐν τῷ ψαλμῷ, οὐχ, ὡς ὑμεῖς πάλιν νοεῖτε, τρεπτὴν (7) δεικνύει τὴν τοῦ λόγου φύσιν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκ τούτου τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ σημαίνει. ἐπειδὴ γὰρ τῶν (8) γενητῶν ἡ φύσις ἐστὶ τρεπτή· καὶ οἱ μὲν παρέβησαν, οἱ δὲ παρήκουσαν, ὥσπερ εἴρηται· ὅτι πρᾶξις αὐτῶν οὐκ ἔστι βεβαία, ἀλλὰ πολλάκις ἐνδέχεται τὸν νῦν ἀγαθὸν μετὰ ταῦτα τρέπεσθαι, καὶ ἕτερον (9) γίνεσθαι· ὡς τὸν ἄρτι δίκαιον, ἄδικον μετ' ὀλίγον εὑρίσκεσθαι· διὰ τοῦτο πάλιν ἀτρέπτου χρεία (10) ἦν, ἵνα τὸ ἀμετάβλητον τῆς τοῦ λόγου δικαιοσύνης ἔχωσιν εἰκόνα καὶ τύπον πρὸς ἀρετὴν οἱ ἄνθρωποι. ὁ δὲ τοιοῦτος διάνοια ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τοῖς εὐφρονοῦσιν εὔλογον. ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ ἐτράπη, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας (11) ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ τοῦτο τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἔπρεπεν ἄτρεπτον εἶναι· ἵνα κἂν πάλιν ὁ ὄφις ἐπιχειρήσῃ, (12) αὐτοῦ μὲν τοῦ ὄφεως ἡ ἀπάτη ἐξαμβλωθῇ, τοῦ δὲ Κυρίου ἀτρέπτου καὶ ἀναλλοιώτου ὄντος, πρὸς πάντας ὁ ὄφις ἀσθενὴς τοῖς ἐπιχειρήμασι γένηται. ὥσπερ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ παραβάντος, εἰς πάντας (13) ἀνθρώπους ἔφθασεν ἡ ἁμαρτία· οὕτως τοῦ Κυρίου γενομένου ἀνθρώπου, καὶ τὸν ὄφιν ἀνατρέψαντος, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἡ τοιαύτη ἰσχὺς διαβήσεται, ὥστε λέγειν ἕκαστον ἡμῶν· „ οὐ γὰρ αὐτοῦ „ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. „ εἰκότως οὖν ὁ Κύριος ὁ ἀεὶ καὶ φύσει (14) ἄτρεπτος, ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν ἀδικίαν, χρίεται, καὶ αὐτὸς ἀποστέλλεται, ἵνα ὁ αὐτὸς τε ὢν καὶ αὐτὸς διαμένων, τὴν τρεπτὴν σάρκα λαβών, τὴν μὲν ἁμαρτίαν ἐν αὐτῇ κατακρίνῃ, (15) ἐλευθέραν δὲ αὐτὴν κατασκευάσῃ εἰς τὸ δύνασθαι λοιπὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληροῦν ἐν αὐτῇ, ὥστε καὶ λέγειν δύνασθαι· ἡμεῖς (16) δὲ οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν Πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν.

A hæc dicere gravatus non eſt: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit me;* quia videlicet caro factus ipſe eſt, ut ait Joannes: quo palam fieret duo illa ad nos pertinere, qui nempe gratia Spiritus indigemus, ut ſanctificemur, nec dæmones ſine ejuſdem Spiritus virtute poſſumus ejicere. Per quem porro & a quo dari convenit Spiritum, niſi per Filium, cujus ipſe eſt Spiritus? Quando vero nos eum poteramus accipere, niſi cum Verbum factus eſt homo? Porro ut locus Apoſtoli probat nos non fuiſſe redimendos vel exaltandos, niſi ille qui in Dei forma erat, formam ſervi accepiſſet: ſic David oſtendit nos non futuros Spiritus particeps vel ſanctificandos, niſi ipſum Verbum, a quo datur Spiritus, ſeipſum pro nobis Spiritu ungi diceret. Hinc nos eum conſtanter accepimus, cum Verbum carne unctum eſſe dicitur. Quia enim caro primum in illo ſancta effecta eſt, & ipſe, ut homo, Spiritum per eam accepiſſe dicitur, nos ſubſequentem Spiritus gratiam ex ejus plenitudine accepimus.

Eſai. 61. 1. *Philip. 2. 6.* *Joan. 1. 16.*

51. Jam vero illud quod in Pſalmo exſtat, *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem*, non, ut & vos rurſus intelligitis, mutabilem Verbi ſignificat naturam, C ſed potius ejus immutabilitatem inde confirmat. Cum enim rerum factarum natura ſit mutabilis, quippe cum alii leges violaverint, alii noluerint obedire, uti ſupra dictum eſt: cum illorum vita nec ſtabilis ſit nec conſtans, ſed ſæpe accidat ut is qui nunc bonus eſt, poſtea mutetur aliuſque evadat, ita ut qui modo juſtus eſt, paulopoſt injuſtus fiat: idcirco immutabilis nobis opus erat, quo Verbi juſtitia immutabilis hominibus eſſet exemplar & forma ad virtutem amplectendam. Hæc autem ſententia his qui recte ſentiunt rationi admodum conſentanea videbitur. D Cum enim Adam primus homo fuerit mutatus, & mors per peccatum in mundum intraverit: eam ob rem ſecundum Adam decebat eſſe immutabilem, ut, ſi ſerpens inſidias iterum tenderet, ejus fraudes irritæ forent, ſummamque propter Domini immutabilitatem, vim nullam adverſus quemquam haberent omnes ejus conatus. Nam quemadmodum peccante Adamo, peccatum in omnes homines pertranſiit: ita poſtquam Dominus factus homo ſerpentem devicit, vis illa permanabit in omnes homines, ut ſinguli noſtrum dicant, *Non enim ignoramus cogitationes ejus.* Meritiſſimo igitur Dominus, qui ſemper & natu- E ra immutabilis eſt, qui juſtitiam amat, & iniquitatem odio habet, ungitur & mittitur, ut idem ipſe & exiſtens & permanens, carne mutabili aſſumta, peccatum in ipſa condemnet, eamque reddat liberam, ut legis juſtitiam poſſit deinceps in ipſa implere. Hinc jam licet dicere: Nos autem non in carne ſed in Spiritu ſumus, ſi quidem Spiritus Dei habitat in nobis.

Pſal. 44. 8. *Rom. 5. 12.* *2. Cor. 2. 11.* *Rom. 8. 3.* *Rom. 8. 9.*

52. Fru-

(1) Seg. Πνεῦμα ἅγιον. Paulopoſt idem, ἵνα δειχθῇ. Gobl. & Felc. 1. δειχθῇ, mendoſe pro δειχθῇ. Editi, δεῖξῃ. Seguer. ibid. κατὰ τὸ ἀμφότερον. Ceteri & editi, κατ' ἀμφότερον.

(2) Sic Seguer. Reg. Anglic. Gobler. & Felck. 1. Editi vero aliique, ὥσπερ παρά. Ibid. Seguerian. τοῦ ἀποστόλου. Alii & editi, τῷ ἀποστόλῳ. Mox Seguerian. Anglican. Goblerian. Felckman. 1. ut & Nannius legit, ἐλυτρώθημεν καὶ ὑπερυψώθημεν. In ceteris & editis deeſt καὶ ὑπερυψώθημεν.

(3) καὶ abeſt a Seguerian.

(4) Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. ὄντος.

(5) γὰρ deeſt in Felckman. 5. Paulopoſt Seguerian. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1. ὡς ἀνθρώπου. Alii & editi, ὡς ἄνθρωποι, mendoſe. Mox Seguerian. τὸ χρίσματος χάριν. Ceteri & editi, τοῦ πνεύματος χάριν.

(6) Seguerian. ἀνομίαν, ut & Reg. in margine. Ibid. Gobler Felckman. 1. προσκείμενον κατὰ τὸν ψαλμῳδόν. Seguerian. & Reg. ibidem, οὐχ' ὡς ὑμεῖς. Editi, οὐχ ὡς ὑμεῖς, mendoſe.

(7) Segue. Gobler. Felc. 1. δεικνύντος. Angl. Felc. 5. δεικνύντος.

(8) Felc. quintus anonymus mſ. γενητῶν. Mox Seguer. ὡς προείρηται.

(9) Sic Gobler. & Felc. 1. At Seguerian. ἑτερόν τι γίνεσθαι. Alii & editi, ἕτερόν τινα γενέσθαι.

(10) Sic Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. In aliis & editis deeſt ἦν. Mox Seguer. τῆς τοῦ δικαιοσύνης.

(11) ὁ abeſt a Seguerian. & Reg.

(12) Gobler. & Felc. 1. αὐτοῦ ἡ ἀπάτη.

(13) Sic Seguerianus, Anglican. Goblerian. & Felc. 1. Sed in Goblerian. & Felc. 1. pro ἁμαρτία habetur ἀπάτη: & in Anglicano additur λοιπὸν ante διαβήσεται. Editi & alii, εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀπάτη διέβη· ὅτω τοῦ Κυρίου ἰσχύοντος ἡ τοιαύτη ἰσχὺς λοιπὸν εἰς ἡμᾶς διαβήσεται.

(14) Sic Seguerianus, Regius & Felc. 3. Alii vero & editio Commel. ἄτρεπτος. Paulopoſt Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἵνα ὁ αὐτὸς τε ὢν καὶ αὐτὸς διαμένων. Alii autem & editi, ἵνα ὁ αὐτὸς διαμένων.

(15) Seguerian. ἐλεύθερον. Felc. 2. & editi, ἐλευθερίαν. Alii mſſ. ἐλευθέραν. Paulopoſt Anglic. Baſil. & Felc. 3. πληροῦν ἐν ἑαυτῇ.

(16) Sic Seguerian. Ceteri vero & editi, ὑμεῖς δέ.

52. Fruſtra igitur, Ariani, vobis hujuſmodi oborta ſuſpicio eſt: fruſtra Scripturarum verba prætenditis. Verbum enim Dei immutabile eſt, ſemperque idemque eſt, neque id alio modo quam ipſe Pater. Alioquin quomodo illius eſſet ſimile, niſi tale eſſet? Aut quomodo omnia quæ Patris ſunt, Filii quoque eſſent, niſi Patris immutabilitatem haberet? Nec vero veluti legibus ſubjectus, aut alterutram in partem flexibilis, hoc amat, & illud odit, ne, corruendi metu, aliud quam oporteat amplectatur, atque ita rurſus alia quadam ratione mutabilis inducatur. Verum, ut Deus & Verbum Patris, juſtus eſt judex amanſque virtutis vel potius virtutem donans. Quia ergo natura juſtus & ſanctus eſt, idcirco juſtitiam diligere & iniquitatem odio habere dicitur, quod perinde eſt ac ſi dicas eum homines virtute præditos amare & admittere, injuſtos vero repellere & odiſſe: quod idem de Patre teſtantur
Pſal. 10. 8. divinæ Scripturæ, *Juſtus Dominus & juſtitias dilexit*. Et, *Odio habuiſti omnes qui injuſte agunt*. Et,
Pſal. 5. 7.
Pſal. 86. 2. *Portas Sion diligit; tabernacula autem Jacob non magni facit*. Et, *Jacob quidem dilexit, Eſau vero odio*
Malach. 1. 2. *habuit*. Itemſecundum Eſaiam, vox Dei eſt rurſum
Eſai. 61. 8. dicentis: *Ego ſum Dominus, qui juſtitiam diligo, & rapinas iniquitatis odi*. Vel ergo illa verba perinde ac iſta intelligant; nam & illa de Dei imagine ſunt ſcripta: vel iſta ut illa male interpretantes, mutabilem fingant Patrem. Quod ſi talia vel etiam, aliis dicentibus, audire, non vacat periculo: idcirco igitur ea recte intelligimus, nempe Deum juſtitias diligere, & injuſtas rapinas odiſſe dici, non quaſi in alterutram partem propendere, & contrarium amplecti poſſit, ita ut illud eligat, iſtud rejiciat; id enim rerum factarum proprium eſt: ſed quod, ut judex, juſtos amat & ſuſcipit, procul autem a malis recedit. Eadem porro de Dei imagine ſentire quoque convenit, eam ſcilicet ſimili modo & amare & odiſſe. Siquidem talis eſſe debet imaginis natura, qualis ejus eſt Pater, etiamſi Ariani neque illam neque quidquam aliud divinarum literarum præ cæcitate non perſpiciant. Cum enim ſuas videant cogitationes vel potius delirationes inanes & vanas eſſe, rurſus ad divinarum Scripturarum verba confugiunt. Verum cum hic pro ſuo more pariter cæcutiant, horum ſenſum non poſſunt percipere: ſed ſuam impietatem tamquam regulam ſecuti, divina omnia oracula ad eam detorquent, quæ cum vel tantum proferunt, nihil certe aliud audire digni
Matt. 22. 29. ſunt, quam, *Erratis neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei*. Quod ſi pertinaces reſiſtant, hiſce rur-
Matth. 22. 21. ſus verbis ſunt confutandi, Reddite quæ ſunt hominis, homini, & quæ ſunt Dei, Deo.

53. Atqui, inquiunt, in Proverbiis ſcri-
Prov. 8. 22. ptum eſt: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua*. In epiſtola quoque ad He-
Hebr. 1. 4. bræos hæc ſcribit Apoſtolus: *Tanto præſtantior Angelis factus, quanto excellentius præ illis nomen*
Ib. c. 3. v. 1. *hæreditate accepit*. Et paulo poſt: *Unde, Fratres*

52. Μάτιω ὑμῖν ἄρα καὶ νῦν, ὦ Ἀρειανοί, ἡ τοιαύτη ὑπόνοια γεγένηται, καὶ μάτιω ἐπροφασίσασθε τὰ ῥήματα τῶν γραφῶν· ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄτρεπτός ἐστιν, (1) καὶ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς ὁ πατήρ· ἐπεὶ πῶς ὅμοιος, εἰ μὴ οὕτως ἐστίν; ἢ πῶς πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστιν, εἰ μὴ καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ πατρὸς ἔχει; οὐχ ὡς ὑποκείμενος δὲ νόμοις, καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα ῥοπὴν ἔχων, τὸ μὲν ἀγαπᾷ, τὸ δὲ μισεῖ, ἵνα μὴ φόβῳ τοῦ ἐκπεσεῖν, τὸ ἕτερον προσλαμβάνῃ, καὶ ἄλλως πάλιν τρεπτὸς εἰσάγηται· ἀλλ' ὡς Θεὸς ὢν καὶ λόγος τοῦ πατρὸς, κριτὴς (2) ἐστι δίκαιος καὶ φιλάρετος, μᾶλλον δὲ καὶ χορηγὸς ἀρετῆς. Δίκαιος οὖν φύσει καὶ ὅσιος ὤν, διὰ τοῦτο ἀγαπᾷν λέγεται δικαιοσύνην καὶ μισεῖν ἀδικίαν· ἴσον τῷ εἰπεῖν, ὅτι τοὺς μὲν ἐναρέτους ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνεται· τοὺς δὲ ἀδίκους ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ. (3) Καὶ γὰρ καὶ περὶ τοῦ πατρὸς τὸ αὐτὸ λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαί· „Δίκαιος (4) Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε· καὶ, ἐμίσησας πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν· καὶ, τὰς μὲν πύλας Σιὼν ἀγαπᾷ, τὰ δὲ σκηνώματα Ἰακὼβ οὐ περὶ πολλοῦ ποιεῖται· καὶ, τὸν μὲν Ἰακὼβ ἠγάπησε, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησε· κατὰ δὲ τὸν Ἡσαΐαν, φωνὴ Θεοῦ ἐστι πάλιν λέγοντος, ἐγώ εἰμι Κύριος, ὁ ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν (5) ἁρπάγματα ἐξ ἀδικίας." ἢ τοίνυν κἀκεῖνα τὰ ῥήματα ὡς ταῦτα ἐκλαμβανέτωσαν· καὶ γὰρ κἀκεῖνα περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ γέγραπται· ἢ καὶ ταῦτα ὡς ἐκεῖνα κακῶς διανοούμενοι, τρεπτὸν καὶ τὸν πατέρα (6) ἐπινοείτωσαν. εἰ δὲ καὶ μόνον ἀκούειν τῶν λεγόντων ἑτέρων οὐκ ἔστιν ἀκίνδυνον, διὰ τοῦτο καλῶς διανοούμεθα τὸ λέγεσθαι τὸν Θεὸν δικαιοσύνην ἀγαπᾷν, καὶ μισεῖν ἁρπάγματα ἐξ ἀδικίας, οὐχ ὡς ἐπὶ θάτερα ῥοπὴν ἔχοντος αὐτοῦ καὶ δεκτικοῦ (7) τοῦ ἐναντίου, ὥστε τοῦτο μὲν ἐκλέγεσθαι, ἐκεῖνο δὲ μὴ αἱρεῖσθαι· τοῦτο γὰρ τῶν γενητῶν ἴδιόν ἐστιν· ἀλλ' ὅτι, ὡς κριτὴς τοὺς μὲν δικαίους (8) ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνεται, τῶν δὲ φαύλων μακρὰν γίνεται· ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα νοεῖν, ὅτι οὕτως ἀγαπᾷ καὶ μισεῖ. τοιαύτην γὰρ εἶναι (9) τὴν φύσιν τῆς εἰκόνος δεῖ, οἷός ἐστιν ὁ ταύτης πατήρ, κἂν οἱ Ἀρειανοὶ, ὡς τυφλοί, μήτε ταύτην μήτε ἄλλο τι τῶν θείων λογίων βλέπωσιν. (10) ἐκπεσόντες γὰρ τῶν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ἐννοιῶν, μᾶλλον δὲ παρανοιῶν, ἐπὶ ῥητὰ πάλιν τῶν θείων γραφῶν καταφεύγουσιν, ὡς ἂν καὶ αὐτῶν συνήθως ἀναισθητοῦντες, οὐχ ὁρῶσι τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν· (11) ἀλλ' ὡς κανόνα τινὰ τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν θέμενοι, πρὸς ταύτην πάντα τὰ θεῖα λόγια διαστρέφουσιν. οἵτινες καὶ μόνον αὐτὰ φθεγγόμενοι, οὐδὲν ἕτερον ἀκούειν εἰσὶν ἄξιοι, ἢ τό, „πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφάς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ." ἂν δὲ καὶ (12) ἐπιμένωσι, πάλιν ἐντρέπεσθαι καὶ ἀκούειν, ἀπόδοτε τὰ τοῦ ἀνθρώπου τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.

53. Γεγράφθαι μέντοι, φασὶν, ἐν μὲν ταῖς Παροιμίαις, „Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, τὸν ἀπόστολον λέγοντα, (13) τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα· καὶ μετ' ὀλίγον, ὅθεν ἀδελφοὶ ἅγιοι,

(1) Sic Seguerian. At Reg. ἐστιν ἀεὶ, &c. Editi aliique ἐστιν ὡς ἀεὶ. Mox Reg. Baſilienſ. Anglican. Felc. 3. ὡς ὁ πατήρ. Ceteri & editi, ὡς πατήρ.

(2) Sic Seguerian. Reg. & Felc. 3. At alii & editi, ἐστι.

(3) Sic Seguerian. At Reg. Gobler. & Felc. 1. καὶ γὰρ περὶ. Editi & alii, καὶ περὶ.

(4) Seguerian. Gobler. & Felc. 1. δίκαιος ὁ κύριος. Mox Seguer. Reg. Anglic. & Felc. 3. ἐμίσησας. Alii & editi, ἐμίσησε.

(5) Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1. & 3. ἁρπάγματα ἀδικίας. At Anglic. ἁρπάγματα ἐξ ἀδικίας ut & habetur Eſa. 61. 8. Alii vero & editio Commel. ἁρπάγματα ἢ ἀδικίας. Ibid. Seguerian. Gobler. & Felc. 1. μὴ τοίνυν.

(6) Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. ἐπινοείτωσαν. At Reg. & Felc. 3. ἐπινοείτωσαν. Editi & alii, ἐννοείτωσαν. Paulopoſt Seguerian. ἰδεῖν τοῦτο.

(7) Sic Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1. & 3. In aliis autem & editis τὸ deeſt.

(8) Sic mſſ. præter Felckm. 2. in quo ut & in editis ſic legitur, δικαίους ἀγαπᾷ, τοὺς δὲ ἀδίκους μισεῖ καὶ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν γίνεται.

(9) Sic Seguerian. Gobler. & Felc. 1. At Reg. εἶναι φύσει τὴν εἰκόνα. Editi εἶναι τῇ φύσει (mendoſe pro φύσιν) τὴν εἰκόνα.

(10) Sic Seguerian. Reg. & Felck. 3. At alii & editio Commel. ἐκπεσόντες.

(11) Sic mſſ. præter Felc. 2. ubi ut & in editis ſic habetur, ἀλλὰ κανόνα ἐπὶ κυρίου ἀσέβειαν θέμενοι.

(12) Sic Seguerian. & Reg. Editi, ἐπιμένουσι. Mox Seguerianus, Goblerian. & Felck. 2. καὶ ἀκούειν, ἀπόδοτε. Alii & editi poſt ἀκούειν, addunt πάλιν.

(13) Sic Seguerian. Gobler. & Felc. 1. At alii & editio Commel. τοσούτῳ. Paulopoſt mſſ. omnes καὶ μετ' ὀλίγον. In editis καὶ deeſt.

Digitized by Google

„ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· καὶ ἐν ταῖς πράξεσι δὲ, γνωστὸν (1) οὖν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ (2) κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. „ ταῦτα ἄνω καὶ κάτω περιφέροντες, καὶ πλανώμενοι περὶ τὴν διάνοιαν, (3) ἐνόμισαν ἐκ τούτων κτίσμα καὶ ποίημα εἶναι καὶ ἕνα τῶν γενητῶν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον· ὥστε καὶ ἀπατῶσι τοὺς ἀνοήτους, (4) πρόφασιν μὲν προβαλλόμενοι τὰ ῥητὰ, ἀντὶ δὲ τῆς ἀληθινῆς διανοίας, τὸν ἴδιον τῆς αἱρέσεως ἰὸν ἐπισπείροντες· εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν ἠσέβουν εἰς τὸν κύριον τῆς δόξης, οὐδὲ τὰ καλῶς γραφέντα παρερμήνευον. εἰ μὲν οὖν ἐκ φανεροῦ λοιπὸν (5) ἀναδεξάμενοι τὸν τοῦ Καϊάφα τρόπον, ἰουδαΐζειν ἔκριναν, ὥστε ἀγνοεῖν τὸ γεγραμμένον, ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς κατοικήσει· μὴ ἐξεταζέτωσαν τὰς ἀποστολικὰς λέξεις· οὐ γὰρ Ἰουδαίων τοῦτο. εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀθέοις Μανιχαίοις ἑαυτοὺς ἐγκαταμίξαντες, ἀρνοῦνται τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν, μὴ προφερέτωσαν τὰς παροιμίας· (6) ἀλλότριον γὰρ καὶ τῶν Μανιχαίων τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ πρόβλημα, καὶ ὅπερ ἐκ τούτου κέρδος τῆς φιλοχρηματίας ἐσχήκασι, διὰ τὴν ἐν τῷ δοκεῖν φιλοδοξίαν οὐ τολμῶσιν ἀρνεῖσθαι τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, (7) ἐπειδὴ καὶ γέγραπται· ἢ καὶ τὰ ῥήματα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα διανοείσθωσαν ὀρθῶς εἰς τὴν ἐνσώματον παρουσίαν τοῦ σωτῆρος· ἢ εἰ τὴν διάνοιαν ἀρνοῦνται, ἀρνείσθωσαν ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύριος. ἀπρεπὲς γὰρ ὁμολογεῖν μὲν ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐρυθριᾶν δὲ ἐπὶ τοῖς γεγραμμένοις περὶ αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν τούτων διάνοιαν διαφθείρειν.

54. Γέγραπται (8) μὲν γάρ, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· τοῦτο γὰρ ἐξετάσαι πρῶτον ἀναγκαῖον. δεῖ δὲ, ὡς ἐπὶ πάσης τῆς θείας γραφῆς προσήκει ποιεῖν, καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, καθ' ὃν εἶπεν ὁ ἀπόστολος καιρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ (9) τὸ πρᾶγμα, διόπερ ἔγραψε, πιστῶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρὰ ταῦτα ἢ καὶ παρ' ἕτερόν τι τούτων ἀγνοῶν ὁ ἀναγινώσκων, ἔξω τῆς ἀληθοῦς διανοίας γένηται. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ φιλομαθὴς εὐνοῦχος ἐκεῖνος εἰδὼς, παρεκάλει τὸν Φίλιππον λέγων· „ δέομαί σου, „ περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει (10) τοῦτο; „ περὶ ἑαυτοῦ, ἢ περὶ ἑτέρου τινός; ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ παρὰ τὸ πρόσωπον ἐκλαβὼν τὸ ἀνάγνωσμα, πλανηθῇ τῆς ὀρθῆς διανοίας. καὶ οἱ μαθηταὶ δὲ θέλοντες τὸν καιρὸν τῶν λεγομένων μαθεῖν, παρεκάλουν τὸν κύριον λέγοντες, „ εἰπὲ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται; „ καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας; καὶ αὐτοὶ (11) ἀκούοντες παρὰ τοῦ σωτῆρος τὰ περὶ τοῦ τέλους, ἤθελον μαθεῖν καὶ τὸν καιρὸν, ἵνα μήτε αὐτοὶ πλανῶνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκειν δυνηθῶσι· μαθόντες γοῦν διώρθωσαν μέλλοντας πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, (12) ὅτε μὲν

A *sancti, vocationis cælestis participes, conſiderate apoſtolum & pontificem confeſſionis noſtræ Jeſum, qui fidelis eſt ei qui fecit illum*. Et in Actibus: *Notum ſit igitur vobis omnibus, omnis domus Iſrael, quod & Dominum eum & Chriſtum fecit Deus hunc Jeſum quem vos crucifixiſtis*. Act. 2. 36. Hæc illi loca ſurſum deorſum verſant, quorum non aſſecuti ſenſum, inde Dei Verbum creatum & opus, ac unam ex rebus factis eſſe arbitrantur, atque ita ſtultos in errorem inducunt, ſpecie quidem verba e ſacris literis excerpta proponentes, ſed loco veræ ſententiæ quam continent, proprium ſuæ hæreſis ſpargentes venenum. Namque ſi quod illis Scripturæ locis ſignifica- B tur, haberent exploratum, in Dominum gloriæ impii non eſſent, neque ea, quæ recte ſcripta ſunt, prave interpretarentur. Quod ſi Caiphæ mores palam jam amplexati, Judæos ſequi decrevere, ita ut ignorent quod ſcriptum eſt, nimirum vere Deum in terris habitaturum: voces igitur Apoſtolicas nolint excutere. Id enim Judæorum non eſt. Zachar. 2. 10. Sin autem ſocietate inita cum impiiſſimis Manichæis, Verbum carnem factum eſſe, corporeumque ejus adventum negant: nobis Proverbia non opponant. Nam hoc etiam alienum a Manichæis eſt. Quod ſi propter dignitatem quam obtinent, C & avaritiæ lucrum quod ex ea fecere, aut famæ conſervandæ gratia gloriæque cupiditate inficiari non audent Verbum carnem factum eſſe, quia ſcilicet id ſcriptum eſt: vel ergo verba de illo ſcripta, de corporea ipſius Salvatoris præſentia recte intelligant: vel ſi id quod ſignificant velint rejicere, pernegent quoque Dominum factum fuiſſe hominem. Valde enim dedecet Verbum carnem factum eſſe confiteri, & in his quæ de eo ſcripta ſunt erubeſcere, ob eamque rationem depravare genuinum Scripturæ ſenſum.

Manichæi, Verbum carnem factum eſſe negabant.

54. Itaque ſcriptum eſt tanto præſtantiorem factum eſſe Angelis. Nam id primum expendere D neceſſe eſt. Ceterum hic, ut in omnibus aliis divinæ Scripturæ locis agere convenit, obſervandum eſt, qua occaſione locutus ſit Apoſtolus: quæ ſit perſona, quæ res cujus gratia ſcripſit, accurate & fideliter attendendum eſt, ne quis illa ignorans, aut aliud præter ea intelligens, a vera aberret ſententia. Hæc profecto non ignorabat ſtudioſus ille Eunuchus, qui Philippum ita rogabat: *Obſecro te, de quo Propheta dicit hoc: de ſe, an de alio aliquo?* Act. 8. 34. Nam verebatur ne alteri perſonæ verba Scripturæ attribuendo, a recto ſenſu deflecteret. Similiter Diſcipuli tempus rerum, quas futuras prædicebat Dominus, diſcere E cupientes, eum hoc modo interrogabant: *Dic nobis quando hæc erunt, & quod ſignum adventus tui?* Matth. 24. 3. Iidem quoque cum ea quæ finem mundi ſpectabant a Salvatore audirent, ejus præterea tempus diſcere peroptabant, ut nec ipſi errarent, & alios poſſent docere. Ibid. v. 36. Quod cum didiciſſent, Theſſalonicenſes, qui in proximo erroris erant periculo, correxerunt. Ubi

Hebr. 1. 4. Alii loci num. 53. propoſiti expenduntur in ſequenti Oratione.

Quid obſervandum eſt in lectione Scripturæ ſacræ, ut recte poſſit intelligi.

(1) οὖν abeſt a Felc. 5. & Reg. Ibid. Seguerian. πᾶσιν ὑμῖν. Gobler. & Felc. 1. & πᾶς οἶκος. Editi & alii, ἔστω ὑμῖν πᾶς οἶκος.

(2) Sic Seguerian. ut videtur Vulgata legiſſe. Alii vero & editi, κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε τοῦτον, &c.

(3) Goblerianus & Felc. 1. ἐνόμισαν. Mox Seguerian. καὶ ποίημα εἶναι καὶ ἕνα τῶν γενητῶν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον. Ceteri & editi, καὶ ποίημα καὶ ἕνα τῶν γενητῶν εἶναι καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ, &c. Felc. 5. γεννητῶν.

(4) Sic Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. At alii & editi, πρόφασιν μὲν προβαλλόμενοι τὰ ῥήματα.

(5) Sic Seguerian. Gobler. & Felc. 1. At alii & editio Commel. ἀναλεξάμενοι. Paulopoſt Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. ὄντως ὁ Θεός. Baſili. & Anglic. ὄντως Θεός. Ibid. Seguer. ἐπὶ τῆς γῆς. Alii & editi, ὄντως Θεὸς ἐπὶ γῆς.

(6) Seguerian. ἀλλότριον γὰρ καὶ τοῦτο Μανιχαίων. Ibid. τὸ πρόβλημα reddimus *dignitatem*, quam ſcilicet Ariani Epiſcopi, Presbyterique & alii e Clero amiſiſſent, ſi negare auſi fuiſſent Verbum carnem factum eſſe. Et vero cum προβάλλεσθαι, præſertim Eccleſiaſticos apud auctores, interdum ſignificet promoveri in dignitates, & προβλήματα ipſam promotionem: recte quoque πρόβλημα ipſam deſignare poteſt dignitatem. Nannius hunc locum ita vertit, *Sin autem ſimulandi Chriſtianiſmi gratia, & ejus qui inde provenit quæſtus & famæ cauſa non audent inficiari*, &c. Omniboni hæc quoque eſt verſio: *At ſi propoſiti ſui gratia & lucri quod inde avare faciunt, & opinionis cui ambitioſe ſtudent*, &c.

(7) Felc. 5. ἐπειδὴ γέγραπται. Seguerian. ibid. ἢ καὶ τὰ ῥητά. Mox idem & Gobler. & Felc. 1. ἐνσώματον αὐτοῦ παρουσίαν τοῦ σωτῆρος. Ibidem, iidem & Reg. ac Baſilienſ. & Anglic. ἢ εἰ τήν. Felc. 5. σωτῆρος, οὐκ τήν, mendoſe, forte pro εἰ ἢ τήν. Editi & alii, ἢ εἰ ὡς τήν.

(8) Sic Seguerian. At in aliis & editis μὲν deeſt.

(9) Sic Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. ut & infra habent mſſ. & editi. At hic ceteri & editi τὸ πρᾶγμα. Mox Seguerian. & Anglic. παρὰ ταῦτα ἢ. Ibidem Seguerian. & Reg. παρ' ἕτερόν τι. Baſilienſis & Anglic. παρ' ἕτερον τι. Editi alique, παρὰ ταῦτα ἢ καὶ ἕτερόν τι.

(10) Sic Seguerianus codex, ut & habetur Actor. cap. 8. verſ. 34. Editi & alii omittunt τοῦτο.

(11) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. αὐτοὶ ἀκούοντες. Editi & alii, αὐτοὶ γὰρ ἀκούοντες.

(12) Goblerian. & Felc. 1. ὅτε οὖν.

igitur iſta quis probe noverit, recta ac ſana fide res eſt intellecturus. Sin autem alio modo horum aliquid explicaverit, ſtatim incidet in hæreſim. *1. Tim. 1. 20.* Hinc Hymenæus & Alexander, qui reſurrectionem jam factam eſſe affirmabant, tempus præveniendo, erraverunt: Galatæ vero poſt tempus, circumciſionem nunc amplectendo. Erraverunt ſimiliter in perſona intelligenda & etiamnum errant Judæi, qui e- *Eſai. 7. 14.* xiſtimant de aliquo ex ipſis iſtud dici: *Ecce Virgo* *Matt. 1. 23.* *concipiet & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod eſt interpretatum, nobiſcum Deus:* *Deuter. 18. 15.* cum item hæc verba, *Prophetam vobis ſuſcitabit Deus*, de aliquo Prophetarum intelligi arbitrantur; *Eſai. 53. 7.* & verborum iſtorum, *Sicut ovis ad occiſionem ductus eſt*, interpretationem non a Philippo diſcunt, ſed illis Eſaiam aut alium aliquem Prophetam deſignari opinantur.

55. Idem profecto iſtis Chriſti hoſtibus accidit, indeque in nefandam lapſi ſunt hæreſim. Nam ſi perſonam, rem, & tempus verborum Apoſtoli cognoviſſent, non ea, quæ ad humanam pertinent naturam, tranſtuliſſent in divinitatem, nec eo impietatis inſani deveniſſent. Id autem is facile perſpiciet, qui initium hujus loci recte intellexerit. En *Heb. 1. 1.* enim Apoſtoli verba: *Multifariam multiſque modis olim Deus locutus Patribus per prophetas, hiſce ultimis diebus locutus eſt nobis in Filio.* Deinde paulo *Ibid. v. 3.* poſt ait: *per ſeipſum purgatione peccatorum noſtrorum facta, ſedet ad dexteram majeſtatis in excelſis, tanto præſtantior factus Angelis, quanto excellentius præ illis nomen hæreditate accepit.* Itaque Apoſtoli dictum temporis meminit, quo nobis Deus in Filio locutus eſt, & peccatorum facta eſt purgatio. Quando porro nobis in Filio locutus eſt, & peccatorum purgatio facta eſt, vel quando factus eſt homo, niſi poſt Prophetas in poſtremis diebus? Deinde cum ſermo ſit de diſpenſatione quæ noſtri cauſa ſuſcepta eſt; de ultimis temporibus verba faciens, convenienter admonet neque prioribus temporibus Deum tacuiſſe: ſiquidem per Prophetas locutus eſt. Quoniam igitur Prophetæ miniſtravere, & lex promulgata per Angelos eſt, deindeque advenit Filius ut ipſe miniſtraret, neceſſario hæc verba intulit, *Tanto præſtantior factus Angelis*, ut ſcilicet oſtenderet quantum ſervo præſtat filius, tanto etiam Filii adminiſtrationem ſervorum adminiſtratione præſtantiorem fuiſſe. Veterem itaque & novam adminiſtrationem diſtinguens Apoſtolus, fidenter hæc ad Judæos ſcribit: *Tanto præſtantior factus Angelis.* Quapropter nulla hic uſus eſt comparatione, nec dixit, major vel honoratior; ne quis illum ejuſdem ac illos eſſe generis ſuſpicaretur; ſed *præſtantior* dixit, ut naturæ Filii & rerum creatarum differentiam demonſtraret, idque verum eſſe ex divinis patet Scripturis. Nam

A Ἐὰν τοίνυν τούτων τις ἔχῃ καλῶς τὴν γνῶσιν, ὀρθὴν ἔχει καὶ ὑγιαίνουσαν τὴν τῆς πίστεως διάνοιαν· ἐὰν δὲ παρ' ἕτερόν (1) τις ἐκλαμβάνῃ τι τούτων, εὐθὺς εἰς αἵρεσιν ἐκπίπτει. παρὰ καιρὸν μὲν οὖν ἐπλανήθησαν οἱ μὲν περὶ Ὑμέναιον καὶ Ἀλέξανδρον λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· οἱ δὲ Γαλάται μετὰ τὸν καιρὸν ἀγαπήσαντες νῦν (2) τὴν περιτομήν. παρὰ πρόσωπον δὲ πεπόνθασι καὶ πάσχουσι μέχρι νῦν Ἰουδαῖοι, νομίζοντες περὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι τό, „ ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ (3) Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· „ καὶ ὅταν τὸ μὲν, προ-B φήτην ὑμῖν (4) ἀναστήσει ὁ Θεὸς, νομίζουσι περὶ ἑνὸς τῶν προφητῶν λέγεσθαι: τὸ δὲ, „ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, „ μὴ μανθάνουσι παρὰ τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ὑπολαμβάνουσι (5) περὶ τοῦ Ἡσαΐου λέγεσθαι, ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν γενομένων προφητῶν.

55. Τοιαῦτα δὴ οὖν καὶ οἱ χριστομάχοι παθόντες, εἰς μυσαρὰν αἵρεσιν ἐκπεπτώκασιν. εἰ γὰρ ἐγνώκεισαν τὸ, τε πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸν καιρὸν τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ, οὐκ ἂν τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὴν θεότητα ἐκλαμβάνοντες, τοσοῦτον ἠσέβουν οἱ ἄφρονες. τοῦτο δὲ δυνατὸν ἰδεῖν, εἰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀναγνώσματος C τις (6) καλῶς ἐκλάβοι. φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος· „ πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας „ τοῖς πατράσιν (7) ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων „ τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ· εἶτα μετ' „ ὀλίγα φησίν· δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν (8) „ ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης „ ἐν ὑψηλοῖς· τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων „ (9) ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν „ ὄνομα. „ περὶ τοῦ καιροῦ ἄρα καθ' ὃν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὅτε καὶ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρισμὸς γέγονε, μνημονεύει τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν. πότε δὲ ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ; καὶ πότε γέγονε καθαρισμὸς τῶν ἁμαρτιῶν; D (10) πότε δὲ γέγονεν ἄνθρωπος ἢ μετὰ τοὺς προφήτας ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν; εἶτα τοῦ διηγήματος ὄντος περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας, (11) λέγων περὶ τῶν ἐσχάτων καιρῶν, ἀκολούθως ἐμνημόνευσεν ὅτι μηδὲ τοὺς προτέρους χρόνους ἐσιώπησε τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεός· ἐλάλησε γὰρ αὐτοῖς διὰ τῶν προφητῶν. (12) καὶ ἐπειδὴ καὶ προφῆται διηκόνησαν, καὶ δι' ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη, καὶ ὁ υἱὸς δὲ ἐπεδήμησε, καὶ ἦλθε διακονῆσαι, ἀναγκαίως ἐπήγαγε (13) τό, „ τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, „ δεῖξαι θέλων ὅτι ὅσον ὁ υἱὸς διαφέρει δούλου, τοσοῦτον καὶ τῆς διακονίας τῶν δούλων ἡ τοῦ υἱοῦ διακονία κρείττων γέγονε. (14) τὴν διακονίαν ἄρα διακρίνων ὁ ἀπόστο-E λος τήν τε παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν, παρρησιάζεται πρὸς Ἰουδαίους γράφων καὶ λέγων· „ τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. „ διὰ τοῦτο γοῦν οὐδ' ὅλως συγκριτικῶς (15) εἴρηκε, μείζων ἢ τιμιώτερος γενόμενος, ἵνα μὴ ὡς περὶ ὁμογενῶν τούτων ἐκείνου τις λογίσηται· ἀλλὰ, κρείττων, εἴρηκεν, ἵνα τὸ διαλλάττον τῆς φύσεως τοῦ υἱοῦ πρὸς τὰ (16) γενητὰ γνωρίσῃ. καὶ τούτου ἔχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, τὸ μὲν Δαβὶδ

(1) Sic Seguer. At Anglic. Gobler. & Felc. 1. τις omittunt. In Reg. vero τι deeſt. Ceteri & editi, παρ' ἕτερον ἐκλαμβάνῃ τις τούτων.

(2) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 2. At alii & editi τὸν omittunt.

(3) Sic Seguer. Gobler. Felc. 2. & 3. Alii autem & editio Commel. Ἐμμανουὴλ.

(4) Seguer. ἀναστήσῃ, νομίζουσι. Gobler. item & Felc. 2. habent νομίζουσι.

(5) Sic Seguerianus, Reg. Felc. 5. Ceteri vero & editi, παρά τι Ἡσαΐου.

(6) Sic Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi καλῶς omittunt.

(7) Seguer. addit ἐν τοῖς προφήταις, alii & editi omittunt. Ibid. Seguer. Baſil. Anglic. Reg. ἐπ' ἐσχάτου.

(8) Sic Seguer. & Anglic. In aliis & editis deeſt ἡμῶν. Paulopoſt ἐν ὑψηλοῖς abeſt a Seguer. Gobler. & Felc. 1.

(9) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At editi aliique omittunt ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα. Mox ἄρα abeſt a Reg. & Felc. 5.

(10) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At editi & alii, ἢ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος μετὰ τοὺς, &c. Ibid. Seguer. Reg. Baſil. & Angl. ἐπ' ἐσχάτου.

(11) Seguer. λεγόντων τε περὶ τῶν. Gobler. & Felc. 1. λέγων τῶν τε περὶ τῶν.

(12) Gobler. & Felc. 1. καὶ ἐπειδὴ προφῆται.

(13) Sic Seguer. At editi & alii τὸ omittunt. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. δεῖξαι θέλων ὅτι ὅσον ὁ υἱός. Alii & editi, δειξάτω ὅτι, καὶ ὅσον υἱός. Ibid. Seguerian. τοσοῦτον καὶ τῆς. in aliis & editis καὶ deeſt.

(14) Seguer. τὴν δὲ διακονίας. Alii & editi τὴν διακονίαν. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἄρα διακρίνων ὁ ἀπόστολος τήν τε παλαιὰν καὶ τὴν καινήν. Editi & alii, ἄρα κρίνων ὁ ἀπόστολος τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς. Mox Felc. 2. & editi omittunt, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων.

(15) Seguer. εἴρηται. Mox idem & Anglic. Gobler. & Felc. 1. τιμιώτερος γενόμενος. In editis & aliis deeſt γενόμενος. Paulopoſt Seguer. ἐκείνου τις λογίσηται.

(16) Felc. 5. γεννητά.

Δαβὶδ ψάλλων, „ κρείσσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας· ὁ δὲ (1) Σολομὼν ἀναφωνεῖ· λάβετε παιδείαν, καὶ μὴ ἀργύριον, καὶ γνῶσιν ὑπὲρ χρυσίον δεδοκιμασμένον· κρείσσων γὰρ σοφία λίθων πολυτελῶν· πᾶν δὲ τίμιον, οὐκ ἄξιον αὐτῆς (2) ἐστι. „ πῶς γὰρ οὐκ ἄλλαι τὴν οὐσίαν καὶ ἄλλη τὴν φύσιν, ἡ σοφία καὶ οἱ ἀπὸ γῆς λίθοι; ποία δὲ συγγένεια ταῖς (3) οὐρανίοις αὐλαῖς καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς οἴκοις; ἢ τί ὅμοιον τῶν αἰωνίων καὶ πνευματικῶν, τὰ πρόσκαιρα ἢ τὰ θνητά; (4) καὶ τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ Ἡσαΐας φησί· „ τάδε λέγει κύριος τοῖς εὐνούχοις, ὅσοι ἂν φυλάξωνται τὰ σάββατά μου, καὶ (5) ἐκλέξωνται ἃ ἐγὼ θέλω, καὶ ἀντέχωνται τῆς διαθήκης μου, δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἐν τῷ τείχει μου τόπον ὀνομαστὸν, κρείσσονα υἱῶν καὶ θυγατέρων ὄνομα αἰώνιον δώσω αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐκλείψει. „ οὕτως ἄρα οὐδεμία συγγένεια (6) τῷ υἱῷ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἐστί· μηδεμιᾶς δὲ οὔσης τῆς συγγενείας, οὐκ ἄρα συγκριτικῶς ἐλέχθη τὸ, (7) κρείττων, ἀλλὰ διακριτικῶς, διὰ τὸ ἀλλότριον τῆς τούτου φύσεως ἐπ' ἐκείνων. καὶ αὐτὸς γοῦν ὁ ἀπόστολος τὸ, κρείττων, ἑρμηνεύων, οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ (8) ἢ ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὰ γενητὰ τίθησι λέγων· ὅτι ὁ μὲν, υἱός· τὰ δὲ, δοῦλα· καὶ ὁ μὲν, ὡς υἱὸς μετὰ τοῦ πατρὸς ἐν δεξιᾷ κάθηται· τὰ δὲ, ὡς δοῦλα παρίσταται καὶ ἀποστέλλεται καὶ λειτουργεῖ.

56. Τούτων δὲ οὕτω γεγραμμένων, (9) οὐ γενητὸς ἐκ τούτων ὁ υἱὸς σημαίνεται, ὦ Ἀρειανοί, ἀλλὰ μᾶλλον ἄλλος μὲν τῶν γενητῶν, ἴδιος δὲ τοῦ πατρὸς, ἐν τοῖς κόλποις ὢν αὐτοῦ. καὶ γὰρ καὶ τὸ γεγραμμένον ἐνταῦθα, γενόμενος, οὐχ ὅτι γενητὸν σημαίνει τὸν υἱὸν, ὥσπερ ὑμεῖς νομίζετε. εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς εἰρήκει (10) τὸ, γενόμενος, καὶ ἐσιώπησεν, ἡ πρόφασις ἦν τοῖς Ἀρειανοῖς. ἐπειδὴ (11) δὲ τὸν υἱὸν προείρηκε δι' ὅλης τῆς περικοπῆς ἀποδείξας αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῶν γενητῶν, οὐδὲ τὸ, γενόμενος, ἀπολελυμένος ἔθηκεν, ἀλλὰ τὸ κρείττων, συνῆψε (12) τῷ, γενόμενος. ἀδιάφορον γὰρ ἡγήσατο τὴν λέξιν, εἰδὼς ὡς ἐπὶ ὁμολογουμένου γνησίου υἱοῦ ὁ λέγων τὸ, γενόμενος, ἴσον (13) τῷ γεγενῆσθαι καὶ ὅτι ἐστὶ κρείττων λέγει. τὸ μὲν γὰρ γεννητὸν οὐ διαφέρει, κἂν (14) λέγῃ τις, γέγονεν, ἢ πεποίηται. τὰ δὲ γενητὰ ἀδύνατον δημιουργήματα ὄντα λέγεσθαι γεννητὰ, εἰ μὴ ἄρα μετὰ ταῦτα μετασχόντα (15) τοῦ γεννηθέντος υἱοῦ, γεγεννῆσθαι καὶ αὐτὰ λέγονται· οὐ τῇ γε διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν μετουσίαν τοῦ υἱοῦ ἐν (16) τῷ πνεύματι. καὶ τοῦτο πάλιν οἶδεν ἡ θεία γραφή· ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν λέγουσα, „ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, (17) καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. καὶ, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. ἐπὶ δὲ (18) τῶν υἱῶν τῶν γεννητῶν, ἐγένοντο τῷ Ἰὼβ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς. καὶ, Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἑκατὸν ἐτῶν, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. ὁ δὲ Μωσῆς ἔλεγεν· ἐὰν γένωνταί τινι υἱοί. οὐκοῦν εἰ μὲν τῶν (19) γενητῶν ἄλλος ἐστὶ, τῆς δὲ τοῦ πατρὸς οὐσίας μόνον ἴδιον

A David ita pſallit: *Præſtantior dies una in atriis tuis ſuper millia*. (Pſal. 83. 11.) Hæc item ſunt Salomonis verba: *Accipite diſciplinam & non argentum, & cognitionem præ auro probato. Præſtantior eſt enim ſapientia lapidibus pretioſis: nihilque eſt pretioſum quod ſit illa dignum*. (Prov. 8. 10.) An non enim diverſæ ſunt naturæ & ſubſtantiæ ſapientia & lapides terreni? Quænam autem cognatio aulis cæleſtibus cum terrenis domiciliis? Vel quid ſimile poteſt eſſe res æternas ſpiritaleſque inter ac res caducas & mortales? Id enim ipſum eſt quod Eſaias ait: *Hæc dicit Dominus Eunuchis: Qui cuſtodierint ſabbata mea, & elegerint quæ* (Eſai. 56. 4.) B *ego volo, & tenuerint fœdus meum, dabo illis in domo mea & in muro meo locum celebrem: præſtantius quam filiis & filiabus, nomen ſempiternum dabo eis, quod non deficiet*. Similiter igitur nulla eſt cognatio Filii cum Angelis: ac proinde non comparationis ſed diſtinctionis cauſa vocabulum, *præſtantior*, uſurpavit Apoſtolus, propter diſcrimen videlicet quod inter naturam Filii & naturam Angelorum intercedit. Hinc ipſe Apoſtolus vocem illam, *præſtantior*, explicans, id quod ea ſignificatur, non alia de re intelligit quam de Filii & rerum factarum differentia. C Nam hunc quidem, filium appellat; illos autem, ſervos. Hinc ille, ut filius cum Patre ad dexteram ſedet: iſti autem ſtant, mittuntur ac miniſtrant.

56. Quæ cum ita ſcripta ſint, o Ariani, ea ſane non indicant Filium eſſe factum, ſed potius alium eſſe a rebus factis, propriumque Patris, & in ejus ſinu eſſe. Nam quod hic ſcribitur, *factus*, non idcirco factum vere Filium ſignificat, uti vos putatis. Etenim ſi tantum dixiſſet, *factus*, aliudque nihil addidiſſet, inde aliqua Arianis eſſet litigandi occaſio. Verum cum antea Filium nominaverit, eumque alium eſſe a rebus factis totum per contextum oſtenD derit, non abſolute voce *factus* uſus eſt, ſed vocabulum *præſtantior* cum voce *factus* conjunxit: quippe qui eam dictionem indifferentem exiſtimaret. Scilicet probe intelligebat hac voce, *factus*, de eo dicta, quem verum eſſe Filium conſtabat, nihil aliud hic ſignificari quam eum factum fuiſſe & eſſe præſtantiorem. Nihil enim refert, ſi quis de re genita interdum dixerit, facta eſt vel effecta eſt. At res factæ, cum ſint opera, genitæ dici non queunt, niſi forte geniti Filii participes poſtea effectæ, genitæ quoque & ipſæ dicantur, non quidem propriam ob naturam, ſed quia Filii factæ ſint in Spiritu E participes. Nec vero id ignoravit divina Scriptura, quæ de rebus factis ait: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*. (Joan. 1. 3.) Et, *Omnia in ſapientia feciſti*. (Pſal. 103. 24.) De genitis autem filiis ſic loquitur: *Facti ſunt Job filii ſeptem & filiæ tres*. (Job. 1. 2.) Et, *Abraham vero centum annorum erat, cum factus eſt ei Iſaac filius ejus*. (Geneſ. 21. 5.) Moyſes quoque dixit: *Si alicui filii facti fuerint*. Si ergo Filius alius

(1) Seguer. Gobler. & Felc. 1. Σολομῶντος.
(2) Sic Seguer. & Prov. 3. 10. Alii vero & editi omittunt ἐστι. Mox Seguer. Anglic. & Felc. 3. ἐξ οὐρανοῦ.
(3) Sic Seguer. At Gobler. & Felc. 1. ταῖς οὐρανίαις. Editi aliique, ταῖς ἐν οὐρανοῖς.
(4) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At in Seguer. καὶ omittitur. Alii & editi, καὶ τοῦτο γάρ ὁ Ἡσαΐας.
(5) Sic Reg. Baſili. & Anglican. et & legitur Eſai. 56. 4. Seguerian. ἐκλέγωνται. Alii & editio Commel. ἐκλέξονται.
(6) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi τοῦ υἱοῦ. Mox Seguer. ὄντος συγγενείας.
(7) Seguer. Baſil. Gobler. & Felc. 1. κρείττων. Mox Seguer. διὰ τὸ ἀλλότριον τῆς τούτου, &c. Ibid. Felc. 2. & editi, ἐπ' ἐκείνων. Ceteri autem mſſ. ὑπ' ἐκείνων. Paulopoſt Reg. Baſil. Gobl. & Felc. 1. κρείττων ἑρμηνεύων.
(8) Seguer. ἀλλ' ἐν τῇ διαφορᾷ. Idem paulopoſt, καὶ ὁ μὲν υἱὸς κατὰ τοῦ, &c.
(9) Seguer. οὐ. At alii & editi, ὅτι. Ibid. Felc. 3. γεννητός, & infra, γεννητῶν & γεννητόν.
(10) Sic Seguer. At τὸ abeſt ab aliis & editis. Mox Seg. σιωπήσας ἦν. Gobl. & Felc. 1. σιωπήσας ἦν, mendoſe. Editi & alii, ἐσιώπησεν.
(11) Seguer. ἐπειδὴ δὲ υἱὸν προείρηκε καὶ δι' ὅλης, &c.
(12) Sic Seguer. Gobler. Felc. 2. & 3. At alii & editio Commel. τό. Paulopoſt Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. ἐπὶ ὁμολογουμένου. Alii vero & editi, ὡς ὁμολογουμένως.
(13) Reg. & Seguer. τῷ γεγενῆσθαι. Mox Baſil. & Felc. 3. γεννητόν. Alii & editi, γενητόν.
(14) Seguer. & Reg. λέγῃ. Ceteri & editi, λέγει. Mox Seguer. Reg. Baſil. Felc. 3. δημιουργήματα ὄντα λέγεσθαι γεννητά. Anglican. Goblerian. & Felc. 1. habent item ὄντα λέγεσθαι. Alii & editio Commel. δημιουργήματα ὄντα ἢ λέγεσθαι γεννητά.
(15) Sic Reg. & Seguer. Sed in Seguer. pro αὐτὰ, legitur, αὐτοῖς. Gobler. Felc. 1. & 3. τοῦ γεννητοῦ υἱοῦ γεγεννῆσθαι καὶ αὐτοῦ λέγονται. Anglic. τοῦ γεννητοῦ ἢ γεγεννῆσθαι καὶ αὐτοῦ λέγονται. Editi vero & alii, μετασχόντα τοῦ γενέσθαι τοῦ υἱοῦ καὶ γεγεννῆσθαι ὑπ' αὐτοῦ λέγονται. Felc. 3. habet λέγοντες, mendoſe.
(16) Baſilienſ. ἐν τῷ πατρί.
(17) Reg. Gobler. & Felc. 1. addunt, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. Alii omittunt.
(18) Seguer. τῶν γεννητῶν υἱῶν. Alii τῶν υἱῶν τῶν γεννητῶν, præter Felc. 2. qui ut editi habet γενητῶν.
(19) Felc. 3. γεννητῶν.

alius eſt a rebus factis,ſoluſque proprius eſt naturæ Patris fetus, fruſtra Ariani diſputandi occaſionem ex vocabulo *factus* arripuere. Nam ſi hic fracti pudore iterum contendant illa verba comparate dicta eſſe, proindeque ea quæ comparantur ejuſdem eſſe generis, ita ut Filius naturæ ſit Angelorum: ipſos profecto in primis pudebit eadem pugnare & loqui ac Valentinum, Carpocratem alioſve hæreticos, quorum ille Angelos ejuſdem eſſe generis ac Chriſtum affirmavit: Carpocrates autem, eoſdem eſſe dixit mundi fabricatores. Nempe iſti ab illis forte edocti magiſtris, Dei Verbum cum Angelis conferre non verentur.

Ariani, Valentini & Carpocratis diſcipuli.

57. At certe eos tam impia cogitantes coget erubeſcere ſacer Cantor, cujus hæ ſunt voces: *Quis ſimilis erit Domino in filiis Dei*. Et, *Quis ſimilis tui in Diis, Domine?* Nihilominus illis quoque reſpondebimus, ut vel ſic verum diſcant, comparationem ſolere inſtitui inter ea quæ ejuſdem conſtat eſſe generis, non autem inter ea quæ diverſam habent naturam. Itaque nemo Deum cum homine comparaverit, neque etiam hominem cum belluis, neque ligna cum lapidibus, propter naturæ diſſimilitudinem. Sed Deus quidem cum nulla re comparari poteſt: homo vero cum homine, lignum cum ligno, lapis cum lapide recte poteſt conferri, nec in his vox *præſtantius* uſurpabitur,ſed vox, *magis* vel *plus*. Sic Joſeph magis pulcher erat ſuis fratribus: Rachel magis pulchra quam Lia. Stella vero non ſtella præſtantior, ſed magis una ab alia differt in gloria. Cum autem res diverſæ naturæ inter ſe comparantur, tunc vox *præſtantior*, aut *præſtantius*. differentiæ ſignificandæ gratia, adhibetur, quemadmodum de ſapientia & lapidibus eſt dictum. Si igitur Apoſtolus dixiſſet: Tanto magis Filius antecellit, vel tanto major eſt Angelis: vobis ſane ex hac Filii cum Angelis comparatione contendendi anſa præberetur. At cum eum dicat eſſe præſtantiorem, tantumque differre, quantum filius a ſervis differt, manifeſte utique oſtendit alium eſſe a natura Angelorum. Cum item eum omnia fundaſſe affirmet, alium profecto ab omnibus factis rebus eſſe probat. Quapropter cum diverſæ ſit naturæ a rerum factarum natura, quænam, quæſo, comparatio aut quæ ſimilitudo ejus naturæ cum rebus factis? Verum ſi rurſus ſimile aliquid excogitent, illos his verbis confutabit Paulus: *Ad quem autem Angelorum dixit unquam: Filius meus eſt tu, ego hodie genui te? Et ad Angelos quidem dicit: Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.*

Pſal. 88. 7. Pſalm. 85. 8.

Ea quæ inter ſe comparantur, ejuſdem eſſe debent generis ſeu naturæ.

2. Cor. 15. 51.

Hebr. 1. 10.

Hebr. 1. 5.

58. Fieri ergo proprium eſt rerum factarum, quas opera eſſe dicit. At cum de Filio loquitur, non utitur factionis vocabulo, nec fieri ait: ſed eum æternum regem, & creatorem hiſce verbis agnoſcit: *Thronus tuus, Deus, in ſæculum ſæculi, & tu in principio, Domine, terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli. Ipſi peribunt, tu autem permanes*. Ex quibus, ſi vellent iſti, perſpicere poſſent alium eſſe opificem & alia opera: illum nimirum eſſe Deum: hæc facta eſſe & ex nihilo producta. Nam quod hic dicitur, *ipſi peribunt*, non ita dictum eſt quaſi perituræ ſint res creatæ: ſed ut

Ibid. v. 8.

γέννημα ὁ υἱός, ματαιοῦνται τοῖς Ἀρειανοῖς ὁ περὶ τοῦ, γενόμενος, πρόφασις. κἂν γὰρ ἐν τούτοις αἰσχυνθέντες βιάζωνται πάλιν λέγειν συγκριτικῶς εἰρῆσθαι τὰς ῥήσεις, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τὰ συγκρινόμενα ὁμογενῆ, ὥστε τὸν υἱὸν τῆς τῶν ἀγγέλων εἶναι φύσεως, αἰσχυνθήσονται μὲν πρωηγουμένως ὡς τὰ Οὐαλεντίνου καὶ (1) Καρποκράτους καὶ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν ζηλοῦντες καὶ φθεγγόμενοι, ὧν ὁ μὲν τοὺς ἀγγέλους ὁμογενεῖς εἴρηκε τῷ Χριστῷ· ὁ δὲ Καρποκράτης ἀγγέλους τοῦ κόσμου δημιουργοὺς εἶναί φησι. (2) παρ' αὐτῶν γὰρ ἴσως μαθόντες καὶ οὗτοι, συγκρίνουσι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον τοῖς ἀγγέλοις.

57. Ἀλλ' ἐντραπήσονται τοιαῦτα φανταζόμενοι, ἀκούοντες μὲν τοῦ ὑμνῳδοῦ λέγοντος, „ τίς ὁμοιωθήσεται „ τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ, καὶ, τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, „ κύριε; „ ἀκούσονται δὲ ὅμως, ἵνα ἄρα (3) κἂν οὕτως μάθωσιν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμογενέσιν ὁμολογουμένως φιλεῖ τὰς συγκρίσεις γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἑτερογενέσιν. οὐδεὶς γοῦν θεὸν (4) συγκρίνει πρὸς ἄνθρωπον, οὐδὲ πάλιν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἄλογα, οὐδὲ ξύλα πρὸς λίθους, διὰ τὸ ἀνόμοιον τῆς φύσεως· ἀλλὰ θεὸς μὲν ἀσύγκριτόν ἐστι πρᾶγμα· ἄνθρωπος δὲ πρὸς ἄνθρωπον (5) συγκρίνεται, καὶ ξύλον πρὸς ξύλον, καὶ λίθος πρὸς λίθον· καὶ οὐκ ἂν τις ἐπὶ τούτων εἴποι τὸ κρεῖττον, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον καὶ (6) τὸ πλεῖον· οὕτως Ἰωσὴφ ὡραῖος ἦν μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, καὶ Ῥαχὴλ τῆς Λείας· ἀστὴρ δὲ ἀστέρος οὐχὶ κρείσσων, ἀλλὰ μᾶλλον διαφέρει ἐν δόξῃ. ἐπὶ δὲ τῶν ἑτερογενῶν, ὅταν (7) ταῦτά τις παραβάλλῃ πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ κρεῖττον πρὸς τὸ διαλλάττον λέγεται, καθάπερ ἐπὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν λίθων εἴρηται. εἰ μὲν οὖν εἰρήκει ἦν ὁ ἀπόστολος· τοσούτῳ μᾶλλον ὁ υἱὸς τῶν ἀγγέλων προάγει, ἢ τοσούτῳ μείζων ἐστίν· ἦν ἂν ὑμῖν πρόφασις, (8) ὡς συγκρινομένου τοῦ υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀγγέλους· νῦν δὲ λέγων κρείττονα αὐτὸν εἶναι, καὶ τοσούτῳ διαφέρειν, ὅσῳ διέστηκεν (9) υἱὸς δούλων, δείκνυσιν αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως. λέγων δὲ πάλιν αὐτὸν εἶναι τὸν θεμελιώσαντα τὰ πάντα, δείκνυσιν ἄλλον αὐτὸν εἶναι πάντων τῶν γενητῶν. ἄλλου δὲ καὶ ἑτεροουσίου αὐτοῦ ὄντος παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν, ποία τῆς οὐσίας αὐτοῦ σύγκρισις, ἢ ὁμοιότης πρὸς τὰ γενητά; κἂν γὰρ πάλιν ἐνθυμηθῶσί τι τοιοῦτον, διελέγξει τούτους ὁ αὐτὸς λέγων ὁ Παῦλος· „ τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων, „ υἱός μου εἶ σὺ (10) ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; καὶ „ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους „ αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ (11) „ πυρὸς φλόγα. „

58. Ἰδοὺ τῶν μὲν γενητῶν τὸ ποιεῖσθαι, καὶ ταῦτα ποιήματα εἶναι λέγει· πρὸς δὲ τὸν υἱὸν οὐ ποίησιν, οὐδὲ τὸ γενέσθαι, ἀλλὰ τὸ ἀΐδιον, καὶ (12) τὸ βασιλέα, καὶ τὸ εἶναι δημιουργόν, προσφωνῶν λέγων· „ ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς „ τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ σὺ κατ' ἀρχάς, κύριε, τὴν γῆν „ ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί· „ αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ (13) διαμένεις. „ ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ συνιδεῖν ἠδύναντο, εἴπερ ἤθελον, ὅτι ἄλλος μέν ἐστιν ὁ δημιουργός, ἄλλα δὲ τὰ δημιουργήματα· καὶ ὁ μέν, θεός ἐστι· τὰ δὲ (14) γενητά ἐστιν ἐξ οὐκ ὄντων πεποιημένα. τὸ γὰρ λεγόμενον νῦν, (15) αὐτοὶ ἀπολοῦνται, οὐχ ὡς εἰς ἀπώλειαν ἐσομένης τῆς κτίσεώς φησιν· ἀλλ' ἵνα ἀπὸ

τῆς

(1) Sic Baſil. Anglic. & Felc. 5. Seguer. Καρποκρᾶ. Editi Καρποκράτου. Infra Seguer. Reg. Felc. 5. Καρποκρᾶς, ut & habet Epiphanius hæreſi 27. Goblerian. & Felc. 1. Καρποκρᾶς.
(2) Seguerian. παρ' αὐτῶν γὰρ τοὺς ἴσως. Goblerian. & Felc. 1. παρ' αὐτῶν ἴσως. Cæteri & editi, παρ' αὐτῶν γὰρ ἴσως.
(3) Sic Seguerian. At alii & editi, καὶ οὕτως.
(4) Sic Seguerian. & Reg. Alii vero & editi συγκρίνει.
(5) συγκρίνεται abeſt a Gobler. & Felc. 1.
(6) Seguerian. καὶ πλεῖον. Idem mox poſt ἀδελφοὺς, omittit αὐτοῦ. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. Λείας. Item Seguer. ibid. ἀστὴρ δέ. Alii & editi, ἀστὴρ γάρ. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. οὐχὶ κρείσσων. Gobl. & Felc. 1. κρείσσων, mendoſe. Editi & alii, οὐ κρείττων.
(7) Seguerian. ὅταν τις ταῦτα. Reg. ταῦτα omittit. Ibid. Felc. 5. παραβάλλῃ. Editio Commel. & alii, παραβάλῃ.
(8) Seguerian. ὡς omittit.
(9) Seguerian. ὁ υἱός.
(10) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. addunt, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Sed Goblerian. & Felc. 1. habent ἐγέννησά σε. Ea autem ab aliis & editis deſunt.
(11) Seguerian. πῦρ φλέγον. Mox Felc. 5. γενητῶν.
(12) Seguerian. Gobler. & Felc. 1. καὶ βασιλέα.
(13) Seguerian. διαμένεις. At alii & editi, διαμένεις.
(14) Felc. 5. γενητά.
(15) Sic Seguerian. Baſil. Anglic. & Felc. 5. At editi αὐτοὶ mendoſe. Ibid. Seguerian. Reg. Baſil. & Anglican. οὐχ ὡς εἰς ἀπώλειαν. Editi & alii, οὐκ εἰς ἀπώλειαν. Mox iidem κτίσεώς φησι. Editi κτίσεως φασὶ mendoſe.

τὴν τῶν γενητῶν (1) δείξῃ φύσιν. τὰ γὰρ δυνάμενα ἀπολέσθαι, κἂν μὴ ἀπόλλυται διὰ τὴν χάριν τοῦ πεποιηκότος ταῦτα, ὅμως ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε, καὶ τὰ μὴ εἶναί ποτε αὐτὰ μαρτυρεῖται. διὰ τοῦτο γοῦν ὡς αὐτῶν τοιαύτην ἐχόντων τὴν φύσιν, λέγεται ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, σὺ δὲ (2) διαμένεις, ἵνα τὸ ἀΐδιον αὐτοῦ δειχθῇ· ὁ γὰρ ἔχων τὸ δύνασθαι ἀπολέσθαι, ὥσπερ ἔχει τὰ γενητὰ, ἔχων δὲ τὸ διαμένειν ἀεὶ, ἀλλότριον μέν ἐστιν αὐτοῦ τὸ λέγεσθαι, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, ἴδιον δὲ τὸ ἀεὶ εἶναι, καὶ (3) συνδιαμένειν σὺν τῷ πατρί. εἰ μὲν οὖν μὴ ταῦτα γράψας ἦν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, κἂν ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν αὐτοῦ, καὶ πάσης (4) τῆς γραφῆς ἀληθῶς ἐκωλύοντο τοιοῦτα φαντάζεσθαι περὶ τοῦ λόγου. ἐπειδὴ δὲ αὐτός τε ἔγραψε, καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δέδεικται (5) γέννημα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ὢν ὁ υἱός· καὶ αὐτὸς μὲν, δημιουργὸς, τὰ δὲ δημιουργοῦνται παρ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς μὲν ἀπαύγασμα καὶ λόγος, καὶ εἰκὼν, καὶ σοφία τοῦ πατρός ἐστι, τὰ δὲ γενητὰ κάτωθεν τῆς τριάδος (6) ἐστὶ παρεστῶτα καὶ δουλεύοντα· ἑτερογενὴς ἄρα καὶ ἑτεροφυὴς ἐστὶν ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν, καὶ μᾶλλον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιος καὶ ὁμοφυὴς τυγχάνει. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς οὐκ εἴρηκεν, ὁ πατήρ μου (7) κρείττων μου ἐστὶν, ἵνα μὴ ξένον τις τῆς ἐκείνου φύσεως αὐτὸν ὑπολάβοι· ἀλλὰ μείζων εἶπεν, οὐ μεγέθει τινὶ, οὐδὲ χρόνῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς γέννησιν· πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν, μείζων ἐστὶν, ἔδειξε πάλιν τὴν τῆς οὐσίας ἰδιότητα.

59. Καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ αὐτὸς, οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου προηγουμένως (8) συγκρῖναι θέλων πρὸς τὰ γενητὰ ἔλεγε, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· (9) ἀσύγκριτα γὰρ, μᾶλλον δὲ ἄλλο καὶ ἄλλο ἐστίν· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔνσαρκον ἐπιδημίαν τοῦ λόγου βλέπων καὶ τὴν τότε παρ' αὐτοῦ γενομένην οἰκονομίαν, ἠθέλησε δεῖξαι οὐχ ὅμοιον εἶναι (10) αὐτὸν τοῖς πρότερον· ἵνα ὅσῳ τῇ φύσει διαφέρει τῶν προαποσταλέντων παρ' αὐτοῦ, τοσούτῳ καὶ πλέον ἡ (11) παρ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ γενομένη χάρις κρείττων τῆς δι' ἀγγέλων διακονίας γένηται. δούλων μὲν γὰρ ἦν, ἐπαιτεῖν μόνον τοὺς καρπούς· υἱοῦ δὲ καὶ δεσπότου, χαρίσασθαι τὰ ὀφειλόμενα, (12) καὶ μεταθεῖναι τὸν ἀμπελῶνα. καὶ τὰ ἐπιφερόμενα γοῦν παρὰ τοῦ ἀποστόλου δείκνυσι τὴν διαφορὰν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὰ (13) γενητὰ λέγοντος· „διὰ τοῦτο δεῖ περισσοτέρως προσέχειν ἡμᾶς τοῖς „ἀκουσθεῖσι, μή ποτε παραῤῥυῶμεν. εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων „λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παρά„βασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν· „πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα, τηλικαύτης ἀμελήσαντες „σωτηρίας; ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι (14) διὰ „τοῦ κυρίου ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων, εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώ„θη.„ εἰ δὲ τῶν γενητῶν εἷς ἦν ὁ υἱὸς, οὐ κρείττων αὐτῶν ἦν, (15) ὥστε ἐν τῇ παρακοῇ τὸ μεῖζον τῆς τιμωρίας δι' αὐτὸν ἀπέκειτο. οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ διακονίᾳ τῶν ἀγγέλων ἦν καθέκαστον αὐτῶν τὸ μεῖζον ἢ ἔλαττον ἐν τοῖς παραβαίνουσιν· ἀλλ' εἷς ἦν ὁ νόμος, καὶ μία ἡ κατὰ τῶν (16) παραβαινόντων ἐκδικία. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔστι τῶν γενητῶν ὁ λόγος, ἀλλ' υἱὸς τοῦ πατρός· διὰ

rerum factarum naturam a fine indicaret. Nam quæ perire poſſunt, licet beneficio effectoris non pereant, tamen ex nihilo ſunt facta, eaque aliquando non fuiſſe, ipſa teſtantur. Quia igitur ea eſt illorum natura, idcirco de Filio dicitur, *Tu autem permanes*, ut ejus inde oſtendatur æternitas. Nam quia interire non poteſt, ut poſſunt res factæ, ſed potius vim habet ſemper permanendi, hinc alienum quidem eſt de ipſo dici, Non fuit priuſquam eſſet genitus: at proprium ejus eſt, ſemper eſſe & cum Patre permanere. Etſi autem Apoſtolus Epiſtola ad Hebræos hæc non ſcripſiſſet: ex aliis tamen ejuſdem Epiſtolis atque ex univerſa alia Scriptura talia de Verbo comminiſci ſane proihiberentur. Ceterum quandoquidem ipſe quoque ſcripſit & ſupra oſtendimus Filium ex natura Patris eſſe genitum; & illum quidem eſſe effectorem, res autem alias ab eo effici: illum eſſe ſplendorem, Verbum, imaginem, & ſapientiam Patris; res vero factas infra Trinitatem aſſiſtere & ſervire: alius ergo generis & naturæ eſt Filius, quam rerum factarum, ac potius proprius eſt ſubſtantiæ Patris, eamdemque ac ille naturam habet. Hinc enim & ipſe Filius non dixit, *Pater meus præſtantior me eſt*, ne quis eum alium a Patris natura eſſe ſuſpicaretur, ſed *major* dixit, non quidem magnitudine quadam aut tempore, ſed quia ex ipſo Patre gignitur. Quin etiam cum dixit, *major eſt*, naturæ proprietatem oſtendit.

Joan. 14. 28.

Pater Filio eſt major, quatenus Filius ex Patre gignitur.

59. Et vero ipſe Apoſtolus non ut Verbi naturam cum rebus factis potiſſimum compararet, dixit: *Tanto præſtantior factus Angelis*. Namque ſimul comparari non queunt, cum ſint inter ſe diverſæ. Sed ad corporeum Verbi adventum & ad diſpenſationem ejus attendens, indicare voluit ipſum aliorum qui anteceſſerant ſimile non eſſe, ut, quantum natura ab iis quos antea miſerat differt, tanto etiam longeque præſtantior eſſe intelligeretur gratia quæ ab ipſo & per ipſum datur, quam Angelorum adminiſtratio. Siquidem ſervorum erat, fructus dumtaxat repoſcere: at Filii & Domini erat debita donare & vitem transferre. Unde ea, quæ ſubjicit Apoſtolus, differentiam quæ Filium inter & res factas intercedit demonſtrant. *Propterea*, inquit, *oportet nos maxime attendere ad ea quæ audivimus, ne forte effluamus. Si enim qui per Angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, & omnis prævaricatio & inobedientia accepit juſtam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus ſi tantam neglexerimus ſalutem, quæ cum initium accepiſſet enarrari per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata eſt?* Quod ſi Filius eſſet e rebus factis, non illis ſane eſſet præſtantior, neque majori ſupplicio propter eum puniretur inobedientia. Nec enim in adminiſtratione Angelorum, pro ſingulis illorum majus vel minus erat in his qui peccabant: ſed lex erat una, unaque in peccantes animadverſio. Quia vero Verbum non eſt e rebus factis, ſed eſt filius Patris, idcirco

Hebr. 2. 1.

(1) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. ut & Anglic. in margine, τὴν ἀρχὴν τῶν γενητῶν δείξῃ. Paulopoſt Seguer. κἂν μὴ ἀπολλύηται. Baſili. Goblerian. Felc. 2. & Reg. ἀπόλλυνται. Anglican. ἀπόλλυνται. Mox Seguerianus, Goblerian. & Felc. 2. ὅμως ἐκ τῶν μὴ ὄντων γέγονε.

(2) Seguer. διαμένεις. Alii & editi, διαμένεις. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 2. ἔχων τὸ δύνασθαι. Editi & alii, ἔχει τὸ δύνασθαι. Paulopoſt Seguerian. αὐτοῦ λέγεσθαι, οὐκ ἦν &c. In aliis & editis deeſt τὸ.

(3) Sic Seguerian. & Reg. At Gobler. & Felc. 2. διαμένειν σὺν τῷ πατρί. Ceteri & editi, συνδιαμένειν πατρί.

(4) Seguerian. πάσης τῆς ἄλλης θείας γραφῆς ἐκωλύοντο τοιαῦτά τι φαντάζεσθαι περὶ τοῦ υἱοῦ. Baſili. Gobler. & Felc. 2. & Reg. τι τοιοῦτο. Item Goblerian. & Felc. 2. περὶ τοῦ υἱοῦ.

(5) Seguerianus, Goblerian. & Felc. 2. omittunt γέννημα, & ὢν, moxque habent δημιουργοῦ.

(6) Seguer. Reg. Felc. 1. & 3. ἐστί. Editi & alii, εἰσί.

(7) Sic Reg. & Seguerian. Ceteri vero & editi, μου κρείττων ἐστί. Ibid. Seguerian. ξένον τι τις. Editi & alii, ξένον τις. Mox Gobler. & Felc. 2. ὑπολάβωσιν.

(8) Seg. & Felc. 3. συγκρῖναι. Editi & alii, διακρῖναι.

(9) Sic Seguerian. Idemque mox & Anglic. Gobler. & Felc. 2. ἄλλο καὶ ἄλλο ἐστί. Baſili. ἀσύγκριτον γὰρ ἀληθῶς μᾶλλον. Editi & alii, ἀσύγκριτον γὰρ μᾶλλον δὲ ἄλλο ἐστί.

(10) Sic Seguerian. Baſili. Anglican. & Felc. 3. At alii & editi, τοῦτο. Ibid. Seguerian. ἵν' ὅσῳ τῇ φύσει διαφέρῃ.

(11) Seguerian. παρ' αὐτοῦ. Editi & alii παρὰ τούτου. Regius & Felc. 3. παρὰ τούτου καὶ διὰ τούτου. Ibid. Seguerian. κρείττω.

(12) Seguerian. μεταθεῖναι.

(13) Sic Seguerian. Reg. Gobler. & Felc. 2. Ceteri vero cum editione Commel. γενητά.

(14) Baſili. ὑπὸ τοῦ κυρίου. Paulopoſt Seguerian. εἰ τῶν γενητῶν ὁ υἱὸς ἦν, οὔτε κρείττων. Gobl. & Felc. 2. εἰ δὲ τῶν γενητῶν ὁ υἱὸς ἦν, οὐ κρείττων.

(15) Seguer. ὅτε ἐν τῇ. Reg. οὐδὲ ἐν τῇ. Baſil. & Anglic. οὐδὲ τῇ. Alii & editi, οὐδὲ τῇ. Mox Seguer. ἦν γὰρ, & paulopoſt, ἀλλ' ἦν τὸ καθέκαστον αὐτῶν μεῖζον καὶ τὸ ἔλαττον.

(16) Seg. Gobl. & Felc. 2. παραβαινόντων. Alii & editi, παραβάντων. Paulopoſt Seguer. ἀλλ' υἱὸς τοῦ πατρὸς, διὰ τοῦτο. Ceteri & editi, ἀλλ' υἱός ἐστι τοῦ πατρὸς, διὰ τοῦτο.

quanto præſtantior eſt, & ea, quorum auctor ipſe eſt,
præſtantiora ſunt & ab aliis diverſa, tanto etiam gra-
vius eſſe debet ſupplicium. Itaque datam per Filium
conſiderent gratiam, eumque ex ſuis operibus agno-
ſcant vere alium eſſe a rebus factis, ſolumque il-
lum verum Filium in Patre eſſe, & Patrem in
ipſo. Diſcant legem ab Angelis promulgatam eſ-
ſe, ſed neminem reddidiſſe perfectum, quippe quæ,
ut docet Paulus, Verbi adventu indigeret. At Ver-
bi adventus, Patris opus perfecit. Hinc antea ab
Adam ad Moyſem mors quidem regnavit: ſed Ver-
bi præſentia mortem penitus deſtruxit: nec amplius
in Adam morimur, ſed omnes in Chriſto vita do-
namur. Præterea antea a Dan uſque ad Berſabee lex
Pſal. 75. divulgabatur, atque in ſola Judæa notus erat Deus:
nunc autem in omnem terram exivit ſonus eorum, &
omnis terra Dei cognitione eſt repleta, genteſque
univerſas edocuere Diſcipuli, ac denique hoc tempo-
Eſai. 54. 13. re illud Scripturæ impletum eſt, *Erunt omnes docti a*
Joan. 6. 45. *Deo*. Etenim quæ tunc quidem apparebant, meræ
erant figuræ: nunc autem ipſa patefacta veritas eſt:
quod Apoſtolus poſtea luculentius ipſe explicat his
Hebr. 7. 22. verbis: *In tantum præſtantioris teſtamenti ſponſor fa-*
Heb. 8. 6. *ctus eſt Jeſus*. Et rurſus: *Nunc autem excellentius for-*
ſitus eſt miniſterium, quanto & præſtantioris teſtamen-
ti mediator eſt, quod in præſtantioribus promiſſionibus
Hebr. 7. 19. *ſancitum eſt. Nam nihil ad perfectionem adduxit lex:*
Hebr. 9. 23. *ſed erat introductio ſpei præſtantioris*. Et paulopoſt:
Neceſſe eſt ergo exemplaria cæleſtium his mundari:
ipſa autem cæleſtia præſtantioribus hoſtiis quam iſtis.
Vocem igitur *præſtantioris* hic & per totum Epiſtolæ
contextum Domino, qui præſtantior & alius eſt a
rebus factis, attribuit. Siquidem præſtantius eſt ſa-
crificium quod per ipſum peragitur: præſtantior ſpes,
quæ in eo collocatur; ac promiſſa, quæ nobis per
illum ſunt facta, non ut magna cum parvis compa-
rantur, ſed ut diverſa ab aliis natura; quia is, qui
iſta adminiſtravit, rebus factis eſt præſtantior.

60. Jam vero quod dicitur, *factus eſt ſponſor*, ſpon-
ſionem quam ille pro nobis fecit ſignificat. Quem-
admodum enim ille cum Verbum eſſet, caro factus
eſt, hocque, quod dicimus factum eſſe, carni aſcri-
bimus: (hæc enim facta & creata eſt) ita etiam hæc
dictio, *factus eſt*, juxta ſecundam ſignificationem hic
eſt intelligenda, quatenus videlicet factus homo eſt.
Noverint proinde pertinaces homines vanum quo-
que pravum hoc illorum commentum eſſe: audiant
Paulum cui perſpectiſſimum erat eum & Filium ac
ſapientiam, ſplendoremque & imaginem Patris eſ-
ſe, minime his verbis ſignificare ejus factam fuiſſe
naturam, ſed eam dictionem referre ad teſtamenti
adminiſtrationem, qua ſcilicet mors, quæ olim re-
gnaverat, deſtructa eſt. Siquidem ea ratione ejus
adminiſtratio præſtantior facta eſt, quia *quod lex fa-*
Rom. 8. 3. *cere non poterat, ubi per carnem infirma erat, fecit*
Deus miſſo Filio ſuo in ſimilitudine carnis peccati, &
de peccato condemnavit peccatum in carne, remoto ab
ea delicto, quo captiva perpetuo tenebatur, adeo
Ibid. v. 4. ut divinum ſenſum non valeret recipere. Cum
autem carnem dignam reddidit quæ Verbum re-

τοσοῦτον κρείττων αὐτῶν, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ κρείττονα καὶ παρηλλαγμένα ἐστί, τοσούτῳ καὶ ἡ (1) τιμωρία χείρων γενέσθω. Θεασάσθωσαν γοῦν τὴν διὰ τοῦ Υἱοῦ χάριν, καὶ ἐπιγνώτωσαν καὶ ἐκ τῶν ἔργων μαρτυρούμενον αὐτὸν ὅτι τῶν μὲν γενητῶν ἄλλος ἐστί, μόνος δὲ αὐτὸς (2) Υἱὸς ἀληθινὸς ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ. ὁ νόμος δὲ δι' ἀγγέλων ἐλαλήθη, καὶ οὐδένα τετελείωκε δεόμενος τῆς τοῦ Λόγου ἐπιδημίας, ὡς εἴρηκεν ὁ Παῦλος. ἡ δὲ τοῦ Λόγου ἐπιδημία τετελείωκε τὸ ἔργον τοῦ Πατρός. καὶ τότε μὲν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως ὁ θάνατος ἐβασίλευσεν· ἡ δὲ τοῦ Λόγου παρουσία κατήργησε τὸν θάνατον. καὶ οὐκέτι μὲν ἐν τῷ Ἀδὰμ (3) πάντες ἀποθνήσκομεν· ἐν δὲ τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιούμεθα. καὶ τότε μὲν ἀπὸ (4) Δὰν μέχρι Βηρσαβεὲ ὁ νόμος κατηγγέλλετο, καὶ ἐν μόνῃ τῇ Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ἦν ὁ Θεός· νῦν δὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ (5) φθόγγος αὐτῶν, καὶ πᾶσα ἡ γῆ πεπλήρωται τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως, οἵ τε μαθηταὶ ἐμαθήτευσαν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πεπλήρωται νῦν τὸ γεγραμμένον· „ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ.„ καὶ τότε μὲν τύπος ἦν τὰ δεικνύμενα· ἄρτι δὲ ἡ ἀλήθεια πεφανέρωται. καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ὁ ἀπόστολος μετὰ ταῦτα φανερώτερον (6) ἐξηγεῖται λέγων· „κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης „γέγονεν ἔγγυος (7) Ἰησοῦς. καὶ πάλιν· νυνὶ δὲ διαφο„ρωτέρας τέτυχε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονός ἐστι „διαθήκης μεσίτης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις „νενομοθέτηται. καὶ (8) οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος, „ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος. καὶ αὖθις φησιν· „ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς „τούτοις καθαρίζεσθαι· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, κρείτ„τοσι θυσίαις (9) παρὰ ταύτας.„ τὸ ἄρα κρεῖττον καὶ νῦν καὶ δι' ὅλου τῷ Κυρίῳ ἀνατίθησι, τῷ κρείττονι καὶ ἄλλῳ παρὰ τὰ γενητὰ τυγχάνοντι. κρείττων γὰρ ἡ δι' αὐτοῦ θυσία· κρείττων ἡ ἐν αὐτῷ ἐλπίς· καὶ αἱ δι' αὐτοῦ ἐπαγγελίαι, οὐχ ὡς πρὸς μικρὰ μεγάλαι συγκρινόμεναι· ἀλλ' (10) ὡς ἄλλαι πρὸς ἄλλας τὴν φύσιν τυγχάνουσαι· ἐπεὶ καὶ ὁ ταῦτα οἰκονομήσας, κρείττων τῶν γενητῶν ἐστι.

60. Καὶ τὸ λεγόμενον πάλιν, γέγονεν ἔγγυος, (11) τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐγγύην τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην σημαίνει. ὡς γὰρ λόγος ὤν, σὰρξ ἐγένετο· καὶ τὸ γενέσθαι, τῇ σαρκὶ λογιζόμεθα· γενητὴ γάρ ἐστιν αὕτη, καὶ κτιστὴ (12) τυγχάνει οὖσα· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ, γέγονεν, ἵνα τοῦτο κατὰ δεύτερον σημαινόμενον ἐκλάβωμεν, διὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον· καὶ γνῶσιν οἱ φιλονεικοῦντες, ὅτι καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς κακονοίας ἑαυτῶν ἐκπίπτουσιν, ἀκουέτωσαν ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ γεγενῆσθαι σημαίνει ὁ Παῦλος, ὁ εἰδὼς αὐτὸν Υἱὸν καὶ σοφίαν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρός· ἀλλ' εἰς τὴν τῆς διαθήκης διακονίαν τὸ γενέσθαι καὶ νῦν λογίζεται, καθ' ἣν ὁ ποτὲ βασιλεύων θάνατος κατηργήθη. καὶ γὰρ καὶ κατὰ (13) τοῦτο κρείττων ἡ δι' αὐτοῦ διακονία γέγονεν, „ὅτι καὶ τὸ ἀδύνατον „τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς „τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρ„τίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν „τῇ σαρκὶ,„ ἐξώσας ἀπ' αὐτῆς τὸ παράπτωμα, ἐν ᾧ διαπαντὸς ᾐχμαλωτίζετο, ὥστε μὴ δέχεσθαι τὸν θεῖον νοῦν· τὴν δὲ σάρκα δεκτικὴν τοῦ λόγου κατασκευά-

(1) Sic Seguer. At alii & editi, τιμωρία ἂν χείρων. Paulopoſt Seguer. τὴν διὰ τοῦ Υἱοῦ χάριν. Editi & alii, τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ χάριν. Ibid. Gobler. & Felc. 1. καὶ ἐπιγνώτωσαν ἐκ τῶν ἔργων.
(2) Seguer. Gobler. & Felc. 1. omittunt υἱός. Paulopoſt Seguer. ὁ νόμος δι' ἀγγέλων.
(3) Seguer. omittit πάντες.
(4) Sic Reg. At Seguer. ἀπὸ Δάν. Baſili. Anglic. & editi, ἀπὸ Ἀδάμ.
(5) Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἐξῆλθεν ὁ νόμος, καὶ πᾶσα. Mox Seguer. οἵ τε μαθηταὶ ἐμαθήτευσαν. Alii & editi, οἱ δὲ μαθηταὶ ἐμαθήτευσαν.
(6) Seguer. & Reg. ἐξηγεῖται. Editi & alii, ἐξηγεῖτο.
(7) Sic Seg. Gobl. & Felc. 1. & mox cum Reg. τετύχηκε λειτουργίας. Alii & editi, ἔγγυος ὁ υἱός, &, τέτυχε λειτουργίας.
(8) Baſili. οὐδὲν δὲ ἐτελείωσεν.
(9) Anglic. παρὰ ταύτας· τὸ ἄρα κρεῖττον.
(10) Reg. ὡς ἄλλαι. Mox idem & alii mſſ. πρὸς ἄλλας. Editi, πρὸς ἄλλας.
(11) Sic mſſ. At editi addunt καὶ poſt ἔγγυος. Paulopoſt Seguer. σὰρξ γέγονε.
(12) Sic Seguer. At alii & editi, τυγχάνουσα. Seguer. καὶ ἐνταῦθα γέγονεν, ἵνα καὶ τοῦτο.
(13) Sic Seguer. & Anglic. At Reg. Baſil. & Felc. 1. καὶ τοῦτο. Editi & alii, καὶ τοῦτο. Paulopoſt Seg. Anglic. Gobler. & Felc. 1. ἀδύνατον. At alii & editi, δυνατὸν, mendoſe.

ἀποκλείσας, ἐποίησεν ἡμᾶς μηκέτι (1) κατὰ σάρκα περιπατεῖν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα, καὶ πολλάκις λέγειν, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι· καὶ, ὅτι ἦλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς εἰς τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα (2) πάντας λυτρώσηται, καὶ σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. τότε μὲν γὰρ ὡς ὑπεύθυνος ὁ κόσμος ἐκρίνετο ὑπὸ τοῦ νόμου· ἄρτι δὲ ὁ λόγος εἰς ἑαυτὸν ἐδέξατο τὸ κρίμα, καὶ τῷ σώματι παθὼν ὑπὲρ πάντων, σωτηρίαν τοῖς πᾶσιν ἐχαρίσατο. (3) τοῦτο δὲ βλέπων κέκραγεν Ἰωάννης· „ ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ „ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. „ κρείττων δὲ ἡ χάρις ἢ ὁ νόμος, καὶ ἡ ἀλήθεια παρὰ τὴν σκιάν.

61. (4) Τὸ οὖν, κρείττων, ὥσπερ εἴρηται, οὐχ οἷόν τε ἦν δι' ἑτέρου τινὸς γενέσθαι ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ, τοῦ καθημένου ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός. τί δὲ τοῦτο σημαίνει, ἢ τὸ γνήσιον τοῦ υἱοῦ, (5) καὶ τὴν θεότητα τοῦ πατρὸς ταὐτὴν εἶναι τοῦ υἱοῦ; τήν τε γὰρ τοῦ πατρὸς βασιλείαν βασιλεύων ὁ υἱὸς, ἐπὶ τὸν αὐτὸν θρόνον τῷ πατρὶ κάθηται, καὶ τῇ τοῦ πατρὸς θεότητι θεωρούμενος, Θεός ἐστιν ὁ λόγος, (6) καὶ ὁ βλέπων τὸν υἱὸν, βλέπει τὸν πατέρα· καὶ οὕτως εἷς Θεός ἐστιν. ἐκ δεξιῶν γοῦν καθήμενος, ἀριστερὸν οὐ ποιεῖ τὸν πατέρα· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ δεξιὸν καὶ τίμιον ἐν τῷ πατρὶ, τοῦτο καὶ ὁ υἱὸς ἔχει, καὶ λέγει, „ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι. „ διὰ τοῦτο γὰρ καὶ καθήμενος ἐκ δεξιῶν ὁ υἱὸς ὁρᾷ τὸν πατέρα καὶ (7) αὐτὸς ἐκ δεξιῶν, κἂν ὡς ἄνθρωπος γενόμενος λέγῃ· „ (8) προωρώμην τὸν κύριόν μου ἐνώπιόν „ μου διὰ παντὸς, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστὶν ἵνα μὴ σα„λευθῶ. „ δείκνυται γὰρ πάλιν καὶ ἐν τούτῳ ὡς ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ καὶ (9) ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. δεξιοῦ γὰρ ὄντος τοῦ πατρὸς, ἐν τῷ δεξιῷ ἐστιν ὁ υἱός· καὶ καθημένου τοῦ υἱοῦ ἐκ δεξιῶν, ὁ πατήρ ἐστιν ἐν τῷ υἱῷ. καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι διακονοῦσιν ἀνερχόμενοι καὶ κατερχόμενοι· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ φησι· „ καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες „ ἄγγελοι Θεοῦ· „ καὶ ὅτε μὲν ἄγγελοι διακονοῦσι, λέγουσιν, (10) ὅτι ἀπεστάλην πρός σε· καὶ, κύριος ἐνετείλατο· ὁ δὲ υἱὸς κἂν λέγῃ ἀνθρωπίνως, (11) ὅτι ἀπεστάλην, καὶ ἔρχεται τὸ ἔργον τελειῶσαι καὶ διακονῆσαι, λέγει ὅμως (12) ὡς λόγος καὶ εἰκὼν ὑπάρχων, „ ἐγὼ ἐν „ τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι· καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, „ ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ, ὁ πατὴρ (13) ἐν ἐμοὶ μέ„νων, αὐτὸς τὰ ἔργα ποιεῖ· „ ἃ γὰρ ἐν τῇ εἰκόνι τις ταύτῃ θεωρεῖ, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα. ἔστι μὲν οὖν ἱκανὰ ταῦτα δυσωπῆσαι τοὺς μαχομένους πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. εἰ δ' ὅτι γέγραπται, γενόμενος κρείττων, τὸ, γενόμενος, οὐ θέλουσιν ὡς περὶ (14) υἱοῦ λεγόμενον, ἴσον ἀκοῦσαι γεγεννῆσθαι καὶ εἶναι, ἢ διὰ τὸ γεγονέναι τὴν κρείττονα διακονίαν τὸ, γενόμενος, λαβεῖν καὶ νοεῖν, ὥσπερ εἴπομεν· ἀλλὰ νομίζουσιν ἐκ ταύτης τῆς λέξεως γενητὸν εἰρῆσθαι τὸν λόγον· ἀκουέτωσαν συντόμῳ λόγῳ ταῦτα πάλιν, ἐπειδὴ τῶν (15) εἰρημένων ἐπελάθοντο.

62. Εἰ μὲν ἐκ τῶν ἀγγέλων ἐστὶν ὁ υἱὸς, (16) ἔστω καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἐπ' ἐκείνων τὸ γενόμενος, καὶ μηδὲν αὐτῶν κατὰ τὴν φύσιν διαφερέτω· ἀλλ' ἔστωσαν (17) ἢ καὶ αὐτοὶ υἱοὶ, ἢ κἀκεῖνος ἄγγελος, καὶ κοινῇ πάντες καθεζέσθωσαν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός· ἢ μετὰ πάντων καὶ ὁ υἱὸς (18) παρεστηκέτω ὡς λειτουργικὸν πνεῦμα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμε-

ciperet, fecit ut nos non amplius ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum ambularemus, ſæpeque dicamus: Nos vero non ſumus io carne, ſed in ſpiritu. Et, Quia venit Dei Filius io mundum, non ut judicaret mundum, ſed ut omnes redimeret, & mundus per ipſum ſervaretur. *Joan. 3. 17.* Tunc enim mundus, tamquam reus, a lege judicabatur: nunc vero Verbum in ſe ſuſcepit judicium, & corpore pro omnibus patiendo, ſalutem donavit omnibus. Quod cum exploratum haberet Joannes, exclamabat: *Lex per Moyſem data eſt, gratia & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt.* *Joan. 1. 17.* Præſtantior autem eſt gratia quam lex, & veritas quam umbra.

61. Hoc ergo quod *præſtantioris* vocabulo exprimitur, quemadmodum dictum eſt, per alium fieri non poterat, niſi per Filium qui ad dexteram Patris ſedet. Quid autem iſtud ſignificat, niſi verum illum eſſe Filium, eamdemque Patris & Filii eſſe divinitatem? Quia enim eodem Patris regno potitur Filius, in eodem ſimiliter throno quo Pater ſedet; cumque ipſe Patris divinitate videatur, hinc ſane Deus eſt Verbum, & qui videt Filium, Patrem videt, atque hoc pacto unus eſt Deus. Itaque a dextris ſedens, ſiniſtrum non reddit Patrem: ſed quod dextrum & honorabile eſt io Patre, hoc etiam habet Filius qui ipſe ait: *Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt.* Quocirca Filius a dextris Patris ſedens, videt ipſe ſimiliter Patrem a dextris ſedentem, quamvis ut homo factus dicat: *Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quia a dextris eſt mihi ne commovear.* Inde enim etiam palam fit & Filium in Patre & Patrem in Filio eſſe. Quamvis enim dexter eſt Pater, a dextris tamen etiam eſt Filius; & Filio a dextris ſedente, in Filio eſt ipſe Pater. Et Angeli quidem aſceodendo & deſcendendo miniſtrant: de Filio autem dicit, *Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Inſuper cum Angeli miniſtrant, ajunt: Miſſus ſum ad te: &, Dominus præcepit. At Filius, licet ut homo dicat, ſe miſſum eſſe & veniſſe ad opus perficiendum & adminiſtrandum, tamen ut Verbum & imago ait: *Ego in Patre, & Pater in me eſt*: &, *Qui vidit me, Patrem vidit*: &, *Pater in me manens ipſe facit opera.* Nam quæ in iſta videntur imagine, ea ipſa ſunt Patris opera. Hæc igitur ſatis ſunt ad veritatis hoſtes pudore afficiendos. Quod ſi, quia ſcriptum eſt, *præſtantior factus*, nolunt hanc vocem *factus* ita intelligi de Filio, ut idem ſit ac ſi diceretur, factus eſt, &, eſt; vel quod ejus adminiſtratio præſtantior aliis facta fuerit, uti diximus: ſed hoc ex vocabulo arbitraotur factum dici Verbum: hæc iterum breviter audiant, quandoquidem quæ ſupra diſputavimus jam ſunt obliti.

Filius a dextris Patris ſedet, & Pater a dextris Filii.

Joan. 16. 15.

Pſal. 15. 8.

Heb. 1. 6.

Joan. 14. 10.

Ib. v. 9. & 10.

62. Si Filius unus ex Angelis eſt: æque ipſi ac illis hæc vox *factus* conveniat, nihilque natura ab illis differat; verum vel ipſi ſint filii vel ille ſit Angelus, omneſque pariter ad dexteram Patris ſedeant, vel cum omnibus aſſiſtat quoque ipſe Filius tamquam ſpiritus adminiſter, in adminiſtrationem, *Heb. 1. 14.*

ut

(1) μηκέτι abeſt a Seguer. Gobl. & Felc. 1. Paulopoſt Seguer. & Baſili. πολλάκις λέγειν. Ceteri & editi, πολλάκις λέγει. Ibidem Seguer. ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν.

(2) Felc. 2. cum editis, πάντα. Alii omnes mſſ. πάντας.

(3) Seguer. τοῦτο βλέπων.

(4) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, τὸ δὲ κρεῖττον.

(5) Sic Seguer. Reg. Baſil. Anglic. & Felc. 5. In aliis vero & editis deſunt hæc verba, καὶ τὴν θεότητα τοῦ πατρὸς ταὐτὴν εἶναι τοῦ υἱοῦ.

(6) Seguer. Gobler. & Felc. 1. καὶ βλέπων. Mox Seguer. καὶ οὕτως ὡς.

(7) Sic Seguer. At alii & editi, αὐτόν.

(8) Sic Seguer. Editi vero, προωρώμην τὸν κύριον, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστὶ διὰ παντός. Paulopoſt Seguer. ὡς ὁ υἱὸς. Editi & alii, ὡς υἱὸς. Mox Gobl. & Felc. 1. καὶ ὁ πατήρ. Alii & editi, καὶ πατήρ.

(9) Reg. Gobl. & Felc. 1. ὁ πατήρ. In aliis & editis ὁ deeſt.

(10) Seguer. Gobler. & Felc. 1. omittunt ὅτι.

(11) Gobler. & Felc. 1. ἀνθρωπίνως, ἀπεστάλην. Baſil. ἀποστέλλει. Ibidem Seguer. Gobler. & Felc. 1. καὶ ἔρχεται. Editi & alii, καὶ ἔρχεται.

(12) ὡς abeſt a Seguer. Gobler. & Felc. 1. Mox iidem, ἐν ἐμοί ἐστι. In aliis & editis deeſt ἐστι.

(13) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Ceteri autem & editi, ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, τὰ ἔργα ποιεῖ. Ibid. Seguer. ἃ γὰρ ἐν τῇ εἰκόνι τις ταύτῃ. In aliis & editis deeſt ταύτῃ.

(14) Seguer. περὶ Ἰσοῦ. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. γεγεννῆσθαι τὸν κρείττονα. Felc. 5. item γεγεννῆσθαι. Alii & editi, γενέσθαι τὸν κρείττω.

(15) Seg. προειρημένων. Ibid. Baſili. Ang. & Felc. 5. ἐπελάθοντο.

(16) Sic Seg. qui mox cum Gobler. & Felc. 1. ἐπ' αὐτῷ. Alii & editi, ἔστω καὶ ἐπ' αὐτῷ. Paulopoſt Seguer. κατὰ φύσιν.

(17) Sic Seguer. Reg. & Felc. 5. At in aliis & editis ἢ deeſt. Ibid. Seguer. Gobl. & Felc. 1. καὶ ὄντες. Editi aliique καὶ αὐτοί. Paulopoſt Baſili. συγκαθεζέσθωσαν.

(18) Seguerian. Reg. & Felc. 5. παρεστηκέτω.

ut illi, miſſus. At vero ſi Paulus Filium a rebus
Hebr. 1. 5. factis hiſce verbis diſcriminet: *Cui enim Angelorum dixit unquam: Filius meus es tu?* Præterea ſi cælum ille & terram creat, hique ab eo fiunt; ſi ille cum Patre ſedet, hi autem miniſtrantes aſſiſtunt: cui non perſpicuum eſt nequaquam de Verbi ſubſtantia vocem *factus* intelligi ab Apoſtolo, ſed de adminiſtratione quæ peracta per ipſum eſt. Nam quemadmodum cum eſſet Verbum, caro factum eſt; ita factus homo, tanto præſtantior in adminiſtratione factus eſt Angelis, quantum filius a ſervis & opiſex ab operibus differt. Deſinant itaque vocem *factus* de natura Filii interpretari; nec enim eſt e rebus factis: ſed agnoſcant hoc vocabulo *factus* factam ſignificari adminiſtrationem & diſpenſationem. Quomodo autem præſtantior factus fuerit in adminiſtratione, qui ipſe natura præſtantior eſt quam res factæ, ea quæ ſupra diximus, manifeſto oſtendunt, indeque illos arbitror erubeſcere. Verum ſi contumaces eſſe pergent, e re fuerit inſanæ ipſorum occurrere temeritati, ſimiliaque de ipſo Patre dicta illis opponere, ut vel fracti pudore ſuam linguam a malis cohibeant, vel intelligant in quantum devenerint inſcitiæ. I-
Pſal. 30. 3. taque ſcriptum eſt: *Fias mihi in Deum protectorem & in domum refugii, ut ſalvum me facias.* Et rurſus:
Pſal. 9. 10. *Factus eſt Dominus refugium pauperi*, & alia id genus quæ in divinis leguntur Scripturis. Quod ſi iſta de Filio dicta eſſe contendent, quod forte vel etiam magis verum eſt, agnoſcant Sanctos eum, qui res facta non erat, rogare ut ſibi adjutor & in domum refugii fieret: ac deinceps vocabula *factus*, *fecit* & *creavit* de corporea ejus intelligant præſentia. Tunc ſiquidem adjutor & domus refugii factus eſt, cum noſtra peccata ſuo corpore in lignum ſuſtulit,
Matth. 11. 28. dixitque: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos.*

63. Sin autem illas voces de Patre putant intelligi; num quia hic quoque ſcriptum eſt, *Fias* & *factus eſt*, eo devenient impudentiæ, ut Deum factum eſſe dicant? Ita ſane id audebunt, quemadmodum idem de ejus Verbo fingere non ſunt veriti. Nam ſequitur ex ipſorum dictis, ut eadem opinentur de Patre, quæ de ejus Verbo comminiſcuntur. Verum abſit ut cogitatio tam impia in mentem fidelium umquam veniat. Nec enim Filius e rebus creatis eſt, nec quod hic ſcribitur, *fias*, &, *factus eſt*, principium exiſtendi ſignificat, ſed datum indigentibus adjutorium. Namque Deus & ſemper & idem eſt: homines autem per Verbum poſtea facti ſunt, quando ipſe voluit Pater: nec Deum videre aut ad eum accedere queunt res ullæ factæ, præſertimque homines in terris degentes. Quapropter cum infirmi homines ejus implorant opem, cum vexati precantur auxilium, cum injuria affecti orant: tunc ille, qui eſt inviſibilis, cum perhumanus ſit, ſe præſentem ſuo beneficio exhibet, quod per proprium Verbum &

νος καὶ αὐτὸς (1) ὁμοίως ἐκείνων. εἰ δὲ διίστησιν ὁ Παῦλος τὸν υἱὸν ἀπὸ τῶν γενητῶν, λέγων· „ τίνι γὰρ εἶπέ ποτε (2) „ τῶν ἀγγέλων, υἱός μου εἶ σύ; „ καὶ οὗτος μὲν δημιουργεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, αὐτοὶ δὲ παρ' αὐτοῦ γίνονται· καὶ αὐτὸς μὲν μετὰ τοῦ πατρὸς καθέζεται, οἱ δὲ (3) παρεστήκασι λειτουργοῦντες· τίνι πάλιν οὐκ ἔστι φανερὸν, ὅτι οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ λόγου (4) εἶπε τὸ, γενόμενος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δι' αὐτοῦ γενομένης διακονίας; ὡς γὰρ λόγος ὢν, γέγονε σὰρξ, οὕτω γενόμενος ἄνθρωπος, γέγονε τοσούτῳ κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς διὰ τῶν ἀγγέλων γενομένης διακονίας, ὅσῳ διαφέρει δούλων (5) υἱὸς, καὶ δημιουργὸς τῶν δημιουργημάτων· οὐκοῦν παυσάσθωσαν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ λαμβάνειν τὸ, γενόμενος· οὐκ ἔστι γὰρ τῶν γενητῶν· καὶ γνώτωσαν ὅτι τῆς διακονίας καὶ τῆς γενομένης οἰκονομίας σημαντικόν ἐστι τὸ, γενόμενος. πῶς δὲ γέγονε κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ, κρείττων ὢν τῇ φύσει τῶν γενητῶν, δείκνυσι τὰ προειρημένα, καὶ οἶμαι μὲν χρῆν ἔτι αὐτοὺς αἰσχύνεσθαι. εἰ δ' ἄρα φιλονεικοῖεν, ἀκόλουθον ἂν εἴη πρὸς τὴν ἀλόγιστον αὐτῶν τόλμαν ὁμόσε χωρῆσαι (6) τούτοις, καὶ τὰ ὅμοια ῥητὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἰρημένα ἀντιθεῖναι τούτοις, ἵνα ἢ δυσωπηθέντες παύσωσιν (7) ἑαυτῶν τὴν γλῶτταν ἀπὸ κακῶν, ἢ γνῶσιν εἰς ὅσον βάθος εἰσὶν ἀνοίας. γέγραπται τοίνυν· „ γενοῦ μοι εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν, καὶ (8) „ εἰς οἶκον καταφυγῆς τοῦ σῶσαί με. καὶ πάλιν· ἐγένετο „ κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι· „ καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν ταῖς (9) θείαις γραφαῖς εὑρίσκεται. εἰ μὲν οὖν εἰς τὸν υἱὸν εἰρῆσθαι ταῦτα λέγουσιν· ὃ καὶ τάχα καὶ μᾶλλον ἀληθές ἐστιν· ἐπιγνώτωσαν ὅτι μὴ ὄντα γενητὸν αὐτὸν ἀξιοῦσι γενέσθαι βοηθὸν (10) ἑαυτοῖς καὶ οἶκον καταφυγῆς οἱ ἅγιοι· καὶ λοιπὸν τὸ, γενόμενος, καὶ τὸ, ἐποίησε, καὶ τὸ, ἔκτισεν, εἰς τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν λαμβανέτωσαν. τότε γὰρ γέγονε βοηθὸς καὶ οἶκος καταφυγῆς, ὅτε τῷ σώματι (11) ἑαυτοῦ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον, καὶ ἔλεγε, „ δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. „

63. Ἂν δὲ εἰς τὸν πατέρα λέγωσιν εἰρῆσθαι τὰς (12) ῥητὰς, ἆρ' ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα γέγραπται τὸ, γενοῦ, καὶ τὸ, ἐγένετο, τοσοῦτον ἐπιχειρήσουσιν, ὡς τι ἀπὸ τῶν γενητῶν (13) εἶναι τὸν θεόν; ναὶ τολμήσουσιν, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ τοιαῦτα διαλογίζονται· φέρει γὰρ αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ πατρὸς ὑπονοεῖν, οἷα καὶ περὶ τοῦ λόγου (14) αὐτοῦ φαντάζονται. ἀλλὰ μὴ γένοιτο μηδὲ εἰς νοῦν ποτέ τινος τῶν πιστῶν ἐλθεῖν τὸ τοιοῦτον. οὔτε γὰρ ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστιν, οὔτε τὸ γεγραμμένον (15) καὶ τὸ λεγόμενον ὧδε, γενοῦ, καὶ, ἐγένετο, ἀρχὴν τοῦ εἶναι σημαίνει, ἀλλὰ τὴν γενομένην βοήθειαν τοῖς δεομένοις. ὁ μὲν γὰρ θεὸς ἀεὶ καὶ ὁ αὐτός ἐστιν· οἱ δὲ ἄνθρωποι μετὰ ταῦτα γεγόνασι διὰ τοῦ λόγου, (16) ὅτε αὐτὸς ὁ πατὴρ ἠθέλησε· καὶ ἔστιν ὁ θεὸς ἀόρατος καὶ ἀπρόσιτος τοῖς γενητοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις. ὅταν τοίνυν ἀσθενοῦντες (17) οἱ ἄνθρωποι ἐπικαλῶσιν, ὅταν διωκόμενοι δέωνται βοηθείας, ὅταν ἀδικούμενοι προσεύχωνται· τότε φιλάνθρωπος (18) ὢν ὁ ἀόρατος ἐπιφαίνεται διὰ τῆς ἑαυτοῦ εὐεργεσίας, ἣν διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ λόγου καὶ

ἐν

(1) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. Alii & editi, τοῖς ἐκείνων ὁμοίως.

(2) Sic Seguer. & Reg. Ceteri autem & editi τῶν omittunt. Mox mſſ. καὶ οὗτος μὲν. Editi καὶ αὐτὸς μὲν.

(3) Seguer. παρεστήκασι.

(4) Sic Seguer. At alii & editi, ἔλεγεν.

(5) Seguer. δούλων ὁ υἱὸς, καὶ ὁ δημιουργὸς τῶν δημιουργημάτων. Baſil. & Anglic. δημιουργημάτων. Felc. 3. & Reg. δημιουργημάτων. Editi δημιουργημάτων, mendoſe. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. παυσάσθωσαν. Editi & alii, παυέσθωσαν.

(6) Sic Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 2. & 3. At Anglic. διαχωρῆσαι τούτοις. Alii & editi, χωρῆσαι τούτους.

(7) Seguer. Gobler. & Felc. 1. Ceteri vero & editi, αὐτῶν.

(8) Seguer. καὶ εἰς οἶκον. Mox Gobler. & Felc. 2. omittunt πάλιν.

(9) Seguer. omittit θείαις, & paulopoſt καὶ ante τάχα.

(10) Seguer. Gobler. & Felc. 1. αὐτοῖς.

(11) Seguer. Gobler. & Felc. 2. αὐτοῦ. Mox Seguer. ἐπὶ τοῦ ξύλου.

(12) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, ῥήσεις. Ibid. Seguer. ἀφ' ὅτι ἐπειδή. Alii autem & editi, ἄρα ἐπειδή. Mox Seguer. τὸ γὰρ γέγραπται καὶ ἐγένου. Gobler. & Felc. 2. γέγραπται καὶ ἐγένου, τοσοῦτον, &c.

(13) Seguer. εἶναι τὸν θεόν; ναὶ τολμήσουσιν ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ. Editi vero & alii, καὶ τολμήσουσιν ὡς περὶ τοῦ. Mox Gobler. & Felc. 2. διαλογίζονται. ἀλλὰ μὴ γένοιτο, omiſſis intermediis.

(14) Sic Seg. At in aliis & editis deeſt αὐτοῦ. Mox Seg. ποτέ τινος τῶν πιστῶν ἐλθεῖν. Editi & alii, πῶς ποτε τῶν πιστῶν παρελθεῖν.

(15) Sic Baſil. Anglic. Gobler. & Felc. 2. At Seguer. γεγραμμένον λεγόμενον. In editis & aliis deeſt καὶ τὸ λεγόμενον. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 2. γενομένην βοήθειαν.

(16) Seguer. ὅτε αὐτός. Gobler. & Felc. 1. ὅτ' αὐτός. Alii & editi, ὡς αὐτός. Mox Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 2. ἔστιν ὁ θεός. Editi aliique ἐστι θεός.

(17) οἱ deeſt in Seguer.

(18) Seguer. Gobler. Felc. 1. & Reg. ὢν ὁ ἀόρατος. Ceteri & editi, ὢν ἀόρατος. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 2. διὰ τῆς ἑαυτοῦ. Editi, διὰ τῆς αὐτοῦ.

ἐν αὐτῷ ποιήσας· καὶ λοιπὸν πρὸς τὴν χρείαν ἑκάστῳ γίνεται ἡ τῆς θεότητος· καὶ γίνεται τοῖς μὲν ἀσθενοῦσιν, ἰσχύς· τοῖς δὲ διωκομένοις, καταφυγὴ καὶ οἶκος σωτηρίας. τοῖς δὲ ἀδικουμένοις λέγει, „ἔτι λαλοῦντός σου ἐρῶ, ἰδοὺ πάρειμι.“ ὅπερ οὖν εἰς ἀντίληψιν (1) ἑκάστῳ διὰ τοῦ υἱοῦ γίνεται, τοῦτο τὸν θεὸν ἕκαστος ἑαυτῷ γεγενῆσθαι λέγει· ἐπειδὴ καὶ βοήθεια παρ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γίνεται. τοῦτο οἶδε καὶ ἡ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων, (2) καὶ τοῦτο καὶ πᾶς ὁστισοῦν ὁμολογήσει καλῶς εἰρῆσθαι. πολλάκις καὶ παρὰ ἀνθρώπων γέγονεν ἀνθρώποις βοήθεια· καὶ ὁ μὲν ἀδικουμένῳ συνέκαμεν, ὡς ὁ Ἀβραὰμ τῷ Λώτ· ὁ δὲ διωκομένῳ τὸν οἶκον (3) ἤνοιξεν, ὡς ὁ Ἀβδίας τοῖς υἱοῖς τῶν προφητῶν· καὶ ὁ μὲν τὸν ξένον ἀνέπαυσεν, ὡς ὁ Λὼτ τοὺς ἀγγέλους· ὁ δὲ τοῖς δεομένοις (4) κεχορήγηκεν, ὡς ὁ Ἰὼβ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν. ὥσπερ οὖν ἕκαστος τῶν εὖ παθόντων εἰ λέγοι, ὁ δεῖνά μοι γέγονε βοηθός· καὶ ἄλλος εἰ λέγοι, κἀμοὶ καταφυγὴ, καὶ (5) τούτῳ χορηγός· λέγοντες δὲ ταῦτα, οὐ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως, οὐδὲ τὴν οὐσίαν τῶν εὖ ποιησάντων σημαίνουσιν, ἀλλὰ τὴν (6) εἰς αὐτοὺς γενομένην παρ' ἐκείνων εὐεργεσίαν· οὕτως ὅταν λέγωσι περὶ τοῦ θεοῦ οἱ ἅγιοι τὸ, ἐγένετο, καὶ τὸ, γενοῦ, οὐκ ἀρχήν τινα γενέσεως σημαίνουσιν· ἄναρχος γὰρ καὶ ἀγένητος ὁ θεός· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους παρ' αὐτοῦ (7) γενομένην σωτηρίαν. . .

64. Τούτου δὲ οὕτως νοουμένου, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ, ὅσα δ' ἂν καὶ ὁσάκις ἂν λέγηται, ἐγένετο, καὶ, γενοῦ, τὴν αὐτὴν διάνοιαν σώζειν· ὥστε (8) καὶ τὸ λεγόμενον, γενόμενος κρείττων τῶν ἀγγέλων, καὶ ἐγένετο, ἀκούοντας, μὴ ἀρχήν τινα (9) τοῦ γίνεσθαι, ἐπινοεῖν τοῦ λόγου, μηδὲ ὅλως ἐκ τούτων γενητὸν αὐτὸν φαντάζεσθαι· ἀλλ' ἐπὶ τῆς διακονίας καὶ οἰκονομίας, (10) ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, νοεῖν τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Παύλου. ὅτε γὰρ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἦλθέ τε ἵνα διακονήσῃ καὶ πᾶσι σωτηρίαν χαρίσηται· τότε ἡμῖν ἐγένετο σωτηρία, καὶ ἐγένετο ζωὴ, καὶ ἐγένετο ἱλασμός· τότε ἡ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ οἰκονομία κρείττων γέγονε (11) τῶν ἀγγέλων, καὶ ἐγένετο ὁδὸς, καὶ ἐγένετο ἀνάστασις. καὶ ὥσπερ τὸ, γενοῦ μοι εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν, οὐκ οὐσίας γένεσιν σημαίνει αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὴν φιλανθρωπίαν, ὥσπερ εἴρηται· οὕτω καὶ νῦν τὸ, „γενόμενος κρείττων (12) τῶν ἀγγέλων, καὶ, ἐγένετο, καὶ, τοσούτῳ κρείττων γέγονεν ἔγγυος ὁ Ἰησοῦς,“ οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου γενητὴν σημαίνει· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὴν γενομένην ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίαν· κἂν ἀχάριστοι τυγχάνωσιν οἱ αἱρετικοὶ, καὶ φιλόνεικοι (13) πρὸς ἀσέβειαν.

in ipſo tribuit, ac demum ad cujuſque utilitatem ſeſe accommodat divina præſentia, ita ut infirmis fiat robur, afflictis refugium & domus ſalutis, hiſque, qui patiuntur injuriam, dicit: *Adhuc te loquente dicam, Ecce adſum*. (Esa. 58. 9.) Quod igitur in protegendis ſingulis fit per Filium, hoc Deum ſibi factum eſſe ſinguli teſtantur, quia per Verbum fit auxilium ab ipſo Deo. Nec vero inſolens eſt inter homines id loquendi genus, quod rectum eſſe nemo non fatebitur. Sæpe ſiquidem hominibus adjutorium factum eſt ab hominibus. Nam alius illi qui injuriam accepit, (Genes. 14. 16.) opem tulit, ut Abraham, Lot: alius domum perſecutionem fugienti aperuit, ut Abdias filiis Prophetarum: (3. Reg. 18. 4.) alius peregrinum refecit, ut Lot, Angelos: (Genes. 19. 3.) alius indigentibus ſuppeditavit neceſſaria, ut Job his (Job. 29. 15.) qui quidpiam ab ipſo petebant. Quemadmodum igitur ſi ſinguli, qui ab aliis acceperint beneficia, dixerint: Ille mihi factus eſt adjutor: vel, Mihi ille refugium, & iſti beneficus factus eſt diſtributor, non initium ortus neque naturam eorum, qui bene de ſe meruerint, ſignificarent, ſed acceptum ſolummodo ab eis beneficium: ſimiliter cum Sancti de Deo dicunt, *factus eſt*, & *fias*, nullum ortus initium indicant: nam nec initium Deus habet ullum, nec factus ipſe eſt: verum his verbis ſignificatur ſalus quam hominibus comparavit.

64. Quibus ita intellectis efficitur ut quotieſcumque de Filio dicitur, *factus eſt*, & *fias*, eodem explicetur modo, ita ut, cum iſta audiunt, *præſtantior factus Angelis*, & *factus eſt*, non aliquod naſcendi principium Verbi effingant, aut eum factum eſſe inde opinentur: ſed illud Pauli dictum de adminiſtratione & diſpenſatione, cum homo factus eſt, intelligant. Cum enim Verbum caro factum eſt & habitavit in (Joan. 1. 14.) nobis, ac venit ut miniſtraret, omnibuſque impertiret ſalutem: tunc idem nobis factum eſt ſalus, factum eſt vita, factum eſt expiatio: tunc ejus pro nobis adminiſtratio, Angelorum adminiſtratione præſtantior eſt facta: denique ipſum item factum eſt via & reſurrectio. Atque ut iſtud, *Fias mihi in Deum protectorem*, non naturæ ipſius Dei procreationem, ſed ejus humanitatem, ut dixi, ſignificat & benignitatem: ita his vocibus, *præſtantior factus Angelis*, &, *factus eſt*, &, *tanto præſtantior ſponſor factus eſt Jeſus*, non Verbi facta eſſe natura ſignificatur, (abſit) ſed beneficium quod ex ejus accepimus incarnatione, quantumvis ingrati fuerint hæretici atque in tuenda impietate perpugnaces.

(14) ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

λόγος δεύτερος.

1. ἘΓΩ μὲν ᾤμην τοὺς τῆς Ἀρείου μανίας ὑποκριτὰς, ἐπὶ τοῖς προειρημένοις πρὸ τούτου κατ' αὐτῶν ἐλέγχοις, καὶ τοῖς περὶ τῆς ἀληθείας ἀποδείξεσιν ἀρκεῖσθαι, καὶ παυομένους λοιπὸν, μεταγινώσκειν ἐφ' οἷς ἐφρόνησάν τε καὶ ἐλάλησαν κακῶς περὶ τοῦ

EJUSDEM CONTRA ARIANOS

Oratio ſecunda.

1. EGo quidem ſperaveram fore ut Arii inſaniæ hiſtriones argumentis, quæ ſupra cum ad illos confutandos tum ad veritatem patefaciendam tractavi contenti, deinceps quieſcerent, ipſoſque pœniteret tam male de Salvatore ſenſiſſe & locu-

(1) Seguer. ἑκάστῳ. Editi & alii, ἑκάστου. Ibid. Felc. 5. τοῦτο τὸν θεόν. Item ibid. Seguer. ἕκαστος αὐτῷ. Gobler. & Felc. 5. ἕκαστος αὐτῶν. Alii & editi, ἕκαστος ἑαυτῷ.

(2) καὶ deeſt in Seguerian. Mox Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. ὁμολογήσει. Alii & editi, ὁμολογήσειεν.

(3) Seguerian. & Anglican. ἤνοιξεν.

(4) Sic Seguerianus, Goblerian. & Felckman. 1. Item Baſil. Reg. & Anglican. habent κεχορήγηκεν. Editi & alii, τῷ δεομένῳ κεχορήγηκεν. Ibid. Reg. & Seguer. ὡς ὁ Ἰώβ. Ceteri & editi, ὡς Ἰώβ.

(5) Felc. 5. καὶ τούτῳ χορηγός.

(6) Seguer. Gobler. & Felc. 1. εἰς αὐτοὺς γενομένην. Seguer. ibid. omittit παρ' ἐκείνων. Mox Seg. ὅταν περὶ θεοῦ λέγωσιν οἱ ἅγιοι τὸ, ἐγένετο, καὶ ἐγένου.

(7) Seguer. γενομένην.

(8) Seguer. & Reg. καὶ τὸ λεγόμενον. Ceteri & editi τὸ omittunt.

(9) Sic Seguer. Gobler. & Felckm. 1. At Reg. Baſil. Anglic. & Felc. 5. τοῦ γενέσθαι. Editi & alii utrumque omittunt. Mox Seguer. καὶ ὅλως εἰς ἐκ τούτων τῶν γενητῶν. Gobler. & Felc. 1. καὶ ὅλως ἐκ τούτων τῶν γενητῶν.

(10) Reg. hic omittit, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, eaque ſubjungit poſt παρὰ τοῦ Παύλου. Paulopoſt Seguer. ἦλθε δὲ ἵνα.

(11) Seguerian. γέγονε τῶν ἄλλων.

(12) Seguer. & Reg. τῶν ἀγγέλων. In editis aliiſque deeſt τῶν. Mox Seguer. Reg. Baſil. Anglic. & Felckm. 5. γέγονεν ἔγγυος ὁ Ἰησοῦς. Gobler. Felc. 1. γέγονεν ἀγγέλων ἔγγυος ὁ Ἰησοῦς. Ceteri & editi, γέγονεν ἀγγέλων ὁ Ἰησοῦς.

(13) Sic Seguer. At alii & editi, πρὸς τὴν ἀσέβειαν.

(14) Sic Reg. Baſil. item habet λόγος δεύτερος. Theodoretus ſimiliter dialogo, ἀσύγχυτος, *inconfuſus*, inſcripto, eandem orationem ita citat, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἐκ τοῦ πρὸς τὰς αἱρέσεις λόγου δευτέρου. *S. Athanaſii Epiſcopi Alexandriæ, ex Oratione ſecunda adverſus hæreſes*. Seguer. τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγος τρίτος. Ceteri quoque & editi, λόγος τρίτος. In editis præterea præmittitur conſuetus titulus, τοῦ ἐν ἁγίοις, &c.

locutos eſſe. Verum illi, neſcio quo pacto, ne ita quidem recedunt: ſed, porcorum canumve more, ſeſe in ſuæ vomitionis luto & ſordibus volutantes, nova commenta defendendæ impietatis cauſa ſibi excogitant. Itaque nec illud intelligentes quod in Pro-
Prov. 8. 22. verbiis ſcriptum eſt, *Dominus creavit me initium via-*
Hebr. 3. 2. *rum ſuarum in opera ſua*, nec iſtud Apoſtoli, *Qui fidelis eſt ei qui fecit illum*, temere altercantur ajuntque Dei Filium rem factam & creatam eſſe. Sane
Vide Orationem primam num. 53. & 54. ex his, quæ ſupra dicta ſunt, licebat ipſis perſpicere, niſi ſenſus penitus amiſiſſent, Filium, teſte veritate, ex nihilo non eſſe, neque ad res factas ulla ratione pertinere. Cum enim Deus ipſe ſit: nec factus eſſe poteſt, nec fas eſt eum creatum dicere. Siquidem rerum creatarum & factarum proprium aſt dici ex nihilo eſſe, nec fuiſſe antequam gignerentur. Quando vero, tamquam veriti a propriis diſcedere fabulis, ſupra dictas divinarum Scripturarum voces objicere ſolent, quæ quidem recte ſunt ſcriptæ, ſed quas illi malitioſe interpretantur: age, quis ſit verborum illorum ſenſus repetamus, cum ut Fidelium animos confirmemus; tum ut illos ex ſingulis his locis oſtendamus Chriſtianiſmi ignaros penitus eſſe: quem ſi cognoſcerent, ſeſe in Judæorum noſtræ æta-
Rom. 11. 32. tis infidelitate nequaquam concluderent, ſed ſciſci-
Joan. 1. Scripturæ loci qui Filium creatum vel factum ſignificant, de eo, quatenus homo eſt factus, loquuntur. tando diſcerent quod *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: cum autem volente Patre ipſum Verbum homo eſt factus, tunc jure merito de illo dictum eſt a Joanne quidem, *Verbum caro factum eſt*: & a Petro, *Dominum & Chriſtum eum fecit*: & per Salomonem velut ex ipſius
Prov. 8. 22. Domini perſona, *Dominus creavit me initium viarum*
Hebr. 1. 4. *ſuarum in opera ſua*: item a Paulo, *Tanto præſtantior*
Philip. 2. 7. *factus Angelis*: & alibi, *Semetipſum exinanivit, forma ſervi aſſumta*: & rurſus, *Unde, fratres ſancti, vocationis cæleſtis participes, conſiderate Apo-*
Hebr. 3. 1. *ſtolum & Pontificem confeſſionis noſtræ Jeſum, qui fidelis eſt ei qui fecit illum*. Hæc enim & ſimilia dicta eamdem vim ſignificationemque habent, quæ & pietati eſt conſentanea, & Verbi divinitatem oſtendit, itemque ea, quæ humano more illi attribuuntur, dicta eſſe quatenus ipſe filius quoque hominis factus eſt. Quæ tametſi ſatis ſunt ad illos penitus refellendos; tamen, quandoquidem quod dictum ab Apoſtolo eſt, ut hujus primum meminerim, non intelligentes, arbitrantur Dei Verbum unum ex operibus & rebus factis eſſe, ob hæc nempe verba, *Qui fidelis eſt ei qui fecit illum*: neceſſarium duxi, propoſitione illorum aſſumta, ut antea egimus, eorum iterum confutare impietatem.

2. Itaque ſi non eſt Filius, opus appelletur, & omnia quæ de operibus dicuntur, dicantur de illo: nec item ſolus dicatur Filius, nec Verbum nec Sapientia: nec ipſe quoque Deus dicatur Pater, ſed ſolummodo opifex & creator

A συνιῶσι· αὐτοὶ δὲ, μὴ οὐδ' οὕτως, ἐκδῆναι καταδέχονται· ἀλλ' (1) ὡς χοῖροι καὶ κύνες περὶ τὰ ἴδια ἐξεράματα καὶ τὸν ἑαυτῶν βόρβορον κυλιόμενοι, μᾶλλον ἐφευρίσκουσιν ἑαυτοῖς ἐπινοίας εἰς ἀσέβειαν. μὴ νοοῦντες γοῦν μήτε τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις γεγραμμένον, ,, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. ,, μήτε (2) τὸ παρὰ τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον, πιστὸν ὄντα ,, τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ,, φιλονεικοῦσιν ἁπλῶς, λέγοντες ποίημα καὶ κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν. καὶ ἔδει μὲν ἀπὸ τῶν προειρημένων αὐτοὺς συνιδεῖν, εἰ μὴ τέλεον καὶ τὰς αἰσθήσεις ἀπώλεσαν, ὡς τῆς ἀληθείας μαρτυρησάσης, μὴ εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων
B μηδὲ ὅλως τῶν γενητῶν (3) τὸν υἱόν· θεὸς γὰρ ὢν, οὐκ ἂν εἴη ποίημα, οὐδὲ θέμις λέγειν αὐτὸν κτίσμα. κτισμάτων γὰρ καὶ ποιημάτων ἴδιον, τὸ λέγεσθαι ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ' ἐπειδὴ, ὥσπερ δεδοικότες ἀποστῆναι (4) τῆς ἰδίας μυθοπλαστίας, προφασίζονται συνήθως τὰ προειρημένα ῥητὰ τῶν θείων γραφῶν, τὰ καλῶς (5) μὲν γεγραμμένα, ἑρμηνευθέντα δὲ παρ' αὐτῶν· φέρε, πάλιν ἀναλαβόντες τὸν νοῦν τῶν προειρημένων, τοὺς μὲν πιστοὺς ὑπομνήσωμεν, τούτους δὲ (6) δείξωμεν καὶ ἐξ ἑκάστου τούτων, μηδ' ὅλως εἰδέναι τὸν Χριστιανισμόν. εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν ἑαυτοὺς συνέκλεισαν εἰς τὴν
C (7) τῶν νῦν Ἰουδαίων ἀπιστίαν, ἀλλ' ἐρωτῶντες ἐμάνθανον, ὅτι ,, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν ,, πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· ,, ὅτε δὲ εὐδοκήσαντος τοῦ πατρὸς ὁ λόγος (8) αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος, τότε εἰκότως εἴρηται περὶ αὐτοῦ, διὰ μὲν τοῦ Ἰωάννου (9) τὸ, ,, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· διὰ δὲ τοῦ Πέτρου, κύριον καὶ ,, Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε· καὶ διὰ μὲν (10) Σολομῶντος, ,, ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν ,, αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· διὰ δὲ τοῦ Παύλου, τοσούτῳ ,, κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· καὶ πάλιν, ἑαυτὸν ἐ- ,, κένωσε, μορφὴν δούλου λαβών· καὶ (11) αὖθις, ὅθεν,
D ,, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσα- ,, τε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν (12) ,, Ἰησοῦν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· ,, τὰ τοιαῦτα γὰρ πάντα ῥητὰ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν καὶ διάνοιαν βλέπουσαν εἰς εὐσέβειαν, καὶ δεικνύουσαν τὴν θεότητα τοῦ λόγου, καὶ τὰ ἀνθρωπίνως λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, διὰ τὸ (13) γεγενῆσθαι αὐτὸν καὶ υἱὸν ἀνθρώπου. καὶ ἔδει καὶ αὐτάρκη ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν κατ' αὐτῶν· ὅμως ἐπειδὴ μὴ νοοῦντες τὸ παρὰ τοῦ ἀποστόλου λεγόμενον, ἵνα αὐτοῦ πρῶτον μνησθῶ, νομίζουσιν ἓν τῶν ποιημάτων εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, διὰ τὸ γεγράφθαι, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ἀναγκαῖον (14)
E ἡγησάμην τοῦτο πάλιν λέγοντας αὐτοὺς ἐντρέψαι, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐλέγομεν, (15) λαμβάνοντες παρ' αὐτῶν τὸ λῆμμα.

2. Εἰ μὲν (16) οὖν οὐκ ἔστιν υἱὸς, λεγέσθω καὶ ποίημα· πάντα τε τὰ ἐπὶ τῶν ποιημάτων κατηγορείσθω καὶ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ μόνος μὴ λεγέσθω υἱὸς, μὴ λόγος, μὴ σοφία· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς μὴ λεγέσθω πατὴρ, ἀλλὰ μόνον δημιουργὸς καὶ κτίστης τῶν

γενο-

(1) Goblerian. & Felc. 1. ὡς δὲ καὶ κύνες περὶ τοὺς ἰδίους ἐμέτους. Iidem ibidem & Seguerian. Reg. Felc. 4. & 5. καὶ τὸν ἑαυτῶν. In editis καὶ deeſt.

(2) Sic Seguerian. At Goblerian. & Felc. 1. τὸ τοῦ ἀποστόλου. Felc. 4. μήτε τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ. Editi μήτε τὸ τῷ ἀποστόλῳ. Mox pro φιλονεικοῦσιν Seguerian. φιλονείκως.

(3) Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. & 4. εἶναι τὸν υἱόν. οὐκ ἂν ἂν εἴη ποίημα. Ibidem Goblerian. & Felc. 1. & 4. habent γεννητῶν, niſi mendum ſit Typographi. Seguerian. Reg. & editi, γενητῶν.

(4) Seguerian. & Felc. 4. ἀπὸ τῆς. Paulopoſt Seguerian. Gobler. Felc. 1. προειρημένα ῥητά. Editi & alii, προειρημένα ῥήματα.

(5) μὲν abeſt a Gobler. & Felc. 1. Ibidem iidem & Seguerian. ac Felc. 4. ἑρμηνευόμενα. Cæteri & editi, ἑρμηνευθέντα.

(6) Reg. ἐνδείξωμεν. Gobler. & Felc. 1. δείξωμεν. Reg. ἀποδείξωμεν. Alii & editi, δείξωμεν. Ibidem Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. & 4. καὶ ἐξ ἑκάστου τούτων, quæ deſunt in Regio. Editi & alii, ἐξ ἑκάστου τούτων.

(7) Sic Seguerian. Reg. Felc. 2. 4. 5. & editio Commel. In aliis & editis τῶν deeſt.

(8) Reg. & Felc. 5. ὁ λόγος αὐτοῦ. Ibidem Seguerian. Gobler. & Felc. 1. ἐγένετο ἄνθρωπος.

(9) τὸ abeſt a Seguerian.

(10) Reg. Felc. 2. & editio Commel. Σολομῶνος.

(11) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. 4. & 5. Alii vero & editi, πάλιν.

(12) Sic Seguer. Anglic. & Felc. 4. In aliis deeſt Ἰησοῦν. Paulopoſt Reg. omittit δύναμιν καὶ, quæ & in Seguerano punctis, ut expungenda, notantur, deſuntque in editione Commel. ſed leguntur in Goblerian. & Felc. 1. eaque vertit Nannius.

(13) Sic Seguerian. At alii & editi, γενέσθαι αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου, ut nos.

(14) Felc. 4. ἀναγκαῖον οὖν.

(15) Sic Seguerian. Baſili. & Felc. 4. At alii & editio Commel. λαμβάνοντας.

(16) οὖν deeſt in Seguerian. Paulopoſt idem & Anglican. Regius, Goblerian. & Felc. 1. κατηγορείσθω. Editi & alii, κατηγορείσθωσαν. Ibidem Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. & 4. καὶ μόνον.

γινομένων ὑπ' αὐτοῦ. καὶ ἔστω ὁ μὲν κτίσις, εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ τῆς δημιουργικῆς βουλήσεως αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ κατ' ἐκείνους μὴ ἔστω γεννητικῆς φύσεως· ὥς τε τῆς ἰδίας οὐσίας (1) αὐτοῦ μὴ εἶναι λόγον, μὴ σοφίαν, μηδ' ὅλως εἰκόνα. εἰ γὰρ μή ἐστιν υἱός, οὐδὲ εἰκών. μὴ ὄντος δὲ υἱοῦ, πῶς ἄρα τὸν Θεὸν κτίστην εἶναι λέγετε, (2) εἴ γε διὰ λόγου καὶ ἐν σοφίᾳ πάντα τὰ γινόμενα γίνεται, χωρίς τε τούτου οὐκ ἄν τι γένοιτο, οὐκ ἔχει δὲ καθ' ὑμᾶς ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα ποιεῖ; εἰ δὲ μὴ καρπογόνος ἐστὶν (3) αὐτὴ ἡ θεία οὐσία, ἀλλ' ἔρημος κατ' αὐτούς, ὡς φῶς μὴ φωτίζον, καὶ πηγὴ ξηρά, πῶς δημιουργικὴν ἐνέργειαν ἔχειν αὐτὸν λέγοντες οὐκ αἰσχύνονται; καὶ ἀναιροῦντες δὲ τὸ κατὰ φύσιν, πῶς τὸ κατὰ βούλησιν (4) προηγεῖσθαι θέλοντες οὐκ ἐρυθριῶσιν; εἰ δὲ τὰ ἐκτὸς καὶ οὐκ ὄντα πρότερον, βουλόμενος δὲ αὐτὰ εἶναι, δημιουργεῖ, καὶ γίνεται αὐτῶν ποιητής· πολλῷ πρότερον ἂν εἴη πατὴρ γεννήματος ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας. εἰ γὰρ τὸ (5) βούλεσθαι περὶ τῶν μὴ ὄντων διδόασι τῷ Θεῷ, διατί μὴ τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τοῦ Θεοῦ; ὑπεραναβέβηκε δὲ τῆς βουλήσεως τὸ πεφυκέναι καὶ εἶναι αὐτὸν (6) πατέρα τοῦ ἰδίου λόγου. εἰ τοίνυν τὸ πρότερον, ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν, οὐχ ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐκείνων ἄνοιαν, πῶς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐστὶ κατὰ βούλησιν, γένοιτ' ἄν; πρότερος δέ ἐστιν ὁ λόγος, καὶ δεύτερον ἡ κτίσις. ἀλλ' ἔστιν ὁ λόγος, κἂν πάνυ τολμῶσιν οἱ ἀσεβεῖς· δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν ἡ κτίσις· καὶ δῆλον ἂν εἴη ὅτι ποιητὴς ὢν ὁ Θεός, ἔχει καὶ τὸν δημιουργικὸν λόγον, οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἴδιον ἑαυτοῦ· πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ ῥητέον. εἰ τὸ βούλεσθαι ἔχει, καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ποιητικόν ἐστι, καὶ ἀρκεῖ τὸ βούλημα αὐτοῦ πρὸς σύστασιν τῶν γινομένων· ὁ δὲ λόγος ἐστὶν αὐτοῦ (7) ποιητικός, καὶ δημιουργός· οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς ζῶσα βουλή, καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια, καὶ λόγος ἀληθινός, ἐν ᾧ καὶ συνίσταται καὶ διοικεῖται τὰ πάντα καλῶς. (8) οὐδεὶς δὲ οὐδὲ διστάξειεν, ὡς ὁ ἁρμόζων τῆς ἁρμονίας καὶ τῶν ἁρμοζομένων πρότερός ἐστι· καὶ δεύτερόν ἐστι, καθὰ προεῖπον, τὸ δημιουργεῖν τοῦ γεννᾶν τὸν Θεόν. ὁ μὲν γὰρ υἱός, ἴδιον (9) καὶ ἀληθῶς ἐκ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀεὶ οὔσης οὐσίας ἐστί· τὰ δὲ ἐκ βουλήσεως αὐτοῦ, ἔξωθεν συνιστάμενα γίνεται, καὶ δημιουργεῖται (10) διὰ τοῦ ἰδίου καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννήματος.

3. Οὐκοῦν τοῦ λόγου δεικνύντος πολλὴν ἀτοπίαν κατὰ τῶν λεγόντων μὴ εἶναι υἱὸν Θεοῦ, ἀλλὰ ποίημα· ἀνάγκη λοιπὸν ἡμᾶς συνομολογεῖν υἱὸν εἶναι τὸν κύριον. εἰ δὲ υἱός ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, ὁμολογεῖται δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννῶντος (11) εἶναι· μὴ διαφερέσθωσαν ταῖς λέξεσι, καθὰ προεῖπον, ἐὰν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λόγου ἀντὶ τοῦ, τῷ γεννήσαντι, τῷ ποιήσαντι (12) ὀνομάζωσιν οἱ ἅγιοι, ὡς ἀδιαφόρου τοῦ ῥήματος ὄντος ἐπὶ τῶν τοιούτων, ἕως τὸ κατὰ φύσιν ὁμολογῆται. οὐ γὰρ αἱ λέξεις τὴν φύσιν ἀφαιροῦνται· ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις τὰς λέξεις εἰς ἑαυτὴν ἕλκουσα μεταβάλλει. καὶ γὰρ οὐ πρότεραι τῶν οὐσιῶν (13) αἱ λέξεις, ἀλλ' αἱ οὐσίαι πρῶται, καὶ δεύτεραι τούτων αἱ λέξεις. διὸ καὶ ὅταν ἡ οὐσία (14) ποίημα ἢ κτίσ-

A rerum quas produxit. Sit etiam res creata, imago & figura effectricis ejus voluntatis: nec ipſe ſecundum illos genitalem habeat naturam, ita ut nec Verbum nec Sapientia nec imago ulla ſit propriæ ejus naturæ. Nam ſi Filius non eſt, nec imago eſt. Si porro Filius non eſt, qui Deum creatorem eſſe dicitis, ſi utique per Verbum & in Sapientia omnia fiunt quæcumque fiunt, & ſine eo nihil fit, ille autem ſecundum vos nihil habet in quo & per quod omnia efficiat? Quod ſi ipſa divina natura, ut putant, ſecunda non eſt, ſed ſterilis, ut lux non illuminans & fons ſiccus, nonne eos pudere debet affirmare eum B vi efficiendi præditum eſſe? An non erubeſcent, eo ſublato quod eſt ex natura, id velle primum locum tenere quod eſt ex voluntate? Certe ſi quæ extrinſecus ſunt nec prius erant. cum ea eſſe vult, ipſe efficit: multo prius idem pater fuerit fetus ex propria natura oriundi. Si enim Deo voluntatem circa res quæ non erant attribuunt; quare quod voluntate ſuperius eſt, in Deo non agnoſcunt? Voluntate autem ſuperius eſt eum ex natura patrem proprii Verbi eſſe: ſi igitur id quod prius eſt, nempe quod ex natura eſt, non exiſtit, ut ſtulte C illi volunt: quomodo id, quod eſt poſterius, quod nimirum eſt ex voluntate, poterit, quæſo, fieri? Atqui prius eſt Verbum, poſterior res creata. Verum exiſtit Verbum, etiamſi majora contra moliantur impii: nam per ipſum factæ ſunt res creatæ. Et certe clarum eſt Deum, ut effectorem, Verbum etiam efficiens habere non externum, ſed quod ſui ſit proprium. Idem enim rurſus dicendum eſt. Nimirum ſi voluntatem habet, ejuſque voluntas efficax eſt, & ſufficit ad rerum factarum conſtitutionem: ſi præterea Verbum ejus eſt efficax & opifex; dubium utique non eſt quin idem quoque ſit Patris vivens D conſilium ſive voluntas, ſubſtantialis efficientia, & verum Verbum, in quo omnia & conſtant & recte adminiſtrantur. Nemo vero vel ambigere poſſit quin compoſitor & compoſitione & rebus compoſitis prior ſit. Poſterius item eſt, ut jam dixi, Deum creare, quam gignere. Namque Filius proprie & vere ex beata illa ſemperque exiſtente natura eſt exortus: quæ autem ex ejus voluntate producuntur, extrinſecus fiunt, ac per proprium & ex ipſa natura exortum fetum procreantur.

Filius eſt vivens Patris voluntas, ſubſtantialis efficientia & verum Verbum.

Poſterius eſt Deum eſſe rerum creatorem quam eſſe Filii genitorem.

3. Cum igitur oſtenderimus perabſurdam eſſe eorum ſententiam qui Dominum Dei Filium eſſe E negant, ſed opus eſſe contendunt; jam profecto neceſſe fuerit Dominum Filium eſſe confiteri. Quod ſi filius eſt, uti revera eſt, conceſſumque eſt Filium non extrinſecus ſed ex gignente eſſe: ne ergo amplius de verbis, ut ſupra monuimus, diſputent, ſi Sancti de Verbo ipſo loquentes, loco, *qui genuit*, dixerint, *qui fecit*. Modo enim de eo quod ex natura eſt conſentiant, parvi omnino refert qua voce hac in re utantur. Nec enim voces naturam perimunt, ſed potius ipſa natura voces ad ſe accommodat & convertit. Nam non voces naturis ſunt priores; ſed naturæ priores ſunt, & voces natu- F ris poſteriores. Unde quando naturæ factæ ſunt vel crea-

(1) Sic Seguerian. At in aliis & editis deeſt αὐτοῦ.
(2) Sic Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. Alii vero & editi, εἰ γὰρ διά. Paulopoſt Seguerian. χωρίς τε. Editi & ceteri, χωρὶς δέ. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. 4. 5. οὐκ ἔχει δὲ καθ' ὑμᾶς. Alii & editi, οὐκ ἔχει καθ' ὑμᾶς.
(3) Seguerian. Gobler. & Felc. 1. αὐτή.
(4) Seguerian. Gobler. & Felc. 1. προηγεῖσθαι θέλοντες. Editi & alii, προτιθέντες.
(5) Seguerian. & Felc. 4. βούλεσθαι.
(6) Seguerian. αὐτὸν φύσει πατέρα. Mox idem & Reg. εἰ τοίνυν τὸ πρότερον. Anglican. Goblerian. Felc. 1. & 4. εἰ τοίνυν φύσει πρότερον. Editi, εἰ τοίνυν πρότερον.
(7) Seguerian. Gobler. & Felc. 1. ὁ ποιητικός. Ibid. Seguerian. δημιουργικός. Mox idem & Felc. 4. ὅτι καὶ αὐτός.
(8) Baſil. οὐδεὶς δὲ διστάξει.
(9) Seguerian. omittit καὶ ἀληθῶς.
(10) Goblet. & Felc. 1. δημιουργεῖται vel διὰ τοῦ.
(11) Goblerian. & Felc. 1. γεννῶ τὸν ὄντα καὶ εἶναι. Ibidem iidem & Seguerian. ac Felc. 4. καὶ διαφερέσθωσαν, & mox, προεῖπον.
(12) Seguerian. ὀνομάζωσι.
(13) Felc. 5. αἱ λέξεις· διὸ καὶ ὅταν, &c. omiſſis intermediis.
(14) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. At a Reg. & Felc. 5. abeſt ἢ. Editi, ποίημα ἢ ὃ κτίσμα. Paulopoſt Seguerian. Baſilienſis, Anglican. Reg. Goblerian. & Felc. 1. & 5. ἀπ' αὐτῶν. Alii & editi, ὑπ' αὐτῶν. Ibid. Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. λέγομέν τε. Sed in aliis & editis deeſt τε. Item ibidem mſſ. omnes σημαίνει. Editio Commel. σημαίνῃ, mendoſe.

creatæ, tunc proprie de illis hæ dictiones uſurpantur, *fecit*, *facta eſt*, *creavit*, quibus opus ſignificatur. Quando autem natura eſt & fetus & filius tunc eædem dictiones, *fecit*, *facta eſt* & *creavit*, non proprie ei attribuuntur, neque opus ſignificant: ſed pro dictione, *genuit*, dictio, *fecit*, abſque ullo diſcrimine uſurpatur. Certe non raro patres filios ex ſe genitos, ſuos ſervos appellant; nec tamen quod naturæ proprium eſt inficiantur. Sæpe etiam ſervos, benevolentiæ gratia, filios vocant, quo ſane nomine non diſſimulant illos ab initio in ſui ſuiſſe ditione: ſed patres filios ſuos, ſervos pro ſua auctoritate vocant; & contra ſervos, filios pro ſua erga eos benignitate. Sic Sara Abrahamum dominum dixit, quamvis non ejus eſſet ancilla ſed uxor. Apoſtolus quoque Oneſimum ſervum cum Philemone hero tanquam fratrem conjunxit. Berſabee item, tametſi mater, filium, ſervum appellavit, cum patri ait:
3. Reg. 1. 19. *Servum tuum Salomonem*: ingreſſuſque poſtea Nathan
Ibid. v. 26. Propheta eadem quæ illa Davidi dixit: *Salomonem ſervum tuum*: nec curabant illi quod filium ſervum dicerent. Nam & ille audiens, naturam agnoſcebat, & hi cum ita loquerentur, verum eum eſſe filium haud ignorabant. Itaque rogabant ut ille patris hæres fieret, quem ſervi nomine appellabant. Salomon enim erat natura filius Davidis.

4. Quemadmodum ergo nos qui iſta legimus, ea recte intelligimus, neque cum Salomonem ſervum appellatum audimus, illum fuiſſe ſervum exiſtimamus, ſed naturalem & verum filium: ita ſi de Salvatore, quem vere Filium eſſe conſtat, quique naturale Verbum eſt, Sancti hæc dicunt, *Qui fidelis eſt ei qui fecit illum*, vel ſi ipſe de ſeipſo ait, *Dominus creavit me*, &,
Pſal. 115. 16. *Ego ſervus tuus & filius ancillæ tuæ*, aliaque hujus generis; non ideo eum Patris proprium eſſe negare licet, ſed ita de Patre & Filio, ut de Salomone & Davide, recte eſt ſentiendum. Alioqui ſi cum Salomonem ſervum dici audiunt, eum nihilominus filium eſſe fatentur: an non eos ſæpius perire æquum eſt, qui idem de Domino nolint ſentire, ſed cum eum fetum, Verbum & Sapientiam vocari audierint, falſas excogitant interpretationes, negantque Filium natura & vere genitum eſſe ex Patre: cum vero iidem voces & dictiones operis audiunt, ſtatim eo feruntur ut & putent Filium ex natura opus eſſe, & Verbum eſſe negent: quamquam ex eo quod ille factus homo eſt, poſſunt hujuſmodi vocabula ad huma-
Prov. 20. 23. nam ejus naturam referre. Annon igitur & illi deteſtabiles apud Dominum eſſe convincuntur, quibus duo ſunt pondera, quorum altero illa recte expendunt, altero autem blaſphemias adverſus Dominum proferunt? At forte conſentiunt Salomonem ex animi affectione ſervum eſſe appellatum: hæc autem verba de Domino dicta, *qui fecit illum*, velut magnum ſuæ hæreſis præſidium tuentur. Verum hujuſmodi fulcrum calamus quaſſatus illis eſt. Cito enim ſemetipſos ſunt condemnaturi, ſi proprium Scripturæ
Scriptura ſæpe ad verbum pro gignere, utitur verbo facere. didicerint loquendi modum. Nempe quemadmodum Salomon, tametſi filius erat, tamen ſervus eſt dictus: ita, ut ea quæ ſupra dixi repetam, licet parentes,

A μα ᾖ, τότε τὸ, ἐποίησε, καὶ τὸ, ἐγένετο, καὶ τὸ, ἔκτισε, κυρίως ἐπ' αὐτῶν λέγεται καὶ σημαίνει τὸ ποίημα. ὅταν δὲ ἡ οὐσία γέννημα ᾖ, καὶ υἱός· τότε τὸ, ἐποίησε, καὶ τὸ, ἐγένετο, (1) καὶ τὸ, ἔκτισεν, οὐκ ἔτι κυρίως ἐπ' αὐτοῦ κεῖται, οὐδὲ ποίημα σημαίνει· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἐγέννησε, τῷ, ἐποίησεν, ἀδιαφόρως (2) τις κέχρηται ῥήματι. πολλάκις γοῦν πατέρες τοὺς ἐξ αὐτῶν φύντας υἱοὺς, δούλους ἑαυτῶν ὀνομάζουσι, καὶ οὐκ ἀρνοῦνται τὸ γνήσιον τῆς φύσεως· καὶ πολλάκις τοὺς ἰδίους δούλους φιλοφρονούμενοι, τέκνα καλοῦσι· καὶ οὐ κρύπτουσι (3) τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν κτῆσιν· τὸ μὲν γὰρ ἐπ' ἐξουσίας, ὡς πατέρες
B λέγουσι· τὸ δὲ φιλανθρώπως ὀνομάζουσι. Σάῤῥα γοῦν τὸν Ἀβραὰμ κύριον ἐκάλει, καίτοι μὴ δούλη ἀλλὰ σύζυγος οὖσα· καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος Φιλήμονι τῷ κεκτημένῳ συνῆπτεν ὡς ἀδελφὸν Ὀνήσιμον τὸν δοῦλον· ἡ δὲ Βηρσαβεὲ καίτοι μήτηρ οὖσα, τὸν υἱὸν ἐκάλει δοῦλον, λέγουσα τῷ πατρί, „τὸν δοῦλόν σου „(4) Σολομῶντα·„ εἶτα καὶ Νάθαν ὁ προφήτης εἰσελθὼν, τὰ αὐτὰ ἐκείνῃ ἔλεγε τῷ Δαβὶδ, „ὅτι Σολομῶντα „τὸν δοῦλόν σου·„ καὶ οὐκ (5) ἔμελεν αὐτοῖς τὸν υἱὸν εἰπεῖν δοῦλον· ἀκούων γὰρ ἐκεῖνος ἐπεγίνωσκε τὴν φύσιν, καὶ οὗτοι δὲ λέγοντες ᾔδεσαν, οὐκ ἀγνοοῦντες τὸ γνή-
C σιον· κληρονόμον γοῦν ἠξίουν αὐτὸν τοῦ πατρὸς γενέσθαι, ὃν ὡς δοῦλον ἐκάλουν· ἦν γὰρ υἱὸς τῇ φύσει τοῦ Δαβίδ.

4. Ὥσπερ τοίνυν ἀναγινώσκοντες ταῦτα διανοούμεθα καλῶς· καὶ ἀκούοντες δοῦλον τὸν Σολομῶντα, οὐ νομίζομεν αὐτὸν εἶναι δοῦλον, ἀλλὰ φύσει καὶ γνήσιον υἱόν· οὕτως ἐὰν καὶ περὶ τοῦ σωτῆρος τοῦ ἀληθῶς ὁμολογουμένου υἱοῦ, καὶ φύσει λόγου ὄντος (6) λέγωσιν οἱ ἅγιοι· „πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· ἢ αὐτὸς „περὶ ἑαυτοῦ ἐὰν λέγῃ· κύριος ἔκτισέ με· καὶ, ἐγὼ „δοῦλος σὸς, καὶ υἱὸς τῆς παιδίσκης σου.„ καὶ ὅσα τοιαῦτα. μὴ διὰ τοῦτο ἀρνείσθωσάν τινες τὴν ἐκ τοῦ πατρὸς
D αὐτοῦ ἰδιότητα. ἀλλ', ὡς ἐπὶ Σολομῶντος καὶ τοῦ Δαβὶδ, διανοείσθωσαν ὀρθῶς περὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. (7) ἐπεὶ εἰ ἀκούοντες Σολομῶντα δοῦλον, ὁμολογοῦσιν υἱόν· πῶς οὐ πολλάκις ἀπολωλέναι δίκαιοί εἰσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ κυρίου διάνοιαν οὐ σώζουσιν; ἀλλ' ὅταν μὲν (8) ἀκούωσι γέννημα, καὶ λόγον, καὶ σοφίαν, βιάζονται παρερμηνεύειν καὶ ἀρνεῖσθαι τὴν φύσει καὶ γνησίαν γέννησιν τὴν ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ· (9) ἀκούοντες δὲ τοιαῦτας φωνὰς καὶ λέξεις, εὐθὺς ὡς τὸ νομίζειν φύσει ποίημα τὸν υἱὸν καταφέρονται, καὶ ἀρνοῦνται τὸν λόγον· καίτοι δυνάμενοι διὰ (10) τὸ
E γεγενῆσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, πάσας τὰς τοιαύτας λέξεις ἐπιῤῥίπτειν ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ. πῶς οὖν καὶ οὗτοι οὐ βδελυκτοὶ ἐνώπιον τῷ κυρίῳ δείκνυνται, δισσὰ στάθμια παρ' ἑαυτοῖς ἔχοντες, καὶ τῷ μὲν ἐκεῖνα λογιζόμενοι, (11) τῷ δὲ τὸν κύριον βλασφημοῦντες; ἀλλ' ἴσως τὸ μὲν δοῦλος ὡς κατὰ διάθεσιν λεγόμενον (12) συντίθενται· τὸ δὲ, τῷ ποιήσαντι, κατέχουσιν, ὡς μέγα τι βοήθημα τῆς αἱρέσεως αὐτῶν· ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ τοῦτο κάλαμος τεθλα-
F σμένος τὸ ἔρεισμα· καταγνώσονται γὰρ εὐθὺς ἑαυτῶν, εἰ μάθοιεν τὸ τῆς γραφῆς ἰδίωμα. καὶ γὰρ ὥσπερ δοῦλος λέγεται (13) ὁ Σολομὼν, καίτοι ὢν υἱός· οὕτως ἵνα τὰ ἐν τοῖς προτέροις εἰρημένα πάλιν εἴπωμεν, οἱ καὶ ποιοῦμένους καὶ κτιζομένους καὶ γινομένους

(1) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. omittunt καὶ τὸ ἔκτισεν.
(2) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. χρῆται τις.
(3) Felc. 5. τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν φύσιν καὶ κτῆσιν.
(4) Sic Seguer. Gobler. Felckm. 1. & 4. ut & infra. At alii cum editione Commel. Σολομῶνα. Mox Gobler. & Felc. 1. pro εἰσελθὼν, habent συνελθών.
(5) Anglic. Reg. Gobler. & Felc. 1. ἔμελλεν.
(6) Sic Seguerian. Reg. Baſili. Anglican. Goblerian. & Felckman. 1. & 4. At Felckman. 5. λέγωσιν οἱ. Editi, λέγουσιν.
(7) Sic Seguer. At Gobler. & Felc. 1. ἐπειδὴ οἱ ἀκούοντες. Reg. & Felc. 5. ἐπεὶ ἰδοὺ οἱ ἀκούοντες. Editi & alii, ἐπειδὴ οἱ ἀκούοντες.
(8) Seguer. ἀκούσωσι. Felc. 4. ἀκούωσι. Ceteri & editi, ἀκούουσι. Paulopoſt Seguer. τὴν φύσει καὶ γνησίαν. Alii & editi τὴν φύσιν καὶ γνησίαν.
(9) Seguer. ἀκούοντες. Editi & alii, ἀκούσαντες.
(10) Felc. 4. γεγενῆσθαι. Paulopoſt Seguer. & Felc. 4. πῶς οὖν καὶ οὕτως. Editi & alii, πῶς οὖν καὶ οὗτοι. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. παρὰ τῷ κυρίῳ. Reg. & Felc. 1. περὶ τοῦ κυρίου. Ceteri & editio Commel. παρὰ τοῦ κυρίου.
(11) Gobler. & Felc. 1. τῷ δὲ τὸν κύριον.
(12) Sic Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. At alii cum editione Commel. συντίθενται. Mox Reg. & Felc. 5. μέγα βοήθημα. Ibid. Baſil. ἔστω.
(13) Seguer. λέγεται Σολομῶν.

νες τοὺς (1) ἐξ ἑαυτῶν φυομένους υἱοὺς λέγοιεν οἱ γονεῖς, οὐδὲν ἧττον οὐκ ἀρνοῦνται τὴν φύσιν. ὁ γοῦν Ἐζεκίας, ὡς ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται, εὐχόμενος ἔλεγεν· „ ἀπὸ γὰρ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω, „ ἃ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην σου, κύριε τῆς σω„τηρίας μου. „ καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε, ποιήσω· ὁ δὲ προφήτης (2) ἐν τῷ αὐτῷ τῷ βιβλίῳ, καὶ τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν, οὕτω φησί· „ καὶ οἱ υἱοί σου, οἳ „ ἐξελεύσονται ἐκ σοῦ. „ ἀντὶ τοῦ γεννήσω ἄρα τό, ποιήσω, εἴρηκε· καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ φυομένους, ὡς ποιουμένους φησί· καὶ οὐ διαφέρεταί τις, ὡς περὶ τῶν φύσει γεννημάτων ἐστὶν (3) ἡ λέξις. καὶ Εὔα δὲ τεκοῦσα τὸν Κάϊν, εἶπεν· „ ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ. „ ἀντὶ τοῦ τεκεῖν ἄρα καὶ αὕτη τὸ ἐκτησάμην εἴρηκε. καὶ γὰρ πρότερον ἰδοῦσα τὸν τόκον, ὕστερον εἶπε τό, ἐκτησάμην. (4) καὶ οὐ διὰ τό, ἐκτησάμην, νομίσειεν ἄν τις ἔξωθεν ἠγοράσθαι τὸν Κάϊν, καὶ μὴ ἐξ αὐτῆς τετέχθαι. καὶ ὁ Πατριάρχης δὲ Ἰακὼβ ἔλεγε τῷ Ἰωσήφ· „ νῦν (5) οὖν οἱ δύο υἱοί σου, οἱ γενόμενοί „ σοι ἐν Αἰγύπτῳ, πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν πρὸς σὲ εἰς Αἴγυ„πτον, ἐμοί εἰσιν, Ἐφραῒμ καὶ Μανασσῆς. καὶ ἡ γραφὴ δὲ „ περὶ τοῦ Ἰὼβ φησιν· ἐγένοντο (6) αὐτῷ υἱοὶ ἑπτά, „ καὶ θυγατέρες τρεῖς· ὥσπερ καὶ Μωσῆς εἴρηκεν ἐν τῷ νό„μῳ, ἐὰν δὲ γένωνταί τινι υἱοί. καὶ ἐὰν ποιήσῃ υἱόν. „

5. Ἰδοὺ πάλιν τοὺς γεννηθέντας, ὡς γενομένους καὶ ποιηθέντας εἰρήκασιν, εἰδότες ὅτι ἕως ὁμολογοῦνται (7) υἱοί, κἂν λέγῃ τις, ἐγένοντο, ἢ ἐκτησάμην, ἢ ἐποίησα, οὐδὲν διαφέρει. ἡ γὰρ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια ἕλκει τὴν διάνοιαν εἰς ἑαυτήν. διὸ καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας, εἰ (8) κτίσμα καὶ ποίημά ἐστιν ὁ κύριος, χρὴ πρότερον ζητεῖν εἰ υἱός ἐστι, καὶ λόγος, καὶ σοφία. τούτου γὰρ ἀποδεικνυμένου, ἐκβάλλεται εὐθὺς καὶ παύεται ἡ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος ὑπόνοια. οὔτε γὰρ τὸ ποίημα υἱὸς καὶ λόγος ἂν εἴη· οὔτε ὁ υἱός, ποίημα (9) ἂν εἴη. τούτων δὲ πάλιν οὕτως ὄντων φανερὰ πᾶσιν ἀπόδειξις, ὡς ἡ λέξις ἡ λέγουσα, τῷ ποιήσαντι αὐτόν, οὐκ εἰς ὄνησίν ἐστι τῇ αἱρέσει αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς κατήγορσιν. δέδεικται γὰρ ὅτι ἡ τό, ἐποίησε, λέξις, καὶ ἐπὶ τῶν γνησίων καὶ φύσει τέκνων ἐν τῇ θείᾳ (10) κεῖται γραφῇ· ὅθεν τοῦ κυρίου ἀποδεικνυμένου φύσει καὶ γνησίου υἱοῦ, λόγου, καὶ σοφίας τοῦ πατρός, κἂν λέγηται ἐπ' αὐτοῦ τό, ἐποίησεν, ἢ (11) τό, ἐγένετο, οὐχ ὡς ποιήματος ὄντος αὐτοῦ λέγεται, ἀλλ' ἀδιαφόρως τῇ λέξει χρῶνται οἱ ἅγιοι, ὡς ἐπὶ τοῦ Σολομῶνος, καὶ τῶν Ἐζεκίου τέκνων. καὶ γὰρ καὶ αὐτῶν γεννησάντων ἐξ ἑαυτῶν, γέγραπται· ἐποίησα, (12) καὶ ἐκτησάμην, καὶ, ἐγένετο. ἐκεῖνα τὰ τοιαῦτα λεξείδια πολλάκις προφασισάμενοι οἱ θεομάχοι, ὀφείλουσι κἂν ὀψέ ποτε ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποθέσθαι τὴν ἀσεβῆ φρόνησιν, καὶ φρονῆσαι περὶ τοῦ κυρίου ὅτι υἱὸς (13) ἐστιν ἀληθινός, λόγος, καὶ σοφία τοῦ πατρός, οὐ ποίημα, οὐ κτίσμα. εἰ γὰρ ποίημά ἐστιν ὁ υἱός, ἐν ποίῳ ἄρα λόγῳ καὶ (14) ἐν ποίᾳ σοφίᾳ γέγονεν αὐτός; πάντα γὰρ τὰ ποιήματα διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας γέγονε, καθὼς γέγραπται, „ πάντα „ ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καί, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ „ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. „ εἰ δὲ αὐτός ἐστιν ὁ

A filios, quos ex ſe genuerunt, formari, creari & fieri dixerint, tamen eos natura filios eſſe non negant. Hinc ergo Ezechias, ut apud Eſaiam legitur, orando ajebat: *Namque ab hodierno die liberos faciam, qui annuntiabunt juſtitiam tuam, Domine ſalutis meæ*. Ipſe igitur dixit, *faciam*. Propheta vero in eodem libro & quarto Regum ſic loquitur: *Et filii tui qui egredientur ex te*. Itaque, *faciam*, pro *gignam*, uſurpavit, & eos qui ex ſe naſcerentur, tamquam qui fierent appellavit. Nemo tamen in dubium vocaverit, quin de fetu naturali ſermo habeatur. Eva quoque poſtquam peperit Cain, dixit: *Poſſedi hominem per Deum*. B Nempe pro, *peperi*, dixit, *poſſedi*. Nam quia partum prius viderat, poſtmodum dixit, *poſſedi*. Nec tamen propter hanc dictionem, *poſſedi*, arbitrandum eſt Cain extrinſecus emtum fuiſſe, non vero ex ipſa eſſe natum. Similiter Patriarcha Jacob dixit Joſeph: *Duo ergo filii tui, qui tibi facti ſunt in Ægypto, antequam venirem ad te in Ægyptum, mei ſunt Ephraim & Manaſſes*. De Job item hæc habet Scriptura: *Facti ſunt ei ſeptem filii & tres filiæ*. Quo etiam modo Moyſes in Lege locutus C eſt: *Si alicui filii facti fuerint*, &, *ſi fecerit filium*.

Eſai. 38. 19. juxta lxx.

4. Reg. 20. 18. Eſai. 39. 7.

Geneſ. 4. 1.

Geneſ. 48. 5.

Job. 1. 2.

5. En ergo illi eos, qui geniti ſunt, factos & formatos appellavere, quippe qui non ignorarent nihil referre, ſi de filiis dicatur, *facti ſunt*, *poſſedi*, vel, *feci*, modo filios eos eſſe concedatur. Namque natura & veritas mentem ad ſe intelligendum attrahunt. Quocirca ſi qui diſputent utrum Dominus res facta vel creata ſit, primo ab illis quærendum eſt, num ille ſit Filius, Verbum & Sapientia? Hoc enim probato mox evaneſcit omnis hac de re ſuſpicio. Neque enim res facta, Filius & Verbum poteſt eſſe; neque pariter Filius, res facta eſſe poteſt. D Quæ cum ita ſint, profecto omnibus patet has voces, *qui fecit illum*, nullo adjumento ad illorum hæreſim eſſe, ſed eam his potius condemnari. Siquidem oſtenſum eſt verbum, *fecit*, etiam cum de veris & naturalibus filiis ſit mentio, a Scriptura divina uſurpari; unde cum probatum ſit Dominum naturalem verumque Filium, Verbum, atque Sapientiam Patris eſſe: etiamſi, cum de illo habetur ſermo, dictio, *fecit*, vel, *factus eſt*, adhibeatur; non id dicitur quaſi ille opus eſſet; ſed Sancti hiſce verbis promiſcue utuntur, uti de Salomone & Ezechiæ liberis oſtendimus. Licet enim eos ex ſeipſis genuiſſent, E ſcriptum eſt nihilominus, *feci*, *poſſedi*, *factus eſt*. Quocirca jam neceſſe eſt ut illi Dei hoſtes, qui propugnandæ hæreſis cauſa hujuſmodi ſæpe objecere voculas, ſero ſaltem ox his quæ diximus ſuam deponant ſententiam, ac deinceps ſentiant Dominum verum Filium, Verbum & Sapientiam Patris eſſe, non autem rem factam vel creatam. Nam ſi res facta eſſet Filius, in quonam ipſe verbo quanamve in ſapientia factus eſſet? Omnia ſiquidem opera per F Verbum & Sapientiam facta ſunt, uti ſcriptum eſt: *Omnia in Sapientia feciſti*: &, *omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*. Si porro ipſe eſt

Nec res facta, Filius & Verbum eſſe poteſt: nec Filius, res facta poteſt eſſe.

Pſal. 103. 24.

Joan. 1. 3.

(1) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Ceteri & editio Commel. ἐξ αὐτῶν.

(2) Seguer. Gobler. & Felc. 1. & 4. ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ καὶ ἐν τῇ. Ibid. pro οὕτω, Seguer. αὐτῷ.

(3) Seguer. & Felc. 4. ὁ λόγος.

(4) Gobler. & Felc. 2. omittunt καὶ οὐ διὰ τὸ ἐκτησάμην. Iidem paulo ante ſic ſcribunt, ἄρα. Felc. 5. ibid. οὐ διὰ τοῦτο τὸ ἐκτησάμην.

(5) οὖν abeſt a Gobler. & Felc. 1.

(6) Felc. 2. cum editis omittit, αὐτῷ, quod in aliis mſſ. omnibus legitur. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 2. ὥσπερ καὶ Μωσῆς. Alii & editi, ὥσπερ Μωσῆς.

(7) Seguer. οἱ υἱοί. Mox Felc. 2. pro ἐγένοντο, ut in aliis legitur mſſ. habet cum edit. Commel. ἐγένετο.

(8) Reg. & Felc. 5. ποίημα ἢ κτίσμα. Mox Gobler. & Felc. 2. ζητεῖ εἰ υἱός.

(9) Seguer. Gobler. & Felc. 2. addunt, ἢ κτίσμα.

(10) Gobler. & Felc. 2. κειλάγμαι. Paulopoſt Seguer. Reg. Felc. 4. φύσει καὶ γνησίου. Alii vero & editi, φύσει γνησίου.

(11) Seguer. & Felc. 4. ἢ ἐγένετο. Felc. 5. καὶ ἐγένετο. Paulopoſt Seguer. Reg. Felc. 5. ἀλλ' ἀδιαφόρως. Alii & editio Commel. ἀλλ' ἀδιαφόρως, mendoſe.

(12) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. & 4. In editis & aliis καὶ deeſt.

(13) Sic Seguer. Reg. Baſil. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 4. In aliis autem & editis deeſt ἐστι.

(14) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 2. & 4. Ceteri & editi omittunt, ἐν ποίᾳ. Ibidem Seguer. γέγονε καὶ αὐτός. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. τῆς σοφίας γέγονε καθὼς γέγραπται. Felc. 4. τῆς σοφίας γέγονε καὶ αὐτὴ ὡς γέγραπται. Editi aliique, τῆς σοφίας, ὡς γέγραπται.

Verbum & Sapientia in qua omnia fiunt, non igitur ex eorum numero eſt quæ fiunt, ac nullo modo res eſt creata, ſed Patris eſt fetus.

6. Namque attendite quantus ſit error, Dei Verbum opus appellare. Salomon aliquo in loco Eccle-
Eccleſ. 12. 14. ſiaſtis ait: *Univerſum opus Deus adducet in judicium pro omni errato, ſive bonum ſive malum illud ſit*. Num ergo, ſi opus eſt Verbum, in judicium quoque ſecundum vos adducetur? Ubi igitur jam judicium futurum eſt, ſi ipſe judex judicetur? Quis juſtis benedictiones, & indignis ſupplicia retribuet, cum ipſe Dominus ſecundum vos cum omnibus ſtet in judicio? Qua porro lege ipſe legislator judicabitur? Hæc utique rerum factarum propria ſunt, judicari, a Filio benedici & puniri. Jam ergo judicem timete, & Salomoni auſcultate. Nam ſi univerſum opus Deus adducet in judicium, ipſe autem Filius non numeratur inter eos qui judicantur, ſed potius ipſe univerſorum operum judex eſt: an non ſole clarius eſt Filium non eſſe opus, ſed Patris eſſe Verbum, in quo opera & fi-
Heb. 3. 2. unt & judicantur? Quod ſi illud quod ſcriptum eſt, *qui fidelis eſt*, rurſus illos conturbet, perindeque de illo ac de omnibus vocem, *fidelis*, dictam putent, quia ſcilicet credendo fidei mercedem recipit: profecto reſtat ut eadem de cauſa Moyſem increpent, qui
Deut. 32. 4. nempe ait: *Deus fidelis & verus*; nec non Paulum
1. Cor. 10. 13. ſcribentem: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis*. Verum Sancti qui ita loquebantur, non humana de Deo cogitabant, ſed noverant duplicem eſſe vocis, *fidelis*, apud Scripturam ſignificationem: ſcilicet interdum eum qui credit ſignificare, interdum vero eum qui dignus eſt cui credatur: priorem porro ſignificationem hominibus convenire; poſteriorem, Deo. Itaque fidelis eſt Abraham, quia loquenti Deo credidit: fidelis autem Deus
Pſal. 144. 13. eſt, quia, ut canit David, *Fidelis eſt Dominus in omnibus verbis ſuis*, dignuſque fide eſt, nec fieri poteſt
1. Timot. 5. 16. ut ipſe mentiatur. Item, *Si qua fidelis viduas ha-*
2. Timot. 3. 1. *bet*, hæc fidelis appellatur quia recte credit. Fidelis autem ſermo eſt, quia quod dixit credi debet: ſiquidem id verum eſt, nec aliter fieri poteſt. Itaque illud etiam quod ſcriptum eſt, *Qui fidelis eſt ei qui fecit illum*, nihil ſimile cum aliis habet, nec is ejus eſt ſenſus, quod ille credendo gratus eſt effectus, ſed quod cum veri Dei ſit Filius, fidelis ipſe quoque eſt, eique in omnibus, quæ dixerit feceritve, fides eſt adhibenda. Namque immutabilis permanet, nec in ſua humana adminiſtratione aut corporeo adventu ullam ſubiit mutationem.

7. Sic ergo retundi poteſt illorum impudentia, ſolaque ex hac dictione, *fecit*, errantes eos, arbitranteſque Dei Verbum factum eſſe, facillimum eſt refellere. Quapropter cum rectus ſit illorum verborum ſenſus, conſtetque ex eo, quandonam

λόγος καὶ ἡ σοφία, ἐν ᾗ (1) πάντα γίνεται, οὐκ ἄρα τῶν ποιημένων ἐστὶν, οὐδὲ ὅλως τῶν γενητῶν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς γέννημα.

6. (2) Σκοπεῖτε γὰρ ὅποσον ἔχει τόλμημα, τὸ λέγειν ποίημα τὸν τοῦ θεοῦ λόγον. λέγει που Σαλομὼν ἐν τῷ ἐκκλησιαστῇ· „ὅτι σύμπαν τὸ ποίημα ἄξει „ὁ θεὸς εἰς κρίσιν, ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, (3) „ἐὰν ἀγαθὸν, καὶ ἐὰν πονηρόν.„ εἰ τοίνυν ποίημά ἐστιν ὁ λόγος, ἀχθήσεται (4) καθ' ὑμᾶς καὶ αὐτὸς εἰς κρίσιν; καὶ ποῦ λοιπὸν ἡ κρίσις, κρινομένου τοῦ κριτοῦ; τίς δὲ τοῖς μὲν δικαίοις τὰς εὐλογίας δώσει, τοῖς δὲ ἀναξίοις τὰς ἐπιτιμίας, ἑστηκότος τοῦ κυρίου καθ' ὑμᾶς μετὰ πάντων ἐν κρίσει; ποίῳ δὲ καὶ νόμῳ κριθήσεται αὐτὸς ὁ νομοθέτης; ταῦτα τῶν ποιημάτων ἴδιά ἐστι, τὸ κρίνεσθαι, τὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ εὐλογεῖσθαι (5) καὶ ἐπιτιμᾶσθαι. φοβήθητε λοιπὸν τὸν κριτὴν, καὶ πείσθητε τῷ Σολομῶντι λέγοντι. εἰ γὰρ σύμπαν τὸ ποίημα ἄξει ὁ θεὸς εἰς κρίσιν· ὁ δὲ υἱὸς οὐκ ἔστι τῶν κρινομένων, (6) ἀλλὰ καὶ μᾶλλον συμπάντων τῶν ποιημάτων αὐτός ἐστιν ὁ κριτὴς, πῶς οὐ λαμπρότερον ἡλίου δείκνυται μὴ ποίημα ὢν ὁ υἱὸς, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς (7) λόγος, ἐν ᾧ τὰ ποιήματα γίνεταί τε καὶ κρίνεται; εἰ δ', ὅτι γέγραπται, πιστὸν ὄντα, πάλιν ταράττει αὐτοὺς νομίζοντας, ὡς ἐπὶ πάντων λέγεσθαι, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ, πιστὸν, ὅτι πιστεύων ἐκδέχεται τῆς πίστεως τὸν μισθόν· ὥρα καὶ διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοὺς ἐγκαλεῖν (8) Μωσῇ μὲν λέγοντι, „ὁ θεὸς πιστὸς καὶ ἀληθινός· „τῷ δὲ Παύλῳ γράφοντι, πιστὸς ὁ θεὸς, ὃς „οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι, ὑπὲρ ὃ δύνασθε.„ ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες οἱ ἅγιοι, οὐκ ἀνθρώπινα περὶ τοῦ θεοῦ διενοοῦντο· ἀλλ' ἐγίνωσκον διπλοῦν εἶναι τὸν νοῦν ἐν τῇ γραφῇ περὶ τοῦ πιστοῦ· τὸ μὲν ὡς (9) πιστεύοντος· τὸ δὲ, ὡς ἀξιοπίστου· καὶ τὸ μὲν, ἐπ' ἀνθρώπων· τὸ δὲ, ἐπὶ θεοῦ ἁρμόζειν. πιστὸς γοῦν ὁ Ἀβραὰμ, (10) ὅτι τῷ λαλοῦντι πεπίστευκε θεῷ· πιστὸς δὲ ὁ θεὸς, ὅτι, καθώς φησι Δαβὶδ, „πιστός „ἐστιν ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ ὁ κύριος,„ καὶ ἀξιόπιστός ἐστι, καὶ ἀδύνατον ἐστιν αὐτὸν ψεύσασθαι. καὶ, „εἴ τις ἐστὶ πιστὴ (11) χήρας ἔχουσα,„ διὰ τὸ καλῶς πιστεύειν, πιστὴ καλεῖται. πιστὸς δὲ ὁ λόγος, ὅτι ὃ εἴρηκεν, ὀφείλει πιστεύεσθαι· ἀληθὴς γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως. καὶ (12) τὸ γεγράφθαι τοίνυν, „πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν,„ οὐ πρὸς ἄλλους ἔχει τὴν ὁμοιότητα· οὐδ' ὅτι πιστεύων, εὐάρεστος γέγονεν· ἀλλ' ὅτι υἱὸς ὢν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ, πιστός ἐστι καὶ αὐτὸς, ὀφείλων πιστεύεσθαι, ἐν οἷς (13) ἂν λέγῃ καὶ ποιῇ, αὐτὸς ἄτρεπτος μένων, καὶ μὴ ἀλλοιούμενος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ.

7. Οὕτως μὲν ἔνι ἄν τις πρὸς τὴν ἀναίδειαν αὐτῶν χωρῶν, (14) δύνασθαι καὶ ἐκ μόνης τῆς, ἐποίησε, λέξεως, διελέγχειν αὐτοὺς πλανωμένους, καὶ νομίζοντας εἶναι ποίημα τὸν τοῦ θεοῦ λόγον. ἐπειδὴ (15) δὲ καὶ ἡ διάνοια τῶν γεγραμμένων ἐστὶν ὀρθὴ, δεικνῦσα τὴν, ἐποίησε, λέξιν, πότε καὶ

(1) Seguerian. τὰ πάντα. Mox Felck. 4. οὐδ' ὅλως τῶν γενητῶν.

(2) Reg. σκοπεῖται. Alii omnes mſſ. σκοπεῖτε. editio Commel. σκοπεῖ τε. Ibid. Seguerian. ὅσον ἔχει. Editi & alii, ὅποσον ἔχει.

(3) Seguerian. καὶ ἐάν.

(4) Sic Seguerian. Goblerian. Felckman. 1. & 3. Editio Commel. & alii, παρ' ὑμῖν. Paulopoſt mſſ. omnes τοῖς μὲν δικαίοις, ubi editio Commel. μὲν omittit.

(5) Seguerian. & Felckman. 4. addunt, καὶ ἐπιτιμᾶσθαι, quæ in aliis & editis deſunt. Mox Seguerian. πείσθητε καὶ τῷ Σολομῶντι· εἰ γὰρ σύμπαν.

(6) Gobler. & Felckm. 1. ἀλλὰ μᾶλλον πάντων. Mox Seguer. & Felckm. 4. δείκνυται. Editi & alii, δέδεικται.

(7) Sic Seguerian. & Reg. Editi vero & alii; ὁ λόγος. Ibidem Seguerianus, Goblerian. & Felckman. 1. γίνεταί τε καί. In aliis & editis τε omittitur. Mox Seguerian. Goblerian. & Felckman. 1. πιστὸν ὄντα, πάλιν ταράττει αὐτούς. Editi vero, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, συνταράττει πάλιν αὐτούς.

(8) Sic Seguerian. Regius vero, Μωϋσεῖ. Editio Commel. Μωσῇ. Ibid. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. ὁ θεὸς ... τῷ δὲ Παύλῳ. Alii & editi, θεὸς ... καὶ τῷ Παύλῳ.

(9) Sic Baſil. & Felckm. 3. At omnes alii & editi, πιστεῦον. Paulopoſt Goblerian. & Felckm. 1. ἐπὶ τοῦ θεοῦ ἁρμόζειν.

(10) Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. ὅτι. Ibidem Baſil. πεπίστευκε τῷ θεῷ. Mox Seguer. ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις. Gobler. & Felc. 1. ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις. Alii & editi, ἐν λόγοις. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. & 3. καὶ ἄλλως ἀξιόπιστος ὤν.

(11) Sic Felc. 4. ut & legitur 1. Timoth. 5. 16. Seguerian. χεῖρας mendoſe pro χήρας. Alii & editi, χήρα. Ibidem Seguerian. & Felc. 4. διὰ τὸ καλῶς. Alii & editi, διὰ τὸ καλῶς.

(12) Felc. 4. τῷ.

(13) Seguerian. ἐν λόγῳ. Idem Ibid. & Goblerian. Felc. 1. & 4. αὐτὸς omittunt.

(14) Goblerian. & Felc. 1. δύνασθαι. Ibid. Seguerian. τῆς δὲ, ἐποίησε, λέξεως.

(15) Reg. & Felc. 3. δὲ omittunt. Mox Seguerian. Gobler. & Felc. 1. τὴν δὲ, ἐποίησε, λέξιν. Ibid. Felc. 4. πρὸς τὰ λεγόμενα.

καὶ πρὸς τί λεγόμενον σημαίνεται· (1) ἀναγκαῖον καὶ ἐξ αὐτῆς δεῖξαι τῶν αἱρετικῶν τὴν ἀλογίαν, ἐὰν μάλιστα, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, καὶ αὐτοῦ τὸν καιρὸν καὶ τὴν χρείαν (2) λάβωμεν. οὐ τοίνυν τὰ πρὸ τῆς κτίσεως διηγούμενος ὁ ἀπόστολος, ταῦτα εἴρηκεν, ἀλλ' ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· οὕτω γὰρ γέγραπται. „ὅθεν (3) ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν (4) Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν.„ πότε οὖν ἀπεστάλη, ἢ ὅτε τὴν ἡμετέραν ἐνεδύσατο σάρκα; πότε δὲ ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γέγονεν, ἢ ὅτε προσενέγκας ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν τὸ σῶμα, καὶ νῦν αὐτὸς τοὺς προσερχομένους (5) αὐτῷ τῇ πίστει προσάγει καὶ προσφέρει τῷ πατρί, λυτρούμενος πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων ἱλασκόμενος τὰ πρὸς τὸν θεόν; οὐ τὴν οὐσίαν ἄρα τοῦ λόγου, οὐδὲ τὴν (6) ἐκ τοῦ πατρὸς φυσικὴν γέννησιν σημαίνειν θέλων ὁ ἀπόστολος εἴρηκε, „πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν·„ μὴ γένοιτο· ποιῶν γάρ ἐστιν ὁ λόγος, οὐ ποιούμενος αὐτός· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κάθοδον καὶ ἀρχιερωσύνην γενομένην, ἣν καλῶς ἄν τις ἴδοι ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον καὶ (7) τὸν Ἀαρὼν ἱστορίας. οὕτως Ἀαρὼν οὐ γεγέννηται ἀρχιερεύς, ἀλλὰ ἄνθρωπος, καὶ μετὰ χρόνον ὅτε ὁ θεὸς ἠθέλησε, γέγονεν ἀρχιερεύς· καὶ γέγονεν οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ἐκ τῶν συνήθων ἱματίων γνωριζόμενος, ἀλλ' (8) ἐπενδεδυσκόμενος τὴν ἐπωμίδα, τὸ λογεῖον, τὸν ποδήρη, ἃ αἱ γυναῖκες μὲν εἰργάσαντο προστάξει τοῦ θεοῦ, ἐν αὐτοῖς δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἅγια, τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ θυσίαν προσέφερε· καὶ ἐν αὐτοῖς ὥσπερ ἐμεσίτευε τῇ ὀπτασίᾳ τοῦ θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων θυσίαις. οὕτω τοίνυν καὶ ὁ κύριος ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος· (9) καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· ὅτε δὲ ἠθέλησεν ὁ πατὴρ ὑπὲρ πάντων λύτρα δοθῆναι, καὶ πᾶσι χαρίσασθαι, τότε δὴ ὁ λόγος, ὡς Ἀαρὼν τὸν ποδήρη, οὕτως (10) αὐτὸς ἔλαβε τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, Μαρίαν ἀντὶ τῆς ἀνεργάστου γῆς ἐσχηκὼς μητέρα τοῦ σώματος, ἵνα ἔχων τὸ προσφερόμενον αὐτός, (11) ὡς ἀρχιερεύς, ἑαυτὸν προσενέγκῃ τῷ πατρί, καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι πάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρίσῃ, καὶ ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσῃ.

8. Τούτου γὰρ ἦν τὰ παλαιά, σκιά· καὶ ὅπερ πεποίηκεν ἐλθὼν ὁ σωτήρ, τοῦτο κατὰ τὸν νόμον (12) ἐσκιαγράφει ὁ Ἀαρών. ὥσπερ οὖν ὁ Ἀαρὼν ὁ αὐτὸς ὢν οὐκ ἠλλάσσετο περιτιθέμενος τὴν ἀρχιερατικὴν ἐσθῆτα· ἀλλὰ μένων ὁ αὐτός, ἐκαλύπτετο μόνον· καὶ εἰ ἔλεγέ τις ἰδὼν αὐτὸν προσφέροντα, ἰδοὺ γέγονε σήμερον ὁ Ἀαρὼν ἀρχιερεύς, οὐκ (13) ἐσήμαινεν αὐτὸν ἄνθρωπον τότε γεγενῆσθαι· ἦν γάρ, καὶ πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀρχιερέα γενέσθαι, ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅτι τῇ λειτουργίᾳ πεποίηται ἀρχιερεύς, περιθέμενος τὰ πεποιημένα καὶ (14) κατασκευασθέντα ἱμάτια τῇ ἀρχιερατείᾳ. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου δυνατόν ἐστι καλῶς νοεῖν, ὡς οὐκ ἄλλος γέγονε τὴν σάρκα λαβών, ἀλλ'

& ad quid vox, *fecit*, referatur: neceſſe eſt ex ea ipſa hæreticorum oſtendere ſtupiditatem, maxime ſi, ut antea diximus, ad ejus tempus & uſum attenderimus. Non igitur cum hæc diceret Apoſtolus, de his, quæ ante creationem erant, verba faciebat, ſed de his dumtaxat quæ Verbum carnem factum ſpectarent; ſic enim ſcriptum eſt: *Unde, fratres ſancti, vocationis cæleſtis participes, conſiderate apoſtolum & pontificem confeſſionis noſtræ Jeſum, qui fidelis eſt ei qui fecit illum.* Hebr. 3. 1. Quandonam igitur miſſus eſt, aut quandonam noſtram induit carnem? Quandonam noſtræ confeſſionis pontifex eſt factus? Nonne tunc cum, poſtquam pro nobis ſe ipſe obtuliſſet, corpus excitavit ex mortuis, nuncque eos, qui ipſius amplectuntur fidem, adducit & offert Patri, omnes redimens, & pro omnibus Deo ſatisfaciens eumque propitium reddens? Non itaque Apoſtolus Verbi naturam vel naturalem ejus ex Patre ortum his ſignificabat vocibus, *Qui fidelis eſt ei qui fecit illum*: abſit; ſiquidem efficiens, non effectum eſt Verbum: ſed ejus ad homines adventum, & factum pontificatum indicabat, ut ex legis & Aaronis hiſtoria licet perſpicere. Nec enim Aaron pontifex genitus eſt, ſed homo, qui poſtea, cum Deo placuit, factus eſt pontifex; Exod. 28. & 18. quod quidem non quovis modo actum eſt, nec ille conſuetis ex veſtimentis pontifex eſt agnitus, ſed epomidem, poderem & rationale induit, quas veſtes Dei juſſu texuerant mulieres; quibus ille indutus in ſancta ingrediebatur, ut ſacrificium pro populo offerret: ac veluti medius conſtituebatur inter Dei viſionem & hominum ſacrificia. Sic igitur ipſe quoque Dominus in principio quidem erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: Joan. 1. cum autem voluit Pater ut pretium pro omnibus redimendis ſolveretur, & gratia in omnes conferretur, tunc Verbum carnem, ut Aaron poderem, accepit e terra, & Mariam, rudis inſtar terræ, corporis ſui matrem habuit, ut quid ad offerendum, tamquam pontifex, habens, ſeipſum offerret Patri, omniumque peccata proprio ablueret ſanguine, & cunctos ex mortuis excitaret.

8. Vetera ſiquidem, hujuſce rei umbra erant, quodque Salvator poſt ſuum adventum peregit, id Aaron in lege adumbrabat. Aaron figura Christi Domini. Igitur quemadmodum Aaron idem erat, nec mutabatur pontificalem induens veſtem, ſed idem manens, ea ſolummodo operiebatur, ita ut ſi quis illum offerentem intuitus dixiſſet, Ecce Aaron factus eſt hodie pontifex; non his verbis ſignificaſſet illum tunc hominem factum eſſe, quippe cum homo eſſet antequam fieret pontifex: ſed ipſum indicaſſet veſtibus factis deſtinatiſque pontificatui indutum, pontificem ſacerdotio factum fuiſſe. Sane ſimili modo hujuſmodi dictiones, *factus eſt*, aut, *effectus eſt*, recte de Domino poſſumus interpretari, eum videlicet carne aſſumta non alium fuiſſe factum, ſed eum-

(1) Felc. 5. ἀναγκαῖον ἐξ αὐτῆς. Editio Commel. ἀναγκαῖον καὶ ἑαυτῆς. Alii mſſ. ἀναγκαῖον καὶ ἐξ αὐτῆς.
(2) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At Felc. 5. λαμβάνωμεν. Alii & editi, λάβωμεν. Mox ταῦτα, ut habent ceteri mſſ. & editio Commel. abeſt a Felc. 5. & Reg.
(3) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. & Scriptura. Alii vero & editi, ἀδελφοί μου.
(4) Reg. & Felc. 5. omittunt. Ἰησοῦν.
(5) Felc. 5. αὐτῷ. Ibidem Felc. 4. προστίθησι τῷ πνεύματι καὶ πατρί.
(6) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ſed in ſolo Seguer. additur articulus τοῦ. Alii & editi, τὴν ἐκ πατρὸς φύσεως γέννησιν. Ibidem Gobler. & Felc. 1. ἅμα τοῦ αὐτὸν παρὰ ὄντος, &c.
(7) Reg. & Felc. 5. καὶ τοῦ Ἀαρών. Mox Reg. Anglic. & Felc. 4. γεγέννηται. Alii & editi, γεγένηται.
(8) Sic Seguer. Baſil. Anglic. Reg. Gobler. Felc. 1. & 5. Ceteri vero & editi, ἐπενδυσάμενος. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. τὴν ἐπωμίδα, τὸν ποδήρη, τὸ λογεῖον.
(9) Gobler. & Felc. 1. omittunt, καὶ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.
(10) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Editi vero & alii, οὕτως καὶ αὐτὸς ἔλαβε ἀπὸ γῆς ἀνθρωπίνην σάρκα. Felc. 5. ἀπὸ ἀνθρωπίνης σαρκός.
(11) Seguer. ὢν ἀρχιερεύς. Paulopoſt idem, πάντας ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν.
(12) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. At editi & alii, σκιογραφεῖ ὁ Ἀαρών, ὁ αὐτὸς ὢν καὶ οὐκ ἠλλάσσετο περιτιθέμενος τὴν ἱερατικὴν ἐσθῆτα.
(13) Sic Seguer. & Reg. Ceteri & editi, ἐσήμαινε. Mox Seguer. πρὸ τοῦ αὐτὸν ἀρχιερέα, &c. Reg. & Felc. 5. πρὸ τοῦ ἀρχιερέα γενέσθαι. Editi & alii, πρὸ τοῦ ἀρχιερέα γενέσθαι.
(14) Gobler. & Felc. 1. κατασκευασμένα. Ibidem Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 5. τῇ ἱερατείᾳ. Alii & editi, τῇ ἀρχιερατείᾳ.

Digitized by Google

eumdem eſſe, illaque ſolum contegi: neſas autem A eſt Verbum, quatenus Verbum, factum eſſe cogitare; ſed intelligendum eſt Verbum, cum eſſet opifex & creator, corpore facto & creato, quod pro nobis poſſet offerre, poſtea indutum, pontificem factum fuiſſe, quæ cauſa eſt cur factum dicatur. Itaque ſi Dominus homo non eſt factus, decertent Ariani. Sin autem Verbum caro factum eſt, quid aliud de homine facto dicendum erat, quam, *qui fidelis eſt ei qui fecit illum?* Ut enim proprie de Verbo dicitur, *In principio erat Verbum*, ita hominum proprium eſt fieri & creari. Quis ergo ſi B Dominum viderit tamquam hominem ambulantem, Deumque ſe factis declarantem, non ſciſcitetur, quiſnam iſtum fecerit hominem? Quis autem ita ioterrogatus non reſponderet, Patrem, illum feciſſe hominem, ipſumque pontificem nobis miſiſſe. Atqui hanc ipſam ſententiam, tempuſque & perſonam ex ipſo Apoſtolo qui ſcripſit, *qui fidelis eſt ei qui fecit illum*, melius licet diſcere, ſi nempe ad ea quæ antecedunt attenderimus. Una enim ſeries eſt, ac de eodem agitur hoc in Scripturæ loco. Hæc itaque ſcribit Epiſtola ad Hebræos: *Quia ergo pueri carnis & ſan- C guinis participes facti ſunt, ipſe quoque ſimiliter eorumdem particeps fuit, ut per mortem eum deſtrueret, qui mortis imperium habet, id eſt, diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant ſervituti. Nuſquam enim Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus ſimilis fieri, ut miſericors fieret & fidelis pontifex in his quæ ad Deum ſpectant, ut expiaret peccata populi. In eo enim in quo ipſum tentari contigit, poteſt his qui tentantur auxiliari. Unde, fratres ſancti, vocationis cæleſtis participes, conſiderate apoſtolum & pontificem confeſ- D ſionis noſtræ Jeſum, qui fidelis eſt ei qui fecit illum.*

Joan. 1.

Hebr. 2. 14.

9. Quis hæc verba poſſit legere quin Arianos ſtatim condemnet, beatumque admiretur Apoſtolum qui tam præclare eſt locutus? Quando enim factus effectuſque eſt apoſtolus, niſi cum ipſe, ut nos, carnis & ſanguinis ſuit particeps? Quando vero miſericors & fidelis pontifex eſt factus, niſi cum per omnia fratribus ſimilis fuit effectus? quod utique tunc accidit, cum noſtra carne aſſumpta factus homo eſt. Itaque de humana Verbi diſpenſatione non de natura Verbi hæc ſcripſit Paulus, *Qui fidelis eſt ei qui fecit* E *illum*. Jam ergo inſanire deſinite, nec amplius contendite Dei Verbum rem factam eſſe. Siquidem ipſe eſt unigenitus natura Filius. Tunc autem habuit fratres, cum carnem noſtri ſimilem induit, quam per ſeipſe offerens, pontifex appellatus

A ὁ αὐτὸς ὤν, ἐκαλύπτετο (1) ταύτῃ· καὶ τὸ, γέγονε, καὶ τὸ, πεποίηται, οὐχ ὅτι ὁ λόγος, ᾗ λόγος ἐστὶ, πεποίηται, νοεῖν θέμις· ἀλλ' ὅτι λόγος ὢν δημιουργὸς, ὕστερον πεποίηται ἀρχιερεὺς, ἐνδυσάμενος σῶμα τὸ (2) γενητὸν καὶ ποιητὸν, ὅπερ καὶ προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν δύναται, διὸ καὶ λέγεται πεποιῆσθαι. εἰ μὲν οὖν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ κύριος, μαχέσθωσαν οἱ Ἀρειανοί· (3) εἰ δὲ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, τί ἔδει περὶ γεγονότος ἀνθρώπου λέγειν ἢ, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν; ὡς γὰρ ἴδιον περὶ τοῦ λόγου εἰπεῖν, ἐν ἀρχῇ (4) ἦν ὁ λόγος, οὕτως ἀνθρώπων ἴδιόν ἐστι τὸ γίνεσθαι καὶ ποιεῖσθαι. τίς γοῦν ἰδὼν τὸν κύριον, ὡς ἄνθρωπον περιπατοῦντα, καὶ θεὸν B ἐκ τῶν ἔργων δεικνύμενον, οὐκ ἂν ἠρώτησε, τίς τοῦτον ἐποίησεν (5) ἄνθρωπον; τίς δὲ πάλιν οὕτως ἐρωτηθεὶς οὐκ ἂν ἀπεκρίνατο, ὅτι ὁ πατὴρ (6) τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν ἡμῖν ἀρχιερέα; τὴν δὲ τοιαύτην διάνοιαν καὶ τὸν καιρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον, αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ὁ καὶ γράψας, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, δεῖξαι μᾶλλον ἱκανός (7) ἐστιν, ἐὰν τὰ ἔμπροσθεν λάβωμεν· μία γὰρ ἀκολουθία ἐστὶ, καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ ἀνάγνωσμα τυγχάνει. γράφει τοίνυν ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ἑβραίους ταῦτα· „ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ C σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διαπαντὸς τοῦ ζῇν ἔνοχοι ἦσαν (8) δουλείας· οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν θεὸν, εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι (9) τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι. ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιε- D ρέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν.“

9. Τίς τὴν περικοπὴν ταύτην ὅλην ἀναγινώσκων, οὐ τῶν μὲν Ἀρειανῶν καταγινώσκει, τὸν δὲ μακάριον ἀπόστολον (10) θαυμάζει, καλῶς εἰρηκότα; πότε γὰρ πεποίηται, καὶ πότε ἀπόστολος γέγονεν, ἢ μὴ ὅτε παραπλησίως (11) ἡμῖν μετέσχε καὶ αὐτὸς αἵματος καὶ σαρκός; καὶ πότε γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς, ἢ ὅτε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὡμοιώθη; ὡμοιώθη δὲ τότε, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἐνδυσάμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα. οὐκοῦν περὶ τῆς (12) κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας τοῦ E λόγου γράφων ὁ Παῦλος ἔλεγε, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, καὶ οὐ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ λόγου. μηκέτι τοίνυν μαίνεσθε λέγοντες (13) ποίημα εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον. ἔστι γὰρ αὐτὸς υἱὸς φύσει μονογενής· τότε δὲ ἔσχεν ἀδελφοὺς, ὅτε τὴν ὁμοίαν ἡμῖν ἐνεδύσατο σάρκα, (14) ἣν καὶ προσφέρων αὐτὸς δι' αὐτοῦ, ἀρχιερεὺς ὠνομά-

σθη

(1) Seguer. & Felc. 4. αὐτῇ. Gobler. & Felc. 1. αὐτὴν. Editi & alii, ταύτῃ. Mox ᾗ λόγος abeſt a Felc. 5. Seguer. ἢ λόγος, mendoſe.
(2) Felc. 4. γεννητὸν. Ceteri & editio Commel. γενητόν.
(3) Sic Seguer. Anglican. Reg. Gobler. Felc. 1. & 4. At Baſili. & Felc. 2. εἰ δὲ ὅλως σάρξ. Editi, εἰ δὲ ὅλος σάρξ. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. τί ἔδει. Alii & editi, τί δεῖ. Item ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. & 5. περὶ γεγονότος. Baſili. περὶ τοῦ γενομένου. Anglican. περὶ γενομένου. Editi, περὶ γενομένου. Mox Felc. 4. καὶ γὰρ ἴδιον.
(4) Sic Seguer. Reg. Baſili. Anglic. & Felc. 4. At ceteri & editi, ἦν λόγος. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. γίνεσθαι καὶ ποιεῖσθαι, & mox, ὡς ἄνθρωπον. Alii & editi, γενέσθαι καὶ πεποιῆσθαι, qui & ὡς omittunt.
(5) Baſil. Reg. & Felc. 5. ἐποίησεν ἄνθρωπον καὶ ἀπέστειλεν ἡμῖν, omiſſis intermediis. Ibidem Seguer. Gobler. & Felc. 1. τίς δὲ πάλιν οὕτως. Editi & alii, ἢ τίς οὕτως. Item Seguer. ibid. ἀπεκρίνατο. Gobler. Felc. 1. & 4. ἀπεκρίνατο. Alii & editi, ἀπεκρίθη.
(6) Seguer. Gobler. & Felc. 1. αὐτὸν. Ceteri & editi, τοῦτον.
(7) Sic Seguer. Anglicae. Goblerian. Felc. 1. & 4. ut & Nannius legerat. In aliis & editis deſunt, ἐὰν τὰ ἔμπροσθεν λάβωμεν· μία γὰρ ἀκολουθία ἐστί. Gobler. & Felc. 1. habent ἐὰν τῶν ἔμπροσθεν. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. τῆς περὶ τοῦ αὐτοῦ. Editi & alii, καὶ περὶ τούτου. Mox Seguer. Felc. 4. & 5. τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ.
(8) Felc. 4. θανάτου καὶ δουλείας. Idem pauloposᵗ omittit κατὰ πάντα.
(9) Seguer. Gobler. & Felc. 1. τὰς ἁμαρτίας. Editi aliique, ταῖς ἁμαρτίαις.
(10) Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. ἀπόστολον θαυμάζει. Alii & editi, ἀπόστολον ὁ θαυμάζει;
(11) Seguer. & Reg. ἡμῖν. Editi, ἡμᾶς. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. & 5. μετέσχε καὶ αὐτός. Ceteri & editi, μετέσχεν αὐτός.
(12) Seguer. κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Mox idem & Anglican. Gobler. Felc. 1. & 4. habent, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, καὶ οὐ περὶ τῆς οὐσίας λόγου, quæ in aliis & editis deſunt: ſed & ea Nannius legerat.
(13) Sic Seguerian. Gobler. item, Felc. 1. & 4. habent, τὸν τοῦ θεοῦ λόγον. Felc. 5. ποίημα εἶναι λέγοντες τὸν λόγον. Alii & editi, ποίημα λέγοντες τὸν λόγον.
(14) Sic Seguer. Reg. Baſili. Gobler. Felc. 1. & 4. Editi vero & alii, ὅς. Ibidem mſſ. omnes προσφέρων αὐτός. Editi, προσφέρων αὐτόν.

ὅτι καὶ γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστός· ἐλεήμων μὲν, ὅτι (1) ὑπὲρ ἡμῶν προσενέγκας ἑαυτὸν ἠλέησεν ἡμᾶς· πιστὸς δὲ, οὐ πίστεως μετέχων, οὐδὲ εἴς τινα πιστεύων ὥσπερ ἡμεῖς· ἀλλὰ πιστεύεσθαι ὀφείλων (2) περὶ ὧν ἂν λέγῃ καὶ ποιῇ, καὶ ὅτι πιστὴν θυσίαν προσφέρει τὴν μένουσαν καὶ μὴ διαπίπτουσαν. αἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον προσφερόμεναι οὐκ εἶχον τὸ πιστὸν, καθ' ἡμέραν παρερχόμεναι, καὶ δεόμεναι πάλιν καθαρσίου· ὁ δὲ τοῦ Σωτῆρος θυσία ἅπαξ (3) γενομένη τετελείωκε τὸ πᾶν, καὶ πιστὴ γέγονε μένουσα διὰ παντός. καὶ Ἀαρὼν μὲν εἶχε τοὺς διαδεχομένους, καὶ ὅλως ἡ κατὰ νόμον ἱερατεία χρόνῳ καὶ θανάτῳ παρήμειβε τοὺς προτέρους· ὁ δὲ Κύριος ἀπαράβατον καὶ ἀδιάδεκτον ἔχων τὴν ἀρχιερωσύνην πιστὸς γέγονεν ἀρχιερεὺς, διαμένων ἀεὶ, καὶ τῇ ἐπαγ- B γελίᾳ πιστὸς (4) γενόμενος, εἰς τὸ ἐπακούειν καὶ μὴ πλανᾷν τοὺς προσερχομένους. τοῦτο δὲ πάλιν καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς (5) τοῦ μεγάλου Πέτρου μαθεῖν ἔξεστι, λέγοντος· „ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, „πιστῷ κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς. „πιστὸς γάρ ἐστιν, οὐκ ἀλλοιούμενος· ἀλλ' ἀεὶ διαμένων, καὶ ἀποδιδοὺς ἃ ἐπηγγείλατο.

10. Ἑλλήνων μὲν οὖν οἱ λεγόμενοι παρ' αὐτοῖς ψευδώνυμοι θεοὶ, οὔτε τῷ εἶναι, οὔτε τῷ ἐπαγγέλλεσθαι εἰσὶ πιστοί· οὔτε γὰρ οἱ αὐτοί εἰσι πανταχοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ (6) κατὰ τόπους, τῷ χρόνῳ C διαφθείρονται, καὶ περὶ ἑαυτοὺς καταρρέουσι· διὸ καὶ κατ' αὐτῶν ὁ λόγος βοᾷ, „ὅτι πίστις οὐκ (7) ἐνίσχυσεν ἐν αὐτοῖς, καὶ ὕδωρ ψευδές εἰσι, καὶ οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς. ὁ δὲ τῶν ὅλων καὶ μόνος τῷ ὄντι ὄντως καὶ ἀληθινὸς (8) ὢν Θεὸς πιστός ἐστιν, ὁ αὐτὸς ὢν, καὶ λέγων· „ἴδετέ με ἴδετε, ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ, οὐκ ἠλλοίωμαι· „διὸ καὶ ὁ τούτου υἱὸς, πιστός ἐστιν, ἀεὶ ὢν, καὶ οὐκ ἀλλοιούμενος, οὐδὲ διαψευδόμενος οὔτε ἐν τῷ εἶναι, οὔτε ἐν τῷ ἐπαγγέλλεσθαι, καθάπερ πάλιν ὁ ἀπόστολος γράφων Θεσσαλονικεῦσι μέν φησι· „πιστὸς ὁ καλῶν D „ὑμᾶς, ὃς καὶ (9) ποιήσει· „ἐν γὰρ τῷ ποιεῖν ἃ ἐπαγγέλλεται, πιστός ἐστι λαλῶν. Ἑβραίοις δὲ περὶ τοῦ σημαίνειν τὴν λέξιν ταύτην (10) καὶ τὸ ἀναλλοίωτον, οὕτω γράφει· „εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρ„νήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται. „οὐκοῦν εἰκότως ὁ ἀπόστολος τὴν σωματικὴν τοῦ λόγου παρουσίαν διηγούμενός (11) φησιν, „ἀπόστολον καὶ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι „αὐτὸν, „δεικνὺς ὅτι καὶ ἄνθρωπος γενόμενος Ἰησοῦς Χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀναλλοίωτός ἐστι. (12) καὶ ὥσπερ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης μνημονεύει γράφων (13) ὁ ἀπόστολος· οὕτω καὶ πάλιν οὐκ ἐσιώπησε μακρὰν, ἀλλ' εὐθὺς περὶ τοῦ E θειότητος αὐτοῦ μνημονεύει, πανταχοῦ τῆς ἀσφαλείας γινόμενος, ἔνθα μάλιστα τὸ ταπεινὸν ὀνομάζει, ἵν' εὐθὺς αὐτοῦ τὴν ὑψηλότητα καὶ τὴν πατρικὴν μεγαλειότητα γινώσκωμεν. φησὶ γοῦν· ὁ μὲν Μωσῆς, θεράπων· ὁ δὲ Χριστὸς, υἱός. κἀκεῖνος μὲν, πιστὸς εἰς τὸν οἶκον· οὗτος δὲ, ἐπὶ τὸν οἶκον, ὡς αὐτὸς αὐτὸν κατασκευάσας, καὶ Κύριος αὐτοῦ καὶ δημιουργὸς τυγχάνων, καὶ ὡς Θεὸς ἁγιάζων αὐτόν. ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς, ἄνθρωπος φύσει ὢν, πιστὸς (14) ἐγένετο, πιστεύων τῷ F διὰ τοῦ λόγου λαλοῦντι αὐτῷ Θεῷ· ὁ δὲ λόγος οὐχ ὥσπερ τις τῶν γενητῶν ἦν ἐν σώματι, οὐδὲ ὡς κτίσμα ἐν κτίσματι, ἀλλὰ Θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ δημιουργὸς, καὶ κατασκευαστὴς ἐν τῷ κατασκευαζομένῳ ὑπ' αὐτοῦ. καὶ

Tom. I.

A est, factuſque eſt miſericors & fidelis: miſericors quidem, quia cum ſeipſum pro nobis obtulit, noſtri eſt miſertus: fidelis vero, non quia fidei particeps eſt, aut in aliquem credit, uti nos, ſed quia in his quæ vel dixerit vel fecerit credi debet, ac fidele conſtanſque ſacrificium non fluxum offert. Nam legis ſacrificia nihil fidele ſive firmum habebant, cum ſingulis diebus præterirent, novaque rurſus indigerent purgatione. At Salvatoris ſacrificium ſemel peractum omnia perfecit, fideleque eſt factum, cum maneat perpetuo. Præterea Aaroni fuere ſucceſſores, omninoque legis ſacerdotium, tempore & morte interveniente, priores mutabat ſacerdotes. At Dominus pontificatum B habet qui nec tranſit, nec cui ſucceditur: unde fidelis factus eſt pontifex, quia ſemper manet. Fit quoque promiſſione fidelis, cum eos qui ad illum accedunt exaudiat, nec fallat umquam. Id item ex Epiſtola beati Petri licet diſcere. *Itaque*, inquit, *& hi qui patiuntur ſecundum voluntatem Dei, fideli creatori commendent animas ſuas*. Fidelis enim eſt, qui non mutatur, ſed ſemper permanet, & ea reddit quæ eſt pollicitus.

Diſcrimen inter legis ſacrificia, & Chriſti ſacrificium

Hebr. 7. 24.

1. Petr. 4. 19.

10. Falſi autem Gentilium Dii neque quoad naturam neque quoad promiſſa fideles ſunt. Nec enim ipſi ubique exiſtunt, quin etiam his in locis, ubi ſunt, tempore depereunt ac per ſe deſtruuntur. C Hinc adverſus illos clamat Verbum fidem in illis non valuiſſe, & falſam eos eſſe aquam, fidemque in illis non eſſe. At ſolus & verus omnium Deus fidelis eſt, qui idem & eſt, & ait: *Videte me, videte quod ego ſum*, &, *non ſum mutatus*. Hinc etiam ejus Filius fidelis eſt, qui & ipſe ſemper eſt, nec mutatur, nec natura nec promiſſis fallax eſt, ut iterum ſcribit Apoſtolus ad Theſſalonicenſes: *Fidelis eſt qui vos vocat qui & faciet*. Cum enim ea quæ D promittit efficit, fidelis eſt in verbis ſuis. Quod autem hoc vocabulum immutabilitatem ſignificet, idem his verbis Hebræos docet: *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare ſeipſum non poteſt*. Itaque jure merito Apoſtolus de corporea Verbi præſentia ſermonem habens dixit: *Apoſtolum & qui fidelis eſt ei qui fecit illum*; quibus utique verbis oſtendit Jeſum Chriſtum etiam factum hominem, heri & hodie eumdem eſſe, atque in perpetuum tempus eſſe immutabilem. At vero quemadmodum humanæ illius naturæ, ſacerdotii nomine, meminit Apoſtolus: ſic etiam non diu de ejus divinitate E ſiluit, ſed mox meminit ejuſdem, quo nos ubique redderet ſecuros, præſertim ubi de ejus humilitate loquitur, ut ipſius altitudinem paternamque majeſtatem ſtatim cognoſceremus. Ait igitur: Moyſes famulus, Chriſtus autem Filius erat: & ille quidem fidelis erat in domo, iſte vero ſuper domum, utpote qui eam ædificaverit, ejuſque Dominus ſit ac opifex, & eam tamquam Dominus ſanctam efficiat. Siquidem Moyſes qui homo F natura erat, fidelis eſt factus, cum Deo qui per Verbum loquebatur crederet: Verbum autem non veluti res quædam facta, erat in corpore, aut ut res creata in creata, ſed Deus erat in carne, & opifex ac fabricator in opere a ſe conſtructo. Præterea

Jerem. 9. 3.

Ibid. cap 15. v. 18.

Deuter. 3. 20.

Deuter. 32. 39.

Malach. 3. 6.

1. Theſſal. 5. 24.

2. Tim. 2. 13.

Heb. 3. 5.

Cccc homi-

(1) Sic Seguer. & Felc. 1. At alii & editi, περὶ ἡμῶν. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. προσενέγκας ἑαυτόν. In aliis & editis deeſt, ἑαυτόν.

(2) περὶ ὧν abeſt a Felc. 3. Ibidem Seguer. & Felc. 4. ἂν λέγῃ. Alii & editi, ἐὰν λέγῃ.

(3) γενομένη deeſt in Felc. 4. Paulopoſt Seguer. Gobl. & Felc. 1. καὶ ὅλως ἡ κατά. Seguer. ibidem, τὸν νόμον. Ceteri & editi, καὶ ὄντως ἡ κατὰ νόμον.

(4) Seguer. γενάμενος.

(5) Gobler. & Felc. 1. τοῦ ἀποστόλου Πέτρου. Mox idem, Reg. & Seguer. κατὰ τὸ θέλημα. Alii & editio Commel. κατὰ θέλημα.

(6) Seguer. κατὰ τὸν τόπον.

(7) Baſili. ἐνίσχυσεν.

(8) Gobler. & Felc. 1. ὢν υἱὸς καὶ Θεός. Mox Seguer. ἴδετέ με, ἴδετε. Alii & editi poſtremum ἴδετε omittunt.

(9) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. Alii autem & editio Commel. ποιεῖ.

(10) Seguer. καὶ τό. Editi & alii καὶ omittunt. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ἀρνήσασθαι ἑαυτόν. Alii & editi, ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτόν.

(11) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. φησιν. Editi & alii, ὄντα.

(12) Seguerian. ἐστι. καὶ ὥσπερ τῆς. Editi & alii, ἐστ. διὸ καὶ ὡς περὶ τοῦ.

(13) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. γράφων ὁ Παῦλος, οὕτω πάλιν. Paulopoſt iidem pro εὐθὺς, habent ἐντεῦθεν.

(14) Seguer. ἐγένετο. Paulopoſt Felc. 4. τις τῶν γενητῶν.

homines carne circumdantur ut ſint & conſiſtant: at Dei Verbum homo factus eſt, ut carnem ſanctam redderet; & qui Dominus erat, ſervi figuram aſſumſit. Verbi enim ſerva eſt res omnis creata, quæ ab ipſo facta & condita fuit. Inde porro conſtat illud eb Apoſtolo dictum, *fecit*, minime ſignificare factum fuiſſe Verbum, ſed corpus dumtaxat quod ſimile noſtri accepit: hincque factus homo, frater noſter eſt appellatus.

11. Quod ſi oſtenſum eſt, cum quis de ipſo Verbo loquens, vocabulo, *fecit*, utitur, eum illud loco, *genuit*, uſurpare: quam illi, quæſo, pravam interpretationem ſunt excogitaturi, poſtquam noſtra Oratione dictum illud tam dilucide enucleavimus, oſtendimuſque Filium non rem factam, ſed natura quidem Patris fetum eſſe, œconomia vero ſive diſpenſatione eumdem, cum Patri viſum eſt, hominem propter nos factum eſſe: quam ob cauſam ait Apoſto-

Prov. 8. 22. lus, *qui fidelis eſt ei qui fecit illum*, & in Proverbiis idem creari dicitur. Dummodo enim factum eum eſſe hominem concedatur, nihil ſane intereſt, ſi, uti jam eſt obſervatum, de eo dicatur, ſive, factus eſt, ſive, effectus eſt, ſive, creetus eſt, ſive, formatus eſt, ſive, ſervus, ſive, filius ancillæ, ſive, filius hominis, ſive, conſtitutus eſt, ſive, peregrinatus eſt, ſive, ſponſus, ſive, patruelis, ſive, frater. Siquidem omnie hæc vocabule hominum conditionis propria ſunt, eaque & ſimilia non naturam Verbi ſignificant, ſed eum hominem factum eſſe demonſtrant. Eodem ſimiliter modo intelligendus eſt locus ille Actuum, quem illi quoque objiciunt, ubi ſcilicet Petrus ait:

Act. 2. 36. *Quia & Dominum & Chriſtum fecit hunc Jeſum, quem vos crucifixiſtis*. Nec enim hic ſcriptum eſt: Fecit ſibi ipſi filium, vel, fecit ſibi ipſi Verbum, ut iſta comminiſcerentur. Si igitur obliti non ſunt ſe de Dei Filio loqui, ſcrutentur num alicubi ſcriptum ſit: ſibi ipſi filium fecit Deus, vel, ſibi ipſi Verbum creavit: vel, an uſpiam aperte dictum ſit: Verbum res eſt facta ac creata; idque tunc objiciant, ut etiam hac ex parte ſtulti confutentur. Quod ſi nihil hujuſmodi reperiunt, ſed tantum ſedulo obſervant ſicubi ſcri-

Geneſ. 1. ptum eſt, *fecit*, &, *factus eſt*, vereor ne audientes, In principio fecit Deus cælum & terram, &, fecit ſolem & lunam, &, fecit mare, eo ſenſim veniant ut dicant eum eſſe cælum & lucem quæ prima die facta eſt, terramque & ſingulas res factas, ut jam ſcilicet his, quos Stoicos vocant, ſimiles habeantur. Stoici enim ipſum Deum in omnia extendunt: illi autem Dei Verbum collocant in ſingulis rebus factis: quamquam ſimilia jam propugnarunt, cum ipſum contenderint unam ex rebus factis eſſe.

Ariani ſimiles Stoicis, qui Deum in res omnes diſtrahunt. *Vide Plutarchum de Placitis Philoſophorum lib. 1. cap. 6. & 7.*

12. Verum iterum eadem audiant, ac primum diſcant Filium ipſum eſſe, ut ſupra dictum eſt, nec Verbum rem factam eſſe, nec illa lo-

οἱ μὲν ἄνθρωποι, κτίσμα ὄντες καὶ ὑποστάντες, σάρκα (1) περιβέβληνται· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος ἕνεκα τοῦ ἁγιάζειν τὴν σάρκα, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ κύριος ὤν, ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου ἦν· (2) δούλη γὰρ τοῦ λόγου ἡ πᾶσα κτίσις, ἡ παρ' αὐτοῦ γενομένη καὶ ποιηθεῖσα. ἐκ δὲ τούτου συνέστηκεν ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, ἐποίησεν, οὐ ποιούμενον δείκνυσι τὸν λόγον, ἀλλ' ὅπερ ἔλαβεν ὅμοιον (3) ἡμῶν σῶμα· διὸ καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν ἐχρημάτισε γενόμενος ἄνθρωπος.

11. Εἰ δὲ δέδεικται ὅτι, κἂν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λόγου (4) λέγηται τό, ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ, ἐγέννησε, λέγεται· ποίαν ἄρα παρεξήγησιν ἐπινοεῖν ἔτι μᾶλλον κακονοίας εἰς αὐτὸ δυνήσονται, ὅπου γε πανταχόθεν ὁ λόγος τὸ φανὸν διασαφηθεὶς, ἔδειξε μὴ εἶναι ποίημα τὸν υἱόν, ἀλλὰ τῇ μὲν οὐσίᾳ (5) γέννημα τοῦ πατρός· τῇ δὲ οἰκονομίᾳ, κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρός, ἐπειδὴ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος * καὶ συνίσταται; καὶ διὰ (6) τοῦτο ἄρα λέγεται παρὰ μὲν τῷ ἀποστόλῳ, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· ἐν δὲ ταῖς παροιμίαις (7) καὶ τὸ κτίζεσθαι. ἕως γὰρ ὁμολογοῦνται γενόμενος ἄνθρωπος, οὐδὲν διαφέρει λέγειν, καθάπερ (8) προείρηται, εἴτε ἐγένετο, εἴτε πεποίηται, εἴτε ἔκτισται, εἴτε πέπλασται, εἴτε δοῦλος, εἴτε υἱὸς παιδίσκης, εἴτε υἱὸς ἀνθρώπου, εἴτε κατεστάθη, εἴτε ἀπεδήμησεν, εἴτε νυμφίος, εἴτε ἀδελφιδοῦς, εἴτε ἀδελφός. πάντα γὰρ ταῦτα τὰ λεξείδια τῆς (9) ἀνθρωπίνης συστάσεως ἴδια τυγχάνει ὄντα· καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὸ ἄνθρωπον αὐτὸν γεγενῆσθαι σημαίνει. τοιαύτην ἔχει διάνοιαν καὶ τὸ ἐν ταῖς πράξεσι παρ' αὐτῶν πάλιν προφερόμενον ῥητὸν (10) τοῦ Πέτρου λέγοντος· „ ὅτι (11) κύριον καὶ Χριστὸν ἐποίη„σε τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. „ οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐνταῦθα γέγραπται, ἐποίησεν ἑαυτῷ υἱόν, ἢ ἐποίησεν ἑαυτῷ λόγον, ἵνα καὶ τοιαῦτα φαντάζωνται. εἰ μὲν οὖν μὴ ἐπιλέλησται, ὅτι περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ λαλοῦσιν, ἐρευνησάτωσαν εἴπου γέγραπται, ἐποίησεν (12) ἑαυτῷ υἱὸν ὁ θεός, ἢ ἔκτισεν ἑαυτῷ λόγον· ἢ πάλιν, εἴπου γέγραπται φανερῶς, ποίημά ἐστιν ἢ κτίσμα ὁ λόγος· καὶ τότε προφασιζέσθωσαν, ἵνα καὶ οὕτως ἐλεγχθῶσιν (13) οἱ ἀνόητοι. εἰ δὲ μηδὲν τοιοῦτον εὑρίσκουσι· μόνον δὲ ὅτι γέγραπται, ἐποίησε καὶ πεποίηται, θορυβοῦσι· φοβοῦμαι μὴ κατ' ὀλίγον ἀκούοντες, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ ἐποίησε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ, ἐποίησε τὴν θάλασσαν, ἐπέλθωσιν αὐτὸν εἶναι τὸν οὐρανόν, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ γενόμενον φῶς, καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν γῆν, καὶ ἕκαστον τῶν ποιηθέντων, ἵνα λοιπὸν ὁμοιωθῶσι (14) καὶ τοῖς λεγομένοις Στωικοῖς, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν αὐτὸν τὸν θεὸν ἐξαπλοῦσιν εἰς τὰ πάντα, οὗτοι δὲ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον εἰς ἕκαστον τῶν (15) ποιημάτων συντάττουσιν· οἱ καὶ φθάσαντες εἰρήκασι τὰ ὅμοια, λέγοντες ἕνα τῶν ποιημάτων αὐτὸν εἶναι.

* Forte legendum ἄνθρωπος· ἢ συνίσταται, ἢ διὰ τοῦτο ἄρα λέγεσθαι.

12. Ἀλλὰ πάλιν ἀκουέτωσαν (16) τὰ αὐτά, καὶ μανθανέτωσαν πρῶτον, ὅτι υἱός ἐστιν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, καὶ οὐ ποίημα ὁ λόγος, καὶ οὐ δεῖ τὰς τοιαύτας λέ-

ξεις

(1) Sic mſſ. omnes. Editio Commel. περιβέβληνται. Mox Seguer. ἕνεκα τοῦ ἁγιάζειν τὴν σάρκα, γέγονεν. Ceteri & editi, ἕνεκα τοῦ ἁγιάζειν τὴν σάρκα, γενόμενος.

(2) Anglic. δοῦλοι. Ibidem Seguer. Gobler. & Felc. 2. ἡ παρ' αὐτοῦ γενομένη. Editi aliique, δι' αὐτοῦ γενομένη. Paulopoſt Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. παρὰ τοῦ ἀποστόλου. Alii & editi, παρὰ τῷ ἀποστόλῳ.

(3) Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἡμῶν. Ceteri & editio Commel. ἡμῖν.

(4) Seguer. Reg. & Felc. 4. λόγῳ. Alii & editio Commel. λόγου. Ibidem Seguer. λέγων ποίαν, &c. Mox Seguer. Gobler. Felc. 2. & 5. ἐπινοεῖν ἔτι μᾶλλον κακονοίας. In aliis & editis deeſt, ἔτι μᾶλλον κακονοίας.

(5) Seguer. & Felc. 5. γέννημα τοῦ πατρός. Alii & editio Commel. γέννημα ὂν τοῦ πατρός. Ibidem Gobler. Felc. 1. & 4. omittunt, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ, κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρός.

(6) Sic Seguer. Gobler. Felc. 2. & 4. ubi Seg. παρὰ μὲν τῷ. alii, μὲν παρὰ τῷ. Anglic. διὰ τοῦτο παρὰ μὲν τῷ. Editi & alii, διὰ τὸ λέγεσθαι παρὰ μὲν τῷ, &c. μὲν deeſt in Regio.

(7) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. καὶ κτίζεσθαι. Ibidem Seguer. ἕως μὲν γὰρ, &c.

(8) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. Alii vero & editi, ὅπουπερ, εἴτε πεποίηται.

(9) Seguer. ἀνθρωπίνου. Paulopoſt Felc. 5. ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον. Ibidem Felc. 4. γεγονέναι.

(10) Anglic. ῥητὸν Πέτρου. Ibidem λέγοντος deeſt in Gobler. & Felc. 2.

(11) Seguer. ὅτι τὸ κύριον. Idem ibid. & Reg. ἐποίησε τοῦτον. At in aliis & editis deeſt τοῦτον. Mox Seguer. Gobl. Felc. 2. & 4. ἐποίησεν ἑαυτῷ υἱόν, ἢ ἐποίησεν ἑαυτῷ λόγον. Reg. ἐποίησεν αὐτὸν υἱόν, ἢ ἐποίησεν λόγον. Editio Commel. ἐποίησεν αὐτῷ υἱόν, ἢ ἐποίησεν αὐτῷ λόγον.

(12) Felc. 5. hic & mox, αὐτῷ.

(13) Seguer. Gobler. & Felc. 2. ἐλεγχθῶσιν οἱ ἀνόητοι.

(14) καὶ deeſt in Seguer. Ibidem Felc. 2. αὐτὸν τὸν θεόν. Reg. & editio Commel. αὐτὸν τῶν θεῶν. Alii, αὐτὸν τὸν θεόν.

(15) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. & 4. At alii & editi, ποιηθέντων.

(16) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. quæ & Nannium legit. Editi vero & alii omittunt, τὰ αὐτὰ καὶ μανθανέτωσαν. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 2. & 4. εἴρηται. Anglic. ἄνωθεν. Ceteri & editi, ἄνωθεν.

ξιν εἰς φιλο-θεότητα αὐτοῦ λαμβάνειν, ἀλλ' ἐξετάζειν διατί καὶ πῶς (1) ταῦτα γέγραπται, καὶ ταύτας ἀπαντήσει τοῖς ζητοῦσιν ἡ ἀνθρωπίνη οἰκονομία, ἣν δι' ἡμᾶς ἀνεδέξατο. καὶ γὰρ καὶ ὁ Πέτρος εἰρηκὼς, „κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν, εὐθὺς ἐπήγαγε, „τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε·„ καὶ πᾶσι γέγονε φανερόν· γένοιτο δ' ἂν καὶ τούτοις, ἐὰν (2) τὴν ἀκολουθίαν τηρήσωσιν· ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου, ἀλλὰ, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, αὐτὸν πεποιῆσθαι ἔλεγε. τί γάρ ἐστι τὸ σταυρωθὲν ἢ τὸ σῶμα; τὸ δὲ σωματικὸν τοῦ λόγου πῶς ἄλλως σημαίνει, ἢ διὰ τὸ εἰπεῖν, ἐποίησεν; ἄλλως τε καὶ τὸ λεγόμενον ἐνταῦθα, ἐποίησεν, ὀρθὴν ἔχει τὴν διάνοιαν. οὐ γὰρ εἴρηκε, καθὰ προείπομεν, ἐποίησεν αὐτὸν λόγον, ἀλλὰ κύριον αὐτὸν, (3) καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς, καὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν ἐποίησεν, ἴσον τῷ εἰπεῖν, ἀπέδειξε. καὶ τοῦτο (4) αὐτὸς ὁ Πέτρος ἀρχόμενος τῆς τοιαύτης ἀρχιδιδασκαλίας, μετὰ παρατηρήσεως ἐσήμανεν, ἡνίκα πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν· „ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους „τούτους· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἄνδρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ „ἀποδεδειγμένον (5) εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι, καὶ τέρασι, „καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, „καθὼς αὐτοὶ οἴδατε.„ ὃ ἄρα πρὸς τῷ τέλει λεγόμενον, ἐποίησε, τοῦτο ἐν τῇ ἀρχῇ εἴρηκεν, ἀπέδειξεν· ἀπὸ γὰρ τῶν σημείων καὶ ὧν (6) ἐποίει θαυμασίων ὁ κύριος, ἀπεδείχθη οὐχ ἁπλῶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεὸς ὢν ἐν σώματι, καὶ κύριος (7) αὐτὸς ὢν ὁ Χριστός. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λεγόμενον παρὰ τοῦ Ἰωάννου· „διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐδίωκον αὐ„τὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλ„λὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν θεὸν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν „τῷ θεῷ.„ οὐ γὰρ ἔπλαττεν ἑαυτὸν ὁ κύριος εἶναι θεόν· (8) οὐδὲ γὰρ ὅλως ἐστὶ ποιούμενος θεός· ἀλλὰ ἀπεδείκνυεν διὰ τῶν ἔργων, λέγων, „κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύη„τε, τοῖς ἔργοις (9) μοι πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ „ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί.„ οὕτω τοίνυν κύριον καὶ βασιλέα αὐτὸν πεποίηκεν ὁ πατὴρ ἐν μέσῳ (10.) ἡμῶν, καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς πρότερον ἀπειθοῦντας· καὶ δῆλόν ἐστιν ὡς ὁ νῦν κύριος καὶ βασιλεὺς ἀναδεικνύμενος, οὐκ ἀρχὴν ἔχει τοῦ γενέσθαι τότε βασιλεὺς, καὶ κύριος, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ τὴν κυριότητα ἑαυτοῦ δεικνύειν, καὶ ἐκτείνειν καὶ πρὸς τοὺς ἀπειθοῦντας.

13. Εἰ μὲν οὖν νομίζουσιν ὅτι, καὶ (11) πρὶν γένηται ἄνθρωπος καὶ σταυρὸν ὑπομείνῃ, οὐκ ἦν κύριος καὶ βασιλεὺς ὁ σωτὴρ, ἀλλὰ τότε ἀρχὴν (12) ἔσχε τοῦ εἶναι κύριος· γνώτωσαν ὅτι τὰ τοῦ Σαμοσατέως ἐκ φανεροῦ πάλιν φθέγγονται ῥήματα. εἰ δὲ, ὥσπερ ἀνέγνωμεν καὶ προείπαμεν ἐν τοῖς προτέροις, (13) κύριος καὶ βασιλεύς ἐστιν ἀΐδιος, τοῦ μὲν Ἀβραὰμ κύριον αὐτὸν προσκυνοῦντος· τοῦ δὲ Μωσέως λέγοντος, „καὶ κύριος ἔβρε„ξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου „ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος, εἶπεν ὁ „κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου· (14) καὶ, „ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος „εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· (15) καὶ, ἡ βα„σιλεία σου, βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων.„ δῆλόν ἐστιν ὡς καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος, βασιλεὺς καὶ κύριος

A ea de ejus divinitate eſſe intelligenda, ſed expendendum qua de cauſa quove modo ſcripta fuerint: quod ſi quis exquirat, ea de humana diſpenſatione, quam noſtri cauſa ſuſcepit, dicta eſſe reperiet. Hinc enim cum Petrus dixiſſet, *Dominum & Chriſtum eum fecit*, continuo addidit, *hunc Jeſum quem vos crucifixiſtis*: ex quibus profecto nemini non eſt manifeſtum, idque & illis patebit, modo velint ſermonis contextum obſervare, his Petri verbis indicari non quidem naturam Verbi, ſed ipſum ſecundum naturam humanam factum eſſe. Quid enim crucifixum eſt præter corpus? qui vero id quod Verbi corporeum B eſt potuit aptius ſignificare quam vocabulo, *fecit?* quamquam hæc ipſa dictio, *fecit*, rectam hic obtinet ſignificationem. Nec enim dixit, ut ſupra annotavimus, fecit eum Verbum, ſed, *Dominum eum*: neque id tantum, ſed, *apud vos*, &, *in medio veſtri fecit*, quod idem eſt, ac, oſtendit. Sane id Petrus ipſe, primariam hancce doctrinam promulgare incipiens, verbis hujuſmodi annotavit: *Viri Iſraelitæ, audite verba hæc: Jeſum Nazarenum, virum quem Deus apud vos oſtendit virtutibus, prodigiis & ſignis, quæ Deus per illum fecit in medio veſtri, ſicut ipſi ſcitis*. Itaque quod in fine ait, *fecit*, idem initio C vocabulo, *oſtendit*, dixerat. Namque ex ſignis & miraculis quæ edidit Dominus, oſtenſus eſt non ſimplex homo, ſed Deus eſſe in corpore, & Dominus ac Chriſtus. Simile quoque eſt quod a Joanne in Evangelio dicitur: *Idcirco ergo eum Judæi magis perſequebantur, non tantum quod ſolvebat ſabbatum, ſed & patrem proprium dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo*. Nec enim tunc Dominus ſeipſe Deum finxit: cum Deus omnino fieri non queat: ſed ſe Deum eſſe operibus oſtendebat, uti ipſe ait, *Si mihi non creditis, ſaltem operibus credite, ut cognoſcatis quia ego in Patre & Pater in me eſt*. Sic ergo Dominum & Regem eum D fecit Pater in medio noſtri & apud nos qui prius non credebamus. Unde etiam perſpicuum eſt eum, qui eo tempore Dominus ac Rex eſſe oſtendebatur, non tunc incœpiſſe Regem & Dominum fieri, ſed cœpiſſe dominatum oſtendere ſuum, atque etiam apud eos propagare qui antea non credebant.

Act. 2. 36.

Act. 2. 22. 36.

Joan. 5. 16. 18.

Joan. 10. 38.

13. Si igitur exiſtimant Salvatorem, Dominum & Regem non fuiſſe, antequam fieret homo, & crucis ſupplicium ſubiret, ſed tunc tantum Dominum eſſe cœpiſſe; noverint ſe eadem quæ Samoſatenſis aperte proferre. Sin autem, ut vidimus E ſupraque oſtendimus, Dominus & Rex eſt æternus, quippe cum Abraham eum tamquam Dominum adoret, & Moyſes dicat: *Igitur Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem a Domino*; & David canit: *Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis*: &, *Thronus tuus, Deus, in ſeculum ſeculi, virga æquitatis, virga regni tui*: &, *Regnum tuum, regnum omnium ſeculorum*: liquet ſane eum prius etiam quam homo fieret, Regem & Dominum æter-

Geneſ. 19. 24.

Pſal. 109. 1.

Pſal. 44. 7.

Pſal. 144. 13.

(1) ταῦτα abeſt a Seguerian.

(2) Seguerian. ἐὰν & τὴν. Ibid. Reg. & Felc. 3. ἀκολουθίαν φυλάξωσι. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Alii & editio Commel. κατὰ τὸν ἄνθρωπον.

(3) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. & omittunt. Ibidem Gobler. & Felc. 3. ἀλλ' εἰς ὑμᾶς & ἐν μέσῳ ὑμῶν. Alii & editio Commel. ὑμᾶς & ὑμῶν habent.

(4) Reg. Gobler. & Felc. 1. τοῦτο αὐτὸ. Mox Seguer. Goblerian. & Felc. 1. ἀρχιδιδασκαλίας, ut & Nannius legit. Alii & editi, διδασκαλίας.

(5) Gobler. & Felc. 1. εἰς ὑμᾶς. Alii, & editi, εἰς ἡμᾶς.

(6) Seguerian. & Reg. ἐποίησε. Alii & editi, ἐποίει.

(7) Seguerian. κύριος καὶ αὐτός.

(8) Seguerian. & Felc. 3. οὐδὲ γὰρ ὅλως. Alii & editi, οὐδὲ ὅλως.

(9) μοι abeſt a Seguerian. & Felc. 4.

(10) Goblerian. & Felc. 1. ὑμῶν. Felc. 4. αὐτῶν. Ibid. Seguerian. & Felc. 4. εἰς ὑμᾶς. Alii & editio Commel. ἡμῶν, &, εἰς ἡμᾶς. Mox Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 4. ὁ & δῆλον. In aliis & editis ὁ deeſt. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ὡς ὁ νῦν. Alii & editio Commel. ὡς νῦν.

(11) Seguerian. Goblerian. & Felc. 3. πρὶν γένηται. Alii & editi, πρὸ τοῦ γένηται: Mox Seguerian. ὑπομείνῃ. Felc. 3. & Reg. ὑπομένων. Editi & alii, ὑπομείνῃ.

(12) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. ἔσχε. Ceteri & editio Commel. ἔσχε. Mox Seguerian. & Reg. τὰ τοῦ Σαμοσατέως. Editi & alii τὰ omittunt.

(13) Seguerian. Gobler. & Felc. 3. κύριος βασιλεύς. Iidem mox omittunt, τοῦ δὲ Μωσέως λέγοντος.

(14) Felc. 2. & editi addunt, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου, quæ in aliis deſunt. Mox Seguerian. εἰς αἰῶνα τὸν θρόνος.

(15) Sic Seguerian. Reg. Baſil. Goblerian. Felc. 1. 4. & 3. Editi vero aliique, βασιλείας σου, βασιλεία πάντων. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 3. πρὶν γένηται. Felc. 4. πρὸ τοῦ γένηται. Alii & editi, πρὸ τοῦ γενέσθαι.

æternum fuiſſe, utpote qui ſit imago & Verbum Patris. Cum igitur Verbum æternus fuerit Dominus & Rex, manifeſtum profecto eſt Petrum non dixiſſe naturam Filii fuiſſe factam, ſed ejus in nos dominatum fectum fuiſſe, quando factus homo eſt, & omnibus cruce redemtis omnium Dominus & Rex eſt factus. Sin vero propterea quod ſcriptum eſt, *fecit*, inſtent pertinaciter, nec idem hic eſſe velint, *fecit*, ac *oſtendit*, vel quia non intelligunt, vel quia adverſus Chriſtum dimicare ſtatuerunt: eudiant etiam hoc modo Petri verba recte poſſe explicari. Nam qui aliquorum ſit dominus, eos qui jam exiſtunt in ſuam recipit ditionem. Sed ſi Dominus omnium eſt creator rexque ſempiternus, cumque factus homo eſt, tunc etiam nos poſſedit: clarum utique fuerit nec etiam hoc pacto illis Petri verbis ſignificari factam eſſe Verbi naturam, ſed omnia poſthac ei fuiſſe ſubjecta, ac Salvatoris dominatum apud omnes factum fuiſſe, quod ſane ſimile eſt his quæ ſupra tractata ſunt. Ut enim ibi in medium attulimus hæc verba,
Pſalm. 30. 3. *Fias mihi in Deum protectorem*; &,
Pſal. 9. 10. *Factus eſt Dominus refugium pauperi*, oſtendimuſque his non doceri Deum factum eſſe, ſed gratiam ab eo in ſingulos collatam indicari: ita eadem eſt verborum Petri ſignificatio.

14. Verbum enim cum ſit ipſe Dei Filius, omnium eſt dominus: nos autem, antequem eſſemus, ſervituti corruptionis & legis maledictioni obnoxii ab initio tenebamur: deinde cum paulatim ea, quæ non eſſent, nobis ipſi effinxiſſemus, his qui natura dii non
Rom. 1. 25. erant, ut docet beatus Apoſtolus, ſervivimus, verique Dei ignari, ea quæ nulla erant veritati antepoſuimus. Poſtea vero, ut vetus ille populus in Ægypto oppreſſus ingemiſcebat; ita cum nos naturali ornati lege,
Rom. 8. 26. inenarrabiles Spiritus gemitus edebamus, ejebamuſque:
Eſai. 26. 13. *Domine, Deus noſter poſſide nos*: quemadmodum factus eſt in domum refugii & in Deum protectorem: ſic & ipſe dominus noſter eſt factus. Nec ille tunc eſſe cœpit, ſed nos eum dominum habere incœpimus. Nam Deus qui bonus eſt & Pater Domini, miſericordia motus, volenſque notus omnibus fieri, fecit ut ſuus Filius corpus humanum indueret, homoque fieret, & vocaretur Jesus, ut in eo corpore pro omnibus ſe offerens, omnes idolatria & corruptione liberaret, ac omnium dominus & rex fieret. Eum ergo hac ratione dominum & regem factum eſſe, idipſum eſt quod Petrus ait,
Act. 2. 36. *Fecit eum dominum & Chriſtum miſit*, quod idem eſt, ac ſi diceret Patrem, eum feciſſe hominem. Fieri enim proprium eſt hominum. Nec vero eum ſolummodo fecit hominem, ſed ut in omnes dominaretur, eoſque unctione ſanctos redderet. Nam etſi Verbum in forma Dei exiſtens ſervi formam accepit, carnis tamen aſſumtio Verbum, qui dominus natura erat, ſervum non effecit, ſed univerſam potius hominum naturam ipſum Verbum liberavit, quod Verbum, quis natura Dominus

A ἀλλ' ἀΐδιον, εἰκὼν καὶ λόγος τοῦ πατρὸς ὑπάρχων. ἀϊδίου δὲ ὄντος τοῦ λόγου κυρίου καὶ βασιλέως, πρόδηλον πάλιν ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ πεποιῆσθαι ἔλεγεν ὁ Πέτρος, ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κυριότητα γενομένην, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τῷ σταυρῷ πάντας λυτρωσάμενος, πάντων γέγονε κύριος καὶ βασιλεύς. ἐὰν δὲ διὰ τὸ γεγράφθαι, ἐποίησε, φιλονεικῶσι, μὴ θέλοντες ἴσον εἰρῆσθαι τό, ἐποίησε, τῷ, ἀπέδειξεν, (1) ἢ μὴ νοοῦντες, ἢ διὰ τὴν χριστομάχον αὐτῶν προαίρεσιν· ἀκουέτωσαν ὅτι καὶ οὕτως ὀρθὴν ἔχει διάνοιαν τὰ τοῦ Πέτρου ῥήματα. ὁ γὰρ γινόμενός τινων κύριος, τοὺς ἤδη ὄντας κτᾶται (2) ὑφ' ἑαυτόν· εἰ δὲ ὁ κύριος δημιουργός ἐστι πάντων καὶ βασιλεὺς ἀΐδιος, B (3) ὅτε δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ ἡμᾶς ἐκτήσατο· δῆλον ἂν εἴη καὶ κατὰ τοῦτο, ὡς τὸ ῥηθὲν τοῦ Πέτρου λεγόμενον, οὐχ ὅτι ποίημα σημαίνει τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν πάντων ὑποταγὴν, καὶ τὴν εἰς πάντας γενομένην τοῦ σωτῆρος κυριότητα· καὶ ἔστιν ὅμοιον τοῦτο τοῖς ἔμπροσθεν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ (4) παρεθέμεθα τὸ ῥητὸν τό, „γενοῦ μοι εἰς θεὸν ὑπερασπιστήν, καὶ τό, ἐγένετο „κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι·„ καὶ ἐδείκνυεν ὁ λόγος, ὅτι μὴ ταῦτα (5) γενητὸν δείκνυσι τὸν θεὸν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἕκαστον γινομένην εὐεργεσίαν παρ' αὐτοῦ· οὕτω καὶ τὸ τοῦ Πέτρου ῥητὸν τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν.

C 14. Λόγος μὲν γὰρ ὢν αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, κύριός ἐστι τῶν πάντων. ἡμεῖς δὲ τὸ πρὶν ἦμεν ὑπεύθυνοι ἐξ ἀρχῆς μὲν τῇ δουλείᾳ τῆς φθορᾶς καὶ τῇ κατάρᾳ τοῦ νόμου, (6) ἔπειτα δὲ καὶ κατ' ὀλίγον ἑαυτοῖς ἀναπλάσαντες τὰ μὴ ὄντα, ἐδουλεύομεν, ὡς εἶπεν ὁ μακάριος ἀπόστολος, τοῖς (7) φύσει μὴ οὖσι θεοῖς· καὶ τὸν μὲν ἀληθινὸν θεὸν ἠγνοοῦμεν, τὰ δὲ μὴ ὄντα προετιμῶμεν τῆς ἀληθείας. ἀλλ' ὕστερον ὥσπερ ὁ (8) πάλαι λαὸς ἐν Αἰγύπτῳ βαρούμενος ἐστέναξεν· οὕτως καὶ ἡμῶν ἐχόντων τὸν ἔμφυτον νόμον (9) καὶ κατὰ τοὺς ἀλαλήτους στεναγμοὺς τοῦ πνεύματος ἐντυγχανόντων καὶ λεγόντων· κύριε, ὁ θεὸς ἡμῶν, (10) D κτῆσαι ἡμᾶς· γέγονεν ὥσπερ εἰς οἶκον καταφυγῆς καὶ εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν, οὕτω καὶ κύριος ἡμῶν γέγονε. καὶ οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸς ἔσχε τότε· ἀλλ' ἡμεῖς ἀρχὴν ἔχομεν (11) τοῦ εἶναι αὐτὸν κύριον ἡμῶν. λοιπὸν γὰρ ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς, καὶ πατὴρ ὢν τοῦ κυρίου, ἐλεήσας καὶ θέλων (12) πᾶσι γνωσθῆναι, ποιεῖ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἐνδύσασθαι σῶμα ἀνθρώπινον, καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον, κληθῆναί τε αὐτὸν (13) Ἰησοῦν, ἵν' ἐν αὐτῷ ἑαυτὸν προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάντας ἐλευθερώσῃ (14) ἀπὸ τῆς θεοπλανησίας καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ πάντων γένηται κύριος καὶ βασιλεὺς αὐτός. τὸ (15) δὲ οὕτω γενέσθαι αὐτὸν οὕτως κύριον καὶ βασιλέα, τοῦτό ἐστιν ὃ ἔλεγεν ὁ Πέτρος, „ἐποίησεν αὐτὸν κύριον, καὶ Χριστὸν ἀπέστειλεν·„ ἴσον τῷ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ποιήσας ὁ πατήρ· ἴδιον γὰρ ἀνθρώπων τὸ ποιεῖσθαι. οὐχ ἁπλῶς (16) δὲ ἐποίησεν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸ κυριεύειν πάντων αὐτὸν, καὶ ἁγιάζειν πάντας διὰ τοῦ χρίσματος πεποίηκεν. εἰ γὰρ καὶ δούλου μορφὴν ἔλαβεν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων λόγος· ἀλλ' ἡ πρόσληψις τῆς σαρκὸς οὐκ (17) ἐδούλου τὸν λόγον φύσει κύριον ὄντα· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλευθέρωσις μὲν ἦν ἡ γινομένη παρὰ τοῦ λόγου πάσης τῆς ἀνθρωπότητος· κύριος δὲ ὁ φύσει (18) κύριος λόγος,

(1) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & 5. ἢ μὴ νοοῦντες, ἢ διὰ τὴν, &c. Alii & editi, ἢ καὶ μὴ νοοῦντες, ἢ καὶ διά. Mox Felc. 5. αὐτῶν αἵρεσιν.
(2) Goblerian. & Felc. 1. ὡς ἑαυτόν. Ibidem τὸ δὲ abeſt a Felc. 5. qui habet, καὶ δημιουργός.
(3) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. ὅτε ἐγένετο ἄνθρωπος. Mox Seguerian. Baſil. Anglic. & Felc. 5. ὡς τὸ παρὰ τῷ Πέτρῳ. Reg. ὡς τὸ παρὰ τοῦ Πέτρου. Alii & editi, ὡς τὸ ὑπὸ τοῦ Πέτρου.
(4) Baſili. παρεθέμεθα Alii & editio Commel. παρετέθημεν. Ibidem Seguerian. & Felc. 4. τὸ ῥητὸν. Alii & editi, τὸ λέγειν. Item ibid. Seguerian. εἰς θεὸν ὑπερασπιστήν. Felc. 4. εἰς θεὸν γενητόν. Editi & alii, εἰς θεὸν, tantum. Ibid. Seguer. Goblerian. Felc. 1. & 4. καὶ ἐγένετο. Cæteri & editi, καὶ τὸ ἐγένετο.
(5) Felc. 4. γενητόν. Alii & editio Commel. γεννητόν.
(6) Seguer. ἔπειτα δὲ καὶ. Alii & editi, καὶ omittunt.
(7) φύσει abeſt a Baſili. Mox Seguer. καὶ τὸν ἀληθινόν.
(8) Seguerian. ὁ παλαιός. Mox Felc. 4. ἐστέναζεν.
(9) Seguer. ἡμῖν κατὰ τὰς. Cæteri & editi, ἡμῖν καὶ τὰς.
(10) Felckm. 4. κτίσαι.
(11) Seguerian. Reg. Goblerian. & Felc. 1. 4. & 5. τοῦ εἶναι. Editi & alii, τῷ εἶναι.
(12) Seguerian. καὶ θέλων καὶ νῦν.
(13) Sic Reg. Felc. 4. & 5. At editi & alii, υἱόν.
(14) Seguerian. ἀπό τε τῆς θεοπλανίας. Felc. 4. item, θεοπλανίας. Mox Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. & 5. κύριος καὶ βασιλεύς. Editi & alii, κύριος καὶ θεὸς, βασιλεύς.
(15) δὲ abeſt a Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4. Ibidem mſſ. οὕτως κύριον, præter Felc. 2. in quo, ut & in editis, deeſt οὕτως. Mox Seguer. τοῦτό ἐστιν. Ibid. Anglic. τὸ ἔλεγεν. Item Seguer. ibid. Gobler. & Felc. 1. & 4. ἔλεγεν Πέτρος.
(16) Seguerian. Reg. & Felc. 4. δὲ omittunt.
(17) Felc. 4. ἐδήλου. Paulopoſt Seguerian. ἡ γινομένη. Ibidem Goblerian. & Felc. 1. παρὰ τὸ λόγου.
(18) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. κύριος λόγος, ut & Nannius legit. In aliis & editis deeſt λόγος. Ibidem καὶ omittunt Goblerian. & Felc. 1.

γος, καὶ ἄνθρωπος ποιηθεὶς, διὰ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς κύριος πάντων καὶ Χριστὸς, τουτέστιν, εἰς τὸ ἁγιάζειν τῷ πνεύματι πάντας, πεποίηται. Καὶ ὥσπερ ὁ Θεὸς γενόμενος εἰς Θεὸν ὑπερασπιστὴν, καὶ λέγων· „ Ἔσομαι αὐτοῖς Θεός· „ οὐ μᾶλλον τότε γίνεται Θεὸς, οὐδὲ (1) τότε ἀρχὴν ἔχει τοῦ γίνεσθαι Θεός· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀεὶ, τοῦτο καὶ τοῖς δεομένοις γίνεται, ὅταν αὐτῷ δοκῇ· οὕτω (2) καὶ ὁ Χριστὸς φύσει κύριος καὶ βασιλεὺς ἀΐδιος ὢν, οὐχ ὅτε ἀποστέλλεται, μᾶλλον γίνεται κύριος, οὐδὲ τότε ἀρχὴν λαμβάνει τοῦ εἶναι κύριος καὶ βασιλεύς· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀεὶ, τοῦτο καὶ (3) τότε κατὰ σάρκα πεποίηται, καὶ λυτρωσάμενος πάντας γίνεται καὶ οὕτω ζώντων καὶ νεκρῶν κύριος· αὐτῷ γὰρ λοιπὸν τὰ πάντα δουλεύει· καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ (4) ψάλλει καὶ ὁ Δαβίδ· „ Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. „ Οὐ γὰρ ἔπρεπε δι' ἑτέρου τὴν λύτρωσιν γενέσθαι, (5) ἀλλὰ διὰ τοῦ φύσει κυρίου, ἵνα μὴ διὰ υἱοῦ μὲν κτιζώμεθα, ἄλλον δὲ κύριον ὀνομάζωμεν, καὶ πέσωμεν εἰς τὴν Ἀρειανὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀφροσύνην, (6) κτίσει δουλεύοντες παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν.

15. Αὕτη τοῦ ῥητοῦ κατά γε τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν ἡ διάνοια. Καὶ γὰρ ἀληθῆ καὶ χρηστὴν ἔχει τὴν αἰτίαν, τὰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τοιαῦτα ῥήματα τοῦ Πέτρου. Ἰουδαῖοι (7) γὰρ πλανηθέντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας, προσδοκῶσι μὲν ἐρχόμενον τὸν Χριστόν· οὐχ ἡγοῦνται δὲ αὐτὸν καὶ πάθος ἀναδέχεσθαι, λέγοντες ὅπερ οὐ νοοῦσιν· „ Ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι, ὅταν „ ἔλθῃ ὁ Χριστὸς, μένει εἰς τὸν αἰῶνα· (8) καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι δεῖ αὐτὸν ὑψωθῆναι; „ ἔπειτα οὐ λόγον γενόμενον ἐν σαρκὶ, ἀλλὰ ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον γίνεσθαι, ὡς πάντες γεγόνασιν οἱ βασιλεῖς ὑπολαμβάνουσιν. Ὁ μὲν οὖν κύριος, (9) τοὺς περὶ Κλεόπαν ἐντρέπων, ἐδίδασκεν, ὅτι τὸν Χριστὸν δεῖ πρῶτον παθεῖν· καὶ τοὺς ἄλλους δὲ Ἰουδαίους, ὅτι Θεὸς ἐπιδημήσας, λέγων· „ Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ „ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή· ὃν ὁ πατὴρ „ ἡγίασε, καὶ (10) ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε „ ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι. „

16. Ὁ τοίνυν Πέτρος μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ σωτῆρος, κατ' ἀμφότερα διορθούμενος τοὺς Ἰουδαίους, φησίν· ὦ Ἰουδαῖοι, (11) τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν ἔρχεσθαι αἱ θεῖαι γραφαί, καὶ ὑμεῖς μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν, ὡς ἕνα τῶν ἐκ τοῦ Δαβὶδ νομίζετε· τὰ δὲ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ οὐ τοιοῦτον αὐτὸν, οἷον ὑμεῖς λέγετε, σημαίνουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον κύριον καὶ Θεὸν, καὶ ἀθάνατον, καὶ χορηγὸν ζωῆς καταγγέλλουσιν. Ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς εἴρηκεν, „ Ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν· (12) ὁ δὲ Δαβὶδ ἐν „ μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ· Εἶπεν ὁ κύριος τῷ „ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχ„ θρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· ἐν δὲ τῷ (13) „ πεντεκαιδεκάτῳ· Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου „ εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθο„ ράν. „ Ὅτι μὲν οὖν οὐκ εἰς τὸν Δαβὶδ φθάνει τὰ τοιαῦτα (14) ῥητά, αὐτὸς μὲν μαρτυρεῖ, κύριον ἑαυτοῦ φάσκων εἶναι τὸν ἐρχόμενον. Συνορᾶτε (15) δὲ καὶ ὑμεῖς, ὅτι ἀπέθανε, καὶ τὰ λείψανα αὐτοῦ παρ' ὑμῖν ἐστιν. Ὅτι δὲ τὸν Χριστὸν τοιοῦτον εἶναι δεῖ, οἷον αὐτὸν λέγουσιν

erat, etiam factus homo, per ſervi formam, omnium factus eſt dominus & Chriſtus, id eſt, ut omnes per Spiritum ſanctificaret. Atque ut Deus factus in Deum protectorem & dicens, *Ero illis Deus*, non tunc magis fit Deus, vel fieri incipit: ſed quod ſemper eſt, id etiam fit indigentibus, cum ipſi placuerit: ita quoque Chriſtus qui natura dominus & rex ſempiternus eſt, non magis fit dominus tum cum mittitur, neque dominus & rex eſſe tunc incipit; ſed quod ſemper eſt, hoc ipſum tunc etiam ſecundum carnem factus eſt, omnibuſque redemptis, fit quoque hoc modo viventium & mortuorum dominus. Jam enim inde omnia ipſi ſerviunt, idque ipſum eſt quod canit David: *Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Neque enim decebat per alium redemtionem fieri quam per eum qui natura dominus erat, ne per filium creati, alium appellaremus Dominum, atque in Arianorum & Gentilium delaberemur dementiam, rebus creatis potius quam Deo omnium creatori ſervientes. Pſal. 109. 1.

15. Hic eſt, ut pro mea quidem tenuitate judico, hujus loci ſenſus. Non enim abſque vera & recta cauſa hæc ad Judæos dixit Petrus. Nimirum Judæi a veritate deerrantes, Chriſtum expectant venturum, nec eum paſſurum arbitrantur, ajentes quod minime intelligunt, *Nos ſcimus Chriſtum cum venerit, in æternum permanſurum, & quomodo tu dicis ipſum extolli oportere?* Deinde non putant Verbum in carne naſci, ſed purum eum hominem eſſe, quales omnes fuere Reges. Hinc Dominus ut Cleopham ejuſque ſocium convinceret, eos docebat Chriſtum primum pati oportuiſſe. Ceteros item confutavit Judæos, Deum adveniſſe his oſtendens verbis: *Si illos dixit Deos ad quos Verbum Dei factum eſt, & non poteſt ſolvi Scriptura: quem Pater ſanctificavit & miſit in mundum, vos dicitis quia blaſphemas: quia dixi, Filius Dei ſum.*

Judæorum de Chriſto opinio. Joan. 12. 34. Luc. 24. 26. Joan. 10. 35.

16. Itaque Petrus qui hæc a Salvatore didicerat, Judæos utraque ex parte coarguens ait. O Judæi, divinæ Scripturæ Chriſtum venire annuntiant, voſque eum purum eſſe hominem ut unum ex David poſteris arbitramini. Verum quæ de illo ſunt ſcripta, non talem eum indicant, qualem vos dicitis, ſed potius Dominum eum & Deum, immortalem atque auctorem vitæ eſſe declarant. Namque Moyſes dixit: *Videbitis vitam veſtram pendentem ante oculos veſtros.* Et David Pſalmo centeſimo nono, *Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Et Pſalmo decimo quinto: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Hæc autem Verba non ad David pertinere, teſtatur idem ipſe, cum eum, qui venit, ſui appellet dominum. Vos vero ipſi perſpicite illum eſſe mortuum, ejuſque reliquias apud vos eſſe. Chriſtum vero talem eſſe oportere qualem eum deſcribunt

Jeſum Chriſtum vere Chriſtum eſſe contra Judæos probatur. Deut. 28. 66. Pſal. 109. 1. Pſal. 15. 10.

(1) Sic Seguer. Reg. & Fel. 4. At Gobler. & Felc. 1. τότε γίνεται Θεός, ἀλλ' ὅπερ &c. omiſſis intermediis. Alii & editi poſt γίνεσθαι, omittunt Θεός. Ibid. Felc. 4. καὶ τοῖς ἀνθρώποις γίνεται δεομένοις.

(2) Seguerian. Reg. Felc. 4. & 5. καὶ ὁ Χριστός. Alii & editi, καὶ Χριστός.

(3) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. καὶ ὅτε κατὰ σάρκα πεποίηται, λυτρωσάμενος.

(4) Seguerian. & Felc. 4. ψάλλει καὶ ὁ Δαβίδ. Alii & editi, ψάλλει Δαβίδ.

(5) Seguerian. Gobler. & Felc. 1. ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ φύσει κυρίου, ἵνα διὰ υἱοῦ μὲν, &c.

(6) Seguerian. τῇ κτίσει λατρεύοντες. Alii & editi, κτίσει δουλεύοντες. Paulopoſt Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. κατά γε τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν, ut & videtur legiſſe Nannius, qui vertit, *pro mea imbecillitate*. Editi & alii, κατά γε τὴν ἐμὴν νωθείαν. Ibidem Goblerian. & Felc. 1. καὶ ἀληθῆ.

(7) Seguerian. γὰρ omittit.

(8) καὶ deeſt in Seguerian. & Felc. 4.

(9) Seguerian. τοὺς περὶ τὸν Κλεόπαν.

(10) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4. ſed in ſolo Seguerian. ὅτι habetur. Reg. item habet, βλασφημεῖς. Alii & editi, καὶ ἀπέστειλεν, ὑμεῖς λέγετε βλασφημεῖς.

(11) Sic Seguerianus, Reg. Goblerian. Felc. 1. & 4. In aliis & editis deeſt τόν.

(12) Gobler. & Felc. 1. ὁ δὲ Δαβίδ. εἶπεν ὁ κύριος. Ceteri & editio Commel. addunt poſt Δαβίδ, ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἐννάτῳ.

(13) Sic mſſ. & editio Commel. Mox Seguerian. εἰς τὸν ᾅδην. Reg. emendatum habet, εἰς ᾅδου.

(14) Sic Seguer. & Felc. 4. At alii & editi, ῥήματα. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. κύριον αὐτοῦ. Alii & editi, κύριον ἑαυτοῦ.

(15) δὲ deeſt in Felc. 4. Paulopoſt Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 5. ὑμῖν. Alii & editio Commel. ὑμῶν. Ibidem Seguerian. τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι.

Scripturæ, vos quoque una certe fatebimini, cum illa verba ſint a Deo dicta, nec in illis ullus eſſe poſſit mendacii locus. Si igitur talem aliquem antea adveniſſe eumque Deum eſſe ex ſignis & prodigiis quæ ediderit poteſtis oſtendere, jure merito nobiſcum contendite. Sin autem talem aliquem adveniſſe non poteſtis probare, ſed eum adhuc expectatis: tempus ex Daniele cognoſcite; nam quæ ab illo dicta ſunt, in præſens quadrant tempus. Porro ſi præſens tempus illud ipſum eſt quod olim fuit prædictum, voſque ipſi ea quæ nunc apud nos geſta ſunt eſtis intuiti, nolite in dubium vocare quin iſte JESUS, quem vos crucifixiſtis, ipſe ſit Chriſtus expectatus: Siquidem David & omnes Prophetæ mortui ſunt, exſtantque apud vos eorum monumenta. At reſurrectio, quæ modo eſt facta, argumento eſt ad iſtum ea quæ ſcripta erant ſpectare. Eum enim crucifigendum fuiſſe hæc verba oſtendunt, *Videbitis vitam veſtram pendentem:* & in vulnere quod ejus lateri lancea eſt inflictum, iſtud Prophetæ impletur, *Sicut ovis ad occiſionem ductus eſt*. Quod autem non ſolum ipſe revixit, ſed etiam priſcos mortuos e monumentis excitavit, (hos enim plerique veſtrum viderunt) hoc ipſum eſt, *Non derelinques animam meam in inferno:* &, *Abſorbuit mors invaleſcens*: & rurſus, *Abſtulit Deus*. Illa porro quæ edidit ſigna, eum Deum eſſe in corpore, vitamque ac dominum mortis eſſe prorſus perſuadent. Siquidem decebat Chriſtum, qui vitam aliis impertit, a morte non teneri, quod certe fieri non potuiſſet, ſi, ut vos ſentitis, purus homo eſſet Chriſtus. Verum ipſe eſt Filius Dei. Nam omnes homines morti ſunt ſubjecti. Itaque nemo jam ambigat, ſed pro certo habeat omnis domus Iſrael hunc Jeſum quem figura hominem vidiſtis, ſignorum tantorumque auctorem operum, quæ nullus unquam egit, ipſum eſſe Chriſtum & dominum omnium. Namque factus licet & vocatus JESUS, ut antea diximus, non eſt tamen humana conditione diminutus, ſed potius, cum homo factus eſt, viventium & mortuorum dominus eſt declaratus. *Quia enim*, ut ait Apoſtolus, *in ſapientia Dei non cognovit mundus Deum per ſapientiam, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes*. Sic etiam quia nos homines per ejus Verbum, noluimus Deum agnoſcere, nec Dei Verbo, qui natura noſter dominus eſt, ſervire: placuit Deo in homine ſuum oſtendere dominatum, omneſque ad ſeipſum attrahere. Per merum autem hominem id dedecebat fieri, ne hominem dominum habentes, hominis cultores efficeremur. Quapropter ipſum Verbum caro factum eſt, & vocavit nomen ejus Jeſum, atque ita eum dominum & Chriſtum fecit Pater, id eſt, fecit ut dominaretur & regnaret, ut in nomine Jeſu, quem vos crucifixiſtis, quemadmodum omne genu flectitur, ita & dominum & regem ipſum Filium, & Patrem per eum agnoſceremus.

17. His auditis plerique Judæorum ita fuere commutati ut Chriſtum agnoverint, quemadmodum in Actibus ſcribitur. Verum quandoquidem Ariani, Judæi permanere atque adverſus Petrum contendere de-

Deuter. 28. 66. — Eſai. 53. 7. — Pſal. 15. 10. — Eſai. 25. 8. — 1. Cor. 1. 21. — Actor. 2. 37.

(1) εἶναι αἱ γραφαί, ταῦτα καὶ ὑμεῖς συνομολογήσετε. θεοῦ γὰρ εἴρηνται οἱ λόγοι, καὶ οὐ δύναται (2) ψεῦδος ἐν αὐτοῖς εἶναι. εἰ μὲν οὖν δύνασθε εἰπεῖν, ὅτι ἐλθόντος πρότερον (3) τοιούτου, καὶ δύνασθε δεῖξαι θεὸν αὐτὸν εἶναι, ἀφ' ὧν ἐποίησε σημείων καὶ τεράτων· εἰκότως ἡμῖν διεμάχεσθε. εἰ δὲ δεῖξαι μὲν οὐ δύνασθε ὡς ἐλθόντα, προσδοκᾶτε δὲ ἀκμὴν τοιοῦτον· (4) ἐπίγνωτε τὸν καιρὸν ἀπὸ τοῦ Δανιήλ· εἰς τὸν παρόντα γὰρ χρόνον τὰ λεχθέντα παρ' αὐτοῦ φθάνει. εἰ δὲ ὁ παρὼν καιρός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ πάλαι (5) προκαταγγελλόμενος, καὶ τὰ γενόμενα δὲ νῦν ὑφ' ὑμῶν ἑωράκατε, γνῶτε ὅτι οὗτος ὁ Ἰησοῦς, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος. ὁ μὲν γὰρ Δαβὶδ καὶ πάντες οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ τὰ μνήματα πάντων (6) παρ' ὑμῖν ἐστιν· ἡ δὲ γενομένη νῦν ἀνάστασις ἔδειξεν εἰς τοῦτον θεωρεῖν τὰ γεγραμμένα. τὸ μὲν γὰρ σταυρωθῆναι, δείκνυσι τό, „ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην·" (7) καὶ τὸ τῇ λόγχῃ δὲ τρωθῆναι τὴν πλευράν, πληροῖ τό, „ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη·" τὸ δὲ μὴ μόνον ἐξαναστῆναι, ἀλλὰ καὶ παλαιοὺς νεκροὺς ἐκ τῶν μνημείων ἐγεῖραι· τούτους γὰρ ἑωράκασιν ὑμῶν οἱ πλεῖστοι. (8) τοῦτο ἐστι τό, „οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην·" καὶ τό, „κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας," καὶ πάλιν, „ἀφεῖλεν ὁ θεός." τὸ δὲ καὶ τοιαῦτα σημεῖα ποιῆσαι αὐτόν, οἷα γέγονε, δείκνυσι θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι, καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν ζωὴν καὶ κύριον τοῦ θανάτου. ἔπρεπε γὰρ τὸν Χριστόν, τὸν ἄλλοις ζωὴν διδόντα, αὐτὸν μὴ κρατεῖσθαι (9) ὑπὸ τοῦ θανάτου· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ, ὡς ὑμεῖς νομίζετε, ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός. ἀλλὰ (10) μὴν αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· ἄνθρωποι γὰρ πάντες ὑπεύθυνοι θανάτου εἰσί. μηκέτι τοιγαροῦν (11) ἀμφιβαλλέτω τις, ἀλλ' ἀσφαλῶς γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραήλ, ὅτι οὗτος ὁ Ἰησοῦς, ὃν ἐθεωρήσατε σχήματι ἄνθρωπον, τοιαῦτα σημεῖα καὶ τοιαῦτα ἔργα, ἃ μηδεὶς πώποτε πεποίηκεν, αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ (12) κύριος πάντων. καὶ γὰρ καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, καὶ κληθεὶς Ἰησοῦς, ὥσπερ ἐν τοῖς προτέροις (13) εἴπομεν, οὐκ ἠλαττώθη τῷ ἀνθρωπίνῳ πάθει, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐν τῷ (14) ποιηθῆναι ἄνθρωπος, ζώντων καὶ νεκρῶν ἀποδείκνυται κύριος. „ἐπειδὴ γάρ, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν, εὐδόκησεν (15) ὁ θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας·" οὕτως καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ οὐκ ἠθελήσαμεν διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐπιγνῶναι τὸν θεόν, καὶ δουλεῦσαι τῷ φύσει δεσπότῃ ἡμῶν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ· εὐδόκησεν ὁ θεός, ἐν ἀνθρώπῳ δεῖξαι τὴν ἑαυτοῦ κυριότητα, καὶ πάντας ἑλκύσαι πρὸς ἑαυτόν. δι' ἀνθρώπου (16) δὲ ψιλοῦ τοῦτο ποιῆσαι ἀπρεπὲς ἦν· ἵνα μὴ ἄνθρωπον κύριον ἔχοντες, ἀνθρωπολάτραι γενώμεθα· διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ (17) ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, καὶ οὕτως ἐποίησεν αὐτὸν κύριον καὶ Χριστὸν ὁ πατήρ· ἴσον τῷ εἰπεῖν, εἰς τὸ κυριεύειν αὐτὸν καὶ βασιλεύειν ἐποίησεν, ἵν' ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὥσπερ πᾶν γόνυ κάμπτῃ, οὕτως καὶ κύριον καὶ βασιλέα αὐτὸν τὸν υἱὸν ἐπιγινώσκωμεν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα.

17. Ἰουδαίων μὲν (18) οὖν οἱ πλεῖστοι ταῦτα ἀκούσαντες, ἐνετράπησαν, καὶ λοιπὸν ἐπέγνωσαν τὸν Χριστόν, ὡς ἐν ταῖς πράξεσι γέγραπται. ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀρειομανῖται αἱροῦνται ἀπομένειν Ἰουδαῖοι, καὶ μάχεσθαι τῷ Πέτρῳ, φέρε,

(1) εἶναι abeſt a Seguerian. Gobler. & Felc. 1. Paulopoſt iidem & Felc. 4. συνομολογήσετε. Editi & alii, συνομολογεῖτε,
(2) Goblerianus & Felc. 2. ψευδές.
(3) Sic Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 2. 4. & 5. At alii & editi, τότε.
(4) Seguer. ἐπιγνῶναι. Paulopoſt idem τὰ λεχθέντα.
(5) Felc. 4. προαγγελλόμενος.
(6) Seguerian. & Felc. 4. παρ' ὑμῖν. Alii & editi, παρ' ἡμῖν. Mox Seguerian. Baſil. Goblerian. Felc. 1. & 4. εἰς τοῦτον. Ceteri & editi, εἰς τοῦτο.
(7) Seguer. Reg. & Felc. 5. καὶ τὸ τῇ λόγχῃ δέ. Felc. 4. καὶ τὸ τῇ δὲ λόγχῃ. Editi & alii, καὶ τὸ τῇ λόγχῃ τρωθῆναι.
(8) Seguer. τοῦτο, mox idem εἰς τὸν ᾅδην, καί, κατέπιεν. Felc. 5. εἰς ᾅδην. Felc. 4. item, καὶ κατέπιεν.
(9) Seguerian. & Felc. 4. ὑπὸ τότε τοῦ δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει, Gobler. Felc. 1. ὑπὸ τότε. τοῦτο δὲ οὐκ ἄν.
(10) Sic Seguerian. Reg. Baſil. Anglican. Felc. 4. & 5. Alii vero & editi, ἀλλὰ νῦν.
(11) Sic Seguerian. Reg. Anglican. & Felc. 4. At ceteri & editi, ἀμφιβαλλέτω.
(12) Seguerian. καὶ ὁ κύριος.
(13) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. 4. & 5. Alii autem & editi, εἴπωμεν.
(14) Seguer. γεννηθῆναι. Gobler. & Felc. 1. γεννηθῆναι.
(15) ὁ θεὸς deeſt in Seg. & Felc. 4. Seguer. ibid. ἀλλ' εὐδόκησεν. Paulopoſt idem, ὅπως ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι, &c.
(16) δὲ abeſt a Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4.
(17) Gobler. & Felc. 2. ἐκάλεσε καὶ ἐποίησεν αὐτὸν κύριον, omiſſis intermediis.
(18) οὖν deeſt in Seguerianо.

Digitized by Google

φύσει, τὰς ὁμοίας λέξεις αὐτοῖς προθώμεθα· ἴσως κἂν οὕτως ἐντραπῶσι, μαθόντες τὴν συνήθειαν τῆς θείας γραφῆς. Ὅτι μὲν οὖν (1) ἀΐδιος κύριός ἐστι καὶ βασιλεὺς ὁ Χριστὸς, δῆλον γέγονεν ἐκ τῶν προειρημένων, καὶ οὐδείς ἐστιν, ὃς ἀμφιβάλλει περὶ τούτου. υἱὸς γὰρ ὢν τοῦ Θεοῦ, ὅμοιος (2) αὐτοῦ ἂν εἴη· ὅμοιος δὲ ὢν, πάντως ἐστὶ καὶ κύριος καὶ βασιλεύς· αὐτὸς γάρ φησιν, „ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα.„ ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ μόνον τὸ λεγόμενον (3) παρὰ τοῦ Πέτρου „κύριον αὐτὸν ἐποίησε καὶ Χριστὸν,„ οὐ ποίημα εἶναι τὸν υἱὸν σημαίνει, ἔξεστιν ἰδεῖν ἀπὸ τῆς εὐλογίας τοῦ Ἰσαάκ· κἂν ἀμυδρά πως ἡ εἰκὼν αὕτη πρὸς τὸ προκείμενον ᾖ. ἔφη τοίνυν τῷ μὲν Ἰακὼβ, „γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου· τῷ δὲ Ἡσαῦ, ἰδοὺ κύριον „αὐτὸν ἐποίησά σου.„ εἰ μὲν οὖν τὸ, ἐποίησε, (4) τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακὼβ ἐσήμαινεν, οὐδ' οὕτως μὲν ἐχρῆν αὐτοὺς τοιαῦτα περὶ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ αὐτὰ ἐνθυμεῖσθαι· οὐ γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ποίημα, ὡς ὁ Ἰακώβ· πλὴν ἠδύναντο τινὰς πυθόμενοι, μηκέτι παραφρονεῖν. εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γενέσεως λαμβάνουσι· καίτοι κατὰ φύσιν ὄντος τοῦ Ἰακὼβ κτίσματος καὶ ποιήματος· πῶς οὐ πλέον τοῦ διαβόλου μαίνονται, (5) οἱ ἄρα ἃ μηδὲ τοῖς φύσει γενητοῖς τολμῶσιν ἐκ τῶν ὁμοίων λέξεων συνάπτειν, ταῦτα τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ προσπλέκουσι, (6) λέγοντες, αὐτὸν ποίημα εἶναι; ἔλεγε γὰρ ὁ Ἰσαὰκ, γίνου, καὶ, ἐποίησα, (7) οὔτε τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακὼβ, οὔτε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων· μετὰ γὰρ τριάκοντα καὶ πλεῖον ἔτη τῆς γενέσεως αὐτοῦ, ταῦτα ἔλεγεν· ἀλλὰ τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐξουσίαν αὐτοῦ, τὴν μετὰ ταῦτα γενομένην.

18. Οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ὁ Πέτρος οὐ ποίημα τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου σημαίνων ταῦτ' ἔλεγεν· ᾔδει γὰρ αὐτὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὁμολογήσας· „σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ „υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος·„ ἀλλὰ τὴν κατὰ χάριν ποιηθεῖσαν καὶ γενομένην καὶ εἰς ἡμᾶς (8) αὐτοῦ βασιλείαν καὶ κυριότητα. καὶ γὰρ ταῦτα λέγων, οὐκ ἐσιώπησε περὶ τῆς ἀϊδίου καὶ πατρικῆς θεότητος (9) τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ τῇ προειρηκὼς ἦν, ὅτι καὶ τὸ πνεῦμα ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς· τὸ δὲ μετ' ἐξουσίας διδόναι τὸ πνεῦμα, οὐ κτίσματος οὐδὲ ποιήματός ἐστιν, ἀλλὰ Θεοῦ δῶρον. τὰ μὲν γὰρ κτίσματα ἁγιάζεται παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὁ δὲ υἱὸς οὐχ ἁγιαζόμενος (10) παρὰ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς διδοὺς αὐτὸ τοῖς πᾶσι, δείκνυται μὴ κτίσμα, ἀλλ' υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ πατρὸς ὤν. πλὴν ὅτι ὁ διδοὺς τὸ πνεῦμα, ὁ αὐτὸς λέγεται (11) καὶ πεποιῆσθαι· πεποιῆσθαι μὲν ἐν ἡμῖν κύριος διὰ τὸ ἀνθρώπινον· διδοὺς δὲ, ὅτι τοῦ Θεοῦ λόγος ἐστίν. ἦν γὰρ ἀεὶ καὶ ἔστιν, ὥσπερ υἱὸς, ὅτω καὶ κύριος καὶ παμβασιλεὺς τῶν πάντων, ὅμοιος ὢν κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς, καὶ πάντα τὰ τοῦ (12) πατρὸς ἔχων, ὡς εἴρηκεν, αὐτός. φέρε λοιπὸν καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις λεγόμενον· „κύριος ἔκτισέ με ἀρ„χὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ,„ θεωρήσωμεν· εἰ καὶ (13) μάλιστα δειχθέντος τοῦ λόγου, ὅτι μὴ ποίημά ἐστι, δέδεικται ὅτι μηδὲ κτίσμα ἐστί. ταυτὸν γάρ ἐστιν εἰπεῖν (14) ποίημα ἢ κτίσμα· ὥστε καὶ τὴν ἀπόδειξιν τὴν περὶ τοῦ μὴ εἶναι ποίημα, τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ περὶ τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα. διὸ καὶ θαυμάσειεν

creverunt: age, ſimiles loquendi modos eis proponamus: ſuturum forte eſt ut hoc pacto tandem cedant, ubi divinæ Scripturæ morem didicerint. Itaque Chriſtum æternum dominum & regem eſſe conſtat ex ſupra dictis, nullusque eſt qui hac de re dubitet. Cum enim Filius Dei ſit, illius ſimilem ipſum eſſe neceſſe eſt. Quia porro ſimilis ejus eſt, dominus & rex neceſſario eſt. Ipſe enim ait: *Qui me vidit, vidit patrem*. Quod autem ſola hæc Petri verba, *Dominum eum & Chriſtum fecit*, Filium opus eſſe non ſignificent, ex benedictione Iſaac licet perſpicere: quamquam hæc imago ad rem de qua agimus exprimendam paulo obſcurior eſt. Igitur ille ad Jacob dixit: *Fias Dominus fratris tui*: ad Eſau autem, *Ecce eum tui Dominum feci*. Quod ſi dictio, *fecit*, hic naturam Jacob ejuſque ortus principium ſignificaret; neque tamen idcirco idem de Dei Verbo eſſet cogitandum; nec enim Filius Dei res facta eſt, ſicuti Jacob: quamquam poſſent, ſi vellent alios interrogare, non amplius deſipere. Verum ſi iſta neque de natura neque de ortus principio intelligunt, cum tamen Jacob natura creatus ſit & factus: an non furioſe magis quam diabolus inſanire dicendi ſunt qui ea, quæ rebus natura factis non audent ſimiles ob dictiones attribuere, Dei Filio ipſi affingant, eumque rem factam eſſe contendant? Et vero Iſaac cum diceret, *fias*, &, *feci*, nec principium ortus Jacob nec ejus ſignificabat naturam. Siquidem poſt triginta & amplius annos, ex quo Jacob natus erat, hæc ille ajebat, ſed ejus in fratrem poteſtatem, quæ poſtea facta eſt, indicabat.

Joan. 14. 9.
Actor. 2. 36.
Geneſ. 27. v. 29. 37.

18. Ergo multo magis Petrus non his verbis ſignificavit factam eſſe Verbi naturam: ipſum ſiquidem Filium Dei eſſe noverat confeſſusque fuerat, cum ait, *Tu es Chriſtus, Filius Dei viventis*: ſed ejus in nos imperium & dominatum ex gratia factum intelligebat. Hinc etiam hæc dicendo, de æterna & paterna Filii Dei divinitate non ſiluit, ſed prius dixerat, illum in nos Spiritum effudiſſe. Atqui Spiritum cum poteſtate dare, non rei creatæ eſt vel factæ, ſed Dei donum eſt. Nam res creatæ ſanctæ quidem efficiuntur a Spiritu ſancto: Filius autem non ſanctus efficitur a Spiritu ſancto, ſed ipſe cum dat omnibus, indeque patet non creatum, ſed verum Patris eſſe Filium. Is nihilominus qui dat Spiritum, ipſe quoque factus eſſe dicitur. Nimirum factus eſſe apud nos dominus dicitur ob humanam naturam: dat autem Spiritum, quia Dei Verbum eſt. Siquidem ſemper fuit & eſt, ſicut Filius, ita & dominus & ſummus omnium imperator, in omnibus Patri ſimilis, omniaque habens quę Patris ſunt, ut ipſe dixit. Jam vero, ſi placet, iſtud Proverbiorum, *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua*, diſpiciamus: quamquam cum Verbum rem factam non eſſe oſtenderimus, plane nec rem creatam eſſe ſimul probatum eſt. Idem enim eſt ſi rem factam vel creatam dixeris: proindeque argumenta quibus probatur eum non eſſe factum, eadem oſtendunt creatum non eſſe. Quocirca permirum ſane eſt

illos

Matth. 16. 16.
Actor. 2. 17.
Spiritum ex poteſtate dare, non eſt rei creatæ; ſed Dei donum eſt: unde cum ipſum donet Filius, Deus vere eſt.
Joan. 16. 15.
Prov. 8. 22.

(1) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & 4. ἀΐδιος. Editi, & alii, ἀΐδιος.
(2) Baſil. Gobler. Reg. Felc. 1. & 4. αὐτῷ.
(3) Goblerian. & Felc. 1. περὶ τοῦ Πέτρου.
(4) Sic mſſ. præter Felckm. 2. qui, ut editi, habet: τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γενέσεως ἀρχήν. Ibid. Seguerian. ἐσήμανε. Gobleri. & Felckm. 1. ἐσήμαινεν. Alii & editi ἐσήμαινεν.
(5) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. οἱ ἃ μηδέ. Editi & alii, οἱ ἄρα ἃ μηδέ. Ibid. Felc. 5. γεννητοῖς.
(6) Felc. 5. ὅτε λέγοντες.
(7) Sic Seguerian. Goblerian. Felckman. 1. & 5. At alii & editio Commel. οὔτε τὸν ἀρχήν. Paulopoſt Seguer. Gobler. Felckm. 1. & 5. πλέον. Alii & editi, πλεῖον.
(8) Seguerian. εἰς ἡμᾶς αὐτός.
(9) Seguerian. τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. In aliis & editis deeſt, τοῦ Θεοῦ. Mox Seguerian. Goblerian. & Felckman. 1. ὅτι καὶ τὸ πνεῦμα. Alii & editi, ὅτι τὸ πνεῦμα.
(10) Goblerian. & Felc. 1. περὶ τοῦ πνεύματος. Felc. 4. παρὰ τοῦ πατρός.
(11) Reg. Gobler. Felc. 1. & 4. ὁ omittunt. Mox Seguer. Goblerian. Felckm. 1. & 4. καὶ πεποιῆσθαι· πεποιῆσθαι μέν. Alii vero & editi, ſemel tantum habent πεποιῆσθαι.
(12) Sic Seguerian. Reg. & Felckman. 2. At editi τὰ τοῦ πνεύματος.
(13) Seguerian. εἰ καὶ τὰ μάλιστα.
(14) Sic Seguerian. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 4. ut & Nannius legerat. Alii & editi, εἰπεῖν ποίημα τὸ αὐτὸ μὴ εἶναι· ἢ περὶ τὸ μὴ εἶναι, &c.

illos confirmandæ impiatatis cauſa varia comminiſci, nolleque ellatis cedere argumentis. Namque primo quidem ſimpliciores circumvenire coneti ſunt, ita interrogantes: Qui eſt eumne qui non erat facit ax non exiſtente, an qui erat? Et, habuiſtine filium priuſquam gamuiſſes? Quod eſſe futila ut probatum eſt, aliem ſunt commenti quæſtionem, nempe, Unumne eſt non-factum, an duo? ſed ibi quoque devicti, iſtam rurſus axcogitavere: Num liberi aſt arbitrii naturæque mutabilis? Quod cum pariter exploſum fuiſſat, illud Apoſtoli perperam ſunt interpretati, *Tanto præſtantior factus Angelis*. Verum cum hoc etiam illorum commantum diſſolvarit varitas; jem omnia illa ſimul colligantes, rei factæ & creatæ vocabulis, ſuam ſperant confirmare hæreſim. Eadem enim illa iterum ſignificant, nec impia ſua deſarunt commenta, ſed ea varie mutant & vertunt, ut eliquos poſſint varietate in errorem inducere. Quapropter licet ex his, quæ jam dicta ſunt, vanum hunc illorum conatum eſſa perſpicuum ſit: quia tamen illum Proverbiorum locum ubique circumferunt & pervulgant, etque plurimis, qui Chriſtianæ fidei ignari ſunt, aliquid dicere videntur; neceſſa aſt quemadmodum de his varbis, *Qui fidelis eſt ei qui fecit illum*, diſſeruimus, ſic & iſtam dictionem *creavit*, ſaorſim axpendere, ut hoc in loco ſicuti in aliis omnibus, nihil præter mera mentis commenta ſibi aſſa convincantur.

Varia & doloſa Arianorum quæſtiones.

Hebr. 1. 4.

19. Primo ergo videamus quænam initio, cum ab ipſis fingeretur hæreſis, beatæ mamoriæ Alexandro tradiderint. Hæc nempe illi ſcripſerunt: Creatus aſt, ſed non ut una e rebus creatis: factus eſt, ſed non ut una e rebus factis: genitus aſt, ſed non ut une e rebus genitis. Quilibet, quæſo, attendat ad artificium dolumve hujuſce hæreſis, quæ cum non ignoraret, quam amara eſſet impia ſua doctrina, verborum fuco ſeſe axornare niſa eſt, ita ut id quidem, quod ſantiabat, promeret, eum ſcilicet creatum aſſa, ſeipſam autem occultare arbitraretur, cum ſubjungeret, ſed non ut una e rebus creatis. Verum hujuſmodi verbis ſuam apertius patefecerunt impiatatem. Nam ſi ſecundum vos creatus plane eſt; cur ſimulatione utimini, addantes, ſed non ut una a rebus creatis? ſi item vere factus eſt, quid illud ſignificat, ſad non ut una e rebus factis? qua profecto in re venenum hæreſis perſpicera licet. Cum enim dicunt aum eſſe genitum ſed non ut unam ex rebus genitis, multos inducunt filios, quorum unum eſſa Dominum opinantur, ita ut ſecundum illos jam non ſit unigenitus, ſed unus & ipſa intar plures fratres & genitus & filius appelletur. Quid igitur ſimulatione opus eſt, ut eum & creatum dicant & non creatum? Nam atiamſi addatis, non ut una a rebus creatis: inſulſum ſane videbitur veſtrum hujuſmodi ſophiſma. Eum quippe unam ax rebus creatis eſſe aſſaveratis, ac quæcumqua de aliis rebus craatis dici poſſint, vos eadem Filio adſcribitis, vere ſtulti & cæci. Quæ enim alia etiam res creeta

αὐτοὶ ἐπινοοῦντες (1) ἑαυτοῖς προφάσεις εἰς ἀσέβειαν, καὶ μὴ αἰσχυνόμενοι ἐπὶ τοῖς γενομένοις καθ' ἕκαστον ἐλέγχοις. πρότερον μὲν γὰρ ἐπενόουν ἐπαπορεῖν πυνθανόμενοι τῶν ἀκεραίων· „ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐκ „τοῦ μὴ ὄντος ἐποίησεν, ἢ τὸν ὄντα; καὶ, εἰ εἶχες υἱὸν, „πρὶν γεννήσῃς; ὡς (2) δὲ δέδεικται τοῦτο σαθρὸν, „ἕτερον λέγειν· ἓν τὸ ἀγένητον, ἢ δύο; εἶτ' ἐν τού„τῳ διελεγχθέντες συνῆψαν εὐθύς· αὐτεξούσιός ἐστι, „καὶ τρεπτῆς ἐστι φύσεως; ἀλλὰ ἐκβληθέντος καὶ τού„του, πάλιν ἕτερον λέγειν· τοσούτῳ κρείττων γε„νόμενος τῶν ἀγγέλων· „ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἡ ἀλήθεια διήλεγξε, νῦν λοιπὸν ἐκεῖνα πάντα συνάγοντες, διὰ τοῦ ποιήματος (3) καὶ κτίσματος, τὴν αἵρεσιν αὐτῶν συστήσειν νομίζουσι. πάλιν γὰρ ἐκεῖνα σημαίνουσι, καὶ οὐκ ἀφίστανται τῆς ἰδίας κακονοίας, ἀλλὰ ποικίλως αὐτὰ μεταβάλλοντες (4) καὶ μεταστρέφοντες, ὅπως ἴσως τῇ ποικιλίᾳ τινὰς ἀπατῆσαι δυνηθῶσιν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν (5) καὶ τὰ προειρημένα δείκνυσιν αὐτῶν καὶ ταύτην τὴν ἐπίνοιαν ματαίαν· ὅμως ἐπειδὴ τὸ ἐκ τῶν παροιμιῶν ῥητὸν τεθρυλήκασι τὸ πανταχοῦ, καὶ δοκοῦσι πολλοῖς τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν Χριστιανῶν πίστιν δοκοῦσί τι λέγειν· ἀναγκαῖον καὶ αὐτὸ τὸ ῥητὸν, ὥσπερ τὸ, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ὅπως καὶ τὸ, ἔκτισε, (6) καθ' ἑαυτὸ ἐξετάσαι· ἵν' ὡς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτῳ δειχθῶσι μηδὲν πλέον ἔχοντες, ἢ φαντασίαν.

19. Καὶ πρῶτόν γε ἴδωμεν (7) ἅπερ ἐπιδεδώκασι κατὰ τὴν ἀρχὴν, ἡνίκα ἡ αἵρεσις ἐπλάττετο παρ' αὐτῶν, τῷ μακαρίτῃ Ἀλεξάνδρῳ. ἔγραψαν τοίνυν λέγοντες· κτίσμα ἐστὶν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· ποίημά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων· γέννημά ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων. (8) θεασάσθω δὲ ἕκαστος τὸ πανοῦργον καὶ δόλιον τῆς αἱρέσεως ταύτης· εἰδυῖα γὰρ τὸ πικρὸν τῆς ἰδίας κακοφροσύνης, καλλωπίζειν ἑαυτὴν βιάζεται πιθανότητι ῥημάτων· καὶ λέγει μὲν, ὅπερ φρονεῖ, (9) ὅτι κτίσμα ἐστί· νομίζει δὲ δύνασθαι κρύπτειν ἑαυτὴν ἐν τῷ λέγειν· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων. μᾶλλον (10) δὲ οὕτω γράψαντες, διὰ τούτου πλέον ἤλεγξαν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. εἰ γὰρ ὅλως καθ' ὑμᾶς κτίσμα ἐστὶ, πῶς ὑποκρίνεσθε λέγοντες, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων; (11) καὶ εἰ ὅλως ποίημά ἐστι, πῶς οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων; ἐν οἷς καὶ τὸν ἰὸν τῆς αἱρέσεως θεωρεῖν ἔξεστι. λέγοντες γὰρ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων, πολλοὺς υἱοὺς συνιστῶσι· καὶ τούτων ἕνα εἶναι τὸν Κύριον δογματίζουσιν· ὡς μηκέτι κατ' αὐτοὺς μονογενῆ εἶναι, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἀδελφῶν ἕνα καὶ αὐτὸν γέννημα καὶ υἱὸν χρηματίζειν. τίς οὖν χρεία τῆς ὑποκρίσεως, ὥστε λέγειν μὲν αὐτὸν κτίσμα, (12) λέγειν δὲ αὐτὸν μὴ κτίσμα; καὶ γὰρ καὶ ἐὰν λέγητε, οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, ἀνόητον ὑμῶν τὸ τοιοῦτον σόφισμα δειχθήσεται· ἓν γὰρ πάλιν τῶν κτισμάτων αὐτὸν (13) εἶναι λέγετε· καὶ οἷα ἄν τις εἴποι καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων, τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ φρονεῖτε, ὡς ἀληθῶς μωροὶ καὶ τυφλοί. ποῖον γὰρ καὶ ἕτερον τῶν κτισμάτων τοιοῦ-

(1) Seguer. omittit ἑαυτοῖς. Mox idem habet, αἰσχυνομένοις. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ἐπὶ τοῖς γενομένοις καθ' ἕκαστον ἐλέγχοις. Reg. γενομένοις καθεκάστην. Alii & editi, καθεκάστην γενομένοις.

(2) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 5. At in aliis & editis deeſt δέ. Mox Felc. 4. ἀγένητον. Alii & editi, ἀγέννητον.

(3) Sic Seguer. Reg. Baſili. Gobler. Felc. 1. & 4. Alii vero & editi omittunt, καὶ κτίσματος. Ibidem Felc. 4. τὴν αἵρεσιν ἑαυτῶν.

(4) Gobler. & Felc. 1. addunt, καὶ λέγοντες. Ibidem Seguer. Gobler. & Felc. 1. & Anglic. omittunt, ὅπως. Reg. habet, ὅπως τῇ. Editi, ὅπως ἴσως τῇ.

(5) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. τοίνυν καὶ τὰ προειρημένα. Reg. τοίνυν τὰ προειρημένα. Editi & alii, τοίνυν προειρημένα. Paulopoſt Seguer. & Reg. ἐκ τῶν παροιμιῶν. In aliis & editis τῶν deeſt.

(6) Seguer. καθ' ἑαυτό. Gobler. & Felc. 1. καθ' ἑαυτόν. Alii & editio Commel. καθ' ἑαυτό.

(7) Seguer. ἅπερ. Mox Seguer. & Reg. ἡνίκα ἡ αἵρεσις. Editi aliique, ἡνίκα καὶ ἡ αἵρεσις. Ibidem in mſſ. Segues. & Reg. hæc verba, τῷ μακαρίτῃ Ἀλεξάνδρῳ, recte referuntur ad præcedentia, ut & videtur legiſſe Nannius, qui vertit, *quæ per id temporis, cum iſta hæreſis ab iis fingeretur, apud beatæ memoriæ Alexandrum ſuis ſcriptis ediderunt. Scripſerunt enim*, &c. At in editione Pariſienſi & Colonienſi male junguntur cum ἔγραψαν τοίνυν.

(8) Seguer. θεασάσθω. Gobler. & Felc. 1. θεασάσθωσαν.

(9) Sic Seguer. & Felc. 4. In aliis & editis deeſt ὅτι.

(10) Seguer. μᾶλλον γὰρ καὶ οὕτω γράψαντες πλέον ἤλεγξαν διὰ τούτου.

(11) Sic mſſ. At in editis καὶ deeſt. Mox Seguer. & Felc. 4. ἐν οἷς καὶ τὸν ἰὸν, &c. Editi & alii, ἐν ᾧ καὶ, &c.

(12) Gobler. & Felc. 1. omittunt, λέγειν δὲ αὐτὸν μὴ κτίσμα. Ibid. Seg. Gobler. & Felc. 1. λέγητε. Felc. 4. λέγετε. Alii & editio Commel. λέγοντας. Reg. ibid. ἀλλ' οὐχ ὡς.

(13) Seguer. εἶναι λέγετε. In aliis & editis deeſt εἶναι. Paulopoſt Seguer. περὶ τοῦ υἱοῦ φρονεῖτε.

ποιῶν ἐστιν, οἷον γέγονε καὶ τὸ ἕτερον, ἵνα τοῦτο περὶ υἱοῦ ὡς ἐξαίρετόν τι λέγητε; (1) καὶ πᾶσα ἡ φαινομένη κτίσις, ἐν ἓξ ἡμέραις γέγονε· καὶ τῇ μὲν πρώτῃ, τὸ φῶς, ὅπερ ἐκάλεσεν ἡμέραν· τῇ δὲ δευτέρᾳ, τὸ στερέωμα· καὶ τῇ τρίτῃ (2) συναγαγὼν τὰ ὕδατα, ἔδειξε τὴν ξηράν, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ποικίλους προήγαγε καρπούς· καὶ τῇ μὲν τετάρτῃ (3) πεποίηκε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ πάντα τὸν τῶν ἀστέρων χορόν· τῇ δὲ πέμπτῃ, τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ ζώων, καὶ τῶν ἐν τῷ ἀέρι πετεινῶν τὴν γένεσιν ἔκτισε· τῇ δὲ ἕκτῃ, τὰ τετράποδα (4) τὰ ἐπὶ τῆς γῆς πεποίηκε, καὶ λοιπὸν τὸν ἄνθρωπον· „τά τε ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, „τοῖς ποιήμασι νοούμενα, καθορᾶται· „καὶ οὔτε τὸ φῶς, (5) ὡς ἡ νύξ, οὔτε ὁ ἥλιος, ὡς ἡ σελήνη· οὔτε τὰ ἄλογα, ὡς ὁ λογικὸς ἄνθρωπός ἐστιν· οὔτε οἱ ἄγγελοι, ὡς οἱ θρόνοι, οὔτε (6) οἱ θρόνοι ὡς αἱ ἐξουσίαι· ἀλλὰ πάντα μέν ἐστι κτίσματα, ἕκαστον δὲ τῶν γενομένων κατὰ γένος τῇ ἰδίᾳ οὐσίᾳ, ὡς γέγονεν, ἐστί τε καὶ (7) μένει.

20. Ἢ τοίνυν ὁ λόγος ἐξαιρείσθω τῶν ποιημάτων, καὶ ὡς κτίστης (8) ἀποδιδόσθω τῷ πατρί, καὶ ὁμολογείσθω φύσει υἱός· ἢ εἰ ὅλως κτίσμα ἐστί, τὴν αὐτὴν ὁμολογείσθω τάξιν ἔχειν, οἵαν ἔχει καὶ τὰ ἕτερα πρὸς ἄλληλα· λεγέσθω δὲ κἀκείνων ἕκαστον κτίσμα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, (9) γέννημα ἢ ποίημα, οὐδ' ὡς ἓν τῶν ποιημάτων ἢ γεννημάτων. ταυτὸν γὰρ εἰρήκατε τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα, γράψαντες, γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα. κἂν γὰρ (10) ὑπερέχῃ τῶν ἄλλων τῇ συγκρίσει ὁ υἱός, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐστι κτίσμα, ὥσπερ κἀκεῖνα· καὶ γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς φύσει κτίσμασιν ἰδεῖν ἐστιν ἕτερα (11) ἑτέρων ὑπερέχοντα. ἀστὴρ γοῦν ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ· τά τε ἄλλα ἕκαστα πρὸς ἄλληλα, κατὰ σύγκρισιν ἔχει τὴν διαφοράν· καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὰ μὲν κύρια, τὰ δὲ τοῖς βελτίοσι δουλεύει· οὐδὲ τὰ μὲν ποιητικὰ αἴτιά ἐστι· τὰ δέ, παρ' αὐτῶν γίνεται· ἀλλὰ πάντα τοῦ γίνεσθαι καὶ κτίζεσθαι τὴν φύσιν ἔχει, ὁμολογοῦντα δι' ἑαυτῶν τὸν δημιουργὸν ἑαυτῶν, ὡς ψάλλει Δαβίδ· „οἱ „οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν „αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα· καθάπερ καὶ Ζορο„βάβελ ὁ σοφὸς λέγει· πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν κα„λεῖ· καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ· καὶ πάντα τὰ ἔργα „σείεται καὶ τρέμει. „(12) εἰ δὲ πᾶσα ἡ γῆ τὸν δημιουργὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ὑμνεῖ, καὶ εὐλογεῖ, καὶ τρέμει· δημιουργὸς δὲ ταύτης ὁ λόγος ἐστί, καὶ αὐτὸς λέγει· „ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· „οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστὶν ὁ λόγος, ἀλλὰ μόνος (13) ἴδιος τοῦ πατρός, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἥρμοσται, καὶ αὐτὸς ὑμνεῖται παρὰ πάντων,

A talis eſt, qualis facta alia eſt, ut id de Filio tamquam præcipuum aliquid prædicetis? Certe univerſa rerum aſpectabilium natura intra ſex dies facta eſt, ita ut prima die lux facta ſit, quam vocavit diem: ſecunda, firmamentum: tertia, congregatis aquis aridam patefecit, varioſque in ea produxit fructus: quarta, ſolem, & lunam omnemque aſtrorum cœtum creavit; quinta autem, animalia maris & aves aeris: ſexta denique terræ quadrupedes ac deinde hominem fecit. *Invisibilia* autem *ipſius ex creatione mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur*. Rom. 1. 20. B Atqui neque lux ut nox eſt, neque ſol ut luna; nec brutæ animantes, ut homo ratione præditus, nec Angeli ut Throni, nec Throni ut Poteſtates; ſed res illæ omnes creatæ quidem ſunt, at ſingulæ in propria natura, uti factæ fuerunt, & ſunt & permanent.

20. Vel igitur Verbum ex factis rebus eximatur, atque ut creator, reddatur Patri, & Filius natura eſſe concedatur. Aut ſi vere res eſt creata, eumdem ordinem habere fateantur, qualem inter ſe habent res ceteræ. Singulæ itaque creatæ dicantur, non vero, ut C una ex rebus creatis: genitæ ſimiliter & factæ dicantur, non tamen, ut una ex factis aut genitis rebus. Siquidem idem eſſe dixiſtis γέννημα, & ποίημα, id eſt, rem genitam & factam. Nam ſcripſiſtis, γεννηθέντα ἢ ποιηθέντα, id eſt, genitum vel factum. Tametſi enim Filius aliis rebus comparatus, longe illis excellit, nihilo tamen minus res eſt creata ut illæ: quippe cum etiam inter res quæ natura creatæ ſunt, aliæ aliis ſint præſtantiores. Stella enim a ſtella differt in gloria, 1. Cor. 15. 41. reſque aliæ omnes inter ſe comparatæ differunt. Nec tamen idcirco aliæ dominæ ſunt, aliæ præſtantioribus D ſerviunt, aliæ cauſæ ſunt efficientes, aut aliæ ab aliis fiunt, ſed omnes ex naturæ ſuæ conditione fiunt & creantur, ſuumque creatorem per ſe ipſæ confitentur, uti pſallit David: *Cæli enarrant gloriam Dei, & opus manuum ejus annunciat firmamentum*. Pſalm. 18. Sapiens item Zorobabel ita loquitur: *Omnis terra veritatem invocat: cælum etiam ipſi benedicit, omniaque opera concutiuntur & tremunt*. 3. Eſd. 4. 36. Atqui ſi univerſa terra opificem ſive creatorem & veritatem laudat, benedicit & tremit; ejus autem opifex eſt Verbum quod & ipſum ait, *Ego ſum veritas*: Joan. 14. 6. non ergo Verbum eſt creatum, ſed ipſum ſolum Patris proprium eſt, in quo omnia ſunt coagmentata, E atque idem ab omnibus tamquam opifex hymnis celebra-

(1) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. καὶ πᾶσα. Alii & editi omittunt καί. Hic autem locus affertur a Juſtiniano Imperatore Tractatu ſive Epiſtola adverſus Origenis errores, inſerta Concilior. tom. 5. poſt Concilium v. Generale, excerptuſque eſſe dicitur ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν δευτέρου λόγου.
(2) Felckman. 4. συναγαγών.
(3) Seguer. ἐποίησε.
(4) Sic Seguer. At τά abeſt ab aliis & editis. Mox in Juſtiniani Imperatoris Tractatu poſt τὸν ἄνθρωπον, additur, τὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, quæ verba mirum eſt abeſſe ab Athanaſii mſſ. & editis. Quin autem ea, Juſtiniani ætate, exſtarent in hac ſancti Athanaſii Oratione, nulla videtur dubitandi ratio, cum ex his ipſis verbis, τὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, errorem Origenis carpat Juſtinianus, qui ſic ibi proſequitur: ἰδοὺ καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος παραδίδωσιν ὅτι μετὰ πάντα τὰ κτίσματα ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς νοερᾶς καὶ λογικῆς. οὐ γὰρ εἶπε τὸ σῶμα μετὰ πάντα γεγονέναι, ἵνα προϋπάρχουσα ἡ ψυχὴ εἰσέλθῃ ἐν αὐτῷ· ἀλλ' εἶπε, μετὰ πάντα τὰ κτίσματα τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι τὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἀμφότερα, τουτέστι σῶμά τε καὶ ψυχὴν ὁ θεὸς κατὰ ταυτὸν ἐδημιούργησεν. Id eſt, *Ecce Sanctus quoque Athanaſius tradit poſt omnes creaturas Deum feciſſe hominem ex corpore & anima intelligente & rationali conſtantem. Neque enim dixit corpus poſt omnia factum eſſe, ut præexiſtens anima in id ingrederetur: ſed dixit poſt omnes creaturas hominem eſſe factum ex anima rationali & corpore conſtantem, oſtendens utrumque, id eſt, corpus & animam Deum ſimul fabricatum eſſe.*
(5) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ὡς ἡ νύξ. Alii & editio Commel. ὡς νύξ.
(6) Sic Seguer. & Felc. 4. At alii & editi, οὔτε. Mox Gobler. & Felc. 1. γινομένων.
(7) Seguerian. διαμένει.
(8) Sic Seguer. Regius autem & editi, λογιζέσθω. Ibidem Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 5. καὶ ὁμολογείσθω. Editi & alii, ὁ ὁμολογείσθω. Item ibid. Felc. 1 & editi, καὶ ὁμολογείσθω τάξιν, οἵαν ἔχει, omiſſis intermediis, quæ in aliis habentur. Felc. 5. καὶ φύσει υἱός. Et paulo poſt, λεγέσθω τε κτίσμα.
(9) Seguer. Reg. Baſili. Gobler. Felc. 1. & 4. γέννημα, quomodo legendum eſſe clarum eſt ex his quæ paulo ante habentur num. 19. λέγοντας γὰρ γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων, ταῦτα υἱὸς συντάσσουσι, &c. Alii vero & editi mendoſe habent, γέννημα. Ibid. Seguer. οὐδ' ὡς ἓν τῶν ποιημάτων, ἢ γεννημάτων. Felc. 4. habet item γεννημάτων. Reg. vero & Felc. 5. γεννητῶν. Editi & alii, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, ἢ ὡς ἓν τῶν γεννητῶν. Item ibid. Seguer. Gobler. Baſili. Reg. Felc. 1. 4. & 5. ταυτὸν γάρ. Ceteri & editi, αὐτὸν γάρ. Ibidem Seguer. Reg. Baſili. Anglican. Felc. 4. & 5. τὸ γέννημα. Editi & alii, γέννημα. Mox mſſ. omnes γεννηθέντα. Editi, γεννηθέντα.
(10) Anglic. Gobler. & Felc. 1. ὑπέρχει.
(11) Seguer. Reg. Baſili. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 4. ἑτέρων ἕτερα. Ceteri & editi omittunt ἕτερα. Ibidem Baſili. & Felc. 4. ἀστὴρ γάρ. Item ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. διαφέρει ἐν δόξῃ· τά τε ἄλλα ἕκαστα. Alii vero & editi, ὑπερέχει ἐν δόξῃ· τὰ δὲ ἄλλα ἕκαστα.
(12) Felckman. 4. ὁ δὲ πᾶσα γῆ.
(13) Seguer. Reg. Felc. 4. & 5. ἴδιος. Alii & editio Commel. εἶδος.

Prov. 8. 30. lebratur. Nam, ut ipſum Verbum ait, *Eram apud illum componens*. Et, *Pater meus uſque modo operatur, & ego operor*. Quæ dictio, *uſque modo*, ſignificat ipſum, ut Verbum, ſemper in Patre exiſtere. Siquidem Verbi proprium eſt, Patris opera efficere, nec extra eum eſſe.

Joan. 5. 17.

21. Quod ſi quæ Pater facit, eadem & Filius facit, & quæ creat Filius, Patris ſunt creaturæ: certe ſi Filius creatura eſt Patris, vel ergo ipſe ſeipſum efficit, proindeque ſeipſe creat, (quandoquidem quæ Pater facit, eadem Filii ſunt opera) quod profecto abſurdum eſt, nec fieri ullo modo poteſt: vel ſi Patris opera creat & facit, igitur nec opus nec creatura eſt, ne cum ipſe ſit cauſa efficiens, in rebus quæ fiunt facere reperiatur quod ipſe factus eſt: cum potius ne facere quidem poſſit. Qui enim fieri queat, ut ea quæ non ſunt efficiat ut ſint, ſi, ut putatis, factus e nihilo eſt? Quod ſi ille, licet creatus, poſſit producere creaturam: certe idem de ſingulis creaturis erit intelligendum, nempe illas quoque creare poſſe. Quod ſi a vobis conceditur, quid Verbo opus fuit, cum inferiores a ſuperioribus effici queant; vel ſaltem cum res ſingulæ factæ potuerint a Deo initio audire, Fias, &, Efficere, atque ita fuiſſent productæ. Verum neque id ſcriptum eſt, neque fieri potuit. Nulla enim rerum quæ fiunt, cauſa eſt efficiens: nam omnia per Verbum facta ſunt, quod ſane non feciſſet omnia, ſi ipſum quoque Verbum e rebus creatis eſſet. Nec enim vel Angeli poſſunt creare, cum ipſi ſint creati, licet ita ſenſerint Valentinus, Marcion & Baſilides, quorum vos æmulatores eſtis: nec ſol, utpote creatus, quod non eſt faciet ut ſit: nec homo hominem formabit, nec lapis effinget lapidem, nec ligno lignum dabit incrementum. Sed Deus ipſe eſt qui hominem in utero format, qui montes collocat, qui lignum producit: ipſe autem homo, qui ſcientiæ capax eſt, iſtam materiam varie format & componit, atque ea quæ ſunt, uti didicit, effingit & figurat; ſatiſque illi eſt quod ſint facta: tum vero naturæ non ignarus ſuæ, ſi re aliqua indigeat, a Deo id novit eſſe poſcendum.

Si Filius creatus eſſet, nihil ipſe poſſet creare.

Nulla res creata cauſa eſt efficiens, nec res ullas creare poteſt: ac proinde qui res creat ipſe Filius, non eſt utique creatus.

22. Itaque ſi Deus quoque ipſe ex materia res facere & componere dicatur: hæc ſane ſententia Gentilium eſt, artifexque non autem effector erit Deus. Materiam tamen hoc modo Verbum Deo jubenti miniſtrans efficiat. Sed ſi ea, quæ non ſunt, per proprium Verbum vocat ut ſint: certe Verbum non eſt inter ea quæ non ſunt & vocantur, ne aliud nobis quærendum ſit Verbum, per quod iſtud vocatum fuerit. Nam Verbo omnia facta ſunt. Quod ſi per Verbum Deus res creat & facit, ipſum profecto non eſt e rebus creatis & factis, ſed potius Dei creantis Verbum eſt, quod etiam ex Patris operibus, quæ ipſum Verbum facit, cognoſcitur, quoniam ipſum eſt in Patre, & Pater in eo, & qui ipſum vidit, vidit Patrem, ob naturæ ſcilicet proprietatem ſummamque Filii in omnibus

Joan. 14.

A ὡς δημιουργός· ἤμην γάρ, ὡς αὐτός φησι, „παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα·" καί, „ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι." τὸ δέ, ἕως ἄρτι, (1) δείκνυσι τὸ ἀΐδιον ὡς λόγον ὑπάρχειν αὐτὸν ἐν τῷ πατρί· λόγου γὰρ ἴδιον ἐργάζεσθαι τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα, καὶ μὴ εἶναι ἐκτὸς αὐτοῦ.

21. Εἰ δὲ ἃ ὁ πατὴρ ἐργάζεται, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ἐργάζεται· καὶ ἃ κτίζει ὁ υἱός, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστι κτίσματα· ἔργον δὲ καὶ κτίσμα ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός· ἢ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν (2) ἐργάσεται, καὶ B αὐτὸς ἑαυτὸν ἔσται κτίζων· ἐπειδὴ ἃ ἐργάζεται ὁ πατήρ, ταῦτα καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστιν ἔργα· ὅπερ ἄτοπον ἂν εἴη καὶ ἀδύνατον· ἢ τὰ τοῦ πατρὸς κτίζων καὶ ἐργαζόμενος, αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη ἔργον οὐδὲ κτίσμα, ἵνα (3) μὴ ὁ αὐτὸς ποιητικὸν αἴτιον ὤν, ἐν τοῖς ποιουμένοις εὑρίσκηται ποιῶν, ὅπερ γέγονεν (4) αὐτός· μᾶλλον δὲ μηδὲ ποιεῖν δυνάμενος. πῶς γάρ, εἰ καθ' ὑμᾶς ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν, οἷός τέ ἐστι τὰ οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι δημιουργεῖν; εἰ δὲ κτίσμα ὢν δημιουργεῖ καὶ αὐτὸς (5) κτίσμα· ἔσται καὶ ἐφ' ἑκάστου κτίσματος τὸ αὐτὸ νοούμενον, ὥστε δύνασθαι (6) καὶ αὐτὰ δημιουργεῖν. καὶ εἰ οὕτως βούλεσθε, τίς ἡ χρεία τοῦ C λόγου, δυναμένων τῶν ὑποβεβηκότων παρὰ τῶν ὑπερεχόντων γίνεσθαι; ἢ ὅλως δυναμένου καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἑκάστου τῶν γενομένων ἀκοῦσαι παρὰ τοῦ θεοῦ· γενοῦ, καί, ποιήθητι· καὶ οὕτως ἂν ἕκαστον ἐδημιουργεῖτο. ἀλλ' (7) οὐδὲ γέγραπται τοῦτο, ὅτι δυνατὸν ἦν. τῶν γὰρ γενομένων οὐδέν ἐστι ποιητικὸν αἴτιον· πάντα γὰρ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν· ὃς οὐκ ἂν εἰργάζετο τὰ πάντα, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ λόγος τῶν κτισμάτων ἦν· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἄγγελοι δημιουργεῖν δυνήσονται, (8) κτίσματα ὄντες καὶ αὐτοί, κἂν Οὐαλεντῖνος, καὶ Μαρκίων, καὶ Βασιλείδης τοιαῦτα φρονῶσι, καὶ D ὑμεῖς ἐκείνων ζηλωταὶ (9) τυγχάνητε· οὐδὲ ὁ ἥλιος, κτίσμα ὤν, ποιήσει ποτὲ τὸ μὴ ὂν εἰς τὸ εἶναι· οὐδὲ ἄνθρωπος ἄνθρωπον (8) πλάσει, οὐδὲ λίθος λίθον ἐπινοήσει, οὐδὲ ξύλον ξύλον αὐξήσει· ἀλλ' ὁ θεὸς μέν ἐστιν ὁ πλάσσων ἐν κοιλίᾳ ἄνθρωπον, καὶ ὄρη στήσας, καὶ ξύλον μηκύνων· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐπιστήμης ὢν δεκτικός, (11) ταύτην τὴν ὕλην συντίθησι καὶ μεταρρυθμίζει, καὶ τὰ ὄντα ἐργάζεται, ὡς ἔμαθε· καὶ ἀγαπᾷ ὅτι μόνον γέγονε· τὴν τε φύσιν ἐπιγινώσκων (12) τὴν ἑαυτοῦ, ἐάν τινος δέηται, τὸν θεὸν οἶδεν αἰτεῖν.

22. Εἰ μὲν οὖν καὶ ὁ θεὸς ἐξ ὕλης ἐστὶν ἐργαζόμενος καὶ συντιθείς· Ἑλληνικὸν (13) μὲν τὸ φρόνημα, καὶ τεχνίτης ὁ ποιητὴς ἂν κληθείη ὁ θεός. (14) E ἐργαζέσθω δὲ ὅμως οὕτως τὴν ὕλην ὁ λόγος προσταττόμενος καὶ ὑπουργῶν τῷ θεῷ. εἰ δὲ τὰ οὐκ ὄντα καλεῖ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου εἰς τὸ εἶναι· οὐκ ἔστι τῶν μὴ ὄντων καὶ καλουμένων ὁ λόγος, ἵνα μὴ καὶ ἕτερον λόγον ζητῶμεν, δι' οὗ καὶ (15) οὗτος ἐκλήθη· λόγῳ γὰρ τὰ οὐκ ὄντα γέγονε. καὶ εἰ δι' αὐτοῦ κτίζει καὶ ποιεῖ· οὐκ ἔστι τῶν κτιζομένων καὶ ποιουμένων αὐτός· ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ κτίζοντος θεοῦ λόγος ἐστίν, ὅστις καὶ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ πατρός, (16) ὧν αὐτὸς ὁ λόγος ἐργάζεται, γινώσκεται ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ πατρί ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ ἑωρακὼς αὐτόν, ἑώρακε τὸν πατέρα, F διὰ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας καὶ τὴν κατὰ πάντα ὁμοιότητα

τοῦ

(1) Seguerian. Goblerian. & Felc. 2. δείκνυσι. Ceteri & editi, δεικνύει.
(2) Mſſ. omnes, ἐργάσεται. Editi, ἐργάζεται. Seguerian. ibid. ἢ αὐτὸς ἑαυτόν. In aliis & editis deeſt αὐτός. Regius vero ſic habet, αὐτὸ ἑαυτὸν ἐργάσεται, ἢ ἑαυτὸ ἔσται κτίζον.
(3) Seguerian. μὴ ὁ αὐτός. Editi & alii, μὴ αὐτός.
(4) Felc. 3. αὐτό.
(5) Felc. 4. κτίσματα.
(6) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 2. & 4. At alii & editi, δύνασθαι ποτε καὶ αὐτά.
(7) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4. Ceteri vero & editi, ὅτι γέγραπται τοῦτο, ὅτι δυνατὸν ἦν.
(8) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. κτίσματα. Alii & editi, κτίσμα.
(9) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. At alii & editi, τυγχάνετε.
(10) Felc. 4. πλάσσει. Mox Seguerian. ἀλλ' ὁ θεὸς μὲν ἐστιν ὁ πλάσσων ἐν κοιλίᾳ ἄνθρωπον. Alii & editi, ἀλλὰ θεὸς μὲν ἐστιν ὁ πλάσσων ἐκ κοιλίας τὸν ἄνθρωπον.
(11) Felc. 4. ταύτῃ.
(12) Seguerianus, τὴν omittit. Idem ibidem & Goblerianus, Felc. 1. & 4. ἐάν τινος δέηται. Editi & alii, ἄν τινος, &c. ubi mendoſe editio Commel. δέονται pro δέηται. Mox Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. 4. & 5. εἰ μὲν οὖν καὶ ὁ θεός. In aliis & editis deeſt καί.
(13) Sic Seguerian. Gobler. & Felc. 2. At alii & editi μὲν omittunt.
(14) Baſili. ἐργάζεσθαι. Hæc autem verba, ἐργαζέσθω δὲ ὅμως οὕτως τὴν ὕλην ὁ λόγος προσταττόμενος καὶ ὑπουργῶν τῷ θεῷ, deleta ſunt in mſ. Seguerian.
(15) Seguerian. Goblerian. Felc. 2. & 4. οὗτος. Editi & alii, αὐτός. Mox mſſ. καὶ εἰ δι' αὐτοῦ κτίζει. Editio Commel. εἰ omittit.
(16) Seguerian. ὃν, mendoſe.

Digitized by Google

τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν πατέρα. πῶς ὅλως δὲ δι' αὐτοῦ κτίζει, εἰ μὴ ὁ λόγος ἐστὶν αὐτοῦ (1) καὶ ἡ σοφία; πῶς δὲ λόγος ἂν εἴη καὶ σοφία, εἰ μὴ ἴδιον γέννημα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸς ἐγένετο; (2) πῶς δὲ πάντων ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτισμάτων ὄντων, καὶ τοῦ υἱοῦ κατ' ἐκείνους ἑνὸς ὄντος τῶν κτισμάτων, καὶ τῶν οὐκ ὄντων ποτὲ, μόνος οὗτος ἀποκαλύπτει τὸν πατέρα; (3) καὶ οὐδεὶς ἄλλος, εἰ μὴ μόνος αὐτὸς γινώσκει τὸν πατέρα; εἰ γὰρ δυνατὸν ποίημα ὄντα τοῦτον γινώσκειν τὸν πατέρα, γινωσκέσθω καὶ παρὰ πάντων κατ' ἀναλογίαν τῶν ἑκάστου μέτρων· ποιήματα γὰρ (4) πάντα, ὥσπερ καὶ αὐτός. εἰ δὲ ἀδύνατον τοῖς γενητοῖς ἐστι βλέπειν ἢ γινώσκειν, (5) ἀλλ' ὑπερβαίνει πάντας ἥ τε ὄψις καὶ ἡ περὶ τούτου γνῶσις· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μὲν ὁ θεὸς εἶπεν· „ οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται· ὁ δὲ υἱὸς „ εἴρηκεν, οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· „ ἄλλος ἄρα ἐστὶ τῶν γενητῶν ὁ λόγος, μόνος γινώσκων (6) καὶ μόνος βλέπων τὸν πατέρα, ὥς φησιν, οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν, „ εἰ μὴ ὁ ὢν (7) παρὰ „ τοῦ πατρός· καὶ, οὐδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ „ υἱός· „ κἂν Ἀρείῳ μὴ δοκῇ. πῶς οὖν ἔγνω μόνος, εἰ μὴ (8) μόνος ἦν ἴδιος αὐτοῦ; πῶς δ' ἂν ἦν ἴδιος, εἰ κτίσμα ἦν, καὶ μὴ υἱὸς ἦν ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ; (9) τὸ αὐτὸ γὰρ λέγειν καὶ πολλάκις περὶ εὐσεβείας οὐκ ὀκνητέον. ἀσεβὲς ἄρα τὸ φρονεῖν, ἕνα τῶν πάντων εἶναι (10) τὸν υἱόν· βλάσφημον δὲ καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν κτίσμα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· καὶ ποίημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων· (11) γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων. πῶς γὰρ οὐχ ὡς ἓν τούτων, εἴ γε κατ' αὐτοὺς οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ; ἴδιον γὰρ τῶν κτισμάτων καὶ ποιημάτων τὸ μὴ εἶναι, πρὶν γενέσθαι, (12) καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑφίστασθαι, κἂν τῇ δόξῃ τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις κτίσμασι πρὸς (13) ἑαυτὰ διαφέροντα εὑρεθήσεται, ὥσπερ καὶ βλεπόμενα δείκνυται.

23. Ἀλλ' εἴπερ κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς κτίσμα μὲν ἢ ποίημα ἦν, οὐχ ὡς ἓν δὲ τῶν κτισμάτων, διὰ τὸ ἐν δόξῃ διαφέρειν αὐτῶν, ἔδει (14) πρὸς τὰ ἄλλα ποιήματα τῇ κατὰ τὸ βέλτιον συγκρίσει σημαίνεσθαί τε παρὰ τῆς γραφῆς καὶ δείκνυσθαι αὐτὸν, (15) οἷον ἔδει λέγεσθαι αὐτὸν μείζονα ἀρχαγγέλων· ἔδει ἐντιμότερον τῶν θρόνων, καὶ λαμπρότερον μὲν ἡλίου καὶ σελήνης, μείζονα δὲ τῶν οὐρανῶν. νῦν δὲ οὕτω μὲν αὐτὸς οὐ σημαίνεται· υἱὸν δὲ αὐτὸν ἴδιον καὶ μόνον δείκνυσιν (16) ἑαυτοῦ ὁ πατὴρ, λέγων· „ υἱός μου εἶ σύ· καὶ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου „ ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ ηὐδόκησα· „ διὸ καὶ διηκόνουν αὐτῷ οἱ ἄγγελοι, ὡς ἄλλῳ παρ' αὐτοὺς ὄντι· καὶ προσκυνοῦνται παρ' αὐτῶν, οὐχ ὡς τῇ δόξῃ μείζων, ἀλλ' ὡς ἄλλος παρὰ πάντα τὰ κτίσματα, καὶ παρ' ἐκείνους ὢν, (17) μόνος δὲ

cum Patre ſimilitudinem. Quomodo itaque res per ipſum creat, niſi ejus ſit Verbum & Sapientia? Quomodo vero Verbum & Sapientia poſſit eſſe, ſi ejus naturæ non ſit ſetus proprius, ſed ex nihilo quoque ſactus ipſe ſit? Deinde qui fit ut cum omnia ex nihilo producta ſint, & creata, Filiuſque, ut volunt, una ſit e rebus creatis & quæ aliquando non fuerunt, ſolus tamen iſte Patrem revelet, nulluſque alius, præter illum, Patrem cognoſcat? Nam ſi fieri poteſt ut ille, qui opus eſt, Patrem cognoſcat: quid ni ab omnibus quoque pro uniuſcujuſque dignitate ac facultate cognoſcatur? Omnia ſiquidem opera ſunt, uti & ipſe. Quod ſi fieri nequit ut res ſactæ Patrem vel videant vel cognoſcant, ſed ejus viſio & cognitio omnes ſuperet: namque ipſe Deus ait, *Nemo videbit faciem meam & vivet*; & Filius, *Nemo*, inquit, *novit Patrem niſi Filius*; fatendum ſane eſt Verbum aliud eſſe a rebus ſactis, utpote a quo ſolo Pater videatur & cognoſcatur, ut hæc ejus verba oſtendunt, *Non quod Patrem quis vidit, niſi is qui apud Patrem eſt, nemoque Patrem cognoſcit niſi Filius*, quicquid repugnet Arius. Quomodo ergo ſolus cognoſceret, niſi ſolus proprius ejus eſſet? Quomodo vero proprius ejus eſſet, ſi eſſet creatus, non autem verus ex ipſo Filius? Nec enim grave debet eſſe eadem ſæpius pietatis cauſa dicere. Itaque impium eſt ſentire Filium unum ex omnibus eſſe. Nefarium vero & ſtultum eſt eum creatum dicere, ſed non ut unam e creatis rebus; ſactum, ſed non ut unam e ſactis rebus; genitum, ſed non ut unam e rebus genitis. Nam qui fieri poteſt ut non ſit ſicut una ex hiſce rebus, ſi, ut illi quidem opinantur, non erat antequam eſſet genitus? Siquidem rerum creatarum & factarum proprium eſt non eſſe antequam fiant, atque ex nihilo procreari, licet alię aliis gloria pręcellant. Ut enim res aſpectabiles inter ſe differre cernimus, ſic idem etiam in omnibus aliis rebus creatis licet deprehendere.

Patrem videre & cognoſcere res creatæ non poſſunt: unde cum Filius Patrem videat & cognoſcat, non eſt creatus.

Joan. 6. 46.

Matth. 11. 27.

23. Atqui ſi, ut putant hæretici, Filius res creata eſſet vel ſacta, ſed non ut una ex rebus creatis, quia ſcilicet gloria ab illis differat: ſane id debuiſſet ſignificare Scriptura, ipſumque cum aliis rebus ſactis, ratione præſtantiæ, comparando, oſtendere quonam modo major Archangelis, Thronis honoratior, ſole & luna ſplendidior, cæliſque amplior dicendus ſit. Nihil autem tale de illo habetur, ſed Pater eum ſolum & proprium ſui Filium eſſe his verbis declarat: *Filius meus es tu*: &, *hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Hinc quoque Angeli ei miniſtrabant tamquam qui alius ab illis eſſet, eumque adorant non ut gloria majorem, ſed ut alium tum ab omnibus rebus creatis tum a ſeipſis, atque ut ſolum

Pſal. 2. 7.

Matth. 3. 17.

Matth. 4. 11.

Patris

(1) Seguerian. Reg. Felc. 3. καὶ σοφία. Alii & editi, καὶ ἡ σοφία.

(2) Baſili. Reg. Gobletian. Felc. 1. & 3. καὶ πῶς δὲ πάντων. Ibidem Felc. 4. ἐξ οὐκ ὄντων ὄντων. Mox Seguer. Baſil. Reg. Anglic. & Felc. 4. καὶ τῶν οὐκ ὄντων ποτέ. Alii & editio Commel. καὶ οὐ τῶν ὄντων ποτέ.

(3) Seguerian. Baſili. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 3. πατέρα; εἰ γὰρ δυνατὸν ποίημα, &c. omiſſis intermediis.

(4) πάντα abeſt a Felc. 4. Mox idem & Felc. 5. γενητοῖς.

(5) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4. Regius autem & Felc. 3. γινώσκειν ὑπερβαίνει πάντας. Editi & alii, γινώσκειν· ὑπερβαίνει γὰρ πάντας. Mox Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. ἡ περὶ τούτου γνῶσις. Editi aliique, ἡ πρὸς αὐτὸ γνῶσις. Ibidem Seguerian. καὶ γὰρ αὐτὸς μὲν, &c. Gobler. & Felc. 1. καὶ γὰρ ὁ θεὸς φησιν· οὐδεὶς, &c. Editi & alii καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μὲν, &c.

(6) Sic Seguerian. Reg. Baſili. Anglican. Felc. 4. & 5. Editi vero & alii, γινώσκων τὸν πατέρα καὶ μόνος βλέπων αὐτόν.

(7) Goblerien. & Felc. 1. περὶ πατρὸς, & paulopoſt κἂν Ἀρείῳ μὴ δοκῇ.

(8) Sic Seguerian. Reg. Baſili. Anglic. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. At ceteri & editi, μόνος ἴδιος ὢν αὐτοῦ; πῶς δ' ἂν ἦν ἴδιος. Ibidem Seguerian. Baſil. Anglican. Goblerian. & ceteri mſſ. omnes Felc. εἰ κτίσμα ἦν. Editi, ἂν κτίσμα ἦν. Reg. εἰ & ἂν omittit. Item ibidem Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4. υἱὸς ἦν ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ. Alii & editi, υἱὸς ἀληθινὸς, ὁ ἐξ αὐτοῦ.

(9) Felc. 2. & editi, ταὐτὸν. Ibid. mſſ. omnes περὶ εὐσεβείας. Editi, περὶ ἀσεβείας. Item ibidem. Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. & 4. οὐκ ὀκνητέον. Editi & alii, οὐκ ὀκνητέον.

(10) Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. & 5. τὸν υἱόν. Ceteri & editi, τὸν θεόν. Mox Seguerian. & Felc. 5. ἀλλ' οὐχ ὡς. Editi & alii, καὶ οὐχ ὡς.

(11) Goblerian. & Felc. 1. καὶ γέννημα. Ibidem Seguerian. Reg. & Felc. 1. γέννημα & γεννημάτων. Ceteri & editio Commel. γέννημα & γεννημάτων. Item ibidem Seguerian. πῶς γὰρ οὐχ ὡς ἕν. In aliis & editis deeſt ἕν. Mox Reg. & editi, πρὶν γεννηθῇ. Alii mſſ. πρὶν γεννηθῆ.

(12) Reg. & Baſili. καὶ ἐκ ἐξ οὐκ ὄντων, mendoſe.

(13) Felc. 4. πρὸς ἑαυτὰ διαφέροντα εὑρεθήσεται, ὥσπερ βλεπόμενα.

(14) Seguerian. Anglic. Goblerian. & Felc. 1. πρὸς τὰ ἄλλα. Editi & alii, πρὸς ἄλλα. Mox Seguerian. σημαίνεσθαί τε τῆς. Gobler. Felc. 1. & 4. σημαίνεσθαι κατά τε τῆς. Editi, σημαίνεσθαί τε παρὰ τῆς. In Felc. 5. τε plane deeſt.

(15) Felc. 5. αὐτὸν μείζονα, οἷον ἔδει. Mox Goblerianus & Felc. 1. καὶ λαμπρότερον ἡλίου.

(16) Reg. ἑαυτῷ. Felc. 4. αὐτοῦ. Mox Seguerianus, Regius, Baſilienſis, Anglican. Felc. 1. & 4. ὁ ἀγαπητός. In aliis & editis ὁ deeſt.

(17) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & 4. μόνος. Alii & editi, μόνον. Ibidem mſſ. κατ' ἀξίαν. Editio Commel. κατ' ἀξίαν. Seguerian. ibid. pro εἰ γὰρ, habet ὁ γὰρ.

Patris propriumque & natura Filium. Nam ſi eum tamquam gloria præcellentem adorarent: ſingulæ res inferiores eas, quæ ſuperiores & præſtantiores ſunt, deberent adorare. Sed non ita ſe res habet. Nec enim res creata aliam creatam adorat; ſed ſervus Dominum, & res creata Deum adorat. Unde Petrus apoſtolus Cornelium ſe adorare volentem his verbis retinet: *Ego etiam homo ſum*. Similiter Angelus Joannem ſe in Apocalypſi volentem adorare hoc modo arcet: *Vide ne feceris: conſervus enim tuus ſum, & fratrum tuorum Prophetarum, & eorum qui ſervant ſermones hujus libri. Deum adora.* Itaque ſolus Deus adorandus eſt, noruntque ipſi Angeli, etiamſi res alias gloria ſuperent, ſe tamen omnes eſſe res creatas, nec in eorum eſſe numero qui adorantur, ſed qui Dominum adorant. Hinc Angelus Manue Samſonis patrem, qui ſibi ſacrificium volebat offerre, his dictis coercuit: *Non mihi ſed Deo offer.* Porro Dominus ab Angelis adoratur: ſcriptum enim eſt, *Et adorent eum omnes Angeli Dei*: ab omnibus item gentibus adoratur, ut ait Eſaias: *Laboravit Ægyptus & negotiatio Æthiopum, & Sabaim viri ſublimes ad te tranſibunt, & tibi ſervi erunt:* deinde, *& te adorabunt teque precabuntur, quia in te eſt Deus, & non eſt Deus præter te.* Præterea diſcipulos ſeipſum adorantes laudat, hiſque verbis eos hac de re confirmat: *Nonne vos vocatis me, Domine & magiſter, & bene dicitis: ſum etenim.* Thomam quoque ipſi dicentem, *Dominus meus & Deus meus*, ita loqui ſinit, nec prohibet, ſed potius comprobat. Ipſe enim eſt, ut alii Prophetæ teſtantur & canit David, *Dominus virtutum*, & [a] *Dominus Sabaoth*, id eſt, *Dominus exercituum*, ac Deus verus & omnipotens, hic licet diſrumpantur Ariani.

Rem creatam adorare non licet, ſed Deum ſolum, ac proinde cum Filius adoretur, vere Deus ipſe eſt.

Apocal. 20. 9. Judic. 13. 16. Pſal. 96. 8. Hebr. 1. 6. Eſai. 45. 14. Joan. 13. 13. Joan. 20. 28. Pſal. 47. 9. Pſal. 23. 10.

24. Atqui ipſe non certe adoratus fuiſſet, nec iſta de eo dicerentur, ſi prorſus e numero eſſet rerum creatarum. Quia vero non eſt creatus, ſed proprius eſt ſubſtantiæ Dei adorandi fetus ac naturalis Filius, idcirco adoratur & Deus creditur, eſtque Dominus exercituum, dominator atque omnipotens, ſicuti ipſe Pater. Siquidem ipſe dixit: *Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt.* Filii enim proprium eſt ea quæ Patris ſunt habere, ac talem eſſe ut in ipſo Pater conſpiciatur, & per eum omnia facta fuerint, in eoque fiat & conſtet omnium ſalus. Nam hoc ab illis inquirere haud ab re erit, quo magis ſit perſpicua illorum hæreſis refutatio: Quare nimirum cum res omnes ſint creatæ, atque ex nihilo exſtiterint, ipſeque Filius

Joan. 16. 15.

τοῦ πατρὸς ἴδιος ὢν κατ᾽ οὐσίαν υἱός. εἰ γὰρ ὡς ὑπερέχων τῇ δόξῃ προσεκυνεῖτο, ἔδει καὶ ἕκαστον τῶν ὑποβεβηκότων τὸν ὑπερέχοντα προσκυνεῖν· ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν οὕτως· (1) κτίσμα γὰρ κτίσματι οὐ προσκυνεῖ, ἀλλὰ δοῦλος δεσπότην, καὶ κτίσμα Θεόν. Πέτρος μὲν οὖν ὁ ἀπόστολος προσκυνῆσαι θέλοντα τὸν Κορνήλιον κωλύει, λέγων (2) „ὅτι „κἀγὼ ἄνθρωπός εἰμι.„ ἄγγελος δὲ θέλοντα προσκυνῆσαι τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ ἀποκαλύψει, κωλύει, λέγων· „ὅρα μή. σύνδουλός σου εἰμὶ, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προ„φητῶν, καὶ τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου· „τῷ Θεῷ προσκύνησον.„ οὐκοῦν Θεοῦ ἐστι μόνου τὸ προσκυνεῖσθαι, καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι, ὅτι (3) κἂν ἄλλων ταῖς δόξαις ὑπερέχωσιν· ἀλλὰ κτίσματα πάντες εἰσὶ, καὶ οὐκ εἰσὶ τῶν προσκυνουμένων, ἀλλὰ τῶν προσκυνούντων τὸν δεσπότην. τὸν γοῦν πατέρα τοῦ Σαμψὼν τὸν Μανωὲ θέλοντα θυσίαν προσενεγκεῖν τῷ ἀγγέλῳ, ἐκώλυσεν ὁ ἄγγελος λέγων· „(4) ὅτι μὴ „ἐμοὶ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ προσένεγκε. ὁ δὲ κύριος καὶ παρὰ „ἀγγέλων προσκυνεῖται· γέγραπται γὰρ, καὶ προσκυ„νησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ· καὶ παρὰ πάν„των (5) δὲ τῶν ἐθνῶν, ὡς ὁ Ἡσαΐας φησίν· ἐκοπίασεν „Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων, καὶ οἱ Σαβαεὶμ ἄν„δρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται, καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι· „εἶτα ἑξῆς· καὶ (6) προσκυνήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξον„ται· ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν σοῦ. τούς „τε μαθητὰς προσκυνοῦντας δέχεται, καὶ πληροφορεῖ „αὐτοὺς, ὅστις ἐστὶ λέγων· οὐχ ὑμεῖς λέγετέ με, ὁ „κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος; (7) καὶ καλῶς λέγετε· εἰ„μὶ γάρ. καὶ τὸν Θωμᾶν δὲ λέγοντα αὐτῷ, ὁ κύριός μου „καὶ ὁ Θεός μου, συγχωρεῖ λέγειν, καὶ μᾶλλον ἀποδέχε„ται, μὴ κωλύων αὐτόν. ἔστι γὰρ αὐτὸς, ὡς οἵ τε (8) ἄλ„λοι προφῆται λέγουσι, καὶ Δαβὶδ ψάλλει, κύριος „τῶν δυνάμεων, κύριος Σαβαὼθ, ὃ ἑρμηνεύεται, κύ„ριος τῶν (9) στρατιῶν,„ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ παντοκράτωρ, κἂν οἱ Ἀρειανοὶ ἐν τούτῳ διαρρηγνύωσιν ἑαυτούς.

24. Οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ αὐτὸς προσεκυνήθη, οὐδὲ ταῦτ᾽ ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, εἰ ὅλως τῶν κτισμάτων ἦν. νῦν δὲ ἐπειδὴ οὐκ ἔστι κτίσμα, ἀλλ᾽ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ προσκυνουμένου Θεοῦ γέννημα, καὶ φύσει υἱός ἐστι· διὰ τοῦτο προσκυνεῖται, καὶ Θεὸς πιστεύεται, καὶ κύριος στρατιῶν καὶ ἐξουσιαστὴς καὶ παντοκράτωρ ἐστὶν, ὡς ὁ πατήρ· αὐτὸς γὰρ (10) εἴρηκε· „ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι·„ υἱοῦ γὰρ ἴδιον, τὰ τοῦ πατρὸς (11) ἔχειν, καὶ τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι τὸν πατέρα· καὶ δι᾽ αὐτοῦ τὰ πάντα πεποιῆσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν τῶν πάντων (12) γίνεσθαί τε, καὶ συνίστασθαι· ἔτι καλὸν αὐτοὺς ἐρέσθαι καὶ τοῦτο, ἵν᾽ ἔτι μᾶλλον ὁ ἔλεγχος τῆς αἱρέσεως αὐτῶν φαίνηται· διατί πάντων ὄντων κτισμάτων, καὶ πάντων ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐχόντων τὴν (13) σύστασιν, αὐτός τε υἱὸς καὶ αὐτοῦ ὄντος

καὶ

(1) Felckman. 5. κτίσμα γὰρ κτίσμα.
(2) Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. λέγων ὅρα μή. σύνδουλός σου εἰμί, omiſſis intermediis.
(3) Sic Seguerian. & Felc. 4. qui tamen ultimus habet, τῶν ἄλλων. Editi & alii, κἂν ἄλλους δόξαις ὑπερέχωσι. Mox Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. κτίσματα πάντες. Felc. 4. κτίσματα πάντα. Alii & editi, κτίσματα πάντα.
(4) Seguerian. Goblerian. Felck. 1. & 4. ὅτι μὴ ἐμοί. In aliis & editis deeſt ὅτι. Seguerian. ibid. Anglican. & Felck. 4. προσένεγκε. Reg. & Felc. 5. προσένεγκαι. Editi & alii, προσένεγκαι. Ibidem Seguerian. ὁ δὲ κύριος καὶ παρ᾽ ἀγγέλων. At καὶ abeſt ab aliis & editis.
(5) Seguerian. Anglican. Goblerian. Felc. 1. & 4. πάντων δέ. In aliis & editis δὲ omittitur. Ibidem Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. καθὼς pro ὡς, ut alii & editi habent, ubi etiam Seguerian. ὁ omittit. Mox Seguerian. Gobler. Felckm. 1. & 4. καὶ αἱ ἐμπορίαι. Anglican. καὶ ἐμπορία. Editi & alii, ut & Scriptura, καὶ ἐμπορία. Ibidem Seguerianus, Goblerian. Felckm. 1. & 4. Σαβαεὶμ, ut Scriptura. Alii vero & editi, Σαβαείμ.
(6) Goblerian. & Felckman. 1. προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ προσεύξονται, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλήν σου. Seguerian. προσκυνοῦσι, καὶ ἐν σοὶ, &c. Idem & Felckm. 4. ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ, &c. ut Scriptura. Editi omittunt, ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι. Editio autem Commel. ſic mendoſe habet, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεὸς πλήν σου.
(7) Sic Seguerian. Felc. 4. & Scriptura, iidemque & Gobler. ac Felc. 1. εἰμὶ γάρ. Editi & alii, καὶ omiſſo, καλῶς λέγετε· καὶ γάρ εἰμι. Ibidem Seguerian. Anglican. Goblerian. Felc. 1. & 4. Θωμᾶν δὲ λέγοντα. At δὲ abeſt ab aliis & editis. Mox Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. ut & Scriptura, καὶ ὁ Θεός μου. Alii & editi, καὶ Θεός μου.
(8) ἄλλοι abeſt a Felc. 5. Mox Seguerian. & Felc. 4. τῶν δυνάμεων καὶ Σαβαώθ.
(9) Felc. 4. στρατιωτῶν. Mox Baſilienſis, κἂν οἱ Ἀρειανοὶ ἐν τούτῳ διαρρηγνύωσιν. Ibidem Seguerian. Goblerian. & Fel. 1. οὐκ ἂν δὲ αὐτός. Editi & alii, οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ αὐτός. MSſ. ibid. οὐδὲ ταῦτ᾽ ἐλέγετο. Editio Commel. ὁ ταῦτ᾽ ἐλέγετο.
(10) Seguerian. & Felckman. 4. εἶπεν. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1. υἱοῦ γὰρ ἴδιον. Editi & alii, υἱοῦ δὲ ἴδιον.
(11) Anglic. ἔχειν, καὶ δι᾽ αὐτοῦ τὰ πάντα, omiſſis intermediis.
(12) Sic Seguerian. Goblerian. Felckman. 1. & 4. Solus tamen Seguerian. habet τε. Alii & editi, omittunt καὶ συνίστασθαι. Ibidem Felc. 2. & editi, πάλιν ἔτι. In aliis deeſt πάλιν.
(13) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. & 4. Editi vero & alii, ὑπόστασιν. Ibidem Seguerian. ὄντος καθ᾽ ἡμᾶς. At ceteri & editi ὄντος omittunt. Item ibid. καὶ ποιήματος deeſt in Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4.
[a] In Hebræo textu habetur יְהוָה צְבָאוֹת ubi Græca verſio, κύριος τῶν δυνάμεων: & Vulgata, *Dominus virtutum*.

καθ' ὑμᾶς κτίσμα καὶ ποίημα, καὶ εἷς τῶν ἐκ οὐκ ὄντων (1) πῶς, δι' αὐτοῦ μόνου τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν; ἢ διατί ὅταν μὲν τὰ πάντα λέγηται, οὐ τὸν υἱόν τις ἐν τοῖς πᾶσι σημαίνεσθαι νοεῖ (2) ἀλλὰ τὰ γενητά; ὅταν δὲ περὶ τοῦ λόγου λέγωσιν αἱ γραφαὶ, οὐκ ἐκ τῶν πάντων πάλιν αὐτὸν ὄντα νοοῦσιν, ἀλλὰ τῷ πατρὶ συντάττουσιν αὐτὸν, ἐν ᾧ τὴν τῶν πάντων πρόνοιαν καὶ σωτηρίαν ἐργάζεται καὶ ποιεῖ ὁ πατήρ· καὶ μάλιστα δυναμένων τῶν πάντων τῷ αὐτῷ προστάγματι, ᾧ κἀκεῖνος ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ γέγονε, γενέσθαι; οὐ γὰρ κάμνει ὁ θεὸς προστάττων· οὐδὲ ἀσθενεῖ πρὸς τὴν (3) τῶν πάντων ἐργασίαν, ἵνα τὸν μὲν υἱὸν μόνος μόνον κτίσῃ, εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων δημιουργίαν ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ χρείαν ἔχῃ τοῦ υἱοῦ. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὑπέρθεσιν ἔχει, ὅπερ (4) ἂν ἐθελήσῃ γενέσθαι· ἀλλὰ μόνον ἠθέλησε, καὶ ὑπέστη τὰ πάντα, καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνθέστηκε. τίνος οὖν ἕνεκα οὐ γέγονε τὰ πάντα ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ τῷ προστάγματι, ᾧ γέγονε καὶ ὁ υἱός; ἢ διατί δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε καί τοι καὶ αὐτοῦ γενητοῦ τυγχάνοντος, λεγέτωσαν. ἀλογία μὲν (5) οὖν πᾶσα παρ' αὐτοῖς· φασὶ δὲ ὅμως περὶ τούτου, „ ὡς ἄρα θέλων ὁ θεὸς τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν, ἐπειδὴ ἑώρα μὴ δυναμένην αὐτὴν μετασχεῖν τῆς (6) τοῦ πατρὸς ἀκράτου, * καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ δημιουργίας, ποιεῖ καὶ κτίζει πρώτως μόνος μόνον ἕνα, καὶ καλεῖ τοῦτον υἱὸν καὶ λόγον, ἵνα τούτου μέσου (7) γενομένου, οὕτως λοιπὸν καὶ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ γενέσθαι δυνηθῇ. „ ταῦτα οὐ μόνον εἰρήκασιν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τετολμήκασιν Εὐσέβιός τε καὶ Ἄρειος, καὶ ὁ θύσας Ἀστέριος.

* Supple χειρός, ut supra habetur pag. 369. n. 8.

25. Πῶς οὖν ἐκ τοῦ τις αὐτῶν ἐκ τούτων πολλὴν καταγνοίη τῆς ἀσεβείας, ἣν μετὰ πολλῆς τῆς ἀφροσύνης ἑαυτοῖς κεράσαντες, οὐκ ἐρυθριῶσιν ὅτι κατεμεθύοντες τῆς ἀληθείας. εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάμνειν τὸν θεὸν πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἐργασίαν, φήσουσι μόνον αὐτὸν πεποιηκέναι τὸν υἱόν· καταβοήσεται μετὰ τούτων πᾶσα ἡ κτίσις, οὐκ ἄξια φθεγγομένων περὶ τοῦ θεοῦ· ἐγκαλέσει δὲ ὁ Ἡσαΐας λέγων· „ θεὸς αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει, οὐδὲ κοπιάσει, οὐδέ ἐστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. „ εἰ δὲ ὡς ἀπαξιῶν ὁ θεὸς τὰ ἄλλα ἐργάσασθαι, τὸν μὲν υἱὸν μόνον εἰργάσατο, τὰ δὲ ἄλλα (8) τῷ υἱῷ ἐνεχείρισεν ὡς βοηθῷ· καὶ τοῦτο μὲν ἀνάξιον θεοῦ· οὐκ ἔστι γὰρ ἐν θεῷ τῦφος· ἐντρέψει δὲ αὐτοὺς ὅμως ὁ κύριος λέγων· „ οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ (9) τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; καὶ πάλιν· μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσησθε· οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς (10) τὰς ἀποθήκας· καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν, δύναται (11) προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα; καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνουσιν· οὐ κοπιῶσιν,

A ſecundum vos ſit creatus & ex earum rerum numero quæ aliquando non fuerunt, omnia tamen per ipſum fecit Deus, & ſine illo factum eſt nihil? Vel quare cum, *omnia*, dicitur, Filium inter omnia ſignificari nemo intelligit; cum vero de Verbo loquuntur Scripturæ, non ipſum e numero omnium eſſe intelligunt, ſed cum Patre collocant, omniumque conſervationi & ſaluti in eo providet ac proſpicit Pater: maxime cum omnia eodem imperio, quo ipſe a ſolo Deo factus eſt, fieri poſſint? Nec enim Deus jubendo defatigatur, vel ad omnia creanda eſt imbecillior, ut ſolus ſolum Filium creet, quo adjutore B & miniſtro indigeat ad res alias producendas. Nam nulla interponitur mora ut ea quæ voluerat fiant; ſed ſatis fuit eum velle, ſtatimque omnia exſtiterunt, nemoque ejus reſtitit voluntati. Quare igitur non a ſolo Deo omnia eodem juſſu facta ſunt, quo Filius factus eſt? Vel ſi factus ipſe eſt, dicant velim quare omnia per ipſum facta ſunt? ſane nihil niſi perabſurdum habent quod reſpondeant. Hæc ſunt nihilominus quæ hac de re effutiunt. „ Cum Deus, „ inquiunt, factam naturam vellet creare, vidit meræ manus Patris ejuſque creationis ſeu actionis C „ participem fieri non poſſe: quam ob cauſam primo „ ſolus ſolum unum creavit, quem Filium & Verbum appellavit, ut illo intermedio facto, ita deinceps omnia per ipſum poſſent fieri. „ Hæc non tantum dixere, ſed etiam ſcribere auſi ſunt Euſebius, & Arius, atque Aſterius qui Idolis immolavit.

Joan. 1. 3.

Arianorum doctrina de Filii & ceterarum rerum creatione.

25. An non igitur ex his ſummæ ſunt merito condemnandi impietatis, quam inſigni cum amentia conjungentes, non erubeſcunt contra veritatem tam impudenter bacchari? Nam ſi ajunt Deum procreaſſe ſolum Filium, quod ipſe impar erat ad res alias efficiendas: adverſus illos tamquam indi- D gna de Deo loquentes reclamabit univerſa rerum creatarum natura, nec non Eſaias qui hæc ſcribit: *Deus æternus, qui terminos terræ conſtruxit, non eſuriet neque laborabit, nec eſt inveſtigatio ſapientiæ ejus*. Quod ſi Deus res alias a ſe fieri indignum ſe arbitratus, ſolum produxit Filium, cetera autem Filio veluti adjutori dimiſit: hoc ipſum profecto valde indignum eſt Deo. Nec enim ulla in Deo eſt ſuperbia. Veruntamen illos quo- E que, ſi ita ſenſerint, ſilere coget Dominus, cujus nimirum hæc ſunt verba: *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & unus ex illis non cadet ſuper terram ſine Patre veſtro, qui in cælis eſt?* Et rurſus: *Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini. Nonne anima plus eſt quam eſca, & corpus plus quam veſtimentum? Reſpicite volatilia cæli, quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & Pater veſter cæleſtis paſcit illa. Nonne vos illis præſtantiores eſtis? Quis vero ex vobis ſolicite cogitans poteſt adjicere ad ſtaturam* F *ſuam cubitum unum? Et de veſtimento quid ſoliciti eſtis? Conſiderate lilia agri quomodo creſcunt: non laborant*

Non Pater Filium ipſe creavit, ut poſtea Filius res alias omnes crearet.

Eſa. 40. 28.

Matt. 10. 29.

Matt. 6. 25.

(1) Sic mſſ. omnes. Editi vero, πῶς.

(2) Sic Seguerianus, Regius, Baſilienſis & Anglican. At Gobler. Felc. 1. 4. & 5. ἀλλὰ τὰ γενητά. Editi τί; ὅταν δὲ, &c.

(3) Sic Seguer. At alii & editi τῶν omittunt. Ibidem Seguer. Regius, Baſilienſis, Gobler. Felc. 1. 4. & 5. μόνος μόνον κτίσῃ. In aliis & editis, deeſt μόνος.

(4) Seguer. ὅπερ ἂν ἐθελήσῃ. Reg. ὅπερ ἂν θελήσῃ. Editi & alii, ὅπερ ἐὰν θελήσῃ.

(5) Sic Seguer. Gobler. & Felckman. 1. In aliis & editis deeſt οὖν. Paulopoſt Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 5. θέλων ὁ θεός. Alii & editi, θέλων ὁ τῶν ὅλων θεός. Ibidem Seguer. Gobler. & Felc. 1. τὴν γενητήν. Felc. 5. τὴν γενητήν. Alii & editio Commel. τὴν γενητήν. Item ibid. Felc. 4. ἐπεὶ δὲ ἑώρα.

(6) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. At alii & editi, τοῦ θεοῦ. Ibid. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἢ τῆς παρ' αὐτοῦ. Ceteri & editi, καὶ παρ' αὐτοῦ. Mox Reg. & Felc. 5. κτίζει πρώτως. Alii & editi, πρῶτος.

(7) Seguer. Reg. Baſilienſ. & Felc. 4. γενομένου. Ceteri & editi, γινομένου. Ibidem mſſ. καὶ τὰ πάντα, præter Felc. 2. in quo ut in editis, deeſt καί.

(8) Felc. 2. & editi, τῷ ἔργῳ. Alii omnes mſſ. τῷ υἱῷ. Ibidem Seguer. ἐνεχείρισεν. Idem & Gobler. Felc. 2. & 4. ὡς βοηθῷ. Editi & alii ὡς omittunt. Felc. 4. ibidem καὶ τοῦτο μέν. Idem & Seguer. ac Gobler. ἀνάξιον θεοῦ. Editi & ceteri, ἀνάξιον θεῷ.

(9) Sic mſſ. Editio autem Commel. ἄνευ πατρός. Ibidem Seguer. Baſil. Anglic. & Felc. 4. ὑμῶν, ut & Scriptura habet. Reg. & Felc. 5. ἡμῶν. Alii & editi, καί. Mox Gobler. & Felc. 1. φάγητε. Ibidem Baſil. Anglic. Reg. & Felc. 4. τί ἐνδύσησθε.

(10) Felc. 5. εἰς ἀποθήκας. Paulopoſt Seguerian. Baſil. Anglic. & Felc. 4. οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον. Alii & editi, οὐχ ὑμεῖς, mendoſe.

(11) Goblerian. & Felckman. 1. προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα, καὶ τὰ ἑξῆς. οὐ γὰρ εἰ ἀνάξιον, &c. omiſſis intermediis.

neque nent. Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt ſicut unum ex iſtis. Si autem fœnum agri quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit: nonne multo magis vos modicæ fidei? Si ergo non indignum Deo videtur res tantulas, ut capitis crinem, paſſerem, agrique fœnum ſua complecti providentia: certe nec ipſas creare indignum ei fuit. Quibus enim Deus providentia ſua conſulit, eorum per proprium Verbum eſt effector. Præterea, qui hæc audent dicere, turpiorem in errorem incidunt. Illi enim res creatas & creationem dividunt, ita ut hanc velint Patris opus eſſe, illas autem Filii eſſe opera: cum neceſſe ſit vel omnia cum Filio a Patre fieri, vel, ſi res omnes factæ, per Filium fiant, non affirmare eum unam e rebus factis eſſe.

Deus res etiam minimas ſua regit providentia,

26. Inſuper hoc etiam pacto redargui poteſt illorum inſcitia. Si ipſum quoque Verbum factæ eſt naturæ: qui fieri poteſt, ut cum ipſa Dei actionem ſuſtinere non queat, ſolum Verbum ex omnibus a non-facta & puriſſima Dei natura fieri potuerit, uti vos aſſeveratis? Nam neceſſe eſt, ſi poſſit Verbum, res omnes ſimiliter poſſe: aut ſi nulla poſſit, nec Verbum item poſſe, utpote quod ſecundum vos una ſit e factis rebus. Rurſus ſi, ideo quod facta natura non poſſit actionis ipſius Dei eſſe particeps, intermedii alicujus opus fuit: ſane cum Verbum factum ſit & creatum; ut poſſit creari, neceſſarius omnino fuerit aliquis item intermedius, quandoquidem ipſum quoque eſt ex numero factarum naturarum, quæ actionis Dei participes eſſe non queunt, ſed intermedio indigent aliquo. Quod ſi intermedius aliquis inter illum intermedium & Deum reperiatur, alio iterum intermedio propter iſtum opus erit, itaque quis progrediendo & mente indagando, maximam confluentium intermediorum turbam offendet, ac proinde nulla res creata poterit exiſtere & conſtitui, cum ſemper intermedio aliquo indigeat, unuſque intermedius ſine alio intermedio non poſſit fieri, ideo quia omnes factæ ſunt naturæ, quæ actionis ſolius Dei, ut vos contenditis, particeps eſſe non poteſt. Quanta igitur illorum eſt dementia, ex qua res jam factas fieri non potuiſſe arbitrari illos neceſſe eſt. An vero necdum factas eſſe opinantur, intermediumque aliquem adhuc quærunt? Nam juxta impiam hanc & ſtultam illorum ſententiam, minime exiſterent etiam ea quæ exiſtunt, cum intermedius non reperiatur.

27. At vero quid objiciant videamus. Ecce, inquiunt, Deus per Moyſem populum deduxit ex Ægypto, per eumdem legem dedit, tametſi homo ipſe erat: ac proinde ſimilia per ſimile poſſunt fieri. Utique maxime decuit hæc eos latenter loqui, ne ſummo afficerentur pudore. Nec enim Moyſes miſſus eſt ad creandum, neque ut ea, quæ non

A „ οὐδὲ νήθουσι· λέγω (1) δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν „ πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο, ὡς ἓν τούτων. εἰ „ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς „ κλίβανον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν· οὐ πολ„ λῷ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι; „ εἰ γὰρ μὴ ἀνάξιον Θεοῦ προνοεῖσθαι, καὶ μέχρι (2) τῶν οὕτω μικρῶν, τριχὸς κεφαλῆς, καὶ στρουθίου, καὶ τοῦ χόρτου τοῦ ἀγροῦ, ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἐργάσασθαι. ὧν γὰρ τὴν πρόνοιαν ποιεῖται, τούτων καὶ ποιητής ἐστι διὰ τοῦ (3) ἰδίου λόγου. ἄλλως τε καὶ μεῖζον ἄτοπον τοῖς λέγουσιν ἀπαντᾷ· διαιροῦσι γὰρ τὰ κτίσματα καὶ τὴν δημιουργίαν· καὶ τὸ μὲν τοῦ πατρὸς ἔργον· τῷ δὲ B υἱῷ διδόασιν ἔργα· δέον (4) ἢ καὶ τὰ πάντα μετὰ τοῦ υἱοῦ παρὰ τοῦ πατρὸς γίνεσθαι, ἢ εἰ διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ πάντα γενητὰ γίνεται, μὴ λέγειν αὐτὸν ἕνα (5) τῶν γενητῶν εἶναι.

26. Ἔπειτα δὲ κἀκεῖνον ἐλέγξειεν ἄν τις αὐτῶν τὴν ἄνοιαν. εἰ καὶ ὁ λόγος τῆς γενητῆς φύσεώς ἐστι· πῶς (6) ταύτης ἀδυνάτου τυγχανούσης χωρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ αὐτουργίαν, μόνος αὐτὸς ἐκ πάντων ἠδυνήθη παρὰ τῆς ἀγενήτου καὶ ἀκραιφνεστάτης οὐσίας τοῦ Θεοῦ (7) γενέσθαι, ὡς ὑμεῖς λέγετε; ἀνάγκη γὰρ ἢ τούτου δυναμένου καὶ πάντων δύνασθαι· ἢ πάντων ἀδυνάτων τυγχανόντων, μὴ δύνασθαι μηδὲ C τὸν λόγον· ἓν γάρ ἐστι τῶν (8) γενητῶν καὶ καθ' ὑμᾶς. πάλιν (9) δὲ, εἰ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν γενητὴν φύσιν μετασχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ αὐτουργίας, μεσίτου χρεία γέγονεν· ἀνάγκη πᾶσα, γενητοῦ καὶ κτίσματος ὄντος τοῦ λόγου, μεσίτου χρείαν εἶναι καὶ ἐπὶ τῆς τούτου δημιουργίας, διὰ τὸ εἶναι ἕνα καὶ αὐτὸν τῆς γενητῆς φύσεως, τῆς μὴ δυναμένης μετασχεῖν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐργασίας, ἀλλὰ μέσου δεομένης· κἂν ἐκείνου δὲ τις εὑρεθῇ μέσος, πάλιν ἑτέρου χρεία μεσίτου δι' D ἐκεῖνον, καὶ οὕτω τις ἐπαναβαίνων καὶ διώκων τῷ λογισμῷ, εὑρήσει πολλὴν ὄχλον (10) ἐπιρρέοντα μεσιτῶν, καὶ οὕτως ἀδύνατον ὑποστῆναι τὴν κτίσιν ἀεὶ τοῦ μεσίτου δεομένην, καὶ τὸν μέσον μὴ δυνάμενον γενέσθαι χωρὶς ἑτέρου μεσίτου, διὰ τὸ (11) πάντας εἶναι τῆς γενητῆς φύσεως, τῆς μὴ δυναμένης μετασχεῖν τῆς παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ ἐργασίας, ὡς ὑμεῖς λέγετε. πόσης οὖν ἀνοίας εἰσὶ πλήρεις, δι' ἣν καὶ τὰ ἤδη γενόμενα ἀδύνατα εἶναι γενέσθαι. ἢ τάχα οὐδὲ γενέσθαι αὐτὰ φαντάζονται, ζητοῦντες τὸν μεσίτην. κατὰ γὰρ τὴν οὕτως ἀσεβῆ καὶ μωρὰν διά- E νοιαν αὐτῶν, οὐδ' ἂν ὑπέστη (12) τὰ ὄντα, μὴ εὑρισκομένου τοῦ μέσου.

27. Ἀλλ' ἐκεῖνο φάσκουσιν· ἰδοὺ δὴ καὶ διὰ Μωϋσέως ἐξήγαγε τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου καὶ δι' αὐτοῦ τὸν νόμον (13) δέδωκε, καίτοι καὶ αὐτοῦ τυγχάνοντος ἀνθρώπου· ὥστε δυνατὸν διὰ τοῦ ὁμοίου τὰ ὅμοια γίνεσθαι· ἔδει δὲ λέγειν αὐτοὺς ἐγκαλυπτομένους ἔκπτυστα, ἵνα μὴ πολλὴν αἰσχύνην ἀναδέξωνται. Μωϋσῆς γὰρ οὐ δημιουργεῖν ἐπέμπετο, οὐδὲ (14) τὰ μὴ ὄντα

(1) δὲ ὑμῖν abeſt a Felc. 5. Ibidem idem & Seguer. ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ, ut & Matth. 6. 29. legitur. Editi & alii, ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ. Ibidem pro αὐτοῦ, ut Seguer. Reg. Baſilienſis, Anglican. Felc. 4. & 5. habent, Felc. 1. habet αὐτοῖς: editio autem Commel. αὐτοῦ, ut Scriptura. Felc. 4. ibidem, περιεβάλλετο.

(2) Sic Seguer. & Reg. Felc. 4. omittit, τῶν οὕτω μικρῶν. Editi & alii, μέχρι τῶν οὕτω μικρῶν, μέχρι τριχὸς, &c. Ibidem Seguer. Reg. & Felc. 4. καὶ τοῦ χόρτου. Ceteri & editi, καὶ χόρτου.

(3) Sic Seguer. Baſil. Reg. Anglic. Felc. 4. & 5. At editi & alii, οἰκείου. Ibidem Seguer. μεῖζον ἄτοπον τοῖς τοιοῦτο. Editi, μεῖζον τὸ τοῖς ἀτόπημα τοῖς τοιοῦτο.

(4) Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἢ καὶ πάντα. Paulopoſt Felc. 5. εἰ poſt ἢ omittit. Ibidem Seguer. & Reg. δι' υἱοῦ. Felc. 4. ibid. γενητά.

(5) Seguer. Gobler. & Felc. τῶν γενητῶν εἶναι. Felc. 4. τῶν γενητῶν εἶναι. Alii & editi, τῶν ποιημάτων εἶναι. Paulopoſt Seguer. & Felc. 4. αὐτῶν τὴν ἄνοιαν. Editi & alii αὐτῶν τὴν ἀνοιαν.

(6) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ταύτης. Ceteri & editi, αὐτῆς. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. μόνος αὐτός. Alii & editi μόνος ἐστι.

(7) Seguer. Gobler. & Felc. 1. γίνεσθαι. Ceteri & editi, γενέσθαι. Mox Goblerian. & Felckman. 1. ἀνάγκη γὰρ ἢ τούτου. Ibidem iidem & Seguer. Anglic. Felckm. 4. & 5. καὶ πάντων δύνασθαι. Alii & editi, καὶ πάντα δύνασθαι. Item ibid. mſſ. omnes, ἢ πάντων. Editi, πλέον, perperam.

(8) Felc. 4. & 5. γενητόν. Ibidem καὶ abeſt a Gobler. Felc. 1. & 4.

(9) Seguerian. πάλιν τε.

(10) Seguer. & Felc. 4. ἐπιρρέοντα.

(11) Seguerian. Goblerian. Felckman. 1. & 4. πάντας εἶναι. Alii & editi πάντα εἶναι. Ibidem Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 5. τῆς γενητῆς τῆς φύσεως. Ceteri & editi, τῆς γενητῆς τῆς φύσεως.

(12) Seguerian. Goblerian. & Felckman. 1. τὰ ὄντα. Editi & alii, τὰ γενητά. Ibidem Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4. τοῦ μέσου. Editi & alii τοῦ μεσίτου. Mox Felc. 4. ἰδοὺ δὴ καί.

(13) Seguer. Gobler. & Felc. 1. δέδωκε. Ceteri & editi, ἔδωκε.

(14) Seguerian. Reg. Goblerian. & Felc. 1. οὐδὲ τὰ μὴ ὄντα. Alii & editi, οὐδὲ μὴ ὄντα. Mox, καὶ πλάττειν, deeſt in Seguer.

ὄντα εἰς τὸ εἶναι καλέσαι, καὶ πλάσαι τοὺς ὁμοίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ διακονῆσαι μόνον ῥήματα πρὸς τὸν λαὸν, καὶ πρὸς (1) τὸν βασιλέα Φαραώ. ἔχει δὲ οὕτω πολλὴν τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸ μὲν διακονεῖν τῶν γενητῶν, ὡς δούλων, ἐστί· τὸ δημιουργεῖν δὲ καὶ κτίζειν μόνου τοῦ Θεοῦ ἐστι, καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας. διὰ τοῦτο γοῦν ἐπὶ μὲν τοῦ δημιουργεῖν, οὐκ ἄν τις ἄλλον εὕροι, (2) ἢ μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον· πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ γέγονε, καὶ χωρὶς τοῦ λόγου ἐγένετο οὐδὲ ἕν. περὶ δὲ τῆς διακονίας οὐχ εἷς, ἀλλ' ἐκ πάντων πολλοί εἰσιν, οὓς ἐὰν θέλῃ πέμπει ὁ κύριος. πολλοὶ μὲν (3) γὰρ ἀρχάγγελοι, πολλοὶ δὲ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι, καὶ κυριότητες, χίλιαί τε χιλιάδες, καὶ μύριαι μυριάδες παρεστήκασι (4) λειτουργοῦντες καὶ ἑτοίμως εἰς τὸ ἀποστέλλεσθαι. καὶ προφῆται μὲν πολλοὶ, καὶ ἀπόστολοι δὲ δώδεκα καὶ δύο, καὶ (5) ὁ Παῦλος. καὶ Μωσῆς δὲ αὐτὸς οὐ μόνος ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν σὺν αὐτῷ, καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλοι ἑβδομήκοντα πνεύματος ἐπληρώθησαν ἁγίου, καὶ Μωσῆν διεδέξατο Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, κἀκεῖνον οἱ κριταὶ, κἀκείνους οὐχ εἷς ἀλλὰ πλεῖστοι βασιλεῖς. εἰ τοίνυν ἦν (6) καὶ κτίσμα καὶ τῶν γενητῶν ὁ υἱὸς, ἔδει καὶ πολλοὺς εἶναι τοιούτους υἱοὺς, ἵνα καὶ πολλοὺς τοιούτους διακόνους ἔχῃ ὁ Θεὸς, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλῆθός ἐστιν. εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα πολλὰ, ὁ δὲ λόγος εἷς ἐστι· τίς οὐ συνορᾷ καὶ ἐκ (7) τούτου, ὅτι ὁ υἱὸς διέστηκε τῶν πάντων, καὶ οὐ πρὸς τὰ κτίσματα τὴν ἐξίσωσιν ἔχει, ἀλλὰ πρὸς τὸν πατέρα τὴν ἰδιότητα; ὅθεν οὐδὲ πολλοὶ λόγοι, ἀλλὰ μόνος εἷς τοῦ ἑνὸς πατρὸς λόγος, καὶ μία (8) τοῦ ἑνὸς Θεοῦ εἰκών ἐστιν. ἀλλ' ἰδοὺ, φασὶ, καὶ ἥλιος μόνος εἷς καὶ ἡ γῆ μία. ἄφρονες εἰπάτωσαν ὅτι καὶ ὕδωρ ἓν, καὶ πῦρ ἓν, ἵνα ἀκούσωσιν ὅτι τῶν (9) γενομένων ἕκαστον, τὴν μὲν οὐσίαν κατὰ τὴν ἰδίαν, ἔστιν ἓν· πρὸς δὲ τὴν ἐγχειριζομένην διακονίαν καὶ λειτουργίαν, οὐκ ἔστιν ἕκαστον ἱκανὸν καὶ μόνον (10) αὔταρκες. εἶπε γὰρ ὁ Θεός· „Γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν τῆς γῆς, καὶ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας, καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός· καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἐνιαυτούς. εἶτά φησι· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας, τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ τοὺς ἀστέρας· καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός.

28. (11) Ἰδοὺ πολλοὶ φωστῆρες, καὶ οὐ μόνος ὁ ἥλιος, οὐδὲ σελήνη μόνη, ἀλλ' ἕκαστον μὲν ἕν ἐστι κατ' οὐσίαν, μία δὲ καὶ κοινὴ πάντων ἐστὶν ἡ λειτουργία· καὶ (12) τὸ ἑκάστου λεῖπον, παρὰ τοῦ ἑτέρου πληροῦται· καὶ τοῦ φωτίζειν ἡ χρεία παρὰ πάντων γίνεται. ἥλιος γοῦν (13) τοῦ καθ' ἡμέραν μόνου διαστήματος φαίνειν ἔχει τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἡ σελήνη τὴν νύκτα· οἱ δὲ ἀστέρες μετὰ τούτων τοὺς καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς ἐκτελοῦσι, καὶ ἕκαστοι εἰς σημεῖα γίνονται (14) πρὸς τὴν ἀπαιτοῦσαν χρείαν. οὕτω καὶ ἡ γῆ οὐκ εἰς πάντα, ἀλλ' εἰς μόνους τοὺς καρποὺς, καὶ βάσιν εἶναι τῶν ἐν αὐτῇ ζώων· τό, τε στερέωμα διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον ὕδατος, καὶ ὕδατος, καὶ ἡ θέσις τῶν φωστήρων ἐν αὐτῷ ἐστιν· (15) οὕτω καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, μετὰ

A ſunt, vocaret ut ſint, neque ut homines ſimiles formaret, ſed tantum ut apud populum & apud regem Pharaonem ſermonum eſſet adminiſter; quæ profecto multum inter ſe differunt. Nam miniſtrare rerum factarum eſt tamquam ſervorum: res vero producere & creare ſolius Dei eſt propriique ejus Verbi & ſapientiæ. Hinc nemo alius in rebus creandis occurrit præter ſolum Dei Verbum: omnia ſiquidem in ſapientia facta ſunt, & ſine Verbo factum eſt nihil. Quod autem ad eos qui miniſtrant ſpectat, non unus certe, ſed ex omnibus plurimi ſunt, quos nimirum Domino placuerit mittere. B Etenim multi Archangeli, multi Throni & Poteſtates ac Dominationes milliaque millium & decies millies dena millia miniſtrant ac præſto ſunt ad miſſionem. Multi quoque ſunt Prophetæ: duodecim ſunt item Apoſtoli, & Paulus. Et vero ipſe Moyſes non ſolus, ſed Aaron cum eo, ac deinde alii ſeptuaginta ſancto Spiritu repleti ſunt: ac Moyſi Jeſus filius Nave ſucceſſit, cui ſucceſſere Judices, Judicibus vero non unus ſed multi Reges. Si igitur creatus & factus eſſet Filius, multos quoque hujuſmodi filios eſſe oporteret, ut multos pariter ejus generis C miniſtros haberet Deus, quemadmodum aliorum magna eſt multitudo. Quod ſi id verum non eſt, ſed res quidem creatæ multæ ſunt, unum autem eſt Verbum; quis non inde perſpicit Filium ab omnibus differre, nec res creatas illi eſſe æquales, ſed eum proprium eſſe Patris? Unde non multa ſunt Verba, ſed ſolum unum unius Patris Verbum, unaque unius Dei imago eſt. Atqui, inquiunt, etiam ſol unus eſt, & terra una. Addant inſani unam aquam unumque ignem eſſe, ut deinde audiant, quamlibet quidem rerum factarum unam eſſe ſecundum propriam naturam, ſed ſingulas non ſolas ſufficere ad of- D ficium & munus commiſſum. Hinc enim dixit Deus: *Fiant luminaria in firmamento cæli ad illuminandam terram & ad ſeparandum diem a nocte, & ſint in ſigna & in tempora & in dies & in annos.* Deinde ſequitur: *Et fecit Deus duo luminaria magna, luminare majus ut præeſſet diei, & luminare minus ut præeſſet nocti, & ſtellas, & poſuit eas in firmamento cæli, ut lucerent ſuper terram, & præeſſent diei ac nocti.*

28. En multa luminaria, nec ſolus ſol vel ſola luna, ſed unumquodque eſt quidem natura unum, unum tamen & commune omnium eſt E officium, atque id, quod uni deeſt, ab alio ſuppletur, cunctiſque ſua eſt illuminandi utilitas & neceſſitas. Sol enim per ſolum diem apparendi habet poteſtatem, luna vero per noctem, ac ſtellæ cum illis tempora & annos efficiunt, ſingulæque in ſigna ad uſus vitæ neceſſarios fiunt. Sic etiam terra non ad omnia apta eſt, ſed ad ſolos fructus proferendos, & ad ſuſtentanda animalia a quibus incolitur. Firmamentum vero aquas ab aquis dividit, in eoque collocata ſunt luminaria. Ita ſimiliter & ignis & aqua cum omni-

Solus Dei ejuſque Verbi eſt res producere & creare.

Pſal. 103. 24.

Joan. 1. 3.

Daniel. 7. 10.

Num. 11. 25.

Geneſ. 1. 14.

(1) Seguerian. πρὸς βασιλέα.
(2) Goblerian. & Felckman. 2. ἢ μὴ μόνον.
(3) Sic Seguerian. Reg. Baſili. Gobler. Felc. 2. & 4. Alii & editi γὰρ omittunt. Ibidem Felc. 4. ἄγγελοι.
(4) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. At alii & editi, λειτουργοὶ & ἕτοιμοι εἰς τὸ ἐξαποστέλλεσθαι.
(5) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 2. & 4. At alii & editi, καὶ Παῦλος. Ibidem Gobler. & Felc. 1. αὐτὸς καὶ Ἀαρών.
(6) Seguerian. & κτίσμα, & mox, ἔδει & πολλούς. In aliis & editis & utrobique deeſt.
(7) Seguerian. ἐκ τούτου.
(8) Seguerian. τοῦ ἑνὸς Θεοῦ. Editi & alii omittunt ἑνός. Seguer. ibid. καὶ ἥλιος μόνος εἷς ἐστι, καὶ γῆ μία. Editi, καὶ ὁ ἥλιος εἷς, ἡ γῆ μία.
(9) Felc. 1. & Goblerian. γενομένων.
(10) Sic Seg. Reg. Baſili. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, αὐτάρκως. Ibid. Seguer. Felc. 4. καὶ εἶπε γὰρ, &c.
(11) Sic Seguerian. Reg. Baſili. Goblerian. Felc. 1. & 5. Ceteri vero & editi, ἰδὲ πάλιν φωστῆρας. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. & 5. μόνος ὁ ἥλιος, οὐδὲ σελήνη μόνη· ἀλλ' ἕκαστον μὲν ἕν ἐστι. Editi & alii, μόνος ἥλιος, οὐδὲ σελήνη ἀλλ' ἕκαστον μὲν ἐστι.
(12) Seguerianus, Goblerianus & Felc. 1. τὸ ἑκάστου λεῖπον. Editi, τὸ ἑκάστῳ λεῖποντα.
(13) Sic mſſ. omnes præter Felc. 2. qui, ut & editi, habet mendoſe, ὁ καθ' ἡμέραν. Paulopoſt Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. οἱ δὲ ἀστέρες. Felc. 4. ὅτε ἄστρα. Editi & alii, οἱ δὲ ἀστέρες.
(14) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At editi & alii, γίνονται, καὶ πρὸς τὴν. Paulopoſt Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. & 5. εἰς μόνους τοὺς καρποὺς, καὶ βάσιν. Alii & editi, εἰς μόνους καρποὺς καὶ βλάστην. Ibidem. Seguer. Reg. Baſili. & Felc. 4. τῶν ἐν αὐτῇ. Felc. 5. τῶν ἐν αὐτοῖς. Editi & alii, τῶν ἐν αὐτῷ.
(15) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 2. 4. & 5. Alii autem & editi, ἐστιν· καὶ οὕτω.

omnibus aliis facti ſunt ad conſtituenda corpora, Uno verbo nihil ſolum eſt, ſed ſingulæ res factæ, veluti totidem membra, mundum tamquam unum corpus perficiunt. Si ergo ſimile de Filio ſuſpicantur, digni ſunt qui ab omnibus lapidentur, quippe qui putent Verbum partem eſſe univerſitatis, partem, inquam, quæ ad commiſſum ſibi munus obeundum ſine aliis non ſit idonea. Quod cum aperte impium ſit, agnoſcant igitur Verbum inter res factas non habere locum, ſed ſolum proprium Patris Verbum eſſe, & rerum factarum opificem. At reponunt creatum quidem eum eſſe & unam e factis rebus, ſed artem creandi tamquam e magiſtro & artifice didiciſſe, atque ita ipſi Deo, quem magiſtrum habuit, miniſtraſſe. Hæc enim Aſterius Sophiſta, utpote Chriſtum doctus negare, auſus eſt ſcribere, minime ad ea quæ inde ſequuntur abſurda attendens. Nam ſi ars creandi poteſt doceri: videant ne ipſum etiam Deum non naturæ ſed arte opificem eſſe dicant, ita ut ea facultate privari poſſit. Deinde, ſi Dei Sapientia facultatem creandi, diſcendo, comparavit: quomodo ſapientia appellari poteſt, quæ doctrina indigeat? Quid vero ipſe erat antequam diſceret? Nec enim ſapientia erat, quæ doctrina opus habuit. Inanis nempe & vacua res aliqua fuit, non autem ſubſtantialis ſapientia, ſed ſapientiæ nomen proficiendo obtinuit, quæ tamdiu futura eſt ſapientia, quamdiu quod didicit conſervatura eſt. Nam quod aliquis non natura ſed ſtudio conſecutus eſt, id aliquando poteſt dediſcere. Hæc autem de Dei Verbo dicere, non profecto Chriſtianorum ſed Gentilium eſt.

29. Etenim ſi facultas creandi doctrina comparari queat, invidiam vel etiam imbecillitatem ſtulte in Deum inducunt: invidiam quidem, quia non multos docuerit creandi artem, ut quemadmodum multi circa illum ſunt Archangeli & Angeli, ita & multi eſſent creatores: imbecillitatem vero, quia non ſolus res potuerit facere, ſed adjutore & adminiſtro opus habuerit: quamquam factam naturam a ſolo Deo fieri poſſe oſtenſum jam eſt, quandoquidem Filius qui, ut putant, eſt factus, e ſolo Deo potuit fieri. Verum nulla re certe opus habet Deus: abſit. Ipſe enim dixit: *Plenus ſum*. Nec item Verbum diſcendo factus eſt creator: ſed cum ſit imago & ſapientia Patris, ea quæ ſunt Patris efficit. Nec etiam Filium creavit, rerum factarum efficiendarum cauſa: namque quamvis exiſtat Filius, Pater nihilominus egit, ut ipſe Dominus his verbis docet: *Pater meus uſque modo operatur, & ego operor*. Quod ſi, ut putatis, idcirco Filius factus eſt, ut ea quæ poſt illum exiſtunt, produceret; & ipſe tamen Pater poſt editum Filium operatur: ſupervacua ſane eſt hujuſmodi Filii procreatio. Præterea cur, quæſo, cum nos creare vellet, intermedium aliquem quæſivit adminiſtrum, quaſi ſcilicet non ſufficeret ejus voluntas ad ea efficienda quæ ipſe voluerit? Clamant quippe Scripturæ: *Omnia quæcumque voluit, fecit*: &, *voluntati enim ejus quis reſiſtit?* Si porro ſola ejus voluntas ſufficit ad res omnes producendas, inutilis ſecundum vos erit intermedii illius adjutoris opera. Illa

Pſal. 2. 11. [margin, beside "abſit. Ipſe enim dixit: Plenus ſum"]

Joan. 5. 17. Filius non factus eſt, ut res alias crearet. [margin]

Pſal. 113.11. Rom. 9. 19. [margin]

A τῶν ἄλλων πάντων γέγονε, εἰς τὴν τῶν σωμάτων σύστασιν· καὶ ὅλως οὐδὲ ἓν μόνον, ἀλλ' ἕκαστον τῶν γενομένων, ὥσπερ ἀλλήλων ὄντα μέλη, ἓν καθάπερ σῶμα, τὸν κόσμον ἀποτελοῦσιν. εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν υἱὸν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι; βαλλέσθωσαν παρὰ πάντων, μέρος νομίζοντες εἶναι τῶν πάντων τὸν λόγον, καὶ μέρος οὐχ' ἱκανὸν ἄνευ τῶν ἄλλων πρὸς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ λειτουργίαν. εἰ δὲ τοῦτο ἐκ φανεροῦ δυσσεβές ἐστιν, ἐπιγνώτωσαν ὅτι μὴ τῶν γενητῶν ἐστιν ὁ λόγος, (1) ἀλλὰ τοῦ μὲν πατρὸς μόνος ἴδιος λόγος, τῶν δὲ γενητῶν δημιουργός. ἀλλ' εἰρήκασι, κτίσμα μέν ἐστι, καὶ τῶν γενητῶν· B ὡς δὲ παρὰ διδασκάλου καὶ τεχνίτου μεμάθηκε τὸ δημιουργεῖν, καὶ οὕτως ὑπηρέτησε τῷ διδάξαντι θεῷ. ταῦτα γὰρ καὶ Ἀστέριος ὁ σοφιστὴς, ὁ μαθὼν ἀρνεῖσθαι τὸν κύριον, γράψαι τετόλμηκεν, οὐ συνορῶν τὴν ἐκ τούτων ἀλογίαν. εἰ γὰρ διδακτόν ἐστι τὸ δημιουργεῖν, σκοπείτωσαν μὴ καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν εἴπωσι μὴ φύσει, ἀλλ' ἐπιστήμῃ δημιουργὸν εἶναι, ὥστε καὶ δυνατὸν μεταπίπτειν ἀπ' αὐτοῦ. ἔπειτα εἰ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ ἐκ διδασκαλίας ἐκτήσατο τὸ δημιουργεῖν, πῶς ἔτι σοφία ἐστὶ, δεομένη μαθημάτων; τί δὲ ἦν καὶ πρὸ τοῦ μαθεῖν; σοφία γὰρ οὐκ ἦν λειπομένη διδασ- C καλίας. κενὸν (2) ἄρα τι πρᾶγμα ἦν, καὶ οὐκ ἔστιν οὐσιώδης σοφία· ἀλλ' ἐκ προκοπῆς ἔχει τὸ ὄνομα τῆς σοφίας, καὶ τότε τοσοῦτον ἔσται σοφία, ἕως ἂν ὃ μεμάθηκε (3) φυλάττῃ. ὃ γὰρ μὴ φύσει τινὶ, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως προσγέγονε, δυνατόν ἐστι καὶ ἀπομαθεῖν ποτέ. τοιαῦτα δὲ λέγειν περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, οὐ Χριστιανῶν, ἀλλὰ Ἑλλήνων ἐστί.

29. Καὶ γὰρ εἰ ἐκ διδασκαλίας τὸ δημιουργεῖν (4) τισὶ προσγίνεται, φθόνον καὶ ἀσθένειαν περὶ τὸν θεὸν εἰσάγουσιν οἱ ἄφρονες· φθόνον μὲν, ὅτι μὴ πολ- D λοὺς (5) δημιουργεῖν ἐδίδαξεν, ἵν' ὥσπερ πολλοὶ ἀρχάγγελοι καὶ ἄγγελοι, οὕτω καὶ πολλοὶ δημιουργοὶ περὶ αὐτὸν ὦσιν· ἀσθένειαν δὲ, ὅτι μὴ μόνος ἠδυνήθη ποιῆσαι, συνεργοῦ δὲ ἢ ὑπουργοῦ χρείαν ἔχει· καὶ ταῦτα δειχθείσης καὶ τῆς γενητῆς φύσεως δυναμένης ὅσης (6) γίνεσθαι παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ, εἴγε κατ' αὐτοὺς ὁ υἱὸς γενητὸς ὢν ἠδυνήθη παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ γενέσθαι. ἀλλ' οὐδενός ἐστιν ἐνδεὴς ὁ θεὸς, μὴ γένοιτο· αὐτὸς γὰρ εἶπε· πλήρης εἰμί. οὐδὲ ἐκ διδασκαλίας γέγονε δημιουργὸς ὁ λόγος· ἀλλ' εἰκὼν καὶ σοφία ὢν τοῦ πατρὸς, τὰ τοῦ πατρὸς ἐργάζεται. οὐδὲ τὸν τῶν γενητῶν ἕνεκεν ἐργασίας τὸν υἱὸν (7) πεποίηκεν· ἰδοὺ γὰρ καὶ τοῦ E υἱοῦ ὄντος, φαίνεται πάλιν ἐργαζόμενος ὁ πατὴρ, ὡς αὐτὸς ὁ κύριός φησιν· „ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργά„ζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι.„ εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς διὰ τοῦτο γέγονεν (8) ὁ υἱὸς, ἵνα τὰ μετ' αὐτὸν ἐργάσηται· φαίνεται δὲ ὁ πατὴρ καὶ μετὰ τὸν υἱὸν ἐργαζόμενος· περιττὴ καθ' ὑμᾶς καὶ οὕτως ἡ τοῦ τοιούτου (9) υἱοῦ ποίησις. ἄλλως τε διὰ τί ὅλως θέλων ἡμᾶς κτίσαι, ζητεῖ τὸν μεσίτην, ὡς οὐκ ἀρκουμένου τοῦ βουλήματος αὐτοῦ συστῆσαι περὶ ὧν (10) ἂν αὐτῷ δοκῇ; καὶ μὴν αἱ γραφαὶ λέγουσι, „πάντα „ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε· καὶ, τῷ γὰρ βουλήματι αὐ„τοῦ τίς ἀνθέστηκεν;„ εἰ δὲ καὶ τὸ βούλημα μόνον ἱκα- F νόν ἐστιν αὐτοῦ, πρὸς τὴν τῶν πάντων δημιουργίας· περιττὴ πάλιν καθ' ὑμᾶς ἡ τοῦ μεσίτου χρεία. καὶ γὰρ

(1) Sic Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & 4. Alii vero & editio Commel. ὁ λόγος, τῶν δὲ γενητῶν δημιουργός. Ibid. Felc. 4. ſtatim ſubdit, ὡς δὲ παρὰ διδασκάλου, omiſſis intermediis.

(2) Anglican. κενὸν ἄρα πρᾶγμα.

(3) Seguer. Anglic. Felc. 5. διαφυλάττῃ.

(4) Sic mſſ. præter Felc. 2. qui, ut & edit. Commel. omittit τισι. Mox Seguerian. φθόνον ἢ καὶ ἀσθένειαν.

(5) Sic Regius & Felc. 4. At alii & editi, δημιουργός. Ibidem Seguerian. Anglic. Goblerian. Felc. 2. & 4. πολλοὶ ἀρχάγγελοι καὶ ἄγγελοι. Alii & editio Commel. πολλοὶ ἄγγελοι.

(6) Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 2. 4. & 5. γίνεσθαι. Cæteri & editi, γενέσθαι. Paulopoſt Seguerian. Goblerian. & Felc. 2. αὐτὸς γὰρ εἶπε. Alii & editi, αὐτὸς εἶπε.

(7) Seguerian. & Felc. 4. ἐποίησεν.

(8) Seguerian. γέγονεν υἱός.

(9) υἱοῦ abeſt ab Anglic. Mox Felc. 4. & Seguerian. θέλων ἡμᾶς κτίσαι. Alii & editi, θέλων κτίσαι.

(10) Seguerian. Reg. Gobler. & Felc. 2. ἂν αὐτῷ. Editi & alii, ἐὰν αὐτῷ. Paulopoſt Seguer. ἐποίησε· ἢ τῷ γὰρ βουλήματι. Gobler. Felc. 1. & 4. ἐποίησε· τῷ γὰρ βουλήματι. Alii & editio Commel. ἐποίησε· καὶ, τῷ βουλήματι. Ibidem Goblerian. & Felc. 2. εἰ δὲ καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ἱκανόν ἐστι μόνον. Ibidem Baſil. ἱκανόν ἐστιν αὐτῷ.

γὰρ (1) καὶ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ τοῦ Μωσέως καὶ A τοῦ ἡλίου καὶ σελήνης ὑμῶν δέδεικται σαθρόν. κρεῖττον δὲ πάλιν ὑμᾶς ἐντρέψαι. εἰ θέλων ὁ Θεὸς τὴν (2) γενητὴν πᾶσαν φύσιν, περὶ δὲ ταύτης βουλευσάμενος, ἐπινοεῖ καὶ κτίζει τὸν ὑιὸν καθ' ὑμᾶς, ἵνα δι' αὐτοῦ ἡμᾶς δημιουργήσῃ· σκοπεῖτε πόσην ἀσέβειαν φθέγγεσθαι τετολμήκατε.

30. Πρῶτον μὲν, ὅτι φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς ὁ ὑιὸς, δι' ἡμᾶς γεγονὼς, καὶ οὐχ' ἡμεῖς (3) δι' αὐτόν· οὐ γὰρ δι' αὐτὸν ἐκτίσθημεν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἡμᾶς πεποίηται· ὥστε χάριν αὐτὸν ἡμῖν μᾶλλον ἔχειν, καὶ μὴ ἡμᾶς αὐτῷ, (4) καθάπερ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. „ οὐ γὰρ ἐκτίσθη, φησὶν ἡ γραφὴ, ἀνὴρ διὰ τὴν „ γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα. ἄρ' οὖν ὥσπερ „ ὁ μὲν ἀνὴρ εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχει, ἡ δὲ „ γυνὴ δόξα ἀνδρός ἐστιν· „ οὕτως ἡμεῖς μὲν τοῦ Θεοῦ εἰκὼν, καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ γεγόναμεν· ὁ δὲ ὑιὸς, ἡμῶν ἐστιν εἰκὼν καὶ εἰς ἡμῶν δόξαν ὑπάρχει. καὶ ἡμεῖς μὲν, εἰς τὸ εἶναι γεγόναμεν· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος, καθ' ὑμᾶς, οὐκ εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν χρείαν, ὡς ὄργανον πεποίηται· ὥστε μὴ ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν ἐκ τῆς ἡμῶν χρείας (5) συνίστασθαι. καὶ πῶς οὐ πᾶσαν ἄνοιαν ὑπερβάλλουσιν οἱ ταῦτα κἂν μόνον ἐνθυμούμενοι; καὶ γὰρ εἰ δι' ἡμᾶς C γέγονεν ὁ λόγος, οὐκ ἔστιν οὐδὲ πρῶτος ἡμῶν παρὰ τῷ Θεῷ. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον ἔχων ἐν ἑαυτῷ (6) περὶ ἡμῶν βουλεύεται· ἀλλ' ἡμᾶς ἔχων ἐν ἑαυτῷ, βουλεύεται, ὡς ἐκεῖνοί φασι, περὶ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου. εἰ δὲ τοῦτό ἐστι, τάχα (7) οὐδὲ ὅλως ἤθελε τὸν ὑιὸν ὁ πατήρ· οὐ γὰρ θέλων αὐτὸν ἔκτισεν· ἀλλ' ἡμᾶς θέλων, δι' ἡμᾶς αὐτὸν ἐδημιούργησε· μεθ' ἡμᾶς γὰρ αὐτὸν ἐπενόησεν· ὥστε κατὰ τοὺς ἀσεβοῦντας περιττὸν εἶναι λοιπὸν τὸν ὑιὸν τὸν γενόμενον ὡς ὄργανον, γενομένων ὧν ἕνεκα καὶ ἐκτίσθη. εἰ δὲ (8) ὡς δυνατὸς ὁ ὑιὸς μόνος παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ γέγονεν, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδύνατοι παρὰ τοῦ λόγου γεγόναμεν· διατί D μὴ καὶ πρῶτον, ὡς δυνατοῦ ὄντος (9) αὐτοῦ, περὶ αὐτοῦ βουλεύεται, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν; ἢ διατί τὸν δυνατὸν οὐ προκρίνει τῶν ἀσθενῶν; ἢ διατί πρῶτον αὐτὸν ποιῶν, οὐχὶ καὶ (10) περὶ τοῦ πρώτου αὐτοῦ βουλεύεται; ἢ διατί περὶ ἡμῶν πρῶτον βουλευόμενος, οὐ πρώτους ἡμᾶς ἐργάζεται, ἱκανοῦ ὄντος τοῦ βουλήματος αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν (11) πάντων σύστασιν; ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν πρῶτον κτίζει, περὶ δὲ ἡμῶν πρώτων βουλεύεται, καὶ πρώτους ἡμᾶς θέλει τοῦ μεσίτου· καὶ ἡμᾶς μὲν θέλων κτίσαι, καὶ περὶ ἡμῶν E βουλόμενος, κτίσματα καλεῖ· ἐκεῖνον δὲ, ὃν δι' ἡμᾶς δημιουργεῖ, ὑιὸν καλεῖ καὶ ἴδιον (12) κληρονόμον. ἔδει δὲ ἡμᾶς, ὧν ἕνεκα καὶ αὐτὸν ποιεῖ, ὑιοὺς μᾶλλον καλεῖσθαι· ἢ δηλονότι αὐτὸν ὑιὸν ὄντα, τοῦτον καὶ προενθυμεῖσθαι καὶ θέλειν, δι' ὃν καὶ πάντας ἡμᾶς ποιεῖ. ταῦτα μὲν οὖν (13) τῶν αἱρετικῶν ἐμετοί τε καὶ ναυτίαι.

A enim Moyſis, ſolis & lunæ exempla quæ adduxiſtis, futilia eſſe probatum eſt. Verumtamen ſic etiam vos poſſumus refellere. Si factam naturam volens Deus creare, deque ipſa facienda deliberans, Filium ſecundum vos excogitat & creat, ut nos per ipſum poſtea producat: quantam proferre audetis impietatem, animadvertite.

30. Primo enim inde ſequitur, ut ipſe Filius noſtri potius cauſa factus fuerit, quam nos propter ipſum. Nec enim nos propter eum creati ſumus, ſed ipſe propter nos factus eſt, ita ut ille nobis potius habeat gratiam, quam nos illi, ut & mulier viro. B *Etenim*, ut ait Scriptura, *non eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter virum*. (1. Cor. 11. 9.) Igitur quemadmodum *vir imago & gloria Dei eſt, mulier autem gloria viri eſt* (Ibid.): ita nos Dei imago & ad ejus gloriam facti ſumus: Filius autem noſtri imago & ad noſtram gloriam factus dicendus erit. Deinde nos quidem facti ſumus ut exiſteremus: at Dei Verbum non ut exiſteret, ſed noſtri gratia, inſtar inſtrumenti, factum eſt; proindeque non nos propter illud, ſed ipſum propter nos exiſtit. An non vero qui hæc vel tantum cogitant, omnium dementiſſimi ſunt habendi? Nam ſi propter nos factum eſt Verbum: nobis certe prius non eſt apud C Deum. Neque enim cum illud in ſe ipſe haberet, de nobis creandis deliberavit Deus; ſed potius cum nos in ſe ipſe haberet, de ſuo Verbo, ut illi dictitant, producendo deliberavit. Quod ſi verum eſt, forte nec omnino Pater Filium voluit. Nam non ipſum volens, creavit, ſed nos volens, ipſum propter nos creavit. Siquidem eum poſt nos excogitavit, adeo ut jam, ex impia illorum ſententia, inutilis ſit Filius, quem inſtar inſtrumenti factum eſſe volunt, quandoquidem ea ſunt effecta, quorum cauſa creatus ipſe eſt. Quod ſi Filius a ſolo Patre factus eſt, quia ſolus potuit ab illo fieri, nos D autem quia non potuerimus, a Verbo facti fuimus: cur non de illo, quippe qui ab ipſo poſſet fieri, ſed de nobis creandis primum deliberavit? Vel cur eum, qui ab ipſo fieri poterat, his, qui non poterant, non antepoſuit? Vel quare cum primum eum fecerit, de illo non primum deliberavit? Aut denique cur cum de nobis primum deliberarit, non tamen primum nos fecit, cum ad res omnes procreandas ſatis ſit eum velle? Equidem primum illum creare dicitur Deus: ſed tamen de nobis primum deliberat, noſque prius E vult quam ipſum intermedium: ac nos quidem creare volens, & de nobis deliberans, res creatas vocat; illum vero, quem noſtri cauſa creat, Filium atque hæredem nominat. Atqui nos potius quorum gratia illum facit, filios oportuit appellari: vel certe illum, qui Filius eſt, prius debuit cogitare & velle, propter quem ſcilicet etiam nos omnes facit. Hæc ſunt quæ evomunt & effutientes nauſeant hæretici.

31. Non

(1) Seguer. Gobler. & Felc. 1. καὶ γὰρ τὸ παράδειγμα τὸ περὶ Μωσέως. Ibid. Seguerian. Reg. Baſil. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 4. ἡλίε καὶ σελήνης ὑμῖν δέδεικται, Editio Commel, ἡλίε καὶ πάνυ παρ' ὑμῶν. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. κρεῖττον δέ. In aliis & editis deeſt δέ.

(2) Reg. & Baſil. τὴν γενητήν. Ibidem Seguer. & Felc. 4. περὶ τε ταύτης. Alii & editi, περὶ δὲ ταύτης.

(3) Sic Seguer. & Reg. Gobler. Felc. 4. & 5. δι' αὐτόν, οὐ γὰρ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐκτίσθημεν. Ceteri & editi, καὶ οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐκτίσθημεν, omiſſis intermediis. Mox Seguerian. Gobler. & Felc. 1. χάριν αὐτὸν ἡμῶν. Alii & editi, χάριν αὐτὸν ἡμῖν. Ibid. Seguerian. Reg. Baſili. Anglic. Felckm. 4. & 5. μὴ ἡμᾶς αὐτῷ. Editi, μὴ ἡμᾶς αὐτῷ.

(4) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. καθάπερ. Editi & alii, ὥσπερ. Mox Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. ἡ γραφή, ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ, &c. Editi & alii, ἡ γραφή, ὁ ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἡ γυνή. Ibidem Seguer. Baſili. Anglican. Goblerian. & Felc. 1. ἄρ' οὖν. Ceteri & editi, ἄρ' ὄν.

(5) Felc. 4. παρίστασθαι. Paulopoſt Seguerian. κἂν μόνον. Alii & editi, καὶ μόνον. Ibidem Anglican. καὶ εἰ δι' ἡμᾶς.

(6) Baſil. & Felc. 1. omittunt περὶ ἡμῶν. Ibid. Seguer. Goblerian. Felc. 1. & 4. ἀλλ' ἡμᾶς βουλεύεται.

(7) Reg. οὐδ' ἤθελε.

(8) Seguerian. εἰ δὲ καὶ ὡς. Mox idem & Reg. Goblerian. & Felc. 1. ἡμεῖς δέ. Alii & editio Commel. ὑμεῖς δέ. Anglic. & Felc. 1. ibid. δυνατοί. Reg. & Felc. 5. δυνατοῦ. Ibid. Seguerian. παρὰ τοῦ λόγου. Alii & editi, διὰ τοῦ λόγου.

(9) Sic Seguerian. Reg. Baſil. Anglic. & Felc. 4. At editi & alii, δυνατοῦ ὄντος περὶ αὐτοῦ.

(10) Felc. 4. ὡς περὶ. Ibidem Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. περὶ πρώτου βουλεύεται. Reg. Baſil. Felc. 4. & 5. περὶ πρώτου αὐτοῦ βουλεύεται. Alii & editi, περὶ τοῦ πρώτου αὐτοῦ βουλεύεται. Mox Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. βουλόμενος. Alii & editi, βουλευόμενος.

(11) Seguerianus, Gobler. Felc. 1. & 4. τῶν πάντων. Alii & editi, τῶν ὄντων.

(12) Seguerian. Anglic. Goblerian. Felckm. 1. & 4. ἴδιον κληρονόμον. Alii & editio Commel. ἴδιον καὶ κληρονόμον. Paulopoſt Seguer. Anglic. Felckman. 1. & Gobler. δηλονότι. Ceteri & editi, δῆλον ὅτι. Ibidem Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. & 4. τοῦτον προενθυμεῖσθαι. Editi & alii, τοῦτον καὶ προενθυμεῖσθαι.

(13) Sic Seguerian. Reg. Baſil. Anglic. Goblerian. Felc. 1. & 4. At τῶν in aliis & editis deeſt. Mox Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4. ναυτίαι. Anglican. ναυσίαι. Editi & alii, ναυτίας. Paulopoſt Felc. 5. ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοῦτο μεγαληγορεῖ. Ibidem Felckm. 4. ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος.

31. Non eſt autem ſilentio prætermittendum quæ ſit veritatis ſententia, ſed ea potius ample declaranda eſt. Igitur Verbum Dei propter nos non eſt factum, ſed potius nos propter ipſum facti ſumus, atque [Coloſſ. 1. 16.] *omnia in ipſo creata ſunt*. Neque vero quia nos ab ipſo Deo fieri non poſſemus ille autem poſſet, idcirco a ſolo Patre eſt factus, ut nos per ipſum, tamquam per organum, crearet; abſit: non ita ſe res habet. Nam etiamſi Deo placuiſſet nullas res factas producere, Verbum nihilominus eſſet apud Patrem, atque in ipſo eſſet Pater. At vero res factæ non poterant ſine Verbo fieri; quæ cauſa eſt cur per ipſum factæ fuerint, & merito quidem. Quia enim Verbum natura eſt proprius ſubſtantiæ Dei Filius, eſtque ex eo & in eo, ut ipſe dixit; liquet ſane res creatas non potuiſſe non per ipſum fieri. Ut enim lux omnia ſplendore illuminat, nihilque ſine ſplendore poteſt illuminari: ita & Pater, veluti per manum, omnia in Verbo effecit, nihilque ſine illo facit. Itaque Deus, ut narrat Moyſes, dixit: [Geneſ. 1.] *Fiat lux*, &, *congregetur aqua*, &, *producat terra*, &, [Pſal. 32. 9.] *faciamus hominem*: atque ut canit beatus David: *ipſe dixit & facta ſunt, ipſe præcepit & creata ſunt*. Dixit, inquam, non ut, quemadmodum apud homines fieri ſolet, tamquam miniſter aliquis audiret, ac ubi loquentis didiciſſet voluntatem, ad opus peragendum properaret. Hoc enim rerum creatarum proprium eſt, quod de Verbo cogitare vel dicere valde dedecet. Siquidem Verbum Dei opifex eſt, & efficiens, i- [Eſai. 9. 6.] pſumque eſt Patris conſilium. Hinc ſane divina Scriptura non dixit ipſum audiviſſe atque reſpondiſſe, quonam modo vel quales vellet eſſe res factas: ſed [Geneſ. 1.] dixit tantum Deus, *Fiat*; deindeque ſubditur, *Et factum eſt ita*. Quod enim Deus fieri voluit, ſtatim Verbo factum & abſolutum eſt. Quando autem aliis vel Angelis præcipit, aut cum Moyſe loquitur, aut promittit Abrahamo: tunc qui audit, reſpondet: atque hic quidem ait, *Unde ſcire poſſum?* [Geneſ. 15. 8.] Ille vero, *Alium elige*: Et rurſus: *Si me interrogave-* [Exod. 4. 13.] [Exod. 3. 13.] *rint, Quod eſt nomen ejus? Quid dicam eis?* Ait quo- [Zachar. 1. 17.] que ad Zachariam Angelus: *Hæc dicit Dominus*. At [Ibid. v. 12.] idem ipſe Dominum ita interrogaverat, *Domine omnipotens, uſquequo non miſereberis Jeruſalem?* Expectatque ut bonos & conſolatorios ſermones audiat. Illi nempe ſinguli intermedium habebant Dei Verbum & Sapientiam, quæ Patris voluntatem declarabat. Cum autem ipſum Verbum agit & creat, nulla ibi eſt interrogatio, nulla reſponſio; in illo enim eſt Pater, & Verbum in Patre: ſed ut opus fiat, voluiſſe ſatis eſt; ita ut hoc verbum, *Dixit*, ſit noſtri gratia divinæ voluntatis indicium, his autem [Geneſ. 1.] verbis, *Et factum eſt ita*, opus per Verbum & ſapien-

31. Οὐ μὴν τό γε τῆς ἀληθείας φρόνημα δεῖ σιωπᾶν, ἀλλὰ μάλιστα τοῦτο καὶ μεγαλοφωνεῖν πρέπει. ὁ τοῦ Θεοῦ γὰρ λόγος οὐ δι' ἡμᾶς γέγονεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡμεῖς δι' αὐτὸν γεγόναμεν, καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· οὐδὲ διὰ τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν, (1) οὗτος ὢν δυνατὸς, ὑπὸ μόνου τοῦ πατρὸς γέγονεν, ἵν' ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὀργάνου δημιουργήσῃ· μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν οὕτως. (2) καὶ γὰρ καὶ εἰ δόξαν ἦν τῷ Θεῷ μὴ ποιῆσαι τὰ γενητὰ, ἀλλ' ἦν οὐδὲν ἧττον ὁ λόγος πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ πατήρ. τὰ μέντοι γενητὰ ἀδύνατον ἦν χωρὶς τοῦ λόγου γενέσθαι· οὕτω γὰρ καὶ γέγονε δι' αὐτοῦ, καὶ εἰκότως. ἐπειδὴ γὰρ λόγος ἐστὶν ἴδιος φύσει τῆς οὐσίας τοῦ (3) Θεοῦ ὁ υἱὸς, ἐξ αὐτοῦ τέ ἐστι, καὶ ἐν αὐτῷ ἐστιν, ὡς εἶπεν αὐτός· οὐκ ἠδύνατο μὴ δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὰ δημιουργήματα. καθάπερ γὰρ τὸ φῶς τῷ ἀπαυγάσματι (4) τὰ πάντα φωτίζει, καὶ ἄνευ τοῦ ἀπαυγάσματος οὐκ ἄν τι φωτισθείη· οὕτω καὶ ὁ πατὴρ, ὡς διὰ χειρὸς, ἐν τῷ λόγῳ εἰργάσατο (5) τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲν ποιεῖ. εἶπε γοῦν ὁ Θεὸς, ὡς καὶ Μωσῆς ἐμνημόνευσε· „ γενηθήτω „ φῶς, καὶ, συναχθήτω τὸ ὕδωρ, καὶ, ἐξαγαγέτω ἡ „ γῆ, καὶ ποιήσωμεν ἄνθρωπον, (6) ὡς καὶ ὁ ἅγιος „ ψάλλει Δαβίδ· αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς „ ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν. „ εἶπε δὲ οὐχ ἵνα ὡς ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπουργός τις ἀκούσῃ, καὶ μαθὼν τὸ βούλημα τοῦ λέγοντος (7) ἀπελθὼν ἐργάσηται. τοῦτο γὰρ τῶν μὲν κτισμάτων ἴδιον, ἐπὶ δὲ τοῦ λόγου (8) τοιοῦτον ἢ λέγειν, ἢ νοεῖν, ἀπρεπές, ἔστι γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, δημιουργὸς, καὶ ποιητικὸς, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς βουλή. διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ εἶπεν ἡ θεία γραφὴ, ὅτι ἤκουσε καὶ ἀπεκρίνατο ἀκούων, πῶς ἢ (9) ποῖα βούλεται τὰ γινόμενα γενέσθαι· ἀλλὰ μόνον εἶπεν ὁ Θεὸς, „ γενηθήτω· καὶ ἐπήγαγε· καὶ ἐγένετο οὕτως. „ τὸ γὰρ δόξαν καὶ βουληθὲν, εὐθὺς (10) ἐγίνετο τῷ λόγῳ καὶ ἀπηρτίζετο. ὅταν μὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἄλλοις ἢ ἀγγέλοις ἐντέλληται, ἢ τῷ Μωσεῖ ὁμιλῇ, ἢ τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγέλληται· τότε ὁ ἀκούων ἀποκρίνεται, καὶ ὁ μὲν λέγει, „ κατὰ τί „ γνώσομαι; ὁ δὲ, προχείρισαι ἄλλον· καὶ πάλιν, ἐὰν „ ἐρωτήσωσί με, τί ὄνομα αὐτῷ, τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς; „ καὶ ὁ ἄγγελος (11) τῷ μὲν Ζαχαρίᾳ ἔλεγε, τάδε „ λέγει κύριος· τὸν δὲ κύριον ἠρώτα, κύριε (12) παντοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσῃς τὴν Ἱερουσαλήμ; „ καὶ ἐκδέχεται ἀκοῦσαι λόγους καλοὺς καὶ παρακλητικούς. ἔχει γὰρ αὐτῶν (13) ἕκαστος τὸν μεσίτην λόγον, καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὴν γνωρίζουσαν τὸ βούλημα τοῦ πατρός. ὅταν δὲ ἐργάζηται αὐτὸς, καὶ κτίζῃ ὁ λόγος, οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις· ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ λόγος ἐν τῷ πατρί· (14) ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ βουληθῆναι, καὶ τὸ ἔργον γίνεται· ἵνα τὸ μὲν βουλήματος ᾖ γνώρισμα δι' ἡμᾶς τὸ, εἶπεν, τὸ δὲ καὶ ἐγένετο οὕτως, τὸ, τὸ ἔργον σημαίνηται τὸ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς

(1) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Alii vero & editio Commel. ἀσθενείας.

(2) Sic Seguerian. At Goblerian. Felckman. 1. & 4. καὶ γὰρ καὶ εἰ δόξαν ἦν. Felc. 5. καὶ γὰρ εἰ δόξαν ἦν. Alii & editi, καὶ γὰρ εἰ δόξαν ἦν.

(3) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. Θεοῦ ὁ υἱός. Editi & alii, Θεοῦ υἱός. Mox Seguer. & Felc. 4. καὶ ἐν αὐτῷ. Ceteri & editi, καὶ ἐν αὐτῷ. Ibidem Gobler. Felc. 1. & Anglic. οὐκ ἠδύνατο δι' αὐτοῦ γενέσθαι.

(4) Seguerian. Felc. 5. τὰ πάντα. Gobler. & Felckm. 1. πάντα. Editi & alii, πάντα. Ibidem Seguer. Reg. & editio Commel. ἄνευ τοῦ ἀπαυγάσματος. Alii, ἄνευ ἀπαυγάσματος. Item ibid. Seguer. & Felc. 4. οὐκ ἄν τι φωτισθείη. Baſili. Anglic. Felc. 5. & Reg. οὐδὲν ἄν τι φωτισθείη. Editi & alii, οὐδὲν ἂν φωτισθείη.

(5) Seguerian. & Felc. 4. τὰ πάντα. In aliis & editis τὰ deeſt. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. εἶπεν οὖν. Alii & editi, εἶπε γοῦν. Ibidem Goblerian. Felc. 1. & 5. ὡς Μωσῆς.

(6) ὡς abeſt a Gobler. & Felc. 1. qui habent, καὶ Δαβὶδ ψάλλει. Ibidem Seguer. & Felc. 4. ὁ μακάριος ψάλλει, &c. Mox ante ἐνετείλατο, deeſt αὐτὸς in Seguer. & Felc. 4.

(7) Felc. 4. ἀπελθὼν ἐργάσηται.

(8) Seguerianus, Goblerian. & Felckman. 1. ἐπὶ τοῦ λόγου τὸ νοεῖν. Reg. ἐπὶ τοῦ λόγου ἢ νοεῖν.

(9) Seguer. ποῖα. Ibidem Anglic. Reg. Felc. 4. & Seguer. γινόμενα. Editi & alii, γενόμενα. Paulopoſt Seguer. γενηθήτω καὶ ἐποίησε, καὶ ἐγένετο οὕτως. Felc. 4. γενηθήτω· καὶ ἐπήγαγε, καὶ ἐποίησε, καὶ ἐγένετο, &c. Editi & alii, γενηθήτω· καὶ ἐπήγαγε· καὶ ἐγένετο, &c.

(10) Anglic. & Felc. 5. ἐγένετο. Ibid. mſſ. addunt τῷ λόγῳ quod deeſt in edit. Commel. Mox Seguer. Gobl. & Felc. 1. ἐντέλληται.

(11) Seguer. ἄγγελος δέ. Editi & alii δὲ omittunt.

(12) Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. παντοκράτωρ, itaque habetur Zachar. 1. 12. Editi vero & alii, παντοκράτορ. Mox Reg. & Anglican. ἐλεήσεις.

(13) Seguer. Reg. Baſil. Anglic. & Felc. 4. ἕκαστος. Editi & alii, ἕκαστα. Ibid. Seguerian. & Felc. 4. τὸν μεσίτην, ut & legendum eſſe in margine Anglicani mſſ. notatur. Ceteri & editi, τὸν μεσιτεύοντα. Mox Seguer. τοῦ Θεοῦ τὴν γνωρίζουσαν. Editi & alii τὴν omittunt.

(14) Seguer. Reg. Felc. 4. & 5. ἀλλ' ἀρκεῖ. Alii & editi, καὶ ἀρκεῖ. Mox Reg. Anglic. & Felc. 5. ᾖ γνώρισμα. Ibidem Seguerian. τὸ εἶπεν τοῖς πατράσι. Gobler. Felc. 1. & 4. τὸ εἶπεν τοῖς πατράσι. Item ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. & 5. σημαίνηται. Alii & editi, σημαίνεται.

καὶ τῆς σοφίας, ἐν ᾗ καὶ ἡ βούλησίς ἐστι τοῦ πατρός. „ Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ, εἶπεν ὁ Θεὸς, ἐν τῷ λόγῳ γνωρίζεται· πάντα γὰρ, φησὶν, ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. „

32. Ἀπὸ (1) δὴ τούτων ἐστὶ φανερὸν, ὡς οὐ πρὸς ἡμᾶς ἔχουσι τὴν μάχην οἱ Ἀρειανοὶ περὶ τῆς αἱρέσεως, ἀλλὰ (2) χρηματίζονται μὲν πρὸς ἡμᾶς, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν θεότητα μάχονται. Εἰ μὲν γὰρ ἡμῶν ἦν ἡ φωνὴ (3) ἡ λέγουσα, „ Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, „ μικρὰ ἦν αὐτοῖς ἡ παρ' ἡμῶν μέμψις. Εἰ δὲ τοῦ πατρός ἐστιν ἡ φωνὴ, καὶ οἱ μὲν μαθηταὶ ἤκουσαν, αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς (4) περὶ ἑαυτοῦ λέγει· „ Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. „ Πῶς οὐ κατὰ τοὺς μυθευομένους γίγαντας, καὶ αὐτοὶ νῦν θεομαχοῦσι, τὴν γλῶτταν ἔχοντες, ὡς εἶπεν (5) ὁ ψάλλων, μάχαιραν ὀξεῖαν εἰς ἀσέβειαν; Οὔτε γὰρ τὴν φωνὴν τοῦ πατρὸς ἐφοβήθησαν, (6) οὔτε τοῦ σωτῆρος ᾐδέσθησαν τὰ ῥήματα· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἁγίοις ἐπείσθησαν, τοῦ μὲν γράφοντος, „ Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως (7) αὐτοῦ· καὶ, Χριστὸς (8) Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία· τοῦ δὲ ψάλλοντος, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς, καὶ, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων, καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρός με· τοῦ δὲ Ἰωάννου, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ τοῦ Λουκᾶ, καθὼς (9) παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου· (10) ὡς καὶ πάλιν Δαβὶδ λέγει· ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς. „ Ταῦτα γὰρ πάντα τὴν μὲν Ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐλέγχει πανταχοῦ, τὴν δὲ τοῦ λόγου ἀϊδιότητα σημαίνει, καὶ ὅτι οὐ ξένος, (11) ἀλλ' ἴδιος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστί. Τίς γὰρ εἶδέ ποτε φῶς χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος; ἢ τίς τολμᾷ λέγειν ἀλλότριον εἶναι τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως; ἢ πῶς οὐ μαίνεται πλέον, ὁ κἂν ἐνθυμούμενος ἄλογον καὶ ἄσοφόν ποτε τὸν Θεόν; (12) Τοιαῦτα γὰρ τὰ παραδείγματα καὶ τοιαύτας τὰς εἰκόνας ἔθηκεν ἡ γραφὴ, ἵν' ἐπειδὴ ἀδύνατός ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις περὶ Θεοῦ καταλαβεῖν, κἂν ἐκ τούτων ὀλιγοστῶς πως καὶ ἀμυδρῶς, ὡς ἐφικτόν ἐστι, διανοεῖσθαι δυνηθῶμεν. Καὶ ὥσπερ περὶ τοῦ εἶναι (13) Θεὸν καὶ πρόνοιαν, αὐτάρκης ἡ κτίσις πρὸς τὴν γνῶσιν· „ ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται· „ καὶ οὐ φωνὰς ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτῶν μανθάνομεν· ἀλλ' ἀκούοντες μὲν τῶν γραφῶν πιστεύομεν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν τάξιν τῶν πάντων θεωροῦντες καὶ τὴν ἁρμονίαν, ἐπιγινώσκομεν αὐτὸν εἶναι πάντων ποιητὴν καὶ δεσπότην καὶ Θεὸν, ὄντα (14) τε τὴν εἰς πάντα πρόνοιάν τε θαυμαστὴν καὶ ἡγεμονίαν καταλαμβάνομεν· τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος ἱκανῶν ὄντων τῶν προειρημένων ῥητῶν, περιττὸν, μᾶλλον δὲ καὶ μανίας πλέον ἐστὶν ἀμφιβάλλειν, καὶ αἱρετικῶς πυνθάνεσθαι, πῶς ἂν δύναται ἀΐδιος εἶναι (15) ὁ υἱός; ἢ πῶς δύναται ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ πατρὸς, καὶ μὴ μέρος εἶναι; τὸ γὰρ

tiam factum ſignificetur, qua quidem in ſapientia eſt etiam Patris voluntas. Itaque iſtud, *Dixit Deus*, in Verbo cognoſcitur: Namque, *omnia*, inquit, *in Sapientia feciſti*: & [Pſal. 103. 24.], *Verbo Domini cæli firmati ſunt* [Pſal. 32. 6.]: &, *Unus Dominus Jeſus Chriſtus per quem omnia, & nos per ipſum* [1. Cor. 8. 6.].

32. Ex quibus perſpicuum certe eſt Arianos hac ſua hæreſi bellum nobis minime inſerre, ſed potius contra nos quidem ſimulate pugnare, revera autem contra ipſam divinitatem. Si enim noſtrum eſſet vox illa, *hic eſt Filius meus* [Mat. 17. 5.], nonnulla illis eſſet de nobis conquerendi cauſa. Sed ſi vox eſt Patris, & a diſcipulis audita, & ab ipſo etiam confirmata Filio qui de ſe ipſe ait, *Ante omnes colles gignit me* [Prov. 8. 25.]: nonne & ipſi, more Gigantum quos celebrant fabulæ, bellare cum Deo dicendi ſunt, qui lingua, ut cum Pſalmiſta loquar, tamquam gladio acuto [Pſal. 56. 5.], pro afferenda impietate utuntur? Siquidem nec Patris vocem nec Salvatoris verba ſunt reveriti: nec Sanctis fidem habent, quorum unus quidem ſic ſcribit, *Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ ejus* [Hebr. 1. 3.]; &, *Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia* [1. Cor. 1. 24.]: alius vero ita pſallit, *Quia apud te eſt fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen* [Pſal. 35. 10.]; &, *omnia in ſapientia feciſti* [Pſal. 103. 24.]. Prophetæ item ajunt, *Et factum eſt Verbum Domini ad me* [Jerem. 2. 1.]. Et Joannes, *In principio erat Verbum* [Joan. 1.]. Et Lucas, *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipſi viderunt, & miniſtri Verbi fuerunt* [Luc. 1. 2.]. David etiam dicit: *Miſit Verbum ſuum & ſanavit eos* [Pſal. 106. 20.]. Hæc enim omnia Arianam ubique profligant hæreſim, Verbique aſſerunt æternitatem, nec ipſum alienum, ſed naturæ Patris proprium eſſe. Quis enim umquam lucem abſque ſplendore vidit? Vel quis characterem ſubſtantiæ audebit alienum ejus eſſe dicere? Aut qui is non maxime inſanit qui vel cogitat Deum aliquando ſine Verbo ſive Ratione & Sapientia fuiſſe? Namque ideo hujuſce modi exempla ac imagines propoſuit Scriptura, ut quoniam res divinas comprehendere hominum non valet natura, ſaltem ex his aliqua ex parte & obſcure, pro noſtris viribus, intelligere poſſemus. Ac quemadmodum ipſa rerum natura ſatis ex ſe eſt ad probandum Deum & providentiam eſſe: *Siquidem ex magnitudine & pulcritudine rerum creatarum, illarum creator convenienter conſpicitur* [Sapient. 13. 5.]: nec verba exigimus ut diſcamus, ſed & Scripturis auditis credimus, & hancce omnium rerum ordinem ac concentum contemplantes, illum intelligimus omnium opificem, Dominum ac Deum eſſe, ejuſque in res omnes providentiam admirabilem & gubernationem agnoſcimus: Ita ſimiliter cum ea, quæ hactenus dicta ſunt, plane ſufficiant ad Filii probandam divinitatem; vanum, imo ſtultiſſimum fuerit hac de re dubitare, atque hæretice interrogare, quomodo Filius potuit eſſe ab æternitate, vel quomodo ex Patris eſt ſubſtantia nec tamen ejus pars, cum id quidem,

quod

(1) Felc. 4. ἀπὰ δὴ τούτων. Reg. ἀπὸ τούτων.
(2) Felc. 4. ἀλλὰ καὶ χρηματίζονται. Ibid. πρὸς deeſt in Reg. Baſili. Anglic. & Felc. 5.
(3) Seguer. omittit, ἡ λέγουσα.
(4) Felc. 4. περὶ αὐτοῦ. Ibid. Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. ut & Scriptura, πάντων βουνῶν. Ceteri & editi πάντων τῶν βουνῶν.
(5) Gobler. & Felc. 1. εἶπεν ὁ ψαλμός.
(6) Felc. 4. ἐφοβήθησαν ἢ ἐφοβήθησαν. Ibid. Felc. 5. mendoſe τοῦ τοῦ πατρὸς ᾐδέσθησαν.
(7) αὐτοῦ abeſt a Seguerian.
(8) Seguer. καὶ χριστὸς δὲ Θεοῦ, &c. Mox Gobler. & Felc. 2. τοῦ δὲ ψαλμῳδοῦ.
(9) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 4. Editi vero & alii, καθὼς καὶ παρέδωκαν.
(10) Gobler. & Felc. 1. ὡς & λόγου omittunt.
(11) Sic Seguer. At Anglic. ἀλλὰ ἴδιος. Ceteri & editi, ἀλλ' ἴδιος. Paulopoſt Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος. Alii & editi, χωρὶς ἀπαυγάσματος.
(12) Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. τοιαῦτα γὰρ τὰ παραδείγματα. Ibid. Seguer. τοιαύτας εἰκόνας. Editi & alii, τοιαῦτα γὰρ παραδείγματα καὶ τοιαύτας τὰς εἰκόνας. Paulopoſt Seguer. Gobler. & Felc. 1. ὀλιγοστῶς. Ceteri & editi, ὀλίγως.
(13) Seguer. τὸν Θεόν. Mox idem & Reg. ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως. Reg. habet, τῶν κτισμάτων. Gobler. Felc. 1. & 5. ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς καὶ κτισμάτων, ἀναλόγως. Felc. 4. ἐκ γὰρ μεγάλης καλλονῆς καὶ μεγέθους καὶ κτισμάτων, ἀναλόγως. Editi vero & alii, ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς καὶ κτίσεως αὐτοῦ, ἀναλόγως. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. γενεσιουργὸς αὐτῶν. Alii & editi omittunt αὐτῶν.
(14) Seguer. Regius, Baſilienſis, Anglicanus, Goblerian. & Felc. 1. ὄντα τε. Editi & alii, ὄντα δέ. Ibid. Seguerianus, Goblerian. & Felckman. 1. πρόνοιάν τε. At in aliis & editis deeſt τε.
(15) Felckman. 4. εἶναι υἱός.

quod ex aliquo eſſe dicitur, ejus pars ſit, id autem, quod dividitur, integrum non ſit?

33. Hæ ſunt enim flagitioſæ hæreticorum argutiæ, quarum futilitatem tametſi ſupra confutavimus; nihilominus accurata dictorum illorum explicatio, rectaque perceptio exemplorum, nefariæ eorum ſententiæ vanam ſpeciem repellet. Quippe videmus ſemper eſſe Verbum, ex illoque eſſe & ejus proprium eſſe naturæ cujus eſt Verbum, nihilque in eo vel prius vel poſterius eſſe. Videmus item ſplendorem ex ſole eſſe, illiuſque eſſe proprium, nec tamen idcirco dividi aut minui naturam ſolis, ſed & eam integram manere, B & ſplendorem integrum & perfectum eſſe, neque ab eo lucis naturam imminui, ſed tamquam verum fetum ex illa eſſe. Similiter intelligimus Filium non extrinſecus ſed ex Patre eſſe genitum, ſimulque tum Patrem integrum permanere, tum ſubſtantiæ figuram ſemper eſſe, ac perfectam abſque ulla varietate cum Patre ſervare ſimilitudinem & imaginem, adeo ut qui hunc viderit, in ipſo quoque naturam & ſubſtantiam, cujus figura eſt, contueatur. Ex efficientia item figuræ, veram ſubſtantiæ divinitatem percipimus, quemadmodum Salvator ipſe his verbis docuit: *Qui manet in me, ipſe faciet opera quæ ego facio:* &, *Ego & Pater unum ſumus:* &, *Ego in Patre, & Pater in me eſt.* C Itaque impia & Chriſto inimica hæreſis primum tentet res factas, quæ in exemplum proponuntur, dividere, ac dicere: Fuit aliquando ſol ſine ſplendore: vel, ſplendor non eſt proprius naturæ lucis, vel ſplendor lucis proprius quidem eſt, ſed diviſione pars ipſe eſt lucis; ac poſtea Verbum illi ſeparent, affirmentque alienum eſſe a mente, aut aliquando non fuiſſe, vel ſubſtantiæ divinæ mentis proprium non eſſe, aut denique ejus partem diviſione eſſe. Figuram quoque, lucem, & virtutem eodem modo ſeparent ac D Verbum & ſplendorem, atque tunc quod ipſis collibitum fuerit opinentur. At ſi talia nullo modo audere queunt, an non vehementer inſanire ſunt exiſtimandi, qui ſe in res illas inſerant quæ ipſorum natura & creatis rebus adeo ſunt ſuperiores, quique ea aggrediantur quæ omnino fieri non poſſunt?

Filius cum ſplendore lucis comparatur.

Heb. 1, 3.

Joan. 14.12.

Joan. 10.30.

Joan. 14.10.

34. Namque ſi in factis his & corporeis rebus quidam reperiuntur fetus, qui naturarum, unde ſunt exorti, partes non ſint, nec patibili producti ſint modo, neque parentum minuerint naturam: nonne rurſus dementes ſunt, qui in vero & incorporeo Deo partes ac patiendi modos quærant & ſuſpicentur, eique, E qui immutabilis eſt nec aliquid pati poteſt, attribuant diviſiones, ut ſcilicet ſimplicium aures hac ratione conturbent atque a veritate avertant? Quis enim audiendo nomen Filii, non ſtatim intelligat quod Patris naturæ proprium eſt? Quis vero, cum primis Chriſtianæ religionis elementis informaretur, Deo Filium eſſe audiens, omniaque cum proprio Verbo

A ἐκ τινὸς (1) εἶναι λεγόμενον, μέρος ἐστὶν αὐτοῦ· τὸ δὲ μεριζόμενον, οὐκ ἔστιν ὁλόκληρον;

33. Ταῦτα γὰρ τῶν ἑτεροδόξων ἐστὶ τὰ σοφὰ πανουργήματα. (2) καὶ εἰ καὶ φθάσαντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διηλέγξαμεν τὴν ἐν αὐτοῖς αὐτῶν κενολογίαν· ὅμως καὶ αὐτῶν τῶν ῥητῶν ἡ ἀκρίβεια, (3) καὶ τῶν παραδειγμάτων ἡ διάνοια διελέγχει τὴν σκιαγραφίαν τοῦ μυσαροῦ δόγματος αὐτῶν. ὁρῶμεν γὰρ τὸν λόγον ἀεὶ ὄντα, καὶ ἐξ αὐτοῦ ὄντα, καὶ τῆς οὐσίας ἴδιον, (4) οὗ καὶ ἔστιν ὁ λόγος, καὶ μὴ ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον. ὁρῶμεν καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ ἡλίου ἴδιόν τι αὐτοῦ (5) ὄν, καὶ μὴ διῃρημένην μηδὲ B μειουμένην τὴν οὐσίαν τοῦ ἡλίου· ἀλλ' αὐτήν τε ὁλόκληρον οὖσαν, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τέλειον καὶ ὁλόκληρον, καὶ μὴ μειοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ φωτός, ἀλλ' ὡς γέννημα ἀληθινὸν (6) ἐξ αὐτοῦ. συνορῶμεν καὶ τὸν υἱὸν οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς γεννώμενον, καὶ ὁλόκληρον μένοντα τὸν πατέρα, τὸν δὲ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως ἀεὶ ὄντα, ἐμφερῆ τε καὶ εἰκόνα ἀπαράλλακτον σώζοντα πρὸς τὸν πατέρα, ὡς τὸν (7) ἰδόντα αὐτόν, ὁρᾷν ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἧς καὶ χαρακτήρ ἐστιν. ἔκ τε τῆς ἐνεργείας τοῦ χαρακτῆρος, διανοούμεθα τὴν τῆς ὑποστάσεως ἀληθῶς θεότητα· οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ C διδάσκων ἔλεγεν· „ὁ μένων ἐν ἐμοί, αὐτὸς „ποιεῖ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ· καί, ἐγὼ καὶ ὁ πα„τὴρ ἕν ἐσμεν· (8) καί, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. οὐκοῦν ἡ χριστομάχος αἵρεσις παραστάτω πρῶτον τὸ ἐν (9) τοῖς γενητοῖς παραδείγματι διελεῖν καὶ εἰπεῖν· ἦν ποτε ὁ ἥλιος χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος· ἤ, ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστι τῆς τοῦ φωτὸς οὐσίας ἴδιον· ἤ, ἴδιον μέν ἐστι, κατὰ διαίρεσιν δὲ μέρος ἐστὶ τοῦτο τοῦ φωτός· καὶ πάλιν διελέτω τὸν λόγον, καὶ εἰπάτω τοῦτον ἀλλότριον εἶναι τοῦ νοῦ· ἤ, ὅτι ποτὲ οὐκ ἦν, ἤ, οὐκ ἔστιν ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἢ ὅτι μέρος κατὰ διαί- D ρεσίν ἐστιν οὕτως ἐκείνου. (10) περὶ δὲ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς δυνάμεως, ὅπως διελέτωσαν ἐπὶ τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος· καὶ τότε περὶ ὧν (11) ἐὰν θελήσῃ φανταζέσθω. εἰ δὲ ἀδύνατα αὐτοῖς ἐκεῖνα τολμᾶν, πῶς οὐ μαίνονται (12) μεγάλως, εἰς τὰ ὑπερέκεινα τῶν γενητῶν καὶ τῆς ἑαυτῶν φύσεως μάτην ἐπεκτείνοντες ἑαυτοὺς καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες;

34. Εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τούτων τῶν γενητῶν καὶ σωματικῶν εὑρίσκεται τὰ (13) γεννήματα μὴ μέρη ὄντα τῶν οὐσιῶν ἐξ ὧν εἰσι, μηδὲ παθητικῶς ὑφιστάμενα, μηδὲ μειοῦντα τὰς οὐσίας τῶν γονέων· πῶς πάλιν οὐ μαίνονται (14) ἐπὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ E ἀληθινοῦ θεοῦ, ζητοῦντες καὶ ὑπονοοῦντες μέρη καὶ πάθη, διαιρέσεις δὲ προσάπτοντες τῷ ἀπαθεῖ καὶ ἀναλλοιώτῳ θεῷ, ἵνα τὰς ἀκοὰς τῶν ἁπλῶν ταράξωσι τῶν (15) ἀκεραιοτέρων, καὶ διαστρέψωσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας; τίς γὰρ ἀκούων υἱόν, οὐκ ἐνθυμεῖται τὸ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας; (16) τίς δὲ ἀκούσας, ὅτε κατηχεῖτο κατὰ τὴν ἀρχήν, ὅτι ὁ θεὸς υἱὸν ἔχει, καὶ τῷ ἰδίῳ λόγῳ τὰ πάντα πεποίη-

(1) Seguer. ἐκ τινὸς εἶναι. In aliis & editis deeſt εἶναι. Mox Seguer. Gobler. Felc. 3. & 4. οὐκ ἔστιν ὁλόκληρον. Reg. οὐκέτι ἐστὶν αὐτοῦ. Editi & alii, οὐκέτι ἐστὶν ὁλόκληρον.
(2) Sic Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 2. At Felc. 4. & 5. καὶ οἱ φθάσαντες. Editi & alii, καὶ φθάσαντες.
(3) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 2. Ceteri vero & editi, καὶ πάντων τῶν.
(4) Sic Reg. Baſili. Gobler. Felc. 2. 4. & 5. at Seguer. οὗ καὶ ἐστι λόγος. Editio Commel. ὃ ἐστιν ὁ λόγος.
(5) Seguer. ὄντα. Mox idem addit, μηδὲ μειουμένην. Reg. vero, καὶ μειουμένην, quæ deſunt in aliis & editis.
(6) Sic Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 3. & 4. At alii & editi, καὶ ἐξ αὐτοῦ. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 3. 4. & 5. συνορῶμεν. Editi & alii, ἐξ αὐτοῦ συνεὶς ὁρῶμεν. Paulopoſt Seguer. Gobler. & Felc. 3. μένοντα τὸν πατέρα. Ceteri & editi, μὴ ὄντα τὸν πατέρα. Ibidem Seguer. τόν τε χαρακτῆρα.
(7) Seguerian. ὁρῶντα.
(8) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 4. Ceteri autem & editi, πάγια.
(9) Seguer. Reg. & Felc. 4. ἐν γενητοῖς. Mox Seguer. Gobler. Reg. Felc. 1. & 4. ἦν ποτε ὁ ἥλιος. Alii & editio Commel. οὐ ποτε ὁ ἥλιος.
(10) Felc. 4. περί τε. Ibidem Seguer. χαρακτῆρος καὶ τοῦ φωτός, ut & Nunnius legit. Alii & editi καὶ omittunt.
(11) Seguer. ἂν θελήσῃ. Editi & alii, ἐὰν θελήσῃ.
(12) Sic Seguer. & Felc. 4. ut & videtur legiſſe Nannius, qui vertit, *magnifice*. Editi & alii, πολλάκις. Paulopoſt Seguer. Reg. Baſili. & Felc. 4. ἐπεκτείνοντες. Ceteri & editi, ἀποκτείνοντες.
(13) Anglic. γεννήματα. Paulopoſt mſſ. omnes ὑφιστάμενα. Editio Commel. ὑφιστάμενα, mendoſe.
(14) Gobler. & Felc. 2. περὶ τοῦ. Mox iidem & Seguer. ac Felc. 4. πάθη, διαιρέσεις δὲ προσάπτοντες. Alii & editi, πάθη καὶ διαιρέσεις προσάπτοντες.
(15) Sic Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 3. & 4. Ceteri & editi, ἁπλουστέρων. Ibidem Seguer. καὶ διαστρέψωσιν.
(16) Sic Seguer. Reg. & Anglic. In aliis & editis deeſt δέ. Ibidem Felc. 4. παρὰ τὴν ἀρχήν. Idem paulopoſt, λόγῳ πάντα πεποίηκε.

-ποίηκεν, οὐχ οὕτως ἐδέξατο κατὰ τὴν διάνοιαν ὡς νῦν ἡμεῖς φρονοῦμεν; τίς ὅτε γέγονεν ἡ μιαρὰ τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις, οὐκ εὐθὺς, ἀκούσας ἃ λέγουσιν, ἐξενίσθη, ὡς ἀλλότρια λεγόντων αὐτῶν, καὶ (1) παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς σπαρέντα λόγον ἐπισπειράντων; τὸ μὲν γὰρ σπειρόμενόν ἐστιν ἐξ ἀρχῆς ἑκάστῃ ψυχῇ, (2) ὅτι ὁ Θεὸς υἱὸν ἔχει τὸν λόγον, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν ἔχει, καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα· φύεται δὲ εὐθὺς ἐκ τῶν μαθόντων τὸ ἀεὶ, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς, τὸ ὅμοιον, (3) τὸ ἀΐδιον τοῦ γεννήματος τῆς οὐσίας· καὶ οὐδεμία περὶ κτίσματος ἢ ποιήματος ἐν αὐτοῖς ἔννοια. ὅτε δὲ ἐχθρὸς ἄνθρωπος κοιμωμένων τῶν ἀνθρώπων ἐπέσπειρε τὸ, κτίσμα, (4) καὶ τὸ, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τὸ, πῶς οὖν δύναται· τότε λοιπὸν ὡς ζιζάνιον γέγονεν ἡ κακοῦργος αἵρεσις τῶν χριστομάχων· καὶ εὐθὺς ὡς ἐρημωθέντες πάσης ὀρθῆς φρονήσεως, δίκην λῃστῶν περιεργάζονται καὶ λέγειν τολμῶσι· πῶς (5) οὖν δύναται ὁ υἱὸς ἀϊδίως συνυπάρχειν τῷ πατρί; καὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι μετὰ χρόνον ἐξ ἀνθρώπων υἱοὶ γίνονται· καὶ ὁ μὲν πατὴρ, τριάκοντα ἐτῶν ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς, ἀρχὴν ἔχει τότε γεννηθείς· καὶ ὅλως (6) πᾶς υἱὸς ἀνθρώπου οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. πάλιν τε ψιθυρίζουσι· πῶς δύναται ὁ υἱὸς λόγος εἶναι, ἢ ὁ λόγος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ; ὁ γὰρ ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλλαβῶν συγκείμενος, μόνον ἐσήμανε τὸ βούλημα τοῦ λαλήσαντος, καὶ εὐθὺς πέπαυται καὶ ἠφάνισται.

35. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὥσπερ (7) ἐπιλαθόμενοι τῶν προλεχθέντων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, τοιούτοις πάλιν ἑαυτοὺς δεσμοῖς ἀσεβείας περιπείροντες διαλογίζονται τοιαῦτα. ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος ἐλέγχει τούτους (8) οὕτως· εἰ μὲν περὶ ἀνθρώπου τινὸς διαλογίζονται, ἀνθρωπίνως καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ (9) τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ λογιζέσθωσαν· εἰ δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ κτίσαντος τοὺς ἀνθρώπους, μηκέτι ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ ἄλλως ὑπὲρ (10) τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν διανοείσθωσαν. ὁποῖος γὰρ ἂν ᾖ ὁ γεννῶν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ γέννημα εἶναι· καὶ ὁποῖος ἂν ᾖ ὁ τοῦ λόγου πατὴρ, τοιοῦτος ἂν εἴη καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ. ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος (11) ἐν χρόνῳ γεννώμενος ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεννᾷ τὸ τέκνον· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγονε, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ παύεται, καὶ οὐ μένει. ὁ δὲ Θεὸς, οὐχ ὡς ἄνθρωπός ἐστι· τοῦτο γὰρ εἶπεν ἡ γραφή· ἀλλ' ὤν ἐστι (12) καὶ ἀεὶ ἐστι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ὢν ἐστι καὶ ἀΐδιος ἐστὶ μετὰ τοῦ πατρὸς, ὡς ἀπαύγασμα φωτός. καὶ ὁ μὲν τῶν ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλλαβῶν ἐστι συγκείμενος, καὶ οὔτε ζῇ, οὔτε (13) τι ἐνεργεῖ, ἀλλὰ μόνον ἐστὶ σημαντικὸς τῆς τοῦ λαλοῦντος διανοίας, καὶ μόνον ἐξῆλθε καὶ παρῆλθε μηκέτι φαινόμενος, ἐπειδὴ οὐδὲ ἦν ὅλως, πρὶν λαληθῇ· διὸ οὔτε ζῇ, οὔτε τι ἐνεργεῖ, οὔτε ὅλως ἄνθρωπός ἐστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων λόγος· πάσχει δὲ τοῦτο, καθὰ προεῖπον, (14) ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦτον γεννῶν ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔχει τὴν φύσιν. ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος, οὐχ, ὡς ἄν τις εἴποι, προφορικὸς

A ſeciſſe; id non eo ſenſu perceperit quo nos nunc intelligimus? Quis cum impura Arianorum hæreſis nata eſt, non continuo audita illorum ſententia obſtupuit, utpote aliena loquentium, aliamque ſuperſeminantium doctrinam ab ea quæ eb initin ſeminata eſt? Doctrina ſiquidem quæ primum in qualibet anime eſt ſeminata, hujuſmodi eſt, Deo Filium eſſe qui ejus ſit Verbum, ſapientia & virtus, hæcque ejus eſſe imaginem & ſplendorem: ex quibus ultro ſequitur Filium ſemper eſſe, ex Patre eſſe, ſimilem illius eſſe, æternumque naturæ eſſe fetum, nihil denique hic factum aut creatum debere cogitari. At ubi inimicus homo *Matt. 13. 24.*
B dormientibus hominibus haſce de Filin npiniones ſuperſeminavit, nempe eum creatum eſſe, eliquando fuiſſe cum non eſſet, & quomodo igitur id fieri poteſt? tunc veluti zizanium ſacta eſt perverſa Christi inimicorum hæreſis, qui illico, tamquam omni recto ſenſu deſtituti, furum inſtar, circumire cœperunt, eoque devenerunt temeritatis ut hæc dicerent, „ Qui fieri poteſt ut Filius ſemper cum Patre fuerit? Namque apud homines poſt aliquod dumtaxat tempus ex hominibus filii naſcuntur, ita ut verbi gratia pater triginta ſit annorum, cum genitus filius ortum accipit: omninoque quivis hominis filius non prius extitit quam genitus eſt. Rurſus vero ita murmurant: Qui fieri poteſt ut Verbum ſit Filius & imagn Dei? Nam hominum verbum ex ſyllabis compoſitum, loquentis voluntatem ſnlummodo indicat, poſteaque deſinit & evaneſcit. „
C *Quædam Arianorum rationes referuntur ac refelluntur.*

35. Sic illi, quaſi jam argumentorum, quæ edverſus ſe ſupra ellata ſunt, obliti, iterum ſeſe his impietatis conſtringunt vinculis. Verum ita eos ipſa confutat veritas. Si de aliquo homine ſermo illis eſt, humana etiam de ejus verbo & filio cogitent: ſed ſi de Deo hominum creatore diſputant, nihil humani,
D ſed potius nihil niſi ſupra hominum naturam concipiant. Nam qualis eſt genitor, talem & genitum eſſe neceſſe eſt; & qualis eſt Verbi Pater, tale quoque ejus debet eſſe Verbum. Itaque homo quidem qui in tempore gignitur, ipſe quoque in tempore gignit filium; & quia ex nihilo eſt factus, idcirco ejus verbum deſinit, nec permanet. Deus autem non ut homo eſt, quemadmodum teſtatur Scriptura: ſed is eſt qui eſt; ac proinde vere pariter eſt ejus Verbum, ſemperque eſt
E cum Patre, tamquam lucis ſplendor. Præterea verbum hominum ex ſyllabis eſt compoſitum, nec vivit, nec quid efficit, ſed loquentis tantum mentem ſignificat, ſtatimque ut exiit evaneſcit, quippe cum nullum eſſet omnino, antequam proferretur: hinc nec vivit nec quid efficit, nec denique homo eſt hominum verbum. Cujus utique rei ea eſt ratin quam diximus, quia ſcilicet hominis, qui illud gignit, natura eſt ex nihilo. At Dei Verbum, non eſt aliquid quod proſeratur, ut forte dixerit ali-

Verbi Dei & verbi hominum differentia.

Judith. c. 15.
Exod. 3. 14.

(1) Sic Seguerian. Reg. Baſili. Anglic. Felc. 4. & 5. At alii & editi, καὶ αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς.
(2) Baſili. ψυχῇ σπειρόμενα λόγον, ὅτι. Alii mſſ. ψυχῇ, ὅτι. Editi, ψυχῇ καὶ ἀΐδιον, ὅτι. Paulopoſt Gobler. & Felc. 1. τὴν σοφίαν, καὶ τὴν δύναμιν.
(3) Sic Seguerian. At Gobler. Felc. 1. & 4. τὸ ὅμοιον καὶ ἀΐδιον τοῦ γεννήματος τῆς οὐσίας. Felc. 5. τὸ ὅμοιον καὶ ἀΐδιον τῆς οὐσίας τοῦ γεννήματος. Reg. τὸ ὅμοιον καὶ ἀΐδιον τῆς οὐσίας τοῦ γεννήσαντος. Felc. 2. τὸ ὅμοιον καὶ ἀΐδιον τῆς οὐσίας γεννήσαντος, ideſt *ſimilem eum & proprium eſſe naturæ genitoris*. Editi & alii, τὸ ὅμοιον τῆς οὐσίας τοῦ γεννήσαντος, *ſimilem eum eſſe naturæ genitoris*. Nannius ἀΐδιον quoque legerat. Mox pro ἔννοια, Baſili. ἐπίνοια.
(4) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. καὶ τὸ ἦν ποτε, iidemque & Reg. ac Felc. 5. πῶς οὖν δύναται. Ceteri & editi omittunt τὸ & οὖν.
(5) οὖν abeſt a Baſili. Ibidem Felc. 4. δύναται υἱός. Idem ibid. & Seguerian. Goblerian. Felc. 1. ὑπάρχειν τῷ Θεῷ; καὶ γὰρ ἄνθρωποι.
(6) Felckman. 4. καὶ ὅλως πῶς. Mox Goblerian. & & Felc. 1. πάλιν γε.

(7) Seguerian. ἐπιλανθανόμενοι. Felc. 4. λανθανόμενοι. Paulopoſt Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. περιπείραντες. Baſili. & Anglican. περιπείραντες. Ceteri & editi, περιπείροντες.
(8) Sic Seguerian. Gobler. Fel. 1. & 4. At alii & editi, οὕτως.
(9) Gobler. & Felc. 1. καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ. Iidem, Reg. ac Seguer. υἱοῦ αὐτοῦ. At αὐτοῦ ab aliis & editis abeſt. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. περὶ Θεοῦ. Alii & editi, περὶ τοῦ Θεοῦ.
(10) Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4. τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Mox iidem, præter Felc. 4. γὰρ ἂν, ubi Anglic. & Felc. 4. ἦν. Paulopoſt Seguer. & Felc. 4. ὁποῖος ἂν ᾖ. Alii & editi, ὁποῖος ἂν ᾖ.
(11) Seguerianus, Reg. Anglican. Felc. 4. & 5. ἐν χρόνῳ γεννώμενος, quæ in aliis & editis deſunt.
(12) Sic Seguerian. Reg. Anglic. Goblerian. Felc. 1. & 5. Alii vero & editi, ἀλλ' ὢν ἐστι καὶ ἀΐδιος, omiſſis interjectis.
(13) Felc. 4. ὅτι ἐνεργεῖ, ἀλλὰ μόνος. Paulopoſt Seguerian. ἐπεὶ μηδὲ ἦν. Goblerian. Felc. 1. & 4. ἐπειδὴ μηδὲ ἦν. Ceteri & editi, ἐπειδὴ οὐδὲ ἦν. Mox Seguerian. οὔτε ἐνεργεῖ.
(14) Seguerian. & Reg. ἐπειδή.

aliquis, nec vocis ſonus eſt, nec quod Deus præceperit, hoc Filius eſt: ſed ut lucis ſplendor, ſic ille perfectus eſt ex perfecto fetus. Hinc item Deus eſt ipſa imago Dei. Nam *Deus*, inquit, *erat Verbum*. Inſuper, verba hominum nihil ad efficiendum valent, unde homo non verbis ſed manibus agit, quia hæ quidem exiſtunt, at verbum illorum nihil eſt conſiſtens. Verbum autem Dei, ut ait Apoſtolus, *vivens & efficax eſt Dei Verbum & penetrabilius omni gladio ancipiti, & pertingens uſque ad diviſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, & judex eſt meditationum & cogitationum cordis, nec ulla res creata illi occulta eſt, ſed omnia nuda & aperta ſunt oculis ejus, ad quod nobis eſt ſermo*. Opifex igitur eſt, & ſine ipſo factum eſt nihil, nec aliquid abſque illo poteſt fieri.

Joan. 1. — *Hebr. 4. 12.*

36. Nec vero quærenda eſt tatio cur Dei Verbum non tale ſit quale noſtrum: quandoquidem non talis eſt Deus quales nos, uti jam diximus. Nec etiam inveſtigare convenit quomodo Verbum ex Deo eſt, quove modo ſplendor ſit Dei, aut quomodo gignit Deus, quiſve ille ſit Dei gignendi modus. Inſanus enim is eſt æſtimandus, qui iſta ſcrutari non verebitur, quippe qui exiſtimet rem inexplicabilem divinæque propriam naturæ, ſoli Deo ac Filio cognitam, poſſe verbis exprimi. Idem enim eſt profecto ac ſi ipſi quærerent, ubinam quove modo ſit Deus, & qualis ſit Pater. Ut ergo de iſtis rebus ſciſcitari, nonniſi impiorum & Deum ignorantium eſt: ita talia de Filii Dei generatione audere indagare, Deumque ac ejus ſapientiam noſtra natura & infirmitate metiri, prorſus nefas eſt. Non idcirco tamen quid præter veritatem cogitare licet, nec ſi quis in his exquirendis defecerit, debet etiam fidem Scripturæ derogare. Siquidem præſtat hæſitantes ſilere & credere, quam nolle credere, quia hæſitaverimus. Nam is qui hæſitat, veniam aliquo modo poteſt conſequi, propterea quod, tametſi ſcrutatus eſt, tamen conquievit. Qui autem quia ipſe hæſitat, ea quæ minime decent audet comminiſci, atque indigna Deo loquitur: nullam is profecto temeritatis ſuæ veniam obtinebit. Namque in hiſce difficultatibus poreſt ſolatium aliquod ex divinis haurire Scripturis, ita ut quæ ſcripta ſunt, recte intelligat, noſtrumque verbum habeat inſtar exempli & imaginis. Ut enim verbum noſtrum ex nobis eſt, nec aliquod eſt opus extra nos factum: ita & Dei Verbum proprium ex illo eſt, nec opus aliquod eſt, nec etiam velut hominum verbum, Alioquin Deum hominem eſſe omnino eſſet intelligendum. Etenim plurima & diverſa hominum verba quotidie prætereunt, quia priora non manent, ſed evaneſcunt. Cujus rei hæc cauſa eſt, quod illorum patres cum homines ſint, fluxas habent ætates, aliaſque aliis ſuccedentes cogitationes, ac qualia ipſi cogitant & meditantur, talia & loquuntur: quo fit ut multa habeant verba, nullumque tamen illorum poſtea ſuperſit, Cum enim is, qui loquitur, ſiluerit,

Qua ratione hominum verbum, Dei Verbo ſimile eſt.

Cur multa ſunt hominum verba, cum unum ſit Dei Verbum.

A ἐστιν, οὐδὲ ψόφος ῥημάτων, οὐδὲ τὸ προστάξαι Θεὸν, (1) τοῦτό ἐστιν ὁ υἱός· ἀλλ' ὡς φωτὸς ἀπαύγασμα, οὕτως ἐστὶ γέννημα τέλειον ἐκ τελείου. διὸ καὶ Θεὸς (2) ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ· καὶ Θεὸς γὰρ ἦν, φησὶν, ὁ λόγος. καὶ οἱ μὲν λόγοι τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν εἰσιν εἰς ἐνέργειαν· διὸ οὐδὲ διὰ λόγων ἀλλὰ διὰ χειρῶν ἄνθρωπος ἐργάζεται, ὅτι αὗται μὲν ὑπάρχουσιν, ὁ δὲ λόγος αὐτῶν οὐχ (3) ὑφίσταται. ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, „ζῶν ἐστιν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμενος ἄχρι (4) μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας· καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος.„ Δημιουργὸς (5) οὖν ἐστι, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, οὔτε δυνατόν τι γίνεσθαι χωρὶς αὐτοῦ. B

36. Οὐ δεῖ δὲ ζητεῖν, διατί μὴ τοιοῦτος ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος οἷος καὶ ὁ ἡμέτερος, ἐπεὶ μὴ τοιοῦτος ὁ Θεὸς οἷοι καὶ ἡμεῖς, (6) ὡς προείρηται· ἀλλ' οὐδὲ πρέπει ζητεῖν, πῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ λόγος, ἢ πῶς ἀπαύγασμά ἐστι τοῦ Θεοῦ, ἢ πῶς γεννᾷ ὁ Θεὸς, καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς τοῦ Θεοῦ γεννήσεως· μαίνοιτο γὰρ ἄν τις τοιαῦτα τολμῶν, ὅτι πρᾶγμα ἄῤῥητον καὶ φύσεως ἴδιον Θεοῦ, C μόνῳ τε αὐτῷ καὶ τῷ υἱῷ γινωσκόμενον, ἀξιοῖ (7) λόγοις αὐτὸ ἑρμηνευθῆναι· ἴσον γάρ ἐστι τοὺς τοιούτους ζητεῖν, ποῦ ὁ Θεὸς, καὶ πῶς ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ (8) ποταπός ἐστιν ὁ πατήρ. ἀλλ' ὥσπερ τὸ τοιοῦτον ἐρωτᾷν, ἀσεβές ἐστι, καὶ ἀγνοούντων τὸν Θεόν· οὕτω καὶ δεῖ μηδὲ περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γεννήσεως τοιαῦτα τολμᾷν, μηδὲ τῇ ἑαυτῶν φύσει καὶ ἀσθενείᾳ συμμετρεῖν τὸν Θεὸν καὶ τὴν τούτου σοφίαν· (9) ἀλλ' οὐδὲ διὰ τοῦτο καὶ παρὰ τὴν ἀλήθειαν νοεῖν προσήκει· οὐδὲ εἰ ἀπορεῖ τις ζητῶν περὶ τούτων, ὀφείλει καὶ ἀπιστεῖν (10) τοῖς γεγραμμένοις. βέλτιον γὰρ D ἀποροῦντας σιωπᾷν καὶ πιστεύειν, ἢ ἀπιστεῖν (11) διὰ τὸ ἀπορεῖν· διότι ὁ μὲν ἀπορῶν δύναταί πως καὶ συγγνώμην ἔχειν, ὅτι ὅλως κἂν ζητήσας ἠρέμησεν· ὁ δὲ (12) διὰ τὸ ἀπορεῖν ἐπινοῶν ἑαυτῷ τὰ μὴ δέοντα, καὶ τὰ μὴ ἄξια περὶ Θεοῦ φθεγγόμενος, ἀσύγγνωστον ἔχει τῆς τόλμης τὴν δίκην. δύναται γὰρ καὶ τῶν τοιούτων ἀποριῶν ἔχειν τινὰ παραμυθίαν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, ὥστε λαμβάνειν μὲν καλῶς τὰ γεγραμμένα, νοεῖν δὲ ὡς ἐν παραδείγματι τὸν ἡμέτερον λόγον· ὅτι ὥσπερ οὗτος ἴδιος ἐξ E ἡμῶν ἐστι, καὶ οὐκ ἔξωθεν (13) ἡμῶν ἔργον, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἴδιός ἐστιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔστι ποίημα, οὐδὲ ὡς ὁ τῶν ἀνθρώπων λόγος· ἐπεὶ καὶ τὸν Θεὸν ἀνάγκη νοεῖν ἄνθρωπον. ἰδοὺ γὰρ πάλιν τῶν μὲν ἀνθρώπων πολλοὶ καὶ διάφοροι λόγοι καθ' ἡμέραν παρέρχονται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους μὴ μένειν, ἀλλ' ἀφανίζεσθαι. γίνεται (14) δὲ πάλιν τοῦτο, ἐπεὶ καὶ οἱ τούτων πατέρες ἄνθρωποι ὄντες, παρερχομένας μὲν ἔχουσι τὰς ἡλικίας, τοῖς δὲ νοήμασιν ἐπερχόμενοι· καὶ πρὸς ἃ λογίζονται (15) καὶ ἐπιλογίζονται, τοιαῦτα καὶ φθέγγονται· ὥστε καὶ πολλοὺς λόγους ἔχειν, καὶ μετὰ τοὺς πολλοὺς F μηδένα τούτων ὅλως· πέπαυται γὰρ ὁ λαλῶν, καὶ

ὁ λό-

(1) Reg. τοῦτό ἐστιν υἱός. Ibidem Seguerian. & Felc. 4. ὡς φωτὸς ἀπαύγασμα. Alii & editi, ὡς φῶς καὶ ἀπαύγασμα. Item ibid. Seguerian. & Reg. οὕτως ἐστί. Editi & alii, ἀπὸ ἐστι.

(2) Reg. Baſili. Anglican. & Felc. 5. ἐστὶν ὡς εἰκών. Paulopoſt Seguer. Reg. Baſili. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 4. οὐδὲν εἰσιν. Ceteri & editi, οὐδέν εἰσιν. Ibidem Seguerian. διὸ οὐδὲ διὰ λόγων. Editi & alii, διὸ καὶ οὐδὲ, &c.

(3) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & 4. ὑφίσταται. Editi aliique, ὑφίστατο. Mox Reg. Felc. 4. & 5. ζῶν ἐστι καὶ ἐνεργὴς, omiſſis ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

(4) Seguerian. μερισμῶν. Baſilienſ. paulopoſt pro μυελῶν, habet μελῶν.

(5) Seguerian. & Felc. 4. νῦν. Iidem paulopoſt & Reg. οὐδὲ δυνατόν τι γενέσθαι. Felc. 4. ibid. οὐδὲ ζητεῖν.

(6) Seguerian. & Felc. 4. ὥσπερ εἴρηται. Mox Seguerian. καὶ πῶς ἀπαύγασμα.

(7) Seguerian. λόγοις αὐτοῦ. Goblerian. Felc. 1. & 4. λόγοις αὐτῷ. Editi & alii, λόγῳ αὐτῷ.

(8) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. ποταπός.

(9) Seguerian. ἀλλ' οὐδὲ διὰ τοῦτο.

(10) Felc. 5. τοῖς γραφομένοις.

(11) Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. & 4. διὰ τὸ ἀπορεῖν. Editi vero & alii, διὰ τὸ μὴ ἀπορεῖν.

(12) Seguerian. Reg. Felc. 4. & 5. διὰ τὸ ἀπορεῖν. Alii & editi, διὰ τὸ μὴ ἀπορεῖν.

(13) Goblerian. & Felc. 1. ἔξωθεν ἐξ ἡμῶν.

(14) Seguerian. Baſili. Anglic. Goblerian. Felc. 1. & 4. γίνεται δὲ πάλιν. Ceteri & editi, γίνεται πάλιν.

(15) Sic Seguerian. Anglic. Goblerian. Felc. 1. & 4. At alii & editi omittunt καὶ ἐπιλογίζονται.

Digitized by Google

A ὁ λόγος εὐθὺς ἀνήλωται. ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος εἷς ἐστι καὶ ὁ αὐτός, καί, ὡς γέγραπται, (1) ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα διαμένει, μὴ ἀλλοιούμενος, μηδὲ πρῶτος, ἢ δεύτερος ἕτερος, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὑπάρχων ἀεί. ἔπρεπε γάρ, ἑνὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ, μίαν εἶναι καὶ τὴν εἰκόνα, καὶ ἕνα τὸν τούτου λόγον, καὶ μίαν τὴν τούτου σοφίαν.

37. Διὸ καὶ θαυμάζω, πῶς ἑνὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ, οὗτοι κατὰ τὰς ἰδίας (2) ἐπινοίας, πολλὰς εἰκόνας καὶ σοφίας καὶ λόγους εἰσάγουσι, καὶ ἄλλον μὲν εἶναι τὸν ἴδιον καὶ φύσει λόγον τοῦ πατρὸς λέγουσιν, ἐν ᾧ καὶ τὸν υἱὸν πεποίηκε, (3) τὸν δὲ ἀληθῶς υἱόν, κατ' ἐπίνοιαν μόνον λέγεσθαι λόγον, ὡς ἄμπελον, καὶ ὁδόν, καὶ θύραν, καὶ ξύλον ζωῆς. B σοφίαν τε ὀνόματι λέγεσθαι αὐτόν φασιν, ἄλλην μέντοι εἶναι τὴν ἰδίαν καὶ ἀληθινὴν σοφίαν τοῦ πατρός, τὴν ἀγεννήτως συνυπάρχουσαν αὐτῷ, ἐν ᾗ καὶ τὸν υἱὸν ποιήσας, ὠνόμασε κατὰ μετουσίαν ἐκείνης σοφίαν αὐτόν. ταῦτα δὲ οὐχ ἕως λόγων μόνον αὐτοῖς ἔφθασεν, (4) ἀλλ' Ἄρειος μὲν ἐν τῇ ἑαυτοῦ Θαλείᾳ συνέθηκεν, ὁ δὲ σοφιστὴς Ἀστέριος ἔγραψεν, ἅπερ καὶ ἐν τοῖς προτέροις εἴπομεν, οὕτως. „ οὐκ εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος, Χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἢ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, (5) ἀλλὰ δίχα τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης δύναμιν Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφίαν· ἄλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν C αὐτῷ ἀγεννήτως κηρύσσων, γεννητικὴν μὲν οὖσαν δηλονότι τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικὴν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου, περὶ ἧς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ διδάσκων λέγει· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ (6) ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. ὥσπερ γὰρ τὴν εἰρημένην ἐνταῦθα θειότητα οὐκ ἄν τις φαίη Χριστὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν πατέρα· οὕτως οἶμαι καὶ ἡ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, οὐχ ὁ μονογενὴς (7) υἱός, ἀλλ' ὁ γεννήσας ὑπάρχει πατήρ. ἄλλην δὲ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει Θεοῦ εἶναι διὰ Χριστοῦ δεικνυμένην. D καὶ μετ' ὀλίγα ὁ αὐτὸς Ἀστέριός φησι· καίτοι γε ἡ μὲν ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις (8) καὶ σοφία, ἣν ἄναρχόν τε καὶ ἀγέννητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνονται λογισμοί, μία ἂν εἴη (9) δήπουθεν καὶ ἡ αὐτή· πολλαὶ δὲ αἱ καθ' ἕκαστον ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαι, ὧν πρωτότοκος καὶ μονογενὴς ὁ Χριστός· πᾶσαί γε μὴν ὁμοίως τοῦ κεκτημένου ἀνήρτηνται· καὶ πᾶσαι δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ κτίσαντος καὶ χρωμένου καλοῦνται δικαίως, οἷον ὁ μὲν προφήτης τὴν ἀκρίδα δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημάτων θεήλατον γενομένην, οὐ δύναμιν μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλην φησὶν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι τοῦ Θεοῦ· ὁ δέ γε μακάριος E Δαβὶδ ἐν πλείοσι τῶν ψαλμῶν, οὐκ ἀγγέλους μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμεις αὐτῶν παρακελεύεται τὸν Θεόν.

38. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον φθεγξάμενοι πῶς οὐκ ἄξιοι παντὸς μίσους (10) εἰσίν; εἰ γάρ, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν, οὐ διὰ τὴν ἐκ πατρὸς γέννησιν καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας

A eorum ſtatim deficit verbum. Dei autem Verbum unum & idem eſt, &, ut ſcriptum eſt, Verbum Dei io ſæculum permanet, nec mutatur, nec primum aut ſecundum eſt, ſed idem ſemper exiſtit. Nempe conveniebat unius Dei unam eſſe imaginem, unum Verbum, unam ſapientiam. *Pſal. 118. 89.*

37. Quocirca non poſſum non mirari, quomodo, cum unus ſit Deus, illi pro ſuis commeotis multas imagines, ſapieotias & verba inducant, aliudque velint eſſe proprium ac oaturale Patris Verbum, io quo & Filium fecerit, quem Filium verum, ſola cogitatione B Verbum putant appellari, ut vitem, viam, januam, & lignum vitæ. Sapieotiam item nomine tenus eum didici docent, aliamque propriam ac veram ſapientiam Patris eſſe, una cum ipſo exiſtentem nec tamen genitam, in qua factum & ipſum Filium ſapientiam quoque appellarit, ut qui ſapieotiæ illius eſſet particeps. Hæc porro non ſolum voce proferre auſi ſunt, ſed & Arius in ſua edidit Thalia, & Sophiſta Aſterius, ut etiam * ſupra attulimus, in hunc ſcripſit „ modum. Non dixit beatus Paulus ſe Chriſtum ipſam Dei virtutem vel ipſam Dei ſapientiam prædicare, ſed ſine pronomine, virtutem Dei & Dei ſa- C pientiam, aliamque idem oſtendit eſſe virtutem Dei propriam & oaturalem quæ oon ſit genita, ſed una cum illo exiſtat, quæ & genitrix ſit, Chriſti videlicet, & totius mundi creatrix, de qua ad Romanos ita ſcribit: *Invisibilia enim ipſius ex creatione mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur: ſempiterna quoque ejus virtus & divinitas.* Ut enim divinitatem, de qua hic ſermo eſt, nemo Chriſtum eſſe dixerit, ſed ipſum eſſe Patrem: ita, ut opinor, ſempiterna ejus virtus & divinitas non unigenitus eſt Filius, ſed ipſe eſt genitor Pa- D ter. Aliam autem virtutem & ſapientiam Dei eſſe docet, quæ per Chriſtum apparuit. Deinde paucis interjectis pergit idem Aſterius: Quamquam ſempiterna ejus virtus & ſapientia, quam principio carere oec geoitam eſſe ratio vera declarat, una certe & ipſa eſt. Complures vero ſunt ſapientiæ ſingulatim ab ipſo creatæ, quarum primogenitus & uoigenitus eſt Chriſtus, quæ omnes ſimiliter ex domiuo pendeot ſuo, ejuſque virtutes, qui eas creavit & qui his utitur, jure merito appellaotur. Hinc Propheta locuſtam ad hominum peccata ulciſcenda divinitus immiſſam, E non virtutem tantum, ſed magnam virtutem a Deo ipſo teſtatur appellari. Beatus item David non tantum Angelos, ſed etiam Virtutes ad Deum laudandum hortatur. „

** Vide pag. 344. num. 32. ubi pro, disjunctione, lege, adjunctione, videlicet articuli τὸν, quem hic pronomine, ipſam, commode exprimimus.*

Aſterii Sophiſtæ impia verba.

1. Cor. 1. 24.

Rom. 1. 20.

Joel. 2. 25.

38. Hæc cum illi vel tantum loqui audeot, nonne omnium odio digniſſimi ſunt? Si eoim, ut ipſi quidem putant, Filius eſt, non quia ex Patre genitus eſt, nec propter naturæ proprietatem; ſed

(1) Goblerian. & Felc. 1. omittunt ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Iidem & Seguer. ac Felc. 4. διαμένει, μὴ ἀλλοιούμενος. Editi & alii, διαμένει, καὶ μὴ ἀλλοιούμενος. Mox ἕτερος deeſt in Seguerian. Goblerian. & Fels. 1.

(2) Goblerian. & Fels. 1. ἐννοίας. Mox iidem & Seguerian. ἐπισάγουσι. Reg. & Felckm. 5. ἐπινοήσεις. Ceteri & editi, ἐπινοίας.

(3) Seguer. Baſili. Reg. Anglic. Goblerian. Felckm. 1. & 4. τὸν δὲ ἀληθῶς υἱόν, κατ' ἐπίνοιαν. Ibidem Seguer. Anglican. & Felc. 4. addunt μόνον. Alii & editi, τὸν δὲ ἀληθῶς κατ' ἐπίνοιαν λέγεσθαι.

(4) Seguer. ἀλλ' Ἄρειος μὲν ἐν τῇ ἑαυτοῦ. Reg. αὐτοῦ. Editi & alii, ἀλλ' Ἄρειος ἐν τῇ αὐτοῦ.

(5) Seguerianus, Globerian. & Fels. 1. ἢ τὴν Θεοῦ σοφίαν, ἄλλην μὲν εἶναι. Mox Felc. 5. ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν. Ibid. Seguerian. Reg. Baſili. Anglic. Felc. 4. & 5. τὴν ἔμφυτον. Alii & editio Commel. τὴν ἔμφυτον. Item ibid. Seguerian. ἀγεννήτως. & γεννητικὴν. Idem tamen paulo antea habet cum aliis mſſ. & editis, ἀγέννητος. Ceteri omnes mſſ. hic quoque habent, ἀγεννήτως, & γεννητικὴν, ut legendum eſſe videtur, cum hæc dictio opponatur ſequenti dictioni, δημιουργικὴν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου, &c. Namque Ariani Filium quoque aiebant eſſe γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων. Vide ſupra pag. 384. num. 19. & Præfationem generalem.

(6) Sic Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & 4. At alii & editi omittunt, ἀπὸ κτίσεως κόσμου.

(7) Seguerian. υἱός, ut & Nannius legit. Ceteri & editi, Θεός. Pauloposſt Seguer. διδάσκει Θεοῦ εἶναι διὰ Χριστοῦ. In aliis & editis deeſt εἶναι.

(8) Sic Seguer. Reg. Gobler. Fels. 1. 4. & 5. Alii vero & editi, αὐτοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. Mox Seguerian. & editi, ἀγέννητον. Ceteri omnes mſſ. ἀγένητον, quæ vera hic lectio eſſe videtur.

(9) Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. δήπουθεν. Alii & editi, δήπου. Ibidem mſſ. καὶ ἡ αὐτή. Editi, καὶ αὐτή. Seguerian. ibid. & Felc. 4. πολλαὶ δὲ αἱ καθ' ἕκαστον. In aliis & editis, αἱ deeſt.

(10) Sic mſſ. At εἰσίν abeſt ab editione Commel. Ibid. Seguerian. Gobler. & Felc. 1. εἰ γὰρ ὡς αὐτοί. Alii & editi, εἰ γὰρ καὶ ὡς αὐτοί. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. καὶ τὸ ἴδιον. Alii & editio Commel. ἢ τὸ ἴδιον.

Digitized by Google

ed Verbum dicitur ſive Ratio ob res ratione prædita, & ſapientia, propter illos qui ſapientes fiunt; potentia ſeu virtus, eorum cauſa qui potentes redduntur; denique filius, eos propter qui filii efficiuntur: fortaſſis quoque ob res quæ exiſtunt, ſola cogitatione exiſtit. Quid ergo tandem futurus ille eſt? Nihil anim illorum eſſe dici poſſit ipſe, ſi hæc mera ejus ſunt nomina, ſolaque cogitatione dicendus eſt exiſtere, cum noſtri tantum cauſa hujuſmodi ornetur nominibus. Sane ipſi potius cenſendi ſunt diabolica aut etiam deteriore agitari inſania, quippe qui ſe quidem vere exiſtere velint, Dei autem Verbum ſolo nomine putent exiſtere. An non vero monſtra dicunt, cum affirmant ſapientiam ſimul cum Patre exiſtere eamque Chriſtum eſſe negant, ſed multas ajunt virtutes creatas & ſapientias eſſe, quarum una ſit Dominus, quem cum eruca & locuſta conferre non dubitant? An non etiam doloſe agunt, qui cum a nobis audiunt Verbum una cum Patre exiſtere, continuo his obmurmurant verbis: Igitur duo * non-facta dicitis: cum autem ipſi ajunt non-factam ajus eſſe ſapientiam, non vident contra ſeipſos vanam hanc ſactitare accuſationem? Enimvero an non etiam valde ſtulta eſt hæc illorum ſententia, nempe non-factam illam ſapientiam, ſimulque cum Deo exiſtentem, ipſum eſſe Deum? Nam quod ſimul exiſtit, non ſecum, ſed cum aliquo ſimul exiſtit, ut de Domino narrant Euangeliſtæ, eum nempe ſimul cum diſcipulis fuiſſe. Nec enim ſecum, ſed cum diſcipulis ſimul erat. Niſi forte Deum velint dicere compoſitum, eumque permixtam habere ſapientiam vel quæ ſit ſuæ naturæ complementum, quæ ipſa quoque non-facta ſit, quam & inducunt mundi creatricem, ut Filium rerum creatione ſpolient. Nihil anim non movent, ut ne de Domino ſecundum veritatem ſentiant.

* *Vel, ſi aliis magis arridet, ingenita, & mox, ingenitam, & deinceps.* Nulla in Deo alia Sapientia eſt præter Verbum.

39. Quo enim in loco divinæ Scripturæ repererunt, vel a quonam audierunt aliud verbum aliamve eſſe ſapientiam præter huncce Filium, ut iſta ſibi confingant? Scriptum quidem eſt: *Numquid non verba mea ſunt quaſi ignis & quaſi ſecuris incidens petram?* & in Proverbiis: *Docebo vos verba mea.* Verum hæc præcepta & mandata ſunt, quæ per proprium ac ſolum verum Verbum Deus Sanctis edixit, de quibus ſic loquitur Pſalmiſta: *Ab omni via mala probibui pedes meos, ut cuſtodiam verba tua.* Quæ quidem verba alia a ſe eſſe ipſe Salvator his dictis docuit: *Verba quæ locutus ſum vobis.* Nec enim hujuſmodi verba fetus ſunt aut filii, neque tot ſunt creantia verba, neque tot Dei imagines, neque tot ſunt pro nobis homines facti, neque quaſi ex multis talibus unum eſt, quod ſecundum Joannem caro factum eſt, ſed de eo, ut de ſolo Dei Verbo, a Joanne dictum eſt: *Verbum caro factum eſt*, &, *omnia per ipſum facta ſunt.* Itaque de ſolo hoc Domino noſtro Jeſu Chriſto & de ejus cum Patre unitate & ſcripta ſunt & exhibentur teſtimonia. Ipſe enim Pater unum eſſe Filium declarat,

Jerem. 23. 29. *Prov. 1. 23.* *Pſal. 118. 101.* *Joan. 6. 64.* *Joan. 1.*

A υἱός ἐστιν, ἀλλὰ διὰ τὰ λογικὰ λόγος, καὶ διὰ τὰ σοφιζόμενα σοφία, καὶ διὰ τὰ δυναμούμενα δύναμις λέγεται· πάντως που καὶ διὰ (1) τοὺς υἱοποιουμένους υἱὸς ἐκλήθη· καὶ τάχα διὰ τὰ ὄντα ἔχει καὶ τὸ εἶναι κατ' ἐπίνοιαν. τί ἂν ἄρα λοιπόν ἐστιν αὐτός; οὐδὲν γὰρ ἂν εἴη τούτων αὐτός, εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶν αὐτοῦ ταῦτα, καὶ μόνην τοῦ εἶναι φαντασίαν ἔχει, δι' ἡμᾶς καὶ τοῖς ὀνόμασι τούτοις καλλωπιζόμενος. (2) ἀλλὰ καὶ τοῦτο διαβολικὴ μᾶλλόν ἐστιν ἀπόνοια, τάχα δὲ καὶ πλεῖον, ὅτι ἑαυτοὺς μὲν ἀληθῶς ὑφεστάναι θέλουσι, τὸν δὲ τοῦ Θεοῦ λόγον, ὀνόματι μόνον εἶναι νομίζουσι. πῶς δὲ οὐ τερατολογία αὐτῶν καὶ τοῦτο, B λέγειν μὲν σοφίαν συνυπάρχουσαν τῷ πατρὶ μὴ λέγειν δὲ (3) ταύτην εἶναι τὸν Χριστόν, ἀλλὰ πολλὰς κτιστὰς δυνάμεις καὶ σοφίας εἶναι, τούτων δὲ μίαν εἶναι τὸν κύριον, τὸν καὶ τῇ κάμπῃ καὶ τῇ ἀκρίδι παραβαλλόμενον παρ' αὐτῶν; (4) πῶς δὲ καὶ οὐ πανοῦργοι, ὅτι παρ' ἡμῶν μὲν ἀκούοντες συνυπάρχειν τὸν λόγον τῷ πατρί, γογγύζουσιν εὐθὺς φάσκοντες, οὐκοῦν δύο (5) ἀγένητα λέγετε; αὐτοὶ δὲ λέγοντες τό, ἡ ἀγένητος αὐτοῦ σοφία, οὐχ ὁρῶσι κατ' αὐτῶν φθάνουσαν, ἣν αἰτιῶνται, ματαίαν μέμψιν; καὶ γὰρ (6) κἀκεῖνο πάλιν αὐτῶν ἡ διάνοια πῶς οὐ πάνυ μωρά, λέγειν τὴν ἀγένητον συνυπάρχουσαν τῷ Θεῷ σοφίαν, αὐτὸν εἶναι C τὸν Θεόν; τὸ γὰρ συνυπάρχον, οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλὰ τινὶ δὲ συνυπάρχει, ὡς περὶ τοῦ κυρίου λέγουσιν οἱ εὐαγγελισταί, ὅτι συνῆν τοῖς μαθηταῖς· οὐ γὰρ ἑαυτῷ, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς συνῆν· (7) εἰ μὴ ἄρα σύνθετον εἴποιεν τὸν Θεόν, ἔχοντα συμπεπλεγμένην ἢ συμπληρωτικὴν τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ σοφίαν, (8) ἀγένητον οὖσαν καὶ αὐτήν, ἣν ἄρα καὶ δημιουργὸν αὐτοῦ εἰσάγουσι τοῦ κόσμου, ἵνα καὶ τοῦ δημιουργεῖν τὸν υἱὸν ἀφέλωνται. πάντα γὰρ βιάζονται λέγειν, ἵνα μὴ περὶ τοῦ κυρίου φρονήσωσι τὰ ἀληθῆ.

39. Ποῦ γὰρ ὅλως εὗρον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ λε- D γόμενον, ἢ παρὰ τίνος ἤκουσαν, ὡς ἔστιν ἄλλος λόγος καὶ ἄλλη σοφία παρὰ τοῦτον τὸν υἱόν, ἵνα καὶ τοιαῦτα ἑαυτοῖς ἀναπλάσωνται; γέγραπται μὲν γάρ, „οὐχ οἱ „λόγοι μου, ὥσπερ πῦρ, ἢ πέλυξ (9) κόπτων πέτραν; „καὶ ἐν ταῖς παροιμίαις· Διδάξω δὲ ὑμᾶς ἐμοὺς λόγους.„ ἀλλὰ ταῦτα ἐντολαὶ καὶ προστάγματά εἰσιν, ἃ διὰ τοῦ ἰδίου καὶ μόνου ἀληθινοῦ λόγου τοῖς ἁγίοις λελάληκεν ὁ Θεός, περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ ψάλλων· „ἐκ πάσης ὁδοῦ „πονηρᾶς ἐκώλυσα τοὺς πόδας μου, ὅπως ἂν „φυλάξω τοὺς λόγους σου.„ τὰ γοῦν τοιαῦτα σημαίνων E ἄλλα παρ' ἑαυτὸν εἶναι ὁ σωτήρ, καὶ δι' ἑαυτοῦ (10) εἴρηκε· „τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν.„ οὐ γὰρ δὴ οἱ τοιοῦτοι λόγοι γεννήματα, ἢ υἱοί εἰσιν, οὐδὲ τοσοῦτοι δημιουργοὶ λόγοι, οὐδὲ τοσαῦται εἰκόνες (11) τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, οὐδὲ τοσοῦτοί εἰσιν οἱ γενόμενοι ἄνθρωποι ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδὲ ὡς ἐκ πολλῶν τοιούτων εἷς ἐστιν ὁ γενόμενος κατὰ τὸν Ἰωάννην σάρξ· ἀλλ' ὡς μόνος ὢν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, εὐηγγελίσθη παρὰ τοῦ Ἰωάννου, „ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, „καί, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο.„ διὸ καὶ περὶ (12) αὐτοῦ F μόνου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητος αὐτοῦ γέγραπται καὶ δείκνυται τὰ μαρτύρια, τοῦ μὲν πατρὸς σημαίνοντος ἕνα εἶναι τὸν υἱόν, τοῦ

δὲ

(1) Sic Seguer. At alii & editi διὰ τοὺς υἱουμένους.
(2) Seguer. Gobler. Felc. 2. & 4. ἀλλὰ καὶ τοῦτο. Ceteri & editi, ἀλλὰ τοῦτο. Mox Baſili. pro ἀπόνοια, habet ἐπίνοια. Ibid. Seguer. πλεῖον, ὅτι αὐτοί.
(3) Seguer. ταύτην εἶναι τὸν Χριστόν. In aliis & editis deeſt, εἶναι.
(4) Sic Seguerian. Goblerian. Felckman. 2. & 4. At alii & editi, πῶς δὲ καὶ πανοῦργοι. Ibid. Seguerian. Reg. & Felckman. 5. παρ' ἡμῶν μέν. Ceteri & editi, παρ' ἡμῶν οὐ μέν.
(5) Seguerian. Baſili. & Anglic. ἀγένητα, & mox, ἡ ἀγένητος. Editi vero & alii, ἀγέννητα, & ἀγέννητος. Ibidem Seguerian. & Reg. τό addunt, quod in aliis & editis deeſt.
(6) Seguerian. Reg. Goblerian. Felckman. 2. 4. & 5. καὶ γὰρ κἀκεῖνο. Editi & alii, καὶ γὰρ ἐκεῖνο. Mox Seguerian. & Reg. λέγειν τὴν ἀγένητον. Baſili. Anglican. & Felckman. 2. λέγειν τὴν ἀγέννητον. Gobler. Felc. 2. & 5. λέγειν τὴν ἀγέννητον. Editi & alii, λέγειν μονογένητον.
(7) Felc. 4. εἰ μὴ ἄρα.
(8) Seguer. Gobler. Felc. 2. & 4. ἀγένητον. Editi & alii, ἀγέννητον. Mox Seguerian. Goblerian. & Felc. 2. αὐτήν. Editio Commel. αὐτῶν. Ibidem Gobler. & Felc. 2. συνεισάγουσι.
(9) Sic Seguer. Gobler. Felc. 2. & 4. At alii & editio Commel. omittunt, ἢ πέλυξ κόπτων πέτραν. Ibidem Seguer. Gobler. Felc. 2. & 4. διδάξω δὲ ὑμᾶς. In aliis & editis deeſt δέ.
(10) Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 2. & 4. εἴρηκε. Editi & alii, εἰρηκώς.
(11) Seguer. Gobl. & Felc. 2. τοῦ ἑνὸς Θεοῦ. Alii & editi, τοῦ Θεοῦ.
(12) Sic Seguer. Gobler. Felc. 2. & 4. At ceteri & editi, περὶ τούτου μόνου.

Digitized by Google

διὰ τῶν ἁγίων (1) μαθόντων ἡμῶν, καὶ λεγόντων ἕνα τὸν λόγον εἶναι καὶ αὐτὸν εἶναι μονογενῆ· οὗ τὰ ἔργα τὰ δι᾽ αὐτοῦ δείκνυται· πάντα γὰρ τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, δι᾽ αὐτοῦ γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. περὶ δὲ (2) ἑτέρου, ἢ ἄλλου τινὸς οὐ φαντάζονται, καὶ ἀναπλάσσονται ἑαυτοῖς λόγους ἢ σοφίας, ὧν οὔτε ὄνομα οὔτε ἔργον σημαίνεται ἀπὸ τῆς γραφῆς, ἢ παρὰ μόνων αὐτῶν ὀνομάζεται. αὐτῶν γάρ ἐστιν (3) ἐξεύρημα καὶ χριστομάχος ὑπόνοια, καὶ τῷ μὲν ὀνόματι τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας καταχρῶνται, ἕτερα δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες, (4) ἀρνοῦνται τὸν ἀληθινὸν τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ τὴν ὄντως καὶ μόνην σοφίαν (5) τοῦ πατρὸς, καὶ Μανιχαίους λοιπὸν ζηλοῦσιν οἱ ἄθλιοι. κἀκεῖνοι γὰρ τὰ μὲν ἔργα τοῦ θεοῦ βλέποντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν τὸν μόνον ὄντα καὶ ἀληθινὸν θεὸν, ἕτερον δὲ (6) ἑαυτοῖς ἀναπλάσσουσιν, οὗ μήτε ἔργον, μήτε τινὰ μαρτυρίαν ἀπὸ τῶν θείων λογίων δεικνύειν δύνανται.

40. Οὐκοῦν εἰ μήτε (7) ἐν τοῖς θείοις λογίοις εὑρίσκεται ἄλλη σοφία παρὰ τοῦτον τὸν υἱὸν, μήτε παρὰ τῶν πατέρων ἠκούσαμέν τι τοιοῦτον· (8) ὡμολόγηται δὲ καὶ γέγραπται παρ᾽ αὐτῶν, ἀγενήτως ἡ σοφία συνυπάρχουσα τῷ πατρὶ, ἰδία (9) αὐτοῦ οὖσα, καὶ κόσμου δημιουργός· αὐτὸς ἂν εἴη ὁ υἱὸς ὁ καὶ κατ᾽ αὐτοὺς ἀϊδίως συνυπάρχων τῷ πατρί. αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ δημιουργὸς, ὡς γέγραπται, „πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.„ καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἀστέριος, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος ὧν πρότερον ἔγραψεν, ὕστερον κατὰ τὸν Καϊάφαν ἄκων καὶ αὐτὸς πρὸς Ἕλληνας ἐνιστάμενος, οὐκέτι μὲν πολλὰς σοφίας, οὐδὲ τὴν κάμπην ὀνομάζει, μίαν δὲ λοιπὸν (10) ὁμολογεῖ, γράφων οὕτως· „εἷς μὲν (11) ὁ θεὸς λόγος, πολλὰ δὲ τὰ λογικά· καὶ μία μὲν τῆς σοφίας οὐσία τε καὶ φύσις, πολλὰ δὲ τὰ σοφὰ καὶ καλά. καὶ μετ᾽ ὀλίγα πάλιν λέγει· τίνες ἂν εἶεν οὓς παῖδας θεοῦ προσαγορεύειν ἀξιοῦσι; (12) οὐ γὰρ δὴ λόγους τε καὶ τούτους ὑπάρχειν φήσουσιν, οὐδὲ σοφίας εἶναι πλείονας ἐροῦσιν. οὐ γὰρ δυνατὸν ἑνὸς ὄντος τοῦ λόγου, καὶ μιᾶς ἀποδειχθείσης τῆς σοφίας, τῷ πλήθει τῶν παίδων τοῦ λόγου τὴν οὐσίαν (13) ἐπινέμειν, καὶ τῆς σοφίας χαρίζεσθαι τὴν ἐπωνυμίαν.„ θαυμαστὸν οὖν οὐδὲν, εἰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν οἱ Ἀρειανοὶ μάχονται, ὅπου γε καὶ τοῖς ἑαυτῶν (14) προσκόπτοντες ἀλλήλοις συμπίπτουσι, ποτὲ μὲν λέγοντες πολλὰς εἶναι σοφίας, ποτὲ δὲ μίαν ἀποφαινόμενοι· καὶ ποτὲ μὲν τῇ κάμπῃ (15) συνάπτουσι τὴν σοφίαν, ποτὲ δὲ συνυπάρχειν τῷ πατρὶ καὶ ἰδίαν αὐτοῦ λέγουσιν· καὶ ἄλλοτε μὲν, ἀγένητον μόνον τὸν πατέρα· ἄλλοτε δὲ καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύνα-

A quod idem didicere viri ſancti, qui unum Verbum eſſe ipſumque eſſe unigenitum affirmant: idipſum quoque probant opera per ipſum facta. Siquidem res prorſus omnes, ſive quæ videntur, ſive quæ non videntur, per ipſum factæ ſunt, & ſine illo factum eſt nihil. Nihil autem de altero aut de aliquo alio cogitant, nec alia ſibi fingunt verba aliaſve ſapientias, quarum nec nomen nec opus ullum indicat Scriptura, ſed illi tantum memorant. Hoc enim eorum commentum, eſt & mentis Chriſto inimicæ fetus. Scilicet Verbi & Sapientiæ nomine abutuntur, aliaque verba aliaſve comminiſcun-B tur ſapientias, ut verum Dei Verbum veramque ac unam Patris ſapientiam negent: quo utique facto Manichæos miſeri imitantur. Illi enim Dei cernentes opera, eum qui ſolus & verus eſt Deus negant, aliumque ſibi ipſi fingunt, cujus nec opus nec teſtimonium aliquod ex divinis Scripturis queunt proferre.

Ariani Manichæos imitantur.

40. Igitur ſi in ſacris litteris nulla alia præter ipſum Filium reperitur ſapientia: ſi nihil hujuſcemodi a Patribus audivimus: ſi contra ipſi Patres confeſſi ſunt ac ſcriptum reliquerunt ſapientiam ſimul cum Patre exiſtere, nec factam eſſe, ſed propriam ejus eſ-C ſe, & mundi effectricem: ſane nihil aliud eſſe poteſt niſi Filius, qui &, ut iidem ipſi ſentiunt, ab æternitate ſimul cum Patre exiſtit. Siquidem ipſe eſt opifex, uti ſcriptum eſt: *Omnia in ſapientia feciſti*. Namque ipſe quoque Aſterius, veluti eorum oblitus quæ prius ſcripſerat, contra Gentiles poſtea diſputans, non ſecus ac Caiphas, invitus, non jam multas ſapientias nec erucam commemorat, ſed unam eſſe ſapientiam his verbis ſcribit: „ Unus quidem Deus Verbum ſive Ratio eſt, ſed res multæ ratione ſunt præditæ: una item ſapientiæ ſubſtantia & natura eſt, D ſed res multæ ſapientes & bonæ ſunt. Et paucis interjectis hæc addit: Quinam fuerint quos Dei filios appellari dignos arbitrantur? Nec enim verba quoque illos eſſe, nec multas contendent exiſtere ſapientias. Nam fieri nequit ut, cum unum ſit Verbum, unamque oſtenſum ſit eſſe Sapientiam, filiorum multitudini attribuatur natura Verbi, nomenque Sapientiæ concedatur. „ Nihil ergo mirum videri debet, ſi Ariani cum veritate pugnent, quandoquidem ſecum ipſi invicem confligunt. Modo enim complures eſſe ſapientias aſſeverant, modo unam declarant eſſe, modo cum eruca E collocant ſapientiam, modo eam ſimul cum Patre exiſtere, propriamque ejus eſſe ſatentur: modo ſolum Patrem docent non-factum eſſe, modo ejuſdem ſapientiam ac virtutem non-factam

Pſal. 103. 24.

Aſterius ipſe unum divinum Rationem ſeu Verbum & ſapientiam eſſe docet.

Iiiii quo-

(1) Sic Seguerian. Reg. Baſil. Anglic. Goblerian. Felckman. 1, 4. & 5. Alii autem & editi, μαθητῶν. Mox Seguer. ταῦτα ἔργα τὰ δι᾽ αὐτοῦ. Alii & editi, ταῦτα ἔργα δι᾽ αὐτοῦ.

(2) Sic Seguer. Anglican. Gobler. & Felc. 1. Editi vero & alii, ἑτέρων. Ibidem Felc. 4. & Seguer. ἢ ἄλλα τινὸς φαντάζονται καὶ ἀναπλάττονται. Idem ibidem & Reg. ac Felc. 5. λόγους, ubi alii & editio Commel. λόγῳ. Item ibidem Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. 4. & 5. ὧν οὔτε. Alii & editi ὧν omittunt.

(3) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 5. At alii & editi, ἐξεύρημα.

(4) Felckman. 5. καὶ ἀρνοῦνται.

(5) Seguer. & Felc. 4. τοῦ πατρός. Editi & alii, τοῦ θεοῦ. Ibidem λοιπὸν habent omnes mſſ. quod in editione Commel. deeſt.

(6) Seguerian. Goblerian. & Felckman. 1. ἑαυτοῖς. Ceteri & editi, αὐτοῖς. Mox Seguerian. Gobler. Felckm. 1. 4. 5. & Reg. τῶν θείων λογίων. Alii & editio Commel. τῶν λογίων.

(7) Anglic. & Felc. 4. ἐν τοῖς θείοις λογίοις. Gobler. & Felc. 1. ἐν τοῖς λόγοις. Reg. & Baſili. ἐν θείοις λόγοις. Alii & editi, ἐν τοῖς λογίοις. Mox Seguer. Goblerian. & Felc. 1. παρ᾽ αὐτὸν τὸν υἱόν. Editi & alii, παρὰ τοῦτον τὸν υἱόν.

(8) Seguer. Goblerian. & Felc. 1. ὡμολογῆται. Editi & alii, ὡμολόγηται. Mox Reg. & Felc. 5. ἀγεννήτως. Ceteri cum editione Commel. ἀγενήτως.

(9) Seguer. Reg. & Felc. 5. ἰδία αὐτοῦ. Alii & editi, ἰδία αὐτῷ.

(10) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 4. At ceteri & editio Commel. ὁμολογῶν, male.

(11) Seguer. ὡς ὁ θεός. Ibidem Reg. & Felc. 5. πολλὰ δὲ τὰ λόγια. Item ibid. Seguer. καὶ μία μὲν ἡ τῆς σοφίας. Felc. 4. ibid. οὐσία καὶ φύσις.

(12) Sic Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. At editio Commel. οὐ γὰρ δὴ λόγους. Paulopoſt Felc. 2. & editi, οὐδὲ γὰρ δυνατόν. Alii mſſ. οὐ γὰρ δυνατόν.

(13) Seguer. & Reg. ἐπινέμειν. Editi & alii, ἐπινέμων, mendoſe.

(14) Felc. 5. προσκόπτοντες. Mox Felc. 4. πολλὰς μὲν λέγοντες πολλὰς εἶναι.

(15) Seguer. & Felc. 4. & 5. συγχρῶσι. Alii & editi, συνάπτουσι. Mox Seguer. Reg. Felc. 4. & 5. καὶ ἄλλοτε. In aliis & editis deeſt καί. Ibidem Reg. & Felc. 5. ἀγέννητον. Alii & editi, ἀγένητον. Item ibid. Seguer. Felc. 1. & 5. omittunt τὸν ante μόνον, iidemque & Gobl. ac Felc. 1. habent μόνον τὸν πατέρα. Ceteri & editi, τὸν μόνον πατέρα. Mſſ. omnes ibid. ἄλλοτε δὲ καί, &c. Editio Commel. ἄλλοτε καί.

Digitized by Google

quoque eſſe concedunt. Nobis Dei Verbum ſemper eſſe affirmantibus repugnant illi quidem, ſed iidem tamen propriæ ſententiæ obliti, Sapientiam ſimul cum Deo exiſtere nec factam eſſe conſentiunt. Ita illi in omnibus laborant vertigine, veraque rejecta Sapientia, aliam quæ nulla eſt excogitant, non ſecus ac Manichæi, qui Deum qui vere eſt negantes, alium ſibi ipſi fingunt.

41. Verum audiant cum Manichæi tum alii hæretici unum eſſe Chriſti Patrem, qui rerum creatarum dominus eſt & effector per proprium Verbum. Audiant vero ſpeciatim Ariani unum eſſe Dei Verbum, ipſumque ſolum, proprium & genuinum ex ejuſdem natura ortum Filium eſſe, atque individuam divinitatis cum ſuo Patre unitatem habere, uti ſæpe diximus, idque ab ipſo didicimus Salvatore. Alioquin ſi non ita ſit, quare per ipſum creat Pater, ſeque in ipſo quibus voluerit patefacit, illoſque illuminat? Vel quare in Baptiſmo una cum Patre nominatur Filius? Nam ſi reſpondeant Patrem minime ſufficere, impia eſt reſponſio. Si vero ſufficere dicatur, quod utique fas eſt dicere, quid, quæſo, opus eſt Filio ſive in rerum creatione ſive in ſancto lavacro? Ecqua enim rei creatæ cum Creatore communitas? Aut quare id quod factum eſt, cum ipſo effectore conjungitur io omnium initiatione? Vel cur tandem fides ſecundum vos in nomine unius Creatoris uoiuſque rei creatæ traditur? Si enim id ita ſit, ut eum divinitate conjungamur: quid re ereata opus eſt? Si vero, ut cum Filio qui res eſt creata ineamus ſocietatem: inutiliter ſecundum vos Filii nomen adhibetur in Baptiſmo; ſiquidem Deus qui Filium illum effecit, nos quoque ſimiliter filios poteſt efficere. Quamquam ſi filius res creata eſt, cum rerum creatarum, quæ ratione ſunt præditæ, una ſit natura, nullum auxilium rebus creatis ferre poterit res creata, quippe cum omnes gratia Dei indigeant. Paucis quidem antea explicavimus quam congruenter omnia per ipſum facta fuerint: quando vero noſtra Oratione incidimus in Baptiſmi mentionem, neceſſe eſt reſpondere, ut ego quidem ſeotio & credo, non idcirco Filium cum Patre nominari, quaſi ipſe non ſufficeret Pater; neque id temere & fortuito fieri: ſed quia Dei Verbum eſt propriaque ejus ſapientia, ſemperque eſt cum Patre, tamquam ejus ſplendor; hinc fieri nequit ut Patre præbente, non detur in Filio gratia. Namque in Patre eſt Filius, ut ſplendor in luce. Nec enim Deus quaſi indigens, ſed, ut Pater, ſua ipſius ſapientia terram fundavit, & omnia Verbo, quod ex ſe eſt, ſecit, ſanctumque lavacrum in Filio confirmat. Ubi enim Pater eſt, illic eſt & Filius, quemadmodum ubi lux eſt, ibi quoque eſt ſplendor. Ac ſicut ea quæ Pater efficit, per Filium efficit, quod quidem ipſe Dominus his verbis teſtatur: Quæ video Patrem facientem, hæc & ego facio; ita cum confertur Baptiſmus, quem Pater

Quandoquidem omnia per Filium creat Pater, ejuſque & Patris nomine confertur Baptiſmus & datur fides, inde efficitur eum quoque eſſe vere Deum.

Ut ſplendor eſt in luce, ſic in Patre eſt Filius.

Prov. 3. 19.

Joan. 5. 20.

A μὲν (1) ἀγένητον· καὶ μάχονται μὲν ἡμῖν λέγουσιν ἀεὶ εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, αὐτοὶ δὲ λέγοντες (2) ἀγενήτως συνυπάρχειν τῷ Θεῷ τὴν σοφίαν, ἐπιλανθάνονται τῶν ἰδίων. οὕτω πρὸς πάντα σκοτοδινιῶσι, τὴν μὲν ἀληθινὴν σοφίαν ἀρνούμενοι, τὴν μὴ οὖσαν ἐξευρίσκοντες, ὡς (3) οἱ Μανιχαῖοι πλάττοντες ἑαυτοῖς ἕτερον, καὶ τὸν ὄντα Θεὸν ἀρνούμενοι.

41. Ἀλλ' ἀκουέτωσαν μὲν αἱ ἄλλαι αἱρέσεις καὶ Μανιχαῖοι, (4) ὅτι εἷς ἐστιν ὁ τοῦ μὲν Χριστοῦ πατὴρ, τῶν δὲ κτισμάτων δεσπότης καὶ ποιητὴς διὰ τοῦ ἰδίου λόγου. ἀκουέτωσαν δὲ ἰδίᾳ καὶ Ἀρειομανῖται, B ὅτι εἷς ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὁ μόνος ἴδιος καὶ γνήσιος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὢν υἱὸς, καὶ ἀχώριστον ἔχων (5) πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ τὴν ἑνότητα τῆς θεότητος, ὡς πολλάκις εἴπομεν, μαθόντες παρ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος. ἐπεὶ εἰ μὴ οὕτως ἔχει, διατί δι' αὐτοῦ κτίζει ὁ πατὴρ, καὶ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται οἷς ἐὰν θέλῃ, καὶ φωτίζει αὐτούς; ἢ διατί καὶ ἐν (6) τῇ τελειώσει τοῦ βαπτίσματος συγκατονομάζεται τῷ πατρὶ ὁ υἱός; εἰ μὲν γὰρ οὐκ αὐτάρκης ἐστὶν ὁ πατὴρ, ἀσεβὴς ἡ φωνή. εἰ δὲ αὐτάρκης, τοῦτο γὰρ θέμις εἰπεῖν, τίς ἡ χρεία τοῦ υἱοῦ ἢ εἰς τὴν δημιουργίαν, ἢ εἰς τὸ ἅγιον λουτρόν; ποία γὰρ κοινωνία C τῷ κτίσματι (7) πρὸς τὸν κτίστην; ἢ διατί τὸ ποιούμενον συναριθμεῖται τῷ ποιήσαντι εἰς τὴν τῶν πάντων τελείωσιν; ἢ διατί καθ' ὑμᾶς ἡ πίστις (8) εἰς ἕνα κτίστην καὶ εἰς ἓν κτίσμα παραδίδοται; εἰ μὲν γὰρ ἵνα συναφθῶμεν τῇ θεότητι, τίς χρεία τοῦ κτίσματος; εἰ δὲ ἵνα ἑνωθῶμεν τῷ υἱῷ κτίσματι ὄντι, περιττὴ καθ' ὑμᾶς ἡ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ υἱοῦ ὀνομασία. ὁ γὰρ αὐτὸν υἱοποιήσας Θεὸς, ἱκανός ἐστι καὶ ἡμᾶς υἱοποιῆσαι. ἄλλως τε εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ υἱὸς, μιᾶς οὔσης (9) τῆς φύσεως τῶν λογικῶν κτισμάτων, οὐδεμία οὐδὲ κτίσματος κτίσμασι βοήθεια γενήσεται, διὰ τὸ πάντας δεῖσθαι τῆς (10) παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριτος. ὀλίγα D μὲν οὖν προλαβόντες εἴπομεν ὡς ἀκολούθως δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα· ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος (11) ἡ ἀκολουθία τοῦτο ἡμᾶς μνημονεῦσαι ἀναγκαῖον, ὡς γινώσκω καὶ πεπίστευκα, λέγειν, οὐχ ὡς μὴ αὐτάρκους ὄντος τοῦ πατρὸς, συνονομάζεται καὶ ὁ υἱὸς, οὐδὲ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν· ἀλλ' ἐπειδὴ λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδία σοφία, ἀπαύγασμά τε ὢν (12) αὐτοῦ, ἀεί ἐστι μετὰ τοῦ πατρὸς, διὰ τοῦτο ἀδύνατον παρέχοντος τοῦ πατρὸς, μὴ ἐν τῷ υἱῷ δίδοσθαι τὴν χάριν· ἐν τῷ πατρὶ γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς, ὡς τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ φωτί. οὐ γὰρ ὡς ἐνδεὴς ὁ Θεὸς, (13) ἀλλ' ὡς πατὴρ τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ τε- E θεμελίωκε τὴν γῆν, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ τὸ ἅγιον λουτρὸν ἐν τῷ υἱῷ βεβαιοῖ. ἔνθα γὰρ ὁ πατὴρ, ἐκεῖ καὶ ὁ υἱὸς ἔστιν· ὡς ἔνθα τὸ φῶς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα. καὶ ὥσπερ ἃ ὁ πατὴρ ἐργάζεται, διὰ τοῦ υἱοῦ ἐργάζεται, καὶ λέγει αὐτὸς ὁ κύριος, ἃ βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ· οὕτως (14) καὶ τοῦ βαπτίσματος διδομένου, ὃν βαπτίζει ὁ πα-

(1) Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 3. ἀιδίως ἀγένητον. Reg. Felc. 4. & 5. ἀιδίως ἀγένητον. Alii & editio Commel. ἀιδίως αὐτὸν γεννηθῆναι. Ibid. Felc. 4. καὶ μάχονται ἡμῖν. Item ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον. Reg. εἶναι τοῦ Θεοῦ λόγον. Editi & alii, εἶναι τὸν Θεοῦ λόγον.

(2) Anglic. ἀγενήτῳ. Reg. & Felc. 5. ἀγενήτως. Alii & editi, ἀγεννήτως.

(3) Sic Seguer. Reg. Anglic. Gobler. & Felc. 1. 4. & 5. At οἱ abeſt ab aliis & editione Commel.

(4) Sic Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. Alii vero & editio Commel. ὅτι εἷς ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὁ μόνος, &c. intermediis omiſſis.

(5) Seguer. ἔχων πρὸς τὸν πατέρα. Ceteri & editi, ἔχων τῆς πρὸς τὸν πατέρα.

(6) Sic Seguer. Reg. & Felc. 4. In aliis & editis ἐν deeſt. Ibid. Felc. 4. & 5. τῷ πατρὶ καὶ ὁ υἱός.

(7) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 4. At editi & alii, πρὸς κτίστην. Ibidem Seguer. Baſili. Reg. & Felc. 4. ἢ διατί. At ἢ abeſt ab aliis & editione Commel. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. εἰς τὴν πάντων.

(8) Felc. 2. & editi, εἰς κτίστην. Ceteri mſſ. εἰς ἕνα κτίστην. Ibid. Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 4. καὶ εἰς ἓν κτίσμα. Editi, καὶ ἓν κτίσμα. Mox Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 5. συναφθῶμεν. Ceteri & editio Commel. συναφθῶσι. Ibidem, Seguer. & Felc. 4. τίς χρεία. Alii & editi, τίς ἡ χρεία.

(9) Seguer. οὔσης τῆς φύσεως. Gobler. Felc. 1. & 4. οὔσης τῆς κτίσεως. Editi & alii, οὔσης φύσεως. Mox Seguerianus, Gobler. Felc. 1. & 5. γένηται. Anglic. γένηται. Ceteri & editi, γενήσεται.

(10) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 5. παρὰ τοῦ Θεοῦ. Alii & editi, παρὰ Θεοῦ.

(11) Felc. 2. & editi, ἡ ἀλήθεια. Ceteri omnes mſſ. ἡ ἀκολουθία. Mox Felc. 2. & editio Commel. ὡς γε τοῦ, mendoſe. Alii & editi, ὡς γε νοῶ.

(12) Gobler. & Felc. 1. ὢν ἐξ αὐτοῦ. Baſili. ibid. ἀεὶ ἐστι μετὰ τοῦ πατρὸς, ὁμοίως ἐν υἱῷ δίδοσθαι. Ibidem Seguerian. Gobler. & Felc. 1. ἐν τῷ υἱῷ. Alii & editi, ἐν υἱῷ.

(13) Felc. 4. ἀλλ' ὥσπερ ὁ πατὴρ. Paulopoſt mſſ. ἐν τῷ υἱῷ βεβαιοῖ. Editio Commel. ἐν omittit.

(14) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. At in aliis & editis deeſt καί.

ὁ πατὴρ, τοῦτον ὁ υἱὸς βαπτίζει· καὶ ὃν ὁ υἱὸς βαπτίζει, οὗτος ἐν πνεύματι ἁγίῳ τελειοῦται. πάλιν τε ὥσπερ τοῦ ἡλίου φαίνοντος, (1) λέγοι ἄν τις καὶ τὸ ἀπαύγασμα φωτίζειν· ἓν γάρ ἐστι τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν, οὐδὲ ἀποσχίσαι· οὕτως ἔνθα πάλιν ὁ πατήρ ἐστιν ἢ ὀνομάζεται, ἐκεῖ πάντως καὶ ὁ υἱὸς ὑπάρχει· ὀνομάζεται δὲ ἐν τῷ βαπτίσματι ὁ πατήρ, ἀνάγκη καὶ τὸν υἱὸν συγκατονομάζεσθαι.

42. Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἁγίοις ἐπαγγελλόμενος, οὕτως ἔλεγεν· „ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, καὶ „μονὴν παρ' αὐτῷ (2) ποιήσομεν· καὶ πάλιν· ἵν' „ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, κἀκεῖνοι ἐν ἡμῖν ἓν ὦ„σιν.„ καὶ ἡ διδομένη δὲ χάρις, μία ἐστὶ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐν υἱῷ διδομένη, ὡς ὁ Παῦλος (3) διὰ πάσης ἐπιστολῆς γράφει· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. δεῖ γὰρ τὸ φῶς εἶναι μετὰ τῆς αὐγῆς, καὶ τὸ ἀπαύγασμα (4) συνορᾶσθαι μετὰ τοῦ ἰδίου φωτός. ὅθεν Ἰουδαῖοι μετὰ τούτων ἀρνούμενοι τὸν υἱὸν, οὐκ ἔχουσιν οὐδὲ τὸν πατέρα· (5) καταλείψαντες γὰρ τὴν πηγὴν τῆς σοφίας, ὡς ὀνειδίζων αὐτοὺς εἶπεν ὁ Βαρούχ, ἀπέβαλον ἀφ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ἐκ ταύτης σοφίαν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· „Χριστὸς γὰρ, „φησὶν ὁ ἀπόστολος, θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία·„ „λέγοντες, οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα.„ Ἰουδαῖοι μὲν οὖν ἔχουσι τῆς ἀρνήσεως τὰ ἐπίχειρα τῆς ἐπιτιμίας· ἀπώλεσαν γὰρ σὺν τῇ πόλει καὶ τὸν λογισμόν. * οὗτοι δὲ κινδυνεύουσι λοιπὸν καὶ περὶ αὐτὸ τὸ πλήρωμα τοῦ μυστηρίου· φημὶ δὲ τὸ βάπτισμα. (6) εἰ γὰρ εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ δίδοται ἡ τελείωσις, οὐ λέγουσι δὲ πατέρα ἀληθινὸν, διὰ τὸ ἀρνεῖσθαι (7) τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ὅμοιον τῆς οὐσίας, ἀρνοῦνται δὲ καὶ τὸν ἀληθινὸν υἱὸν, καὶ ἄλλον ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων κτιστὸν ἀναπλάττοντες ὀνομάζουσι· πῶς οὐ παντελῶς κενὸν καὶ ἀλυσιτελὲς τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενόν ἐστι, προσποίησιν μὲν ἔχον, τῇ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲν ἔχον (8) πρὸς εὐσέβειαν βοήθημα; οὐ γὰρ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν διδόασιν οἱ Ἀρειανοὶ, ἀλλ' εἰς κτίστην καὶ κτίσμα, καὶ εἰς ποιητὴν καὶ ποίημα. ὥσπερ δὲ ἄλλο ἐστὶ κτίσμα παρὰ τὸν υἱὸν, οὕτως ἄλλο (9) ἂν εἴη τοῦ ἀληθοῦς τὸ παρ' αὐτῶν νομιζόμενον δίδοσθαι, κἂν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τὸ γεγραμμένον, ὀνομάζειν προσποιῶνται. οὐ γὰρ ὁ λέγων ἁπλῶς, κύριε, (10) οὗτος καὶ δίδωσιν· ἀλλ' ὁ μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν πίστιν ἔχων ὀρθήν. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ σωτὴρ οὐχ ἁπλῶς ἐνετείλατο βαπτίζειν, ἀλλὰ πρῶτόν φησι, „μαθητεύ„σατε· εἶθ' οὕτω· βαπτίζετε (11) εἰς ὄνο-

A baptizat, hunc Filius baptizat; & quem Filius baptizat, idem in Spiritu ſancto initiatur. Præterea, quemadmodum lucente ſole, recte dici poteſt ſplendor illuminare; cum una & eadem ſit lux quæ nec dividi nec diſcindi poſſit: ita ubi Pater eſt vel nominatur, ibi omnino eſt item Filius. Quocirca cum Pater in Baptiſmo nominetur, in eo etiam Filium neceſſe eſt nominari.

42. Ea propter cum ipſe bona Sanctis promitteret, ſic ait: *Veniemus ego & Pater, & manſionem apud eum faciemus*. Joan. 14.23. Et rurſus, *Ut ſicut ego & tu unum ſumus, ſic & illi unum ſint* Joan 17.21. B *in nobis*. Una ſimiliter eſt gratia, quæ a Patre in Filio datur, ut in omnibus epiſtolis ſcribit Paulus: *Gratia vobis & pax a Deo patre noſtro & Domino Jeſu* Rom. 1.7. 1. Cor. 1.3. Eph. 1.2. &c. *Chriſto*. Neceſſum enim eſt lucem una cum ſplendore eſſe, & ſplendorem cum propria luce videri. Qua de cauſa Judæi qui Filium cum iſtis negant, nec ipſi etiam Patrem habent. Nam cum fontem ſapientiæ, ut illis exprobrat Baruch, dereliquerint, ſapien- Bar. 3.12. tiam quoque ex fonte ipſo promanantem, quæ eſt Dominus noſter Jeſus Chriſtus, a ſe tunc projecerunt, cum dixerunt, *Non habemus regem niſi* Joan. 19.15. C *Cæſarem*. *Chriſtus enim*, inquit Apoſtolus, *Dei* 1. Cor. 1.24. *virtus & Dei ſapientia eſt*. Judæi itaque dignas impiæ negationis perſolvunt pœnas: rationem enim una cum urbe ſua amiſerunt. * Iſti autem in periculum veniunt amittendæ myſterii (de Baptiſmo loquor) integritatis. Nam ſi in Patris & Filii nomine initiamur, illi autem verum non pronuntiant Patrem, utpote qui id, quod ex ipſo eſt, ejuſque naturæ eſt ſimile, negent: cum item verum iidem negant Filium, aliumque nominant, quem ex nihilo creatum eſſe comminiſcuntur; qui fieri poteſt ut prorſus vacuus ac inu- (Vacuus & inutilis eſt Baptiſmus quem conferunt Ariani, aliique hæretici.) D tilis non ſit Baptiſmus, qui ab illis datur, in quo quidem inſit religionis ſimulatio, ſed revera nihil ad pietatem queat conferre? Nec enim Ariani in Patris & Filii nomine dant Baptiſmum, ſed in nomine creatoris & rei creatæ, effectoris & rei factæ. Unde quemadmodum res creata alia eſt a Filio, ita Baptiſmus, quem illi dare putantur, a vero Baptiſmo alius eſt, etiamſi nomen Patris & Filii, ut præcipit Scriptura, proferre aſſimulent. Non enim qui dicit, Matth. 7.21. Domine, ille etiam dat, ſed is tantum, qui cum nomine rectam quoque habet fidem. Ea de E cauſa Salvator non ſolum baptizare juſſit, ſed primum ait: *Docete*, & deinde, *baptizate in no-* Mat. 28.19. *mine*

(1) Seguerian. λέγοιτο.

(2) Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. ποιησόμεθα. καὶ πάλιν· ἵνα ὥσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἐσμὲν. καὶ ἡ διδομένη χάρις. Ibid. Seguerian. παρὰ πατρὸς ἐν υἱῷ. Goblerian. & Felc. 1. παρὰ τοῦ πατρὸς υἱῷ. Baſil. Anglic. Reg. Felc. 4. & 5. ἵνα ὥσπερ ἐγὼ, &c. Editi & alii, ἵν' ὡς ἐγὼ, &c.

(3) Διὰ πάσης ἐπιστολῆς abeſt a Gobler. & Felc. 1.

(4) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ὁρᾶσθαι. Ibid. Seguer. μετὰ τὸ ἀιδίου φωτός. Gobler. Felc. 1. & 5. ibid. ὅθεν οἱ Ἰουδαῖοι.

(5) Seguerian. & Felc. 5. καταλείψαντές τε γὰρ. Goblerian. & Felc. 1. καταλείψαντες γὰρ τοι. Cæteri & editio Commel. καταλείψαντες καὶ τὴν.

(6) Seguerian. & Reg. & Felc. 4. εἰ γὰρ εἰς ὄνομα. Alii & editio Commel. εἰς γὰρ ὄνομα.

(7) Seguerian. τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ὅμοιον, ut & videtur Nannius legiſſe, qui nempe vertit, *eo quod negeat aliquid ex ipſo exiſtere, & ſimile eſſe illius ſubſtantiæ*. Reg. τὸ ἐξ αὐτοῦ ὁμοίωμα τῆς οὐσίας. Alii & editi, τὸ ἐξ αὐτοῦ ὅμοιον τῆς οὐσίας.

(8) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. At alii & editio Commel. πρὸς βοήθειαν εὐσέβειας.

(9) Seguerian. Reg. & Felc. 5. οὕτω ἄλλο ἂν εἴη. Alii & editio Commel. οὕτως ἄλλο εἴη. Mox Seguerian. κἂν τὸ ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ.

(10) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. οὗτος καὶ δίδωσι. Reg. οὗτος καὶ δίδωσι. Alii & editi, οὗτος δίδωσι. Mox Seguerian. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ σωτήρ.

(11) Felc. 5. εἰς τὸ ὄνομα. Cæteri & editio Commel. εἰς ὄνομα. Ibidem Felckman. 4. & 5. τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

(*) Ex hoc loco contendunt nonnulli fuiſſe S. Athanaſii ſententiam, Baptiſma hæreticorum plane irritum eſſe, iterumque eſſe baptizandos qui ex hæreticis ad Eccleſiam Catholicam convertuntur. Verum id clare non probant S. Doctoris verba, qui forte ea tantum ratione vacuum & inutile eſſe docet hæreticorum Baptiſma, quatenus nihil proficit ad pietatem ſive verum Dei cultum, qui in ſola Catholica exhibetur Eccleſia. Nec vero inepte ait eos, qui hæreticorum aſperguntur aqua, fœdari potius impietate, quam ſedimi; quippe cum illi, Baptiſmo ab hæreticis accipiendo, in eorum adſcribantur numerum, fiantque & ipſi hoc pacto hæretici, ac proinde verum extra Religionem & ſalutis viam. Similia paſſim habet Auguſtinus ipſe contra Donatiſtas. Exempli gratis lib. de unico Baptiſmo contra Petilianum num. 2. ait Baptiſmum non ſolum nihil prodeſſe hæreticis ad ſalutem, ſed etiam obeſſe ad damnationem. Verba S. Auguſtini ſunt: *Sicut nihil eis proderat ad ſalutem qui verbum Domini ignorantes, eum tamen colebant, immo & oberat ad perniciem, quod falſos deos ſimul colentes, eidem vero Deo ſacrilegam injuriam faciebant: ſic nihil prodeſt hæreticis ad ſalutem quod extra Eccleſiam verum Baptiſmum per ignorantiam & tradunt & tenent; immo & obeſt ad damnationem, quod in ſacrilega iniquitate erroris humani, etiam divini Sacramenti non per quam mundentur, ſed per quam ſeverius judicentur, detinent veritatem*. Hæc ille. Vide Præfationem generalem.

mine Patris & Filii & Spiritus ſancti, ut ex A doctrina oriretur recta fides, & cum fide Baptiſmo initiaremur.

43. Ittaque multæ quoque aliæ hæreſes nomina tantum pronunciant: verum cum recte non ſentiant, uti dictum eſt, nec ſanam habeant fidem, inutilis eſt aqua quam donant, quippe cui deſit pietas; ita ut quemcumque illi aſperſerint, impietate fœdetur potius, quam redimatur. Sic & ipſi Gentiles, tametſi Deum in ore habent, Deum tamen convincuntur non colere, quia illum, qui verus & vere eſt Deus, Patrem ſcilicet Domini noſtri Jeſu Chriſti non agnoſcunt. Sic B Manichæi, Phryges, & Samoſatenſis diſcipuli, quamvis proferunt nomina, nihilnminus ſunt hæretici. Sic etiam deinde hi qui cum Ario ſentiunt, licet quæ ſcripta ſunt recitent, & nomina pronuncient, eos tamen, qui ab illis accipiunt Baptiſmum, decipiunt & eludunt, cum longe major ſit ipſorum impietas quam ceterorum hæreticorum, quos ſenſim prætergrediuntur, ut etiam ſua præ loquacitate, culpa liberi illi videantur. Enimvero alii hæretici quiddam præter veritatem ſunt commenti, ita ut vel eorum error circa Domini corpus verſetur, eumque ex Maria Virgine carnem negent habuiſſe, vel contendant mortem non ſub- C iiſſe, nec factum ullo modo eſſe hominem, ſed ſolum apparuiſſe, non autem revera fuiſſe: corpus ſimiliter ſpecie, non vere habuiſſe: denique hominem viſum dumtaxat fuiſſe, eo modo qun viſa ſomniantibus occurrunt. Ariani autem aperte in ipſum Patrem impii ſunt, cujus divinitatem, quam in Filio tamquam in imagine Scripturis teſtatam audiunt, blaſphemiis audent impugnare, eam creatam eſſe affirmantes, & quocumque ſe contulerint, voculam hanc, *non erat*, veluti *cœnum in pera ſecum circumferunt, ſicque, ut ſerpens virus, evnmunt. Deinde vero quando illorum ſententia nauſeam parit nmnibus, continuo humanum præſi- D dium auctoritatemque, labantis hæreſis fulciendæ cauſa, ſubſtituunt & ſupponunt, ut ejus aſpectu aut metu, quam noxia ſit impia ipſorum doctrina non intelligant incautiores. An non igitur miſeratione digni ſunt qui ita decipiuntur? An non eos æquum eſt deflere, qui præſenti mendacique voluptatum ſpecie victi, ſuum produnt commodum, & futura ſpe cadunt? Qui enim in nomine ejus, qui nullus eſt, Baptiſmum videntur accipere, nihil certe accipient, ſed rei creatæ conjuncti, nullum ab ea conſequentur auxilium. Cum item in rem natura a Patre alienam & diſſi- E milem iidem credant, nullam quoque cum eo conjunctionem ſunt habituri, quippe qui proprium & natura ex Patre genitum non habeant Filium, qui & ipſe in Patre eſt, & in quo eſt ſimiliter Pater, ut idem teſtatur Filius: ſed infelices, illorum circumventi improbitate, nudi plane & deſtituti divinitate permanent. Nec enim ipſos morientes ſequentur fallacia terræ bona, nec cum Dominum, quem negaverunt, in thronn Patris

Arianorum major eſt impietas quam ceterorum hæreticorum.

Joan. 14. 10.

A „ μα πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος· „ ἵν' ἐκ τῆς μαθήσεως (1) ἡ πίστις ὀρθὴ γίνηται, καὶ μετὰ πίστεως ἡ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις προστεθῇ.

43. Πολλαὶ γοῦν καὶ ἄλλαι αἱρέσεις λέγουσαι τὰ ὀνόματα μόνον, μὴ φρονοῦσαι δὲ ὀρθῶς, ὡς εἴρηται, μηδὲ τὴν πίστιν ὑγιαίνουσαν ἔχουσαι, ἀνωφελὲς ἔχουσι καὶ τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενον ὕδωρ, λειπόμενον εὐσεβείᾳ, ὥστε (2) καὶ τὸν ῥαντιζόμενον παρ' αὐτῶν ῥυπαίνεσθαι μᾶλλον ἐν ἀσεβείᾳ, ἢ λυτροῦσθαι. οὕτω καὶ Ἕλληνες καίτοι θεὸν διὰ χειλέων λέγοντες, ἀθεότητος ἔχουσιν ἔγκλημα, ὅτι τὸν ὄντως ὄντα καὶ ἀληθινὸν Θεὸν, οὐ γινώσκουσι τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. οὕ- B τω Μανιχαῖοι καὶ Φρύγες, καὶ οἱ τοῦ Σαμοσατέως μαθηταὶ, τὰ ὀνόματα λέγοντες, οὐδὲν ἧττον εἰσὶν αἱρετικοί· (3) οὕτω καθ' ἑξῆς λοιπὸν καὶ οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, κἂν ἀναγινώσκωσι τὰ γεγραμμένα, καὶ λέγωσι τὰ ὀνόματα, καὶ αὐτοὶ παίζουσι τοὺς λαμβάνοντας παρ' αὐτῶν, πλέον τῶν ἄλλων (4) αἱρέσεων ἀσεβέστεροι τυγχάνοντες, καὶ (5) κατ' ὀλίγον ὑπερκείμενοι τούτων, καὶ δικαιοῦντες αὐτὰς ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀθυρογλωττίας. ἐκεῖναι μὲν γὰρ πλέον τι τῆς ἀληθείας καταψεύδονται, καὶ ἢ περὶ τὸ σῶμα (6) σφάλμα ἔχουσι, λέγοντες μὴ ἐκ Μαρίας εἰληφέναι σάρκα τὸν κύριον, ἢ ὅτι ὅλως οὐ γέγονε θάνατος, ἢ C ὅτι ὅλως ἄνθρωπος γέγονεν, ἀλλὰ μόνον ὤφθη, καὶ οὐκ ἦν ἀληθῶς, καὶ ἐδόκει σῶμα ἔχειν, μὴ ἔχων, καὶ ἐδόκει ἄνθρωπος φαίνεσθαι, ὡς ἐν ὀνείρῳ φαντασίαι· οὗτοι δὲ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα φανερῶς ἀσεβοῦσι. τὴν γὰρ θεότητα αὐτοῦ εἰς τὸν υἱὸν ὡς ἐν εἰκόνι μαρτυρουμένην ἀκούοντες ἀπὸ (7) τῶν γραφῶν, βλασφημοῦσι, λέγοντες αὐτὴν εἶναι κτίσμα, καὶ πανταχοῦ περὶ αὐτῆς τὸ, οὐκ ἦν, ὡς ἐν πήρᾳ βόρβορον, τὸ λεξείδιον τοῦτο περιφέρουσι, καὶ (8) ὡς ὄφις τὸν ἰὸν, οὕτω προβάλλονται. εἶτα, ἐπειδὴ ναυτηρὸν ὄντως πᾶσι τὸ παρ' D αὐτοῖς ἐστι δόγμα, εὐθὺς (9) ὥσπερ ἔρεισμα τῷ πτώματι τῆς αἱρέσεως, τὴν ἀνθρωπίνην προστασίαν ὑποτιθέασιν, ἵνα ταύτην βλέπων ὁ ἁπλούστερος, ἢ καὶ δεδιὼς, μὴ (10) κατανοῇ τὸ βλαβερὸν τῆς κακοφροσύνης αὐτῶν. πῶς οὖν οὐκ ἄξιον οἰκτείρειν τοὺς παρ' αὐτῶν ἀπατωμένους; ἢ πῶς οὐκ ἐπὶ τούτοις δακρῦσαι καλὸν, ὅτι τῇ παραυτίκα διὰ (11) τὰς ἡδονὰς φαντασίᾳ προδιδόασι τὸ ἑαυτοῖς συμφέρον, καὶ ἐκπίπτουσι τῆς μελλούσης ἐλπίδος; εἰς γὰρ τὸν οὐκ ὄντα δοκοῦντες λαμβάνειν, οὐδὲν εἰληφότες ἔσονται· κτίσματι δὲ συνταττόμενοι, οὐδεμίαν παρὰ τῆς κτίσεως ἕξουσι βοήθειαν. E καὶ εἰς ἀνόμοιον δὲ καὶ ἀλλότριον καθ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς πιστεύοντες, οὐ συναφθήσονται τῷ πατρὶ, μὴ ἔχοντες τὸν ἴδιον καὶ ἐξ αὐτοῦ φύσει υἱὸν, τὸν (12) ὄντα ἐν τῷ πατρὶ, ἐν ᾧ καὶ ὁ πατήρ ἐστιν, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν. ἀλλὰ πλανηθέντες παρὰ τούτων, ἔρημοι καὶ γυμνοὶ λοιπὸν ἀπομένουσι τῆς θεότητος οἱ ἄθλιοι. οὐδὲ (13) γὰρ ἀκολουθήσει αὐτοῖς ἀποθνήσκουσιν ἡ τῶν ἐπὶ γῆς φαντασία· οὐδ' ὅταν ἴδωσιν, ὃν ἠρνήσαντο, κύριον, καθήμενον ἐπὶ (14) τὸν θρό-

(1) Sic Seguerian. Reg. Baſil. Anglic. Gobler. & Felckman. 1. Alii & editio Commel. ἡ πίστις ἡ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις.

(2) Seguerian. καὶ omittit. Ibidem Felckman. 5. μᾶλλον ἀσεβείᾳ.

(3) Seguer. Anglic. & Felc. 4. οὕτω καθ' ἑξῆς. Alii & editio Commel. οὕτω καὶ καθ' ἑξῆς.

(4) Seguer. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. & Regius, αἱρέσεων. Editi & alii, αἱρετικῶν.

(5) Sic Seguerianus, Anglican. Goblerian. Felckman. 1. & 4. At alii & editio Commel. κατὰ τὸ λογικόν. Ibid. Felckman. 5. ὑπερκείμενοι αὐτὰς. Ceteri & editio Commel. ὑπερκείμενοι τούτων.

(6) Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. σφάλμα ἔχουσι. Alii & editi, σφάλλονται. Mox σάρκα abeſt a Baſili. Ibid. Felc. 5. σάρκα τὸν Χριστόν.

(7) Felc. 4. ἀπὸ τῶν γραφῶν μαρτυρεῖσθαι, λέγοντες αὐτὴν εἶναι κτίσμα, καὶ βλασφημοῦσι, καὶ πανταχοῦ, &c.

(8) Reg. & Felc. 5. ὡς ὄφις. Iidem & Felc. 4. τοῦτον προβάλλονται.

(9) Felc. 2. & editio Commel. εὐθὺς ἔρεισμα. Ceteri mſſ. εὐθὺς ὥσπερ ἔρεισμα.

(10) Seguerian. & Felckm. 2. κατανοοῦ.

(11) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. διὰ τὰς ἡδονάς. Editi & alii, διὰ τῆς ἡδονῆς. Mox Anglic. οἱ γὰρ τὸν οὐκ ὄντα, ut & legit Nannius. Alii vero mſſ. omnes & editio Commel. εἰς γὰρ τὸν οὐκ ὄντα, &c.

(12) Seguerianus, Regius, Goblerian. Felckm. 1. & 5. ὄντα ἐν τῷ πατρί. Alii & editio Commel. ὄντα τῷ πατρί. Mox Seguerian. Reg. Goblerian. Felckm. 1. & 5. παρὰ τούτων. Editi & alii, ὑπὸ τούτων. Ibidem Baſili. λοιπὸν ἀπομένουσι.

(13) Seguerian. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἀκολουθήσει. Ibid. Felckm. 5. τούτοις.

(14) Reg. & Felc. 5. ἐπὶ τὸν θρόνον. Seguer. ibid. πατρὸς ἑαυτοῦ. Felc. 4. αὐτοῦ. Alii & editi, αὐτοῦ.

θρόνου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ κρίνοντα, ζῶντας καὶ νεκρούς, δυνήσεταί τις εἰς βοήθειαν (1) ἐπικαλέσασθαι τινὰ τῶν νῦν ἀπατησάντων. κρινομένους γὰρ καὶ αὐτοὺς ὄψονται καὶ μεταμελομένους, ἐφ' οἷς ἠδίκησαν καὶ ἠσέβησαν.

44. Ταῦτα πρὸ τοῦ ῥητοῦ τῶν παροιμιῶν τέως διειλήφαμεν, ἀντεχόμενοι πρὸς τὰς ἀλόγους ἐκ καρδίας αὐτῶν μυθοπλασίας· ἵνα γνόντες, ὡς οὐχ ἁρμόζει λέγειν κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, μάθωσι καλῶς ἀναγινώσκειν καὶ αὐτοὶ τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις ῥητὸν, ὀρθὴν ἔχον καὶ αὐτὸ τὴν διάνοιαν. γέγραπται μὲν γάρ, „κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ·„ ἀλλ' ἐπειδὴ παροιμίαι εἰσί, καὶ παροιμιωδῶς ἐλέχθη, οὐ δεῖ τὴν πρόχειρον λέξιν ἁπλῶς οὕτως ἐκλαμβάνειν, (2) ἀλλὰ τὸ πρόσωπον ζητεῖν, καὶ οὕτω μετ' εὐσεβείας τὸν νοῦν ἐφαρμόζειν αὐτῷ. τὰ γὰρ ἐν παροιμίαις λεγόμενα, οὐκ ἐκ φανεροῦ λέγεται, ἀλλὰ κεκρυμμένως ἀπαγγέλλεται, ὡς αὐτὸς (3) ὁ κύριος ἐδίδαξεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ λέγων· „ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν, ἀλλ' ἔρχεται „ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ „παρρησίᾳ.„ οὐκοῦν ἀποκαλύπτειν χρὴ τὸν νοῦν τοῦ ῥητοῦ, ὡς κεκρυμμένον τε τοῦτον ζητεῖν, καὶ μὴ ὡς ἐν παρρησίᾳ εἰρημένον ἁπλῶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρεξηγούμενοι πλανηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀληθείας. εἰ μὲν οὖν περὶ ἀγγέλου, ἢ ἑτέρου τινὸς τῶν (4) γενητῶν ἐστι τὸ γεγραμμένον, ὡς περὶ ἑνὸς ἡμῶν τῶν ποιημάτων, ἔστω λεγόμενον τό, ἔκτισέ με. εἰ δὲ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἐν ᾗ πάντα τὰ γενητὰ δεδημιούργηται, ἡ (5) περὶ ἑαυτῆς λέγουσα· τί δεῖ νοεῖν ἢ ὅτι τό, ἔκτισε, φάσκουσα, οὐκ ἐναντίον τῷ, ἐγέννησε, λέγει; οὐδὲ ὡς ἐπιλαθομένη ὅτι κτίζουσά ἐστι καὶ δημιουργός, ἢ ἀγνοοῦσα τὴν διαφορὰν τοῦ κτίζοντος, καὶ τῶν κτισμάτων, ἐν τοῖς κτίσμασιν ἑαυτὴν συναριθμεῖ· ἀλλά τινα νοῦν, ὡς ἐν παροιμίαις, οὐ παρρησίᾳ, κεκρυμμένον δὲ σημαίνει· ὃν τοῖς μὲν ἁγίοις ἐνέπνευσε προφητεύειν, (6) αὐτὴ δὲ μετ' ὀλίγα ἐκ παραλλήλου τό, ἔκτισεν, ἐν ἑτέραις λέξεσι σημαίνουσά φησιν, „ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον.„ δῆλον δέ ἐστιν οἶκον εἶναι τῆς σοφίας τὸ ἡμέτερον σῶμα, ὅπερ ἀναλαβὼν γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ εἰκότως παρὰ μὲν Ἰωάννου λέγεται, „ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο.„ διὰ δὲ (7) Σολομῶνος περὶ ἑαυτῆς ἡ σοφία μετὰ παρατηρήσεώς φησιν, οὐχ ὅτι κτίσμα εἰμί, ἀλλὰ μόνον ὅτι „κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ,„ οὐκ εἰς τὸ εἶναί με ἔκτισεν, οὐδὲ ὅτι κτίσματος ἀρχὴν καὶ γένεσιν ἔχω.

45. Καὶ ἐνταῦθα γὰρ οὐ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος (8) αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν ἐκ πατρὸς ἀΐδιον ἑαυτοῦ καὶ γνησίαν γέννησιν ὁ λόγος σημαίνων, διὰ (9) Σολομῶντος εἴρηκεν, ἀλλὰ πάλιν τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς οἰκονομίαν αὐτοῦ. διὸ (10) καί, καθὼς προεῖπον, οὐκ εἶπε, κτίσμα εἰμί, ἢ κτίσμα ἐγενόμην, ἀλλὰ μόνον, ἔκτισε. τὰ μὲν γὰρ κτίσματα κτιστὴν ἔχοντα τὴν οὐσίαν, τῶν (11) γενητῶν ἐστι, καὶ λέγεται κτίζεσθαι, καὶ πάντως τὸ κτίσμα κτίζεται· ἡ δὲ τὸ ἔκτισε μόνη λέξις λεγομένη, οὐ πάντως τὴν οὐσίαν

A ſui ſedentem viderint, vivoſque ac mortuos judicantem, aliquem illorum, a quibus circumventi ſunt, in ſui auxilium licebit eis advocare. Nam illos quoque judicari, & nmnium, quæ inique & impie egerint, videbunt pœnitere.

44. Hæc porro, loci Proverbinrum explicandi gratia, hactenus præmiſimus, abſurdiſque illorum refellendis commentis inſtitimus; ut perſpectum habentes, Filium Dei dici creatum non debere, recte legere diſcant illum Proverbiorum locum, cujus ſana utique eſt ſententia. Itaque ſcriptum quidem eſt: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua:* *Prov. 8. 22.* verum quia proverbia illa ſunt, idque inſtar proverbii eſt dictum; hæc idcirco verba non, ut nude jacent, ſunt explicanda, ſed attendendum eſt ad perſonam, itaque congruenter pietati ea par eſt intelligere. Nam quæ proverbiorum inſtar dicuntur, non clare & aperte, ſed obſcure enunciantur, ut ipſe Dominus in Euangelio ſecundum Joannem his verbis docet: *Hæc in Proverbiis locutus ſum vobis. Sed venit hora cum jam non in proverbiis loquar vobis, ſed palam.* *Joan. 16. 25.* Itaque opus eſt ut dicti illius evolvamus ſenſum, & tamquam abditum inveſtigemus: nec verba illa quaſi perſpicue enunciata, uti jacent, debemus excipere, ne a veritate, falſa interpretatione, aberremus. Igitur ſi de Angelo vel de aliqua alia re facta, uti nos ſumus, ſcripta ſunt: hæc dictio, *creavit*, per me licet, proprie uſurpetur. Sed ſi ſapientia Dei, in qua res factæ omnes productæ ſunt, hic de ſeipſa loquitur: quid cogitare convenit quam eam, cum verbo, *creavit*, uſa eſt, nihil contrarium vocabulo, *genuit*, dicere, neque oblitam ſe creatricem & effectricem eſſe, aut ignaram quid inter creantem & creata interſit, ſeipſam inter res creatas annumeraſſe, ſed ſenſum aliquem non apertum, ſed abſtruſum, proverbiorum more, ſignificare, ſecundum quem Sanctos ad vaticinandum excitarit, ipſaque paulopoſt eadem ſignificatione vocem, *creavit*, hiſce aliis denotarit verbis, *Sapientia ædificavit ſibi ipſi domum?* *Prov. 9. 1.* Certum eſt autem Sapientiæ domum, noſtrum eſſe corpus, quo aſſumpto factus homo eſt, unde jure merito a Joanne dicitur, *Verbum caro factum eſt:* *Joan. 1. 14.* & Sapientia ipſa de ſe per Salomonem haud inconſulte ait, non, Ego ſum creata, ſed tantum, *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua*, non autem ut eſſem me creavit, neque quod ſimile habeam rerum creatarum principium aut nriginem.

45. Non enim Verbum hoc in loco naturam ſuæ divinitatis vel æternum germanumque ſui ipſius ex Patre nrtum, Salomonis verbis ſignificavit: ſed ſnlam humanitatem & ſuſceptam noſtri gratia diſpenſatinnem intellexit. Hinc ut jam monui, non dixit: Res ſum creata, vel, Creatura facta ſum, ſed tantum, *creavit*. Siquidem res creatæ, quia creatam habent naturam, e numero rerum factarum ſunt, & creari dicuntur, omninoque creatura creatur. At ſola dictio, *creavit*, non neceſſario naturam

(1) Seguer. & Felc. 4. ἀντικαλέσασθαι. Ibidem Seguer. & Regius, τῶν νῦν ἀπατησάντων. Baſili. Anglican. Gobler. Felc. 1. & 5. τῶν ἀπατησάντων. Editi, ἐπικαλέσασθαί τινα· κρινομένους γάρ, &c. Ibid. Gobler. Felc. 1. & 4. κρινόμενοι γὰρ αὐτούς.

(2) Gobler. & Felc. 1. ἀλλὰ πρόσωπον.

(3) Gobler. & Felc. 1. ὁ κύριος ἔφη· ταῦτα ἐν παροιμίαις. Ibidem Seguer. εὐαγγελίῳ λέγων. Editi & alii omittunt λέγων. Mox Seguer. & Felc. 4. λελάληκα ὑμῖν· ἔρχεται.

(4) Felc. 5. γεννητῶν. Mox Seguer. Reg. Anglican. Baſili. Gobler. Felc. 1. & 4. ἡμῶν τῶν ποιημάτων. Alii & editi, ἡμῶν ποιημάτων. Ibid. in Seguerian. & Reg. deeſt με poſt ἔκτισε.

(5) Goblerian. Felc. 1. & 4. περὶ αὐτῆς. Paulopoſt Seguer. οὐδὲ ἐπιλαθομένη.

(6) Seguerian. Baſil. & Anglic. αὕτη δέ. Editio Commel. αὐτὸν δέ, mendoſe. Mox Seguer. ἐν omittit ante ἑτέραις. Ibidem Felc. 5. ᾠκοδόμησεν αὐτῇ οἶκον.

(7) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. Σολομῶνος. Ceteri & editi, Σολομῶντος. Paulopoſt Seguer. Reg. & Felc. 4. κτίσμα εἰμί. Ibid. Seguer. ἀλλὰ μόνον ὅτι κύριος. Felckm. 4. ἀλλὰ μόνον ὅτι ὁ κύριος. Reg. ἀλλ' ὅτι κύριος.

(8) Seguer. ἑαυτοῦ.

(9) Seguer. Reg. Goblerian. Felc. 1. & 5. Σολομῶνος. Anglican. & Felc. 4. Σαλομῶνος. Alii & editi, Σολομῶντος. Ibid. Seguer. ἔλεγεν pro εἴρηκεν.

(10) Seguer. & Reg. διὸ καθώς. Alii & editi διὸ καὶ καθώς.

(11) Felc. 5. γεννητῶν. Ibidem Baſili. & Reg. λέγεται κτίζεσθαι. Angl. Felc. 4. & 5. λέγεται καὶ κτίζεσθαι. Ceteri & editio Commel. λέγεται καὶ κτίζεται.

vel ortum ſignificat, ſed aliquid aliud circa rem, A
de qua loquitur, fieri innuit: nec proinde id quod
dicitur creari, etiam natura & ſubſtantia creatum
eſt. Quod quidem diſcrimen non ignotum eſt di-
Pſal. 103. 24. vinæ Scripturæ, quæ de creatis rebus ait: *Imple-*
Rom. 8. 22. *ta eſt terra creatura tua:* &, *ipſa creatura conge-*
mit & condoleſcit. In Apocalypſi quoque ſcribi-
Apocal. 8. 9. tur: *Et mortua eſt tertia pars creaturarum quæ e-*
rant in mari, animas habentium. Ait item Pau-
1. Tim. 4. 4. lus: *Omnis creatura dei bona eſt, & nihil reji-*
ciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.
Sap. 9. 2. Et in libro Sapientiæ legitur: *Et Sapientia tua*
conſtituiſti hominem, ut dominaretur creaturis quæ B
a te factæ ſunt. Quod autem res iſtæ quæ crea-
turæ ſunt, creari dicantur, id rurſus a Domino
Marc. 10. 6. licet diſcere, cujus nempe hæc ſunt verba: *Qui*
autem ab initio homines *creavit, maſculum &*
feminam fecit eos. Idem quoque confirmat Moy-
Deuter. 4. 32. ſes, qui in Cantico ita loquitur: *Interrogate di-*
es, quæ priores te factæ ſunt, a die qua Deus ho-
minem creavit in terra, & ad ſummum cælum.
Coloſſ. 1. 15. Et Paulus epiſtola ad Coloſſenſes ſic ſcribit: *Qui*
eſt imago Dei inviſibilis primogenitus omnis crea-
turæ; quoniam in ipſo creata ſunt omnia quæ in cæ- C
lis ſunt & quæ in terra, viſibilia & inviſibilia,
ſive Throni, ſive Dominationes, ſive Principatus,
ſive Poteſtates: omnia per ipſum & in ipſo creata
ſunt, & ipſe eſt ante omnia.

46. Itaque ea, quæ ex natura ſua ſubſtantiam
habent creatam, creaturas dici, & vere creari, ſatis
ex his patet, quæ commonefaciendi gratia attulimus,
cum alioquin hujuſmodi teſtimoniis plena ſit Scriptu-
ra. Quod vero ſola dictio, *creavit*, non ſemper na-
turam ſignificet vel originem, liquet ex Davide, qui
Pſal. 101. 19. in Pſalmis ait, *Scribatur hæc in generationem alteram,*
& populus qui creabitur, laudabit Dominum. Et rur- D
Pſal. 50. 12. ſus, *Cor mundum crea in me, Deus*. Paulus item epi-
Epheſ. 2. 15. ſtola ad Epheſios ſcribit: *Legem mandatorum in decre-*
tis abrogans, ut duos in ſemetipſo in unum novum ho-
Epheſ. 4. 24. *minem crearet*. Et iterum: *Induite novum hominem,*
qui ſecundum Deum creatus eſt in juſtitia & ſanctitate
veritatis. Neque enim David de populo aliquo, qui
ſecundum ſubſtantiam crearetur, ſermonem habe-
bat, nec orabat ut cor acciperet aliud ab eo quod
jam haberet: ſed eam, quæ ſecundum Deum eſt,
renovationem ſignificabat & inſtaurationem. Nec
item Paulus duos aliquos intelligebat, qui ſecundum
ſubſtantiam in Domino crearentur, neque nos hor- E
tabatur ut alium quemdam indueremus hominem:
verum per hominem, qui ſecundum Deum eſt, vi-
tam virtute ornatam, & per eos qui in Chriſto cre-
antur, duos populos qui in illo renovantur indica-
bat. Nec ab hac loquendi forma alienum eſt iſtud
Jerem. 31. 22. Vide ſupra pag. 80. Jeremiæ: *Creavit Dominus ſalutem novam in plan-*
tationem, qua in ſalute circuibunt homines: quibus
verbis non ſignificat ſubſtantiam aliquam creaturæ,
ſed renovandam in hominibus ſalutem, quæ nobia

ἢ τὴν γένεσιν σημαίνει, ἀλλά τι ἕτερον δηλοῖ γίνεσθαι περὶ (1) ἐκεῖνον περὶ οὗ λέγει, καὶ ὁ πάντως τὸ λεγόμενον κτίζεσθαι, οὐδὲ καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστί. Καὶ ταύτην τὴν διαφορὰν οἶδεν ἡ θεία γραφὴ (2) περὶ μὲν τῶν κτισμάτων λέγουσα, „ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου, καὶ αὐτὴ ἡ „κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει· ἐν δὲ τῇ Ἀποκαλύ„ψει φησὶ, καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον μέρος τῶν κτισμά„των τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ τὰ ἔχοντα ψυχάς· καθὼς „(3) καὶ ὁ Παῦλος λέγει· πᾶν κτίσμα θεοῦ κα„λὸν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανό„μενον· (4) ἐν δὲ τῇ σοφίᾳ γέγραπται, καὶ τῇ „σοφίᾳ σου κατεσκεύασας τὸν ἄνθρωπον, ἵνα δε„σπόζῃ τῶν ὑπὸ σοῦ (5) γενομένων κτισμάτων. „ Καὶ ὅτι ταῦτα κτίσματα ὄντα λέγεται κτίζεσθαι, ὅπως πάλιν ἐστὶν ἀκοῦσαι, (6) τοῦ μὲν Κυρίου λέγοντος, „ἀπ' „ἀρχῆς δὲ ὁ κτίσας, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· „Μωσέως δὲ ἐν τῇ ᾠδῇ γράφοντος· ἐπερωτήσατε „ἡμέρας τὰς γενομένας (7) προτέρας σου ἀπὸ τῆς „ἡμέρας, ἧς ἔκτισεν ὁ θεὸς ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, „καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ οὐρανοῦ· (8) ὁ δὲ Παῦλος „ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς φησιν· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ „τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐ„τῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα (9) τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, „καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε „θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι· „τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι „πρὸ πάντων. „

46. Ὅτι μὲν οὖν τὰ φύσει τὴν οὐσίαν ἔχοντα κτιστὴν, κτίσματα λέγεται (10) καὶ κτίζεται, ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς ὑπόμνησιν εἰρῆσθαι, πλήρους οὔσης τῆς γραφῆς· ὅτι δὲ ἡ τὸ, ἔκτισε, μόνη λέξις λεγομένη, οὐ πάντως τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γένεσιν σημαίνει, ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει, „γραφήτω (11) αὕτη εἰς γενεὰν ἑ„τέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον· „ καὶ πάλιν· „καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ θεός· „ (12) ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, φησί· „τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵ„να τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄν„θρωπον· καὶ πάλιν, ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρω„πον, τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ „ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. „ Οὔτε γὰρ ὁ Δαβὶδ λαόν τινα κατ' οὐσίαν κτιζόμενον ἔλεγεν, οὔτε καρδίαν ἑτέραν εὔχετο λαβεῖν, παρ' ἣν εἶχεν· ἀλλὰ τὴν κατὰ θεὸν ἀνανέωσιν καὶ (13) ἀνακαίνισιν ἐσήμαινεν. Οὔτε δὲ ὁ Παῦλος κατ' οὐσίαν κτιζομένους ἐν τῷ Κυρίῳ δύο τινὰς ἐδήλου, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλον τινὰ ἐνδύσασθαι ἡμᾶς ἄνθρωπον (14) συμβουλεύει· ἀλλὰ τὸν μὲν κατὰ θεὸν ἄνθρωπον, τὸν κατ' ἀρετὴν βίον ἔλεγε, τοὺς δὲ κτιζομένους ἐν Χριστῷ, τοὺς ἀνακαινιζομένους ἐν αὐτῷ δύο λαοὺς ἐσήμαινε. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ· „ἔκτισε Κύριος σωτηρίαν καινὴν εἰς „καταφύτευσιν, ἐν ᾗ σωτηρίᾳ (15) περιελεύ„σονται ἄνθρωποι· „ τοῦτο δὲ λέγων, οὐκ οὐσίαν τινὰ κτίσματος σημαίνει, ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀνακαινιζομένην σωτηρίαν προφητεύει, τὴν γε-

νομέ-

(1) Anglican. ἐκεῖνο. Mox Seguerian. οὐδὲ καὶ τῇ φύσει. Editi, οὐδὲ τῇ φύσει.

(2) Seguerian. Goblerian. Felckman. 1. & 4. περὶ μὲν τῶν. Editi & alii, περὶ τῶν. Paulopoſt Seguerian. & Reg. συνωδίνει, ut habet Scriptura. Alii & editi, συνοδίνει.

(3) Seguerian. καθὼς καὶ ὁ Παῦλος. Alii & editi, καθὼς καὶ Παῦλος.

(4) Seguerian. καὶ ἐν τῇ σοφίᾳ. Ibid. idem & Felckman. 4. & 5. κατεσκεύασας ἄνθρωπον.

(5) Seguerian. & Felckm. 4. γεγενημένων. Mox Seguerian. & Reg. λέγει καὶ κτίζεσθαι. Editi & alii καὶ omittunt.

(6) Goblerian. & Felckm. 1. τοῦ Κυρίου. Iidem & Seguer. & Felc. 4. ἀπ' ἀρχῆς δὲ ὁ κτίσας. Editi & alii, ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ὁ κτίσας. Sic autem habetur Marci 10. 6. ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως. Vulgata, *Ab initio autem creaturæ*.

(7) προτέρας deeſt in Goblerian. Felckm. 1. & 4. At Reg. προτέρας τὰς γενομένας προτέρας σου.

(8) Goblerian. & Felckman. 1. καὶ ὁ Παῦλος. Iidem mox & Seguerian. Baſili. Anglican. & Felckman. 4. τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Editi, τοῦ θεοῦ ἀοράτου.

(9) Seguerian. τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς.

(10) Seguerian. & Felckman. 4. καὶ κτίζεσθαι. Mox Seguerian. & Felc. 5. πλήρους ὄντος, mendoſe.

(11) Seguerian. αὐτῇ.

(12) Goblerian. & Felc. 1. καὶ πρὸς Ἐφεσίους Παῦλός φησι. Mox iidem & Seguerian. ac Reg. εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. Editi & alii, εἰς ἕνα καὶ καινὸν ἄνθρωπον. Ibid. hæc verba, καὶ πάλιν, ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον, deſunt in Baſili. Goblerian. & Felckman. 1.

(13) Seguerian. ἀνακαίνωσιν.

(14) Sic Seguerian. Reg. & Felc. 4. Editi συνεβούλευεν.

(15) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. περιελεύσονται ἄνθρωποι, ut & legitur apud Jeremiam. Ceteri & editi, περιελεύσεται ἄνθρωπος.

γενομένην ἐν Χριστῷ πρὸς ἡμᾶς. τοιαύτης (1) δὲ οὔσης καὶ τῆς διαφορᾶς, περί τε τῶν κτισμάτων καὶ τοῦ λεγομένου μόνον ἔκτισεν, εἰ μὲν (2) δύνασθέ που τὸν κύριον λεγόμενον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κτίσμα, δείξατε καὶ μάχεσθε· εἰ δὲ μὴ γέγραπται τὸ κτίσμα εἶναι αὐτὸν, λέγει δὲ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐν παροιμίαις· (3) κύριος ἔκτισέ με, ἐντράπητε ὑπό τε τῆς προειρημένης διαφορᾶς, καὶ τῶν παροιμιωδῶς εἰρημένων. καὶ λοιπὸν τὸ (4) ἔκτισε, μὴ κτίσμα ἀκούετε, ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὸν γενόμενον ἀνθρώπινον· αὐτῷ γὰρ ἴδιόν ἐστι καὶ τὸ κτίζεσθαι. ἐπεὶ πῶς οὐκ ἀδικεῖτε, ὅτι παρὰ μὲν τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Παύλου ἀκούοντες τὸ ἔκτισεν, οὐ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γένεσιν νοεῖτε, ἀλλὰ τὴν ἀνανέωσιν· παρὰ δὲ τοῦ κυρίου ἀκούοντες τὸ ἔκτισε, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῖς κτίσμασι συναριθμεῖτε; πάλιν τε ἀκούοντες, „ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, „καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτά, (5) τὸν μὲν οἶκον ἀλληγορεῖτε, τὸ δὲ ἔκτισεν ὡς ἔχει λαμβάνοντες μεταποιεῖτε αὐτὸ ὡς κτίσμα· καὶ οὔτε τὸ εἶναι αὐτὸν δημιουργὸν ἐδυσώπησεν ὑμᾶς· οὔτε τὸ εἶναι (6) αὐτὸν μόνον ἴδιον γέννημα τοῦ πατρὸς ἐφοβήθητε, ἀλλὰ ἁπλῶς ὡς πρὸς αὐτὸν ἀπογραψάμενοι μάχεσθε, ἐλάττονά τε περὶ αὐτοῦ μᾶλλον, ἢ περὶ ἀνθρώπων νοεῖτε.

47. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ῥητὸν δείκνυσιν (7) ὑμῶν μόνων εὕρημα εἶναι, τὸ λέγειν κτίσμα τὸν κύριον. τὴν γὰρ οὐσίαν ἑαυτοῦ γινώσκων ὁ κύριος μονογενῆ σοφίαν καὶ γέννημα τοῦ πατρὸς, καὶ ἄλλο (8) οὖσαν παρὰ τὰ γενητὰ καὶ τὰ φύσει κτίσματα, φιλανθρώπως νῦν λέγει, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἴσον τῷ εἰπεῖν, ὁ πατὴρ σῶμά μοι (9) κατηρτίσατο, καὶ εἰς ἀνθρώπους με ἔκτισεν ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας. καὶ γὰρ ὥσπερ Ἰωάννου ἀκούοντες, „ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, „οὐ (10) αὐτὸν ὅλον σάρκα νοοῦμεν τὸν λόγον, „ἀλλὰ σάρκα ἐνδυσάμενον, καὶ γενόμενον ἄνθρωπον· ἀκούοντές (11) τε, „Χριστὸς γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν „κατάρα, καὶ, τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν „ἁμαρτίαν ἐποίησεν, „οὐκ αὐτὸ τοῦτο ὅλον κατάραν καὶ ἁμαρτίαν αὐτὸν νοοῦμεν γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὅτι (12) τὴν μὲν καθ' ἡμῶν κατάραν ἀνεδέξατο, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, „(13) ἐξηγόρασεν ἡμᾶς ἐκ „τῆς κατάρας· τὰς δὲ ἁμαρτίας ἡμῶν, ὡς μὲν ὁ „Ἡσαΐας εἶπεν, (14) ἐβάστασεν, ὡς δὲ ὁ Πέτρος „ἔγραψεν, ἀνήνεγκεν αὐτὰς τῷ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον.„ οὕτως ἐὰν (15) ἀκούωμεν ἐν ταῖς παροιμίαις τὸ ἔκτισεν, οὐ δεῖ κτίσμα τῇ φύσει ὅλον νοεῖν τὸν λόγον, ἀλλ' ὅτι τὸ κτιστὸν ἐνεδύσατο σῶμα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔκτισεν αὐτὸν (16) ὁ θεὸς, ὡς ἡμᾶς τὸ κατὸν αὐτῷ κατηρτίσατο, ὡς γέγραπται, σῶμα, ἵν' ἐν αὐτῷ ἀνακαινισθῆναι καὶ θεοποιηθῆναι δυνηθῶμεν. τί τοίνυν ὑμᾶς ἐπλάνησεν, ὦ ἀνόητοι, εἰπεῖν τὸν κτίστην κτίσμα; (17) ἢ πόθεν ἠγοράσατε ἑαυτοῖς τὸ καινὸν φρόνημα τοῦτο, καὶ ἐν αὐτῷ πομπεύετε; οἱ

in Christo facta eſt, prædicit. Cum igitur tantum differat rem creatam eſſe, & dictionem, *creavit*, de aliquo tantummodo uſurpari: ſi aliquo in loco divinæ Scripturæ, Dominum creaturam appellari reperiſtis, exhibete & contendite. Sin vero nuſquam ſcriptum eſt illum eſſe creaturam, ſed ſolum ipſe de ſe in Proverbiis ait, *Dominus creavit me*: erubeſcite itaque cum ob hujuſmodi differentiam, tum quod illa proverbiorum inſtar ſint dicta: nec jam amplius ex hoc vocabulo, *creavit*, Dominum creatum eſſe colligite, ſed id de ejus humana natura interpretamini, cujus ſcilicet proprium eſt creari. Alioquin an non iniquiſſime agitis, qui cum hanc dictionem, *creavit*, a Davide vel a Paulo uſurpari auditis, non naturam & originem intelligitis, ſed renovationem: cum vero eodem vocabulo, *creavit*, utentem Dominum auditis, ejus naturam inter res creatas audetis annumerare? Cum rurſus hæc auditis verba, *Sapientia ædificavit ſibi ipſi domum, & erexit columnas ſeptem*: domum quidem iſtam allegorice explicatis: vocem autem, *creavit*, ut jacet, accipitis, atque ad ſignificationem creaturæ transferre nihil dubitatis. Nec aliquid vero apud vos valet quod ille creator ſit & opifex; nihilque formidinis vobis injicit quod idem ſolus proprius ſit Patris fetus: ſed temere, veluti nomine contra illum dato, pugnatis, viliuſque de eo quam de hominibus ſentitis. Prov. 9. 1.

47. Namque hoc ex ipſo loco convincitur merum veſtrum commentum eſſe, quod Dominum creatum eſſe affirmatis. Quippe Dominus ſciens ſuam naturam eſſe unigenitam ſapientiam, Patriſque fetum, & aliam a factis & ex natura creatis rebus, nunc perhumaniter dicit: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum*, quaſi ſcilicet diceret: Pater corpus mihi perfecit, & me ad homines pro hominum ſalute creavit. Quemadmodum enim cum a Joanne audimus, *Verbum caro factum eſt*, non totum Verbum carnem eſſe, ſed carnem tantummodo induiſſe factumque eſſe hominem intelligimus: cum item audimus, *Chriſtus pro nobis factus eſt maledictum*; &, *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*; non etiam totum ipſum intelligimus maledictum & peccatum factum eſſe, ſed noſtram maledictionem dumtaxat ſuſcepiſſe, ut Apoſtolus his verbis docet, *Redemit nos de maledictione*, noſtraque portaſſe peccata, ut ait Eſaias, atque ea, ut ſcribit Petrus, corpore in lignum ſuſtuliſſe. Similiter ergo ſi vocem *creavit* in Proverbiis audierimus, non totum Verbum creaturam eſſe, ſed creatum induiſſe corpus intelligendum eſt, Deumque pro nobis ipſum creaſſe, & illi creatum corpus, noſtri cauſa, uti ſcriptum eſt, perfeciſſe, ut in ipſo renovari diique effici poſſemus. Quid igitur vos, o inſani, adeo fefellit, ut Creatorem creaturam diceretis? Aut unde novum hoc commentum vobis ipſis comparaſtis, in eoque triumphatis? Pro-

Marginal references: Hebr. 10. 5. — Galat. 3. 13. — 2. Cor. 5. 21. — Galat. 3. 13. — Eſai. 53. 4. — 1. Petr. 2. 24. — Hebr. 10. 5.

(1) Reg. & Felc. 4. τοιαύτης δέ. Ibid. Seguerian. Goblerian. & Felc. 3. οὔσης καὶ τῆς. Editi & alii, οὔσης τῆς.
(2) Seguerian. & Felc. 4. εὕρετε.
(3) Seguerian. ὅτι κύριος.
(4) Felc. 4. ἔκτισέ με.
(5) Sic Seguerian. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 4. At alii & editi, τὸ μὲν ἀλληγορεῖτε. Mox Baſil. ὡς ἔχει ἀναλαμβάνοντες.
(6) Seguer. εἶναι αὐτὸν ἴδιον γέννημα, ut & legit Nannius. Felc. 4. εἶναι αὐτὸν μόνον ἴδιον γέννημα. Editi & alii, εἶναι αὐτὸν μόνον ἴδιον λόγον. Ibid. Seguerian. ἀλλ' ἁπλῶς ὡς πρὸς αὐτόν. Alii & editi, ἀλλ' ἁπλῶς πρὸς αὐτόν. Ibidem Felc. 4. μάχεσθαι. Item ibid. Seguerian. ἐλάττονα περὶ αὐτοῦ.
(7) Seguerian. ὑμῖν.
(8) Seguer. Reg. Baſil. & Felc. 4. ἄλλο οὖσαν. Alii & editi, ἄλλον ὄντα. Mox Seguer. Reg. Goblerian. Felc. 4. & 5. φιλανθρώπως νῦν λέγει. In aliis & editis deeſt, νῦν.
(9) Sic Seguerianus, Reg. Felc. 2. & 4. At Gobler. & Felc. 1. κατηρτίσατο. Editi & alii, κατηρτίσατο.
(10) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. οὐκ αὐτό.
(11) Seguerian. ἀκούοντες δὲ ὅτι Χριστός. Editi & alii, ἀκούοντές τε, Χριστός. Mox Anglican. τὸν μὴ ὄντα ἁμαρτίαν.
(12) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. At alii & editi, τὴν καθ' ἡμῶν. Mox Gobler. & Felc. 3. ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος.
(13) Seguer. & Reg. ἐξηγόρασας.
(14) Seguer. Gobler. Felc. 3. & 4. ἐβάστασεν. Editi & alii, ἐβάστασεν. Ibid. Seguer. ὁ Πέτρος ἔγραψεν. Felc. 4. ὁ Πέτρος ἔγραφεν. Goblerian. Felc. 2. & 5. ὁ Πέτρος φησίν. Editi & alii, ὁ Πέτρος εἶπεν.
(15) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. At alii & editi, ἀκούσωμεν. Gobler. & Felc. 1. ibid. οὐ ἀκούωμεν. Mox Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. 4. & 5. οὐ δεῖ κτίσμα τῇ φύσει ὅλον νοεῖν. Alii & editio Commel. ὅλως κτίσμα τῇ φύσει ὅλον νοεῖ.
(16) Sic Seguerian. ut & Nannius legit. At alii & editi, ὁ θεὸς εἰς ἡμᾶς, τὸ κτιστὸν αὐτῷ, virgula poſt ἡμᾶς.
(17) Seguerian. ἢ αὐτά. Goblerian. & Felc. 1. οἱ νῦν. Reg. καὶ πόθεν. Mox Seguerian. καινόν, ut legit quoque Nannius. Alii & editio Commel. κοινόν.

Proverbia quidem dictionem, *creavit*, habent: at Filium non creatum ſed genitum eſſe ajunt, & juxta vocis, *creavit*, & *creaturæ* differentiam, quam paulo antea ex Scripturis explicavimus, illum agnoſcunt ſapientiam eſſe unigenitam & rerum creatarum opificem, quod quidem naturæ Filii proprium eſt. Cum autem vocem, *creavit*, uſurpant, non de ejus loquuntur natura, ſed eum multarum viarum principium fieri ſignificant, ita ut vox, *creavit*, voci, fetus, opponatur: quod autem principium viarum dicitur, ipſi verbo opponitur quatenus eſt unigenitum.

48. Nam ſi genitus eſt, quare illum creatum dicitis? Nemo enim quæ creat gignere dicit, nec proprios fetus vocat creaturas. Rurſus, ſi unigenitus eſt, quomodo ſit ipſe viarum principium? Nam ſi principium omnium ipſe eſt creatus, neceſſe eſt non jam amplius unum eſſe, quippe qui alios poſt ſe habeat. Siquidem Ruben qui principium fuit filiorum, non unigenitus erat, ſed ætate quidem erat primus, natura autem & cognatione unus illorum erat, qui poſt ipſum nati fuere. Igitur ſi Verbum principium eſt viarum, tale profecto eſt quales ſunt viæ: & viciſſim tales ſunt viæ quale ipſum eſt Verbum, licet tempore primum illarum creetur. Namque tale eſt alicujus urbis principium, quales ſunt aliæ urbis partes, quæ partes cum ipſo principio conjunctæ integram & unam urbem perficiunt, non ſecus ac unius corporis membra: nec vero una ejus pars inter res condentes eſt, alia inter conditas, alterique parti ſubjicitur, ſed omnes ſimul æquali architecti cura reguntur & conſiſtunt. Si ergo hoc etiam modo Dominus principium omnium creatur, neceſſe eſt ipſum ſimul cum omnibus unam perficere creatam naturam, neque ab aliis differre, etiamſi omnium ſit principium, neque aliarum naturæ creatæ partium eſſe dominum, licet ſit tempore antiquior: quippe cum ipſe quoque cum aliis omnibus unam creationis rationem & dominum habeat. Porro ſi ſecundum vos creatus eſt, qui fieri poteſt ut ſolus & primus creetur, omniumque ſit principium, cum ex his, quæ dicta ſunt, conſtet nihil per ſe ſtabile eſſe & primum factum, ſed unamquamque rem una cum omnibus ortum habuiſſe, quamvis aliæ aliis præſtent. Nec enim ſingula aſtra, nec majorum luminarium aliud primum, aliud ſecundum apparuit: ſed cuncta uno die eodemque imperio vocata ſunt
Rom. 4. 17. ut eſſent. Talis etiam quadrupedum, avium, & piſcium, & plantarum origo fuit, ut & generis hominum qui ad imaginem Dei facti ſunt. Nam tametſi Adam ſolus e terra eſt formatus: tamen in ipſo inerant propagationis humani generis rationes & ſemina.

Rom. 1. 20. 49. Ceterum ex his mundi rebus quas videmus, perſpicimus quoque ejus inviſibilia, operibus intellecta, nec ſingula ſeorſum exiſtere. Non enim aliud primum aut aliud ſecundum, ſed ſimul omnia ſecundum ſuum genus exſtitere. Nam non ſingulos recenſuit Apoſtolus, ita ut diceret, ſive Angelus,

A γὰρ παροιμίαι λέγουσι (1) τὸ ἔκτισεν, ἀλλ' οὐ λέγουσι κτίσμα τὸν υἱὸν, ἀλλὰ γέννημα, καὶ κατὰ τὴν προειρημένην δὲ ἐκ τῆς γραφῆς (2) διαστολὴν, λέγω τοῦ ἔκτισε καὶ τοῦ κτίσματος, τὸ μὲν ἴδιον φύσει τοῦ υἱοῦ, μονογενῆ σοφίαν αὐτὸν καὶ δημιουργὸν τῶν κτισμάτων γινώσκουσι· τὸ δὲ ἔκτισε λέγουσαι, οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ λέγουσιν, ἀλλὰ πολλῶν ὁδῶν ἀρχὴν αὐτὸν γίνεσθαι (3) σημαίνουσιν, ὡς εἶναι ἐναντίον τὸ μὲν ἔκτισε, τῷ γεννήματι, τὸ λεγόμενον ἀρχὴν ὁδῶν, τῷ εἶναι αὐτὸν μονογενῆ λόγον.

48. Εἰ γὰρ γέννημά ἐστι, πῶς κτίσμα λέγετε αὐτόν; B οὐδεὶς γὰρ, ἅπερ κτίζει, λέγει γεννᾷν, οὐδὲ τὰ ἴδια γεννήματα καλεῖ κτίσματα. πάλιν τε εἰ μονογενής ἐστι, πῶς ἀρχὴ τῶν ὁδῶν (4) αὐτὸς γίνεται; ἀνάγκη γὰρ, αὐτὸν ἀρχὴν τῶν πάντων κτιζόμενον, μηκέτι μόνον εἶναι, ἔχοντα τοὺς μετ' αὐτὸν γενομένους. καὶ γὰρ καὶ Ῥουβὴμ ἀρχὴ τῶν τέκνων γενόμενος, οὐκ ἦν μονογενὴς, ἀλλὰ τῷ μὲν χρόνῳ πρῶτος, τῇ δὲ φύσει καὶ τῇ συγγενείᾳ εἷς ὢν τῶν μετ' αὐτὸν ἐτύγχανεν. οὐκοῦν εἰ καὶ ὁ λόγος ἀρχὴ τῶν ὁδῶν ἐστι, καὶ αὐτὸς ἂν εἴη οἷαι καὶ αἱ ὁδοὶ, (5) αἵτε ὁδοὶ τοιαῦται ἂν εἶεν οἷός ἐστι καὶ ὁ λόγος, κἂν πρῶτος αὐτῶν τῷ χρόνῳ κτίζηται. καὶ γὰρ (6) καὶ πόλεως ἡ ἀρχὴ τοιαύτη ἐστὶν, οἷα καὶ τὰ ἄλλα μέρη C τῆς πόλεώς ἐστι, αὐτά τε τὰ μέρη συναπτόμενα τῇ ἀρχῇ, ὁλόκληρον καὶ μίαν τὴν πόλιν ἀποτελεῖ, (7) ὡς ἑνὸς σώματος πολλὰ μέλη· καὶ οὐ τὸ μὲν αὐτῆς τῶν ποιούντων ἐστὶ, τὸ δὲ τῶν γινομένων, καὶ ὑπόκειται τῷ ἑτέρῳ μέρει, ἀλλὰ πᾶσα ὁμοίως τοῦ πεποιηκότος ἐπίσης ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν καὶ σύστασιν. εἰ τοίνυν καὶ ὁ κύριος οὕτως ἀρχὴ (8) τῶν πάντων κτίζεται, ἀνάγκη μετὰ πάντων αὐτὸν μίαν τὴν κτίσιν ἀποτελεῖν, καὶ (9) μήτε διαφέρειν τῶν ἄλλων, κἂν ἀρχὴ τῶν πάντων γίνηται, μήτε κύριον εἶναι τῶν ἄλλων μερῶν τῆς κτίσεως, κἂν τῷ D χρόνῳ πρεσβύτερος ὢν τυγχάνῃ· μετὰ πάντων γὰρ καὶ αὐτὸς ἕνα τὸν τῆς δημιουργίας ἔχει λόγον καὶ δεσπότην. πῶς δὲ ὅλως (10) εἰ κτίσμα καθ' ὑμᾶς ἐστι, δύναται μόνος καὶ πρῶτος κτίζεσθαι, ὥστε καὶ ἀρχὴν εἶναι πάντων, δήλου ὄντος ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι τοῖς κτίσμασιν (11) οὐδέν ἐστιν ἔμμονον καθ' ἑαυτὸ καὶ πρῶτον γενόμενον, ἀλλὰ μετὰ πάντων ἅμα τὴν γένεσιν ἔχει, κἂν τῇ δόξῃ διαφέρῃ τῶν ἄλλων. οὐ γὰρ ἕκαστος τῶν ἀστέρων, οὐδὲ τῶν μεγάλων φωστήρων ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος ἐφάνη, ἀλλὰ μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι οἱ πάντες ἐκλήθησαν εἰς τὸ εἶναι. οὕτω καὶ τῶν τετραπόδων καὶ E πετεινῶν, καὶ νηκτῶν, (12) καὶ κτηνῶν, καὶ τῶν φυτῶν ἡ γένεσις ἐπλάσθη· οὕτω καὶ τὸ κατ' εἰκόνα γένος γέγονε τῶν ἀνθρώπων· εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐκ γῆς μόνος ἐπλάσθη, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἦσαν οἱ λόγοι τῆς διαδοχῆς παντὸς τοῦ γένους.

49. Ἀπὸ δὲ τῆς φαινομένης κτίσεως τοῦ κόσμου, τὰ ἀόρατα αὐτοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορῶμεν, ὅτι καὶ οὐ καθ' ἓν ἕκαστον (13) ὁρῶμεν· οὐ δὲ τὸ μὲν πρῶτον, τὸ δὲ δεύτερον, ἀλλὰ ὁμοῦ πάντα κατὰ γένος συνέστη. οὐ γὰρ ἕκαστον ἠρίθμησεν ὁ ἀπόστολος, ὥστε εἰπεῖν, εἴτε ἄγγελος,

εἴτε

(1) Seguerian. λέγουσι μὲν ἔκτισεν. Editi & alii, λέγουσι τὸ ἔκτισεν.

(2) Sic Seguerian. Baſil. Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. At editi & alii, τὴν διαστολὴν.

(3) Sic Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & 4. In aliis & editis deeſt, σημαίνουσιν.

(4) Seguerian. αὐτὸς. Mox idem & Reg. αὐτὸν πρῶτον τῶν πάντων.

(5) Seguerian. αἵ τε ὁδοὶ τοιαῦται. Alii mſſ. αἱ τε ὁδοὶ τοιαῦται. Editi omittunt, αἵτε ὁδοὶ. Ibid. Baſil. λόγος καὶ πρῶτος αὐτῶν.

(6) Seguerian. Reg. Goblerian. & Felc. 1. καὶ γὰρ καὶ πόλεως, iidem & Felc. 4. præter Regium, ἡ ἀρχή. Editi & alii, καὶ γὰρ πόλεως ἀρχή. Paulopoſt Seguerian. Gobler. & Felc. 1. αὐτά τε τὰ μέρη. Reg. Baſili. & Anglican. πάντα τὰ μέρη. Editi & alii, αὐτά τε μέρη.

(7) Felc. 2. & editi, ὡς ἄνθρωπος ἑνὸς σώματος, &c. In aliis vero mſſ. omnibus deeſt ἄνθρωπος.

(8) Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. & 4. ἀρχὴ πάντων. Editi aliique, ἀρχὴ τῶν πάντων. Ibid. Seguerian. κτίζηται.

(9) Seguerian. Goblerian. Anglic. Felc. 1. & 4. μήτε. Editi & alii, μή. Paulopoſt Seguerian. γίνηται.

(10) Sic Seguerian. Reg. Baſili. Anglic. Felc. 4. & 5. At alii & editio Commel. πῶς δὲ ὅλως ὡς κτίσμα, &c. mendoſe. Mox Baſili. πρῶτος γίνεσθαι.

(11) Sic Seguerian. Goblerian. & Felck. 1. At alii & editio Commel. οὐδέν ἐστιν ἐν μόνον καθ' ἑαυτό, &c.

(12) Seguerian. omittit καὶ κτηνῶν.

(13) ὁρῶμεν abeſt a Seguerian.

εἴτε θρόνος, εἴτε κυριότης, καὶ ἐξουσία· ἀλλ' ὁμοῦ πάντας κατὰ τὴν τάξιν (1) λέγει, „εἴτε ἄγγελοι, εἴτε ἀρχάγγελοι, εἴτε ἀρχαί·„ τῶν γὰρ κτισμάτων τοιαύτη (2) ἡ γένεσις. Εἴπερ οὖν, καθὰ προεῖπον, κτίσμα ἦν ὁ λόγος, ἔδει μὴ πρῶτον αὐτὸν, ἀλλὰ (3) μετὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων ἅμα γίνεσθαι, κἂν τῇ δόξῃ πλέον τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ· οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εὑρεῖν ἐστιν, ὅτι ἅμα μὲν γεγόνασι, καὶ οὐκ ἔστι πρῶτος ὁ δεύτερος, διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων ἐν δόξῃ, καὶ οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ κύκλῳ, καὶ ἄλλοι ἐξ ἀριστερῶν, καὶ πάντες ὑμνοῦσιν ἅμα, καὶ παρεστήκασι λειτουργοῦντες τῷ κυρίῳ. Οὐκοῦν εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ λόγος, οὐ πρῶτος ἂν εἴη, οὐδὲ ἀρχὴ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ πρὸ πάντων ἐστὶν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, καὶ μόνος αὐτὸς πρῶτος (4) καὶ υἱός ἐστιν, οὐκ ἄρα οὐδὲ ἀρχὴ τῶν πάντων τῇ οὐσίᾳ ἐστίν· ἐν γὰρ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων συναριθμεῖται. Εἰ δὲ μὴ ἀρχή ἐστιν, οὐδὲ κτίσμα ἐστὶν, ἀλλὰ δῆλον ἂν εἴη, ὡς τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει τῶν μὲν κτισμάτων διέστηκε, καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτῶν· τοῦ δὲ μόνου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ ὁμοίωσις καὶ εἰκών ἐστι, μόνος καὶ αὐτὸς ὑπάρχων. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τοῖς κτίσμασιν αὐτὸν συναριθμοῦσιν αἱ γραφαί· (5) ἀλλ' ὁ μὲν Δαβὶδ ἐπιπλήττει τοῖς τοιοῦτον αὐτὸν κἂν ἐνθυμεῖσθαι τολμῶσι, λέγων· „τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, κύριε; καὶ, τίς „ὁμοιωθήσεται τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; ὁ δὲ Βαρούχ· „οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν.„ Ὁ μὲν γὰρ κτίζει, τὰ δὲ κτίζεται· καὶ ὁ μὲν, τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιός ἐστι λόγος καὶ σοφία· τὰ δὲ γενόμενα, οὐκ ὄντα (6) πρότερον, δι' αὐτοῦ τοῦ λόγου πεποίηται.

50. Τὸ ἄρα πολυθρύλητον παρ' ὑμῶν εἰρημένον, κτίσμα ἐστὶν ὁ υἱὸς, οὐκ ἔστιν ἀληθὲς, ἀλλ' ὑμῶν φαντασία μόνη, καὶ κατηγορεῖσθε παρὰ (7) τοῦ Σολομῶντος, ὅτι πολλάκις αὐτοῦ κατεψεύσασθε. Οὐ γὰρ εἴρηκεν αὐτὸν κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα καὶ σοφίαν Θεοῦ, λέγων, „ὁ Θεὸς τῇ „σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ σοφία ᾠκο„δόμησεν ἑαυτῇ οἶκον.„ Καὶ αὐτὸ δὲ (8) τὸ ῥητὸν ἐξεταζόμενον ἐλέγχει τὴν δυσσέβειαν ὑμῶν· „γέγραπται γὰρ, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν „αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ.„ Οὐκοῦν εἰ πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτὸς, λέγει δὲ, ἔκτισέ με, οὐχ ἵνα ποιήσῃ τὰ ἔργα, ἀλλ' εἰς τὰ ἔργα· ἢ δεύτερόν ἐστιν αὐτοῦ τὸ ἔκτισεν, ἢ φανήσεται δεύτερος αὐτὸς τῶν ἔργων, εὑρίσκων αὐτὰ κτιζόμενος ἤδη πρὸ αὐτοῦ (9) ὑφεστῶτα, ἐφ' ἃ καὶ γίνεται. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔτι πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτός; πῶς δὲ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν; ἰδοὺ γὰρ καθ' ὑμᾶς καὶ πρὸ αὐτοῦ συνεστήκει τὰ ἔργα, εἰς ἃ κτίζεται καὶ ἀποστέλλεται. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως· μὴ γένοιτο· ψευδής ἐστι τῶν (10) αἱρετικῶν ἡ διάνοια. Οὐ γὰρ κτίσμα ἐστὶν, ἀλλὰ κτίστης μέν ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὕστερον δὲ λέγει παροιμιωδῶς, ἔκτισέ με, ὅτε τὴν κτιστὴν ἐνεδύσατο σάρκα. Καὶ τοῦτο πάλιν δυνατόν ἐστι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ῥητοῦ διανοεῖσθαι. Υἱὸς γὰρ ὢν καὶ πατέρα τὸν Θεὸν ἔχων, αὐτοῦ γὰρ ἴδιόν ἐστι γέννημα, ὅμως κύριον (11) νῦν ὀνομάζει τὸν πατέρα· οὐχ ὅτι δοῦλος ἦν, ἀλλ' ὅτι τὴν

ſive Thronus, ſive Dominatio, & Poteſtas, ſed ſimul nmnes ex ordine enumerat hujuſmodi verbis: *ſive Angeli, ſive Archangeli, ſive Principatus*. Propria ſcilicet ea eſt rerum creatarum origo. Igitur ſi, ut dixi, Verbum creatum eſſet, non prius ſed una cum aliis Virtutibus factum fuiſſet, quantumvis iiſdem gloria antecellat. Ita enim ſe res habet in ceteris, quæ nempe ſimul factæ fuerunt, nullaque inter illas prima eſt vel ſecunda, licet gloria inter ſe differant, ita ut aliæ quidem a dextris, aliæ circum, aliæ a ſiniſtris, ſed tamen omnes ſimul Deum laudent, & Domino miniſtrent. Quocirca ſi Verbum creatum eſt, nec primum nec principium aliorum eſſe poteſt. Si vero ante res omnes eſt, uti revera eſt, ipſumque ſolum primum eſt & Filius eſt: non igitur ſecundum naturam omnium eſt principium. Nam inter omnia etiam omnium principium numeratur. Quod ſi principium non eſt; nec etiam creatum eſt, ſed patet ipſum ſubſtantia & natura a rebus quidem creatis differre, aliudque ab illis eſſe, ſolius autem & veri Dei ſimilitudinem eſſe & imaginem, ſolum denique & ipſum exiſtere. Hinc ipſum inter res creatas non collocant Scripturæ. Imo David eos, qui id vel agere cogitant, his verbis arguit: *Quis ſimilis tui in diis, Domine?* &, *quis ſimilis erit Domino in filiis Dei?* Et Baruch: *Hic eſt Deus noſter, non æſtimabitur alius adverſus eum*. Enimvero hic creat, illa autem creantur. Proprium ille eſt naturæ Patris Verbum & Sapientia: res vero factæ, cum antea non eſſent, per ipſum Verbum fuerunt productæ.

Coloſſ. 1. 16.

Cæleſtium Spirituum alii a dextris Dei, alii a ſiniſtris, alii circum poſiti, divinam laudant Majeſtatem.

Pſal. 85. 8. & 89. 7. Pſal. 88. 7. Bar. 3. 36.

50. Hæc igitur quæ tam crebro jactitatis verba, Filius res eſt creata, vera nullo modo ſunt, ſed merum veſtræ mentis commentum eſt, voſque Salomon ipſe increpat quod ſæpe illius auctoritate falſe abuſi fueritis. Neque enim docuit Filium rem creatam eſſe, ſed fetum & ſapientiam Dei, ut ex his ejus verbis clarum eſt: *Deus Sapientia fundavit terram*. Et, *Sapientia ædificavit ſibi ipſi domum*. Quin etiam locus, quem hic expendimus, veſtram plane confutat impietatem. Nam ſcriptum eſt: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua*. Igitur ſi ipſe eſt ante omnia, dicit autem, *creavit me*, non ut opera faciam, ſed *in opera*: vel id, quod iſta voce, *creavit*, ſignificatur, ipſo eſt poſterius, vel ipſe operibus poſterior videbitur, quippe qui illa, cum creatur ipſe, jam ante ſe exiſtentia reperiat, & quorum cauſa idem ipſe creetur. Quæ ſi vera ſunt, qui poteſt fieri, ut ipſe ſit ante omnia? Quomodo porro omnia per ipſum facta ſunt & in ipſo conſtituta? Namque ſecundum vos ante eum exſtiterunt opera, quorum cauſa ipſe eſt creatus, & ad quæ miſſus fuit. Verum non ita ſe res habet: abſit. Falſa hæc eſt hæreticorum ſententia. Nec enim Dei Verbum res eſt creata, ſed creator ipſe eſt: tunc autem proverbii inſtar ait, *Dominus creavit me*, cum creatam induit carnem, ut etiam ex hoc ipſo loco poteſt intelligi. Tametſi enim Filius eſt, & Deum habet patrem, cum proprius ejus ſit fetus: tamen Patrem hoc in loco dominum appellavit, non quia ſervus eſſet, ſed quia

Prov. 3. 19. Prov. 9. 1.

Joan. 1. 3.

Coloſſ. 1. 17.

(1) Sic Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. In aliis & editis deeſt, λέγει.
(2) Seguerian. τοιαύτη γένεσις.
(3) Segu. Reg. Gobl. Felc. 1. 4. & 5. At alii & editi, μετ' ἄλλων. Paulopoſt editi, ἐπὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων. In Segu. recte deeſt vox, κτισμάτων, nec eam videtur legiſſe Nannius: vertit enim, *Ita enim ſe rem habere etiam in aliis inveneris*. Porro τῶν ἄλλων referendum eſſe ad vocem δυνάμεων, patet ex his quæ ibidem ſequuntur. Nec obſtat quod maſculinum genus ibi uſurpetur: nam notum eſt ſæpe Athanaſium rationem generis non habere, ſed rerum duntaxat.
(4) Goblerian. & Felc. 1. ὁ υἱός ἐστιν· ἐν γὰρ τοῖς πᾶσι, &c. male omiſſis intermediis.
(5) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. Alii & editi, ἀλλὰ καὶ ὁ Δαβίδ. Mox Segu. Gobl. & Felc. 1. ὁ ἐν υἱοῖς Θεοῦ ὁμοιωθήσεται, ut & Pſalmiſta habet. Item Felc. 5. anonym. ὁμοιωθήσεται. Editi & alii, ἢ τίς ὅμοιος.
(6) Reg. & Felc. 5. πρῶτον. Mox Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 5. πολυθρύλητον.
(7) τοῦ deeſt in Goblerian. & Felc. 1. Iidem & Segue. Reg. Felc. 4. & 5. Σολομῶντος. Alii & editio Commel. Σολομῶνος.
(8) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. & 5. At alii & editio Commel. αὐτὸ δὲ τοῦτο.
(9) Reg. Goblerian. Felckm. 1. & 4. συνεστῶτα.
(10) Editi & Felc. 2. τῶν γὰρ αἱρετικῶν. Alii mſſ. τῶν αἱρετικῶν.
(11) Sic Seguerian. Anglican. & Felc. 4. At νῦν abeſt ab alus & editis.

Verbum quatenus homo, Deum convenienter appellat Dominum.

ſervi formam accepit. Quippe quemadmodum, quatenus Verbum eſt ex Patre, Deum convenienter patrem appellat: namque id proprium filii eſt erga patrem: ita cum opus venit abſoluturus, & ſervi formam accepit; Patrem dominum dicere, eum omnino decuit. Hujuſmodi porro diſcrimen ſuos ipſe diſcipulos diſtincte admodum hiſce Euangelii
Matt. 11. 25. verbis docuit: *Confiteor tibi, Pater*: deinde: *Domine cæli & terræ*. Namque & Deum ſui ipſius Patrem eſſe teſtatur, & eumdem rerum creatarum dominum appellat: ita ut ex hoc loco perſpicuum ſit eum, cum naturam creatam accepit, tunc Patrem appellaſſe dominum. Quin etiam idem diſcrimen in Davidis oratione ſanctus declarat Spiritus,
Pſal. 85. 16. ſic io Pſalmis loquens: *Da imperium tuum puero tuo, & ſalvum fac filium ancillæ tuæ*. Siquidem alius eſt naturalis & verus Dei Filius, & alii ſunt ancillæ liberi, qualis eſt videlicet rerum factarum natura. Hinc ille tamquam Filius, paterno gaudet imperio: hæ autem, ſalute opus habent.

Geneſ. 17. 8. 51. Quod ſi idcirco quod puer ſit vocatus, nu-
4. Reg. 4. 18. gari velint & rixari, diſcant Iſaac puerum quoque Abrahæ appellatum eſſe, & filium Sunamitidis puerulum fuiſſe dictum. Merito itaque cum nos ſervi ſimus, ille noſtri factus ſimilis, Patrem quoque dominum, ſicuti nos, vocat: quod profecto ſummæ ſuæ erga nos benignitatis argumentum voluit eſſe, ut ſcilicet nos, qui natura ſervi ſumus, ſpiritu Filii accepto, illum qui natura noſter eſt domious, gratia patrem appellare auderemus. Verum quemadmodum nos cum Dominum patrem appellamus, non tamen inficiamur ſervos nos natura eſſe; ejus
Pſal. 99. 3. ſiquidem opera ſumus, ipſeque fecit nos & non ipſi nos: ita cum Filius forma ſervi accepta ait, *Dominus creavit me*, non idcirco ejus divioitatis æternitatem negare debent, vel in principio Verbum fuiſſe, omniaque per ipſum eſſe facta, & io ipſo treata omnia eſſe. Hac autem Proverbiorum ſententia, non Verbi natura, uti jam dixi, ſed humanitas ſignificatur. Nam ſi in opera ſe creatum eſſe dicit, manifeſtum eſt eum hiſce verbis nolle ſuam indicare naturam, ſed ſuam tantummodo io opera adminiſtrationem, quod quidem poſterius aſt quam eſſe. Res enim creatæ primo ac præcipue ea de cauſa ſunt factæ ut ſint & exiſtant, ſecundo vero habent ut agant quæcumque imperaverit Verbum, ut in omnibus licet perſpicere. Siquidem Adam creatus aſt, non ut ageret, ſed ut primum eſſet homo; nam poſtea agendi præceptum accepit. Noe ſimiliter non propter arcam creatus eſt, ſed ut primum eſſet & fieret homo: nam poſtea arcam juſſus eſt fabricari: idemque in aliis ſingulis quiſque poteſt animadvertere. Etenim magnus ille Moyſes primum factus homo eſt, deinde populi imperium illi eſt concreditum. Idem ergo hic pariter licet intelligere. Vides enim Filium non creari ut

A (1) τὴν δούλου μορφὴν ἀνείληφεν. Ἔπρεπε γὰρ αὐτὸν, ὥσπερ ὄντα λόγον ἐκ τοῦ πατρὸς, πατέρα τὸν Θεὸν καλεῖν· τοῦτο (2) γὰρ ἴδιον υἱοῦ πρὸς πατέρα· οὕτως ἐλθόντα τελειῶσαι τὸ ἔργον, καὶ δούλου λαβόντα μορφὴν, κύριον ὀνομάζειν τὸν πατέρα. Καὶ ταύτην τὴν διαφορὰν αὐτὸς ἐδίδαξε μετὰ καλῆς τῆς διαστολῆς, λέγων ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· „ Ἐξομολογοῦμαί σοι, πά„τερ· εἶτα, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. „ Ἑαυτοῦ μὲν γὰρ εἶναι πατέρα τὸν Θεὸν λέγει· τῶν δὲ κτισμάτων, αὐτὸν κύριον ὀνομάζει· ὡς ἐκ τούτου δείκνυσθαι λευκῶς, ὅτι ὅτε (3) τὸ κτιστὸν ἐνεδύσατο, τότε τὸν πατέρα καλεῖ κύριον. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ
B προσευχῇ τοῦ Δαβὶδ, τὴν αὐτὴν διαφορὰν σημαίνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τῶν ψαλμῶν λέγον· „ Δὸς τὸ κράτος σου τῷ παιδί σου, καὶ σῶσον τὸν „ υἱὸν τῆς παιδίσκης σου. „ Ἄλλος γάρ ἐστιν ὁ φύσει καὶ ἀληθινὸς παῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλα τὰ τῆς παιδίσκης τέκνα, ἅτινά ἐστι τῶν γενητῶν (4) ἡ φύσις. Διὸ καὶ ὁ μὲν, ὡς υἱὸς, ἔχει τὸ πατρικὸν κράτος· τὰ δὲ, σωτηρίας ἐστὶ δεόμενα.

51. Εἰ δ' ὅτι παῖς ἐκλήθη, φλυαροῦσι· γινωσκέτωσαν ὅτι καὶ Ἰσαὰκ παῖς ὠνομάσθη τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ ὁ υἱὸς τῆς (5) Σωμανίτιδος παιδάριον ἐκλήθη.
C Εἰκότως ἄρα, δούλων ἡμῶν ὄντων, ὅτε γέγονεν (6) ὡς ἡμεῖς, κύριον τὸν πατέρα καλεῖ καὶ αὐτὸς, ὡς ἡμεῖς· καὶ τοῦτο δὲ φιλανθρωπευόμενος οὕτω πεποίηκεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς δοῦλοι κατὰ φύσιν ὄντες, καὶ δεξάμενοι τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, θαῤῥήσωμεν τὸν φύσει κύριον ἑαυτῶν, τοῦτον τῇ χάριτι πατέρα καλεῖν. Ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τὸν κύριον πατέρα καλοῦντες, οὐκ ἀρνούμεθα τὴν κατὰ φύσιν δουλείαν· αὐτοῦ γὰρ ἐσμεν ἔργα, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς· οὕτως ὅταν (7) ὁ υἱὸς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν λαμβάνων λέγῃ, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, μὴ ἀρνείσθωσαν τὴν ἀϊδιότητα τῆς αὐτοῦ θεότητος, καὶ ὅτι ἐν ἀρχῇ
D μὲν ἦν ὁ λόγος, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη. Τὸ δὲ ἐν ταῖς παροιμίαις ῥητὸν, καθὰ προεῖπον, οὐ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ λόγου σημαίνει· εἰ γὰρ εἰς ἔργα φησὶν ἐκτίσθαι, φαίνεται μὴ τὴν οὐσίαν (8) ἑαυτοῦ σημᾶναι θέλων, ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ οἰκονομίαν γενομένην, ὅπερ δεύτερόν ἐστι τοῦ εἶναι. Τὰ γὰρ γινόμενα καὶ κτιζόμενα, προηγουμένως ἕνεκα τοῦ εἶναι καὶ (9) τοῦ ὑπάρχειν πεποίηται, καὶ δεύτερον ἔχουσι τὸ ποιεῖν, περὶ ἂν αὐτοῖς ὁ λόγος προστάττῃ, ὡς ἐστὶ πάντων ἐστὶν ἰδεῖν τὸ τοιοῦτον. Ἀδὰμ γὰρ ἐκτίσθη, οὐχ ἵνα ἐργάζηται, ἀλλ' ἵνα πρῶτον
E (10) ὑπάρχῃ ἄνθρωπος· μετὰ ταῦτα γὰρ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐργάζεσθαι. Νῶε δὲ ἐκτίσθη οὐ διὰ τὴν κιβωτὸν, ἀλλ' ἵνα πρῶτον ὑπάρχῃ καὶ ἄνθρωπος γένηται· μετὰ ταῦτα γὰρ ἔλαβεν ἐντολὴν (11) κατασκευάσαι τὴν κιβωτόν· καὶ ἐφ' ἑκάστου δὲ ζητῶν τοιοῦτον εὕροι τις. Καὶ γὰρ καὶ Μωσῆς ὁ μέγας, πρῶτον (12) ἄνθρωπος γέγονε· καὶ δεύτερον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ λαοῦ πεπίστευται. Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα τοῦτο νοεῖν ἔξεστιν· ὁρᾷς γὰρ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ εἶναι κτίζεται,

(1) Seguerian. τὴν δούλου μορφήν. Editi & alii, τὰ τοῦ δούλου.

(2) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. Editi vero & alii, τοῦτο γὰρ καὶ ἴδιον. Ibid. Felc. 2. & editio Commel. ἴδιον υἱοῦ μορφὴν λαβόντα, κύριον ὀνομάζειν, &c. Ceteri mſſ. ut in textu habetur.

(3) Anglican. & Reg. τὸ κτιστόν. Mox Seguerian. & Reg. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ. Editi & alii, καὶ γὰρ ἐν τῇ. Ibid. Seguerian. Reg. Felc. 4. & 5. τὴν αὐτὴν διαφοράν. Ceteri & editi, αὐτὴν τὴν διαφοράν.

(4) Seg. γενητῶν φύσις. Ibid. idem, Reg. Gobler. & Felc. 1. διὸ καὶ ὁ μὲν, ὡς υἱός. Alii & editio Commel. διὸ καὶ ὁ μὲν υἱός.

(5) Mſſ. omnes, Σωμανίτιδος. Editi Σουναμίτιδος. Apud Scripturam legitur Reg. 4. Σωμανίτις. Vulgata habet, *Sunamitidis*, juxta Hebræum textum.

(6) Goblerian. & Felc. 1. ὡς ἡμεῖς καὶ τοῦτο, omiſſ. intermediis. Ibidem Seguerian. Anglican. & Felc. 4. καὶ τοῦτο δὲ φιλανθρωπευόμενος. In aliis & editis δὲ deeſt.

(7) Seguerian. ὅταν υἱὸς τὴν δούλου. Mox idem, Goblerian. Felc. 1. & 5. ἔκτισέ με, μὴ ἀρνείσθωσαν.

(8) Seguerian. & Reg. αὐτοῦ. Mox idem & Felc. 5. εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ. Editi & alii, τὰ & αὐτοῦ omittunt.

(9) Seguer. καὶ ὑπάρχειν. Ibid. mſſ. καὶ δεύτερον. In editis & aliis καὶ deeſt. Mox Seguer. & Reg. περὶ ἂν ἂν αὐτοῖς ὁ λόγος προστάττῃ. Ceteri mſſ. περὶ ὧν ἂν ὁ λόγος αὐτοῖς προστάττῃ. Editio Commel. περὶ ὧν ἂν ὁ λόγος αὐτοῖς προστάττῃ.

(10) Sic Seguerian. Reg. Felc. 4. & 5. ſed Seguer. ὑπάρχει. At editi, ὑπάρχῃ καὶ ἄνθρωπος γένηται. Mox Seguerian. Νῶε τε.

(11) Goblerian. & Felc. 1. ἐντολὴν τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ κατασκευάσαι. Ibidem idem, καὶ ἐφ' ἑκάστου ζητῶν, τοιοῦτο εὕροι τις ἄν καὶ γὰρ, &c. Felc. 4. ζητῶν τοῦτ' ἂν εὕροι τις ἄν· καὶ γὰρ, &c.

(12) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. ἄνθρωπος γέγονε. Alii & editi, ἄνθρωπος γεγένηται. Mox Seguerianus, Reg. Goblerian. Felc. 1. & 4. ἡγεμονίαν τοῦ λαοῦ, ut & Nannius legit. Editi & alii, ἡγεμονίαν τοῦ λόγου. Ibidem mſſ. τοῦτο νοεῖν. Editio Commel. τοῦτον νοεῖν.

Digitized by Google

ται, ἀλλ' ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὰ ἔργα πέμπεται, καὶ τὴν αὐτῶν οἰκονομίαν· καὶ γὰρ (1) πρὶν γενέσθαι τὰ ἔργα, ἦν μὲν ἀεὶ ὁ υἱὸς, οὔπω δὲ χρεία ἦν αὐτὸν καὶ κτισθῆναι. ὅτε δὲ ἐκτίσθη τὰ (2) ἔργα, καὶ χρεία μετὰ ταῦτα γέγονε τῆς εἰς διόρθωσιν αὐτῶν οἰκονομίας· τότε δὴ καὶ ὁ λόγος δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ συγκαταβῆναι καὶ ὁμοιωθῆναι τοῖς ἔργοις· ὅπερ διὰ μὲν τῆς, ἔκτισε, λέξεως, ἡμῖν (3) δεδήλωκε· διὰ δὲ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τὸ ὅμοιον σημαίνειν θέλων, πάλιν λέγει· „ καὶ νῦν οὕτως λέγει κύριος, ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον (4) ἑαυτῷ, τοῦ συναγαγεῖν τὸν Ἰακὼβ πρὸς αὐτὸν, καὶ Ἰσραήλ· συναχθήσομαι καὶ δοξασθήσομαι ἐναντίον κυρίου. „

52. Ἰδοὺ καὶ ἐνταῦθα, οὐκ εἰς τὸ εἶναι πλάττεται· ἀλλ' ἕνεκα τοῦ συναγαγεῖν τὰς φυλὰς, τὰς καὶ πρὸ τοῦ πλασθῆναι αὐτὸν ὑπαρχούσας. (5) ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ τὸ ἔκτισεν, οὕτως ὧδε τὸ ἔπλασε· καὶ ὡς ἐκεῖ εἰς τὰ ἔργα, οὕτω ὧδε εἰς τὸ συναγαγεῖν· ὥστε πανταχόθεν φαίνεσθαι τοῦ εἶναι τὸν λόγον, δεύτερον λέγεσθαι τὸ ἔκτισε καὶ τὸ (6) ἔπλασε. καὶ γὰρ ὥσπερ πρὸ τῆς πλάσεως ὑπῆρχον αἱ φυλαὶ δι' ἃς καὶ ἐπλάσθη· οὕτω ὑπάρχειν καὶ τὰ ἔργα φαίνεται, εἰς ἃ καὶ ἐκτίσθη. καὶ ὅτε μὲν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, οὔπω ἦν τὰ ἔργα, καθὰ προεῖπον· ὅτε δὲ τὰ ἔργα γέγονε, καὶ ἡ χρεία ἀπῄτησε, τότε τὸ, ἔκτισεν, εἴρηται· καὶ (7) ὥσπερ ἂν εἴ τις υἱὸς, ἀπολλυμένων χρημάτων καὶ παρὰ πολεμίοις ὄντων, διὰ ἀμελείας αὐτῶν. (8) χρείας τε καταλαβούσης ὁ πέμποιτο παρὰ τοῦ πατρὸς συλλαβέσθαι καὶ συναγαγεῖν αὐτά· καὶ ἀπερχόμενος, ἐπενδιδύσκοιτο τὴν ὁμοίαν ἐκείνων ἐσθῆτα, καὶ σχηματίζοι ἑαυτὸν, ὡς ἐκεῖνοι, ἵνα μὴ ὡς δεσπότην (9) αὐτὸν ἐπιγνόντες οἱ κατέχοντες φύγωσι, καὶ κωλυθῇ κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ γῆν κρυπτομένους παρ' ἐκείνων· εἶτα εἴ τις (10) πυνθάνοιτο αὐτοῦ, διὰ τί οὕτως; ὁ τοιοῦτος (11) εἴποι ἄν, ὁ πατὴρ οὕτω με ἔπλασε καὶ κατήρτισεν εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ. λέγων τε οὕτως, οὔτε δοῦλον ἑαυτὸν οὔτε ἕνα τῶν ἔργων (12) εἶναι σημαίνει· οὔτε δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ λέγει, ἀλλὰ τὴν ὕστερον αὐτῷ δοθεῖσαν εἰς τὰ ἔργα φροντίδα. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ κύριος (13) ἐπενδυσάμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, εἰ ἠρωτήθη παρὰ τῶν οὕτως αὐτὸν ὁρώντων καὶ θαυμαζόντων, (14) εἴποι ἄν, „ κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· „ καὶ, ἔπλασέ με τοῦ συναγαγεῖν τὸν Ἰσραήλ. „ τοῦτο δὲ πάλιν καὶ τὸ πνεῦμα προσημαῖνον ἐν ψαλμοῖς ἔλεγε. „ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου· „ ὅπερ καὶ περὶ ἑαυτοῦ σημαίνων (15) αὐτὸς ὁ κύριος „ φησιν· ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιὼν „ ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ· „ ὥσπερ δὲ, ὅτε ἐπέλαμψε σωματικῶς τῇ Σιὼν, οὐκ ἀρχὴν εἶχεν (16) εἶναι οὐδὲ τοῦ βασιλεύειν· ἀλλὰ ὢν λόγος τοῦ θεοῦ καὶ ἀΐδιος βασιλεὺς, κατηξίωσεν ἀνθρωπίνως ἐπιλάμψαι τὴν βασιλείαν (17) ἑαυτοῦ καὶ ἐν τῇ Σιὼν, ἵνα ἀπὸ τῆς βασιλευούσης ἐν αὐτοῖς ἁμαρτίας λυτρωσάμενος αὐτοὺς

ſit: ſed *in principio* quidem *erat Verbum*, poſtea vero in opera eorumque adminiſtrationem mittitur. Etenim antequam facta eſſent opera, ſemper erat Filius, necdum tamen neceſſe erat eum creari. Poſtquam autem creata ſunt opera, ac deinde adminiſtratione ad illa reſtauranda opus fuit: tunc etiam ſeipſum obtulit Verbum, eoque ſeſe demiſit, ut operum ſimile fieret: quod utique per vocem, *creavit*, nobis voluit ſignificare. Simile item aliquid per Eſaiam Phrophetam his verbis docet: *Et nunc hæc dicit Dominus, qui me ex utero ſervum ſibi formavit, ut Jacob & Iſrael ad ipſum congregarem, congregabor & glorificabor coram Domino.* Eſai. 49. 5.

52. Ecce etiam hic non ut eſſet formatur, ſed ut tribus congregaret, quæ antequam ipſe formaretur exiſtebant. Nam ut illic ſcriptum eſt, *creavit*, ita hic, *formavit*, dicitur; & ut illic additur, *in opera*, ita hic ſequitur, *ut congregarem*. Quocirca clariſſimum undelibet eſt nonniſi poſterius quam fuerit Verbum, hæc verba, *creavit*, & *formavit*, de illo enunciari. Nam quamadmodum antequam Filius formaretur, tribus exiſtebant, propter quas formatus ipſe eſt: ſic etiam opera, quorum cauſa creatus eſt, prius patet exſtitiſſe. Præterea cum in principio eſſet Verbum, nondum, ut dixi, erant opera: cum autem facta ſunt opera, & exegit neceſſitas, tunc dictum eſt, *creavit*. Ac quemadmodum ſi aliquis filius ſervis perditis & apud hoſtes, ipſorum negligentia, detentis, cogente neceſſitate a patre mitteretur, ut illos adjuvaret & reduceret, illeque in itinere ſimilem illorum indueret veſtem, eodemque ac illi ſe appellaret nomine, ne forte hi, qui ſervos retinerent, ipſo ut domino agnito, fugerent, ipſeque hoc pacto prohiberetur ad ſervos ſubter terram ab illis occultatos accedere: ſi quis deinde ab eo ſciſcitaretur, quare ita egiſſet, recte reſponderet: Sic me formavit & comparavit pater in opera ſua: quibus quidem verbis neque ſe ſervum aut unum ex operibus eſſe ſignificaret; nec etiam ſui ortus indicaret principium, ſed tantum commiſſam ſibi poſtea operum curam. Simili ratione ſi Dominus, noſtra induta carne, & figura inventus ut homo, ab his interrogaretur qui ipſum eo in ſtatu ſuſpiciunt & admirantur, reſponderet: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua*: &, *Formavit me ut congregarem Iſrael*. Idem autem ipſe quoque Spiritus in Pſalmis prænuncians ajebat: *Conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum*: quod & Dominus de ſeipſo bis confirmat verbis: *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus*. Porro quemadmodum cum monti Sion corpore illuxit, tunc non incœpit eſſe aut regnare: ſed cum eſſet ipſe Verbum & rex ſempiternus, humaniter voluit ſuum regnum illucere quoque in Sion, ut ſcilicet & nos & illos a peccato, quod in eis regnabat, redi-

Philipp. 2. 8.

Pſal. 8. 7.

Pſal. 2. 6.

(1) Sic Seguer. Reg. Goblerian. & Felc. 1. & mox, οὔπω δὲ χρεία. Ceteri & editi, καὶ γὰρ καὶ πρὶν γενέσθαι .... οὔπω δὲ χρεία. In Felc. 4. deeſt τὰ ἔργα.

(2) Sic Seguer. Gobler. Felc. 3. & 4. ut & legendum eſſe monet Anglic. in margine. Alii & editi, τὰ πάντα.

(3) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. δέδωκε, mendoſe. Paulopoſt Seguerian. & Felc. 4. πάλιν ἔλεγε.

(4) Baſil. ἑαυτῷ. Mox Seguer. ut & Scriptura, πρὸς αὐτὸν, καὶ Ἰσραήλ. Reg. vero & editio Commel. πρὸς Ἰσραήλ. Ibid. Seguerian. Felc. 4. ἐναντίον κυρίου. Editi, & alii, ἔναντι κυρίου. Item ibid. Felc. 2. & editio Commel. ἰδὲ ἐνταῦθα.

(5) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 5. ὥσπερ. iidemque & Reg. ac Felc. 4. οὕτως ὧδε. Editi & alii, ὡς γὰρ ἐκεῖ τὸ ἔκτισεν, ὧδε, &c.

(6) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. πεπλάσθαι. Alii & editi, ἔπλασε.

(7) Sic Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 4. At editi & alii, ὥσπερ ἄν τις. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. & 5. ἀπολλυμένων. Felc. 4. ἀπολομένων.

(8) Seguer. & Felc. 4. χρείας δὲ. Editi & alii, χρείας τε. Ibid. mſſ. omnes, ὁ πέμποιτο. Editio Commel. omittit ὁ.

(9) Seguerian. αὐτὸν ἐπιγνόντες. Ceteri & editi, ἑαυτὸν ἐπιγνόντες. Mox Seguer. Goblerian. & Felc. 1. ὑπὸ γῆν. Editi & alii, ἐπὶ γῆν.

(10) Seguerian. πυνθάνοιτο. Ibid. idem & Reg. διὰ τί οὕτως, ὁ τοιοῦτος, &c. In editis vero nulla interponitur diſtinctio. Edit. Commel. mendoſe præterea habet, διὰ τὸ οὕτως.

(11) Sic Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 2. & 4. Editi, εἶπεν. Ibid. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. κατήρτισεν. Felc. 4. κατήγαγεν.

(12) εἶναι, deeſt in Seguer. qui mox, τῆς γενέσεως ἑαυτοῦ.

(13) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. ἐπενδυσάμενος.

(14) Seguer & Felc. 4. εἴποι ἄν. Editi & alii, εἶπεν ἄν.

(15) αὐτὸς abeſt a Seguerian.

(16) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. 4. & 5. qui ultimus, ὢν ὁ λόγος. Alii & editio Commel. ἐν ἀρχῇ εἶχεν, ἀλλὰ ὢν ὁ λόγος.

(17) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ἑαυτοῦ. Ceteri & editi, αὐτοῦ. Ibid. Seguer. καὶ ἐν τῇ Σιών. Gobler. Felc. 1. & 4. καὶ ἐν τῇ Σιών. Editi vero & alii, αὐτοῦ καὶ τῇ Σιών.

redimeret, & io paternum ſui imperium redigeret: qua utique ratione in opera eſt conſtitutus, noo quæ nondum eſſent, ſed quæ jam exiſterent, & emendatione indigerent.

53. Igitur hæ dictiones, *creavit*, *formavit*, & *conſtituit*, eamdem habent ſignificationem, nec ullo modo probant, vel eum incœpiſſe eſſe, vel creatam ejus eſſe oaturam, ſed intelligendæ ſunt de renovatione, qua nos ſingulari beneficio refecit. Itaque licet hæc ejus ſint verba, ipſe nihilominus ſe ante
Joan. 8. 58. Prov. 8. 27. 30. res illas docuit exiſtere cum ait: *Antequam Abraham fieret, ego ſum:* &, *cum cælos præparabat, aderam illi:* &, *apud illum eram res apte componens.* Quemadmodum vero ipſe erat, antequam fieret Abraham, Iſrael autem poſt Abraham factus eſt, certumque eſt ipſum cum prius exiſteret, poſtea formatum eſſe, idque non ejus exiſtendi principium, ſed humanam ab en naturam aſſumtam ſignificare, in qua videlicet tribus Iſrael congregat: ita cum ipſe ſemper ſit cum Patre, rerum creatarum eſt quoque opifex, palamque eſt opera ipſo eſſe poſteriora, & voce, *creavit*, noo oſtendi eum eſſe cœpiſſe, ſed operum adminiſtrationem, quam in carne geſſit, ſuſcepiſſe. Quippe decuit ipſum, qui alius ab operibus, immo qui creator illorum erat, eorum quoque in ſe ſuſcipere renovationem: ut ipſe noſtri cauſa creatus, omnia in ſeipſo recrearet ac reficeret. Hinc ubi dixit, *creavit*, ſtatim cauſam, nempe, *opera*, addidit, ut ſcilicet his verbis, *in opera creari*, ſignificaretur illum hominem fieri ad ipſa opera inſtauranda. Namque ea eſt conſuetudo Scripturæ divinæ, quæ quoties de Verbi ortu ſecundum carnem loquitur, cauſam ſubjungit propter quam homo factus eſt. Cum autem vel ipſe vel ejus famuli de ejus divinitate verba faciunt; omnia ſimplici dictione abſolutaque ſeotentia, & nulla implicita cauſa proferuntur. Nempe Patris eſt ſplendor; ut autem Pater non eſt ob aliquam cauſam, ita nec ejus ſplendoris cauſa eſt inquirenda. Itaque ſcriptum eſt, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum:* cujus quidem rei nulla affertur cauſa. Cum autem *Verbum caro factum eſt*, tunc cauſa propter quam factum eſt, his verbis indicatur, *& habitavit in nobis*. Similiter A-
Philip. 2. 6. poſtolus cum ait: *Qui cum in forma Dei eſſet*, cauſam non protulit niſi poſt hæc verba, *formam ſervi accepit*: tunc enim ſubjecit: *humiliavit ſemetipſum uſque ad mortem, mortem autem crucis*. Hæc enim cauſa eſt cur Verbum caro factum eſt & ſervi accepit formam.

54. Ipſe etiam Dominus multa quidem in proverbiis elocutus eſt, ſed cum de ſeipſo loquitur, abſo-
Joan. 14. 10. Joan. 10. 30. Joan. 14. 9. Joan. 8. 12. Joan. 14. 6. lute dicit: *Ego in Patre & Pater in me eſt:* &, *Ego & Pater unum ſumus:* &, *Qui vidit me, vidit Patrem:* &, *Ego ſum lux mundi:* &, *Ego ſum veritas:* quibus in locis nulla cauſa recenſetur, nec affertur ratio cur ita ſit, ne illis eſſe videretur poſterior, quorum cauſa factus eſt. Siquidem neceſſe eſt cauſam illo priorem
Rom. 1. 1. eſſe ſine qua nec etiam ipſe factus fuiſſet. Paulus quidem ſegregatus Apoſtolus in Euangelium,

A σῃ καὶ ἡμᾶς, ποιήσῃ ὑπὸ τὴν πατρικὴν βασιλείαν ἑαυτοῦ· οὕτως καθιστάμενος εἰς τὰ ἔργα, οὐκ εἰς τὰ μηδέπω ὄντα, ἀλλ' εἰς τὰ ἤδη ὄντα καὶ δεόμενα διορθώσεως, καθίσταται.

53. Τὸ ἄρα ἔκτισε, καὶ τὸ ἔπλασε, (1) καὶ τὸ κατέστησε, τὴν αὐτὴν ἔχοντα διάνοιαν, οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ποιητὴν (2) δείκνυσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κατ' εὐεργεσίαν γενομένην ἀνανέωσιν. ταῦτα γοῦν λέγων, ἐδίδασκεν (3) ὅμως καὶ πρὸ τούτων ὑπάρχειν ἑαυτὸν, ὅτε ἔλεγε· „ πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ „ εἰμι· καὶ, ἡνίκα τὸν οὐρανὸν ἡτοίμαζε, συμπαρήμην „ αὐτῷ· καὶ, ἤμην (4) παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα. „ ὥσπερ
B δὲ ἦν αὐτὸς πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ὁ δὲ Ἰσραὴλ μετὰ τὸν Ἀβραὰμ γέγονε, καὶ δῆλόν ἐστιν ὅτι προϋπάρχων ὕστερον πλάττεται, καὶ ἡ πλάσις οὐ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἐνανθρώπησιν σημαίνει, ἐν ᾗ καὶ ἐπισυνάγει τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ· οὕτως (5) ἄρα ἀεὶ συνὼν τῷ πατρὶ, αὐτὸς τῆς κτίσεως δημιουργός ἐστι, καὶ δῆλόν ἐστιν ὅτι δεύτερά ἐστιν αὐτοῦ τὰ ἔργα, καὶ τὸ ἔκτισεν οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸν, ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ ἔργα γενομένην οἰκονομίαν, ἣν ἐν τῇ σαρκὶ πεποίηκε, γνωρίζει. ἔπρεπε γὰρ ἄλλον αὐτὸν ὄντα τῶν ἔργων, καὶ μᾶλλον δημιουργὸν αὐτὸν ὄντα αὐτῶν, καὶ τὴν τούτων ἀνανέωσιν εἰς ἑαυτὸν ἀναδέξασθαι,
C ἵνα αὐτοῦ κτιζομένου εἰς ἡμᾶς, τὰ πάντα εἰς (6) ἑαυτὸν ἀνακτίσηται. καὶ γὰρ λέγων ἔκτισεν, εὐθὺς καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγε, λέγων τὰ ἔργα, ἵνα τὸ εἰς ἔργα κτίζεσθαι, τὸ γίνεσθαι ἄνθρωπον δηλώσῃ ἐπὶ τὴν τούτων ἀνανέωσιν. καὶ τοῦτο ἔθος ἐστὶ τῇ θείᾳ γραφῇ· ὅταν μὲν γὰρ σημαίνῃ τὴν κατὰ σάρκα γένεσιν τοῦ λόγου, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν γέγονεν ἄνθρωπος· ὅταν δὲ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ (7) αὐτός τε λέγῃ, καὶ οἱ τούτου θεράποντες ἐπαγγέλλωσι, πάντα ἁπλῇ τῇ λέξει, ἀπολελυμένῃ τε τῇ διανοίᾳ, καὶ οὐδὲν μετὰ συμπεπλεγμένης αἰτίας λέγεται. τοῦ γὰρ
D πατρός ἐστιν ἀπαύγασμα· ὥσπερ δὲ ὁ πατὴρ οὐ διά τινα αἰτίαν ἐστὶν, οὕτως οὐδὲ τοῦ ἀπαυγάσματος (8) τούτου χρὴ ζητεῖν τὴν αἰτίαν. „ ἐν ἀρχῇ ἦν „ ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ „ θεὸς ἦν ὁ λόγος, γέγραπται· καὶ οὐκ (9) ἔχει τὸ „ διατί· ὅτε δὲ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, τότε καὶ τὴν „ αἰτίαν τίθησι, δι' ἣν γέγονε, λέγων· καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. πάλιν τε ὁ ἀπόστολος λέγων, ὃς ἐν „ μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, (10) οὐκ ἔθηκε τὴν αἰτίαν, „ εἰ μὴ ὅτε τὴν μορφὴν ἔλαβε τοῦ δούλου· (11) τότε „ γὰρ ἐπιφέρει λέγων, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· „ διὰ τοῦτο γὰρ καὶ σὰρξ
E γέγονε καὶ μορφὴν ἔλαβε δούλου.

54. (12) Αὐτός τε ὁ κύριος πολλὰ μὲν ἐν παροιμίαις λελάληκε, περὶ δὲ αὐτοῦ σημαίνων, ἀπολελυμένως εἴρηκεν· „ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· „ καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· καὶ, „ ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. „ οὐδεὶς ἐφ' ἑκάστου τὴν αἰτίαν, οὐδὲ τὸ διατί, ἵνα μὴ δεύτερος ἐκείνων εἶναι φαίνηται, ὧν χάριν καὶ γέγονεν. ἀνάγκη γὰρ προηγεῖσθαι τὴν
F αἰτίαν τούτου, ἧς ἄνευ οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς ἐγεγόνει. Παῦλος γοῦν ἀφωρισμένος ἀπόστολος εἰς εὐαγγέλιον, ὁ προ-

(1) Seguerian. & Reg. καὶ τὸ κατέστησε. Editi & alii, καὶ κατέστησε. Ibid. Seguer. τὴν αὐτὴν ἔχει. Ceteri & editi τὴν αὐτὴν ἔχοντα.
(2) Seguer. & Reg. δείκνυσι. Alii & editi, δεικνύουσι.
(3) Felc. 4. ὅπως. Ibid. Anglic. πρὸ τούτου. Idemque cum Seguer. Gobler. & Felc. 1. & 4. ὑπάρχειν ἑαυτόν. Editi & alii, ὑπάρχειν αὐτόν.
(4) Sic Seguer. Felc. 4. & Scriptura. Alii & editi, σὺν αὐτῷ. Paulopoſt Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. μετὰ τὸν Ἀβραάμ. Alii & editi τὸν omittunt.
(5) Baſil. ἄρα σὺν τῷ πατρὶ συνὼν, αὐτός. Reg. ἄρα ἀεὶ σὺν τῷ πατρὶ αὐτός. Mox Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 5. addunt, καὶ δῆλόν ἐστι, quæ abſunt ab aliis & editione Commel.
(6) Seguer. εἰς αὐτόν. Ibid. Gobler. & Felc. 1. ἀνακτίσηται καὶ γὰρ καὶ λέγων. Mox Anglic. λέγων τὸ εἰς ἔργα.
(7) Seguer. Gobler. & Felc. 1. αὐτός τε λέγῃ. In aliis & editis deeſt τε. Mox Seguer. & Reg. ἐπαγγέλλουσι. Gobl. & Felc. 1. ἐπαγγέλλωσι. Alii, ἀπαγγέλλουσι. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ἁπλῇ τῇ λέξει. Alii & editi, ἁπλῶς λέξει. Item ibid. Seguer. ἀπολελυμένῃ τε τῇ διανοίᾳ. In editione Commel. deeſt τε.
(8) Sic Seguer. Reg. Baſil. Gobl. Felc. 1. & 4. Ceteri autem & editi, τούτου χρὴ ζητεῖν τὴν αἰτίαν. Ibid. Seg. Gobl. Felc. 1. & 4. ἐν ἀρχῇ γὰρ φησιν, ἦν ὁ λόγος. Baſil. & Reg. ἐν ἀρχῇ δὲ ἦν ὁ λόγος. Ceteri & editi, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος.
(9) Felc. 1. & editio Commel. ἔχω, & paulopoſt, δι' ὃ γέγονε. Ceteri vero, ἔχει & δι' ὃν γέγονε.
(10) Baſil. καὶ οὐκ ἔθηκεν. Ibidem τὴν deeſt in Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4.
(11) Editio Commel. τότε. Mſſ. τοῦτο.
(12) Seguer. & Reg. αὐτός τε ὁ κύριος. Alii & editi, αὐτὸς δὲ ὁ κύριος. Mox Seguer. & Felc. 5. ἐν παροιμίαις λελάληκεν.

ὃ προεπηγγείλατο ὁ κύριος διὰ τῶν προφητῶν, εἶχε A πρὸ ἑαυτοῦ τὸ εὐαγγέλιον, οὗ καὶ γέγονε διάκονος· (1) καὶ ὁ Ἰωάννης μὲν προχειρισθεὶς εἰς τὸ προδραμεῖν τοῦ κυρίου, πρὸ ἑαυτοῦ εἶχε τὸν κύριον· ὁ δὲ κύριος οὐκ ἔχων (2) πρὸ ἑαυτοῦ αἰτίαν τοῦ εἶναι λόγος, ἢ μόνον ὅτι τοῦ πατρός ἐστι γέννημα καὶ σοφία μονογενὴς, (3) ὅταν ἄνθρωπος γίνηται, τότε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, δι' ἣν μέλλει σάρκα φορεῖν. προηγεῖται γὰρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον ἡ τῶν ἀνθρώπων χρεία, ἧς ἄνευ οὐκ ἂν ἐνεδύσατο σάρκα. τίς δὲ ἡ χρεία, δι' ἣν γέγονεν ἄνθρωπος, αὐτὸς μὲν ὁ κύριος σημαίνων τοῦτον ἔλεγε· „ καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα (4) B „ ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με· τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν, ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω (5) αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. καὶ πάλιν, ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ. καὶ (6) πάλιν φησίν· ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. ὁ δὲ Ἰωάννης (7) ἔγραψεν· εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ C υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. „

55. Διὰ τὸ μαρτυρῆσαι ἄρα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν (8) ἀναδέξασθαι θάνατον, καὶ διὰ τὸ ἀναστῆσαι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ λῦσαι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου ἐλήλυθεν ὁ σωτὴρ, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ. ἄλλως γὰρ ἀνάστασις οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ θάνατος (9) ἐγεγόνει· θάνατος δὲ πῶς ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ τὸ ἀποθνῆσκον εἶχεν σῶμα; τοῦτο παρ' αὐτοῦ μαθὼν καὶ (10) ὁ ἀπόστολος ἔλεγεν· „ ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι (11) φόβῳ D θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας· καὶ ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν· καὶ πάλιν· τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ἵνα τὸ δικαίωμα (12) τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. (13) καὶ ὁ δὲ Ἰωάννης φησίν· οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. πάλιν δὲ καὶ (14) ὁ σωτὴρ δι' ἑαυτοῦ ἔλε- E γεν, εἰς κρίμα ἐγὼ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. „ οὐ (15) δι' ἑαυτὸν ἄρα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, καὶ διὰ τὸ καταργηθῆναι τὸν θά-

Tom. I.

A quod ante promiſerat Dominus per Prophetas, Euangelium cujus adminiſter factus eſt, prius ſe habuit. Joannes autem cui Domino præeundi munus fuerat commiſſum, priorem quoque ſe habuit Dominum. At Dominus qui nullam cauſam cur ſit Verbum agnoſcit, niſi tantum quod Patris & fetus & ſapientia eſt unigenita; cum fit homo, tunc cauſam indicat, propter quam carnem geſtare debeat. Illi enim facto homini antecedit hominum neceſſitas, ſine qua carnem minime induiſſet. Quæ autem illa ſit neceſſitas, propter quam factus homo eſt, ipſe Dominus his verbis exponit: *Deſcendi de* B *cælo non ut faciam voluntatem meam, ſed voluntatem ejus qui miſit me. Hæc eſt autem voluntas ejus qui miſit me, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud in noviſſimo die. Hæc eſt enim voluntas Patris mei, ut omnis qui videt Filium & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in noviſſimo die.* Et rurſus: *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Et, *Ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, ut teſtimonium perhibeam veritati.* Scribit quoque Jo- C annes: *In hoc apparuit Filius Dei, ut diſſolvat opera diaboli.*

Quam ob cauſam Verbum homo factus eſt, & ſine qua homo non fuiſſet factus.

Joan. 6. 38.

Joan. 12. 46.

Joan. 18. 37.

1 Joan. 3. 8.

55. Itaque idcirco venit Salvator ut teſtimonium perhiberet, & mortem pro nobis ſuſciperet, homineſque ad vitam revocaret, ac diaboli opera diſſolveret. Hæc cauſa eſt cur carne aſſumta ad nos advenerit. Nec enim eſſe potuiſſet reſurrectio, niſi mors anteceſſiſſet. Quomodo vero mors anteceſſiſſet, niſi mortale habuiſſet corpus? Id ſane ab eo didicerat Paulus, cujus nempe hæc ſunt verba: *Quia ergo pueri ſanguinis & carnis participes facti ſunt, ipſe quoque ſimiliter eorumdem particeps fuit, ut per mortem,* D *diabolum qui mortis imperium habet deſtrueret, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant ſervituti.* Et: *Quoniam enim per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum.* Et iterum: *Nam quod impoſſibile erat legi, in quo per carnem infirma erat, Deus ſui ipſius miſſo Filio ſub ſpecie carnis peccati, etiam de peccato condemnavit peccatum in carne, ut legis juſtitia in nobis impleretur, qui non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum ambulamus.* Joannes vero ſcribit: *Nec enim miſit Deus Filium ſuum in mundum ut judicet mundum, ſed ut mundus per i-* E *pſum ſalvetur.* Rurſus quoque per ſeipſum ita locutus eſt Salvator: *Ego in judicium in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.* Non ergo propter ſeipſum venit ſed propter noſtram ſalutem, nec non ut mortem de-

Hebr. 2. 14.

1. Cor. 15. 21.

Rom. 8. 3.

Joan. 3. 17.

Joan. 9. 39.

Mmmmm

(1) Seguer. καὶ Ἰωάννης δέ. Ibidem Felc. 2. & edit. Commel. προχειρισθεὶς ὁ καὶ γέγονε, εἰς τὸ, &c. In ceteris omittitur, ὁ καὶ γέγονε.

(2) MSS. omnes πρὸ ἑαυτοῦ. Editi, πρὸς ἑαυτοῦ. Ibid. Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 5. τοῦ εἶναι λόγος, ut & Nannius videtur legiſſe, qui nempe vertit, *non habuit cauſam, ut eſſet Verbum.* Ceteri & editi, τοῦ εἶναι αὐτόν.

(3) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ὅταν δὲ ἄνθρωπος. Alii & editio Commel. ὅταν ἄνθρωπος. Ibidem Seguer. γίνηται. Alii & editi, γένηται.

(4) Seguerian. ποιῶ.

(5) Seguerian. Reg. & Felc. 4. αὐτό. Editi & alii αὐτόν. Ibid. Seguer. αὐτὸ τῇ ἐσχάτῃ. Ibid. Seguer. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν..... καὶ ἐγὼ ἀναστήσω, &c. Hunc item verſum habent Reg. Baſili. Anglic. Felc. 4. & 5. Sed in Reg. deeſt, ἐστι τὸ θέλημα; in aliis deeſt tantum ἐστι & ὁ. Verſum autem integrum omittunt ceteri & editio Commel.

(6) Sic Seguer. At Gobler. Felc. 1. & 4. καὶ πάλιν· ἐγὼ εἰς. Alii & editi, καὶ πάλιν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην φησίν· ἐγὼ εἰς. Ibidem Seguer. & Felc. 5. γεγέννημαι. Ceteri & editi γεγέννημαι.

(7) Gobler. & Felc. 1. φησί.

(8) Baſilienſ. δέξασθαι.

(9) Sic Seguerian. & Reg. At alii & editi, ἐγέγονε mendoſe. Ibid. Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. πῶς ἂν ἐγεγόνει. In aliis & editis ἂν omittitur.

(10) Seguer. καὶ ὁ Παῦλος. Felc. 4. ὁ καὶ ὁ Παῦλος. Gobler. & Felc. 1. καὶ Παῦλος. Editi & alii, καὶ ὁ ἀπόστολος. Ibidem οὖν abeſt a Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. qui iidem mox omittunt καὶ αὐτός.

(11) Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. φόβῳ θανάτου. Editi & alii, φόβῳ τοῦ θανάτου. Mox καὶ deeſt in Felc. 4. & 5. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ἐπειδὴ γάρ. Alii & editi γὰρ omittunt. Item ibid. Seguer. & Felc. 4. ὁ θάνατος. In aliis & editis ὁ deeſt. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ἀνάστασις νεκρῶν. At alii & editi νεκρῶν omittunt.

(12) τοῦ νόμου deeſt in Seguer.

(13) Seguer. καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ φησι. Gobler. & Felc. 1. καὶ Ἰωάννης· ὁ γάρ. Editi & alii, καὶ Ἰωάννης φησίν· οὐ γάρ, &c.

(14) Sic Seguer. Goblerian. Felckman. 1. & 4. At Baſil. ὁ σωτὴρ δι' αὐτοῦ ἔλεγεν. Alii & editi, ὁ σωτὴρ ἔλεγεν. Mox Seguerianus & Felc. 4. addunt τοῦτον poſt κόσμον, alii & editi omittunt.

(15) Felc. 4. ὁ δι' αὐτὸν ἄρα, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ibidem Seguer. τὸν θάνατον καὶ διὰ τὸ καταργηθῆναι τὸν θάνατον. Sic etiam Gobler. & Felc. 1. ſed διὰ τὸ omittunt. Ceteri & editi, ἵνα τὸ καταργηθῆναι τὸν ἁμαρτίαν, omiſſis intermediis. Felc. 4. ibid. καταργῆσαι. Item ibidem Gobler. & Felc. 1. καὶ ἀναβλέψαι. Seguer. ibid. ἀναβλέψαι τυφλούς, καὶ διὰ τὸ ἀναστῆναι, &c. Editi & alii, ἀναβλέψαι τοὺς τυφλούς, καὶ ἀναστῆναι.

deſtrueret, peccatum condemnaret, cæci viderent, omneſque e mortuis excitarentur. Quod ſi non propter ſeipſum ſed propter nos venit: non igitur ſui ſed noſtri cauſa creatur. Si porro non propter ſeipſum ſed propter nos creatur, non ergo ipſe eſt creatus, ſed noſtra aſſumta carne hæc ille ait. Quod autem is ſit Scripturarum ſenſus, licet ab Apoſtolo diſce-
Ephes. 2. 14. re, qui epiſtola ad Epheſios ita ſcribit: *Qui medium ſepti parietem diruit, cum inimicitiam in carne ſua, legem mandatorum in decretis, abrogavit, ut duos crearet in ſemetipſo in unum novum hominem, faciens pacem.* Quod ſi duo in illo creantur, qui & ſint in ipſius corpore: non immerito igitur, duos in ſe ferens, ipſe quoque quaſi creatus eſt. Namque creatos in ſeipſo conjunxit, & ipſe in illis erat, veluti illi. Sic porro duobus in illo creatis, dicere maxime ei convenit: *Dominus creavit me.* Ut enim noſtris infirmitatibus ſuſceptis ipſe infirmus eſſe dicitur, quamvis infirmus non ſit, quippe qui ſit Dei virtus: ut item peccatum & maledictio pro nobis factus eſt, licet ipſe non peccaverit, ſed quia ipſe peccata noſtra & maledictionem portavit; ita nos in ſeipſo creans, recte dixerit, *creavit me in opera*, licet ipſe creatus non ſit.

56. Nam ſi, ut illi ſentiunt, quaſi natura Verbi creata eſſet, dicit, *Dominus creavit me*, utpote qui ſit creatus: ſane non propter nos creatus erit dicendus. Si vero ille propter nos non eſt creatus; in ipſo non creati ſumus: quod ſi in illo creati non ſumus; eum igitur non in nobis ſed extra nos haberemus, ut ſi nimirum doctrinam ab eo tamquam a magiſtro accepiſſemus. Quod ſi ita de nobis ſe res habet, proculdubio carnis peccatum, nihilominus quam antea, regnare perſeverat, nec ex illa expulſum eſt. Verum his adverſatur Apoſtolus,
Ephes. 2. 10. qui paulo ante ita ait: *Ipſius enim opus ſumus creati in Chriſto Jeſu.* Si ergo nos in Chriſto creati ſumus, non igitur ille eſt qui creatur, ſed nos ipſi ſumus qui in illo creamur, noſtrique cauſa vox illa, *creavit*, ſcripta eſt. Nam noſtram ob neceſſitatem Verbum, etiamſi ſit creator, vocem tamen rerum creatarum non renuit, nec iſta vox ejus propria eſt quatenus eſt Verbum, ſed noſtrum eſt iſtud vocabulum, *creavit*, qui nempe in eo creamur. Ac quemadmodum ut Pater eſt ſemper, ita etiam ejus Verbum ſemper eſt, & quatenus eſt ſemper,
Prov. 8. 30. dicit: *Ego eram quo delectabatur: ego vero per ſingu-*
Joan. 14. 10. *los dies ante faciem ejus lætabar*: &, *Ego in Patre & Pater in me eſt*: ſic cum noſtræ neceſſitatis cauſa factus eſt homo, convenienter admodum, ut nos, quæ noſtra ſunt uſurpat ipſe, nempe, *Dominus creavit me*, ut eo in carne habitante, peccatum ex carne penitus exterminaretur, & nos liberum ſenſum haberemus. Ecquid vero illum hominem factum loqui decebat? In principio eram homo? At minime hoc ei congruebat, nec

A νατον, καὶ διὰ τὸ κατακρῖναι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ διὰ τὸ ἀναβλέψαι τυφλοὺς, καὶ διὰ τὸ ἀναστῆσαι πάντας ἐκ νεκρῶν ἐλήλυθεν. (1) εἰ δὲ μὴ δι' ἑαυτὸν ἐλήλυθεν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς· οὐ δι' ἑαυτὸν ἄρα, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς κτίζεται. εἰ δὲ οὐ δι' ἑαυτὸν κτίζεται ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, οὐκ ἔστιν ἄρα αὐτὸς κτίσμα, ἀλλὰ τὴν ἡμῶν ἐνδυσάμενος σάρκα, ταῦτα λέγει. καὶ ὅτι ταύτην τὴν διάνοιαν ἔχουσιν αἱ γραφαὶ, ἐξὸν παρὰ τοῦ ἀποστόλου μαθεῖν· φησὶ γὰρ (2) ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους· τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν (3) ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄν-
B θρωπον, ποιῶν εἰρήνην. εἰ δὲ ἐν αὐτῷ κτίζονται οἱ δύο, καὶ οὗτοί εἰσιν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ, εἰκότως ἄρα (4) φορῶν τοὺς δύο ἐν αὐτῷ, ὡς αὐτός ἐστι κτισθείς· τοὺς γὰρ κτισθέντας ἐν ἑαυτῷ ἥνωσε, καὶ ἦν αὐτὸς ἐν αὐτοῖς, ὡς ἐκεῖνοι. οὕτω (5) δὲ τῶν δύο κτισθέντων ἐν αὐτῷ, ἁρμοζόντως ἂν λέγοι, κύριος ἔκτισέ με. ὥσπερ γὰρ τὰς ἡμῶν ἀσθενείας δεχόμενος, λέγεται αὐτὸς ἀσθενεῖν, καίτοι μὴ ἀσθενῶν αὐτός· δύναμις γάρ ἐστι τοῦ Θεοῦ· ἁμαρτία τε ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ κατάρα, καίτοι μὴ ἁμαρτήσας αὐτὸς, ἀλλ' ὅτι τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τὴν κατάραν (6) ἐβάστασεν αὐτός·
C οὕτως ἡμᾶς ἐν αὐτῷ κτίζων, λεγέτω ὅτι καὶ ἔκτισέ με εἰς ἔργα, καίτοι κτίσμα μὴ ὢν αὐτός.

56. Εἰ γὰρ κατ' ἐκείνους ὡς κτιστῆς οὔσης τῆς οὐσίας τοῦ λόγου, λέγει, κύριος ἔκτισέ με, κτίσμα ὤν· οὐ δι' ἡμᾶς ἐκτίσθη. δι' ἡμᾶς δὲ μὴ κτισθέντος αὐτοῦ, οὐκ ἐκτίσθημεν ἐν αὐτῷ· μὴ κτισθέντες δὲ ἐν αὐτῷ, οὐκ ἔχομεν αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἔξωθεν ἔχομεν, (7) ὡς ἄρα παρ' αὐτοῦ τὴν μάθησιν ὡς παρὰ διδασκάλου ἐδεξάμεθα. οὕτω δὲ ἡμῶν ὄντων, οὐδὲν ἧττον πάλιν ἡ ἁμαρτία τῆς σαρκὸς (8) ἐβασίλευσεν ἐμμένουσα, καὶ μὴ ἐκβληθεῖσα ἐξ αὐτῆς. ἀλλ' ὁ ἀπόστολος ἐναντιοῦται τούτοις πρὸ ὀλίγου
D φάσκων· „ αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέν„τες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.„ εἰ δὲ ἐν (9) Χριστῷ ἡμεῖς ἐκτίσθημεν, οὐκ ἔστιν ἄρα αὐτὸς ὁ κτιζόμενος, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν ἐν αὐτῷ (10) κτιζόμενοι· καὶ δι' ἡμᾶς ἐστιν ἡ τό, ἔκτισε, φωνή. διὰ γὰρ τὴν ἡμῶν χρείαν, καίτοι κτίστης ὢν ὁ λόγος, ὑπέμεινε καὶ τὴν τῶν κτιζομένων (11) φωνήν· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, ᾗ λόγος ἐστὶν, ἰδία ἡ φωνή· ἀλλ' ἡμῶν τῶν ἐν αὐτῷ κτιζομένων ἐστὶ τό, ἔκτισε. καὶ ὥσπερ ὁ πατὴρ ὄντως ἀεὶ, ἀεί ἐστι καὶ ὁ τούτου λόγος, καὶ ὢν ἀεὶ, λέγει· „ ἐγὼ ἤμην, ᾗ προσέχαιρε, καθ' „ ἡμέραν δὲ εὐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ· „ καὶ
E „ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· „ οὕτως ὅτε διὰ τὴν ἡμῶν χρείαν γέγονεν ἄνθρωπος, ἀκολούθως τὰ ἡμῶν, ὡς ἡμεῖς, (12) αὐτὸς λέγει, „ κύριος ἔκτισέ με· „ ἵνα αὐτοῦ ἐνοικήσαντος ἐν τῇ σαρκὶ, τελείως ἡ ἁμαρτία ἐξωσθῇ τῆς σαρκὸς, καὶ ἡμεῖς ἐλεύθερον ἔχωμεν τὸ φρόνημα. τί δὲ ἔδει γενόμενον αὐτὸν ἄνθρωπον εἰπεῖν; ἐν ἀρχῇ ἤμην ἄνθρωπος; ἀλλ' οὔτε (13) γε ἥρμοζεν αὐτῷ τοῦτο, οὔτε

ἀλη-

(1) Sic Seguerianus, Regius, Baſilienſis, Anglic. & Felc. 5. In Seguerian. tamen omittitur κτίζεται ante εἰ δὲ οὐ δι' ἑαυτὸν κτίζεται. Reg. ſic item initio habet, κτίζεται ἄρα οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς. Ceteri & editi, ἐλήλυθεν· εἰ δὲ μὴ δι' ἑαυτὸν κτίζεται, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, οὐκ ἔστιν ἄρα.

(2) Goblerianus & Felc. primus Anonymus omittunt, ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους.

(3) Seguerianus, ἐν αὐτῷ. Idem mox & Anglicanus, Goblerian. Felc. 1. & 4. addunt, ποιῶν εἰρήνην, quod in aliis & editione Commel. deeſt.

(4) Sic Seguerianus, Reg. Goblerian. Felc. 1. & 5. At Baſilienſis & Anglican. ἄρα λέγεται φορῶν. Omnes mſſ. ibidem habent, ὡς αὐτός ἐστι. Editi, ἄρα λέγεται ὡς φορῶν τοὺς δύο ἐν αὐτῷ, αὐτός ἐστι κτισθείς. Anglican. & Reg. ibid. ἐν ἑαυτῷ.

(5) Sic Seguerian. & Reg. At Felc. 1. & editio Commel. οὕτω δύο κτισθέντων. Ceteri, οὕτω τῶν δύο. &c. Mox Seguerian. Reg. Felc. 1. & 4. λέγοιτο, κύριος.

(6) Seguerianus, Regius, Baſilienſis, Anglicanus, Goblerianus, Felckmanni 1. & 4. ἐβάσταζε. Ceteri & editi, ἐβάστασε. Ibidem Seguerianus, ἐν ἑαυτῷ. Item ibidem Seguerianus, Goblerianus, Felc. 1. & 4. λεγέτω. Reg. λέγει. Editi & alii, λέγεται. ὅτι ibidem deeſt in Reg. & Felc. 5. Seguerian. item ibid. εἰς ἔργα.

(7) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. 4. 5. & Reg. Sed Reg. & Felc. 5. ὡς ἄρα αὐτοῦ. Editio Commel. ἔχομεν ἄρα αὐτῷ τὴν μάθησιν ὡς παρὰ διδασκάλου. ὄντων δὲ ἡμῶν. Seguerian. & Felc. 2. habent item ὄντων δὲ ἡμῶν. Ceteri mſſ. οὕτω δὲ ἡμῶν.

(8) Seguerian. ἐβασίλευσε μένουσα. Ibidem iidem & Goblerian. Felc. 1. & 4. ἀπ' αὐτῆς.

(9) Seguerian. ἐν τῷ Χριστῷ.

(10) Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4. οἱ κτιζόμενοι.

(11) Sic Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. At alii & editi, ἰδίαν φωνήν. Quæ ſequuntur ibidem, exſtant in Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. At in aliis & editis legitur, ἰδίαν φωνήν, τὸ ἔκτισε, ὥσπερ δὲ τοῦ πατρὸς ὄντος ἀεὶ, ἐστι καὶ ὁ τούτου λόγος ἀεὶ, καὶ ὢν ἀεὶ, λέγει. Seguerian. ibidem habet, λόγος καὶ ὢν ἀεὶ λέγει.

(12) Baſilienſis, αὐτὸς λέγει. Ibidem Anglicanus omittit, κύριος ἔκτισέ με.

(13) Seguerian. ὅτε ἥρμοζεν.

ἀληθὲς ἦν. ὥσπερ δὲ τοῦτο οὐκ ἔπρεπεν εἰπεῖν, οὕτως οἰκεῖον καὶ ἴδιον ἐπ' ἀνθρώπου ἐστὶ (1) λέγειν τὸ, ἔκτισε, καὶ, ἐποίησεν αὐτόν. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἡ αἰτία τοῦ, ἔκτισε, πρόσκειται, ἥτις ἐστὶ τῶν ἔργων ἡ χρεία. ἔνθα δὲ ἡ αἰτία πρόσκειται, αὕτη ἡ αἰτία πάντως διαλύει τὸ ἀνάγνωσμα καλῶς. καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα, ἐν μὲν (2) τῷ, ἔκτισε, τὴν αἰτίαν τίθησι τὰ ἔργα· τὴν δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννησιν ἀπολελυμένως σημαίνων, εὐθὺς ἐπήγαγε, „ πρὸ δὲ πάντων (3) βουνῶν γεννᾷ με· „ οὐ διαὶ, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ, ἔκτισέ με, προσέθηκε λέγων, εἰς ἔργα, ἀλλὰ ἀπολελυμένως, (4) γεννᾷ με, ὥσπερ τὸ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ τὰ ἔργα ἔκτιστο· ἀλλ' ἦν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. τὸ δὲ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ τῶν ἀνθρώπων ἡ χρεία γέγονεν αἰτία. οὐκ ἔστιν ἄρα κτίσμα ὁ υἱός· εἰ γὰρ κτίσμα ἦν, οὐκ ἂν εἶπε, γεννᾷ με, ὅτι τὰ μὲν κτίσματα ἔξωθέν ἐστιν ἔργα τοῦ ποιοῦντος, τὸ δὲ γέννημα, οὐκ ἔξωθεν, ὡς ἔργον, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν ἴδιον τῆς οὐσίας. διόπερ τὰ μὲν, κτίσματα· (5) ὁ δὲ, λόγος τοῦ θεοῦ υἱὸς μονογενής.

57. Ἀμέλει ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως, οὐκ εἴρηκε Μωσῆς· ἐν ἀρχῇ ἐγέννησεν, οὐδὲ ἐν ἀρχῇ ἦν· ἀλλ', „ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. (6) οὐδὲ ὁ Δαβὶδ ἔψαλλεν, αἱ χεῖρές σου ἐγέννησάν με, ἀλλ', ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με, πανταχοῦ τὸ, ἐποίησεν, ἐπὶ τῶν κτισμάτων λέγων· ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ τὸ ἔμπαλιν· οὐ γὰρ εἴρηκεν, (7) ἐποίησα, ἀλλ', ἐγέννησα, καὶ, γεννᾷ με, καὶ, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κτίσεως, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν· ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. „ διαφέρει δὲ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν κτίσματα ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ποιεῖται, καὶ διαστηματικὴν ἀρχὴν (8) τοῦ εἶναι ἔχει· διόπερ καὶ τὸ λεγόμενον ἐπ' αὐτῶν, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν πάλιν ἐπ' αὐτῶν τὸ, ἀπ' ἀρχῆς ἐποίησεν, ὥσπερ ὁ κύριος εἰδὼς ὅπερ ἐποίησεν, ἐδίδαξε, ὅτε τοὺς Φαρισαίους ἐνέτρεπε λέγων· „ (9) ἀπ' ἀρχῆς δὲ ὁ κτίσας αὐτοὺς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. „ ἀπὸ γὰρ ἀρχῆς τινος τὰ μὴ ὄντα ποτε γέγονε καὶ ἐκτίσθη τὰ (10) γενητά. τοῦτο καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐσήμανεν ἐν ψαλμοῖς λέγον, „ καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας· „ καὶ (11) πάλιν· μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου, ἧς ἐκτήσω ἀπ' ἀρχῆς. „ δῆλον δέ ἐστιν, ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς γινόμενον, ἀρχὴν ἔχει τοῦ κτίζεσθαι, καὶ ὅτι τὴν συναγωγὴν ἀπό τινος ἀρχῆς (12) ἐκτήσατο ὁ θεός. ὅτι δὲ τὸ, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, ἐν τῷ λέγειν, ἐποίησεν, τὸ ἤρξατο ποιεῖν ἐστιν, αὐτὸς Μωσῆς τοῦτο δηλοῖ μετὰ τὴν (13) τῶν πάντων τελεσιουργίαν λέγων, „ καὶ εὐλόγησεν ὁ θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ θεὸς ποιῆσαι. „ οὐκοῦν τὰ μὲν κτίσμα-

A verum erat. Ut autem cum ita loqui dedecebat, ſic proprium eſt & conveniens de homine dici, *creavit*, &, *fecit ipſum*. Hinc etiam cauſa cur hujuſmodi dictio, *creavit*, adhibeatur, adjuncta eſt, quæ nempe operum eſt neceſſitas. Ubi porro adjecta cauſa eſt, ea lectionis difficultatem penitus tollit. Namque hic cauſam, cur vox, *creavit*, ſit adhibita, *opera* aſſignat. At cum de ejus ex Patre generatione ſermo aperte habetur, mox ſubditur: *Ante omnes colles gignit me*. Cauſa utique hic non additur, ut in voce, *creavit*, ubi ſubjungitur, *in opera*: ſed abſolute dicitur, *gignit me*, ut & illud, Prov. 8. 25.

B *In principio erat Verbum*. Nam etiamſi nulla fuiſſent creata opera; nihilominus Verbum Dei erat, & Deus erat Verbum. Ipſum autem Verbum nequaquam homo factus eſſet, niſi cauſa fuiſſet hominum neceſſitas. Itaque Filius res creata non eſt: nam ſi res creata eſſet, non dixiſſet, *Gignit me*: cum res creatæ externa ſint effectoris opera, res autem genitæ non ſint quid externum, ut opus, ſed ſunt ex patre, cujus naturæ ſunt quid proprium. Hinc illæ, res ſunt creatæ; hic vero, Verbum Dei & Filius unigenitus eſt.

C 57. Sane Moyſes de rebus creatis non dixit, In principio genuit, neque, In principio erat, ſed, *In principio fecit Deus cælum & terram*. Nec item Geneſ. 1.
David canebat, *Manus tuæ* genuerunt me, ſed, *fecerunt me & formaverunt me*, qui idem ubique de Pſal. 118. 73.
rebus creatis loquens, verbo, *fecit*, utitur, non autem, ubi de Filio illi eſt ſermo. Nec enim dixit, *feci*, ſed, *genui*, &, *gignit me*, &, *eructavit cor* Pſal. 2. 7.
meum Verbum bonum. Igitur de rebus creatis dicitur, Pſal. 44.
In principio fecit; de Filio autem, *In principio* Geneſ. 1.
erat Verbum. Id porro eſt diſcriminis, quod res crea- Joan. 1.
tæ ſub principio ſunt factæ, habentque exiſtendi principium temporis diſtinctum intervallis, ita

D ut hæc verba, *in principio fecit*, idem valeant ac ſi diceretur, *a principio fecit*, quemadmodum Dominus, qui quod fecerat, recte ipſe noverat, docuit, cum Phariſæos his confutavit verbis, *Qui* Mat. 19. 4.
illos a principio creavit, maſculum & feminam fecit vos. Res enim factæ ab aliquo principio, cum aliquando non eſſent, & conditæ ſunt & creatæ, quod ipſe Spiritus ſanctus ita in Pſalmis declaravit, *Et tu ſecundum principia, Domine, ter-* Pſal. 101. 26.
ram fundaſti, & iterum, *Memor eſto congregationis* Pſal. 73. 2.
tuæ quam poſſediſti a principio. Manifeſtum autem eſt id quod fit *ſecundum principia*, principium ha-

E bere ex quo creatur, & Deum congregationem ab aliquo poſſediſſe principio. Jam quod hæc verba, *In principio fecit*, ex eo quod dicitur, *fecit*, idem ſit ac *cœpit facere*, ipſe docet Moyſes, qui poſt abſolutam rerum omnium creationem ſic loquitur: *Et benedixit Deus diei ſeptimo, & ſancti-* Geneſ. 2. 3.
ficavit illum, quia in ipſo ceſſaverat ab omnibus operibus ſuis quæ cœpit Deus facere. Itaque res creatæ

fieri

(1) Sic Seguerianus & Felc. 4. In aliis & editis deeſt ἐστί.

(2) Seguerianus, Regius, Felc. 4. & 5. τῷ ἔκτισε. Gobler. & Felck. 1. τὸ ἔκτισεν. Editi & alii, τῷ κτίσαι. Mox Seguerian. & Rag. ἐκ πατρὸς.

(3) Sic Seguerianus, Regius, Anglic. Falc. 4. & 5. ut & Scriptura. Ceteri & editi, πάντων τῶν βουνῶν. Mox Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & 4. εἰς ἔργα. Editi & alii, εἰς τὰ ἔργα.

(4) Felc. 2. & editio Commel. γεννᾷ με· ὥσπερ τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. τὸ δὲ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον.

(5) Seguerian. Reg. Anglic. Goblerian. Felck. 1. 4. & 5. ὁ δὲ λόγος. Baſil. τὸ δὲ λόγος. Ceteri & editi, τὸ δὲ λόγος. Mox Seguerian. & Felc. 4. in ἐπὶ Μωσῆς. Ibidem Goblerian. & Felc. 1. omittunt, οὐδὲ ἐν ἀρχῇ ἦν.

(6) Seguerian. οὐδὲ Δαβὶδ δὲ ἔψαλλεν. Ibidem idem & Goblerian. Felc. 1. & 4. addunt, καὶ ἔπλασάν με, quæ in aliis & editis deſunt. Item ibidem Seguerian. & Reg. ἐποίησεν ἐπὶ τῶν, &c. Alii & editi, ἐποίησέ με ἐπὶ τῶν.

(7) Sic Seguerian. Goblerian. Felck. 1. & 4. At Reg. ὅτι ἐποίησα. Editi & alii, ὅτι καὶ ἐποίησε.

(8) Seguerian. & Baſil. τοῦ εἶναι ἔχει, τὸ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν. ἴσον γάρ ἐστι τῷ εἰπεῖν. Goblerian. & Felc. 1. τοῦ εἶναι ἔχει, τὸ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν. ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν. Ibid. Felc. 4. τὸ λεγόμενον δι' αὐτοῦ. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. ὥσπερ ὁ κύριος. Editio Commel. ὅπερ.

(9) Seguerian. ἀπ' ἀρχῆς ὁ κτίσας.

(10) Felc. 5. γεννητά. Ibid. Seguerian. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐσήμανεν. Goblerian. & Felc. 1. πνεῦμα διὰ τοῦ Δαβὶδ λέγον, καὶ σὺ κατ' ἀρχάς. Editi, πνεῦμα ἐσήμανεν, &c.

(11) Goblerian. & Felc. 1. πάλιν omittunt. Idem ibidem, Anglican. & Felc. 4. ἧς ἐκτήσω.

(12) Anglican. Gobler. Felc. 1. & 5. ἐκτήσατο.

(13) Sic Seguerian. In aliis & editis τὴν deeſt.

Res creatæ, ab aliquo principio fieri cœperunt: At Dei Verbum a nullo cœpit eſſe principio, ſed ſemper fuit.

fieri cœperunt. At Dei Verbum cum principium, ex A quo ſit, nullum habeat, merito nec eſſe nec fieri cœpit, ſed ſemper fuit. Opera igitur principium, cum fiunt, habent, quod quidem principium rebus, quæ fiunt, prius eſt: Verbum autem cum non ſit ex numero rerum quæ fiunt, ipſe potius rerum principium habentium effector eſt. Deinde, ipſum eſſe ſive natura rerum factarum, in eo ipſo quod fiunt, modum & menſuram habet, eaſque Deus ab aliquo principio per Verbum facere incœpit, ut nempe eſſet perſpicuum illas non fuiſſe priuſquam fierent. At Verbum non in alio principio habet ut ſit quam ſolo in Patre, qui, ut illi etiam conſentiunt, principii eſt expers, ut ipſe quo- B que Filius ſine principio exiſtat in Patre, a quo genitus eſt, non autem creatus.

58. Id igitur inter eum qui genitus eſt, & res factas diſcrimen novit divina Scriptura, quæ & eum qui genitus eſt, Filium eſſe nec ab aliquo cœpiſſe principio ſed æternum eſſe declarat; rem autem factam, tamquam opus extra effectorem exiſtens, fieri incœpiſſe docet. Hinc enim Joannes de Filio diſſerens nec horum vocabulorum ignorans differentiam, non dixit: In principio factus aut formatus eſt, ſed, *In principio erat Verbum*, ut per hanc vocem, *erat*, genitus eſſe agnoſceretur, nulluſque temporum fingeret intervalla, ſed ſem- C per & ab æternitate Filium extitiſſe crederemus. Quæ cum ita eſſe probatum ſit, qui fit, o Ariani, ut his, quæ

Deut. 32. 6. in Deuteronomio habentur, non intellectus, rurſus impii in Dominum eſſe audeatis, cum dicitis illum factum vel creatum ſive genitum eſſe? Contenditis enim rem genitam & rem factam, idem ſignificare? At nihilo ſecius ex hoc ipſo loco, imperitiæ & impietatis convincemini. Itaque hic eſt primus, de quo agitur, locus: *Numquid non hic ipſe pater tuus poſſedit te, & fecit*

Explicantur aliquot Deuteronomii loca, adverſus pravam Arianorum interpretationem.

Deut. 32. 6. *te, & creavit te?* Et paulopoſt in eodem Cantico: *Deum*

Ibid. v. 18. *qui te genuit dereliquiſti, & oblitus es Dei te nutrientis?* D Quorum quidem verborum ſententia admirabilis plane eſt. Nec enim primum dixit, *genuit*, ne id vocabulum idem poſſet ſignificare, ac, *fecit*, indeque anſam illi haberent ita loquendi: Moyſes quidem narravit

Geneſ. 1. 26. Deum a principio dixiſſe, *Faciamus hominem:* idem

Deut. 32. 18. autem poſt hæc dixit: *Deum qui te genuit dereliquiſti*, utpote cum hæ voces utrumque promiſcue ſignificent: ſiquidem idem eſt res genita ac facta. Verum poſt verba, *poſſedit*, &, *fecit*, addidit verbum, *genuit*, ut oratio ſuam ſecum interpretationem haberet. Nam dictione, *fecit*, vere id quod naturæ hominum proprium eſt ſignificat, eos nempe facta eſſe opera: at dictione, *genuit*, E ſummam Dei erga homines benignitatem poſtquam illos creavit indicat, in quam quia ſe præbuerunt ingratos, eos merito objurgat Moyſes. Hinc primo ait:

Deut. 32. 6. *Hæccine Domino rependitis?* deinde ſubjungit: *Numquid non hic ipſe pater tuus poſſedit te, fecit te, & creavit te?*

A τε (1) ἤρξατο γίνεσθαι· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος, οὐκ ἔχων ἀρχὴν τοῦ εἶναι, εἰκότως οὐκ ἤρξατο τοῦ εἶναι, οὐδὲ ἤρξατο γίνεσθαι, ἀλλ' ἦν ἀεί. καὶ τὰ μὲν ἔργα ἀρχὴν ἐν τῷ ποιεῖσθαι ἔχει, καὶ προάγει τῶν γινομένων ἡ ἀρχή· ὁ δὲ λόγος οὐκ ὢν τῶν γινομένων, μᾶλλον (2) τῶν ἀρχὴν ἐχόντων αὐτὸς δημιουργὸς γίνεται. καὶ τῶν μὲν γενητῶν τὸ εἶναι ἐν τῷ γίνεσθαι μετρεῖται, καὶ ἀπό τινος ἀρχῆς ἄρχεται ταῦτα (3) διὰ τοῦ λόγου ποιεῖν ὁ Θεὸς, ἵνα καὶ τὸ μὴ εἶναι, πρὶν γενέσθαι, ταῦτα γινώσκηται· ὁ δὲ λόγος τὸ εἶναι, οὐκ ἐν ἄλλῃ ἀρχῇ ἔχει, ἀλλ' ἐν τῷ πατρὶ, (4) τῷ καὶ κατ' ἐκείνους ἀνάρχῳ, ἵνα καὶ B αὐτὸς ἀνάρχως ὑπάρχῃ ἐν τῷ πατρὶ, γέννημα καὶ οὐ κτίσμα τυγχάνων αὐτοῦ.

58. Οὕτως ἄρα ἡ θεία γραφὴ τὴν διαφορὰν τοῦ γεννήματος οἶδε καὶ τῶν ποιημάτων, καὶ τὸ μὲν γέννημα υἱὸν, οὐκ ἀπό τινος ἀρχῆς ἀρξάμενον, ἀλλ' ἀΐδιον δείκνυσι· τὸ δὲ ποίημα ὡς ἔξωθεν ἔργον τοῦ πεποιηκότος τυγχάνον, ἀρξάμενον τοῦ γίνεσθαι (5) σημαίνει. οὕτως γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης περὶ τοῦ υἱοῦ θεολογῶν, καὶ γινώσκων τὴν τῶν λέξεων διαφορὰν, οὐκ εἶπεν, ἐν ἀρχῇ γέγονεν, ἢ πεποίηται· ἀλλ' „ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· „ ἵνα (6) τὸ γέννημα τῷ, ἦν, συνεξακούηται, καὶ μὴ ἐν διαστάσει τις λογίζηται, ἀλλ' ἀεὶ καὶ ἀϊδίως ὑπάρχοντα τὸν υἱὸν πι- C στεύῃ. τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, πῶς (7) ὦ Ἀρειανοὶ, μὴ νοήσαντες τὰ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ῥητὰ, καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν ἀσεβεῖν εἰς τὸν κύριον (8) ἐτολμήσατε λέγοντες, ποίημα, ἢ κτίσμα, ἤτοι γέννημα εἶναι αὐτόν; ταὐτὸν γὰρ τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα σημαίνειν φάσκετε· καὶ ἐντεῦθεν γὰρ οὐδὲν ἧττον ἀπαίδευτοι καὶ ἀσεβεῖς γνωσθήσεσθε· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ῥητόν ἐστι τοῦτο· „ οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατὴρ (9) ἐκτήσατό „ σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε; καὶ μετ' ὀλίγα ἐν τῇ „ αὐτῇ ᾠδῇ φησι· Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλι„πες, καὶ (10) ἐπελάθου Θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε. „ ἡ δὲ διάνοια πάνυ θαυμαστὴ τυγχάνει οὖσα. οὐ γὰρ εἴρηκε D πρῶτον τὸ, (11) ἐγέννησεν, ἵνα μὴ ἀδιάφορος ἡ λέξις ᾖ πρὸς τὸ, ἐποίησε, καὶ πρόφασιν ἔχωσιν ἐκεῖνοι (12) λέγειν· Μωσῆς ἐξ ἀρχῆς μὲν εἶπεν εἰρηκέναι τὸν Θεόν· „ ποιήσωμεν ἄνθρωπον· αὐτὸς δὲ μετὰ „ ταῦτα ἔφησε· Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες· „ ὡς ἀδιαφόρων τῶν λέξεων οὐσῶν· ταὐτὸν γὰρ (13) τὸ γέννημα καὶ ποίημά ἐστιν. ἀλλὰ μετὰ τὸ, ἐκτήσατο, καὶ, ἐποίησε, λοιπὸν ὕστερον τὸ ἐγέννησεν ἐπήγαγεν, ἵνα καὶ ἑρμηνείαν ὁ λόγος ἔχων φανῇ. ἐν μὲν γὰρ τῷ, ἐποίησεν, ἀληθῶς σημαίνει τῶν ἀνθρώπων τὸ κατὰ φύσιν, ὅτι ἔργα τέ ἐστι καὶ ποιήματα· ἐν δὲ E τῷ, ἐγέννησε, δηλοῖ τὴν τοῦ Θεοῦ γενομένην εἰς ἀνθρώπους μετὰ τὸ κτίσαι αὐτοὺς φιλανθρωπίαν· (14) καὶ ἐπειδὴ ἀχάριστοι γεγόνασιν ἐπὶ ταύτῃ, λοιπὸν Μωσῆς ὀνειδίζει αὐτοὺς πρῶτον μέν φησι· „ ταῦτα (15) κυρίῳ ἀνταποδίδοτε; εἶτα ἐπάγει· οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατὴρ ἐκ„τήσατό σε, ἢ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε; καὶ δεύτερον

„ πάλιν

(1) Seguer. & Reg. ἤρξατο. Editi & alii, ἤρξατο. Paulopoſt Seguer. ἤρξατο εἶναι. Felc. 4. ἤρξατο, οὐδὲ, &c.
(2) Seguer. Gobler. & Felc. 1. τῶν ἀρχὴν. Editi & alii, τῶν τὴν ἀρχὴν.
(3) Felc. 2. & editio Commel. omittunt διὰ τοῦ λόγου. Ibid. Seguer. ἵνα καὶ τὸ μὴ εἶναι. In aliis & editis deeſt καί.
(4) Seguer. τῷ καὶ κατ' ἐκείνους. Editi & alii, τῷ κατ' ἐκείνους. Ibidem Seguer. & Regius, αὐτὸς ἀνάρχως. Ceteri & editi, αὐτὸς ἄναρχος.
(5) Gobler. & Felc. 1. γίνεσθαι τυγχάνον σημαίνει. Ibid. Seguer. οὕτως γὰρ καί. Alii & editi, οὕτως καί.
(6) Sic Seguer. & Felc. 4. At editi & alii, ἵνα τῷ γεννήματι τὸ ἦν.
(7) Sic Seguer. At alii & editi ὦ omittunt. Mox Seguer. ῥητά. Ceteri & editi, ῥήματα.
(8) Reg. & Felc. 5. ἐτολμήσατε. Ibid. Seguer. & Felc. 4. λέγοντες ποίημα. Alii & editi, λέγοντες ἢ ποίημα. Item ibidem Seguer. & Felc. 4. ἤτοι γέννημα, quamquam iidem cum aliis mox habent, ταὐτὸ γὰρ τὸ γέννημα.
(9) Regius & Felckman. 5. ἐκτίσατο, quod item vertit Nannius.
(10) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. At alii & editi, ἐπελάθε. Mox Seguer. τυγχάνουσά ἐστι.

(11) Seguer. Reg. & Felc. 4. ἐγέννησεν. Editi & alii, ἐγέννησε.
(12) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. At editi & alii, καὶ λέγωσι. Μωσῆς μὲν ἐξ ἀρχῆς οὕτως εἶπεν εἰρηκέναι. Mox Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 3. αὐτὸς δὲ μετὰ ταῦτα. Editi & alii, αὐτὸς καὶ μετὰ ταῦτα. Seguer. ibid. πάλιν ἔφησε.
(13) Seguer. τὸ γέννημα. Gobler. Felc. 1. & 4. τὸ γέννημα. In aliis & editione Commel. deeſt τό. Mox pro, ἐπήγαγεν, ut habent editio Commel. & mſſ. aliquot: Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 3. habent, ἐπήγαγε. Ibid. Reg. ὕστερον ἐπάγει.
(14) Felc. 4. καὶ λοιπὸν ἐπειδή.
(15) Regius, Baſili. & Anglic. ταῦτα τῷ κυρίῳ. Ibid. Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. & 4. εἶτα ἐπάγει· οὐκ αὐτὸς, &c. At alii & editio Commel. omittunt, εἶτα ἐπάγει. Item ibid. Gobler. Felc. 1. & 4. ἐκτίσατό σε. Ibidem Seguer. Felc. 4. καὶ ἐποίησέ σε· καὶ ἔκτισε, &c. Felc. 5. ἐποίησέ σε· καὶ ἔκτισέ σε. καὶ μετ' ὀλίγα ἐν τῇ αὐτῇ ᾠδῇ ἔθνος. Gobler. & Felc. 1. ἐποίησέ σε. καὶ πάλιν· ἔθνος. Seguer. ibid. & Scriptura, ἔθνεσι. Alii & editi, ἔθνος.

Digitized by Google

„ πάλιν λέγει· ἔθυσαν δαιμονίοις καὶ οὐ Θεῷ, θεοῖς A „ οἷς οὐκ ᾔδεισαν· (1) καινοὶ πρόσφατοι ἥκασιν, οὓς „ οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν· Θεὸν τὸν γεννήσαντά „ σε ἐγκατέλιπες. „

59. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς οὐ μόνον ἀνθρώπους αὐτοὺς ἔκτισεν, ἀλλὰ καὶ υἱοὺς ἐκάλεσεν, ὡς γεννήσας αὐτούς. (2) τὸ γὰρ υἱὸς καὶ ὧδε σημαντικόν ἐστι τὸ, ἐγέννησεν· ὡς καὶ διὰ τοῦ προφήτου φησίν· „ υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· „ καὶ ὅλως ὅτε ἡ γραφὴ υἱὸν σημαίνειν βούλεται, οὐ διὰ τῆς, ἔκτισα, ἀλλὰ πάντως διὰ τῆς, ἐγέννησα, λέξεως σημαίνει. καὶ τοῦτο πάλιν Ἰωάννης (3) φαίνεται λέγων· „ ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ „ ὄνομα αὐτοῦ, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρ- B „ κὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθη- „ σαν· „ πάνυ καλὴν ἔχουσι (4) καὶ ἐνταῦθα τὴν παρατήρησιν. τὸ μὲν γὰρ γενέσθαι, διὰ τὸ μὴ φύσει, ἀλλὰ θέσει (5) αὐτοὺς λέγεσθαι υἱοὺς φησί· τὸ δὲ, ἐγεννήθησαν, διὰ τὸ ὅλως ὄνομα υἱοῦ καὶ αὐτοὺς εἰληφέναι εἴρηκεν. ἀλλ' ὁ λαὸς, ὥς ὁ προφήτης φησὶν, ἠθέτησαν τὸν εὐεργέτην. (6) αὕτη δὲ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία ἐστὶν, ὅτι ὧν ἐστι ποιητὴς, τούτων καὶ πατὴρ κατὰ χάριν ὕστερον γίνεται· γίνεται δὲ, ὅταν οἱ κτισθέντες ἄνθρωποι, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, λάβωσιν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν τὸ πνεῦμα (7) τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κρᾶζον, Ἀββᾶ, ὁ πατήρ. οὗτοι δέ εἰσιν ὅσοι δεξάμενοι τὸν λόγον, ἔλαβον ἐξουσίαν παρ' αὐτοῦ, τέκνα C Θεοῦ γενέσθαι· ἄλλως (8) γὰρ οὐκ ἂν γένοιντο υἱοὶ, ὄντες φύσει κτίσματα, εἰ μὴ τὸ τοῦ ὄντος φύσει καὶ ἀληθινοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ὑποδέξονται. διὸ, ἵνα τοῦτο γένηται, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα (9) τὸν ἄνθρωπον δεκτικὸν θεότητος ποιήσῃ. ταύτην τὴν διάνοιαν καὶ παρὰ Μαλαχίου τοῦ προφήτου μαθεῖν ἔξεστι λέγοντος, „ οὐχὶ Θεὸς εἷς ἔκτισεν „ ὑμᾶς; οὐχὶ πάντων ὑμῶν εἷς πατήρ; „ καὶ ἐνταῦθα γὰρ πάλιν πρῶτον τὸ, ἔκτισε, καὶ δεύτερον τὸ, πατὴρ, ἔθηκεν, ἵνα δείξῃ (10) καὶ αὐτὸς, ὅτι ἐξ ἀρχῆς μὲν κατὰ φύσιν ἐσμὲν κτίσματα, καὶ κτίστης ἡμῶν ἐστιν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ λόγου, ὕστερον δὲ υἱοποιούμεθα, καὶ λοιπὸν ὁ κτίστης Θεὸς γίνεται καὶ πατὴρ ἡμῶν. οὐκοῦν τὸ, πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστιν (11) D ἴδιον, καὶ οὐ τὸ κτίσμα ἀλλὰ τὸ, υἱὸς, τοῦ πατρός ἐστιν ἴδιον. ὅθεν καὶ ἐκ τούτου δείκνυσθαι μὴ εἶναι ἡμᾶς φύσει υἱοὺς, ἀλλὰ τὸν ἐν ἡμῖν υἱόν· καὶ μὴ εἶναι πάλιν (12) ἡμῶν φύσει πατέρα τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου, ἐν ᾧ καὶ δι' ὃν κράζομεν, Ἀββᾶ, ὁ πατήρ. ὥσπερ δὲ οὕτως, οὕτως ὁ πατὴρ ἐν οἷς ἐὰν βλέπῃ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν, τούτους καὶ αὐτὸς υἱοὺς καλεῖ, καὶ λέγει ἐγέννησα· ἐπειδήπερ τὸ μὲν γεννᾷν, σημαντικὸν (13) ἐστιν υἱοῦ, τὸ δὲ ποιεῖν δηλωτικόν ἐστι τῶν ἔργων. διὰ τοῦτο γοῦν ἡμεῖς οὐ πρῶτον γεννώμεθα, ἀλλὰ ποιούμεθα· γέγραπται γὰρ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον· ὕστερον δὲ δεξάμενοι τὴν τοῦ πνεύματος χάριν, λεγόμεθα τό τε λοιπὸν καὶ γεννᾶσθαι. ἀμέλει καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ (14) Μωσῆς ὁ μέ- E γας μετὰ διανοίας καλῆς πρῶτον τὸ, ἐκτήσατο, καὶ ὕστερον τὸ, ἐγέννησεν, εἴρηκεν, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀκούσαντας τὸ, ἐγέννησεν, ἐπιλαθέσθαι αὐτοὺς τῆς ἐξ ἀρχῆς ἑαυτῶν φύσεως, ἀλλ' ἵνα γινώσκωσιν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς μέν εἰσι κτίσ-

A Poſtea vero pergit: *Immolaverunt dæmoniis & non Deo, diis quos ignorabant. Novi recenteſque venerunt quos non coluerunt patres eorum. Deum qui te genuit dereliquiſti.* Ibid. v. 17.

59. Deus enim non tantum homines creavit, ſed etiam filios vocavit, tamquam ſi illos genuiſſet. Nam vox, *genuit*, filium indicat, uti per Prophetam dicit, *Filios genui & exaltavi*. Quocirca quoties Scriptura de filio loquitur, non vocem, *creavi*, uſurpat, ſed vocem, *genui*. Id videtur Joannes his verbis ſignificare: *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri* Joan. 1. 12. *his qui credunt in nomen ejus, qui non ex ſanguini-* B *bus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo geniti ſunt:* quæ verba e re fuerit obſervare. Siquidem verbum, *fieri*, adbibet, quia non natura ſed adoptione filii eſſe dicuntur: dictione autem, *geniti ſunt*, uſus poſtea eſt, quia illi quoque nomen filii acceperunt. Sed populus, ut ait Propheta, repulit benefactorem. Esai. 1. 2. Hæc eſt autem Dei benignitas, quod quorum effector eſt, horum etiam pater gratia poſtea fiat, quod tunc contingit cum creati homines, ut ait Apoſtolus, Spiritum Filii ejus clamantem, Abba, Pater, in ſuis cordibus ſuſcipiunt. Galat. 4. 6. Hi porro ſunt qui ſuſcepto Verbo, poteſtatem ab eo ac- C cepere filios Dei fieri. Nec enim alio modo filii poſſunt fieri, cum ex natura ſua ſint creati, niſi Spiritum ejus qui naturalis & verus eſt Filius acceperint. Quod ut fieret, Verbum caro factum eſt, ut hominem ad divinitatem recipiendam idoneum redderet. Eamdem hanc ſententiam licet diſcere ex Malachia Propheta ita loquente: *Numquid non Deus unus creavit vos? Numquid non pater unus omnium veſtrum?* Malach. 2. 10. Hic enim primum poſuit, *creavit*, deinde, *pater*, ut nempe oſtenderet nos a principio natura creatos eſſe, Deumque creatorem noſtrum eſſe per Verbum: poſtea vero nos filios adoptione effici, cumque Deum creatorem, D noſtrum etiam fieri patrem. Itaque Pater proprius eſt Filii, nec aliquid creatum ſed Filius eſt quoque Patris proprius. Quocirca inde perſpicuum etiam eſt nos non natura filios eſſe, ſed Filium qui in nobis eſt; nec viciſſim Deum, patrem noſtrum natura eſſe, ſed Verbi quod in nobis eſt, in quo & per quod clamamus, Abba, Pater. Similiter Pater illos in quibus ſuum Filium viderit, filios vocat, & dicit, *genui*, quandoquidem verbum, *gignere*, filium ſignificat, ut verbum, *facere*, ad opera refertur. Hinc nos non primum gignimur, ſed fimus, unde ſcriptum eſt: *Faciamus hominem*. Poſtea ve- E ro, gratia Spiritus accepta, gigni dicimur. Certe magnus Moyſes in Cantico optime primo in loco dixit, *poſſedit*, deinde, *genuit*, ne audientes, *genuit*, noſtræ naturæ qualis ab initio fuit obliviſceremur, ſed ut diſceremus nos ab initio creatos

 eſſe,

(1) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. Anglic. & Reg. quorum tres ultimi habent καινοί, & οὓς οὐκ ᾔδεισαν, alii vero, καινοί, & οἷς οὐκ ᾔδεισαν. Sed alii & editi ſic hunc locum habent. Θεοῖς οἷς οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν, aliis omiſſis. Ibidem Felc. 4. poſt ἐγκατέλιπες, addit καὶ ἐπελάθου τοῦ τρέφοντός σε.

(2) Reg. Gobler. & Felc. 1. τὸ γὰρ υἱός.

(3) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. Alii vero & editi, ὁ Ἰωάννης λέγων. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. addunt, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, quæ in aliis & editione Commel. deſunt. Solus Seguer. ibidem habet, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός.

(4) Sic Seguer. Reg. Baſili. Anglic. Felc. quartus & quintus. At in aliis & editis deeſt καί. Mox Seguer. & Felc. 4. τὸ μὲν γὰρ γενέσθαι. Editio Commel. & alii mſſ. τὸ μὲν γενέσθαι.

(5) Sic Seguer. Reg. Baſili. & Felc. 4. At alii & editio Commel. αὐτό.

(6) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 5. Editi vero & alii, αὐτὸ δέ. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. omittunt, καὶ πατήρ.

(7) Sic Seguer. & Felc. 4. At Baſili. Anglic. & Reg. τοῦ υἱοῦ κρᾶζον. Alii & editi, τὸ Θεοῦ κρᾶζον.

(8) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. Editi vero & alii, ἄλλως δὲ οὐκ ἄν.

(9) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. Editi vero & alii, ἵνα τὸ ἀνθρώπινον δεκτικὸν θεότητος ποιήσῃ, καὶ οὐκ ἄλλως. Ibidem omnes mſſ. ταύτην τὴν διάνοιαν. Editi, ταύτην διάνοιαν. Item ibidem Gobler. & Felck. 1. καὶ Μαλαχίας διδάσκει. ἐχί. Iidem ibidem & Seguer. Reg. Baſil. & Anglic. εἷς poſt Θεὸς addunt: alii & editi omittunt. Ibidem Seguerian. Baſil. Anglic. & Felc. 4. ὑμᾶς. Editi & alii, ἡμᾶς. Gobler. & Felc. 1. ibid. ὑμῶν. Ceteri & editi, ἡμῶν. Mox πάλιν deeſt in Seguer. & Felc. 4.

(10) Sic Seguer. Reg. Baſil. Anglic. Felc. 4. & 5. At alii & editio Commel. καὶ αὐτό.

(11) Baſil. ἴδιον. Ibidem Seguer. Anglican. & Felc. 4. addunt, καὶ οὐ τὸ κτίσμα, ἀλλὰ τὸ υἱὸς τοῦ πατρός ἐστιν ἴδιον, quæ in aliis & editis deſiderantur.

(12) Reg. ὑμᾶς mendoſe. Editio Commel. ὑμῶν. Ceteri omnes, ἡμῶν.

(13) Seguer. Reg. Baſil. Anglic. Felc. 4. & 5. ἐστιν υἱοῦ. Editi & alii, ἐστι τοῦ υἱοῦ. Seguer. ibid. omittit, δηλωτικόν ἐστι.

(14) Seguer. πάλιν Μωσῆς. Gobler. & Felc. 1. ἐν τῇ ᾠδῇ, πρῶτον τὸ ἐκτήσατο. Ibid. Seguer. Baſil. Anglic. & Felc. 4. ἐκτήσατο. Editi & alii, ἔκτισεν.

eſſe, atque cum gigni gratia dicimur, nihilominus nos ex natura homines factos eſſe.

60. Quod autem non idem ſit res creata & genita, ſed inter ſe & natura & verborum ſignificatione differant, ipſe Dominus in iiſdem Proverbiis declarat. Prov. 8. 22. Nam poſtquam dixit: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum*, ſubdidit: *Ante omnes colles gignit me*. Ibid. v. 25. Quod ſi Verbum natura & ſubſtantia creatum eſſet, nihilque rem genitam inter & creatam differret, non ſubjunxiſſet, *gignit me*, ſed ſatis habuiſſet dictionem, *creavit*, uſurpare, quippe quæ idem ac, *genuit*, ſignificaret. Verum ubi dixit: *Creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua*, non ſimpliciter addidit, *genuit me*, ſed cum conjunctione, *vero*, ut hoc modo dictionem, *creavit*, confirmaret, cum dicit; *Ante omnes vero colles gignit me*. Nam verbum, *creavit*, cum vocabulo, *gignit me*, conjunctum, unam perficit ſententiam, indicatque aliquam ob cauſam dictum eſſe, *creavit*; ut &, *gignit me*, eſſe ante, *creavit*. Quemadmodum enim ſi rurſus dixiſſet, *Dominus gignit me*, deindeque addidiſſet, *ante omnes vero colles creavit me*; profecto, *creavit*, prius eſſet quam, *genuit*: ita quandoquidem primum dixit, *creavit*, deinde ſubjunxit, *ante omnes vero gignit me*, neceſſario oſtendit, *genuit*, prius eſſe quam, *creavit*. Namque dicendo, *ante omnes vero gignit me*, ſe alium ab omnibus eſſe declarat, cum ex ſupra dictis conſtet, nullam e rebus creatis prius altera factam eſſe, ſed res omnes factas uno eodemque mandato ſimul extitiſſe. Hinc nec eadem adjuncta ſunt dictionibus, *creavit*, &, *gignit me*: ſed poſt, *creavit*, additur, *principium viarum*: at non dixit, principium gignit me, ſed, *ante omnes gignit me*. Atqui is qui ante omnes eſt, non eſt omnium principium, ſed alius eſt ab omnibus. Quod ſi alius eſt ab omnibus, inter quæ ipſum quoque principium omnium comprehenditur: haud dubium eſt quin alius ſit a rebus creatis. Et proinde cum Verbum aliud ſit ab omnibus atque ante omnia exiſtat, evidens eſt ipſum poſtea, humana aſſumta natura, creari principium viarum in opera, ut, quemadmodum ait Coloſſ. 1. 18. Apoſtolus, ille qui principium & primogenitus eſt ex mortuis, idem ipſe in omnibus primatum teneat.

61. Quapropter cum id diſcriminis intercedat inter, *creavit*, &, *gignit me*, atque, *principium viarum*, &, *ante omnes*, concludendum eſt Deum qui hominum creator eſt, per ſuum Verbum, quod in illis habitat, eorumdem patrem poſtea fieri. De Verbo autem contraria omnino eſt ratio. Siquidem Deus, qui Verbi Pater natura eſt, ejus poſt hæc creator & effector factus eſt, cum ſcilicet Verbum creatam & factam carnem induit, & homo factus eſt. Nam ſicut homines, ſpiritu Filii accepto, filii per ipſum efficiuntur: ita Dei Verbum cum humanam carnem induit, tunc & creari & factum eſſe dicitur. Itaque ſi nos natura filii ſumus, fatendum quoque eſt Verbum natura & creatum & factum eſſe. Sed ſi nos adoptione tantum & gratia filii efficimur, clarum pariter eſt Verbum propter gratiam nobis donandam factum hominem dixiſſe, *Dominus creavit me*. Deinde quandoquidem creato corpore aſſumto, noſtri ſecundum cor-

ματα, ὅταν δὲ κατὰ χάριν λέγωνται γεννᾶσθαι, ὡς υἱοὶ, ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν εἰσι πάλιν οἱ ἄνθρωποι ποιήματα κατὰ φύσιν.

60. Ὅτι δὲ οὐ ταὐτόν ἐστι κτίσμα καὶ γέννημα, ἀλλὰ διεστήκασιν ἀλλήλων τῇ τε φύσει καὶ τῇ ἐκ τῶν λέξεων σημασίᾳ, αὐτὸς ὁ κύριος ἐν αὐταῖς ταῖς παροιμίαις δείκνυσιν. εἰρηκὼς γὰρ (1) τὸ, „ κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν „ αὐτοῦ, ἐπήγαγε, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. „ εἰ μὲν οὖν τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ὁ λόγος, καὶ μὴ διαφορὰ ἦν τοῦ γεννήματος πρὸς τὸ κτίσμα, οὐκ ἂν ἐπήγαγε τὸ, γεννᾷ με, ἀλλ' ἠρκεῖτο τῷ, ἔκτισεν, ὡς τῆς λέξεως ταύτης σημαινούσης τὸ ἐγέννησε· νυνὶ δὲ εἰρηκὼς, „ ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, „ ἐπήγαγεν οὐχ ἁπλῶς (2) τὸ, γεννᾷ με, ἀλλὰ μετὰ συμπλοκῆς τοῦ, δὲ, συνδέσμου, ὡς ἀσφαλιζόμενος ἐν τούτῳ τὴν τοῦ, ἔκτισε, λέξιν, λέγων, „ πρὸ δὲ πάντων (3) βουνῶν γεννᾷ με. „ τὸ γὰρ, γεννᾷ με, τῷ, ἔκτισε, συμπεπλεγμένως ἐπιφερόμενον μίαν ποιεῖ τὴν διάνοιαν, καὶ δείκνυσιν ὅτι τὸ μὲν, ἔκτισε, διά τι εἴρηται· τὸ δὲ γεννᾷ με, πρὸ τοῦ, ἔκτισεν, ἐστιν. ὥσπερ γὰρ εἰ τὸ ἔμπαλιν εἰρήκει, κύριος γεννᾷ με, καὶ ἐπέφερε· πρὸ δὲ (4) πάντων βουνῶν ἔκτισέ με, πάντως προηγεῖτο τὸ, ἐγέννησε, τοῦ, ἔκτισεν· οὕτως εἰρηκὼς πρῶτον, ἔκτισεν, εἶτα ἐπαγαγὼν, πρὸ δὲ πάντων γεννᾷ με, ἐξ ἀνάγκης δείκνυσι προηγεῖσθαι (5) τὸ, ἐγέννησε, τοῦ, ἔκτισε. καὶ γὰρ καὶ λέγων, πρὸ πάντων γεννᾷ με, ἄλλον ἑαυτὸν εἶναι τῶν πάντων σημαίνει, δειχθείσης ἐν τοῖς πρὸ τούτων τῆς ἀληθείας, (6) ὅτι περὶ τῶν κτισμάτων οὐδὲν ἕτερον τοῦ ἑτέρου προγέγονεν, ἀλλ' ἀθρόως ἅμα πάντα (7) τὰ γενητὰ ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι ὑπέστη. διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τὰ ἐπὶ τοῦ, ἔκτισε, ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ γεννᾷ με, κεῖται· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ, ἔκτισε, κεῖται, ἀρχὴν ὁδῶν· ἐπὶ δὲ τοῦ, γεννᾷ με, οὐκ εἶπεν, ἀρχὴν γεννᾷ με, ἀλλὰ, πρὸ πάντων γεννᾷ με. (8) ὁ δὲ πρὸ πάντων ὢν, οὐκ ἔστιν ἀρχὴ τῶν πάντων, ἀλλ' ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων. εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων, ἐν οἷς καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων σημαίνεται, (9) δῆλον ὅτι ἄλλος ἐστὶ τῶν κτισμάτων· καὶ συνίσταται φανερῶς, ὅτι ἄλλος ὢν ὁ λόγος τῶν πάντων καὶ πρὸ πάντων ὤν, ὕστερον κτίζεται ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἰς (10) ἔργα διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἵνα, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ὅς ἐστιν ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα (11) γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων.

61. Τοιαύτης τοίνυν οὔσης τῆς διαφορᾶς τοῦ, ἔκτισε, καὶ τοῦ, γεννᾷ με, καὶ, τοῦ ἀρχὴν ὁδῶν, καὶ τοῦ, πρὸ πάντων· τῶν μὲν ἀνθρώπων κτίστης ὢν ὁ θεὸς, (12) οὕτως, ὥσπερ εἴρηται, γίνεται καὶ ὕστερον πατὴρ, διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς οἰκοῦντα λόγον αὐτοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ λόγου, τὸ ἔμπαλιν· πατὴρ γὰρ (13) ὢν αὐτοῦ φύσει ὁ θεὸς, γίνεται μετὰ ταῦτα καὶ κτίστης αὐτοῦ καὶ ποιητὴς, ὅταν τὴν κτισθεῖσαν καὶ ποιηθεῖσαν ἐνδύσηται σάρκα ὁ λόγος, καὶ γένηται ἄνθρωπος. ὥσπερ γὰρ οἱ ἄνθρωποι λαμβάνοντες τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, γίνονται τέκνα δι' αὐτοῦ· οὕτως ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὅτε καὶ αὐτὸς ἐνεδύσατο τὴν ἀνθρώπων τὴν σάρκα, τότε λέγεται καὶ κτίζεσθαι καὶ πεποιῆσθαι. εἰ μὲν οὖν ἡμεῖς κατὰ φύσιν υἱοὶ, δῆλον ὅτι κἀκεῖνος κατὰ φύσιν κτίσμα καὶ ποίημα· εἰ δὲ ἡμεῖς θέσει καὶ κατὰ χάριν γινόμεθα υἱοὶ, (14) δῆλον ὅτι καὶ ὁ λόγος διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς χάριν γενόμενος ἄνθρωπος εἴρηκε, κύριος ἔκτισέ με. εἶτα ἐπειδὴ τὸ κτιστὸν ἐνδυσάμενος γέγονεν ἡμῖν ὅμοιος

κατὰ

(1) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. In aliis & editis τὸ deest. Mox Seguerian. Reg. & Felc. 5. πάντων βουνῶν. Alii & editi, πάντων τῶν βουνῶν.

(2) Seguerian. ἁπλῶς, γεννᾷ με.

(3) Seguerian. Reg. & Felc. 5. πάντων βουνῶν. Editi & alii, πάντων τῶν βουνῶν. Ibid. Seguerian. τὸ γὰρ γεννᾷ με τὸ ἔκτισε, Felckman. 2. & editio Commel. βουνῶν γεννᾷ με. τὸ ἔκτισε συμπεπλεγμένως.

(4) Seguerian. πάντων ἔκτισέ με. Reg. Baſil. Anglic. & Felc. 4. πάντων βουνῶν ἔκτισέ με. Alii & editi, πάντων τῶν βουνῶν ἔκτισέ με. Ibid. Seguerian. τὸ ἔκτισε τοῦ ἐγέννησεν. Editi, τὸ τοῦ ἐγέννησε, &c. Ceteri mſſ. ut in textu.

(5) Seguerian. τὸ, ἐγέννησε. Editi & alii, τὸ γέννημα.

(6) Seguerian. ὅτι τῶν.

(7) Seguerianus, Reg. & Felc. 5. τὰ γενητά. Ceteri & editi, τὰ γένη.

(8) Seguer. omittit ὁ δὲ. Mox idem & Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. addunt, εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων, quæ in aliis & editis deſiderantur. Goblerian. & Felc. 1. ἄλλως.

(9) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. & 4. At alii & editi, δηλονότι.

(10) Seguerianus & Felc. 1. εἰς ἔργα. Ceteri & editi, εἰς τὰ ἔργα.

(11) Goblerian. & Felc. 1. γένηται πάντα πρωτεύων. Mox Seguerian. & Reg. ἔστιν ἀλλοτρίως.

(12) Sic mſſ. At editi, ὅτε.

(13) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. Alii vero & editi γὰρ omittunt.

(14) Seguerian. φανερὸν ὅτι.

κατὰ τὸ σῶμα, (1) διὰ τοῦτο εἰκότως καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ πρωτότοκος ἐκλήθη. εἰ γὰρ καὶ μεθ' ἡμᾶς (2) δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν διὰ τὴν τοῦ σώματος ὁμοίωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ (3) πρωτότοκος λέγεται καὶ ἔστιν ἡμῶν, ὅτι δὴ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπολλυμένων κατὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδάμ, πρώτη τῶν ἄλλων ἐσώθη καὶ ἠλευθερώθη ἡ ἐκείνου σάρξ, ὡς αὐτοῦ τοῦ λόγου σῶμα γενομένη, καὶ λοιπὸν ἡμεῖς, ὡς σύσσωμοι τυγχάνοντες, κατ' ἐκείνην σωζόμεθα. ἐν ἐκείνῳ γὰρ ἡμῶν καὶ ὁδηγὸς ὁ κύριος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα γίνεται, λέγων· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ θύρα, καὶ δι' ἐμοῦ δεῖ πάντας εἰσελθεῖν. ὅθεν καὶ πρωτότοκος λέγεται πάλιν ἐκ τῶν νεκρῶν, οὐχ ὅτι πρῶτος ἡμῶν ἀπέθανε· προαπεθάνομεν γὰρ ἡμεῖς· ἀλλ' ὅτι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξάμενος θάνατον, καὶ τοῦτον καταργήσας, ἀνέστη (4) πρῶτος, ὡς ἄνθρωπος, ὑπὲρ ἡμῶν ἀναστήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα. λοιπὸν γὰρ ἀναστάντος ἐκείνου, καθ' ἑξῆς καὶ ἡμεῖς ἀπ' ἐκείνου καὶ δι' ἐκεῖνον ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγειρόμεθα.

62. Εἰ δὲ (5) καὶ πρωτότοκος τῆς κτίσεως λέγεται, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐξισούμενος τοῖς κτίσμασι, καὶ πρῶτος αὐτῶν κατὰ χρόνον, πρωτότοκος λέγεται· πῶς γὰρ, ὅτιγε μονογενής ἐστιν αὐτός; ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάβασιν τοῦ λόγου, καθ' ἣν καὶ πολλῶν γέγονεν ἀδελφός. ὁ γάρ τοι μονογενής, ἐκ ὄντων ἄλλων ἀδελφῶν, μονογενής ἐστιν· ὁ δὲ πρωτότοκος διὰ τοὺς (6) ἄλλους ἀδελφοὺς πρωτότοκος λέγεται. διὰ τοῦτο γοῦν οὐδαμοῦ τῶν γραφῶν εἴρηται, πρωτότοκος τοῦ θεοῦ, οὐδέ, κτίσμα τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ τό, μονογενής, καὶ τό, υἱός, καὶ, ὁ λόγος, καὶ, ἡ σοφία, εἰς τὸν πατέρα τὴν ἀναφορὰν ἔχει καὶ τὴν (7) ἰδιότητα· „ἐθεασάμεθα γὰρ „τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· καὶ, „ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καὶ, „εἰς τὸν αἰῶνα, κύριε, ὁ λόγος σου διαμένει· (8) καὶ, „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν „θεόν· καὶ, Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· „καὶ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· καὶ, σὺ εἶ ὁ „Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος.„ τὸ δὲ πρωτότοκος, εἰς τὴν κτίσιν ἔχει τὴν (9) συγκατάβασιν· αὐτῆς γὰρ καὶ πρωτότοκος ἐλέχθη. καὶ τὸ ἔκτισε δὲ, εἰς τὰ ἔργα τὴν χάριν ἔχει· ἐν αὐτοῖς γὰρ καὶ κτίζεται. εἰ μὲν (10) οὖν μονογενής ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, ἑρμηνευέσθω τό, πρωτότοκος. εἰ δὲ πρωτότοκός ἐστι, μὴ ἔστω μονογενής. οὐ δύναται γὰρ ὁ αὐτὸς μονογενής τε καὶ πρωτότοκος εἶναι, εἰ μὴ ἄρα πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο· ἵνα μονογενὴς μὲν, διὰ τὴν ἐκ πατρὸς γέννησιν, ὥσπερ εἴρηται· πρωτότοκος δὲ, διὰ τὴν εἰς τὴν κτίσιν συγκατάβασιν, (11) καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἀδελφοποίησιν. ἀμέλει τῶν δύο τούτων ῥητῶν ἀντικειμένων ἀλλήλοις, κρατεῖν ἄν τις εἴποι δικαίως ἐπὶ τοῦ λόγου τὸ τοῦ μονογενοῦς μᾶλλον ἰδίωμα, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον λόγον, ἢ ἄλλην σοφίαν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον ἀληθινὸν υἱὸν εἶναι τοῦ πατρός. καὶ γὰρ, ὥσπερ ἔμπροσθεν εἴρηται, οὐ μετά τινος συμπεπλεγμένης αἰτίας, ἀλλ' ἀπολελυμένως (12) μὲν εἴρηται ἐπ' αὐτοῦ τό, ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός· τὸ δὲ πρωτότοκος, συμπεπλεγμένην ἔχει πάλιν τὴν τῆς κτίσεως αἰτίαν, ἣν ἐπήγαγεν ὁ Παῦλος λέγων, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη

A pus ſimilis ſactus eſt, ideo non immerito & frater noſter & primogenitus appellatus eſt. Nam tametſi poſt nos homo propter nos ſactus eſt, ac proinde frater noſter, ob corporis ſimilitudinem: verum ea ratione dicitur & eſt noſter primogenitus, quatenus omnibus hominibus Adæ peccato perditis, ejus caro, utpote Verbi corpus facta, prima omnium ſervata eſt & liberata, indeque nos, ut qui cum Verbo corpore ſumus conjuncti, per idem ejus corpus ſalvi efficimur. In illo ſiquidem nobis Dominus ad regnum cælorum & ad ſuum Patrem ſe ducem præbuit, cum ait: Ego ſum via & janua, ac per me omnes introire oportet. Joan. 10. 9.
B Quapropter primogenitus ex mortuis dicitur, non quod primus noſtrum mortuus eſt, nos enim prius mortui fueramus: ſed quia morte pro nobis ſuſcepta & deſtructa, primus, ut homo, revixit, cum ſuum corpus pro nobis ex mortuis excitavit. Hinc enim poſtquam revixit ille, jam nos deinceps & ab illo & propter illum revocamur quoque ad vitam.

Qua ratione Verbum, Primogenitus creaturæ, dicitur.

62. Quod ſi *primogenitus creaturæ* dicitur: non veluti rerum creatarum æqualis, aut iiſdem prior tempore, hoc appellatur nomine: (qui enim id fieri poſſet, cum ipſe ſit unigenitus?) ſed ob ſingularem Coloſſ. 1. 15.
C Verbi erga res creatas benignitatem, qua etiam multorum factus eſt frater. Siquidem is unigenitus dicitur, cui nulli alii ſunt fratres: is autem dicitur primogenitus, cui alii ſunt fratres. Hinc nullo in loco Scripturarum legitur, *primogenitus Dei*, aut, *creatura Dei*: ſed iſta, *Unigenitus*, *Filius*, *Verbum*, &, *Sapientia*, ad Patrem referuntur, ad quem tamquam quid proprium pertinent. *Vidimus* enim *gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti a Patre*. Et, *Miſit Deus Filium ſuum unigenitum*. Et, *In ſæculum, Domine, Verbum tuum permanet*. Et, *In principio erat* Joan. 1. 14. 1. Joan. 4. 9. Pſal. 118. 89. Joan. 1.
D *Verbum, & Verbum erat apud Deum*. Et, *Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia*. Et, *Hic eſt Filius meus dilectus*. Et, *Tu es Chriſtus Filius Dei viventis*. *Primogenitus* autem appellatur ex ſumma ſua erga creatam naturam humanitate: ejus quippe dictus etiam eſt primogenitus. Dictione autem, *creavit*, ſignificatur gratia quam in opera contulit: namque in illa creatur. Si ergo unigenitus eſt uti revera eſt, vox iſta, *primogenitus*, eſt ſane explicanda. Sed ſi primogenitus eſt, unigenitus dici non debet. Idem enim non poteſt unigenitus & primogenitus eſſe, niſi ad diverſa reſpiciat, ita ut 1. Cor. 1. 24. Matth. 3. 17. Matth. 16. 17. Prov. 8. 22.
E unigenitus quidem dicatur, quatenus ex Patre genitus eſt, quemadmodum dictum eſt: primogenitus vero, quatenus ſingulari erga creatam naturam benignitate uſus eſt, multoſque ſibi fratres reddidit. Certe, cum duo illa nomina inter ſe ſint contraria, haud immerito poſſit affirmari nomen unigeniti proprie magis Verbo convenire, quandoquidem nullum aliud eſt verbum, nulla alia ſapientia, ſed ſolus ipſe verus eſt Patris Filius. Etenim, ut ſupra obſervavimus, nulla adjuncta cauſa, ſed abſolute de illo dictum eſt, *unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris*. At cum, *primogenitus*, dicitur, cau- Joan. 1. 18.
F ſa annectitur, creata nempe natura, ut Paulus ipſe his indicat verbis, *quia in ipſo creata ſunt omnia*. Coloſſ. 1. 16.

(1) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. Alii vero & editi, οὐκ ἄτοπον, εἰκότως.
(2) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. At alii & editi omittunt δι' ἡμᾶς.
(3) Seguerian. Reg. & Felc. 4. πρωτότοκος. Ceteri & editi, πρῶτος.
(4) Seguerian. πρῶτον. Alii & editi, πρῶτος.
(5) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. & 5. In aliis & editis καὶ deeſt.
(6) Seguerian. πολλοὺς. Paulopoſt idem, τῶν γραφῶν λέγεται. Mox idem, κτίσμα θεοῦ.
(7) Baſilienſis, ἰδιότητα.
(8) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. omittunt, καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, nec ea legit Nannius.
(9) Felc. 2. & editi, κατάβασιν. Alii mſſ. συγκατάβασιν.
(10) Sic Seguerian. Reg. Anglic. & Felc. 4. Sed Anglic. τὸ omittit ante πρωτότοκος. Felc. 2. μονογενής ἐστιν, ἑρμηνευέσθω πρωτότοκος. Alii & editio Commel. εἰ μὲν ὁ μονογενής ἐστιν· μὴ ἔστω πρωτότοκος.
(11) Seguerian. Reg. Goblerian. & Felc. 1. 4. & 5. addunt, καὶ τὴν τῶν πολλῶν ἀδελφοποίησιν, quæ in aliis & in editione Commel. deſunt.
(12) Sic Seguerian. Baſili. & Felc. 4. In aliis & editis μὲν deeſt. Ibid. Seguerian. & Felc. 4. τὸ μονογενής.

omnia. Si porro universæ res creatæ, in illo ſunt creatæ, alius certe eſt a rebus creatis, nec ipſe res eſt creata, ſed rerum creatarum creator.

63. Non ergo primogenitus vocatus eſt, quia ex Patre eſt genitus, ſed quia in illo factæ ſunt res creatæ. Quocirca quemadmodum ante res creatas ipſe erat Filius per quem res creatæ factæ ſunt: ita antequam primogenitus omnium rerum creatarum dictus eſt, nihilominus ipſum Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Verum ea impii cum non intelligant, hæc dictitando circumcurſant: Si omnium rerum creatarum primogenitus eſt, profecto ipſe quoque una eſt e rebus creatis. Stulti! nam contra, ſi omnium plane rerum creatarum primogenitus eſt, ergo alius eſt a rebus omnibus creatis. Nec enim dixit, primogenitus aliarum rerum creatarum, ne tamquam una e rebus creatis eſſe putaretur: ſed ſcriptum eſt, *omnium rerum creatarum*, ut alius ab illis eſſe oſtenderetur. Hinc Ruben non dictus eſt primogenitus omnium liberorum Jacob, ſed ipſius Jacob & fratrum, ne alius a liberis Jacob eſſe exiſtimaretur. Quin etiam de ipſo Domino non dixit Apoſtolus, Ut fiat primogenitus omnium, ne aliud corpus a noſtro habere crederetur, ſed, *in multis fratribus*, ob ſuæ carnis cum noſtra ſimilitudinem. Igitur ſi etiam Verbum una eſſet e rebus creatis, ſane Scriptura dixiſſet ipſum eſſe aliarum rerum creatarum primogenitum. Verum cum Sancti dicant primogenitum illum eſſe rerum omnium creatarum, evidens profecto eſt Filium Dei alium eſſe ab omnibus creatis rebus, non autem creatum eſſe. Alioquin ſi creatus eſſet, ipſe ſui ipſius eſſet primogenitus. Qui ergo fieri poteſt, Ariani, ut idem ipſe ſeipſo prior & poſterior ſit? Inſuper, ſi creatus eſt, reſque univerſæ creatæ, per ipſum factæ ſunt, & in ipſo conſiſtunt, quomodo & res creatas creare & una ex rebus quæ in ipſo conſiſtunt poteſt eſſe? Quæ illorum commenta cum abſurda eſſe luculenter pateat, certe a veritate ipſa convincuntur, quæ quidem nos docet, illum primogenitum in multis fratribus ob carnis cognationem vocatum fuiſſe, primogenitum vero ex mortuis, quia ex ipſo & poſt ipſum mortuorum eſt reſurrectio; denique primogenitum omnis creaturæ, propter Patris in homines benignitatem, per quam non ſolum omnia in ipſius Verbo conſtituta ſunt, verum ipſa etiam creatura, quæ, ut ait Apoſtolus, *revelationem filiorum Dei expectans, liberabitur a ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*. Cujus hoc pacto liberatæ nec non omnium, qui filii facti fuerint, Dominus primogenitus futurus eſt, ut cum ipſe primus dicitur, ea quæ poſt ipſum ſunt perſeverent, utpote quæ ex Verbo tamquam ex aliquo principio pendeant.

Geneſ. 35. 22.

Rom. 8. 29.

Rom. 8. 19.

„ τὰ πάντα. „ εἰ δὲ πάντα τὰ (1) κτίσματα ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη, ἄλλος ἐστὶ τῶν κτισμάτων, καὶ κτίσμα μὲν οὐκ ἔστι, κτίστης δὲ τῶν (2) κτισμάτων.

63. Οὐ διὰ τὸ ἐκ πατρὸς ἄρα πρωτότοκος ἐκλήθη, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ γεγενῆσθαι τὴν κτίσιν. καὶ ὥσπερ πρὸ τῆς κτίσεως ἦν αὐτὸς ὁ υἱὸς, δι' οὗ γέγονεν ἡ κτίσις· οὕτω καὶ πρὸ τοῦ (3) κληθῆναι πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως, ἦν οὐδὲν ἧττον αὐτὸς ὁ λόγος πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. ἀλλὰ καὶ τοῦτο μὴ νοήσαντες οἱ δυσσεβεῖς, περιέρχονται λέγοντες· εἰ πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως, δῆλον ὅτι καὶ αὐτὸς εἷς ἐστι τῆς κτίσεως. ἄφρονες· εἰ ὅλης (4) πάσης τῆς κτίσεως πρωτότοκός ἐστιν, ἄρα πάσης τῆς κτίσεως ἄλλος ἐστίν. οὐ γὰρ εἴρηκε, πρωτότοκός ἐστι (5) τῶν ἄλλων κτισμάτων, ἵνα μὴ εἷς ἐκ τῶν κτισμάτων εἶναι νομισθῇ· ἀλλὰ πάσης τῆς κτίσεως γέγραπται, ἵνα ἄλλος τῆς κτίσεως εἶναι δειχθῇ. ὁ γοῦν (6) Ῥουβὶμ, οὐκ εἴρηται πρωτότοκος πάντων τῶν τέκνων τοῦ Ἰακὼβ, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Ἰακὼβ καὶ τῶν ἀδελφῶν, ἵνα μὴ ἄλλος (7) παρὰ τὰ τέκνα τοῦ Ἰακὼβ εἶναι νομισθῇ. ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου ὁ ἀπόστολος οὐκ εἴρηκεν, ἵνα γένηται πρωτότοκος πάντων, ἵνα μὴ (8) ἄλλο παρὰ τὸ ἡμῶν σῶμα φορεῖν νομισθῇ, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς σαρκός. εἰ τοίνυν καὶ ὁ λόγος εἷς ἦν τῶν κτισμάτων, εἶπεν ἂν ἡ γραφὴ καὶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι πρωτότοκος τῶν ἄλλων κτισμάτων ἐστί· νῦν δὲ λεγόντων τῶν ἁγίων, ὅτι πρωτότοκός ἐστι (9) πάσης τῆς κτίσεως, ἄντικρυς δείκνυται ἄλλος ὢν πάσης τῆς κτίσεως, καὶ μὴ κτίσμα ὁ τοῦ θεοῦ υἱός. εἰ γὰρ κτίσμα ἐστὶν, ἔσται καὶ (10) αὐτὸς ἑαυτοῦ πρωτότοκος. πῶς οὖν δύναται, ὦ Ἀρειανοὶ, καὶ πρῶτος ἑαυτοῦ καὶ δεύτερος εἶναι; ἔπειτα εἰ κτίσμα ἐστὶ, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις δι' αὐτοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε, πῶς δύναται καὶ κτίζειν τὴν κτίσιν, καὶ (11) εἷς εἶναι τῶν ἐν αὐτῷ συνεστηκότων; ἀτόπου δὲ τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἐπινοίας φαινομένης, ἐλέγχονται παρὰ τῆς ἀληθείας, ὅτι πρωτότοκος μὲν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ἐκλήθη διὰ τὴν τῆς σαρκὸς συγγένειαν· πρωτότοκος δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν εἶναι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν· πρωτότοκος δὲ πάσης κτίσεως, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ πατρὸς, δι' ἣν ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ οὐ μόνον τὰ πάντα (12) συνέστηκεν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις, περὶ ἧς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, „ ἀπεκδεχομένη τὴν ἀποκάλυψιν τῶν (13) υἱῶν τοῦ θεοῦ, ἐλευθερωθήσεταί ποτε ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ. „ οὕτως δὲ αὐτῆς ἐλευθερωθείσης, ἔσται (14) καὶ αὐτῆς μετὰ καὶ πάντων τῶν υἱοποιηθέντων πρωτότοκος ὁ κύριος, ἵν' ἐν τῷ λέγεσθαι (15) πρῶτον αὐτὸν, τὰ μετ' αὐτὸν διαμείνῃ, ὥσπερ ἔκ τινος ἀρχῆς τοῦ λόγου συνημμένα.

64. Ἡγῦ.

(1) Anglican. [illegible].
(2) Seguerian & Reg. τῶν πάντων. Editi & alii, τῶν κτισμάτων.
(3) Seguerian. Felckman. 2. & 4. πρὸ τοῦ κληθῇ. Ibid. Seguerian. Goblerianus, Felckmanni 1. & 4. πάσης τῆς κτίσεως. Editi & alii, πάσης κτίσεως.
(4) Seguerian. Goblerian. Felckm. 1. & 4. ὅλης πάσης τῆς κτίσεως. Baſilienſ. item πάσης τῆς κτίσεως. Editi & alii, εἰ ὅλης ἄρα πάσης κτίσεως.
(5) Goblerian. Felc. 5. πάντων τῶν ἄλλων. Ibid. Seguer. μὴ εἷς ἐκ τῶν κτισμάτων εἶναι νομισθῇ. Editi, μὴ εἷς τῶν κτισμάτων νομισθῇ.
(6) Regium, Baſil. & Felc. 2. Ῥουβίς.
(7) Falck. 2. παρὰ τέκνα. Goblerian. & Felc. 1. παρὰ τὰ τέκνα νομισθῇ. Seguerian. παρὰ τὰ τέκνα τοῦ Ἰακὼβ νομισθῇ.
(8) Regius & Felc. 5. ἄλλος. Ibidem Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & 4. σῶμα φορεῖν νομισθῇ. Reg. Baſili. Anglican. & Felc. 5. σῶμα εἶναι νομισθῇ. Editio Commel. σῶμα εἶναι νομισθείη. Paulopoſt Seguerian. εἰ τοίνυν καὶ ὁ λόγος εἷς, & mox, γραφὴ καὶ περὶ αὐτοῦ. Editi & alii, εἰ τοίνυν εἷς, &, γραφὴ περὶ αὐτοῦ.
(9) Seguerian. Gobler. & Felc. 1. πάσης τῆς κτίσεως. In ceteris & editis deeſt τῆς. Ibid. Seguerian. Gobler. Reg. Anglic. Felc. 1. 4. & 5. addunt ἄντικρυς δείκνυται ἄλλος ὢν πάσης τῆς κτίσεως, quæ in aliis & editione Commeliniana deſunt: Anglicanus ibidem πάσης κτίσεως.
(10) Sic Seguerianus, Goblerianus, & Felckmanni 1. In aliis & editis deeſt, αὐτός. Mox Goblerianus & Felc. 1. πῶς ἂν δύναιτο, ὦ ὄντες.
(11) εἷς abeſt a Felc. 2. & 4. Ibid. Seguerian. τῶν ἐν αὐτῷ. Alii & editi, τῶν ἐν αὐτῷ.
(12) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. συνέστηκεν.
(13) Seguerian. & Felckman. 4. τῶν υἱῶν, ut & habet Scriptura. Editi & alii, τῶν τέκνων. Ibid. ποτε abeſt a Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4.
(14) Gobler. & Felc. 2. ἔσται αὐτῆς μετὰ πάντων. Felc. 5. ἔσται καὶ αὐτῆς μετὰ δὲ πάντων.
(15) Felckman. 5. πρωτότοκος. Ibid. Seguerian. Goblerian. Felckman. 1. & 4. τὰ μετ' αὐτὸν διαμείνῃ, ὥσπερ ἔκ τινος ἀρχῆς τοῦ λόγου συνημμένα. Felckman. 2. mendoſa τὰ καὶ ἐν αὐτῷ, pro τὰ μετ' αὐτόν. Baſil. vero, τὰ μετ' αὐτὸν ὥσπερ ἔκ τινος ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ λόγου συνημμένα. Felckman. 5. τὰ μετ' αὐτὸν συνημμένα ὥσπερ ἔκ τινος ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ λόγου διαμείνῃ. Regius, πρῶτον αὐτὸν, συνημμένα ὥσπερ ἔκ τινος ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ λόγου διαμείνῃ. Alii & editi, τὰ μετὰ ταῦτα διαμείνῃ, ὥσπερ ἔκ τινος ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ λόγου συνημμένα.

64. Ἡγοῦμαι δὲ καὶ τοὺς ἀσεβεῖς αὐτοὺς ἐντραπήσεσθαι εἰς τὴν τοιαύτην διάνοιαν· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχει, (1) ὥσπερ εἴπομεν, ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ἐν κτίσμασιν πρωτότοκον αὐτὸν θελήσουσιν εἶναι πάσης τῆς κτίσεως, σκοπείτωσαν ὅτι καὶ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἀψύχων (2) αὐτὸν ἀδελφὸν καὶ ὅμοιον ὑπονοήσουσιν εἶναι. πάσης γὰρ τῆς κτίσεως καὶ ταῦτα μέρη τυγχάνει ὄντα· ἀνάγκη δὲ τὸν πρωτότοκον, μόνῳ μὲν τῷ χρόνῳ πρῶτον εἶναι, τῷ δὲ γένει καὶ τῇ ὁμοιότητι, τὸν αὐτὸν εἶναι πρὸς πάντας. πῶς οὖν καὶ τοῦτο λέγοντες, οὐ πᾶσαν ἀσέβειαν ὑπερβάλλουσιν; ἢ τίς ἀνέξεται αὐτῶν (3) ταῦτα λεγόντων; ἢ τίς ἐκ μόνου αὐτοὺς ἐνθυμουμένους τοιαῦτα οὐ μισήσειεν ἄν τις; πᾶσι γάρ ἐστι δῆλον, ὅτι (4) οὔτε δι' ἑαυτὸν, ὡς κτίσμα ὢν, οὔτε διὰ τὸ συγγένειάν τινα κατ' οὐσίαν πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν ἔχειν, πρωτότοκος (5) αὐτῆς ἐκλήθη· ἀλλ' ὅτι καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν δημιουργῶν ὁ λόγος τὰ κτίσματα, συγκαταβέβηκε τοῖς γενητοῖς, ἵνα γενέσθαι ταῦτα δυνηθῇ. οὐκ ἂν γὰρ (6) ἠνέγκεν αὐτοῦ τὴν φύσιν ἄκρατον καὶ πατρικὴν οὖσαν λαμπρότητα, εἰ μὴ φιλανθρωπίᾳ πατρικῇ συγκαταβὰς ἀντελάβετο, καὶ κρατήσας αὐτὰ εἰς οὐσίαν ἤνεγκε. καὶ δεύτερον δὲ πάλιν, ὅτι (7) καὶ συγκαταβάντος τοῦ λόγου, υἱοποιεῖται καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις δι' αὐτοῦ· ἵνα καὶ αὐτοῦ, καθάπερ εἴρηται, πρωτότοκος κατὰ πάντα γένηται, ἔν τε τῷ κτίζειν, καὶ ἐν τῷ εἰσάγεσθαι ὑπὲρ πάντων εἰς (8) αὐτὴν τὴν οἰκουμένην. ὅτε γὰρ γέγραπται· „ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς „τὴν οἰκουμένην, λέγει· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐ„τῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ.„ (9) ἀκουέτωσαν οἱ χριστομάχοι καὶ σπαραττέτωσαν ἑαυτούς, ὅτι τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκουμένην, ἐποίησε καὶ πρωτότοκον πάντων κληθῆναι· ὥστε τοῦ μὲν πατρὸς εἶναι μονογενῆ τὸν υἱὸν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ μόνον (10) αὐτὸν εἶναι· τῆς δὲ κτίσεως πρωτότοκον, διὰ τὴν τῶν πάντων υἱοποίησιν. ὡς δὲ ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκος, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἀνέστη· οὕτως ἐπειδήπερ ἔπρεπεν ἐν πᾶσιν αὐτὸν πρωτεύειν, διὰ τοῦτο καὶ ἀρχὴ ὁδῶν κτίζεται· ἵνα (11) ταύτῃ ἐπιβαίνοντες καὶ εἰσελθόντες δι' αὐτοῦ λέγοντος, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ θύρα, μεταλαβόντες τε τῆς περὶ τοῦ πατρὸς γνώσεως, ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς, „μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, (12) „καὶ, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν „Θεὸν ὄψονται.„

65. Τῆς ἀληθείας τοίνυν δειξάσης μὴ εἶναι κατὰ φύσιν κτίσμα τὸν λόγον, ἀκόλουθον λοιπὸν εἰπεῖν, πῶς καὶ ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἴρηται. ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη ἡ διὰ τοῦ Ἀδὰμ ὁδὸς ἀπώλετο, καὶ ἀντὶ τοῦ παραδείσου ἐξεκλίναμεν εἰς τὸν θάνατον, ἠκούσαμέν τε, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, διὰ τοῦτο ὁ φιλάνθρωπος τοῦ Θεοῦ λόγος βουλήσει τοῦ πατρὸς ἐνδιδύσκεται τὴν κτισθεῖσαν σάρκα, ἵνα ἣν ἐνέκρωσεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος διὰ τῆς παραβάσεως, ταύ-

64. Sane nec ego dubitem quin ipſos etiam impios pudeat ſuæ hujuſmodi ſententiæ. Niſi enim ita ſe res habeat, uti ſupra diximus, ſed eum, natura creatum, inter res creatas velint eſſe rerum omnium creatarum primogenitum, animadvertant ſe eo progreſſuros ut illum brutarum animantium rerumque inanimatarum fratrem & ſimilem eſſe opinentur. Siquidem hæ quoque partes ſunt rerum omnium creatarum. Neceſſe eſt autem primogenitum ſolo tempore primum eſſe, genere vero & ſimilitudine eumdem eſſe ac omnes quorum eſt primogenitus. An non porro, cum hæc dicunt, omnem prætergrediuntur impietatem? Quis vero hæc illos dicentes ferat? aut potius quis vel talia cogitantes odio non proſequetur? Palam enim omnibus eſt neque eum propter ſe, tanquam ſi creatus eſſet, neque ob aliquam cognationem quam ſecundum naturam cum omnibus rebus creatis habeat, earum eſſet primogenitum appellatum: ſed quatenus Verbum, cum res creatas initio effecit, ſe ad eas benigne accommodavit, ut fieri poſſent. Nec enim ejus naturam, quæ purus & paternus eſt ſplendor, ferre potuiſſent, niſi ſe ad illas paterna benignitate accommodaſſet, iiſdemque naturam ut eſſent dediſſet. Alia autem ratio eſt, quod ejuſdem Verbi benignitate, res creatæ filiorum dignitatem per ipſum conſequuntur, ut illarum, ſicuti diximus, modis omnibus primogenitus fieret, tum eum eas creat, tum cum ipſe in orbem terrarum, omnium cauſa, introducitur. Namque ita ſcriptum eſt, *Cum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei*. Audiant Chriſti inimici, ſeque ipſi diſcerpant, quod nimirum ejus in orbem terrarum ingreſſus, cauſa eſt cur omnium primogenitus ſit appellatus. Quocirca Patris quidem unigenitus eſt Filius, quoniam ſolus ipſe ex illo eſt: eſt autem rerum creatarum primogenitus, quia omnes adoptione filii efficiuntur. Ut porro inter fratres primogenitus eſt, idemque ex mortuis, primitiæ eorum qui dormierunt, revixit: ita quia eum in omnibus primum locum decebat obtinere, ideo etiam principium viarum creatur, ut per illud incedentes, & per Filium qui ait, *Ego ſum via & janua*, ingreſſi, factique cognitionis Patris participes, nos etiam audiamus, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*: &, *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*.

Hebr. 1. 6.

1. Cor. 15. 20.

Pſal. 118. 1.

Matth. 5. 8.

65. Cum igitur ipſa declaret veritas Verbum natura non eſſe creatum, conſequens eſt ut jam explicemus, quare principium viarum appellatum fuerit. Nempe quoniam perierat prima per Adamum via, nec amplius in Paradiſum tendebamus, ſed ad mortem deflexeramus, audieramuſque, *Terra es, & in terram reverteris*, idcirco clementiſſimum Dei Verbum, volente Patre, creatam carnem induit, ut quam primus homo, violata lege, morte affecerat, ei-

Cur Verbum principium viarum appelletur, & carnem aſſumpſerit.

Geneſ. 3. 19.

(1) Seguer. Goblerian. Felc. 1. & 3. ὡς προείπομεν. Ceteri & editi, ὥσπερ εἴπομεν. Paulopoſt Felc. 4. θέλουσιν, idemque & Seguerian. ac Felc. 3. πάσης τῆς κτίσεως. Editi & alii, πάσης κτίσεως.

(2) Felc. 2. & editi, ἀψύχων αὐτόν. Ceteri mſſ. ἀψύχων αὐτόν. Ibid. Seguerian. Reg. Baſil. Anglic. Felc. 4. & 5. ὑπονοήσουσιν. Editi & alii, ὑπονοοῦσιν.

(3) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. At alii & editi, τοιούτων.

(4) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & 4. ὅτι δι' ἑαυτόν. Reg. & Felc. 5. οὐ δι' ἑαυτόν. Baſil. & Anglic. οὐδὲ δι' αὐτόν. Ceteri & editi, οὐδὲ δι' ἑαυτόν.

(5) Seguerian. & Reg. αὐτοῦ. Alii & editi, αὐτῆς.

(6) Seguerian. ἤνεγκαν.

(7) Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. & 4. ὅτι καὶ συγκαταβάντος. In aliis & editis καὶ deeſt. Ibid. Reg. υἱοποιεῖται ἡ κτίσις ἵνα καὶ, &c. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1. καθάπερ εἴρηται. Felc. 4. καθὰ εἴρηται. Editi & alii, καθὰ προείρηται. Ibidem, Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. & 4. κατὰ πάντα γένηται. Alii & editi, κατὰ πάντα γένηται.

(8) Felckm. 2. & editi, εἰς τήν, &c. Ceteri mſſ. εἰς αὐτὴν τήν, &c. Ibid. Felc. 5. ὅτι γέγραπται. Item ibid. Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. ὅταν εἰσαγάγῃ.

(9) Seguerian. [illegible]. Alii & editi, [illegible].

(10) αὐτὸν abeſt a Felck. 4. Ibidem, Felckman. 2. & editi, τῆς δὲ κτίσεως πρωτότοκος. Ceteri mſſ. habent πρωτότοκον.

(11) Baſil. & Felc. 5. ταύτῃ. Mox Felc. 2. & editio Commel. ἐγώ εἰμι ὁ λόγος, pro ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, ut habent alii mſſ. Ibid. Seguer. μεταλαβόντας τῆς τοῦ πατρὸς, &c. Gobler. Felc. 1. & 4. μεταλαβόντες τῆς περὶ τοῦ πατρὸς, &c. Edit. & alii, μεταλαβόντας τε τῆς περὶ τοῦ πατρὸς, &c. Item ibid. Seguer. ἀκούσωμεν. Gobler. Felc. 1. & 4. ἀκούομεν. Ibidem Reg. νῦν καὶ ἡμεῖς. Felc. 5. νῦν ἡμεῖς.

(12) Felckm. 5. addit, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ κυρίου, quæ deſunt in aliis & editione Commel. Ibidem, Goblerian. & Felckm. 2. omittunt, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. In Felckm. 4. deeſt tantum, τὸν Θεόν.

dem, ſui corporis ſanguine, vitam redderet, *nobiſque* A *viam novam & viventem per velamen*, ut ait Apoſto-
Hebr. 10. 20. lus, *ideſt, per carnem ſuam innovaret*. Quod idem ali-
2. Cor. 5. 17. bi his verbis ſignificat, *Si qua in Chriſto nova creatura, vetera tranſierunt, ecce omnia nova facta ſunt*. Si porro nova creatura facta eſt, ſane inter novas has res creatas primum aliquem eſſe oportuit: atqui merus homo & tantummodo terreſtris, quales nos poſt violatam legem facti ſumus, is eſſe non poterat. Namque in prima creatione infideles facti ſunt homines, ac per eos prima illa periit creatura, & proinde opus alio erat qui & primam renovaret, & novam factam conſervaret. Itaque non aliquis alius, B ſed Dominus mira benignitate principium novæ creaturæ creatur via, unde jure merito ait, *Dominus creavit me principium viarum ſuarum in opera ſua*, ut non jam ſecundum priorem illam vivat homo, ſed ut exiſtente jam principio novæ creaturæ, Chriſtumque ejus viarum principium habentes, ipſum deinceps ſequamur dicentem, *Ego ſum via*. Id ipſe beatus Apoſtolus epiſtola ad Co-
Coloſſ. 1. 18. loſſenſes his verbis docet, *Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, qui eſt principium, primogenitus ex mortuis, ut ſit in omnibus ipſe primatum tenens*. C

66. Namque ſi, uti dictum eſt, ob reſurrectionem ex mortuis ipſe principium appellatur: tunc autem facta eſt reſurrectio, cum noſtra indutus carne ſe ipſe pro nobis morti tradidit: planum utique fuerit his ejus verbis, *Dominus creavit me initium viarum*, non ipſius naturam ſed corporeum adventum ſignificari. Mors enim ejus fuit propria corporis, ac proinde quemadmodum mors eſt corporis propria, ita corporeæ præſentiæ propria ſunt illa verba, *Dominus creavit me initium viarum ſuarum*. Cum enim Salvator hac ratione ſecundum carnem creatus ſit, eorumque qui recreantur D factus fuerit principium, ac noſtrum habeat primitias, humanam ſcilicet carnem quam aſſumſit; convenienter poſt ipſum futurus creatur populus, de
Pſal. 101. 19. quo ait David: *Scribatur hæc in generationem alteram, & populus qui creabitur, laudabit Dominum*:
Pſal. 21. 32. & rurſus Pſalmo vigeſimo primo, *Annuntiabitur Domino generatio ventura, & annuntiabunt juſtitiam ejus populo qui naſcetur, quem fecit Dominus*. Nec
Geneſ. 2. 17. enim amplius audituri ſumus, *Quacumque die comederitis ex eo, morte moriemini*: ſed, *ubi ſum ego, &*
Joan. 14. 3.
Epheſ. 2. 10. *vos eritis*: adeo ut jam dicere liceat: *Ipſius enim factura ſumus creati in operibus bonis*. Præterea E poſtquam opus Dei, id eſt, homo, perfectus creatus, prævaricatione inops effectus eſt, & peccato mortuus; cum item dedeceret Dei opus imperfectum remanere, unde fit ut omnes Sancti Pſalmo centeſimo trigeſimo ſeptimo Deum hac de re ita pre-
Pſal. 137. 8. centur, *Domine, retribues pro me: Domine, opera*

A τὴν αὐτοῖς ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἰδίου σώματος ζωοποιήσῃ, καὶ ἐγκαινίσῃ ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, „ (1) ὡς εἴρηκεν ὁ ἀπόστολος, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Ὅπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ σημαίνων, φησίν· „ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, „ (2) τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα „ καινά. „ εἰ δὲ καινὴ κτίσις γέγονεν, ἔδει ταύτης τῆς κτίσεως πρῶτόν τινα εἶναι· ἄνθρωπος μὲν οὖν ψιλὸς καὶ μόνον χοϊκός, οἷοι γεγόναμεν ἡμεῖς ἐκ τῆς παραβάσεως, οὐκ ἐδύνατο εἶναι. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κτίσει ἄπιστοι γεγόνασιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ δι' αὐτῶν ἀπώλετο ἡ πρώτη· χρεία δὲ ἦν ἄλλου τοῦ ἀνακαινοῦντος καὶ τὴν πρώτην, B καὶ τὴν καινὴν γενομένην διατηροῦντος. Οὐκοῦν (3) φιλανθρωπίᾳ οὐχ ἕτερός τις, ἀλλ' ὁ κύριος, ἀρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως κτίζεται ὁδός, καὶ εἰκότως λέγει, „ κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ (4) εἰς ἔργα αὐτοῦ, „ ἵνα μηκέτι κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ὁ ἄνθρωπος πολιτεύηται ἀλλ' ὡς ἀρχῆς οὔσης καινῆς κτίσεως, καὶ τὸν Χριστὸν (5) ἔχοντες ταύτης ἀρχὴν ὁδῶν, αὐτῷ λοιπὸν ἀκολουθῶμεν λέγοντι, „ ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός. „ Οὕτω γὰρ διδάσκων (6) καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς, ἔλεγεν· „ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος „ τῆς ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχή, πρωτότοκος ἐκ τῶν C „ νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων.

66. Εἰ γάρ, καθάπερ εἴρηται, διὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν (7) λέγεται καὶ διὰ ταύτην αὐτὸς ἀρχή, τότε δὲ γέγονεν ἀνάστασις ὅτε τὴν ἡμετέραν σάρκα φορῶν δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θανάτῳ· φανερὸν ἂν εἴη ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ, „ ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν, (8) οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς ἐνσωμάτου παρουσίας αὐτοῦ σημαντικόν ἐστι. Τοῦ γὰρ σώματος (9) ἴδιον ἦν ὁ θάνατος· καὶ ὥσπερ τοῦ σώματος ἴδιός ἐστιν ὁ θάνατος, οὕτω τῆς σωματικῆς (10) παρουσίας ἴδιον ἂν εἴη τὸ λεγόμενον, „ κύριος „ ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. „ Τοῦ γὰρ σωτῆρος οὕτω κα- D τὰ σάρκα κτισθέντος, καὶ ἀρχῆς (11) γενομένου τῶν ἀνακτιζομένων, καὶ ἔχοντος ἡμῶν τὴν ἀπαρχήν, ἣν προσέλαβεν ἀνθρωπίνην σάρκα, ἀκολούθως μετ' αὐτὸν καὶ ὁ μέλλων λαὸς κτίζεται, λέγοντος τοῦ Δαβίδ, „ γραφήτω „ (12) αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει „ τὸν κύριον· καὶ πάλιν (13) ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, ἀναγγελήσεται τῷ κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη· καὶ „ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ λαῷ τῷ τεχθησο- „ μένῳ, ὃν ἐποίησεν ὁ κύριος. Οὐκέτι γὰρ ἀκουσόμεθα, „ ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ (14) φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀ- „ ποθανεῖσθε· ἀλλ' ὅπου εἰμὶ ἐγώ, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθε· ὥσ- „ τε λέγειν ἡμᾶς, αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα (15) κτι- E „ σθέντες ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς. „ Πάλιν τε ἐπειδὴ τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ, τουτέστιν ὁ ἄνθρωπος, τέλειος κτισθείς, ἐλλιπὴς γέγονε διὰ τῆς παραβάσεως, καὶ γέγονε τῇ ἁμαρτίᾳ νεκρός, ἀπρεπὲς δὲ ἦν μένειν τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ ἀτελές· διὸ καὶ ηὔχοντο πάντες οἱ ἅγιοι περὶ τούτου (16) λέγοντες ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ καὶ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, „ κύριε, ἀνταποδώσεις ὑπὲρ ἐμοῦ· κύριε, τὰ ἔργα „ τῶν

(1) Goblerianus & Felckman. 1. omittunt, ὡς εἴρηκεν ὁ ἀπόστολος. Mox idem, & Seguerian. habent, τουτέστι τῆς σαρκός.
(2) Sic mſſ. At editi, & τὰ, &c. Mox τὰ πάντα deeſt in Seguer. Ibid. Felckman. 5. εἰ δὲ & καινή.
(3) Sic Seguerianus, Goblerian. Felckman. 1. & 4. At editi & alii, οὐκ ὁ τυχὼν ἄνθρωπος.
(4) Seguerian. Goblerian. Felckm. 3. & 4. addunt, εἰς ἔργα αὐτοῦ, quæ in aliis & editione Commel. deſiderantur. Mox Seguerian. Goblerian. Felckm. 1. & 4. ὁ ἄνθρωπος πολιτεύηται. In aliis & editis ὁ deeſt.
(5) Seguer. & Reg. ἔχοντες. Editi mendoſe, ἔχοντος.
(6) Seguerian. & Felckman. 4. διδάσκων ὁ μακάριος. Goblerian. & Felc. 1. διδάσκων ὁ ἀπόστολος. Alii vero & editi, διδάσκων & ὁ μακάριος.
(7) Baſilienſis, ἀνάστασιν, ὅτε τὴν ἡμετέραν, omiſſis intermediis. Mox mſſ. φανερὸν ὅτι καί. Editio Commel. φανερὸν ἂν εἴη.
(8) Sic Seguerianus, Regius, Baſilienſis, Goblerianus, Felckmanni 3. 4. & 5. Alii autem & editi, ὁδῶν αὐτοῦ. Mox αὐτοῦ abeſt a Felckman. 5.
(9) Seguerian. ἴδιος. Editi, ἴδιον. In Baſilienſi hæc deſiderantur verba, ἴδιος ἦν ὁ θάνατος, & ὥσπερ τοῦ σώματος.

(10) Seguerian. παρουσίας. Editi & alii, οὐσίας. Mox κύριος deeſt in Seguerian. & Felc. 1.
(11) Seguerian. & Reg. γενομένου. Editi, γινομένου.
(12) Seguerian. αὕτη.
(13) Goblerian. & Felck. 1. & πάλιν, ἀναγγελήσεται.
(14) Sic Seguerian. & Baſil. ut & habetur Geneſ. 2. 17. Reg. φάγησθε. Felc. 4. φάγηται, mendoſe. Editi & alii, φάγησθε.
(15) Sic Seguerian. At alii & editi, κτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ἔργοις. Mox Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. πάλιν τε. Ceteri & editi, πάλιν δέ. Paulopoſt Goblerian. & Felc. 1. παραβάντος, γέγονε.
(16) Sic Seguerian. Reg. & Anglican. At Goblerian. & Felc. 1. λέγοντος Δαβίδ. Editi λέγοντος Δαβίδ. Ibidem mſſ. cum edit. Commel. & Pariſienſi habent, ἑβδόμῳ. Editio autem Colonienſis, ὀγδόῳ, nulla auctoritate, quod & paſſim aliis in Pſalmorum locis commiſit, ſecuta videlicet diſtinctionem Pſalmorum quæ hodie in Græcis Scripturæ codicibus habetur. At Athanaſius Pſalmos ſolet numerare, prout in Vulgata notantur. Item ibid. Seguer. Goblerian. & Felc. 1. κύριε ἀνταποδώσεις. Alii & editi, κύριος ἀνταποδώσει.

„ τῶν χειρῶν σου μὴ παρίδῃς. „ (1) διὰ τοῦτο ὁ τέλειος τοῦ Θεοῦ λόγος τὸ ἀτελὲς περιτίθεται σῶμα, καὶ λέγεται εἰς τὰ ἔργα κτίζεσθαι, ἵνα ἀνθ' ἡμῶν τὴν ὀφειλὴν (2) ἀποδιδοὺς, τὰ λείποντα τῷ ἀνθρώπῳ δι' ἑαυτοῦ τελειώσῃ. ἔλειπε δὲ αὐτῷ ἡ ἀθανασία, καὶ ἡ εἰς τὸν παράδεισον ὁδός· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ σωτῆρος· „ ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω· καὶ (3) πάλιν· „ τὰ ἔργα, ἃ δέδωκέ μοι ὁ πατὴρ, ἵνα τελειώσω αὐτὰ, „ (4) αὐτὰ τὰ ἔργα, ἃ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. „ ἃ δὲ λέγει ἐνταῦθα ἔργα δεδωκέναι αὐτῷ τὸν πατέρα εἰς τελείωσιν, ταῦτά ἐστιν, εἰς ἃ κτίζεται, λέγων ἐν ταῖς παροιμίαις, „ κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς „ ἔργα αὐτοῦ· „ ἴσον γάρ ἐστι (5) τὸ εἰπεῖν, δέδωκέ μοι ὁ πατὴρ τὰ ἔργα, καὶ, ἔκτισέ με (6) κύριος εἰς ἔργα.

67. Πότε οὖν ἔλαβε τὰ ἔργα εἰς τὸ τελειῶσαι, ὦ θεομάχοι; ἐκ γὰρ τούτου καὶ τὸ ἔκτισε γνωσθήσεται. καὶ εἰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν ὅτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ (7) ἐποίει, ἐὰν εἴπητε, ψεῦδός ἐστιν· οὔπω γὰρ ἦν γενόμενα· φαίνεται δὲ λέγων, ὡς τὰ ἤδη ὄντα λαμβάνων. ἀλλ' οὐδὲ τὸν πρὸ τοῦ γένηται ὁ λόγος σὰρξ χρόνον εἰπεῖν εὐσεβὲς, ἵνα μὴ περιττὴ λοιπὸν αὐτοῦ ἡ ἐπιδημία φανῇ, αὐτῶν γὰρ χάριν καὶ ἡ ἐπιδημία (8) ἐγένετο. οὐκοῦν λείπει λοιπὸν εἰπεῖν ὅτι ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε ἔλαβε τὰ ἔργα· τότε γὰρ αὐτὰ καὶ ἐτελείωσεν, ἰασάμενος τὰ τραύματα ἡμῶν, καὶ χαρισάμενος (9) ἡμῖν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. εἰ δὲ ὅτε γέγονεν ὁ λόγος σὰρξ, τότε ἐδόθη αὐτῷ τὰ ἔργα, (10) δῆλον ὅτι ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ εἰς τὰ ἔργα κτίζεται. οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας αὐτοῦ σημαντικόν ἐστι τὸ ἔκτισεν, ὥσπερ πολλάκις εἴρηται, ἀλλὰ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ γενέσεως. τότε γὰρ διὰ τὸ γεγενῆσθαι ἀπὸ τῆς παραβάσεως ἀτελῆ καὶ χωλὰ τὰ ἔργα, λέγεται σωματικῶς ὅτι κτίζεται, ἵνα τελειώσας αὐτὰ καὶ ὁλόκληρα ποιήσας, παραστήσῃ τῷ πατρὶ τὴν ἐκκλησίαν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, „ μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος. „ τετελείωται οὖν ἐν αὐτῷ, καὶ ἀποκατεστάθη, ὥσπερ ἦν καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν (11) γεγονὸς, τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ μείζονι μᾶλλον χάριτι, ἀναστάντες γὰρ ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι φοβούμεθα θάνατον, ἀλλ' ἐν Χριστῷ βασιλεύσομεν ἀεὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τοῦτο δὲ γέγονεν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἴδιος καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ὢν, ἐνεδύσατο τὴν σάρκα, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. εἰ γὰρ κτίσμα ὢν ἐγεγόνει ἄνθρωπος, (12) ἔμενεν οὐδὲν ἧττον ὁ ἄνθρωπος, ὥσπερ καὶ ἦν, οὐ συναφθεὶς τῷ Θεῷ. πῶς γὰρ ἂν ποίημα ὢν, διὰ ποιήματος συνήπτετο (13) τῷ κτίστῃ; ἢ ποία βοήθεια παρὰ τῶν ὁμοίων τοῖς ὁμοίοις γένοιτ' ἂν, δεομένων καὶ αὐτῶν τῆς αὐτῆς βοηθείας; πῶς δὲ, εἴπερ κτίσμα (14) ἦν ὁ λόγος, τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ λῦσαι δυνατὸς ἦν, καὶ ἀφεῖναι τὴν ἁμαρτίαν, (15) γεγραμμένου παρὰ τοῖς προφήταις, ὅτι τοῦτο Θεοῦ ἐστι; „ τίς γὰρ Θεὸς ὥσπερ σὺ ἐξαίρων ἁμαρτίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀνομίας; ὁ μὲν γὰρ Θεὸς εἶπε, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· „ οἱ δὲ ἄνθρωποι γεγόνασι θνητοί. (16) πῶς τοίνυν οἷόν τε ἦν παρὰ τῶν γενητῶν λυθῆναι τὴν

A *manuum tuarum ne deſpicias*: idcirco perfectum Dei Verbum, corpus imperfectum induit, atque in opera creari dicitur, ut pro nobis debito ſoluto, ea quæ homini deerant, per ſeipſum expleret atque perficeret. Deerant autem homini immortalitas & via ad paradiſum. Hoc ipſum Salvator his verbis indicat: *Ego te glorificavi in* Joan. 17. 4.
terra: opus perfeci quod faciendum mihi dediſti. Et Joan. 5. 36.
iterum: *Opera quæ Pater mihi perficienda dedit: ipſa opera quæ facio, teſtimonium perhibent de me*. Opera porro quæ ſibi Patrem perficienda dediſſe
B declarat, ipſa illa ſunt in quæ creatur, ut in Proverbiis ait, *Dominus creavit me principium viarum* Prov. 8. 22.
ſuarum in opera ſua. Nam idem eſt dicere, dedit mihi Pater opera, &, creavit me Dominus in opera.

67. Quandonam igitur opera perficienda ſuſcepit, o Dei hoſtes? Hinc enim quid dictio, *creavit*, ſignificet, facile intelligetur. Si reſpondetis principio ſuſcepiſſe opera perficienda, cum illa e nihilo fecit ut eſſent: falſum id utique eſt; necdum enim facta erant. Atqui de his tamquam quæ jam eſſent apparet eum loqui. Neque etiam fas eſt iſtud de tempore intellige-
C re quod prius fuit quam Verbum caro fieret, ne inutilis ejus videatur adventus, cum hujuſce rei cauſa advenerit. Itaque jam reſtat ut fateamur tunc accepiſſe opera cum homo factus eſt. Siquidem tunc illa perfecit, cum noſtra ſanavit vulnera, nobiſque ex mortuis reſurgere conceſſit. Quod ſi cum Verbum caro factum eſt, tunc ei data ſunt opera, liquet ipſum, cum homo factus eſt, tunc quoque in opera eſſe creatum. Non ergo hoc verbo, *creavit*, ejus natura ſignificatur, uti ſæpius dictum eſt, ſed ortus ipſius corporeus. Tunc enim, quod opera imperfecta & mutila peccato facta fuerant, creari ſecundum corpus dicitur, ut illis
D perfectis atque in integrum ſtatum reſtitutis, Eccleſiam Patri exhiberet *non habentem maculam*, ut ait Epheſ. 5. 27.
Apoſtolus, *aut rugam, aut aliquid hujuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata*. In illo ergo perfectum eſt hominum genus, qualeque initio factum fuerat, vel potius ampliore cum gratia reſtitutum atque reparatum eſt. Siquidem ex mortuis excitati, mortem non amplius pertimeſcimus, ſed in Chriſto ſemper in cælis ſumus regnaturi. Quod ideo conſequimur, quod ipſum Dei Verbum proprium atque ex Patre genitum carnem induit factuſque homo eſt. Nam ſi creatam cum haberet naturam, factus poſtea fuiſſet homo:
E idem profecto quod antea manſiſſet hominum genus, neque cum Deo conjunctum fuiſſet. Qui enim res facta per rem factam cum Creatore conjungi poſſet? Aut quid auxilii ſimilibus poſſet dari a ſimilibus, cum ipſa eodem auxilio indigeant? Qui vero, ſi Verbum res creata eſſet, poſſet Dei ſententiam abrogare, peccatumque dimittere, cum hoc Dei proprium eſſe ſcripſerint Prophetæ? Nam *Quis Deus ſimilis tui, qui aufers peccata, & tran-* Mich. 7. 18.
ſcendis iniquitates? Siquidem Deus dixit, *Terra es, &* Geneſ. 3. 19.
F *in terram reverteris*, eaque cauſa eſt cur homines facti mortales fuerint. Quomodo igitur peccatum poſſent

Non potuit hominum genus per creaturam reparari.

res

(1) Seguer. διόπερ τοῦτο. Alii & editi, διὰ τοῦτο.
(2) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ἀποδιδοὺς, & paulopoſt, ἔλειπε. Ceteri & editi, ἀποδοὺς, &, ἔλειπε.
(3) πάλιν deeſt in Gobler. & Felc. 1.
(4) Seguer. Gobler. & Felc. 1. αὐτὰ τὰ ἔργα. Baſil. Reg. & Anglic. ταῦτα τὰ ἔργα. Editi, ταῦτα ἔργα. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. δεδωκέναι αὐτῷ. In aliis & editis deeſt αὐτῷ.
(5) Seguer. Baſil. & Felc. 4. τῷ εἰπεῖν. At in Seg. τὸ ſupra τῷ adſcriptum eſt. Anglic. Gobler. & Felc. 1. τὸ εἰπεῖν. Felc. 5. εἰπεῖν tantum. Editi vero & alii, ὡς ὅταν. Ibid. Baſil. τὰ ἔργα εἰς τὸ τελειῶσαι, καὶ ἔκτισέ με.
(6) Felc. 4. omittit κύριος.
(7) Reg. & Felc. 5. ἐποίησεν.
(8) Seguer. ἐγίνετο.
(9) Seguerian. Goblerian. Felckman. 1. & 4. ἡμῖν. Editi & alii, ἡμῶν.
(10) Sic Seguerian. Reg. Anglic. & Felc. 4. At editio Commel. δηλονότι ὅτε, &c.
(11) Seguer. Reg. Baſil. Anglic. Felc. 2. 4. & 5. γεγονὸς. Gobler. & Felc. 1. γεγονὼς. Editi, γέγονε.
(12) Seguer. ἔμενεν ἂν οὐδὲν ἧττον ἄνθρωπος, & mox συναφθεὶς Θεῷ.
(13) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. τῷ κτίστῃ. Anglican. τῷ κτίσαντι, mendoſe. Alii & editi, τῷ κτίσαντι. Paulopoſt Seguer. Gobler. Anglican. & Felc. 1. δεόμενα καὶ αὐτὰ τῆς αὐτῆς. Editi & alii, δεομένων καὶ αὐτῶν τῆς αὐτῆς.
(14) Felckman. 1. & editio Commel. ὢν λόγος. Alii mſſ. ἦν ὁ λόγος.
(15) Seguer. & Reg. γεγραμμένον.
(16) Seguer. & Reg. πῶς τοίνυν. Editi, πῶς γάρ.

res factæ ſolvere? Verum ipſe ſolvit Dominus, ut A idem ipſe ait, *Niſi Filius vos liberaverit*, vereque oſtendit Filius liberator ſe nec creatum nec factum eſſe, ſed naturæ Patris, qui ſententiam illam initio tulerat, ſolusque peccata condonat, proprium aſſe Varbum & imaginem. Cum enim in Verbo dictum fuerit, *Terra es & in terram reverteris*, valde congruenter per idem ipſum Verbum atque in ipſo libertas & ſolutio damnationis facta eſt.

Joan. 8. 36.

68. Atqui, inquiunt, etiamſi Salvator creatus eſſet, poterat Deus tantummodo dicere, atque ita ſolvere maledictionem. At ſimili modo ipſis ita occurri poſſit: Etiam ſine ullo ejus adventu poterat Deus B tantummodo dicere, atque ita ſolvere maledictionem. Verum attendere oportet quid ſit hominibus utile, non autem quid in omnibus poſſit Deus. Namque etiam ante Noe arcam, homines qui peccaverant poterat interimere: tamen id nonniſi poſt arcam fecit. Poterat quoque abſque Moyſe, ſolummodo dicere, populumque educere ex Ægypto: at id per Moyſem fieri conveniebat. Poterat item Deus populum ſine judicibus conſervare: verum e re populi erat judices pro tempore habere. Quin etiam ipſe Salvator poterat ab initio advenire; vel C poſtquam advenit, poterat non tradi Pilato: attamen in fine ſæculorum advenit, & quæſitus dixit, *Ego ſum*. Quod enim ille facit, id hominibus expedit, nec aliter fieri decuit: quod autem & expedit & decet, id ipſe curat & providet. Venit itaque non ut illi miniſtraretur, ſed ut ipſe miniſtraret, & nobis reſtitueret ſalutem. Certe tametſi legem e cælo poterat enunciare, vidit tamen hominibus conducere, eam e monte Sina proferri: quod quidem fecit ut & Moyſes poſſet aſcendere, & illi, verba propius audiendo, facilius crederent. Verumtamen quanta cum ratione id factum fuerit, ex his perſpicere licet. D Si Deus pro ſua potentia dixiſſet, ſolutaque eſſet maledictio: apparuiſſet quidem jubentis poteſtas, taliſque factus fuiſſet homo qualis fuit Adam ante peccatum, qui nimirum gratiam extrinſecus acciperet, nec eam corpori connexam haberet. Enimvero cum iſtiuſmodi eſſet Adam, in paradiſo eſt collocatus: imo vero forte pejor factus eſt, quippe qui peccare didicerit. Quod ſi, cum talis fuiſſet, contigiſſet quoque ut a ſerpente deciperetur, Deum iterum jubere & maledictionem ſolvere opus fuiſſet, eoque modo nullum finem conſecuta eſſet neceſſitas, homineſque nihilominus rei man- E ſiſſent, ac peccato ſerviiſſent. Ita autem ſemper peccando, ſemper condonante opus habuiſſent, ac proinde numquam fuiſſent liberati, cum ex ſe toti ſint carnei, atque ob carnis infirmitatem legi ſemper ſuccumbant.

Joan. 18. 5. *Quod deus facit, idipſum hominibus expedit, nec aliter fieri decet.* *Matth. 20. 28.*

69. Præterea ſi Filius res creata eſſet, homo nihilominus mortalis remaneret, utpote minime cum Deo copulatus. Nec enim res aliqua creata res alias creatas cum Deo poteſt conjungere, cum ipſa conjungentem aliquem quærat. Neque pars aliqua creatæ naturæ ſalutem illi poſſet affer- F

Non potuit homo per rem creatam immortalis fieri.

A ἁμαρτίαν; ἀλλ' ἔλυσέ γε αὐτὴν ὁ κύριος, ὡς αὐτός φησι, „ καὶ ἐὰν μὴ ὁ υἱὸς (1) ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ·" καὶ ἔδειξεν ἀληθῶς ὁ υἱὸς ὁ ἐλευθερώσας, ὡς οὐκ ἔστι ποίημα, οὐδὲ τῶν γενητῶν, ἀλλ' ἴδιος λόγος, καὶ εἰκὼν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, τοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποφηναμένου καὶ ἀφιέντος μόνου τὰς ἁμαρτίας. ἐπειδὴ γὰρ εἴρηται ἐν τῷ λόγῳ, „ γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, „ ἀκολούθως δι' αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ (2) λύσις τῆς κατακρίσεως γέγονεν.

68. Ἀλλ' ἐδύνατο, φασί, καὶ κτίσματος ὄντος τοῦ σωτῆρος, μόνον εἰπεῖν ὁ θεὸς καὶ λῦσαι τὴν κατάραν. τὸ αὐτὸ δ' ἂν ἀκούσαιεν καὶ αὐτοὶ παρ' ἑτέρου λέγοντος· B ἐδύνατο καὶ μηδ' ὅλως ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ, μόνον εἰπεῖν ὁ θεὸς καὶ λῦσαι τὴν κατάραν. ἀλλὰ σκοπεῖν δεῖ τὸ τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελοῦν· καὶ μὴ ἐν πᾶσι τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ λογίζεσθαι· (3) ἐπεὶ ἐδύνατο καὶ πρὸ τῆς Νῶε κιβωτοῦ τοὺς τότε παραβάντας ἀνθρώπους ἀπολέσαι· ἀλλὰ μετὰ τὴν κιβωτὸν πεποίηκεν. ἐδύνατο καὶ χωρὶς Μωσέως, καὶ μόνον εἰπὼν καὶ ἐξαγαγεῖν τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου· ἀλλὰ συνέφερε διὰ Μωσέως. ἐδύνατο καὶ χωρὶς τῶν κριτῶν σώζειν τὸν λαὸν ὁ θεός· ἀλλὰ συνέφερε τοῖς (4) λαοῖς κατὰ καιρὸν ἐγείρεσθαι κριτὴν αὐτοῖς. ἐδύνατο καὶ ἐξ ἀρχῆς ὁ σωτὴρ ἐπιδημῆσαι, C ἢ ἐλθὼν μὴ παραδοθῆναι Πιλάτῳ· (5) ἀλλὰ καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἦλθε, καὶ ζητούμενος εἶπεν, ἐγώ εἰμι· ὃ γὰρ ποιεῖ, τοῦτο καὶ συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἄλλως οὐκ ἔπρεπε γενέσθαι· καὶ ὅπερ δὲ συμφέρει καὶ πρέπει, τούτου καὶ πρόνοιαν ποιεῖται. ἦλθε γοῦν, οὐχ ἵνα διακονηθῇ, ἀλλ' ἵνα διακονήσῃ, καὶ τὴν ἡμῶν ἐργάσηται σωτηρίαν. (6) ἀμέλει δυνάμενος ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ λαλῆσαι τὸν νόμον, εἶδεν ὅτι λυσιτελεῖ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τοῦ Σινᾶ λαλῆσαι, καὶ τοῦτο πεποίηκεν, ἵνα καὶ Μωσῆς ἀναβῆναι δυνηθῇ, (7) κἀκεῖνοι τὸν λόγον D ἐγγύθεν ἀκούοντες, μᾶλλον πιστεῦσαι δυνηθῶσι. πλὴν καὶ τὸ εὔλογον τοῦ γινομένου θεωρεῖν ἔξεστιν ἐντεῦθεν· εἰ διὰ τὸ δυνατὸν εἰρήκει, καὶ (8) ἐλέλυτο ἡ κατάρα, τοῦ μὲν κελεύσαντος ἡ δύναμις ἐπεδείκνυτο· ὁ μέντοι ἄνθρωπος τοιοῦτος ἐγίνετο, (9) οἷος ἦν καὶ ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως, ἔξωθεν λαβὼν τὴν χάριν, καὶ μὴ συνηρμοσμένην ἔχων αὐτὴν τῷ σώματι· τοιοῦτος γὰρ ὢν καὶ τότε τέθειται ἐν τῷ παραδείσῳ, τάχα δὲ καὶ χείρων ἐγίνετο, (10) ὅτι καὶ παραβαίνειν μεμάθηκεν. ἂν τοίνυν τοιοῦτος, εἰ καὶ παρεσπᾶτο ὑπὸ τοῦ ὄφεως, ἐγίνετο πάλιν χρεία προστάξαι τὸν θεὸν καὶ λῦσαι τὴν κατάραν· E καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον ἐγίνετο ἡ χρεία, καὶ οὐδὲν ἧττον οἱ ἄνθρωποι ἔμενον ὑπεύθυνοι, δουλεύοντες τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀεὶ δὲ ἁμαρτάνοντες, ἀεὶ ἐδέοντο τοῦ συγχωροῦντος, καὶ οὐδέποτε (11) ἠλευθεροῦντο, σάρκες ὄντες καθ' ἑαυτούς, καὶ ἀεὶ ἡττώμενοι τῷ νόμῳ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός.

69. Πάλιν τε εἰ κτίσμα ἦν ὁ υἱός, ἔμενεν ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἧττον θνητός, μὴ συναπτόμενος (12) τῷ θεῷ· οὐ γὰρ κτίσμα συνῆπτε τὰ κτίσματα τῷ θεῷ, ζητοῦν καὶ αὐτὸ τὸν συνάπτοντα· οὐ- F δὲ τὸ μέρος τῆς κτίσεως σωτηρία τῆς κτίσεως ἂν εἴη, δεό-

(1) Seguer. & Felc. 4. ὑμᾶς. Ibidem Seguerian. Regius, Goblerian. Felc. 1. 4. & 5. ἀληθῶς ὁ υἱὸς ὁ ἐλευθερώσας, ὡς οὐκ ἔστι κτίσμα. Alii & editi, ἀληθῶς ὡς υἱὸς ὁ ἐλευθερώσας, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα. Ibid. Felc. 5. γενητῶν.
(2) Seguerianus & Felckm. 4. λύσις. Alii & editi, λύτρωσις.
(3) Seguer. ἐπεί, & ibidem, πρὸ τῆς Νῶε κιβωτοῦ. Alii & editi, ἐπειδή, & πρὸ τῆς κιβωτοῦ.
(4) Seguer. Baſil. Gobler. Felc. 1. & 4. τοῖς λαοῖς. Alii & editi, τοῖς ἄλλοις.
(5) Seguer. Reg. & Felc. 4. ἀλλὰ καὶ ἐπί. Editi & alii, ἀλλ' ἐπί.
(6) Felckman. 2. & editio Commel. ἀμέλει καὶ δυνάμενος. Alii mſſ. ἀμέλει δυνάμενος. Mox Seguerian. Reg. Anglican. Goblerian. Felckman. 1. 4. & 5. εἶδεν. Ceteri & editi, εἶδεν.
(7) Sic mſſ. At editio Commel. κἀκεῖνοι.
(8) Seguer. Gobler. & Felckman. 1. & 2. ἐλέλυτο. Alii & editi, λέλυτο. Mox Seguer. Reg. Anglic. & Felc. 2. ἐδείκνυτο. Ceteri & editi, ἐπεδείκνυτο. Seguer. paulopoſt τοιοῦτος ἐγίνετο.
(9) Seguer. Gobler. Felc. 3. & 4. οἷος ἦν καὶ Ἀδάμ. Reg. Baſil. Anglic. & Felc. 5. οἷος ἦν καὶ ὁ Ἀδάμ. Editio Commel. οἷος καὶ ὁ Ἀδάμ. Mox Seguerian. & Reg. καὶ μὴ συνηρμοσμένην. Alii & editi, καὶ μὴ συγκεχρωσμένην.
(10) Seguer. ὅτι. Alii & editi, ὅτε. Mox Seguer. Anglican. Gobler. Felc. 1. & 4. εἰ καὶ παρεπείσθη. In aliis & editis deeſt καί.
(11) Seguer. ἐλευθεροῦντο ἁμαρτάνοντες. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. ἠλευθεροῦντο ἁμαρτάνοντες. Ceteri & editi, ἠλευθεροῦντο, σάρκες ὄντες. Ibid. καί deeſt in Gobler. & Felc. 1.
(12) Seguer. & Felc. 4. συναπτόμενος θεῷ.

δεόμενον καὶ αὐτὸ σωτηρίας. (1) Ἵν' οὖν μηδὲ τοῦτο γένηται, πέμπει τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν, καὶ γίνεται υἱὸς ἀνθρώπου, τὴν κτιστὴν σάρκα λαβών· ἵν' ἐπειδὴ πάντες εἰσὶν ὑπεύθυνοι τῷ θανάτῳ, ἄλλος ὢν τῶν πάντων, αὐτὸς ὑπὲρ πάντων τὸ ἴδιον σῶμα τῷ θανάτῳ προσενέγκῃ· καὶ λοιπὸν, ὡς πάντων δι' αὐτοῦ ἀποθανόντων, ὁ μὲν λόγος τῆς ἀποφάσεως πληρωθῇ· πάντες γὰρ ἀπέθανον (2) ἐν Χριστῷ· πάντες δὲ δι' αὐτοῦ γένωνται λοιπὸν ἐλεύθεροι μὲν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς δι' αὐτὴν κατάρας, ἀληθῶς δὲ (3) διαμείνωσιν εἰς ἀεὶ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδυσάμενοι. τοῦ γὰρ λόγου ἐνδυσαμένου τὴν σάρκα, καθὼς πολλάκις δέδεικται, πᾶν μὲν δῆγμα τοῦ ὄφεως δι' ὅλου κατεσβέννυτο ἀπ' αὐτῆς· εἴ τι ἐκ τῶν σαρκικῶν κινημάτων ἀνεφύετο κακὸν, ἐξεκόπτετο, καὶ (4) συνανῃρεῖτο τούτοις ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀκόλουθος θάνατος, ὡς αὐτὸς ὁ κύριός φησιν· „ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ „οὐδὲν (5) εὑρίσκει ἐν ἐμοί· καὶ, εἰς τοῦτο γὰρ ἐφανε„ρώθη, ὡς ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ „διαβόλου. „τούτων (6) δὲ λυθέντων ἀπὸ τῆς σαρκὸς, πάντες οὕτως κατὰ τὴν συγγένειαν τῆς σαρκὸς ἠλευθερώθημεν, καὶ λοιπὸν συνήφθημεν καὶ ἡμεῖς τῷ λόγῳ. συναφθέντες δὲ τῷ θεῷ, οὐκέτι μὲν ἐπὶ γῆς (7) ἀπομένομεν, ἀλλ' ὡς αὐτὸς εἶπεν, ὅπου αὐτὸς, καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα· καὶ λοιπὸν οὔτε τὸν ὄφιν ἔτι φοβηθησόμεθα· κατηργήθη γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ διωχθεὶς παρὰ τοῦ σωτῆρος, καὶ ἀκούσας, „ὕπαγε ὀπίσω μου Σατα„νᾶ· „καὶ οὕτως ἔξω τοῦ παραδείσου τυγχάνει βαλλόμενος εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. οὔτε (8) δὲ γυναῖκα παρατιθεῖσαν φυλαξόμεθα· „ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, οὔτε „γαμοῦσιν, οὔτε γαμίζονται, ἀλλ' εἰσὶν ὡς (9) ἄγ„γελοι· „καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καινὴ κτίσις ἔσται· καὶ οὔτε ἄρσεν, οὔτε θῆλυ, ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν (10) ἔσται ὁ Χριστός. ὅπου δὲ ὁ Χριστὸς, ποῖος φόβος, ἢ ποῖος κίνδυνος ἔτι γενήσεται.

70. Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ κτίσμα ἦν ὁ λόγος. (11) πρὸς γὰρ κτίσμα, κτίσμα ὢν καὶ ὁ διάβολος εἶχεν ἀεὶ τὴν μάχην· καὶ μέσος ὢν ὁ ἄνθρωπος, ὑπόπτος ἦν ἀεὶ τῷ θανάτῳ, μὴ ἔχων ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ συναφθεὶς τῷ θεῷ ἐλεύθερος παντὸς φόβου (12) γένηται. ὅθεν ἡ ἀλήθεια δείκνυσι μὴ εἶναι τῶν γενητῶν τὸν λόγον, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸν αὐτῶν δημιουργόν· οὕτω γὰρ καὶ προσελάβετο τὸ γενητὸν καὶ ἀνθρώπινον σῶμα, ἵνα τοῦτο ὡς δημιουργὸς ἀνακαινίσας, ἐν ἑαυτῷ θεοποιήσῃ, καὶ οὕτως εἰς βασιλείαν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ πάντας ἡμᾶς καθ' ὁμοιότητα ἐκείνου. οὐκ ἂν δὲ πάλιν ἐθεοποιήθη κτίσματι συναφθεὶς ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ θεὸς ἦν ἀληθινὸς ὁ υἱός· καὶ οὐκ ἂν παρέστη τῷ πατρὶ ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει καὶ ἀληθινὸς ἦν αὐτοῦ (13) λόγος ὁ ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα. (14) καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ (15) τῆς κατάρας, εἰ μὴ φύσει σὰρξ ἦν ἀνθρωπίνη, ἣν ἐνεδύσατο ὁ λόγος· οὐδὲν γὰρ κοινὸν ἦν ἡμῖν πρὸς τὸ ἀλλότριον· οὕτως οὐκ ἂν ἐθεοποιήθη ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ (16) ἴδιος αὐτοῦ ἦν ὁ λόγος, ὁ γενόμενος σάρξ. διὰ τοῦτο γὰρ τοιαύτην

re, cum ipſa ſalute quoque indigeat. Quod ne fieret, Deus ſui ipſius Filium miſit, qui creata carne aſſumta factus eſt filius hominis, ut quoniam omnes rei eſſent mortis, ille qui alius eſt ab omnibus, proprium corpus pro omnibus morti offerret, atque ita omnibus veluti per ipſum mortuis, & ſententia adverſum nos lata compleretur, (omnes enim in Chriſto mortui ſunt) & omnes deinceps a peccato & maledictione, quæ ex eo ſecuta eſt, per ipſum fierent liberi, vereque in perpetuum permanerent, immortalitate & incorruptione, poſtquam reſurrexiſſent, induti. Namque poſtquam Verbum carnem induit, ut ſæpe dictum eſt, ab ea extinctus penitus eſt ſerpentis morſus, & quicquid mali exoriebatur ex carnis motibus, præciſum omnino eſt, ac denique ipſa mors peccati comes fuit ſimul interemta, ut ipſe Dominus hujuſmodi verbis declarat: *Venit Princeps hujus mundi & nihil in me invenit.* [Joan. 14. 30.] Et, *In hoc enim apparuit*, uti ſcripſit Joannes, *ut diſſolvat opera diaboli.* [1. Joan. 3. 8.] His autem carne diſſolutis, omnes propter carnis cognationem liberati ſumus, jamque nos etiam cum Verbo copulati fuimus. Porro cum Deo conjuncti, non amplius in terra remanebimus, ſed ut ipſe dixit, ubi ille erit, nos quoque erimus, [Joan. 14. 3.] nec ſerpentem amplius ſumus formidaturi. Profligatus enim ille eſt a Salvatore eum in ſua carne perſequente ac dicente, *Vade poſt me, ſatana:* [Mat. 4. 10.] atque ita extra paradiſum in ignem æternum eſt dejectus. Nec etiam ullæ mulieris illecebræ cavendæ nobis erunt: *In reſurrectione enim nec nubunt nec nubuntur, ſed ſunt ſicut Angeli.* [Matth. 22. 30.] Et in Chriſto Jeſu nova creatura erit, [Galat. 6. 15.] neque maſculus aut femina, ſed omnia & in omnibus erit Chriſtus. [Galat. 3. 28.] Ubi autem Chriſtus adeſt, quis timor vel quid periculi poſſit accidere?

70. Id autem factum minime fuiſſet, ſi quid creatum eſſet Verbum. Nam diabolus qui & ipſe creatura eſt, perpetuum cum creatura geſſiſſet bellum, & homo quicumque fuiſſet intermedius, morti ſemper ſubjectus fuiſſet, quippe qui nihil haberet in quo & per quod cum Deo conjunctus liber fieret ab omni metu. Quocirca ipſa veritas oſtendit Verbum non eſſe e factis rebus, ſed illarum potius eſſe auctorem. Ita enim corpus factum & humanum aſſumſit, ut illud tamquam opifex reficeret, & divinum in ſeipſo redderet, atque hoc pacto nos omnes ad illius ſimilitudinem in cælum introduceret. Atqui homo cum re creata conjunctus non potuiſſet divinus effici, niſi Filius verus Deus eſſet, neque homo ſe Patri ſiſtere auſus eſſet, niſi is qui corpus induit, naturale & verum ejus eſſet Verbum. Ac quemadmodum numquam a peccato & a maledictione liberati fuiſſemus, niſi caro, quam induit Verbum, natura humana eſſet; nihil enim nobis cum aliena re commune poſſet eſſe: ita nunquam homo divinus effectus fuiſſet, niſi is qui caro factus eſt, natura eſſet verum & proprium Patris Verbum. Namque idcirco hujuſmodi

(1) Seguer. ἵν' οὖν τοῦτο μὴ γένηται. Gobler. Felc. 1. & 4. ἵνα οὖν μὴ τοῦτο, &c. Editi & alii, ἵνα οὖν μηδὲ τοῦτο, &c.

(2) Seguer. ἀπέθανον Χριστῷ. Paulopoſt Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 5. δι' αὐτοῦ γίνωνται. Anglic. & Felc. 4. δι' αὐτοῦ γένωνται. Alii & editio Commel. πάντες δὲ γένωνται.

(3) Seguer. διαμένωσιν.

(4) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. συνανῃρεῖτο. Baſili. Anglic. Reg. Felc. 2. & 5. συνανῃρῶντο. Editi & alii, συνανῃροῦντο.

(5) Gobler. Felc. 1. & 4. εὑρίσκει. Ibid. Gobler. & Felc. 1. ἐν ἐμοί. εἰς τοῦτο γὰρ, &c.

(6) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. τούτων δέ. Alii & editi, τούτων οὖν.

(7) Gobler. & Felc. 1. ὑπομένομεν. Paulopoſt, Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. τὸ λοιπόν. Ibid. Seguer. οὐδέ. Editi & alii τὸ omittunt.

(8) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. At in aliis & editis δὲ deeſt.

(9) Felckman. 5. ὡς οἱ ἄγγελοι.

(10) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. addunt ἔσται, quod in aliis & editis deeſt.

(11) Sic mſſ. At editio Commel. πρὸς γὰρ κτίσμα ὢν καὶ ὁ διάβολος.

(12) Anglic. γενήσεται.

(13) Seguer. Baſil. Reg. Anglican. Gobler. Felc. 1. & 4. αὐτοῦ λόγος. Ceteri & editi, αὐτοῦ ὁ λόγος.

(14) Theodoretus Dialogo 2. qui ἀσύγχυτος, ideſt, *inconfuſus*, inſcribitur, hunc locum affert cum hoc titulo, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς λόγου δευτέρου. Extat quoque in Concilio Chalcedonenſi parte 3. cap. 1. pag. 829. poſtremæ editionis, ubi generatim inſcribitur, τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ κατὰ αἱρέσεων λόγου.

(15) Sic Seguer. Reg. Gobler. Felc. 1. & 4. & Theodoretus. At Concil. Chalced. omittit, τῆς κατάρας. Alii & editi habent, καὶ ἀπὸ τῆς κατάρας.

(16) Felc. 5. ἴδιος. Ibid. Seguer. Theodoret. & Concil. Chalcedon. αὐτοῦ ἦν ὁ λόγος. Editi & alii, ἦν αὐτοῦ λόγος.

copulatio facta eſt, ut eum, qui natura homo eſt, cum illo, qui natura Deus eſt, conjungeret, hocque pacto ſtabilis & firma eſſet ejus ſalus &, ut ita loquar, deificatio. Qui ergo Filium natura eſſe ex Patre aut ejus ſubſtantiæ proprium eſſe inficiantur, negent quoque eum veram humanam carnem ex Maria ſemper virgine accepiſſe. Nihil enim nobis hominibus profuiſſet, ſi nec Verbum verus & naturalis Dei filius eſſet, nec vera eſſet caro quam aſſumſit. Sed profecto veram accepit carnem, quantumvis furat Valentinus. Erat item & natura & verum Dei Verbum, inſaniant licet Ariani: atque in ea carne noſtrum novæ creationis fuit principium, homo pro nobis creatus, qui & nobis viam illam, ut dictum eſt, renovavit.

71. Itaque Verbum nec res eſt creata, nec opus. Nam idem eſt res creata & facta, atque opus: unde ſi res creata & facta eſſet, eſſet quoque opus. Hinc non dixit: Creavit me opus, neque, cum operibus fecit, ne natura & ſubſtantia res creata eſſe videretur: neque, creavit me ad opera facienda, ne rurſus eum tamquam organum noſtri cauſa factum eſſe arbitraremur, quæ prava eſt impiorum ſententia: neque etiam dixit, Ante opera creavit me, ne quemadmodum eſt ante omnia genitus, ita quoque, ſi ante opera creatus diceretur, inde colligeretur idem ſignificari vocabulis, *genitus*, &, *creavit*: verum cautiſſime addidit, *in opera*, quod idem eſt ac ſi diceret: in carnem me fecit Pater, ut homo fierem. Unde ex hoc etiam loco evidens ſit illum non opus ſed genitum eſſe. Nam ut qui domum ingreditur, non eſt pars domus, ſed alius eſt a domo: ita qui in opera creatur, alius ſane eſt ab operibus. Alioquin ſi, ut putatis, o Ariani, Dei Verbum opus eſt, quanam, amabo, in manu & ſapientia factum eſt? Nam omnia quæ facta ſunt, in manu & ſapientia Dei facta ſunt, ut Deus ipſe
Eſai. 66. 2. ait, *Manus mea fecit hæc omnia*. Et David, *Et*
Pſal. 101. 23. *tu initio, Domine, terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli*. Et rurſus Pſalmo centeſimo quadrageſimo ſecundo:
Pſal. 142. 5. *Memor fui dierum antiquorum, & meditatus ſum in omnibus operibus tuis; in factis manuum tuarum meditabar*. Itaque ſi in manu Dei facta ſunt opera, ſcriptum au-
Joan. 1. 3. tem eſt, *Omnia per Verbum facta ſunt & ſine ipſo*
1. Cor. 8. 6. *factum eſt nihil*: & rurſus: *Unus Dominus Jeſus,*
Coloſſ. 1. 17. *per quem omnia*: &, *In ipſo omnia conſtituta ſunt*: clarum utique eſt Filium non eſſe opus, ſed Dei manum & ſapientiam. Quod cum non

γέγονεν ἡ συναφὴ, ἵνα (1) τῷ κατὰ φύσιν τῆς θεότητος συνάψῃ τὸν φύσει ἄνθρωπον, καὶ βεβαία (2) γένηται ἡ σωτηρία καὶ ἡ θεοποίησις αὐτοῦ. οὐκοῦν οἱ ἀρνούμενοι ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει καὶ ἴδιον (3) αὐτοῦ τῆς οὐσίας τὸν υἱὸν, ἀρνείσθωσαν καὶ ἀληθινὴν σάρκα ἀνθρωπίνην αὐτὸν εἰληφέναι ἐκ Μαρίας τῆς (4) ἀειπαρθένου. οὐδὲν γὰρ πλέον ἡμῖν κέρδος τοῖς ἀνθρώποις ἦν, εἰ μήτε ἀληθινὸς (5) καὶ φύσει ἦν υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ λόγος, μήτε ἀληθινὴ σὰρξ ἦν, ἣν προσελάμβανεν. ἀλλ' ἔλαβέ γε ἀληθινὴν σάρκα, κἂν μαίνηται Οὐαλεντῖνος· ἦν γὰρ καὶ φύσει καὶ ἀληθινὸς θεὸς ὁ λόγος, κἂν μαίνωνται οἱ Ἀρειομανῖται· καὶ ἐν ἐκείνῃ γέγονεν (6) ἡμῶν ἡ ἀρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως, κτισθεὶς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἐκείνην (7) ἐγκαινίσας, ὥσπερ εἴρηται.

71. Οὔτε οὖν κτίσμα ἐστὶν ὁ λόγος, οὔτε ἔργον· ταὐτὸν γάρ ἐστι κτίσμα, καὶ ποίημα, καὶ ἔργον· καὶ εἴπερ κτίσμα καὶ ποίημα ἦν, ἦν ἂν καὶ ἔργον. διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ εἴρηκεν, ἔκτισέ με ἔργον· οὐδὲ, σὺν τοῖς ἔργοις ἐποίησεν, ἵνα (8) μὴ τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα εἶναι δόξῃ· οὔτε, ὅτι διὰ τὸ ποιῆσαί με ἔργα ἔκτισεν, ἵνα μὴ πάλιν κατὰ τὴν κακόνοιαν τῶν ἀσεβῶν, ὡς ὄργανον δι' ἡμᾶς γενόμενος νομισθῇ. ἀλλ' οὐδ', ὅτι πρὸ τῶν ἔργων ἔκτισέ με ἀνήγγειλεν, ἵνα μὴ ὥσπερ ἐστὶ γέννημα ὂν πρὸ πάντων, οὕτως καὶ κτιζόμενος πρὸ τῶν ἔργων, ταὐτὸν (9) ποιήσῃ νομίζεσθαι τὸ γέννημα καὶ τὸ ἔκτισεν· ἀλλὰ μετὰ παρατηρήσεως ἀκριβῶς, εἰς ἔργα, εἴρηκεν· ἴσον τῷ εἰπεῖν, (10) εἰς σάρκα με πεποίηκεν ὁ πατὴρ γενέσθαι ἄνθρωπον· ὥστε καὶ ἐκ τούτου πάλιν δείκνυσθαι, μὴ εἶναι ἔργον αὐτὸν, ἀλλὰ γέννημα. ὡς γὰρ (11) ὁ εἰσερχόμενος εἰς οἰκίαν, οὐκ ἔστι μέρος τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὴν οἰκίαν· οὕτως ὁ εἰς τὰ ἔργα κτιζόμενος, ἄλλος ἂν εἴη τὴν φύσιν παρὰ τὰ ἔργα· εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἔργον ἐστὶν, ὦ Ἀρειανοὶ, (12) ἐν ποίᾳ ἄρα χειρὶ καὶ σοφίᾳ γέγονε καὶ αὐτός; πάντα γὰρ τὰ γενόμενα, ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ τοῦ θεοῦ γέγονε, λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ,
„ ἡ χείρ μου ἐποίησε (13) ταῦτα πάντα· τοῦ δὲ Δα-
„ βὶδ ψάλλοντος, καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, κύριε, τὴν γῆν ἐθε-
„ μελίωσας, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί·
„ καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ,
„ ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρχαίων, (14) καὶ ἐμελέτησα ἐν
„ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου, ἐν ποιήμασι τῶν χειρῶν σου ἐμελέ-
„ των. οὐκοῦν εἰ ἐν (15) χειρὶ τοῦ θεοῦ τὰ ποιήματα
„ εἰργάσθη. γέγραπται δὲ ὅτι πάντα διὰ τοῦ λόγου ἐγέ-
„ νετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· καὶ πάλιν, εἷς
„ κύριος Ἰησοῦς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ, ὅτι ἐν αὐτῷ τὰ
„ πάντα συνέστηκεν· „ εὔδηλον ὡς οὐκ ἂν εἴη ὁ υἱὸς ἔργον, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἡ χεὶρ τοῦ θεοῦ καὶ ἡ σοφία. τοῦτο γινώσκοντες

(1) Seguer. Felc. 4. Theodoret. & Concil. Chalcedon. τῷ κατὰ φύσιν. Alii & editi, τὸ κατὰ φύσιν. Sic autem hunc locum vertit Interpres Concilii Chalcedonenſis: *Idcirco namque talis eſt facta connexio, ut ei, qui juxta naturam divinitatis eſt, illum hominem, qui eſt humanæ naturæ, conjungeret*. Ibique deſinit hic locus.

(2) Seguer. Reg. & Theodor. γένηται ἡ σωτηρία. Alii & editi, γένηται σωτηρία. Mox Seguer. Gobler. & Felc. 1. οὐκοῦν ἀρνούμενοι. Idem ibidem & Theodoretus, ἀρνούμενοι ἐκ τοῦ πατρός. Alii & editi, ἀρνούμενοι μὴ ἐκ τοῦ πατρὸς.

(3) Sic Seguer. Reg. Theodoret. Gobler. Felc. 1. & 5. At Alii & editi, τῆς ἰδίας οὐσίας. Ibidem Felckm. 4. αὐτοῦ υἱόν. Rurſus ibid. Gobler. Felckm. 1. & Theodor. ἀρνείσθωσαν. Item Theodoret. ibid. ἀρνείσθωσαν ἀληθινὴν σάρκα καὶ ἀνθρωπίνην. Editio Commel. & alii mſſ. ἀρνείσθωσαν τὴν ἀληθινὴν σάρκα ἀνθρωπίνην.

(4) Theodoret. παρθένου. Ibique locus deſinit. Ibid. πάρθενος abeſt a Felc. 2. & editione Commel.

(5) Seguer. ἀληθινὸς ἦν καὶ φύσει ἦν υἱὸς, &c.

(6) Sic Seguer. Anglican. Gobler. & Felc. 1. & 4. At ceteri & editi, ἡμῶν ἀρχή.

(7) Seguerianus, Goblerianus, Felckmanni 1. & 4. ac Regius, ἐγκαινίσας. Editi & alii, ἀνακαινίσας. Sed Felckm. 5. ſic habet ὑπὲρ ἡμῶν, ὥσπερ εἴρηται, omiſſis intermediis. Idem ibidem, ὅτε ἔκτισεν.

(8) Seguer. Gobler. Felckman. 1. & 4. μὴ τῇ φύσει. Alii & editi, μὴ φύσει. Paulopoſt Reg. Baſil. Anglic. & Felc. 5. ποιῆσαί με ἔργα. Seg. Gobler. Felc. 2. & 4. ποιῆσαί κατὰ ἔργα, mendoſe ſcilicet pro, ποιῆσαι κατὰ ἔργα. Alii vero & editi, ποιῆσαι μὲν ἔργα.

(9) Seguerian. Goblerian. Felckman. 1. & 4. ποιήσῃ.

(10) Seguer. εἰς σάρκα με, μὲ in aliis & editis ne deeſt. Editio Commel. ibi mendoſe, εἰ σάρκα. Paulopoſt Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ὥστε καὶ ἐκ τούτου. Alii & editi, ὥστε καὶ ἐκ τοῦ τούτου.

(11) Seguer. Gobler. Felc. 2. & 4. ὁ εἰσερχόμενος. Baſil. ὁ ἐγχειζόμενος. Alii & editi, ὁ ἐρχόμενος. Paulopoſt Felc. 4. ἀλλὰ ἄλλος.

(12) Sic Seguer. Felc. 2. & editi. At in ceteris mſſ. ἐν deeſt. Mox Felc. 2. & editi, γέγονεν αὐτός. Alii mſſ. γέγονε καὶ αὐτός. Ibidem Seguerian. & Baſilienſ. πάντα γὰρ τὰ γενόμενα, ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ. Anglican. πάντα δὲ γέγονε, ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ. Reg. Goblerian. Felc. 1. 4. & 5. πάντα γὰρ τὰ γενόμενα ἔργα, ἐν χειρὶ καὶ ἐν σοφίᾳ. Alii & editi, πάντα γὰρ ἔργα τὰ γέγονε, τῇ χειρὶ καὶ σοφίᾳ.

(13) Gobler. & Felc. 1. τὰ πάντα. Paulopoſt Seguer. καὶ ἔργα τῶν χειρῶν. Ibidem Gobler. & Felckman. 1. καὶ αὖθις· ἐμνήσθην ἡμερῶν. Vox ψαλμῷ ibidem deeſt in Seguer. & Felc. 4.

(14) ἡ abeſt a Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4.

(15) Seguer. χειρὶ θεοῦ. Mox idem & Gobler. Felc. 1. & 4. γέγραπται δὲ, ὅτι πάντα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο. Alii & editi, γέγραπται γὰρ ὅτι πάντα διὰ τοῦ λόγου γέγονε.

γινώσκοντες (1) καὶ οἱ ἐν Βαβυλῶνι γενόμενοι μάρτυρες, Ἀνανίας, Ἀζαρίας, Μισαὴλ, ἐλέγχουσι τὴν Ἀρειανῶν ἀσέβειαν. εἰπόντες (2) γὰρ, „Εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον·„ τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὡς ἔργα κατέλεξαν· τὸν δὲ υἱὸν οὐκ ὠνόμασαν· (3) οὐ γὰρ εἰρήκασιν, Εὐλόγει λόγε, καὶ ὕμνει σοφία· ἵνα δείξωσιν, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα πάντα ὑμνοῦντά ἐστι, καὶ ἔργα ἐστὶ, ὁ δὲ λόγος, οὐκ ἔστιν ἔργον οὐδὲ τῶν ὑμνούντων, ἀλλὰ σὺν τῷ πατρὶ ὑμνούμενος, (4) καὶ προσκυνούμενός ἐστι καὶ θεολογούμενος, λόγος μὲν αὐτοῦ καὶ σοφία ὤν, τῶν δὲ ἔργων δημιουργός. τοῦτο καὶ τὸ πνεῦμα (5) ἐν ψαλμοῖς μετὰ καλλίστης διαστολῆς εἴρηκεν, „Ὅτι εὐθὺς ὁ λόγος τοῦ κυρίου, καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ „ἐν πίστει· καθάπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ φησίν· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. „

72. Εἰ δὲ ἔργον ἦν ὁ λόγος, πάντως (6) ἂν καὶ αὐτὸς ἐν σοφίᾳ ἐγεγόνει, καὶ οὐκ ἂν διέστελλεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων ἡ γραφή, ὅτι τὰ μὲν, ἔργα ὠνόμαζε, τὸν δὲ, λόγον καὶ σοφίαν ἰδίαν τοῦ θεοῦ εὐηγγελίζετο. νῦν δὲ διαστέλλουσα τῶν ἔργων αὐτὸν ἡ γραφή, δείκνυσιν ὅτι τῶν ἔργων δημιουργός ἐστιν ἡ σοφία, καὶ οὐκ ἔργον. ταύτῃ τῇ διαστολῇ καὶ ὁ Παῦλος κέχρηται γράφων Ἑβραίοις, „Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμενος (7) ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος. „ ἰδοὺ γὰρ (8) τὰ μὲν γενητὰ κτίσιν ὠνόμασε· τὸν δὲ υἱὸν, λόγον οἶδεν ὄντα τοῦ θεοῦ, ὡς ἄλλου ὄντος αὐτοῦ παρὰ τὰ κτίσματα. πάλιν δὲ λέγων· (9) „Πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος·„ ἄλλον αὐτὸν εἶναι σημαίνει τῶν πάντων. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μὲν κρίνει· τῶν δὲ γενητῶν πάντων ἕκαστος, ὑπεύθυνός ἐστιν αὐτῷ διδόναι λόγον. ὥστε ἄρα καὶ τῆς κτίσεως πάσης συστεναζούσης ἡμῖν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἄλλος τῶν κτισμάτων δείκνυται (10) εἶναι ὁ υἱός. εἰ γὰρ ἦν κτίσμα, εἷς ἦν καὶ αὐτὸς τῶν στεναζόντων, καὶ δεόμενος τοῦ υἱοποιοῦντος καὶ ἐλευθεροῦντος καὶ αὐτὸν μετὰ πάντων. εἰ δὲ πᾶσα μὲν ἡ κτίσις συστενάζει, ἐλευθερίας χάριν τῆς ἀπὸ τῆς φθορᾶς τῆς δουλείας· ὁ δὲ υἱὸς οὐκ ἔστι τῶν στεναζόντων, οὐδὲ τῶν δεομένων ἐλευθερίας, ἀλλ' αὐτός (11) ἐστιν ὁ υἱοποιῶν καὶ ἐλευθερῶν τὰ πάντα, λέγων τοῖς τότε Ἰουδαίοις· „Ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ „οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ δὲ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ἐὰν „οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔ„σεσθε. „ λαμπρότερος φωτὸς ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ' υἱὸς ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος τοῦ πατρός. περὶ μὲν οὖν τοῦ, „κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν, „ εἰ καὶ δι' ὀλίγων, ἀλλ' ἱκανά ἐστιν, ὥς γε νομίζω, „ ἀφορμὴν παρασχεῖν αὐτὰ τοῖς λογιωτέροις πλείονα κατασκευάζειν εἰς ἀναίρεσιν τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως. (12) ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸν ἑξῆς στίχον ἀναγινώσκοντες οἱ αἱρετικοὶ, κα-

ignorarent Babylonis martyres Ananias, Azarias & Miſael, Arianam & ipſi impietatem redarguunt. Namque poſtquam dixiſſent, *Benedicite omnia opera Domini Domino*, (Daniel. 3, 57.) ea quidem quæ cum in cælis tum in terra exiſtunt, atque univerſas res creatas tamquam opera recenſuerunt: at Filium prætermiſerunt. Nec enim dixere, Benedic Verbum, & lauda ſapientia: nempe ut oſtenderent res alias omnes & laudantes & opera eſſe, Verbum autem nec opus nec e laudantium eſſe numero, ſed una cum Patre laudari, adorari, & Deum agnoſci, atque ejus quidem Verbum & ſapientiam eſſe, operum vero creatorem. Id etiam Spiritus in Pſalmis dilucide admodum diſtinxit his verbis, *Rectum eſt Verbum Domini & omnia opera ejus in fide*: (Pſal. 32. 4.) Et alibi: *Quam magnificata ſunt opera tua, Domine; omnia in ſapientia feciſti*. (Pſal. 103. 24.)

72. Atqui ſi Verbum opus eſſet, abſque dubio in ſapientia quoque ſuiſſet factum, nec ipſum Scriptura ab operibus diſcriminaſſet, neque illa quidem, opera; hoc autem, Verbum & propriam Dei ſapientiam appellaſſet. Cum autem Scriptura ipſum ab operibus ſecernat, docet profecto ſapientiam eſſe operum effectricem, non vero opus. Eadem diſtinctione uſus eſt Paulus Epiſtola ad Hebræos, ubi hæc ſcribit: *Vivum enim eſt Verbum Dei & efficax & acutius omni gladio ancipiti, & pertingit uſque ad diviſionem animæ & ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, & judex cogitationum, & meditationum cordis, nec ulla eſt creatura invifibilis in conſpectu ejus: omnia autem nuda & aperta ſunt oculis ejus, ad quod nobis eſt ſermo*. (Hebr. 4. 12.) Ecce res quidem ſactas, *creaturam*, appellat: Filium vero Verbum Dei eſſe novit, utpote qui alius ſit a rebus creatis. Cum item addit, *Omnia autem nuda & aperta ſunt oculis ejus, ad quod nobis eſt ſermo*, alium certe eum ab omnibus eſſe ſignificat. Hinc ille quidem judicat: ſingulæ vero res creatæ ei rationem referre tenentur. Ex eo etiam loco, ubi univerſa creatura nobiſcum una dicitur congemere ut liberetur a ſervitute corruptionis, (Rom. 8. 19. 21.) Filium alium a rebus creatis eſſe oſtenditur. Enimvero ſi creatus eſſet, unus & ipſe eſſet gementium, qui alio pariter opus haberet, a quo ſimul ipſe cum omnibus filius efficeretur & liberaretur. Si porro res omnis creata congemit ut liberetur a corruptione ſervitutis, ipſe autem Filius non unus eſt gementium, nec indigentium libertate, ſed ipſe eſt qui omnes & filios efficit & liberos reddit, ut olim Judæis ajebat ipſe, *Servus non manet in domo in æternum: filius autem manet in æternum. Si ergo Filius vos liberaverit, vere liberi eritis*: (Joan. 8. 35.) ex his profecto luce ipſa clarius eſt Dei Verbum non creatum eſſe, ſed verum & natura proprium Patris Filium. Hæc quæ de loco illo Proverbiorum, *Dominus creavit me initium viarum*, (Prov. 8. 22.) licet paucis diſſeruimus, tamen, ut equidem reor, ampliorem doctioribus dicendi copiam adverſus Arianam hæreſim queunt ſuppeditare. Quando vero hæretici etiam ſequentem hunc verſum ma-

(1) Seguerian. & Reg. καὶ οἱ. In aliis & editis deeſt καὶ. Ibid. Goblerian. & Felckman. 1. γενόμενοι παῖδες ἐλέγχουσι.

(2) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. At alii & editio Commel. γὰρ omittunt. Ibidem Seguerian. Reg. & Felckman. 4. τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον. Alii vero & editi, τὰ ἔργα τὸν κύριον. Item ibidem, Seguer. & Felc. 4. τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ. At μὲν abeſt ab aliis & editione Commel. Ibidem Seguerian. Baſilienſ. Gobler. Felc. 1. & 4. καὶ ἐπὶ γῆς.

(3) Seguer. Anglican. & Felc. 4. οὐ γὰρ εἰρήκασιν. Goblerian. & Felc. 1. οὐ γὰρ εἴπασιν. Alii & editi utrumque omittunt.

(4) καὶ προσκυνούμενος deeſt in Baſil. Gobler. & Felckman. 1.

(5) Seguer. Reg. & Felc. 4. addunt, ἐν ψαλμοῖς, quod in aliis & editis deeſt. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. μετὰ καλῆς τῆς. Baſil. ibid. ὁ λόγος ὁ τοῦ κυρίου.

(6) Felc. 5. ἂν omittit. Mox Felc. 4. καὶ οὐκ ἂν διέστελλεν.

(7) Seguer. & Felc. 4. μέχρι. Baſil. ibid. μυελῶν. Paulopoſt Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4. omittunt, καὶ ἐννοιῶν καρδίας.

(8) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. τὰ γενητὰ κτίσιν ὀνομάζει. Paulopoſt Felc. 2. & editio Commel. ὄντος τοῦ παρά. Ceteri mſſ. ὄντος αὐτοῦ παρά.

(9) Seguer. Reg. Anglic. Gobler. Felc. 1. 2. & 4. πάντα δέ. Editi, πάντα καί. Baſil. omittit δὲ & καὶ. Ibidem Felc. 2. & editio Commel. τῷ ὀφθαλμῷ. Alii mſſ. τοῖς ὀφθαλμοῖς. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. αὐτὸν εἶναι σημαίνει. In aliis & editis deeſt εἶναι.

(10) Sic Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. At editi & alii εἶναι omittunt.

(11) Seguer. ἐστιν ὁ υἱοποιῶν. Ceteri & editi, ἐστιν υἱοποιῶν. Baſili. ibid. δῆλος ὡς αὐτὸς ἐστιν υἱοποιῶν. Mox Seguerian. ὁ δοῦλος.

(12) Anglican. ἐπειδὴ καί. Ibid. mſſ. οἱ αἱρετικοί. Editi vero omittunt articulum οἱ. Item ibid. Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. περὶ τούτου ἐνθυμήματα. Alii & editi, περὶ τούτου ἐννοήματα.

Digitized by Google

Alius Proverbiorum locus explicatur, Prov. 8. 23. mala interpretantur, *Ante ævum fundavit me*, quæ ſcilicet verba de divinitate non de ejus adventu corporeo dicta eſſa autumant: neceſſe omnino eſt ut hunc atiam verſum explicemus, illorumque errorem patefaciamus.

Prov. 3. 19. 73. Scriptum eſt: *Dominus ſapientia fundavit terram*. Si igitur ſapientia terram fundavit, qui fieri poteſt ut is qui fundat, fundetur? Verum id etiam proverbii inſtar dictum eſt, ejuſque nobis quærenda ſignificatio eſt, ut cognoſcamus Patrem ſapientia creare & fundare terram, ut firma & ſtabilis permaneat: ipſam vero ſapientiam noſtri cauſa eſſe ſundatam, ut videlicet noſtræ novæ creationis & renovationis principium fieret & fundamentum. Hinc nec eo in loco ait, Ante ævum Verbum vel Filium ma fecit, ne quaſi initium, quo fieri cœpiſſet, habere crederetur. Namque id ante omnia quærendum eſt, ſi nempe Filius ipſe eſt, eaque de re Scripturæ ſunt præcipue ſcrutandæ. Id enim cum interrogarentur & ipſi Apoſto-
Mat. 16. 16. li, Petrus ita reſpondit, *Tu es Chriſtus, Filius Dei viventis*. Idem vero & ipſa pater Arianæ hæreſis
Mat. 4. 6. in primis percunctatus eſt, *Si Filius Dei es*. Hoc enim veritatem & præcipuum noſtræ fidei fundamentum eſſe non ignorabat, &, ſi ipſa eſſat filius, finem habituram eſſe diabolicam tyrannidem: ſin autem creatus eſſet, unum quoque eum eſſe ex Adæ poſteris quem olim decepit, proindeque nihil hoc curandum eſſe. Ea ſimiliter de cauſa Judæi indignabantur, quod Dominus ſe Filium Dei, & Deum ſui proprium patrem diceret. Nam ſi ſe unam e creatis rebus vel factum eſſe dixiſſat, nihil illos perturbaſſent hujuſmodi verba, nec impia eſſe judicaſſant, utpote quibus non latebat Angelos olim ad ſuos patres acceſſiſſa. Verum quia ſe Filium dicebat, id non rei creatæ ſed divinitatis ac paternæ naturæ notam eſſe perſpiciebant.

74. Par itaque erat Arianos ſaltem ſuum imitari patrem, quidque rei eſſet inquirere, ita ut, ſi dixiſſet quidem, Verbum vel Filium me ſundavit, idem ſentirent atque nunc ſentiunt: at ſi non hæc ejus eſſent verba, ea quoque quæ non eſſent non comminiſcerentur. Nec enim dixit, Ante ævum Verbum vel Filium ma fundavit, ſed tantum, *fundavit me*, ut nimirum indicaret, quemadmodum jam obſervavi, non propter ſa, ſed propter illos qui ſuper ipſum ædificantur, hæc, proverbii inſtar, locutum eſſa. Id optime
1. Cor. 3. 11. intelligebat Apoſtolus cum ita ſcripſit: *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod*
Ibid. v. 10. *eſt Jeſus Chriſtus. Unuſquiſque autem videat quomodo ſuperædificet*. Porro necaſſe eſt ut tale ſit fundamentum qualia ſunt quæ ſuper ipſum ædificantur, ut inter ſa poſſint apte congruere. Atqui ut Verbum, tales, qualis

A καὶ περὶ αὐτοῦ ἐνθυμούμενοι νομίζουσιν, ἐπειδὴ γέγραπται, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, εἰς τὴν θεότητα τοῦ λόγου καὶ μὴ εἰς τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν εἰρῆσθαι καὶ (1) τοῦτο, ἀναγκαῖον καὶ τοῦτον τὸν στίχον διαλύοντας, δεῖξαι τὴν πλάνην ἐκείνων.

73. Γέγραπται, „ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν „γῆν·„ εἰ τοίνυν τῇ σοφίᾳ (2) ἡ γῆ τεθεμελίωται, πῶς ὁ θεμελιῶν θεμελιοῦται; ἀλλὰ παροιμιωδῶς ἐστιν εἰρημένον καὶ τοῦτο· καὶ δεῖ καὶ (3) τούτου τὸν νοῦν ζητεῖν, ἵνα γινώσκωμεν ὅτι τῇ μὲν σοφίᾳ ὁ πατὴρ δημιουργεῖ, καὶ θεμελιοῖ τὴν γῆν εἰς τὸ εἶναι ἑδραίαν καὶ διαμένειν αὐτήν· αὐτὴ δὲ ἡ σοφία (4) ἐθεμελιώθη εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἀρχὴ
B καὶ θεμέλιος τῆς καινῆς ἡμῶν κτίσεως καὶ ἀνακαινίσεως γένηται. οὐκ εἴρηκε γοῦν οὐδὲ (5) ἐνταῦθα, πρὸ τοῦ αἰῶνος λόγον ἢ υἱόν με πεποίηκεν, ἵνα μὴ ὡς ἀρχὴν ἔχῃ τοῦ ποιεῖσθαι· τοῦτο γὰρ πρὸ πάντων δεῖ ζητεῖν, εἰ υἱός ἐστι, καὶ περὶ τούτου τὰς γραφὰς προηγουμένως ἐρευνᾶν. (6) τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἀποστόλων ἐρωτηθέντων ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο λέγων· „σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ (7) θεοῦ τοῦ ζῶντος·„ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πατὴρ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως ἐν πρώτοις ἠρώτησεν, „εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ. „ᾔδει γὰρ, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ κῦρος τῆς πίστεως ἡμῶν·
C καὶ ὅτι (8) ἐὰν μὲν αὐτὸς ᾖ ὁ υἱὸς, τέλος ἕξει ἡ διαβολικὴ τυραννίς· ἐὰν δὲ κτίσμα ᾖ, εἷς ἐστι καὶ αὐτὸς τῶν ἐξ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ τοῦ ἀπατηθέντος (9) παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐδεμία φροντὶς αὐτῷ. διὰ τοῦτο καὶ οἱ τότε Ἰουδαῖοι ἠγανάκτουν, ὅτι ὁ κύριος υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγεν (10) ἑαυτοῦ εἶναι τὸν θεόν. εἰ γὰρ ἑαυτὸν ἕνα τῶν κτισμάτων εἰρήκει, ἢ ὅτι ποίημά εἰμι· οὐκ ἐξενίζοντο ἀκούοντες, οὐδὲ βλασφημίαν ἐνόμιζον τὰ τοιαῦτα ῥήματα, εἰδότες καὶ ἀγγέλων ἐπιδημίαν γενομένην πρὸς τοὺς πατέρας· (11) ἀλλ' ἐπειδὴ υἱὸν ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἐθεώρουν μὴ κτίσματος εἶναι τὸ τοιοῦ-
D τον γνώρισμα, (12) ἀλλὰ θεότητος καὶ φύσεως πατρικῆς.

74. Ἔδει τοίνυν τοὺς Ἀρειανοὺς κἂν τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον μιμουμένους, περιεργάζεσθαι· καὶ εἰ μὲν (13) εἴρηκε, λόγον ἢ υἱόν με ἐθεμελίωσε, φρονεῖν, ὡς φρονοῦσιν· εἰ δὲ μὴ οὕτως εἴρηκε, μὴ ἐπινοεῖν (14) ἑαυτοῖς τὰ μὴ ὄντα. οὐ γὰρ εἴρηκε, πρὸ τοῦ αἰῶνος λόγον ἢ υἱόν με ἐθεμελίωσεν· ἀλλ' ἁπλῶς, ἐθεμελίωσέ με, ἵνα δείξῃ πάλιν, καθάπερ εἶπον, ὅτι οὐ δι' ἑαυτὸν, διὰ δὲ τοὺς (15) ἐποικοδομουμένους ἐπ' αὐτὸν παροιμιωδῶς καὶ τοῦτο λέγει. τοῦτο γὰρ εἰδὼς καὶ ὁ ἀπόστολος (16) γράφει·
E „θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν „κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός· ἕκαστος δὲ βλεπέτω, πῶς (17) ἐποικοδομεῖ.„ ἀνάγκη δὲ τὸν θεμέλιον τοιοῦτον εἶναι, οἷα καὶ τὰ ἐποικοδομούμενά ἐστιν, ἵνα καὶ συναρμολογεῖσθαι δυνηθῇ. λόγος μὲν οὖν ὢν, ᾗ λόγος ἐστὶν, οὐκ ἔχει τοιούτους, (18) οἷός ἐστι καὶ αὐ-

(1) Seguer. Gobler. Felc. 3. & 4. καὶ τοῦτο. Editi, καὶ τοῦτο. Ibidem Felc. 4. ἀναγκαῖον τοῦτο.
(2) Seguer. τὴν γῆν τεθεμελίωκε.
(3) Sic mſſ. At editio Commel. τοῦτο τὸν νοῦν.
(4) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ἐθεμελιώθη. Alii & editi, θεμελιοῦται. Paulopoſt Seguer. Reg. Baſil. Goblerian. Felc. 1. & 4. ἀνακαινίσεως. Editi & alii, ἀνακαινήσεως.
(5) Felc. 2. & editio Commel omittunt ἐν τούτοις. At in aliis legitur. Mox Seguer. υἱόν με πεποίηκεν. In aliis & & editis deeſt με.
(6) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. τοῦτο γάρ. Alii & editi, τοῦτο δὲ.
(7) Sic Seguer. Reg. Gobler. & Felc. 1. & 4. Alii vero & editi, θεοῦ ζῶντος.
(8) Regius & Felc. quintus, ἐὰν μὲν αὐτὸς ᾖ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. Mox Seguer. διαβολικὴ τυραννίς· ἐὰν δὲ κτίσμα ᾖ εἷς ἐστι καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ Ἀδάμ.
(9) Gobler. & Felc. 1. ὑπ' αὐτοῦ.
(10) Felc. 4. ἑαυτῷ.
(11) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ἀλλ' ἐπειδὴ υἱὸν ἑαυτὸν ἔλεγεν. Alii & editio Commel. ἐπειδὴ οὖν υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ἔλεγεν.
(12) Seguer. ἀλλὰ θεότητος. Alii vero & editi, ἀλλὰ καὶ θεότητος, Ibidem in Codice Baſilienſi hæc exſtat nota, ὅτι τὴν φύσιν τοῦ υἱοῦ εἶναι τὴν οὐσίαν οὐ λέγει υἱικὴν ἀλλὰ πατρικήν· καὶ οὐδὲ καὶ πρὸ τούτου ἐκάλεσεν αὐτὴν πατρικὴν, ἵνα μὴ τρεῖς φύσεις ἢ οὐσίας τις τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον τριάδα νομίσῃ εἶναι ἢ τρεῖς θεότητας ὅλως. Id eſt, *Filii naturam ſive eſſentiam non dicit filialem ſed paternam; ipſamque hic & antea paternam appellavit, ne quis tres naturas vel eſſentias ſanctam & conſubſtantialem Trinitatem eſſe vel tres omnino divinitates exiſtimet*.
(13) Sic Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. At alii & editi, εἴρηκεν ὁ λόγος, υἱόν με, &c.
(14) Mſſ. ἑαυτοῖς, præter Felc. 2. qui, ut & editi, αὐτοῖς.
(15) Sic Seguerian. & Reg. Editi & alii, ἐποικοδομουμένους.
(16) Seguer. γράφει λέγων. Gobler. & Felc. 1. γράφει. Editi & alii, γράφων, tantum. Ibidem Seguer. Gobler. & Felckman. 1. θεμέλιον ἄλλον. Alii & editi, θεμέλιον γὰρ ἄλλον.
(17) Seguer. Gobler. Felc. 1, & 4. ἐποικοδομεῖ, ut & habet Scriptura. Alii & editi, οἰκοδομεῖ.
(18) Baſilienſis, οἷός ἐστι καὶ αὐτός. Hæc autem verba deſunt in Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. In editis & aliis καὶ deeſt. Ibid. Seguer. συναρμοζόμενος. Alii & editi συναρμολογούμενος.

καὶ αὐτὸς, τὰς συναρμολογουμένας αὐτῷ· μονογενὴς γάρ ἐστιν· ἄνθρωπος δὲ γενόμενος ἔχει τοὺς ὁμοίους, ὧν καὶ τὴν ὁμοίαν (1) ἐνεδύσατο σάρκα. οὐκοῦν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον θεμελιοῦται, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐπ' αὐτὸν ὡς λίθοι τίμιοι ἐποικοδομεῖσθαι δυνηθῶμεν, καὶ γενώμεθα ναὸς (2) τοῦ ἐν ἡμῖν οἰκοῦντος ἁγίου πνεύματος. ὥσπερ δὲ θεμέλιος αὐτὸς, ἡμεῖς δὲ λίθοι ἐποικοδομούμενοι ἐπ' αὐτόν· οὕτως αὐτὸς πάλιν ἄμπελός ἐστιν, ἡμεῖς δὲ (3) ὡς κλήματα συνημμένοι, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος· ἀδύνατον γὰρ τοῦτό γε· ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ὅμοια γὰρ εἶναι δεῖ τὰ κλήματα τῇ ἀμπέλῳ· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ὅμοιοι κατὰ τὴν σάρκα τυγχάνομεν (4) ὄντες αὐτῷ. ἄλλως τε ἀνθρώπινα φρονοῦντας τοὺς αἱρετικοὺς, ἀνθρωπίνοις παραδείγμασι διελέγχειν προσήκει διὰ τῶν αὐτῶν λόγων. οὐκ εἴρηκε γοῦν (5) ὅτι θεμέλιόν με πεποίηκεν, ἵνα μὴ, ὡς ποιήματος καὶ ἀρχὴν ἔχοντος αὐτοῦ τοῦ γίνεσθαι, κἂν ἐν τούτῳ πρόφασιν εὕρωσιν ἀναίσχυντον πρὸς ἀσέβειαν· ἀλλ' ὅτι ἐθεμελίωσέ με. τὸ δὲ θεμελιούμενον, θεμελιοῦται μὲν διὰ τοὺς ἐπιβαλλομένους (6) ἐπ' αὐτὸ λίθους· γίνεται δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὅταν ἐξ ὄρους μετενεχθῇ λίθος, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς κατατεθῇ. καὶ ἕως μὲν ἐν τῷ ὄρει λίθος ἐστὶν, οὔπω τεθεμελίωται· ἐπειδὰν δὲ ἡ χρεία ἀπαιτῇ, (7) καὶ μετενεχθῇ, καὶ περιβάληται τὸ βάθος τῆς γῆς· εὐθὺς λοιπὸν εἰ λάβοι φωνὴν ὁ λίθος, εἴποι ἄν· νῦν ἐθεμελίωσέ με, (8) ὁ ἐξ ὄρους ὧδε μετατεθείς. οὐκοῦν οὐχ ὁ κύριος ὅτε τεθεμελίωται, ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου λόγος· ἀλλ' ὅτε τὸ ἡμέτερον ἐνεδύσατο σῶμα, ὅπερ ἐκ Μαρίας τμηθὲν ἔλαβε, τότε (9) φησὶν, ἐθεμελίωσέ με· ἴσον τῷ εἰπεῖν, λόγον ὄντα με περιέβαλε γηΐνῳ σώματι. οὕτω γὰρ δι' ἡμᾶς θεμελιοῦται, τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος, ἵνα ἡμεῖς ὡς σύσσωμοι συναρμολογούμενοι καὶ συνδεθέντες (10) ἐν αὐτῷ διὰ τῆς ὁμοιότητος τῆς σαρκὸς, εἰς ἄνδρα τέλειον καταντήσαντες, ἀθάνατοι καὶ ἄφθαρτοι διαμείνωμεν.

75. Τὸ δὲ, „πρὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ, πρὸ τοῦ τὴν „γῆν ποιῆσαι, καὶ, πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι,„ μηδένα (11) ταραττέτω· πάνυ γὰρ καὶ τοῦτο καλῶς συνῆψε τῷ, ἐθεμελίωσε, καὶ τῷ, ἔκτισε· τοῦτο γὰρ πάλιν τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἅπτεται. ἡ γὰρ παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰς ἡμᾶς γενομένη χάρις, ἄρτι μὲν ἐπεφάνη, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, καὶ γέγονεν ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ· προητοίμαστο δὲ αὕτη καὶ πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, (12) μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου· καὶ ἡ αἰτία χρηστὴ καὶ θαυμαστὴ πάνυ ἐστίν. οὐκ ἔπρεπε τὸν θεὸν ὕστερον περὶ ἡμῶν βουλεύεσθαι, ἵνα μὴ ὡς ἀγνοῶν τὰ καθ' ἡμᾶς φαίνηται. κτίζων τοίνυν ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ὁ τῶν ὅλων θεὸς, καὶ εἰδὼς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, προγινώσκων τε ὅτι καλοὶ γενόμενοι, ὕστερον παραβάται τῆς ἐντολῆς ἐσόμεθα, καὶ ἐκ τοῦ παραδείσου ἐκβληθησόμεθα (13) διὰ τὴν παρακοήν, φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς ὤν, προετοιμάζει (14) ἐν τῷ ἰδίῳ λόγῳ, δι' οὗ καὶ ἔκτισεν ἡμᾶς,

Tom. I.

& ipſe eſt, qui ſecum conveniant habere non poteſt, quippe, cum ſit unigenitus. At factus homo ſimiles habet, quorum videlicet ſimilem carnem aſſumſit. Itaque ſecundum naturam humanam fundatur, ut & nos tamquam lapides pretioſi ſuper ipſum ædificari poſſimus, & templum efficiamur ſancti Spiritus in nobis habitantis. Ceterum ut ipſe fundamentum eſt, nos autem ſumus qui ſuper ipſum ædificamur: ita etiam idem ipſe vitis eſt, nos autem veluti palmites cohærentes, non quidem ſecundum divinitatis naturam, nam hoc fieri nequit, ſed ſecundum naturam humanam (neceſſe enim eſt vitis ſimiles eſſe palmites) quia nos ſcilicet ſecundum carnem ſimiles illius ſumus. Quoniam vero hæretici nihil niſi humanum ſapiunt, haud ab re fuerit eos humanis exemplis eodem ex loco depromtis confutare. Itaque non dixit, fundamentum me fecit, ne inde eum rem factam eſſe atque ortus principium habuiſſe ſuſpicati hæretici, impietatis ſtabiliendæ occaſionem impudenter arriperent: ſed dixit: *Fundavit me*. Porro quod fundatur, lapidibus ſuper ipſum projectis fundatur, quod quidem non quovis modo perficitur, ſed quum lapis e monte translatus, in imis terris collocatur. Nam quamdiu lapis eſt in monte, nondum poſitus eſt in fundamentum. Cum vero exigente cauſa, translatus fuerit, & terræ profundo coopertus, tunc ſi vox lapidi daretur, hæc utique poſſet dicere, Qui me huc tranſtulit, nunc fundavit me. Igitur ipſe quoque Dominus, non tunc eſſe cœpit, cum fundatus eſt: (ſiquidem antea erat Verbum) ſed poſtquam noſtrum induit corpus, quod ex Maria deſectum accepit, tunc dixit, *fundavit me*: quod idem eſt ac ſi diceret: Me, qui ſum Verbum, terreno corpore cooperuit. Sic enim ille, qui noſtra ſuſcipit, noſtri cauſa fundatur, ut nos, qui ſimile habemus corpus, carnis ſimilitudine in illo aptati & colligati, in virum perfectum occurramus, immortaleſque & incorrupti maneamus. *Epheſ. 4. 13.*

75. Nemo vero his etiam loquendi modis conturbetur: *Ante ævum*, &, *priuſquam terram faceret*, &, *antequam montes collocarentur*. Recte enim iſta conjunxit cum verbis, *fundavit*, & *creavit*. Namque hæc ejus ſecundum carnem diſpenſationem ſpectant. Etenim gratia quæ nobis a Salvatore donata eſt, modo quidem apparuit, ut ait Apoſtolus, exortaque eſt poſtquam ipſe advenit: verum antequam nos naſceremur, vel potius ante mundi conſtitutionem præparata fuit, cujus hæc cauſa & recta eſt & admiranda. Deum de nobis poſterius deliberare minime decebat, ne res noſtras ignorare videretur. Quocirca cum nos rerum univerſarum Deus per proprium Verbum crearet, & ea, quæ ad nos pertinent, ſupra nos proſpiceret, prænoſceretque nos poſtquam boni facti fuiſſemus, legem violaturos, atque idcirco e paradiſo expellendos: ille qui perhumanus & benignus eſt, in proprio Verbo, per quod nos creavit,

Prov. 8. 23. 25.

Tit. 2. 11. Gratia nobis Salvatoris adventu data, ante mundi conſtitutionem a Deo fuit præparata.

Q q q q q noſtræ

(1) Seguerian. ἐνεδύσατο. Editi & alii, ἐνεδύσατο.
(2) Seguerian. οἰκοῦντος ἐν ἡμῖν.
(3) Seguerian. ὡς κλήματα. In aliis & editis deeſt ὡς.
(4) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. At Baſil. τυγχάνομεν αὐτῷ. Alii & editi, τυγχάνομεν αὐτῶ. Ibid. Seguer. Goblerian. Felc. 2. & 4. ἀνθρώπινα. Alii & editi, ἀνθρωπίνως. Mox Goblerian. & Felc. 1. ἐλέγχειν.
(5) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. At Reg. οὐκ εἴρηκε, θεμέλιον. Editi & alii, οὐκ εἴρηκε γοῦν, θεμέλιον.
(6) Seguerianus, Goblerianus, Felc. 1. & 5. ἐπ' αὐτῷ. Reg. Baſilienſ. Anglican. Felc. 2. & 4. ἐπ' αὐτό. Alii & editi, ἐπ' αὐτόν.
(7) Seguerian. omittit καὶ μετενεχθῇ.
(8) Sic Seguerian. Gobl. Felc. 1. & 4. In editis vero & aliis ὁ deeſt. Ibidem Seguerianus, Gobl. & Felc. 2. οὐκ ἦν καὶ ὁ κύριος οὐχ' ὅτε τεθεμελίωται. Felc. 4. οὐκοῦν ὁ κύριος οὐχ ὅτε τεθεμελίωται. Ceteri & editi, οὐκοῦν ὅτε ὁ κύριος ὅτε θεμελιοῦται.

(9) Sic Seguerian. Reg. Baſil. Anglican. Goblerian. Felc. 2. 4. & 5. & mox περιέβαλε. Alii vero & editi, τότε λοιπὸν ἐθεμελίωσέ με, &, περιέβαλε.
(10) Seguerian. Goblerian. Felckm. 1. & 4. ἐν αὐτῷ. In aliis & editis ἐν deeſt.
(11) Anglicanus, μηδένα μηδὲν ταραττέτω. Paulopoſt Seguerian. & Felck. 4. καὶ τῷ ἔκτισε. Alii & editi, καὶ ἔκτισε.
(12) Reg. μᾶλλον δὲ πρὸ, &c. Editio Commel. μᾶλλον καὶ πρὸ, &c. Ceteri mſſ. μᾶλλον δὲ καὶ πρό, &c. Ibid. Seguerianus, Goblerianus, Felckm. 1. & 4. πρὸ καταβολῆς. Editi & alii, πρὸ τῆς καταβολῆς.
(13) Sic Seguerianus, Goblerianus, Felc. 2. & 4. At alii & editio Commel. ἐπὶ τῆς παραβάσεως.
(14) Felc. 5. ἐν omittit. Mox Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. & 4. ἡμᾶς, τὴν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν οἰκονομίαν. Alii & editi, ἡμᾶς περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν οἰκονομίας. Ibidem Seguerianus, Goblerian. Felckm. 1. & 4. ἀνατεθέντες παρὰ τὸ ὄρος. Editi & alii, ἀνατεθέντες ἐκ τοῦ ὄρους.

Digitized by Google

noſtræ ſalutis diſpenſationem præparavit, ut videlicet, etiamſi contingeret ut a Dæmone circumventi caderemus, ne mortui penitus remaneremus, ſed ut redemtionem & ſalutem in Verbo nobis præparatam habentes, reviviſceremus & immortales eſſemus, poſtquam ipſe pro nobis principium viarum eſt creatus, & qui creeturæ primogenitus eſt, fratrum factus fuit primogenitus, & ipſe, mortuorum primitiæ, revixit. Hæc ipſa eſt beati Apoſtoli Pauli doctrina, qui illa Proverbiorum verba, *ante ævum*, &, *antequam terra fieret*, ita Epiſtola ad Timotheum interpretatur: *Collaboru Evangelio ſecundum Dei virtutem, qui ſalvos nos fecit & vocavit vocatione ſancta, non ſecundum operu noſtra, ſed ſecundum proprium propoſitum & gratiam, quæ nobis data eſt in Chriſto Jeſu ante æterna tempora, & nunc apparuit per adventum Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, qui mortem quidem deſtruxit, vitam autem illuminavit*. Et ad Epheſios: *Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui benedixit nobis in omni benedictione ſpirituali, in cæleſtibus, in Chriſto Jeſu, ſicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, ut eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu ejus in caritate, qui prædeſtinavit nos in adoptionem per Jeſum Chriſtum in ipſum.*

2. Tim. 1. 8.

Epheſ. 1. 3.

76. Quomodo ergo nos elegit antequam eſſemus, niſi, ut ipſe dixit, in ipſo fuiſſemus præſigneti? Qui vero fieri potuit, ut nos, priuſquam homines crearentur, in adoptionem prædeſtinaverit, niſi ipſe Filius ante ævum fundatus eſſet, ſuſcepta, noſtri gratia, diſpenſatione? Vel quomodo, ut ſubjicit Apoſtolus, *forte ſumus prædeſtinati*, niſi ipſe Dominus ante ævum fundatus fuiſſet, ita ut ipſi propoſitum fuerit omnem judicii adverſum nos leti ſortem carne ſuſcipere, quo nos deinceps filii in ipſo efficeremur? Quomodo item nos, qui nondum eramus, ſed tempore extitimus, ante æterna tempora accepimus, niſi gratia, quæ ad nos pervenit, in Domino fuiſſet repoſita? Hinc ille in judicio, cum unuſquiſque pro ſuis factis mercedem eſt accepturus, dicet, *Venite benedicti Patris mei: poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione mundi*. Quomodo igitur, vel in quo, entequam eſſemus, paratum eſt, niſi in Domino, qui ente ævum eam ob cauſam fundatus eſt, ut nos ſuper ipſum tamquam ædificati, vitæ & gratiæ quæ ab illo oritur, velut epti lapides, participes eſſemus? Id autem eo factum eſt, quantum pie poteſt cogitari, ut, quemadmodum dixi, e morte temporaria excitati, perpetuo vivere poſſimus, quod nobis nequaquam licuiſſet qui terreni ſumus homines, niſi ante ævum nobis ſpes vitæ & ſalutis in Chriſto eſſet præparata. Itaque jure merito Verbum in noſtram veniens carnem, in eaque principium viarum in opera ſua creatum, hac ratione, ut erat in ipſo Petris voluntas, fundatur, ſicuti commemoratum eſt, ante ævum, & antequam terra fieret, & montes collocarentur, fonteſque ſcaturirent, ne ſcilicet, cum terra, montes,

Hominum prædeſtinatio ante ævum in Chriſto fundata.

Ibid. v. 11.

Prov. 8.

τὴν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν οἰκονομίαν, ἵνα κἂν σφαλέντες παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκπέσωμεν, μὴ τέλεον ἀπομείνωμεν νεκροὶ, ἀλλ' ἔχοντες ἐν τῷ Λόγῳ τὴν προητοιμασμένην ἡμῖν λύτρωσιν καὶ σωτηρίαν, πάλιν ἀναστάντες, ἀθάνατοι διαμείνωμεν, ὅταν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχὴ τῶν ὁδῶν κτισθῇ, καὶ ὁ πρωτότοκος τῆς κτίσεως, γένηται πρωτότοκος ἀδελφῶν, καὶ αὐτὸς ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν ἀναστῇ. τοῦτο Παῦλος (1) ὁ μακάριος ἀπόστολος γράφων διδάσκει· τὸ γὰρ ἐν ταῖς παροιμίαις „ πρὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ, πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι, διερμηνεύων, οὕτω φησὶ πρὸς μὲν Τιμόθεον, συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ· (2) οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν, τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ (3) τὴν ζωήν. „ πρὸς δὲ τοὺς Ἐφεσίους· εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ (4) Ἰησοῦ· καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους, κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς (5) αὐτόν. „

76. Πῶς οὖν ἐξελέξατο, πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, εἰ μὴ, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ἐν αὐτῷ ἦμεν προτετυπωμένοι; πῶς δὲ ὅλως, πρὶν ἀνθρώπους κτισθῆναι, ἡμᾶς προώρισεν (6) εἰς υἱοθεσίαν, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ υἱὸς πρὸ τοῦ αἰῶνος τεθεμελίωτο, ἀναδεξάμενος τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν; ἢ πῶς, ὡς ἐπιφέρει λέγων ὁ ἀπόστολος, ἐκληρώθημεν προορισθέντες, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ κύριος πρὸ τοῦ αἰῶνος ἦν θεμελιωθεὶς, ὥστε αὐτὸν πρόθεσιν ἔχειν, ὑπὲρ ἡμῶν πάντα τὸν καθ' ἡμῶν κλῆρον τοῦ (7) κρίματος ἀναδέξασθαι διὰ τῆς σαρκὸς, καὶ λοιπὸν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ υἱοποιηθῆναι; πῶς δὲ καὶ πρὸ χρόνων αἰωνίων ἐλαμβάνομεν, μήπω γεγονότες, (8) ἀλλ' ἐν χρόνῳ γεγονότες, εἰ μὴ ἐν τῷ (9) Χριστῷ ἦν ἀποκειμένη ἡ εἰς ἡμᾶς φθάνουσα χάρις; διὸ καὶ ἐν τῇ κρίσει, ὅταν ἕκαστος κατὰ τὴν (10) πρᾶξιν ἀπολαμβάνῃ φησί· „ δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, „ κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ „ καταβολῆς κόσμου. „ πῶς οὖν, ἢ ἐν τίνι, πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, ἡτοιμάσθη, εἰ μὴ ἐν τῷ κυρίῳ τῷ πρὸ αἰῶνος εἰς τοῦτο θεμελιωθέντι· ἵν' ἡμεῖς, ὡς ἐπ' αὐτὸν (11) ἐποικοδομούμενοι, μεταλάβωμεν, ὡς λίθοι ἐναρμόνιοι, τῆς παρ' αὐτοῦ ζωῆς τε καὶ χάριτος. τοῦτο δὲ γέγονεν, (12) ὡς γε μετρίως ἐπέρχεται τινὰ νοεῖν εὐσεβῶς, ἵνα, καθὰ προεῖπον, ἀναστάντες ἀπὸ τοῦ πρὸς ὀλίγον θανάτου, εἰς ἀεὶ (13) ζῆσαι δυνηθῶμεν· οὐκ ἂν δυνηθέντες ἄνθρωποι τυγχάνοντες ἀπὸ γῆς, εἰ μὴ πρὸ τοῦ αἰῶνος ἦν προετοιμασθεῖσα ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἡ τῆς (14) ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐλπίς. εἰκότως οὖν εἰσβαίνων ὁ λόγος εἰς τὴν ἡμετέραν σάρκα, καὶ ἐν αὐτῇ κτιζόμενος ἀρχὴ ὁδῶν εἰς ἔργα αὐτοῦ, θεμελιοῦται ὥσπερ ἦν ἐν αὐτῷ τὸ βούλημα τοῦ πατρός, (15) καθάπερ εἴρηται, πρὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι, καὶ πρὸ τοῦ τὰς πηγὰς προελθεῖν· ἵνα κἂν ἡ γῆ, καὶ τὰ ὄρη,

(1) Goblerian. & Felc. 2. omittunt, ὁ μακάριος ἀπόστολος. Iidem mox, διερμηνεύων φησὶ Τιμοθέῳ. Reg. φησὶ πρὸς τὸν Τιμόθεον.

(2) Regius & Felc. 3. omittunt, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλά. Ibidem pro ἰδίαν, Seguerian. Goblerian. Felc. 2. & 4. habent οἰκείαν Seguerian. præterea τὴν omittit.

(3) In Seguerian. τὴν deeſt, & in Græco Scripturæ textu.

(4) Ἰησοῦ abeſt a Seguerian. & Scriptura. Mox Seguerianus, Goblerian. Felc. 2. & 4. cum Scriptura, ἐν αὐτῷ. Editi & alii, ἑαυτῷ.

(5) Seguerian. Baſili. Goblerian. & Felc. 2. cum Scriptura, αὐτόν. Alii & editi, ἑαυτόν.

(6) Felc. 3. & editio Commel. omittunt, εἰς υἱοθεσίαν, quod habent alii mſſ. Paulopoſt Goblerian. & Felc. 2. ὃ πῶς ὡς φησιν. ὁ ἀπόστολος.

(7) Goblerianum & Felcjem. 3. πτώματος. Mox iidem & Seguerian. Reg. Felc. 4. & 5. ἐν αὐτῷ θεοποιηθῆναι. Cæteri & editi, ἐν αὐτῷ ζωοποιηθῆναι.

(8) Hæc verba, ἀλλ' ἐν χρόνῳ γεγονότες, deſunt in Seguerian. Goblerian. Felck 3. & 4.

(9) Seguerian. Goblerian. Felc. 2. & 4. κυρίῳ. Editi & alii, Χριστῷ.

(10) Seguerian. Goblerian. & Felc. 2. τάξιν. Baſil. κρίσιν. Alii & editi, πρᾶξιν.

(11) Seguerianus & Reg. ἐποικοδομούμενοι. Alii & editi, ἀνοικοδομούμενοι.

(12) Seguerian. Goblerian. Felc. 3. & 4. ὡς γε μετρίως. In aliis & editis, γε deeſt. Ibidem Gobler. & Felc. 3. ἐπέρχεσθαι.

(13) Sic mſſ. At editi, ζῶσαι, mendoſe.

(14) Seguerian. Goblerian. Felc. 2. & 4. omittunt, ζωῆς καί. Ibidem Seguerian. εἴ πως.

(15) Seguerian. Goblerian. & Felc. 2. καθὰ προείρηται. Alii & editi, καθάπερ εἴρηται.

ὅπως, καὶ τὰ σχήματα τῶν φαινομένων παρέλθῃ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ (1) αἰῶνος τούτου, αὐτοὶ μὴ κατ' αὐτὰ παλαιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ δυνηθῶμεν καὶ μετὰ ταῦτα ζῇν, ἔχοντες τὴν πρὸ τούτων ἑτοιμασθεῖσαν ἡμῖν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, κατ' ἐκλογὴν, ζωήν τε καὶ εὐλογίαν πνευματικήν. οὕτω γὰρ δυνησόμεθα μὴ πρόσκαιρον ἔχειν (2) ζωὴν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα διαμένειν ζῶντες ἐν Χριστῷ· ἐπειδὴ καὶ πρὸ τούτων, ἡ ζωὴ ἡμῶν τεθεμελίωτο καὶ ἡτοίμαστο ἐν (3) Χριστῷ Ἰησοῦ.

77. Οὐ δὲ γὰρ οὐδ' ἐν ἄλλῳ θεμελιωθῆναι τὴν ζωὴν ἡμῶν ἔπρεπεν, ἢ ἐν τῷ κυρίῳ τῷ πρὸ αἰώνων ὄντι, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν· ἵν' ὡς ἐν αὐτῷ αὐτῆς οὔσης, δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς αἰώνιον κληρονομῆσαι ζωήν. (4) ἀγαθὸς γὰρ ὁ θεός· ἀγαθὸς δὲ ὢν ἀεὶ, τοῦτο βεβούληται, γινώσκων τὴν ἡμετέραν ἀσθενῆ φύσιν χρῄζουσαν τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας τε καὶ σωτηρίας. καὶ ὥσπερ ἄν τις ἀρχιτέκτων σοφὸς, προθέμενος οἰκίαν οἰκοδομεῖν, βουλεύεται ἅμα, ἵνα, ἐάν ποτε καὶ φθαρῇ μετὰ τὸ γενέσθαι (5) ταύτην, πάλιν ἀνανεώσηται, τοῦτο δὲ βουλόμενος προετοιμάζει, καὶ δίδωσι τῷ ἐργαζομένῳ (6) τὴν εἰς ἀνανέωσιν παρασκευὴν, καὶ γίνεται πρὸ τῆς οἰκίας ἡ τῆς ἀνανεώσεως προπαρασκευή· τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸ ἡμῶν ἡ (7) τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἀνανέωσις θεμελιοῦται ἐν τῷ Χριστῷ, ἵν' ἐν αὐτῷ καὶ (8) ἀνακτισθῆναι δυνηθῶμεν. καὶ ἡ μὲν βουλὴ καὶ ἡ πρόθεσις, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἡτοιμάσθη· τὸ δὲ ἔργον γέγονεν, ὅτε ἡ χρεία ἀπῄτησε, καὶ ἐπεδήμησεν ὁ σωτήρ· αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος ἀντὶ πάντων ἡμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς γενήσεται, (9) προσλαμβανόμενος ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν. ἀρκεῖ μὲν οὖν ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ἀλλὰ καὶ ὀρθὴν εἶναι τὴν τοῦ ῥητοῦ διάνοιαν. ἐπειδὴ δὲ διερευνώμενον (10) τὸ ῥητὸν, ὀρθὸν ἔχει πανταχόθεν τὸν νοῦν, ἀκόλουθον καὶ τοῦτον τὸν νοῦν εἰπεῖν. ἴσως ἐκ πολλῶν ἐντραπῶσιν οἱ ἀνόητοι. χρεία δὴ πάλιν τῶν προειρημένων· περὶ γὰρ τῆς αὐτῆς παροιμίας καὶ τῆς αὐτῆς σοφίας ἐστὶ τὸ πραττόμενον. οὐκ εἴρηκεν ἑαυτὸν εἶναι τῇ φύσει κτίσμα ὁ λόγος, ἀλλ' ἐν παροιμίαις εἴρηκε, „κύριος ἔκτισέ με·„ καὶ δῆλόν ἐστιν ὅτι νοῦν τινα οὐ παῤῥησίᾳ ἀλλὰ τοῦτον κεκρυμμένον σημαίνει, ὅνπερ καὶ ἡμᾶς δυνατὸν εὑρεῖν, εἰ περιέλοιμεν τὸ κάλυμμα τῆς παροιμίας. τίς γὰρ ἀκούων τῆς δημιουργοῦ σοφίας, (11) „κύριος ἔκτισέ με „ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ,„ φασκούσης, οὐκ εὐθὺς ζητεῖ τὴν διάνοιαν, λογιζόμενος πῶς δύναται ἡ κτίζουσα κτίζεσθαι; τίς ἀκούσας τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ λέγοντος, ἀρχὴν ὁδῶν ἑαυτὸν κτίζεσθαι, οὐκ ἐρευνᾷ τὸν νοῦν, θαυμάζων, πῶς δύναται ὁ μονογενὴς (12) υἱὸς ἄλλων πολλῶν ἀρχὴ γίνεσθαι; αἴνιγμα μέν ἐστιν· „ὁ δὲ νοήμων, φησὶ, νοήσει „παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν „καὶ αἰνίγματα.

78. Ἡ μὲν οὖν μονογενὴς καὶ αὐτοσοφία τοῦ θεοῦ κτίζουσα καὶ δημιουργός ἐστι τῶν πάντων· „πάντα „γὰρ, φησὶν, ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, (13) καὶ

rerumque apparentium figuræ in fine præſentis ævi præterierint, nos, ſimiliter, ut illa, vetuſtate conficeremur; ſed potius ut etiam poſtea vivere valeremus, utpote qui nobis ante res illas præparatam in ipſo Verbo habeamus ſecundum electionem vitam & benedictionem ſpiritualem. Sic enim vitam minime fluxam licebit conſequi, conſtanterque in Chriſto vivemus, quoniam ante illa omnia vita noſtra in Chriſto Jeſu fundata & parata fuerit.

77. Nec enim in alio quam in Domino qui eſt ante ſæcula & per quem facta ſunt ſæcula, vitam noſtram fundari par erat, ut, cum illa in ipſo veluti eſſet nos etiam æternæ vitæ hæredes eſſe poſſemus. Bonus enim eſt Deus: proindeque cum ſit ſemper bonus, id profecto voluit, quippe qui infirmam noſtram naturam ejus auxilio & ſalute opus habere cognoſceret. Ac quemadmodum ſi quis ſapiens architectus domum ſtatueret ædificare, ſimulque in animo haberet eamdem, ſi forte poſtea deſtruatur, reficere: ille utique prius præpararet daretque artifici ea quæ ad inſtaurationem eſſent neceſſaria, itaque fieret ante domum ipſam ejus inſtaurationis præparatio: haud aliter noſtræ ſalutis renovatio in Chriſto ante nos fundata eſt, ut in ipſo quoque refici poſſemus. Quapropter conſilium & propoſitum ante ævum eſt paratum: tunc autem effectum opus eſt, cum exegit neceſſitas & Salvator advenit. Namque ipſe Dominus inſtar omnium nobis in cælis erit, cum nos in æternam vitam admittet. Hæc profecto ſufficere poſſint ad oſtendendum Dei Verbum creatum non eſſe, rectamque Scripturæ eſſe ſententiam. Verum quandoquidem accurate expenſa illa verba rectum quaqua ex parte ſenſum includere comperiuntur, e re eſſe videtur nec iſtum reticere: forte accidet ut multis afferendis pudore afficiantur inſani. His autem quæ jam tractata ſunt opus nobis eſt: hic enim de eodem proverbio de eademque ſapientia agitur. Non dixit Verbum ſe natura eſſe creatum, ſed in Proverbiis dixit, *Dominus creavit me*. Prov. 8. 22.
Manifeſtum eſt autem hic ſenſum aliquem non obvium ſed latentem ſignificari, quem quidem conſequemur, ſi proverbii velum detrahamus. Ecquis enim opificem Sapientiam dicentem audiens, *Dominus creavit me principium viarum ſuarum*, non continuo ſenſum exquirat, ſecumque cogitet quomodo creatrix creari poſſit? Quis unigenitum Dei Filium ſe viarum principium creari ajentem audiens, non qua ratione id dixerit inveſtiget, admireturque, qui fieri queat ut unigenitus Filius multorum aliorum ſit principium? Ænigma ſane illud eſt. Verum *vir intelligens*, Prov. 1. 6.
inquit Scriptura, *intelliget parabolam & obſcurum ſermonem, verbaque & ænigmata ſapientum*.

78. Unigenita igitur ipſaque Dei ſapientia, omnium creatrix eſt & effectrix. *Omnia*, enim inquit, *in ſapientia feciſti*, &, *imple*. Pſal. 103. 24.

Hebr. 1. 2.

(1) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. 4. & 5. At Reg. ὁμοίως ἐκείνοις. Alii & editio Commel. συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος. Seguerian. ibidem, μετὰ ταῦτα.
(2) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. At alii & editi, ἔχειν τὴν ζωήν. Ibid. Seguerian. Gobler. & Felc. 1. ἀλλὰ μετὰ, &c. Alii & editi, ἀλλὰ καὶ μετὰ, &c.
(3) Seguerian. & Felc. 4. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. In aliis & editis deeſt, Ἰησοῦ. Ibidem Goblerian. & Felc. 1. οὐδὲ γὰρ ἐν ἄλλῳ. Mox iidem & Seguerian. ac Felc. 4. ἢ ἐν τῷ κυρίῳ. Alii & editi, εἰ μὴ ἐν τῷ κυρίῳ.
(4) Gobler. & Felc. 1. ἀγαθὸς γὰρ ὁ θεὸς ὢν ἀεὶ, τοῦτο.
(5) Felc. 4. ταύτην. Mox idem & Seguerian. Goblerian. ac Felc. 1. τοῦτο δὲ βουλόμενος. Editi & alii, τοῦτο δὲ βουλόμενος.
(6) Seguerian. Anglican. Goblerian. Felc. 1. & 4. τὴν εἰς ἀνανέωσιν. In aliis & editis εἰς deeſt. Ibidem Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. παρασκευήν. Alii autem & editi, προπαρασκευήν. Mox Seguerian. ἀνανεώσεως προπαρασκευή. Goblerian Felc. 1. & 4. ἀνακαινίσεως παρασκευή. Baſilienſis, Reg. & Felc. 5. habent item, ἀνακαινίσεως. Editi & alii, ἀνακαινίσεως προπαρασκευή.

(7) Seguerian. τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Mox idem & Goblerian. Felc. 1. & 4. ἐν τῷ Χριστῷ. Editi & alii, ἐν Χριστῷ.
(8) Felc. 4. ἀνακαινισθῆναι. Seguerian. Goblerian. Felc. 1. ἀνακτισθῆναι.
(9) Seguerian. προλαμβάνων, & paulopoſt, μὲν οὖν ταῦτα.
(10) Seguer. τὸ ῥητὸν. Alii & editi, τὸ ῥῆμα. Paulopoſt Felc. 5. ἴσ' ἴσως.
(11) Felc. 4. τό, κύριος. Ibidem idem & Seguerian. ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ. Alii & editio Commel. ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ. Ibid. Seguerian. & Felc. 4. omittunt, φασκούσης. Item mſſ. & editio Commel. ibidem habent, οὐκ εὐθὺς. Editio Pariſienſis, τὰ εὐθὺς ὁ ζητεῖ. Mox Seguerian. Regius, Anglic. Goblerian. Felc. 1. 4. & 5. ἡ κτίζουσα. In aliis & editis, ἡ deeſt.
(12) Seguer. & Reg. μονογενὴς εἰς ἄλλων. Felc. 5. ibid. ἄλλως. Mox Seguerian, ὁ γὰρ νοήμων.
(13) Sic Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. Editi vero & alii ἐ omittunt. Paulopoſt Seguer. Baſil. Gobler. Felc. 1. & 4. τὰ γενόμενα. In aliis & editis τὰ deeſt.

Digitized by Google

impleta eſt terra creatione tua. Ut autem res factæ non tantum exiſterent, ſed etiam bene exiſterent, placuit Deo ut ſua Sapientia ſe ad res creatas accommodaret, ut formam ſpeciemque aliquam ipſius imaginis cum in omnibus ſimul tum in ſingulis imprimeret, quo nimirum perſpicuum fieret & ſapientia ornatas eſſe res ſactas, & digna Deo eſſe opera. Ut enim noſtrum verbum, Verbi, qui Dei eſt Filius, eſt imago: ita ſapientia in nobis facta ejuſdem Verbi, quæ ipſa eſt Sapientia, imago quoque eſt, in qua cum vim ſciendi & intelligendi habeamus, idonei efficimur qui creatricem Sapientiam recipiamus, ejuſdemque Patrem per ipſam poſſumus cognoſcere. Nam *qui habet Filium*, inquit, *habet & Patrem*, *& qui me recipit, recipit eum qui miſit me*. Quoniam ergo hujuſmodi Sapientiæ forma creata in nobis & in omnibus eſt, non immerito vera & opifex Sapientia ea quæ ſuæ formæ propria ſunt ſibi ipſi adſciſcens ait, *Dominus creavit me in opera ſua*. Quippe ea quæ ſapientia, quæ in nobis eſt, loquitur, hæc ipſe Dominus tamquam propria uſurpat. Quocirca non ille creatur qui creator eſt, ſed propter ſuam imaginem in ipſis operibus creatam, iſta velut de ſe ipſe ait. Hinc quemadmodum ipſe Dominus dixit, *Qui vos recipit, me recipit*, eo quod ejus forma in nobis eſt: ſic etiamſi inter res creatas non annumeretur, tamen quia ejus forma & imago in operibus creatur, quaſi ipſe eſſet, ait: *Dominus creavit me initium viarum ſuarum in opera ſua*. Porro idcirco ſapientiæ forma in operibus facta eſt, ut, quemadmodum ſupra memini, mundus in ipſa Verbum, ſuum opificem, & Patrem per Verbum agnoſceret. Enimvero hoc ipſum eſt quod Paulus docet: *Quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis; Deus enim illis manifeſtum fecit. Invifibilia enim ipſius ex creatione mundi operibus intellecta conſpiciuntur*. Quapropter Verbum natura nequaquam eſt creatum, ſed ille Proverbiorum locus de ſapientia, quæ in nobis & vere eſt & eſſe dicitur, eſt intelligendus.

Imago divinæ Sapientiæ omnibus rebus impreſſa eſt.
Matth. 10. 40.
Matth. 10. 40.
Rom. 1. 19.

79. Veruntamen ſi his fidem habere noluerint, ipſi nobis reſpondeant, utrum in rebus creatis aliqua ſit ſapientia, vel non? Si nulla ſit; quare Apoſtolus his verbis conqueritur: *Nam quia in Dei ſapientia non cognovit mundus per ſapientiam Deum?* Vel ſi nulla eſt ſapientia, cur multitudo ſapientum in Scriptura memoratur? Namque *Sapiens perterritus declinat a malo*, &, *Cum ſapientia ædificatur domus*. Eccleſiaſtes quoque dicit: *Sapientia hominis illuminabit vultum ejus*: idemque temerarios his verbis increpat, *Ne dixeris, quid factum eſt, quod priora tempora his præſentibus meliora fuerunt? Nec enim in ſapientia iſtud ſciſcitatus es*. Quod ſi in rebus creatis eſt ſapientia, ut hiſce verbis teſtatur filius Sirachi, *Effudit illam in omnia opera ſua cum omni carne ſecundum donationem ſuam, & præbuit illam diligentibus ſe*; quæ quidem effuſio minime ſignificat naturam Sapientiæ quæ per ſe ipſa eſt atque unigenita, ſed illius quæ expreſſa in mundo eſt: quid ergo incredibile videtur, ſi ipſa opifex & vera Sapientia, cujus forma ſeu figura eſt ſapientia ac ſcientia quæ in mundum effuſa eſt, tamquam de ſeipſa dicat, *Dominus*

1. Cor. 1. 21.
Sapient. 6. 26.
Prov. 14. 16.
Prov. 24. 3.
Eccleſ. 8. 1.
Eccleſ. 7. 11.
Eccli. 1. 10.

A „ ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου. „ Ἵνα δὲ μὴ μόνον ὑπάρχῃ τὰ γενόμενα, ἀλλὰ καὶ καλῶς ὑπάρχῃ, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς συγκαταβῆναι τὴν ἑαυτοῦ σοφίαν τοῖς κτίσμασιν· ὥστε τύπον τινὰ καὶ φαντασίαν εἰκόνος (1) αὐτῆς ἐν πᾶσί τε κοινῇ καὶ ἑκάστῳ ἐνθεῖναι· ἵνα καὶ σοφὰ τὰ γενόμενα, καὶ ἄξια τοῦ Θεοῦ ἔργα δείκνυται. Ὡς γὰρ λόγου ὄντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰκών ἐστιν ὁ ἡμέτερος λόγος, οὕτως ὄντος (2) αὐτοῦ σοφίας εἰκὼν πάλιν ἐστὶν ἡ ἐν ἡμῖν γενομένη σοφία· ἐν ᾗ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ φρονεῖν ἔχοντες, δεκτικοὶ γινόμεθα τῆς δημιουργοῦ σοφίας· καὶ δι' αὐτῆς γινώσκειν δυνάμεθα τὸν αὐτῆς πατέρα. „ ὁ γὰρ ἔ-

B „ χων, φησὶ, τὸν υἱὸν, ἔχει καὶ τὸν πατέρα· καὶ ὁ δε- „ χόμενός (3) με, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. „ Τοιούτου τοίνυν τύπου τῆς σοφίας κτισθέντος ἐν ἡμῖν τε καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις ὄντος, εἰκότως ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργὸς σοφία, τὰ τοῦ τύπου ἑαυτῆς εἰς ἑαυτὴν ἀναλαμβάνουσά φησι τό, „ κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα „ αὐτοῦ. „ ἃ γὰρ ἡ ἐν ἡμῖν σοφία εἴπῃ, ταῦτα αὐτὸς ὁ κύριος (4) ὡς ἴδια λέγει· καὶ οὐκ ἔστι μὲν αὐτὸς κτιζόμενος κτίστης ὤν, διὰ δὲ τὴν ἐν τοῖς ἔργοις εἰκόνα κτισθεῖσαν αὐτοῦ, ταῦτα αὐτὸς ὡς περὶ ἑαυτοῦ λέγει. Καὶ ὥσπερ αὐτὸς ὁ κύριος εἴρηκεν· „ ὁ δεχόμε-

C „ νος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται, „ (5) διὰ τὸ τὸν τύπον αὐτοῦ ἐν ἡμῖν εἶναι· οὕτω καίτοι μὴ ὢν τῶν κτιζομένων, ὅμως διὰ τὸ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τὸν τύπον ἐν τοῖς ἔργοις κτίζεσθαι, (6) ὡς αὐτὸς ὢν λέγει, „ κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. „ Ἔτυχε δὲ γέγονεν ὁ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σοφίας τύπος, ἵνα, καθὰ προεῖπον, ὁ κόσμος ἐν αὐτῷ γινώσκῃ τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα. Καὶ τοῦτό ἐστι (7) ὃ ἔλεγεν ὁ Παῦλος· „ διότι τὸ „ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ „ Θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ „ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. „

D Οὐκ ἄρα (8) ἐστὶ κτίσμα τῇ οὐσίᾳ ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν οὔσης καὶ λεγομένης σοφίας ἐστὶ τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις ῥητόν.

79. Εἰ δὲ καὶ τούτοις ἀπιστοῦσι, λεγέτωσαν ἡμῖν αὐτοὶ, εἰ ἔστι τις σοφία ἐν τοῖς κτίσμασιν, ἢ οὐκ ἔστιν; εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστι, πῶς ὁ ἀπόστολος αἰτιᾶται, λέγων, „ (9) ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ „ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν; „ ἢ πῶς εἰ μὴ ἔστι σοφία, πλῆθος σοφῶν ἐν τῇ γραφῇ εὑρίσκεται, (10) καὶ „ σοφὸς γὰρ φοβηθεὶς ἐξέ- „ κλινεν ἀπὸ κακοῦ· καὶ, μετὰ σοφίας οἰκοδομεῖται οἶ- „ κος. ὁ δὲ ἐκκλησιαστὴς (11) λέγει· σοφία ἀν-

E „ θρώπου φωτιεῖ πρόσωπον αὐτοῦ· καὶ μέμφεται τοὺς προ- „ πετευομένους, λέγων· μὴ εἴπῃς, τί ἐγένετο, ὅτι αἱ „ ἡμέραι αἱ πρότερον (12) ἦσαν ἀγαθαὶ ὑπὲρ ταύ- „ τας. ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ ἐπηρώτησας περὶ τούτου. „ εἰ δὲ ἔστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ τοῦ Σιρὰχ φησιν, „ ἐξέχεεν αὐ- „ τὴν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ μετὰ πάσης σαρκὸς, „ κατὰ τὴν δόσιν αὐτοῦ, καὶ ἐχορήγησεν αὐτὴν τοῖς ἀ- „ γαπῶσιν αὐτόν· „ (13) ἡ δὲ τοιαύτη ἔκχυσις οὐ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοσοφίας καὶ μονογενοῦς ἐστι γνώρισμα, ἀλλὰ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐξεικονισθείσης· τί ἄπιστον εἰ αὐτὴ ἡ δημιουργὸς καὶ ἀληθινὴ σοφία, ἧς τύπος ἐστὶν ἡ ἐν κόσμῳ ἐκχυθεῖσα σοφία καὶ ἐπιστήμη, ὡς (14)

F περὶ ἑαυτῆς οὖσα, καθὰ προεῖπον, λέγουσα· „ κύριος „ ἔκτι-

(1) Seguerianus, Goblerianus, Felc. 1. & 4. αὐτῆς. Ceteri & editi, αὐτῆς. Ibid. Seguerian. ἐν πάσῃ.
(2) Seguer. ὄντος αὐτοῦ σοφίας. Editi & alii, ὄντος τῆς σοφίας αὐτοῦ. Paulopoſt Seguer. καὶ τὸ φρονεῖν. Editi & alii, καὶ φρονεῖν. Ibidem Goblerian. & Felckm. 1. δεκτικοὶ γινόμεθα.
(3) Seguerianus, δεχόμενος ἐμέ. Paulopoſt idem, τοιούτου τοίνυν τῆς σοφίας omiſſo τύπου.
(4) Felckman. 2. & editio Commel. κύριος ἴδια λέγει. Ceteri mſſ. κύριος ὡς ἴδια λέγει. Mox Seguerian. διὰ δὲ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις.
(5) Seguerian. Goblerian. Felck. 1. & 4. διὰ τὸ τὸν τύπον. Baſil. διὰ τὸ τύπον. Ceteri & editi, διὰ τὸν τύπον.
(6) Gob. & Felc. 1. ὡσαύτως ὤν. Ceteri mſſ. & editio Commel. ὡς αὐτὸς ὤν. Mox mſſ. adduunt, εἰς ἔργα αὐτοῦ, quæ ab editis abſunt.
(7) Sic Seguerian. Reg. Baſil. Anglic. Felckman. 4. & 5. At Goblerian. & Felc. 1. ὃ λέγει, qui iidem ibidem, ὅτι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστι τοῖς ἀνθρώποις.
(8) Gobl. & Felc. 1. οὐκ ἔστι. Mox iidem περὶ omittunt.
(9) Seguerian. & Felc. 4. ἐπειδὴ γάρ, ut & habet Scriptura. Alii & editi, ἐπειδὴ ἦν.
(10) Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. καὶ σοφὸς γάρ. In aliis & editis deeſt γάρ.
(11) λέγει abeſt a Gobler. & Felc. 1. Mox iidem & Seg. & Felc. 4. φωτιεῖ πρόσωπον. Alii & editi, φωτιεῖ τὸ πρόσωπον.
(12) Seguerian. πρότερον ἦσαν ἤπερ. Paulopoſt Gobler. & Felc. 1. εἰ δὲ ἔστιν ὡς τοῦ Σιρὰχ φησιν.
(13) Gobler. Felc. 1. & 4. εἰ δὲ ἡ τοιαύτη. Iidem paulopoſt ἐν κόσμῳ.
(14) Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. 4. & 5. περὶ ἑαυτῆς. Alii & editi, περὶ αὐτῆς.

,, ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ; ,, ἡ γὰρ ἐν κόσμῳ σοφία κτίζουσα οὐκ ἔστιν, ἀλλ' (1) ἡ ἐγκτιζομένη τοῖς ἔργοις, καθ' ἣν ,, οἱ μὲν οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ. ποίησιν δὲ ,, χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. ,, ἣν δὲ ἄνθρωποι ἂν ταύτην ἐν ἑαυτοῖς φορῶσιν, ἐπιγνώσονται τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν· καὶ γνωσθήσονται (2) ὅτι ὄντως κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόνασι. καὶ ὥσπερ ἂν εἴ τις βασιλέως υἱὸς, θέλοντος πατρὸς οἰκοδομῆσαι πόλιν, καὶ ποιῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν γινομένων (3) ἔργων ἐγγραφῆναι τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα, ἀσφαλείας τε χάριν τοῦ διαμένειν τὰ ἔργα διὰ τὴν ἐν ἑκάστῳ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ φαντασίαν· καὶ ἵν' ἐκ τοῦ ὀνόματος ἀναμιμνήσκεσθαι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς αὐτὸν διδόντα· τελειώσαντος (4) δὲ ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς πόλεως, πῶς γέγονεν, εἴποι αὖ, ἀσφαλῶς γέγονε· κατὰ γὰρ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς, ἐν ἑκάστῳ ἔργῳ (5) ἐξεικονίσθην· τὸ γὰρ ἐμὸν ὄνομα ἐν τοῖς ἔργοις ἐκτίσθη. οὕτω δὲ λέγων, οὐ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν κτισθεῖσαν σημαίνει, ἀλλὰ τὸν ἑαυτοῦ τύπον διὰ τοῦ ὀνόματος. τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ παραδείγματος, τοῖς θαυμάζουσι τὴν ἐν τοῖς κτίσμασι σοφίαν ἀποκρίνεται ἡ ἀληθινὴ σοφία, ,, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα· ,, ἐμοῦ γὰρ τύπος ἐστὶν ὁ ἐν αὐτοῖς· κἀγὼ οὕτως συγκατέβην τῇ δημιουργίᾳ.

80. Οὐ δεῖ δὲ πάλιν ξενίζεσθαι, εἰ τὸν ἐν ἡμῖν τύπον ὄντα ὡς περὶ ἑαυτοῦ ἐστι λέγων ὁ υἱὸς, ὅτε γε· (6) τὸ αὐτὸ γὰρ λέγειν οὐκ ὀκνητέον· καὶ Σαύλου ποτὲ διώκοντος τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ τύπος ἦν αὐτοῦ καὶ εἰκὼν, ὡς αὐτὸς διωκόμενος ἔλεγε· ,, Σαῦλε, τί με διώκεις; ,, ὥσπερ οὖν εἴρηται, εἰ ἔλεγεν αὐτὸς ὁ τύπος τῆς σοφίας ὁ ὢν ἐν τοῖς ἔργοις τὸ, ,, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα, ,, οὐκ ἄν τις ἐξενίσθη· οὕτως ἐὰν ἡ αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ (7) δημιουργὸς σοφία, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος λέγῃ τὰ τῆς εἰκόνος ἑαυτοῦ ὡς περὶ ἑαυτοῦ τὸ, ,, Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα, ,, μηδεὶς ἀφεὶς τὴν ἐν κόσμῳ καὶ τοῖς ἔργοις ἐγκτισθεῖσαν, νομιζέτω περὶ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοσοφίας εἰρῆσθαι τὸ, ἔκτισεν, ἵνα μὴ τὸν οἶνον ὕδατι μίσγων, κλέπτων δοκῇ τὴν ἀλήθειαν. (8) αὕτη μὲν γὰρ κτίζουσα καὶ δημιουργός ἐστιν· ὁ δὲ ταύτης τύπος ἐγκτίζεται τοῖς ἔργοις, ὥσπερ καὶ τῆς εἰκόνος τὸ κατ' εἰκόνα· ἀρχὴν δὲ ὁδῶν λέγει, ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη σοφία, ἀρχή τις καὶ ὥσπερ στοιχείωσις τῆς ἐπὶ Θεὸν γνώσεως γίνεται· ταύτῃ γὰρ (9) πρώτῃ ὥσπερ ἐπιβάς τις τῇ ὁδῷ, καὶ ταύτην φυλάττων τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Σολομὼν, ,, ἀρχὴ σοφίας φόβος κυρίου, ,, εἶτα ἐπαναβαίνων τῇ διανοίᾳ, καὶ νοήσας τὴν ἐν τῇ κτίσει δημιουργὸν σοφίαν, νοήσει (10) ἐν αὐτῇ καὶ τὸν αὐτῆς πατέρα, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος εἴρηκεν· ,, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε ,, τὸν πατέρα· καὶ ὡς (11) ὁ Ἰωάννης γράφει· ὁ ὁμολο- ,, γῶν τὸν υἱὸν, καὶ τὸν πατέρα ἔχει. πρὸ τοῦ αἰῶνος δὲ, ,, φησιν, ἐθεμελίωσέ με, ,, ἐπειδὴ ἐν τῷ (12) αὐτῆς τύπῳ ἑδραῖα καὶ ἀεὶ μένει τὰ ἔργα. (13) εἶτα ἵνα μή τις ἀκούων περὶ τῆς οὕτως ἐν τοῖς ἔργοις κτισθείσης σοφίας, νομίσῃ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν τὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν εἶναι τῇ φύσει κτίσμα, ἀναγκαίως ἐπήγαγε· ,, πρὸ τοῦ ὄρη· καὶ πρὸ τοῦ ,, τὴν γῆν, καὶ πρὸ τῶν ὑδάτων, καὶ πρὸ (14) παν-

Tom. I.

A *creavit me in opera ſua?* Nec enim ſapientia quæ in mundo eſt, creatrix eſt, ſed in operibus eſt creata, ſecundum quam *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Psal. 18. Eam ſi homines in ſeipſis habuerint, veram Dei Sapientiam agnoſcent, patebitque illos ad imaginem Dei factos eſſe. Quemadmodum enim ſi quis Imperatoris filius, patre urbem aliquam ædificare cupiente, ſuum nomen ſingulis ædificiis ſecuritatis cauſa inſcriberet, ut nempe ædificia, ſui ob nominis ſpeciem ſingulis impreſſi, poſſent perſiſtere, eoque ex nomine cum ſui ipſius tum B patris meminiſſe: ſi is, inquam, urbe ædificata interrogaretur, quonam modo facta eſſet, recte reſponderet: Tute eſt ædificata; mea quippe imago, ſicuti voluit pater, in ſingulis expreſſa eſt ædificiis; meum enim nomen creatum in illis eſt. His autem ille verbis non ſuam ſane naturam, ſed ſuam dumtaxat figuram ſuo nomine creatam eſſe ſignificaret. Eodem plane modo juxta id exempli, his qui ſapientiam, quæ in rebus creatis exiſtit, admirantur, reſpondet vera Sapientia, *Dominus creavit me in opera.* Mea enim figura in illis eſt, & ego C ſic me ad res efficiendas accommodavi.

80. Nec vero mirum videatur, ſi Filius de ſua quæ in nobis eſt figura, tamquam de ſeipſo loquatur, cum (idem enim repetere nihil eſt reformidandum) Saulo Eccleſiam, in qua ejus figura & imago erat, perſequente, quaſi ipſe eſſet quem ille perſequeretur, dixerit, *Saule, quid me perſequeris?* Act. 9. 4. Ut ergo nemini mirum videretur, uti diximus, ſi ſapientiæ forma, quæ in operibus eſt, diceret, *Dominus creavit me in opera*: ita ſi ipſa vera & creatrix Sapientia, quod & unigenitum Dei eſt Verbum, ea quæ ſuæ propria ſunt imaginis uſurpaverit, ac velut de ſe ipſa dixerit, *Creavit* D *me in opera*, nemo dimiſſa ſapientia, quæ in mundo & operibus creata eſt, arbitretur verbum iſtud, *creavit*, de natura Sapientiæ quæ per ſeipſa eſt dictum eſſe, ne vinum cum aqua miſcens, veritatem ſurripere videatur. Namque illa creatrix & opifex eſt Esai. 1. 22. ſapientia: ejus autem forma in operibus creatur tamquam imaginis ſimilitudo. Hujuſmodi porro ſapientia *principium viarum* eſſe dicitur, quia quoddam eſt principium & elementum cognitionis Dei. Eam enim quis primam veluti viam ingreſſus, & timore Dei cuſtodiens, ut dixit Salomon, *principium ſapientiæ timor Domini*, Proverb. 1. 7. deindeque mente progrediens, E & creatricis Sapientiæ, quæ in rebus creatis apparet, cognitionem aſſecutus, in ipſa ejus quoque Patrem haud dubie contemplaturus eſt, ut ipſe Dominus his verbis teſtatur, *Qui vidit me vidit Patrem.* Joan. 14. 9. Joannes item ſcribit: *Qui confitetur Filium, Patrem quoque habet.* 1. Joan. 2. 24. Ait autem, *ante ævum fundavit me*, quia in ejus forma ſive figura conſtanter & ſemper manent opera. Præterea ne quis, his de ſapientia hoc modo in operibus creata auditis, Dei Filium qui vera eſt Sapientia, creatum eſſe exiſtimaret, neceſſario addidit, *antequam montes*, &, *antequam terram*, &, *ante aquas*, &, *ante col-*

(1) ἡ deeſt in Seguer.

(2) Sic Baſil. Reg. & Felc. 5. In editis autem deeſt ὄντως. Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. οἱ γνωσθέντες ἀληθῶς ὅτι ὄντως τέκνα Θεοῦ γεγόνασι.

(3) Seguerian. γινομένων ἐν γραφῇ τὸ αὐτοῦ ὄνομα.

(4) Seguer. τελειώσας τε. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. ut & legit Nannius, πῶς γέγονε. Alii & editio Commel. ὡς γέγονεν. Ibid. Felc. 4. ἀσφαλῶς γεγονέναι.

(5) Sic Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, ἐξεικονίσθη.

(6) Seguer. τὸ αὐτὸ γὰρ λέγειν. Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. τὸ αὐτὸ λέγειν. At in aliis & editis deeſt γάρ.

(7) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. δημιουργὸς τοῦ Θεοῦ σοφία ὁ μονογενὴς αὐτοῦ λόγος. Mox Seguer. Reg. Felc. 4. & 5. ἑαυτοῦ ὡς περὶ ἑαυτοῦ τὸ, ἔκτισέ με. At Gobler. & Felc. 1. αὐτοῦ ὡς περὶ ἑαυτοῦ τὸ, &c. Alii & editi, εἰκόνος ἑαυτοῦ τό, &c.

(8) Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. αὕτη. Alii autem & editi, αὐτή.

(9) Sic Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & 4. At alii & editi, πρῶτον ὥσπερ ὁ ἐπιβάς. Ibid. Seguerian. τῆς ὁδοῦ.

(10) Anglic. ἐν ἀρχῇ. Ibid. Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. τὸν ταύτης πατέρα. Alii autem & editi, τὸν αὐτῆς πατέρα.

(11) Sic Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 4. At Felc. 5. ὡς ὁ Ἰωάννης. Alii & editi, ὡς ὁ Ἰωάννης.

(12) Seguerian. ἐν τῷ οὕτως τύπῳ.

(13) Seguerian. εἶτα ἵνα μή τις ἀκούων. Gobler. & Felc. 1. εἶτα οὕτως ἀκούων περὶ τῆς οὕτως τοῖς ἔργοις. Iidem ibidem & Seguerian. ἐγκτισθείσης. Alii & editi, κτισθείσης. Seguerian. item ibidem, ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν τὸν υἱόν.

(14) Seguerian. Goblerian. & Felck. 1. πρὸ τῶν βουνῶν. Paulopoſt Seguerian. πρὸ πάσης τῆς κτίσεως.

colles gignit me, ut, cum dicit, ante res univerſas creatas, (univerſam ſiquidem creatam naturam his verbis comprehendit) oſtenderet ſe non natura una cum operibus creatam eſſe. Namque ſi in opera creata eſt, & ante opera eſt, patet utique eam fuiſſe antequam creata eſt. Non ergo natura & ſubſtantia creata eſt, ſed, ut ibidem ſubjicitur, genita eſt. Quid porro differentiæ & diſcriminis ſit inter rem natura creatam & genitam antea expoſuimus.

Prov. 8. 25.

Prov. 8. 27.

81. Quia vero addidit, *Quando præparabat cælos cum illo aderam*, ſciendum eſt hæc eam dicere, non quod Pater cælos & ſuperiores nubes per ipſam non paraverit. Nec enim dubium eſt quin omnia in Sapientia creata ſint, nihilque ſine ipſa factum ſit. Verum hæc ſunt quæ hiſce verbis illa ſignificat: Omnia quidem in me & per me facta ſunt: quia autem opus erat ut ſapientia in operibus crearetur, ego quidem ſecundum naturam cum Patre aderam, me vero ad res factas benigne accommodans, meam figuram in illis apte imprimebam, ut univerſus mundus tamquam in uno corpore non ſecum diſcordaret ſed concordaret. Quotquot igitur recta mente pro data ſibi ſapientia res creatas contemplantur; ipſis quoque licet dicere: Diſpoſitione tua permanent omnia. Qui vero iſta negligunt & contemnunt, ad illos hæc ſpectant verba: *Cum ſe ſapientes eſſe dicerent, ſtulti facti ſunt*. Nam *quod notum Dei eſt, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis patefecit. Inviſibilia enim ipſius, ex creatione mundi, operibus intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque ejus virtus & divinitas, adeo ut careant excuſatione, quippe qui cum Deum cognoſcerent non ut Deum coluerunt, ſed rebus creatis potius ſervierunt quam omnium creatori, qui eſt benedictus in ſæcula. Amen.* Pudore quoque certe afficientur, hæc audientes: *Nam quia in ſapientia Dei*, prout explicavimus, *mundus Deum per ſapientiam non cognovit, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes*. Nec enim jam amplius, ut ſuperioribus temporibus, Deus per imaginem & umbram ſapientiæ quæ in rebus creatis eſt, cognoſci voluit, ſed placuit ipſi ut ipſa vera Sapientia carnem aſſumeret, homo fieret, & crucis mortem pateretur, ut per fidem, quæ in ea conſiſtit, omnes deinceps credentes ſalvi eſſe poſſent. Ipſa ergo Sapientia Dei eſt, quæ antea per ſuam imaginem in rebus creatis impreſſam, (quam ob cauſam creari dicitur) & ſeipſam & per ſe ſuum Patrem notum reddebat. Poſtea vero eadem ipſa, quæ & Verbum eſt, caro facta eſt, ut ait Joannes, deſtructaque morte, ac noſtro genere liberato, & ſe & per ſe Patrem clarius patefecit: unde hæc ejus verba: *Da eis ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum.*

Pſal. 118. 91.
Rom. 1. 22.
Ibid. v. 19.
Ibid. v. 25.
1. Cor. 1. 21.
Joan. 1. 14.
Joan. 17. 3.

82. Itaque univerſa terra cognitione ejus repleta eſt. Siquidem una eſt Patris per Filium, & Filii

„ πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με·„ ἵνα ἐν μὲν τῷ λέγειν πρὸ πάντων κτισμάτων· τὴν γὰρ πᾶσαν κτίσιν ἐν τούτοις ἐδήλωσε· δείξῃ ὅτι μὴ κατ' οὐσίαν συνεκτίσθη τοῖς ἔργοις. εἰ γὰρ εἰς τὰ ἔργα ἐκτίσθη, πρὸ δὲ τῶν ἔργων ἐστὶ, δῆλον ὅτι καὶ πρὸ τοῦ (1) ἐκτίσθαι ἐστίν. οὐκ ἄρα τῇ φύσει καὶ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστὶν, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἐπήγαγε, γέννημά ἐστι· τί δὲ διαφέρει (2) ἢ τί διΐστησι τὴν φύσει κτίσμα γεννήματος, δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

81. Ἐπειδὴ δὲ ἐπάγει λέγουσα, „ ἡνίκα ἡτοίμαζε „ τὸν οὐρανὸν, συμπαρήμην αὐτῷ, „ εἰδέναι χρὴ, (3) ὅτι οὐχ ὡς μὴ δι' αὐτῆς ἑτοιμάζοντος τὸν οὐρανὸν τοῦ πατρὸς, ἢ τὰ ἄνω νέφη, τοῦτό φησιν· οὐ γὰρ ἀμφίβολον, ὅτι πάντα ἐν σοφίᾳ (4) ἐκτίσθη, καὶ χωρὶς αὐτῆς ἐγένετο οὐδὲ ἕν· ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει· πάντα μὲν ἐν ἐμοὶ, καὶ δι' ἐμοῦ γέγονε· χρείας δὲ οὔσης (5) ἐγκτίζεσθαι σοφίαν τοῖς ἔργοις, τῇ μὲν οὐσίᾳ ἤμην σὺν τῷ πατρί· τῇ δὲ πρὸς τὰ γενητὰ συγκαταβάσει, ἤμην ἁρμόζουσα τὸν παρ' ἐμοὶ τύπον (6) τοῖς ἔργοις, ὥστε καὶ ὡς ἐν ἑνὶ σώματι πάντα τὸν κόσμον μὴ στασιάζειν, ἀλλ' ὁμονοεῖν πρὸς ἑαυτόν. ὅσοι μὲν οὖν ὀρθῇ τῇ διανοίᾳ κατὰ τὴν (7) ἑαυτοῖς δοθεῖσαν σοφίαν θεωροὶ τῶν κτισμάτων γίνονται, δύνανται λέγειν καὶ αὐτοί, τῇ διατάξει σου διαμένει τὰ πάντα· οἱ δὲ ταύτης κατολιγωρήσαντες, ἀκουέτωσαν· (8) „ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν· τὸ „ γὰρ γνωστὸν τοῦ θεοῦ, φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. ὁ θεὸς γὰρ „ αὐτοῖς ἐφανέρωσε· τὰ (9) γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτί- „ σεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥτε „ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς „ ἀναπολογήτους, διότι γνόντες τὸν θεὸν, οὐχ ὡς θεὸν „ ἐδόξασαν, ἀλλ' ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτί- „ σαντα (10) τὰ πάντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς „ αἰῶνας, ἀμήν. καὶ ἐντραπήσονταί γε ἀκούοντες· ἐπει- „ δὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ, κατὰ τὸν προειρη- „ μένον τρόπον, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας „ τὸν θεὸν, (11) εὐδόκησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ „ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. „ οὐκέτι γὰρ, ὡς ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις, δι' εἰκόνος καὶ σκιᾶς τῆς σοφίας, τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν οὔσης, ἠθέλησε γινώσκεσθαι ὁ θεός· ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἀληθινὴν σοφίαν ἐποίησε σάρκα λαβεῖν, καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον, θάνατόν τε ὑπομεῖναι σταυροῦ· ἵνα διὰ τῆς ἐν αὐτῇ πίστεως, πάντες λοιπὸν οἱ πιστεύοντες, σώζεσθαι δύνωνται. ἡ αὐτὴ μέντοι σοφία τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἥτις πρότερον μὲν διὰ τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν εἰκόνος (12) ἑαυτῆς, δι' ἣν καὶ λέγεται κτίζεσθαι, ἐφανέρου ἑαυτὴν, καὶ δι' ἑαυτῆς τὸν ἑαυτῆς πατέρα· ὕστερον δὲ αὐτὴ οὖσα λόγος, γέγονε σὰρξ, ὡς (13) εἶπεν ὁ Ἰωάννης, καὶ μετὰ τὸ καταργῆσαι τὸν θάνατον καὶ σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν, ἔτι καὶ πλεῖον ἀπεκάλυψεν ἑαυτόν τε καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, (14) λέγων, „ δὸς αὐτοῖς, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀ- „ ληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. „

82. Ἐπληρώθη γοῦν πᾶσα ἡ γῆ τῆς γνώσεως αὐτοῦ· μία γὰρ γνῶσις πατρὸς δι' υἱοῦ ἐστι, καὶ υἱοῦ

παρὰ

(1) Seguer. & Felc. 4. ἐκτίσθαι. Ceteri & editi, ἐκτίσθη. Seguerian. mox · τῇ οὐσίᾳ.

(2) Seguerian. Goblerian. Felc. 2. & 4. καὶ τί διΐστησι τῇ φύσει. Alii & editi, ἢ τί διΐστησι τὴν φύσιν. Mox Gobler. Felc. 1. & 5. αὐτὸς ἐπάγει.

(3) Seguerian. χρὴ, ὡς καὶ δι' οὐχ ὡς μὴ δι' αὐτῆς ἑτοιμάζοντος τοῦ πατρὸς τὸν οὐρανόν. Editi & alii, χρὴ, ὅτι οὐχ ὡς μὴ δι' αὐτῆς ἑτοιμάζοντος τὸν οὐρανὸν τοῦ πατρός. Ibidem Seguerian. Goblerian. Felckm. 1. & 4. ἢ τὰ ἄνω νέφη. Reg. & Felckm. 5. ἢ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ νέφη. Alii & editi, ἢ τὰ ἐν οὐρανῷ νέφη.

(4) Seguerian. ἐκτίσθησαν καὶ χωρὶς αὐτῆς.

(5) Seguerianus Goblerian. Felckm. 1. & 4. ἐγκτίζεσθαι. Alii & editi, ἐκτίσθαι. Mox Seguerian. τῇ μὲν οὐσίᾳ ἤμην σὺν τῷ πατρί. Editi & alii, τῇ μὲν οὐσίᾳ ἤμην ἐν τῷ πατρί. Ibidem Seguerian. Goblerian. & Felckm. 2. πρὸς τὰ γενητά. Felckm. 4. πρὸς τὰ γεννητά. Alii & editi, πρὸς τὰ γενόμενα.

(6) Seguer. Gobler. Felckm. 1. & 4. τύπον τοῖς ἔργοις, ὥστε καὶ ὡς ἐν ἑνὶ σώματι. Alii & editi, τύπον ἐν τοῖς ἔργοις, ὥστε καὶ ἐν σώματι.

(7) Seguerian. Goblerian. Felc. 2. & 4. ἐν αὐτοῖς δεδομένην. Ceteri & editi, ἑαυτοῖς δοθεῖσαν.

(8) Felckman. 4. καὶ φάσκοντες.

(9) Felckman. 2. & editio Commel. γὰρ omittunt, quod ceteri habent.

(10) Felck. 5. omittit τὰ πάντα. Mox Seguerian. καὶ ἐντραπήσονταί γε ἀκούοντες. Gobler. & Felc. 2. καὶ ἐντραπήσονται οἱ ἀκούοντες. Felc. 4. καὶ ἐντραπήσονταί γε οἱ ἀκούοντες. Ceteri & editi, καὶ ἐντραπήσονται καί γε οἱ ἀκούοντες. Ibidem Seguerian. Reg. Anglican. Gobl. Felc. 1. 4. & 5. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ. In aliis & editis deest γάρ.

(11) Sic Seguerianus, Reg. Goblerian. Felc. 2. 4. & 5. At alii & editi, τότ' εὐδόκησεν.

(12) Seguer. Gobler. Felckm. 1. & 4. αὐτῆς. Alii & editi, ἑαυτῆς.

(13) Goblerian. & Felck. 1. ὡς φησὶν Ἰωάννης. Ibidem Seguerian. μετὰ τὸ καταργῆσαι. Mox idem, & Gobler. Felc. 1. & 4. πλέον. Reg. Basil. & Anglic. πλεῖον. Editi & alii, πλεῖστον. Seguer. ibidem, αὐτόν τε καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν πατέρα.

(14) Sic Seguerian. Reg. Gobler. Felc. 1. 4. & 5. In aliis vero & editione Commel. deest λέγων.

παρὰ πατρός; ᾧ χαίρει αὐτῷ ὁ πατήρ· καὶ τῇ χαρᾷ ταύτῃ εὐφραίνεται ἐν τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς, λέγων· „ ἐγὼ ἤμην, ᾗ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ „ εὐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ. τοῦτο δὲ δείκνυσι πάλιν μὴ εἶναι τὸν υἱὸν ἀλλότριον, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας. ἰδοὺ γὰρ οὐ δι' ἡμᾶς, ὡς οἱ ἀσεβεῖς λέγουσι, γέγονεν· οὐδὲ ὅλως ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν· οὐδὲ γὰρ ἔξωθεν ἑαυτῷ ὁ θεὸς περιεποιήσατο χαρᾶς ποιητικόν· ἀλλ' ἰδίου καὶ ὁμοίου γνώρισμά ἐστι τὸ λεγόμενον. πότε οὖν ἦν ὅτε οὐκ ἔχαιρεν ὁ πατήρ; εἰ δὲ ἀεὶ ἔχαιρεν, ἀεὶ ἦν (1) ἐν ᾧ ἔχαιρεν. ἐν τίνι δὲ ὁ πατὴρ χαίρει, ἢ βλέπων ἑαυτὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ; εἰ δὲ καὶ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων εὐφραίνετο τὴν οἰκουμένην συντελέσας, ὡς (2) ἐν αὐταῖς ταῖς παροιμίαις γέγραπται, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν. (3) εὐφραίνετο γὰρ καὶ οὕτως, οὐκ ἐπιγενομένης αὐτῷ χαρᾶς, ἀλλὰ πάλιν βλέπων κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα γενόμενα τὰ ἔργα· ὥστε καὶ τὸ οὕτως χαίρειν τὸν (4) θεὸν τῆς εἰκόνος αὐτοῦ τὴν πρόφασιν εἶναι. πῶς δὲ καὶ ὁ υἱὸς εὐφραίνεται, ἢ βλέπων ἑαυτὸν ἐν τῷ πατρί; ἴσον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ λέγειν, „ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, „ ἑώρακε τὸν πατέρα, (5) καὶ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πα„τὴρ ἐν ἐμοί. „ κενὴ ὑμῶν ἄρα ἡ καύχησις πανταχόθεν δέδεικται, (6) ὦ χριστομάχοι, καὶ μάτην ἐνεκομπάσατε καὶ τεθρυλήκατε πανταχοῦ τὸ, „ κύριος ἔκτισέ με „ ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, „ παρεξηγούμενοι τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καὶ μᾶλλον τὴν ἑαυτῶν ἐπίνοιαν, οὐ τὸν νοῦν τοῦ (7) Σολομῶντος ἀπαγγέλλοντες. ἰδοὺ γὰρ τὸ μὲν ὑμῶν φρόνημα δέδεικται μόνον φαντασία· τὸ δὲ ἐν ταῖς παροιμίαις ῥητὸν, καὶ πάντα τὰ προειρημένα δείκνυσι μὴ εἶναι τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἴδιον γέννημα (8) τοῦ πατρὸς, σοφίαν καὶ λόγον ἀληθινὸν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν.

A ex Petre cognitio: ipſo gaudet Peter, eodemque gaudio Filius in Patre delectetur dicens: *Ego eram, quo* (Prov. 8. 30.) *delectabatur, per ſingulos dies in conſpectu ejus delectabar*. Hæc proculdubio rurſus probant Filium non alienum ſed proprium oaturæ Patris eſſe. Ecce enim non propter nos, ut impii dictitant, factus eſt, neque omnino e nihilo eſt, neque Deus ſibi auctorem geudii comparavit extrinſecus; ſed illæ voces aliquid, quod proprium ſit & ſimile, ſignificant. Quaodo ergo contigit ut Peter non gauderet: Quod ſi ſemper gaviſus eſt, ſemper fuerit neceſſe eſt is in quo gaudebat. Io quo porro gaudet & lætatur Pater, quam B cum ſe ipſe cernit in propria imagine, quæ Verbum (Prov. 8. 31.) ſuum eſt? Quod ſi etiam poſt perfectum mundum filiis hominum delectabatur, ut ibidem ſcriptum eſt, nec id utique alio modo intelligendum eſt. Ita enim delectabatur, non quaſi gaudium ipſi accidiſſet, ſed quatenus opera ad ſuam imaginem ſacta intuebatur. Illa proinde Dei oblectatio ſuam imaginem cauſam habet. Et ipſe vero Filius an elio oblectetur modo, quam cum ſe ipſe in Patre contemplatur? Idem enim hiſce ejus verbis declaratur: *Qui vidit me, vidit Patrem*: &, (Joan. 14. 9.) *Ego in Patre, & Pater in me eſt*. Probatum itaque omni ex parte eſt vanum & futile eſſe quod tantopere C jactitatis, o Chriſti hoſtes. Fruſtra illa undique circumfertis & pervulgatis verba, *Dominus creavit me* (Prov. 8. 22.) *principium viarum ſuarum*, quæ nimirum perverſe interpretamini, vaſtraque vos ipſi potius commenta quam Salomonis mentem proponitis. Jam enim oſtendimus fictum totum eſſe quod ipſi quidem ſentitis: at ille Proverbiorum locus, & quæcumque ſupra diſputata ſunt, probant profecto Filium non eſſe natura & ſubſtantie creatum, ſed proprie ex Patre genitum, ejuſque eſſe ſapientiam & Verbum verum, per quod (Joan. 1. 3.) omnia ſacta ſunt, & ſine quo factum eſt nihil.

D

(9) ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ

λόγος τρίτος.

1. ΟΙ Ἀρειομανῖται, ὡς ἔοικε, κρίναντες ἅπαξ ἀποστάται γενέσθαι καὶ παραβάται τῆς ἀληθείας, φιλονεικοῦσιν εἰς ἑαυτοὺς ἑλκύσαι τὸ γεγραμμένον· „ ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν, κα„ταφρονεῖ· „ οὔτε γὰρ ἐλεγχόμενοι παύονται, οὔτε ἀπορούμενοι ἐντρέπονται· ἀλλ' ὡς πόρνης (10) ὄψις, ἀπηναισχύντησαν πρὸς πάντας ἐν ταῖς ἀσεβείαις. καὶ γὰρ ὧν προφασίζονται ῥητῶν τό, „ κύριος ἔκτισέ με, „ (11) καὶ τό, κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, καὶ τό, „ πρωτότοκος, καὶ τό, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, „ ὀρθὴν ἐχόντων τὴν διάνοιαν, καὶ (12) δεικνύντων τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν, οὐκ οἶδ' ὅπως πάλιν αὐτοὶ ὡς περιχυθέντες τὸν τοῦ ὄφεως ἰὸν, καὶ μὴ βλέποντες ἃ δεῖ βλέπειν, μηδὲ νοοῦντες ἃ ἀναγινώσκουσιν, ὥσπερ ἐκ βάθους τῆς ἀσεβείας αὐτῶν (13) καρδίας ἐμέ-

EJUSDEM CONTRA ARIANOS

Oratio tertia.

1. QUendoquidem ſemel Ariani, ut videtur, animum induxerunt a veritate deſciſcere, in ſeipſos attrahere cootendunt hæc Scripturæ verba, *Impius cum in profundum malorum veneris, contemnit*. (Prov. 18. 3.) Neque enim convicti quieſcunt, nec hærentes erubeſcunt: (Jerem. 3. 3.) ſed veluti frontem gerentes meretricis, omnem pudorem exuerunt ut ſuam adverſus omnes defendaot impietatem. E Poſtquam enim probatum e nobis eſt illorum Scripturæ locorum, nempe, *Dominus creavit me*, (Prov. 8. 22.) &, *Tanto præſtantior factus Angelis*, &, *primogenitus*, (Hebr. 1. 4.) (Rom. 8. 29.) &, *Qui fidelis eſt ei qui fecit eum*, rectam eſſe ſignificationem, (Coloſſ. 1. 15.) (Hebr. 3. 2.) iiſdemque veram in Chriſtum pietatem edoceri: neſcio quonam pacto illi temquam ſerpentis veneno perfuſi, nec videotes quæ videnda ſuot, oec ea quæ legunt intelligentes, ſed tamquam ex impii ſui cordis

pro-

(1) Seguerian. ἐν ᾧ ἔχαιρεν. Alii & editi, ἦν ἐν ᾧ καὶ ἔχαιρεν.
(2) Seguer. & Felc. 4. ἐν αὐταῖς ταῖς. Alii & editi, ἐν ταῖς.
(3) Seguer. & Felc. 4. εὐφραίνετο. Editi & alii, εὐφραίνεται. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. βλέπων τὰ ἔργα, ὥστε καὶ τὸ οὕτως. Reg. item habet, ὥστε καὶ τὸ οὕτως. Ceteri & editio Commel. γενόμενα ἔργα, ὥστε καὶ οὕτως.
(4) Sic Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. 4. & 5. At alii & editi, θεὸν ἐν τῷ τῆς εἰκόνος.
(5) Seguerian. & Felc. 4. καὶ ἐγώ.
(6) Felc. 5. ὦ Ἀρειανοὶ καὶ χριστομάχοι. Ibid. Seguerian. Reg. Goblerian. Felc. 1. 4. & 5. ἐνεκομπάσατε. Alii & editi, ἐνεκαυχάσατε. Seguerian. & Felc. 4. ibid. τεθρυλήκατε πανταχοῦ. Alii & editi, τεθρυλλήκατε πανταχοῦ.
(7) Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. Σολομῶντος. Reg. & Felc. 5. Σαλωμῶνος. Alii & editi, Σολομῶνος. Mox Seguer. Gobler. Felc. 1. & 4. μόνον φαντασία. Reg. μόνη φαντασία. Ceteri & editi, μόνη φαντασία.
(8) Felc. 5. τοῦ ἀοράτου πατρός.
(9) Sic Regius codex, cujus hactenus meminimus in his adverſus Arianos Orationibus. In alio item codice Regio optimæ notæ, ubi hæc & ſequens Oratio contra Arianos exſtat, inſcribitur ſimiliter λόγος τρίτος, in indice codicis. Nam ante ipſam Orationem nullus præfixus eſt titulus: ſed initio tantum paginæ hæc legitur inſcriptio, βιβλίον δογματικὸν τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ μεγάλου κατὰ Ἀρειανῶν. Id eſt: *Liber dogmaticus ſancti Patris noſtri, magni Athanaſii, contra Arianos*. Hunc codicem, quia præſtantior eſt, Reg. 1. appellabimus: alterum vero, Reg. 2. In Baſilienſi quoque codice hæc Oratio inſcribitur, λόγος τρίτος: in aliis vero, λόγος τέταρτος. Editi conſuetum præferunt titulum, τοῦ ἐν ἁγίοις, &c. λόγος τέταρτος.
(10) Goblerianus & Felc. 1. ὄψιν. Mox Reg. 1. & Seguerian. προφασίζονται. Editi & alii, ὑποφασίζονται.
(11) Reg. 1. & Seguerian. καὶ τοῦτο. Mox Seguerian. καὶ τὸ, πρωτότοκος· καὶ τὸ, πιστόν.
(12) Regius primus & Seguer. δεικνύντων. Ibid. Seguer. τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. πάλιν αὐτοί. Alii & editi, πάλιν ὄντες.
(13) Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. καρδίας. Alii & editi, κακίας. Ibidem Reg. 2. & Seguerian. λόγους καὶ ἐρεύγονται. In aliis & editis deeſt καί.

Joan. 14. 10. profundo ructantes, jam hęc Domini verba, *Ego in Patre & Pater in me eſt*, exagitare cœperunt. Quomodo, inquiunt, iſte in illo & ille in iſto contineri poteſt? Vel qua prorſus ratione Pater, qui major eſt, in Filio qui minor eſt, poteſt comprehendi? Aut quid mirum eſt Filium in Patre eſſe, quandoquidem etiam de nobis Actor. 17. 28. ſcriptum eſt, *In ipſo enim vivimus, & movemur & ſumus?* Sane hoc illis merito pro ſua perverſitate accidit, ut Deum corpus eſſe exiſtiment, nec intelligant quid ſit verus Pater & verus Filius, quid lux inviſibi- Hebr. 1. 3. lis & æterna, ejuſque inviſibilis ſplendor, quid inviſibilis item ſubſtantia, quid figura & imago non corporea? Namque ſi cognoſcerent, non profecto tam impie Dominum gloriæ deriderent, neque res, quæ corporeæ non ſunt, tamquam corporeas cogitantes, ea quæ recte dicta ſunt ipſi prave interpretarentur. Par erat utique illos his vel ſolum auditis, utpote Chriſti verbis, credere, cum ſimplex fides curioſa eloquentia ſit præſtantior. Verum quoniam hoc quoque Scripturæ loco ad ſuam confirmandam hæreſim profana temeritate abuti conantur; neceſſarium duximus & illorum convincere improbitatem, & quæ vera ſit hujus loci interpretatio, ad fidelium ſecuritatem patefacere. Non enim, ut illi opinantur, his verbis, *Ego in Patre & Pater in me eſt*, ſignificatur eos in ſe invicem immitti, ſeſeque, veluti vacua quædam vaſa, invicem implere, ita ut Pater, Filii, & Filius, Patris vacuitatem repleat, neuterque illorum plenus & perfectus ſit. Siquidem id proprium eſt corporum, nec abſque ſumma impietate vel etiam dici queat. Plenus enim & perfectus eſt Pater, & ipſe Filius plenitudo eſt Patris. Nec vero eodem modo quo Deus eſt in Sanctis ut eos corroboret, ita eſt & in Filio. Ipſe enim virtus eſt ſive robur & ſapientia Patris: ejuſque communione, res factæ in Spiritu ſanctificantur: ipſe autem Filius non alicujus communione filius eſt, ſed proprius eſt Patris fetus. Nec item Filius eſt in Patre eadem ratione quam indicant hæc verba, *In ipſo vivimus, & movemur, & ſumus*. Nam ipſe ex Patre exiſtit tamquam ex fonte vita, in qua omnia cum vitam accipiunt tum conſiſtunt. Non enim vita in vita vivit, alioquin vita non eſſet: ſed potius vitam ipſe omnibus impertit.

Aſterii Ariani refellitur falſa interpretatio. 2. Jam vero argutias quoque Aſterii ſophiſtæ, hæreſis patroni, ſi placet, diſpiciamus. Hic enim Judæos æmulatus, ea quæ ſequuntur ſcripſit. „ Perſpicuum enim eſt, inquit, illum idcirco dixiſſe ſeipſum in Patre & Patrem in ſeipſo eſſe, quod nec ipſum quidem ſermonem quem proferebat ſui eſſe diceret, ſed Patris, nec propria item ſui eſſe opera, ſed Patris, a quo videlicet agendi virtutem acceperat. „ Profecto ſi puerulus iſta loqueretur, veniam ex ætate poſſet conſequi. Cum autem hęc ille ſcribat qui Sophiſta vocatur, & omnia ſe profitetur cognoſcere; qua, quęſo, damna- 1. Cor. 2. 4. tione dignus eſſe cenſendus eſt? An non etiam ſeipſum ab Apoſtolo alienum probat, quippe qui perſuaſibilibus

γόμενοι, ἤρξαντο λοιπὸν καὶ διασύρειν τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου λεγόμενον „ ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν „ ἐμοί· „ λέγοντες, πῶς δύναται ὅτε ἐν ἐκείνῳ, κἀκεῖνος ἐν τούτῳ χωρεῖν; ἢ πῶς ὅλως δύναται ὁ πατὴρ μείζων ὤν, ἐν τῷ υἱῷ ἐλάττονι ὄντι χωρεῖν; (1) ὃ τί θαυμαστόν, εἰ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, ὅπου γε καὶ περὶ ἡμῶν γέγραπται, „ ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν; „ πάσχουσι δὲ τοῦτο ἀκολούθως τῇ κακονοίᾳ ἑαυτῶν, σῶμα νομίζοντες εἶναι τὸν θεόν, καὶ μὴ νοοῦντες (2) μήτε τί ἐστιν ἀληθινὸς πατήρ, καὶ ἀληθινὸς υἱός, μήτε τί ἐστι φῶς ἀόρατον, καὶ ἀΐδιον, καὶ ἀπαύγασμα αὐτοῦ ἀόρατον, μήτε τί ἐστιν (3) ἀόρατος ὑπόστασις, καὶ χαρακτὴρ ἀσώματος, καὶ εἰκὼν ἀσώματος. εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς (4) δόξης μετὰ γέλωτος ἐδυσφήμουν, οὔτε τὰ ἀσώματα σωματικῶς ἐκλαμβάνοντες, τὰ καλῶς λεγόμενα παρεξηγοῦντο. ἤρκει μὲν οὖν καὶ μόνον (5) ἀκούοντας ταῦτα, λέγοντος τοῦ κυρίου, πιστεύειν· ἐπεὶ καὶ ἡ ἐκ τῆς ἁπλότητος πίστις βελτίων ἐστὶ τῆς ἐκ περιεργίας πιθανολογίας. ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο βεβηλοῦν ἐπεχείρησαν πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν· ἀναγκαῖον τὴν μὲν ἐκείνων κακόνοιαν διελέγξαι, τὴν δὲ τῆς ἀληθείας διάνοιαν δεῖξαι, ἕνεκά γε τῆς τῶν πιστῶν ἀσφαλείας. οὐ γάρ, ὡς ἐκεῖνοι νομίζουσιν, ἀντεμβιβαζόμενοι εἰς ἀλλήλους εἰσίν, ἐν τῷ λέγεσθαι, „ ἐγὼ ἐν τῷ πατρί καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, „ ὥσπερ ἐν ἀγγείοις κενοῖς ἐξ ἀλλήλων (6) πληρούμενοι· ὥστε τὸν μὲν υἱὸν πληροῦν τὸ κενὸν τοῦ πατρός, τὸν δὲ πατέρα πληροῦν τὸ κενὸν τοῦ υἱοῦ, καὶ ἑκάτερον αὐτῶν μὴ εἶναι πλήρη καὶ τέλειον· σωμάτων μὲν ἴδιον τοῦτό γε· διὸ καὶ τὸ μόνον εἰπεῖν τοῦτο, πλῆρές ἐστιν ἀσεβείας· πλήρης γὰρ καὶ τέλειός ἐστιν ὁ πατήρ, καὶ πλήρωμα θεότητός ἐστιν ὁ υἱός. οὐδ' αὖ πάλιν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἁγίοις γινόμενος ὁ θεός, (7) ἐνδυναμοῖ αὐτούς, οὕτως ἐστὶ καὶ ἐν τῷ υἱῷ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς δύναμις καὶ σοφία· καὶ τὰ μὲν γενητά, μετοχῇ αὐτοῦ ἐν τῷ πνεύματι ἁγιάζεται· αὐτὸς δὲ ὁ υἱός, οὐ μετουσίᾳ υἱός ἐστιν, ἀλλὰ γέννημα τοῦ πατρὸς ἴδιόν ἐστιν. οὐκ ἔστι δὲ πάλιν οὕτως ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, ὡς τό, „ ἐν „ αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν· „ αὐτὸς γὰρ ὡς ἐκ πηγῆς τοῦ πατρός (8) ἐστιν ἡ ζωή, ἐν ᾗ τὰ πάντα ζωογονεῖταί τε καὶ συνίσταται· οὐ γὰρ ἡ ζωή, ἐν ζωῇ ζῇ· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη ζωή· ἀλλ' αὐτὸς μᾶλλον ζωογονεῖ τὰ πάντα.

2. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ τοῦ συνηγόρου τῆς αἱρέσεως Ἀστερίου τοῦ σοφιστοῦ· γέγραφε γὰρ καὶ αὐτός, ὡς τὸν ζηλώσας τῶν Ἰουδαίων, ταῦτα· „ Δῆλον γὰρ ὅτι (9) διὰ τοῦτο εἴρηκεν ἑαυτὸν μὲν ἐν „ τῷ πατρί, ἐν ἑαυτῷ δὲ πάλιν τὸν πατέρα, ἐπεὶ „ μήτε τὸν λόγον, ὃν διεξήρχετο, ἑαυτοῦ φησιν εἶναι, „ ἀλλὰ τοῦ πατρός, μήτε οἰκεῖα τὰ ἔργα, ἀλλὰ τοῦ „ πατρὸς δεδωκότος αὐτῷ δύναμιν. „ τοῦτο δὲ εἰ καὶ παιδάριον (10) ἦν ἁπλῶς εἰρηκός, συγγνώμην εἶχεν ἐκ τῆς ἡλικίας· ἐπειδὴ δὲ ὁ καλούμενος σοφιστής, καὶ πάντα γινώσκειν ἐπαγγελλόμενος, ἐστὶν ὁ γράψας, πόσης ἄξιος καταγνώσεως ὁ τοιοῦτος; πῶς δὲ καὶ οὐκ ἀλλότριον ἑαυτὸν τοῦ ἀποστόλου δείκνυσιν, ἐπαιρόμενος

(1) Regius primus & Seguerian. ὃ τί θαυμαστόν. At alii & editi, καίτοι τί θαυμαστόν.

(2) Sic Regius primus, Seguerian. Gobl. & Felc. 1. ut & Basilienſis & Anglican. μήτε τίς ἐστι. Alii vero & editi, καὶ μὴ νοοῦντες τίς ἐστι, &c. Ibid. Regius primus & Seguerian. μήτε τί ἐστι φῶς. Ceteri & editi, μήτε τίς ἐστι φῶς. Mox Regius primus, Seguerian. Anglican. Gobl. & Felc. 1. ἀΐδιον καὶ ἀπαύγασμα. Editio Commel. ἴδιον ἀπαύγασμα.

(3) Sic Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. ut & legit Nannius. At alii & editio Commel. ἀσώματος. Mox Reg. 1. & Seguerian. [illegible], οὐ γάρ, &c. Editi, εἰκὼν αὐτοῦ. οὐ γάρ, &c. Goblerian. vero & Felc. 1. χαρακτὴρ ἀσώματος. εἰ γάρ.

(4) Regius primus, Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. δόξης μετὰ γέλωτος ἐδυσφήμουν, οὔτε. Editi aliique, δόξης ἄνω μετὰ γέλωτος ἐδυσφήμουν, οὐδέ.

(5) Reg. 1. & Seguerian ἀκούοντας. Goblerian. & Felc. 1. ἀκούοντας. Ceteri & editi, ἀκούοντας. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. ἐκ περιεργίας. Alii & editi, ἐκ περιεργασίας.

(6) Sic Reg. 1. & Seguerian. At editi & alii, πληρούμενα. Mox Reg. 1. & Seguerian. τὸ κενὸν τοῦ πατρὸς .... τὸ κενὸν τοῦ υἱοῦ. Reg. 1. τὸ κενὸν τοῦ πατρὸς .... τὸ κοῖλον τοῦ υἱοῦ. Editi vero, τὸ κοῖλον τοῦ πατρὸς .... τὸ κοῖλον τοῦ υἱοῦ.

(7) Sic Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. Alii autem & editio Commel. ἐνδυναμοῖ.

(8) Sic Reg. 1. & Seguerian. At alii & editi, ἐστιν ἡ ζωή, ἐν ᾗ τὰ πάντα ζωογονεῖται καὶ συνίσταται. Reg. 2. tamen habet, ζωογονεῖταί τε καὶ συνίσταται.

(9) Sic Regius primus & Seguerian. At alii & editi, διὰ τοῦτο ἔοικε μὲν ἑαυτόν. Baſilienſ. mox πάλιν omittit. Ibidem Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. μήτε τὸν λόγον. Alii & editi, καὶ τὸν λόγον. Item ibidem Reg. 1. & Seguerian. φησιν εἶναι, ἀλλὰ τοῦ πατρός, μήτε. At alii & editi, φησιν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς εἶναι, καὶ.

(10) Felc. 2. & editi, ἦ. Ceteri mſſ. ἦν.

τὸν (1) ἐν παιδείᾳ σοφίας λόγοις, καὶ νομίζων ἐν αὐτοῖς ἐξαπατᾷν δύνασθαι, μὴ νοῶν αὐτὸς ἃ λέγει, μήτε περὶ (2) τίνων διαβεβαιοῦται. ἃ γὰρ ὁ υἱὸς ἴδια καὶ ἁρμόζοντα μόνῳ υἱῷ, λόγῳ καὶ σοφίᾳ ὄντι, καὶ εἰκόνι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας εἴρηκε, ταῦτα οὗτος εἰς πάντα τὰ κτίσματα καταφέρει, καὶ κοινὰ τῷ υἱῷ, καὶ αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖ· (3) τὴν δὲ δύναμιν τοῦ πατρὸς λέγει λαμβάνειν δύναμιν ὁ ἀλλοιούμενος, ἵνα ἀκολουθήσῃ τῇ δυσσεβείᾳ αὐτοῦ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς (4) ἐν υἱῷ υἱοποιεῖται, καὶ ὁ λόγος ἔλαβε λόγου ἐξουσίαν· καὶ οὐκ ἔτι μὲν αὐτὸν, ὡς υἱὸν, δοκεῖ εἰρηκέναι ταῦτα, ὡς δὲ μαθόντα καὶ αὐτὸν ὁμοίως συναριθμεῖ πᾶσι τοῖς ποιήμασιν. εἰ γὰρ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὰ ῥήματα τοῦ υἱοῦ, ἃ διεξέρχεται, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ πατρὸς (5) ἴδια, καὶ τὰ ἔργα, ἔλεγεν, „ἐγὼ „ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ὁ μὲν „Δαβὶδ λέγει, ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ (6) „κύριος ὁ θεός· ὁ δὲ Σολομὼν, οἱ ἐμοὶ λόγοι εἴ„ρηνται ὑπὸ θεοῦ· „καὶ ὁ μὲν Μωϋσῆς, τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ διάκονος λόγων, (7) ἕκαστος δὲ τῶν προφητῶν οὐ τὰ ἴδια, ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ ἔλεγε, τάδε λέγει κύριος· καὶ τὰ ἔργα, ἃ ἐποίουν οἱ ἅγιοι, οὐκ ἴδια, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος τὴν (8) δύναμιν θεοῦ ἔλεγον εἶναι· ὡς ὁ μὲν Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος ἐπικαλούμενοι τὸν θεὸν, ἵνα τοὺς νεκροὺς αὐτὸς ἐγείρῃ· ὅτε καὶ τῷ Νεεμὰν λέγει ὁ Ἐλισσαῖος, καθαρίσας αὐτὸν ἀπὸ τῆς λέπρας, „ἵνα γνῷς ὅτι ἐστὶ θεὸς „ἐν Ἰσραήλ· „ὁ δὲ Σαμουὴλ καὶ αὐτὸς ἐν ἡμέραις θερισμοῦ, εὔχεται τὸν θεὸν δοῦναι ὑετόν· οἵ τε ἀπόστολοι ἔλεγον, οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει ποιεῖν τὰ σημεῖα, ἀλλὰ τῇ τοῦ κυρίου χάριτι· δῆλον ὅτι κατ᾽ αὐτὸν κοινὴ ἂν εἴη πάντων καὶ ἡ τοιαύτη φωνὴ, ὥστε καὶ ἕκαστον λέγειν δύνασθαι, „ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ „πατὴρ ἐν ἐμοί· „καὶ λοιπὸν μηκέτι ἕνα εἶναι (9) τοῦτον υἱὸν θεοῦ καὶ λόγον καὶ σοφίαν, ἀλλ᾽ ἐκ πολλῶν ἕνα καὶ αὐτὸν τυγχάνειν.

3. Ἀλλ᾽ εἴπερ (10) ὡς οὕτως ὁ κύριος εἰρηκὼς, ἔδει μὴ εἰπεῖν αὐτόν· „ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ „πατὴρ ἐν ἐμοί· „ἀλλὰ μᾶλλον· κἀγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ (11) δὲ καὶ ἐν ἐμοί ἐστιν, ἵνα μηδὲ ἴδιον καὶ ἐξαίρετον ἔχῃ πρὸς τὸν πατέρα ὡς υἱὸς, κοινὴν δὲ μετὰ πάντων ἔχῃ τὴν αὐτὴν χάριν· ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν, ὡς νομίζουσιν ἐκεῖνοι· μὴ φρονοῦντες γὰρ υἱὸν εἶναι γνήσιον ἐκ πατρὸς, καταψεύδονται τοῦ γνησίου, ᾧ μόνῳ ἁρμόζει λέγειν, „ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ „ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. „ἔστι γὰρ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ὥς γε νοεῖν ἔξεστιν, ἐπειδὴ τὸ πᾶν εἶναι τοῦ υἱοῦ, τοῦτο τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιόν ἐστιν, ὡς ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα, καὶ (12) ἐκ πηγῆς ποταμὸς, ὥστε τὸν ὁρῶντα τὸν υἱὸν, ὁρᾷν τὸ τοῦ πατρὸς ἴδιον, καὶ νοεῖν ὅτι τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς ὂν, (13) ὅπως ἐν τῷ πατρί ἐστιν. ἔστι δὲ καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, ἐπειδὴ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἴδιον, τοῦτο ὁ υἱὸς τυγχάνει ὤν, ὡς ἐν τῷ ἀπαυγάσματι (14) ὁ ἥλιος, καὶ ἐν τῷ λόγῳ ὁ νοῦς, καὶ ἐν τῷ ποταμῷ ἡ πηγή· οὕτως γὰρ ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, θεωρεῖ τὸ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιον, καὶ νοεῖ ὅτι ὁ πατὴρ ἐν

A ſapientiæ ſermonibus glorietur, quibus & alios ſe decipere poſſe confidit, cum tamen nec ipſe ea quæ dicit, nec de quibus contendit intelligat. 1. Timot. 1. 7. Ea enim quæ Filius ſoli Filio, qui Verbum & ſapientia, ac Patris naturæ imago eſt, convenire & propria eſſe docuit, iſte rebus omnibus creatis attribuit, illiſque cum Filio pugnat eſſe communia: quin etiam virtutem virtuti Patris impertiri impius aſſeverat, ut ex impia ejus doctrina efficiatur, Filium in filio factum eſſe filium, & Verbum potentiam verbi accepiſſe. Nec item eum ut filium iſta vult dixiſſe, ſed ipſum, ut qui B ea quoque didicerit, una cum aliis operibus collocat. Si enim propterea quod verba quæ proferebat Filius, non ejus eſſent ſed Patris, ut & opera, idcirco dicebat, *Ego in Patre, & Pater in me eſt*: cum ipſe quoque David dicat, *Audiam quid loquetur in me Dominus Deus:* Psal. 84. 9. Et Salomon: *Sermones mei a Deo dicti ſunt:* cum ſimiliter Moyſes ſermonum Dei adminiſter fuerit, ſingulique Prophetæ non propria, ſed Dei verba annunciaverint, unde ajebant, *Hæc dicit Dominus:* cum item opera ipſa quæ Sancti effecere, non ſua eſſe ſed Dei virtutem ſuppeditantis affirma- C rint, ut ex Elia & Eliſæo patet qui Deum invocavere ut mortuos ipſe excitaret: unde idem Eliſæus poſtquam Naamani lepram ſanaſſet, ei dixit: *Ut ſcias eſſe Deum in Iſrael:* 4. Reg. 5. Samuel quoque meſſis tempore Deum ut pluviam daret oravit: Apoſtoli denique ſe non propria virtute ſed Dei gratia ſigna & prodigia facere fatebantur: ex his, inquam, dilucide ſecundum illum ſequitur vocem hujuſmodi omnium quoque eſſe communem ſinguloſque poſſe dicere, *Ego in Patre, & Pater in me eſt*, nec proinde jam unum hunc eſſe Dei Filium & Verbum ac Sa- D pientiam, ſed eum unum quoque ex multis eſſe.

3. Atqui ſi hæc eſſet verborum Domini ſententia, non ita eum loqui oportuiſſet. *Ego in Patre, & Pater in me eſt*, ſed potius: Ego etiam ſum in Patre, & Pater in me etiam eſt; ut videlicet nihil ſe proprium & ſingulare apud Patrem, tamquam Filium, habere, ſed communi cum omnibus gratia gaudere ſignificaret. Verum non ita ſe res habet, ut opinantur illi, qui cum eum verum ex Patre Filium eſſe non ſentiant, falſa de vero fingunt, cui ſoli dicere convenit, *Ego in Patre, & Pater in me eſt*. Filius enim in Patre eſt, quantum licet intelligere, quia totum quod eſt Filius, hoc na- E turæ Patris proprium eſt, eo modo quo ex luce ſplendor, & ex fonte fluvius exoritur, adeo ut qui Filium videt, id quod proprium eſt Patris videat, intelligatque Filium idcirco in Patre eſſe quia ex Patre habet ut ſit; & viciſſim Patrem in Filio eſſe, quia Filius eſt id quod proprium eſt ex Patre, ſicuti ſol eſt in ſplendore, mens in verbo, & fons in fluvio. Ita enim qui Filium contemplatur, id quod naturæ Patris proprium eſt ſimul contemplatur, Patremque in Filio

Quomodo Filius ſit in Patre, & Pater in Filio.

(1) Reg. 1. ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις, ut & habet Scriptura. Felc. 3. ἐν πειθοῖ σοφίας λόγῳ. Editi, ἐν πειθοῖ σοφίας λόγοις.

(2) Reg. 1. & Seguerian. τίνων, iidemque mox ἴδια. Alii & editi, τίνος, & εἰπών.

(3) Sic Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 2. At alii & editio Commel. τήν τε δύναμιν.

(4) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi, ἐν τῷ υἱῷ. Mox Regius 1. & Seguerian. ἔλαβε λόγου ἐξουσίαν. Editio Commel. & aliquot mſſ. λόγον ἐξουσίαν.

(5) Sic Reg. 1. Seguer. Gobl. & Felc. 2. At Reg. 2. Baſil. Anglic. & Felck. 3. ὡς τὰ ἔργα, ἢ τὰ ἔργα, τότε ἔλεγεν. Alii & editi, ὡς τὰ ἔργα, τότε ἔλεγεν.

(6) Sic Reg. 1. & 2. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, ὁ κύριος θεός. Ibid. Reg. 1. Seguer. Baſil. Gobler. & Felc. 2. Σολομών. Alii & editi, Σαλομών.

(7) Reg. 2. ἕκαστός τε. Mox idem & Regius 1. Seguerian. Gobler. Felc. 1. τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ. In aliis & editione Commel. τὰ deeſt.

(8) Sic Reg. 1. & Seguer. Gobler. Felc. 1. & 3. At ceteri & editi δύναμιν τοῦ θεοῦ. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. αὐτὸς ἐγείρῃ· ὅτε καὶ τῷ Νεεμὰν λέγει. Alii & editi, αὐτοὺς ἐγείρῃ· ὅτε καὶ τῷ Νεεμὰν ἔλεγεν. Porro quæ ſequuntur Eliſæi verba ad Naaman, non habentur in Scriptura: ſed ipſe Naaman ſanatus & ad Eliſæum reverſus ait, ἰδοὺ ἔγνωκα ὅτι οὐκ ἔστι θεὸς ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ὅτι ἀλλ᾽ ἢ ἐν τῷ Ἰσραήλ. *Vere ſcio quod non ſit alius Deus in univerſa terra, niſi tantum in Iſrael.*

(9) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. Editi autem & alii, εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς υἱὸν καὶ λόγον. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἀλλ᾽ αὐτόν. Editi & alii, ἀλλ᾽ ὁμοίως.

(10) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi, ὡς ὅπως ὁ κύριος, ἔδει, &c.

(11) Felc. 2. & editi, δὲ ἐν ἐμοί. Ceteri mſſ. δὲ καὶ ἐν ἐμοί. Mox Reg. 1. & 2. & Seguer. πρὸς τὸν πατέρα ὡς υἱός. At aliis & editi, πρὸς τὸν πατέρα ὁ υἱός.

(12) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἐκ πηγῆς. Alii & editio Commel. ὡς πηγῆς.

(13) Reg. 1. Segu. Gobl. & Felc. 1. ὅπως. Ceteri & editi, ὅπως.

(14) Reg. 1. & Segu. ὁ ἥλιος. In aliis & editis, ὁ deeſt. Ibid. Reg. 1. Segu. Gobl. & Felc. 1. καὶ τῷ λόγῳ. Alii & editi, καὶ ἐν τῷ λόγῳ.

eſſe intelligit. Nam cum forma & divinitas Patris hoc ipſum ſit quod eſt Filius, omnino ſequitur ut Filius ſit in Patre, & Pater in Filio. Quocirca cum antea dixiſſet, *Ego & Pater unum ſumus*, hic recte ait, *Ego in Patre & Pater in me eſt*, ut ſcilicet eamdem amborum divinitatem unamque naturam eſſe doceret.

Joan. 10. 30. Joan. 14. 10.

Qua ratione Pater & Filius ſint unus Deus.

Sabelli error.

4. Unum enim illi ſunt, non quod unum in duas partes ſit diviſum, quæ nihil ſint præter unum; neque quod unum bis nominetur, ita ut idem aliquando Pater, aliquando ſui Filius fiat; quæ cum ſentiret Sabellius, hæreticus eſt judicatus. Verum duo quidem ſunt, quia Pater, Pater eſt, nec ipſe eſt Filius; & viciſſim Filius eſt Filius, nec ipſe Pater eſt. Una vero illorum natura eſt: nec enim genitoris genitus eſt diſſimilis, cum imago ejus ſit, & omnia quæ Patris ſunt, ſint quoque Filii. Hinc Filius alius non eſt Deus, quia non extrinſecus effictus eſt: alioquin complures dii inducerentur, ſi extranea excogitaretur divinitas præter Patris divinitatem. Tametſi enim * aliud eſt Filius, ut genitus: attamen idem eſt, ut Deus: atque adeo ipſe & Pater unum ſunt cum naturæ proprietate, tum eadem & una divinitate, quemadmodum dictum eſt. Enimvero ipſe quoque ſplendor lux eſt, nec ſola poſterior, neque alia lux, neque quatenus ejus ſit particeps, ſed totus proprius ejus eſt fetus. Hujuſmodi porro fetus neceſſario lux una eſt, nec dici poteſt duas illas eſſe luces, ſed duo quidem eſſe ſolem & ſplendorem, unam vero ex ſole ortam lucem eſſe, quæ in ſplendore orbem illuminat univerſum. Ita ſimiliter Filii divinitas, eſt quoque ipſa Patris, quam quidem ob cauſam individua eſt, atque hoc pacto unus eſt Deus, nec alius eſt præter illum. Quia ergo unum illi ſunt, unaque ipſa eſt divinitas, idcirco eadem de Filio quæ de Patre dicuntur, Patris excepto nomine. Sic ergo Filius dicitur Deus: *Et Deus erat Verbum*: item omnipotens, *Hæc dicit qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt omnipotens*: ſimiliter Dominus, *unus Dominus Jeſus Chriſtus*: lux quoque eſſe dicitur, *Ego ſum lux*: nec non peccata delere: *Ut autem ſciatis*, inquit, *quia filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata*: & quæcumque alia ſimilia inveneris. Nam *omnia*, inquit ipſe Filius, *quæcumque habet Pater, mea ſunt*: & rurſus, *mea tua ſunt*.

Eadem de Filio quæ de Patre dicuntur, præter Patris nomen.

Joan. 1. 1. Apocal. 1. 8. 1. Cor. 8. 6. Joan. 8. 12. Luc. 5. 24. Joan. 16. 15. Joan. 17. 10.

5. Porro is qui ea quæ Patris ſunt Filio attribui audierit, hac ratione Patrem in Filio videbit; Filiumque ſimiliter intuebitur in Patre, cum illa quæ de Filio dicuntur, eadem quoque de Patre dicantur. Cur vero ea quæ Patris ſunt, Filio attribuuntur, niſi quia Filius ex illo genitus eſt? Cur item quæ Filii ſunt, eadem propria ſunt Patris, niſi quia Filius ejus naturæ proprius eſt fetus? Quare cum Filius proprius ſi naturæ Patris fetus, jure merito ea, quæ Patris ſunt ſui eſſe

τῷ ἐμῷ ἐστι. τοῦ γὰρ (1) εἴδους καὶ τῆς θεότητος τοῦ πατρὸς ὄντος τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ, ἀκολούθως ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. διὰ τοῦτο (2) γὰρ καὶ εἰκότως, εἰρηκὼς πρότερον, „ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, „ἐπήγαγε τό, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν „ἐμοί· „ἵνα τὴν μὲν ταυτότητα τῆς θεότητος, (3) τὴν δὲ ἑνότητα τῆς οὐσίας δείξῃ.

4. Ἓν γάρ εἰσιν, οὐχ ὡς ἑνὸς πάλιν εἰς δύο μέρη διῃρημένου, καὶ μηδὲν ὄντων πλὴν ἑνός· οὐδὲ ὡς τοῦ ἑνὸς δὶς ὀνομαζομένου, (4) ὥστε τὸν αὐτὸν ἄλλοτε μὲν πατέρα, ἄλλοτε δὲ υἱὸν ἑαυτοῦ γίνεσθαι· τοῦτο γὰρ Σαβέλλιος φρονήσας, αἱρετικὸς ἐκρίθη. ἀλλὰ δύο μέν εἰσιν, ὅτι ὁ πατὴρ, πατήρ ἐστι, καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς υἱός ἐστι· καὶ ὁ υἱὸς, υἱός ἐστι, καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς πατήρ ἐστι· μία δὲ ἡ φύσις· οὐ γὰρ ἀνόμοιον τὸ γέννημα τοῦ γεννήσαντος· εἰκὼν γάρ ἐστιν αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ ἐστι. διὸ οὐδὲ ἄλλος (5) θεὸς ὁ υἱός· οὐ γὰρ ἔξωθεν ἐπενοήθη· ἐπεὶ πάντως καὶ πολλοὶ, ξένης παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἐπινοουμένης θεότητος· εἰ γὰρ καὶ ἕτερόν ἐστιν ὡς γέννημα ὁ υἱὸς, ἀλλὰ ταὐτόν ἐστιν ὡς θεός· καὶ ἕν εἰσιν αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ τῇ ἰδιότητι καὶ οἰκειότητι τῆς φύσεως, καὶ τῇ ταυτότητι τῆς μιᾶς θεότητος, ὥσπερ εἴρηται. (6) καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀπαύγασμα φῶς ἐστιν, οὐ δεύτερον τοῦ ἡλίου, οὐδὲ ἕτερον φῶς, οὐδὲ κατὰ μετουσίαν αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ὅλον ἴδιον αὐτοῦ γέννημα. τὸ δὲ τοιοῦτον γέννημα, ἐξ ἀνάγκης (7) ἕν ἐστι φῶς· καὶ οὐκ ἄν τις εἴποι δύο φῶτα εἶναι ταῦτα, ἀλλὰ δύο μὲν ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα, ἓν δὲ τὸ ἐξ ἡλίου φῶς ἐν τῷ ἀπαυγάσματι φωτίζον τὰ πανταχοῦ. οὕτω καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρός ἐστιν· ὅθεν καὶ ἀδιαίρετός ἐστι· καὶ οὕτως εἷς θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ. οὕτω γοῦν ἓν αὐτῶν ὄντων, καὶ (8) μιᾶς αὐτῆς οὔσης τῆς θεότητος, τὰ αὐτὰ λέγεται περὶ τοῦ υἱοῦ, ὅσα λέγεται καὶ περὶ τοῦ πατρὸς, χωρὶς τοῦ λέγεσθαι πατήρ, (9) οἷον τὸ θεός· καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· τὸ παντοκράτωρ· „τάδε λέγει, ὁ ἦν, καὶ „ὁ ὢν, καὶ (10) ὁ ἐρχόμενος ὁ παντοκράτωρ· τὸ κύ„ριος· εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός· τὸ εἶναι φῶς· ἐγὼ „εἰμι τὸ φῶς· τὸ ἐξαλείφειν ἁμαρτίας· ἵνα δέ, φη„σιν, εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου „ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι (11) ἁμαρτίας· καὶ ὅσα ἄλλα „ἂν εὕροις. πάντα γάρ, φησὶν αὐτὸς ὁ υἱὸς, ὅσα ἔχει „ὁ πατήρ, (12) ἐμά ἐστι. καὶ πάλιν, τὰ ἐμὰ σά ἐστι.„

5. Ὁ δὲ ἀκούων τὰ τοῦ πατρὸς λεγόμενα ἐφ᾽ υἱοῦ, ὄψεται καὶ οὕτως τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ, θεωρήσει δὲ καὶ τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ, ὅταν τὰ λεγόμενα ἐφ᾽ υἱοῦ, (13) ταῦτα λέγηται καὶ ἐπὶ πατρός. διατί δὲ τὰ τοῦ πατρὸς ἐφ᾽ υἱοῦ λέγεται, ἢ ὅτι ἐξ αὐτοῦ (14) γέννημά ἐστιν ὁ υἱός; διατί δὲ καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ ἴδιά ἐστι τοῦ πατρὸς, ἢ ὅτι πάλιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιον (15) ἐστι γέννημα ὁ υἱός; τῆς δὲ οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον ἂν γέννημα ὁ υἱὸς, εἰκότως καὶ τὰ τοῦ πατρὸς λέγει ἑαυ-

τοῦ

(1) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. εἶδος. In Anglic. quoque margine notatur, γρ. εἶδος. Ceteri & editio Commel. ἰδία.

(2) Reg. 1. Seguer. γὰρ εἰκότως. Alii & editi, γὰρ καὶ εἰκότως.

(3) Seguerian. τὴν ἑνότητα.

(4) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, οὐδ᾽ ὥστε. Paulopoſt Felc. 5. Σαβέλλιος.

(5) Reg. 1. & 2. Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 5. θεὸς ὁ υἱός. Editi & alii, θεὸς υἱός.

(6) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. καὶ γὰρ τό. Alii & editi, καὶ γὰρ καὶ τό. Paulopoſt Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἀλλ᾽ ὅλον ἴδιον. Editi & alii, καθ᾽ ἓν ἴδιον.

(7) Sic Reg. 1. & Seguer. In editis vero & aliis, ἓν deeſt.

(8) Reg. 1. & Seguer. μιᾶς αὐτῆς οὔσης. Alii & editi, μιᾶς οὔσης.

(9) Seguer. Reg. 2. Goblerian. & Felc. 1. οἷον θεός· καὶ θεὸς, &c. Sic etiam in Reg. 1. prima manu: ſed altera manu ſcribitur, οἷον τὸ θεός· καὶ θεὸς, &c. Ceteri autem & editi, οἷον θεός· τὸ, καὶ θεὸς, &c.

(10) Sic Reg. 1. & 2. & Seguer. In Reg. 2. tamen habetur, τὸ κύριος ὡς· εἷς κύριος. At alii & editi, ὁ ἐρχόμενος· τὸ κύριος ὡς· εἷς κύριος. Ibidem Χριστὸς abeſt a Reg. 2. & Seguer.

(11) Sic Regius 1. & 2. Seguer. & Scriptura. Alii & editi, τὰς ἁμαρτίας.

(12) Sic Reg. 1. & Seguer. At Reg. 2. & editio Commel. ἐμά ἐστι· ὁ δὲ ἀκούων, omiſſis intermediis. Ibid. Reg. 1. & Seguer. τὰ τοῦ πατρὸς, υἱοῦ λεγόμενα, ὄψεται οὕτω τὸν πατέρα.

(13) Reg. 1. & Seguer. λέγῃ ταῦτα καὶ ἐπὶ πατρός. Goblerian. & Felc. 2. λέγεται καὶ ἐπὶ πατρός. Alii & editio Commel. λέγεται ἐπὶ πατρός.

(14) Reg. 1. & Seguer. ἐστι γέννημα· διατί. Iidem ibid. & Reg. 2. Baſil. Gobler. Felc. 1. & 5. τὰ τοῦ υἱοῦ, &c. In aliis vero & editione Commel. τὰ deeſt. Item ibid. Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felckm. 2. ἢ ὅτι πάλιν. Alii & editio Commel. ἢ omittunt.

(15) ἐστι deeſt in Seguer. & Reg. 1. qui ultimus habet, γέννημα ὁ υἱός, εἰκότως, omiſſis intermediis. Seguer. ibid. & Gobler. Felc. 2. ac Joannes Damaſcenus qui hunc locum citat Oratione tertia de Imaginibus, ἴδιον ἂν γέννημα. Editi & alii, ἴδιον ὂν γέννημα.

* Ita vertimus, textum Græcum ſecuti, licet vulgo doceant Theologi Filium non *aliud*, ſed *alium* eſſe a Patre. Verum iſta dictione, *aliud*, idem hic ſignificat ſanctus Athanaſius, quod Theologi dictione, *alius*, ut patet.

τὸ εἶναι· ὅθεν πρεπόντως καὶ ἀκολούθως τῷ μετὰ λόγον, ,, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐπήγαγεν· ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· (1) αὐτὸς δὲ πάλιν προστέθεικεν· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· ,, καὶ ἔστιν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς νοῦς ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ῥητοῖς. ὁ γὰρ οὕτως ἐγνωκὼς, ὅτι ἕν εἰσιν ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ, οἶδεν ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ πατρί ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρός ἐστι, καὶ (2) αὕτη ἐν τῷ υἱῷ ἐστι. καὶ ὁ τοῦτο δὲ καταλαβὼν, πέπεισται ὅτι ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα· ἐν γὰρ τῷ υἱῷ ἡ τοῦ πατρὸς θεότης θεωρεῖται. (3) τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τῆς εἰκόνος τοῦ βασιλέως, προσεχέστερόν τις καταγνοῦναι δυνήσεται. ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφὴ τοῦ βασιλέως ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ βασιλεῖ δὲ τὸ ἐν τῇ εἰκόνι εἶδός ἐστιν. ἀπαράλλακτος γάρ ἐστιν ἡ ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως ὁμοιότης· ὥστε τὸν (4) ἐνορῶντα τῇ εἰκόνι, ὁρᾷν ἐν αὐτῇ τὸν βασιλέα· καὶ τὸν πάλιν ὁρῶντα τὸν βασιλέα, ἐπιγινώσκειν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἐν τῇ εἰκόνι. ἐκ δὲ τοῦ μὴ διαλλάττειν τὴν ὁμοιότητα, τῷ θέλοντι μετὰ τὴν εἰκόνα θεωρῆσαι τὸν βασιλέα, (5) εἴποι ἂν ἡ εἰκών· ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἕν ἐσμεν, ἐγὼ γὰρ ἐν ἐκείνῳ εἰμὶ, κἀκεῖνος ἐν ἐμοί· καὶ ὃ ὁρᾷς ἐν ἐμοὶ, τοῦτο ἐν ἐκείνῳ βλέπεις· καὶ ὃ ἑώρακας ἐν ἐκείνῳ, τοῦτο βλέπεις ἐν ἐμοί. (6) ὁ γοῦν προσκυνῶν τὴν εἰκόνα, ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ καὶ τὸν βασιλέα· ἡ γὰρ ἐκείνου μορφὴ καὶ (7) τὸ εἶδός ἐστιν ἡ εἰκών. ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ υἱὸς εἰκών ἐστι τοῦ πατρὸς, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ νοεῖν ὅτι ἡ θεότης καὶ ἡ ἰδιότης τοῦ πατρὸς τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ ἐστι. καὶ τοῦτό ἐστιν (8) ,, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, καὶ ,, ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. ,,

6. Οὐκ ἐκ μέρους δὲ ἡ τῆς θεότητος μορφὴ, ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ πατρὸς θεότητός ἐστι τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ, καὶ (9) ὅλος θεός ἐστιν ὁ υἱός. διὰ τοῦτο καὶ ἴσα θεῷ ὢν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· καὶ πάλιν ἐπειδὴ τοῦ υἱοῦ ἡ θεότης καὶ τὸ εἶδος οὐδενὸς ἄλλου, ἢ τοῦ πατρός ἐστι, τοῦτό ἐστιν, ὅπερ (10) εἶπε τό, ,, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί· οὕτως ,, θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων· ,, τὸ γὰρ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστὶν ὁ υἱός, ἐν ᾧ ἡ κτίσις πρὸς τὸν θεὸν κατηλλάσσετο. οὕτως ἃ (11) εἰργάζετο ὁ υἱός, τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα· τὸ γὰρ εἶδος τῆς τοῦ πατρὸς θεότητός ἐστιν ὁ υἱὸς, ὅτε εἰργάζετο τὰ ἔργα· οὕτως δὲ ὁ βλέπων τὸν υἱὸν, ὁρᾷ τὸν πατέρα· ἐν γὰρ τῇ πατρικῇ θεότητι ἔστι καὶ θεωρεῖται ὁ υἱός· καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πατρικὸν εἶδος δείκνυσιν (12) ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα· καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. καὶ ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς δὲ ἐν υἱῷ ἰδιότης καὶ θεότης δείκνυσι τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ, καὶ (13) τὸ ἀεὶ ἀδιαίρετον αὐτοῦ· καὶ ὁ ἀκούων δὲ καὶ βλέπων τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ πατρὸς, ταῦτα λεγόμενα περὶ τοῦ υἱοῦ, οὐ κατὰ χάριν ἢ μετουσίαν (14) ἐπιγενόμενα τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ ἴδιον τῆς πατρικῆς οὐσίας ἐστὶ γέννημα, νοήσει καλῶς τὸ εἰρημένον, καθὰ προεῖπον, ,, ἐγὼ ἐν ,, τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ ,, πατὴρ ἕν ἐσμεν. ἔστι γὰρ ὁ υἱὸς, οἷος ὁ πατὴρ, τῷ

A asseverat. Quapropter bene ac congruenter post hæc verba, *Ego & Pater unum sumus*, subjecit, *Ut cognoscatis quia Pater in me est, & ego in Patre*; post quæ rursus addidit: *Qui vidit me, vidit Patrem*, quorum utique trium locorum una eademque est sententia. Qui enim ita scit unum esse Filium & Patrem, novit certe eum in Patre, & Patrem in Filio esse. Divinitas enim Filii, Patris quoque ipsa est, eademque est in Filio: quod qui comprehenderit, is persuasum facile habebit, eum qui Filium vidit, Patrem vidisse: quippe cum Patris divinitas in Filio conspiciatur. Id autem facilius, imaginis B Imperatoris exemplo, poterit intelligi. Nempe in imagine species quidem & forma Imperatoris est: in Imperatore autem eadem species est quæ in imagine videtur. Perfecta enim similitudo est in Imperatoris imagine, ita ut & is qui imaginem viderit, in ipsa Imperatorem intueatur, & vicissim qui Imperatorem viderit, agnoscat illum ipsum esse qui in imagine conspicitur. Ex eo autem quod nulla discrepent dissimilitudine, si quis post imaginem, vellet Imperatorem videre, recte illi imago diceret: Ego & Imperator unum sumus; ego enim C in illo sum, & ille in me: quodque in me vides, idem in illo aspicis, & quod in illo vidisti, idem in me cernis. Itaque qui imaginem adorat, in ea quoque Imperatorem adorat: imago siquidem, ejus species & forma est. Cum igitur Filius imago quoque sit Patris; intelligere necesse est divinitatem & proprietatem Patris, hoc ipsum esse quod est Filius. Hoc autem est quod his verbis significatur, *Qui in forma Dei existens*, &, *Pater in me*.

Joan. 10. 30. Ibid. v. 38. Joan. 14. 9. Philip. 2. 6. Joan. 14. 10.

6. Ceterum non ex parte tantum, divinitatis forma est, sed hoc quod est Filius, plenitudo est divinitatis Patris, ita ut Filius totus sit Deus. Hinc cum D æqualis Deo esset, non rapinam arbitratus est Deo æqualem esse. Similiter, quia Filii divinitas & species seu forma nullius alius quam Patris est, hoc ipsum est quod dixit, *Ego in Patre*. Sic *Deus in Christo erat mundum reconcilians sibi*. Namque naturæ Patris proprius est Filius, in quo natura creata cum Deo reconciliatur. Sic ea quæ Filius agebat, opera Patris erant, quia Filius species seu forma erat Patris divinitatis, quæ ipsa opera efficiebat. Sic qui videt Filium, Patrem simul videt, quia in paterna divinitate & est & cernitur Filius; paternaque species, quæ in illo est, Patrem in eodem exhibet, atque E hoc modo Pater est in Filio. Proprietas autem & divinitas, quæ ex Patre in Filio existit, Filium in Patre commonstrat, eumdemque ab eo dividi numquam posse ostendit. Quocirca qui audit & videt ea, quæ de Patre dicuntur, de Filio quoque dici, non quod hæc per gratiam ejus accidant naturæ, aut quatenus sit horum particeps, sed quia hoc ipsum quod est Filius, proprius est naturæ Patris fetus: ille proculdubio optime, ut jam dixi, hæc verba intelliget, *Ego in Patre & Pater in me est*: &, *Ego & Pater unum sumus*. Talis siquidem est Filius qualis Pater, eo quod

Philip. 2. 6. Joan 14. 10. 2. Cor. 5. 19. Joan. 14. 10. Joan. 10. 30.

omnia

(1) Reg. 1. & Seguer. αὐτὸς δὲ πάλιν προστέθεικε. Editi & alii, τοῦτο δὲ πάλιν προσέθηκεν. Mox Reg. 2. & Seguer. εἷς καὶ ὁ αὐτὸς νοῦς. At alii & editi, ὡς ὁ αὐτὸς εἴη.

(2) Reg. 1. & Seguer. αὐτή. Ceteri & editi, αὕτη. Mox Reg. 1. & Seguer. πέπεισται. Damasc. ἐπίσταται. Ceteri & editi, πεπίστευκεν.

(3) Sic mss. Damasc. & Concilium secundum Nicænum act. 4. ubi hic locus affertur. Editio vero Commel. τοῦτο καί.

(4) Concil. Nicæn. ἐνορῶντα τὴν εἰκόνα. Damasc. ὁρῶντα τὴν εἰκόνα. Mox Gobler. Felc. 1. & Concil. Nicæn. καὶ τὸν πάλιν ὁρῶντα.

(5) Damasc. εἴποι ἂν τάχα ἡ εἰκών, ἐγὼ καὶ βασιλεὺς ἕν ἐσμεν.

(6) Damascen. ὁ γὰρ προσκυνῶν. Mox Reg. 1. & Seguer. προσκυνεῖ καὶ τόν. In aliis & editis, deest καί.

(7) Damascen. τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐστιν, &c.

(8) Sic Reg. 1. Seguer. & Anglic. ὃς & habet Scriptura. Alii autem & editi, ὁ.

(9) Anglic. ὅλως. Reg. 2. καὶ ὁ λόγος θεός ἐστιν ὁ υἱός. Felc. 3. καὶ ὁ λόγος θεὸς ὁ υἱός.

(10) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. εἴρηται. Alii & editi, εἶπε. Ibid. post πατρί, Felc. 3. addit, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί.

(11) Reg. 2. & Seguer. εἰργάζετο, & paulopost ὅτε εἰργάζετο. Ceteri & editi, ἐργάζεται & ὅτε ἐργάζεται.

(12) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi, δείκνυσιν ἑαυτῷ.

(13) Basil. & Anglic. καὶ τὸ ἀεὶ, &c. Alii & editio Commel. καὶ ἀεί. Ibidem in codice Seguer. abscissum est folium integrum.

(14) Reg. 2. ἐπιγενόμενα. Editi, ἐπιγινόμενα. Mox mss. αὐτὸ τὸ εἶναι. Editio vero Commel. αὐτῷ εἶναι.

omnia habeat quæ Patris ſunt : quo fit ut & ipſe una cum Patre ſignificetur. Nemo enim patrem appellaverit, niſi exiſtat filius. Nec vero qui Deum effectorem dicit, idcirco res effectas neceſſario ſignificat : ſiquidem opifex etiam eſt ante opera. Sed qui Patrem dicit, omnino cum Patre Filium quoque exiſtere ſignificat. Unde qui credit in Filium, in Patrem credit, quippe qui in eum credat qui proprius eſt naturæ Patris : atque hoc pacto una eſt fides in unum Deum : & ille vero qui Filium adorat & honorat, in Filio adorat & honorat Patrem, quia una eſt amborum divinitas. Qua de cauſa unus eſt honor unaque adoratio, qua Pater in Filio & per Filium colitur, & qui ita adorat, unum Deum adorat, quia unus eſt Deus, nec alius eſt præter eum. Cum ergo ſolus Pater dicitur Deus ; cum item dicitur unus
Exod. 3. 14. Deut. 32. 39. Eſai. 44. 6. eſſe Deus, &, *Ego ſum* ; &, *Præter me non eſt Deus* : &, *Ego primus & ego poſt hæc* : hæc, inquam, omnia recte dicuntur, quia unus & ſolus & primus eſt Deus. Nec vero hujuſmodi verbis excluditur Filius. Abſit. Ipſe enim eſt in uno, primo & ſolo, tamquam unius, ſolius & primi ſolum item Verbum, ſapientia & ſplendor. Ipſe item primus eſt, quippe qui divinitatis primi & ſolius plenitudo ſit, totuſque & plenus Deus. Itaque non ejus cauſa illa dicta ſunt, ſed ad declarandum non eſſe alium qualis eſt Pater ejuſque Verbum : eamque Prophetæ mentem eſſe clarum manifeſtumque eſt omnibus.

7. Verum quandoquidem impii hæc circumſerentes, impie de Domino loquuntur, nobiſque hujuſmodi verbis obtrectant : Ecce unus & ſolus & primus dicitur Deus, quare ergo vos Filium Deum quoque eſſe contenditis ? ſi enim eſſet Deus, non
Deut. 32. 39. Deuter. 6. 4. diceret, *Ego ſolus*, neque quod, *unus eſt Deus* : eamobrem operæ pretium eſt etiam de hujuſmodi dictis pro noſtra facultate diſſerere, ut inde omnibus pateat vere Arianos Dei hoſtes eſſe. Si igitur Filio contentio eſſet cum Patre, non immerito hujuſmodi ille audiret voces ; & ſi quemadmodum David de Adonia & Abſalone audivit, ita Pater Filium videret, recte item hæc verba ſibi ipſi diceret & proferret, ne forte Filius, ſeipſum Deum dicendo, aliquos a Patre abduceret. Sed ſi contra ſe res habet, illeque qui Filium cognoſcit, Patrem melius cognoſcit, quem nempe illi Filius ipſe patefacit : ſi, inquam, melius quoque in Verbo, uti dictum eſt, videbit Patrem : ſi item poſtquam advenit Filius, non ſeipſum ſed Patrem honoravit, unde cuidam ad ſe accedenti ait,
Luc. 18. 19. *Quid me dicis bonum ? Nemo bonus niſi ſolus Deus* : & interroganti quodnam majus mandatum eſſet in lege,
Marc. 12. 30. reſpondit, *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Dominus*
Joan. 6. 38. *unus eſt* : turbis ſimiliter ait, *Ego de cælo deſcendi, non ut faciam voluntatem meam, ſed voluntatem Patris qui*
Joan. 14. 28. *miſit me* : ſic quoque docebat diſcipulos, *Pater meus*
Joan. 5. 23. *major me eſt* : &, *Qui me honorat, honorat eum qui*

πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἔχειν· διὸ καὶ μετὰ τοῦ πατρὸς σημαίνεται. πατέρα γὰρ οὐκ ἄν τις εἴποι, μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ. ὁ μέντοι ποιητὴν λέγων τὸν θεὸν, οὐ πάντως καὶ (1) τὰ γενόμενα δηλοῖ. ἔστι γὰρ καὶ πρὸ τῶν ποιημάτων ποιητής. ὁ δὲ πατέρα λέγων, εὐθὺς (2) μετὰ τοῦ πατρὸς σημαίνει καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ ὕπαρξιν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, εἰς τὸν πατέρα πιστεύει· (3) εἰς γὰρ τὸ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας πιστεύει· καὶ οὕτως μία ἐστὶν ἡ πίστις εἰς ἕνα θεόν. καὶ ὁ προσκυνῶν δὲ καὶ τιμῶν τὸν υἱὸν, ἐν υἱῷ προσκυνεῖ καὶ τιμᾷ τὸν πατέρα. μία γάρ ἐστιν ἡ θεότης· καὶ διὰ τοῦτο μία τιμὴ καὶ μία ἐστὶ προσκύνησις (4) ἡ ἐν υἱῷ καὶ δι' αὐτοῦ γινομένη τῷ πατρί· καὶ ὁ οὕτω προσκυνῶν, ἕνα θεὸν προσκυνεῖ· εἷς γὰρ θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ. ὅταν γοῦν μόνος λέγηται ὁ πατὴρ θεὸς, καὶ ὅτι εἷς θεός ἐστι, καὶ τὸ, „ἐγώ εἰμι, (5) ἢ, πλὴν „ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός· καὶ τὸ, ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ „ταῦτα, „καλῶς λέγεται. εἷς γὰρ θεὸς καὶ μόνος καὶ πρῶτός ἐστιν. οὐχ ὡς ἀναιρουμένου δὲ τοῦ υἱοῦ (6) λέγεται. μὴ γένοιτο· ἔστι γάρ. καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἑνὶ, καὶ πρώτῳ, καὶ μόνῳ, ὡς τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου καὶ πρώτου καὶ μόνος λόγος, καὶ σοφία, καὶ ἀπαύγασμα ὤν. (7) ἔστι δὲ καὶ πρῶτος καὶ αὐτὸς, πλήρωμα τῆς τοῦ πρώτου καὶ μόνου θεότητος, ὅλος καὶ πλήρης ὢν θεός. οὐκοῦν οὐ δι' αὐτὸν εἴρηται, ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν τοῦ μὴ εἶναι ἕτερον, οἷός ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ τούτου λόγος· καὶ ἔστι μὲν (8) αὐτόθεν ἡ διάνοια τοῦ προφήτου φανερὰ καὶ πᾶσι πρόδηλος.

7. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀσεβεῖς καὶ ταῦτα φέροντες, δυσφημοῦσι μὲν τὸν κύριον, ὀνειδίζουσι δὲ ἡμῖν λέγοντες· ἰδοὺ εἷς, καὶ μόνος, καὶ πρῶτος λέγεται ὁ θεὸς, πῶς ὑμεῖς λέγετε τὸν (9) υἱὸν εἶναι θεόν; εἰ γὰρ ἦν θεὸς, οὐκ ἂν ἔλεγεν, „ἐγὼ μόνος, οὐδὲ ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεός· „ἀναγκαῖον (10) τὸν νοῦν καὶ τούτων τῶν φωνῶν, ὡς δυνατόν ἐστιν, εἰπεῖν, ἵνα πάντες γνῶσι καὶ ἐκ τούτου ὅτι ὄντως εἰσὶν οἱ Ἀρειανοὶ θεομάχοι. εἰ μὲν οὖν ἅμιλλα τῷ υἱῷ ἐστι πρὸς τὸν πατέρα, τοιαύτας (11) ἀκουέτω φωνάς· καὶ εἰ ὥσπερ Δαβὶδ ἤκουσε περὶ τοῦ Ἀδωνίου καὶ τοῦ Ἀβεσσαλὼμ, οὕτως καὶ ὁ πατὴρ βλέπει τὸν υἱόν· πρὸς ἑαυτὸν λεγέτω καὶ προφερέτω τοιαῦτα ῥήματα, μήπως ὁ υἱὸς λέγων ἑαυτὸν θεὸν, ἀποστήσῃ τινὰς ἀπὸ τοῦ πατρός· εἰ δὲ ὁ γινώσκων τὸν υἱὸν, γινώσκει μᾶλλον (12) τὸν πατέρα, ἀποκαλύπτοντος αὐτῷ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐν τῷ λόγῳ ὄψεται μᾶλλον τὸν πατέρα, καθάπερ εἴρηται· ἐλθὼν δὲ ὁ υἱὸς, οὐχ ἑαυτὸν ἀλλὰ τὸν πατέρα ἐδόξασε, λέγων μὲν τῷ προσερχομένῳ· „τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς „ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός· (13) ἀποκρινόμενος „δὲ τῷ ἐρωτῶντι, ποία ἐντολὴ ἐν τῷ νόμῳ μεί„ζων, ὅτι ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεός σου, κύ„ριος εἷς ἐστι· καὶ τοῖς μὲν ὄχλοις λέγων, (14) „ἐγὼ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ „θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με „(15) πατρός· τοὺς δὲ μαθητὰς διδάσκων, ὅτι ὁ πα„τήρ μου μείζων μού ἐστι. καὶ ὁ ἐμὲ τιμῶν, τιμᾷ τὸν πέμ„ψαντα.

(1) Regius primus, τὰ λεγόμενα, ut & Nannius legit. Alii & editi, τὰ γενόμενα.
(2) Reg. 1. μετὰ τοῦ πατρός. Editi, μετὰ πατρός.
(3) Hæc verba, εἰς γὰρ τὸ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας πιστεύει, deſunt in Gobler. & Felc. 1.
(4) Reg. 1. ἡ ἐν υἱῷ. Editi ἡ omittunt. Paulopoſt Reg. 1. ὅταν γοῦν μόνος λέγηται. Editi, ὅταν γοῦν καὶ μόνος, &c.
(5) Reg. 1. Gobler. Felc. 2. καὶ, πλὴν ἐμοῦ. Editi ἢ τὸ, πλὴν ἐμοῦ. Ibid. Reg. 2. οὐκ ἔστι θεός. Editi, οὐκ ἔστιν ἄλλος θεός. Item Reg. 2. ibidem, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα. Editi, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα.
(6) Sic Reg. 1. At Reg. 2. λέγει ταῦτα· μὴ γένοιτο. ἔστι δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ καὶ πρώτῳ, ὡς τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου καὶ πρώτου αὐτοῦ λόγος, &c. Editi, λέγει ταῦτα· μὴ γένοιτο. ἔστι δὲ καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐν τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ καὶ πρώτῳ, ὡς τοῦ ἑνὸς καὶ πρώτου καὶ μόνου μόνος λόγος.
(7) Felc. 2. & editi, ἔστι καὶ πρῶτος. Ceteri mſſ. ἔστι δὲ καὶ πρῶτος. Paulopoſt Anglic. Gobler. & Felc. 1. ὅλως καὶ πλήρης. Sic etiam in Reg. 1. prima manu ſcriptum erat, ſed altera emendatum eſt.

(8) Sic Reg. 1. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, ὅπως ὁ νοῦς.
(9) Reg. 1. τὸν Χριστόν.
(10) Reg. 1. τὸν νοῦν καὶ τούτων. Gobler. & Felck. 2. τὸν νοῦν καὶ περὶ τούτων. Editi, τινων καὶ περὶ τούτων. Ibidem Reg. 2. ὡς δυνατὸν, εἰπεῖν.
(11) Reg. 1. ἀκουέτω φωνάς· καὶ εἰ ὥσπερ ὁ Δαβὶδ, &c. Editi, ἀκουέτωσαν φωνάς· καὶ ὡς ὁ Δαβὶδ, &c. Ibid. Reg. 1. Gobler. & Felc. 2. Ἀβεσσαλώμ. Reg. 2. Baſil. & Anglic. Ἀβεσαλώμ. Editi, Ἀβεσαλώμ. Item ibid. Reg. 2. Gobler. & Felc. 1. οὕτως καὶ ὁ πατὴρ βλέπει. Editio Commel. καὶ ὁ πατὴρ οὕτως βλέπει. Reg. 1. ibid. πρὸς ἑαυτὸν λεγέτω. Editi, πρὸς αὐτὸν λεγέτω.
(12) Sic Reg. 1. Gobl. & Felc. 2. Editi vero, μᾶλλον καὶ τὸν.
(13) Reg. 2. ἀποκρινόμενος δὲ τῷ ἐρωτῶντι, ποία, &c. Editi, ἀποκρινόμενος δὲ τῷ ἐρωτῶντι αὐτὸν, ποία.
(14) Sic Reg. 1. & Anglic. At Gobler. & Felck. 1. λέγων ὅτι ἐγὼ ἐκ τοῦ. Editi, λέγων, ἐκ τοῦ.
(15) Sic Reg. 1. & 2. Gobler. Felc. 1. & 4. At in editione Commel. deeſt πατρός.

Digitized by Google

„ ἀπέστειλέ με. „ Καὶ εἰ τοιοῦτός ἐστιν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ποῖα ἐναντιότης, ἵνα καὶ τοιαύτην τις ὑπόνοιαν (1) λάβῃ περὶ τῶν τοιούτων ῥητῶν; ἄλλως τε εἰ λόγος ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, τίς οὕτως ἐστὶν ἄφρων, πλὴν τῶν χριστομάχων, ὡς νομίζειν ὅτι τὸν ἑαυτοῦ λόγον διαβάλλων καὶ ἀθετῶν, τὰ τοιαῦτα λελάληκεν ὁ θεός; οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ τῶν Χριστιανῶν· μὴ γένοιτο. (2) οὐ γὰρ διὰ τὸν υἱὸν ταῦτα γέγραπται, ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν τῶν πλασθέντων παρὰ τῶν ἀνθρώπων ψευδωνύμων θεῶν· καὶ ἡ διάνοια τῶν τοιούτων ῥητῶν, ἔχει τὴν αἰτίαν εὔλογον.

8. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ προσκείμενοι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀφίστανται τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ, διὰ τοῦτο ἀγαθὸς ὢν (3) καὶ κηδόμενος τῶν ἀνθρώπων ὁ θεὸς, ἀνακαλούμενος τοὺς πλανηθέντας, φησίν· „ ἐγὼ θεὸς μόνος· καὶ, „ ἐγώ εἰμι· (4) καὶ, πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός· „ καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι ῥητά· ἵνα τὰ μὲν μὴ ὄντα διαβάλῃ, ἐπιστρέψῃ δὲ πάντας εἰς ἑαυτόν. καὶ ὥσπερ ἂν εἴ τις ἡμέρας οὔσης καὶ ἡλίου φαίνοντος ζωγραφοίη ξύλον ἁπλῶς, οὐδὲ κἂν φαντασίαν ἔχον φωτὸς, (5) καὶ λέγοι τὴν εἰκόνα ταύτην αἰτίαν εἶναι τοῦ φωτός· ὁ δὲ ἥλιος τοῦτο βλέπων εἰ λέγοι· ἐγὼ μόνος εἰμὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο φῶς τῆς ἡμέρας πλὴν ἐμοῦ· οὐ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ ἀπαύγασμα βλέπων ταῦτα λέγει, ἀλλὰ πρὸς τὴν πλάνην διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ξύλου καὶ ἀνομοιότητα τῆς ματαίας φαντασίας· οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ ἐγώ εἰμι, „ (6) καὶ, ἐγὼ μόνος θεὸς, καὶ, οὐκ ἔστιν ἄλλος „ πλὴν ἐμοῦ· „ ἵνα τῶν ψευδωνύμων ἀποστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μάθωσιν αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἀληθινὸν θεόν. ἀμέλει ταῦτα λέγων ὁ θεὸς διὰ τοῦ λόγου ἑαυτοῦ ἔλεγεν· εἰ μὴ ἄρα καὶ τοῦτο προσθῶσιν οἱ νῦν Ἰουδαῖοι, ὅτι μὴ διὰ τοῦ λόγου ταῦτα λελάληκεν· ἀλλ' ὅμως ἀρχαῖς, κἂν μαίνωνται οἱ διαβολικοί. (7) ἐγένετο γὰρ λόγος κυρίου πρὸς τὸν προφήτην, καὶ ταῦτα ἠκούετο. εἰ δὲ αὐτοῦ ἦν ὁ λόγος, καὶ (8) δι' αὐτοῦ ταῦτ' ἐλέγετο· καὶ οὐκ ἔστι τι ὃ λέγει καὶ ποιεῖ ὁ θεὸς, ὃ μὴ ἐν τῷ λόγῳ λέγει καὶ ποιεῖ· οὐκ ἄρα δι' αὐτὸν εἴρηται, ὦ θεομάχοι, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀλλότρια καὶ μὴ ὄντα παρ' αὐτοῦ. (9) καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὴν εἰρημένην εἰκόνα, καὶ ὁ ἥλιος εἰ τὰς φωνὰς ἔλεγεν ἐκείνας, οὐκ ἐκτὸς ἔχων τὸ ἑαυτοῦ ἀπαύγασμα, ἀλλ' ἐν τῷ ἀπαυγάσματι δεικνὺς ἑαυτοῦ τὸ φῶς (10) ἤλεγχε τὴν πλάνην, καὶ εἶπεν ἂν τοιαῦτα. οὐκοῦν οὐκ εἰς ἀναίρεσιν τοῦ υἱοῦ, οὐδὲ δι' αὐτόν ἐστι τὰ τοιαῦτα ῥητά· ἀλλ' εἰς ἀθέτησιν τοῦ ψεύδους. ἐξ ἀρχῆς γοῦν ὁ θεὸς οὐκ εἶπε τῷ Ἀδὰμ τὰς τοιαύτας φωνάς, καίτοι ὄντος τοῦ λόγου σὺν αὐτῷ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· οὐ γὰρ ἦν χρεία, μήπω γενομένων εἰδώλων. ὅτε δὲ ἐπανέστησαν ἄνθρωποι κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ ὠνόμασαν ἑαυτοῖς οὓς ἤθελον θεοὺς, τότε δὴ καὶ τοιούτων χρεία γέγονε ῥημάτων, εἰς ἀναίρεσιν τῶν μὴ ὄντων θεῶν. ἐγὼ δ' ἂν εἴποιμι προσθεὶς, ὅτι καὶ πρὸς τὴν τῶν χριστομάχων ἀφροσύνην προείρηται τὰ τοιαῦτα (11) ῥητὰ, ἵνα γνῶσιν, ὅτι ὃν ἂν ἔξωθεν τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἐπινοήσωσι θεὸν, οὗτος οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς, (12) οὐδὲ τοῦ μόνου καὶ πρώτου εἰκὼν καὶ υἱός.

9. Ἐὰν τοίνυν καὶ μόνος ἀληθινὸς θεὸς ὁ πατὴρ λέγηται, οὐκ εἰς ἀθέτησιν τοῦ λέγοντος, „ ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, „

misit me: Quod ſi Filius talem ſe erga Patrem præbet, quid illic eſt contrarium, ut quis illa Scripturæ loca hoc modo velit intelligere? In primis vero, ſi Verbum Filius eſt Patris, quis præter Dei hoſtes adeo demens ſit, ut ſuſpicetur Deum hæc locutum eſſe, quo ſuum Verbum calumniaretur & tolleret. Non eſt hæc Chriſtianorum ſententia: abſit. Nec enim propter Filium iſta ſcripta ſunt, ſed ad falſorum deorum, qui ab hominibus ficti ſunt, everſionem: idque haud abſque recta ratione.

8. Quia enim qui falſis diis ſunt addicti, a vero Deo recedunt: ideo Deus qui bonus eſt curamque hominum habet, cum errantes revocat, ait, *Ego Deus ſolus*, &, *Ego ſum*, &, *Præter me non eſt Deus*, aliaque id genus, cum ut ea quæ nulla ſunt exploderet, tum ut omnes ad ſeipſum converteret. Ac quemadmodum ſi quis per diem & ſole lucente lignum temere pingeret, in quo ne ſpecies quidem eſſet luminis, diceretque hanc imaginem cauſam eſſe lucis: quod ſol animadvertens ſi diceret, Ego ſolus ſum lux diei, nec eſt alia lux præter me: nemo profecto hæc a ſole dicta eſſe arbitraretur, ut ſuum excluderet ſplendorem, ſed tantum illius erroris tollendi cauſa, qui in lignea imagine inaniſque figuræ diſſimilitudine objiceretur: ita ſimiliter dixit Deus, *Ego ſum*, &, *Ego ſolus Deus*, &, *non eſt alius præter me*, ut homines a falſis diis averteret, indeque diſcerent verum eum eſſe Deum. Ceterum cum hæc Deus diceret, ea ſine dubio per ſuum Verbum ipſe dicebat, niſi forte hodierni Judæi addant iſta Deum minime per ſuum Verbum locutum fuiſſe. Verum ita illa dicta ſunt, quantumvis furant diabolici viri. Nam Verbum Domini factum eſt ad Prophetam, hæcque audita ſunt. Quod ſi ejus erat Verbum, ac per ipſum hæc dicebantur, nihilque eſt quod vel dicat vel faciat Deus, niſi in Verbo: non igitur propter ipſum dicta iſta ſunt, o Dei hoſtes, ſed propter aliena, & quæ ab ipſo non ſunt. Etenim, ut in eodem inſiſtamus exemplo, ſi ſol illa verba protuliſſet, non his utique dictis indicaſſet ſe ſplendorem ſuum extra ſe habere, ſed potius lumen ſuum in ſplendore eſſe oſtendens, errorem illum refelliſſet. Nec ergo pariter dicta illa ſunt ad excludendum Filium, neque propter illum, ſed ad confutandum mendacium. Hinc Deus initio mundi nuſquam illis eſt uſus vocibus, cum Adamo loqueretur, quamvis Verbum, per quod omnia facta ſunt, cum illo eſſet. Nec enim tum his opus erat, cum nondum idola fuerant inventa. Poſtea autem quam homines a veritate defecerunt, ſibique deos ad arbitrium confinxerunt, tunc ad falſos deos exterminandos verba hujuſcemodi fuere neceſſaria. Mihi vero liceat etiam addere, illa ante hæreticorum inſaniam dicta eſſe, ut inde exploratum haberent, eum quem extra Patris naturam Deum fingunt, non eſſe verum Deum, neque ſolius primique imaginem & filium.

9. Quocirca etſi Pater ſolus verus Deus dicitur, non profecto dicitur ad repudiandum eum qui dicit, *Ego* *ſum*

Deum ſe ſolum eſſe Deum ait, non ut Filium, ſed falſos deos a Divinitate excludat.

Joan. 14. 6.

(1) Reg. 1. Seguer. & Baſil. λάβῃ. Ibid. Reg. 1. & Seguer. ῥητῶν. Alii & editi, λάβοι, & ῥημάτων.

(2) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, οὐδὲ διά.

(3) Sic Reg. 2. & Seguer. Ceteri autem & editi, ὢν κηδόμενος.

(4) Sic Reg. 1. & 2. Seguer. Baſil. Anglic. & Felc. 5. In aliis vero & editis καὶ deeſt. Mox Reg. 1. & Seguer. διαβάλῃ: alii & editi, διαβάλλῃ. Ibidem Reg. 1. & 2. Seguer. πάντας εἰς ἑαυτόν. Editi, πάντας εἰς ἑαυτόν. Item ibid. Reg. 1. & Seguer. ὥσπερ ἂν εἴ τις ἡμέρας. Alii & editi, ὥσπερ ἄν τις ἡμέρας.

(5) Hæc verba, καὶ λέγοι τὴν εἰκόνα ταύτην αἰτίαν εἶναι τοῦ φωτός, deſunt in Baſil. Ibid. Reg. 1. & Segu. βλέπων εἰ λέγοι. Alii & editi, βλέπων λέγοι. Paulopoſt Reg. 1. & 2. Seguer. Gobl. Felc. 1. & 5. ἄλλο φῶς, & poſt pauca, τὸ ἑαυτοῦ ἀπαύγασμα. Alii & editi, ἄλλο τι φῶς, &, τὸ αὐτοῦ ἀπαύγασμα.

(6) Reg. 1. & Seguer. καὶ, ἐγὼ μόνος. Goblerian. & Felc. 1. καὶ μόνος. Editi & alii, καὶ τὸ, ἐγὼ μόνος.

(7) Reg. 1. ἐγένετο λόγος. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἐγένετο γὰρ λόγος. Editi, ἐγένετο γὰρ ὁ λόγος.

(8) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. qui paulo poſt λόγῳ λέγει. Alii & editi, διὰ τοῦ λόγου, &, λόγῳ καὶ λέγει.

(9) Reg. 1. & Seguer. καὶ γὰρ καὶ κατά. Alii & editi, καὶ γὰρ κατά. Mox Seguer. εἰς τὰς φωνάς, mendoſe. Ibid. Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἔλεγεν ἐκείνας. Editi & alii, ἐκείνας. Gobler. & Felc. 1. ibid. pro ἔχων, habent, ἔσχεν.

(10) Gobler. & Felc. 1. ἤλεγχε καὶ τὴν πλάνην. Iidem ibidem & Reg. 1. ac Seguer. ἂν τοιαῦτα. Alii & editio Commel. ἂν τὰ τοιαῦτα.

(11) Reg. 1. & Seguer. ῥητά. Editi & alii, ῥήματα.

(12) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, οὔτε δὲ τοῦ μόνου. Mox Reg. 1. & Seguer. ἀληθινὸς θεὸς ὁ πατήρ. In aliis & editis deeſt θεός.

ſum veritas, ſed ad illos rejiciendos qui natura veri non ſunt, qualis ipſe eſt Pater ejuſque Verbum. Sic
Joan. 17. 3. enim Dominus ipſe ſtatim conjunxit, *Et quem miſiſti Jeſum Chriſtum*. Qui ſi res eſſet creata, non certe conjunxiſſet, nec ſe cum ſuo creatore numeraſſet. Quæ enim ſocietas vero cum non vero? Cum igitur ſe cum Patre conjunxerit, utique hoc ſacto declaravit ſe naturæ Patris eſſe, noſque docuit vere ſe ex vero Patre eſſe genitum. Idem docuit Joannes, ut & ipſe quoque didicerat, ſic in Epiſtola ſcribens:
1. Joan. 5. 20. *Et ſumus in vero, in Filio ejus Jeſu Chriſto: ipſe eſt verus Deus & vita æterna*. Cum item Propheta de crea-
Job. 9. 8. tione dicit, *Qui ſolus extendit cælos*: cumque Deus
Eſai. 44.24. ipſe ait, *Ego ſolus cælos extendi*; perſpicuum ſane omnibus eſt in ſolo ſolius quoque Verbum, in quo omnia facta ſunt & ſine quo factum eſt nihil, ſignificari. Igitur ſi per Verbum facti ſunt cæli, dicit tamen Deus, *Ego ſolus*, ſed cum ſolo iotelligitur Filius, per quem facti ſunt cæli: ſimiliter ergo etiamſi dicatur, *Unus Deus*, &, *Ego ſolus*, &, *Ego primus*, in uno, ſolo & primo ſimul eſſe Verbum, ut in luce ſplendorem, haud dubie eſt intelligendum: quod quidem de nullo alio præterquam de Verbo iotelligi poteſt. Namque res ceteræ omnes per Filium e nihilo ſuot factæ, multumque ab illo natura diſferunt: ipſe autem Filius vere & naturaliter eſt ex
Eſai. 44. 6. Patre genitus. Hæc proinde verba, *Ego primus*, quæ ſtultis adhibere viſum eſt ſuæ hæreſis propugnandæ cauſa, ipſorum impietatem magis redarguunt. *Ego*, inquit Deus, *primus & ego poſtea*. Quod ſi igitur velint eum, inter res ſe poſteriores numerari, earumque primum dici, ut & illæ ipſo ſint poſteriores, inde certe efficietur ut ipſe opera ſolo tempore antecedat: quod quidem unum omnem ſuperat impietatem. Sio autem hæc verba, *Ego primus*, protulit, ut ſe non eſſe ex aliquo, nec aliquem ante ſe fuiſſe, ſed ſe omoium eſſe principium & cauſam oſtenderet, atque ut Gentilium exploderet fabulas; perſpicuum quoque eſt Filium primogenitum appellari, non quod inter res creatas numeretur, ſed ad indicandum omnium creationem & adoptionem per Filium eſſe effectam. Siquidem quemadmodum Pater primus eſt, ita & ipſe primus eſt, quatenus nimirum imago primi eſt, & in eo eſt primus, ipſeque ex Patre eſt genitus, in quo item omnis natura creata cum creatur tum adoptatur.

Filium & Patrem non voluntate tantum aut conſenſu, ſed natura unum eſſe contra Arianos oſtenditur.

10. Verum iſta illi propriis commentis conantur diſſolvere. Ajunt itaque Filium & Patrem non ita unum & quid ſimile eſſe, ut Eccleſia prædicat, ſed ut ipſi docent. Quia enim, inquiunt, quæ vult Pater, eadem etiam vult Filius, ejuſque cogitationibus & judiciis non adverſatur, ſed in omnibus plane cum illo conſentit, eaque ſermonibus ſuis docet, quæ Patris dogmatis & doctrinæ ſunt admodum conſentientia: idcirco ipſe & Pater unum ſunt. Hæc illa ſunt quæ nonnulli eorum oon tantum dicere, ſed etiam ſcribere auſi ſunt, quibus quid, quæſo, abſurdius & ineptius dici queat? Namque ſi propterea Pater & Filius u-

A εἴρηται· ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν (1) πάλιν τῶν μὴ τῇ φύσει ὄντων ἀληθινῶν, οἷός ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ τούτου λόγος. ὅθεν γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος εὐθὺς συνῆψε, „καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν.“ (2) εἰ δὲ κτίσμα ἦν, οὐκ ἂν συνῆψε, καὶ συνηρίθμησεν ἑαυτὸν τῷ κτίσαντι αὐτόν. ποία γὰρ κοινωνία τῷ ἀληθινῷ, καὶ τῷ μὴ ἀληθινῷ; νῦν δὲ συνάψας ἑαυτὸν τῷ πατρί, ἔδειξεν ὅτι τῆς φύσεως τοῦ πατρός ἐστι· καὶ (3) δέδωκεν ἡμῖν γινώσκειν, ὅτι τοῦ ἀληθινοῦ πατρὸς ἀληθινόν ἐστι γέννημα. οὕτω καὶ Ἰωάννης μαθὼν ἐδίδαξε γράφων ἐν τῇ ἐπιστολῇ· „καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς (4) θεός, καὶ ζωὴ αἰώνιος.“ καὶ τοῦ μὲν προφήτου περὶ τῆς κτίσεως λέγοντος, B „ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος·“ τοῦ δὲ θεοῦ, „ἐγὼ μόνος τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινα·“ παντὶ δῆλον γέγονεν, ὅτι ἐν τῷ μόνῳ καὶ ὁ τοῦ μόνου σημαίνεται λόγος, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· εἰ τοίνυν διὰ τοῦ λόγου γέγονε, φησὶ δέ, „ἐγὼ μόνος,“ (5) νοεῖται δὲ σὺν τῷ μόνῳ καὶ ὁ υἱός, δι' οὗ γέγονεν ὁ οὐρανός· οὕτως ἄρα καὶ ἐὰν λέγηται, „εἷς θεός,“ καὶ, „ἐγὼ μόνος,“ „καὶ, ἐγὼ πρῶτος,“ (6) ἐν τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ καὶ πρώτῳ συννοεῖται ὁ λόγος, ὥσπερ ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα. τοῦτο δὲ οὐκ ἂν (7) ἐπὶ ἄλλου τινὸς νοηθείη, εἰ μὴ ἐπὶ μόνου τοῦ λόγου. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα, C ἐξ οὐκ ὄντων ὑπέστη διὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ πολλὴν ἔχει τῇ φύσει τὴν διαφοράν· αὐτὸς δὲ ὁ υἱός, ἐκ τοῦ πατρός ἐστι φύσει καὶ ἀληθινὸν γέννημα· διὸ καὶ ὃ προφέρειν ἔδοξαν οἱ ἀνόητοι ῥητὸν τό, „ἐγὼ πρῶτος,“ εἰς ἀπολογίαν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν, τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχει αὐτῶν τὴν κακόνοιαν. φησὶν ὁ θεός· „ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα.“ εἰ μὲν οὖν ὡς συναριθμούμενος τοῖς μετ' αὐτὸν λέγεται αὐτὸς πρῶτος, ὅτι ἐκεῖνα δεύτερα (8) αὐτοῦ ᾖ, ἔσται καθ' ὑμᾶς τῶν ποιημάτων καὶ αὐτὸς μόνῳ τῷ χρόνῳ προάγων· ἀλλὰ τοῦτο μόνον πᾶσαν ἀσέβειαν ὑπερβάλλει. εἰ δὲ D εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ εἶναι αὐτὸν ἔκ τινος, μηδὲ πρὸ αὐτοῦ τινα, ἀλλ' αὐτὸν εἶναι τῶν πάντων ἀρχὴν καὶ αἴτιον, καὶ εἰς ἀναίρεσιν τῶν παρ' Ἕλλησι μύθων εἴρηκεν, ἐγὼ πρῶτος, (9) δῆλον ὅτι καὶ τὸ λέγεσθαι τὸν υἱὸν πρωτότοκον, οὐ διὰ τὸ συναριθμεῖσθαι αὐτὸν τῇ κτίσει, λέγεται πρωτότοκος, ἀλλ' εἰς ἀπόδειξιν τῆς τῶν πάντων διὰ τοῦ υἱοῦ δημιουργίας καὶ υἱοποιήσεως. καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ πατὴρ πρῶτός ἐστιν, οὕτω καὶ αὐτὸς πρῶτος μέν ἐστιν, ὡς εἰκὼν τοῦ πρώτου, καὶ ἐν αὐτῷ ὄντος τοῦ πρώτου, γέννημα δὲ ἐκ τοῦ πατρός· καὶ ἐν αὐτῷ πᾶσα ἡ κτίσις κτίζεται καὶ υἱοποιεῖται.

10. (10) Ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα πάλιν ἐπιχειροῦσι φιλονεικεῖν ταῖς ἰδίαις μυθοπλαστίαις, λέγοντες μὴ οὕτως E εἶναι τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἕν, μηδὲ ὅμοιον, (11) ὡς ἡ ἐκκλησία κηρύσσει. ἀλλ' ὡς αὐτοὶ θέλουσι. φασὶ γάρ, ἐπεὶ ἃ θέλει ὁ πατήρ, ταῦτα θέλει καὶ ὁ υἱός, καὶ οὔτε τοῖς νοήμασιν οὔτε τοῖς κρίμασιν ἀντίκειται, ἀλλ' ἐν πᾶσίν ἐστι σύμφωνος αὐτῷ, τὴν ταυτότητα τῶν δογμάτων καὶ τὸν ἀκόλουθον καὶ (12) συνηρτημένον τῇ τοῦ πατρὸς διδασκαλίᾳ ἀποδιδοὺς λόγον· διὰ τοῦτο αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι. ταῦτα γὰρ οὐ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τινὲς ἐξ αὐτῶν τετολμήκασι. τούτου δὲ τί ἂν τις ἀτοπώτερον ἢ ἀλογώτερον εἴποι; εἰ γὰρ διὰ ταῦτα (13) ἕν εἰσιν ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατήρ, καὶ οὕ-

τως

(1) Sic Regius primus & Seguerian. At alii & editi πάλιν omittunt. Paulopoſt Reg. 3. & Seguerian. ὅπως γὰρ αὐτῆς. Alii & editi, ὅπως γὰρ καὶ αὐτός.

(2) Reg. 2 Seguerianus, Goblerian. & Felckman. 3. εἰ κτίσμα. Editi & alii, εἰ δὲ κτίσμα.

(3) Regius primus & Seguer. δέδωκεν ἡμῖν. Reg. 2. Baſilienſis & Anglic. δέδωκεν ἡμῖν. At alii cum editione Commel. ἡμῖν omittunt. Ibidem Reg. 1. & Seguerian. ὅτι τοῦ ἀληθινοῦ. Editi & alii, ὅτι τοῦ ἀληθινοῦ. Mox Regius primus & Seguerian. τοῦτο καὶ Ἰωάννης μαθὼν ἐδίδαξε. Goblerian. & Felc. 1. τοῦτο καὶ Ἰωάννης ἐδίδαξεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ. Alii & editio Commel. τοῦτο καὶ αὐτὸς Ἰωάννης.

(4) Reg. 2. & Felc. 3. ἀληθινὸς Χριστός, ut & in Baſil. prima manu ſcriptum fuerat. Ibid. Reg. 1. & Seguer. καὶ ζωὴ αἰώνιος. Editi & alii, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. Mox Reg. 1. & 2. & Seguer. περὶ τῆς κτίσεως. Alii & editi, περὶ τῆς κτίσεως, mendoſe.

(5) Reg. 2. Seguer. Gobler. & Felc. 1. νοεῖται δὲ σὺν τῷ μόνῳ καὶ ὁ υἱός, δι' οὗ γέγονεν ὁ οὐρανός. Alii & editi, νοεῖται σὺν τῷ μόνῳ καὶ ὁ υἱός, δι' οὗ γέγονε καὶ οὐρανός.

(6) Reg. 2. & Seg. καὶ ἐν τῷ. In aliis & editis deeſt καί.

(7) Seguer. ἐπ' ἄλλου, forte pro ἐπ' ἄλλου.

(8) Reg. 1. τούτῳ. Seguer. Gobler. & Felc. 1. τούτῳ. Ibid. Reg. 1. & Seguer. ἔσται καθ' ὑμᾶς. Mox Reg. 1. & Seguer. μόνῳ τῷ χρόνῳ. Iidem ibidem, ἀλλὰ τοῦτο μόνον.

(9) Reg 1. & 2. & Felc. 3. δῆλον ὅτι. Alii & editi, δῆλον ὅτι. Seg. ibid. λέγεσθαι καὶ τόν. In aliis & editis, deeſt καί. Mox Reg. 1. & Seg. συναριθμεῖσθαι. Editi & alii, συναριθμεῖσθαι.

(10) Reg. 1. & Seg. ἀλλὰ καὶ πρός. Alii & editi, ἀλλὰ πρός.

(11) Reg. 1. & 2. Seguerian. Baſil. & Felc. 3. ὡς ἡ ἐκκλησία. Alii & editi, ὡς ἐκκλησία.

(12) Goblerian. & Felc. 3. συνηρτημένον.

(13) Sic Reg. 1. & Seguer. At editi, ἕν εἰσιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, καὶ οὕτως ὅμοιος ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί.

Digitized by Google

πῶς ὅμοιός ἐστιν ὁ λόγος τῷ πατρί. ὥρα καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ τὰ ἄλλα ἡμῶν τὰ ὑπερκείμενα, ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ θρόνους, καὶ κυριότητας, καὶ τὰ φαινόμενα, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, εἶναι καὶ αὐτοὺς, (1) ὡς τὸν υἱὸν, υἱούς· λέγεσθαι δὲ καὶ περὶ αὐτῶν, ὅτι αὐτοὶ καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι· καὶ ἕκαστον εἰκὼν καὶ λόγος ἐστὶ (2) τοῦ θεοῦ. ἃ γὰρ θέλει ὁ θεὸς, ταῦτα θέλουσι καὶ αὐτοί· καὶ οὔτε τοῖς κρίμασιν οὔτε τοῖς δόγμασι (3) διαφωνοῦσιν, ἀλλ' ἐν πᾶσίν εἰσιν ὑπήκοοι τῷ πεποιηκότι. οὐκ ἂν γὰρ ἔμειναν ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, εἰ μὴ, ἅπερ ἤθελεν ὁ πατὴρ, ταῦτα καὶ αὐτοὶ (4) ἠθέλησαν. ὁ γ' οὖν μὴ μείνας, ἀλλὰ παραφρονήσας ἤκουσε· πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος, ὁ πρωῒ ἀνατέλλων; τούτων δὲ οὕτως ὄντων, μόνος οὗτος (5) υἱὸς μονογενὴς καὶ λόγος καὶ σοφία ἐστίν; ἢ πῶς τοσούτων ὄντων ὁμοίων τῷ πατρὶ, μόνος οὗτος εἰκών ἐστι; καὶ γὰρ καὶ ἐν ἀνθρώποις εὑρεθήσονται (6) πολλοὶ ὅμοιοι τῷ πατρὶ, πλεῖστοι μὲν μάρτυρες γενόμενοι, καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ ἀπόστολοι καὶ προφῆται, καὶ πάλιν πρὸ αὐτῶν οἱ πατριάρχαι· πολλοί τε (7) καὶ νῦν ἐφύλαξαν τὴν τοῦ σωτῆρος ἐντολὴν, γενόμενοι οἰκτίρμονες, ὡς ὁ πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τηρήσαντες τό, „γίνεσθε οὖν μιμηταὶ (8) τοῦ θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά· καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ὑμᾶς." μιμηταὶ δὲ γεγόνασι καὶ τοῦ Παύλου πολλοὶ, ὡς κἀκεῖνος τοῦ Χριστοῦ· καὶ ὅμως οὐδεὶς τούτων (9) ἐστὶ λόγος, ἢ σοφία, ἢ μονογενὴς υἱὸς, ἢ εἰκών ἐστιν, οὔτε τις τούτων ἐτόλμησεν εἰπεῖν, „ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἢ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί." ἀλλὰ (10) περὶ μὲν πάντων εἴρηται, „τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, κύριε; καὶ, τίς ὁμοιωθήσεται τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ;" περὶ δὲ αὐτοῦ, ὅτι μόνος εἰκὼν ἀληθινὴ καὶ φύσει τοῦ πατρός ἐστιν. εἰ γὰρ καὶ κατ' εἰκόνα γεγόναμεν, καὶ εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ἐχρηματίσαμεν, ἀλλ' οὐ δι' ἑαυτοὺς πάλιν, (11) ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικήσασαν ἐν ἡμῖν εἰκόνα καὶ ἀληθῆ δόξαν τοῦ θεοῦ, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ, ὁ δι' ἡμᾶς ὕστερον γενόμενος σὰρξ, ταύτην τῆς κλήσεως ἔχομεν τὴν χάριν.

11. Ἀπρεποῦς δὲ οὕτω καὶ ἀλόγου καὶ τῆς τοιαύτης φρονήσεως ἐκείνων φαινομένης, ἀνάγκη τὴν ὁμοίωσιν καὶ τὴν ἑνότητα ἐπ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ φέρειν· εἰ γὰρ μὴ (12) οὕτω τις λάβοι, οὔτε πλέον τι τῶν γενητῶν ἔχων φανήσεται, ὥσπερ εἴρηται, οὔτε τοῦ πατρὸς ὅμοιος ἔσται, (13) ἀλλὰ τῶν τοῦ πατρὸς ὅμοιος ἔσται δογμάτων· καὶ τοῦ πατρὸς διαφέρει, ὅτι ὁ μὲν πατὴρ, πατήρ ἐστι, τὰ δὲ δόγματα καὶ ἡ διδασκαλία, τοῦ πατρός ἐστιν. εἰ τοίνυν κατὰ τὰ δόγματα καὶ τὴν διδασκαλίαν ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς (14) τῷ πατρὶ, ὁ μὲν πατὴρ κατ' αὐτοὺς, ὀνόματι μόνον πατὴρ ἔσται· ὁ δὲ υἱὸς, οὐκ ἀπαράλλακτος εἰκὼν, μᾶλλον οὐδὲ ὅλως ἰδιότητα ἢ ὁμοίωσιν τινα τοῦ πατρὸς

num ſunt, hocque modo Patris ſimile eſt Verbum, ſequitur profecto ut etiam Angeli, aliique nobis ſuperiores ſpiritus, Principatus, Poteſtates, Throni, Dominationes, res item aſpectabiles, ſol, lunaque & ſtellæ ſint filii uti Filius, ac de iiſdem dicatur illos & Patrem unum eſſe, ſingulosque Dei eſſe Verbum. Quæ enim vult Deus, eadem & illi volunt, nec ab ejus ſententia & judicio diſſentiunt, ſed in omnibus creatori obediunt. Siquidem in propria gloria non permanſiſſent, niſi quæ Pater voluit, illi quoque voluiſſent. Hinc ille qui non permanſit, ſed mente depravatus eſt, hæc audivit, *Quomodo cecidit* Eſai. 14. 12. *e cælo Lucifer, ille qui mane oriebatur?* Cum igitur tales illi ſint, quare ſolus iſte, Filius unigenitus, Verbum & Sapientia eſt? Vel cur, ſi tot ſunt Patris ſimiles, ſolus iſte imago eſt? Namque inter ipſos etiam homines multi reperientur qui Patris ſint ſimiles, plurimi ſcilicet Martyres, & ante Martyres, Apoſtoli & Prophetæ, atque ante iſtos Patriarchæ. Quin etiam complures quoque hodie Salvatoris mandatum ſervant, fiuntque miſericordes ut Pater cæle- Luc. 6. 36. ſtis, atque hiſce monitis obſequuntur, *Eſtote itaque* Epheſ. 5. 1. *imitatores Dei ſicut filii dilecti: & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos:* multi etiam Pauli imitatores effecti ſunt ut & ille Chriſti. Atqui nemo tamen illorum vel Verbum aut Sapientia, vel unigenitus Filius, vel imago eſt, nec auſus eſt dicere, *Ego & Pater unum ſumus*, vel, *Ego in Patre,* Joan. 10. 30. *& Pater in me eſt:* ſed hominum quidem nomine di- Joan. 14. 10. ctum eſt, *Quis ſimilis tui in diis, Domine,* &c. Pſal. 85. 8. *Quis ſimilis erit Domino in filiis Dei?* ille autem Pſal. 88. 7. ſolus vera & naturalis imago Patris eſſe dicitur. Nam tametſi ad imaginem quoque Dei facti fui- 1. Cor. 11. 7. mus, Deique imago & gloria appellamur, at non noſtri cauſa hujuſmodi nomen ſumus conſecuti, ſed propter inhabitantem in nobis imaginem veramque Dei gloriam, quæ ejus Verbum eſt, quod propter nos caro poſtea eſt factum.

11. Cum igitur ex his dilucidum ſit adeo ineptam & abſurdam eſſe illorum ſententiam, certe ſimilitudo illa & unitas ad Filii naturam eſt neceſſario referenda. Niſi enim ita intelligatur, nihil ille ſupra res factas habiturus eſt, uti diximus, neque Patris futurus eſt ſimilis, ſed Patris dogmatum dumtaxat: imo ab ipſo Patre differet, quandoquidem Pater eſt pater, dogmata autem & doctrina, Patris ſunt. Si igitur Filius ſecundum dogmata & doctrinam Patri eſt ſimilis: profecto ex illorum ſententia Pater ſolo nomine pater futurus eſt, nec Filius ſimillima ejus imago erit: imo nullam plane proprietatem, nullam Patris ſimilitudinem habe-

(1) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 3. Ceteri vero & editi, ὡς καὶ τὸν υἱόν. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler & Felc. 1. ὅτι αὐτοί. Reg. 2. ὅτι καὶ αὐτός. Alii & editi, ὅτι καὶ αὐτοί.

(2) Reg. 1. Seguer. Gobl. & Felc. 1. τοῦ θεοῦ. Alii & editi, τοῦ πατρός.

(3) Goblerian. Felckman. 1. & Reg. 2. διαφέρονται. Felckman. 3. διαφθείρουσι. Alii & editio Commel. διαφωνοῦσι. Paulopoſt uterque Regius, Seguerian. Anglican. & Felc. 3. ὑπήκοοι. Editio Commel. ὅμοιοι, male.

(4) Sic Reg. 1. & Seguerian. At alii & editi, ἠθέλησαν· ὁ γοῦν μὴ μείνας.

(5) Sic Reg. 1. & Seguerian. At alii & editi, ὅπως ὁ υἱός. Ibid. Regius uterque, Baſil. Goblerian. Felckman. 2. & 3. μονογενὴς καὶ λόγος. Alii & editio Commel. μόνος γίνεται καὶ λόγος.

(6) Sic Reg. 1. & Seguerian. At Felckman. 2. & editio Commel. ὅμοιοι τῷ πατρί, ἅγιοι μὲν μάρτυρες. Alii, ὅμοιοι τῷ πατρί, πλεῖστοι μὲν μάρτυρες. Mox Reg. 1. & Seguerian. οἱ ἀπόστολοι καὶ προφῆται. Reg. 2. Felc. 3. Baſil. οἱ προφῆται καὶ ἀπόστολοι. Editi, οἱ προφῆται καὶ οἱ ἀπόστολοι.

(7) Sic uterque Regius, Baſil. Goblerian. & Felckman. 1. At alii & editio Commel. πολλοί τε καὶ ἄλλοι ἐφύλαξαν.

(8) Sic Reg. 1. & 2. Seguerian. Baſilienſ. Goblerian. & Felc. 1. ut & Scriptura. Alii vero & editio Commel. ἀγαπητοί μου ὡς τέκνα. Mox uterque Regius, Seguerian. Baſil. Anglican. & Scriptura, ἠγάπησεν ὑμᾶς. Alii & editi, ἠγάπησεν ἡμᾶς.

(9) Sic mſſ. At editio Commel. omittit ἐστι λόγος. Paulopoſt Goblerian. & Felc. 1. ἐτόλμησεν.

(10) Reg. 2. & Seguerian. περὶ μὲν πάντων. Alii & editi, περὶ μὲν πάντων. Mox Reg. 2. & Seguer. καὶ τίς ὁμοιωθήσεται τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς. Ceteri & editi, ἢ τίς ὁμοιωθήσεταί σοι ἐν υἱοῖς.

(11) Reg. 1. & Seguerian. ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικήσασαν ἐν ἡμῖν. Reg. 2. item, ἐν ἡμῖν. Alii & editi, διὰ δὲ τὴν ἐνοικήσασαν ἡμῖν. Mox Reg. 2. & Seguer. λόγος αὐτοῦ. Alii & editi, λόγος τοῦ θεοῦ. Ibid. mſſ. δι' ἡμᾶς. Editio Commel. δι' ἡμῖν.

(12) Sic Reg. 1. & Seguerian. At ceteri & editi, ὅπως τις λάβοι. Ibidem Felc. 3. πλέον τι τῶν γενητῶν.

(13) Reg. 2. & Seguer. ἀλλὰ τῶν τοῦ πατρός. διαφέρει δέ τι ὅτι ὁ μὲν, &c. Sic item Goblerian. & Felc. 1. ſed omittunt τι poſt δέ. Felc. 2. omittit ibidem, ἀλλὰ τῶν τοῦ πατρὸς ὅμοιος ἔσται.

(14) Sic Reg. 2. & Seguerian. At alii & editi, τῷ πατρί. Mox Regius primus & Seguerian. ὀνόματι μόνον πατὴρ ἔσται. Gobler. & Felckman. 1. ὀνόματι μόνον πατήρ ἐστι. Alii & editio Commel. ὀνόματι πατήρ ἐστι. Ibidem Reg. 1. & Seguerian. ἀπαράλλακτος εἰκὼν, μᾶλλον δὲ ὅλως οὐδὲ ἰδιότητα.

Digitized by Google

habere videbitur. Quæ enim ſimilitudo vel quæ proprietas Patris in illo eſſe poteſt, qui diverſus eſt a Patre? Namque Paulus ipſe qui doctrinæ Salvatoris conſimilia docebat, ſimilis eidem natura non fuit. Errant igitur qui ita ſentiunt: vereque unum ſunt Filius & Pater, quemadmodum ſupra dictum eſt: atque ita Filius, Patris eſt ſimilis & ex ipſo Patre genitus, qualem videlicet intelligimus & cernimus filium ſe habere erga patrem, & ſplendorem erga ſolem. Quia enim hoc modo ſe habet Filius, idcirco cum agit Filius, Pater ſimiliter agit, & cum Filius ad Sanctos accedit, Pater quoque ad illos in Filio accedit, ut ipſe

Joan. 14. 23. hiſce pollicitus eſt verbis, *Ego & Pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus*. Siquidem pater in imagine cernitur, & in luce ſplendor exiſtit. Hinc, ut paulo ante diximus, cum Pater dat gratiam & pacem, eamdem pariter dat Filius, uti Paulus in omni-

Rom. 1. 7. 1. Cor. 1. 3. Epheſ. 1. 2. &c. bus ſuis Epiſtolis ſignificat, dum ita ſcribit: *Gratia vobis & Pax a Deo patre noſtro & Domino Jeſu Chriſto*. Una enim eademque eſt gratia quæ a Patre in Filio datur, quemadmodum una eſt lux ſolis & ſplendoris, & ſol nonniſi per ſuam lucem illuminat. Sic item Theſſalonicenſibus precatur: *Ipſe au-*

1. Theſſ. 3. 11. *tem Deus & Pater noſter & Dominus Jeſus Chriſtus dirigat viam noſtram ad vos*, quibus verbis Patris & Filii unitatem ſervavit. Nam non dixit, *dirigant*, quaſi duplex gratia a duobus nempe ab illo & illo daretur, ſed, *dirigat*, ut illam a Patre per Filium dari ſignificaret: quæ quidem impios cogerent ſaltem erubeſcere, niſi erubeſcere nollent.

12. Namque ſi non eſſet unitas, nec Verbum naturę Patris proprius eſſet fetus, ut lucis ſplendor, ſed Filius a Patre natura differret, ſatis certe eſſet ſi ſolus Pater daret, cum nullam rem creatam in dandis gratiis ſociam habeat Creator. Quapropter hic dandi modus ſignum eſt unitatis Patris & Filii. * Nemo igitur quid a Deo & ab Angelis aut aliqua alia re creata precatus fuerit, nemoque cuiquam dixerit, Det tibi Deus & Angelus: ſed quæ precamur, a Patre & Filio precamur, ob eorum unitatem unicamque donationem. Quæ enim dantur, per Filium dantur, nihilque omnino eſt quod non per Filium efficiat Pater: hincque certa & ſecura eſt gratia quam accipimus. Quod ſi Patriarcha Jacob ſuis nepotibus

Geneſ. 48. 15. Ephraim & Manaſſe benedicens dixit, *Deus qui paſcit me a juventute mea uſque in præſentem diem: Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis*: nequaquam ex hiſce verbis aliquem ex

Verbum Dei, Angelus interdum in Scripturis appellatum. creatis & qui natura ſunt Angeli, cum Deo, a quo creati ſunt, conjunxiſſe exiſtimandus eſt, neque Deo altore ſuo dimiſſo benedictionem pro nepotibus ab Angelo popoſciſſe, ſed his dictis, *Qui eruit me de cunctis malis*, oſtendit non aliquem ex creatis Angelis, ſed Dei eſſe Verbum, quod cum Patre in oratione conſociavit, quia per ipſum

ἔχων φανήσεται. ποία γὰρ ὁμοίωσις καὶ ἰδιότης τῷ παρηλλαγμένῳ (1) παρὰ τὸν πατέρα; καὶ γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ὅμοια τῷ σωτῆρι διδάσκων, οὐκ ἦν κατ' οὐσίαν ὅμοιος αὐτῷ. ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαῦτα φρονοῦντες, ψεύδονται· (2) ὁ δέ γε υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ οὕτως εἰσὶν ἕν, καθάπερ εἴρηται, καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ υἱὸς ὅμοιος καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ὡς ἔστιν ἰδεῖν καὶ νοεῖν υἱὸν πρὸς πατέρα, καὶ ὡς ἔστιν ἰδεῖν (3) τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον. διὰ γὰρ (4) τὸ οὕτως εἶναι τὸν υἱὸν, ἐργαζομένου τοῦ υἱοῦ, ὁ πατήρ ἐστιν ὁ ἐργαζόμενος, καὶ ἐρχομένου τοῦ υἱοῦ πρὸς τοὺς ἁγίους, ὁ πατήρ ἐστιν ὁ ἐρχόμενος ἐν τῷ υἱῷ, ὡς αὐτὸς ἐπηγγείλατο λέγων· „ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, καὶ „μονὴν παρ' αὐτῷ (5) ποιήσομεν.„ ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι θεωρεῖται ὁ πατὴρ, καὶ ἐν τῷ ἀπαυγάσματί ἐστι τὸ φῶς. διὰ τοῦτο, καθάπερ μικρῷ πρόσθεν εἴπομεν, (6) καὶ διδόντος τοῦ πατρὸς χάριν καὶ εἰρήνην, αὐτὴν καὶ ὁ υἱὸς δίδωσιν, ὡς ὁ Παῦλος ἐπισημαίνεται διὰ πάσης ἐπιστολῆς γράφων. „χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, „καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.„ μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ χάρις ἐστὶ παρὰ πατρὸς ἐν υἱῷ, ὡς ἔστιν (7) ἓν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος, καὶ τὸ φωτίζον τοῦ ἡλίου διὰ τοῦ ἀπαυγάσματος γίνεται. οὕτω γοῦν πάλιν ἐπευχόμενος Θεσσαλονικεῦσι καὶ λέγων, „αὐτὸς δὲ (8) „ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, „κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, „ τὴν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐφύλαξεν· οὐ γὰρ εἶπε, κατευθύνοιεν, ὡς παρὰ δύο διδομένης παρὰ τούτου, καὶ τούτου, διπλῆς χάριτος, ἀλλὰ, κατευθύναι, ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ πατὴρ δι' υἱοῦ δίδωσι ταύτην· ἐξ ὧν (9) κἂν ἐρυθριᾷν οἱ ἀσεβεῖς δυνάμενοι, οὐ βούλονται.

12. Εἰ γὰρ μὴ ἦν ἑνότης καὶ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα ὁ λόγος, ὡς τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτὸς, ἀλλὰ διεστήκει τῇ φύσει ὁ υἱὸς (10) τοῦ πατρός· ἤρκει τὸν πατέρα διδόναι μόνον, οὐδενὸς τῶν γενητῶν ἐπικοινωνοῦντος πρὸς τὸν πεποιηκότα ἐν ταῖς διδομέναις· νυνὶ δὲ ἡ (11) τοιαύτη δόσις δείκνυσι τὴν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. οὐκ ἂν γοῦν εὔξαιτό τις λαβεῖν παρὰ τοῦ (12) θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἢ παρά τινος τῶν ἄλλων κτισμάτων, οὐδ' ἂν εἴποι τις, δῴη σοι ὁ θεὸς (13) καὶ ὁ ἄγγελος, ἀλλὰ παρὰ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τὴν ἑνότητα καὶ τὴν ἑνοειδῆ δόσιν. διὰ γὰρ τοῦ υἱοῦ δίδοται τὰ διδόμενα· οὐδὲν δέ ἐστιν, ὃ μὴ δι' υἱοῦ ἐνεργεῖ ὁ πατήρ· οὕτω γὰρ καὶ ὁ λαβὼν ἀσφαλῆ τὴν χάριν ἔχει. εἰ δὲ ὁ πατριάρχης Ἰακὼβ, εὐλογῶν τοὺς ἐγγόνους Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆ ἔλεγεν· „ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητος „μου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης· ὁ ἄγγελος (14) „ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσαι τὰ „παιδία ταῦτα·„ οὐ τῶν κτισθέντων καὶ τὴν φύσιν ἀγγέλων ὄντων ἕνα (15) συνῆπτε τῷ κτίσαντι αὐτοὺς θεῷ· οὐδὲ ἀφεὶς τὸν τρέφοντα αὐτὸν θεὸν, παρ' ἀγγέλου τὴν „εὐλογίαν ᾔτει τοῖς ἐγγόνοις· ἀλλ' εἰρηκὼς, ὁ ῥυόμενός „με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, ἔδειξε μὴ τῶν κτισθέντων τινὰ ἀγγέλων, ἀλλὰ τὸν λόγον εἶναι τοῦ θεοῦ, ὃν τῷ πατρὶ συνάπτων ηὔχετο, δι' οὗ καὶ οἷς ἐὰν θέλῃ,

(1) Sic Regius primus & Seguerian. Editi vero, παρὰ τοῦ πατρός. Felck. 2. & editio Commel. mendoſe habent, παρεξηλλαγμένῳ. Ibid. Reg. 1. & Seguerian. καὶ γὰρ καὶ ὁ Παῦλος. Alii, & editi καὶ γὰρ ὁ Παῦλος.

(2) Sic Reg. 1. & Seguerian. At alii & editi, ὁ δὲ υἱὸς.

(3) Sic uterque Regius & Seguerian. Goblerian. Felckm. 1. & 5. Ceteri autem & editi, τὸ ἀπαύγασμα.

(4) Goblerian. & Felckm. 1. διὰ γὰρ τοῦτο εἶναι. Mox Reg. 1. & Seguerian. ἐστιν ὁ ἐργαζόμενος. Editi & alii, ἐστιν ἐργαζόμενος.

(5) Reg. 1. Seguer. & Scriptura, ποιήσομεν. Alii & editi, ποιησόμεθα.

(6) Reg. 1. & Seguerian. καὶ διδόντος, & mox, αὐτὴν καὶ ὁ υἱός. Alii & editi, διδόντος, ταύτην ὁ υἱός. Ibidem Goblerian. & Falc. 1. ἐπισημαίνεται ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς γράφων.

(7) Sic Reg. 1. Seguer. Anglic. Gobler. & Falc. 1. At editi, ἐστι φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τὸ ἀπαυγάσματος γίνεται οὕτω. Ibidem Anglican. οὕτω δὲ πάλιν.

(8) Reg. 1. & Seguer. ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν καὶ ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Alii & editi, ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

(9) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Falc. 1. ſed duo ultimi pro κἂν, habent καὶ. Anglic. καὶ ἐρυθριᾷν οἱ κατὰ Σαβέλλιον καὶ Ἄρειον ἀσεβεῖς ὀφείλουσι, καὶ δυνάμενοι οὐ βούλονται. Sic item alii & editi ſed omiſſis his verbis, κατὰ Σαβέλλιον καὶ Ἄρειον. Ibidem Reg. 1. & Seguerian. εἰ γὰρ μὴ ἦν. Editi, εἰ γὰρ καὶ μὴ ἦν.

(10) Reg. 1. Seguer. ἀπὸ τοῦ πατρός. In aliis & editis deeſt ἀπό.

(11) Reg. 1. & Seguerian. ἡ αὐτή. Editi & alii, ἡ τοιαύτη.

(12) Reg. 1. & Seguer. τοῦ θεοῦ. Editi & alii, τοῦ πατρός.

(13) Uterque Regius & Seguer. καὶ ὁ ἄγγελος. Ceteri & editi, καὶ ἄγγελος. Mox Reg. 1. & Seguerian. καὶ δόσιν. Editi & alii, καὶ τὴν ἑνοειδῆ.

(14) Reg. 1. Seguerian. & Græcus Scripturæ textus, ὁ ῥυόμενός με. Editi & alii, ὁ ῥυσάμενός με.

(15) Sic uterque Regius & Seguer. At alii & editi, συνάπτεται, mendoſe.

* Nemo hæc S. Athanaſii verba putet officere Sanctorum invocationi. Namque cum Angelos aut Sanctos invocamus, non ab illis ſed a Deo bonorum omnium auctore quæ petimus, ipſis intercedentibus, obtenturos ſperamus.

θέλῃ, ῥύεται ὁ Θεός. Οὗτον γὰρ καὶ μεγάλης βουλῆς A ἄγγελον τοῦ πατρὸς εἰδὼς καλούμενον, οὐκ ἄλλον (1) ἢ αὐτὸν εἶναι τὸν εὐλογοῦντα, καὶ ῥυόμενον ἐκ τῶν κακῶν ἔλεγεν. Οὐ γὰρ αὐτὸς μὲν παρὰ Θεοῦ ἠξίου εὐλογεῖσθαι, τοὺς δὲ ἐγγόνους ἤθελε παρ' ἀγγέλου· ἀλλ' ὃν αὐτὸς παρεκάλει λέγων, „Οὐ μή σε ἀποστείλω, ἐὰν „μή με εὐλογήσῃς· Θεὸς δὲ ἦν οὗτος, ὡς αὐτός φησιν, εἶ„δον Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον·" τοῦτον εὐλογῆσαι καὶ τοὺς υἱοὺς (2) τοῦ Ἰωσὴφ ηὔχετο. Ἀγγέλου μὲν οὖν ἴδιον τὸ ὑπουργεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ προστάξει· πολλάκις δὲ καὶ προπορεύεται (3) ἐκβάλλων τὸν Ἀμορραῖον, καὶ πέμπεται φυλάξαι τὸν λαὸν ἐν τῇ ὁδῷ· ἀλλὰ καὶ ταῦτα οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ προστάξαντος καὶ ἀποστείλαντος αὐτὸν Θεοῦ, οὗ καὶ B ἐστιν, οὓς ἂν αὐτὸς (4) θελήσῃ ῥύεσθαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἄλλος ἢ αὐτὸς Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ὀφθεὶς εἶπεν αὐτῷ· „Ἰδοὺ ἐγὼ μετὰ σοῦ, διαφυλάσσων σε ἐν τῇ ὁδῷ „πάσῃ, οὗ ἂν πορευθῇς·" καὶ οὐκ ἄλλος ἀλλὰ πάλιν ὁ Θεὸς ὁ ὀφθεὶς ἐπέσχε τοῦ Λάβαν τὴν ἐπιβουλὴν, κελεύσας αὐτῷ μὴ λαλῆσαι πονηρὰ τῷ Ἰακώβ· καὶ αὐτὸς δὲ οὐκ ἄλλον ἢ τὸν Θεὸν παρεκάλει λέγων· „Ἐξελοῦ (5) με ἐκ „χειρὸς τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἠσαῦ, ὅτι φοβοῦμαι αὐτόν·" καὶ „γὰρ καὶ ταῖς γυναιξὶν ὁμιλῶν ἔλεγεν (6) ὅτι οὐκ ἔδω„κεν ὁ Θεὸς τῷ Λάβαν κακοποιῆσαί με."

13. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ οὐκ ἄλλον ἢ αὐτὸν τὸν Θεὸν C παρεκάλει περὶ τοῦ ῥυσθῆναι· „Πρὸς σὲ, Κύριε, ἐν τῷ „θλίβεσθαί με, ἐκέκραξα, καὶ εἰσήκουσάς μου· Κύριε, ῥῦ„σαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων, καὶ ἀπὸ „γλώσσης (7) δολίας·" αὐτῷ καὶ τὴν χάριν ἀναφέρων ἐλάλησε καὶ τοὺς λόγους τῆς ᾠδῆς ἐν τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ψαλμῷ, ἐν ᾗ ἡμέρᾳ ἐρρύσατο αὐτὸν ὁ Κύριος ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐκ χειρὸς Σαοὺλ, καὶ εἶπεν· „Ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου, Κύριος στερέωμά μου „καὶ καταφυγή μου, (8) καὶ ῥύστης μου." Ὁ δὲ Παῦλος πολλοὺς διωγμοὺς ὑπομείνας, οὐκ ἄλλῳ ἢ τῷ Θεῷ ηὐχαρίστει λέγων, (9) „Ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος, καὶ ῥύσεται „εἰς ὃν ἠλπίκαμεν·" καὶ οὐκ ἄλλος δὲ ἢ ὁ Θεὸς εὐλόγη- D σε τὸν Ἀβραὰμ, καὶ τὸν Ἰσαάκ· (10) καὶ ὁ Ἰσαὰκ δὲ ἐπευχόμενος τῷ Ἰακὼβ, ἔλεγεν, „Ὁ Θεός μου εὐλογήσαι σε, καὶ „αὐξήσαι σε καὶ πληθυνεῖ σε, καὶ ἔσῃ εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, „καὶ δῴη σοι τὴν εὐλογίαν Ἀβραὰμ τοῦ πατρός μου." Εἰ δὲ οὐκ ἄλλου τινός ἐστι τὸ (11) εὐλογεῖν καὶ τὸ ῥύεσθαι, ἢ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἄλλος τις ἦν ὁ ῥυόμενος τὸν Ἰακὼβ, ἢ αὐτὸς ὁ Κύριος, τὸν δὲ ῥυόμενον αὐτὸν ὁ πατριάρχης ἐπεκαλεῖτο ἐπὶ τοὺς (12) ἐκγόνους· δῆλόν ἐστιν ὅτι οὐκ ἄλλον ἐν τῇ εὐχῇ συνῆπτε τῷ Θεῷ, ἢ τὸν τούτου Λόγον, ὃν διὰ τοῦτο καὶ ἄγγελον ἐκάλεσεν, ὅτι μόνος αὐτός ἐστιν ὁ ἀποκαλύπτων τὸν Πατέρα. Ὅπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐποίει λέγων· „Χάρις „ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ E „Χριστοῦ·" οὕτω γὰρ (13) καὶ ἀσφαλὴς ἦν ἡ εὐλογία διὰ τὸ ἀδιαίρετον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ὅτι μία καὶ ἡ αὐτή ἐστιν ἡ διδομένη χάρις. Κἂν γὰρ ὁ Πατὴρ διδῷ, διὰ τοῦ Υἱοῦ (14) ἐστὶ τὸ διδόμενον· κἂν ὁ Υἱὸς λέγηται χαρίζεσθαι, ὁ Πατήρ ἐστιν ὁ διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐν τῷ Υἱῷ παρέχων· „Εὐχαριστῶ γὰρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος γράφων „Κορινθίοις, τῷ Θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν ἐπὶ τῇ

Tom. I.

A Deus quos voluerit liberat. Nam cum neſcius non eſſet illum magni conſilii Angelum Patris vocari, non alium præter ipſum eſſe ſignificavit, qui & benediceret & de malis erueret. Nec enim arbitrandum eſt eum voluiſſe, ut ſibi quidem Deus, nepotibus vero Angelus benediceret: ſed quem ipſe ita rogabat, *Non te dimittam, niſi mihi benedixeris*, (is porro Deus erat, ut idem teſtatur: *Vidi Deum facie ad faciem*) eumdem precabatur ut filiis Joſeph benediceret. Proprium quidem Angeli eſt Deo imperanti miniſtrare: hincque multoties ſcribitur præiviſſe ut Amorrhæum expelleret, miſſuſque fuiſſe ut populum in itinere B tueretur. Verum nec iſta ejus ſunt opera, ſed Dei imperantis & mittentis, cujus eſt liberare quos voluerit: qua de cauſa non alius quam ipſe Dominus Deus illi apparuit & ait: *Ecce ego tecum ero, ad te cuſtodiendum quocumque ieris*. Nec item alius quam ipſe Deus apparuit Laban, ejuſque cohibuit inſidias, cui & juſſit ut ne verbis aſperis cum Jacob ageret. Ipſe autem Jacob non alium ſane quam Deum his verbis invocabat, *Erue me de manu fratris mei Eſau, quia eum timeo*. Hæc etiam ad uxores dixit: *Deus non permiſit Laban ut mihi noceret*.

Eſai. 9. 6.
Geneſ. 32. 26.
Ibid. v. 30.
Numer. 26. 21.
Deuter. 2. 36.
Amos 2. 9.
Geneſ. 31. 24.
Geneſ. 32. 11.

C 13. Non alium quoque præter Deum precabatur David ut ſe liberaret: *Ad te, Domine, cum affligerer, clamavi, & exaudiſti me. Domine, libera animam meam a labiis iniquis & a lingua doloſa*. Eidem rurſus gratias agens, hæc Pſalmi decimi ſeptimi verba cecinit, die qua Dominus eum de manu omnium inimicorum eruit: *Diligam te, Domine, fortitudo mea, Dominus firmamentum meum & refugium meum & liberator meus*. Paulus etiam multas paſſus vexationes, non alii quam Deo gratias hoc modo agebat, *Ex omnibus eripuit me Dominus, & erepturus eſt, in quem ſperavimus*. Nec item alius quam Deus D Abrahæ atque Iſaac benedixit. Ipſe autem Iſaac Deum his verbis pro Jacob orabat, *Deus autem meus benedicat tibi, & creſcere te faciat atque multiplicet, ut ſis in turbas populorum, & det tibi benedictionem Abrahæ patris mei*. Si porro nullius alius quam Dei eſt benedicere & liberare: ſi nullus præter ipſum Dominum, Jacob liberavit, quem liberatorem ipſe Patriarcha pro nepotibus invocabat: perſpicuum inde eſt eum nullum alium cum Deo in ſua oratione conjunxiſſe præter Verbum, quod idcirco Angelum appellavit, quod ſolum ipſum Patris impertiat cognitionem. Simile item eſt quod ſcribit Apoſtolus, E *Gratia vobis & pax a Deo Patre noſtro & Domino Jeſu Chriſto*. Ita enim tuta erat benedictio cum ob individuam Filii & Patris naturam, tum quia una & eadem erat data gratia. Nam licet dederit Pater, quod tamen datur, per Filium datur. Similiter licet Filius dare dicatur, Pater eſt qui per Filium & in Filio dat. Hinc Apoſtolus ad Corinthios ſcribit, *Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis pro*

Pſal. 119. 1.
Pſal. 17. 2.
2. Cor. 1. 10.
Geneſ. 28. 3.
Rom. 1. 7.

(1) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. At alii & editi, ἄλλον ἀλλ' ἢ αὐτόν. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. παρὰ Θεοῦ ἠξίου εὐλογεῖσθαι, τοὺς δὲ ἐγγόνους. Ceteri & editi, ἠξίου παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐλογεῖσθαι, τοὺς δὲ ἐγγόνους.

(2) Regius 1. & Seguer. τοῦ Ἰωσήφ. Editi τοῦ omittunt. Ibid. uterque Regius, Seguer. Gobler. Felc. 1. & 2. ἀγγέλου μὲν οὖν. In aliis & editis οὖν deeſt. Reg. 1. & Seguer. ibid. τὸ ὑπουργεῖν. Ab aliis τὸ abeſt.

(3) Reg. 1. & Seguer. ἐκβάλλων. Alii & editi, ἐκβαλῶν.

(4) Reg. 1. & Seguer. οὓς ἂν αὐτὸς θελήσῃ ῥύεσθαι. Gobler. item & Felc. 1. ῥύεσθαι. Editi & alii, οὓς ἂν θέλῃ ῥύσασθαι. Mox ut & infra Reg. 1. & Seguer. ὁ Θεὸς ὁ ὀφθείς. Editi & alii, ὁ Θεὸς ὀφθείς.

(5) Sic mſſ. At editio Commel. ἐξελοῦ με, mendoſe.

(6) ὅτι deeſt in Reg. 1. & Seguerian.

(7) Gobler & Felc. 1. δολίας· καὶ πάλιν, ἀγαπήσω σε, &c. omiſſis intermediis. Ibid. Reg. 1. & Seguerian. ἐλάλησε καὶ τοὺς λόγους τῆς ᾠδῆς ἐν τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ψαλμῷ ἐν ᾗ ἡμέρᾳ ἐρρύσατο αὐτὸν Κύριος. Ceteri autem, ἐλάλησε τοὺς λόγους τῆς ᾠδῆς ἐν τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ψαλμῷ ἐν ἡμέρᾳ ᾗ ἐρρύσατο αὐτὸν ὁ Κύριος.

(8) Sic mſſ. At editio Commel. καὶ omittit.

(9) Reg. 1. & Seguer. λέγων· ἐκ πάντων. Alii & editi, λέγων· ὅτι ἐκ πάντων. Mox Reg. 1. & Seguer. ἠλπίκαμεν. καὶ οὐκ ἄλλος ἢ ὁ Θεός. Editi & alii, ἤλπισα. καὶ οὐκ ἄλλος δὲ ἢ Θεός.

(10) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. omittunt καὶ τὸν Ἰακώβ, quæ alii & editi habent ante, καὶ ὁ Ἰσαὰκ δέ, &c. Mox Regius primus & Seguer. ut & Scripturæ Græcus textus, ὁ δὲ Θεός μου. Editi & alii, ὁ Θεός μου. Ibidem poſt αὐξήσαι σε, Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 2. addunt καὶ πληθυνεῖ σε, quæ in aliis & editis deſunt.

(11) Reg. 1. & Seguerian. ἐστι εὐλογεῖν καὶ ῥύεσθαι.

(12) Regius primus & Seguerian. ἐκγόνους. Alii autem & editi, ἐγγόνους.

(13) Gobl. & Felc. 1. γὰρ ἀσφαλής. Paulopoſt uterque Regius & Seguer. μία καὶ ἡ αὐτή. Alii & editi, μία καὶ αὐτή.

(14) Regius uterque, Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 2. ἐστι τὸ διδόμενον. In aliis & editis deeſt τό. Mox Reg. 1. & Seguer. λέγηται χαρίζεσθαι. Ceteri & editi, λέγῃ χαρίζεσθαι. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. ἐν τῷ Υἱῷ. Ceteri & editi, ἐν Υἱῷ.

Digitized by Google

Dei gratia, quæ vobis in Chriſto Jeſu eſt data. Quin etiam idem iſtud in luce & ſplendore animadvertere eſt. Nam quod lux illuminat, idem quoque ſplendor illuminat, & viciſſim quod ſplendor illuminat, hoc lux quoque illuminat. Sic Pater videtur, cum videtur Filius, quia ipſe Patris eſt ſplendor, atque hoc pacto Pater & Filius unum ſunt.

Nulla res creata, cauſa eſt efficiens.

14. Idem autem de factis & creatis rebus nequit dici. Neque enim Patre aliquid efficiente, id etiam Angelus aliquis aut alia res creata efficit, cum nihil horum cauſa ſit efficiens, ſed omnes omnino ſint res factæ, ab eo, qui ſolus eſt, ſeparatæ & disjunctæ, quæ & aliam ab ipſo naturam habent, & opera ſunt, neque ea quæ Deus efficit, poſſunt efficere, neque, uti ſupra dixi, Deo gratiam impertiente, eam cum illo impertire queunt: nec quis, ſi Angelum videret, ſe Patrem vidiſſe recte poſſet dicere. Nam Angeli, ut ſcriptum eſt, miniſtratores ſunt ſpiritus ad miniſtrandum miſſi, qui dona, quæ ab ipſo per Verbum dantur, his annunciant qui ea accipiunt. Hinc ipſe apparens Angelus, ſe a Domino miſſum eſſe fatetur, uti Gabriel Zachariæ & Deiparæ Mariæ confeſſus eſt. Hinc etiam qui Angelum vidit, ſe Angelum non Deum vidiſſe novit. Vidit enim Angelum Zacharias, vidit vero Eſaias Dominum: Angelum vidit Manue pater Samſonis, Deum autem Moyſes intuitus eſt: Gedeon Angelum aſpexit, at Abrahæ Deus ipſe apparuit: atque adeo nec qui Deum videbat, is cernebat Angelum: nec qui videbat Angelum, is ſe Deum videre exiſtimabat. Multum ſiquidem, imo ſe totis a Deo creatore res factæ natura differunt. Quod ſi aliquando apparente Angelo, is, qui ſpectator erat, Dei audiit vocem, ut in rubo evenit: namque *Angelus Domini e rubo apparuit inſtar flammæ ignis, & vocavit Dominus Moyſem de rubo dicens: Ego ſum Deus Patris tui, Deus Abraham, Deus Iſaac & Deus Jacob.* Atqui non erat Angelus, Deus Abraham: ſed Deus erat qui in Angelo loquebatur: unde quod quidem apparebat, Angelus erat, Deus autem in illo loquebatur. Ut enim in tabernaculo Moyſi loquebatur in columna nubis: ita etiam Deus in Angelis loquens apparet; qua quidem ratione cum Jeſu filio Nave per Angelum loquebatur. Quæ porro loquitur Deus, manifeſtum eſt ea illum, per Verbum non vero per alium aliquem loqui. Verbum autem, quod a Patre nec ſeparatum eſt, nec Patris naturæ diſſimile eſt aut alienum, quicquid efficit, ea ipſa ſunt Patris opera, ita ut idem & unum opus efficiat, & quæ dat Filius, Patris ſint quoque munera. Qui item vidit Filium, novit ſe, cum illum vidit, non Angelum, neque aliquem Angelis majorem, neque prorſus rem aliquam creatam vidiſſe, ſed Patrem. Similiter qui Verbum audit, ſe Patrem audire novit, non ſecus ac ille qui ſplendore illuminatus, a ſole ſe illuminari non ignorat.

Hebr. 1. 14.

Maria Θεοτόκος ſive Deipara.

Exod. 3. 2.

Ibid. v. 4. 6.

Joſue 1.

„ χάρις (1) τοῦ θεοῦ ἡ δοθεῖσα ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. „ τοῦτο δέ ἐστιν ἐπὶ φωτὸς καὶ ἀπαυγάσματος ἰδεῖν· καὶ γὰρ ὅπερ φωτίζει τὸ φῶς, τοῦτο τὸ ἀπαύγασμα καταυγάζει· ὅπερ δὲ καταυγάζει τὸ ἀπαύγασμα, ἐκ τοῦ φωτός ἐστιν ὁ φωτισμός. οὕτω καὶ βλεπομένου τοῦ υἱοῦ, βλέπεται ὁ πατήρ· τοῦ γὰρ πατρός ἐστι τὸ ἀπαύγασμα· καὶ οὕτως ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσι.

14. Τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν (2) γενητῶν καὶ κτισμάτων οὐκ ἄν τις εἴποι. οὔτε γὰρ ἐργαζομένου τοῦ πατρὸς, ἐργάζεταί τις αὐτὸ τῶν ἀγγέλων, ἢ ἄλλος τις τῶν κτισμάτων· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ποιητικὸν αἴτιόν ἐστιν, ἀλλὰ τῶν γινομένων εἰσίν· ἄλλως τε καὶ κεχωρισμένοι, καὶ (3) διεστῶτες τοῦ μόνου, καὶ ἄλλο τὴν φύσιν ὄντες, καὶ ἔργα τυγχάνοντες, οὔτε ἅπερ ἐργάζεται ὁ θεὸς, δύνανται ἐργάζεσθαι, οὔτε, καθὰ προεῖπον, χαριζομένου τοῦ θεοῦ συγχαρίζεσθαι. οὔτε βλεπομένου ἀγγέλου, εἴποι ἄν τις ἑωρακέναι τὸν πατέρα. ἄγγελοι μὲν γὰρ, ὡς γέγραπται, λειτουργικὰ πνεύματά εἰσιν εἰς διακονίαν (4) ἀποστελλόμενοι, καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ λόγου δωρεὰς διδομένας ἀπαγγέλλοντές εἰσι τοῖς λαμβάνουσι. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἄγγελος ὁρώμενος, ὁμολογεῖ ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ δεσπότου, ὡς ἐπὶ Ζαχαρίου ὁ Γαβριὴλ, καὶ ἐπὶ τῆς θεοτόκου (5) Μαρίας ὁ αὐτὸς ὡμολόγησε. καὶ ὁ βλέπων δὲ ἀγγέλων ὀπτασίαν, οἶδεν ὅτι τὸν ἄγγελον εἶδε καὶ οὐ τὸν θεόν. εἶδε γὰρ Ζαχαρίας ἄγγελον· εἶδε καὶ Ἡσαΐας τὸν κύριον. εἶδε Μανωὲ ὁ πατὴρ (6) τοῦ Σαμψὼν ἄγγελον· ἐθεώρησε δὲ καὶ Μωσῆς τὸν θεόν. εἶδε Γεδεὼν ἄγγελον· ὤφθη δὲ καὶ τῷ Ἀβραὰμ ὁ θεός. καὶ οὔτε ὁ τὸν θεὸν (7) ὁρῶν, ἄγγελον ἔβλεπεν· οὔτε ὁ (8) τὸν ἄγγελον ὁρῶν, ἐνόμιζε τὸν θεὸν ὁρᾷν· πολὺ γὰρ, μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον διέστηκε τῇ φύσει τὰ γενητὰ πρὸς τὸν κτίσαντα (9) θεόν. εἰ δὲ καί ποτε ὀφθέντος ἀγγέλου, ὁ ὁρῶν φωνῆς ἤκουε θεοῦ, ὡς ἐπὶ τοῦ βάτου γέγονεν· ὤφθη γὰρ ἄγγελος κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς ἐκ τοῦ βάτου· καὶ ἐκάλεσε κύριος Μωσῆν ἐκ τοῦ βάτου λέγων· ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς τοῦ πατρός σου, (10) ὁ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ. ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ ἄγγελος, ὁ θεὸς Ἀβραὰμ, ἐν δὲ ἀγγέλῳ λαλῶν ἦν ὁ θεός. καὶ ὁ μὲν φαινόμενος ἦν ἄγγελος· ὁ δὲ θεὸς ἐν αὐτῷ ἐλάλει. ὡς γὰρ ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει τῷ Μωσῇ ἐν τῇ σκηνῇ, οὕτως (11) καὶ ἐν ἀγγέλοις φαίνεται λαλῶν ὁ θεός. οὕτω καὶ τῷ τοῦ Ναυῆ δι' ἀγγέλου ἐλάλει. ἃ δὲ λαλεῖ ὁ θεὸς, πρόδηλον ὅτι διὰ τοῦ λόγου λαλεῖ, καὶ οὐ δι' ἄλλου. ὁ δὲ λόγος οὐ κεχωρισμένος (12) τοῦ πατρὸς, οὐδὲ ἀνόμοιος καὶ ξένος τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τυγχάνων, ἃ ἐργάζεται, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα, (13) καὶ μίαν ποιεῖ τὴν δημιουργίαν· καὶ ἃ δίδωσιν ὁ υἱὸς, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστιν ἡ δόσις. καὶ ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, οἶδεν ὅτι τοῦτον ἑωρακὼς, οὐκ ἄγγελον, οὐδὲ μείζονά τινα τῶν ἀγγέλων, οὐδὲ ὅλως τινὰ (14) τῶν κτισμάτων, ἀλλ' αὐτὸν ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ὁ τοῦ λόγου ἀκούων, οἶδεν ὅτι τοῦ πατρὸς ἀκούει· (15) ὥσπερ καὶ ὁ τῷ ἀπαυγάσματι καταυγαζόμενος, οἶδεν ὅτι καὶ ὑπὸ ἡλίου φωτίζεται.

15. Οὐ-

(1) Sic mſſ. præter Felc. 2. qui, ut & editio Commel. omittit τοῦ θεοῦ.

(2) Felc. 3. γενητῶν κτισμάτων.

(3) Seguer. διεστῶτες. Ibid. Reg. 1. & 2. Baſil. Anglic. & Felc. 3. τοῦ μόνου, καὶ ἄλλο. Editi, τοῦ μόνου, ἄλλο. Mox Gobler. & Felc. 1. ὅτι ἃ ἐργάζεται. Reg. 1. ὅτι ἅπερ ἐργάζεται. Ibid. poſt δύνανται ἐργάζεσθαι, addunt editi & plerique mſſ. οὐδὲ καὶ αὐτοὶ ἐργάζεσθαι δόξωσιν. Seguerian. & Reg. 2. δόξωσιν. Sed hæc deſunt in Reg. 1. & videntur prorſus inutilia.

(4) Regius primus & Seguerianus, ἀποστελλόμενοι. Alii & editi, ἀποστελλόμενα.

(5) Hæc verba, Μαρίας ὁ αὐτὸς, deſunt in Gobler. & Felc. 1. Paulopoſt pro οἶδε, Reg. 1. ubique habet, εἶδεν, idemque habet, οὐ τὸν θεόν. Editi, οὐ θεόν.

(6) Reg. 1. & Seguer. τοῦ Σαμψὼν ἄγγελον· ἐθεώρησε καὶ Μωσῆς. Felc. 1. & Gobler. Μανωὲ ἄγγελον· εἶδε δὲ καὶ Μωσῆς, iidemque mox poſt ὤφθη, omittunt δὲ καί.

(7) Reg. 1. & Seguer. ὁρῶν. Editi & alii, θεωρῶν.

(8) Sic uterque Regius, Baſil. Gobl. & Felc. 1. At in aliis & editis ὁ deeſt.

(9) Reg. 1. & Seguer. κτίσαντα θεόν. εἰ δὲ καί ποτε. Alii vero & editi, κτίσαντα αὐτὰ θεόν. εἰ δέ ποτε. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἤκουε. Editi & alii, ἤκουσε. Reg. 1. & Seguer. ibid. ὡς ἐπί. Editi, aliique, ὥσπερ ἐπί. Reg. 1. hic & mox habet, τοῦ βάτου.

(10) Reg. 1. & Seguer. τοῦ πατρός σου Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεός· Gobler. & Felc. 1. τοῦ πατρός σου Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ. ἀλλ' οὐκ ἦν ἄγγελος θεὸς αὐτῶν.

(11) Sic mſſ. At editio Commel. ὅπως δὲ ἐν ἀγγέλοις. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. δι' ἀγγέλου λαλῶν.

(12) τοῦ πατρὸς abeſt a Gobl. & Felc. 1. qui mox iidem omittunt, τῆς οὐσίας τοῦ πατρός. In Reg. 1. autem & Seguer. deeſt tantum, τοῦ πατρός.

(13) Gobler. & Felc. 1. καὶ μία τῇ δημιουργία. Ibid. Reg. 1. & Seguerian. καὶ ἃ δίδωσιν ὁ υἱὸς, τοῦ πατρός ἐστιν ἡ δόσις. Ibidem editio Commel. ἢ ἑωρακώς. Mſſ. vero, καὶ ὁ ἑωρακώς.

(14) Regius primus & Seguer. ὅλως τινὰ τῶν. Alii & editi, τινὰ omittunt.

(15) Sic Reg. 1. Goblerian. & Felc. 1. At ceteri & editi, ὡς καὶ τῷ ἀπαυγάσματι ὁ καταυγαζόμενος. Goblerian. & Felc. 1. ibidem, οἶδεν ὅτι ὑπό.

15. Οὕτω γὰρ ἡμᾶς βουλομένη νοεῖν ἡ θεία γραφὴ, τοιαῦτα (1) τὰ παραδείγματα δέδωκεν, ὡς καὶ ἐν τοῖς προτέροις εἰρήκαμεν, ἐξ ὧν καὶ τοὺς προδότας Ἰουδαίους δυσωπεῖν δυνάμεθα, καὶ τὴν Ἑλλήνων διαλύειν κατηγορίαν, φασκόντων καὶ νομιζόντων διὰ τὴν τριάδα λέγειν καὶ ἡμᾶς πολλοὺς θεούς. οὐδὲ γὰρ, ὥσπερ καὶ τὸ παράδειγμα δείκνυσι, τρεῖς ἀρχὰς ἢ τρεῖς πατέρας εἰσάγομεν, ὡς οἱ περὶ Μαρκίωνα καὶ Μανιχαῖον· (2) ἐπεὶ μηδὲ τριῶν ἡλίων ὑπεθέμεθα τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα, καὶ ἓν τὸ ἐξ ἡλίου ἐν τῷ ἀπαυγάσματι φῶς· οὕτω μίαν ἀρχὴν οἴδαμεν· τόν τε δημιουργὸν (3) λόγον φαμὲν οὐχ ἕτερόν τινα τρόπον ἔχειν θεότητος, ἢ τὴν τοῦ μόνου θεοῦ, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεφυκέναι. μᾶλλον μὲν οὖν οἱ Ἀρειομανῖται δικαίως ἂν (4) σχοῖεν τὸ ἔγκλημα τῆς πολυθεότητος ἢ καὶ ἀθεότητος, ὅτι ἔξωθεν τὸν υἱὸν κτίσμα, καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος βαττολογοῦσιν. (5) ἢ γὰρ οὐκ εἶναι θεὸν τὸν λόγον φήσουσιν· ἢ λέγοντες θεὸν μὲν, διὰ τὸ γεγραμμένον, μὴ ἴδιον δὲ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, πολλοὺς ἂν εἰσάγοιεν, διὰ τὸ ἑτεροειδὲς αὐτῶν· εἰ μὴ ἄρα κατὰ μετοχὴν, ὥσπερ καὶ τὰ πάντα, θεὸν λέγεσθαι καὶ αὐτὸν (6) λόγον τολμήσουσιν. ἀλλὰ καὶ οὕτω νομίζοντες ὁμοίως ἀσεβοῦσιν, ἕνα τῶν πάντων λέγοντες εἶναι τὸν λόγον. ἡμῖν δὲ τοῦτο (7) μηδὲ εἰς τὸν νοῦν ποτε εἰσέλθοι. ἓν γὰρ εἶδος θεότητος, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἐν τῷ λόγῳ· καὶ εἷς θεὸς ὁ πατὴρ (8) ἐφ' ἑαυτῷ ὢν κατὰ τὸ ἐπὶ πάντων εἶναι, καὶ ἐν τῷ υἱῷ δὲ φαινόμενος κατὰ τὸ διὰ πάντων διήκειν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι δὲ κατὰ τὸ (9) ἐν ἅπασι διὰ τοῦ λόγου ἐν αὐτῷ ἐνεργεῖν. οὕτω γὰρ καὶ ἕνα διὰ τῆς τριάδος ὁμολογοῦμεν εἶναι τὸν θεὸν, καὶ πολὺ μᾶλλον εὐσεβέστερον (10) λέγομεν τῆς πολυειδοῦς καὶ πολυμεροῦς τῶν αἱρετικῶν θεότητος, ὅτι τὴν μίαν ἐν τριάδι θεότητα φρονοῦμεν.

16. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ κτίσμα καὶ ποίημα ὁ λόγος· ἢ οὐκ ἔστι θεὸς ἀληθινὸς, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἕνα τῶν κτισμάτων· ἢ εἰ θεὸν αὐτὸν ὀνομάζουσιν ἐντρεπόμενοι παρὰ τῶν γραφῶν, ἀνάγκη λέγειν αὐτοὺς δύο θεοὺς, ἕνα μὲν κτίστην, τὸν δὲ ἕτερον κτιστόν· καὶ δύο κυρίοις λατρεύειν, ἑνὶ μὲν (11) ἀγενήτῳ, τῷ δὲ ἑτέρῳ γενητῷ καὶ κτίσματι· δύο τε πίστεις ἔχειν, μίαν μὲν εἰς τὸν ἀληθινὸν θεὸν, ἑτέραν δὲ εἰς τὸν ποιηθέντα καὶ πλασθέντα (12) παρ' αὐτῶν καὶ λεχθέντα θεόν. ἀνάγκη δὲ αὐτοὺς οὕτω τυφλωθέντας, ὅτε μὲν προσκυνοῦσι τῷ (13) ἀγενήτῳ, κατανωτίζεσθαι τὸν γενητόν. ὅτε δὲ προσέρχονται τῷ κτίσματι, ἀποστρέφεσθαι τὸν κτίστην. οὐ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν τοῦτον ἐν ἐκείνῳ, διὰ τὸ ξένας καὶ διαφόρους (14) αὐτῶν εἶναι τάς τε φύσεις καὶ τὰς ἐνεργείας. οὕτω δὲ φρονοῦντες, πάντως καὶ πλείονας συνάψουσι θεούς· αὕτη γὰρ τῶν ἐκπεσόντων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς θεοῦ τὸ ἐπιχείρημα. διατί οὖν οἱ (15) Ἀρειανοὶ τοιαῦτα λογιζόμενοι καὶ νοοῦντες,

15. Idcirco enim divina Scriptura nobis hujuſmodi exempla ſuppeditavit, ut rem ita intelligeremus, ſicuti ſupra docuimus. Ex quibus certe cum proditores Judæos confutare, tum Gentilium calumnias facile eſt refellere, qui, quoniam Trinitatem colimus, multos a nobis deos agnoſci ajunt & arbitrantur. Nec enim, ut etiam ex allato exemplo conſtat, tria principia vel tres partes inducimus, uti Marcioniſtæ & Manichæi: quandoquidem nec tres ſoles in exemplum propoſuerimus, ſed ſolem & ſplendorem, unamque lucem ex ſole in ſplendore exſiſtentem. Ita unum agnoſcimus principium: nec opifici Verbo diverſum aliquem divinitatis modum, ſed ipſam ſolius Dei divinitatem attribuimus, eo quod ex ipſo natum ſit. Verum multo æquius Ariani accuſari poſſint multos vel etiam nullos deos admittere, quippe qui inepte contendant & Filium externum creatumque eſſe, & Spiritum ſanctum e nihilo eſſe. Vel enim Verbum non eſſe Deum fateantur neceſſe eſt: vel ſi Deum eſſe, quia id ſcriptum eſt, inficiari non audeant, ipſumque velint naturæ Patris eſſe alienum: planum eſt multos deos propter diverſam illorum naturam ab illis induci, niſi forte Deum illum nonniſi communicatione eſſe, uti res alias omnes, dicere non vereantur. Verum ſi hæc illorum eſt ſententia, non minus impii ſunt habendi, qui nempe Verbum inter res ceteras collocent; quod abſit ut nobis unquam in mentem veniat. Siquidem una eſt divinitatis forma quæ eadem eſt quoque in Verbo. Unus, inquam, eſt Deus Pater, in ſeipſo exiſtens, cum in omnibus eſt: in Filio autem apparens, cum per res omnes pervadit: itemque in Spiritu, cum in omnibus per Verbum in ipſo Spiritu agit. Sic enim unum per Trinitatem Deum eſſe confitemur: quæ quidem noſtra ſententia longe melius cum pietate congruit, quam multiformis multiplexque hæreticorum divinitas, cum unam in Trinitate divinitatem propugnemus.

Trinitatem agnoſcentes, non multos admittimus deos.

Ariana impietas & multos & nullos deos inducere convincitur.

16. Namque ſi non ita ſe res habet, ſed Verbum e nihilo factum & creatum eſt: vel ergo non eſt Deus verus, cum ſit una e rebus creatis; vel ſi Scripturis refragari non audentes, Deum illum appellant, igitur neceſſe eſt ut duos deos admittant, unum creatorem, creatum alium, ac duobus proinde dominis ſerviant, uni non-facto, alii facto & creato, hocque pacto duas habeant fides, unam in verum Deum, aliam in factum ab ipſiſque fictum & dictum Deum. Neceſſe eſt autem eos adeo obcæcatos a facto recedere, cum non-factum adorant, & viciſſim ſe a creatore avertere, cum ad creatum accedunt. Nec enim hic in illo videri poteſt, quippe cum alienæ & diverſæ ſint amborum cum naturæ tum effectus. Si igitur hæc illorum eſt ſententia, complures profecto deos agnoſcunt: huc enim devenit eorum impietas qui ab uno Deo deſciſcunt. Cur ergo Ariani ita ſentientes ſeipſos

Ariani Gentilibus annumerandi.

(1) Sic Regius primus & Seguer. At alii & editi, τοιαῦτα παραδείγματα δέδωκεν· ὡς καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτων. Reg. 2. mendoſe, παραδείγματα.

(2) Anglic. & Felc. 3. ἐπειδὴ οὐδὲ τριῶν. Paulopoſt Gobler. & Felc. 2. ἐν τῷ ἡλίῳ ἀπαυγάσματι φῶς.

(3) Regius 1. & Seguer. δημιουργὸν λόγον. In aliis & editis deeſt λόγον.

(4) Regius 1. & Seguer. σχοῖεν. Ceteri & editi, ἔχοιεν. Mox Reg. 1. & Seguer. ἢ καὶ ἀθεότητος. Ceteri & editi ἢ omittunt, & præterea Anglic. καὶ ἀθεότητος.

(5) Reg. 1. & Seguer. ἢ γάρ. Editi & alii, οὐ γάρ.

(6) Reg. 1. omittit λόγον. Mox iidem & Seguerian. Gobler. & Felc. 2. ὁμοίως ἀσεβοῦσιν. Alii & editi, μᾶλλον ἀσεβοῦσι. Ibid. Reg. 1. pro ἕνα τῶν πάντων, habet ἐκ τῶν πάντων.

(7) Sic Reg. 1. & 2. Seguer. Gobler. & Felckm. 1. At alii & editi, μὴ εἰς τὸν νοῦν. Ibid. Reg. 1. & Seguer. ἔλθοι. Ceteri & editi, εἰσέλθοι.

(8) Regius primus & Seguer. ἐφ' ἑαυτὸν ὤν. Ceteri & editi, ἐφ' ἑαυτῷ ὤν.

(9) Reg. 1. & Seguer. addunt, ἐν ἅπασι, quod in aliis & editis deeſt. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felck. 1. οὕτω γὰρ καὶ ἕνα. Editi & alii, οὕτω καὶ ἕνα.

(10) Seguer. λέγωμεν. Sic item in Reg. 1. ſcriptum erat, ſed ω deletum eſt.

(11) Reg. 1. Seguer. Anglic. Goblerian. Felc. 1. & 3. ἀγενήτῳ. Ceteri & editi, ἀγεννήτῳ. Mox Gobler. & Felc. 2. γενητῷ καὶ κτιστῷ. Reg. 2. ibid. γεννητῷ.

(12) Baſilienſis, παρ' αὐτοῦ.

(13) Reg. 1. Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. ἀγενήτῳ. Editi & alii, ἀγεννήτῳ. Ibid. Reg. 1. Seguer. & Anglic. κατανωτίζεσθαι τὸν γενητόν. Felc. 3. κατανωτίζεσθαι τῷ γενητῷ. Alii & editio Commel. καταπωτίζεσθαι τὸ γεννητόν.

(14) Sic Reg. 1. & Seguerian. In aliis & editis deeſt αὐτῶν.

(15) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. Ἀρειανοί. Editi & alii, Ἀρειομανῖται, ſed Baſil. & Reg. 2. acuunt penultimam, ut etiam ſolent aliis in locis Reg. 1. & Seguer. Ibid. Gobler. & Felc. 1 λογιζόμενοι καὶ φρονοῦντες.

ſeipſos cum Gentilibus non annumerant, cum ipſi perinde ac Gentiles rei creatæ potius ſerviant, quam Deo omnium creatori? Verum ut credulos & ſimplices poſſint circumvenire, nomen quidem Gentilis fugiunt, ſed tamen ſimilem occulte tuentur ſententiam. Siquidem acutum illud dictum, quod uſurpare ſolent, Non confitemur duo non-facta, nonniſi ad ſimplicium animos in errorem inducendos excogitavere. Nam cum dicunt, Nnn confitemur duo non-facta, duos utique confitentur deos, qui diverſas habeant naturas, hic factam, ille non-factam. Quod ſi Gentiles uni non-facto & multis factis ſerviunt, illi autem non-facto & uni facto: non eos idcirco a Gentilibus credendum eſt diffidere. Enimvero hic quem factum dicunt, unus eſt ex multis: & multi quos Gentiles venerantur, eamdem, ac iſte unus, habent naturam, cum & iſte & illi ſimiliter ſint creati. Miſeri ſane illi eoque magis quod tam perverſe de Chriſto ſentiendo non leve ſibi ipſi damnum intulerint, utpote qui a veritate deſciverint, & Chriſtum negantes, ipſam Judæorum proditionem ſua ſuperarint impietate, ita ut Deo inviſi jam cum Gentilibus volutentur, rei creatæ diiſque diverſis ſervientes. Unus enim eſt Deus, non multi; unum item ejus
Joan. 1. eſt Verbum, non multa: nam Deus eſt Verbum, quod & ſolum paternam ſpeciem habet. Hinc cum talis eſſet Salvator, Judæos his verbis coarguebat:
Joan. 5. 37. *Qui miſit me Pater, ille teſtimonium perhibuit de me: neque vocem ejus unquam audiſtis, neque ſpeciem ejus vidiſtis, & Verbum ejus non habetis in vobis manens: quia quem miſit ille, huic vos non creditis.* Bene ille Verbum cum ſpecia conjunxit, ut oſtenderet Dei Verbum, imaginem, figuram, & ſpeciem ſui Patris eſſe, Judæoſque Verbum ipſum, quod Dei ſpecies eſt, non recepiſſe, cum eum qui illis loquebatur recipere noluerunt. Hunc ipſum cum vidiſſet Jacob Patriarcha, benedictus eſt, & pro Jacob, Iſrael ab eo eſt appellatus, quemadmodum divina Scri-
Geneſ. 32. 31. ptura his verbis memorat, *Sol autem ipſi exortus eſt, quando tranſivit * Speciem Dei.* Hæc porro ille e-
Joan. 14. 9. rat qui dicebat, *Qui vidit me, vidit Patrem:* &,
Joan. 10. 30. *Ego in Patre & Pater in me eſt:* &, *Ego & Pater unum ſumus.* Ita enim Deus unus eſt, unaque eſt fi-
Deuter. 6. 4. des in Patrem & Filium. Quocirca cum Verbum ſit Deus, rurſus ſequitur ut Dominus Deus noſter, Dominus unus ſit, quippe qui ſecundum naturæ proprietatem proprius & individuus ſit unius Filius.

Proponitur & refellitur Arianorum reſponſio.

17. Verum nec his frangitur Arianorum impudentia, ſed ſic illi reſpondent: „Non uti vos dicitis, ſed ut nos volumus. Nam etſi ea quæ a nobis primn fuerant excogitata evertiſtis: attamen recentius aliquid invenimus, quod hujuſmodi eſt. Ita ſcilicet Pater & Filius unum ſunt, & ita Pater eſt in Filio, & Filius

A οὐ συναριθμοῦσιν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν Ἑλλήνων; καὶ γὰρ κἀκεῖνοι, ὥσπερ (1) καὶ οὗτοι, τῇ κτίσει λατρεύουσι παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν. ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τὸ Ἑλληνικὸν φεύγουσι, διὰ τὴν τῶν ἀνοήτων ἀπάτην· τὴν δὲ ὁμοίαν ἐκείνοις διάνοιαν ὑποκρίνονται. καὶ γὰρ καὶ τὸ σοφὸν αὐτῶν, ὅπερ εἰώθασι λέγειν, οὐ λέγομεν δύο (2) ἀγένητα, φαίνονται πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων λέγοντες· φάσκοντες γὰρ, οὐ λέγομεν δύο ἀγένητα, λέγουσι δύο θεοὺς, καὶ τούτους διαφόρους ἔχοντας (3) τὰς φύσεις, τὸν μὲν, γενητὴν, τὸν δὲ, ἀγένητον. εἰ δὲ οἱ μὲν Ἕλληνες ἑνὶ ἀγενήτῳ καὶ πολλοῖς γενητοῖς λατρεύουσιν, οὗτοι δὲ (4) ἑνὶ ἀγενήτῳ καὶ ἑνὶ γενητῷ· B οὐδ' οὕτω διαφέρουσιν Ἑλλήνων. ὅ, τε γὰρ παρ' αὐτῶν λεγόμενος γενητὸς, εἷς ἐκ πολλῶν ἐστι· καὶ οἱ πολλοὶ δὲ πάλιν τῶν Ἑλλήνων τὴν αὐτὴν τῷ ἑνὶ τούτῳ φύσιν ἔχουσι· καὶ (5) οὗτος γὰρ κἀκεῖνοι κτίσματά εἰσιν. ἄθλιοι, καὶ πλέον ὅσον ἐβλάβησαν κατὰ Χριστοῦ φρονήσαντες. ἐξέπεσαν γὰρ τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν μὲν Ἰουδαίων προδοσίαν ὑπερέβησαν ἀρνούμενοι τὸν Χριστὸν, τοῖς δὲ Ἕλλησι συγκυλίονται, (6) κτίσματι καὶ διαφόροις θεοῖς λατρεύοντες οἱ θεοστυγεῖς. εἷς γὰρ Θεός ἐστι, καὶ οὐ πολλοί, καὶ εἷς ὁ τούτου λόγος, καὶ οὐ πολλοί· Θεὸς γάρ ἐστιν C ὁ λόγος, καὶ μόνος αὐτὸς ἔχει τὸ πατρικὸν εἶδος· ὅπερ οὖν αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ἐλέγχων τοὺς Ἰουδαίους λέγει, „ὁ πέμψας με πατὴρ, ἐκεῖνος μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ· οὔτε φωνὴν αὐτοῦ πώποτε ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος (7) αὐτοῦ ἑωράκατε· καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ὑμῖν μένοντα· ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε·„ τὸν δὲ λόγον συνῆψε τῷ εἴδει καλῶς, ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, αὐτὸς καὶ εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ (8) καὶ εἶδός ἐστι τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ· καὶ ὅτι οἱ τὸν λαλοῦντα μὴ δεξάμενοι Ἰουδαῖοι, οὐκ ἐδέξαντο τὸν λόγον, (9) ὅσπερ ἐστὶ τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ. τοῦτο καὶ ὁ πατριάρχης Ἰακὼβ ἑωρακὼς εὐ- D λογήθη, καὶ ἀντὶ Ἰακὼβ, Ἰσραὴλ ἐκλήθη παρ' αὐτοῦ, ὡς ἡ θεία γραφὴ μαρτυρεῖ λέγουσα, „ἀνέτειλε δὲ ὁ ἥλιος αὐτῷ, ἡνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ. τοῦτο δὲ ἦν ὁ λέγων, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν (10) ἐμοί ἐστι. κἀγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν·„ οὕτω γὰρ εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ μία ἡ εἰς τὸν πατέρα καὶ υἱὸν πίστις. καὶ γὰρ τοῦ λόγου ὄντος Θεοῦ, πάλιν κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν κύριος (11) εἷς ἐστι. τοῦ γὰρ ἑνὸς ἴδιος καὶ ἀδιαίρετός ἐστιν ὁ υἱὸς κατὰ τὴν ἰδιότητα καὶ οἰκειότητα τῆς οὐσίας.

17. Ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἐντρέπονται οἱ Ἀρειανοί· E φασιν· „οὐχ ὡς ὑμεῖς λέγετε, ἀλλ' ὡς ἡμεῖς θέλομεν· ἀνατρεπόντων (12) γὰρ ὑμῶν τὰς προτέρας ἡμῶν ἐπινοίας, ἐφεύρομεν καινοτέραν καὶ λέγομεν· ὅτως ἐστὶν ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν, καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, „ὡς

(1) Regius primus & Seguer. ὥσπερ καὶ οὗτοι. Alii & editi, ὥσπερ οὗτοι.
(2) Reg. 2. & Felc. 5. ἀγένητα. Mox Reg. 1. Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 5. ἀγέννητα. Alii & editio Commel. ἀγένητα.
(3) Reg. 1. & Seguer. ἔχοντας τὰς φύσεις, τὸν μὲν γενητὸν, τὸν δὲ ἀγένητον. Alii & editi, ἔχοντας φύσεις, τὸν μὲν γενητὸν, τὸν δὲ ἀγένητον. Reg. 2. ἀγέννητον.
(4) Sic Reg. 1. & Seguer. At ceteri mſſ. ἑνὶ γενητῷ καὶ ἑνὶ ἀγενήτῳ. Editi, ἑνὶ γενητῷ καὶ ἀγενήτῳ. Mox Seguer. ὅ, τε γὰρ ὁ παρ' αὐτῶν. Ibidem idem & Reg. 1. λεγόμενος γενητὸς, ὡς ἐκ πολλῶν. Baſil. & Felc. 1. omittunt ὡς. Alii & editi, λεγόμενος εἷς γενητὸς, ἐκ πολλῶν. Item ibid. Gobler. Felc. 3. & Reg. 2. καὶ οἱ πολλοὶ πάλιν.
(5) Uterque Regius, Seguer. Gobler. & Felc. 1. οὗτος. At alii & editi, οὕτως. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. πλέον. Alii editique, πλέον. Ibid. Reg. 1. & Seguer. φρονήσαντες. Ceteri & editi, φρονοῦντες.
(6) Reg. 1. & Seguer. κτίσματι. Alii & editi, κτίσμασι. Mox Reg. 1. & Seguer. εἷς γὰρ Θεός ἐστι, iidemque ibid. & Anglican. Gobler. Felck. 1. & 5. καὶ εἷς ὁ τούτου λόγος. Alii vero & editio Commel. εἷς γάρ ἐστι καὶ οὐ πολλοί, καὶ Θεός ἐστιν ὁ λόγος μόνος γὰρ οὗτος ἔχει. At Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ λόγος, καὶ μόνος αὐτὸς ἔχει.
(7) αὐτοῦ deeſt in Reg. 1. & Seguerian.
(8) Reg. 1. & Seguerian. omittunt καὶ εἶδός ἐστι, iidemque & Reg. 2. Gobler. Felc. 1. τοῦ πατρὸς ἑαυτοῦ. Editi & alii, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.
(9) Reg. uterque & Seguer. ὅσπερ. Editi & alii, ὅπερ. Mox Reg. 1. & Seguer. τοῦτο καὶ, &c. Editi aliique, τοῦτον καὶ, &c.
(10) Reg. 1. & Seguer. ἐμοί ἐστι. In aliis & editis ἐστι deeſt. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. εἷς ἐστιν ὁ Θεός. Editi & alii, εἷς Θεός ἐστι. Ibid. Reg. 1. & Seguer. καὶ εἰς υἱὸν πίστις.
(11) Reg. 1. & Seguer. Gobler. & Felc. 1. κύριος εἷς ἐστι. Ceteri & editi, κύριός ἐστι.
(12) Sic uterque Regius, Seguer. Gobler. & Felck. 1. At in aliis & editis deeſt γάρ. Mox Seguer. ἐφεύρομεν καινότερον. Reg. 1. καινοτέραν. Editi & alii, καινότερα.
* Sic vertimus, non vero, *Species Dei*. Nam nomen loci eſt quem pertranſivit Jacob oriente ſole. In Vulgata legitur, *Phanuel*, & in Hebræo, פְּנוּאֵל, & verſu 30. פְּנִיאֵל, id eſt, Facies ſive Species Dei.

„ ὡς αὐτὸς καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ (1) γενοίμεθα· τοῦτο γὰρ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ γέγραπται, ὅπερ περὶ ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἠξίου λέγων· πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, (2) ᾧ δέδωκάς μοι, ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς καὶ ἡμεῖς. καὶ πάλιν μετ᾽ ὀλίγα· οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ· ἵνα πάντες ἓν (3) ὦσι, καθὼς σὺ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοί· ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας· (4) κἀγὼ τὴν δόξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἓν ἐσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί· ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἓν, (5) καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος, ὅτι σύ με ἀπέστειλας. „ εἶτα ὥσπερ εὑρόντες πρόφασιν, ἐπιλέγουσιν οἱ δόλιοι ταῦτα. „ εἰ ὥσπερ ἡμεῖς ἐν τῷ πατρὶ γινόμεθα ἓν, οὕτω καὶ αὐτὸς (6) καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι, καὶ οὕτως ἐν τῷ πατρί ἐστι καὶ αὐτός· πῶς ὑμεῖς ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὸν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, ἴδιον καὶ ὅμοιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας αὐτὸν φάσκετε; ἀνάγκη γὰρ ἢ καὶ ἡμᾶς ἰδίους εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ἢ ἐκεῖνον ἀλλότριον εἶναι, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἀλλότριοι. „ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι λαλοῦντες φλυαροῦσιν· ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἕτερον (7) ἐν τῇ τοιαύτῃ αὐτῶν κακονοίᾳ βλέπω, ἢ ἀλόγιστον τόλμαν, καὶ διαβολικὴν ἀπόνοιαν, λεγόντων καὶ αὐτῶν κατ᾽ ἐκεῖνον, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβησόμεθα, ἐσόμεθα ὅμοιοι τῷ ὑψίστῳ. τὰ γὰρ κατὰ χάριν διδόμενα τοῖς ἀνθρώποις, ταῦτα θέλουσιν ἴσα τῆς τοῦ διδόντος εἶναι θεότητος. ἀκούσαντες γοῦν υἱοὺς (8) χρηματίζοντας τοὺς ἀνθρώπους, ἐνόμισαν καὶ ἑαυτοὺς ἴσους εἶναι τῷ ἀληθινῷ καὶ φύσει υἱῷ. καὶ νῦν πάλιν ἀκούοντες τοῦ σωτῆρος, „ ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς καὶ ἡμεῖς, „ πλανῶσιν ἑαυτοὺς, καὶ θρασυνόμενοι νομίζουσιν οὕτως ἔσεσθαι (9) ἑαυτοὺς, ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. οὐχ ὁρῶντες τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης οἰήσεως γενόμενον τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου πτῶμα.

18. Εἰ μὲν οὖν, ὡς πολλάκις εἴπομεν, ὁ αὐτός ἐστιν ἡμῖν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ οὐδὲν ἡμῶν διαφέρει, (10) ἢ χρόνῳ· ἔστω ἡμῖν ὅμοιος, καὶ τὴν αὐτὴν ἐχέτω χώραν παρὰ τῷ πατρὶ, ἣν καὶ ἡμεῖς ἔχομεν· καὶ μήτε μονογενὴς, μήτε μόνος λόγος, (11) ἢ σοφία τοῦ πατρὸς λεγέσθω· ἀλλὰ κοινὸν ἔστω κατὰ πάντων ἡμῶν τῶν ὁμοίων τὸ αὐτὸ ὄνομα. δίκαιον γὰρ, ὧν (12) ἐστι φύσις μία, τούτων εἶναι καὶ τὸ ὄνομα κοινὸν, κἂν τοῖς χρόνοις ἀλλήλων διαφέρωσιν. ἄνθρωπος γὰρ ὁ Ἀδὰμ, ἄνθρωπος (13) δὲ καὶ ὁ Παῦλος, ἄνθρωπος δὲ καὶ ὁ νῦν γενόμενος, καὶ οὐχ ὁ χρόνος ἀλλοιοῖ τὴν φύσιν τοῦ γένους. εἰ τοίνυν καὶ ὁ λόγος χρόνῳ μόνον ἡμῶν διαφέρει, ἔδει καὶ ἡμᾶς ὡς ἐκεῖνον εἶναι. ἀλλ᾽ οὔτε ἡμεῖς λόγος ἢ σοφία, οὔτε ἐκεῖνος (14) κτίσμα ἢ ποίημα τυγχάνει ὤν· ἐπεὶ διατί οἱ πάντες

„ in Patre, quemadmodum nos quoque in illo exiſtimus. Hoc enim in Joannis Euangelio ſcriptum eſt, ubi Chriſtus hæc pro nobis poſtulare non eſt gravatus: *Pater ſancte, ſerva eos in nomine tuo, quod dediſti* Joan. 17. 11. *mihi; ut ſint unum, ſicut & nos.* Et rurſus paulo-poſt: *Non pro eis autem rogo tantum, ſed & pro eis* Ibid. v. 20. *qui credunt per verbum eorum in me, ut omnes unum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipſi in nobis unum ſint: ut mundus credat, quia tu me miſiſti, & ego gloriam quam dediſti mihi, dedi eis, ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus, ego in eis & tu in me, ut ſint perfecti in unum, & ut cognoſcat mundus, quia tu me miſiſti.* Quibus illi innixi verbis, ſic ſubdole aſſumunt: „ Si quemadmodum nos in Patre unum efficimur, ita & ille & Pater unum ſunt, hocque modo ipſe eſt in Patre; cur vos ex his ejus verbis, *Ego & Pater unum ſumus*, &, *ego in Patre & Pater in me eſt*, eum proprium & ſimilem naturæ Patris eſſe concluditis? Siquidem neceſſe eſt vel nos etiam naturæ Patris proprios eſſe, vel illum alienum eſſe, ſicuti nos alieni ſumus. „ En quæ illi effutiunt. Ego vero nihil aliud in tanta illorum perverſitate perſpicio, præter inconſideratiſſimam temeritatem diabolicamque dementiam. Videntur enim perinde ac diabolus dicere, In cælum Eſaiæ 14. 13. aſcendemus, ſimiles altiſſimo erimus: quippe qui ea, quæ gratis donantur hominibus, donantis divinitati velint eſſe æqualia. Quia enim homines filios appellari audierunt, ſe etiam vero & naturali filio æquales eſſe arbitrati ſunt: qui iidem his Salvatoris verbis auditis, *ut ſint unum ſicut & nos*, ſe iterum decipiunt, ſicque ſeipſos futuros eſſe arroganter exiſtimant, ut Filius in Patre & Pater in Filio eſt: nec attendunt hujuſmodi cogitationem cauſam caſus & ruinæ ſui patris diaboli fuiſſe.

18. Itaque, ut ſæpe diximus, ſi Dei Verbum idem ac nos eſt, nihilque a nobis differt, niſi ſolo tempore: per me licet, eſto noſtri ſimilis, eumdemque locum apud Patrem occupet quem nos obtinemus: nec unigenitus, nec ſolum Verbum vel Patris Sapientia appelletur, ſed idem quoque nobis omnibus, utpote ſimilibus, concedatur nomen. Par enim eſt horum commune eſſe nomen, quorum una eſt natura, etiamſi ætate inter ſe differant. Hinc homo eſt Adam, homo ſimiliter Paulus, homo item qui modo gignitur: nec intervallis temporum immutari poteſt natura generis. Quocirca ſi etiam ſolo tempore a nobis differt Verbum, neceſſe omnino eſt nos ſimiles ejus eſſe. Verum neque nos Verbum aut Sapientia ſumus, neque Verbum creatum eſt aut factum. Alioquin ſi omnes

(1) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. γενοίμεθα. Reg. 2. γενώμεθα. Ceteri & editi, γινόμεθα. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. ὅπερ περὶ ἡμῶν ὁ Χριστός. Editi, ὁ περὶ ἡμῶν ὁ κύριος.

(2) Sic Reg. 1. & 2. Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 2. ut & in Oxonienſi editione novi Teſtamenti habent multi mſſ. ubi mſ. Cantabrig. & verſio Gothica Ι habent. Editi vero & alii, οὓς δέδωκας, &c. Ibidem Reg. 1. Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Felc. 1. καθὼς καὶ ἡμεῖς. Alii & editio Commel. καθὼς ἡμεῖς. Poſt ἡμεῖς editi & aliquot mſſ. addunt ἐν. At abeſt a Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. nec legit Nannius, nec exſtat in Joannis Euangelio. Item ibidem Reg. 1. & Seguer. καὶ πάλιν μετ᾽ ὀλίγα. In aliis & editis deeſt πάλιν.

(3) Reg. 1 ἓν ὦσι, ἵνα ὁ κόσμος, omiſſis intermediis. Seguer. Item Gobler. Felc. 1. nec non Scriptura, ἵνα ὁ κόσμος. Ceteri & editi, ἵνα καὶ ὁ κόσμος. Item ibidem Anglican. poſt ἐν ἡμῖν, omittit ἓν, quod etiam abeſt a mſ. Cantabrig.

(4) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. κἀγὼ τὴν δόξαν. At alii & editio Commel. καὶ τὴν δόξαν. Sed hæc verba & ſequentia uſque ad ἀπέστειλας deſunt in Baſil. Paulopoſt Reg. uterque, Seguer. Anglic. Gobler. Felc. 1. & 3. καθὼς καὶ ἡμεῖς. Ceteri & editio Commel. καθὼς ἡμεῖς. Ibid. Reg. 1. 2. Anglic. Gobler. & Felc. 1. poſt ἓν omittunt ἐσμεν, quod in aliis & editis habetur.

(5) καὶ deeſt in utroque Regio, Seguer. & mſ. Cantabrig. Paulopoſt Gobler. & Felc. 1. ἵνα ὥσπερ εὑρόντες. Ibidem Reg. 1. & Seguer. ἐπιλέγουσιν οἱ δόλιοι, ut & legit Nannius. Ceteri & editi, ἐπιλέγουσιν οἱ ἄθλιοι.

(6) Reg. 1. & Seguer. καὶ αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι, καὶ οὕτως ἐν τῷ πατρί, atque ita legit Nannius. Alii & editi, καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ ἕν ἐστι, καὶ οὕτως ἐν ἐν τῷ πατρί.

(7) Sic uterque Regius & Seguer. At alii & editi, ὁρῶ ἐν ταύτῃ. Mox Reg. 1. & 2. Gobler. & Felc. 1. ἢ ἀλόγιστον τόλμαν. Ceteri & editio Commel. ἢ ἀλόγιστον τόλμαν. Ibid. Reg. 1. Seg. Gobl. & Felc. 1. λεγόντων καὶ αὐτῶν. Alii & editi, λεγόντων αὐτῶν. Item ibid. Reg. 1. & Seguer. omittunt, εἰς τὸν οὐρανόν.

(8) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. χρηματίζοντας. Editi, χρηματίζων.

(9) Reg. 1. & Seguer. ἑαυτούς. Alii & editi, αὐτούς.

(10) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἢ χρόνῳ. Ceteri & editi, ἢ μόνῳ χρόνῳ.

(11) Felckman. 3. μήτε σοφία.

(12) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἐστι φύσις. Editi & alii, ἐστιν ἡ φύσις. Mox Reg. 1. & Seguer. κἂν τοῖς χρόνοις, iidemque & Gobler. & Felc. 1. ἀλλήλων διαφέρωσιν. Alii & editi, εἰ καὶ τοῖς χρόνοις ἀλλήλων διαφέρουσιν.

(13) δὲ hic & mox poſt ἄνθρωπος deeſt in Gobl. & Felc. 1.

(14) Regius primus & Seguer. κτίσμα ἢ ποίημα. Editi & alii, κτίσμα καὶ ποίημα. Ibidem uterque Reg. & Seguer. ἐπεὶ διατί οἱ πάντες. Felc. 2. & editio Commel. ἐπεὶ διατί ὁ πάντων. Item ibid. Reg. 1. & Seguer. ἐκ τοῦ υἱοῦ. Alii & editi, διὰ τοῦ υἱοῦ.

ex uno facti ſumus, quare ipſum ſolum eſt Verbum? Sed ſi talia eos loqui decet, nos certe illorum impietates vel ſolum cogitare dedecet. Etſi vero nihil opus eſt verba illa curioſius expendere, cum tam aperte nihil niſi pium ſignificent, rectaque ſit noſtra fides: ut tamen inde etiam impios illos eſſe appareat, age, ex hoc ipſo loco breviter, ut a Patribus edocti ſumus, eorum hæreſim refutare ne gravemur. Mos eſt divinæ Scripturæ res naturales hominibus in ſimilitudinem & exemplum proponere, ut nimirum ex illis motus hominum, qui ex voluntate oriuntur, fiant manifeſti, atque hoc pacto eorum mores vel malos vel bonos eſſe oſtendatur. Hinc malos mo-

Pſal. 31. 9. res perſtringit cum ait, *Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus*: vel cum eos, qui ta-

Pſal. 48. 13. les jam ſunt effecti, his objurgat verbis: *Homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt cum jumentis intellectu deſtitutis, & ſimilis factus eſt illis*:

Jerem. 5. 8. & rurſus, *Equi ſalaces facti ſunt*. Salvator quoque,

Luc. 13. 32. qualis eſſet Herodes hiſce verbis indicavit, *Dicite vulpi illi*. Hæc item ad diſcipulos ajebat, *Ecce mitto vos ſicut oves in medio luporum. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*: quibus utique verbis non nos hortabatur ut pecora, ſerpentes, vel columbæ natura efficeremur, cum ipſe nos tales non fecerit, ac proinde id natura fieri non queat; ſed ut ferinos illorum devitaremus impetus, & cognita ſerpentis prudentia, nos ab ipſo non ſineremus decipi, ac denique ut columbæ manſuetudinem amplecteremur.

19. Ex rebus ſimiliter divinis exempla homini-

Luc. 6. 36. bus proponit Salvator. *Eſtote*, inquit, *miſericordes,*

Mat. 5. 48 *ſicut Pater veſter cæleſtis miſericors eſt*: &, *Eritis vos perfecti, ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt*. Hæc autem dicebat, non ut nos tales efficeremur qualis eſt Pater: nam id fieri nequit, cum & creati & ex nihilo facti ſimus. Verum quemadmodum cum ait, *Nolite fieri ſicut equus*, non nos cavere juſſit ne jumenta efficeremur, ſed ne eorum imitaremur feritatem: ita non ut Dei ſimiles efficeremur, dixit, *Eſtote miſericordes ſicut Pater*, ſed ut ad ejus beneficia attendentes, quæ agimus bona, non propter homines ſed propter ipſum agamus, atque ita ab ipſo non ab hominibus mercedem conſequamur. Ut enim tametſi unus ipſe eſt natura Filius, verus, & unigenitus, nos tamen filii quoque efficimur, non ut ille quidem re & natura, ſed vocantis dumtaxat gratia: ut item quamvis homines terreni ſimus, dii nihilominus appellamur, non quidem ſicut verus Deus ejuſque Verbum, ſed ut

Qua ratione miſericordes, ſicut Deus, eſſe poſſumus. Deo id donanti viſum eſt: ita etiam, ſicut Deus, miſericordes efficimur, non quidem ipſi Deo exæquati, vel natura & revera benefici facti, cum non noſtrum ſed Dei ſit benefacere; ſed ut ea, quæ Deus gratis nobis tribuit, aliis abſque delectu

ἐκ τοῦ ἑνὸς γεγόναμεν, καὶ μόνος ἐστὶν αὐτὸς λόγος; ἀλλὰ γὰρ εἰ καὶ ἐκείνοις (1) λέγειν τοιαῦτα πρέπει, ἀλλ' ἡμῖν ἀπρεπὲς ἐνθυμεῖσθαι τὴν ἐκείνων βλασφημίαν. (2) Καὶ εἰ καὶ οὐδὲ περιεργάζεσθαι τὰ τῶν ῥητῶν ἐχρῆν, πρὸς τὴν οὕτω φανερὰν καὶ εὐσεβῆ διάνοιαν, καὶ τὴν ἐν ἡμῖν ὀρθὴν πίστιν· ὅμως ἵνα καὶ ἐντεῦθεν δειχθῶσιν ἀσεβεῖς, φέρε συντόμως, ὡς παρὰ τῶν πατέρων μεμαθήκαμεν, ἐκ τοῦ ῥητοῦ τὴν ἑτεροδοξίαν αὐτῶν ἐλέγξωμεν. Ἔθος τῇ θείᾳ (3) γραφῇ τὰ κατὰ φύσιν ὄντα πράγματα, ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις εἰς εἰκόνας καὶ παραδείγματα λαμβάνειν. τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἵν' ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἐκείνων, αἱ ἐκ προαιρέσεως φαίνωνται τῶν ἀνθρώπων κινήσεις· καὶ οὕτως, ἢ φαῦλος, ἢ δίκαιος ὁ τούτων δείκνυται τρόπος. Ἐπὶ μὲν (4) ὡς τῶν φαύλων, ὡς ὅταν παραγγέλλῃ, „μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, „οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις. ἢ καὶ ὅταν μεμφόμενος τοὺς οὕτω „γενομένους, λέγῃ, ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὤν, οὐ συνῆ„κε· παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡ„μοιώθη αὐτοῖς· καὶ πάλιν· ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθη„σαν. καὶ ὁ σωτὴρ δὲ τὸν (5) μὲν Ἡρώδην δεικνὺς ὁποῖός „ἐστιν, ἔλεγεν, εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ. τοῖς δὲ μαθη„ταῖς παρήγγελλεν· ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς, ὡς πρόβατα ἐν „μέσῳ λύκων· γίνεσθε οὖν φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέ„ραιοι, ὡς αἱ περιστεραί. „ἔλεγε δὲ τοῦτο, οὐχ ἵνα τῇ φύσει (6) γενώμεθα κτήνη ἢ γενώμεθα ὄφεις καὶ περιστεραί. ὁ γὰρ οὕτως ἡμᾶς αὐτὸς πεποίηκεν· διὸ οὐδὲ τοῦτο οἶδεν ἡ φύσις· ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς τὰς μὲν τῶν ἀλόγων ὁρμὰς φεύγωμεν, τὸ δὲ τοῦ φρόνιμον (7) ἵνα γινώσκοντες, μὴ ἀπατώμεθα παρ' αὐτοῦ, καὶ τῆς περιστερᾶς τὸ πρᾶον ἀναλαμβάνωμεν.

19. Ἔτι δὲ τὰς θείας πάλιν εἰκόνας (8) τοῖς ἀνθρώποις λαμβάνων, φησὶν ὁ σωτήρ· „γίνεσθε οἰκτίρμο„νες, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οἰκτίρμων ἐ„στί· καὶ, ἔσεσθε ὑμεῖς τέλειοι, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρά„νιος τέλειός ἐστιν. „ἔλεγε δὲ καὶ τοῦτο, οὐχ ἵνα γενώμεθα πάλιν, οἷος ὁ πατήρ· γενέσθαι γὰρ ἡμᾶς, ὡς ὁ πατὴρ, ἀδύνατον κτίσματα ὄντας, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος (9) εἰς τὸ εἶναι γενομένους· ἀλλ' ὥσπερ οὐχ ἵνα μὴ γενώμεθα κτήνη παρήγγειλε, „μὴ γίνεσθε, ὡς ἵππος, „ἵνα δὲ μὴ τὸ ἄλογον ἐκείνων μιμώμεθα· οὕτως οὐχ ἵνα γενώμεθα, ὡς ὁ Θεὸς, ἔλεγε, „γίνεσθε „οἰκτίρμονες ὡς ὁ πατήρ, „ἀλλ' ἵνα πρὸς τὰς εὐεργεσίας ἐκείνου βλέποντες, ἃ ποιοῦμεν καλὰ, μὴ δι' ἀνθρώπους, ἀλλὰ (10) δι' αὐτὸν ποιῶμεν, ὥστε παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ παρ' ἀνθρώπων τὸν μισθὸν ἔχειν. ὡς γὰρ ἑνὸς ὄντος υἱοῦ φύσει, καὶ ἀληθινοῦ, καὶ μονογενοῦς, γινόμεθα καὶ ἡμεῖς υἱοί, οὐχ ὡς ἐκεῖνος φύσει καὶ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ κατὰ χάριν τοῦ καλέσαντος· καὶ ἄνθρωποι τυγχάνοντες ἀπὸ γῆς, θεοὶ χρηματίζομεν, οὐχ ὡς ὁ ἀληθινὸς (11) Θεὸς, ἢ ὁ τούτου λόγος, ἀλλ' ὡς ἠθέλησεν ὁ τοῦτο χαρισάμενος Θεός· οὕτω καὶ, ὡς ὁ Θεὸς, οἰκτίρμονες (12) γινόμεθα, οὐκ ἐξισούμενοι τῷ Θεῷ, οὐδὲ φύσει καὶ ἀληθινοὶ εὐεργέται γινόμενοι· οὐ γὰρ ἡμῶν εὕρημα τὸ εὐεργετεῖν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ· ἵνα δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν εἰς ἡμᾶς γενόμενα, ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεταδιδῶμεν εἰς ἑτέρους, μὴ

(1) Uterque Regius & Felc. 3. δοκεῖν. Alii & editi, λέγειν.

(2) Sic Reg. 1. & Seguer. At Reg. 2. καὶ εἰ οὐδέ, Alii & editi, βλασφημίαν. οὐδὲ περιεργάζεσθαι, &c.

(3) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, omittunt θείᾳ. Mox ante εἰκόνας, in editione Commel. εἰς deeſt. Eadem editio cum mſſ. Regio ſecundo, Goblerian. & Felc. 1. & 2. λαμβάνει. Reg. 1. vero Seguerian. Baſil. Anglic. & Felc. 3. λαμβάνειν.

(4) Sic Reg. 1. & Seguer. In aliis autem & editis deeſt ὡς.

(5) Gobler. & Felc. 1. μὲν omittunt. Mox Reg. 1. & Seguerian. τοῖς δὲ μαθηταῖς παρήγγελλεν. Goblerian. & Felc. 1. τοῖς δὲ μαθηταῖς ἔλεγεν.

(6) Sic Reg. 1. & Seguer. At Gobler. & Felc. 2. γινώμεθα κτήνη ἢ ὄφεις. Sic item Anglic. ſed recte habet γενώμεθα. Alii & editi, γενώμεθα ὄφεις καὶ περιστεραί.

(7) Seguerian. τὸ δὲ τὸ φρόνιμον γινώσκοντες.

(8) Reg. 1. & Felc. 3. τοῖς ἀνθρώποις. Paulopoſt Reg. 2. & Seguer. πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων. Gobl. & Felc. 1. ibid. οἰκτίρμων ἐστὶν ἔλεγε δὲ τοῦτο, omiſſis intermediis. Iidem ibid. & uterque Reg. & Seguer. οὐχ ἵνα γενώμεθα. Editi, γινώμεθα.

(9) Reg. 1. & Seguer. omittunt, εἰς τὸ εἶναι. Iidem ibidem & Gobler. & Felc. 1. ἀλλ' ἵν' ὥσπερ. Alii & editi, ἀλλ' ὥσπερ. Mox Seguer. & Reg. 2. μὴ γίνεσθαι. Ibidem Reg. 2. Goblerian. & Felc. 1. ἵνα μὴ τό. Anglic. ἀλλ' ἵνα μὴ τό. Ceteri & editi, ἵνα δὲ μὴ τό. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. γενώμεθα ὡς ὁ Θεός. Editi & alii, γινώμεθα ὡς ὁ Θεός.

(10) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. δι' αὐτὸν ἐκεῖνον. In aliis & editis deeſt, ἐκεῖνον. Ibid. Seguer. ποιῶμεν. Paulopoſt Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ὄντος υἱοῦ. Alii & editi, ὄντος τοῦ υἱοῦ. Mox editio Commel. γενώμεθα καὶ ἡμεῖς. mſſ. vero γινόμεθα, &c.

(11) Sic uterque Reg. Seguer. Gobler. & Felc. 1. In aliis autem & editis deeſt Θεός.

(12) Reg. 1. & Seguer. ἐγενόμεθα. Felc. 3. γενώμεθα. Ceteri & editi, γινόμεθα. Mox Reg. 2. Seguer. Gobler. & Felc. 1. εὕρημα τὸ εὐεργετεῖν, &c. ut in contextu habetur: At alii & editio Commel. εὕρημα τὸ εὐεργετεῖν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς κατὰ χάριν γενόμενον· ἵνα δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεταδιδῶμεν, &c. Ibid. Reg. 1. & Seguer. habent γενόμενα, & καὶ εἰς ἑτέρους: alii & editi, γενόμενα, qui & καὶ omittunt.

Digitized by Google

μὴ διακρινόμενοι, ἁπλῶς δὲ εἰς πάντας ἐκτείνοντες τὴν εὐποιΐαν· κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον δυνάμεθα τῶν αὐτοῦ μιμηταὶ (1) γενέσθαι, καὶ οὐκ ἄλλως, ὅταν τὰ παρ' αὐτοῦ διακονῶμεν ἀλλήλοις. ὥσπερ δὲ ταῦτα καλῶς καὶ ὀρθῶς διανοούμεθα· οὕτω καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην ἀνάγνωσμα τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν. οὐ γὰρ εἶπεν ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς (2) γενώμεθα φησί· πόθεν, ὅτε γε ὁ μὲν λόγος καὶ σοφία τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἡμεῖς δὲ ἐκ γῆς ἐπλάσθημεν, καὶ ὁ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ λόγος καὶ θεὸς ἀληθινός ἐστιν· οὕτω γὰρ (3) καὶ ὁ Ἰωάννης φησίν· „ οἴδαμεν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ „ ἥκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν „ τὸν ἀληθινὸν θεόν· καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ „ υἱῷ αὐτοῦ, Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς „ θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος· „ ἡμεῖς δὲ θέσει καὶ χάριτι υἱοποιούμεθα δι' αὐτοῦ, μετέχοντες τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. „ ὅσοι γὰρ, φησὶν, ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξου- „ σίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνο- „ μα αὐτοῦ. διὸ καὶ αὐτὸς μέν ἐστιν ἡ ἀλήθεια, λέγων, „ ἐγώ εἰμι (4) ἡ ἀλήθεια· ὅτε καὶ τῷ πατρὶ αὐ- „ τοῦ προσομιλῶν, ἔλεγεν, ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀ- „ ληθείᾳ σου· ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστιν· „ ἡμεῖς δὲ κατὰ μίμησιν γινόμεθα ἐνάρετοι καὶ υἱοί.

20. Οὐκοῦν οὐχ ἵνα ὡς αὐτὸς (5) γενώμεθα ἔλεγεν, ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς καὶ ἡμεῖς· ἀλλ' ἵνα ὥσπερ ἐκεῖνος λόγος ὢν ἔστιν ἐν τῷ ἰδίῳ πατρὶ, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς τύπον ἀναλαβόντες, καὶ εἰς ἐκεῖνον βλέποντες, γενώμεθα ἓν πρὸς ἀλλήλους τῇ ὁμοψυχίᾳ, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος ἑνότητι, μὴ (6) διαφωνῶμέν τε ὡς οἱ Κορίνθιοι, τὸ αὐτὸ δὲ φρονῶμεν, ὡς οἱ ἐν ταῖς πράξεσι πεντακισχίλιοι, οἵπερ ὡς εἷς ἐτύγχανον ὄντες. ὡς γὰρ υἱοὶ, (7) οὐχ ὡς ὁ υἱός· καὶ θεοὶ, οὐχ ὡς αὐτός· καὶ οἰκτίρμονες ὡς ὁ πατὴρ, οὐχ ὡς ὁ πατήρ. ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται, οὕτω γενόμενοι ἓν, καθὼς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, οὐχ οὕτως ἐσόμεθα, ὡς ἔστι φύσει ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί· ἀλλ' ὡς ἔχομεν φύσεως, καὶ δυνατὸν ἡμῖν ἐστιν ἐκεῖθεν τυπωθῆναι καὶ μαθεῖν, πῶς ὀφείλομεν ἓν (8) γενέσθαι, ὥσπερ καὶ τὸ οἰκτίρμονες ἐμάθομεν. τὰ γὰρ ὅμοια, πρὸς τὰ ὅμοια πέφυκε τὴν ἕνωσιν ἔχειν· ἐπειδὴ καὶ πᾶσα σὰρξ κατὰ γένος συνάγεται. ἀνόμοιος μὲν οὖν ἡμῶν ἐστιν ὁ λόγος, τοῦ δὲ πατρὸς ὅμοιος· διὰ τοῦτο (9) ἐκεῖνος μὲν ἓν φύσει καὶ ἀληθείᾳ ἓν μετὰ τοῦ ἰδίου πατρός· ἡμεῖς δὲ ἀλλήλων ὄντες ὁμογενεῖς· ἐκ γὰρ ἑνὸς οἱ πάντες γεγόναμεν, καὶ μία πάντων (10) ἀνθρώπων ἡ φύσις· ἓν πρὸς ἀλλήλους τῇ διαθέσει γινόμεθα, ἔχοντες ὑπογραμμὸν τὴν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα φυσικὴν ἑνότητα. καθάπερ γὰρ τὴν πρᾳότητα (11) ἐξ ἑαυτοῦ ἐδίδασκε λέγων· „ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι „ πρᾷός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· „ οὐχ ἵνα ἐξισωθῶμεν αὐτῷ· ἀδύνατον γάρ· ἀλλ' ἵνα βλέποντες εἰς ἐκεῖνον (12) διαμένωμεν πρᾶοι διὰ παντός· οὕτω καὶ ἐνταῦθα θέλων ἡμᾶς ἀληθῆ καὶ βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον τὴν διάθεσιν ἔχειν πρὸς ἀλλήλους, ἐξ ἑαυτοῦ λαμβάνει τὸ παράδειγμα, καί φησιν, „ ἵνα ὦσιν ἓν, „ καθὼς καὶ ἡμεῖς· „ ἀδιαίρετος δὲ (13) ἐστιν ἡ ἐν ἡμῖν ἑνότης· ὅπως ἵνα καὶ αὐτοὶ μαθόντες ἐξ ἡμῶν τὴν

impertiamur, in omneſque prorſus beneficentiam extendamus. Siquidem ea tantum ratione, non alia, poſſumus ejus eſſe quodammodo imitatores, cum ipſius dona nobis invicem ſubminiſtramus. Ut igitur iſta hoc modo recte & bene intelliguntur, ſic locus ex Joanne allatus aliud nihil ſignificat. Nec enim ait, ut Filius eſt in Patre, ita nos in illo eſſe. Qui enim id fieri queat, cum ille ſit Verbum & ſapientia Dei, nos autem ex terra formati ſimus: cum, inquam, ille natura & ſubſtantia ſit Verbum & Deus verus, uti ſcribit Joannes, *Scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis ſenſum ut cognoſcamus verum Deum, & ſumus in vero, in Filio ejus Jeſu Chriſto: hic eſt verus Deus & vera vita*: nos autem nonniſi adoptione & gratia, ejuſdem Spiritus facti participes, filii per ipſum efficiamur? *Quotquot* enim, inquit, *receperunt eum, dedit illis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomen ejus*. Hinc ille quidem eſt veritas, ut teſtatur ipſe: *Ego ſum veritas*, qui idem Patrem alloquens ait: *Pater, ſanctifica eos in veritate: Verbum tuum veritas eſt*: nos vero ſola tantum imitatione cum præditi virtute, tum filii efficimur.

1. Joan. 5. 20. Joan. 1. 12. Joan. 14. 6. Joan. 17. 17.

20. Non ergo ut ſui ſimiles efficeremur, ait, *Ut unum ſint ſicut & nos*, ſed ut quemadmodum ille, tamquam Verbum, eſt in proprio Patre, ita & nos ſecundum aliquam ſimilitudinem, in ipſumque intuentes, unum inter nos animorum concordia & conſenſu efficiamur, nec diſſideamus ab invicem, ut Corinthii, ſed idem omnino ſentiamus, ut in Actibus de quinque illis millibus legitur, qui omnes veluti unus erant. Hinc dicitur, ut filii, non ut Filius; & dii, non ut ipſe: miſericordes ut Pater, non vero ut Pater. Verum ita unum, quemadmodum dictum eſt, ſicut Pater & Filius effecti, non eo modo erimus quo Pater eſt natura in Filio & Filius in Patre, ſed quantum per naturam & vires nobis licet aliquam inde exprimere ſimilitudinem, diſcereque quanam ratione unum eſſe debeamus, quemadmodum miſericordes eſſe didicimus. Res enim ſimiles cum ſimilibus unitate quadam copulantur. Hinc univerſa caro genere conjungitur. At Verbum, noſtri eſt diſſimile, Patris vero ſimile, proindeque natura & revera unum eſt cum ſuo Patre. Nos, autem, qui ejuſdem ſumus generis, cum ex uno omnes facti fuerimus, unaque ſit omnium hominum natura, unum inter nos caritate efficimur, qua in re Filii & Patris unitas nobis eſt exemplar. Ut enim, cum manſuetudinem doceret, ſe ipſe in exemplum his verbis propoſuit, *Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde*, non quidem ut ei exæquaremur, cum id fieri nequeat, ſed ut in illum intuentes ſemper manſueti permaneremus: ita quoque, cum hic vellet veram, firmam & indiſſolubilem caritatem inter nos eſſe, ſe ipſe in exemplum proponit, & ait, *ut unum ſint ſicut & nos*, utque in nobis individua eſt unitas, ſic

Actor. 4. 32. Matth. 11. 29.

(1) Reg. 1. & Seg. γίνεσθαι. Editi & alii, γενέσθαι.
(2) Goblerian. & Felc. 1. οὕτως καὶ ἡμεῖς γενώμεθά φησι. Ibidem iidem & Reg. 1. ac Seguerian. ὅτε γε ὁ μὲν λόγος. Reg. 2. ὅτε ὁ μὲν λόγος. Ceteri & editi, ὅτε ὁ μὲν ὁ λόγος.
(3) Reg. 1. & Seguer. ὅτε γὰρ ὁ Ἰωάννης. Alii & editi, οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰωάννης. Paulopoſt Reg. 2. Baſil. & Anglic. καὶ δέδωκεν ἡμῖν. Ibid. in Reg. 1. Seguer. Goblerian. & Felc. 1. poſt ἀληθινὸν, deeſt θεὸν, ut & quæ mox ſequuntur verba, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος.
(4) Sic uterque Regius & Seguerianus. In aliis & editis ἡ deeſt. Mox Regius primus, Seguerianus, Goblerianus, & Felc. primus, προσομιλῶν. Alii & editi, ὁμιλῶν.
(5) Regius primus, & Seguerianus, γινώμεθα, & mox, καθὼς καὶ ἡμεῖς. At alii & editi, γενώμεθα, &, καθὼς ἡμεῖς.
(6) Anglican. Felc. 1. & 3. διαφωνῶμεν, iidemque ibid. & Reg. 1. & Seguerian. οἱ Κορίνθιοι.
(7) Reg. 2. Goblerian. & Felc. 1. οὐχ ὡς υἱός. Ibidem Gobler. & Felc. 1. οὐχ ὡς ὁ αὐτός.
(8) Felc. 2. & editi, ἑνωθῆναι. Ceteri mſſ. γενέσθαι.
(9) Regius primus & Seguerian. καὶ ἐκεῖνος μὲν ἕν ἐστι φύσει. Goblerian. & Felc. 1. ἐκεῖνος μὲν ἐστι φύσει. Alii & editio Commel. ut in contextu.
(10) Regius primus, Seguerian. Goblerian. & Felc. 2. πάντων λογικῶν ἡ φύσις. Baſil. πάντων ἡ φύσις. Ceteri & editi, πάντων ἀνθρώπων ἡ φύσις.
(11) Reg. 1. Seguerian. Baſil. & Anglic. ἐξ ἑαυτοῦ. Alii & editi, ἐξ αὐτοῦ. Mox Reg. 2. Baſil. & Anglic. ὅτι πρᾶός εἰμι, iidemque & Felc. 3. infra, πρᾶοι διὰ παντός.
(12) Reg. 1. & Seguer. διαμένωμεν, iidemque mox, ἡμᾶς ἀληθῆ. At alii & editi, διαμένομεν, &, ἡμᾶς καὶ ἀληθῆ.
(13) ἐστιν deeſt in Goblerian. & Felc. 1. Ibid. Reg. 1. & Seguerian. ἡ ἐν ἡμῖν ἡ ἑνότης. Paulopoſt iidem, ὅπως τὴν πρὸς ἀλλήλους. Ceteri & editi, ἵνα καὶ τὴν, &c. Seguerian. ibid. διαφυλάττωσι.

ſic & illi individuam naturam ex nobis ediſcentes, A
concordiam inter ſe ſervent. Tutior autem eſt illarum rerum imitatio quæ ad ipſam naturam pertinent, uti dictum eſt. Nam cum illæ perſeverent & numquam mutentur, mores autem hominum facile ſint mutabiles: ſane poſſumus, ad rem natura immutabilem contuentes, perverſa fugere, atque in bonis ſectandis nos ipſos optime conformare. Sic enim horum verborum, *Ut & ipſi in nobis unum ſint*, recta omnino eſt ſententia.

21. Si igitur fieri poſſet ut nos eo modo in Patre eſſemus quo ipſe eſt Filius; dicendum fuiſſet, Ut & illi in te unum ſint, quemadmodum Filius B
eſt in Patre. Atqui hoc nequaquam dixit, ſed cum ait, *in nobis*, diſcrimen & differentiam rei indicavit, ipſum nempe in ſolo Patre ut ſolum Verbum & Sapientiam eſſe, nos vero in Filio, & per ipſum in Patre eſſe. Quibus utique dictis nihil aliud voluit ſignificare quam hujuſmodi ſententiam: Ita illi noſtra unitate unum ſint inter ſe, ut nos natura & revera unum ſumus: non poſſunt autem unum inter ſe eſſe, niſi in nobis diſcant unitatem. Hanc porro noſtram expoſitionem Paulus his verbis con-
1. Cor. 4. 6. firmat: *Hæc autem transfiguravi in me & Apollo, ut in nobis diſcatis non ſupra quod ſcriptum eſt inflari.* C
Illa ergo dictione, *in nobis*, minime ſignificatur nos eſſe in Patre, quemadmodum in ipſo eſt Filius, ſed exemplum & ſpecimen proponitur, idemque eſt ac ſi diceretur: Ex nobis diſcant. Ut enim Paulus Corinthiis, ſic Patris & Filii unitas norma eſt omnibus & regula, juxta quam, naturalem Patris & Filii unitatem contemplantes, poſſunt diſcere, quonam & ipſi modo unum inter ſe eſſe animorum conſenſu debeant. Quod ſi etiam aliter hunc Scripturæ locum defendere oporteat, hæ voces, *in nobis*,
1. Cor. 1. 10. idem valent ac ſi diceretur, virtute Patris & Filii D
ut unum fiant, idipſum dicentes. Id enim ſine Deo fieri nullo modo poteſt. Hanc autem interpretationem poſſumus aliis Scripturæ locis comprobare, iſtis,
Pſal 59. 14. exempli cauſa, *In Deo faciemus virtutem*. &,
Pſal 17. 30. *In Deo transgrediar murum*, &, *In te inimicos noſtros*
Pſal. 43. 6. *ventilabimus cornu*. Clarum eſt igitur nos in nomine Patris & Filii unum effectos, firmum caritatis vinculum habere poſſe. Hinc Dominus eandem dilatans
Joan. 17. 22. ſententiam, ait: *Et ego gloriam quam dediſti mihi, dedi eis ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus.* Appoſite hic quoque non dixit, ut ſint in te ſicuti ego ſum, ſed, *ſicut nos ſumus*, qua quidem particula, *ſicut*, aperte oſtendit non identitatem, ut ita loquar, E
ſignificari, ſed imaginem & exemplar proponi.

22. Itaque Verbum quidem vere eamdem naturam habet ac Pater: nobis autem id dumtaxat licet imitari, ſicuti dictum eſt: unde continuo ſubjunxit, *Ego in eis & tu in me, ut ſint perfecti in unum.* Quibus verbis majus & perfectius aliquid pro nobis poſcit. Conſtat enim Verbum in nobis factum

ἀδιαίρετον φύσιν, οὕτω καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν διαφυλάττωσιν· ἀσφαλεστέρα δὲ ἡ μίμησις ἐκ τῆς κατὰ φύσιν λαμβάνεται τοῖς ἀνθρώποις, (1) ὥσπερ εἴρηται. ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα μὲν μένει καὶ οὐδέποτε μεταβάλλεται· ὁ δὲ τῶν ἀνθρώπων τρόπος εὐμετάβλητος τυγχάνει, δύναται πρὸς τὸ ἀμετάβλητον (2) τῇ φύσει βλέπων, τὰ μὲν φαῦλα φεύγειν, ἐν δὲ τοῖς βελτίοσιν ἑαυτὸν ἀνατυποῦν. (3) καὶ γὰρ οὕτω καὶ τὸ λεγόμενον, „ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν, „ ὀρθὴν πάλιν ἔχει τὴν διάνοιαν.

21. Εἰ γοῦν δυνατὸν ἦν γενέσθαι (4) ἡμᾶς ὡς ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, ἔδει λέγειν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν σοὶ ἓν ὦσιν, ὥσπερ ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί· νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ εἴρηκε· λέγων δὲ τό, ἐν ἡμῖν, ἔδειξε τὴν διάστασιν καὶ τὴν διαφοράν· ὅτι αὐτὸς μέν, μόνος ἐν μόνῳ τῷ πατρί ἐστιν, ὡς μόνος λόγος καὶ σοφία· ἡμεῖς δὲ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ πατρί. (5) τοῦτο δὲ λέγων, οὐδὲν ἕτερον ἐσήμαινεν, ἢ ὅτι τῇ ἡμῶν ἑνότητι γένοιντο καὶ αὐτοὶ ἓν πρὸς ἀλλήλους οὕτως ὡς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν φύσει καὶ ἀληθείᾳ· ἄλλως δὲ οὐκ ἂν γένοιντο ἕν, εἰ μὴ ἐν ἡμῖν μάθωσι τὴν ἑνότητα· καὶ ὅτι τό, ἐν ἡμῖν, ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν, ἀκοῦσαι Παύλου λέγοντός ἐστι· „ταῦτα δὲ μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλώ, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε, τὸ μὴ ὑπὲρ ἃ γέγραπται φυσιοῦσθαι.„ τὸ ἄρα, ἐν ἡμῖν, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ πατρί, ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν αὐτῷ· ἀλλὰ παράδειγμα καὶ εἰκών, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ἐξ ἡμῶν μαθέτωσαν. ὡς γὰρ ὁ Παῦλος τοῖς Κορινθίοις, οὕτως ἡ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς ἑνότης, τοῖς πᾶσιν ὑπογραμμὸς καὶ μάθησίς ἐστι, καθ' ἣν δύνανται (6) μανθάνειν, βλέποντες εἰς τὴν κατὰ φύσιν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, πῶς καὶ αὐτοὶ ὀφείλουσιν ἓν πρὸς ἀλλήλους γίνεσθαι τῷ φρονήματι. εἰ δὲ δεῖ καὶ ἑτέρως ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ ῥητοῦ, δύναται (7) πάλιν τό, ἐν ἡμῖν, ἴσον εἶναι τῷ λέγειν, τῇ δυνάμει τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἵνα ἓν γένωνται, τὸ αὐτὸ λέγοντες· ἄνευ γὰρ θεοῦ τοῦτο γενέσθαι (8) ἀδύνατον· καὶ τοῦτο πάλιν, ἐστὶν εὑρεῖν ἐν τοῖς θείοις λόγοις, ὡς τό, „ἐν τῷ θεῷ „ ποιήσομεν δύναμιν, καὶ ἐν τῷ θεῷ ὑπερβήσομαι „ τεῖχος. καί, ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦ„ μεν.„ ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι ἐν ὀνόματι πατρὸς καὶ υἱοῦ, δυνάμεθα τὸ ἓν γενόμενοι, βέβαιον ἔχειν τῆς ἀγάπης τὸν σύνδεσμον. πάλιν γὰρ τὴν αὐτὴν (9) διάνοιαν ἐπεκτείνων, φησὶν ὁ κύριος. „κἀγὼ τὴν δό„ ξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἕν, (10) καθὼς ἡμεῖς ἕν·„ καλῶς καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ἵνα ὦσιν ἐν σοί, ὡς κἀγώ εἰμι· ἀλλά, καθὼς ἡμεῖς, εἶπεν· ὁ δὲ λέγων, καθώς, οὐ ταυτότητα δείκνυσιν, ἀλλ' εἰκόνα καὶ παράδειγμα τοῦ λεγομένου.

22. Ὁ μὲν οὖν λόγος τὴν ὄντως καὶ ἀληθῶς ταυτότητα τῆς φύσεως τῷ πατρὶ ἔχει· ἡμῖν δὲ (11) ἄρα τὸ μιμεῖσθαι πρόσεστιν, ὥσπερ εἴρηται· καὶ γὰρ εὐθὺς ἐπήγαγε, λέγων. „ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί· ἵνα ὦσι τετελειωμένοι „ εἰς ἕν.„ ἐνταῦθα (12) λοιπὸν μεῖζόν τι καὶ τελειότερον περὶ ἡμῶν ὁ κύριος αἰτεῖ· δῆλον γὰρ ὡς ἐν ἡμῖν γέγονεν ὁ λόγος·

(1) Reg. 2. Seguerianus, Goblerian. Felc. 1. ὥσπερ εἴρηται. At alii & editi, καθάπερ εἴρηται. Ibidem Reg. 1. & Seguerian. ταῦτα μὲν μένει καί. Goblerian. & Felc. 2. ταῦτα μένει μὲν καί. In aliis & editis μὲν deeſt. Mox mſſ. τρόπος ἀμετάβλητος. Editio autem Commel. τρόπος εὐμετάβλητος.

(2) Reg. 1. & Seguerian. τῇ φύσει. Ceteri & editi, τῆς φύσεως.

(3) Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. καὶ γὰρ οὕτω. Alii & editi, καὶ γὰρ καὶ οὕτως. Mox uterque Regius & Seguerian. αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν. Ceteri & editi, αὐτοὶ ἓν ἐν ἡμῖν ὦσιν.

(4) Sic Reg. 2. Seguerian. Goblerian. Felc. 1. & ita legit Nannius. At alii & editio Commel. γενέσθαι ἡμᾶς ὡς ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, νῦν δὲ τοῦτο, &c. omiſſis quæ interpoſita ſunt.

(5) Uterque Regius τοῦτο δὲ εἰπὼν ἕτερον λέγει ἐσήμαινε. Seguer. ἐσήμαινεν, Reg. 2. & Seguerian. ibid. γένοιντο καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους. Deeſt item ἓν in Goblerian. & Felc. 2. ut & mox poſt ὦσιν, itemque poſt γένοιντο. Reg. 2. & Seguer. omittunt quidem ἓν poſt γένοιντο & ἡμᾶς, ſed habent poſt ἀληθείᾳ.

(6) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. μανθάνειν, iidemque paulopoſt, γίνεσθαι. Ceteri & editi, μαθεῖν & γενέσθαι.

(7) Reg. 2. & Seguerian. δύναται τό, ἐν ἡμῖν, πάλιν ἴσον εἶναι τῇ δυνάμει τοῦ λόγου τοῦ πατρός, &c.

(8) Reg. 2. & Seguer. ἀδύνατον. Goblerian. & Felc. 1. ἀδύνατον· καὶ τοῦτο πάλιν ἐστὶν ἰδεῖν ἐν ταῖς. Ibid. Reg. 2. & Seguer. λογίοις. Ceteri & editi, λόγοις. Item ibid. Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felckm. 2. ὡς τό, ἐν τῷ, &c. Alii & editi τό omittunt. Anglic. ibid. ποιήσωμεν. Baſil. & Felckman. 3. ποιήσομεν. Mſſ. ibid. καὶ ἐν τῷ θεῷ. In editis καὶ deeſt.

(9) Goblerian. & Felckman. 2. τὴν αὐτὴν αὐτοῦ. Ibid. Reg. 2. & Seguerian. ἐπεκτείνων. Ceteri & editi, ἐκτείνων.

(10) Regius primus, Seguer. Goblerianus & Felc. 2. καθὼς ἡμεῖς. Ceteri & editi, καθὼς καὶ ἡμεῖς.

(11) Uterque Reg. Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 3. δὲ ἄρα.

(12) λοιπὸν abeſt a Felc. 3. Mox Reg. 1. & Seguer. καὶ θειότερον pro τελειότερον, iidemque & Gobler. & Felc. 2. addunt περὶ ἡμῶν, quod in aliis & editione Commel. deeſt.

Digitized by Google

λόγος· τὸ γὰρ ἡμέτερον ἐνεδύσατο σῶμα. (1) „καὶ σὺ δὲ ἐν ἐμοί, πάτερ· „σοῦ γάρ εἰμι λόγος, καὶ ἐπειδὴ σὺ μὲν ἐν ἐμοί, ὅτι σοῦ λόγος εἰμί, ἐγὼ δὲ ἐν αὐτοῖς διὰ τὸ σῶμα, καὶ διὰ σὲ τετελείωται ἐν ἐμοὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία, ἐρωτῶ ἵνα καὶ αὐτοὶ γένωνται ἕν, κατὰ τὸ ἐν ἐμοὶ σῶμα καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ τελείωσιν· (2) ἵνα καὶ αὐτοὶ γένωνται τέλειοι, ἔχοντες πρὸς τοῦτο τὴν ἑνότητα, καὶ ὡς αὐτὸ ἓν γενόμενοι· ἵνα ὡς ὧ πάντες φορεθέντες παρ' ἐμοῦ, πάντες ὦσιν ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον καταντήσωσιν. οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ αὐτοῦ (3) μεταλαμβάνοντες, ἓν γενόμεθα σῶμα, τὸν ἕνα κύριον ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς. ταύτην ἔχοντος τοῦ ῥητοῦ τὴν διάνοιαν, μᾶλλον ἐλέγχεται ἡ κακοδοξία τῶν χριστομάχων· πάλιν γὰρ ἐπαναλαμβάνων φημί· εἰ μὲν ἁπλῶς καὶ ἀπολελυμένως εἰρήκει, ἵνα ὦσιν ἐν σοὶ ἕν, (4) ἢ, ἵνα αὐτοὶ κἀγὼ ἐν σοὶ ἓν ὦμεν, εἶχον κἂν ἀναίσχυντον πρόφασιν οἱ θεομάχοι· νῦν δὲ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἀλλά, „καθὼς σὺ πάτερ ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα „πάντες ἓν ὦσι." λέγων δὲ πάλιν, καθὼς, πόῤῥωθεν δείκνυσι τοὺς γινομένους, ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ πατρί, πόῤῥωθεν δέ (5) ἐστιν οὐ τόπῳ, ἀλλὰ τῇ φύσει· οὐδὲν γὰρ τόπῳ μακρὰν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μόνῃ τῇ φύσει πάντα μακράν ἐστιν αὐτοῦ· καὶ, καθὰ προεῖπον, οὐ ταυτότητα, οὐδὲ ἰσότητα δείκνυσιν ὁ λέγων τό, καθὼς, ἐπίῤῥημα, ἀλλὰ παράδειγμα τοῦ λεγομένου (6) κατά τι θεωρούμενον.

23. Καὶ τοῦτο πάλιν παρ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἔστι μαθεῖν, λέγοντος, „καθὼς γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ „τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔ„σται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς „γῆς." οὔτε δὲ Ἰωνᾶς ἦν ὥσπερ ὁ σωτήρ, οὔτε Ἰωνᾶς εἰς τὸν ᾅδην κατῆλθεν· οὔτε τὸ κῆτος ἦν ὁ ᾅδης· ἀλλ' οὐδὲ καταποθεὶς ὁ Ἰωνᾶς, ἀνήγαγε (7) τοὺς προκαταποθέντας ὑπὸ τοῦ κήτους, ἀλλὰ μόνος προσταχθέντος τοῦ κήτους ἐξῆλθεν. οὐκοῦν οὐδεμία ταυτότης, οὐδὲ ἰσότης ἐν τῇ, καθὼς, λέξει σημαίνεται, ἀλλ' ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο· ὁμοιότητα (8) δέ πως δείκνυσι τοῦ Ἰωνᾶ, διὰ τὸ τριήμερον. οὕτως ἄρα καὶ ἡμεῖς λέγοντος τοῦ κυρίου, καθὼς, οὔτε ὡς ὁ υἱὸς γινόμεθα ἐν τῷ πατρί, οὔτε ὡς ὁ πατήρ ἐστιν ἐν τῷ υἱῷ, οὕτως γινόμεθα. (9) ἡμεῖς μὲν γὰρ καθὼς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, οὕτως γινόμεθα ἓν τῷ φρονήματι καὶ τῇ τοῦ πνεύματος συμφωνίᾳ· ὁ δὲ σωτήρ, καθὼς Ἰωνᾶς (10) ἔσται ἐν τῇ γῇ· ὥσπερ δὲ οὐκ ἔστιν Ἰωνᾶς ὁ σωτήρ, οὐδὲ ὡς ἐκεῖνος κατεπόθη, οὕτως καὶ ὁ κύριος κατῆλθεν εἰς τὸν ᾅδην, ἀλλ' ἄλλο καὶ ἄλλο ἐστίν. (11) οὕτως

A esse, quippe cum noſtrum induerit corpus. *Et tu in me, Pater*: ſiquidem tuum ego ſum Verbum, & proinde cum tu in me ſis quia tuum ſum Verbum: cum item ſim in illis, propter corpus, cumque propter te in me hominum ſalus perfecta fuerit, rogo ut & ipſi unum fiant, corporis ſcilicet quod in me eſt ejuſque perfectionis communione, quo & ipſi unitatem cum eo habentes, unumque in ipſo effecti, perfecti reddantur, ut omnes a me veluti geſtati unum ſint corpus & unus ſpiritus, occurrantque in virum perfectum. *Epheſ. 4. 13.* Omnes enim ipſius facti participes unum efficimur corpus, qui nempe unum Dominum in nobis ipſis habemus. B Cum igitur ea ſit vera hujuſce loci Scripturæ interpretatio, magis profecto inde redarguitur hæretica Chriſti hoſtium ſententia. Nam, ut quæ fuſe a nobis ſunt dicta, breviter repetam, ſi ſimpliciter & abſolute dixiſſet, Ut ſint in te unum, vel. Ut ipſi & ego in te unum ſimus, aliquam ſaltem ex hujuſmodi verbis cauſam habuiſſent, quam & abſque pudore potuiſſent proferre. Verum non ita locutus eſt, ſed hæc ſunt ejus verba: *ſicut tu, Pater, in me, & ego in te, ut omnes unum ſint*. Qua particula, *ſicut*, procul illos abeſſe ſignificat a modo quo ipſe eſt in Patre, procul, inquam, non loco, ſed natura. C Siquidem nihil loco procul eſt a Deo: ſed ſola natura procul ab ipſo ſunt res univerſæ. Quocirca ut ſupra docui, particula, *ſicut*, non identitatem vel æqualitatem ſignificat, ſed note eſt alicujus ſimilitudinis cum re de qua agitur.

23. Quin-etiam idem diſcere poſſumus ex his Salvatoris verbis, *Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: ſic erit Filius hominis in corde terræ*. *Mat. 12. 40.* Neque enim Jonas talis fuit qualis Salvator: neque Jonas in infernum deſcendit, neque cetus fuit infernus: præterea neque abſorptus Jonas eos quos cetus abſorpſerat reduxit, D ſed ſolus ex ceto, Deo jubente, egreſſus eſt. Non ergo identitatem aut æqualitatem, ſed aliud & aliud particula, *ſicut*, ſignificat, ſimilitudinemque dumtaxat aliquam ob illud triduum denotat. Nec igitur ex hac Domini voce, *ſicut*, intelligendum eſt nos ita eſſe poſſe, ut eſt Filius in Patre, & Pater in Filio. Nos enim, ſicut Pater & Filius, unum efficimur ſententiarum & animorum concordia: Salvator vero ſicut Jonas erit in terra. Sed ut Jonas Salvator non fuit. ſic nec Salvator, quemadmodum abſorptus eſt Jonas, ita ad inferos deſcendit: ſed res omnium diverſa eſt. Sic etiam

(1) καὶ deeſt in Gobler. & Felc. 1. Ibidem Reg. 1. δὲ ἐμοί. παρὰ σοῦ γάρ εἰμι λόγος. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felckman. 1. καὶ διὰ σέ, &c. Alii & editi καὶ omittunt.

(2) Reg. 1. Seguerian. Gobler. & Felckm. 1. ἵνα καὶ αὐτοί. Alii & editi, ἵνα αὐτοί. Mox Reg. 1. & Seguer. εἰς αὐτό. Ceteri & editi, ὡς αὐτό. Ibidem Reg. 1. & Seguerian. ὡς ὧ πάντες φορεθέντες παρ' ἐμοῦ. Editi, ὡς πάντας φορεθέντας παρ' ἐμοί. Goblerian. & Felc. 1. habent item ὧ & παρ' ἐμοῦ.

(3) Reg. 1. Seguerianus, Goblerianus & Felc. 1. μεταλαμβάνοντες, ἓν, &c. Alii vero & editi, λαμβάνομεν καὶ ἓν, &c.

(4) Reg. 1. Seguerian. Gobler. & Felc. 1. ἓν ἢ ἵνα. Ceteri & editio Commel. ἢ omittunt. Mox Gobler. & Felc. 1. εἶχον ἄν. Ceteri & editio Commel. εἶχον, κἄν. Porro quod ſequitur, ἀναίσχυντον πρόφασιν, ſignificat cauſam quæ ſit pudoris expers, ſive quæ abſque pudore poſſit proferri, non autem quæ ſit impudens.

(5) Sic Reg. & Seguer. At alii & editi omittunt ἐστι. Mox uterque Reg. Anglic. Baſil. Gobler. & Felc. 1. μακρὰν τοῦ θεοῦ. Ceteri & editi, μακρὰν ἀπὸ τοῦ θεοῦ.

(6) Regius primus & Seguerianus, καθότι.

(7) Regius primus & Seguerianus, τοὺς προκαταποθέντας. Ceteri & editi, τοὺς καταποθέντας. Mox uterque Regius & Seguerianus, προσταχθέντος τοῦ κήτους. In aliis & editis τοῦ deeſt.

(8) Sic Regius 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. At alii & editi, πως omittunt. Paulopoſt Reg. 1. & Seguerian. οὔτε ὡς ὁ υἱὸς γινόμεθα ἐν τῷ πατρί. In editis & aliis ὁ & τῷ deſunt. Ibidem in Baſil. & Anglican. poſt καθὼς hæc addita ſunt: ἡ ἁγία καὶ ὁμοούσιος τριάς. ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ ὁμοούσιοι ἐσμεν κατὰ πάντα, ἀλλὰ διαιρούμεθα τῷ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ ἐνεργείᾳ καὶ βουλήσει καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων. Id eſt, *Sancta & conſubſtantialis Trinitas. Nos vero tametſi ſumus in omnibus conſubſtantiales, attamen dividimur loco, tempore, efficientia, voluntate, omnibuſque aliis. Idem etiam de Angelis dicendum*. Sed hæc ex margine in textum irrepſiſſe perſpicuum eſt. Hinc in margine Felc. 2. & 3. atque etiam Baſil. hæc ibidem exſtat integrior obſervatio. ὅτι φυσικὴ ἕνωσις τέλειος ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος μόνη ἐστί. οὐ μόνον γὰρ μία φύσις ἡ τοιαύτη οὐσία ἡ ἁγία τριάς, ἀλλὰ καὶ μία βούλησις καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια καὶ θέλησις· διὰ τοῦτο καὶ εἷς θεὸς κυρίως ἁγία (Felc. 3. κυρίως καὶ ἁγία) καὶ ὁμοούσιος τριάς. ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ ὁμοούσιοι ἐσμεν, ἀλλὰ κατὰ πάντα τὰ ἄλλα διαιρούμεθα καὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ βουλήσει καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ ἀγγέλων. Id eſt, *Naturalis unio perfecta ſola eſt in ſancta Trinitate. Nec enim tantum una natura eſt ejuſmodi ſubſtantia ſancta Trinitas, ſed etiam una eſt voluntas, virtus, efficientia, & arbitrium, unde unus Deus proprie eſt ſancta & conſubſtantialis Trinitas. Nos autem tametſi ſumus conſubſtantiales, attamen in aliis omnibus dividimur loco, tempore, virtute, efficientia, voluntate, aliiſque omnibus: quod idem de Angelis dicendum*.

(9) Sic Seguerianus, Goblerianus & Felc. primus. At in codice Regio primo hæc deſunt verba, ἡμεῖς γὰρ καθὼς ὁ πατὴρ καὶ υἱὸς οὕτως γινόμεθα. Ceteri & editi μὲν tantum omittunt. Ibidem codex Regius ſecundus, ἓν τῷ φρονήματι, recte. Alii & editi, ἐν τῷ φρονήματι.

(10) Sic Regius primus, Seguerian. Gobler. & Felc. 1. Editi vero & alii, ἐγένετο ἐν τῇ γῇ· ὡς δὲ οὐκ ἔστιν Ἰωνᾶς ὁ σωτήρ. Goblerian. & Felc. 1. habent ibidem, ὁ Ἰωνᾶς. Mox Reg. 1. & 2. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. οὕτως ὁ κύριος. Alii & editi, οὕτως καὶ ὁ κύριος.

(11) Sic Regius primus & Seguerianus. At Reg. 2. Goblerian. & Felc. 1. ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐάν. Alii & editio Commel. ὅτως ἡμεῖς ἐάν. Mox Reg. 2. & Baſil. ὥσπερ υἱός.

tametſi nos unum efficimur ſicut Filius eſt in Patre, tamen non tales futuri ſumus qualis eſt Filius, neque pares illi erimus: aliud quippe & aliud ſumus. Quocirca particula, *ſicut*, hic ubi de nobis ſermo habetur, uſus eſt, quia res natura diverſæ cum ad aliquid aliud referuntur, fiunt ſicut illud. Quamobrem ipſe quidem Filius abſolute, nullaque addita conjunctione, in Patre eſſe dicitur, quia hoc illi ex natura eſt: nos autem qui id ex natura non habemus, imagine & exemplo indige-
Joan 17.21. mus ut de nobis dicat, *Sicut tu in me & ego in te*. Cum autem, inquit, illi ita perfecti fuerint, tunc cognoſcet mundus quia tu me miſiſti. Niſi enim veniſſem & eorum corpus geſtaſſem, nullus ſane illorum perfectus fuiſſet: ſed omnes corrupti permanſiſſent. Operare ergo in illis, Pater & ſicut mihi hoc corpus geſtandum dediſti, tuum illis impertire Spiritum, ut in illo unum fiant, & in me perfecti evadant. Nam illorum perfectio argumento eſt Verbum tuum adveniſſe: ita ut mundus eos perfectos Deoque plenos videns, omnino crediturus ſit me a te miſſum eſſe & adveniſſe. Unde enim illis perfectio accedere poſſet, niſi ego tuum Verbum, ipſorum corpore aſſumto, homo eſſem factus, & opus quod mihi dediſti, Pater, perfeciſſem? Opus autem perfectum eſt, quia homines a peccato redemti, jam amplius mortui non manent, ſed divini effecti, in nos intuentes, vinculum mutuæ inter ſe caritatis in nobis habent.

24. Nos itaque, quatenus allata Scripturæ verba licuit ſimplicius perpendere, hæc fuſe diſſeruimus. Beatus autem Joannes breviter & longe nobis accuratius quæ ſit illius loci ſententia, ex Epiſtola ſua declaraturus eſt, qua & pravam impiorum interpretationem refutabit, & ſimul docebit, quomodo nos in Deo eſſe poſſumus, & Deus in nobis: quo item pacto nos unum in ipſo efficimur, & quantum Filius natura a nobis differat; tandemque Arianos coercebit, quominus amplius ſperent ſe ut Filium futuros aliquando
Ezech. 28. 2. Prov. 23. 4. eſſe, ne ipſos quoque hæc verba reſpiciant, *Tu autem homo es & non Deus*: &, *Ne tu, qui pauper es, te Diviti æquaveris*. Hæc ſunt ergo quæ ſcribit Joannes:
1. Joan. 4. 13. *In hoc cognoſcimus quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis: quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis*. Itaque propter Spiritus gratiam, quæ nobis data eſt, & nos in illo ſumus, & ille eſt in nobis: ac proinde cum Dei ille Spiritus ſit, idcirco quando ille in nobis adeſt, nos, qui eumdem Spiritum habemus, jure merito in Deo eſſe exiſtimamur: eaque ratione Deus eſt in nobis. Non igitur ut eſt Filius in Patre, ita & nos in Patre ſumus. Namque Filius non fit Spiritus particeps ut ſit in Patre, neque ipſe Spiritum accipit, ſed eum potius omnibus impertit. Nec item Spiritus Verbum cum Patre conjungit, ſed potius Spiritus hoc a Verbo accipit. Denique Filius in Patre

Quomodo nos in Deo ſumus, & Deus in nobis eſt.

Verbum non per Spiritum conjungitur cum Patre, ſed potius Spiritus id ipſum habet a Verbo.

ἓν καὶ ἡμεῖς γινόμεθα ἐν, καθὼς ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, οὐκ ἐσόμεθα ὥσπερ ὁ υἱὸς, οὐδὲ ἴσοι αὐτῷ· ἄλλο γὰρ καὶ ἄλλο ἐσμέν· διὰ τοῦτο γὰρ ἐφ' ἡμῶν τὸ, καθὼς, τέθειται, ἐπεὶ (1) τὰ μὴ κατὰ φύσιν ὄντα πρὸς ἄλλο τι βλέποντα, γίνεται ὥσπερ ἐκεῖνα. ὅθεν αὐτὸς μὲν ὁ υἱὸς, ἁπλῶς καὶ χωρὶς συμπλοκῆς τινὸς (2) ἐστιν ἐν τῷ πατρί· φύσει γὰρ ὑπάρχει τοῦτ' αὐτῷ· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔχοντες τὸ κατὰ φύσιν, δεόμεθα εἰκόνος καὶ (3) παραδείγματος, ἵνα περὶ ἡμῶν εἴπῃ, καθὼς σὺ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοί· ὅταν δὲ, φησὶν, (4) οὕτω τελειωθῶσιν, οὕτω γινώσκει ὁ κόσμος, ὅτι σύ με ἀπέστειλας· εἰ γὰρ μὴ ἐγὼ ἦλθον καὶ ἐφόρεσα τὸ τούτων σῶμα, οὐδεὶς ἂν αὐτῶν ἐτελειώθη, ἀλλ' ἔμενον οἱ πάντες φθαρτοί. ἐνέργησον τοίνυν ἐν αὐτοῖς, πάτερ· καὶ ὥσπερ δέδωκάς μοι τοῦτο φορέσαι, δὸς (5) αὐτοῖς τὸ πνεῦμά σου, ἵνα καὶ οὗτοι ἐν αὐτῷ ἓν γένωνται, καὶ τελειωθῶσιν ἐν ἐμοί. ἡ γὰρ τούτων τελείωσις δείκνυσιν ἐπιδημίαν γεγενῆσθαι τοῦ σοῦ λόγου· καὶ ὁ κόσμος δὲ βλέπων αὐτοὺς τελείους καὶ (6) θεοφορουμένους, πιστεύσει πάντως ὅτι σύ με ἀπέστειλας, καὶ ἐπεδήμησα. πόθεν γὰρ αὐτοῖς ἡ τελείωσις, εἰ μὴ ἐγὼ ὁ σὸς λόγος, τὸ σῶμα αὐτῶν λαβὼν, ἐγενόμην ἄνθρωπος, καὶ ἐτελείωσα τὸ ἔργον ὃ δέδωκάς μοι, (7) πάτερ· τετελείωται δὲ τὸ ἔργον, ὅτι λυτρωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας οἱ ἄνθρωποι, οὐκέτι μένουσι (8) νεκροί· ἀλλὰ καὶ θεοποιηθέντες ἔχουσιν ἐν ἡμῖν βλέποντες, ἐν ἀλλήλοις τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης.

24. Ἡμεῖς μὲν οὖν ὅσον αὐτοῖς ταῖς λέξεσι τοῦ ῥητοῦ ἐξῆν ἁπλούστερον διαφορῆσαι, ταύτῃ διὰ πολλῶν εἰρήκαμεν· (9) ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἐν ὀλίγοις καὶ τελειότερον μᾶλλον ἡμῶν δείξει τῶν γεγραμμένων τὸν νοῦν, καὶ διελέγξει μὲν τὴν τῶν ἀσεβῶν διάνοιαν, διδάξει δὲ (10) πῶς τε ἡμεῖς ἐν τῷ θεῷ γινόμεθα, καὶ ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν· καὶ πῶς πάλιν ἡμεῖς μὲν ἐν αὐτῷ γινόμεθα ἕν, πόσον δὲ διεστὼς (11) τῇ φύσει ὁ υἱὸς ἡμῶν· καὶ παύσει λοιπὸν τοὺς Ἀρειανοὺς μηκέτι νομίζειν ἑαυτοὺς ἔσεσθαι ὡς τὸν υἱὸν, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἀκούσωσι, „σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος καὶ οὐ θεός· καὶ, μὴ συμπαρεκτείνου πένης ὢν πλουσίῳ. γράφει τοίνυν (12) ὁ Ἰωάννης οὕτω λέγων· ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. οὐκοῦν διὰ τὴν διδομένην ἡμῖν τοῦ πνεύματος χάριν, ἡμεῖς τε ἐν αὐτῷ γινόμεθα, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν· καὶ ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐστι, διὰ τοῦτο γινομένου ἐν ἡμῖν, εἰκότως, καὶ ἡμεῖς ἔχοντες τὸ πνεῦμα, νομιζόμεθα ἐν τῷ θεῷ (13) γενέσθαι· καὶ οὕτως ἐστὶν ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν. οὐκ ἄρα ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ (14) οὕτω καὶ ἡμεῖς γινόμεθα ἐν τῷ πατρί· οὐ γὰρ καὶ ὁ υἱὸς μετέχων ἐστὶ τοῦ πνεύματος, ἵνα διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ πατρὶ γίνηται· οὐδὲ λαμβάνων ἐστὶ (15) τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πᾶσι τοῦτο χορηγεῖ· καὶ οὐ τὸ πνεῦμα τὸν λόγον συνάπτει τῷ πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ λόγου λαμβάνει. καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἐν τῷ πατρί ἐστιν,

(1) Reg. 1. & Segu. ἐπεὶ τὰ μὴ κατὰ φύσιν. & paulopoſt, ὥσπερ ἐκεῖνα. Alii & editi, ἐπεὶ τὰ μὴ κατὰ φύσιν, & ὥσπερ ἐκεῖνα.
(2) Reg. 1. Seguerian. Gobler. & Felc. 1. ἐστιν. Editio Commel. ἐστι. Mox Felc. 1. & editio Commel. τοῦτο αὐτῷ. Ceteri mſſ. τοῦτ' αὐτῷ. Reg. 1. & Seguer. τοῦτ' αὐτῷ.
(3) Reg. 1. Baſil. & Felc. 5. παραδειγμάτων.
(4) Uterque Regius & Seguer. addunt οὕτω, quod in aliis & editis deeſt. Ibidem Regius primus & Seguer. γνώσεται ὁ κόσμος. Alii & editi, γινώσκει καὶ ὁ κόσμος.
(5) Reg. 1. & Seguer. δὸς αὐτοῖς. Alii δὸς καὶ αὐτοῖς. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. οὗτοι ἐν τούτῳ. Alii & editi αὐτοὶ ἐν τούτῳ.
(6) Regius primus & Seguer. θεοφορουμένους, ut & legit Nannius. Editi aliique. διαφορουμένους.
(7) Sic uterque Regius, Gobler. Felc. 1. & 5. At alii & editio Commel. πατήρ. Ibidem hæc verba τετελείωται δὲ τὸ ἔργον, deſunt in Gobler. & Felc. 1. Editi cum Regio 2. mendoſe habent, τελειοῦται. Paulopoſt uterque Regius, Goblerian. & Felckman. 1. οἱ ἄνθρωποι. In aliis & editis οἱ deeſt.
(8) νεκροί abeſt ab Anglic. Ibid. Reg. 1. & Seguerian. θεοποιηθέντες ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς βλέποντες εἰς ἀλλήλους. Ceteri & editi, θεοποιηθέντες, ἐν ὅσῳ ἐν ἑαυτοῖς βλέποντες πρὸς ἀλλήλους.
(9) Gobler. & Felc. 1. ὁ δὲ ἀπόστολος Ἰωάννης.
(10) Sic uterque Regius & Seguer. At Baſil. Gobl. Felc. 1. & 5. διδάξει δὲ πῶς ἡμᾶς. Ceteri & editio Commel. διδάξει τε πῶς ἡμᾶς. Mox Reg. 1. & Seguer. ἡμεῖς μὲν ἐν αὐτῷ. In aliis & editis μὲν deeſt.
(11) Baſil. κατὰ φύσιν. Anglic. τῇ φύσει.
(12) Gobler. & Felc. 1. τοίνυν Ἰωάννης λέγων.
(13) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. γεγενῆσθαι.
(14) Sic Reg. 1. Seguer. Anglic. Gobler. & Felck. 1. utque ita legit Nannius. At in aliis & editione Commel. hæc deſunt verba, οὕτω καὶ ἡμεῖς γινόμεθα ἐν τῷ πατρί.
(15) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi τὸ omittunt. Ibid. hæc quæ ſequuntur verba, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πᾶσι τοῦτο χορηγεῖ, καὶ οὐ τὸ πνεῦμα τὸν λόγον συνάπτει τῷ πατρί, deſunt in Goblerian. & Felckm. 1. Ibidem Reg. 2. Felc. 5. & Anglic. παρὰ τοῦ λόγου λαμβάνει. In aliis & editis deeſt τοῦ.

Digitized by Google

ἐστιν, ὡς λόγος ἴδιος καὶ ἀπαύγασμα αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ χωρὶς μὲν τοῦ πνεύματος, ξένοι καὶ μακρὰν ἐσμὲν τοῦ θεοῦ. τῇ δὲ τοῦ πνεύματος μετοχῇ συναπτόμεθα τῇ θεότητι· ὥστε τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐν τῷ πατρὶ μὴ ἡμέτερον εἶναι, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος καὶ ἐν ἡμῖν μένοντος, ἕως αὐτὸ τῇ ὁμολογίᾳ φυλάττομεν ἐν ἡμῖν, λέγοντος (1) πάλιν τοῦ Ἰωάννου· „ὃς ἂν ὁμολογήσῃ, ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ θεῷ.„ ποία (2) τοίνυν ὁμοιότης καὶ ποία ἰσότης ἡμῶν πρὸς τὸν υἱόν; ἢ πῶς οὐκ ἐλέγχονται πανταχόθεν οἱ Ἀρειανοὶ, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ Ἰωάννου, ὅτι ἄλλως μὲν ὁ υἱός ἐστιν ἐν τῷ πατρὶ, ἄλλως δὲ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γινόμεθα· καὶ οὔτε ἡμεῖς ὡς ἐκεῖνος ἐσόμεθά ποτε, οὔτε ὁ λόγος ὡς ἡμεῖς τυγχάνει ὤν, εἰ μὴ ἄρα (3) τολμήσουσιν, ὡς ἐν πᾶσι, καὶ νῦν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς μετοχῇ τοῦ πνεύματος καὶ βελτιώσει πράξεως γέγονε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί. ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν ὑπερβολήν ἐστιν ἀσεβείας, κἂν ὅλως εἰς ἐνθύμησιν λαβεῖν. αὐτὸς γὰρ, ὥσπερ εἴρηται, (4) τῷ πνεύματι δίδωσι, καὶ ὅσα ἔχει τὸ πνεῦμα, ταῦτα παρὰ τοῦ λόγου ἔχει.

25. Οὐκοῦν ὁ σωτὴρ λέγων περὶ ἡμῶν τὸ, „καθὼς σὺ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοὶ, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν,„ (5) οὐ τὴν ταυτότητα ἡμᾶς αὐτῷ μέλλοντας ἔχειν σημαίνει· ἐδείχθη γὰρ ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Ἰωνᾶν παραδείγματος καὶ τοῦτο· ἀλλ' ἀξίωσίς ἐστι πρὸς τὸν πατέρα, ὡς ὁ Ἰωάννης (6) ἔγραψεν, ἵνα τὸ πνεῦμα χαρίσηται δι' αὐτοῦ τοῖς πιστεύουσι, δι' οὗ καὶ δοκοῦμεν ἐν τῷ θεῷ γίνεσθαι, καὶ κατὰ τοῦτο συνάπτεσθαι ἐν αὐτῷ. ἐπειδὴ γὰρ ὁ λόγος ἐστὶν ἐν τῷ πατρὶ, τὸ δὲ πνεῦμα (7) ἐκ τοῦ λόγου δίδοται, θέλει λαβεῖν ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ἵνα ὅταν ἐκεῖνο λάβωμεν, τότε ἔχοντες τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου τοῦ ὄντος ἐν τῷ πατρὶ, δόξωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ πνεῦμα ἓν (8) γίνεσθαι ἐν τῷ λόγῳ, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ πατρί. τὸ δὲ, ὡς ἡμεῖς, ἐὰν λέγῃ, οὐδὲν ἕτερον πάλιν ἐστὶν, ἢ ἵνα ἡ γινομένη τοιαύτη τοῦ πνεύματος χάρις εἰς τοὺς μαθητὰς ἀδιάπτωτος καὶ (9) ἀμεταμέλητος γένηται. τὸ γὰρ κατὰ φύσιν, ὡς προεῖπον, ὑπάρχον τῷ λόγῳ ἐν τῷ πατρὶ, τοῦτο ἡμῖν ἀμεταμελήτως διὰ τοῦ πνεύματος δοθῆναι βούλεται· ὅπερ ὁ ἀπόστολος γινώσκων, ἔλεγε, „τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ θεοῦ καὶ ἡ χάρις τῆς κλήσεως.„ (10) τὸ ἄρα πνεῦμά ἐστι τὸ ἐν τῷ θεῷ τυγχάνον, καὶ οὐχ ἡμεῖς καθ' ἑαυτούς· καὶ ὥσπερ υἱοὶ καὶ θεοὶ διὰ τὸν ἐν ἡμῖν λόγον, οὕτω ἐν τῷ υἱῷ καὶ ἐν τῷ πατρὶ ἐσόμεθα, καὶ νομισθησόμεθα (11) ἐν υἱῷ καὶ ἐν πατρὶ ἓν γεγονέναι, διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι πνεῦμα, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ λόγῳ τῷ ὄντι ἐν τῷ πατρί. ὅτε γοῦν ἐκπίπτει τις ἀπὸ τοῦ πνεύματος διά τινα κακίαν, ἡ μὲν χάρις ἀμεταμέλητος (12) διαμένει τοῖς βουλομένοις, κἂν τις ἐκπεσὼν μετανοῇ· οὐκέτι δὲ ἐν τῷ θεῷ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ πεσὼν, διὰ τὸ ἀποστῆναι ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἐν τῷ θεῷ ἅγιον καὶ παράκλητον πνεῦμα, (13) ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ ἔσται ᾧ ἑαυτὸν ὑπέταξεν ὁ ἁμαρτάνων, ὡς ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ γέγονεν· ἀπέστη γὰρ ἀπ' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, καὶ ἔθλιβεν αὐτὸν πνεῦμα πονηρόν. ταῦτα ἀκούοντας τοὺς θεομάχους ἔδει λοιπὸν ἐντρέπεσθαι, καὶ μηκέτι ἑαυτοὺς ἀναπλάττειν ἴσα θεῷ. ἀλλ' οὐδὲ νοοῦσιν· ὁ γὰρ „ἀσεβὴς,

eſt tanquam proprium ejus Verbum & ſplendor: nos autem, ſi quidem abſit Spiritus, alieni & procul a Deo ſumus; ſed Spiritus participes effecti, cum ipſa conjungimur divinitate, ac proinde non noſtrum eſt nos eſſe in Patre, ſed Spiritus qui in nobis eſt & in nobis manet, quamdiu ſcilicet eum in nobis confeſſione ſervabimus, ut idem Joannes his verbis docet: *Quiſquis confeſſus fuerit Jeſum eſſe Filium Dei, Deus in eo manet, & ipſe in Deo.* (1 Joan. 4. 15.) Quæ ergo nobis ſimilitudo vel æqualitas eſt cum Filio? Vel potius an non undique maximeque a Joanne convincuntur Ariani, aliter Filium in Patre eſſe, & aliter nos in eodem eſſe, neque nos unquam ſicut illum futuros, neque Verbum ſicut nos eſſe, niſi forte, ut mos illis eſt, hic quoque temere contendant etiam Filium ipſum, nonniſi Spiritus participem effectum, & recte factis meruiſſe ut in Patre eſſet, quod certe vel ſolum cogitari abſque ſumma impietate non poteſt. Namque, ut dictum eſt, ipſe dat Spiritui, & quæcumque Spiritus habet, hæc a Verbo habet. (Quæcumque habet Spiritus, hæc a Verbo habet.)

25. Cum igitur de nobis dixit Salvator, *Sicut tu, Pater, in me, & ego in te, ut & ipſi in nobis unum ſint*, non nos eoſdem ac ſeipſum fore ſignificavit, ut ex Jonæ exemplo probavimus; ſed eſt poſtulatio qua Patrem precatur, uti ſcribit Joannes, (Joan. 17. 20.) ut Spiritum per ſe impertiat credentibus, per quem videmur & in Deo eſſe, & per eumdem in ipſo conjungi. Quia enim Verbum eſt in Patre, & Spiritus ex Verbo datur, nos idcirco Spiritum cupit accipere, ut cum eum acceperimus, tunc Spiritum Verbi in Patre exiſtentis habentes, etiam nos ipſi per Spiritum, unum in Verbo & per Verbum in Patre effecti eſſe videamur. Id autem quod ait, *ut nos*, nihil aliud indicat quam, ut hujuſmodi Spiritus gratia in diſcipulos infuſa, ſtabilis & irrevocabilis reddatur. Nempe, ut ſupra explicavi, id quod Verbo in Patre natura ineſt, hoc nobis per Spiritum ita vult dari ut ſit irrevocabile. Quod cum non ignoraret Apoſtolus, ait, *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti?* (Rom. 8. 35.) *Nam Dei dona & gratia vocationis* (Rom. 11. 29.) * *irrevocabilia ſunt*. Itaque Spiritus eſt qui in Deo exiſtit, non autem nos ſecundum nos. Unde quemadmodum filii & dii efficimur ob Verbum quod in nobis habemus: ita in Filio & in Patre erimus, unumque in iiſdem effecti eſſe exiſtimabimur, propterea quod in nobis ſit Spiritus qui in Verbo eſt, quod ipſum Verbum eſt in Patre. Quocirca cum aliquis vitio aliquo a Spiritu deſecerit, illa quidem gratia apud eos qui voluerint irrevocabilis permanet, ſi modo ipſos poſtquam ceciderint pœniteat: (Gratia peccato omittitur, ſed pœnitentia recuperatur.) verumtamen ille qui cecidit, non amplius in Deo eſt, eo quod ſanctus & paracletus Spiritus, qui in Deo eſt, ab ipſo receſſerit; ſed hujuſmodi peccator in illo erit cui ſeſe ipſe ſubjecit, quod utique Sauli evenit, (1. Reg. 16. 14.) a quo nimirum diſceſſit Dei Spiritus, quemque malus ſpiritus vexavit. Profecto his auditis erubeſcere deberent Dei hoſtes, nec ſe amplius Deo æquales fingere. Verum nec intelligunt; nam, *Impius*,

in-

(1) Regius primus & Seguer. λέγοντος πάλιν. Ceteri & editi, λέγοντος δὲ πάλιν.
(2) Sic Reg. 1. & Seguer. In aliis & editis deeſt, τοίνυν. Mox Reg. 1. & Seguer. ἐλέγχονται πανταχόθεν.
(3) Sic Reg. 1. & Seguer. At Gobler. & Felc. 1. τολμήσουσιν ἐν πᾶσι καὶ νῦν εἰπεῖν. Ceteri & editio Commel. τολμήσωσιν ἐν πᾶσι καὶ νῦν ὡς τὸ εἰπεῖν.
(4) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. τῷ πνεύματι. Alii & editi τὸ πνεῦμα.
(5) Sic Regius primus. Seguer. Gobler. & Felc. 1. Alii & editio Commel. οὐ τὴν ταυτότητα ἡμᾶς μένοντας (mſſ. μένοντας) ἐν αὐτῷ ἔχειν σημαίνει. Mox Reg. 1. & Seguer. ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Ἰωνᾶν. Alii & editi τὸν omittunt.
(6) Gobler. & Felc. 1. φησί.
(7) Felckman. 3. διὰ τοῦ λόγου. Ceteri & editi, ἐκ τοῦ λόγου.
(8) Regius primus & Seguer. γεγονέναι. Iidem paulopoſt & alter Regius, ἢ ἵνα ἡ γινομένη. In aliis & editis deeſt ἡ. Ibidem Baſil. & Felc. 3. γινομένη.
(9) Baſilienſis hic & mox, ἀμεταμέλητος.
(10) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editio Commel. τὸ γὰρ πνεῦμά ἐστι.
(11) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. ut & legit Nannius. In aliis & editis deſunt hæc verba, ἐν υἱῷ καὶ ἐν πατρί. Mox Reg. 1. Seguer. Goblerian. & Felc. 1. εἶναι πνεῦμα. Baſil. Anglic. Reg. 2. & Felc. 3. εἶναι τὸ πνεῦμα. Ceteri & editi, εἶναι καὶ πατέρα.
(12) Reg. 1. & Seguer. διαμένει. Alii & editi, μένει.
(13) Reg. 1. & Seguer. ἀλλ' ἐκείνῳ.
* Ita commode vertimus. Vulgata habet, *Sine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio Dei*, id eſt, ejuſmodi ſunt, ut Deum non pœniteat illa dediſſe, nec ea revocet, quod idem omnino eſt.

Prov. 29. 7. inquit, *ſcientiam non intelligit*: nec pios illi perſe- A
runt ſermones, ſed vel ſolo auditu ipſis ſunt graves.

Alia Arianorum objectio proponitur & refellitur. 26. Ecce enim illi veluti impietatibus nuſquam
defeſſi, ſed non ſecus ac Pharao indurati, huma-
na Salvatoris acta in Euangeliis cernentes & au-
dientes, Samoſatenſem imitati, paternæ Filii divi-
nitatis penitus obliti ſunt, temerariaque lingua
fidentes, hæc rurſus objiciunt: „ Qui fieri poteſt,
„ inquiunt, ut Filius ſit natura ex Patre, vel Patri
Matt. 28. 18. „ ſecundum naturam ſimilis, cum ipſe dicat, *Da-*
Joan. 5. 22. „ *ta eſt mihi omnis poteſtas*; &, *Pater neminem ju-*
Joan. 3. 35. „ *dicat, ſed omne judicium dedit Filio*; &, *Pater di-*
„ *ligit Filium & omnia tradidit in manu ejus. Qui* B
„ *credit in Filium, habet vitam æternam*. Et iterum:
Luc. 10. 22. „ *Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo: & nemo*
„ *novit Patrem niſi Filius, & cui voluerit Filius re-*
Joan. 6. 37. „ *velare*. & rurſus, *Omne quod dedit mihi Pater, ad*
„ *me veniet*. Tum ita ratiocinantur: Si talis na-
„ tura eſſet Filius, qualem vos affirmatis, nequaquam
„ illi opus fuiſſet iſta accipere, ſed ea natura ut filius
„ habuiſſet. Qui item naturalis & vera Patris virtus
„ eſſe poteſt is qui, ubi patiendi tempus advenit,
Joan. 12. 27. „ ait, *Nunc anima mea turbata eſt: & quid dicam?*
„ *Pater, ſerva me ex hac hora: ſed propterea veni in*
„ *horam hanc. Pater, glorifica nomen tuum. Venit er-* C
„ *go vox de cælo, Et glorificavi, & iterum glorifi-*
Matth. 26. 39. „ *cabo*. ſimilia rurſus alibi profert: *Pater, ſi fieri*
Joan. 13. 21. „ *poteſt, tranſeat calix iſte*. &, *Cum hæc dixiſſet Jeſus*
„ *turbatus eſt ſpiritu, & conteſtatus eſt, & dixit,*
„ *Amen, amen dico vobis, unus ex vobis me traditurus*
„ *eſt*. Ex quibus ita perverſi concludunt: Si virtus ille
„ ſive potentia fuiſſet, non profecto timuiſſet, ſed
„ ipſe potius aliis vim & potentiam præbuiſſet. Ad-
Luc. 2. 52. „ dunt item: Si natura vera & propria Patris ſapien-
„ tia erat, cur igitur ſcriptum eſt, *Et Jeſus proficie-*
Mat. 16. 13. „ *bat ſapientia & ætate & gratia apud Deum & homi-*
„ *nes*: idemque cum veniſſet in partes Cæſareæ Phi- D
„ lippi, interrogavit diſcipulos quem ſe eſſe dice-
Joan. 11. 28. „ rent homines: cum item in Bethaniam adveniſſet,
„ ſciſcitatus eſt ubinam jaceret Lazarus: præterea di-
Marc. 6. 38. „ ſcipulis ait, *Quot panes habetis?* Qui igitur, inqui-
„ unt, fieri poteſt, ut ille ſit ſapientia, qui in ſapien-
„ tia proficit, & ea neſcit quæ ab aliis optat diſcere?
„ Id etiam iidem dicunt: Qui poteſt ille proprium
„ Patris Verbum eſſe, ſine quo non fuit aliquando
„ Pater, & per quod omnia efficit, ut veſtra eſt ſen-
Mat. 27. 46. „ tentia, qui in cruce clamabat, *Deus meus, Deus*
Joan. 12. 28. „ *meus, quare dereliquiſti me?* Sic etiam precatus e-
Ibid. 17. 5. „ rat, *Glorifica nomen tuum*: &, *Glorifica me, Pater,* E

„ φησιν, οὐ (1) νοεῖ γνῶσιν· „ οὔτε λόγων εὐσεβῶν ἀνέχονται· βαρεῖς γὰρ αὐτοῖς εἰσι καὶ λεγόμενοι.

26. Ἰδοὺ γὰρ, ὥσπερ ἐκ ἀποκάμνοντες ἐν ταῖς δυσσεβείαις, ἀλλὰ κατὰ τὸν Φαραὼ σκληρυνόμενοι, τὰ ἀνθρώπινα πάλιν τοῦ σωτῆρος ἀκούοντες καὶ βλέποντες ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ἐπελάθοντο πάλιν κατὰ τὸν Σαμοσατέα τῆς πατρικῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ, καὶ τολμηρᾷ τῇ γλώσσῃ θρασυνόμενοι, λέγουσι. „ πῶς „ δύναται (2) ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει, „ καὶ ὅμοιος αὐτῷ κατ' οὐσίαν, ὁ λέγων, ἐδόθη „ μοι (3) πᾶσα ἐξουσία, καὶ, ὁ πατὴρ οὐδένα „ κρίνει, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ· „ καὶ, ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν „ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· (4) ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, „ ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καὶ πάλιν, πάντα μοι παρε„δόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει „ τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν (5) βούλη„ται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· καὶ πάλιν· πᾶν ὃ δέδωκέ μοι ὁ „ πατὴρ, πρὸς ἐμὲ ἥξει. εἶτα ἐπιλέγουσιν· εἰ ἦν, ὡς „ λέγετε, (6) υἱὸς κατὰ φύσιν, οὐ χρείαν εἶχε λαβεῖν, „ ἀλλ' εἶχε κατὰ φύσιν ὡς υἱός. ἢ πῶς δύναται δύναμις „ εἶναι φύσει καὶ ἀληθινὴ τοῦ πατρὸς, ὁ (7) παρὰ τὸν καιρὸν „ τοῦ πάθους λέγων, νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται· καὶ τί εἴ„πω; πάτερ, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης· ἀλλὰ διὰ „ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην. πάτερ, δόξασόν „ σου (8) τὸ ὄνομα. ἦλθεν οὖν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· „ καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω. πάλιν τε τὸ ὅμοιον ἔ„λεγε· πάτερ, εἰ δυνατὸν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦ„το. καὶ, ταῦτα εἰπὼν ὁ (9) Ἰησοῦς ἐταράχθη τῷ πνεύ„ματι, καὶ ἐμαρτύρησε, καὶ εἶπεν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑ„μῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. (10) καὶ ἐπὶ τούτοις δή „ φασιν οἱ κακόφρονες· εἰ δύναμις ἦν, οὐκ ἂν ἐδειλία„σεν, ἀλλὰ μᾶλλον (11) καὶ ἑτέροις τὸ δύνασθαι παρεῖχεν. „ εἶτά φασιν· εἰ σοφία ἦν φύσει ἡ ἀληθινὴ καὶ ἰδία „ τοῦ πατρὸς, πῶς γέγραπται, (12) καὶ Ἰησοῦς προέκο„πτε σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώ„ποις· καὶ ἐλθὼν (13) εἰς μὲν τὰ μέρη Καισαρείας τῆς „ Φιλίππου, ἐπυνθάνετο τῶν μαθητῶν, τίνα λέγουσιν οἱ „ ἄνθρωποι αὐτὸν εἶναι· ἐν δὲ τῇ Βηθανίᾳ παρα„γενόμενος (14) ἠρώτα, ποῦ Λάζαρος κεῖται· ἔλεγε „ δὲ μετὰ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς, πόσους ἄρτους ἔχετε; πῶς „ οὖν, φασὶν, οὗτος σοφία, (15) ὁ ἐν σοφίᾳ προκόπτων, „ καὶ ἀγνοῶν ἃ παρ' ἑτέρων μανθάνειν ἤξιου; ἔτι δὲ καὶ „ τοῦτο παρ' αὐτῶν λεγόμενον· πῶς δύναται (16) ὁ λό„γος ἴδιος εἶναι τοῦ πατρὸς, οὗ οὐδὲ ἦν ποτε ὁ πατὴρ „ ποτε, δι' οὗ τὰ πάντα (17) ποιεῖ, ὡς ὑμεῖς φρονεῖτε, ὁ „ ἐπὶ μὲν τοῦ σταυροῦ λέγων, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί „ με ἐγκατέλιπες; πρὸ δὲ τούτων εὐχόμενος, δόξασόν „ σου τὸ ὄνομα· καὶ, δόξασόν με (18) σὺ, πάτερ, τῇ „ δόξῃ,

(1) Reg. 1. Seguerian. & Scriptura, νοεῖ. Ceteri & editi, νοεῖτε. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. ὥσπερ ἐκ ἀποκαμνόντες. Alii & editi, ὥσπερ ἐκ [illegible].

(2) Reg. 1. Seguer. δύναται υἱός.

(3) Uterque Regius & Seguer. omittunt, πᾶσα.

(4) Sic Regium primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, [illegible]. [illegible] abeſt a Gobler. & Felc. 2.

(5) Goblerien. & Felc. 1. βουληθῇ. Paulopoſt Reg. 1. & Segu. ut & Græcus Scripturæ textus, πρὸς ἐμὲ ἥξει. Editi & alii, πρὸς με ἥξει.

(6) Reg. 1. & Seguerian. ὁ υἱός. Iidem ibidem & Reg. 2. Seguerien. Anglic. Gobler. & Felc. 1. omittunt κατὰ φύσιν. Item ibid. Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. οὐ χρείαν εἶχε λαβεῖν, ἀλλ' εἶχε κατὰ φύσιν ὡς υἱός. Anglic. οὐ χρείαν εἶχε λαβεῖν, ἀλλ' εἶχεν ὡς κατὰ φύσιν· οὐ χρείαν εἶχεν ὡς υἱός. Ceteri & edit. Commel. οὐ χρείαν εἶχεν ὡς υἱὸς ἢ πῶς, &c.

(7) Gobler. & Felc. 1. ὁ ἐπὶ τὸν καιρόν.

(8) Reg. 1. Seguerien. Gobler. & Felc. 1. τὸ ὄνομα. Ceteri & editi, τὸν υἱόν, ut & habet verſio Coptice Novi Teſtamenti. Paulopoſt hæc verba, πάλιν τε τὸ ὅμοιον ἔλεγε, abſunt a Gobler. & Felc. 2.

(9) Sic uterque Regius & Seguer. ut & habet Scriptura. Ceteri & editi, ὁ υἱός. Mox Reg. 2. & Seguer. ſemel tantum habent, ἀμήν.

(10) Ἐ abeſt a Gobler. & Felc. 2. iidemque ibidem & Reg. 1. Seguer. & Anglic. habent, ἐπὶ τούτοις. Reg. 2. ἐπὶ τούτω. Alii & editi, ἐπὶ τούτῳ. Pro δὲ ibidem Gobler. & Felc. 1. habent. ἐν.

(11) Ἐ deeſt in Gobl. & Felc. 2. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. φύσει ἡ ἀληθινή. In aliis & editis ἡ deeſt.

(12) Reg. 2. & Seguer. Ἐ Ἰησοῦς, ut & Scriptura. Alii & editi, ὁ δὲ Ἰησοῦς.

(13) Reg. 2. & Seguer. εἰς μὲν τὰ μέρη. Ceteri & editi μὲν omittunt. Mox Reg. 2. Seguer. ἐπυνθάνετο τῶν μαθητῶν. Alii & editi, ἐπυνθάνετο [illegible] τῶν, &c.

(14) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi [illegible]. Mox Reg. 1. Seguer. & Anglic. ἔλεγε δὲ μετὰ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς. Gobler. & Felc. 2. ἔλεγε δὲ τοῖς μαθηταῖς, ſive, πρὸς τοὺς μαθητάς. Ceteri & editi, ἔλεγε δὲ ταῦτα τοῖς μαθηταῖς.

(15) Reg. 1. Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 2. ὁ ἐν σοφίᾳ. In aliis & editis ὁ deeſt. Mox Seguer. ἃ παρ' ἑτέρων, idemque & Regius primus, μαθεῖν.

(16) Reg. 1. Seguer. Goblerian. & Felc. 2. δύναται ὁ λόγος. Ceteri & editi, δύναται λόγος. Mox Reg. 1. & Seguerian. ἦν ὁ πατὴρ ποτε. Alii & editi, ἦν ποτε πατήρ.

(17) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. ποιεῖ. Editi aliique, ἐποίει. Ibidem Goblerian. & Felckm. 1. ὡς ὑμεῖς φατε, ὁ ἐπὶ μὲν τοῦ σταυροῦ φάσκων. At μὲν ibidem abeſt a Reg. 1. & Seguerian. qui item habent, ἐγκατέλιπες; πρὸ δὲ τούτου.

(18) σὺ abeſt a Reg. 1. & Seguer. qui iidem paulopoſt habent, ηὔχετό τε, &, παρήγγελλε, &, προσεύχεσθαι. Ceteri & editi, ηὔχετο δέ, &, παρήγγελλε. Reg. 2. εὔχεσθαι. Goblerian. & Felc. 1. προσεύχεσθε. Alii & editi, εὔχεσθε.

Digitized by Google

„δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί· ηὔχετο δὲ ἐν τοῖς ἐρήμοις καὶ παρήγγελλε τοῖς μαθηταῖς προσεύχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· καὶ, τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἔλεγεν, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· καὶ, περὶ τῆς ἡμέρας (1) ἢ τῆς ὥρας ἐκείνης οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ υἱός. εἶτα πάλιν φασὶν ἐπὶ τούτοις οἱ δείλαιοι· εἰ ἦν κατὰ τὴν ὑμετέραν διάνοιαν ἀϊδίως ὑπάρχων ὁ υἱὸς πρὸς τὸν θεόν, οὔτ' ἂν ἠγνόησε περὶ τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἐγίνωσκεν ὡς λόγος, οὔτ' ἂν ἐγκατελείπετο ὁ συνυπάρχων, οὔτε δόξαν ᾔτει λαβεῖν, ἔχων αὐτὴν ἐν τῷ πατρί, οὔτε ὅλως ηὔχετο· οὐδενὸς γὰρ (2) λόγος ὢν ἐδεῖτο· ἀλλ' ἐπειδὴ κτίσμα ἐστὶ καὶ εἷς τῶν γενητῶν, B διὰ τοῦτο τοιαῦτα ἔλεγε, καὶ ἐδεῖτο ὧν οὐκ εἶχε· κτισμάτων γὰρ ἴδιον τὸ χρῄζειν καὶ δεῖσθαι ὧν οὐκ ἔχουσι.

27. Τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ ἀσεβεῖς ἐξηχοῦντες λαλοῦσιν· ἔδει δὲ ταῦτα (3) διαλογιζομένους αὐτοὺς καὶ τολμηρότερον· διὰ τί ὅλως ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο; καὶ πάλιν ἐπειπεῖν· πῶς γὰρ ἀΐδιος θεὸς ὢν γενέσθαι ἄνθρωπος; ἢ πῶς ἠδύνατο (4) ὁ ἀσώματος σῶμα φορέσαι; ἢ καὶ Ἰουδαϊκώτερον κατὰ τὸν Καϊάφαν εἰπεῖν· διὰ τί ὅλως ἄνθρωπος ὢν ὁ Χριστὸς, θεὸν ἑαυτὸν (5) ἐποίει; ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα παραπλήσια τότε μὲν Ἰουδαῖοι βλέποντες ἐγόγγυζον· C νῦν δὲ ἀναγινώσκοντες οἱ Ἀρειομανῖται ἀπιστοῦσι, καὶ εἰς βλασφημίας ἐκπεπτώκασιν. (6) εἰ γοῦν τις ἐκ παραλλήλου τὰ τούτων ἀμφοτέρων ἐξετάζοι ῥήματα, εὑρήσει πάντως εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς συντρέχοντας ἀπιστίαν, καὶ ἴσην αὐτῶν (7) τὴν τῆς ἀσεβείας τόλμαν, καὶ κοινὴν αὐτῶν οὖσαν τὴν πρὸς ἡμᾶς μάχην. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ ἔλεγον· πῶς ἄνθρωπος ὢν, δύναται θεὸς εἶναι; Ἀρειανοὶ δὲ, εἰ θεὸς (8) ἦν ἀληθινὸς ἐκ τοῦ θεοῦ, πῶς ἐδύνατο ἄνθρωπος γενέσθαι; καὶ Ἰουδαῖοι μὲν ἐσκανδαλίζοντο, καὶ ἐχλεύαζον λέγοντες· οὐκ ἂν οὗτος, εἰ ἦν υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὑπέμεινε σταυρόν· Ἀρειανοὶ δὲ D ὡς τὸ κατ' ἀντικρὺ στάντες αὐτῶν, φάσκουσιν ἡμῖν· πῶς τολμᾶτε (9) λέγειν λόγον ἴδιον εἶναι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, τὸν ἔχοντα σῶμα, ὥστε τοῦτο ὑπομεῖναι; εἶτα τῶν Ἰουδαίων ζητούντων ἀποκτεῖναι τὸν κύριον, ὅτι (10) πατέρα ἴδιον, ἔλεγε τὸν θεὸν, καὶ ἴσον ἑαυτὸν ἐποίει, ἐργαζόμενος ἃ ἐργάζεται ὁ πατήρ, ἔμαθον οἱ Ἀρειανοὶ λέγειν καὶ αὐτοί· ὅτι οὔτε (11) ἴσος τῷ θεῷ ἐστιν, οὔτε πατὴρ ἴδιός ἐστι καὶ φύσει τοῦ λόγου ὁ θεός· ἀλλὰ καὶ τοὺς ταῦτα φρονοῦντας ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι. πάλιν τε τῶν Ἰουδαίων λεγόντων· „οὐχ' οὗτός ἐστιν (12) „ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσὴφ, οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα E „καὶ τὴν μητέρα; πῶς οὖν λέγει, πρὶν Ἀβραὰμ „γενέσθαι, ἐγώ εἰμι, καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα;" οἱ Ἀρειανοὶ (13) καὶ αὐτοὶ ὑπακούουσιν ἐξ ἴσου λέγοντες· πῶς δύναται λόγος εἶναι, ἢ θεὸς, ὁ κοιμώμενος ὡς ἄνθρωπος, καὶ κλαίων, καὶ πυν-

A „*gloria quam habui apud te, priuſquam mundus fieret.* „Precatus item eſt in ſolitudine, diſcipuloſque eſt hortatus ad orandum, ne intrarent in tentationem. Et, „*Spiritus quidem*, ajebat, *promptus eſt, caro autem infirma.* &, *De die & hora illa nemo novit neq. Angeli, neq. Filius.* Ex quibus locis ita improbi argumentantur: „Si, ut vos putatis, ſemper Filius apud Patrem exſtitiſſet, diem illum minime ignoraret, ſed tamquam „Verbum cognoſceret: nec item a Patre derelinqueretur, qui una cum ipſo exiſteret, nec gloriam poſtularet, quam in Patre haberet, nec denique prorſus precaretur, quippe qui, ut Verbum, nulla omnino re in- B „digeret. Verum quia & creatus erat & una e rebus „factis, hinc ita loquebatur, hiſque indigebat quæ „non ipſe habebat. Siquidem rerum creatarum „proprium eſt his indigere quæ non habent.„

Matth. 26. 41. Marc. 13. 32.

27. Hæc igitur ſunt quæ impii inſaniendo proferunt. Qui quidem, cum res hujuſmodi cogitent, poſſent etiam audacius interrogare, Quare omnino Verbum caro factum ſit, tumque ſubjungere: Quomodo enim ille qui Deus erat, homo potuit fieri? Vel quomodo ille qui corporis expers eſt, corpus potuit geſtare? Imo quin Judæos potius imitentur & cum Caipha clament, C Cur Chriſtus, qui homo eſt, ſeipſum Deum fecit? his enim & ſimilibus ſermonibus Judæi olim obſtrepebant, cum hæc viderent, quæ nunc Ariani legentes, nolunt credere, ſed ad blaſphemias delapſi ſunt. Si quis igitur Judæorum & Arianorum verba inter ſe velit conferre, is facile perſpiciet illos in eamdem omnino infidelitatem incurrere, paremque eorum impietatem & audaciam, ac communem illis contra nos eſſe pugnam. Nam Judæi quidem ajebant: Qui fieri poteſt ut ille qui homo eſt, Deus ſit? Ariani vero: Si Deus verus eſt ex Deo, quo pacto potuit fieri homo? Judæi præterea ſcandalum patiebantur, hujuſmodique D cavillabantur verbis: Si Filius Dei eſſet iſte, crucem non toleraſſet. Ex adverſa autem parte Ariani hæc nos interrogant: Quare aſſeverare audetis illum proprium naturæ Patris Verbum eſſe qui corpus quod pati poſſit habet? Judæi item Dominum necandum quærebant, quod Deum, ſuum eſſe patrem diceret, eique ſe parem faceret, cum ſe ea agere quæ ille agit teſtaretur. Eadem quoque eſt Arianorum doctrina, illum nempe neque parem eſſe Deo, neque Deum proprium ac naturalem Verbi patrem eſſe: quin etiam illos, qui ita ſentiunt, ad necem perquirunt. Inſuper is erat etiam Judæo- E rum ſermo: *Nonne hic eſt Filius Joſeph, cujus nos patrem & matrem novimus? Quomodo igitur dicit, priuſquam Abraham fieret, ego ſum, & de cælo deſcendi?* Judæis conſentiunt Ariani, atque iſta pariter decantant: Qui fieri poteſt ut ille ſit Verbum vel Deus, qui dormit, ut homo, qui flet & interrogat?

Joan. 10. 33.

Ariani cum Judæis non inelegante comparantur.

Joan. 6. 42. Ibid. 8. 58.

(1) Sic Reg. 1. & Seguer. Ceteri vero & editi, ἢ τῆς ὥρας ἐκείνης οἶδεν, οὔτε οἱ ἄγγελοι, ἕως. Paulopoſt Reg. 1. Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Felc. 1. κατὰ τὴν ὑμετέραν διάνοιαν, ubi alii & editio Commel. ὑμετέρῳ mendoſe. Ibid. Reg. 1. Seguer. ὑπάρχων ὁ υἱὸς πρὸς τὸν θεὸν, οὔτ' ἂν ἠγνόησε περὶ τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἐγίνωσκεν ὡς λόγος, οὔτ' ἂν ἐγκατελείπετο ὁ συνυπάρχων. Editi, ἀϊδίως ὑπάρχων πρὸς τὸν θεὸν, οὔτε ἂν ἠγνόει περὶ τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἐγίνωσκεν ὁ λόγος, οὐκ ἂν ἐγκατελείπετο ὡς συνυπάρχων. Reg. 2. habet ὁ υἱὸς poſt ὑπάρχων, idemque & Gobl. & Felc. 1. habent, ἐγίνωσκεν ὡς λόγος. Felc. 3. ἐγίνωσκεν ὡς ὁ λόγος.

(2) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. γὰρ λόγος ὤν. Editi & alii, γὰρ ὡς λόγος ὤν. Ibidem Regius primus & Seguer. ἐπειδή. Alii & editi, ἐπεί.

(3) Reg. 1. & Seguer. διαλογιζομένους. Ceteri & editi, λογιζομένους. Ibid. Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. αὐτοὺς καί. Alii & editi, αὐτὸν αὐτοὺς καί.

(4) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi ὁ omittunt.

(5) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. Alii autem & editio Commel. ποιεῖ. Paulopoſt uterque Regius, Anglic. & Felc. 3. μὲν Ἰουδαῖοι. Alii & editi, μὲν οἱ Ἰουδαῖοι.

(6) Reg. 1. & Seguer. εἰ γοῦν τις. Gobler. Felc. 1. ἐάν τις οὖν ἐκ παραλλήλου τούτων καὶ τὰ ἀμφοτέρων ἐξετάζῃ. Reg. 2. εἴ τις οὖν ἐκ παραλλήλου τὰ τούτων τε ἀμφοτέρων, &c. Ibidem mſſ. εὑρήσει πάντως, ubi editio Commel. πάντας, ut & videtur legiſſe Nannius, qui in editione Commel. vertit, *omnes*.

(7) Sic primus codex Regius & Seguerianus. In aliis & editis τὴν deeſt.

(8) Reg. 1. & Seguer. ἦν omittunt, iidemque mox poſt Ἰουδαῖοι addunt μὲν, quod in aliis & editis deeſt. Paulopoſt uterque Reg. Seguer. Baſil. Anglic. & Felc. 3. ſic habent, οὐκ ἂν οὗτος εἰ ἦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὑπέμεινε, &c. Gobler. & Felc. 1. εἰ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἦν οὗτος, οὐκ ἂν ὑπέμεινε. Ceteri & editio Commel. οὐκ εἰ οὗτος ἦν υἱὸς θεοῦ, ὑπέμεινε, mendoſe.

(9) λέγειν abeſt a Reg. 1. & Seguer.

(10) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi, πατέρα τὸν θεὸν ἔλεγεν ἴδιον εἶναι.

(11) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἴσα. Alii & editi, ἴσος. Mox Reg. 1. & Seguer. καὶ τοὺς ταῦτα. Ceteri & editi, καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα.

(12) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. Felc. 1. At Baſil. Anglic. Felc. 3. & Reg. 2. οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ υἱὸς Ἰωσήφ. Alii & editi, οὗτος ὁ υἱὸς Ἰωσήφ. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. πῶς οὖν λέγει. Ceteri & editi, πῶς ἂν λέγει.

(13) καὶ αὐτοὶ abeſt a Baſil. Ibid. Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ὑπακούουσιν. Alii & editi, ὑπακολουθοῦσιν.

Scilicet utrique humanas propter affectiones, quibus pro carnis, quam induit, conditione ſe ſubjecit Salvator, Verbi proprietatem & divinitatem rejiciunt.

28. Cum igitur ſtulta ejuſmodi doctrina tota ſit Judaica, atque ex proditore Juda exorta; vel ergo palam illi fateantur ſe Caiphæ & Herodis diſcipulos eſſe, nec Judaiſmum Chriſtianiſmi titulo occultent, ſed corporeum Salvatoris adventum penitus, ut ſupra diximus, negent: ea enim eſt propria illorum hæreſis ſententia: vel ſi, tum ut Conſtantio non diſpliceant, tum illorum gratia quos deceperunt, Judæorum ritus palam amplecti & circumcidi non audent, deſinant ergo eadem ac Judæos loqui. Convenit enim eos ab illorum mente diſcedere, quorum nomen refugiunt. Enimvero nos Chriſtiani ſumus, o Ariani, nos, inquam, Chriſtiani ſumus, propriumque noſtrum eſt Euangelia de Salvatore recte intelligere, non autem eum cum Judæis lapidibus percutere, ſi ipſum de ſua divinitate & æternitate loquentem audiamus, neque ſcandalum vobiſcum pati, ob humilia verba quibus ut homo utitur. Quapropter ſi vos Chriſtiani quoque eſſe optatis, Arii inſaniam deponite, veſtraſque aures impiis maledictis ſordidatas, piis abluite ſermonibus, exploratumque ſit vobis ſtatim atque Ariani eſſe deſtiteritis, Judæorum quoque perverſitatem dimiſſuros, foreque ut tenebris diſſipatis lux veritatis vobis continuo affulgeat, nec nos jam amplius calumniaturi ſitis, quaſi duo æterna agnoſcamus: vos quippe ipſi intelligetis Dominum verum & naturalem Dei Filium eſſe, nec tantummodo æternum eſſe agnoſci, ſed etiam ſimul cum æternitate Patris exiſtere. Alia ſiquidem ſunt quæ æterna quoque dicuntur, quorum tamen ipſe effector eſt: nam Pſalmo vigeſimo tertio ſcriptum eſt, *Tollite portas, principes, veſtras, & elevamini portæ æternæ*. Verum eſt autem hæc ab illo facta eſſe: quapropter ſi ille rerum æternarum opifex eſt, quis noſtrum jam in dubium vocaverit ipſum eſſe ante res hujuſmodi æternas? At vero non tam ob æternitatem cognoſcitur Dominus, quam quod Dei Filius eſt. Quia enim eſt Filius, hinc a Patre ſeparabilis non eſt, neque fuit unquam cum non eſſet, ſed ſemper fuit, cumque ſit imago & ſplendor Patris, æternitatem quoque Patris poſſidet. Itaque qua quidem ratione convicti fuerint male illa Scripturæ loca intelligere quæ obtendebant, ex his quæ ſupra paucis diſputata ſunt diſci poteſt: quod autem etiam ea, quæ nunc ex Euangeliis opponunt, futilia admodum ac levia ſint, facile perſpicere eſt, ſi in primis quis ſit Chriſtianæ fidei ſcopus perceperimus, eoque tamquam regula utentes, lectioni Scripturæ divinitus inſpiratæ, ut

Pſal. 23. 7.

A θεώμενοι; ἀμφότεροι (1) γὰρ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων, ὧν ὑπέμεινεν ὁ σωτὴρ διὰ τὴν σάρκα, ἀρνοῦνται τὴν ἀϊδιότητα καὶ θεότητα τοῦ λόγου.

28. Ἰουδαϊκοῦ τοίνυν ὄντος, καὶ Ἰουδαϊκοῦ (2) τοῦ ἐκ τοῦ προδότου Ἰούδα τῆς τοιαύτης ἀφροσύνης, ἢ ἐκ φανεροῦ πάλιν ὁμολογησάτωσαν ἑαυτοὺς τοῦ Καϊάφα καὶ Ἡρώδου μαθητὰς εἶναι, μὴ σκέποντες τὸν Ἰουδαϊσμὸν τῷ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὀνόματι, καὶ ἀρνησάσθωσαν τέλεον, (3) καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, τὴν τοῦ σωτῆρος ἔνσαρκον παρουσίαν· τοῦτο γὰρ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν οἰκεῖον τὸ φρόνημα· ἢ εἰ δεδοίκασιν Ἰουδαΐζειν ἐκ φανεροῦ, καὶ B περιτέμνεσθαι, διὰ τὴν πρὸς Κωνστάντιον (4) ἀρέσκειαν καὶ τοὺς ἀπατηθέντας παρ' αὐτῶν, μηδὲ λεγέτωσαν τὰ τῶν Ἰουδαίων· δίκαιον γὰρ ὧν τὰ ὀνόματα ἀρνοῦνται, τούτων ἀποστρέφεσθαι καὶ τὸ φρόνημα. Χριστιανοὶ (5) γάρ ἐσμεν, ὦ Ἀρειανοί, Χριστιανοί ἐσμεν ἡμεῖς· ἡμῶν τε ἴδιον καλῶς τὰ εὐαγγέλια νοεῖν περὶ τοῦ σωτῆρος, καὶ μήτε μετὰ Ἰουδαίων λιθάζειν αὐτόν, ἐὰν περὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀϊδιότητος ἀκούωμεν αὐτοῦ· μήτε μεθ' ὑμῶν σκανδαλίζεσθαι, ἐφ' οἷς (6) ἂν, ὡς ἄνθρωπος, ὑπὲρ ἡμῶν ταπεινοῖς φθέγγηται ῥήμασιν. εἰ θέλετε γοῦν καὶ ὑμεῖς C γενέσθαι Χριστιανοί, ἀπόθεσθε τὴν Ἀρείου μανίαν, τήν τε ἀκοὴν ὑμῶν τὴν ῥυπωθεῖσαν ἀπὸ τῶν βλασφήμων ῥημάτων ἀποπλύνασθε τοῖς τῆς (7) εὐσεβείας λόγοις· γινώσκοντες ὡς παυόμενοι τοῦ εἶναι Ἀρειανοί, παύσεσθε καὶ τῆς τῶν νῦν Ἰουδαίων κακοφροσύνης, εὐθύς τε ὡς ἀπὸ σκότους ἡ ἀλήθεια ὑμῖν λάμψει· καὶ οὐκέτι μὲν ἡμῖν ὀνειδίσετε, ὡς δύο ἀΐδια λέγουσιν, (8) ἐπιγνώσεσθε δὲ καὶ ὑμεῖς, ὅτι τε ἀληθινὸς καὶ φύσει υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ ὁ κύριος, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀΐδιος, ἀλλὰ τῇ τοῦ πατρὸς (9) ἀϊδιότητι συνὼν γινώσκεται. ἔστι γὰρ λεγόμενα ἀΐδια, ὧν αὐτὸς δημιουργός ἐστιν· ἐν γὰρ τῷ κγ'. ψαλμῷ γέγραπται· „ ἄρατε πύ- D „ λας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώ- „ νιοι. „ (10) δῆλον δέ ἐστιν, ὅτι δι' αὐτοῦ καὶ ταῦτα γέγονεν· εἰ δὲ καὶ τῶν αἰωνίων αὐτός ἐστι δημιουργός, τίς ὑμῶν ἔτι λοιπὸν ἀμφιβάλλων δυνήσεται, ὅτι καὶ τούτων τῶν ἀϊδίων κρείττων ἐστί; καὶ οὐ τοσοῦτον (11) ἐκ τοῦ ἀΐδιον γνωρίζεται κύριος, ὅσον ὅτι υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ· υἱὸς γὰρ ὤν, ἀχώριστός ἐστι τοῦ πατρός, καὶ οὐκ ἦν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' ἀεὶ ἦν· καὶ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα ὢν τοῦ πατρός, (12) ἔχει καὶ τὴν ἀϊδιότητα τοῦ πατρός. ὅπως μὲν οὖν ἐλέγχθησαν κακῶς νοοῦντες ἃ προφασίζονται ῥητά, δυνατὸν παντὶ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν δι' ὀλίγων εἰρημένων καταμαθεῖν· ὅτι δὲ καὶ ἐν οἷς πάλιν προ- E φασίζονται (13) νῦν ἐκ τῶν εὐαγγελίων, γνωρίζονται σαθρὰν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, ῥᾴδιόν ἐστι συνιδεῖν, ἐὰν μάλιστα καὶ νῦν τὸν σκοπὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς πίστεως λάβωμεν, καὶ τούτῳ ὥσπερ κανόνι χρησάμενοι, προσέχωμεν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος,

τῇ

(1) Sic Regius primus & Seguerian. In aliis autem & editis deeſt γάρ. Paulopoſt Regius primus, Seguerian. Goblerian. & Felckmanni 1. τὴν ἰδιότητα καὶ θεότητα. Alii & editi, τὴν ἀϊδιότητα καὶ θεότητα.

(2) Reg. 2. & Felckm. 2. cum editis, Ἰουδαϊκοῦ ὄντος τοῦ. Ceteri mſſ. Ἰουδαϊκοῦ ὄντος ἐκ τοῦ. Ibid. Reg. 1. & Seguer. τοιαύτης παραινέσεως. ubi Gobler. & Felckm. 2. παροινίας, alii & editi, παρανοίας.

(3) Sic Reg. 1. & Seguerian. At alii & editi, καθάπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔφαμεν.

(4) Goblerian. & Felc. 1. ἀσέβειαν, male. Ibid. in margine Felc. 2. hæc habetur nota: σκόπει πῶς ἀδεῶς τοῦ Κωνσταντίου μέμνηται ὁ πατήρ. *Vide quam ſecure Conſtantii meminit Pater.*

(5) Sic Reg. 2. & Seguerian. At alii & editi γάρ omittunt. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. καὶ μήτε μετά, &c. Ceteri & editi, καὶ μὴ μετά, &c.

(6) Sic uterque Reg. & Seguer. At alii & editi ἂν omittunt.

(7) Sic mſſ. atque ita legit Nann. Editio Commel. ἀσεβείας, mendoſe. Paulopoſt Reg. 1. & Seguerian. τῶν νῦν Ἰουδαίων κακοφροσύνης. Ceteri & editi, τῶν Ἰουδαίων τῆς νῦν κακοφροσύνης.

(8) Reg. 1. & Seguerian. ἐπιγνώσεσθέ τε. Goblerian. & Felc. 1. ἐπιγνώσεσθέ τε.

(9) Gobler. & Felc. 1. θεότητι. Ceteri & editio Commel. ἀϊδιότητι. Paulopoſt Reg. 2. & Seguerian. αὐτὸς δημιουργός ἐστιν· ἐν γὰρ τῷ κγ'. ψαλμῷ γέγραπται. Gobler. & Felc. 1. αὐτὸς ὡς δημιουργὸς κύριός ἐστι. καὶ γὰρ Δαβὶδ φησι. Alii & editi, αὐτὸς ὡς δημιουργὸς κύριός ἐστι. ἐν γὰρ ψαλμοῖς γέγραπται.

(10) Reg. 1. & Seguerian. δῆλον δέ ἐστι. In aliis & editis deeſt δέ. Paulopoſt Reg. 1. & Seguerian. τίς ὑμῶν ἔτι λοιπόν, &c. Goblerian. & Felc. 1. τίς ὑμῶν ἔτι λοιπόν, &c. Alii & editio Commel. τίς ὑμῶν ἔτι ἀμφιβάλλων.

(11) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, ὁ τοιοῦτος δηλός ἐκ τοῦ ἀϊδίου γνωρίζεται ὁ κύριος. Anglic. ibid. ἐκ τῶν ἀϊδίων. Item ibid. Reg. 1. & Seguer. ὅτι υἱός ἐστι. Ceteri & editi, ὅτι ὁ υἱός ἐστι.

(12) Hæc verba, ἔχει καὶ τὴν ἀϊδιότητα τοῦ πατρός, abſunt a Goblerian. & Felc. 1. nec vertit Interpres in editione Commel. Ibidem Regius primus, Seguerian. Anglican. Goblerian. & Felc. 1. ὅπως μὲν οὖν. In aliis & editione Commel. οὖν deeſt. Mox Reg. 1. Seguer. Goblerian. & Felc. 1. προφασίζονται. Alii & editio Commel. ἀποφασίζονται.

(13) Reg. 1. & Seg. προφασίζονται, ἐκ τῶν εὐαγγελίων διανοοῦνται. Alii & editi, προφασίζονται νῦν, ἐκ τῶν εὐαγγελίων γνωρίζονται. Mox Reg. 1. & Seguerian. poſt ῥᾴδιον, omittunt ἐστι.

Digitized by Google

τῇ ἀναγνώσει τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. οἱ γὰρ χριστομάχοι τοῦτο ἀγνοήσαντες, ἐπλανήθησαν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας, καὶ (1) προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, φρονοῦντες παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν.

29. Σκοπὸς τοίνυν οὗτος καὶ χαρακτὴρ τῆς ἁγίας γραφῆς, ὡς πολλάκις εἴπομεν, διπλῆν εἶναι τὴν περὶ τοῦ σωτῆρος (2) ἐπαγγελίαν ἐν αὐτῇ· ὅτι τε ἀεὶ θεὸς ἦν καὶ υἱός ἐστι, λόγος ὢν καὶ ἀπαύγασμα καὶ σοφία τοῦ πατρός· καὶ ὅτι ὕστερον δι' ἡμᾶς σάρκα λαβὼν ἐκ παρθένου (3) τῆς θεοτόκου Μαρίας, ἄνθρωπος γέγονε. καὶ ἔστι μὲν τοῦτον εὑρεῖν διὰ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς σημαινόμενον, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος εἴρηκεν· „ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι (4) αὗταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ·„ ἵνα δὲ μὴ πάντα (5) τὰ ῥητὰ συνάγων, πολὺς ἐν τῷ γράφειν γένωμαι, ἀρκεσθῶμεν ὡς ταῦτα μνημονεῦσαι, τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος· „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· (6) εἶτα, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός·„ τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος· „ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, (7) ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.„ ἀπὸ τούτων γάρ, τῇ αὐτῇ διανοίᾳ διερχόμενός τις πᾶσαν τὴν γραφήν, ὄψεται πῶς ἐν ἀρχῇ μὲν εἶπεν αὐτῷ ὁ πατήρ, „γενηθήτω φῶς, καί, γενηθήτω στερέωμα, καί, ποιήσωμεν ἄνθρωπον·„ ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον, (8) οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· καὶ γέγραπται· „ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός.„

30. Ὁ τοίνυν ἐντυγχάνων τῇ θείᾳ γραφῇ, ἀπὸ μὲν τῶν παλαιῶν, (9) τὰ ῥητὰ καταμανθανέτω· ἀπὸ δὲ τῶν εὐαγγελίων θεωρείτω τὸν κύριον γενόμενον ἄνθρωπον· „ὁ λόγος γάρ, φησί, σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.„ ἄνθρωπος δὲ γέγονε, καὶ οὐκ εἰς ἄνθρωπον ἦλθε· καὶ τοῦτο γὰρ ἀναγκαῖον εἰδέναι· μήποτε καὶ εἰς τοῦτο πεσόντες οἱ ἀσεβεῖς, ἀπατήσωσί τινας, κἀκεῖνοι (10) νομίσωσιν, ὅτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις εἰς ἕκαστον τῶν ἁγίων ἐγίνετο, οὕτω καὶ νῦν εἰς ἄνθρωπον ἐπεδήμησεν ὁ λόγος ἁγιάζων καὶ τοῦτον, καὶ φανερούμενος ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις. εἰ γὰρ οὕτως ἦν, καὶ μόνον ἐν ἀνθρώπῳ φανεὶς ἦν, οὐδὲν (11) ἦν παράδοξον, οὔτε οἱ ὁρῶντες

A monet Apoſtolus, attenderimus. Hunc enim cum ignorarent Dei hoſtes, a via veritatis aberravere, & in lapidem nffenſionis offendere, ea ſapientes quæ ſapere non oportet. 1. Timot. 4. 16. Rom. 9. 32.

29. Hic igitur ſcopus & character eſt ſanctæ Scripturæ, uti ſæpe diximus, nempe ut duo de Salvatore demonſtret, illum ſcilicet Deum ſemper fuiſſe, & Filium eſſe, quippe cum ſit Patrie Verbum, ſplendorque & ſepientia, ipſumque poſtea propter nos, carne ex Virgine Deipara Maria aſſumta, hominem ſactum eſſe. Atque hunc quidem ſcopum per univerſam divinitus inſpiratam Scripturam inculcari B deprehendere eſt, quemadmodum teſtatur ipſe Dominus his verbis: *Scrutamini Scripturas, quia illæ ſunt quæ teſtimonium perbibent de me*. Verum ne, omnia loca adducendo, multus hac in re probanda videar, ea, quæ ſequuntur, vice omnium afferre ſatis ſuerit. Hæc igitur ſunt Jnannis verba: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*. Deinde: *Et Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti a Patre*. C Paulus autem ita ſcribit: *Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit, forma ſervi accepta, in ſimilitudinem hominum factus, & figura inventus ut homo. Humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis*. Ex his porro, ſi quis eadem ratione univerſam Scripturam perluſtrare voluerit, clare percipiet quare initio Pater illi dixit: *Fiat lux*, &, *Fiat firmamentum*, & *Faciamus hominem*: cur item eum in fine ſæculorum in mundum miſerit, non ut mundum judicaret, ſed ut mundus per ipſum ſal- D vus fieret: ſimiliter cur ſcriptum ſit: *Ecce Virgo concipiet & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod eſt interpretatum, nobiſcum Deus*.

[Margin: Quid Scriptura ſacra de Chriſto Domino doceat. — Maria Θεοτόκος ſive Deipara. — Joan. 5. 39. — Joan. 1. 1. — Joan. 1. 14. — Philip. 2. 6. — Geneſ. 1. verſ. 3. 6. 26. — Joan. 3. 17. — Matth. 1. 23.]

30. Qui igitur divinam Scripturam legerit, diſcat quidem verba ex vetere Teſtamento, ſed ex Euangelio attendat Dominum hominem factum eſſe. Nam, *Verbum*, inquit, *caro factum eſt, & habitavit in nobis*. Homo, inquam, factus eſt, non autem in hominem venit. Id enim ſcire etiam neceſſe eſt, ne forte in hujuſmodi ſententiam deflectentes impii, aliquos decipiant, illique exiſtiment, quemadmodum nlim Verbum E in unumquemque Sanctorum deſcendit, ita etiam in hominem veniſſe, ut eum ſanctum redderet, & in ipſo appareret, uti in aliis contigit. Si enim ita ſe res haberet, & in homine tantummodo apparuiſſet: nihil ſane eſſet quod admirationem poſſet movere, nec qui eum vide-

[Margin: Verbum non in hominem venit, ſed homo factum eſt.]

(1) Seguerian. προσέκοψαν. Mox σκοπὸς τοίνυν, &c. ad ἄνθρωπος γέγονε, habentur in Concilior. tom. 3. pag. 22. in Concil. Epheſino, Epiſtola Cyrilli Alexandrini ad Monachos Ægypti, num. 4. itemque apud Caſſianum lib. 7. de Incarnatione, cap. 29. Hæc ſunt Cyrilli notanda verba: ὁ τῆς ἀοιδίμου μνήμης πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας κατακοσμήσας τὸν θρόνον ἐφ' ὅλοις ὅλους τεσσαράκοντα καὶ ἓξ τοῖς ἐνιαυτοῖς, καὶ ταῖς τῶν ἀνοσίων αἱρετικῶν εὑρεσιλογίαις ἄμαχόν τινα καὶ ἀποστολικὴν ἀντιτάττων σύνεσιν, καὶ οἷον ἀρώματι τῷ μύρῳ τοῖς ἰδίοις συγγράμμασιν εὐφραίνων τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ ἐπ' ὀρθότητι καὶ εὐσεβείᾳ δογμάτων παρὰ πάντων μαρτυρούμενος, τὸ περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος συντεθεικὼς βιβλίον, ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ, ἄνω τε καὶ κάτω θεοτόκον ἀποκαλεῖ τὴν ἁγίαν παρθένον. Id eſt, *Percelebris memoriæ pater noſter Athanaſius, qui totos ſex & quadraginta annos Eccleſiæ Alexandrinæ ſedem ornavit, quique ineptis impiorum hæreticorum commentis invictam planeque apoſtolicam oppoſuit ſapientiam, ac ſuis libris, veluti unguento fragrantiſſimo, totum orbem recreavit, cujus tum rectam doctrinam, tum in dogmatis pietatem teſtantur omnes, de ſancta & conſubſtantiali Trinitate librum nobis compoſuit, in cujus tertia Oratione ſupra infraque Deiparam appellat ſanctam Virginem*. Hæc illo, qui deinde Athanaſii refert verba. Ibid. Reg. 1. Seguer. & Cyrillus, τῆς ἁγίας γραφῆς, ut & legit Caſſianus. In aliis & editis ἁγίας deeſt.

(2) Regius primus, Seguer. & Cyrillus, ἐπαγγελίαν. Ceteri & editi, εὐαγγελίαν. Caſſianus vero ſic habet, *Duplicem eſſe in eodem Salvatore ſignificationem*. Ibid. Reg. 1. & Seguerian. καὶ υἱός ἐστι λόγος ὢν καὶ, &c. Alii & editi ac Cyrillus, καὶ ἔστιν ὁ υἱὸς λόγος ὢν καὶ, &c. Caſſianus, *& eſt Filius, Verbum, & lumen & ſapientia Patris*.

(3) Gobler. & Felc. 1. omittunt τῆς θεοτόκου, nec vertit Nannius in editione Commel. At legitur in omnibus aliis mſſ. & editis, eamque tantum ob vocem hic locus adducitur a Cyrillo & Caſſiano. Mox Reg. 1. τοῦτο, ſecunda manu o deleto. Ibidem in Reg. 1. & Seguer. deeſt, τῆς θεοπνεύστου.

(4) Anglic. Gobler. & Felc. 1. & 5. αὐταί εἰσι. Græcus Scripturæ textus, ἐκεῖναί εἰσι.

(5) Reg. 1. & Seg. τὰ ῥητὰ συνάγων, iidemque mox, ἀρκεσθῶμεν ὡς ταῦτα. At alii & editi, τὰ ῥήματα συναγαγών, & αὐτὰ νῦν ὡς ταῦτα.

(6) Reg. 1. Seg. Gob. & Felc. 1. addunt, ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ut & legit Nannius. Ang. & Felc. 5. ὃ γέγονε. Mox Reg. 1. Seg. Gob. & Felc. 1. hæc habent, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, quæ in aliis & in edit. Commel. deſunt. Ibid. Gobl. & Felc. 1. ἀπὸ τοῦ πατρός· ὁ δὲ Παῦλος· ὃς ἐν, &c.

(7) Hæc verba, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, abſunt a Reg. 1. & Seguer.

(8) Gobler. & Felc. 1. εἰς τὸν κόσμον, ἵνα σωθῇ.

(9) Reg. 1. & Seguer. τὰ ῥητὰ καταμανθανέτω. Ceteri & editi, τὰ ῥήματα μανθανέτω.

(10) Reg. 1. & Seguer. νομίσωσιν.

(11) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At in aliis & editis ἦν deeſt.

Joan. 19. 9. videbant, obſtupefacti dixiſſent: Undenam iſte eſt? A
Joan. 10.33. &, Cur tu homo cum ſis, teipſum facis Deum? Audire ſiquidem illi conſueverant, Factum eſt Verbum Domini ad ſingulos Prophetas. Nunc autem poſtquam Dei Verbum, per quod omnia facta ſunt, etiam filius
1. *Cor.* 1. 24. hominis fieri non renuit, ſeque ipſum humiliavit, ſervi forma accepta: idcirco crux Chriſti Judæis eſt ſcandalum, nobis autem Chriſtus Dei virtus & Dei
Joan. 1. ſapientia eſt. Nam *Verbum*, ut ait Joannes, *caro factum eſt*. Siquidem mos eſt Scripturæ ſacræ hominem carnem appellare. Hinc apud Joelem Prophe-
Joel. 2. 28. tam dicitur: *Effundam de ſpiritu meo in omnem car-*
Daniel. 14. 4. *nem*. Item Daniel Aſtyagi dixit: *Ego idola manufacta non colo, ſed Deum viventem, qui cælum & terram creavit, & in omnem carnem dominatum habet*. B Hic enim, ut & Joel, hominum genus carnis nomine ſignificat.

31. Olim igitur ad ſingulos Sanctos factum eſt Verbum, eoſque, qui ipſum digne ſuſceperunt, effecit ſanctos: nec tamen cum illi naſcerentur, dictum eſt ipſum hominem factum eſſe, nec cum paterentur, paſſum eſſe. Cum autem in fine ſæculorum ad deſtruendum peccatum ex Ma-
Galat. 4. 4. ria prodiit, (ita enim Patri viſum eſt ſuum mittere Filium factum ex muliere, factum ſub lege) C tunc dictum eſt ipſum carne aſſumta hominem factum eſſe, atque pro nobis in ea eſſe paſſum,
1. *Petri* 4. 1. ut ait Petrus: *Chriſto igitur pro nobis paſſo in carne*, ut ſcilicet planum fieret, omneſque crederemus eum ipſum, qui ſemper Deus fuit, & eos, ad quos acceſſit, ſanctos effecit, omniaque juxta Patris voluntatem adminiſtrat, propter nos hominem poſtea factum fuiſſe,
Coloſſ. 2. 9. atque, ut loquitur Apoſtolus, divinitatem corporaliter in carne habitaſſe, quod idem eſt ac ſi diceret, cum Deus eſſet, proprium habuit corpus, quo ut inſtrumento utens, homo propter nos factus eſt. Hinc quæ D carnis ſunt propria, illi attribuuntur, quia nempe in ea exiſtebat: ſic ergo dicitur eſurire, ſitire, pati, laborare, & ſimilia quæ ad carnem pertinent. At quæ propria Verbi erant opera, ut mortuos ad vitam revocare, cæcis viſum reſtituere, hæmorrhoiſſam ſanare, per proprium præſtabat corpus. Proinde Verbum proprias carnis infirmitates portabat, quia caro ſua erat: & viciſſim caro divinitatis operibus faciendis inſerviebat, quia in illa erat, quippe quæ Dei corpus

Cur quæ carnis propria ſunt, Verbo attribuuntur.

Eſai. 53. 4. eſſet. Apte autem Propheta voce, *portavit*, uſus
Matth. 8. 17. eſt, nec dixit, Infirmitates noſtras ſanavit, ne extra corpus eſſe, illudque dumtaxat ſanare, uti ſemper fecit, E videretur, atque iterum homines morti obnoxios relinqueret. Verum noſtras infirmitates noſtraque peccata ipſe portat, ut omnibus evidens ſit & hominem propter nos eum eſſe factum, & corpus, quod in illo noſtra peccata portabat, proprium ipſius eſſe. Nihil autem ei nocuit peccata noſtra ſuo corpore
1. *Petri* 2. 24. in lignum tuliſſe, ut ait Petrus; at nos homines

A ἐξενίζοντο λέγοντες· ποταπὸς ἄρα ἐστὶν οὗτος; καὶ διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; ἦχον γὰρ τὴν συνήθειαν ἀκούοντες, καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς ἕκαστον τῶν προφητῶν. νῦν δὲ ἐπειδὴ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, δι' οὗ γέγονε τὰ πάντα, ὑπέμεινε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γενέσθαι, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, λαβὼν δούλου μορφήν· διὰ τοῦτο Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλόν ἐστιν ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς, ἡμῖν δὲ Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία· „ὁ λόγος „γὰρ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης, σὰρξ ἐγένετο· „ τῆς γραφῆς ἔθος ἐχούσης, λέγειν σάρκα τὸν ἄνθρωπον, ὡς διὰ Ἰωὴλ τοῦ προφήτου φησὶν, „ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ „ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ (1) ὡς Δανιὴλ B „ εἴρηκε τῷ Ἀστυάγῃ· οὐ σέβομαι εἴδωλα χειροποίη„τα, ἀλλὰ τὸν ζῶντα Θεὸν, τὸν κτίσαντα τὸν οὐρα„νὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἔχοντα πάσης σαρκὸς κυριείαν· „ σάρκα γὰρ καὶ οὗτος καὶ Ἰωὴλ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος „ λέγουσι. „

31. Πάλαι (2) μὲν οὖν πρὸς ἕκαστον τῶν ἁγίων ἐγίνετο, καὶ ἡγίαζε μὲν τοὺς γνησίως δεχομένους αὐτόν· οὔτε δὲ, γεννωμένων ἐκείνων, εἴρηται, ὅτι αὐτὸς γεγένηται ἄνθρωπος· οὔτε, πασχόντων ἐκείνων, εἴρηται, πέπονθεν αὐτός. (3) ὅτε δὲ ἐκ Μαρίας ἐπεδήμησεν ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας· οὕτω γὰρ εὐδοκήσας ὁ πατὴρ, ἔπεμψε τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν C (4) γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον· τότε εἴρηται, ὅτι σάρκα προσλαβὼν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐν ταύτῃ πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος. „ Χριστοῦ οὖν παθόντος (5) ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· ἵνα δειχθῇ, καὶ πάντες πιστεύσωμεν, ὅτι ἀεὶ ὢν Θεὸς, καὶ ἁγιάζων, πρὸς οὓς ἐγίνετο, διακοσμῶν τε κατὰ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς τὰ πάντα, ὕστερον (6) καὶ δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ σωματικῶς, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, κατῴκησεν ἡ θεότης ἐν τῇ σαρκί· ἴσον τῷ φάναι, Θεὸς ὢν, ἴδιον ἔσχε σῶμα, καὶ τούτῳ χρώμενος ὀργάνῳ, γέγονεν ἄνθρωπος (7) δι' ἡμᾶς. Καὶ D διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἴδια ταύτης, αὐτοῦ λέγεται, ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ἦν, οἷά ἐστι τὸ πεινᾷν, τὸ διψᾷν, τὸ πάσχειν, τὸ κοπιᾷν, καὶ τὰ ὅμοια, ὧν ἐστιν ἡ σὰρξ δεκτική· τὰ δὲ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἴδια ἔργα, οἷά ἐστι, τὸ ἐγείρειν νεκροὺς, καὶ τυφλοὺς ποιεῖν ἀναβλέπειν, καὶ τὴν αἱμοῤῥοοῦσαν (8) ἰᾶσθαι αὐτὸν, διὰ τοῦ ἰδίου σώματος αὐτὸς ἐποίει· καὶ ὁ μὲν λόγος τὰς τῆς σαρκὸς ἐβάσταζεν ἀσθενείας, ὡς ἰδίας, αὐτοῦ γὰρ ἦν (9) ἡ σάρξ· καὶ ἡ σὰρξ δὲ ὑπούργει τοῖς τῆς θεότητος ἔργοις, ὅτι ἐν αὐτῇ (10) ἐγίνετο, Θεοῦ γὰρ ἦν σῶμα. Εὖ δὲ ὁ προφήτης εἴρηκεν, ἐβάσταξε· καὶ οὐκ εἴρηκε, τὰς ἀσθενείας ἡμῶν αὐτὸς ἐθεράπευσεν· ἵνα μὴ ὡς ἐκτὸς ὢν τοῦ σώματος, καὶ E μόνον (11) αὐτὸ ἰασάμενος, ὡς ἀεὶ πεποίηκεν, ὑπευθύνους πάλιν τῷ θανάτῳ τοὺς ἀνθρώπους καταλείψῃ. τὰς δὲ ἀσθενείας ἡμῶν (12) βαστάζει, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς φέρει, ἵνα δειχθῇ ὅτι ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς γέγονε, καὶ σῶμα τὸ ἐν αὐτῷ φέρον (13) αὐτὰς, αὐτοῦ ἴδιόν ἐστι· καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐβλάπτετο ἀναφέρων τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐπὶ τὸ ξύλον τῷ σώματι αὐτοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος· ἡμεῖς δὲ οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ

μὲν

(1) Ὡς abeſt e Gobler. & Felc. 1. Ibid. uterque Reg. & Seguer. Ἀστυάγῃ. Alii & editi, Ἀστυάγει. Porro non ad Aſtyagem qui jam deceſſerat, ſed ad Cyrum ejus ſucceſſorem hæc a Daniele dicta eſſe memorat Scriptura. Item ibid. Felc. 2. & editi, οὐ σέβομαι. At ceteri mſſ. & Scriptura, οὐ σέβομαι.

(2) Regius primus & Seguer. μὲν οὖν τοῖς ἕκαστον. Gobler. Felc. 1. μὲν οὖν εἰς ἕκαστον. Alii & editio Commel. μὲν οὖν ἕκαστον. Paulopoſt mſſ. γεννωμένων ἐκείνων. Editio autem Commel. γενομένων ἐκείνων. Ibid. uterque Reg. & Seguer. γεγένηται. Alii mſſ. γεγένηται. Editio Commel. γέγονεν.

(3) Baſil. & Anglican. ὅτι. Ibid. Reg. 1. & Seguer. ἐπεδήμησεν ἅπαξ. Alii & editi, ἐπεδήμησεν ἄνθρωπος ἅπαξ. Nannius non legit quoque ἄνθρωπος. Mox Reg. 1. & Seguerian. ἀθέτησιν ἁμαρτίας. Alii & editi, ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας.

(4) Regius primus, Seguerian. Anglican. Gobler. & Felc. 2. γενόμενον.

(5) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. omittunt ὑπὲρ ἡμῶν. Ibid. Reg. 1. & Seguer. πιστεύσωμεν. Mox uterque Regius cum Seguer. πρὸς οὓς ἐγίνετο, διακοσμῶν τε κατὰ τὸ βούλημα. Reg. 2. κατὰ βούλημα, ut alii & editi, qui item habent, πρὸς οὓς ἐγένετο.

(6) Καὶ deeſt in Gobler. & Felc. 1. Hic locus exſtat in Concilio Lateranenſi ſub Martino I. tom. VI. Concilior. pag. 301. diciturque eſſe ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγου γ'. ex *Oratione tertia contra Arianos*: pro ὕστερον καὶ, ibi habetur, ὕστερον γάρ.

(7) Reg. 1. & Seguer. & Lateran. Concil. omittunt δι' ἡμᾶς.

(8) Reg. 1. & Seguer. ἰᾶσθαι. Alii & editi, ἰάσασθαι. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. αὐτὸς ἐποίει. Concil. Lateran. omittit αὐτὸς, habetque item ἐποίει, ubi deſinit locus. Alii & editi, ποιεῖ. Paulopoſt Anglic. ἐβάσταξε.

(9) Gobler. & Felc. 1. ἡ σάρξ· ἡ δὲ σάρξ, &c.

(10) Regius primus & Seguer. ἐγίνετο. Iidem mox & Reg. 2. Anglican. Gobler. Felc. 1. & 3. ἐβάσταξε. Scriptura, ἐβάστασεν. Ceteri & editi, ἐβάσταζε.

(11) Reg. 1. Seguer. & Anglican. addunt αὐτὸ, quod in aliis & editis deeſt. Paulopoſt Baſil. πάλιν τῷ θανάτῳ. Alii & editio Commel. πάλιν τοῦ θανάτου.

(12) Reg. 1. & Seguer. αὐτὸς βαστάζει. Mox Felc. 2. & editi, ὅτι καὶ ἄνθρωπος. Ceteri mſſ. ὅτι τε ἄνθρωπος.

(13) Felc. 2. & editio Commel. αὐτὰς. Alii mſſ. αὐτοῖς.

Digitized by Google

μὲν τῶν ἰδίων παθῶν ἐλυτρώμεθα, (1) τῆς δὲ τοῦ λόγου δικαιοσύνης ἐπληρώμεθα.

32. Ὅθεν τῆς σαρκὸς πασχούσης, οὐκ ἦν ἐκτὸς ταύτης ὁ λόγος· διὰ τοῦτο γὰρ αὐτοῦ λέγεται καὶ τὸ πάθος· καὶ θεϊκῶς δὲ ποιοῦντος αὐτοῦ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς, οὐκ ἦν ἔξωθεν αὐτοῦ ἡ σάρξ· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ταῦτα πάλιν ὁ κύριος ἐποίει· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἄνθρωπος γενόμενος ἔλεγεν, εἰ „ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα „ τοῦ πατρός μου, μὴ πιστεύετέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, „ κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, (2) τοῖς ἔργοις πιστεύ- „ ετε, ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ „ ἐν αὐτῷ. „ ἀμέλει ὅτε χρεία γέγονε τὴν πενθερὰν τοῦ Πέτρου πυρέσσουσαν ἐγεῖραι, ἀνθρωπίνως μὲν ἐξέτεινε τὴν χεῖρα, θεϊκῶς δὲ ἦν παύων τὴν νόσον. καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐκ (3) γενετῆς τυφλοῦ, ἀνθρώπινον ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐφίει τὸ πτύσμα, θεϊκῶς δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἤνοιγε διὰ τοῦ πηλοῦ. ἐπὶ δὲ τοῦ Λαζάρου φωνὴν μὲν, ὡς ἄνθρωπος, ἀνθρωπίνην ἠφίει· θεϊκῶς δὲ, ὡς θεὸς, τὸν Λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. ταῦτα δὲ οὕτως (4) ἐγίνετο, καὶ ἐδείκνυτο, ὅτι μὴ φαντασίᾳ ἀλλ' ἀληθῶς ἦν ἔχων σῶμα· ἔπρεπε δὲ τὸν κύριον ἐνδιδυσκόμενον ἀνθρωπίνην σάρκα, ταύτην μετὰ τῶν ἰδίων (5) παθῶν αὐτῆς ὅλην ἐνδύσασθαι· ἵνα ὥσπερ ἴδιον αὐτοῦ λέγομεν εἶναι τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη ἴδια μόνου αὐτοῦ λέγηται, (6) εἰ καὶ μὴ ἥπτετο κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ. εἰ μὲν οὖν ἑτέρου ἦν τὸ σῶμα, ἐκείνου ἂν λέγοιτο καὶ τὰ πάθη· εἰ δὲ τοῦ λόγου (7) ἡ σάρξ· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἀνάγκη καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη λέγεσθαι αὐτοῦ, οὗ καὶ ἡ σάρξ ἐστιν. οὗ δὲ λέγεται τὰ πάθη, οἷά ἐστι (8) μάλιστα τὸ κατακρίνεσθαι, τὸ μαστιγοῦσθαι, τὸ διψᾷν, καὶ ὁ σταυρὸς, καὶ ὁ θάνατος, καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ σώματος ἀσθένειαι, τούτου καὶ τὸ κατόρθωμα καὶ ἡ χάρις ἐστί. διὰ τοῦτο τοίνυν ἀκολούθως καὶ πρεπόντως, οὐκ ἄλλου, ἀλλὰ τοῦ κυρίου λέγεται τὰ τοιαῦτα πάθη· ἵνα καὶ ἡ χάρις παρ' αὐτοῦ (9) ᾖ, καὶ μὴ ἄλλου λάτραι γινώμεθα, ἀλλ' ἀληθῶς θεοσεβεῖς, ὅτι μηδένα τῶν γενητῶν· μηδὲ κοινόν τινα ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν (10) ἐκ τοῦ θεοῦ φύσει καὶ ἀληθινὸν υἱὸν, τοῦτον καὶ γενόμενον ἄνθρωπον, οὐδὲν ἧττον κύριον αὐτὸν καὶ θεὸν καὶ σωτῆρα ἐπικαλούμεθα.

33. Τοῦτο δὲ τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν; ἢ τίς οὐκ ἂν συνθοῖτο θεῖον ἀληθῶς εἶναι τὸ πρᾶγμα; εἰ γὰρ τὰ τῆς θεότητος τοῦ λόγου ἔργα μὴ διὰ τοῦ σώματος ἐγίνετο, οὐκ ἂν ἐθεοποιήθη ἄνθρωπος· καὶ πάλιν, εἰ τὰ ἴδια τῆς σαρκὸς οὐκ ἐλέγετο τοῦ λόγου, οὐκ ἂν ἠλευθερώθη παντελῶς ἀπὸ τούτων (11) ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' εἰ ἄρα πρὸς ὀλίγον μὲν ἀνεπαύετο, ὡς προεῖπον, πάλιν δὲ (12) ἔμενεν ἡ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ καὶ

A propriis affectionibus liberati ſumus, & Verbi juſtitia repleti.

32. Hinc cum caro pateretur, extra eam non erat Verbum, quæ cauſa eſt cur ejus eſſe paſſio dicatur. Cum item ipſe Patris opera divine efficeret, extra ipſum non erat caro, ſed in ipſo corpore hæc efficiebat Dominus. Idcirco enim factus homo ajebat: *Si Patris mei opera non facio, mihi credere nolite: ſin autem facio, ſi mihi credere nolitis, operibus ſaltem credite, ut cognoſcatis Patrem in me eſſe, & me in illo.* (Joan. 10.37.) Certe cum opus fuit ſocrum Petri ſebri laborantem curare, huma- (Matth. 8.14.) B no quidem more manum extendit, ſed morbum divinitus repreſſit. Similiter cum cæcum natum ſanavit, humanum ſputum e carne emiſit, ſed per lutum oculos ejus divine aperuit. In Lazaro quoque a mortuis excitando humanam quidem vocem, ut homo, edidit: ſed divine, ut Deus, Lazarum ad vitam revocavit. (Vide pag. 296.) Hæc autem idcirco ita palam fiebant, quod non ſpecie ſed revera corpus haberet. Nempe decebat Dominum, humanam carnem induentem, totam eam cum propriis affectionibus induere, ut quemadmodum proprium ejus eſſe corpus dicimus, ita etiam corporis affectiones, ejuſdem ſo- C lum propriæ eſſe dicerentur, tametſi ejus non attingebant divinitatem. (Humanam carnem cum ſuis affectionibus aſſumſit Dominus.) Itaque ſi alterius eſſet corpus, illius etiam eſſe affectiones dicerentur: ſed ſi Verbi caro eſt (*Verbum* enim *caro factum eſt*) neceſſe eſt carnis affectiones illius dici cujus ipſa caro eſt. (Joan. 1. 14.) Cujus porro dicuntur affectiones, quales in primis ſunt, condemnari, flagellis cædi, ſitire, cruci affigi, mori, aliæque corporis infirmitates, ejuſdem quoque ſunt tum præclare geſta tum gratia. Eam igitur ob rem congruenter & convenienter hujuſmodi affectiones non alterius, ſed Domini eſſe dicuntur, ut & gratia D ab illo ſit, & nullius alius, ſed vere Dei cultores eſſemus, quippe qui nullam e rebus factis nec vulgarem aliquem hominem, ſed verum & natura ex Deo genitum Filium invocemus, qui idem tametſi factus eſt homo, nihilominus & Dominus & Deus & Salvator eſt.

33. Cui porro id admirabile non videbitur, vel quis rem vere divinam eſſe non conſenſerit? Niſi enim divinitatis Verbi opera per corpus eſſent facta, nunquam homo divinus effectus fuiſſet: & viciſſim niſi quæ carnis propria ſunt, Verbi eſſe dicerentur, ab his homo non penitus fuiſſet liberatus. (Niſi ea, quæ carnis propria ſunt, Verbi eſſe dicerentur, ab his homo liberatus non fuiſſet.) Verum ſi ad aliquod tempus, ut ſupra dixi, ceſſaſ- E ſent, rurſus tamen in homine peccatum & corruptio

(1) Hæc verba, τῆς δὲ τοῦ λόγου δικαιοσύνης ἐπληρώμεθα, abſunt a Goblerian. & Felc. 1. nec vertit Nannius in editione Commel. At habentur in utroque Regio, Seguerian. Baſil. Anglic. Felc. 2. 5. & in editis.

(2) Sic Regius primus & Seguer. Gobler. & Felc. 1. habent item ἵνα γνῶτε. Ceteri & editi, τοῖς ἔργοις με πιστεύσατε καὶ γνώσεσθε. At in Anglican. deſunt hæc verba, εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. Mox Seguer. Gobler. & Falc. 1. ὅτε omittunt poſt ἀμέλει, & ſecunda manu eſt in Reg. 1. Ibid. Reg. 1. & Seguer. πενθερὰν Πέτρου.

(3) Gobler. & Felc. 1. ἐκ γενετῆς. Felc. 5. ἐκ γενετῆς. Mox Reg. 1. & Seguer. ἐφίει πτύσμα.

(4) Regius uterque & Seguer. ἐγίνετο. Ceteri & editi, ἐγένετο. Quæ ſequuntur ibidem, affert Cyrillus in defenſione xi. & xii. Anathematiſmi contra Orientales Epiſcopos, Concilii Epheſini pag. 887. & 879. aitque verba eſſe Athanaſii ἐν τῷ περὶ τῆς τριάδος λόγῳ. Hinc in codicibus Baſil. Falc. 2. & 5. hæc ad hunc locum extat obſervatio: ταῦτα προσήγαγεν ὁ ἅγιος Κύριλλος κατὰ Ἀνδρέα ὑπὲρ τοῦ ιβ'. κεφαλαίου. ἁρμόζει δὲ κατὰ Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς καὶ Ἰουλιανοῦ καὶ Δοκητῶν. Id eſt, *Hæc adduxit B. Cyrillus contra Andream pro defenſione 12. capitis. Optime autem conveniunt contra Neſtorium, Eutychem, Julianum & Docetas.* Ubi recte monet Felckmannus, Julianum Halicarnaſſeum hic indicari, cujus meminit Liberatus in Breviario cap. 19. Ibid. Reg. 1. & Cyrillus, ἀλλ' ἀληθῶς. Seguer. ἀλλ' ἀληθῶς. Alii & editi, ἀλλὰ ἀληθείᾳ.

(5) Cyrill. in defenſione Anathem. xii. παθῶν ὅλην αὐτήν. At altero in loco habet ut editi & mſſ. Ibidem uterque Regius, Seguer. Gobler. Felc. 1. & Cyrillus, ἴδιον αὐτοῦ. Ceteri & editi, ἴδιον αὐτῷ.

(6) Felc. 2. & editio Commel. εἰ καὶ ἥπτετο. At ceteri mſſ. & Cyrillus, εἰ καὶ μὴ ἥπτετο. Ibidem poſt αὐτοῦ deſinit hic locus in defenſ. Anathemat. xi. Ibidem omnes mſſ. & Cyrillus in defenſ. Anathemat. xii. αὐτοῦ. εἰ μὲν, ut & Interpres legit. Editi vero αὐτοῦ. οὐχ εἰ μὲν, &c. Item ibid. ἦν, poſt ἑτέρου, deeſt in Reg. 1. Seguer. & Cyrillo.

(7) Sic Reg. 1. Seguer. Anglic. Gobler. Falc. 1. & Cyrillus, ut & Interpres legit. Alii autem & editi, τοῦ λόγου ἡ σὰρξ ἐγένετο, ἀνάγκη.

(8) Reg. 1. Seguer. Gobler. Fala. 1. & Cyrillus addunt μάλιστα, quod in aliis & editis deeſt. Ibidem Gobler. & Falc. 1. τὸ διψᾷν, ὁ σταυρὸς, ὁ θάνατος.

(9) Sic uterque Regius & Seguerian. Cyrillus vero, παρ' αὐτοῦ ᾖ, καὶ μὴ εἰδωλολάτραι γινώμεθα, ubi Felc. legit γενώμεθα. Alii & editi, παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ ἄλλου λάτραι γενώμεθα. Ibidem Gobler. & Felc. primus, ὅτι δὲ μηδένα. In aliis & editione Commel. δὲ deeſt.

(10) Uterque Regius, Seguer. Anglican. Gobler. & Felc. primus & quintus, ἐκ τοῦ θεοῦ. Iidem ibidem cum Cyrillo, καὶ ἀληθινὸν υἱόν. Alii & editi, ἐκ θεοῦ φύσει καὶ ἀληθινὸν θεοῦ υἱόν. Mox poſt ἐπικαλούμεθα, deſinit hic locus apud Cyrillum.

(11) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. In aliis autem & editis ὁ deeſt.

(12) Felckman. 5. ἔμενεν. Ceteri & editi, ἔμελλεν.

remanſiſſet, uti antea contigit hominibus: neque id probatu eſt difficile. Multi nempe ſancti & ab omni peccato puri exſtitere: quin etiam Jeremias ab utero ſanctus eſt effectus, & Joannes cum in matris utero adhuc geſtaretur, ad Deiparæ Mariæ vocem lætitia exultavit. Verumtamen *regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſem, etiam in eos, qui non peccaverunt, in ſimilitudinem prævaricationis Adæ*, atque ita homines nihilominus mortales & corrupti propriiſque naturæ affectionibus ſubjecti permanſere. Jam vero poſtquam Verbum homo factus eſt, & quæ carnis ſunt, propria ſibi eſſe voluit, hæc non amplius corpus attingunt, ob Verbum quod in ipſo factum eſt, ſed conſumta ab illo ſunt, nec jam homines ſuas propter affectiones peccatores & mortui manent, ſed Verbi virtute reviviſcentes, immortales atque incorrupti perpetuo durant. Quocirca cum caro ex Deipara Maria naſcitur, ipſe tamen natus eſſe dicitur, quo donante alii naſcuntur ut ſint, ut ſcilicet noſtrum ipſe ortum in ſe transferat, hincque nos non jam, ut terra ſola, in terram revertamur, ſed tamquam cum cæleſti Verbo conjuncti, in cælos ab ipſo perducamur. Similiter igitur haud abſque ratione alias corporis affectiones in ſeipſum tranſtulit, ut videlicet, non jam ut homines, ſed ut proprie ad ipſum Verbum pertinentes, æternæ vitæ participes redderemur. Nec enim deinceps, ut in priori origine, in Adam morimur, ſed noſtra origine omnibuſque carnis infirmitatibus in Verbum ipſum translatis, e terra excitamur, ſoluta peccati maledictione, ejus merito, qui in nobis, noſtri gratia, maledictio factus eſt, idque admodum convenienter. Nam quemadmodum nos omnes, ut qui ex terra ſumus, in Adam morimur: ita ex aqua & ſpiritu ſurſum regenerati, omnes in Chriſto vita donamur, quaſi caro non jam terreſtris, ſed Verbum & ipſa effecta eſſet ob ipſum Dei Verbum, quod noſtri cauſa caro factum eſt.

34. Ut autem accuratius cognoſci poſſit naturam Verbi pati nihil poſſe, carniſque infirmitates propter carnem ipſi attribui, haud ab re erit beatum Petrum audire: dignus ſiquidem teſtis eſt cui de Salvatore dicenti fides habeatur. Sic ergo in Epiſtola ſcribit: *Chriſto igitur pro nobis carne paſſo*. Proinde cum eſurire dicitur & ſitire, laborare, ignorare, dormire, flere, poſtulare, fugere, naſci, calicem deprecari, ac denique quæcumque carnis propria ſunt, de ſingulis recte dici poſſit: Chriſto igitur carne pro nobis eſuriente & ſitiente, ſeque ignorare dicente, colaphis cæſo, & laborante pro nobis carne: exaltato item, naſcente, creſcente, carne; timente & latente, carne; ac dicente ſimiliter, *Si fieri poteſt*

Jerem. 1. 5. Luc. 1. 44. Maria Θεοτόκος. Rom. 5. 14.

Maria Θεοτόκος.

Christus non divinitate, ſed carne, humanis obnoxius fuit affectionibus.

1. Pet. 4. 1.

Matth. 26. 39.

A ἡ φθορὰ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἔμπροσθεν ἀνθρώπων γέγονε, ἔστι τοῦτο δεῖξαι. (1) πολλοὶ γοῦν ἅγιοι γεγόνασι καὶ καθαροὶ πάσης ἁμαρτίας· Ἱερεμίας δὲ καὶ ἐκ κοιλίας ἡγιάσθη· καὶ Ἰωάννης (2) ἔτι κυοφορούμενος ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς θεοτόκου Μαρίας· καὶ ὅμως „ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέ„χρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας, ἐπὶ τῷ „ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ·„ καὶ οὕτως ἔμενον οὐδὲν ἧττον οἱ ἄνθρωποι θνητοὶ καὶ φθαρτοὶ, δεκτικοὶ τῶν ἰδίων τῆς φύσεως παθῶν. νῦν δὲ τοῦ λόγου (3) γενομένου ἀνθρώπου, καὶ ἰδιοποιουμένου τὰ τῆς σαρκὸς, οὐκέτι ταῦτα τοῦ σώματος ἅπτεται, διὰ τὸν ἐν B αὐτῷ γενόμενον λόγον· (4) ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ μὲν ἀνήλωται, λοιπὸν δὲ οἱ ἄνθρωποι οὐκέτι κατὰ τὰ ἴδια πάθη μένουσιν ἁμαρτωλοὶ καὶ νεκροὶ, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἀναστάντες, ἀθάνατοι καὶ ἄφθαρτοι ἀεὶ διαμένουσιν. (5) ὅθεν καὶ γεννωμένης τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς θεοτόκου Μαρίας, αὐτὸς λέγεται γεγεννῆσθαι, ὁ τοῖς ἄλλοις γένεσιν εἰς τὸ εἶναι παρέχων· ἵνα τὴν ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν μεταθῇ (6) γένεσιν, καὶ μηκέτι ὡς γῆ μόνον ὄντες εἰς γῆν ἀπέλθωμεν, ἀλλ' ὡς τῷ ἐξ οὐρανοῦ λόγῳ συναφθέντες, (7) εἰς οὐρανοὺς ἀναχθῶμεν παρ' αὐτοῦ. οὐκοῦν οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάθη τοῦ σώματος οὐκ ἀπεικότως εἰς ἑαυτὸν μετέθηκεν· ἵνα C μηκέτι ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ὡς ἴδιοι τοῦ λόγου, τῆς αἰωνίου ζωῆς μετέχωμεν. οὐκέτι γὰρ κατὰ τὴν προτέραν γένεσιν ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν· ἀλλὰ λοιπὸν τῆς γενέσεως ἡμῶν καὶ πάσης τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας μετατεθέντων εἰς τὸν λόγον, ἐγειρόμεθα ἀπὸ γῆς, λυθείσης τῆς (8) δι' ἁμαρτίαν κατάρας, διὰ τὸν ἐν ἡμῖν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενον κατάραν· καὶ εἰκότως γε. ὥσπερ γὰρ ἐκ γῆς ὄντες πάντες ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν· οὕτως ἄνωθεν ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννηθέντες, ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιούμεθα, οὐκέτι ὡς γηΐνης, ἀλλὰ λοιπὸν λογωθείσης τῆς σαρκὸς (9) διὰ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ὃς δι' ἡμᾶς ἐγένετο σάρξ.

D 34. Ἵνα δὲ καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς τοῦ λόγου φύσεως, καὶ τὰς διὰ τὴν σάρκα λεγομένας ἀσθενείας αὐτοῦ (10) γινώσκων τις ἀκριβέστερον ἔχῃ, καλὸν ἀκοῦσαι τοῦ μακαρίου Πέτρου· ἀξιόπιστος γὰρ ἂν γένοιτ' ἂν μάρτυς (11) περὶ τοῦ σωτῆρος· γράφει τοίνυν ἐν τῇ ἐπιστολῇ λέγων, „Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί.„ οὐκοῦν καὶ ὅταν λέγηται πεινᾷν, καὶ διψᾷν, καὶ κάμνειν, καὶ μὴ εἰδέναι, (12) καὶ καθεύδειν, καὶ κλαίειν, καὶ αἰτεῖν, καὶ φεύγειν, καὶ γεννᾶσθαι, καὶ παραιτεῖσθαι τὸ ποτήριον, καὶ ἁπλῶς πάντα τὰ τῆς σαρκὸς, λεχθείη ἂν ἀκολούθως ἐφ' ἑκάστου· Χριστοῦ οὖν πεινῶντος καὶ διψῶντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ (13) μὴ εἰδέναι λέγον- E τος καὶ ῥαπιζομένου, καὶ κάμνοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ ὑψουμένου πάλιν καὶ γεννωμένου, καὶ αὐξάνοντος σαρκί· καὶ φοβουμένου, καὶ κρυπτομένου σαρκί· καὶ λέγοντος, „εἰ δυνατὸν, „παρελ-

(1) Hic locus citatur a Cyrillo Epiſtola ad Monachos Ægypti, Concilii Epheſini pag. 24. itemque a Caſſiano Lib. 7. de Incarnatione cap. 29. apud quem ut & apud Cyrillum deſinit poſt ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς θεοτόκου Μαρίας. Habetur item Actione 1. Concilii Epheſini pag. 507. cum hoc titulo, Ἀθανασίου τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν βιβλίου, *Athanaſii ſanctiſſimi Epiſcopi Alexandriæ ex Libro contra Arianos*, eademque omnino Latine habentur in Actione 1. Concilii Chalcedonenſis pag. 286. Ad hunc item locum hæc exſtat nota in Codicibus Baſilienſi & Felc. 2. ταῦτα ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Ἐφέσῳ κατὰ προσήγαγε κατὰ Νεστορίου καὶ τῶν αὐτοῦ, ἀποδεικνῦσα ὅτι θεός ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ θεοτόκος ἡ ἁγία Μαρία τεκοῦσα αὐτὸν κατὰ σάρκα. Id eſt, *Sancta prima Epheſina Synodus iſta adduxit contra Neſtorium ejuſque aſſeclas, oſtendens & Deum, eſſe Chriſtum; & Deiparam, ſanctam Mariamque ipſum ſecundum carnem peperiſſe*. Ibidem, τῆς ante καθαροὶ deeſt in utroque Regio & Seguerian. Sed in aliis & in editis habetur ut & in Concilio Epheſino, & Chalcedonenſi, atque etiam apud Cyrillum & Caſſianum.

(2) Reg. 1. & Seguerian. καὶ Ἰωάννης δὲ ἔτι.

(3) Regius primus & Seguerianus, γενομένου. Ibidem Baſilienſis, ἰδιοποιουμένου.

(4) Sic Regius primus, Seguerianus & Concil. Epheſinum. At Anglicanus, ὑπ' αὐτοῦ μὲν ἀνήλωται. Ceteri & editi, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ μὲν ἀνάλωται.

(5) Hæc item exſtant apud Cyrillum in defenſione Anathematiſmi I. in Concilio Epheſino pag. 635. Mox Regius primus & Concil. Epheſ. γεγεννῆσθαι. Ceteri & editi, γεγεννῆσθαι.

(6) Cyrillus & Concil. Epheſin. γένεσιν, ibique apud Cyrillum deſinit locus. Mox Regius primus, Seguerianus, Gobler., Felc. 1. & Concil. Epheſin. γῆ μόνον. Alii & editi, γῆ μόνον. Pauloþoſt Regius primus, Seguer. Concil. Epheſ. τῷ ἐξ οὐρανοῦ λόγῳ. Ceteri editique, τῷ ἐξ οὐρανῶν λόγῳ.

(7) Regius primus & Seguerianus, εἰς οὐρανὸς. Alii & editi, εἰς οὐρανούς. Ibid. Concilium Epheſinum, ἀναχθῶμεν δι' αὐτοῦ.

(8) Sic Regius primus, Seguerian. & Concilium Epheſinum. Alii vero cum editis, δι' ἁμαρτίας. Mox poſt γενόμενον κατάραν deſinit locus in Concilio Epheſino & Chalcedonenſi.

(9) Reg. 2. & Baſil. διὰ τὸν θεοῦ λόγον.

(10) Regius primus, Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. γινώσκῃ τις ἀκριβέστερον ἔχειν.

(11) Gobler. & Felc. 1. περὶ τοῦ σωτῆρος γράφων ὅτι Χριστοῦ, &c.

(12) Καὶ καθεύδειν deeſt in Gobler. & Felc. 1. iidemque ibid. & Reg. 1. ac Seguer. omittunt καὶ αἰτεῖν.

(13) Hæc verba, μὴ εἰδέναι λέγοντος, & mox, ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, abſunt a Goblerian. & Felc. 1. Mox Regius primus, Seguer. & Anglican. αὐξάνοντος σαρκί. At σαρκὶ deeſt in aliis & editis. Gobler. & Felc. 1. omittunt item, σαρκί, poſt κρυπτομένου.

„ παρελθέτω (1) ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, „ καὶ τυπτόμενα, καὶ λαμβάνοντος, ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· (2) καὶ ὅλως τὰ τοιαῦτα, „ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος „ διὰ τοῦτ' εἴρηκε, Χριστοῦ οὖν παθόντος οὐ θεότητι, „ ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, „ ἵνα μὴ αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἴδια κατὰ φύσιν, ἀλλ' αὐτῆς τῆς σαρκὸς ἴδια φύσει τὰ πάθη ἐπιγνωσθῇ. Μὴ τοίνυν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων τις σκανδαλιζέσθω, ἀλλὰ μᾶλλον γινωσκέτω, ὡς τὴν φύσιν αὐτὸς ὁ Λόγος ἀπαθής ἐστι, (3) καὶ ὅμως δι' ἣν ἐνεδύσατο σάρκα, λέγεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα, ἐπειδὴ τῆς μὲν σαρκὸς ἴδια ταῦτα, τοῦ δὲ Σωτῆρος ἴδιον αὐτὸ τὸ σῶμα. Καὶ αὐτὸς μὲν, ἀπαθὴς τὴν φύσιν, (4) ὡς ἔστι, διαμένει, μὴ βλαπτόμενος ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξαφανίζων καὶ ἀπολλύων αὐτά· οἱ δὲ ἄνθρωποι, (5) ὡς εἰς τὸν ἀπαθῆ μεταβάντων αὐτῶν τῶν παθῶν καὶ ἀπαλειφομένων, ἀπαθεῖς καὶ ἐλεύθεροι τούτων λοιπὸν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν αἰῶνα γίνονται, καθὼς ἐδίδαξεν ὁ Ἰωάννης λέγων· „ Καὶ οἴδατε, ὅτι ἐκεῖνος ἐφανερώθη, ἵνα „ (6) τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἄρῃ· καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ „ ἔστι. „ Τούτου δὲ οὕτως ὄντος, οὐκ ἐγκαλέσει τις αἱρετικὸς, διατί ἀνίσταται ἡ σὰρξ, φύσει θνητὴ (7) τυγχάνουσα; εἰ δὲ καὶ ἀνίσταται, διατί μὴ πάλιν πεινᾷ καὶ διψᾷ, καὶ πάσχει, καὶ μένει θνητή; ἐκ γὰρ τῆς γῆς γέγονε, καὶ τὸ κατὰ φύσιν πῶς ἂν ἀπ' αὐτῆς παύσηται; Δυναμένης τῆς σαρκὸς (8) ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὸν οὕτως φιλόνεικον αἱρετικὸν, εἰμὶ μὲν ἐκ γῆς κατὰ φύσιν θνητὴ, ἀλλ' ὕστερον τοῦ Λόγου γέγονα σὰρξ, καὶ (9) αὐτὸς ἐβάστασέ μου τὰ πάθη, καίτοι ἀπαθὴς ὤν· ἐγὼ δὲ γέγονα τούτων ἐλευθέρα, οὐκ ἀφιεμένη δουλεύειν ἔτι τούτοις, διὰ τὸν ἐλευθερώσαντά με Κύριον ἀπὸ τούτων. Εἰ γὰρ ἐγκαλεῖς ὅτι τῆς κατὰ φύσιν ἀπηλλάγην φθορᾶς, (10) ὅρα μὴ ἐγκαλέσῃς ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τὴν ἐμὴν τῆς δουλείας ἔλαβε μορφήν. (11) Ὡς γὰρ ὁ Κύριος ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα, γέγονεν ἄνθρωπος· οὕτως ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι παρὰ τοῦ Λόγου (12) τε θεοποιούμεθα προσληφθέντες διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν ζωὴν αἰώνιον κληρονομοῦμεν.

35. (13) Ταῦτα ἀναγκαίως προεξητάσαμεν, ἵνα, ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν δι' ὀργάνου τοῦ ἰδίου σώματος θεϊκῶς πράττοντά τι ἢ λέγοντα, γινώσκωμεν ὅτι, Θεὸς ὢν, ταῦτα ἐργάζεται· καὶ πάλιν ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν ἀνθρωπίνως λαλοῦντα, ἢ πάσχοντα, μὴ ἀγνοῶμεν, ὅτι σάρκα φορῶν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ οὕτω ταῦτα ποιεῖ καὶ λαλεῖ. Ἑκάστου γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες, καὶ ἀμφότερα ἐξ ἑνὸς πραττόμενα βλέποντες καὶ νοοῦντες, ὀρθῶς πιστεύομεν, καὶ (14) οὐκ ἄν ποτε πλανηθησόμεθα. Ἐὰν δέ τις τὰ θεϊκῶς παρὰ τοῦ Λόγου γινόμενα βλέπων, ἀρνήσηται τὸ σῶμα, ἢ καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια βλέπων, ἀρ-

A *tranſeat a me calix iſte*, vapulante & accipiente, pro nobis carne: in ceteris demum ſimilibus rite addi queat, *pro nobis carne*. Idcirco enim & ipſe Apoſtolus dicit, *Chriſto igitur paſſo*, non divinitate, ſed, *pro nobis carne*, ut illæ affectiones non propriæ Verbi naturæ, ſed carnis natura propriæ eſſe agnoſcerentur. Nemini igitur hæc humana ſint ſcandalo, ſed omnes potius agnoſcamus Verbum quidem pro naturæ ſuæ conditione nihil pati poſſe, ſed propter carnem quam induit iſta illi attribui, quia nempe hæc carnis propria ſunt, ipſumque corpus Salvatoris eſt proprium. Quocirca ille quidem, nul- B lis ex natura ſua obnoxius affectionibus, ſicuti eſt permanet, nec ab his læditur, ſed eas potius delet & exterminat: homines autem, ipſis affectionibus in illum, qui earum expers eſt, veluti translatis & deletis, iis & ipſi liberi pariter in perpetuum fiunt, quemadmodum his verbis Joannes docet: *Et ſcitis quod ille apparuit, ut peccata noſtra tolleret, & peccatum in eo non eſt*. Quæ cum ita ſint, nullus certe locus hæretico relinquitur hoc modo obtrectandi: Quare caro quæ natura mortalis eſt reviviſcit? Quod ſi reviviſcit, cur non iterum eſurit & ſitit, C & patitur, mortaliſque manet, cum ex terra ſit facta? Quomodo vero quod illi naturale eſt ab ea diſceſſit? Tunc enim caro ad hujuſmodi nugacem hæreticum poſſet reſpondere: Ego quidem ex terra ſum ſecundum naturam mortalis, ſed poſtea Verbi caro facta ſum, quod meas affectiones, tametſi earum expers, portavit, hiſque ipſa libera effecta ſum, nec jam deinceps illis ſervio ob Dominum qui me ab iiſdem liberavit. Nam ſi me reprehendis quod a naturali corruptione fuerim liberata: vide ne etiam reprehendas, quod Dei Verbum meam ſervitutis formam acceperit. Ut enim Dominus induto corpore homo eſt factus; ita D nos homines per Verbi carnem aſſumti, divini ab eo efficimur, æternæque vitę hæredes in poſterum ſumus.

1. Joan. 3. 5.

35. Hæc primum expendere neceſſe fuit, ut ſi Dominum viderimus, ſui corporis inſtrumento, aliquid divine agentem aut dicentem, meminerimus eum, cum Deus ſit, iſta efficere. Si vero rurſus eumdem viderimus humano more loqui & pati, non ignoremus illum, carne induta, factum eſſe hominem, ſicque illa & agere & loqui. Si enim quod utriuſque proprium eſt perceperimus, & utraque ab uno agi conſideraverimus & intellexerimus, recta profecto erit fides noſtra, nec unquam futurum eſt ut erremus. At ſi quis his quæ a E Verbo divine fiunt conſpectis, ejus corpus negaverit: vel ſi ea quæ corporis propria ſunt intuitus,

E diverſis Chriſti Domini factis, divina ejus & humana natura dignoſcitur.

Quid de Chriſto juxta rectam fidem ſit ſentiendum.

Chriſti opera cum divina tum humana ab uno ſunt.

cor-

(1) ἀπ' ἐμοῦ deeſt in Reg. 1. & Seguer. Iidemque ibidem & Gobler. ac Felc. 1. omittunt, τοῦτο, καὶ τυπτόμενα.

(2) Seguer. Gobler. Felc. 1. & 2. omittunt, καὶ ὅλως τὰ τοιαῦτα. At in utroque Regio, Baſilienſi, Anglic. & Felc. 3. præter illa verba additur, ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, quod in aliis & editis deeſt. Mox Regius primus & Seguer. διὰ τοῦτ' εἴρηκε· Χριστοῦ ἐν παθόντος οὐ θεότητι. Goblerian. & Felck. 1. διὰ τοῦτο εἴρηκε· Χριστοῦ παθόντος οὐ θεότητι. Alii & editio Commel. διὰ τοῦτο εἴρηκε· Χριστοῦ παθόντος θεότητι.

(3) Reg. 2. & editio Commel. καὶ ὅλως. Mox Baſil. poſt περὶ αὐτοῦ omittit ταῦτα.

(4) Regius primus, Seguer. Gobler. Felc. 1. omittunt ὡς ἔστι.

(5) Sic Regius primus & Seguer. At in aliis & editis deeſt ὡς. Mox Anglicanus, καὶ ἀπαλειφομένων, mendoſe. At Regius primus, Seguerianus & editio Commeliniana, καὶ ἀπαλειφομένων.

(6) Felc. 2. & editio Commel. τὴν ἁμαρτίας, mendoſe.

(7) Sic primus codex Regius & Seguer. Alii autem & editi, ὑπάρχουσα.

(8) Sic primus codex Regius & Seguer. At ceteri & editi, ἀποκρίνασθαι.

(9) Sic primus codex Regius, Seguerian. Gobler. & Felck. primus. At Felc. 3. & Regius ſecundus, αὐτὸς ἐβάσταξε. Ceteri & editi, αὐτὸς ἐβάσταζε.

(10) Felc. 2. & editio Commel. ὅταν. Ceteri mſſ. ὅρα, ut & legit Nannius. Ibidem uterque Regius & Seguerian. ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ. In aliis & editis ὁ deeſt.

(11) Hic locus citatur in Synodo VI. Œcumenica Actione IV. in Epiſtola Agathonis Papæ, pag. 655. ubi in Latino textu ita habetur: *Sanctus vero Athanaſius atque Chriſti Confeſſor in Libro tertio adverſus Arianos*, &c. In Græco autem, ὁ ἅγιος δὲ Ἀθανάσιος ὁμοίως ὁ ὁμολογητὴς τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ τετάρτῳ λόγῳ κατὰ Ἀρειανῶν, &c.

(12) Sic Reg. 1. & Seguerian. At Reg. 2. Synodus VI. τε θεοποιούμεθα. Alii & editi, θεοποιούμεθα.

(13) Hæc citat Cyrillus in Defenſione Anathematiſmi XI. in Concilio Epheſino pag. 879. habenturque Latine in Concilio Lateranenſi ſub Martino I. p. 301. Ibid. uterque Reg. & Seguerian. προεξητάσαμεν, ut & legit Interpres apud Concil. Lateran. nam ſic habet: *Hæc autem neceſſario examinavimus*. Alii autem & editio Commel. προεξητάσαμεν. Item ibidem Cyrillus, ὡς δι' ὀργάνου .... πράττοντα ἢ λέγοντα. Concil. Lateran. legit quoque ὡς: habet enim, *cum tamquam per organum proprium corpus*, &c. Mox poſt ἐργάζεται, deſinit hic locus apud Cyrillum.

(14) Sic Regius 1. Seguerian. Goblerian. & Felckman. 1. At alii & editi, καὶ οὔποτε. Ibidem poſt πλανηθησόμεθα, deſinit hic locus in Synodo VI. & in Concilio Lateranenſi. Mox Reg. 1. & Seguerian. γινόμενα βλέπων. Ceteri & editi, γινόμενα βλέπων.

Digitized by Google

corporeum Verbi adventum auſus fuerit inficiari, aut ex humanis geſtis abjecte de Verbo ſenſerit,
Eſaia. 1.22. iſti non ſecus ac Judaico cauponi, vinum cum a-
1. *Cor.* 1. 23. qua miſcenti, crux ſcandalum erit, idemque, Gentili ſimilis, prædicationem ſtultitiam eſſa ceoſabit: quod jam Dei hoſtibus Arianis accidit, qui nimirum ob humanos Salvatoris actus, creatum eum aſſa arbitrati ſunt. Quidni igitur atiam ob divina illius opera, ejus corporis procreationem negaverint, ſeſeque deinceps Manichæis adjunxerint? Verum vel ſaltem ſero illi quidem diſcant Verbum carnem eſſe factum: nos autem fidei ſcopum retinentes, agnoſcamus eorum, quæ male illi intelligunt, rectam eſſa ſignificationem. Nam hæc
Joan. 3. 11. dicta, *Pater diligit Filium, & omnia dedit in ma-*
Matth. 11. 27. *nu ejus*: &, *Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo*:
Joan. 5. 10. &, *Non poſſum ego a meipſo facere quidquam, ſed*
Vide ſupra pag. 82. *ſicut audio, judico*, aliaque id genus nequaquam demonſtrant Filium aliquando iſta non habuiſſe. Qui enim fieri poſſit, ut ea quæ Pater habet, ille non ſemper habuarit, qui ſolus natura Verbum & Sapientia Patris eſt: cujus item hæc ſunt varba:
Joan. 16. 15. *Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*, &, quæ mea
Joan. 17. 10. ſunt, Patris etiam ſunt? Si enim quæ Patris ſunt, ſunt quoque Filii, hæcque ſemper Pater habet, perſpicuum ſane eſt ea quæ Filius habet, cum eadem ſint Patris, ſemper in illo eſſa. Noo igitur iſta commemorabat, quaſi ea aliquando non habuerit: ſed quod Filius, qui ea, quæ habet, ſemper habet, ipſa a Patre habet.

36. Ne quis anim Filium omnia, quæ habet Pater, habere intelligans, ex ſumma illa ſimilitudine, quæ abſque ulla eſt differentia, & ex ideotitate, ut hoc verbo utar, eorum quæ habet, eo impietatis cum Sabellio errans deveoiret, ut ipſum eſſe Patrem arbitraretur:
Matth. 28. 18. idcirco his eſt uſus vocibus, *data eſt mihi*, *accepi*, *tra-*
Joan. 20. 18. *dita ſunt mihi*, ut id ſolum oſtanderet, ſe videlicet Pa-
Matth. 11. 27. trem noo eſſe, ſed Patris Verbum ætarnumque eſſe Filium, qui ob ſuam quidem cum Patre ſimilitudinem ſemper habet quæ ab eo habet; quia vero Filius idem ipſe eſt, idcirco ex Patre habet quæ ſemper habet. Quod enim hæc verba, *data eſt*, *tradita ſunt*, aliaque ſimilia, Filii divinitatem non minuant, ſed potius eum vere Filium eſſe argumento ſint, ex iiſdem illis vocabulis licet diſcere. Nam ſi omnia illi tradita ſunt, primum ſequitur eum alium eſſa ab omnibus quæ accepit. Deinde, cum omnium ſit hæres; certe ſolus ipſe quoque, Filius & proprius eſt Patris ſecundum naturam. Si enim e numero omnium eſſet, non omnium profecto aſſet hæres: ſed quilibet atiam accepiſſat, uti voluiſſat ac dediſſet Pater. Quapropter cum omoia ipſe accipiat, alius utique eſt ab omnibus, ſoluſque eſt proprius Patris. Quod varo his verbis *data eſt*, &, *tradita ſunt*, non ſignificetur eum his aliquando caruiſſe, ex ſimili loco perſpicere ceteraque inde licet in-

A ρνήσηται (1) τὴν τοῦ λόγου ἔνσαρκον παρουσίαν, ἢ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ταπεινὰ περὶ τοῦ λόγου (2) φρονήσῃ, ὁ τοιοῦτος, ὡς μὲν Ἰουδαϊκὸς κάπηλος μίσγων τὸν οἶνον ὕδατι, σκάνδαλον (3) νομίσει τὸν σταυρόν, ὡς δὲ Ἕλλην, μωρίαν ἡγήσεται τὸ κήρυγμα, οἷα δὴ καὶ οἱ θεομάχοι Ἀρειανοὶ πεπόνθασι. τὰ γὰρ ἀνθρώπινα βλέποντες τοῦ σωτῆρος, ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι κτίσμα. ἐχρῆν οὖν καὶ τὰ θεϊκὰ βλέποντας αὐτοὺς ἔργα (4) τοῦ λόγου, ἀρνήσασθαι τοῦ σώματος αὐτοῦ τὴν γένεσιν, καὶ λοιπὸν καὶ Μανι-
B χαίοις ἑαυτοὺς συγκαταριθμεῖν. ἀλλ' ἐκεῖνοι (5) μὲν κἂν ὀψέποτε μανθανέτωσαν ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἡμεῖς δὲ τὸν σκοπὸν τῆς πίστεως ἔχοντες, (6) ἐπιγινώσκομεν ἃ διανοοῦνται οὗτοι κακῶς, ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν. τὸ γὰρ, „ὁ πατὴρ „ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χει„ρὶ αὐτοῦ· καὶ τὸ, πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ „πατρός μου· καὶ τὸ, οὐ δύναμαι (7) ἐγὼ ποιεῖν „ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐδέν· ἀλλὰ καθὼς ἀκούω, κρίνω· „ καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι ῥητά, οὐ τὸ μὴ ἐσχηκέναι ποτὲ τὸν υἱὸν ταῦτα δείκνυσι· πῶς γὰρ ἃ ἔχει ὁ πατὴρ, οὐκ εἶχεν ἀϊδίως ὁ μόνος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς
C λόγος καὶ σοφία, (8) ὁ καὶ λέγων· „πάντα ὅσα „ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι· „ καὶ τὰ ἐμὰ τοῦ πατρός ἐστιν; εἰ γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ ἐστιν, ἀεὶ δὲ ταῦτα ἔχει ὁ πατὴρ, (9) δῆλον ὅτι ἃ ἔχει ὁ υἱὸς, ταῦτα ὄντα τοῦ πατρὸς, ἀεί ἐστιν ἐν αὐτῷ. οὐ διὰ τὸ μὴ ἐσχηκέναι ὅτε ποτὲ, ταῦτα ἔλεγεν. ἀλλ' (10) ὅτι ἔχων ἀϊδίως ὁ υἱὸς ἃ ἔχει, ὅμως παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχει.

36. Ἵνα γὰρ μή τις βλέπων τὸν υἱὸν ἔχοντα πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐκ τῆς ἀπαραλλάκτου ὁμοιώσεως (11) καὶ ταυτότητος ὧν ἔχει, πλανηθεὶς
D κατὰ Σαβέλλιον ἀσεβήσῃ, νομίσας αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα· διὰ τοῦτο, τὸ, ἐδόθη μοι, καὶ τὸ, ἔλαβον, (12) καὶ τὸ, παρεδόθη μοι, εἴρηκεν, ὑπὲρ τοῦ μόνον δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ πατὴρ, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ὁ λόγος, καὶ ὁ ἀΐδιος υἱός ἐστιν, ὁ διὰ μὲν τὴν ὁμοιότητα τοῦ πατρὸς, ἔχων ἀϊδίως ἅπερ ἔχει παρ' αὐτοῦ· διὰ δὲ τὸ εἶναι (13) αὐτὸν υἱὸν, ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει ἅπερ ἀϊδίως ἔχει. ὅτι γὰρ τὸ, ἐδόθη, καὶ τὸ, παρεδόθη, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, οὐκ ἐλαττοῖ τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δείκνυσιν αὐτὸν ἀληθῶς υἱὸν, ἔξεστι καὶ ἀπ' αὐτῶν (14) τῶν ῥητῶν καταμαθεῖν. εἰ γὰρ πάντα αὐτῷ παρεδό-
E θη· πρῶτον μὲν, ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων, ὧν παρέλαβεν. ἔπειτα, πάντων ὢν (15) κληρονόμος, μόνος ὁ υἱός ἐστι καὶ ἴδιος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρός· εἰ γὰρ εἷς ἦν τῶν πάντων, οὐ πάντων ἦν αὐτὸς κληρονόμος· ἀλλὰ καὶ ἕκαστος ἐλάμβανεν, ὡς ἤθελε, καὶ ἐδίδου ὁ πατήρ. νῦν δὲ πάντα λαμβάνων αὐτὸς, ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων καὶ μόνος ἴδιος τοῦ πατρός. ὅτι δὲ πάλιν τὸ, ἐδόθη, (16) καὶ, παρεδόθη, οὐ τό ποτε μὴ ἔχειν αὐτὸν δείκνυσι, δυνατὸν ἐκ τοῦ ὁμοίου ῥητοῦ, καὶ περὶ πάντων συνιδεῖν τὸ τοιοῦτον.

φησὶ

(1) Reg. 2. & Seguer. ἢ τὴν τοῦ λόγου. In aliis & editis deeſt ἢ. Mox Reg. 2. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἢ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων. Alii & editi, ἢ καὶ ἐκ τῶν, &c.

(2) Regius primus codex & Seguer. φρονήσει. Alii & editi φρονήσῃ.

(3) Reg. 2. & Seguer. νομίσῃ. Ceteri & editi, νομίσει. Ibid. Reg. 1. & Seguer. ὡς δὲ Ἕλλην μωρίαν. Alii & editi, ὡς δὲ Ἕλλην ὡς μωρίαν. Mox Reg. 1. & Seguer. Ἀρειομανῖται πεπόνθασι.

(4) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi omittunt τοῦ λόγου. Mox Reg. 1. & Seguer. καὶ λοιπὸν τοῖς Μανιχαίοις. Ceteri & editi, καὶ λοιπὸν Μανιχαίοις.

(5) Reg. 1. Seguer. ἐκεῖνοι κἂν ὀψέποτε. Alii & editi, ἐκεῖνοι μὲν καὶ ὀψέποτε.

(6) Seguer. Baſil. Gobler. & Felc. 1. ἐπιγινώσκομεν. Ceteri & editi, ἐπιγινώσκωμεν. Mox Baſilienſis, Gobler. & Felc. 1. ὀρθὴν ἔχοντες.

(7) Sic Reg. 2. Seguerian. & Græcus Scripturæ textus. Alii vero & editi, ὁ δύναμαι ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. ταῦτα δείκνυσι. Ceteri & editi ταῦτα δείκνυσι.

(8) Sic Reg. 1. & Seguerian. Gobler. & Felc. 2. In aliis autem & editis deeſt ὁ.

(9) Sic Baſil. Reg. 2. Gobler. Felc. 3. & 5. At alii & editio Commel. δηλονότι.

(10) Gobler. & Felc. 2. mendoſe, ὅτι ἔχων ἀΐδιος ὁ θεὸς ἤγουν ὁ υἱὸς ἃ ἔχει, ut forte etiam legit Nannius, cujus hæc eſt verſio, *ſed quæ poſſidet ut Deus, ea poſtulat ut Filius*. Ibid. Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἵνα γὰρ μή τις. Ceteri & editi, ἵνα δὲ μή τις.

(11) Reg. 1. & Seguer. omittunt καὶ ταυτότητος.

(12) Sic primus codex Regius & Seguer. At alii & editi, καὶ παρεδόθη.

(13) Sic Reg. 1. & Seg. Ceteri vero & editi, εἶναι τὸν υἱόν. Mox Regius uterque, Seguer. Gobl. & Felc. 2. ἅπερ ἀϊδίως ἔχει. Alii & editio Commel. ἅπερ ἰδίως ἔχει.

(14) Baſilienſis, τῶν ῥημάτων.

(15) Sic Reg. 2. Seguer. Gobler. & Felc. 2. At alii & editi, κληρονόμος αὐτὸς ὁ υἱός, ἐστι καὶ, &c.

(16) Baſil. omittit, καὶ παρεδόθη.

φησὶ γὰρ αὐτὸς ὁ σωτήρ. „ ὥσπερ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει „ ἐν ἑαυτῷ, (1) οὕτως καὶ τῷ υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. „ ἐκ μὲν γὰρ τοῦ λέγειν, δέδωκε, σημαίνει ἑαυτὸν μὴ εἶναι τὸν πατέρα· ἐν δὲ τῷ λέγειν, οὕτως, δείκνυσι τὴν πρὸς τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ φυσικὴν ὁμοιότητα καὶ ἰδιότητα. εἰ μὲν οὖν ἦν ποτε ὅτε οὐκ εἶχεν ὁ πατήρ, δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἦν ὅτε οὐκ εἶχεν. (2) ὡς γὰρ ὁ πατήρ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς ἔχει. εἰ δὲ ἀσεβὲς μὲν τοῦτο λέγειν, εὐσεβὲς δὲ μᾶλλόν ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι ἀεὶ ἔχει ὁ πατήρ· πῶς οὐκ ἄτοπον τοῦ υἱοῦ λέγοντος, ὅτι ὡς ὁ πατὴρ ἔχει, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς ἔχει, αὐτοὺς λέγειν μὴ οὕτως ἔχειν, ἀλλ' ἄλλως ἔχειν; μᾶλλον οὖν ὁ λόγος πιστός ἐστι, καὶ πάντα, ἃ λέγει εἰληφέναι, ἀεὶ ἔχων, (3) αὐτὰ ἔχει παρὰ τοῦ πατρός· καὶ ὁ μὲν πατὴρ οὐ παρά τινος, ὁ δὲ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχει. ὡς γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπαυγάσματος, εἰ αὐτὸ τὸ ἀπαύγασμα λέγοι, πάντας τόπους δέδωκέ μοι τὸ φῶς φωτίζειν· καὶ οὐκ ἀπ' ἐμαυτοῦ φωτίζω, ἀλλ' ὡς τὸ φῶς βούλεται. οὕτω δὲ (4) λέγον, οὐ τὸ ποτὲ μὴ ἔχειν ἑαυτὸ δείκνυσιν· ἀλλ' ὅτι τοῦ φωτὸς ἴδιόν εἰμι, καὶ τὰ ἐκείνου πάντα, ἐμά ἐστιν. οὕτως (5) καὶ πλέον ἐπὶ τοῦ υἱοῦ νοεῖν ἔξεστι. καὶ γὰρ πάντα δεδωκὼς ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, πάντα πάλιν ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ ἔχει· (6) καὶ τοῦ υἱοῦ δὲ ἔχοντος, πάλιν ὁ πατὴρ αὐτὰ ἔχει. ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρός θεότης ἐστί· καὶ οὕτως ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ τῶν πάντων τὴν πρόνοιαν ποιεῖται.

37. Τῶν μὲν οὖν τοιούτων ῥητῶν τοιοῦτος ὁ νοῦς· περὶ δὲ τῶν ἀνθρωπίνως λεγομένων (7) περὶ τοῦ σωτῆρος, καὶ ταῦτα πάλιν εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχει. διὰ τοῦτο γὰρ (8) καὶ προεξητάσαμεν τὰ τοιαῦτα, ἵνα ἐὰν ἀκούσωμεν ἐπερωτῶντος αὐτοῦ, ποῦ Λάζαρος κεῖται, καὶ (9) ὅταν εἰς τὰ μέρη Καισαρείας ἐλθὼν πυνθάνηται, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι· καὶ, πόσους ἔχετε ἄρτους· καὶ, τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν· γινώσκωμεν ἐκ τῶν προειρημένων τὴν ὀρθὴν τῶν ῥητῶν διάνοιαν, καὶ μὴ σκανδαλιζώμεθα κατὰ τοὺς χριστομάχους Ἀρειανούς. πρῶτον μὲν (10) οὖν τοὺς ἀσεβοῦσι τοῦτο ῥητέον, πόθεν νομίζουσιν ἀγνοεῖν αὐτόν; οὐ γὰρ ὁ ἐπερωτῶν, πάντως καὶ ἀγνοῶν ἐπερωτᾷ· ἀλλ' ἔξεστι τὸν εἰδότα καὶ (11) ἐρωτᾷν, περὶ ὧν ἐπίσταται. ἀμέλει καὶ ὁ Ἰωάννης ἐπερωτῶντα τὸν Χριστόν, πόσους ἄρτους ἔχετε, οἶδε μὴ ἀγνοοῦντα, ἀλλὰ γινώσκοντα· φησὶ γάρ. „ τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων τὸν Φίλιπ„πον· αὐτὸς γὰρ ᾔδει, τί ἔμελλε ποιεῖν. „ εἰ δὲ ᾔδει ὅπερ ἐποίει, οὐκ ἄρα ἀγνοῶν, ἀλλὰ γινώσκων (12) ἐπερωτᾷ· ἀπὸ δὲ τούτου καὶ τὰ ὅμοια νοεῖν ἔξεστιν· ὅτι ὅταν ἐρωτᾷ (13) ὁ κύριος, οὐκ ἀγνοῶν, ποῦ Λάζαρος κεῖται, οὐδὲ τίνα λέγουσιν αὐτὸν εἶναι οἱ ἄνθρωποι, ἐπερωτᾷ· ἀλλὰ γινώσκων ὅπερ ἐρώτα αὐτούς, εἰδὼς τί μέλλει ποιεῖν· καὶ ταχέως

Tom. I.

A telligere. Ait nempe Salvator ipſe: *Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo: Sic dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo*. Nam cum dicit, *dedit*, ſe non eſſe Patrem declarat: particula autem, *Sic*, utitur, ut naturalem Filii cum Patre ſimilitudinem & proprietatem ſignificet. Si igitur fuit aliquando cum Pater non haberet ea quæ habet: nullum dubium eſt quin etiam fuerit aliquando Filius, cum illa non haberet. Nam ut Pater habet, ita & Filius. Verum ſi id impium dictu eſt, e contrario autem pium eſt affirmare, ſemper Patrem habuiſſe, an non perabſurdum eſt, Filio aſſeverante B quemadmodum Pater habet ita & Filium habere, illos nihilominus contendere non ita ſed aliter habere? Utique Verbum magis fide dignum eſt, proindeque omnia quæ ſe a Patre accepiſſe teſtatur, ea ſemper habens, a Patre habet. Porro Pater illa a nemine habet, ſed Filius habet a Patre. Nam, ut ſplendoris exemplo utar, ſi ipſe ſplendor ita loqueretur. Omnem locum mihi lux ad illuminandum dedit, neque ex meipſo illumino, ſed ut luci placet: ſane hiſce verbis non indicaret ſe aliquando non habuiſſe, ſed potius ea eſſet ſententia: Ego lucis ſum proprius, ejuſque omnia mea ſunt. Idem ſimiliter & multo magis de Filio in- C telligendum eſt. Omnia enim Pater Filio dedit, & rurſus idem Pater omnia in Filio habet. Filio item habente, eadem quoque Pater habet. Siquidem Filii divinitas, Patris eſt divinitas, atque ita Pater in Filio res omnes providentia gerit & adminiſtrat.

Joan. 5. 26.

Pater omnia Filio dedit, & rurſus omnia in Filio habet.

37. Hæc igitur eſt illorum verborum ſententia. Quæ pariter de Salvatore humano more dicuntur, eorum quoque pia eſt ſignificatio. Idcirco enim illa prius examinare viſum eſt, ut, ſi Dominum interrogantem audierimus, ubi Lazarus jaceat: & cum, ubi in partes Cæſareæ venit, percuntatur, Quem me homines eſſe dicunt: &, Quot panes habetis: D &, Quid vultis ut faciam vobis: ex his quæ explicavimus, iſta etiam recte poſſimus intelligere, minimeque, ut Dei hoſtes Ariani, ſcandalum patiamur. Itaque primum ab impie ſentientibus requirendum eſt, undenam eum ignorare arbitrentur? Nec enim eum, qui interrogat, neceſſe eſt ignorare de quibus interrogat: verum licet etiam ſcientem de his quæ cognoſcit ſciſcitari. Certe ipſe Joannes Chriſtum interrogantem, Quot panes habetis, non neſcientem ſed ſcientem agnoſcit, hinc enim ait: *Hoc autem dicebat tentans Philippum: ipſe enim ſcie-* E *bat quid eſſet facturus*. Quod ſi noverat quid faceret, non igitur neſciens ſed ſciens interrogabat. Hoc autem ex loco alia poſſumus intelligere. Nec enim ignorans Dominus interrogabat, ubinam jaceret Lazarus, neque, quem ipſum homines dicerent, ſed hoc ipſum quod interrogabat cognoſcens, ſcienſque quid eſſet facturus: atque ita facillime

Joan. 11. 34.
Mat. 16. 13.
Marc. 6. 38.
Mat. 20. 32.

Joan. 6. 6.

(1) Hæc verba, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ δέδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, deſunt in Reg. 2. & Seguer. Ibid. Baſil. ἐκ μὲν τοῦ λέγειν. Item ibid. Reg. 1. & Seguer. σημαίνει ἑαυτόν. Alii & editi, σημαίνει αὐτοί.

(2) Baſilienſis, ὥσπερ. Ceteri & editio Commel. ὡς. Mox Reg. 2. & Seguer. ἀσεβὲς τοῦτο λέγειν, omiſſo μέν. Ibidem Regius primus, εὐσεβὲς δὲ μᾶλλόν ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι μὴ ἀεὶ ἔχει, ſed μὴ habet ſecunda manu.

(3) Reg. 2. Seguer. Gobler. & Felc. 2. αὐτὰ ἔχει. Alii & editi ταῦτα ἔχει.

(4) Reg. 1. λέγον. Ceteri & editi, λέγων. Ibidem Seguer. Reg. 1. prima manu, μὴ ἔχειν ἑαυτὸ δείκνυσι. Reg. 2. μὴ ἔχειν ἑαυτὰς δείκνυσι. Alii & editi, μὴ ἔχειν ἑαυτῷ δείκνυσι.

(5) καὶ πλέον deeſt in Baſil. Mox Reg. 1. & Seguer. πάντα δέδωκεν. Alii & editi, πάντα δεδωκώς.

(6) Sic Reg. 1. & Seguer. Gobler. & Felc. 1. At in editione Commel. & in Felc. 2. deſunt hæc verba, καὶ τοῦ υἱοῦ δὲ ἔχοντος, πάλιν ὁ πατὴρ αὐτὰ ἔχει.

(7) Felc. 3. περὶ τὸ &c. Ibid. καὶ abeſt a Gobler. & Felc. 2.

(8) καὶ deeſt in Gobler. & Felc. 2. Ibidem Reg. 1. & Seguer. προεξητάσαμεν. Ceteri & editi, προεζητήσαμεν.

(9) Sic uterque Regius & Seguer. At Gobler. & Felc. 2. ἐρωτῶντος αὐτοῦ ποῦ Λάζαρος κεῖται, καὶ πυνθανομένου. Alii & editi, καὶ πυνθανομένου ὅταν εἰς τὰ μέρη Καισαρείας ἦλθε. Ibid. uterque Regius, Seguer. Anglic. & Baſil. τίνα με λέγουσι. Gobler. & Felc. 2. τίνα αὐτὸν λέγουσι. Ceteri & editio Commel. τίνα λέγουσι.

(10) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. In aliis autem & editione Commel. οὖν deeſt.

(11) Regius primus & Seguer. ἐπερωτᾷν. Alii & editi, ἐρωτᾷν. Ibidem Reg. 2. & Seguer. ἀμέλει καὶ ὁ Ἰωάννης. Baſil. ἀμέλει ὁ Ἰωάννης. Gobler. & Felc. 2. ἀμέλει καὶ Ἰωάννης. Alii & editi, ἀμέλει Ἰωάννης. Ibid. Reg. 2. ἐπερωτῶντα τὸν κύριον.

(12) Reg. 1. & Seguer. ἐπερωτᾷ. Ibidem Gobler. & Felc. 2. ἀπὸ δὲ τούτου.

(13) Reg. 2. & Seguer. ἐρωτᾷ κύριος. Mox iidem λέγουσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι. Iidem ibid. & Gobler. & Felc. 2. ἐπερωτᾷ. Alii & editi, ἐπερωτᾷ. Ibidem hæc verba, ἀλλὰ γινώσκων ὅπερ ἐρώτα αὐτούς, habent Reg. 2. Seguer. Gobler. & Felc. 1. & 3. Baſil. Anglic. eaque legit Nannius. At in aliis & editione Commel. deſiderantur. Gobler. & Felc. 2. omittunt ibid. ὅπερ.

Quomodo quædam Chriſtus ignoraverit.

acutum illorum ſophiſma diluitur. Quod ſi in eo, quod interrogare dicitur, velint inſiſtere, audiant nullam in divinitate ignorantiam eſſe, ſed proprium eſſe carnis ignorare, uti dictum eſt. Quod quidem verum eſſe comperies, ſi obſerves quo pacto Dominus qui interrogavit ubi jaceret Lazarus, ipſe non præſens ſed procul abſens dixerit Lazarum mortuum eſſe, quove in loco mortuus eſſet. Et vero ille ipſe, quem ignarum eſſe exiſtimant, is eſt qui cogitationes prænoſcit diſcipulorum, & quæ in ſingulorum corde geruntur quidque ſit in homine accurate novit: & quod majus eſt, ſolus ipſe Patrem cognoſcit & dicit: *Ego in Patre & Pater in me eſt.*

Joan. 14. 11.

38. Itaque omnibus perſpicuum eſt ignorationem ad carnem pertinere, ipſum autem Verbum, quatenus Verbum eſt, omnia prius etiam quam oriantur, cognoſcere. Nec enim eo quod homo factus ſit, Deus eſſe deſiit: neque quia Deus eſt, id quod humanum eſt fugit: abſit; ſed potius Deus cum eſſet, carnem aſſumſit, & cum eſſet in carne, carnem ipſam divinam reddidit. Nam quemadmodum in ipſa interrogabat: ita in eadem mortuum excitavit, omnibuſque aperte indicavit eum qui mortuis vitam & animam reſtituit, multo magis res omnes occultas optime noſſe. Sciebat igitur ubi jaceret Lazarus, ſed tamen ſciſcitatus eſt. Id autem fecit ſanctiſſimum Dei Verbum, quod omnia noſtri cauſa ſuſtinuit, cum ut hoc modo noſtram ignorantiam portans, nobis ſolius veri ſui Patris cognitionem impertiret, tum ut nos doceret ſeipſum propter nos ad omnium ſalutem miſſum eſſe, qua gratia nulla certe major poſſit eſſe. Illa igitur Salvatoris verba quæ Ariani objiciunt, *Data eſt mihi poteſtas*, &, *Glorifica Filium tuum*, ut & hunc Petri locum, *Data eſt illi poteſtas*, eadem prorſus ratione explicamus. Dicimus nempe iſta omnia propter corpus eum humano more loqui. Nam licet nulla re indigeret, accepiſſe tamen dicitur quæ ut homo accepit, ut nimirum tamquam Domino accipiente, & dono in ipſo confidente, ſtabilis gratia permaneret. Purus enim homo his quæ accipit ſpoliari poteſt, ut ex Adamo clarum eſt, qui ſcilicet quæ acceperat perdidit. Quocirca ut gratia auferri non poſſet, eamque conſtanter homines conſervarent, proprium ille ſibi vult eſſe, collatum in nos beneficium; ſeque, ut hominem, poteſtatem accepiſſe teſtatur, quam ſemper habet ut Deus, & ait, *Glorifica me*, qui alios glorificat, ut nimirum carnem his rebus egentem ſe habere ſignificaret. Unde illa accipiente, quandoquidem ipſa accipiens in eo eſt, qua aſſumta factus eſt homo, idcirco quaſi ipſe eſſet qui acciperet, dicitur accipere.

Matth. 28. 18. Joan. 17. 1.

Ut gratia in homine ſtabilis permaneret, Verbum gratiam ut homo accepit.

39. Si igitur, ut ſæpius dictum eſt, Verbum homo non factum eſt: eſto ſecundum vos proprium Verbi accipere, gloria egere, & ignorare. Sed ſi Verbum

A μὲν αὐτῶν ὅπερ τὸ σοφὸν ἐκβάλλεται. (1) τοὺς δὲ φιλονεικοῦντας ὅτι διὰ τὸ ἐπερωτᾷν, ἀκουέτωσαν ὅτι ἐν μὲν τῇ θεότητι οὐκ ἔστιν ἄγνοια, τῆς δὲ σαρκὸς ἴδιόν ἐστι τὸ ἀγνοεῖν, καθάπερ εἴρηται. καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθές ἐστιν, ὅρα πῶς ὁ κύριος (2) ὁ πυνθανόμενος, ποῦ Λάζαρος κεῖται, αὐτὸς ὅτι μὴ παρὼν, ἀλλὰ καὶ μακρὰν ὢν, Λάζαρος ἀπέθανε, καὶ ποῦ ἀπέθανεν. ὁ δὲ κατ' αὐτοὺς νομιζόμενος ἀγνοεῖν, αὐτός ἐστιν ὁ τοὺς διαλογισμοὺς τῶν μαθητῶν προγινώσκων, καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῇ ἑκάστου καρδίᾳ, καὶ τί ἐστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· B καὶ τό γε μεῖζον, αὐτὸς μόνος γινώσκει τὸν πατέρα, καὶ λέγει, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ (3) ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί.

38. Οὐκοῦν παντὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν, ὅτι τῆς μὲν σαρκός ἐστι τὸ ἀγνοεῖν· αὐτὸς δὲ ὁ λόγος, ᾗ λόγος ἐστὶ, τὰ πάντα καὶ πρὶν γενέσεως γινώσκει. (4) οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, πέπαυται τοῦ εἶναι θεός· οὐδὲ ἐπειδὴ θεός ἐστι, φεύγει τὸ ἀνθρώπινον· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ μᾶλλον θεὸς ὢν, (5) προσελάμβανε τὴν σάρκα, καὶ ἐν σαρκὶ ὢν ἐθεοποίει τὴν σάρκα. ὡς γὰρ ὥσπερ ἐν αὐτῇ ἐπυνθάνετο, οὕτω καὶ ἐν αὐτῇ τὸν νεκρὸν ἤγειρε· καὶ πᾶσιν ἔδειξεν ὅτι (6) ὁ νεκροὺς ζωοποιῶν καὶ τὴν ψυχὴν ἀνακαλούμενος, C πολλῷ μᾶλλον τὰ κρυπτὰ πάντων ἐπιγινώσκει, καὶ ἐγίνωσκε ποῦ κεῖται Λάζαρος· ἀλλ' ἐπυνθάνετο. (7) ἐποίει γὰρ καὶ τοῦτο ὁ πανάγιος τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ πάντα δι' ἡμᾶς ὑπομείνας, ἵνα καὶ οὕτω τὴν ἄγνοιαν ἡμῶν βαστάξας, χαρίσηται γινώσκειν τὸν μόνον ἑαυτοῦ (8) ἀληθινὸν πατέρα, καὶ ἑαυτὸν τὸν δι' ἡμᾶς ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἀποσταλέντα, ἧς μείζων οὐκ ἂν γένοιτο χάρις. ὅταν τοίνυν καὶ περὶ ὧν προφασίζονται φωνῶν λέγῃ ὁ σωτὴρ, „ἐδόθη μοι ἐξουσία, καὶ, δόξασόν σου τὸν υἱόν, „λέγῃ τε ὁ Πέτρος, ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία, „τῇ D αὐτῇ διανοίᾳ ταῦτα πάντα (9) γινώσκομεν, ὅτι ἀνθρωπίνως διὰ τὸ σῶμα ταῦτα πάντα λέγει. οὐ γὰρ χρείαν ἔχων, ὅμως αὐτὸς ὡς εἰληφὼς (10) λέγεται ἅπερ ἐλάμβανεν ἀνθρωπίνως· ἵνα πάλιν ὡς τοῦ κυρίου λαβόντος, καὶ ὡς εἰς αὐτὸν ἀναπαυομένης τῆς δόσεως, βεβαία ἡ χάρις (11) διαμείνῃ. ἄνθρωπος μὲν γὰρ μόνος λαμβάνων, δυνατὸν ἔχει καὶ τὸ ἀφαιρεθῆναι· καὶ τοῦτο ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ ἐδείχθη, λαβὼν γὰρ ἀπώλεσεν. ἵνα δὲ ἀναφαίρετος ἡ χάρις γένηται καὶ βεβαία φυλαχθῇ τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἰδιοποιεῖται τὴν δόσιν, καὶ λέγει ἐξουσίαν εἰληφέναι, ὡς ἄνθρωπος, ἣν ἀεὶ ἔχει ὡς θεός· καὶ E λέγει, δόξασόν με, ὁ ἄλλους δοξάζων, ἵνα δείξῃ ὅτι σάρκα χρῄζουσαν ἔχει τούτων. (12) διὸ ἐκείνης λαβούσης, ἐπειδὴ ἡ λαβοῦσα ἐν αὐτῷ ἐστι, καὶ προσλαβὼν αὐτὴν ἄνθρωπος γέγονεν, ὡς αὐτὸς εἰληφὼς λέγεται.

39. Εἰ μὲν οὖν, ὡς πολλάκις εἴρηται, οὐ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ λόγος, ἔστω (13) τοῦ λόγου καθ' ὑμᾶς τὸ λαβεῖν, καὶ τὸ χρῄζειν δόξης, καὶ τὸ ἀγνοεῖν. (14) εἰ δὲ γέγονεν

(1) Sic Reg. 1. & Seguerianus. Alii autem & editi, οἱ δὲ γε φιλονεικοῦντες.

(2) Sic Reg. 1. Seguerianus, Goblerian. & Felckman. 2. In aliis & editis ὁ deeſt. Ibidem Goblerian. & Felckm. 1. Λάζαρος κεῖται, μακρὰν ὢν ὅρα. Reg. 2. & Seguerian. ibid. ἀλλὰ καὶ μακρὰν ὤν. Alii & editi, ἀλλὰ μακρὰν εἰπών. Mox Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felckman. 1. ὁ δὲ κατ' αὐτούς. Ceteri & editio Commel. ὁ δὲ κατά τινας.

(3) Sic uterque Regius, Seguerian. Baſil. Goblerian. & Felckman. 2. Alii & editio Commel. καὶ πατήρ. Ibidem Reg. 2. & Seguerian. παντὶ τῷ δῆλόν ἐστι. Ceteri & editi παντὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν.

(4) Reg. 1. & Seguerian. οὐ γάρ.

(5) Reg. 1. & Seguerian. προσλαμβάνων. Ibidem Felckm. 2. & editio Commel. ommittunt, καὶ ἐν σαρκὶ ὢν ἐθεοποίει τὴν σάρκα.

(6) Seguerian. ὁ νεκρός, mendoſe. Mox idem & Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. πάντων γινώσκει. Alii & editi, πάντων ἐπιγινώσκει.

(7) Uterque Regius & Seguer. ἐποίει γάρ. Alii & editi, ἐποίει δέ.

(8) Sic Regius primus & Seguerianus. Ceteri vero & editi, ἀληθινὸν αὐτοῦ πατέρα, καὶ αὐτὸν δι' ἡμᾶς. Mox editio Commel. πάντων ἀποσταλέντων, mendoſe. Ibid. Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 2. ἧς μείζων. Alii & editi, ἧς τις μείζων.

(9) Reg. 1. & Seguer. γινώσκομεν. Iidem mox, διὰ τὸ σῶμα ταῦτα λαλεῖ. Goblerian. & Felc. 1. habent item λαλεῖ.

(10) Sic uterque Regius, Baſilienſis, Anglicanus, Gobler. & Felc. 2. At editio Commel. λέγονται. Mox Gobler. & Felc. 1. λαβόντος, ὡς εἰς αὐτόν.

(11) Regius primus, Seguerian. Goblerian. Felc. 2. διαμείνῃ. Ibidem iidem & Seguerian. ἄνθρωπος μὲν γὰρ μόνος, ubi alii & editio Commel. μόνον.

(12) Sic Regius primus, Seguer. Goblerian. & Felc. 1. At alii & editi, διὰ τοῦτο.

(13) Baſilienſis, καθ' ἡμᾶς, mendoſe.

(14) Sic Regius primus, Seguer. Goblerian. & Felc. 2. Alii vero & editio Commel. καὶ τὸ ἀγνοεῖν· ὅπερ οὐδὲ λέγειν, &c. omiſſis intermediis.

γέγονεν ἄνθρωπος· γέγονε γάρ· ἀνθρώπου δὲ ἴδιον τὸ λαβεῖν, καὶ τὸ χρῄζειν, καὶ τὸ ἀγνοεῖν· διατί τὸν διδόντα, ὡς λαμβάνοντα, νομίζομεν, καὶ τὸν ἄλλοις χορηγοῦντα, χρείαν ἔχειν ὑπονοοῦμεν, καὶ τὸν μὲν λόγον διαιροῦμεν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ὡς ἀτελῆ καὶ χρείαν ἔχοντα, τὴν δὲ ἀνθρωπότητα τῆς χάριτος ἐρημοῦμεν; εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ λόγος, ᾗ λόγος ἐστὶ, δι' ἑαυτὸν ἦν (1) λαβὼν, καὶ δοξασθείς· καὶ εἰ ἐκεῖνος κατὰ τὴν θεότητά ἐστιν ὁ ἁγιασθεὶς καὶ ἀναστὰς, ποία τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶν ἐλπίς; μένουσι γὰρ, ὥσπερ ἦσαν, γυμνοὶ, καὶ δείλαιοι, καὶ νεκροὶ, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες πρὸς τὰ δοθέντα τῷ υἱῷ. τί δὲ καὶ ἐπεδήμησε, καὶ (2) ἐγένετο σὰρξ ὁ λόγος; εἰ μὲν ἵνα λάβῃ ταῦτα, ἅπερ λέγει εἰληφέναι· κενὸς ἦν αὐτῶν πρὸ τούτου, ἐξ ἀνάγκης δὲ καὶ χάριν ὁμολογήσει μᾶλλον αὐτὸς τῷ σώματι, ὅτι ὅτε γέγονεν εἰς αὐτὸ, τότε λαμβάνει ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς, ἃ μὴ εἶχε πρὸ τῆς εἰς τὴν σάρκα καθόδου. καὶ γὰρ ἐκ τούτου βελτιωθεὶς φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς διὰ τὸ σῶμα, ἢ τὸ σῶμα βελτιωθὲν δι' αὐτόν. ἀλλὰ τοῦτο Ἰουδαϊκόν ἐστι (3) τὸ φρόνημα. εἰ δ' ἵνα λυτρώσηται τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἐπεδήμησεν ὁ λόγος· καὶ ἵνα αὐτοὺς ἁγιάσῃ καὶ θεοποιήσῃ, γέγονεν ὁ λόγος σάρξ· τούτου (4) γὰρ χάριν καὶ γέγονε· τίνι λοιπὸν οὐκ ἔστι φανερὸν, ὅτι ταῦθ' ἅπερ εἰληφέναι λέγει, ὅτε γέγονε σὰρξ, οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν σάρκα λέγει; ἐν ᾗ γὰρ ἦν λέγων, ταύτης ἦν καὶ τὰ διδόμενα χαρίσματα δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ πατρός. (5) τίνα δὲ ἦν ἃ ᾔτει ἴδωμεν, καὶ τίνα ἦν ὅλως, ἃ ἔλεγεν εἰληφέναι, ἵνα κἂν οὕτως αἰσθέσθαι δυνηθῶσιν ἐκεῖνοι. δόξαν τοίνυν ᾔτει, καὶ ἔλεγε· „πάντα μοι παρεδόθη." καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐξουσίαν πᾶσάν φησιν εἰληφέναι. ἀλλὰ καὶ πρὶν εἴπῃ, πάντα μοι παρεδόθη, πάντων ἦν κύριος· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ εἷς κύριος ἦν, δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ δόξαν μὲν αἰτῶν, κύριος τῆς δόξης ἦν καὶ ἔστιν, (6) ὡς Παῦλός φησιν, „εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον „τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. εἶχε γὰρ ἣν ᾔτει λέγων· „τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι „παρὰ σοί."

40. Καὶ τὴν ἐξουσίαν δὲ ἣν ἔλεγε μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰληφέναι, ταύτην εἶχε καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν, καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως. αὐτὸς μὲν γὰρ ἐπετίμα δι' ἑαυτοῦ (7) τῷ Σατανᾷ λέγων, ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐδίδου κατ' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ὅτε καὶ ὑποστρεψάντων αὐτῶν ἔλεγεν· „ἐθεώρουν τὸν „Σατανᾶν, ὡς ἀστραπὴν, πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ." (8) ἀλλὰ καὶ πάλιν, ὅπερ ἔλεγεν εἰληφέναι, τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν ἔχων δείκνυται· τούς τε γὰρ δαίμονας ἀπήλαυνε· καὶ ἅπερ (9) ἔδησεν ὁ Σατανᾶς, ἔλυεν αὐτὸς, ὡς ἐπὶ τῆς Ἀβραμιαίας θυγατρὸς ἐποίησε· καὶ ἁμαρτίας ἠφίει, λέγων τῷ παραλυτικῷ, καὶ τῇ τοὺς πόδας ἀλειψάσῃ (10) γυναικὶ, ἀφίενταί σου αἱ ἁμαρτίαι. καὶ νεκροὺς μὲν ἤγειρε, τοῦ δὲ τυφλοῦ τὴν γένεσιν ἀπεκαθίστα, χαριζόμενος αὐτῷ τὸ βλέπειν. καὶ ταῦτα ἐποίει, (11) οὐ μέλλων, ἕως λάβῃ, ἀλλ'

A factum eſt homo, uti revera eſt, propriumque ſit hominis accipere, egere, & ignorare, cur dantem quaſi accipientem cogitamus? cur illum, qui aliis neceſſaria ſuppeditat, indigere ſuſpicamur? cur denique Verbum a Patre ut imperfectum & egens dividimus, humanumque genus gratia privare audemus? Enimvero ſi ipſum Verbum, quatenus Verbum eſt, per ſeipſum accepiſſet & glorificatum fuiſſet: ſi item ſecundum divinitatem, ſanctitatem eſſet adeptum, ac revixiſſet; quæ ſpes, quæſo, hominibus poſſet eſſe? Nudi enim profecto, timidique & mortui, quales erant, remanerent, nullamque eorum quæ Fi- B lio data ſunt haberent communionem. Quid porro Verbum advenit & caro factum eſt? Si ut hæc acciperet quæ accepiſſe dicit: vacuum igitur his antea erat, omninoque futurum eſt ut potius ipſi corpori maximas habeat gratias, quo videlicet aſſumto, iſta a Patre acceperit, quæ, antequam in carnem advenisſet, non habuit, ac proinde Verbum potius videbitur melius propter corpus effectum eſſe, quam corpus propter ipſum. Verum tota Judaica eſt ejuſmodi ſententia. At ſi Verbum venit ut hominum genus redimeret, atque ut ſanctos illos & divinos C redderet, caro factum eſt: (hujus enim gratia caro factum eſt) cui nondum exploratum eſt ea quæ, cum caro factum eſt, ſe accepiſſe teſtatur, non propter ſeipſum, ſed propter carnem ſe accepiſſe ſignificare? Siquidem gratiæ per ipſum a Patre datæ, ad illam pertinebant carnem, in qua ille ipſe erat qui iſta loquebatur. Videamus autem quænam petebat, & quæ tandem illa ſunt quæ ſe accepiſſe dixit, ut ſaltem ita illi erubeſcant. Gloriam igitur petebat, ajebatque, *Omnia mihi tradita ſunt:* poſt ſuam item reſurrectionem ſe omnem accepiſſe poteſtatem affirmat. Atqui antequam dixit, *Omnia mihi tradita ſunt,* D omnium erat dominus: quippe cum omnia per ipſum facta ſint, & unus eſſet dominus, per quem omnia. Similiter cum gloriam poſtularet, dominus utique gloriæ & erat & eſt, uti Paulus teſtatur: *Si enim cognoviſſent, numquam dominum gloriæ crucifixiſſent.* Habebat ſiquidem quam hujuſmodi poſcebat verbis: *Gloria quam habui, priuſquam mundus eſſet, apud te.*

Quomodo Christus gloriam & poteſtatem accepiſſe dicatur.

Joan. 17. 1. *Luc.* 10. 22. *Matth.* 28. 18. *Joan.* 1. 3. 1. *Cor.* 8. 6. 1. *Cor.* 2. 8. *Joan.* 17. 5.

40. Poteſtatem pariter, quam poſt reſurrectionem accepiſſe dicit, habuit etiam priuſquam eam acciperet, ſuamque ante reſurrectionem. Etenim ipſe per ſeipſum Satanam ſic increpabat, *Recede a me, Satana:* ſuis item diſcipulis poteſtatem adverſus illum de- E dit, cum illis reverſis ait, *Videbam Satanam ſicut fulgur de cælo cadentem.* Verum iterum oſtenditur illud quod accepiſſe dicit, etiam habuiſſe priuſquam acciperet. Siquidem dæmones abigebat, & quæ ligaverat Satanas, ipſe ſolvebat, ut patet in illa Abrahæ filia. Peccata item condonavit, cum Paralytico & mulieri quæ ipſius unxit pedes, dixit: *Remittuntur tibi peccata.* Mortuis præterea vitam reddidit, viſumque cæco nato reſtituit: quæ quidem omnia effecit non præſtolatus donec ea agendi acciperet poteſtatem, ſed ut hujuſmodi poteſtate jam

Matt. 4. 10. *Luc.* 10. 19. *Luc.* 10. 18. *Luc.* 13. 16. *Matt.* 9. 5. *Luc.* 7. 48.

(1) Sic Regius primus & Seguer. Alii & editi, ἦν λαμβάνων, καὶ δοξασθεὶς ἐκεῖνος, &c. At Goblerian. & Felc. 1. omittunt, ἐκεῖνος κατὰ τὴν θεότητά ἐστιν ὁ ἁγιασθείς.

(2) Reg. 1. & Seguerian. ἐγένετο. Ceteri & editi, γέγονε. Mox Reg. 1. Seguer. ἅπερ λέγει εἰληφέναι· κενὸς ἦν, &c. Gobler. item & Felc. 1. εἰληφέναι· κενὸς ἦν, &c. Alii & editi, ἃ λέγει εἰληφέναι, καὶ κενὸς ἦν.

(3) Regius primus & Seguerianus, τὸ φρόνημα. εἰ δ' ἵνα λυτρώσηται. Goblerianus & Felc. 1. ibid. λυτρώσηται τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Alii & editi, ὅτι φρόνημα. εἰ δὲ ἵνα λυτρωθῇ τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον.

(4) Sic Regius primus & Seguerianus. In aliis & editis deeſt γάρ. Mox Goblerian. & Felc. 1. ταῦτα, ἅπερ καὶ γέγονεν, εἰληφέναι λέγει.

(5) Reg. 1. & Seguer. τίνα δὲ ἴδωμεν ἃ ᾔτει, ἢ τίνα ἦν, &c. Ibid. Goblerian. & Felc. 1. ἃ τότε ἦν ὅλως ἔλεγε.

(6) Sic Regius primus, Seguerian. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, καὶ ὡς ὁ Παῦλός φησι.

(7) Sic Reg. 1. Seguerian. Gobler. & Felc. 1. At alii & editio Commel. omittunt τῷ Σατανᾷ.

(8) Goblerian. & Felc. 1. ἀλλὰ πάλιν.

(9) Regius primus, Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. ἅπερ ἔδησεν. Alii vero & editi, ἅπερ ἦν δέσμια. Ibidem uterque Regius & Seguerian. ἔλυεν. Ceteri & editi, ἔλυσεν.

(10) Goblerian. & Felc. 1. ἀλειψάσῃ γυνῇ, ἀφίενται ὑμῖν. Ibidem Regius primus, Seguerian. σου αἱ ἁμαρτίαι. Alii & editi, σου αἱ &c. Mox Goblerian. & Felc. 1. τυφλῷ τὴν ὅρασιν. Ibidem Regius ſecundus, Baſilienſis & Felc. 3. ἀποκαθιστᾷ.

(11) Reg. 2. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. οὐ μέλλων. Ceteri & editi, οὐ μένων. Mox Reg. 1. & Seguerian. ὡς ἂν τοῦτο. Alii editique, ὡς ἂν τοῦτον.

jam prædītus. Ex quibus dilucidum eſt quæ, ut Verbum, habuit, eadem & factum hominem & poſtquam revixit ſe accepiſſe dicere: nempe ut homines in terris quidem, tamquam divinæ naturæ participes per ipſum effecti, poteſtatem adverſus dæmones conſequerentur, in cælis vero, tamquam corruptione liberati, perpetuo regnare poſſint. Id enim generatim ſciendum eſt nihil eorum quæ accepiſſe dicit, quaſi ea non haberet accepiſſe: nam Verbum, utpote Deus, illa ſemper habuit. Verum ſecundum humanam naturam accepiſſe nunc dicitur, ut carne in ipſo accipiente, inde in nobis quæ data ſunt conſtanter permanerent. Nam & illud quod a Petro dictum eſt,
2. Pet. 1. 17. 1. Pet. 3. 22. *Qui accepit a Deo gloriam & honorem, ſubjectis ipſi Angelis*, eodem modo eſt interpretandum. Quemadmodum enim, ut homo, ſciſcitabatur, & Lazarum, ut Deus, a mortuis excitabat: ita hæc vox, *accepit*, de humana natura dicta eſt: Angelorum autem ſubjectio, Verbi divinitatem demonſtrat.

41. Tandem ergo quieſcite, o Deo inviſi, Verbumque deprimere deſinite, neve ejus divinitatem, quæ eadem eſt Patris, adimere velitis, utpote quem indigentem eſſe & ignorantem exiſtimatis, ne veſtra commenta, ut olim Judæi lapides, in Chriſtum jaciatis. Nec enim iſta ad Verbum quatenus Verbum eſt pertinent, ſed hominum propria ſunt. Enimvero quemadmodum illo conſpuente, manum extendente, & Lazarum vocante, ipſa miracula, tametſi per corpus fierent, non hominis, ſed Dei eſſe dicimus: ita cum humana in Euangelio de Salvatore narrantur, debemus ad naturam eorum quæ referuntur attendere, perſpicereque hæc Dei aliena eſſe, nec proinde ejus divinitati ſed humanitati eſſe attribuenda. Nam etſi Verbum caro factum eſt, propriæ nihilominus ſunt carnis affectiones: & viciſſim quamvis caro in Verbo divine geſtatur, gratia tamen & virtus Verbi eſt. Itaque Patris opera per carnem efficiebat, ſed nihilominus carnis affectiones in illo exhibebantur, ut cum ſciſcitatus eſt, & Lazarum ad vitam revocavit: cum
Joan. 2. 4. item matrem his verbis increpavit, *Nondum venit hora*, & tamen continuo aquam in vinum convertit. Siquidem verus Deus in carne, & vera caro erat in Verbo. Idcirco ex operibus quidem ſe Filium Dei, ſuumque oſtendebat Patrem: ſed ex carnis affectionibus ſe verum corpus habere, illudque proprium ſui eſſe probabat.

Qua ratione Chriſtus diem & horam Judicii ignoraſſe dicatur. 42. Quæ cum ita ſint, jam, ſi placet, hunc locum expendamus, *De die autem illo vel hora nemo ſcit neque Angeli neque Filius*. Illi enim hiſce in verbis, quamquam hic ignari admodum
Marc. 13. 32. & cæci, certiſſimum ſuæ hæreſis argumentum conſiſtere arbitrantur. Ego vero cum hæreticos hæc obtendere, iiſdemque ſe ſe inſtruere conſpicio, Gigantes mihi videre videor qui

A ἐξουσιαστὴς ὤν. ὡς ἐκ τούτων δῆλον εἶναι ὅτι ἃ εἶχε λόγος ὤν, ταῦτα καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀνθρωπίνως εἰληφέναι (1) λέγει, ἵνα δι' αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ μὲν τῆς γῆς ὡς κοινωνοὶ γενόμενοι θείας φύσεως, λοιπὸν (2) ἐξουσίαν ἔχωσι κατὰ δαιμόνων· ἐν δὲ τοῖς οὐρανοῖς ὡς ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς φθορᾶς, αἰώνιοι βασιλεύσωσι. καθόλου γὰρ τοῦτο χρὴ γινώσκειν, ὅτι οὐδὲν ὧν λέγει εἰληφέναι, ὡς μὴ ἔχων ἔλαβεν· εἶχε γὰρ αὐτὰ ἀεὶ θεὸς ὢν ὁ λόγος· λέγεται δὲ νῦν ἀνθρωπίνως ὅτι ἔλαβεν, ἵνα τῆς σαρκὸς ἐν αὐτῷ λαμβανούσης, λοιπὸν ἐξ ἐκείνης καὶ (3) εἰς ἡμᾶς διαμείνῃ βεβαίως. B καὶ γὰρ καὶ τὸ παρὰ τοῦ Πέτρου λεγόμενον· „ ὅτι λαβὼν „ παρὰ Θεοῦ τιμὴν καὶ δόξαν, ὑποταγέντων αὐ„τῷ ἀγγέλων, „ τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν. (4) ὡς ἐπυνθάνετο ἀνθρωπίνως, ἤγειρε δὲ θεϊκῶς τὸν Λάζαρον· οὕτω τὸ μὲν, ἔλαβεν, ἀνθρωπίνως εἴρηται· ἡ δὲ τῶν ἀγγέλων ὑποταγὴ τὴν θεότητα τοῦ λόγου δείκνυσι.

41. (5) Παύσασθε τοιγαροῦν, οἱ θεοστυγεῖς, καὶ μὴ ταπεινοῦτε τὸν λόγον· μὴ δὲ ἀφαιρεῖσθε τὴν θεότητα αὐτοῦ, ὅ τι ἐστὶ τοῦ πατρὸς, ὡς δεομένου, ἢ ἀγνοοῦντος· ἵνα μὴ τὰ ἑαυτῶν ἐπιρρίπτητε τῷ (6) Χριστῷ, ὡς οἱ τότε λιθάζοντες αὐτὸν ἐποίουν Ἰουδαῖοι. οὐ γὰρ τοῦ λόγου, C ᾗ λόγος ἐστὶ, ταῦτα τυγχάνει ὄντα· ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἴδια ταῦτα· καὶ ὥσπερ πτύσαντος αὐτοῦ, καὶ ἐκτείναντος (7) τὴν χεῖρα, καὶ φωνήσαντος Λάζαρον, οὐκ ἐλέγομεν ἀνθρώπινα εἶναι τὰ κατορθώματα, εἰ καὶ διὰ τοῦ σώματος ἐγίνετο, (8) ἀλλὰ Θεοῦ· οὕτως ἐὰν τὰ ἀνθρώπινα λέγηται περὶ τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, πάλιν εἰς τὴν φύσιν τῶν λεγομένων (9) ἐνορῶντες, καὶ ὡς ἀλλότρια ταῦτα Θεοῦ τυγχάνει ὄντα, μὴ τῇ θεότητι τοῦ λόγου ταῦτα λογιζώμεθα, ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ. εἰ γὰρ καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴδια τὰ πάD θη· καὶ εἰ ἡ σὰρξ θεοφορεῖται ἐν τῷ λόγῳ, ἀλλ' ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμίς ἐστι τοῦ λόγου. τὰ γοῦν ἔργα τοῦ πατρὸς διὰ τῆς σαρκὸς ἐποίει· καὶ οὐδὲν ἧττον πάλιν τὰ πάθη τῆς σαρκὸς ἐδείκνυτο ἐν αὐτῷ· οἷον ἐπυνθάνετο καὶ ἤγειρε Λάζαρον, ἐπέπληττε τῇ μητρὶ, λέγων, οὔπω (10) ἥκει ἡ ὥρα μου, καὶ εὐθὺς τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίει. ἀληθινὸς γὰρ Θεὸς ἦν ἐν τῇ σαρκὶ, καὶ ἀληθὴς σὰρξ ἦν ἐν τῷ λόγῳ. διὰ τοῦτο ἐκ μὲν τῶν ἔργων ἐγνώριζεν ἑαυτὸν (11) υἱόν τε τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· ἐκ δὲ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν ἐδείκνυεν, ὅτι ἀληθὲς ἐφόρει σῶμα, καὶ ἴδιον ἦν αὐτοῦ τοῦτο.

E 42. Τούτων οὕτως ὄντων, φέρε καὶ τὸ, „ περὶ δὲ (12) τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, „ οὐδὲ „ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ υἱός, „ διερευνήσωμεν. τοῦτο μὲν γὰρ μεγάλως μάλιστα ἀγνοήσαντες, καὶ ἐν τούτῳ σκοτοδινιῶντες, μεγάλην νομίζουσιν ἔχειν ἐν τούτῳ πρόφασιν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν. (13) ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο προφασιζομένους αὐτοὺς, καὶ ἐν τούτῳ παρασκευαζομένους τοὺς αἱρετικοὺς, ὡς τοὺς γίγαντας, πάλιν

(1) Reg. 1. & Seguer. λέγει. Ceteri & editi, λέγεται.
(2) Sic uterque Regius, Seguerian. Baſil. Anglican. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, ἐξουσίας. Ibidem Reg. 1. & Seguer. κατὰ δαιμόνων, & mox, βασιλεύωσι. Ceteri & editi, κατὰ τῶν δαιμόνων, & βασιλεύωσι.
(3) Regius primus & Seguer. εἰς ἡμᾶς. Alii & editi, ἐφ' ἡμᾶς. Ibidem uterque Regius, Seguer. Baſil. & Felc. 5. διαμείνῃ. Alii & editi, διαμένῃ. Ibidem Reg. 1. & Seguer. καὶ γὰρ καὶ τὸ, &c. Alii & editi, καὶ γὰρ τὸ, &c. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ὅτι λαβὼν. Reg. 1. & Seguerian. παρὰ Θεοῦ. Alii & editi, ὅτι ὁ λαβὼν παρὰ τοῦ Θεοῦ. In Baſil. deletum item eſt ὁ. Editio Commel. ibid. ὑποταγέντων ἀγγέλων. At mſſ. ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων.
(4) Sic Reg. 1. Seguer. Goblar. & Felc. 1. Alii & editio Commel. ὥσπερ γὰρ πυνθανόμενος. Ibidem Reg. 1. & Seguer. ἤγειρε δὲ. Alii & editi, καὶ ἤγειρε.
(5) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi, παύσασθε οὖν. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. μὴ δὲ ἀφαιρεῖσθε. Alii & editi, καὶ μὴ παραιρεῖσθε.
(6) Reg. 1. & Seguer. τῷ Χριστῷ. Ceteri & editi, τῷ κυρίῳ.

(7) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At in aliis & editis deeſt τὴν.
(8) ἀλλὰ Θεοῦ deleta ſunt in Baſili.
(9) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, ὁρῶντες, ἢ ὡς ἀλλότρια τοῦ Θεοῦ τυγχάνοντα μὴ τῇ. Ibidem Goblar. & Felc. 1. λογιζόμεθα.
(10) Sic Regius primus & Seguer. ut & habetur in textu Græco Scripturæ. Alii & editi, ἦλθεν. Mox uterque Regius, Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἀληθὴς σὰρξ ἦν ἐν τῷ λόγῳ. Ceteri & editi, ἀληθὴς ἦν ἡ σὰρξ ἐν τῷ.
(11) Regius primus, υἱὸν τοῦ Θεοῦ.
(12) Sic primus codex Regius & Seguer. ut & Nannius legit. Alii editique, περὶ δὲ τῆς ὥρας οὐδείς. Mox Regius primus & Seguer. τοῦτο μὲν γὰρ μεγάλως μάλιστα. Alii & editi, τοῦτο γὰρ μάλιστα μεγάλως.
(13) Regius primus & Seguer. ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο προφασιζομένους τοὺς αἱρετικοὺς, omiſſis intermediis. Anglicanus autem, ἐγὼ δὲ καὶ ἐν τούτῳ παρασκευαζομένους, omiſſis item intermediis. Ceteri & editi, ἐγὼ δὲ καὶ ἐν τούτῳ προφασιζομένους, &c.

λεν θεομαχοῦντες αὐτοὶ ὁρᾷ. ὁ γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, κρίνεται παρ' αὐτοῖς περὶ ἡμέρας καὶ ὥρας· (1) καὶ ὁ τὰ πάντα γινώσκων λόγος, κατηγορεῖται παρ' αὐτῶν, ὡς ἀγνοῶν περὶ ἡμέρας· καὶ ὁ γινώσκων υἱὸς τὸν πατέρα, λέγεται ἀγνοεῖν ἡμέρας ὥραν· (2) ὧν τί ἂν τις ἀφρονέστερον εἴποι, ἢ ποίαν τις τούτοις ἐξισώσαι μανίαν; διὰ τοῦ λόγου γέγονε τὰ πάντα, καὶ χρόνοι, καὶ καιροὶ, καὶ νὺξ, καὶ ἡμέρα, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, καὶ ἀγνοεῖν ὁ δημιουργὸς τὸ ποίημα λέγεται; καὶ αὐτὸς μὲν οὖν ὁ εἱρμὸς τοῦ ἀναγνώσματος δείκνυσιν εἰδέναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὴν ὥραν, καὶ τὴν ἡμέραν, κἂν οἱ Ἀρειανοὶ τῇ ἀγνοίᾳ καταπίπτωσιν. εἰπὼν γὰρ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, διηγεῖται τοῖς μαθηταῖς τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας, λέγων· τόδε ἔσται καὶ τόδε, εἶτα τὸ τέλος. ὁ δὲ τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας λέγων, οἶδε πάντως καὶ τὴν ἡμέραν, ἥτις μετὰ τὰ προειρημένα φανήσεται. εἰ δὲ μὴ ᾔδει (3) τὴν ὥραν, οὐκ ἂν τὰ πρὸ αὐτῆς ἐσήμανεν, οὐκ εἰδὼς πότε ἔσται ἡ ὥρα. καὶ ὥσπερ ἄν τις οἰκίαν ἢ πόλιν τοῖς ἀγνοοῦσι σημᾶναι θέλων, τὰ μὲν πρὸ τῆς οἰκίας (4) ἢ τῆς πόλεως διηγοῖτο· ἐπειδὰν δὲ πάντα σημάνας λέγοι, εἶτ' εὐθὺς ἡ πόλις ἢ ἡ οἰκία· οἶδε πάντως ὁ σημαίνων, (5) ποῦ ἐστιν ἡ οἰκία, ἢ ἡ πόλις ἐστίν. οὐκ ἂν γὰρ εἰ μὴ ἐγίνωσκεν, ἐσήμανε τὰ πρὸ ἐκείνων· μή ποτε δι' ἄγνοιαν ἢ μακρὰν ἀπορρίψῃ τοὺς ἀκούοντας, ἢ αὐτὸς λέγων, λάθῃ καὶ ὑπερβῇ τὸ σημαινόμενον. οὕτω λέγων ὁ κύριος τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, οἶδεν ἀκριβῶς, καὶ οὐκ ἀγνοεῖ, πότε ἡ ὥρα (6) καὶ ἡ ἡμέρα ἐφίσταται.

43. Τίνος οὖν ἕνεκεν γινώσκων, οὐκ εἶπε φανερῶς τότε τοῖς μαθηταῖς, οὐδενὸς ἔστι περιεργάσασθαι, ἃ σεσιώπηκεν αὐτός. „τίς γὰρ ἔγνω νοῦν „κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; τίνος δὲ „χάριν γινώσκων ἔλεγεν, ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν, „οὐδένα τῶν (7) πιστῶν ἀγνοεῖν οἶμαι, ὅτι καὶ τοῦτο εἶπεν ὥσπερ διὰ τὴν σάρκα ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν. (8) οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἐλάττωμα τοῦ λόγου ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἧς ἐστιν ἴδιον καὶ τὸ ἀγνοεῖν. καὶ τοῦτο πάλιν ἄν τις ἴδοι καλῶς, ἐὰν καὶ τὸν καιρὸν (9) ἐξετάζῃ μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς, πότε καὶ τίσιν ἔλεγε ταῦτα ὁ σωτήρ. οὐ τοίνυν ὅτε ὁ οὐρανὸς δι' αὐτοῦ ἐγένετο, οὐδ' ὅτε ἦν παρ' αὐτῷ τῷ πατρὶ ὁ λόγος ἁρμόζων τὰ πάντα, (10) οὐδὲ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος ἔλεγε ταῦτα· ἀλλ' ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. διὰ τοῦτο καὶ πάντα, ὅσα μετὰ τὸ γενέσθαι ἄνθρωπος, (11) ἀνθρωπίνως λέγει, ταῦτα τῇ ἀνθρωπότητι δίκαιον ἀνατιθέναι. τοῦ μὲν γὰρ λόγου ἴδιόν ἐστιν εἰδέναι τὰ πεποιημένα, καὶ τούτων τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος μὴ ἀγνοεῖν· αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἔργα· καὶ οἶ-

rurſus bellum Deo inferre audeant. Nempe cæli & terræ Dominus, per quem omnia facta ſunt, ab illis de die & hora illa judicatur: & Verbum cui omnia nota ſunt, ab illis accuſatur tamquam qui diem illum ignoret: Filius deoique qui Patrem ipſum cognoſcit, diei horam neſcire dicitur; quibus quid ſtultius dici, vel quæ par inſania poſſit eſſe? Per Verbum omnia facta ſunt, tempora, tempeſtates, nox, dies, res omnes creatæ: & tamen opifex, opus dicitur ignorare? Certe ipſa lectionis ſeries horam & diem illam a Filio Dei cognoſci docet, quantumvis Arianos præcipites agat ſua inſcitia. Siquidem ille qui dixit, *neque Filius*, idem ipſe diſcipulis quæ diem illum antecedere debeant enarravit hujuſmodi verbis: Hæc & hæc futura ſunt, deinde ſequetur finis. [*Matth. 24. 3.*] Atqui ille qni ea quæ diei illi præcurrunt novit, diem quoque ipſum, qui prædicta eſt ſecuturus, ſine dubio cognitum habet. Namque ſi horam illam non noſſet, neque ea quæ ipſam antecedunt poſſet ſignificare, utpote ignarus quandonam futura illa hora eſſet. Eoimvero quemadmodum ſi quis domum vel urbem aliquam ignorantibus indicare volens, ea quæ ante domum vel urbem occurrunt referret, omnibuſque enarratis diceret, Deinde ſtatim urbs vel domus occurret; haud dubie noſſet ille ubinam domus vel urbs exſtaret. Niſi enim cognoſceret, nec illa, quæ aote ipſas occurrunt, auderet indicare, ne videlicet locorum ignoratione audieotibus procul divertendi cauſa foret, vel ipſe in re ſignificanda inſciens erraret. Ita, quandoquidem Dominus ea, quæ diei illi & horæ præcurrent, edicit, fatendum ſane eſt accurate illum noſſe, nulloque modo ignorare quandonam illa hora dieſve immineat.

43. Cur autem quod probe ſciebat, tunc non aperte dixerit diſcipulis, curioſius inquirere nemo debet, cum ille tacuerit. *Quis enim cognovit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius ejus fuit?* [*Rom. 11. 34.*] Cur vero, cum ſciret, dixerit nihilominus, *neque Filius novit*, neminem fidelium arbitror ignorare eum propter carnem ut hominem ita eſſe locutum. Nec enim hujuſmodi defectus ad Verbum pertinet, ſed ad humanam naturam, cujus ignorantia propria eſt. Quod quidem facile intelligi poterit, ſi quis ſincero animo, quandonam quibuſve hæc dixerit Salvator, velit perpendere. Non ſcilicet iſta dixit, quando cæli per ipſum [*Prov. 8. 27.*] facti ſunt, non quando Verbum apud ipſum Patrem omnia componebat, neque priuſquam homo fieret, ſed cum Verbum caro factum eſt. Quapropter omnia quæ ipſe poſtquam factus eſt homo, humano more loquitur, ea humanæ naturæ æquum eſt adſcribere. Nimirum Verbi proprium eſt res factas cognoſcere, earumque tum principium tum finem noo ignorare, quippe cum ejus ſint opera. Novit

 proin-

(1) Sic uterque Regius & Seguer. Alii vero & editi, καὶ ὁ πάντα.

(2) Sic uterque Regio & Seguer. At in Seguer. poſt εἴποι, additur τούτων, quod in Regio 1. deletum eſt, & in altero deeſt. Ibid. Reg. 1. & Seguer. ἢ ποίαν τις τούτοις ἐξισώσει μανίαν. Anglic. ὅτι ἄν τις ἀφρονέστερον εἴποι τούτων; ποίαν τις τούτοις ἐξισώσει μανίαν. Gobler. & Felc. 1. ὧν τί ἂν τις τούτοις ἐξισώσει μανίαν. Alii & editi, ὧν τί ἄν τις ἀφρονέστερον εἴποι τούτων; ποίαν τις τούτοις ἐξισώσει μανίαν;

(3) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, ᾔδει τὴν ὥραν, οὐκ ἂν τὰ, &c. Ibidem Reg. 1. & Seguer. ἐσήμανεν. Ceteri & editi, ἐσήμαινε.

(4) Regius primus & Seguer. ἢ τῆς πόλεως, iidemque ibidem & Gobler. ac Felc. 1. διηγοῖτο. Alii & editi, καὶ τῆς πόλεως διηγεῖται. Mox Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. λέγοι, εἶτ' εὐθὺς ἡ πόλις ἢ οἰκία. Regius primus, ἢ ἡ οἰκία. Regius ſecundus, Baſilienſis, Anglicanus & Falckmanni quintus, εὐθὺς ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκία. At editio Commeliniana ſic hunc locum habet, ἐπειδὰν δὲ πάντα σημαίνει, καὶ ὅπως ἐγγὺς ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκία.

(5) Sic primus codex Regius, Seguer. Eſt item, ποῦ τε in Reg. 2. Ceteri & editi, ὅπου τε ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκία. Paulopoſt uterque Regius & Seguer. μακρὰν ἀπορρίψῃ. Alii & editi, μακρὰν ἀπορρίψαι.

(6) Sic primus codex Regius, Seguer. Anglic. Gobler. & Felckmanni primus. At alii & editio Commel. omittunt, καὶ ἡ ἡμέρα ἐφίσταται. Ibidem Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. τίνος οὖν. Alii & editi, τίνος μὲν οὖν.

(7) Seguer. ἀπίστων, mendoſe.

(8) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi, οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐλάττωμα ἐστὶ τοῦ λόγου, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως ἴδιον καὶ τὸ ἀγνοεῖν. In Baſil. καὶ deeſt.

(9) Reg. 1. ἐξετάζοι. Seguer. ἐξιχνιάζοι. Gobler. & Felc. 1. ἐξιχνιάζει. Alii & editi, ἐξετάζῃ. Paulopoſt Regius primus & Seguer. ἔλεγε ταῦτα ὁ σωτήρ. In aliis & editis deeſt, ὁ σωτήρ. Mox Regius primus, Seguer. Anglican. Gobler. & Felc. 1. ἐγένετο, οὐδ' ὅτε ἦν παρ' αὐτῷ τῷ πατρὶ ὁ λόγος ἁρμόζων. Ceteri & editio Commel. ἐγένοντο, οὐδὲ ὅτε ἦν παρ' αὐτῷ ἁρμόζων.

(10) Regius primus & Seguer. οὐδὲ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπον. Gobler. & Felc. 1. habent item, ἄνθρωπον. Alii & editi, οὐδὲ γὰρ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος.

(11) Sic Gobler. & Felc. primus. At primus codex Regius & Seguer. ἀνθρωπίνως λέγεται. Alii & editio Commel. ἄνθρωπος λέγει, omiſſa voce, ἀνθρωπίνως. Paulopoſt Regius primus & Seguer. τούτων τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος. Alii & editi, τούτων ἀρχὴν καὶ τέλος.

proinde quot quamque diuturna cuncta effecerit, cumque ſingulorum principium & finem noſcat, novit omnino generalem & communem omnium finem. Certe cum in Evangelio de ſe, ut homine, ita loquitur,
Joan. 17. 1. *Pater venit hora, glorifica Filium tuum*, clare demonſtrat ſe ipſam quoque horam, quæ omnium rerum finis eſt futurus, ut Verbum, cognoſcere, ſed * ut hominem ignorare. Hominis enim proprium eſt ignorare, maximeque res hujuſmodi. Verum hoc ipſum ſingularis Salvatoris benevolentiæ & benignitatis eſt effectus. Quoniam enim homo factus eſt, idcirco propter carnem ignorantem dicere non erubeſcit, Neſcio, ut ſcilicet oſtendat ſe ut Deum ſcire, at ſecundum carnem ignorare. Itaque non dixit, Neque Filius Dei novit, ne divinitas ignorare videretur; ſed tantummodo, *neque Filius*, ut nimirum ignoratio, Filii ex hominibus nati eſſe intelligeretur.

Chriſtus, ut Verbum, diem & horam ultimam novebat, at ut homo ignorabat.

44. Hinc etiam cum idem de Angelis aſſeveraret, non ultra progreſſus dixit, neque Spiritus ſanctus: ſed id reticuit. Quo quidem facto duo ſignificavit, primum, ſi Spiritus novit, multo magis Verbum, quatenus Verbum eſt, noſſe, utpote a quo Spiritus ipſe accipit: alterum, ſe, de Spiritu tacendo, aperte oſtendiſſe de humana ſua adminiſtratione ſe dixiſſe, *neque Filius*. Cujus quidem rei argumentum eſt, quod, cum ſecundum humanam naturam dixiſſet, *neque Filius*, ſe tamen ſecundum divinam naturam omnia cognoſcere oſtenderit. Namque ab hoc ipſo Filio, cui diem illam
Matth. 11. 27. ignotam eſſe ait Patrem cognoſci declarat. *Nemo enim, inquit, Patrem cognoſcit niſi Filius*. Atqui nemo eſt præter Arianos, qui non fateatur eum qui Patrem cognoſcit, multo magis quicquid res creatas ſpectat, quod & earum finem comprehendit, compertum habere. Quod ſi dies illa & hora a Patre jam ſit definita, perſpicuum eſt eam per Filium fuiſſe definitam, eumque proinde quod ipſe definierit cognoſcere. Nihil enim eſt quod non per Filium factum ſit & definitum. Ille igitur cum ſit rerum omnium effector, novit profecto quales & quotas quamque diuturnas eſſe voluerit

Nihil eſt quod per Filium non fuerit factum & definitum.

A ὅσον ἐποίησε, καὶ ἕως πότε τὴν σύστασιν αὐτῶν εἰργάσατο. εἰδὼς δὲ τὴν ἀρχὴν ἑκάστου καὶ τὸ τέλος, οἶδε πάντως καὶ τὸ καθόλου καὶ (1) κοινὸν πάντων τέλος. ἀμέλει λέγων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ, „ πάτερ, ἐλήλυθεν „ ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν υἱὸν, „ (2) δῆλός ἐστιν ὅτι καὶ τὴν περὶ τοῦ πάντων τέλους ὥραν, ὡς μὲν λόγος, γινώσκει, ὡς δὲ ἄνθρωπος, ἀγνοεῖ· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν, καὶ μάλιστα ταῦτα. ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς φιλανθρωπίας ἴδιον τοῦ σωτῆρος. ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ (3) ἐπαισχύνεται διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοοῦσαν εἰπεῖν, οὐκ οἶδα· ἵνα δείξῃ ὅτι εἰδὼς ὡς θεὸς, ἀγνοεῖ σαρκικῶς. (4) οὐκ εἴρηκε γοῦν, οὐδὲ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ οἶδεν, ἵνα μὴ ἡ θεότης ἀγνοοῦσα φαίνηται· ἀλλ' ἁπλῶς· οὐδὲ ὁ υἱός· ἵνα τοῦ ἐξ ἀνθρώπων (5) γενομένου υἱοῦ ἡ ἄγνοια ᾖ.

B

44. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ ἀγγέλων λέγων, οὐκ εἴρηκεν ἐπαναβαίνων, ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' ἐσιώπησε, δεικνὺς (6) κατὰ δύο ταῦτα, ὅτι εἰ τὸ πνεῦμα οἶδεν, πολλῷ μᾶλλον ὁ λόγος ᾗ λόγος ἐστὶν οἶδε, παρ' οὗ καὶ τὸ πνεῦμα λαμβάνει· καὶ ὅτι περὶ τοῦ πνεύματος σιωπήσας, φανερὸν πεποίηκεν, ὅτι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ λειτουργίας ἔλεγεν, οὐδὲ ὁ υἱός. καὶ (7) τούτου τεκμήριον, ὅτι ἀνθρωπίνως εἰρηκὼς, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε, δείκνυσιν ὅμως θεϊκῶς ἑαυτὸν τὰ πάντα εἰδότα. ὃν γὰρ (8) λέγει υἱὸν τὴν ἡμέραν μὴ εἰδέναι, τοῦτον εἰδέναι λέγει τὸν πατέρα· οὐδεὶς γὰρ, φησι, γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός. πᾶς δὲ πλὴν τῶν Ἀρειανῶν (9) συνομολογήσειεν, ὡς ὁ τὸν πατέρα γινώσκων, πολλῷ μᾶλλον οἶδε τῆς κτίσεως τὸ ὅλον· ἐν δὲ τῷ ὅλῳ, καὶ τὸ τέλος (10) ἐστὶ ταύτης. καὶ εἰ ἤδη δὲ ὥρισται ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα παρὰ τοῦ πατρὸς, δῆλόν ἐστιν ὅτι διὰ τοῦ υἱοῦ ὥρισται, καὶ οἶδεν αὐτὸς τὸ δι' αὐτοῦ ὁρισθέν. οὐδὲν γάρ ἐστιν, ὃ μὴ διὰ υἱοῦ γέγονέ τε καὶ ὥρισται· οὐκοῦν αὐτὸς δημιουργὸς ὢν τοῦ παντὸς, οἶδεν ὁποῖον καὶ (11) ὁπόσον, καὶ ἕως πότε αὐτὸ γενέσθαι βεβούληται ὁ πα-

C

D

(1) Regius primus & Seguerianus, κοινόν. Alii & editi κοινῷ. Paulopoſt Regius primus & Seguerian. αὐτοῦ φησί· πάτερ. In aliis & editis deeſt φησί.

(2) Sic Regius primus, Seguerianus, Goblerian. & Felc. 1. ibidemque Regius primus & Seguerian. τὴν περὶ τοῦ πάντων. Gobler. & Felc. 1. τὴν τοῦ πάντων. Ceteri autem & editi, δῆλός ἐστιν ὅτι καὶ τὴν τοῦ παντὸς τέλους, &c.

(3) Reg. 1. Seguer. Goblerian. & Felc. 1. ἐπαισχύνεται. Ceteri & editi, ἐπῃσχύνετο.

(4) Gobler. & Felc. 1. οὐκ εἴρηκε δ' οὖν. Ibid Reg. 1. Seguer. & Anglic. ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ οἶδεν, ἵνα. Gobler. & Felc. 1. ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, οἶδε τὴν, ἵνα. Ceteri & editi, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα.

(5) Reg. 1. γενομένου. Mox Reg. 1. & Seguer. poſt ἀγγέλων, addunt λέγων, quod ab aliis & editis abeſt.

(6) Uterque Regius, Segue. Gobler. & Felc. 1. κατὰ δύο ταῦτα. Alii & editi, τὰ δύο ταῦτα. Paulopoſt hæc verba, ᾗ λόγος ἐστὶν, deſunt in Anglic.

(7) Regius primus & Seguer. τούτου. Alii & editi, τοῦτο. Mox Reg. 1. εἰρηκὼς· ὁ υἱὸς οὐκ οἶδε.

(8) Reg. 1. & Seguer. λέγει. Ceteri & editi, λέγοντι.

(9) Sic uterque Regius, Seguerianus, Baſileenſis, Anglicanus, Goblerianus & Felc. primus. In Felc. 5. legitur quoque, συνομολογήσειεν. Alii editique, συνομολογήσαιεν ὡς ὁ τὸν πατέρα. Mox υἱὸς abeſt a Baſil.

(10) Regius primus τέλος ἐστι ταύτης. Seguerian. τέλος ἐστὶ ταύτης. Ibidem iidem, & Anglicanus, Gobler. & Felc. primus, καὶ εἰ ἤδη δὲ ὥρισται. Alii & editi, καὶ τὸ τέλος ταύτης· εἰ δὲ ἤδη ὥρισται.

(11) Sic Regius primus & Seguerianus. Alii autem & editi, πόσον καὶ ἕως πότε ὅπως αὐτὸ γενέσθαι θέλεται ὁ πατήρ· ἐν δὲ τῷ τέλει ἐστὶ καὶ μέχρι πότε ἡ τούτων ἀλλαγή.

* Multa in hanc rem poſſent diſſeri, ſed ſatius duximus huc ea tantum adducere, quæ habet Eulogius Patriarcha Alexandrinus contra Agnoetas, quæque magnopere laudat Gregorius magnus, epiſtola ad ipſum ſcripta. Sic igitur ille apud Photium Codice 240. de his Scriptoribus, qui Chriſto, ut homini, ignorantiam tribuerunt, non indocte diſputat. ὅτι δὲ φασιν αὐτὸν (Χριστὸν) ἀγνοεῖν φάναι τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, τὸ ἴδιον ἴχνος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γνώρισμα δεικνύντα τε καὶ χαρακτηρίζοντα· οὐχ ὡς αὐτοῦ ἀγνοοῦντος· ἄπαγε· οὔτε γὰρ κατὰ τὴν θεότητα, οὔτε κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἄγνοιαν λέγειν ἐπ' αὐτοῦ, θρασείας ἐπισφαλοῦς ἀποτόλμημα· ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς ὁ μακάριος Κύριλλός φησι, ταῖς ἰσχναῖς διακρίνοντες ἐννοίαις ἤτοι τῇ φαντασίᾳ, τῷ τρόπῳ τῆς θεωρίας, ἑκατέρας φύσεως ἰδιότητα καὶ καθ' ἑαυτὴν γνωρίζομεν· ἢ καὶ, ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ὅταν αἱ φύσεις διιστῶνται ταῖς ἐπινοίαις, συνδιαιρῶνται καὶ τὰ ὀνόματα· ἴδιον δὲ γνώρισμα ψιλῆς ἀνθρωπότητος ἡ ἄγνοια· κατὰ τοῦτο ῥᾳδίως τε ἐπὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότητος ὡς ἁπλῶς ἡ θεωρουμένης, θεωρεῖσθαι τὴν ἄγνοιαν καὶ τοῦτο καὶ ὁ θεολόγος ἐπεσημήνατο εἰπὼν· γινώσκειν ὡς θεὸς, ἀγνοεῖν δὲ ὡς ἄνθρωπος, ἄν τις τὸ φαινόμενον χωρίσῃ τοῦ νοουμένου. ταῦτα εἰπὼν ἐπάγει· ὡς εἰ καί τινες τῶν πατέρων ἄγνοιαν ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν σωτῆρα παρεδέξαντο ἀνθρωπότητος· οὐχ ὡς δόγμα ταῦτα προάγειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν Ἀρειανῶν μανίαν ἀντιφερόμενοι, οἳ καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάντα ἐπὶ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς μετέφερον, ὡς ἂν κτίσμα τὸν ἄκτιστον λόγον τοῦ θεοῦ ἀποφήνωνται· εὐσεβέστερον ἐδοκίμασαν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος ταῦτα φέρειν, ἢ περιορᾶν ἐκείνους μεθέλκειν ταῦτα κατὰ τῆς θεότητος. Id eſt, *Nonnulli vero ipſum Chriſtum aiunt dicere ſe diem ultimam ignorare, ut propriam naturæ humanæ notam oſtenderet & indicaret, non autem quaſi ipſe ignoraret; abſit: (nec enim abſque periculoſa temeritate adſcribi illi ignorantia poteſt, ſive ſecundum divinitatem, ſive ſecundum humanitatem) ſed quod, ut ait beatus Cyrillus, mera cogitatione mentiſque perceptione, quodam contemplandi modo, utriuſque naturæ propria & ſingularia conſideremus indicio; vel quod, ut docet Theologus Gregorius, cum naturæ cogitatione diſcernuntur, diſtinguantur & nomina. Proprium autem puræ humanitatis indicium eſt ignorantia. Hac, inquam, ratione poteſt ignorantia humanitati Chriſti attribui, ut eſt mera humanitas. Et certe id dilucide declaravit Theologus ipſe cum ait:* Novit ut Deus, ignorat vero ut homo, ſi quis videlicet id quod apparet ab eo quod intelligitur diſcriminet. *His dictis Eulogius ſubdit: Quod ſi aliqui e Patribus ignorantiam in Salvatore ex parte humanitatis admiſerunt, non id ut dogma protulerunt, ſed ut Arianorum inſaniam repellerent, qui nimirum humana omnia in divinitatem transferebant, ut increatum Dei Verbum probarent eſſe creatum: cautius nempe exiſtimaverunt illi hæc humanitati adſcribere, quam ſinere illos ea in ipſam divinitatem pertrahere.* Hæc ille, ut extant apud Photium. Addere fortaſſis liceat hujuſmodi ſententiam in nemine videri damnatam olim fuiſſe, niſi cum alio errore conjunctam.

Digitized by Google

ὁ πατήρ· ἐν δὲ τῷ τόσῳ καὶ μέχρι τίνος ἐστὶν ἡ τούτων ἀλλαγή. πάλιν τε εἰ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ ἐστι· τοῦτο γὰρ αὐτὸς εἴρηκε· τοῦ δὲ πατρός ἐστι τὸ εἰδέναι τὴν ἡμέραν, (1) δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς οἶδεν, ἴδιον ἔχων καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ πατρός. καὶ πάλιν, εἰ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, οἶδεν δὲ ὁ πατὴρ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν· φανερὸν ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ ὢν καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῷ πατρὶ, οἶδε καὶ αὐτὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν. εἰ δὲ καὶ εἰκών ἐστιν ἀληθινὴ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, οἶδε δὲ ὁ πατὴρ (2) τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, δῆλον ὅτι καὶ (3) τὸ εἰδέναι ταύτην τὴν ὁμοιότητα τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἔχει. καὶ οὐ θαυμαστὸν, εἰ δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, καὶ ἐν ᾧ συνέστηκε τὰ ὅλα, οἶδεν αὐτὸς τὰ γενόμενα, καὶ πότε τούτων ἑκάστου καὶ κοινῇ τὸ τέλος· ἀλλ' ὅτι καὶ (4) αὕτη ἡ προπέτεια πρέπουσα τῇ μανίᾳ τῶν Ἀρειομανιτῶν οὖσα, εἰς τοσαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν ἠνάγκασεν ἐλθεῖν. συναριθμοῦντες γὰρ τοῖς γενητοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν ἀΐδιον λόγον, κατ' ὀλίγον καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα ἐλάττονα τῆς κτίσεως (5) μελετῶσι λέγειν. εἰ γὰρ ὁ τὸν πατέρα γινώσκων οὐκ οἶδε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν, φοβοῦμαι μὴ μείζων ἔσται, ὡς ἂν ἐκεῖνοι μανέντες εἴποιεν, ἡ περὶ τῆς κτίσεως, μᾶλλον δὲ ἡ περὶ τοῦ ἐλάττονος μέρους τῆς κτίσεως γνῶσις, τῆς περὶ τοῦ πατρὸς γνώσεως.

45. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὕτως εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημοῦντες, (6) προσδοκάτωσαν μὴ λαμβάνειν ποτὲ τῆς ἀσεβείας ταύτης ἄφεσιν, ὡς ὁ κύριος εἴρηκεν· οἱ δὲ φιλόχριστοι καὶ χριστοφόροι (7) γινώσκομεν ὡς οὐκ ἀγνοῶν ὁ λόγος, ᾗ λόγος ἐστὶν, ἔλεγεν, οὐκ οἶδα· οἶδε γάρ· ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον δεικνὺς, ὅτι τῶν ἀνθρώπων ἴδιόν ἐστι τὸ ἀγνοεῖν, καὶ (8) ὅτι σάρκα ἀγνοοῦσαν ἐνεδύσατο, ἐν ᾗ ὢν, σαρκικῶς ἔλεγεν, οὐκ οἶδα. τοῦτο γοῦν εἰπὼν, (9) ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε, καὶ τὴν κατὰ Νῶε ἀνθρώπων τὴν ἄγνοιαν παραθεὶς, εὐθὺς ἐπήγαγε· „γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε οὐδὲ „ὑμεῖς, ποίᾳ (10) ὥρᾳ ὁ κύριος ὑμῶν ἔρχεται· „καὶ πάλιν, ᾗ οὐ δοκεῖτε ὥρᾳ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου „ἔρχεται·„ δι' ὑμᾶς γὰρ κἀγὼ γενόμενος, ὡς ὑμεῖς, εἶπον οὐδὲ ὁ υἱός. ἔδει δὲ, εἴπερ ἦν ἀγνοῶν θεϊκῶς, εἰπεῖν, γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἶδα· καὶ, ᾗ οὐ δοκῶ ὥρᾳ· νῦν δὲ, τοῦτο μὲν οὐκ εἶπεν· εἰρηκὼς δὲ, (11) ὅτι „οὐκ οἴδατε ὑμεῖς, καὶ, ᾗ οὐ δοκεῖτε, „ἔδειξεν ὅτι τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ ἀγνοεῖν· δι' οὓς καὶ αὐτὸς τὴν ὁμοίαν (12) αὐτῶν ἔχων σάρκα, καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, ἔλεγεν, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν· οὐκ οἶδε γὰρ σαρκὶ, καίπερ ὡς λόγος γινώσκων. καὶ τὸ κατὰ Νῶε δὲ παράδειγμα πάλιν ἐλέγχει τὴν ἀναίδειαν τῶν χριστομάχων· καὶ γὰρ κἀκεῖ οὐκ εἶπεν· οὐκ ἔγνων· ἀλλ', οὐκ ἔγνωσαν, ἕως ἦλθεν ὁ κατακλυσμός. οἱ μὲν γὰρ ἄνθρωποι οὐκ ἐγίνωσκον· ὁ δὲ τὸν κατακλυσμὸν (13) ἐπαγαγών· αὐτὸς δὲ ἦν ὁ σωτήρ· ἐγίνωσκε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, ἐν ᾗ (14) τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ ἤνοιγε, καὶ τὰς ἀβύσσους ἔρρηγνυε, καὶ τῷ Νῶε εἴρηκεν, „εἴσελθε σὺ καὶ οἱ υἱοί σου εἰς τὴν κιβωτόν. „(15) εἰ δὲ

Pater. Atqui illarum & numero & diuturnitate comprehenditur futura ipſarum mutatio. Præterea quæcumque Patris ſunt, ſunt etiam Filii, ut teſtatus ipſe eſt, proindeque ſi Patris eſt diem illum cognitum habere, dubium non eſt quin Filio quoque perſpectus ſit, idque etiam ex Patre proprium ille habeat. Inſuper, Filius eſt in Patre & Pater in Filio: unde ſi Pater diem & horam illam cognoſcit, clarum eſt Filium, qui in Patre eſt & quæ Patris ſunt novit, hanc item & diem & horam non ignorare. Rurſus, ſi Filius vera eſt imago Patris, ipſe autem Pater diem & horam illam novit: plane liquet Filium hac quoque in re Patris eſſe ſimilem. Nec vero mirum eſt illum, per quem omnia facta ſunt, & in quo omnia conſtant, res factas earumque cum proprium, tum communem finem cognoſcere: ſed mirum potius eſt me hujuſmodi illorum procacitate, quæ quidem Arianorum inſaniæ admodum eſt conſentanea, coactum, hanc veritatis defenſionem ſuſcepiſſe. Cum enim Dei Filium, æternum Verbum, inter res creatas numerant, parum certe abeſt quin ipſum etiam Patrem rebus creatis inferiorem dicere meditentur. Nam ſi is qui Patrem novit, diem & horam illam non novit, vereor ne, (quod inſani illi dixerint,) rerum creatarum, imo minimæ rerum creatarum partis cognitio, major ſit ipſa Patris cognitione.

Joan. 16.15.

Joan. 1. 3.

Coloſſ. 1.17.

45. Verum illi quidem, qui adeo impia in Spiritum proferunt, tantæ impietatis veniam exſpectent nullam, uti præmonuit Dominus: nos autem qui Chriſtum & amamus & in nobis gerimus, agnoſcamus Verbum, non quaſi ignorans, quatenus eſt Verbum, dixiſſe, Neſcio, noverat quippe; ſed id quod humanum eſt exhibens; quia ſcilicet & hominum proprium eſt ignorare, & ipſe ignorantem induerat carnem, in qua cum eſſet, ſecundum eam dicebat: Neſcio. Itaque poſtquam dixerat, *neque Filius novit*, adduxeratque in exemplum ignorantiam hominum, qui Noe ætate degebant, continuo addidit: *Vigilate itaque, quia vos neſcitis qua die Dominus veſter venturus ſit*. & rurſus: *Qua non putatis hora, Filius hominis venturus eſt*. Ego enim ſimilis vobis propter vos effectus, dixi: *neque Filius*. Atqui ſi ſecundum divinam naturam ignoraſſet, dicendum illi erat: Vigilate itaque quia neſcio, & qua non puto hora: quod cum non dixerit, ſed, *vos neſcitis*, &, *qua non putatis*, profecto demonſtravit hominum eſſe ignorare, propter quos, ſimili ipſe carne aſſumta, & factus homo, dicebat, *neque Filius novit*. Nec enim carne noverat, licet, ut Verbum, cognoſceret. Exemplum porro Noe Chriſti hoſtium impudentiam penitus confringit. Nec enim illic dixit, Non cognovi, ſed, *Non cognoverunt donec venit diluvium*. Enimvero homines quidem non cognoverunt: at ille qui diluvium induxit, qui & ipſe Salvator erat, diem & horam noverat, qua cæli catarractas aperuit diſrupitque abyſſos, & Noe dixit: *Ingredere tu & filii tui in arcam*. Quod ſi

Matth. 12. 32.

Mat. 24.42.

Ibid. v. 44.

Mat. 24.39.

Geneſ. 7. 1.

(1) Sic uterque Regius, Seguer. Baſil. & Felc. 5. At alii & editi, δηλονότι.

(2) Sic uterque Regius & Seguerianus. Alii autem & editi, καὶ τὴν ἡμέραν.

(3) Sic Reg. 1. & 2. Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Felc. 1. Alii autem & editi, καὶ εἰδέναι. Mox pro δι' οὗ, Goblerian. & Felc. 1. δι' ὅν.

(4) Sic omnes mſſ. præter Felc. 2. qui, ut & editi, habet, αὐτά. Ibidem Reg. 2. & editi, ἡ προπέτεια πρέπουσα τῇ μανίᾳ. Alii mſſ. ἡ προπέτεια ἀσεβεστάτη μανία. Mox Regius primus & Seguer εἰς τοιαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν. Reg. 2. & editi habent εἰς τοσαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν. Alii mſſ. εἰς τοιαύτην ἡμᾶς μανίαν.

(5) Baſilienſis, τῆς κτίσεως αὐτοῦ λέγειν. Mox Reg. 2. & Seguer. οὐδὲ τὴν ὥραν. Alii & editi, καὶ τὴν ὥραν.

(6) Gobl. & Felc. 1. προσδοκάτωσαν.

(7) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi, γινώσκομεν ὅτι οὐκ ἀγνοῶν, ᾗ λόγος ἐστὶν, ἔλεγεν.

(8) Regius primus & Seguerianus, καὶ ὅτι σάρκα. Ceteri & editi omittunt ὅτι.

(9) Regius primus & Seguerianus, ὅτι οὐδέ. In aliis & editis deeſt ὅτι.

(10) Regius primus & Seguer. ποίᾳ ἡμέρᾳ. Iidem ibidem omittunt ſequentia verba, καὶ πάλιν ᾗ οὐ δοκεῖτε ὥρᾳ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

(11) ὅτι abeſt a Reg. 1. & Seguer.

(12) Sic Regius primus, Seguerianus, Felc. 2. & editi. In aliis mſſ. deeſt αὐτῶν. Editio Commel. pro αὐτῶν, mendoſe habet, αὐτῆς.

(13) Sic primus codex Regius & Seguerianus. Ceteri & editi, ἐνάγων.

(14) Sic primus codex Regius & Seguer. At alii & editi, ἐν ᾗ καὶ τούς.

(15) Sic Regius primus, Seguer. Gobler & Felc. 1. Alii autem & editio Commel. εἰ γὰρ ἦν. Mox Reg. 1. & Seguer. ἔτι γὰρ ἡμερῶν ἑπτά. ἐγὼ ἐπάγω τὸν κατακλυσμόν. Editio vero Commel. ἔτι γὰρ ἡμερῶν ἑπτὰ ἐγὼ ἐπάγω ὑετόν.

Digitized by Google

Ibid. v. 4. ignoraſſet, non antea Noe his verbis denuntiaſſet: *Poſt ſeptem dies ego adducam diluvium in terram*. Quocirca ſi in die illo ſignificando, Noe exemplo utitur, ipſeque diluvii noverat diem; certe ſui quoque adventus non ignorat diem.

46. Quin etiam in fine parabolæ Virginum apertius declaravit, quinam ſint qui diem & horam illam ignorent, cum dixit, *Vigilate itaque, quia neſcitis diem neque horam*. Is nempe qui paulo ante dixerat, *nemo novit neque Filius*, nunc non ait, Ego neſcio, ſed, Vos neſcitis. Similiter igitur diſcipulis de fine ſciſcitantibus, recte tunc ſecundum carnem propter corpus dixit, *neque Filius*, ut nempe doceret ſe, ut hominem, non noſſe, Hominum quippe proprium eſt ignorare. Et vero ſi Verbum ille eſt, ſi idem ipſe venturus eſt, ſi judex & ſponſus eſt, novit utique quando & qua hora venturus & dicturus eſt, *Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuceſcet tibi Chriſtus*. Nam quemadmodum factus homo, cum hominibus eſurit, ſitit & patitur: ita pariter cum hominibus, ut homo, non novit; at cum ſit in Patre Verbum & Sapientia, ſecundum divinitatem novit, nihilque prorſus eſt quod neſciat. Sic de Lazaro, ut homo interrogat, cum tamen ipſe, ut eum a mortuis excitaret, progrederetur, ſciretque undenam animam ejus revocaret: atqui majus aliquid eſt cognoſcere ubinam ſit anima quam ubi corpus jaceat. Verum, quatenus homo, percuntabatur, ut vitam Lazaro, tamquam Deus, redderet. Sic item cum in partes Cæſareæ veniſſet interrogavit diſcipulos, tametſi id de quo interrogabat, ante Petri reſponſum ſciret. Etenim ſi Pater Petro ea quæ quærebat Filius patefecit, non dubium eſt quin per Filium fuerint patefacta. *Nemo enim*, inquit, *novit Filium niſi Pater, & Patrem niſi Filius, & cui Filius voluerit revelare*. Proinde, ſi Patris & Filii cognitio per Filium habetur, nullus dubitandi locus eſt, quin ipſe Dominus qui interrogabat, id prius Petro ex Patre revelaverit, deindeque, ut homo, interrogaverit, quo demonſtraret eo, de quibus ſecundum carnem ſciſcitabatur, & quæ Petrus erat dicturus, ſe ſecundum divinitatem cognita habere. Fatendum ergo eſt illa cognoviſſe Filium, qui nempe omnia & ſuum Patrem novit, qua Patris cognitione nihil ſane majus aut perfectius eſſe poteſt.

Mat. 25. 13. Mat. 24. 36. Marc. 13. 32. Epheſ. 5. 14. Luc. 10. 22.

47. Et hæc quidem ſufficiunt ad illos plene refellendos. Liberet tamen hæc ab illis requirere, quo evidentius ſit eos & veritatis & Chriſti nefarios hoſtes eſſe: ſcilicet Apoſtolus ſecunda ad Corinthios Epiſtola ita ſcribit: *Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim ſive in corpore, neſcio, ſive extra corpus, neſcio, Deus ſcit*. Quid ergo hic dicitis? Novit Apoſtolus quid ſibi in viſione contigerit, licet dicat, neſcio, vel non novit? Si non noviſſe

2. Cor. 12. 2.

A οὐκ ἀγνοῶν, οὐκ ἂν προέλεγε τῷ Νῶε, „Ἔτι γὰρ ἡμερῶν „ἑπτὰ, ἐγὼ ἐπάγω τὸν κατακλυσμὸν ἐπὶ τὴν γῆν.„ εἰ δὲ ἐκ τοῦ εἰκότος τὴν (1) κατὰ τὸν Νῶε σημαίνων τὴν ἡμέραν, ἔγνω δὲ τὴν ἡμέραν τοῦ κατακλυσμοῦ, οἶδεν ἄρα καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας.

46. Καὶ τὴν κατὰ τὰς παρθένους (2) δὲ ὁμοίωσιν εἰρηκὼς, φανερώτερον πάλιν ἔδειξε, τίνες εἰσὶν οἱ ἀγνοοῦντες τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, λέγων, „Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ „οἴδατε τὴν ἡμέραν (3) οὐδὲ τὴν ὥραν,„ ὁ πρὸ ὀλίγου λέγων, „Οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ὁ υἱὸς,„ νῦν οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐγὼ οὐκ οἶδα, ἀλλ' ὅτι ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. οὕτως ἄρα πυνθανομένων τῶν μαθητῶν περὶ τοῦ τέλους, καλῶς εἶπε (4) τότε καὶ τὸ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, σαρκικῶς διὰ τὸ σῶμα· ἵνα δείξῃ ὅτι, ὡς ἄνθρωπος, οὐκ οἶδεν· ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν. εἰ μέντοι λόγος ἐστὶ, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος, καὶ αὐτὸς κριτὴς, καὶ (5) αὐτὸς ὁ νυμφίος· οἶδε πότε καὶ ποίᾳ ὥρᾳ ἔρχεται, καὶ πότε μέλλει λέγειν, „(6) Ἔγειραι ὁ „καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ „Χριστός.„ ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος γενόμενος, μετὰ ἀνθρώπων πεινᾷ καὶ διψᾷ καὶ πάσχει, οὕτω μετὰ μὲν (7) τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος οὐκ οἶδε· θεϊκῶς δὲ, ἐν τῷ πατρὶ ὢν λόγος καὶ σοφία, οἶδε, καὶ οὐδέν ἐστιν, ὃ ἀγνοεῖ. οὕτως καὶ περὶ Λαζάρου πάλιν ἀνθρωπίνως πυνθάνεται, (8) ὁ ἀπελθὼν ἐγεῖραι αὐτὸν, καὶ εἰδὼς πόθεν ἀνακαλέσηται τὴν Λαζάρου ψυχήν· μεῖζον δὲ τὸ εἰδέναι, (9) ποῦ ἦν ἡ ψυχὴ, τοῦ εἰδέναι, ποῦ ἔκειτο τὸ σῶμα· ἀλλ' ἀνθρωπίνως (10) ἐπηρώτα, ἵνα θεϊκῶς ἀνεγείρῃ. οὕτω καὶ τῶν μαθητῶν πυνθάνεται ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη Καισαρείας, καίτοι εἰδὼς καὶ πρὶν ἀποκρίνασθαι τὸν Πέτρον. εἰ γὰρ ὁ πατὴρ ἀπεκάλυψε (11) τῷ Πέτρῳ, περὶ ὧν ὁ κύριος ἐπυνθάνετο· δῆλόν ἐστιν, ὅτι διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονεν ἡ ἀποκάλυψις· „οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν υἱὸν, „φησὶν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, „καὶ (12) ᾧ ἐὰν θέλῃ ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.„ εἰ δὲ δι' υἱοῦ ἥ τε τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ γνῶσις ἀποκαλύπτεται, οὐκ ἀμφίβολον ὡς αὐτὸς ὁ πυνθανόμενος κύριος, πρότερον ἀποκαλύψας τῷ Πέτρῳ (13) παρὰ τοῦ πατρὸς, ὕστερον ἀνθρωπίνως ἐπυνθάνετο· ἵνα καὶ τοῦτο δείξῃ, ὅτι σαρκικῶς πυνθανόμενος, ᾔδει θεϊκῶς ἃ ἔμελλε λέγειν ὁ Πέτρος· (14) οἶδεν ἄρα ὁ υἱὸς, γινώσκων τὰ πάντα, καὶ γινώσκων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἧς γνώσεως, οὔτε μεῖζον, οὔτε τελειότερον ἄν τι γένοιτο.

47. Ἱκανὰ μὲν οὖν ταῦτα πρὸς ἔλεγχον αὐτῶν· ἐβουλόμην δὲ (15) ἐρωτῆσαι, ἵνα καὶ ἔτι ἐχθροὶ μᾶλλον τῆς ἀληθείας δεικνύωνται καὶ χριστομάχοι. ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ γράφων φησὶν, „Οἶδα ἄνθρωπον (16) ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων· εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ Θεὸς οἶδε.„ τί τοίνυν φατέ· οἶδεν ὁ ἀπόστολος ὃ πέπονθεν ἐν τῇ ὀπτασίᾳ, κἂν λέγῃ, οὐκ οἶδα, ἢ οὐκ οἶδεν; εἰ μὲν οὖν οὐκ οἶδε·

(1) Sic uterque Regius & Seguer. Gobler. & Felc. 1. At editio Commel. κατὰ Νῶε σημαίνων, ὅτι ᾔδει τὴν ἡμέραν τοῦ κατακλυσμοῦ, οἶδεν ἄρα.]

(2) δὲ abeſt a Baſilienſ. Mox Regius primus & Seguer. omittunt πάλιν.

(3) Sic Regius primus & Seguer. At Anglican. Gobler. & Felc. 1. καὶ τὴν ὥραν ὁ πρὸ ὀλίγου εἰπών. Mox Reg. 1. & Seguer. ἀλλ' ὅτι ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. Gobler. Felc. 1. & Anglican. omittunt ὅτι. Ceteri autem & editio Commel. ſic totum hunc locum habent: γρηγορεῖτε οὖν ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν. οὕτως ἄρα πυνθανομένων, omiſſis intermediis. Ibidem mſſ. περὶ τὸ τέλος. Editi, περὶ τέλους.

(4) Regius primus & Seguer. τότε καὶ τὸ οὐδὲ ὁ υἱός, iidemque ibidem & Regius ſecundus, Baſilienſis, Anglicanus, Goblerian. & Felc. 1. σαρκικῶς διὰ τὸ σῶμα. Ceteri & editi, τότε, οὐδὲ υἱός, διὰ τὸ σῶμα.

(5) Regius primus & Seguer. αὐτὸς ὁ νυμφίος. Alii & editi, αὐτὸς νυμφίος.

(6) Seguer. ἔγειρε, mendoſe. Mox idem & Reg. 1. omittunt hæc verba, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός.

(7) Reg. 1. & Seguer. τῶν ἀνθρώπων. In aliis & editis deeſt τῶν. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. θεϊκῶς δὲ ἐν τῷ πατρὶ ὢν λόγος. Alii & editi, θεϊκῶς δὲ ὢν ἐν τῷ πατρὶ ὡς λόγος.

(8) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. omittunt ὁ. Mox Regius primus & Seguer. ἀνακαλέσηται. Alii & editi, ἀνακαλέσεται.

(9) Felc. 1. & editio Commel. ποῦ ἡ ψυχή. Mox Regius primus & Seguer. ἔκειτο τὸ σῶμα. At alii & editi, ἔκειτο σῶμα.

(10) Sic Reg. 1. Seguer. Gobl. & Felc. 1. At alii & editi, ἐρωτᾷ. Ibidem Reg. 1. & Seguer. ἵνα καὶ θεϊκῶς. Mox Gobler. & Felc. 1. παρὰ τῶν μαθητῶν.

(11) Sic uterque Regius & Seguerianus. At alii & editi τῷ omittunt.

(12) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felckm. 1. ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. Editi, ᾧ ἐὰν θέλῃ ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

(13) Sic primus codex Regius & Seguer. At alii & editi, τὰ παρὰ τοῦ.

(14) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editio Commel. οἶδεν ἄρα ὁ υἱὸς γινώσκων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα.

(15) Sic primus codex Regius & Seguer. Editi autem & Felckm. 2. δὲ τὸ ἐρωτῆσαι. Alii mſſ. δὲ αὐτοὺς ἐρωτῆσαι. Mox primus codex Regius, Seguer. Anglican. Gobler. & Felc. 1. δεικνύωνται. Felc. 2. δεικνύονται. Felc. 3. δειχθήσονται. Alii & editi, δειχθῶνται.

(16) Reg. 1. & Seguer. omittunt, ἐν Χριστῷ.

δε· σκοπεῖτε, μὴ (1) μαθόντες πίπτειν, πέσητε καὶ εἰς τὴν τῶν Φρυγῶν παρανομίαν τῶν λεγόντων μὴ εἰδέναι τοὺς προφήτας, μηδὲ τοὺς ἄλλους τοὺς διακονήσαντας τὸν λόγον, μήτε ἃ ποιοῦσι, μήτε περὶ ὧν ἀπαγγέλλουσιν. εἰ δὲ οἶδε λέγων, οὐκ οἶδα· εἶχε γὰρ ἐν (2) ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν ἀποκαλύπτοντα αὐτῷ τὰ πάντα· πῶς οὐκ ἀληθῶς ἐξεστραμμένη τῶν θεομάχων καὶ αὐτοκατάκριτός ἐστιν αὐτῶν ἡ καρδία; τὸν μὲν ἀπόστολον λέγοντα, οὐκ οἶδα, (3) λέγουσιν εἰδέναι· τὸν δὲ Κύριον λέγοντα, οὐκ οἶδα, λέγουσι μὴ εἰδέναι; εἰ γὰρ (4) ἐπειδὴ Χριστὸς ἦν ἐν αὐτῷ, οἶδεν ὁ Παῦλος ἅπερ λέγει, οὐκ οἶδα· πῶς οὐχὶ μᾶλλον αὐτὸς ὁ Χριστὸς οἶδε, κἂν λέγῃ, οὐκ οἶδα; ὁ μὲν οὖν ἀπόστολος ἀποκαλύπτοντος αὐτῷ (5) τοῦ Κυρίου, οἶδεν ὃ πέπονθε· διὰ τοῦτο γὰρ καί φησιν, οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ· εἰδὼς δὲ τὸν ἄνθρωπον, οἶδε (6) καὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος ἡρπάγη. ὁ γοῦν Ἐλισσαῖος βλέπων τὸν Ἠλίαν, οἶδε καὶ πῶς ἀνελήφθη· ἀλλὰ καίπερ γινώσκων, ὅμως τῶν υἱῶν τῶν προφητῶν νομιζόντων τὸν Ἠλίαν εἰς ἓν τῶν ὀρέων ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐῤῥῖφθαι, αὐτὸς (7) τὴν μὲν ἀρχὴν γινώσκων ὃ ἑώρακεν, ἔπειθε τοὺς ἄνδρας· βιαζομένων δὲ ἐκείνων, σεσιώπηκε καὶ συνεχώρησεν ἀπελθεῖν. ἆρ' οὖν, ἐπειδὴ σεσιώπηκεν, οὐκ ἐγίνωσκεν; ἐγίνωσκε μὲν οὖν· ἀλλ' ὡς οὐκ εἰδὼς συνεχώρησεν· ἵν' ἐκεῖνοι πεισθέντες, μηκέτι (8) διστάζωσι περὶ τῆς ἀναλήψεως Ἠλίου. οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ὁ Παῦλος, αὐτὸς ὢν ὁ ἁρπαγείς, οἶδε καὶ πῶς ἡρπάγη. (9) καὶ γὰρ Ἠλίας ἐγίνωσκε· καὶ εἰ ἐπυνθάνετό τις, εἶπεν ἂν πῶς ἀνελήφθη. λέγει δὲ ὅμως ὁ Παῦλος, οὐκ οἶδα, διὰ ταύτας χάριν, ὥς γε νομίζω, ἑτέραν μὲν, ὡς αὐτὸς εἶπεν, ἵνα μὴ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἀποκαλύψεων, ἑτέρως τις αὐτὸν λογίσηται, ὑπὲρ (10) ὃ βλέπει. ἑτέραν δὲ, ὅτι τοῦ σωτῆρος εἰπόντος, οὐκ οἶδα, ἔπρεπε καὶ αὐτὸν εἰπεῖν, οὐκ οἶδα, ἵνα μὴ φαίνηται δοῦλος ὢν ὑπὲρ τὸν Κύριον αὐτοῦ, καὶ μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον.

48. Οὐκοῦν ὁ τῷ Παύλῳ δεδωκὼς εἰδέναι, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς οἶδε. (11) καὶ γὰρ καὶ λέγων τὰ πρὸ τῆς ἡμέρας, οἶδε, καθὰ προεῖπον, καὶ πότε ἡ ἡμέρα καὶ πότε ἡ ὥρα· καὶ ὅμως εἰδὼς, λέγει, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε. τίνος μὲν οὖν χάριν τότε εἶπεν, οὐκ οἶδα, (12) ὃ αὐτὸς, ὡς δεσπότης, οἶδεν; ὡς διερευνῶντα στοχάζεσθαι χρὴ, τῆς ἡμῶν ἕνεκα λυσιτελείας, ὥς γε νομίζω, τοῦτο πεποίηκε· (13) ἐπιδέχοιτο δὲ αὐτὸς τῇ προθέσει τὸν νοῦν τῆς ἀληθείας. ἐν ἀμφοτέροις ἡμῖν τὸ χρήσιμον ἐφύλαξεν ὁ σωτήρ· καὶ γὰρ τὰ μὲν πρὸ τοῦ τέλους ἐπαναστάντα δεδήλωκεν, ἵνα μὴ, ὡς εἶπεν αὐτὸς, ξενιζώμεθα, (14) μηδὲ θροώμεθα, γινομένων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων, τὸ μετὰ ταῦτα τέλος προσδοκῶμεν. περὶ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, οὐκ ἠθέλησε (15) θεϊκῶς εἰπεῖν, ὅτι οἶδα· ἀλλὰ σαρκικῶς διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοοῦσαν, κατὰ προεῖπον, εἶπεν, ὅτι οὐκ οἶδα· ἵνα (16) μηκέτι ἐπερωτήσωσιν αὐτὸν, καὶ λοιπὸν ἢ μὴ ἀρνησάμενος λυπήσῃ τό-

A respondetis, videte ne erroribus aſſueti, in Phrygum quoque impietatem incidatis, quorum nempe ſententia eſt Prophetas & alios Verbi adminiſtros ignorare tum ea quæ agunt, tum quæ annuntiant. Quod ſi noſſet cum dixit, *neſcio*, quippe qui Chriſtum in ſeipſo ſibi omnia pateſacientem haberet: an non revera perverſus & damnatione per ſe digniſſimus eſt Dei hoſtium animus, qui Apoſtolum dicentem, *neſcio*, ſcire ajunt, & Dominum ſimiliter dicentem, *neſcio*, neſcire contendant? Nam ſi eo quod Chriſtus in illo eſſet, ſcivit Paulus ea quæ ſe neſcire ait: an non multo magis ſcit Chriſtus, licet ſe neſcire dicat? Itaque

B Chriſto pateſaciente, noverat Apoſtolus quid ſibi eveniſſet: ſiquidem idcirco ipſe ait, *Scio hominem in Chriſto*. Nam qui hominem noverat non ſane ignorabat quonam modo raptus ſuiſſet ille homo. Eliſæus item qui Eliam in cælum rapi vidit, noverat ſane quomodo aſſumtus eſſet: attamen quamvis id non ignoraret, filiis Prophetarum arbitrantibus Eliam in aliquem montium a Spiritu projectum fuiſſe; ille, inquam, qui initio noverat quod viderat, eaque de re illos fecerat certiores, iiſdem importune urgentibus & cogentibus, conticuit & abire ſivit. Num ergo quia conticuit, neſcivit? Certe ſcivit: ſed eos, quaſi rem

C ipſe neſciret, dimiſit, ut tandem perſuaſi, non amplius de Eliæ aſſumtione ambigerent. Multo igitur magis Paulus, ipſe raptus, noverat etiam quonam modo raptus fuiſſet. Namque id ipſi Eliæ minime latuit, ita ut ſi quis eum hac de re interrogaſſet, potuiſſet utique narrare, quonam modo fuiſſet ipſe aſſumtus. Sed tamen Paulus ſe neſcire teſtatur, duas, ut ego quidem reor, ob cauſas. Primo, ut ipſe dixit, ne quis viſionum excellentia, majorem eum putaret eſſe quam quod videret. Deinde, quandoquidem Salvator ſe neſcire dixerat, idem illum decebat dicere, ne ſervus ſupra Domi-

D num & diſcipulus ſupra magiſtrum eſſe exiſtimaretur.

48. Qui igitur Paulo dederat ut ſciret, ipſe multo magis ſciebat. Qui enim ea quæ illi diei præcurrunt enuntiat, novit certe, quemadmodum dixi, quandonam illa dies & hora ventura ſit: & tamen, licet cognoſceret, dicit, *neque Filius novit*. Cujus ergo gratia tunc dixit, neſcio, quæ ipſe, ut Dominus, noverat? Sane ſi conjectura uti licet, noſtræ utilitatis cauſa, ut reor, id fecit. Faxit autem ipſe ut hoc quod opinor verum ſit. Utrobique Salvator ad noſtrum attendit commodum. Nam quæ ante finem occurrent

E indicavit, ne, ut dixit ipſe, ſtupore perculſi his accidentibus turbaremur, ſed potius ex his ſecuturum finem præſtolaremur. Noluit porro de illa die & hora ſecundum divinitatem dicere, novi: ſed, ut jam expoſui, ſecundum carnem, quæ nempe id ignorabat, ait, non novi; ne rurſus eum diſcipuli interrogarent, eoſque ille, ſi reticeret, dolore

Phrygum error de Prophetis. *Vide Epiph. hær. 48.*

Vide 4. Reg. 2.

(1) Reg. 1. & Seguer. μαθόντες πίπτειν πέσητε καὶ εἰς τὴν τῶν Φρυγῶν. Ceteri & editi, μαθόντες πίπτειν, πέσητε καὶ εἰς τὸν Φρυγῶν.

(2) Sic Reg. 1. Seguer. Gobl. & Felc. 1. Editi vero, ἐν αὐτῷ τὸν Χριστὸν τὸν ἀποκαλύπτοντα. Paulopoſt, Reg. 1. Seg. Gobl. & Felc. 1. θεομάχων. Ceteri & editi Χριστομάχων.

(3) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. φάσκουσιν. Alii & editi, λέγουσι.

(4) Regius primus & Seguer. ἐπειδὴ, & mox, ἅπερ λέγει. Alii & editi, ἐπεί, & ὅπερ λέγει. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. αὐτὸς ὁ Χριστός. Alii & editi, αὐτὸ ὁ Χριστός.

(5) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. τοῦ κυρίου. Ceteri & editi, τοῦ υἱοῦ. Mox Reg. 1. & Seguer. γὰρ καί φησιν. Alii & editi, γάρ φησι.

(6) Regius primus & Seguer. οἶδε πῶς.

(7) μὲν abeſt a Baſil.

(8) Baſil. Anglic. & Felc. 3. διστάζωσι. Paulopoſt uterque Regius, Seguer. Baſil. Gobler. & Felc. 2. & 3. ὢν ὁ ἁρπαγείς. In aliis & editis ὁ deeſt.

(9) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. καὶ γὰρ καὶ Ἠλίας. Paulopoſt hæc verba, εἶπεν πῶς ἀνελήφθη· λέγει δὲ ὅμως ὁ Παῦλος, deſunt in Baſil.

(10) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 2. ὑπὲρ ὅ. Ibidem Reg. 1. & Seguer. βλέπῃ.

(11) Anglic. Gobler. & Felc. 1. καὶ γὰρ λέγων. Ibid. Angl. τὰ περὶ τῆς ἡμέρας. Paulopoſt uterque Regius & Seguer. addunt, καὶ πότε ἡ ὥρα, quæ abſunt ab aliis & editis. Mox item uterque Regius & Seg. τίνος μὲν οὖν. Alii & editi οὖν omittunt.

(12) Sic Regius primus & Seguer. Gobler. & Felc. 1. Sed duo ultimi omittunt αὐτός, & pro διερευνῶντα, habent διερευνῶντας. Ceteri vero & editi, οὐκ οἶδα; αὐτὸς ὡς δεσπότης οἶδεν· ὡς δὲ διερευνῶντα.

(13) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. ἐπιδέχοιτο, ut & Anglicanus in margine. Ceteri & editi, παρέχοι. Paulo poſt Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 2. ἐν ἀμφοτέροις ἡμῖν. Alii & editi, ἐν ἀμφοτέροις δὲ ἡμῖν.

(14) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. At alii & editi Commel. omittunt, μηδὲ θροώμεθα.

(15) Baſil. & Felc. 3. θεϊκῶς εἰπεῖν, ὅτι οὐκ οἶδα.

(16) Reg. 1. & Seguer. μὴ καταρωτήσωσιν αὐτὸν καὶ λοιπὸν ἀρνησάμενος. Hæc autem quæ ſequuntur verba, λυπήσῃ τοὺς μαθητὰς, ἢ εἰρηκὼς, abſunt a Baſil.

afficeret, vel ſi diceret, præter illorum & noſtrum commodum ageret. Quicquid enim ſacit, id totum noſtri gratia eſt, quandoquidem & ipſum Verbum propter nos caro factum eſt. Propter nos igitur dixit: *neque Filius novit*. Nec vero hoc mendacium fuit: ſiquidem pro humana conditione, ut homo, dixit, neſcio, nec permiſit ut diſcipuli ſe dicere cogerent, quippe cum hujuſmodi verbo, neſcio, illorum repreſſerit percuntationes. Præterea ſcriptum eſt in Actibus Apoſtolorum, cum Angelis inveheretur, ut homo aſcendens, & carnem, quam geſtabat, in cælum efferens, idque videntes diſcipuli hæc iterum ab eo quærerent, quandonam finis futurus eſſet, & quando tu venturus es, ipſum apertius ita illis reſpondiſſe: *Non eſt veſtrum noſſe tempora & momenta quæ Pater poſuit in ſua poteſtate*. Non tunc ut antea tamquam homo dixit, *neque Filius*, ſed, *veſtrum non eſt ſcire*. Jam ſiquidem revixerat caro depoſueratque mortalitatem, & divina effecta erat, ac proinde eum in cælos aſcendentem jam non decebat ſecundum carnem reſpondere, ſed ut Deum docere & dicere: *Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate: ſed accipietis virtutem*. Quæ autem virtus Patris præter Filium? *Chriſtus* enim *Dei virtus & Dei Sapientia*.

Actor. 1. 7.

1. Cor. 1. 24.

49. Noverat itaque Filius utpote qui Verbum erat, unde mihi videtur illorum verborum is eſſe ſenſus: Ego quidem novi, ſed veſtrum non eſt noſſe. Idcirco enim cum in monte ſederem, ſecundum carnem dixi, *neque Filius novit*, quia id vobis atque omnibus utile erat. Hæc ſiquidem & de Angelis & de Filio audire vobis conducit propter futuros impoſtores, ut, ſi ipſi dæmones, Angeli ſpecie ſimulata, de fine mundi diſſeruerint, eis non credatis, quippe qui illum ignorent. Si item Antichriſtus, ſe ipſe ementitus, dicat, Ego ſum Chriſtus, atque de die illo & fine loqui aggrediatur, ut audientes decipiat, vos meæ hujuſce vocis, *neque Filius*, memores, fidem illi denegetis. Præterea valde hominibus utile eſt finem & diem finis ignorare, ne, ſi eum cognoſcerent, intermedium negligerent tempus, dieſque fini proximos expectarent, ut tunc ſolum ſibi vacarent & vigilarent. Quocirca tempus mortis ſingulorum reticuit, ne hujuſmodi cognitione inflati homines, maximam temporis partem negligenter agerent. Utrumque ergo & omnium rerum & ſingulorum finem nos celavit Verbum: (nam ſingulorum finis, omnium quoque finis eſt, cum omnium finis in ſingulorum fine contineatur) ut, quandoquidem incertus ille eſt & ſemper a nobis expectatur, quotidie velut vocati proficiamus, ad ea quæ ſunt priora noſmetipſos extendentes, & quæ retro ſunt obliviſcentes. Quis enim die extremi finis cognito non intermedium differret tempus? E contrario autem quis illo ignorato, non ſe quotidie debeat parare? Hinc ſubdidit Salvator: *Vigilate ergo quia neque vos noſtis qua hora*

Utile eſt hominibus diem & horam ultimam ignorare.

Philip. 3. 13.

τε τοὺς μαθητὰς, ἢ εἰπὼν, παρὰ τὸ συμφέρον αὐτοῖς καὶ πᾶσιν ἡμῖν ποιήσῃ. ὃ γὰρ ἂν (1) ποιῇ, τοῦτο πάντως ὑπὲρ ἡμῶν ἐστιν, ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Δι' ἡμᾶς τοίνυν εἶπε καὶ τὸ, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε· καὶ (2) οὐκ ἐψεύσατο τοῦτο εἰρηκώς· ἀνθρωπίνως γὰρ εἶπεν, ὡς ἄνθρωπος, οὐκ οἶδα· οὔτε ἀφῆκε τοὺς μαθητὰς αὐτὸν βιάσασθαι (3) εἰπεῖν· εἰρηκὼς γὰρ, οὐκ οἶδα, ἔπαυσε κρίνων τὴν ἐρώτησιν, ὡς γοῦν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἐστὶ γεγραμμένον, ἡνίκα ἐπέβη τοῖς ἀγγέλοις, ἀναβαίνων ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἀναφέρων εἰς τὸν οὐρανὸν ἣν ἐφόρει σάρκα· ὅτε καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦτο βλέποντες, πάλιν ἠρώτων, πότε τὸ τέλος ἔσται, καὶ πότε σὺ παραγίνῃ, (4) εἶπεν αὐτοῖς φανερώτερον· „οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι „χρόνους ἢ καιρούς, οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ „ἐξουσίᾳ. (5) καὶ οὐκ εἶπε τότε, οὐδὲ ὁ υἱὸς, ὥσπερ „εἶπεν πρὸ τούτου ἀνθρωπίνως· ἀλλ', ὑμῶν οὐκ ἔστι γνῶ„ναι. „λοιπὸν γὰρ ἦν ἡ σάρξ ἀναστᾶσα, καὶ ἀποθεμένη τὴν νέκρωσιν καὶ θεοποιηθεῖσα· καὶ οὐκέτι ἔπρεπε σαρκικῶς αὐτὸν ἀποκρίνασθαι ἀνερχόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀλλὰ λοιπὸν θεϊκῶς διδάξαι, „ὅτι (6) οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρό„νους ἢ καιρούς, οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ „(7) ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν. τίς δὲ ἡ δύναμις τοῦ πα„τρὸς ἢ ὁ υἱός; Χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. „

49. Οἶδεν ἄρα ὁ υἱὸς λόγος ὤν· τοῦτο (8) γὰρ λέγων ἐσήμαινεν, ὅτι ἐγὼ οἶδα, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὑμῶν γνῶναι· δι' ὑμᾶς γὰρ καὶ ἐν τῷ ὄρει καθήμενος σαρκικῶς εἶπον, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν, διὰ τὸ ὑμῶν καὶ πάντων συμφέρον· συμφέρει γὰρ ὑμῖν καὶ περὶ (9) τῶν ἀγγέλων καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ οὕτως ἀκοῦσαι, διὰ τοὺς ἐσομένους μετὰ ταῦτα πλάνους· ἵνα κἂν, ὡς ἄγγελοι, (10) μετασχηματίσωνται δαίμονες, καὶ περὶ τῆς συντελείας ἐπιχειρήσωσι λέγειν, μὴ πιστεύσητε, ὡς ἀγνοούντων αὐτῶν· κἂν δὲ καὶ ὁ ἀντίχριστος μετασχηματίσας (11) ἑαυτὸν λέγῃ· ἐγώ εἰμι ὁ Χριστὸς, καὶ πειράζῃ καὶ αὐτὸς περὶ τῆς ἡμέρας καὶ συντελείας λέγειν, πρὸς τὸ πλανῆσαι τοὺς ἀκούοντας· ἔχοντες ὑμεῖς παρ' ἐμοῦ τὴν φωνὴν, ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς, μηδὲ ἐκείνῳ πιστεύσητε. ἄλλως τε, οὐδ' εἰδέναι πάλιν πότε τὸ τέλος, ἢ πότε τοῦ τέλους ἡ ἡμέρα, συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ γνόντες, καταφρονηταὶ τοῦ μεταξὺ χρόνου γένωνται, περιμένοντες τὰς ἐγγὺς τοῦ τέλους ἡμέρας· τότε γὰρ μόνον ἑαυτῶν ἐπιμελεῖσθαι (12) προφασίσονται. διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἑκάστου τέλος τοῦ θανάτου σεσιώπηκεν, ἵνα μὴ προφάσει τῆς γνώσεως φυσιωθέντες οἱ ἄνθρωποι, ἀμελεῖν ἑαυτῶν τὸ πλεῖστον ἄρξωνται τοῦ χρόνου. ἀμφότερα δὲ ἄρα καὶ τὸ καθόλου τέλος, καὶ (13) τὸ ἑκάστου πέρας ἀπέκρυψεν ἀφ' ἡμῶν ὁ λόγος· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ καθόλου, τὸ ἑκάστου τέλος ἐστί· καὶ ἐν τῷ ἑκάστου τέλει, τὸ καθόλου συνάγεται· ἵνα ἀδήλου (14) αὐτοῦ ὄντος καὶ ἀεὶ προσδοκωμένου, καθ' ἡμέραν ὡς καλούμενοι προκόπτωμεν, τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι, τῶν δὲ ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενοι. τίς γὰρ γινώσκων μὲν τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους, οὐχ ὑπερτίθεται τὸν μεταξὺ χρόνον· ἀγνοῶν δὲ, οὐ καθ' ἡμέραν ἕτοιμος γίνεται; διὰ τοῦτο γὰρ ἐπὶ τούτοις ἐπέφερεν ὁ σωτὴρ, λέγων· „γρηγορεῖτε „οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε οὐδὲ ὑμεῖς, ποίᾳ (15) ὥρᾳ „ὁ κύ-

(1) Primus codex Regius & Seguer. ποιῇ. Regius ſecundus, ποιεῖ. Editi, ποιῇ, quod verbum, ut & ὃ γὰρ ἂν, deeſt in Gobler. & Felc. 1.

(2) Regius primus & Seguer. ὡς.

(3) Primus codex Regius & Seguer. adduunt, εἰπεῖν, quod in aliis & editis deeſt.

(4) Reg. 1. Seguer. & Felc. 3. καὶ εἶπεν, quod in aliis & editis legitur.

(5) Hæc verba, καὶ οὐκ, &c. uſque ad ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ incluſive deſunt in Seguer. Gobler. & Felc. 1. Mox uterque Regius, Baſilienſis & Anglic. εἶπεν πρὸ τούτου. Alii & editi, πρὸ τούτου.

(6) Anglic. οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς.

(7) Sic Reg. 1. Seguer. Goblerian. Felc. 2. ut & legit Nannius. At alii & editio Commel. omittunt, ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν. Mox Reg. 1. & Seguer. ἢ ὁ υἱός. Editi & alii, ἢ ὁ Χριστός.

(8) γὰρ abeſt a Reg. 1. & Felckman. 3. Ibid. Reg. 1. & Seguer. ἐσήμαινεν.

(9) Reg. 1. & Seguer. περὶ ἀγγέλων καὶ περὶ υἱοῦ.

(10) Sic uterque Regius, Seguer. Baſil. & Felckm. 2. At alii & editi, μετασχηματίζονται.

(11) Uterque Regius, Seguer. Baſil. & Anglican. ἑαυτόν. Ceteri & editi, αὐτόν. Mox Regius primus, περὶ τῆς ἡμέρας τῆς συντελείας. Seguer. περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς συντελείας. Ceteri & editi, περὶ τῆς συντελείας.

(12) Seguerian. προφασίζονται. Mox idem & uterque Regius, τὸ ἑκάστου τέλος. Editi, τὸ ἑκάστου τέλους, mendoſe.

(13) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 2. Alii autem & editio Commel. τὸ ἑκάστου ἀπέκρυψεν. Mox Reg. 1. & Seguer. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ. Alii & editi, καὶ γὰρ ἐν τῷ.

(14) Regius primus prima manu & Seguer. τοῦ ὄντος. Sed Reg. 1. ſecunda manu, τούτου ὄντος.

(15) Sic Regius primus & Seguerian. atque ita legit Nannius. Alii & editi, ποίᾳ ἡμέρᾳ.

Digitized by Google

ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται. καὶ, ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται· διὰ τὸ συμφέρον ἄρα (1) τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας οὕτως εἴρηκε. καὶ γὰρ τοῦτο λέγων, βούλεται διὰ παντὸς (2) ὑμᾶς ἑτοίμους γενέσθαι· ὑμεῖς γὰρ, φησὶν, οὐκ οἴδατε· ἐγὼ δὲ ὁ Κύριος οἶδα πότε ἔρχομαι, κἂν οἱ (3) Ἀρειανοί με μὴ προσδοκῶσι λόγον ὄντα τοῦ πατρός.

50. Ὁ μὲν οὖν Κύριος τὸ ἡμῶν συμφέρον ὑπὲρ ἡμᾶς γινώσκων, οὕτως ἠσφαλίσατο τοὺς μαθητάς· καὶ αὐτοὶ (4) ταῦτα μαθόντες διωρθώσαντο μέλλοντας ἐν τούτῳ πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ (5) Θεσσαλονίκης. ἐπειδὴ δὲ οἱ χριστομάχοι οὐδ' οὕτως κατανεύουσι, βούλομαι καίπερ εἰδὼς σκληροτέραν ἔχοντας αὐτοὺς τῆς (6) Φαραὼ τὴν καρδίαν ἐρωτῆσαι πάλιν καὶ περὶ τούτου. ἐν τῷ παραδείσῳ πυνθάνεται ὁ Θεὸς λέγων· Ἀδὰμ, ποῦ εἶ; ἐξετάζει δὲ καὶ τὸν Κάϊν, (7) ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; τί τοίνυν καὶ περὶ τούτου φατέ; εἰ γὰρ ἀγνοεῖν αὐτὸν νομίζετε, καὶ διὰ τοῦτο (8) πυνθάνεσθαι· Μανιχαίοις μὲν ἤδη προσετέθητε· αὐτῶν γὰρ τὸ τοιοῦτον τόλμημα. εἰ δὲ φοβούμενοι φανερῶς ὀνομασθῆναι (9) Μανιχαῖοι, βιάζεσθε ἑαυτοὺς εἰπεῖν, ὅτι γινώσκων πυνθάνεται· τί ἄτοπον ἢ τί ξένον ὁρῶντες, οὕτω πεπτώκατε, εἰ ὁ υἱὸς, ἐν ᾧ τότε ἐπυνθάνετο ὁ Θεὸς, ὁ αὐτὸς υἱὸς καὶ νῦν σάρκα (10) περιβεβλημένος πυνθάνεται τῶν μαθητῶν ὡς ἄνθρωπος; εἰ μὴ ἄρα Μανιχαῖοι γενόμενοι μέμφεσθαι (11) θελήσητε καὶ τὴν τότε γενομένην πρὸς τὸν Ἀδὰμ ἐρώτησιν· ἵνα μόνον καὶ ὑμεῖς νεανιεύησθε ἐν ταῖς κακονοίαις. καὶ γὰρ ἐν πᾶσιν ἐλεγχόμενοι, (12) συνθρύζετε πάλιν διὰ τὰ εἰρημένα παρὰ τοῦ Λουκᾶ, ἃ καλῶς μὲν εἴρηται, κακῶς δὲ ὑμεῖς διενοήθητε. τί δὲ ταῦτά ἐστιν, ἀναγκαῖον παραθέσθαι, ἵνα καὶ οὕτως αὐτῶν ἡ διεφθαρμένη διάνοια δειχθῇ.

51. Φησὶ τοίνυν ὁ Λουκᾶς· καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. τὸ μὲν οὖν ῥητόν ἐστι τοῦτο· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν τούτῳ προσκόπτουσιν, ἀναγκαῖον πάλιν αὐτοὺς ὡς (13) τοὺς Φαρισαίους καὶ τοὺς Σαδδουκαίους ἐρωτῆσαι, περὶ οὗ φησιν ὁ Λουκᾶς. ἔχει δὲ οὕτως. Ἰησοῦς Χριστὸς ἄνθρωπός ἐστιν, ὡς οἱ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, ἢ Θεός ἐστι σάρκα φορῶν; εἰ μὲν οὖν κοινὸς ἄνθρωπος κατὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ αὐτός ἐστιν, ἔστω πάλιν ὡς ἄνθρωπος προκόπτων. (14) τοῦτο μέντοι τοῦ Σαμοσατέως ἐστὶ τὸ φρόνημα, ὃ τῇ μὲν δυνάμει καὶ ὑμεῖς φρονεῖτε, τῷ δὲ ὀνόματι μόνον ἀρνεῖσθε διὰ τοὺς ἀνθρώπους. εἰ δὲ Θεός ἐστι σάρκα φορῶν, ἐπειδὴ καὶ αὐτό ἐστιν ἀληθῶς, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ Θεὸς ὢν ἐπὶ γῆς κατῆλθε, ποίαν (15) εἶχε προκοπὴν ὁ ἴσα Θεῷ ὑπάρχων; ἢ πῶς ηὔξανεν ὁ υἱὸς (16) ἀεὶ ὢν ἐν τῷ πατρί; εἰ γὰρ ὁ ἀεὶ ὢν ἐν τῷ πατρὶ, προέκοπτε, τί ἄρα ἐστὶν ἐπέκεινα τοῦ πατρὸς, ἵν' ἀπὸ αὐτοῦ (17) καὶ προκόψῃ; ἔπειτα ὡς ἐπὶ τοῦ λαβεῖν καὶ δοξασθῆναι εἰρήκαμεν, τὸ αὐτὸ καὶ νῦν εἰπεῖν· εἰ ἄνθρωπος γενόμενος προέκοπτε, δῆλόν ἐστιν ὡς πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος, ἀτελὴς ἦν· καὶ μᾶλλον ἡ σὰρξ αἰτία τῆς τελειώσεως αὐτοῦ γέγονεν, ἢ αὐτὸς τῆς σαρκός. πάλιν

Dominus veſter venturus ſit: &, *qua non putatis hora filius hominis veniet*. *Luc. 12. 40.* Itaque ob utilitatem quæ ex hac oritur ignorantia, ita eſt locutus. His enim verbis nos hortatur ut ſemper parati ſimus. Vos enim, inquit, neſcitis: ego vero Dominus novi quando venturus ſum, quamvis Ariani me, qui Patris ſum Verbum, non expectent.

50. Sic ergo Dominus, qui quid nobis expediret, melius quam nos noverat, ſuos diſcipulos firmavit ac munivit, illique hujuſmodi inſtructi admonitione, emendaverunt Theſſalonicenſes, ea in re alioquin erraturos. *2. Theſſalon. 2. 1.* Quando vero neque his cedunt Chriſti hoſtes, tametſi non me fugit durius illis cor eſſe quam Pharaoni, placet tamen illos iterum ea de re interrogare. Deus in Paradiſo percuntatur, *Adam, ubi es?* *Geneſ. 3. 9.* Cainum quoque ipſe interrogat, *Ubi eſt Abel frater tuus?* *Geneſ. 4. 9.* Quid hic itaque reſpondetis? Nam ſi eum neſcire exiſtimatis, & idcirco ſciſcitari: cum Manichæis profecto conſeotitis, qui videlicet iſta audent docere. *Manichæorum impia opinio.* Sin autem veriti ne Manichæi palam audiatis, vel inviti conceditis eum ſcientem interrogare; quid, quæſo, abſurdum aut quid mirum vobis videtur, ſi Filius in quo tunc Deus interrogabat, idem, inquam, ipſe Filius carne circumdatus diſcipulos tamquam homo interroget? niſi forte Manichæi jam facti, illum Scripturæ locum, ubi Deus Adamum interrogat, velitis reprehendere, *Geneſ. 3. 9.* idque eo tantum animo, ut nova improbe excogitetis & audeatis. Hinc enim in omnibus convicti, Lucæ verba jam inſuſurratis, quæ quidem recte ſunt dicta, ſed a vobis perverſe intelliguntur. Quænam autem illa ſint afferre neceſſe eſt, ut hac etiam ratione pateat quam corruptam illi habeant mentem.

51. Hæc igitur ſunt Lucæ verba: *Et Jeſus proficiebat ſapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines*. *Quo ſenſu Chriſtus profeciſſe dicatur. Luc. 2. 52.* Hic, inquam, ille locus eſt, ad quem quoniam offendunt, ab illis non ſecus ac a Sadducæis & Phariſæis ſciſcitandum eſt, quo de loquatur Lucas. Sic autem illos aggrediamur: Jeſus Chriſtus homone eſt ut alii omnes homines, an vero Deus eſt carnem geſtans? Si purus homo eſt, ut ceteri homines; utique ut homo proficiat: quæ quidem eſt Samoſatenſis ſententia, quam toto vos animo amplectimini, ſed nomine tenus præ metu hominum negatis. *Pauli Samoſatenſis error.* Si vero Deus eſt carnem geſtans, uti revera eſt, & Verbum caro factum eſt, iſque, qui Deus erat, in terram deſcendit: quos progreſſus queat ille habere qui æqualis Deo exiſtit, aut quo modo creſcere poſſit Filius qui ſemper eſt in Patre? Nam ſi is, qui eſt in Patre, proficere poteſt, quid, quæſo, eſt, ultra Patrem, ut inde poſſit proficere? Deinde, e re fuerit eadem hic dicere, quæ ſupra diſſeruimus cum explicaremus quonam ſenſu aliquid accepiſſe & gloriam adeptus eſſe diceretur. *Vide ſupra num. 37.* Nimirum, ſi homo factus profecit, ergo antequam fieret homo, perfectus non erat, ac proinde ejus perfectionis cauſa fuit potius caro, quam ipſe, carnis. Inſuper, ſi il-

(1) Reg. & Seg. τὸ omittunt. Mox iidem, & Gobler. & Felc. 1. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο. Ceteri & editio Commel. καὶ γὰρ τοῦτο.
(2) Reg. 1. & Seguerian. διὰ παντὸς ἑτοίμους γίνεσθαι.
(3) Reg. 1. & Seguerian. Ἀρειομανῖται. Goblerian. & Felc. 1. Ἀρειομανῖται. Ceteri & editi, Ἀρειανοί.
(4) Sic primus codex Regius & Seguerianus. In ceteris & editis deeſt ταῦτα.
(5) Sic uterque Regius & Seguerianus. At alii & editi, ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης.
(6) Sic Reg. 1. Seguerian. Baſil. Anglican. & Felc. 3. At alii & editi, Φαραῶ, circumflexa ultima. Mox uterque Regius & Seguerian. ἐν τῷ παραδείσῳ. Ceteri & editi, ἐν δὲ τῷ παραδείσῳ. Ibid. Regius primus & Seguer. πυνθάνεται ὁ Θεὸς λέγων. Alii & editi, πυνθάνεται ὁ Θεὸς τοῦ Ἀδὰμ λέγων.
(7) Sic Regius primus, Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. At alii & editi, λέγων ποῦ, &c.
(8) Seguerian. & Reg. 2. πυνθάνεσθε, mendoſe.
(9) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. Ἰουδαῖοι.
(10) Sic Regius primus & Seguerian. Alii autem & editi, περιβεβλημένος. Ibidem Baſil. & Felc. 3. pro τῶν μαθητῶν, habent αὐτῶν.

(11) Sic Regius primus, ut & emendatum eſt in Seguer. At alii & editi, θέλετε.
(12) Sic Seg. Gobl. & Felc. 1. At Reg. 1. συνθρύζετε. Anglic. ὑποσυνθρύζετε. Reg. 2. θρυλεῖτε. Alii & editio Commel. θορυβίζετε. Ibidem, πάλιν deeſt in Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. Item ibid. Reg. 1. παρὰ τῷ Λουκᾷ. Felc. 3. ibid. ἅτινα καλῶς.
(13) Sic primus codex Regius & Seguer. Legitur item Σαδδουκαίοις in Reg. 2. Goblerian. & Felc. 1. Alii & editio Commel. τοῖς Σαδδουκαίοις καὶ Φαρισαίοις. Mox Reg. 1. & Seguer. Ἰησοῦς ὁ Χριστός.
(14) Regius primus Seguerian. Gobler. & Felc. 1. τοῦ μέντοι Σαμοσατέως.
(15) Sic Reg. 1. & Seguerian. At alii & editi, ἔχει.
(16) Sic Reg. 1. & Seguerian. At Reg. 2. Anglican. Baſil. & Felc. 3. ὁ υἱὸς ὁ ἀεὶ ὤν, &c. Præterea Reg. 2. Anglican. Gobler. & Felc. 1. habent item, εἰ γὰρ ὁ ἀεὶ ὢν ἐν τῷ πατρὶ προέκοπτε. Ceteri & editi, ὁ υἱὸς ὁ ἀεὶ ἐν τῷ πατρί; ἀεὶ γὰρ ὢν ἐν τῷ πατρὶ ὁ προκόπτων. Ibidem Baſil. τί γάρ ἐστιν.
(17) Sic Regius primus, Seguerian. Anglican. Gobler. & Felc. 1. In aliis & editis καὶ deeſt.

ſi ille qui Verbum eſt proficit, quid majus poteſt fieri quam Verbum, Sapientia, Filius, & Dei virtus? hæc ſiquidem ſunt ipſum Verbum, quorum ſi quis veluti radium poſſet accipere, is ſane ſumme perfectus inter homines eſſet, Angeliſque fieret æqualis. Etenim Angeli ipſi atque Archangeli, Dominationes Virtuteſque omnes & Throni, Verbi participes effecti, faciem Patris ejus perpetuo vident. Qui ergo fieri poteſt ut ille qui aliis impertit perfectionem, ipſe poſt illos proficiat? Angeli namque humanam ejus adminiſtraverunt nativitatem, & Lucæ verba poſt hujuſmodi Angelorum adminiſtrationem prolata ſunt. Qui igitur poſſit id vel in mentem hominis prorſus venire? Quomodo, inquam, Sapientia in ſapientia profecit? Quomodo qui aliis dat gratiam, (uti Paulus ſuis in nmoibus epiſtolis, hiſce
2. Theſſalon. 3. 18. & alibi. verbis agnnſcit, *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti ſit cum omnibus vobis*) ipſe in gratia profecit? Vel enim Apoſtnlum meotiri contendant, vel Filium non eſſe ſapientiam audeant affirmare. Vel ſi eſt ſapi-
1. Cor. 1.24. entia, ut dixit Salomon, & Paulus ſcripſit, *Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia:* quem, quæſo, progreſſum accepit Sapientia?

52. Hnmines quidem, utpote creati, in virtute progredi & prnficere poſſunt. Hinc Enoch translatus eſt, Moyſeſque creſcendo proficiebatur, & Iſaac pro-
Philip. 3. 13. ficiendo magnus eſt effectus: Apoſtolus item ad ea quæ priora ſunt ſe teſtatur extendere. Singuli ſcilicet ulterinrem ante ſe gradum quo progrederentur habuere. At Dei Filius, qui quidem ſnlus ipſe eſt, quonam ſe poteſt extendere? Omnia ſiquidem, in eum coontuendo, proficiuot: ipſe vero, cum ſnlus ſit, in ſolo eſt Patre, a quo non ultra progreditur, ſed ſemper in eo manet. Itaque hominum eſt proficere: at Dei Filius, quia nihil qun progrederetur haberet, cum in Patre ſit perfectus, ſeipſum pro nobis humiliavit, ut nos io ejus humilitate magis creſcere poſſemus. Aliud autem oihil eſt incrementum noſtrum quam ut a rebus quæ ſenſus movent recedamus, & ad ipſum accedamus Verbum: quandoquidem & ejus humilitas nihil aliud eſt quam quod carnem noſtram accepit. Non ergn Verbum, ut Verbum, proficit, cum perfectum ſit ex perfecto Patre, nullaque nmnino
Chriſtus non quatenus Deus proficere dictus eſt, ſed quatenus homo. re egeat, ſed potius aliis proficiendi ſit cauſa. Verum hic etiam humano more dictus eſt proficere, quoniam hominum ſit proficere. Hinc caute admodum Euangeliſta ætatem cum progreſſione conjunxit: ſiquidem nulla eſt Verbi & Dei ætas, ſed ætates ad corpora pertinent. Ad corpus igitur ſpectat hujuſmodi progreſſus: eo enim proficiente, in ipſn pariter cernentium oculis proficiebat patefactin divinitatis. Quantn porro manifeſtius divinitas ſe explicabat, tanto magis apud nmnes homines gratia ejus tamquam hominis creſcebat. Nam inſans quidem geſtabatur, puer autem factus remanſit in templn, ipſnſque ſecerdotes de lege interrogavit. Senſim autem

τε ὁ λόγος ὢν προκόπτει, τί μεῖζον (1) ἔχει γενέσθαι λόγου καὶ σοφίας, καὶ υἱοῦ, καὶ θεοῦ δυνάμεως; ταῦτα γάρ ἐστιν ὁ λόγος, (2) ὧν εἴ τις ὡς ἀκτῖνα μετασχεῖν πως δυνηθείη, ὁ τοιοῦτος παντέλειος ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἴσος ἀγγέλοις γίνεται. καὶ γὰρ καὶ ἄγγελοι, (3) καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ κυριότητες, καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις, καὶ θρόνοι, τοῦ λόγου μετέχοντες, βλέπουσι διαπαντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. πῶς οὖν ὁ ἄλλοις τὴν τελειότητα (4) παρέχων, αὐτὸς μετ' ἐκείνους προκόπτει; ἄγγελοι γὰρ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ γένεσιν διηκόνησαν· καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ Λουκᾶ, μετὰ τὴν διακονίαν τῶν ἀγγέλων εἴρηται. πῶς οὖν ὅλως κἂν εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν ἀνθρώπῳ δύναται; ἢ πῶς ἡ σοφία ἐν σοφίᾳ προέκοπτεν; ἢ πῶς ὁ ἄλλοις (5) χάριν διδούς, καθὼς ὁ Παῦλος διὰ πάσης ἐπιστολῆς δι' αὐτοῦ δίδοσθαι τὴν χάριν γινώσκων, φησίν· „ἡ χάρις τοῦ κυρίου „ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν·„ αὐτὸς ἐν χάριτι προέκοπτεν; ἢ γὰρ ψεύδεσθαι τὸν ἀπόστολον λεγέτωσαν, ἢ μηδὲ σοφίαν εἶναι τὸν υἱὸν λέγειν τολμάτωσαν. εἰ δὲ σοφία ἐστίν, ὡς εἶπεν (6) ὁ Σολομών, καὶ ὁ Παῦλος ἔγραψε, „Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία·„ (7) ποίαν ἡ σοφία προκοπὴν ἐπεδέχετο.

52. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κτίσματα τυγχάνοντες, ἐπεκτείνεσθαι πως καὶ προκόπτειν ἐν ἀρετῇ δύνανται. Ἐνὼχ γοῦν οὕτω μετετέθη· καὶ Μωσῆς αὐξάνων ἐτελειοῦτο· Ἰσαὰκ (8) δὲ προκόπτων ἐγένετο μέγας· καὶ ὁ ἀπόστολος ἐπεκτείνεσθαι καθ' ἡμέραν τοῖς ἔμπροσθεν ἔλεγεν. εἶχε γὰρ ἕκαστος ποῦ (9) προκόψαι, βλέπων εἰς τὸν ἔμπροσθεν αὐτοῦ βαθμόν. ὁ δὲ τοῦ θεοῦ υἱός, ὁ μόνος ὤν, ποῦ εἶχεν ἐπεκτείνεσθαι; πάντα γὰρ εἰς αὐτὸν βλέποντα προκόπτει· αὐτὸς δὲ μόνος ὤν, ἐν τῷ μόνῳ πατρί ἐστιν· ἀφ' οὗ οὐδὲ ἐπεκτείνεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ μένων ἐστὶν ἀεί. ἀνθρώπων μὲν οὖν ἐστι τὸ προκόπτειν· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ υἱός, ἐπεὶ προκόπτειν (10) οὐκ εἶχε, τέλειος ὢν ἐν τῷ πατρί, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν τῷ ἐκείνου ταπεινῷ μᾶλλον ἡμεῖς αὐξάνειν δυνηθῶμεν. ἡ δὲ αὔξησις ἡμῶν, οὐκ ἄλλη τίς ἐστιν, ἢ τὸ ἀφίστασθαι μὲν τῶν αἰσθητῶν, εἰς αὐτὸν δὲ τὸν λόγον γενέσθαι· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκείνου ταπεινὸν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ λαβεῖν τὴν ἡμετέραν σάρκα. οὐκ ἄρα ὁ λόγος (11) ὤν, ᾗ λόγος ἐστίν, ὁ προκόπτων, ὁ τέλειος ἐκ τελείου ὢν τοῦ πατρός, ὁ μηδενὸς δεόμενος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους εἰς προκοπὴν ἀνάγων. ἀλλ' ἀνθρωπίνως εἴρηται καὶ ἐνταῦθα (12) τὸ προκόπτειν· ἐπεὶ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ πάλιν ἡ προκοπή. καὶ γὰρ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ὅπως μετὰ ἀκριβείας τῆς παρατηρήσεως λέγων, τῇ προκοπῇ συνῆψε τὴν ἡλικίαν· λόγος δὲ καὶ θεὸς ἡλικίᾳ οὐ (13) μετρεῖται, ἀλλὰ τῶν σωμάτων εἰσὶν αἱ ἡλικίαι. τοῦ σώματος ἄρα ἐστὶν ἡ προκοπή· αὐτοῦ γὰρ προκόπτοντος, προέκοπτεν ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φανέρωσις τῆς θεότητος τοῖς ὁρῶσιν· ὅσῳ δὲ ἡ θεότης ἀπεκαλύπτετο, τοσούτῳ πλείων ἡ χάρις ηὔξανεν ὡς (14) ἀνθρώπου παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις. παιδίον μὲν γὰρ ἐβαστάζετο· παῖς δὲ γενόμενος, ἀνέμεινεν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τοὺς ἱερέας ἀνήρετο περὶ τοῦ νόμου· κατ' ὀλίγον δὲ τοῦ σώματος

(1) Seguerian. Reg. 1. Gobler. & Felc. 1. οὐχί. Felc. 3. ἔχων. Alii & editi, ἔχει. Mox Reg. 1. & Seguerian. καὶ θεοῦ δυνάμεως. Alii & editi omittunt θεοῦ.

(2) Reg. 1. & Seguerian. ὧν εἴ τις ὡς ἀκτῖνα μετασχεῖν πως δύναιτο. At alii & editi, ὧν εἴ τις ὡς ἀκτῖνος μετασχεῖν δυνηθείη πως, aliqui πως δύναται.

(3) Sic Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. At in Reg. 2. deeſt καὶ ἀρχάγγελοι. Ceteri item & editi καὶ omittunt. Mox uterque Regius, Seguer. Baſil. Gobler. Felc. 1. & 3. πᾶσαι αἱ δυνάμεις. Alii & editi, πᾶσαι δυνάμεις.

(4) Regius primus & Seguer. παρέχων. Alii & editi, παρέχων. Mox Reg. 1. & Seguer. τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ γένεσιν. Editi & alii, τῇ ἀνθρωπίνῃ γενέσει αὐτοῦ. Ibid. Reg. 1. Seguer. Baſil. & Felc. 3. παρὰ τοῦ Λουκᾶ. Alii & editi, παρὰ τῷ Λουκᾷ.

(5) Sic primus codex Regius, Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. Ceteri vero & editi, ὁ ἄλλοις τὴν χάριν διδούς· ὁ γὰρ Παῦλος, &c.

(6) Sic Regius primus & Seguerian. At ὁ in editis deeſt. Ibidem Goblerian. & Felc. 1. καὶ Παῦλος γράφει.

(7) Sic Regius primus, Seguer. Anglicanus, Goblerian. & Felc. 1. ut & Nannius legit. Alii & editio Commel. omiſſo ποίαν ἡ σοφία, habent προκοπὴν ἐπεδέχετο.

(8) Sic uterque Regius, Seguerianus, Baſilienſis, Goblerian. & Felc. 1. At alii & editi, Ἰσαὰκ τε. Ibidem Felc. 3. γέγονε.

(9) Baſilienſis, προκόψειν. Regius primus prima manu, προκόψῃ, ſed ſecunda, προκόψαι, ut ceteri & editi. Mox Regius primus & Seguerianus, ἑαυτοῦ βαθμόν. Reg. 2. αὐτοῦ βαθμόν. Editi & alii, αὐτοῦ βαθμόν.

(10) Sic Regius primus, Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. At alii & editi, οὐκ εἶχεν, ἀλλὰ τέλειος. Ibid. Reg. 2. Baſilienſ. & Felc. 3. ὢν ἐν τῷ πατρί. Editi atque alii, ὢν ἐν τῷ πατρί.

(11) ὢν deletum eſt in Reg. 1.

(12) Sic Regius primus & Seguer. In aliis & editis τὸ deeſt. Mox Reg. 1. & Seguer. καὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστής.

(13) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. μετρεῖται. Editi aliique, μετρεῖται.

(14) Sic uterque Regius, Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 3. At alii & editio Commel. ἀνθρώπῳ.

ματος αὐξάνοντος, καὶ τοῦ λόγου φανεροῦντος (1) ἑαυτὸν ἐν αὐτῷ, ὁμολογοῦνται λοιπὸν παρὰ μὲν Πέτρου πρῶτον, εἶτα καὶ παρὰ πάντων, ὅτι ἀληθῶς υἱὸς Θεοῦ ἐστιν οὗτος· οἱ καὶ Ἰουδαῖοι εἴτε παλαιοὶ (2) καὶ οἱ νέοι οὗτοι θέλοντες καμμύουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα μὴ βλέπωσιν ὅτι τὸ, ἐν σοφίᾳ προκόπτειν, οὐκ ἔστι τὴν σοφίαν αὐτὴν προκόπτειν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον μᾶλλον ἐν αὐτῇ (3) προκόπτειν. καὶ Ἰησοῦς γὰρ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ χάριτι· εἰ χρὴ δὲ καὶ πιθανῶς μετὰ τοῦ ἀληθοῦς εἰπεῖν, αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ προέκοπτε· ἡ σοφία γὰρ ᾠκοδόμησεν (4) ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ἐν ἑαυτῇ τὸν οἶκον προκόπτειν ἐποίει.

53. Τίς δέ ἐστιν ἡ λεγομένη προκοπὴ, (5) ἢ καθὰ προεῖπον, ἡ παρὰ τῆς σοφίας μεταδιδομένη τοῖς ἀνθρώποις θεοποίησις καὶ χάρις, ἐξαφανιζομένης ἐν αὐτοῖς τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς φθορᾶς, κατὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ συγγένειαν τῆς σαρκὸς τοῦ λόγου; οὕτω γὰρ αὐξάνοντος ἐν ἡλικίᾳ τοῦ σώματος, (6) συνεπεδίδοτο ἐν αὐτῷ καὶ ἡ τῆς θεότητος φανέρωσις, καὶ ἐδείκνυτο παρὰ πᾶσιν ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστι, καὶ Θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι. ἐὰν δὲ φιλονεικῶσιν, ὅτι (7) Ἰησοῦς ἐκλήθη „ ὁ λόγος γενόμενος σὰρξ, „ καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρουσι τὸ λεγόμενον, „ προέκοπτεν· „ ἀκουέτωσαν ὅτι οὐδὲ τοῦτο μὲν ἐλαττοῖ τὸ πατρικὸν φῶς· τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ υἱός· δείκνυσι δὲ πάλιν, (8) ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος ὁ λόγος, καὶ ἀληθινὴν ἐφόρεσε σάρκα. καὶ ὥσπερ εἴπομεν ὅτι σαρκὶ πέπονθε, (9) καὶ σαρκὶ ἐπείνα, καὶ σαρκὶ ἐκοπίασεν, οὕτω καὶ εἰκότως ἂν λέγοιτο, ὅτι σαρκὶ προέκοπτεν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἔξωθεν ὄντος τοῦ λόγου ἐγίνετο ἡ προκοπὴ, οἵα ἐστιν, ἣν εἰρήκαμεν. ἐν αὐτῷ γὰρ ἦν ἡ σὰρξ ἡ προκόπτουσα καὶ αὐτοῦ λέγεται· καὶ τοῦτο ἵνα πάλιν ἡ τῶν ἀνθρώπων προκοπὴ ἄπτωτος διὰ τὸν συνόντα λόγον διαμείνῃ· οὔτ᾽ οὖν τοῦ λόγου ἡ προκοπὴ, οὔτε ἡ σὰρξ ἦν ἡ σοφία, ἀλλὰ τῆς σοφίας σῶμα γέγονεν ἡ σάρξ. διὰ (10) τοῦτο, ὡς προείπομεν, οὐχ ἡ σοφία, ᾗ σοφία ἐστὶν, αὐτὴ καθ᾽ ἑαυτὴν προέκοπτεν· ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐν τῇ σοφίᾳ προέκοπτεν, ὑπεραναβαῖνον κατ᾽ ὀλίγον (11) τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ θεοποιούμενον, καὶ ὄργανον αὐτῆς πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς θεότητος καὶ τὴν ἔκλαμψιν αὐτῆς γινόμενον καὶ φαινόμενον πᾶσι. διὸ οὐδὲ εἶπεν, ὁ λόγος προέκοπτεν, (12) ἀλλ᾽ ὁ Ἰησοῦς, ὅπερ ὄνομα γενόμενος ἄνθρωπος ὁ κύριος ἐκλήθη· ὡς εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν προκοπὴν οὕτως (13) ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν.

54. Οὐκοῦν ὥσπερ, προκοπτούσης τῆς σαρκὸς, λέγεται αὐτὸς προκόπτειν, διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα ἰδιότητα· οὕτω καὶ τὰ περὶ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου λεγόμενα, τὸ ταραχθῆναι, τὸ κλαῦσαι, χρὴ λαμβάνειν τῇ αὐτῇ διανοίᾳ. ἄνω γὰρ καὶ κάτω περιφέροντες, καὶ ὥσπερ ἐκ τούτων τὴν αἵρεσιν πάλιν (14) συνιστῶντες, φάσκουσιν· ἰδοὺ ἔκλαυσε καὶ εἶπε, νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται· καὶ παρεκάλεσε παρελθεῖν τὸ ποτήριον· πῶς οὖν, ὁ ταῦτα

crescente corpore, & Verbo ſeipſum in eo patefaciente, primo Petrus deindeque alii eum vere Filium Dei eſſe confitentur, quantumvis Judæi eum veteres tum novi iſti ultro claudant oculos, ne videant quod hic, in ſapientia proficere, non ſignificet ipſam Sapientiam proficere, ſed humanam tantum naturam in ea proficere. Siquidem *Jeſus proficiebat ſapientia & gratia*: vel potius, ut appoſite ſimul & vere loquamur, ipſe in ſeipſo proficiebat. Nam *Sapientia ædificavit ſibi domum*, fecitque ut domus in ſeipſa proficeret. Luc. 2. 52. Prov. 9. 1.

53. Ceterum quænam illa eſt progreſſio, quam, uti ſupra dixi, gratia & divinitas hominibus a Sapientia impartita, deſtructo in illis peccato & corruptione, propter ipſorum cum carne Verbi ſimilitudinem & cognationem? Ita enim corpore ætate creſcente, in illo quoque creſcebat major divinitatis explicatio, omnibuſque oſtendebatur templum Dei ipſum eſſe, & Deum eſſe in corpore. Quod ſi rixari velint in eo quod *Verbum caro factum* Jeſus ſit appellatus ad eumque illud dictum, *proficiebat*, referant: audiant neque ea re imminui paternam lucem, quæ Filius ipſe eſt. Verum id rurſus oſtendit Verbum hominem eſſe factum, veramque carnem habuiſſe. Unde, quemadmodum diximus eum carne paſſum eſſe, carne eſuriiſſe, carne defatigatum eſſe: ita, & merito quidem, affirmare licet eum carne profeciſſe. Neque enim illa, qualemcumque diximus, progreſſio fiebat, quaſi Verbum extrinſecus exiſteret: ſed in illo erat & ejus dicitur caro proficiens, ut ſcilicet hominum progreſſus, propter ipſorum cum Verbo ſocietatem, ſtabilis poſſet perſeverare. Nec ergo Verbum proficiebat, nec caro erat Sapientia, ſed caro facta eſt Sapientiæ corpus. Quocirca, uti docuimus, non Sapientia, quatenus eſt Sapientia, ipſa per ſeipſam proficiebat; ſe ſola humanitas in Sapientia proficiebat, humanam paulatim tranſcendens naturam, divina reddita, ipſiuſque Sapientiæ facta & omnibus apparens inſtrumentum, quo ad agendum & elucendum ipſa uteretur divinitas. Hinc nequaquam dixit, Verbum proficiebat, ſed, Jeſus, quod quidem nomen Dominus factus homo accepit; ita ut ad humanam naturam progreſſus ille pertineat, eo quo ſupra explicavimus modo. Joan. 1. 14.

54. Itaque quemadmodum carne proficiente, ipſe proficere dicitur ob ſuam cum corpore conjunctionem: ita quæ illi tempore mortis accidiſſe legimus, ut turbari, flere, eadem ratione interpretari oportet. Enimvero illi in omnes ſeſe vertunt partes, ſuamque hæreſim ex his veluti commendantes ac confirmantes, hiſce nos verbis adoriuntur. Ecce, inquiunt, flevit & dixit, *Nunc anima mea turbata eſt*: rogavit item ut calix tranſiret: qui ergo fieri poteſt ut is, qui hæc dixit, Joan. 12. 27. Matth. 26. 39.

(1) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἑαυτὸν ἐν αὐτῷ. Felc. 3. αὐτὸς ἑαυτῷ. Ceteri & editi, ἑαυτὸν ἑαυτῷ.

(2) Reg. 1. & Seguer. καὶ οἱ νέοι οὗτοι. Gobler. & Felc. 2. καὶ νέοι οὗτοι. Alii & editi, καὶ νέοι οὗτοι. Paulopoſt Reg. 2. ὅτι ἐν σοφίᾳ προκόπτειν. Mox idem & Seguer. τὴν σοφίαν αὐτὴν προκόπτειν. In aliis & editis deeſt, αὐτήν.

(3) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. προκόπτειν. Alii & editi, προκόπτει. Ibid. Reg. 2. Seguerian. Gobler. & Felc. 2. καὶ Ἰησοῦς γὰρ προέκοπτε σοφίᾳ. Editi, καὶ γὰρ Ἰησοῦς προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ.

(4) Goblerian. & Felc. 3. ἐν αὐτῇ. Iidem ibidem & Reg. ac Seguerian. καὶ ἐν ἑαυτῇ. Alii & editi, καὶ ἐν αὐτῇ.

(5) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editio Commel. προκοπὴ, καθὰ προεῖπον, ἢ, &c.

(6) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. At alii & editio Commel. συνεπεδίδοτο ἐν αὐτῷ ἡ τῆς.

(7) Sic primus codex Regius, Seguer. Goblerian. & Felc. 1. ut & legit Nannius. Ceteri vero & editi, Ἰησοῦς ἐκλήθη σὰρξ γενόμενος, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρουσι. Baſilienſis habet, ὅτι ὁ Ἰησοῦς.

(8) Sic mſſ. In editione autem Commel. deeſt ὅτι. Mox Reg. 1. Seguerian. Gobler. & Felc. 1. ἐφόρεσε σάρκα. Alii & editio Commel. ἐφόρει σάρκα.

(9) Uterque Regius, Seguerian. Gobler. & Felc. 1. addunt καὶ, quod in aliis & editis deeſt. Ibidem Reg. 1. & Seguerian. ἐπείνασε, & ἐκοπίασε. Item iidem & Goblerian. ac Felc. 1. καὶ τοῦτο εἰκότως ἂν λέγοιτο, σαρκὶ προέκοπτεν. Ibidem uterque Regius, Seguer. & Baſil. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἔξωθεν. Gobler. Felc. 1. & 3. οὐδὲ γὰρ ἔξωθεν. Editio Commel. οὐ γὰρ οὐδὲ ἔξωθεν.

(10) Regius primus & Seguerian. διὰ τοῦθ᾽ ὡς προεῖπον.

(11) Sic uterque Regius, Seguer., Baſilienſis, Anglic. Gobler. & Felc. 1. At in aliis & editis deeſt τὴν. Mox poſt ὄργανον αὐτῆς, Regius primus & Seguerian. omittunt γινόμενον, quod hic alii & editi habent, ſed infra tranſponunt poſt ἔκλαμψιν αὐτῆς, ibidemque habent, καὶ φαινόμενον πᾶσι, ubi alii & editi, φαῖνον ἐν πᾶσι.

(12) Sic primus codex Regius, Gobler. & Felc. 1. At ceteri & editi, ἀλλὰ Ἰησοῦς.

(13) Regius primus & Seguerian. ὥσπερ καὶ ἐν. Gobler. & Felc. 1. ὥσπερ ἐν. Alii & editi, ὡς ἐν.

(14) Regius primus, συνιστάντες.

dixit, Deus ſit & Verbum Patris? Ita ſane, o Dei hoſtes; ſcriptum eſt eum fleviſſe, & dixiſſe, Turbatus ſum, illa quoque verba in cruce pronunciaſſe, *Eloi,*
Marc. 15. 34. *Eloi, lama ſabacthani*, id eſt, *Deus meus, Deus meus, quare dereliquiſti me?* Rogavit etiam ut tranſiret calix: namque hæc fatemur ſcripta eſſe. Verum vos ſimiliter velim viciſſim reſpondere: neceſſe enim eſt idem ad ſingula quæ objicitis retorquere. Si purus homo eſt qui loquitur, lacrymetur utique & mortem reformidet, ut homo. Sed ſi Verbum eſt in carne: (nam eadem ſemper dicere, grave eſſe minime debet) quem ille qui Deus eſt timere potuit? Vel quare ille, qui vita eſt & alios ex morte eripit, mortem ipſe pertimeſceret? Vel qui fieri potuit ut is qui
Luc. 12. 4. ajebat, Nolite timere eum qui occidit corpus, timore ipſe corriperetur? Quonam pacto ille qui A-
Geneſ. 26. 24. brahæ dicebat, *Noli timere, quia ego tecum ſum*: ille qui Moyſem adverſus Pharaonem corroborabat:
Joſue 1. 6. qui filio Nave ajebat, *Fortiter & viriliter age*: quomodo, inquam, ipſe Herodem & Pilatum potuit metuere? Præterea, illene qui alios ad non timendum
Pſal. 117. 6. adjuvat, (Nam, *Dominus*, inquit, *mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo*) ipſe præſides mortales homines metuebat? illene qui contra mortem venit, mortem timuit? An non abſurdum & impium eſt contendere, eum mortem & inferos extimuiſſe, quo conſpecto inferorum janitores tremuerunt? Enimvero ſi ſecundum vos Verbum timuit, cur cum longe ante Judæorum prædixiſſet inſidias, non aufu-
Joan. 18. 5. git, ſed quæſitus dixit, *Ego ſum?* Siquidem pote-
Joan. 10. 18. rat non mori, uti his verbis docet, *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam*: &, *nemo tollit eam a me*.

Quomodo Chriſtus timuiſſe dicatur.

55. Verum hæc non naturæ Verbi, quatenus Verbum eſt, propria erant: ſed Verbum, o Chriſti hoſtes & ingrati Judæi, in carne hæc patiente exiſtebat. Hinc iſta non ante carnem aſſumtam dicta ſunt: ſed poſtquam Verbum caro & homo eſt factum, hæc de humana natura dicta eſſe ſcriptum eſt. Certe ille, de quo iſta ſcripta ſunt, Lazarum a mortuis excitavit, aquam convertit in vinum, cæco nato vi-
Joan. 10. 30. ſum reſtituit, & dixit, *Ego & Pater unum ſumus*. Quocirca ſi ex humanis ejus geſtis occaſionem captant humiliter & abjecte de Dei Filio ſentiendi; imo vero hominem eum totum e terra non autem e cælo eſſe arbitrantur: cur non etiam ex divinis factis Verbum in Patre exiſtens agnoſcunt, propriamque deponunt impietatem? Illis enim licet perſpicere eumdem omnino eſſe qui illorum operum auctor eſt, & qui patibile corpus ſe habere oſtendit, cum illud flere,

A εἴρηκε, θεός ἐστι καὶ λόγος τοῦ πατρός; (1) καὶ γέγραπται, ὅτι ἔκλαυσεν, ὦ θεομάχοι, καὶ ὅτι εἶπεν, ἐταράχθην, καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ εἶπεν, „ Ελωΐ, Ελωΐ λαμὰ σαβαχθανί, ὅ ἐστι, θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; „ καὶ παρεκάλεσε δὲ (2) τὸ παρελθεῖν τὸ ποτήριον. γέγραπται γὰρ ταῦτα. ἀλλ' ἐβουλόμην πάλιν ὑμᾶς ἀποκρίνασθαι· (3) τὸ αὐτὸ γὰρ ἐφ' ἑκάστου τῶν παρ' ὑμῶν προτεινομένων ἀντερεῖν ἀνάγκη. εἰ μὲν ἄνθρωπος ψιλός ἐστιν ὁ λαλῶν, κλαιέτω καὶ φοβείσθω τὸν θάνατον, ὡς ἄνθρωπος· εἰ δὲ λόγος ἐστὶν ἐν σαρκί· τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν ἀεὶ οὐκ ὀκνητέον· τίνα θεὸς (4) ὢν εἶχε φοβεῖσθαι; ἢ διατί τὸν θάνατον ἐφοβεῖτο ζωὴ ὢν
B αὐτὸς, καὶ ἄλλους ἐκ τοῦ θανάτου ῥυόμενος; ἢ πῶς λέγων, μὴ (5) φοβεῖσθε τὸν ἀποκτείνοντα τὸ σῶμα, αὐτὸς ἐφοβεῖτο; πῶς δὲ ὁ τῷ Ἀβραὰμ λέγων, „ μὴ φοβοῦ ὅτι (6) μετά σου εἰμί· „ καὶ τὸν Μωϋσῆν προθυμοποιῶν κατὰ τοῦ Φαραὼ, καὶ (7) τῷ τοῦ Ναυῆ λέγων, „ ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου, „ αὐτὸς ἐδειλία τὸν Ἡρώδην καὶ τὸν (8) Πιλάτον; ἄλλοις ἄλλως γενόμενος βοηθὸς εἰς τὸ μὴ φοβεῖσθαι· „ κύριος „ γὰρ, φησιν, ἐμοὶ βοηθός· (9) οὐ φοβηθήσομαι τί „ ποιήσει μοι ἄνθρωπος· „ αὐτὸς ἡγεμόνας θνητοὺς ἀνθρώπους ἐφοβεῖτο, (10) αὐτὸς ἐλθὼν κατὰ τοῦ θανάτου, ἐδειλία τὸν θάνατον; πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον
C καὶ δυσσεβὲς, λέγειν τοῦτον δειλιᾷν (11) τὸν θάνατον ἢ τὸν ᾅδην, ὃν οἱ πυλωροὶ τοῦ ᾅδου βλέποντες ἔπτηξαν; εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς ἐδειλία ὁ λόγος, διατί πρὸ πολλοῦ λέγων περὶ τῆς ἐπιβουλῆς τῶν Ιουδαίων οὐκ (12) ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ ζητούμενος ἔλεγεν, „ ἐγώ εἰμι; „ καὶ γὰρ ἐδύνατο μὴ ἀποθανεῖν, ὡς ἔλεγεν, „ ἐξουσίαν ἔχω „ θεῖναι τὴν ψυχήν μου· καὶ ἐξουσίαν ἔχω (13) πάλιν „ λαβεῖν αὐτήν· καὶ, οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ. „

55. Ἀλλ' οὐκ ἦν ἴδια φύσει τοῦ λόγου ταῦτα, ᾗ λόγος ἦν· ἐν δὲ τῇ (14) τοιαύτῃ πασχούσῃ σαρκὶ ἦν ὁ λόγος, ὦ χριστομάχοι καὶ ἀχάριστοι Ιουδαῖοι. καὶ γὰρ οὐκ εἴρηται ταῦτα πρὸ τῆς σαρκός· ἀλλ' ὅτε ὁ
D λόγος σὰρξ ἐγένετο, (15) καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ ἀνθρωπίνως εἰρῆσθαι γέγραπται ταῦτα. ἀμέλει, περὶ οὗ γέγραπται ταῦτα αὐτὸς ἤγειρε (16) τὸν Λάζαρον ἐκ νεκρῶν, καὶ τὸ ὕδωρ οἶνον πεποίηκε, καὶ τῷ ἐκ γενετῆς τυφλῷ ἐχαρίσατο τὸ βλέπειν· καὶ εἶπεν, „ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν „ ἐσμεν. „ ὥσπερ οὖν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων προφασίζονται ταπεινὰ νοεῖν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· μᾶλλον δὲ ἄνθρωπον αὐτὸν ὅλον ἐκ γῆς, (17) καὶ οὐκ ἐξ
E οὐρανοῦ νομίζουσι· διατί (18) μὴ καὶ ἐκ τῶν θεϊκῶν ἔργων ἐπιγινώσκουσι τὸν ἐν τῷ πατρὶ λόγον, καὶ λοιπὸν ἀρνοῦνται τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν; ἔξεστι γὰρ (19) αὐτοῖς ὁρᾷν, πῶς ὁ τὰ ἔργα ποιῶν ὁ αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ σῶμα παθητὸν δεικνὺς ἐν τῷ ἀφιέναι κλαίειν καὶ πει-

(1) Gobler. & Felc. 1. καὶ omittunt. Regius ſecundus & Baſil. habent, καὶ γέγραπται. Mox Gobler. & Felc. 1. καὶ ὅτι ἐταράχθη, καὶ, θεέ μου, &c. omiſſis intermediis. Ibidem, Regius primus & Seguer. καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ..... λαμὰ σαβαχθανί. Iidem ibidem & Regius ſecundus, Baſil. & Anglic. ἐγκατέλιπες. Ceteri & editi, κατέλιπες.

(2) Regius primus & Seguer. τὸ omittunt. At Gobler. & Felc. primus, ſic habent, καὶ παρελθεῖν τὸ ποτήριον τὸ το' γέγραπται.

(3) Regius primus & Seguer. τὸ αὐτό. Alii & editi, τοῦτο.

(4) Regius primus & Seguer. θεὸς ὢν εἶχε. In aliis & editis ὢν deeſt.

(5) Uterque Regius & Seguer. μὴ φοβεῖσθαι. Mox primus codex Regius & Seguer. πῶς δὲ ὁ τῷ Ἀβραάμ. Alii & editi, ὁ omittunt.

(6) Seguer. addit ὅτι, quod in aliis & editis deeſt. Geneſ. 26. 24. habetur, μὴ φοβοῦ· μετὰ σοῦ γάρ εἰμι. Ibidem Regius primus & Seguer. καὶ τὸν Μωϋσῆ ὁ το. In Reg. tamen το deletum eſt, & ὁ relictum.

(7) Editio Commel. τῷ Ἰησοῦ Ναυῆ. Mſſ. τῷ τοῦ Ναυῆ.

(8) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. Πιλάτον. Alii & editi, Πιλᾶτον.

(9) Sic Reg. 1. prima manu, Seguer. Gobler. & Felc. 1. At Baſilienſe, ὁ μὴ φοβηθήσομαι. Editi & alii, καὶ οὐ φοβηθήσομαι. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. αὐτὸς ἡγεμόνας. Ceteri editique, αὐτὸς ἡγεμόνας.

(10) Regius primus & Seguer. ὁ δ' αὐτός.

(11) Gobler. & Felc. 1. addunt τὸν θάνατον ἢ, quæ item legit Nannius: alii & editio Commel. omittunt.

(12) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἔφυγεν. Ceteri & editi, ἔφυγεν. Ibidem Gobler. & Felc. 1. αὐτοῖς ζητούμενος. Mox primus codex Regius, Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἐδύνατο μὴ ἀποθανεῖν. Alii & editi, ἠδύνατο τὸ μὴ ἀποθανεῖν. Ibidem, Reg. 1. & Seguer. ὡς ἔλεγεν, pro quo alii habent tantum λέγων.

(13) πάλιν deeſt in Reg. 2. & Segueſien.

(14) Sic Gobler. Felc. 1. & uterque Regius. Seguer. autem, τοιαύτῃ πασχούσῃ. Editio Commel. τοιαύτῃ προσηχούσῃ. Paulopoſt Baſil. καὶ γὰρ οὐ εἴρηται.

(15) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi, καὶ ὅτε γέγονε. Mox Reg. 1. Seguer. εἰρῆσθαι γέγραπται ταῦτα. Gobler. & Felc. 1. γέγραπται ταῦτα εἰρῆσθαι.

(16) Regius primus & Seguer. ἤγειρε τὸν Λάζαρον. Iidem mox & Anglican. Baſil. ac Felc. 3. ἐχαρίσατο. Editio Commel. ἐχαρίσατο.

(17) Uterque Regius, καὶ οὐκ ἐξ οὐρανοῦ. At alii & editi οὐκ omittunt.

(18) Uterque Regius & Seguer. μὴ καὶ ἐκ. In aliis & editis καὶ deeſt.

(19) Sic uterque Regius & Seguer. At editi & alii, αὐτοῖς. Utrumque autem abeſt a Felc. 3. Quæ ibidem ſequuntur, ſic exſtant in Felc. 1. & in editis. In aliis autem mſſ. ita legitur, πῶς ὁ αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὰ ἔργα ποιῶν ὁ αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ σῶμα.

καὶ πεινῆν (1) αὐτὸν, καὶ τὰ ἴδια τοῦ σώματος ἐν αὐτῷ φαίνεσθαι, ἐκ μὲν γὰρ τῶν τοιούτων ἐγνώριζεν, (2) ὅτι θεὸς ὢν ἀπαθὴς, σάρκα παθητὴν ἔλαβεν· ἐκ δὲ τῶν ἔργων ἐδείκνυεν ἑαυτὸν λόγον ὄντα τοῦ θεοῦ, καὶ ὕστερον γενόμενον ἄνθρωπον, λέγων, (3) ἐὰν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, βλέποντες ἀνθρώπινόν με περιβεβλημένον σῶμα, ἀλλὰ κἂν τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. πάνυ δέ μοι δοκοῦσιν ἀναισχυντίαν ἐχεῖν καὶ βλασφημίαν οἱ χριστομάχοι. ἀκούοντες μὲν γὰρ, „ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, „ βιάζονται τὴν διάνοιαν παρεξηγεῖσθαι, καὶ διαιρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· ἀκούοντες δὲ ὅτι ἔκλαυσεν, ἵδρωσε, πέπονθεν, οὐκ ἐνορῶσι τῷ σώματι, ἀλλ' ἐκ τούτων τῇ κτίσει συναριθμοῦσι τὸν δι' οὗ γέγονεν ἡ κτίσις. τί δ' ἂν ἔτι λοιπὸν καὶ ἐκεῖ τῶν Ἰουδαίων διαφέροιεν; ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τὰ τοῦ θεοῦ ἔργα τῷ Βεελζεβοὺλ ἐλογίζοντο βλασφημοῦντες· οὕτω καὶ οὗτοι τὸν ταῦτα ἐργασάμενον κύριον τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦντες, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἀσύγγνωστον (4) ὑποίσονται καταδίκην.

56. Ἔδει δὲ ἀκούοντας μὲν αὐτοὺς, „ ἐγὼ καὶ ὁ „ πατὴρ ἕν ἐσμεν, „ μίαν ὁρᾷν τὴν θεότητα (5) καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· ἀκούοντας δὲ τὸ, ἔκλαυσε, καὶ τὰ ὅμοια, ταῦτα τοῦ σώματος ἴδια λέγειν, μάλιστα ὅτι ἐν ἑκατέρῳ τούτων ἔχουσι τὴν ἀφορμὴν εὔλογον, ὅτι (6) τὸ μὲν ὡς περὶ θεοῦ γέγραπται, τὸ δὲ διὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ σῶμα λέγεται. οὐδὲ γὰρ ἐν ἀσωμάτῳ τὰ τοῦ σώματος ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ σῶμα λαβὼν ἦν φθαρτὸν καὶ θνητόν· θνητὴ γὰρ (7) ἦν ἡ ἁγία Μαρία, ἐξ ἧς ἦν καὶ τὸ σῶμα. διὸ καὶ ἀνάγκη ἐν πάσχοντι σώματι, καὶ κλαίοντι, καὶ κάμνοντι γενομένου αὐτοῦ, αὐτῷ λέγεσθαι μετὰ τοῦ σώματος καὶ ταῦτα, ἅπερ ἐστὶν ἴδια τῆς σαρκός. (8) εἰ τοίνυν ἔκλαυσε, καὶ ἐταράχθη, οὐκ ἦν ὁ λόγος, ᾗ λόγος ἐστίν, ὁ κλαίων καὶ ταρασσόμενος, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴδιον ἦν τοῦτο· εἰ δὲ καὶ παρεκάλεσε παρελθεῖν τὸ ποτήριον, οὐκ ἦν ἡ θεότης (9) ἡ δειλιῶσα, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἦν ἴδιον καὶ τοῦτο τὸ πάθος, καὶ τὸ λέγειν, ἱνατί με ἐγκατέλιπες, ὡς αὐτοῦ μόνου πάλιν, κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένα, καί τοι μηδὲν πάσχοντος, ἀπαθὴς (10) γὰρ ἦν ὁ λόγος, εἰρήκασιν ὅμως οἱ εὐαγγελισταὶ ταῦτα· ἐπεὶ καὶ ἄνθρωπος (11) γέγονεν ὁ κύριος, καὶ ὡς ἀνθρώπου αὐτοῦ γίνεται καὶ λέγεται ταῦτα. ἵνα καὶ ταῦτα τὰ παθήματα τῆς σαρκὸς κουφίσας αὐτὸς, ἐλευθέραν αὐτὴν τούτων κατασκευάσῃ. ὅθεν οὐδὲ ἐγκαταλείπεσθαι δύναται παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ κύριος (12) ὁ ἐν αὐτῷ ὢν ἀεὶ, καὶ πρὸ τοῦ εἰπεῖν, καὶ ὅτε ταύτην ἠφίει τὴν φωνήν. ἀλλ' οὐδὲ θέμις πάλιν εἰπεῖν δειλιᾷν τὸν κύριον, ὃν οἱ πυλωροὶ τοῦ ᾅδου πτήξαντες ἐξαφῆκαν τὸν ᾅδην· καὶ τὰ μὲν μνήματα ἀνέῳγε, (13) πολλὰ δὲ σώματα τῶν ἁγίων ἀνέστησαν, καὶ ἐνεφανίσθησαν τοῖς ἰδίοις. φιμούσθω τοίνυν πᾶς αἱρετικὸς, καὶ φοβείσθω λέγειν δειλιᾷν τὸν κύριον, ὃν ὁ θάνατος, ὡς δράκων, φεύγει, ὃν τρέμουσι δαίμονες, καὶ φοβεῖται

A esurire, & quæ corporis propria ſunt, in eo apparere permiſit. Hujuſmodi quippe corporis affectionibus demonſtrabat ſe, cum Deus eſſet impaſſibilis, paſſibilem aſſumſiſſe carnem: at ex operibus palam faciebat ſe, cum Dei Verbum eſſet, hominem poſtea factum eſſe, unde ajebat: Si mihi, utpote quem humano corpore amictum cernitis, credere non vultis, ſaltem operibus credite, ut cognoſcatis me in Patre & Patrem in me eſſe. *Joan.* 10. 38. Plane impudentes & impii admodum eſſe mihi videntur Chriſti adverſarii, qui nimirum ubi audierint, *Ego & Pater unum ſumus*, B ſenſum verborum adulterare, & Patris ac Filii unitatem dividere totis conantur viribus: cum autem fleviſſe, ſudaſſe, paſſum eſſe audiunt, non corpus adſpectant, ſed ex his inter res creatas eum, per quem factæ illæ ſunt, audent annumerare. Quid ergo adhuc illos inter & Judæos intereſt? Ut enim illi Dei opera impie Beelzebuli adſcribebant; ita iſti, quia Dominum operum illorum auctorem inter res creatas collocant, eaſdem ac illi pœnas pendent inexpiabiles.

C 56. Atqui æquum fuiſſet illos ex his verbis, *Ego & Pater unum ſumus*, unam divinitatem & naturæ Patris proprietatem percipere; ex hac autem voce, *lacrymatus eſt*, & ſimilibus, ea corporis propria eſſe agnoſcere, maxime cum utrobique conſentaneæ rationes illis ſuppetant, quippe cum illa quidem de eo ut de Deo, hæc autem propter humanum ejuſdem corpus ſcripta ſint. Nec enim in eo, qui corporis expers eſſet, corporis proprietates fuiſſent, niſi corpus corruptioni obnoxium ac mortale aſſumſiſſet. Mortalis ſiquidem fuit ſancta Maria ex qua ejus productum D corpus eſt; ac proinde, quoniam in corpore patiente, lacrymante, & laborante eſſet, neceſſe fuit ut iſthæc, quæ carnis propria ſunt, de eo una cum corpore dicerentur. Sive igitur flevit & perturbatus eſt, non Verbum, ut Verbum, flebat & perturbabatur, ſed id pertinebat ad carnem: ſive oravit ut tranſiret calix, non ipſa divinitas reformidabat, ſed illa affectio erat humanitatis propria, ut & voces iſtæ, *Ut quid dereliquiſti me*, quæ ejus eſſe eodem, quo ſupra explicavimus, modo ſunt intelligenda. Nam tameiſi nihil patiebatur, cum Verbum patibilem non habeat naturam; perinde tamen ac ſi vere pateretur, hæc ab Euangeliſtis ſcripta E ſunt, quia ſcilicet Dominus factus homo eſt, ac proinde iſta tamquam ab homine & fiunt & dicuntur, ut videlicet ipſe levatis hujuſmodi carnis affectionibus, eam his redderet liberam. Quapropter nec a Patre derelinqui potuit Dominus, utpote qui in illo ſemper exſtiterit, tum antequam hæc diceret, tum cum has emitteret voces. Neque etiam fas eſt dicere Dominum timore perculſum fuiſſe, cujus metu perterriti inferorum janitores, captivos dimiſere; hincque monumenta aperta ſunt, & multa Sanctorum corpora revixere, ſuiſque apparuere. *Matth.* 27. 53. Taceant igitur omnes hæretici, nec affirmare audeant Dominum timuiſſe, quem mors ipſa, ut F draco, fugit, quem dæmones metuunt, quem mare

vere-

(1) Seguer. Gobler. & Felc. 2. αὐτὸν. Sic item prima manu in Reg. 1. at ſecunda manu, αὐτῷ, ut in aliis & editis. Ibidem Felc. 2. cum editis, καὶ ἴδια. Ceteri mſſ. καὶ τὰ ἴδια.

(2) Seguer. Gobler. & Felc. 2. ὅτι ὁ θεός. Mox Reg. 2. & Seguer. ἐδείκνυεν αὐτόν.

(3) Primus codex Regius & Seguer. κἂν ἐμοὶ, βλέποντες ἀνθρώπινον, περιβεβλημένον σῶμα μὴ πιστεύητε· ἀλλὰ κἂν τοῖς ἔργοις πιστεύσατε.

(4) Reg. 1. & Seguer. ὑποίσουσι.

(5) Regius primus & Seguer. καὶ τὸ ἴδιον. Ceteri & editi, κατὰ τὸ ἴδιον.

(6) Primus codex Regius, Seguer. Gobler. & Felc. primus, τὸ μὲν, & mox primus codex Regius & Seguer. τὸ δὲ διὰ τὸ, &c. Iidem ibidem, αὐτοῦ σῶμα γέγραπται. ἡ γὰρ ἦν.

(7) Primus codex Regius, Seguerian. Goblerian. & Felck. 1. ἦν ἡ Μαρία. Regius ſecundus, Baſilienſis & Anglicanus, ἦν ἡ ἁγία Μαρία. Ibidem Regius primus & Seguer. ἐξ ἧς καὶ ἀνάγκη. In aliis & editis deeſt καί.

(8) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 2. At alii & editi, εἰ τοίνυν.

(9) Sic Regius primus & Seguer. Alii autem & editi ἡ omittunt. Mox Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 2. ἦν ἴδιον. In ceteris & editis ἦν deeſt. Gobler. & Felc. 2. omittunt ibidem καὶ τοῦτο.

(10) Regius primus & Seguer. ἀπαθὴς γὰρ ὁ λόγος. Iidemque ibidem & Gobler. ac Felc. 2. εἰρήκασιν ὅμως.

(11) Regius primus & Seguer. γέγονεν ὁ κύριος. In aliis & editis deeſt ὁ κύριος. Ibidem pro γίνεται, Baſil. habet γέγονε. Mox Regius ſecundus & Baſil. κουφίσας αὐτούς. Felc. 2. κουφίσας αὐτῆς. Ibidem Regius primus, Seguer. Goblerian. & Felc. 2. ἐλευθέραν αὐτὴν τούτων κατασκευάσῃ.

(12) Regius primus & Seguer. ὁ κύριος ὁ ἐν αὐτῷ. At alii & editi, ὁ κύριος ἐν αὐτῷ.

(13) Regius primus & Seguer. πολλὰ τε. Iidem ibidem & Gobler. ac Felc. 2. ἀνέστη, καὶ ἐφανερώθησαν τοῖς ἰδίοις. Alii, ἀνέστησαν καὶ ἐφανερώθησαν τοῖς ἀνθρώποις.

veretur, cujus cauſa ſcinduntur cæli, omneſque concutiuntur poteſtates. Ecce enim illo dicente, *Ut quid dereliquiſti me*, demonſtravit Pater ſe & ſemper, & tunc in eo fuiſſe. Terra enim Dominum loquentem agnoſcens, ſtatim tremuit, velum ſciſſum eſt, ſeſe ſol abſcondit, diruptæ petræ ſunt, monumenta, ut jam dixi, ſunt aperta, quique in illis jacebant mortui revixerunt: & quod in primis mirum eſt, qui tum aderant eumque prius negaverant, poſtea his conſpectis vere eum Filium Dei eſſe ſunt confeſſi.

Mat. 26. 39. 57. Quod autem ad id ſpectat quod dixit, *Si fieri poteſt, tranſeat calix*, diſcite quomodo Petrum eadem dicentem his increpaverit verbis: *Non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ hominum*. Siquidem hoc ipſum volebat ille quod deprecabatur & refugiebat, quippe eam ob rem veniſſet: verum ejus quidem erat id velle, ad quod ſcilicet ipſe venerat, ſed carnis erat pavere. Unde ut homo has voces protulit, ipſeque utrumque dixit, ut ſe oſtenderet & Deum eſſe qui vellet, & factum hominem carnem paventem habuiſſe, cujus gratia ſuam ipſe voluntatem humanæ miſcuit infirmitati, ut ea abſumta fidentem & audacem hominem adverſus mortem redderet. En igitur rem plane admirabilem: ille nimirum quem Chriſti hoſtes præ timiditate loqui arbitrantur, hujuſmodi ipſe timiditate homines intrepidos & fortes reddidit. Hinc beati Apoſtoli hiſce poſt eum animati vocibus, mortem contemſere, ut etiam nihil de judicibus curarent ſuis, ſed audacter dicerent, *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*. Alii item ſancti Martyres tanta fuere fidentia & fortitudine, ut ſe potius in vitam migrare quam mortem pati exiſtimarent. Nonne igitur perquam abſurdum eſt ſervorum Verbi conſtantiam admirari, ipſi autem Verbo adſcribere timiditatem, per quod mortem illi deſpexerunt? Proinde ex invicta ſanctorum Martyrum animi magnitudine clarum eſt non divinitatem ipſam timuiſſe, ſed noſtram timiditatem fuiſſe a Salvatore ſublatam. Ut enim morte mortem, & humanis factis humana omnia delevit: ita illa ſua timiditate noſtram proſtravit timiditatem, fecitque ut homines mortem non amplius reformidarent. Itaque omnia illa ſimul & ajebat & efficiebat. Humanæ enim naturæ erant hujuſmodi voces: *Tranſeat calix*, &, *ut quid me dereliquiſti?* Sed ipſe divine efficiebat ut ſol deficeret, & mortui reviviſcerent. Si item ut homo ajebat, *Nunc anima mea turbata eſt*, dixit, pariter, ut Deus, *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam*. Perturbari enim carnis proprium eſt: ſed poteſtatem habere animam ſuo arbitrio ponendi & ſumendi, id utique non hominum ſed potentiæ Verbi proprium eſt. Nec enim homo ſua poteſtate, ſed naturæ neceſſitate invituſque moritur. At Dominus, qui ipſe quidem immortalis eſt, ſed mortalem aſſumſerat

Mat. 26. 39. — Chriſtus ut homo mortem deprecabatur, quam ut Verbum volebat.

Act. 5. 29.

Joan. 12. 27.

Joan. 10. 18.

Vide admonitionem in Orationem contra Gentes.

θέλοντα· δι᾽ ὃν οἱ οὐρανοὶ σχίζονται, καὶ (1) πᾶσαι αἱ δυνάμεις σαλεύονται· ἰδοὺ γὰρ λέγοντος αὐτοῦ, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες, ἔδειξεν ὁ πατὴρ, ὡς ἀεὶ καὶ τότε ἦν ἐν αὐτῷ. ἡ γὰρ γῆ γινώσκουσα τὸν λαλοῦντα Δεσπότην, εὐθὺς ἔτρεμε· καὶ τὸ καταπέτασμα ἐσχίζετο· (2) ὁ ἥλιός τε ἐκρύπτετο· καὶ αἱ πέτραι διεῤῥήγνυντο· καὶ τὰ μὲν μνημεῖα, ὡς προεῖπον, ἠνοίγετο, οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς νεκροὶ, ἠγείροντο. καὶ τό γε θαυμαστὸν, οἱ τότε παρόντες (3) καὶ ἀρνησάμενοι πρότερον αὐτὸν, ὕστερον ταῦτα βλέποντες, ὁμολογοῦσιν ἀληθῶς αὐτὸν εἶναι (4) τὸν Θεοῦ τὸν υἱόν.

57. Περὶ δὲ τοῦ λέγειν αὐτὸν, εἰ δυνατὸν παρελθέτω τὸ ποτήριον, μάθετε πῶς ταῦτα εἰρηκὼς ἐπετίμα τῷ Πέτρῳ, λέγων, „ οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, (5) „ ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. ἤθελε γὰρ ὃ παρῃτεῖτο, καὶ διὰ τοῦτ᾽ ἦν ἐλθών· ἀλλὰ τὸ μὲν ἦν τὸ θέλειν· ἐπὶ τοῦτο γὰρ ἦλθε· τὸ δὲ σαρκὸς ἦν τὸ δειλιᾷν· διὸ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἔλεγε τὴν τοιαύτην φωνήν. καὶ ἀμφότερα πάλιν παρὰ τοῦ αὐτοῦ (6) ἐλέγετο, ἵνα δειχθῇ ὅτι Θεὸς ἦν θέλων μὲν αὐτὸς· γενόμενος δὲ ἄνθρωπος εἶχε δειλιῶσαν τὴν σάρκα, δι᾽ ἣν συνεκέρασε τὸ ἑαυτοῦ θέλημα τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ, ἵνα καὶ τοῦτο πάλιν ἀφανίσας, θαῤῥαλέον τὸν ἄνθρωπον (7) πάλιν πρὸς τὸν θάνατον κατασκευάσῃ. ἴδε γ᾽ οὖν πρᾶγμα παράδοξον ἀληθῶς· ὃν οἱ κατὰ δειλίαν (8) λαλεῖν νομίζουσιν οἱ χριστομάχοι, οὗτος τῇ νομιζομένῃ δειλίᾳ θαῤῥαλέους καὶ ἀφόβους τοὺς ἀνθρώπους (9) κατεσκεύαζεν. οἱ γ᾽ οὖν μακάριοι ἀπόστολοι μετ᾽ αὐτὸν οὕτως ἐκ τῶν τοιούτων φωνῶν κατεφρόνησαν τοῦ θανάτου, ὡς μηδὲ φροντίζειν τῶν ἀνακρινόντων αὐτοὺς, ἀλλὰ λέγειν, „ πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον, „ ἢ ἀνθρώποις. „ (10) οἵ τε ἄλλοι ἅγιοι μάρτυρες οὕτως ἐθάῤῥουν, ὡς μᾶλλον νομίζειν αὐτοὺς εἰς ζωὴν μεταβαίνειν, ἢ θάνατον ὑπομένειν. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τῶν μὲν θεραπόντων τοῦ λόγου θαυμάζειν τὴν ἀνδρείαν· αὐτὸν δὲ τὸν λόγον λέγειν δειλιᾷν, δι᾽ ὃν ἐκεῖνοι (11) τοῦ θανάτου κατεφρόνησαν; ἐκ δὲ τῆς τῶν ἁγίων μαρτύρων καρτερικωτάτης προθέσεως καὶ ἀνδρείας δείκνυται, ὡς οὐκ ἦν ἡ θεότης δειλιῶσα, ἀλλὰ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἦν ἀφαιρούμενος ὁ σωτήρ. ὡς γὰρ τὸν θάνατον θανάτῳ κατήργησε, καὶ ἀνθρωπίνως πάντα τὰ ἀνθρώπινα· (12) οὕτως τῇ νομιζομένῃ δειλίᾳ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἀφῄρει, καὶ πεποίηκε μηκέτι φοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους τὸν θάνατον. ἔλεγεν οὖν ταῦτα καὶ ἅμα ἐποίει. ἀνθρώπινα μὲν γὰρ ἦν τὸ λέγειν, „ παρελθέτω τὸ ποτήριον, καὶ, ἵνα „ τί με ἐγκατέλιπες· „ θεϊκῶς δὲ ὁ αὐτὸς ἐποίει τὸν ἥλιον ἐκλείπειν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐγείρεσθαι. πάλιν τε λέγων ἀνθρωπίνως, „ νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται, ἔλεγε „ (13) καὶ θεϊκῶς, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν „ μου· καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. „ τὸ μὲν γὰρ ταράττεσθαι, τῆς σαρκὸς ἴδιον (14) ἦν, τὸ δὲ ἐξουσίαν ἔχειν θεῖναι καὶ λαβεῖν, ὅτε βούλεται, τὴν ψυχὴν, οὐκέτι τοῦτο ἴδιον ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς τοῦ λόγου δυνάμεώς ἐστιν. ἄνθρωπος γὰρ, οὐ κατ᾽ ἰδίαν ἐξουσίαν, ἀλλ᾽ ἀνάγκῃ φύσεως καὶ μὴ θέλων ἀποθνήσκει· (15) ὁ δὲ κύριος ἀθάνατος αὐτὸς ὢν, σάρκα δὲ θνητὴν ἔχων,

(1) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. & Fele. 1. At ceteri & editi, πᾶσα δύναμις σαλεύεται.

(2) Seguer. καὶ ὁ ἥλιος δέ. Reg. habet item δέ. Alii autem & editi, ὁ ἥλιός τε. Mox Gobler. & Fele. 1. διεῤῥήγνυντο, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς νεκροί, omiſſis intermediis. Reg. 1. ibid. & Seguer. pro ἠνοίγετο, habent ἀνεῴγοντο.

(3) Regius primus & Seguer. καίτοι, iidemque mox, ὕστερον ταῦτα λέγοντας. Baſilienſis ibidem addit δὲ poſt ὕστερον.

(4) Primus codex Regius & Seguer. τὸ Θεοῦ τὸν υἱόν, & mox, μάθετε πῶς. Ceteri & editi, εἶναι Θεοῦ υἱόν, &, μανθάνετε πῶς.

(5) Primus codex Regius & Seguer. addunt, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, quæ in aliis & editis deſunt. Quæ mox ſequuntur, ita exſtant in Reg. 1. Seguer. Gobler. & Fele. 1. ubi Reg. 2. ſecunda manu, ἐπὶ τοῦτο, non male. At in aliis & editione Commeliniana ſic legitur, καὶ διὰ τοῦτο ἦν ἐλθεῖν, ἀλλ᾽ αὐτοῦ μὲν ἦν τὸ δειλιᾷν· διὸ καὶ ὡς ἄνθρωπος, &c.

(6) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. & Fele. 1. Ceteri autem & editi, ἐλέγετο.

(7) πάλιν abeſt a Regio primo & Seguer. qui iidem paulopoſt habent, ἴδε γοῦν πρᾶγμα, ubi alii & editi, ἰδὲ γὰρ πρᾶγμα.

(8) Primus codex Regius & Seguer. λαλεῖν. Alii editique, λαλεῖται.

(9) Regius primus, Seguer. Gobler. & Fele. 1. κατεσκεύαζεν. Alii & editi, κατασκευάζει. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. ἐκ τῶν φωνῶν τούτων.

(10) Reg. 1. & Seguer. οἵ τε ἄλλοι. Alii & editi, οἱ δὲ ἄλλοι. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Fele. 1. νομίζειν αὐτούς. Alii & editi, νομίζειν ἑαυτούς.

(11) Gobler. & Fele. 1. omittunt τοῦ θανάτου.

(12) Reg. 1. & Seguer. οὕτως τῇ. Ceteri & editi, οὕτω καὶ τῇ.

(13) Sic Reg. 1. & Seguer. In aliis & editis καὶ deeſt.

(14) ἦν abeſt a Reg. 1. & Seguer.

(15) Sic Reg. 1. & Seguer. ut & videtur legiſſe Nannius, qui nempe habet, *Dominus contra ipſe quidem immortalis*. Alii autem & editi, ὁ κύριος ἀθάνατος ὤν.

ἔχων, ἐπ' ἐξουσίας εἶχεν, ὡς Θεὸς, ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισθῆναι, καὶ αὐτὸ πάλιν ἀναλαβεῖν, ὅτε βούλεται. Περὶ τούτου καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει, „ Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν „ ψυχήν μου (1) εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου „ ἰδεῖν διαφθοράν. „ Ἔπρεπε γὰρ φθαρτὴν οὖσαν τὴν σάρκα, μηκέτι κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν μένειν θνητὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνδυσάμενον αὐτὴν λόγον, ἄφθαρτον διαμένειν. Ὡς γὰρ αὐτὸς γενόμενος (2) ἐν τῷ ἡμῶν σώματι τὰ ἡμῶν ἐμιμήσατο· οὕτως ἡμεῖς δεξάμενοι αὐτὸν, τῆς παρ' ἐκείνου μεταλαμβάνομεν ἀθανασίας.

58. Μάτην τοίνυν σκανδαλίζεσθαι προσποιοῦνται, καὶ μικρὰ νοοῦσιν οἱ Ἀρειομανῖται περὶ τοῦ λόγου, εἰ γέγραπται, ἐταράχθη, καὶ ἔκλαυσεν. Ἐοίκασι γὰρ μηδὲ ἀνθρωπίνην αἴσθησιν ἔχειν, ἀγνοοῦντες τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν καὶ τὰ ταύτης ἴδια· (3) δι' ὃ μᾶλλον ἔδει θαυμάζειν, ὅτι ἐν τοιαύτῃ τυγχάνων σαρκὶ ὢν ὁ λόγος, καὶ οὔτε ἐκώλυε τοὺς ἐπιβουλεύοντας, οὔτε ἐξεδίκει κατὰ τῶν ἀναιρούντων, καίτοι δυνάμενος, ὁ ἄλλους κωλύσας ἀποθανεῖν, καὶ ἀποθανόντας ἐγείρας ἐκ τῶν νεκρῶν· ἀλλ' ἠνείχετο πάσχειν τὸ ἴδιον σῶμα. Διὰ τοῦτο (4) γὰρ καὶ ἐληλύθει, ὡς προεῖπον, ἵνα σαρκὶ πάθῃ, καὶ λοιπὸν καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος ἡ σὰρξ κατασκευασθῇ· καὶ ἵνα, καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν, ὡς εἰς αὐτὸν (5) τῆς ὕβρεως καὶ τῶν γινομένων φθανόντων, μηκέτι τῶν ἀνθρώπων ἅψωνται ταῦτα, ἀλλ' ἐξαφανισθῇ παντελῶς παρ' αὐτοῦ· καὶ λοιπὸν δι' αἰῶνος (6) ἄφθαρτοι, ὡς ναὸς τοῦ λόγου, διαμένωσι. Ταῦτα εἰ οὕτως καὶ οἱ Χριστομάχοι διενοοῦντο, (7) τόν τε σκοπὸν τὸν ἐκκλησιαστικὸν, ὡς ἄγκυραν τῆς πίστεως, ἐπεγίνωσκον· οὐκ ἂν ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν, (8) ὅτι τοσοῦτον ἀνῃσχύντουν, ὡς ἀνθίστασθαι καὶ τοῖς βουλομένοις πεπτωκότας αὐτοὺς ἐγεῖραι, καὶ μᾶλλον ἐχθροὺς ἡγεῖσθαι τοὺς νουθετοῦντας αὐτοὺς εἰς εὐσέβειαν. Ἀλλ' ὡς ἔοικε, (9) πονηρὸν ὁ αἱρετικὸς ἀληθῶς, καὶ πανταχόθεν ἐστὶν ἔχων διεφθαρμένην τὴν καρδίαν εἰς ἀσέβειαν. Ἰδοὺ γὰρ ἐπὶ πᾶσιν ἐλεγχόμενοι, καὶ δεικνύμενοι πάσης (10) συνέσεως ἔρημοι, οὐκ αἰσχύνονται· ἀλλ' ὥσπερ ἡ λεγομένη παρὰ τοῖς Ἑλλήνων μύθοις ὕδρα τὸ θηρίον, ἀναιρουμένων τῶν προτέρων ὄφεων, ἄλλους ἑτέρους ὄφεις, φιλονεικοῦσα πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τῇ τῶν ἑτέρων προβολῇ· τὸν αὐτὸν τρόπον (11) καὶ οἱ θεομάχοι καὶ οἱ θεοστυγεῖς, ὥσπερ ὕδραι, τὴν ψυχὴν πίπτοντες ἐφ' οἷς προβάλλονται, ἄλλας ἐφευρίσκουσιν Ἰουδαϊκὰς καὶ μωρὰς ἑαυτοῖς ἐκζητήσεις· καὶ (12) ὥσπερ ἔχθραν τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες, ἐπινοοῦσι καινότερα, ὅπως μᾶλλον χριστομάχους ἑαυτοὺς διὰ πάντων ἐπιδείξωσι.

59. Μετὰ γὰρ τοὺς τοσούτους κατ' αὐτῶν ἐλέγχους, ἐφ' οἷς (13) καὶ ὁ διάβολος αὐτὸς ὁ τούτων πατὴρ ἐντραπεὶς ἂν ἀπῆλθεν ὀπίσω, πάλιν ὡς ἀπὸ στρεβλῆς τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπινοοῦντες γογγύζουσι· καὶ τοῖς μὲν ψιθυρίζουσι, τοῖς δὲ, ὡς κώνωπες, περιβομβοῦσι λέγοντες· ἔστω, ταῦτα οὕτως ἑρμηνεύετε, καὶ νικᾶτε τοῖς λογισμοῖς καὶ ταῖς ἀποδείξεσιν· ἀλλὰ δεῖ λέγειν βουλήσει καὶ θελήσει (14) γεγενῆσθαι τὸν υἱὸν ὑπὸ τοῦ πατρός. Καὶ

Tom. I.

carnem, poteſtatem habuit, ut Deus, diſcedendi a corpore, illudque iterum aſſumendi, cum voluerit. Qua de ra ita cecinit David: *Non derelinques animam meam in inferno, neque dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Psal. 15. 10. Siquidem decebat carnem, quæ corruptioni erat nbnoxia, non amplius pro natura ſua mortalem manere, ſed propter Verbum, quod illam induerat, corruptionis expertem eſſe. Nam nt ipſe, noſtro accepto corpore, noſtra eſt imitatus: ita nos, ſuſcepto Verbo, immortalitatis ejuſdem participes efficimur.

58. Fruſtra ergo ſcandalum pati ſimulant, & vilia de Verbo ſentiunt Ariani, quod ipſum perturbatum fuiſſe & fleviſſe ſcriptum ſit. Hinc enim ne humanum quidem ſenſum habere videntur, quippe qui hominum ignorent naturam & proprietates, nb quas certe eo magis admirationi eſſe debuit, quod Verbum in hujuſmodi carne fuerit, nec prohibuerit inſidiatores, nec interfectores ultum ſit, quamvis id facile ille potuiſſet, qui ab aliis mortem prohibet, & mortuos ad vitam revocat. Verum corpus ſuum pati permiſit, quandoquidem, ut ſupra dixi, idcirco venerat nt carne pateretur, eoque pacto caro in poſterum impaſſibilis redderetur & immortalis, atque, quemadmodum ſæpe diximus, ut injurias ceteraque velut illo patiente, ea ad homines jam non amplius auderent accedere, ſed ab ipſo penitus delerentur, illique deinceps perpetuo incorrupti, tamquam templum Verbi, permanerent. Si hæc ſecum Chriſti hoſtes cogitaſſent, Ecclesiaſticumque ſcopum tamquam fidei anchoram agnoviſſent, neutiquam circa fidem feciſſent naufragium, neque adeo eſſent impudentes, ut his reſiſterent qui ſe lapſos conantur erigere; nec illos ſibi inſenſos haberent, qui ſe ad veram pietatem amplectendam cohortantur. 1. Timoth. 1. 19. Sed enim, ut videtur, mala profecto res eſt hæreticus, penituſque corruptum & ad impietatem proclive cor habet. En namque tametſi illos quavis ex parte refellimus, oſtendimuſque omni prorſus intelligentia vacuos eſſe; tamen nullo modo erubeſcunt: ſed quemadmodum hydra, Græcorum fabulis celebrata fera, novos dicitur ſerpentes, occiſis prioribus, peperiſſe, aliiſque ſemper producendis cum interfectore contendiſſe: ita illi Deo inſenſi & inviſi, non ſecus ac hydræ, anima emorientes in his quæ prætendunt argumentis, Judaicas alias ſtultaſque ſibi effingunt quæſtiones, ac veluti inimicam ipſam habentes veritatem, nova ſemper excogitant, ut eo magis ſe Chriſti hoſtes eſſe nullis non declarent modis.

Ariani hydræ ſimiles.

59. Poſt tot enim contra ipſos allata argumenta, quæ vel ipſum Diabolum eorum patrem cogerent erubeſcere & retro recedere, ecce nova iterum alia commenta tortuoſo ex corde ſuo eructant, aliiſque illi obſtrepunt, aliis hujuſmodi verba, inſtar culicum, inſuſurrant. Per nos licet, inquiunt, ita hæc ſe habeant, uti vos interpretamini; rationibus & argumentis vincite: ſed tamen fatendum eſt Filium a Patre, voluntate & arbitrio, factum eſſe. Sic illi,

Refellitur quod ajunt Ariani Patrem volun-

Ffffff

(1) Reg. 1. & Seguer. εἰς τὸν ᾅδην. Ceteri & editi, εἰς ᾅδην.

(2) Regius primus & Seguerian. ἐν τῷ αὐτῷ σώματι. Iidem mox & Reg. 2. Anglican. Gobl. Felc. 1. & 5. δεξάμενοι τοῦτον. Alii editique, δεξάμενοι αὐτόν.

(3) Primus codex Regius & Seguer. δι' ὃ μᾶλλον. Ceteri & editi, διὸ καὶ μᾶλλον. Paulopoſt Regius primus & Seguer. ὅτε ἐκώλυε. Alii & editi, ὅτε ἐκώλυσε.

(4) Regius primus & Seguer. διὰ τοῦτο γὰρ καί. In aliis & editis γὰρ deeſt. Paulopoſt Regius primus & Seguer. καὶ λοιπὸν καὶ ἀπαθής. Alii & editi, καὶ λοιπὸν ἀπαθής.

(5) Regius primus & Seguer. ὡς αὐτὸν τῆς ὕβρεως. Ceteri & editi, ὡς αὐτὸν καὶ τῆς.

(6) ἄφθαρτοι abeſt a Baſil. Reg. 2. & Felc. 5. Ibid. Reg. 1. & Seguer. ὡς ναὸς τοῦ λόγου. Alii & editi, ναὸς τοῦ Θεοῦ. Mox Baſil. οὕτως οἱ χριστομάχοι.

(7) Uterque Regius & Seguer. τόν τε. Alii & editi, τὸν δέ. Mox Reg. 1. & Seguer. ἐπεγίνωσκον. Alii & editi, ἐγίνωσκον.

(8) Reg. 1. & Seguer. ὅτι. Ceteri & editi, οὐδ'.

(9) Seguer. πονηρός.

(10) Reg. 1. & Seguer. συνέσεως. Iidem paulopoſt, παρὰ τοῖς Ἑλλήνων μύθοις, & Reg. 2. παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὕδρα. Alii & editi, παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐν μύθοις, &c.

(11) Reg. 1. & Seguer. omittunt καὶ οἱ θεομάχοι. Iidem paulopoſt habent, ἐφεύρισκον Ἰουδαϊκὰς, &c.

(12) Uterque Regius & Seguer. ὥσπερ ἔχθραν. Ceteri & editi, ὡς πρὸς ἔχθραν. Mox Reg. 1. & Seguer. ὅπως μᾶλλον, &c. ut & Nannius legit. Editi & alii, ὅπως μόνον. Ibidem, διὰ πάντων abeſt a Gobler. & Felc. 1.]

(13) Reg. 1. & Seguer. καὶ διάβολος. Iidem mox addunt, πάλιν ὡς ἀπὸ, quæ in aliis & editis deſunt.

(14) Anglicanus & Regius ſecundus, γεγεννῆσθαι, ut & videtur Nannius legiſſe, nam vertit, *genitum eſſe*. Alii & editi, γεγενῆσθαι.

ante Filium genuiſſe.

illi, voluntatis & arbitrii nomine objecto, multos ſeducunt: quæ quidem ſi quis a recte credentibus paulo ſimplicius diceret, nullus eſſet ſuſpicionis locus, ſed recta mente corrigerentur verba ſimplicius prolata. Quando vero hæc vox hæreticorum eſt, quorum verba merito ſuſpecta ſunt, &, ut ſcriptum eſt, *Impii vero dolos adminiſtrant*, &, *Sermones eorum doloſi*, etiamſi aliquid tantum innuerint, quippe cum corruptum cor habeant: age, iſtud quoque quod ajunt diſpiciamus, ne forte omni ex parte convicti, vocabulum aliud recentius, velut hydræ, comminiſcantur, ut ſubtili hujuſmodi dicendi artificio & dolo ſuam alia iterum ratione diſſeminent impietatem. Siquidem ille idem omnino ſignificat qui ait, Voluntate factus eſt Filius, ac qui dicit, Fuit aliquando cum non eſſet, & ex nihilo factus eſt Filius, & res creata eſt. Verum quia hæc dixiſſe illos jam pudet, aliis idem verbis ſignificare ſubdole & verſute conantur, nobiſque voluntaria vocabulum, non ſecus ac ſepiæ atramantum, objiciunt, ut & ſimplicium animis offundant tenebras, & ne ipſos ſuæ hæreſis capiat oblivio. Nobis enim velim pateſaciant, unde tandem illa voluntatis & arbitrii eruerint vocabula, vel quonam ex Scripturæ loco ea exprompſerint impietatis inventores, quorum utique verba ſuſpecta non abſque cauſa habemus. Sane Pater nobis Verbum ſuum è cælo hujuſmodi vocibus revelavit, *Hic eſt Filius meus dilectus*. Sic item per Davidem loquitur, *Eructavit cor meum Verbum bonum*. Joanni quoque dicere præcepit, *In principio erat Verbum*. Ita etiam pſallit David, *Apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*. Denique Apoſtolus ſcribit, *Qui cum ſit ſplendor gloriæ*: & rurſus, *qui cum in forma Dei eſſet*: &, *qui eſt imago Dei inviſibilis*.

Verba hæreticorum ſuſpecta eſſe debent. Prov. 12. 5.

Matth. 3. 17.

Pſalm. 44.

Joan. 1.

Pſal. 35. 10.

Hebr. 1. 3.

Philip. 2. 6.

Coloſſ. 1. 15.

60. Ubique omnes quid ſit Verbum docent, nemoque prorſus ipſum vel ax voluntata eſſe, vel omnino factum eſſe ait. Illi vero ubinam, quæſo, repererunt voluntatem & arbitrium Verbo Dei antecedere; niſi forte miſſis Scripturis, Valentini impietatem amplexi, ſimulatione utantur? Nam Ptolemæus Valentini diſcipulus docuit Non-facto duo eſſe paria, cogitationam ſcilicet & voluntatem, primumque cogitaſſa, deinde voluiſſe, nec quę cogitaverit potuiſſe proferre, niſi cum voluntatis virtus acceſſiſſet. Hinc certe ſuam doctrinam mutuati Ariani, voluntatem & arbitrium Verbo volunt antecedere. Verum illi quidem Valentini propugnent errores: nos autem qui divina evolvimus oracula, dictionem, *erat*, de Filio ſcriptam inve-

Ptolemæi Valentiniani error.

Vide Irenæum libro 1. contra hæreſes cap. 6. & Epiphanium hæreſi 33.

A ἐν αὐτῷ γὰρ πολλοὺς ἀπατῶσι προβαλλόμενοι τὸ βούλημα καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. τοῦτο δὲ εἰ μέν τις τῶν ὀρθῶς πιστευόντων ἁπλούστερον ἔλεγεν, οὐδὲν ἦν ὑποπτεῦσαι περὶ τοῦ λεγομένου, νικώσης (1) τῆς ὀρθοδόξου διανοίας τὴν ἁπλουστέραν τῶν ῥημάτων προφοράν. ἐπειδὴ δὲ παρ' αἱρετικῶν ἐστιν ἡ φωνή, ὕποπτα δὲ τῶν αἱρετικῶν τὰ ῥήματα, καὶ, ὡς γέγραπται, „ (2) κυβερ-„ νῶσιν ἀσεβεῖς δόλους, καὶ οἱ λόγοι αὐτῶν εἰσι δόλιοι, „ κἂν μόνον νεύσωσι, διεφθαρμένην γὰρ ἔχουσι τὴν καρδίαν: φέρε, καὶ (3) τοῦτο τὸ λεγόμενον ἐξετάσωμεν, μήπως ἐπὶ πᾶσιν ἐλεγχθέντες, λοιπὸν, ὡς ὕδραι, καινότερον ἐπινοήσωσι λεξείδιον, (4) ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης πιθανολογίας καὶ πιθανῆς ὑποκρίσεως, τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν πάλιν ἄλλως ὑποσπείρωσι. ταυτὸ γὰρ σημαίνει ὁ λέγων, Βουλήσει γέγονεν ὁ υἱὸς, καὶ ὁ λέγων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ, ἐξ οὐκ ὄντων (5) γέγονεν ὁ υἱὸς, καὶ κτίσμα ἐστίν. ἀλλ' ἐπεὶ ταῦτα λέγοντες ᾐσχύνθησαν, ἑτέρως αὐτὰ πάλιν σημαίνειν ἐπεχείρησαν (6) οἱ δόλιοι, βούλησιν προβαλλόμενοι, ὡς τὸ μέλαν αἱ σηπίαι, ἵν' ἐν αὐτῷ τοὺς μὲν ἀκεραίους σκοτίζωσιν, αὐτοὶ δὲ τῆς ἰδίας αἱρέσεως μὴ (7) ἐπιλάθωνται. πόθεν γὰρ τὸ βουλήσει καὶ θελήσει, ἢ ἐκ ποίας γραφῆς τὰ τοιαῦτα πάλιν προφέρουσιν, εἰπάτωσαν οἱ τὰ ῥήματα ὕποπτοι, καὶ τῆς ἀσεβείας εὑρεταί. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ ἀποκαλύπτων ἀπ' οὐρανῶν τὸν ἑαυτοῦ λόγον, ἐσήμαινεν ὅτι „ οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ „ ἀγαπητός· καὶ διὰ μὲν τοῦ Δαβὶδ ἔλεγεν, ἐξη- „ ρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. (8) τῷ δὲ „ Ἰωάννῃ αὐτὸν ἐνετείλατο, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λό- „ γος· καὶ ὁ Δαβὶδ δὲ ψάλλων φησίν· ὅτι παρὰ „ σοὶ πηγὴ ζωῆς, καὶ ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα „ φῶς· καὶ, ὁ ἀπόστολος γράφει· ὃς ὢν ἀπαύγασ- „ μα τῆς δόξης· καὶ πάλιν, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ „ ὑπάρχων· καὶ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου.

D 60. Πανταχοῦ τὸ εἶναι τὸν λόγον πάντες καὶ οὐδεὶς ἐκ βουλήσεως αὐτὸν, οὐδὲ ὅλως πεποιῆσθαι λέγουσιν· αὐτοὶ δὲ ποῦ ἄρα βούλησιν ἢ θέλησιν προηγουμένην εὗρον τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ ἄρα τὰς γραφὰς ἀφέντες, ὑποκρίνονται καὶ τὴν Οὐαλεντίνου κακόνοιαν; Πτολεμαῖος γὰρ (9) ὁ Οὐαλεντίνου ἔφη δύο ζυγὰς ἔχειν τὸν ἀγέννητον, ἔννοιαν καὶ θέλησιν· καὶ πρῶτον ἐνενόησεν, εἶτα ἠθέλησε· καὶ ἅπερ ἐνόει, οὐκ ἐδύνατο (10) προβάλλειν, εἰ μὴ ὅτε καὶ ἡ τοῦ θελήματος δύναμις ἐπεγένετο. ἔνθεν οἱ Ἀρειανοὶ μαθόντες, θέλημα καὶ βούλησιν προηγεῖσθαι θέλουσι τοῦ λόγου. ἐκεῖνοι μὲν οὖν τὰ Οὐαλεντίνου E ζηλούτωσαν· ἡμεῖς δὲ (11) ἐντυχόντες τοῖς θείοις λόγοις, ἐπὶ μὲν τοῦ υἱοῦ, τὸ ἦν, εὕρομεν· καὶ αὐτὸν

μόνον

(1) Baſilienſis, τῆς ὀρθῆς διανοίας.

(2) Regius primus & Seguerianus, κυβερνῶσιν ἀσεβεῖς. Iidem ibidem & Goblerion. Felckman. 2. λόγοι τῶν ἀσεβῶν. Ceteri & editi, λόγοι αὐτῶν. Item Reg. 1. & Seguerianus, νεύσωσι. Goblerianus, & Felckman. 1. νεύσωσι. Alii & editi, νεύσωσι. Reg. 1. & Seguerian. rurſus, ibidem, διεφθαρμένην ἔχουσι τὴν διάνοιαν. Alii editique, διεφθαρμένην γὰρ ἔχουσι τὴν καρδίαν.

(3) Regius primus, Seguerian. Gobler. & Felckm. 1. τοῦτο ἐξετάσωμεν. At Reg. 2. & Felc. 5. τοῦτο τὸ λεγόμενον, &c. Ceteri & editi, τοῦτο λεγόμενον.

(4) Sic uterque Regius, Seguerian. Gobler. Felc. 1. & 5. At in aliis & in editis deeſt ἵνα. Mox Regius primus, Seguerian. Anglican. Goblerian. & Felckman. 1. πάλιν ἄλλως. At editio Commel. omiſſo πάλιν, habet ἄλλως. Ibidem Regius primus, Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. ταυτὸν γὰρ σημαίνει ὁ λέγων. Alii autem & editi poſt σημαίνει addunt πάλιν.

(5) Reg. 1. & Seguerian. γέγονε, καὶ κτίσμα.

(6) Sic primus codex Regius, Seguerian. Goblerian. & Felckm. 1. At alii & editi, οἱ δόλιοι.

(7) Sic Reg. 1. & Seguerian. In Goblerian. & Felc. 1. legitur quoque καὶ θέλημα. Ceteri & editi, ἐπιλανθάνονται. πόθεν γὰρ τὸ βουλήσει ἢ θελήσει· ἐκ ποίας.

(8) Goblerian. & Felc. 1. διὰ δὲ Ἰωάννου· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. καὶ πάλιν Δαβὶδ ὅτι παρὰ σοί, &c. Ibidem Reg. 1. & Seguerian. καὶ Δαβὶδ δέ. Alii & editi, καὶ ὁ Δαβὶδ δέ. Mox Reg. 1. Seguer. Felc. 2. & editio Commel. πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί. Ibidem, uterque Regius, Seguer. & Felc. 1. καὶ, τὸ ἀπόστολος. Goblerian. & Felc. 1. καὶ Παῦλος· ὃς ὢν ἀπαύγασμα. Alii & editi, καὶ, ὁ ἀπόστολος, &c. Mox Gobler. & Felc. primus, καὶ, ὃς ἐν μορφῇ.

(9) Reg. 2. ὁ omittit. Ibidem pro ζυγὰς, Cottellerius in notis ad Petrus primi ſæculi pag. 301. ſuſpicatur legendum συζυγίας, ut habet Epiphanius hæreſi 33. Verum integra ſtat ſententia cum voce ζυγὰς, idenque retinenda, cum ita legatur in mſſ. omnibus. Item ibid. Reg. 1. Anglic. & Felc. 5. τὸν ἀγέννητον. Alii & editio Commel. τὸν ἀγέννητον. Ibidem rurſus Reg. 1. ſic habet, ἔννοιαν καὶ θέλημα εἶναι, ἐν ᾧ ἐνόει.

(10) Regius primus & Seguer. προβάλλειν. Gobl. Felc. 1. & Anglican. προβαλλεῖν, ut & emendatum eſt in Baſil. ſic item habet Epiphanius hæreſi 33. Irenæus lib. 1. contra hæreſes cap. 6. verbum, emittere, hic uſurpat. Felc. 2. & editio Commel. προβάλλειν, ut & prima manu legebatur in Baſilienſi. Reg. 2. & Felc. 5. καταγαγεῖν. Mox Reg. 1. Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. δύναμις ἐπεγένετο, ut & habet Epiphanius. Hæc ſunt item Irenæi verba, *cum autem voluntatis virtus advenit*. Editi aliique, δύναμις ἐγένετο. Ibidem Regius primus & Seguer. ἔνθεν οἱ Ἀρειανοί. Goblerian. & Felc. 1. ἔνθεν καὶ οἱ. Ceteri & editi, ἔνθεν καὶ οἱ.

(11) Regius primus & Seguer. ἐντυχόντες. Alii & editi, ἐντυγχάνοντες. Ibidem Regius primus, τοῖς θείοις λόγοις. Mox poſt εὕρομεν, Felc. 2. & editio Commel. omittunt αὐτὸν, quod in aliis mſſ. legitur.

Digitized by Google

A μόνον ἠκούσαμεν ὄντα ἐν τῷ πατρὶ, καὶ εἰκόνα τοῦ πατρός· ἐπὶ δὲ μόνων τῶν γενητῶν, ἐπεὶ καὶ τῇ φύσει οὐκ ἦν ποτε ταῦτα, ἀλλ' ἐπιγέγονε, προηγουμένην βούλησιν καὶ θέλησιν ἀκηκόαμεν, (1) τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ δεκάτῳ τρίτῳ ψαλμῷ, οὕτως· „ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ (2) πάντα, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν· ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ δεκάτῳ· μεγάλα τὰ ἔργα κυρίου, ἐξεζητημένα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ· καὶ πάλιν ἐν τῷ τριακοστῷ τετάρτῳ, πάντα, ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος, ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ (3) καὶ ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις.„ εἰ μὲν οὖν ἔργον καὶ ποίημα, καὶ εἷς τῶν πάντων ἐστὶ, λεγέσθω καὶ αὐτὸς βουλήσει (4) γενόμενος· B οὕτω γὰρ ἔδειξεν ἡ γραφὴ τὰ ποιήματα γίγνεσθαι. καὶ Ἀστέριος δὲ ὁ συνήγορος τῆς αἱρέσεως, αὐτῷ συντιθέμενος, οὕτω γράφει· „εἰ γὰρ ἀνάξιον τοῦ δημιουργοῦ, τὸ θέλοντα ποιεῖν· ἐπὶ πάντων ὁμοίως ἀνῃρείσθω τὸ θέλειν, (5) ἵνα ἀκέραιον αὐτῷ σώζηται τὸ ἀξίωμα. εἰ δὲ πρέπον τῷ θεῷ, τὸ βούλεσθαι· καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου γεννήματος ὑπαρχέτω τὸ κρεῖττον. ὁ γὰρ δὴ δυνατόν ἐστιν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ θεῷ, τὸ θέλειν ἐπὶ τῶν (6) ποιουμένων ἁρμόττειν, καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι προσεῖναι.„ πλείστην ὅσην ἀσέβειαν ἐν τοῖς ῥήμασιν ἑαυτοῦ συνθεὶς ὁ σοφιστὴς, ὅτι τε τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα ταυτόν ἐστι, C καὶ ὡς ἐκ πάντων τῶν (7) ὄντων γεννημάτων ἐστὶν ὁ υἱὸς, εἰς τοῦτο συνέκλεισεν, ὅτι τὰ ποιήματα βουλήματι καὶ θελήματι προσήκει λέγειν.

62. Οὐκοῦν εἰ ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων, ὥσπερ (8) καὶ ἐν τοῖς πρὸ αὐτῶν ἐδείχθη, καὶ μᾶλλον τὰ ἔργα δι' αὐτοῦ γέγονε, μὴ λεγέσθω βουλήσει, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς οὕτως γίνηται, ὥσπερ καὶ τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενα συνέστη. καὶ γὰρ ὁ μὲν Παῦλος οὐκ ὢν πρότερον, ὕστερον ὅμως διὰ θελήματος θεοῦ ἀπόστολος γέγονεν· ἡ δὲ κλῆσις ἡμῶν, ὡς ποτὲ καὶ αὐτὴ μὴ οὖσα, νῦν δὲ ἐπιγενομένη, προηγουμένην ἔχει (9) τὴν βούλησιν, καὶ ὡς αὐτὸς πάλιν ὁ Παῦλός φησι, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ γέγονε. (10) τό, τε διὰ D Μωϋσέως λεγόμενον, „γενηθήτω φῶς, καὶ, ἐξαγαγέτω ἡ γῆ, καὶ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον,„ (11) ἡγοῦμαι, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, τὴν βούλησιν τοῦ ποιοῦντος εἶναι τοῦτο σημαντικόν. τὰ μὲν γὰρ μὴ ὄντα ποτὲ, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπιγινόμενα, ὁ δημιουργὸς (12) βουλεύεται ποιῆσαι· τὸν δὲ ἴδιον λόγον ἐξ αὐτοῦ φύσει γεννώμενον οὐ προβουλεύεται· ἐν αὐτῷ γὰρ ὁ πατὴρ τὰ ἄλλα, ὅσα βουλεύεται, ποιεῖ, καὶ δημιουργεῖ ἐν αὐτῷ· καθὼς καὶ Ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος διδάσκων ἔλεγε· „βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας.„ οὐκοῦν ἡ περὶ πάντων (13) τῶν τε ἀναγεννωμένων καὶ τῶν ἅπαξ γενομένων τοῦ θεοῦ βούλησις ἐν τῷ λόγῳ ἐστὶν, ἐν ᾧ καὶ E τὰ δόξαντα ποιεῖ καὶ ἀναγεννᾷ· καὶ τοῦτο (14) γὰρ πάλιν ὁ ἀπόστολος σημαίνει, γράφων ὡς Θεσσαλονικεῦσι· „τοῦτο γὰρ θέλημα θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς (15) ὑμᾶς.„ εἰ δὲ, ἐν ᾧ ποιεῖ, ἐν αὐτῷ καὶ ἡ βούλησίς ἐστι, καὶ ἐν Χριστῷ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, πῶς δύναται καὶ αὐτὸς ἐν (16) βουλήσει καὶ

A nimus, audivimuſque ſolum eum in Patre eſſe & Patris imaginem eſſe. Didicimus vero ſolis rebus factis voluntatem & arbitrium antecedere, quippe cum illæ natura aliquando non eſſent. Hæc nos docet David Pſalmo centeſimo decimo tertio, ubi ita canit: *Deus autem noſter in cælo & in terra omnia quæcumque voluit fecit*: & centeſimo decimo Pſalmo: *Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates ejus*: & Pſalmo centeſimo trigeſimo quarto: *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyſſis*. Itaque ſi opus ille eſt & res facta atque unus ex omnibus: ipſe quoque B voluntate factus dicatur; ita enim opera fieri docet Scriptura. Ipſe etiam Aſterius, hæreſis patronus, huic ſententiæ aſſentitur ſic ſcribens: „Nam ſi creatore indignum eſt eum volentem „agere, ejus ergo voluntas ab omnibus ſimiliter „amoveatur, ut integra illi ſervetur dignitas. „Sin vero Deo velle convenit, ſit igitur etiam „in primogenito id quod præſtantius eſt. Nec „enim poteſt fieri ut uni eidemque Deo conve„niat velle & nolle in rerum procreatione.„ Quibus Sophiſta verbis ſummam complexus impietatem, cum nempe rem factam & genitam con- C fundit, Filiumque unam eſſe ex omnibus rebus genitis aſſeverat, poſtea concludit congruenter dici opera voluntate & arbitrio facta eſſa.

Pſal. 113. 11. *Pſal. 110. 2.* *Pſal. 134. 6.*

62. Itaque ſi Filius alius eſt a rebus omnibus, uti antea probatum eſt, potiuſque opera per eum facta ſunt; abſit ut voluntate dicatur exſtitiſſe, ne ipſe eodem modo fiat, quo ea, quæ per ipſum facta ſunt, prodierunt. Namque Paulus per voluntatem Dei Apoſtolus poſtea factus eſt, cum id antea non eſſet. Vocatio item noſtra, cum aliquando non fuerit, nunc autem facta ſit, antecedentem habet Dei voluntatem, &, ut idem Paulus loquitur, ſecundum D propoſitum ejus voluntatis facta eſt. Præterea, quod per Moyſem dicitur, *Fiat lux*, &, *Producat terra*, &, *Faciamus hominem*, ſigna reor eſſe, quemadmodum ſupra dictum eſt, voluntatis creatoris. Nam ea quidem, quæ aliquando non erant, ſed extrinſecus poſtea fiunt, facere creator deliberat: cum autem Verbum ſuum ex ſeipſo natura gignit, præviam nullam adhibet deliberationem. Siquidem in eo Pater alia, quæcumque producere ſtatuit, facit & creat: uti nos etiam Jacobus Apoſtolus his verbis docet, *Volens genuit nos Verbo veritatis*. Itaque Dei voluntas, quæ ſive illos qui regenerantur, ſive ea quæ ſemel fiunt ſpectat, E in Verbo eſt, in quo res, prout ſibi placuerit, facit & regenerat, ut Apoſtolus ad Theſſalonicenſes his verbis ſcribit, *Hæc eſt enim voluntas Dei in Chriſto Jeſu erga vos*. Porro ſi is, in quo res Deus facit, idem eſt in quo ejus voluntas eſt; ſi item in Chriſto voluntas Patris eſt: qui fieri poteſt ut ipſe voluntate & arbi-

1. Cor. 1. 1. *Epheſ. 1. 5.* *Geneſ. 1.* *Jacob. 1. 18.* *1. Theſſalon. 5. 17.*

(1) Sic primus codex Regius & Seguer. At alii & editi τοῦ μὲν Δαβὶδ ψάλλοντος ἐν τῷ. Ibidem Regius ſecundus, Baſilienſis & Felc. 3. δεκάτῳ τρίτῳ. Regius primus & Seguer. ριγ. Editio Commel. & Pariſienſis, τρισκαιδεκάτῳ. Editio autem Colonienſis nulla, ut ſolet, auctoritate, habet, πεντεκαιδεκάτῳ. Ibidem pro ψάλλοντος, Goblerian. & Felc. 1. habent λέγοντος, iidemque οὕτως omittunt. Regius primus & Seguer. ibidem ὁ δὲ Θεός. In aliis & editis δὲ deeſt.

(2) Sic uterque Regius, Seguer. Gobler. & Felckm. primus. At alii & editi omittunt πάντα. Mox πάλιν abeſt a Gobler. & Felc. 1.

(3) καὶ abeſt a Reg. 1. & Seguer. qui iidem ibid. & Reg. 2. habent καὶ ἐν πάσαις ταῖς. Alii & editi, καὶ ἐν ταῖς.

(4) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. γενόμενος. Alii & editi γεγονώς. Mox Gobler. & Felc. 1. καὶ omittunt ante Ἀστέριος.

(5) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. ἵνα καὶ ῥᾷον.

(6) Felc. 1. & editi πραττομένων. Ceteri autem mſſ. ποιουμένων. Paulopoſt Reg. 1. & Seguerian. ῥήμασιν ἑαυτοῦ. Alii editique, ῥήμασιν αὐτοῦ.

(7) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. In aliis autem & editis deeſt ὄντων. Angelic. ibid. γεννημάτων. Ibidem Reg. 1. & Seguer. εἰς τοῦτο. Alii mſſ. εἰς τοιοῦτο. Mox Reg. 1. & Seguer. βουλήσει καὶ θελήματι.

(8) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi, ὥσπερ ἐν τοῖς. Infra poſt ὕστερον, deeſt καὶ in Reg. 1. & Seguer.

(9) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At in aliis & editis deeſt τήν.

(10) Regius primus & Seguer. τό δέ.

(11) Gobler. & Felc. 1. ἡγεῖσθαι.

(12) Sic primus codex Regius & Seguer. hic & paulopoſt, iidemque mox γεννώμενον. Alii autem & editi, βούλεται, & γεννᾷ.

(13) Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. τῶν οὖν. Alii & editio Commel. τῶν τε οὖν.

(14) Regius primus & Seguer. καὶ τοῦτο γὰρ πάλιν. In aliis & editis deeſt γάρ.

(15) Reg. 2. εἰς ὑμᾶς. Ceteri mſſ. & editio Commel. εἰς ὑμᾶς. Ibid. Felc. 3. εἰ δὲ ἐν ᾧ ποιεῖ.

(16) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. In Reg. 2. Baſil. & Felc. 3. habetur quoque γίνεσθαι. Alii & editi, ἐν θελήσει καὶ βουλήσει γενέσθαι. Ibidem Reg. 1. & Seguer. ἐν βουλήσει. Editi aliique, ἐν βουλήματι.

Digitized by Google

arbitrio factus ſit? Nam ſi ipſe ſecundum vos voluntate factus eſt, neceſſe eſt ut voluntas eum creandi in alio quodam verbo, per quod & ipſe fiat, conſtituatur. Siquidem oſtendimus Dei voluntatem non in rebus quæ fiunt, ſed in illo eſſe per quem & in quo res fiunt. Præterea quando quidem idem eſt dicere voluntate aliquem factum eſſe, & fuiſſe aliquando cum non eſſet; ſatis illis ſit affirmare fuiſſe aliquando cum non eſſet, ut pudore ſuffuſi, quod hujuſmodi verbis tempora ſignificentur, intelligant ſe, cum Filium voluntate factum eſſe dicunt, tempora ſimiliter ante Filium exſtitiſſe ſignificare. His enim, quæ aliquando non fuerunt, ut omnibus rebus creatis, omnino antecedit deliberatio. Si vero verbum rerum creatarum eſt opifex, atque una cum Patre exiſtit: qui illi, qui ab æternitate exiſtit, quaſi ipſe antea non fuiſſet, queat deliberatio antecedere? Si enim antecedit deliberatio, quomodo per ipſum omnia facta ſunt? Quin potius ipſe quoque Filius inter res omnes numerandus erit, utpote voluntate procreatus, quemadmodum & nos Verbo veritatis facti ſumus filii; ac proinde neceſſe eſt, uti dictum eſt, aliud quæramus verbum, per quod iſtud quoque ſit factum, & cum omnibus, quæ Deus producere voluit, procreatum.

62. Si igitur eſt aliud Dei verbum: concedo Verbum verbo eſſe factum. At ſi aliud nullum eſt, uti ſe res habet, ſed omnia per ipſum facta ſunt, quæ Pater fieri voluit: an non inde liquet multiformem eſſe illorum verſutiam? Namque veriti Verbum Dei factum & creatum dicere, vel non fuiſſe priuſquam genitum eſt, ipſum alia ratione creatum eſſe conantur oſtendere, cum voluntatis nomen prætendunt, & hæc dictitant: Si voluntate non factum eſt, ergo neceſſitate & nolens Deus Filium habuit. Ecquis igitur neceſſitatem illi poteſt imponere, o ſceleratiſſimi, qui omnia ad veſtram hæreſim attrahitis? Scilicet viderunt quidem quod voluntati opponitur: at quod majus & ſuperius eſt, minime intellexerunt. Ut enim voluntati opponitur id quod eſt præter mentem: ſic deliberationi antecellit & præit id quod ex natura eſt. Itaque domum quiſque deliberans ædificat, ſed filium ex natura gignit: unde id quidem quod voluntate ædificatur, fieri incipit, atque aliunde quam ab architecto eſt; at filius proprius eſt naturæ patris fetus, neque aliunde quam ab ipſo eſt: quapropter nec de illo deliberat, ne etiam de ſe ipſe deliberare videatur. Quanto igitur filius re creata ſuperior eſt, tanto etiam id, quod ex natura eſt, rei illi præſtat quæ eſt ex voluntate. Certe æquum erat eos his auditis id quod ex natura eſt voluntati non adſcribere. Illi vero obliti ſermonem hic eſſe de Filio Dei, humanas oppoſitiones, neceſſitatem ſcilicet & quod præter mentem eſt, in Deum inducunt, ut videlicet verum Dei Filium eſſe inficientur. Ceteroquin nobis ipſi reſpondeant: Deum bonum & miſericordem eſſe, num ipſi ex voluntate eſt vel non ex voluntate? Si ex voluntate; ergo cœpit bonus eſſe, fierique poteſt ut bonus non ſit? Siquidem deliberandi & eligendi facultas utramque in partem propendendi vim habet, eſtque rationalis

A θελήματι γίνεσθαι; εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐν βουλήσει καθ' ὑμᾶς γέγονεν, ἀνάγκη καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ βούλησιν ἐν ἑτέρῳ τινὶ λόγῳ συνίστασθαι, δι' οὗ καὶ αὐτὸς γίνεται· δέδεικται γὰρ ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ βούλησις, οὐκ ἐν τοῖς γινομένοις ἐστὶν, ἀλλ' ἐν τῷ δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ γίνεται τὰ ποιήματα (1) πάντα. ἔπειτα ἐπειδὴ ταὐτόν ἐστιν εἰπεῖν βουλήσει, καὶ, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἀρκεσθήτωσαν τῷ λέγειν, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· ἵνα αἰσχυνόμενοι διὰ τοῦ ἐκ (2) τούτου χρόνους σημαίνεσθαι, γνῶσιν ὅτι καὶ βουλήσει λέγοντες, χρόνους πρὸ τοῦ υἱοῦ σημαίνουσι· τῶν B γάρ ποτε μὴ ὄντων προηγεῖται τὸ (3) βουλεύεσθαι, ὡς ἐπὶ πάντων τῶν κτισμάτων. εἰ δὲ ὁ λόγος τῶν μὲν κτισμάτων ἐστὶ δημιουργὸς, αὐτὸς δὲ συνυπάρχει τῷ πατρί· πῶς δύναται τοῦ ἀϊδίως ὄντος, ὡς μὴ ὄντος, προηγεῖσθαι τὸ βουλεύεσθαι; εἰ γὰρ προηγεῖται βουλὴ, πῶς δι' αὐτοῦ τὰ πάντα; μᾶλλον γὰρ εἷς τῶν (4) πάντων ἐστὶ βουλήσει καὶ αὐτὸς ἀποκυηθεὶς υἱὸς, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς λόγῳ ἀληθείας γεγόναμεν υἱοί. καὶ λοιπὸν ὑμᾶς ἀνάγκη ζητεῖν, ὥσπερ εἴρηται, ἄλλον λόγον, δι' οὗ καὶ οὗτος γέγονε, καὶ ἀπεκυήθη μετὰ πάντων, ὧν ἠθέλησεν ὁ Θεός. C

62. Εἰ μὲν οὖν ἐστιν ἕτερος τοῦ Θεοῦ λόγος, ἔστω καὶ οὗτος λόγῳ γεγονώς. εἰ δὲ μὴ ἔστιν ἄλλος· οὐκ ἔστι γάρ· ἀλλὰ πάντα δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἅπερ ὁ πατὴρ (5) βεβούληται· πῶς οὐ δείκνυται τούτων ἡ πολυκέφαλος πανουργία; ὅτι καταισχυνθέντες ἐπὶ τῷ λέγειν ποίημα καὶ κτίσμα, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ἄλλως πάλιν κτίσμα λέγουσιν αὐτὸν εἶναι, βούλησιν προβαλλόμενοι καὶ λέγοντες, εἰ μὴ βουλήσει γέγονεν, οὐκοῦν ἀνάγκῃ καὶ μὴ θέλων ἔσχεν ὁ Θεὸς υἱόν. καὶ D τίς ὁ τὴν ἀνάγκην ἐπιβαλὼν αὐτῷ, πονηρότατοι, (6) καὶ πάντα πρὸς τὴν αἵρεσιν ἑαυτῶν ἕλκοντες; τὸ μὲν γὰρ ἀντικείμενον τῇ βουλήσει ἑωράκασι· τὸ δὲ μεῖζον καὶ ὑπερκείμενον οὐκ ἐθεώρησαν. ὥσπερ γὰρ ἀντίκειται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, οὕτως ὑπέρκειται καὶ προηγεῖται τοῦ (7) βουλεύεσθαι, τὸ κατὰ φύσιν. οἰκίαν μὲν οὖν τις βουλευόμενος κατασκευάζει, υἱὸν δὲ γεννᾷ κατὰ φύσιν· καὶ τὸ μὲν βουλήσει κατασκευαζόμενον, ἤρξατο γίνεσθαι, καὶ ἔξωθέν ἐστι τοῦ ποιοῦντος· ὁ δὲ υἱὸς, ἴδιόν ἐστι τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς γέννημα, καὶ οὐκ ἔστιν ἔξωθεν (8) αὐτοῦ· διὸ οὐδὲ βουλεύεται περὶ αὐτοῦ, ἵνα μὴ καὶ E περὶ ἑαυτοῦ δοκῇ βουλεύεσθαι. ὅσῳ οὖν τοῦ κτίσματος ὁ υἱὸς ὑπέρκειται, τοσούτῳ καὶ τῆς βουλήσεως τὸ κατὰ φύσιν· καὶ ἔδει αὐτοὺς ἀκούοντας, μὴ βουλήσει λογίζεσθαι τὸ κατὰ φύσιν. οἱ δὲ (9) ἐπιλαθόμενοι ὅτι περὶ υἱοῦ Θεοῦ ἀκούουσι, τολμῶσιν ἀνθρωπίνας ἀντιθέσεις λέγειν ἐπὶ Θεοῦ (10) ἀνάγκην καὶ παρὰ γνώμην, ἵνα τὸ εἶναι υἱὸν ἀληθινὸν ἀρνήσωνται τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ ἀπαιτάτωσαν ἡμῖν αὐτοί· τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ οἰκτίρμονα τὸν Θεὸν, ἐκ βου- F λήσεως πρόσεστιν αὐτῷ, ἢ οὐ (11) βουλήσει; εἰ μὲν οὖν ἐκ βουλήσεως, σκοπεῖν δεῖ ὅτι ἤρξατο μὲν εἶναι ἀγαθὸς, καὶ τὸ μὴ εἶναι δὲ (12) αὐτὸν ἀγαθὸν, ἐνδεχόμενόν ἐστι, τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ προαιρεῖσθαι εἰς ἑκάτερα τὴν ῥοπὴν ἔχει, καὶ λογικῆς φύσε-

(1) πάντα abeſt a Reg. 1. & Seguer. & ἅπαντα a Gobler. & Felc. 1.

(2) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. At Felc. 3. ἐκ τῶ χρόνω. Ceteri & editi, ἐκ τοῦ χρόνου. Ibidem Reg. 1. Seguer. Globler. & Felc. 1. ὅτι ἐν βουλήσει. In aliis & editis καί deeſt.

(3) Regius primus & Seguer. hic & paulopoſt, βουλεύεσθαι. Alii & editi, βούλεσθαι.

(4) Reg. 1. Seguer. τῶν πάντων, & mox, ἀποκυηθεὶς υἱός. Alii & editi, τῶν ἁπάντων, &, ἀποκυηθεὶς ὁ υἱός.

(5) Gobler. & Felc. 1. βούλεται.

(6) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. καί omittunt. Paulopoſt Reg. 1. & Seguer. οὐκ ἐθεώρησαν. Alii & editi, οὐ τεθεωρήκασιν.

(7) Regius primus & Seguerian. βουλεύεσθαι. Ceteri & editi, βούλεσθαι. Ibidem Reg. 1. & Seguer. οἰκίαν μὲν οὖν τις βουλευόμενος. Goblerian. & Felc. 1. οἰκίαν μὲν βουλόμενος ὅπως. Alii & editi, οἰκίαν γάρ τις βουλόμενος.

(8) Gobler. & Felc. 1. ἔξωθεν περὶ αὐτοῦ. Mox iidem, & Reg. 1. ac Seguer. ἵνα μὴ καὶ περὶ ἑαυτοῦ. Alii autem & editio Commel. ἵνα μηδὲ περὶ ἑαυτοῦ.

(9) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi, ἐπιλανθανόμενοι. Ibid. mſſ. περὶ υἱοῦ Θεοῦ. In editione Commel. deeſt Θεοῦ.

(10) Sic Reg. 2. & Seguer. At alii & editi, ἀνάγκη.

(11) Sic uterque Regius, Seguer. Anglic. Goblerian. Felc. 1. & 3. In aliis & editis deeſt βουλήσει.

(12) αὐτόν abeſt a Reg. 1. & Seguerian. Mox iidem, & Reg. 2. τὸ γὰρ βουλεύεσθαι. Ceteri & editi, τὸ γὰρ βούλεσθαι.

φυσικός ἐστι (1) τῶν πάθος. εἰ δὲ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ ἄτοπον, οὐκ ἐκ βουλήσεως ἀγαθὸς καὶ οἰκτίρμων ἐστίν, ἀκουέτωσαν ἅπερ εἰρήκασιν αὐτοί. ἀνάγκῃ καὶ μὴ θέλων ἐστὶν ἀγαθός. καὶ τίς ὁ τὴν ἀνάγκην ἐπιβαλὼν αὐτῷ; εἰ δὲ (2) ἄτοπόν ἐστι λέγειν ἐπὶ Θεοῦ ἀνάγκην, καὶ διὰ τοῦτο φύσει ἀγαθός ἐστιν· εἴη ἂν πολὺ μᾶλλον καὶ ἀληθέστερον τοῦ υἱοῦ φύσει καὶ οὐκ ἐκ βουλήσεως πατήρ.

63. Εἰπάτωσαν δὲ πάλιν ἡμῖν καὶ τοῦτο· πρὸς γὰρ τὴν ἀναισχυντίαν αὐτῶν ἐρώτησιν (3) αὐτοῖς ἐπαγαγεῖν ἐθέλομεν, τολμηροτέραν μὲν, βλέπουσαν δὲ ὅμως εἰς εὐσέβειαν· ἱλάσθητι Δέσποτα· ὁ πατὴρ αὐτὸς, βουλευσάμενος πρότερον, εἶτα θελήσας, οὕτως (4) ὑπάρχει, ἢ καὶ πρὸ τοῦ βουλεύσασθαι; χρὴ γὰρ καὶ περὶ τοῦ λόγου τοιαῦτα τολμῶντας αὐτοὺς, τοιαῦτα καὶ ἀκούειν, ἵνα γνῶσιν ὅτι ἡ τοιαύτη αὐτῶν προπέτεια, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα φθάνει. ἐὰν μὲν οὖν εἴπωσιν, ἅπαξ βουλευσάμενοι περὶ βουλήσεως, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκ βουλήσεως· (5) τί οὖν ἦν πρὸ τοῦ βουλεύσασθαι, ἢ τί πλέον ἔσχεν, ὡς ὑμεῖς λέγετε, μετὰ τὸ βουλεύσασθαι, εἰ δὲ ἄτοπος καὶ ἀσύστατός ἐστιν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις· καὶ οὐ θέμις ὅλως τοιαῦτα λέγειν· ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἀκούσαντας ἡμᾶς περὶ Θεοῦ εἰδέναι καὶ νοεῖν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὤν· (6) πῶς οὐκ ἄλογον ἂν εἴη περὶ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα ἐνθυμεῖσθαι, καὶ βούλησιν καὶ θέλησιν προβάλλεσθαι; ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἀκούσαντας ἡμᾶς καὶ περὶ τοῦ λόγου εἰδέναι καὶ νοεῖν, (7) ὅτι ὁ μὴ ἐκ βουλήσεως ὑπάρχων Θεὸς, οὐ βουλήσει ἀλλὰ φύσει τὸν ἴδιον ἔχει λόγον. πῶς δὲ οὐχ ὑπερβάλλει πᾶσαν μανίαν, τὸ καὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι, ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς (8) βουλεύεται καὶ σκέπτεται, καὶ προαιρεῖται, καὶ θέλειν ἑαυτὸν προτρέπεται, ἵνα μὴ ἄλογος καὶ ἄσοφος ᾖ, ἀλλὰ λόγον καὶ σοφίαν (9) ἔχῃ; περὶ ἑαυτοῦ γὰρ δοκεῖ σκέπτεσθαι, ὁ περὶ τοῦ ἰδίου τῆς οὐσίας ἑαυτοῦ βουλευόμενος. τοσαύτης τοίνυν δυσφημίας οὔσης ἐν τῇ τοιαύτῃ φρονήσει, εὐσεβὲς ἂν λεχθείη ὅτι τὰ μὲν γενητὰ εὐδοκίᾳ καὶ βουλήσει γέγονεν, ὁ δὲ υἱὸς οὐ θελήματός ἐστι (10) δημιούργημα ἐπιγεγονὸς, καθάπερ ἡ κτίσις, ἀλλὰ φύσει τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα. καὶ γὰρ ἴδιος (11) ὢν λόγος τοῦ πατρὸς, οὐκ ἐᾷ πρὸ ἑαυτοῦ λογίσασθαί τινα βούλησιν, αὐτὸς ὢν βουλὴ ζῶσα τοῦ πατρὸς, (12) καὶ δύναμις, καὶ δημιουργὸς τῶν δοκούντων τῷ πατρί. καὶ τοῦτο αὐτὸς ἐν ταῖς παροιμίαις περὶ ἑαυτοῦ φησιν· „ἐμὴ βουλὴ καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ „φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχύς." ὡς γὰρ αὐτὸς ὢν ἡ φρόνησις, ἐν ᾗ τοὺς οὐρανοὺς (13) ἡτοίμασε, καὶ αὐτὸς ὢν ἰσχὺς καὶ δύναμις· „Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σο„φία" νῦν παραλλάξας εἶπεν, ἐμὴ φρόνησις, καὶ ἐμὴ „ἰσχύς· οὕτω λέγων, ἐμὴ βουλὴ, „αὐτὸς ἂν εἴη τοῦ πατρὸς ἡ ζῶσα βουλὴ, καθὼς καὶ παρὰ τοῦ προφήτου μεμαθήκαμεν, ὅτι αὐτὸς (14) τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος γίνεται, καὶ θέλημα τοῦ πατρὸς αὐτὸς ἐκλήθη.

Tom. I.

A naturæ affectin. Quod ſi, quia id abſurdum ſit, dici non poteſt Deus ex voluntate miſericors & bonus eſſe, audiant quid ex ipſorum verbis ſequatur: Ergo neceſſitate & nolens bonus eſt. Quis igitur neceſſitatem Deo impoſuit? Quod ſi perabſurdum eſt neceſſitatem Deo attribuere, proindeque dicendus eſt natura eſſe bonus: multo magis & verius fatendum eſt natura non voluntate patrem Filii eſſe.

Deus natura, non voluntate, pater eſt Filii.

63. Id præterea nobis velim ediſſerant: (nam ad illorum contundendam impudentiam, eos rurſus placet interrogare, audacius quidem, ſed tamen tu- B endæ piæ fidei gratia; tu autem, Domine, mihi ſis, quæſo, propitius.) Num Pater prius deliberavit, deinde poſtea quam voluit, ita exiſtit, vel num antequam deliberaret? Par eſt enim eos qui talia de Filin non dubitant dicere, eadem de Patre audire, ut intelligant ſe ſua hac temeritate ipſum quoque Patrem impetere. Quod ſi hanc ſuam de voluntate ſententiam propugnare ipſi deliberantes & ſtatuentes, Patrem ex voluntate exſtitiſſe reſponderint: quid igitur erat antequam deliberaret, vel quid amplius habuit, uti vos dicitis, poſtquam deliberavit? Quod ſi C abſurda & valde futilis eſt hujuſmodi quæſtio, nec iſta fas eſt omnino dicere, cum ſatis ſit vel ſolum nomen Dei audire ut ſciamus & intelligamus eum eſſe qui eſt: an non pariter abſurdum eſt talia de Dei Verbo cogitare, voluntatemque & arbitrium nobis objectare? Siquidem ſatis eſt vel ſolum Verbi nomen audire, ad ſciendum & percipiendum Deum, qui non ex voluntate exiſtit, nec item voluntate ſed natura proprium habere Verbum. An non porro omnem inſaniam is ſuperat qui vel cogitet Deum deliberare, conſultare, eligere, ſeque ipſum ad volendum adhortari, ut non ſine Verbo & Sapientia ſit, D ſed ut Verbum & Sapientiam habeat; namque de ſeipſo conſultare videtur, qui de eo quod ſuæ naturæ proprium eſt deliberat. Cum igitur valde impia ſit hujuſmodi ſententia, congruenter pietati dicendum eſt res quidem factas, Dei propoſito & voluntate eſſe procreatas, Filium vero non voluntatis opus eſſe ut res creatas, ſed natura proprium eſſe ſubſtantiæ fetum. Cum enim ſit proprium Patris Verbum, non ſinit aliquam ante ſe cogitari voluntatem, utpote cum ipſe ſit vivens Patris conſilium & virtus, eorumque effector quæ Patri placent, quemadmodum de ſe ipſe in Proverbiis ait, *Meum eſt conſi-* E *lium & ſecuritas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo.* Ut enim quatenus eſt prudentia in qua cælos præparavit, & ut item quatenus eſt fortitudo & virtus, (nam *Chriſtus Dei virtus*) nunc paulum variata loquendi modo dixit, *Mea eſt prudentia, & mea eſt fortitudo*: ita cum dixit, *Meum eſt conſilium*, ſe Patris vivens eſſe conſilium ſignificat, quemadmodum etiam a Propheta didicimus, eum magni conſilii angelum fieri, &

Prov. 8. 14.
Prov. 3. 19.
1. Cor. 1. 24.
Eſai. 9. 6.

Gggggg volun-

(1) Sic primus codex Regius & Seguerian. Alii autem & editi, τὸ πάθος τοῦτο. Paulopoſt Reg. 1. & Seguerian. ἀκουέτωσαν. Ceteri & editi, ἀκουέτωσαν.

(2) Reg. 1. & Seguerian. ἄτοπον. Alii & editi, ἄλογον.

(3) Goblerianus & Felc. 1. αὐτοῖς ἐπάγειν βούλομαι. Reg. 1. & Seguerian. ibid. ἐπαγαγεῖν. Alii & editi, ἐπάγειν.

(4) Sic mſſ. omnes. Editi vero, ὑπάρχει. Ibid. Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. πρὸ τοῦ βουλεύσασθαι. Reg. 1. & Seguerian. item ibid. χρὴ γὰρ περὶ τοῦ. Item Goblerian. & Felc. 1. ibid. τολμῶν αὐτός.

(5) Sic Regius primus & Seguerianus. At Reg. 2. Baſil. Goblerian. Felc. 1. & 5. τί ἦν πρὸ τοῦ. Alii & editi, τί ἂν πρὸ τοῦ. Ibidem Regius primus, Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. βουλεύσασθαι.

(6) Regius primus, Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. πῶς οὐκ ἄλογον. Ibid. Reg. 1. & Seguer. οὐ εἴη περὶ τοῦ. Alii & editi, πῶς ἂν οὐκ ἄλογον ἂν εἴη περὶ τοῦ.

(7) Regius primus, Seguer. ὅτι μὴ ὤν.

(8) Uterque Regius & Seguerianus, βουλεύεται. Alii & editi, θέλεται.

(9) Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. ἔχῃ. Alii & editi, ἔχει. Mſſ. ibid. περὶ ἑαυτοῦ. Editio Commel. περὶ αὐτοῦ. Mox uterque Regius & Seguerian. ἰδίας αὐτοῦ. Ibidem Baſil. βουλευόμενος.

(10) Uterque Regius, Seguerian. Baſil. & Felckman. ἐστι δημιούργημα. Ibidem uterque Regius & Seguerian. ἐπιγεγονός. Ceteri & editi, ἐστι τὸ δημιούργημα ἐπιγεγονός.

(11) Regius primus, Seguerianus, Baſilienſis, ὢν λόγος. Alii & editi, ὢν ὁ λόγος. Mox Reg. 1. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. πρὸ ἑαυτοῦ. Ceteri & editi, πρὸ αὐτοῦ.

(12) Sic Reg. 1. Seguer. Goblei. & Felc. 1. In aliis & editione Commel. καὶ deeſt.

(13) Sic primus codex Regius, Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. At alii & editi, ἐποίησε. Mox Reg. 1. & Seguer. omittunt καὶ Θεοῦ σοφία.

(14) Sic primus codex Regius & Seguerianus. At alii & editi, αὐτὸς ὁ τῆς μεγάλης. Paulopoſt Reg. 1. & Seguerian. διελέγχων τοὺς ἀνθρώπους.

Digitized by Google

voluntatem Patris appellatam eſſe. Scilicet ita eos A æquum eſt refellere qui humana de Deo cogitant.

64. Itaque ſi res factæ, voluntate ac propoſito conditæ ſunt: ſi univerſa creata natura voluntate facta eſt:
1. Timoth. 1. ſi item Paulus per Dei voluntatem vocatus eſt Apoſtolus: ſi denique noſtra vocatio propoſito & voluntate
Epheſ. 1. 5. eſt facta; omnia autem per Verbum facta ſunt: haud dubie ipſum Verbum extra eorum numerum eſt quæ voluntate facta ſunt, vel potius vivens eſt Patris conſilium, in quo omnia illa facta ſunt; in quo & ſanctus David Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo gratias his verbis
Pſal. 72. 24. agebat, *Tenuiſti manum dexteram meam, & in conſilio tuo deduxiſti me*. Qui igitur fieri poteſt ut Verbum, B

Verbum Patris eſt conſilium & voluntas.

quod conſilium & voluntas Patris eſt, ipſum quoque voluntate & arbitrio ſit productum, uti res aliæ ſingulæ? niſi forte, ut jam dixi, rurſus inſanientes contendant ipſum per ſeipſum vel per aliquid aliud eſſe factum. Quidnam ergo tandem illud eſt per quod factum eſt? Aliud illi confingant verbum, & Valentini commenta amplexati, Chriſtum alium nominent. Nihil enim ejuſmodi habent Scripturæ. Verum ſi alium ipſi excogitaverint, certe ille quoque per aliquem fieri dicendus erit: atque adeo nobis ita ratiocinantibus, quidque ex illorum ſententia ſequatur excutientibus, multiformis eſſe deprehenditur impiorum hæreſis, quæ & deorum inducit multitudinem, & in ſummam incidit inſaniam, qua Filium & creatum & ex nihilo eſſe pugnantes, hanc ſuam inpietatem aliis verbis contegunt, cum voluntatis & arbitrii prætendunt nomina, quæ quidem, cum de factis & creatis rebus ſermo eſt, recte adhibentur. An non ergo impium eſt ea, quæ rerum factarum propria ſunt, ipſi adſcribere creatori? An non nefas dictu eſt voluntatem ante Verbum in Patre eſſe? Si enim voluntas in Patre præcedit, non ergo verum dicit Fi-

Vide Irenæum lib. 1. adverſus hæreſes cap. 1. & Epiphanium hæreſi 31.

Joan. 14. 10. lius cum ait, *Ego in Patre*; aut ſi ipſe quoque in Patre eſt, certe ſecundus in illo eſſe exiſtimabitur, nec eum convenit dicere, *Ego in Patre*, cum voluntas in qua omnia facta ſunt, & in qua ipſe ſecundum vos fuit productus, prior eo ſit. Nam etiamſi gloria differat, nihilominus unus eſt ex his quæ voluntate efficiuntur. Porro, ut antea diximus, ſi ita ſe res habet, quare igitur ille dominus eſt, res autem aliæ in ſervorum numero habentur? Nimirum Dominus ille eſt, quia Patris dominationi eſt unitus: res autem creatæ in ſervorum ſunt numero, quia extra Patris unitatem exiſtunt, & factæ ſunt cum aliquando non eſſent.

65. Certe cum Filium volunt voluntate factum eſſe, quidni etiam prudentia factum eſſe aſſeverent? E Nam idem eſſe arbitror voluntatem & prudentiam. De quo enim quis conſultat, hoc idem prudentia perpendit: viciſſimque, quod quis prudentia perpendit, de hoc eodem conſultat & deliberat. Hinc illa Salvator mutua inter ſe ratione veluti germana ſimul his
Prov. 8. 14. verbis copulavit: *Meum eſt conſilium & ſecuritas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo*. Nam ut fortitudo & ſecuritas idem eſt, cum eadem ſit virtus & potentia: ita idem eſt prudentia & conſilium, quæ ipſe

A χρὴ γὰρ οὕτω διελέγχειν αὐτοὺς, ἀνθρώπινα περὶ τοῦ θεοῦ διανοουμένους.

64. Οὐκοῦν εἰ τὰ ποιήματα βουλήσει καὶ εὐδοκίᾳ ὑπέστη, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα θελήματι (1) γέγονεν· ὅ, τε Παῦλος διὰ θελήματος θεοῦ ἀπόστολος ἐκλήθη, καὶ ἡ κλῆσις ἡμῶν εὐδοκίᾳ καὶ θελήματι γέγονε, πάντα δὲ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν· ἐκτός ἐστιν οὗτος τῶν βουλήσει γενομένων, καὶ μᾶλλον αὐτός ἐστιν ἡ ζῶσα βουλὴ τοῦ πατρὸς, ἐν ᾗ ταῦτα πάντα γέγονεν· (2) ἐν ᾗ καὶ ὁ ἅγιος Δαβὶδ εὐχαριστῶν ἔλεγεν ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, „ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου· καὶ ἐν τῇ B „βουλῇ σου ὡδήγησάς με.„ (3) πῶς οὖν δύναται βουλὴ καὶ θέλημα τοῦ πατρὸς ὑπάρχων ὁ λόγος, γίνεσθαι καὶ αὐτὸς θελήματι καὶ βουλήσει, ὡς ἕκαστος; εἰ μὴ, καθὰ προεῖπον, μαινόμενοι πάλιν εἴπωσιν αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ γεγονέναι, ἢ δι' ἑτέρου τινός. τίς οὖν ἐστι, δι' οὗ γέγονε; πλασάσθωσαν ἕτερον λόγον· καὶ τὰ Οὐαλεντίνου ζηλώσαντες, Χριστὸν ἕτερον ὀνομαζέτωσαν· οὐ γὰρ γέγραπται· ἀλλὰ κἂν πλάσωνται, πάντως κἀκεῖνος διά τινος γίνεται· καὶ λοιπὸν οὕτως ἡμῶν λογιζομένων, καὶ ἀνακρινόντων (4) τὴν ἀκολουθίαν, C εὑρίσκεται τῶν ἀθέων ἡ πολυκέφαλος αἵρεσις, εἰς πολυθεΐαν τείνουσα καὶ ἄμετρον μανίαν, ἐν ᾗ κτίσμα καὶ ἐξ οὐκ ὄντων θέλοντες εἶναι τὸν υἱὸν, ἑτέρως (5) τὸ αὐτὸ σημαίνουσι, βούλησιν καὶ θέλησιν προβαλλόμενοι, ἃ μάλιστα ἐπὶ τῶν (6) γενητῶν καὶ κτιστῶν ταῦτα καλῶς ἂν λέγοιτο. πῶς οὖν οὐκ ἀσεβὲς τὰ τῶν γενητῶν ἐπὶ τὸν δημιουργὸν (7) ἀναφέρειν; ἢ πῶς οὐ βλάσφημον λέγειν βούλησιν πρὸ τοῦ λόγου εἶναι ἐν τῷ πατρί; εἰ γὰρ προηγεῖται βούλησις ἐν τῷ πατρὶ, οὐκ ἀληθεύει λέγων ὁ υἱὸς, ἐγὼ ἐν τῷ πατρί. (8) ἢ εἰ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ D πατρί ἐστιν, ἀλλὰ δεύτερος λογισθήσεται, καὶ οὐκ ἔπρεπεν λέγειν αὐτὸν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, ὄντος βουλήσεως πρὸ αὐτοῦ, ἐν ᾗ (9) τὰ πάντα γέγονε, καὶ αὐτὸς ὑπέστη καθ' ὑμᾶς. κἂν γὰρ τῇ δόξῃ διαφέρῃ, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον εἷς ἐστι τῶν ἐκ βουλήσεως γενομένων. ὡς δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, εἰ οὕτως ἐστὶ, πῶς ὁ μὲν κύριος, τὰ δὲ δοῦλα; (10) πάντων δὲ κύριος τυγχάνει οὗτος, ὅτι τῇ τοῦ πατρὸς κυριότητι ἥνωται· καὶ πάντως ἡ κτίσις δούλη, ἐπεὶ ἐκτὸς τῆς τοῦ πατρὸς ἑνότητός ἐστι, καὶ οὐκ ὄντα ποτὲ (11) γέγονε.

E

65. Ἔδει δὲ αὐτοὺς λέγοντας βουλήσει τὸν υἱὸν, εἰπεῖν ὅτι καὶ φρονήσει γέγονε· ταυτὸν γὰρ ἡγοῦμαι (12) φρόνησιν καὶ βούλησιν εἶναι. ὃ γὰρ βουλεύεταί τις, τοῦτο πάντως καὶ φρονεῖ· καὶ ὃ φρονεῖ, τοῦτο καὶ βουλεύεται. αὐτὸς (13) γοῦν ὁ σωτὴρ ὡς ἀδελφὰ ταῦτα, τῇ ἀναλογίᾳ συνῆψεν ἅμα λέγων· „ἐμὴ βουλὴ καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ „ἰσχύς.„ ὡς γὰρ ἰσχὺς καὶ ἀσφάλεια ταυτόν ἐστιν, ἡ αὐτὴ γὰρ δύναμίς ἐστιν· οὕτω ταυτόν ἐστιν εἰπεῖν τὴν φρόνησιν καὶ τὴν (14) βουλὴν εἶναι, ὅπερ ἐστὶν ὁ κύρι-

(1) Sic Reg. 1. Seguer. Anglic. Gobler. & Felc. 1. ut & Nannius legit. Ceteri autem & editio Commel. γέγονε· πάντα δὲ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν, omiſſis intermediis.

(2) Gobl. & Felc. 1. ὡς Δαβὶδ εὐχαριστῶν φησί. ἐκράτησας.

(3) Sic Reg. primus & Seguer. Habetur item in Gobler. & Felc. 1. ὡς ἕκαστος, εἰ μή. Editi, πῶς οὖν βουλὴ καὶ θέλημα τοῦ πατρὸς ὑπάρχων ὁ λόγος δύναται γίγνεσθαι καὶ αὐτὸς βουλήσει καὶ θελήσει; εἰ μή.

(4) Regius primus & Seguerianus, τὴν ἀκολουθίαν. Alii & editi, τὴν ἀλήθειαν.

(5) Regius primus, Seguer. Goblerian. & Felc. 1. ταῦτα.

(6) Felc. 1. hic & paulopoſt, γενητῶν. Mox Reg. 1. λέγοιτο. Seguerian. λέγονται. Alii & editi, γένοιτο.

(7) Regius primus, Seguer. Goblerian. & Felc. 1. ἀναφέρειν. Ceteri & editi, μεταφέρειν. Paulopoſt uterque Regius, Seguer. Baſilienſis, & Anglic. εἶναι ἐν τῷ πατρί. Alii & editi, εἶναι ἐν θεῷ πατρί.

(8) Felc. 2. & editi, ἢ εἰ μὴ αὐτός. Alii mſſ. ἢ εἰ καὶ αὐτός. Mox Reg. 1. Seg. λογισθήσεται. Ceteri & editi, νομισθήσεται.

(9) Sic Reg. 1. & Seguer. At alii & editi, ἐν ᾗ τὰ πάντα. Paulopoſt Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. τῶν ἐκ βουλήσεως γενομένων, ubi alii & editi, γενομένων.

(10) Sic primus codex Regius & Seguer. In Anglic. habetur item πάντων, ut & Nannius legerat. Goblerian. & Felc. 1. τὰ δὲ δοῦλα τυγχάνει; ὄντως, ὅτι. Ceteri autem & editi ſic habent: τὰ δὲ δοῦλα τυγχάνει; πάντως δὲ κύριος ὤν, &c.

(11) Reg. 1. Seg. γέγονε. Editi & alii, ἐγεγόνει.

(12) Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. φρόνησιν. Iidem mox, τοῦτο πάντως καὶ φρονεῖ. Alii & editi, τοῦτο καὶ φρονεῖ.

(13) Regius primus, Seguerian. Goblerian. & Felc. 1. γοῦν, & mox, ταῦτα τῇ ἀναλογίᾳ συνῆψεν. Alii & editi, οὖν. & ταῦτα συνῆψεν.

(14) Regius primus & Seguerian. hic & paulopoſt, βουλήν. Ceteri & editi, βούλησιν.

κύριος. ἀλλ' οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι μὲν λόγον καὶ βουλὴν ζῶσαν εἶναι τὸν υἱόν· περὶ δὲ τὸν θεὸν, φρόνησιν καὶ βουλὴν καὶ σοφίαν ὡς ἕξιν συμβαίνουσαν καὶ ἀποσυμβαίνουσαν ἀνθρωπίνως γίνεσθαι μυθολογοῦσι, καὶ πάντα κινοῦσι, καὶ τὴν Οὐαλεντίνου ἔννοιαν καὶ θέλησιν προβάλλονται, ἵνα μόνον διαστήσωσι τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ μὴ εἴπωσιν ἴδιον αὐτὸν τοῦ πατρὸς εἶναι λόγον, ἀλλὰ κτίσμα. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἀκουέτωσαν, ὡς Σίμων ὁ μάγος ἤκουσεν· ἡ ἀσέβεια Οὐαλεντίνου σὺν ὑμῖν εἴη εἰς ἀπώλειαν. ἕκαστος δὲ (1) Σολομῶντι μᾶλλον πειθέσθω λέγοντι αὐτὸν εἶναι σοφίαν καὶ φρόνησιν τὸν λόγον. φησὶ γάρ, „ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ „(2) ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς „(3) ἐν φρονήσει·„ ὡς δὲ ὧδε ἐν φρονήσει, οὕτως ἐν Ψαλμοῖς· τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. (4) ὡς δὲ τῷ λόγῳ οἱ οὐρανοὶ, οὕτως πάντα, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησε· καὶ ὡς ὁ ἀπόστολος γράφει Θεσσαλονικεῦσι· „τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἐν Χριστῷ „Ἰησοῦ ἐστιν.„ ὁ ἄρα τοῦ θεοῦ υἱὸς, αὐτός ἐστιν ὁ λόγος, καὶ ἡ σοφία· αὐτὸς ἡ φρόνησις καὶ ἡ ζῶσα βουλή· καὶ ἐν αὐτῷ τὸ θέλημα τοῦ πατρός ἐστιν· αὐτὸς ἀλήθεια, καὶ φῶς, καὶ δύναμις τοῦ πατρός ἐστιν. εἰ δὲ ἡ βούλησις τοῦ θεοῦ, ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἡ φρόνησις· ὁ δὲ υἱὸς ἐστιν ἡ σοφία· (5) ὁ ἄρα λέγων βουλήσει τὸν υἱὸν, ἴσον λέγει τὴν σοφίαν ἐν σοφίᾳ γεγονέναι, καὶ τὸν υἱὸν ἐν υἱῷ πεποιῆσθαι, καὶ διὰ τοῦ λόγου τὸν λόγον ἐκτίσθαι. τοῦτο δὲ καὶ τῷ θεῷ μάχεται, καὶ ταῖς (6) παρ' αὐτοῦ γραφαῖς ὑπεναντίον· καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀπόστολος, οὐ βουλήσεως, ἀλλὰ αὐτῆς (7) τῆς πατρικῆς οὐσίας ἴδιον ἀπαύγασμα καὶ χαρακτῆρα τὸν υἱὸν κηρύττει, λέγων, „ὃς ὢν ἀπαύ-„γασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐ-„τοῦ.„ εἰ δὲ, (8) ὡς προείπομεν, οὐ βουλήσει οὐκ ἔστιν ἡ πατρικὴ οὐσία καὶ ὑπόστασις, δῆλον ὡς οὔτε τὸ ἴδιον τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, ἐκ βουλήσεως ἂν εἴη. (9) ὁποία γὰρ ἂν ᾖ καὶ ὡς ἐὰν ᾖ ἡ μακαρία ἐκείνη ὑπόστασις, τοιοῦτον καὶ οὕτως εἶναι καὶ τὸ ἴδιον ἐξ αὐτῆς γέννημα δεῖ. καὶ αὐτὸς γοῦν ὁ πατὴρ οὐκ εἶπεν· οὗτός ἐστιν ὁ βουλήσει μου γενόμενος υἱός· οὐδὲ, ὃν κατ' εὐδοκίαν ἔσχον υἱόν· ἀλλ' ἁπλῶς, ὁ υἱός (10) μου, καὶ μᾶλλον, ἐν ᾧ εὐδόκησα· δεικνὺς ἐκ τούτων, ὅτι φύσει μέν οὗτός ἐστιν υἱός· ἐν αὐτῷ δὲ τῶν ἐμοὶ δοκούντων ἡ βούλησις ἀπόκειται.

66. Ἆρ' οὖν ἐπεὶ φύσει καὶ μὴ ἐκ βουλήσεώς ἐστιν ὁ υἱὸς, ἤδη καὶ ἀθέλητός ἐστι τῷ πατρὶ, καὶ μὴ βουλομένου τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός; οὐμενοῦν· ἀλλὰ καὶ (11) θελόμενός ἐστιν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ, ὡς αὐτός φησιν, „ὁ πατὴρ φιλεῖ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δείκνυσιν „αὐτῷ.„ ὡς γὰρ (12) τὸ εἶναι ἀγαθὸς οὐκ ἐκ βουλήσεως μὲν ἤρξατο, οὐ μὴν ἀβούλητος καὶ ἀθέλητός ἐστιν ἀγαθός· ὃ γάρ ἐστι, τοῦτο καὶ θελητόν ἐστιν αὐτῷ· οὕτω καὶ τὸ εἶναι τὸν υἱὸν εἰ καὶ μὴ ἐκ βουλήσεως ἤρξατο, ἀλλ' οὐκ ἀθέλητον, οὐδὲ παρὰ γνώμην ἐστὶν αὐτῷ. ὥσπερ γὰρ τῆς ἰδίας ὑποστάσεώς ἐστι θελητὴς, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς ἴδιος ὢν αὐτοῦ τῆς οὐσίας, οὐκ ἀθέλητός ἐστιν αὐτῷ. θελέσθω καὶ φιλείσθω τοίνυν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρός· καὶ οὕτω τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ ἀβούλητον τοῦ θεοῦ τις εὐσεβῶς λογιζέσθω. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τῷ θελήματι

A Dominus eſt. At nolunt impii Filium Verbum & vivens coosilium eſſe: ſed prudeotiam, conſilium & ſapieotiam velut habitum quemdam Deo, humano more, modo adeſſe, modo abeſſe fingunt, omnemque lapidem movent, ac Valentini prætendunt cogitationem & voluntatem, ea tantum mente ut Filium ſeparent a Patre, nec proprium illum Patris Verbum ſed rem creatam eſſe fateantur. Hæc itaque illos audire convenit ſimilia his, quæ olim ad Simonem Magum dicta ſunt: Impietas Valentini vobiſcum ſit in interitum. *Act. 8. 20.* Quiſque autem Salomoni potius credat Verbum ſapientiam & prudentiam eſſe di- B centi, cujus hæc nimirum ſunt verba: *Dominus ſapientia fundavit terram, & cælos in prudentia paravit.* *Prov. 3. 19.* Ut vero hic cælos in prudentia, ita in Pſalmis Verbo *Pſal. 32. 6.* Domini firmatos eſſe dicitur. Ut porro Verbo cæli firmati ſunt, ſic quæcumque voluit fecit, *Pſal. 134. 6.* & ut Apoſtolus ad Theſſalonicenſes ſcribit, *Voluntas Dei in Chriſto Jeſu eſt.* *1. Theſſal. 5. 18.* Igitur Dei Filius ipſe eſt Verbum & ſapientia, ipſe prudentia & vivens eſt conſilium, atque io eo voluntas Patris eſt. Ipſe veritas, lux & virtus eſt Patris. Quod ſi voluntas Dei eſt ſapientia & prudentia, ſi item Filius ipſa ſit ſapientia: igitur qui con- C tendit Filium voluntate factum eſſe, idem omnino eſt ac ſi diceret Sapieotiam io ſapientia factam eſſe, & Filium in filio eſſe effectum, ac Verbum per verbum creatum eſſe; quæ utique Deo diviniſque ejus Scripturis maxime repugnant. Enimvero Apoſtolus Filium non voluntatis, ſed proprium paternæ naturæ ſplendorem & figuram eſſe his verbis prædicat: *Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ ejus.* *Heb. 1. 3.* Si ergo, ut ſupra diximus, paterna natura & ſubſtantia ex voluntate non eſt, liquet neque id, quod paternæ ſubſtantiæ proprium eſt, ex voluntate eſſe poſſe. Siquidem qualis cujuſve modi fuerit beata illa natu- D ra, talem & ejuſmodi neceſſe eſt eſſe proprium ex ipſa ortum fetum. Hinc Pater non dixit: Hic eſt voluntate mea factus filius, neque, quem meo arbitrio habui filium, ſed ſimpliciter, *Filius meus*, & potius, *in quo mihi complacui*; *Matth. 3. 17.* quorum quidem verborum ſignificatio ejuſmodi eſt: Hic eſt natura Filius, in quo omnium quæ mihi placeot voluntas repoſita eſt.

66. Num ergo, quia ex natura non autem ex voluntate ſit Filius, præter voluntatem Patria & nolente Patre eſt Filius? Minime vero. Sed potius Pater vult Filium, atque, ut ipſe loquitur, *Pater diligit Filium, & omnia oſtendit illi.* *Filius non eſt nolente Patre, ſed volente.* *Joan. 3. 35.* E Ut enim non ex voluntate bonus eſſe cœpit nec tamen contra mentem & ſenteotiam eſt bonus; namque hoc ipſe vult quod eſt: ita licet Filius ex voluotate eſſe noo incœperit, noo tamen præter voluntatem & mentem Patris eſt. Nam quemadmodum ſuam vult ipſe ſubſtantiam, ſic cum Filius proprius ſit ejus naturæ, non præter voluntatem ejus eſt. Filium ergo velit & diligat Pater, eaque ratione pie quis cogitet Deum non nolle, ſed velle. Etenim Filius eadem voluntate,

qua

(1) Sic Regius primus, Seguer. Baſil. Gobler. & Felc. 2. At alii & editio Commel. Σολομῶν.

(2) Gobler. & Felc. primus, τῇ σοφίᾳ ὑποθέμενος ἔγω ἐθεμελίωσε τὴν γῆν.

(3) Sic Reg. 1. Seguer. Anglic. atque ita legit Nannius. Gobler. & Felc. 1. φρονήσει. καὶ Δαβὶδ, τῷ λόγῳ. Alii & editio Commel. φρονήσει. ὅτως ἐν ψαλμοῖς, τῷ λόγῳ.

(4) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. & Felc. 2. At ceteri & editi, ἐστερεώθησαν· οὕτω πάντα ὅσα. Ibidem poſt ἠθέλησεν, Reg. 2. & Seguer. omittunt ὁ κύριος, quod in aliis & io editis legitur.

(5) Sic primus codex Regius, Segu. Anglic. Gobler. & Felc. 2. atque ita legit Nannius. Alii & editio Commel. ὥρα καὶ ὁ λέγων.

(6) Regius primus, Seguer. Baſil. & Anglic. παρ' αὐτοῦ. Ceteri & editi, παρ' αὐτῷ. Mox Regius primus & Seguer. καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀπόστολος. Alii & editi, καὶ poſterius omittunt.

(7) Sic Regius primus & Seguer. At alii & editi, τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς. Mox Reg. 1. & Seguer. τὸν υἱὸν κηρύττει. Ceteri & editi, τὸν λόγον κηρύττει.

(8) Sic Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, ὡς προείπομεν. Ibid. Reg. 1. & Seguer. ἐκ βουλήσεως ἐστιν. Baſil. Gobler. Felc. 1. & Reg. 2. ἐκ βουλήσεως ἐστιν. Alii & editi, οὐ βουλήσεως ἐστι. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 2. ὡς ὅτι. Reg. 2. Baſili. Anglic. Felc. 2. & 5. ὡς δῆλ. Ceteri & editi, ὅτι δῆλ.

(9) Sic uterque Regius, Seguer. Baſil. Anglic. Felc. 2. & 5. At Gobler. & Felc. 2. ὁποία γὰρ ἂν ᾖ ἡ μακαρία. Ceteri & editi, ὁποία γὰρ ᾖ καὶ ἐὰν ἂν ᾖ ἡ μακαρία. Mox Felc. 2. & editio Commel. omittunt καὶ poſt ὅτως εἶναι.

(10) Regius primus & Seguer. μου omittunt.

(11) Uterque Regius & Seguer. θελόμενός ἐστιν. Alii & editi, ἐθελούμενός ἐστιν, ut & legit Nannius.

(12) Regius primus & Seguer. τὸ εἶναι. Iidem ibid. & Reg. 2. οὐκ ἐκ βουλήσεως, ut item legit Nannius. Alii & editi, τὸ εἶναι ἀγαθὸς ἐκ βουλήσεως μὴ ἤρξατο.

qua eum vult Pater, Patrem ipſe amat, vult & honorat, unaque eſt voluntas quæ ex Patre in Filio exiſtit, ita ut inde Filius in Patre & Pater in Filio conſpiciatur. Nemo igitur ex Valentini ſententia antecedentem inducat voluntatem, nulliuſque deliberationis obtentu ſeipſum medium inter ſolum Patrem ſolumque Filium audeat intrudere. Siquidem inſanus ille fuerit qui voluntatem & deliberationem inter Patrem & Filium collocaverit. Enimvero aliud eſt ſi dicas, Voluntate factus eſt, & aliud ſi dixeris, Eum Pater diligit & vult, utpote qui natura proprius ſui ſit Filius. Nam qui dixit, Ex voluntate factus eſt, primo illum aliquando non fuiſſe ſignificat. Deinde voluntas in utramque partem propendendi vim habet, uti ſupra dictum eſt, ac proinde cogitare liceret, Patrem potuiſſe nolle Filium. Atqui dicere, Filium potuiſſe non eſſe, ſumma certe impietas & audacia eſt, quæ ipſam Patris naturam laceſſat, ſi nimirum id quod proprium ejus eſt potuerit non eſſe. Idem enim eſt ac ſi diceretur Patrem potuiſſe non eſſe bonum. Verum quemadmodum & ſemper & natura bonus eſt Pater, ita ſemper natura eſt generans. Hic autem loquendi modus. Pater vult Filium, &, Verbum vult Patrem, non antecedentem denotat voluntatem, ſed naturæ germanitatem, eſſentiæque proprietatem ac ſimilitudinem deſignat. Ut enim de ſplendore & luce dici poteſt: Splendor non habet voluntatem in luce antecedentem, ſed eſt naturalis ejus fetus, quem vult lux a qua gignitur, non voluntatis deliberatione, ſed natura & veritate; ita de Patre & Filio recte dici poſſit: Pater amat & vult Filium, &, Filius amat & vult Patrem.

67. Ne igitur voluntatis opus appelletur Filius, nec Valentini error in Eccleſiam inducatur; ſed vivens ille conſilium veruſque & naturalis Patris fetus eſſe dicatur, ut lucis ſplendor. Sic enim Pater ipſe eſt locutus, *Eructavit cor meum Verbum bonum*: cui Filius his verbis concinit, *Ego in Patre, & Pater in me eſt*. Itaque ſi Verbum eſt in corde, ubi eſt voluntas? Similiter ſi Filius eſt in Patre, ubi eſt arbitrium? Deinde, ſi ipſe eſt voluntas, quomodo conſilium ſive voluntas in voluntate eſt? Valde enim hoc abſurdum eſt: ne ſcilicet Verbum in verbo, Filius in filio, & Sapientia in ſapientia fieri exiſtimetur, uti ſæpius dictum eſt. Namque Filius omnia ipſe eſt quæ Patris ſunt, nihilque ante Verbum eſt in Patre: ſed in Verbo etiam eſt voluntas, & per ipſum ea, quæ voluntatis ſunt, opere perficiuntur, ut ex divina Scriptura didicimus. Vellem vero ut impii qui eo devenerunt amentiæ, & de voluntate diſputant, vellem, inquam, ut non jam interrogarent mulieres, quas ita prius percuntabantur, Habuiſtine filium priuſquam genuiſſes? Verum patres potius hoc modo interrogent: An deliberando patres efficimini, an vero ſecundum naturam veſtræ etiam voluntatis? An liberi ſimiles ſunt veſtræ naturæ & ſubſtantiæ? Hæc igitur inquirant a parentibus, ut ab his ipſis confutentur,

Pſal. 44. — Joan. 14.10.

A ᾗ (1) θέλεται παρὰ τοῦ πατρὸς, ταύτῃ καὶ αὐτὸς ἀγαπᾷ, καὶ θέλει, καὶ τιμᾷ τὸν πατέρα· καὶ ἕν ἐστι θέλημα τὸ ἐκ πατρὸς ἐν υἱῷ, ὡς καὶ ἐκ τούτου θεωρεῖσθαι τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ, καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ. μὴ μέντοι κατὰ Οὐαλεντῖνον, προηγουμένην (2) τις βούλησιν ἐπεισαγέτω· μηδὲ μέσον τις ἑαυτὸν ὠθείτω τοῦ μόνου πατρὸς, πρὸς τὸν μόνον λόγον, προφάσει τοῦ (3) βουλεύεσθαι. μαίνοιτο γὰρ ἄν τις μεταξὺ τιθεὶς πατρὸς καὶ υἱοῦ βούλησιν καὶ σκέψιν. καὶ γὰρ ἕτερόν ἐστι λέγειν, βουλήσει γέγονεν, ἕτερον δὲ, ὅτι ἴδιον ὄντα φύσει τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀγαπᾷ καὶ θέλει αὐτόν. τὸ μὲν γὰρ λέγειν, ἐκ βουλήσεως γέγονε, πρῶτον μὲν B τὸ μὴ εἶναί ποτε τοῦτον σημαίνει· ἔπειτα δὲ, καὶ τὴν ἐπ' ἄμφω ῥοπὴν ἔχει, καθάπερ εἴρηται· ὥστε δύνασθαί τινα νοεῖν, ὅτι ἠδύνατο καὶ μὴ βούλεσθαι τὸν υἱόν. ἐπὶ υἱοῦ δὲ λέγειν, ἠδύνατο καὶ μὴ εἶναι, δυσσεβές ἐστι καὶ φθάνον εἰς τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν τὸ τόλμημα· (4) ἄγε τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἠδύνατο μὴ εἶναι. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ ἐλέγετο, ἠδύνατο καὶ μὴ εἶναι ἀγαθὸς ὁ πατήρ. ἀλλ' ὥσπερ ἀγαθὸς ἀεὶ καὶ τῇ φύσει, οὕτως ἀεὶ γεννητικὸς τῇ φύσει ὁ πατήρ· τὸ δὲ λέγειν, ὁ πατὴρ θέλει τὸν υἱὸν, καὶ ὁ λόγος θέλει τὸν πατέρα, οὐ βούλησιν προηγουμένην δείκνυσιν, ἀλ- C λὰ φύσεως γνησιότητα, καὶ οὐσίας ἰδιότητα, καὶ ὁμοίωσιν γνωρίζει. (5) ὡς γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπαυγάσματος ἄν τις εἴποι καὶ τοῦ φωτὸς, ὅτι τὸ ἀπαύγασμα οὐκ ἔχει μὲν βούλησιν προηγουμένην ἐν τῷ φωτί· ἔστι δὲ φύσει αὐτοῦ γέννημα θελόμενον παρὰ τοῦ φωτὸς (6) τοῦ καὶ γεννήσαντος αὐτὸ, οὐκ ἐν σκέψει βουλήσεως, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ὀρθῶς ἄν τις εἴποι, ὅτι ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν υἱὸν, καὶ ὁ υἱὸς ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν πατέρα.

67. Οὐκοῦν μὴ λεγέσθω θελήματος δημιούργημα ὁ υἱός· μηδὲ (7) τὰ Οὐαλεντίνου ἐπεισαγέσθω τῇ ἐκ- D κλησίᾳ, ἀλλὰ βουλὴ ζῶσα, καὶ ἀληθῶς φύσει γέννημα, ὡς τοῦ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα. οὕτω γὰρ καὶ ὁ μὲν πατὴρ εἴρηκεν, „ ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· „ ὁ δὲ υἱὸς ἀκολούθως, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πα- „ τὴρ ἐν ἐμοί. „ εἰ δὲ (8) ὁ λόγος ἐν καρδίᾳ, ποῦ ἡ βούλησις; καὶ εἰ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ποῦ ἡ θέλησις; καὶ εἰ ἡ βούλησις αὐτός, πῶς ἐν βουλήσει ἡ βουλή; ἄτοπον γάρ· ἵνα μὴ καὶ ἐν λόγῳ ὁ λόγος, καὶ ὁ υἱὸς ἐν υἱῷ, καὶ ἡ σοφία ἐν σοφίᾳ (9) γίνηται, καθάπερ πολλάκις εἴρηται. πάντα γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς τὰ τοῦ πατρός· καὶ οὐδὲν ἐν τῷ πατρὶ πρὸ τοῦ λόγου. ἀλλ' ἐν τῷ λόγῳ καὶ ἡ βούλησις· καὶ δι' αὐτοῦ τὰ τοῦ βουλήματος εἰς E ἔργον τελειοῦται, ὡς (10) ἔδειξαν αἱ θεῖαι γραφαί. ἠβουλόμην δὲ τοὺς ἀσεβεῖς ὅτι εἰς ἀλογίαν πεπτωκότες, καὶ περὶ βουλήσεως σκεπτομένους, τοῦ ἐρωτᾷν μηκέτι τὰς τεκούσας (11) αὐτῶν γυναῖκας, ἃς ὅτι πρότερον ἠρώτων λέγοντες, εἰ εἶχοι υἱὸν, πρὶν γεννήσεις; ἀλλὰ τοὺς πατέρας, καὶ εἰπεῖν αὐτοῖς· πότερον βουλόμενοι γίνεσθε πατέρες, ἢ κατὰ φύσιν καὶ τοῦ ὑμῶν βουλήσεως; ἢ τῆς φύσεως καὶ οὐσίας ὑμῶν ἐστιν ὅμοια τὰ τέκνα; ἵνα κἂν παρὰ τῶν γονέων ἐντραπῶσι, παρ' ὧν τὸ λῆμμα τῆς

(1) Seguer. Gobler. & Fele. 1. θελῶνται. Reg. 2. τέλυται.
(2) Baſil. τὸν pro τις habet. Mox poſt μέσον, Reg. 1. & Seguer. addunt τις, quod in aliis & editis deeſt.
(3) Uterque Regius, Seguer. Gobler. & Fele. 1. βουλεύεσθαι. Ceteri & editio Commel. βούλεσθαι.
(4) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. & Fele. 1. Sed Gobler. & Fele. 1. habent ὡς ὁ ἐλέγχω, iidemque & Reg. 2. ἐδύνατο. At alii & editi ſic hunc locum habent, ἄγε τὸ ἴδιον αὐτοῦ λέγοντο, ἠδύνατο μὴ εἶναι ἀγαθὸς, &c. Pauloſt Reg. 1. & Seguer. ut & legit Nannius, οὕτως ἀεὶ γεννητικὸς τῇ φύσει ὁ πατήρ. Reg. 2. οὕτως καὶ ἀεὶ καὶ τῇ φύσει γεννητικὸς ὁ πατήρ. Alii autem & editi, ἀγαθὸς ἀεὶ καὶ τῇ φύσει γεννητικὸς ὁ πατήρ. Ibidem Reg. 1. Seguer. Gobler. & Fele. 1. τὸ δὲ λέγειν. At in ceteris & editis deeſt λέγειν.
(5) Regius primus & Seguer. ὡς γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ. Alii & editi, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ.
(6) Regius primus & Seguerian. τοῦ καὶ γεννήσαντος. Alii & editi καὶ omittunt. Pauloſt uterque Regius & Seguerian. ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. Ceteri & editi, ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ. Ibidem Regius primus, Seguer. Gobler. & Fele. 1. εἴποι ὅτι. Alii & editi, εἴποι τοῦτο, ὅτι.
(7) Regius primus, Seguer. τὰ. Alii & editi, τό. Mox Baſilienſe, ἀλλὰ καὶ βουλή.
(8) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. & Fele. 1. At in aliis & editis ὁ deeſt.
(9) Sic Regius primus & Seguer. At editi, γένηται.
(10) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. & Fele. 1. Ceteri autem & editi, ἐδίδαξαν. Ibidem Regius primus, Seguer. ἠβουλόμην δὲ τούς. Reg. 2. ἠβουλόμην ἂν τούς. Alii & editi, ἠβουλόμην τούς.
(11) Primus codex Regius & Seguer. αὐτῶν γυναῖκας ἃς αὐτοί. Ibid. πότερον abeſt a Gobler. & Fele. 1. pro quo Anglican. πρότερον. Item ibid. Reg. 1. & Seguer. βουλόμενοι, & mox, καὶ τοῦ ὑμῶν. Alii editique, βουλόμενοι, iidemque καὶ omittunt.

τῆς γενέσεως ἀπῄτουν, καὶ παρ᾽ ὧν ἤλπιζον ἔχειν τὴν γνῶσιν. ἀποκριθήσονται γὰρ αὐτοῖς· ὅτι (1) ἃ γεννῶμεν, οὐ τοῦ θελήματος, ἀλλ᾽ ἡμῶν ἐστιν ὅμοια· οὐδὲ προβουλευσάμενοι γινόμεθα γονεῖς, ἀλλὰ τῆς φύσεως ἴδιόν ἐστι τὸ γεννᾷν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τῶν (2) γονέων ἐσμὲν εἰκόνες. ἢ τοίνυν καταγινωσκέτωσαν ἑαυτῶν, καὶ παυσάσθωσαν πυνθανόμενοι γυναικῶν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἢ μανθανέτωσαν (3) παρ᾽ αὐτῶν, ὅτι οὐ βουλήσει γεννᾶται ὁ υἱὸς, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ. πρέπον δὲ καὶ ἁρμόζον αὐτοῖς ὁ ἐξ ἀνθρώπων ἔλεγχος, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρώπινα περὶ τῆς θεότητος διαλογίζονται οἱ κακόφρονες. τί τοίνυν (4) ἔτι μαίνονται οἱ χριστομάχοι; καὶ τοῦτο γὰρ αὐτῶν ὥσπερ δὴ καὶ τὰ ἄλλα προβλήματα δέδεικται καὶ ἠλέγχθη φαντασία καὶ (5) μυθοπλαστία μόνον ὄντα· καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλουσι, κἂν ὀψέποτε θεωρήσαντες εἰς ὅσον ἀφροσύνης πεπτώκασι κρημνὸν, ἀναδῦναι καὶ (6) φυγεῖν ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, νουθετούμενοι παρ᾽ ἡμῶν. φιλάνθρωπος γὰρ ἡ ἀλήθεια κράζουσα διαπαντός, (7) εἰ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε διὰ τὴν τοῦ σώματος περιβολὴν, κἂν τοῖς ἔργοις πιστεύσατε· ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· (8) καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἀλλ᾽ ὁ μὲν κύριος συνήθως φιλανθρωπεύεται, καὶ θέλει πάντας ἀνορθοῦσθαι τοὺς κατεῤῥαγμένους, (9) ὡς ὁ αἰνέτης λέγει τοῦ Δαβίδ· οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὐ θέλοντες ἀκούειν κυριακῆς φωνῆς, οὐδὲ φέροντες ὁρᾷν τὸν (10) κύριον ὑπὸ πάντων ὁμολογούμενον Θεὸν, καὶ Θεοῦ υἱὸν, περιέρχονται οἱ ἄθλιοι, (11) ὡς οἱ κάνθαροι, μετὰ τοῦ πατρὸς ἑαυτῶν τοῦ διαβόλου προφάσεις εἰς ἀσέβειαν ζητοῦντες. ποίας οὖν ἄρα μετὰ ταύτας (12) πάλιν, ἢ πόθεν εὑρεῖν δυνήσονται, εἰ μὴ ἄρα (13) παρὰ μὲν Ἰουδαίων καὶ τοῦ Καϊάφα δανείσονται τὰς δυσφημίας, παρ᾽ Ἑλλήνων δὲ λάβωσι τὴν ἀθεότητα; αἱ γὰρ θεῖαι γραφαὶ τούτοις ἐκλείσθησαν, καὶ πανταχόθεν ἐξ αὐτῶν ἠλέγχθησαν ἄφρονες καὶ χριστομάχοι.

A a quibus quæ elicienda eſſet ex ſua de naſcendi modo quæſtione concluſio tam impenſe flagitarunt, ſperaruntque rem ex ipſis plane cognituros. Hæc ſcilicet illi ſunt reſponſuri: Ea quæ gignimus, non voluntatis ſunt, ſed noſtri ſunt ſimilia: neque prius deliberando, patres efficimur, ſed gignere proprium eſt naturæ, quandoquidem nos quoque ipſi parentum ſumus imagines. Vel ergo ſeipſos condemnent, & mulieres de Filio Dei deſinant interrogare: vel certe ab ipſis diſcant non voluntate ſed natura & revera filium gigni. Æquum enim eſt eos argumentis ex hominum natura petitis refel- B li, qui humana de divinitate improbe cogitant. Quid igitur adhuc inſaniunt Chriſti hoſtes? Nam hanc illorum rationem ut & alias omnes oſtendimus ac convicimus nihil niſi fabulas & mera commenta eſſe. Sero igitur ſaltem animadvertant in quantam inſipientiæ voraginem ſeſe præcipitaverint, ac noſtris monitionibus excitati, tandem inde feſtinent emergere, ſeque ex diaboli laqueis expedire. Siquidem benigna eſt veritas quæ aſſidue clamat: Si mihi ob corporis amictum non creditis, operibus ſaltem credite, ut cognoſcatis, quia ego in Patre, & Pater in me eſt, &, ego & Pater unum C ſumus, &, qui vidit me, vidit Patrem. Verum Dominus quidem pro more ſuo clementer agit, & omnes eliſos erigit, ut ait David: at impii dominicam vocem nolentes audire, nec ferentes Dominum, Deum & Dei Filium palam ab omnibus agnoſci, veluti ſcarabæi, cum ſuo patre diabolo miſeri circumeunt, ut nova impietatis confirmandæ reperiant argumenta. Quid igitur ultra vel unde invenire poſſint, niſi a Judæis & Caipha impia mutuentur maledicta, & cum Gentilibus verum Deum negent? Siquidem clauſæ illis ſunt divinæ Scri- D pturæ, ex quibus videlicet & ſtulti & Chriſti hoſtes eſſe omni ex parte ſunt convicti.

Joan. 10. 38. *Joan. 10. 30.* *Joan. 14. 9.* *Pſal. 145. 8.*

(14) Τοῦ αὐτοῦ λόγος τέταρτος.

1. ΕΚ Θεοῦ Θεός ἐστιν ὁ λόγος, „ καὶ Θεὸς γὰρ „ ἦν ὁ λόγος. καὶ πάλιν, ὧν οἱ πατέρες, „ καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς „ εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. „ (15) καὶ ἐπειδὴ ἐκ Θεοῦ Θεός ἐστι, καὶ τοῦ Θεοῦ λόγος, σοφία, υἱὸς, καὶ δύναμίς ἐστιν ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτο εἷς Θεὸς ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς καταγγέλλεται. τοῦ ἑνὸς γὰρ Θεοῦ υἱὸς ὢν ὁ λόγος, εἰς αὐτὸν, οὗ καὶ ἔστιν, ἀναφέρεται· ὥστε δύο μὲν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν, μονάδα δὲ θεότητος ἀδιαίρετον καὶ ἄσχιστον. λεχθείη δ᾽ ἂν (16) καὶ οὕτω μία ἀρχὴ θεότητος, καὶ οὐ δύο ἀρχαί· ὅθεν κυρίως καὶ μοναρχία ἐστίν. ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἀρχῆς ἐστι φύσει υἱὸς ὁ λόγος, οὐχ ὡς ἀρχὴ ἑτέρα καθ᾽ ἑαυτὸν ὑφεστὼς, οὐδ᾽ ἔξωθεν ταύτης γεγονὼς, ἵνα μὴ τῇ ἑτερότητι δυαρχία καὶ πολυαρχία γένηται, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἀρχῆς ἴδιος (17) υἱὸς, ἰδία σοφία, ἴδιος λόγος, ἐξ αὐτῆς ὑπάρ-

Ejuſdem Oratio quarta.

1. EX Deo Deus eſt Verbum: namque *Deus erat Verbum*. Et rurſus: *Quorum patres, & ex quibus Chriſtus qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula, amen*. Quia porro ex Deo Deus eſt, & Dei Verbum, Sapientia, Filius & Virtus eſt Chriſtus, idcirco unus Deus in divinis Scripturis annunciatur. Cum enim Verbum unius Dei ſit filius, ad illum cujus eſt re- E fertur, ita ut duo quidem ſint Pater & Filius, unitas vero divinitatis individua ſit nulloque modo ſeparabilis: ac proinde dicendum eſt unum eſſe divinitatis principium, non duo principia: unde proprie & monarchia eſt. Ex ipſo autem principio Verbum filius natura exiſtit, non ut aliud principium per ſeipſum ſubſiſtens, neque aliunde quam ex ipſo uno principio natus, ne dyarchiam & polyarchiam, id eſt, duo vel plura principia diverſitas inducat, ſed unius principii proprius eſt Filius, propria ſapientia, propriumque Verbum ex eo exi-

Joan. 1. *Rom. 9. 5.*

Unum eſt in divinitate principium, non duo.

(1) Reg. 1. & Seguer. addunt ὅτι quod in aliis & editis deeſt. Ibid. Felc. 2. & editio Commel. οὐ θελήματος ἡμῶν ἐστιν ὅμοια.
(2) Sic Regius primus, Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editio Commel. τέκνων. Mox Reg. 1. Seguer. Gobler. & Felc. 1. παυσάσθωσαν. Alii & editi, παυσάσθωσαν.
(3) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, καὶ παρ᾽ αὐτῶν.
(4) ἔτι & mox καὶ abſunt a Reg. 1. & Seguer.
(5) Sic primus codex Regius, Seguer. Gobler. & Felc. 1. At alii & editi, μυθοπλασία.
(6) Reg. 1. Seguer. φυγεῖν. Ceteri & editi, φεύγειν.
(7) Regius primus, Seguerian. εἰ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, & mox, κἂν τοῖς ἔργοις. Gobler. & Felc. 1. item πιστεύετε. Alii & editi, εἰ καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, & omittunt κἂν.
(8) Regius primus & Seguer. καὶ ἐγώ.
(9) Gobler. & Felckm. 1. ὡς αἰνεῖ Δαβίδ.
(10) Reg. 1. & Seguer. κύριον. Alii & editi, Χριστόν.
(11) Sic Reg. 1. & Seguer. At in Gobler. & Felc. 1. deeſt ὡς, in aliis autem & editis οἱ. Ibid. Reg. 1. & Seguer. πατρὸς ἑαυτῶν. Ceteri & editi, πατρὸς αὐτῶν.
(12) πάλιν abeſt a Reg. 1. & Seguer.
(13) Sic Gobl. & Felc. 1. At Regius primus, παρὰ μὲν Ἰουδαίων τοῦ Καϊάφα. Seguer. παρὰ μὲν τῶν Ἰουδαίων τῶν τε. Alii & editio Commel. παρὰ Ἰουδαίων καὶ τοῦ. Ibidem Seguerian. δανείσονται. Alii & editi, δανείσονται.
(14) Seguer. hunc habet titulum τοῦ αὐτοῦ λόγος δ΄. Regius quem primum Oratione ſuperiore appellabamus, τοῦ αὐτοῦ, tantum, ſed idem in Indice addit, λόγος τέταρτος. Hæc autem Oratio in altero Regio deeſt. Gobler. & Felc. 1. κατὰ Ἀρειανῶν λόγος δ΄. Baſilienſis, κατὰ Ἀρειανῶν λόγος ἕκτος. Vide Admonitionem pag. 318. num. 2. Anglic. κατὰ Ἀρειανῶν λόγος, nullo addito numero.
(15) Gobl. & Felc. 1. καὶ omittunt.
(16) καὶ abeſt ab Anglic.
(17) Sic mſſ. At editio Commel. ἀλλὰ ἴδιος υἱὸς, ἰδία, &c.

Joan. 1.

axiſtens. Nam, ut docet Joannes, in iſto principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. Deus enim principium eſt. Unde quia ex hoc principio eſt, idcirco etiam *Deus erat Verbum*. Porro quemadmodum unum eſt principium & proinde unus Deus: ita quæ veriſſime eſt eſſentia & ſubſtantia, una eſt quæ dicit, *Ego ſum qui ſum*, non autem duæ, ne ſcilicet duo ſint principia. Ex una autem illa ſubſtantia exiſtit natura & vere filius, Verbum, ſapientia, propriaque ejus virtus, nec ab ea ſeparabilis. Ut vero non alia eſt eſſentia ſeu ſubſtantia, ne duo ſint principia: ſic Verbum quod ex una exiſtit, nihil fluxum, nec vox tantum ſignificans eſt, ſed eſſentiale Verbum & eſſentialis eſt ſapientia, quæ vere Filius eſt. Nam niſi eſſentiale Verbum eſſet, ſequeretur Deum verba ſua per aerem effundere, corpuſque, ut homines, habere. Quoniam vero homo non eſt, nec item ejus Verbum quicquam hominum infirmitati ſimile habet. Ut enim principium una eſt eſſentia, ita unum eſt eſſentiale & ſubſiſtens ejus Verbum & ſapientia. Nam ut ex Deo Deus eſt, ex ſapiente ſapientia, ex rationali mente Ratin ſeu Verbum, & ex Patre Filius: ita ex ſubſtantia ſubſtantialis eſt, ex eſſentia eſſentialis, ac denique vere eſt ut qui ſit ab eo qui eſt.

Una eſt in divinitate eſſentia & ſubſtantia.

Exod. 3. 14.

Filius, eſſentiale eſt Dei Verbum eſſentialiſque ſapientia.

2. Alioquin niſi eſſentialis eſſet ſapientia Verbumque eſſentiale, & Filius qui vere ſit, ſed ſimpliciter ſapientia, Verbum, & Filius in Patre, ſane ipſe Pater ea ſapientia & Verbo eſſet compoſitus. Quod quidem ſi verum eſt, ſupra allata abſurda ſequentur neceſſario: ipſe autem ſuimet pater & filius futurus eſt, ipſe ſeipſum eſt geniturus, & a ſeipſo gignetur: vel certe merum nomen erit Verbum, Sapientia & Filius; ille autem, de quo hæc dicuntur, vel potius qui hæc omnia eſt, nihil erit ſubſiſtens. Si itaque nihil eſt ſubſiſtens, vana igitur & inutilia ſunt illa nomina, niſi forte quis dicat ipſum Deum ſapientiam ipſam & Verbum ipſum eſſe. Quod ſi concedatur: vere ipſe ſuimet pater & filius erit; pater videlicet cum ſapiens dicitur: filius, cum ſapientia. Atqui ea in Deo non ſunt ut qualitas. Apage igitur, id indignum Deo. Ea his enim efficitur Deum ea eſſentia & qualitate compoſitum eſſe. Siquidem nmnis qualitas in eſſentia eſt: ac proinde divina unitas, quæ individua eſt, compoſita videbitur, utpote in eſſentiam & accidens diviſa. Sic itaque temerarios hoſce homines interrogemus: Filius ſapientia & Verbum Dei eſſe prædicatus eſt: quonam igitur modo id ipſe eſt? Si ut qualitas; id abſurdum eſſe jam oſtendimus. Si vero ipſe Deus ſapientia ipſa eſt: certe quod inde abſurdi ſequitur, dictum a Sabellio eſt. Quamobrem fatendum eſt eum tamquam fetum proprie ea ipſo Patre eſſe, juxta lucis exemplum. Ut enim ab igne lux oritur: ita Verbum ex Deo eſt, Sapientia ex Sapiente, & ex Patre Filius. Hac enim ratione unitas individua & integra manet, ejuſque filius Verbum non aliquid eſt eſſentia vacuum vel non ſubſiſtens, ſed vere eſſentiale eſt. Alioquin niſi hæc ita eſſe concedatur, ſane quicquid ipſe dicitur, cogitatinne & verbo tenus ea iſtet: quæ ſententia ſi eſt repudianda, igitur verum Verbum eſſentiale eſt. Namque ut vere Pater eſt, ita vere eſt Sapientia. Unde efficitur ut duo ſint Pater & Filius, non vero idem, ut contendit Sabellius: ſed Pater, pater eſt; & Filius, filius. Unum autem ſunt, quia Filius eſſeotiæ Patris natura filius eſt, propriumque ejus Verbum exiſtit. Id Dominus ipſe ajebat, *Ego & Pater unum ſumus*. Nec enim Verbum ſeparatum a Patre eſt, nec umquam Pater ſine Ratione

Error Sabellii.

Joan. 10. 30.

A χον. κατὰ γὰρ τὸν Ἰωάννην, ἐν ταύτῃ τῇ ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· θεὸς γάρ ἐστιν ἡ ἀρχή· καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἐστι, διὰ τοῦτο καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. ὥσπερ δὲ μία ἀρχὴ καὶ κατὰ τοῦτο εἷς θεός, οὕτως ἡ τῷ ὄντι καὶ ἀληθῶς καὶ ὄντως οὖσα οὐσία καὶ ὑπόστασις, μία ἐστὶν ἡ λέγουσα, „ἐγώ εἰμι ὁ ὤν·” καὶ οὐ δύο, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί. ἐκ δὲ τῆς μιᾶς, φύσει καὶ ἀληθῶς υἱός, ὁ λόγος, ἡ σοφία, ἡ δύναμις ἰδία ὑπάρχουσα αὐτῆς, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀχώριστος. ὥσπερ δὲ οὐκ ἄλλη, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί· οὕτως ὁ ἐκ τῆς μιᾶς λόγος, οὐ (1) διαλελυμένος, B οὐδὲ ἁπλῶς φωνὴ σημαντική, ἀλλ' οὐσιώδης λόγος καὶ οὐσιώδης σοφία, ὅς ἐστιν ὁ υἱὸς ἀληθινός. εἰ γὰρ δὴ μὴ οὐσιώδης ἦν, ἔσται ὁ θεὸς λαλῶν εἰς ἀέρα, καὶ σῶμα οὐδὲν πλέον ἔχων τῶν ἀνθρώπων. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ ὁ λόγος αὐτοῦ, κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν. (2) ὥσπερ γὰρ μία οὐσία ἡ ἀρχή, οὕτως εἷς οὐσιώδης καὶ ὑφεστὼς ὁ ταύτης λόγος, καὶ ἡ σοφία. ὡς γὰρ ἐκ θεοῦ θεός ἐστι, καὶ ἐκ σοφοῦ σοφία, καὶ ἐκ λογικοῦ λόγος, καὶ ἐκ πατρὸς υἱός· οὕτως ἐξ ὑποστάσεως (3) ὑπόστατος, ἡ ἐξ οὐσίας οὐσιώδης καὶ ἐνούσιος, ἡ ἐξ ὄντος C ὤν.

2. Ἐπεὶ εἰ μὴ οὐσιώδης σοφία, καὶ ἐνούσιος λόγος, καὶ ὢν υἱός, ἀλλ' ἁπλῶς σοφία, καὶ λόγος, καὶ υἱὸς ἐν τῷ πατρί· εἴη ἂν αὐτὸς ὁ πατὴρ σύνθετος ἐκ σοφίας καὶ λόγου. εἰ δὲ τοῦτο, ἀκολουθήσει τὰ προειρημένα ἄτοπα· ἔσται δὲ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς αὐτὸς ἑαυτὸν γεννῶν, καὶ γεννώμενος ὑφ' ἑαυτοῦ· ἢ ὄνομα μόνον ἐστὶ λόγος, καὶ σοφία, καὶ υἱός, οὐχ ὑφέστηκε δέ, καθ' οὗ λέγεται ταῦτα, μᾶλλον δὲ ὃς ἐστι ταῦτα. εἰ δὲ οὐχ ὑφέστηκεν, D ἀργὰ ἂν εἴη καὶ κενὰ τὰ ὀνόματα, ἐκτὸς εἰ μὴ ἄν τις εἴποι αὐτοσοφίαν εἶναι καὶ αὐτολόγον τὸν θεόν. ἀλλ' εἰ τοῦτο, εἴη ἂν αὐτὸς ἑαυτοῦ πατὴρ καὶ υἱός· πατὴρ μέν, (4) ὅτι σοφός, υἱὸς δέ, ὅτι σοφία. ἀλλὰ μὴ ὡς ποιότης τις ταῦτα ἐν τῷ θεῷ· ἄπαγε, ἀπρεπὲς τοῦτο· ἀποδειχθήσεται γὰρ σύνθετος ὁ θεὸς ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος. πᾶσα γὰρ ποιότης ἐν οὐσίᾳ ἐστί. κατὰ τοῦτο δὲ ἡ θεία μονὰς ἀδιαίρετος οὖσα, σύνθετος φανήσεται, τεμνομένη εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός. ἐρωτητέον οὖν τοὺς προπετεῖς· ὁ υἱὸς σοφία καὶ λόγος ἐκηρύχθη τοῦ θεοῦ· πῶς τοίνυν ἐστίν; εἰ μὲν ὡς E ποιότης, ἐδείχθη τὸ ἄτοπον. εἰ δὲ αὐτοσοφία ὁ θεός, καὶ τὸ ἐκ τούτου ἄτοπον εἴρηται παρὰ Σαβελλίῳ. οὐκοῦν ὡς γέννημα κυρίως ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρός, κατὰ τὸ τοῦ φωτὸς παράδειγμα. ὡς γὰρ ἀπὸ πυρὸς φῶς, οὕτως ἐκ θεοῦ λόγος, (5) καὶ σοφία ἐκ σοφοῦ, καὶ ἐκ πατρὸς υἱός. ταύτῃ γὰρ καὶ ἡ μονὰς ἀδιαίρετος καὶ ὁλόκληρος μένει, καὶ ὁ ταύτης υἱὸς λόγος οὐκ ἀνούσιος, οὐδὲ οὐχ ὑφεστώς, ἀλλ' οὐσιώδης ἀληθῶς. ἐπεὶ εἰ μὴ οὕτως ἔχοι τὸν τρόπον, εἴη ἂν πάντα, ἃ λέγεται, κατ' ἐπίνοιαν καὶ ἁπλῶς λεγόμενα. εἰ δὲ φευκτέον τὸ ἐκ τῆς ἐπινοίας ἄτοπον, ἄρα ἀληθινὸς F λόγος οὐσιώδης ἐστίν. ὥσπερ γὰρ ἀληθῶς πατήρ, οὕτως ἀληθῶς σοφία. κατὰ τοῦτο δύο μέν, ὅτι μὴ κατὰ Σαβέλλιον ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ υἱός, ἀλλ' ὁ πατὴρ πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς υἱός· ἓν δέ, ὅτι υἱὸς τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστι φύσει, ἴδιος ὑπάρχων λόγος αὐτοῦ. τοῦτο ὁ κύριος ἔλεγεν, „ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν.” οὔτε γὰρ ὁ λόγος κεχώρισται τοῦ πατρός, οὔτε ὁ πατήρ

(1) Sic Seguerianus, Baſil. & Anglic. At alii & editi, διαλελυμένος.
(2) Anglicanus, ἀνήρ.
(3) Reg. & Seguer. ὑποστατός, ultima gravi.

(4) Regius, Seguer. Baſil. Anglic. Gobler. & Falc. 1. ὅτε σοφός, υἱὸς δὲ ὅτε σοφία. Alii & editi, ὅτι σοφός, υἱὸς δὲ ὅτι σοφία.
(5) Sic mſſ. At editio Commel. ἡ σοφία ἐκ πατρὸς υἱός.

τὸν ἄλογον ποιοῦσιν ἦν, ἢ ἔστι. καὶ ὁ λόγος οὖν Θεὸς, καὶ ὁ πατὴρ οὐκ ἄλογος· διὸ αὐτὸς, „ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν „ἐμοὶ, „ εἴρηκε.

3. Καὶ πάλιν, ὁ Χριστὸς λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστι. πότερον οὖν ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπέστη, καὶ ὑποστὰς προσκεκόλληται τῷ πατρὶ, ἢ ὁ Θεὸς αὐτὸν πεποίηκε καὶ (1) ὠνόμασεν ἑαυτοῦ λόγον; εἰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον, λέγω δὴ τὸ, ἑαυτῷ (2) ὑπέστη καὶ Θεός ἐστι, δύο ἂν εἶεν ἀρχαί, οὐκ ἔσται δὲ εἰκότως οὐδὲ τοῦ πατρὸς ἴδιος, διὰ τὸ μὴ αὐτὸν τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἑαυτοῦ εἶναι. εἰ δὲ ἔξωθεν πεποίηται, εἴη ἂν κτίσμα. λείπεται δὴ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγειν αὐτόν· εἰ δὲ τοῦτο, ἄλλο ἂν εἴη τὸ ἔκ τινος, καὶ ἄλλο τὸ ἐξ οὗ ἐστι. κατὰ τοῦτο ἄρα δύο. εἰ δὲ μὴ δύο εἴη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοιτο, ἔσται (3) τὸ αὐτὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, καὶ γεννώμενον καὶ γεννῶν, ὅπερ ἄτοπον ἐπὶ Σαβελλίου δέδεικται. εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ μέν ἐστιν, οὐκ ἄλλο δέ· ἔσται καὶ γεννῶν, καὶ μὴ γεννῶν· γεννῶν μὲν, ὅτι ἐξ αὐτοῦ προφέρει· μὴ γεννῶν δὲ, ὅτι μὴ ἄλλο αὐτοῦ ἐστιν. εἰ δὲ τοῦτο, εἴη ἂν κατ' ἐπίνοιαν λεγόμενος ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ υἱός. εἰ δὲ ἄτοπος οὗτος· εἴη ἂν δύο, πατὴρ καὶ υἱὸς, ἓν δὲ, ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ (4) γεγέννηται. εἰ δὲ φεύγει τις τὸ λέγειν γέννημα, μόνον δὲ λέγει ὑπάρχειν τὸν λόγον σὺν τῷ Θεῷ· φοβηθήτω ὁ τοιοῦτος μὴ, φεύγων τὸ ὑπὸ τῆς γραφῆς λεγόμενον, ἐμπέσῃ εἰς ἀτοπίαν, διφυῆ τινα εἰσάγων τὸν Θεόν· μὴ διδοὺς γὰρ ἐκ τῆς μονάδος εἶναι τὸν λόγον, ἀλλ' ἁπλῶς κεκολλῆσθαι τῷ πατρὶ λέγων, δυάδα οὐσίας εἰσάγει, μηδετέρας τῆς ἑτέρας πατέρα τυγχανούσης. τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ δυνάμεως. φανερώτερον δ' ἂν τις ἴδοι τοῦτο, εἰ ἐπὶ πατρὸς λάβοι· εἷς γὰρ πατὴρ, καὶ οὐ δύο, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἑνὸς ὁ υἱός. ὥσπερ οὖν οὐ δύο πατέρες, ἀλλ' εἷς, οὕτως οὐ δύο ἀρχαὶ, ἀλλὰ μία, καὶ ἐκ τῆς μιᾶς οὐσιώδης ὁ υἱός. πρὸς Ἀρειανοὺς δὲ ἀνάπαλιν ἐρωτητέον· τοὺς μὲν γὰρ Σαβελλίζοντας ἀπὸ τῆς περὶ υἱοῦ ἐννοίας ἐλεγκτέον, τοὺς δὲ Ἀρειανοὺς ἀπὸ τῆς περὶ πατρός.

4. Λεκτέον οὖν· ὁ Θεὸς σοφὸς καὶ οὐκ ἄλογός ἐστιν, ἢ τοὐναντίον, ἄσοφος καὶ ἄλογος; εἰ μὲν οὖν τὸ δεύτερον, αὐτόθεν ἔχει τὴν ἀτοπίαν· εἰ δὲ τὸ πρῶτον, ἐρωτητέον, πῶς ἐστι σοφὸς, καὶ οὐκ ἄλογος; πότερον ἔξωθεν ἐσχηκὼς τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ἢ ἐξ ἑαυτοῦ; εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν, ἔσται τις ὁ (5) προδεδωκὼς αὐτῷ, καὶ πρὶν λαβεῖν ἄσοφος καὶ ἄλογος. εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ, (6) δῆλον ὅτι οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων, οὐδ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· ἀεὶ γὰρ ἦν· ἐπεὶ καὶ οὗ ἐστιν εἰκὼν, ἀεὶ ὑπάρχει. ἐὰν δὲ λέγωσιν, ὅτι σοφὸς μέν ἐστι καὶ οὐκ ἄλογος, ἰδίαν δὲ ἔχει ἐν ἑαυτῷ σοφίαν καὶ ἴδιον λόγον, οὐ τὸν Χριστὸν δὲ, ἀλλ' ἐν ᾧ καὶ τὸν Χριστὸν ἐποίησε· λεκτέον, ὅτι εἰ ὁ Χριστὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ λόγῳ γέγονε, δῆλον ὅτι καὶ τὰ πάντα· καὶ αὐτὸς ἂν εἴη, περὶ οὗ λέγει Ἰωάννης, „πάντα „δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ (7) ὁ ψαλμῳδὸς δὲ, „πάντα „ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. „ εὑρεθήσεται δὲ ὁ Χριστὸς ψευδόμενος, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, ὄντος ἑτέρου ἐν τῷ πατρί. καὶ ὁ λόγος δὲ σὰρξ ἐγένετο, οὐκ ἀληθὲς κατ' αὐτούς· εἰ γὰρ, ἐν ᾧ τὰ πάντα

(1) Regius & Seguerian. ὠνόμασε.
(2) Regius, Goblerian. & Folc. 1. ὑπέστη. Seguer. Basiliensis & Anglicanus, ὑφέστη. Editi, ὑφέστηκε. Paulopoſt Regius, Basiliensis & Anglic. μὴ αὐτὸ τοῦ πατρός. In aliis & edit. Commel. τοῦ deest.
(3) Regius primus & Seguer. τὸ αὐτὸ αἰτιαίτιον.
(4) Basiliensis, γεγένηται.

ſive Verbo fuit vel eſt. Verbum igitur Deus eſt, nec Pater ſine Verbo eſt: unde dixit, *Ego in Patre, & Pater in me eſt.* Joan. 14. 10.

3. Præterea, Chriſtus Verbum Dei eſt: num ergo ex ſeipſo exſtitit, deindeque exiſtens cum Patre eſt copulatus? An vero Deus ipſum fecit, & ſui ipſius Verbum appellavit? Si primum concedatur, id eſt, ſi ſeipſo exſtitit & eſt Deus, duo igitur erunt principia, nec ille Patris proprius erit, & merito quidem, utpote qui non ipſius Patris ſed ſui ipſius ſit. Quod ſi extrinſecus factus eſt, res creata certe erit. Reſtat itaque ut eum ex ipſo Deo eſſe dicamus: quod ſi verum eſt, * aliud ſane fuerit id quod eſt ex aliquo, & aliud id ex quo eſt: ac proinde fatendum eſt duo eſſe. Nam ſi duo non fuerint, ſed hæc de eodem dicantur: idem igitur ſui cauſa & effectus erit, idem quod gignitur & gignit; quod quidem abſurdum ex Sabellii errore manare oſtenſum eſt. Quod ſi ex ipſo quidem eſt, nec tamen aliud ab eo: ſequitur ut idem ſit & gignens & non gignens; gignens, quia ex ſe illud profert; non gignens, quia aliud ab eo non eſt. Quod poſtremum ſi admittatur, colligitur eumdem cogitatione tantum, Patrem & Filium dici. Sed ſi id abſurdum eſt: igitur duo erunt Pater & Filius. Unum item iidem erunt, quia Filius non extrinſecus ſed ex Deo genitus eſt. Si quis autem Verbum, fetum ſive genitum dicere reformidat, ipſumque cum Deo exiſtere putat tantummodo dicendum: caveat ille ne nomine Scripturæ uſitato uti refugiens, in abſurdam incidat opinionem, qua Deum duplicis naturæ inducat. Si enim non concedit Verbum ex unitate eſſe, ſed tantum cum Patre fuiſſe copulatum, duas certe admittit eſſentias, quarum neutra alterius parens eſt. Idem etiam de virtute ſive potentia dicendum eſt. Id autem facilius poterit intelligi, ſi in Patre ſpectetur. Unus enim eſt Pater, non duo, ſed ex uno eſt Filius. Ut ergo non ſunt duo patres, ſed unus: ita non duo principia ſunt, ſed unum, & ex uno eſſentialis exiſtit Filius. Rurſus vero Arianos interrogemus. Nam quod ad Sabellii ſectatores attinet, illi ex Filii notitia refellendi ſunt: Ariani vero, ex Patris notione. Quonam modo refellendi ſint Sabelliani & Ariani.

4. Sic igitur differendum eſt: Vel Deus eſt ſapiens, nec ſine Verbo ſive Ratione; cel contra, ſine ſapientia eſt & Verbo ſeu Ratione? Si ſecundum admittitur, id per ſe abſurdum eſſe liquet: ſi primum conceditur, rurſus ſciſcitandum eſt, quonam modo ſit ſapiens, nec ſine Verbo ſeu Ratione: extrinſecus ne ſapientiam & Verbum, an vero ex ſeipſo habeat? Si extrinſecus habet: aliquis igitur prius illi dedit, ipſeque, antequam acciperet, ſine ſapientia & Verbo ſive Ratione erat. Quod ſi ex ſeipſo habet Verbum, palam igitur eſt ipſum ex nihilo non eſſe, neque fuiſſe aliquando cum non eſſet. Siquidem ſemper fuit, quippe cum ille, cujus imago eſt, ſemper exiſtat. At ſi reſponderint Deum ſapientem quidem eſſe nec ſine Verbo ſive Ratione, ſed propriam in ſeipſo habere ſapientiam, propriumque Verbum, non autem Chriſtum, ſed in quo ipſum etiam Chriſtum fecerit: dicendum quod, ſi Chriſtus in illo Verbo factus ſit, ſine dubio omnia quoque in eodem facta ſunt, ipſumque illud ex Verbum de quo Joannes dicit: *Omnia per ipſum facta ſunt*: & Pſalmiſta, *Omnia in ſapientia feciſti*. Quin & ipſe Chriſtus mentitus eſſe reperietur cum ait, *Ego in Patre*, quandoquidem alius eſt in Patre. Falſum item ex illorum ſententia erit quod dicitur, *Verbum caro factum eſt*. Namque ſi illud Verbum caro factum eſt Joan. 1. 3. Pſal. 103. 24. Joan. 14. 10.

(5) Regius, προδεδωκώς.
(6) Reg. & Seguerian. δῆλον ὅτι.
(7) Sic Regius, Seguerian. Baſil. & Anglic. At alii & editi, ὁ Δαβίδ· πάντα, &c.
* Sic hic & mox, Græcum ſecuti, reddimus, non, *alius*, ut ſolent loqui in ſcholis Theologi. Vide ſupra pag. 438. num. 4.

eſt in quo omnia facta ſunt, nec Chriſtus eſt in Patre Verbum per quod omnia facta ſunt: igitur Chriſtus non factus eſt caro, ſed forte Chriſtus Verbum appellatus eſt. Quod quidem ſi verum eſt, primo, alius erit quam qui nomine ſignificatur: deinde, non per eum omnia facta erunt, ſed in illo, in quo Chriſtus quoque ipſe factus eſt. Sin autem dixerint ſapientiam in Patre inſtar qualitatis eſſe, vel eum ſapientiam ipſam eſſe; quæ ſupra recenſuimus abſurda, neceſſario conſequentur, videlicet eum compoſitum eſſe, ſuique ipſius eſſe patrem & filium. Verum coarguendi illi ſunt & confutandi. Siquidem Verbum, quod in Deo eſt, nec creatum, nec ex nihilo poteſt eſſe. Si item Verbum in Deo eſt; ipſe certe Chriſtus fuerit, qui ait, *Ego in Patre, & Pater in me eſt*; qui idem idcirco unigenitus eſt, quia nullus alius ex eo ſit genitus. Unus hic eſt Filius, qui & Verbum, ſapientia & virtus ſive potentia eſt. Nec enim ex his eſt compoſitus Deus, ſed horum eſt genitor. Namque quemadmodum res creatas Verbo producit, ita ſecundum propriæ eſſentiæ naturam Verbum gignit, per quod omnia efficit, creat & adminiſtrat. Siquidem omnia Verbo & ſapientia facta ſunt, ejuſque imperio univerſa perſeverant. Idem autem de Filio dicendum: nimirum ſi nihil gignit Deus, nihil item agit ſive efficit: nam ejus fetus eſt Filius per quem agit. Sin minus; ad eaſdem interrogationes eademque abſurda impudentes hi homines revolventur.

Sapientia in Deo non inſtar qualitatis eſt, nec ipſe Pater ſua eſt ſapientia.

Joan. 14. 10.

Pſal. 118. 91.

5. Ex Deuteronomio: *Vos autem, qui adhæretis domino Deo veſtro, vivitis univerſi hodierna die*. Ex his verbis diſcrimen Filii & rerum creatarum licet perſpicere, intelligereque Filium Dei creatum minime eſſe. Enimveto Filius dicit, *Ego & Pater unum ſumus*: &, *Ego in Patre, & Pater in me eſt*: res autem factæ cum proficiunt, Domino adhærent. Nempe Verbum, tamquam proprium, eſt in Patre: at res factæ utpote quæ extrinſecus exiſtunt, adhærent: nimirum natura alienæ ſunt, voluntate autem adhærent. Etenim Filius qui natura eſt, unum eſt cum genitore: qui vero extrinſecus adoptatur, generi adjungitur ſive adhæret. Hinc ſtatim ſubdit: *Quæ natio magna, cui Deus appropinquat?* Et alibi: *Deus appropinquans ego*. Nam rebus factis appropinquat, quippe cum illæ ſint ipſi externæ: at Filio, utpote proprio, non appropinquat, ſed in eo eſt: nec adhæret Filius, ſed una cum Patre eſt. Unde rurſus Moyſes in eodem Deuteronomio ſic loquitur: *Vocem ejus audietis, & ipſi vos adjungemini*. Quod autem adjungitur, extrinſecus adjungitur.

Deuter. 4. 4.

Joan. 10. 30.

Deuter. 4. 7.

Jerem. 23. 23.

Deuter. 13. 4.

6. Jam quod pertinet ad levem & humanam Arianorum opinationem, qua nempe Dominum egenum fuiſſe ex his ipſius verbis ſuſpicantur, *Data eſt mihi*, *accepi*, ut & ex his Pauli locis, *Idcirco exaltavit illum*, &, *Sedit a dextris*, aliiſque ſimilibus; reſpondendum eſt Dominum noſtrum, qui idem Verbum & Filius Dei eſt, corpus geſtaſſe, & filium quoque hominis fa-

Matth. 28. 18.

Philip. 2. 9.

Coloſſ. 3. 1.

ἐγένετο, αὐτὸς ἐγένετο σάρξ· ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἔστιν ὁ ἐν τῷ πατρὶ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, (1) ἄρα ὁ Χριστὸς οὐ γέγονε σάρξ, ἀλλ' ἴσως ὠνομάσθη λόγος ὁ Χριστός. καὶ εἰ οὕτω, πρῶτον μὲν, ἄλλος αὐτὸς ἂν εἴη παρὰ τὸ ὄνομα· ἔπειτα, οὐ δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ, ἐν ᾧ καὶ ὁ Χριστός. εἰ δὲ φάσκοιεν ὡς ποιότητα εἶναι ἐν τῷ πατρὶ τὴν σοφίαν, ἢ αὐτοσοφίαν εἶναι· ἀκολουθήσει τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἄτοπα εἰρημένα. ἔσται γὰρ σύνθετος, καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ υἱὸς καὶ πατὴρ (2) γινόμενος. πλὴν ἐλεγκτέον καὶ δυσωπητέον αὐτοὺς, ὅτι ὁ ἐν τῷ θεῷ λόγος, οὐκ ἂν εἴη κτίσμα, οὐδὲ ἐξ οὐκ ὄντων· ὄντος δὲ ἅπαξ ἐν θεῷ λόγου, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Χριστὸς ὁ λέγων, „ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, „καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, „ ὁ διὰ τοῦτο καὶ μονογενὴς ὢν, ἐπειδὴ οὐκ ἄλλος τις ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθη. εἷς (3) οὗτος υἱὸς, ὅς ἐστι λόγος, σοφία, δύναμις· οὐ γὰρ σύνθετος ἐκ τούτων ὁ θεὸς, ἀλλὰ γεννητικός. ὥσπερ γὰρ τὰ κτίσματα λόγῳ δημιουργεῖ, οὕτω κατὰ φύσιν τῆς ἰδίας οὐσίας ἔχει γέννημα τὸν λόγον, δι' οὗ καὶ δημιουργεῖ, καὶ κτίζει, καὶ οἰκονομεῖ τὰ πάντα. τῷ γὰρ λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ τὰ πάντα γέγονε, καὶ τῇ διατάξει αὐτοῦ διαμένει τὰ σύμπαντα. τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ υἱοῦ· εἰ ἄγονος, καὶ ἀνενέργητος ὁ θεός· γέννημα γὰρ αὐτοῦ (4) ὁ υἱὸς, δι' οὗ ἐργάζεται. εἰ δὲ μὴ, αἱ αὐταὶ ἐρωτήσεις καὶ τὰ αὐτὰ ἄτοπα τοῖς ἀναισχυντοῦσιν ἀκολουθήσει.

5. Ἐκ τοῦ Δευτερονομίου· „ὑμεῖς δὲ οἱ προσκείμενοι κυρίῳ τῷ θεῷ (5) ὑμῶν, ζῆτε πάντες ἐν τῇ σήμερον·„ ἐκ τούτου δυνατὸν εἰδέναι τὴν διαφορὰν, καὶ γνῶναι ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. (6) ὁ μὲν γὰρ υἱὸς λέγει, „ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ „πατὴρ ἐν ἐμοί·„ τὰ δὲ γενητὰ, ὅτ' ἂν προκόπτῃ, πρόσκειται τῷ κυρίῳ. ὁ μὲν γὰρ λόγος, ὡς ἴδιος, ἐν τῷ πατρί ἐστι· τὰ δὲ γενητὰ, ἔξωθεν ὄντα, πρόσκειται, ὡς τῇ μὲν φύσει ἀλλότρια, τῇ δὲ προαιρέσει προσκείμενα. (7) καὶ γὰρ καὶ υἱὸς μὲν ὁ φύσει, ἕν ἐστι μετὰ τοῦ γεννήσαντος· ὁ δὲ ἔξωθεν υἱοποιούμενος προστεθήσεται τῷ γένει. διὰ τοῦτο καὶ εὐθὺς ἐπιφέρει, „ὅτι (8) ποῖον „ἔθνος μέγα, ᾧ ἐστιν αὐτῷ θεὸς ἐγγίζων· καὶ ἀλλαχοῦ, θεὸς ἐγγίζων ἐγώ·„ τοῖς γὰρ γενητοῖς ἐγγίζει, ὡς ξένοις αὐτοῦ οὖσι· τῷ δὲ υἱῷ, ὡς (9) ἰδίῳ, οὐκ ἐγγίζει, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἐστι. καὶ ὁ υἱὸς οὐ πρόσκειται, ἀλλὰ σύνεστι τῷ πατρί· ὅθεν (10) καὶ πάλιν λέγει Μωσῆς ἐν αὐτῷ τῷ Δευτερονομίῳ, „τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσεσθε, καὶ αὐτῷ προστεθήσεσθε.„ τὸ δὲ προστιθέμενον, ἔξωθεν προστίθεται.

6. Πρὸς δὲ τὴν ἀσθενῆ καὶ ἀνθρωπίνην ἔννοιαν τῶν Ἀρειανῶν, διὰ τὸ ὑπονοεῖν τὸν κύριον (11) ἐνδεᾶ, ὅταν λέγῃ, „ἐδόθη μοι, καὶ, ἔλαβον· καὶ ἐὰν λέγῃ ὁ „Παῦλος, διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν αὐτὸν, καὶ, ἐκάθισεν „ἐν δεξιᾷ,„ καὶ τὰ τοιαῦτα, λεκτέον ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν, λόγος ὢν υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἐφόρεσε σῶμα, καὶ γέγονε (12) καὶ υἱὸς

(1) Sic Reg. Sego. Baſil. Angl. At Gobl. ἄρ' ὁ Χριστός.
(2) Gobler. & Felc. 1. γινόμενος.
(3) Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. οὗτος υἱός. Alii & editi, οὗτος ὁ υἱός.
(4) Gobler. & Felc. 1. ὁ θεός. Mox Reg. & Seguerian. αὐταὶ αἱ ἐρωτήσεις.
(5) Sic Seguer. Baſil. Anglican. ut & habetur Deuteron. 4. 4. At alii & editi, ἡμῶν. Ibidem mſſ. omnes, ζῆτε. Editi, ζῶντες. male. Totum autem hunc locum perperam intellexit Nannius, cujus hæc eſt verſio in editione Commel. *Quod ſi illud non admittet, eadem controverſia ſimileſque importunitates impudentibus illis occurrent. Nos autem qui Deo appoſiti addictique ſumus, quæramus eum in hoc ipſo die*. In aliis item editionibus non minus male emendatum eſt hoc modo: *Quod ſi illud &c. impudentibus iſtis occurrent, ex illo Deuteronomii*: Vos autem qui Deo appoſiti addictique eſtis, quærite eum in hoc ipſo die.
(6) Sic Reg. & Seg. At alii & editi, μὲν omittunt.
(7) Regius, καὶ γὰρ υἱός. Seguer. καὶ γὰρ ὁ υἱός. Ceteri & editi, ὁ γὰρ ὁ υἱός. Mox Felck. 2. & editio Commel. ὃ δὲ ἔξωθεν, mendoſe.
(8) Sic manuſcripti codices. At editi, ποιῶν, perperam. Nannius item vertit, *Qui fecit gentem magnam, cui appropinquat Deus*.
(9) Sic Regius, Seguer. Baſili. & Anglic. At alii & editi, οἰκείῳ.
(10) Sic Regius, Seguer. Baſilienſ. & Anglican. At Goblerianus & Felckmanni primus, καὶ οὕτω ἐν Δευτερονομίῳ. Editio Commeliniana, καὶ ὅρα ἐν Δευτερονομίῳ.
(11) Gobler. & Felc. 1. ἐνδεῆ. Mox διὰ τοῦτο abeſt a Gobler. & Felc. 2.
(12) Sic Regius, Seguer. Baſilienſ. In aliis & editis καὶ deeſt.

ὡς ἄνθρωπος, ἵνα μεσίτης γενόμενος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὰ μὲν Θεοῦ ἡμῖν, τὰ δὲ ἡμῶν τῷ Θεῷ διακονῇ. ὅταν οὖν λέγηται πεινῶν, καὶ δακρύων, καὶ κοπιῶν, καὶ Ἐλωῒ Ἐλωῒ, ἀνθρώπινα ὄντα, καὶ ἡμέτερα (1) πάθη, δέχεται παρ' ἡμῶν, καὶ τῷ Πατρὶ ἀναφέρει, πρεσβεύων ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐξαφανισθῇ. ὅταν δὲ, ὅτι ἐδόθη μοι ἐξουσία, καὶ, ἔλαβον, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν (2) αὐτὸν ὁ Θεὸς τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἐστι χαρίσματα δι' αὐτοῦ διδόμενα. οὐ γὰρ ὁ λόγος ἐνδεὴς ἦν ἢ γέγονε πώποτε. οὐδὲ πάλιν οἱ ἄνθρωποι ἱκανοὶ ἦσαν ἑαυτοῖς διακονῆσαι ταῦτα· διὰ δὲ τοῦ λόγου δίδοται ἡμῖν· διὰ τοῦτο, ὡς αὐτῷ διδόμενα, ἡμῖν (3) μεταδίδονται· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ὡς αὐτῷ διδόμενα, εἰς ἡμᾶς διαβῇ. ἄνθρωπος γὰρ ψιλὸς οὐκ ἂν ἠξιώθη τούτων· λόγος δὲ πάλιν μόνος, οὐκ ἂν ἐδεήθη τούτων. συνήφθη οὖν ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ τότε (4) ἐξουσίαν ἡμῖν μετέδωκε, καὶ ὑπερύψωσεν. ἐν ἀνθρώπῳ γὰρ ὢν ὁ λόγος ὑπερύψωσε τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ὄντος τοῦ λόγου, ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος. ἐπεὶ οὖν τοῦ λόγου ὄντος ἐν σαρκὶ, ὑψώθη ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἔλαβεν ἐξουσίαν· διὰ τοῦτο εἰς τὸν λόγον ἀναφέρεται ταῦτα, ἐπειδὴ δι' αὐτὸν ἐδόθη· διὰ γὰρ τὸν ἐν ἀνθρώπῳ λόγον ἐδόθη ταῦτα τὰ χαρίσματα. καὶ ὥσπερ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὕτως καὶ ὁ ἄνθρωπος τὰ διὰ τοῦ λόγου εἴληφε. πάντα γὰρ ὅσα ὁ ἄνθρωπος (5) εἴληφεν, ὁ λόγος λέγεται εἰληφέναι· ἵνα δειχθῇ, ὅτι οὐκ ἄξιος ὢν ὁ ἄνθρωπος λαβεῖν, ὅσον ἧκεν εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν· ὅμως διὰ τὸν γενόμενον σάρκα λόγον εἴληφεν. ὅθεν ἐάν τι λέγηται δίδοσθαι τῷ κυρίῳ, ἢ τι τοιοῦτον, νοεῖν δεῖ μὴ αὐτῷ ὡς χρήζοντι (6) δίδοσθαι, ἀλλὰ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ λόγου. καὶ γὰρ πᾶς πρεσβεύων ὑπὲρ ἄλλου, αὐτὸς τὴν χάριν λαμβάνει, οὐ χρήζων, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑπὲρ οὗ πρεσβεύει.

7. Ὥσπερ γὰρ (7) τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαμβάνει οὐκ ἀσθενῶν, καὶ πεινᾷ οὐ πεινῶν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἀναπέμπει εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι· οὕτως τὰς ἀντὶ τῶν (8) ἀσθενειῶν παρὰ Θεοῦ δωρεὰς πάλιν αὐτὸς δέχεται, ἵνα συναφθεὶς ἄνθρωπος μεταλαβεῖν δυνηθῇ. λέγει γοῦν ὁ κύριος, „ πάντα ὅσα δέδωκάς „ μοι, δέδωκα αὐτοῖς, καὶ πάλιν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐ„ρωτῶ. „ ἠρώτα γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος, καὶ ἐδίδου ἃ ἐλάμβανεν. ἐπειδὴ οὖν συναφθέντος τοῦ λόγου τῷ ἀνθρώπῳ, εἰς τὸν λόγον ἀποβλέπων ἐχαρίζετο ὁ Πατὴρ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ὑψωθῆναι, τὸ ἔχειν πᾶσαν ἐξουσίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· διὰ τοῦτο αὐτῷ τῷ λόγῳ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὡς αὐτῷ διδόμενά ἐστιν, ἃ δι' αὐτοῦ ἡμεῖς λαμβάνομεν. ὡς γὰρ δι' ἡμᾶς ἐνηνθρώπησεν αὐτὸς, οὕτως ἡμεῖς δι' αὐτὸν ὑψούμεθα. οὐδὲν οὖν ἄτοπον, εἰ ὥσπερ δι' ἡμᾶς (9) ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, καὶ δι' ἡμᾶς λέγεται ὑπερυψῶσθαι. ἐχαρίσατο οὖν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, ἡμῖν δι' αὐτόν, καὶ ὑπερύψωσεν, ἀντὶ τοῦ, ἡμᾶς ἐν αὐτῷ. καὶ αὐτὸς δὲ ὁ λόγος, ἡμῶν ὑψουμένων, καὶ λαμβανόντων, καὶ βοηθουμένων, ὡς αὐτὸς ὑψούμενος καὶ λαμβάνων καὶ βοηθούμενος, εὐχαριστεῖ τῷ Πατρὶ, τὰ ἡμέτερα εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρων καὶ λέγων. „ πάντα, ὅσα δέδωκάς μοι, δέδωκα „ αὐτοῖς. „

8. Οἱ περὶ Εὐσέβιον (10) οἱ Ἀρειομανῖται, ἀρχὴν τοῦ εἶναι τῷ υἱῷ διδόντες, προσποιοῦνται μὴ βούλεσθαι ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν βασιλείας. ἔστι

Tom. I.

…ctum fuiſſe, ut medius Deum inter & homines effectus, quæ Dei ſunt, nobis ſubminiſtraret: quæ noſtri, Deo offerret. Quocirca cum eſurire, flere, defatigari & clamare Eloi, Eloi, dicitur, quæ quidem humanæ noſtræ ſunt affectiones & miſeriæ, eas a nobis accipit ac Patri offert, & pro nobis intercedit, ut in ipſo penitus deleantur. His autem Verbis, *Data eſt mihi poteſtas*, & *accepi*, & *idcirco exaltavit eum Deus*, munera in nos a Deo per illum collata ſignificantur. Nec enim indigens erat Verbum vel unquam factum eſt: nec rurſus homines idonei erant qui iſta ſibi compararent: ſed per Verbum nobis donata ſunt; unde illa tanquam ipſi donata, nobis impertiuntur. Siquidem eam ob rem homo factus eſt, ut illa velut ſibi data, in nos transferrentur. Nec enim purus homo dignus unquam fuiſſet qui hæc acciperet; nec item purum Verbum his poſſet indigere: conjunctum igitur nobis eſt Verbum, tuncque nos poteſtatis participes reddidit & exaltavit. Verbum ſiquidem in homine exiſtens, hominem exaltavit: & Verbo item in homine exiſtente, accepit homo. Quia ergo Verbo in carne exiſtente, exaltatus homo eſt, poteſtatemque accepit, idcirco iſta ad Verbum referuntur, quandoquidem propter ipſum data ſunt. Hæc enim dona propter Verbum in homine exiſtens conceſſa ſunt. Unde quemadmodum Verbum caro factum eſt: ita & homo quæ accepit, per Verbum accepit. Omnia enim quæ homo accepit, Verbum accepiſſe dicitur: ut videlicet oſtenderetur, quoniam homo pro ſuæ naturæ conditione dignus non eſſet, qui illa acciperet, per Verbum carnem factum, ea illum accepiſſe. Quocirca ſi quid Domino datum eſſe, vel aliquid hujuſcemodi dicitur, intelligendum eſt non ei tamquam indigenti fuiſſe datum, ſed homini per ipſum Verbum. Etenim quiſquis pro alio intercedit, gratiam ipſe accipit non qua indigeat ſed propter illum cujus cauſa intercedit.

7. Nimirum quemadmodum noſtras infirmitates ipſe non infirmus ſuſcepit, & eſurivit quamvis non eſuriens, ut noſtra Patri offerens deleret: ita pro infirmitatibus, dona a Deo ipſe accipit, ut homo ipſi conjunctus horum particeps eſſe queat. Hinc ipſe ait: *Omnia quæcumque dediſti mihi, dedi eis*: & iterum, *pro eis rogo*. Joan. 17. 7. Ibid. v. 9. Pro nobis nempe rogabat, his quæ noſtra ſunt ſuſceptis, & dabat quæ ipſe accipiebat. Quoniam igitur Verbo conjuncto cum homine, Pater propter ipſum Verbum homini dabat ut exaltaretur, omnemque poteſtatem haberet, & alia hujuſmodi: idcirco omnia adſcribuntur ipſi Verbo, cui & veluti dantur, quæcumque nos per ipſum accipimus. Ut enim propter nos homo factus eſt: ita nos propter eum exaltamur. Nihil igitur abſurdi eſt ſi, quemadmodum ſeipſum propter nos humiliavit, ita & propter nos exaltari dicatur. Itaque *donavit illi*, id eſt, nobis propter ipſum, & *exaltavit*, id eſt, nos in ipſo. Verbum porro, cum nos exaltamur, accipimus, & adjuvamur, quaſi ipſum exaltaretur, acciperet & adjuvaretur, gratias agit Patri, noſtraque in ſe ipſum transfert, & ait: *Omnia quæcumque dediſti mihi, dedi eis*. Joan. 17. 7.

8. Ariani, Euſebii gregales, cum filio principium exiſtendi tribuunt, ſimulant ſe nolle eum regni principium habere. Atqui iſtud ridicu-

Euſebianorum ab Arianis diffidere ſimulantium

Iiiiii

(1) Sic Regius codex & Seguer. At alii & editi, τὰ πάθη.

(2) Sic Regius, Seguer. & Baſil. Ceteri autem & editi, ἑαυτόν.

(3) Sic mſſ. omnes. Editi vero, δίδονται. Ibidem Reg. & Seguerian. καὶ ἐνηνθρώπησεν. In aliis & editis καὶ deeſt.

(4) Sic Regius & Seguer. At Baſil. τότε ἐξουσίας. Alii & editi, τότε ὁ τῆς ἐξουσίας, mendoſe.

(5) Sic Regius & Seguerian. Editi vero, εἴληφε: ὅσα γὰρ ὁ ἄνθρωπος εἴληφε, ταῦτα ὁ λόγος &c.

(6) Sic Regius, Seguerian. & editio Commeliniana. At alii δεδόσθαι.

(7) Anglicanus, τὰς ἀσθενείας.

(8) Sic Regius & Seguer. At alii & editi, ἀσθενῶν.

(9) In Reg. & Seguer. deſunt hæc verba, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν καὶ δι' ἡμᾶς.

(10) Sic Reg. & Seguer. At in aliis & editis οἱ deeſt. Ibid. Reg. Seguer. Baſil. Anglic. ἀρχὴν τοῦ εἶναι. Alii & editi, ἀρχὴν εἶναι. Paulopoſt Seguer. μὴ βούλεσθαι ἀρχὴν &c.

futilis doctrina. ridiculum fuerit: ſiquidem qui Filio dat exiſtendi principium, manifeſte principium quoque regnandi illi dat; ac proinde fatendo quod negant, ſe cæcos ipſi eſſe produnt. Qui item ajunt merum nomen Filii eſſe, Filium autem Dei, id eſt, Verbum Patris, eſſentia & ſubſtantia vacuum eſſe, fingunt ſe adverſus illos indignari qui dicunt, Fuit aliquando cum non eſſet. Atqui id etiam ridiculum eſt. Nam qui illum ne eſſe quidem volunt, illis ſuccenſent, qui eum ſaltem tempore eſſe concedunt. Itaque hi etiam confitentur quod negant, cum alios reprehendunt. Præterea, Euſebiani qui Filium confitentur, eum natura Verbum eſſe negant, ſolaque cogitatione Verbi nomen Filio volunt concedi: alii vero qui Verbum confitentur, negant ipſum eſſe Filium, ſolaque cogitatione nomen Filii Verbo tribui volunt: vano utrique conatu.

Joan. 10. 30. 9. *Ego & Pater unum ſumus*. Vel duo, vos, unum eſſe dicitis, vel unum duplici nomine ornatum eſſe, vel unum in duo eſſe diviſum. Si unum in duo diviſum eſt, neceſſe eſt corpus eſſe id quod diviſum eſt neutrumque eſſe perfectum, quippe cum utrumque pars ſit, non vero totum. Sed ſi unum eſt duplici ornatum nomine: hæc Sabellii ſententia eſt, qui Patrem & Filium eumdem eſſe docet, & utrumque tollit, Patrem quidem, cum Filius eſt; Filium vero, cum eſt Pater. Qua ratione Pater & Filius & duo & unum ſint. Quod ſi duo unum ſint, neceſſe eſt illos duos quidem eſſe, unum vero ſecundum divinitatem, & quatenus Filius Patri eſt conſubſtantialis, & ex ipſo Patre Verbum eſt: ita ut duo quidem ſint, quia Pater eſt, & Filius quod eſt Verbum; unum autem, quia Deus unus eſt. Nam niſi ita ſit, dicendum certe illi erat: Ego ſum Pater, vel, Ego & Pater ſum. Nunc vero iſta voce, *Ego*, Filium ſignificat; genitorem autem, cum ſubdit, *& Pater*: denique dictione, *unum*, unam divinitatem ſuamque deſignat conſubſtantialitatem. Nec enim, ut Gentiles putant, idem eſt ſapiens & ſapientia, vel idem Pater & Verbum; abſurdum enim eſt eumdem ſui ipſius patrem eſſe: verum divina doctrina Patrem & Filium novit, ſapientem & ſapientiam, Deum & Verbum: maxime autem cavet ne quid dividuum, diſſolubile vel ſeparabile omnino in Deo admittat.

10. Ceterum ſi quis duos eſſe Patrem & Filium audiens, nos calumnietur quaſi qui duos Deos inducamus: (nonnulli enim id ſibi fingunt, ſtatimque nos his verbis irrident, Vos duos deos aſſeritis) hujuſmodi hominibus ſic reſpondendum eſt: Si is, qui Patrem & Filium agnoſcit, duos deos dicit: neceſſe eſt igitur ut Filio repudiato, a Sabellio ſtet qui unum eſſe credit. Namque ſi is, qui duos dicit, Gentilis eſt; igitur ille, qui unum dicit, Sabellianus eſt. Verum non ita ſe res habet; abſit: ſed quemadmodum is, qui Patrem & Filium duos eſſe agnoſcit, unum Deum eſſe confitetur: ita ille qui Deum unum credit, Patrem & Filium duos credat eſſe, ſed unum divinitate, & quatenus ex Patre natum Verbum, ab ipſo Patre nec ſeparari nec dividi nec ſejungi poteſt. Humano, ſi placet, utamur exemplo. Ignis & ſplendor ex eo ortus, duo quidem ſunt quatenus exiſtunt & cernuntur; unum vero ſunt, quatenus ſplendor ab igne eſt, nec ab eo dividi poteſt.

δὲ γελοῖον. ὁ γὰρ ἀρχὴν τοῦ εἶναι διδοὺς τῷ υἱῷ, πρόδηλον ὅτι καὶ τοῦ βασιλεύειν ἀρχὴν δίδωσιν αὐτῷ. ὥστε ὁμολογοῦντες ἃ ἀρνοῦνται, τυφλώττουσι. καὶ πάλιν οἱ λέγοντες μόνον ὄνομα εἶναι υἱοῦ, ἀνούσιον δὲ καὶ ἀνυπόστατον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τουτέστι τὸν λόγον τοῦ πατρὸς, (1) προσποιοῦνται ἀγανακτεῖν κατὰ τῶν λεγόντων, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο γελοῖον, οἱ γὰρ ὅλως τὸ εἶναι αὐτῷ μὴ διδόντες, ἀγανακτοῦσι κατὰ τῶν τῷ χρόνῳ διδόντων. καὶ ὅτι ἔστιν ὅπερ ἀρνοῦνται, διὰ τοῦ ἐπιτιμᾷν τοῖς ἄλλοις, ὁμολογοῦσι. πάλιν τε οἱ περὶ Εὐσέβιον, υἱὸν ὁμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι φύσει λόγον, καὶ κατ' ἐπίνοιαν λόγον λέγεσθαι τὸν υἱὸν βούλονται· οἱ δὲ ἕτεροι λόγον ὁμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι υἱὸν, καὶ κατ' ἐπίνοιαν υἱὸν λέγεσθαι τὸν λόγον βούλονται, ἐξ ἴσου κενοβατοῦντες.

9. (2) „Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν." τὰ δύο ἓν εἶναί φατε, ἢ τὸ ἓν διώνυμον, ἢ πάλιν τὸ ἓν εἰς δύο διῃρῆσθαι. εἰ μὲν οὖν τὸ ἓν εἰς δύο διῄρηται, ἀνάγκη σῶμα εἶναι τὸ διαιρεθὲν, καὶ (3) μηδέτερον τέλειον, μέρος γὰρ ἑκάτερον καὶ οὐχ ὅλον. εἰ δὲ τὸ ἓν διώνυμον· Σαβελλίου τὸ ἐπιτήδευμα, τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ πατέρα λέγοντος, καὶ ἑκάτερον ἀναιροῦντος, ὅτε μὲν υἱὸς, τὸν πατέρα, ὅτε δὲ πατὴρ, τὸν υἱόν. εἰ δὲ τὰ δύο ἓν, ἀνάγκη δύο μὲν εἶναι, ἓν (4) δὲ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ κατὰ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν λόγον· ὥστε δύο μὲν εἶναι, ὅτι (5) πατήρ ἐστι καὶ υἱὸς, ὅ ἐστι λόγος, ἓν δὲ, ὅτι εἷς θεός. εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστὶν, ἔδει εἰπεῖν, ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ, ἢ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ εἰμι· νῦν (6) δὲ ἐν τῷ, ἐγὼ, τὸν υἱὸν σημαίνει· ἐν δὲ τῷ, καὶ ὁ πατὴρ, τὸν γεννήσαντα· ἐν δὲ τῷ, ἓν, τὴν μίαν θεότητα καὶ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ. οὐ γὰρ καθ' Ἕλληνας ὁ αὐτὸς σοφὸς καὶ σοφία ἐστίν· ἢ ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ λόγος ἐστίν· ἀπρεπὲς γὰρ αὐτὸν ἑαυτοῦ πατέρα εἶναι· ἡ δὲ θεία διδασκαλία οἶδε πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ σοφὸν καὶ σοφίαν, καὶ θεὸν καὶ λόγον· καθόλου μέντοι (7) φυλάττει ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάσπαστον, καὶ ἀμέριστον κατὰ πάντα.

10. Ἐὰν δὲ ὅτι δύο ἐστὶν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, ἀκούων τις διαβάλλοι, ὡς δύο θεῶν καταγγελλομένων· τοιαῦτα γάρ τινες ἑαυτοῖς ἀναπλάττονται, καὶ εὐθέως γελῶσιν, ὅτι δύο θεοὺς λέγετε· λεκτέον πρὸς τοὺς τοιούτους, εἰ ὁ πατέρα καὶ υἱὸν γινώσκων, δύο θεοὺς (8) λέγει, ἄρα καὶ τὸν λέγοντα ἕνα, ἀναιρεῖν τὸν υἱὸν, καὶ σαβελλίζειν. εἰ γὰρ ὁ λέγων δύο, ἑλληνίζει· ἐκ κοινοῦ ὁ λέγων (9) ἓν, σαβελλίζει. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι, μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὥσπερ ὁ λέγων πατέρα καὶ υἱὸν δύο, ἕνα θεὸν λέγει· οὕτως ὁ λέγων ἕνα θεὸν, δύο (10) φρονείτω πατέρα καὶ υἱὸν, ἓν ὄντας τῇ θεότητι, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ ἀμέριστον καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἀχώριστον εἶναι τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρός. ἔστω δὲ παράδειγμα ἀνθρώπινον, τὸ πῦρ, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ ὁρᾶσθαι, ἓν δὲ (11) τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ.

11. Εἰς

(1) Sic Reg. & Seguerian. At alii & editi, προσποιοῦνται.
(2) Hic in Baſil. & Angl. interſeritur hujuſmodi titulus, & quidem majuſculis literis in Baſil. τοὺς σαβελλίζοντας καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὄντας ἐρέσθαι οὕτως. Id eſt, *Sabellizantes & alios, qui Gentiles ſunt, ſic interrogare*. Quæ item habentur ad marginem in Regio, Seguer. Gobler. & Felc. 1. Mox Reg. & Seguerian. ἢ πάλιν τὸ ἓν &c. Ceteri & editi, ἢ πάλιν &c.
(3) Baſil. & Anglic. καὶ μὴ ἕτερον τέλειον.
(4) Reg. δὲ omittit.
(5) Reg. ὅτι ὁ πατήρ.
(6) Sic Regius, Seguerianus, Anglicanus. At alii & editi, νῦν δὲ τὸ ἐγώ.
(7) Baſilenſis & Anglicanus, φυλάττειν. Ibidem Regius, Seguerian. Goblerian. & Felckman. 1. καὶ ἀδιάσπαστον. Alii & editi, καὶ ἀδιάστατον.

(8) Regius & Seguer. λέγων. Sed in Seguer. emendatum eſt, λέγει, ut & alii & editi habent.
(9) Anglicanus, ἕνα.
(10) Sic Reg. & Seguerian. At Goblerian. & Felc. 1. φρονεῖ. τὸ πατέρα. Alii & editio Commel. φρονεῖ τὸν πατέρα. Mox Reg. Goblerian. & Felc. 1. τὸ ἐξ αὐτοῦ. Ceteri & editio Commel. τῷ ἐξ αὐτοῦ.
(11) Regius & Seguer. τὸ ἐξ αὐτοῦ. Mox ante, ὡς τὸ αὐτὸ &c. Baſil. & Anglic. hæc verba, inſtar tituli, interſerunt: πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι ὁ λόγος ἐν τῷ θεῷ σιωπῶν ἦν, ὕστερον δὲ προεβλήθη δι' ἡμᾶς ἵνα ἡμεῖς κτισθῶμεν. Id eſt, *Adverſus eos qui dicunt Verbum in Deo fuiſſe tacite ſeu ſilentio, poſtea autem propter nos, ut ſcilicet crearemur, emiſſum ſeu prolatum fuiſſe*. Quæ item extant ad marginem Reg. Seguerian. Goblerian. & Felc. 1.

11. Εἰς τὴν αὐτὴν μὲν ἄνοιαν τοῖς Ἀρειανοῖς A πίπτουσι· κἀκεῖνοι γάρ φασι δι' ἡμᾶς αὐτὸν (1) ἐκτίσθαι, ἵνα ἡμᾶς κτίσῃ, ὥσπερ τοῦ Θεοῦ περιμένοντος τὴν ἡμετέραν κτίσιν, ἵνα ἢ προβάληται κατ' ἐκείνους, ἢ κτίσῃ κατὰ τούτους. Ἀρειανοὶ μὲν οὖν πλεῖον ἡμῖν, ἢ τῷ υἱῷ χαρίζονται· οὐ γὰρ ἡμεῖς δι' ἐκεῖνον, (2) φασὶν, ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν· εἴγε διὰ τοῦτο ἐκτίσθη καὶ ὑπέστη, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ κτίσῃ ὁ Θεός. Οὗτοι δὲ ἐξ ἴσου, ἢ καὶ μειζόνως ἀσεβοῦντες, ἔλαττον τῷ Θεῷ ἢ ἡμῖν διδόασιν. Ἡμεῖς γὰρ πολλάκις (3) καὶ σιωπῶντες μὲν, ἐνθυμούμενοι δὲ ἐνεργοῦμεν, B ὥστε καὶ ἐκ τῆς ἐνθυμήσεως καὶ εἰδωλοποιεῖσθαι· τὸν δὲ Θεὸν, σιωπῶντα μὲν ἀνενέργητον, λαλοῦντα δὲ ἰσχύειν αὐτὸν βούλονται· εἴγε σιωπῶν μὲν, οὐκ ἐδύνατο ποιεῖν, λαλῶν δὲ κτίζειν ἤρξατο. (4) Ἐρέσθαι γὰρ αὐτοὺς δίκαιον, εἰ ὁ λόγος, ἐν τῷ Θεῷ ὢν, τέλειος ἦν, ὥστε καὶ ποιεῖν δύνασθαι. Εἰ μὲν (5) οὖν ἀτελὴς ἦν, ἐν Θεῷ ὢν, γεννηθεὶς δὲ τέλειος γέγονεν· ἡμεῖς αἴτιοι τῆς τελειώσεως αὐτοῦ, εἴγε δι' ἡμᾶς γεγέννηται. δι' ἡμᾶς (6) γὰρ καὶ τὸ δύνασθαι ποιεῖν προσείληφεν· εἰ δὲ τέλειος ἦν ἐν Θεῷ, ὥστε καὶ ποιεῖν δύνασθαι, περιττὴ ἡ γέννησις αὐτοῦ· C ἐδύνατο γὰρ, καὶ ἐν πατρὶ ὢν, δημιουργεῖν· ὥστε ἢ οὐ γεγέννηται, ἢ γεγέννηται οὐ δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι ἀεὶ ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν. Οὐ γὰρ γέννησις αὐτοῦ, τὴν ἡμῶν κτίσιν δείκνυσιν, ἀλλὰ τὸ ἐκ Θεοῦ εἶναι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἡμῶν.

12. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς τολμῶντες φανήσονται. Εἰ γὰρ σιωπῶν οὐκ ἐδύνατο ποιεῖν, ἀνάγκη προσειληφέναι αὐτὸν δύναμιν γεννήσαντα, ὅ ἐστι, λαλήσαντα. Καὶ πόθεν προσείληφε; καὶ διὰ τί; Εἰ δὲ ἐδύνατο, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν λόγον, ποιεῖν, περιττῶς γεννᾷ, δυνάμενος καὶ σιωπῶν ποι- D εῖν. Ἔπειτα, εἰ πρὸ τοῦ (7) γεννηθῆναι, ἐν τῷ Θεῷ ἦν ὁ λόγος, ἄρα γεννηθεὶς ἐκτὸς καὶ ἔξω τοῦ Θεοῦ ἐστιν. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς νῦν λέγει, „ἐγὼ ἐν „τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί;„ εἰ δὲ νῦν ἐν τῷ πατρί ἐστιν· (8) ἄρα ἀεὶ ἦν ἐν τῷ πατρὶ, ὥσπερ καὶ νῦν ἐστι, καὶ περιττὸν τὸ λέγειν, δι' ἡμᾶς γεγέννηται, καὶ μεθ' ἡμᾶς ἀνατρέχει, ἵνα ᾖ ὥσπερ ἦν. Οὐ γὰρ ἦν ὅπερ οὐκ ἔστι νῦν, οὐδὲ ἔστιν ὅπερ οὐκ ἦν· (9) ἀλλ' ἔστιν, ὥσπερ ἦν ἀεὶ, καὶ ὡσαύτως καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχων· ἐπεὶ ἀτελὴς, καὶ τρεπτὸς φανήσεται. Εἰ γὰρ, ὅπερ ἦν, τοῦτ' ἔσται μετὰ ταῦτα, ὡς νῦν οὐκ ὤν· E (10) δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι νῦν, ὅπερ ἦν καὶ ἔσται. Λέγω δὲ, εἰ ἐν Θεῷ ἦν πρότερον, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἔσται· δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι νῦν ἐν τῷ Θεῷ ὁ λόγος. Ἀλλ' ἐλέγχει αὐτοὺς ὁ κύριος λέγων, „ἐγὼ „ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί·„ οὕτω γάρ ἐστι νῦν, ὥσπερ ἦν ἀεί. Εἰ δὲ οὕτω νῦν ἐστιν, ὥσπερ ἦν ἀεί· δῆλον ὅτι οὐ ποτὲ μὲν ἐγεννᾶτο, ποτὲ δὲ οὔ· οὐδὲ ποτὲ μὲν ἐν Θεῷ ἡσυχία ἦν, ποτὲ δὲ ἐλάλει· ἀλλ' ἔστιν ἀεὶ πατὴρ, καὶ υἱὸς ὁ αὐτοῦ λόγος, οὐκ ὀνόματι μόνον λόγος, οὐδὲ κατ' ἐπίνοιαν υἱὸς (11) ὁ λόγος, ἀλλ' ὑπάρχων ὁμοούσιος τῷ πατρί· οὐ δι' ἡμᾶς γεννηθείς· ἡμεῖς F γὰρ δι' ἐκεῖνον γεγόναμεν. Ἐπεὶ εἰ δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη, καὶ ἐν τῷ (12) γεγεννῆσθαι αὐτὸν ἐκτίσθημεν, καὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ συνέστηκεν ἡ κτίσις, ἀνατρέχει δὲ ἵνα ᾖ ὅπερ πρότερον ἦν· πρῶτον

11. Sane illi in eamdem dementiam incidunt ac Ariani. Nam & ipſi Verbum ajunt propter nos creatum eſſe, ut nos videlicet crearet, quaſi Deus noſtram expectaſſet creationem, ut vel ſecundum illos ipſum emitteret, vel ſecundum iſtos crearet. Plus igitur nobis tribuunt Ariani quam Filio. Nec enim nos propter illum, inquiunt, ſed ille propter nos factus eſt: ſi nempe idcirco creatus eſt & exiſtit, ut nos Deus per eum crearet. Hi autem pari vel etiam majori impietate minus Deo quam nobis concedunt. Nos enim ſæpe vel ſilentes, & ſolum cogitantes agimus, ita ut ea quæ cogitamus, etiam imaginibus & ſimulacris exprimantur: hi vero Deum ſilentem nihil agere, ſed tantum loquentem vim habere volunt, ſi utique ſilens nihil potuerit efficere, ſed loquens creare inceperit. Enimvero æquum eſt nos ab illis quærere, num Verbum, cum eſſet in Deo, perfectum fuerit, ita ut poſſet agere? Si imperfectum erat, cum in Deo eſſet, tuncque perfectum eſt, cum eſt genitum; nos ergo ejus perfectionis cauſa ſumus, ſi nempe propter nos genitum fuerit. Ita enim propter nos agendi poteſtatem acceperit. Si vero perfectum erat, cum in Patre eſſet, ita ut etiam potuerit agere, fruſtra certe genitum eſt, ſiquidem creare poterat, cum adhuc in Patre eſſet: ac proinde, vel non genitum eſt; vel non propter nos genitum eſt, ſed quia ſemper ex eſt Patre. Ejus enim ortus non noſtri creationem, ſed ipſum ex Deo eſſe ſignificat: erat ſiquidem etiam antequam crearemur.

In illos qui aiebant Filium, ante creatum mundum, tacite in Patre extitiſſe, emiſſumque ut mundus crearetur, quo creato ad Patrem rediiſſe.

12. Quin etiam idem profecto audebunt de Patre ipſo dicere. Namque ſi ſilens agere non potuit, neceſſe eſt ut gignendo, id eſt, loquendo virtutem acceperit. At unde & per quid accepit? Quod ſi Verbum in ſe habens, potuit agere, inutiliter ergo gignit, cum ſilens poſſit agere. Deinde, ſi Verbum priuſquam genitum eſt, in Deo erat; igitur genitum foris & extra Deum eſt. Quod ſi verum eſt, quare ergo nunc dicit: *Ego in Patre, & Pater in me eſt?* Si porro nunc eſt in Patre, ergo ſemper fuit in Patre, uti nunc quoque eſt, futileque dictu eſt ipſum propter nos genitum fuiſſe, ac poſt nos recurrere, ut ſit quemadmodum erat. Nec enim erat quod nunc non eſt; nec nunc eſt quod non erat: ſed eſt quemadmodum erat ſemper, idemque ac eodem modo ſemper eſt. Alioquin imperfectum & mutabile eſſe videretur. Si enim quod erat, id poſtea erit, quaſi nunc non id ipſum eſſet; igitur nunc non eſt quod erat & erit. Rem clarius expono. Si in Deo antea erat, & poſtea rurſus erit: perſpicuum eſt Verbum nunc in Deo non eſſe. Verum revincuntur hac Domini voce: *Ego in Patre, & Pater in me eſt.* Sic enim nunc eſt, uti fuit ſemper. Si porro nunc eſt uti fuit ſemper: non igitur, aliquando gignebatur, & aliquando non gignebatur; nec item aliquando in Deo ſilentium & quies fuit, aliquando autem idem locutus eſt: ſed ſemper eſt Pater, & Filius ejus Verbum, qui Filius non ſolo nomine Verbum eſt, nec Verbum cogitatione eſt Filius, ſed Patri conſubſtantialis exiſtit: nec ille propter nos eſt genitus, ſed nos propter illum facti ſumus. Ceteroqui ſi propter nos genitus eſt, & nos tunc, cum eſt genitus, creati ſumus, ejuſque ortu conſtitutæ ſunt res creatæ, ac deinde recurrit ipſe ut ſit quod prius erat: primum inde

Joan. 14. 10.

Joan. 14. 10.

(1) Anglican. κτίζεσθαι. Paulopoſt Reg. & Seguerian. προβάληται. Alii & editi, προβάλληται.
(2) Reg. φασι. Paulopoſt Anglic. ἐξ ἴσου ἢ μειζόνως.
(3) Sic Regius & Seguerian. At in aliis & editis deeſt καί.
(4) Regius & Seguerian. ἐράσθαι, acuta penultima. Alii & editi, ἔρεσθαι.
(5) οὖν abeſt a Baſil. & Anglic.
(6) Regius & Seguerian. δι' ἡμᾶς γὰρ καί. Alii & editi, δι' ἡμᾶς δὲ καί. Paulopoſt Baſil. & Anglic. ἦν ἐν τῷ Θεῷ.
(7) Regius & Seguerianus, γεννηθῇ.
(8) Regius & Seguerian. ἄρα εἰ, mendoſe, pro, ἄρ' ἀεί.
(9) Sic mſſ. At editio Commel. omittit ἐστιν.
(10) Gobler. & Felc. 2. hic & infra, δηλονότι.
(11) Reg. & Seguerian. addunt, ὁ λόγος, quod in aliis & editis deeſt.
(12) Sic mſſ. & editio Commel.

Digitized by Google

inde efficitur ut genitus, rurſus non generetur. Nam ſi eum procedere, ipſum eſt gigni: igitur cum revertitur, gigni deſinit. Poſtquam enim ad Deum reverterit, Deus rurſus ſilebit. Atqui ſi ſilebit, erit quod eo ſilente erat, nempe quies, non autem rerum creatio, quæ proinde finem habebit. Nam ut procedente Verbo, factæ ſunt & extiterunt res creatæ: ita recurrente Verbo, jam non amplius exiſtent res creatæ. Quid igitur eas fieri opus fuit, ſi eſſe deſinent? Vel, quare locutus eſt Deus, ut poſt hæc ſileret? Cur vero protulit quem deinde revocat? Cur eum gignit, cujus generationem finem voluit habere? Incertum autem eſt quid iterum erit. Vel enim ſemper taciturus eſt, vel rurſus eſt geniturus, aliaſque res creandas cogitaturus; nec enim eaſdem eſt effecturus, quippe quas factas permanſiſſe ſatius fuiſſet: ſed alias producturus eſt, quas delebit ſimiliter, aliaſque iterum cogitabit, idque infinite.

Stoicorum de Deo opinio. 13. Forte autem hujuſmodi opinio ex * Stoicorum ſchola emanavit, qui nempe Deum putant contrahi rurſuſque cum rebus creatis dilatari, infiniteque quieſcere. Quod enim dilatatur, contractum dilatatur; & quod extenditur, contractum extenditur: atque idem quidem eſt, nihil autem aliud præter affectionem quamdam patitur. Itaque ſi Unitas dilatata, facta eſt Trinitas; ſi item Unitas eſt Pater, Trinitas vero eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus: primo ſequitur ut dilatata Unitas aliquam paſſa ſit affectionem, factaque ſit quod non erat: ſiquidem dilatata eſt quæ lata non erat. Deinde, ſi ipſa Unitas in Trinitatem dilatata eſt, Trinitaſque Pater eſt & Filius & Spiritus ſanctus: ipſe ergo Pater factus eſt & Filius & Spiritus, ut ſentit Sabellius, niſi forte Unitas quam ille propugnat, aliquid ſit aliud præter Patrem. Igitur non jam Unitas dilatari dicenda erat, ſed trium potius eſſe effectrix, ita ut primo ſit Unitas, deinde & Pater, & Filius & Spiritus. Nam ſi ipſa dilatata eſt, ſeque ipſam extendit, ipſa ſane fuerit id quod extenſum eſt. Dilatata proinde Trinitas, non amplius eſt Unitas, quæ cum eſſet Unitas, nondum Trinitas erat: igitur cum item Pater eſſet, nondum erat Filius & Spiritus, qui Pater poſtquam iſta factus eſt, non jam tantum Pater eſt. Verum nemo hæc dixerit, niſi qui corpus Deo falſe affingat, eumque patibilem naturam habere arbitretur. Quid enim eſt dilatari quam paſſio ſeu affectio rei dilatatæ? Vel quid eſt res dilatata, quam quæ antea non hujuſmodi, ſed contracta erat? Eadem quippe eſt, ſoloque temporis ſpatio a ſeipſa differt.

In eos qui Unitatem in Trinitatem dilatatam fuiſſe exiſtimabant.

14. Id non ignorabat divinus Apoſtolus qui ita ad Corinthios ſcribit: *Non coanguſtamini in nobis: dilatamini vero & vos Corinthii*. Illos ſcilicet hortabatur ut ab anguſtia in latitudinem ſe transferrent. Ut autem ſi coanguſtati Corinthii, dilatati poſtea eſſent, non alii

2. Cor. 6. 12.

A μὴ εἶναι πάλιν μὴ γεννώμενος ὁ γεννηθείς. εἰ γὰρ ἡ πρόοδος αὐτοῦ, γέννησίς ἐστιν· ἡ ἀναδρομὴ, πάλιν παῦλα τῆς γεννήσεως· γενομένη γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ Θεῷ, σιωπήσει πάλιν ὁ Θεός. εἰ δὲ σιωπήσει· ἔσται ὅπερ ἦν, σιωπῶντος αὐτοῦ, ἡσυχία, καὶ οὐ κτίσις· παύσεται ἄρα ἡ κτίσις. ὥσπερ γὰρ προελθόντος τοῦ λόγου, γέγονεν ἡ κτίσις, καὶ ὑπάρχει· οὕτως παλινδρομοῦντος τοῦ λόγου, οὐχ (1) ὑπάρξει ἡ κτίσις. τίς οὖν χρεία τοῦ γενέσθαι, εἰ παύσεται; ἢ τί καὶ ἐλάλει ὁ Θεὸς, ἵνα μετὰ ταῦτα σιωπήσῃ; τί δὲ προεβάλετο, ὃν ἀνακαλεῖται; τί δὲ καὶ ἐγέννα, οὗ τὴν γέν-
B νησιν παύσειν ἤθελε; τί δὲ πάλιν ἔσται, ἄδηλον. ἢ γὰρ σιωπήσει ἀεὶ, ἢ πάλιν γεννήσει, καὶ ἑτέραν κτίσιν ἐπινοήσει· οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν ποιήσει· (2) ἔμεινε γὰρ ἂν διαμένουσα ἡ γενομένη· ἀλλ' ἑτέραν· ἀκολούθως δὲ καὶ ταύτην παύσει, καὶ ἑτέραν ἐπινοήσει, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον.

13. Τάχα δὲ ἴσως ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν ὑπέλαβε, διαβεβαιουμένων συστέλλεσθαι καὶ πάλιν ἐκτείνεσθαι τὸν Θεὸν μετὰ τῆς κτίσεως, καὶ ἀπείρως παύεσθαι. τὸ γὰρ πλατυνόμενον, ἀπὸ στενότητος πλατύνεται· καὶ τὸ ἐκτεινόμενον, συνεσταλμένον ἐκτείνεται· καὶ αὐτὸ μέν ἐστι, πλέον δὲ οὐδὲν ἢ
C πάθος ὑπομένει. εἰ τοίνυν ἡ μονὰς πλατυνθεῖσα, γέγονε τριάς· ἡ δὲ μονάς ἐστιν ὁ πατήρ· τριὰς δὲ πατὴρ, υἱὸς, (3) ἅγιον πνεῦμα· πρῶτον μὲν πλατυνθεῖσα ἡ μονὰς, πάθος ὑπέμεινε, καὶ γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν· ἐπλατύνθη γὰρ οὐκ οὖσα πλατεῖα. ἔπειτα εἰ αὐτὴ ἡ μονὰς ἐπλατύνθη εἰς τριάδα, τριὰς δέ ἐστι πατὴρ (4) καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα· ὁ αὐτὸς ἄρα πατὴρ γέγονεν καὶ υἱὸς καὶ πνεῦμα κατὰ Σαβέλλιον· ἐκτὸς εἰ μὴ ἡ λεγομένη (5) παρ' αὐτῷ μονὰς, ἄλλο τί ἐστι παρὰ τὸν πατέρα. οὐκ ἔτι δὴ πλατύνεσθαι ἔδει (6) λέγειν, ἀλλ' ἡ μονὰς
D τριῶν ποιητική, ὥστε εἶναι μονάδα, εἶτα καὶ πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ πνεῦμα. εἰ γὰρ ἐπλατύνθη αὕτη, καὶ ἐξέτεινεν ἑαυτὴν αὐτὴ ἂν εἴη, ὅπερ ἐξετάθη. καὶ τριὰς μὲν πλατυνθεῖσα οὐκ ἔτι μονάς ἐστι· μονὰς δὲ οὖσα οὔπω ἦν τριάς. καὶ ὁ πατὴρ ἄρα ὢν, οὔπω ἦν υἱὸς καὶ πνεῦμα· γενόμενος δὲ ταῦτα, οὐκ ἔτι πατὴρ μόνον ἐστί. τοιαῦτα δὲ καταψευδόμενος ἄν τις εἴποι τῷ Θεῷ σῶμα, καὶ παθητὸν αὐτὸν εἰσάγων· τί γάρ ἐστι πλατύνεσθαι, ἢ πάθος τοῦ πλατυνομένου; ἢ τί ἐστι τὸ (7) πλατυνόμενον, ἢ τὸ πρότερον μὴ τοιοῦτο, ἀλλὰ στενὸν τυγχάνον· ταυτὸν γάρ ἐστι χρόνῳ (8)
E μόνον διαφέρον ἑαυτοῦ.

14. Τοῦτο καὶ ὁ θεῖος γινώσκων ἀπόστολος πρὸς Κορινθίους ἐπέστελλεν, „μὴ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, πλα„τύνθητε δὲ καὶ ὑμεῖς Κορίνθιοι.„ τὸ γὰρ αὐτοὺς ἀπὸ στενότητος εἰς πλατυσμὸν μεταβάλλειν συμβουλεύει. ὥσπερ δὲ (9) εἰ ἐπλατύνθησαν πάλιν Κορίνθιοι καὶ στενοχωρούμενοι, οὐκ ἄλλοι ἐτύγχανον,

ἀλλὰ

(1) Goblerianus & Felc. primus, ὑπάρξει. Ibid. Regius, Baſilienſis, Anglica. τίς οὖν ἡ χρεία. Alii & editio Commel. τίς οὖν χρεία. Item ibidem, Goblerian. & Felc. 2. τοῦ γενέσθαι.

(2) Sic Reg. Seguer. Baſil. & Anglic. At ceteri & editi, καὶ γὰρ &c. Mox ad marginem Reg. Seguer. Baſil. Gobler. & Felc. 2. hæc leguntur, τὰ περὶ σαββάτων καὶ περιτομῆς (Baſil. τομῆς) ἐνταῦθα ζήτει. Id eſt, *Tractatus de Sabbatis & Circumciſione hic exquires*. De eo agemus ſuo loco.

(3) Sic Reg. Seguer. At alii & editi, καὶ ἅγιον.

(4) Reg. & Seguer. καὶ υἱός. In aliis & editis deeſt καί. Ibidem, Regius, Seguer. Gobler. ὁ αὐτὸς ἄρα. Ceteri & editi ὁ omittunt.

(5) Reg. & Seguer. παρ' αὐτῷ. Ceteri & editi, παρ' αὐτοῦ. Nannius videtur legiſſe, παρ' αὐτῷ: nam vertit, *apud Deum*, ſed male: hic enim Sabellius indicatur.

(6) Sic Reg. Seguer. Baſil. & Anglic. At alii & editi, λέγοι, mendoſe. Paulopoſt Baſil. & Anglic. καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα.

(7) Sic Reg. & Seguer. At in aliis & editis deeſt τό. Ibid. ante πρότερον, Baſil. & Anglic. τό omittunt.

(8) Regius, Seguerian. Baſilienſis, Anglican. addunt μόνον, Goblerian. μέν, utrumque autem abeſt ab aliis & editis. Ibidem Reg. & Seguer. ἑαυτοῦ. Goblerian. αὐτῷ. Ceteri & editi αὐτοῦ. Quæ ibidem ſequuntur, ita extant in Reg. Seguerian. Baſil. Anglic. & Felc. 1. ubi Seguer. στενοχωρεῖσθε. Ceteri vero & editi ſic habent, τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος Κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔφη, Goblerian. φησί.

(9) Sic Regius & Seguer. At alii & editi, εἰ omittunt.

* Stoicorum ſententiam ſic explicat Diogenes Laertius in Zenone, prout legit Juſtus Lipſius Phyſiologiæ Stoicorum lib. 2. diſſertat. 7. λέγουσι δὲ κόσμον τριχῶς· αὐτόν τε τὸν Θεὸν τὸν τῆς ἁπάσης οὐσίας ἰδίως ποιόν, ὃς δὴ ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγένητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, κατὰ χρόνων ποιὰς περιόδους ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν. Id eſt, *Mundum vero tripliciter dicunt: primo ipſum Deum, univerſæ eſſentiæ proprium effectorem, qui ſane corruptionis expers eſt & ingenitus, ordinis & diſpoſitionis rerum opifex, per certas temporum periodos univerſam in ſeipſum abſumens eſſentiam, iterumque ex ſeipſo gignens*. Suidas habet, Θεὸν, καὶ τὸν ἁπάσης &c. In editione Henrici Stephani an. 1570. mendoſe habetur, τὸν ἐκ τῆς ἁπάσης οὐσίας ποιόν, vel ut in notis emendatur, ἰδίως ποιόν.

Digitized by Google

ἀλλὰ πάλιν ἦσαν Κορίνθιοι· οὕτως εἰ ὁ πατὴρ ἐπλατύνθη εἰς τριάδα, ἡ τριὰς πάλιν ἐστὶν ὁ πατὴρ μόνος. τὸ αὐτὸ δὲ πάλιν φησὶν, „ἡ καρδία „(1) ὑμῶν πεπλάτυνται· καὶ ὁ Νῶε λέγει, „πλατύναι ὁ θεὸς τῷ Ἰάφεθ·„ ἡ αὐτὴ γὰρ καρδία καὶ ὁ αὐτὸς Ἰάφεθ ἐστὶν ἐν τῷ πλατυσμῷ. εἰ μὲν οὖν ἡ μονὰς ἐπλάτυνεν, ἄλλοις αὐ ἐπλάτυνεν· (2) εἰ δὲ * αὐτὴν ἐπλάτυνεν, αὐτὴ αὐτὴ ἂν, ὅπερ ἐπλατύνθη· τί δὲ ἐστιν, ἢ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἅγιον. (3) ἐρέσθαι δὲ αὐτὸν τοιαῦτα λέγοντα, καλόν· τίς ἡ ἐνέργεια τοῦ τοιούτου πλατυσμοῦ; ἢ, ὡς ἐπ' αὐτῆς ἀληθείας, διατί ὅλως ἐπλατύνθη; τὸ γὰρ μὴ μένον τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ὕστερον πλατυνόμενον, ἔχειν ἀνάγκη δεῖ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν καὶ ἐπλατύνθη. εἰ μὲν οὖν ἵνα λόγος καὶ πνεῦμα συνῇ αὐτῷ· περιττὸν τὸ λέγειν, (4) μονάς· εἶτα, ἐπλατύνθη. οὐ γὰρ ὕστερον λόγος καὶ πνεῦμα, ἀλλ' ἀεὶ, ἵνα μὴ ἄλογος ὁ θεὸς κατὰ τοὺς Ἀρειανούς. ὥστε εἰ ἀεὶ ἦν λόγος καὶ πνεῦμα· ἀεὶ πλατεῖα, καὶ οὐ πρῶτον μονάς. εἰ δὲ ὕστερον ἐπλατύνθη· ὕστερον καὶ λόγος· εἰ δὲ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐπλατύνθη, καὶ γέγονε τότε τριὰς, ἄρα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως οὔπω ἦν τριάς. φανήσεται δὲ (5) ὁ πατὴρ καὶ γεγονὼς σὰρξ, εἴγε αὐτὸς μονὰς ὢν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπλατύνθη· καὶ τάχα λοιπὸν μονὰς ἔσται καὶ σὰρξ, καὶ, τὸ τρίτον, πνεῦμα· εἴγε αὐτὸς ἐπλατύνθη· ἔσται δὲ καὶ ὀνόματι μόνον τριάς. εἰ δὲ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύνθη, ἄτοπον. δυνατὸν γὰρ ἦν καὶ μονάδα (6) μένουσαν αὐτὴν, πάντα ποιεῖν· οὐ γὰρ ἐδεῖτο ἦν πλατυσμοῦ ἡ μονὰς, οὐδὲ ἀσθενὴς ἦν (7) πρὸ τοῦ πλατυνθῆναι. ἄτοπον γὰρ καὶ ἀσεβὲς, τοῦτό γε ἐπὶ θεοῦ νοεῖν καὶ λέγειν. ἀκολουθήσει δὲ καὶ ἄλλο ἄτοπον. εἰ (8) γὰρ διὰ τὴν κτίσιν ἐπλατύνθη, ἕως δὲ μονὰς ἦν, οὐκ ἦν ἡ κτίσις· πάλιν (9) δὲ ἔσται μετὰ τὴν συντέλειαν μονὰς ἀπὸ πλατυσμοῦ· ἀναιρεθήσεται καὶ ἡ κτίσις. ὥσπερ γὰρ διὰ τὸ κτίσαι, ἐπλατύνθη· οὕτως παυομένου τοῦ πλατυσμοῦ, παύσεται καὶ ἡ κτίσις.

15. Τοιαῦτα μὲν οὖν ἄτοπα ἐκ τοῦ πλατύνεσθαι λέγειν εἰς τριάδα τὴν μονάδα ἀπαντήσει. (10) ἐπειδὴ δὲ οἱ οὕτω λέγοντες, τολμῶσι διαιρεῖν λόγον καὶ υἱὸν, καὶ λέγειν ἄλλον μὲν εἶναι τὸν λόγον, ἕτερον δὲ τὸν υἱὸν, καὶ πρότερον μὲν εἶναι τὸν λόγον, εἶτα (11) τὸν υἱόν· φέρε, καὶ περὶ τούτου ἴδωμεν. ἔστι δὲ τούτων διάφορον τὸ τόλμημα. οἱ μὲν γὰρ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἀνέλαβεν ὁ σωτὴρ, αὐτὸν εἶναι τὸν υἱὸν λέγουσι· οἱ δὲ τὸ συναμφότερον, τόν τε ἄνθρωπον καὶ τὸν λόγον, υἱὸν τότε γεγενῆσθαι, ὅτε συνήφθησαν. ἄλλοι δέ εἰσιν οἱ λέγοντες, αὐτὸν τὸν λόγον τότε υἱὸν γεγενῆσθαι, ὅτε ἐνηνθρώπησεν· ἀπὸ γὰρ λόγου, φασὶ, γέγονεν υἱὸς, οὐκ ὢν πρότερον υἱὸς, ἀλλὰ λόγος μόνον. Στοϊκὰ μὲν οὖν ἀμφότερα, τό, τε πλατύνεσθαι λέγειν τὸν θεὸν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν

* lege αὐτή.

Tom. I.

A ſed Corinthii ſemper fuiſſent: ita ſi Pater in Trinitatem dilatatus eſt, certe Trinitas ſolus rurſus eſt Pater. Idem iterum ait, *Cor noſtrum dilatatum eſt*. Noe item dicit, *Dilatet Deus Japhet*. Siquidem idem cor, idemque eſt Japhet in dilatatione. Si ergo Unitas dilatavit, res alias dilatavit: vel ſi ipſa ſe dilatavit, ea ſane fuerit idipſum quod dilatatum eſt. Quid vero illud eſt præter Filium & Spiritum ſanctum? Non ab re autem erit eum qui ita ſentit interrogare, quinam ſit hujuſmodi dilatationis effectus, vel potius, (ipſa veluti coram veritate) cur omnino dilatata Unitas ſit? Quod enim non idem manet, ſed poſtea dilatatur, cau- B ſam habeat neceſſe eſt per quam dilatetur. Si ut Verbum & Spiritus cum illo eſſet: præpoſterum eſt dicere Unitatem; deinde, dilatatam eſſe. Nec enim poſterius eſt Verbum & Spiritus, ſed ſemper, ne videlicet Deus ſine Verbo ſeu Ratione eſſe putetur, uti ſentiunt Ariani. Quocirca, ſi ſemper fuit Verbum & Spiritus, ſemper quoque dilatata fuit, non autem primum fuit Unitas. Quod ſi poſterius dilatata eſt, poſterius igitur eſt Verbum. Si vero propter humanæ naturæ aſſumtionem dilatata eſt, tuncque facta eſt Trinitas: igitur ante naturam humanam aſſumtam nondum erat Trinitas. Inde item ſequetur ut Pater caro factus ſit, ſi C nempe ipſe, qui Unitas erat, hominem aſſumendo dilatatus eſt: qui & idem fortaſſis Unitas poſtea erit, & caro, &, quod tertium eſt, Spiritus; ſi nempe ipſe eſt qui dilatatus eſt: ac proinde ſolo nomine Trinitas futura eſt. Quod ſi ad creandum dilatata dicatur, id quoque abſurdum eſt. Fieri enim poterat ut ipſa manens Unitas, omnia efficeret. Nec enim dilatatione indigebat Unitas, nec infirma erat priuſquam dilataretur. Nam abſurdum & impium eſt id de Deo ſentire & dicere. Aliud inſuper abſurdum inde conſequetur. Si enim rerum creatarum gratia dilatata eſt; ſi quam- D diu erat Unitas, nullæ erant res creatæ: cum poſt abſolutam creationem, rurſus e dilatata fieri debeat Unitas; utique delebuntur quoque res creatæ. Ut enim creandi cauſa dilatata eſt: ita cum dilatata eſſe deſinet, exiſtere ſimiliter deſinent res creatæ.

15. Hæc itaque abſurda ex illa orientur opinione, qua Unitas in Trinitatem dilatari dicitur. Quando vero qui ita ſentiunt, Verbum & Filium dividere audent, contenduntque aliud eſſe Verbum, & alium Filium; prius Verbum eſſe, deinde Filium: age, iſta quoque, ſi placet, perpendamus. Varia autem illorum eſt temeritas. Alii E enim hominem, quem Salvator aſſumſit, Filium eſſe volunt: alii utrumque, nempe hominem & Verbum, tunc Filium factum fuiſſe putant, cum inter ſe copulati ſunt. Alii autem arbitrantur ipſum Verbum tunc Filium factum eſſe, cum homo factus eſt: ſiquidem ex Verbo, inquiunt, factus eſt Filius, qui antea non Filius, ſed dumtaxat Verbum erat. Porro uterque error Stoicorum eſt, quo & Deus dilatari dicitur, & Filius

2. Cor. 6. 11.
Geneſ. 9. 27.

In illos qui Verbum a Filio diſtinguunt.

Kkkkkk nega-

(1) Sic mſſ. & editio Commel. ut Scripturæ textus. Editio autem Pariſienſ. & Colon. ὑμῶν ἐπλατύνθη. Mox Regius & Seguer. τῷ Ἰάφεθ, ut & habet Verſio Septuaginta Interpret. juxta Hebræum textum, יפת אלהים ליפת Ceteri vero mſſ. & editi, τὸν Ἰάφεθ. Verum cum iidem mox habeant, ἄλλους αὐ ἐπλάτυνεν, non, ἄλλοις: legendum idcirco τῷ Ἰάφεθ. Recte tamen per accuſativum redditur: hunc enim caſum regit verbum πλατύνω, &, *dilato*. Ibidem, Regius & Seguerian. ἡ αὐτὴ γὰρ καρδία. Alii & editi, ἡ αὐτὴ γὰρ καρδία.

(2) Baſilienſis & Anglicanus, εἰ δὲ αὐτήν. Ceteri mſſ. & editio Commel. habent αὐτό. Sed αὐτῇ legendum, ut antea legitur τῷ Ἰάφεθ, &, ἄλλοις. Ibid. Baſilienſis & Anglican. αὐτὴ ἂν εἴη. Forte aliter hunc locum legit Nannius, cujus hæc eſt verſio poſt ἐν τῷ πλατυσμῷ: *Ergo ſi unitas ſe dilatavit, eadem fuerit jam dilatata, quæ ante dilatationem fuerat*.

(3) Sic Reg. & Seguer. At alii & editi, ἐρέσθαι. Infra Reg. ἐνέργεια δέ.

(4) Regius & Seguerianus, μονάς· εἶτα &c. puncto inter μονάς & εἶτα interpoſito. Alii & editi, μονὰς εἶτα &c. conjunctim. Paulopoſt Regius, Seguerian. & Goblerian. ἄλογος ὁ θεός. Alii & editi ὁ omittunt. Ibidem Regius, Seguerianus, Baſilienſis & Anglicanus, ἦν λόγος. Ceteri & editi, ἦν ὁ λόγος.

(5) Sic Regius codex & Seguer. At alii cum editis, δὲ καὶ ὁ πατήρ.

(6) Sic Baſilienſis & Anglican. atque ita emendatum in Regio. At alii & editio Commel. μὲν οὖν.

(7) Sic mſſ. In editione autem Commel. πρὸ deeſt.

(8) γὰρ abeſt a Baſil. & Anglican. qui Anglican. mox habet, καὶ ὡς δὲ μονὰς ἦν.

(9) Sic Regius & Seguer. aliique mſſ. præter Fele. v. In aliis & editis deeſt δέ.

(10) Regius, Seguerianus & Anglic. ἐπειδὴ δὲ οἱ. Ceteri & editi, ἐπεὶ δὲ οἱ.

(11) Baſil. & Anglican. εἶτα δὲ τὸν υἱόν.

negatur. Valde autem illud ineptum eſt quod, cum Verbum agnoſcant & nominent, ipſum Filium eſſe inficiantur. Enimvero ſi Verbum ex Deo non eſſet, haud immerito ipſum Filium eſſe negarent. At ſi ex Deo eſt, cur non perſpiciunt id, quod ex aliquo exiſtit, filium ejus eſſe ex quo eſt? Deinde, ſi Verbi Deus pater eſt; quidni Verbum, ſui patris filius fuerit? ſiquidem pater ille eſt & dicitur ejus, qui ſuus eſt filius: & ſimiliter filius ille eſt & dicitur ejus, qui ſuus eſt pater. Quapropter ſi Deus non eſt Chriſti pater, nec Verbum filius eſſe poteſt. Sed ſi pater eſt Deus: vere & Verbum, filius eſt. Quod ſi poſtea pater eſſe dicatur, cum primum Deus eſſet: hæc ipſa eſt Arianorum doctrina. Sed præterea abſurdum eſt Deum mutari: nam id corporeum eſt. Si vero reſpondeant patrem Filii factum eſſe, ut poſtea rerum creatarum factus eſt opifex: ſcire operæ pretium eſt mutationem non ad Deum, ſed ad ea, quæ poſtea fiunt, pertinere.

16. Quapropter ſi Filius eſſet opus; recte quoque Pater, ejus poſtea efficeretur. Sed ſi Filius non eſt opus: ſemper ergo Pater, ſemper & Filius eſt. Si porro ſemper eſt Filius, ipſum ſane fuerit Verbum. Niſi enim Verbum, Filius fuerit: qui id audebit negare, fateri eum neceſſe eſt vel Verbum, Patrem eſſe; vel Filium Verbo eſſe præſtantiorem. Joan. 1. 18. Nam cum Filius ſit in ſinu Patris, neceſſe eſt vel Verbum ante Filium non eſſe; nihil enim eſt ante eum qui in Patre eſt: vel ſi Verbum aliud eſt præter Filium, ſequitur ut Verbum ſit ipſe Pater in quo eſt Filius. Quod ſi Verbum non eſt Pater, ſed Verbum: igitur Verbum eſt extra Patrem, quippe cum Filius in ſinu Patris ſit. Nec enim ambo, nempe Verbum & Filius; in ſinu Patris ſunt, ſed unum eſſe oportet, eumque Filium, qui eſt unigenitus. Rurſus, ſi aliud eſt Verbum & alius Filius, Filius Verbo præſtantior erit. Mat. 11. 27. Nemo enim Patrem cognoſcit niſi Filius, non autem Verbum. Vel igitur Patrem non novit Verbum; vel ſi novit, falſe dicitur, *nemo novit*. Quod idem urgendum eſt de hiſce verbis, *Qui* Joan. 14. 9. *vidit me, vidit Patrem*, &, *Ego & Pater unum* Joan. 10. 30. *ſumus*. Namque hæ voces Filii ſunt, non Verbi, ut putant illi, idque ex Euangeliis dilucidum eſt. Nam Domino, ut narrat Joannes, dicente, *Ego* Ibid. *& Pater unum ſumus, ſuſtulerunt lapides Judæi, ut lapidarent eum. Reſpondit eis Jeſus, Multa opera bona oſtendi vobis ex Patre, propter quod eorum opus me lapidatis? Reſponderunt ei Judæi: De bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphemia, & quia tu homo cum ſis, facis teipſum Deum. Reſpondit eis Jeſus: Nonne ſcriptum eſt in lege veſtra, quia ego dixi, Dii eſtis? Si illos dixit Deus ad quos Verbum Dei factum eſt, & non poteſt ſolvi Scriptura: quem Pater ſanctificavit & miſit in mundum, vos dicitis quia blaſphemas, quia dixi, Filius Dei ſum? Si non facio opera Patris, nolite credere mihi. Sin autem facio, & ſi mihi non vultis credere, operibus credite, ut ſciatis & cognoſcatis, quia Pater in me eſt, & ego in Patre*. Atqui, prout ſonant ipſa verba, non dixit, Deus ſum, vel, Filius Dei ſum, ſed, *Ego & Pater unum ſumus*.

A υἱόν. κομιδῇ περιττὸν δὲ ἀκούειν, ὅτι ὀνομάζοντες λόγον, ἀρνοῦνται αὐτὸν υἱὸν εἶναι. εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁ λόγος, εἰκότως ἂν αὐτὸν ἀρνοῖντο εἶναι υἱόν· εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι, διατί μὴ συνορῶσιν ὅτι τὸ ἔκ τινος ὑπάρχον, υἱός ἐστιν ἐκείνου, ἐξ οὗ καὶ ἔστιν; εἶτα εἰ τοῦ λόγου πατήρ ἐστιν ὁ Θεὸς, διατί μὴ καὶ ὁ λόγος υἱὸς ἂν εἴη τοῦ ἑαυτοῦ πατρός; πατὴρ γάρ τινός ἐστι καὶ λέγεται, οὗ ἐστιν ὁ υἱός· καὶ υἱὸς τινός ἐστι καὶ λέγεται ἐκείνου, οὗ ἐστιν ὁ πατήρ. εἰ τοίνυν τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστι πατὴρ ὁ Θεὸς, οὐδὲ ὁ λόγος υἱὸς ἂν εἴη· εἰ δὲ (1) πατὴρ ὁ Θεὸς, εἰκό- B τως καὶ ὁ λόγος υἱός. εἰ δὲ ὕστερον μὲν πατὴρ, καὶ πρῶτον Θεὸς, (2) Ἀρειανῶν μὲν τὸ φρόνημα· ἔπειτα ἄτοπον μεταβάλλεσθαι τὸν Θεόν· σωματικὸν γάρ. εἰ δὲ ὥσπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως ὕστερον ποιητής· ἴστων ὅτι ἐπὶ (3) γινομένων ὕστερόν ἐστιν ἡ μεταβολὴ, οὐχὶ τοῦ Θεοῦ.

16. Εἰ μὲν οὖν ποίημα ἦν (4) ὁ υἱὸς, καλῶς ἂν ὕστερον πατὴρ καὶ ἐπ' αὐτῷ· εἰ δὲ οὐ ποίημα ὁ υἱὸς, ἀεὶ ἄρα ὁ πατὴρ, ἀεὶ καὶ ὁ υἱός. εἰ δὲ ἀεὶ (5) ὁ υἱός· αὐτὸς ἂν εἴη ὁ λόγος. εἰ γὰρ μὴ υἱὸς εἴη ὁ λόγος, καὶ τοῦτό τις ἀποτολμῶν εἴποι· ἢ τὸν λόγον πα- C τέρα λέγει, ἢ τὸν υἱὸν κρείττονα τοῦ λόγου. τοῦ γὰρ υἱοῦ ἐν κόλποις ὄντος τοῦ πατρὸς, ἀνάγκη ἢ μὴ εἶναι πρὸ (6) υἱοῦ τὸν λόγον· οὐδὲν γάρ ἐστι πρὸ τοῦ ὄντος ἐν τῷ πατρί· ἢ εἰ ὁ λόγος ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὸν υἱὸν, ὁ λόγος ἂν εἴη ὁ πατὴρ, ἐν ᾧ ἐστιν ὁ υἱός. εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ὁ λόγος πατὴρ, ἀλλὰ λόγος· ἐκτὸς ἂν εἴη ὁ λόγος τοῦ πατρὸς, ὄντος τοῦ υἱοῦ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός. οὐ γὰρ ἀμφότερα ὅ, τε λόγος καὶ ὁ υἱὸς ἐν τοῖς κόλποις, ἀλλ' ἕνα εἶναι δεῖ, καὶ τοῦτον τὸν υἱὸν, ὅς ἐστι μονογενής. καὶ πάλιν, εἰ ἄλλος (7) ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ ἄλλος ὁ υἱὸς, κρείττων ἀποδειχθήσεται ὁ υἱὸς τοῦ λόγου· οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν D πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὐχ ὁ λόγος. ἢ τοίνυν οὐκ οἶδεν ὁ λόγος, ἢ εἰ οἶδεν ψεῦδος τὸ, „οὐδεὶς γινώσκει·" τὸ „αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε „τὸν πατέρα· καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν·" υἱοῦ γάρ εἰσι φωναὶ, καὶ οὐ λόγου κατ' αὐτούς· δῆλον δὲ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου. (8) κατὰ γὰρ τὸν Ἰωάννην λέγοντος τοῦ κυρίου, „ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, „ἐβάστασαν λίθους οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν. „ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· πολλὰ ἔργα καλὰ ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ πατρὸς, διὰ ποῖον (9) αὐτῶν „ἔργον ἐμὲ λιθάζετε; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ πε- E „ρὶ βλασφημίας, (10) καὶ ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, „ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· οὐκ „ἔστι γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν, ὅτι ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε; εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ „γραφή· ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν „κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, „υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι; εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ (11) „πατρὸς, μὴ πιστεύετέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ „μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε καὶ „γινώσκητε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν τῷ πατρί." καίτοι, ὅσον ἐκ τοῦ προφανοῦς δεῖ νοεῖν, οὐδ' F ὅτι Θεός εἰμι, οὐδ' ὅτι υἱὸς Θεοῦ εἰμι, εἶπεν, ἀλλ' „ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν."

17. Οἱ

(1) Reg. εἰ δὲ ὁ πατὴρ ὁ Θεός.
(2) Baſilienſis & Anglican. Ἀρειανὸν μὲν &c.
(3) Regius, Seguerianus, Baſil. & Anglican. γινομένων. Alii vero & editi, γενομένων.
(4) Sic Reg. Seguerian. & Goblerian. In aliis & editis ὁ deeſt.
(5) Regius & Seguerian. ἀεὶ υἱός. Ceteri & editi, ἀεὶ ὁ υἱός.
(6) Baſilienſis & Anglican. πρὸ τοῦ υἱοῦ.
(7) Regius & Seguerian. ἐστὶν omittunt. Iidem ibidem & Baſil. Anglican. καὶ ἄλλος υἱός.
(8) Regius Seguerian. Baſil. Anglic. addunt κατὰ γὰρ τὸν Ἰωάννην, quæ abſunt ab aliis & editis. Mox Regius Seguerian. Baſil. Anglic. ἐβάσταζον λίθους. Ceteri & editi, ἐβάστασαν γὰρ λίθους.
(9) Sic Regius codex, Seguerianus, Baſilienſis & Anglican. In aliis & editis deeſt αὐτῶν.
(10) Sic Regius & Seguerian. At alii & editi, καὶ omittunt. Quæ ibidem ſequuntur, ita exſtant in Reg. Seguer. Baſil. & Anglic. ſed in Anglic. & Baſil. abeſt ἐγὼ ante εἶπα. Ceteri & editi ſic habent, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. Καὶ Ἰησοῦς λέγει, ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν γέγραπται, ἐγὼ εἶπα.
(11) Baſilienſis & Anglicanus, τοῦ πατρός μου. Ibidem Regius & Seguerian. hic & mox μὴ πιστεύετε, & γινώσκητε. Alii & editi, μὴ πιστεύητε, & γνῶτε.

Digitized by Google

17. Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι τῷ ἀκοῦσαι, τὸ, ἓν, ἐνόμιζον κατὰ Σαβέλλιον αὐτὸν εἰρηκέναι, εἶναι τὸν πατέρα· ὁ δέ γε σωτὴρ ἡμῶν, συλλογίζεται μετ᾽ αὐτῶν τὴν ἁμαρτίαν· ὅτι εἰ καὶ θεὸν εἶπον, ἔδει ὑμᾶς εἰδέναι τὸ γεγραμμένον, „ (1) ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε. εἶτα τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν „ ἐσμεν, „ σαφηνίζων, τὴν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα ἀποδέδωκε λέγων, „ ὅτι εἶπον, υἱός εἰμι „ (2) τοῦ θεοῦ. „ εἰ γὰρ τῇ λέξει οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν τοῦ, ἓν ἐσμεν, ἀποδέδωκε (3) τῷ υἱῷ. οὐδὲν γὰρ ἓν πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ τὸ ἐξ αὐτοῦ. τί δ᾽ ἂν εἴη τὸ ἐξ αὐτοῦ, ἢ ὁ υἱός; ἐπιφέρει γ᾽ οὖν, „ ἵνα γινώσκητε, ὅτι, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. „ τὸ γὰρ ἓν ἐξηγούμενος, οὐκ ἐν τῷ (4) αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πρὸς ὃ ἕν ἐστιν εἶπεν, ἀλλ᾽ ἐν τῷ αὐτὸν ἐν τῷ πατρὶ, καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ, τὴν συνάφειαν, καὶ τὸ ἀχώριστον. καὶ γὰρ καὶ Σαβέλλιον ἐν τούτῳ ἀνατρέπει, ἐν τῷ εἰπεῖν, οὐχ, ὁ πατήρ εἰμι, ἀλλὰ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· καὶ Ἄρειον ἐν τῷ εἰπεῖν, ἓν ἐσμεν. εἰ τοίνυν ὁ υἱὸς ἄλλο, καὶ ὁ λόγος ἄλλο· οὐχ ὁ λόγος ἕν ἐστι πρὸς τὸν πατέρα, ἀλλ᾽ ὁ υἱός· οὐδὲ ὁ τὸν λόγον ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα, ἀλλ᾽ ὁ τὸν υἱόν. ἐκ τούτου δὲ δεικνυμένου, ἢ μεῖζον ὁ υἱὸς τοῦ λόγου, ἢ πλεῖον οὐδὲν ὁ λόγος τοῦ υἱοῦ ἔχει. τί γὰρ μεῖζον ἢ τελειότερον τοῦ, „ (5) ἓν, καὶ τοῦ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, „ καὶ τοῦ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα; καὶ γὰρ (6) „ καὶ αὗται αἱ φωναὶ τοῦ υἱοῦ εἰσι. φησὶ γοῦν ὁ αὐτὸς Ἰωάν„νης· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πέμψαντά με· καὶ ὁ „ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με, καὶ, ἐγὼ „ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐ„μὲ, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ· καὶ, ἐάν τις μου ἀκούσῃ τῶν „ λόγων, καὶ μὴ φυλάξῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν· οὐ γὰρ ἦλ„θον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σώσω τὸν κόσμον. „ ὁ λόγος δὲ ὃν (7) ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτὸν ἐν τῇ „ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα πορεύομαι. „ τὸ κήρυγμα δὲ φησι κρίνειν τὸν μὴ φυλάξαντα τὴν ἐντολήν· εἰ γὰρ, φησι, μὴ ἦλθον, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔξουσι, φησι, ἀκηκοότες μου τῶν ῥημάτων, δι᾽ ὧν σωτηρίαν καρπίζονται οἱ φυλάσσοντες.

18. Ἴσως μὲν οὖν ἂν εἴποιεν ἀναιδῶς, μὴ υἱοῦ ἀλλὰ λόγου εἶναι τὰς φωνὰς ταύτας. ἀλλ᾽ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λεχθεῖσι δῆλον (8) ἐγένετο, ὅτι υἱός ἐστιν ὁ λέγων. ὁ γὰρ λέγων ἐνταῦθα, „ οὐκ ἦλθον κρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶ„σαι, „ δείκνυται οὐκ ἄλλος εἶναι, ἢ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ: (9) φησὶ γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (10) ὁ αὐτὸς Ἰωάννης, „ οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν „ υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ᾽ „ αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. οὐ γὰρ ἀ„πέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν „ κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι᾽ αὐτοῦ. ὁ πιστεύων εἰς „ αὐτὸν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι „ μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ. αὕ„τη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, „ καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος, ἢ τὸ φῶς· „ ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα. εἰ ὁ λέγων, (11) ὁ „ γὰρ ἦλθον, ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σώσω αὐ„τὸν, αὐτός ἐστιν ὁ λέγων, ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμ„ψαντά με· „ (12) ὁ δὲ ἐλθὼν σῶσαι τὸν κόσμον, καὶ

17. Judæi quidem hac dictione, *unum*, eum ſe eſſe Patrem dixiſſe arbitrabantur, quemadmodum ſentit Sabellius: at Salvator noſter peccatum illorum coarguit hujuſmodi ratiocinio: Etiamſi me Deum dixiſſem, vos tamen ſcriptum meminiſſe oportebat, *Ego dixi, Dii eſtis*. Deinde hæc verba, *Ego & Pater unum ſumus*, explanans, mutuam Filii & Patris unitatem eiſdem indicari docet, cum ait, *Quia dixi, Filius Dei ſum*. Nam tametſi verbis id non expreſſit, tamen quod his vocibus, *unum ſumus*, ſignificatur, ad ipſum retulit Filium. Nihil unum eſt cum Patre, niſi quod ex ipſo Patre eſt. Quid porro ex ipſo Patre fuerit præter Filium? Itaque concludit, *Ut cognoſcatis quia ego in Patre, & Pater in me eſt*. Nec enim quid *unum* iſtud eſſet explicans, dixit in eo eſſe quod idem illud ſit quocum unum eſt: ſed in eo quod ipſe ſit in Patre, & Pater in Filio, qua videlicet ratione inter ſe ſunt conjuncti, nec a ſe ſeparari queunt. Namque ipſum quoque Sabellii hoc in loco evertit errorem, quippe qui non dixerit, Ego ſum Pater, ſed, *Filius Dei ſum*. Arium pariter profligat cum ait, *Unum ſumus*. Quocirca ſi aliud eſt Filius, & aliud eſt Verbum: non Verbum unum eſt cum Patre, ſed Filius: neque qui Verbum vidit, vidit Patrem, ſed qui Filium vidit. Præterea, vel Filius major eſt Verbo, vel Verbum nihil amplius habet quam Filius. Ecquid enim majus vel perfectius eſſe poſſit, quam quod ſignificatur hiſce dictionibus, *Unum*, *Ego in Patre*, *& Pater in me eſt*: *Qui vidit me, vidit Patrem?* Hæ enim voces Filii ſunt. Ait ergo idem Joannes: *Qui vidit me, vidit eum qui miſit me*. Et, *Qui me recipit, recipit eum qui miſit me*. Et, *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et ſi quis audierit verba mea, & non cuſtodierit, ego non judico eum. Non enim veni ut judicem mundum, ſed ut ſalvum faciam mundum: ſed ſermo quem audit, ille judicabit eum in noviſſimo die: quia ego ad Patrem vado*. Eum, qui mandatum non ſervaverit, prædicatione judicandum eſſe declarat. Niſi enim, inquit, veniſſem & locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent. Nunc autem excuſationem nullam habebunt, cum verba mea audierint, quibus ſalutem percipiunt qui ea cuſtodiunt.

Joan. 10. 30. Joan. 14. 9. & 9. Joan. 12. 45. Matth. 10. 40. Joan. 12. 46. Joan. 12. 48. Joan. 15. 22.

18. Verum fortaſſis eo impudentiæ devenient, ut contendant has voces non Filii ſed Verbi eſſe. At ex ſupradictis perſpicuum eſt ea Filii eſſe verba. Qui enim hic dicit, *Non veni ut judicem ſed ut ſalvum faciam mundum*, alius certe non eſt quam unigenitus Dei Filius. Sic enim antea loquitur idem Joannes: *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum dederit, ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Non enim miſit Deus Filium in mundum, ut judicet mundum, ſed ut ſalvetur mundus per ipſum. Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus eſt, quia non credidit in nomen unigeniti Filii Dei. Hoc eſt autem judicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera*. Itaque ſi ille qui dicit, *Non enim veni ut judicem mundum, ſed ut ſalvum faciam eum*, ipſe eſt qui etiam dicit, *Qui videt me, videt eum qui miſit me*: ſi item ille, qui venit ut mundum ſalvum

Joan. 12. 47. Joan. 3. 16. Joan. 12. 47. Ibid. v. 45.

(1) Sic Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. At alii & editi, ὅτι ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ, εἶτα &c.
(2) Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. τοῦ θεοῦ. In aliis & editis deeſt τοῦ. Ibidem Reg. οὐ γὰρ καὶ τῷ.
(3) Sic Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. At alii & editi, ἀποδέδωκε τοῦ θεοῦ ἤτοι τῷ υἱῷ.
(4) Regius & Seguer. ἐν τῷ αὐτὸ εἶναι. Ceteri & editi, ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι.
(5) Sic mſſ. & editio Commel. At editio Pariſienſ. & Colon. ἓν ἐσμεν.
(6) Sic Reg. & Seguer. In aliis & editis καὶ deeſt. Ibid. Reg. Seguer. Baſil. Anglic. φησὶ γοῦν ὁ αὐτὸς Ἰωάννης. pro quo alii & editi, habent, καὶ πάλιν. Ibidem poſt ἐμὲ πέμψαντα, Editi addunt τὸν πατέρα, quod abeſt a Reg. & Seguerian.
(7) Baſili. & Anglic. ἐλάλησα.
(8) Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. γένοιτο. Ceteri & editi, ἐγένετο.
(9) Sic Regius & Seguer. Alii vero & editi, ἐστι.
(10) Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. addunt ὁ αὐτὸς, quod abeſt ab aliis & editis.
(11) Sic Reg. & Seguer. At in aliis & editis deeſt γάρ.
(12) Hæc verba, ὁ δὲ ἐλθὼν &c. ad πέμψαντά με incluſive, deſunt in Gobler. & Felc. 2. Ibid. pro ὁ μονογενής ἐστι, Baſil. Anglican. & editio Commel. habent, μονογενὴς ἐστι. Mox Seguer. ἐληλυθώς.

Digitized by Google

vum faciat, non judicet, unigenitus eſt Dei Filius; utique manifeſtum eſt ipſum eſſe Filium qui dicit, *Qui* Joan. 12. v. 44. & 47. *videt me, videt eum qui miſit me.* Etenim is qui dicit, Joan. 3. 18. *Qui credit in me*, &, *ſi quis audierit verba mea, ego non judico eum*, ipſe eſt Filius de quo hæc dicit, *Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus eſt, quia non credidit in nomen unige-* Ibid. v. 19. *niti Filii Dei*: Et rurſus, hoc eſt judicium ejus qui non credit in Filium, quia lux venit in mun- Joan. 1. 9. dum, nec crediderunt ei, nempe Filio. Lux enim certe ipſe eſt, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum; qui quidem quamdiu ſecundum humanam naturam in terris man- Joan. 12. 36. ſit, lux erat in mundo, ut ipſe ait: *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis ſitis. Ego* Ibid. v. 46. *enim, lux*, inquit, *in mundum veni.*

19. Quibus ita probatis perſpicuum ſane eſt Filium eſſe ipſum Verbum. Porro ſi Filius lux eſt, quæ venit in mundum; ſine ulla controverſia ſequitur ut per Filium factus fuerit mundus. Sic enim Euangeliſta initio Euangelii ita de Joanne Baptiſta Joan. 1. 8. loquitur: *Non erat ille lux, ſed ut teſtimonium perhiberet de lumine.* Nempe, ut antea diximus, ipſe Chriſtus lux vera eſt, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum. Namque ſi in mundo ipſe erat, & mundus per eum factus eſt: neceſſe igitur eſt ipſum Dei Verbum eſſe, per quod omnia facta fuiſſe idem teſtatur. Vel enim duos mundos admittere cogentur, ut unus per Filium, & alius per Verbum factus ſit: vel ſi unus eſt mundus, & una creata natura, ſequitur & unum & eumdem Filium ac Verbum ante omnem creatam naturam exſtitiſſe, quippe quæ per ipſum facta fuerit. Quocirca ſi quemadmodum per Verbum, ita & per Filium omnia facta ſunt: nihil contrarium eſſe apparebit, ſed potius idem omnino erit dicere, In principio erat Vebum, &, In principio erat Filius. Sed ſi, eo quod non dixerit Joannes, In principio erat Filius, negant Filio convenire quæ Verbi propria ſunt: ſimiliter igitur Verbo non conveniunt quæ propria ſunt Filii. Atqui demonſtratum eſt ad Filium hæc pertinere ver- Joan. 10. 30. ba, *Ego & Pater unum ſumus*, ipſumque eſſe, *qui eſt* Joan. 1. 18. *in ſinu Patris*; has ſimiliter voces ejus eſſe, *Qui vi-* Joan. 12. 45. *det me, videt eum qui miſit me*: Verbo item & Filio commune eſſe quod dicitur, mundum nempe per ipſum factum eſſe: ex quibus evidens ſit Filium ante mundum exſtitiſſe: ſiquidem neceſſe eſt opificem ante opera eſſe. Deinde ex illorum ſententia ſequitur id quod ad Philippum dictum eſt, non ad Verbum ſed ad Filium pertinere. Nam, ut narrat Euangeliſta, dixit Jeſus: *Tanto tempore vobiſcum ſum, nec cognoviſti* Joan. 14. 9. *me, Philippe? Qui vidit me, vidit Patrem. Et quomodo tu dicis, oſtende nobis Patrem? Non credis, quia ego in Patre & Pater in me eſt? Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipſo non loquor: Pater autem qui in me ma-*

A μὴ κρίνων αὐτόν, ὁ μονογενής ἐστιν υἱὸς τοῦ Θεοῦ· δῆλον ὅτι ὁ αὐτὸς υἱός ἐστιν ὁ λέγων, „ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν „πέμψαντά με. τῷ γὰρ ὁ λέγων, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, „καὶ, ἐάν τίς μου (1) ἀκούσῃ τῶν ῥημάτων, ἐγὼ οὐ κρίνω „αὐτόν· αὐτός ἐστιν ὁ υἱός, περὶ οὗ (2) ταῦτά φησιν, „ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων „ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονο„γενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.„ καὶ πάλιν, (3) καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ μὴ πιστεύοντος εἰς τὸν υἱόν, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ, δηλονότι (4) τῷ υἱῷ. αὐτὸς γὰρ ἂν εἴη τὸ φῶς, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον, τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· καὶ ὅσον χρόνον ἐπὶ B (5) γῆς ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, φῶς ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, ὡς εἶπεν αὐτός, „ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πι„στεύετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε. ἐγὼ „γὰρ φῶς, (6) φησιν, εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα.„

19. Καὶ τούτου τοίνυν δειχθέντος, δῆλον ὅτι υἱός ἐστιν ὁ λόγος. εἰ δὲ ὁ υἱός ἐστι τὸ φῶς, τὸ εἰς τὸν κόσμον ἐληλυθὸς, ἀναντιρρήτως διὰ τοῦ υἱοῦ ὁ κόσμος ἐγένετο. (7) ἐν γὰρ τῇ ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου περὶ τοῦ βαπτιστοῦ λέγων Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής φησιν· „οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα „μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός.„ ἦν γὰρ, ὡς προείρημεν, τὸ φῶς αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὸ ἀληθινὸν, τὸ C φωτίζον πάντα ἄνθρωπον, (8) τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. εἰ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀνάγκη οὖν αὐτὸν εἶναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι εἴρηκεν. ἢ γὰρ δύο κόσμους ἀναγκασθήσονται λέγειν, ἵν' ὁ μὲν δι' υἱοῦ, ὁ δὲ διὰ τοῦ λόγου ἂν γεγονώς· ἢ, εἰ εἷς ἐστιν ὁ κόσμος καὶ μία ἡ κτίσις, ἀκόλουθον (9) καὶ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ λόγον πρὸ πάσης κτίσεως· δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν. οὐκοῦν εἰ (10) ὡς διὰ τοῦ λόγου, οὕτως καὶ διὰ υἱοῦ τὰ πάντα γέγονεν, οὐδὲν ἐναντίον D φανήσεται, ἀλλὰ καὶ ταὐτὸν ἂν εἴη εἰπεῖν, ὡς, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ υἱός. εἰ δὲ ὅτι μὴ εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ υἱός, οὐχ ἁρμόζειν φάσκουσι τῷ υἱῷ τὰ τοῦ λόγου· ὥρα καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ μὴ ἁρμόζειν τῷ λόγῳ. τοῦ δὲ υἱοῦ ἐδείχθη τὸ, „ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ (11) τὸ, „ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, ὑπάρχων αὐτόν. „καὶ τὸ, ὁ θεωρῶν ἐμὲ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με·„ κοινὸν μέν ἐστι πρός τε τὸν λόγον καὶ τὸν υἱὸν, τὸ τὸν κόσμον δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι· ὡς ἐκ τούτου δείκνυσθαι πρὸ τοῦ κόσμου εἶναι τὸν υἱόν. ἀνάγκη γὰρ τὸν δημιουργὸν πρὸ τῶν (12) γενομένων εἶναι. καὶ τὸ E πρὸς Φίλιππον δὲ λεγόμενον, οὐ τοῦ λόγου κατ' αὐτοὺς ἂν εἴη, ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ. (13) εἶπε γὰρ, φησιν, ὁ Ἰησοῦς· „τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνω„κάς με, Φίλιππε; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πα„τέρα. (14) καὶ πῶς σὺ λέγεις, δεῖξον ἡμῖν τὸν πα„τέρα; οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ „ἐν ἐμοί ἐστι; τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ' „ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ὁ δὲ πατὴρ, (15) ὁ ἐν ἐμοὶ μέ-

νων

(1) Regius, Seguer. Baſil. & Anglican. ἀκούσῃ. Ceteri & editi, ἀκούσωσι.

(2) Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. ταῦτά φησι. Alii & editi, ταῦτα εἶπε.

(3) Sic Regius, Seguer. Baſil. & Anglican. In aliis & editis καὶ deeſt. Ibid. Baſil. αὐτοῖ.

(4) Regius, Seguer. Baſil. & Anglican. ὁ υἱός. Ibid. Baſil. & Anglican. δῆλον ὅτι. Mox Reg. & Seguer. τὸν ἐρχόμενον. In aliis & editis τὸν deeſt.

(5) Baſil. & Anglic. ἐπὶ τῆς γῆς. Mox iidem & Reg. ac Seguer. ὡς φησι. Ibid. Reg. & Seguer. ὡς τὸ φῶς ἔχετε. Item ibidem iidem Regius, Seguer. Baſil. Anglic. πιστεύετε εἰς τὸ φῶς. Editi & alii πιστεύετε εἰς αὐτό.

(6) Regius & Seguer. φησιν addunt: alii & editi, omittunt. Paulopoſt Seguer. Baſil. δειχθέντος ὅτι υἱός ἐστιν ὁ λόγος. Anglic. omittit quoque δῆλον.

(7) Sic Regius & Seguer. Baſil. & Anglican. ſed duo ultimi Ἰωάννης pro Ἰωάννου habent. At ceteri & editi, ὡς ὁ Ἰωάννης ὅτι περὶ βαπτιστοῦ, οὐκ ἦν &c.

(8) Sic Regius & Seguer. In aliis & editis τὸν deeſt. Ibidem Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. κόσμον· εἰ γὰρ τῷ κόσμῳ &c. Sic item Gobler. ſed γὰρ omiſſo.

(9) Gobler. & Fele. 2. καὶ omittunt.

(10) ὡς abeſt ab Anglic.

(11) τὸ abeſt ab Anglic. Mox Reg. Seguer. & Baſil. addunt, ὑπάρχων αὐτόν, quæ alii & editi omittunt.

(12) Regius, Seguer. & Gobler. γενομένων. Ceteri & editi, γινομένων.

(13) Sic Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. ſed duo ultimi pro Ἰησοῦς, habent Ἰωάννης. Ceteri & editi, τοσοῦτον γὰρ, φησι, χρόνον.

(14) Editio Commel. & aliquot mſſ. τὸν πατέρα, καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ καὶ ὡς τὸν ἄνθρωπον, &c. omiſſis intermediis, quæ in Reg. Seguer. Baſil. & Anglic. extant. Sed in Seguer. poſt ἵνα δοξασθῇ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, deſunt quæ ſequuntur ante εἰ καὶ ὡς τὸν ἄνθρωπον.

(15) Baſil. & Anglic. ὁ & αὐτὸς, omittunt, ut & αὐτὸς infra poſt τὰ ἔργα.

Digitized by Google

„νων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. πιστεύετέ μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι, ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει, ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα πορεύομαι. καὶ ὅτι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω. ἵνα δοξασθῇ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. οὐκοῦν εἰ ὁ πατὴρ δοξάζεται ἐν τῷ υἱῷ, ὁ υἱὸς ἂν εἴη ὁ λέγων· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· αὐτὸς καὶ τὸ, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. „ αὐτὸς γὰρ ὁ ταῦτα λέγων, υἱὸν ἑαυτὸν δείκνυσιν ἐπάγων, „ ἵνα δοξασθῇ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. „

B 20. Εἰ μὲν δὴ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐφόρεσεν ὁ λόγος, αὐτὸν εἶναι λέγουσι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ, καὶ μὴ τὸν λόγον υἱόν· ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη ἀκολούθως ὁ ἐν τῷ πατρὶ, (1) ἐν ᾧ καὶ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ· καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη, ὁ ἓν ὢν αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ, καὶ ὁ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. ἀναγκασθήσονται δὲ καὶ δι᾽ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰπεῖν τὸν κόσμον γεγενῆσθαι· καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι, τὸν ἐλθόντα μὴ κρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι αὐτόν· αὐτὸν δὲ εἶναι καὶ πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι. „ (2) Ἰησοῦς γὰρ, φησιν, εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν „ ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. „ καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον κατ᾽ αὐτοὺς τὸν ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ μετὰ δύο καὶ τεσσαράκοντα γενεὰς (3) γενόμενον λέγειν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ὑπάρχειν; πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον, (4) εἰ ἡ σὰρξ, ἣν ἐφόρεσεν ὁ λόγος, αὐτή ἐστιν ὁ υἱὸς, λέγειν τὴν ἐκ Μαρίας σάρκα ταύτην εἶναι, δι᾽ ἧς ὁ κόσμος γέγονε; πῶς δὲ σώσουσι καὶ τὸ, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν; τὸ γὰρ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως τοῦ υἱοῦ σημαίνων ὁ εὐαγγελιστὴς, ἐπήγαγε λέγων, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν. πῶς δὲ εἰ μὴ ὁ λόγος υἱός ἐστιν, ἀλλ᾽ ὁ ἄνθρωπος υἱὸς, δύναται τὸν κόσμον σῶσαι, εἷς ὢν καὶ αὐτὸς τοῦ κόσμου; εἰ δὲ ἀναισχυντοῖεν ἐπὶ τούτοις, D ποῦ ἔσται ὁ λόγος, τοῦ ἀνθρώπου ὄντος ἐν τῷ πατρί; (5) πόστος δὲ ἔσται ὁ λόγος πρὸς τὸν πατέρα, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πατρὸς ἓν ὄντων; εἰ δὲ ὁ ἄνθρωπος μονογενής ἐστι, πόστος ἔσται ὁ λόγος; ἢ γὰρ δεύτερον εἶναι αὐτὸν λέξει τις· ἢ εἰ (6) ὑπὲρ τὸν μονογενῆ ἐστιν, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ πατήρ. ὥσπερ γὰρ εἷς ἐστιν ὁ πατὴρ, οὕτως ἓν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ μονογενές. τί δὲ καὶ πλέον ὁ λόγος ἔχει τοῦ ἀνθρώπου, εἴγε οὐχ ὁ λόγος υἱός ἐστι; διὰ μὲν γὰρ υἱοῦ καὶ τοῦ λόγου ὁ κόσμος γεγενῆσθαι γέγραπται, καὶ κοινόν ἐστι τῷ τε λόγῳ καὶ τῷ υἱῷ, τὸ δημιουργεῖν τὸν κόσμον· τὸ δὲ ὁρᾶν τὸν πατέρα, οὐκ ἔτι ἐν τῷ λόγῳ γέγραπται, ἀλλ᾽ ἐν τῷ υἱῷ· καὶ τὸ E σώζειν τὸν κόσμον, οὐκέτι διὰ τοῦ λόγου ἐλέχθη, ἀλλὰ διὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ. εἶπε γὰρ, φησιν, ὁ Ἰησοῦς, „ τοσοῦτον χρόνον μεθ᾽ ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, „ Φίλιππε; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. „ καὶ τὸν πατέρα δὲ οὐχ ὁ λόγος γέγραπται γινώσκειν, ἀλλ᾽ ὁ υἱός· (7) ὁρᾶν δὲ τὸν πατέρα οὐχ ὁ λόγος εἴρηται, ἀλλ᾽ ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός.

21. Τί δὲ πλέον εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ὁ λόγος συμβάλλεται μᾶλλον τοῦ υἱοῦ, εἴγε κατ᾽ αὐτοὺς ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱὸς, καὶ ἄλλος ὁ λόγος; πιστεύειν γὰρ ἡμᾶς οὐκ εἰς τὸν λόγον, ἀλλ᾽ εἰς τὸν υἱὸν πρόσταξίς ἐστι. φησὶ γὰρ (8) ὁ Ἰωάννης, F „ ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται ζωήν. „ καὶ τὸ ἅγιον δὲ βάπτισμα, ἐν ᾧ πάσης πίστεως ἡμῶν ἡ σύστασις ὁρμεῖ, οὐκ εἰς λόγον, ἀλλ᾽ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα δίδοται. ὅ-

Amet, ipſe facit opera. Credite mihi quod ego in Patre ſum, & Pater in me. Alioquin propter opera ipſa credite mihi. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipſe faciet, & majora his faciet, quia ego ad Patrem vado. Et quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio. Itaque ſi Pater in Filio glorificatur, Filius ſine dubio fuerit qui ait: *Ego in Patre, & Pater in me eſt*, &, *Qui me vidit, vidit Patrem.* Qui enim hæc loquitur, ſeipſum Filium eſſe probat, cum addit, *ut glorificetur Pater in Filio.*

20. Si igitur contendunt hominem, quem geſtavit Varbum, Filium Dei unigenitum eſſe, non autem Verbum: ſequitur ut homo ſit ille qui in Patre eſt, & in quo Pater eſt: homo item ille fuerit qui unum ipſe & Pater eſt, quique in ſinu eſt Patris, & lux vera eſt. Hinc fateri cogentur mundum per hominem factum eſſe, & hominem eum eſſe qui venit non ut judicaret, ſed ut mundum ſalvum faceret: ipſum denique eſſe priuſquam Abraham fieret. *Jeſus* enim, inquit, *dixit illis: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego ſum.* (Joan. 8. 58.) An non vero perabſurdum dictu eſt eum exiſtere, antequam fieret Abraham, quem ex ſemine Abrahæ poſt quadraginta duas ætates natum eſſe volunt? Si item caro, quam Verbum geſtavit, Filius eſt: an non vehementer repugnat contendere hanc ipſam carnem, quam ex Maria accepit, eſſe per quam mundus factus eſt? Quid vero de his verbis dicturi ſunt, *In mundo erat?* (Joan. 1. 10.) Namque Euangeliſta ut ſignificaret exſtitiſſe Filium, priuſquam ſecundum carnem naſceretur, hæc ſubjecit verba, *In mundo erat.* Porro ſi non Verbum eſt Filius, ſed homo eſt Filius, quomodo mundum poſſit ſervare, cum ipſe quoque ſit ex mundo? Quod ſi nec his rationibus, eorum comprimetur impudentia, reſpondeant ubinam futurum ſit Verbum, ſi homo eſt in Patre? Quotum autem Verbum erit cum Patre, cum homo & Pater unum ſint? Quod ſi homo, unigenitus eſt; quotum, quæſo, erit Verbum? Vel enim ſecundum eſſe reſpondebit aliquis: vel ſi ſupra unigenitum eſt; ipſe certe Pater fuerit. Quemadmodum enim unus eſt Pater; ita unigenitus ex eo natus, unus eſt. Quid præterea Verbum homine amplius habet, ſi Verbum Filius non ſit? Mundum quidem per Filium & Verbum factum eſſe ſcriptum eſt, communeque eſt Verbo & Filio mundum creare: at Patrem non a Verbo ſed a Filio videri declarat Scriptura; nec item mundus per Verbum, ſed per unigenitum Filium ſalvus fieri dicitur. Namque, inquit, dixit Jeſus: *Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognoviſti me, Philippe? Qui vidit me, vidit Patrem.* (Joan. 14. 9.) Nec etiam a Verbo, ſed a Filio Patrem cognoſci legimus: uti nec Verbum videre Patrem dicitur ſed unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris.

21. Ecquid porro Verbum ad noſtram ſalutem amplius poſſit conferre quam Filius, ſi nempe, ut arbitrantur, alius eſt Filius, & aliud Verbum? Nos enim non in Verbum, ſed in Filium credere jubemur, ut Joannes his Verbis declarat: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem Filio non credit, non videbit vitam.* (Joan. 3. 36.) Inſuper ſanctum Baptiſma, in quo totius noſtræ fidei poſita eſt conſtitutio, non in Verbum, ſed in Patrem & Filium & ſanctum Spiritum datur. Quapro-

(1) Sic mſſ. omnes. Editio Commel. ὁ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ.
(2) Sic Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. At alii & editi, ἀμὴν γὰρ, ἔφη ὁ Ἰησοῦς, λέγω &c.
(3) Baſilienſis & Anglic. γεγενημένον. Regius & Seguer. λεγόμενον. Alii editique utrumque omittunt.
(4) Sic Regius & Seguer. ut & Nannius legit. Alii & editi, ὤν, mendoſe.
(5) Gobleria. hic & mox, πόσος.
(6) Sic Regius, Seguerianus, Baſil. & Anglic. At in aliis & editis deeſt ὁ.
(7) Baſilienſis & Anglicanus, καὶ ὁρᾶν.
(8) Sic Regius, Seguerianus & Baſilienſis. Alii autem & editi ὁ omittunt.

pter ſi ſecundum illos aliud eſt Verbum, & alius Filius, nec Verbum eſt Filius: nihil ſane ad Verbum Baptiſma pertinet. Quomodo igitur Verbum ſecundum illos una eſt, cum Patre, cum in Baptiſmi donatione una cum eo non ſit? At forte reſponſuri ſunt Verbum in Patris nomine contineri. Quidni ergo & Spiritus? An vero extra Patrem exiſtit Spiritus? Deinde, ſi Verbum non eſt Filius, homo igitur poſt Patrem nominandus erit, & Spiritus poſt hominem: nec jam Unitas ex illorum ſententia in Trinitatem dilatabitur, ſed in quaternitatem, nempe in Patrem, Verbum, Filium, & Spiritum ſanctum. Verum hic eos pudor in aliud cogit confugere diverticulum. Ajunt igitur non hominem ſeorſum, quem geſtavit Dominus, ſed utrumque, Verbum ſcilicet & hominem, eſſe Filium: ambo enim ſimul conjuncti, ut inquiunt, Filius appellatur. Quis igitur amborum, cauſa alterius eſt? Uter utrum effecit Filium? Vel, ut planius loquar; num Verbum Filius eſt propter carnem, an vero caro propter Verbum Filius dicitur? Anne potius neutrum alteri cauſa eſt cur Filius appelletur, ſed ſolus amborum congreſſus? Quod ſi Verbum propter carnem, Filium eſſe reſponderint; certe carnem Filium eſſe neceſſe eſt: quo ex reſponſo omnia illa abſurda conſequentur, quæ ex illorum ſuperius dictum eſt oriri ſententia, qui hominem Filium eſſe affirmant. Si vero propter Verbum, caro Filius dicitur; igitur Verbum etiam ante carnem, Filius erat. Nam qui fieri poteſt ut alios ille filios reddat, qui ipſe filius non eſt, præſertim Patre exiſtente? Profecto, ſi ſibi ipſe filios efficit, Pater dicendus eſt: ſi Patri, ipſe ſit quoque filius, vel potius ipſe verus ſit Filius neceſſe omnino eſt, propter quem ſcilicet alii filii efficiuntur.

22. Ceteroquin, ſi ille non ſit filius, & nos filii ſumus, utrique non illius ſed noſtri pater erit Deus. Cur ergo id ſibi tamquam proprium his verbis vendicat, *Pater meus*, &, *Ego ex Patre*. Si enim communis omnium pater eſt, non ejus ſolius eſt pater, neque ſolus ille ex Patre exivit. Interdum autem noſtrum etiam patrem dici docet, ob ſuam ſcilicet cum noſtra carne communionem. Ideo enim Verbum caro factum eſt, ut, quoniam Verbum eſt Filius, propter Filium in nobis habitantem noſter quoque pater appellaretur. Nam, inquit, *miſit Spiritum Filii ſui in corda noſtra clamantem, Abba, Pater*. Itaque Filius, qui in nobis eſt, proprium ſuum Patrem invocans, noſtrum etiam patrem a nobis appellari concedit. Veruntamen in quorum cordibus Filius non eſt, nec etiam Deus, eorum pater dici poteſt. Igitur ſi homo propter Verbum Filius dicitur, cum veteres, antequam Verbum humanam aſſumſiſſet naturam, filii ſint appellati, omnino neceſſe eſt Verbum etiam ante ſuum adventum Filium fuiſſe. Hinc illa Scripturæ verba, *Filios genui*: & in hiſtoria Noe: *Videntes filii Dei*: & in Cantico: *Numquid non ipſe eſt pater tuus?* Erat ergo & verus Filius, propter quem illi filii dicuntur. Quod ſi ſecundum illos neutrum horum eſt Filius, ſed amborum congreſſu conſtituitur, neceſſe omnino eſt neutrum eſſe Filium; id eſt, nec Verbum nec hominem Filium eſſe, ſed quamdam cauſam propter quam copulati ſunt: ac proinde cauſa illa quæ Filium efficit, copulatione prior erit. Ergo ex hoc item reſponſo ſequitur Filium ante

Joan. 5. 17. Ibid. 16. 28.

Galat. 4. 6.

Deus, illorum pater non eſt, in quorum corde non eſt Filius.

Eſai. 1. 2. Geneſ. 6. 2. Deuter. 32. 6.

περ οὖν κατ᾽ αὐτοὺς ἄλλος ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ ἄλλος ὁ υἱὸς, καὶ οὐκ ἔστιν υἱὸς ὁ λόγος, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον τὸ βάπτισμα. πῶς οὖν συνέστιν ὁ λόγος κατ᾽ αὐτοὺς τῷ πατρὶ, ὁ συνὼν αὐτῷ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος δόσει; ἀλλ᾽ ἴσως ἂν εἴποιεν, ἐν τῷ τοῦ πατρὸς ὀνόματι περιέχεται καὶ ὁ λόγος. (1) διατί οὖν οὐχὶ καὶ τὸ πνεῦμα; ἢ ἐκτὸς τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα; καὶ ἄνθρωπος μὲν, εἴπερ οὐκ ἔστιν υἱὸς ὁ λόγος, μετὰ τὸν πατέρα ὀνομάζεται, τὸ δὲ πνεῦμα μετὰ τὸν ἄνθρωπον· οὐκ ἔτι δὲ οὐδ᾽ εἰς τριάδα κατ᾽ αὐτοὺς ἡ μονὰς πλατύνεται, ἀλλ᾽ εἰς τετράδα, πατέρα, (2) καὶ λόγον, καὶ υἱὸν, καὶ πνεῦμα ἅγιον. ἐν τούτοις δὲ αἰσχυνόμενοι, εἰς ἕτερον καταφεύγουσι, καὶ φασι μὴ τὸν ἄνθρωπον καθ᾽ ἑαυτὸν, ὃν ἐφόρεσεν ὁ κύριος, ἀλλὰ τὸ συναμφότερον τόν τε λόγον καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι υἱόν· συνημμένα γὰρ ἀμφότερα, υἱὸς, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ὀνομάζεται. τί τοίνυν τινὸς αἴτιον, καὶ τίς τίνα τούτων υἱὸν πεποίηκεν; ἢ, ἵνα λευκότερον εἴπωμεν, (3) ἆρα διὰ τὴν σάρκα ὁ λόγος υἱός; ἢ διὰ τὸν λόγον ἡ σὰρξ υἱὸς λέγεται; ἢ οὐδ᾽ ὁπότερον τούτων, ἀλλ᾽ ἡ (4) ἀμφοῖν σύνοδος; εἰ μὲν οὖν ὁ λόγος διὰ τὴν σάρκα· ἀνάγκη τὴν σάρκα εἶναι υἱὸν, καὶ ἀκολουθεῖ τὰ ἄτοπα, ὅσα προείρηται ἐκ τοῦ λέγειν τὸν ἄνθρωπον υἱόν. εἰ δὲ διὰ τὸν λόγον ἡ σὰρξ υἱὸς λέγεται· καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς πάντως ὁ λόγος ὢν υἱὸς ἦν. πῶς γὰρ οἷόν τε υἱοποιεῖν τινα ἑτέρους, μὴ ὄντα αὐτὸν υἱὸν, ὄντος μάλιστα πατρός; εἰ μὲν οὖν ἑαυτῷ υἱοποιεῖ, πατὴρ αὐτὸς ἂν εἴη· εἰ δὲ τῷ πατρὶ, ἀνάγκη αὐτὸν εἶναι υἱὸν, (5) μᾶλλον δὲ, αὐτὸν εἶναι τὸν υἱὸν, δι᾽ ὃν καὶ οἱ ἄλλοι υἱοποιοῦνται.

22. Ἐπεὶ εἰ μὴ ὄντος αὐτοῦ υἱοῦ, ἡμεῖς υἱοί ἐσμεν, ἡμῶν ἂν εἴη ὁ θεὸς πατὴρ, καὶ οὐκ αὐτοῦ. πῶς οὖν ἰδιοποιεῖται μᾶλλον λέγων, „ὁ πατήρ μου, καὶ, „ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρός; „εἰ γὰρ κοινὸς πάντων πατὴρ, οὐ μόνου αὐτοῦ πατὴρ, οὐδὲ μόνος αὐτὸς ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πατρός. λέγει δέ ποτε καὶ ἡμῶν αὐτὸν λέγεσθαι πατέρα, διὰ τὸ αὐτὸν κεκοινωνηκέναι τῇ ἡμετέρᾳ σαρκί. διὰ τοῦτο γὰρ γέγονεν ὁ λόγος σὰρξ, ἵν᾽, ἐπειδὴ ὁ λόγος ἐστὶν υἱὸς, διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν ἡμῖν υἱὸν (6) λέγηται καὶ ἡμῶν πατήρ· „ἀπέστειλε γὰρ, φησὶ, τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς „τὰς καρδίας ἡμῶν, κρᾶζον, Ἀββᾶ, ὁ πατήρ. „οὐκοῦν ὁ ἐν ἡμῖν υἱὸς τὸν ἴδιον πατέρα ἐπικαλούμενος, καὶ ἡμῶν αὐτὸν ποιεῖ πατέρα λέγεσθαι. ἀμέλει ὧν οὐκ ἔστιν ἐν ταῖς καρδίαις ὁ υἱὸς, τούτων οὐδὲ πατὴρ ὁ θεὸς ἂν λεχθείη. εἴπερ οὖν διὰ τὸν λόγον ὁ ἄνθρωπος λέγεται υἱὸς, ἀνάγκη οὖν πάντως λεγομένων καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῶν παλαιῶν υἱῶν, εἶναι καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τὸν λόγον υἱόν· „υἱοὺς γὰρ, (7) φησὶν, ἐγέννησα· καὶ ἐπὶ Νῶε· ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ· „καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ, οὐκ αὐτὸς οὗτος σου πατήρ; „οὐκοῦν ἦν καὶ ὁ ἀληθινὸς υἱὸς, δι᾽ ὃν κἀκεῖνοι υἱοί. εἰ δὲ κατ᾽ ἐκείνους πάλιν οὐδ᾽ ὁπότερον αὐτῶν υἱὸς, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμφοῖν σύνοδον, ἀνάγκη μηδ᾽ ὁπότερον εἶναι υἱόν· φημὶ δὲ, μήτε τὸν λόγον, μήτε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλά τινα αἰτίαν, δι᾽ ἣν καὶ συνήφθησαν· καὶ ὅπως (8) δὲ προηγήσεται ἡ αἰτία τῆς συνάψεως, ἥτις υἱὸν ποιεῖ. οὐκοῦν (9) καὶ κατὰ τοῦτο πρὸ τῆς σαρ-

(1) Sic Regius, Seguer. Baſil. Anglican. & Goblerian. At editio Commel. δ᾽ ἐν.
(2) Regius, Seguerianus, Baſilienſis & Anglicanus recte addunt καὶ λόγον, quod alii & editi omittunt.
(3) Baſilienſis & Goblerian. ἆρα. Ceteri & editio Commel. ἄρα.
(4) Sic Regius & Seguerian. In aliis & editis ἡ deeſt.
(5) Regius & Seguerian. addunt, μᾶλλον δὲ αὐτὸν εἶναι τὸν υἱόν, quæ ceteri & editi omittunt.
(6) Sic Regius, Seguerianus, Baſilienſis & Anglicanus. At alii & editi, λέγεται.
(7) φησὶν abeſt a codice Regio & Seguerianο, Baſilienſi & Anglicano.
(8) Regius & Seguerianus δὲ addunt, quod alii & editi omittunt.
(9) Regius & Seguerian. καὶ κατὰ. In aliis & editis καὶ deeſt.

σαρκὸς προῆν ὁ υἱός. τούτων δὲ λεγομένων εἰς ἕτερον καταφεύξονται λέγοντες μὴ τὸν ἄνθρωπον εἶναι υἱὸν, μηδὲ τὸ συναμφότερον, ἀλλὰ τὸν λόγον, ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι λόγον ἁπλῶς· ὅτε δὲ ἐνηνθρώπησε, τότε ὠνομάσθαι υἱός· πρὸ γὰρ τῆς ἐπιφανείας μὴ εἶναι υἱὸν, ἀλλὰ λόγον μόνον· καὶ ὥσπερ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ ὢν πρότερον σὰρξ, οὕτως ὁ λόγος υἱὸς γέγονεν, οὐκ ὢν πρότερον υἱός. ταῦτα μὲν ἐκείνων τὰ φλυαρήματα· ἔχει δὲ τὸν ἔλεγχον (1) ἐναργῆ.

23. Εἰ γὰρ ὅλως ἐνανθρωπήσας γέγονεν υἱὸς, ἡ ἐνανθρώπησις αἰτία. καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος αἴτιος τοῦ εἶναι αὐτὸν υἱὸν, ἢ τὸ συναμφότερον· (2) καὶ τὰ αὐτὰ ἄτοπα ἀπαντήσει. ἔπειτα, εἰ πρῶτον λόγος, καὶ ὕστερον υἱὸς, φανήσεται ὕστερον ἐγνωκὼς τὸν πατέρα, καὶ οὐ πρότερον· οὐ γὰρ (3) ᾗ λόγος γινώσκει, ἀλλ' ᾗ υἱός. „οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός." ἀπαντήσει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὕστερον ἐν κόλποις τοῦ πατρὸς γέγονε, καὶ ὕστερον αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἓν γεγόνασι· καὶ ὕστερον τὸ, „ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα." ταῦτα γὰρ πάντα ἐπὶ υἱοῦ ἐλέχθη. ἐκ δὴ τούτων ἀναγκασθήσονται εἰπεῖν· οὐδὲν ὂν ὁ λόγος, ἀλλ' ὄνομα μόνον. οὔτε γὰρ ἐν ἡμῖν μετὰ τοῦ πατρὸς, οὔτε (4) ὁ τὸν λόγον ἑωρακὼς, ἔβλεπε τὸν πατέρα, οὔτε ὅλως τινὶ ἐγνώσθη ὁ πατήρ· διὰ γὰρ υἱοῦ γινώσκεται ὁ πατήρ· οὕτω γὰρ καὶ γέγραπται, „καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ." μήπω δὲ ὄντος τοῦ λόγου υἱοῦ, οὐδέπω τις ἐγίνωσκε τὸν πατέρα. πῶς οὖν Μωσεῖ, πῶς τοῖς πατράσιν ὤφθη; αὐτὸς γὰρ ἐν ταῖς Βασιλείαις φησίν· „ἀποκαλυφθεὶς ἀπεκαλύφθην πρὸς πάντας τοὺς πατέρας ὑμῶν." εἰ δὲ ἀπεκαλύφθη θεὸς, (5) δῆλον ὅτι ἦν ὁ ἀποκαλύπτων υἱὸς, ὡς αὐτός φησι· καὶ ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. ἀσεβὲς μὲν οὖν καὶ ἀσύνετον τὸ λέγειν, ἄλλον εἶναι τὸν λόγον, καὶ ἄλλον (6) εἶναι τὸν υἱόν· πόθεν δὲ ἄρα τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν ἐσχήκασιν, ἐρέσθαι καλόν. φασὶ δὴ διὰ τὸ μὴ εἰρῆσθαι ἐν τῇ παλαιᾷ περὶ υἱοῦ, ἀλλὰ περὶ λόγου, (7) καὶ διὰ τοῦτο νεώτερον ὑπονοεῖν τοῦ λόγου τὸν υἱὸν διαβεβαιοῦνται, ὅτι μὴ ἐν τῇ παλαιᾷ, ἀλλ' ἐν τῇ καινῇ μόνῃ (8) περὶ αὐτοῦ ἐλέχθη. ταῦτ' ἐκεῖνοι ἀσεβῶς φθέγγονται. πρῶτον μὲν γὰρ διαιρεῖν τὰς διαθήκας, καὶ μὴ τὴν ἑτέραν τῆς ἑτέρας (9) ἔχεσθαι, Μανιχαίων καὶ Ἰουδαίων τὸ ἐπιτήδευμα, τῶν μὲν τῇ παλαιᾷ, τῶν δὲ τῇ νέᾳ ἀντιλεγόντων. ἔπειτα κατ' αὐτοὺς, εἰ τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ κείμενα προάγει τῷ χρόνῳ, τὰ δὲ ἐν τῇ νέᾳ νεώτερά ἐστι, καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων οἱ χρόνοι κρίνονται· ἀνάγκη πάλιν νεώτερα εἶναι τὸ, „ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν·" τὸ, τὸ, μονογενής· καὶ τὸ, ὁ „ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα·" οὐ γὰρ ἐκ τῆς παλαιᾶς, ἀλλ' ἐκ τῆς καινῆς ταῦτα μαρτυρεῖται.

24. Οὐμὴν δὲ, ἀλλ' ἀληθῶς (10) καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ περὶ υἱοῦ πολλὰ λέγεται· οἷον ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ (11) τὸ, „υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. καὶ ἐν τῷ ἐννάτῳ ἡ ἐπιγραφή, εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ, ψαλμὸς τῷ Δαβίδ. καὶ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ, εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων τοῖς υἱοῖς Κορὲ, εἰς σύνεσιν, ᾠδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ· καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ, ᾄσω δὴ τῷ ἠγαπημένῳ ᾆσμα τοῦ ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελῶνί μου.

A carnem exſtitiſſe. Verum his ita demonſtratis, aliud quærunt effugium: nempe ajunt non hominem Filium eſſe, neque utrumque ſimul, ſed Verbum, quod quidem in principio fuit dumtaxat Verbum; cum autem homo factus eſt, tunc Filius eſt nominatus. Nam antequam adveniſſet, inquiunt, non erat Filius, ſed tantummodo Verbum: ac proinde ut Verbum caro factum eſt, cum antea caro non eſſet; ita Verbum Filius factus eſt, cum prius Filius non eſſet. Hæc illorum ſunt ineptiæ, quas refutare haud eſt difficile.

Adverſus illos qui ajebant Verbum tunc ſolum Filii appellationem fuiſſe cum homo eſt factus.

23. Nam ſi Verbum, humana accepta natura, Filius eſt factus: igitur naturæ humanæ aſſumtio cauſa B ejus rei eſt. Quapropter ſi homo cauſa eſt cur Verbum ſit Filius, vel * utrumque: eadem certe abſurda occurrent. Deinde, ſi prius Verbum eſt, & poſterius Filius, ſequitur ut Patrem poſterius, non prius cognoverit. Nec enim eum novit quatenus Verbum eſt, ſed quatenus Filius. *Nemo* enim *novit Patrem niſi Filius*. Sequetur item nonniſi poſterius contigiſſe ut in ſinu Patris fuerit, ipſeque & Pater unum facti ſint, eveneritque id quod dixit, *Qui vidit me, vidit Patrem*. Nam hæc omnia de Filin dicta ſunt. Inſuper ex his cogentur fateri Verbum nihil fuiſſe præter C merum nomen. Neque enim in nobis cum Patre erat, nec qui Verbum videbat, Patrem videbat, nec cuiquam omnino notus erat Pater, quippe qui per Filium cognoſcatur: ſic enim ſcriptum eſt, *Et cui Filius revelaverit*. Unde cum Verbum nondum eſſet Filius, nondum quoque Pater cognoſcebatur. Quomodo igitur Moyſi & Patribus apparuit? Ipſe enim in libris Regnorum ita loquitur? *Revelatus ſum omnibus patribus veſtris*. Proinde ſi revelatus eſt Deus, certe Filius revelavit, ut ipſe teſtatur, *& cui Filius revelaverit*. Itaque impium & ſtultum dictu eſt aliud eſſe Verbum, & alium eſſe Filium. Nec vero D ab re erit inquirere undenam hujuſmodi hauſerint opinionem. Ajunt igitur, cum in vetere Teſtamento nulla Filii ſed ſolius Verbi fiat mentio, idcirco ſe opinari Filium Verbo juniorem eſſe, quippe cum nihil de ipſo dictum ſit in vetere Teſtamento, ſed tantum in novo. Hæc ſunt quæ illi proferunt, ſed impie. Nam primo Teſtamenta dividere, ita ut unum cum alio non cohæreat, Manichæorum atque Judæorum eſt, quorum nimirum alii veteri, alii novo Teſtamento adverſantur. Deinde ſi, ut putant, ea quæ in veteri exſtant Teſtamento, tempore antecedunt, ea autem, quæ in novo Teſtamento continen- E tur, recentiora ſunt, velintque ex divinis litteris tempora æſtimari, neceſſe ſane eſt iſta eſſe recentiora, nempe, *Ego & Pater unum ſumus*, *Unigenitus*, *Qui vidit me, vidit Patrem*. Non enim ex vetere Teſtamento ſed ex novo hæc teſtimonia proferuntur.

Matth. 11. 27.

Joan. 14. 9.

Matth. 11. 27.

1. Reg. 2. 27.

Joan. 10. 30.
Joan. 1. 18.
Joan. 14. 9.

24. Atqui non ita eſt, ſed etiam revera in vetere Teſtamento multa de Filin nccurrunt, ut in Pſalmo ſecundo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*; & in nono inſcriptio, *In finem pro occultis Filii, Pſalmus David*: & in quadrageſimo quarto, *In finem pro iis qui commutabuntur, filiis Core, ad intellectum, Canticum pro dilecto*: & apud E- F ſaiam, *Cantabo dilecto canticum dilecti vineæ meæ*.

Pſal. 2. 7.

Pſal. 44. 1.

Eſa. 5. 1.

Vinea

(1) Anglicanus, ἐν ἀρχῇ.
(2) Baſilienſis & Anglican. καὶ omittunt.
(3) Regius & Seguerian. hic & mox, ἢ pro ᾗ.
(4) Sic Reg. Seguerianus, Baſilienſ. & Goblerian. At alii & editi ὁ omittunt.
(5) Goblerian. δηλονότι. Mox Anglicanus. ᾧ ἂν ὁ υἱός.
(6) Reg. & Seguerian. addunt εἶναι, quod abeſt ab aliis & editis. Mox Reg. & Seguer. ἐρέσθαι. Ceteri & editi, ἐρᾶσθαι.
(7) Sic Reg. Seguerian. Baſilienſ. & Anglican. In aliis & editis deeſt καὶ.
(8) Sic Regius, Seguerianus, Baſilienſis & Anglicanus. At alii & editi omittunt περὶ αὐτοῦ. Mox Gobler. ἀσεβῶς οἱ ἀσεβεῖς. Anglic. ibidem διαιρεῖν τὰς διαθήκας.
(9) Sic in Reg. emendatum eſt. Alii & editi, λέγεσθαι, ut & prius exſtabat in Regio.
(10) Sic Reg. Seguer. Gobler. & Felckman. 1. At alii & editi, ἀλλ' ἀληθῶς δὲ ἐν τῇ.
(11) Regius & Seguerianus τό, υἱός μου. In aliis & editis deeſt τό. Mox Regius, Seguerianus, Baſilienſis & Anglic. καὶ ἐν τῷ ἐννάτῳ ἡ ἐπιγραφή. Ceteri & editi, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ἐννάτου ψαλμοῦ.
* Id eſt, vel ſi Verbum & homo, ſive conjunctio Verbi cum homine, cauſa eſt cur Verbum ſit Filius.

Vinea facta eſt dilecto. Quis autem dilectus eſt præter A Filium unigenitum, ut in Pſalmo centeſimo nono ha-
Pſ. 109. 3. betur, *Ex utero ante Luciferum genui te*, de quo poſtea
Prov. 8. 25. dicendi locus erit: & in Proverbiis, *Ante omnes colles*
Daniel. 3. 25. vel juxta Vulgatam, 92. *gignis me*: & apud Danielem, *Et ſpecies quarti, ſimilis Filio Dei*, pluraque alia. Si ergo ex veteri Teſtamento petitur antiquitas, fatendum utique eſt antiquum Filium eſſe, cum multis in locis veteris Teſtamenti commemoretur. Ita eſt, inquiunt, ſed iſta prophetice dicta ſunt: ergo & illa pariter de Verbo prophetice memorata ſunt. Nec enim unum prophetice eſt dictum, aliud vero non prophetice. Nam ſi hæc verba, *Filius meus es tu*, futurum aliquid ſignificent; idem et- B
Pſal. 32. 6. iam de illis verbis dicendum eſt, *Verbo Domini cæli firmati ſunt*. Nec enim dixit, facti ſunt, vel fecit. Quod autem vocabulum, *firmavit*, de futuro intelligendum
Pſal. 92. ſit, conjicere licet ex his verbis: *Dominus regnavit*: deinde, *Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur*. Si item ea, quæ in Pſalmo quadrageſimo quarto pro Dilecto narrantur, ad futurum tempus pertinent; idem quoque erit dicendum de his quæ ſequun-
Pſal. 44. tur, *Eructavit cor meum Verbum bonum*. Similiter ſi
Pſal. 109. 3. hæc verba, *Ex utero*, hominem denotant; ergo & quod ex corde eructari dicitur. Namque ſi uterus humanum quid eſt, cor etiam corporea res eſt. Sed ſi quod ex cor- C de profunditur, æternum eſt; illud etiam quod ex utero naſcitur, æternum eſſe intelligendum eſt. Similiter ſi Unigenitus eſt in ſinu, Dilectus quoque in ſinu eſt. Idem enim eſt Unigenitus & Dilectus, ut ex his li-
Matt. 3. 17. quet verbis, *Hic eſt Filius meus Dilectus*. Nec enim ut ſuam in eum caritatem ſignificaret, Dilectum ipſum appellavit, ne alios odio habere videatur: ſed Unigenitum indicabat eſſe, ut ſolum eum ex ſeipſo eſſe doceret. Hinc Verbum ipſum, cum unigenitum
Geneſ. 22. 2. Abrahæ filium vellet deſignare, ait: *Offer filium tuum dilectum*. Nemini autem dubium eſt ſolum Iſaac ex D Sara genitum hic intelligi. Itaque Verbum eſt Filius, non recens factus vel nominatus Filius, ſed ſemper Filius. Nam ſi Filius non eſt, nec Verbum eſſe poteſt. Et viciſſim, ſi Verbum non eſt, nec Filius poteſt eſſe. Siquidem quod ex Patre eſt, Filius utique eſt. Quid porro eſt ex Patre, niſi Verbum quod ex corde progreſſum eſt, & ex utero genitum. Nec enim Pater Verbum eſt, aut Verbum Pater eſt: ſed ille, Pater; hic, Filius eſt: ille gignit, hic gignitur.

25. Quocirca inſanit profecto Arius, cum ait Verbum ex nihilo eſſe, fuiſſeque aliquando cum non eſſet. Inſanit pariter Sabellius, cum Patrem Filium eſ- E ſe, & Filium Patrem eſſe docet, unum quidem hypoſtaſi, ſed nomine duos: quem ut ſuum confirmet errorem, dementer & perperam exemplo gratiæ Spiritus
1. Cor. 12. 4. utitur. Ait enim: „ Quemadmodum *diviſiones ſunt* „ *gratiarum, idem autem Spiritus*: ita & Pater idem „ quidem eſt, ſed in Filium & Spiritum dilatatur. „ Sane id perabſurdum eſt. Si enim eadem eſt ratio Dei & Spiritus: ſequitur ut Pater, Verbum ſit & Spiritus ſanctus; ita ut ſeſe ad cujuſque neceſſitatem accommodans, modo ſit Pater, modo Verbum, modo Spiritus: atque adeo nomine tenus Filius erit & Spiritus, F re autem vera tantummodo Pater, qui, quatenus eſt Filius, principium habeat, ac Pater appellari de-

„ ἀμπελὼν ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ. τίς δὲ ἀγαπητὸς „ οὗτος ἂν εἴη, ἢ ὁ υἱὸς μονογενής; ὡς καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἐννάτῳ, „ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά „ σε, περὶ οὗ ὕστερον λεχθήσεται· (1) καὶ ἐν παροιμίαις δέ, „ πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με· „ καὶ ἐν τῷ Δανιήλ, (2) καὶ ἡ ὅρασις τοῦ τετάρτου ὁ„μοία υἱῷ Θεοῦ, „ καὶ ἄλλα πλείονα. εἰ τοίνυν ἐκ τοῦ παλαιοῦ ἡ ἀρχαιότης, ἀρχαῖος ἂν εἴη καὶ ὁ υἱός, (3) ὁ ἐν τῇ παλαιᾷ, ἐν πολλοῖς σαφηνιζόμενος. ἀλλὰ ναί, φασι, κεῖται μέν, προφητικῶς δὲ ἔστω. οὐκοῦν καὶ περὶ τοῦ λόγου προφητικῶς εἰρῆσθαι λεχθείη ἄν· οὐ γὰρ τὸ μέν, (4) τὸ δέ. εἰ γὰρ τό, „ υἱός μου εἶ σύ, ἐπὶ μέλλοντος· δῆλον „ ὅτι καὶ τό, τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστε„ρεώθησαν. „ οὐ γὰρ εἶπεν, ἐγένοντο, οὐδέ, ἐποίησεν. ὅτι δὲ τὸ ἐστερέωσεν ἐπὶ μέλλοντος, φησίν, „ ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν· εἶτα· καὶ γὰρ ἐστερέωσε „ τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται. „ καὶ (5) εἰ τὸ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ, ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ, ἐπὶ μέλλοντος, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἐπιφερόμενον τό, „ ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον „ ἀγαθόν. καὶ εἰ τό, ἐκ γαστρός, „ ἐπὶ ἀνθρώπου· ἄρα καὶ τό, ἐκ καρδίας. εἰ γὰρ ἡ γαστὴρ ἀνθρώπινον, (6) καὶ ἡ καρδία σωματικόν. εἰ δὲ τό, ἐκ καρδίας, ἀΐδιον· καὶ τό, ἐκ γαστρός, ἀΐδιον· καὶ εἰ ὁ μονογενὴς ἐν κόλποις· καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἐν κόλποις. ταὐτὸν γάρ ἐστι τὸ μονογενὴς καὶ τὸ ἀγαπητός, ὡς τό, „ οὗτός „ ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός. „ οὐ γὰρ δὴ (7) τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην σημαίνειν θέλων, εἶπε τό, ἀγαπητός, ἵνα μὴ τοὺς ἄλλους μισεῖν δόξῃ· ἀλλὰ τὸ μονογενὲς ἐδήλου, ἵνα τὸ μόνον ἐξ αὐτοῦ εἶναι αὐτὸν δείξῃ. καὶ τῷ Ἀβραὰμ (8) γοῦν σημᾶναι θέλων ὁ λόγος τὸ μονογενές, φησί, προσένεγκε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν. παντὶ δὲ δῆλον, ἐκ τῆς Σάρρας μόνον εἶναι τὸν Ἰσαάκ. ἔστιν ἄρα ὁ λόγος υἱός, οὐκ ἄρτι γεγονώς, ἢ ὀνομασθεὶς υἱός, ἀλλ' ἀεὶ υἱός. εἰ γὰρ μὴ υἱός, οὐδὲ λόγος· καὶ εἰ μὴ λόγος, οὐδὲ υἱός. τὸ γὰρ ἐκ τοῦ πατρός, υἱός ἐστι. τί δὲ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρός, (9) εἰ μὴ λόγος, ὁ ἐκ καρδίας προελθών, καὶ ἐκ γαστρὸς γεννηθείς; οὐ γὰρ ὁ πατήρ, λόγος ἐστίν· οὐδὲ ὁ λόγος, πατήρ ἐστιν· ἀλλ' ὁ μέν, πατήρ· ὁ δέ, υἱός· καὶ ὁ μέν, γεννᾷ· ὁ δέ, γεννᾶται.

25. Μαίνεται μὲν οὖν Ἄρειος καὶ ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι λέγων τὸν υἱόν, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. μαίνεται δὲ καὶ Σαβέλλιος λέγων τὸν πατέρα εἶναι υἱόν, καὶ ἔμπαλιν τὸν υἱὸν εἶναι πατέρα, ὑποστάσει μὲν ἕν, ὀνόματι δὲ δύο. μαίνεται δὲ (10) καὶ παραδείγματι χρώμενος τῷ τοῦ πνεύματος χαρίσματι· (11) φησὶ γάρ, „ ὥσπερ διαιρέσεις χαρισ„μάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· οὕτω καὶ ὁ πατήρ, „ ὁ αὐτὸς μέν ἐστι, πλατύνεται δὲ εἰς υἱὸν καὶ πνεῦ„μα. „ ἔστι δὲ τοῦτο μεστὸν ἀτοπίας. εἰ γὰρ ὡς ἐπὶ τοῦ πνεύματος, οὕτω καὶ ἐπὶ (12) τοῦ Θεοῦ ἐστιν· ἔσται ὁ πατὴρ λόγος καὶ πνεῦμα ἅγιον, ᾧ μὲν (13) γινόμενος πατήρ, ᾧ δὲ λόγος, ᾧ δὲ πνεῦμα πρὸς τὴν χρείαν ἑκάστου ἁρμοζόμενος, καὶ ὀνόματι μὲν υἱὸς καὶ πνεῦμα, τῷ δὲ ὄντι πατὴρ μόνον· ἀρχὴν μὲν ἔχων τὸ γίνεσθαι υἱός, παυόμενος δὲ τοῦ λέγεσθαι πατήρ·

(1) Reg. Seguerian. Baſil. & Anglic. addunt καὶ, quod ab aliis & editis abeſt. Ibid. Reg. & Seguer. δὲ omittunt, habentque, πάντων βουνῶν.
(2) Sic Regius & Seguerianus. In aliis & editis deeſt καί.
(3) Reg. & Seguer. ὁ υἱός, ὁ ἐν τῇ.
(4) οὐ poſt τὸ δὲ ſubintelligendum. Id eſt: *Nec enim iſtud prophetice eſt dictum; illud autem non prophetice. Nam ſi &c.*
(5) Regius, εἰ ἐν τῷ. Mox idem & Seguerian. Baſilienſis & Anglican. τὸ ἐπιφερόμενον τό, ἐξηρεύξατο. Alii & editi, τὸ ἐπιφερόμενον, ἐξηρεύξατο.
(6) Reg. Seguer. Gobler. Baſilienſis & Anglic. καὶ ἡ καρδία. Ceteri & editi, καὶ καρδία. Ibid. Gobler. σωματικόν.
(7) Regius, Seguer. Baſilienſis, Anglicanus & Gobler. τὴν εἰς αὐτόν. Alii & editi, τῷ εἰς αὐτόν.
(8) Reg. Seguer. Anglic. Gobler. & Baſili. φησί, & mox, δείξῃ. Ceteri & editi, ἔφη, & δείξας.
(9) Reg. Seguerian. Baſil. & Anglic. εἰ μὴ λόγος. Ceteri & editi, εἰ μὴ ὁ λόγος.
(10) Regius & Seguerianus, addunt καί, quod in aliis & editis deeſt.
(11) Reg. Seguer. Baſil. Angl. Gobler. φησὶ γὰρ &c. Alii & editi ἔφη γάρ.
(12) Reg. & Seguer. ἐπὶ Θεοῦ.
(13) Anglic. γενόμενος.

τήρ· (1) καὶ ἐνανθρωπήσαντα μὲν ὀνόματι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲ ἐπιδημήσαντα· καὶ ψευδόμενον μὲν (2) τὸν λέγοντα, „ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ,„ τῷ δὲ ὄντι αὐτὸν ὄντα ὁ πατήρ· καὶ ὅσα ἄλλα ἐπὶ Σαβελλίου ἄτοπα (3) ἀπαντᾷ. ἀνάγκη δὲ καὶ παύσεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς χρείας πληρωθείσης· καὶ ἔσται λοιπὸν ἄχρι παιδιᾶς τὰ γινόμενα, ὅτι μὴ ἀληθείᾳ, ἀλλ' ὀνόματι ἐπεδείχθη. παυομένου δὲ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ κατ' αὐτοὺς, παύσεται καὶ τοῦ βαπτίσματος ἡ χάρις· εἰς γὰρ υἱὸν ἐδόθη. καὶ τί ἀκολουθήσει ἢ ἀφανισμὸς τῆς κτίσεως; εἰ γὰρ ἵνα ἡμεῖς κτισθῶμεν προῆλθεν ὁ λόγος, καὶ προελθόντος αὐτοῦ, ἐσμέν· (4) δῆλον ὅτι ἀναχωροῦντος αὐτοῦ εἰς τὸν πατέρα, ὥς φασιν, οὐκ ἔτι ἐσόμεθα. ἔσται γὰρ ὥσπερ ἦν· οὕτως οὐκ ἔτ' ἐσόμεθα, ὥσπερ (5) ὅτε οὐκ ἦμεν. οὐκ ἔτι γὰρ προελθόντος, οὐκ ἔτι ἡ κτίσις ἔσται.

26. Ἄτοπα μὲν οὖν ταῦτα. ὅτι δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως παρὰ τῷ πατρί ἐστι, (6) δηλοῖ ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ λέγων οὕτως, „ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς· καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἑωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν.„ ἐνταῦθα λέγων, ὅτι ἡ ζωὴ οὐ γέγονεν, ἀλλ' ἦν πρὸς τὸν πατέρα, ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς τὸν υἱὸν εἶναί (7) φησι τὴν ζωήν· γράφει δ' οὕτω, „καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ζωὴ αἰώνιος.„ εἰ δὲ ὁ υἱός ἐστιν ἡ ζωὴ, καὶ αὕτη πρὸς τὸν πατέρα, καὶ εἰ ὁ υἱὸς ἦν πρὸς τὸν πατέρα, λέγει δὲ ὁ αὐτὸς, „καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν·„ ὁ υἱὸς ἂν εἴη ὁ λόγος, ὁ ἀεὶ ὢν πρὸς τὸν πατέρα. ὥσπερ δὲ ὁ υἱὸς λόγος ἐστίν· οὕτως ὁ θεὸς, ὁ αὐτὸς ἂν εἴη ὁ πατήρ. ὁ μέντοι υἱὸς (8) κατὰ τὸν Ἰωάννην θεὸς οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἀληθινὸς θεός ἐστι. καὶ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν αὐτὸν, „καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος·„ ἔλεγέ τε ὁ υἱὸς, „ἐγώ εἰμι (9) ἡ ζωή.„ οὐκοῦν ὁ υἱὸς λόγος ἐστὶ καὶ ζωὴ ὁ ὢν παρὰ τῷ πατρί. πάλιν δὲ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ Ἰωάννῃ εἰρημένον, „ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς,„ δείκνυσι τὸν υἱὸν ἀεὶ εἶναι. ὃν γὰρ (10) λέγει ὁ Ἰωάννης υἱὸν, τοῦτον χεῖρα ὁ Δαβὶδ ψάλλει λέγων, „ἵνα τί ἀποστρέφεις τὴν χεῖρά σου, καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου;„ οὐκοῦν ἡ χεὶρ ἐν τῷ κόλπῳ, καὶ ὁ υἱὸς ἐν κόλπῳ, ὁ υἱὸς ἂν εἴη ἡ χεὶρ, καὶ ἡ χεὶρ ἂν εἴη ὁ υἱὸς, δι' οὗ ἐποίησε τὰ πάντα ὁ πατήρ. „ἡ χείρ σου γὰρ, φησιν, ἐποίησε ταῦτα πάντα, καὶ τῇ χειρὶ (11) ἐξήγαγε τὸν λαόν·„ οὐκοῦν διὰ τοῦ υἱοῦ. εἰ δὲ καὶ αὕτη „(12) ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου·„ καὶ πάλιν, „εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων ᾠδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ·„ ὁ ἀγαπητὸς ἄρα ἐστὶν ἡ χεὶρ ἡ ἀλλοιωθεῖσα, περὶ οὗ καὶ λέγει ἡ θεία φωνὴ, „οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Ἴσον ἄρα ἐστὶν αὕτη „ἡ χείρ μου, (13) τῷ, οὗτος ὁ υἱός μου.„

27. Ἐπειδὴ δέ τινες τῶν ἀπαιδεύτων ἀναιροῦντες τὸ εἶναι υἱὸν, ἀτιμάζουσι τὸ, „ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε,„ ὡς αὐτὸ ἐπὶ τῆς Μαρίας εἰρ-

Tom. I.

ſinat; qui ſolo nomine homo factus ſit, vere autem ne advenerit quidem: qui denique falſe dixerit, *Ego & Pater*, cum revera ipſe ſit Pater; Joan. 10. 30. ceteraque abſurda quæ Sabellii errorem ſubſequuntur. Neceſſario item evaneſcet Filii & Spiritus nomen, ejus expleto uſu: ac proinde nihil niſi ludus erit quæ acta ſunt, cum non vere ſed nomine tenus exſtiterint. Deleto autem, ex illorum ſententia, Filii nomine, evaneſcet quoque Baptiſmi gratia, quippe qui in Filium datus ſit. Quid vero inde ſequetur, niſi rerum creatarum interitus? Nam ſi ut nos crearemur, Verbum prodiit, eoque prodeunte, exiſtimus: certe ipſo in Patrem, uti ajunt, redeunte, exiſtere deſinemus. Sic enim ille erit, ut antea erat: ſic item nos nihil jam erimus, quemadmodum nihil prius eramus. Eo quippe non amplius prodeunte, nulla futura eſt res creata.

Filius nullum exiſtendi principium habuit.

26. Verum hæc quidem abſurdiſſima ſunt. Quod autem Filius principium exiſtendi nullum habuerit, ſed ſemper & ante humanam naturam aſſumtam apud Patrem exſtiterit, patet ex his verbis primæ Joannis Epiſtolæ: *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectaverunt de Verbo vitæ: & vita manifeſtata eſt, & vidimus, & teſtamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis.* 1. Joan. 1. Hic cum dicat Joannes vitam non factam eſſe ſed fuiſſe apud Patrem, idem in fine ejus Epiſtolæ Filium vitam ipſam eſſe his declarat verbis: *Et ſumus in vero, in Filio ejus Jeſu Chriſto. Hic eſt verus Deus & vita æterna.* 1. Joan. 5. 20. Itaque ſi Filius eſt vita quæ ſit apud Patrem, cum idem Joannes dicat, *Et Verbum erat apud Deum*; Joan. 1. ſequitur ut Filius revera ſit Verbum quod ſemper apud Patrem eſt. Ut autem Filius, Verbum eſt: ita Deus, ipſe eſt Pater. Ceterum Filius ſecundum Joannem non ſolum Deus, ſed Deus verus eſt. Nam ut idem Joannes ait, *Et Deus erat Verbum*: Filius item dicit, *Ego ſum vita*. Joan. 14. 6. Itaque Filius Verbum & vita eſt apud Patrem exiſtens. Præterea quod apud eumdem Joannem legitur, *Unigenitus Filius qui eſt in ſinu Patris*, Joan. 1. 18. argumento eſt Filium ſemper fuiſſe. Quem enim Joannes Filium appellat, eumdem David manum vocat his Pſalmi verbis: *Ut quid avertis manum tuam & dexteram tuam de medio ſinu tuo?* Pſal. 73. 11. Quamobrem, ſi manus ſit in ſinu, & Filius ſimiliter ſit in ſinu; ipſe igitur Filius eſt manus, & manus viciſſim eſt Filius, per quem Pater omnia fecit. Nam *manus tua*, inquit, *fecit hæc omnia*, Eſaiæ 66. 2. &, *manu eduxit populum*, Deut. 7. 8. nempe per Filium. Rurſus ſi *hæc mutatio dexteræ excelſi*, Pſal. 76. 11. &, *in finem pro iis qui commutabuntur, canticum pro Dilecto*: Pſal. 44. 1. vere ergo ipſe Dilectus, manus eſt quæ mutata eſt, de quo divina quoque vox ait: *Hic eſt Filius meus dilectus*. Matth. 3. 17. Idem igitur eſt, *manus mea*, &, *hic eſt Filius meus*.

Qua ratione Filius ex utero ante Luciferum genitus dicatur.

27. Porro quia nonnulli imperiti Filium eſſe negantes, parvipendunt iſta verba, *Ex utero ante Luciferum genui te*, Pſal. 109. 3. quæ nimirum de Maria volunt

Mmmmmm intel-

(1) Sic Regius, Seguer. Baſili. & Anglic. At alii & editi καὶ omittunt.

(2) Regius & Seguer. τῷ λέγειν. Ceteri & editi, τὸν λέγοντα. Paulopoſt Reg. & Seguer. ὢν ὁ πατὴρ, καὶ ὅσα. In aliis & editis ὁ deeſt.

(3) Baſilienſis, ἀπαντᾷ. Ceteri, ἄτοπα.

(4) Reg. Seguer. & Gobler. δηλονότι.

(5) Sic Reg. Seguer. Gobl. & Felc. ὅτε. At Anglic. ὅτε omittit. Ceteri & editi, ὡς οὐκ ἦμεν.

(6) Regius, Seguer. δηλοῖ ὁ Ἰωάννης. At ὁ abeſt ab aliis & editis. Mox Regius, Seguer. Baſili. & Anglican. οὕτως ὃ ἦν. Alii & editi οὕτως omittunt.

(7) Sic Reg. & Seguer. At alii & editi, ἔφη.

(8) Reg. & Seguer. καὶ κατά. Ceteri & editi καὶ omittunt. Mox Anglic. οὐχ ἁπλῶς, ἀληθινός. Ibid. Reg. & Seguer. θεός ἐστι. καὶ γὰρ κατ' αὐτὸν τοῦτον. Baſil. θεός ἐστι. καὶ γὰρ κατὰ τὸν τοῦτον. Anglic. θεός ἐστι. καὶ γὰρ κατὰ τὸν αὐτόν. Alii & editi, ἐστι κατὰ τὸν αὐτόν.

(9) Anglic. ἡ ζωή. καὶ γὰρ κατ' αὐτὸν τοῦτον ὁ υἱὸς λόγος ἐστὶ &c. Ibid. Reg. & Seguer. καὶ ζωὴ ὁ ὤν. In aliis autem & editis ὁ deeſt. Item ibid. Reg. & Seguer. πάλιν δὲ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ Ἰωάννῃ εἰρημένον. Sic etiam Baſilienſ. & Anglic. ſed omiſſo πάλιν. Alii & editi, καὶ ὁ αὐτὸς Ἰωάννης πάλιν.

(10) Sic Reg. Seguer. Baſilienſ. & Anglic. Alii vero & editi, λέγει Ἰωάννης. Ibid. Reg. & Seguer. ψάλλει λέγων. Ceteri editique, λέγει.

(11) Sic Reg. & Seguer. At alii & editi, ἐξήγαγες.

(12) ἡ abeſt ab Anglic.

(13) Reg. τὸ, οὗτος.

intelligi, ajuntque eum ex Maria ante matutinum ſidus eſſe genitum, nec Deo attribui poſſe uterum; pauca de his dicere viſum eſt neceſſarium. Itaque ſi, eo quod uterus humanum quiddam eſt, Dei alienum eſſe volunt: haud dubie cor item, aliquid humanum ſignificat. Qui enim cor habet, uterum quoque ſive ventrem habeat neceſſe eſt, quæ duo utique hominum membra ſunt: ac proinde vel utrumque eſt tollendum, vel quinam ſit utriuſque ſenſus inveſtigandum eſt. Ut enim ex corde prodit Verbum, ita ex utero ſetus oritur. Quapropter quemadmodum cum cor Deo attribuitur, nihil humanum cogitamus; ita ſi Scriptura hac dictione, *ex utero*, utitur, nihil hic corporeum intelligendum eſt. Nempe mos eſt divinæ Scripturæ ea, quæ ſupra hominem ſunt, humano more efferre & ſignificare. Hinc de creatione ſic loquitur: *Manus tuæ fecerunt me & formaverunt me*: &, *Manus mea fecit hæc omnia*: &, *Ipſe mandavit & creata ſunt*. Scilicet aptiſſime ſingula denotat cum & id quod Filii proprium & germanum eſt exprimit, & res creatas indicat eſſe incœpiſſe. Nam has quidem facit & creat; Filium autem ex ſeipſo Verbum & ſapientiam gignit. Uterus enim & cor proprium & verum fetum ſignificant. Siquidem nos verum fetum producimus ex utero: opera autem manu efficimus.

Divina Scriptura quæ ſupra hominem ſunt ſolet humano more eloqui.

Pſ. 118. 73. Eſai. 66. 2. Pſ. 148. 5.

28. Quid velint igitur, inquiunt, hujuſmodi verba, *ante luciferum*? Quibus ego quidem reſponderim, ſi hiſce verbis, *ante luciferum*, ejus mirabilem ex Maria ortum ſignificari putent, complures alios ante ſideris ortum fuiſſe genitos. Quid igitur hic admiratione dignum occurrit, ubi tamen veluti ſingularis & inſignis alicujus rei ſit mentio, cum id plurimis ſit commune? Deinde, aliud eſt gignere, aliud educere. Nam gignere incipere eſt aliquid procreare: educere autem nihil aliud eſt quam quod jam exiſtit producere. Quocirca ſi hæc dictio ad corpus refertur, ſciendum aſt eum non tunc gigni incœpiſſe, cum nocte paſtoribus annunciatus eſt, ſed cum Angelus ad Virginem eſt locutus. Tunc autem temporis nox non erat, cum id non dictum ſit: at nox erat, cum ex utero prodiit. Id diſcriminis ipſa obſervat Scriptura, quæ primum quidem ſignificat, cum eum ante Luciferum genitum dicit; alterum vero indicat, cum exitum ex utero nominat, uti Pſalmo vigeſimo primo habetur:

Pſal. 21. 10. *Tu es qui extraxiſti me ex utero*. Præterea obſervandum eſt dictum non eſſe, ante ortum Luciferi, ſed tantum, *ante Luciferum*. Unde ſi de corpore locus hic intelligendus eſt, neceſſe eſt corpus ante Adamum fuiſſe, cum ante Adamum ſidera exſtiterint. Vel certe quidnam hæc ſignificet dictio indagandum nobis eſt. Id ſane poſſumus a Joanne diſcere, ita in Apoca-

Apoc. 22. 13. lypſi loquente: *Ego ſum Alpha & Omega, & primus ac noviſſimus, & principium ac finis. Beati qui dilatant veſtes ſuas, ut ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in civitatem. Foris canes, & venefici, ſcortatores & homicidæ, & idololatræ, & omnis qui facit & amat mendacium. Ego Jeſus miſi Angelum meum, ut hæc vobis in Eccleſiis teſtificaretur. Ego ſum radix & genus David, ſtella ſplendida & matutina. Et ſpiritus & ſponſa dicunt, Veni. Et qui audit, dicat,*

A ἁρμόζοντος αὐτῷ, φάσκοντες περὶ τοῦ ἑωσφόρου ἀστέρος (1) γεγεννῆσθαι αὐτὸν ἀπὸ Μαρίας· μὴ γὰρ δεῖ ἐπὶ Θεοῦ ἁρμόζειν γαστέρα λέγειν· ὀλίγα εἰπεῖν ἀνάγκη. εἰ μὲν οὖν, ὅτι ἡ γαστὴρ ἀνθρώπινόν ἐστι, διὰ τοῦτο ἀλλότριον Θεοῦ· (2) δῆλον ὅτι καὶ ἡ καρδία ἀνθρώπινον ἔχει τὸ σημαινόμενον. ἀκολουθεῖ γὰρ (3) τὸν καρδίαν ἔχοντα, ἔχειν καὶ γαστέρα. ἀμφοτέρων δὲ ἀνθρωπίνων ὄντων, ἢ ἀναιρεῖν ἑκάτερον ἀνάγκη, ἢ ἀμφοτέρων τὴν διάνοιαν ζητεῖν χρή. ὡς γὰρ ἐκ καρδίας λόγος, οὕτως ἐκ γαστρὸς γέννημα. καὶ ὥσπερ καρδίας Θεοῦ λεγομένης, οὐκ ἀνθρωπίνην νοοῦμεν αὐτήν· οὕτως ἐὰν ἐκ γαστρὸς ἡ γραφὴ (4) λέγῃ, οὐ σωματικῶς δεῖ ταύτην ἐκδέχεσθαι. ἔθος
B γὰρ τῇ θείᾳ γραφῇ, ἀνθρωπίνως τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον λαλεῖν καὶ σημαίνειν. ἀμέλει περὶ τῆς κτίσεως διηγουμένη φησὶν, „αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν „με, καὶ ἔπλασάν με. καὶ, ἡ χείρ μου ἐποίησε „ταῦτα πάντα, καὶ, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθη„σαν.„ ἁρμοζόντως ἄρα περὶ ἑκάστου σημαίνει, τῷ μὲν υἱῷ τὸ ἴδιον καὶ τὸ γνήσιον, τῇ δὲ κτίσει τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι. τὰ μὲν γὰρ ποιεῖ καὶ κτίζει· τὸν δὲ γεννᾷ ἐξ ἑαυτοῦ, λόγον, σοφίαν. γαστὴρ γὰρ καὶ καρδία τὸ ἴδιον καὶ γνήσιον δηλοῖ. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸ μὲν γνήσιον ἐκ γαστρὸς ἔχομεν, τὰ
C δὲ ἔργα διὰ χειρὸς ποιοῦμεν.

28. Τί οὖν, φασὶ, καὶ τὸ, (5) πρὸ τοῦ ἑωσφόρου; ἐγὼ δ' ἂν εἴποιμι, εἰ τὸ πρὸ τοῦ ἑωσφόρου πάνυ θαυμαστὴν δείκνυσι τὴν ἐκ Μαρίας γέννησιν, πολλοὶ καὶ ἄλλοι (6) πρὸ τῆς τοῦ ἀστέρος ἀνατολῆς ἐγεννήθησαν. τί οὖν θαυμαστόν ἐστι τοῦτο εἰρηται, ἵνα ὡς ἐξαίρετον περὶ αὐτοῦ μνημονεύσῃ, κοινὸν ὄντος καὶ ἐπὶ πολλῶν; ἔπειτα διαφέρει τὸ γεννῆσαι, τοῦ ἐξαγαγεῖν. τὸ μὲν γὰρ γεννῆσαι ἀρχὴν ἔχει καταβολῆς· τὸ δὲ ἐξαγαγεῖν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ ὑπάρχον προαγαγεῖν. εἰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ σώματος ἁρμόζει ἡ φωνή· ἰστέον ὅτι οὐ τότε ἀρχὴν γενέσεως εἴληφεν, ὅτε τοῖς
D ποιμέσιν εὐηγγελίσθη νυκτὸς, ἀλλ' ὅτε ὁ ἄγγελος ἐλάλησε πρὸς τὴν παρθένον. οὐκ ἦν δὲ τότε νύξ· οὐ γὰρ εἴρηται· νὺξ δὲ ἦν, (7) ὅτε ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς γαστρός. ταύτην τὴν διαφορὰν οἶδεν ἡ γραφὴ, καὶ τὸ μὲν, (8) γεγεννῆσθαι πρὸ ἑωσφόρου φησί· τὸ δὲ, ἐκ γαστρὸς πρόοδον ὀνομάζει, ὡς ἐν εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, „σὺ εἶ ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρός.„ ἄλλως τε οὐκ εἶπε, πρὸ ἀνατολῆς ἑωσφόρου, ἀλλ' ἁπλῶς (9) πρὸ ἑωσφόρου. εἰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ σώματος λαμβάνει
E τὸ ῥητὸν, ἀνάγκη ἦν πρὸ τοῦ Ἀδὰμ εἶναι τὸ σῶμα· πρὸ τοῦ Ἀδὰμ γὰρ (10) τὰ ἄστρα· ἀλλὰ ζητεῖν τὸν νοῦν τοῦ γράμματος, ὃ παρὰ Ἰωάννου ἐκλαβεῖν δυνατόν· ἐν γὰρ τῇ Ἀποκαλύψει φησὶν, „ἐγώ εἰμι τὸ Α, καὶ τὸ „Ω, (11) καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ „τὸ τέλος· μακάριοι οἱ πλατύνοντες τὰς στολὰς „αὐτῶν, ἵνα ἔσται ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐπὶ (12) τὸ ξύ„λον τῆς ζωῆς, καὶ τοῖς πυλῶσιν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν „πόλιν. ἔξω οἱ κύνες, καὶ οἱ φαρμακοὶ, καὶ οἱ πόρ-
F „νοι, καὶ οἱ φονεῖς, καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς ποι„ῶν καὶ φιλῶν ψεῦδος. ἐγὼ Ἰησοῦς ἔπεμψα τὸν ἄγ„γελόν μου, μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ἐν ταῖς ἐκ„κλησίαις. ἐγώ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος Δαβὶδ, „ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς, ὁ πρωϊνός. καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ „ἡ νύμφη λέγουσιν, ἔρχου· καὶ ὁ ἀκούων, εἰπάτω, „ἔρχου·

(1) Baſilienſis & Anglic. γεννῆσθαι, mendoſe. Alii & editio Commel. γεγεννῆσθαι.
(2) Reg. Seguer. & Gobler. δῆλον ὅτι.
(3) Reg. & Seguer. τὸν καρδίαν ἔχοντα. Alii & editi, τὴν καρδίαν, ἔχοντα.
(4) Sic Reg. Seguer. Baſili. & Anglic. Ceteri autem & editi, λέγει.
(5) πρὸ abeſt a Reg. Seguer. Baſil. & Anglic.
(6) Sic Reg. & Seguer. At alii & editi, πρὸ τῆς. Mox Reg. & Seguer. τί οὖ τὸ θαυμαστόν.
(7) Anglicanus, ὅτε.
(8) Regius, Seguer. & Gobler. γεγεννῆσθαι. Ceteri & editi, γεγενῆσθαι.
(9) Sic Regius & Seguer. In aliis autem & editis deeſt πρὸ. Paulopoſt Baſil. & Anglic. ἀνάγκη ἦ πρὸ τοῦ &c. Ceteri & editi, ἀνάγκη ἦν πρὸ τοῦ.
(10) Sic Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. At alii & editi, οἱ ἀστέρες.
(11) Regius & Seguer. hic & ante ἡ ἀρχὴ, addunt ὁ, quod alii & editi omittunt. Mox mſſ. omnes cum editione Commel. οἱ πλατύνοντες τὰς στολὰς αὐτῶν. Editio Pariſ. & Colon. οἱ πλύνοντες τὰς στολὰς αὐτῶν, qui lavant ſtolas ſuas. Sic etiam habet mſſ. codex Alexandrinus novi Teſtamenti, qui & addit, ut Vulgata, ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου, in ſanguine Agni. Alii vero Græci codices novi Teſtamenti mſſ. & editi, habent, οἱ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, qui faciunt præcepta ejus. Ibidem Regius & Seguer. ἵνα ἔσται. Alii, ἵν' ἔσται.
(12) Sic mſſ. cum editione Commel. At editio Pariſ. & Colon. ἐπὶ τὸ ξύλον.

Digitized by Google

„ ἐρχέσθω· καὶ ὁ διψῶν, ἐρχέσθω· ὁ θέλων, λαβέτω „ ὕδωρ ζωῆς δωρεάν. „ εἰ τοίνυν τὸ γένος Δαβίδ ἐστιν ὁ ἀστὴρ, ὁ λαμπρὸς, ὁ πρωϊνὸς, δῆλόν ἐστι τὸ κατὰ σάρκα τοῦ σωτῆρος, ἑωσφόρον εἰρῆσθαι, ὃ προϋπῆρχε τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ γέννημα, ὡς εἶναι τοιοῦτον τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ, ἐξ ἐμαυτοῦ σε γεγέννηκα πρὸ τῆς κατὰ σάρκα ἐπιφανείας. τὸ γὰρ πρὸ ἑωσφόρου ἴσον ἐστὶ τῷ, πρὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ λόγου.

Veni; & qui ſitit, veniat: qui vult, accipiat aquam vitæ gratis. Itaque ſi genus David eſt ſtella illa ſplendida & matutina: liquet profectò Salvatorem ipſum, quatenus caro eſt, Luciferum appellari, ante quem ſcilicet exſtiterit, quatenus ex Deo eſt genitus; ut is Pſalmi ſit ſenſus: Ex meipſo te genui antequam in carne appareres. Siquidem hæc verba, *ante Luciferum* idem valent ac iſta, ante Verbi incarnationem.

29. (1) Ἔστιν ἄρα καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ φανερῶς περὶ υἱοῦ κείμενα, εἰ καὶ περιττὸν ἴσως περὶ τούτων ἀμφισβητεῖν. εἰ γὰρ τὰ μὴ κείμενα ἐν τῇ παλαιᾷ, νεώτερά ἐστι· λεγέτωσαν οἱ οὕτως φιλονεικοῦντες, ποῦ τῆς παλαιᾶς περὶ τοῦ παρακλήτου (2) πνεύματος εἴρηται; περὶ πνεύματος μὲν γὰρ ἁγίου ἐλέχθη, περὶ παρακλήτου δὲ οὐδαμῶς. (3) ἆρ' οὖν ἕτερόν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἕτερος ὁ παράκλητος, καὶ νεώτερος (4) ὁ παράκλητος, ἐπεὶ μὴ ἐν τῇ παλαιᾷ κεῖται; ἀλλὰ μὴ γένοιτο ὁ νεώτερον εἰπεῖν τὸ πνεῦμα, ἢ διαιρεῖν καὶ ἕτερον εἰπεῖν τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἕτερον τὸν παράκλητον. ἓν γὰρ καὶ ταυτόν ἐστι τὸ πνεῦμα, καὶ τότε καὶ νῦν ἁγιάζον καὶ παρακαλοῦν τοὺς δεχομένους αὐτό· ὡς ἓν καὶ ὁ αὐτὸς λόγος υἱὸς εἰς υἱοθεσίαν ἦγεν καὶ τότε τοὺς ἀξίους. ἦσαν γὰρ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ υἱοί, οὐ δι' ἄλλου, ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ υἱοποιούμενοι. εἰ γὰρ μὴ ἦν καὶ πρὸ τῆς Μαρίας υἱὸς ὁ τοῦ θεοῦ· πῶς πρὸ πάντων ἐστίν, ὄντων πρὸ αὐτοῦ υἱῶν; πῶς δὲ καὶ πρωτότοκος, δεύτερος μετὰ πολλοὺς εὑρισκόμενος; ἀλλ' οὔτε δεύτερος ὁ παράκλητος· πρὸ πάντων γὰρ ἦν· οὔτε νεώτερος ὁ υἱός· „ ἐν ἀρχῇ γὰρ „ ἦν ὁ λόγος. „ καὶ ὡς ταυτὸν τὸ πνεῦμα καὶ παράκλητος, οὕτω ταυτὸν (5) ὁ υἱὸς καὶ λόγος· καὶ ὥσπερ φησὶν ὁ σωτὴρ περὶ τοῦ πνεύματος, „ ὁ δὲ παράκλητος, „ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν „ τῷ ὀνόματί μου, „ ταυτὸν λέγων καὶ οὐ διαιρῶν. οὕτως ὁ Ἰωάννης τὸ ὅμοιον διηγούμενος λέγει, „ καὶ ὁ „ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ „ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς „ παρὰ πατρός. „ (6) καὶ ἐνταῦθα γὰρ οὐ διεῖλεν, ἀλλὰ τὴν ταυτότητα ἀπήγγειλε. καὶ ὡς οὐκ (7) ἄλλος παράκλητος, καὶ ἄλλο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἓν καὶ ταυτόν· οὕτως οὐκ ἄλλος λόγος, καὶ ἄλλος υἱός, ἀλλ' ὁ λόγος μονογενής ἐστι. δόξαν γὰρ οὐκ αὐτοῦ εἶπε τῆς σαρκός, (8) ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ λόγου. ὁ τοίνυν τολμῶν διαιρεῖν λόγον καὶ υἱόν, διαιρείτω καὶ πνεῦμα καὶ παράκλητον. εἰ δὲ ἀδιαίρετον τὸ πνεῦμα, ἀδιαίρετος καὶ ὁ λόγος, ὁ αὐτὸς ὢν υἱός, καὶ σοφία, καὶ δύναμις. τὸ δὲ ἀγαπητὸν καὶ Ἕλληνες ἴσασιν οἱ δεινοὶ περὶ τὰς λέξεις, ὅτι ἴσον ἐστὶ (9) τῷ αὐτοῦ μονογενής. φησὶ γὰρ Ὅμηρος ἐπὶ Τηλεμάχου, τοῦ υἱοῦ Ὀδυσσέως μονογενοῦς ὄντος, ταῦτα ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς Ὀδυσσείας·

Τίπτε δέ τοι, (10) φίλε τέκνον, ἐνὶ φρεσὶ τοῦτο νόημα
Ἔπλετο; πῇ δ' ἐθέλεις ἰέναι πολλὴν ἐπὶ γαῖαν,
Μοῦνος ἐὼν ἀγαπητός; ὁ δ' ὤλετο τηλόθι πάτρης
Διογενὴς (11) Ὀδυσσεύς, ἀλλογνώτῳ ἐνὶ δήμῳ.

ὁ ἄρα μόνος ὢν τῷ πατρί, ἀγαπητὸς λέγεται.

29. Aperte igitur vetus quoque Teſtamentum Filii meminit. Verum de his contendere ſupervacaneum omnino eſt. Namque ſi ea, quæ in veteri Teſtamento non habentur, recentiora velint eſſe, reſpondeant illi adeo pertinaces homines, quonam in loco veteris Teſtamenti facta fuerit mentio de Paraclito Spiritu? Meminit quidem Spiritus ſancti: at nuſquam Paracliti. Num ergo alius eſt Spiritus ſanctus, & alius Paraclitus, iſque junior, quandoquidem nihil de illo exſtet in veteri Teſtamento? Verum abſit ut vel Spiritus junior dicatur vel dividatur, ita ut alius ſit Spiritus ſanctus, & alius Paraclitus. Unus enim idemque eſt Spiritus, qui ut tunc ſic & nunc eos, qui ipſum recipiunt, ſanctificat & conſolatur; quemadmodum unus & idem Verbum-Filius etiam tunc eos qui digni erant, ad filiorum provehebat conditionem. Nam erant quoque filii in veteri Teſtamento, qui quidem non per alium quam per Filium dignitatem hujuſmodi conſequebantur. Si enim Dei Filius ante Mariam non exſtitit, quomodo, quæſo, ante omnes eſt, cum ante eum ſint filii? Quomodo item primogenitus eſt, cum multis poſterior reperiatur? Verum neque Paraclitus poſterior eſt, quippe qui ante omnes ſit: neque junior eſt Filius; nam *In principio erat Verbum*: atque ut Spiritus & Paraclitus idem eſt, ita idem eſt Filius & Verbum. Præterea ut Salvator de Spiritu hæc ait, *Paraclitus Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo*, quibus quidem verbis eumdem illum eſſe declarat, nec ipſum dividit: ſic Joannes pariter dicit, *Et Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi Unigeniti a Patre*. Nec enim Joannes hic ipſum diviſit, ſed eumdem eſſe eſt teſtatus. Atque ut non alius eſt Paraclitus, & alius Spiritus ſanctus, ſed unus idemque: ſic nec aliud eſt Verbum & alius Filius, ſed Verbum eſt Unigenitus. Nec enim carnis ſed Verbi *gloriam* dixit. Quapropter qui Verbum & Filium audet ſeparare, Spiritum quoque & Paraclitum ſeparet. Sin autem individuus eſt Spiritus, individuum pariter Verbum eſſe fatendum eſt, qui idem Filius eſt & ſapientia & virtus. Ceterum norunt ipſi Gentiles literarum periti dilectum idem eſſe ac unigenitum. Nam Homerus de Telemacho Ulyſſis filio unigenito ita ſecunda Odyſſea loquitur:

Ut idem eſt Spiritus ſanctus & Paraclitus, ſic Verbum & Filius idem eſt.

Joan. 1. 1.

Joan. 14. 26.

Joan. 1. 14.

Dilectus idem eſt ac Unigenitus.

Quid tu care tuo volvis ſub pectore fili?
Quid multas terræ partes peragrare peroptas,
Qui ſolus dilectus es? at divinus Ulyſſes
Ignotas inter gentes, patriiſque remotus
Sedibus interiit.

Igitur qui ſolus eſt patri, is dilectus appellatur.

30. Qui-

(1) Sic Regius & Seguer. At alii & editi, ἔστι δὲ ἄρα καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ φανερῶς καὶ περὶ υἱοῦ.
(2) Sic Regius & Seguer. Ceteri vero & editi, τοῦ πνεύματος. Mox Regius & Seguer. μὲν γὰρ ἁγίου. In aliis & editis deeſt γάρ.
(3) Regius, Seguer. Baſilienſis & Gobler. ἆρ' οὖν. Alii & editio Commel. ἆρα οὖν.
(4) Regius, Seguer. Baſil. & Anglican. addunt ὁ παράκλητος, & mox, ἀλλὰ μὴ γένοιτο ὁ νεώτερον εἰπεῖν τὸ πνεῦμα, quæ abſunt ab aliis & editis. Ibidem Regius, Seguerian. Baſil. & Anglican. εἰπεῖν τὸ ἅγιον &c. Ceteri & editi, εἶναι δὲ τὸ ἅγιον &c.
(5) Sic Regius, Seguerianus, Baſilienſis & Anglicanus. At alii & editi ὁ omittunt. Ibidem Regius, Seguer. Baſilienſis & Anglicanus, καὶ λόγος. καὶ ὥς φησιν ὁ σωτὴρ περὶ τοῦ πνεύματος. Goblerian. habet item φησι. Ceteri & editi, καὶ λόγος· τὸ ἴσον ὁ σωτήρ. ὁ δὲ &c. Item ibidem, Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ut & habet Scriptura. Alii vero cum editis, τὸ πνεῦμα ἀληθείας.
(6) Regius, Seguer. Baſilienſis & Anglican. καὶ ἐνταῦθα. In aliis & editis καὶ deeſt.
(7) Sic mſſ. & editio Commel. At editio Pariſienſ. & Colon. εἶναι.
(8) Sic Regius, Seguer. Baſilienſis & Anglicanus. At alii & editi, ἀλλὰ τοῦ λόγου.
(9) Regius & Seguer. τῷ αὐτοῦ, &, φησὶ γὰρ Ὅμηρος ἐπὶ Τηλεμάχου τοῦ υἱοῦ. Ceteri & editi, τὸ αὐτοῦ, &, φησὶ γοῦν ὁ Ὅμηρος ἐπὶ Τηλεμάχου υἱοῦ. Mox Regius, ταῦτα ἐν τῇ. Seguer. ταῦτα μὲν τῇ. Alii editique, ταῦτα μὲν ἐν τῇ.
(10) Regius & Gobler. φίλον τέκνον. Seguer. φίλον τέκνον.
(11) Baſilienſis, Anglicanus & Gobler. Ὀδυσσεύς. Ibid. in Homeri editis legitur, ἀλλογνώτῳ.

Adversus quosdam Pauli Samosatensis discipulos Verbum a Filio & Christo disjungentes.

30. Quidam ex Samoſatenſis ſectatoribus Verbum a Filio ſeparant, ajuntque Filium eſſe Chriſtum, aliud autem eſſe Verbum. His autem errandi occaſio fuere illa Actuum verba, quæ quidem recte protulit Petrus, ſed perverſe ipſi interpretantur; ſunt autem hujuſmodi: *Act. 10. 36.* *Verbum miſit Deus filiis Iſrael, annuntians pacem per Jeſum Chriſtum. Hic eſt omnium Dominus.* Nempe ajunt Verbum ita per Chriſtum locutum eſſe, ac per Prophetas ajentes, *Hæc dicit Dominus*: alium enim fuiſſe Prophetam, & alium Dominum. Verum ad id poſſumus reponere hæc verba primæ Epi- *1. Cor. 1. 7.* ſtolæ ad Corinthios: *Exſpectantes revelationem Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui & confirmabit vos uſque in finem ſine crimine, in die Domini noſtri Jeſu Chriſti*. Ut enim non alius Chriſtus alterius Chriſti diem confirmat, ſed ipſe in ſui ipſius die exſpectantes confirmat: ita Pater miſit Verbum carnem factum, ut homo factus per ſeipſum prædicaret. Hinc ſubdit, *hic eſt omnium Dominus*: atqui omnium Dominus Verbum eſt.

Levit. 9. 7. 31. *Et dixit Moyſes ad Aaron: Accede ad altare, & fac ſacrificium pro peccatu tuo, & offer holocauſtum tuum, & deprecare pro te & pro domo tua, & fac dona populi, & deprecare pro illis, ſicut præcepit Dominus Moyſi*. Ecce hic quamvis unus ſit Moyſes, tamen ipſe Moyſes velut de alio Moyſe dicit, *ſicut præcepit Dominus Moyſi*. Sic ergo etiamſi beatus Petrus divinum Verbum filiis Iſrael per Jeſum Chriſtum miſſum eſſe dicat, non idcirco exiſtimandum eſt aliud eſſe Verbum & alium eſſe Chriſtum, ſed unum eumdemque eſſe, propter ſuam nempe cum humana natura, quam divina plane benignitate & clementia aſſumſit, conjunctionem: qui ſi etiam dupliciter intelligatur, non ita tamen ut Verbum ſeparatum concipiatur, ſicuti docet divinus Joannes *Joan. 1. 14.* cum ait, *Et Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*. Itaque quandoquidem id, quod præclare ac recte a beato Petro dictum eſt, male ac perverſe intelligunt Samoſatenſis diſcipuli, patet illos in *Joan. 8. 44* veritate non ſtare. Namque Chriſtus in Scriptura ſa- *1. Cor. 1. 24* cra utrumque eſſe ſignificatur, ut cum dicitur, *Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia*. Quocirca cum Petrus ait Verbum per Jeſum Chriſtum miſſum eſſe ad filios Iſrael, hoc indicare intelligatur, nempe Verbum carnem factum filiis Iſrael apparuiſſe, ut Joanni conſonet dicenti, *Et Verbum caro factum eſt*. Si vero dictum illud aliter exponant, Verbumque divinum eſſe, uti revera eſt, confitentes, aſſumtum ab ipſo hominem, cui conjunctum eſſe creditur, ab eo velint ſeparare, ipſum ajentes per Jeſum Chriſtum miſſum eſſe, ſane ſe pugnantia loqui non attendunt. Qui enim hoc in loco divinum Verbum a divina incarnatione ſejungunt, idem ipſum imminutum putant cum audiunt carnem factum eſſe; proindeque idem omnino ſentiunt ac Gentiles, uti ſane ſentiunt, cum divinam incarnationem mutationem Verbi eſſe ſuſpicantur.

Verbum & Christus, unus idemque est.

32. Verum non ita eſt: abſit. Quemadmodum enim inexplicabilem unionem hic prædi- *Joan. 1. 14.* cat Joannes, abſorpto videlicet mortali a vita

A 30. Τινὲς δὲ τῶν ἀπὸ τοῦ Σαμοσατέως διαιροῦντες τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, φάσκουσι τὸν μὲν υἱὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, τὸν δὲ λόγον ἄλλον εἶναι· καὶ τὴν πρόφασιν λαμβάνουσιν ἀπὸ τῶν πράξεων, ὃ καλῶς μὲν ὁ Πέτρος εἶπεν, αὐτοὶ δὲ κακῶς ἐκδέχονται. ἔστι δὲ τοῦτο· „τὸν λόγον ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγε„λιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτός ἐστι πάν„των κύριος. „φασὶ γὰρ ὡς τοῦ λόγου διὰ Χριστοῦ λαλήσαντος, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν, „τάδε λέγει κύ„ριος·„ ἄλλος μὲν ἦν ὁ προφήτης, ἄλλος δὲ ὁ κύριος. ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ὅμοιόν ἐστιν (1) ἀντιθεῖναι τὸ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους, „(2) ἀπεκδεχομένους τὴν ἀπο- B „κάλυψιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς καὶ βε„βαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ „κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. „ὡς γὰρ οὐκ ἄλλος Χριστὸς ἑτέρου Χριστοῦ τὴν ἡμέραν βεβαιοῖ, ἀλλ' (3) αὐτὸς ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἡμέρᾳ βεβαιοῖ τοὺς ἀπεκδεχομένους· οὕτως τὸν λόγον ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ σάρκα γενόμενον, ἵνα δι' ἑαυτοῦ ἄνθρωπος γενόμενος κηρύξῃ. διόπερ (4) γοῦν ἐπάγει· „οὗτός ἐστι πάντων κύριος·„ κύριος δὲ πάντων ὁ λόγος ἐστί.

31. „(5) Καὶ εἶπε Μωσῆς πρὸς Ἀαρὼν, πρόσελθε „πρὸς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ποίησον τὸ περὶ τῆς ἁμαρτίας C „σου, καὶ τὸ ὁλοκαύτωμά σου, καὶ (6) ἐξίλασαι περὶ σεαυτοῦ „καὶ τοῦ οἴκου σου, καὶ ποίησον τὰ δῶρα τοῦ λαοῦ, καὶ ἐξίλα„σαι περὶ αὐτῶν, καθάπερ ἐνετείλατο κύριος τῷ Μω„σῇ. „ἰδοὺ τοίνυν ἐνταῦθα καίπερ ἑνὸς ὄντος τοῦ Μωσέως, ὡς περὶ ἑτέρου Μωσέως αὐτὸς Μωσῆς λέγων ἐστὶ, „κα„θάπερ ἐνετείλατο κύριος τῷ Μωσῇ. „οὕτω τοίνυν καὶ περὶ τοῦ θείου λόγου, ἐὰν λέγῃ (7) ὁ μακάριος Πέτρος, ἀπεσταλκέναι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ χρὴ ἕτερον μὲν τὸν λόγον, ἕτερον δὲ Χριστὸν νοεῖν, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν διὰ τὴν ἕνωσιν τὴν πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ καὶ φιλάνθρωπον συγκατάβασίν τε καὶ ἐνανθρώπησιν. εἰ δὲ καὶ νοεῖται διχῶς, ἀλλ' οὐχ ὡς τοῦ λόγου D κεχωρισμένου, κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἰωάννην, „καὶ ὁ λόγος „σὰρξ ἐγένετο, εἴρηκότα, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. „τὸ ἄρα καλῶς καὶ ὀρθῶς εἰρημένον πρὸς τοῦ μακαρίου Πέτρου, κακῶς καὶ σκολιῶς νοοῦντες οἱ τοῦ Σαμοσατέως, ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἵστανται. Χριστὸς γὰρ τὸ συναμφότερον νοεῖται (8) παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ, ὡς ὅταν λέγῃ, „Χριστὸς θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία· „εἰ τοίνυν λέγει (9) ὁ Πέτρος τὸν λόγον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπεστάλθαι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, τοῦτο σημαίνον νοείσθω, τὸν λόγον σαρκωθέντα τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ πεφανερῶσθαι, ἵν' ᾖ συνῳδὸν τῷ, „καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. „εἰ δὲ ἑτέρως ἐκεῖνο νοοῦσι, καὶ τὸν λόγον μὲν, καθὼς καὶ E ἐστι, θεῖον ὁμολογοῦντες, τὸν πρὸς αὐτοῦ ληφθέντα, ᾧ καὶ ἡνῶσθαι πιστεύεται, ἄνθρωπον, ἀπ' αὐτοῦ χωρίζουσι, λέγοντες, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ (10) αὐτὸν ἀπεστάλθαι, ἑαυτοῖς ἐναντία φθεγγόμενοι ὃ νοοῦσιν. * οἱ γὰρ ἐνταῦθα χωρίζοντες τῆς θείας σαρκώσεως θεῖον νοῦν, σμικρύνουσιν ἄρα ἀκούοντες αὐτὸν σάρκα γεγενῆσθαι, καὶ τὰ Ἑλλήνων φρονοῦσιν, ὥσπερ οὖν καὶ φρονοῦσι, τροπὴν τοῦ λόγου τὴν σάρκωσιν τὴν θείαν ὑπολαμβάνοντες.

* Forte οἱ γάρ.

32. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο. ὃν τρόπον γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἀνέκφραστον (11) ἕνωσιν ὁ Ἰωάννης κηρύσσει, καταποθέντος τοῦ θνητοῦ ὑπὸ τῆς ζωῆς,

καὶ

(1) Sic mſſ. At editi, ἀνωθεῖναι, mendoſe.
(2) Ita Regius, Seguerian. & Scriptura. Alii autem & editi, ἀπεκδεχόμενοι.
(3) Regius, Seguerian. Baſilienſis & Anglican. αὐτός. Ceteri & editi, αὐτοῖς. Ibidem Regius & Seguer. ἐν τῇ ἑαυτοῦ. Alii cum editis, ἐν τῇ αὐτῇ.
(4) Sic Regius codex, Seguer. Baſilienſis & Anglican. At alii & editi, ὅς.
(5) Hic ad marginem Regii, Seguer. Gobler. & Felc. 1. hæc leguntur, ἀπόδειξις ἀπὸ τοῦ Λευιτικοῦ περὶ τῆς ἐφ' ἑνὸς πράγματος διαφόρου ὀνομασίας. Id eſt, *Probatur ex Levitico rem eamdem diverſe appellari*: quæ verba in Baſil. & Anglic. ante καὶ εἶπε, in ipſo contextu habentur.
(6) Regius codex & Seguer. hic & mox, ἐξίλασαι, ut extat Levit. 9. 7.
(7) Goblerian. & Felc. 1. omittunt ὁ μακάριος.
(8) Regius & Seguer. addunt παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ, quod abeſt ab aliis & editis.
(9) Regius & Seguerianus, ὁ Πέτρος. In aliis & editis ὁ deeſt.
(10) Sic Regius & Seguer. At alii & editi omittunt αὐτόν. Mox Regius & Seguer. φθεγγόμενοι ὃ νοοῦσι. οἱ γὰρ &c. Alii & editi ὃ omittunt ante νοοῦσι. Goblerian. autem & Felc. 1. habent ibid. οἱ γὰρ &c. Baſil. & Anglic. ὃ γὰρ &c. Ceteri & editi, ὃ γὰρ &c.
(11) Sic Regius & Seguer. At alii & editi, τὴν ἀνέκφραστον γίνεσθαι ἐνταῦθα Ἰωάννης.

καὶ ζωοποιοῦντος, καθὰ (1) πρὸς τὴν Μάρθαν ὁ κύριος ἔφη, ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· οὕτω καὶ ὅταν λέγῃ ὁ μακάριος Πέτρος τὸ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποστέλλεσθαι τὸν λόγον, τὴν θείαν ἕνωσιν σημαίνει. ὡς γὰρ ἀκούων τις τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ αὐ(2)τὸ νομίσει μηκέτι ἂν εἶναι λόγον, ὅπερ ἄτοπον, ὡς προείρηται· οὕτως καὶ λόγον ἀκούων τὸν συναφθέντα τῇ σαρκί, τὸ θεῖον ἓν καὶ ἁπλοῦν (3) νοείτω μυστήριον. σαφέστερον δὲ καὶ ἀναμφισβήτητον παντὸς λογισμοῦ, τὸ πρὸς αὐτὴν τὴν (4) θεοτόκον πρὸς τοῦ ἀρχαγγέλου ῥηθὲν, τὴν ἕνωσιν τοῦ θείου λόγου καὶ ἀνθρώπου δεῖξαι. (5) φησὶ γὰρ, „πνεῦμα ἅγιον „ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει „σοι, διὸ καὶ τὸ (6) γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται „υἱὸς θεοῦ. „ ἀφρόνως ἂν οἱ τοῦ Σαμοσατέως τὸν λόγον χωρίζοιεν, σαφῶς ἀποδειχθέντα ἡνῶσθαι τῷ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπῳ. οὐκ ἄρα ἀπεστάλη δι' αὐτοῦ· (7) ἀπέστειλε δὲ ἐν αὐτῷ, λέγων, „πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. „

33. Ἔθος δὲ τοῦτο τῇ γραφῇ, ἀπεριέργως καὶ ἁπλῶς τὰς λέξεις ἐκφράζειν. οὕτω γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τοῖς ἐγράφη· „εἶπε γὰρ, φησι, Μωσῆς τῷ „Ραγουὴλ τῷ Μαδιανίτῃ, γαμβρῷ (8) Μωσῆ. „ οὐ γὰρ ἄλλος Μωσῆς ὁ λέγων, καὶ ἄλλος οὗ ἦν γαμβρὸς ὁ Ραγουὴλ, ἀλλ' εἷς ἦν (9) ὁ Μωσῆς. εἰ γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ σοφία ὁμοίως χρηματίζει καὶ δύναμις, καὶ δεξιὰ, καὶ βραχίων, καὶ ὅσα τοιαῦτα· (10) ἑνωθεὶς δὲ φιλανθρώπως ἡμῖν, τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν περιθέμενος, καὶ ταύτῃ ἀνακραθείς· ἄρα εἰκότως ὁ λόγος καὶ τὰ λοιπὰ ἀκόλουθα εἴληχεν ὀνόματα. τὸ γὰρ εἰρηκέναι (11) τὸν Ἰωάννην, ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι τὸν λόγον, καὶ αὐτὸν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ αὐτὸν θεὸν, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ (12) γεγενῆσθαι μηδὲν, πλάσμα τοῦ θεοῦ λόγου σαφῶς καὶ (13) τὸν ἄνθρωπον δείκνυσιν ὑπάρχειν. εἰ τοίνυν τοῦτον ἀσθενήσαντα εἰς ἑαυτὸν λαβόμενος πάλιν ἀνακαινίζει διὰ τῆς βεβαίας αὐτοῦ ἀνανεώσεως πρὸς διαμονὴν ἀτελεύτητον, καὶ διὰ τοῦτο ἑνοῦται εἰς θειοτέραν (14) ἀνάγων αὐτὸν λῆξιν· πῶς οἷόν τε λέγειν διὰ τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου τὸν λόγον ἀποσταλῆναι, καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, λέγω (15) δὴ προφήταις, ἀποσταλεῖσι παρ' αὐτοῦ συναριθμεῖν τὸν τῶν ἀποστόλων κύριον; πῶς δὲ (16) καὶ κληθείη Χριστὸς ψιλὸς ἄνθρωπος; ἡνωμένος δὲ τῷ λόγῳ, εἰκότως χρηματίζει Χριστὸς, καὶ υἱὸς θεοῦ, ἄνωθεν (17) τοῦ προφήτου σαφῶς ἐκβαλόντος τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν περὶ αὐτοῦ, καὶ εἰπόντος, „καὶ ἀποστελῶ τὸν υἱόν μου τὸν „Χριστόν· καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός „μου ὁ ἀγαπητός. „ ἐκπληρώσας γὰρ τὴν ὑπόσχεσιν, εἰκότως ὑπέδειξεν, ὡς οὗτος ἐστιν, ὃν (18) εἶπεν ἀποστεῖλαι.

34. Τὸ τοίνυν συναμφότερον νοῶμεν Χριστὸν, λόγον τὸν θεῖον ἑνωμένον τῷ ἐκ Μαρίας, ἐν τῇ Μαρίᾳ. ἐν γὰρ τῇ ταύτης νηδύϊ ὁ λόγος ἑαυτῷ τὸν οἶκον διεπλάσατο, ὃν τρόπον ἐξ ἀρχῆς τὸν Ἀδὰμ ἐκ τῆς γῆς· μᾶλλον δὲ θειοτέρως, περὶ οὗ καὶ Σολομῶν (19) φησι, τὸν λόγον εἰδὼς καὶ σοφίαν χρηματίζεσθαι φανερῶς· ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· ὃν καὶ ὁ ἀπόστολος ἑρμηνεύων λέγει, (20) οὗ οἶκός ἐσμεν

A & ab eo qui ipſa per ſe eſt vita, ut ipſe ad Martham ait, *Ego ſum vita*: ita cum beatus Petrus Joan. 11. 25. Verbum per Jeſum Chriſtum miſſum eſſe dixit, divinam ejus ſignificavit unionem. Nam ut is qui audit, *Verbum caro factum eſt*, non idcirco arbitratur Verbum amplius non eſſe, quod certe perabſurdum eſt, ut diximus: ita qui Verbum cum carne conjunctum eſſe audit, divinum unum ſimplexque intelligat myſterium. Verum luculentius certiuſque quovis ratiocinio ea, quæ ab Archangelo ad ipſam Deiparam dicta ſunt, divini Verbi & hominis unitatem demonſtraverint: ejus hæc ſunt (Maria Θεοτόκος ſive Deipara.) B verba: *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi, ideoque & quod naſcetur ſanctum, vocabitur Filius Dei*. Luc. 1. 35. Stulte igitur Samoſatenſes Verbum dividunt, cum his ex verbis clarum ſit ipſum unitum fuiſſe homini ex Maria aſſumto. Non ergo Verbum per Chriſtum eſt miſſum, ſed potius in Chriſto miſit, cum ait, *Ite, docete omnes gentes*. Matth. 28. 17.

33. Scilicet is eſt mos Scripturæ ſimpliciter & ſine exornatione verba efferre. Sic exempli gratia in libro Numerorum hæc legimus: *Dixit Moyſes Ragueli Madianitæ genero Moyſis*. Num. 10. 19. Nec enim alius e- C rat Moyſes qui loquebatur, & alius, cujus gener erat Raguel: ſed unus erat Moyſes. Quapropter ſi pariter Verbum Dei, ſapientia, virtus, dextera, brachium ſimiliaque appellatur; ſi item ſeſe nobis clementer conjunxit, noſtraſque induit primitias, quibuſcum ſeſe commiſcuit: ergo etiam idem Verbum cetera nomina jure merito ſortitum eſt. Hæc enim Joan. 1. Joannis verba quibus Verbum in principin fuiſſe, & apud Deum ac Deum fuiſſe, omniaque per ipſum facta eſſe, nihilque ſine ipſo eſſe factum dicitur, aperte profecto nſtendunt ipſum quoque hominem Dei Verbi opus eſſe. Itaque ſi eum, poſtquam corru- D ptus eſt, in ſe ſuſcepit, ut ipſum ſtabili & firma ſui renovatione perpetuo permanſurum reficeret, quam quidem nb cauſam eidem ſe conjunxit, ut illum in ſortem conditionemve diviniorem proveheret: qui fieri poteſt ut Verbum per hominem qui ex Maria aſſumtus ſit, miſſum eſſe dicatur, ipſeque Apoſtolorum Dominus inter ceteros Apoſtolos, nempe Prophetas, ab eodem miſſos numeretur? An vero purus homo poſſit vocari Chriſtus? Minime certe: at Verbo conjunctus, jure merito Chriſtus & Filius Dei poteſt appellari, teſte Propheta qui jam olim paternam ſubſtantiam manifeſte illi attribuit, cum ait, *Et mittam* E *Filium meum Chriſtum*. Apud Jordanem audita item hæc vox eſt, *Hic eſt Filius meus dilectus*. Matth. 3. 17. Siquidem impletis promiſſis, recte his verbis indicavit illum eſſe quem ſe miſiſſe dixerat.

34. Utrumque ergn Chriſtum eſſe intelligamus, Verbum ſcilicet divinum, homini ex Maria aſſumto in Maria conjunctum. (Chriſtus eſt Verbum divinum, homini ex Maria aſſumto in Maria conjunctum.) Verbum enim ſibi ipſi domum in ejus utero fabricavit, quemadmodum olim Adamum ex terra formaverat, imo diviniore certe modo, quo de Salomon, qui Verbum optime noverat ſapientiam appellari, ſic loquitur, *Sapientia ædificavit ſibi do-* Prov. 9. 1. F *mum*: quam interpretans Apoſtolus ait, *cujus nos Do-* Hebr. 3. 6.

(1) Regius & Seguerian. πρὸς τὴν Μάρθαν αὐτὸς, ἐγώ εἰμι ἡ ζωή, λέγων.
(2) Gobler. νομίσῃ. Mox Seguer. ὥσπερ ἄτοπον.
(3) Regius & Seguer. νοεῖσθαι.
(4) Regius codex & Seguer. θεοτόκον. Editi, θεοτόκου, mendoſe.
(5) Sic Regius, Seguer. Baſil. & Anglic. At alii cum editis, ἔφη.
(6) Regius γεννώμενον.
(7) Regius, Seguer. Baſil. Anglican. & Gobler. ἀπέστειλε. Alii & editi, ἀπέσταλκε.
(8) Seguer. Μωσῆ. Alii & editi, Μωσῆ. Scriptura, Μωϋσῆ.
(9) Regius codex, Seguer. & Baſil. addunt ὁ Μωσῆς, quod omittunt alii editique. Mox Regius & Seguer. χρηματίζοι. Ceteri & editi, χρηματίζει.
(10) Baſilienſis & Anglic. ἑνωτε.
(11) Sic Regius & Seguer. At alii & editi omittunt τὸν Ἰωάννην. Ibidem Baſil. & Anglic. τὸν ἐν ἀρχῇ.
(12) Reg. Seguer. Baſili. Anglic. & Gobler. γεγενῆσθαι. Ceteri cum editione Commel. γεγονέναι.
(13) Ita Regius, Seguer. Baſil. & Anglican. In aliis & editis καὶ deeſt. Mox aſſ. omnes, τοῦτον ἀσθενήσαντα. Editi, τοῦτο σαρκωθέντα mendoſe.
(14) Anglican. ἀνάγει.
(15) Anglican. δέ.
(16) Sic Regius & Seguer. In aliis & editis deeſt καί.
(17) τὸ abeſt a Reg. & Seguer.
(18) Regius & Seguer. ὃν εἶπεν.
(19) Ita Regius, Seguer. Baſil. & Anglican. Alii autem cum editis, ἔφη. Ibid. Anglic. omittit καὶ poſt εἰδώς.
(20) Baſil. & Anglican. ὅς. Pauloſt idem Anglic. ᾠκοδόμησεν πρῶτον.

1. Cor. 3. 16. *mus ſumus*, alibique templum appellat: quatenus nempe Deo decet in templo habitare; cujus figuram antiquis patribus per Salomonem juſſerat ex lapidibus ædificandam: unde exorta veritate, figura evanuit. Namque cum perfidi Judæi figuram vellent veritatem ipſam eſſe, verumque evertere ædificium, quod nos Verbi cum natura humana conjunctionem eſſe fidenter credimus, nihil illis minatus eſt Dominus: ſed cum probe ſciret illorum temeritatem in ipſos recide-
Joan. 2. 19. re, hæc ad eos dixit: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*. Quibus verbis clare oſtendit Salvator ſponte & ex ſe diſſolvi hominum opera. Niſi
Pſal. 126. 1. enim Dominus ædificaverit domum, & cuſtodierit civitatem, fruſtra laborant ædificantes, & vigilant cuſtodientes. Itaque quæ quidem Judæorum erant, penitus ſunt diſſoluta, quippe cum nonniſi umbra eſſent: firmata autem eſt Eccleſia, utpote quæ in petra
Mat. 16. 18. fundata eſt; neque portæ inferi adverſus eam præva-
Joan. 10. 33. lebunt. Illorum erat dicere, *Quare homo tu cum ſis, facis teipſum Deum?* horum diſcipulus eſt Samoſa-
Epheſ. 4. 20. tenſis, unde non immerito ſua ſuos docet: nos autem non iſta de Chriſto didicimus, ſi tamen eum audivimus & ab ipſo edocti ſumus, ut vetere homine, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, depoſito, induamus novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in juſtitia & ſanctitate veritatis. Chriſtus igitur utrumque eſſe pie intelligatur.

35. Ceterum ſi ſæpe Scriptura Chriſtum appellet ipſius corpus, ut cum beatus Petrus ad Corne-
Act. 10. 38. lium ait, *Jeſum a Nazareth quem unxit Deus Spiri-*
Act. 2. 22. *tu ſancto*: & ad Judæos, *Jeſum Nazarenum, virum approbatum a Deo in vobis*: beatus item Pau-
Act. 17. 31. lus hæc ad Athenienſes loquitur, *In viro, quem deſtinarat, fide omnibus impertita, eo a mortuis excitato*: ita ſæpe quoque oſtenſionem & miſſionem idem eſſe ac unctionem reperimus. Ex quibus cuivis licet diſcere nihil in verbis Sanctorum eſſe diſſonum: ſed variis tantum nominibus conjunctionem Dei Verbi cum homine ex Maria aſſumto illos deſignare, cum eam modo unctionem appellant, modo miſſionem, modo oſtenſionem. Rectum eſt igitur quod ait beatus Petrus, qui veram Unigeniti prædicat divinitatem, nec Dei Verbi hypoſtaſim disjungit ab homine ex Maria aſſumto: quod omnino abſit. Qui enim id ille auderet, qui frequenter au-
Joan. 10. 30. diit, *Ego & Pater unum ſumus*, &, *Qui vidit*
Joan. 14. 9. *me, vidit Patrem?* Hinc etiam poſt reſurrectionem idem corpus januis clauſis ad univerſum Apoſtolorum cœtum ingreſſum eſt; quod ne cui incredibile videretur, ipſe difficultatem removit, cum
Luc. 24. 39. ait, *Contrectate me & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere*. Ubi advertendum eſt eum non dixiſſe: Hunc, vel, hominem meum, quem aſſumſi, contrectate, ſed, *contrectate me*. Nulla proinde venia Samoſatenſi ſperanda eſt, quippequi tot convictus argumentis negare non poſſit Verbi Dei conjunctionem: quam nimirum ipſum Dei Verbum aſſeruit, cum, ut modo vidimus, omnes eſt allocutum, quibus & ſe reſurrexiſſe confirmavit, tum

ἡμεῖς· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ναὸν προσαγορεύει, καθόσον πρέπον Θεῷ ἐν ναῷ κατοικεῖν, οὗ καὶ εἰκόνα τὴν ἐκ λίθων τοῖς παλαιοῖς κτίζειν διὰ Σολομῶντος (1) προστέταχεν· ὅθεν τῆς ἀληθείας φανείσης, πέπαυται ἡ εἰκών. βουληθεῖσι γὰρ τοῖς ἀγνώμοσι τὴν εἰκόνα δεῖξαι ἀλήθειαν, τὴν δὲ ἀληθῆ οἴκησιν, ἣν καὶ ἕνωσιν σαφῶς πιστεύομεν, καθελεῖν, οὐκ ἠπείλησεν· ἀλλ' εἰδὼς ὡς αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τολμῶσι, (2) φησὶν αὐτοῖς· „λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡ„μέραις ἐγερῶ αὐτόν· „σαφῶς δεικνὺς ὁ ἡμέτερος σωτὴρ, ὡς τὰ πρὸς ἀνθρώπων συνδαζόμενα, αὐτόθεν ἔχει τὴν διάλυσιν. ἐὰν γὰρ μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, καὶ φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, καὶ ἠγρύπνησαν οἱ φυλάσσοντες. τὰ τοίνυν (3) τῶν Ἰουδαίων λέλυται· σκιὰ γὰρ ἦν· τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἕδρασται· τεθεμελίωται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. ἐκείνων ἦν τὸ λέγειν, „τί „σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; „τούτων μαθητὴς ὁ Σαμοσατεὺς ὑπάρχει· ὅθεν εἰκότως τὰ παρ' αὐτῶν τοῖς αὐτοῦ ἀπαγγέλλει. ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως ἐμάθομεν τὸν Χριστὸν, εἴγε αὐτὸν ἠκούσαμεν, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐδιδάχθημεν, ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀναλαβόντες δὲ τὸν νέον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι (4) τῆς ἀληθείας. Χριστὸς τοιγαροῦν τὸ συναμφότερον εὐσεβῶς νοείσθω.

35. Εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα καλεῖ πολλαχοῦ ἡ γραφὴ Χριστὸν, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ μακάριος Πέτρος (5) πρὸς Κορνήλιον, διδάσκων „Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Να„ζαρὲτ, ὃν ἔχρισεν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πά„λιν πρὸς Ἰουδαίους, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ἄν„δρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς· „καὶ (6) πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος πρὸς Ἀθηναίους, „ἐν ἀνδρὶ, ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀνα„στήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. „τοῦτον δὲ τῇ χρίσει πολλαχόσε τὴν ἀνάδειξιν καὶ τὴν (7) ἀποστολὴν εὑρίσκομεν· ἐξ ὧν μανθάνειν ἔξεστι τῷ βουλομένῳ, ὡς ἡ διαφωνία τις ἐν τοῖς ῥήμασι τῶν ἁγίων, ἀλλὰ διαφόρως τὴν πρὸς τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον τοῦ (8) θεοῦ λόγου ἕνωσιν γενομένην ὀνομάζουσι· ποτὲ μὲν χρίσιν, ποτὲ δὲ ἀποστολὴν, ἄλλοτε (9) δὲ ἀνάδειξιν. τὸ τοίνυν λεγόμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου, (10) ὀρθὸν, καὶ εἰλικρινῆ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς κηρύσσει, οὐ τὴν ὑπόστασιν χωρίζων τοῦ θεοῦ λόγου ἀπὸ τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου· μὴ γένοιτο. πῶς γὰρ ὁ ἀκούσας πολλαχῶς τὸ, „ἐγὼ „καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώ„ρακε τὸν πατέρα; „διὸ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τὸ αὐτὸ, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, εἰσερχόμενον πρὸς πᾶσαν τῶν ἀποστόλων (11) τὴν συνωρίδα, καὶ ὅ τι περ ἦν ἐκ τούτου δυσπειθὲς, διαλύσειεν τῷ εἰπεῖν, „ψηλαφήσατέ με, καὶ βλέπετε, ὅτι πνεῦμα σάρ„κα καὶ (12) ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε „ἔχοντα. „καὶ οὐκ εἶπε, τοῦτον ἢ τὸν ἄνθρωπόν μου, ὃν ἀνείληφα, ἀλλ' ἐμέ. ὅθεν οὐδεμίαν συγγνώμην εὑρεῖν δυνήσεται ὁ Σαμοσατεὺς, ἐκ τοσούτων τὴν ἕνωσιν τοῦ θεοῦ λόγου διελεγχθεὶς, καὶ ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ θεοῦ λόγου, ἄρτι μὲν πρὸς πάντας τὴν πίστιν προσάγοντος, καὶ πληροφοροῦντος ἀπό τε τοῦ

φα-

(1) Regius & Seguer. προστέτακτο.
(2) Reg. & Seguer. φησὶν αὐτοῖς. Alii & editi, ἔφη αὐτοῖς.
(3) Sic Reg. & Seguer. In aliis & editis τῶν deeſt.
(4) Regius, Seguer. & Scriptura, τῆς ἀληθείας. Alii & editi τῆς omittunt.
(5) Ita Regius codex, Seguer. Baſil. & Anglicanus. At Gobler. Πέτρος Κορνηλίῳ. Aliiq; & editio Commel. Πέτρος Κορνήλιον.
(6) Gobler. & Felckm. 1. omittunt, πάλιν ὁ μακάριος. Ibid. Reg. & Seguerian. πρὸς Ἀθηναίους. Ceteri & editi, Ἀθηναίοις. Item ibid. poſt ἐν ἀνδρὶ, deficit Anglic. codex.
(7) Reg. & Seguer. ἀποστολήν. Alii & editi ἀνατολήν, mendoſe.
(8) Sic Reg. & Seguer. In aliis & editis θεοῦ deeſt.
(9) Ita Regius & Seguerian. At alii & editi δὲ omittunt.
(10) Reg. ὀρθόν, recte. Ceteri & editi, ὀρθῶς.
(11) Reg. Seguer. & Gobler. τὴν ξυνωρίδα, καὶ ὅ τι. Gobler. habet item καὶ ὅ τι. In aliis & editis deeſt τὴν & καί.
(12) Reg. & Seguerian. ὀστᾶ.

A φαγὼν καὶ τὴν ψηλάφησιν ἐπιτρέψας, ὃ δὴ καὶ γεγένηται. πάντως γὰρ ὁ διδοὺς τὴν τροφὴν, δοὶ διδόντες ἔψαυσαν τῶν χειρῶν. „ ἐπέδωκαν γάρ, φησιν, αὐτῷ „ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου (1) κηρίου καὶ „ φαγὼν ἐνώπιον αὐτῶν, λαβὼν τὰ ἐπίλοιπα, ἀπέδωκεν αὐτοῖς. „ ἴδε τοίνυν, εἰ καὶ οὐχ ὡς ὁ Θωμᾶς, ἀλλ' ὅμως δι' ἑτέρας μεθόδου τὴν πληροφορίαν αὐτοῖς παρέχει ψηλαφηθείς. εἰ δὲ καὶ τοὺς μώλωπας ἰδεῖν (2) θέλοις, παρὰ Θωμᾶ μάθε. „ φέρε γάρ σου, φησὶ, τὴν χεῖρα „ καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, (3) καὶ φέρε τὸν δάκτυλόν σου, καὶ βλέπε τὰς χεῖράς μου. „ πλευρὰν ἰδίαν καὶ χεῖρας ὀνομάζων ὁ θεὸς λόγος, καὶ ὅλον αὐτὸν ἄνθρωπον (4) τε καὶ θεὸν ὁμοῦ, ἄρα μὲν τοῦ λόγου καὶ B τὴν αἴσθησιν τοῖς ἁγίοις διὰ σώματος, ὡς ἔστι νοεῖν, παρέχοντος τῷ εἰσελθεῖν, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων· παρελθὼν δὲ σὺν τῷ σώματι παρεστὼς, καὶ τὴν πληροφορίαν παρέχων. ταῦτα τοῖς πιστοῖς εἰς βεβαίωσιν, καὶ τοῖς ἀπίστοις εἰς διόρθωσιν εἰρῆσθαι συμμέτρως.

36. Διορθούσθω τοιγαροῦν (5) καὶ Παῦλος Σαμοσατεὺς, τῆς θείας κατήκοος γεγενημένος φωνῆς, τὸ σῶμά μου, λέγοντος, καὶ οὐχὶ τὸν Χριστὸν (6) ἕτερον παρ' ἐμὲ τὸν λόγον, ἀλλὰ σὺν ἐμοὶ αὐτὸν, καὶ ἐμὲ C σὺν αὐτῷ. τὸ γὰρ χρῖσμα ἐγὼ ὁ λόγος, τὸ δὲ χρισθὲν ὑπ' ἐμοῦ ὁ ἄνθρωπος· ὁ χωρὶς ἐμοῦ Χριστὸς (7) κληθεὶς ἄν, ἀλλὰ σὺν ἐμοὶ ὢν καὶ ἐμοῦ ἐν αὐτῷ· τὸ τοίνυν ἀποστολὴν τοῦ λόγου σημαίνεσθαι, ἕνωσιν δηλοῖ τὴν πρὸς τὸν ἐκ Μαρίας Ἰησοῦ, ὃς ἑρμηνεύεται σωτὴρ, οὐ δι' ἕτερόν τι, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ (8) τῷ θεῷ λόγῳ ἡνῶσθαι. ταυτὸν σημαίνεται τὸ ῥητὸν τοῦτο τῷ, ὁ πέμψας με πατὴρ, καὶ, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ὁ πατήρ με ἀπέσταλκε. τὴν γὰρ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἕνωσιν, σὺν ᾧ γνωρισθῆναι ἀνθρώποις ἦν δυνατὸν τὴν ἀόρατον φύσιν διὰ τῆς ὁρωμένης, ἀποστολὴν ὠνόμασεν. D ὁ γὰρ δὴ θεὸς τόπους (9) ἀμείβει, καθ' ἡμᾶς τοὺς ἐν τόποις κρυπτομένους, τῷ τῆς μικρότητος ἡμῶν σχήματι τῆς ὑπάρξεως τῆς ἐν σαρκὶ (10) ἐπιδεικνύμενος· πῶς γὰρ ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πληρῶν, ἀλλὰ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας ἕνεκα τὴν ἀποστολὴν οἱ δίκαιοι ὠνόμασαν. (11) αὐτὸς οὖν καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς λόγος. Χριστὸς οὖν ὁ ἐκ Μαρίας θεὸς ἄνθρωπος· οὐχ ἕτερός τις Χριστὸς, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς· οὗτος πρὸ αἰώνων ἐκ πατρὸς, οὗτος ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς παρθένου· ἀόρατος (12) τὸ πρὶν καὶ ταῖς ἐν οὐρανῷ δυνάμεσιν ἁγίαις, ὁρατὸς νυνὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν ὁρώμενον ἄνθρωπον ἕνωσιν· E ὁρώμενος δὲ, φημὶ, οὐ τῇ ἀοράτῳ θεότητι, ἀλλὰ τῇ τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ, διὰ τοῦ (13) ἀνθρωπίνου σώματος, καὶ ὅλου ἀνθρώπου, ὃν ἀνεκαίνισε τῇ οἰκειώσει τῇ πρὸς ἑαυτόν. αὐτῷ τὸ σέβας καὶ ἡ προσκύνησις, (14) ὃς ἦν πρόην, καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

A comedendo, tum ſe ipſum contrectandum permittendo, uti factum eſt. Nam ſive cum ipſe illis cibum impertiret, ſive cum illi, ipſi; omnino manus ejus contrectaverunt. Siquidem *illi*, inquit, *obtulerunt partem piſcis aſſi & favum mellis: & cum manducaſſet coram eis, acceptas reliquias dedit eis*. [Luc. 24. 42.] En igitur, ſi non ut ſe erga Thomam geſſit, certe alia ratione fecit eos de ſui reſurrectione certiores, cum ſe illis contrectandum præbuit. Quod ſi ipſas etiam cicatrices cupis cernere, diſce a Thoma, cui videlicet ait Dominus, *Infer manum tuam, & mitte in latus meum, & infer digitum tuum, & vide manus meas*. [Joan. 20. 27.] Suum latus ſuaſque manus B Deus Verbum appellat, ſeque totum hominem ſimul & Deum eſſe oſtendit: quod quidem ipſo etiam ſenſu, ut intelligere eſt, voluit Verbum ſanctos experiri, [Joan. 20. 29.] cum ſuum corpus januis clauſis ingreſſum eſt in cubiculum, ac repente adſtans cum corpore, eos de rei veritate perſuaſos reddidit. Hæc autem fidelibus quidem ad confirmationem, infidelibus vero ad emendationem ſatis dicta ſint.

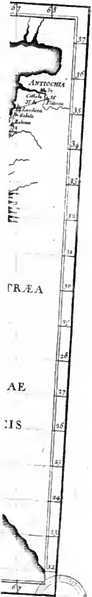
36. Suum itaque errorem etiam corrigat Paulus Samoſatenſis, divina Salvatoris voce audita dicentis, *Corpus meum*, non autem, Chriſtum qui alius eſt a me qui ſum Verbum, ſed qui idem mecum eſt, & [Matth. 26. 26.] C ego cum eo. Ego enim Verbum, ſum unguentum: quod autem a me unctum eſt, homo eſt; quapropter Unctus ſive Chriſtus ſine me minime dicatur, ſed qui mecum eſt, & in quo ego ſum. Itaque miſſio illa Verbi ſignificata, ejus indicat conjunctionem cum Jeſu ex Maria aſſumto, qui Salvator dicitur, non aliam ſane ob rationem quam quod cum Deo Verbo ſit conjunctus. Idem proinde locus ille ſignificat atque hæc verba, *Qui miſit me Pater*, &, *A me ipſo non veni, ſed Pater me miſit*. [Joan. 8. 16. Joan. 8. 42.] Scilicet ſuam eum homine conjunctionem, quocum inviſibilis natura per D viſibilem nota hominibus eſſe poterat, miſſionem appellavit. Nec enim loca mutavit Deus (uti nos qui locis abſcondimur) cum noſtræ parvitatis accepta figura in carne exſtitit & apparuit. Quomodo enim id illi poſſet accidere qui cælum & terram implet? Verum juſti propter ejus in carne præſentiam, miſſionis vocem uſurpavere. Ipſe igitur eſt Deus Verbum: igitur Chriſtus eſt Deus homo ex Maria natus. [Chriſtus eſt Deus homo ex Maria natus.] Non alius, inquam, aliquis eſt Chriſtus, ſed unus & idem eſt, qui ante ſæcula ex Patre, & in ultimis diebus ex Virgine exortus eſt: qui idem antea ipſis etiam ſanctis virtutibus in cælis erat inviſibilis, nunc E autem ob ſuam cum viſibili homine conjunctionem viſibilis eſt effectus; viſibilis, inquam, non inviſibili divinitate, ſed ipſa divinitate per humanum corpus totumque hominem agente, quem totum hominem ejuſdem ſecum conjunctione renovavit. Ipſi honor & adoratio qui antea, & nunc & ſemper eſt in ſæcula. Amen.

(1) Regius & Seguer. κηρίου. Iidem ibid. & Baſil. addunt, καὶ φαγὼν ἐνώπιον αὐτῶν, λαβὼν τὰ ἐπίλοιπα ἀπέδωκεν αὐτοῖς, quæ alii & editi omittunt.
(2) Regius, Seguerianus & Baſilienſis, θέλοις. Ceteri & editi θέλεις.
(3) Sic Regius codex, Seguerianus & Baſilienſ. ſed Baſilienſis habet βλέπε τὰς χεῖράς μου. Alii editique, καὶ τὸν δάκτυλόν σου βάλε εἰς τὰς χεῖράς μου. Mox Regius & Seguer. ὁ θεὸς λόγος. Ceteri cum editis, ὁ θεὸς λέγει.
(4) Sic Regius & Seguer. In aliis & editis deeſt τε.
(5) Regius & Seguerian. addunt καὶ Παῦλος, quod alii & editi omittunt.
(6) Ita Regius codex & Seguerian. In aliis vero & editis deeſt ἕτερον.
(7) Regius, Seguerian. Goblerian. & Baſil. κληθεὶς ἄν. At alii & editi ἄν omittunt. Ibidem Regius, Seguer. & Goblerian. καὶ ἐμοῦ. In aliis & editis καὶ deeſt.
(8) τῷ abeſt a codice Regio & Segueriano. Iidem ibidem ταυτὸν σημαίνεσθαι. Item ibidem Goblerianus & Felckmanni 2. τὸ ῥητὸν τοῦτο τό.
(9) Regius & Seguerian. ἀμείβει. Alii & editi, ἀμοίβει.
(10) Goblerian. ἐπιδεικνυμένοις.
(11) Regius codex, Seguer. & Baſil. αὐτὸς οὖν. Alii cum editis, ὅτι οὖν.
(12) τὸ abeſt a Gobler. & Felckman. 1.
(13) Regius codex, Seguerianus & Baſilienſ. ἀνθρωπείου. Ceteri & editi, ἀνθρωπίνου. Ibidem Goblerian. & Felckm. 1. omittunt καὶ ὅλου ἀνθρώπου.
(14) Baſilienſ. ὡς ἦν. Ibidem Seguerian. πρὸ ἦν. Reg. πρόην. In fine Regius & Seguerian. addunt ἀμήν, quod abeſt ab aliis & editis.

FINIS PRIMÆ PARTIS TOMI PRIMI.

VA 1 1527761

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google